ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ।

ଫ

ଫ—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଦ୍ୱାବିଂଶ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଓଷ୍ଠ । ପ୍ରିଲତ ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟ ପ୍ରଶ୍ୱାସର ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମେଳ ହେଲେ ଏ ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ—The 22nd consonant corresponding to 'ph' or 'f'.

ଫ. ବ—(ଷ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବଳ ହେବା+ଅ)—

୧ । (+ଭାବ. ଅ) ଶୀତ; ଫୁଲ ଉଠିବା—

1. Swelling; expansion.

୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଝଞ୍ଝାବାତ; ଝଟିକା; ଝଡ଼—

2. Tempest; gale.

୩ । (+ଭାବ. ଅ) ଜୃମ୍ଭଣ; ହାଇ—3. Yawning.

୪ । ଫଳବନ୍ତ; ଉର୍ବରତା—

4. Fruitfulness; fertility.

୫ । (ଫକ୍କ୍ ଧାତୁ=ବକଳ ହେବା+ଭାବ ବା କରଣ. ଅ)—କଟୁଭାଷଣ; କର୍କଶ ବାକ୍ୟ—5. Harsh speech.

୬ । ଫୁଲାର; ଫୁଙ୍କିବା—

6. Blowing air through the mouth; whiffing.

୭ । ଅଷ୍ଟଳ ବା ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ—

7. Nonsensical words.

ଫଇ(ଏ)ଜ(ଜ୍ଜ)ତ(ତ)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଫଜାହ୍‌ତ୍)—୧ । କଲଙ୍କ; ଅପଯଶ—1. Blame; scandal.

ଫଇଜଂ; ଫୈଜଂ, ଫଜୀହତ, ଫଈଜତ୍ ୨ । ଲଞ୍ଚନା; ଅପମାନ—2. Disgrace.

୩ । ଝଗଡ଼ା; ବିବାଦ; କଳ—3. Quarrel.

ଫୈଜ(ଜ୍ଜ)ତ(ତ)
ଫଜ(ଜ୍ଜି)ତ(ତ)
ଫଜଯୃତ(ତ)
ଫଜ୍ୟତ(ତ) ୪ । ଗାଳ; ଶୋଧନ—4. Rebuke; scolding; reproach.

ବଣ—୧ । ଗାଳ ଖାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ; ନିନ୍ଦ୍ୟ—1. Blameable; deserving rebuke.

୨ । ଉରସ୍ଥତ—2. Rebuked.

ଫଇଜତ(ତ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗାଳମନ୍ଦ କରିବା—

Phaijata(ti) karibā To scold; to rebuke.

ଫଇଜଂକରା ଫଜୀହତ କରନା (ଫଇଜତ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଇଜତ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗାଳ ଖାଇବା—To be rebuked.

Phaijata khāibā (ଫଇଜତ ପାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଇ(ଏ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ଫଏଲ୍) —ଦୁଷ୍କାର୍ମ୍ମ—

Phai(e)l ଦୁଷ୍ଟାମୀ ଫୈଲ Wickedness.

ଫଏଲବାଜ
ଫୈଲ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—(ସ. ଷ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ)—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିସ୍ତୃତ—Scattered; diffused.

ଫଇଲ୍ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଷ୍କାର୍ମ୍ମ କରିବା—

Phail kārḍhibā To show wickedness.

ଦୁଷ୍ଟାମୀକରା ଫୈଲ ନିକାଲନା

ଫଇ(ଏ)ଲ୍ ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା)—ଦୁଷ୍ଟ—Wicked; vicious.

Pha(e)l bāj ଦୁଷ୍ଟ ଫୈଲବାଜ

(ଫୈଲ୍‌ବାଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଫଇ(ଏ)ଲ୍ ବାଜା—ବ]

ଫଇଲ୍ଲଟ—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂଭୂମ) ବ. (ଭୁଲ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ହି· ଫଇଲ୍ଲଟ୍)-

Phailāṭa ଖୋଲାସ୍ଥାନ; ଫଇସଲା ସ୍ଥାନ—Open; open space.

(ଫୈଲ୍ଲଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଇ(ଏ)ସଲ(ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ଫୈସଲ୍)—୧ । ନିଷ୍ପତ୍ତି; ମୀମାଂସା—1 Decision.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ବପଦର ଶେଷରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଏ ଓ ହ୍ରସ୍ୱ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ପରପଦର ଆରମ୍ଭରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ହ୍ରସ୍ୱ ହ୍ରୀଶବ୍ଦି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଦୀର୍ଘ ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ' ଖୋଜିବେ, କୂଅ ନ ମିଳିଲେ 'କୁଅ' ଦେଖିବେ; 'ବଧୂ' ନ ପାଇଲେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; ଆଈଁଖ ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍ଗ' ଦେଖିବେ; 'ଅଇଚଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଇଁଚଡ଼' ଦେଖିବେ ।

ଫୟସଲ(ଲା) ୨ । କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା—2. Completion of work.

ଫୈସଲ(ଲା) ୩ । ମକଦମାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଆଦେଶ; ଡିଗ୍ରୀ—

ଫଯ୍ସଲ(ଲ୍ଲ) ଫୈସଲ(ଲ୍ଲ) } ଅନ୍ୟରୂପ

3 Decree of a suit.

୪ । ଅନାବୃତ ସ୍ଥାନ—

4. Open place.

୫ । ମକଦମାର ବଗ୍ଦର ଫଳ; ଜୟ—5. Judgment.

ବଣ— ୧ । ମୀମାଂସିତ—1. Decided.

୨ । ଅନାବୃତ (ସ୍ଥାନ)—2. Open.

୩ । ଫାଙ୍କା ବା ଶୂନ୍ୟ (ସ୍ଥାନ)— 3. Empty (space).

୪ । ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ; ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା—4. Spacious.

(ଯଥା—ସେଠାରେ ଫଇସଲ୍ଲ ଜାଗା ନାହିଁ)

ଗ୍ରା. ବ— ବଡ଼ଉତ୍ତର; ଫସର ଫାଟିବା ଅବସ୍ଥା—

Day-break.

ଫଉଜ(ଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ସୈନ୍ୟ—

Phauja(da) 1. Army; host.

[ଫୌଜ(ଦ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଫଉଜ ଭୁଲେ କୁଟୁମ୍ବାଙ୍କର ଉତ୍ତାଥ ବେଙ୍ଗବଣ୍ଡୀ

ଫୌଜ **ଫୌଜ** ଥାରଣୀକ – କବଦୂର୍ବ୍ୟ, ଚତୋଘଡ଼ଶ୍ୱ ଫ. ଗୀତ ।

୨ । ଜନସମୂହ; ବହୁ ଲୋକ—2. An assemblage of men; a crowd of people.

୩ । ଦଳ; ପଲ୍ଲ—3. Crowd; herd.

(ଯଥା—ଘୁଷୁର ଫଉଜ, ଗୋରୁ ଫଉଜ ଇତ୍ୟାଦି) ।

ଫଉଜଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଫୌଜ୍‌ଦାର୍)— ୧ । ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ—

Phaujadār 1. Commander; general of an army.

ଫୌଜଦାର **ଫୌଜଦାର** ୨ । ଫଉଜଦାର ମକଦମାର ବଗ୍ଦରଫଡ଼ି; ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—2. Magistrate.

(ଫୌଜଦାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ଦୁଷ୍ଟାଦାର୍ (ଦୁର୍ଗନାୟକ) ମାନଙ୍କୁ ଫଉଜଦାର୍ ନାମ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଦୁର୍ଗରକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଅଧୀନ ଗୁଡ଼ିଏ ସେନାଦଳ(ଫଉଜ) ରହୁଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ।]

୩ । ପୁଲସ କର୍ମଚାରିବିଶେଷ—3. Name of a class of Police officials.

ଫଉଜଦାରି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଫୌଜ୍‌ଦାରି) ୧ । ଅପରାଧଘଟିତ ମକଦମା—1. Criminal case.

(ଫଉଦାର, ଫୌଜଦାର, ଫୌଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅପରାଧ—

ଫୌଜଦାରୀ **ଫୌଜଦାରୀ** 2. Criminal offence.

୩ । ଅପରାଧଘଟିତ ମକଦମାର ବିଚାର—

3. Trial of criminal cases.

୪ । ଅପରାଧଘଟିତ ମାଡ଼ପିଟ—4. Criminal affray.

[ଦ୍ର—ମୋଗଲ ଶାସନରେ ଶାସନ ବିଭାଗ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଯଥା—୧ । ଅପରାଧସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବା ଫୌଜଦାରୀ— Criminal. ୨ । ସତ୍ତ୍ୱପରଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବା ଦେଓାନ—Civil. ଓ ୩ । ରାଜସ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବା ମାଲ୍—Revenue.]

ବଣ—୧ । ଅପରାଧଘଟିତ ମକଦମାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

1. Relating to criminal case.

୨ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

2 Relating to the Magistrate.

ଫଉଜଦାର୍ ଅଦାଲତ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଅପରାଧମାନ ବିଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଫୌଜଦାରୀ ଆଦାଲତ **ଫୌଜଦାରୀ ଅଦାଲତ** Criminal Court.

(ଫଉଜଦାର କୋର୍ଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ ଅପରାଧପାଇଁ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଚାର କରାଯାଏ ତାହାକୁ ଫଉଜଦାର ଅଦାଲତ, ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ ସ୍ୱତ୍ୱ, ସତ୍ତ୍ୱପରଣ, ଋଣ ଓ ଦେୟ ଟଙ୍କା ଆଦିର ଦାବୀ ବିଷୟୀ ବିଚାର କରାଯାଏ ତାହା ଦେଓାନୀ ଅଦାଲତ ଓ ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ ରାଜସ୍ୱ ଓ ଭୂକର ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟୀ ବିଚାର କରାଯାଏ ତାକୁ ମାଲ୍ ଅଦାଲତ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଫଉଜଦାର୍ କେଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଫଉଜ୍‌ଦାର୍ + ଇଂ. କେଶ୍)— ଅପରାଧଘଟିତ ମକଦମା—

Phaujdāri kes

ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମା **ଫୌଜଦାରୀ ମୁକଦ୍ଦମା** Criminal case.

[ଫଉଜଦାର୍ ମକଦ୍‌ଦ୍ଦମା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଫଉଜଦାର ସୁପର୍ଦ୍ଦ— ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ଫଉଜ୍‌ଦାର୍+ସୋପର୍ଦ୍) — ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ବିଚାରାଧୀନ (ମକଦ୍ଦମା);

ଫଉଜଦାର ସଫ୍ପର୍ଦ୍ଦ ଫଉଜଦାର ସୋପର୍ଦ୍ଦ ଫୌଜଦାର ସୁପର୍ଦ୍ଦ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବିଚାର ନିମନ୍ତେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ନିକଟକୁ ସୁଲସଦ୍ଦାସ୍ତ ପ୍ରେରିତ (ଅପରାଧୀ ବା ମୁଦ୍ଦାଲ୍)—

ଫୌଜଦାରୀ ସୁପର୍ଦ୍ଦ **ଫୌଜଦାର ସୋପର୍ଦ୍ଦ** (an accused or a case) Committed to the court of a Magistrate for trial.

ଫଉଜ—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ. ଓ ଫା. ଫୌଜ୍) —୧ । ସାମରିକ—

Phauji 1. Military; relating to war.

(ଫୌଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସୈନିକସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

ଫୌଜୀ **ଫୌଜୀ** 2. Relating to the army.

ଫଉତ—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ. ଫୌତ୍=ମୃତ) —ମୃତ—Dead.

Phauta ବ—ମୃତ୍ୟୁ—Death.

(ଫୌତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫୌତ୍ **ଫୌତ୍**

ଫଉଦ ବଗାଡ଼ୁ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ଫୌଜ୍+ବିଗାଡ଼ନା) — ୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜନା କରି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସନ୍ତୋଷ ଓ ବିଦ୍ରୋହ ଜାତ କରଏ—1. Inciting the soldiers to mutiny.

Phauda bigārdu

ଫଉଜବଗା(ଗି)ଡ଼ା ଫୌଦବଗାଡ଼ୁ ଫୌଦବଗ(ଗି)ଡ଼ା } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଦ୍ୱସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଷ	ଳ	ଶ,ଷ	କ୍ଷ	ଇପ୍	ଉଅ	ଘ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ୡ	ଅକାର୍ନ୍ତବର୍ଣ୍ଣ/ ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଙ୍ଗ	ଯ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଙ୍କ	ନ୍ଦ	

୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦଳସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମନ ପରାମର୍ଶ ବା ମନ ଉଦାହରଣ ଦ୍ୱାରା ବଗାଡ଼ିଦିଏ—2. Spoiling the whole party by one's evil advice or example.

ଫଉଲିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଷ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ; ଷ୍ଫୀତ)—୧ । ଷ୍ଫୀତହେବା; ଫୁଲିଯିବା—1. To be swollen.
Phaulibā
ফুলেযাওযা **फुलना** ୨ । ଫମ୍ପା ହୋଇ ଫୁଲିଯିବା—2. To be puffed up with an empty interior.
(ଫଉଲିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଏଜ—ବେଦେ. ବ (ଫା. ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକବରଙ୍କ ସଭାର ନବ ରତ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜଣ—One of the nine gems or talented men of the Moghal Emperor Akbar the Great's court.
Phaॅji
(ଫୈଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ফৈজী **फैजी**

ଫଏର୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ. ଫାୟାର୍)—ବନ୍ଦୁକ ମାରିବା; ବନ୍ଦୁକ ଫୁଟିବା—Shooting; firing of a gun.
Phaer
(ଫେର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ফয়ের **फायर**

ଫଏର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବନ୍ଦୁକ ଫୁଟାଇବା; ନଳୀ ଦାଗିବା—1. To shoot; to fire a gun.
Phaer karibā
ফএর করা **फायर करना** ୨ । ବୋମ ବା ବୋମ୍ବା ଫୁଟାଇବା—2. To fire a bomb or cannon.

ଫଏରବ—ବୈଦେ. ବଣ (କଚରଆ) (ଆ. ଫରେବ୍)—ଚଞ୍ଚକତାମୂଳକ; ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ—Fraudulent.
Phaeraba
(ଫରେବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ফরেব **फरेब**

ଫଏରବି—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ) (ଆ)—ଚଞ୍ଚକତା—Fraud.
Phaerabi (ଫରେବ—ଅନ୍ୟରୂପ।
ফরেবী **फरेबी** ବଣ—ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ—Fraudulent.

ଫଏରବି କାଢ଼ିବା—ବେ. କ୍ରି—ଛଳନା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To act fraudulently.
Phaerabi kārdhibā
ফরেব কাঢ়িবা / ফএরব করিবা } ଅନ୍ୟରୂପ
ফরেবী বাহিরকরা **फरेबी निकालना**

ଫଏଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା)—ଫଇଲ୍ (ଦେଖ)—Phail (See).
Phael

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ଫଣ୍ଟିକା)—ଫଳ ମାଛ—A kind of flat fresh water fish.

[ଦ୍ର—ଭୁଲନା କର, ନଦୀ ସ୍ଥଳରେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ନଏଦ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ।]

ଫଏଲ୍ ଯିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ସଂ. ଷ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ. ଭୁଲ. ହି ଫଏଲ୍ ଜାନା)—ବ୍ୟାପିଯିବା; ମାଡ଼ିଯିବା; ଖେଳେଇ ହୋଇଯିବା—To be diffused.
Phaeli jibā

ଫଁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଫଁ ଫଁ (ଦେଖ)
Phañ
Phañ phañ (See)

ଫଁଦା (ଇଚ୍ଛାଦା)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଫନ୍ଦା ଇଚ୍ଛାଦ (ଦେଖ)
Phañdā (etc)
Phandā etc (See)

ଫଁଦି—ଦେ ବ—ଫନ୍ଦ (ଦେଖ)—Phandi (See)
Phañdi
ଗ୍ରାଦେ (ଉଦ୍ଦିଗ୍ନାର୍ଥ) ବଣ—ବଦ୍ ଖିଆଲ୍—(ଫନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) Ill-intentioned.

ଫଁଦିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥକୁ ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧିବା—To tie up two things with a rope or string,
Phañdibā
[ଫଁଦା(ଦେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଫଁପା—ଦେ ବ ଓ ବଣ—ଫମ୍ପା (ଦେଖ)—Phampā (See).
Phañpā
ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଟିଣ୍ଟିକା; ପଙ୍ଗପାଲ—Grass-hopper; locust.

ଫଁ ଫଁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ସର୍ପ ଗର୍ଜ୍ଜନର ଶବ୍ଦ—1 Hissing sound (as of snakes).
Phañ phañ
ଫଁଅଁ / ଫଁଅଁ ଫଁଅଁ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଉତ୍ତ୍ରାସେ ଫଁ ଫଁ ସ୍ୱନେ ନଶ୍ୱାସି ସପ୍ତଜନ
ଅସ୍ଥନ୍ତ ପରଜନେ । ଭଥାନାଥ, ନଦୀସାଙ୍ଗ ।
ଫୋଁସ୍ ଫୋଁସ୍ ୨ । କ୍ରୋଧରେ ଘନ ଘନ ନଶ୍ୱାସ ମାରିବାର ଫନ୍ ଫନ୍; ଫୌଁ ଫୌଁ ଶବ୍ଦ—2. Repeated hissing sound of an enraged person.

ଫକ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଫକ ଫକ (ଦେଖ)
Phak
Phaka Phaka (See)
(ଫକ୍ ଫକ୍; ଫକ୍ଵନା[ନ]; ଫକ୍କ[କ୍ତ]ର; ଫକ୍ ଦ[ଧ]ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫକ୍ନା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଡ଼ମାଛର ପେଟ ଉପରେ ଥିବା ବାୟୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଧଳା ରଙ୍ଗର ଦୁଇ ଅଂଶବିଶିଷ୍ଟ ଥଳି; ମାଛଫଟକା—The air-bladder of a fish.
Phak-nā

[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଛୋଟମାନେ ଫୁଟି ଫୁଟାଇବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ଫୁଟିଲାବେଳେ ଟୋ ଶବ୍ଦ କରେ ।]

ଫକ୍ ଲୋ ଲାଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ଲରଆ)—ଖଇ—Fried paddy.
Phak lo lāi

ଫକ(କ୍ଲ)ଡ଼—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ. ଫକ୍ଲର୍=ଶଠ; ଧୂର୍ତ୍ତ)—
Phaka(kka)rda
୧ । ଶଠ; ଧୂର୍ତ୍ତ; ଧଡ଼ୀବାଜ—1. Fraudulent.
ଫକ(କ୍ଲ)ଡ଼ି / ଫକ(କ୍ଲ)ଡ଼ିଆ / ଫକ(କ୍ଲ)ଡ଼ବାଜ୍ / ଫକ(କ୍ଲ)ଡ଼ାବାଜ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ପ୍ରବଞ୍ଚକ—2, Deceptive; cheating.
୩ । ପ୍ରଗଲ୍ଭ; ବାଗ୍ମୀ—3. Bragging; wagging.
ফক্কড় **फक्कड** ୪ । ନର୍ଦ୍ଦନ; ଗର୍ବ; କଙ୍ଗାଳ—4. Poor; destitute.
୫ । ଅପବ୍ୟୟୀ—5. Squandering; spendthrift.
୬ । ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ—6. Unsubstantial.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଭୁଚ୍ଛ; ହେସ୍ୟ —7. Mean; despicable.

ଫକ(କ୍କ)ଡ଼—ବୈଦେ. ବ· (ଆ)—୧ । ଷଠତା; ଧୂର୍ତ୍ତତା; ଧଡ଼ବାଜୀ— Phaka(kka)ṛḍi 1. Fraud; deception.

ଫକ(କ୍କ)ଡ଼ାମି; ଫକ(କ୍କ)ଡ଼-ବାଜି; ଫକ(କ୍କ)ଡଂବାଜ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଦୁଷ୍ଟାମି— 2. Wickedness.

ଫକ୍କଡ଼ୀ ୩ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟତା—3. Poverty.

ଫକ୍କଡପନ ୪ । ଫାଜଲାମି—4. Vain-glory.

୫ । ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟତା—5. Hollowness.

୬ । ପ୍ରଗଲ୍ଭତା; ବାଗ୍ଜଲତା; ଆତ୍ମପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଖାଇଦେବା; ବାଲଙ୍ଗି—6. Bragging; wagging; drollery.

୭ । ନୀଚତା—7. Meanness.

(ଫକ୍କଡ଼ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୈଦେ. ବଣ.—୧ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ— ଫକ୍କଡ଼େ 1. Poor.

୨ ବାଗ୍ଜଲ—2. Bragging.

ଫକ(କ୍କ)ଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ କଥା କହିବା; ବାଲଙ୍ଗି କରିବା— Phaka(kka)ṛḍi māribā ଫକ୍କଡ଼ୀ କରା **ଡୀଂଗହାଁକନା** To brag; to talk big.

ଫକତ୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଆ. ଫାକତ୍)—୧ । କେବଳ— Phakat 1. Only; merely; simply.

ଫକତ **ଫକତ** ୨ । ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ—2. But.

୩ । ଅପରନ୍ତୁ—3. On the other hand.

ଫକ ଫକ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଅ.—୧ । ଡେଇଁ ଡେଇଁ Phaka phaka ଗୁଲିବା ବା ନାଚିବା ପ୍ରକାରେ— ଫକ ଫକ 1. In a jumping or frisking manner.

ଫୁତ୍ତୁକ୍ ଫୁତ୍ତୁକ୍; ଫକ୍ ଫକ୍ ୨ । ବାଷ୍ପଗୁଳଡ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ର ନଳରୁ (ଫକର ଫକର, ଫକ ଫାକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବହୁ ପରମାଣରେ ଧୂଆଁ ବାହାରିବା ପ୍ରକାରେ— 2. Like smoke coming out of an engine in gushes.

[ଦ୍ର—ଫକ ଫକ ଓ ଫକର୍ ଫକର୍ ଅପେକ୍ଷା ଫୁକ୍ ଫୁକ୍; ଫୁକୁର(ରୁ) ଫୁକୁର(ରୁ) ଶବ୍ଦ ଡେଇଁବା ଜୀବର ସ୍ଫୁଦ୍ତା ସୂଚନା କରେ । ଯଥା, ମାକଡ଼ ଗୁଡ଼ାକ ଗଛରୁ ଫକ ଫକ ଡେଇଁ ପଳେଇଲେ, ଗୁଣ୍ଡୁଚମୂଷାସାକ ଗଛ ଡାଳରୁ ଫୁକ୍ ଫୁକ୍ ଡେଇଁ ପଳେଇଲେ; ବଡ଼ ମନୁଷ୍ୟ ଫକ ଫକ ହୋଇ ଡେଉଁଛି, କୁଆପିଲ୍ଲଟି ଫୁକୁର ଫୁକୁର୍ ହୋଇ ବଢ଼ୁଛି ।]

ଫକା(କ୍କା)—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ. ଫକ୍; ଲୁଲ. ସ. ପିଙ୍ଗ)— Phakā(kkā) ୧ । ପିଙ୍ଗଳ; ପିକା; ପାଣ୍ଡୁର; ବିବର୍ଣ୍ଣ— ଫାକାସେ; ଫିକା 1. Ashy; pale; light-coloured.

ଫିକା ୨ । ବ୍ୟର୍ଥ—2. Vain.

[ଫକା(କ୍କା)ସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ଶୂନ୍ୟ; ଫମ୍ପା— 3. Empty.

ଫାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଫିତା—Tape. (ଯଥା—ସୁନାର ଦାଢକଢ଼ି ଓ ଚମଡ଼ାର ଫକା)

ଫକାଶି—ଦେ. ବ—ଫାକାଶି (ଦେଖ)—Phākāsi (See)

Phakāsi (ଫକ୍କାଶି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫକା ସନ୍ଦୁର—ଦେ. ବ—ପେଣ୍ଡି ସିନ୍ଦୂର ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ— Phakā sindūra Pale-coloured vermilion.

ଫିକାସିନ୍ଦୂର **ଫିକାସିନ୍ଦୁର**

ଫକ୍କାର—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ. (ଆ. ଫକ୍କାର୍)—୧ । ମୁସଲମାନ୍ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ Phakira ବା ସାଧୁ—1. A Mahomedan mendicant.

ଫକ୍କୁ ଫକ୍କୁଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ଭିକ୍ଷୁକ—2. Beggar.

ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବଳେ ଫକ୍କାର ବେଶ ଧୋଇ ।

(ଅମୀର—ବିପରୀତ) କୃଷ୍ଣଜି ବଡ଼, ମଦାଉତ ବନ ।

ଫକୀର ୩ । ଅତି ଗର୍ଦ୍ଦବ ଲୋକ— **ଫକୀର** 3. A very poor man.

ଅଛ ଯେ ଘରକଦ୍ୱାରନେ କାହି ସେ ଫକୀର । ରଥଯାତ୍ରା, ବଳରାମ ।

୪ । ଅପତ୍ତ୍ୟଆଣି ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— 4. A name given to males who are born after the death of their elders.

(ଫକ୍କାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ—୧ । ଗରିବ—1. Poor.

୨ । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ—2. Needy; in want.

୩ । ଫକ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to a Mahomedan mendicant.

୪ । ଗରିବ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପଯୁକ୍ତ— 4. Befitting a poor man.

ଫକ୍କାର ତକିଆ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ)—ମୁସଲମାନ ଭିକ୍ଷୁକମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମ— Phakira takiā A hermitage or shelter for ଫକୀର ତାକିୟା **ଫକୀରତକୀୟା** Mahomedan mendicants.

ଫକ୍କାରମୋହନ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ- Phakirāmohana ସେବକ ଓ କବି—A late poet and literary genius of Orissa.

[ଦ୍ର—ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଜକଟସ୍ଥ ମଲ୍ଲିକାଶପୁରରେ ବିଖ୍ୟାତ ସେନାପତି ଉପାଧିକ ଖଣ୍ଡାୟତ ବଂଶରେ ୧୮୫୩ ମସୀହା ଜାନୁଏରୀ ମାସ ୧୭ ତାରିଖରେ ଫକ୍କାରମୋହନଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଫକ୍କାର-ମୋହନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷଗଣ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତିମାନଙ୍କ ଅଧୀନ ସୈନ୍ୟ ଓ ସେନାପତି ଥାଇ ଦେଶର ମାନଗୌରବ ରକ୍ଷାପାଇଁ ଲଢ଼ିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧର ଫକ୍କାରମୋହନ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ସାହିତ ଓ ଉତ୍ସାହିତରେ ଜାତିର ଉତ୍ଥାନପାଇଁ ଲଢ଼ି ଜୀବନ ଶେଷ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦିଦା ଲକ୍ଷ୍ମଣଚରଣ ସେନାପତି ଗରିବ ଥିଲେ । ସେହି ଗରିବ ଘରେ ବଡ଼ି ଫକ୍କାରମୋହନଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ବିପଦର ବହୁ କଶାଘାତ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କର ବୟସ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ପୂର୍ତ୍ତି ନ ହେଉଣୁ ସେ ପିତୃମାତୃହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଓ ଆଈଙ୍କ ଘରେ ରହି ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସମୟ ସେ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗ ଓ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିଥିଲେ । ନଅ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗାଆଁ ଗୁରୁଆଳରେ ତାଙ୍କ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ଗନ୍ଧ ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗଦେଶ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ରହିଥିବା ଯୋଗୁଁ ବାଲେଶ୍ୱର ଜଳାରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ପ୍ରଭାବ ବେଶି ଥିଲା । ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଉଠାଇ ଦେଇ ବଙ୍ଗଳା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚଲାଇବାକୁ ନାନା ଉପାୟ ଅନୁଧାବନ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ଅବଧାନେ ମିଳୁ ନ ଥାନ୍ତୁ ।

ଫକୀରମୋହନ ପିଲାବେଳେ ଭାରି ଚଗଲ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ପଢ଼ାରେ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ମନ ଥିଲା । ବେଶିଦିନ ସେ ପଢ଼ି ପାରି ନ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ସରକାରଙ୍କ କଟକଣାରେ ସମୁଦ୍ର ପାଣିରୁ ଲୁଣ ମଣ୍ଡା ଯାଉଥିଲା । ଦରିଦ୍ର ଥିବାରୁ ୧୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଫକୀରମୋହନ ପାଠ ଛଡ଼ି ଲୁଣ ଠିକାଦାର ସିରସ୍ତାରେ ସାମାନ୍ୟ ଚାକିରୀ ଦରମାରେ ଖଟିବାର କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ଫେରିଲା । ସେ ବାରବାଟୀ ବଙ୍ଗୋତ୍ପଳ ସ୍କୁଲରେ କେତେ-ଦିନ ପଢ଼ି ସେ ସ୍କୁଲରେ ଅଢ଼େଇ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ । ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଠଗୋଟି ମାତ୍ର ସ୍କୁଲ ଥିଲା । ସେହି ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲଟିରେ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିବା ବେଳେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ଭଲ କରି ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ଘଟିଥିଲା । କେତେ ଦିନ ପରେ ସେ ବାଲେଶ୍ୱର ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ସ୍କୁଲରେ ଦଶ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ ।

ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ୨୩ ବର୍ଷ ବୟସ ହେଲା ବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭୀଷଣ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ (୧୮୬୬ ସାଲରେ) ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ ସେ କଲିକତାର ବଙ୍ଗୀୟ ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବିଷୟ ଲେଖି ଭାରତର ବଉନ୍ଧ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ । ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି, ଓଡ଼ିଶାରୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଲୋପ ସାଧନ କରି ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଏବଂ ସେହି ଭାବରେ ବଙ୍ଗଦେଶର କଲେବର ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରବାସୀ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଭାରି କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ସେମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ଠିଆ ହେଲେ । ସେ ନିଜେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସହି ଗୋଟିଏ ଛାପାଖାନା ବସାଇଲେ ଏବଂ ସମ୍ବାଦବାହିକା ଓ ବୋଧଦାୟିନୀ ନାମକ ଦୁଇଟି ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ ବୋଲି ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଯେଉଁ ଫନ୍ଦ ଖେଳୁଥିଲେ ଫକୀରମୋହନ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀ ଗୌରୀଶଙ୍କର, ରାଧାନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାହା ପଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲା । ଖାଲି ଏତିକି ନୁହେଁ, ଏମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନ ସାର୍ଥକ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ବୋଲି ସରକାର ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଗଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜୀବନ ରହିଲା ।

ଫକୀରମୋହନ ପିଲାଦିନୁ ଉଦାର ମତବାଦୀ ଥିଲେ । ସମାଜର ନାନା ଅନାଚାରକୁ ସେ ସୁଖ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ଜାତିର ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାରେ ସେ ବ୍ୟଥିତ ହେଉଥିଲେ ।

ଫକୀରମୋହନ ବ୍ରାହ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଡ଼ ସୁଦକ୍ଷ ଥିଲେ । ସେ ବନ୍ଧୁ ଗଡ଼ଜାତରେ ଦେବାନୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ୧୮୭୨ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମେ ସେ ମାଲଗିର ରାଜ୍ୟର ଦେବାନ ହେଲେ । ଦେବାନ ହୋଇ ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଓ ରାଜବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହେଉଥିଲେ ସେ ମନପ୍ରାଣ ଲଗାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ-କୁଶଳତାରେ ସମସ୍ତେ ଖୁସି ଥିଲେ । ମାଲଗିର ଦେବାନୀ ପରେ ସେ କଟକଜଣ୍ଟାର ଡମ୍ପଡ଼ାରେ କିଛିଦିନ ଦେବାନୀ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ତା ପରେ ଚେଙ୍କାନାଳ ରାଜ୍ୟର ସହକାରୀ ମାନେଜର ହେଲେ । ଚେଙ୍କାନାଳରେ ଥିବାବେଳେ ସେ ସାତକାଣ୍ଡ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ଚେଙ୍କାନାଳ ଛଡ଼ି ଦଶପଲ୍ଲା ଓ ପାଲଲହଡ଼ାରେ କେତେଦିନ ଲେଖାଏଁ ଦେବାନୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଫକୀରମୋହନ କେନ୍ଦୁଝରର ଦେବାନ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଅମଳରେ କେନ୍ଦୁଝରରେ ବିଦ୍ୟାଭ ଉତ୍କର୍ଷାମେଳ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସେଠାର ବୃଦ୍ଧି ଖଟାଇ ମେଳଅମାନଙ୍କ ଅଦ୍ୟାଗୁରୁ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ରାଜପରିବାରଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ଓ ନିଜକୁ ଘୋର ବିପଦରେ ପକାଇ ମେଳ ଶାନ୍ତ କରିଥିଲେ ତାହା ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ସେଠାରେ ଥିବାବେଳେ ଦିନେ ବାଟରେ ବାଲେଶ୍ୱରଠାରୁ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ଡାଙ୍ଗରେ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଉତ୍କଳଭ୍ରମଣ ପୁସ୍ତକଟି ଲେଖିଥିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଥିଲେ । ଥରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଏକେଶ୍ୱରବାଦ-ସମ୍ମିଳନୀରେ ସେ ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ଏକାଙ୍କୀ ଯାଇ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଶେଷ ଜୀବନର ସେ ବନ୍ଧୁଦିନ କଟକରେ କଟାଇଥିଲେ । କଟକରେ ଥାଇ ସେ ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ ଏବଂ ପୁଷ୍ପମାଳା ପ୍ରଭୃତି କବିତା ଲେଖିଥିଲେ ।

ଫକୀରମୋହନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ଯୁଗପରିବର୍ତ୍ତକ । ସେ ସର୍ବଜନବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗଦ୍ୟ ଓ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ । କ ପଦ୍ୟ, କ ଗଦ୍ୟ, କ ଗଲ୍ପ, କ ଉପନ୍ୟାସ, ସବୁଥିରେ ସେ ନୂତନତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମାମୁଁ, ଲଛମା, ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ଓଡ଼ିଆ-ଭାଷାରେ ମାନବ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣବିଷୟରେ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସେ ମହାଭାରତ, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା, ଅବସର ବାସରେ, ଗ୍ରାମ୍ୟସୃଷ୍ଟି, ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ, ଧୂଳାଫୁଲ ପ୍ରଭୃତି ବହୁତ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ସେ ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ରସିକ ଏବଂ ଉଦାରମନା ଥିଲେ । ପର-ଦୁଃଖରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ତରଳ ହୋଇଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କର ଗୁଣ ଚିହ୍ନି ବାମଣ୍ଡାର ରାଜା ତାଙ୍କୁ "ସରସ୍ୱତୀ" ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ସ୍ୱୟଂରଚିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉପାଧି ଉତ୍କଳରତ୍ନ ବ୍ୟାସକବି । ମୃତ୍ୟୁର ଛଅ ମାସ ପୂର୍ବରୁ ଫକୀରମୋହନ କଟକରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ଆସନ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ୧୯୧୮ ମସିହା ଜୁନ ମାସ ୧୪ ତାରିଖ ରାଜସ୍ୱକାଣ୍ଡ ବନ ୭୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।]

ଫକୀରୀ—ବୈଦେ. ବ—୧ । ଫକୀରର ଅବସ୍ଥା ବା ବୃତ୍ତି—
Phakīri 1. Mendicancy.

ଫକୀରୀ ୨ । ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି—2. Beggary.

ଫକିରୀ ୩ । ଦରିଦ୍ରତା—3. Poverty.

୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ନାମ—ଅପରିଣୀତା ବାଳିକାକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
4. A name given to Aparttiāṇī girls.

ବଣ—ଫକୀରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Appertaing to a Phakīra.

ଫକୀରୀ କଉଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଚିତ୍ରିତ ବା ଡୋରିଆ କଉଡ଼ି—
Phakīrī kaurdi A kind of striped or pictured cowrie or sea-shell.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫକାରି ସିଂହ - ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ବସୂଚିକା ରୋଗ; ବଇଦ୍ୟା—
Phakīri siṁha — Cholera.

ଫକୋଷ—ଦେ. ବ. (ଭୁଲ. ଇଂ. ଫକ୍ସ୍ = କୋକଶିଆଳ = ହି. ଫକ୍‌ଶିୟାଲ୍)—ବନ୍ୟଜନ୍ତୁବିଶେଷ—
Phakosha — A kind of wild beast.

ମଣ୍ଡିଷ ଘୋଡା ଫକୋଷ ବଲେସ୍ୱା—ଗ୍ରାଡ୍, ପ୍ରଭାପ ଶଶିସେଣା ।

ଫକ୍କ (ଧାତୁ)—ପ – ୧ । ଫାଙ୍କି ଦେବା—
Phakka — 1. To use unfair means ୨ । ଭଣ୍ଡିବା; ଠକିବା—2. To cheat

ଫକ୍କଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବଣ—ଫକଡ଼ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Phakkarḍa (etc) — Phakarḍa etc (See)

ଫକ୍କଡ଼ି (ଇତ୍ୟାଦ)—ଫକଡ଼ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Phakkarḍi (etc) — Phakarḍi etc (See)

ଫକ୍କିକା—ସ. ବ. (ଫକ୍କ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Phakkikā — ୧ । (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ ଓ ଭାଷ୍ୟ ଆଦ ଋଷିପ୍ରଣୀତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଫାଙ୍କି; କୂଟତର୍କ; କୂଟପ୍ରଶ୍ନ—1. Hair-splitting argument; sophistry; sophism (on topics of Grammar by Pāṇṇini).
୨ । ଉତ୍ତ ଜର୍ବାରଣାର୍ଥ ପୂର୍ବପକ୍ଷ—2. A thesis to be maintained in argument.
୩ । ଗୃତୁଲ୍—3. Trick.
୪ । ମାୟା—4. Illusion.
୫ । ପ୍ରତାରଣା—5. Fraud; cheating.

ଫଗୁ—ଦେ. ବ. (ସ. ଫଲ୍ଗୁ)—୧ । ଫଲ୍ଗୁ; ଅବୀର—1. Red powder (made from the root of wild ginger).
Phagu — ଫାଗ୍; ଫାଉଗ; ଫାଗୁ **अबीर**

ଫଗୁ ବଶୋଦକେ ସବାଙ୍ଗ ରଞ୍ଜିତ ବହଦନ୍ତ ଯୁବାବଳ—
ବ୍ରଧାନାଥ. ପାଙ୍ଗୀ ।

୨ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କୁ ବଆସିବା ନାମ—
2. A name given to males.

ଫଗୁ ଖେଳ—ଦେ. ବ—ଦୋଳ ସମୟରେ ହନୁମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ଫଗୁ ଫୋପଡ଼ାଫୋପଡ଼ି ହେବା ଓ ଦେବବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ଫାଗ ଖେଳା ଫଗୁଲଗି କରିବା ଉତ୍ସବ—Mutual throwing of red powder and sprinkling it on the images of Deities.
Phagu khela — **फाग खेलना**

ସଗୀ ସଙ୍ଗେ ଖେଳୁଛନ୍ତି ଫଗୁଖେଳ – ବ୍ରଧାନାଥ. ନଦକେଶ୍ୱର ।

ଫଗୁଣ—ଦେ. ବ. (ସ. ଫାଲ୍ଗୁନ)—ମାଘର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଚୈତ୍ରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଋତୁମାସ; ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସ—The month of Phālguna.
Phaguṇa — **फागुन फगुवा; फागुन**

[ଦ୍ର—ଏ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି । ଏ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଦୋଲଯାତ୍ରା ହୁଏ, ଏହି ମାସର କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଗୁଡ଼ରେ ସାଗର ଯାତ୍ରା ହୁଏ ।]

ଫଗୁଣ ଫୁଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶୂଦ୍ରଜାତିରେ ବଢ଼ିଲା କନ୍ୟା ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁଘରୁ ବାପ ଘରକୁ ଫଗୁଣ ମାସରେ ଆସିବା କାର୍ଯ୍ୟ—The act of a Śūdra girl's coming back to her father's house from the house of her father-in-law after attaining puberty.
Phaguṇa phuṭā

ଫଗୁ ଦଶମୀ—ଦେ. ବ—ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସର ଶୁକ୍ଲ ଦଶମୀ—The 10th day of the bright fortnight of the month of Phālguna.
Phagu daśamī — **फागुन दसमी फागुन दसमी**

[ଦ୍ର—ଫଗୁଦଶମୀ ଦିନ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଗ୍ରହଙ୍କର 'ଉଚ୍ଚର ଫଗୁ' ଉତ୍ସବ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଦିନ ମନ୍ଦିରରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଗ୍ରହଙ୍କ ଉପରେ ଫଗୁ ଫକାଯାଏ ଓ ଉଚ୍ଚର ଦିନଠାରୁ ବିଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରିଯାଇ ୫ ଦିନ ଦୋଲଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ କରିଯାଏ ।]

ଫଙ୍କୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ଭୁଲ. ଇଂ. ଫଙ୍ଗସ୍)—ଫେମ୍ପି; ଛତ୍ତା—Mold; mildew.
Phaṅku

ଫଜର୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଫଜର୍)—୧ । ସକାଳ—
Phajar **फजर फजर** — 1. Morning.
(ଫଜର, ଫଜର, ଫଜର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷ; ବଡ଼ଗୋରେ—2. Daybreak; early morning.

ଫଜରି—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ)—ପ୍ରାତଃକାଳୀନ—Relating to morning.
Phajari **फजरी फजरी**
(ଫଜର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଜରି ଖାନା—ବୈଦେ. ବ. (ଆ) –ପ୍ରାତର୍ଭୋଜନ—Breakfast; morning meal.
Phajari khānā — **फजरी खाना फजरी खाना**

ଫଜଲି—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫଜଲି)—ମାଲଦହଦେଶୀୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆମ୍—A kind of mango from Māldaha in Bengal.
Phajali — **फजली फजली** (ଫଜୁଲି, ଫଜିଲି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଜିତ—ବୈଦେ. ବ. ଓ (ଆ)—ଫଇଜତ (ଦେଖ)
Phajita — Phaijata (See)

ଫଜିତ	ଅନ୍ୟରୂପ	ଫଜତ ଦୋଷ ଦୂରରେ ସ୍ଥଳେ ଦୋଷେ, ଉଜତ ହେବାର ସତ ।
ଫଜିଅତ(ତ୍ତ)		
ଫଜିତ୍ତତ(ତ୍ତ)		

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକରତନ୍ତ୍ର ଫ, ଗୀତ ।

ଫଜିଲ—ବୈଦେ. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଫଜର (ଦେଖ)
Phajila — Phajara (See)
(ଫଜିଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଟ୍—ସ. ଅ. (ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ = ଭେଦ କରିବା + କ୍ୱିପ୍)—ମନ୍ତ୍ର ଶେଷରେ ତାଳ ମାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଶବ୍ଦ; ମନ୍ତ୍ରାଂଶବିଶେଷ—
Phaṭ — A sound uttered at the end of a Mantra.

ଦେ. ଅ.—ଫଟ୍ ଫଟ୍ (ଦେଖ)
Phaṭ phaṭ (See)

ଫଟ୍ କରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ.—ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ ହୁଅକ—
Phaṭ kari — Making a popping sound.
ଫଟକରେ **फटसे**

[ଫଟ୍‌କନ(ନା), ଫଟ୍‌କର, ଫଟ୍‌ଦ(ଧ)ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଫଟ୍‌କାର—ଦେ. ବ.—୧ । ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ (ଯଥା—ଲୁଗା କାଚିବା, ଯାକୁଡ଼ିବା, ବାଡ଼ରେ ତାଳ ମାରିବା)—
Phaṭ-kāra — 1. The sound of 'Phaṭ'.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ହାତର ତାଳ ଶବ୍ଦ—2. Sound of clapping.

୩ । ଧୂତ୍‌କାର୍ (ଦେଖ)—3. Dhut-kāra (See)

ଫଟ୍‌କାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ତାଳ ମାରିବା—
Phaṭ-kāribā 1. To clap.

फटकारना ୨ । ଧିକ୍କାରିବା—2. To fie; to cry shame.

ଫଟ୍ ଫଟ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ.—୧ । ଖୋଲ କାଠ ଭାଙ୍ଗିବାର
Phaṭ phaṭ ଶବ୍ଦ—1. Popping or cracking sound.

ଫଟର ଫଟର } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଫାଟି ଯିବାର
ଫଟା ଫଟ୍ } ଶବ୍ଦ—2. Bursting sound.

फटफट फटफट ମୂଳ ବାକ୍ୟାଂଶ ଗଡ଼ାଳ ଫଟ୍ ଫଟ୍ କର ଫୁଟୁ ଅଛ ।
ପଙ୍କାରମୋଡ଼ନ ଛମାଣ· ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।

୩ । ଚଟି ଯୋଡା ବା କଠଡ଼ି ମାଡ଼ିଲେ ତାହାର ତଳରେ ଗୋଡ଼ର ତଳପା ଥରକୁ ଥର ବାଜ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ—
3. Popping sound produced by the heel coming in contact with the sole of the slipper.

ଫଟ —ସ. ବି.— (ଫୁଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ. ନଘାଇନ)—୧ । (ନାଗ ଆଦି)
Phaṭa ସର୍ପର ଫଣା—1. The expanded hood of a venomous serpent.

୨ । ଦନ୍ତ—2. Tooth.

୩ । ପ୍ରତାରଣା; ଶଠତା; ଧୂର୍ତ୍ତତା—
3. Cunning; fraud; deception.

୪ । ପ୍ରତାରକ; ଶଠ—4. A rogue; a cheat.

ଫଟଇ—ପ୍ରା.ଦେ. (ମେଦମାପୁର) ବି.— (ଉଲ. ବ. ଫଉଇ)—
Phaṭai ୧ । ପୋଷାକ—1. Dress.

୨ । ଫତେଇ; ହାତକଟା ସାମ୍ପା—2. Jacket.

ଫଟକ ବସିମା—ଦେ. ବିଣ.— (ସ ଫୁଟ+ବ୍ୟସନୀ)—ସଉକନଆଁ;
Phaṭaka bisinī ସୌଖୀନ୍ ଶୁଭ୍ର ବେଶଧାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
फटिकचाँद अलबेला, रङ्गीला, फटकव्यसनी Foppish.

ଫଟକ ବସିମା } ଅନ୍ୟରୂପ ଦେ. ବି.—ସଉଖୀନ୍ ଶୁଭ୍ର ବେଶଧାରୀ
ଫଟା ବସିମା } ବ୍ୟକ୍ତି—Beau; fop; coxcomb.

ଫଟକା—ଦେ. ବି.—୧ । ମୂତ୍ରାଧାର—
Phaṭakā 1. Kidney; bladder.

ଚୁଟକୀ **फटका**

୨ । (ସ ଫୋଟ) ହାତ ବା ଆଙ୍ଗୁଠିର ତାଳ ବା ଫୋଟନ ଶବ୍ଦ·
2. Cracking sound of the palms or fingers.

୩ । ଫୋଟକା (ଦେଖ)—3. Phoṭakā (See)

ଫଟକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଝୁରୁଡ଼ାଇବା; ତାଳ ମାର
Phaṭakā(ke)ibā ଚଢ଼େଇକୁ ଝୁରୁଡ଼ାଇ ଦେବା ଭଳ କରିବା;
फटकाना, हडकादा ଫିଡ଼େଇବା—1. To scare away a person (like scaring birds with clapping).

୨ । ଫଟ୍ ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ କରିବା—
2. To make cracking sounds.

ଫଟକାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଫଟ୍ ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ କରିବା—
Phaṭakāribā 1. To make cracking sounds.

फटकारना ୨ । ଧିକ୍କାରିବା—2. To fie.

ଫଟକିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଫଡ଼ଙ୍କିବା; ଝୁରୁଡ଼ିକର ପଳାଇଯିବା—
Phaṭakibā 1. To fly away being scared.

हडकना ୨ । ଦଳ ଛଡ଼ି ବା ସଙ୍ଗ ଛଡ଼ି ପଳାଇବା—
2. To flee away from a company.

୩ । ଫାଟିଯିବା—3. To burst.

ଫଟ ଫଟକା—ଦେ. ବ—ଫୁଟୁ ଫୁଟୁକା (ଦେଖ)
Phaṭa phaṭakā Phuṭu phuṭukā (See).

ଫଟ ଫଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଫଟ୍ ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା—
Phaṭa phaṭiā Making a popping sound.
ଫଟଫଟିଆ **फटफटिया**

ଫଟରଙ୍ଗ ପୁରୁଣା—ପ୍ରଦେ. (ସାଜପୁର) ବି—ଖଟାଙ୍ଗ ପୁରାଣ (ଦେଖ)
Phaṭaraṅga purāṇa Khaṭāṅga purāṇa (See).

ଫଟା—ସ· ବି. (ଫଟ+ଆ)—୧ । ନାଗଆଦ ସର୍ପଙ୍କ ଫେଣା—
Phaṭā 1. Expanded hood of venomous snakes.

୨ । ଦନ୍ତ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—2. Tooth; fang.

୩ । ପ୍ରତାରଣା (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—3. Deceit.

ଫାଟା ଦେ· ବିଣ—(ସ. ଫୁଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଫାଟିଯୁକ୍ତ; ଫାଟି
फटा, फटहा ଯାଇଥିବା—1. Cracked.

୨ । ଚରି—2. Torn.

୩ । ଦଦରା; ଭଙ୍ଗା—3. Broken.

୪ । ଅକାମ୍ପିକା—4. Worthless.

୫ । ହୀନ; ନୀଚ; ଦ୍ୱେଷ୍ୟ; ଜୁଡ଼ୁ—
5 Despicable; mean; ignoble.

(ଫଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୬ । (ପୁଂ) ଯେ ଯିଗର କର ଉପଯୁପର ପ୍ରଶ୍ନ କରେ
6. Pertinacious; asking questions with persistence.

୭ । ବାଗିଲ—7. Talkative.

ଫଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଫୁଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଫାଟିବା କ୍ରିୟାର
Phaṭā(ṭe)ibā ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form of
ଫାଟାନ **फाडना, फटाना** 'phāṭibā'.

୧ । ଫାଡ଼ିବା—1. To split.

୨ । ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା; ଭାଙ୍ଗିବା—
2. To break; to crack.

ଫଟାଇବ ବାଜଲେ ସବୁ ଜନ ମୁଣ୍ଡ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ· ନହାରଉଡ କନ ।

୩ । ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳନ୍ୟ ଘଟାଇ ପୃଥକ କରାଇବା—3· To cause two persons to separate by bringing about dissensions.

୪ । ଚରି ଦେବା—4. To tear.

୫ । ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ପୃଥକ କରିଦେବା—
5. To cause two persons or things to separate.

୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିନାଶ କରିବା; ଲୋପ କରିବା—
9. (figurative) To destroy.

ଫାଟି ବଥର ଧୃତର ପ୍ରହାର କୁଶାଶ କପଟ ବାଣ । ବଦସୂର୍ଦ୍ଦ· ସଙ୍ଗୀତ ।

୮ । ଫଟାଇ ଦେବା (ଦେଖ)—8. Phaṭāi hebā (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଟା(ଟେ)ଇ ହେବା—ଦେ. କି—(ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ; ସ୍ତ୍ରୀ ଜ୍ଞାତି; ଘୃଣ୍ୟ ଧାତୁ)—
Phaṭā(ṭe)i hebā ୧ । ଗୁଡ଼ାଏ ବୃଥାରେ ବକିବା; ଗଣିବା—
ଫଟହା ହୋନା 1. To prattle; to babble; to talk much.
୨ । ଯିଗର ଉପର ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା—
2. To ask questions with persistence.

ଫଟା କଉଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଫଟା ପାଙ୍ଗୁଲା (ଦେଖ)
Phaṭā kaurḍi Phaṭā pāhulā (See)
କାନାକଡ଼ି **ଫୁଟିକଉଡି**

ଫଟା କପାଳ—ଦେ. ବ.—ଦୁଉର୍ଭାଗ୍ୟ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; ହୀନ କପାଳ—
Phaṭā kapāla ହୀନ କପାଳ **ଫଟାକପାଳ** Ill luck.
ଫଟା କପାଳକୁ କଉଣସି ବାବ କାଏସାକ ମୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ.
ଅଗୋ ପ୍ରିୟ ସହି । ଦେଉଥ ସଙ୍ଗତ ।

ଫଟା କପାଳିଆ—ଦେ. ବଣ. ସୁଂ.—ଦୁଉର୍ଭାଗ୍ୟ; ମନ କପାଳିଆ—
Phaṭā kapāliā Unfortunate; unlucky.
ହୀନ କପାଳେ **ଫଟାକପାଲାକା**
(ଫଟାକପାଳି, ଫଟାକପାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଫଟାକା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ତାଳପୋଟକା—
Phaṭākā Crackers made of palm-leaves.

ଫଟାକି ଉଆଁସ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା; କାର୍ତ୍ତିକ
Phaṭāki uāñsa ଅମାବାସ୍ୟା—The newmoon of the month of 'Kārttika'.
[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଲୋକେ ଫଟକା ବାଣ ଫୁଟାନ୍ତି ।)

ଫଟା ଗାଲୁଆ—ଦେ. ବଣ.—ଅସତ୍ୟଫଟା; ଯେ ଅସମ୍ଭବ ଓ ମିଛ କଥାକୁ
Phaṭā gāluā ସତ ବୋଲି କହି କହେ—
ତାହା ମିଥ୍ୟାବାଦୀ **ଗପି, ଫଟହା** Bragging; boastful and lying (person).

ଫଟା ପାଣି—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ.—ଅଳ୍ପ ଗଞ୍ଜେଇରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମସଲା
Phaṭā pāṇi ସଡ଼ ପୋଟ। ଦୋଇ କରି ଯାଇ ଥିବା ପାଣିଯୁ—
A slightly intoxicating drink made of hemp leaves and spices pasted together.

ଫଟା ପାଙ୍ଗୁଲା—ଦେ. ବ.—କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ମୁଦ୍ରାଖଣ୍ଡ; ଅଳ୍ପ
Phaṭā pāhulā ସାମାନ୍ୟ ଧନ—Not even a single
କାନାକଡ଼ି **ଟୁଟାପାଇ** cracked pie.
(ଯଥା—ମୋ ପାଖରେ ଫଟା ପାଙ୍ଗୁଲାଟିଏ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।)

ଫଟାଫଟି—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଫଟାଇବା—
Phaṭā phaṭi 1. Mutual breaking.
ଫାଟାଫାଟି (ଯଥା—ସେ ଦୁହେଁ କଳ କରି ମୁଣ୍ଡ ଫଟା ଫଟି ହେଲେ)
ଫଟାଫୁଟା ୨ । ଚିରି; ଦଦଗ୍ଧ—2. Broken; cracked.

ଫଟା ବିସିନ—ଦେ. ବଣ (ଫ. ବ୍ୟସନୀ)—ଯାହା ପାଖରେ ପଇସାଏ
Phaṭā bisini ନ ଥାଏ, ଅଥଚ ବାହାରେ ବିସିନପଣିଆ ବା
ଫଟୀକଚାନ୍ଦ ରସିକତା ଦେଖାଇ ହୁଏ—1. Penniless yet
ଫଟକବ୍ୟସନୀ foppish (person).

ଫଟିକ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ (ଫ. ଫ୍ଟିକ)—ନର୍ମଲ; ସ୍ୱଚ୍ଛ—
Phaṭik Transparent.
ଫଟକିରୀ ଦେ. ବ. (ଫ. ଫଟିକାଶ୍ମ)—ଫିଟିକର—
ଫୀଟକରି Alum.

ଫଟିକ—ଦେ. ବ. (ଫ. ଫ୍ଟିକ)—ଫ୍ଟିକ; ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ସ୍ୱଚ୍ଛ ପଥର—
Phaṭika Crystal; quartz; rock-crystal.
ଫଟିକ **ବିଲୋର; ଫଟୀକ** ଦେ. ବଣ—ସ୍ୱଚ୍ଛ—Transparent.

ଫଟିକ ନବାତ—ଗ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବ. (ଫ. ଫ୍ଟିକ + ଫା. ନବାତ୍)—
Phaṭika nabāta ମିଶ୍ରି—Sugar candy.

ଫଟିକାରୀ—ଫ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଫିଟିକର (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—
Phaṭikārī Alum.

ଫଟୋ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଆଲୋକ ଚିତ୍ର; ଆଲୋକ
Phaṭo ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତୁରି ଯିବା ଛବି—
(ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Photo; photograph.
ଫଟୋ, ଫଟୋଗ୍ରାଫ ୨ । ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍ ଉଠାଇବା ଯନ୍ତ୍ର—
ଫୋଟୋ 2. Camera.

ଫଟୋ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଆଲୋକ ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା ଛବି
Phaṭo uṭhā(ṭhe)ibā ଉତ୍ତାରିବା—To photograph; to
ଫଟୋତୁଲା **ଫୋଟୋଉଠାନା** take photo with a camera.
(ଫଟୋ ଉତ୍ତାରିବା, ଫଟୋ ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଟୋ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ଆଲୋକ ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା
Phaṭo uṭhibā ବସ୍ତୁର ଛବି ଉଠିବା—Being photo-
ଫଟୋଉଠା **ଫୋଟୋଉଠନା** graphed.
(ଫଟୋ ଉତୁରିବା, ଫଟୋ ନଆସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଟୋଗ୍ରାଫର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ
Phaṭogrāphar ଆଲୋକଚିତ୍ର ଉତ୍ତାରେ—Photographer.
ଫଟୋଗ୍ରାଫର **ଫୋଟୋଗ୍ରାଫର**

ଫଟୋଗ୍ରାଫି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଆଲୋକଚିତ୍ର ଉଠାଇବାର ବିଦ୍ୟା—
Phaṭogrāphi ଫଟୋଗ୍ରାଫୀ **ଫୋଟୋଗ୍ରାଫୀ** Photography.

ଫଟୋ ଫ୍ରେମ୍—ବୈଦେ. ବ, (ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ) (ଇଂ)—ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍ ରଖିବା
Phaṭo phrem ପାଇଁ ରୂପାର ତାରକସି ବା ନକାସି କରା ଫ୍ରେମ୍—
ଫଟୋଫ୍ରେମ୍ A fancy frame inlaid with filagree work
ଫୋଟୋଫ୍ରେମ୍ for keeping a photo.

ଫଡ଼୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ (ଦେଖ)
Phaṛḍ Phaṛḍ phaṛḍ (See)

ଫଡ଼୍‌କା—ଦେ. ବ—(ଉଡ଼ିବା ସମୟରେ ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ ଶବ୍ଦ କରିବାରୁ, ଫ.
Phaṛḍkā ପତାକା)—ପତାକା—Flag,
ପତାକା, ଝଣ୍ଡା ବାଉଁ ସେ ପରେ ପଡ଼ିବା ବାନା
ଝଣ୍ଡା, ଫରହରା ଯେଉଁ ଦୋଇଲେ ଲଢ଼ିବା ସମୟ । ତ୍ରିକଳାଥ, ସମ୍ବଲପୁରୀ

ଫ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ହି. ବାଂଶଫଟାକା)—ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରୁଥିବା ପଶୁମାନଙ୍କୁ ହଟାଇବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ବାଦ୍ୟବିଶେଷ—A kind of sound-producing contrivance made of bamooo for scaring away wild beasts which ravage crops.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଆଠ ଦଶ ହାତ ଲମ୍ବା କଞ୍ଚାବାଉଁଶର ମୂଳ ପଝରୁ ୨।୪ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫାଲେଇ ଗୋଟିଏ ଫାଲର ଅଗରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ସେ ଦଉଡ଼ିକୁ ଉକ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଗୁଡ଼ାଉଡରେ ଥିବା ଗ୍ଲୋକ ଧରିଥାଏ; ବାଉଁଶଟି ଗୋଡା ଦୋହିଥାଏ । ଦଉଡ଼ିକୁ ଝାଣି ଛଡ଼ଦେଲେ ଦଉଡ଼ିବନ୍ଧା ଫାଲଟି ଆର ଫାଲରେ ବାଜ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ । ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଗଛରେ ଫସଲ ଖାଇବାକୁ ଆସୁଥିବା ଜନ୍ତୁମାନେ ଦୂରୁଡ଼ି କର ପଳାନ୍ତି ।]

ଫଡ଼ଫଡ଼—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଲୁଗା ଚରିବାର ଶବ୍ଦ—
Pharda pharda 1. Sound of tearing cloth.
(ଫଡ଼ଫାଡ଼, ଫଡ଼ର ଫଡ଼ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଥମେ ଉଡ଼ିବା
ଫଡ଼ଫଡ଼ ସମୟରେ ଡେଣାକୁ ବାଡ଼େଇବାର ଶବ୍ଦ—
फड़फड़ 2. The sound of flapping of wings; fluttering sound.

ଙ । ଆମଦୋଷରୁ ଅଧୋବାୟୁ ସହିତ ମଳ ବାହାରିବାର ଶବ୍ଦ—
3. The sound produced by wind mixed with stool during evacuation.

ଚ । ଆଗ ପଛ ନ ବିଚାରି ଅନର୍ଗଳ ଗପିବା—
4. Talking garrulously.

ଛ । ପତାକା ପ୍ରଭୃତିର ଉଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ—
5. The fluttering sound of flags.

ଭୂତ ସଇନ୍ୟେ ଗଜଶ୍ରେଣୀରେ ପତାକା
ଉଡ଼ ଉଡେ ବରଲେ ଫଡ଼ ଫଡ଼ ଡକା—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।

ଫଡ଼ଫଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ପରଫର୍ସ୍ପନ୍ଦେ)—୧ । ପକ୍ଷୀମାନେ
Pharda pharda hebā ଡେଣା ବାଡ଼େଇବାଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ
ଫଡ଼ଫଡ଼ ହଓୟା କରିବା; ଫଡ଼ ଫଡ଼ ଶବ୍ଦ କରିବା—
फड़फड़ाना, फड्फड् होना 1. To flutter; to make a fluttering sound; to flap the wings.

୨ । ବାଜେ କଥା ଗପିବା—
2. To talk irrelevantly.

ଙ । ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ସହିତ ଗପିବାଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ଚୁଦସ୍ପୃଷ୍ଟନତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—3. To be loquacious or garrulous; to show signs of light-heartedness by one's garrulity.

ଚ । ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ଚଞ୍ଚଳ ଗତି କରିବା; ଫର ଫର ହେବା; ଅସ୍ଥିର ହେବା—4. To move with restlessness; to be restless.

ଫଡ଼ଫଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଫଡ଼ ଫଡ଼ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା—
Phardapharḍiā 1. Making a fluttering or
फड़फड़िया फडफडिया flapping sound.
(ଫଡ଼ଫଡ଼ୀ, ଫଡ଼ଫଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ପୁଂ) ବାଗ୍ମୀ—
2. Loquacious; garrulous.

ଙ । (ପୁଂ) ଭୁରୁଭୁରିଆ; ଚଞ୍ଚଳ; ଅସ୍ଥିର—
3. Restless; hasty.

ଫଡ଼ା—ଦେ. ବ.—୧ । ବଡ଼ ବସ୍ତୁକୁ ଫାଡ଼ିଲେ ବା ଚରିଲେ ସେଥିରୁ
Pharḍā ବାହାରିବା ଲମ୍ବା ଅଂଶ ବା ଖଣ୍ଡ—1. A strip or
फाड़ि फाड़ा long piece split or separated from the main thing.
(ଯଥା—ଫଡ଼ାଏ କାଠ ।)

୨ । ଏକଖଣ୍ଡ—2. One piece; strip; one slice.
(ଯଥା—ଫଡ଼ାଏ ଆମ୍ବୁଲ ।)

ଙ । ମାଂସର ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ; ବଡ଼ ଚ୍ଛଲକା; ଚ୍ଛେଲ୍ଲା—
3. A big lump of meat.

ଚ । ଫାଡ଼ିବା କର୍ମ—4. The act of phārḍibā (See)

ଫାଡ଼ା ବିଣ.—୧ । ଚରା ହୋଇଥିବା—1. Split.
फाडाहुआ ୨ । ପୃଥକ୍ କୃତ; ବିଭକ୍ତ—2. Separated.

ଫଡ଼ା ଆମ୍ବୁଲ—ଦେ. ବ.—ଆମ୍ବକୁ ଦୁଇ ଫାଳ କରି ଚରି ଭିତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ
Pharḍā āmbula ଲୁଣ ମସଲା ଆଦି ଦେଇ ଶୁଖାଇ ତିଆରି
ଫାଳା ଆମ୍ବ କରି ଯାଇଥିବା ଆମ୍ବୁଲ—Pickle made of
फाडाआचार split-up mangoes.

ଫଡ଼ା(ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଫାଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—
Pharḍā(rḍe)ibā The causative form of phārḍibā.
फाड़ाना ୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଫାଡ଼ିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—
1. To cause to be split.

୨ । ପୃଥକ୍ ବା ବିଭକ୍ତ କରାଇବା—
2. To cause to be separated.

ଙ । ଚରାଇବା—3. To cause to tear.

ଫଡ଼ା ତଉଜ—ଦେ. ବ.—(କଚରା) କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ରେଜଷ୍ଟ୍ରାରେ
Pharḍā tauji ଏକ ତଉଜ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜମିଦାରରୁ ଅଂଶ ପୃଥକ
बाँटा तौजी କରି ନଆ ଯାଇଥିବା ବର୍ତ୍ତାଗ; ପୃଥକ୍ ତଉଜ—
Separate account opened in the Collector's register in respect of a portion of a zamindary by marking it with a separate serial number.

ଫଡ଼ି—ଦେ. ବ.—(ସ. ଫଲକ)—୧ । ଖଣ୍ଡା—
Pharḍi 1. Sword.

୨ । ପାଇକମାନେ ଖେଳବାର କାଠ ଖଣ୍ଡା—2. A wooden sword used for mimic sword-playing exercises.

ଙ । କର୍ପୂର, ତମ୍ବାକୁ, ପାନଖିଲି ଆଦି ସଜ୍ଜିତ ଥିବା ଥାଳି—
3. Plate or tray for holding scents and betel.

ଚ । ଢାଲ—4. Shield.

ଫଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ.—(ସ. ଫଲକ)—୧ । ଜନ୍ତୁର ଧଡ଼ରୁ ପୃଥକ କରା
Pharḍiā ଯାଇ ଥିବା ପିଣ୍ଡ ସହିତ ଗୋଡ଼—1. Leg separated from the trunk, the part of the body consisting of the rump; rump and leg.
ଠେଁଠା, ଠାଁଗ ରାନ

୨ । ଚୁତୁଆ; ପିଣ୍ଡି ଓ ଜଙ୍ଘ—
2. Rump; buttock and thigh.

Digitized by srujanika@gmail.com

ନ । ପିଣ୍ଡି—3. Buttocks.
ବସ୍ତାନିର ତଳର ମାଇଁସ ଫଡ଼ିଆ
ବହୁ ଭଲ ଦେଶେ ଉଷ୍ଟାସ ଜର ହୁଏ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ମଦାଇତ ଶାନ୍ତ ।

ଫଡ଼ିଆ ଖସିବା—ଦେ. ବ—ଆଘାତ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଫଡ଼ିଆ ବା ପିଣ୍ଡି ତଳର
Phardiā khasibā ହାଡ଼ କଣ୍ଡାହାଡ଼ରୁ ଅନ୍ୟର ବାହାଇଯିବା—
ଠେଁଗଭାଁଗା Dislocation of the thigh bone or femur.
କାଁକୁଡୁଟନା, ରାନ୍ ଟୁଟନା

ଫଡ଼ିକାର—ଦେ. ବ—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ଦ୍ରବ୍ୟ (ଯେଉଁମାନେ
Phardikāra ଥାଳରେ ସଜ୍ଜିତ କର୍ପୂର, ଚନ୍ଦନ, ପାନଖିଲି ଆଦ
ଧରି ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଥାଆନ୍ତି)—Servants who bear
plates holding betel and scents; tray-bearer.
୨ । ଯେ ଖଣ୍ଡାରେ ଖେଳ ଦେଖାଏ—2. Sword-player.
ନ । ଖଡ୍ଗଧାସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ମାଦଲା ପାଙ୍ଗି)—3. Swordsman.

ଫଡ଼ି ଖେଳ—ଦେ. ବ—ଫରି ଖେଳ (ଦେଖ)—
Phardi khela Phari khela (See)

ଫଡ଼ିଙ୍ଗ—ତ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ (ସ. ପତଙ୍ଗ)—୧ । ଝିଞ୍ଚିକା—
Phardinga (ଫଡ଼ିଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Locust.
ଫଡ଼ିଙ୍ଗ୍, ଫଡ଼ିଙ୍ଗ ଫର୍ତିଙ୍ଗା ୨ । ଝିଙ୍କାସ୍ତ—2. Cricket.

ଫଡ଼୍—ତ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବଣ—ନଷ୍ଫଳ—
Phardu Fruitless; vain.

ଫଡ଼ୁଆ—ତ୍ରା. ବ—ଫରୁଆ (ଦେଖ)
Phardua Pharuā (See)
ଫଡୁଆ ପାଞ୍ଚଣ୍ଡା ଉଜଡେଡ଼ ଛତି,
ଧାନବଡ଼ ନିଶାଇଣ ।ରୁଦାର୍, ସାଥୁଆ ବାଡ଼ା !

ଫଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗତି କରିବା; ଗମନ କରିବା—
Phaṇ (root) 1. To go; to move.
୨ । ଗମନ କରାଇବା; ଗତି କରାଇବା—
2. To cause to move.
ନ । ଅନାୟାସରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—
3 To grow easily.
୪ । ତରଳ କରିବା; ପାଣିଆ କରିବା—
4. To dilute; to liquefy.
୫ । ବିସ୍ତୃତ ହେବା—5. To spread; to expand.
୬ । ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—6. To shine.

ଫଣ(ଣା)—ସ. ବ—(ଫଣ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—
Phaṇa (ṇā) ସାପର ବିସ୍ତୃତ ମୁଣ୍ଡ; ସାପର ଫେଣା—
The expanded hood of a snake.

ଫଣ ଧର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଫଣ+ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଫଣୀ; ଫଣା
Phaṇa dhara ଥିବା ସର୍ପ (ନାଗ, ଗୋଖର, ଉକ୍ଷ)—Hooded
snake (e. g cobra de capello).
{ଫଣକର, ଫଣବାନ୍, ଫଣାଭୃତ୍, ଫଣାକର} {ଫଣାଧର, ଫଣାଭୃତ୍, ଫଣାବାନ୍} ଅନ୍ୟରୂପ

ଫଣଧରଧର—ସ. ବ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ଫଣଧର=ସର୍ପ+ଧର=
Phaṇadharadhara ଯେ ଧରେ)—ମହାଦେବ; ଶିବ—
Mahādeba; Siba.

ଫଣଫଣ—ଦେ. ବଣ—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଲାଲବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Phaṇa phaṇa 1. Red coloured.
ଫୋଲାଫୋଲା ସୁଜାହୁଆ ୨ । ଫୁଲୁକା—3. Slightly swollen.
ଜ୍ୱର ସକାଶରୁ ମୁହଁଟା ଫଣ ଫଣ । ଚଟିଣ ଦୋଇଲା ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖଣ ।
କୃଷ୍ଣଚଂଦ୍ର, ମଦାଇତ ଶାନ୍ତ ।

ଫଣଫଣା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶ୍ୟୋଣା; ଶ୍ୟୋଣାକ)—ଔଷଧିବୃକ୍ଷ-
Phaṇa phaṇā ବିଶେଷ—A medicinal plant;
ସ. ଶ୍ୟୋଣା, କଟ୍ୱଙ୍ଗ, ଶ୍ୟୋଣାକ, Colosanthes Indica;
ନଟ, ଶ୍ୟୋନାକ, ଶୋଷଣ, Oroxylum Indicum;
ଟୁଣ୍ଟୁକ, ମଣ୍ଡୁକପର୍ଣ୍ଣି, ପଦ୍ମୋର୍ଣ୍ଣି, Bignonia Indica.
ଶୁକନାଶ, କଟ୍ଟନଟ, ପାର୍ଶ୍ୱବୃନ୍ତ, [ଦ୍ର – ପଟଳାଦ୍ୟ ବର୍ଗର
ଅଗ୍ନିମୁଖ, ଧୃତ୍ପତ୍ରିମ, କଟମ୍ବର, ଶ୍ଲୋକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ; ଜଡ଼ରେ ୨୦ ଫୁଟ
ଭୂତବୃକ୍ଷ, ଶଲକ, ମୟୂରଜଙ୍ଘା, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ; ପତ୍ର ଦ୍ୱିଧାପର୍ଣ୍ଣି ଓ
ଉଷ୍ଟ୍ରକ, ତ୍ରିପୃଙ୍ଗାବ— ୨।୩ ଦ୍ରାଘ ଲମ୍ବ । କାଠ ଲଘୁ ।
ଶୋଣା, ସୋନା, ନାସୋନା ଫୁଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଂସଳ ଓ ନାଲି
ସୋନାପଠା, ସୋନ୍ନା,ସନ୍ନା,ଅର୍ଲୁ ବାଇଗଣି ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ । ଫଳର
ସ. ଟେଣ୍ଟୁ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱ; ୫ ଗୋଟି କେଶର ।
ନେପାଳ-କରୁମଦନ ଫଳ ଶିମ୍ବ ଛୁଇଁପରି କନ୍ଦୁ ବଡ଼;
ତା. ପନ ଏହା ୧ ଦ୍ରାଘ ୧୩ ଦ୍ରାଘ ଲମ୍ବ ଓ
ତେ. ଦୁନ୍ଦଲପୁ, ପୋଦାମାନୁ ୩।୪ ଆଙ୍ଗୁଳ ଚଉଡ଼ା । ସାଜରେ
ଗଞ୍ଜାମ. ଫାକ୍ଲୁଣିଆ ପକ୍ଷ ଥାଏ ।
ଗୁ. ଅରଡ଼ୁଗୋ, ମରମଟ୍ୟ ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଦଶମୂଳର
ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ । ଏହା କଷାସ୍ୱ ଉତ୍ତ ରସ, କଟୁ ବିପାକ,
ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନି ବର୍ଦ୍ଧକ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ, ଧାରକ, ପୀଡ଼ଶ୍ଲେଷ୍ମଜ
ଅଉସାର ଓ ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱର ନିବାରକ; ଏହାର କଞ୍ଚା ଫଳ କଷାସ୍ୱ
ମଧୁର ଓ କୃମି, କଫ, ବାସୁ, ଗୁଲ୍ମ, ଅର୍ଶ ରୋଗରେ ଉପକାରକ;
ପାଚିଲା ଫଳ ଗୁରୁପାକ ଓ ବାସୁପ୍ରକୋପକ । ଏହାର ମଜ୍ଜି
ବିରେଚକ; ଏ ଗଛ ପାହାଡ଼ତଳେ ଓ ନଈକୂଳରେ ବେଶି
ଜନ୍ମେ]

ଫଣମଣି—ସ. ବ—(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—ଫଣାବିଶିଷ୍ଟ ସର୍ପ (ଯଥା ନାଗ,
Phaṇa maṇi ଗୋଖର)ର ଫଣା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଣି—
A small round jewel found in the hood
of cobra and other snakes.

ଫଣା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ (ଫଣ+ଆ)—ଫଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Phaṇā (etc) Phaṇa etc (See)

ଫଣି କେଶର—ସ. ବ—ନାଗେଶ୍ୱର (ଫୁଲ)—
Phaṇi kesara The Mesua Ferra (flower).

ଫଣିଜା—ସ. ବ—ନାଗଫେଣିଆ ଗଛ—
Phaṇijā (ଫଣି ମନସା—ଅନ୍ୟରୂପ) The cactus.

ଫଣି ଜିହ୍ୱକ—ସ. ବ—ବଳା (ଦେଖ)
Phaṇi jihwaka Balā (See)

ଫଣି ତଲ୍ପଗ—ସ. ବ—(ଫଣି ତଲ୍ପ=ସର୍ପ ଶଯ୍ୟା+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)
Phaṇi talpaga —ବିଷ୍ଣୁ (ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟନ କରିଥିବାରୁ)—
Bishṇu.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଣି ପ୍ରିୟ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଣିନ୍+ପ୍ରିୟ; ସର୍ପମାନେ ବାୟୁ Phaṇi priya ଆଦ୍ୟାର କରନ୍ତି ବୋଲି କହିସିବି ଥିବାରୁ) ବାୟୁ—Air; the wind.

ଫଣି ଭୁକ୍—ସ. ବ—(ଫଣିନ୍+ଭୁକ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍, ୧ମା. ୧ବ)
Phaṇi bhuk ୧ । ମୟୂର—1. Peacock.
୨ । ଗରୁଡ଼—2. Garurda.

ଫଣୀ ଭୂଷଣ—ସ. ବ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ଫଣିନ୍+ଭୂଷଣ) ମହାଦେବ;
Phaṇī bhūshaṇa ଶିବ—Śiba.
୨ । (ରୂପକକର୍ମଧା) ସର୍ପରୂପ ଅଲଙ୍କାର; ଭୂଷଣରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ସର୍ପ—2. Snake put on as an ornament (by Śiba).

ଫଣୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଣ+ଇନ୍; ଫଣିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)
Phaṇī ଯାହାର ଫଣା ଥାଏ—Hooded.
(ଫଣିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ.—ସର୍ପ—Serpent.

ଫଣୀନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍; ଫଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)
Phaṇīndra ସର୍ପରାଜ; ବାସୁକି; ଅନନ୍ତ—The Great Serpent(Bāsuki); the king amongst serpents.
ଫଣିରାଜ, ଫଣୀଶ୍ୱର } ଅନ୍ୟରୂପ

ଫଣ୍ଡ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ତହବିଲ; ଅର୍ଥକୋଷ; ପୁଞ୍ଜି;
Phaṇḍ ନଗଦ ଧନ—1. Fund; treasure; cash.
ଫଣ୍ଡ; ଫଣ୍ଡ୍ ୨ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଚ୍ଛିତ ଧନ—2. Money collected and stored for a particular purpose.

ଫଣ୍ଡ—ସ. ବ—(ଫନ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଘଞ୍ଜାର୍ଥ. ଡ)—ଜଠର;
Phaṇḍa ଉଦର—Belly; stomach.

ଫଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ଭୁଲ. ବଂ. ଫାଁଡ଼ା)—୧ । ମାରାତ୍ମକ ଦଶା;
Phaṇḍā ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥା; ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥା—
1. Fatal condition; moribund state.
୨ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାନୁସାରେ ମୃତ୍ୟୁଯୋଗ; ଦୃଷ୍ଟ —
2. A conjunction of planets in one's horoscope leading to his death.

ଫଡ଼ନା—ଦେ. ବ (ସ. ପ୍ଲୁତ)—ଭରଣ୍ତିକା; ବନ୍ଧଣୀ ସୂତାରେ ବନ୍ଧା
Phat-nā ଦୋଇଥିବା ଶୋଲ ବା କାଠି; ଭେରେଣ୍ଡା—A float fastened to an angling line.
ଫାତନା, ଫାତା **କଡେରା, ତୈରକ, ତରୈଲା**

ଫଡା—ଦେ. ବ—୧ । ଫଡ଼ନା (ଦେଖ)
Phatā 1. Phat-nā (See)
୨ । ଫେଡ (ଦେଖ)—2 Pheti (See)

ଫଡୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ଭୁଲନା କର ବିପରୀତାର୍ଥକ ଆରମ୍ଭ ଫଉଡୁ=ପରାନୁଗ୍ରହୀ; ଆ. ଫଡୁର=ଅସାମର୍ଥ୍ୟ)—୧ । ବ୍ୟର୍ଥ-
Phatuā ମନୋରଥ; ଅକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Having one's aims unfulfilled; unsuccessful.
(ଫଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଫଡୁଆ ନଡ଼ିଆ ବୋଲେ କଲାଦେବ ଡରତ୍ତଦନ ଏ ଗୀତ
କବସୂର୍ଯ୍ୟ କଗୋପ ଚରିତ, ଫ ଗୀତ

୨ । ଦୁଷ୍ଟଦଳୀ; ଅପବାଦଗ୍ରସ୍ତ; କଲଙ୍କ ଯୁକ୍ତ—
2. Defamed; maligned.
୩ । ପରାସ୍ତ; ପରାଜିତ—3. Defeated; vanquished.
ଫଡୁଆ ଢେଡ଼ ବି ସେ କାହା ଅସଲ ମରୁଆଇ ସୂତା ଭୁଲେ ।
କବସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
୪ । ଅପ୍ରସ୍ତୁତ—4 Unprepared for any contingency; reduced to an awkward predicament.
୫ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ; ମିଛୁଆ; ସେ ଆପଣାର କଥା ପାଳ ନ ପାରେ—
5. Liar; unable to carry out one's promise; false to one's promise.

ଦେ. ବ. —ଫଡେଇ (ଦେଖ)—Phatei (See)

ଫତବା ବୈଦେ. ବ (ଆ.ଫତ୍ୱା)—ମୁସଲ୍ମାନ କାଜୀ ବା ମୁଲ୍ଲାଙ୍କର ଗ୍ରାହ୍ୟ
ବା ବ୍ୟବସ୍ଥାପତ୍ର—Judgment of a Mohomedan judge or priest; futwa; a religious prescription.
ଫତ୍ୱା

ଫତୁର—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ. ଫତୁର୍; ଅସାମର୍ଥ୍ୟ) —ନାସ୍ତି=ଦରିଦ୍ର—
Phatura ଫତୁର **ଫତୁର** Poor; penniless.

ଫତୁରତ୍— ଦେ. ବିଣ—ଠିକରକାରୀ; ଫତୁରଆ—
Phaturat (ଫତୁରତ୍ତ—ବ) Tactician; artful.

ଫତୁର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଆ ଫତୁର=ଉପଦ୍ରବ, ଦାନ, ବକାର, ବଘ୍ନ)—
Phaturi ୧ ମିଥ୍ୟା; ମିଛକଥା—1 Falsehood.
(ଫତୁରତ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବାମ୍ଭି କଡା; ବାଗ୍ଜଡା; ମୁହଁ ବାଲଙ୍ଗ—
2, Garrulity; boasting; arrogance.
୩ । ବୃଥା ଭାଷଣ—3. Vain talking.
୪ । ଉତ୍ପୀଡ—4 Outrage; oppression.
୫ । ବଦ୍ରୋହ; ପ୍ରଜାମେଲା—5. Rebellion.; revolt.

ଫତୁରଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଫଡୁଆ (ଦେଖ)
Phaturiā 1. Phatuā (See)
(ଫତୁରୋର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ବୃଥା ଭାଷୀ; ବଜୁଆ;
(ଫତୁରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଗ୍ମୀ; ବାବଦୂକ; ସେ ବୃଥାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ବକେ-
ଫତୁରିୟା 2. Garrulous; talkative.
୩ । ଉତ୍ପାତକାରୀ —3. Committing outrages.
୪ । ବଦ୍ରୋହୀ —4. Rebellious; revolting.

ଫତୁରଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ
Phaturiā karibā ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରାଇବା—1. To prove a person to be a liar.
[ଫତୁରଆ ବନା (ନେ) ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବାକ୍ୟ ବା କଥାକୁ ନିଷ୍ଫଳ କରାଇଦେବା—
ଫତୁରିୟା ବନାନା 2. To frustrate a person's promise or words.

ଫତୁର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁରୁଡ଼ୁ କାଢ଼ିବା; ଭୁରୁଡ଼ାଇବା—
Phaturi karibā To repudiate a matter with arrogance; to deny a matter with brazen-facedness.
ଫତୁର କାଢ଼ିବା, ଫତୁର ଖେଳିବା } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫତୁରଖୋର୍—ବେ. ବିଣ—ଉଡ଼ୁଡ଼ା; ଯେ ଉଡ଼ୁଡ଼ୁ କାଡ଼େ—
Phaturi khor **फतुरिया** Brazenfaced.
ଫତୁରଖୋର ଅଙ୍ଗରକ୍ଷ ଦେବାର ଦେବ ସିନା ଏଣୁ ଫଳ
ଭବଭୂତି. ବିଶୋଷ୍ଟ ଚରିତ୍ର ଫ ଗୀତ

ଫତେ (ତ୍ତେ)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଫତ୍‌ହ୍, ଫତେ=ବିଜୟ; କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି)
Phate (tte) ୧ । ଜୟଲାଭ—1. Victory; conquest.
(ଯଥା—ଗଡ଼ ଫତେ କରିବା)
फते फते ୨ । କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ; କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା—2. Success.
× × ତୁ ଯେଉଁ ଚାଉଳ ଦେଲୁ ବାମ ଫତେ
ଫକୀର ମୋହନ. ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ.
କ । କାର୍ଯ୍ୟସମାଧା—3. Accomplishment.
ବିଣ.—୧ । ସୁସମାହିତ, ସୁସମ୍ପନ୍ନ—1. Accomplished.
ବାମଦେବ ପରପକ୍ଷିରଣଜସ୍ପିବାମ ମୋହୁଛନ୍ତ ଅନ୍ତର ଫତେ ।
ଭବଭୂତି. ସଙ୍ଗୀତ.
୨ । ଜୟୀ—2. Victorious,
କ । କୃତକାର୍ଯ୍ୟ—3. Successful.
ଘ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ସାର ସତ୍ତ୍ୱ ଯୁମାନଙ୍କୁ ଦିଆ ଯିବା ଉପାଧି—A title given to valorous Khatriyas.

ଫତେଇ—ବୈଦେ. ବ.—(ଆ. ଫତ୍‌ବା; ଫତୁଲ୍ଲା)—ଢାଙ୍କ ନ ଥିବା
Phatei କୁର୍ତ୍ତା; ଜାକେଟ୍—Jacket; waist coat
फतूहीं, बहकटी (ଫତୁଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫତେ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଆ. ଫତ୍‌ହ୍=ବିଜୟ)—୧ । ଜୟ
Phate karibā କରିବା; ଜିଣିବା—1. To win.
फतेकरना ୨ । ସମାଧା କରିବା—
2. To accomplish.
କ । କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ କରିବା—3. To succeed in doing a work.
ଏବା ଉଦ୍ଦ୍ରତ ବାମ ଫତେ କରି ଦେବ—'
ଜାଦକଣ୍ଡ ବାଟ. ପିଲଙ୍କ ସମାପ୍ତି ।

ଫତେ ଖାଁ—ବୈଦେ. ବ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ)—(ଆ.ଫତ୍‌ହ୍, ଫତେ=ବିଜୟ)—
Phate khāñ ୧ । ଜୟଲାଭ କରିଥିବା ସେନାପତି—
ଫତେ ନବାବ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ଫତେ ବାବୁ } A victorious general.
ଏତ ଅଲଗା ଫତେଖାଁ—ଉଗ ।
ଫତେନବାବ, ଫତେବାବୁ (ଏ ଦୁଇଗର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର
फतेखाँ ଚଳାଇବାର ଭାର ଯେଉଁ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପରେ ଥାଏ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ହଗିଡ଼େ)
୨ । ଆଡ଼ମ୍ବର ଯୁକ୍ତ ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A person with a big-sounding name.
କ । ପରାନ୍ନପୁଷ୍ଟ ଓ ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who lives on the bounty of another and assumes airs.

ଫତେ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ମନୋବାଞ୍ଛା) ସିଦ୍ଧ ହେବା—
Phate hebā 1. (one's wish) To be fulfilled.
फते हंओया ୨ । (ମକଦମା) ଡିଗ୍ରୀ ହେବା—
फते होना 2. (a case) To be decreed.
× × × × ତା ମାମଲ ଫତେ ହେଇ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।
କ । ହସ୍ତଗତ ହେବା—3. To be won or conquered.
(ଯଥା—ଗଡ଼ ଫତେ ହେବା)
୪ । ସୁସମ୍ପନ୍ନ ହେବା—4. To be accomplished.
(ଯଥା—କାମ ଫତେ ହେବା)

ଫନ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—
Phan (root) To go; to move.

ଫନସ—ଘ୍ରାଦେ. (ତତ୍ସମ) ବ—ପନସ—
Phanasa Jackfruit.

ଫନି—ଘ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ତନ୍ତୁ—1. Fibre.
Phani ୨ । ତନ୍ତୁ—2. Loom.

ଫନୋଗ୍ରାଫ୍—ବୈଦେ.ବ.(ଇଂ.ଫୋନୋଗ୍ରାଫ୍)-କୌଣସି ଗାୟକର ଗୀତକୁ
Phanogrāph ଅବିକଳ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ସଙ୍ଗୀତ ଯନ୍ତ୍ର;
फनोग्राफ फोनोग्राफ ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍—Gramophone; phonograph.
[ଦ୍ର—ଏ କଲରେ ଗୀତ ଦେଲେ ମନୁଷ୍ୟ କଣ୍ଠରୁ ବୋଲୁଥିବା ସଙ୍ଗୀତ ପରି ଏ ଯନ୍ତ୍ରରୁ ଶବ୍ଦ ବାହାରେ ।]

ଫନ୍ଦ—ବୈବେ. ବ. (ଆ. ଫନ୍=କୂଟ କୌଶଳ; ଭୁଲ, ସ. ବନ୍ଧନ)—
Phanda ୧ । ଫାନ; ଜାଲ—1. Snare; net.
फन्दौ ୨ । କୌଶଳ; ଗୁପ୍ତଯୁକ୍ତି; କୂଟ; କୌଶଳ—
फन्द 2. Cunning; artifice; stratagem.
କ । ଉପାୟ—3. Means.
୪ । ଜୀବିକା—4. Livelihood.

ଫାଁଡ଼ ଦେ. ବ—ଘାଡୁର ବା କୂପର ଚଉଡ଼ା ଧାର—
बाढ The broad rim or edge of a cup or well.

ଫନ୍ଦ ଫିକର—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଫନ୍ଦ+ଫିକର୍) —୧ । କୂଟ କୌଶଳ—
Phanda phikara 1. Artifice; stratagem.
(ଫନ୍ଦ ଫିକର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉପାୟ—2. Means.
फन्दिफिकीर କ । ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ଉପାୟ; ବୃତ୍ତି—
3. Means of living, livelihood.
[ଫନ୍ଦ ଫିକରିଆ, ଫନ୍ଦ ଫିକଡ଼—ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ରୂପ]

ଫନ୍ଦ(ନେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫନ୍ନେଲ୍)—ସରୁମୁହାଁ ବୋତଲରେ
Phanda(ne)l ତେଲ ଆଦ ପୁରାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଟିଣ କାହାଲି;
फनेल ଗୋଙ୍ଗା (ଏହାର ଉପର ମୁହଁ ଫରଶ ଓ ତଳମୁହଁ କ୍ରମସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇ
चोंगा,टीप ସରୁ ହୋଇଥାଏ) —Funuel for pouring oil into bottle.

ଫନ୍ଦଲି—ଘ୍ରଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଫନ୍ଦଲ (ଦେଖ)
Phandali (ଫନ୍ଦଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) Phandal (See).

ଫନ୍ଦା—ବୈଦେ. ବ—(ଆ. ଫନ୍=କୂଟ କୌଶଳ; ଫନ୍=ଫାନ୍ଦ, ଜାଲ,
Phandā ଗୁପ୍ତଯୁକ୍ତି; ଭୁଲ. ସ. ବନ୍ଧ) —୧ । ଅବଲମ୍ବନ; ଆଶ୍ରୟ—
फन्द फाँदा (ଫନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Refuge; shelter.
ମୋର ଛଉଲାସନି ସବୁ ଫନ୍ଦା । ରତ୍ନ. ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ।
୨ । ଜୀବିକା—2. Livelihood.
କ । ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ଉପାୟ, ବୃତ୍ତି—
3. Profession; means of living; occupation.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେ କଃଶୀଘ୍ର ! ଫନ୍ଦାଅନ ଚୂତ ମୋର । ବଦସର୍ଜ୍ୟ. ବଶୋଘ୍ର ଚଶ୍ଚୂ. ଫ. ଗୀତ ।

୪ । ଉପାସ୍ୟ—4. Means.

୫ । ଯୋଗାଡ଼; ଆୟୋଜନ—5. Preparation.

ଦ୍ରବପଦୀ ଦୂର୍ଜର ନାସ୍ତକ ସଙ୍ଗରେ ମୋର ପଦ୍ମଭବ ଏବା କଲେ ଫନ୍ଦା ।

ଜଦସ୍ପର୍ଶ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୬ । ଫିକର; କୌଶଳ—6. Artifice; tact.

୭ । ଜାଲ; ଫାନ୍ଦ—7. Snare; net.

୮ । କୂଟ ମାତ୍ତ—8. Policy; diplomacy.

କାହାର କାହିଁ ଏଥେ କେହି ମାସ୍ୱାର ଫନ୍ଦା ବଳ୍ଦୁ ଉଚ୍ଚ ।

ପ୍ରାଚୀ. ଜଗର୍ତ୍ତମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

୯ । ଖଜ; ଫସଲ—9. Crop.

ଟୋତ୍ତୁ ଛଡ଼ ଦେଇ ଫନ୍ଦା ଉଜାଡ଼ ।

ଫକାରମୋହନ. ଛମାଣ ଥଠଗୁଣ୍ଠ ।

୧୦ । ପସର୍—10. Shop; an exhibition of the commodities in a shop.

ସନ ଜସନାଇ ସନ ଜସନ ଚ କାମ ତଣିଜର ଫନ୍ଦା ।

ଗ୍ରଧାନାଥ. ସଗାଇ ।

ବଣ.—ଛନାଛନ୍ଦ—Intert wined.

ସେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁଃଟି ହାତକୁ ହାତ ଫନ୍ଦା ।

କୃଷ୍ଣଚି ଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ଫନ୍ଦା(ନ୍ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସଯୁକ୍ତ କରିବା—

Phandā(nde)ibā 1. To join together.

ଫାଁଦା ୨ । ନିୟୋଜିତ କରିବା—

ଫଁଦାନା 2. To engage.

୩ । ଫାନ୍ଦ କର କଥା କହିବା; କଥାକୁ ସୋଡ଼ସାଡ଼କର ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ କର କହିବା—3. To speak a matter in such a manner that it will be believed or it will seem probable.

୪ । ମଜ୍ଜାଇବା—4 To make one agree to.

ଫେରି ବଅଲ କଣ୍ଠୁ ଏ ନଣି ହାର
ଫନ୍ଦାଇ ପାରବ ତ ଜବ ମହୁର । ଜଦସ୍ପର୍ଶ୍ୟ. ଉତ୍ତାଳ୍ଚ ଚଶ୍ଚୂ ।

୫ । ଭୁଲ୍ଲାଇବା—5. To inveigle.

ଫନ୍ଦାଇ ନାନା ବଳସ୍ପେ କହୁ ଦନ୍ତେ ଦୃଶ ଧଇବାର ଗଲ୍ଲ ।

ଜଦସ୍ପର୍ଶ୍ୟ. ଜଗୋସ୍ୱରଚଶ୍ଚୂ. ଫ. ଗୀତ ।

ଫନ୍ଦା ଯିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.—(ଭୁଲ. ହି. ଫନ୍ଦା ଜାନା)

Phandā jibā (କୌଣସି ବସ୍ତୁ) ରଜ୍ଜୁ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ଯିବା—

(ଫନ୍ଦା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To be tied with a rope.

ଫନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫନ୍)—୧ । କୌଶଳ—

Phandi 1. Strategy; contrivance; stratagem.

ଫନ୍ଦି ଦାଁବ ୨ । ଜୀବିକା—2. Livelihood

୩ । ଗୃଢ଼ତ୍ତ୍ୱ;—3. Cunning; machination.

୪ । ଫିକର; ଉପାସ୍ୟ—4. Means; device.

୫ । ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧି—5. Presence of mind.

୬ । ବାହାନା – 6. Feigning; excuse; plea.

୭ । ଘାତ୍ତ; ଉପାସ୍ୟ; ଚନ୍ତା— 7. Scheme; project.

ଫନ୍ଦ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଭୁଲ୍ଲାଇବା—

Phandi karibā 1. To beguile; to inveigle.

ଫନ୍ଦି କରା ୨ । କୌଶଳ କରିବା—

ଦାଁବ କରନା 2. To employ strategy.

୩ । ଉପାସ୍ୟ କରିବା—3. To employ means.

ଫନ୍ଦ କାଢ଼ିବା—ଦେ. ବ.—କୌଶଳ ବା ଉପାସ୍ୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା—

Phandi kārḍhibā To think out an expedient.

ଫନ୍ଦୀ ବାହିର କରା **ଫନ୍ଦୀ ନିକାଲନା**

ଫନ୍ଦ ଫିକର—ବୈଦେ.ବ.(ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭରର)—କୌଶଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାସ୍ୟ—

Phandi phikara ଫନ୍ଦୀ ଫିକିର **ଦାଁବପେଚ** Stratagem.

ଫନ୍ଦବାଜ୍—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଯୋଗାଡ଼ିଆ—

Phandibāj 1. One who makes preparations to bring about a result.

ଫନ୍ଦୀବାଜ୍ **ଫଁଦ୍‌ବାର**

(ଫନ୍ଦାବାଜ୍, ଫନ୍ଦୀବାଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପଲ୍ଲବିବାଜ୍; କୌଶଳୀ—2, Strategic; artful.

୩ । ଉପସ୍ଥିତବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ—3. Having presence of mind; resourceful.

୪ । ଯେ ଆପଣାର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଉପାସ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରେ—4. One who takes to a suitable occupation.

ଫପଡ଼ ଦଲ୍ଲାଲ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ.—(ଭୁଲ. ବ. ଫୌପର

Phaparḍa dalāla ଦାଲ୍ଲାଲ୍=ବଲେଯଶା ଲୋକ)—ବିଣ.—

୧ । ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ବୁଝି ବା ତାହାରେ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ବହନ ନ କର କେବଳ ମୁହଁରେ ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ କର କଥା କହୁ ଥାଏ ବା ଉପଦେଶ ଦେଇ ଥାଏ; ବଚନସର୍ବସ୍ୱ—1. An irresponsible talker who gives advice gratis.

୨ । ଯେ ଅସାଚିତ ଭାବରେ ଅନ୍ୟର କାମ କରେ; ବଲେଯଶା—2. Officious.

ଫପଡ଼ ଦଲ୍ଲାଲି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି.—ଫପଡ଼ ଦଲ୍ଲାଲର କର୍ମ—

Phaparḍa dalāli The act of being on irresponsible talker; officiousness.

ଫପଣା—ଦେ. ବ.—ଫଣଫଣା (ଦେଖ)

Phapaṇi Phaṇaphaṇā (See)

ଫପସା—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ସ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ=ଫୁଲିବା) —୧ । ବଳବହୁତ

Phapasā ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ—Corpulent and weak.

ଫୋପରା; ଫୋପସା ୨ । ଫୋମ୍ପା (ମାଟି); ଯାହାରେ କୌଣସି

ଫୋପରି ଦୁଇଆର ମାଇଲେ ଭାଙ୍ଗା ଉଭୟକୁ ପଶି ଯାଏ; ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ—

2. Porous (earth); hollow.

ଦେ. ବ.—(ସ.—ସ୍ଫୁସ୍ ଫୁସ)—ଫୁସ୍‌ଫୁସ ଯନ୍ତ୍ର

ଫୋପରା ଫୋପସା **ଫେକଡା** Lungs.

ଫବେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭୁଲ. ସ. ସ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ=ଫୁଲିବା)—

Phabei hebā ମିଛ କଥା କହିବା; ଗ୍ରନ୍ଥକୃତ ବା ସତ୍ୟ କଥା ନ

ଫବେଇ କଥା କହିବା
ଫବେଇ ହୋଇ କଥା କହିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଜାଣି ଗପିବା—

To talk of a thing which one does not know personally.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫମ୍ପ(ମ୍ପ)ଣିଆ—ଦେ. ବ—ଫଣଫଣା (ଦେଖ)—Phaṇaphaṇā
Phampa(mpha)ṇiā [ଫମ୍ପ(ମ୍ପ)ଣା—ଅନ୍ୟରୂପ] (See)

ଫମ୍ପ —ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ଷ୍ଫାୟୃ ଧାତୁ=ଷ୍ଫୀତ ହେବା)—
Phampā ୧ । ଖୋଲ; ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ; ଶୂନ୍ୟ—
ଫାମ୍ପା 1. Hollow; empty.
फोका, फोकला ୨ । ଫୁଲୁକା—2. Puffy.
ବ—ଷ୍ଫୀତ; ଫୁଲ୍ଲ—Inflation; swelling.
(ଯଥା—ପେଟଫମ୍ପା)

ଫମ୍ପା(ମ୍ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଫୁଲ୍ଲାଇବା; ଷ୍ଫୀତ କରିବା—
Phampā(mpe)ibā 1. To inflate.
ଫାଁପାନ ୨ । ଉଦ୍ଦରେ ପବନ ଭର୍ତ୍ତି କରାଇବା—
फुलाना 2. To blow up a thing with wind.
ବ । ଫୁଲିବା—3. To swell; to be inflated.

ଫର୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୨ । ଫର୍ ଫର୍ (ଦେଖ)
Phar 1. Phar phar (See)
୨ । ଫର୍ର୍ (ଦେଖ)—1. Pharr (See)

ଫର୍ଦ୍ଦଓସି—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ)—ମାହ୍ମୁଦ୍ ଗଜନୀଙ୍କର ସଭାକବି—
Phar-diosi The court poet of Mahamud of
ଫର୍ଦୁସୀ
ଫର୍ଦୋସୀ } ଅନ୍ୟରୂପ Ghazni.
[ଦ୍ର—ଏ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜଣେ ମୁସଲମାନ କବି । ଏ ରୁବାଇଶାନ୍‌ତରଉଦ ବା ସାହାନାମା ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ସାରିଲେ, ମାମୁଦ୍ ଏହାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷେ ଅସରଫି (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା) ଦେବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷ ହେବା ପରେ ମାହ୍ମୁଦ୍ ଏହାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷେ ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା ପାଠବାରୁ ଏ ଭାହା ଫେରାଇ ଦେଲେ । ଫର୍ଦ୍ଦଓସିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ମାମୁଦ୍ ତାଙ୍କ ଝିଅକୁ ଲକ୍ଷେ ଅସରଫି ଦେଲେ ।]

ଫର୍ ଫର୍— ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ (ସଂ· ଫର୍ଫର; ଫା. ଫର୍ ଫର୍=
Phar phar ଉଡ଼ଉଡ଼)—୧ । ପତଳା ଲୁଗାଆଦର ପବନରେ
(ଫରଫର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉଡ଼ିବା ଶବ୍ଦ—1. Flapping sound
ଫର୍ ଫର୍ of thin things flowing in the air.
फर फर ପିଙ୍ଗଳ କେଶ କେଶ ହୋଇ ବ୍ୟୋମରେ
ଉଡୁଛନ୍ତି କେତେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଫରଫରେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ· ମହାଭରତ ବନ ।

୨ । ଅତିଶୟ; ଖୁବ୍‌ବେଶି—2. Very; much.
(ଯଥା—ଧୋବ ଫର୍ ଫର୍)
ବ । ଅତି ଚଞ୍ଚଳ; ଉତ୍ତେଜିତ—3. Hastily.
ଭ. । ଅଧୀର ରୂପେ—4. Impatiently.

ଫର୍ର୍— ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଚଢ଼େଇ ଉଡ଼ିଯିବାର ଶବ୍ଦ—
Phar-r 1. The flapping sound of a bird flying in the air.
[ଦ୍ର—ଷ୍ଟେଜ ଚଢ଼େଇ ଉଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦକୁ ଫୁର୍ର୍ ବୋଲିସାଏ ।]
୨ । ଲୁଗା ଚରିବାର ଶବ୍ଦ—2. The sound produced when a piece of cloth is torn up.

ଫର୍—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଫଲକ)—ଢାଲ—Shield.
Phara ଗ୍ରା. ଇଡର (ଷ୍ଟେଜ ଜାତୀୟ ଶ୍ଲୋକଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ; ଳ ସ୍ଥାନରେ ର ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଫଳ—Fruit.
ଗ୍ରା. (ବସ୍ତର) ବ—ଫଳ—Fruit.

ଫରକ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫର୍କ୍)—୧ । ଦୂରତ୍ୱ—
Pharaka 1. Distance; interval.
फर्क ୨ । ବଇନ୍ଦ୍ଭା; ପାର୍ଥକ୍ୟ; ପ୍ରଭେଦ—
फर्क 2, Difference; discrepancy.
(ଫର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଣ—୧ । ବଇନ୍ଦ୍ଭା—
1. Different; discrepant.
୨ । ଅଲଗା; ପୃଥକ୍—2. Separate; distinct.
ବ । ଦୂର—3. Distant.

ଫରକଟା—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ପୃଥକ୍; ଆ. ଫର୍କ=ପୃଥକ୍)—
Pharakaṭā ୧ । ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଥିବା—
ଫର୍କଟା
ଫର୍କଟିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. Separated; parted from each other.
ଫର୍କଟିୟା ଫରକଟା ଗୋଡ଼େ ହୁଏ ସୂଣ ଠିଆ
छितराहुआ; फैलाहुआ ବ୍ୟାକୁଳ. ଦରବାର ।
୨ । ଦୁଇ ଶାଖା ବସ୍ତୁତଃ ହୋଇ ପୃଥକ ହୋଇ ଯାଇଥିବା—
2. Divergent; with the two ends diverging from each other.

ଫରକଟା(ଟେ)ଇ ଚାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଦୁଇ ଗୋଡ଼କୁ ଫାଙ୍କଫାଙ୍କ
Pharakaṭā(ṭe)i chālibā କରି ଚାଲିବା—To straddle;
ଫର୍କଟେ ଚଲା to walk by keeping the legs diverging
टाँग फैलाकर चलना from each other.

ଫରକଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଇ ଶାଖାକୁ ବସ୍ତୁତଃ କର
Pharakaṭā(ṭe)ibā ଅନ୍ୟୋନ୍ୟଠାରୁ ଏକ ମୁଣ୍ଡରେ ପୃଥକ୍
[ଫର୍କଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରାଇବା—1. To cause to
ଫର୍କାନ diverge from one another.
छितराना, फैलाना ୨ । ବସ୍ତାର କରିବା; ମେଲ୍ଲ କରିବା—
2. To open; to spread open.
ବ । ଫାଙ୍କ ଫାଙ୍କ କରିବା—3. To separate.

ଫରକଟା ଗୋଡ଼ା—ଦେ. ବଣ. ସୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା
Pharakaṭā gordā ଫରକଟା ହୋଇଥାଏ—Having one's
(ଫର୍କଟା ଗୋଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) legs diverging from each other; bandy-legged.
(ଫରକଟା ଗୋଡ଼ୀ, ଫରକଟା ଗୋଡ଼େଇ, ଫରକଟେଇ ଗୋଡ଼ୀ, ଫର୍କଟା ଗୋଡ଼ୀ, ଫର୍କଟା ଗୋଡ଼େଇ, ଫର୍କଟେଇ ଗୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଫରକା(କ୍କା)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ)—ବଢ଼େଇଙ୍କର ଚଉଡ଼ା ଅଥଁର;
Pharakā(kkā) ଯେଉଁ ଅଥଁରଦ୍ୱାରା ଛିଦ୍ରର ମୁଖକୁ ବଡ଼
ଫରକା କରାଯାଏ—A boring instrument for
फरक्का widening the mouth of a hole

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫରକା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସରୁଆ ଉଅଁରେ କଗ୍‌ଯାଇ
Pharakā pakā(ke)ibā ଥିବା ଛିଦ୍ରର ମୁହଁକୁ ଫରକା ଯନ୍ତ୍ର-
ଦ୍ୱାର୍ ବଡ଼ିଆ କରିଦେବା—To widen the mouth
of a hole, so that the head of a screw will
fit into it.
[ଦ୍ର—ଏଥର କଲେ ଉକ୍ତ ଛିଦ୍ରରେ ଅଟ୍ଟାଯିବା ଯେଉଁଥିର
ଛତ କାଠର ପୃଷ୍ଠସଙ୍ଗେ ସମତଳ ହୋଇ ବସିଯାଏ ।]

ଫରକ୍କାବାଦ ଟଙ୍କା—ଦେ. ବ—ଇଂଗ୍ଲଜ ଅଧିକାର ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍ତର
Pharakkābāda ṭaṅkā ପ୍ରଚଳିତ ରୌପ୍ୟମୁଦ୍ରା—
ଫରକ୍କାବାଦ ଟାକା **ଫରକ୍କାବାଦ ରୁପୟା** Furukhabad rupee.

ଫରଚା— ଦେ. ବଣ. [ସ. ପରଶ୍ଚାର; ସ. ପ୍ରଶସ୍ୟ; ପ୍ରା.ଫରସ୍ସ (ହି.ଶ.)]—
Pharachā ୧ । ବିସ୍ତୃତ; ପ୍ରଶସ୍ତ; ବଡ଼ିଆ—
(ଫର୍ଚ୍ଚା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Broad; wide.
ଫରସା ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Fair.
ଫରଚ୍ଚା; ଫରଚା ୩ । ସ୍ପଷ୍ଟ—3. Clear; distinct.

ଏସ୍ କାଣିଲେ ସେ ହାର ଯାହାର
ଫରଚ୍ଚରେ ନ ବୋଇଲେ ଉତ୍ତର । ଅର୍ଜୁନୁ. ବଦନ୍ତଚନ୍ତ୍ରାନନ୍ଦ ।

୪ । ନିର୍ମଳ; ପରିଷ୍କୃତ—4. Clean.
୫ । ପ୍ରକାଶିତ—5. Manifest.
୬ । ଆଲୋକିତ—6. Lighted.
୭ । ସାବକାଶ—7. Spacious.
୮ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—8. Bright.
ବ—୧ । ପ୍ରକାଶ—1. Manifestation.
୨ । ଆଲୋକ—2. Light.
୩ । ପ୍ରାତଃ ପାହୁଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା—3. Daybreak.
୪ । ପରିଷ୍କୃତ ହେବା—4. Clearance.
୫ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା—5. Brightness.

ଫରଚ୍ଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିସ୍ତାର କରିବା—
Pharachā(che)ibā 1. To spread.
ଫର୍ଚ୍ଚାନି ୨ । ମେଲା କରିବା—2. To unjoin; to open.
ଫୈଲାନା; ଫରଚାନା ୩ । ବଡ଼ିଆ କରିବା—3. To widen.

ଫରଚ୍ଚା ହେବା— ଦେ. ବ—ଫସରଫାଟି ଯିବା; ସକାଳର ଆଲୁଅ ସ୍ପଷ୍ଟ
Pharachā hebā ହେବା—Dawn; daybreak.
ରାତପୋହାନ **ପୌ ଫଟନା**

ଫରଦ୍‌ଓସବ୍‌ରନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଆ)—ସ୍ୱର୍ଗ (ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ
Pharad-osab-rin ମତରେ)—The heaven (of the
Mahomedans).

ଫରଦ—ବୈଦେ ବ. (ଫା. ଫର୍ଦ୍ = ଏକ ସଂଖ୍ୟା)—
Pharada ୧ । କାଗଜ ବା ଲୁଗାର ଏକ ଖଣ୍ଡ—
ଫର୍ଦ୍ଦ, ଫର୍ଦ୍ଦ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. A piece or standard sheet of
cloth or paper.
ଫର୍ଦ [ଦ୍ର—୨୫ ଫରଦ କାଗଜରେ ୧ ଦସ୍ତା ଓ ୨୦ ଦସ୍ତାରେ
ଫରଦ ୧ ରମ୍ ହୁଏ, ଏକଖଣ୍ଡ ସାଲକୁ ମଧ୍ୟ ଏକ ଫରଦ ସାଲ
ବୋଲିସାଏ ।]

୨ । ତାଲିକା—2. List; inventory; catalogue.

ଏ ଦରବାରର ଅସଂଖ୍ୟ ଫରଦ
ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ପାଖକୁ ବହୁଦେବ ଚଦ । ବ୍ରଜନାଥ. ଉତ୍କଳାର ।

ଫରନ୍ଦ—ଦେ. ବ—ପରନ୍ଦ (ଦେଖ)
Pharanda Paranda (See)

ଫର ଫନ୍ଦ—ଦେ. ବଣ. (ଆ. ଫନ୍, ଫନ୍ = ଜାଲ)—୧ । ଉପାୟ—
Phara phanda 1. Means.
ଫନ୍ଦୀ ୨ । ଆଶ୍ରୟ—2. Shelter; refuge.
ଫରଫନ୍ଦ ୩ । ଜୀବିକା—3. Livelihood.
ଫରଫନ୍ଦା, ଫରଫନ୍ଦ
ଫରଫନ୍ଦ, ଫରଫନ୍ଦା
ଫରଫନ୍ଦ, ଫର୍ଫନ୍ଦ } ଅନ୍ୟରୂପ ୪ । ଦାଉଁଚେଇ; ଛଳ; କପଟ—
ଫର୍ଫନ୍ଦା, ଫର୍ଫନ୍ଦ 4. Deceit.
୫ । କୌଶଳ—5 Stratagem.

ଫର ଫର—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ (ଭୁଲ. ସ. ସଫଟ୍ଟା ଫରଫଟ୍ଟାଦେ)—
Phara phara ୧ । ଫର୍ ଫର୍ (ଦେଖ)
ଫର୍ ଫର୍ 1. Phar phar (See)
ଫରଫର ୨ । ସାମାନ୍ୟ ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ—
(ଫର୍ଫର—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Sound of a light shower of
rain.

ମେଘା ଝର ଝର ଫର ଫର ବରୁଷନ୍ତ । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।

ବଣ—୧ । ଅହଙ୍କାରରେ ଝୀଟ; ଯେ ନଜର ବଢ଼ୁମା
ଦେଖାଇ ହୁଏ—1. Swollen with pride.
୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଗର୍ବସହକାରେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିବା—
2. Moving to and fro with pride; strutting.

ସଦ୍ଭାଗଙ୍କର ଝଟଣା ବଙ୍କର
ବୋଇ ବେହୁ ବେଉଛନ୍ତୁ ଫରଫର । ବ୍ରଜନାଥ. ବରବାର ।

ଫର ଫଗ୍—ଦେ. ବ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ସାମାନ୍ୟ ବର୍ଷା; ଲଘି ଲଘି—
Phara pharā A light shower; drizzle.
ଗୁଁଡ଼ିଗୁଁଡ଼ି ବୃଷ୍ଟି ଥଠ ବୁନ୍ଦାଣି ଖୋଲ ଅସଗ
ଫୁଆର ପଡନା ବଡ଼ଗ ଫରଫଗ ଉଉଷଠି ବୃଣାଝଗ
ଭେଟେ ସାଇ ତଣାର ସେଃ ହୁଏ ପୂଗ । ବୃଷବଟନ ।

ଫର ଫରିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. (ସ. ଫର୍ଫର୍ = ଚପଳ)—୧ । ଫାଜିଲ୍—
Phara phariā 1. Light-hearted; braggart.
(ଫରଫରି, ଫରଫରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଚପଳ,—
(ଫରଫରି, ଫର୍ଫରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Hasty; restless.
ଫରଫରେ ୩ । ଖବ୍ ପତଳା; ଝିଲ୍‌ମିଲ୍—
ଫରଫରାତା ହୁଆ 3. Very thin; of delicate texture.

ଫର(ରେ)ବ୍—ବୈଦେ. ବ.—(କଚରିଆ) (ଫା. ଫରେବ୍)—ଛଳ;
Phara(re)b ଫରେବ **ଫରେବ** କପଟ—Deceit.

ଫର(ରେ)ବ୍‌ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ.(କଚରିଆ)—(ଫା.)(ଫରେବ୍‌ବାଜ୍)
Phara(re)b-bāj —୧ । ପ୍ରତାରକ—1. Cheating,
ଫରେବବାଜ ଫରେବବାଜ deceitful; fraudulent.
(ଫରେବ୍‌ବାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଫନ୍ଦବାଜ୍—2. Artful.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫର(ରେ)ବ—ବୈଦେ. ବଣ. (କଚରଆ) (ଆ. ଫରେବ୍ବ) —
Phara(re)bi ୧ । ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Deceitful.

ଫରବ, ଫରେବ, ଫରେବ୍ବ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଛଳକରାପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Fraudulent.
ବ.—୧ । ଛଳକରା—1. Fraud.

ଫରେବୀ ୨ । ଠକାମି; ପ୍ରତାରଣା—
ଫରେବୀ 2. Deceit; trick; cheating.

ଫର(ରେ)ବ କାର୍ଡିବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚରଆ)—ଛଳକରା କରିବା—
Phara(re)bi kārdhibā To defraud; to act
ଫରେବୀ କରା **ଫରେବୀ ନିକାଳନା** fraudulently.

ଫରମା—ବୈଦେ. ବ.— ଫର୍ମା (ଦେଖ)
Pharamā Pharmā (See)

ଫରମାନ୍ ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ଫରମାନ୍; ଭୁଲ. ସଂ. ପ୍ରମାଣପତ୍ର)—
Pharamān ୧ । ପରୁଆନା; ରାଜକୀୟ ଆଦେଶ ପତ୍ର—
ଫରମାନ 1. King's order; royal mandate.
ଫରମାନ ୨ । ଶୁମ୍ଭ ଚଟାଣି; ସନନ୍ଦ—
2. Sanad; firman.

ଫରମାନ୍ ବରଦାର—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା.)—୧ । ଆଜ୍ଞାନୁଗତ (ଉଚ୍ଚା)
Pharaman-baradār 1. Subservient; obedient.
(ଫରମା ବରଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନକାରୀ-
ଫରମାନ୍ ବରଦାରୀ, ଫରମା ବରଦାରୀ } —ବ 2. Carrying out the
master's orders.

ଫରମାସ(ସି)—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ଫରମାଇସ୍)—୧ । ଆଦେଶ;
Pharamāsa(si) ବରାଦ—1. Order.

ଫରମାଇସ(ସି), ଫରମାଏସ(ସି), ଫର୍ମାସ(ସି) } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ବିଶିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ତିଆର କରିବା ବା ଯୋଗାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ—2. Special
ଫରମାସ order for the supply of a thing.
ଫରମାଇଶ ଟେକ ଏ ସୁନର ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଫରମାସ ।
ବଦସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଦ୍ଧ ଚଣ୍ଡୀ ୧. ଗୀତ ।

ଫରମାସୀ ବଣ.—(ଫା. ଫରମାଇଶୀ)—୧ । ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ
ଫରମାଇସୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଯୋଗା ଦୋଇଥିବା—1. Specially
made or supplied to order.
୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent.

ଫରମାସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ବରାଦ କରିବା; କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ
Pharamāsa karibā ପାଇଁ ବିଶେଷ ଆଦେଶ ଦେବା—
ଫରମାସ କରା **ଫରମାନା** 1. To order a special
thing.
ଫରମାସିବା, ଫରମାସ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ବିବେଚନା କରିବା; ବିଚାର
କରିବା—2. To consider.

ରେ ବଶୋଦ୍ଧ ! ଫରମାସ ମନେ ମନେ ।
ବଦସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଦ୍ଧ ଚଣ୍ଡୀ. ଗୀତ ।

୩ । ଆଦେଶ କରିବା—3. To order.

ଫରମାସ ମୁତାବକ—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବଣ.—(ଫା. ଫରମାଇସ୍+
Pharamāsa mutābaka ମୋତାବିକ୍)—ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ-
ଫରମାସ ମୋତାବକ To order; as per order.
ଫରମାଇସ ମୋତାବିକ୍ ଫରମାସ ମାଫିକ(କେ) ଫରମାସକୁ ଗହ୍ନି } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଫରଲ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ସ୍ପାସ୍ ଧାତୁ)—ବିସ୍ତୃତ—
Pharala Spreading; wide.

ମଦନ ମଦ ବରଧନ କର, ସବଲ ଫରଲ ତରଙ୍ଗତର—ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମମୁଖାନନ୍ଦ ।

ଫରଲଙ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫର୍ଲଙ୍)—ଇଂଗ୍ଲଣ୍ଡା ଦୂରତ୍ୱ ପରମାଣ
Pharalang ବିଶେଷ; ମାଇଲର ଆଠ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ; ୨୨୦
ଫର୍ଲଙ୍ଗ ଫରଲାଂଗ (ଫର୍ଲଙ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗଜ—Furlong.

ଫରଲୋ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ଫର୍ଲୋ)—ଫର୍ଲୋ (ଦେଖ)—
Pharalo Pharlo (See).

ଫରସ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ପରଷ୍କାର)—ନର୍ମଳ—Clean.
Pharasa ବରୁଆରୁ ଅକରଣ ତତ୍ତ୍ୱ ଫରସ । ଉକ୍ତ ।

ବୈଦେ.ବ.(ଫା. ଓ ଆ. ଫର୍ଶ୍)—ବଇଠକଖାନାର ଚଟାଣରେ
ଫରସ ପଡ଼ିଥିବା ସତରଞ୍ଜି ବା ଗାଲିଚା ଆଦ ଉପରେ ବିଛାଯାଇଥିବା
ଫରସ ବଡ଼ ଚଦର—Floor-cloth.
(ଫର୍ଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫରସା—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂଦ୍ରଭୂମ) ବ. (ସଂ. ପରଶୁ; ଭୁଲ. ହି. ଫରସା)—
Pharasā ଫାରସା (ଦେଖ)—Phārasā (See).

ଫରସି—ବୈଦେ. ବ—(ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ)(ଫା. ଫରଶୀ) —ମେଡାଲ୍,ହୁକା ଓ
Pharasi ଅଲଙ୍କାରରେ ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ନଳୀ ଆଦ ଜୋଡ଼ା ଯାଇ
ଫରସୀ ଥାଏ—The part of a medal, smoking pipe
or ornament to which another
portion is soldered.

ଫରୁକ—ଦେ. ବ—(ଭୁଲ. ଫା. ଫରାମୋଶ୍=ବିସ୍ମୃତ)—ବିସ୍ମରଣ—
Pharāka Forgetting.

ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ଫ୍ରକ୍) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଓ ଶିଶୁଙ୍କ ପରିଧେୟ ଚିଲ୍ଲା
ଫ୍ରକ୍;ଫରାକ୍ **ଫରାକ** କୁର୍ତ୍ତା—Frock.

ଫରୁକତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବଣ—(ଆ. ଫରାଖ୍=ବିସ୍ତୃତ)—୧ । ବିସ୍ତୃତ—
Pharākat(ti) 1. Wide; extensive.
[ଫରୁଖତ୍(ତ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ନର୍ମଳ—2. Clear.
ଫରାକତ୍ ୩ । ସାବକାଶ—3. Spacious.
ଫରାକତ୍ ୪ । ପୃଥକ୍ କୃତ—4. Separated.
୫ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ; ଖୋଲା—5. Open.
୬ । ସମତଳ—6. Plain.
୭ । ଚଉଡ଼ା—7. Broad.
ବ (ଆ. ଫରୁଖତ୍)—୧ । ମୁକ୍ତି—1. Relief; release.
ଫରାକତ୍ ୨ । ଅବସର; ଅବକାଶ—2. Leisure.
ଫରାଖତି ୩ । ଛୁଟି—3. Leave; vacation.
୪ । ପୃଥକ୍ତ୍ୱ; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା—
4. Distinctness; separateness.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫରକତ(ତ)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ଫାରଖତ୍; ଆ. ଫାରଗ୍‌ଖତ୍= Pharākata (ti) ମୁକ୍ତିପତ୍ର)—୧ । ମୁକ୍ତିପତ୍ର—1. Deed of release.

ଫରଖତ(ତ) ଫାରକ(ଖ)ତ(ତ) } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ବନ୍ଧୋଧନ ପାଇଁ—

ଫାରଖତ 2. A receipt in full satisfaction or discharge.

ଫାରଖତୀ ୩ । ଖୋଲା ବା ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ—3. Open space.

୪ । ସ୍ୱୀକାର ପତ୍ର—

4. Deed of acknowledgement.

୫ । ଛଡ଼ା ପତ୍ର—5. A deed of divorce.

ଫରକତ—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ଫାରଗ୍)—୧ । ମୁକ୍ତ—

Pharākati 1. Released.

ଫରକତିଆ ଫରଖତ ଫରଖତିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । (ଫା. ଫରଖ୍) ଖୋଲା; ଉନ୍ମୁକ୍ତ—

2. Opened; open.

୩ । (ଆ. ଫାରଗ୍‌ଖତା) ଛଡ଼ାପତ୍ର ଦିଆ ହୋଇଥିବା—3. Divorced.

ଫରାକତ ୪ । (ଆ. ଫରଖ୍) ସ୍ଥାନ ବିଶିଷ୍ଟ; ଆଦୃତ—

4. Spacious.

ଫରର(ରି)—ବୈଦେ. ବିଣ. (କଚରିଆ) (ଆ. ଫରର୍)—ପଳାଇକ; ଫେରର—Fugitive; absconding.

ଫୋରାର **ଫରାର**

ଫରାସ—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଆ. ଫରଶ୍=ବିଛଣା) ଭୂଇଁରେ ବିଛଣାଯିବା ବଡ଼ ଆସନ; ସତରଞ୍ଜି—1. A floor-mat.

ଫରାସ **ଫରାସ** ୨ । (ଆ. ଫରାସ୍) ଗୃହର ନାନା କର୍ମ କରିବା ଚାକର—

2. Menial servant.

୩ । (ଫା. ଫରାସୀସ୍; ଇଂ. ଫ୍ରାନ୍ସ୍) ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶ—3. France.

ଫରାସୀ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ. ଫ୍ରାନ୍ସ=ଦେଶବିଶେଷ; ଫା. ଫରାସୀସ୍ =ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶ)—ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶୀୟ—

ଫରାସୀ **ଫରାସୀସୀ** (ଫରାସିସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) French.

ଫରାସିସ୍ ଜାତିର ନିବାସୀ । ବ୍ୟାକରଣ. ବଙ୍ଗଳା ।

ବୈଦେ. ବ.—୧ । ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶ—1. France.

୨ । ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Frenchman.

ଫରାସୀ ଡଙ୍ଗା—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫ୍ରାନ୍ସ. ଭୁଲ. ଫା. ଫରାସୀସ୍)—

Pharāsī dangā ୧ । ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶର ଅଧିକୃତ ଗ୍ରାମ୍ୟ—

ଫରାସଡାଙ୍ଗା **ଫରାସଡିଙ୍ଗା** 1. French territory; French possession.

ଫରାସ (ଡ, ଡା,ଡି,ଡେ)ଙ୍ଗା ଫରାସୀ (ଡା,ଡି,ଡେ)ଙ୍ଗା } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । (ନାମ) କଲିକତାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଫ୍ରାନ୍ସ-ଅଧିକୃତ ଗଙ୍ଗା ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ନଗର; ଚନ୍ଦନ ନଗର—

2. Chandernagore (a French town near Calcutta).

୩ । ବାଲେଶ୍ୱର ସହରରେ ଥିବା ଫରାସୀ ଅଧିକୃତ ଏକ ସ୍ଥାନ—

3. Name of a small area in the town of Balasore, which is in possession of the French.

୪ । ଫରାସୀଡଙ୍ଗା (କଲିକତା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଚନ୍ଦନ ନଗର)ରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ଲୁଗା—

4. A kind of fine cloth woven in Chandernagore.

ଫରି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ଫଲକ; ତୁଲ. ଆ. ଫରୀକ୍=ସୈନ୍ୟ; ସେନା-ଦଳ)—୧ । ଫଡ଼ି (ଦେଖ)—1. Phardi (See)

Phari

୨ । ଚର୍ମ ଆଢ଼ୁଣି; ଢାଲ—2. Shield.

ବାମ ଧନୁ ନବଘନ ଫରି ମଧ୍ୟେ ରଙ୍ଗି ।

କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୩ । ଚନ୍ଦୁଙ୍କର ବ୍ୟବହୃତ ନଟେଇର ମଝି ବାହୁଁଶ ଦଣ୍ଡକୁ ଧରିବା ଲାଗି ରହିଥିବା ଛକ—3. A wooden cross. which holds up the stick of a spindle.

ଫରିଆଦ(ଦି)—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବ.—ଫେରିଦ ୧ (ଦେଖ)—

Phariāda(di) Pherāda 1. (See)

ପୃଥ୍ୱୀଦେବ ଜବରଦ ଗୁପ୍‌ଗୁରୁ ବୋଲେ ଜଉ ଫରିଆଦ ।

ଜଗତ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ଫରିକ—ଦେ. ବ —ଫରିକାର ୧ (ଦେଖ)

Pharika Pharikāra 1 (See)

ଫରି କଚ୍ଛ—ଦେ. ବ.—ଘାଇକଚ୍ଛ; ଫରି ଖେଳିବା ବେଳେ ଲୁଗାର

Phari kachhā ଓଦ୍ଧଳ ଥିବା ଫେରକୁ କଚ୍ଛ ଆଡ଼େ ଖୋସି ପିନ୍ଧିବା—A mode of tucking up the front end of the loin cloth towards the back (like sword-players.)

ଫରିକନା—ଦେ. ବ.—ଖଡ୍ଗ ପରି ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—

Pharikanā A sword-like weapon. (ଫର୍କନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫରିକା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ଫରିକାର (ଦେଖ)

Pharikā Pharikāra (See)

ଫରିକାର—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫରିକ୍=ସୈନ୍ୟ)—୧ । ଢାଲ ଓ ଖଣ୍ଡା ଧରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. Swordsman; a person armed with sword and shield.

Pharikāra

ଫରିକାର, ଫରିକାଲ **ସିପାହୀ** ଫରକାର ଲୋକେ ଧରଣ ଶସ୍ତ୍ରମାନ ।

କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ. ବନ ।

୨ । ସେନା; ସୈନ୍ୟ ଦଳ—

2. Army; a body of soldiers.

୩ । ଫଡ଼ିକାର (ଦେଖ)—3. Phardikāra (See)

ଫରି ଖେଲ—ଦେ. ବ.—ଖଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ଖେଳ—

Phari khela Sword-play.

ଫରି ଖେଳିବା—ଦେ. କି.—ଖଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ଖେଳିବା—

Phari khelibā To play with swords.

ଫରି ମାନ—ଦେ. ବ.—ଖଣ୍ଡାର ଖୋଳ ବା ଖାପ—

Phari māna Scabbard; sheath of a sword.

ପାଇକେ ଫରିମାନ ଅସ୍ତ୍ରରେ ଜଲ୍ଦି ଚଲିଲେ ।

କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ଶଲ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫରସ୍ତା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.)—ମୁସଲମାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ
Pharistā କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ ଦୂତ—
ଫରିସ୍ତା A Divine messenger; angel (of the
ଫରିଶତା Mahamedans.)

ଫରୁଆ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ପୁଟକ; ପରୁବକ=ଗୁଆର ଉତରା)—୧। କାଠ
Pharuā ବା ଧାତୁର ଦୁଇଫାଳଯୁକ୍ତ ଗୋଲ ପାତ୍ର; ଉତରା—
କୌଟା 1. A gallipot; a small circular box
କଟୁଆ, କଟୋରଦାନ with removeable lid.

ଫରୁଆରେ ପରୁ ଉପ୍ରେକରେ ରହୁ ଚଓ ସେ ସାଲନଟିକି ।
ଜଗନ୍ନାଥ. କଲୋଘଡଖ୍ୟ. ପ· ଗୀତ ।

୨। ଗାତ—2. Hole.
୩। ଗେବ—3. Wooden pin; peg.
୪। ଗୋଲମୁଣ୍ଡୀ କଣ୍ଟା; ଛତ୍ରବାଲା କଣ୍ଟା—
4. A nail with an umbrella-like top.

ଜବାଟରେ ଫରୁଆ ହୋଇଛ ପାଣି ଦ୍ୱାଡ଼ ।
ପ୍ରାଚୀ. ଚତୁର୍ଭୁଜପଣ ଗୀତା ।

ଫରେବ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.)—ଫରବ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Phareb (etc) Pharab etc. (See)

ଫରେଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧। ବଣ; ଜଙ୍ଗଲ—
Pharesht 1. Forest.
ଫରେଷ୍ଟ ଫରେଷ୍ଟ ୨। ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲ—2. Protected forest.

ଫରେଷ୍ଟ ଗାର୍ଡ୍(ର୍ଡ୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲ ଜଗିବା ପାଇଁ
Pharesht gārd(rd) ନିଯୁକ୍ତ ପିଆଦା; ଜଙ୍ଗଲ ଜଗୁଆଳ—
ଫରେଷ୍ଟଗାର୍ଡ ଫରେଷ୍ଟଗାର୍ଡ Forest guard.

ଫରେଷ୍ଟ ନାକାଘର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଫରେଷ୍ଟଗାର୍ଡ ବା
Pharesht nākāghara ଜଙ୍ଗଲର ଜଗୁଆଳମାନେ ରହିବା-
ବସାଘର (ସେଉଁଠାରେ ସେମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ମାଲ ନେବା
ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରନ୍ତି)—The room
where the forest guards keep watch and
realise tolls for forest produce.

(ଯଥା—ସଦର ଚଦ୍ଦସିଲ୍‌ଦାର ଓଡ଼ଗାଁ ଅସଗ୍ଧ ଗ୍ରାମରେ ଫରେଷ୍ଟ
ନାକାଘର ରହିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛୁ—ଦୈନକଆଶା)

ଫରେଷ୍ଟ୍ ରେଞ୍ଜର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲର ଚଉକିବା
Pharesht renjar ଉଚ୍ଚ କର୍ମଗ୍ଧ—Forest-ranger.
ଫରେଷ୍ଟରେଞ୍ଜର ଫରେଷ୍ଟରେଞ୍ଜାର

ଫରେଷ୍ଟ(ଷ୍ଟା)ର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲର ଉତ୍ତାବଧାରକ
Pharesht̤a(sht̤ā)r ବା ଉପ୍ରସ୍ତ କର୍ମଗ୍ଧ—Forester.
ଫରେଷ୍ଟାର ଫରେଷ୍ଟାର

ଫର୍ଜ୍—ବୈଦେ. (ଆ) ବ—୧। କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—
Pharj **ଫର୍ଜ ଫର୍ଜ** 1. Duty.
୨। ଉତ୍ତରଦାୟିତ୍ୱ—2. Responsibility.
୩। କଳ୍ପନା—3. Imagination.

ଫର୍ଦ(ର୍ଦା)ଲଅ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ. ସଂ—ଯେଉଁ ଲୋକ
Pharda(rdā) la ଗୋଟାଏ କଥାକୁ ଭୁଦାଇ ଭୁଦାଇ ବାରମ୍ବାର
[ଫର୍ଦ(ର୍ଦା)ଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] କହି ଲାଗେ—A person who
repeats a matter several times.

ଫର୍ଦ(ର୍ଦା)ଲ ହେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ଗୋଟାଏ କଥାକୁ ବହୁ-
Pharda(rdā)li hebā ବାର ଘୋଷି ବା ନଠେଇକର କହିବା—
To repeat a thing several times.

ଫର୍ଫର(ରା)—ସ· ବଣ—(ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ=ଝୁଟି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତା.ଅ;
Pharphara(rā) ନଯାଇନ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ; ତପଳ—
Restless; hasty; very brisk.

ଫର୍ଫରିକ—ସ. ବ (ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ+ସଜ୍ଞାର୍ଥେ. ଇକ)—
Pharpharīka ୧। ତପେଟ; ଗୁମୁଡ଼ା—1. Slap.
୨। ଗଛର ନୂତନ କୋମଳ ପତ୍ର—
2. New tender leaves.
୩। ମିଷ୍ଟତା—3. Sweetness.
୪। ମୃଦୁତା—3, Mildness.

ଫର୍ଫରିକା—ସ. ବ. (ଫର୍ଫରିକ+ଆ)—୧। ପାଦୁକା—
Pharpharīkā 1. Shoes;
୨। ତଣ୍ଟି ଯୋତା—2 Slippers.

ଫର୍ଫସା କୁଡ଼ାଏର୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାଟିଦଣା କୁଦ୍ଦିଡ଼ି; କାଙ୍କ-
Pharphasā kurdāer An axe to cut earth.

ଫର୍ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ ଲେଖାଯିବା ପାଇଁ ଘର
Pharm କଟା ଯାଇଥିବା କାଗଜ; ଫାରମ—
ଫର୍ମ ଫାରମ Form; tabulated form.

ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବ—ସ୍କୁଲର ଶ୍ରେଣୀ ବା କ୍ଲାସ୍—
Class in a school.

ଫର୍ମା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଫ୍ରେମ୍; ଫର୍ମ୍)—୧। ଛାଞ୍ଚ—
Pharmā 1. A mould.
୨। (ଇଂ. ଫ୍ରେମ୍) ଛବର ଚତୁରପାଖେ ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା କାଠର
ଧଡ଼ି—2. The frame set round a picture.
୩। (ଛପାଖାନା) ଛପା ଦେବା ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥିବା ଅକ୍ଷରର ଛାଞ୍ଚ—
3. A form in printing.

ଫର୍ଲଙ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଦୂରତ୍ୱ ପରମାଣ; ଏକ ମାଇଲର ଅଷ୍ଟମାଂଶ;
Pharlang ୧୧୦ ଗଜ—One eighth of a mile.
ଫର୍ଲଙ୍ଗ ଫର୍ଲଙ୍ଗ

ଫର୍ଲୋ—ବୈଦେ. ବ—ବନ୍ଧୁବନ ଗୃହର କରିବା ସରକାର କର୍ମଗ୍ଧଙ୍କୁ
Pharlo ଅଧା ବେତନରେ ମିଳିବା ଦୀର୍ଘ ଛୁଟି—Furlough.
ଫର୍ଲୋ ଫର୍ଲୋ

ଫଳ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ଫଳିବା—
Phal (root) I. To bear fruit.
୨। ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା—2. To be accomplished.
୩। ଉର୍ବର କରିବା—3. To fructify; to fertilise.
୪। ଗମନ କରିବା—4. To go.
୫। ଭେଦ କରିବା—5. To pierce.
୬। ବିଭକ୍ତ କରିବା—6. To divide.

ଫଲ୍‌ଶା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ପଲାଶ)—ପଲାଶ; କିଂଶୁକ—
Phal-śā Butea Frondosa (tree).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଲ୍‌ହା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ —ଉଦ୍ଭିଦ; ଧାନ ଆଦ ଗଛର ଗୁଳ୍ମ—
Phal-hā Seedling.

ଫଲ—ସ. ବ—(ଫଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବୃକ୍ଷଲତାଦିରୁ ଜାତ ଶସ୍ୟ ବା ବୀଜ ବହିଷ୍କୃତ ବସ୍ତୁ—
Phala 1. Fruit.

[ଦ୍ର— ଗଛ ଆଦରେ ପ୍ରଥମେ ଫୁଲ ଧରେ ଓ ପରେ ଉହାଁରୁ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବୀଜ ଓ ବୀଜକୋଷକୁ ଫଳ କୁହାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଲୋକବ୍ୟବହାରରେ ଫଳରେ ଥିବା ମଞ୍ଜିକୁ ବୀଜ ଓ ଧାନ, ଗହମ ଆଦିକୁ ଶସ୍ୟ କୁହାଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବୀଜ ଥାଏ; କୌଣସି କୌଣସି ଫଳରେ ଏକାଧିକ ବୀଜ ଥାଏ ଓ କୁଇଁ ଆଦରେ ବହୁ ବୀଜ ଥାଏ ।]

୨ । ସନ୍ତାନ—2. Offspring.

୩ । କୌଣସି କ୍ରିୟାର ପରିଣାମ; ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁ—
3. Result; consequence; effect.

୪ । ଫସଲ—4. Crop.

୫ । ଲାଭ—5. Gain; acquisition; benefit.

୬ । ନିଷ୍ପତ୍ତି—6. Settlement.

୭ । କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି—
7. Fulfilment; accomplishment.

୮ । ସମୃଦ୍ଧି; ଧନ—8. Riches.

୯ । ଉନ୍ନତି; ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି—9. Affluence; blessing; prosperity.

୧୦ । ପ୍ରୟୋଜନ; ବ୍ୟବହାର—
10. Necessity; utility; use.

୧୧ । ସୁଖ—11. Happiness.

୧୨ । ଉତ୍ତର—12. Answer; reply.

୧୩ । ପୁରସ୍କାର—13. Reward; recompense.

୧୪ । ଢାଲ—14. Shield.

୧୫ । ଫଳକ; ଉଲ୍କା; ପଟା—15. Plate; plank.

୧୬ । ଖଣ୍ଡା, ଛୁରୀଆଦ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଫଳା ବା ପାତଅ—
16. Blade of a weapon.

୧୭ । ବାଣାଗ୍ର; ଶଲ୍ଲ ଲୌହ—
17. The head of an arrow; dart; barb.

୧୮ । ଲଙ୍ଗଳ ମୁନ୍ଦା; ଫାଳ—18. Ploughshare.

୧୯ । ତିଫଳା; ହରଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା ଓ ଅଁଳା—
19. The three myrobalans.

୨୦ । ଜାଇଫଳ—20. Nutmeg.

୨୧ । ଗଣିତ ସମସ୍ୟାର ମୀମାଂସା—21. The solution or result of a mathematical problem or calculation.

ଯଥା—୧ । ଯୋଗଫଳ—1. Sum; total. ୨ । ବିୟୋଗଫଳ—2. Difference. ୩ । ଗୁଣଫଳ—3. Product. ୪ । ଭାଗଫଳ—4. Quotient.)

୨୨ । ସ୍ତ୍ରୀଋତୁ; ଆବର୍ତ୍ତ—22. Menses.

୨୩ । ଦାନ—23. Gift; present.

୨୪ । କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—24. Area.

୨୫ । (ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣିତ) ସମୀକରଣ—25. Equation.

୨୬ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହର ସମୀକରଣ—
26. (Astrology) The equation of a planet.

୨୭ । ମୁଷ୍କ; ଅଣ୍ଡକୋଷ—27. Testicle; scrotum.

୨୮ । ଆବୁ; ଦେହଉପରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ମାଂସଖଣ୍ଡ—
28. Tumour.

୨୯ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଦଣ୍ଡ ବା ପୁରସ୍କାର—
29. The reward or punishment for an action.

୩୦ । କଙ୍କାଳ (ହି· ଶ.)—30. Skeleton.

୩୧ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥିତି ବା ଯୋଗର ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ଆଦ ପରିଣାମ—
31. (Astrology) The effect (good or bad) of certain conjunction or position of planets.

୩୨ । ପଶାକାଠିରେ ଅଙ୍କିତ ବିନ୍ଦୁ ବା ଚିହ୍ନ (ହି. ଶ.)—
32. The points drawn on a die.

୩୩ । ପ୍ରତିଫଳ; ପ୍ରତୀକାର (ହି. ଶ.)—
33. Requital; retribution; remedy.

୩୪ । ପ୍ରଭାବ (ହି. ଶ.)—34. Influence.

୩୫ । (ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ସଂସାରରେ ଶୁଭକର୍ମର ପରିଣାମ (ଯଥା—ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ) (ହି. ଶ.)—35. (Philosophy) The fourfold result of one's good actions in the world; summum bonum of human existence.

୩୬ । ପୂର୍ବଜନ୍ମକୃତ କର୍ମର ଇହଜନ୍ମରେ ଅନୁଭୂତ ସୁଖଦୁଃଖାଦି (ହି. ଶ.)—36. The result of one's acts in a previous existence.

୩୭ । (ବୈଦ୍ୟକ) କକ୍କୋଳ (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)
37. Kakkola (See)

୩୮ । ମୂଳଧନ ଖଟାଇବାଦ୍ୱାରା ମିଳିବା ଲାଭ ବା ସୁଦ—
38. Profit or interest on capital (Apte).

୩୯ । ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି—39. Progeny (Apte).

୪୦ । ତ୍ରୈରାଶିକରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—40. The second term in a rule of three sum (Apte).

୪୧ । କୁଟଜ; ପିଢାକୋରୁଆ (ହି. ଶ.)—
41. Wrightea Antedysenterica (creeper).

ବେ. ବ—୧ । ଭାଗ୍ୟ—1. Good luck.

କର୍ମ ଅବଲମ୍ବୁ କରୁଜା ଫଳକୁ
ଜଂଶ ନୃପତ ବଳକୁ ଟେଳେ । ଘନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।

୨ । ପୁଣ୍ୟ—2. Religious merit.

ଏମନ୍ତ ଜିଜଙ୍କୁ ଜନନ ନୁଜୀ ଗଲ
ଶତଜନ୍ମ ଦେଲେ ସେହି ଫଳନ୍ତ ହୁଅଇ । କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।

ଫଲକ—ସ. ବ. (ଫଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଢାଲ—
Phalaka 1. Shield.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ପଟ୍ଟା—2. Plate; plank; tablet.
୩ । ଅସ୍ତ୍ରର ପତ୍ର; ଫଳା—3. Blade of weapon.
୪ । କପାଳର ଅସ୍ଥି—4. Brow-bone.
୫ । ଧୋବା ଗଣ୍ଡି; ଯେଉଁ ପଟ୍ଟାରେ ଧୋବା ଲୁଗା କାଚେ—
5. Washerman's plank.
୬ । ନାଗ କେଶର—6. Mesua Ferra.
୭ । କରତଳ (ହି. ଶ.)—7. Palm of the hand.
୮ । ଶୃଦର (ହି. ଶ.)—8. Sheet.
୯ । ଫଳ—9. Fruit.
୧୦ । ଖଟ୍ଟର ପୃଷ୍ଠ (ସହିଁ ଉପରେ ଲୋକେ ଶୁଅନ୍ତି) (ହି. ଶ.)—
10. The back or ridge of a bedstead.
୧୧ । ମେଜ; ଟେବଲ (ହି. ଶ.)—11. Table.

ବୟରେ ଶାଗୀ ଫଳକ ଧାସ୍ତ ଶୋଷ୍ତା ଅସ୍ତ ପ୍ରଭୁଯାଇନବୁ ।
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେଖୀଶବବାସ ।

ଫଳ କଣ୍ଟକ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଫଳ + କଣ୍ଟକ)—୧ । ପଣସ (ହି.ଶ.)
Phala kaṇṭaka 1. Jack fruit.
୨ । ଖେଚ ପାପଡ଼ା; ଘର ପୋଡ଼ିଆ (ହି. ଶ.)—
2. Oldenlandia Biflora (plant).

ଫଳ କଥା—ଦେ. ବ. (ସ. ଫଳ+କଥା)—୧ । ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ—
Phala kathā 1. Actual fact.
ଫଳ କଥା **ବାତ** ପଳ କଥା ଏଚ୍ଚ ଜାଣିଥିବ । ପ୍ରଧାନାଥ. ବବେଙ୍କା ।
୨ । ଶେଷ ଫଳ—2. The result.

ଫଳ କନ୍ଦଳ—ଭାଦେ. (ଉଦ୍ଭିଦ) ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଫଳମୂଳ—
Phala kandala Fruits and roots.

ଫଳ କର—ଦେ. ବ—ଗଛର ଫଳ ଭୋଗ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଗଛର
Phala kara ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ଦେବା ଖଜଣା—Rent paid for
ଫଳକର the enjoyment of the fruits of a tree to
ଫଲକର the owner of the tree.

ଫଳ କାମ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଳ + କମ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ କାମି ଧାତୁ +
Phala kāma କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବହୁତ କର୍ମର ଫଳ କାମନାକାରୀ;
(ଫଳକାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫଳ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
(ଫଳକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Desirous of the fruit of one's action.

ଫଳ କାମନା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଫଳ+କାମନା)—କୌଣସି
Phala kāmanā କୃତକାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ପାଇବାର ଆଶା—
The hankering after the result of one's
(ଫଳାକାଙ୍କ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) action.

ଫଳକୀ—ସ. ବ (ଫଳକ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ, ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଫଳ ମାଛ
Phalakī A kind of flat fresh water fish.
ସ. ବିଣ ପୁଂ—ଢାଲୀ; ଯେ ଢାଲ ଧରିଥାଏ—
(ଫଳକୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Armed with a shield.

ଫଳ କେଶର—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଫଳ+କେଶର)—ନଡ଼ିଆ ଗଛ
Phala keśara (କ୍ଷୀନେନ୍ଦ୍ର)—The cocoanut tree.

ଫଳ କୋଷ—ସ. ବ—ଅଣ୍ଡକୋଷ—
Phala kosha Testicle.

ଫଳଗୁ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—ଫଲ୍ଗୁ (ଦେଖ)
Phalagu Phalgu (See)

ଫଲଗୁରେ ସ୍ନାନ କରଇ ଯେଉଁ ନର
ଫଲ୍ଗୁବେଇ ଏବେ ବସେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର—କୃଷ୍ଣଜି ହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ଫଳଗ୍ରାହୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଳ + ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କର
Phalagrāhī ଇନ୍) —ଯେ କୌଣସି ବିଷୟର ଫଳ ଗ୍ରହଣ
(ଫଳଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—Enjoying or reaping
(ଫଳଭୋଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) the fruits.

ଫଳଛି—ଭାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ସାନ ଘର—
Phalachhi A small house; cottage.

ଫଳଣା(ନା)—ବୈଦେ. ସର୍ବ (ଫା. ଫଲାଁ)—ଅମୁକ—
Phalaṇā(nā) So and so.

ଫଲଣେଇ, ଫଲନା, ଫଲ୍ଲନା } ଅନ୍ୟରୂପ

ଅଲଣା ବିନା ଯେ କାଦ୍ୟ ନାହିଁ ଯହିଁ ଫଲଣାର ଉଚ୍ଚାରଣ—ବଜୁଳୀ

ବିଣ (ଆ. ଫଲ୍ଲନ୍=ଯୋନ)—
୧ । ଅମୁକ—1. So and so.

ଫଲନା ଯେବେ ଶୁଣିବେ ଫଲଣା ଜମିଦାର ଦ୍ୱାରରେ ଡେର୍ ଟଙ୍କା ଅଛ ଉଷଣେ
ଫଲନା ରୁଝିଯିବେ ସେ ରୂପବାନ୍ ଗୁଣବାନ୍ × × × ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣଆଠଗୁଣ୍ଠ ।

[ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନ ଯାଇ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଦାଲତ ଓ କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମୋଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟେ ବୋଲି କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଦାଲତର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ନ କରି ଲୋକେ 'ଫଲଣା' ବାରୁ ବୋଲି କହିଲେ ସମସ୍ତେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠାଉରଇ କଅନ୍ତି ।]

୧ । ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ (ବିଷୟ) —
1. Unmentionable (matter).
୨ । ଜଘନ୍ୟ (କଥା)—2. Dirty (matter).
୩ । ଅଶ୍ଳୀଳ (ଶବ୍ଦ)—3. Indecent (word).

ଫଳତଃ—ସ. ଅବ. (ଫଳ + ତସ୍)—୧ । ଫଳରେ; ବସ୍ତୁତଃ; କାର୍ଯ୍ୟତଃ
Phalataḥ 1. In effect; in reality.
୨ । ଶେଷରେ—2. In the end; ultimately.
୩ । ପ୍ରକୃତରେ—3. Virtually; indeed.

ଫଳତ୍ରୟ—ସ. ବ—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ତିଫଳା; ହରଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା
Phalatraya ଅଁଳା—1, The three myrobalans.
୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶୁଣ୍ଠି, ପିପ୍ପଳୀ ଓ ଗୋଲ ମରଚ—
2. Dry ginger, blackpepper and long pepper.

ଫଳଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଳ + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— ଯାହା ଫଳ
Phalada ଦିଏ—Producing fruit; yielding fruit;
(ଫଳଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) fruitful.
ଫଳଦାୟକ, ଫଳଦାତା—ପୁଂ, ଫଳଦାୟିକା, ଫଳଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବ.—ବୃକ୍ଷ—Tree.

ଫଳଦର୍ଶୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଳ + ଦୃଶ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍)-
Phala darśī ଯେ ଶେଷ ଫଳକୁ ଦେଖେ—
(ଫଳଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Looking for the result or
consequence.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଳଦାତା—ବି. ବିଣ. ପୁଂ. (ଫଳ+ଦା ଧାତୁ+ତୃନ୍; ୬ମା. ୧ବ.)—
Phala dātā ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଦିଏ—
(ଫଳଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Awarding the fruits of an action.
[ଫଳଦାତୃତ୍ୱ(ତା)—ବି]

ଫଳଦାୟକ—ବି. ବିଣ. ଓ ବି—ଫଳଦ (ଦେଖ)
Phaladāyaka Phalada (See)

ଫଳଦାୟୀ—ବେ. ବିଣ (ଫଳ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍ ୧ମା ୧ବ.)—
Phala dāyī ଫଳଦ (ଦେଖ)—
[ଫଳଦାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ, ଫଳଦାୟିତା(ତ୍ୱ) – ବି] Phalada (See)

ସମସ୍ତେ ବୃକ୍ଷ ହୋଇ ଫଳଦାୟୀ ହୁଏ—କୃଷ୍ଣଜିତ୍, ମହାଭାରତ. ଅନୁ ।

ଫଳ ଧରିବା—ବେ. କ୍ରି—ଫଳିବା; (ବୃକ୍ଷାଦି) ଫଳରେ ଶୋଭିତ ହେବା—
Phala dharibā ଫଳଧରା **ଫଳନା** To bear fruit.

ଫଳନ—ବି.ବି (ଫଳ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଫଳିବା; ଫଳୋତ୍ପାଦନ--
Phalana Production; yield.
୨ । ପ୍ରସବନ—2. Giving birth to.
ଜ । ପାଣି ଅଁଳା—3. Fracourtia Cataphracta.

ଫଳନ୍ତା(ନ୍ତି)—ବେ. ବିଣ (ବି. ଫଳତ୍) —ଫଳୁଥିବା; ଫଳୋତ୍ପାଦନ
.Phalantā(nti) କରୁଥିବା—Fruit-bearing; yielding fruit.

ଫଳନ୍ତୀ—ବେ. ବିଣ—୧ । ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରୁଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Phalantī 1. Bearing children.
ଫଳନ୍ତ ୨ । ଫଳ ପ୍ରସବ କରୁଥିବା (ବୃକ୍ଷ)—
ଫଳନ୍ତାତୁମ୍ବା 2. Fruit-bearing.

ଫଳନ୍ଦ—ଗ୍ରାଦେ (ଚଲ୍‌କା ଅଞ୍ଚଳ) ବି—ଚଲ୍‌କାରେ ଚଳୁଥିବା ଡଙ୍ଗାର
Phalanda ପରନ୍ଦ ବା ଫନ୍ଦ ପଟା—The edge-beam of a boat (plying in the Chilka lake).

ଫଳ ପାଇବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ପୁରସ୍କାର ପାଇବା; ଲାଭ ପାଇବା—
Phala pāibā 1. To get one's reward.
ଫଳପାଓୟା **ଫଳପାନା** ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଫଳ ଲାଭ କରିବା—
2. To get one's deserts.

ଫଳ ପାକାନ୍ତା(ନ୍ତ)—ବି. ବି (ଫଳ+ପାକ=ପାଚିବା+ଅନ୍ତ=ମୃତ୍ୟୁ)—
Phala pākāntā(nta) ଫଳ ପାଚିଲେ ଯେଉଁସବୁ ଗଛ ମରିଯାଏ;
ଓଷଧି—Annual plants.
[ଦ୍ର—ଧାନ, କଦଳୀ, ବାଇଁଗଣ ପ୍ରଭୃତିର ଫଳ ପାଚିଲେ ସେ ସବୁ ଗଛ ମରିଯାଏ ।]

ଫଳପୁର—ବି. ବି (ଫଳ+ପୁର)—୧ । ଡାଳମ୍—
Phalapura 1. Pomegranete.
(ଫଳପୁରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଝଡ଼ା ଲେମ୍ବୁ—
2. Citron.

ଫଳପ୍ରଦ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ—(ଫଳ+ପ୍ର+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)
Phalaprada ୧ । ଫଳଦାତା; ଫଳୋତ୍ପାଦକ—
1. Bearing or yielding fruit.
(ଫଳପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଗୁଣକାରକ—
ଫଳପ୍ରଦାତା—ପୁଂ } ଅନ୍ୟରୂପ 2. Effective.
ଫଳପ୍ରଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } [ଫଳପ୍ରଦତା(ତ୍ୱ)—ବି]

ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତି—ବି. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ+ପ୍ରାପ୍ତି)—କାମ୍ୟ ବସ୍ତୁର ପ୍ରାପ୍ତି—
Phala prāpti Achievement of one's aim.

ଫଳ ଫୁଲୁ(ଲୋ)ରି—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ସବୁଠାରୁ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟୁ; ଭୁଲ.
Phala phulu(lo)ri ବ. ଫଲଫୁଲୁଙ୍କ)—ପରିବାପତ୍ର—
ଫଳଫଲ୍‌ର
ଫଳଫୁଲେର } ଅନ୍ୟରୂପ Fruits etc; kitchen vegetables.

ଫଳବନ୍ତ—ବେ. ବିଣ (ବି. ଫଳବାନ୍) —୧ । ଫଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
Phalabanta 1. Full of fruits.
ଫଳବନ୍ତ ଫଳଦାର ୨ । ଫଳୁଥିବା—
[ଫଳବନ୍ତୀ(ନ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Bearing fruits.
ଜ । ସଫଳ—3. Successful.

ଦୃଢ଼ ଥରେ କରିବା କି ଉପାସ୍ୟର ପାନ
ହେଉ ଫଳବନ୍ତ ସଫଳନ ଗୋ—ଭକ୍ତକବି ବିଶ୍ୱନାଥ, ଦଣ୍ଡୀପର୍ବ, ୨ ଗୀତ ।

ଫଳଭକ୍—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଳ + ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ୬ମା. ୧ବ)-
Phalabhāk ଫଳଭାଗୀ (ଦେଖ)
Phalabhāgī (See)

ଫଳଭାଗୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଳ+ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା.
Phalabhāgī ୧ବ)—ପରିଣାମଭାଗୀ—
(ଫଳଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sharing the fruits or
[ଫଳଭାଗିତା(ତ୍ୱ) – ବି] results.

ଫଳଭୁକ୍—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ଫଳ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍, ୬ମା.
Phalabhuk ୧ବ)—ଯେ ଫଳ ଖାଇ ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କରେ—Frugivorous; fruit-eating.

ଫଳ ଭୋଗ—ବି. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ ଭୋଗ)—ଜଳକୃତ କର୍ମର ସୁଖ-
Phala bhoga ଦୁଃଖାଦିର ଅନୁଭୂତି— Experience of
ଫଳଭୋଗୀ—ପୁଂ } ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ the good or bad effect
ଫଳଭୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବିଶେଷଣ of one's actions.

ଫଳ ଭୂମି—ବି. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ+ଭୂମି)—୧ । କର୍ମଫଳ ଭୋଗର
Phala bhūmi ସ୍ଥାନ—1. The place where a man experiences the result of one's action.
୨ । ଭାରତବର୍ଷ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—2. India.

ଫଳମୁଖ—ବି. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ +ମୁଖ)—ଫଳୋଦୟ (ଦେଖ)—
Phalamukha Phalodaya (See)
(ଫଳାମ୍ବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫଳ ଯିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । (ଗାଈ) ବୃଷଭର ସଙ୍ଗମ କରିବା; ବଏ-
Phala jibā ଯିବା—(said of a cow) To take to a bull.
ପାଳ ଯାଓୟା, ପାଳ ଧରା
ଜୋଡାଖାନା; ଗାଭିନୀ ହୋନା ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ ପଶୁ) ଗର୍ଭବତୀ ହେବା—
2. (a female animal) To be pregnant.

ଫଳ ଲାଭ—ବି. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ+ଲାଭ)—
Phala lābha ଚରିତାର୍ଥତା; ମନୋବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି—
(ଫଳ ସିଦ୍ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) Fruition; realisation of one's desires.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଳଶାଳୀ—ଫ. ବ୍ରଣ. (ଫଳ + ଶାଳନ୍; ୧ମା. ବ.)—
Phalaśālī ଫଳଯୁକ୍ତ; ଫଳିଥିବା—
(ଫଳଶାଳଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fruitful; bearing fruits.
[ଫଳଶାଳତା(ତ୍ୱ)—ବ]

ଫଳ ଶ୍ରୁତ—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ + ଶ୍ରୁତ)—
Phala śruti ୧ । ନଜକୃତ କର୍ମର ଫଳ ଶ୍ରବଣ କରିବା—
1. Hearing the result of one's action.
୨ । ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ଓ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟାଦ କଲେ କ ଫଲଲାଭ ହୁଏ ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ—2. Statement of the advantages to be gained by doing a meritorious act.

ଫଳ ହାନ—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ+ହାନ)—
Phala hāni ୧ । ଫଳ ନ ଫଳିବାରୁ କ୍ଷତ—Loss of fruit.
(ଫଳକ୍ଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା—2. Failure.

ଫଳହାରୀ—ଫ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ. (ଫଳ. ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)-
Phalahārī ଫଳ ଆହରଣକାରୀ; ଯେ ଫଳ ସଂଗ୍ରହ କରେ—
(ଫଳହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Gathering fruits.

ଫଳା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଫଳ; ଫଳକ)—୧ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଅନ୍ୟ
Phalā ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସଯୁକ୍ତ ହେବାର ଆକୃତି; ଅସଲ
ଫଳା ଅକ୍ଷରରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ଚିହ୍ନ—
1. The sign added to a letter to make a dipthong or compound consonant.
[ଦ୍ର—ଯଥା—ମ ଫଳା, ର ଫଳା; ଓଡ଼ିଆରେ ୧୨ଗୋଟି ଫଳା-ଯୁକ୍ତ ବନା ଅଛି । ଏହାକୁ ପିଲାମାନେ ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ ପରେ ଶିଖନ୍ତି । (ସଉର ଫଳା ଦେଖ)। ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଆ, ଇ ଆଦ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ହେବା ଚିହ୍ନକୁ ମାତ୍ରା ବୋଲାଯାଏ ।]
୨ । (ସଂ. ଫଳକ) ଶର୍‌ଗ୍ର—2. The head of an arrow.
୩ । ଫର; ଢାଲ—3 Shield.
୪ । ଶସ୍ତ୍ରାଦର ସୂକ୍ଷ୍ମ ମୁଖ—4. The fine edge of a weapon.
ଦେ. ବ—୧ । (ପାନବରଜ ଭାଷା) ପାନ ଲତାର ଗଣ୍ଠିମାନଙ୍କରୁ ବାହାରିବା ଶାଖା—1. The branch or secondary shoot of a betel creeper.
୨ । ଫଳ୍ଲ (ଦେଖ)—2. Phalā (See)

ଫଲ୍ଲ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଫଳକ)—ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ଖଣ୍ଡାର ପତ୍ର; ପାତ—
Phalā The blade of a sharp weapon.
ଫଳା ଫଲ

ଫଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଫଳ୍ ଧାତୁ; ଫଳିବାର ଶିଜନ୍ତ)—
Phalā(le)ibā ୧ । ଗଛରେ ଫଳ ଫଳିବାର ପ୍ରେରଣା କରିବା—
ଫଳାନ 1. To cause a tree to bear frnit.
ଫଳାନା ୨ । ଚିତ୍ରର ରଙ୍ଗକୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ କରିଇବା—
2. To make the colour of a picture grow distinct.
୩ । କୌଣସି ବିଷୟର ସୂଚନା ବା ଇସାରା ଦେବା—
3. To throw out a hint or suggestion.
୪ । ଫଳରେ ଦେଖାଇ ଦେବା; ସଫଳ କରାଇବା—
4. To show by results.
ଉଦାହରଣ ବାକ୍ୟ ଫଳାଇବା ଲଗି
ପେଷିଲେ ଅମୃତ ଭାର ଜଥନ ମନାସି । ସ୍ୱଧାନାଥ· ମହାରାଣା ।
୫ । ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀର ଗର୍ଭ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ କରିବା—
5. To cause a barren woman to bear children.

ଫଳାକାଙ୍କ୍ଷା—ଫ.ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ+ଆକାଂକ୍ଷା)—ଫଳ ପାଇବାର
Phalākānkshā ଆଶା—Desire to get the fruits or result.
ଫଳାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ପଂ ଫଳାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷଣ

ଫଳାଗମ—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ + ଆଗମ)—
Phalāgama ୧ । ଫଳ ଦେଖାଯିବା; ଫଳୋଦୟ—
1. Appearance of the fruit or result.
୨ । ଶରତ୍‌କାଳ—2. Autumn.
୩ । ଗଛରେ ଫଳ ଦେଖାଯିବା ସମୟ—
3. The season or time of a tree bearing fruit.

ଫଳାନ୍ତ—ଫ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଫଳ + ଅନ୍ତ; ଫଳ ଧରିଲେ ଏ ଗଛ
Phalānta ଯାହା)—ବାଉଁଶ ଗଛ—The bamboo.

ଫଳାପେକ୍ଷା—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ + ଅପେକ୍ଷା)—ଫଳ ପାଇବାର
Phalāpekshā ଆଶା—Expectation of the fruit or result.
ଫଳାପେକ୍ଷୀ—ପୁଂ ଫଳାପେକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷଣ

ଫଳାଫଳ—ଫ. ବ. (ଫଳ + ଅଫଳ)—୧ । ଭଲ କମ୍ବା ମନ୍ଦ ଫଳ—
Phalā phala 1. Success or failure; good or bad result.
୨ । ଶେଷ ଫଳ—2. Consequence (good or bad.).

ଫଳାଶନ—ଫ· ବ୍ରଣ. ପୁଂ. (ଫଳ + ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)
Phalāśana ଫଳାହାରୀ (ଦେଖ)—Phalāhārī (See)
(ଫଳାଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ.—ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—The parrot.

ଫଳାଶୀ—ଫ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ.—(ଫଳ + ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Phalāśi ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ଫଳାହାରୀ (ଦେଖ)
(ଫଳାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Phalāhārī (See)

ଫଳାହାର—ଫ. ବ.—ଫଳ ମାତ୍ର ଖାଇବା; ଅନ୍ନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଫଳାଦ
Phalāhāra ଭୋଜନ—Fruit-meal; eating fruits only.
ଦେ. ବ.—ଫଳ ଓ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦ ସହଯୋଗରେ ଦଧି, ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଚପିଟକାଦ ଭକ୍ଷଣ—A meal of fruits, sweets, milk, curd, parched rice etc on fast days.
ଫଳାର [ଦ୍ର—ଆମ୍ଭେ ଦେଶର ଏକାଦଶୀ ଆଦ ଉପବାସରେ ଫଳାହାର
ଫଳାର କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ଏନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଫଳାହାରରେ ପାଚିଲା ଫଳ, ନଡ଼ିଆ ଆଦ ସଙ୍ଗେ ଚୁଡ଼ା, ଦହି, ଛେନା, ଗୁଡ଼, ମିଠେଇ ଆଦ ମଧ୍ୟ ଥାଏ ।]

ଫଳାହାରୀ—ଫ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ.—ଫଳମାତ୍ରଭୋଜୀ; ଯେ ଫଳମାତ୍ର ଖାଏ—
Phalāhārī Subsisting on fruits only.
(ଫଳାହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଫଳାହାରତା -ବ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଳି—ସ. ବ. (ଫଳ୍ ଧାତୁ + ଇ)—ମଧୁର ପାଣିରେ ରହିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଚଝକା ନାଲିବୁଦ୍ଦ୍ ମାଛ—
Phali A kind of flat fresh water fish; Notopterus Kapirat.
ଫଳେଇ; ଫଳୁଇ ଫଳୀ, ଫଲୁଈ

[ଦ୍ର—ଏହା ଶକଲୀ ସଦୃଶ୍ୟ । ଏହାର ଗଠନ ଚଉଳ ପତ୍ର ଭେଷା କନ୍ଦୁ ଶ୍ଲେଷ୍ମ । ଲମ୍ବାରେ ଏକ ହାତରୁ ବଡ଼ ଫଳ ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ ।]

ଦେ. ବ.—(ସ. ଫଲକ)—ଶଗଡ଼ ବା ନଶୁଣିର ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାକୁ ଯୋଗ କରିଥିବା ପଟା ଖଣ୍ଡମାନ—The plates joining the two shafts or beams of a bullock cart or the 2 arms of a ladder.

ଫଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Phali ଫଳ (ଦେଖ)—Phali (See)

ଫଳିତ——ସ. ବିଣ. (ଫଳ + ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—୧ । ଫଳଯୁକ୍ତ; ଫଳ ଫଳିଥିବା; ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷରେ ଫଳ ଧରେ—
Phalita 1. Bearing fruits; fruit-bearing.
୨ । ସଫଳ—2. Fruitful.
୩ । ଫଳ ଘଟିଥିବା—3. Fulfilled; successful.
୪ । ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଗଣନା କରିଯାଏ—
4. Helping to interpret the future.
୫ । ଜଡ଼ିତ—4. Involved.

ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ—ସ. ବ.—ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଭବିଷ୍ୟତ ଘଟଣାମାନଙ୍କ ଗଣନା କରିଯାଏ—Astrology.
Phalita jyotisha

[ଦ୍ର—ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କ ସଞ୍ଚାର ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିଷଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିଯାଏ ତାକୁ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ—Astronomy—ବୋଲିଯାଏ]

ଫଳିତାର୍ଥ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ଅସଲ ଅର୍ଥ; ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ; ମର୍ମ—
Phalitārtha 1, Gist; substance; purport; actual meaning.
୨ । ମୂଲାଧାର (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର) (ଦେଖ)—
2. Mūlādhāra (See)
୩ । ସାରାଂଶ; ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—
3. Essence; epitome; principal part.

ଫଳିନ—ସ. ବିଣ. (ଫଳ୍ ଧାତୁ + ଇନ)—ଫଳିତ (ଦେଖ)—
Phalina Phalita (See)

ଫଳିବା—ଦେ. କି. (ସ. ଫଳ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଫଳ ଧରିବା; ଫଳଯୁକ୍ତ ହେବା—1. To bear fruit; to fructify.
Phalibā
ଫଳା ଉଲ୍ଲଉ ମୋ ବପାଳ ଲଗାଇଲ ଉସାଳ ନସ୍ତ ପଲଟରେ ।
ଫଳା ଜଗଦ୍ଗୌର: ସଙ୍ଗୀତ ।
୨ । ସଫଳ ହେବା; କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—2. To succeed.
ଦ୍ୱାରପଣ୍ଡ ଦେବ ସୁତା ଉଃ ନାଃ ଉପ୍ରଭା
ଦାଃକାଙ୍ଗୀ ଲଭ ଫଳ ଫଳଲରେ ।
ଜଗଦ୍ଗୌର ରତ୍ନାକର ଭମ୍ଭ: ଦ୍ୱ ଗୀତ ।
୩ । ଲାଭଯୁକ୍ତ ହେବା—3. To be profitable.
୪ । ଦେହରେ (କାନ୍ଥୁ, ପିମ୍ପିର ଓ ବ୍ରଣ ଆଦି) ବାହାରିବା—
4. To come out of the body (as eruptions).
୫ । ଗୁରୁଦ ବହିବା ହେତୁରୁ (ଅଙ୍ଗବିଶେଷ) ଖୁଁଚ ହେବା—
5. To get swoollen on account of carrying loads (said of a part of the body).
ପୃଣି ଦେଖିଅନ୍ତୁ କାଗାଉ ସହାଶରେ
ଫଳନ୍ତୁ ଦେଳକର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନଷ୍ଟୁରରେ । କୃଷ୍ଣସଂଦ୍ର, ମହାଭାରତ ସଭା ।
୫ । (ଗାଈ ଆଦ ପଶୁ) ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବା—
5. To bear offsprings.
୬ । ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିବା—6. To give fruits.
ସୁଭୁତ ଫଳେ ଯଥା ଗାଉ ସ୍ୱକ୍ଷଣ – ବ୍ରଧାନାଥ. ରୁଲସୀ ସ୍ୱବଳ ।
୭ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଘଟିବା—
7. To happen; to take place.
ଜସ୍ୱଜସ୍ୱ ଫଳଟ ଫଳବ ସବ୍ରରେ—କୃଷ୍ଣସଂଦ୍ର, ମହାଭାରତ ସଭା ।
୮ । ମିଳିବା; ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
8. To be found; to be attained.
ଭଲ୍ଲଳ ମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ତିକା ବଳେ
ସତନ ଜନ୍ମରେ ରତନ ଫଳେ । ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ ଗୀତ ଭଦ୍ରସ୍ତ ।
୯ । ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା; (ଫଳ) ଉତ୍ପାଦିତ ହେବା—
9. To ensue; (a fruit) to be produced.
ତାହାର ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ କଲ୍ପ ଫଳ
ଫଳଇ ଅଦ୍ୟେ ସ୍ୱାମୀ ରହିଲେ ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।

ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି. (ଗାଈ ଆଦ) ଗର୍ଭବତୀ ହେବା—
(a beast) To become pregnant.

ଫଳୀ—ସ. ବ—(ଫଳ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ + ଈ)—୧ । ତ୍ରିସୃଙ୍ଗୀ ଗୁଳୁ—
Phalī 1. A medicinal plant.
୨ । ଫଳ ମାଛ—2. A kind of fish.
୩ । ଅସ୍ତ୍ରର ଫଳା—3. The blade of a weapon.
୪ । ଶର୍ଗ୍ଗ—4. The head of an arrow.
୫ । ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହା—5. Plough-share.
୬ । ଶ୍ୟୋନାକ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—6 Śyonāka (See).
୭ । ପଣସ (ହି. ଶ)—7. Jack fruit.
୮ । ଆମ୍ବୁଡ଼ା (ହି. ଶ)—8. Hog plum.
ବିଣ. ସଂ—ଫଳିତ (ଦେଖ)—
(ଫଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Phalita (See).

ଫଳେନ୍ଦ୍ର—ସ.ବ. (୬ମୀ ତତ୍ପୁ; ଫଳ + ଇନ୍ଦ୍ର)—ବଡ଼ ଜାମୁ; ରାଜଜାମୁ—
Phalendra A large species of blackberry.
[ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ନନ୍ଦ; ରାଜଜମ୍ବୁ, ମହାଫଳା; ସୁରଭିପତ୍ରା, ମହାଜମ୍ବୁ
ବଡ଼ଜାମ ଫଳିଂଦା, ଫରିଂଦ ଓଡ଼ିଆ-ରାଜଜାମୁ]

ଫଳୋଦୟ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଫଳ + ଉଦୟ)—୧ । ଫଳ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା—1. The appearence of the fruit or result.
Phalodaya
୨ । ଲାଭ—2. Gain; profit.
୩ । ଆନନ୍ଦ; ସୁଖ—3. Joy; happiness.
୪ । ସ୍ୱର୍ଗ—4. Heaven; paradise.
୫ । ଉପକାର—5. Benefit.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଲୋତ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ—(ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍; ଫଲ+ଉତ୍ପତ୍ତି)—୧ । କୌଣସି କର୍ମ୍ମର ଫଳ ଘଟିବା—1. The ensuing of the result of an action. ୨ । ବୃକ୍ଷାଦିରେ ଫଳ ଧରିବା—2. The coming out of fruits in a tree.

Phalotpatti [ଫଲୋତ୍ପାଦନ—ବ୍ୟାପୃ ବ୍ୟାପାର]

ଫଲୋତ୍ପାଦକ—ପୁଂ } ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷଣ
ଫଲୋତ୍ପାଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ }

(ଫଲୋତ୍ପାଦନ—ବ୍ୟାପୃ ବ୍ୟାପାର)

ଫଲୋପଧାୟୁକ—ସ. ବିଣ. (ଫଳ+ଉପ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଫଳଦାୟକ; ଯାହା ଫଳ ଜନ୍ମାଏ; ଫଳଜନକ—Fruitful; fruit-bearing; producing result.

Phalopadhāyaka [ଫଲୋପଧାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଫଲୋପଧାନ—ବ୍ୟାପୃ ବ୍ୟାପାର)

ଫଲ୍ଗୁ—ସ. ବ—(ଫଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଗୁ)—୧ । ଗୟାରେ ଥିବା ଅନ୍ତଃସଲିଳା ନଦୀବିଶେଷ—1. Name of a small river in Gaya.

[ଦ୍ର—ଏ ଅଗଞ୍ଚିର ନଦୀର ତଟସ୍ଥାରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ ।]

୨ । ମିଥ୍ୟା କଥା—2. False words.

୩ । ବୃଥା ବା ଅସାର ବାକ୍ୟ—3. Unnecessary or unsubstantial speech; useless words.

୪ । ଅବୀର; ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଫଗୁ—4. Red powder used during the Holi festival.

୫ । ବସନ୍ତ କାଳ—5. The spring season.

୬ । କାକୋଡ଼ୁମ୍ବର ଫଳ—6. The opposite-leaved fig tree:

Phalgu

ସ. ବିଣ—୧ । ତୁଚ୍ଛ—1. Despicable.

୨ । ଅସାର—2. Worthless; useless.

୩ । ନୀରସ—3. Juiceless; sapless.

୪ । କ୍ଷୀଣ; ଦୁର୍ବଳ—4. Week; feeble.

୫ । ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—5. Beautiful; handsome.

ଫଲ୍ଗୁତ୍ସବ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ୭ମୀ ତତ୍; ଫଲ୍ଗୁ=ଫଗୁ+ଉତ୍ସବ; ଫଗୁ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ; ବା ଫଗୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ)—ଦୋଳ; ଦୋଳଯାତ୍ରା; ଦୋଳକା ଉତ୍ସବ—The Holi festival.

Phalgūtsaba [ଫଲ୍ଗୁତ୍ସବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଫଲ୍ଗୁଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଫଲ୍ଗୁ ନଦୀ—The river phalgu.

Phalgudā

ଫଲ୍ଗୁନ—ସଂ. ବ.—୧ । ଅର୍জ୍ଜୁନ (ହି. ଶ)—1. A name of Arjuna,

୨ । ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସ (ହି. ଶ)—2. The month of Phālguna.

ସ.ବିଣ. (ଫଲ୍ଗୁନୀ+ଅ)—ଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀ (ହି. ଶ)—Relating to the 11th and 12th asterisms.

Phalguna

ଫଲ୍ଗୁନୀ—ସଂ. ବ—ଫାଲ୍ଗୁନ (ଦେଖ)—Phālguni (See)

Phalgunī

ଫଲ୍ଲକା—ସଂ. ବ—ଫଳମାଛ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—A kind of medium-sized fresh water fish.

Phallakī

ଫଲ୍ସପଏଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଉପରସ୍থ ସ୍ଥାନବିଶେଷ (ଏଠାରେ ମହାନଦୀ ସମ୍ଭୁ ଦ୍ୱାରେ ପଡ଼ିଅଛି; ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ବଙ୍ଗାଘର)—Falsepoint in the Orissa coast.

Phals-paent

ଫସ୍—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଫସ୍ ଫସ୍ (ଦେଖ)—Phas Phas phas (see).

ଫସ୍କା—ଦେ. ବିଣ—(ଆ. ଫସକ୍ନା=ଖସିଯିବା; ଆ. ଫାସ୍ଲ=ଅଲଗା)—୧ । ଶ୍ଲଥ; ଢିଲୁଆ—1. Loose; slack; lax. ୨ । ଚ୍ୟୁତ—2. Lost; slipped off.

Phas-kā (ଫସ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିସକିସା, ପୀଲପୀଲା ୩ । ସ୍ଖଳିତ—3. Stumbled; slipping.

୪ । କୋମଳ—4. Soft.

୫ । ହାଲୁକା—5 Light.

୬ । ଯାହା ଚପିଲେ ବା ଦାବିଲେ ଦବିଯାଏ—6. Flaccid; yielding to pressure.

ସ୍ୱାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ.—ପାଣିତଆ; ସ୍ୱାଦବିହୀନ—Tasteless; watery.

ଫସ୍(ସ)କି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଫଳ ହୋଇଯିବା—1. To be ineffectual.

Phas(sa)ki jibā (ଫସ୍କିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଖସିଯିବା—2. To slip off.

ଫସକେଯାଓ୍ୱା ୩ । ଶିଥିଳ ହେବା—3. To be slackened.

ଫସକ୍ନା ୪ । ଆକାଙ୍କ୍ଷିତ ଫଳ ପ୍ରସବ ନ କରିବା—4. To miscarry.

ଫସ୍ ଫରସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପାଘକ; ଉତ୍ତ ଦାହ୍ୟକା ଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ଖଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ; ବୈଜ୍ଞାନିକ ମୌଳିକ ବସ୍ତୁ-ବିଶେଷ—Phosphorus.

Phas-pharas (ଫସ୍ଫରସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫସଫରସ୍ ଫାସଫରସ୍

[ଦ୍ର—ଏହା ବାୟୁ ସଂଯୋଗରେ ମନକୁ ଜଳ ଉଠେ ଓ ସବୁବେଳେ ଜକ୍ ଜକ୍ ହଉଥାଏ । ଗାଢ଼ରେ ଜକଜକ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଜୁଜୁଜୁଳିଆ ପୋକ, କାନକଟୁଲ ବଗ୍ଗ ଓ ସମୁଦ୍ର ମାଛଙ୍କଠାରେ ଫସ୍ ଫରସ୍ ଅଛି । ଫସ୍ଫରସ୍ ମଧ୍ୟ ଜୀବଦେହର ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ।]

ଫସ୍ ଫସ୍—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଭଲ୍ଲା ଖେଳାଇବା ପର ଶବ୍ଦ—1. Sound of chewing chaff.

Phas-phas (ଫସ୍ ଫାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିସଫିସ; ଫୁସଫୁସ ୨ । ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର କଥା କହିବାର ଶବ୍ଦ—2. Sound of quick talk.

ଫସଫସ; ଫିସର ଫିସର ୩ । ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ଶବ୍ଦ; ମୃଦୁ ସ୍ୱରରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା 3. Sound of whispering.

୪ । ବଡ଼ ଛିଦ୍ର ବା ଜଲା ବାଟେ (ଯଥା—ଦାନ୍ତ ନ ଥିବା ମୁହଁ କଥା କହିଲାବେଳେ ତା ମୁହଁରୁ) ପବନ ବାହାରିଯିବା—4. Coming out of air through a hole.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫସଡ଼—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ନିଷ୍ଫଳ)—ବୃଥା; ନିଷ୍ଫଳ—
Phasarda Fruitless; vain.

ଫସଣ୍ଡି ଜିବା—ଦେ. କି—(ଧାନ ଓ ମୃଗଗଛ ଆଦି) ବଳୁଆମାଟି ଯୋଗୁଁ ଗୁଡ଼ାଏ ପତ୍ର ଧରି ବଢ଼ିବା ଓ ତହିଁରେ ଫୁଲ ଫଳ ନ ଦେବା—To grow over-luxuriantly (said of plants growing on a very fertile ground but not bearing good fruits or flowers.)
Phasaṇḍi jibā

ଫସର୍ ଫାସର୍—ଦେ. କି. ବିଣ—ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ (କାନ୍ଦିବା)—
Phasar phāsar (weeping) A high tone.

ଫସର ଫସର—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଫସ୍ ଫସ୍ ୩ (ଦେଖ)
Phasara phasara Phas phas 3 (See)
(ଫସର ଫାସର, ଫୁସୁର୍ ଫୁସୁର୍, ଫୁସୁରୁ ଫୁସୁରୁ, ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍, ଫୁସ୍‌ଫାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଫୁସଫାସ; ଫିସଫିସ **ଫୁସଫୁସ; ଖିସରଫିସର**

ଫସର ଫସା—ଦେ. ବିଣ. (ଭୁଲ. ଇଂ. ଫସ୍—ନିଷ୍ଫଳ ଆଡ଼ମ୍ବର)—
Phasara phasā ୧। ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ—
1. Unsuccessful.
୨। ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ—2. Useless.
ଆଗେ ମଉସା ! ଜଡ଼ ଉଇସା, ଆଜିସବୁ କଥା ଫସରଫସା । ଉଗ ।
ଦେ. ବି—ନିଷ୍ଫଳ ଆଡ଼ମ୍ବର; ବଡ଼ାଇମୁଣ୍ଡୁକୁ ଲଘୁକ୍ରିୟା—
Fussiness, much ado about nothing; fruitless show; the ending of a thing in fuss.

ଫସର ଫାଟ୍—ଦେ. ବି—ବଡଉଷର; ପ୍ରତ୍ୟୁଷ—
Phasara phāṭ Daybreak; break of day.

ଫସର ଫାଟିବା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ପ୍ରସ୍ଫୁଟ)—ସକାଳ ହୋଇଯିବା—
Phasara phāṭibā The break of day; dawning.
ଭୋର ହଓୟା ଦେ. କି—୧। ଥକ୍କି ଯିବା—
ପୌ ଫଟନା; ପୌ ଫଟେ 1. To become tired.
୨। ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—
2. To become unsuccessful; to fail.
ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଲେ ଫସର ଫାଟ
ସାନ ସାନ ଥଲେ ବେଶର ବାଟ । ଉଗ ।
୪। (କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ) ନିଷ୍ଫଳ ହେବା—
4. (any proposal) To end in nothing.

ଫସର ଫାସ୍—ଦେ. ବିଣ—୧। ଅତି ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର—
Phasara phās 1. Insignificant.
୨। ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ—2. Unsuccessful.
ଥରେ ତଣ୍ଟିରୁ ପୃଥ୍ୱୀଷ, ଛତା ଗୋଡ଼ ଅର୍ଥଗୁଣ
ମୁଇଁ ଗୁଣ ଫସର ଫାସ୍ । ଉଗ ।
ଦେ. ବି—ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା—Failure.

ଫସଲ—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଫସ୍ଲ୍=ଋତୁ)—
Phasala ୧। କୃଷିଜାତ ଶସ୍ୟ; କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱ—
ଫସଲ 1. Agricultural produce; crop.
ଫସଲ ୨। କୃଷିଜାତ ଶସ୍ୟ ସଂଗ୍ରହର ସମୟ—
2. Harvest season.
[ଦ୍ର—ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କୃଷିଜାତ ଶସ୍ୟାଦିକୁ ବା ଫସଲକୁ ସଂଗୃହୀତ ହେବାର ଋତୁ ଅନୁସାରେ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବର୍ଗୀକୃତ କରାଯାଇ ଅଛୁ; ଯଥା—ଖରିଫ୍ ଓ ରବି । ଆଶ୍ୱିନଠାରୁ ପୁଷମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅମଳ ହେବା ଫସଲ (ଯଥା ଧାନ)କୁ ଖରିଫ୍ ଓ ମାଘଠାରୁ ଆଷାଢ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅମଳ ହେବା ଶସ୍ୟ (ଯଥା—ମୁଗ, ବରି, କୋଳଥ)କୁ ରବି ଫସଲ କୋଲ୍ଲଯାଏ—ହ୍ର. ଶ.]
୩। ଏକ ପ୍ରସ୍ରୁ ବା ଏକ ଥର; ଦ୍ରା—
3. One shower; paroxysm.
(ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ଫସଲେ ଜୋତାମାଡ଼ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ।)

ଫସଲ ଆମଦାନ—ବୈଦେ. ବି.(ଆ. ଫସ୍ଲ+ଆମଦାନୀ)—କ୍ଷେତ୍ରରୁ କୃଷିଜାତ ଶସ୍ୟର ସଂଗ୍ରହ—Harvesting; collection of a crop from the field.
ଫସଲଆମଦାନୀ **ଫସଲକୀଆମଦାନୀ** (ଫସଲ ଉଠିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫସଲୀ—ବୈଦେ. ବିଣ.—୧। ଫସଲ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା କାଳରୁ ଗଣା ଯିବା
Phasalī (ବର୍ଷ)—1. (the year) Calculated from the harvest time.
ଫସଲୀ **ଫସଲୀ**
୨। ଫସଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
2. Pertaining to a crop.
[ଦ୍ର—ଫସଲୀ ସନ **ଫସଲ** ଅମଳ ହେବା ସମୟରୁ ଗଣନା କରା ଯାଏ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ହିଜରୀ ସନ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ସ୍ୱତ୍ତରେ ଗଣା ଯାଏ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଆକ୍‌ବର ୧୪୭୮ ଶକାବ୍ଦ ଠାରୁ ଫସଲୀ ସନ ସୌରମାନ ଗଣନାକ୍ରମେ ଚଳାଇଲେ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଧାନ ଫସଲ ଅମଳ ହେବାର ଋତୁର ବଉତ୍ତତା ଅନୁସାରେ ଫସଲୀ ସନର ଗଣନା ମଧ୍ୟ ବଉତ୍ତ ହୋଇ ଅଛୁ । ଫସଲୀ ସନକୁ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗୀୟଗ୍ରାବ୍ଦ ବା ଅମଳ ସନ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଠାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁନଆଠାରୁ ଫସଲୀ ସନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ବଙ୍ଗଳାରେ ମହାବିଷୁବସଂକ୍ରାନ୍ତିର ପର ଦିବସଠାରୁ ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଶୁନ୍ଦ୍ର ଆଶ୍ୱିନ ଆରମ୍ଭରୁ ଫସଲୀ ସନର ଗଣନା ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ଆଇନରେ ଫସଲୀ ସନ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଗଣନା କରାଯାଏ । ଫସଲୀ ସନର ବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟା ନ ଜାଣିବା ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଗୋଲମାଳିଆ ବୋଧ ହୁଏ । ଆକବର ବାଦସାହା ଯେଉଁ ସମୟରେ (୧୪୭୮ ଶକାବ୍ଦରେ) ଏହା ପ୍ରଥମେ ଚଳାଇଲେ, ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ହିଜରୀ ସନ (୯୭୩ ସାଲ) ହୋଇଥିଲା ତହିଁର ସଂଖ୍ୟାଗଣନାରୁ ପ୍ରଥମ ଫସଲୀ ସନର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ଫସଲ ସନର ଗଣନା ହିଜରୀ ସନ ପରି ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ଗଣନାକ୍ରମେ ନ ହୋଇ ସୌରମାନ ଗଣନାକ୍ରମେ ଚଳିଲା ଓ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳି ଆସୁ ଅଛି । ଅତଏବ ଫସଲୀ ସନର ସଙ୍ଖ୍ୟା ଶକାବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟାଠାରୁ ୭୯ ବର୍ଷ କମ୍ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟାରୁ ୫୯୩ ବର୍ଷ କମ୍ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୯୩୫=ଶକାବ୍ଦ ୧୮୫୭=ଫସଲୀ ସନ ୧୩୪୨ ଅଟେ ।]

ଫସା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି.—ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—
Phasā A kind of sea-fish.
[ଦ୍ର—ଏହା ଖାଇବାକୁ ସୁସ୍ୱାଦୁ, ଭିନ୍ନ ଏହାର ଦେହରେ ଅନେକ ସରୁ ସରୁ କଣ୍ଟା ଥାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ପାଶ; ଫସିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—
Phasā(se)ibā ୧ । ବିପଦରେ ପକାଇବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଫାଁସାନ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ କରିବା—1. To involve a persen **फसाना** in danger.
୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—[ଫସା(ସେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 2.To seduce (a person.)

ଫସି ଦେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.—(ଭୁଲ. ହି. ଫସା ଦେନା)—
Phasi debā ଠକିବା; ପ୍ରତାରଣା କରିବା—To cheat.

ଫସିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ସ୍ରଂଶ Beams; ସଂ. ପାଶ)—ଅଜ୍ଞାତସାରରେ
Phasibā ବିପଦରେ ପଡ଼ିବା—To step into danger **ଫଁସେ ଯାଓୟା** **फँसजाना** unawares.
ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.—ଫସିଦେବା (ଦେଖ) Phasidebā (See)

ଫସି ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ ହେବା; ଠକାଇରେ
Phasi jibā ପଡ଼ିବା—To be cheated by another.
ଫଁସେ ଯାଓୟା **फसजाना**

ଫସୁଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—ଠକ; ପ୍ରତାରକ—
Phasuā Cheating; fraudulent.

ଫାଇଁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ.—୧ । ଅଧିକ ରୂପେ—
Phāiñ 1. Excessively.
ଉଗଇ ମୋତେ କରୁଅଛ ଫାଇଁ
ଦୁମ୍ବ ଖୋଇ ଜାଉ ହୋଇବା ଯାଇଁ । ବୈଦ୍ୟନାଥ. ବଟତ୍ର ଘମାସୂଣ ।
୨ । 'ଫଁ' ଶବ୍ଦ ସହ—2. With a fañ sound.
(ଯଥା—କାକର ଟିଠା ଦିଅ ଢେଲୁଣିରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ଫାଇଁ କରି ଫୁଲି ଉଠିଲା ।)

ଫାଇଁ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଧଖା ମାରିବା; ଉଣ୍ଡାଇବା—
Phāiñ debā To cheat.
ଧାପାଦେଓୟା **धोखादेना** ((ଫାଇଁ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫାଇଁ ଫାଇଁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ.—ଫଁ ଫଁ (ଦେଖ)
Phāiñ phāiñ Phañ phañ (See)
ସର୍ପକୁ ମାଇଲେ ଝେଟା ଯେମନ୍ତ ଦୋଇ ସେ ଅଜା
ଗର୍ଜେ ଫାଇଁ ଫାଇଁ ସେହ ମତ ରହ ତୋଳେ ଗ୍ରୀବା ଉଦ୍ଧ ବଜା ।
ବଗ୍ଦନାଥ. ବଟତ୍ର ଘମାସୂଣ ।

ଫାଇଁଫାଇଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସାପ ପରି ଫଁ ଫଁ ହେବା—
Phāiñ phāiñ hebā 1. To make a hissing sound.
ଫୋସଫୋସ ହଓୟା ୨ । ଆପତ୍ତି କରିବା—
फुफकारना 2. To object.

ଫାଇ(ଏ)ଦା—ବୈଦେ. ବି.—(ଆ. ଫାଯ୍‌ଦା)—୧ । ଉପକାର—
Phāi(e)dā 1. Benefit.
୨ । ଲାଭ—2. Profit.
ଫାୟଦା **फायदा** ୩ । ଆୟ—3. Income.

ଫାଇଦାବନ୍ତ(ନ୍ତ)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ଫାୟ୍‌ଦାମନ୍ଦ୍) —
Phāidābant(nd) ୧ । ଲାଭଦାୟକ—1. Profitable.
ଫାୟଦାମନ୍ଦ ୨ । ଉପକାରକ—
फायदामंद 2. Benefical.

ଫାଇନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଜୋରମାନା; ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ—Fine.
Phāin ଫାଇନ **फाइन** ବିଣ.—ସୁନ୍ଦର—Fine; nice.

ଫାଇନାନ୍ସ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଅର୍ଥ; ଧନ—
Phāināns ଫାଇନାନ୍ସ **फाइनानस** Finance.

ଫାଇନାନ୍ସ କମିଟି—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ)—ଲେଜିସ୍‌ଲେଟିଭ୍ କାଉନ୍ସିଲ୍ ବା
Phāināns kamiṭi ଡଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ବୋର୍ଡ଼ ଆଦରେ ଅର୍ଥ ସଚିବମାନଙ୍କ ସମିତି—Finance committee.

ଫାଇନାନ୍ସ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ.ବି. (ଇଂ)—ସରକାର ଅର୍ଥ ବିଭାଗ—
Phāināns dipārṭ meṇṭ Finance department.

ଫାଇନାନ୍ସ ମେମ୍ବର—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଅର୍ଥ ସଦସ୍ୟ—
Phāināns membara Finance member.

ଫାଇନାନ୍ସିଆଲ୍ କମିସନର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ରାଜସ୍ୱର ଅର୍ଥ
Phāināṇsiāl kamisanar ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ—
Financial Commissioner.

ଫାଇନାଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଶେଷ; ଚୂଡ଼ାନ୍ତ; ଅନ୍ତିମ—
Phāināl ଫାଇନାଲ **फाइनाल** Final.
(ଯଥା—ସ୍କୁଲ ଫାଇନାଲ, ଫୁଟବଲ ଫାଇନାଲ ।)

ଫାଇନାଲ୍ ଡିଗ୍ରୀ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ଫାଇନାଲ୍ ଡିକ୍ରୀ)—
Phāināl ḍigrī ବଣ୍ଟାରା ଓ ହିସାବ ନକଦମାରେ ବଣ୍ଟାରା କରୁ ଓ
ଫାଇନାଲ ଡିକ୍ରୀ ହିସାବ ବୁଝା ଶେଷ ହେବା ପରେ କୋର୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା
फाईनाल डिक्री ପ୍ରଦତ୍ତ ଡିଗ୍ରୀ—Final decree passed in partition and account suits.

ଫାଇ ଫାର୍ମାନ୍(ସ୍)ହୁକୁମ—ଦେ. ବି—୧ । ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଆଦେଶ; ଜରୁରୀ
Phāi phārmān(s) hukuma ହୁକୁମ—1. Urgent
ଫାଇଫର୍ମାସ order.
୨ । କାଜେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଆଦେଶ—
2. Order for doing miscellaneous works.

ଫାଇଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—୧ । କାଗଜର ନଥି ବା ବଡ଼ା; ଢାଡ଼ା—
Phāil 1. File of papers.
ଫାଇଲ ୨ । ବଣ୍ଡିଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା; ଦ୍ୱାରା—
फाइल 2. Filing instrument.

ଫାଇଲ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.(ଇଂ.ଫାଇଲ୍)—୧ । ନଥି ସାମିଲ୍ କରିବା—
Phāil karibā 1. To file with the records.
ଫାଇଲ କରା ୨ । କୌଣସି ଦରଖାସ୍ତ ଉପରେ କିଛି ହୁକୁମ ନ ଦେଇ
फाइल करना ରଖିବା—2. To record no order on a petition.

ଫାଇଲ୍ ଜାମିନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ଫେଲ୍=କର୍ମ+ଆ. ଜାମିନ୍
Phāil jāmin =ଗଚ୍ଛିତ)—ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ୍
ଫାଇଲ ଜାମୀନ ସଦାଚରଣ ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍
फाइल जामीन ଲେଖାଇ ନେବା ଜାମିନ୍‌ନାମା—Security for good behaviour taken by a Magistrate from wicked people.

ଫାଉ—ବୈଦେ. (ଆ. ଫାଓ)—୧ । କର୍ତ୍ତିତ ପରିମାଣର ଅତିରିକ୍ତ
Phāu ବସ୍ତୁ—1. Excess; surplus.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାଉ(ଓ) ୨ । ଦୁଇଁରୁ ଋଣ ଦଅଯାଇ ଥିବା ଟଙ୍କା ବଦଲରେ
ଫାଅ୍ଆ ଖାଇକଠାରୁ ଦାଣ୍ଡ ଗ୍ରାଉ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ନଅଯିବା ଧାନଆଦ--
2. The excess paddy repaid by a debtor for money loans at a rate higher than the existing market rate.

କ । ଖରଦ କରଯିବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ନରୂପିତ ପରମାଣ ଉପରେ ମାଗଣା ଯାଦା ଅଧିକା ମିଳେ; ଅଧିକା ଲାଭ; ଲଫା—
3. Extra gain; anything got extra over the purchased quantity.

୪ । ଉପର ଲାଭ—4. Perquisite; tip; gratuity.

ଫାଉ ଫଉଜ୍ଦାର ଗଡ଼ ବଥ । ଫଳାଇମୋହନ. ଛମାଣ ଥଠଗୁଣ୍ଠ ।

[ଦ୍ର—ଫାଉ ସଙ୍ଗେ ଫଉଜ୍‌ଦାର(ଦ୍ଧ) ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବଣ—୧ । ମାଗଣା—1. Got gratis; gratuitous.

୨ । ଅତିରକ୍ତ; ଅଧିକା—2. Extra; additional.

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଗଧଡ଼ୀ; ବହୁଭାଷୀ—
Talkative; garrulous.

ଫାଉଁ— ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୁ) ବ—୧ । କାଢ଼ିଆ (ଦେଖ)
Phāuñ 1. Kārdhiā (See)

୨ । କୋରା ନଡ଼ିଆକୁ ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ରସ କଢ଼ାଗଲା ପରେ ଯେଉଁ ମାରସ ଗୁଣ୍ଡି ପରି ପଦାର୍ଥ ରହିଯାଏ—2. The dry cocoanut scrapings left after the juice is pressed therefrom.

ଫାଉ କୁରୁଣୀ— ଦେ. ବ—ବୃକ୍ଷ, ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Phāu kuruṇī Wrightia Tomentosa (Haines).

ଫାଉଡ଼ା— ଦେ. ବ. (ସଂ. ପକ୍ଷ)—୧ । ଖଜୁରି ଗଛର ବାହୁଙ୍ଗାର
Phāurdā ମୂଳଭାଗ—1. The lower part of a branch
ପାବଡ଼ା of date-palm.
ଫାବଡା ୨ । (ସଂ. ଫାଳ; ଗ୍ରା. ଫାଡ଼)—ଚଉଡ଼ା ଦାଢ଼ ବିଶିଷ୍ଟ
ଫାଓଡ଼ା କାନ୍ଥ—2. Broad hoe; a spade with a long
ଫାବଡା handle.

ଫାଉଡ଼ିବା— ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) କ୍ରି—ଫୋପାଡ଼ିବା; ଫିଙ୍ଗିବା—
Phāurdibā To throw.

ଫାଉଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ; ଛପାଖାନା ଶବ୍ଦ)—ଏକ ଆକାରର
Phāuṇṭ ଟାଇପ୍ ଅକ୍ଷରର ଏକ ସାର—
ଫାଉଣ୍ଟ Fount; a set of printing types of one
ଫାଉନ୍ଟ size or body.

ଫାଉଣ୍ଟେନ୍ ପେନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଏକପ୍ରକାର ନବାବିଷ୍କୃତ
Phāuṇten pen କଲମ; ଝର କଲମ; କର୍ଣ୍ଣରଲେଖନୀ—
ଫାଉଣ୍ଟେନପେନ **ଫାଉଁଟେନପେନ** Fountain pen.

[ଦ୍ର—ଏ ପକ୍ଷାକଲମ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ିଏ କାଳ ସମ୍ବଳ କରି ରଖାଯାଇ ଥାଏ, ଉକ୍ତ କାଳ କ୍ରମଶଃ କଲମର ମୁହଁବାଟେ ନବକୁ ଆସିଲେ ଚଦ୍ଦାର ଅନେକ କାଗଜ ଲେଖାଯାଏ । ଏହାକୁ ପ୍ରତିବର୍ଣ୍ଣୀ-ଲେଖନୀ ବା କର୍ଣ୍ଣର ଲେଖନୀରୂପେ ଅନୁବାଦ କରଯାଇ ପାରେ ।]

ଫାଉଣ୍ଡା— ଦେ. ବ—ଫାଉଡ଼ା ୨ (ଦେଖ)
Phāuṇḍā Phāurdā 2 (See).

(ଫାଉଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. ସୁଂ. (ସ. ପ୍ରକାଣ୍ଡ)—ସ୍ଥୂଳକାୟ—
Fat; corpulent.

ଫାଉଣ୍ଡେସନ୍ ସେଆର୍— ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ
Phāuṇḍesan seār ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଂଶ ବା
ଫାଉଣ୍ଡେସନ ସେୟାର ଧନରେ କୌଣସି ସୌଥ କାରବାର ଆରମ୍ଭ
ଫାଉଁଡେସନ ସେୟାର କରଯାଏ – Foundation shares in a joint stock company.

ଫାଉଣ୍ଡ୍ରି— ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) – ଲୁହା ବା ସୀସା ଆଦ ଧାତୁ ଢଳାଢୋଇ
Phāuṇḍri ଯେଉଁ କାରଖାନାରେ ନାନାବିଧ ବସ୍ତୁ ଗଢ଼ା ହୁଏ—
ଫାଉଣ୍ଡ୍ରୀ **ଫାଉଣ୍ଡରୀ** Foundry.
(ଯଥା—ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡ୍ରି; ଆଇରନ୍ ଫାଉଣ୍ଡ୍ରି ଇତ୍ୟାଦି)

ଫାଉ ମାରିବା — ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ମାଗଣାରେ ବସ୍ତୁଗତ
Phāu māribā କରିବା—1. To get a thing gratis.
ଫାଓମାରା ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଠକ କରି ନେବା—
ଫାଉମାରନା 2. To get a thing by underhand means.

କ । ଅନ୍ଦାଜ କରି କଥା କହିବା—
3. To say a thing by guess.

ଫାଉରି— ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—ବେତା—
Phāurri A big basket.

ଫାଉଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ଖେଳରେ ନିୟମ
Phāul ଲଙ୍ଘନ—1. Unfair or foul practice in the
ଫାଉଲ **ଫାଉଲ** football and other games.

୨ । କୁକୁଡ଼ା ଟଙ୍ଗାଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ—2. Fowl.

ଫାଁ ଗାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛଳ ଗାଳିବା—
Phāñ gālibā 1. To feign.

୨ । ଛଳ ଗାଳ କ୍ଲାନ୍ତ ଦେଖାଇବା—2. To feign as if one is pulled down or spent up.

କ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା – 3. To be exhausted.

୪ । ଅବସନ୍ନ ହେବା—4. To be worne out.

(ଯଥା—ମୁଁ ରେଲ ଯାଇବା ଲାଗି ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଆସି ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିଏ ଖଣ୍ଡେ ଫାଁ ଗାଳିଦେଇ ପଡ଼ିଗଲି)

ଫାଁଜି— ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଉତ୍କ. ହୁ, ଫାଁଗ; ଫାଁଗୀ)—ଶାକ
Phāñji ବିଶେଷ—A sort of pot-herb.

ଫାକାଶି— ବୈଦେ. ବ (ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ)—୧ । ଦମ୍; ନିଶ୍ୱାସ—
Phākāsi 1. Breath.
(ଫାକ୍କାଶି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରାଣବାୟୁ—2. Breath of life.

ଫାକାଶି ଉଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ବେଦମ୍ ହୋଇଯିବା—
Phākāsi urdibā 1. Being out of breath.
ଦମଛୁଟେଯାଓୟା ୨ । ଦ୍ୱଂସା ଉନ୍ମୁଖିବା—
ଦମଛୁଟଜାନା 2. Dying condition.

ଗ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଚ୍ୟୁତ—3. Losing patience.

୪ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା— 4. Bewilderment.

ଏ ବଥା ଶବ୍ଦଟିକେଁ ମୋର ଫାକାଶି ଉଡ଼ିଗଲି—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସପ୍ତକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାକୁଟିଆ—ଗାଢ଼େ (ଗଡ଼ଜାଉ) ବ—ଦଲଦଆ ଓ ନାଲି ମିଶା ରଙ୍ଗ—
Phākuṭiā Reddish yellow colour.

ଫାକୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଘାକୁଡ଼ି (ଦେଖ)—Pākurdi (See).
Phākurdi (ଫାକୋଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫାଙ୍କ—ଦେ. ବ (ସ. ଫଙ୍କିକା)—୧ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ୟବଧାନ;
Phāṅka ଅନ୍ତର—1. Gap; space between two
ଫାଁକ सूराख; दरार things.
୨ । ରନ୍ଧ୍ର; ଛିଦ୍ର—2. Hole.
୩ । ଦୋଷ; ତ୍ରୁଟି—3. Defect; blemish.
୪ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ ବା ଅନାବୃତ ସ୍ଥାନ—4. Open space.
୫ । ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ—5. Vacant or empty space.
୬ । ଫାଟ—6. Crack; crevice; chink.
୭ । ସୁବିଧା; ସୁଯୋଗ—7. Opportunity.
୮ । ପ୍ରଭେଦ—8. Difference.
୯ । ବିଶେଷତ୍ୱ—9. Distinction.
୧୦ । ନିର୍ଜ୍ଜନ ସ୍ଥାନ—10. Solitude.
୧୧ । ବିଶେଷ ପ୍ରଥା—11. Special custom.
୧୨ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଥା—22. Different or distinct custom.
(ଯଥା—ଦେଶକେ ଫାଙ୍କ; ନଈକେ ବାଙ୍କ)
୧୫ । ଅବସର; ଅବକାଶ—13. Liesure.
୧୪ । ବିଚ୍ଛେଦ; ପୃଥକ ହେବା—14. Separation.

ଫାଁକା ବଣ—୧ । ପୃଥକ୍; ଭିନ୍ନ—1. Separate.
୨ । ବିଭିନ୍ନ—2. Different.
୩ । ଛଡ଼ାଛଡ଼ା—3. Sparse.
୪ । ଖାଲି; ଶୂନ୍ୟ—4. Empty; hollow; vacant; unoccupied,
୫ । ଜନଶୂନ୍ୟ; ନିର୍ଜ୍ଜନ—5. Solitary.
୬ । ଖୋଲା; ଉନ୍ମୁକ୍ତ—6. Open.

ଫାଙ୍କଡ଼ା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଛଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ପ୍ରତାରକ—
Phāṅkardā 1. Fraudulent; deceitful,
(ଫାଙ୍କଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେ ଫାଙ୍କି ବଏ—
ଫାକଡ଼ିଆ କୃତୀ 2. Feigning.

ଫାଙ୍କଡ଼ାମି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ପ୍ରତାରଣା—
Phāṅkardāmi 1. Fraud.
(ଫାଙ୍କଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଛଳନା—2. Feigning.
ଫାଙ୍କଡ଼ାମୀ ୩ । ଦାମ୍ଭିକତା—3. Audacity.
କ୍ରୁଲ ୪ । ଅବାଧ୍ୟତା—4. Insubordinatoin.

ଫାଙ୍କଡ଼ାମି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମିଛ କହି ଠକିବା—1. To
Phāṅkardāmi māribā deceive by false statement.
ଫାଙ୍କ ମାରିବା
ଫାଙ୍କଡ଼ି ମାରିବା
ଫାଙ୍କଡ଼ାମି କରିବା
ଫାଙ୍କଡ଼ାମୀକରା
फरेबसीदिखलाना
୨ । କାମଦାମ ନ କରି ଉପର-ଅନ୍ୟରୂପ] ଠାଉରିଆ ହୋଇ ଭୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାପରି ଦେଖେଇଦେବା—
2. To show one's self off without substantially doing anything.

୩ । ଛଳନା କରିବା—3. To feign.

ଫାଙ୍କତାଳ—ଦେ. ବ—୧ । ବାଦ୍ୟର ତାଳବିଶେଷ—
Phāṅkatāla ଫାଁକତାଳ 1. A musical measure.
ଫାଙ୍କତାଳ
ତାଳ ଫାଙ୍କ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । କପଟ; ପ୍ରତାରଣା—
2. Deception; hypocricy.
କ୍ରି. ବଣ—ମାଗଣା—Gratis.

ଫାଙ୍କା—ଦେ. ବଣ—୧ । ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ—
Phāṅkā ଫାଁକା फाँका; खाली 1. Fraudulent.
୨ । ମାୟାପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Illusory.
୩ । ଖୋଲା; ଅନାବୃତ; ଉନ୍ମୁକ୍ତ—3. Open.
୪ । ମିଥ୍ୟା—4. False.
୫ । ଅସାର—5. Unsubstantial.
୬ । ଖାଲି; ଶୂନ୍ୟ—6. Empty.

ଫାଙ୍କା ଅଓ୍ୱାଜ(ବା)ଜ୍—ଦେ. ବ—ବନ୍ଧୁକରେ ଗୁଳି ନ ଦେଇ କେବଳ
Phāṅkā awā(bā)j ବାରୁଦ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଫାୟର କରିବା ଶବ୍ଦ—
ଫାଙ୍କା ଆଓ୍ୱାଜ Blank shot; blank firing of a gun.
खालि आवाज

ଫାଙ୍କି—ଦେ. ବ. (ସ. ଫଙ୍କିକା)—୧ । ପ୍ରତାରଣା; ଛଳନା—
Phāṅki ଫାଁକୀ फाँकी 1. Fraud; trick; deception.
୨ । ଧୂଳାବାଲା—
2. Throwing dust in the eyes of others.
୩ । ଚତୁରତା—3. Cunning.
୪ । ଉଣ୍ଡିବା—4. Evasion.
୫ । ମାୟା—5. Illusion.
୬ । କୂଟ ତର୍କ—6. Sophistry; sophism.
୭ । (ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ଶୁଣ୍ଠି ପିପ୍ପଳୀ ଆଦର ଚୂର୍ଣ୍ଣ—
7. Powdered drugs used as medicine.
୮ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଚନା—8. Powdered substance.
୯ । (ଘାନ ବରଜୀ) ମାଡ଼ି ଦୋଷରୁ ଲଣ୍ଟାମୂଳ ଗଣ୍ଡିରେ ଫୁଲୁ ଫୁଟିବା ଦ୍ୱାରା ଘାନ ଲଭା ଛୁଣ୍ଡି ଯିବା—
୧୦ । ଭ୍ରୂରୁଢ଼ି—10. Brozen facedness.
ଦେ. ବଣ.—ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ—Evasive.
(ଯଥା—ଫାଙ୍କି ଉତ୍ତର ।)

ଫାଙ୍କି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଧଣ୍ଣା ମାରିବା—
Phāṅki debā 1. To deceive.
(ଫାଙ୍କି ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉଣ୍ଡି ଦେବା—
ଫାକିଦେଓ୍ୱା फाकिदेना 2. To evade.
୩ । ଛଳନା କରିବା—3. To feign.
୪ । ପରର ଆଖିରେ ଧୂଳ ପକାଇବା—4. To throw dust in the eyes of others.
୫ । ଅବାଧ୍ୟତା ଦେଖାଇବା—
5. To show insubordination.

ଫାଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ଠକ ଦେବା—
Phāṅkibā 1. To cheat (a person) by falsehood.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାଁକା ୨ । ଚୂନା ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ମୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଓ ଭାଦ୍ରା ଗ୍ଲେବାଇବା—
ଫାକନା 2. To chew a powdered eatable.
(ଯଥା—ଗୁଜୁଲଉଜା ଚୂନାକୁ ଘଣ୍ଟେ ହେଲ୍ଲ ସେ ଫାଙ୍କୁଛି ।)

ଫାଙ୍କିବାଜ୍—ଦେ. ବିଣ.—ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Evasive.
Phāṅkibāj ୨ । ଧୂର୍ତ୍ତ—2. Fraudulent.
ଫାଁକିବାଜ **ଫାଁକୀବାଜ, ଧୋଖେବାଜ**

ଫାଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. ବିଣ. ଘୃଂ.—୧ । ବାଜୁଲା; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କିଛି ଠିକଣା ନ ଥାଏ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜନାସପଡ଼ ସରୁ (ଫାଙ୍ଗୁଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅସାବଧାନ ଭାବରେ ଏଗେ ତେଗେ ଫକାଇ ବେପରୋୟା ପରେ ଖୋଜିଲେ ପାଏ ନାହିଁ—1. Careless about
ଲାପରବା things.
୨ । ଅସ୍ଥିରମନା—2. Fickle-minded.

ଫାଜଲ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଆ. ଫାଜଲ୍=ଆବଶ୍ୟକତାରୁ ଅଧିକ)—
Phājal ୧ । ବଳ ପଡ଼ିବା ଅଂଶ; ଅଧିକ୍ୟ—
ଫାଜଲ 1. Quantity in excess; surplus.
ଫାଜିଲ ୨ । ଜମାରୁ ବେଶି ଖରଚ—
2. Expense in excess of receipt.
କ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ—3. Remainder; remnant.
ବିଣ.—୧ । ଅଧିକା—1. In excess.
୨ । ଉଦ୍ବୃତ୍ତ—2. Remaining over.
କ । ଫାଜିଲ୍ (ଦେଖ)—3. Phājil (See)
ଏହିପରି ବାକ୍ୟମାନ ଯଥା, ଗତ ଲେଖକଙ୍କର ଫାଜିଲ ପଣ ଅନୁଭବ କରୁଥିବ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଡବେଙ୍କା ।

ଫାଜଲ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଆ. ଫାଜଲ୍)—ବଳ ପଡ଼ିବା—
Phājal hebā To be in excess.
ଫାଜଲ ହଓୟା **ଫାଜିଲ ହୋନା**

ଫାଜ(ଜ)ଲାମି—ଦେ. ବ. (ପ୍ରଳ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ଧୃଷ୍ଟତା—
Phāja(ji)lāmi 1. Forwardness; arrogance.
ଫାଜଲାମୀ **ଫଜୁଲ** ୨ । ପ୍ରଗଲ୍‌ଭତା—2. Garrulity; loquacity.
କ । ଚତୁରତା; ଚଲ୍ଲାଖି—3. Cleverness.

ଫାଜିଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ. ଫାଜିଲ୍=ବିଦ୍ୱାନ୍, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍;) (ପ୍ରଳ
Phājil ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ଧୃଷ୍ଟ—
ଫାଜୀଲ **ଫାଜଲ** 1. Arrogant; forward.
୨ । ବେଜାୟ ଗପଡ଼ୁ—2. Over talkative.
କ । ପ୍ରଗଲ୍ଭ—3. Garrulous.
ଖ । ଚତୁର—4. Sly; clever.
[ଦ୍ର—ଆରମ୍ଭରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଭଲ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଫାଜିଲ୍ ଚ(ଗ୍ଧ)ଲାଖ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ)—ଧୃଷ୍ଟ ଓ କୂଟ ଜାତ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
Phājil cha(chā)lākh Forward and sly; over-clever; brazen faced.
ଫାଜିଲ ଚାଲାକ **ଜ୍ୟାଦା ଚଲାକ**

ଫାଜିଲ୍ ଚଲ୍ଲାଖି—ବୈଦେ. ବ. (ଆ)—ପ୍ରଗଲ୍ଭତା; ଧୃଷ୍ଟତା—
Phājil chalākhi Forwardness; arrogance; garrulity.
ଫାଜିଲ ଚାଲାଖୀ **ଜ୍ୟାଦା ଚଲାଖୀ**

(ଫାଜିଲ ଗଲ୍ଲାଖି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫାଞ୍ଚେଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି.—(ସଂ. ପାଦ୍ୟପୂ+ଶୌଚ)—
Phāñcheibā ମଳତ୍ୟାଗ ପରେ ପାଣି ଦ୍ୱାରା ଶୌଚ ହେବା; ଛଅଣ୍ଟିବା—To wash the private parts after passing stools.

ଫାଟ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ=ବିଦାରଣ କରିବା)—୧ । ଫାଙ୍କ;
Phāṭa ଜଳା; ଚର; ଲମ୍ବା ଛିଦ୍ର—1. A crack; chink; crevice.
ଫାଟ **ଫାଟ**
୨ । ସଙ୍କ—2. Narrow space; interstices.
କ । ଛିଦ୍ର; କଣା; ରନ୍ଧ୍ର—3. Aperture.
ଖ । ବିଦାରିତ ଅଂଶ—4. A split.
ଘ । ଶୀତ କାଳରେ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଆଦର ତଳଡ଼ା ଫାଟି ଯିବା—5. The cracking of the skin in the leg and soles during winter.

ଫାଟକ—ବୈଦେ. ବ. (ହି; ସଂ. ସ୍ଫଟ; Beams; ସଂ. କପାଟ'ର
Phāṭaka ଅକ୍ଷର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ)—୧ । ତୋରଣ; ବହିର୍ଦ୍ୱାର—
ଫାଟକ **ଫାଟକ** 1. Gate.
(ଫଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କାରାଗାର—2. Jail; prison.
କ । ଜେଏଦ୍; ଜେଲ ଦଣ୍ଡ; କାରାବନ୍ଧନ—3. Imprisonment.

ଫାଟକ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜେଏଦ ହେବା—
Phāṭaka pāibā 1. To be imprisoned.
ଫାଟକ ପାଓୟା ୨ । କାରାଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
ଫାଟକ ପାନା To be sentenced to imprisonment.

ଫାଟଣ(ନ, ଣା)—ଦେ. ବ—୧ । ଫାଟିବା କ୍ରିୟା; ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—
Phāṭaṇa(na,ṇā) 1. Bursting; state of being split up.
ଫାଟନ ଫାଟା ୨ । ଫାଟ—2, Split; chink; crevice.
ଫାଟନା, ଫଟନା

ଫାଟଲ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଫାଟ—
Phāṭala 1. Crevice; chink.
ଫାଟଲ ୨ । ଛିଦ୍ର—2. Hole; aperture.
ଦରାର କ । ଇଟାଗାନ୍ଥିନା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଛିଦ୍ର—
3. Cracks inside a brick masonry.

ଫାଟି ଧଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗୋଡ଼) ଅବସନ୍ନ ହେବା; ଅତ୍ୟଧିକ କର୍ମ-
Phāṭi paṛdibā ଯୋଗୁଁ କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—
ଫେଟେ ଯାଓୟା (one's legs) To become over-tired.
ଫଟଜାନା ଫାଟି ଚଡ଼ିବାର ନକୁଣ୍ଡ ସଞ୍ଚାର ହୁଏଁ ମୋ ଚରଣ ଭଲ ।
(ଫାଟଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭବଭୂତି. ଉତ୍ତରଚରିତ, ପୃ. ୩୫ ।

ଫାଟି ଫୁଟି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁସ୍ଥାନରେ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା; ବହୁ-
Phāṭi phuṭi jibā ସ୍ଥାନରେ ଫାଟିଯାଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବା—
ଫେଟେଫୁଟେ ଯାଓୟା 1. To be split up at many places.
ଫାଟଫୁଟ ଜାନା ୨ । ବହୁଚେଷ୍ଟା ପରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ବିରକ୍ତ ହେବା ବା ବିରକ୍ତ ହେବା—2. To be tired after repeated unsuccessful endeavours.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ୟୁଟ୍ ବା ସ୍ଫଟ୍ ଧାତୁ=ବଦାରଣ)—
Phāṭibā [ଫଟା(ଟେ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକ କ୍ରିୟା]
ଫାଟା ଯେବେ ମୋହର ପେଟ ଗୋଟ ଫାଟିବ ।
फटना, चनकना କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ ଦେ ।

୧ । ଭାଙ୍ଗିଯିବା; ଦ୍ୱିଧା ହୋଇଯିବା—
2. To break asunder; to be split asunder.
୩ । ଚରିଯିବା—3. To be torn.
୪ । (ଶୀତ କାଳରେ ଦେହ ଓ ଗୋଡ଼ର ଚମଡ଼ା) ବପାଣ୍ଡି ହେବା—4. To crack (said of the skin in winter).
(ଫାଟିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
୫ । (ପାଦାଦି) ଅବସନ୍ନ ହେବା—
5. (legs) To be fatigued; to be over-tired.
ଫୁଟ୍ଲ ପଙ୍କଜ ମୁହଁ ଦ୍ୱିଜଟ ପାଠ
ଫାଟ୍ ଯେ ଥିବ ଲହୁ ଫଗର ଭେଦ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।
୬ । (ବ୍ରଣ ପାଆ ଆଦ) ମେଲ୍ଲ ହୋଇଯିବା—
फुटना, तरकना 6. To burst (said of boils).
୭ । କମ୍ପିଯିବା—7. To tremble.
ଫାଣ୍ଟିବ ଧନୁଙ୍କର ଗୁଣ ତରଜନ
ଶୁଣିଲେ ପାଟ୍ଟସାଏ ଯୁଦ୍ଧ କଲ୍ପ ସ୍ଥାନ । କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ ବସ୍ତ୍ର ।
୮ । (ଦୁଇଜଣଙ୍କର ମନର ମେଳ) ଭାଙ୍ଗିଯିବା—
8. To become alienated (said of two friends).
୯ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ; ମନ)—ଜରୁଜ୍ଜାନ୍ତ ହେବା ବା ଦୁଃଖିତ ହେବା—
9. (fig) To be discouraged or dejected.
୧୦ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ; କପାଳ) ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହେବା—
10. (figurative; one's luck) To become bad.
ଦଶି ! ଫାଟ୍ଲ ମୋ କରମ ଜାଣିଲୁ ଉଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।
(ଯଥା—ମୋ କପାଳ ଫାଟିଲ୍ଲା; ମୋ କର୍ମ ଫାଟିଲ୍ଲା; ମୋ ଭାଗ୍ୟ ଫାଟିଲ୍ଲା ।)

ଫାଟୁଆ—ଦେ. ବ—ଗୋରୁମାନଙ୍କ ମାରାତ୍ମକ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗବିଶେଷ—
Phāṭuā A contagious and fatal cattle disease; foot and mouth disease of cattle; a kind of rinderpest.
आउसाबा, खूरी जरी; जरखोर
ଫାଟେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ. ଫାଟେଇ } ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୋଡ଼ଆଦର ଚମଡ଼ା ଫାଟିଯାଇ ଥାଏ—
Having cracked skin.

ଫାଟୁଆ ଗାଈ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗାଈକୁ ଫାଟୁଆ ରୋଗ ଧରିଥାଏ—
Phāṭuā gāī A cow which is attacked with the Phāṭuā disease.

ଫା. ବୈଦେ.ବ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଜାହାଜଅଙ୍କ ଭାଷା;ଇଂ. ପର୍ଟୁଗିଜ୍)—
ପର୍ଟୁଗିଜ୍ ଜାତି—The Portugese.
ସେମାନେ ଫାଟୁଆଗାଈ ଜାତି, ଏଇ ଫିରଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ।
ପଟ୍ଟନାୟକ. ଗଣ୍ଡଶୈଳ ।

ଫାଡ଼—ଫା. ବ. (ଅଶ୍ଳୀଲ)—ଯୋନି—Female organ.
Phārḍa (ଫାଡ଼ଣ, ଫାଡ଼ୀ, ଫାଡ଼ୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫାଡ଼ି କଇନ୍ତୀ—ଫାଦେ. (ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. (ବାଳକାଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ)—
Phārḍi kaintī ଯେଉଁ ବାଳକା ବୟସ ତୁଳନାରେ ବେଶି (ଫାଡ଼ କଇଁଚ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାକ୍‌ଗୃଜୁସ୍ୱ କରେ; କେଞ୍ଚୁଡ଼ୀ—
ଏଁଚଡ଼ ପାକା अगैती Forward (girl); precocious.

ଫାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ୟୁଟ୍ ବା ସ୍ଫଟ୍ ଧାତୁ=ବଦାରଣ; ସ. Phārḍibā ସ୍ଫାଟନ)—୧ । ଚର ଦେବା—
ଫାଡ଼ା 1. To tear up; to split up; to cleave.
फाड़ना ବଳେ ଜଇ ବାହାର ପାଟ ଫାଡ଼ ଦେଇ ।
କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ ଦେ ।

୨ । ବଦାରଣ କରିବା—2. To tear up; to rive up.
୩ । ଦୁଇଶାଖାଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗକୁ ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ବିସ୍ତୃତ କରିବା; ବିସ୍ତୃତ କରିବା—3. To spread out (one's arms or legs).
[ଫଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ]
୪ । ପୃଥକ୍ କରିବା; ବିଭକ୍ତ କରିବା—
4. To divide; to separate.
୫ । ଫଡ଼ା ଫଡ଼ା ବା ଫାଳ ଫାଳ କରିଦେବା—
5. To split up into strips.
[ଦ୍ର—ଏ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ସଙ୍ଗେ ପକାଇବା, ଦେବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକାରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ଫାଣି—ସ. ବ (କ୍ୱଥ୍ ସ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ=ସ୍ଫୀତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଣି)—
Phāṇi ୧ । ଗୁଡ଼—1. Molasses; unrefined sugar.
୨ । ଦଧିମିଶ୍ରିତ ଚୁଡୁ—2. Corn flour mixed with curds.

ଫାଣିତ—ସ. ବ. (ଫଣ୍ ଧାତୁ=ଅନାୟାସରେ ଜଳୀୟ ହେବା, ଶିର୍. ଫାଣି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଗାଢ଼ ଇକ୍ଷୁଗୁଡ଼—
Phāṇita 1. Thickened molasses; unrefined sugar.
୨ । ଫେଣା; ଗୁଡ଼ ଆଦିକୁ କର ଇଆର କରିଯିବା ଏକପ୍ରକାର ପିଠା—2. Sugar cake; bloated sugar ball.

ଫାଣ୍ଟ—ସ. ବଣ. (ଫଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ; ନଯାଇଜ)—୧ । ଅନାୟାସରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—
Phāṇṭa 1. Easily prepared; made easily.
୨ । ଯାହା ଫେଣିଆ ହୋଇ ଇଆର ହୋଇଥାଏ—
2. Prepared from a liquid by stirring it.
ବ—୧ । କ୍ୱାଥ; ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟର ସିଝା ପାଣି—1. Decoction.
୨ । ଅସ୍ତ୍ରାଦିରେ ପାଣି ଦେବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—
2. The process of tempering a weapon.
୩ । ଧାତୁଦ୍ରବ୍ୟ ଢାଳିବାର ପୁଟ—3. A flux.
୪ । ଦହି ମୋହିବା ବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଲହୁଣି ବାହାରେ—
4. Particles of butter first produced at churning.
୫ । ଫେଣିଆ ହୋଇଥିବା ବଡ଼ା ବର (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—
5. Stirred up dough.

ଫାଣ୍ଟ କଷାୟ—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଔଷଧ କ୍ୱାଥ ବିଶେଷ—
Phāṇṭa kashāya A kind of cold decoction.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—୪ ତୋଳା କୁଟ୍ଟିତ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ୧୬ ତୋଳା ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ ଜଳରେ ନଖେପ କର ଚଉଷଣ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖି ପରେ ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ହାତରେ ମନ୍ଥି କନାରେ ଛଣିଲେ ଏହା କଷାସ୍ୱ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।]

ଫାଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଫାଣ୍ଟ; ସ. ପିଣ୍ଟ୍ଟ; ପ୍ରା. ପିଣ୍ଟ୍ଠ) ୧ । ଫେଣ୍ଟିବା;
Phāṇṭibā ଦୁଇ ପଦାର୍ଥକୁ ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ହାତଦ୍ୱାରା ଗୋଳବା—
ପାଁଟା ଫେଁଟନା 1. To mix up two things and stir them together with the hand.

୨ । ଫେଣାଇବା; ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥକୁ ହାତରେ ଗୋଳ ଛଡ଼ା ଫେନଯୁକ୍ତ କରିବା—2 To make any watery substance lather by stirring much.
(ଫାଣ୍ଟେଇବା—ଣିଜନ୍ତ)

ଫାଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ଘାଣ୍ଟକ=ଗ୍ରାମ)—ଶାନ୍ତିରକ୍ଷାର୍ଥ ପୁଲିସ୍
Phāṇḍī ରଖାଯାଇଥିବା ଗ୍ରାମ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର; ପୁଲିସ୍ ଚୌକି—
ଫାଁଡ଼ି **ଚୌକି; ନାକା** 1. Police outpost

[ଦ୍ର—ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁଲିସ୍ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଥାନା ଓ ଛୋଟ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଫାଣ୍ଡୀ ବୋଲାଯାଏ । ଥାନାର ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଗୃହ୍ୟ ମୁନସୀ (Sub Inspector) ଏବଂ ଫାଣ୍ଡୀର ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଗୃହ୍ୟ ଜମାଦାର (Head constable) ଅଟନ୍ତି ।]

୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ. ଘଣ୍ଡ=ଉଦର) ସ୍ଥୂଳକାୟା ସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ଥୂଳୋଦର୍ଯ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
2 A corpulent woman; a pot-bellied woman.

ଫାଣ୍ଡୀଦାର—ଦେ. ବ—ଫାଣ୍ଡୀର ଉପରସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ପୁଲିସ୍ କର୍ମଗୃହ୍ୟ—
Phāṇḍīdāra The Police officer in charge of an
ଫାଁଡ଼ିଦାର **ନାକେଦାର** (ଫାଣ୍ଡୀ ଜମାଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) outpost.

ଫାତିଆ(ହା)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଫାତ୍ହା=ପ୍ରାର୍ଥନା)—୧ । କୋରାନ୍
Phātiā(hā) ପାଠପୂର୍ବକ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ପୀରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଫାତିୟା **ଫାତିହା** ଯେଉଁ ନୈବେଦ୍ୟ ବା ପୂଜା ଦିଅନ୍ତି—
1. Worship or offering made to a Pir or saint by a Mahommedan by reciting passages from the Koran.

୨ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ପିତ ନୈବେଦ୍ୟ--2 Offering dedicated in the name of a deceased person.

ଫାଦମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଫାଦମ୍)—୬ ଫୁଟ ଗଭୀରତା; ଜଳର
Phādam ଫାଦମ **ଫୈଦମ** ମାପବିଶେଷ—Fathom.

ଫାନ(ନୁ)ସ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଫାନସ୍)—ଫାନସ (ଦେଖ)
Phāna(nu)sa **ଫାନ(ନୁ)ସ ଫାନୂସ** Pānasa (See)

ଫାନ୍ଦ—ଦେ. ବ. (ସ. ଛନ୍ଦନ; ପ୍ରା. ଫନ୍ଦନ; ତୁମ୍ବା ସ. ବନ୍ଧ=ରଜ୍ଜୁ;
Phānda ଫା. ଫନ୍ଦ୍; ଫନ୍ଦ୍=ଜାଲ; ଗୁଡ଼ୁଗ୍ଧ)—୧ । ଜାଲ;
ଫାଁଦ **ଫନ୍ଦ୍;ଫନ୍ଦା** ଫାଶ; ଫାଶ—1. Net; snare; noose; trap.

କେବଁ ସୁବଗଳ ନେଉ ନାହିଁ ଛିଙ୍କି ଯା ନସ୍ୱ ପଡ—କବଚୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୨ । ରଜ୍ଜୁର ଗଣ୍ଠି—2. Knot of a rope;tangle.

୩ । ଫନ୍ଦ; କୌଶଳ—3. Artifice.

୪ । ଫଳର; ଉଦ୍ଭାବିତ ଉପାସ୍ୱ—4. Means; alternative.

୫ । ଗୋଲମାଲ; ବିପଦ —5. Confusion; danger

୬ । କୂଟ କୌଶଳ—6- Wiles; stratagem; trick.

୭ । ପ୍ରତାରଣା— 7. Cheating; knavery.

୮ । ଛଳ; କପଟ—8. Fraud; treachery; deceit.

୯ । କାଳ୍ପନିକ ବିଷୟ —
9. Imaginary and invented matter.

୧୦ । ଗୋଲକ ଧନ୍ଦା—10. Maze; labyrinth.

୧୧ । ପରୀକ୍ଷାର ସ୍ଥାନ—11. Testing place.

ଚୌଦନ ଛନ୍ଦକୁ ଫାଡ ସେ ହାର
ଛଷ୍ଟ ଶାସ ଚିଛର ଉଉର । ସ୍ତା. ପରଚ୍ଛେଦିକା ।

୧୧ । ଦଉଡ଼ିର ଘେର—11. Coil of a rope.

ବିଣ—୧ । କପଟିଆ ପ୍ରକୃତି—1. Treacherous.

୨ । ଶଠତାପ୍ରକୃତି—2. Fraudulent.

୩ । ଉଦ୍ଭାବିତ; କାଳ୍ପନିକ—3. Imaginary; invented.

୪ । କୂଟମାନ୍ତ ପ୍ରକୃତି—4. Mazy; artful.

୫ । ଗୋଲମାଳିଆ—5. Confused.

ଫାନ୍ଦ ପାତିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଜୀବକୁ ଧରିବା ନମନ୍ତେ ଜାଲ
Phānda pātibā ବା ଫାଶ ବିସ୍ତାର କରିବା—1. To lay or spread a snare or noose.
ଫାଁଦବସାନ **ଫଁଦଫୈଲାନା**

ଫାନ୍ଦ ବସା(ସେ)ଇବା
ଫାନ୍ଦ ମେଲ୍ଲା(ଲେ)ଇବା
ଫାନ୍ଦ ମେଲିବା
ଫାନ୍ଦ ପାରିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦରେ ପକାଇବା ନମନ୍ତେ କୂଟ କୌଶଳ ବା ଉପାସ୍ୱ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—
2. To apply means or stratagem to entangle or ensnare a person.

ଫାନ୍ଦ ଫାନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଫାନ୍ଦ ପାତିବା (ଦେଖ)—
Phānda phāndibā 1. Phānda pātibā (See).
ଫାଁଦ ଫାଁଦା **ଫାଁଦନା** ୨ । ମିଥ୍ୟା ବା କାଳ୍ପନିକ କଥା ସୋଡ଼ କର କହିବା--
2. To invent a falsehood.

ଫାନ୍ଦରେ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଲୋକକୁ ବିପଦରେ
Phāndare pakā(ke)ibā ପକାଇବା; ବିପନ୍ନ କରିବା—
ଫାଁଦେ ଫେଲା **ଫାନ୍ଦମେଡାଲନା; ଫନ୍ଦନା** 1. To involve a person in danger.

୨ । ଲୋକକୁ ପ୍ରଲୋଭନଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରିବା—2. To cause a person to succumb to temptations.

୩ । ଗୋଲମାଲରେ ଜଡ଼ିତ କରିବା —
3. To entangle a person in confusion.

୪ । ଜନ୍ତୁକୁ ଜାଲ ବା ଫାଶରେ ପକାଇବା—
4. Te entrap or ensnare an animal

ଫାନ୍ଦ(ନ୍ଦୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ—୧ । କୂଟମାନ୍ତପ୍ରକୃତି—
Phāndi(ndu)ā 1. Full of stratagem.

୨ । ଯେ ମିଛକଥା ଫାନ୍ଦକର କହେ—
2. One who invents false or imaginary stories; tale-tell.
ଫାନ୍ଦେଇ ଫାନ୍ଦୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ଫନ୍ଦୀବାଜ ଫଁଦୀବାଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଛନ୍ଦ ଧାତୁ; ସ. ବନ୍ଧ. ଧାତୁ)—୧ । କାଲ୍ପନିକ
Phāndibā ବା ମନଗଢ଼ା କଥା କହିବା; ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା;
ଫାଁଦା ମନରୁ କାଢ଼ିବା—1. To invent a false or
ରଚନା imaginary story.

ବନ୍ଦେ ବୁଲିବାକୁ ଏବେ ବଥା ଫାନ୍ଦୁ । ଦାଶରଥି. ତୁଳବହାର ।

୨ । (ଗୀତ ଆଦ) ରଚନା କରିବା; ସୋଡ଼ିବା—
2. To compose (a song).
୩ । ଜାଲ୍ ବସ୍ତାର କରିବା—3. To ensnare; to lay or spread a snare.
୪ । ଛନ୍ଦିବା; ଗଣ୍ଠି ପକାଇବା—
4. To make a knot or tangle.
୫ । ଛନ୍ଦକରି ବାନ୍ଧିବା; ବନ୍ଧନ କରିବା—5. To bind tightly.
୬ । ଆରମ୍ଭ କରିବା—6. To commence; to begin.
୭ । ରେଖା ଟାଣିବା—
7. To draw a line; to make an outline.

ଫାନ୍ଦିଶାଗ୍—ପ୍ରା.ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଶାଗ—
Phāndi śāg A species of pot-herb.

ଫାପଡ୍—ପ୍ରା.ଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଫୋପାଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଥର—
Phāpard A throw.
(ଯଥା—ମୁଁ ଏକା ଫାପଡ଼କେ ଏ ଆମ୍ବଗେଣ୍ଡାଟି ଝଡ଼ାଇ ଦେବି)

ଫ ଫଣ—ଦେ. ବ.—ଦଣ୍ଡିରେ ଝୁଲୁଥିବା ଅସଲ ବା ନକଲ ମୋତି—
Phāphaṇa Pure or imitation pearl hanging down
(ଫଣୀ, ଫାମ୍ପଣ, ଫାମ୍ପଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) a nose ornament; a gempendant.

ଫାବିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ, ପ୍ରାପଣ; ସ. ପ୍ରଭବନ; ପ୍ରା;
Phābibā ପଭବଣ)—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ବବେଚତ ହେବା—
ଖାଟା **ଫବନା, ଫାବନା** 1. To be adjudged or considered proper.
୨ । ଘଟିବା—2. To happen.
୩ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା;ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେବା—
3. To be ascertained or adjudged.
(ଯଥା—ଏ ଦୋଷଟା ଅମୁକ ଉପରେ ଫାବୁଛି)
୪ । ଗ୍ରାଯ୍ୟ ହେବା—4. To be due.

ଫାମ୍ପ—ଦେ. ବ—(ସ. ଷ୍ଟାମ୍ଭ. ଧାତୁ=ଫୁଲିବା)—ଷ୍ଫୀତ; ଫୁଲା; ଫୁଲ
Phāmpa ଫାଁପ **ଫୁଲାବ** ଉଠିବା—Swelling; inflation

ଫାମ୍ପଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—ଫାମ୍ପା (ଦେଖ)
Phāmpardā Phāmpā (See).
ପ୍ରା.ଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଫୋପାଡ଼ିବାର ଥର—
A throw.
(ଯଥା—ଏକା ଫାମ୍ପଡ଼ାକେ ସେ ଗୁରଗଣ୍ଡା ଆମ୍ବ ବତ୍ତେଇଲା)

ଫାମ୍ପଣ ମଲ୍ଲୀ—ପ୍ରା.ଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପୁଷ୍ପ ଲତାବଶେଷ—A kind
Phāmpaṇa mallī of flowering creeper.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ପରି । ଏ ଲତାର କ୍ଷୀର କଣନ୍ତା ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]

ଫାମ୍ପ (ମ୍ପୁ)ଣିଆ—ପ୍ରା.ଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ସ. ଶୋଥାଣାକ)—ଫଣଫଣା—
Phāmpa(mpu)ṇiā (ଦେଖ)—Phaṇaphaṇā (See).

ଫାମ୍ପା—ଦେ. ବଣ—(ସ. ଷ୍ଟାମ୍ଭ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଷ୍ଫୀତ—1. Swollen;
Phāmpā ଫାଁପା **ପୋଲା** bloated.
(ଫାମ୍ପର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଫମ୍ପା;ପୋଲ—2. Empty; hollow.

ଫାମ୍ପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଷ୍ଟାମ୍ଭ୍. ଧାତୁ=ଫୁଲିବା)—୧ । ଫୁଲ
Phāmpibā ଉଠିବା—1. To become swollen or
ଫାଁପା **ଫୁଲନା** bloated.
୨ । ଫୁଲାଇବା; ଫମ୍ପେଇବା —
2. To cause to swell; to inflate.

ଫାୟାର୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. କ୍ରି—ଫଏର୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—
Phāyār (etc) ଫାୟାର **ଫାୟାର** Phaer etc (See).

ଫାୟାର୍ ଇ(ଏ)ଞ୍ଜୀନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ପାଣି ଦ୍ୱାରା ନଆଁ
Phāyār i(e)ñjin ଲଗାଇବା ପାଇଁ ନଳଯୁକ୍ତ କଳ—Fire-
ଫାୟାର ଏଞ୍ଜୀନ **ଫାୟାରଞ୍ଜନ୍ଜୀନ** engine.

ଫାୟାର୍ ବ୍ରିଗେଡ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରରେ
Phāyār briged ଦ୍ରୁତାଦ୍ ଘର ଆଦରେ ନଆଁ ଲାଗିଲେ ନଆଁ
ଫାୟାରବ୍ରିଗେଡ ଲଗାଇବା ପାଇଁ କଳ ସହିତ ଯେଉଁ କର୍ମଗୁରଦଳ
ଫାୟାରବ୍ରୀଗେଡ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି—Fire-brigade.

ଫାୟାର୍ ମା(ମ୍ୟା, ମେ)ନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଜାହାଜ, ରେଳ
Phāyār-mā(myā, me)n ଆଦର ଏଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ଜଳୁଥିବା ନଆଁରେ
ଫାୟାରମେନ **ଫାୟାରମୈନ** କୋଇଲା ଭରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Fireman.

ଫାୟାର୍ ଲାଇନ୍—ବୈଦେ. ବ—ରକ୍ଷିତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଦାବାଗ୍ନି ବସ୍ତୁତ
Phāyār lāin ନ ହେବା ପାଇଁ ମଝିରେ ମଝିରେ ସଫା କରି
ଫାୟାରଲାଇନ **ଫାୟାରଲାଇନ୍** ଯାଇଥିବା ରେଖା—Fire-line.

ଫାରୁଖତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ଫାରୁଖତ୍; ଆ. ଫାରୁତ୍ଖତ୍)—
Phār-khat(ti) ୧ । ବବାହବବନ ଚ୍ଛେଦନପତ୍ର; ଛଡ଼ପତ୍ର—
ଫାରଖତ **ଫାରଖତୀ** 1. Deed of divorce.
ଫାରକତ୍[ତ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦାବତ୍ୟାଗ ପତ୍ର; ମୁକ୍ତିପତ୍ର—
2. Deed of release or reliquishment.
୩ । ବଶୋଧଜା ପାତ୍ରତ—3. Acquittance-roll; a receipt in full discharge.
୪ । ସମାପ୍ତି ରସିଦ—4. Full satisfaction receipt.
୫ । (ଆ. ଫାରଗ୍) ଫରକତ୍ ବା ଉନ୍ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ—
5. Open space.
୬ । (ଆ. ଫରକ୍) ପୃଥକ୍ ହେବା; ଉନ୍ନେ ହେବା—
6. Separation from each other.
୭ । ଅବସର—7. Liesure.
୮ । ଘୁଞ୍ଚିବା ନମନ୍ତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ—8. Moving space.
୯ । ମୁକ୍ତି—9. Release; relief.
୧୦ । ପରିତ୍ୟାଗ—10. Relinquishment.
ବଣ—୧ । ମୁକ୍ତ—1. Released; set free; discharged.
୨ । ଛଡ଼ପତ୍ର ବଆସାଇଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Divorced.
୩ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—3. Relinquished.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ କରିଯାଇଥିବା—4. Separated.
୫ । ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ—5. Liesured.
୬ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ—6. Open.

ଫାର—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ଫାର୍) – ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହା—
Phāra Ploughshare.

ଫାରକ—ଦେ. ବ—ଦେବମନ୍ଦିରର ଗୃହ ରକ୍ଷିବା ସେବକବିଶେଷ—
Phāraka A temple servant in charge of the key of a temple.

ଫାରକିତ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—
Phārakita Full; filled with.
ସପ୍ତା କହେ, ତେମ୍ପି ସବୁ ଘୁଂରେ ଫାରକିତ—
ପଙ୍କଜମୋହନ. ଚଲ୍ଲଣ୍ଟକ ।

ଫାରନ୍ ହିଟ୍—ବେଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫାରେନ୍ ହିଟ୍; ଏ ଯନ୍ତ୍ରର ଅବିଷ୍କାରକଙ୍କ ନାମ)—ଏକପ୍ରକାର ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ର—
Phāran hit ଫାର୍ନହିଟ **ଫାରନହୀଟ** (ଫାରନାହିଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Fahrenheit.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଚଉ ୩୨ ଡିଗ୍ରୀରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ ଓ ୨୧୨°ରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ୨୧୨ ଡିଗ୍ରୀରେ ପାଣି ବାଷ୍ପ ହୁଏ ଓ ୩୨ ଡିଗ୍ରୀରେ ପାଣି ବରଫ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ।] ଏହାକୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇଲେ ପାଣି କେଡ଼େ ଗରମ କି ଥଣ୍ଡା ଅଛି ତାହା ଜଣା ପଡ଼େ ।]

ଫାରମ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । (ଇଂ. ଫର୍ମ୍)—ଦରଖାସ୍ତ, ରେଜିଷ୍ଟର୍, ରସୀଦ୍ ଆଦରେ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କଅଣ ଲେଖାଯିବ ତହିଁର ସୂଚନା ରେଖାଅଦ୍ୱାରା ସହିଁରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥାଏ—
Phārama ଫାରମ **ଫାରମ** 1. Form for petitions, registers, receipts etc. (ଫାର୍ମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨ । (ଇଂ. ଫର୍ମ୍) ଛପା କଲରେ ଏକାଥରକେ ଛପା ହେବା ଭଙ୍ଗା—2. Form in printing.
୩ । (ଇଂ ଫାର୍ମ୍) କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର—3. Farm.
୪ । (ଇ. ଫାର୍ମ୍) ସରକାର ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର—
4. Governamet agricultural farm.
୫ । (ଇଂ. ଫର୍ମ୍) ସୌଥ କାରବାର କମ୍ପାନୀ—
5. A trading firm.
୬ । (ଇଂ. ଫର୍ମ୍) ବଦ୍ୟାଳୟର ଶ୍ରେଣୀ—
6. Form; class in a school.
୭ । ଇଟା ଆଦର ଛାଞ୍ଚ—7. Brick-mould.

ଫାରମ ଗୁଡ଼—ଦେ. ବ (ଇଂ. ଫାର୍ମ୍+ସ. ଗୁଡ଼) —ସରକାରଙ୍କ ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଗୁଡ଼—
Phārama gurda Excellent molasses manufactured in Government agricultural farms.
[ଦ୍ର—ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ପୂଜା ସ୍ୱାର୍ଥରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁଡ଼ ଅପେକ୍ଷା ଫାରମ ଗୁଡ଼ ନର୍ମଲ, ସ୍ୱଚ୍ଛତର ଓ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଟେ ।]

ଫାରଶା—ଦେ. ବ. (ସ. ପରଶୁ)—୧ । ବେଣ୍ଟ ଲମ୍ବିଥିବା ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବା ବସ୍ତୁତଃଳା କୁଠାର —Battle axe; the pole-axe
ଫାରଶା **ଫରସା** (ଫାର୍ଶା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ପର୍ଶୁଙ୍କ ଯେ ପଦ୍ମର ଫାରେ ବହୁ
ଫାରଶା କରେ ଯହି ତହିଁ ଗରେ ପାଇ – କୃଷ୍ଣଚିନ୍ତ. ମହାଭାରତ. ବନ

୨ । ଫାରଶା କୋଳ (ଦେଖ)
2. Phāraśā koli (See)

ଫାରଶା କୋଳି—ଦେ. ବ (ସ. ଫାଲ୍ଗୁଷଫଳ; ପରୂଷକ; ପରୂଷ; ପ୍ରା. ପରୁସ)—ଏକପ୍ରକାର କୋଳ—
Phāraśā koli ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ପରୂଷକ, ଚିରପୀଲୁ, ଶେଷଣ, ଫାଲ୍ଗବଡ, ଫାଲ୍ଗୁଷ, ପରୂଷ ଫାଲଶାକୁଳ; **ଫାଲଶା; ଫରସା** ମ. ଫାଲସା ଡେ. ଘୁଣ୍ଟିକା ଗୁ. ଧ୍ରାମଣ ଫା. ଫାଲସା, ଆ, ଫାଲସା
A tree bearing acid berries; Grewia Asiatica; Carpus Grantum.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଗଛ ବୁଦାଳଆ ଓ ୩।୫ ହାତ ଉଚ୍ଚ । କୋଳ ବଉଳ କୋଳ ପତ୍ର ଓ ଫାଟିଲେ ମନୋହର ନାଲ ଓ ଧଳା ରଙ୍ଗ ଦୁଇ ଓ ଖଣ୍ଟା ଲାଗେ । ପତ୍ର ଦନ୍ତୁର ଓ ଗୋଲ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହାର କଞ୍ଚା କୋଳ ବାତଘ୍ନ ଓ ପିତ୍ତକାରକ; ପାଚୁଆ କୋଳ ଅମ୍ଳ ମଧୁର କଷାୟ ରସ, ରୁଚିକାରକ, ପିତ୍ତଘ୍ନ ଓ ଶୋଥନାଶକ । ଲୋକେ ଏହାକୁ ଆମିଲ ଭଅଣ କରି ଓ ସରବତ୍ କରି ଖାଆନ୍ତି ।]

ଫାରସୀ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ·)—ପାରସ୍ୟଦେଶୀୟ—Persian.
Phārasī ବ—ପାରସ୍ୟଦେଶୀୟ ଭାଷା—The Persian language.
(ଫାର୍ସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫାରୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦକାସ୍ତର) ବ—ଫରୁଆ (ଦେଖ)
Phāruā Pharuā (See)

ଫାରୋ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପ୍ରାଚୀନ ମିଶରଦେଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title of the kings of ancient Egypt; Pharoa.
Phāro (ଫାର୍ଓ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫାର୍ମା କୋପିଆ—ବୈଦେ ବ (ଇଂ)—ଔଷଧମାନଙ୍କର ତାଲିକା—
Phārmā kopiā ଫାର୍ମାକୋପିୟା **ଫାର୍ମାକୋପିୟା** Pharmacopia.

ଫାର୍ମାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ରାଜାଜ୍ଞାସୂଚକ ହୁକୁମ—Royal order.
Phārmān ଫାର୍ମାନ **ଫାରମାନ**

ଫାର୍ମେ(ର୍ମୀ)ଶି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଔଷଧ ବା ଚକସ୍ତା ବଜ୍ଞାନ—
Phārme(rmā si ଫାର୍ମାସୀ **ଫାର୍ମାସି** Pharmacy.

ଫାର୍ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାସ୍ୟରସ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମାଜିକ ନାଟକ; ପ୍ରହସନ—Farce.
Phārs ଫାର୍ସ **ଫାର୍ସ**

ଫାଲ—ସ. ବ (ଫଲ୍ ଧାତୁ=ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା+କରଣ. ଅ)—
Phāla ୧ । ଲଙ୍ଗଳର ଲୌହଫଳକ; ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହା—
1. Ploughshare.
୨ । (ଫାଲ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଅ)—ଶିବ; ମହାଦେବ—
2. Śiba.
୩ । ବଳଦେବ; ବଳରାମ—3. Balarāma.
୪ । ଚଷା—4. A cultivator; husbandman.
ବିଣ—(ଫଳ+ନର୍ମଣାର୍ଥ. ଅ)—ତୁଳା ବା କାର୍ପାସ ନର୍ମିତ (ବସ୍ତ୍ରାଦି)—Made of cotton.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବ—(ସ. ଫଲକ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଅଧଖଣ୍ଡ ବା ଅଂଶ—1. Piece; parcel.

ଖଣ୍ଡ **ଫାଳ**

ବାଇଳ ୨ । ସାଙ୍ଘିଲ କବାଟର ଏକପଟ—2. Leaf or fold or shutter of a double door.

୩ । ଚରୁଡ଼ା—3. Slice.

୪ । ଅଂଶ—4. Part; portion.

୫ । କୌଣସି କର୍ତ୍ତିତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ—

5. The half portion of a thing cut.

୬ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଏକ ପାଖ—

6. One side of a thing.

ଫାଲ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ବ—(ଭୁଲ. ଆସାମୀ. ଫାଲ୍=ପାଙ୍କ)—

Phāl ୧ । ପାଖ; ପାର୍ଶ୍ୱ—1. Side.

୨ । ଅଂଶ—2. Part.

୩ । ଫାଳ; ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ—3. Half

ଅ—ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କର—Into pieces.

ଫାଳ କାଣ୍ଡ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—

Phāla kāṇḍa 1, Incomplete.

(ଫାଳ କାଣ୍ଡଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଘଟିବା—

2. Happening or one side only.

୩ । ଆଂଶିକ—3. Partial.

ଫାଳ କୃଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ—(ଂଯା ଉତ୍ ; ଫାଳ ଲଙ୍ଗଳଲୁହା ଦ୍ୱାର୍ + କୃଷ୍.

Phaḷa kṛushṭa ଧାତୁ=ତଳା ଦେବା+ତ)—ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାର୍

(ଫାଳ କୃଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୃଷ ଦୋଇଥିବା—Ploughed up.

ବ—ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାର୍ ତଳା ଦୋଇଥିବା ଭୂମି—Ploughed up field.

ଫାଁଳ ଗୋଇ—ଦେ. ବ.—ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହା ପଶିବା ପାଇଁ ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡାରେ

Phāḷa goi ଖୋଲାଯାଇ ଥିବା ଗୋହୁର—A groove for

ନାସ putting the ploughshare into the body

(ଫାଳ ଗୋହୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) of a plough.

ଫାଳ ତଣ୍ଡ—ଦେ. ବ.—୧ । ବୃଥା ଦଣ୍ଡ ଯିବା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ; ବୃଥା ତଣ୍ଡ—

Phāḷa taṇḍa 1. A fine which a man is obliged

ଫକଟ ଫଂଦ to pay for no fault of his.

୨ । ବୃଥା ଦଣ୍ଡ—2. An unmerited punishment or penality.

ଫାଲତୁ—ବୈଦେ. ବ. (ହି)—୧ । ବଢ଼ିକା; ଅଧିକା—

Phālatu 1. Extra.

ଫାଲତ୍ ଫାଲୁତ୍ ଫାଲୁତୁ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଆବଶ୍ୟକରୁ ଅଉରକ୍ତ; ଅତ୍ୟଧିକ—

2. Excessive; redundant; more than necessary;

ଫାଲତ, ଫାଲତୋ ୩ । ଅନାବଶ୍ୟକ; ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ—

ଫାଲତୁ 3. Useless; unnecessary.

୪ । ନିଷ୍ଫଳ; ବୃଥା; ବାଜେ—4. Vain; fruitless.

ଫାଳ ଫାଳ—ଦେ. ବିଣ.—ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଥିବା; ଫାଳ ଫାଳ

Phāḷa phāḷa ହୋଇ ଚର୍ ସାଇଥିବା (ବହୁ ଖଣ୍ଡ)—

ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ **ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ** Divided into slices; sliced.

(ଫାଳ ଫାଳଆ, ଫାଳ ଫାଳଉଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଦୃଶ୍ୟ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଘନ ଗୁଡ ବ ସୁଗଂଳ ଶିଳ

ଦେଇ ଅଟୁ କୋହୁ ଫାଳ ଫାଳ । ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମସୁଧାଳୟ ।

ଫାଳସା କୋଳ—କେ. ବ.—ଫାରସା କୋଳ (ଦେଖ)

Phālasā koḷi Phārasā koḷi (See)

ଫାଳସିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ. (ସ. ପରଶୁ)—ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ

Phāḷasiā (ବଲରାମ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳି)—Name of a weapon.

ଫାଳି—ଦେ. ବ.—ଫାଳଆ (ଦେଖ)

Phāḷi Phāḷiā (See)

ଫାଳଆ—ଦେ. ବ.—(ସ. ଫାଳ) —ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ; କୌଣସି ପଦାର୍ଥର

Phāḷiā ଲମ୍ବ ଓ ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ—A big piece; slice.

ଖଣ୍ଡ **ଟୁକଡା** ଅଚ୍ଛ ଏଇଗଣ ସୀମ ଓଲଥ, ଗୋଦର ଗୋଡ଼ର୍ ଜାଠଫାଳଆ । ଚଗ

ବିଣ.—୧ । ବଡ଼—1. Big; large.

୨ । ଫାଳ ଫାଳ ହୋଇ ଚର୍ ସାଇଥିବା—2. Cut into stripes or long pieces; split up; sliced.

୩ । ଫାଳଉଆ (ଦେଖ)—3. Phāḷikiā (See)

ଫାଳଆ କାଠ—ଦେ. ବ —ଚର୍ ହୋଇଥିବା କାଠ—

Phāḷiā kāṭha **ଫାଡ଼ାହୁଆ କାଠ** Split up wood.

ଫାଳଆ ବାଉଁଶ—ଦେ. ବ.—ଦୁଇ ଫାଳରେ ଚର୍ ସାଇଥିବା ବାଉଁଶ—

Phāḷiā bāuṁśa Bamboo split up into two.

ଫାଳଉଆ—ଦେ. ବିଣ —୧ । ଏକ ଫାଳ ଯୁକ୍ତ—

Phāḷikiā 2. Consisting of a big slice.

(ଫାଳୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫାଳି ବତା—ଦେ ବ —ବାଉଁଶକୁ ଫାଳ କର ଛଆର ହୋଇଥିବା

Phāḷi batā ବତା—Split up strips of bamboo.

ଫାଳସା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ.—ଫାରସା—

Phālisā Battle axe.

ଫାଳୁଆ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ଂୀଯୃ ଧାତୁ; ଂୀଓ)—୧ । ବଡ଼ ବଡ଼—

Phāḷuā ଫାଳା **ଉଖଡିଆ** 1. Very big.

(ଫାଲେଇ, ଫାଲ୍ଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ପୁଂ) ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳକାୟ—

2. Stout; fat.

ଫାଳୁଆ ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ —ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଣ୍ଡ—

Phāḷuā gāṇḍi **ଉଖଡିଆଗାଗଡି** Big buttocks.

(ଫାଳୁଆଗାଣ୍ଡିଆ—ବିଣ)

ଫାଳୁଆ ଗୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ.—ଖାଦ୍ୟର ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା—

Phāḷuā guṇḍā Food made into big handfuls

ବଡାବଡାକାର or morsels.

ଅଳସା ଖାଇର ଫାଳୁଆ ଗୁଣ୍ଡା

ଗହଁ ଚହଥାଏ ଦେଇଣ୍ଟ ଚୁଣ୍ଡା । ଦାସ୍ୟଭରଙ୍ଗ ।

ଫାଳୁଆ ମୁହଁ ଦେ. ବ—ଚେପ୍ଟା ଓ ବଡ଼ (ଅତଏବ ଅସୁନ୍ଦର) ମୁହଁ—

Phāḷuā muhaṁ **ଘୋଡାମୁହାଁ** Flat and big face.

ଫାଳୁଆ ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ· ପୁଂ—ଚେପ୍ଟା ଓ ବଡ଼ ମୁଖଯୁକ୍ତ (ଅତଏବ

Phāḷuā muhāṁ ଅସୁନ୍ଦର)—Having a big and flat

ଘୋଡ଼ ମୁହାଁ face.

(ଫାଳୁଆ ମୁହାଁ, ଫାଲେଇ ମୁହାଁ, ଫାଲ୍ଲେଇ ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାଲୁକା—ଦେ ବ—ଫୁଲିଥିବା; ଫଡ଼ଲ ଯାଇଥିବା—
Phāluka ଫୁଲାହୁଆ; ସୁଜାହୁଆ Bloated; swollen.

ଫାଲେ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ. (ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Phāle ଅଧେ; ଏକ ଫାଲ—Half.

ଫାଲ୍ଗୁନ—ସ ବ. (ଫଲ୍ଗୁନ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । (ମହାଭାରତ
Phālguna ମତରେ ଅର୍ଜୁନ ହମାଲୟ ପୃଷ୍ଠରେ ଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର-
ଯୁକ୍ତ ଦିବସରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ) ଅର୍ଜୁନ—
1. Arjuna.

୨ । ମାଘର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗୁନ୍ଦମାନ ମାସ—
2. The lunar month of Fālguna.

ଫାଲ୍ଗୁନ—ସ. ବ— ଅର୍ଜୁନ—Arjuna.
Phālguni

ଫାଲ୍ଗୁନୀ—ସ ବ. (ଫାଲ୍ଗୁନ+ଈ)—୧ । ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଦୋଲ-
Phālguni ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—1 The fullmoon of the month
of Phālguna.

୨ । ଦ୍ୱେ ଫାଲ୍ଗୁନୀ ଓ ଉତ୍ତର ଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—
2. The 11th and 12th lunar mansions or
asterisms.

ଫାଶ—ଦେ. ବ. (ସ. ପାଶ)—୧ । ଜୀବ ଧରିବା ଜାଲ; ପାଶ—
Phāśa 1. Snare; net.

ଫାଁସ ୨ । ସୂତାର ବା ଦଉଡ଼ର ଗଣ୍ଠି—
କାଁସୀ; ଫନ୍ଦା 2 Knot of a rope or thread.

୩ । ଦଉଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଥିବା ଝୁଲୁଲା ଗଣ୍ଠି—
3. Slipknot; noose.

ଲଗାଇଛ ଫାଶ ସେହି ସନ୍ଥଙ୍କ ଗଳେ । ବ୍ରଧାନାଥ ମହାପାତ୍ର ।

୪ । ଫାଶିଆ —4. A kind of earring.

ଝିଙ୍କ କାଠ ଚଣ୍ଡି କାନ ଫେଣ ପାଶ
କାନ୍ଦେ ଶଉରନ୍ତୁ ଗୋରେ ଶତ ପାଶ । ଭାରତୀଚରଣ. ଉର୍ଦ୍ଦୁଲିଖା ।

ଫାଶି—ଦେ. ବ. (ସ. ପାଶ)—୧ । ଜଦ୍ବନ୍ଧନ; ଦଉଡ଼ି ଦେଇ ମରିବା—
Phāśi 1. Death by hanging.

ଫାଁସୀ ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି ଗଛ—
ଫାଁସୀ 2. A wild tree; Anogeissus Acumenata.

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମନ୍ଦିରେ ମନ୍ଦିରେ ଫାଙ୍କିଥିବା ବୁଣା
ଦୋଇଥିବା ଉଲେଇ—A kind of mattress of
bamboo-laths with small interstices
throughout.

ଫାଶିଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ପାଶ)—ନାକ ଓ କାନରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଛାର
Phāśiā ସରୁ ମୁଦଆ—Wire ring for the nose and ear.

ବ୍ୟ—ଯେ ଫାଶି ଦଏ—One who hangs a man till
death; hang-man.

ଫାଶିଆର—ଦେ. ବ. (ସ. ପାଶ)—୧ । ଯେ ଫାଶିଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ଅପ-
Phāśiārā ରାଧୀକୁ ଫାଶି ଖମ୍ଭରେ ଝୁଲାଏ—1, A hangman.

ଫାଶିଆର
ଫାଶିହାର } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଯେଉଁ ଡକାଏତ ଲୋକଙ୍କ ଗଳାରେ
ଫାଶି ଲଗାଇ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅପହରଣ କରେ;
ଫାଁସୁଡ଼େ ନରଘାତୀ ଦସ୍ୟୁ—2. A strangulating robber;
ଫସୀହାରା a strangler.

୩ । ଲୋକଙ୍କୁ ବିପଦରେ ପକାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—
3. A person who involves people in danger.

ଫାଶିଆରି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଡ଼ ଫାଶଯୁକ୍ତ ମୁଣ୍ଡଘୋଳା ଜାଲ—
Phāśiāri A kind of noosed fishing net.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଛ ଧରା ପଡ଼ନ୍ତି । ସାନ ମାଛ
ଫାଶର ଜଲା ବାଟେ ବାହାର ଯାଆନ୍ତି ।]

ଫାଶି କାଠ—ଦେ. ବ· (ସ. ପାଶ+କାଷ୍ଠ)—ଯେଉଁ ଡଉକାଠର କଡ଼ରୁ
Phāśi kāṭha ଦଉଡ଼ା ଲଗାଇ ଫାଶି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ—
(ଫାଶିଖମ୍ଭ, ଫାଶିଖମ୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) The gallows.
ଫାଁସୀକାଠ ଫାଁସୀତକ୍ତା

ଫାଶିଘର(ଘ)—ଦେ. ବ —ଫାଶିଆର (ଦେଖ)—
Phāśighara(rā) Phāśiārā (See)

ଫାଶି ଝି(ଘେ)ନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ୱୟଂ ଜଦ୍ବନ୍ଧନରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା-
Phāśi ghi'ghe)nibā To commit suicide. by
(ଫାଶି ଲଟକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) hanging.
ଫାସୀ ଲାଗାନ ଫାଁସୀଲଗାନା

ଫାଶି ଦଉଡ଼ା.ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ରଜ୍ଜୁରେ ମନୁଷ୍ୟ ଫାଶି ଘେନେ—
Phāśi daurḍā(rḍi) Rope used for hanging men.
ଫାଁସୀ ଦଉଡ଼ି ଫାଁସୀ ରସ୍ସୀ

ଫାଶି ଦଣ୍ଡ—ଦେ. ବ —ରାଜାଦେଶରେ ଅପରାଧୀର ଫାଶିଦ୍ୱାରା ଜୀବନ-
Phāśi daṇḍa ନାଶରୂପ ଦଣ୍ଡ —Punishment of hanging.
(ଫାଶି ହୁକୁମ— ଅନ୍ୟରୂପ) ଫାଁସୀଦଣ୍ଡ ଫାଁସୀଦଣ୍ଡ

ଫାଶି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଉଡ଼ି ଦେବା; ରଜ୍ଜୁ ଜଦ୍ବନ୍ଧନରେ
Phāśi debā ମରିବା—1. To die by hanging.

ଫାଶି ଝୁଟିବା
ଫାଶି ଲଗା(ଗେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଅନ୍ୟଲୋକକୁ ଫାଶି ଦେଇ
ମାରିବା—2 To strangulate
ଫାଁସୀ ଦେଓୟା ଫାସୀ ଦେନା a person by hanging.

ଫାଶି ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ରାଜଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ଫାଶିଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣ ହରାଇବା—
Phāśi pāibā To undergo the sentence of
ଫାଁସୀ ପାଓୟା ଫାଁଶି ପାନା hanging.

ଫାଶସିଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଇଉରୋପର ଇଟାଲୀ ରାଜ୍ୟରେ
Phāśisisht ପ୍ରଚଳିତ ସାମ୍ୟବାଦାଙ୍କ ବିରୋଧୀ ରାଜନୈତିକ
(ଫ୍ୟାଶି ସିଷ୍ଟ୍; ଫେଶି ସିଷ୍ଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦଳବିଶେଷ—
ଫ୍ୟାସୀ ସିଷ୍ଟ Facicist; the name of a new political
ଫ୍ରୈସି ସିଷ୍ଟ party in Europe.

[ଦ୍ର—ଇଟାଲୀରେ ମୁସୋଲିନୀ ଏ ଦଳର ନେତାରୂପେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଦଣ୍ଡ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ଫାଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫର୍ଷ୍ଟ୍)—୧ । ପ୍ରଥମ—
Phāshṭ 1. First.
(ଲିଷ୍ଟ୍—ବିପରୀତ) ୨ । ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Best.
ଫାଷ୍ଟ ବ । ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନାଧିକାରୀ—
ଫଷ୍ଟ 3. Occupying the highest position.
ଫାଷ୍ଟ ବଣ. (ଇଂ. ଫାଷ୍ଟ୍) —ଦ୍ରୁତ ଗତି କରୁଥିବା; ଶୀଘ୍ରଗାମୀ—
Going fast.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାଷ୍ଟ୍ ଇଅର୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫର୍ଷ୍ଟ୍ ଇଅର୍ କ୍ଲାସ୍)—
Phāshṭ iar klās କଲେଜ, ସ୍କୁଲ୍ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ-
ଫାଷ୍ଟଇୟର କ୍ଲାସ The first year class of a college
ଫାଷ୍ଟ୍ଇୟର କ୍ଲାସ or school.

ଫାଷ୍ଟ୍ ଏଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଫର୍ଷ୍ଟ୍+ଏଡ୍)—ଆକସ୍ମିକ ବିପଦରେ
Phāshṭed ଅଦ୍ୱତ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି କରାଯିବା ପ୍ରାଥମିକ ଉପଶ୍ରୟ
ଫାଷ୍ଟଏଡ **ଫାଷ୍ଟ୍ଏଡ୍** ବା ଚିକତ୍ସା—First aid.

[ଦ୍ର—ହଠାତ୍ ଆହତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚିକତ୍ସା କରିବା ପାଇଁ ବିଶେଷଜ୍ଞ ବା ଡାକ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥିଲେ ତାକୁ ପ୍ରଥମେ ଫାଷ୍ଟ୍ ଏଡ୍ ଦିଆଯାଏ ।]

ଫାଷ୍ଟ୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —୧ । ବିଦ୍ୟାଳୟାଦିର ପ୍ରଥମ
Phāshṭ klās ଶ୍ରେଣୀ—1. The first class of a school.
ଫାଷ୍ଟ୍କ୍ଲାସ **ଫାଷ୍ଟ୍କ୍ଲାସ**

୨ । ରେଲ, ଜାହାଜ ଆଦିର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ—
2. The first class of a rail or steamer.

ବିଶ—ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—
Of first class; superior to all others.

ଫାଷ୍ଟ୍ ପା(ପେ ସେଞ୍ଜର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଫାଷ୍ଟ୍ ପାସେଞ୍ଜର୍)—ଯେଉଁ
Phāshṭ pā(pe)señjar ଯାତ୍ରୀବୁହା ରେଲଗାଡ଼ି ସାଧାରଣ ଗାଡ଼ି
ଫାଷ୍ଟ ପାଶେଞ୍ଜର ଅପେକ୍ଷା ଚଞ୍ଚଳ ଗତି କରେ—
ଫାଷ୍ଟ୍ ପୈସେଞ୍ଜର Fast passenger train.

ଫାସାଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ. (ସ. ପଣ୍ଡ)—ପଣ୍ଡ; ବ୍ୟର୍ଥ—
Phāsāṇḍi Vain; infructuous.

ଫାସୁ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୁଷ)—କୋରା ନଡ଼ିଆକୁ ଚୁପୁଡ଼ି ରସ ବାହାର
Phāsu କରିନେବା ପରେ ଯେଉଁ ଖାରସ ଭୁସି ପରି ପଦାର୍ଥ
ନିଚୋଡା ହୁଆ, ରହିଯାଏ; ନଡ଼ିଆ ଫାଙ୍ଟି—The sapless
ନାରୀୟଲକା ଗୂଦା remains of the scourings of cocoanut kernel after they are pressed.

ଫାସୁ ଫାସୁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଶୁଖିଲା ଦ୍ରବ୍ୟ (ଯଥା ଚୁପ୍
Phāsu phāsu ପରି ପଦାର୍ଥ) ଚୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ—The sound
ଫିସ ଫିସ of chewing chaff.

ଫାସୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ—ସ୍ଥୂଳକାୟ; ଭୁଷୁଣ୍ଡା—Corpulent.
Phāsuṇḍā ଭୁଁଡ଼ିଓୟାଳା **ମସଟଣ୍ଡା; ଭୁସଣ୍ଡା**
(ଫାସୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଫାହିଆନ୍—ଦେ. ବ (ଚୀନଦେଶୀୟ ନାମ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ
Phāhiān ଭାରତକୁ ଆସିଥିବା ଜନୈକ ଚୀନଦେଶୀୟ ପର୍ଯ୍ୟଟକ—
ଫାହିୟାନ Name of a Chinese traveller who
ଫାହୀୟାନ visited India in the 4th century A. D.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ କାଂ । ଚୀନଦେଶରେ ସର୍ବ-ପ୍ରଥମେ ଖ୍ରୀ. ୬୭ ସାଲରେ ଭାରତରୁ ଯାଇଥିବା ପ୍ରଚାରକଙ୍କଦ୍ୱାରା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଫାହିଆନ୍ ଭାରତକୁ ଆସିଥିବା ପ୍ରଥମ ଚୈନିକ ପରିବ୍ରାଜକ । ଏ ଖ୍ରୀ ୩୯୯ ସାଲଠାରୁ ୪୧୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ବାସ କରି ଭାରତର ତତ୍କାଳୀନ ସ୍ୱାଭ, ଖାଦ୍ୟ, ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ଫୋକୋକି ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ଫି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ—Every; each.
Phi ଫୀ **ଫୀ** (ଯଥା—ଫି କଥାରେ ସେ ଚଢ଼ି ଉଠୁଛି ।)

ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଫିଜ୍ (ଦେଖ)—Phij (See)

ଫିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଫେଽନ)—୧ । ଫେଇବା; ପ୍ରକାଶିତ କରିବା;
Phiā ଦେଖାଇବା—1. Exhibiting; showing.

୨ । ଖୋଲିବା—2. Opening

ବିଣ—୧ । ଦେଖାଇ ଦିଆଯିବା; ପ୍ରକାଶିତ କରିଯାଇଥିବା—
1. Exhibited.

୨ । ଖୋଲି ଯାଇଥିବା; ମୁକ୍ତ—2. Opened.

ଫିଉଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —୧ । ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ତାରର ଅନାବୃତ
Phiuj ଅଂଶର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଞ୍ଚାଳନଜନିତ ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ଜଳିଉଠିବା—
ଫିଉଜ **ଫିଉଜ** 1. Fusing of an electric wire.

୨ । ବାଣ ଆଦିରେ ଅଗ୍ନି ସଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଉହାଁରେ ଲଗାଯିବା ବିଦ୍ୟୁତର ତାର ବା ରଞ୍ଜକ—
2. Fuse of a firework.

ଫିଉଡେଟରୀ ଚିଫ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ
Phiudeṭarī chiph ଦେବା ସର୍ତ୍ତରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆବଦ୍ଧ
ଫିଉଡେଟରୀ ଚୀଫ **ଫିଉଡେଟରୀ ଚୀଫ୍** ରାଜା—Feudatory Chief.

ଫିଉଡେଟରୀ ଷ୍ଟେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଯୁଦ୍ଧ
Phiudeṭarī shṭeṭ ସମୟରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ପାଇଁ
ଫିଉଡେଟରୀ ଷ୍ଟେଟ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ଥାଆନ୍ତି—Feudatory
ଫିଉଡେଟରୀ ଷ୍ଟେଟ୍ State.

[ଦ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କରିଥିଲେ ଯେ ସେମାନେ ସରକାରଙ୍କୁ ନଜରାନା ଦେବେ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ସେନା ଆଦି ଯୋଗାଇବେ । ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କୁ 'ଫିଉଡେଟରୀ ଷ୍ଟେଟ୍ସ' (କରଦରାଜ୍ୟ) ବୋଲାଯାଇଥିଲା, ପରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଫିଉଡେଟରୀ ଷ୍ଟେଟ୍ସ (ସାମନ୍ତକ ସାହାଯ୍ୟଦାତା ରାଜ୍ୟ) ବୋଲାଯାଉଥିଲା; ତହିଁରେ ଏମାନଙ୍କୁ କେବଳ 'ଓଡ଼ିଶା ଷ୍ଟେଟ୍ସ' ନାମ ଦିଆଗଲା; ଏବେ ଏମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ଷ୍ଟେଟ୍ସ ବୋଲା ନ ଯାଇ ଓଡ଼ିଶା ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଛତ୍ତିଶଗଡ଼ର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମିଶାଇ 'ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍ସ ଏଜେନ୍ସୀ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶାସନୁଞ୍ଜ କରି ଯାଇଅଛି ଓ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରାମର୍ଶଦାତାରୂପେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନରାଲ୍ (ବଡ଼ଲାଟ)ଙ୍କ ଏଜେଣ୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।]

ଫିଁ ଫିଁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ପୁଁ ପୁଁ (ଦେଖ)
Phiñ phiñ Puñ puñ (See)

ଫିକଡୋ—ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂଭୂମ) ବ—ଗୋବର୍ ଚଢ଼େଇ—
Phik-ḍo Bulbul.

ଫିକର—ବୈଦେ. (ଆ. ଫିକ୍ର୍=ଚିନ୍ତା; ଉପାୟ) —୧ । ଭାବନା;
Phikara ଚିନ୍ତା—1. Thought; contemplation.
ଫିକିର **ଫିକ୍ର** ୨ । ଉପାୟଚିନ୍ତା—2. Thinking out a
(ଫିକର—ଅନ୍ୟରୂପ) means.

୩ । ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ଉପାୟ—
3. Means of livelihood.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ଉପାୟ—4. Means; resource.
ସେହର ଫିକର ମୋତେ ନଣା—ଫକାରମୋଡ଼ନ. ଛମାଣ ୫୦୩୩ ।
୫ । ଫନୀ; କୌଶଳ; ଗୁଜୁଗୁ—5. Stratagem; artifice; contrivance; tactics.
୬ । ଉଦ୍‌ବେଗ—6. Anxiety.
୭ । ଅବଲମ୍ବନ; ଆଶ୍ରୟ—7. Shelter.
୮ । ଛଳନା—8. Feigning; excuse.

ଫିକର ପାଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା—
Phikara pāñchibā To think out a way out of a difficulty.
ଫିକୀରକରା **फीक्र सोचना**

ଫିକରବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ. ଫିକର୍‌ମନ୍; ଫିକରବାଜ୍ ସ)—
Phikarabāj ୧ । ଫନ୍ଦବାଜ୍; କୌଶଳୀ; ଉପାୟୁକୁଶଳ—1. Resourceful; strategic.
ଫିକରବାଜ **फीक्रमन्द**
ଫିକରଦାର, ଫିକରବନ୍ତ, ଫିକରଆ, ଫିକରବାଜ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ସୋଗାଡ଼ିଆ; ଉଦ୍ୟମୀ—2. Active.
୩ । ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—
3. Tactful; having presence of mind.

ଫିକା—ଦେ. ବଣ. (ସ. ପିଙ୍ଗ; ଭୁଲ—ଆ. ଫକ୍) —୧ । ଧାଣ୍ଡୁର; ଫକ୍କା; ବିବର୍ଣ୍ଣ—1. Pale; light coloured.
Phikā
ଫାଁକାସେ, ଫେଁକାସେ **फीका** ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ପତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତେ ଉତ୍ତ ଫିକା—
ସ୍ୱଧାନାଥ. ନଉକେଶ୍ୱର ।
(ଫିକାସିଆ, ଫିକ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ରକ୍ତଘ୍ନ—
2. Bloodless; anemic.
୩ । ବିରସ; ସାରହ—3. Vapid.
୪ । ଉତ୍ସନ୍ନ—4. Gloomy; dejected.
୫ । ମଳିନ—5. Foul.
୬ । ସାଣିତିଆ; ସ୍ୱାଦଘ୍ନ—6. Tasteless.
ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଫିତା—Tape.
(ସଥା—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ହାତ ଘଡ଼ି କେ ଚମଡ଼ାର ଫିକା ।)

ଫିକା ଜାଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ଫେଁକ୍‌ନା = ଫୋପାଡ଼ିବା)—ଖେପାଜାଲ; ଯେଉଁ ଜାଲକୁ ଡୋର ଘୁମାଇ ଜାଲ ଲଗାଇ ଦୂରକୁ ପାଣି ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗି ମାଛ ଧଗ୍‌ଘୁରାଜାଲ ସାଏ—Casting net.

ଫିକି—ଦେ. ବ—ଦସ୍ତୁ ବା ଗଞ୍ଜପା ଖେଳରେ ବିପକ୍ଷୀୟ ଖେଳାଳି ହାତରେ
Phiki ରଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦଦ୍ଦ ରହିଗଲେ ନଅ ସାରକୁ ଖେଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବା ଅବସ୍ଥା—The state of a player in the Gañjapā game being obliged to place his card with 9 points, when the adversary has got with him the King, the Minister and the card with 10 points.
ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ତାସ୍ ଖେଳ—Card play.

ଫିକିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର କ୍ରି. (ସ. କ୍ଷିପ୍ ଧାତୁ; ଭୁଲ. ପାଳି ଫିକର; ହି. ଫେଁକନା)—ଫିଙ୍ଗିବା; ଫୋପାଡ଼ିବା—
Phikibā
(ଫିକ୍କିବା; ଫିଙ୍ଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To throw:

ଫିଙ୍ଗ—ଦେ. ବ ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଭାଷା)—ସବାର ପଛଆଡ଼ର
Phiṅga ବାଉଁଶ—The bamboo pole attached to the back of a palanqin.
[ଦ୍ର—ସବାର ଆଗ ବାଉଁଶକୁ କୁମ୍ଭ ବୋଲିସାଏ ।]

ଫିଙ୍ଗକ—ସ. ବ (ଫିଙ୍ଗ—ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ + କେ ଧାତୁ = ଗତିବା + ଅ; ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ ଧନ୍ୟାଟ, କଳଙ୍ଗ; ଉଙ୍ଗ)—
Phiṅgaka
ଫିଁଗା କଜଳପାଙ୍ଗ ଚଢ଼େଇ—The black drongo
फिंगा; फेंगा (bird); the fork-tailed shrike; Corvus Balicassius.

ଫିଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—(ସ. କ୍ଷିପ୍ ଧାତୁ) ୧ । ଫିଙ୍ଗିବା ବା ଫୋପାଡ଼ିବା—
Phiṅgā 1. The act of throwing.
ଫିଙ୍ଗା ୨ । ଇଟା ବା ଢେକା ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ିବା ପାଇଁ
फेंकना ବ୍ୟବହୃତ ଦଉଡ଼ିର ଫାସଲଗା—2. Sling.
୩ । (ସ. ଫିଙ୍ଗକ) କଜଳପାଙ୍ଗ ଚଢ଼େଇ—
3. The black drongo (bird).
ଛୁଁଡ଼ା ବଣ—ଫୋପଡ଼ା ଯାଇଥିବା—
फेंका हुआ Thrown away.

ଫିଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫିଙ୍ଗିଦେବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Phiṅgā(ṅge)ibā The causative form of Phiṅgibā.
ଛୋଁଡ଼ାନ ଫିଙ୍ଗାଇ ଦେବା ବୋଲି ମନରେ ଭାବିଲେ ।
फेंकवाना କୃଷ୍ଣଦେଂଡ, ମହାଭାରତ ସଭା ।
(ଫିଙ୍ଗାଇଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିଙ୍ଗାଫିଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—୧ । ଫୋପଡ଼ା ଫୋପଡ଼ି; ଅନେକ ବସ୍ତୁକୁ
Phiṅgā phiṅgi ଫିଙ୍ଗିବ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Throwing away of many articles.
ଛୁଁଡ଼ାଛୁଡ଼ି **फेंकाफेंकि**
୨ । ପରସ୍ପରକୁ ତଳେ ପକାଇବା—2. Throwing down of each other on the ground.
୩ । ପରସ୍ପର (ଢେକା ଆଦି) ଫୋପଡ଼ା ଫୋପଡ଼ି ହେବା—
3. Throwing of missiles at each other.
ଦେ. ବ—୧ । ପରସ୍ପରକୁ ତଳେ ପକାଇବା—
1. Throwing down each other on the ground.

ପୂଣି ଫିଙ୍ଗା ଫିଙ୍ଗି ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଢେଲେ
ଛିଙ୍କା ଛିଙ୍କି ହୋଇଣ ଯୁଦ୍ଧ ଅରମ୍ଭିଲେ। କୃଷ୍ଣଦିହ, ମହାଭାରତ ବସ୍ତ୍ର ।

୨ । ଫୋପଡ଼ା ଫୋପଡ଼ି (ଦେଖ)
2. Phopardā phopardi (See).

ଫିଙ୍ଗା ଫୋପଡ଼ା କଥା—ଦେ. ବ—ଅନାଦରସୂଚକ ବାକ୍ୟ—
Phiṅgā phopardā kathā Disrespectful words.

ଫିଙ୍ଗାଲ—ଦେ. ବ.(ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଭାଷା)—ଯେଉଁ ବେହେରାମାନେ
Phiṅgāla ସବାର ପଛଆଡ଼ ବାଉଁଶ କାନ୍ଧେଇ ଥାଆନ୍ତି—
ଫିଙ୍ଗାଳଆ, ଫେଙ୍ଗାଳ } ଅନ୍ୟରୂପ The bearers carrying the back-side pole of a palanquin.
[ଦ୍ର—ସବାର ଆଗ ବାଉଁଶକୁ କାନ୍ଧେଇବା ବେହେରାଙ୍କୁ କୁମ୍ଭାଳ ବୋଲିସାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଷିପ୍. ଧାତୁ; ବର୍ଜ୍ଜନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ସ. ପ୍ରେଷଣ; ପ୍ରା. Phiṅgibā ପେଖଣ) —୧ । ଦୂରକୁ ନକ୍ଷେପ କରିବା; ଫୋପାଡ଼ ଛୁଁଡ଼ା, ଛୋଡ଼ା ଦେବା—1. To throw away; to cast **फेंकना** away.

ଫେଙ୍ଗିଲେ ବୁମାରଙ୍କ ଦେବୁ ଡେଙ୍ଗାଇ । କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ, ବନ ।

୨ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To abandon; to relinquish.

ସେମାନେ କେତଳ ମାନଙ୍କ ଧର୍ମକୁ
ଫେଙ୍ଗି ଦେଇ କରି ପଛକ ଅଧର୍ମକୁ । କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ ସଭା ।

୩ । (ଦୃଷ୍ଟି; କଟାକ୍ଷ) ପକାଇବା—3. To cast (one's eyes).

ଏବେ ମୁଁ କଟାକ୍ଷ ଫେଙ୍ଗି, ନାହିଁ ପଣ
ଦେବାରୁ ତୁ ଅଦ୍ଭୁତାରତେ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ: ସଙ୍ଗୀତ ।

ଫିଜ୍ (ସ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ନର୍ବାରଣ କର ବା ଶୁଳ୍ଲ; ମାଦ୍ୟାସ୍ଥଲ— Phij(s) ଫୀସ୍ **फीस** Fees; cess.

(ଯଥା – କୋର୍ଟ୍ ଫିଜ୍; ରେଜଷ୍ଟ୍ରାର୍ ଫିଜ୍, ସ୍କୁଲଫିଜ୍ ଇତ୍ୟାଦି)

ଫିଜ୍ (ସ୍) ତଏ(ୟ୍)ନ୍—ବୈଦେ. ବ·(ଇଂ. ଫିସ୍+ଆ· ଉତ୍ପନ୍)—ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ Phij (s)tae(ya)n ଶୁଳ୍ଲ ବା ମାସୁଲର ନର୍ଣ୍ଣୟ—Ascertainment ଫୀସ୍‌ତୟନ **फिसतयन** of the fee to be paid.

ଫିଟ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ) —୧ । କାର୍ଯ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ—1. Fit.

Phiṭ ୨ । ଉପଯୋଗୀ—2 Fitting.

ଫୀଟ୍ ଫିଟ **फिट** ବ. (ଇଂ)—୧ । ମୂର୍ଚ୍ଛା—1. Fit; fainting.

୨ । ଦୈର୍ଘ୍ୟସୂଚକ ଇଂରାଜ ଫୁଟ୍ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ—2. Feet (length).

ଫିଟ୍ ଫାଟ୍—ଦେ. ବଣ—(ସ. ଷ୍ଟୁଟ୍ କମ୍ବା ଇଂ. ଫାଟ୍=ଜାକଜମକ Phiṭ phāṭ ଦୃଶ୍ୟ) – ୧ । ସୁସଜ୍ଜିତ—1. Well decorated; ଫୀଟ୍‌ଫାଟ **फिटफाट** well dressed; well eqipped

୨ । ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ— 2. Bright.

୩ । ଚମତ୍କାର—3. Wonderful.

୪ । ଜାକଜମକ—4. Brilliant; dazzling.

୫ । ବାବୁଆନି ଭାବରେ ସୁସଜ୍ଜିତ—5. Fopppish; shipshape.

ଫିଟ୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଆଠମଣ୍ଟିକ) ବ—ପତଳା ଝାଡ଼ା ହେବା; ଛେରୁ Phiṭ-bā ହେବା—Passing of liquid stools.

ଫିଟ୍ ବାବୁ—ଦେ. ବ. (ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି)—୧ । ଫୁଲ୍ ବାବୁ; ଲମ୍ପଟ- Phiṭ bābu ପଣ୍ଡାବୃତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Beau.

ଫିଟ୍ ବସିନ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଫିଟ୍‌କ ବସିନ } ୨ । ଆଧୁନିକ ଶୈଳି ଅନୁସାରେ ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁସଜ୍ଜିତ ବ୍ୟକ୍ତି—

ଫୀଟବାବୁ **फिटबाबु** 2. A person dressed in the latest fashion from top to toe.

ଫିଟ୍(ଟ୍ଟୀ)ନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫୀଟନ୍)—

Phiṭa(ṭī)n ଘଣ୍ଟାଟଣ୍ ଥିବା ଗୁରୁଚଳଆ ବର୍ଗି—

ଫିଟନ **फिटीन** A phaeton carriage.

ଫିଟା—ଦେ. ବଣ. (ସ. ଫେଟନ; ଷ୍ଟୁଟ୍)—୧ । ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ—

Phiṭā 1. Unbound; dishevelled.

ଖୋଲା; ଫେଟା ୨ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ—2. Open.

खोला; खुला ୩ । ମୁକୁଳା—3. Untied.

୪ । ପୃଥକ୍—4. Separated.

ବାଲ ପ୍ରବାହେ ସ୍ରୋତ ବାଟି ପଡ଼ ବୃକ୍ଷ
ଗ୍ରାସେ ମୂଳ କରି ବୃଥାଶ୍ରୁ ପ୍ରାଣି ଫିଟା । କୃଷ୍ଣଦିଂ.ମଦାଲ୍ସରତ ଗାନ୍ଧ ।

ଦେ· ବ—ଉନ୍ମୋଚନ—Untying.

(ଯଥା—ଗଣ୍ଠିଠାଲ ଫିଟା ।)

ଫିଟାଇ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ —ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ—Clearly.

Phiṭāi ଫିଟାଇ ମୋତେ କଥା କହିଲ ତେ ନାହିଁ ।

खुले खुल कर କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ ଦ୍ରୋଣ ।

ଫିଟାଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମସ୍ତ କଥା ଖୋଲି କର ବା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ Phiṭāi kahibā କହିବା—To make a clean breast ଖୁଲେ ବଳା of everything; to speak out a thing **खुलकर बात बोलना; साफ साफ बात बोलना** clearly.

ଭଲ କରିବାରେ ଏତେ ତୋଷ ଥିବ
ତୁମ୍ଭ ଅଗେ ଭାହା ମୁଁ ଫିଟାଇ କହୁଛି । କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ ଅଦ ।

ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଫେଟ ବା ଷ୍ଫିଟ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ)—

Phiṭā(ṭe)ibā ୧ । ଖୋଲିବା; ମୁକ୍ତ କରିବା; ମେଲ୍ଲ କରିବା; ଫେଟାନ; ଖୁଲା ଉତ୍ପାଟନ କରିବା—1. To untie; to open; **खोलना** to unfasten.

୨ । ମୁକୁଳାଇବା; ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ କରିବା—2. To release.

ଜଗତର ମାର ଘଲାକୁ ଫିଟାଇବା । କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ ସଭା ।

୩ । (ଗୁପ୍ତ କଥା) ପ୍ରକାଶ କର କହିବା—

3. To divulge (a secret).

भंडा फोडना ୪ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି କହିବା—

4. To explain clearly.

ଫିଟାଇ କହିଲ ତୁମ୍ଭକୁ ବନମାଳୀ । କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ ସଭା ।

୫ । ବିସ୍ତୃତ କରିବା—5. To spread out.

୬ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଛଡ଼ାବା —6. To give up.

ମାରଜଣ ଋଷି ଘନ ଅନ୍ତରେ କହି
ଏକ ମନେ ଶୁଣ ନରେ ଚାଏ ଫିଟାଇ । ଭାଗ. ନଳ କରତ ।

[ଫିଟାଇ ଦେବା, ଫିଟାଇ ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଫିଟା ଫିଟି—ଦେ. ବ —ମନୋମାଳନ୍ୟ; ଭେଦ ଭାବ—

Phiṭā phiṭi Rupture; difference.

ଖୁଲା ଖୁଲି ଯାହା ଦୋଇଲ ତୁମ୍ଭେ ଭଲ ଭାଇଙ୍କର

खुलाखुल्लि ଫିଟା ଫିଟି କରିବା ଦେଖି ଦିଜବର । କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ. ଅଦ ।

ବଣ—ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍; ଅଲଗା ଅଲଗା—

Separated from one another.

ସେଦିଣି ମୁଖାମାନେ ଯେ ଫିଟାଫିଟି
ଦୋଇଣ ଚରୁଗଲେ ମେଲ ଦେଇ ପାଟି । କୃଷ୍ଣଦିଂ. ମଦାଲ୍ସରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।

ଫିଟା ଫିଟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଥରକୁଥର ଫିଟାଇବା—

Phiṭā phiṭi karibā To open repeatedly.

ଖୁଲା ଖୁଲି କରା **खोलाखोलि करना**

ଫିଟିକି ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ପୃଥକ୍)— ପୃଥକ୍ ହେବା; ଅଲଗା ହୋଇ- Phiṭiki jibā ଯିବା—To become independent of; to ଆଲାଦା ହଓୟା be separated from.

स्वतन्त्र होना ମୟଲପୁର ଗ୍ରାଦେଶିକ କମିଟି କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ଫିଟି ଚଲି ।
ଉହତ ସେବକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫିଟିକିରୀ— ଦେ. ବ. (ସ. ସ୍ଫଟିକା; ସ୍ଫଟିକାର; ଫାଟ୍‌କା)—ସୁଦ୍ଧାଗା; ଟାଙ୍ଗଣା—Alum; borax.
Phiṭikirī

ସ. ନାମ ସ୍ଫଟିକା, ସ୍ଫଟୀ, ଶୁଭ୍ରା, ରଙ୍ଗଦା, ଦୃଢ଼ରଙ୍ଗା, ରଙ୍ଗଦୃଢ଼ା, ରଙ୍ଗାଙ୍ଗା, ଟଙ୍କଣ, ଗନ୍ଧକ ଓ ଫଟିକିରୀ ମିଳେ ଓ ଉଭୟ ସୌଭାଗ୍ୟ, ଦୃଢ଼ରଙ୍ଗଦାତ୍ରୀ (ଫିଟିକିରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୋହାଗା; ଫିଟକିରୀ **ଫିଟକିରୀ** ଡେ. ଫଟିକ ସ. ଭୂଶୀ ଫଟିକିରୀ [ଦ୍ର—ଏହା ଜଳ ଉପରେ ଜାତ ସ୍ଫଟିକାଭା, ଫାଟ୍‌କା, ଶ୍ୱେତା, ଶୁକ୍ଳ ସ୍ଫଟିକବତ୍ ସ୍ୱଚ୍ଛ କ୍ଷାରବିଶେଷ । କାଶ୍ମୀର ଦେଶର ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳରୁ ଦେଶୀୟ ହ୍ରଦ ଉପରୁ ଫିଟିକିରୀ ମିଳେ । ସୁନା, ରୁପା ଭରଲାଇବାରେ ଓ ଔଷଧରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା କଷା ଓ ଲୁଣିଆ ଲଗେ; ଏହାକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳାଇ ସେ ପାଣିରେ ମୁହଁ ଓ ଝଟଆଦ ଧୋଇଲେ ଝଟାଦ ପରିଷ୍କୃତ ହୁଏ । ଫିଟିକିରୀକୁ ନଅଁରେ ପୋଡ଼ ଦେଲେ ଏହା ଖୁବ୍ ଫୁଲିଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ବାତ, ପିତ୍ତ, କଫ, ବ୍ରଣ, ଗଣ୍ଡ ଓ ବିସର୍ପ ନାଶକ । ସୁଦ୍ଧାଗା ରୋଗ କୀଟାଣୁନାଶକ ।]

ଫିଟିବା— ଦେ. କି. (ସ. ସ୍ପିଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା—1. To be released.
Phiṭibā

ଫିଟା; ଖୁଲ **ଖୁଲଯାନା** (ଫିଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ତାର ସେବାରେ ଶ୍ରମ ଦୂରେ ଅଶେଷ ମାନ୍ୟ ବନ୍ଧ ଫିଟେ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭଗବତ ।

୨ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହେବା; ଉଦ୍ଘାଟିତ ହେବା; ମେଲା ହେବା—2. To be opened; to be loosened.

୩ । ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—3. To appear.

୪ । ବାହାରିବା—4. To come forth; to issue.

ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ବଜ୍ର ଫିଟି ଅର ଅଙ୍ଗେ
ବାଜିଲ ସ୍ତନଙ୍କର ସାଇ ଦଷ ପଟେ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି, ମହାଭାରତ. ବନ ।

୫ । ବିଦୂରିତ ହେବା—5. To be removed.

ରେ ଜଗୋର । ଫିଟିଗଲା ସେ ସନ୍ଦେହ । ଭକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଣାଙ୍କ ଚଣ୍ଡୀ ପ ଗୀତ ।

୬ । ନଷ୍ଟ ହେବା—6. To be lost.

ଟଳେ ଢଳେ କାଳ ମହତ୍ତ୍ୱ ସମସ୍ତ ଫିଟି ଦୂରେ ଲୁଟି ଯାଉ । ଭକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୭ । ପୃଥକ୍ ହେବା—7. To be separated.

୮ । (ଝରା) ବହିବା—8. (a spring) To flow out.

ଫିଟିଛ ଝର ଦେଖ ଧାଙ୍କର ଅଙ୍ଗେ । ଦ୍ୱାଦାଶ. ଭୁଜଗୀସ୍ତବକ ।

୯ । ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରାଯିବା—9. To be withdrawn.

୧୦ । (ମୁହଁ) ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—10. (the mouth) To open for speaking.

ମୃଗ ଫିଟିଲେ ଦୁଃଖ ଯାଏ—ଭଗ ।

୧୧ । (କପାଳ) ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ ହେବା—11. (one's luck) To be good; to be favourable.

୧୨ । (କେଶ) ସ୍ରସ୍ତବିସ୍ରସ୍ତ ହେବା—12. (the hair) To be dishevelled or untied.

ଫିଡ଼୍‌କା— ଦେ. ବ.—ପୂର୍ବରୁ ଭୟ ଦେଖାଇ ଭଡ଼ାବା କର୍ମ—
Phiṛḍ-kā

ଫିଡ଼୍‌କା ଫିଡ଼୍‌କ, ଫିଡ଼୍‌କା ଫିଡ଼୍‌କ } ଅନ୍ୟରୂପ

Driving away beforehand by threats; scaring away.

ଫିଡ଼୍‌କା(କେ)ଇବା— ଦେ. କି.—୧ । ଉଖାଡ଼ିବା; ଝୁଗାଳିବା—
Phiṛḍkā(ke)ibā

1. To loosen; to slacken.

ଭାଗିଯେ ଦେଓୟା **ଉଖାଡନା** ୨ । ଖସାଇବା; ଦୂର କରିବା; **ଭଗାନା** ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବା—2. To remove.

୩ । ଭୟ ଦେଖାଇ ବା ଧମକାଇ ଭଡ଼ା ଦେବା; ଝୁରୁଡ଼ାଇବା—3. To drive away by threats; to scare away.

ଫିଡ଼୍ (ଡ଼୍)କିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଉତ୍ପାଟିତ ହିବା; ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେବା;
Phiṛḍ(ṛḍi)kibā

ଖସି ପଡିବା—1. To be uprooted; to be removed.

ଭଡ଼କାନ ଭାଗନା

୨ । ପଳାଇ ଯିବା—2. To fly away.

୩ । ଝୁଗୁଲ ହିବା—3. To be loosened.

୪ । ଝୁରୁଡ଼ି କର ପଳାଇବା—4. To be scared away.

୫ । ଛିଡ଼ିକିବା—5. To shoot out.

ଫିଣ୍— ଗ୍ରା. ଅ. (ସ. ପୁନଃ)—ପୁଣି; ଫେର୍; ଆଉ ଥରେ; ପୁନର୍ବାର—
Phiṇ

ଆବାର, ପୁନର୍ବ୍ବାର **ଫିର** Again; over again.

ଫିତା—ବୈଦେ. ବ. (ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍. ଫୀତା)—୧ । ଲୁଗାର ଧଡ଼ରେ ଓ
Phitā

ପସୁଲ୍ଲ ଧଡ଼ରେ ଓ ବେଣୀରେ ବନ୍ଧାଯିବା ମୋଟ ଲମ୍ବା ଫିତା, ଫିତେ ପଟ୍ଟ; ଲେସ୍; ଲେବାର୍—1. Tape; ribbon; lace.

ଫୀତା

୨ । ଦୂରତ୍ୱ ମାପିବା ପାଇଁ ସରୁ ପଟ୍ଟ—2. Measuring tape.

ଫିତା ଧଡ଼୍— ଦେ. ବ.—ସେଉଁ ଲୁଗାର ଧଡ଼ ଫିତା ପରି ମୋଟ ଓ
Phitā dharḍi

ଚଉଡ଼ା ହୋଇ ବୁଣା ହୋଇ ଥାଏ—
ଫୀତାପାଡ଼ **ଫୀତାକୋର** Tape-bordered (cloth).

ଫିତା ଧଡ଼ିଆ, ଫିତା ପାଡ଼୍, ଫିତା ପାଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିଚୁରାତ୍(ତି)—(କଚରାଆ) ବୈଦେ. ବ.—(ଆ. ଫୁଜୁର୍)—
Phiturāt(ti)

୧ । ସ୍ରଜାଙ୍କ ମେଳ—
ଫିତୁର, ଫିତୁରତୀ, ଫିତୁରୀ 1. Revolt; rebellion.

୨ । ଅରାଜକତା—2. Anarchy.

୩ । ଉପଦ୍ରବ—3. Oppression.

ବିଣ.— ୧ । ଉପଦ୍ରବୀ—1. Oppressive.

୨ । ମେଳଆ—2. Rebellious.

ଫିଚୁର—ଗ୍ରାଦେ. (ପ୍ରାକୃ ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—(ଆ. ଫୁଜୁର୍)—ସ୍ରଜାଙ୍କ
Phiturī

ମେଳ ବା ବିଦ୍ରୋହ—Rebellion; revolt; mutiny.

ଫିନାଇଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଦୂଷିତ ଗନ୍ଧ ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନଷ୍ଟ କରିବା
Phināil

ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତରଳ ବିଶେଷ—
ଫିନାଇଲ **ଫିନାଇଲ** (ଫେନାଇଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) Phinile.

ଫିଫି— ଦେ. ଅ.—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଓଷ୍ଠ୍ୟ ଶବ୍ଦବିଶେଷ—
Phi phi ଫୁଁ ଫୁଁ **ଫୁ ଫୁ** Hissing labial sound.

ଫିଫି କୃତ— ଦେ. ବ.—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଫିଫିକାର ଶବ୍ଦ—
Phiphi kṛuta ଫୁଁ ଫୁଁ କାର **ଫୁଫୁକାର** The labial sound of phi phi.
(ଫିଫିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁବୁବୁ ନ ହଉଣେ ଜଳ ଫିଫିକୃତ ହଉ । ଉଷ. ବୈଦେଶ୍ୱାଶଉବାସ।

ଫିପ୍ତ୍(ଫ୍‌ଥ୍)— ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ— ଫିଫ୍‌ଥ୍)—ପଞ୍ଚମ—
Phipt(phth)

Fifth.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫିପ୍ତ୍(ଫ୍ଥ୍) ଇୟର୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—କଲେଜର ପଞ୍ଚମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ—The fifth year class of a college.
Phipt(phth) iyar klās

ଫିମ୍ପ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ — ପେଡ଼ାଯିବା ପରେ ଆଖୁର ମାରସ ଗେ୍ଲପା; ଆଖୁ ଚ୍ଛେବା—The sapless sugarcane after the juice is pressed out of it.
Phimpa

ଫିମ୍ପାଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି (ଇତର ଗ୍ରାମ୍ୟ)—ଫୋପାଡ଼ିବା—To throw away.
Phimpārḍibā (ଫୁମ୍ପାଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିମ୍ପି (ମ୍ପି)—ଦେ. ବ—ବସ୍ତ୍ର ଓ ଶସ୍ୟ ଆଦ ବହୁଦିନ ଆର୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନରେ ରହିଲେ ତହିଁ ଉପରେ ଦେଖାଯିବା ଛତଆ—ଛାତା Minute fungii growing on grains etc long kept in a wet place; mildew; mold.
Phimpi (mphi) **ଫଫୁନ୍ଦୀ; ଫନଗୀ, ଫୁଫରୀ** (ଫିପି, ଫିଫି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିମ୍ପି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବସ୍ତ୍ର ଓ ଶସ୍ୟ ଉପରେ ଛତଆ ପଡ଼ିଯିବା—To be mildewed.
Phimpi māribā ଛାତାଧରା **ଚିଚିମାରନା; ଫଫୁନ୍ଦୀମାରନା** (ଫିମ୍ପି ଧରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିର—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଲରଆ) ବ—କବାଟ—Door
Phira

ଫିରଙ୍ଗ—ସ. ବ (ଇଂ ଫ୍ରାଙ୍କ୍ ଶବ୍ଦ; ନବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରେ ଗୃହୀତ)
Phiraṅga ଇଉରୋପ ଦେଶ—Europe.

[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରକାଶାଦରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇବାର ଦେଖାଯାଏ ।]

(ଫିରଙ୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ—ଇଉରୋପ ଦେଶବାସୀ—European.

ଫିରଙ୍ଗ ରୋଗ—ସ. ବ—ଉପଦଂଶ ବା ଗରମୀ ରୋଗ—Syphilis.
Phiraṅga roga

[ଦ୍ର—ପ୍ରାୟ ୪୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ରଚିତ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରକାଶରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ ଏ ରୋଗ ଫିରଙ୍ଗ ଦେଶରେ ବହୁଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ବୋଲି ଏ ରୋଗର ନାମ ଫିରଙ୍ଗ ରୋଗ । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ଫିରଙ୍ଗୀ ବା ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଏ ରୋଗ ପ୍ରଥମେ ଆଣିଥିଲେ ।]

ଫିରଙ୍ଗ ରୋଟି—ସ. ବ—ପାଉଁ ରୋଟୀ—Loaf.
Phiraṅga roṭi (ଫିରଙ୍ଗ ରୋଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିର(ର୍)ଙ୍ଗି—ବୈଦେ. ବଣ. ପୁଂ. (ଇଂ. ଫ୍ରାଙ୍କ୍) — ୧ । ଇଉରୋପୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ସାହେବ — 1. European.
Phira(ri)ṅgi [ଫିର(ର୍)ଙ୍ଗିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । କଲା ସାହେବ; ଇଉରୋପୀୟ ଫିରିଙ୍ଗୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ଔରସରେ ଗ୍ରାମ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ଓ **ଫିରଙ୍ଗୀ** ସେମାନଙ୍କର ବଂଶଧର; ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତ୍ୟବଶେଷ—
2. Eurasian; Anglo Indian; (specially Indo-Portugese).

[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତରେ ଫିରଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, କନ୍ତୁ ଖ୍ରୀ ୧୬୦୦ ସାଲ ପରେ ରଚିତ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ (ଯଥା—ଗ୍ରବପ୍ରକାଶ), ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ (ଯଥା—ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ) ଓ ପାକଗ୍ରନ୍ଥାଦରେ ଏ ଫିରଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଥମେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବଣିକ୍ମାନେ ବଙ୍ଗୋପକୂଳକୁ ଆସି ସେଠାରେ କେତେକ ଦେଶୀୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଘେନି ବାସ କରି ରହିଲେ । ତତ୍ପରେ ମୋଗଲ ବାଦସାହାଙ୍କ ଅମଲରେ ଅନେକ ଇଉରୋପୀୟ ଆସି ମୋଗଲମାନଙ୍କ ନକରେ ଚାକରି କରିଥିଲେ । ତାରତରେ ଇଂରାଜମାନେ ଅଧିକାର ଦେବା ପରେ କ୍ରମଶଃ ସାହେବମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଲେ । ଏହିମାନଙ୍କ ଔରସରେ ଦେଶୀୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଯେଉଁ ସନ୍ତାନମାନେ ଜନ୍ମିଥିଲେ ସେହିମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ଫିରଙ୍ଗୀ ବୋଲାଯାଏ । ତାରତରେ ସମୁଦ୍ର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ (ଯଥା—ମାଦ୍ରାଜ, ନୁଆଖାଲି, ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ, ବାଲେଶ୍ୱରଗଞ୍ଜ)ରେ ଅନେକ ଫିରଙ୍ଗୀ ଥିଲେ ଓ ଅଛନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଥିଲେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଟୀକାକାର ରଙ୍ଗନାଥ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ ସ୍ୱୟଂବଦ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ର (ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଘଣ୍ଟା, ଯାହାକୁ ପ୍ରଥମେ ତାରତବାସୀମାନେ ଆବଷ୍କାର କରିଥିଲେ) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଦ୍ୟାରେ ସମୁଦ୍ରାନ୍ତନବାସୀ ଫିରଙ୍ଗ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସମ୍ୟକ୍ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ପାକଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଫିରଙ୍ଗ ରୋଟୀ' ଅର୍ଥାତ୍ ପାଉଁରୋଟୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । 'ତ୍ରବ ପ୍ରକାଶ' ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ତ୍ରବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘର ତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ତାରତରେ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୪୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେ ଅଞ୍ଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫିରଙ୍ଗ ରୋଗ (ଉପଦଂଶ) ବ୍ୟାପିଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ନୁଆଖାଲି, ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଆଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ 'ଫିରଙ୍ଗ ଲୋଟନ୍'ବା 'ଫିରଙ୍ଗୀ ଢୋପା' ଅର୍ଥାତ୍ ଫିରଙ୍ଗିଆଣୀମାନେ ବାଳଲୁ ପର ବେଣୀ ପକାଇ ଲୋଟଣି ଜୂଡ଼ା ଅଦ୍ୟାବଧି ବାନ୍ଧନ୍ତି ।

ଫିରଙ୍ଗୀମାନେ କ୍ରମଶଃ ସାହେବ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଫିରଙ୍ଗୀ ନାମରେ ଡାକିଲେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅପମାନ ବୋଧହୁଏ । ଏମାନେ ତାରତବାସୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନ ମିଶି ଇଉରୋପୀୟ ଚାଲଚଳଣ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି; କନ୍ତୁ ସ୍ୱଜାତିଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇଁ ତାରତବାସୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଅଧିକାର ଦାବି କରନ୍ତି ।]

ଫିରତ୍—ଦେ. ବ—(ସ. ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ)—ଫେରସ୍ତ (ଦେଖ)
Phirat Pherasta. (See)
ଫିରତ **ଫିରତି**

ଫିରତା—ଦେ. ବଣ (ସ. ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ)—ଫେରନ୍ତା (ଦେଖ)
Phirata Pherantā (See)
ଫିରତୀ **ଫିରତା**

ଫିରସ୍ତ—ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବ. ଓ ବଣ.—ଫେରସ୍ତ (ଦେଖ)
Phirasta Pherasta (See)

ଫିର୍(ରେ)ଇ—ଦେ. ବ (ସ. ଈର୍ସତ୍; ଈରଣ୍ଟିନ) —
Phirā(re)i ୧ । କପାଳ ଉପରସ୍ଥ କେଶର ବନ୍ୟାସ ବଶେଷ; (ଫିରେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁନ୍ଥା; ଟେରି; କପାଳ ଉପରସ୍ଥ କେଶର ଟେରୀ, ଟେଡ଼ୀ **ଟେଢି, ମାଗା** ଦ୍ୱିଫାଳୀକୃତ ବନ୍ୟାସ; ରେଖା—
1. A mode of parting the hair of the forehead.
୨ । ତାସ ଖେଳରେ ଜଣେ ଖେଳାଳି ନକରେ ଥିବା ଯେଉଁ 'ବେରଙ୍ଗ' ତାସ ଦେଇ ଅପର ପକ୍ଷର ତାସକୁ ଛିଣି ନଆ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଏ; ଯେଉଁ ତାସ୍‌କୁ ଏକଭୁରୁପ ଉଚ୍ଚ ଅଥର ତାସ୍ ଛର୍ଣ୍ଣକର ନେଇ ନ ପାରେ—

2 (Cardplay) Cards of a class different from those of the first player with which the second player can win the 1st player's throw.

ଫିର୍(ରେ)ଇ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡର କପାଳ ଉପରର ବାଳକୁ ଦୁଇ ଆଡ଼କୁ ଲୁଣ୍ଡାଇ ମଝିରେ ରେଖ ଟେରୀ କାଟା ବାହାର କରିବା—To part the hair of the head with the comb and leave a parting line in front.

Phirā(re)i kāṭibā ଦୁଇ ଆଡ଼କୁ ଲୁଣ୍ଡାଇ ମଝିରେ ରେଖ ଟେରୀ କାଟା ବାହାର କରିବା **मांगफाडना**

ଫିର୍‌ଦ(ଦି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବେଦେ. ବ ଓ ବଣ—

Phirāda(di) (etc) ଫେର୍‌ଦ(ଦି) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Pherāda(di) etc (See).

ଫିର୍—ଦେ. ବ—ଫିର୍‌ଇ ୧ (ଦେଖ)

Phiri Phirāi (See)

ଫିରିକ—ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବ—ପିରିକ (ଦେଖ)

Phirika Pirika (See)

(ଫିରିକ୍, ଫିର୍କି, ଫିର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ତାଦେ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ—A kind of sea-fish.

ତାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଚର୍ଚ୍ଚି—Dragon fly

ଫିରିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି)—ତାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଫିରିକ (ଦେଖ)

Phiriṅga(ṅgi) Phirika (See)

ଦେ ବ ଓ ବଣ—ଫିରିଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Phiraṅga (See)

ଫିରିଙ୍ଗୀ ସାମ୍ରାଣୀ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଧୂପଦ୍ରବ୍ୟ—A kind of incense; frankincense.

Phiriṅgi sāmrāṇi

[ଦ୍ର—ଏହା ବଜାରରେ ବହି ହୁଏ । ଘିଅ ସହିତ ଏହା ସେବନ କଲେ ମେହ ରୋଗ ନବାରତ ହୁଏ । (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)]

ଫିରିର୍ଦ୍ଦି—ଦେ. ବ—ପକ୍ଷିବିଶେଷ—

Phirirdi A species of bird.

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ବାସୁ। ତଢ଼େଇ ପରି ଶ୍ୱେତପକ୍ଷୀ; ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୀଲଦଆ ଝୋପି ଅଛି । ଏମାନେ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଧାନ କ୍ଷେତରେ ପଡ଼ି ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି ।]

ଫିରିଫିରା—ଦେ. ବ—୧ । ଫାହିଆରେ ନୁଡ଼ିକା ଝୁଲୁଥିବା କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—

Phiriphirā କନୌସୀ 1. A kind of earring with flat pendants.

[ଦ୍ର—ଏହା କାନର ଉପର ଭାଗରେ ଛିଦ୍ର କରାଇ ପିନ୍ଧାଯାଏ ।]

୨ । ଝୁଲ; ରଥାଦି ସଜ୍ଜନ ଉପକରଣ ବିଶେଷ—

2. Hanging tassels.

୩ । ଝିପି ଝିପି ବରଷା; କ୍ଷୁଦ୍ର ଝୋପାରେ ବରଷା—

3. Drizzling rain.

ଅଠ ଦୁଇଜାଣି ଖୋଜ ଅସର
ବରଷି ପଇଁପଇଁ କରଷଠେ ବୃଶାଇବ
ତେବେ ଯାଇ ତଖାର ପେଟ ହୁଏ ପୂରା
ବୃଷ୍ଟିବର୍ଣ୍ଣନ

ତାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବ—ପ୍ରଜାପତି—Butterfly.

ଫିରିଫିରି—ଦେ. ବଣ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)

Phiri phiri ଝିପିଝିପି; ଅତି ସାମାନ୍ୟ (ବରଷା)—Drizzling (rain).

ଝିପ୍ସି ବରସନା; झकास ଫିରି ଫିରି ବରଷା ବର
ସମା ଗୁଣ ବର୍ତ୍ତ ନ ପାର୍ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ

ତାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଚର୍ଚ୍ଚି—Dragon fly.

ତାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରବିଶେଷ; ଫରଫିରା—A kind of ear ring.

ଫିରିୟାଦ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ଫରିୟାଦ୍)—

Phiriyāda ଫେର୍‌ଦ (ଦେଖ) Pherāda (See)

ଫିରିୟାଦ କାହିଁ ତୋ ନାମେ କରିବ ?
ବଳରାମ. କଶୋଦା ଉପ୍ତ. ପ. ଗୀତ

ଫିରିସ୍ତା—ବୈଦେ. ବ. (ଆ ଫିରିସ୍ତା)—

Phiristā ମୁସଲମାନ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଦେବଦୂତ—Angel.

ଫିରିସ୍ତା **फिरिस्ता**

ଫିରିସ୍ତି—ବୈଦେ. ବ. (କଟକଆ) (ଫା. ଫିହ୍‌ରିସ୍ତ୍) —

Phiristi ଫିରିସ୍ତି **फिहिरिस्त** ତାଲିକା; ଫର୍ଦ—List; schedule.

ଫିରୋଜ୍—ବୈଦେ ଅ—ପ୍ରତିଦିନ; ଦିନେ ଦିନେ—Every day; daily.

Phi roj ଫିରୋଜ ବ—ପିରୋଜା (ଦେଖ)

फीरोज ଫୀରୋଜ Pirojā (See)

ଫିରୋଜା—ବୈଦେ. ବ—(ଫା; ନବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ପରୋଜ, ପରୋଜ)—

Phirojā ଫୀରୋଜା ପିରୋଜା (ଦେଖ)

फीरोजा Pirojā (See)

ଫିଲ୍—ବୈଦେ. ବ· (ଫା; ଭୁଲ· ସ. ପୀଲୁ=ଦାନ୍ତ)—

Phil ୧ । ଦାନ୍ତ—1. Elephant.

ଫିଲ ୨ । ସତ୍ତରଞ୍ଜ ଖେଳାରେ କୌକା ଗୋଟି—

फील 2. Name of the boat in the game of chess.

ଫିଲ୍‌ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—

Phil-khānā ଫୀଲଖାନା ଦାନ୍ତଶାଳ—

फीलखाना Elephant stable.

ଫିଲ୍‌ଟର(ଟା)ର—ବୈଦେ (ଇଂ)—ଜଳ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ତରଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଛଣି ଶୋଧନ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର—Filter.

Phil-ṭa(ṭā)r ଛଣି ଶୋଧନ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର

ଫିଲ୍ଟାର **फिलटार** [ଫିଲ୍(ଲ୍ଟା)ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଫିଲ୍‌ଫୋର—ବୈଦେ. ବ (ଫା) ଭେରୀନାଗରା—A pair of kettle-drums.

Phil-phor ଫିଲଫୋର (ଫିଲ୍‌ଫଏର—ଅନ୍ୟରୂପ)

फौरन ଅ—ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍—Immediately.

ଫିଲ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—

Phild ୧ । ଖେଳ ପଡ଼ିଆ—1. Playground,

ଫୀଲ୍ଡ ୨ । ସର୍ଭେୟରମାନଙ୍କର ମାପ କରିବା ଜମି—2. The field

फील्ड of surveying; surveying ground.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ଯୁଦ୍ଧଭୂମି; ରଣସ୍ଥଳୀ—3. Battle-field.
୪ । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର—4. Agricultural field.
୫ । କ୍ଷେତ୍ର; ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର—5. Proper place to work; field of action.

ଫିଲ୍ଡବୁକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—
Phild-buk ମାପ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ମାପର ବିବରଣ ଯେଉଁ ବହିରେ ଫୀଲ୍ଡବୁକ୍ **ଫୋଲ୍ଡବୁକ** ଲେଖି ରଖନ୍ତି; ଉଠିରଆ—Fieldbook.

ଫିସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—
Phis ଫିଜ୍ (ଦେଖ)—Phij (See)

ଫିସ୍‌ଫିସ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) (ଭୁଲ. ଇଂ. ଫିସ୍)—
Phis-phis ୧ । ଖୁବ ଖୁବ ବନ୍ଦରେ ବର୍ଷା ହେବାର ଶବ୍ଦ—
(ଫିସିଫିସି, ଫସିର ଫିସିର—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Sound of drizzling rain; pissing sound.
ଫିସ୍ ଫିସ୍, ଫୁଇଁଫୁଇଁ ୨ । ଭୁନ ଭୁନ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାର ଶବ୍ଦ—
ଫୁସ ଫୁସ 2. Whispering sound
[ଦ୍ର—ଫସ୍ ଫସ୍ ଓ ଫସର ଫସର—ବଡ଼ ଶବ୍ଦ । ଫିସ୍‌ଫିସ୍ ଓ ଫିସିର ଫିସିର—ଫସ୍ ଫସ୍ ଅପେକ୍ଷା ଖୁବ ଶବ୍ଦ । ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ଓ ଫୁସୁରୁ ଫୁସୁରୁ—ଫିସ୍ ଫିସ୍ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଖୁବ ଶବ୍ଦ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଫିସ୍‌ଫିସା—ଦେ. ବ. —ଫିରଫିର୍ ବର୍ଷା; ହିଁପି ହିଁପି ବର୍ଷା—
Phis-phisā Drizzling rain.
ଫୁଇଁଫୁଇଁ **ଫୁହାର ପଡନା; ଝିସ୍ସିପଡନା** (ଫିସିଫିସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫିସାଦ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫସାଦ୍)—୧ । କଳହ; ହୁଗଡ଼ା—
Phisāda ଫେସାଦ **ଫସାଦ** (ଫେସାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Quarrel.
୨ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବିବାଦ—2 Dispute.
୩ । ମନ୍ଦ ଫଳ; ଅନିଷ୍ଟ—3. Bad effects.
× × ୬୦-ମଦତ-ନଥାଁ—ପାଇଁଶ ଗୁଡ଼ାକ ଖାଇଥିଲ, ତାହାର ଫିସାଦ = ପକାରମୋହନ. ଚକ୍ଷୁସ୍ପନ୍ଦ ।
୪ । ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ରଣା—4. Instigation.
୫ । ବିପଦ—5. Danger.
୬ । ବିଦ୍ରୋହ—6. Rebellion; revolt.
୭ । ଗୋଲମାଲ—7. Confusion.
୮ । ଛଳନା—3. Feigning; excuse.

ଫିସାଦ କରିବା—ଦେ. କି. (ଆ. ଫସାଦ୍)—
Phisāda karibā ୧ । ଗୋଲମାଲ ଜାତ କରିବା—
(ଫିସାଦ କାଢ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To set up a row.
ଫେସାଦ କରା ୨ । ମେଳ କରିବା—2. To combine.
ଫସାଦ କରନା ୩ । ଧର୍ମଘଟ କରିବା—3. To strike work.
୭ । କୁଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—
7. To produce bad effect.

ଫିସାଦି—ବୈଦେ. ବ —ଫିସାଦ (ଦେଖ)—
Phisādi Phisāda (See)
ବଣ (ଆ. ଫସାଦ୍) —ଫିସାଦିଆ (ଦେଖ)—Phisādiā (See)

ଫିସାଦିଆ—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ)—୧ । କଳହପ୍ରିୟ—
Phisādiā 1. Quarrelsome; contentious.
[ଫିସାଦ(ଦ୍)ବାଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଫଳରେ କଳହ ଘଟାଇବା—
ଫେସାଦୀ; ଫେସାଦିୟା 2. Leading to quarrel or
ଫସାଦୀ dispute.
୩ । ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦାତା—3. Secret instigator.
୪ । ମେଳଆ—4. Combining; rebellious.

ଫୁ—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଫୁଁ (ଦେଖ)
Phu (ଫୁ ଫୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Phuñ (See)

ଫୁଆରା—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫାଉ୍ୱାରହ୍; ଭୁଲ ସ. ଫୂତ୍କାର)—
Phuārā ୧ । ଝରଣା; ଉତ୍ସ—1. Fountain.
(ଫୋଆରା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କୃତ୍ରିମ ଉତ୍ସ—
ଫୁୟାରା; ଫୋୟାରା **ଫୁଆରା; ଫବ୍ବାରା** 2. Artificial fountain.

ଫୁଇ—ଗ୍ରା.ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ବନସି ସୂତାକୁ ପାଣିରେ ଉପୁଲାଇ
Phui ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସୋଲ୍ଦ ବା ମସୂର ପରିର କାଠି; ଭେରେଣ୍ଡା—1. Float attached to the angling string.
୨ । (ସ. ପବ) ଆଖୁର ଖୋଲଖୋଲ ଖଣ୍ଡ (ଯହିଁରେ ଆଖି ବା ଗଣ୍ଠି ନ ଥାଏ)—Small bits of sugarcane having no knots or nodes therein.

ଫୁଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଦୁଇ ଓଠ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନଳ ଆଦରେ
Phuñ ପବନ ଫୁଙ୍କିବାର ଶବ୍ଦ (ଶଙ୍ଖଆଦରେ)—Hissing
ଫୁ ଫୁ sound; sound of blowing wind with the mouth through a hole.

ଫୁଃ—ଦେ. ଅ—(ଅନାଦର ବା ଉତ୍ଥାର୍ଥବୋଧକ ଧ୍ୱନି)—ଛିଃ !
Phuḥ (Interjection) Fie ! Tush ! Pooh !

ଫୁକ୍‌ନା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ସୂତାଧାର—
Phuk-nā 1. A receptacle for thread.
୨ । ନଟେଇ—2. Spindle.

ଫୁକ୍‌ଲାଲିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ଲ୍ୱା)—
Phuk-lāliā ଖଇ; ଲଆ —Fried paddy.

ଫୁକ—ସ. ବ. ପୁଂ—ପକ୍ଷୀ; ଚଢ଼େଇ—
Phuka Bird (Wilson).

ଫୁକର—ଦେ. ବ—ଫୁତ୍କାର ୧, ୨, ୩ (ଦେଖ)—
Phukara (ଫୁତ୍କର—ଅନ୍ୟରୂପ) Phukāra 1. 2. 3. (See)

ଫୁକା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ରଣ—
Phukā A small boil.

ଫୁକାର—ଦେ. ବ. (ସ. ଭୂକ=ଛିଦ୍ର; ସୋଗେଷ୍ଟଭ୍)—ଖିଲ୍ଲଣ—
Phukāra 1. Archway.
ଫୋକର; ଫୁକର ୨ । ସୋଲଉଚ୍ଚେ ପାଣି ଯିବା ନିମନ୍ତେ କରାଯିବା
ପୁଲିଆ ଖିଲ୍ଲଣ --2. Archway for the exit of the rushing water below a bridge.
୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶଙ୍ଖ ବା ସୋଲ—3. Culvert.
ଫୁସ ଫୁସ ଶବ୍ଦ ୪ । (ସ. ଫୂତ୍କାର)—ଫୁ ଫୁ ଶବ୍ଦ; ଫୁତ୍କାର—
ଫୁଁକାର; ଫୁତ୍କାର 4. Hissing sound.
୫ । ମୁଖବାଦ୍ୟବିଶେଷ—5. A vocal musical sound produced by the mouth

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଠାଣି ସହସ୍ର ଫୁକାର ଖାଜେ
ଗୁଳଣି ସହସ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନ ବାଜେ । ଗ୍ରାମୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।

ଫୁକାଗ୍—ଦେ. ବଣ. (ହି. ଫୁକାଇନା; ସ. ପ୍ରଗୁର)—ପ୍ରଗୁରତ—
Phukārā Proclaimed; promulgated.
ଫୁକାରା ରେ ଜଗୋର ! ଫୁକାର ନୋହୁ ଜଗତେ ।
ଫୁକାରା କବସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋର ବଲ୍ଲୁ ଫ ଗୀତ ।
ଦେ ବ—ପ୍ରଗୁର—Proclamation; publication.

ଫୁକାରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ହି. ପୁକାରନା; ଉଲ. ସ. ଚଲ୍ଲାର; ପ୍ରଗୁର)—
Phukāribā ୧ । ଚଲ୍ଲାର କରିବା; ଘାଟ୍ଟ କର ଛାଡିବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର କରିବା—
ଫୁକର୍(ରେ)ଇବା, ଫୁକାର ଦେବା, ଫୁକୁର୍(ରେ)ଇବା, ଫୁଲାରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
1. To call aloud; to halloo ୨ । କହିବା—2. To speak out ୩ । ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା; ଗର୍ବ କରିବା—
ଫୁକାରା 3. To roar; to utter a loud sound.
ଫୁକାରନା ୪ । ପ୍ରକାଶ କରିବା—4. To publish.

ଫୁକିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗଛ ୪୫। ବେଳେ ଉଦ୍ଭବ ହେବା
Phukiā ପାଦାନ୍ତ୍ରିଆ ତାରା; ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ—
(ଫୁକଆତର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Morning star; the planet Venus rising in the early morning.
(ଯଥା—ଫୁକଆ ଉଠିଲେ କେଉଟୁଣୀମାନେ ଚୁଡ଼ାଲୁଟା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।)

ଫୁ(କୁ)କଣି—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁଗ୍ଧ) ବ—ଫୁଟଣି (ଦେଖ)
Phu(ku)kiāṇi Phuṭiāṇi (See)

ଫୁକୁର ଫୁକୁର—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ. (ସ. ଫକ୍ କାଙ୍କ୍ଷାୟାମ୍=ମନଗଢ଼; ଲଘୁଗଢ଼)—କୁଦକୁଦକା; ଛଦ୍ ପ୍ରାଣୀ
Phukur phukur (ଫୁକୁରୁ ଫୁକୁରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନାଚିବା ବା ଡେଇଁବା ପ୍ରକାରେ—
ଫୁକ୍; ଫୁକ୍‌ଫୁକ୍ In a frisking manner.
ଫୁଦୁକ ଫୁଦୁକ (ଯଥା—ପିଲ୍ଲଟି ଫୁକୁର ଫୁକୁର ଦୌଡ଼ି ନାଚୁଛି ।)
[ଦ୍ର—ଫକର ଫକର ଅପେକ୍ଷା ଫୁକୁର ଫୁକୁର ଛଦ୍‌ଭର ପ୍ରାଣୀ ସୂଚନା କରେ । ବଡ଼ ମନୁଷ୍ୟ ବା ପ୍ରାଣୀ (ଯଥା—ମାକଡ଼) ଫକର ଫକର ହୁଏ । ଶ୍ଲେଷ ପ୍ରାଣୀ (ଯଥା—ଶିଶୁ, ଛୁଆଛୁଆ) ଫୁକୁର ଫୁକୁର ହୁଏ । 'ଫୁକୁର ଫୁକୁର' ଶବ୍ଦ ପ୍ରସ୍ପୋଗଦ୍ୱାରା ନର୍ତ୍ତକର ଛଦ୍ର ଆକୃତି ଓ ନାଚବାର ସ୍ପିଡ୍‌ଟା ସୂଚିତ ହୁଏ ।]

ଫୁଙ୍କ(ଙ୍କା)—ଦେ.ବ. (ସ.ଫୁତ୍‌କାର)—ଦୁଇ ଓଠ ପବନ ବାହାର କରିବା
Phuṅka(ṅkā) ପ୍ରକ୍ରିୟା—1. The act of blowing wind through the lips.
ଫୁଁକ; ଫୁକୋ; ଫୁକା **ଫୁଁକନା**
(ଫୁଙ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବଣିଆମାନେ ନଳଦ୍ୱାରା ନିଆଁକୁ ପବନ ଯୋଗାଇବା—2. The act of blowing up a fre with a pipe.
୩ । ଦୋହନ କାଳରେ ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରସୂତା ଗାଈମାନଙ୍କ ଦୁଗ୍ଧାମିକୁ ନିବାରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସବରନ୍ଧ୍ରରେ ମୁହଁ ଦେଇ ଫେଙ୍କରେ ପବନ ପୂରାଇବା କ୍ରିୟା; ଗାଈ ଧଗ୍—
3. Phooka; the process of blowing through the female organ of a newly delivered cow.
୪ । କଞ୍ଚା କଦଳୀକୁ ଧୂଆଁଦ୍ୱାରା ଶୀଘ୍ର ପଗ୍‌ଇବା ସ୍ୱଭାବଶେଷ—
4. A process of ripening green plantains by blowing hot smoke into them.
[ଦ୍ର—କଞ୍ଚା ପାକଳ କଦଳୀକୁ କୁଣ୍ଡା ଆଦରେ ପୂର୍ତ୍ତି ଗୋଟେଏ ମାଠିଆ ବା ହାଣ୍ଡିରେ ବା ଗର୍ତ୍ତରେ ପୂରାଇ ଉହିଁରେ ଗୋଟେଏ ମାଡୁ ଛିଦ୍ର ରଖି ସେ କୁଣ୍ଡାରେ ନିଆଁ ଦେଇ ଫୁଙ୍କିବାକୁ ହୁଏ; ତାହା ଦ୍ୱାରେ କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଧୂଆଁ ବାଜ ଶୀଘ୍ର ପାଚିଯାଏ ।]

ଫୁଙ୍କ ନଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ଫୁତ୍‌କାର+ନଳ)—ବଣିଆମାନେ ସେଥିଁରେ
Phuṅka naḷa ନଳ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନିଆଁକୁ ଫୁଙ୍କନ୍ତି—
ଫୁକନଳ **ଫୁଁକନଳ** Goldsmith's blow-pipe.
(ଫୁଙ୍କନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁଙ୍କ ନଳି—ଦେ. ବ—ଫୁଙ୍କ ନଳ (ଦେଖ)
Phuṅka naḷi Phuṅka naḷi (See)
(ଫୁଙ୍କନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରାଦେ. (ପୁଗ୍ଧ) ବ—ଫୁଙ୍କନଳିଆ (ଦେଖ)
Phuṅkanaḷiā (See.

ଫୁଙ୍କ ନଳିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁଗ୍ଧ)ବ—ପୁଗ୍ଧଜାତୀୟ ଦ୍ୱାରାଙ୍ଗ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର
Phuṅkanaḷiā କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବଶିଷ୍ଟଜ୍ଞାପରଗୃପ୍ତକ
(ଫୁଙ୍କନଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଜ୍ଞାବଶେଷ—A distinctive title of certain high caste Brāhmaṇas of Puri district.

ଫୁଙ୍କ ବାଦ୍ୟ—ଦେ. ବ. (ସ. ଫୁତ୍‌କାର+ବାଦ୍ୟ)—କାହାଳୀ ଆଦ
Phuṅka bādya ସେଥିଁ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଫୁଙ୍କି ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ (ଜଗ-
ଫୁଁକବାଦ୍ୟ ବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ) (ଯଥା—ବଂଶୀ)—Musica instruments (such as trumpets) which ar blown by the mouth.

ଫୁଙ୍କା—ଦେ. ବ—ଫୁଙ୍କ (ଦେଖ)—Phuṅka (See)
Phuṅkā ବଣ—ମୁଖଦ୍ୱାରା ବାୟୁ ଉତ୍ପି କରାଯାଇଥିବା—
ଫୁକା; ଫୋକା **ଫୁଁକାହୁଆ** Blown with the mouth.

ଫୁଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଫୁତ୍‌କାର)—(ଫୁଙ୍କିବା କ୍ରିୟାର
Phuṅkā(ṅke)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ—The causative form of Phuṅkibā.)
ଫୁକାନ **ଫୁଁକବାନା**
ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଫୁଙ୍କିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—
To cause another to blow wind.

ଫୁଙ୍କା ଝଡ଼ା—ଦେ. ବ—ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଘାଆ କମ୍ବା ରୋଗକୁ
Phuṅkā jharḍā ଫୁଙ୍କିବା ଓ ରୁଗ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଉପରେ ହାତ
ଝାଡ଼ ଫୁକ ବୁଲାଇବା—To make one's palm pass
ଝାଡଫୁଁକ over an affected part and to blow wind over it by incanting mantras.

ଫୁଙ୍କାଣି—ଦେ. ବ—ଫୁଟଣି (ଦେଖ)—Phuṭiāṇi (See)
Phuṅkāṇi (ଫୁଙ୍କିଣି; ଫୁଙ୍କୁଣି —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁଙ୍କାଫୁଙ୍କି—ଦେ. ବ—୧ । ଫୁଙ୍କିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—1. The act of
Phuṅkāphuṅki blowing wind with the mouth.
ଫୁକାଫୁକି ୨ । ଝଡ଼ା ଫୁଙ୍କା; ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଘାଆ ଆଦକୁ ଫୁଙ୍କିବା—
ଫୁଁକାଫୁଁକି 2. The act of blowing wind with the mouth by reciting mantras.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଙ୍କା ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ—ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ମତରେ ପାଞ୍ଚ ମନ ପଚିଶ ପ୍ରକୃତି ଆଦ
Phuṅkā bandha ଯୁକ୍ତ ଶରୀର—The body with five minds and twenty five propensities according to the Brahmajñāna school.

ଫୁଙ୍କାବନ୍ଧ କଥା ସେ ପଢ଼ିଲୁ ମୋତେ—ପ୍ରାତୀ. ପଢ଼ତେ ଗୀତା ।

ଫୁଙ୍କିବା—ଦେ. କି. (ସ. ଫୁତ୍କାର)—୧ । ମୁହଁବାଟେ ପବନ ଛଡ଼ିବା;
Phuṅkibā ଫୁତ୍କାର କରିବା-1. To blow wind through the mouth-

ଫୁଙ୍କା, ଫୁଁକା ଫୁଁକନା; ଫୁଁକରନା
ଫୁଙ୍କାଯିବା, ଫୁଙ୍କାଇବା } କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ

ଫୁଙ୍କିଦେଲେ ଉଡ଼ିସିବା ପର ସଡ଼ ଅଛଇ
ଉନ୍ନ ଏ ଛୁଆ-କଦମ୍ବର୍ପ୍ପ. ଜଗୋପବନ୍ଧୁ. ଫ ଗୀତ

୨ । ମୁହଁ ବା ନଳ ଦ୍ୱାରା ପବନ ଛଡ଼ି ନିଆଁକୁ ସତେଜ କରାଇବା
2. To keep up a fire by constant blowing.

୩ । ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ ଘାଆ ବା ରୁକା ଉପରକୁ ମୁହଁ ଦ୍ୱାରା (ଫୁଙ୍କିଦେବା —ଅନ୍ୟରୂପ) ପବନ ଛଡ଼ିବା—
3. To blow wind over a sore or affected part of the body by reciting mantras.

ଗାଈର ବଅ କା ପିଇକୁ ଦୁଃଖ ହେଲେ ଫୁଙ୍କି ଉଡ଼ାଇ ଦଏ ।
ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।

୪ । (ନୂଆ ପ୍ରସବ କରିଥିବା ଗାଈଠାରୁ ଦୁଧ ଦୁହିଁବା ବେଳେ ସେଥର ସେ ଦୁଷ୍ଟାମି ନ କରିବ, ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଉଡ଼ମାନେ ତାହାର ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାରରେ ମୁହଁ ବା ବାଉଁଶ ନଳ ଦେଇ ତା ସେହ ଉଉରେ ଗୁଡ଼ାଏ ପବନ ପୂରାନ୍ତି; ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଫୁଙ୍କିବା କହନ୍ତି)—ଗାଈ ଧରିବା—
4. To blow wind into the belly of a newly calved cow, so that she will submit easily to being milked.

୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଧନକୁ ଅପବ୍ୟୟ କରିବା ବା ଉଡ଼ାଇ ଦେବା—
5. (figurative) To squander (money).

୬ । ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଅନ୍ୟର କାନରେ କୌଣସି କଥା କହିଦେବା-
6. To whisper a matter into another's ears.

୭ । (ଗୁରୁ) ଶିଷ୍ୟର କାନରେ ମନ୍ତ୍ର ଦେବା—
7. (the spiritual preceptor) To whisper esoteric formula into the ears of a disciple.

୮ । ଶଙ୍ଖ, ବଂଶୀ ଆଦ ବଜାଇବା—
8. To blow conches, flutes etc.

ପୂର୍ଣ ଅଭର ଥରେ ଫୁଙ୍କିଲ ମୁଁ ଶଙ୍ଖ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ ନଡାଇରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ

ଫୁଙ୍ଗଲା—ଦେ. ବଣ (ସ. ନଗ୍ନ)—୧ । (ପୁଂ) ଅନାବୃତ ଶରୀର—
Phuṅg-lā 1. With naked or uncovered body.

ଫଙ୍ଗା, ଫଙ୍ଗୁଲା } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ—2. Strewn here and there.

ନଙ୍ଗା, ଛାଁଟା ହୁଆ, ତିତରବିତର ୩ । (ପୁଂ) ଫାଙ୍ଗୁଲା (ଦେଖ)
(ଫୁଙ୍ଗୁଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Phāṅgulā (See)

ଫୁଙ୍ଗଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଛୋଟ ଗାତ—
Phuṅgal Small hole.

ଫୁଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବ (ସ. ନଗ୍ନ)—ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବା ଭିକ୍ଷୁ—
Phuṅgi ପୁଙ୍ଗୀ ଫୁଙ୍ଗି Buddhist monk.

ଫୁଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଂରାଜ ରୈଖିକ ପରମାଣବଦ୍ଧେଷ;
Phuṭ ଗଜର ଏକଦ୍ୱାଦଶାଂଶ; ୧୨ଇଞ୍ଚ; ପ୍ରାସ୍ ୧୭ ଅଙ୍ଗୁଳ
ଫୁଟ ଫୁଟ ପରମାଣ; ପ୍ରାସ୍ ଏକପାଦ ପରମାଣ—Foot (measure)

ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ— ଫୁଟ୍ ଫୁଟ୍ (ଦେଖ)
Phuṭ phuṭ (See)

ଫୁଟ୍‌କର—ଦେ. ବ. (ସ. ଛୁଟ) ୧ । ପୃଥକ୍—1. Separate.
Phuṭ-kar ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର—2. Small.
ଛୋଟ ୩ । ବାଜେ—3. Miscellaneous.
ଫୁଟକର ୪ । ଅଯୁଗ୍ମ (ସଂଖ୍ୟା)—4. Odd (number).

ଫୁଟ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ସ. ସ୍ଫୋଟକ; ଭୁଲ-ହୁଁ ଫୁଟ୍‌କା)-
Phuṭ-kā ଫକ୍‌ନା (ଦେଖ) Phuk-nā (See)

ଦେ. ବ.—ଫୋଟକା (ଦେଖ) Phoṭakā (See)

ଫୁଟ୍‌କୁଡ଼(ଡ଼ି)—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଝୁମ୍ପୁଡ଼ି ୧ (ଦେଖ)
Phuṭ-kuṛḍi(ṛi) Jhumpuṛḍi 1 (See)

ଫୁଟ୍‌ନୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—କୌଣସି ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖା ଯାଇ-
Phuṭ-noṭ ଥିବା ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୃଷ୍ଠା ତଳେ ଦିଆଯିବା ଟିପ୍ପଣୀ—
ଫୁଟନୋଟ ଫୁଟନୋଟ Foot-note

ଫୁଟ୍‌ପାଥ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)— ମନୁଷ୍ୟ ଚଲିବା ପାଇଁ ଅଉଟ୍ରେଡ ପଥ
Phuṭ-pāth ଫୁଟପାଥ ଫୁଟପାଥ Footpath.

ଫୁଟ୍‌ଫାଟ୍—ଦେ ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚସ୍ୱର କଥାବାର୍ତ୍ତା;
Phuṭ-phāṭ ଉଚ୍ଚାଟ୍ଟା—1. Whispering.

୨ । ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଚ୍ଚ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ଗୁପ୍ତ କଥାର ପ୍ରକଟନ—
3. A secret being divulged by being carried from ear to ear by whispers.

ଫୁଟ୍ ଫୁଟ୍—ଦେ ଅ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) —ଭାତ ଫୁଟିବାର ଶବ୍ଦ—
Phuṭ phuṭ The sound of rice while boiling.
ଫୁଟ ଫୁଟ୍, ଫୁଟ ଫାଟ ବ. (ସ. ଛୁଟ)—ଦେହରେ ବନ୍ଦୁ ବନ୍ଦୁ ହୋଇ
ଟମଟମା ଘେମ୍ପିର ଆଦ ବାହାର ଯିବା; ବର ବର ହୋଇ ଫଳିଯିବା—
ଫୁଟଫୁଟ The coming out of pimples on the body; tiny eruptions

ଫୁଟ୍‌ବଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରି
Phuṭ-bal ଖେଳାଯିବା ଯେଣ୍ଡୁ—1. Football.
ଫୁଟବଲ ୨ । ଗୋଡ଼ରେ ଯେଣ୍ଡୁ ବାଡ଼େଇ ଖେଳିବା ଖେଳ—
ଫୁଟବାଲ 2. The game of football.

ଫୁଟ—ସ. ବ—(ଛୁଟ୍ ଧାତୁ=ବିକସିତ ହେବା; ବ୍ୟକ୍ତ ହେବା; ଭେଦ
Phuṭa କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଭାବାତ୍ମକ)—୧ । ସାପର ଫଣା—
1. The expanded hood of a serpent.

୨ । ଝୋଟ—2. Drop

୩ । ଫୁଟ କାକୁଡ଼ି; ଲତାଫଳବିଶେଷ—
3. A cucurbitacious fruit;Cucumis Memordica.

୪ । ପ୍ରକାଶ—4. Exhibition.

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଧାତୁ ତରଳାଇବାକୁ ହୁଏ—5. A menstruum; a solvent; flux.

ବ୍ୟ—୧ । ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ—1. Pierced.

୨ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ—2. Opened; expanded.

ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ଫୁଟ)—ସାଜକୋଷ; ପଣସ, ଛନ୍ଦୁଲ, ଲେମ୍ବୁ କୋୟା ଆଦ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସାଜପୂର୍ଣ୍ଣ ଖୋସା—A seed-vessel of the କୋଷା jack, lemon, tamarind and such other fruits.

ଦେ. ବ୍ୟ—(ସ. ସ୍ଫୁଟ)—ଗାଡ଼ରେ ବା ବଗିରେ ଲଗିବା ଫୁଟ ଫୁଟ ଏକୁଟିଆ(ଘୋଡ଼ା)—Single (Carriage-horse).

ଫୁଟ(ଟ୍ଟ)ଣ - ଦେ. ବ—ଫୁଟା (ଦେଖ)

Phuṭaṇa Phuṭā. (See)

ଫୁ(ଟ୍ଟ)ଣା—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ଫୋରଣ; ସ୍ଫୁଟନ)—୧ । ତରକାସ୍ତ ଆଦକୁ ଘିଅ Phuṭa(ṭu)ṇā ବା ତେଲରେ ବଘାରବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମସଲା; ଫୋଡ଼ନ ଦାଣ୍ଡିଫୁଟା—1. Condiment used to savour ଛୌଁକନେକା ମସାଲା curry etc with ghee or oil.

ଫୁଟନ ୨ । ଭାତ ଆଦ ପାଇଁ ପାଣିଫୁଟିବା— ଫୁଟନା 2. The boiling of rice in water.

ଫୁଟନ୍ତ(ନ୍ତା)—ଦେ. ବ୍ୟ—(ସ. ସ୍ଫୁଟତ୍)—୧ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ; ଫୁଟିଥିବା; Phuṭanta(ntā) ବିକସିତ— 1. Full blown.

(ଫୁଟନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁଟିନ୍ତ ଜଳ ଅର୍ଦ୍ଧ ଫୁଟନ୍ତ ପାଣିରେ ଚଣ୍ଡି ମଣ୍ଡି

ଖିଲାହୁଆ ପଦ୍ମର ପାଖୁଡ଼ା ଫୋଟିବା ବେଳେ ଖଣ୍ଡି । କୃଷ୍ଣଦ. ମଦାଲସଚ. ଜଣ୍ଡି ।

୨ । ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ଫୁଟୁଥିବା—2. Boiling on fire.

ଫୁଟା—ଦେ. ବ—(ସ. ସ୍ଫୁଟ୍, ଧାତୁ)—୧ । ଭାତ ଫୁଟିବା— Phuṭā ଫୁଟା, ଫୁଟୋ ଫୁଟନା Boiling of rice.

ଛୌକନେକା ମସାଲା ୨ । ଦାଣ୍ଡି ଫୁଟା; ତରକାସ୍ତ ବଘାରବା ମସଲା; ଫୁଟଣା—2. Spices used in frying or flavouring curry.

ଭୁର, ସୁରାଖ ୩ । ଛିଦ୍ର; କଣା—3. Hole.

ଫୁଟନା ୪ । ଫୁଲ ଫୁଟିବା – 4. The blowing of blossoms into flowers.

ଫୁଟନ୍ତ ବ୍ୟ—୧ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇଥିବା; ବିକସିତ (ଫୁଲ)— ଖୋଲାହୁଆ, ଫୁଟାହୁଆ 1. Expanded; full-blown, (flower).

ଜଳଖାଇମାନଙ୍କେ ଫୁଟା ପଦ୍ମ ଗନ୍ଧ

ଲେରେ ଭୃଙ୍ଗେ ସେଠାକୁ ଧାନ୍ତ ହୋଇ ଅନ୍ଧ । କୃଷ୍ଣଦ. ମଦାଲସଚ. ୨୦ ।

(ଫୁଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଫୁଟି ଯାଇଥିବା; ଛିଦ୍ର ହୋଇଥିବା; କଣା ହୋଇ ଫୁଟା ଫୁଟାହୁଆ ଥିବା—2. Having a hole.

ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ସ୍ଫୁଟ୍, ଧାତୁ)—(ଫୁଟିବା କ୍ରିୟାର Phuṭā(ṭe)ibā ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form of ଫୁଟାନ, ଫୋଟାନ ଫୁଟାନା, ଫୁଟବାନା Phuṭibā).

୧ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ କରାଇବା—

1. To cause to expand.

ଫୁଟାଏ ହୃତ୍ପଦ୍ମଣୀ କମଳ । ମଧୁସୂଦନ. ଉତ୍ତମାଳା ।

୨ । ବିଦ୍ଧ କରିବା—2. To pierce through.

ବାଣରେ ଫୁଟାଇଲେ ଭାଙ୍କର ଦେହଟି । କୃଷ୍ଣଦ. ମଦାଲସଚ. ଖଣ୍ଡି ।

ଫୋଟାନ ୩ । ଛିଦ୍ର କରିବା—3. To make a hole.

ଫୋଡନା ୪ । ଗୋଡ଼ ବା ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିର ଗଣ୍ଠିମାନଙ୍କୁ ମୋଡ଼ିବା ଫୁଟାନା ଦ୍ୱାରା ଟକ୍ ଟାକ୍ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଇବା—4. To crack the finger joints.

ଉବାଲନା, ୫ । ଭାତ ଆଦକୁ ପାଣିରେ ସିଦ୍ଧ କରିବା, ଜଳକୁ ଫୁଟାନା ଜଆଁରେ ବସାଇ ତାହା ଫୁଟନ୍ତା ପରି କରିବା—5. To cause (water) to boil.

୬ । (ଶୋଭା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ) ପ୍ରକାଶିତ କରାଇବା—

6. To bring out (the beauty of a thing); to manifest.

୭ । ବନ୍ଧୁକ ଆଦ ଫାୟର୍ କରିବା—

ଫୋଡନା 7. To fire a gun.

ଫୋଡ଼ନ ଦେଓୟା ୮ । ତରକାସ୍ତ ଆଦକୁ ଦାଣ୍ଡିମସଲା ଦେଇ ବଘାରିବା; ଛୌଁକନା ଛୁଙ୍କ ଦେବା—To flavour curry by frying it in oil with spices.

୯ । ବୁଝାଇବା—9. To explain.

୧୦ । ବିସ୍ତାରିତ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—

10. To dilate; to describe in detail.

ଲଭା ପୁଷ୍ପର ବହୁଳେ ବର୍ଣ୍ଣିବ କଥା । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।

ଫୁଟାଣ—ଦେ. ବ—ଫୁଟଣା (ଦେଖ)

Phuṭāṇa Phuṭaṇā (See)

ଫୁଟା ଲୁଗା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଚୁଲ; ବଧବାମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଧଡ଼ Phuṭā lugā ନ ଥିବା ଲୁଗା—A cloth without coloured hems worn by widows.

ଫୁଟି—ଦେ ବ. (ସ. ସ୍ଫୁଟ; ସ୍ଫୁଟିତ)—୧ । ପ୍ରକାଶ—

Phuṭi 1. Exhibition; manifestation.

ଫୁଟି ଫୁଟ ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର କାକୁଡ଼ି; ଚର୍ଭଟୀ; ଚର୍ଭଟିକା—

2. Cucumber; Cucumis Memordica.

ବ୍ୟ—୧ । ସ୍ଫୁଟ; ପ୍ରକାଶିତ—1. Manifested; patent.

୨ । ଖ୍ୟାତ; ପ୍ରକଟିତ—2. Divulged; published.

୩ । କ୍ଲାନ୍ତ; ଶ୍ରାନ୍ତ—3. Tired; fatigued.

ଅନେକ କାଳ ଗର୍ଭେ ଭ୍ରମି

ଫୁଟି ହୋଇଲୁ ପଥଶ୍ରମୀ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

ଫୁଟିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ. (ସଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—

Phuṭiā ଏତେ ଫୁଟ ପରିମିତ—Measuring so many ଫୁଟିୟା ଫୁଟିୟା feet.

(ଯଥା—* ଫୁଟିଆ ଆଲମାରି ।)

ଫୁଟିଆଣି—ଦେ. ବ—ଭାତ ଫୁଟିବା ସମୟରେ ହାଣ୍ଡିରୁ ବାହାର କରା Phuṭiāṇi ଆଣିବା ଗରମପାଣି—Boiling water brought ଫୁଟିନ୍ତ ଜଳ out from the pot in which rice is being boiled. ଅଦହନ

ଫୁଟି ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ସ୍ଫୁଟିତ)—୧ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା—

Phuṭi uṭhibā 1. To be full blown.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଟେ ଉଠା' ଡିକା ବାଇ ବଲେ ଫୁଟ ହତେ ଛରୁ, ମୋର ସବ ଜାର ପାଇ ।
ଖୋଲଜାନା ନଦଦଗୋର. ନର୍ଇଦ୍ଗଣୀ ।

୬ । ବିକସିତ ହେବା; ପ୍ରକାଶିତ ହେବା; ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ଦେଖାଯିବା-
2 To be manifest; to be seen clearly.

ଫୁଟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ନୂଆ ଧାନ ସିଝାଇବା—
Phuṭi karibā To boil newly harvested paddy in the month of Mārgaśira.

ଫୁଟିକା—ଦେ. ବ—ଆଣ୍ଠୁ ରୁ ବଲାଗଣ୍ଠି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଡ଼ର ଅଂଶ—
Phuṭikā ଜ୍ୟା The calf of the leg.
ଉଣ୍ଟୁ ଥଣ୍ଟୁ ପହଯନ୍ତେ,
ଫୁଟିକା ବଡାଇ ଯୁଗତେ । ଗ୍ରାଗୀ. ପୂର୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଚଦ୍ରୋଦସ୍ୟ ।

ଫୁଟିଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ନଦୀ ବା ହ୍ରଦ ନକଟରେ ହେବା ବୃକ୍ଷବିଶେଷ —Harpullia Imbricata (tree).

ଫୁଟି କାକୁଡ଼ି—ଦେ. ବ.— ଫୁଟି (ଦେଖ)—Phuṭi 2. (See)
Phuṭi kākurḍi

ଫୁଟିକିଆ—ଦେ. ବଣ—ଏକ ଫୁଟ ପରମିତ ଲମ୍ବ—
Phuṭikiā Measuring a foot.
(ଫୁଟକିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁଟିଗୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଝୁମ୍ପୁଡ଼ି ୧ (ଦେଖ)
Phuṭigurḍi Jhumpurḍi 1 (See)

ଫୁଟିଫୁଟିକା—ଦେ. ବ. (ସ. କ୍ରିୟା) —ଫୁଟୁଫୁଟୁକା (ଦେଖ)
Phuṭiphuṭikā Phuṭuphuṭukā (See)

ଫୁଟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଷ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ=ବକସନ; ବେଦନ କମ୍ବା ଝିଟ
Phuṭibā ଧାତୁ)—୧ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା—
ଫୁଟା, ଫୋଟା 1. To be full blown.
ଫୁଟନା, ଖୋଲନା (ଯଥା—ଫୁଲ ଫୁଟିବା ।)

୨ । ଭୁକିବା; ଫୋଡ଼ି ହେବା; (ମୁନିଆ ପଦାର୍ଥ) ବିନ୍ଧ ହେବା—
ଚୁଭନା, ଗଡନା 2. To prick.
(ଯଥା—ମୋ ଗୋଡ଼ରେ ଗୋଟେ କଣ୍ଟା ଫୁଟିଗଲା ।)

୩ । ଏକ ପାଖରୁ ଅନ୍ୟ ପାଖକୁ ଭେଦ କରିବା; ବିନ୍ଧ
ଫୋଡକର ନିକଲନା କରିବା—3. To pierce through.
(ଯଥା— ଗୋଟିଏ ଶର ତାଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥଲକୁ ଫୁଟିଲା ।)

ଫୁଟଜାନା ୪ । କଣା ହେବା; ଛିଦ୍ର ହେବା; ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ହେବା—
4. To eat holes; to have holes.
(ଯଥା—ଜଅଁରେ ବସାଇବା ମାତ୍ରକେ ଦାଣ୍ଡିଟା ଫୁଟିଗଲା ।)

ଫୁଟପଡନା ୫ । (ସୌନର୍ଯ୍ୟ) ବିକସିତ ହେବା; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଦେଖାଯିବା—
5. To be manifest; to be seen clearly.
ସମାଟମେ ଏବେ ଗଣ୍ଡେ ସୁନ୍ଦର ଫୁଟିଲ ଲକ ଭିଜୁର—
ବଳାକାଥ. ପାଦ୍ଦଗ ।

ଫୁଟନା ୬ । ଗରମ ପାଣି ଅନ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ବୁଦ୍‌ବୁଦଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଟକମକ ଶବ୍ଦ କରିବା—6. To boil; to bubble.
(ଯଥା—ଗୁଡ ଫୁଟୁଅଛି ଟକର ମକର ।)

ଫୁଟନା ୭ । (ବାଣ, ଫୋଟକା ଆଦ) ହଠା ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଫଏରୁ ହେବା—7. To be fired; to explode with a sound.
(ଯଥା— ବନ୍ଧୁକ ବା ତୋପ ଫୁଟିବା ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତେ ଉଠିବସିଲେ ।)

ଫୁଟନା ୮ । (ଚକ୍ଷୁ) ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିହୀନ ହେବା; ନଷ୍ଟ ହେବା—
8. (the eye) To be blind; to be lost.
(ଯଥା—ବସନ୍ତରେ ତା ଆଖି ଫୁଟିଗଲା ।)

୯ । (ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ଛୋଟ ମାଛ) ଜଳର ଉପରଭାଗକୁ ଡେଇଁବା—9. (a large number of small fishes) To spring up from water in large numbers.

ଋତୁମତୀ ହୋନା ୧୦ । (ଅଶ୍ଳୀଲ) (ବାଳିକା) ପ୍ରଥମେ ଋତୁମତୀ ହେବା—
10. (a girl) To have the menses for the first time; to attain puberty.

ଲୌଟନା ୧୧ । (କଉଡ଼ି ଖେଳରେ କମ ବା ବେଶି ଦାନ ପଡ଼ିବାଦ୍ୱାରା ଖେଳାଳର ସାର) ପାଚ ନ ପାର ପୁଣି ଲେଉଟିବା; କଉଡ଼ି ହେବା—11. (the cowrie of a player) To be obliged to start its movements anew from the beginning owing to a throw resulting in a higher figure than the required one.

ଫୁଟନା ୧୨ । ଧାନକୁ ଭାଜିଲେ ଧାନ ଉପରର ଖୋସା ବାଷ୍ପୀ ହୋଇ ଭିତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଖଇ ଶବ୍ଦ କରି ଡେଇଁ ଡେଇଁ ବାହାର ପଡ଼ିବା—12. To burst (said of paddy and other chaffed grains while being fried).
(ଯଥା—ରଙ୍ଗିଆଣ୍ଡଇ ଧାନ ଭଲ ଖଇ ଫୁଟେ ।)

ଗଡଗଡନା ୧୩ । ଟକ ଟକ ଶବ୍ଦ କରିବା—13. To make a bubbling sound; to make a cracking sound.
(ଯଥା—ଗୁଡ଼ଖାକ ତା ପେଟ ଫୁଟୁଛି ।)

୧୪ । ପ୍ରକଟିତ ହେବା—
14. To be published or divulged.
ଫୁଟ ବାହାରୁଛ ରୁକ ଘାର୍ଘ ନଶ୍ୱାସ—ବ୍ରଥାନାଥ. ନଦଦେଶ୍ୱର ।

୧୫ । ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—
15. To come out or appear beautifully.
(ଯଥା—ଏ ଚତ୍ରରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରୂପଟି ଫୁଟିଛି ।)

ଫୁଟନା ୧୬ । ଛିଦ୍ରମୟ ବା ବ୍ରଣମୟ ହେବା—
16. To be full of holes or sores.
(ଯଥା—କୁଷ୍ଠ ରୋଗରେ ତା ସବାଙ୍ଗ ଫୁଟିଗଲାଣି ।)

ଥକନା ୧୭ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା; କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା; ଥକିଯିବା—
17. To be over-tired.
ଜଳପି ଜଳପି ମୋତେ ଫୁଟିଲେଣି ଥକ—ବଦସୂର୍ଯ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ଫୁଟନା ୧୮ । ଆବରଣ ମଧ୍ୟରୁ ପିଣ୍ଡି ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼ିବା—
18. To burst.
(ଯଥା—କଥାବକଡ଼ା ଫୁଟିଗଲାଣି ।)

୧୯ । ଜାତ ହେବା; ଜନ୍ମ ହେବା—19. To be born.
ଯାକର ଯୋନରେ ଉମନ୍ତ, ସବଂଶ ଫୁଟିଣ ମରନ୍ତ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୦ । ପୀଡ଼ା କରିବା; ପୀଡ଼ାଯୁକ୍ତ ହେବା—20. To become painfull; to ache; to smart.
ତେ ହୋଲେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଫୁଟିବ ସିନା—ପାନକୃଷ୍ଣ. ଉତ୍ତରଖୋଳ ।

୨୧ । ବିଦ୍ଧ ହେବା—21. To be pierced through.
(ଯଥା—କାଣ୍ଡରେ ତା ଗୁଡ଼ ଫୁଟିଗଲା)

ଫୁଟୀ—ଦେ. ବି. (ସ. ସ୍ଫୁଟୀ; ପର୍କଟୀ)—କାକୁଡ଼ି ଜାତୀୟ ଲତାଫଳ-
Phuṭī ବିଶେଷ; ପର୍କଟୀ; ଚର୍ମଟୀ—A cucurbitaceous fruit;
ଫୁଟି ଫୁଟ, ଫୁଟ, ଫୁଟି Cucumis Memordica.
(ଫୁଟୀକାକୁଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହା ଦେଖିବାକୁ କାକୁଡ଼ି ପରି, ତନୁ ବେଶି ଲମ୍ବା, ମୋଟ ଓ ଚିକଣ; ପାଚିଲେ ଦଲଦଆ ହୋଇ ଫାଟିଯାଏ ।]

ଫୁଟୁକା—ଦେ. ବି—ଫୋଟକା (ଦେଖ)
Phuṭukā Phoṭakā (See)

ଫୁଟୁକି—ଦେ. ବି. (ସ. ସ୍ଫୋଟ; ସ୍ଫେଟକା)—୧ । ଆଙ୍ଗୁଠି ଫୁଟାଇବା
Phuṭuki ଶବ୍ଦ—1. Snapping of the fingers; crack-
ଟୁସ୍‌କି, ଟୋସ୍‌କା ing sound with the fingers; fillip.
ଚୁଟକୀ, ଥାପୀ ୨ । କରତଳକୁ ପାଚ୍ଚି ପରି କରି ଦେହର ମାଂସଳ ଅଂଶରେ ବାଡ଼େଇବାର ଶବ୍ଦ—2. Sound produced by striking the palm of the hand (made into a cup) on a fleshy part of the body; patting.
[ଦ୍ର—ଗୋଡ଼କୁ ବା ଦେହକୁ ଘଷିବା ସମୟରେ ଘଷିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଘଷାଇ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦେହରେ କରତଳଦ୍ୱାରା ଫୁଟିକ ମାରେ ଓ ମାଲମାନେ ଲଢ଼ିବା ବା କସରତ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଜଜ ଜଜ ଦେହରେ ଫୁଟିକ ମାର ହୁଅନ୍ତି ।]

ଫୁଟୁକି ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାତର ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଠିକ
Phuṭuki phuṭā(ṭe)ibā ଫୁଟାଇବା—1. To make
ଟୁସକୀ ମାରା a cracking sound with two fingers.
चुटकी बजाना,, थापी मारना ମୁହୁର୍ମୁହୁ ମାର ହାଇ ଫୁଟିକ ଫୁଟାଇ ।
(ଫୁଟିକ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାରମାର. ମଡାଯାଏ ।
[ଦ୍ର—ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳି ଓ ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗୁଳି ସଯୋଗରେ ଫୁଟିକ ଜାତ ହୁଏ; ତନୁ ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗୁଳିର କରତଳର ମୂଳଦେଶରେ ଆଘାତ ଯୋଗେ ଏ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ।]

୨ । କରତଳକୁ ପାତ୍ରାକୃତି କରି ଶବ୍ଦରେ ଆଘାତ କରିବା—
2. To pat on the body with the palm (by making it like a cup).

ଫୁଟିକ ମାରିଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଗୁଣି
Phuṭuki māri debā ନ ଶୁଣିଲା ପରି କରି ବେଖାତର କରିବା—
चुटकीमें उडादेना (figurative) To disregard.
[ଫୁଟିକରେ ଉଡ଼ାଇ(ଡେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଫୁଟୁକୁରିଆ—ଦେ. ବିଣ.—(ସ. ଫୁଟ)—କ୍ଷୁଦ୍ର; କ୍ଷୁଦ୍ର—
Phuṭukuriā ଛୋଟ **ଫୁଟକର** Small; petty.
(ଫୁଟୁକୁରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁଟୁ ଫୁଟୁକା—ଦେ. ବି.—(ସ. କଟଫଳ)—୧ । ବନ୍ୟ ପ୍ରଜାତି ଲତା ବିଶେଷ—1. The Staff tree;
Phuṭu phuṭukā Cardiospermum Halicacabum.
ଫୁଟି ଫୁଟିକା
ଫୁଟି ଫୁଟିକିଆ
ଫୁଟି ଫୁଟିକା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଫୁଟି ଫୁଟିକିଆ
ଫୁଟିଫୁଟି ଲତା
[ଦ୍ର—ଏହା ବର ବଲରେ ଜନ୍ମେ; ପତ୍ର ନିପର୍ଣ୍ଣ, ଫଳ ଛୋଟ ଫାଳିଆ । ଫଳକୁ ହାତରେ ଚିପି ଦେଲେ ଫୁଟେ ।]
ସ.—ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ, କଟଫଳୀ, ଜ୍ୟୋତିଷ୍କା, ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତପତ୍ରା, ପର୍ଣ୍ଣସ୍ୟା, ଲତା, କୁକୁନ୍ଦନୀ
ଲତାଫଟକୀ, ନୟାଫଟକୀ
मालकङ्गिनी काङ्गोनी
ତେ. କାଙ୍ଗୋନା, ଉଭୁଲୁ
ଗୁ. ମାଲକାଙ୍କଣ
ମ. କାଙ୍ଗୋନା

୨ । ଅମର ଘୋଇ—
2. A wild plant (the buds of which make a bursting sound.
[ଦ୍ର—ଏଥିର କଢ଼କୁ ଚିପି ଦେଲେ ଫଟ ଫଟ ହୋଇ ଫୁଟେ । ଏଥିର ପତ୍ର ମୋଟା । ପତ୍ରର ଦାଢ଼ କଟା-କଟା । ପରୁରୁ ଗଛ ଜାତ ହୁଏ ।]

ଦେ. ବିଣ.—୧ । ବରବର ହୋଇ ଦେହରେ ଫଳ ଯାଇଥିବା—
1. Appearing or coming out on the body like small eruptions or pimples
୨ । ଗୁଡ଼ଗୁଡ଼ିଆ; ବହୁ ବନ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Spotted.

ଫୁଟୁ(ସୁ)ରୁ ଫୁଟୁ(ସୁ)ରୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଗୋପନରେ ଧୀରେ ଧୀରେ
Phuṭu(su)ru phuṭu(su)ru hebā କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା—
ଫୁସୁର ଫୁସୁର ହୋନା To talk silently and in whispers.
ଦାଁରେ ଶ୍ୱାମାନେ ଭିତରେ ଭିତରେ କଥା ଅଡ଼ ଗେଲ୍ଲି କଥା ଫୁସୁର ଫୁସୁର ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମଲାକୁମାସ· ନଅରୁଣ୍ଡୀ ।

ଫୁଡ଼୍ ଫୁଡ଼୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଫଡ଼ ଫଡ଼ ଠାରୁ ଅନୁରୂପ ଶବ୍ଦ
Phurd phurd Light cracking sound.
(ଫୁଡ଼୍ ଫୁଡ଼୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ତା ପିଠି ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ ହେଉଅଛି ।)
ଫୁଡ଼ ଫୁଡ଼, ଫୁଡୁତ ଫୁଡୁତ ଫୁଡଫୁଡ

ଫୁତ୍—ସ. ଅ.—(ଖୁର ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୱପ୍, ଜଘାଡନ)—୧ । ଧିକ୍କାର;
Phut ତୁଚ୍ଛ ଭାବଜ—1. Expression of contempt;
(ଫୁତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) hooting.
୨ । ମୁଖରେ ଫୁତ୍କିବା ଶବ୍ଦ—
2. Hissing or blowing sound with the mouth.

ଫୁପ୍‌ଫୁସ—ସ. ବି.—ଫୁସ୍ ଫୁସ୍; ହୃଦସ୍ଥସ୍ଥ ଶ୍ୱାସ ନଳୀ—
Phup-phusa Lungs.

ଫୁ(ଫୂ)ତ୍‌କର —ସ.ବି.—(ଫତ୍=ଶବ୍ଦାନୁକରଣ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)
Phu(phū)t kara ଅଗ୍ନି; ନଆଁ—Fire.
[ଫୁ(ଫୂ)ତ୍‌କର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଫୁ(ଫୂ)ତ୍‌କାର—ସ. ବି. (ଫୁତ୍+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ ।ଫୁତ୍କିବା—
Phu(phū)t-kāra 1. Blowing of air through the mouth.
ଫୁ(ଫୂ)ତ୍‌କୁତ୍ତ
ଫୁ(ଫୂ)ତ୍‌କାର
ଫୁ(ଫୂ)ତ୍ତୁତ } ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ଫୁଁ ଫୁଁ ଶବ୍ଦ; ଫୁତ୍କାର; ଫଁ ଫଁ ଶବ୍ଦ—2. Hissing sound.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ଧିକ୍କାର; ଘୃଣା ପ୍ରଦର୍ଶନ—3. Arrogance; showing contempt or disdain.

ଫୁତ୍କାରଣୀ—ଦେ. ବିଣ.—ଫୁତ୍କାରଯୁକ୍ତ—
Phutkāriṇī Having a blowing or hissing sound.
ହର ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ଉତ୍ତ ମନ ବଦ୍ଧ ବଦ୍ଧରେ ବଣ ଫୁତ୍କାରଣୀ ।
ଅରମନ୍ଦ. ବଦରଥ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

ଫୁତ୍ତଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ.—ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର—
Phut-ṭi Very small.
(ଯଥା—ଫୁତ୍ତଲ କେଗ୍ଣି ।)

ଫୁନିବା—ଗ୍ରାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) କ୍ରି.—ପାକୁଡ଼ିବା—
Phunibā To winnow.

ଫୁପା(ପ୍ପା, ଫା)—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ. (ହି. ଫ. ପଫୁ=ଧାତ୍ରୀ) —(ମୁସଲମାନ)
Phupā (ppā; phā) ଖୁଷା ପିଉସା—Father's sister's husband.
ପୀସେ ମଶାୟ **ଫୁପା** (ପୁପୀ [ଶ୍ରୀ]ଫୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଫୁପି(ଫି)—ଦେ. ବି.—୧ । ମୁଣ୍ଡର ରୁଘୀ ରୋଗ—
Phupi(phi) 1. A skin disease in the scalp.
୨ । ଫଙ୍ଗି; ଛତ୍ତଆ—2. Mildew; mold.
୩ । କାଠରେ ପୋକ ବନ୍ଧବା ଯୋଗୁଁ ବାହାରିବା ଘାଂଶୁ—
3. Dust from moth-eaten wood.
ବିଣ.—ଖଉଗ୍; କାଟଦଗ୍ଧ—Moth-eaten.

ଫୁପି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଫିଙ୍ଗି ମାରିବା; ଛତ୍ତଆ ମାରିବା—
Phupi māribā To be mildewed.

ଫୁପୁ ଫୁ)—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଖୁଡ଼ୁତା ଦେଉଡ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ—
Phupu(phu) Cousin.

ଫୁଫ୍(ଫ୍)ସ ଦେ. ବି.—ଫୁସ୍‌ଫୁସ (ଦେଖ)
Phuph(phu)sa Phus-phusa (See)

ଫୁଫ୍‌ଲା—ଗ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. ପୁଂ.—ପାକୁଆ—
Phuph-lā (ଫଫୁଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Toothless.

ଫୁ ଫୁ—ଦେ. ବି.—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ସର୍ପମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦ—
Phu phu 1. The hissing of serpents
ଫୋଁସ ଫୋଁସ **ଫୁସ୍‌ଫୁସ** ସର୍ପ ଆଦ୍ଦ ପୂତ୍କାର,
ଅନଳ ପ୍ରସ୍ୱ ବଷ୍ଟ ଧର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।
ଫୁଫୁ **ଧାଈ** ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ଫ. ପଫୁ=ଧାତ୍ରୀ)—ଧାଈ—2. Nurse.

ଫୁଫୁକାର—ଦେ (ଫ ପୁତ୍କାର)—ବି.—ଫୁଁ ଫୁଁ ଶବ୍ଦ—
Phuphukāra Hissing sound.
ଫୋଁସ, ଫୋଁସ **ଫୁକ୍‌କାର, ଫୁସକାର**
(ଫୁତ୍କୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏଡ଼ୁ ଅଛ ଚଳ ଧାର ରୁଧର
(ଫୁତ୍କାରିବା—କ୍ରି) ଫୁତ୍କାର କର ବଦ୍ଧନ୍ତୁ ଶତ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ଚତ୍ରଚୂଡାମଣି ।

ଫୁର୍— ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ.—୧ । ଫୁରୁ ଫୁରୁ (ଦେଖ)
Phur 1. Phuru phuru See)
୨ । ଫୁରୁର୍ (ଦେଖ —?. Phurr (See)

ଫୁରୁ ଫୁରିଆ—ଦେ. ବି.—ଘାସ ପରି ବୋରହାଇଁ ଉପରେ ମାଡ଼ିବା ଦଲ.
Phur phuriā ବିଶେଷ —A kind of water-weed
(ଫୁରୁଫୁରୁ, ଫୁରୁଫୁରିଆ ଅନ୍ୟରୂପ) growing on other weeds.

[ଦ୍ର—ଏବାର ସଣ୍ଢା ପିଆଜ ସଣ୍ଢା ପତ୍ର; ଉଇରେ ଫୁଟାପୁ ୧୪ ଦାତ ବା ୨ ଦାତ ବଢ଼େ । ସଣ୍ଢା ମଝିରେ ଫୁଲ ଥାଏ । ଫୁଲକୁ ଫୁଟାଇ ସଣ୍ଢା ବାହାରେ । ଫୁଲ ମୂଳରୁ ଗୁଣ୍ଡର କଡ଼କୁ ୪।୫ଟା ବିଣ ବାହାରେ ଫଇଟା ପେଣ୍ଡୁ ଭଳ ।]

ଫୁରୁର୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ.—ଶ୍ଳେଷ ଉଡ଼େଇ ଉଡ଼ି ଯିବାର ଶବ୍ଦ
Phur-r The fluttering sound produced by a small bird flying.
ଫର **ଫୁରର**

ଫୁରୁଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା)—ବି.—ଛଚଡା—
Phur-lā Snakegourd.

ଫୁରସ(ସେ)ତ—ବୈଦେ. ବି. (ଆ)—ଅବକାଶ—
Phur-sa(se)ta Leisure.
ଫୁରସତ **ଫୁରସତ**

ଫୁରଣ—ଦେ. ବି.—(ସ. ସ୍ଫୁରଣ)—୧ । ଚକ୍ଷୁ ଆଦର ସ୍ପନ୍ଦନ, ଆଙ୍ଗି ବା
Phuraṇa ବାହୁ ଆଦର ଡେଇଁବା—1. Throbbing or tingling of the eyelids or skin.
ଫୁରା ୨ । ପାସ୍ତି—2. Grandeour.
ଫଡକନା ୩ । ପ୍ରକାଶ—3. Manifestation.

ଫୁରସ—ଦେ. ବି.—୧ । ଫାରସା କୋଳ (ଦେଖ)
Phurasa 1. Phārasākoḷi (See)
ଫୁରୁସ ୨ । ଉଦ୍ୟାନଜାତ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
ଫୁରସ 2. Lagerstraemia Indica.
(ଯଥା—ଏଥିର ଫୁଲ ବଡ଼, ନାଲି, ସାଧା ବା ଚାମ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣ । ଫୁଲ ଷଟ୍‌ଦଳ କୁଞ୍ଚିତ ଧାର, କେଶର ଅନେକ—ଯୋଗେଶ୍ୱରଦତ୍ତ ।)

ଫୁରସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଫୁରସିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Phurasā(se)ibā 1. The causative form of phurasibā.
ଭିଜିୟେ ଖୁଁଡ଼ା କରା **ଭିଗାକର ଚୂର କରନା**
୨ । ଜଳ, ବାୟୁ ବା ଅଗ୍ନି ସାହାଯ୍ୟରେ ଚୂନ (ଫରୁସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ଅଫସର ସଦ୍ଭତ ପୃଥକ କରିବା-
2. To slake (lime).

ଫୁରୁସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଗୋଟା ବାନ୍ଧିଥିବା ଚୂନ, ପଥର ବା ସିପ ବାୟୁ-
Phurasibā ଗ୍ରସ୍ତ ବରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେବା—To become ଗୁଁଡ଼ା ହଓୟା **ଚୂର ହୋନା** slaked (said of lime).
(ଫରୁସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁରି—ଦେ. ବି.—ଶୀତ ଦିନରେ ନଆଁ ଜାଳ ପୋଇଁବା ପାଇଁ ସଗୃହୀତ
Phuri ଶ୍ଳେଷ ଶ୍ଳେଷ କାଠିର ସମ୍ଭାର—Small light firewood collected during winter for lighting a fire to warm one's body with.

ଫୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ସ୍ଫୁର ଧାତୁ; ପ୍ରା. ଫୁର ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ପନ୍ଦିତ
Phuribā ସ୍ପନ୍ଦନ ହେବା; ଡେଇଁବା, କମ୍ପିବା—1. To tingle; ଝୁରା **ଫଡକନା** to shake; to throb; to vibrate.
(ଯଥା— ମୋ ବାଁ ଆଙ୍ଗି ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଫୁରୁଛି ।)
୨ । ସ୍ପୁରିବା; ସ୍ପୁର୍ତ୍ତି ହେବା; ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—
2. To find expression; to find utterance; to be given vent to.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚନ୍ଦନ ଭାଂ ତେଲେ ଫୁରେ ଶଙ୍ଖ ଧ୍ୱନି ।
ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରଭାତ. ଶବ୍ଦାବଳୀ ।

ଫୁରୁକୁଟିଆ—ଦେ. ବି.—ମୁର୍ଦ୍ଦାର, ଚର୍ବି, ଚର୍ମ, କେଶ ଆଦ ପୋଡ଼ିବା ଦ୍ୱାରା Phurukuṭiā ଜାତ (ଗନ୍ଧ)—Having the smell of ମଡ଼ାପୋଡ଼ା **चिराद्, चिराइन** burnt fat, skin, hair or (ଫୁରୁକୁଟିଆ, ଫୁର୍କୁଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) car coss.

ଫୁରୁଫୁର—ଦେ. ବି.—(ଫ. ପର୍ଫ୍ଟ)—୧ । ଗଛର ଶୁଖିଲା ଛଲ— Phuru phuri 1. Peeled off bark of some trees. ପାପଡ଼ି **पपाड़, चिपड** ୨ । ଭଇଁ, ଅଣ୍ଡା ଆଦ ଗଛର ଗଣ୍ଡିରେ (ଫୁର୍ ଫୁର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ଦେହରେ ଜାତ ହେବା କେଶରଯୁକ୍ତ ଗୁଚ୍ଛ—2. A hairy vegetable growth on the trunk of certain trees.

ଫୁରୁ ଫୁରୁ—ଦେ ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ପତଳା ଲୁଗା ଆଦ Phuru phuru ଚରା ଯିବାର ଶବ୍ଦ—1. The sound of ପୁରା ପୁରା (ଫୁରୁ ଫର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) tearing a cloth.

୨ । ଝୋଟ ବା ତୁଳାରେ ନଆଁ ଲାଗି ଯିବାର ଶବ୍ଦ—
2. The sound of jute or cotton catching fire.

୩ । କାଠି ଓ କୁଟା ଆଦ ଶୀଘ୍ର ଜଳି ଯିବା ପ୍ରକାରେ—
3. Like the quick burning of straw and other inflamable articles.

୪ । ପତଳା କେଶଗୁଚ୍ଛ ପବନରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଭାବରେ ଉଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—4. Like the waving of a thin tuft of hair in the wind.

ଫୁରୁଣା—ଦେ. ବିଣ.—(ଫ. ଫୁରଣ)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ଆନନ୍ଦିତ— Phuruṇā 1. Overjoyed; delighted.

ଲଙ୍କାରେ ଏହା ମାତ୍ର ଅଛ ସାର, ଫୁରୁଣା ହୋଇଣ ଜର ସମର ।
ଦଣ୍ଡିନାଥ. ବଉଶୁଗାସୁଣ ।

୨ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—2. Fortunate.

ପଦା ଥନ ଯେ ପିଇଁ ଦେଇ ପାରିବ,
ଫୁରୁଣା ହେବ ବାହା ସେନ ଏଇବ । ଜଗନ୍ନାଥ ରଥାକର ଚଉ ଫ ଗୀତ ।

୩ । (ଫ. ଫୁର୍ତ୍ତିକାମ) ସଫୁର୍ତ୍ତିମନୋରଥ—3. Successful; having one's desires fulfilled.

ରେ ଜଗୋସ ! ଫୁରୁଣା ହୋଇ ତୁ ଉସ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଜଗୋସ ଚଉ ଫ. ଗୀତ ।

୪ । (ଫ. ଫୁରଣ) ଫୁର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—4. Vigorous.

ବି.—ଆନନ୍ଦ; ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା—Joy; delight.

ଫୁରୁସତ—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଫୁର୍‌ସତ୍)—୧ । ଅବକାଶ; ଅବସର— Phurusata ଫୁରସତ **फुरसत** 1. Leisure.

ଫୁର୍‌ସତ୍ ଫୁର୍‌ସେତ୍ ଫୁରୁସେତ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଅଡଣ୍ଡର ହେବେ ଇହା, ଫୁରୁସତ ବେଳେ କହିଲେ ଅମେ ସବୁ ଘମାସୁଣ ସାଜ ଶୁଣାଇବୁ ।
ଜାଲକଣ୍ଠ.ପିଣ୍ଡଳ ଘମାସୁଣ ।

୨ । ବିଶ୍ରାମ—2. Rest.

ଫୁଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ.—(ଇଂ. ଫୁଲ୍)—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ; ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ— Phul ଫୁଲ ଫୁଲ Full.

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.—(ଫୁଲର ଶେଷ ଅକ୍ଷରର ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ) ଫୁଲ—Flower.

ବୈଦେ. ବିଣ.(ଇଂ. ଫୁଲ୍)—ନବୋଧ—Foolish.

ବି (ଗାଳ)—ନବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—A fool.

ଫୁଲ୍ ଉଶାସ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଅତି ହାଲୁକା (ଫୁଲପରି Phul uśās ହାଲୁକା)—Very light (like a flower)

ଫୁଲ୍‌କା—ଦେ. ବି.—୧ । ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା ପାଇଁ ଘେରା ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ— Phulkā 1. A circular ground prepared for ଫଲକା **अखाड़ा** athletic exercises.

ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି. (ଭୁଲ.ବ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦ)—୧ । ମାଛର ଗାଲସି—1. The gills of a fish.

୨ । ଏକ ଜାତୀୟ ବଲଘାସ—A kind of weed growing in corn-fields. **फुलका**

ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଶ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ) ଶ୍ଫୀତ—Swollen.

ଫୁଲ୍ ତାନର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଏକ ଜାତୀୟ ମୋଟାଳଆ Phul-tānir ଘାସ—Potyloca Barbata; a kind of coarse grass.

[ଦ୍ର—ଏହା ୫ରୁ ୮ ଫୁଟ ଯାଏ ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଏହା ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଓ ପତ୍ରଆରେ ଜନ୍ମେ ।]

ଫୁଲ୍ ବାବୁ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ. ଫୁଲ୍ + ପୂର୍ଣ୍ଣ + ହି. ବାବୁ)— Phul bābu ଫିଟ୍ ବାବୁ; ଶୋଷାକପରିହ୍ଦ ସୁବେଶଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି— ଫୁଲବାବୁ Fashionably dressed person; beau. **फूलबाबु**

ଫୁଲ୍ ବେଞ୍ଚ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—୧ । ହାଇକୋର୍ଟରେ କୌଣସି Phul bēnch ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ନମନ୍ତେ ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ଫୁଲ ବେଞ୍ଚ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟସଂଖ୍ୟକ ଜଜ୍‌ମାନଙ୍କର ବୈଠକ—1.Full bench. **फुलबेञ्च** ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ, ବ୍ୟଙ୍ଗ) ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ବୈଠକ—2. (Figurative and ironical). A full meeting of all boon companions

ଫୁଲ୍‌ବେଞ୍ଚ୍ ନଜର୍—ବୈଦେ ବି. (ଇଂ. ଫୁଲ୍‌ବେଞ୍ଚ୍ + ଆ. ନଜର୍)— Phul-bēnch najir ହାଇକୋର୍ଟର ଫୁଲ୍‌ବେଞ୍ଚ୍ ଦ୍ୱାରା ମୀମାଂସିତ ଫୁଲବେଞ୍ଚ ନଜୀର ମକଦ୍ଦମାର ସ୍ମୃତି, ଯାହା କି ନିମ୍ନ ଅଦାଲତରେ **फुलबेंच नजीर** ଓକିଲମାନେ ଅନ୍ୟ ମକଦ୍ଦମାର ଯୋଷକତାରେ ପ୍ରାମାଣିକ ମୀମାଂସାରୂପେ ଦର୍ଶାନ୍ତି—Full bench ruling.

ଫୁଲ୍‌ସ୍‌କାପ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ Phuls-kāp ଓ ଲଜ୍ଜା ଦେବା ନମନ୍ତେ ପିନ୍ଧାଇବା ଅପମାନସୂଚକ ଫୁଲ୍‌ସକେପ୍ ଟୋପି; ଗଧ ଟୋପି— ଫୁଲିସ୍‌କା (କେ) ଘ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. A ludicrous cap which ଫୁଲସକେପ୍ a wicked student is made to put on as **फुलसकेप** an insulting punishment.

୨ । ୧୬ ଇଞ୍ଚ × ୧୩ ଇଞ୍ଚ ଆକାରର କାଗଜ—
2. Foolscap paper.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏହାର ଫର୍ଦ୍ଦକୁ ମଝିରୁ ଠିଆ ବାଗରେ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ଏଉ ଫାଲରଆକାର ୮ ଇଞ୍ଚି × ୧୩ ଇଞ୍ଚ ହୁଏ ।]

ଫୁଲ୍ ଷ୍ଟକିଙ୍ଗ୍ —ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) —ଗୋଡ଼ଛଲୁ ଆଣ୍ଠୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବରଣ କରିବା ମୋଜା —Full-stockings.
Phul staking

ଫୁଲଷ୍ଟାକିନ ଫୁଲଇସ୍ଟାକିନ (ଫୁଲ୍‌ସ୍ଟାକନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁଲ୍‌ସ୍ଟପ୍ —ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ; ସମାପ୍ତ ବାକ୍ୟ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚ୍ଛେଦ ଚିହ୍ନ—Fullstop.
Phul-s-tap

ଫୁଲଷ୍ଟପ ଫୁଲଇସ୍ଟାପ [ଫୁଲଇଷ୍ଟ(ଷ୍ଟା)ପ୍, ଫୁଲୁସ୍ଟପ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଦ୍ର— ଭାଷାରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରେଖା, ମାତ୍ର ଇଂରାଜରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦୁ ।]

ଫୁଲ—ଦେ ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ ଧାତୁ=ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା) ୧ । ପୁଷ୍ପ; ପ୍ରସୂନ; କୁସୁମ—1. Flower.
Phula ফুল ফুল

[ଦ୍ର—ବୃକ୍ଷଲତାଦିର ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥି-କୋଶରୁ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ସେହି ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ଗ୍ରନ୍ଥିକୁ ଫୁଲ ବୋଲାଯାଏ । ଫୁଲକୁ ଉଭିଦର ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଫୁଲକୁ * ଭାଗରେ ବଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ;—୧ । କଣ୍ଟର ବା ବହଃପାତ୍ର, ୨ । ଦ୍ୱରଭପୁଟ, ୩ । ଦଳ ବା ପାଖୁଡ଼ା, ୪ । ଗର୍ଭକେଶର, ୫ । ପରାଗ କେଶର ।

ନାଡ଼ ବା ଡେମ୍ଫ ଗଛର ଶାଖାରୁ ବାହାରେ । ଡେମ୍ଫର ଅଗ ଚଉଡ଼ା ହୋଇ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଉର୍ଣ୍ଣ ବାହାରେ । ସେହି ଉର୍ଣ୍ଣିଟି କଡ଼ ଅଟେ । ସେହି ଉର୍ଣ୍ଣିଟି ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର (୧ । କଣ୍ଟର) ପରି ଦେଖାଯାଏ ଓ ଭିତରେ ସାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣର ଆବରଣ ପତ୍ର (୨ । ଦ୍ୱରଭପୁଟ) ଥାଏ । ସେହି ପୁଟ ମଧ୍ୟରେ କଡ଼ି (କଳିକା) ରୂପେ ଭିତ୍ତା ଫୁଲ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହି ଥାଏ । ଏହି ପୁଟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉର୍ଣ୍ଣି ଆକାରର ମଧ୍ୟାଂଶର ଗୁରକଡ଼ରୁ ପାଖୁଡ଼ା ବାହାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁବାସଯୁକ୍ତ । ଫୁଲର ପ୍ରଧାନ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟାଂଶ, ଯହିଁରେ ପରାଗକେଶର ଓ ଗର୍ଭକେଶର ଥାଏ । ପରାଗକେଶରର ଅଗରେ ପରାଗ ବା ଧୂଳ ଥାଏ, ଏହି ପରାଗକେଶରହିଁ ବୃକ୍ଷର ପୁଂଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ଗର୍ଭକେଶର ଗାତ୍ତର, ଏହା ସ୍ତ୍ରୀ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ପରାଗକେଶରରୁ ପରାଗ ଝଡ଼ି ଗର୍ଭକେଶରରେ ପଡ଼ିଲେ ଫୁଲ ଗର୍ଭବତ୍ତା ହୁଏ ଓ ତହିଁରୁ ଫଳ ଜାତ ହୁଏ । କେତେକ ବୃକ୍ଷରେ କେବଳ ଗର୍ଭକେଶର ଯୁକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ-ଫୁଲ ଓ କେବଳ ପରାଗକେଶର ଯୁକ୍ତ ପୁରୁଷ-ଫୁଲ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ପଟେ (ଯଥା—କାକୁଡ଼ି, କଖାରୁ, ଜହ୍ନି, ଲାଉ); ପବନଦ୍ୱାରା ପରାଗକେଶର ଉଡ଼ି ଯାଇ ଗର୍ଭକେଶରରେ ପଡ଼େ । କେତେକ ଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷ ଅଣ୍ଡିରା ଗଛ ଓ ମାଇ ଗଛ ପୃଥକ୍ (ଯଥା—ଭାଲ); କେତେକ ଗଛରେ ଏକ ଫୁଲରେ ପରାଗକେଶର ଓ ଗର୍ଭକେଶର ଦୁହେଁ ଏକତ୍ର ଥାଆନ୍ତି । କେତେକ ଫୁଲ ଗୋଟିକିଆ ଫୁଟେ, କେତେକ ଫୁଲ ପେନ୍ଥା ବା ଗୁଚ୍ଛ ହୋଇ ଫୁଟେ । ଗୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ ଫଲକୁ ମଞ୍ଜରୀ କହନ୍ତି । ଫୁଲକୁ ଲୋକେ ଭୂଷଣ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଫୁଲର ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବା ସାରରୁ ସୁବାସିତ ଅତର, ଅର୍କ ଓ ତୈଳାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ସୁକୁମାରତା, କୋମଳତା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଫୁଲ ପ୍ରସିଦ୍ଧ— ହୃ. ଘ ।]

୨ । ଫୁଲ ପରି ହାଲୁକା ବା କୋମଳ ପଦାର୍ଥ—
2. Anything as light or delicate as a flower.

ଫୁଲ ପରି ଭର ଦେଲେ ଧରିଥଲ, ଭଗଡ଼ ପହାଇଲ । ଦଗ ।

୩ । ଫୁଲ ଆକାରରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—
3. Drawings or paintings of figures like flowers; floral designs.

୪ । ଜରାୟୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣର ନାଭିସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ପୁଷ୍ପାକୃତି ମାଂସପିଣ୍ଡ; ଗର୍ଭସ୍ରବ—4. The placenta.

୫ । ଗଞ୍ଜଫା ଖେଳର ତାସ୍‌ରେ ବୋଲାଯିବା ପାଇଁ ଗନ୍ଧକ ଓ ହଳଦୀ ବାଟି କଇଥ ଅଠାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ—5. A yellow paint used in painting the cards of the 'Gañjapā' game.

୬ । ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦାନା—6. Crystals.
(ଯଥା—ପିପରମେଣ୍ଟ୍ ଫୁଲ ।)

୭ । ସ୍ତ୍ରୀରଜଃ; ଋତୁ ସ୍ରାବ—7. The menstrual flux.

୮ । ମାଛର ଗାଲସି—8. The gills of fish.

୯ । ଫୁଲ ଆକାରର ଅଳଙ୍କାର—
9. Ornaments shaped like a flower.
(ଯଥା—କାନଫୁଲ; ନାକଫୁଲ ।)

୧୦ । ସାପର ବଡ଼ର ଦେହରେ ବା ଜଳୁଥିବା ଚୁଲି ଉପରେ ବସାଯାଇଥିବା ହାଣ୍ଡି ତଳେ ସମୟେ ସମୟେ ଦେଖାଯିବା ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ—10. Burning sparks appearing sometimes on the wick or below earthen cooking pots while put on a flaming fire.

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ପୁଚ୍ଛରେ ମିଶିଲେ ଫୁଲର 'ଲ' ଅକ୍ଷରର ଦ୍ୱଳନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ ବା 'ଲୁ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଶୁଣାଯାଏ । ଯଥା—ଫୁଲୁଝୁରା, ଫୁଲୁଝୁରା ।]

୧୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—
11. A name given to females.

ବଣ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଫୁଲ ପରି ହାଲୁକା; ଖୁବ୍ ହାଲୁକା—
(figurative) Very light (like a flower).

[ଦ୍ର—ଖୁବ୍ ଉଣାସିଆ ଓ ସୁକୁମାର ବସ୍ତୁକୁ ଲୋକେ ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି । ଯଥା —'ଏ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡି ଫୁଲ ପରି ଲାଗୁଛି', ଅର୍ଥାତ୍ ଖୁବ୍ ହାଲୁକା ହୋଇଅଛି । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଆଦର ବା କୋମଳ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲୋକେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ସେ ଅମୁକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଫୁଲ ପରି କର ଟେକ ଧରୁଛି' ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ଫୁଲ ଆଲଝ— ଦେ. ବ—ଫୁଲର ଚଳୁଥିବା ବା ଉପରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ବା କୃତ୍ରିମ ଫୁଲ ଲଗାଯାଇ ଥିବା ଆଲଝ ବା ଘୁମର—
Phula ālaṭa
(ଫୁଲଝଁର—ଅନ୍ୟରୂପ) A fan adorned or set with
ফুলের চৌরী flowers or floral designs on
फूलकी चँवर cloth or floral paintings.

ଫୁଲ ପଙ୍କା ଫୁଲ ଆଲଝ ଘୁମର
ଫୁଲୁଶାରେ ଧରି ନଚ । ଘାନକୃଷ୍ଣ- ନରମୋଦନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ଏହିପର ଫୁଲ ପଙ୍ଗା, ଫୁଲ ବଞ୍ଚଣା ଶବ୍ଦମାନ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।)

ଫୁଲ ଉଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଧାନ ଗଛ ପ୍ରଥମେ) ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ
Phula urḍā(rḍe)ibā ହେବା—To flower (said of
ଫୁଲନା ଫୁଲଧରା paddy plants).

ଫୁଲ କମାଣ—ଦେ. ବ—ଫୁଲ ଧନୁ (ଦେଖ)
Phula kamāṇa Phula dhanu (See)

ଫୁଲ କସି—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ+କଷାୟ)—
Phula kasi ୧ । ଏକାଗଛରେ ଧରିଥିବା ଫୁଲ ଓ କଷି ବା ଖେଚ
ଫୁଲକଳି ଫଳ—1. Flowers and very young
fruits growing at the same time in a tree.
୨ । ଅତି ଖେଚ ଫଳ—2. Very young fruits, just
passing out of the flower stage.
(ଯଥା—ଏ ଗଛରେ ଲଙ୍କାମରିଚ ଫୁଲ କସି ଧରିଅଛି ।)

ଫୁଲ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ପୁଷ୍ପ+କର୍ତ୍ତନ)—
Phula kāṭibā ୧ । କୃତ୍ରିମ ପୁଷ୍ପ ରଚନା କରିବା—
ଫୁଲକାଟା 1. To make artificial flowers.
ଫୁଲ କାଢନା ୨ । ପୁଷ୍ପର ତୁଲ୍ୟ ଅଙ୍କନ କରିବା—
2. To draw figures resembling flowers.
୩ । ନବଜାତ ଶିଶୁର ନାଭି ସଙ୍ଗେ ନାଡ଼ୀସୂତ୍ର ସଂଯୁକ୍ତ ଫୁଲକୁ
କାଟି ଦେବା—3. To separate the placenta
from the navel-string of a new-born infant.

ଫୁଲ କାମ—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ+କର୍ମ)—କାଗଜ, ସୋଲ୍ଲା ଇତ୍ୟାଦିରେ
Phula kāma ପ୍ରସ୍ତୁତ କୃତ୍ରିମ ଫୁଲ—1. Artificial
ଫୁଲକାଜ,ଫୁଲକାରୀ flowers made of paper etc.
ଫୁଲକାମ ୨ । ଲୁଗାଆଦିରେ ଫୁଲର ତୁଲ୍ୟଯୁକ୍ତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—
2. Floral designs or needlework wrought
on clothes.

ଫୁଲ କନାରି—ଦେ. ବଣ (ସ. ପୁଷ୍ପ+ଫା. କନାର)—ଧଡ଼ିରେ ଫୁଲ
Phula kinārī ପର ତୁଲ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଣା ଯାଇଥିବା ଲୁଗା—
ଫୁଲକନାର, ଫୁଲକନାରିଆ } Cloth having hems
ଫୁଲକନାରି, ଫୁଲଧଡ଼ିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ with floral designs.
ଫୁଲପାଡ଼ୀ, ଫୁଲଧଡ଼ିଆ
ଫୁଲକିନାରି; ଫୁଲମପାଡ଼ି **ଫୁଲକିନାରୀ**

ଫୁଲକୋଦଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଫୁଲଧନୁ (ଦେଖ)—
Phula kodaṇḍa Phuladhanu (See).

ଫୁଲ କୋବି—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ+ଫା. ଗୋଭି)—ପରିବେଷ୍ଟିତ
Phula kobi ଛୋଟାକୁଢ଼ି ବୃନ୍ତରୁ ପୁଷ୍ପକେଶରଯୁକ୍ତ ବୈଦେଶିକ
(ଫୁଲ କପି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାକବିଶେଷ—Cauli-flower.
ଫୁଲକପି **ଫୁଲଗୋଭୀ**

ଫୁଲ ଖଡ଼ି—ଦେ. ବ—(ସ. ପୁଷ୍ପ+ଖଟି)—ଚକ୍ ଖଡ଼ି—Chalk.
Phula khaṛdi ଫୁଲଖଡ଼ି **ଫୁଲଖଡି**

ଫୁଲ ଗଭା—ଦେ. ବ.—(ସ. ପୁଷ୍ପ+ଗର୍ଭକ; ପ୍ରା. ଗବ୍ଭଅ)—ଫୁଲରେ
Phula gabhā ଗୁନ୍ଥା ବା କାଠିର ଗୁରୁଘାଏ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା
ଫୁଲତୋଡ଼ା ଗୁଲଦସ୍ତା ସୁନ୍ଦର ବା କୃତ୍ରିମ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ବା ତୋଡ଼ା—
Nosegay.

ଫୁଲ ଗୁଣା—ଦେ.ବ—ନାକର ଡାହାଣ ପୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକପ୍ରକାର
Phula guṇā ଗୁଣା—A nose ornament worn on
ବେସର the right side of the nose (with a flower-
ଫୁଲବେସର;ଗୁଲକ୍ତ like bulb on the top.)
(ଫୁଲଗୁଣା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ସାଉଦି ତୁନ ଚାଖୁଆର ଜହାଜ ପାଇରୁ ଫୁଲଗୁଣା
ଦେଖି ସହଜ ଦୂର ତନଗୋଟ ନାସିକା ଦୃଷ୍ଟ ହେଲ ।
ଫକୀରମୋହନ, ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।

ଫୁଲ ଚଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେବପ୍ରତିମା ଉପରେ ପୁଷ୍ପ ଅର୍ପଣ
Phula chaṛdhā(rḍhe)ibā କରିବା—To dress idols
(ଫୁଲ ଦେବା; ଫୁଲ ଲଗିକରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) with flowers;
ଫୁଲ ଚଢାନ ଫୁଲଚଢାନା to offer flowers on idols.

ଫୁଲଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ—(ସ. ପୁଷ୍ପ+ଚନ୍ଦନ)—ଦେବତା ବା ବିଶିଷ୍ଟ
Phula chandana ଅତିଥିମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଚଢ଼ାଯିବା ଫୁଲ ଓ
ଫୁଲଚନ୍ଦନ ବୋଳାଯିବା ଚନ୍ଦନ—Flower and sandal paste
ଫୁଲଚନ୍ଦନ offered to idols or honoured guests,
(ଫୁଲଚନ୍ଦ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଫୁଲଚୁଇଁ—ଦେ. ବ—(ସ. ପୁଷ୍ପ+ଶୋଷୀ)—ଶାଖାଶ୍ରୟୀ ବର୍ଗର
Phula chuiṁ ପୁଷ୍ପମଧୁପାୟୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷିବିଶେଷ—The honey
ଫୁଲଚୁକୀ ଫୁଲଚୁହୀ sucker; the humming bird.

ନଥାଲୀ-ତରାଣୀ ରେତ୍ନ ବେସନ୍ତର ମନେ ଯଥା ଫୁଲଚୁଇଁ । ବଳରାମ. ରସାଳ ।

[ଦ୍ର—ଏ ପକ୍ଷୀର ଥଣ୍ଟ ସରୁଆ ଓ ଦୁଇଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ । ଏହାର
ଶରୀର ୩।୪ ଆଙ୍ଗୁଳ ମାତ୍ର ଲମ୍ବ; ବର୍ଣ୍ଣ ନେଳ ମିଶା କଳା;
ଏ ପକ୍ଷୀ ଗୁଣୁଗୁଣୁ ଶବ୍ଦ କରି ଫୁଲ ମଧ୍ୟରେ ଥଣ୍ଟ ପୂରାଇ ଫୁଲରୁ
ମଦ୍ଦ ଶୋଷେ । ବସନ୍ତ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପୁଷ୍ପିତ ବୃକ୍ଷରେ ବସି ଏ ପକ୍ଷୀ
ଚୁଁ ଚୁଁ ରବ କରେ ।]

ଫୁଲ ଛଉ—ଦେ. ବ—ଯୁବା ବୟସରେ ଦେହରେ ମାଡ଼ିଯିବା ଧଳା ଛଉ;
Phula chhau ବୟସ ଛଉ—Scurf; partial whitening
ଝୁଲି **ସିହୁଲି** of the skin in patches during youth.

ଫୁଲ ଛତ—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ+ଛତ୍ର)—୧ । ପୁଷ୍ପଚତ୍ରିତ ବା ଫୁଲରେ
Phula chhati ଅଳଂକୃତ ଦେବଛତ୍ର—1. An umbrella with
ଫୁଲଛାତି ଫୁଲଛତା, ଫୁଲେରା designs of flowers woven all over it, or
adorned with flowers.

ଫୁଲଛତ ଫୁଲ ବଦାନେ ଅନାଇ
ପୁଲକ ଛଠଇ ହୃଦ । ପୀତକୃଷ୍ଣ. ଜଗନ୍ନୋହନ

୨ । ଛତାକାରରେ ଗ୍ରଥିତ ପୁଷ୍ପତନ୍ତ୍ର—
2. Flowers strung together and set in the
shape of an umbrella.

ଫୁଲ ଝୁଞ୍ଜୁଣୀ—ଦେ. ବ.—ଫୁଲଝାଡ଼ୁ (ଦେଖ)
Phula chhāñchuṇī Phula jhāṛdu (See)

ଫୁଲ ଜାଲି—ଦେ. ବ—(ସ. ପୁଷ୍ପ+ଜାଲ)—ଫୁଲର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ
Phula jāli ତାରକସି କାମ ଦେଖାଇଥିବା କାନର ଅଳଙ୍କାର-
କରନଫୁଲ ବିଶେଷ—A flower-like ornament with
filagree works for the ear.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଲ ଝଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଗଛରୁ ମନକୁ ଫୁଲ ଖସିପଡ଼ିବା—
Phula jhardibā Dropping of flowers from
ଫୁଲଝଡ଼ା ଫୁଲଝଡନା the tree.

ଫୁଲଝଗ—ଦେ. ବ—ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇ ଉଅର ହୋଇଥିବା ଗୁଚ୍ଛ—
Phula jhara Tassels made of flowers strung
ଫୁଲକାଙ୍ଚା together.

ଫୁଲଝଡ଼ି(ଡ଼ୀ)—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବାଣ—A kind of
Phula jhari(rdi) firework, producing floral
ଫୁଲଝରୀ ଫୁଲଝାଡି sparks.

[ଦ୍ର—ଏହା ଜାଳିଲେ ଏଥିରୁ ଫୁଲପର ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗମାନ ଖସେ ।]

ଫୁଲ ଝାଡ଼—ଦେ. ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ସା. ଝାଡ଼)—୧ । ବୃକ୍ଷ ବା ସାପବୃକ୍ଷ
Phula jhārda ଆକାରରେ ସଜ୍ଜିତ କୃତ୍ରିମ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ—
ଫୁଲଝାଡ଼ ଫୁଲଝାଡ 1. Artificial flowers made to
resemble a tree or lampstand.

୨ । କାଣ୍ଡସର ୧ (ଦେଖ)—
2. Kāṇḍasara 1 (See)

ଫୁଲ ଝାଡ଼ୁ—ଦେ. ବ.—୧ । ସରୁ ଗୁଳ୍ମ ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ବୁଦାଳିଆ
Phula jhārdu ତୃଣ—1. A kind of broad-leaved
ଫୁଲଝାଡୁ bushy plant like maze or Indian
ଫୁଲଝାଡୁ corn; broomgrass.

[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଘାସପରି ଅପେକ୍ଷା ଚଉଡ଼ା; ବୁଦା ପ୍ରାୟ ୨।୩ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏଥିର କଳାରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଗୁମର ପର ଡେଙ୍ଗ ବାହାରେ । ସେହି ଗୁମର ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖାଇ ଗୁଚ୍ଛ ଆକାରରେ ବାନ୍ଧି ଲୋକେ ଝାଡ଼ୁ ବା ଝଞ୍ଜୁଣୀ କରନ୍ତି ।]

୨ । ଗୋଖିଏ ଫୁଲଝାଡ଼ୁ ତୃଣର ଡେଙ୍ଗ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ସମ୍ମାର୍ଜନୀ—
2. A broomstick made of broom-grass.

ଫୁଲ ଝୁମୁକା—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ)—ଚଲକାନରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
Phula jhumukā ସୁନାର ଜାରକସି ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
କରନଫୁଲ A golden filagree ornament for the
ear, worn on the lower part of it.

ଫୁଲ ଟାହିଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ଇଂ. ଟାୟର୍)—
Phula ṭāhiā ଖଡ଼କାରେ ବା ସରୁ ବାଉଁଶ କାଠିରେ ଗୁନ୍ଥା
(ଫୁଲଟାଦ୍ୟା— ଅନ୍ୟରୂପ) ହୋଇଥିବା ମସୃରପଙ୍ଖା ଆକାରରେ ସଜ୍ଜିତ
ଫୁଲଟାୟରା ପୁଷ୍ପମାନ—A flat fanlike structure or
ଫୁଲମେଢ framework made of flowers.

[ଦ୍ର—ଏହା ଦେବପ୍ରତିମାଙ୍କ ପଛଆଡ଼େ ଖଞ୍ଜାଯାଏ ।]

ଫୁଲ ଠାର—ଦେ. ବ—୧ । କେତେକ ଫୁଲର ନାମୋଚ୍ଚାରଣ ସାହାଯ୍ୟରେ
Phula ṭhāra କଥିତ ଏକପ୍ରକାର ଠାର ବା ସଙ୍କେତ-ଭାଷା—
ଫୁଲଚିକନ 1. A cypher language expressed with
ଫୁଲଚିକାରୀ the names of flowers beginning with
certain letters.

(ଦ୍ର :—କଅ ଫୁଲ କହିଲେ 'କ' ଅକ୍ଷର, ଚମ୍ପା କହିଲେ 'ଚ' ଅକ୍ଷର, ଟଗର କହିଲେ 'ଟ' ଅକ୍ଷର, ଉତ୍ପଳ=ତ, ପଦ୍ମ=ପ, ରଙ୍ଗଣିଫୁଲ=ର, ଇତ୍ୟାଦି ଉକ୍ତ ଠାରରୁ ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ ।)

୨ । ବାକ୍ୟସ୍ଥ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଫୁଲ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବାକ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଏକପ୍ରକାର ଠାର—2. A cypher language used by uttering the word Phula between the letters of a word.

ଫୁଲ ଡ(ଡା)ଲା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ଡଲ୍ଲକ)—
Phula ḍa(ḍā)lā ଯେଉଁ ଡାଲାରେ ଫୁଲ ସଜା ହୋଇଥାଏ—
ଫୁଲଡାଲା A wicker-work troy or flat basket
ଫୁଲଡାଲିୟା for holding flowers.

ଫୁଲ ତୋଡ଼ା—ଦେ. ବ(ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ସା. ଭୁର୍ରା)—ଫୁଲ ଗଜା (ଦେଖ)
Phula tordā Phula gabhā (See)

ଦେ ହୋଇଲେ ନାନା ଜାତର ଫୁଲ ତୋଡ଼ା । କୃଷ୍ଣଦେ, ନହାଉରତ. ବନ ।

ଫୁଲ,ତୋଳା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ପୁଷ୍ପ + ତୋଳନ)—
Phula tolā ୧ । ଫୁଲ ତୋଳିବା କାର୍ଯ୍ୟ; ପୁଷ୍ପଚୟନ—
ଫୁଲତୋଳା 1. The act of plucking flowers.
ଖୁଲତୋଡ଼ନା ୨ । ଏହି ନାମଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତମାଳା—
2. A metrical composition of this name by Balarāma Das.

[ଦ୍ର—ଗୋପୀମାନେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଫୁଲଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ କରିବା ନିମନ୍ତ୍ରି ଫୁଲ ତୋଳୁଥିବା ବେଳେ ବୋଲୁଥିବାର କଳ୍ପିତ ଗୀତ । ଏଥିର ରଚୟିତା ବଳରାମଦାସ ।]

ଫୁଲ ତୋଳିବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ତୁଲ୍ ଧାତୁ)—
Phula tolibā ପୁଷ୍ପ ଚୟନ କରିବା—To pluck flowers.
ଫୁଲତୋଳା ଖୁଲତୋଡ଼ନା

ଫୁଲ ଦାନ(ନା)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ଫୁଲ୍ ଦାନ୍)—
Phula dān(nā) ପୁଷ୍ପାଧାର; ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ସଜାଇ ରଖିବାର ପାତ୍ର—
ଫୁଲଦାନ A vase for holding bunches of flowers,
ଖୁଲଦାନ set up as a decoration.

ଫୁଲ ଦାର—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ଫୁଲ୍ ଦାର୍)
Phula dār ଫୁଲର ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ—
ଫୁଲଦାର ଫୁଲଦାର Having floral designs.

ଫୁଲ ଦୋଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ଦୋଳନ)—ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
Phula dola ସମୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୁଷ୍ପଦୋଳ ଉତ୍ସବ—
(ଫୁଲୁଦୋଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) The festival of the swinging
ଫୁଲଡୋଳ of the image of Śrīkṛushṇa during
ଫୁଲଦୋଳ Chaitra fullmoon.

[ଦ୍ର—ଏହା ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀଠାରୁ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।]

ଫୁଲ ଧନୁ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ଧନୁସ୍)—
Phula dhanu ୧ । ପୁଷ୍ପଧନୁ; କାମଦେବ; କନ୍ଦର୍ପ—
ଫୁଲ ବାଣ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. The God Cupid.
ଫୁଲ ଶର } ୨ । କାମଦେବଙ୍କର କଳ୍ପିତ ପୁଷ୍ପନିର୍ମିତ ଧନୁ ଓ ଶର—2. The imaginary bow and arrow of God Cupid.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଲ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗଛରେ ପୁଷ୍ପୋଦ୍ଗମ ହେବା—
Phula dharibā The coming out of flowers from a tree; to flower.
ଫୁଲଧରା ଖୁଲଧରନା; ଖୁଲଲଗନା

ଫୁଲ ନାଁ କଢ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଶିଶୁ କ୍ରୀଡ଼ା—
Phula nāñ kaṛhi A kind of children's outdoor game.

ଫୁଲ ନାଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ଫୁଲର ବୋଣ୍ଟା—1. The stem to which a flower is attached.
ଫୁଲବୋଁଠା; ଫଳଫୁଲ ୨ । ଶିଶୁଜନ୍ମ ପରେ ମାଉ ଗର୍ଭରୁ ନିଃସୃତ ହେବା ଫୁଲ ଓ ଶିଶୁର ନାର ଫଲନ୍ମ ନାଡ଼ୀ—2. The placenta and the cord attached to it.
ଫୁଲନାଡ଼, ଫୁଲଡଣ୍ଟି

ଫୁଲ ନାଡ଼ କର ଟେକଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନେଇ ଆପଣା ଫଳେ ଫୁଲେ ତୁଳେ ଦେଓୟା ସନ୍ତାନ ପର ପାଳନ କରିବେ ବୋଲି କଥା ଶିଶୁର ଗର୍ଭରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଥିବାରୁ ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ହେବା ମାତ୍ରକେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଧାତ୍ରୀର ନାଭି-ଚ୍ଛେଦନ ହେଉଣୁ) ପ୍ରସୂତ ଉକ୍ତ ଶିଶୁକୁ ଉତ୍ସଲଗ୍ନ ଫୁଲ ସହିତ ଯୋଷିଆଁ ମାଆଙ୍କ ହାତକୁ ଟେକ ଦେବା—
ଫୁଲନାଡ଼ କରି ଟେକିଦେବା
Phula nāṛda kari ṭekidebā To hand over a newborn infant with the placenta still unseparated, to the adoptive mother (a mode of giving in adoption common in Orissa).

[ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍କଳରେ ଯୋଷ୍ୟସୁତ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ପାଳତ ପ୍ରଥା ।]

ଫୁଲ ପଇଞ୍ଚ(ଞ୍ଚି)—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ) (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ପ୍ରକୋଷ୍ଠ-ବଳୟ)—ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ରୂପା ବା ସୁନାର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
Phula paiñcha(ñchi) A kind of silver or gold ornament for the wrist, ornamented with floral designs.
ଫୁଲପୋଁହଚା

ଫୁଲ ପଙ୍ଖା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ପକ୍ଷ)—ଉପରେ ଫୁଲର ଚଜଥିବା ବା ଫୁଲ ଖଞ୍ଜାଯାଇ ଥିବା ପଙ୍ଖା ବା ବ୍ୟଜନ (ଫୁଲବିଶିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Phula paṅkhā A fan with floral designs or flowers strung thereon
ଫୁଲ ପାଖା
ଫୁଲ ପଂଖା
ଫୁଲ ପଙ୍ଖା ଫୁଲ ଅଲଃ ଜ୍ୟନ୍ତ
ଫୁଲ୍ଲଶାରେ ଧରି ନରେ । ଘାନକୃଷ୍ଣ, ଜଗନ୍ମୋହନ ।

ଫୁଲ ପଡ଼ିବା—ଦେ ବ—(ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ପତନ)—୧ । ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ମାଉ ଗର୍ଭରୁ ଫୁଲ ନିଃସୃତ ହେବା—
Phula paṛdibā 1. The evacuation of the placenta from the womb after child-birth.
ଫୁଲପଡ଼ା
ଫୁଲଗୀରନା
୨ । ଆଶୁ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନତାର ଜଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଦେବତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ାଯାଇଥିବା ଫୁଲ ମନକୁ ଖସି ପଡ଼ିବା—2. The falling down on the ground of a flower from the head of an idol, interpreted as an auspicious sign.

ଫୁଲ ପତ୍ର କର ଟେକ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର ଓ ସ୍ନେହ କରିବା—
Phula parā kari ṭeki dharibā 1. (figurative) To cherish with tender affection.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୋମଳ ବ୍ୟବହାର କରିବା—
2. (figurative) To treat one tenderly.
ବଲ୍ଲା ପିଲ୍ଲଟ ! ଏତେ ସୁଣ ବୋଲ ଜାଣିଲୁ ବ ?
କେତନ୍ତ୍ରି ନ କହିଲୁ । ଫୁଲ ପତ୍ର କର ଟେକ ଧରିଥିଲୁ, ବଗ୍ଧି ପଳାଇଲୁ । ଚଚ

ଫୁଲ ପରି—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ପ୍ରାୟ)—୧ । ଅତି କୋମଳ—
Phula pari 1. Very tender or delicate.
ଫୁଲେର ମତନ ୨ । ଅତି ହାଲୁକା—2. Light as a flower.
ଫୁଲକା ଏସା ୩ । ସୁନ୍ଦର—3. Lovely; beautiful.

ଫୁଲ ପାଣି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ପାନୀୟ)—ଦେବପ୍ରତିମା ଉପରେ ଚଢ଼ାଯିବା ପୁଷ୍ପ ଓ ଜଳ—
Phula pāṇi Flower and water offered to an idol.
ଫୁଲଜଳ ଫୁଲପାନୀ

ଫୁଲପିତା ଖାଇ ଆସିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—କନ୍ୟା ରଜସ୍ୱଳା ହୋଇ ସ୍ୱାମିଗୃହକୁ ପ୍ରଥମ ଥର ଯାଇ କିଛିଦିନ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଘରେ ରହିବା ପରେ ବାପଘରକୁ ଆସିବା—
Phula pitā khāi āsibā To return to her father's house from her father-in-law's house where she had gone for the first time after attaining puberty (said of a girl).

ଗ୍ରାଦେ.—(ସାଜପୁର) କ୍ରି.—(ରଜସ୍ୱଳା କନ୍ୟା) ପ୍ରଥମ ଥର ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା; ଭାର ଘେନ ଯିବା—(a girl) To go to her father-in-law's house for the first time after puberty, with presents

ଫୁଲ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ପରସ୍ପର ଫୁଲ ବଦାଦେଇ ହୋଇ ଫୁଲ ଭକା-ଭକି ହେବା ରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିବା—
Phula basibā To set up a friendship (in which each addresses the other as Phula) of Phula with another.
ଫୁଲ ପାତାନ

ଫୁଲ ପିତା—ଗ୍ରାଦେ. (ଝୁଣ୍ଟି). ବଣ.—ରଜସ୍ୱଳା ହୋଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବାପଘରେ ରହି ଥିବା (ଫୁଲପିତା[ଝିଅ]—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବାଳିକା)—(a girl) Who is staying at her father's house after puberty and before she is sent to her husband's house for the first time.
Phula pitā (jhia)

[ଦ୍ର—ଫୁଲପିତା ଝିଅକୁ ପରିବାରର ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ପୁରୁଷମାନେ [illegible] ଓ ବାହାରର ପୁରୁଷ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ଫୁଲପିତାଭାର ନେଇଯିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ). କ୍ରି.—(କନ୍ୟା) ଦୁଆଁ ପାଳ ଯିବା—(a girl) To go for the second time to her father-in-law's house after puberty.
Phula pitā bhāra neijibā

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଲପିତା ଯିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି.—(କନ୍ୟା) ପହଲ ପାଳ
Phula pitā-jibā (ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ) ଶାଶୁଘରକୁ ଯାଇ ଭେଣ୍ଟ
(ଫୁଲୁପିତା ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫେର ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା;
ଦୁଆଁପାଳ ଯିବା—(a girl) To go to her father-in-law's house for the second time

ଫୁଲ ଫୁଟିବା—ଦେ. ବ —ପୁଷ୍ପ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା—
Phula phuṭibā The opening of flowers.
ଫୁଲଫୋଟା ଫୁଲଆନା

ଫୁଲ ବଉଲବେଣୀ—ଦେ. ବ—ବାଳକା ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଆମୋଦାର୍ଥ
Phula baulabeṇī ଗାଉଥିବା ଯେଉଁ ଏକପ୍ରକାର ଗୁଡ଼ା ବୋଲନ୍ତି ।
A refrain of songs sung by girls and women.

ଫୁଲ ବଗଡ଼ୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଗାଳବଶେଷ)—
Phula bagaṛdī ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଅକାଳରେ ଗର୍ଭପାତ ହୁଏ—
(ଫୁଲବଗଡ଼ିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) A woman who miscarries

ଫୁଲ ବଗିଚା—ଦେ. ବ (ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ଫା. ବାଗ୍; ବଗିଚା)—ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ—
Phula bagichā Flower-garden.
(ଫୁଲ ବାଗନା, ଫୁଲ ବାଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫୁଲବାଗାନ, ଫୁଲବାଡ଼ି
ଫୁଲବଗିଚା, ଫୁଲବାରି

ଫୁଲ ବଡ଼ି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ବଟକ) ଉତ୍ତମରୂପେ ପେଶିଆ
Phula baṛdi ହୋଇଥିବା ମୁଗ ବଟା ବା ବର ବଟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ
(ଫୁଲୁବଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୌଦ୍ରଶୁଷ୍କ ଖେଚ୍ଚ ଖେଚ୍ଚ ବଡ଼ି—
ଫୁଲବଡ଼ି :Little balls of lentil-paste dried and
ଫୁଲବଡ଼ି preserved for being used in making curry
ଅଗରୁ ଢାଙ୍ଗିଏ ଫୁଲବଡ଼ି ପର ହୋଇଥିଲା । ପଲାଇମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।

ଫୁଲବରଣା(ନା)—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ବର୍ଣ୍ଣ;
Phulabaraṇā(nā) ଫୁଲ ପରି ବର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)—ସୁନଘା—Very
beautiful (as a flower)
ତୋର ନେତ୍ର ଚଉ ଯାଉଛୁ। ଫୁଲ ଫୁଲବରଣା—ଗୁଖାନାଥ. ଉତ୍ତ।

ଫୁଲବଞ୍ଚଣା—ଦେ. ବ— ଯେଉଁ ବଞ୍ଚଣା ବା ପଙ୍ଖାରେ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥା
Phula binchaṇā ହୋଇଥାଏ—A fan in which
ଫୁଲପାଁଖା **ଫୁଲପଂଖା** flowers have been strung.

ଫୁଲ ବିବାହ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ପୁଷ୍ପ+ବିବାହ)—ଫୁଲମାଳା ଦେଇ ପତ୍ନୀ
Phula bibāha ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରଥା—To take a
ଫୁଲବିବାହ woman as one's wife by the formal
(ଫୁଲବାହା—ଅନ୍ୟରୂପ) offering of a flower garland.
[ଦ୍ର—ଷଣ୍ଢିଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଥାନଘାରେ ବିବାହ ବେଦାରେ କନ୍ୟାପିତା କନ୍ୟା ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ସମବୟସ୍କା ଦାସୀ ଦିଅନ୍ତି । ବର କନ୍ୟାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୟରେ ଏ ଦାସୀକୁ ମଧ୍ୟ (ଫୁଲମାଳା ଦେଇ ପତ୍ନୀରୂପେ) ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏ ଦାସୀର ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦାସୀଙ୍କଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର । (ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ)]

ଫୁଲ ବିବାହୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜାମାନଙ୍କର ରକ୍ଷିତା
Phula bibāhī ସ୍ତ୍ରୀବିଶେଷ—A class of concubines
ଫୁଲବାହ
ଫୁଲବେହ(ହ୍ନ) } ଅନ୍ୟରୂପ of Rajas (taken by the
ଫୁଲ ମାହାଦେହ present of flowers)

[ଦ୍ର—ରାଜା ଫୁଲ ଉପହାର ଦେଇ ଗାନ୍ଧର୍ବ ମତରେ ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଏହାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ମୃତ ରାଜାଙ୍କର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀର ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ନ ଥିଲେ ଫୁଲବିବାହୀଙ୍କ ପୁତ୍ର କେତେକ ଗଡ଼-ଜାତରେ ରାଜା ହୁଅନ୍ତି । ଫୁଲର ହାର ଦେଇ, ମାଳା ଦେଇ, ଚଉକରେ ଆସନ ଆଦି ଦେଇ ଗୃହୀତା ଦାସୀମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ହାରବାଇ, ମାଳବାଇ, ଚଉକବେଇ ଆଦି ନାମରେ ଡକାଯାଏ ।]

ଫୁଲ ବୁକୁ—ଦେ. ବ—ହୃଦସ୍ଥ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଡାହାଣ ପାଖରେ ପୃଷ୍ଠ ସଦୃଶ
Phula buku ଫଡାଳାଲ ମାଂସପିଣ୍ଡ; କଲଜା; ଖଗାଦ ପଶୁର
(ଫୁଲୁବୁକୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯକୃତ୍—A mass of flesh inside
ମେଟ୍ୟେ the breast appearing like a reddish
କଲେଜା flower; the liver.

ଫୁଲବୁଡ଼ାଖିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଏକପ୍ରକାର
Phulabuṛdākhiā ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ମଦ; ଏ ମଦରେ ଫୁଲ
ବୁଡ଼ାଇ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ)—A kind of wine
scented with flowers.

ଫୁଲ ବେଲପତ୍ରୀ—ଦେ. ବ—ମହାଦେବଙ୍କ ଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ଚଢ଼ାଯିବା ଫୁଲ
Phula belapatrī ଓ ବେଲପତ୍ର—Flowers and Bel
ଫୁଲ ବେଲପାତା leaves put on the Śiba Linga.
ଫୁଲ ବେଲପତ୍ତା [ଦ୍ର—ବସ୍ତୁ ପ୍ରତିମା ଉପରେ ଫୁଲ ତୁଳସୀ ଦିଆଯାଏ ।]

ଫୁଲବେଲପତ୍ରୀ ଚଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମହାଦେବଙ୍କ ଲିଙ୍ଗ
Phula belapatrī chaṛdhā(ṛdhe)ibā ଓ ଶଙ୍ଖ ଉପରେ ଶିବ-
ଫୁଲ ଚଢ଼ାନ ପ୍ରିୟ ପୁଷ୍ପ ଓ ବିଲ୍ୱଦଳ ଅର୍ପଣ କରିବା—1. To offer
ଫୁଲ ଚଢାନା favourite flowers and bel leaves on
a Śiba linga.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲାଞ୍ଚଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—
2, (figurative) To satisfy a person by bribing.

ଫୁଲର ଭାର(ର)—ଦେ. ବ—ଅତି ହାଲୁକା ବସ୍ତୁର ଭାର—
Phulara bhāra(rā) The weight of a very light
(ଫୁଲର ଉର—ଅନ୍ୟରୂପ) thing.
ଫଲର ଭାର ନ ସହନ୍ତି ବଣୀ । ଉଡ଼ ।

ଫୁଲର—ଦେ. ବଣ—୧ । ଫୁଲ ବ୍ୟବସାୟୀ—
Phularā 1. Dealing or trading in flowers.
(ଫୁଲୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଯେ ଫୁଲ ବିକେ—
ଫୁଲ ଓୟାଲା 2. Flower-selling.
ଫୁଲବାଲା; ଫୁଲେହାରା ୩ । ଯେ ଫୁଲ ବଗିଚା ଆଦର କରେ—
3 Raising flowers for the market.
ଦେ. ବ—ଫୁଲର ମାଳି (ଦେଖ)—Phularā māli (See)

ଫୁଲ ରାଣୀ—ଦେ. ବ. (ଫୁଲ ମଧ୍ୟରେ ରାଣୀ)—ପଦ୍ମ—Lotus.
Phula rāṇī ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫୁଲ— ବଣୀ ସଙ୍ଗୀ ରଙ୍ଗ
ଫୁଲରାଣୀ ଅରୁଅଙ୍କଯୋଦ୍ୟା ସେ ସୌଦାମିନୀ ।
ନନ୍ଦକଶୋର. କୃଷ୍ଣରୁମାଳ ।

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଫୁଲ ବିବାହୀ (ଦେଖ)
Phula bibāhī (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଲ(ଲୁ)ର ମାଳୀ—ଦେ· ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ + ମାଳାକାର)—
Phula(lu)rā mālī ୧ । ଯେଉଁ ମାଳୀ ଫୁଲ ବଗିଚା କରେ—
ଫୁଲବାଲା ମାଳୀ 1. Flower gardener.
ଫୁଲବାଲା ମାଳୀ ୨ । ଯେଉଁ ମାଳ ଫୁଲ ବେଚେ—2. Florist.

ଫୁଲ(ୟ)ରି—ଦେ. ବ—୧ । ତେଲ ବା ଘିଅରେ ଭଜା ଦୋଇଥିବା
Phula(lla)ri ବରଅଦ ବଟାର ପିଷ୍ଟକବିଶେଷ—1. Small
ଫୁଲୁର } ଅନ୍ୟରୂପ cakes of lentil-paste fried in ghee
ଫୁଲୋର } or oil.
ଫୁଲରି; ଫୁଲୁରି, ଫୁଲୋରି; ଫୁଲେଲ ୨ । ଫୁଲର ତେଲ (ଦେଖ)
ଫୁଲେଲ 2 Phulari tela (See)
ବଣ—ଫୁଲ ସମୂହ—A collection of flowers.

ଫୁଲର ଅମାବ(ବା)ସ୍ୟା—ଦେ. ବ. (ସ. ଫୁଷ୍କର ଅମାବାସ୍ୟା)—
Phulari amāba(bā)syā ମହାଲୟା ଅମାବାସ୍ୟା—
ଫୁଷ୍କର ଅମାବସ୍ୟା } ଅନ୍ୟରୂପ The newmoon day of the
ଫୁଲୁର ଅମାବସ୍ୟା } month of Kārttika.

ଫୁଲ(ଲେ)ର ତେଲ—ଦେ. ବ—ପୁଷ୍ପବାସିତ ତୈଳ—
Phula(le)ri tela Floral oil; oil scented with the
(ଫୁଲୁର ତେଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) essence of flowers.
ଫୁଲେଲ ତେଲ **ଫୁଲେଲ**

ଫୁଲ ଲଙ୍କା—ଦେ. ବ – ଫୁଲ ଡାଲି—Flower-tray.
Phula laṅkā ଚରେ ଧରିବା ପରି ଫୁଲ ଲଙ୍କା । ଘାନକୃଷ୍ଣ, ରସବତ୍ତୋଳ ।
ଫୁଲଡାଲା **ଫୁଲ ଉଲିଆ**

ଫୁଲ ଲାଗି—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ + ଲଗ୍ନ)—ଦେବତା ଓ ରାଜାଆଦଙ୍କର
Phula lāgi ଫୁଲରେ ଭୂଷିତ ହେବା—Decoration with
(ଫୁଲସଜ୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) flowers (of Rajas and idols).
ଫୁଲେ ସାଜାନ
ଫୁଲମେ ସଜାବଟ ବଣ—ଫୁଲଦ୍ୱାରା ସର୍ବାଙ୍ଗ ମଣ୍ଡିତ—
With the body dressed with flowers like ornaments; decorated with flowers.

ଫୁଲ ଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ + ଶଯ୍ୟା)—
Phula śajyā ୧ । ଫୁଲଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ପୁଷ୍ପଭୂଷିତ ଶଯ୍ୟା—
ଫୁଲ ଶେଯ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. A bed strewn with flowers.
ଫୁଲ ଶେଯ୍ୟା } ୨ । ମଧୁଶଯ୍ୟା; ମଦୁଶଯ୍ୟା; ବବାହିତ
ଫୁଲଶଯ୍ୟା ଦମ୍ପତିର ବବାହର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହ ଗତିରେ ଏକତ୍ର ଶୟନ
କରିବା ବସ୍ତୁଣା—2. The marriage bed; the bed on which the married couple sleep during the first week of marriage.

ଫୁଲ ଶର—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ + ଶର)—ପୁଷ୍ପଶର (ଦେଖ)
Phula śara Pushpa śara (See)
ଫୁଲଶର ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଇକ୍ଷୁଜାତୀୟ ଜଙ୍ଗଲ
ଫୁଲଶର ତୃଣଗୁଲ୍ମବିଶେଷ—A kind of reed.

ଫୁଲ ଶାଗୁଣା(ଣୀ)—ଦେ. ବ. (ସ. ପୁଷ୍ପ + ଶକୁନି)—
Phula śāguṇā(ṇī) ଗୃଧ୍ରୀ; ମାଇ ଶାଗୁଣା—
ଫୁଲ ଶକୁନୀ **ଗୀଧନୀ** A female vulture.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଗଲାଦେଶ ଫଲଗ୍ନ ମାଂସଥଳ ମନାର ଫୁଲ ଯହ୍ନ ନାଇ ଦେଖାଯିବାରୁ ଏହାର ଏହ୍ନ ନାମ ଦୋଇଅଛୁ ।]

ଫୁଲ ସଞ୍ଜ(ଜ୍ଞ୍ୟା)—ଦେ. ବ—ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆରମ୍ଭ ଅବସ୍ଥା; ମୁଦ୍ଦଁ ସନ୍ଧ୍ୟା—Dusk.
Phula sañja(ndhyā) ଗୋଧୂଳି ସମୟ ଉତ୍ତରେ ଦଣ୍ଡେ ଫୁଲସନ୍ଧ ସମସ୍ତରେ।
[ଫୁଲସନ୍ଧ୍ୟା(ଜ୍ଞି)ଆ] ଫକୀରମୋହନ: ଗଳ୍ପସପ୍ତକ ।

ଫୁଲ ସଭା—ଦେ. ବ—ବ୍ରତ ଓ ବବାହ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବୈଦିକ
Phula sabhā ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ସଭା—
(ଫୁଲୁସଭା—ଅନ୍ୟରୂପ) A meeting of Brāhmaṇas and Pandits held on the evening of a marriage or Upanayana, to bless the married couple or the Brahmachārī boy.

ଫୁଲା—ଦେ ବ—(ସ. ଷ୍ଫାୟ୍. ଧାତୁ) ୧ । ଷ୍ଫୀତି—1. Swelling;
Phulā (ଫୁଲ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) inflation.
ଉଦର ସ୍ପନ୍ଦନ ଜାଗାଫୁଲା—ବଦନଦର୍ପ. ସଙ୍ଗୀତ.
ଫୁଲା ୨ । ଶୋଥ; ଆଧ୍ମାନ—2. Plethora; dropsy.
ଫୁଲା; ଫୁଲନା ୩ । ରତ୍ନବିଶେଷ; ଆଖିର କଳା ଡୋଲାରେ ମାଡ଼ିବା ପରଲ—3. Pearl on the eye.
୪ । ବେଙ୍ଗ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ବୁଦ୍ବୁଦମୟ ଫେଣ; ବେଙ୍ଗଫୁଲା—
4. Frog-spittle; frog spit.
[ଦ୍ର—ଏଥିରୁ ବେଙ୍ଗଛୁଆ ଜନ୍ମନ୍ତି ।]
ବେଙ୍ଗାଛୀ ୫ । ଲମ୍ବା ଲାଞ୍ଜ ଯୁକ୍ତ ବେଙ୍ଗ ଛୁଆ—
ଲମ୍ବୁଚ୍ଛମଲ୍ଲୀ The young ones of frog, with long tails.
୬ । ପାଣିରେ ସିଝାସାଇ ଫୁଲିଥିବା ବଡ଼ ଉଅଣା; ବଡ଼ ଫଲ୍ଲା—
6. Dried lentil-paste-balls boiled in water and used as curry.
ବଣ—୧ । ଫୁଲିଥିବା; ଷ୍ଫୀତ—1. Bloated; swollen;
ଫୁଲା; ଫୋଲା **ଫୁଲାହୁଆ** inflated; puffed up.
୨ । ଗର୍ବ ଷ୍ଫୀତ—2. Bloated or swollen with pride.
ପୁତ୍ର ମରଣର ଗୁଜରରୁ ମୋର ଏଣିକ ଆଉ କ ଉରରେ । ବଦମୂର୍ଦ. ସଙ୍ଗୀତ
ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—ବଥ—Boil.

ଫୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଫୁଲିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ;
Phulā(le)ibā the causative form of Phulibā).
ଫୋଲାନ ୧ । ଷ୍ଫୀତ କରିବା—1. To puff up; to cause
ଫୁଲାନା to swell.
ଦୁସ୍ତ ଫୁଲାଇଲୁ ନାସାକୁ ରେ । ବଦମୂର୍ଦ. ସଙ୍ଗୀତ ।
୨ । ଗର୍ବିତ ହେବା—2. To be proud.
୩ । ଷ୍ଫୀତ ହେବା—3. To be swollen or puffed up.
(ଯଥା—ତା ପେଟ ଫୁଲେଇଛି ।)
୪ । ଆକାରରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—
4. To become larger in size.
ଗୌରବର ପୁଷ୍ପରେ ବାଳ ଗନ୍ଧବହ
ବହୁ ଫୁଲୁଥିବ ତେବେ ଜନ୍ମ ହେଉ । କୃଷ୍ଣସଂଜ୍ଞ. ମହାଭାରତ, ବନ ।
୫ । (ସ. ଫୁଲ୍ଲତ)—ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ କରିବା; ପୁଲକିତ କରିବା—
5. To gladden; to make one cheerful.
ବହୁ ସେ ଫୁଲୁଥିବ ଦେହଙ୍କର ଦେହ । କୃଷ୍ଣସଂଜ୍ଞ. ମହାଭାରତ. ଅଶ୍ୱ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଲଣ—ଦେ. ବ—ଫୁଲ୍‌ଇବା କ୍ରିୟା—
Phulāṇa The act of inflating.
ଫୁଲାନ **ଫୁଲାନା** (ଯଥା—ତାର ମୁହଁ ଫୁଲଣ ମୁଁ ଆଉ ସହ୍ୟ ଘାରବ ନାହିଁ ।)

ଫୁଲଣି—ଦେ. ବ—କଣ୍ଡି ଗାଲାର ଅଗ ତର ପଛରୁ ମାରିବା ଖିଲ—
Phulāṇi A flat pin of wood or bamboo driven into a crack made at the top of a plough-pin.

ଫୁଲଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ—ଫୁଲଣି (ଦେଖ)—Phulāṇi (See)
Phulāṇiā(āṁ) ବଣ—୧ । ଫୁଲିଥିବା; ଖୀଡ—1. Bloated.
ଫୁଲା ୨ । ଗବଖୀଡ; ଗବଯୁକ୍ତ—2. Inflated with pride.
ଫୁଲା ୩ । ଦାୟିତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ—3. Irresponsible.
୪ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ; ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ—4. Free from cares.
(ଯଥା—ମନ ଫୁଲଣିଆ ଗୀତ ଗାଏ ।)

ଫୁଲନୟନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଫ୍ଲାନେଲ୍)—ମେଣ୍ଟାରୁମ ବା ପଶମରେ ବୁଣା କନା—Flannel.
Phulānayan
ଫୁଲାନୟନ **ଫୁଲାନଯନ** (ଫୁଲ୍ଲନେଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫୁଲ ପଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଖୀଡ—1. Swelling; the state of being swollen.
Phulā paṇa
ଫୁଲାପଣିଆ(ଆଁ) ଫୁଲଣିଆ(ଆଁ) ପଣ } ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ଗବଖୀଡ—2. The state of being puffed up with pride.
ଫୁଲପାନା ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗବ ବା ଅହଙ୍କାର—
ଫୁଲାବ; ଫୁଲାବଟ 3. Excess of pride; arrogance.
ଫୁଲପଣକୁ ନଦେଁ ସର, ଫୁଲମାଳରେ ଦେହ ଭର—
ବନ୍ଦଲୋଚନ ଚଉତଣା ।

ଫୁଲ ଫାଙ୍କିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଗର୍ବିତ—1. Proud.
Phulā phāṅkiā ୨ । ଗବଖୀଡ—2. Inflated with
ଫୁଲା ଫୁଲା (ଫୁଲ ପ[ଫା]ଙ୍କିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) pride.
୩ । ଘୋଲଫାଙ୍କିଆ; ଯେ ପର ଉପରେ ପଡ଼ି ଚଳେ; ପରର ଗଲଗ୍ରହ—3. A toady; hanger-on.
୪ । ଦାୟିତ୍ୱଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—4. Irresponsible; devoid of any sense of responsibility.
୫ । ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ—5. Free from anxiety or care.

ଫୁଲ ଲୁଣ—ଦେ. ବ. (ଫ. ଫୁଲ୍ଲ+ଲବଣ) ୧ । ସାଂଶୁଲବଣ (ଦ୍ୱରେକୃଷ୍ଟ
Phulā luṇa ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. Ash-salt.
ପାଙ୍ଗାନୁନ **କରକଚ** ୨ । ପଙ୍ଗାଲୁଣ; ସାମୁଦ୍ରିକ ଲବଣ—
2. Sea-salt.

ଫୁଲି—ଦେ ବ. (ଫ. ଫୁଲ୍ଲ)—୧ । ସୂତ୍ର ବା ପାଟ ନିର୍ମିତ ପୁଷ୍ପାକାର
Phuli ଫୁଲ, ଫୁଲୀ ଗୁଚ୍ଛ; ପାଟଝୁମ୍ପା—1. Tassel.
ଫୁଲାବ; ଫୁଲିଆ; ଫୁଲ୍ଲୀ ବାଲାଉ; ଚଲ୍ଲମାଳା ଫୁଲ ଦେଶି ।
ବାନା ଜରମ ମନୋରମ ପ୍ରଭରେ ବଦ୍ଧା କ ଏମନ୍ତ କେ ଯୋଗି—
ଭକ୍ତ, ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।
୨ । ଶ୍ଲୋକାବର ଶେଷରେ ଚତ୍ରିତ ପୁଷ୍ପାକାର ଚତ୍ର—
2 The representation of a floral design at the end of a couplet or poem.
୩ । ଫୁଲ ପର ଦେଖା ଯାଉଥିବା ନାକର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
3. A kind of nose-ornament having a floral top.
୪ । ବଣାକାଠିରେ ଚଢ଼ା ବଢ଼ା ଯାଇଥିବା ଗାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୫, ୧୦, ୧୫ ଓ ୨୦ ପଲ ଓଜନର ଜନସ ପରୁଡ଼ରେ ରଖାଗଲେ ସେଉଁ ଦାଗ ଉପରେ ସୂତା ରହେ ଉକ୍ତ ଦାଗରେ ବଢ଼ାଯାଇଥିବା ବନ୍ଧୁ ରେଖାଯୁକ୍ତ ଚିତ୍ର(*)—
4. A star-mark on the pole of a Biśā to indicate 5, 10, 15 and 20 Palas weight respectively.
[ଦ୍ର—୧ ବଣା = ୨୫ ପଲ । ୪ ଫୁଲ ଚଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ = ୨୦ ପଲ । ୪ ଫୁଲ ଆଗରେ ସୂତା ବସିଲେ ୨୫ ପଲ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ୧ ବଣା ଓଜନର ଜନସ ଦେଇ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ୪ ଫୁଲ ଆଗ = ପୂର୍ଣ୍ଣ ୨୫ ପଲ ବା ୧ ବଣା ଓଜନ ।]
୫ । ଲେଖା ଆଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ତାରକା ଚିତ୍ର—
5. Asterisk.
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କାନ୍ଥକୁଣ୍ଡ—Wall niche.

ଫୁଲିଆ—ଦେ. ବଣ. (ଅନ୍ୟ ପୁଷ୍ପବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ)—
Phuliā ୧ । ଅମୁକ ଫୁଲ ପର—1. Like such and such
ଫୁଲଆଲା **ଫୁଲବାଲା** flower.
(ଯଥା—କଦମ୍ବ ଫୁଲିଆ, ଓଡ଼ ଫୁଲିଆ ଇତ୍ୟାଦି ।)
୨ । ପୁଷ୍ପପ୍ରିୟ—2. Liking flowers; taking a fancy to flowers.
(ଯଥା—ବଢ଼ା ଫୁଲିଆ ରସିକ, କଖାରୁ ଫୁଲିଆ ରସିକ ।)

ଦେ. ବ. (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଭାତ—1. Boiled rice.
୨ । ଚିଲିକାର ଏକପ୍ରକାର କଙ୍କଡ଼ା—
2. A kind of crab of the Chilikā lake.

ଫୁଲିଆ ଘାସ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—
Phuliā ghāsa A kind of grass.
[ଦ୍ର—ଏଥିର କାଣ୍ଡ ଅଗରେ ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ବା ଥୋପା ଭଳି ଫୁଟେ ।]

ଫୁଲିତ—ଦେ. ବଣ—ଫୁଲିଥିବା—Swollen.
Phulita ପ୍ରଗଢ଼ ଶ୍ୱାସ ଶ୍ୱସନ ଫୁଲିତ ନାସା ବଶନ—
ବସନେ ସ୍ଥିତ ଦର୍ପଦ କୃତ ଦଂଶନ—ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମସ୍ୱଧାନଧି ।

ଫୁଲି ଫୁଲି କାନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପାର୍ଶ୍ୱକାଶ ଛାଡ଼ି ରହିରହି କାନ୍ଦିବା
Phuli phuli kāndibā (ଓଢ଼ଣିରେ ମୁହଁ ଓ ଆଖି ପୋଛିବା)—
ଫୁଁପିୟେ ଫୁଁପିୟେ କାନ୍ଦା To sob; to weep with sobs; to
ହୀସକନା; ସୀସକନା cry with convulsions.

ଫୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଫ. ଖ୍ୟାପ୍ ଧାତୁ) —୧ । ଖୀଡ ହେବା—
Phulibā 1. To be swollen; to swell.
ଫୁଲା; ଫୋଲା ୨ । ମୋଟା ହେବା—2. To become large
ଫୁଲନା or fat.
୩ । ଗବଖୀଡ ହେବା; ଅତି ଗର୍ବିତ ହେବା—
3. To become very proud or arrogant.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଲୁଥୁଲୁଁକେତେ ଦେଖାଏ ନଈରେ ଇଜ୍ ବୋଉଣ୍ଡ ଓଗର୍ । ବଡ଼ମୂର୍ଖ: ସଙ୍ଗୀତ ।

(ଫୁଲିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୪ । (ଗର୍ବ, ମଦ, ରାଗ ବା ଆନନ୍ଦରେ) ଉତ୍ସହିତ ବା ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହେବା—1. To be overjoyed. to start up (as with anger or joy.)

ଫୁଲରେ ମୁଁ ଗନ୍ଧ ଶୁଣି ମରେ । ବଡ଼ମୂର୍ଖ. ଉତ୍ତାଳର ତତ୍ତ୍ୱ. ଫ. ଗୀତ ।

ଫୁଲୁକା—ଦେ.ବ୍ୟ—୧ । ଶୀତ; ଫୁଲିଥିବା—1. Swollen; bloated.

Phulukā (ଫୁଲୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସ୍ଥୂଳକାୟ—2. Corpulent.

ଫୁଲ୍‌କ **ଫୁଲାହୁଆ** ବ—ଫୁଲ୍ଲା (ଦେଖ)—Phulkā (See).

ଫୁଲୁକା ଗାଲିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଯାହାର ଗାଲ ଫୁଲିଥାଏ—

Phulukā gāliā Having bloated cheeks.

ଫୁଲୁକା ଗାଲି
ଫୁଲୁକା ଗାଲେଇ
ଫୁଲୁକା ଗାଲି
ଫୁଲୁକା ଗାଲେଇ
(ଫୁଲୁକାଗାଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସ୍ତ୍ରୀ
ଫୁଲାଗାଲଓୟାଲା
ଫୁଲାହୁଆଗାଲବାଲା

ଫୁଲୁକା ମୁହାଁ—ଦେ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଶୋଥାମୁହାଁ; ଯାହାର ମୁହଁ ଫୁଲିଥାଏ-

Phulukā muhāñ Having a bloated or swollen face.

[ଫୁଲୁକା ମୁହାଁ, ଫୁଲୁକ ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଫୁଲୁଫୁଲିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ (ସଂ. ପୁଷ୍ପ)—୧ । ପୁଷ୍ପ ସଦୃଶ—

Phuluphuliā 1. Flower-like.

ଫୁଲ୍ ଫୁଲିଆ
ଫୁଲି ଫୁଲୁକା
ଫୁଲୁ ଫୁଲୁକା
ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ଫୁଲପରି ମନୋହର—
2. Beautiful as a flower.
୩ । ଫୁଲପରି ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ—
3. Opened or full-blown like a flower.

ଫୁଲ୍‌ଫୁଲିୟା, ଫୁଲ୍‌ଫୁଲେ ୪ । ଫୁଲପରି ହାଲୁକା—

4. Light like a flower.

୫ । ଫୁଲପରି କୋମଳ ବା ସୁକୁମାର—

5. Tender or soft or delicate like a flower,

୬ । (ସଂ. ଶୀତ) ଫୁଲୁକା; ଫୁଲିଥିବା; ଶୀତ—

6. Bloated; swollen.

ଫୁଲୁଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫ୍ଲୁଟ୍)—ବଂଶୀ; ସେଇଁ ବଂଶୀର ଘାଣ୍ଟୁଣୁ ଛିଦ୍ର ଫୁଙ୍କି ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ—Flute.

ଫୁଲୁଟ୍ **ବାଁସୁରୀ**

ଫୁଲେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଭିମାନ କରିବା—1. To become sensitive; to become sullen.

ଫୁଲା **ଫୁଲନା** ୨ । ଗର୍ବିତ ହେବା; ଗର୍ବଶୀତ ହେବା—

2. To become proud; to be puffed up with pride.

୩ । ବେଶେଇ ହେବା—

3. To make a show; to assume airs.

୪ । ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା ପ୍ରକାଶ କରିବା—

4. To become boastful of one's praise.

ଫୁଲେଇ—ଦେ. ବ୍ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଗର୍ବିତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—

Phulei 1. Proud (woman); haughty.

୨ । ସେ (କ୍ରୋଧ, ଘୃଣା, ଗର୍ବରେ) ନାକ ବା ମୁହଁ ଫୁଲାଏ—

2, Puffing up one's nostrils in disdain, pride or anger.

ଫୁଲୁ(ଲେ,ଲୋ,ଲୌ)ରି—ଦେ. ବ—୧ । ତେଲ ବା ଘିଅରେ ଭଜା ହୋଇ ଭିଆର ହୋଇଥିବା ଖୋଟ ଖୋଟ ଫୁଲାରୀ; ଫୁଲୌରୀ ବଡ଼ା ବା ବରା; ପକୌଡ଼ି—1. Lentil-

ଫୁଲୌରୀ paste-cakes fried in oil or ghee.

୨ । ପୁଷ୍ପବାସିତ ତୈଳ—2. Floral oil.

ଫୁଲୁର ଫୁଲତ ବଖ; ଭଲୁର ଅଛ ଅନଶ
ବଳବାର ଖରଶ, ଉବତ ହେଉଣି ବେଶ । ପ୍ରାଚୀନ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବ୍ୟ—୧ । ଫୁଲରୁ ଜାତ ବା ହୋଇଥିବା—1. Made or

ଫୁଲେଲ **ଫୁଲେଲ** extracted from flower; floral.

(ଯଥା—ଫୁଲୁର ତେଲ)

୨ । ପୁଷ୍ପବାସିତ—2. Scented with flowers.

ଫୁଲ୍ଲା—ଦେ. ବ—ମାଛର ଗାଲସି—

Phulkā Gills of a fish.

ଫୁଲକା ବ୍ୟ—ଶୀତ; ଫୁଲୁକା—

ଗଲଫଡା Bloated; puffed up; swollen.

ଫୁଲ୍ଲି(ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବିକସିତ ହେବା; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା—1. To be

Phull (root) full blown; to be opened.

୨ । (ବେଦ) ଉତ୍ସହିତ ହେବା; ଉଲୁସି ଉଠିବା—

2. To start up (with anger or joy).

ଫୁଲ୍ଲ—ସ. ବ. (ଫୁଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—

Phulla ଫୁଲ; ପୁଷ୍ପ—Flower.

ବ୍ୟ. (ଫୁଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ବିକସିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—

୧ । ମୁକୁଳିତ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ—1. Full-blown.

୨ । ବିକସିତ—2. Opened; expanded.

୩ । ପ୍ରମୁଦିତ—3. Overjoyed.

ଫୁଲ୍ଲ ଲୋଚନ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଫୁଲ୍ଲ+ଲୋଚନ)—

Phulla lochana ପ୍ରମୁଦିତ ନୟନ—Having eyes bright-

ଫୁଲ୍ଲ ନୟନ
ଫୁଲ୍ଲ ନେତ୍ର
ଅନ୍ୟରୂପ
ened up or expanded (with joy).

(ଫୁଲ୍ଲ ଲୋଚନା, ଫୁଲ୍ଲ ନୟନା, ଫୁଲ୍ଲ ନେତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଫୁଲ୍ଲାଧର—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଫୁଲ୍ଲ+ଅଧର)—

Phullādhara ପ୍ରମୁଦିତବଦନ; ହାସ୍ୟମୁଖ—

(ଫୁଲ୍ଲାଧରା—ଅନ୍ୟରୂପ) Having a laughing face.

ଫୁଲ୍ଲାରବିନ୍ଦ—ସ. ବ. (କର୍ମ୍ମଧା; ଫୁଲ୍ଲ+ଅରବିନ୍ଦ)—ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଦ୍ମ—

Phullārabinda Full-blown lotus.

ଫୁଲ୍ଲେନ୍ଦୀବର—ସ. ବ. (କର୍ମ୍ମଧା; ଫୁଲ୍ଲ+ଇନ୍ଦୀବର)—

Phullendībara ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ନୀଳ କଇଁ—Full-blown blue waterlily.

ଫୁଲ୍ଲେନ୍ଦୁ—ସ. ବ. (କର୍ମ୍ମଧା; ଫୁଲ୍ଲ+ଇନ୍ଦୁ)—ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର—

Phullendu Full moon.

ଫୁଷ୍‌କେଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ପୁଷ୍କର)—ପଦ୍ମ ପୁଷ୍କର—

Phush-kel The cup of the lotus flower.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫସ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । (ଭୁଚ୍ଛାର୍ଥକ)—ଥୁକ୍ !
Phus 1. (Interjection) Pish ! pooh ! fie !

ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ୨ । ଧୀର ଭାବରେ ଗହ୍ୱରଦ୍ୱାରରୁ ବା ମୁଖରୁ ପବନ ବାହାର ହିବାର ଶବ୍ଦ—2. The low hissing sound of air escaping through a hole or the mouth.

୩ । ପାଡ଼ିବାର ଅନୁଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—3. The low sound of breaking wind.

ଡାଙ୍ଗ ପାଡ଼ିବ ପାଡ଼ିବ ବୋଲ୍ ଫୁସ୍ – ଉଗ ।

୪ । ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ (ଦେଖ)—5. Phus phus (See)

୫ । ନିଷ୍ଫଳ (କର୍ମ)—5. Fruitless (act).

ଫୁସ୍‌କି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ବ. ଫୁସ୍‌କଡ଼ି)—
Phus-ki ଘିମ୍ପିର ପର ବ୍ରଣ—Small pimples like lichen or prickly heat.

ଫୁସ୍ ଫୁସ୍—ଦେ. ବ. (ସ. ଫୁସ୍ଫୁସ)—ଫୁସ୍ଫୁସ (ଦେଖ)
Phus phus Phusphusa (See)

ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଫେଫଡା } ଅନ୍ୟରୂପ ଅ.— ଫୁସୁରୁ ଫୁସୁରୁ (ଦେଖ)
Phusuru phusuru (See)

ଫୁସ୍‌ଫାସ୍ ଫୁସୁଫୁସୁ } ଅନ୍ୟରୂପ ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ହେଉଛି ନାମ ଜପୁ ଅଛନ୍ତି । ପଙ୍କାରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

ଫୁସା—ଗ୍ରାଦେ. ଗ୍ରା. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଅଶ୍ଳୀଲ)—
Phusā ଝରକ; ମଳଦ୍ୱାର—Anus.

ଫୁସା ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ଡାକିବା—ଗ୍ରାଦେ. ଗ୍ରା. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି. (ଅଶ୍ଳୀଲ)—
Phusā chup chup ḍākibā ଖୁବ ଭୟରେ ଥରିବା—(ଫୁସାଫୁସ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To quake with fear.

ଫୁସି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ନିର୍ଦ୍ଧନ; ଦରିଦ୍ର—1. Poor.
Phusi ୨ । ତୁଚ୍ଛ; ଦ୍ୱେଷ୍ୟ—2. Despicable.
୩ । କୃପଣ—3. Miserly.

ଫୁସିଆର—ଦେ. ବ—ଶଗଡ଼ ଚକର ପଇ ଦେହରେ ମର୍ ଯାଇଥିବା ଅରକୁ ଟାଣ କରି ଚପି ରଖିବା ପାଇଁ ପଇରେ ମର୍ ଯାଇଥିବା ଖିଲ—The wooden pin driven into the rims of a cart-wheel to keep the spokes tight therein.
Phusiāra

ଫୁସି କଙ୍କଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଛୋଟ କଙ୍କଡ଼ା—
Phusi kaṅkaṛdā Small crab.

ଫୁସୁରୁ ଫୁସୁରୁ—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—
Phusuru phusuru ଖୁବ୍ ଚୁପ୍ ଗୁପ୍ କଥା ଶୁଣା ହେବାର ଶବ୍ଦ—(ଫୁସ୍ଫୁସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Low whispering; whispering sound.
ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଫୁସଫୁସ

ଫୁସୁକି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ) ନିଷ୍ଫଳ ହେବା; ଫସକି ଯିବା-
Phusuki jibā To miscarry (said of a work).
(ଫସ୍‌କି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫସକେ ଯାଓୟା

ଫୁସୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ସ୍ତ + ସରଣ=ସ୍ତରୁତ୍ତ ହେବା)—
Phusulā(le)ibā ୧ । କୋମଳ କଥା ଦ୍ୱାରା ଭୁଲାଇବା; ଫୁସ୍ଲା ଲେ)ଇବା ଫୁସୁଲା ଫୁସୁଲ କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଭଣାଇବା—1. To coax; to cajole; to wheedle.

ଫୁସୁଲାନ ଅଇଠାଇଥିଆ ଗାଁଗେଡେ ତାକୁ ଫୁସୁଲେଇଲେ ଶୁଣିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ।
ଫୁସାଲନା ପଙ୍କାରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

୨ । ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇବା—
2. To inveigle; to seduce; to entice.

ଫୁସୁଲ୍ ଫୁସୁଲ୍—ଦେ. ବ—୧ । ଭଣିବା; କଥାଦ୍ୱାରା ଭୁଲାଇବା—
Phusulā phusuli ଫୁସ୍‌ଲା ଫୁସ୍‌ଲି 1. Coaxing; cajolry.
ଫୁସଲା ଫୁସଲି ୨ । ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାର (ଫୁସ୍ଲା ଫୁସଲ, ଫୁସୁଲା – ଅନ୍ୟରୂପ) ଚେଷ୍ଟା—2. Enticement.

ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍—ସ. ବ—ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ସବ୍ଦ; ହୃଦୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାୟୁପାତ୍ର—
Phusphusa The lungs.

ଫୂର୍ତ୍ତି—ଦେ. ବ. (ସ. ଶ୍ଫୂର୍ତ୍ତି)—୧ । ତେଜ—
Phūrtti ଫୁର୍ତ୍ତି ଫୁର୍ତ୍ତୀ 1. Sprightliness; energy.
୨ । ଉଲ୍ଲାସ; ମଉଜ; ଆନନ୍ଦ—
2. Exhilaration; merriment.
୩ । ଚଉରଚାଳି; ଚଞ୍ଚଲ୍ୟ—
3. Activity; briskness.
୪ । ବେଗ; ତଡ଼ତରାଭା—4. Promptness.
୫ । ଶୀଘ୍ରତା; ତ୍ୱରା—5. Quickness; haste.
୬ । ଶ୍ଫୂର୍ତ୍ତି; ସ୍ଫୁରଣ—6. Finding expression.
୭ । ଆମୋଦ; ମନର ଆନନ୍ଦ—
7. Buoyancy of spirits.
ବଣ—୧ । ତେଜୀୟାନ୍—1. Energetic; sprightly.
୨ । ଉଲ୍ଲସିତ—2. Exhilarated; overjoyed.
୩ । ଚଳ୍ପକ; ଚଞ୍ଚଳ—
3. Active; nimble; brisk.
୪ । ତତ୍ପର—4. Prompt.
୫ । ତ୍ୱରିତ—5. Quick; hasty.
କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଶୀଘ୍ର—1. Sharp; soon.
୨ । ବେଗରେ—2. Quickly.
୩ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—3. Immediatly; at once.

ଫୂର୍ତ୍ତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆନନ୍ଦିତ ହେବା; ମଉଜ କରିବା—
Phūrtti karibā 1. To be exhilarated; to express joy; to be merry.
ଫୁର୍ତ୍ତିକରା ଫୁର୍ତ୍ତୀ କରନା
୨ । ତଡ଼ତରାଭା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—2. To act with promptness; to make haste; to look sharp.
୩ । ଚଞ୍ଚଳଆ ହେବା—
3. To be brisk; to be up and doing.

ଫୂର୍ତ୍ତି ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କାର୍ଯ୍ୟରେ ତତ୍ପରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—To show promptness or briskness.
Phūrtti dekhā(khe)ibā
ଫୁର୍ତ୍ତି ଦେଖାନ ଫୁର୍ତ୍ତୀ ଦିଖଲାନା

ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜ୍—ଦେ. ବଣ (ସ. ଶ୍ଫୂର୍ତ୍ତି+ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ-ବାଜ୍)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମନା-
Phūrttibāj 1. Having buoyancy of spirits.
ଫୁର୍ତ୍ତିବାଜ ଫୁର୍ତ୍ତୀଲା; ଫୁର୍ତ୍ତୀବାଜ ୨ । ଚଞ୍ଚଳ—2. Active.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜ—ଦେ. ବ—କର୍ମକୁଶଳତା ବା ସିବ୍ଦ୍ଦସ୍ତତା—Activity in work; dexterity in work.
Phūrttibāji
ଫୁର୍ତ୍ତିବାଜୀ **फुर्त्तिबाजी**

ଫୁସତ୍—ବୈଦେ. ସ୍ତା. ବ—ଫୁରୁସତ୍ (ଦେଖ)—Phurusat (See)
Phṛusat (ପ୍ରୁସେତ, ପ୍ରୁସ୍[ସେ]ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫେଆର କପି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଚଠାରୁ ସାଫି ହେବା ନକଲ—
Pheār kapi ଫେୟାର କାପୀ **फेयार कापी** Fair copy.

ଫେଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଫେଟନ)—୧। ଫେଡ଼ିବା; ଖୋଲିବା;
Pheibā ମେଲିବା; ଫିଟାଇବା; ମେଲ୍ଲ କରିବା—
ଫୁୟନ; ଫେଟାନ **खोलना** 1. To unfasten; to open; to unfurl.

ଗୋବଦ ଲେଉନ ଫେଇଲେ—ବ୍ରିପ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।

୨। ପ୍ରକାଶିତ କରିବା—2. To show.

୩। ମୁକୁଳାଇବା; ଖୋଲି ବାହାର କରିବା—3. To untie.

ଫେଇ ଦଅନ୍ତୁ ଛଣ୍ଡୁ ମୁକୁଡା ଦାର; ଫଲାଇ ପାରିବ ଜ ଜଦ ନିହୁର—
ଜଜପୂର୍ବ. ଉତ୍ତାଳର ଦଣ୍ଡ. ଘ-ଗୀତ।

ଫେଉ—ଦେ. ବ—୧। ଫାଉ; ଧପ୍ପାବାଜୀ; ପ୍ରତାରଣା—
Pheu 1. Fraud; deception.

୨। ଚାତୁରୀ; ଧୂର୍ତ୍ତତା; ଛଳ—2. Cunning.

୩। ଫୁସୁଲ୍ଲ ଫୁସୁଲି—3. Coaxing; cajolry.

୪। ବାହାନା—4. Excuse; feigning; pretext.

ଫେଏ ଫେଏ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ବଲୁଆ ଭୁକବା ଶବ୍ଦ;
Phe-e phe-e ଭେଉଁ ଭେଉଁ ଭୁକେ ଭୁକେ—The braying of
(ଫେ ଫେ—ଅନ୍ୟରୂପ) **खे खे** jackals.

ଫେଏ ଫେଏ ରବ ଦେଇ ଫେରୁ ଉଲ୍ଲାମୂର୍ତ୍ତା—
ସ୍ୱଧାନାଥ. ଶ୍ମଶାନ ଦୃଶ୍ୟ।

ଫେଁ ଫେଁ—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବାର ଶବ୍ଦ;
Phen̄ phen̄ ହେଁ ହେଁ—Sound of loud laughter.
ଫିକ ଫିକ **खें खें** (ଫେଁଏଁ ଫେଁଏଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫେକଟ୍—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ଅ. (ଭୁଲ. ହି. ଫୋକଟ୍=ବ୍ୟର୍ଥ)—
Phekaṭ ବୃଥା; ଅକାରଣ—In vain; for nothing.

ଫେକାରୀ—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ. (ସ. ଫେରୁ=ବଲୁଆ)—
Phekārī କୋଢ଼ଶିଆଳ—Fox.

ଫେଚ୍‌କାମୀ—ଦେ. ବ—୧। ଫିସାଦ—1. Fraud.
Phech·kāmī ୨। ଫାଜଲ୍ଲମି—2. Undue forwardness.
ଫେଚକାମୀ **फापाकुटनी** ୩। ଖଲତା—3. Wantonness.
(ଫେଞ୍ଚକାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଫେଚକା(ପୁଂ), ଫେଚକୀ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ବଣ]

ଫେଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଫିଟାଇବା; ଖୋଲିବା—
Pheṭ (root) To open.

ଫେଟନ—ସ. ବ. (ଫେଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଫିଟାଇବା—
Pheṭana Opening.

ଫେଟା—ଦେ. ବ. (ସ. ଛୁଟ୍)—୧। ଚଉଡ଼ା ଠିକା ଲୁଗା—
Pheṭā ଫେଟା **फेंटा** 1. A wide cloth.

ଉତ ଶେଷେ ଦଃ ଫେଇଲ ତୋ ବଃ ଯାହା ପାରଫେଃ। ଫେଉ ରେ—
ଜଜପୂର୍ବ. ଉତ୍ତାଳରଚନ୍ଦ୍ର. ଉ-ଗୀତ।

୨। ଅଣ୍ଟାରେ ଲୁଗା ଉପରେ ଉଡ଼ାଣିବା ଲୁଗା—2. A cloth tied round the waist over the loin-cloth.

୩। କମଲା ଲେମ୍ବୁର କୋଷ—3. Peel of orange.

୪। ଶିମ୍ବୁ ଗୋଟଏ—4. A bean.

ଫେଟା ଧଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ—ଚଉଡ଼ାଧଡ଼ିଯୁକ୍ତ (ଲୁଗା)—
Pheṭā-dhaṛdiā Having a broad hem (cloth).

ଫେଟ(ଟି)ନ୍—ବୈଦେ. ବ—ଫିଟନ୍ (ଦେଖ)
Pheṭa(ṭi)n Phiṭan (See)

ଫେଡ଼—ଦେ. ବ. (ସ. ଛୁଟ୍ ଧାତୁ କର୍ମ। ଫେଟ୍ ଧାତୁ)—
Pheṛda ୧। ମୋଷଣ; ମୋଚନ; ଫେଡ଼ିବା—1. The act of releasing.
ଫେଡ଼ଣ, ଫେଡ଼ା, ଫେଡ଼ାଙ୍କ, ଫେଡ଼ାଣ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨। ଦୂରୀକରଣ—2 Removal.

୩। ଏକ ଅଙ୍କରୁ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍କର ବିଯୋଗ କରଣ; ବ୍ୟବକଳନ—
3. The process of subtraction.

ଫେଡ଼ ମିଶା—ଦେ. ବ—ଅଙ୍କ ଫେଡ଼ିବା ଓ ମିଶାଇବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—
Pheṛda miśā The processes of subtraction and
ଯୋଗ ବିୟୋଗ **घटाना जोड़ना** addition.
(ଫେଡ଼ା ମିଶା, ଫେଡ଼ାଣ ମିଶାଣ, ଫେଡ଼ ମିଶା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫେଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—ବ୍ୟବକଳିତ; ବିୟୁକ୍ତ—Subtracted.
Pheṛdā ବାଦ ଦେଓୟା **घटाया हुआ**

ଫେଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଛୁଟ୍ ବା ଫେଟ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=ଫେଟ୍
Pheṛdā(ṛde)ibā ବା ଫେଟ୍ ଧାତୁ)—(ଫେଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର
ଫିଡ଼ାନ; ଫେଡ଼ାନ; ଫିଁଡ଼ାନ ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative
खुलवाना, घटवाना form of 'Pheṛdibā')

୧। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଫେଡ଼ିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—
1. To cause to subtract.

୨। ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଫିଟାଇବା—2. To cause to be opened or unlocked.

ସାତ କବାଟ ଫେଡ଼ାଇଲ
ଅନ୍ଧାର ଘରରୁ ଗୁହିଁଲ। ଜଗନ୍ନାଥ. ସ୍ତ୍ରୀଗବତ।

ଫେଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଛୁଟ୍; ଫିଟ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବା ଫେଟ୍
Pheṛdibā ଧାତୁ)—୧। ଦୂର କରିବା—1. To remove.
ଫେଡ଼ା; ବାଦଦେଓୟା ଫେଡ଼ୁଛୁ ତୋ ଜଞ୍ଜ ସୁଖ ଦେଇ ଅଞ୍ଜ-
घटाना ଜ୍ଞାନ ଏ ଅସ୍ଥି ବାହ୍ୟିତ। ଜଜପୂର୍ବ. ଜଗୋପ୍ତରଜନ୍ମ. ଘ. ଗୀତ।

୨। ବିୟୋଗ କରିବା; ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ବାଦ୍ ଦେବା—
2. To subtract.

୩। ଫେଇବା; ଫିଟାଇବା; ଖୋଲିବା—3. To open.

ଫେଡ଼ୁ ନ୍ଦି ଗାଦବନ୍ଦନ, ଧନ। ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି।

୪। ମୁକ୍ତ କରିବା—4. To liberate; to release.

୫। ମୋଷଣ କରିବା; ତ୍ୟାଗ କରିବା—5. To give up.

୬। ଲଘବ କରିବା; ମୋଚନ କରିବା—
6. To lessen; to relieve.

ଅହେ କୃଷ୍ଣ। ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଭୂମେ ଦୋଇ
ଏ ଅରଡ ଅସୁର ଫେଡ଼ଲ ଜ ନାହିଁ। କୃଷ୍ଣସଂଢ. ମହାଭାରତ ସ୍ତ୍ରୀ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୭ । (ହୃଦୟର ଭାବକୁ) ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—
7. To speak out plainly or frankly; to express.

କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଛାଡ ଫେଡ଼େ ବଶ୍ୟକନ୍ୟା
ଭଜ ବା ସ୍ୱଜସ୍ୱପାଶେ । ଦଧାନାଥ. ପାଦଟୀ ।

୮ । ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରୟୋଗରେ ଜାଣିବା—
8. To know by insight or instinct.

କଏ ଦେଖିଅଛ ଫେଡ଼ ଉଚ୍ଚତବ୍ୟ । ଦଧାନାଥ. ନଉଦେଖିପା ।

ଫେଡ଼ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖୋଲ କହିବା; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବୁଝାଇ କହିବା
Pheṛḍi kahibā To speak clearly,
ଖୋଲକର ବୋଲନା ଫେଡ଼ କହିବ ମୋ ଅଗ୍ରତେ । ପ୍ରାଚୀ. ଜଗନ୍ନାଥବାହ୍ୟ ।

ଫେଣ୍—ପ୍ରାଦେ. (କୃତକ ସଦ୍ଧର) ଅ. (ସ. ପୁନଃ)—ପୁଣି; ପୁନର୍ବାର—
Pheṇ (ଫିଣ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Again; also.

ଫେଣ—ଦେ. ବ. (ସ. ଫେନ; ଫେଣ)—୧ । ଫେନ; ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥ
Pheṇa ଉପରେ ଭାସୁଥିବା ବୁଦ୍ବୁଦ—1. Froth; foam; ଫେନା scum.
ଫେନ; ଗଉଁଜ ୨ । ପାଟିରୁ ବାହାରିବା ଫଚ—
2. Froth issuing from the mouth.
୩ । ଝିଣ୍ଟୀର; ସମୁଦ୍ରଫେଣ; ଏକପ୍ରକାର ମାଛର କଙ୍କାଳ—
3. The bone of the cuttle fish; meerschaum.
ଫଣା ୪ । (ସ. ଫଣ) ସାପର ଫଣା—
ଫନ 4. The expanded hood of a serpent.

ଫେଣ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ତରଳ ପଦାର୍ଥ ବା ସାବୁନଆଦି ଘଷି
Pheṇa kārḍhibā ବାହା ଫେନଯୁକ୍ତ କରିବା—1. To
(ଫେଣ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) produce froth or
ଫେନକାଢ଼ା lather from liquids by friction.
ଗଉଁଜ ନିକାଲନା; ଫେନ ନିକାଲନା ୨ । କୌଣସି ଜନ୍ତୁକୁ ଅଚ୍ଚରକୁ
ପରିଶ୍ରମ କରାଇ ତା ପାଟିରୁ ବଡ ବାହାର କରାଇବା—
3. To cause an animal to emit froth from its mouth by causing it to labour hard.
୩ । (ସାପ) ଫଣା ବାହାର କରିବା—3. (a serpent) To stand with its hood expanded.
୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜବତ୍ କରିବା—4. To subjugate.

ଫେଣ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫଣା ପ୍ରକାଶ କରିବା—
Pheṇa dharibā To raise up the hood.

ଫେଣ କାଢ଼ିବା
ଫେଣ ବାହାର କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ପାଟିର ମାର୍ଜାର ସର୍ପଫେଣ ନ ଧରେ
ସେତେ ପଡ଼ୁଥୋଲା ଗାଈଲେ ।
ଫଣା ବାହିରକାର **ଫେନ କାଢ଼ନା** ଘାନକୃଷ୍ଣ. ଜଗମୋହନ ।

ଫେଣା—ଦେ. ବ. (ସ. ଫଣା)—୧ । ସର୍ପର ଫଣା—
Pheṇā 1. Serpent's hood.
ଫଣା ୨ । କଦଳୀ କାନ୍ଧରେ ଥିବା କଦଳୀର ଘେନ୍ଦା—
ଫନ; ଫେନ 2. A cluster of plantain fruits in a big
ଫେନି bunch.

ଫଜ; ହତ୍ଥା ୩ । ମଧୁଚକ୍ର; ମହୁମାଛୁ ଭଆର କରିଥିବା କୋଷ—
ମଉଚାକ୍ 3. Bee-hive.
ଛତ୍ତା ୪ । (ସ. ଫେନ) ତରଳୀକୃତ ଗୁଡ଼ ବା ନବାତ ଛଲା ଦୋଇ
ଫେଣୀ; ବାତସା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ବୃତ୍ତ ଦମସୃ ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—
ବତାସ ଫେନୀ 4. (ସ. ପାଣିତ) A bloated ball made of boiled sugar.

ବଦ, ମିଶିଲ, ଫେଣା, ଗଜା ହୁଏ । ପ୍ରାଚୀ. ପଟ୍ଟଚେଗୀତା ।

ବଣ—ଫେନଯୁକ୍ତ—Frothy.
କ୍ରି—ଫେଣାଇବା (ଦେଖ)—Pheṇāibā (See)

ଫେଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଫେନ ଶବ୍ଦରୁ ଫେନାସୃ ଧାତୁ)—
Pheṇā(ṇe)ibā ୧ । ତରଳ ପଦାର୍ଥକୁ ଫେଣ୍ଟିବା; ବରବଣ୍ଟାକୁ
ଫେଣିଆଇବା
ଫେଣିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଘାଣ୍ଟି ଫେନଯୁକ୍ତ କରାଇବା—
ଫେନାନ **ଫେନନ** 1. To stir dough with fingers so as to make it foamy.
୨ । ଫେନଯୁକ୍ତ ହେବା—
2. To be frothy; to emit froth

ଫେଣି—ଦେ. ବ—(ସ. ଫେନକ)—୧ । ଗୁଡ଼ ବା କନକୁ ଆଜ୍ଞଃ
Pheṇi ଛାଳିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; ବିଶେଷ ଫେଣା—
ଫେଣିବାତାସା **ବତାସଫେନୀ** 1. Bloated sugar cake.
୨ । (ସ. ଫେନକା) ଚଳ ଓ ଅଣ୍ଡାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁରୁ ସୁରୁ ଯୁକ୍ତ
ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ; ଫେନକା (ଦେଖ)—2. A sweetmeat consisting of layers of kneaded flour fried in ghee.

ଫେଣିଆ—ଦେ. ବଣ—ଘଣ୍ଟା ହୋଇ ଫେନଯୁକ୍ତ କରି ଯାଇଥିବା—
Pheṇiā ଫେନା **ଫେନାହୁଆ** Made foamy by stirring.
(ଫେଣିଆ ଫେଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫେଣେଇ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଫେଣା ୪ (ଦେଖ)—
Pheṇei Pheṇā 4 (See).

ଫେଣେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କଳି କଥା ବାଇ ବାର ପକାଇବା—
Pheṇei hebā To introduce a disputed matter repeatedly to attract the disputant's attention.

ଫେଣ୍ଟ—ଦେ. ବ. (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଦସ୍ତା—1. Lead.
Pheṇṭa ୨ । ତାସ ଆଦି ଫେଣ୍ଟିଆ ବା ଏକତ୍ର ମିଶାଇବା କ୍ରିୟା—
2. Shuffling, intermingling.

ଫେଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଫେଣାଇବା (ଦେଖ)
Pheṇṭibā ଫେଣ୍ଟା **ଫେଣ୍ଟନା** 1. Pheṇāibā (See).
୨ । (ସ. ପିଷ୍ଟ) ଏକ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ
ମିଶାଇବା—2. To mix up a thing with another.
୩ । ତାସ ଆଦି ଗୋଳାଇବା—
3. To intermingle (cards); to shuffle.

ଫେତି—ପ୍ରାଦେ. (ପୁଗ୍ଧ) ବ—ଖୁବ୍ ଯୋରରେ ଦୂରକୁ ଝେକା ପକାଇବା
Pheti ପାଇଁ ଦଉଡ଼ିରେ ନର୍ମିତ ପାଶ—A contrivance made of rope to throw stones to a great distance with great force; sling.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେତ୍କାରିଣୀ ତନ୍ତ୍ର—ବ—ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Phetkāriṇī tantra Name of a 'Tantra-treatise'.
ଯେ ଅଟ୍ଟ ଫେତ୍କାରିଣୀ ତନ୍ତ୍ରେ
ବୈଷ୍ଣବାଗର ଯେ ସୁଗତେ—ଗୁପ୍ତୀ. ପୃଷ୍ଟତନ, ତତ୍ତ୍ୱୋତ୍ସ ।

ଫେନ(ଣ)—ସ. ବ—(ଷ୍ଫାସୃ ଧାତୁ=ଫୁଲିବା+କର୍ତ୍ତୃ ନ. ଲଘାଉନ)—
Phena(ṇa) ୧ । ଘର୍ଷଣ ବା ମନ୍ଥନ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥରୁ ବାହାରିବା ବୁଦ୍ବୁଦ ଦଉସୂ—1. Froth; foam; scum.
୨ । ସମୁଦ୍ର ଫେଣ; ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷର ବୁଦ୍ବୁଦାକୃତି କଙ୍କାଳ— 2. The spongy skeleton of cuttle-fish; Sepia Officinalis.
ଦେ. ବ—ପାଟିରୁ ବାହାରିବା ବତ—Froth issuing from the mouth.

ଫାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବ. (ଭୁଲ. ଏହା ଅର୍ଥରେ ବଂ. ଓ ହି. ଫେନ୍)—ପେଜ—Rice-gruel.

ଫେନକ—ସ. ବ—(ଫେନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ସମୁଦ୍ର ଫେଣ—
Phenaka 1. Skeleton of the cuttle-fish.
୨ । ଫେଣା ନାମକ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—2. Bloated sugar ball.
୩ । ଫେଣ; ବୁଦ୍ବୁଦଦଉସୂ—3. Foam; froth; scum.
୪ । ଗଠାଫଳ ଆଦ ଫେନୋତ୍ପାଦକ ବସ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା ଶରୀର ଘଷି ଧୋଇବା ପ୍ରଣାଳୀ (ହି. ଶ)—4. Bath by rubbing the body with lather-forming substance.

ଫେନକା—ସ. ବ—(ଫେନ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଜଳପକ୍ୱ ଉଣ୍ଡୁଳ
Phenakā ଚୂର୍ଣ୍ଣି—1. Ground rice boiled in water.
(ଫେନକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଖଜା; ଫେଣା ନାମକ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—
2. Bloated sugar-ball.
୩ । ଅରଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ; ଗଠା ଗଛ ଓ ଫଳ—3. The soap-berry (tree and berry); Sapindus Saponarius.

ଫେନପ—ସ. ବଣ—(ଫେନ+ପା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେ ଫେଣ
Phenapa ପାନ କରେ—1. Drinking froth.
ବ—ସ୍ୱତଃପତ୍ତିତ ଫଳଦ୍ୱାରା ଜୀବନଧାରଣକାରୀ ମୁନି—
A sage subsisting only on fruits dropped down from trees.

ଫେନାଗ୍ର—ସ. ବ. (ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଫେନ+ଅଗ୍ର; ଫେନର ଅଗ୍ରଭାଗ)-
Phenāgra ବୁଦ୍ବୁଦ—Bubble.

ଫେନାୟମାନ—ସ. ବଣ—(ଉଦ୍ଦ୍ୱମନାର୍ଥକ ଫେନାୟ ନାମଧାତୁ+
Phenāyamāna କର୍ତ୍ତୃ. ଶାନଚ)—ଯହିଁରୁ ଫେଣ ବାହାରୁଥାଏ—
(ଫେନାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Foaming; emitting froth.

ଫେନିକା—ସ. ବ—ଫେଣୀ; ମଇଦାରେ ଛଆର ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ;
Phenikā ପତଳା ବସ୍ତ୍ରସ୍ତରଯୁକ୍ତ ଘୃତପକ୍ୱପିଷ୍ଟକବିଶେଷ; ଖଜା—
ଖାଜା **खाजा** A kind of pastry cake made up of
ଓ. ଖଜା, ଫେଣୀ many thin layers.
[ଦ୍ର—ଘୃତବହୁଳ ମଇଦାକୁ ଦଳ ଛହିଁରେ ସାର୍ଘାକୃତି ବର୍ତ୍ତିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ତାକୁ ବେଲଣାପେଢ଼ା ଉପରେ ରଖି ବେଲଣାକାଠି ଦ୍ୱାରା ବେଲ ଖଣ୍ଡିଏ ରୁଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଯାଏ । ସେହି ରୁଟିକୁ ଛୁରି ଦ୍ୱାରା ସଲଗ୍ନ ଉପରେ କାଟି ପୁଣି ବେଲିବାକୁ ହୁଏ । ସେ ରୁଟି ଉପରେ ଶୁଷ୍କ (ଶାଳଉଣ୍ଡୁଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣି, ଘୃତ ଓ ଜଇ) ଲେପନ କରି ତାକୁ ମୁନୁରି ଗୁଡ଼ାଇଲା ଭଳ ଗୁଡ଼ାଇ, ସେହି ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡକୁ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା କରି କାଟି ବେଲିବାକୁ ହୁଏ । ସେହି ବେଲା ହୋଇଥିବା ପଉଲା ରୁଟିକୁ ଘିଅରେ ଗଣ୍ଡି ଶିଗ୍ (ତନ୍ଦରଗ) ରେ ବଡୁରାଇବାକୁ ହୁଏ । ଏ ପିଠା ଫୁଲୁରା ଓ ଉପରେ ବହୁ ସୂକ୍ଷ୍ମସୂତ୍ର-ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ଫେନିକା ବୋଲାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଲଘୁପାକ ଓ ମଣ୍ଡକ ଗୁଣଯୁକ୍ତ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଫେନିଳ—ସ. ବଣ—(ଫେନ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇଲ)—ଫେନଯୁକ୍ତ—
Phenila (ଫେନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Frothy; scummy.
ବ—୧ । ଅରଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ; ଗଠାଫଳ—1. The soap-berry; soap-nut; Sapindus Saponarius.
୨ । ବରକୋଳ—2. Jujuba Zyzyphus.
୩ । ମଦନ ଫଳ; ମଦ୍ୱଣ ଫଳ—
3. The fruit of Vangueria Spinosa.

ଫେଫଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଫେଣ—
Phephal Foam; froth.

ଫେବ୍ରୁଆରି—ବେଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫେବ୍ରୁଆରୀ)—
Phebruāri ଇଂରାଜ ସନର ମାସଗଣନାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମାସ—
ଫେବ୍ରୁୟାରୀ The month of February.
फरवरी [ଦ୍ର—ଏ ମାସର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ଅଠେଇଶି ଅଟେ ।
ଫେବ୍ରୋର, ଫିବ୍ରୋର, ଫିବ୍ରେର, ଫିବ୍ରୁଆର } ଅନ୍ୟରୂପ କେବଳ ଲଘ୍ ଇଅରରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସନର ଅଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାକୁ ୪ରେ ହରଣ କଲେ ଫଳ ରହେ ନାହିଁ ସେହି ସନରେ) ଏ ମାସର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୨୯ ହୁଏ । ତଦ୍ଭିନ୍ନ ଯେଉଁ ଲଘ୍ଇଅରର ଅଙ୍କର ଶେଷ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱୟ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ସେ ସନରେ ଫେବ୍ରୁଆରି ମାସର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୨୯ ନ ହୋଇ ୨୮ ହୁଏ । ଯଥା—ସନ ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଲଘ୍ ଇଅର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ସନର ଫେବ୍ରୁଆରି ମାସର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୨୮, ତଦ୍ଭିନ୍ନ ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଶୂନ୍ୟ-ସଂଖ୍ୟାଯୁକ୍ତ ସନ ୪୦୦ ରେ ହରଲେ ଛିଣ୍ଡି ଯାଏ ସେ ସନର ଫେବ୍ରୁଆରି ମାସର ୨୯ ଦିନ ହୁଏ ।]

ଫେମ୍ପର—ଦେ. ବ. (ଭୁଲ. ଇଂ. ଭେପର୍)—
Phempara ୧ । ବାଷ୍ପ—1. Steam.
ଫେଁପର **भाफ** ୨ । ଫେଣ—2. Froth; foam.

ଫେର୍—ଦେ. ଅ. (ସ. ପୁନର୍)—ପୁଣି; ପୁନଶ୍ଚାର; ଆଉରଥରେ; ପୁନରପି—
Pher Again.
ଆବାର ବ—୧ । କୁଣ୍ଡଳୀକୃତ ରଜ୍ଜୁର ମୋଡ଼ା—
फिर 1. Fold of a coiled rope.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କପଟ; ଛଳ—
2. (figurative) Wile.

ଫେର୍ ଘାଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜଳର ଜଳାଧାରରୁ ପାଣି
Pher ghāi ବାହାର ଯିବା ପାଇଁ ଖୋଳା ନାଳ—Branch channel to drain out or take out water from corn fields.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେର୍ ଫାର୍—ଦେ. ବ—୧ । ଫେର୍ ଫେର୍; ଉଲ୍ଟ ପାଲ୍ଟ; ଲେଉଟ ପାଉଟ—1. Transposition.

ଫେର ଫାର, ଫେର ଘୋର **ଫେରଫାର** ୨ । ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—2. Repeatedly coming back.

୨ । ପୁନଃ ପୁନଃ ଯିବା ଆସିବା ବା ବୁଲିବା; ଗୁଲ୍‌ବୁଲ—3. Roving; walking to and fro.

ଖାଇ ମଲ୍ଲା ଫେର୍ ଫାର୍
ଦୋହର ପଇସା ଅନ୍ଧାରେ ମାର୍ – ଭଗ ।

୪ । ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—4. Giving and taking.

୫ । ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା; ଫେରାଇବା—5. Act of returning or changing.

୬ । ପରିବର୍ତ୍ତନ—6. Change.

୭ । ଅଦଳ ବଦଳ; ବିନିମୟ; ବଦଳ—7 Exchange; barter.

୮ । ଚେଁତ ପାଁତ; ମାୟା; ଛଳ; କୂଟ କୌଶଳ—8. Wile; stratagem; artifice.

୯ । ଟାଳ ଟୁଳ; ଟାଳମ୍‌ଟୁଳ—2. Repeated putting off on various excuses.

ବିଣ—ପୁନଃ ପୁନଃ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିବା—Repeatedly coming and going.

ଫେର୍ ଫେରୁ(ରି)ଆ—ଦେ. ବ. (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ସୁନା ବା ରୁପାର Pher pheru(ri)ā ତାରକସି କାମରେ କେତେକ ଖୋଲ୍ଲ ସ୍ଥାନକୁ ପୂରଣ କରିବା ଲାଗି ତାରକୁ ପରସ୍ପରକୁ ପରସ୍ପର ଗୁଡ଼େଇ ସେହି ଖୋଲ୍ଲ ସ୍ଥାନରେ ବସାଯିବା କୁଣ୍ଡଳ—Coils of wire put into blank spaces in a gold or silver filagree work.

ଫେର—ସ. ବ (ଫେ=ଶବ୍ଦ+ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଫେରଣ୍ଡ (ଦେଖ) Phera Pheranḍa (See)

କୌଚା **ସାଁଚୀ, କୌଁଚା** ଦେ. ବ. (ସ. ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ; ପ୍ରେରଣ)—୧ । ସାମନାରେ ଲମ୍ବିଥିବା ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ଝୁଣ୍ଟିଉ ଅଂଶ; ଝୁଣ୍ଟ—1. The narrow folds of a loin cloth hanging down in front of the wearer.

ନବଡ଼ ଖାବବଲ ଯାଉଅଛ ଫିଟି
ଘେଟି ଦେଉଅଛ ଅଗରେ ଫେର ଗୋଟା । କୃଷ୍ଣଦି. ମହାଭାରତ. ୬୯ ।

ପାକ **ଲଚ୍ଛା** ୨ । ରଜ୍ଜୁର ବାଙ୍କ ବା ମୋଡ଼; ବେଷ୍ଟନ—2. A coil or twist of a rope; a turn or bend,

୩ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—3. Coming back; returning; a turning; reversion.

୪ । ମାୟା; ଛଳ; ଫନ୍ଦୀ; କୌଶଳ; ପେଚ୍‌ପାଁଚ୍—4. Wile; stratagem; artifice.

୫ । ଗୋଲମାଳିଆ ଅବସ୍ଥା; ବିଭ୍ରାଟ—5. Confusion; confused state of affairs.

୬ । ଆପଦ; ବିପଦ୍ଜନକ ଅବସ୍ଥା; ସଙ୍କଟ; ଦକ୍କା; ଧୋକା—6. Crisis; danger; peril; grave difficulty.

୭ । ଭାଗ୍ୟବିପର୍ଯ୍ୟୟ—7. Reverse of fortune.

୮ । ଫାନ୍ଦ; ଜାଲ—8. Snare.

୯ । ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ଯେଉଁ ଅଂଶ କଟିର ଗୁରୁପାଖରୁ ବଳ ଥାଏ—9. The part of the loin-cloth in excess of the part wound round the waist.

ଉଚ ଶେଷେ ଦୁଃଖ ଛଇଲ ତୋ ଦୁଃଖ
ଯାତ୍ରା ଗୀତ ଫେଣା ଫେରରେ । ବିଦ୍ୟସୁନ୍ଦର ଉତ୍ତାବରଚନ୍ଦ୍ର. ଗୀତ ।

ଫାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ପରସ୍ତ; ଖଞ୍ଜା; ଅଗଣା—1. Courtyard of a house.

୨ । ପାଣିର ନାଳ—2 Canal.

(ଖୋରଧା) ବ—ପାଣି ବୋହୁ ଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ କଚ୍ଚାଯିବା ପଥର ବା ଚେକାଦ୍ୱାର୍ ଆଚ୍ଛାଦିତ ଗଡ଼ାଣି; କାନ୍ଥ—A causeway.

ଫେର କାନି—ଦେ. ବ—ଫେରର ନିମ୍ନଭାଗ; ପିନ୍ଧାଲୁଗାର ସାମନାରେ Phera kāni ଲମ୍ବିଥିବା ଅଂଶର ପ୍ରାନ୍ତ—The front end (କଚ୍ଛକାନି—ବସ୍ତ୍ରାଦ) of a loin cloth hanging down **ସାମନେକାଖୁଂଟ** the waist.

ଫେର ଖୋସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିନ୍ଧାଲୁଗାର ଫେରର ନିମ୍ନ କାନିକୁ ଲେଉଟ- Phera khosibā ଇାଇ ଆଣି ନାଉ ପାଖରେ ଖୋସିବା— **ଖୁଂଟଖୋସନା** To tuck up the lower front end of କୌଚା ମାରା (ଫେର ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the loincloth.

ଫେର ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର ଫେରକୁ ନ ଖୋସି Phera chhārdibā ଭଲକୁ ଓହ୍ଲାଇବା—To let the front ଫେର ଛଡ଼ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ lower corner of the ଫେର ଲମ୍ବା(ମ୍ବେ)ଇବା } cloth hang down. କୌଚା ଛାଡ଼ା **ଖୁଂଟ ଖୋଲଦେନା**

ଫେରଣ—ଦେ. ବ. (ସ. ପରିବର୍ତ୍ତନ; ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓଡ଼ିଆ Pherana ଭାଷା; ଯଥା—ମନ ଫେରଣ)—ପରିବର୍ତ୍ତନ—ଫିରା 1. Change. **ଫେରନା** ୨ । ଭ୍ରମଣ—2. Roving; walking.

୩ । ପ୍ରଚାରଣ—3. Publishing.

୪ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—4. Returning.

ଫେରଣା(ଣି)—ଦେ. ବ.—ଫେରଣ ୪ (ଦେଖ) Pheraṇā(ṇi) Pherana 4 (See)

ଫେରଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ଫେ=ଅନୁକରଣ ଧ୍ୱନି+ରୁ ଧାତୁ=ଗର୍ଜିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Pheranḍa ଅଣ୍ଡ)—ବଲୁଆ; ଶିଆଳ—Jackal.

ଫେରଣ୍ଡା—ଦେ. ବ. (ସ. ଫେରଣ୍ଡ)—ଅଣ୍ଡିଆ ବଲୁଆ— Pheranḍā Male jackal; a he-jackal. (ଫେରେଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫେରତା—ଦେ. ବ.—କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରବିଶେଷ— Peratā An ornament worn on the ear.

ଶ୍ରବଣେ ଉର ମୋ ଝଲକ ଚଦ
ଫେରତା ମରୁତା ବଦ । ପ୍ରାତୀ ଉତ୍ତମଚନ୍ଦ୍ରିକ

ଫେରନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ.—(ସ. ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ; ପ୍ରେରିତ)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟାଗତ- Perantā ଫେରତା **ଫିରତା; ଫିରତୀ** 1. Returned. (ଫେରନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ବଲ୍ଲାଟ ଫେରନ୍ତା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଫେର ଆସୁଥିବା—2. Returning.
(ଯଥା—ବଦେଶ ଫେରନ୍ତା ଶିଖମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଅଭିନନ୍ଦନଯୋଗ୍ୟ । ଦୈନିକ ଆଶା ।)
୩ । ଭ୍ରମଣକାରୀ—3. Travelling; roaming.

ଫେରନ୍ତା ଡାକ—ଦେ. ବି.—ଲେଖା ସାଉଥିବା ପତ୍ର ହସ୍ତଗତ ହେବା
Pherantā ḍāka ପରେ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଡାକ ଆସେ—
ଫେରତା ଡାକ **फिरतीडाँक** Return post.

ଫେର ପକା—ଦେ. ବି.—ସାମନା ପାଖେ ଶାଢ଼ୀର ଅଂଶକୁ କୁଞ୍ଚ କର
Phera pakā ଲମ୍ବାଇ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବଡ଼ ଶାଢ଼ୀ ପରିଧାନ
ଫେର ପିନ୍ଧା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଣାଳୀ; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ସୁଡ଼ାରଣ—
କୁଁଚା **काँचा** A mode of female wearing of loin-cloth.

ଫେର ଫ(ଭ)ଟକ(କା)—ଦେ. ବି—୧ । ଭୁଲରେ ଯେଉଁ ହିସାବ ଦୁଇ
Phera pha(bha)ṭaka(kā) ଥର (ଘନଘାର) ଲେଖା ହୋଇ-
ଭୁଲଭଟକ ଥାଏ—1. Double entry in an account.
भूलभटक ୨ । ଭୁଲ ଉଣ୍ଟକ; ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ—2. Mistake.

ଫେରବ—ସଂ. ବି. (ଫେ=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+ରୁ ଧାତୁ=ରବିବା+
Pheraba କର୍ତ୍ତୃ: ଅ.)—ବଲ୍ଲିଆ; ଶିବା; ଛମ୍ବୁକ—Jackal.
ବିଣ. (ଫେରୁ+ଅ)—୧ । ଶଠ; ଧୂର୍ତ୍ତ; ପ୍ରବଞ୍ଚକ—
1. Cunning; fraudulent; deceitful.
୨ । ହିଂସୁ; ପରର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ —
2. Malignant; malicious; injurious.
ଦେ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ—1. Returned.
୨ । ପ୍ରତ୍ୟର୍ପିତ—2. Given back.

ଫେରସ୍ତ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ; ପ୍ରେରିତ)—
Pherasta ୧ । ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ; ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ; ଲେଉଟି ଆସିବା—
ଫିରସ୍ତ 1. Returning; coming back.
फिरता ୨ । ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ—2. Giving back.
ବିଣ—ପ୍ରତ୍ୟର୍ପିତ—Given back.
ଫିରିସ୍ତ ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଫିହ୍‌ରିସ୍ତ୍)—ତାଲିକା—List.
फिहरिस्त

ଫେରସ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସଂ. ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ; ପ୍ରେରିତ)—
Pherasta karibā ନେଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ଫାପସ୍ ଦେବା—
(ଫେରସ୍ତ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To give back or return a thing taken.
ଫିରିୟେ ଦେଓୟା
फिरा देना
ଫିରିସ୍ତ କରା **फिहरिस्त करना** ୨ । (ଆ. ଫିହ୍‌ରିସ୍ତ୍) ତାଲିକା କରିବା—
2. To make a list.

ଫେରସ୍ତ ମୁତାବକ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (କଚରଆ) (ଫା. ଫିହ୍‌ରିସ୍ତ୍
Pherasta mutābak ମୋତାବକ୍)—ତାଲିକା ଅନୁସାରେ—
ଫିରିସ୍ତ ମୋତାବେକ As per list; according to the list.
फिरिस्त मोताबिक
(ଫେରସ୍ତ । ବ ।, ଫେରସ୍ତ ବମୁଜ୍ଜ,ଫେରସ୍ତ ବମୁଜବ୍, ଫେରସ୍ତ ବମୋଜ, ଫେରସ୍ତ ବମ୍ୟୋଜ, ଫେରସ୍ତ ବମୁଜିବ୍, ଫେରସ୍ତ । ମୁ ।—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫେର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ; ପ୍ରେରଣ)—
Pherā ୧ । ଫେର ଆସିବା; ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ; ପୁନରାବୃତ୍ତ—
ଫିରା, ଫେରା 1. Coming back.

ଫିରନା, ଫେରା ସେ ସବୁ ହୋଇଥିବେ ମତ୍ତ, ଲେଉଟି ଗଲା ଅଙ୍ଗ ଫେରି ।
ସଗୋବନ୍ତ, ପ୍ରେମଭକ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।

୨ । ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ—2. Giving back.
୩ । ଫିରା ଆସିବା; ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ—
3. Walk; going to and fro.
୪ । (ସଂ. ଫାର=ବସ୍ତାର—ସୋଗେଶରଜ୍ଜୁ)—ଚୂନ, ସୁରୁଜ ଓ
ବାଲି ଆଦି ମାପ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଚତୁଷ୍କୋଣ
ପାତ୍ର—4. A square vessel for measuring lime, sand, mortar etc.
୫ । ଦଉଡ଼ି ବା ସୂତାର ଏକ ଘେର—
5. A coil of a rope or string.
ବିଣ—ଗୁରୁଆଡ଼େ ଗୁଡ଼ାଆ ବା ଘେର୍ ହୋଇଥିବା—
Encircled by; entwined by.
ପାଉ ପଟ୍ଟା ମଣ୍ଡି ଫେରି । ସଗୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।

ଫେର୍ଯ୍ୟ(ରେ)ଇ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦତ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ଆଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
Pherā(re)i āṇibā ଫେରନ୍ତ ଆସିବା—1. To bring back
ଫିରିଏ ଆନା a thing given.
फिरा लाना ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଚାଲି ଯାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଲେଉଟାଇ ଆଣିବା—2. To cause a person to come back.

ଫେର୍ଯ୍ୟଇ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦେଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ଫାପସ୍ ନେବା-
Pherāi nebā 1. To take back a thing given.
ଫିରିଏ ନଓୟା ୨ । ଯାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ନେବା—
फिरा लेना 2. To cause a person to go back.

ଫେର୍ଯ୍ୟ(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ; ପ୍ରେରଣ)—
Pherā(re)ibā (ଫେରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
ଫେରାନ The causative form of 'Pheribā'.)
फिराना ୧ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ କରାଇବା; ବାହୁଡ଼ାଇବା—
1. To cause to return.
(ଯଥା—ମୁଁ ପୁଷ୍ପଠାରୁ ତାଙ୍କୁ ଫେରାଇଲି ।)
୨ । (ସଂ. ପରିବର୍ତ୍ତନ) ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା; ବଦଳାଇବା—
2. To change.
(ଯଥା—ସେ ଦୁଇଖରି କଥା କହି ତାଙ୍କ ମନ ଫେରାଇ ଦେଲା ।)
୩ । (ସଂ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ) ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରିବା; ଫେରସ୍ତ ଦେବା; ଫାପସ୍
ଦେବା—3. To give back; to return a thing.
(ଯଥା—ସେ ମୋ ବେତ୍ତର ଫେରାଇଲେ ।)
୪ । ବଦଳା ବଦଳ କରିବା; ବିନିମୟ କରିବା—
4. To barter; to exchange.
(ଯଥା—ସୂତାଲୁଗା ଫେରାଇ ମଡେ ପାଟଲୁଗା ବିଅ ।)
୫ । ଇତସ୍ତତଃ ଗମନ କରିବା; ବୁଲାଇବା; ଇତସ୍ତତଃ ଗତି
କରାଇବା—5. To cause to walk; to cause to move.
(ଫେରାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଯଥା—ସହୃସ ସକାଳୁ ଘୋଡ଼ାକୁ ଫେରାଇବାକୁ ନେଇଛୁ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ଘୂର୍ଣ୍ଣନ କରାଇବା; ଘୂରାଇବା—6. To cause to rotate or revolve; to turn round.

୭ । ଓଲଟାଇବା—7. To upset.

(ଯଥା—ଜମ୍ବ ଅଦାଲତଙ୍କ ହୁକୁମ ଫେରାଇବା ସଦୃଶ ନୁହେଁ ।)

୮ । ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଗତି କରାଇବା—8. To cause to move in an opposite direction.

(ଯଥା—ମୋ କଥା ଶୁଣି ସେ ମୁହଁ ଫେରାଇଲେ)

୯ । (ଝାଡ଼ା) ଫେରିବାର ସୁବିଧା କରିବା—

9. To cause to pass (stools).

(ଯଥା—ମା ଶିଶୁକୁ ଝାଡ଼ା ଫେରାଉ ଅଛନ୍ତି)

ଫେରଦ(ଦ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଫରିୟାଦ୍)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି Pherāda(di) ବିରୋଧରେ ଜଣେ ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ବା ଫେରିଆଦ } ଅନ୍ୟରୂପ ଅଦାଲତରେ ଅଭିଯୋଗ; ଗୁହାରି— ଫରିଆଦ **ଫରିୟାଦ** 1. Complaint; filing of a charge ଫରିଆଦୀ of an offence against a person. **ଫରିୟାଦୀ** ୨ । (ଫା. ଫରିୟାଦୀ), ଗୁହାରିଆ ବ୍ୟକ୍ତି; ମକଦ୍ଦମାରେ ବାଦୀ—2. Complainant or plaintiff.

ବିଣ—(ଫା. ଫରିୟାଦୀ)—୧ । ଗୁହାରିଆ—

1. Complaining.

୨ । ଅଭିଯୋଗକାରୀ—2. Bringing a charge of an offence against a person.

୩ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଅଭିଯୋଗ ଆଣାଯାଇ ଥାଏ—

3. (the matter) Complained of.

ଫେରଦ(ଦ୍ଦି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ରାଜା, ରାଜପୁରୁଷ ବା ଜମିଦାରଙ୍କ Pherāda(di) karibā ନିକଟରେ) ଗୁହାରି କରିବା; ନାଲିସ (ଫେରଦ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—To complain ଫରିୟାଦ କରା **ଫରିୟାଦ କରନା** against a person.

ଫେରା ଫେରି—ଦେ. ବି—୧ । ବଦଳା ବଦଳି; ଅଦଳ ବଦଳ—

Pherā pheri ଫିରାଫିରି **ଫେରାଫେରି** 1. Change; barter.

୨ । ଲେଉଟା ଲେଉଟି—2. Giving back.

୩ । ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—

3. Repeated coming back.

୪ । ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲାବୁଲି—4. Walking to and fro.

୫ । ପୁନଃ ପୁନଃ ଫେରାଇବା କର୍ମ—

5. Repeated returning of a thing.

ଫେରାର୍—ବୈଦେ. ବି. (କଚରଆ) [ଫା. ଫିରାର୍]—ପଳାୟନ; ଲୁଚ Pherār ଲୁଚ ବୁଲିବା—Fleeing away; absconding; ଫେରାର **ଫିରାର** running away.

ବିଣ—କଚରଆ (ଫା. ଫିରାରୀ)—୧ । ପଳାୟିତ—

ଫେରାରୀ **ଫିରାରୀ** 1. Run away

୨ । ପଳାତକ—2. Fugitive; absconding.

୩ । ଯେଉଁ ରାଇତ ଆପଣା ଜମି ଛାଡ଼ି ଦେଶତ୍ୟାଗ କରିଥାଏ—

3. Absconding tenant),

ଫେରାର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଆ)—ପଳାଇବା—To run away; Pherār hebā ଫେରାରହଓୟା **ଫିରାରହୋନା** to abscond.

ଫେରାର(ରି) ଆସାମୀ—ବୈଦେ. ବି. (କଚରଆ) (ଫା. ଫିରାରୀ ଆସାମୀ)—୧ । ବିଚାରକଙ୍କ ନିକଟରେ Pherār(ri) āsāmī ଫେରାରୀଆସାମୀ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହୋଇ ପଳାଇଯାଇଥିବା ବା ଲୁଚିଥିବା **ଫିରାରୀଆସାମୀ** ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. An absconding accused; an accused who tries to conceal himself from the hands of justice

ଅନ୍ୟ ଦଣ୍ଡଜଣ ସାଧୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜଲର ଫେରସ୍ତ ଅସାମୀ । ପଙ୍କାରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

୨ । ଯେଉଁ ରାଇତ ଆପଣା ଜୋତକୁ ଗୃଷ ନ କରି ଛଡ଼ି ଗଲି-ଯାଏ—2. A tenant who has abandaned his holding.

ଫେରାର୍—ବୈଦେ. ବିଣ. କଚରଆ (ଫା)—ଫେରାର୍ (ଦେଖ)—

Pherārī Pherār (See)

ଫେରାର୍ ଜମି—ଦେ. ବି. (କଚରଆ) (ଫା. ଫରାର୍ ଜମୀନ୍)—

ଫେରାର୍ ଜୋତ } ଅନ୍ୟରୂପ Pherāri jami ପଳାତକ ରାଇତର ଜମି—

ଫେରାର ବୃତ୍ତି } The holding of an abs-

ଫେରାରୀ ଜମି **ଫିରାରୀ ଜମୀନ** conding tenant; an aban-doned holding.

ଫେର୍—ଦେ. ଅ—ଫେରି (ଦେଖ)—Pher (See)

Pheri ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଫେରି ଘାଟ (ଦେଖ)—

ଫେରୀ Pheri ghāṭa (See)

ଫେରି (ହି)—ଫେରିୱାଲା (ଦେଖ)—Pheriwālā (See)

ଦେ. ବି—ଫିରାଇ ୧ (ଦେଖ)—Phirāi 1 (See)

ଫେର ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫେରାଇ ଆଣିବା (ଦେଖ)

Pheri āṇibā Pherāi āṇibā (See)

ତାହାର ଗର୍ବ ତାମୋଦର
ଫେର ଅଣିଲେ ନଜରକୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭ୍ରମରଦୂତ ।

ଫେର ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲେଉଟି ଆସିବା—To come back.

Pheri āsibā ଫିରେ ଆସା **ଫିରଆନା**

ଫେରି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘର ଘର ବୁଲି ସଉଦା ବିକିବା—

Pheri karibā To hawk commodities.

ଫେରୀ କରା **ଫେରି କରନା**

ଫେରି ଘାଟ—ଦେ. ବି. (ଇଂ. ଫେରି + ଘ. ଘଟ୍ଟ)—ଡଙ୍ଗାରେ ନଈପାର ହେବାର ଘାଟ—Ferry.

ଫେରୀ ଘାଟ **ଫେରି ଘାଟ**

ଫେରି ଚାହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦେଖିବା; ପଛଆଡ଼କୁ ଗୃହିଁବା—

Pheri chāhiṁbā To look back.

ଫିରେ ଚାଓୟା ଫେରି ଥରେ ହେଲେ ମୋତେ ନ ଗୃହଁଲରେ ।

ଫିରକର ତକାନା ଭବଭୂତି. ସଙ୍ଗୀତ ।

ଫେରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫେରାଇ ଦେବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅପର ଦେବା—To give back a thing.

Pheri debā

ଫିରେ ଦେଓୟା **ଫିରାଦେନା** (ଫେରାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଫେରି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରଦତ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ଅପର ପାଖକୁ ଆଣିବା—

Pheri nebā To get back a thing.

ଫିରେ ନେଓୟା **ଫିରା ଲେନା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେରି ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ବସ୍ତୁକୁ ଆପଣାର ହସ୍ତରେ
Pheri pāibā ପୁନଃ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—To get back a thing.
ଫିରେ ପାଓୟା **वापस पाना; फिराकर पाना**

ଫେରି ଫେରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ପୁନଃ ପୁନଃ; ଲେଉଟି ଲେଉଟି—
Pheri pheri Again and again; back wards again
ଫିରେ ଫିରେ and again.
फिर फिर ଏହି ଯାଉଅଛୁ ଦୂ ଯାତା ଫେରି ଫେରି
ନେଇ ମୋ ମାନସର ସେ ଉଚ୍ଚିରେ ଥର । କୃଷ୍ଣଚିଂ. ମହାଭରତ ଆଦ ।

ଫେରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା;
Pheribā ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିବା; ଲେଉଟିବା; ବାହୁଡ଼ିବା—
ଫିରା, ଫେରା **फिरना** 1. To return.
୨ । ଲେଉଟି ଆସିବା—2. To come back.
୩ । ଲେଉଟି ଯିବା—3. To go back.
୪ । ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା; ଭ୍ରମିବା; ଗୁଲିବା—
4 To walk; to rove; to roam; to travel.
ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅବା ଦେହ ପରି ବୁଲ ମର
ମୋହରେ ବା ତତ୍ତ୍ୱବନ୍ତରେ ଫେର । କୃଷ୍ଣଚିଂ, ମହାଭରତ ଆଦ ।
୫ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା; ବଦଳିବା—5. To change.
ସ୍ୱପ୍ନ ହେଲେ ମୋ ମୁଖ, ସରେ ଏ ଜନ୍ମ
ଫେରିବ ମୋର ଗୋ । କୃଷ୍ଣଚିଂ, ମହାଭରତ ଆଦ ।
୬ । ବିଫଳ ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା—
6. To return from a place unsuccessful.
୭ । ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଗତି କରିବା—
7. To move in an opposite direction.
୮ । (ଝାଡ଼ା) ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା; ତ୍ୟାଗ କରିବା—
8. To emit; to pass (stools).
୯ । (ହୁକୁମ, ସୁନାମ) ଗୁରିଆଡ଼େ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା—
9. (order; good name) To be published widely.

ଫେରି ବୋଟ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଘାଟ ଡଙ୍ଗା—
Pheri bot ଫେରୀ ବୋଟ **फेरी बोट** Ferry boat.

ଫେରି ୱା(ବା)ଲା—ବୈଦେ. ବି. (ହିନ୍ଦୀ)—ଯେ ଘର ଘର ବୁଲି ସଉଦା
Pheri wā(bā)lā ବିକେ—A hawker; a pedlar.
ଫେରୀଓୟାଲା **फेरीवाला**

ଫେରୁ—ସ. ବି—ଫେରଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Pheru Pheranda (See)

ଫେରେ—ଗ୍ରା. ଅ—ଫେରି; ପୁର୍ଣ୍ଣ—
Phere Again; moreover; besides; also.

ଫେରୋଜ—ସ. ବି—ପିରୋଜ ମଣି; ଭୁରଷ୍ଟ ମଣି—
Pheroja Beryll (gem).

ଫେରୋରି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଫେବ୍ରୁଅରି—ଇଂରାଜ ଦ୍ୱିତୀୟ ମାସ—
Pherori ଫରୋରୀ **फरवरी** February.

ଫେଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—
Phel (root) 1. To abandon; to give up.
୨ । କ୍ଷେପ କରିବା—2. To throw out.
୩ । ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା—3. To emit; to give forth; to ejaculate.
୪ । ଗମନ କରିବା—4 To go forth.

ଫେଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—୧ । ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେବା—
Phel 1. Failing to secure pass marks in an
ଫେଲ examination.
फेल ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଦେବାଳିଆ ହେବା—
2. Becoming insolvent.
୩ । ଷ୍ଟକ ଯୋଗୁଁ ବ୍ୟବସାୟ ବନ୍ଦ ହେବା—
3. Closing of a business.
୪ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—4. Being unsuccessful.

ବିଣ—୧ । ପରୀକ୍ଷାରେ ଅନୁତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—1. Unable to secure pass marks in an examination.
୨ । ଦେବାଳିଆ ହୋଇଥିବା—2. Insolvent; failed in a business.
୩ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ—3. Unsuccessful in an endeavour.
୪ । ବ୍ୟବସାୟରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ—4. Losing in a business.

ଫେଲ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ପରୀକ୍ଷାରେ କ୍ଷତ୍ରକୁ କମ୍ ନମ୍ବର ଦେଇ
Phel karibā ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା—1. Not to award
ଫେଲ କରା; ଫେଲ କରାନ pass marks to an examinee.
फेल करना ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କରାଇବା—2. To
(ଫେଲ୍ କରାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) cause a person to fail in a business.

ଫେଲ୍ ମାରିବା—ଦେ. ବି.—୧ । କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବସାୟ ବନ୍ଦ
Phel māribā କରିବା—1. To close a business
ଫେଲ ମାରା **फेल मारना** owing to loss.
୨ । ଦେବାଳିଆ ହେବା—
2. To become insolvent.
୩ । ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେବାଳିଆ ବୋଲି ଉଦ୍ଘୋଷିତ ହେବା—
3. To be adjudged insolvent by a court.

ଫେଲ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ ନ କରିବା—
Phel hebā 1. To get plucked at an examination.
ଫେଲ ହଓୟା ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—
फेल होना 2. To lose in a business.
୩ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଦେବାଳିଆ ହେବା—
3. To become insolvent.

ଫେଲ (ଲ)—ସ. ବି. (ଫେଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ—
Phela(la) 1. Abandoned thing; leavings.
ଫେଲକ, ଫେଲ୍ଲ, ଫେଲ, ଫେଲକା } ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟାବଶେଷ; ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ; ଅଇଣ୍ଠା—2. Leavings of a meal; orts.

ଫେଲର—ଦେ. ବି. (ସ. ଫେଲ)—୧ । ବିସ୍ତୃତି; ବିସ୍ତାର—
Phelara 1. Expansion; extension; spreading.
୨ । ଓସାର—2. Breadth; width.

ବିଣ.—ବିସ୍ତୃତ—Expansive.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେଲସ—ଦେ. ବଣ.—(ସ. ଫାର=ବସ୍ତାର)—୧ । ବସ୍ତୃତ (ଅଳଙ୍କାର)ବ)—1. Extensive; wide (ornaments).
Phelasa (ଫେଲେସ—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨ । ଅଧିକତର ବସ୍ତୃତ—2. Wider.
୩ । ଚଉଡ଼ା; ଓସାରିଆ—3. Broad.
୪ । ବସ୍ତୃତଗର୍ଭ—4. Having a wide belly.
୫ । ଢିଲା; ଟିଥିଲ; ଛିଚ୍ଚ—5. Slack; loose.
(ଯଥା—ଏ ମୁଦ୍ଦଟ ଆଜି ଟିକେ ଫେଲସ ହେଲେ ମୋ ଆଙ୍ଗୁଠି କୁ ହୁଅନ୍ତା ।)

ଫେଲୋ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫେଲୋ)—
Phelo ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳସ୍ଥ ସଲଗ୍ନ ବଗ୍ଦରସଭାର ସଦସ୍ୟ—
ଫେଲୋ Fellow of an university.
ଫେଲୋ (ଫେଲୋ ଶବ୍ଦ=ଫେଲୋଙ୍କ ପଦବୀ)

ଫେଷା—ଦେ. ବ. (ସ. ପିଷ୍ ଧାତୁ)—ପେଷା ୨ ଓ ୩ (ଦେଖ)
Pheshā Peshā 2 & 3 (See)
ବଣ—ପେଷା ୨ (ଦେଖ)—Peshā 2 (See)

ଫେଷା(ଷେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ପେଷାଇବା (ଦେଖ)
Pheshā(she)ibā Peshāibā (See)

ଫେଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପେଷିବା ୧, ୨ ଓ ୩ (ଦେଖ)
Pheshibā Peshibā 1, 2 & 3 (See)
ଫେଶ୍ । ତତ ପଦେଇ ମଣ୍ଡିଆ ଫେଷ୍—ଉଗ ।

ଫେସ୍ କ୍ରିମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ମୁହଁକୁ ମନୋହର କର ରଞ୍ଜିତ
Phes krim କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ଲେପ—
ଫେସ୍ କ୍ରୀମ ଫେସ୍ କ୍ରୀମ Face cream.

ଫେସ୍ ପାଉଡର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ମୁହଁକୁ ମନୋହର କର ରଞ୍ଜିତ
Phes pāudar କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଶେଷ—
ଫେସ୍ ପାଉଡାର ଫେସ୍ ପାଉଡର Face powder.

ଫେସନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫାଶନ୍)—
Phesan ୧ । ସଭ୍ୟ ସମାଜାନୁମୋଦିତ ପଦ୍ଧତି—
ଫେସନ 1 Approved fashion.
ଫଶନ ୨ । ସୌଖୀନ୍ ବେଶଭୂଷା—
2. Fashionable dress.
ବଣ—ଫେସନ୍ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ—Approved by fashion; fashionable.
ସେ ନ ମାନେ ଢଇ, ଫେସନ ବେଢେଇ । ଘଥାନାଥ, ଫଲବାର ।

ଫୈରି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗୋଡ଼ର ବଲା—
Phairi Anklet.

ଫୈଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ଫେଲ୍=କାମ, କାର୍ଯ୍ୟ)—
Phail (etc) ଫଏଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
ଫଏଲ ଫେଲ Fael etc (See)

ଫୈସଲ୍(ଲ୍ଲା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—
Phaisal(lā) (etc) ଫଇସଲ୍(ଲ୍ଲା) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Phaisala(lā) etc (See)

ଫୋକ୍‌ଡା—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବଣ—ଅକର୍ମଣ୍ୟ—
Phok-hā Useless.

ଫୋକଟ୍—ଦେ. ବଣ. (ସ. ଫୋଟ ବା ସ. ବଲ୍ଲଭ ହି. ଣ.)—
Phokaṭ ୧ । ମୋଫତ; ମାଗଣା; ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ମିଳିବା
ବିନି ପଇସାର (ବସ୍ତୁ)—1. Got gratis; gratuitous.
ଫୋକଟ ୨ । ପାରିଶ୍ରମିକ ବିନା କୃତ (କର୍ମ)—2. Done gratis.
ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ—Gratis.

ଫୋକଟ୍ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଗଣାରେ ମିଳିବା ବା କରାଯିବା—
Phokaṭ pa<u>r</u>dibā To be done or got gratis.

ଫୋକସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଲେନ୍ସ୍ କାଚ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପାଉଥିବ
Phokas ଆଲୋକ ରେଖାମାନଙ୍କ ଏକତ୍ର ହେବା ବନ୍ଦୁ—1. Focus
ଫୋକାସ ୨ । ଫଟୋ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଉଠିବା ଛବିର ଗ୍ରସ୍ପାକୁ ଲେନ୍ସ୍
ଫୋକସ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପକାଇ ସ୍ଥିର କରିବା।
କ୍ରିସ୍ପା—1. Focussing of the lens of a camera in photography.

ଫୋର୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫୋର୍ଟ୍)—ଦୁର୍ଗ—Fort.

Phoṭ ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍—Photo.
ଫୋଟ ଫୋର୍ଟ

ଫୋଟୋ—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ.ଫୋଟୋ)—ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍; ଆଲୋକ ଚିତ୍ର—
Phoṭo ଫଟୋ ଫୋଟୋ Photo.

ଫୋଟକା—ଦେ ବ. (ସ. ଫୋଟକ)—
Phoṭakā ୧ । ବଫୋଟକ; ଅଗ୍ନିଦାହ ଜନିତ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରଣ—
ଫୋସ୍କା ଫାଁକା, ଫୁଲା 1. Blister.

ଫୋଟକା ଦେଖିଛ ସିହ୍ନା କର୍ତ୍ତର ଦେଜ ମିଶ୍ରିତ ବାର ।
ବଦପୂର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଉତ୍ପାଦରତ୍ନ ସ ୫୩୦ ।

ଭୁଡ଼ଭୁଡ଼ୀ ୨ । ଜଳ ବୁଦ୍‌ବୁଦ—2. Water bubble.
ବୁଲବୁଲା, ବୁଲ୍ଲା ଜଳତାର ସଣ ପାଣିରେ ଫୋଟକା । ଘଥାନାଥ, ଦରବାର ।
ପଟକା ୩ । (ସ. ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ) ଫୁଟୁକା; ତାଲପତ୍ର ଗୁଡ଼ାରେ ଆବଦ୍ଧ
ଫଟାକା, ପଟାକା ବାରୁଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦକାରୀ ବାଣ—3. Crackers.
୪ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଛ—
ଜରଫୋଁକା 4. Name of a small plant.

[ଦ୍ର—ଏହା ଗଛ ସବଂଶ ସୁଲଭ । ଏହାର ବୀଜକୁ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇ ବାହାର କଲେ ଫୁଟି ଯାଏ । ଏହାର ସମୂଳ ପତ୍ରର ପ୍ରଲେପ କଦର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରଣ ନାଶକ; ଏହା ପଶ୍ଚାତ୍ତିତ । (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)।]

ଫୋଡ଼—ଦେ. ବ. (ସ. ଛିଦ୍ର ଧାତୁ)—ବନ୍ଧ; ଛିଦ୍ର; ରନ୍ଧ୍ର—
Phor<u>d</u>a ଫୋର, ଫୋଡ଼ Hole; bore; aperture.
ଛେଦ; ସୁରାଖ [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଛିଦ୍ର ବସ୍ତୁର ଦୁଇ ପାଖକୁ ବନ୍ଧ କରି ଥାଏ ତାକୁ ଫୋଡ଼ ବୋଲି ଯାଏ ।]

ଫୋଡ଼ଣୀ—ଦେ. ବ.—(ସ ଛେଦନୀ)—ଫୋଡ଼ିବା ଯନ୍ତ୍ର; ବେଧନୀ—
Phor<u>d</u>aṇī A drilling or boring instrument; an awl.
ତୁରପୁନ; ବିଁଧନୀ ସୁତାରୀ, ସୁଆ

ଫୋଡ଼ ଫାଡ଼—ଦେ. ବ.—ଅସ୍ତ୍ରାଦି ଦ୍ୱାରା ଫୋଡ଼ିବା ଓ ଫାଡ଼ିବା—
Phor<u>d</u>a phā<u>r</u>ḍa Drilling and cutting with instruments.
ବେଁଧା ଫୋଡ଼ା ଚୀର ଫାଡ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୋଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ. (ମେଡ଼ଗାସ୍କର) ବ. (ସଂ. ସ୍ଫୋଟକ; ପାଣ୍ଡୁକା; ଭୁଲ. ବ. Phordā ଫୋଡ଼ା)—ବ୍ରଣ; ବଥ—1. Boil.

ଫୋଡ଼ା ଫୋଡା ଦେ. ବ. (ସଂ. ସ୍ଫୋଟକ) ଛିଦ୍ର, କରିବା—

ବିଁଧା ଛେଦନା 2. Boring; drilling; making holes.

ବେଁଧା ଛେଦାହୁଆ (ଯଥା—କାନଫୋଡ଼ା ।)

ବଣ.—ବିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା—Bored; drilled through.

ଫୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ସ୍ଫୋଟନ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଫୋଡ଼ନ)—

Phordā(rde)ibā (ଫୋଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—

ବେଁଧାନ The causative form of Phordibā)

ଛେଦ୍‌ବାନା ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଫୋଡ଼ିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—

To cause to be drilled or bored.

ଫୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ ହେବା—ଦେ. କି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଆପଣା ଅଙ୍ଗ

Phordā(rde)i hebā (ଯଥା—କାନ)କୁ ବିଦ୍ଧ କରାଇବା—

ବେଁଧାନ To cause one's body to be bored by

ଛେଦାନା another.

ଫୋଡ଼ା ଫୋଡ଼ି—ଦେ. କି—ଅନେକ ଫୋଡ଼ିବା କ୍ରିୟା—

Phordā phordi Piercing or drilling of many-

ବିଁଧା ବିଁଧି ଛେଦା ଛେଦି things

ଫୋଡ଼ି—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—

Phordi ୧ । ଫୋଡ଼ ଯୁକ୍ତ—1. Having bores.

(ଫୋଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଫୋଡ଼ା ଯାଇଥିବା—2. Bored.

(ଫୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଁଧା ଛେଦା (ଯଥା—ନାକ ଫୋଡ଼ି ବଳଦ)

ଫୋଡ଼ିବା—ଦେ. କି —(ସଂ. ସ୍ଫୋଟନ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଫୋଡ଼ନ)—

Phordibā ୧ । ଛିଦ୍ର କରିବା—1. To bore; to drill; to

ଫୋଁଡ଼ା ଫୋଡନା; ଦନା prick; to perforate.

(ଫୋଡ଼ି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଭେଦ କରିବା; ଫୁଟାଇବା—

2. To pierce through.

ବଦ୍ଧ ଶର ଦେଲେ ତାଙ୍କର ଗଣ୍ଡି ଫୋଡ଼ି । କୃଷ୍ଣସଂ. ମହାଭାରତ ବନ ।

[ଦ୍ର—ମନଆ ବସ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା ଫୋଡ଼ିବା କର୍ମ କରାଯାଏ ।]

କ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱରରେ କଣକର କାନ ଯାଏ ଅନ୍ୟର ଉପସ୍ଥରେ ଚୁପୁଲ କହିବା—3. To whisper against a person into anothers' ear.

ଫୋଡ଼ି ହେଚା—ଦେ. କି (ଫୋଡ଼ିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ)—୧ । ବିଦ୍ଧ ହେବା—

Phordi hebā 1. To be pierced or bored through

(ଫୋଡ଼ି ହୋଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଛିଦ୍ରବେଧନ ପର ଯନ୍ତ୍ରଣା

ଫୁଟେ ଯାଓୟା ଅନୁଭୂତ ହେବା—2. To feel a pricking

ଛେଦ ହୋନା sensation.

ଫୋତା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ଅଣ୍ଡକୋଷ—

Photā ପୋତା କୋତା Testicle.

ଫୋପଡ଼—ଦେ. ବ(ସଂ. ସ୍ତ୍ରିଘ୍ନ)—୧ । ଲମ୍ବ କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ, ଯାହା ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ

Phoparda ବନ୍ଧେପ କର ଉଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଫଳ ଝଡ଼ାଇବାକୁ

ଫାବଡ଼ା ଦୁଏ—1. A stick or long piece of wood

ମାରହା thrown as a weapon of offence or to bring down fruits from high trees.

ଫୋପଡ଼ ବଳାର ପାଞ୍ଚଶତେ ଅର ଉଚ୍ଚସିବ ବେଦ ଝର ।

ଦ୍ରୁତବୋଧ. ସମରତରଙ୍ଗ ।

ଅଟ ଗଛରେ ଅଟ ମାହୁଁ ଫୋପଡ଼ ବାହୁଁତ ମାରୁ ?

ମୋ ଅଙ୍ଗାରେ ତ ପରସା ନାହିଁ ଅଣି ବାହୁଁ ଗାଈଁ ଠାରୁ ? ୦୫ ।

ଫାବଡ଼ା ୨ । (ପ୍ରକ୍ଷେପଣ) ଫିଙ୍ଗିବା; ନିକ୍ଷେପଣ—

ଫେକମା 2. Act of throwing.

କ । ଡାବଲ ଘୁଅ ଖେଳ—3. A kind of game played by throwing or striking wooden pins with sticks

ବଣ—ଫୋପଡ଼ା (ଦେଶ)—Phoparda (See)

ଫୋପଡ଼ା—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ସ୍ତ୍ରିଘ୍ନ)—୧ । ନିକ୍ଷିପ୍ତ—

Phoparda 1. Thrown.

ଫେଲା; ଫେଲନ ୨ । ଅନାଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ (କଥା)—

ଫେଁକ 2. Disrespectful (words).

କ । କଡ଼ା ବା ନିଷ୍ଠୁର (ବାକ୍ୟ)—

3. Hard or cruel (words).

ଦେ. ବ—ଫୋପଡ଼ (ଦେଶ)—Phoparda (See)

ଫୋପଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ.କି—(ଫୋପାଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—

Phoparda(rde)ibā The causative form of

ଫେଲାନ Phopārdibā).

ଫେଁକବାନା ୧ । ନିକ୍ଷିପ୍ତ କରାଇବା—1. To cause to be thrown.

୨ । ତଳେ ପକାଇବା—2. To throw down; to bring down to the ground.

କ । ଫୋପାଡ଼ିବା; ଫିଙ୍ଗିବା; ନିକ୍ଷେପ କରିବା—3. To throw.

ଫୋପଡ଼ା ଫିଙ୍ଗା—ଦେ. ବ. (ଏକାର୍ଥକ, ସଦ୍ଭାବ)—ବହୁ ବସ୍ତୁ ଫିଙ୍ଗିବା.

Phoparda phingā କର୍ମ—Throwing away of many things.

ଦେ. ବଣ—ଅନାଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ (ବାକ୍ୟ)—Disrespectful (words).

(ଯଥା—ତା ଫୋପଡ଼ା ଫିଙ୍ଗା କଥା ମୋ ଦେହରେ ଯିବ ନାହିଁ ।)

ଫୋପଡ଼ା ଫୋପଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ଫିଙ୍ଗାଫିଙ୍ଗି; ଇତସ୍ତତଃ ଫିଙ୍ଗିବା—

Phoparda phopardi 1. Scattering about.

ଫପଡ଼ା ଫପଡ଼ ଫବଡ଼ା ଫବଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ପରସ୍ପରକୁ (ଢେକାଆଦ) ଫିଙ୍ଗିବା—

ଫାବଡ଼ା ଫାବଡ଼ି ଫେଁକା ଫେଁକି 2. Throwing (of stones) at each other

ବଣ—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ନିକ୍ଷିପ୍ତ—1. Scattered about.

୨ । ପରସ୍ପରକୁ (ଢେକାଆଦ) ଫିଙ୍ଗୁଥିବା—

2. Throwing (stones) at each other.

ଫୋପର—ଦେ. ବ. (ସ. ଫୋଲ; ପୁଲ୍ଲକ=ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଧାନ; ଅଗାଡ଼)—

Phoparā ୧ । କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ; ଜୀର୍ଣ୍ଣ—1. Decayed.

(ଫୋମ୍ପର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଖଉରା; ପୋରଦାର—

ଫୋଁପର, ଫୋଁପରା, ଫୋରା 2. Worn out; moth-eaten.

ଖୁଖଲା; ପୋଲା; ଫୋଁକର; ଫୋକ କ । ବହୁ ଛିଦ୍ର ଯୁକ୍ତ—

3. Having holes; spongy.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ; ଫମ୍ପା; ଫୋଲ୍ଲା—4. Hollow; empty.
୫ । ଅସାର—5. Unsubstantial.

ଫୋପାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ପ୍ର+କ୍ଷିପ୍ ଧାତୁ)—
Phopārḍibā
ଫେଲା, ଫାବଡ଼ା
ଫେଁକନା
୧ । ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିବା; ନିକ୍ଷେପ କରିବା—1. To throw away.
୨ । ତଳକୁ ପକାଇବା—2. To fell; to throw down.

ଫୋପାଡ଼ି କରି କଥା କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନାଦର ବା ଅସମ୍ମାନ
Phopārḍi kari kathā kahibā
(ଫୋପଡ଼ା କଥା କହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସୂଚକ କଥା କହିବା—1. To talk or speak with disrespect or disregard.
୨ । ନିଷ୍ଠୁର କଥା କହିବା—2. To speak cruel words.
୩ । କଡ଼ା କଥା କହିବା—2. To speak harshly.

ଫୋ ଫା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନାଦରସୂଚକ (କଥା)—
Pho phā
1. Disrespectful (words).
୨ । ଅବାଧ୍ୟତାସୂଚକ (କଥା)—2. Insubordinate (words).

ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଅନାଦର ସହକାରେ—
1. Disrespectfully.
୨ । ଅବାଧ୍ୟତା ସହକାରେ—2. Insubordinately.

ଫୋମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ଫୋମେଣ୍ଟ; ଫୋମେଣ୍ଟେସନ୍)—
Phoment
ଫୋମେଣ୍ଟ
ଗରମ ଜଳରେ ସେକ—Fomentation.

ଫୋରମ୍ୟାନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—କାରଖାନାରେ କାରିଗରମାନଙ୍କ କାମର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବା କର୍ମଗୃହ—
Phormān
ଫୋରମ୍ୟାନ
[ଫୋରମ୍ୟା(ମ୍ୟେ)ନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Foreman in a workshop.

ଫୋରୁ—ପ୍ରାଦେ. (ସଂ ଦ୍ୱିତ୍ୱଭୂତ) ବିଣ.—(ତୁଳ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ବି. ଫୋରା)
Phorū
ଫମ୍ପା; ଫୋଲ୍ଲା—Hollow.

ଫୋର୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) (ନାମ)—୧ । ଅନ୍ଧମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେ ବାଇବଲ ଲେଖି ଥିଲେ—1. Name of a Bible-writer who wrote Bible for blind people; ford.
(ଦ୍ର—ଏ ନଜେ ୨୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ଯିବାରୁ Braith system (ଅନ୍ଧଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ)ରେ ୫୪ ଘଣ୍ଟାରେ ବାଇବଲ ଲେଖି ଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜୀ, ହିବ୍ରୁ ଓ ଆରବୀ ଏହି ତିନି ଭାଷାରେ ବାଇବଲ ଲେଖି ଥିଲେ ।]
୨ । ଆମେରିକାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଝର ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Henry Ford of America; the famous rich man and maker of Ford cars.

ଫୋର୍ଥ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ)—ଚତୁର୍ଥ—
Phorth
ଫୋର୍ଥ
ଫୋରଥ୍
Fourth.

ଫୋର୍ଥ୍ ଇୟର୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—କଲେଜର ଚତୁର୍ଥବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ—The fourth year class of a college.
Phorth iyar klās
ଫୋର୍ଥ ଇୟାର କାସ
ଫୋରଥ୍ୟାର କିଲାସ

ଫୋଲିଓ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—୧ । ଏକଫର୍ଦ କାଗଜର ଅଧ—
Pholio
ଫୋଲିଓ
ଫୋଲିୟୋ
1. Folio; half of a sheet of paper.
୨ । ଫୋଲିଓ ପେପର୍ (ଦେଖ)—2. Pholio pepar (See)

ଫୋଲିଓ ପେପର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଦରଖାସ୍ତ ଆଦି ଲେଖାଦେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିହିତ କରାଯାଇଥିବା (ଫୋଲିଓ କାଗଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୋଟ ଓ ସ୍ଥାୟୀ କାଗଜ—
Pholio pepar
ଫୋଲିଓ କାଗଜ
ଫୋଲିୟୋ କାଗଜ
Folio paper.

ଫୋସ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ସାପର ଫଁ ଫଁ ଶବ୍ଦ—1. Hissing sound.
Phos
ଫୋଁସ
୨ । ସାପ ଗ୍ରେଃ ମାରିବା ବେଳର ଗର୍ଜନ—2. Hissing sound of a serpent while biting.
ସିସକାର; ଫିତ୍କାର

ଫୌଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ଫଉଜ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Phauja (etc)
Phauja etc (See)

ଫୌତ୍(ତୁ)—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଫୌତ୍=ମୃତ୍ୟୁ)—ମୃତ୍ୟୁ—
Phaut(tu)
ଫୌତ ଫୌତ
Death.
ବିଣ—ମୃତ—Dead.

ଫୌରନ୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଆ)—ତୁରନ୍ତ; ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—
Phauran
ଫୌରନ
Immediately; at once.

ଫ୍ରକ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପାଗର୍—
Phrak
(ଫ୍ରାକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)
1. Frock for female wear.
୨ । ପିଲାଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବା ଓ ଢିଲା କୁରୁତା—ଫ୍ରକ୍, ଫରାକ
ଫରାକ; ଫ୍ରାକ
2. Frock for children.

ଫ୍ରାଇ—ଦେ. ବି—ଫିରାଇ (ଦେଖ)
Phrāi
Phirāi (See)

ଫ୍ରାଙ୍କ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଦଶପେନ୍ସ ବା ଆଠଅଣା ମୂଲ୍ୟର ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ବେଲଜିୟମ୍ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା—
Phrāṅk
ଫ୍ରାଙ୍କ ଫ୍ରାଂକ
France silver coin.

ଫ୍ରାନ୍ସ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଇଉରୋପର ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରଶାସିତ ଦେଶ—
Phrāns
ଫ୍ରାନ୍ସ ଫ୍ରାଂସ
ବିଶେଷ; ଫରାସୀ ଦେଶ—France.

ଫ୍ରି—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ)—୧ । ମୁକ୍ତ; ଛଡ଼ ପାଇଥିବା—
Phri
ଫ୍ରି
1. Free.
୨ । ମାଗଣା—2. Gratuitous.
ଫ୍ରୀ
୩ । ଯେଉଁ ବାଳକକୁ ସ୍କୁଲରେ ଦରମା ଛଡ଼ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ—3. (a student) Who is allowed to study without paying tuition fees.
୪ । ଯେଉଁ ସ୍କୁଲ ବା ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବା ରୋଗୀଙ୍କ ବିନା ଖରଚ୍‌ରେ ସେବା କରାଯାଏ—4. Free (school or dispensary)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫ୍ରି ଚର୍ଚ୍ଚ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ—
Phri charchch ଫ୍ରି ଚାର୍ଚ୍ଚ **ଫ୍ରି ଚାର୍ଚ** A sect of Christians holding free opinions about worship in churches.

ଫ୍ରି ଟ୍ରେଡ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା; ବିନା ଶୁଳ୍କରେ କରିବା ବାଣିଜ୍ୟ—
Phri ṭred ଫ୍ରି ଟ୍ରେଡ୍ **ଫ୍ରି ଟ୍ରେଡ** Free trade; free interchange of commodities without protective duties.

ଫ୍ରିଡମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ସ୍ୱାଧୀନତା—
Phridam ଫ୍ରିଡମ **ଫ୍ରିଡମ** Freedom.

ଫ୍ରି ପାଶ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ମାସୁଲ ନ ଦେଇ ରେଲଗାଡ଼ି ଆଦିରେ ଚଢ଼ି ବୁଲିବା ନିମନ୍ତେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଛପା ଚିଠି—
Phri pās ଫ୍ରି ପାଶ **ଫ୍ରି ପାଶ** Free pass.

ଫ୍ରି ପ୍ରେସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ଖବର କାଗଜମାନଙ୍କ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ସମ୍ବାଦ ତାରଯୋଗେ ଯୋଗାଇବା କୋମ୍ପାନୀ—
Phri pres ଫ୍ରି ପ୍ରେସ **ଫ୍ରି ପ୍ରେସ** Free Press.

[ଦ୍ର—ଏହି କୋମ୍ପାନୀ କଲିକତାରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ସମୁଦାୟ ପୃଥିବୀର ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖେ ଓ ମାସିକ ୫୫୦୦୲ ପାଇଲେ ଏ କୋମ୍ପାନୀ ଦେଇକ ଖବର କାଗଜକୁ ପ୍ରତିଦିନର ସମସ୍ତ ଖବର ତାରଯୋଗେ ଜଣାଇ ଦିଏ ।]

ଫ୍ରି ମାସନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ଫ୍ରି ମାସନରୀ ନାମକ ପରସ୍ପର-ସହାୟକ ସଭ୍ୟଯୁକ୍ତ ଗୁପ୍ତ ସଂଘର ସଭ୍ୟ—
Phri māsan ଫ୍ରି ମେସନ୍ **ଫ୍ରି ମେସନ** (ଫ୍ରି ମେସନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Freemason.

ଫ୍ରି ମାସନରୀ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫ୍ରି ମାସନ୍ରୀ)—ଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷରେ ପରସ୍ପର ସହାୟକ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ପୃଥିବ୍ୟାପୀ ଶୃଙ୍ଖଳାଯୁକ୍ତ ସଂଘବିଶେଷ—
Phri māsanarī ଫ୍ରି ମେସନରୀ **ଫ୍ରି ମେସନରୀ** Freemasonry.

[ଦ୍ର—ଏ ସଂଘର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷରେ ଭ୍ରାତୃଭାବ, ସତ୍ୟ, ଦାନ, ବିପନ୍ନଉଦ୍ଧାରର ପ୍ରଚାର । ଏମାନଙ୍କ ସଂଘର ନିମ୍ନମାନ ବାହାରର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଗୁପ୍ତ ରଖାଯାଏ । ଏହା ଖ୍ରୀ. ୧୭୧୭ ସାଲରେ ସ୍ଥାପିତ । ଏଥିର ସଭ୍ୟମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ ବା ସଙ୍କେତଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନି ପାରନ୍ତି ।]

ଫ୍ରି ସିପ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫ୍ରୀ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ ସୀପ୍)—
Phri sip ଫ୍ରି ସିପ **ଫ୍ରି ସିପ** Freestudentship.

ଫ୍ରି ସ୍କୁଲ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗରିବଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିନା ଦରମାରେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ—
Phri skul ଫ୍ରି ସ୍କୁଲ **ଫ୍ରି ସ୍କୁଲ** Free school.

ଫ୍ରି ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ସ୍କୁଲରେ ବିନା ବେତନରେ ପଢ଼ିବା ଛାତ୍ର—
Phri student ଫ୍ରି ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ **ଫ୍ରି ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ** Free student.

ଫ୍ରି ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ ସିପ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଫ୍ରି ସିପ୍ (ଦେଖ)
Phri student sip Phri sip (See)

ଫ୍ରିହାଣ୍ଡ୍ ଡ୍ରଇଙ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ସନ୍ଧାର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ କେବଳ ଖାଲି ହାତରେ ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରାଯାଏ—
Phrihānd draing ଫ୍ରି ହାଣ୍ଡ ଡ୍ରଇଙ୍ **ଫ୍ରି ହାଣ୍ଡ ଡ୍ରଇଂ** Free hand drawing.

ଫ୍ରେଞ୍ଚ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶୀୟ; ଫରାସୀ—
Phrench ଫ୍ରେଞ୍ଚ **ଫ୍ରେଂଚ** French.

ଫ୍ରେଞ୍ଚ ପଲିଶ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଘଷାମଜା ହୋଇ ଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ଚକଚକିଆ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତହିଁ ଉପରେ (ଫ୍ରେଞ୍ଚ ପାଲିଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଳାଯିବା ଲାକ୍ଷାଦ୍ରବ; ବାର୍ନିସ୍—
Phrench palis ଫ୍ରେଞ୍ଚ ପାଲିସ **ଫ୍ରେଂଚ ପାଲିସ** French polish; copal varnish.

ଫ୍ରେମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଛବିର ଗୁଡ଼ା ପାଖରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଚଉକାଠ; ଫର୍ମା—
Phrem ଫ୍ରେମ **ଫ୍ରେମ** The frame of a picture.

ଫ୍ଲରିଡା ୱାଟର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ଗାଧୂଆ ପାଣିରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ସୁବାସିତ ଜଳ—
Phlarirdā wāṭar ଫ୍ଲରିଡା ୱାଟର **ଫ୍ଲରିଡା ୱାଟର** Florida water.

ଫ୍ଲାଇ ସଟଲ୍ ତନ୍ତ—ଦେ. ବ. (ଫ୍ଲାଇ ସଟ୍ଟ୍ + ଓଡ଼ିଆ. ତନ୍ତ)—
Phlāi saṭal tanta ଫ୍ଲାଇ ସଟଲ ତାଁତ **ଫ୍ଲାଇ ସଟଲ ତାଁତ** Fly shuttle loom.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେଶି ତନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ଶୀଘ୍ର ଲୁଗା ବୁଣାଯାଇ ପାରେ ।]

ଫ୍ଲାନେଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ଫ୍ଲାନ୍ନେଲ୍) —ପଶମ ନର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର—
Phlānel ଫ୍ଲାନେଲ **ଫ୍ଲାନେଲ** Flannel.

ଫ୍ଲୁଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ବଂଶୀ; ମୁରଲୀ—
Phlut ଫ୍ଲୁଟ **ଫ୍ଲୁଟ** Flute

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ଷଷ୍ଠୋଦ୍ଦଂଶ ବର୍ଣ୍ଣ—The 23rd consonant corresponding to 'B'

Ba

ବ ବ

[ଦ୍ର—ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଓଷ୍ଠ । ବର୍ଗ୍ୟ 'ବ'—ଏହା ପ ବର୍ଗର ଂପ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ । ସଂସ୍କୃତରେ ଏ ବର୍ଗ୍ୟ 'ବ' ଓ ଲ ଅକ୍ଷରର ପରବର୍ତ୍ତୀ (ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ଉନତ୍ରିଂଶ ବର୍ଣ୍ଣ) ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ଵ'—ଏହି ଦୁଇ ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ବର୍ଗ୍ୟ 'ବ' ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ ଦୁଇ ଓଠକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କର ଶ୍ୱଡ଼ ଦେବାକୁ ହୁଏ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ଵ' ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ ଉପର ପାଟିର ଦାନ୍ତ ଓ ତଳ ଓଠକୁ ଛୁଆଁଇ ଶ୍ୱଡ଼ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ଵ' ଦନ୍ତ୍ୟୌଷ୍ଠ୍ୟ ଅଟେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ଵ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ବ' ପରି ଅଛି । ଯଥା—କଵି, ପକ୍ୱ, ଅନ୍ୱୟ ଇତ୍ୟାଦି ।

କନ୍ଥ 'ମ' ତଳେ 'ବ' ପଡ଼ିଲେ ତାହା ବର୍ଗ୍ୟ 'ବ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଧାରଣ କରେ । ଇଂରାଜିରେ ବର୍ଗ୍ୟ 'ବ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'B' ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ଵ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'W'; କନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାରରେ ବର୍ଗ୍ୟ ଓ ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ବ' ଅକ୍ଷର ଦ୍ୱୟ ଥିବା ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା ହେଉ ନଥିବାରୁ କେଉଁ 'ବ' ବର୍ଗ୍ୟ ଓ କେଉଁ 'ବ' ଅବର୍ଗ୍ୟ ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା ଦୁର୍ଘଟ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଦୁଇଟି 'ବ' ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା ତତ୍ସମ (ସଂସ୍କୃତ) ଓ ତଦ୍ଭବ (ଦେଶୀଯ) ଶବ୍ଦମାନ ଏହି 'ବ' ଅକ୍ଷର ତଳେ ଦଆଗଲା । ଏହି ଭାଷାକୋଷରେ ଏହି ଦୁଇ 'ବ' ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଚଢାଇବା ପାଇଁ ବର୍ଗ୍ୟ 'ବ'କୁ 'ବ' ଓ ବର୍ଣ୍ଣକ୍ରମରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ବ'କୁ 'ଵ'ରୂପେ ଚହ୍ନିତ କରାଯାଇଅଛି । ଅବର୍ଗ୍ୟ 'ଵ' ତଳେ ନୋହ୍ନ୍ତ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ହିନ୍ଦୀ ଓ ମରହ୍ନ୍ଥୀ ଭାଷାରେ ଏହି ଦୁଇ 'ବ' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରେଖାୟିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।]

ସଂ. ବି. (ବା ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—

୧ । ବରୁଣ—1. The ocean-God

୨ । ସିନ୍ଧୁ; ସମୁଦ୍ର—2. Ocean; the sea

୩ । ଜଳର ମୃତ୍ପାତ୍ର; ମାଠିଆ—3. Earthen jar.

୪ । (+କରଣ. ଅ) ଅଧ୍ୟବସାୟ —4. Perseverance.

୫ । (ବନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜଳ—5. Water

୬ । (ବା ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବାୟୁ—6. Air; wind.

୭ । ଯୋନି—7 Vulva; female organ.

୮ । (+ଭାବ. ଅ) ଗମନ; ଗତି—8. Going; motion.

୯ । (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ) ବନ୍ଧନ—9. Tying; binding.

୧୦ । (ବୟ୍ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+କର୍ମ. ଅ) ବଅ; ତନ୍ତୁର ପୂର୍ବ କର୍ମ୍ମିତ ଯେଉଁ ପାଳିଆ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଟାଣୀ ସୂତା ଯାଇଥାଏ—10. The series of hanging strings attached to frames, through which the warp threads remain suspended in alternative positions to enable the spindle to pass through the space made by the threads passing up and down alternately.

୧୧ । ବଖିଆ ସିଲେଇ; ଛାଗା ଗଲା—

11. Simple stitch in sewing.

ଦେ. ବି. (ପାନବରଜୀ ଭାଷା)—ପାନ ଲତାର ଚେର—The root of betel creeper.

ବୈଦେ. ଅ. (ଫା) (। ବ । ସାଙ୍କେତିକ; ବମୁଜବ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ)—୧ । ମୁତାବକ; ଅନୁସାରେ—1. As per.

(ଯଥା—ଡାଲକା । ବ ।=ଡାଲ୍‌କା ଅନୁସାରେ ।)

୨ । (ବକଲମ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ) ଲେଖି ଜାଣୁ ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ କମ୍ବା ଅନୁପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ନଦର୍ଶନ—2. Corresponding to Sd/ or Signed by so and so for so and so; by the pen of.

(ଯଥା—ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହ୍ରାଜ । ବ । ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ପ୍ରହ୍ରାଜ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହ୍ରାଜଙ୍କ ନାମରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ପ୍ରହ୍ରାଜ ସ୍ୱାକ୍ଷର କଲେ ।)

[ଦ୍ର—ଏହା । ସ୍ୱା (ସ୍ୱାକ୍ଷର) ଚତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସୂଚିତ ହୁଏ ।]

୩ । (ବନାମ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ) ଅପର ପକ୍ଷ; ଅମୁକର ନାମରେ—3. Versus.

(ଯଥା—ରାମା ସ୍ତମସାଦ୍ଧ । ବ । ପ୍ରଦ୍ଧବାମା ଶାମସାଦ୍ଧ ।)

ଗ୍ରା. କ୍ରି. (ବସିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଏକବଚନ ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ) —(ତୁ) ବସ୍, ଏଠାରେ ଉପବେଶନ କର—Do sit.

ବଅ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବ)—ତନ୍ତୁର ପୂର୍ବକର୍ମ୍ମିତ ପାଳିଆ; ଯେଉଁ ପୂର୍ବମୟ ପାଶ ମଧ୍ୟରେ ଟାଣୀ ସୂତା ଗୋଟ୍‌ଗୋଟ ହୋଇ ଗଳ ଝୁଲୁଥାଏ—The comb or knots through which the warp threads pass and hang down.

Ba-a

ବ

(ବଅ ପାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଅଁର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ବଦର)—ବରକୋଳ—The jujube berry.

Ba-añra

ବଅ କାଠି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କାଠି ଦୁଇ ଖଣ୍ଡରେ ବଅର ସୂତା ବନ୍ଧା ଯାଏ—The two sticks enclosing the hanging warp-strings.

Ba-a kāṭhi

ବଅ ପଟା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପଟାରୁ ଦଉଡ଼ି ଲାଗି ବଅ ଝୁଲି ଯାଇଥାଏ—A plank from which the Ba-a threads are suspended

Ba-a paṭā

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଅ ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବ + ପଢ଼ିତ)—ଲୁଗା ବୁଣିଲା ବେଳେ 'ବଅ' Ba-a pardiā ପଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେଇଁଠାରେ ଏକାଧିକ ଥର **ଉଚଲା** ଝାଣୀ ସୂତାର ଏକଗାଖରେ ଉପରୀ ସୂତା ବୁଣା ଯାଇଥାଏ— (ବ ପଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) A defect in the texture of a cloth due to the string-comb not having gone up and down regularly during weaving.

ବଣ—ବଅ ଦୋଷଯୁକ୍ତ (ଲୁଗା)— Defectively woven (cloth)

ବଅର—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଦର)—ବର କୋଳ— Ba-ara କୂଳ **बेर** The jujube berry.

ବଅଲ—ଗ୍ରା. (ଇଉର) ବ. (ହିନ୍ଦୀ. ବଏଲ୍)—ବଳଦ— Ba-ala Ox; bullock.

ବୈଦେ. (ଇଂ. ବଲ୍) ବ—ପେଣ୍ଡୁ; କ୍ରୀଡ଼ା କନ୍ଦୁକ— Ball; playball.

ବଅସ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଗ୍ରା. ବ—ବୟସ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ) Ba-asa (etc) Bayasa etc. (See)

ବଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଜୁଡ଼; ଗଦା—1. Heap; mass.

Bai ୨ । ଘେର; ବାଡ଼—2. Fence; compound.

୩ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ବୈଷ୍ଣବ, ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ-ନାମ—3. Name by which a person named Baisbṇaba or Baikuṇṭha is called.

୪ । (ସାଙ୍କେତିକ) ବୈଶାଖ ମାସର ସାଙ୍କେତିକ—

4. Abbreviation for the month of Baisākha

[ଦ୍ର—ଅକାମାବଇ ଉଲେ ନୋହୁ (ଦେଖ)]

ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବହ୍ୟ=ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ; କୋରାନ୍)—

୧ । ବହି; ପୁସ୍ତକ; ଛାପ—1. Book.

୨ । ଖାତା—2. Account book.

ବଇଁ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗାତୀର; କାନ୍ଥ— Baiñ Wall.

ବ (ସମ୍ବଲପୁର)—ପ୍ରଦୀପ—Lamp.

ବଇଁଛି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବନଶି— Baiñchhi Angling rod and line.

(ବଇଁଛି ଝଡ଼ା, ବନ୍ଛି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଇଁଛି କାଟିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ବାଡ଼ିଶ ବୁଦାରୁ ବନଶି ଦେବା ଯୋଗ୍ୟ କଣି କାଟିବା— Baiñchhi kāṭibā To cut a twig of bamboo for making an angling rod.

ବଇଁଛି ସେକବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ବନ୍ଧଣ ପାଇଁ ଅଣା ଯାଇଥିବା ବାଡ଼ିଶ କଣିକୁ ନଆଁରେ ସେକ ଦେଇ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ସିଧା କରିବା— Baiñchhi sekibā To straighten a newly brought bamboo-twig by heating it over fire for making an angling rod.

ବଇଁଠି—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ବ. ବଁଠୀ)—ପନ୍ତ୍ରକ— Baiñthi Vegetable chopper.

ବଇଁରି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଲରଆ) ବ—ଚୋଙ୍ଗା ମାଛ— Baiñri A kind of tubular fresh water fish.

ବଇଁଶିଆ - ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବଣ. (ସଂ. ବଂଶୀଧର)—ବଂଶୀ ବାଦକ— Baiñsiā Blowing a flute.

ବଲ ବଇଁଶିଆ ଉରତଅ ବଂଶୀ ଧ୍ୱନ । ପ୍ରଧାନାଥ, ଯଯାତ ।

ଦେ. ବ. (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ବଂଶୀଧରର ଡାକ ନାମ— A name for calling 'Baṁsīdhara.'

ବଇଁଶୀ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବଂଶୀ)—୧ । ମୁରଲୀ— Baiñsī ବାଁଶୀ **बाँसुरी** 1. Flute; a fife.

ଗୋପୀ ନାମ ଧରି ବଲେ ବଇଁଶୀ ଧ୍ୱନ । ଡାଟୀ. ଉତ୍କଳମଣ୍ଡପ ।

୨ । ବଂଶୀଧରର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—

2. A name for calling Baṁsīdhara.

ବଇକୁଣ୍ଠ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—୧ । ବୈକୁଣ୍ଠ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ) Baikuṇṭha (etc) 1. Baikuṇṭha etc. (See)

ଅନ୍ତରେ ବଇକୁଣ୍ଠ ପୁରରେ ବସଇ । କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାଭାରତ. ଅନ୍ତ ।

୨ । ବୈକୁଣ୍ଠନାଥର ଡାକ ନାମ—2. The name by which one named Baikuṇṭha is called.

ବଇକୁଳ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ)ବଣ.(ସଂ. ବ୍ୟକଳ—ବଣ; ଓ ବୈକଲ୍ୟ—ବ)— Baikula ବ୍ୟକଳ; କଲ୍ୟବଲ୍—Perturbed; distressed.

ସେ ଜଳ ପିଇଲେ ଏବେ ଅସ୍ୱା ଏଇବୁଲ ।
ମଲସ୍ୱ ପବନ ବହେ ଅଗ୍ନି ସମ ବୁଲ । ଡାଟୀ. ଉତ୍କଳମଣ୍ଡପ ।

ବଇ ଜନ୍ତୀ—ଦେ. ବ—ଅଗସ୍ତି ଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷ ବଶେଷ— Bai jantī Sesbania Egyptica (tree).

ବଇଜୟନ୍ତ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୈଜୟନ୍ତ)—ବୈଜୟନ୍ତ (ଦେଖ) Baijayanta Baijayanta (See)

ବଇଜୟନ୍ତ ଅସମ ବଢ଼େ ଜଳତଳେ ରଥ ବଲାପ । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଇଜୟନ୍ତୀ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୈଜୟନ୍ତୀ)—ବୈଜୟନ୍ତୀ (ଦେଖ) Baijayantī Baijayantī (See)

ବଇଜୟନ୍ତୀ ପାଟ ବୃଦଃ ବଦ୍ୟତ ପଦ୍ମ ପ୍ରକଃ ସେ ସଙ୍ଗେ ।
ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଇଞ୍ଚ(ଞ୍ଚି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବକଙ୍କତ)—ଉଇଞ୍ଚି; କଣ୍ଟକଣାଳ ବନ୍ୟ Baiñcha(ñchi) କ୍ଷୁପ ବଶେଷ—Flacourtia Cataphracta; Flacourtia Ramontchi; a thorny bush bearing edible berries.

ପ୍ରକାଶ ଉଷ୍ଣାତର ବଇଞ୍ଚ ଖାଇଛୁ ।
କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାଭାରତ ୫ ପ ।

[ଦ୍ର—ଏହା ଗୁଳ୍ମ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ, ଲଙ୍କା, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶା ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଅଞ୍ଚଳର ଜଙ୍ଗଲରେ ଜାତ ହୁଏ । ଏହାର କାଠ ଘନ ଓ ଦୃଢ଼; ଛୁଆ ଲମ୍ବ ଓ ମୋଟ । ଏହାର କୋଳ ପ୍ରଥମେ ରକ୍ତାଭ ହୁଏ; ପାଚିଲେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମିଠା ହୁଏ; ପାଚିଲା କୋଳ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ଫୁଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱଲଦ୍ଦଆ ଓ ଆସୀଡ ଓ ଦଲଘ୍ମନ; ଶୀତକାଲରେ ଫୁଟେ । ଗନ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥିଲ । ଏହା ପଡ଼ଆ ଓ କଙ୍କର ଭୂମିରେ ଜାତ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ବାତାନ୍ଦ ଦୋଷନାଶକ । ପୂର୍ବକାଲରେ ଏ ଗଛର କାଠରେ ସ୍ରୁବ ଛଆର କରଯାଉ ଥିଲା ।]

ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବନଶି—
Angling rod and line.

ବଇଠକ—ଦେ. ବ. [ସଂ. (ଉପ) ବଷ୍ଟ୍ଭ, ବେଷ୍ଟକ; ଭୁଲ; ସଂ. ବଷ୍ଟ୍ଭ= Baiṭhaka ପ୍ରା. ବଇଟ୍ଠ; ସଂ. ବଉଷ୍ଟ୍ଭଉ; ପ୍ରା. ବଇଟ୍ଠଉଁ]—
(ବୈଠକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ବସିବା; ଉପବେଶନ—
ବୈଠକ 1. Sitting.
ବୈଠକ ୨ । ସଭା; ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ—
2. Meeting; assemblage.
ଙ । ସଭାର ଅଧିବେଶନ—3. A session of a meeting.
୪ । (ସଂ. ବାଟିକା)—ବାସସ୍ଥାନ; ଅବସ୍ଥିତି—
4. Residence.

ନୂତନ ମଣ୍ଡପ ସେ ଦେଖ
ବୈକୁଣ୍ଠ ବଷ୍ଣୁର ବୈଠକ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।

୫ । ଚୌଘାଡ଼ୀ; ସଭାଗୃହ—5. A meeting hall; meeting place.

ବଇଠକ ଖାନା—ଦେ. ବ. (ହି. ବୈଠକ+ଫା. ଖାନାହ୍)—
Baiṭhaka khānā ବସିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ କୋଠଘ; ବେଦ୍ଦରଣ ମଣ୍ଡପ; ଉପବେଶନ ଗୃହ—
(ବଇଠକ ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ) Parlour; drawing room.
ବୈଠକ ଖାନା **बैठक खाना**

ବଇଠକି—ଦେ. ବ—୧ । ଦୀପାଧାର; ଦୀପରୁଖା; ପିଲ୍ଲସଜ—
Baiṭhaki 1. Lampstand.
(ବୈଠକି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଏକପ୍ରକାର ବ୍ୟାୟାମ; ଝୁଲୁଥିବା
ବୈଠକୀ ଗୋଟିଏ ଦଉଡ଼ାକୁ ଦୁଇହାତରେ ମୁଠାଇ ଧର ଉଠିବା
बैठकी ଓ ବସିବା ରୂପ ବ୍ୟାୟାମ—2. Squat; a kind of athletic exercise.
ଙ । ବଇଠକ (ଦେଖ)—2. Baiṭhaka (See)

ବଇଠକ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ନଜର ବସିବା ସ୍ଥାନକୁ ନଷ୍ଟ
Baiṭhaki uṭhā(ṭhe)ibā କରିବା)—ନଜ ଦୋଷରେ ସମସ୍ତ
ସମ୍ପତ୍ତି ଉଡ଼ାଇ ଦେବା—To squander away one's properties.

ବଇଠକ ଦଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କସରତ୍, ଯହିଁରେ ଦଣ୍ଡ କରିବା
Baiṭhaki daṇḍa ପରେ ମଲ୍ଲ ବସିଯାଏ ଓ ବସି କର ଦୁଇ-
ବୈଠକୀ ଡନ୍ ହାତର କବୁଣୀ ଉପରେ ଭର ଦେଇ ବସେ
बैठे दंड ଓ ଦଣ୍ଡ କରେ—A kind of athletic exercise.

ବଇଠା—ଗ୍ରା. ବ. (ଶୂଦ୍ରାଦଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା)—୧ । ପ୍ରଦୀପ—
Baiṭhā 1. Lamp.
(ବେଠା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଇଠା ନିଛି ନିଛି ଦୋଇ କଲୁ ଅନ୍ଧ ।
ପ୍ରଦୀପ दीया ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଥଠଗୁଣ୍ଠ ।
୨ । (ସ୍ୱବଷ୍ଟ୍ଭ. ଉପବେଶନ କରିବା—2. Sitting.
ଙ । ବସାଇବା—3. Causing to sit; setting.
୪ । ଦୀପରୁଖା—4. Lampstand.
୫ । ଖୋରଧା ସହରର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ଏକ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଥିବା ପର୍ବତବିଶେଷ—5. Name of a hill to the south-west of the town of 'Khurdā' at a distance of one mile.

ବଇଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ବସାଇବା—
Baiṭhā(ṭhe)ibā बैठाना To cause to sit.
ବଇଠାଇବ ତାଙ୍କ ସମକ୍ଷ ପରତେ । ବୃନ୍ଦଦେବ. ମହାଭରତ ବଗ୍ଗଃ ।

ବଇଠାଣି—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ.—ହୁକ୍କା ଆଦର ବଇଠି—
Baiṭhāṇi A stand for the 'Hukkā'
(ବୈଠାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଇଠାର(ରୁ)—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ବଣିଆମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—
Baiṭhāra(ru) ବିଶେଷ—A family-title of certain
(ବୈଠାର[ରୁ]—ଅନ୍ୟରୂପ) goldsmiths.

ବଇଠାଳ—ଦେ. ବ.—ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—
Baiṭhāḷa A family-title of Śūdras.

ବଇଠା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ପ୍ରଦୀପରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ
Baiṭhā lagā(ge)ibā କରିବା; ଦୀପ ଜଳାଇବା—
ଦୀପ ଲାଗାନ **दिया लगाना** To light a lamp.

ବଇଠି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବେଷ୍ଟକ)—୧ । ଗୋଲ ବା ଡେଙ୍ଗା ପଦାର୍ଥ ବା
Baiṭhi ଗାଡ଼ ଭୂମିରେ ସେପର ଅଟକଳ ଦୋଇ ବସି ପାରିବ ଏଥି
ବୈଠକ ନମନ୍ତେ ତହିଁ ତଳେ ଲାଗି ଥିବା ଆସଣା—1. A pedestal attached to the bottom of a round or
बैठी tall thing to enable it to be set without sliding.
୨ । ପ୍ରତିମା ଆଦର ତଳେ ଲାଗିଥିବା ଆସନ—
2. Pedestal at the bottom of an image.
ଙ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ (ଯଥା, ହୁକା, ଲାମ୍ପ୍) ରଖି ଦେବାର ଆସଣା ବା ଆଧାର—3. A small tripod used as a stool.
୪ । ଆସନ; ଯାହା ଉପରେ ବସିବାକୁ ହୁଏ—4. A seat.
ମୋର କାନ୍ଥ ବଇଠି । ଅର୍ଜୁନ୍ୟ. ବବଦ୍ଦତ୍ତାନ୍ତଣି ।
୫ । (ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର) ଚକା ଆସନ—5. A round seat on which the image of Lord Jagannath is set.

ସ୍ୱର୍ଗ ପାଉ ଜ, ମଞ୍ଚ ଚଳ
ବଇଠି ସ୍ୱରୂପେ ଜନମି । ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—(ଘୋଡ଼ା ଅଙ୍କ ଆଗ ଗୋଡ଼କୁ ପାଞ୍ଚଣ ଦ୍ୱାରା ଈଷତ୍ ଆଘାତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଜଗୁଆଳର ଉଚ୍ଚାରିତ ପଦ) ଆଗ ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ଆଖୋଇ ପଡ଼—
(Interjection; a word used by buffalo-keepers to a male buffalo) Kneel down by the front legs.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଇଠି କରଣ—ଦେ. ବ—ରାଜକର୍ମଗୃହବିଶେଷ; ଦେବାଳୟର
Baiṭhi karaṇa କର୍ମଗୃହବିଶେଷ; ଶ୍ମଶାନକରଣ—A clerk in a temple or in the court of a Raja, whose duty is to write accounts and supervise daily works.

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସି କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ତ୍ୱ ବୁଝନ୍ତି ଓ ହିସାବ ଲେଖନ୍ତି ।]

ବଇଠିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—(ସଂ. ବଦ୍ଧସ୍ଥଦ. ଗ୍ରା. ବଇଠ୍ଠିଉ;
Baiṭhibā ଭୁଲ. ହି. ବୈଠନା)—ବସିବା—To sit.

ବଇଠେ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି. ବଣ (ଭୁଲ. ହି. ବୈଠେ)—ବସି
Baiṭhe ବସି—In a sitting posture; sitting.

ବଇଡୁ(ଦୁ)ର୍ଯ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ)—ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Baiḍu(ḍu)rjya **लहसुनिया** Baiḍūrjya (See).

ସମୀପରେ ବଇଡୁର୍ଯ୍ୟ ଗିରିହରେ
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନଦଂ ଅଛନ୍ତ ଜରନ୍ତରେ । କୁମ୍ଭସିଂହଃ ମଡାଳରତ ବନ ।

ବଇତମ—ଗ୍ରା. ବଣ—୧ । ପୁରୁଣା—1. Old.
Baitama ୨ । କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ; ଜୀର୍ଣ୍ଣ—2. Worn out.

ବଇତରଣୀ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—ବୈତରଣୀ ଇତ୍ୟାଦ—
Baitaraṇī (etc) (ଦେଖ)—Baitaraṇī (etc) (See).

ବଇତରଣୀ ନାମେ ନଦୀ, ଯାହାକୁ ସଭେ ଏ ପୃଥିବୀ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଇତାଳୁ(ଳ)—ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଭୁଲ. ବଂ.
Baitāḷu(ḷa) ବୈତାଳ)—ବୋଇତ କଖାରୁ (ଦେଖ)—
(ବୃଇତାଳୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Boiti kakhāru (See).

ବଇଦ—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ—(ସଂ. ବୈଦ୍ୟ)—୧ । ବୈଦ୍ୟ; ଚିକିତ୍ସକ—
Baida (ବଇଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Physician.

ବଦ୍ଦି वैद् ମଲ୍ଲ ଖୋଜୁଥିଲ ବାଦର ପାଣି ବଇଦ ବୋଇଲ ପି ଚୋଡ଼ାଣି । ଭଗ ।

ବଇଦଆଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ବୈଦ୍ୟନାଥ ନାମକ
ବଇଦଣୀ } ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—2. Name by
(ବଇଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) which a person named
(ବଇଦା—ଅନାଦରାର୍ଥକ) 'Baidyanātha' is called.

ବଇଦ ଚାଉଳ ପଥି କରିବା—ଦେ. (ନ୍ୟାୟ୍ୟ ବାକ୍ୟ)—ଚିକିତ୍ସକଙ୍କୁ
Baida chāuḷa pathi karibā ଘାରଗ୍ରସ୍ତିକ ଦେବା ପରି-
ବର୍ତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ଧନରେ ରୋଗୀ ଆପଣା ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର
ବ୍ୟୟ ଚଳାଇବା ନ୍ୟାୟ୍ୟ; ଯେଉଁ ଲୋକକୁ ଧନ ଦେବା ନ୍ୟାୟ୍ୟ-
ସଙ୍ଗତ ତା 'ଠାରୁ ଧନ ନେବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ନ୍ୟାୟ୍ୟ
ବୋଲାଯାଏ—Like a patient being fed at the cost of the physician; (a saying applied to a person who takes money from one whom he should pay instead).

ବଇଦର୍ଭୀ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବୈଦର୍ଭୀ)—ବୈଦର୍ଭୀ (ଦେଖ)
Baidarbhī Baidarbhī (See)

ବଇଦର୍ଭୀ ଗଭୁଦ୍ଭ ପ୍ରକାଶ
ବସ୍ତ୍ରେ ସଂଯୋଗି ପଡ଼ି ରହିଥୁଇ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଇଦକ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବଣ. (ସଂ. ବୈଦକ)—ବୈଦକ (ଦେଖ)
Baidika Baidika (See)

ସେ ଯଜ୍ଞ ବଇଦକ କର୍ମ
ସେ ଅବା ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମ ଧର୍ମ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଇ ଦେବା—ଦେ. କି (ସଂ. ବ୍ୟୟ୍ଥ)—ବ୍ୟୟ କରିବା—
Bai debā To spend away.

ବଇ ଦେଇ ବହୁ ବର ବେଶର
ବନସ୍ଥ ପାଦେ ଦେଖି ସାରସର । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଇଦେଶୀ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବଣ. (ସଂ. ବୈଦେଶିକ)—ବଦେଶୀ--
Baideśī Foreign; belonging to a different part
ବୈଦେଶୀ **बिदेशी** of country.

ବଇଦେଶୀ ଧେର୍ଯ୍ୟ ଧନ ଅଜଗବ
ବରଞ୍ଜନ ବଲେ ପରଞ୍ଚରେ ଜବ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଇଦେହୀ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୈଦେହୀ)—
Baidehī ବୈଦେହୀ (ଦେଖ)
ବଇଦେହୀ **बैदेही** Baidehī (See)

ଏଇଦେହୀ ଜ ସେ ଅମ୍ଭେ ଭୂଷଣ କର୍ମ ଅରମ୍ଭେ
ଜନ୍ୟା ଉଚ୍ଚ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ହଉନୁ ଦେବେ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଇଧବ୍ୟ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୈଧବ୍ୟ)—ବୈଧବ୍ୟ (ଦେଖ)
Baidhabya Baidhabya (See)

ବଇଧବ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ଥଇଁଲା । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଇଧୀ—ଗ୍ରା. ବ—ବୈଧୀ ଭକ୍ତି (ଦେଖ)
Baidhī Baidhī bhakti (See)

ହରିବେ ବଇଧୀ ସାଧନ
ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦ ମାନ । ଗ୍ରାଭା. ପୂର୍ବଭନ ଚତ୍ରୋଦସ୍ୟ ।

ବଇ(ହି)ନା(ଣା)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବସ୍ତ୍=ବଳସ୍ତ+ଫା. ପ୍ରତ୍ୟସ୍ତ—
Bai(hi)nā(ṇā) ଆନା)—ଛାଡିବା ବସ୍ତୁ ନମନ୍ତେ କେତାର ବା ଫରମାସ
ବଏଣା } ଅନ୍ୟରୂପ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବକ୍ରେତାଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଦେବା
ବଅଣା } ମୂଲ୍ୟାଂଶ; ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟାଂଶ—
ବାୟନା Tender; earnest money; advance paid
बयाना to a vendor.

ତେବେ ଅମକୁ ଡକାର ଟଙ୍କାଟ ବଇନା ଦେଇ ଯାଅ ।
ବ୍ରଜାଙ୍ଗ. ଯୌରୁକ ।

ବଇନା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ବକ୍ରେତା) ଦ୍ରବ୍ୟ ବକ୍ରୟ କରିବା ନମନ୍ତେ
Bainā uṭhā(ṭhe)ibā ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ କେତାଠାରୁ ବଇନା ଗ୍ରହଣ
ବଇନା ଧରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ କରିବା—To accept the ear-
ବଇନା ନେବା } nest money from the pur-
ବାୟନା ଲଓୟା **बयाना उठाना** chaser.

ବଇନା କରିବା—ଦେ. କି—କ୍ରୀତ ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟର କେତେକ
Bainā karibā ଅଂଶ ଆଗରୁ ଦେବା—To make an
(ବଇନା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) advance; to advance the
ବାୟନା କରା **बयाना देना** earnest money to the vendor.

[ଦ୍ର—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଛଣିବାର କଥା କର ବଇନା କଲେ
ଖରଦ ବକ୍ରର ସବାବ ସ୍ଥିର ହେଲା ବୋଲ ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ ।]

ବଇନାରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଏକ ବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁଲ୍ୟ
Bainārе paṛdibā ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ ତାହାର କୌଣସି ଅଂଶର
(ବଇନାରେ ଆସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସହିତ ତୁଳନୀୟ ନ ହେବା—
Not to stand comparision with another.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଇ(ହ୍ନି)ନ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୋଧଙ୍ଗା=ଯାଦ୍ଦା ମନୁଷ୍ୟକୁ ବା କେପାରକୁ Bai(bi)ni ଜଦରୁ ଜୁଠାଏ; ସଂ. ବର୍ବ୍ବଙ୍ଗା=ବୃବ୍ଦିକାରକ-(ବଦ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଗେଷ୍ଟଜ୍ର; ଦନର ପ୍ରଥମ ବକ୍ରିରେ ଲବ୍ଦ ବଉନି ଧନ ଦ୍ୱାର୍ ସେ ଦନର ଲାଭାଲାଭ ଜନ୍ୟଦ୍ଧିଚ ଜ୍ଞଏ କୋଲ୍ ମୁ(ବୋ)ହନୀ ଲୋକବଶ୍ୱାସ ଅଛୁ)— ଦୋକାନରେ ଦନ ମଧ୍ୟରେ [ବଉ(ହ୍ନି)ନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସଦ୍ଦ ପ୍ରଥମେ ବକ୍ରି ଦେବା ପଣ୍ୟର ନଗଦ ମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରଦ୍ଦଣ—Taking cash for the first sale of a commodity in the shop for the day.

[ଦ୍ର—ଦୋକାନର କୌଣସି ସଉଦାର ପ୍ରଥମ ନଗଦ ବକ୍ରିକୁ ଓ କୌଣସି ଦନର ପ୍ରଥମ ନଗଦ ବକ୍ରିକୁ ବଇନ ବୋଲ୍ଲାଏ; ବଇନ ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୋକାନ୍ଦା କାହାକୁ କାଳରେ ବା ଧାରରେ ସଉଦା ବଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବଇନ କରିବା——ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦନ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଦପ୍ରଥମେ Baini karibā ଦୋକାନରୁ ପଣ୍ୟ ବକ୍ରି କରିବା—1. To sell ବଉନି କରା the first thing for the day; to **ବୋହନୀ କରନା** make the first sale of commodities in a shop for the day.

୨ । ଦୋକାନରେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଦୈନକ ବକ୍ରିର ଆରମ୍ଭରେ ସଦ୍ଦପ୍ରଥମେ ବକ୍ରୀତ ଦ୍ରବ୍ୟର ନଗଦ ମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରଦ୍ଦଣ କରିବା—2. To make the first sale of a commodity from a shop by taking cash for it

ବଇନ୍ତ(ନ୍ତି)ରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବର୍ତ୍ତନ)—ଉଧୁରି ଯିବା. ବରତ୍ତିବା; Bainta(nti)ribā ଜସ୍ତାର ପାଇବା—To be rescued; to be [ବଇନ୍ତ(ନ୍ତି)ର ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] delivered, to overcome.

(ଯଥା—ସେ ବାଘ ମୁହଁରୁ ବଇନ୍ତର ଗଲ୍ପ ।)

ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର)—ବେଶି ଦନ ସ୍ଥାୟୀ ହେବା— To wear long.

(ଯଥା—ଏ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ବେଶି ଦନ ବଇନ୍ତର ଗଲ୍ପ ।)

ବଇନ୍ତ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଭେଙ୍ଗଡ଼ା (ଦେଖ) Bainti Teṅgarḍā (See)

ବଇବ—ଦେ. ବ—ପନାସି (ଦେଖ) Baiba Panāsi (See)

ବଇବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବଣ. (ସଂ. ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ)—ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ (ଦେଖ) Baibarṇṇya Baibarṇṇya (See)

ବଇବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଦଶା ଅବତାରର
ବର୍ଣ୍ଣ ଅଣିଗଲ କେଡ଼େ ଧୂସର—ଉଦ୍ଧ ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଇବସ୍ୱତ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୈବସ୍ୱତ)—ବୈବସ୍ୱତ (ଦେଖ) Baibaswata Baibaswata (See)

ନାର୍ଦ୍ଦଶ୍ରେସ୍ୱ ବୋଲ୍ଲେ ପୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସୁତ
ବଇବସ୍ୱତ ହୋଇଲ ଜଡ଼ରେ ବଦ୍ଦଟ—କୃଷ୍ଣଦ୍ଦି. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ବଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବ୍ୟୟ)—ବଏ କରିବା (ଦେଖ) Baibā Bae karibā (See)

ଯେତେ ବଇଲେ ନ ସରଇ, ଅଧିକୁଁ ଅଧିକ ବଢ଼ଇ—
ରୂଦେ. ପ୍ରେମଜ୍ଞାମୃତ ।

ବଇବାଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଝାଟିମାଟିର ବାଡ଼— Baibārḍa Mud and wattle wall.

ବଇଭବ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୈଭବ)—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ଅତୁଳ Baibhaba ସମ୍ପତ୍ତି—Riches; affluence.

ବସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରେମ ବଇଭବ ଭଣ୍ଡାର ଶୋଭ ପ୍ରଭବଉଥିଲା ଯେ—
ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

ବଇଭୋଗ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—୧ । (ସଂ. ବୈଭବ) ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ— Baibhoga 1. Riches; affluence.

୨ । (ସଂ. ବ+ଭୋଗ) ଭୋଗ—2. Enjoyment.

କଲ୍ପିତ ନଶ ବଇଭୋଗେ
ସେ ଦଳା ଅର୍ଥେ ଲଭ ଉଚ୍ଚେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଇମାତ୍ର(ତ୍ରି, ତ୍ରୁ)—ପ୍ରା. ବଣ. (ସଂ. ବୈମାତ୍ର)—ବୈମାତ୍ର (ଦେଖ) Baimātra(tri, tru) Baimātra (See)

(ବଇମାତୃ[ତ୍ରୀ]କ(କା)—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଇର—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—୧ । (ସଂ. ବୈର) ବୈରଭାବ; ଶତ୍ରୁତା— Baira 1. Enmity.

ଜଉଷବ ବୋଇଲେ ଭୁମର ଅମ୍ବର
କେଉଁ ବାଲେ ଦୋଇଅନ୍ତୁ ବଇର—କୃଷ୍ଣଦ୍ଦି. ମହାଭାରତ, ସଭା ।

୨ । (ସଂ. ବୈତ୍ର) ଶତ୍ରୁ—2. Enemy.

ଜରତେ ମୁରଣ ତାହାର
ଯେଣୁ ସେ ଅଟନ୍ତ ବଇର—ପ୍ରାତୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣତମ ଉଦ୍ଦୋଦ୍ୟ ।

ବଇରଖ—ବୈଦେ. ବ. (ଉର୍କୀ. ବୈରକ୍)—ପତାକା— Bairakha Flag.

ଉଡ଼ୁ ଉଡ଼ୁ ଯା ଝଣ୍ଡା ବଇରଖ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲନ୍ତୁ ଜଣିମା ଦେଖ—ଚୁଜଗନ୍ନାଥ. ସମରଉରଙ୍ଗ ।

ବଇରଖ ପତାକା **ବୈରଖ** ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ତାସ୍ ଖେଳର (ବୈରଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଲାଘାନ ରଙ୍ଗ—The Spade in cards.

ବଇର(ରି)ତା—ପ୍ରା. ବ. (ସଂ. ବୈରିତା; ବୈର)—ବୈର (ଦେଖ) Baira(ri)tā ବୈରିତା Baira (See)

(ବୈରିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଧ ନ କଲେ ମୁଖାଇଲ ବଇରତା—
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଇରା—ଦେ. ବଣ—ବହୁରା (ଦେଖ) Bairā (ବୈରା—ଅନ୍ୟରୂପ) Bahirā (See)

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭୋଡ଼ ମାଛ— A kind of bill-fish.

ବଇରାଗ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୀରାଗ; ବୈରାଗ୍ୟ)—୧ । ବୀରାଗ; Bairāga ବିରାଗ **ବୈରାଗ** ବୀରକ୍ତି—1. Displeasure.

୨ । ବୈରାଗ୍ୟ—2. Indifference to worldly concerns.

ଇଳଟ ଡୋ ଉରଣ ପୁଟ, ଡେବେ ବଷସ୍ତେ ବଇରାଗ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୩ । (ଉତ୍ତର)—ରାଗ; କ୍ରୋଧ—3. Anger.

ବଇରାଗୀ—ପ୍ରା. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ବୈରାଗୀ; ବୀରାଗୀ)—ବୈରାଗୀ (ଦେଖ) Bairāgī ବୈରାଗୀ **ବୈରାଗୀ** Bairāgī (See) (ବୈରାଗୀଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜଇଁ ହେ କୃଷ୍ଣ ତୋରଣ ବଇରାଗୀ—
କୃଷ୍ଣଦ୍ଦି. ମହାଭାରତ. ସ୍ତ୍ରୀ ।

[ଦ୍ର—ବଇରାଗୀ ଶବ୍ଦ ପରେ ବଇଷମ ଶବ୍ଦ ଓ ପୂର୍ବେ ବାବାଜ ଶବ୍ଦ ସଦ୍ଭରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଇରାଗ୍ୟ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସ. ବୈରାଗ୍ୟ)—ବୈରାଗ୍ୟ (ଦେଖ)
Bairāgya Bairāgya (See)
ବୈରାଗ୍ଗୀ ନଡ଼େ ବଇରାଗ୍ୟ ତେବେ ସେ ଦଣ୍ଡେ
ବୈରାଗ ଡାଢ଼ା ବନା ସବୁ ଲବେ ନ ଉଦେ—ବଦସ୍ପର୍ଶ ୬୦୬।

ବଇରତ(ତା) ପଣ—ଗ୍ରା. ବ. (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବୈରିତା)—ଶତ୍ରୁତ୍ୱ—
Bairita(tā) paṇa Enmity.
ବୈରିତା ବଇରତ ଘଣେ ଯେଣ୍ଟ ଉଜନ୍ତ
ଦୁଷ୍ମନୀ ଜଣ୍ଟସ୍ୱ ସାରୁଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରି ଲଉନ୍ତ—ଗ୍ରାଡୀ. ଜଲତରତ।

ବଇରୀ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବୈରୀ)—୧ । ବୈରୀ (ଦେଖ)—1 Bairī
Bairī (See)
୨ । ବାଜ ବହୁତ୍ ପଖୀ—2. The eagle-hawk.
ବଇରୀ(ଁ) ଚୁଂଗା ଉହୁଁ ଦଉ
ବଇରୀ(ଁ) ସର୍ଦ୍ଦାର କଟୋଉ—ଉଷ୍ଟ. ବୈବେଗ୍ଗଶତଲାସ।

ବଇରୋଷ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବ+ରୋଷ)—୧ । ରୋଷ; ରାଗ—
Bairosha 1. Anger.
୨ । ବଦ୍ୱେଷ—2. Malice.
ବଣ—୧ । ରାଗୀ—1. Angry; irritable.
୨ । ବଦ୍ୱେଷୀ—2. Malicious.

ବଇଲ(ଲ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ହିନ୍ଦୀ. ବୈଲ୍)—ବଳଦ—
Bailā(l) Ox; bullock.
(ବଇଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ସ. ବଦ ଧାତୁ) (ସେ) ବୋଇଲ୍ଲ; କହିଲ୍ଲ—(he) Said.

ବଇଲୋଚନ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବୈରୋଚନ)—ବୈରୋଚନ (ଦେଖ)
Bailochana Bairochana (See)
ବଇରୋଚନ ଉତ୍ତର ଝିଲା। ଗ୍ରାଡୀ. ଉତ୍ତମ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ।

ବଇଶାଖ(ଷ, ଖ୍ୟ)—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ବୈଶାଖ)—ବୈଶାଖ—
Baiśākha(ksha,khya) Baiśākha (See).
ବଇଶାଖ ପୂରା ଉଜୟରେ ଏକା ଚୁଣାରେ ପର୍ ଜଣାସିବ—ବଦସ୍ପର୍ଶ. ସଙ୍ଗୀତ।

ବଇଶ୍ୟ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସ. ବୈଶ୍ୟ)—ବୈଶ୍ୟ (ଦେଖ)
Baiśya Baiśya (See).
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଇଶ୍ୟ ଏ ତିନଙ୍କୁ। କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ ବନ।

ବଇଶ୍ରବଣ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ବୈଶ୍ରବଣ)—ବୈଶ୍ରବଣ (ଦେଖ)
Baiśrabaṇa Baiśrabaṇa (See).
ବଇଶ୍ରବଣକୁ ଜଣିବେ ପୁଷ୍ପକ ମଣ୍ଡନେ ହୋଇ ସବୁଗୀ। ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେଗ୍ଗଶତଦାସ।

ବରଷମ୍ୟ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—ବୈଷମ୍ୟ (ଦେଖ)
Baishamya Baishamya (See).
ଖାଣ୍ଡଶ୍ରୀ ପଥ ବରଷମ୍ୟ, ଯେ ପୁରୁଷେ ଚାର ଯତ୍ନ ନ। ଜଗନ୍ନାଥ, ଭଗବତ।

ବଇଷ୍ଣୁ(ଷ୍ଟୁଁ)ବ(ମ)—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ ପୁଂ. (ସ. ବୈଷ୍ଣବ)—ବୈଷ୍ଣବ (ଦେଖ)
Baishṇa(shṭaṁ)ba(ma) Baishṇaba (See).
ତାଁକ ବଇଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ପୂଜ ବଧ—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ ସଭା।

ବଇଷମ
ବଇଷ୍ଣବ } ଅନ୍ୟରୂପ ଦ୍ର—ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସିଦ୍ଧ 'ବଇଷ୍ଣବାଣୀ' 'ବଇଷ୍ଣବର' ସ୍ତ୍ରୀ ନୁହେଁ; ବଇଷ୍ଣବର ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ। ଆମ ସମାଜରେ 'ମାଡା' 'ବାବା'ଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ,
ବୈଷ୍ଣବ **ସାଧ୍ୱୀ, ବୈଷ୍ଣବ** ଜଣେ 'ମାଡାଜୀ' ବାବାଜୀଙ୍କର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି। ସେ ବାବାଜୀଙ୍କର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ମାତ୍ର।]

ବଇଷ୍ଣୁ(ଷ୍ଟୁଁ)ବା(ମା)ଣୀ—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ବୈଷ୍ଣବୀ)—ବୈଷ୍ଣବୀ—
Baishṇa(shṭaṁ)bā(mā)ṇī (ଦେଖ)—Baishṇabī
ବୈଷ୍ଟମୀ **ବୈଷ୍ଣବାନୀ, ମାତାଜୀ** (ବଇଷମାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See).

ବଇସିର୍—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ, ବଡ଼ଦ) ବ—ଅଭ୍ୟାସ—
Baisirā Habit.

ବଇ ସୁଲ୍‌ତାନ୍(ନା)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବୈ=ବକି + ସୁଲ୍‌ତାନା=
Baisul-tān(nī) ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି; ରାଜସ୍ୱ ବାକି ନମନ୍ତେ
ବୈସୁଲ୍‌ତାନ୍(ନ) } ଅନ୍ୟରୂପ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜମିଦାର ନଲ୍ଲାମ
ବୈସୁଲ୍ତାନ(ନ) } କରିଯାଉଥିବାରୁ)—ରାଜସ୍ୱ ବାକି
ବୈସୁଲତାନ(ନୀ) ପଡ଼ି ଥିବାରୁ ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରର ନଲ୍ଲାମ—
ବୈସୁଲତାନ(ନୀ) Sale of Zamindaries for arrears of revenue.
ବଣ—ରାଜସ୍ୱ ବାକି ନମନ୍ତେ ନଲ୍ଲାମ କରି ଯାଇଥିବା (ଜମିଦାରୀ)—(estate) Sold for arrears of its revenue.

ବଇସୁଲ୍‌ତାନ୍(ନା) ନଲ୍ଲାମ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ଲାଟବନ୍ଦ କରିବାରେ
Baisul-tān(nī) nilām ରାଜସ୍ୱ ଦାଖଲ କରି ନ ପାରିଲେ ଜମିଦାରୀର
[ବୈସୁଲ୍ତାନ(ନା)-ନଲ୍ଲାମ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନଲ୍ଲାମ ଦେବା—Auction-sale of defaulting estates.

ବଇସୁଲ୍‌ତାନ୍(ନ)ରେ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ଜମିଦାରୀର
Baisul-tān ni)re āsibā ରାଜସ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରିବାରେ ବାଆ ନ
ବୈସୁଲତାନେଆସା ସିବାରୁ ତାହା) ନଲ୍ଲାମ କରାଯିବା ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପିତ
ବୈସୁଲତାନିମେଆନା ହେବା—(a defaulting Zamindary) To be advertised for sale for arrears of revenue.
[ବଇସୁଲ୍‌ତାନ୍(ନ)ରେ ଉଠିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଉଁଚ୍ଛାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବାଆଁରେଇ ଦେବା; ଉତ୍ସାହ
Bauñchhāibā ଦେବା—To entice; to inveigle; to pursuade by wile

ବଉଁଶ ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ବଂଶ)—୧ । ବଂଶ (ଦେଖ)
Bauñśa ବଂଶ **वंश** 1. Bamśa (See).
୨ । ଜାତି—2. Caste; species; class.

ବଉଁଶ ଖାଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବଂଶର ସମସ୍ତଙ୍କ ନାଶ
Bauñśa khāibā କରିବା—1. To cause the ruin or extinction all the members of a family or species.
(ବଂଶ ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବଂଶ ଖାନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅପରାର ବଂଶର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବା—2. (figurative) To cause the destruction of one's family or Species.
[ଦ୍ର—ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ 'ଡାଆଣୀ' ଅଛନ୍ତି; ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଖାଇଯାଆନ୍ତି ଓ ରାତ୍ରିରେ ଶୁନ୍ଦପଡ଼ାକୁ ଯାଇ ଶବ ଚରନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କ ବଂଶର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେମାନେ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି। କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧ୍ୟା ଥାଇଁ ଥାଇଁ ତାର ପିତା, ମାତା, ସ୍ୱାମୀ, ପୁତ୍ରାଦି ମରଗଲେ ଲୋକେ ବଦ୍‌ଯୋକ୍ତାରେ କହନ୍ତି ସେ ତା ବଉଁଶକୁ ଖାଇଲାଣି।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଉଁଶ ଖିଆ—ତ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ. (ଗାଳ)—ଯେ ଆପଣାର ବଂଶକୁ ନାଶ
Bauñśa khiā କରେ ବା ବଂଶନାଶର କାରଣ ହୁଏ—
(ବଉଁଶ ଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) (a term of abuse) One who kills
ବଂଶ ଖେକୋ his family; one who causes or brings
वंश सोधन about the extinction of his family.

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବଞ୍ଚି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତା ବଂଶର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ମୃତ ହୁଅନ୍ତୁ ତାକୁ ଗାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବଉଁଶଖାଇ ବୋଲି କହନ୍ତୁ ।]

ବଉଁଶ ମରା—ତ୍ରା. ବଣ—୧ । ଯେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ବଂଶର ଲୋପ
Bauñśa marā ସାଧନ କରେ—1. One who procures
(ବଂଶମର—ଅନ୍ୟରୂପ) the death of his family members.
वंश सोधन ୨ । ଯେ ଆପଣା ଜାତୀୟ ଜୀବଙ୍କୁ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ମରାଏ—
2. One who causes other members of his species to be killed by others.

ବଉଁଶମରା ଡାହୁକ—ଦେ. ବ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଆପଣାର ଦଳୀୟ ବା
Bauñśamarā ḍāhuka ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବିନାଶ
(ବଂଶମର ଡାହୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ଅନିଷ୍ଟ ଘଟାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—
One who brings about the ruination of his own people.

[ଦ୍ର— ବ୍ୟାଧମାନେ ଡାହୁକ ଧରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଫାଶ ମେଲାଇ, ସେହି ଫାଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଜୁରାରେ ଗୋଟିଏ ପୋଷା ଡାହୁକ ରଖି ଦିଅନ୍ତି; ସେ ଡାହୁକର ରବ ଶୁଣି ଅନ୍ୟ ଡାହୁକମାନେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆସି ବସିବାକ୍ଷଣି ସେ ଫାଶରେ ପଡ଼ି ବ୍ୟାଧର ହସ୍ତଗତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଘଟଣାରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ଏପରି ଲକ୍ଷଣାର୍ଥକ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ବଉ କଥା କହ—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଶାଖାଶ୍ରୟୀ ବର୍ଗର
Bau kathā kaha ୧୭।୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବା କୋକଳ ଜାତୀୟ
ବୌକଥାକଓ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—The brown cuckoo: Cuculus
कोयल Micropterus.

[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଲୋମ ଅଛି; ଓଷ ଅପେକ୍ଷା ପୁଚ୍ଛ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏମାନେ କୋକଳ ପରି ଘୋର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ନୁହନ୍ତି; ପାଟିଟିଆ ବେକ ଓ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଧୂସର, ପେଟ ଧଳା; ପୁଚ୍ଛାଗ୍ରରେ ଗୋଟିଏ କଳା ଡୋରା ଥାଏ । ଶୀତକାଳରେ ଏମାନେ ଏ ଦେଶରେ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ବୋବାଇଲା ବେଳେ 'ବଉ କଥା କହ' ଏହିପରି କଲ୍ପ ଉଚ୍ଚାରଣ ଶୁଣାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଡାକ ବସନ୍ତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ ସକାଳ ସମୟରେ ଶୁଣାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଅଣ୍ଡା କୋଇଲିର ଅଣ୍ଡା ଅପେକ୍ଷା ଲମ୍ବା । ଏମାନେ କୋକଳ ପରି ପରଭୃତ ।]

ବଉଦ(ଧ)—ଦେ. ବ. (ନାମ)—୧ । ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ; ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ
Bauda(dha) ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ—1. Bandh; name of an
(ବୌଦ, ବୌଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) Oriya State.
बोद बौद

[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଖ୍ରୀ. ୧୯ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ୧୯ ଟି ଚତକ ଥିଲା—'ବଦ୍ଦାର ଓଡ଼ିଶାର ଉସର୍ଚ୍ଚ ସୋସାଇଟି ଜର୍ଣ୍ଣଲ୍) । ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଖ୍ରୀ. ୧୯ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନିର୍ମିତ କେତେକ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିର ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପରଶୁରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପରି କେତେଗୋଟି ମନ୍ଦିର ଅଛି । ରାଜାଙ୍କ ସିଂହଦ୍ୱାରର ବାହାରେ ଗୋଟିଏ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଆସନରେ ଆସୀନ ବୁଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ପ୍ରଥମେ ଏ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ବଲପୁର ଗଡ଼ଜାତ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା, ତତ୍ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ଏହା ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍ ଏଜେନ୍ସୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ରାଜ୍ୟ । ଏ ଅଦମ ଅବସ୍ଥାରେ କନ୍ଧ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ସଦ୍ଦସ୍ତାଧିକ ବର୍ଷ ତଳେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶର ବଂଶଧରମାନେ କେତେକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରି ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏ ରାଜବଂଶୀୟମାନେ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତ୍ତି ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର 'ଭଞ୍ଜ' ଉପାଧି ହୋଇଅଛି ।

(କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ)

ଏ ରାଜା ମାନଙ୍କର ସନ୍ଦକ 'ମୟୂର'; ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ।
(ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ) ।]

ବାଦଲ ୨ । (ସଂ. ବାରଦ) ଆକାଶରେ ଉଠାଇ ଥିବା ମେଘ ଖଣ୍ଡ—
बादल 2. Cloud rising in the sky.

ଅସାଇକ ଦେଶକୁ ବଉଦ ଚଲେ ଲଷେ ଝଙ୍କ । ଭଗ ।

ବାଦଲ ୩ । (ସଂ. ବୌଦ୍ଧ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନବମ ବା ବୌଦ୍ଧାବତାର;
बौद्ध बोद्ध କଳିଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପୁରୀଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ରୂପରେ
ଅବତାର—3. The 9th. incarnation of Bishṇu
(viz as Lord Jagannātha at Puri in Orissa).

ବଉଦ ବୁଦ୍ଧ ଅବତାରେ,
ଦର ଜନ୍ମିଲେ ଏ ସସାରେ । ପ୍ରତୀ. ନଗୁଣମାଦାସ୍ୟ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଦିବ୍ୟ ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱେ ଦେଶ ଗାଇତିର
ବଉଧରୂପେ ବାରୁତ୍ରନ୍ତ ସହ୍ନ ବକସ୍ୱେ କର । ପ୍ରାତୀ. ଦ୍ରୋପ. ଶଚିଶେଣା ।

ବଉଦ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବାରଦ + ଉତ୍ଥାନ)—
Bauda uṭhā (ṭhe)ibā ଆକାଶରେ ମେଘ ଦେଖାଯିବା;
ବାଦଲ ଉଠା ମୋଘୋଦସ୍ୱ—Clouds appearing in the
बादल आना, बादल उठना sky; overcloudiness of the sky.

ବଉରା—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ—
Baurā Name of an aboriginal caste.

ବଉଲ୍ ଖିଆ—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଗ୍ରାମର
Baul khiā ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଘରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଖିଆଣିଆ ଉତ୍ସବ—
A feast observed by every villager on the fullmoon of 'Phālguna.

ବଉଲ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ମୁକୁଲ; ପ୍ରା. ମୁଉଡ଼)—୧ । ଆମ୍ବ ମୁକୁଲ—
Baula ବକୁଳ, ବଉଲ—ମଞ୍ଜର, ବୌର 1. Mango bud.

ଆମ୍ବ ବଉଲ ଗନ୍ଧଆଳ, ଉଡେ ଭ୍ରମର ବନମାଳ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୨ । (ସଂ. ମୁକୁଲ) ଆମ୍ବ ବଉଲ ପରି କେଣ୍ଡାଦାରିଆ ଫୁଲ—
2. The flowers of certain trees, flowering in racemes or spikes; sessile flowers

୩ । (ସଂ. ବକୁଲ) ବକୁଲ ବୃକ୍ଷ; ବଉଲ ଗଛ—
मौलसिरी 3. Mimusops Elengi.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ପରସ୍ପର ଆମ୍ବ ମୁକୁଳ ବଦଳାଦେଇ ହୋଇ ସୁଖୁଆ ବନ୍ଧୁତା—
4. Friendship between two persons set up by exchanging mango buds.

[ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଗଛର ଫୁଲ ଆମ୍ବବଉଳ ପରି ଯେଣ୍ଡା ଯେଣ୍ଡା ହୋଇ ଛାଇ ସେ ଗଛର ବଉଳ ବୋଲି କହନ୍ତି; ଯଥା; ଆମ୍ବଡ଼ା ।]

ବଉଳ ଅମାବ(ବା)ସ୍ୟା—ଦେ. ବ. (ଷ. ବକୁଳ ଅମାବାସ୍ୟା) —ପୌଷ ମାସର ଅମାବାସ୍ୟା—The new-moon of the month of Pausha.

Baula amāba(bā)syā
ବଉଳ ଅମାସ୍ୟା, ବଉଳଅମା(ମ୍ୟେ)ଇସା, ବଉଳ ଉଅଁସ } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଆମ୍ବ ବଉଳ ପକାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହସ୍ଥ ସାଉ ବା ଶିଘ୍ର କର ଦେବପୂଜା କରନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେଉଳରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉତ୍ସବ ହୁଏ ।]

ବଉଳ କୋଳ—ଦେ. ବ—୧ । ବଉଳ ଗଛର ଫଳ—
Baula koli 1. The fruit of Bakúla tree.
ବକୁଳ କୁଳ
मौलसिरीकाफल

[ଦ୍ର—ଏହାର କଞ୍ଚା ଫଳରୁ ଏକପ୍ରକାର ଅଠା ବାହାରେ ଓ ପାଚିଲେ ଏ କୋଳ ଖାଇବାକୁ କଷାସ୍ୱମଧୁର ଲାଗେ ।]

୨ । (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ्द) ବଦର ଭୁଣ୍ଡି —2. The pendant of any arm-ornament resembling the Bakula fruit.

ବଉଳ ଝୁରୀ—ଦେ. ବ—ରଥ ଓ ଗୃହାଦିରେ ମଣ୍ଡିତ ବକୁଳ ଫୁଲର ମାଳା ଆକାରର ଝୁଲା —A decoration done in cars and buildings representing wreaths of Bakula flowers; a decoration representing a festoon.

Baula jharā
(ବଉଳା ଝୁରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଉଳ ପା(ବା)ଟ—ଦେ. ବ— ବବାହ ବେଳେ କନ୍ୟା ପିନ୍ଧିଥିବା ହଳଦିଆ ପାଣ୍ଟ—A piece of yellow cloth having broad yellow borders, used at the time of marriage by the bride.

Baula pā(bā)ṭa
घोघटकी साढी

[ଦ୍ର—ବରର ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଯୋଡ଼କୁ ପାଣ୍ଟ ବୋଲାଯାଏ । ପାଣ୍ଟର ଚଉଦରର ଗୋଟିଏ କୋଣ ସଙ୍ଗେ ବଉଳବାଟର ଗୋଟିଏ କାନ ଗଣ୍ଠା ହୁଏ; ଏ ଗ୍ରନ୍ଥିକୁ ଗଣ୍ଠାଳ କହନ୍ତି ।]

ବଉଳ ମାଳ(ଳା)—ଦେ. ବ—୧ । ବକୁଳ ଫୁଲର ମାଳା—
Baula māla(lā) 1. A wreath of Bakula flowers.

୨ । ଏକପ୍ରକାର ବଦାମସୃ ପାଣ୍ଡୁଁସିଆ କଳା ପଥର—
2. A kind of brown spotted granite.

୩ । ଏକପ୍ରକାର ଧାନର ନାମ—3. Name of a kind of paddy growing in clusters.

[ଦ୍ର—ଏ ଧାନ ଥେନ୍ଥା ଥେନ୍ଥା ହୋଇ ଫଳେ ଓ ବଉଳ ଫୁଲ ପରି ଦେଖାଯାଏ ।]

ବଉଳ ମାଳ—ଦେ. ବ—ବଉଳ ଫୁଲର ମାଳା ପରି ଏକଜାତୀୟ ଦଲ—
Baula mālī A kind of water-weed resembling a Bakula-garland.

ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବେସନରେ ଛଆର ହୋଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଚେଁଲ ବା ଘିଅରେ ଭଜା ପିଠା—A kind of small pastry cake fried in ghee or oil.

ବଉଳା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ्री· (ଷ. ବକୁଳ)—୧ । ବକୁଳ ଫୁଲର
Baulā ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଯେଉଁ ଧଳା ବଳଦ ବା ଗାଈଙ୍କର ମୁଣ୍ଡର ଲୋମ ବଉଳ ଫୁଲ ପରି ଈଷତ୍ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ପାଣ୍ଡୁର—
1. (white cattle) Having brown furs on the head.

୨ । ବକୁଳ ପୁଷ୍ପ ପରି—
2. Resembling the Bakula flower.

ବ—୧ । (ଆମ୍ବଗଛ ଆଦି) ମୁକୁଳିଚ ହେବା; ମୁକୁଳୋଦ୍ଗମ—
1 Budding (of trees like the mango).

୨ । ବଉଳୀ ୧ (ଦେଖ)—2. Baulī 1 (See)

୩ । ବକୁଳ ଫୁଲ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ବଳଦ ଓ ଗାଈଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to chestnut coloured cattle.

ବଉଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବଉଳବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—
Baulā(le)ibā (The causative form of Baulibā).
ବୃକ୍ଷକୁ ମୁକୁଳିଚ କରାଇବା —
To cause a tree to put forth buds.

ବଉଳା ଗାଈ —ଦେ. ବ. (ନାମ) —ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ କାମଧେନୁର ନାମ—
Baulā gāī The mythological cow, which was said to give as much milk as was required by her posessor at any time, and which had the power of granting boons.

ବଉଳିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଷ. ମୁକୁଳ)—୧ । (ଆମ୍ବ ଆଦି ଫଳ ବୃକ୍ଷ)
Baulibā ମୁକୁଳିଚ ହେବା—1. To bud forth; to bloom; to blossom forth.
ବକୁଳ ଧରା
बौरना; मंजरना

ପୃଷ୍ଠଥଳ ସାହା ବାଲ୍ୟରୁ ବଉଳ
ରୁପ-ସ୍ପୃହା ଗଲ ନାହିଁ ସେ ମହଳ । ପ୍ରଥାନାଥ, ବଉଳବେଶ୍ୟା ।

(ମାଛ) ଭେସେ ଉଠିବା । (ଷ. ବଡୁଳ) (ଯୋଖଘର ପାଣି ଗରମ ହେବାରୁ କମ୍ବା ବର୍ଷାରୁ ହେବାରୁ ଯୋଖଘରେ (ବଉଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥିବା ମାଛମାନେ) ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଉପରକୁ ଭାସି ଉଠିବା ଓ ଶେଷରେ ମରିବା—2. (said of fishes in a pond) To float in large numbers on the surface water which becomes heated in summer or becomes otherwise poisoned.

୩ । (ଖରା ଖରା ଯୋଗୁଁ ମାଟି) ଧୂଳିସିଞ୍ଚିବା—3. (said) of the soil) To become pulverised by the effect of the sun's rays.

ବଉଳୀ— ଦେ. ବିଣ—ବଉଳା (ଦେଖ)
Baulī Baulā (See)

ବ —୧ । ପଲଙ୍କ ଓ ଚଉକି ଆଦର ବାଡ଼ରେ ବସା ଯାଇଥିବା କୁନି ହୋଇଥିବା ଲମ୍ବ କାଠି—1. Slender and tube-like railings put on the side-frame of chairs and bedsteads.
कठहराखुँटी

୨ । ନଖମୂଳ ଓ ଚର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସରୁଆ ଖଡ଼ା ଚର୍ମ—
मान 2. Thin stiff narrow strip of skin at the root of finger nails.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ବାଉଳ ଫାସିଆ—3. A kind of earing for the upper part of the ear.

୪ । (ଜାହାଜଆ ଗ୍ରୀଷା) ଡଙ୍ଗାର ବାହାରକୁ ବାହାରଥିବା ଆଗ ମଙ୍କର ମୁନଆଁ ମୁହଁ—4. The pointed end of the prow of a boat.

ବଏ—ଦେ. ବ. (ମହାଜନୀ ଖାତା) (ସ. ବ୍ୟୟ; ପ୍ରା. ବଅ)—୧ । ବ୍ୟୟ; ଖରଚ **खर्च**—1. Expenditure; debit.

(ଆସୁ, ଘଇଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ହିସାବ ବହିର ଖରଚ ଲେଖା ଦୋଇଥିବା ଅଂଶ—2. The debit side of an account.

ବୟ **बए** ୩ । ମହାଜନଠାରୁ ଋଣ ବା ଦୋକାନଠାରୁ କାଳ ସଉଦା ନେବା—3. Taking of money or things on credit; borrowing.

ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —୧ । ଗୁକର ଝୋକା—

1. Boy-servant.

୨ । ସାହେବଙ୍କ ଗୁକର —

2. Servant (of Europeans).

ବଏ(ୟ)କଟ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ. ବଏକଟ୍)—

Bae(ya)kaṭ ସମାଜରୁ ବହିଷ୍କୃତ; ଏକଘରଆ—

ବୟକଟ **बयकट** Outcasted; boycotted

ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଜାତଆ ବା ଏକଘରଆ କରବା—

Boycotting; outcasting.

ବଏ କବଲ୍ଲ—ବୈଦେ ବ. (ଫା. ବୈକବାଲ୍ଲ)—ବିକ୍ରୟ ପତ୍ର—

Bae kabalā ବୟ କବାଲା **बै कबाला** Deed of sale.

(ବଇ କବଲ୍ଲ, ବଏ କବାଲ୍ଲ, ବୈକବ[ବା]ଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଏ(ୟ) କରବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ ବ୍ୟୟ୍)—

Bae(ya) karibā ୧ । ବ୍ୟୟ କରବା—1. To spend.

ଲଓୟା ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଝୋକା ନେବା—

लेना 2 To take money.

[ଦ୍ର—ଖାତକ ମହାଜନଠାରୁ ଝୋକା ବଏ କରେ ।]

୩ । ଆପଣା ପ୍ରାପ୍ୟ ବାବଦକୁ ଆଗଭୁର୍ ଝୋକା ନେବା—

3. To take advance towards one's account.

୪ । ଦୋକାନଠାରୁ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଧାରରେ ନେବା—

4. To take commodities from a shop-keeper on credit.

ବଏଡ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) (ନାମ)—କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟର ଜନୈକ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ଇଂରାଜ ପଣ୍ଡିତ—Boyd; name of a Sanscrit scholar of the Cambridge university.

[ଦ୍ର—ଏ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରାମାରୁ ଓ ଅଭିଧାନ ଓ ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ବଏ ନାମା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବୈନାମାହ୍)—୧ । ବିକ୍ରୟ ପତ୍ର—

Bae nāmā 1. Deed of sale.

ବୟ ନାମା ୨ । ଅଦାଲତରେ ନାମ୍ନୀମ ହୋଇଥିବା ସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ

बैनामा ଅଦାଲତଙ୍କ ମୋଦରଯୁକ୍ତ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍—

2. A certificate of sale signed by the court.

ବଏ ପଇ(ଏ)ଠ—ଦେ ବ. (ମହାଜନୀଖାତା) (ହିସାବାର୍ଥ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ସ. ବ୍ୟୟ; ପ୍ରତିଷ୍ଠ)—

Bae pai(e)ṭha ୧ । ଝୋକା ଆଦାନପ୍ରଦାନ; ବ୍ୟୟ ଓ ଆୟ—

ଦେନ ଲେନ 1. Taking money and paying back;

जमा खर्च credit and debit.

୨ । ମହାଜନୀ ହିସାବଖାତାରେ ଆୟ ଓ ବ୍ୟୟ ଲେଖା ଦୋଇଥିବା ଅଂଶ ମାନ; ଜମା ଖରଚ—2. The credit and debit sides of an account book.

ବଏ ବାଦ୍—ଦେ. ଅ (ମହାଜନୀଖାତା) (ସ ବ୍ୟୟ+ଆ. ବାଦ୍)—ବ୍ୟୟ ବା ଖରଚ ବାଦ୍ ଯାଇ—After deducting the expenses; minus the expenses.

ବଏ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଗାଈ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତ୍ରୀ ପଶୁ) ବୃଷାଦିର ସଙ୍ଗମ-

Bae jibā ଜନିତ କରବା—4. To be crossed with a

ପାଲ୍ ଖାଇବା bull (said of a cow).

वाहना, वहाना ୨ ।(ପଶୁ)ଗର୍ଭଧାରଣ କରବା—2. To conceive.

ବଏରାଗୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଇରାଗୀ; ବାବାଜୀ—

Baerāgi A male recluse.

(ବଇରାଗେନ୍, ବଏରାଗେନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଏଲ୍—ଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ) —ବଳଦ—

Bael ବଏଲ **बैल** Bullock.

ବଏଲ(ଲ୍ଲି)ର୍—ବୈଦେ ବ. (ଇଂ)—ବାଷ୍ପଚାଳିତ ଇଞ୍ଜିନରେ ଯେଉଁ

Baela(lē)r ଆଧାରରେ ପାଣି ଉତ୍ତି ଦୋଇ ଅଗ୍ନିତାପରେ

ବୟଲାର ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହେଉଥାଏ—The boiler

बयलार of a steam engine.

ବଏ ସ୍କାଉଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ବାଳଚର; ଦେଶସେବା ଓ ଜନ-

Bae skāuṭ ସେବା ପାଇଁ ଗଠିତ ଆଧୁନିକ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସଭ୍ୟ—

ବଏ ସ୍କାଉଟ **बय स्काउट** Boy scout.

[ଦ୍ର—ଲର୍ଡ ବାଡେନ୍ ପଓ୍ୱେଲ୍ ନାମକ ଜଣେ ଇଂରାଜ ଏହି ପ୍ରଥାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଏଥିରେ ନିୟୁକ୍ତ ବାଳକମାନେ ରାଜାଙ୍କର, ଦେଶର ଓ ଲୋକସମାଜର ସେବା କରିବା ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି ।]

ଙ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ବମ୍ (ଦେଖ)

Bam Bam (See)

ଙ ଙ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ମହାଦେବଙ୍କ ନାମରେ ସୃଷ୍ଟ

Bam bam କରିବା ବେଳେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—

ବମ୍ ବମ୍ A sound made while offering prayer

बम् बम् (ବଂ ଭୋଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) to Śiba.

ଙକ୍ଷଣ—ସ. ବ—କୋଡ଼ଗାତ; ଜଙ୍ଘସନ୍ଧି; ଉଳପେଟ ଓ ଜଙ୍ଘ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସନ୍ଧି

Baṁkshaṇa Groin; the pubic and iliac region of the body; the inguen.

ଙଶ—ସ. ବ—(ବମ୍ ଧାତୁ=ବମନ କରିବା + କର୍ମ. ଶ)—

Baṁśa ୧ । ପରିବାର; କୁଳ—1. Family; race.

୨ । ଗୋତ୍ର; ଗୋଷ୍ଠୀ; ବର୍ଗ—

2. Species; line; lineage; genus.

୩ । ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି—3. Children; offspring.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । କୁଳପରମ୍ପରା—4. Successive generations.

୫ । କୁଳର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଓ ଉତ୍ତର ପୁରୁଷଗଣ—
5. Ancestors and descendants of a family.

୬ । ସମୂହ—6. All; collection; multitude.

୭ । ଏକଜାତୀୟ ବହୁ ଜୀବ—7. A number of animals of the same species.

୮ । ପୁତ୍ରପୌତ୍ରାଦି; ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବଂଶଧର—8. Descendants.

୯ । ଗର୍ବ—9. Pride; hauteur.

୧୦ । ନାସାରନ୍ଧ୍ର; ନାସା ବିବର—10. Nostril.

୧୧ । ଗୃହର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଷ୍ଠ; ଘରର ଚାଳର ମଝିନ ଉପରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଶ୍ରେଣୀ—11. The uppermost long beam on the ridge of a thatch.

୧୨ । ପୃଷ୍ଠଦଣ୍ଡ; ମେରୁଦାଣ୍ଡ—12. Backbone.

୧୩ । (ବନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଶ)—ବାଉଁଶ—13. Bamboo.

୧୪ । ବଂଶୀ—14. Flute made of bamboo

ବଂଶ ଉଚ୍ଚ(ଚ୍ଛ)ନ ନ୍ନ)—ଦେ. ବ. (ଷ. ବଂଶୋତ୍ସନ୍ନ)—ମୃତ୍ୟୁଦ୍ୱାରା ବଂଶକ୍ଷୟ; ବଂଶଉତ୍ସନ୍ନ

Baṁśa uchchha(chhha)na(nna) ବଂଶନାଶ—Death of the members of a family by death from starvation, curse or other causes; extinction of a family.

ବଂଶନାଶ

ବଂଶ ଉଜ୍ଜ୍ୱ(ଜ୍ଜ, ଜ)ଳ—ଦେ. ବ. (ଷ. ବଂଶୋଜ୍ଜ୍ୱଳ)—ପରିବାରର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି—The addition to the glory of a family.

Baṁśa ujjwa(jja, ja)la

ଦେ. ବିଣ—ବଂଶର ଗୌରବ ବର୍ଦ୍ଧକ—Adding to the glory of a family.

ବଂଶଜ—ଷ ବ—(ବଂଶ + କ)—୧ । ବାଉଁଶ ପତ୍ର—1. Bamboo leaf.

Baṁśaka

୨ । କନ୍ତାସ ଆଖୁ—2. A kind of sugarcane; Saccharum Officinarum.

୩ । ବାଉଁଶପତ୍ରିଆ ନାମକ ମାଛ—3. A kind of small thin scaleless fresh-water-fish.

ବଂଶ କର୍ପୂର—ଷ. ବ—ବାଉଁଶ ଗଣ୍ଠିର ଯବ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଶାଲାଭଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ କଠିନ ଦ୍ରବ୍ୟ—

Baṁśa karpūra

ବଂଶମୌକି, ବଂଶଜା, ବଂଶଗ୍ରୋଚନା, ବଂଶଲୋଚନ, ବଂଶଲୋଚନା, ବଂଶଶର୍କର୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

The manna of bamboo; a silicious deposit found inside the bamboo; Tabashir

[ଦ୍ର—ଏହା କଷାୟ ମଧୁରରସ, ଶୀତଳ, ରୁକ୍ଷ, ସୃଷ୍ଟିକର, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ପିତ୍ତନାଶକ ଓ ଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ, କାସ, ପାଣ୍ଡୁ, କୁଷ୍ଠ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଆଦି ପୀଡ଼ାର ଉପଶମକାରକ । ସବୁ ବାଉଁଶରେ ବଂଶକର୍ପୂର ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ କେତେକ

ବଂଶଲୋଚନ

ଗୁ. ବଂଶଲୋଚନ
ଫା. ଆ. } ଉବାଶୀର

(ବାଉଁଶକପୁର—ଅନ୍ୟ ନାମ)

ବାଉଁଶ ମଧ୍ୟରୁ ଜର୍ଯ୍ୟାସରୂପେ ଏକପ୍ରକାର ମିଠାବସ୍ତୁ ବାହାରେ, ଏହାକୁ 'ବଂଶଶର୍କର୍' ବୋଲ୍ଯାଏ ଓ ଏହା ମଧ୍ୟ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବଂଶ କ୍ରମ—ଷ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ବଂଶ+କ୍ରମ)—୧ । ବଂଶପରମ୍ପରା; ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମ; ଧାରାବାହିକ ବଂଶଧରଗଣ—

Baṁśa krama

1. A family from generation to generation successive generations.

୨ । ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ଧାରାବାହିକ ଉଲ୍ଲେଖ—
2. Genealogy.

୩ । କୁସିନାମା; ବଂଶବୃକ୍ଷ—
3. A genealogical tree; pedigree.

ବଂଶ କ୍ଷୟ—ଷ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଂଶ+କ୍ଷୟ)—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସମୂଳ ବିନାଶ—1. Eradication.

Baṁśa kshaya

ବଂଶ ଲୁପ୍ତ
ବଂଶ ନାଶ } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ବଂଶର ବିନାଶ; ପରିବାରସ୍ଥ ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ; ପରିବାରରେ ଆଉ କେହି ବଞ୍ଚି ନ ରହିବା ଅବସ୍ଥା—2. Death of all the members of a family; extinction of a family; extinction of a species.

ବଂଶ ଗୌରବ—ଷ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଂଶ + ଗୌରବ)—୧ । ଆପଣା କୁଳର ସମ୍ମାନ—1. The glory of one's family.

Baṁśa gaurava

୨ । (ବହୁବ୍ରୀ ହି) କାର୍ତ୍ତିଦ୍ୱାରା ବଂଶୋଜ୍ଜ୍ୱଳକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. Adding to the glory of one's family or race.

ବଂଶ ଚରିତ—ଷ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଂଶ + ଚରିତ)—କୌଣସି କୁଳରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଜୀବନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ବଂଶର ଇତିହାସ—The history of a family.

Baṁśa charita

ବିଣ.—ବଂଶର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଚରିତ (ସ୍ୱତ)—(practice) Followed by the members of a family.

(ବଂଶାନୁଚରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଂଶ ଚରିତ୍ର—ଷ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଂଶ+ଚରିତ୍ର)—୧ । କୌଣସି ବଂଶର ସାମୂହିକ ବିଶିଷ୍ଟତା—1. The general character of the members of a family.

Baṁśa charitra

(ବଂଶାନୁଚରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

୨ । କୌଣସି ବଂଶର ଧାରାବାହିକ ବିଶିଷ୍ଟତା—2. The traditional characteristic of a family.

ଦ୍ରା. ବ.—ବଂଶ ଚରିତ (ଦେଖ)
Baṁśa charita (See)

ବଂଶଜ—ଷ. ବିଣ. (ବଂଶ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କୌଣସି ବଂଶରୁ ଜାତ; ବଂଶୀୟ—1. Born of a family; descended from a family.

Baṁśaja

(ବଂଶଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

୨ । ସତ୍‌ବଂଶଜ; କୁଳୀନ; ସତ୍‌କୁଳପ୍ରସୂତ—2. Born of a high family; of a respectable family

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଂଶଜା—ସଂ. ବ.—୧ । ବଂଶ କର୍ପୂର (ଦେଖ)
Bamśajā 1. Bamśa karpūra (See)
ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବଂଶଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
2. The feminine of 'Bamśaja.

ବଂଶ ଧର—ସଂ. ବ. (ବଂଶ + ଧୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bamśa dhara ୧ । କୌଣସି ବଂଶରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି—
1. The scion of a family.
୨ । ଯେ ବଂଶ ରକ୍ଷା କରେ—2. One who maintains or continues a family.
୩ । ବଂଶ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Founder of a line or family.
୪ । ସନ୍ତାନ—4. Issue; offspring.

ବଂଶ ନାଳିକା—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ନାଳିକା)—
Bamśa nāḷikā ୧ । ବାଉଁଶ ନଳ—1. A tube of bamboo.
୨ । ବାଉଁଶର ବଂଶୀ—2. A flute made of bamboo.

ବଂଶ ନିପାତ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ନିପାତ)—
Bamśa nipāta ୧ । ସମୂଳ ବିନାଶ—1. Eradication.
୨ । କୌଣସି ବଂଶର ସମସ୍ତ ଜୀବଙ୍କର ହତ୍ୟା ବା ବିଲୋପ—
2. The destruction or extinction of a species.

ବଂଶ ପତ୍ର—ସଂ. ବ.—୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ବଂଶ + ପତ୍ର)—ବାଉଁଶ ଗଛର ପତ୍ର—
Bamśa patra 1. The leaf of bamboo plant.
୨ । ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—2. A kind of grass.

ବଂଶ ପତ୍ରକ—ସଂ. ବ. (ବଂଶ ପତ୍ର + ସାଦୃଶ୍ୟାର୍ଥେ. କ)—
Bamśa patraka ୧ । ବାଉଁଶପତ୍ରରଆ ମାଛ—
1. A kind of small thin fish.
୨ । ନଳ ଗଛ—2. A sort of reed.
୩ । ଧଳା ଆଖୁ—3. The white variety of sugar-cane.

ବଂଶ ପତ୍ରୀ—ସଂ. ବ. (ବଂଶ ପତ୍ର + ଈ)—ବାଉଁଶ ପତ୍ର ପରି ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ—A kind of grass with large leaves resembling those of bamboo.
(ବଂଶ ଦଳା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଂଶ ପରମ୍ପରା—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ପରମ୍ପରା)—
Bamśa paramparā ବଂଶକ୍ରମ; ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମ—
Successive generations in a family.

ବଂଶ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବଂଶର ଏକ ପୁରୁଷରୁ ଅନ୍ୟ
Bamśa paramparā krame ପୁରୁଷକୁ, ଏହିପରି ଧାରାରେ; ବଂଶ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ବଂଶାନୁକ୍ରମେ—From generation; to generation; for generations in the course of successive generations.
वंश परंपरा क्रममे

ବଂଶ ପରମ୍ପରାଗତ—ସଂ. ବିଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶପରମ୍ପରା + ଗତ; ବହୁ.)
Bamśa paramparāgata ୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶପରମ୍ପରା + ଆଗତ)—ବଂଶପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଚଳି ଆସୁଥିବା (ପ୍ରଥା ବା ବିଷୟ)—(a custom) Observed or obtaining in a family from generation to generation.

ବଂଶ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ବର୍ଦ୍ଧନ)—
Bamśa barddhana ୧ । ବଂଶସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି—
1. Increase in a family.
୨ । ବଂଶର ଉନ୍ନତି—2. Improvement of a family.
ବଣ. (ଉପପଦ ସମାସ)—ବଂଶର ବୃଦ୍ଧି ବା ଉନ୍ନତିକାରୀ—
Causing improvement or adding to the glory of a family.

ବଂଶ ବୀଜ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ବୀଜ)—
Bamśa bīja ୧ । ବାଉଁଶ ଗଛର ଧାନ ବା ଗୁଡ଼ିଲ—
1. Bomboo seeds.
୨ । କୁଳର ଦ୍ରୋତୁ; ବଂଶର ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ—
2. The founder of a family.

ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ବଂଶର ଉନ୍ନତି-
Bamśa bṛuddhi 1. Improvement of a family.
୨ । ବଂଶର ବିସ୍ତାର; ସନ୍ତାନସନ୍ତତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି—
2. Increase of a family by additions or by births.

ବଂଶ ମରା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବଂଶ + ମାରକ)—
Bamśa marā (etc) ବଉଁଶମରା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bauṁśa marā etc (See)

ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ମର୍ଯ୍ୟାଦା)—
Bamśa marjyādā ୧ । ବଂଶର ମହତ୍ତ୍ୱ; କୁଳ ଗୌରବ-ବଂଶରେ ଚଳି ଆସୁଥିବା ସମ୍ମାନ; ଆଭିଜାତ୍ୟ—
1. Family dignity; respectability of a family.
୨ । କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଂଶର ପ୍ରାପ୍ୟ ସମ୍ମାନ—
2. Honour or respect due to a high family.

ବଂଶ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବଂଶର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ଜୀବଙ୍କୁ ନାଶ କରିବା—To destroy every member of a a family or race.
(ବଂଶ ନିପାତ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
वंश मारा **वंश मारना**

(ଯଥା—ଆମ ଗାଇଜଙ୍କୁ ସବାଶିଆ ଲୋକମାନେ ଆସି କମ୍ପାରଙ୍କ ବଂଶ ମାରି ଦେଲେଣି ।)

୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ନିର୍ମୂଳ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଲୋପ କରିବା; ସମୂଳ ବିନାଶ କରିବା—2. To eradicate or destroy a thing or its species.

ବଂଶ ମାହାତ୍ମ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବଂଶର ମହତ୍ତ୍ୱ—
Bamśa māhātmya Family greatness or dignity.

ବଂଶ ରକ୍ଷା—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ରକ୍ଷା)—୧ । କୌଣସି
Bamśa rakshā ବଂଶକୁ ଶାଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ବଞ୍ଚାଇବା—
1. Maintaining a family.
୨ । ପୁତ୍ରୋତ୍ପାଦନଦ୍ୱାରା ବଂଶକୁ ଲୋପ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—
2. Preservation of a family by bringing forth offspring

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଂଶ ଲତା—ସ. ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ; ରୂପକ; ବଂଶ + ଲତା)—
Bamśa latā ୧ । ବଂଶାବଳୀ; କୁସିନାମା—1. Genealogy; pedigree.
୨ । ରକ୍ତସମ୍ପର୍କ—2. Blood relation.

ବଂଶଲ୍ୟ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଲରଆ) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ବସୁଲ୍ଲା)—
Bamśalā ବଢ଼େଇଙ୍କ ବାରସୀ—Carpenter's axe; adze.

ବଂଶ ଲୋପ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ଲୋପ)—୧ । ବଂଶ କ୍ଷୟ(ଦେଖ)
Bamśa lopa 1. Bamśa kshaya (See)
(ବଂଶ କ୍ଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବଂଶଧରଙ୍କ ଅଭାବରୁ କୁଳର ଲୋପ—
2. Extinction of a family or race (on account of the non-survival or death of all the members thereof).

ବଂଶ ଶର୍କରା—ସ. ବ. (ମ. ପ. ଲୋ; ବଂଶ+ଶର୍କରା)—ବାଉଁଶଗଛ ମଧ୍ୟରୁ
Bamśa śarkarā ଜାତ ହେବା ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—
Manna of bamboo; a sweet juice exuded from bamboo.

ବଂଶ ଶଲାକା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ଶଲାକା) —ବାଉଁଶ
Bamśa śalākā କାଠି—A long thin rod or stake of bamboo

ବଂଶସ୍ଥ—ସ. ବଣ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଂଶରେ
Bamśastha ଥିବା—Included in a family; staying in a family.
ବ— ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—
Name of a Sanscrit metre.

ବଂଶସ୍ଥବିଳ—ସ. ବ – ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—
Bamśasthabiḷa Name of a metre of 12 syllables.

ବଂଶ ହୀନ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ+ହୀନ)—ନିର୍ବଂଶ;
Bamśa hīna ଯାହା ବଂଶରେ କେହି ସନ୍ତାନ ନ ଥାନ୍ତୁ—
(ବଂଶବହୀନ, ବଂଶରହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Issueless; without posterity.

ବଂଶା—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ. (ସ. ବଂଶ=ବାଉଁଶ)—ଗୃହର ରୁଅ—
Bamśā Rafter of a thatched house.

ବଂଶାଙ୍କୁର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ+ଅଙ୍କୁର)—ବାଉଁଶ ଗଜା;
Bamśāṅkura ବାଉଁଶ କରଡ଼—The young shoots of bamboo.

ବଂଶାଚାର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ବଂଶ + ଆଚାର)—କୁଳାଚାର—
Bamśāchāra Family custom; observances or practices obtaining in or followed by a family from generation to generation.

ବଂଶାନୁକଥା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ଅନୁକଥା) —
Bamśānukathā ବଂଶ ଚରିତ (ଦେଖ)
(ବଂଶାନୁଚରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bamśa charita (See)
ଲଭୁଛ ବଂଶାନୁକଥା ମନ ଦେଇ ଶୁଣ । ପ୍ରାତି. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।

ବଂଶାନୁକ୍ରମ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ+ଅନୁକ୍ରମ)—ବଂଶ-
Bamśānukrama ପରମ୍ପରା; ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମ—A family through its successive generation.

ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ—ସ. ବଣ. (ବଂଶାନୁକ୍ରମ+ଇକ) —ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ
Bamśānukrmika ଚଳ ଆସୁଥିବା—Observed in a family for successive generations.

ବଂଶାନୁକ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ. (ସ. ବଂଶାନୁକ୍ରମେଣ)—ବଂଶପରମ୍ପରା
Bamśānukrame ଅନୁସାରେ—Through successive
ବଂଶାନୁକ୍ରମେ वंशानुक्रमसे generations.

ବଂଶାନୁଗତ—ସ. ବଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ + ଅନୁଗତ)—
Bamśānugata ୧ । ବଂଶପରମ୍ପରାଗତ—1. Handed down from generation to generation.
୨ । କୌଣସି ବଂଶରେ ଅବଚ୍ଛିନ୍ନରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—
2. Established by the family traditions; permanently rooted in a family.

ବଂଶାବଳି(ଳୀ)—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଂଶ+ଆବଳି)—କୁସିନାମା;
Bamśābaḷi(ḷī) ଯେଉଁ ଚଉରେ ବା ତାଲୁକାରେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ
ଜନ୍ମୁଥିବା ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ବିବରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇ-
ଥାଏ—A genealogical tree; pedigree or family line; genealogy.

ବଂଶି—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବଂଶୀଯ୍)—ବଂଶୀଯ୍ (ଦେଖ)
Bamśi Bamśīya (See)
ବୋଲନ୍ତ ଶୁକ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି
ଶୁଣ ହୋ ତୁଜା କୁଳବଂଶି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଂଶିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବଂଶ+ସଜାତାର୍ଥେ. ଇକ)—ବଂଶୀଯ୍;
Bamśika ବଂଶଜାତ—Relating to or belonging to
(ବଂଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) a family; born of a family.
ବ—୧ । ଅଗୁରୁ—1. Agallochum.
୨ । କଳା ଆଖୁ (ହି. ଶ.)—
2. The black variety of sugar-cane.
ଦେ. ବଣ—କୁଳୀନ—Born of a high family.
ବଂଶିକ ତୁଜା ମାନସ ମଧ୍ୟରୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସାରସ ଅନ୍ତଃଶେ ତରଙ୍ଗନେ
ସମ୍ପୃକ୍ତ ନୋଲେ । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଂଶିକା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଂଶିକ + ଆ)—ବଂଶିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Bamśikā The feminine of Bamśika.
ସ. ବ—୧ । (ବଂଶ + କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବଂଶୀ—
1. Flute; fife.
୨ । ପିପ୍ପଳୀ (ହି. ଶ.)—2. Long pepper.
୩ । ଅଗୁରୁ କାଠ (ହି. ଶ.)—
3. Agallochum wood.

ବଂଶିନୀ—ଦେ. ବ—ବଂଶୀ—
Bamśinī Flute.
ମୃଦୁତର ମୋହନା ବଂଶିକା ସ୍ୱନ୍ତର । ପ୍ରାତି. ଉତ୍ସବାରମ୍ଭ ।

ବଂଶୀ—ସ ବ (ବଂଶ + ଈ; ଏହା ବାଉଁଶ ନଳରେ ଛିଦ୍ର ହେବାରୁ)—
Bamśī ୧ । ବଇଁଶୀ; ମୁରଲୀ; ବେଣୁ—
1. Flute; fife; pipe.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବଂଶୀନାଦ ଶୁଣିଲେ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଉଚ୍ଚାଟନ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ବଶୀକରଣ ଓ ମୋହନ ଏହି ଗୁର ଅବସ୍ଥା ଜାତ ହୁଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଗୋପ-କନ୍ୟାମାନଙ୍କର ବଉର ଶ୍ରେଣୀ-ବିଭାଗ କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା— ବେଦକନ୍ୟା, ଦେବକନ୍ୟା, ମୁନିକନ୍ୟା ଓ ବ୍ରଜକନ୍ୟା ।

ପ୍ରଥମ ବଂଶୀ ଉଚ୍ଚାଟନ, ପ୍ରକାଶ ବେଦକନ୍ୟାଗଣ ।
ସ୍ତମ୍ଭନନାଦେ ବଂଶୀ ଶୁଣି, ଉଦ୍ଭବ ଦେବତା ନନ୍ଦନ୍ତା ।
ବଶୀକରଣ ନାଦ ବଂଶୀ, ଇହୁଁ ସମ୍ଭୂତ ମୁନି ଅଂଶୀ ।
ମୋହନନାଦେ ଯେ ମୁରଲୀ, ଇହୁଁ ଉଦ୍ଭବ ବ୍ରଜବାଲୀ—
ରୂପଉ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।

ବଂଶୀ ଦୁଇ ପ୍ରକାର; ଏକ ପ୍ରକାର ବଂଶୀର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡର ରନ୍ଧ୍ରରେ ଫୁଙ୍କିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟ ବଂଶୀର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ରକୁ ଓଠ ପାଖେ ସ୍ପର୍ଶ କର ସେ ରନ୍ଧ୍ରରେ ତାର୍ଯ୍ୟକ୍‌ଭାବରେ ଫୁଙ୍କିବାକୁ ହୁଏ ।]

୨ । ବଂଶଲୋଚନ (ହି. ଶ.)—2. Bamboo manna

୩ । ୪ କର୍ଷ ପରିମାଣ ବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—
3. A unit of weight of 4 karshas.

ବଂଶୀ କୁଢା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେ ବଂଶୀ ବଜାଏ—
Baṁśī kuḍā 1. Blowing the flute.

୨ । ଯେ ବଂଶୀସ୍ୱନଦ୍ୱାରା ମନୋଗତଭାବ ଅନ୍ୟକୁ ଜଣାଏ—
2. Expressing one's wishes through the flute.
ନାଁଟ ଗୁଣ ବଂଶୀ କୁଢାରୁ ଗୋ । ଉତ୍ପର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ବଲ୍ଲରୀ ।

ବଂଶୀଧର—ସ. ବି. (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ବଂଶୀ+ଧର)—
Baṁśī dhara ଯେ ହାତରେ ବଂଶୀ ଧରି ଥାଏ—
(ବଂଶୀଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Holding a flute.

ବଂଶୀଧରୀ, ବଂଶୀଧାରିଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ବି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନାମ—
A name of Śrīkṛushṇa.

ଦେ. ବି—ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
A name given to males.

ବଂଶୀ ଧ୍ୱନି—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଂଶୀ+ଧ୍ୱନି)—
Baṁśī dhwani ବଂଶୀ ବାଜିବାର ଶବ୍ଦ—The sound
(ବଂଶୀ ରବ—ଅନ୍ୟରୂପ) produced by the blowing of a flute.

ବଂଶୀ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବଂଶୀ+ବାଦନ)—
Baṁśī bajā(je)ibā ମୁଖ ଦ୍ୱାରା ଫୁଙ୍କି ବଂଶୀ ବାଦନ କରିବା—
ବାଁଶୀ ବାଜାନ 1. To blow a flute,
ବାଁସୁରି ବଜାନା, ବଂଶି ବଜାନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟରେ ପରିଶ୍ରମ କର ନିଷ୍ଫଳ ହେବା—2. (figurative) To go without any reward after doing a work.

୩ । ଶବ୍ଦେଇ କର କାନ୍ଦିବା; ବଂଶୀ ସ୍ୱର ପରି ସ୍ୱର କର କାନ୍ଦିବା—
3. To wail plaintively.

ବଂଶୀ ବଟ—ସ. ବି—ବୃନ୍ଦାବନର ଯମୁନା ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଟ ବୃକ୍ଷ;
Baṁśī baṭa ସେଇଁ ବଟ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଂଶୀ ବଜାଇ ଥିଲେ—A banyan tree said to be the tree under which Śrīkṛushṇa used to blow his flute.

[ଦ୍ର—ବୃନ୍ଦାବନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ବର ଗଛକୁ ଲୋକେ ବଂଶୀବଟ ବୋଲି ନର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି ।]

ବଂଶୀ ବଦନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଂଶୀ+ବଦନ)—
Baṁśī badana ଯେ ମୁହଁରେ ବଂଶୀ ବଜାଇ ଥାଏ—
(ବଂଶୀ ବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a flute blown with the mouth.

ବଂଶୀ ବାଦନ—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଂଶୀ+ବାଦନ)—
Baṁśī bādana ବଂଶୀକୁ ବଜାଇବା—Blowing of a flute.

ବଂଶୀୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଂଶ+ତ୍ୱାର୍ଥେ ଈୟ)—
Baṁśīya ୧ । ପାରିବାରିକ; ବଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
(ବଂଶ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Relating to a family.
(ବଂଶୀୟା, ବଂଶ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବଂଶଜ—2. Born in a family.

ବଂହିମା—ସ ବି (ବଂହିମନ୍ ଶବ୍ଦ; ବହୁଳ+ତ୍ୱାବେ. ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—
Baṁhimā ବାହୁଲ୍ୟ—Excess.

ବଂହିଷ୍ଠ—ସ. ବିଣ. (ବହୁଳ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଇଷ୍ଠ) —
Baṁhishṭha ଅତି ବହୁଳ—Very excessive.
(ବଂହ୍ମୀୟାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବଂହିଷ୍ଠା, ବଂହ୍ମୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଁକା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ନଜର ଜମି ଚାଷ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ
Bañkā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଧାନ ଦେଇ ଚାଷାରୁ
ହଲଖରିଦ୍ ବଳଦ ଧାରରେ ମାଗି ଆଣିବା ପ୍ରଥା—System of taking bullocks on loan (on payment of paddy) to cultivate one's fields.

ବଁଧ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବନ୍ଧ; ପୋଖରୀ—
Bañdh Pond.

ବଁଧ୍ ଯିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ପୋଖରୀପାଣି ଯିବା; ଝାଡ଼ା
Bañdh jibā ଫେର ଯିବା—To go out to answer the
(ବଁଧ୍ ବୁଁଧା ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) call of nature.

ବକ୍‌ତାଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବାଧ୍ୟ କର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର
Bak-tāibā କରାଇବା—To extort confession.

ବକ୍‌ତିବା ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମାନଯିବା; ସ୍ୱୀକାର କରିବା—
Bak-tibā To confess; to admit.

ବକ୍ ବକ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—
Bak bak ୧ । ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା—1. Babbling.

ବକ୍‌ବକ୍, ବକର୍‌ବକର୍, ବକର୍ ବକର୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ—
2 Gibberish.

ବକବକ ୩ । କ୍ରମାଗତ ଗପିବା—3. Continuous talking.
ବକବକ

ବକ୍ ବକ୍ କର ଗୃହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚାହିଁବା ହୋଇ ଗୃହିଁ ରହିବା—
Bak bak kari chāhiñbā To look on vacantly or
(ବକ୍ ବକ୍ ଗୃହିଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ) helplessly; to stare.
ତାକାନ ସମସ୍ତେ ବକ୍ ବକ୍ କର ଗହଁ ଅଛନ୍ତି, ବାହାର କଛ ବୁଝି ହଉ ନାହିଁ ।
ତାକନା ଅଜ୍ଞାନ. ବିସ୍ମିତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବକ୍ ଜକ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ କ୍ରମାଗତ
Bak bak karibā ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା; ପ୍ରଲାପ
ବକ୍ ବକ୍ ଦେବା / ବକର ବକର ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ କରିବା—To prattle; to talk too much with-
ବକବକକରା **ବକବକକରନା** out any meaning or purpose.

ବକ୍ ବକମ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଘାଗ୍ ଓ କପୋତଙ୍କ ଘୁମୁରିବା
Bak bakam ଶବ୍ଦ (ଏ ଘାଗ୍‌ମାନଙ୍କ ପ୍ରଣୟବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦ)—The
ବକ୍ ବକମ୍ କମ୍ / ବକ୍ ବକୁମ୍ କୁମ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ Cooing sound of pigeons and doves.
ବକବକମ **ଗୁଟୁଗୁ;ଘୁଟରୁଘୁ**

ବକ୍ ବକି(କୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବାବଦୂକ)—ବାବଦୂକ; ଗପଡ଼ୀ—
Bak baki(ku)ā Talkative; garrulous.
ବକୋ; ବକୁୟା **ବକବାଦୀ, ବକ୍କୀ, ବକବକୀୟା**

ବକ୍ ବଜାର୍—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଚ ଧାତୁ)—୧ । ଅବିରତ କଥା
Bak bajāri କହିବା—1. Talking incessantly.
ବକାଝକା ୨ । ଅନେକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗପିବା—
ବକବାଦ 2. Talking loudly for a long time.
୩ । ବହୁତଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବାଦ୍ୱାରା ହରକ୍ତି ବା କ୍ଲାନ୍ତି—
3. Weariness due to talking for a long time.
ବିଣ—୧ । ବାବଦୂକ; ଗପଡ଼ୀ—1. Talkative.
୨ । ବହୁତଗୁଡ଼ାଏ ଗପି ଗପି ହରକ୍ତ—
2. Tired of talking too much.

ବକ୍ ବଜାର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୃଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା—
Bak bajāri hebā 1. To talk for a long time in
ବକାଝକା କରା **ବକବାଦ କରନା** vain.
୨ । ଅନେକ ସମୟଯାଏ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗପିବା—
2. To talk loudly for a long time.

ବକ୍ଲା—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭବତଃ) ବ—(ସଂ. ବଲ୍ଲଲ; ପ୍ରା. ବଲ୍ଲଲ; ଭୁଲ. ହି.
Bak-lā ବକଲା)—ବୃକ୍ଷାଦିର ବଲ୍ଲଲ; ବକଲା; ଗଛ ଉପରର ଖୋଲ—
Bark of a tree.

ବକ୍ ଶଟ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଛରରା; ଖୋଳ ଜନ୍ତୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ଆଦିଙ୍କୁ
Bak śaṭ ମାରିବା ପାଇଁ ବନ୍ଦୁକରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଚ୍ଛଦ୍ର ଗୁଳ—
ଛର୍ରା **ଛଟରା** Buckshot; pellet.

ବକ—ସଂ. ବି—(ବଚ୍. ଧାତୁ କହିବା + କର୍ମ. ଅ; ଯାହାକୁ ମନୁଷ୍ୟଭକ୍ଷକ
Baka ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି; ବା ବନକ୍ ଧାତୁ=କୁତ୍ସିତ ଗତି
(ବକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବଗ; କୁଲେଚରବର୍ଗର
ପ୍ରାୟ ଏକ ହାତ ପାର୍ଶ୍ୱ ମତ୍ସ୍ୟାଶୀ, ଲମ୍ବଚଞ୍ଚୁ ଓ ପାର୍ଶ୍ୱପଦବର୍ତ୍ତିପକ୍ଷୀ
ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷୀ—1. The egret; the paddy bird;
Bubuleus Coromandus.

[ଦ୍ର—ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀର ଓ ବର୍ଣ୍ଣର ବକ ବା ବଗ ଦେଖାଯାନ୍ତି; ଯଥା—

୧ । ସାଧାରଣ ବଗ ବା ଗାଈ ବଗୁଲା । ଏହା ଏକ ହାତ ପାର୍ଶ୍ୱ, ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କୁ ଗଡ଼ୁଆ ଓ ହଲରେ ଚରୁଥିବା ଗାଈଙ୍କ ପିଠିରେ ବସିବାର ଦେଖାଯାଏ ଓ ଏମାନେ ପୋକଜୋକ ଖାଆନ୍ତି; ଏକତ୍ର ଏକାଧିକ ଚରନ୍ତି । (ବଂ. ବଗ; ହି. ଗାଇବଗଲା—The egret; Bubuleus Coromandus.)

୨ । କାଣି ବଗ (ସଂ. କ୍ରୌଞ୍ଚ, ହି. ଅଙ୍ଗେ ବଗଲା; ବଂ କୌଡ଼ବଗ—The pond heron; paddy bird; Ardeola Grayi); ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ମାଟିଆ । ଏମାନେ ଧାନକ୍ଷେତରେ ଓ ପୋଖରୀକୂଳରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

୩ । ବଗୁଲା—ଦୁଇ ହାତ ପାର୍ଶ୍ୱ, ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣ (ବଂ. ବଗଲା;—The large egret, Heradias Alba); ଏମାନେ ଗୋଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠକିଆ ହୋଇ ଚରିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

୪ । କଣା ବଗୁଲା—ଏକ ହାତ ପାର୍ଶ୍ୱ; ଗୋଡ଼ ଶ୍ୱେତ, ମୁଣ୍ଡ ପାଉଁଶିଆ; ମୁଣ୍ଡରେ କଳା ଓ ସବଜାମିଶା ଜଟ । ଏମାନେ ଗ୍ରନ୍ଥିତର (ବଂ. କାନାବଗଲା; The green heron; Butorides Javanica.)

୫ । କାଠ ବଗ—ଗଳା ଓ ଗୋଡ଼ ଶ୍ୱେତ; ମୁଣ୍ଡରେ ଶ୍ୱେତ ଚୂଡ଼ା; ବେକରେ ପକ୍ଷ ନ ଥାଏ; ପିଠି ହଳଦିଆ, (ବଂ. କାଠ ବଗଲା; The yellow bittern, Ardetta Sinensis.)

୬ । ନାଲି ବଗ—(ବଂ. ଲାଲ ବଗଲା—The chestnut bittern; Ardetta Cinnamonia); ପିଠି ପକ୍ଷ ଖଇରା ।

୭ । ନେଳ ବଗ (ବଂ. କାଲବଗଲା; The black bittern; Dupetor Flavicollis); ପ୍ରାୟ ହାତେ ପାର୍ଶ୍ୱ ଓ କଳା; ବେକରେ ପକ୍ଷ ନ ଥାଏ; ଗ୍ରନ୍ଥିତର; ପୂର୍ବବଙ୍ଗରେ ଅଧିକ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ସୋଗେଷ୍ଟକ୍ତ ।]

୨ । ଅଗସ୍ତି ନାମକ ଗଛ—2. Sesbania Grandiflora.

ପଦ୍ମବକ ୩ । ଅଗସ୍ତି ଗଛପର **ଆଉ** ଏକପ୍ରକାର ଗଛ;
ବାସନା; ବନହୁଲା ବଗନ୍ଧୁଲା ଗଛ—3. Another species of
ସ. ଅଗସ୍ତା tree like Sesbania.
ଡେ. ବେସି ୪ । ବକାସୁର (ଦେଖ)—
4. Bakāsura (See)
୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ବକ ଯନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—
5. Baka jantra (See)
୬ । ଲଣ୍ଡାବଗୁଲ ଗୁଲ୍ମ; ବଙ୍କସ୍ତ; ବନବବ୍ବସ୍ତ—
6. Ocymum Gratissimum (plant).
୭ । କୁବେର (ହି. ଶ)—7. A name of Kubera.
୮ । ଭୀମଦ୍ୱାରା ହତ ରାକ୍ଷସବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—
8. A demon killed by Bhima.
୯ । ଋଷିବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—9. Name of a sage.

ବକ ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ.)—
Baka chandana Name of a wild tree.

[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଗୋଲ ଓ ବଡ଼; ଗଛ ଉଚ୍ଚ ଓ କାଠ ଦୃଢ଼; ଫଳ ଲମ୍ବ ଓ ପତଳା, ଏଥିରେ ୩।୪ ଟି ଦଳ ଥାଏ । ଫଳକୁ ବାଟି ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥାରେଗରେ କପାଳରେ ଲଗାଯାଏ ।]

ବକ ଚଞ୍ଚିକା—ସଂ. ବି. (ଏହାର ଥଣ୍ଡା ବକର ଚଞ୍ଚୁ ପରି ଥିବାରୁ)—
Baka chiñchikā ଭୋଡ଼ୀ ମାଛ—A kind of slender fish.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବକଜିତ୍—ସ. ବି. (ବକ + ଜି ଧାତୁ = ଜୟ କରିବା + କ୍ତ. ଜି୍ତ୍)—
Bakajit ବକାରି (ଦେଖ)—Bakāri (See)

ବକଟେ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ନକଟେ; ନକଟେ; ଟିକେ ମାତ୍ର—
Bakaṭe 1. A little bit.
(ବକଟେକ—ଅନ୍ୟରୂପ) × × × ଟର ସାଇ ମୁଠାଏ, ଲୁଣ ବକଟେ × × ×
ଏକଟୁକୁ; ଏକଟୁ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣଥଗୁଣ୍ଠ ।
ତନୋକ; ଜରାସା ୨ । ଅତି ସ୍ଥୋଟେ—2. Very small; tiny.
(ଯଥା—ବକଟେ ପିଲ୍ଲ ଠେଇଁ ଏତିକ ବୁଝି ।)

ବକଡ଼ା—ଦେ. ବି—କପାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ କୋଷ ବା ଖୋସା—
Bakaṛḍā The closed pod of the cotton plant
ଢେଡ଼ି ଗୁଟି which encloses the seed surrounded by the cotton fibres.
[ଦ୍ର—ଏଡ଼ା ଫଳପର ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଫାଟିଗଲେ ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ମଞ୍ଜିକୁ ବେଢ଼ିଥିବା କପାତୁଲା ବାହାର ପଡ଼େ ।]

ବକତ—ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ବକ୍ତ୍ = ସମୟ; ଫା. ବଖ୍ତ୍ = ଭାଗ୍ୟ, କପାଳ) —୧ । ସମୟ—1. Time.
ବକ୍ତ, ଖତ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ—2. Suitable time; favourable or proper time.
ବକ୍ତ **ବକ୍ତ** ୩ । ଦିବସର ବିଭିନ୍ନ ସମୟ—
3. Different times of the day.
୪ । ଏକଥର ଭୋଜନ କ୍ରିୟା—4. One meal.
(ଯଥା—ସେ ଦିନକେ ବକତେ ଖାଏ ।)
୫ । ସୁଯୋଗ—5. Opportunity.
୬ । ଅଦୃଷ୍ଟ; ଭାଗ୍ୟ—6. Fortune; luck.
୭ । ଥର—7. Time.
(ଯଥା—ସେ ମତେ ଅଙ୍କକ ଉତରେ ୩ ବକତ ଗାଳ ଦେଇଛି ।)

ବକତ(ତେ)ଇ ବଲିଆର—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ଫା. ବଖ୍ତ୍ + ସ. ହ୍ + ସ. ବଲିବାନ୍)—ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଗ୍ୟହିଁ ତୋର ଅନୁକୂଳ—Your luck is good now.
Bakata(te)i baliār
(ଯଥା—ତୋ ବକତଇ ବଲିଆର, ତୁ ଆଜ ବାଘମୁହଁରୁ ବଞ୍ଚି ଆସିଲୁ ।)

ବକତର—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବକତର = ଲୌହ ମୃଦାରେ ନିର୍ମିତ ସାଞ୍ଜୁ) —ସାଞ୍ଜୁ—Mailcoat; armour.
Bakatara
ବକତର

ବକତା—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ବକ୍ତା (ଦେଖ)—
Bakatā **ବକତା** Baktā (See)
ସେ କାଲଖିଲ୍ୟମାନେ ତ ସଦ୍ୟ ବକତା । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ ଆଦି ।

ବକତ୍ର—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି—ବକ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—
Bakatra Baktra (See)
କେମନ୍ତ ଅଟ ଅଗେ ବକତ୍ର, କେମନ୍ତ ଶୋଭ ଦେହ । ପାଳବୃକ୍ଷ ଉପକ୍ଷ୍ୟାନ ।

ବକ ଧାର୍ମିକ—ସ. ବିଣ. ସଂ (ଉପମାନ କର୍ମଧାରୟ; ବକସଦୃଶ ଧାର୍ମିକ)—
Baka dhārmika ୧ । ଭଣ୍ଡଧାର୍ମିକ; ଭଣ୍ଡ ଉପସ୍ୱୀ; ଧର୍ମବକ—
(ବକଧାର୍ମିକତା—ବି) 1. Hypocritical in religious observances.
୨ । କପଟାଚାରୀ—2. Hypocritical
[ଦ୍ର—ବକ ପାଣି କୂଳରେ ମାଛ ପାଇଁ ଶାନ୍ତ ବସିଲା ବେଳେ ଭାବାର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜକ ଠାଣିରୁ ତାର ମାଛ ମାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦର୍ଶକ ଠଉରିଇ ନ ପାରିବା ଭଳ ଯେଉଁ ଲୋକ ସାଧୁତାର ବାହାନା କରେ ତାହାକୁ ଏ ବିଶେଷଣ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ ।]

ବକ ଧ୍ୟାନ—ସ. ବି.—ବକ ମାଛକୁ ଗ୍ରହିବା ପର କୌଣସି ବିଷୟରେ
Baka dhyāna ଏକନିଷ୍ଠତା—Perseverance or concen-
(ବକ ଧ୍ୟାନ—ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ବିଣ.) trated attention given to a particular matter (like an arden sitting on the look-out, for hours together near the water, for catching a fish.)

ବକନା—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବଦନା) —୧ । ମୁସଲ୍‌ମାନମାନଙ୍କ
Bakanā ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ଗଡ଼ୁ—A long-necked
ବକନା, ବଦନା spouted water pot used by
ବକନା, ବଦନା Mahamedans.
ବଖୁନ, ବଖୁନା ୨ । ପିତଳର ବଡ଼ କଂସା—
2. Big pot of brass.

ବକ ନିସୂଦନ—ସ. ବି.—ବକାରି (ଦେଖ)
Baka nisūdana Bakāri (See)
(ବକ ବୈଖି; ବକସୂଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବକ ପଞ୍ଚକ—ସଂ. ବି.—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ପଞ୍ଚକ ବ୍ରତ; କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ
Baka pañchaka ଏକାଦଶୀ ଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଞ୍ଚଦିନ—
The last five days of the lunar month of Kārttika.
[ଦ୍ର—ଏ ପାଞ୍ଚଦିନ ଅମିଷ ଭୋଜନ ନିଷିଦ୍ଧ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏ ପାଞ୍ଚଦିନ ବଗମାନେ ସୁଦ୍ଧା ମାଛ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ବକ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବି. (ଏ ପୁଷ୍ପ ବକ ପର ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ)—ଅଗସ୍ତି
Baka pushpa ଫୁଲ ଓ ଛହିଁର ଗଛ—Sesbania Grandiflora (flower and tree).
ଦେ. ବି.—୧ । ଶିବମଲ୍ଲୀ; ଗଇଶ ଫୁଲ—
1. Leucas fower.
ବକ ପୁଷ୍ପ ମାଳା ମାଳଇ
ବଦ୍ୟବୁ ଗୁଙ୍ଗଡ଼ାରୁ ଝେଲ୍ଲ ଦୁଇ । ଉଷ. ବୈଦେଗ୍ରାବଳୀ ।

୨ । ବଗହୁଲା (ଦେଖ)—(ଦ୍ୱରେକୃଷ୍ଣ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)
2. Bagahulā (See)

ବକ ବୃତ୍ତି—ସ. ବିଣ—ବକ ଧାର୍ମିକ; ଶଠ; ଭଣ୍ଡ; ଭଣ୍ଡଉପସ୍ୱୀ—
Baka brutti Hypocritical.
ବି—ବକଧାର୍ମିକତା; ଭଣ୍ଡତା—Hypocricy.

ବକ ବ୍ରତ—ସ. ବି—ବକ ବୃତ୍ତି; ବକ ଧାର୍ମିକତା—
Baka brata Hypocricy.
ସ. ବିଣ. ସଂ—ବକ ଧାର୍ମିକ—Hypocritical.

ବକ ବ୍ରତୀ—ସ. ବିଣ. ସଂ—ଭଣ୍ଡ ଉପସ୍ୱୀ—Hypocritical in
Baka bratī (ବକବ୍ରତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) religious matters.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବକବ୍ରତରର, ବକବ୍ରତଗ୍ସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବକବ୍ରତାର ବକବ୍ରତ୍ତମା, ବକବ୍ରତତସ୍ତ, ବକବ୍ରତଗ୍ରଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ଏହି ଲକ୍ଷଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା— ଅଧୋଦୃଷ୍ଟି ର୍ନୈକୃତକଃ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ତତ୍ପରଃ ଶଠୋମିଥ୍ୟା-ବନ୍ଧତସ୍ତଃ ବକବ୍ରତରତ୍ତେର୍ଦ୍ଦି ଜଃ; ଅର୍ଥାତ୍—ସବଦା ଅଧୋଦୃଷ୍ଟିସମ୍ପନ୍ନ, ସ୍ୱାର୍ଥପର, ଛଳନାପରାୟଣ, ଶଠ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ମାତ୍ର ବନସ୍ଥୀ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ବକବ୍ରତତର ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ବକମ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ· ଓ ଫା. ବକମ୍)—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Bakama Sappan wood; Caesalpinia Sappan; the log wood.
ସ. ପତ୍ରାଙ୍ଗ, ପତ୍ରଙ୍ଗ, ପଟ୍ଟରଙ୍ଗ, ରକ୍ତସାର, ସ୍ଫୁରଙ୍ଗ, ରଞ୍ଜନ, ପଟ୍ଟରଞ୍ଜକ, ପତ୍ତୂର, କୁତନ୍ଦନ ବକମ; ପାତଙ୍ଗ
ବକ୍କମ; ପାତ'ଗ
ମ. ପତଙ୍ଗ
ତେ. ଔକତ୍ତକଟ୍ଟୁ
ତା. ବଟ୍ଟୀ, ପଭୁଙ୍ଗ
ଫାଁ. ବକମ
ଆ. ବକମ
[ଦ୍ର—ଏହା କାଞ୍ଚନାଦି ବର୍ଗର ମଧ୍ୟମାକୃତି କଣ୍ଟକୀ ତରୁ । କାଠର ରଙ୍ଗ କଲା । ଏ କାଠକୁ ସିଝାଇଲେ ଯେଉଁ ନାଲ ରଙ୍ଗର ପାଣି ବାହାରେ, ତହିଁରେ ପାଟ ରଙ୍ଗାଯାଏ, କନ୍ତୁ ସୂତା ଲୁଗାରେ ଏ ରଙ୍ଗ ଭଲ ଧରେ ନାହିଁ । ପତ୍ର ବହୁପତ୍ରୀ । ଫୁଲ ଦଳଦଆ । ଏହା ବର୍ଷା ଦିନରେ ଫୁଟେ ।
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ମଧୁର ରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ; ଏହା ପିତ୍ତ, ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ବ୍ରଣ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ଦାହନାଶକ ।]

ବକ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—କୌଣସି ଜଳମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥକୁ ନଆଁରେ ବସାଇ ସେଥିରୁ ବାହାରିବା ବାଷ୍ପକୁ ବଗମୁହଁ ପର ବଙ୍କା ନଳ ବାଟେ ନେଇ ଥଣ୍ଡା କରାଇ ଅରକ କାଢ଼ିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର—A crane-necked apparatus used for distilling; a still; a retort.
Baka jantra

ବକ(କେ)ୟା—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—ବକ୍ୟା (ଦେଖ)
Baka(ke)yā Bakiyā (See)

ବକର ବକର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବଚ୍ ଧାତୁ)—ବୃଥାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା—ବକ ବକ କରା **ବକରନା; ବକର ବକର ହୋନା**
Bakara bakara hebā To prattle.

ବକରୀ(ରୀ)—ବୈଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍କର=ପଶୁ ଶାବକ; କମ୍ବା ଆ. ବକର ବକରା(ରୀ) **ବକରା(ରୀ)**
Bakarā(rī) =ଗୋରୁ, ଗୋମେଷାଦି; ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଲର ଅର୍ଥ, ଛେଳ)—ଛେଳି—Goat.

ବକରୀଦ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବକର୍ ଇଦ୍)—ଇଦ ପର୍ବ; (ଯହିଁରେ ବକରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଦଲ୍ଲାଲ୍ କରାଯାଏ ବା (ବକ୍ରୀଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଳି ଦିଆଯାଏ;) ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପଶୁବଳି ଦାନ ପର୍ବ—A festival of the Mahomedans for offering victims. **ବକରୀଦ୍**
Bakarīd

[ଦ୍ର—ଏହା ଜୀଲ୍‌ହେଜ୍ ମାସର ଦ୍ୱିତୀୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖା ଯିବାର ଦଶମ ଦିନରେ ପଡ଼େ ।
କୋରାନରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଇବ୍ରାହିମ୍ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଭକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ପୁତ୍ର ଇସ୍ମାଇଲ୍‌କୁ ବଳି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାରୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ମାୟାରେ ପୁତ୍ରର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ ଦୁମ୍ବା ବା ମେଣ୍ଢା, ପଡ଼ିଲା । ସେହି ଘଟଣାର ସ୍ମାରକ ସ୍ୱରୂପ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହି ବକଗ୍ଦ ପର୍ବରେ କୁର୍ବାନୀ ବା ବଳିଦାନ କରନ୍ତି । ଏ ପର୍ବର ଅନ୍ୟ ନାମ ଇଦୁଲ୍ଜୁହା ।]

ବକର୍ଣ୍ଣୀ(ନ୍ନା, ନା)—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ବଷ୍କୟଣୀ=ଚରପୂତା; ଅନେକ Bakrṇṇā(nnā, nā) ଦିନ ହେଲା ପ୍ରସବ କରିଥିବା ଗାଈ)—ବକନ(ନା) ୧ । ବହୁକାଲପ୍ରସୂତା ଗୌ; ପଡ଼ିଆ ଗାଈ —1. A cow **ବକେନ(ନା)** which has long given birth to a calf; a cow which has gone dry.
୨ । (ସଂ. ବଷ୍କର=ବର୍ଷିକଆ ବାଛୁରୀ)—ଛୁଡ଼ୀ; ମାଈ ବାଛୁରୀ; ଅପଘା ଛୁଡ଼ୀ—2. A female calf.
୩ । ସଦ୍ୟଃପ୍ରସୂତା ଗାଈ—3. A cow which has recently given birth to a calf.

ବକର୍ଣ୍ଣୀ(ନ୍ନା) ଦୁଧ—ଦେ. ବ—୧ । ସଦ୍ୟଃପ୍ରସୂତା ଗାଈର ଦୁଧ; କଷ Bakrṇṇā(nnā) dudha ଦୁଧ—(ନତ୍ନେ)—1. Milk of a **ବକନାଦୁଧ** **ବକେନାଦୁଧ** newly delivered cow.
୨ । ପଡ଼ିଆ ଗାଈର ଦୁଧ—
Milk of a cow which has gone dry.

ବକଲ(ଲା) ଦେ. ବ—(ସଂ. ବଲ୍କଲ; ପ୍ରା. ବକ୍କଲ)—୧ । ବଲ୍କଲ; Bakala(lā) ଗଛର ଛାଲ—1. Bark of a tree. (ବକୁଲା[ଳ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ବକଳ୍ **ବକ୍କଲ**

ଅଗସ୍ତି ସେହ୍ନଣି ବନ୍ୟାରୁ ବକଳ
ପରାଣରେ ବହୁହିଁ କୋହୁଣ ବକଳ—କୃଷ୍ଣସଂହି. ମହାଭାରତ. ବନ ।

୨ । ଫଳଆଦର ଚୋପା—2. Rind.
୩ । ଘାଆ ଆଦରୁ ଉଠିବା ପତଳା ଚମ—3. Thin layer of skin peeling off from a sore.
୪ । ଏକପ୍ରକାର ପାରା—
4. A species of pigeon.
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ଧୂସର ଓ କଣ୍ଠ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଟେ ।]

ବକଲମ୍ –ବୈଦେ. ଅ. (କତରଆ) (ଫା. ବକଲମ୍—ଅନ୍ୟର କଲମ Bakalam ବା ଲେଖାବାରା)—ଦଲୀଲର ସମ୍ପାଦନକାରୀ ଉପସ୍ଥିତ ବକଲମ ନ ଥିଲେ ବା ଲେଖାପଢ଼ା ଜାଣି ନ ଥିଲେ ତାହାଙ୍କର **ବକଲମ** ଦସ୍ତଖତ୍ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କରିବା—The practice of a person signing for an absent or illiterate executant (literally, through the pen of another)

ବଣ—'ବକଲମ୍' ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ କୃତ—Done according to the practice of signing for another person.

ବକଲମ୍ କରିବା—ଦେ. ବ (କତରଆ; ଫା. ବକଲମ୍)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ Bakalam karibā ନାମ ସହି କରିବା—To sign the **ବକଲମ କରା** name of another person; to sign **ବକଲମ କରନା** through the pen of another.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ । ବ ।; ବକଲମ ଛଡ଼ିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷାଦନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଲେଖି । ବ । ଲେଖି ଉପରେ ଆପଣା ନାମ ଲେଖନ୍ତି ।]

ବକଲମ୍ ଦସ୍ତଖତ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବକଲମ୍ ଓ ଦସ୍ତଖତ୍)—
Bakalam dastakhat ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦ୍ୱାରାଲେଖାଦ୍ୱାରା ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାକ୍ଷର—Signature through the pen of another.
ବକଲମ ଦସ୍ତଖତ

ବକଲ(ଲି)ସ୍—ବୈଦେ ବ—(ଇଂ·ବକ୍ଲସ୍)—ଧାତୁ ନର୍ମିତ ବନ୍ଧନାଙ୍ଗୁଶ୍ୱା—
Bakala(li)s ବକ୍‌ଲସ **ବକଲସ** Buckles.

[ଦ୍ର—ଏଥିଦ୍ୱାରା ଫିତାର ବା ପେଣ୍ଟର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ଅଟକା ଯାଏ ।]

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଇଂ ବାଚ୍ଲର୍)—ଅବିବାହିତ (ୟୋରୋପ [ବକ୍ଲ(ଲ୍ଲି)ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ୟକ୍ତି)—Unmarried (European,)

ବକସୀ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଖ୍‌ସୀ=ବେତନଭୋଗୀ ସୈନିକ ମଂଗ୍ଲା)—
Bakasi ୧ । ମୁସଲମାନ୍ ସୈନ୍ୟସରକାରଙ୍କ ଦପ୍ତରର ପ୍ରଧାନ (ବକ୍ସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କର୍ମଚାରୀ—1. The chief ministerial
ବକ୍‌ସୀ ବକସୀ officer under the Mahommedan rules.

ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭଲ ଭଲ ଲୋକ ସଙ୍ଗରେ
ବକସି ପଃଗୋଣି ନଡ଼ାପାଉଁରେ—ଚୁଜନାଥ. ସମରଭରଙ୍ଗ ।

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ମୁନସୀ ବା ଲିପିକାରଙ୍କ ଉପରସ୍ଥ ଓ ନାଜୀରଙ୍କ ନମ୍ନ ଦାରୋମ ଅଟନ୍ତି ।]

୨ । କଲ୍ଟରଙ୍କ ନାଜରଙ୍କ ସହକାରୀ—2. The assistant Nazir in the Collectorate.

୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନ ସେନାପତିଙ୍କ ଉପାଧି—
3. The title of generals in the army of ancient Orissa.

[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ବକସୀ ଖୋରଧା ଗଜପତି ରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ ପ୍ରଧାନ ସେନାପତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବଂଶପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ବକସୀମାନଙ୍କୁ ସାଇକମାନେ ଆପଣାର ଉପଯୁକ୍ତ ସେନାପତି ବୋଲି ଭକ୍ତି ଓ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ତଳେ ବକସୀ ସମ୍ମାନଯାତ୍ର ଥିଲେ । କୃପାସିନ୍ଧୁ . ଇତିହାସ ।]

ବକା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଚ୍ ଧାତୁ; ସଂ. ବୁକ୍ କ ଧାତୁ=ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା)—
Bakā ୧ । ଗପିବା; ବଚିବା; କହିବା—
ବକା, ବକୁନୀ 1. Talking; prattling.
ବକନା ୨ । ଗାଳି; ଭର୍ତ୍ସନା—2 Rebuke.
୩ । ବକାସୁର (ଦେଖ)—3. Bakāsura (See)
୪ । ବୋକା (ଦେଖ)—4. Bokā (See)
ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବଁକା (ଦେଖ)--Bañkā (See)

ବକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବକିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରେରଣା ରୂପ—
Bakā(ke)ibā The causative form of 'Bakibā.
ବକାନ ୨ । ଗପାଇବା; ବୃଥା ବହୁତ ସମୟ କଥା କହିବାକୁ ବାଧ
ବକବାନା କରିବା—2. To cause one to talk much in vain.

ବକା ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭର୍ତ୍ସିତ ହେବା—To be rebuked.
Bakā khāibā ବକା, (ବକୁନି) ଖାଓୟା **ଗାଳୀଖାନା**
(ବକା ପାଇବା, ବକା ଶୁଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବକା ଝକା—ଦେ. ଗ୍ରା. ବ—ବକା ବକା (ଦେଖ)
Bakā jhakā Bakā banā (See)
ବକା ଝକା **ବକନା ଝକନା**

ବକାଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ନ୍ୟାୟ—ସଂ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥୀ)—ବୃଥା ଆଶା—
Bakānda pratyāśā nyāya Vain hope; (an analogy) a hope which can not fulfilled (like-crane following a bull).

[ଦ୍ର—ନଦୀତୀରସ୍ଥ ମତ୍ସ୍ୟାକାଙ୍କ୍ଷୀ ବକ ପକ୍ଷୀ ଚରୁଥିବା ବୃଷର ଲମ୍ବମାନ ଅଣ୍ଡକୋଷକୁ ମତ୍ସ୍ୟ ଭ୍ରମ କର, ଉକ୍ତ ଅଣ୍ଡକୋଷ ଖସି ପଡ଼ିଲେ ତାହାକୁ ଖାଇବା ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ନଦୀତଟ ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବତ୍ସଦ୍ୱର ବୃଷଭର ପଶ୍ଚାତ୍ ଗମନ କର ଶେଷରେ ନରାଶ ହୁଏ ।

ବକ ଯେପରି ଅସମ୍ଭାବିତ ଆଶା ଦ୍ୱାରା ଗୁଲତ ହୋଇ ବୃଷଭର ପଦାଘାତ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ପ୍ରାଣ ନାଶର ଆଶଙ୍କାକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରେ, ସେହିପରି ମନୁଷ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ବିଷୟକୁ ନ ଗଣି ବିଷୟପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ସଂସାରରେ ବୁଲୁଥାଏ । ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଉପମା ଦିଆଯାଏ । ଫଳତଃ ବକମାନେ ଗୋରୁଙ୍କ ଦେହରୁ ଝିଙ୍କ ଖାଇବା ପାଇଁ ପଛଆଡ଼େ ଗଲୁ ଥାଆନ୍ତି ଓ ଗାଈଙ୍କ ପିଠିରେ ବସନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ହିନ୍ଦୀରେ ବଗକୁ 'ଗାଈ ବଗଲା' ବୋଲାଯାଏ ।]

ବକା ଦେବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବର୍ଷକ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Bakā debā ମୂଲ୍ୟର ଧାନ ନେଇ ଅନ୍ୟକୁ ଆପଣାର ବଳଦ ଦ୍ୱାରା ବୁଲାଇବା ପାଇଁ ଧାର ଦେବା—To lend the service of one's bullock in return for some paddy.

ବକା ବନା—ଦେ ବ. (ସଂ. ବଚ ଧାତୁ ଓ ବଣ୍ଟ୍ ଧାତୁ)—
Bakā banā ୧ । ଗଧ; ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା—
ବକା ବକ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. Too much talking.
ବକା ବଣ୍ଟୀ } ୨ । ଗାଳମନ୍ଦ—2. Rebuke.
ବକାଝକା ୩ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଗାଳ ଦିଆଦେଇ—
ବକନା ଝକନା 3. Mutual rebuke.

ବକାରି—ସଂ. ବ. (ଶ୍ରୀ ଉଚ୍; ବକ+ଅରି)—
Bakāri ୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Śrīkṛushṇa.
୨ । ଭୀମ—2. Bhīma.

ବକାସୁର—ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ବକାରୂଢ଼ ଅସୁରବିଶେଷ-
Bakāsura 1. A demon (who had assumed the shape of an egret to devour Śrīkṛushṇa) killed by Śrīkṛushṇa.

[ଦ୍ର—ଏ ମଥୁରାରାଜ କଂସର ଜଣେ ଅନୁଚର । କଂସର ଆଦେଶରେ ଏ ବକରୂପ ଧାରଣ କରି ବ୍ରଜପୁରକୁ ଯାଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହାର ଥଣ୍ଟର ଉପର ଓ ତଳ ଫାଲକୁ ଫାଡ଼ି ଦେଇ ଏହାକୁ ମାର ପକାଇଲେ ।]

୨ । ଏକଚକ୍ରା ନଗରୀ ନିକଟରେ ବାସ କରୁଥିବା ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—
2. Name of a demon killed by Bhīma.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରାମର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏକଚକ୍ରା ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ତାହା ନିକଟକୁ ପ୍ରତିଦିନ ତାହାର ଭୋଜନାର୍ଥ ପ୍ରଚୁର ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପଠାଇବାପାଇଁ ତା ସଙ୍ଗେ ଜବାବ କର ସେହି ଅନୁସାରେ ପ୍ରତିଦିନ ପାଳି କର ଗୋଟିଏ ଲୋକକୁ ପଠାଉ ଥିଲେ ଓ ଏ ଅସୁର ଉକ୍ତ ପ୍ରେରିତ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଓ ମନୁଷ୍ୟଟିକୁ ଖାଇଥିଲା । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଜତୁଗୃହଦାହ ପରେ ବାରଣାବତ ନଗରୁ ପଳାଇ ଯାଇ ଏକଚକ୍ରା ନଗରରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ସେହି ପରିବାରର ଗୋଟିଏ ଲୋକର ବକାସୁର ନିକଟକୁ ଯିବାର ପାଳି ପଡ଼ିଲା, ତେଣୁ ପରିବାରରେ କ୍ରନ୍ଦନ ରୋଳ ଉଠିଲା । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ମାତା କୁନ୍ତି ଏଥିର କାରଣ ଅବଗତ ହୋଇ ଆପଣାର ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ଭୀମଙ୍କର ପରାକ୍ରମ ବିଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣି ସେଦିନ ପ୍ରେରିତ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସେହି ପରିବାରର ମନୁଷ୍ୟକୁ ନ ପଠାଇ ତା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଭୀମଙ୍କୁ ଅସୁର ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଓ ତଦନୁସାରେ ଭୀମ ଅସୁର ନିକଟକୁ ଯାଇ ତା ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି, ତାହାର ପ୍ରାଣନାଶ କରି, ଏକଚକ୍ରା ନଗରକୁ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ କରିଥିଲେ ।]

ବକିଙ୍ଘାମ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ) (ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାଉଣ୍ଟି ଓ ନଗରର ନାମ—Buckingham, a county and a town in England.

Baking-hām
ବକିଂହାମ
ବର୍କିହାମ

[ଦ୍ର—ଏହା ଲଣ୍ଡନର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ଓ ଟେମସ୍ ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଅଛି । ଏହି କାଉଣ୍ଟିରେ ବଫାଲୋର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଟନ୍ କଲେଜ୍ ଅଛି ।]

ବକିଚା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବଗିଚା—

Bakichā
Garden.

ବକିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବର୍ ଧାତୁ; ବୁକ୍ ଧାତୁ=କହିବା)—

Bakibā
୧ । ଗାଳି ଦେବା—1. To rebuke.

ବକା
ବକନା
ତୋତ ନଉନେ ବାଦ ବଉନେ ଏବ ଅରକେ ବଢ ।
ଉତ୍କଳରତ୍ନ. ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ।

୨ । ଅନେକ ସମୟଯାଏ ଗପିବା—
2. To talk for a long time.
୩ । ଯାଗଲପର ପ୍ରଲାପ କରିବା—
3. To talk incoherently; to prattle.

ବକି(କେ)ୟା(ଆ)—ବୈଦେ. ବିଣ. (କଟକିଆ) (ଫା. ଓ ଆ. ବକ୍ୟା, ବକାୟା=ଅବଶିଷ୍ଟ; ବାକି ଥିବା)—ପୂର୍ବରୁ ବାକି ଥିବା—Remaining outstanding.

Baki(ke)yā(ā)
ବାକେୟା
ବାକିୟା(ଆ)
ବାକି ବକ୍ୟା
ବାକି ବକର
} ଅନ୍ୟରୂପ

ବି—୧ । ପୂର୍ବରୁ ବାକି ରହିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ—
1. Arrear works.

ବକେୟା
ବକୟା
୨ । ଗତ ସନରୁ ବାକିଥିବା ଖଜଣା ବା ପ୍ରାପ୍ୟ—
3. Arrear rent or due; arrears.

ବକିୟା ଖଜଣା—ବୈଦେ. ବି. (କଟକିଆ) (ଫା. ବକ୍ୟା+ଖଜାନା)—

Bakiyā khajanā
ପୂର୍ବସନମାନଙ୍କର ଖଜଣା, ଯାହା ପ୍ରଜା (ସନଦ୍ୱାଲ୍ ଖଜଣା—ବପଖ୍ତ) ଆଦାୟ ନ ଦେଇ ବାକି ରଖିଥାଏ—Arrear rent for year or years other than the current year.
ବକାୟା ଖଜାନା

ବକିୟା ବାକି—ଦେ. ବିଣ. (କଟକିଆ)—ଗତ ସନରୁ ବାକି ପଡ଼ିଥିବା—

Bakiyā bāki
(ସନଦ୍ୱାଲ୍ ବାକି—ବପଖ୍ତ)
Last year's arrear.
ବକେୟା ବାକୀ **ବକାୟା ବାକୀ**

ବକୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବକ+ଈ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତୀୟ ବକ; ବଗୁଲୀ—

Bakī
1. A female egret.
୨ । ବକାସୁରର ଭଉଣୀ; ପୁତନା—2. The sister of the demon Baka, who was killed by Śrikṛushṇa.
ଏତେ କାଳ ସହୁନ ବି । ଏଥକୁ ତାକୁ ଜଣାଣ ସେ ମାରନ୍ତେ ବକୀ ।
ଉତ୍କ. କୋଷ୍ଟତ୍ରାଣପୂଜସ୍ୱ ।

ବକୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ବହୁତ ବକେ ବା ଗପେ; ବାବଦୁକ—

Bakuā (ବକେଇ, ବକୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Talkative.
ବକୁୟା **ବକ୍କୀ**

ବକୁର—ସଂ. ବି—୧ । ଭାସ୍କର; ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ.)—1. The sun.

Bakura
୨ । ତୁରୀ (ହି. ଶ.)—2. Trumpet.
୩ । ବଜ୍ରାଲ (ହି. ଶ.)—3. Lightning.

ବକୁଳ—ସଂ. ବି—ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ବଉଳ ଗଛ—

Bakula
Mimusops Elengi (a flower tree).

ଅନ୍ୟ- ସଂ. ସିଦ୍ଧଗନ୍ଧ, ଶୀର୍ଷକେଶରକ, ଚିରପୁଷ୍ପ ଓ. ବଉଳ ବକୁଳ **ବକୁଳ; ମୌଲସିରି** ତେ. ପୋଗଡ଼ଚେଟ୍ଟୁ, ପାଘଡ଼ା ତା. ମୋଗଦମ୍ ମ. ବକୁଲୀ, ବଗୌଲ ଗୁ ବୋଲସଲ୍ଲି, ବରସୋଲୀ

[ଦ୍ର—ଏହା ଚିରଶ୍ୟାମଳ ବୃକ୍ଷ । ଏଥିର ଫୁଲ ଛୋଟ ଦଲଦଆ, ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଓ ବସନ୍ତରେ ଫୁଟେ । ଏହାର ଫଳ କୋଳପର ଓ ପାଚିଲେ କଷାଟିଆ-ମିଠା ଲାଗେ; ମଞ୍ଜି ଗୋଟିଏ । ଫୁଲ ଶୁଖିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ବହୁକାଳ ଏଥିର ସୁବାସ ରହେ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଷାୟ କଟୁ ରସ ଓ ଗୁରୁ; ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ, ବିଷ, ଶିଉଳି, କୃମି ଓ ଦନ୍ତରୋଗ ନାଶକ । ଏହାର ଫଳ ମଧୁରକଷାୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ମଳସଙ୍ଗ୍ରାହକ, ଓ ଦନ୍ତର ସ୍ଥିରତାକାରକ । ବଉଳ ତେଲର ତୁନାରେ ଦାନ୍ତ ଘଷିଲେ ଦାନ୍ତ ମୂଳ ଦୃଢ଼ ହୁଏ ।]

ବକୁଳ ଅମାବାସ୍ୟା—ସଂ. ବି—ବଉଳ ଅମାବାସ୍ୟା (ଦେଖ)—

Bakula amābāsyā
Baula amābāsyā (See)
(ବକୁଳ ଅମାସ୍ୟା, ବକୁଳ ଅମାବାସ୍ୟା—ଦେଶଜ ରୂପ)

ବକୁଳି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଲ୍ଲଲ)—୧ । ନାକଉଭରୁ ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଶୁଖିବା ଉଳ ମଳ—1. Layer of dried up phlegm inside the nostrils.

Bakuli
ମାମଡ଼ି; ବକାଳ
ଚ୍ଛିଲକା

୨ । କ୍ଷତସ୍ଥାନର ଶୁଷ୍କ ଚର୍ମ ବା ମ୍ଲେଘା—2. Dry skin or peel of a healing wound or sore.

ବକ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ବର୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—

Baktabya
୧ । ବାଚ୍ୟ; କଥନୀୟ; କହିବାର ଯୋଗ୍ୟ—
1, Speakable; proper to be spoken.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ସାହା କହିବାକୁ ହେବ—2. To be spoken.

ବ—୧ । ପ୍ରସ୍ତାବ—1. Proposal,

୨ । କଥା—2. Speech.

ବକ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟ—ସ. ବ—ବକ୍ତାର ବିଷୟୀଭୂତ ବସ୍ତୁ—
Baktabya bishaya Subject-matter of a lecture or speech.

ବକ୍ତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ବକ୍ତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—
Baktā ବାଗ୍ମୀ; ବାକ୍‌ପଟୁ—Able to speak fluently; (ବକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) eloquent.

ସ. ବ. ପୁଂ—କଥକ; ବକ୍ତୃତାକାରୀ—Speaker; lecturer.

ବକ୍ତିୟାର୍ ଖିଲଜି—ବୈଦେ. (ନାମ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଭାରତରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଖିଲଜି ବଂଶୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜଣ—One of the Mahomedan kings of the Khiliji dynasty who ruled in India, in the 13th century A.D.
Baktiyār khiliji
ବକ୍ତିୟାର ଖିଲଜି
बखतियारखिलजी

ବକ୍ତୃତା—ସ. ବ. (ବକ୍ତୃ+ଭାବ. ତା)—୧ । ବାକ୍‌ପଟୁତା; ବାଗ୍ମିତା—
Baktṛutā 1. Eloquence.

୨ । ଲେକ୍‌ଚର୍; ବକ୍ତାଙ୍କ କଥିତ ବିଷୟ—
2. Lecture; a speech; an address.

ବକ୍ତୃତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଭାରେ କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା—
Baktṛutā karibā To deliver a lecture; to address a meeting.
(ବକ୍ତୃତା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବକ୍ତୃତା କରା **भाषन देना, बयान करना**

ବକ୍ତୃତା ଝାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—୧ । ବକ୍ତୃତା କରିବା—
Baktṛutā jhārdibā 1. To deliver a lecture.
ବକ୍ତୃତା ଝାଡ଼ା **बयान करना**
୨ । ଅନର୍ଗଳ ଗପିବା—
2. To talk much.

ବକ୍ତୃତ୍ୱ—ସ. ବ. (ବକ୍ତୃ+ଭାବ. ତ୍ୱ)—ବାଗ୍ମିତା—
Baktṛutwa Eloquence.

ବକ୍ତ୍ର—ସ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କରଣ; ତ୍ର)—
Baktra ୧ । ମୁଖ; ପାଟି—1. Mouth.

୨ । ବଦନ; ମୁହଁ—2. Face.
(ଯଥା—ଚତୁର୍ବକ୍ତ୍ର; ପଞ୍ଚବକ୍ତ୍ର ।)

୩ । ବୈଦିକ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—3. Name of a vedic metre.

୪ । ତଗର ଗଛ (ଦେଖ) (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
4. Tagara (plant).

୫ । କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ (ହି. ଶ.)—5. The beginning of a work.

୬ । ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍ ଛନ୍ଦ ପରି ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—
6. A Sanscrit metre.

ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବକ୍‌ତର୍)—ବକ୍‌ତର୍ (ଦେଖ)—
Bakatar (See)

ବକ୍ତ୍ରେ ଚଳ ଭୁଜନ୍ୟଙ୍କ ବକ୍ତ୍ରେ ଜନନ ଜନ୍ମ
ଏହ୍ନ ଗିର ଶରରେତ ଉତ୍ତସ୍ତେ କରେ । ଉଷ. ବୈଦେଭାଶବଦାସ ।

ବକ୍ତ୍ରଜ—ସ. ବିଣ. (ବକ୍ତ୍ର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୁଖଜାତ—
Baktraja Produced from the mouth or face.
(ବକ୍ତ୍ରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—(ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଜାତ ହୋଇ ଥିବାରୁ)—
ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa (said to have been born from the mouth of Brahmā).

ବକ୍ତ୍ର ଦଶ—ଦେ. ବ. (ବକ୍ତ୍ରବୀହ୍; ବକ୍ତ୍ର+ଦଶ; ଦଶମୁଖ)—ରାବଣ—
Baktra daśa Rāvaṇa the king of Laṅkā, who had ten heads).

ବକ୍ତ୍ରଦଶ କଥା ବସ ବଗଡାଳେ କ ପ୍ରକାଶ
ଏବଦେ ଅଶ୍ରୁତ ସ୍ୱନାଟର । ଉଷ. ବୈଦେଭାଶବଦାସ ।

ବକ୍ତ୍ର ପଟ୍ଟ—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତ୍ପୁ; ବକ୍ତ୍ରରେ ବନ୍ଧାଯିବା ପଟ୍ଟ)—
Baktra paṭṭa ଘୋଡ଼ା ଦାନା ଖାଇବାର ଥୋଇବୁଣା ଡୋବଡ଼ା-
A gunny bag of corn attached to the mouth of a horse from which it eats.
[ଦ୍ର—ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ମୁହଁ ପଶି ଏହାର ଦୁଇ ପାଖର ଦଉଡ଼ି ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ଗଲ୍ଲା ଯାଇ ବନ୍ଧା ଯାଏ ।]

ବକ୍ତ୍ର ମାଳୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବକ୍ତ୍ର+ମାଳନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Baktra mālī ବହୁ ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ—Having many heads; many-headed.
(ବକ୍ତ୍ର ମାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବକ୍ତ୍ର ଶୋଧୀ—ସ. ବିଣ. (ବକ୍ତ୍ର+ଶୁଧ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—
Baktra śodhī ମୁଖଶୁଦ୍ଧି କାରକ (ତାମ୍ବୂଲାଦି)—
Purifying the mouth (betel etc).

ବ—ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ—Citrus Medica (a species of orange).

ବକ୍ତ୍ରାସବ—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତ୍ପୁ; ବକ୍ତ୍ର ନିଃସୃତ ଆସବ)—
Baktrāsaba ୧ । ଅଧରାମୃତ; ପାଟିର ଲାଳ—1. Saliva.

୨ । ଥୁକ; ଷ୍ପେଟ—2. Spittle.

ବକ୍ତ୍ରିମା—ଦେ. ବ. (ବ୍ୟଙ୍ଗ; ସ. ବକ୍ତୃତା)—ବକ୍ତୃତା ଭଙ୍ଗୀ—
Baktrimā Airs assumed while giving a lecture; mode of delivery of a lecture.

ବକ୍ର—ସ. ବିଣ. (ବନ୍‌କ୍ ଧାତୁ=ବଙ୍କା ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—
Bakra ୧ । ବଙ୍କା; କୁଟିଳ—1. Curved; crooked.

୨ । ନଇଁ ଯାଇଥିବା—2. Bent.

୩ । କ୍ରୂର—3. Cruel.

୪ । କୁଟଳୀ; ଶଠ; ପ୍ରତାରଣପୂର୍ଣ୍ଣ—4. Fraudulent.

୫ । ପ୍ରତିକୂଳ—5 Unfavourable.

୬ । ତେରଚ୍ଛା—6. Oblique, slanting.

ବ—୧ । ବାଙ୍କ; ମୋଡ଼—1 A bend; a curvature.

୨ । ଶନି ଓ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ—2. The planets Saturn and Mars.

୩ । ତଗର ପାଦୁକା (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—
3. Tagara pādukā (See)

୪ । ପର୍ପଟ (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—4. Parpaṭa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ତ୍ରିପୁରାସୁର (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—
5. Tripurāsura (See)

୬ । ବକ୍ରୀ ଗ୍ରହ (ଦେଖ)—6. Bakrī graha (See)

ଦେ. ବ—ବଙ୍କ ଦାସ; ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଜଣେ ଲୌକିକ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ—Name of disciple of Achyutānanda Gosāiñ.

ବଙ୍କ ଉତ୍ତର—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କ+ଉତ୍ତର) – ଥଟ୍ଟା କଥା—
Bakra utara Jest.

କାଣେ ଉସିକ ମାଉର ସେହୁ ମୋଟନ ମଲର
ଯେମନ୍ତ ମଥଉରର ବଙ୍କ ଉତ୍ତର । ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

ବଙ୍କ ଗତି—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବଙ୍କ+ଗତି)—୧ । ସାପଘର ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ଦୋଇ ଗଲବା—
Bakra gati 1. Tortuous movement; curved motion.

୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସର୍ପ; ସାପ—2. Serpent.

୩ । ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A wicked person.

୪ । ଶଠ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A crooked person; a cheat; a swindler; a crook.

ବିଣ—୧ । ବଙ୍କା ଦୋଇ ଗତି କରୁଥିବା—
1. Moving tortuously.

୨ । କୁଟିଳୀ; ଶଠ—2. Crooked; fraudulent.

ବଙ୍କ ଗ୍ରୀବ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ଗ୍ରୀବା)—
Bakra grība ଯାହାର ବେକ ବଙ୍କା—Having a curved neck.
(ବଙ୍କଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ବଙ୍କଗ୍ରୀବଚା—ବ) ବ—ଉଷ୍ଟ୍ର, ଓଟ—The camel.

ବଙ୍କ ଚଞ୍ଚୁ—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ଚଞ୍ଚୁ)—
Bakra chañchu ଯାହାର ଥଣ୍ଟ ବଙ୍କା—Having a curved beak.
ବ—ଶୁକପକ୍ଷୀ; ଶୁଆ—Parrot.

ବଙ୍କ ଡଉଁରା—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କ+ଉମରୁ)—୧ । ବାଙ୍କ ଡେଉଁରଥି; ସ୍ତ୍ରୀ ବାହୁଭୂଷଣବିଶେଷ—1. An armlet consisting of a series amulets strung together.
ବଙ୍କା ଡ(ଡେ)ଉଁରା
ବାଙ୍କ ଡ(ଡେ)ଉଁରା
ବାଙ୍କ ଡ(ଡେ)ଉଁରଥି } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧିବା ଧନୁସାକାର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
2. A bow-shaped ornament worn on the chignon.

ବଙ୍କ ଉଉଁରା ଦେମ ଦ୍ୱଦ ଝଲ
ତେବାରୁ ଦଣ୍ଡେଇ ଏମନ୍ତ ପଦ । ଉଷ୍ଟ. ଲବଣ୍ୟବତୀ ।

ବଙ୍କଣ—ସ. ବ. (ବନ୍‌କ ଧାତୁ=କୁଟିଳ ହେବା+ଭାବ. ଅନ)—
Bakraṇa ବଙ୍କା କରଣ; ବଙ୍କାଇବା; ବଙ୍କ କରିବା—Curving; bending.

ବଙ୍କତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ. (ବଙ୍କ+ଭାବ. ତା)—ବଙ୍କ ଭାବ—
Bakratā(twa) Crookedness.

ବଙ୍କତା(ନା)ଳ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ତାଳ; ନାଳ)—
Bakratā(nā)la ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ବାଜା—A kind of musical instrument blown by the mouth.

ବଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ତୁଣ୍ଡ)—
Bakra tuṇḍa ଯାହା ଘାଣ୍ଟ ବଙ୍କା; ବଙ୍କାମୁହାଁ—Having a curved or bent mouth.
(ବଙ୍କତୁଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବ—୧ । ଶୁକପକ୍ଷୀ; ଶୁଆ—1. Parrot.
୨ । ଗଣେଶ—2. Ganeśa.

ବଙ୍କ ଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ଦଂଷ୍ଟ୍ର)—
Bakra damshṭra ଯାହାର ଦାନ୍ତ ବଙ୍କା—Having curved teeth or tusks.
(ବଙ୍କ ଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବ—୧ । ଶୂକର; ବାରୁ—1. Hog; boar.
୨ । (କର୍ମଧା) ବଙ୍କା ଦାନ୍ତ—2. Curved tooth.

ବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବଙ୍କ+ଦୃଷ୍ଟି)—
Bakra dṛushṭi ୧ । ବାଙ୍କ ଗୁହାଣି—1. Glance with the corner of the eye; ogling.
୨ । ଟେରା ଗୁହାଣି—2. Squint-eyed look.
୩ । ବେଅନୁଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟି—3. Unfavourable look.
୪ । କ୍ରୂର ଦୃଷ୍ଟି—4. Scoul; angry or sullen look.
ବିଣ—ଟେରା—Squint-eyed.

ବଙ୍କନଙ୍କ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ପିଶୁନ; ଚୁଗୁଲଆ (ହି. ଶ.)—
Bakranakra Backbiting.
(ବଙ୍କନଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ.—୧ । ଚୁଗୁଲଖୋର ଲୋକ (ହି. ଶ.)—
1. A backbiter.
୨ । ଶୁକପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ.)—2. Parrot.

ବଙ୍କ ନଖ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବଙ୍କ+ନଖ)—୧ । ବଙ୍କା ନଖ—
Bakra nakha 1. Curved nail or talon.
(ବଙ୍କ ନଖର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ହିଂସ୍ର ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ—2. Beasts and birds of pray.
ବଙ୍କ ନଖା
ବଙ୍କ ନଖର୍ } ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହାର ନଖ ବଙ୍କା—Having curved nails.

ବଙ୍କ ନାସିକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ନାସିକା)—
Bakra nāsika ଯାହାର ନାକ ବଙ୍କା—Having an aquiline nose.
(ବଙ୍କ ନାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବ—ପେଚକ; ପେଚା—An owl.

ବଙ୍କପୁଚ୍ଛ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ପୁଚ୍ଛ)—
Bakra puchchha ଯାହାର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବଙ୍କା—Having a curved tail.
(ବଙ୍କପୁଚ୍ଛା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ସ. ବ—କୁକୁର (ହି. ଶ.)—Dog.

ବଙ୍କ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଙ୍କ+ପୁଷ୍ପ)—୧ । ଅଗସ୍ତି ଗଛ—
Bakra pushpa 1. The Sesbania Grandiflora(tree).
୨ । ପଳାଶ ଗଛ—2. The Butea Frondosa (tree).
୩ । (କର୍ମଧା) ଅଗସ୍ତିଫୁଲ—
3. The Sesbania grandiflora flower.

ବଙ୍କୟ—ସ. ବ—ମୂଲ୍ୟ; ଦାମ (ହି. ଶ)—
Bakraya Price.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବକ୍ର ରେଖା—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଅସରଳ ରେଖା; ବଙ୍କା ଗାର—
Bakra rekhā A curved line.

ବକ୍ରାଙ୍ଗ—ଣ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବକ୍ର+ଅଙ୍ଗ)—
Bakrāṅga ୧ । ବଙ୍କା ଦେହବିଶିଷ୍ଟ—
(ବକ୍ରାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Having a curved body.
୨ । ଅବନତାଙ୍ଗ—2. Having the body bent.
ବ—୧ । ହଂସ—1. Swan.
୨ । ସର୍ପ (ହି. ଶ)—2. Snake; serpent.

ବକ୍ରିତ ଶ୍ଳେଷାନ୍ତର ଶ୍ଳେଷ—ବ—କାବ୍ୟାଲଙ୍କାରବିଶେଷ—
Bakrita śleshāntara ślesha A figure of speech.
[ଦ୍ର—ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ବଦଶ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିର ଜନ୍ମଲକ୍ଷିତ ପଦ ଦୁଇଟି ଏହି ଅଲଙ୍କାରର ଉଦାହରଣ । ଯଥା—
ଉବେ ଦ୍ରର ଆମନକୁ ବମନ କୁମୁଦ
ଦ୍ରର ଉବେ ବା ଧରଚ କାରଣୀ କୁମୁଦ ।
କୁମୁଦ କର ସୁଖଦ ବନ୍ଧୁ ଦ୍ରର ପଦ
କୁମୁଦ କର ସୁଗଭ ଦ୍ରର ଇଚ୍ଛୁ ଖେଦ ।]

ବକ୍ରିମ(ମା)—ସ. ବ. (ବକ୍ର+ଇମ, ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bakrima(mā) ୧ । ବକ୍ରତ୍ୱ—1. Crookedness
୨ । କୁଟିଳତା; ଶଠତା—2. Fraud.

ବକ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (ବକ୍ର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—
Bakrī ୧ । ବକ୍ର ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ—1. Situate in a
(ବକ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) tortuous positio n
୨ । ବକ୍ରଗତିବିଶିଷ୍ଟ; ବକ୍ରଗାମୀ—
2. Moving in a tortuous manner.
୩ । ଆପଣା ମାର୍ଗକୁ ଛଡ଼ି ପଛକୁ ଯେ ଗତି କରେ (ହି. ଶ.)—
3. Moving backwards.
ସ. ବ—ବୁଦ୍ଧ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—The Buddha.

ବକ୍ରୀ ଗ୍ରହ—ସ. ବ. (ବକ୍ରିନ୍+ଗ୍ରହ; ଯେଉଁ ଗ୍ରହ ବକ୍ରଗତି କରେ)—
Bakrī graha ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ୩୦ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗ୍ରହ (ହି. ଶ)—A planet within 30 degrees of the sun.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଗ୍ରହ ନଜ ରାଶିକୁ ଛଡ଼ା ଏକବାରରୁ ଅନ୍ୟରାଶିକୁ ଚାଲିଯାଏ ତାକୁ ଅତିବକ୍ରୀ ବା ମହାବକ୍ରୀ ଗ୍ରହ ବୋଲିଯାଏ । ମଙ୍ଗଳ ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର ଓ ଶନି ଏ ପାଞ୍ଚଗ୍ରହଙ୍କୁ ବକ୍ରୀ ଗ୍ରହ ବୋଲିଯାଏ—ହି. ଶ.]

ବକ୍ରୋକ୍ତି—ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ବକ୍ର+ଉକ୍ତି)—୧ । ଦୁଇଅର୍ଥବୋଧକ
Bakrokti କଥା—1. An equivoke.
୨ । ଶ୍ଳେଷ ବାକ୍ୟ—2. A pun.
୩ । କୂଟବାକ୍ୟ ବା ଉତ୍ତର—3. Evasive reply.
୪ । ଶ୍ଳେଷାଲଙ୍କାରବିଶେଷ; ଶ୍ଳେଷବାକ୍ୟ—
4. (rhetoric) Punning.
[ଦ୍ର—ଜଣକର ଏକାର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଯେବେ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରେ ତାହାହେଲେ ବକ୍ରୋକ୍ତି ଅଲଙ୍କାର ହୁଏ । ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର, ଯଥା—ଶ୍ଳେଷ ବକ୍ରୋକ୍ତି ଓ କାକୁ ବକ୍ରୋକ୍ତି । ଶ୍ଳେଷ ବକ୍ରୋକ୍ତିରେ ବକ୍ତା ଏକ ଅର୍ଥରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ କରି ଥାଏ, ଅନ୍ୟ ଲୋକ ତାକୁ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରେ । କାକୁ ବକ୍ରୋକ୍ତିରେ ବକ୍ତାର କଣ୍ଠସ୍ୱରକୁ ବା ବଚନଭଙ୍ଗୀକୁ ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ।
ଶ୍ଳେଷବକ୍ରୋକ୍ତିର ଉଦାହରଣ ଯଥା:—
ପ୍ରଶ୍ନ—ବାରୁଣୀ ଆଶାରେ— ରଜନୀ ମୁଖରେ
ଆସୁଅଛ କଏ ଭାଇ,
ପଥ ଦଶୁ ନାହିଁ— ଅନ୍ଧ ମୁଁ ଅଟଇ
ବାଟେ ଅଟକାଅ ନାହିଁ ।
ଉତ୍ତର—କଏରେ ଅଜ୍ଞାନ ମଦ୍ୟପ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ !
ନଜପରି କ ଜଗତ,
ମଣୁଅଛୁ ତୁହି— ମଦେ ଅନ୍ଧ ତୋଇ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନ୍ଧବତ ?
କାକୁ ବକ୍ରୋକ୍ତିର ଉଦାହରଣ ଯଥା—
ନାହିଁ ଏ ଭାରତେ ବିଦ୍ୟାର ବିଲାସ ?
ନାହିଁ ଏ ଭାରତେ ଶୌର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ?
କୁଲମଣି—ଅଳଙ୍କାର ଭରଙ୍ଗିଣୀ ।]

ବକ୍ରୋଷ୍ଠିକା—ସ. ବ—(ବକ୍ର+ଓଷ୍ଠ+-କ+ଆ)—ସୁଚିତାସ୍ୟ; ଯେଉଁ
Bakroshṭhikā ଦସରେ ଦାନ୍ତ ଫିଟେ ନାହିଁ, କେବଳ ଓଠ ଟିକେ ବଙ୍କା ହୁଏ (ହି. ଶ)—Smile.

ବକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ସଂହତ ହେବା—To be gathered
Baksh (root) together; to conglomerate.

ବକ୍ଷ—ଦେ ବ—(ସ. ବକ୍ଷଃ)—ବକ୍ଷଃ (ଦେଖ)
Baksha Bakshaḥ (See).

ବକ୍ଷଃ—ସ ବ—(ବକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍)—୧ । ବୁକୁ; ଛାତି; ଦୁଇ
Bakshaḥ ସ୍ତନ ଓ ହୃଦୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ; ପେଟ ଓ ବେକର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଶସ୍ତ୍ରାଂଶ—1. The breast; bosom; chest.
୨ । ବଳଦ (ହି. ଶ)—2. Bullock.

ବକ୍ଷଃପୀଡ଼ା—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବକ୍ଷଃ+ପୀଡ଼ା)—୧ । ଛାତି ଦରଜ-
Bakshaḥ pīrdā 1. Pain in the breast; chest complaint.
୨ । ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗ—2. Pulmonary consumption; pthisis.

ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବକ୍ଷଃ+ସ୍ଥଳ)—ଛାତି; ବୁକୁ; କାନ୍ଧ ଓ
Bakshaḥsthala ବେକତଳଠାରୁ ପେଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେହର ସାମନା
(ବକ୍ଷୋଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଂଶ—The region of the breast.
(ବକ୍ଷସ୍ଥଳ—ଦେଶଜରୂପ)

ବକ୍ଷୀ—ସ. ବ—(ବକ୍ଷ ଧାତୁ+ଇ)—ଅଗ୍ନିଶିଖା (ହି. ଶ)—
Bakshī Flame.

ବକ୍ଷୋଜ—ସ. ବ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ବକ୍ଷଃ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ;
Bakshoja ଯାହା ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳରୁ ଜନ୍ମେ)—ସ୍ତନାଧର; ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନ;
(ବକ୍ଷୋରୁହ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉରଜ; ଦୁଧ—The female breast; the mamma; teat.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବକ୍ଷ୍ୟମାଣ—ଫ. ବଣ—(ବଚ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଶାନଚ୍)—୧ । ବାଚ୍ୟ;
Bakshyamāṇa ବକ୍ତବ୍ୟ (ହ୍ର. ଶ)—1 Speakable.
୨ । କଥନର ବିଷୟୀଭୂତ —
2. Subject of discourse or talk.
୩ । ଯାହା ବୋଲିଯାଉ ଅଛି — 3. Being spoken of.

ବକ୍ସ— ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବକ୍ସ)—କାଠର ଶ୍ଳେଷ ଆଧାର; ବାକସ—
Baksa ବାକ୍ସ **ବକ୍ସ; ବକସ** Box.

ବକ୍ସିସ୍(ସି)— ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବଖ୍ଶୀସ୍)—୧ । ପୁରସ୍କାର;
Baksis(si) ପାରତୋଷିକ—1. Reward.
[ବକ୍ସିସ୍(ସି)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଭୃତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ବେଉଜରୁ
ବକ୍ସୀସ ଅଧିକା ଧନ—2. Tip given to servants;
ବକ(ଖ)ସୀସ gratuity; bonus.

ବଖଡ଼ (ଡ଼ା)— ଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀ. ବଖେଡ଼ା; ଭୁଲ. ଫ. ବଖ୍ର)—
Bakhaṛda(ṛdā) ୧ । ବଗଡ଼; ଗୋଲମାଲ—
ବଖେଡ଼ା; ବାଗଡ଼ା 1. Noise; complications.
ବଖେଡା ୨ । ଝଗଡ଼ା; କଳି—2. Quarrel.
୩ । ବାଧା; ବିଘ୍ନ—3. Obstruction.
୪ । ଆପତ୍ତି—4. Objection; interruption.
ବଣ—ବଖଡ଼ଆ (ଦେଶ)—Bakhaṛdiā (See)

ବଖଡ଼ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଘ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ
Bakhaṛda lagā(ge)ibā କରିବା—To raise
ବଖଡ଼ ପୂର୍(ରେ)ଇବା
ବଖଡ଼ ବାଢ଼ାର କରିବା
ବଖଡ଼ ଆଣି ପଦ୍ଧା(ଙ୍ଗେ)ଇବା } objection or obstruction or —ଅନ୍ୟରୂପ complications in a matter.
ବାଗଡ଼ା ଲାଗାନ **ବଖେଡା ନିକାଲନା**

ବଖଡ଼ଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ବଗଡ଼ଆ; ଯେ ଗୋଲମାଲ ବା ଆପତ୍ତି
Bakhaṛdiā କରେ—1. Noisy.
ବଖଡ଼ୀ
ବଖଡ଼େଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ଯେ ବାଧା ଜାତ କରେ—
2. Obstructive.
୩ । କଳହୁଡ଼ା—3. Quarrelsome.
୪ । ବଗୁଲିଆ; ଖେରଡ଼ା—4. Wicked; wanton.
୫ । ଆପତ୍ତିକାରୀ—5. Habitually objecting.
୬ । ଗୋଲମାଳିଆ (ବିଷୟୀ)—9. Full of intricacies; intricate.

ବଖରା—ଦେ. ବ. (ଫ. ପକ୍ଷାଗାର)—ଗୃହ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Bakharā ପରିମାଣବିଶିଷ୍ଟ କୋଠରି—Room; compart-
କାମରା **କମରା** ment; room of standard dimensions.
ଆ ପଛେ ବେଶି ଉଚ୍ଚେ ସ୍ଥିତ ବଖରମାନ
ଶ୍ରେଷ୍ଠଭାଜନରୂପେ ମାନ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରମର ସ୍ଥାନ । ତୁଳସୀ, ବଙ୍ଗମହିମାସ୍ମରଣ ଅବ ।
[ଦ୍ର—ବଖରର ଲମ୍ବ ଓ ରତ୍ନଡ଼ାର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପରିମାଣ ଅଛି । ଏକ ବଖରର ଲମ୍ବ ୫ ହାତ, ୭ ହାତ ବା ୯ ହାତ ହୋଇଥାଏ । ବଖର ଓ କୋଠରି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଏହି କି, ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ଅନୁସାରେ ବଖର ଧରାଯାଏ; କୋଠରି ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ଧରାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ କୋଠରର ପରିମାଣ ଏକାଧିକ ବଖର ହୋଇ ପାରେ, ତମ୍ବା ଏକ ବଖରର ପରିମାଣଠାରୁ ଶ୍ଳେଷ ହୋଇପାରେ; ଓ ମଧ୍ୟ ବଖରକ ସୀମାମଧ୍ୟରେ'ଏକାଧିକ ଶ୍ଳେଷ କୋଠିରି ରହିପାରେ ।]

ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଖର୍)— ୧ । ଅଂଶ; ଭାଗ —
ବଖରା 1, Share.
ବଖରା ୨ । ଅଂଶୀଦାର କାରବାର—
2. Partnership concern.
୩ । ବାଣ୍ଟ; ବଣ୍ଟନ—3. Partition
୪ । କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାଗ କର କାମ କରିବା ଓ ଫଳ ବାଣ୍ଟି ନେବା; କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ଭାଗଦାର—
4. The system of division of labour and produce in agriculture.
[ଦ୍ର—ଏହି ଅର୍ଥରେ ଭାଗ ଶବ୍ଦ ପରେ ବଖର ଶବ୍ଦ ସମ୍ବତରରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବଖର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଡ଼ ଘରକୁ ଶ୍ଳେଷ ଶ୍ଳେଷ କୋଠରିରେ
Bakharā karibā ବିଭକ୍ତ କରିବା—1. To partition a
ବଖରା କରା big house into compartments.
ବଖରା କରନା ୨ । ବାଣ୍ଟିବା; ବିଭାଗ କରିବା; ଭାଗ ଭାଗ କରି ବାଣ୍ଟି ନେବା—2. To partition; to divide into allotments.
୩ । ବଖର ଧରିବା (ଦେଶ)—3. Bakharā dharibā (See)

ବଖର ଦାର— ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ. (ଫା)—ଅଂଶୀଦାର; ଭାଗଦାର;
Bakharā dār ସାଜୀଦାର—Cosharer; partner.
ବଖରା ଦାର **ହିସ୍ସାଦାର**

ବଖର ଦାରି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ଅଂଶୀଦାର; ପରିଶ୍ରମ ଓ ଫଳକୁ
Bakharā dāri ବାଣ୍ଟି ନେବା ସ୍ୱତ୍ତ; ସହକର୍ତ୍ତା—
ବଖରାଦାରୀ **ହିସ୍ସାହାରୀ** Partnership.

ବଖର ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଜମିକୁ ଭାଗରେ ବା ସାଜୀରେ
Bakharā dharibā ଗ୍ରହଣ କରିବା—To hold a land on
ବଖର ନେବା
ବଖରରେ ଧରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ bhag or partnership; to hold land on the system of division of labour and produce.
ବଖରାଏ ଧରା
ସାଜୀମେ ଲେନା

ବଖର ବସା(ଯେ)ଇବା— ଦେ. କ୍ରି—ଭାଗ ବସାଇବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ
Bakharā basā(se)ibā ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ
ବଖରା ବସାନ କର ନେବା ଯାଇଁ ଯେ ଯାହାର ହିସ୍ସା ପୃଥକ ପୃଥକ୍
ବଂଟବାରା କରନା ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା—To apportion; to divide a thing into different allotments or shares; to allot shares.

ବଖର ଲଗା(ଗେ)ଇବା— ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆପଣାର ଜମିକୁ କୃଷୀକୁ ଭାଗରେ
Bakharā lagā(ge)ibā ବଳି କରିବା—1 To let out
ବଖର ଦେବା
ବଖରରେ ଲଗାଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ land to a cultivator on the system of produce rent.
ବଖରାୟ ଲାଗାନ [ଦ୍ର—ବଖର ଲଗାଇବା ଜମିରେ କୃଷୀ କଲେ
ସାଜୀମେ ଲଗାନା ପରିଶ୍ରମ ଓ ବ୍ୟୟ କରିବ ଏବଂ ଜମିର ମାଲିକକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖଜଣା ନ ଦେଇ ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁରୁ ଅଧେ ଦେବ, ଏହି ସର୍ତ୍ତରେ ଗୃଷ୍ଠୀ ଜମିବାଲ୍ଲାଠାରୁ ଜମି ନେଇଥାଏ ।]

୨ । ବଖରା ବସାଇବା (ଦେଖ)—

2. Bakharā basāibā (See)

ବଖରଆ—ଦେ. ବିଣ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ଏତେ ଫଖ୍ୟକ ବଖରାର ପରମାଣଯୁକ୍ତ (ଗୃହ ବା କୋଠିଗୁ)-

(ବଖୁରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bakhariā 1. (a room or hall) Measuring so many standard-sized rooms.

(ଯଥା—ସାତ ବଖୁରଆ ଚଉ ।)

୨ । ଏତେ ଫଖ୍ୟକ କୋଠିଗୁବିଶିଷ୍ଟ—2. Consisting of so many rooms; roomed (e.g. three-roomed).

(ଯଥା—ପାଞ୍ଚବଖୁରଆ ଘର ।)

ଗ୍ରାଦେ. (ଲରଆ) ବ—ଘୋଡ଼ା ସଇସ—

Syce; groom of a horse.

ବଖାଡ଼ୁ – ଦେ. ବିଣ—ଗୋଲମାଳଆ; ଅଡ଼ୁଆ ପର୍ଣ୍ଣୁ—

Bakhārdu **ବଖେଡାକା** Full of intricacies.

ବଖାଣ—ଦେ. ବ. (ସ. ବକ୍ଷ୍ୟମାଣ; ସ. ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ; ପ୍ରା. ବକ୍ଖାଣ. ଗୁଲ. ଫା. ବଯାନ୍)—୧ । କଥନ; କହିବା—

Bakhāna **ବର୍ଣ୍ଣନ, ବୟାନ ବଖାନ** 1. Speaking; statement

ଅଗ କର୍ ଏବେ ବୁଝୁଛ ବଖାଣ । କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭରତ. ଅବ ।

୨ । ମୁଖବର୍ତ୍ତିତ ବିବରଣ—2. Narration; oral description.

୩ । ବର୍ଣ୍ଣନ—3. Describing.

ବିଣ—ଉକ୍ତ; କଥିତ—Spoken.

ତାହାଙ୍କ ଯେ ଅବା ଲକ୍ଷଣ
ବୁଝରେ ହୋଇଛ ବଖାଣ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

ବଖାଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ; ପ୍ରା. ବକ୍ଖାଣ; ଫା. ବଯାନ୍)—୧। କହିବା—1. To speak

Bakhāna karibā (ବଖାଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁଣି କୃଷ୍ଣ ଅଗରେ ବସିଲେ ବଖାଣି ।

ବୟାନ କରା ବଖାନନା କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭରତ ସଭା ।

୨ । ବିଶଦ ଭାବରେ କହିବା—

2 To state plainly and extensively.

ତାହା ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଅଗେ କରୁଛ ବଖାଣ । କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭରତ. ଅବ ।

୩ । ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—3. To describe; to narrate.

କେତେ ଇତିହାସ କଥା ବଖାଣିଲେ ମନ୍ତ । ମଧୁସୂଦନ. ବାଲ ରାମାୟଣ ।

୪ । ପ୍ରଚାର କରିବା—4. To proclaim; to publish.

ସେ ଶବ୍ଦଦଣ୍ଡ ଉଚ ହୋଇ ବାହାରନ୍ତ
ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ଗଯଙ୍କ ଜାଣି ବଖାଣିଲ । କୃଷ୍ଣହିଁ. ମହାଭରତ ବନ ।

ବଖାଣି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରସ୍ପରକୁ କହି ହେବା; କଥୋପକଥନ

Bakhāni hebā କରିବା—To speak to each other; to talk about.

ବୟାନ କରା ବଖାନ କରନା

ବଡ଼ ଭଏ ନଗର ଜନଙ୍କ < ଦ୍ରବ
ବଖାଣି ହୋଇରେ ଏହା ସେହ ପ୍ରସ୍ତାବ । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଖାରି—ଦେ. ବ. (ସ. ବଲ୍ଲଲ)—୧ । ବଂଶ ଶଳାକା; ବାଉଁଶ କାଠି—

Bakhāri 1. A thin rod or stake of bamboo.

ବାଖାରୀ ୨ । ବାଉଁଶର ଉତ୍କପଟ୍ଟ—2. The bark-lath of bamboo.

ଧଜୀ

ବଖାର ସାହେବ୍—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଖୋରଧାରେ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ

Bakhāri sāheb ପୀର ଓଁଢାଙ୍କ ଅସ୍ଥାନ—Name of the

(ବୋଖାର ସାହେବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) seat of a Pir (Mahommedan saint) in the Khurda Subdivision of the Puri District.

[ଦ୍ର—ଏ ସ୍ଥାନ ଖୋରଧାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିବା କାଇପଦର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ; ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଯାଣୀ ମଧ୍ୟ ଏଠାକୁ ଆସନ୍ତି ।

ବଖିଆ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ଏକ ପ୍ରକାର ମଜଭୁତ୍ ସିଲାଇ—

Bakhiā Back stitching; a kind of strong stitch in sewing; double stitch in

ବଖିୟା sewing.

[ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ 'ଚାଗା ସିଲାଇ' କର ୨ ଖଣ୍ଡି କନାକୁ ସଲଗ୍ନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପରେ ଉକ୍ତ ଚାଗା ସିଲାଇ ଉପରେ ଉଡ଼ା କର 'ବଖିଆ' କରିବାକୁ ହୁଏ; ଏ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରଥମେ ଲୁଗାରେ ଛାଙ୍କା ବା ଚାଗା ଗଲାଇ ପଣି ପଛରୁ ଛୁଞ୍ଚିକୁ ଆଣି ଖଣ୍ଡ ଦୂର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଣି ଛାଙ୍କା ମାରିବାକୁ ହୁଏ; ଏ ସ୍ୱଭରେ ସିଲେଇ ଖୁବ ମଜଭୁତ ହୁଏ ।]

ବଖିଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କନାକୁ ବଖିଆ ସ୍ୱଭରେ ସିଲାଇ

Bakhiā karibā କରିବା—To sew two pieces of cloth

ବଖିୟା କରା ବଖିୟା କରନା with double stitches.

ବଖିଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ. ବଖୀଲ୍=କୃପଣ)—

Bakhil ୧ । କୃପଣ; ବ୍ୟୟକୁଣ୍ଠ—1. Miserly; niggardly.

ବଖୀଲ ୨ । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ—2. Needy; poverty-stricken.

ବଖୀଲ ୩ । ଲୋଭୀ—3. Avaricious.

ବଖୁରି—ଦେ. ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଖରା ବା କୋଠରି—

Bakhuri A small room.

ଏହା ବଖୁରିକେ ଅଛୁ ପୁସ୍ତକ ଲେଖେ ଖାଏ । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।

ବଖୁରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ବଖରିଆ (ଦେଖ)—

Bakhuriā Bakhariā (See)

ବଖୁରିକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଗୃହର ପରମାଣ ଏକବଖରା ମାତ୍ର—

Bakhurikiā Having the dimensions of one Bakharā only.

ବଗ୍‌ରାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ସ. ବିକ୍ଷରଣ; ଗୁଲ. ହି. Bag-rāibā ବଗରନା)—ସ୍ତୂପୀକୃତ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଖେଳେଇ କର ଇତସ୍ତତଃ କର ଦେବା—To scatter heaped-up things.

ବଗ୍ଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଧଳା ରଙ୍ଗର ପାରା—

Baglā White pigeon.

ବଗ—ଦେ. ବ. (ସ. ବକ)—ବକ (ଦେଖ)

Baga ବଗ **ବଗ** Baka (See)

ବଗଚର(ରା)—ଦେ. ବ. (ସ. ବକ + ଚର ଧାତୁ; ଏଠାରେ ବଗମାନେ

Bagachara(rā) ଯୋକଜୋକ ଓ ମାଳମାଛ ଖାଇବା ଆଶାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଂଗନଈ ଚରନ୍ତି)—୧ । ସଡ଼କ ପାଖର ନଘୁନଘୋଡ଼—
1. Roadside ditches; low water channels on both sides of a road.

[ଦ୍ର—ଏଥିରୁ ମାଛ ଖୋଲା ଦେଇ ସଡ଼କରେ ଯଉଥାଏ ଓ ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ ପାଣି ଥାଏ, ତେଣୁ ବଗମାନେ ମାଛ ଓ ଗେଣ୍ଡା ଆଦ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ଚର ବୁଲନ୍ତି ।]

୨ । ପୋଖରୀକୂଳର ଯେଉଁ ଅଂଶ ବର୍ଷାଦିନେ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଯାଏ ଓ ଖରାଦିନେ ସୁଖିଲା ରହେ (ଯେଉଁଠାରେ ବଗମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଖାଦ୍ୟ ଖୋଜି ବୁଲନ୍ତି) ପୋଖରୀ ବା ହ୍ରଦର-କୂଳର ଯେଉଁ ଅଂଶ ବର୍ଷାଦିନେ ଜଳମଗ୍ନ ଥାଏ ଓ ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଖରାଦିନେ ପାଣି ରହେ ସେହି ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଳ୍ପ ଢାଲୁ ସମତଳ ସ୍ଥାନ—2. The nearly level portion on the bank of a tank or lake which is filled up with water during the rains and dries up in summer.

ଗରପାଟ ଅଡ଼ ବଗଚଘଠାରୁ ଦଶବାର ହାତ ଉଚ୍ଚ ।
ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ ।

ବଗଝା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପାଝିକ ଜାତିବିଶେଷ—
Bagaṭā A class of Śūdras in the district of Ganjam.

ବଗଡ଼—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବର୍ଜ, ବକୃତ)—୧ । ଜାରଜ—
Bagarda 1. Bastard.
ବଖାଟ ୨ । ମାତୃଭ୍ରଷ୍ଟ; କୁଚରିତ୍ର; ଦୁଷ୍ଟ; ଖେଚଡ଼ା—
ବଗଡ, କମିନା 2. Wicked; immoral.
୩ । ମୋଟା—3. Coarse.
୪ । ଅଣ୍ଡରୁ; ଖଚର—4. Mule.
୫ । ଦୋମ୍ପିଶା ଜୀବ—5. A cross-breed.

ବ—୧ । ପର୍ବତର ଉପରଭାଗସ୍ଥ ଗୋଡ଼ ବା କଙ୍କରମୟ ଉଚ୍ଚଭୂମି--
1. A high gravelly soil on the top of a mountain.
୨ । ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷା—2. Coarse or indecent language.
୩ । ମୋଟା ଖାଦ୍ୟ—3. Coarse food.

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପାହାଡ଼ର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ଢାଲୁ ଭୂଇଁ ଜମି କଈମାନେ ଯେଉଁଠାରେ କାଙ୍ଗୁ ବା ବଡ଼ ହରଡ଼ ବୁଣନ୍ତି—
Land on the slope of a hill where the aborigines grow pulse.

ବଗଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବର୍ଜ; ବକର୍ଶଲ; ବକଟ; ବକୃତ)—
Bagardā ୧ । ମୋଟା—1. Coarse.
(ସରୁ—ବପଯୁକ୍ତ) ବଗଡ଼ା ଅଣ୍ଡ ଦେବ ଅଣିଲ
ବଗଡ଼ା; ବୋକଡ଼ା ବେଲ ବରଡ଼ ଲୁଣ ଅଁକା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।
ଭଦ୍ଦା; ଉଜଡ୍ଡ ୨ । କର୍କଶ—2 Rough.
(ଯଥା—ବଗଡ଼ା ଲୁଗା ।)

ବଗଡ଼ାଲୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମଲକଡ଼ି; ଉପର କାନର ଅଳଙ୍କାର—
Bagardālu An ear-ornament worn on the upper part of the ear.

ବଗଡ଼ିଆ – ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବକୃତ; ବକଟ) —୧ । ବଗୁଲିଆ; ଦୁଷ୍ଟ;
Bagardiā ଖେଚଡ଼ା—1. Wicked.
ବଖାଟେ; ବଖାଟିଆ ୨ । କଳହୁଡ଼ା—2. Quarrelsome.
ବିଗଡୈଲ ୩ । ଅଶ୍ଳୀଳଭାଷୀ—3. Of indecent speech; coarse (person)

ବଗମେଲ(ଳ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବକ+ମିଲ୍ ଧାତୁ)—(ବଗମାନେ ଉଡ଼ିଲା ବେଳେ ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଉଡ଼ିଲା ପରି) ବହୁଲୋକ ବା
Bagamela(li) ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କର ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଗଲ୍ଲ କରିବା—
ବକମୀଲ, ବଗମେଲ A race of persons or horsemen by forming one line (like the egrets flying in a row

ବଗଲ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବଗଲ୍; ଭୁଲ· ସଂ. ବାହୁମୂଲ)—
Bagala ୧ । କାଖ; ବାହୁମୂଳର ଭିତର ଦେଶ—1. Armpits
ବଗଲ ୨ । ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଶ—2. The side; flank.
ବଗଲ ୩ । (ଦରଜାଙ୍କ ଭାଷା)—କୁର୍ତ୍ତାର ଯେଉଁ ତିନିକୋଣ କନା ଛାତି କନା ଓ ପିଠି କନାର ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରେ ଲଗାଯାଏ—3. The triangular piece of cloth on the sides of a shirt

ଗ୍ରାଦେ. (ଆଳ ଓ କନକା) ବ—ପାଇର ଦୁଇମୁଣ୍ଡ—
The two ends of a ladder.

ବଗଲ କୟାଁ—ଗ୍ରାଦେ. (ଆଳ ଓ କନକା) ବ—ମଇର ଶେଷ ଦୁଇମୁଣ୍ଡ
Bagala kayāñ ଫଳରେ ମଗ୍ସାଇଥିବା ଖିଲ—
The pegs or pins inserted at the two ends of an agricultural ladder.

ବଗଲ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଫା. ବଗଲ୍+ସଂ. ବାଦନ)—
Bagala bajā(je)ibā ୧ । ଦେଣ୍ଡି ମାରିବା; କାଖ ସଜ୍ଜରେ
ବଗଲ ବାଜାନ ଏକ କରତଳ ରଖି ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶକୁ ବାହୁବ୍ୱାଗ୍ ଆଘାତ
କାଁଖ ବଜାନା କରିବା; ଦାବୁଡ଼ା ବଜାଇବା—1. To strike the arm on the side by putting the palm of the other hand in the armpit.
୨ । ଆନନ୍ଦରେ ବାହୁକୁ ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଶରେ ବାଡ଼େଇ ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To strike one's arm on the ribs in glee.

ବଗଲ ବନ୍ଦ(ନ୍ଧ,ନ୍ଦି,ନ୍ଧି)—ଦେ. ବି. (ଫା. ବଗଲ୍+ସଂ. ବନ୍ଧ) —ଏକ
Bagalaband(ndh,ndi,ndhi) ପ୍ରକାର କୁର୍ତ୍ତା, ଯହିଁର
ବଗଲବନ୍ଦୀ ବୋତାମ ବା ଡୋର ବଗଲରେ ଥାଏ —A kind of
ବଗଲବନ୍ଦୀ coat with button or strings below the armpit.

ବଗଲା—ସଂ· ବ—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦଶମହାବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା ; ଦେବୀ-
Bagalā ବିଶେଷ—Name of a Tantric Goddess.
(ବଗଲାମୁଖୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଆରାଧନା କଲେ ଆରାଧକର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ବାକ୍, ମୁଖ, ପଦ, ପାଣି, ଜିହ୍ୱା ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୁଏ ଓ ଶତ୍ରୁ ବଶ ହୁଏ ।]

ବଗ(ଗୁ)ଲା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସଂ. ବକ; ସଂ. ବଲାକା)—ବଗ—
Baga(gu)lā ବଗଲା **ବଗଲା** The egret.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବଗ[ଗୁ]ଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସବାଳୁ ଉଠି ନିଷ୍ଟଇ ଓ ମଧ୍ୟେ ମହାପାଣ ବଡ଼ଲ ବଗଲ୍‌ପର ବସିଛନ୍ତ ଜଜଟ୍‌ାଣୀ, ପାଖରେ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।

ବଗଲ୍ – ଦେ. ବ—ପନାସି (ଦେଖ)

Bagali **ବଗଈ, ବଗନୋ** Panāsi (Haines) (See).

ବଗହୁଲା—ଦେ. ବ—ବକ ୩ (ଦେଖ)

Bagahulā Baka 3 (See).

ବଗା—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ବୁକ୍ଷ=ବୋଦା; ମେଣ୍ଢାପର ମନବୁଦ୍ଧି)—

Bagā ୧ । ଓଲ୍ଲ; ଓଲମା—1. Stupid; idiotic

ବୋକା ୨ । ନବୋଧ—2. Foolish

ନାଦାନ ୩ । ଯେ ଗୋଟାଏ ଆଡ଼କୁ ଅଧିକ ସମୟ ଗୁହ୍ମି ବସିଥାଏ—3. Staring.

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ପାଗଲ—Mad.

ବଗାତ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବାଗ; ଭୁଲ. ସ. ବାଟିକା)—୧ । ବଗିଚା; ଉଦ୍ୟାନ—1. Garden.

ବଗାଇତ, ବଗାଏତ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଫଳବଗିଚା—2. Orchard.

ବାଗ, ବାଗାତ **ବଗୀଚା, ବାଗ**

ବଗାର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଅଣ୍ଡିରା ମଇଁଷିପିଲା—

Bagāra The male calf of a buffalo.

ଗ୍ରାଦେ (କୌଦ୍ଧ) ବ—ଜନ୍ମ କରି ନ ଥିବା ମାଇ ମଇଁଷି—

A she-buffalo which has not yet borne a calf.

ବଗାରୀ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଇଁଷି ଛୁଆ—

Bagārī A she-calf of a buffalo.

ବଗାଲ—ଗ୍ରାଦେ (ସିଂଦ୍ଧଭୂମ) ବ—ମାଲିକର ଘରେ ରହି ଗ୍ରାସାଚ୍ଛାଦନ ପାଇ ବାର୍ଷିକ ଦରମାରେ ସେହିଁ ଗୋରୁରଖୁଆଲ ଗୃହର କରେ—A cowherd engaged on yearly salary.

ବଗି—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଇଂ. ବଗ୍ଗୀ) ଦୁଇଚକିଆ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼—

Bagi 1. Buggy; gig; a light two-wheeled

ବଗ୍‌ଗୀ **ବଗ୍ଗୀ** carriage drawn by a horse.

୨ । (ଇଂ. ବୋଗୀ) ଚାରିଚକିଆ ଗାଡ଼—

2. A low four-wheeled carriage; bogie.

ଦେ. ବ (ସ. ବକ)—ବକଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର କୂଳେଚର ପକ୍ଷୀ—A small egret (bird).

ବଗିଚା—ବୈଦେ ବ. (ଫା. ବାଗ୍‌ଚା)—ଉଦ୍ୟାନ—

Bagichā Garden.

[ଦ୍ର – ଫଳର ବଗିଚାକୁ ବଗାତ ଏବଂ ଶାକ ଶବଜୀର ବା ଫୁଲର ଉଦ୍ୟାନକୁ ବଗିଚା ବୋଲାଯାଏ ।]

ବଗିରାମ—ଦେ. ବ—ବଗି (ଦେଖ)

Bagirāma Bagi (See)

ବଗି ହଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଗିର ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ବାଗକୁ ଧର

Bagi haṅkā(ṅke)ibā ଘୋଡ଼ାକୁ ଚଲାଇବା—To drive

ବଗିହାଁକା **ବଗୀହାଁକନା** a carriage.

[ବଗି ହାକିବା, ବଗି ଚଲ୍ଲା(ଲେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଗୁଲ(ଲା)—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ସ. ବକ)—ବକଜାତୀୟ କୂଳେଚର ପକ୍ଷି-

Bagula(lā) ବିଶେଷ—A kind of wading bird of the

(ବଗୁଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) egret species.

ବଗୁଲିଆ—ବୈଦେ. ବିଣ—(ସ. ବାକ୍‌ବ୍ୟଲୀକ=ଯାହାର ବାକ୍ୟର ସ୍ଥିରତା

Bagulia ନାହିଁ; ଭୁଲ. ସ. ବଙ୍କର; ବଙ୍କରଭୁଲ୍ୟ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟ;

ବଗୁଲ, ବବଲ, ବବଲଚଣ୍ଡ, ବବଲିଆ, ବବୁଲଚଣ୍ଡ, ବବୁଲ, ବବୁଲିଆ, ବବୁଲଚଣ୍ଡ } ଅନ୍ୟରୂପ

ପାମର; ବଙ୍କର ଭୁଲ୍ୟ-

1. Wicked; naughty.

ବବ୍ବଲା, ବବ୍ବଲିୟା ୨ । ବାବଦୂକ—2. Talkative.

ନଟଖଟ, ବାବଡା ୩ । ମିଛୁଆ—3. Liar.

୪ । ଠକ – 4. Cheating.

୫ । ଯାହାର କଥା ଠିକ୍ ନ ଥାଏ—

5. Not true to his words.

ବଗୁଲିଆ ପଣ—ଦେ. ବ—ଦୁଷ୍ଟାମି—

Bagulia paṇa Wickedness ; naughtiness.

(ବଗୁଲିଆଗିରି, ବଗୁଲିଆଇ, ବଗୁଲିଆ ପଣିଆ, ବଗୁଲିଗିରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବବ୍ବଲାପନା **ନଟଖଟୀ, ବାବଡାପନ**

ବଗୁଲି ଘାସ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ—

Baguli ghāsa A species of grass.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦଉଡ଼ି ବଲାଯାଏ ।]

ବଘ୍‌ର୍‌(ରେ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ଭୁଲ. ହି. ବଗ୍‌ରନା)—

Baghrā(re)ibā ଗଦା ହୋଇଥିବା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଖେଳେଇ ଦେବା—To scatter a heap of anything.

ବଘର୍‌ – ଦେ. ବ. (ସ. ଅବଘାରଣ; ପ୍ରା. ବଘାରଣ)—

Bagharā ବଘାରିବା କ୍ରିୟା—The act of flavouring

(ବଘର୍‌ ବଘର୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ) curry etc by frying it with

ଛୌକା species in oil etc.

ବଘାରନା, ଛୌଁକନା ବିଣ—ଯାହା ବଘର୍‌ ହୋଇଥାଏ—

Flavoured by being fried with spices.

ବଘର୍‌(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଘାରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—

Bagharā(re)ibā The causative form of

ଛୌକାନ 'Baghāribā.'

ଛୌଁକବାନା ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବଘାରିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା—

To cause curry to be flavoured by another.

ବଘ(ଘେ)ଲ—ବୈଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀ. ବଘେଲ)—

Bagha(ghe)la କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା ରାଜପୁତ ବଂଶବିଶେଷ—

A caste of Rajputs.

ବଘେଲ ବାଘସା ନୃତ ବୁଦ୍ଧର । ବଦ୍ୟଭୂଷଣ. ଜଦତା ।

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଲରେ ବଘଲ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ ଆଧୁନିକ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଏଜେନ୍ସିର ବଘେଲଖଣ୍ଡ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।]

ବଘାର୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) କ୍ରି—୧ । ସନ୍ତୁଳବା (ଦେଖ)

Bagharbā 1. Santulibā (See)

୨ । ବଘାରିବା (ଦେଖ)—2. Baghāribā (See)

ବଘାରିବା – ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଉର୍ଜ ଧାତୁ=ଉଜ୍ଜିବା; ସ. ଅବଘାରଣ)—

Baghāribā ୧ । ଛୁଙ୍କିବା; ତେଲ ବା ଘିଅରେ ମସଲା ଫୁଟାଇ ଫୋଡ଼ନ ଦେଓୟା, ସମ୍ବରା, ଛୌଁକା ଉହିଁରେ ଜଳସିକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦିକୁ

ବଘାରନା, ଛୌଁକନା ପରଜବା – 1, To flavour water-boiled.

Digitized by srujanika@gmail.com

curry by frying it with spices in oil or ghee.

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଗାଳମନ୍ଦ କରିବା—
2. (figurative) To abuse a person openly.

୩ । ପରର ଗୁପ୍ତ ଦୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିବା—3. To divulge another person's secrets.

୪ । ଶେଖୀ ବଘାରିବା; ଆପଣାର ବାହାଦୁରୀ କହି ବୁଲିବା—
4. To aggrandise one's self.

ବଘିବା —ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ସଂ. ବଳ=ଗତି ହି. ଶ.)—ଚଢ଼ିବା; ଆରୋହଣ କରିବା—
Baghibā To ride; to climb.

ବଙ୍କ—ସଂ. ବି. (ବନକ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Baṅka ବକ୍ର; ବଙ୍କା—Curved; crooked.

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବୌଦ) ବି.—ବଗ—Egret.

ବଙ୍କସେନ—ମ୍ୟ. ବି. (ସଂ. ବଙ୍କସେନ)—ଅଗସ୍ତି ବୃକ୍ଷ—
Baṅkasena ବାକସନା Sesbania Grandiflora.
ଏହାର ଉତ୍ତୁ ଉତ୍ତୁଣୀ ଥିବାରୁ ତା'ଠାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଛି ।
ଉଣ୍ଟ. କୋଷ୍ଟବୃକ୍ଷାଗ୍ରସ୍ତନଘ୍ନ ।

ବଙ୍କା—ମ୍ୟ. ବିଣ. (ସଂ. ବଙ୍କ, ବକ୍ର; ବନକ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା)—
Baṅkā ୧ । କୁଟିଳ; ବକ୍ର—1. Curved; crooked.
(ବଙ୍କେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନତ—2. Bent; inclined.
(ସିଧା—ବିପରୀତ) ୩ । ଜଟିଳ—3. Complicated.
ବାଁକା ବିଣ—ଅସଠାର୍ଥ ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ—
बाँका, वंका Improperly articulated.
ଖାଦ୍ୟେର ସୋଆଦ କେହି ଅବା ପିଲ
ସମ୍ମିତେ ବହୁତ ବଙ୍କା ବଙ୍କା ହୁଦା । ଗଧ'ନାଥ. ଉତ୍ତରାର ।

ବଙ୍କା(ଙ୍କେଇ)ବା—ମ୍ୟ. କ୍ରି. (ସଂ. ବନକ୍ ଧାତୁ)—
Baṅkā(ṅkei)bā ୧ । ବକ୍ର କରିବା—1. To bend.
(ବଙ୍କା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବକ୍ର ହେବା—2. To be bent or curved.
ବାଁକାନ **बाँकान**

ବଙ୍କା ଟଙ୍କା—ମ୍ୟ. ବିଣ—(ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଭରର; ସଂ. ବଙ୍କୁର ଟଙ୍କୁର)—
Baṅkāṭaṅkā ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବକ୍ର—Bent at many places.
ବଙ୍କା ଚଙ୍କା } ଅନ୍ୟରୂପ ଆଁକାବାଁକା
ବଙ୍କୁର ଟଙ୍କୁର } ଅନ୍ୟରୂପ **बाँकाटेढा**

ବଙ୍କାମୁହାଁ—ମ୍ୟ. ବିଣ—ବକ୍ର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ—Having the face
Baṅkāmuhāñ ବାଁକାମୁଖୋ **मुहंटेढा** turned to one side.
(ବଙ୍କାମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଙ୍କାଳୀ—ମ୍ୟ. ବି—ଦେବୀବିଶେଷ—
Baṅkāḷī Name of a popular Goddess.

ବଙ୍କି—ମ୍ୟ. ବି. (ସଂ. ବଙ୍କ)—ଫୁଲର ନାଡ଼—
Baṅki डंटी The stem of a flower.

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଧାନଗଛର ରୋଗବିଶେଷ—
A disease attacking paddy plants.

ବଙ୍କିଆ—ମ୍ୟ. ବି. (ସଂ. ବଙ୍କ)—ଗୋଡ଼ରେ ପିନ୍ଧିବା ଏକପ୍ରକାର ବଳା;
Baṅkiā ବାଙ୍କି—A kind of anklet

ମଣ୍ଡୀର ଯୋଗେ ଚୂଡ଼ବର ଥଣି—
ରତନ ବଙ୍କିଆ ଘଣି ଯେ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚଉ,ବଲା ।

ବଙ୍କିମ—ମ୍ୟ. ବିଣ—(ସଂ. ବଙ୍କିମ) —ବକ୍ର —
Baṅkima Curved; bent; crooked.
(ବଙ୍କିମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଙ୍କିମ **बाँका**

ତୋ ମୁଖ ପଦ୍ମପୌରଭ ଘୁଣା ଭ୍ରମରେ ବଙ୍କିମା ଚରନ ସୃଷ୍ଟି—
ଗ୍ରାଜା. ରସବାରିଧି ।

ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର—ମ୍ୟ. ବି. (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉପନ୍ୟାସକାର
Baṅkimachandra ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ —Name of a very talented Bengali novelist; Bankima Chandra.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୮—ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୯୪ । ଏ ପ୍ରଥମ ବଙ୍ଗାଳୀ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ । ଏ ୧୮୫୮ ଠାରୁ ୧୮୯୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡେପୁଟ୍ଟ କଲେକ୍ଟର ଥିଲେ । ଏ କେତୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦ୍ୟ ରଚନା କରି ଶେଷରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଦୁର୍ଗେଶନନ୍ଦିନୀ, କପାଳକୁଣ୍ଡଳା, ମୃଣାଳିନୀ, ବିଷବୃକ୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥିଲେ ଓ ବଙ୍ଗଦର୍ଶନ ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ର ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ଏ ଧର୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱ, କୃଷ୍ଣଚରିତ୍ର ନାମକ ଧର୍ମରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ । ଏ ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟର ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । 'ବନ୍ଦେମାତରଂ' ସଙ୍ଗୀତ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ।]

ବଙ୍କିମ ନୟନା—ମ୍ୟ. ବିଣ—ବାମାଖି; ବକ୍ରନୟନା—Casting
Baṅkima nayanā glances through the corner of the eyes; casting oblique glances

ବଙ୍କିମ ନୟନା ମୋ ଦୋଇଲ ଏହି ମତ ।
ଉଣ୍ଟ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ବଙ୍କିଳ—ମ୍ୟ. ବି —କଦମ୍ବ ନାଡ଼ି—
Baṅkiḷa The stalk of Anthocephalus Kadamba.
ବଙ୍କିଳ ତୁର ଖୋଜିଲେ ନ ପାଇବା ମତ—
ଉଣ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ବଙ୍କୁ—ସଂ. ବିଣ—(ବୈଦିକ; ବଙ୍କ+ଉ)—ବକ୍ର; କୁଟିଳ—
Baṅku Crooked; bent; curved.

ବଙ୍କୁ ନାଡ଼ୀ(ଳ)—ମ୍ୟ. ବି. (ଶଲ୍ୟରଭେଦ) (ସଂ. ବକ୍ର ଓ ନାଳ)—
Baṅku nāṛḍa(ḷa) ଭ୍ରୂମଧ୍ୟସ୍ଥ ବନ୍ଧୁ—The point between the eye brows.
ଶଲ୍ୟରଭେଦ (ଦେଖ)—Śarīrabheda (See).
ନସ୍ୟନ ପବନ ନଷ୍ଟଲେ
ଚଣିବ ନେଇ ବଙ୍କୁନାଳେ—ଗ୍ରାଜା. ଜର୍ଜ୍ଜ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ବଙ୍କୁର—ସଂ. ବି—(ବଙ୍କ+ଉର)—ବଙ୍କା—
Baṅkura Curved; bent; crooked.
(ବଙ୍କ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବଙ୍କୁର ସଙ୍ଗେ ଟଙ୍କୁର ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଭରରୂପେ ସମ୍ଭବ ଶ୍ଲୋକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛୁ] ।

ବଙ୍କୁଳି—ମ୍ୟ. ବିଣ. (କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥ)—୧ । ବଙ୍କା ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର (ବାଡ଼ି)—
Baṅkuli 1. Small and curved (stick).
ବାଁକୁଆ ୨ । ଈଷତ୍ ବକ୍ର—
बकुली 2. Slightly curved.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଙ୍କୁଲି ବାଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ସେଉଁ ବାଡ଼ର ଅଗ ବଙ୍କା—
Baṅkuli bārḍi 1. Stick with a curved top.
ବାଁକୁଆଛଡ଼ି ୨ । ସେଉଁ ବାଡ଼ର ଦେହ ୨।୩।୪ ସ୍ଥାନରେ ବଙ୍କା—
ବକୁଲୀଛଡ଼ୀ 2. A stick having a curved body.

ବଙ୍ଗ—ସ. ବ. (ବନ୍‌ଗ ଧାତୁ=ଖଞ୍ଜ ଗତି+ଅଧିକରଣ. ଅ)—
Baṅga ୧ । ଧାତୁବିଶେଷ; ରଙ୍ଗ; ଟିଣ—
ରାଙ 1. Tin (metal).
ବଂଗ ୨ । ଉତ୍ତର ପୂର୍ବଦେଶବିଶେଷ—
ଦେ. ଉଗରମ୍ଭ 2. The Province of Bengal.

[ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ, ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମାନଦୀର ପୂର୍ବରେ ସ୍ଥିତ ପ୍ରଦେଶ, ପୂର୍ବେ ତାହା 'ବଙ୍ଗ' ଦେଶ ଥିଲା । ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗକୁ ପୂର୍ବେ 'ଗୌଡ଼ ଓ ରାଢ଼' ଦେଶ କହୁଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନର ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ପୂର୍ବକାଲର ବଙ୍ଗ, ରାଢ଼ ଓ ଗୌଡ଼ ଦେଶର ମିଶ୍ରଣ ।]

ବ୍ୟ । (ବ=ଜଳ, ସମୁଦ୍ର+ଗମ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଜଳମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଗତି କରେ)—କେଉଟ; ନୋଳିଆ—3. Fisherman.

ବିଣ—୧ । ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ—1. Pertaining to the country of Bengal.
୨ । ବଙ୍ଗୀୟ; ବଙ୍ଗାଳୀ; ବଙ୍ଗବାସୀ—2. Bengalee.
ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗ ଉତ୍ପନ୍ନ—Oxide of tin.

ବଙ୍ଗଜ ସ. ବିଣ—ପୂର୍ବବଙ୍ଗରେ ଜାତ—
Baṅgaja Born in East Bengal.

ବଙ୍ଗଜ କାୟସ୍ଥ—ଦେ. ବ—ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ବା ଢାକ୍କାଦେଶୀୟ କାୟସ୍ଥ—
Baṅgaja kāyastha A class of Kāyasthas of
ବଙ୍ଗଜ କାୟସ୍ଥ East Bengal.

ବଙ୍ଗଣ—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବ. (ସ. ବଙ୍ଗନ)—ବାଇଗଣ—
Baṅgana Brinjal.

ବଙ୍ଗନ—ସ. ବ. (ବନ୍‌ଗ ଧାତୁ=ଖଞ୍ଜ ଦେବା+ଅନ)—
Baṅgana ବାର୍ତ୍ତାକୀ; ବାଇଗଣ—Egg-plant.

ବଙ୍ଗନ(ନା) ପ(ପା)ଲ୍ଲୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରର ମୁସଲମାନ୍ ନବାବଙ୍କ ଶାସିତ ଏକ ରାଜ୍ୟ—
Baṅgana(nā pa(pā)llī Bagnanpalli; name of an Indian
ବଂଗନାପାଲୀ State in Southern India.

[ଦ୍ର—ଏହ ସ୍ଥାନର ଉଲ୍ଲେଖ ଆମ 'ବାଇଗଣ ପଲେଇ ଆମ' ରୂପେ ଉତ୍ତରତରେ ସଚ୍ଚୋଟ ଭାଷାଏ ।]

ବଙ୍ଗ ଭସ୍ମ—ସ. ବ—ଆୟୁର୍ବେଦକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଟିଣ ଧାତୁର ପାଉଁଶ—Oxide of tin prepared
Baṅga bhasma according to the Āyurbeda.

ବଙ୍ଗର ଗୁଡ଼ିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକଜାତୀୟ ଗୁଡ଼ିଆ—
Baṅgara gurḍiā A class of confectioners.

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗୁଆ, ଗୁଣ୍ଡି ଓ ବଣିଆଣ ସହଜ ବନ୍ଧନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଗୁଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପରି ମୁଢ଼ି, ଉଖୁଡ଼ା ଓ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ବଙ୍ଗଳା—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍ଗ)—୧ । ବଙ୍ଗ ଦେଶ—
Baṅgalā 1. Bengal.
ବାଙ୍ଗଳା ୨ । ବଙ୍ଗୀୟ ଭାଷା—2. Bengalee language.
ବଂଗଲା; ବଗାଲ ୩ । ମଉଡ଼ମଗ୍ ଘର; ଗୁହଗୁଳିଆ ଘର; ଯେଉଁ ଘରର ଗୃହପାଖରେ ତିକୋଣାକାର ଗୁଳମାନ ଥାଏ—
3. Bungalow; a house with 4 simple thatches on four sides.

[ଦ୍ର—ସମ୍ଭବତଃ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏହିପରି ମଉଡ଼ମଗ୍ ଘର ବେଶି ଥିବାରୁ ଏ ପ୍ରକାର ଘରକୁ 'ବଙ୍ଗଳା' କୋଲ୍ଲସାଏ ।]

ବିଣ—ବଙ୍ଗ ଦେଶୀୟ—Belonging to Bengal

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମହାନଦୀ କୂଳର ପଙ୍କ ଜମିରେ ଗୃଷ ହୋଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଫୁଟି ଫଳ—A kind of cucumber grown on the silt of the Mahānadī river

[ଦ୍ର—ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଆସିଥିଲା ।]

ବଙ୍ଗଳା ପାନ—ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମିଳୁଥିବା ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ପାନ—A species of betel
Baṅgalā pāna grown in Bengal.
ବଂଗଲା ପାନ

ବଙ୍ଗଳା ବାଟ—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ପୁରୀର ପଣ୍ଡା ଗୁମାସ୍ତାମାନଙ୍କର ଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବାପାଇଁ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଯିବା—
Baṅgalā bāṭa The agents of the Paṇḍās of Puri going to Bengal to secure pilgrims to Lord Jagannath

ଏହ ପେଃ । ଏହ ପେଃ ଇଂରି.ବଙ୍ଗଳା ବାଟ । ଉଗ ।

ବଙ୍ଗଳା ବାଦାମ—ଦେ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ବାଦାମ—
Baṅgalā bādāma Terminalia Catapha.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଦେଶୀ ବାଦାମର ଫଳଠାରୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ବଡ଼ ହୋଇଥାଏ ।]

ବଙ୍ଗଳା ଶ୍ରୀ—ଦେ. ବ—ରାଗବିଶେଷ—Name of a metre.
Baṅgalā śrī [ଦ୍ର—ରାଗ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ବଙ୍ଗ ସେନ—ସ. ବ—ବକପୁଷ୍ପ; ଅଗସ୍ତି ଗଛ ଓ ଫୁଲ—
Baṅga sena Sesbania Grandiflora (tree and flower).

ବଙ୍ଗାବ୍ଦ—ସ. ବ. (ଅଧୁନାକ ପ୍ରୟୋଗ)—ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ସନ—
Baṅgābda The Bengalee year.

[ଦ୍ର—ଶକାବ୍ଦରୁ ୫୧୫ ଫେଡ଼ିଲେ ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଚଳିତ 'ଫସଲି' ସନ ସଙ୍ଗେ ୯୫୩ ଯୋଗ କଲେ ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ହୁଏ । ଏ ସନ ବୈଶାଖରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆ ସନ ଭାଦ୍ର ମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହ ପ୍ରଭେଦ ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ସନ ଓ ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ସମାନ । ସନ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ବଙ୍ଗାଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍ଗ=ଟିଣ)—ଧଳା ରଙ୍ଗ—
Baṅgāla White colour.

ରଙ୍ଗରେ ବଙ୍ଗାଳ ଗଣ୍ଠିରେ ହୁଙ୍କ ଦ
ଦ ଦର ଦଶେ ଧଡ଼ । ଅନ୍ତର୍ମନ୍ଥ. ଦେବଦତ୍ତାନନ୍ଦ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଙ୍ଗାଳ୍—ଦେ. ବ (ବ. ବାଂଗାଲ୍)—ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
Baṅgāl ବାଙ୍ଗାଳ A man of east Bengal.

ବଙ୍ଗାଳସ୍ଥା—ଦେ. ବଣ—ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ—
Baṅgāḷiyā Prevalent amongst the Bengalees.
ବାଙ୍ଗାଳୀ **बंगाली** (ଯଥା—ବଙ୍ଗାଳସ୍ଥା ଭୋଷା ।)

ବଙ୍ଗାଳୀ—ଦେ. ବ. ସୁଂ—ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
Baṅgāḷī The Bengalee people.
(ବଙ୍ଗାଳୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ—ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ—Bengalee;
ବାଁଗାଳୀ **बंगाली** pertaining to Bengal.

ବଙ୍ଗାଳୀ ଆଳୁ—ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗୋଲ ଆଳୁ; ବଲ୍ଲଭ ଆଳୁ—
Baṅgāḷī āḷu Potato.

ବଙ୍ଗାଳୀ କନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ଜସପୁର ଓ ବଶାଖାପଟ୍ଟଣା)—ବଲ୍ଲଭ ଆଳୁ—
Baṅgāḷī kandā Potato.

ବଙ୍ଗାଳୀ ତନ୍ତି—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ପୁରୁଷ ହେଲା ଉପନିବେଶ
Baṅgāḷī tanti କରିଥିବା ବଙ୍ଗବାସୀ ତନ୍ତି—A class of
weavers who originally migrated from
Bengal generations ago.

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ବହୁ ପୁରୁଷ ହେଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ରହି ଓଡ଼ିଆ-ମାନଙ୍କ ଭାଷା ଓ ସାଉମାଉକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ବଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଙ୍ଗ)—ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟ ଧାନ—
Baṅgī A kind of coarse paddy.
वंगलिया ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ—ବଙ୍କି; ଧାନ ଗଛର ରୋଗ-ବିଶେଷ—A disease of the paddy plant.

ବଚ୍ (ଧାତୁ)—ସ—କହିବା—
Bach (root) To speak.

ବଚ—ସଂ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bacha ୧ । ଶୁକପକ୍ଷୀ—1. Parrot.
ସଂ. ବଗ୍ଧ, ଷଡ଼ଗ୍ରନ୍ଥା, ଜ୍ରଗଦ୍ଧା, ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—
ଜଟିଳ, ଲୋମଶା, କ୍ଷୁଦ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ, 2. The sun.
ଇକ୍ଷୁପର୍ଣ୍ଣୀ, ଗୋଲୋମୀ, ଶତପର୍ବିକା, ୩ । (+କର୍ମ.ଅ)—କାରଣ(ହି.ଶ)-
ଭୂତ୍ପତ୍ରୀ, ମଙ୍ଗଲ୍ୟା, ଜଟିଳା, 3. Cause.
ଉଗ୍ରା, ଭାସ୍ତ୍ରା, ଉଦ୍ରା, କାଙ୍ଗା ଦେ. ବ—୧ । କନ୍ଦ ଆଦ ବର୍ଗର
ବାଚ, ବଚା, ଘୋରବଚ, ବଚ୍ ଶାକବିଶେଷ—1. Acorus
वच, घोरवच Calamus (plant); sweet
ତେ. ବଡଜ୍, ନଈରସ, ବସା flag (root).
ତା. ବସମ୍ବୁ [ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତରୋତ୍ତରଭ,
ମ. ବେଖଁଡ଼େ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର
ପାବଂତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ମୂଳ କନ୍ଦ ଓ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବଚ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ଯଥା—ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ବଚ ଓ ଶ୍ୱେତ ବଚ । ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ବଚର ସଂ. ନାମ ବଗ୍ଧ; ଶ୍ୱେତ ବଚର ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଶ୍ୱେତ ବଗ୍ଧ, ଦୈତ୍ୟବତ୍ତା, ଗାର୍ଦ୍ଦ ପତ୍ରିକା, ମେଧା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ) । ପାରସ୍ୟ ଦେଶରୁ ଯେଉଁ ବଚ ଆସେ ତାକୁ ବାଲବଚ ବା ଘୋଡ଼ା ବଚ କହନ୍ତି ।

ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ବଚ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ, ହୃଦଗ୍ଧାନ, ଶୂଳ, ଅପସ୍ମାର, କଫ, ଉନ୍ମାଦ, ଭୂତଦୋଷ, କ୍ରିମି ଓ ବାୟୁ ବିନଷ୍ଟ କରେ ଓ ଏହା ଦ୍ୱାରା ସଲ ମୂତ୍ର ଶୋଧିତ ହୁଏ । ଏହା କଣ୍ଠର ହିତକର । ଔଷ ପ୍ରକାଶରେ ବଚ ଭିନ ପ୍ରକାର ଲେଖା ଦୋଇଅଛୁ; ୧. ବଚ, ୨. ଖୁଗ୍ରସାଗା ବଚ ଓ ୩. ମଦ୍ଧାରଣ୍ଡ ବଚ । ଖୁଗ୍ରସାଗା ବଚ ଥଲା ଓ ଈଷତ୍ ମିଷ୍ଟ, ଏହା ମଉ ଓ ମେଧାବର୍ଦ୍ଧକ; ମଦ୍ଧାରଣ୍ଡ ବଚ କାସ ଓ କଫ ଦୂର କରେ ଓ ମୁଖ ଶୋଧନ କରେ—ହି. ଶ.]

୨ । ବହୁତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବା ପରିଶ୍ରମ କଲେ ମୁହଁରୁ ଯେଉଁ ଫେନଯୁକ୍ତ ନାଳ ବାହାରେ—2. Froth appearing on the lips on account of too much talking.

୩ । ବାକ୍ୟ—3. Speech,

ବଚ ଶ୍ରେୟେ ଗଲେ ସମସ୍ତ
ବ୍ୟାସ୍ତ ପତନ ଯନ୍ତାର୍ ଗ୍ରନ୍ଥଂଚ ମତ । ଉକ୍ତ. ବୈତେଲ୍ଲଶତଲାସ ।

ବଚକାନା—ବୈଦେ. ବଣ. (ହିନ୍ଦୀ; ଫା. ବଚା; ଭୁଲ ସଂ. ବତ୍ସ ପ୍ରା. ବଚ୍ଛ)-
Bachakānā ୧ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit for infants
ବଚକାନୀ **बचकाना** or children.
(ଯଥା—ବଚକାନା ଯୋଭା ।)
୨ । ଶିଶୁଜନୋଚିତ—2. Childish; befitting a child.
ବ—ଶିଶୁଙ୍କ ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର—A cloth for children's wear.

ବଚନ—ସଂ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । କଥନ—
Bachana 1. Speaking; utterance.
ସଂ. ବଚନ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ୨ । (+କର୍ମ.ଅନ) ବାକ୍ୟ; କଥା;
ସମ୍ପୃକ୍ତ ପ୍ରତିଶବ୍ଦମାନ :— ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ—
ଉକ୍ତି, ସରସ୍ୱତୀ, ବ୍ରାହ୍ମୀ, ଭାଷା, 2. Speech; spoken
ଗୀତ୍, ଗୀର୍ଦ୍ଦେବୀ, ଭାରତୀ, ବାକ୍, matter.
ବାଗ୍ଦେବୀ, ବର୍ତ୍ତିମାତୃକା, ବ୍ୟାହାର, ୩ । ଶାସ୍ତ୍ରକଥିତ ବାକ୍ୟ—
ଲପିତ, ବାକ୍ୟ, ବାଣୀ 3. A saying of scriptures.
a passage from a sacred book.
୪ । ସତ୍ୟ; ଅଙ୍ଗୀକାର; ପ୍ରତିଜ୍ଞା—4. A promise.
୫ । ବ୍ୟାକରଣର ଏକତ୍ୱ ବା ଏକାଧିକତ୍ୱଜ୍ଞାପକ ବିଧାନବିଶେଷ—
5. (grammar) Number.

[ଦ୍ର—ସମ୍ପୃକ୍ତ ବ୍ୟାକରଣରେ ତିନଗୋଟି ବଚନ ଅଛି, ଯଥା—ଏକବଚନ, ଦ୍ୱିବଚନ ଓ ବହୁବଚନ; କନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ବଚନ ଦୁଇଟି, ଯଥା —ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନ ।]

ଦେ. ବ—୧ । ଉପଦେଶ—1. Advice.
୨ । ଆଜ୍ଞା—2. Order.

ବଚନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା—To make a
Bachana karibā promise; to give one's word.
(ବଚନ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଚନ ଦେଓୟା **वचन देना**

ବଚନ କାସ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବଚନ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା.
Bachana kārī ୧ ବ)—ଆଜ୍ଞାକାସ୍ତ (ହି. ଶ.)—Obedient;
(ବଚନକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) carrying out orders.
(ବଚନକାରିତା—ବ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଚନଗ୍ରାହୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଚନ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ଯେ କଥା ମାନେ—One who respects another's behests.
Bachanagrāhī (ବଚନଗ୍ରାହ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଚନ ପିତା ହେବା—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ଜଣକଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ କଥିତ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅପ୍ରୀତିକର (ବଚନ ପିତା ଲଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଧ ହେବା—The words of a person addressed to another seeming unpleasant to the latter.
Bachana pitā hebā
ଡେବେ ଦେଲେ ପିତା ବଚନ ତାଙ୍କୁ ପିତା
ଦେଇ ସୋଷଥିଲ ତ ମରଣ ବେକତା । କୃଷ୍ଣଦି. ମଦ୍ଦାଦ୍ଦରତ ସ୍ତୁତ୍ର ।

ବଚନ ବଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ତୃତୀୟା ତତ୍ପୁ; ବଚନ+ବଦ୍ଧ)—ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ—Bound by a promise; promise-bound.
Bachana baddha (ବଚନବଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଚନ ବିଦଗ୍ଧା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—କାବ୍ୟୋକ୍ତ ନାୟିକା-ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ପରକୀୟା ନାୟିକା ଆପଣା ବଚନଚାତୁର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ନାୟକର ପ୍ରୀତି ସାଧନ କରେ (ହି. ଶ.)—An epithet of a class of mistresses in love-stories who captivate the gallants' heart by their art of speech.
Bachana bidagdhā

ବଚନ ଲକ୍ଷିତା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—କାବ୍ୟୋକ୍ତ ନାୟିକା-ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ପରକୀୟା ନାୟିକାର କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ଉପପତିଠାରେ ଥିବା ପ୍ରେମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ—An epithet of a class of mistresses in love-stories whose attachment to the paramours is indicated by their speech.
Bachana lakshitā

ବଚନ ଶୂର—ସ. ବିଣ. (ତୃତୀୟା ତତ୍ପୁ; ବଚନ+ଶୂର)—ଯେ କେବଳ ବାକ୍ୟରେ ସାହସ ପ୍ରକାଶ (ବାଗ୍ଶୂର—ଉପସ୍ତୁତ) କରେ; ବାକ୍ୟବୀର—A person who shows bravery in words only.
Bachana śūara

ବଚନ ସର୍ବସ୍ୱ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଚନ+ସର୍ବସ୍ୱ)—ଯେ କଥାରେ ଜାହିର୍ କରେ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟତଃ କିଛି କରେ ନାହିଁ—One who talks much but does little.
Bachana sarbaswa (ବଚନ ସର୍ବସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଚନିକା—ଦେ. ବ—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥୋପକଥନ—A dialogue; conversation.
Bachanikā
କଥୋପକଥନ **बातचीत, कथावार्त्ता**

ବଚନୀୟ—ସ. ବିଣ. (ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । କଥନୀୟ; ବାଚ୍ୟ—1. Speakable; utterable.
Bachanīya
୨ । ନିନ୍ଦନୀୟ—2. Blameable.
ବ—ନିନ୍ଦା; ବାଇତ; ଅପବାଦ—Blame; scandal.

ବଚନୀୟତା—ସ. ବ. (ବଚନୀୟ+ତ୍ୱ ବ. ତା;)—୧ । କଥନୀୟତା—1. The state of being utterable.
Bachanīyatā
୨ । ଅପବାଦ; ନିନ୍ଦା—2. Blame; notoriety.
୩ । ନିନ୍ଦିତ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—3. The state of being blamed.

ବଚର—ସ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧ । କୁକ୍କୁଟ (ହି. ଶ.)—1. Cock.
Bachara
୨ । ଶଠ (ହି. ଶ.)—2. A cheat.

ବଚସ୍—ସ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅସ୍)—ବାକ୍ୟ—Speech.
Bachas (ବଚଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଚସା—ଦେ. ବ. (ସ. ବଚସ୍; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—କଳହ; ବାଗ୍-ଯୁଦ୍ଧ—Quarrel; dispute; wordy altercation.
Bachasā
ବଚସା **झगडा**

ବଚସା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଗ୍ଯୁଦ୍ଧ କରିବା; କଳି କରିବା—To quarrel; to exchange angry words.
Bachasā karibā
ବଚସା କରା **झगडा करना**

ବଚସ୍କର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଚସ୍+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଆଜ୍ଞା ପାଳକ—1. Obedient.
Bachaskara (ବଚସ୍କର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅଧୀନ—2. Subordinate.

(ବଚସ୍କରତା—ବ) ଦେ. ବ—କହିବା ଲୋକ; କଥକ; ବକ୍ତା—Reporter; speaker; lecturer.
ବଚସ୍କର ମୂନ ଯେନ୍ତ ସୁବାନ୍ତ ବଲେ ସୁବାନ୍ତ ନାଶି ରୁତ ବନା ରୁଚରୁଷା ।
ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଚସ୍କୃତ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ବଚସ୍କର)—ବଚସ୍କର (ଦେଖ)
Bachaskṛuta Bachaskara (See)
ବଚସ୍କୃତ ବଜ୍ରଷଣ ବଜସେ ନରେ ଘରଣ । ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଚା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଭେଷଜ ମୂଳବିଶେଷ; ବଚ (ଦେ. ୧ ଦେଶ) (ବଚା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The sweet flag.
Bachā
୨ । ସାରିକା ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ.)—2. The hill myna bird.
(ବଚୀ, ବଚ୍ଚି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାଚ୍ଚା ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ. (ଫା. ଉଲ.ସ. ବଚ୍ଚ, ବଚ୍ଚା; ସ୍ତ୍ରୀ. ବଚ୍ଚୀ; ବଙ୍ଗ; ବଚ୍ଚା)—୧ । ଶିଶୁ—1. Infant.
बच्चा
୨ । ପୁତ୍ର—2. Son.
ମନ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗଳ କଲ୍ୟାଣ କଲେ, ଜାତେ ରତ୍ନୋ,
ଜାତେ ରତ୍ନୋ, ବଚ୍ଚା ! ଚଠ·ଉଠ । ଫକାରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।
୩ । ବାଳକ—3. Boy.
୪ । ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ଛୁଆ—4. The young ones of animals.

ଦେ. ବ—ବଚୁଆ (ଦେଖ)—Bachuā (See)

ସ୍ତ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (କଟକ ସହର) ବ (ଫା)—ବୟସ୍କମାନେ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ କରିବା ସମ୍ବୋଧନ—(slang) Interjection addressed to young men by elders.

ବଚା ବଚୀ—ବୈଦେ· ବ. (ଫା. ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ; ବହୁବ୍ର ଲିଙ୍ଗାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ପିଲାପିଲି; ପୁରବାସୀସ୍ତ୍ରୀ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି—Male and female children of a family.
बचा बची

ବଚୁଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାତ; ବାଗ୍)—ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଅଶଲ୍ଲୀ ପାନ୍ତ—
Bachuā

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଚା A kind of small thin sweet water fish
ବଚୁଆ without scales; Entropiichthys Vacha.

[ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର ପାଣିରେ ରହେ ; ଲମ୍ବରେ ମୁଠଣିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ; ଦେଖିବାକୁ ବାଳଆ ମାଛ ପରି; ଏହାର ଜଣ ମିଠା; ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁର ରସ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶ୍ଳେଷ୍ମକର ଓ ବାତ ପିତ୍ତ ନାଶକ ।]

ବଚ୍ଚଲ—ଗ୍ରା ବିଣ. (ସଂ. ବତ୍ସଳ)—ବତ୍ସଳ (ଦେଖ)
Bachchhala Batsala (See)

ବଚ୍ଛା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବତ୍ସ)—୧ । ବାଛୁରୀ—1. Calf.
Bachchhā (ବଚ୍ଛୀ-ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ପୁଂ) ପୁତ୍ର; ସନ୍ତାନ—2. Male-child.

ବଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବତ୍ସ)—୧ । ବତ୍ସ—1. Infant.
Bachha(chchha) ସାତ କଲ୍ପର ସମ ବଚ୍ଛ, ଗୁଣ ଧୁବକୁ ଢେଲେ ଓଟ୍ଟ ।
ବାଛା **ବଚ୍ଚୁ** ପ୍ରାକୃ. ନଗ୍ନ ମାନ୍ଦାସ୍ୟ ।

[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ 'ତ୍ସ' ଘୃଷାରେ ସାଧାରଣତଃ 'ଚ୍ଛ' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ।]

୨ । (ସଂ. ବକ୍ଷଃ) ବକ୍ଷ—2. Breast,

ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବହ୍ନ ବନମାଳ, ହୃଦସ୍ ପରମ ତତ୍ତ୍ୱାଳ । ରୂପଚ. ଦେ,ମଜ୍ଞାମୃତ ।

୩ । ବୃକ୍ଷ—3. Tree.

ବଚ୍ଛର ଶିଖରେ ଦେଖି ଏମନ୍ତ ଘଡ଼ି
ଦୁଃଖ ଉରେ ସଖୀ ଆଂଚ ପୁଣି ଜଡ଼ନ୍ତୁ । ପ୍ରାକୃ. ରସବାରିଧି ।

ବଚ୍ଛରା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ବତ୍ସତର)—ପଶୁ ଶାବକ; ବାଛୁରୀ—
Bachharā The young of an animal.
(ବଚ୍ଛରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—ଘୋଡ଼ା ଛୁଆ—A young horse; colt.
ବାଚ୍ଚା **ବଚ୍ଚଡା**

ବଚ୍ଛରୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଲରଆ) ବି. (ସଂ. ବତ୍ସତର; ଭୁଲ. ହି. ବଚ୍ଛରୁ)—
Bachharu ବାଛୁରୀ—Calf.

ବଚ୍ଛସ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ବତ୍ସସ) —ପୁରା ଜଜ୍ଞା ଗୁହାଙ୍କ ଶାସନର ସାମନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଉମ—One of the
ବଚ୍ଛସ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବଚ୍ଛସ ସାଆନ୍ତ } branches of high caste Brāhmaṇas of the Puri district.

ବଚ୍ଛା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଜର୍+ବାଚନ; ସଂ. ବର୍ ଧାତୁ=ପୃଥକ କରିବା)-
Bachchhā ୧ । ନବାଚନ; ବାଛିବା କର୍ମ—1. The act of
ବାଛା **ଚୁନାବ, ବାଁଛନା** selecting.
ବାଛା ୨ । ବଲ ବାଛିବା କର୍ମ—2. The act of weeding of
ନିରାନା a paddy field.
ରିଫୁ ୩ । ଲୁଗାରେ ହୋଇଥିବା ଛିଦ୍ରରେ ଛୁଞ୍ଚିଦ୍ୱାରା ସୂତା ବୁଣିବା;
ରଫୁ ରଫୁ; ରଫୁ—3. The act of knitting a hole in a cloth with thread in imitation of the texure of the cloth; darning.
ବାଛା ୪ । ମାଛ ବାଛିବା କର୍ମ—
ବନାନା 4. The act of preparing fish for cooking.
ବାଚ୍ଛା ୫ । (ସଂ. ବତ୍ସା) ବଚ୍ଛା (ଦେଖ)
ବଚ୍ଚା 5. Bachchhā (See).

୬ । ବଚ୍ଛ ମୁଦ୍ର (ଦେଖ)—6. Bachhā mudi (See).

ବାଛା ବିଣ—(ସଂ. ନବାଚତ)—୧ । ଯାହାକୁ ବାଛି କରି ବାହାର
ଚୁନାହୁଆ, ବାଛାହୁଆ କରିଯାଏ; ନବାଚତ—Selected.

ସରୁ ବାଳରେ ତେବେ ସାଧ ସଙ୍ଗ ଲହୁ
ବରଞ୍ଚିଃ ଜାଣ ଏହା ବୋଲି ବଛା । ବ୍ରଜସଂ୍ଦ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।

୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Best; pre-eminent.

ବୋଉରେ ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଟ ସମ ରଥୀଙ୍କର ବଛା—ବ୍ରଜସଂ୍ଦ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ୟୋଗ ।

ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଲରଆ; ଭୁଲ. ହି. ବଛୱା) ବି—ଅଣ୍ଡିରା
ବାଛୁରୀ—A young bullock.

ବନ୍ଧେର ଗାଈ, ବ ୍ଚର ମାଇ
ବନ୍ ଧନର ଘର୍ ଭେଜ୍ୟାବର—ଛଗ ।

ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ଅଣ୍ଡିରା (ପଶୁ)—
Male (beast).

ବଚ୍ଛ(ଚ୍ଛେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଜର୍+ବାଚନ)— (ବାଛିବା
Bachhā (chhe)ibā କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. The causa-
ବାହାନ **ନବାନା ବଚ୍ଛାବା** tive form of Bachchhibā).
ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବାଛିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—To caus another to select or weed out or dar.

ବଚ୍ଛାଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ—(ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଡେରେଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Bachhārdi Terendā (See).

ବଚ୍ଛା ବଚ୍ଛା—ଦେ. ବିଣ—(ବହୁବଚନ)—ନବାଚତ ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
Bachhā bachhā (ବହୁବଚନ)—Selected and best
ବାଛା ବାଛା **ଚୁନାହୁଆ** (many).

ବଚ୍ଛାବଚ୍ଛି—ଦେ. ବି—୧ । ବାଛିବା କ୍ରିୟା—
Bachhā bachhi 1. The act of selecting; selection.
ବାଛାଗୁଛା, ବାଛଗୋଛ ୨ । ଧାନ ବଲରୁ ଘାସ ବାଛିବା—
ଚୁନାଚୁନି, ବିଛାବିଛି 2. The operation of weedinn out grass in paddy fields.

ବଚ୍ଛାବଚ୍ଛି ପରୀକ୍ଷା—ଦେ. ବି—ଟେଷ୍ଟ୍ ପରୀକ୍ଷା; କୌଣସି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ
Bachhābachhi parīkshā ପଢ଼ୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରେଷ
ବାଛାବାଛି ପରୀକ୍ଷା ପରୀକ୍ଷାକୁ ସିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବାଛି ବାହାର
ଚୁନାବ ଇମତୀହାନ କରିବା ନନ୍ତେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ—
The test examination.

ବଚ୍ଛାମୁଦ୍ର—ଦେ. ବି—ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରିକା—Signet ring.
Bachhāmudi ସୀଲଆଂଟି **ଛାପଅଂଗୁଠୀ**

ବଚ୍ଛା ରଖିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ବାଛୁରୀ ଜଗିବା—To keep watch on
Bachhā rakhibā calves; to tend calves.

ବଚ୍ଛାଳି—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଯେ ବାଛିବା କ୍ରିୟା କରେ-
Bachhāli **ନିରାନେବାଲା,** 1. Selector; separater
ବାଁଛନେବାଲା ୨ । ଯେଉଁଲୋକ ଧାନ ବଲରୁ ଘାସ ଓଗାଡ଼େ—
2. One who weeds out grass etc from paddy or other crop fields.

ବଚ୍ଛୁ—ଦେ. ବି. ପୁଂ. (ସଂ. ବତ୍ସ) (ଆଦରାର୍ଥକ ପ୍ରଯୋଗ)—ପୁତ୍ର.
Bachhi ବାଛନି, ବାଛା **ବଚ୍ଚା** ସନ୍ତାନ—Male child; son.

ମୋର ବଚ୍ଛସ ରୁ ଏଣ ବଢ଼ୁଛ
ଥଣିଦେବୁ ନଦର ବେନ ବଢ଼ୁ—ଉତ୍କଳଲ ୨. ମଥୁସମଙ୍ଗଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଚ୍ଛୀ—ଦେ. ବ .ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ବତ୍ସ, ପ୍ରା. ବଚ୍ଛା) —କନ୍ୟା—
Bachhī ବାଚ୍ଛୀ **वची** Daughter.
ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାଉ) ମାଈ; ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି—Female.

ବଜ୍ (ଧାତୁ) —ସ—ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—
Baj (root) To go; to move.

ବଜ୍‌ନିଆଁ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲ ପୁର) ବ. (ଭୂଲ. ହି. ବଜନିଆଁ)—
Baj-niāñ ବଜାଣ୍ଡି; ବାଜାଦାର୍—Drummer; musician.

ବଜ୍ ନିଶ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଜଂସ୍=ସେହି ପ୍ରକାରେ; ବ= ଅନୁସାରେ+ଜଂସ୍=ପ୍ରକାର, ବସୁ)—୧ । ଠିକ୍; ହୁବହୁ ତୁଲ୍ୟ; ଅବିକଳ—1. Exact; copied exactly; **ବର୍ଜିସ, ହୁବାହୁ** tallying exactly.
୨ । ଅଭିନ୍ନ—2. Undistinguishable.

ବଜ୍‌ନିଶ୍ ନକଲ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଜଂସ୍+ନକ୍ଲ)—
Baj-niś nakala ଅବିକଳ ନକଲ; ପ୍ରତିଲିପି—A true or ହୁବହୁ ନକଲ **ବିର୍ଜିସ ନକଲ** exact copy.

ବଜ୍‌ବଜ୍—ଦେ. ଅ—୧ । (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା—
Baj baj 1. Talking too much.
ବକବାଦ ୨ । ପର୍ ପର୍; ଯାଦା ଗୋଡ଼ରେ ଦାବ ଦେଲେ ଦବିଯାଏ-ବଜବଜ; ବିଜବିଜ 2. Shifting (soil); yielding to touch **ବଜ ବଜ** or treading.
୩ । (ସଂ. ପତ ଧାତୁ)—ପାଚ କରି କୃମିସଙ୍କୁଳ (ଘାଆ)—
3. (sore) Which has gangrened and is full of maggots.
(ଯଥା—ଘାଆଟା ବଜ୍ ବଜ୍ ହେଇଗଲାଣି ।)
୪ । (କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ କୀଟାଦି) ବହୁପରିମାଣରେ ଦେଖାଯିବା; ସାଲୁ ସାଲୁ—4. Abounding in (worms).
(ଯଥା—ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣୀ ବଜ୍ ବଜ୍ ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।)
୫ । ଦହି ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବହୁକାଳ ରହି ସଡ଼ି ପଚି ଭଡ଼ଭଡ଼ ହେବା—5. To rot and ferment (said of stale curd and other things).

ବଜ୍ ବଜ୍ ହୋଇ ପୋଖରୀ—ଦେ. ବ—ଅମ୍ଳ ଓ ବିଶେଷ ଫେନଯୁକ୍ତ
Baj baj hoi pokharī ମଳ—Foamy slimy stool.
(ବଜ୍‌ବଜିଆ ପୋଖରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଜ୍‌ବଜ୍ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ଗୁଡ଼ାଏ ବୃଥା ଗପିବା—
Baj-baj hebā 1. To talk too much to no effect.
ବଜର୍ ବଜର୍ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଅଉ ଗଡ଼ାଏ ବେଜର ବଜର କରିଲା ନିଶ୍ଚେ !
ବାଜୁରୁ ବାଜୁରୁ ହେବା } ପଳାୟନୋଦ୍ୟତ. ଗଲ୍ପସ୍ପଲ୍ପ ।
୨ । ବଜ୍‌ବଜାଇବା (ଦେଖ) —2. Baj-bajāibā (See)

ବଜ୍‌ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । (ପୋକ) ଉତ୍ପତ୍ତେଇ ହେବା; Baj-bajā(je)ibā ଫଳ ବା ଘାଆଆଦରେ ପୋକ) ସାଲୁ ସାଲୁ ବଜବଜାନ; ବିଜ ବିଜ କରା ହେବା—1. To abound in **ବଜବଜାନା** maggots.
୨ । ଘାଆ ଆଦ ଯୂଜଘୃଣ୍ଡି ହୋଇ ଲଭଲଭ ହେବା—
2. To become very soft, due to excessive pus inside (said of a sore, skin or boil).

ବଜ୍‌ବଜିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାଉ) ବ—ଗୋରୁଙ୍କୁ ଧରିବା ଏକପ୍ରକାର
Baj-bajiā ରୋଗ—Name of a cattle disease.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଗୋରୁଙ୍କ ଦୁଇ ପାଖର ପଞ୍ଜରାଠାରୁ କାଖ ସଜ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶ ଚକଡ଼ା ଧରି ଚଉଡ଼ା ପିଠା ପରି ଫୁଲେ ; ହାତ ମାଇଲେ ବଜ୍ ବଜ୍ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । ତା ଉପରେ ମାଣ୍ଡିଆ ତୃଣ, ଝୁଙ୍କାମାଟିର କାଦୁଅକୁ ଏକତ୍ର ବାଟି କରି ନଆଁରେ ଗରମ କରି ବୋଳିଲେ ଏ ରୋଗ ଭଲ ହୁଏ ।]
ଦେ. ବିଣ—୧ । ଲାଞ୍ଛସଙ୍କୁଳ ଓ ସଡ଼ା (ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ଘାଆ)—
ବଜବଜିଆ 1. Rotten and full of maggots.
୨ । ନାଳ ଓ ଫେନ ମିଶ୍ରିତ (ଝାଡ଼ା)—
2. (stools) Mixed with froth and mucus.

ବଜ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାଉ) ବ—ଧାନ, ମାଣ୍ଡିଆ ବା ମୁଗଆଦର ଗଦା ବା
Baja ବହୁ ପରିମାଣ—A heap of corn.

ବଜନ୍ତି—ଦ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ଫା. ବଜଂସ୍=ଅବିକଳ)—
Bajanti ଯଥାଯଥ ବର୍ଣ୍ଣନା—Exact description.

ବଜନ୍ତୁରୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ସଂ. ବାଦ୍ୟ)—ବାଦ୍ୟ—
Bajanturī Musical instrument.

ବଜନ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରି ଶବ୍ଦ)—ବାଜା ବଜାଇବା ଲୋକ;
Bajantrī ବାଜାଦାର୍—Drummer; musician.
[ବଜନ୍ତ୍ର(ନ୍ତ୍ରୁ)ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବାଜନଦାର **ବଜନ୍ତ୍ରୀ**

ବଜର—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ (ସଂ. ବଜ୍ର)—ବଜ୍ର—Thunder.
Bajara ଘୋ ଘଟ୍ଟେ ! ସରୁ ବଜର
ବାଜ ମୋ ସୁଖକୁ ଯେ ମନ ମନାସେ, ତା ମୁଣ୍ଡେ ପଡ଼ୁ ବଜର ।
ବଜର ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ ।
ପ୍ରାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବିଣ—କଠିନ—Hard.

ବଜରା—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବଜ୍‌ରେ; ବାର୍ଜ୍) —ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଥିବା ଉଚ୍ଚା—
Bajarā House boat; a pleasure boat; a barge;
ବଜରା **बजरा** a budgerow.
ଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ଜଣ; ବଜ୍ରା)—ବାଜରା (ଦେଖ)
Bājarā (See)

ବଜା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଦ୍ୟ; ବାଦନ; ସଂ. ବାଜ=ଶବ୍ଦନ)—
Bajā ୧ । ବଜାଇବା; ବାଦ୍ୟ ବାଦନ—
ବାଜାନ 1. Striking on a musical instrument.
ବାଜନ(ନା) ୨ । (ସଂ. ବଜ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା) ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—
ଲଗା, **ଛୁନା** 2. Touching.
ବାଜା ୩ । ଆଘାତ—3. Stroke.
ଚୋଟ ୪ । ମାଛ ଧରିବାର ଏକପ୍ରକାର ଚଉଖୋଣ ଯନ୍ତ୍ର—
ଅନ୍ତା 4. A rectangular long basket trap for catching fish.
ବିଣ— ୧ । ଆହତ— 1. Struck.
ଲାଗା ଚେରକା ପଙ୍ଖ ପ୍ରାୟ ଦାଗବିଶିଷ୍ଟ
ଲଗାହୁଆ ପଡ଼ିବାରେ ଯେ ପୂର୍ବରଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତଥିଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଯାଦ୍ୱା ବାଜେ—2. Striking. (ଯଥା, ବଜା ଘଡ଼ି)

ବାଦ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଜା; ବାଦ୍ୟ—Musical instrument.

ବାଦ୍ୟ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ଥ) ଅ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୋଗ ହୁଏ)—(ଅମୁକ) ବାଜିବା ବେଳ—(so and so) O'clock.

ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବାଦନ)—

Bajā(je)ibā ବାଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form of 'Bājibā.'

ବାଜାନ **बजाना, बजवाना** ୧ । ଶବ୍ଦାୟମାନ କରାଇବା—1. To cause a sound by beating.

୨ । ବାଦ୍ୟାଦି ବାଦନ କରିବା—2. To play on a musical instrument; to strike a musical instrument.

ନାନା ଜାତ ସୁର ବାଜଣା ବଜାଉଲେ । କୃଷ୍ଣଜି ଦ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।

୩ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—3. To touch.

ବଜାଇ ଦେବୁ କ ଥରେ ରସନା । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୪ । ଆଘାତ କରିବା—4. To strike.

୫ । ପ୍ରହାର କରିବା; ମାରିବା—5. To beat; to give a blow.

ବରରେ ସାସୁଙ୍କୁ ଦେହକୁ ବଜାଇ । କୃଷ୍ଣଜି ଦ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ବଜାଇ ବୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଅକ୍ଷରକ ଅର୍ଥ ଢଣ୍ଢିମ ବଜାଇ ବିଚରଣ କରିବା)—ଦୁର୍ନାମ ରଟନା କରିବା; ନିନ୍ଦା ଗାଇ ଡେଁଟରା ପେଟା ବୁଲିବା—To publish evil things of a person; to defame a person. **ଡୁଗଡୁଗୀ ଦେମା**

ବଜା ଘଣ୍ଟା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟାର ରଡରେ ଥିବା ଘଣ୍ଟି ବାଜି ଉଠିବା ଦ୍ୱାରା ସମୟ ଜଣାଯାଏ—A striking clock; a bell. ବାଜା ଘଡ଼ି **बाजना घडि**

ବଜାଣି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଦନ)—

Bajāṇi ୧ । ବଜାଇବା; ବାଦନ—1. Striking.

ବାଜନ ୨ । ବାଦନ ଶବ୍ଦ; ବାଜେଣି; ବାଜଣା—2. Sound. **बाजन**

ବଜା ବଜି—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଆଘାତ ବା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—Touching or striking each other. ଲାଗାଲାଗି **टक्करा टक्करी**

ଅଶୁଦ୍ଧାମା ଦ୍ରୁମଙ୍କ ବାଣେ ବଜାବଜି ହୁଅନ୍ତେ ନାଉ ଡେଇ ନାଉବେଦ ପଜ । କୃଷ୍ଣଜି ଦ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।

ବ—୧ । ବାଦନ କରିବା—1. Striking.

୨ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—2. Touching.

ବଜାଯୁ(ଏ)—ବୈଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବଜା=ଉଚିତ; ସଂ. ବଜାଯୁ=ସ୍ୱସ୍ଥାନରେ; ପରବର୍ତ୍ତୀ)—

Bajāya(e) ୧ । ଅବିକଳ—1. Exact; tallying.

ବଜାୟ **बजा, जारी.** ୨ । ପୂର୍ବବତ୍ ରକ୍ଷିତ—2. Placed in the same position as before.

୩ । ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ—3. Unchanged; unmodified.

୪ । (କୌଣସି ଆଦେଶ ବା କଥା) ପାଳିତ ହେବା; କାର୍ଯ୍ୟ—4. Upheld; carried out.

ସମ୍ପ୍ରତିକର ମତ ବଜାୟ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଏହାହିଁ ଶ୍ରେୟ ପନ୍ଥା ଯାଇଅଛି । ଉତ୍କଳ. ପସାରଭଙ୍ଗ ।

ବଜାୟ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଫା. ବଜା) —୧ । (କଥା ବା ଆଦେଶ) Bajāya rakhibā ରକ୍ଷା କରିବା; ପାଳନ କରିବା; କାର୍ଯ୍ୟ ବଜାୟ ରାଖା ରଖିବା—1. To carry out or uphold. **जारी रखना, बजालाना**

୨ । ପୂର୍ବ ପର ଅବସ୍ଥା ରଖିବା—2. To keep a thing intact as before.

ବଜାର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜାର୍=ଦ୍ରବ୍ୟାଦର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରେ ଜଡ଼ିତବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହୁଏ)—Bajāra ୧ । ପଣ୍ୟ ସାଥିକା; କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ସ୍ଥାନ— ବାଜାର **बजार, बाजार** 1. Bazar; mart.

୨ । ଦୋକାନ ଶ୍ରେଣୀ—2. A row of shops.

୩ । ଦୋକାନଶ୍ରେଣୀସଙ୍କିତ ନଗରର ରାଜପଥ—3. A road in the town, containing rows of shops.

[ଦ୍ର—ହାଟରେ ସପ୍ତାହର ପାଳି ଦିନ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକା ହୋଇ ହୁଏ, ମାତ୍ର ବଜାରରେ ସବୁ ଦିନେ ବିକି ଖରଦ ଲାଗିଥାଏ ।]

୪ । ସମୂହ—4 Collection; multitude.

ହଜାର ହଜାର ସାର ପ୍ରଣତ୍ୱରଙ୍ଗ ବଜାର
ଉଡୁ କେହୁ ରଖିଛି ଜାକ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବଜାର କରିବା - ଦେ. କ୍ରି. (ଫା. ବାଜାର୍)—

Bajāra karibā ବଜାରରୁ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି କ୍ରୟ କରିବା— ବାଜାର କରା To purchase things from the bazar; **हाट बाजार करना** to make shopping.

ବଜାର ଖରଚ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବାଜାର୍+ଖର୍ଚ୍ଚ୍)—ଦୈନିକ Bajāra kharacha ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ (ଯଥା, ଗୁଜୁଲ, ବାଜାର ଖରଚ ଡାଲି, ପରବାଯଡ, ଲୁଣ, ତେଲ) କିଣିବାରେ ଯାହା ଖରଚ ହୁଏ—Expenses for procuring victuals and other daily necessaries in the market. **बाजारखर्च**

ବଜାର ଗରମ—ଦେ. ବ—ବଜାରରେ ବିକ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟାଦର ମୂଲ୍ୟବୃଦ୍ଧି Bajāra garama ଓ ଅଧିକ କାଟତି ହେବା ଅବସ୍ଥା—Rise in (ବଜାର ଚଢ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) prices and demand of ବାଜାରଗରମ **बाजारगर्म** commodities.

ବଜାର ଦର—ଦେ. ବ—ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ବଜାରରେ ପ୍ରଚଳିତ ମୂଲ୍ୟ— Bajāra dara Market rate; market price. (ବଜାର ଭାଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଜାରଦର (ଭାଓ) **बाजारदर (भाव)**

ବଜାର ବସିବା—ଦେ. ବ—୧ । ବଜାରରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ କାର୍ଯ୍ୟ Bajāra basibā ଚଳିବା—1. The going on of ବାଜାରବସା **बाजारबैठना** purchase and sale in a bazar.

୨ । ପଣ୍ୟସାଥିକାର ସ୍ଥାପିତ ହେବା—2. The opening of a bazar at a certain place.

ବଜାର ବୁଲା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଗାଳିବିଶେଷ)—ଯେଉଁ ଲୋକ Bajāra bulā ବଜାରରେ ବୁଲି ଉଞ୍ଛା କରି ପେଟ ପୋଷେ— (ବଜାରବୁଲି—ସ୍ତ୍ରୀ) Earning his livelihood by ବାଜାରେ **मेला घुमना** begging in the bazar; a vagabond.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜାର ମାନ୍ଦା—ବୈଦେ. ବ – (ଫା. ବାଜାର୍+ମାନ୍ଦାଦ୍)—ପଣ୍ୟାଦିର ମୂଲ୍ୟର ହ୍ରାସ ଓ ବିକ୍ରୟର ଅଲ୍ପତା—A fall in the price and demand of commodites.
Bajāra māndā
ବାଜାରମନ୍ଦା **बाजारमान्दा**

(ବଜାର ନରମ—ଅନରୂପ)

ବଜାର ସଉଦା—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବାଜାର + ସୌଦା)—ମନୁଷ୍ୟର ଦୈନିକ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଖାଦ୍ୟାଦିର ଉପକରଣ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ (ଯଥା, ଡାଲି, ଗୁଡ଼ୁଲ, ଦ୍ୱାଣ୍ଡି, କାଠ, ପରିବା ତେଲ,ଲୁଣ)—Commodites which are the daily necessaries and are available in an ordinary market.
Bajāra saudā
ବଜାରୀ, ବାଜାରୁ **बजारी, बाजारु**

ବଜାରୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଗାଳିବିଶେଷ)—୧ । ସହରବାସୀ (ଲ୍ଲେକ)—
Bajārī
(ବଜାରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବଜାରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବାଜାରିଯା, ବାଜାରେ
1. (person) Living in a town.

୨ । ମାଡଭ୍ରଷ୍ଟ; ମାତ ଓ ଦୁଷ୍ଟ (ଲ୍ଲେକ)—2. Vile; wicked (person).

୩ । ଅଭଦ୍ର—3. Ignoble; uncivil.

୪ । ଇତର (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—
4. Vulgar (person).

୫ । ନିକୃଷ୍ଟ (ବସ୍ତୁ)—5 Inferior (article).

୬ । ନିକୃଷ୍ଟ ଉପକରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ବଜାରରେ ଅଳ୍ପ ଦାମରେ ମିଳୁଥିବା (ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ)—6. (a commodity) which is made of inferior materials and is of low price.

(ଉପଗ୍ରହ—ଫରମାସୀ)

ବଜାରୀ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବକବଜାର ଦେବା; ବଜର ବଜର ଦେବା; ଗୁଡ଼ାଏ ବକିବା—To talk too much.
Bajārī hebā
ବକାଝକାକରା **बकवाद् करना**

ବଜେ—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ହିନ୍ଦୀ. ବଜେ = ବାଜିବା ଉତ୍ତାରୁ)—
Baje
ଟାରବେଲାୟ **बजे**
(ଏତେ ଘଣ୍ଟା) ବାଜିବାବେଳେ—At (such or such) O'clock.
(ଯଥା—ମୁଁ ଆଜି ଉଣବଜେ କଚେରୀକି ଯିବି ।)

ବଜେଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) —ଆଗାମୀ ବର୍ଷର ଆସୃବ୍ୟୟର ଆନୁମାନିକ ତାଲିକା—Budget
Bajeṭ
(ବଜଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଜେଟ **बजट**
[ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଷର ଆରମ୍ଭରୁ କରାଯାଏ ଓ ବର୍ଷ ଶେଷରେ ପ୍ରକୃତ ଆସୃବ୍ୟୟ ଦେଖା ଗଲେ, ତାହା ଠିକ୍ ହିସାବ କରି ତାଲିକା କଲେ ତାକୁ ରଭାଇଜଡ୍ (revised) ବଜେଟ୍ କହନ୍ତି ।]

ବଜେଟ୍ ପାଶ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବଜେଟ୍+ପାଶ୍=ମଞ୍ଜୁର)—ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଆସୃବ୍ୟୟର ତାଲିକାକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିବା—The passing of a budget.
Bajeṭ pās
ବଜେଟପାଶ **बजटपास**

ବଜେଟ୍ ମଞ୍ଜୁର(ରି)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବଜେଟ୍ ଓ ଫା. ମନ୍‌ଜୁର୍)—ବଜେଟ୍ ପାଶ୍ (ଦେଖ)—Bajeṭ pās (See).
Bajeṭ mañjura(rī)
ବଜେଟମଞ୍ଜୁର **बजेटमंजुर**

ବଜ୍ଜାତ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ଫା. ବଦ୍ ଜାତ୍)—
Bajjāt
୧ । ଦୁର୍ଜ୍ଜ; ଦୁଷ୍ଟ; ଖେତଡ଼ା—1. Wicked; vile.

ବଜ୍ଜାତ
ବଜ୍ଜାତିଆ
ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ମାତ ଲୁଲୋପୂନ୍ନ—
2. Low-born; base-born.

(ବଜ୍ଜାତିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଜ୍ଜାତ **बज्जात**

ବଜ୍ଜାତି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.—ବଦ୍‌ଜାତି)—ଦୁଷ୍ଟାମି; ଖରଡ଼ାଙ୍ଗି; ପାଜି ପଣ—Wickedness; baseness; vileness.
Bajjāti
ବଜ୍ଜାତୀ **बजाती**

ବିଣ.—ବଜ୍ଜାତ୍ (ଦେଖ)—Bajjāt (See)

ବଜ୍ଜାତି କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଷ୍ଟାମି କରିବା—
Bajjāti kārḍhibā
[ବଜ୍ଜାତି ଦେଖା(ଖେ)ଇବା, ବଜ୍ଜାତି ବାହାର କରିବା, ବଜ୍ଜାତି କରିବା
ବଜ୍ଜାତିକରା **बजाति करना** —ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଜ୍ର—ସଂ ବି. (ବଜ୍ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୁ. ର)—୧ । ତଡ଼ିତ
Bajra
ବଜ୍ରର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଅଶନି, କୁଳିଶ, ଇନ୍ଦୁର, ପବି, ଶତକୋଟି, ସ୍ୱରୁସ୍, ଦ୍ରାଦ୍ନା, ଶମ୍ବ, ଦମ୍ଭୋଳି, ସ୍ୱଧିତି, ଶତଧୃତି, ଶର୍ମ, ଆପୋଭ, ଦ୍ଭାଦ୍ନା, ଭୁଜ, ଦୋଇଅଛି ଯେ, ଦଧିଚ ଋଷିଙ୍କ ଭଗୁ, ମେନି, ଶତଧାର, ହାଡ଼ରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଏହି ଗ୍ରହସମାନଙ୍କର ସାୟକ, ପରଶୁ, ଅଷ୍ଟଜ, ଗିରି- ଧ୍ୱଂସ କଲେ । ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ କଣ୍ଟକ, ଗୋ, ଅଗ୍ନେ୍ଦୁ, ଦଂଭ । ଲେଖାଅଛି ଯେ ଦଧିଚ ଋଷି ବଶ୍ୱଥିବା ଯାକେ ଅସୁରମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ପଳାଇ ଯାଉଥିଲେ । ସେ ମଲା ପରେ ଅସୁରମାନେ ଉତ୍ପାତ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ଅସ୍ଥି ଖୋଜ ଖୋଜ ପୁଷ୍କର କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ଅସ୍ଥି ପାଇଲେ; ତହିଁରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ର ତିଆର କରି ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ସଂହାର କଲେ । ଭାଗବତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ବୃତ୍ରାସୁରକୁ ବଧ କରିବା ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ର ଦଧିଚଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଜ୍ର ତିଆର କରାଇଥିଲେ । ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଯେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଭ୍ରମ ଯନ୍ତ୍ର (ଶାଣ ଚକ)ରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଚଢ଼ାଇ ତାଙ୍କ ତେଜ କମାଇଲେ, ସେତିକି- ବେଳେ ସୂଯ୍ୟଙ୍କ ଦେହରୁ ତେଜ ଛିଡ଼ିକ ଯାଇ ସେଥିରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଚକ୍ର, ଶିବଙ୍କ ତ୍ରିଶୂଳ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ର ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ଏହାପରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପୁରାଣ- ମାନଙ୍କରେ ବଜ୍ରର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଅଛି । ବୈଦିକ ନିର୍ଘଣ୍ଟୁରେ ବଜ୍ରର ଅନ୍ୟ ନାମ ବଧ୍ରୟତ୍, କେମ୍ପି, ଦ୍ୱେଷ୍ଟି, ନମ୍ନ, ସ୍ୱକ୍, ବୃକ, ବଧ, ଅର୍କ, କୁଲିଶ—ହ. ଶ । ଆଧୁନିକ ଲେଖାରେ କୌଣସି ଅଂଶ ପ୍ରତି ପାଠକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାପାଇଁ, ବଆଯିବା ✝ ଚିହ୍ନକୁ ବଜ୍ରଚିହ୍ନ ବୋଲାଯାଏ ।

୩ । ବଜ୍ରର ଆଘାତ ପରି ଦାରୁଣ ଆଘାତ—
3. A hard stroke like that of thunder.

୪ । ଦେବତା ମାନଙ୍କର ଆଠ ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ର; ଅଷ୍ଟ ବଜ୍ର—
4 Eight different weapons of different gods.

[ଦ୍ର—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦେବତା ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି; ଯଥା—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଚକ୍ର, ଶିବଙ୍କର ତ୍ରିଶୂଳ, ବରୁଣଙ୍କର ପାଶ, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅକ୍ଷ, ଯମଙ୍କର ଦଣ୍ଡ, ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କୁଳିଶ ବା ବଜ୍ର,

Digitized by srujanika@gmail.com

କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଶକ୍ତି ଓ କାଳୀଙ୍କର ଖଡ୍ଗ । ଗ୍ରୀରତ ଆକ୍ରମଣକାଗ୍ର ଗ୍ରୀକ୍‌ବୀର ସିକନ୍ଦରଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଗ୍ରୀକ୍ ଐତିହାସିକ ଫିଲ୍ଲଷ୍ଟେରସ୍ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଗ୍ରୀରତୀୟ ସୈନ୍ୟମାନେ ବପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ବଜ୍ର, ବଦ୍ୟୁତ୍ ଓ ଅଗ୍ନିମୟ ଘୂର୍ତ୍ତିବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରମଣ କରି ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗ୍ରୀତ ବଙ୍ଗଳା ଗୁଜୁସ୍ତ ପତ୍ରିକା ୧୩୨୦ ଆଶ୍ୱିନ ।],

୫ । ଘୋରକ; ଘୋଗ୍—5. Diamond,

୬ । ମର୍ମଭେଦୀ ଭରସ୍କାର—6. Heart-rending abuse.

୭ । ମଣିଆଦି ବିଦ୍ଧ କରିବା ଘୋରକର ସୂଚୀ—7. A gem-boring needle.

୮ । (ସାମୁଦ୍ରିକ) ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ଦେଖାଯିବା ବଜ୍ରାକୃତି ଚହ୍ନ—8. (Palmistry) A sign in the human body resembling a thunderbolt.

୯ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିଷ୍କମ୍ଭାଦି ୨୭ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—9. One of the 27 conjunctions in astrology.

[ଦ୍ର—ଏ ଯୋଗର ପ୍ରଥମ ୯ ଦଣ୍ଡ ଅଶୁଭକର ଅଟେ ।]

୧୦ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରପୌତ୍ର ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ପୁତ୍ର—10. The great grandson of Śrīkṛushṇa and son of Aniruddha.

୧୧ । କୁଶ—11. The Kuśa grass.

୧୨ । ଶିଶୁ—12. Child.

୧୩ । ଛାତ୍ର—13. Student.

୧୪ । ଅମ୍ଳ—14. Acid.

୧୫ । ଅଳାବୁ—15. Pumpkin.

୧୬ । ଅକସ୍ମିକ ଉତ୍କଟର ବିପଦ—16. Sudden and serious danger.

୧୭ । ବଦ୍ୟୁତ୍; ବଜୁଲ—(ହି, ଶ)—17. Lightning

୧୮ । ବଜ୍ରଲୌହ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)—11. Bajra lauha (See).

୧୯ । ଭାଲ; ବରଛା (ହି. ଶ) 19. Spear.

୨୦ । (ବାସୁ ବିଦ୍ୟା) ଯେଉଁ ଖମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ଭାଗ ଅଷ୍ଟକୋଣ (ହି ଶ) 20. (architecture) A pillar whose middle is octagonal.

୨୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ଥିବା ଚହ୍ନବିଶେଷ (ହି. ଶ)—21. A particular mark appearing on the sole of Bishṇu.

୨୨ । ଅଭ୍ରକ (ହି. ଶ)—22. Mica.

୨୩ । କୋକଲାକ୍ଷ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—23. Hygrophila Spinosa (plant).

୨୪ । ଶ୍ୱେତ କୁଶ (ହି. ଶ)—24. White Kuśa grass.

୨୫ । କାଁଜି (ହି. ଶ)—Fermented rice-water.

୨୬ । ଧାତ୍ରୀ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—26. Dhātrī plant (See).

୨୭ । ସିଜୁଗଛ (ହି. ଶ)—27. Euphorbia.

୨୮ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—Name of a son of Biśwāmitra.

୨୯ । ବଜ୍ରପୁଷ୍ପ (ଦେଖ)—29. Bajrapuspa (See).

ବିଶ—(ବଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—

୧ । କଠିନ—1. Hard.

୨ । ବଜ୍ରାକୃତି—2. Thunder-shaped.

୫ । ଦାରୁଣ—5. Terrible.

୩ । ଅସହ୍ୟ—3. Unbearable.

୪ । ହୃଦୟବିଦାରକ—4. Heart-rending.

ଦେ. ବିଶ—୧ । ଦୁର୍ଜୟ—1. Invincible.

ବଜ୍ର ବଜ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ଦଣ୍ଡ ସେମାନେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
वज्र ଭଟ୍ଟ, ବେଣୀସଂହାରମ୍ ।

୨ । ଦୃଢ଼ ଓ ଚିରସ୍ଥାୟୀ—3. Firm and lasting.

(ଯଥା—ଢୋ କାଚ (ବା ଖଡ଼ୁ) ବଜ୍ର ହେଉ—ସଧବାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଶୀର୍ବାକ୍ୟ ।)

ବଜ୍ର କଣ୍ଟକ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଜ୍ର ପର କଠିନ ଚଣ୍ଟକ ଯାହାର)—Bajra kaṇṭaka ୧ । କୋକଲାଶ ବା କୋଇଲଖା ନାମକ ଚଣ୍ଟକା ଗୁଳ୍ମ—1. Hygrophila Spinosa.

୨ । ସିଜୁଗଛ (ହି. ଶ)—2. Euphorbia (plant).

ବଜ୍ରକନ୍ଦ—ସଂ. ବି—୧ । ଜଙ୍ଗଲୀ ଓଲୁଅ (ହି. ଶ.)—Bajrakanda 1. Wild arum.

୨ । ଶକରକନ୍ଦ (ଦେଖ) (ହି. ଶ.)—2. Śakarakanda (See)

୩ । ତାଳଗଛର ଫୁଲ (ହି. ଶ.)—3. The flower of Palm tree.

ବଜ୍ର କବାଟ(ଟି)—ଦେ. ବି—ଖୁବ୍ ମଜଭୁତଆ ବା ଦୃଢ଼ କବାଟ—Bajra kabāṭa(ṭi) Very strong door.
ବଜ୍ରକପାଟ **ବଜ୍ରକିବାଡ(ଡୀ)**

ବଜ୍ର କାପତ୍ତା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଜ୍ର ଓ କାଢ=କାଢ)—Bajra kāpata ନେଜୁଲ କାନ୍ଥସଂ ଏକପ୍ରକାର ଅଦନ୍ତ କଠିନ-ଶଲ୍କଯୁକ୍ତ କୀଟଭୁକ୍ ସରୀସୃପ—The Pangolin (a reptile); the scaly ant-eater; Manis Tricuspis; Manis Pentadactyla.

ବଜ୍ର କାପଡ଼ି
ବଜ୍ର କାପ୍ତା
ବଜ୍ର କାବଡା
ବଜ୍ରକାତି
} ଅନ୍ୟରୂପ

ବଜ୍ରବଦନ ନେବଳ [ଦ୍ର—ଏହାର ଦେହସାକ, ପଦ ଓ ପୁଚ୍ଛରେ କଠିନ କାଢ ପର ଆବରଣ ଥାଏ । ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଏମାନେ ମୁହଁ ଓ ଲାଞ୍ଜକୁ ସାଢ ଏପର ଗୁଡ଼ାଇ ଦୋଇ ଯାଆନ୍ତି ଯେ ଗୁରପାଖେ କେବଳ କଠିନ କାଢ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ପ୍ରାସ୍ ୧ ହାତ ଓ ପୁଚ୍ଛ ୧ ହାତ ଲମ୍ବ । ଏମାନେ ଖାଉଥିବା କାଢରୁ ଉମ୍ବା ଏମାନଙ୍କୁ ମାର ଏମାନଙ୍କ କାଢରୁ ମୃଦ ଗନ୍ଧର କରାଯାଏ । ଏମାନେ ଅଦନ୍ତ ଓ କୀଟଭୁକ୍ ।]

ବଜ୍ର କିଲ(ଲି)ଣୀ(ନୀ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଜ୍ର+କୀଳକା)—Bajra kiḷa(ḷi)ṇī(ṇī) କବାଟର ଖୁବ ଦୃଢ଼ କୀଳକ—A very strong bolt of a door.
ବଜ୍ରକୀଳ୍ତୀ
ବଜ୍ରକୀଳ ଗୃର ଉଦ୍ଦେଶ ଯେ ବଜ୍ର କଳଣୀ ଠାବରେ । ଶ୍ରୀଗୁରୁଚରିତ୍ର ଗୀତା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜ୍ର କୀଟ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କୀଟ—
Bajra kīṭa A kind of worm.

ଉଦା, ବଜ୍ରକୀଟ ହୋଇ ମୋ ଦେହ କାଟ
ଗୋଟାଏ ଦେଲେ ଯାଇଁ ସମସ୍ତ କାନଟି । କୃଷ୍ଣଦିଂଦ, ମହାଭରତ ଦର୍ଣ୍ଣ ।

[ଦ୍ର—ଏ କୀଟ ପଥର କାଟି ପାରେ; ଏହା କୀଟର ଗଣ୍ଡକଜଳ ଗର୍ତ୍ତରେ କାଟିଥିବା ପଥର ଶାଳଗ୍ରାମଶିଳା ହୁଏ ।]

ବଜ୍ର ଗୁପତି—ଦେ. ବ. (ସ. ବଜ୍ରଗୁପ୍ତି)—ସାଞ୍ଜୁ—
Bajra gupati Armour.
(ବଜ୍ର ଗୁପ୍ତି—ସ. ରୂପ) ନାଶଇ ବରତ୍ର ଉଗତ,
ମାର ଶରତ୍ର ସେ ବାଳା ବଜ୍ରପ୍ରପତ । ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମ୍ବଥାନଥ ।

ବଜ୍ରଗୋପ—ସ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ କୀଟ (ଦେଖ) (ହ. ଶ.)
Bajragopa Indragopa (See)

ବଜ୍ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଜ୍ରାଙ୍ଗ)—ଦୃଢ଼ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Bajrainga A person of hardy physique.
ବଜ୍ରଙ୍ଗ ବଜରଂଗ

ବଜ୍ର ଚର୍ମା—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଜ୍ର + ଚର୍ମନ୍; ୭ମା. ୧ବ.)—
Bajra charmā ଯାହାର ଚର୍ମ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼—
Having tough skin.
ସ. ବ—ଗଣ୍ଡା ପଶୁ—Rhinocers.

ବଜ୍ର ଜ୍ୱାଲା—ସ. ବ—୧ । (ନାମ) ବରୋଚନ ଦୈତ୍ୟର ପୌତ୍ର
Bajra jwālā (ହ. ଶ.)—1. Name of the grand-daughter of Birochana.
୨ । (ନାମ) କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀ (ହ. ଶ.)—
2. Name of the wife of Kumbhakarnna.

ବଜ୍ର ତୁଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଜ୍ର + ତୁଣ୍ଡ)—୧ । ଗରୁଡ଼ (ହ.ଶ.)—
Bajra tunḍa 1. Garurda.
୨ । ଗଣେଶ (ହ. ଶ.)—2. Ganeśa.
୩ । ଶାଗୁଣା (ହ. ଶ.)—3. Vulture.
୪ । ମଶା (ହ. ଶ.)—4. Mosquito.
୫ । ସିଜୁ (ହ. ଶ.)—5. Euphorbia.

ବଜ୍ର ଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । (ନାମ) ରାବଣର ସେନାପତି ରାକ୍ଷସବିଶେଷ -
Bajra damshṭra Name of a demon general of Rābaṇa.
ବଜ୍ର ଦଂଷ୍ଟ୍ରକୁ ନବେଶିଲ ପୂଙ୍କରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ପ୍ରଶସ୍ତର ସେ ।
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।
୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ (ଦେଖ)—2. Indragopa (See)
୩ । ଭାଗବତ ଲକ୍ଷିତ ଅସୁର (ହ. ଶ.)—3. Name of a demon mentioned in the Bhāgabata.

ବଜ୍ରଦନ୍ତ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଜ୍ରପର କଠିନ ଦନ୍ତ ଯାହାର)—
Bajra danta ବଜ୍ରପର କଠିନ ଦନ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—
Having very hard teeth.
ବ—୧ । ଶୂକର—1. Hog.
୨ । ବରାହ—2. Boar.
୩ । ହସ୍ତୀ—3. Elephant.
୪ । ମୂଷିକ—4. Mouse.

ବଜ୍ର ଦ୍ରୁମ—ସ. ବ—(ସ. ବଜ୍ରା) ଭକଣ୍ଟା ସିଜୁ—
Bajra druma Euphorbius Antiqorum.
(ବଜ୍ରଦ୍ରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଜ୍ର ଧର—ସ. ବ. ପୁଂ. (ଉପପଦ; ବଜ୍ର + ଧୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bajra dhara ଇନ୍ଦ୍ର—The God Indra.
ବଜ୍ର ପାଣି, ବଜ୍ର ଧାଣ୍ଡି } ଅନ୍ୟରୂପ ସଂ. ବଣ—ବଜ୍ରପାଣି (ଦେଖ)
Bajrapāṇi (See)

ବଜ୍ର ନଖ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଜ୍ରପର କଠିନ ନଖ ଯାହାର)—
Bajra nakha ବଜ୍ରପର କଠିନ ନଖଯୁକ୍ତ—
Having very hard nails.
ସଂ ବ—ନୃସିଂହ—The man-lion incarnation of Bishṇu.

ବଜ୍ର ନାଦ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଜ୍ର + ନାଦ)—
Bajra nāda ୧ । ଅଶନି ଶବ୍ଦ; ଘଡ଼ଘଡ଼ା—
ବଜ୍ର ନିନାଦ, ବଜ୍ର ନିର୍ଘୋଷ, ବଜ୍ର ନିଷ୍ପେଷ } ଅନ୍ୟରୂପ
1. Thunder-clap.
୨ । ଘଡ଼ଘଡ଼ା ପରି ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—
2 Thundering sound; a very loud sound like that of thunder.

ବଜ୍ର ପଞ୍ଜର—ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ତୋତ୍ରବିଶେଷ; ୨ । କବଚବିଶେଷ—
Bajra pañjara 1. A hymn; 2. An armour.
ବଜ୍ର ପଞ୍ଜର କବଚ ସ୍ତୋତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଓଁକାର ଦେଇ ।
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଜ୍ର ପାଣି—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଜ୍ର + ପାଣି)—ବଜ୍ରଧାରଣକାରୀ—
Bajra pāṇi Holding the Bajra.
ବଜ୍ରହସ୍ତ, ବଜ୍ରାୟୁଧ } ଅନ୍ୟରୂପ ସଂ. ବ—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra.
୨ । ବାହ୍ମଣ (ହ. ଶ.)—2. Brāhmaṇa.

ବଜ୍ର ପାତ—ସଂ ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଜ୍ର + ପାତ)—ଘଡ଼ଘଡ଼ା ପଡ଼ିବା—
Bajra pāta Thunderstroke; the fall of thunder
(ବଜ୍ରପତନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଜ୍ର ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ—ତିଳ ପୁଷ୍ପ—
Bajra pushpa The flower of sessamum.

ବଜ୍ର ବାଟୁଳି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ବନ୍ୟ
Bajra bāṭuli ଗଛ—Name of a wild tree.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ଗିଲଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ଗୋଟାଳିଆ । ଏ ଫଳକୁ ଘୋଡ଼ ନାସଦାନା କରନ୍ତି ।]
ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଶମ୍ଭର ଦଶମର୍ଦ୍ଦନ ପୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଦଆଯିବା ଦୃଢପକ୍ୱ ଖଳ ଗୋଟାଳି—Name of a small globular cake fried with ghee.
[ଦ୍ର—ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୂଜାରେ ବଢ଼ାଯାଏ ।]
ବଣ—୧ । ଧୁରନ୍ଧର; ଚତୁରସ୍; ମଜଭୁତ୍—1. Expert.
୨ । ଖୁବ୍ ପରିଶ୍ରମ ଓ କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁ—
2 Very hardy (person).

ବଜ୍ର ବାଟୁଳି ଗିଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବଡ଼ ଗିଲ ଜାତୀୟ ଗଛ—
Bajra bāṭuli gila A species of thorny tree with thorny fruits; Entada Hursaetha; Mimosa Octandra.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ଗିଲଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼ ।]

ବଜ୍ରବାଣ — ସଂ. ବ. (ବଜ୍ର + ବାଣ)—ବଜ୍ରାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Bajra bāṇa — Bajrāstra (See)

ବଜ୍ରବାରକ — ସଂ. ବ — ଛ ଜଣ ମହାଋଷି, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିବାର ଭୟ ନ ଥାଏ—Six sages said to prevent thunder if their names are uttered at the time when raining clouds appear in the sky.
Bajra bāraka

[ଦ୍ର—ଜୈମିନି, ସୁମନ୍ତ୍ର, ବୈଶମ୍ପାୟନ, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ ଓ ଉଷ୍ଣ, ଏହିମାନେ ବଜ୍ର ବାରକ ଅଟନ୍ତି ।]

ବଜ୍ର ବାରଣ — ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଜ୍ର + ବାରଣ) —
Bajra bāraṇa — ୧ । ଉଚ୍ଚ କୋଠା ଆଦିକୁ ବଜ୍ରପାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଉହାଁ ଉପରେ ଲଗାଯିବା ଲୁହାର ଜାଲୀ ବା ଶଳାକା—
ବଜ୍ରବାରଣ, ବାଜବାରଣ
ବଜ୍ରବାରଣ

1. Lightning conductor rods attached to high buildings as a safeguard against thunder-stroke.

୨ । ମନସା ସିଜୁ (ଦେଖ)—2. Manasā sijhu (See)

ବଜ୍ର ବାରାହୀ — ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟଦେବୀବିଶେଷ—
Bajra bārāhī — Name of a Goddess worshipped by the Buddhists.

ବଜ୍ର ଭାଙ୍ଗ — ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବଜ୍ର + ଉଦ୍ଗମ) — ଦେ. ବ —
Bajra bhāṅga — ଯେଉଁ ଶିଶୁକୁ ପ୍ରସବ କରିବା ପାଇଁ ମାତା ବହୁତ ସମୟ ଗର୍ଭ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରେ—
ବଜ୍ର ଭଙ୍ଗା, ବଜ୍ରା ଭାଙ୍ଗ } ଅନ୍ୟରୂପ
A child costing its mother much pain and long travail.

(ଯଥା—ପେଟକୁ ବି ବଜ୍ରଭାଙ୍ଗ ପିଲା ଆସିଛୁ ଯେ, ମାଆ ଜନ ଦନ ହେଲା କଷ୍ଟ ପାଉଛୁ ।)

ବଜ୍ରଭାଣ୍ଡ

ବଜ୍ର ମଣି — ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା; ବଜ୍ର + ମଣି) — ହୀରା —
Bajra maṇi — (ବଜ୍ରସାର—ଅନ୍ୟରୂପ) — Diamond

ବଜ୍ର ମାରି — ଦେ. ବ — ବଜ୍ରମୂଳ —
Bajra māri — Sida Cordifolia.

[ଦ୍ର—ଏହା ବାଲିରେ ଜନ୍ମେ ।]

ବଜ୍ର ମୁଠି — ଦେ. ବ. (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ) — କୁନ୍ଦନ କାମ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହଉଆର — Name of an instrument used by goldsmiths in setting gem on gold.
Bajra muṭhi

ବଜ୍ର ମୁଷ୍ଟି — ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଜ୍ର + ମୁଷ୍ଟି) —
Bajra muṣṭi — ୧ । ଇନ୍ଦ୍ର (ହ. ଶ)—1. Indra.

୨ । ରାକ୍ଷସବିଶେଷ (ହ. ଶ)—2. Name of a demon.

୩ । ଜଙ୍ଗଲୀ ଓଲୁଅ (ହ. ଶ)—3. Wild arum.

ବଜ୍ର ମୂଳ — ଦେ ବ — ଜବାଦ ବର୍ଗର ଗୁପବିଶେଷ; ଔଷଧ ଗୁଳୁବିଶେଷ —
Bajra mūli — A medicinal plant; Sida Cordifolia; Penicillaria Spicata.
ସଂ. ବଲା, ପୀତମୂଳୀ

ବଜ୍ର ମୂଳୀ — ସଂ. ବ — ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ହ. ଶ) —
Bajra mūlī — Grangea Madrasspatna (plant).

ବଜ୍ର ଯାନ — ଦେ. ବ — ବୌଦ୍ଧ ଉପସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ —
Bajra jāna — A Buddhistic sect.

[ଦ୍ର—ମହାଯାନ ତଳେ ନୋହ୍ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ବଜ୍ର ଲେପ — ସଂ. ବ — ୧ । ଚକ୍ର ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ମଢ଼ାଯିବା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଲେପବିଶେଷ—
Bajra lepa — 1. A permanent layer of paint or colour put on a picture or image.

୨ । ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍—2. Varnish.

୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯାହା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ରୂପେ କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ସଲଗ୍ନ ହୋଇ ରହେ—2. (figurative) Anything which is attached to a thing permanently.

୪ । ଯେଉଁ ଲେପ ଲିଭେ ନାହିଁ—
4. An ineffaceable plaster.

(ଯଥା—ଅନ୍ୟ ଷେତ୍ରେ କୃତ ପାପ ଧର୍ମ ଷେତ୍ରେ ନାଶ ପାଏ, ଧର୍ମ ଷେତ୍ରେ କୃତ ପାପ ବଜ୍ର ଲେପ ହୋଇ ରହେ ।)

[ଦ୍ର—କଞ୍ଚା କେନ୍ଦୁ, କଞ୍ଚା କଇଁଥ, ସିମ୍ବିଳ ଫୁଲ, ବତ ଓ କେତେକ ଗଛର ଛେଲିକୁ ସିଝାଇ ସେହି ପାଣିର ଆଠଗରୁ ଭାଗେ ବାକ ରହିଲେ ସେହି କ୍ୱାଥରେ ଚାପିନ, ଝୁଣା, ଫେଣି, ବେଲ ଅଠା, ଦେବଦାରୁ ଅଠା ଓ ଗୁଲଅ ମିଶାଇ ଏହି ପ୍ରଲେପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ଲେପକୁ କୋଠା, ଦେଉଳ, କୂଅ ଆଦିର କାନ୍ଥରେ ଲେପିଲେ ସେ କାନ୍ଥମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ।—ବରଦମିଶ୍ରର, ବୃହତ୍ ସହିତା—ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ମନ୍ଦିରର କଥା ।]

ବଜ୍ର ଲୌହ — ସଂ. ବ. — ଏକପ୍ରକାର ଲୌହ —
Bajra lauha — A kind of iron.

[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବଜ୍ରଲୌହର ଅନେକ ପ୍ରକାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି :—ମାଲପିଣ୍ଡ, ଅରୁଣାର, ମୋରକ, ନାଗକେଶର, ଭଲ୍ଲରଙ୍ଗ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବଜ୍ର, ଶୈବାଲବଜ୍ର, ଶୋଣବଜ୍ର, ରେହଣୀ, କାଙ୍କୋଳ, ଗ୍ରନ୍ଥିବଜ୍ରକ ଓ ମଦନ—(ହ. ଶ.) ।]

ବଜ୍ର ସୂଚ — ସଂ. ବ. — ପୃଥିବୀରେ ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ବଜ୍ରର ଯେଉଁ ଲୌହମୟ ଅଂଶ ବୃକ୍ଷ ଆଦିକୁ ଭେଦ କରେ—
Bajra sūchi — Thunder bolt.

ବେଡ଼େଲା, କରେଟା, ବନମେଥି କରେଟା, ବାରିକା କରେଟା — ଓ. ବୃକ୍ଷ ବୋଡ୍ଡି — ମ. ଚକନ୍‌ପାଡା — ଗୁ. ଜଙ୍ଗଲିମୁଥ, ବୃକ୍ଷବଡ୍ଡି
[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରର ମୂଳ ପାନ ପତ୍ରର ମୂଳ ପରି । ପତ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମଶ । ଫୁଲ ହଳଦିଆ । ପାଚିଲା ଫଳ ଫାଟି ଗଲେ ୧° ଖଣ୍ଡ ହେଇଯାଏ । ଏହାର ଆଜି ଛଅ ଗୋଟି ପ୍ରକାର ଅଛି । ୧ । ନାଲି—ସଂ. ଅତିବଲା । ବ. ଲାଲ ବେଡ଼େଲା । ଇଂ. Sida Rhombifolia. ୨ । ଧଳା—ସଂ. ମହାବଲା । ବ. ଶ୍ୱେତ ବେଡ଼େଲା । ଇଂ. Sida Rhomboidia. ୩ । ଗୋରଖ ଗୁଜଲିଆ—ସଂ. ନାଗବଲା । ବ. ଗୋରଖ ଗୁଜୁଲା । ଇଂ. Sida Spinosa.]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜ୍ର ସେହ୍ନା—ଦେ. ବ.—ଦୃଢ଼ କବଚ—
Bajra sehnā A strong armour.
ଅର୍ଜୁନର ବଜ୍ରସେହ୍ନା ଚରଣପଙ୍କର । ନଦକିଶୋର. ଗୀତା ବନବାସ ।

ବଜ୍ର ହସ୍ତ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ଖ୍ୟାତନାମା ଜନୈକ ରାଜା—A famous king of the ancient Gaṅgā dynasty of Orissa.

ସ. ବ. ଓ ବଣ.—ବଜ୍ର ପାଣି (ଦେଖ)—
Bajrapāṇi (See)

ବଜ୍ର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ବଜ୍ର ପରି କଠିନ ହେବା—
Bajra hebā 1. To be as hard as thunder.
ବଜ୍ର ହଓୟା (ଯଥା—ବୁଝୁଝ ସହ୍ୟ ସହ୍ୟ ମୋ ଶିର ବଜ୍ର ହୋଇ **वजर होना** ଗଲ୍ଲଣି ।)
୨ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହେବା—2. To be permanent.
(ଯଥା—ତୋ କାତ ବା ଖଡ୍ଡୁ ବା ସିନ୍ଦୁର ବଜ୍ର ହେଉ ।)

ବଜ୍ରା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ବଜ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଦୁର୍ଗା—
Bajrā 1. Goddess Durgā.
୨ । ଛକଣା ସିଜୁ ; ପଡୁ ସିଜୁ—
2. Euphorbia Antiqorum.

ବଜ୍ରାଘାତ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ; ବଜ୍ର+ଆଘାତ)—ଉପରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିବା—The stroke of thunder.

ବଜ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ.—ନେପାଳୀ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ମତରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବୌଦ୍ଧ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଯାହାଙ୍କୁ ତିବ୍ବତରେ ଲାମା କହନ୍ତି—
Bajrāchārjya The great Buddhist priest; the Lama.
[ଦ୍ର—ଏ ଗୃହସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ଓ ପରିବାର ସହ ବିହାରରେ ବାସ କରି ଥାଉନ୍ତି । ନେପାଳ ଓ ତିବ୍ବତରେ ଏମାନଙ୍କର ଖୁବ୍ ସମ୍ମାନ, (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର) ।]

ବଜ୍ରାଭ୍ର—ସ. ବ. (ବଜ୍ର=କଠିନ+ଅଭ୍ର)—କୃଷ୍ଣାଭ୍ର—(ହି. ଶ.)—
Bajrābhara Black mica.

ବଜ୍ରାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ.—(ବଜ୍ର+ଅସ୍ତ୍ର; ରୂପକ)—୧ । ତଡ଼ିତାସ୍ତ୍ର—
Bajrāstra 1. Electric weapon.
୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର; ଅଶନି—2. Thunderbolt; the weapon of Indra.
୩ । ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର (ଯଥା—ତୋପ, ବନ୍ଦୁକ ।)—3. Firearm; gun, cannon etc.

ବଜ୍ରାସନ—ସ. ବ.—(ବଜ୍ର+ଆସନ)—ହଠ ଯୋଗର ଆସନ ବିଶେଷ-
Bajrāsana A kind of posture in Jōga exercise.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଗୁହ୍ୟ ଓ ଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସ୍ଥାନକୁ ବାଆଁ ଗୋଡ଼ର ଗୋଇଠି ଦ୍ୱାରା ଦାବ, ଉହାଁ ଉପରେ ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ରଖି ତେକା ପକାଇ ବସିବାକୁ ହୁଏ । ହଠଯୋଗର ୮୪ ଆସନରୁ ଏହା ଏକ—ହି. ଶ. ।]

ବଜ୍ରାହତ—ସ. ବଣ—(ତୃତୀୟା ତତ୍ପୁ ; ବଜ୍ର+ଆହତ)—ବଜ୍ରଦ୍ୱାରା ଆଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ—Struck with thunderbolt.

ବଜ୍ରୀ—ସ. ବ—(ବଜ୍ର+ଅଛ ଯାହାର, ଅର୍ଥରେ ଇନ୍)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର—
Bajrī 1. Indra.
୨ । ଛକଣା ସିଜୁ ଗଛ—
2. Euphorbia Antiqorum
୩ । ମହିଷ—3. Buffalo.
୪ । ଜୈନ ମୁନି—4. A Jaina saint.

ବଜ୍ରୌଲି—ସ. ବ—ହଠଯୋଗୋକ୍ତ ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ—
Bajrauli Name of an exercise in Haṭhajōga.

ବଞ୍ଚ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go.
Bañch (root) ୨ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To give up.
୩ । ଠକିବା—3. To cheat.

ବଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—ଶକ୍ତା ବା ଗଞ୍ଜପା ଖେଳର ଗୋଟିଏ ଦାନ—
Bañch A throw of cards in the game of Gañjapā.

ବଞ୍ଚକ—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି°—(ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ. ଣିଚ୍=ବଞ୍ଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)-
Bañchaka ପ୍ରତାରକ; ଶଠ—Fraudulent; deceitful; crafty.
(ବଞ୍ଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବ—୧ । ଠକ—1. A swindler; a cheat.
୨ । ଶୃଗାଳ—2. Jackal.
୩ । କୁକୁର—3. Dog.
୪ । ଚୋର—4. Thief.

ବଞ୍ଚନ—ସ. ବ—(ବଞ୍ଚ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରବଞ୍ଚନା; ପ୍ରତାରଣା; Bañchana ଠକିବା; ଶଠତା—1. Deception; cheating; (ବଞ୍ଚନା—ଅନ୍ୟରୂପ) fraud; deceit; knavery.
୨ । (ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ+ଅନ)- ଯାପନ; ଅତିବାହନ; କ୍ଷେପଣ—
2. Passing (of time).
ଦେ. ବ—ବାଧା ଦେବା—Obstructing.
କରରେ କର ବଞ୍ଚନ ତାଳଘର ଲେଉଟନ
ହୋଏ କ ମନ ମଞ୍ଚନ ନାହିଁ ବଡନ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

ବଞ୍ଚା – ଦେ. ବ—(ସ. ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା)—ବଞ୍ଚିବା; ଜୀବନ-
Bañchā ବାଁଚା **वचना** ଧାରଣ—Living.

ବଞ୍ଚାଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରତାରିତ କରିବା—
Bañchāi kahibā 1. To diceive.
ବାଁଚିୟେ ବଲା **वचावचाकर बोलना**
ବଞ୍ଚାଇ କହିବଟି ସେ କଥା ତାହାଙ୍କୁ – କୃଷ୍ଣଦିଂଦ. ମହାଭାରତ. ଥର ।
୨ । ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା—
2. To say a thing indirectly.
୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ନ କରିବା ପରି କଥା କହିବା—3. To speak in such a manner so as to save a person from blame.

ବଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବଞ୍ଚ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା)—
Bañchā(ñche)ibā (ବଞ୍ଚିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
The causative form of 'Bañchibā).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଁଚାନ ୧ । ଆପଣାର ବା ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବା—
ବଚବାନା 1. To save or preserve or spare the life of another or of one's self.

୬ । ଜୀଆଁଇବା; ପୋଷିବା; ପାଳିବା—
2, To sustain; to rear up; to maintain.

୩ । ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ବା ରକ୍ଷା କରିବା—
3. To save from impending danger,

ମୋର ନାହିଁ, ଅଲେଡ଼େ ବଞ୍ଚାଅ । ଜଦୁମଣି. ଜଗୋପ୍ତରଙ୍ଗ. ଓ. ଗୀତ

୪ । ସହିବା; ସମ୍ଭାଳ ନେବା—5. To bear.

୬ । ଇଲାଇବା—7. To speak with hints

ମୁହାଁ ନ ପାର ମନ ଉତ୍ତର ଦୋଇ
ପଗ୍ଭରଲେ ବଞ୍ଚାଇ ମନରେ ଘଳପାଇ । ଶିଶୁଶଙ୍କର. ଇଷା ଅଭିଳାଷ ।

୭ । (ଆଘତାରୁ ଦେହକୁ) ଏଡ଼ାଇବା; ରକ୍ଷା କରିବା—
7. To ward off (a blow).

ଉମ୍ଭୋଳ ଦୃଢ଼ାସାଉ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ଘର ଅଉଣ ରେ । ଜଦୁମଣି. ସଙ୍ଗୀତ

୮ । ପ୍ରତାରିତ କରିବା; ଭଣ୍ଡିବା; ବଞ୍ଚିତ କରିବା—
8. To defraud; to inveigle.

ଏ ଅନ୍ତେ ଉତ୍ତରର୍ଦ୍ଧ ଉନୁ ସଂଯୋଗର
କହିଲେ ସେହୁ ଭ୍ରମ ସୁଜାଙ୍କ ବଞ୍ଚାଇ । କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୯ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତିରୂପେ ବା ଏକାବେଳକେ ନ କରିବା—9. To shelve up a matter.

୧୦ । ଏକାବେଳକେ ଖର୍ଚ୍ଚ ନ କର ରଖିରଖି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା—
10 To spare; to use frugally.

ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବଞ୍ଚାଇ ବଢ଼ାଇ ବସ୍ତ୍ରାଧରୁ ମଥି ଦେଖାଇଲୁ । ଜଦୁମଣି. ସଙ୍ଗୀତ ।

୧୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିନ୍ଦା ବା ଦୋଷ ବା ଦୁଷ୍ଟର ଅଭିଯୋଗରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା—11. To save a person from blame or any other charge.

ବଞ୍ଚାବଞ୍ଚି—ଦେ. ବି. (ଫ. ବଞ୍ଚନ)—୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ବଞ୍ଚାଇବା—
Bañchābañchi 1. Practising deception on each other or one another.
ଠକାଠକି

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲ—2. (figurative) Enticement; inducement; pursuation.
ଟଗାଟଗି

ବୃନ୍ଦାବନ ବୋଇଲେ ନନ୍ଦଷଠାକୁ ଶତୀ
ଯାଇଣ କଥାରେ କରନ୍ତୁ ବଞ୍ଚାବଞ୍ଚି । କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ

ବଞ୍ଚି (ଧାତୁ)—ଫ. (ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—ଠକାଇବା; ପ୍ରତାରଣା କରିବା—
Bañchi (root) To cheat.

ବଞ୍ଚି ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିପଦ ବା ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁରୁ ଉଦ୍ଧାର
Bañchi āsibā ପାଇବା—To escape with one's life
(ବଞ୍ଚିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) from impending death or
ବେଁଚେଆସା **ବଚଜାନା** danger.

ସୁଯୋଗୁଁ ସିନା ବଞ୍ଚି ଅଇଲୁତେ । ଜଦୁମଣି. ଜଗୋପ୍ତରଙ୍ଗ. ଘ. ଗୀତ ।

ବଞ୍ଚି ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି) ଉତ୍ଥାପିତ ହେବା—
Bañchi uṭhibā To come to life; to be resusciated.
ବେଁଚେଉଠା **ବଚଉଠାନା**

ବଞ୍ଚିଣୀ—ଦେ. ବି—ବଞ୍ଚଣା; ବଞ୍ଚିବା—Fan; fanning.
Bañchiṇī ପଙ୍ଖାର ସେବନ ପୁଣି ବଞ୍ଚିଣୀ ବାଣେ । ଶିଶୁଶଙ୍କର ଇଷାଅଭିଳାଷ ।

ବଞ୍ଚିତ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରତାରିତ—
Bañchita 1. Cheated; defrauded.
(ବଞ୍ଚିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବିରହିତ—2. Deprived of.

ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବାଚ୍ୟ)—ନିନ୍ଦିତ—Blamed.

ସେ ବସ୍ତୁ ବଞ୍ଚିତ ଜୀବନ
ଏମନ୍ତେ ଗଲ ଦେଉ ଦିନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଉତ୍ତରତ ।

ବଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା)—୧ । ଜୀଇଁବା;
Bañchibā ଜୀବନଧାରଣ କରିବା; ଜୀବିତ ରହିବା; ବାସ କରିବା—
ବାଁଚା **ବଚନା** 1. To live; to survive.

ତୁମ୍ଭାରଣ୍ୟେ ଏକ ଘର ସେ ବଞ୍ଚନ୍ତ
ସତ୍ତସ୍ତେ ଗାଇ ଦାନ ପଳ ସେ ପାଇନ୍ତ । କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୨ । ବଳ ପଡ଼ିବା; ଉଦ୍ବୃତ୍ତ ହେବା—
2. To be outstanding; to remain over.

୩ । କଷ୍ଟ ବା ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା—
3. To be saved from danger.

ଅସୁର ପ୍ରଳ ପ୍ରତ୍ୟଦ, ବଞ୍ଚଲ ଅନେକ ପ୍ରମାଦ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଉତ୍ତରତ ।

୪ । (ଦିନ ବା କାଳ) ଯାପନ କରିବା; ଅତିବାହିତ କରିବା;
କାଟା ଯାପଣ କରିବା—4. To pass (time); to while away (time)

ବଅଁଚି ଦିନ ବଞ୍ଚି ଅଛ ମୋ ଧନ ।
ଜଦୁମଣି. ଉତ୍ତାକଉତଙ୍ଗ. ଘ. ଗୀତ ।

ବଞ୍ଚି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜୀଇଁବା—1. To be alive; to
Bañchi rahibā continue to live.
ବେଁଚେ ଥାକା **बच रहना** ୨ । ବହୁଦିନ ଜୀଇଁବା—2. To live long.

ବଞ୍ଚୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ)—ଠକ; ପ୍ରତାରକ—
Bañchuka Crafty; fraudulent; deceitful.
(ବଞ୍ଚୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବି—ବଲୁଆ—Jackal.

ବଞ୍ଚୁକ ପଗ୍ଭସ୍ୱ ଭେଦେ ମୁଖରେ ଅନଳ ଇତେ
ଦେଖାଇ ନାଶ ଖୁବୁଚ ଦେଇଲ ଦୃଷ୍ଟିଲେ । ଇଷ୍ଟ, ଦୈବେଷ୍ଟାଶତଲାସ୍ ।

ବଞ୍ଚ୍ୟ—ବି. ବିଣ. (ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ପ୍ରତାରଣାର ଯୋଗ୍ୟ—
Bañchya Fit to be cheated.

ବଞ୍ଜର—ବୈଦେ. ବି. (ହିନ୍ଦୀ; ତୁଳ. ସଂ. ବନ୍ଧ୍ୟା)—
Bañjara ୧ । ଅନାବାଦ ବା ପଡ଼ିଆ ଜମି—
1. Waste land.
ପଡ଼ିଆ ୨ । ଉଚ୍ଚ ଜମି—2. High land.
ବଞ୍ଜର ୩ । ଯେଉଁ ଜମିରେ କୌଣସି ଫସଲ ହୁଏ ନାହିଁ—
3. Barren and unproductive land.

ବଞ୍ଜିରି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଲରଆ) ବି.—ଆଡ଼ମାଛ—
Bañjiri A kind of fresh water fish.

ବଞ୍ଜୁଳ—ସଂ. ବିଣ (ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ+ଉଳ)—୧ । ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ—
Bañjula 1. The Asoka tree.
୨ । ବେତଲତା—2. The cane (creeper).
୩ । ପକ୍ଷୀବିଶେଷ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର) —3. A kind of bird.

ବଟ୍ (ଧାତୁ) —ସଂ.—୧ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା—
Baṭ (root) 1. To surround.
୨ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—2. To cover.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ବ୍ୟାପିବା—3. To extend over.

୪ । ଉକ୍ତି କରିବା; କହିବା—4. To speak.

ବଟ୍‌କା—ଗ୍ରାଦେ (ବସୁର) ବ—(ଭୁଲ ହି. ବଟୁକ)—କଂସା—
Baṭ-kā Bellmetal pot.

ବଟ୍‌କି—ଗ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବ—(ଭୁଲ ହି. ବଟକା)—ଗିନା; ଛାଟଆ—
Baṭki A small pot of bellmetal.

ବଟ୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ଭୁଲ ହି. ବାଁଟନା)—ବଳିବା—
Baṭ-bā To roll,

ବଟ୍‌ଲେହି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବଟଲୋଇ)—ବଟୁଳ—
Baṭ-lehi A round cooking jug made of brass.

ବଟ—ସ. ବି. (ବଟ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଏହା ଅଧିକ ସ୍ଥାନ ଆଚ୍ଛାଦନ କରୁଥିବାରୁ)—୧ । ବରଗଛ—1. The banyan tree.

୨ । କପର୍ଦ୍ଦକ; କଉଡ଼ି; କଡ଼ା—
2. One shell money; one cowrie.

୩ । ଏକ କଡ଼ା କଉଡ଼ିର * ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ—
3. One fifth of one cowrie or ancient shell-money.

୪ । ବଡ଼ା; ଘଡ ବା ତେଲପକ୍ୱ ଗୋଲାକାର ଚପ୍ଟକା ପିଠି—
4. A round flat cake fried in ghee or oil.

୫ । ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ବସ୍ତୁ; ଗୁଲା; ଗୁଟିକା—
5. A round ball; pillule,

୬ । ସାଦୃଶ୍ୟ—6. Similarity.

୭ । ମୂଲ୍ୟ; ଦାମ୍ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—7. Price.

୮ । ବଟକରା (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—8. Baṭakarā (See).

୯ । ଦଉଡ଼ି ବଳାଯିବା (ହି. ଶ)—9. Stringing of a rope.

୧୦ । ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କଳ୍ପବଟ—
10. The mythological Banyan tree which is said to be everlasting.

[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ, କଳ୍ପାନ୍ତ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ, ଯେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜଳ ଗର୍ଭରେ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ସେତେବେଳେ, 'କଳ୍ପବଟ' ନାମକ ବୃକ୍ଷର ଅଗ୍ରଭାଗ ମାତ୍ର ଦେଖାଯାଉଥିଲା, ଓ ଉହାଁର ଅଗ୍ରରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଉପରେ ବିଷ୍ଣୁ ଶୋଇଥିଲେ । ସେହି ପତ୍ରଟି ପ୍ରଳୟ ପୟୋଧି ଜଳରେ ଭାସୁଥିଲା । ଜଳମଗ୍ନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାଭିକମଳରୁ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ମ ଫୁଟିଲା ଓ ସେହି ପଦ୍ମରୁ 'ବ୍ରହ୍ମା' ଜାତ ହେଲେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣମଳରୁ 'ମଧୁ କୈଟଭ' ଦୈତ୍ୟ ଦ୍ୱୟ ଜାତ ହେଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ଆପଣାର ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରିବାରୁ ସେହିମାନଙ୍କ ମେଦରୁ ମେଦିନୀ ବା ପୃଥିବୀ ଜାତ ହେଲା । ସେହି ପୃଥିବୀ ଉପରେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୁରୀ, ପ୍ରୟାଗ, ବୃନ୍ଦାବନ, କାଶୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଦି ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବଟ ଗଛକୁ ସେହି କଳ୍ପବଟ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖାନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅଦ୍ୟେତାନନ୍ଦ ଦାସ ଆଦିଙ୍କ 'ମାଳିକା' ବା ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ 'ବଟ'ର ନାମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । କଳ୍ପୀ ଅବତାରବେଳେ ଏ ପୃଥିବୀରୁ ଦୁଷ୍ଟ ସଂହାର କରିବା ଯାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସେହି ବଟମାନଙ୍କ ମୂଳରେ ବୈଷ୍ଣବୀ ଭକ୍ତମାନେ ରୁଣ୍ଡ ହେବେ ବୋଲି ମାଳିକାରେ ଲେଖା ଯାଇଅଛି ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଲେମ୍ବାଳ ମଠ ନିକଟସ୍ଥ ବଟ 'ଲେମ୍ବାଳ ବଟ', ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଦର୍ପଣୀ ନଦୀର ଛଉଆ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ବଟ 'ଛଉଆ ବଟ', କଟକ ସହରର ପୂର୍ବରେ ୧୪ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ରତ୍ନଯୋଡ଼ି ବା ଇଟେଇ ଯୋଡ଼ୀ ନାମକ ହ୍ରଦର କୂଳସ୍ଥ ବଟ 'ରତ୍ନବଟ' ଉକ୍ତ ବଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉନ୍ନଗୋଷ୍ଠି ବୋଲି କଥିତ । ଗ୍ରାମ ଦେବତା ବା ଠାକୁରାଣୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବଟଗଛମାନଙ୍କ ମୂଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପୂଜା ପାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ଦେ· ବ—(ଅଦଗ୍ଧାର୍ଥକ) ବଟକୃଷ୍ଣ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for calling Baṭakṛushṇa,

ବଟକ—ସ. ବି (ବଟ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ବଟ ଆଦର ବଡ଼ା; ଘୃତ ବା ତୈଳପକ୍ୱ ଗୋଲାକାର ପିଷ୍ଟକ—1, A round thick pastry cake.

୨ । ବର ବାଟି କରି ଭିତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଗୋଲାକାର ଗୁଲା; ବଡ଼ି—2. A ball of corn-paste dried and stored for being used in the preparation of curry.

୩ । ଏକତୋଲା ବା ୮ ମଶା ଓଜନର ପରିମାଣ—
3. A standard weight corresponding to the weight of one silver rupee.

୪ । ବଟୀ (ଦେଖ)—4. Baṭi.

ବଟକ(କେ)ରା—ଦେ. ବି. (ସ. ବଟକ)—ଜିନିଷ ଓଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଧାତୁ ବା ପଥରର ଗୋଟିକା—Small pieces of metal or stone used as standard weights to weigh articles in a balance,

ବଟ ଖରା, ବଟ ଖେରା } ଅନ୍ୟରୂପ
ବାଟଖାରା
ବଟଖରା; ବଟୈରା

ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ବଟା; କଳଙ୍କ; ଅପବାଦ—
Staim; stigma,

ବଟକୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଛୋଟ ବେଲ୍ଲ—
Baṭakī A small bellmetal pot.

ବଟକୃଷ୍ଣ—ସ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ; ବଟ ଶାୟୀ କୃଷ୍ଣ)—ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ—
Baṭakṛushṇa A name of Bishṇu.

[ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ ପ୍ରଳୟ ସମୟରେ ବିଷ୍ଣୁ କଳ୍ପବଟ ଗଛର ପତ୍ର ଉପରେ ଶୋଇ ଭାସୁଥିଲେ । ଏହି କଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।]

ଦେ. ବି. ପୁଂ— ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ବଅଯିବା ନାମ—
A name given to males.

[ଦ୍ର ଆଦଗ୍ଧାର୍ଥକ ରୂପ— ବଟ, ବଟି, ବଟୁ । ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ—ବଟିଆ, ବଟୁଆ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମ—
Name given to males.

ବଟ ପତ୍ରୀ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ପାଷାଣ ଭେଦା ଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ—A sort of herb; Lycopidium; Colcus Amboinicus.

Baṭa patrī

ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ— ଇନାମା, ଔର୍ବତ୍ତା, ମୋହନା, ଗୋଧାବତ୍ତା, ଶ୍ୟାମା, ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ନାମିକା, ଇର୍ବତ୍ତା

ବଡ଼ ପାଥର କୁଚୀ

पाखान भेद, पथर फोड

ତେ. ପିତ୍ତ, ବଣ୍ଡ ବେଟ୍ଟ,

ମ. ବଡ଼ବତ୍ତା

[ଦ୍ର—ଏହା କଷାୟ ରସ, ଶୀତଳ, ପିତ୍ତଳ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ବଲକାରକ, ଦଦ୍ରୁନାଶକ ଓ ମେଦ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ବ୍ରଣ ଓ ଯୋନି ରୋଗରେ ଔଷଧ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବଟ ଫଳ—ସ. ବ—ବର ଗଛର ଫଳ—
Baṭa phala The berries of the banyan tree.

ଦେ. ବ—ବର ଫଳ ଆକୃତି ବଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟାଦିର ଗୋଲକ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ହସ୍ତର ବଲୟବିଶେଷ—
A bangle consisting of small balls strung together.

ବଟମ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବୈଦେ. ବ. [ଜାହାଜଆ ଶବ୍ଦ; ବାଲେ-ଶ୍ୱରରେ ପୂର୍ବେ ଜାହାଜ କାରବାର ଚଳୁଥିବା ବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ; ଭୁଲ. ଇଂ. ବଟମ୍ରି (bottomry) ଜାହାଜକୁ ବନ୍ଧକ ଦେଇ ଋଣ କରାଯିବା ଟଙ୍କା]—ଜାହାଜଆମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନେ ବେଶି ସୁଧରେ ଋଣ ଦେବା ଟଙ୍କା—Loans advanced to sailors at high rate of interest.

Baṭama

जाहाज पर लहना

ଭାଡାର ପାଞ୍ଚ ମାସର ଦରମା ସାଢ଼େ ସାତ ଟଙ୍କା ଅଗଭୁର ନେଇ ବଟମ ଦେଇଥିଲ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।

ବଟ(ଟ)ର—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତଲ; ଗ୍ରା. ବଟ୍ଟ)—ଲାବ ପକ୍ଷୀ; ପାଂଶୁ ବର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—
The grey quail.

Baṭa(ta)ra

बटेर वटेर

[ଦ୍ର—ଏହା ୧୦।୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ; ଥଣ୍ଟ ସରୁ ଓ ଗ୍ଲେଟ; ପିଠିରେ ଲମ୍ବା ଧଳା ଡୋରା । ଏମାନେ ଶୀତକାଲରେ ଧାନ ଜଆରରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ପଡ଼ି ଧାନ ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମାଂସ ସୁସ୍ୱାଦୁ । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ତଡ଼େଇ-ଲଡ଼େଇ କରାଇବା ପାଇଁ ଲୋକେ ଏ ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ପାଳନ୍ତି ।]

ବଟ ଶୟନ—ଦେ. ବ.- (ଭଗବାନଙ୍କର) ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ବାଲମୁକୁନ ରୂପ ଧାରଣ କରି ପତ୍ରକ ପତ୍ରରେ ଶୋଇବା—
(Bishnu's) Reclining on the Banyan leaf at the time of the Deluge, assuming the incarnation or shape of a child.

Baṭa śayana

ବଟା— ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତନ; ଗ୍ରା. ବଟ୍ଟଣ)—

Baṭā

बाँटना, पीसना

୧ । ବାଟିବା କ୍ରିୟା; ଶିଳରେ ପେଷିବା—
1. The act of pounding with a pestle and mortar.

ଡ଼ିପେ, ବାଟା

बटा

୨ । (ସ. ବଟ; ବାଟ=ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନ)—ପାନ ଆଦି ରଖିବାର ଦୁଇ ଫାଳ ବଶିଷ୍ଟ ପାତ्र; ଡବା; ଧାତୁ ପଯୁଟ—2. A metal pot consisting of two cups set on each other (for keeping betel etc).

ବଟା

बटा

୩ । କଳଙ୍କ; ଅପବାଦ; ଦୁର୍ନାମ; ବାଟଆ—
3. Stain; stigma.

(ଯଥା—ମୁଁ ଅମୁକ କାମରେ ହାତ ଦେବାରୁ ମୋତେଇଁ ବଟା ଲଗିଲା ।)

ବାଟା

बटा

୪ । (ସ. ବାର୍ତ୍ତ) ଟଙ୍କାକୁ ବଦଳାଇ ପଇସା ଉଙ୍ଗାଇଲେ ସେଥି ପାଇଁ ଯେଉଁ କମିସନ୍ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ—4. Commission paid by the person exchanging coins.

୫ । ଏକ ଦେଶର ମୁଦ୍ରାକୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ମୁଦ୍ରାରେ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ଯାହା କମିସନ୍ ଦଆଯାଏ—5. Batta; rate of exchange between two countries.

୬ । ଦଲ୍ଲାଲୀ; ଦସ୍ତୁରୀ—6. Commission paid to a middleman.

୭ । କ୍ଷତି—7. Loss.

୮ । ଡିସ୍‌କାଉଣ୍ଟ (ଦେଖ)—8. Dis-kāunṭ (see)

୯ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ (ବାସନ ଆଦି)କୁ ବଦଳାଇବାରେ ଯେଉଁ ଅଧିକା ପଇସା ଲାଗେ—9. Extra payment made for exchanging an old article.

ପାନ ଅଣ୍ଡ ବଟା ବତ୍ତିର ସିନା । ଅରୁନନ୍ଦ. ଦଦଗୁରୁତ୍ରାସଣି ।

୧୦ । ବଟକୃଷ୍ଣର ଡାକ ନାମ—10. A name for calling Baṭakṛushṇa.

୧୧ । ମାଠ ସିଲାଇ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ଶିଅ ସୂତାକୁ ଏକତ୍ର ବଳ ଦଆର କରାଯାଇ ଥିବା ମୋଟ ଡୋର—
11. A thick thread made by twisting many thin threads together.

ବାଟା

पीसा हुआ

ଦେ. ବଣ—ପିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା—
Pounded with stone.

ବଟା

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଭଟା; ଜୁଆର ଗଡ଼ି ଯିବାର ଅବସ୍ଥା—
Ebb tide.

ବଟା ନମ୍ବର

ବୈଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀ)—ବଟା ନମ୍ବର (ଦେଖ)
Baṭā nambara (See)

ବଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବର୍ତ୍ତନ; ଚୁର୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—

Baṭā(ṭe)ibā

बाटिबा वटाना

ବାଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form of 'Bāṭibā.'

୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଶିଳରେ ପେଷଣ କରାଇବା—1. To cause a thing to be bruised or pestled.

୨ । ବଟା ବଟି କରିବା (ଦେଖ)
2. Baṭā baṭi karibā (See)

ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ଯ ସ୍ଥାନରେ ବ ଉଚ୍ଚାରଣ) ପଠାଇବା—To send

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଟା ଘଷା—ଦେ. ବ. (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପାକ
Baṭā ghashā କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବେସର ମସଲା ଆଦି ବାଟିବା ।—
ବାଟା ଘଷା Pounding of pastes (before cook-
पीसा घषा ing).

ବଟା ନମ୍ବର—ବୈଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀ; ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—
Baṭā nambara ଏକ ଖଣ୍ଡ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ବାହାର
बटा नम्बर କରି ନେଲେ ଅସଲ କ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ
ନମ୍ବର ଥାଏ ଉହିଁ ଭଲେ ଭଗ୍ନାଂଶ ଦେଇ ନୂତନ କ୍ଷେତ୍ରକୁ
ଚିହ୍ନଟ କରାଯିବା ନମ୍ବର; ଫ୍ରାକ୍‌ସନ୍ ନମ୍ବର—A fracr
tional number given to a plot of land
carved out and separated from a bigge-
plot of land having an original number.

ବଟା ବଟି—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାଟିବା କ୍ରିୟା—1. The act of
Baṭā baṭi pounding or bruising.
ବାଟା ବାଟି ୨ । (ସ. ବଞ୍ଚନ) ଭଣ୍ଡାଇଣ୍ଡି କରିବା; କଥାରେ ଭୁଲାଇ
पीसा पीसी ଦେବା—1. Inveigling; seducing.
बँचा बँची ଉଗୋସ୍ତ ବର୍ତ୍ତ ବଟାବଟି । ତତ୍ସମ. ସଙ୍ଗୀତ, ବଲ୍ଲଭା ।
୩ । ଠକାଠକି—3. Cheating.

ବଟାବଟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭଣ୍ଡାଇବା; ମିଛ କଥା କହି
Baṭā baṭi karibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବୋଧସୋଧ କରାଇବା-
(ମନ୍ତ୍ରାପଟ୍ଟ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To inveigle; to satisfy
ଠଗାଠଗୀ କରା by hook or crook.
बँचाबँची करना, पट्टी देना ୨ । ଠକିବା—2. To cheat.

ବଟାଲି—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତକ; ପ୍ରା. ବଟ୍ଟଅ)—
Baṭālī ୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଶିଲରେ ପେଷଣ
ବାଟାଳୀ କରେ—1. One who bruises or pounds
बटारी a thing in a pestle.
ବାଟାଳୀ ୨ । (ସ. ବଞ୍ଚାଲା=ଖୋଳୁକ; ସ. ବଞ୍ଚ=ଅସ୍ତ୍ରର
बटाली, रुखानी ବେଞ୍ଚ) କାଠରେ ଘାର୍ଘ ଛିଦ୍ର କରିବା ନିମନ୍ତେ
ମ. ଢଙ୍କରେଁ ଟାଙ୍କୀ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବେଞ୍ଚ ଲାଗିଥିବା ବଢ଼େଇର
ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. Chisel.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଦାଢ଼ ବା ପାଚ ଚଉଡ଼ା । ଏ ଯନ୍ତ୍ର ନାନା
ପ୍ରକାର, ଯଥା—ଚଉଡ଼ା ମୁହାଁ, ସରୁ ମୁହାଁ, ବାଙ୍କ ମୁହାଁ, ଗୋଲ
ମୁହାଁ ଇତ୍ୟାଦି । ବଟାଲରେ କାଠବେଞ୍ଚ ଲାଗିଥାଏ, ଢଙ୍କୁ ନଦାଣରେ
ବେଞ୍ଚ ନ ଥାଏ ।]

ବଟାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ବର୍ତ୍ତୁଳ; ସ. ବଞ୍ଚାଲା=ଖୋଳ)—
Baṭāḷibā ଡଙ୍ଗାର ଭଲପଟାମାନଙ୍କ ସନ୍ଧି ମଧ୍ୟରେ ଗଛର ଶୁଖିଲା
बटारना ଛୋଟ ଆଦକୁ ବଟାଳର ଦାଢ଼ଦ୍ୱାର ଉରଡ଼ କରି ଫାଟ ବନ୍ଦ
କରିବା—1. To thrust jute or other strong
fibres into the crevices of the planks of
a boat with the blunt edge of a chisel,
so that there will be no leaking.
୨ । ବଟାଳଦ୍ୱାରା କାଠ କାଟିବା—
2. To cut wood with the chisel.

ବଟି—ଦେ.ବ.—(ସ.ବାର୍ତ୍ତ,ପ୍ରା.ବାଟ୍ଟ=ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ମଜୁରୀ)—
Baṭi ୧ । ମୁଦ୍ରା ଭଙ୍ଗାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦେୟ ଶୁଳ୍କ—
ବାଟା 1. Commission paid for exchanging one
बट्टी; बट्टा sort of coin into another.
ବଟ ବଟୀ ୨ । ମାସୁଲ; ଶୁଳ୍କ; ଟିକସ—
2. Tax; cess; customs.
(ଯଥା—ଶଗଡ଼ ବଟୀ=ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ି କେତେକ ସମୟ ଅନ୍ୟ
ବ୍ୟକ୍ତିର ଜମିରେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଶକଟ-
ସ୍ୱାମୀ ଦେବା ଶୁଳ୍କ ।)
୩ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ବଟକୃଷ୍ଣର ଡାକନାମ—3. A name for
calling Baṭakṛishṇa.

ବଟିଆ—ଦେ.ବ.(ସ.ବର୍ତ୍ତିକା,ପ୍ରା. ବଟ୍ଟିଆ)—ଭୂତାଦି ଉପଦ୍ରବ ରକ୍ଷା ପାଇବା
Baṭiā ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଡ଼ିବୁଟି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ
କଟୁଆ ଧାତୁର ଘରୁଆ—A metal pot for containing
डिविया charms and herbs
धापाबाज ୨ । ଯେ ଭଣ୍ଡା ଭଣ୍ଡି କରି ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଏ; ଠକ—
पट्टीबाज 2. A inveigler; a cheat.
बटुआ ୩ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବଟକୃଷ୍ଣର ଡାକ ନାମ—
3. Name for calling Baṭakṛushna.

ବଟିକା—ସ. ବ. (ବଟ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଗୋଲାକାର ଛୋଟ
Baṭikā ଗୁଲା; ଗୋଲି; ଗୁଟିକା; ବଡ଼ି—1. Pill; a bolus.
୨ । ବଟା ବରା ମୁଗ ଆଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ ବଡ଼ି—2. Balls of
corn-paste dried and used in the prepara-
tion of curry.

ବଟିକି—ପ୍ରାଦେ. (ବସୁରା) ବ.—ବାଟି; ଗିନା—
Baṭiki A pot; sancer; dish.

ବଟିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କଥାରେ ଭଣ୍ଡିବା; ଠକିବା—
Baṭibā ଧାପା ଦେଓୟା **पट्टिदेना** To inveigle.
ସାଧୁ ଅଛ ଏକ ସଙ୍ଗଚ୍ଛ ଦେଖାକ, ଏହାକୁ ଗାରୁବ ବେ ବଟ ।
ତତ୍ସମ. ଉତ୍କାଳର ଉତ୍କଳ. ସ. ଗାଉ ।

ବଟୀ—ସ. ବ. (ବଟ+ଈ)—୧ । ବଟ ଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Baṭī 1. A species of Ficus Indicus.
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ନଗ୍ନ ବଟ, [ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ
ଯଜ୍ଞ ବୃକ୍ଷ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ବଟକ, ହୁଏ ।]
ଅମରୁ, ଉଚ୍ଚଶୀ, କ୍ଷୀରକାଷ୍ଠା ୨ । ବଡ଼ି; ବଟକା (ହି. ଶ.)—
2. Pill.
୩ । ବଡ଼ା; ପିଷ୍ଟକବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—
3. A kind of pastry cake.

ବଟୁ—ସ. ବ. (ବଟ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଉଣାର୍ଥେ: ଉ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ
Baṭu କୁମାର—1. A Brāhmaṇa boy.
୨ । ବାଳକ—2. Boy.
୩ । ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ଛାତ୍ର—
3. A student.
୪ । ବାଳକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଛାତ୍ର—4. A Brāhmaṇa student
reading the Bedas by staying in the house
of the preceptor.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଉପନୟନ ପରେ ବବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ରହିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମାରକୁ ବଟୁ ବୋଲଯାଏ ।]

୫ । ଅଜ୍ଞାନ ବା ନବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A fool or stupid or ignorant person.

ଦେ. ବ.—୧ । ବଡ଼ୁ ୨ (ଦେଖ)—1, Bardu 2 (See)

୨ । ବୈଦିକ କ୍ରିୟା କରିବା ସମୟରେ କ୍ରିୟାକର୍ତ୍ତା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ କୁଶର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗୁରୀୟକ ପିନ୍ଧନ୍ତି; କୁଶବଟୁ—2, A ring of Kusa grass worn by a person performing vedic rites,

କୁସକୀଅନ୍ତୁଠୀ

ପୁଣ୍ୟବାଳକକୁ ମଞ୍ଜନ ମହଁରେ ଡାଟେ ବାନ୍ଧବସ୍ତ୍ର ବଟୁ—ଉବାସ. ଅଁଗୀରହସ୍ୟ ।

୩ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ବଟୁକୃଷ୍ଣର ଡାକ ନାମ—

ବଟୁଆ 3. A name for calling Baṭakṛushṇa.

ବଟୁଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଟ=ଉଣପଟର ସୂତା; ସ. ବଟୀ=ରଜ୍ଜୁ; ସ. ବର୍ତ୍ତୁଳ)—୧ । ପାନ ଖାଇବାର ଉପକରଣ ବା ଔଷଧାଦି ରଖିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ କନାର ଏକାଧିକ କୋଠରବିଶିଷ୍ଟ ଥଳ—1. A small bag or wallet with a slip-knot contrivance to open or shut it by means of working strings.

(ଯଥା—ପାନ ବଟୁଆ, ଔଷଧ ବଟୁଆ)

୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବଟୁକୃଷ୍ଣର ଡାକ ନାମ—

2. A name for calling Baṭakṛushṇa.

ବଟୁଆ ଗୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ମୁଣ୍ଡିରି (ଦେଖ)

Baṭuā gurdi Mundiri (See).

ବଟୁକ—ସ. ବ—(ବଟୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ବଟୁ (ଦେଖ)

Baṭuka 1. Baṭu (See).

୨ । ବଟୁକ ଭୈରବ (ଦେଖ)

2. Baṭuka bhairaba (See).

୩ । କାଶୀର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଶିବାନୁଚରବିଶେଷ—3. A Deity presiding in Benares, an attendant of God Siba.

ବଟୁକ ଭୈରବ—ସ. ବ—ମାନବପୂଜିତ ଶିବାନୁଚରବିଶେଷ—

Baṭuka bhairaba Name of attendant of Siba worshipped by people.

ବଟୁଳି—ଦେ. ବ—(ସ. ବର୍ତ୍ତୁଳ; ଗ୍ରା. ବଟ୍ଟୁଳ)—ଗୋକପାଉରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଉଜୁଡ଼ାମୁହାଁ ପିତ୍ତଳ ଘଡ଼ା—A round cooking jug made of brass.

ବଟଲୋଇ, ବଟୁଲା, ବଟଲୀ [ଦ୍ର—ଏଥିର ମୁହଁ ଉଜୁଡ଼ା ଓ ଏଥିରେ ଘିଉ ଢାଳି ରନ୍ଧା ହୁଏ ।]

ବଟୁକରଣ—ସ. ବ—(ବଟୁ+ଅଭୂତ ଭଭାବେ ଚ୍ବି+କରଣ)—

Baṭūkaraṇa ଦ୍ୱିଜାତି ବାଳକର ଉପନୟନ ବା ବ୍ରତରୂପ ସଂସ୍କାର; ବଡ଼ୁ—

The ceremony of investiture of the sacred thread of the twice-born.

ବଟେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବଟି ଦେଇ; ଠକି ଦେଇ—

Baṭe Deceitfully; by deceiving.

ବଟେ ସିନା । ବ୍ୟର୍ଥ ଦ୍ୱେଷ ବଢାରେ ନଷ୍ଟି—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବ—ବଟମୂଳକୁ—To the ground under a banyan tree.

ବଟେ ସିନା । ବମାନ ଥଣ୍ଟିବ ସେ ପୂଜ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଟ୍ଟଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ (ଜସପୁର) ବ—ଭତ୍ତଡ଼ା (ଦେଖ)

Baṭṭaṛdā Bhattṛdā (See).

ବଟ୍ଟା—ଦେ. ବ—(ସ. ବାର୍ତ୍ତ; ଗ୍ରା. ବାଟ୍ଟ=ଦ୍ରବ୍ୟ ନମାଣ ମଜୁର)—

Baṭṭā ୧ । ବଟ୍ଟା ୪ । ୫ । ୬ । ୭ । ୮ (ଦେଖ)—

ବାଟା ବଟ୍ଟା 1. Baṭā 4, 5, 6, 7, 8 (See).

ବଟ୍ଟା ଖାତା—ଦେ. ବ—(ମହାଜନୀ କାରବାର) ମହାଜନମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଖାତାରେ ଲୋକସାନ ହୋଇଥିବା ଧନ ଓ ଖାତକଠାରେ ବୁଡ଼ିଯିବା ଧନର ହିସାବ ଓ ଡାଲ୍କା ଲେଖାଯାଏ—

Merchants' account book in which losses and irrecoverable amounts are enumerated and entered.

ବଡ଼୍‌କା(ଖା)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—(ଭୁଲ. ହି. ବଡ଼୍‌କା)—

Baṛd-kā(khā) ୧ । ଅତି ବଡ଼—1. Very great.

୨ । ବୃହତ୍ତମ—2. Greatest; largest.

୩ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ—3. Eldest.

୪ । ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—4. Excellent; highest.

ବଡ଼୍‌କା ପୁଅ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବଡ଼୍‌କାଲଡ଼କା)—

Baṛd-kā pua ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର—Eldest son.

(ଏହିପରି ବଡ଼୍‌କାଭାଇ, ବଡ଼୍‌କା କାକା ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ)

ବଡ଼୍‌କା ରଜା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବଡ଼୍‌କା ରାଜା)—

Baṛdkā rajā ସମ୍ରାଟ୍; ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—Emperor.

ବଡ଼୍ ବଡ଼୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ସ ବଟ୍ ଧାତୁ=କହିବା, ଅବ୍ୟକ୍ତ ଧ୍ୱନି କରିବା)—୧ । ବହୁକାଳ ବୃଥାଗପ—

Baṛd baṛd ବଡ଼ବଡ଼, ବିଡ଼ବିଡ଼ **ବଡବଡ** 1. Long and vain talk.

୨ । ପ୍ରଳାପ—2. Raving.

(ପ୍ରୟୋଗ—ବଡ଼୍ ବଡ଼୍ ହେବା; ବଡ଼୍ ବଡ଼୍ କରିବା)

ବଡ଼୍ ବଡ଼(ଡ଼ୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଗପଡ଼ୀ—1. Talkative.

Baṛd-baṛdi(ṛdu)ā ୨ । ପ୍ରଳାପକାରୀ—2. Raving.

(ବଡ଼ବଡ଼ୀ, ବଡ଼ବଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଡ଼ବଡ଼େ **ବଡବଡିୟା**

ବଡ଼୍‌ରି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସ. ବରଟୀ)—ବରୁଡ଼ି—

Baṛd-ri Wasp.

ବଡ଼୍‌ରି ବାଣ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଢାଲପୁଯାରି ଝୁଡୁକରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ର—A mystic formula used in the Dhālasupāri magical performance.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ମୁଠାଏ ବାଲୁକା ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଫୋପାଡ଼ିଲେ ତାହା ବରୁଡ ଘର ଯାଇ ଶତ୍ରୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ. (କଲାବାଣ୍ଡି) ବ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଭାର୍ଯ୍ୟା
Bard-li Senior wife.

ବଡ଼—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ସଂ. ବଡ଼ି=ବୃଦ୍ଧତ୍ୱ; ମଦ୍ଧତ୍
Barda Apte)—୧ । ବୃଦ୍ଧତ୍—1. Large; big.
(ସାନ—ବିପରୀତ) ୨ । ଉଦାର—2. Liberal; magnanimous.
ବଡ଼ **ବଡ଼େ, ବଡା** ୩ । ମଦ୍ଧତ୍; ମହାନ୍—3. Great; noble.
୪ । ବୟୋବୃଦ୍ଧ—4. Older; senior; elder.
ବଡ଼ ବୋହୂ ବଡିଥରାଙ୍କ, ସାନ ବୋହୂ ଗୁଣବତୀ ଦେଖ—ଭଗ ।
୫ । ପ୍ରଧାନ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ—5. Superior; chief.
୬ । ଅତ୍ୟଧିକ—6. Excessive.
୭ । ଉଚ୍ଚ; ଡେଙ୍ଗା—7. Tall; high.
୮ । ପରିଣତବୟସ୍କ—8. Major.
୯ । ଦୃଷ୍ଟ୍ୟରଜା (କନ୍ୟା)—9. Menstruated (girl); who has attained maturity.
୧୦ । ଅପେକ୍ଷା ବେଶି—10. More than.
ଅମ୍ବେରୁଡାଙ୍କର ଦେଲା କଥାଙ୍କର ଦମ୍ଭୋଳରୁ ବଡ ଦାନ୍ତ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ସଙ୍ଗୀତ ।
୧୧ । ଧନୀ; ଉତ୍ତରଶାଳୀ—11. Rich; affluent.
(ଯଥା—ବଡ଼ଲୋକ; ବଡ଼ ଘରର ପୁଅ ।)
ବିଣ ର ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Very much.
ବିଭି ସହ୍ୟ ! ପରମାଦ ବଡ଼ ଦୁହୁ ଗୋ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଶ୍ରୋତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର. ଗୀତ ।
୨ । ଅଧିକତରରୂପେ; ଅପେକ୍ଷାକୃତ—Much more.
୩ । ଅତ୍ୟଧିକ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—2. Too much; excessively.
ଦେ. ବ—୧ । ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବୟସରେ ବଡ଼—1. The eldest of all.
ସର୍ବଜ୍ୟେ ଯୋଗଙ୍କ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ବଡ଼ । କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାସ୍ୱରତ ବନ ।
୨ । ବୟୋବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Elderly person.
ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଲେ ଫସର ଫାଙ୍କ
ସାନ ସାନ ଅଇଲେ ବେଶର ବାଙ୍କ—ଭଗ ।

ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ଭୁଷାରେ ଭିଆର ଦୋଇ ଥିବା ନଆଁ ଦୁଲା; ନଆଁ ବଡ଼ିଆ—1. A bundle of straw made into a plait for preserving fire.
୨ । ଛଣଖାଇ (ଦେଖ)—2. Chhanakhāi (See)
୩ । (ମେଦନୀପୁର ଓ ସିଂହଭୂମ) ବ—ବର ଗଛ (ଭୁଲ. ବ.ଏହ ଅର୍ଥରେ ବଡ଼)—3. Banyan tree.
୪ । (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସୁଂ—ଦଦେଇ; ବାପର ବଡ଼ ଭାଇ—(ବଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 4. Father's elder brother.

ବଡ଼ ଅଲା(ଲେ)ଇଚ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୃଦ୍ଧତ୍+ଏଳା)—ଏକ ଜାତୀୟ
Barda alā(le)icha ବାନାବାରୁ ମସଲା; ଅଲେଇଚ—
ବଡ଼ଏଳାଚି Amomum Subulatum;Cardamom.
ବଡ଼ୀ ଇଲାୟଚୀ [ଦ୍ର—ବଡ଼ ଅଲେଇଚକୁ ଅଲେଇଚ ଓ ଛୋଟ ଅଲେଇଚକୁ ଗୁଜୁରାଟ କହନ୍ତି ।]

ବଡ଼ ଆଖି—ଦେ. ବ—୧ । ବୃହଦାକାର ଚକ୍ଷୁ—
Barda ākhi 1. Big eyes; large eyes.
(ବଡ଼ ଆଖିଆ ପୁଂ.—ବିଣ) ୨ । ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ଅଳ୍ପ.
(ବଡ଼ ଆଖେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ-ବିଣ) କଥା ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ—2. A look
ବଡ଼ଚୋଖ or eye which is not satisfied with.
ବଡା ନଜର small or little things.
୩ । ଉଦାର ଦୃଷ୍ଟି—3. Liberal outlook.

ବଡ଼ ଆଠ—ଦେ. ବ—ବାର ଆଠ; ଏକପ୍ରକାର କଉଡ଼ି ଖେଳ—
Barda āṭha A kind of game played with 7
(ବଡ଼ ଚେମା—ଅନ୍ୟରୂପ) cowries.
[ଦ୍ର—ଏହା ସାତ କଡ଼ା କଉଡ଼ିରେ ଖେଳ ହୁଏ ।]

ବଡ଼ଇ—ଦେ. ବିଣ; ବିଣର ବିଣ. (ସଂ. ବଡ୍ର+ହି)—ଅତ୍ୟନ୍ତ—
Bardai Very; very much.
ଗର୍ବିଷ ବଡ଼ଇ ଅଜ୍ଞାତ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।

ବଡ଼ ଓଷା—ଦେ. ବ—୧ । ପର୍ବ ବିଶେଷ—
Barda oshā 1. Name of a festival.
[ଦ୍ର—ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଉନ୍ନତ ପର୍ବକୁ ଲୋକେ ଏହି ନାମ ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ । କଟକ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଆଠଗଡ଼ର ଧବଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ପୂର୍ବଦିନ ଏହି ଓଷା କରିଥିବା ଲୋକମାନେ ଭୋଗ ଲଗାନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଶୂଦ୍ର ଏହି ଓଷା କରନ୍ତି ।
ପୁରୀ ଓ କଟକରେ ପ୍ରତିଳତ ସୋମନାଥ ବ୍ରତକୁ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ 'ବଡ଼ ଓଷା' ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହି ବ୍ରତ ଭାଦ ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ ଦିନ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ (ଦଶହରା) ଦିନ ଉଦ୍ୟାପନା କରାଯାଏ ।]
୨ । ଏକ ଜାତୀୟ ହଳଦୀ ବର୍ଣର ଲମ୍ବା ଓ ମୋଟା ଧାନ—
2. Name of a coarse yellowish kind of paddy.

ବଡ଼ କଙ୍କ—ଦେ. ବ—ବୁଦାଳିଆ ଘାସ ବିଶେଷ—Spinifex
Barda kanka Squarrous (grass) (Haines).

ବଡ଼ କଥା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୃଦ୍ଧତ୍+କଥା)—୧ । ଲମ୍ବା କଥା; ପାଘଁ
Barda kathā କାହାଣୀ—1. Long story.
ବଡ଼କଥା ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କଥନ—2. Loud talk.
ବଡାବାତ ୩ । ଅତିଶୟୋକ୍ତି—3. Exaggeration.
୪ । ବଢ଼େଇ; ଗର୍ବଯୁକ୍ତ କଥା—4. Arrogant talk.
୫ । ବିଶେଷରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ—
5. A matter of particular moment.
୬ । ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ—6. Chief matter.

ବଡ଼ କନ୍ୟା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ତ୍ତିତା+କନ୍ୟା)—
Barda kanyā ୧ । ବଢ଼ିଲା କନ୍ୟା; ଦୃଷ୍ଟ୍ୟରଜା ବାଳିକା—
1. A girl whose menses have appeared.
୨ । ଦୃଷ୍ଟ୍ୟରଜା ହେବା ପରେ ବିବାହିତା କନ୍ୟା—2. A bride given in marriage after puberty.

ବଡ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରିବା—
Barda karibā 1. To regard as great.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼କରା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆଦର କରିବା—
ବଢାନା 2. (figurative) To respect; to love.
୩ । ଶିଶୁକୁ ବଡ଼ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଳନ ପାଳନ କରିବା—
3. To bring up an infant.

ବଡ଼ କଷ୍ଟ—ଦେ. ବି—ବିଶେଷ ଦୁଃଖ; ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ—
Bar̤da kashṭa Too much pain; agony.
(ବଡ଼ ଦୁଃଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଡ଼ କଷ୍ଟ **ବଡ ଦୁଃଖ**

ବଡ଼ କାଙ୍କ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି— ବଡ଼ିଆ କାଙ୍କ (ଦେଖ)
Bar̤da kāṅka Stork.
ଦେ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଡେଙ୍ଗା ଓ ନଳଗୋଡ଼ିଆ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Tall and thin-legged (person).

ବଡ଼ କାଠ—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଢୋଲ—A big long
Bar̤da kāṭha drum (about 4 cubits long).
[ଦ୍ର—ଏହା ୩।୪ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ଦୁଇ ହାତ ବ୍ୟାସବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଏଥିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଚର୍ମ ଛାଣି ଦୋଇ ଥାଏ, ଏହାକୁ ଏକାଧିକ ଲୋକ ବାଡ଼ିଶରେ ଝୁଲାଇ ବାଡ଼ିଶର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ କାନ୍ଧୋଇ କର ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନଅନ୍ତି ।]

ବଡ଼ କାନ୍ଦୁଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—କାନ୍ଦୁଲ (ଦେଖ)
Bar̤da kāndula Kāndula (See)

ବଡ଼ କାମ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବୃହତ୍+କର୍ମ)—
Bar̤da kāma ୧ । ବହାଡ଼ମ୍ବର—1. Much ado.
ବଡ଼ କାଣ୍ଡ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ସମାରୋହ—1 Grapndeur.
ବଡ଼ କାରଖାନ । } ବଡ଼ କାଯ **ବଡା କାମ**

ବଡ଼ କୁ – ଗ୍ରାଦେ. (ସାଗପୁରୀ) ଅ—୧ । ପରେ—1. At last.
Bar̤da ku ୨ । ତତ୍ପରେ—2. Then; there after.

ବଡ଼ କୁଆଁର—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି. (ସଂ. ବଡ୍ଡ+କୁମାର)—
Bar̤da kuāñra ରାଜକୁମାରବିଶେଷଙ୍କ ଉପାଧି—
(ବଡ଼ କୁମାର—ଅନ୍ୟରୂପ) Title of one of the princes.

ବଡ଼ କେଲ—ଦେ. ବି—ଖଇର (ଦେଖ)
Bar̤da keli Khaira (See)

ବଡ଼ ଗଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. (ତା. ବଡ଼ ଦ୍ୱେଲ)—
Bar̤da gala ରାମାନୁଜ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଶାଖାବିଶେଷ—
(ବଡ଼ ଦ୍ୱାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) A subsect of the Rāmānuja Baishṇaba Sampradāya.

ବଡ଼ ଗଳା—ଦେ. ବି—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର—
Bar̤da galā Loud tone; loud tongue.
(ବଡ଼ ପାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଡ଼ ଗିଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ ଜାତ) ବି—ଏକ ଜାତୀୟ ତେପ୍ପା ବନ୍ୟ ଲତା-
Bar̤da gila ଫଳ—The fruit of a wild creeper.
[ଦ୍ର—ଏହାର ବ୍ୟାସ ୨ ଇଞ୍ଚ । ଲମ୍ବା ହୋଇଥିବା ମାଟି ଉପରେ ଏ ଫଳକୁ ଘଷିଲେ ସେହି ସାଗାଟି ଚିକ୍କଣ ଓ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଯାଏ ।]

ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ର—
Bar̤da gunḍa A kind of weapon.
[ଦ୍ର—ଏହା ଶତ୍ରୁ ଉପରକୁ ଲକ୍ଷ କର ନକ୍ଷେପ କରାଯାଏ ।]

ବଡ଼ ଘର—ଦେ. ବି—୧ । ଧନୀ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପରିବାର—
Bar̤da ghara 1. A rich and respectable family.
ବଡ଼ ବାଡୀ ବଡ ଘର ଦେଖି ବଭା କଲ
ବଡା ଘର ଝିଅକୁ ନେଇ ଯମକୁ ଦେଲ—ଚଳ ।
୨ । ବୃହଦାକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଗୃହ—2. A big house.

ବଡ଼ ଘାଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବଡ଼ ନାଳ—
Bar̤da ghāi A big moat or canal.

ବଡ଼ ଘାଇଁ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ—ବଡ଼ ଘାଏଁ (ଦେଖ)
Bar̤da ghāiñ Bar̤da ghāeñ (See)

ବଡ଼ ଘାଏଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ— ୧ । ବିଶେଷ ଜୋରରେ—
Bar̤da ghāeñ 1. With much force.
ବଡ଼ ଜୋରେ ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ—2. In a loud voice.
ବଡା ଜୋରସେ
୩ । ଅଧିକତର ଜୋରରେ—3 With greater force.
୪ । ଅଧିକତର ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ—4. More loudly.

ବଡ଼ ଚଣା—ଦେ. ବି—ମଟର ଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ—
Bar̤da chaṇā A big species of grain like pea.

ବଡ଼ ଚୃଟ—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍କୁଲ୍ ବା ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ
Bar̤da chāṭa ଉପସ୍ଥିତି ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ଛାତ୍ର—1. Monitor.
× × × ଗୋଟିଏ ଘାନ ପିଲାକୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ ବଡ଼ ଚୃଟ ଥିବା ଦେଖି ଯଉଥିଲେ ।
ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମଣ ଅଠ ଗୁଣ୍ଠ ।
୨ । ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ—2. Chief disciple.

ବଡ଼ ଜାଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି.—ଟଣା ଜାଲ (ଦେଖ)
Bar̤da jāla Ṭaṇā jāla (See)
ବଡ଼ଜାଲ **ବଡାଜାଲ** ଦେ· ବି.—ଯେଉଁ ଜାଲରେ ଗଭୀର ପାଣିରେ ବଡ଼ ମାଛ ଧରା ଯାଆନ୍ତି—Big nets used for catching big fishes in deep water

ବଡ଼ ଜିରା – ଦେ. ବି. (ସଂ. ବନଜୀରକ)—ବନଜୀରକ; ଏକ ପ୍ରକାର
Bar̤da jīrā ବନ୍ୟ ଜୀରା A kind of wild cumin
ସଂ.—ଅରଣ୍ୟ ଜୀରକ, ବୃହଜ୍ଜାଳୀ, ରୁଦ୍ରଜଟା, ରୁଦ୍ରପତ୍ର, କଣ, କଣଜୀର seed; Veruonia Anthelmentica; Purpule fleabane.
ମ କଡ଼ୁଜୀରଂ [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ନିଗ୍ଧବାଇ, କଫ ରୋଗ ଓ
ଗୁ. କାଲିଜୀରୁ, ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ
କଡ଼ବା ଜୀରୁ ହୁଏ । ଏହା କଷାୟ କଟୁ ।]
ବନଜୀରେ **କାଲଜୀରୀ**

ବଡ଼ ଜୁଆଣି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବନ ଯମାନୀ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଜୁଆଣି;
Bar̤da juāṇi ଅଜମୋଦା—A kind of Ajwan; Seseli
ସଂ. ନାମ—ଅଜମୋଦା, Indicum.
ଖରପ୍ରିୟା, ମାସୁଲ୍ଲି, ପାପ୍ୟକ, [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ; କଫ
ବ୍ରହ୍ମକୁଶା, କାବେଲ୍ଲି, ଓ ବାୟୁନାଶକ; ଉଷ୍ଣ, ହଦାଲ୍ଲି, ବୃଷ୍ୟ
କାବଲ୍ଲି, ଲୋଚମସ୍ତିକା ଓ ବଳକର; ଏହା ନେତ୍ର ରୋଗ,
ଗୁ. ବୋଡ଼ୀ ଅଜମୋଦ କିମ୍ବି, ହୃଦ୍ରୋ ଓ ବସ୍ତିରୋଗ ନିବାରକ ।]
ତେ. ବାମଠ; ଅଜାମୋଦା
ଫା· କରଫଶ୍ ଆ. ଦ୍ୱକୁଲ କଉକେରଫସ୍
ବନଯମାନୀ, ରାଁଧୁନୀ **ଅଜମୋଦ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼୍‌ଜେଃ୍‌(ଃ୍‌)—ସ୍ରାଦେ· (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. (ଇଂ. ବଜେଃ୍‌)—
Bard-jeṭ (ṭu) ବଜେଃ୍‌ (ଦେଖ)—Bajeṭ (See)

[ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜମ ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକମାନେ ଆଉଜ୍ଜ ଦେଖାଦେଖି ଏ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦର ଲୁପ୍ତ 'ଡ' ଅକ୍ଷରକୁ ଲୁପ୍ତ ନ କରି ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଇଂରାଜ 'ଜଜ୍‌' ଶବ୍ଦକୁ ମଧ୍ୟ 'ଜଡ଼ଜ୍‌' ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।]

ବଡ଼ ଜେନା—ଦେ. ବ.—କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—
Barḍa jenā A family title of Kshatriyas.

ବଡ଼ ଜୋର୍‌—ଦେ. ଅ.—(ସଂ. ବଦ୍ଧ+ଆ. ଜୋର୍‌)—୧ । ଅନୁମାନ-
Barḍa jor ପରମାଣରେ; ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପରମାଣରେ କହିବାକୁ ଗଲେ; ଆବଡ୍ଡୁଜୋର୍‌ ଅନୁମାନର ଶେଷ ସୀମା ଧରିବାକୁ ଗଲେ—
ବଡାଜୋର 1. Making the greatest calculation; at the highest computation or estimate.

୨ । ନଭାନ୍ତୁ ବେଶି ହେଲେ—2. At best.

ବଡ଼ ଠାକୁର—ଦେ. ବ—୧ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ
Barḍa ṭhākura ବଡ଼ ଭାଇ ବଳରାମ—1. The elder
ବଡ଼ଠାକୁର **ବଡଠାକୁର** brother of Lord Jagannṭātha or Śrīkṛishṇa.

୨ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ—
2. Lord Jagannāṭha at Puri.

୩ । ଈଶ୍ୱର; ଭଗବାନ୍‌—3. God.

ବଡ଼ ତାଠି—ସ୍ରାଦେ ବସୁର) ବ—ଥଳ—
Barḍa ṭāṭhi A big plate

ବଡ଼ତାର୍‌—ସ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଅଧି; ଅତ୍ୟନ୍ତ—
Barḍatār Very; very much.

ବଡ଼ତି—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ବୃଦ୍ଧି—1. Increase.
Barḍati ୨ । ସମୃଦ୍ଧି—2. Affluence.
ବଢ଼ାଇ ୩ । ଭାଗ୍ୟୋଦୟ; ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି—
ବଢତି 3. Rise in fortune.

୪ । ଅଧିକା ପଦାର୍ଥ—4. Excess; extra; surplus.

ବଡ଼ ତୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ— ବଡ଼ ଗଳା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର—A loud tongue.
Barḍa tuṇḍa ବଡ଼ଗଳା **ମୋଟାଗଳା**

ବଡ଼ତୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କଥା କହେ—
Barḍatuṇḍā 1. Of loud tone.
(ବଡ଼ତୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଝଗଡୁଆ—
(ବଡ଼ତୁଣ୍ଡୀ, ବଡ଼ ତୁଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Quarrelsome.

ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରଶସ୍ତ ରାସ୍ତା—
Barḍa dāṇḍa ବଡ଼ରାସ୍ତା **ବଡୀରାସ୍ତା** 1. High road

୨ । ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରଯାଏ ପଡ଼ୁଥିବା ପ୍ରଶସ୍ତ ରାସ୍ତା—2, The wide road extending from Puri temple to Guṇḍichāghara

ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡଠାରୁ ବେଳା ଉଣେ ଯହିଁ ବଉଳନ୍ତୁ ମହାବୀର—
ପ୍ରଥାନାଥ—ପାଙ୍ଗଡା ।

ବଡ଼ଦାଣ୍ଡକୁ ଯିବା—ଦେକ୍ରି—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଛତରରେ ପଶିବା; ନରୁଆସ୍ତ୍ରୀ
Barḍa dāṇḍaku jibā ହେବା—1. (a woman) To go
ରାସ୍ତାଘରସା out of a family; to go abegging.
ବାଟପରବୈଠନା

୨ । (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ) ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—
2. (a woman) To take to prostitution.

ବଡ଼ ଦାନ—ଦେ. ବ—୧ । ପଶାଖେଳରେ ଯେଉଁ ଦାନ ପଡ଼ିଲେ
Barḍadāna ଖେଳର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହୁଏ—1. The most
lucky throw in dice play.

୨ । ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଦାନ—
2. The gift of a very valuable thing.

ବଡ଼ଦିନ—ଦେ. ବ—୧ । ଇଂରାଜୀ ଡିସମ୍ବର ମାସର ତା ୨୫ ରଖି; ଖ୍ରୀଷ୍ଟ
Barḍadina ଜନ୍—1. Christmas day falling on the
ବଡ଼ଦିନ **ବଡାଦିନ୍‌** twentyfifth of December.

[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଯୀଶୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମଦିନ । ଅନ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଏହି ଦିନଠାରୁ ଦିନମାନ କ୍ରମଶଃ ବଡ଼ ହେବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ, ସେଥି-ପାଇଁ ଏହାକୁ ବଡ଼ଦିନ କହନ୍ତି । ଡିସମ୍ବର ମାସ ୨୨ ତାରିଖରୁ ଦିନ କ୍ରମେ ବଡ଼ ହୁଏ ଓ ବଢି କମେ ।]

୨ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଡିସେମ୍ବର ମାସର ଶେଷ ପର୍ବାଦ୍ୱର ପର୍ବ—
2. The Christmas festival.

୩ । ଯେଉଁ ଦିନମାନଙ୍କ ପରମାଣ ରାତ୍ରର ପରମାଣ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ—3. A day longer in duration than the night.

ବଡ଼ଦୁମା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବୃହତ୍‌+ଆ. ଦୁମ୍‌)—ଯେଉଁ ହାତୀର ଲାଞ୍ଜ
Barḍadumā ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ଥାଏ—An elephant.
ବଡ଼ଦୁମା **ବଡଦୁମା** having its tail hanging to the feet.

ବଡ଼ ଦେଉଳ—ଦେ, ବ—୧ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର—
Barḍa deula 1. The temple of Jagannath at Puri.
ବଡ଼ଦେଉଳ **ବଡାମନ୍ଦିର** ମନ୍ଦିରାଦେ ବଡ଼ଦେଉଳରେ ବାଇଲ ଆଉଥିପରି ବାଜା ।
ପ୍ରଥାନାଥ—ପାଙ୍ଗଡା ।

୨ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଉଳ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚତମ ମନ୍ଦିର—
2. The highest temple in a group.

ବଡ଼ ଧାନ—ଦେ, ବ—୧ । ମୋଟା ଧାନ—1. Coarse paddy.
Barḍa dhāna ୨ । ଯେଉଁ ଧାନ ବେଶୀ ପାଣି ଜମା ହେବା ସ୍ଥାନରେ ବଢ଼ି ଧାନ କଟାକାଳର ଶେଷସମୟକୁ କଟା ହୁଏ—
2. A kind of paddy which is harvested late in the harvesting season.

ବଡ଼ନଦୀ—ଦେ. ବ—(ନାମ) ନଦୀବିଶେଷ—Name of a river
Barḍanadī in Ganjam.

[ଦ୍ର—ଏ ନଦୀ ଘୁମୁସର ମାଲରୁ ବାହାର ଆସିବା ଜକଟରେ ଋଷିକୁଲ୍ୟାରେ ମିଶିଛି । ଏହା ନଦୀ ଆସିକା ତନକଲର ଉତ୍ତରରେ ଓ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ତନକଲର ଦକ୍ଷିଣରେ ପ୍ରବାହିତ । ଏଥିରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଅନେକଟି କଇଅଛନ୍ତି ।]

ବଡ଼ନାମ—ଦେ. ବ—ଖ୍ୟାତି; ପ୍ରଶଂସା; ପ୍ରସିଦ୍ଧି—
Barḍanāma Fame; good name.
(ବଡ଼ନାଁ, ବଡ଼ନାଆଁ, ବଡ଼ନାଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବଡ଼ନାମ **ବଡାନାମ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ପଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଗର୍ବ—1. Pride.
Bardapaṇa ୨ । ବଡ଼ଲୋକ; ଧନୀ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
ବଡ଼ାଇ 2. The state of being rich.
ବଡପ୍ପନ ୩ । ଗୌରବ; ମହତ୍ତ୍ୱ—3. Greatness.
[ବଡ଼ପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି ଗାର ଏହୁ ଣାଣ
ଜଲେ ନିଜ ଲେଖେ ହୋଇବ ବଡ଼ ପଣ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କି ଚ. ମଦ୍ଭାଗବତ ଉତ୍‌ଯୋଗ।
୪ । ଆପଣାକୁ ବଡ଼ କର ଦେଖାଇବାର ଭାବ—
4. Assuming to be a big man; self aggrandisation

ବଡ଼ପଣା—ଦେ. ବ—୧ । ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବ୍ରାହ୍ମଣପୂଜକ—
Bardapaṇḍā 1. The chief Brāhmaṇa sebak of
ବଡ଼ପାଣ୍ଡା a Deity.
ବଡାପଂଡା ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—
2. A title given to Brāhmaṇas by kings.
ଜାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଯାଜପୁରର କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶର
ଉପାଧିବିଶେଷ—Title of a high Brāhmaṇa family of Jajpur.

ବଡ଼ପଡା—ଜାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଚଦ୍ଦଃ। (ଦେଖ)
Bardapadā Chahaṭā (See)

ବଡ଼ପାଟଳ—ଦେ. ବ—ପାଟଳବୃକ୍ଷର ପ୍ରକାରବିଶେଷ—
Barda pāṭali Olereospermum Suaviolens (tree)
ପାରୁଲ **ପାଡର** (Haines).

ବଡ଼ପାଟି—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ଗଳା (ଦେଖ)
Bardapāṭi Bard galā (See)

ବଡ଼ପାଟିଆ—ଦେ. ବ—ଗୃହଘରର ପ୍ରଧାନ ଶେଣୀ—
Bardapāṭiā The chief long pole at the top of
ଗଳାବାଜ a thatched roof.
ବଡବୋଲା ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କଥା କହେ—
ବଡ଼ ପାଟେଇ / ବଡ଼ ପାଟୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀ 1. Loud-tongued.
୨ । ଯେ ବହୁତ ଗପି ପାରେ—
2. Talkative.

ବଡ଼ପାସ୍—ଦେ. ବ. (ବଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ;
Bardapās ସଂ. ବଡ୍ର+ଇଂ. ପାସ୍)—ଦୁଇ; ଝାଡ଼ା
ବଡ଼ପାଶ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଇ ଯିବା
ସଙ୍କେତ—Two; second pass (a term used while boys ask the teacher's permission to go out of the school for easing).

ବଡ଼ପାହ୍ୱାଁ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୃହତ୍+ପଦ)—ଉଚ୍ଚପଦ—
Bardapābiā High position.
ବଡ଼ପଦ **ବଡାପଦ** ଦେ. ବ—ଉଚ୍ଚପଦଧାସ୍ଥ—
(ବଡ଼ପାହ୍ୱା, ବଡ଼ପାସ୍ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) Of high position.

ବଡ଼ପିଠିଆ—ଜାଦେ. ବ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ସାପ—
Bardapiṭhiā Snake.

ବଡ଼ ପୁଅ(ତ)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଡ୍ର+ପୁତ୍ର)—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—
Barda pua(ta) One's eldest son.
ବଡ଼ଛେଳେ **ବଡା लडका**

ବଡ଼ ପୁଅୀ—ଦେ. ବ—୧ । ପୁତ୍ରଜୀବ ! (ଦେଖ)
Barda putrī 1. Putrajība (See)
୨ । ବଡ଼ ଝିଅ—2. One's eldest daughter.

ବଡ଼ ପେଟା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକର ପେଟ ବଡ଼—
Barda peṭā 1. Big-bellied; pot-bellied.
[ବଡ଼ ପେଟ(ଟ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକ ବେଶି ଅନ୍ନାଦ
(ବଡ଼ ପେଟୀ, ବଡ଼ ପେଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖାଏ; ପେଟୁ—
ଭୁଁଡ଼ିବାଲା **ବଡପେଟୁ** 2. Voracious.

ବଡ଼ ବକଲା—ଜାଦେ. (ଘୁଷୁ, ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଅନୁକୂଳ) ବ—
Barda bakalā ସରୁ ସିଧା ଡେଙ୍ଗା ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Dalbergia Paniculata (Haines).

ବଡ଼ ବଡ଼—ଦେ. ବଣ. (ବହୁବଚନାର୍ଥ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି)—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବଡ଼
Barda barda (ବସ୍ତୁ ବା ଲୋକ)—Many big (things
ବଡ଼ ବଡ଼ **ବଡା ବଡା** or persons).
ଦେ. ଅ—ବଡ଼୍ ବଡ଼୍ (ଦେଖ)—Bard-bard (See)

ବଡ଼ବଡ଼ ହେବା—ଦେ କ୍ରି.—୧ । ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା—
Barda barda hebā 1. To chatter long.
ବଡ଼ ବଡ଼ାନ; ବଡ଼ ବଡ଼ କରା ୨ । ବାଉଳ ପରି ପ୍ରଳାପ କରିବା—
ବଡ ବଡାନା To rave.
୩ । ଅସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଗପିବା—
3. To grumble or murmur.

ବଡ଼ବଡ଼ (ଡୁ)ଆ—ଦେ. ବ.—୧ । ଆପଣାର ମୃତ ପୂର୍ବପୁରୁଷଗଣ—
Barda bardī(rdu)ā 1. One's deceased ancestors
(ବଡ଼ବଡ଼କେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ରଚିତ
ବାପ ଦାଦା ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର କଳ୍ପିତ ପ୍ରତିମା—2. The ima-
ବାପ ଦାଦା ges of the deceased ancestors made in the kitchen (in the case of the śūdras).
ଦେ. ବଣ.—ବଡ଼ବଡ଼ୁଆ (ଦେଖ)
Bard-bardiā (See)

ବଡ଼ବଡ଼(ଡୁ)ଆ ଅମାବାସ୍ୟା—ଦେ. ବ.—ପିପେଇ ଅମାବାସ୍ୟା (ଦେଖ)
Bardabardi(rdu)ā amābāsyā Pipei amābāsyā (See)
ବଡ଼ବଡ଼(ଡୁ)ଆ ଅମେଇସା / ବଡ଼ବଡ଼(ଡୁ)ଆ ଅମାସ୍ୟା } —ଅନ୍ୟରୂପ
ଉକାପାତୀ ଅମାବସ

ବଡ଼ବଡ଼ୁଆ ଡାକ—ଦେ. ବ.—କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ
Barda barduā ḍāka ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଲୋକ ପ୍ରଦର୍ଶନ—
ଈଜଳପି ଜଳ Offering of light to the deceased
ଉକଫେରନା ancestors on the newmoon day of Kārttika.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କ କାଠିରଆ ବଡ଼ା ଜାଳ ଉପରକୁ ଟେକି ଧର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କର ଡାକ ଦଆଯାଏ । ସେହି ଡାକ :—"ବଡ଼ବଡ଼ୁଆ ଦେ !
ଅନ୍ଧାରରେ ଆସି ଆଲୁଅରେ ଯାଅ
ବାଇଗି ପାହାଚରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଖାଇ
ଗଡ଼ଗଡ଼ାଉ ଥାଅ"

ବଡ଼ବଡ଼ୁଆ ଡାକବା—ଦେ. କ୍ରି —କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଳ ପିଣ୍ଡଜଳ କରା ପ୍ରସାଦାନ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କର 'ବଡ଼ବଡ଼ୁଆ ଦେ ଅନ୍ଧାରରେ ଆସ, ଆଲୁଅରେ ଯାଅ, ବାଇଗି ପାହାଚରେ ଗଡ଼ଗଡ଼ାଉ ଥାଅ' ବୋଲି ଡାକ ଦେଇ ଦିଅ ବଳଦା, କାଠିରଆର ନଆଁ ଜ୍ୱଳା ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଟେକିବା—To raise up a lighted faggot by invoking one's deceased ancestors on the evening of the new moon of Kārttika.

ବଡ଼ବର—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶଗଡ଼ିଆ-ବଳଦଙ୍କୁ ବାଟରେ ଖଆଇବା ପାଇଁ ବନ୍ଧୁତ ପାଳରୁ ଅଲ୍ପକରେ ନେବା ପାଇଁ ପାଳରେ ବନାସାଇ ଥିବା ମୋଟା ବେଣୀ—Twisted and plaited straw taken by cartmen for feeding cattle on the way.

ବଡ଼ବା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଳ=ଶକ୍ତି+ବା ଧାତୁ ଗମନ କରବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)— ୧ । ଘୋଟକୀ—1. A mare.

ବଡ଼ବାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୁଇଁରେ ମନ୍ତ୍ରଇଁରେ
କ ଉସି ଭ୍ରମନ୍ତ ହୋଇ ଦୂର ସେ । ଉତ୍କ, ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । ଅଶ୍ୱମୁଖୀ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭସ୍ଥା ଦେବାବତାରବିଶେଷ—
2. Name of a sea-nymph; a mythological female Deity with a mare's head, said to inhabit the ocean.

୩ । ଅଶ୍ୱିନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—3. Aries (asterism).

୪ । ସ୍ୱର୍ଗବୈଦ୍ୟ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦ୍ୱୟଙ୍କ ମାତା—4. The mother of the heavenly physican-twins.

୫ । କ୍ରୀତଦାସୀ; ଦାସୀ—5. Maid servant; a female slave.

୬ । ଦୂତୀ; କୁଟୁଣୀ—6. A female go-between; a procuress.

୭ । ଦ୍ୱିଜ ପତ୍ନୀ—7. A Brāhmaṇa woman.

୮ । ଅଶ୍ୱିନୀ ରୂପ ଧାରଣୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀ ସଜ୍ଞା—
8. Sajñyā; a wife of the Sun-god while she assumed the shape of a mare.

ବଡ଼ବାଗ୍ନି—ସ. ବ. ମ. ପ ତ୍ପୁ; ବଡ଼ବାର ମୁଖରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅଗ୍ନି)—
ବଡ଼ବାନଳ, ବଡ଼ବାମୁଖ } ଅନ୍ୟରୂପ
Submarine fire or flame.
[ଦ୍ର—ଏ ଅଗ୍ନି ବଡ଼ବା ନାମ୍ନୀ ଦେବୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ବହିର୍ଗତ ହେବା ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ; ଏଣୁ ଏହା ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭସ୍ଥ ଆଗ୍ନେୟ ଚିରର ଅଗ୍ନ୍ୟୁଦ୍ଗାତ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ ।]

ବଡ଼ବା ତୀର୍ଥ—ସ. ବ. (ବଡ଼ବା+ତୀର୍ଥ)—
Baṛdabā tīrtha ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—A sacred place of the Hindus.

ବଡ଼ବା ତୀର୍ଥେ ପୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ସମସ୍ତରେ
ସ୍ନାନ କଲେ ଦହୁ ପାତକ ଯେଉଁକରେ । ସାରଳା ମହାଭାରତ. ବନ ।

ବଡ଼ ବାପା—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ଶବ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ପିତାମହ—
Baṛda bāpā 1. Paternal grandfather.
ଠାକୁର ଦାଦା
ଦାଦା ୨ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ; ଦେଉଡା—
2. Father's elder brother.
ବଡ଼ମା, ବଡ଼ମାଆ } ସ୍ତ୍ରୀ
ମୋଠାରୁ ଶୁଣ ତୁମ୍ଭ ବଡ଼ବାପାଙ୍କର (ହଥା)
କୃଷ୍ଣଦିବ ମହାଭାରତ ବନ
ଜେଠା ଚାଚା

ବଡ଼ବାବୁ—ଦେ.ବ.—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ବା ଅଫିସରେ ଥିବା ବଡ଼ବାବୁ କର୍ମଗୃଗ୍ଧମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଗୃଗ୍ଧ ବା ମେନେଜର—1. The Indian head of an office or workshop.
ବଡ଼ବାବୁ ୨ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପିତୃବ୍ୟ; ଦଦେଇ—2. Father's elder brother.

ବଡ଼ବାବୁ ଘୁଣ୍ଟେ ଯେମନ ନ ଥାଏ. କୃଷ୍ଣଦିବ-ମହାଭାରତ ବନ.

ବଡ଼ବାସୁତ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) —ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର—The twin physicians of heaven.
Baṛdabāsuta

ବଡ଼ବାହୃତ—ସ. ବ ପୁଂ—ଶ୍ୟା ତତ୍; ବଡ଼ବା+ଆହୃତ) (ହିନ୍ଦୁସ୍ମୃତି).
Baṛdabāhṛuta ୧୫ ପ୍ରକାର ଦାସ ମଧ୍ୟରୁ ଏକପ୍ରକାର ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦାସୀ ସହିତ ବବାହ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଦାସୀର ମାଲିକଙ୍କ ଦାସ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ—(Hindu law) A person who becomes a slave by marrying one's maid servant.

ବଡ଼ବୋଉ - ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଭାଉଜ; ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—1. Elder brother's wife or widow.
Baṛdabou
ବଡ଼ବଉ **ବଡ଼ମା** ୨ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ବମାତା—2. One's elder stepmother.
ବଡ଼ୀ ବହୂ **ବଡ଼ୀ ମା**

ବଡ଼ବୋଲା—ଦେ. ବଣ— ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ନ କହିଲେ ଯେଉଁ ଶୋତା ଶୁଣି ପାରେ ନାହିଁ—One who can not hear unless talked to in a loud tone.
Baṛdabolā
ନୀମକାଲା **ଉଚାଶୁନନେବାଲା;ଅକାନ**
ବଡ଼ବୋଲୀ, ବଡ଼ବୋଲେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ

ବଡ଼ ବୋହୂ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପରିବାରରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀ—1. The wife or widow of the eldest son of the family.
Baṛda bohu
ବଡ଼ବୌମା **ଶଡୀପୁତୋହୂ**
୨ । ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କା ବୋହୂ (ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ବଧୂର ବିପରୀତ) ।
2 Matured daughter-in-law as opposed to an unmatured one.

ବଡ଼ ଭାଇ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାତା—Elder brother.
Baṛda bhāi **ବଡ଼ଦାଦା** **ବଡେଭାଇ**

ବଡ଼ଭାଗ—ପ୍ରା. ଦେ—(ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ.—୧ । ଅଧିକାଂଶ—
Baṛda bhāga (ବଡ଼ଭାଗୋ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Great portion.
୨ । ଅଧିକ ସଙ୍ଖ୍ୟକ—2. Majority of.
୩ । ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଭାଗ—3. The largest share.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ଭ(ଘ୍ଘ)—ସ. ବ. (ବଲ୍ ଧାତୁ—ଆବୃତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅର୍+ Bardabhi(bhī) ଇ, ଈ)—୧ । ଚଳୁଶାଳା—1. A room on the roof of a pucca house,

୨ । କୋଠାର ଛତ ଉପରେ ରହିତ ଗୁନ୍ଦୁଆ ବା ଗୁଳ—

2. Thatch or awning spread over the roof of a building.

ଦେ. ବି. (ସ. ବଡ୍ର+ଘ୍ଘ)—ବଶେଷ ଭୟ—

Great fear.

ବଡ଼ଘ୍ଘର ଜଠି ଯାଇଁ ଦୃଶ୍ୟ
ବଡ଼ଘ୍ଘରେ ସୀତା କଲେ ପୃଷ୍ଠ । ଉତ୍ତ. ଜୈତ୍ରେଘ୍ଘଶରଭାସ ।

ବଡ଼ ମଲ(ଘ୍ଘୀ)—ଦେ. ବ—ମାଧବୀ (ଦେଖ)

Barda mali(llī) Mādhabī (See)

ବଡ଼ ମା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପିତାମହୀ—

Barda mā 1. Paternal grandmother

ଠାକୁର ମା ୨ । ଦେଠେଇ—2. Elder paternal aunt.

ଦାଦୀ ୩ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବମାତା—3. One's elder step-

(ବଡ଼ ମାଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେଠାଇ ମା **चाची** mother.

ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—୧ । ବଡ଼ ବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—

Barda munda 1. A rich or great man.

(ବଡ଼ମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଖୁବ୍ ପ୍ରଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି—

ବଡମାଥା 2 A very influential person.

वडामुंड ୩ । ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଅଭିଭାବକ ବା ପୃଷ୍ଠପୋଷକ—

3. A very influential patron.

(ଯଥା—ସେ ଗୁରୁର ଘାଇବା ଘାଇଁ ଏକ ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡକୁ ଧରିଛି)

ବଡ଼ମୁଣ୍ଡିଆ ଗୁଣ୍ଡି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ବୋବ୍ବ) ବ.—ଜନ୍ଦା—

Bardamundiā chāṇṭi Big black ant; the black pismire or emmet.

ବଡ଼ ମୁଥା—ଦେ ବ—ନାଗର ମୁଥା (ଦେଖ)

Barda muthā Nāgara muthā (See)

ବଡ଼ର ବଡ଼ର ହେବା—ଦେ. କି—ବଡ଼ ବଡ଼ ହେବା (ଦେଖ)

Bardara bardara hebā Barda barda hebā (See)

ବଡ଼ ବଡ଼ କରା ଚଲବେଢ଼େଘ୍ଘ ପଛରେ ବଡ଼ର ବଡ଼ର ଦୋଷ ଘରଘ୍ ଚଲେ ।—ଫକ୍କାରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ତ୍ରି ।

वडवडाना

ବଡ଼ ଘ୍ରଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଘ୍ରଜାଙ୍କର ପାଃଘ୍ରଣୀ—

Barda rāṇi The senior Ranee.

ବଡ଼ ରାନୀ **वडी रानी**

ବଡ଼ ଘ୍ରଣି ଖୁରୁଡ଼—ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ପୁଙ୍ଗ) ବ—ବଡ଼ ଗୁଲାବଶିଷ୍ଟ ଖୁରୁଡ଼ ନଡ଼ିଆ—Dried cocoanut having kernel of big size.

Barda rāṇi khururda

ବଡ଼ ରୋଗ—ଦେ. ବ—କୁଷ୍ଠ ରୋଗ—Leprosy.

Barda roga ବଡ଼ ରୋଗ **पाप रोग, कुष्ठ**

ବଡ଼ ଲାଟ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଡ୍ର+ଇଂ. ଲର୍ଡ୍)—

Barda lāṭa ଭାରତବର୍ଷର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ୍ ଏବଂ ଭାଇସ୍ରଘ୍ୟ୍

ବଡ଼ ଲାଟ The Governor General and Viceroy

बडे लाट of India.

ବଡ଼ ଲୋକ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଡ୍ର+ଲୋକ)—

Barda loka ୧ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Rich man.

ବଡ଼ ଲୋକ, ବଡ଼ ମାନୁଷ ପଢ଼ିଲେ ଦୈଶ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ଫଳଯୁକ୍ତ ପାଏ

बडा आदमी, बडे लोग ଶୁଣିଲେ ଶୂଦ୍ର, ବଡ଼ ସେହ ହୋଇ ଯାଏ ।

ବୃଷ୍ଣିଦ୍ର. ମହାଭାରତ, ଅନୁଶାସନ ।

୨ । ମହାଜନ; ମହାପୁରୁଷ—2. A great man.

ଶୁଣ ଯଜନ ଭଗବତ, ଏ ବଡ ସେହଙ୍କର ମତ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

ବଡ଼ ଲୋକୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଧନୀ ପଣ—

Barda lokī 1. The state of being rich.

ବଡ଼ ମାନୁଷୀ ୨ । ଧନୀର ବ୍ୟବହାର ବା ଗୁଣି ଚଳନ—

वडप्पन 2. Conduct befitting a rich man.

୩ । ଗର୍ବ—3. Pride.

ବଡ଼ ଶିଂଘାର—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃହତ୍+ଶୃଙ୍ଗାର)—

Barda simghāra ଦେବତାଙ୍କର ଘୁଡ଼ି ଶୟନ ବା ପହୁଡ଼

ବଡ଼ ଶିଂଗାର } ଅନ୍ୟରୂପ ଦେବା ପୂର୍ବର ବେଶ, ଭୋଗାଦି ମାଜ—

ବଡ଼ ଶିଂଦ୍ୱାର } The rites performed before an

वडा शृङ्गार Idol is laid to sleep for the night.

ବଡ଼ ଶିଂଘାର ବେଳେ ନରେ ଯାଇଁ, ଚଉଣି ଅଙ୍ଗିତ ଚନ୍ଦ୍ରାଶ୍ର ଗୋସାଇଁ ।
ପୁରୀ. ଗୁଡାଘ. ଶଶିସେବା ।

ବଡ଼ ଶିଂଘାର ଧୂପ—ଦେ. ବ—ଘ୍ରଭରେ ଦେବତାଙ୍କର ପହୁଡ଼ ଦେବା

Barda simghāra dhūpa ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଭୋଗ ହୁଏ—

Offering made to an Idol before the night's rest.

ବଡ଼ ଶିଂଘାର ବେଶ—ଦେ. ବ—ଦେବତା ଘ୍ରଭରେ ପହୁଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ

Barda simghāra besa ଯେଉଁ ବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ ହୁଅନ୍ତି—

The dressing put on an Idol before the night's rest.

ବଡ଼ ଶିଂଘାର ଲଗି—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ଶିଂଘାର ବେଶରେ ସୁସଜ୍ଜିତ

Barda simghāra lāgi ହେବା—Equipment of an Idol with the fittings before the night's rest.

ବଡ଼ଶୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଡ଼ଶୀ)—ବଡ଼ଶୀ (ଦେଖ)

Barḍasī Bardisī (See)

ନୂଆ ବଡ଼ଶୀ, ବଲେ ମନ ମାଛ ଜଏ ଅବଶ୍ୟ
ଅର୍ଜୁନ ୪. ବଦର୍ଥଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

ବଡ଼ ଶୃଙ୍ଗାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ଶିଂଘାର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Barda śrungāra (etc) Barda simghāra etc. (See)

ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼-ବଡ଼ଶୃଙ୍ଗାର-ରଚନା, ବାଳେ ସେ ଜୈଳେ ସେବଦେ ।
ବ୍ରଜ ନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ ।

ବଡ଼ ହେବା—ଦେ. କି.—(ସ. ବର୍ଦ୍ଧନ)—୧ । ବଢ଼ିବା—

Barda hebā 1. To become large.

ବଡ଼ ହଓୟା ୨ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—

वडा होना 2. To increase; to wax.

୩ । ପରିଣତବୟସ୍କ ହେବା; ସାବାଳକ ହେବା—

3. To be of age; to attain majority.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । (ବାଳକାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ) ଜ୍ଞାନ ପାଇବା; ପ୍ରଥମେ ରଜସ୍ୱଳା ହେବା—4. To attain puberty (said of a girl).

୫ । ପରିମାଣରେ ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ବଳି ପଡ଼ିବା—5. To exceed in quantity or length.

୬ । ଉଚ୍ଚତାରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—6. To become taller.

ବଡ଼ା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଟକ) —୧ । ଘିଅ ବା ତେଲରେ ଭଜା ପିଷ୍ଟକବିଶେଷ; Bardā ବଗ୍ୱ—1. A kind of cake fried in ghee or oil.

ବଡ଼ା ଘା; ସୁନର ଘା ୨ । ମୁଣ୍ଡର କେଶମୂଳରେ ହେବା ଏକପ୍ରକାର ବ୍ରଣ—2. Boil at the root of the hair on the head.

ବେସାଳି, ଭାଁଡ଼ ଟାଡୀ ୩ । ମାଟିର ଖ୍ଲେଟ୍ ହାଣ୍ଡି (ଏହାର ମୁହଁ ଘଡ଼ା ଅପେକ୍ଷା ଚଉଡ଼ା ଓ ଏଥିରେ ଘିଅ, ତେଲ ଆଦି ରଖାଯାଏ)—3. A small wide-mouthed earthen pot.

ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—୧ । ବଡ଼—1. Great.

୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼—2. Very great.

ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ ର ବିଣ.—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very much.

ବଡ଼ାଇ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ମାହାତ୍ମ୍ୟ; ବଡ଼ପଣ; ବଡ଼ମା; Bardāi ଗରୁମା; ପ୍ରାଧାନ୍ୟ; ମହତ୍ତ୍ୱ; ଗୌରବ—

ବଡ଼ାଇ ବଡାई 1. Greatness; glory.

ଅଶା କଲ ଜନ ଜର୍ମ ଅବରୁରେ ଏଥିଁ ଅଧିକ କେଉଁ ବଡ଼ାଇ ।

ଉଷ୍ଣ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର ।

୨ । ଗର୍ବ—2. Pride; arrogance; haughtiness.

ଚୂଳା କର ତୋର କେଡ଼େ ବଡ଼ାଇ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।

୩ । ପ୍ରଶଂସା—3. Eulogy; praise.

୪ । ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା—4. Self aggrandisement.

ଦେ. ବିଣ.—ଅତ୍ୟନ୍ତ; ଅତ୍ୟଧିକ —Too much.

ମଧୁର ହାସ୍ୟ ମନ ମଜ, ଦର୍ଶନେ ବଡ଼ାଇ ଅତଦ୍ଦ ।

ରୂପତ. ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ରାମୃତ ।

ବଡ଼ାଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—Bardāi karibā 1 To eulogise.

ବଡ଼ାଇ କରା ୨ । ଆତ୍ମ ପ୍ରଶଂସା କରିବା—**बडाई करना** 2. To brag; to boast.

ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମେ ଅନ୍ତେ ନ ବଡ଼ାଇ,
ଜଗତ୍ପତି ଅଟ୍ଟ କେତେ ତା ବଡ଼ାଇ ।ସଥାନାଥ ୫୫୫ ।

ବଡ଼ାଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନିଜର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଖାଇ କହିବା—Bardāi kahibā To boast of one's powers.

ବଡ଼ାଇ କରା ବାଣୀ ରମଣୀଙ୍କ ଶୁଣେ ବଡ଼ାଇ ଅମ୍ଳ ବହୁତେ ବହୁଥାନ୍ତୁ ମାଇଲୁ ବାଳର- **अपनी बडाई करना** ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ବଡ଼ା ଗୋରେ—ଗାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବିଣ.—ବେଶିଗୁଡ଼ିଏ—Barda gore Too much,

ବଡ଼ା ତାର—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ—Barda tār Very many.

ବଡ଼ାପା—ଗ୍ରା. (ଉତ୍ତର) ବି—ବଡ଼ବାପା (ଦେଖ) Bardāpā Barda bāpā (See)

ବଡ଼ାମି—ଗ୍ରା. ବି. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ବଡ଼ପଣ — Bardāmi Greatness.

ବଡ଼ାମୀ ଦେ. ବିଣ.—ବଡ଼ ପଣ; ଅହମାମ୍ମା; ଗର୍ବୀ— **वडपन** Proud; egoistic.

ବଡ଼ାମ୍ବା—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ— Bardāmbā A feudatory state of Orissa.

[ଦ୍ର—ଜଣେ ବଳ୍ୟାଢ଼ ମଲ୍ଲ ଯୋଦ୍ଧା ଜୁହୁଲ-ଗଜପତ୍ତିଙ୍କୁ ଆପଣାର ସାହାଯ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ପାଇଥିଲେ । ଏହି ମଲ୍ଲ ଗଜପତ୍ତିଙ୍କ ବଳରେ ଆଦମ ଅଧିବାସୀ କନ୍ଧମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେଇ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ଥିଲେ ଏବଂ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଥିଲେ ।

କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଇତିହାସ ।

ଏ ରାଜ୍ୟସ୍ଥିତା ବୃନ୍ଦଦମ୍ବା (ଦୁର୍ଗା, ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ରୀ)ଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏ ରାଜ୍ୟର ନାମକରଣ ହୋଇ ଅଛି ।]

ବଡ଼ି—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ବଡିସ୍)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗାବରୁଆ Badi କୁର୍ତ୍ତା; ସାକେଟ୍—Female jacket; bodice.

ବଡ଼ି, ବାଡ଼ି चोली, आँगी (ବଡିସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଡ଼ି—ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ବଟୀ; ସଂ. ବଟକ)—ବଟା ମୁଗ ବା ବରବୁ Bardi ଶ୍ଲେଟ୍ ଶ୍ଲେଟ୍ ପିଠାପର କୁଲା ବା ଛାଣ୍ଟର ପୃଷ୍ଠରେ ଘାର ଛାଣୁ ବଡ଼ୀ ଶୁଖାଇ ତରକାରିରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ନମନ୍ତେ ରଖାଯିବା **वडी** ପଦାର୍ଥ—1. Cakes of pasted corn dried and preserved for being cooked and used in curry.

[ଦ୍ର—ଶ୍ଲେଟ୍ ଶ୍ଲେଟ୍ ବଡ଼କୁ 'ଫୁଲବଡ଼ି', ଯେଉଁ ବଡ଼ିରେ ପାଣିକଖାରୁ କୋଷ୍ଠ ହୋଇ ମିଶିଥାଏ ତାକୁ 'କଖାରୁବଡ଼ି (ହି. କୁମ୍ଭଡୌଡ଼ୀ), ଯେଉଁ ବଡ଼ିରେ ବୋଇତ କଖାରୁ ବା ପାଣି କଖାରୁ ମଜ୍ଜି ମିଶିଥାଏ ତାକୁ 'ମଜ୍ଜିବଡ଼ି' ଓ ଯହିଁରେ ଖସା ମିଶିଥାଏ ତାକୁ 'ଖସା ବା ପୋଶ୍ତବଡ଼ି' (ହି. ଖଲୌରି) କହନ୍ତି । ମୁଗବଟାରେ ଉଆର ବଡ଼ିକୁ 'ମୁଗବଡ଼ି' କହନ୍ତି ।

ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁଲାବଡ଼ି, ମୁକୁଗାବଡ଼ି ଓ ପିଆଜ ଆଦିର ବଡ଼ି ହୁଏ ।]

ବଡ଼ି ୨ । (ସଂ. ବଟକା)—ଔଷଧାଦିର କ୍ଷୁଦ୍ର ବଟିକା— **यडी** 2 Pill.

ବଡ଼େ, ବଡ଼ିୟା ୩ । ସତରଞ୍ଜ ଖେଳର ଗୋଟି— **मुहरा** 3. A pawn at chess.

ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବେଟୋଏ— Wife of father's elder brother, elder paternal aunt.

ବଡ଼ ଅନ୍ଧାରୁଆ—ଦେ. ବି—ପ୍ରତ୍ୟୂଷ; ଅରୁଣୋଦୟର ପ୍ରାକ୍‌କାଳ— Bardi andhāruā Early morning; the time just before dawn.

ଖୁବ୍‌ଭୋର; ମୁଖଅାଁଧାରୀ बडेभोर, तडके

ବଡ଼ ଝଟ୍ ଝଟ୍, ବଡ଼ଘୋର, ବଡ଼ ସକାଳ, ବଡ଼ି ଘୋର ବଡ଼ିସକାଳ, ବଡ଼ି ଝଟ୍ ପଟ୍, ବଡ଼ଅନ୍ଧାର(ର) ବଡ଼ି(ଡ଼ି)ଅନ୍ଧାରିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ଅଲ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବଡ଼ଦର୍) —ଆଉଫଲ· Bardial Custard apple.
(ବଡ଼ଆଲ, ବଢ଼ିଅଲ୍, ବଢ଼ିଆଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଡ଼(ଢ଼ି)ଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ବଡ଼—1. Big; large.
Bardi(rdhi)ā ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent.
୩ । ଉଚ୍ଚ—3. High.
ବେଉଁ ୪ । ମୂଲ୍ୟବାନ୍—4. Valuable.
ବଢ଼ିଆ ୫ । ଅତି ଉତ୍ତମ—5. Very good.
ଦେ. ବ—(ସଂ. ବେଣୀ) —ନଈ ରଖିବା ପାଇଁ ବା ଧୂଆଁ ବେଗ ଦେବା ପାଇଁ ବେଣୀ ପକାଯାଇ ଲୁଣ୍ଟାରେ ମୋଡ଼ା ଦୋଇଥିବା
ନଡୁଆକା ଉକ୍ ଅଣ୍ଟା—A long wisp of straw twisted tightly so that it may smoulder slowly when lighted and the fire in it preserved for a long time.
ଗ୍ରାଦେ (ସିଂଦ୍ୱାଭୂମି) ବ—ସତରଞ୍ଜ ଖେଳର ପଦାତି—
The foot soldiers in a game of chess.

ବଡ଼(ଢ଼ି)ଆ କାଙ୍କ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୃହତ୍ ଓ କଙ୍କ)—ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ
Bardi(rdhi)ā kāṅka ସରୁଗୋଡ଼, ଥଣ୍ଟ ଓ ବେକ ଥିବା
ମାଣିକଯୋଡ଼ ବକଜାତୀୟ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—Stork; flamingo; Dissura Episcopus.
ମାଣିକଜୋଡ (ବଡ଼ କାଙ୍କ, ବଢ଼ିକାଙ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଡ଼ ବୋଡ଼ ବଢ଼ିଆ କାଙ୍କ
ସାନ ବୋଡ଼ ରଲକ ଦେଖ—ଭଗ ।

[ଦ୍ର—ଏମାନେ କୂଳେରର ବର୍ଗୀୟ ପକ୍ଷୀ; ବେକ ଓ ଗୋଡ଼ ଧଳା; ଗୁଦ୍ଦ ଓ ପିଠି କଳାମିଶା ସବୁଜା; ଥଣ୍ଟ ଦୀର୍ଘ ଓ ସ୍ଥୂଳ; ପକ୍ଷ ଦୀର୍ଘ; ପୁଚ୍ଛ ଗୋଡ଼; ଗୋଡ଼ ଖୁବ୍ ଡେଙ୍ଗା ଓ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ପାଦ ଜାଲଯୁକ୍ତ (ଜାଲୁଆ); ପଡ଼ଆରେ ବା ଜଳର ପାଣିରେ ଏମାନେ ପଲ ପଲ ବସନ୍ତି ଓ ଚରନ୍ତି ।]

ବଡ଼ ଖଇଞ୍ଚି—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ବଡ଼ ପଶୁଘିବା ଚଟେଇ ବା
Bardi khaiñchi ମଶିଣା—A mat for laying and sunning Bardi.

ବଡ଼ ପୋଲୁଅ—ଦେ. ବଂ—ବରପୋଲୁଅ (ଦେଖ)
Bardi polua Baripolua (See).
[ବଡ଼ଘୁଲ, ବଡ଼ପୋଲ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଡ଼ଫୁଲ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବରପୋଲୁଅ (ଦେଖ)
Bardiphula Baripolua (See).

ବଡ଼ଫୁଲ—ଦେ ବ—(ସଂ. ବଟକ + ସଂ. ସ୍ଫାୟ୍ ଧାତୁ)—ବଡ଼ଲୁଚି
Bardi phulā ମସଲାପାଣିରେ ସିଝାଇଲେ ଚାଦର ଫୁଲିଯାଇ ସେଉଁ
ବଡ଼ିଛେଚକି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହୁଏ—Curry made of preserved
ବଡିକା ତିମନ and dried pills of corn-paste boiled in spiced water and become bloated.

ବଡ଼(ଢ଼ି)ମା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବରିମନ୍ ଶବ୍ଦରୁ ବରିମା)—୧ । ବଡ଼ପଣ;
Bardi(rdhi)mā ଗରିମା—1. Greatness; excellence.
ବଡ଼ମାପଣ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଗର୍ବ—2. Pride,
ବଢ଼ିମାପଣ } ୩ । ଆତ୍ମଗର୍ବ—3. Arrogance.
ବଡ଼ାଇ; ବଢ଼ିମା ୪ । ଆତ୍ମ ପ୍ରଶଂସା; ଚେଇଁ—4. Self-praise.
ବଡାଇ କେହି କରୁଅଛ ନଜ ବଗଲ ବଡ଼ମ—ଭଧାନାଥ ମହାସାଣ୍ଡ ।

ବଡ଼(ଳି)ଶ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ଶୀ (ଦେଖ)
Bardi(li)sa Bardisī (See)

ବଡ଼ଶ ଲାଠି—ଦେ. ବ—ବନଶୀ ଖଡ଼ା—
Bardisa lāṭhi Angling rod.
ଛୀପ ଜଗୋଘଙ୍କର ମନମୀନକୁ ଏ ବରନ ନିଷ୍ଠ ବଡ଼ିଶଘଟି ଲଗ୍ନ ରେ ।
ବନସୀକାଣ୍ଟା; ଛୀପ ବଦଗୁର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।

ବଡ଼ଶୀ—ସଂ. ବ—ବନଶୀ; ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ଥୋପ ଲଗିଥିବା
Bardisī କଷାଯୁକ୍ତ ତୋର ଓ ଦଣ୍ଡ—
ବଉଶୀ **ବନସୀ** Angling rod and line.

ବଡ଼ୁ—ଦେ. ବ (ସଂ.ବଟୁ=ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ)—୧ । ବ୍ରତ ବା ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର·
Bardu 1. The ceremony of the investiture of
ପଇତେ **ଜନେଉ** the sacred thread.
ବଡୁ ୨ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ମାଳଜାତୀୟ
ବଡୁ ଶୂଦ୍ରସେବକ—2. A class of Śūdra temple-servants at Bhubaneswar.
୩ । ପରିଚାରକ; ଚାକର—3. Servant.
(ଯଥା—ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର 'ବଡ଼ାନବଡୁ' ।)
ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବାପର ବଡ଼ ଭାଇ; ଜେଜୁଆ—
Father's elder brother.

ବଡ଼ୁ(ଢ଼ୁ)ଆ—ଦେ. ବ—ବଡ଼ା; ରଜଡ଼ାମୁହାଁ ଛୋଟ ହାଣ୍ଡି—
Bardu(rdhu)ā Small wide-mouthed earthen pot.
କୁଁଡି, ଗୁଡୀହାଡି **ଟାଡୀ**

ବଡ଼ୁ ଘର—ଦେ. ବ—ବ୍ରତ ଉତ୍ସବ; ଉପନୟନ—
Bardu ghara The festival of investiture of sacred thread.
ପୈତେଘର **ଜନେଉକାଉତ୍ସବ** (ଭୁଲ—ବଗ୍ଗଦର)

ବଡ଼ୁ ଭିକ୍ଷା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଟୁ ଓ ଭିକ୍ଷା)—ଉପନୟନ ସମୟରେ
Bardu bhikshā ଦ୍ୱିଜ ବାଳକର ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବେଶରେ 'ଭବତି
ପଇତାରଭିକ୍ଷା ଭିକ୍ଷାଂଦେହି' ବୋଲି କହି ଭିକ୍ଷାପାତ୍ରସ୍ଥରେ
ବରୁଆକୀଭିକ୍ଷା ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମାଗିବା
ଭିକ୍ଷା; ବ୍ରତଭିକ୍ଷା—The ceremony of begging done by a Brāhmaṇa boy during the investiture of sacred thread.

ବଡ଼ୁ ମ(ମା)ହାପାତ୍ର—ଗ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବ—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ
Bardu ma(mā)hāpātra ସେବକ, ସେ ମଧ୍ୟ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କର
ବଡ଼ୁସେବା କରନ୍ତି—The Brāhmaṇa servants of the Jagannath temple who also do Bardusebā with the Raja of Puri.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ୁସେବା—ଗ୍ରାଦେ (ପୁରୁ) ବ—୧ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଲାଗି ହୋଇଥିବା Barduseba ଫୁଲ ଆଣି ପୁରୁ ସ୍ନଜାକୁ ଦେବା ଓ ମୁହଁ ଧୋଇବା-ବେଳେ ଓ ବଡ଼ଶିଂଘାରବେଳେ ଗଡ଼ୁରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଣି ଯୋଗାଇବା ସେବା—1. Service performed by a Brāhmaṇa Sebak before Lord Jagannath and with the Rāja of Puri.

୨ । ଶୂଦ୍ର ସେବକଙ୍କର ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ପାଣି, ଫୁଲ ଓ ବେଲପତ୍ରି ଲାଗି କରିବା ଓ ବେଶ କରିବା ସେବା—2. Service of offering water, flowers and bel-leaves performed by the Śūdra Sebaks at Bhubaneswar.

ବଡ଼େ—ଦେ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ. (ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ)—

Barde ବଡ଼; ଗୁରୁ; ଅତି; ଅତ୍ୟନ୍ତ—

ବେଡ଼େ **ବଡ଼େ** Very much; excessive.

ବଡ଼େ ଯେ ସବୁରୁ ବଡ଼, ବୋଇଲ ସୁବଣ ସେହୁ ।

ଉଦ୍ଧ· ବୈଦେହୀଶବଭାସ ।

ବଡ଼େ ଦିବାଲ(ପାଖା)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ଭୁଲ. ହି. ବଡ଼େ Barde dibāla (pākhā) ପକ୍କା)—ଗୁଳ ଘରର ଦାଢ଼ଅଳ—Gable.

ବଡ଼େ ପୁରୁ—ଗ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ବଡ଼ ଭୋରରୁ—

Barde puru Very early in the morning.

ବଡ୍ଡ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବଡ୍ଡ; ତେ. ପେଦ୍ଦା) —

Badda ୧ । ବୃହତ୍; ବଡ଼—1. Big; large.

ବଡ୍ଡ ୨ । ବିପୁଳ—2. Extensive; gigantic.

ବଡା ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼—3. Very large.

ବଢ଼ଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବି. (ଭୁଲ. ହି. ବଢ଼ଇ)—ବଢ଼େଇ—

Bardhai Carpenter.

ବଢ଼ଣି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧନୀ; ଭୁଲ. ହି. ବଢ଼ନୀ)—

Bardhaṇi ଝାଡୁ; ଶ୍ମଶ୍ରୁଣି—Broomstick; sweeping brush.

ବଢ଼ଣେଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) (ଭୁଲ. ହି. ବାଢ଼ନା)—

Pardhaṇeibā ଝାଡୁ ଦେବା; ଶ୍ମଶ୍ରୁଣୀରେ ଓଳାଇବା—To sweep with a sweeping brush or broomstick.

ବଢ଼ତି—ଦେ. ବି—ବଢ଼ତି (ଦେଖ)

Bardhati Bardati (See)

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମଙ୍ଗଳ; ସୁଖ—Good luck; happiness.

ବଢ଼ଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ପଣସ—1. Jackfruit.

Bardhal ୨ । ଅଉ—2. Custard apple.

ବଢ଼ା ଦେ. ବି. (ସଂ. ବୃଧ୍ ଧାତୁ ; ବର୍ଦ୍ଧନ; ବୃଦ୍ଧି)—

Bardhā ୧ । ଆଧିକ୍ୟ; ବୃଦ୍ଧି—1. Increase; increment.

ବାଢ଼ା, ବାଢା **ବଢନା**

ବାଢା ୨ । ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ଖାଦ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ପରିବେଷଣ କରିବା—

ପରୋସନା 2. Serving of food.

ବାଢ଼ାନ ୩ । ବୃଦ୍ଧି କରିବା—3. Act of increasing.

ବଢାନା ୪ । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତାଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟହର ପାଠ୍ୟାଂଶ ବା ପାଠର ସମାପ୍ତି କ୍ରିୟା—4. The act of finishing the recital of a scripture.

ବେସାଳି ୫ । (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧମାନ=ଦାଣ୍ଡି) ମାଝର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାଣ୍ଡି (ଏଥିର ମୁହଁ

ଟାଡୀ ଘଡ଼ିର ମୁହଁ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼)—5. A small wide

ବଡାର ଘା, ସୁନର mouthed earthen pot.

ବଡାଇ, ବାଢ଼ା ୬ । ମୁଣ୍ଡରେ ହେବା ଘାଆ ରୋଗ; ବଡ଼ା—

ବଢତୀ 6. Boils on the skull.

ବାଡା ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅଧିକା; ଅତିରିକ୍ତ—1. Extra.

ପରୋସା ହୁଆ ୨ । ଖାଦ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ଯାହା ପରିବେଷଣ କରାଯାଇ-ଥାଏ—2. (food) Served up on the plate.

ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଘୁଡ଼ିରେ ଅଧିକା ସୂତା—

Extra thread in a playing kite.

ଗ୍ରାଦେ· (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—୧ । ଅଧିକା ସୂତା ଯୋଗ ହୋଇ ଉଡ଼ୁ-ଥିବା (ଘୁଡ଼ି)—1. (a playing kite) Flying with excess thread.

୨ । ଅପର ଘୁଡ଼ିଠାରୁ ଆଗକୁ ଆଗେଇ ରହିଥିବା—

2. Flying ahead (said of a kite) of another.

[ଦ୍ର—ଉଡ଼ୁଥିବା ଘୁଡ଼ି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।]

ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଆଗକୁ ବଢ଼େଇ ରଖିବା—

Extending.

ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ—ଦେ. ବ—୧ । ବଢ଼ାଇ (ଦେଖ)

Bardhā(rdhe)i 1. Bardāi (See)

ଛୁତାର, ବାଢଇ, ବାଢୁଇ ୨ । (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧକି; ପ୍ରା. ବଡ୍ଢଇ) —କାଠ·

ବଢଇ କାଷ୍ଠିବା କାରିଗର; ସୂତ୍ରଧର—2. Carpenter.

ମା. ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇଙ୍କୁ ଓଜାଅ ବୋଲି ଅଳ୍ପା ଦେଲେ । ବୃଷ୍ଣଦି. ମଦାଲସ, ସଜା

(ବଢ଼ାଇଣୀ, ବଢ଼ଇଣୀ, ବଢ଼େଇଣୀ – ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଢ଼ାଇବା (ଦେଖ)

Bardhā(rdhe)i debā 1. Bardhāibā (See)

ବାଢ଼ିୟେ ଦେଓୟା ୨ । କର ପ୍ରସାରଣ କରି କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ·

ବଢା ଦେନା ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରିବା—

2 To hand over a thing.

ଗାଣ୍ଡିବ ବଢାଇ ଦେଇ ଶତ୍ରୁକୁ ମନେ ମନରେ ପାର୍ଥ ।

ବଦଗୁର୍ଜ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧନ; ପ୍ରା. ବଡ୍ଢଣ)—

Bardhā(rdhe)ibā ୧ । ବଢ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—

ବାଢାନ 1. Causative of Bardhibā.

ବଢାନା ୨ । ବାଢ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—

ବାଡାନ 2. Causative of Bārdhibā.

ପରୋସବାନା ୩ । (କର ଆଦି) ପ୍ରସାରଣ କରିବା—

3. To extend or outstretch.

ଉଦଣି ମଣ୍ଡଳକୁ ତୁ କର ବଢାଇବୁ ରେ । ବଦଗୁର୍ଜ. ବଜୋପ୍ତଜ୍ଞ, ଓ ଗୀତ ।

୪ । ପୂରଣ କରିବା—4. To finish; to fulfil

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନଠାରୁ ତୁମ୍ଭର ଅଭ୍ୟମରେ ଅଟ
ତୁମ୍ଭର ମନୋରଥ ସମସ୍ତ ବଢ଼ାଇବ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ. ମହାସ୍ୱରଭ. ବନ ।

୫ । ପ୍ରାଣକୁ ନାଶ କରିବା; ମାରିବା—5. To destroy life; to kill.

ବୋଇତ ଚାହୁଣ ତୁ ଦେଲୁ ନଷ୍ଟେ ବାଇ
ତୋ ପେନ ସହୁ ଦିଜେ ଦେବ ମଁ ବଢ଼ାଇ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ. ମହାଭରତ. ବନ ।

ବାଢ଼ାନ **ବଢାନା** ୬ । ଶିଶୁ ଆଦିଙ୍କୁ ବାଲ୍ୟ କାଳରୁ ଲାଳନ ପାଳନ କରିବା—6. To bring up or foster a child.

ଏ ଲଇତ ବସ୍ତ ବଢାଇବ ସେହୁ ନଜ ସ୍ତନ ଦେଇ କ୍ଷୀର ।
ରଘୁନାଥ. ଯଯାତ ।

୭ । ହସ୍ତ ବାଟ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିବା—7. To hand over.

ବଡ଼ଥ ବଡ଼ ବଢାଇବ ସକାଡ଼ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଉତ୍କାଦର ଚମ୍ପୂ ।

୮ । (ମନ) ବଳାଇବା—7. To engage or incite one's mind to do a thing; to make one's mind intent upon doing a thing.

ଯାବତ ନାନା କର୍ମ କରେ
ମନ ବଢ଼ାଇ ନଉନ୍ତରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୯ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—9. (figurative) To help.

ବଗ୍ନର ଉରଗା ବଢ଼ାଅ ଅପର୍ନିତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୧୦ । ଆଗକୁ ଧାବତ କରାଇବା—
10. To cause to run forward.

ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଅଧିକ ସୂତା ଗୁଡ଼ା ଘୁଡ଼ୁକୁ ବେଶି ବେଶି ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିବାକୁ ଦେବା—To let one's kite fly higher than the other by letting out more string.

ବଢ଼ାଉଣି—ଦେ. ବ—ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା କ୍ରିୟା—
Bardhāuṇi The act of increasing.
ବାଢ଼ାନ **ବଢ଼ାନା, ବଢ଼ୌନା**

ବଢ଼ା ବଢ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ପରିବେଷଣ; ଭୋଜନ ପାତ୍ରରେ ଖାଦ୍ୟ ଆଣି ବାଣ୍ଟିବା ବା ଦେବା—
Bardhā bardhi
ବାଢ଼ାବାଢ଼ି, ବାଢ଼ାବାଡ଼ି **ପରସା ପରସୀ** 1. The act of serving meals on the plate.

ଠାଅଁଚ୍ଚା କର କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଯେନ ଗରେ
ଏତ ଅନ୍ତରେ ସବୁ ବଢ଼ାବଢ଼ି ଦରେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କ. ମହାସ୍ୱରଭ. ଦତ୍ତଯୋଗ ।

ବାଢ଼ାବାଡ଼ି **ବଢ଼ାବଢ଼ୀ** ୨ । ଅତ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି—2. Excess.

୩ । ପରସ୍ପରର ଉପରକୁ ଉଠିବା—3. Rising over each other; outbidding.

(ଯଥା—୧ ଟଙ୍କାର ଜନସ ନଲ୍ଲମ ଦେବାରୁ ଲୋକେ ବଢ଼ାବଢ଼ି ହୋଇ ୧୦ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡାକିଲେ ।)

ଦେ. ବଣ—୧ । ଅତ୍ୟଧିକ—1. Excessive.

ବଢ଼ାବଢ଼ି ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ପରମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ—
2. Increased to a great extent; which reaches a climax.

(ଯଥା—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳ କଥା ଅତ୍ୟ ବଢ଼ାବଢ଼ି ହୋଇଗଲା ।)

ବଢ଼ା ଭାତ—ଦେ. ବ—୧ । ଖାଇବା ପାତ୍ରରେ ବାଢ଼ି ଥିବା ଅନ୍ନ—
Bardhā bhāta 1. Boiled rice served up on the plate.
ବାଢ଼ା ଭାତ, ପୋରେର ଭାତ **ଗୁଲଥୀ**

୨ । ରୋଗୀଙ୍କୁ ଓ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସକାଳୁ ଖୁଆଇବା ନମନ୍ତେ ଖୁବ ହାଣ୍ଡିରେ ସୁପକ୍ୱ ହୋଇ ରହିଥିବା ହୁଡ—
2. Rice boiled to softness and prepared to feed infants and invalids in the morning.

ବଢ଼ା ମାସ—ଦେ. ବ—ମଳ ମାସ—
Bardhā māsa Intercalary month.

ବଢ଼ି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୃଦ୍ଧି)—
Bardhi ନଦୀ ବୃଦ୍ଧି; ବର୍ଷାଜଳର ଆଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ହେବା ନଦୀର ବାନ **ବାଢ଼** ବନ୍ୟା-Flood of a river; rising of a river.

ନଈ ବଢ଼ିଲେ ପରତେ ନାହିଁ, ଫେରନ୍ତୁ କହିଲେ ଯାଏ ।
ପଲ୍ଲୀରମୋହନ. ଉତ୍କଳଶତଗୁଣ ।

ବଢ଼ିଆ(ଆ)ଲ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ)—
Bardhia(ā)la ୧ । ଶସ୍ୟଲ—1, Capable of luxuriant growth.
ବାଢ଼ନ୍ତ **ବଢନେ ବାଲା**
୨ । ଖୁବ ପୁଷ୍ଟ—2. Very luxuriant.
୩ । ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ; ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ—3. Growing; prospering.
୪ । ପୁଷ୍ଟକାୟ ଓ ଡେଙ୍ଗା (ବ୍ୟକ୍ତି)—4. Stout and tall.

ଦେ. ବ—ଆଉ—Custard apple.

ବଢ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ; ବର୍ଦ୍ଧିତ)—
Bardhiā ୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1, Excellent.
ବେଢ଼େ **ବଢିଯା** ୨ । ଉଚ୍ଚ—2. High; tall.
୩ । ବଡ଼—3. Great.
୪ । ଧନୀ—4. Rich.

ଦେ. ବ—ବଢ଼ିଆ (ଦେଖ)
Bardiā (See).

ପ୍ରାଦେ (ଆଲ) ବ—ଶଗଡ଼ିଆ ବଳଦଙ୍କୁ ବା ଘୋଡ଼ାକୁ ବାଟରେ ଖୁଆଇବା ପାଇଁ ବେଶି ପାଲରୁ ଅଳ୍ପ ଆକାରରେ ନେବାପାଇଁ ପାଲରେ ଉଆର କରାଯାଇଥିବା ମୋଡ଼ା ବା ବେଣୀ—
Twisted straw taken by cartmen for feeding the cart-bullocks on the way.

ବଢ଼ିଆଁ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବଣ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ଖ.ବ୍ ଭଲ—
Bardhiāñ Excellent.

ବଢ଼ିଆ ଚାକିରି—ଦେ. ବ—ଉଚ୍ଚ ଉପଯୁକ୍ତ ବା ସେବା—
Bardhiā chākiri High post or service.
ବଡ଼ ଚାକୁରୀ **ବଡ଼ି ନୌକରୀ**

ବଢ଼ିଆ ବଢ଼ି—ଦେ. ବଣ—ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର ହାତକୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବଢ଼ାଇ ଦେବା—Mutually handing over a thing.
Bardhiā bardhi
ବାଢ଼ାବାଢ଼ୀ **ବଢ଼ାବଢ଼ୀ**

(ବଢ଼ିଆ ବଢ଼େଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଢ଼ିଆ ମାଲ୍—ଦେ. ବ—(ହଳରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ—
Bardhiā māl 1. Any excellent article.
ବେଢ଼େମାଲ **ବଢ଼ିଯାମାଲ** ୨ । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଜନସ—
2. A valuable thing.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଢ଼ି କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଢ଼ି ବଢ଼ି କହିବା (ଦେଖ)
Bardhi kahibā 'Bardhi bardhi kahibā (See).
ଲମ୍ବାଲମ୍ବା କଥା ବଲା **ବଢ଼ବଢ଼କର ବାତୀଂ ବୋଲନା**
ତୁମ୍ଭର ଛମ୍ପରେ ଗୋ—ବେଦେ ବଢ଼ି କହୁଅଛ—ଚତୁ. ଶଙ୍କେଶ୍ୱର ।
(ବଢ଼ି କର କହିବା, ବଢ଼ି କର କଥା କହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଢ଼ି ଜଲ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବୃଦ୍ଧି +ଜଲ)—ନଦୀ ବନ୍ୟାର ପାଣି—
Bardhi jala ବନ୍ୟାଜଳ, ବାନେରଜଳ Flood-water.
बाढ़की पानी (ବଢ଼ିପାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଢ଼ିଣା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ବଂଗ; ପ୍ରା. ବଡ୍ଢଙ୍ଗା)—ଝାଡ଼ୁ; ସମାର୍ଜ୍ଜନୀ;
Bardhinā ପର୍ଦ୍ଦଗ୍—Broomstick.
ବାଡ଼ନ, ବାଡ଼ନୀ, ବାଡ଼ନ, ବିଡ଼ା ବାଡୁନ **बढ़नी, बुहारी**
(ବଢ଼ିଣା ମୁଠା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଢ଼ିଣା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଝାଡ଼ୁ ଦ୍ୱାରା ଓଳାଇବା—
Bardhinā māribā 1. To sweep with a broom.
ଝାଁଟିଦେଓ୍ୟା ୨ । ଝାଡ଼ୁ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବା—
बुहारना 2. To strike with a broomstick.
ଝାଁଟାମାରା **बढ़नीमार**

ବଢ଼ି ବଢ଼ି କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧୃଷ୍ଟତା ସହିତ କଥା କହିବା; ଗର୍ବିତ
Bardhi bardhi kahibā ଭାବରେ କଥା କହିବା—To talk
ଲମ୍ବାଲମ୍ବା କଥା ବଲା **ढ़बढ़क बातीं बोलना** arrogantly.
(ବଢ଼ି ବଢ଼ି କର କହିବା, ବଢ଼ି ବଢ଼ି କଥା କହିବା- ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଢ଼ି ବରଷା—ଦେ. ବ—(ପହଁରର ଶବ୍ଦ) (ସଂ. ବୃଦ୍ଧି +ବର୍ଷା)—ଏକ
Bardhi barashā ସମୟରେ ନଦୀବନ୍ୟା ଓ ବୃଷ୍ଟି—Flood and
ବନ୍ୟାବୃଷ୍ଟି **बाढ़वरखा** rain at the same time.
(ବଢ଼ିବର୍ଷା ,ବଢ଼ି ବଦଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ବୃଦ୍ଧି; ସଂ. ବୃଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା-
Bardhibā 1. To increase; to grow up.
ବାଢ଼ା, ବାଢ଼ା ୨ । ଶିଶୁକାଳରୁ ଲାଳନ ପାଳନ ହେବା—
बढ़ना, बढ़ना 2. To be reared or brought up.
(ବଢ଼ା[ଢ଼େ]ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ)
ବଢ଼ିବୁଁ ପୁତ୍ର ଭବରେ, ବ୍ରଜ ନବରେ ଯେ— ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।
୩ । ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ସାବାଳଗ ହେବା—
3. To attain age; to become major.
ତୁମ୍ଭ ବାଢ଼ୁ ଛତ୍ର। ତଳେ ବଢ଼ୁ ଏ କୁମର । ଭ୍ରଧାନାଥ—ମହାଯାତ୍ରା ।
୪ । ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଜୀବନ ଧାରଣକରିବା—
4. To live; to thrive.
ତାଙ୍କ ବଂଶରେ ବଢ଼ିଲେ ରାଜାଙ୍କର । ଭଗ ।
୫ । (ବାଳିକା) ପ୍ରଥମେ ରଜସ୍ୱଳା ହେବା; ଜ୍ଞାନ ପାଇବା;
ବାଳିକାର ପ୍ରଥମ 'ଋତୋଦର୍ଶନ' ଘଟିବା— 5. To attain
puberty (said of a girl).
ବାଳବଗୁର ବଢ଼ିବାର ଦେଖି ଲକ୍ଷଣ ।
ଗୀତାମ୍ବର— ଉଦ. ବାଳବଗୁ ।
୬ । (କାର୍ଯ୍ୟ) ସମାପ୍ତ ହେବା—6, To be accomplished
or completed (said of a work).
ଯନ୍ତ୍ର ବଢ଼ିଲ ଗେରୁ, ଅଗମ୍ୟେ ଚଲବାର ହୋଇଲ ନଇର ।
ବଳରାମ. ରତ୍ନମାଳ୍ୟଣ ।
୭ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବା; ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିପାଇବା—
7. To thrive; to prosper; to grow in prosperity.
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁର୍ଜ୍ୟା ଚନ ଭୁଲରେ ସେ ବଢ଼ଇ । କୃଷ୍ଣଂଦ୍ର. ମହାଭାରତ ବନ ।
୮ । (ନଦୀ) ବନ୍ୟାଯୁକ୍ତ ହେବା—
8. To inundate; to be flooded (said of a river).
ଭୁରତେ ଭଳଣା ସହତ ବଢିଲ ଦମ୍ଭ ତୁମ୍ଭ ଗଲ ଜିମି । ଜଗତ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ. ସ୍ୱଜୀତ ।
୯ । (ଶୁଭବାଚନ) ନିଃଶେଷ ହେବା—9. To be exhausted.
[ଦ୍ର— ଏହା ନବମ ଅର୍ଥରେ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଘରେ ଗୁଲ୍ ବାଡ଼ନ୍ତୁ ଡସ୍ଟେଚ୍ଛେ=ଘରୁ ଗୁଡ଼ୁଲ ସବୁ ଯାଇଛୁ; ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
ବଢ଼ିଲ୍ଲ କନ୍ୟା—ଦେ. ବ—ବୟଃପ୍ରାପ୍ତା ବା ରଜସ୍ୱଳା ହୋଇଥିବା
Bardhilā kanyā କନ୍ୟା; ଦୃଷ୍ଟାରଜସ୍ୱା କନ୍ୟା—A girl who
ବଡ଼ କନ୍ୟା **वढ़ि कनआ** has attained puberty.
(ବଢ଼ିବା କନ୍ୟା, ବଢ଼ିଲ୍ଲ ହୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଢ଼ୁଆ—ଦେ ବ—ବଢ଼ୁଆ (ଦେଖ)
Bardhuā Barduā (See).

ବଢ଼େ(ଢେଁ)—ଦେ. କ୍ରି. ବ୍ୟ—୧ । ବଡ଼ଘାଏଁ; ବିଶେଷରୂପେ—
Bardhe(rdheñ) 1. With a great force.
ବଢ଼େଜାରେ ୨ । ବୃଦ୍ଧତ୍ତରରୂପେ; ଅଧିକତରରୂପେ—
बड़ा, बड़े जोरसे 2. More.
୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—3. Very much.
୪ । ଅଧିକ ଭାବରେ—4. Greatly; largely.

ବଢ଼େ କନ୍ୟା—ଉଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—ଦୃଷ୍ଟାରଜସ୍ୱା କନ୍ୟା—
Bardhe kanyā A matured girl.

ବଢ଼େଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ଜେଉଡ଼ (ଦେଖ)
Bardhel 1. Jeuta (See).
୨ । ଆଉ—2 Custard apple.

ବଣ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବନ; ପ୍ରା. ବଣ)—୧ । ବନ; ଅରଣ୍ୟ—
Bana ବନ **वन** 1. Forest.
ତାହାଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା କାହିଁ ଏଣେ
ଯେ ଏ। ବ୍ରହ୍ମନ୍ତ ଭବନରେ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ ।
୨ । ଜଙ୍ଗଲ; ଜବଡ଼ ଅରଣ୍ୟ—2. Jungle; dense forest.
୩ । ଏକଜାତୀୟ ଅନେକ ବୃକ୍ଷର ସମଷ୍ଟି—
3. Plantation of tress of the same species.
୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମୂହ—4. (figurative) Multitude.
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ଜର ମରୁଅଛ ଭଣେ
ଦୋଲୁଛ ନ ପଡ଼ଇ ଭୁମ୍ଭେ ଦୁଃଖବନେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।
୫ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ; ଗୁଦ୍ଦାବଣ; ସାପବଣ) ଯେଉଁ
ସ୍ଥାନରେ ଅମୁକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବହୁଳ ଥାଏ—5. A place
abounding in a particular thing or things.
ଦେ. ବ୍ୟ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅବୋଧ୍ୟ—Unintelligible.
ଦେବତା ଋଷିଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରଂ ଜାରଣ
ଏ ସବାଶୁଁ ସବୁ ଅଟେ ମହଁ ବଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଶ୍ରୁ ।

ବଣ ଅଦା—ଦେ. ବ—(ସଂ. କନାର୍ଦ୍ରକା; ବନାର୍ଦ୍ରକ)—A kind of
Bana adā ବନଆଦା **वनैया आदरक** wild ginger.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣ ଆଖୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ବନେକ୍ଷୁ)—ବନ୍ୟ ଇକ୍ଷୁ—A kind of wild sugarcane.
Bana ākhu ବୁନେର ଆଖ
ସ. ବେଣୁ ନିସ୍ୱନ **ବନୈୟା ଉଖ**

ବଣ ଆଳୁ—ଦେ. ବ—କରବା—Wild yam; Dioscora Pentaphylla.
Bana ālu ବନପିଣ୍ଡାଳୁ; ବୁନୋଆଳୁ
ସ. ବାଗ୍ଦାକନ୍, ବନବାସୀ, ଶୂକଲ୍ଲ, ବ୍ୟାଧ୍ରଦନ୍ତା **ବନୈୟାଅରୁଆ**

ବଣ ଏଣ୍ଡା - ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବହୁରୂପୀ ଏଣ୍ଡୁଅ—Chameleon.
Bana enḍā

ବଣ ଓଲ—ଦେ. ବ—ବନା କୃଷିରେ ବଣରେ ଜାତ ହେବା ଓଲୁଅ—Wild arum; wild Amorphophailus Campanulatus.
Bana ola
ବୁନୋ ଓଲ **ବନୈୟା ଅୋଲ**
ସ. ବଜ୍ରିନଶୂରଣ; ଅର୍ଶଘ୍ନ (ବଣ ଓଲୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—ଏ ଓଲୁଅକୁ ସେଦେ ସିଦ୍ଧ କରି ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଜଳ ଓ ଗଲା ଉତ୍ତର ଗଲୁ କରେ ।]

ବଣକ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର (ବ—ବନ୍ୟ ଫଳବିଶେଷ—A kind of wild fruit.
Banaka

ବଣ କଦମ୍ବ—ଦେ. ବ. (ସ. ଭୂମି କଦମ୍ବ) —ଭୂକଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ—A kind of tree.
Bana kadamba

ବଣ କଦଳୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ୟ ଓ କଦଳୀ)—
Bana kadalī ୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—1. A variety of paddy.
ସ. କାଷ୍ଠ କଦଳୀ, ବନ କଦଳୀ, ଫଳାଭ୍ୟା
ବନ କଦଳୀ, ବନ କେଳା ୨ । ବଣରେ ହେବା କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ—2. A species of wild plantain.
ବନୈୟା କେଳା
[ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ କାଠିଆ କଦଳୀ ପରି; ପାଚିଲେ ଏହାକୁ ଖାଆନ୍ତି । ଫଳ ଉଉରେ କଥା ମଞ୍ଜି ପରି ଏକ ଗୁଚ୍ଛ ମଞ୍ଜି ଥାଏ ।]

ବଣ କପା—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ କାର୍ପାସୀ)—
Bana kapā ବଣରେ ଜାତ ହେବା କପା ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମ—Thespisia Lampas.
ସ. ଭିଣ୍ଟୀ, ଯଶସ୍ୱିନୀ, ଭାରଦ୍ୱାଜୀ, ଅରଣ୍ୟ କାର୍ପାସୀ
ବନ କାପାସ [ଦ୍ର—ଏହା ବଙ୍ଗ, ପଶ୍ଚିମ ଭାରତ ଓ ହିମାଳୟରେ ଜନ୍ମେ । ଏହା ବ୍ରଣ, **ପୁଲା, ବାରେଂଗା, ବନ ରୁହିୟା** ଶସ୍ତ୍ରଜ କ୍ଷତ, ରକ୍ତ ରୋଗ ଓ ବାତ
(ବଣ କପାସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]

ବଣ କର—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ + କର)—ବନ କର (ଦେଖ)
Bana kara Bana kara (See)

ବଣ କଲରା—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ କର୍କଟକ)—
Bana kalarā ଫୁଟି ଫୁଟିକା (ଦେଖ)
ବନ ଝିଙ୍ଗେ **ବନ କରେଲା** Phuṭi phuṭikā (See)

ବଣ କାନ୍ଦୁଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ, ଖୋରଧା) ବ—
Bana kāndula ଏକ ପ୍ରକାର ବରଡ଼ା ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—A kind of wild lentil.

ବଣ କୁକୁଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ୟ କୁକ୍କୁଟ)—ବଣରେ ମିଳିବା
Bana kukuṛdā କୁକୁଟ—Wild cock; the red jungle fowl; Gallus; Kaly; Gennaeous Albicristatus.
(ବଣମୁରଗୀ—ଅନ୍ୟନାମ)
ବନ୍ୟ ମୋରଗ

ବନମୁରଗା [ଦ୍ର—ଏହାର ମାଂସ ଲଘୁ, ସ୍ତୋତକ, ବାତମିତ୍ତ ନାଶକ, ବଲବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ କଫକାରକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ କୁଜି ସାରୁ—ଦେ. ବ. (ସ. ଅରଣ୍ୟ କଚୁ)—ଅରଣ୍ୟ କଚୁ—Wild Colocacia Antiquorum.
Bana kuji sāru
ବୁନୋ କଚୁ [ଦ୍ର—ଏହାର ଶୁଷ୍କଫଳର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ଟିକର କଦର୍ଯ୍ୟ **ବନୈଲା ଅରୁଆ** ବ୍ରଣରେ ପ୍ରକ୍ଷେପ କଲେ ବ୍ରଣ ଶୁଷ୍କ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ କୁନ୍ଦୁରି—ଦେ. ବ. (ସ. ବମ୍ବ) —କଇଁଚକାକୁଡ଼ି—Cephalandra Indica.
Bana kunduri
ତେଲାକୁଚା **କୁନ୍ଦୁରି**

ବଣ କୋଦୁଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ କୋଦ୍ରବ)—ବନା କୃଷିରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶସ୍ୟବିଶେଷ—Paspalum Scrobiculatum; Punctured Paspalum.
Bana koduā
ଅନ୍ୟ ନାମ—ଉଦାଲ
ବନ କୋଦୋଧାନ
କୋଦୋ [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ମ. ଦ୍ୱାଦ୍ରକ ଗ୍ରାହ୍ମ ଓ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ବାତଜନକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]
ଗୁ. କୋଦରୋ; ତେ. ଅଳୁବାଲୁ; ଆ. କୋଦୁ

ବଣ କୋଳଥ - ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ୟ + କୁଲତ୍ଥ)—
Bana kolatha ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଲତା ଓ ଶସ୍ୟ—A kind of wild lentil.
ସ. ଅରଣ୍ୟ କୁଳତ୍ଥିକା, ବନ୍ୟକୁଳତ୍ଥିକା
ବୁନୋ କୁଲଥୀ [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ଘୋର ଚକ୍ଷୁରେ **ବନ କୁରଥି** ଲଗାଇଲେ ଚକ୍ଷୁର କଣ୍ଡୁ, ରକ୍ତମା ଓ ପଟଳ
(ବଣ କୋଳଥିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୋଗ ବନଷ୍ଟ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ ଗଲି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକଜାତୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ—A species of small bird.
Bana gali

ବଣ ଗହମ—ଦେ. ବ. (ସ. ଗବେଧୁକା)—ଗରଗଡ଼ (ଦେଖ)
Bana gahama Garagarda (See)
ବୁନୋଗମ [ଦ୍ର—ଏହା କଫ, ବାତ, ଦୁଷ୍ଟରୋଗ ଓ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ହରଣ କରେ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ ଗୁଆ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମ ଓ ତହିଁର ଫଳ—A kind of wild plant and its fruit.
Bana guā
ବୁନୋସୁପାରୀ [ଦ୍ର—ଏହା କଷାୟ ରସ, ସ୍ତୋତକ, କଫକାରକ, **ବନୈଲା ସୁପାରୀ** ବାତନାଶକ, ବରେତକ ଓ ବଲବର୍ଦ୍ଧକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ ଚଟିଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ୟ ଚଟକ)—ବାୟା ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)
Bana chaṭiā Bāyā chaṛdhei (See)
ବୁନୋଚଡ଼େଇ; ବାବୁଇ [ଦ୍ର—ଗୃହରେ ବସା କରି ରହିବା ପକ୍ଷୀକୁ **ବନୈଲା ଚଟକ** ଘରଚଟିଆ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ବଣ ଚମ୍ପା—ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ପୁଷ୍ପଗୁଳ୍ମ—A kind of wild flowering shrub.
Bana champā

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନଚାଁପା [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳର କ୍ୱାଥ ଶୀତଳ, ସାର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ,
ବନଚମ୍ପା ବଲକାରକ ଏବଂ ଲଘୁ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ ଛଣପଟ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ+ଛଣ)—ଛଣପଟ ଫଲ ପର ଫୁଲ
Bana chhanapata ଫୁଟିବା ଅରଣ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—
ସଂ. ନାମ—ଶଣପୁଷ୍ପୀ, ଘଣ୍ଟା Crotalaria Juncia.
ବନଶଣ [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁଉତ୍ତ ରସ, ବମନ-
ବନଶଣଇ କାରକ ଓ କଫ ଓ ପିତ୍ତନାଶକ ।]
ମ. ଥୋରଭାଗ ତେ. ଶଣମଡୁବେଣ୍ଟ ଫା. ଲ୍ଲଜନାଂ
(ବଣ ଛଣୀ—ଅନ୍ୟନାମ)

ବଣ ଜଙ୍ଗଲ—ଦେ. ବ. (ଏକାର୍ଥବୋଧକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଅରଣ୍ୟ—
Bana jangala **ବନଜଙ୍ଗଲ** **ଝାଡଜଂଗଲ** Forest,

ବଣ ଜନ୍ତୁ—ଦେ ବ. (ସଂ. ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ)—ବନ୍ୟ ଜୀବ—
Bana jantu Wild animal.
ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ **ବନୈଲା ଜାନବର, ବନଜନ୍ତୁ**

ବଣ ଜହ୍ନି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ତରଡ଼ା (ଦେଖ)
Bana jahni Tararḍā (See)

ବଣ ଜାମୁ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ ଜମ୍ବୁ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଜାମୁ ଗଛ,
Bana jāmu ସହିଁରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୋଳ ଫଳେ—
ବନ ଜାମ **ବନୈଲା ଜାମୁନ** A small variety of blackberry.

ବଣ ଜୀର—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ ଜୀର)—
Bana jīrā ବନଜାତ ଜୀରକବିଶେଷ; ବଡ଼ ଜୀର—
ସଂ. ଅରଣ୍ୟ ଜୀରକ, ବୃହଜ୍ଜୀରି, A sort of wild cumin-
ରୁଦ୍ର ପତ୍ର, କଣ, ବନଜୀର, seed; Purple fleabane;
ବଷ କଷକ Veruonia Anthelmentica.
ବନ ଜୀରେ [ଦ୍ର—ଏହା ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, କଟୁ-
କାଳୀ ଜୀରା କଷାୟ; ଏହା ସ୍ତମ୍ଭ ବାତ, କଫରୋଗ
ଆ. କମୁନ୍ ବହ୍ୱ ଓ ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]
ମ. କଡୁ ଜୀରେଂ; ଗୁ. କାଳୀ ଜୀରୁ

ବଣ ଝଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବନ୍ୟ ଶିମ୍ବ—
Bana jhatā A kind of wild bean.

ବଣ ତୁଳସୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ+ତୁଳସୀ)—
Bana tulasī ବନଜାତ ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧପତ୍ରଯୁକ୍ତ ଗୁଳ୍ମ—
ସଂ. ଅରଣ୍ୟ ତୁଳସୀ, କାଳମାର, A kind of wild plant
ମାଲୁକ, କଠେଇର, ଭୁଟେରକ, with scented leaves;
କର୍ପୂର, କୃଷ୍ଣ ବବଇ, Perilla Ocimoides (Haines);
କୃଷ୍ଣ କଣ୍ଟିକା Assimum Basilicum.
ବନ ବାବୁଇ ତୁଳସୀ [ଦ୍ର—ଏହା ସାନ ବଡ଼ ଭେଦରେ
ବନତୁଳସୀ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଏବଂ ଏହାର ଗୁଣ ବବଇ
ଗୁ. ରାନ ତୁଳସୀ ପର—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. କଲ୍ପ ଦ୍ରୁମ]

ବଣ ଦଅଁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ବଣ ଦେବତା (ଦେଖ)
Bana diañ Bana debatā (See)

ବଣ ଦେବତା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ ଦେବତା)—
Bana debatā ୧ । ଅରଣ୍ୟରେ ଥିବା ଅପୂଜା ଦେବତା—
ବନ ଦେବତା; ବୁନୋ ଠାକୁର 1. Idols found in the jungle
ବନ ଦେବତା, ବନ ଦେବୀ and worshipped by wild tribes.
୨ । ବନର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା—2. Sylvan Deity.

ବଣ ଦ୍ରାକ୍ଷା—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ) (ସଂ. ବନ+ଦ୍ରାକ୍ଷା)—
Bana drākshyā ବନ୍ୟ ଲତାବିଶେଷ—A wild creeper.
ବୁନୋ ଆଙ୍ଗୁର [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଶୀତଳ, ରକ୍ତଶୋଧକ,
ବନୈଲା ଦାକ୍ଷ ଦାହ ଓ ତୃଷାର ନିବାରକ ।]

ବଣ ନେଳୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନନୀଳ)—କୃଷିବିନା ଉତ୍ପନ୍ନ ନୀଳଗୁଳ୍ମ—
Bananeli Indigo plant growing wild.
ବୁନୋନୀଳ [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳର କ୍ୱାଥ ଓ ପ୍ରଲେପ ସକଳପ୍ରକାର
ବନନୀଳ ବିଷନାଶକ; ଏହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଣ ନୀଳଗଛ ପର—
ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ ପତି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ+ପତି)—ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜବଂଶୀୟ-
Bana pati ବିଶେଷ—A title of ancient kings of Utkal.
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଅରଣ୍ୟମୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର କେତେକ
ରାଜ୍ୟକୁ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ଓ ଉତ୍କଳର ରାଜାଙ୍କୁ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ବାଦସାହା,
ବଣବାଦସ ବୋଲିସାଉଥିଲା ।]

ବଣ ପାରା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ+ପାରାବତ)—ବଣୁଆ ପାରା ପକ୍ଷୀ—
Bana pārā Wild pigen.
ବୁନୋପାୟରା [ଦ୍ର—ଏହାର ମାଂସ ତୃପ୍ତି; ଏହା ଖାଇଲେ
ବନୈଲାପରବା ପଖାଘାତ, କ୍ଷୟ ଓ ବାତ ରୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।]

ବଣ ପାଳଧୁଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ୟ+ପାରାବତ)—ବନ୍ୟବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Bana pāladhuā A kind of wild tree.
ବୁନୋପାଳିତା ମାଁଦାର [ଦ୍ର—ଏହା ଗୁଣରେ ପାଳଧୁଆ ସମାନ ।]
ବନୈଲା ଫରହଦ

ବଣ ପିଆଜ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଅରଣ୍ୟ ପଲାଣ୍ଡୁ)—ବଡ଼ ଉଲ ପିଆଜ
Bana piāja ପର କନ୍ଦଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—
ବନପେୟାଁଜ A kind of wild plant having a
ବନୈଯାପଜାଜ root resembling onion.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଗୋଟିଏ କାଣ୍ଡ ବାହାରେ ଓ ସେ କାଣ୍ଡରୁ ଝଟା
ଫୁଲ ଦେଉଳଆ ସିଝୁଫୁଲ ପର ବାହାରେ ।]

ବଣ ପିପଲି(ଳା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ୟ ପିପ୍ପଳୀ)—
Bana pipali(lā) ବନାକୃଷିରେ ଜାତ ପିପ୍ପଳୀ—
ବନପିପୁଲ **ବନୈୟା ପିପରୀ** Wild long pepper.

ବଣ ପୋଟଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ+ପଟୋଳ)—ଏହା ଏକପ୍ରକାର
Bana potala କଇଥକାକୁଡ଼ ପର ଫଳବିଶିଷ୍ଟ ଲତା—
ବୁନୋ ପଟଳ A kind of creeper bearing fruits
ବନୈୟା ପରବଳ resembling coccinear Indica; wild Liquorice creeper.
[ଦ୍ର— ଏହା ପିତ୍ତ ଓ ମଧୁର ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣପୋଡ଼—ଦେ. ବ.—ଜଙ୍ଗଲରେ ନଆଁ ଲଗିବା—Forest conflagration.
Baṇa pordi ବନେ ଆଗୁନ ଲାଗା (ଧରା)
बन जलना ବଣ ପୋଡ଼ ଦେଲେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତୁ,
ମନ ପୋଡ଼ଲେ କେହି ନ ଜାଣେ । ଚଉ ।

ବଣ ବାରିହା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—(ସଂ. ବନ୍ୟ ବରାହ)—ବନ୍ୟବରାହ
Baṇa bārihā Wild boar.

ବଣ ବିରି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବନ୍ୟ + ପର୍ଣ୍ଣୀ)—ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)
Baṇa biri Māshaparṇṇī (See)

ବଣ ବିଲୁଆ—ପ୍ରାଦେ, (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ବଣରୁଆ (ଦେଖ)
Baṇa biluā Baṇabhuā (See)

ବଣ ବିଲେଇ—ଦେ. ବ.—ବଣରୁଆ (ଦେଖ)
Baṇabilei (ବଣବରାହ—ଅନ୍ୟରୂପ) Baṇabhuā (See)

ବଣ ବୁଦା—ଦେ. ବ. (ଉତ୍ପାର୍ଥବୋଧକ ସହଚର ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ବଡ଼ ଓ ଛୋଟ ଗଛର ଅରଣ୍ୟ—Forest consisting of trees and bushes growing in an intermingled manner.
Baṇa budā ଛୋଟ ଗଛର ଅରଣ୍ୟ
ବନ ଝୋପ
झारि जंगल
[ଦ୍ର— ବଡ଼ ଗଛର ସମଷ୍ଟିକୁ ଅରଣ୍ୟ ଓ ଛୋଟ ଗଛର ସମଷ୍ଟିକୁ ବୁଦା କହନ୍ତି ।]

ବଣ ଭୁଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ ବିଡାଲ)—ବନ ମାର୍ଜ୍ଜାର; କଟାସ—
Baṇa bhuā ବନବିଡାଳ; ବନବେରାଳ Wild cat.
बनैया बिडार, वन बिलार(व) [ଦ୍ର— ଏମାନେ ବର୍ଷା ଋତୁରେ ବାଡ଼ରେ ବୋବାଇବାର ଶୁଖା ଗଲେ ପିଲାମାନେ ଘରେ ଥାଇ ଚହାର କରନ୍ତି, 'ଭୂ ? ଭ, ଭୂଷ' ? । ବଣରୁଆ ଯେବେ 'ଭୂ' ଶବ୍ଦ କରେ ତେବେ ପିଲାଏ କହନ୍ତି ଯେ ନକଟରେ ଖୁବ୍ ଭୂ ଭୂ ବର୍ଷା ହେବ: ଯେବେ 'ଭୂଷ୍' ଶବ୍ଦ କରେ ତେବେ କହନ୍ତି ବର୍ଷା ଶୁଖି ଯିବ ।]

ବଣ ଭେଣ୍ଡି—ଦେ. ବ.—ବେଣ୍ଡି ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—
Baṇa bheṇḍi Triumfetta Rhomboidea
ସଂ. ଝିଞ୍ଜରଟ ବନଓକ୍ରା; ବୁନୋ ଟେପ୍ସ **चेटकि,चिरियारि** (Kirtikar)
ମ. ଝିଞ୍ଜୁଡ଼, ଜଗୁରଡ଼ ତା. ଆଓଡ଼ାଇଓଟ

ବଣ ଭୋଜି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ + ଭୋଜନ)—ବଣରେ ରନ୍ଧା କରି ଖିବା ଭୋଜନ ଉତ୍ସବ—A picnic in the forest.
Baṇa bhoji ବନ ଭୋଜି, ବନ ଭୋଜନ **वन भोजन**

ବଣ ମଣି(ଣି,ଣ)ଷ—ପ୍ରା. ବ.—(ସଂ. ବନ + ମନୁଷ୍ୟ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟ ପର ଏକ ପ୍ରକାର ମାଙ୍କଡ଼; ଓରାଙ୍ଗ୍ ବନ ମାନୁଷ ଓରାଙ୍—1. Chipanzee; the orang otang.
Baṇa mani (ṇi, ṇa) sha
वन मानुष
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଜାବା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଆଦ ଦ୍ୱୀପରେ ଥାଆନ୍ତି (ବଣ ମନୁଷ୍ୟ—ଦେଶଜ ରୂପ) ଓ ବଣରେ ବସା ଛଅର କରି ରହନ୍ତି ।]

୨ । ବଣରେ ବାସ କରୁଥିବା ଅସଭ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଜଙ୍ଗଲି ଲୋକ—
2. Wild tribe; aborigine; uncivilized person.

୩ । ଭଦ୍ର ସମାଜର ଗତି ନ ଜାଣିଥିବା ଲୋକ—3. A person ignorant of the rules of polished society.

ବଣ ମଲ୍ଲିକା—ଦେ. ବ.—ସୁନର ଓ ଛୋଟ ସୁବାସ ଫୁଲ ଫୁଟିବା ଗଛ;
Baṇa mallikā କାମିନୀ ଗଛ ଓ ଫୁଲ—The Chinese myrrh; Chinese box; Murraya Grotica.
कामिनी

ବଣ ମଲ୍ଲୀ(ଲି)—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବନ ମଲ୍ଲୀ)—ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ ଜାତୀୟ.
Baṇa mallī(li) ଏକପାଖୁଡ଼ିଆ ବନ୍ୟ ଫୁଲ—Wild jasmine; ବନ ମଲ୍ଲୀ Barleia Strigosa; Coffea Bengalensis
वन मल्लिका (Haines).
ତେ. ଆଡ଼ଙ୍ଗ ମଲ୍ଲି [ଦ୍ର—୨।୪ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଗଛ; ଫୁଲ ନେଳଆ ।]

ବଣ ମୁଗ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବନ୍ୟ ମୁଦ୍ଗ)—ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)
Baṇa muga ମୁଗାନୀ Mudgaparṇṇī (See)
माठ मुगानी ମ. ରାଣମୁଗ

ବଣ ମୁଥା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ୟ ମୁସ୍ତକ)—ନାଗରମୁଥା (ଦେଖ)
Baṇamuthā **Nāgaramuthā** (See)

ବଣ ମୁନଙ୍ଗା(ଗା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ ଶିଗ୍ରୁ; ମୂଳଧବଳ)—
Baṇa muniṅgā(gā) ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ସଜନା ଗଛ—
ବୁନୋ ସଜନା **वन मुनिङ्गा** A kind of Moringa tree
(ବଣ ମୁଗୁନା—ଅନ୍ୟ ନାମ) growing wild.

ବଣ ମେଥି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ ମେଥିକା)—ମେଥି ପର ଏକ ପ୍ରକାର
Baṇa methi ବନ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ (ଏହାର ଫଳ ମେଥି ପର)—
ବନ ମେଥି Crotalaria Albidia; Melilotus Parviflora.
वन मेथि, सान्

ବଣ ଯୁ(ଜୁ)ଆଣି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ ଯମାନୀ)—ଆଜମୋଦା (ଦେଖ)
Baṇa ju(ju)āṇi Ājamodā (See)
ସଂ. ନାମ ଅଜମୋଦା ବନ ଜୁୟାନ; **अजवाइन**

ବଣ ଯୁ(ଜୁ)ଇ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ + ଯୂଥୀ)—ଅରଣ୍ୟ ଯୂଥିକା—
Baṇa jū(ju)i ବନ ଯୁଈ **वन जुही** Wild jasmine.

ବଣ ରଖୁଆଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ + ରକ୍ଷକ)—
Baṇa rakhuāla ଫରେଷ୍ଟ୍ ଗାର୍ଡ୍; ଜଙ୍ଗଲର ରକ୍ଷକ—
ବନ ରାଖାଳ **वन रखा** Forest guard.
[ବଣ ଜଗା, ବଣ ଜଗିଆ, ବଣ ଜଗୁଆଳ(ଳ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଣ ରାଶି—ଦେ. ବ—ବନା କୃଷିରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ରାଶି—
Baṇa rāśi ବନ ତୀଳ **वन तील** Wild sesamum.
(ବଣ ଖସା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହା ବୃଦ୍ଧିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଧାତୁ ସମ୍ଭୂତି କାରକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବଣ ରିଠା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ + ଅରିଷ୍ଟ)—ରିଠାର ପ୍ରକାରବିଶେଷ—
Baṇa riṭhā A species of soap-berry tree; Acacia
ବନ ରିଠେ **वन रिठा** Concinna (Haines).

ବଣ ରୁଆଡ଼—ଦେ. ବ—ମହାନଦୀ ମୁହାଣର ଜଳାଭୂମିରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବୁଦା.—Argialitis Rotundifolia (Haines); a small shrub in the deltaic swamps of the Mahanadi river.
Baṇa ruārda

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣ ସାରୁ—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ୟ କରୁ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ସାରୁ—
Baṇa sāru ବନ କଚୁ]. Colocacia Nymphaefolia.
ବନୈଲା ଅରୁଆ [ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ପାଣି କୂଳରେ ମନକୁ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ଗଛ ନାଲ ଓ ଥଲା ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏହାର ମୂଳ ସଧାରଣ ସାରୁ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଗଲାର କଣ୍ଡୁ ଉତ୍ପାଦକ ।]

୨ । ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବାଳକ—2. A wicked person or boy.

ବଣ ସିରିଆଲି—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ପାହ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—A kind of
Baṇa siriāli erect under shrub (Haines).

[ଦ୍ର—ଏହା ୧୦ରୁ ୩ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଏଥିରେ ଚକ୍ରଣ ଓ ଫକ୍କା ଗୋଲପି ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏହା କଙ୍କରମୟ ପାହାଡ଼ିଆ ଭୂମିରେ ହୁଏ ।]

ବଣ ସୋରିଷ—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ + ସର୍ଷପ)—
Baṇa sorisha ୧ । ବନ। କ୍ଷିତିରେ ଜାତ ସୋରିଷ—
ବନ ସରିଷା **ବନୈଲା ସରସୋଁ** 1. Mustard growing wild.

୨ । ଅଣ ସୋରିଷ (ଦେଖ)—2. Aṇa sarisho (See)

ବଣ ହରଡ଼—ଦେ. ବ—ଖୋରଧା ଜଙ୍ଗଲରେ ଜାତ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—
Baṇa harard̤a Atylosca Cajanifolia (Haines).
ବନୈୟା ଅରହର; ବୁନୋ ଅଡ଼ହର

ବଣ ହଳଦୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ + ହରିଦ୍ରା)—
Baṇa haḷadī ୧ । ବନ। କ୍ଷିତିରେ ଜାତ ହରିଦ୍ରା ଓ ତହିଁର ମୂଳ
ବନ ହଳୁଦ **ଜଙ୍ଗଲି ହଲଦି, ବନ ହରଦି** 1. Wild turmeric.
ମ. ଶୋଲୀ, ରାନ ହଳଦ [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁଚ୍ଛୁମଧୁରରସ,
ତେ. ଅଡ଼ବିପଶୁପୁ ରୁଚକାଽକ ଓ ଅର୍ଶ ଘାତକ; ଏହା କୁଷ୍ଠ
ବାତାଜୀର୍ଣ୍ଣ ଦୋଷ, ରକ୍ତ ଦୁଷ୍ଟି, ଶ୍ୱାସ, କାସ ଓ ହୃଦ୍ରୋଗରେ ଉପକାରୀ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

୨ । ଦାରୁ ହଳଦୀ (ଦେଖ)—2. Dāru haḷadī (See)

ବଣ ହି(ହେ)ଙ୍ଗୁ—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ନାଡ଼ୀ ହିଙ୍ଗୁ (ଦେଖ)
Baṇa bi(he)ṅgu Nārd̤ī hiṅgu (See)

ବଣା—ଦେ. ବ. (ସ. ଭରଣୀ)—୧ । ଗୁଡ଼ ରଖିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ
Baṇā ଚଉଡ଼ାମୁହାଁ ଲମ୍ବା ମୃତ୍ତିକା ଘଟ ବା ପାତ୍ରବିଶେଷ—
ବାଇନ, କୁଁଦୋ **ଭନ୍ନି, ତୌଲି** 1. A long pot for jaggery.

୨ । (ସ. ଭ୍ରାନ୍ତି) ଭୁଲ୍;ଭ୍ରାନ୍ତି—2. Mistake.

ଏ.ଥଁ ନାହିଁ ଭଲ ବଣା । ନବକଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।

ଦେ. ବଣ. (ସ. ଭ୍ରାନ୍ତ)—୧ । ପଥଭ୍ରାନ୍ତ; ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ—
ଭୋଳା 1. Having lost one's way; gone astray;
ଭଟକା ହୁଆ, ହକ୍କାବକ୍କା straggling.

ଜଣା ଗଡ଼ାନ୍ତରେ ବଣା ମୃଗାଙ୍କି ଡୋ ଗୁଲ । ବଦସୃର୍ଯ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୨ । ଭ୍ରାନ୍ତି—2. Erring; mistaken.

ବୁଢା ସୁଖ୍ତିକେ ବଣା ଦେଲ ବୁର୍ଦ୍ଧି—କୃଷ୍ଣଚି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୩ । (ସ. ବହୁଳ) ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ; ବହୁତ—3. Profuse.

ପଣା, ଥୁ ଫଳେ ବଣା —ଜଗ ।

୪ । (ସ. ବହ୍ୱଳ) ଦିଗ୍ଭ୍ରାନ୍ତବ୍ୟକ୍ତିବତ୍ ମୂଢ଼ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
4. Bewildered (person).

ତହାଁ ଭୂସ୍ତେ ବାଳ ଦେଖିବ ଅଦ୍ଦେ ବଣା । କୃଷ୍ଣଚି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୫ । (ବୁଦ୍ଧି) ବିଚଳିତ; ଆନୋଳିତ (ମନ)—5. Disturbed; agitated (mind).

ବେଗେ ଆସି ଦେବେ ପବନ ଭଞ୍ଜ ଉଣା
ପଣ ସେଥି ମନ୍ତ୍ର ଜପିବେ ବୁର୍ଦ୍ଧି ବଣା । କୃଷ୍ଣଚି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୬ । ଯାହାଁକୁ କୌଣସି ନୂଆ ସ୍ଥାନ ସୁଖ ଲାଗୁ ନ ଥାଏ—
6. Feeling out of one's elements at a new place.

ବଣା(ଣେ)ଇ—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟବିଶେଷ—Name of
Baṇā(ṇe)i an Oriya state.

[ଦ୍ର—ଏ ରାଜବଂଶ ସାକଲ ଦ୍ୱୀପ ବା ସିଲ୍ଲୋନ୍‌ରୁ ଅସିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସନ୍ଦୁକ 'ମୟୂର' । ଏମାନେ କଦମ୍ବ ବଂଶୀୟ । ଜଗବନ୍ଧୁ—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ବଣା କ(ଡ)ଣା—ଦେ. ବଣ. (ଅନର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର)—ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନ
Baṇā ka(ḍha)ṇā ଆସିଥିବାରୁ ଭୁଲ୍‌ରେ ରହିଯାଇ ଥିବା—
ଭୁଲଚୁକ **ଭୂଲଭଟକ** Left out owing to mistake.

(ଯଥା—ଏ ଆମ୍ବଗଛରୁ ସବୁ ପାଚିଲା ଆମ ଯାକ ମୁଁ ତୋଳିଲି । କେଜାଣି, ବଣା କଣା ଦୋଇ ଗଛରେ ଗୋଟାଏ ବର୍ତ୍ତଃ ଆମ ଥିବ ।)

ବଣାଗଣ—ଦେ. ବଣ—ଯୂଥଭ୍ରଷ୍ଟ; ଗୋଠଛଡ଼ା—Strayed from the
Baṇāgaṇa herd or flock; gone astray.
ଗୋଠଛାଡ଼ା ବଣାଗଣ ଏଣୀ ପ୍ରାସ୍ତେ ଏଣେ ତେଣେ ବୁହଁ ଉଏ
ପଥସେ ଅଲଗ; ଭଟକାହୁଆ ରତା ପର ଗୁଦେ ଜଲେ ଚନ୍ତା ।
ଉଡ଼, ବୈଦେସୁଣବଭାସ ।

ବଣା ବଣା—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅଲଗା ଅଲଗା—1. Disjointed
Baṇā baṇā ୨ । ଅଖଣ୍ଡିଆ; ଅଡ଼ୁଆ—2. Awkward.
କେମନ କେମନ ଅନଠାରେ ଲେଣ ଦେଲେ ଅନ୍ତଗ
ଅନମନା ଲଗେ ପୃଥ୍ୱୀ ବଣା ବଣା । ନବକଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।

୩ । ଅପରିଚୟ ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଠଉରାଇ ପାରେ ନାହିଁ—3. (a place) With which a person is not familiar.

ବଣା ହେବା—ଦେ. କି. (ସ. ଭ୍ରାନ୍ତ) —୧ । ଭ୍ରାନ୍ତ ହେବା—1. To
Baṇā hebā err; to be mistaken, to fall into error.
ଭୁଲା ୨ । ବାଟ ଭୁଲିବା—2. To go astray.
ଭୂଲନା; ଭଟକ ଜାନା ଜାହିଲ ପାଗ ଗୁଡ଼ଜର ବୁର୍ଦ୍ଧି ଉଣା
ଦୁଃଖ ଦୋଲେ ମର୍ମ ଛଡ଼ା ଯା ହେଲେ ବଣା । କୃଷ୍ଣଚି. ମହାଭାରତ ସଭା ।

୩ । ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବା—3. To be dumbfounded; to be at a loss; to be bewildered. ୪ । ବୁଝା ନ ହେବା; ଜଣା ନ ପଡିବା—4. Not to be understood; not to be known.

ସବଦା ବଣ୍ଡବା ସାଧ୍ୟଜଜର ବଣା
ହେବ ଜାଣ ସ୍ୱପ୍ନପୁରକୁ ମହାରଣା । କୃଷ୍ଣଚି. ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।

ବଣି—ଦେ. ବ. (ସ. ନାମ ଅବଲମ୍ବ)—ଭୂମିଚର ଗ୍ରାମ୍ୟ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ—
Baṇi The common myna; Acridotherus Tristis.
ସାଲିକ ଝଙ୍କିବା ସାର ବଣି ପୋଷିବା ନ୍ୟାସ୍ୟ – ଜଗ ।
ଅବଲଖା [ଦ୍ର—ଏହା ଚେର ଚହ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଲ ପାର୍ଶ୍ୱ; ମୁଣ୍ଡ ଓ ଚେର

କଲ'; ଫେଣ୍ଟ ନାଲ ଖଇଗୁ ବା ଗେଣ୍ଡାଏ; ଆଖି ତଳେ ଓ ପକ୍ଷ ଶେଷରେ ଧଳା ବା ନାଲ ବା ଦଲଦଆ ଦାଗ ଥାଏ; ଏମାନଙ୍କୁ ପୋଷିଲେ ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ପର ଡାକ ଶିଖନ୍ତି । ଏମାନେ ଛିଞ୍ଚିକା ଓ ପୋକ-ଚୋକ ଖାଇ ପ୍ରାଣଧାରଣ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ସାଗ୍ରଜାତୀୟ; ସାଗ୍ରମାନେ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପାହାଡ଼ରେ ଥାଆନ୍ତି, କନ୍ତୁ ଏମାନେ ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ବୃକ୍ଷରେ ଓ କୋଠାର ଖୋପରେ କାଠିକୁଟାରେ ବସା ଗଢ଼ାର କର ବାସ କରନ୍ତି । ଏକ ଜାତୀୟ ବଣିକୁ 'ଗୁଜବଣି' କୁହାଯାଏ । ଆଉ ଏକ ଜାତୀୟ ବଣିକୁ ଗୁହୁକାଳକା ବା ଗୁହୁବଣି କହନ୍ତି; ଏହାକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଗୁଯା ସାଲିକ ଓ ଇଂରାଜରେ The pied myna କହନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ବଣିକୁ ନାଲ ବଣି ବୋଲାଯାଏ; ଏହାକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଗାଙ୍ଗସାଲିକ ଓ ଇଂରାଜରେ Bank myna କୁହାଯାଏ ।]

୨ । ଦୋନ୍ତାଳ—2. Mangrove roots; Avicennia Officinalis. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମ—3. A name given to females.

୪ । (ସଂ. ବନ) କ୍ଷୁଦ୍ର ବଣ—(ଯଥା—ଡାଳ ବଣି)
4. A small custer of trees.

ବଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ. (ଅନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା—Baṇiā(ām̃) ବେଲ ବଣିଆ, ଡାଳ ବଣିଆ)—୧ । ଏକ ଜାତୀୟ ବନ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ସମଷ୍ଟି ବା ଡୋଖ।—1. A grove or **ବନୀ** plantation of one kind of trees.

ଜାରଜ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଜାତକ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଉଦାହରଣ. ଜଲବା ।

୨ । ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷବିଶେଷ—2. Yellow flowered Hibiscus Tiliceus (Haines). ୩ । ବଣିଆଁ (ଦେଖ)—3. Baṇiām̃ (See)

୪ । ପୁଂ. (ସଂ. ବଣିକ୍)—ସୁନାର ବଣିଆ; ସୁନା ରୁପାର କାରଗର—1. Goldsmith; silversmith.

ବେନେ ୫ । ଡୋଖଳ ବଣିଆ; ଗନ୍ଧବଣିକ—5. Druggist **ବନିୟା** ୬ । କୁମ୍ଭୀ; ବଣିକ; ବେପାରୀ—6. A trader. (ବଣିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୭ । ବୈଶ୍ୟ—7. Baiśya.

ବଣିଆ ଘଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—୪-୬ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Baṇiā ghaṇṭā A robust shrub; Clerodendrun Infortunatum (Haines).

[ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ସୁବାସଯୁକ୍ତ; ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଫୁଲରୁ ସୁଗନ୍ଧ ବାହାରେ ।]

ବଣିଆ ଝାଟି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଡ଼ ବଡ଼ ଏବଂ ଲୋମଶ Baṇiā jhāṭi ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ନାତିବୃହତ୍ ଗୁଳ୍ମ—A middle-sized shrub having big furry leaves.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ରରେ ଏକପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ ଅଛି । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଏବଂ ଫୁଲର ଡେମ୍ପ ନାଲ; ଯେଉଁ। ଯେଉଁ। ଦୋଇ ଫୁଟେ ।]

ବଣିଆତ—ଦେ. ବ—ବଣିଆ ବ୍ୟବସାୟ—Goldsmith's occupa- Baṇiāti ବେନେଗିରି, ବେନେଟି **ବନିୟାତୀ** tion. ବେନେଟି ଦେ. ବଣ—୧ । ବଣିଆ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to **ବନିୟାତୀ** a Baṇiā. ୨ । ବାଣିଜ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2 Relating to trade.

ବଣିଆତ ଗଜ—ଦେ. ବ—(ସ. ବାଣିଜ୍ୟ+ଫା. ଚୀଜ୍)—ଗନ୍ଧ- Baṇiāti chija ବଣିକମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ ମସଲାର ବ୍ୟବସାୟ ବେନେର ମାଲ କରନ୍ତି—Druggist's store; spices and **ବନିୟାତୀ ଚିଜ୍** drugs.

ବଣିଆତ ମାଲ, ବଣିଆତ ରକମ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବଣିଆତ ମସଲ୍ଲା }

ବଣିଆତ ବେପା(ଭା)ର—ଦେ. ବ—(ସ. ବାଣିଜ୍ୟ+ ବ୍ୟାପାର)—Baṇiāti bepā(bhā)ra ୧ । ବଣିଆର ବ୍ୟବସାୟ—1. Gold- ବେନେର ବ୍ୟାପାର smith's profession or occupation. **ବନିୟାତୀବ୍ୟାପାର** ୨ । ଔଷଧ ଓ ମସଲ୍ଲା ବେପାର—2. Trade [ବଣିଆତ ବେଉ(ବ)ସା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] in spices and drugs.

ବଣିକ୍—ସ. ବ—(ପଣ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଜ୍; ବଣିଜ୍ Baṇik ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ପଣ୍ୟ କ୍ରୟବିକ୍ରୟକାରୀ; ବେପାରୀ—1. Trader; merchant. ୨ । ବଣିଆଁ; ବୈଶ୍ୟଜାତି—2. The Baiśya or trading caste.

୩ । (+ଅଧିକରଣ ଇଜ୍) ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ କରଣ ବିଶେଷ; ଜ୍ୟୋତିଷର ୬ଷ୍ଠ କରଣ—3. (Astrology)—The 6th Karaṇa or astrological conjunction.

ବଣିକ୍‌ପଥ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଣିଜ୍+ପଥ)—୧ । ବଜାର; Baṇik-patha ହାଟ—1. Market; bazar. ୨ । ବାଣିଜ୍ୟ- 2. Trade

ବଣିକ—ଦେ. ବ—(ସ. ବଣିକ୍)—୧ । ବଣିକ୍; ବଣିଆ— Baṇika 1. Trader; merchant. ୨ । ସୁନାର ବଣିଆ— ବେନେ **ବନିୟାଁ** 2. Goldsmith.

ବଣିକ ଦ୍ରବ ଲକ୍ଷଃ ପ୍ରକଃ କର ନର୍ଦଃ ଜନକ ଜଃକ ଉତ୍ପନ୍ନାଳେ—
ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେହୀଶବଜାସ ।

ବଣି ଗୋଡ଼ା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୋଡ଼ ସରୁ ଓ ଲମ୍ବ- Baṇi gorḍā ସୁରୁପା Thin-legged. (ବଣି ଗୋଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବଣିଗୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ବଣିଗ୍‌ବନ୍ଧୁ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଣିକ୍+ବନ୍ଧୁ)—ନୀଲଗଛ—The Baṇigbandhu Indigo plant; Indigo; Fera Tinctoria.

ବଣିଗ୍‌ବହ—ସ. ବ—(ବଣିଜ୍+ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) Baṇigbaha ଉଷ୍ଟ୍ର; ଉଟ—Camel.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ଉଷ୍ଟ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବୁହା ହୋଇ ଦୂର ଦେଶ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳୁଥିଲା ।]

ବଣିଗ୍‌ବୃତ୍ତି—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଣିଜ୍ ବୃତ୍ତି)—ବାଣିଜ୍ୟ; ବେପାର— Baṇigbṛutti Trade.
(ବଣିଗ୍‌ଭାବ, ବଣିଗ୍‌ବ୍ୟବସାୟ, ବଣିଗ୍‌ବ୍ୟାପାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣିଜ—ସ. ବ—(ପଣ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଇଜ)—୧ । ବଣିକ୍—
Baṇija 1. Trader. ୨ । ଗ୍ରଳଡ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ କରଣ ବିଶେଷ—2. An astrological conjunction.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଯେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରେ ସେ ଭାଗ୍ୟବାନ୍, ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଧନୀ ହୁଏ ।]

ବାନିଜ୍ୟ, ବ୍ୟାପାର ଦେ. ବ—(ସ. ବାଣିଜ୍ୟ)—୧ । ବାଣିଜ୍ୟ; **बनिज, तिजारत** ବେପାର—1. Trade.

ବେନ୍ତ ବୋଇବ ଉଅ ବୋଇତରେ ବସି
ନୃପତ ଏ ବଣିଜ ପାଇଛନ୍ତୁ ଥସି । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।

୨ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରପୃ—2, Merchandise; commodities.

ବାଢ ବାଣିଜାରୁ ଏ ସଜନ୍ତେ ବଣିଜ । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବଣିଜ ପଥ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ବଣିଜ +ପଥ)—୧ । ଦୋକାନ—
Baṇija patha ୨ । ବଜାର; ହାଟ—2. Market; bazar, ୩ । କ୍ରୟବିକ୍ରୟ ସ୍ଥାନ; ଗଞ୍ଜ—3. Mart.

ବଣିଜ ବେପାର—ଦେ. ବ—(ଏକାର୍ଥବୋଧକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ;
Baṇija bepāra ବାଣିଜ୍ୟ+ବ୍ୟାପାର)—ବଣିଗ୍ବୃତ୍ତି; ପଣ୍ୟକ୍ରୟ-ବିକ୍ରୟବ୍ୟାପାର **वनिज बेपार** ବଣିଜପୃ; କାରବାର—Trade.

ବଣିଜା—ଦେ. ବ—(ସ. ବଣିଜ୍)—ବଣିକ୍—Merchant; trader,
Baṇijā ବ୍ୟାପାରୀ **बंजारा**

ବଣିଜାର ବସ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଗ ସ୍ରଦାତ । ଉଷ୍ଟ୍ର ବୈଦେସ୍ତାଦଳାସ ।

ବଣିଜାର(ରୁ)—ଦେ. ବ. (ସ. ବଣିଜ)—ବଣିକ୍—Merchant;
Baṇijāra(ru) ବ୍ୟାପାରୀ **बंजारा, बनजारा** trader.

ଯେମନ୍ତ ବଣିଜାରମାନେ, ଅର୍ଥ ଅର୍ଜନ ଲେଭ ମନେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ, ଭଗବତ ।
ଏହୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଣିଜାରୁ ବଳ । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବଣିଜ୍ୟ(ଜ୍ୟା)—ସ. ବ. (ବଣିଜ୍+ଭାବେ. ଯ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବେପାର,
Baṇijya(jyā) ବାଣିଜ୍ୟ—Trade; traffic.

ବଣିବେକା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ବେକ ବଣି ଚଢ଼େଇର ବେକ
Baṇibekā ପରି ଲମ୍ବ ଓ ଅସୁନ୍ଦର—Having a long and ungraceful neck. **बकुलघटा**
(ବଣିବେକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଣୁଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବନ୍ୟ)—୧ । ବନ୍ୟ; ବନଜାତ—
Baṇuā(āṅ) ବଣୁଆ, ବୁନୋ 1. Growing in the forest. **वनैला या)** ୨ । ବନବାସୀ—2. Living in the forest.
୩ । ଜଙ୍ଗଲ; ବନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to forests.
୪ । ଅସଭ୍ୟ—4. Uncivilised.

ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ପୋଟ୍ଟଲ—A kind of kitchen fruit.

ବଣ୍ଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଭାଗ କରିବା—1. To divide; to par-
Baṇṭ(root) tition. ୨ । ବାଣ୍ଟିବା—2. To distribute.
୩ । ବାଟିବା; ପେଷିବା—3. To pestle; to bruise; to pound.

ବଣ୍ଟ—ସଂ. ବ. (ବଣ୍ଟ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଭାଗ; ଅଂଶ—
Baṇṭa 1. Share. ୨ । ବଣ୍ଟନ—2. Partition; distribution. ୩ । (କର୍ମ୍ମ+ଅ) ବେଣ୍ଟ; ଦାଆ ପ୍ରଭୃତିର ମୁଠା—3. The handle of sickle.

୪ । ଅବିବାହିତ ପୁରୁଷ—୪. A bachelor (Apte).

ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଅବିବାହିତ—Unmarried.

ବଣ୍ଟକ—ସଂ. ବଣ. (ବଣ୍ଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ ବଣ୍ଟନ
Baṇṭaka କରେ—1. Distributer. ୨ । ବିଭାଜକ—2. Divider.

ସଂ. ବ. (+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ବିଭାଗ; ଅଂଶ—Share.

ବଣ୍ଟନ—ସଂ. ବ. (ବଣ୍ଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବାଣ୍ଟିବା; ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
Baṇṭana ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା; ଅଂଶୀକରଣ—1. Partition; division; apportionment. ୨ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶକୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେବା—2. Distribution. ୩ । ବାଟିବା; ପେଷଣ—3. Bruising; pounding with pestle and mortar.

ବଣ୍ଟନ କରିବା—ଦେ.କି. (ସଂ.ବଣ୍ଟନ)—୧ । ଅଂଶ ବା ବିଭାଗ କରିବା-
Baṇṭana karibā 1. To partition; to divide. **बण्टन करना** ୨ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେବା—2. To distribute; to apportion.

ବଣ୍ଟନ କାରକ—ସଂ. ବଣ ଓ ବ.ପୁଂ—ଯେ ବାଣ୍ଟେ—Distributary;
Baṇṭana kāraka dividing; partitioning.
(ବଣ୍ଟନକାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବଣ୍ଟନ କାରିକା, ବଣ୍ଟନ କାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଣ୍ଟର—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଣ୍ଟନ)—୧ । ବଣ୍ଟନ; ଅଂଶୀକରଣ; ବିଭାଗ
Baṇṭara କରଣ—1. Partition; separation of share. **बाँटिरा** ୨ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶର ପୃଥକ୍ କରଣ ବା ସ୍ଥିରୀକରଣ—**बंटाइ, बटवारा** 1. Appo tionment of shares.

ବଣ୍ଟଆର
ବଣ୍ଟୁର
ବଣ୍ଟୋର
} ଅନ୍ୟରୂପ

୩ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଂଶ-ମାନ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ କାର ବିତରଣ—3. Distribution.

୪ । ପ୍ରଜା ଓ ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷେତ୍ରର ଉତ୍ପନ୍ନର ଅଂଶ ବା ଭାଗ ହୁଆ ନୁଆ—4. Division of the produce of a field between the cultivator and the landlord.

ବଣ୍ଟର ଆଇନ୍—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଣ୍ଟନ+ଫା. ଆଇନ୍)—
Baṇṭarā āin ଯେଉଁ ବିଧାନ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପତ୍ତିର ବିଭାଗ କରାଯାଏ—**बाँटिरा आईन** The law of partition.

ବଣ୍ଟର କୁଣ୍ଟର—ଦେ.ବ. (ନିରର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ବଣ୍ଟାକୁଣ୍ଟା (ଦେଶ)
Baṇṭarā kuṇṭarā Baṇṭākuṇṭā (See)

ବଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—୧ । ବଣ୍ଟନ—1. Partition, ୨ । ବିତରଣ—
Baṇṭā 2. Distribution. ୩ । ଭାଗ; ଅଂଶ—3. Share.

ବଣ୍ଟା ନରୁଣ୍ଡ ଘାଣ୍ଟୀ ପଞ୍ଚାର ଦ୍ରେଣ ଧାଣ୍ଟୀ ବଣ୍ଟା ବେଳ ନ ବୋଲ
ଅଡ଼ଲ୍ଲାର । ବେସେର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବାଣ୍ଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Baṇṭā(ṇṭe)ibā Causative form of Bāṇṭibā)—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବଣ୍ଟନକ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause to be partitioned or distributed.
ବାଁଟାନ **वँटवाना**

ବଣ୍ଟାକୁଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—(ନିରର୍ଥକ ସଦୃଉର ଶବ୍ଦ)—୧ । ବଣ୍ଟନ—
Baṇṭākuṇṭā 1. Distribution. ୨ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଗ୍—2. Partition or division amongst many persons.
ବାଁଟାବାଁଟି **बाँटाबाँटि**

ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି—ଦେ. ବ ଓ ବଶ.—୧ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବିଭାଗ କରିବା—
Baṇṭābaṇṭi 1. Mutual partition; division of a thing amongst each other.
ବାଣ୍ଟାବାଣ୍ଟି **बाँटाबाँटि**

ଭଜା ବୋଇଲେ ଅଟେ ଦୁମ୍ଭ ଅମ୍ଭ ଫଳ
ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି କରିବା ବୋଲ ଦୀଜନାଳ । ବୃଷ୍ଣଦତ୍ତ ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି.

୨ । ବହୁ ବଣ୍ଟନ କର୍ମ—2. Various acts of partition. ୩ । ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ଦ୍ରବ୍ୟାଂଶର ବିତରଣ—
3. Acts of distribution.

ବଣ୍ଠ (ଧାତୁ)—ସ—ଏକାଙ୍କୀ ବୁଲିବା—
Baṇṭh(root) To walk alone.

ବଣ୍ଠ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ବଣ୍ଠ୍ ଧାତୁ=ଏକାଙ୍କୀ ବୁଲିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Baṇṭha ୧ । ବାଙ୍ଗର ବା ଖଙ୍ଗ— 1. Dwarfish.
୨ । ଅବିବାହିତ—3. Unmarried.
୩ । ବିକଳାଙ୍ଗ—3. Crippled (Apte).
(ବଣ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଅବିବାହିତ ପୁରୁଷ—1. A bachelor (Apte). ୨ । ଭୃତ୍ୟ—2. Servant (Apte) ୩ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଅସ୍ତ୍ର—3. Javelin; dart(Apte).

ବଣ୍ଠର—ସ. ବି—(ବଣ୍ଠ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧ । ବାଉଁଶ ଗଛର
Baṇṭhara ଆବରକ ବକଳ—1. The sheath that envelops young bamboo (Apte). ୨ । ତାଳ ଗଛର କଅଁଳ ନୂଆ କୁଆଁ—2. The new shoot of the palm tree (Apte). ୩ । ଘଷା—3. A rope for tying (a beast) (Apte). ୪ । କୁକୁର—4. Dog (Apte). ୫ । କୁକୁର ଲାଞ୍ଜ—5. The tail of a dog (Apte). ୬ । ମେଘ—6. A cloud (Apte). ୭ । ସ୍ତନ—7. The female breast (Apte).

ବଣ୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବାଣ୍ଟିବା; ବିଭାଗ କରିବା—1. To divide;
Baṇḍ (root) apportion (Apte). ୨ । ଘେରିବା; ବେଢ଼ିବା—2. To encompass; to surround (Apte).

ବଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ ବି. (ଇଂ)—୧ । ଚମ୍ପୁକ—1. Bond. ୨ । ସାମ୍ପିନ—
Baṇḍ ବଣ୍ଡ ନାମା—2. Security bond.

ବଣ୍ଡ୍‌ରିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ହାତରେ ଯେଉଁ
Baṇḍ-riā ଖଡ଼ୁ ପରି ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧନ୍ତି—A kind of
(ବଣ୍ଡୁରିଆ, ବନ୍ଦରିଆ, ବନ୍ଦୁରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) bracelet.
[ଦ୍ର—ଏହା କଉରିଆ ସଙ୍ଗେ ତିନ୍ଧାସାଏ ।]

ବଣ୍ଡ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ବଣ୍ଡ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ବିକଳାଙ୍ଗ;
Baṇḍa ଲୁନାଙ୍ଗ—1. Maimed; crippled (Apte).
୨ । ଅବିବାହିତ—2. Unmarried (Apte). ୩ । ଖାସି କରାଯାଇଥିବା—3. Emasculated (Apte).
ସ. ବ—୧ । ସୁନ୍ନତ୍ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person who has been circumcised (Apte). ୨ । ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଖଣ୍ଡିଆ ବଳଦ—2. An ox without a tail (Apte).
୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲିଙ୍ଗାବରକ ଚର୍ମ ନ ଥାଏ—3. A person who has no prepuce (Apte).

ବଣ୍ଡର—ସ. ବି. ପୁଂ—(ବଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧ । କୃପଣବ୍ୟକ୍ତି—
Baṇḍara 1. Miser; a stingy person (Apte).
୨ । ପୁଂସ୍ତ୍ୱହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An eunoch (Apte).

ବଣ୍ଡଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ବଣ୍ଡ୍)—୧ । ବୋକଟା; ଗୋଛା—
Baṇḍal(li) 1. Bundle. ୨ । ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା
(ବଣ୍ଡିଲ, ବଣ୍ଡିଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୁଡ଼ାଏ ବସ୍ତୁର ପୁଡ଼ା—
ବାଣ୍ଡିଲ **बंडल** 2. Packet.

ବଣ୍ଡା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବଣ୍ଡ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ଆ)—ଅସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
Baṇḍā An unchaste woman (Apte).
ଗ୍ରାଦେ (ପଡ଼ଜାତି, ବୌଧ) ବଶ. ପୁଂ—(ସ. ବଣ୍ଡ)—
(ବଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲାଙ୍ଗୁଳହୀନ (ଜନ୍ତୁ)—Tailless; bereft of tail.

ବଣ୍ଡା(ଣ୍ଡା)ଳ—ସ. ବ—(ବଣ୍ଡ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅଳ)—
Baṇḍā(ṇṭā)la ୧ । ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ—1. A contest of heroes (Apte). ୨ । ଫାଉଡ଼ା; ଲମ୍ବା ବେଣ୍ଟିଆ କୋଡ଼ି—2. A shovel; hoe (Apte).
୩ । ନୌକା—3. A boat (Apte).

ବଣ୍ଡାଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ସ. ବର୍ବ୍ଧନ)—(ଘରକୁ)
Baṇḍāibā ଓଳାଇବା; ଖରବା—To sweep (a room or place)

ବଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ତେଲୁଗୁ)—୧ । ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ି—
Baṇḍi 1. Cart. ୨ । କେରେଞ୍ଚ ଗାଡ଼ି—2. A bandy bullock cart with iron springs and wooden frame.

ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଫତେଇ—Jacket.

ବଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଓଳାଇବା—
Baṇḍhā(ṇḍhe)ibā To sweep.

ବତ୍—ସ. ଅ. (ପ୍ରତ୍ୟୟ)—୧ । ସଦୃଶ; ପରି; ତୁଲ୍ୟ (ଅର୍ଥବୋଧକ)—
Bat (An affix meaning) Like; similar to.
[ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ .—
ଯଥା—ମାତୃବତ୍, ବାଳକବତ୍, ଯଥାବତ୍)—
୨ । 'ଅଛି' ଅର୍ଥବୋଧକ ସମ୍ଭୂତ ପ୍ରତ୍ୟୟ—2. (An affix denoting) Possessing or having.
[ଦ୍ର—ଅଛି ଅର୍ଥରେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ; ଏ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦ ବିଶେଷଣ ହୁଏ; ଏହାର ସଂଲଗ୍ନ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆକାର ବାନ୍; (ଯଥା—ଧନବାନ୍; ଗୁଣବାନ୍;) ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ବତ୍ତା' ହୁଏ) ଯଥା।—ଧନବତ୍ତା, ଗୁଣବତ୍ତା].

ବତ୍ରିବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି — ବଡୁରିଯିବା — To be Bat-ribā̃ saturated with water.

ବତ— ଦେ. ଅ.—(ସଂ. ବତ) ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ—Like.

Bata ବର୍ଷା ଦିଣରେ ଓଦାଏ ହଣ୍ଟି ତ ବଣିଲୁ ବତ ମନକୁ ଥାସେ ଭେମନ୍ତ ଘନ ଉତ୍ତର। ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଭାସ।

ବତଂସ—ସଂ. ବି. (ଅବ + ତନ୍‌ସ୍ ଧାତୁ = ବୃଦ୍ଧି କରିବା + କରଣ. ଅ = Batamsa ଅବତଂସ; 'ଅ' ଲୋପ) — ୧ । କର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣ— 1. Ear-ornament. ୨ । ଶିରୋଭୂଷଣ—2. Ornament for the head. ୩ । ଭୂଷଣ—3. Ornament.

ବତଂସକ—ସଂ. ବି. (ବତଂସ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ) —ବତଂସ (ଦେଖ) Batamsaka Batamsa (See)

ବତକ—ବୈଦେ. ବି—(ଆ. ବତକା) କୁଜ ହଂସ; ପାଣ୍ଡହଂସ— Bataka **बतक(ख)** Gander.

[ଦ୍ର—ଏହା ହଂସ ଜାତୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ସନ୍ତରଣକାରୀ ପକ୍ଷୀ; ଚଙ୍ଗ ଧଳା; ଲମ୍ବ ପାଦ; ଥଣ୍ଡା ଦେଶୀ; ଥଣ୍ଡା ଓ ଗୋଡ଼ ହଲଦିଆମିଶା ନାଲିଆ ।]

ବତକା ସୁଦ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ନୀଚ କୃଷକ—A low caste Batakā-suda of farmers.

ବତକିବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କୁଦ କୁଦ ପଳେଇବା— Batakibā̃ To scamper away.

ବତର୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଆର୍ଦ୍ର; ବଡୁର୍—Moistioned; Batar saturated with water.

ବତର୍ କି(କେ)ରି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ତୁଳ. ହି କୀଡ଼ା) Batar-ki(ke]ri ଝଡ଼ପୋକ—Winged white ant.

ବତର—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବର୍ତ୍ତକ ପ୍ରା. ବଟ୍ଟଅ; ଅନ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନାମ ଲବ, Batara ବର୍ତ୍ତକା,ବର୍ତ୍ତିକା) —୧ । ପାଉଁଶିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷିବିଶେଷ — ବଟେର; **बटेर** 1. The grey quail; Cotornix Communis.

[ଦ୍ର—ଏହା ୧୦।୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ; ଥଣ୍ଡା ସରୁ ଓ ଗୋଟ; ପିଠିରେ ଲମ୍ବା ଧଳା ଡୋରା; ଶୀତକାଳରେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସନ୍ତି; ଶସ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି; ଚଞ୍ଚଳ ଜୁଡ଼ ପାରନ୍ତି । ଏ ପକ୍ଷୀ ଗଇରେ ରହିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ । ଏହାର ମାଂସ ପୁଷ୍ଟିକର ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ଲୋକେ ଏ ପକ୍ଷୀକୁ ସଉକାରେ ପୋଷନ୍ତି]

୨ । (ସଂ.ବାର୍ତ୍ତା = କୃଷି) —ଜମିର କୃଷିର ଉପଯୁକ୍ତ ଆର୍ଦ୍ରତା — ବାଂ.ଯୋ; **तरी** Proper wetness or moisture of a field for agricultural operation, ୩ । (ସଂ. ଆର୍ତ୍ତବ) ପାଳ ଦେଖା, ଗାଈର ଋତୁମତ୍ତା ହେବା ଅବସ୍ଥା—3, The menstruated condition of a cow.

ବତର ଭିଜା ଦେ. ବିଣ—୧ । ଆର୍ଦ୍ର—1 Wet; moist ୨ । **गीला, भीगा** ଉତ୍ତମରୂପେ ଶୁଖି ନ ଥିବା (ଉଷୁଆଁ ଧାନ)— (ଖର—ବପଗ୍ଭଉ) 2. Not fully dried up (boiled paddy).

ବତର ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଗାଈ) ଋତୁମତ୍ତା ହେବା—1. (a Batara pa̱rdibā̃ cow) To be in heat; to have menses. **बाथानिया होना, जुम्रीखाना**

ଜନତା ଗାଈ ବତର ପଡ଼ୁଛେ
ତୁନଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡକୁ ପାଇ କି ? ଉଗ।

୨ । (ଜମି) କୃଷିର ଉପଯୁକ୍ତ ଆର୍ଦ୍ର ରହିବା.—1. (the soil) To have sufficient moisture for cultivation.

ବତର ପାଗ—ଦେ. ବ—ଜମିର ଆର୍ଦ୍ରାବସ୍ଥାର ସୁଯୋଗ—The Batara pāga condition of an agricultural land नरम वां **गीलापन** still retaining proper moisture (ଖରପାଗ—ବପଗ୍ଭଉ) after a shower.

ବତର ବୁଣା—ଦେ. ବ—ବର୍ଷା ପରେ ବୁଇଁ ଓଦା ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ Batara buna̱ ଧାନ ବୁଣିବା ପ୍ରଣାଳୀ—Sowing paddy **अछारना** while the-field has still got some moisture after a shower.

ବତରା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ବଡୁରା (ଦେଖ) Batarā Baturā (See)

ବତର(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଡାଇବା (ଦେଖ)—1. Batarā(re)ibā̃ Batāribā̃ (See)

୨ । ବଡୁରାଇବା (ଦେଖ)— 2. Baturāibā̃ (See)

ବତଲ୍—ବୈଦେ. ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦମାପୁର) ବି. (ଇଂ. ବଟ୍‌ଲ୍)—ବୋତଲ— Batal Bottle.

ବତଳି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଆଉ — Batali Apple.

ବତ(ତା)ସା—ଦେ. ବି—ବାତସା (ଦେଖ)— Bata(tā)sā̃ Bātasā̃ (See)

ବତା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବେତ)—୧ । ଚଗ୍ଭ ବାଉଁଶ; ବାଉଁଶର ଫାଳ— Batā̃ 1. Split bamboo; bamboo lath. ୨ । କବାଟର ବାତା; ବାଖାରୀ ପଟାରେ ଆଡ଼ବାଗରେ ବଅଯାଇ ଥିବା କାଠର ପଟ୍ଟ **फट्टी, फट्टा** ବା ବଟ୍ଟ—2. Wooden bars attached horizontally to door plates crosswise; door-lath. ୩ । ପତ୍ର ଜ୍ଞୁଣ୍ଡା ହୋଇଥିବା ନଡ଼ିଆ ବାଡୁଗା— 3. The stick-like middle portion or ridge of the cocoanut branch when stripped off its leaves. ୪ । ବଡ଼ କାଚୁଡ଼ି; କେଞ୍ଚୁଆ— **चाली, केंचुआ** 4. Big tape worms in the stomach.

ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବ୍ୟକ୍ତ; ସଂ. ବାର୍ତ୍ତ)—୧ । ସୂଚନା Batā(te)ibā̃ କରିବା—1. To indicate; to hint.

ବାତଲାନ ବାନଙ୍କ ନେଟ ଗ୍ରାଜ ବଡାଇବା ସବେତ
बताना; बतलाना ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯେ। ଦେବମୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।

୨ । ଶିଖାଇ ଦେବା; ଶିକ୍ଷା ଦେବା—

2. To teach; to instruct.

ବୁଜା ଥର ଥର କଥାମାନ ଉଲ କରି ବତାଇ ଦେଇ।
ଗଉବଣ୍ଡ. ପିଣ୍ଡର ବମାବ୍ଦଣ।

୩ । ବୁଝାଇ ଦେବା—3. To explain.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋତେ କଥାଇ ଆହା ବତାଇ କହିଲେ । କୁଶର୍ଦ୍ଦ. ମଦାଇଉ ବନ ।

୪ । (ବାଟ) ଦେଖାଇବା—4. To direct or show (the way). ୫ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା—5. To advise.

ନ ବତାଇଲେ ବୁ ସ୍ୱଗ ପହା । ବଦସ୍ପର୍ଦ୍ଧ, ବଗୋପ୍ପଉଣ୍ଠ ଓ ଗୀତ ।

୬ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ସମସ୍ତ ମନକଥା ଖୋଲି କହି ଗାଳ ଦେବା; ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହିବା—6. (ironical) To speak unpleasant truths.

ମୁଁ ନଦେ ପରବୁଡ଼ା; ବତାଇବାକୁ ଛଡା ଦୋଇନ୍ଥ ବତାଇବ ଉଲେ ହେ

ବଦସ୍ପର୍ଦ୍ଧ. ବଦତା ।

୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନର୍ଭୀକଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେବା—

7. (figurative) To retort boldly.

ସେ ବ ବୁଢାକୁ ଜୁର୍ ବଉେଇଲ । କୁନ୍ତଲାବ୍ୟାସ – ନଅରୁଣୀ ।

ବତା ଗୁଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଯେଉଁ କାରୁଣି ପଡ଼ିବା; Batā chhārḍibā ଯେଉଁରୁ ଜଆ ପଡ଼ିବା—Falling of big (ବତାଖସିବା; ବତାପଡ଼ିବା—ଦେଶଜ ରୂପ) worms with the **चालीगिरना** ଝେଁପୋପଡ଼ା stools.

ବତାରି(ଡ଼ି)ବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ବେତ୍ର)—ଗୃହଘରର ଗୁଡର ବାଉଁଶ Batāri(ṛḍi)bā ରୁଅ ଉପରେ ବତାମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ କର ବାଖାରି ବାଁଧା ବେତ ବା ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧିବା—To attach **वीटन विछाना** layers of split bamboos to the rafters of a thatched frame by tying them together with strings.

ବତାଲୀ—ଦେ. ବ—ସାନ ବୋଟ୍;—Jolly boat; life boat Batālī ଅନ ଦୋଲ, ଦେଖିଲୁଁ, ଥାମସ୍ତଗଡ଼ିଥ ମାଲମ୍ବାଣ.

ପାନ୍ଥୀ ଥଉ ଜଣ ନାହିଁ, ବତାଲୀକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଥଲିଁ **डोंगी** ଫକାରମୋହନ—ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।

ବତାସ—ଦେ. ବ (ସଂ ବାତ)—୧ । ପବନ—1 Wind. ୨ । ପ୍ରଚଣ୍ଡ Batāsa ବାୟୁ; ବ ଆ; ତୋଫାନ—2. Storm; hurricane. ବାତାସ ବଡ଼ଦୋର ବହୁତ ବଉସ ଗୋଟିଏ **वतास, विहारी** କୁଶର୍ଦ୍ଦି. ମଦାଇଉ. ବନ.

୩ । ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟଗଛ ଓ ତାହାର ନରୁଖାଦ୍ୟ ଫଳ—

3. A kind of wild tree and its edible fruit.

[ଦ୍ର—ଏହା ଗୁଣରେ ନାରଙ୍ଗ ତୁଲ୍ୟ —ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବତାସା—ଦେ. ବ.—ବାତସା (ଦେଖ)

Batāsā Bātasā (See)

ବତାସି—ଦେ. ବ—ବାତାସ (ଦେଖ)

Batāsi Batāsa (See)

ବୁଇଁ କମ୍ପିଲ; ବତାସି ବୋହିଲ; ଗଛପତ ସବୁଟି ପଡ଼ିଲ ।

ଜାଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ·ପିପ୍ଲଙ୍କ ସମାସ୍ପଦ.

ବତାସିଆ—ଦେ. ବଣ.—(ସଂ. ବାତ) ୧ । ବତାସଯୁକ୍ତ—1. Tempestuous; windy. ୨ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ— Batāsiā 2. Lying; ଝାଡୋ **वतासी** ୩ । ଆଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରିୟ— ବାତାସେ 3. Loving splendour; showy. **डींगीया** ୪ । ବାଗାଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରିୟ—4. Boastful.

ବତାସି କୁଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—(ବତାସରେ ବା ପବନରେ Batāsi kuṭā ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଉଡ଼ି ଯାଇଥିବା କୁଟାର ଜ୍ୱରରୁ) ସରୁ କୁଟା—Thin or slender straw.

(ଯଥା—ସେ ଚଲାରେ ବତାସୀ କୁଟା ପରି ଦଶିଲଣି ।)

ବତି—ଦେ. ବ. (ସଂ ବର୍ତ୍ତି, ପ୍ରା· ବତ୍ତ)—୧ । ଶଲତା; ବଲତା—

Bati 1. A wick.

[ଦ୍ର—ସୂତା, ତୁଳା ବା କନାକୁ ବଳ ବନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯାଏ; କାତର ଲକ୍ଷ୍ମ ଓ ଲକ୍ଷଣ ଆଦରେ ଜଳବାପାଇଁ ମୋଟ ଫିତା ଆକାରର ବନ୍ଧି କଲରେ ବୁଣାଯାଏ ।]

ବାତୀ **वत्ती, चिराग** ୨ । ପଦ୍ମ ବତ୍ତା—2. Candle.

୩ । ପ୍ରଦୀପ—3. Lamp.

ବତିଘର(ଗୃ)—ଦେ. ବ.—ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ଜାହାଜର ନାବିକମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ Batighara (rā) କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଏକ ବାତୀଘର, ବାତୀଘରା ଉପଦସଙ୍କୁଳ ସ୍ଥାନ ନକଟରେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ **कंडीलिया; लाईटघर** ଜ୍ୱଳା ଯାଇଥିବା ଆଲୋକ—Light-house.

ବତିଝାଡ଼—ଦେ. ବ—ବହୁ ପ୍ରଦୀପ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ବୃକ୍ଷାକାର Batijhārḍa ଆଲୋକାଧାର ଯନ୍ତ୍ର; ଦୀପ ବୃକ୍ଷ— ବାତୀଝାଡ଼ **वत्तीयोंकीझाड** Chandelier.

ବତିପେଲ—ଦେ. ବ.—୧ । ତୋସାମଉଆ ବ୍ୟକ୍ତି; ଚାଟୁକାର— Bati pelā 1. A flatterer. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସରୁ ମୋସାହେବ; ଖୋସାମଦେ **खुसामदी** କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତ୍ୟୁତ୍ସାହକ— (ବନ୍ଧ ତୋଲା–ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A slavish approver or ଖୁସାମଦ **खुसामद** follower of a person.

ବତିଭର୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା ?; ଗାଲରେ ବ୍ୟବହୃତ) ନର୍ଲଜ୍ଜ;— Batibhar ବେସରମ **वेसरमा** Shameless.

ବତି(ତ୍ରି)ଶ(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ.—(ସ.ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶତ୍; ପ୍ରା. ବତ୍ତୀଶା)— Bati(tri)śa(śi) ୩୨ ସଂଖ୍ୟା—32; Thirty-two ବତ୍ରିଶ **वत्तीश**

ବତିଶ(ଶି)ଫେଣିଆ ବନ୍ତୁଲ—ଦେ· ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ତୁଲ କଦଳୀ; Batiśa(śi) pheṇiā bantaḷa ଶ୍ରେଣୀବନ୍ତୁଲ—A sort of **वतीसयथीया फेला** small plantain,

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଫେଣାର ସଂଖ୍ୟା ୩୨ ।]

ବତି(ତ୍ରି)ଶ ଲକ୍ଷଣ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଦେହରେ ବତ୍ତିଶ ଶୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ— Bati(tri)śa lakshaṇa Having thirty two good signs on the body.

ବତ୍ରିଶ ଲକ୍ଷଣା [ବତ୍ତି(ତ୍ରି)ଶ ଲକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ବତ୍ତିଶ ଲକ୍ଷଣା ଗୁଣଜୁକ୍ତା—ଅଭିମନ୍ୟୁ, ବଦର୍ଥଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

ବତ୍ତି(ତ୍ରି)ଶ ସିଂହାସନ—ଦେ. ବ—(ସ. ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶତ୍ ପୁତ୍ତଲିକା) — Bati(tri)śa simhāsana ମହାକବି କାଳିଦାସ ପ୍ରଣୀତ ବତ୍ରୀଶ ସିଂହାସନ ଉପାଖ୍ୟାନ ଗ୍ରନ୍ଥବଶେଷର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ— **वत्तिस सिंहासन** A legend of the throne (with 32 steps) of king Bikramāditya which was discovered and dug out of the earth by a miraculous chance.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ବଳମାଦଉ୍ୟ ସ୍ତ୍ରାଙ୍କର ୩୨ ଟି ପୁତ୍ତଳକାକୃତ୍ତ ଅସ୍ୱର୍ଗଙ୍କ ଦ୍ୱାର୍ ରକ୍ଷିତ ୩୨ ପାବଚ୍ଚବଗିଷ୍ଟ ସିଂଦ୍ୱାସନ କାଲକ୍ରମେ ଭୂଗର୍ତ୍ତରେ ପୋତି ଦେଇ ଯିବାରୁ ଲୋକେ ସେଠାରେ ଗୋରୁ ଚରାଉ ଥିଲେ । ଏକ ସମୟରେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ କେତେ-ଗୁଡ଼ଏ ବାଳକ ଗୋଚାରଣ କରୁଥିଲେ ଓ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଉକ୍ତ ସିଂଦ୍ୱାସନ ପୋତା ଦେଇଥିବା ସ୍ଥାନ ଉପରେ ଉପବେଶନ କରିବାରୁ ସେହି ସିଂଦ୍ୱାସନର ମାଦାତ୍ମ୍ୟରୁ ସ୍ତ୍ରାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ନ୍ୟାୟ-ବଚ୍ଚର କଲା । ଏ ବିଷୟ କ୍ରମଶଃ ଜନସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବାରୁ ତଦାନୀନ୍ତନ ସ୍ତ୍ରାଜା ଭୋଜ ଗୋପାଳବାଳକର ଈଦୃଶ ବଚ୍ଚାରରେ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇ ସେ ସ୍ଥାନ ଖୋଳିବାରୁ ଉକ୍ତ ସିଂଦ୍ୱାସନଟି ବାହାରିଲା । ଅନନ୍ତର ସ୍ତ୍ରାଜା ଭୋଜ ସେ ସିଂଦ୍ୱାସନରେ ବସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁତ୍ତଳକା ବଳମାଦଉ୍ୟଙ୍କର ଗୌର୍ଯ୍ୟ ୱାର୍ଯ୍ୟ ଔଦାର୍ଯ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ତାଙ୍କୁ କହିଲେ,—ଯେବେ ତୁମେ ବଳମାଦଉ୍ୟଙ୍କ ପରି ଗୁଣଶାଳୀ ହେବେ ଏହି ସିଂଦ୍ୱାସନରେ ବସ; ମାତ୍ର ଭୋଜ ସର୍ବଥା ଅପଣାକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ ମନେ କରି ଉହିଁରେ ବସିଲେ ନାହିଁ । ପରେ ସେ ପୁତ୍ତଳକାମାନେ ସିଂଦ୍ୱାସନଟିକୁ ଧରି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉଠିଗଲେ ।]

ବତ୍ତଶା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ୩୨ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to 32.
Batiśā ୨ । ୩୨ ସଙ୍ଖ୍ୟକ—2. Numbering 32. ୩ । ୩୨ ବତ୍ରିଶା, ବତ୍ରିଶେ ସଙ୍ଖ୍ୟାର ପୂରଣ—3. Thirty second.
ବତ୍ତୀସୀ

କାଁଠାଳୀକଳା ଦେ. ବି—୧ । (ସ. ନାମ କାଷ୍ଠକଦଳୀ) ଏକପ୍ରକାର ନରସା କାଠିଆ କଦଳୀ; ସଙ୍କର୍ କଦଳୀ—
1. A kind of inferior plantain.

[ଦ୍ର—ଏ କଦଳୀ ଗୋଲ ଓ ସ୍ଥୂଳ । ଲୋକେ ଏହାକୁ ବେଶି ଆଦର କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ମଞ୍ଜି ଥାଏ ।]

୨ । ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଇ ପାଟିର ସମସ୍ତ ଦାନ୍ତ (ଯାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣସଙ୍ଖ୍ୟ ୩୨ ଅଟେ)—2. All the teeth of a person.

ବତା—ପ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟୟ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ବଉ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Batī A suffix which is the feminine form of the suffix bat.

(ଯଥା—ଗୁଣବତୀ, ଧନବତୀ, ବିଦ୍ୟାବତୀ ଇତ୍ୟାଦି ।)

ବତୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । କନ୍ଦୁକ—1. A ball.
Batu ୨ । ସମ ସଙ୍ଖ୍ୟା—2. Even number,

(ଯଥା—୨,୪,୬,୮.....ଇତ୍ୟାଦି ।)

ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବି—ଅପନାତି—
Great-grandson.

ବତୁରା—ଦେ. ବି—ବତୁରାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ; ଉଜାଇବା—Act of
Baturā ଭିଜାନ **ଭୀଗାନା** moistening a thing.

ଭିଜା ଦେ. ବିଣ—ଉଜା ହୋଇଥିବା; ଜଳସିକ୍ତ—Moistened;
ଭୀଗାହୁଆ saturated with water.

ବତୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବହୁକାଳ ଜଳରେ
Baturā(re)ibā ବୁଡ଼ାଇ ରଖିବା—To keep a thing for
ଭୀଜାନ **ଭୀଗାନା** sometime immersed in water.

ବତୁରି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ବତର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Baturi'(etc) Batara etc (See).

ବତୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଳସିକ୍ତ ହେବା; ଜଳଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜିବା—To be
Baturibā moistened with or immersed in water.
ଭିଜା **ଭୀଗନା** (ବତୁରାଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବତୁରି ବୁଣା—ଦେ. ବି—ବତର ବୁଣା (ଦେଖ)
Baturi buṇā Batara buṇā (See).

ବତ୍ରି ପୋକ—ପ୍ରାଦେ (ବୌଧ) ବି—ଝଡ଼ିପୋକ; ଝରପୋକ—
Batri poka Winged white ant.
(ବତୁର ପୋକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବତ୍ରିଶ ଦଉଡ଼ି କଟା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି. ଓ ବିଣ—(ଫୁଲ—
Batriśa daurḍi kaṭā ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର—ଗୁର ଦଉଡ଼ି କଟା)—ସମ୍ବନ୍ଧ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ଶୂନ୍ୟ ଲୋକ;
One who has got no relative.

ବତ୍ସ—ସଂ. ବି—(ବଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନେହ ସଦ୍ଭାଷଣ; କଥନ+କର୍ମ. ସ;
Batsa ଯାହାକୁ ସ୍ନେହ ପୂର୍ବକ ଡକାଯାଏ)—୧ । ପୁତ୍ର—
1. Son; ୨ । ପ୍ରାଣୀର ଛୁଆ—2. The young of an animal. ୩ । ସନ୍ତାନ—3. Child; offspring. ୪ । ଗୋଶିଶୁ; ବାଛୁରୁ—4. A calf. ୫ । ଉତ୍ତରସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶବିଶେଷ (ଆଧୁନିକ ଦୋଆବ୍)—4. Name of a country in ancient India (the modern Doab). ୬ । (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଅଧିକରଣ. ସ; ନିପାତନ) ବତ୍ସର; ବର୍ଷ (ହି. ଶ)—6. Year; a period of 12 months. ୭ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ; ପୌରାଣିକ ନରପତି-ବିଶେଷ—7 Name of a mythological king Śrībatsa.

[ଦ୍ର—ଏ ନରପତି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଶନିଙ୍କର କଳହ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଶନିଙ୍କ କୋପରୁ ବହୁତ କଷ୍ଟ ସହିଥିଲେ ।]

୮ । ଜନୈକ ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଶ୍ରୀବତ୍ସ—
8. A Brahmin devotee.

ବତ୍ସ ପାବ ତତ୍ତ ପର ହୃଦରେ, ବାଦ୍ଦେ ନ ଉଶି ଇଷିଲେ ଭ୍ରତରେ—
ଭକ୍ତ. ଦୈବେଜ୍ଞଶତକାବ୍ୟ ।

୯ । ବକ୍ଷଃ; ସ୍ତନ—9. Breast.

ବଦବର୍ଷ୍ମ ଗରୁଷ ଦ୍ରୋଣିତ, ବସ୍ତେ ସଂଯାତି ପଡ଼ି ରସ୍ପୃତ—
ଭକ୍ତ, ଦୈବେଜ୍ଞଶତକାବ୍ୟ ।

୧୦ । ଗୋବତ୍ସାରୂପଧାରୀ କଂସର ଅନୁଚରବିଶେଷ; ବତ୍ସାସୁର—
10. An attendant of Kaṁsa; Batsāsura.

୧୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଯବ (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—
11. Indrajaba (See).

ଦେ—ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଗୋପାଳ—
One of the 12 Gopālas.

[ଦ୍ର—ବାରସୁତ ଉଲ୍ଲେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ସଂ. ଅ—(ସମ୍ବୋଧନ)(ସ୍ନେହ ଓ ଶିଷ୍ୟ ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ନେହ)ବାପ !—
(An affectionate term addressed to one's younger)—
Oh child !

Digitized by srujanika@gmail.com

ବତ୍ସକ—ସ. ବ—(ବତ୍ସ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ପୁତ୍ର; ସନ୍ତାନ—
Batsaka 1. Son.
ବତ୍ସକ ଅନୁରବରେ ଶିଶୀ ଶୋତ୍ତର୍ବର – ଭଟ୍ଟ. ବେଦେଶ୍ୱରଚରିତ୍ର ।
୨ । କୁତ୍ସିତ (ଦେଖ)—2. Kutsita (See).
୩ । ବାଛୁରୀ—3. Calf.
ବତ୍ସକ ସହ ସୁରଭି ପସ୍ପୋଧର ଦୁଗ୍ଧ ଦୁଗ୍ଧ ଝରନ୍ତି ।
ଭଟ୍ଟ – ବେଦେଶ୍ୱରଚରିତ୍ର ।
୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଯବ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—4. Indrajaba (See).
୫ । ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—5. Nirgundī (See).

ବତ୍ସ କାମ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବତ୍ସକୁ ହି; ବତ୍ସ ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ତାନ ହୋଇଅଛୁ
Batsa kāma କାମନା ଯାହାର)—ସନ୍ତାନାଭିଳାଷୀ—Wishing
(ବତ୍ସକାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) to get a child born to oneself.
(ବତ୍ସକାମା, ବତ୍ସକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବତ୍ସ ଜାତ—ଦେ. ବ. (ସ. ବତ୍ସ=ହୃଦ+ଜାତ)—ସ୍ତନ—
Batsa jāta Female breast.
ବତ୍ସ ଜାତ ହୃରେ ଦେଲେ କମଳ କର—ଭଟ୍ଟ. ବେଦେଶ୍ୱରଚରିତ୍ର ।

ବତ୍ସ ତନ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବତ୍ସ+ତନ୍ତ୍ରୀ)—ବାଛୁରର ବାନ୍ଧିବା
Batsa tantrī ଦଉଡ଼ି—A string to tie a calf.

ବତ୍ସତର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବତ୍ସ+ତ୍ରସ୍ୱାର୍ଥେ ତର)—୧ । ଗୋଶିଶୁ;
Batsatara ବାଛୁରୀ; ଅଣ୍ଡିଆବାଛୁରୀ; ଦାମୁଡ଼ା—1. A small
(ବତ୍ସତରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) calf; a steer. ୨ । (୩ ବର୍ଷର ବାଛୁରୀ
(ହି. ଶ)—2. A calf 3 years old.

ବତ୍ସ ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବ—କାଣ୍ଡ ବା ଶରବିଶେଷ—
Batsa dānta Name of an arrow.
ବତ୍ସ ଦନ୍ତ ଭାଣ୍ଡଃ ଶୂନ୍ୟେ ବସାଇ – କୃଷ୍ଣଦି. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବତ୍ସ ଦେଶ—ସ. ବ—ଦୋଆବର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—The ancient
Batsa deśa name of modern Doab.
ଜାହ୍ନବୀ-ଯମୁନା-ବେଣୀ-ନଆମଟି ରୂପା
ଶସ୍ୟଶାଳୀ ବତ୍ସଦେଶୁଁ ଅନ୍ତରଜ୍ଞ ସାଙ୍ଗ,
ଦଳେ ଦଳେ ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କ— ଭାଳିଆ. ମହାଯାତ୍ରା ।

ବତ୍ସ ନାଭ—ସ. ବ—(ବତ୍ସନାଭ+ଭୁଲ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ସ୍ଥାବର ବିଷ-
Batsa nābha ବିଶେଷ; ମହୁଗ—Aconite; Aconitum
ମିଠେବିଷ **मिठाविष, वचनाग** Nepellum.
ଅନ୍ୟ ୫ ନାମ—ଅମୃତ, ବିଷ, ଉଗ୍ର, ମହୌଷଧ, ଗରଳ, ମାରଣ, ନାଗ, ସ୍ତ୍ରୌକିକ, ପ୍ରାଣହାରକ, ସ୍ଥାବର ।
୬. ବତ୍ସନାଗ
୭. ବତ୍ସନାଗ
ଚେ. ନାଭି
ଛା. ବସନଙ୍ଗ
ଫା. ଜନ୍ଦର
ଆ. ବିଷ
ମାତ୍ରାରେ ଏହା ରସାୟନ, ଯୋଗବାହୀ, ବାତନାଶକ ଓ ତ୍ରିଦୋଷଘ୍ନ ।]

[ଦ୍ର—ଏହା ଗଛ ହିମାଳୟର ଅଳ୍ପ ଶୀତଳ ସ୍ଥାନରେ ହୁଏ । ଏହାର ପତ୍ର ବେଗୁନିଆ ପତ୍ରପରି, ଏହାର ଚେର ବାଛୁରର ନାଭି ପରି, ଏ ହେତୁ ପାଖେ ଅନ୍ୟ ଗଛ ଜହ୍ନାଏ ନାହିଁ । ଏହାର ଚେର ବିଷ । ଏହି ଚେର ୩ ଦିନ ଗୋମୂତ୍ରରେ ସିଝାଇ, ତୁଲ କାଢ଼ି ସୋରିଷ ତେଲରେ ବଡୁରାଇ ରଖିଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ । ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗବାହୀ, ବାତନାଶକ ଓ

ବତ୍ସପାଳ—ସ. ବ—(ବତ୍ସ+ପାଳ ଧତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଗୋପାଳ;
Batsapāla ଯେ ବାଛୁରୀ ଜଗେ—1. A cowherd.
୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—2. Name of Śrīkṛushṇa.

ବତ୍ସର—ସ. ବ—(ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଅଧିକରଣେ. ସର;
Batsara ଯହିଁରେ ଋତୁମାନେ ବାସ କରନ୍ତି)—ବର୍ଷ; ବାରମାସଯୁକ୍ତ
ସମୟ; ଅବ୍ଦ; ସନ; ସାଲ—A year; a period of
twelve months.
ବତ୍ସର ନବତ୍ୱ ଜନକୁତ୍ୱ ପଦ୍ମ ଦେଉ
ବତ୍ସର(ଷଃ)ରେ କୁତ ଅଙ୍କୁରତ, ଏହୁ ଉତ୍ପାତ୍ତିକା ଦୋଇ—
ଭଟ୍ଟ. ବେଦେଶ୍ୱରଚରିତ୍ର ।

[ଦ୍ର—ପୃଥିବୀରେ ବଉଦ୍ଧ ଗଣନାନୁସାରେ ନାନାପ୍ରକାର ବତ୍ସର ପ୍ରଚଳିତ; ଯଥା—ନକ୍ଷତ୍ରମାନ, ସୌରମାନ, ଚନ୍ଦ୍ରମାନ, ଶକାବ୍ଦ, ଫସଲୀ ବା କୃଷିବର୍ଷ, ହିଜରୀ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ, ଶାଲବାହାନାବ୍ଦ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୂର୍ବେ ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ଷକ ୩ ଅଂଶ ବା ଋତୁରେ ବଉଦ୍ଧ ବେଦଜ୍ଞମାନେ, ଯଥା—ଫାଲ୍ଗୁନ, ଚୈତ୍ର, ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ=ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ; ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନ=ବର୍ଷାଋତୁ; କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶିର, ପୌଷ ଓ ମାଘ—ହେମନ୍ତ ଋତୁ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏହି ଋତୁମାନଙ୍କର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବା ଅନ୍ତରେ ଯାଗଯଜ୍ଞାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ଓ ଜୈନ ସଜ୍ଜମାନେ ବର୍ଷା ଋତୁର ମାସ ଅନ୍ୟତ୍ର ପରିଭ୍ରମଣ ନ କରି ଆଶ୍ରମରେ ରହୁଥିଲେ ।]

ବତ୍ସର୍ତ୍ତୁ—ପ୍ରାଦେ. (ସଂଦ୍ୱିତୁମି) ବ (ସ. ବତ୍ସର୍ତ୍ତବ୍ୟ)—ଚୈତ୍ର ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି;
Batsarṝtu ସୌର ମେଷ ବା ବୈଶାଖ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ—
Thd 1st. day of the solar month of Baiśākha.

[ଦ୍ର—ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏ ଦିନ ସଂଦ୍ୱିତୁମି ଜଜ୍ଞାର କୋଚ୍ଛାଣର ଓଡ଼ିଆମାନେ ଘରଦ୍ୱାର ପରିଷ୍କାର କରନ୍ତି, ଝୋଟ ଓ ଆଲପନା ଓ ତୋରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଘରଦ୍ୱାର ସଜାନ୍ତି; ଆଘଣା ଆଘଣି ଅବସ୍ଥାନୁରୂପ ପୂଜା ପାଠ, କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ଭୋଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ତୁଳସୀ ତତ୍ତ୍ୱ ବା ଅଶତ୍ତ୍ୱ ଗଛରେ ଘଟ ସ୍ଥାପନ ଓ ଜଳ ସେଚନ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି—ଦୈନିକ ଅଶା ୨୭।୪।୫୪]

ବତ୍ସଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବତ୍ସ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଲ)—ପୁତ୍ର, ଶିଷ୍ୟ,
Batsala ସନ୍ତାନ ଓ କନିଷ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ବା ଅନୁରାଗଯୁକ୍ତ
(ବତ୍ସଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) Loving; affectionate towards one's youngers

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଏହା ଆତ୍ମିତ ଓ କନିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିସୂଚକ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା;—ସନ୍ତାନବତ୍ସଳ=ଯେ ସନ୍ତାନକୁ ସ୍ନେହ କରେ, ପ୍ରଜାବତ୍ସଳ=ଯେ ପ୍ରଜାକୁ ସ୍ନେହ କରେ । ଏହିପରି ପୁତ୍ରବତ୍ସଳ, ଶିଷ୍ୟବତ୍ସଳ, ଆଶ୍ରିତବତ୍ସଳ ଓ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।]

ସ. ବ.—(ବତ୍ସଳ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବାତ୍ସଲ୍ୟ; ସ୍ନେହ,
ଅନୁରାଗ—1. Affection; love. ୨ । କାବ୍ୟର ରସ-
ବିଶେଷ—2. A kind of emotion in fiction.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବତ୍ସଲତା—ସ. ବ.—(ବତ୍ସଲ + ଭାବ• ତା) —ସ୍ନେହ; ଅନୁରାଗ;
Batsalatā ବାତ୍ସଲ୍ୟ—Affection; love; compassion; attachment.

ବତ୍ସା—ସ. ବ. (ବତ୍ସ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବାଛୁର—1. Calf.
Batsā ଦେ. ବ.—ବତ୍ସାସୁର (ଦେଖ)—2. Batsāsura (See)

ବତ୍ସାଦନୀ—ସ. ବ.—ଗୁଲଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Batsādanī Gulañcha (See)

ବତ୍ସାସୁର—ସ. ବ.—ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—
Batsāsura A demon.
ବତ୍ସା ବତ୍ସା ଉଚ୍ଚାରରେ ଡାକୁଥିବା ନାଶ—ଚରମନ୍ୟ, ବଦତ୍ୟଚନ୍ତ୍ୟମଣି ।
[ଦ୍ର—ଏହି ଦୈତ୍ୟର ବଧସମ୍ବନ୍ଧ ଭାଗବତ ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ଓ ହରିବଂଶରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛି । ଏହାକୁ କୃଷ୍ଣ ନିହତ କରିଥିଲେ ।]

ବତ୍ସି—ଦେ. ବ.(ପଦ୍ୟ) (ସ. ବତ୍ସ; ସ୍ନେହାର୍ଥକ) —ସନ୍ତାନ—
Batsi Son.
ନୃତ୍ତେ ଜନ୍ମେସ୍ ଉତ୍ତେତ ବତ୍ସି । କୃଷ୍ଣଜିତ୍. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।

ବଥ—ଦେ. ବ (ସ. ବ୍ୟଥା)—ବ୍ରଣ —Furuncle; a boil; abscess.
Batha ଫୋଡ଼ା ଫୋଡା
[ଦ୍ର—ଅଙ୍ଗଭେଦରେ ବଥର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ହୁଏ । ଯଥା;—ପିଠିରେ ପଠା, ପିଣ୍ଡାଙ୍କ ବେକରେ ବେଙ୍ଗୀ, ଢଳଘାରେ ଭାଲୁକା, ମୁହଁରେ ବରୁଣ, ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଜମ୍ବୁକାଣ୍ଡ ବା ଅଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଳ, ଆଖିରେ ଅଲ୍ଜିଅ, ଲୋମକୂପରେ ବାଳମୂଳିଆ, ମଳଦ୍ୱାରରେ ମଳକଣ୍ଡକ; କଣ୍ଠରେ ଗଳକଣ୍ଡକ ।]

ବଥର ମଞ୍ଜି—ଦେ. ବ.—ବ୍ରଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କଠିନ ତନ୍ତୁମୟ ବସ୍ତୁ—
Bathara mañji The core inside a boil.
ଫୋଡ଼ାର ବୀଚୀ ଫୋଡାକା ଖୀଲ

ବଥା—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟଥା)—୧ । ବେଦନା; ବ୍ୟଥା; ବଳା—
Bathā 1. Aching; acute pain
୨ । ଶୂଳ ରୋଗ—
ବ୍ୟାଥା ଟୀସ 2. Pang; colic pain.

ବଥା(ଥୋ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଶସ୍ତ୍ରର ଅଂଶ) ବ୍ୟଥାଯୁକ୍ତ ହେବା;
Bathā(thoiba ପୀଡ଼ାଯୁକ୍ତ ହେବା; ବ୍ୟଥିତ ହେବା—To
ବ୍ୟାଥାନ, ବ୍ୟାଥାକରା ache; to smart with aching pain.
ଟୀସନା ହରଯାକୁ ବୋଇଲେ ବଥାଇଛନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ, ପାର ପଣତ ନ ଗୋଇବ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର ।
କୃଷ୍ଣଜିତ୍. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବଥୁଆ—ଦେ ବ. (ସ. ବସ୍ତୁକ; ପ୍ରା. ବତ୍ଥୁଅ)—ଖାଦ୍ୟ ଶାକବିଶେଷ—
Bathuā A kind of pot-herb; white goose-foot; Chenopodium Album.
ସ. ବାସ୍ତୁକ, କ୍ଷାରପତ୍ର, ଶାକରାଟ, ଯବଶାକ, ଶାକରାଜ, ବସ୍ତୁକ
ବେତୋ, ବାଥୁଆ, ବେଥୁଆ
ବଥବା, ଚିଲ୍ଲୀ; ବଥୁଆ
ସ. ଶୁକବତ, ଚକ୍ରଲ
ଆ. ଗ୍ରେକବଭୁଲ
[ଦ୍ର—ଏହା ୨।୩ ହାତ ଉଚ୍ଚର ଗୁଳ୍ମ; ପତ୍ରର ଦାନ୍ତ ଦନ୍ତୁର; ଡେଙ୍ଗି ଲମ୍ବ । ଏହା ଧଳା ଓ ନାଲ ଭେଦରେ ୨ପ୍ରକାର । ନାଲ ବଥୁଆକୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଗୌଡ଼-ବାସ୍ତୁକ କହନ୍ତି । ନାଲ ବଥୁଆର ପତ୍ର ଧଳା ବଥୁଆର ପତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ।
ଫା. ମୁସେଲସା ସରମକ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ବଥୁଆ ମଧୁର, କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ, ଲଘୁ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ପାଚକ ରୁଚିପ୍ରଦ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକର, ସାରକ । ଏହା ପ୍ଲୀହା, କୃମି, ପିତ୍ତ, ଅର୍ଶ, କୃମି ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶକ ।]

ବଦ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । କହିବା—1. To speak. ୨ । ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—2. To utter; to pronounce. ୩ । ସମ୍ବୋଧନ କରିବା—3. To address; to speak to. ୪ । ପ୍ରକାଶ କରିବା—4. To announce. ୫ । ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—5. To bring up a matter or proposal for consideration. ୬ । ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା 6. To name; to allude to. ୭ । ସ୍ଥିର ରହିବା—7. To remain still. ୮ । ଜ୍ଞାପନ କରିବା—8. To inform; to intimate; to notify.

ବଦ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବଦ୍=ମନ୍ଦ; ଭୁଲ ଇ°. ବାଡ୍)—୧ । ମନ୍ଦ; ଖରାପ; କୁ—1. Bad; evil.
Bad
ବଦ [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା— ବଦ୍ନାମ୍; ବଦ୍ମାଏସ୍; ବଦ୍ଖିଆଲ୍]
ବଦ୍ ୨ । ଅସଚ୍ଚରିତ୍ର—2. Immoral. ୩ । ଦୁଷ୍ଟ—3. Wicked. ୪ । ଅସୁନ୍ଦର—4. Bad-looking.

ବଦ୍ ଅଭ୍ୟାସ—ଦେ. ବ. (ଫା. ବଦ୍+ସ. ଅଭ୍ୟାସ)—ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସ—
Bad abhyāsa ବଦ ଅଭ୍ୟାସ ବଦଖୋ;ବଦ୍‌ଲତ
Bad habit. (ବଦଭ୍ୟାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଦ୍ ଆଚରଣ—ଦେ. ବ. (ଫା. ବଦ୍+ସ. ଆଚରଣ)—ଅସଦାଚରଣ;
Bad ācharaṇa ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର—Bad character; bad
ମନ୍ଦଆଚରଣ ଖରାପ ଆଚରଣ; ବଦ୍‌ଚାଲ conduct.
(ବଦାଚରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଦ୍ ଆଚାର—ଦେ. ବ. (ଫା. ବଦ୍+ସ. ଆଚାର)—ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ—
Bad ācāra କଦାଚାର ବଦ୍‌ଚାଲ Bad practice.
(ବଦାଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବଦାଚାରୀ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷଣ)

ବଦ୍ କସ୍ମତ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—ଅଭାଗା; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—
Bad-kismat Unfortunate; unlucky.
ବଦକିସ୍ମତ ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଦ୍+କସ୍ମତ୍)—
ବଦ୍‌କିସ୍ମତ ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—Bad-luck.
(ବଦ୍‌କସ୍ମତିଆ, ବଦକସ୍ମତା—ଦେଶଜ ବିଶେଷଣ ରୂପ)

ବଦ୍ ଖତ୍ - ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ଖରାପ ବା ମନ୍ଦ ଲେଖା ବା ହସ୍ତାକ୍ଷର;
Bad khat କଦକ୍ଷର—Clumsy handwriting.
ବଦଖତ ବିଣ—ଯାହାର ହସ୍ତାକ୍ଷର ଖରାପ—
ବଦ୍‌ଖତ Writing a very clumsy hand.

ବଦ୍ ଖିଆଲ୍ - ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଦ୍.ଖ୍ୟାଲ୍)—୧ । ମନ୍ଦ ଅଭିପ୍ରାୟ;
Bad khiāl ଅସତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—1. Bad intention. ୨ ।
ବଦଖେୟାଲ ଅସଦାଚରଣ; ଅସଚ୍ଚରିତ୍ର—2. Bad charac-
ବଦ୍‌ଖୟାଲ ter; bad conduct. ୩ । ଅସଚ୍ଚିନ୍ତା—3. Evil thoughts.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦ୍ ଖିଆଲି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅସଦଭିପ୍ରାୟ ଯୁକ୍ତ—1. Evil-Bad khiāli intentioned. ୨ । ଅସଚ୍ଚରିତ୍ର—2. Immoral; ବଦଖେୟାଲୀ **बदखयाली** of bad character. (ବଦଖିଆଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବଦ୍‌ଖିଆଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଦ୍‌ଖୋ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବଦ୍+ଖୋ)—୧ । ବଦ୍‌ଅଭ୍ୟାସ—Bad-kho 1. Bad habit. ୨ । ବଦ୍ ପ୍ରକୃତି 2. Bad ବଦଅଭ୍ୟାସ **बदअभ्यास** (ବଦ୍‌ଖୋଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) nature.

ବଦ୍ ଗନ୍ଧ(ନ୍ଧି)—ଦେ. ବି. (ଫା. ବଦ୍+ସ. ଗନ୍ଧ)—ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—Bad gandha(ndhi) ବଦଗନ୍ଧ **बदगंध** Bad odour. ଦେ. ବିଣ—ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ; ଗନ୍ଧିଆ—Foul-smelling.

ବଦ୍‌ଗୁଣ—ଦେ. ବି. (ଫା. ବଦ୍+ସ. ଗୁଣ)—୧ । ଦୁର୍ଗୁଣ; ମନ୍ଦଗୁଣ—Bad-guna 1. Bad quality. ୨ । ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତି—2. Evil ବଦଗୁଣ nature. ୩ । ଅବଗୁଣ—3. Misunderstanding. **अवगुण** (ବଦ୍‌ଗୁଣୀ, ବଦ୍‌ଗୁଣିଆ—ବ୍ୟଙ୍ଗବାଚକ ବିଶେଷଣ)

ବଦ୍ ଚାଲ୍(ଲି)—ଦେ. ବି—ମନ୍ଦ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର—Bad chāl(li) Bad behaviour or conduct ବଦଚଲନ ଦେ. ବିଣ—୧ । ମନ୍ଦଆଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of bad **बदचलनी** conduct. ୨ । ବ୍ୟସନାସକ୍ତ—2. Dissipated. (ବଦଚଲଣ, ବଦଚୁଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) **बदचलन; बदचाली**

ବଦ୍ ଜବାନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବଦ୍ ଜବାନ)—୧ । ଅଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଭାଷା—Bad jabān 1. Filthy or foul language; obscene ବଦ ଜବାନୀ language. ୨ । ଗାଳମନ୍ଦ—2. Rebuke; abuse **बदजबानी** in obscene language; calling evil names.

ବଦ୍ ଜବାନ୍
ବଦ୍ ଜମାନ୍
ବଦ୍ ଜମାନ
ବଦ୍ ଜବାନଆଁ
} ଅନ୍ୟରୂପ

ବୈଦେ. ବିଣ—ଅଶ୍ଳିଷ୍ଟବାଦୀ—Speaking obscene or uncivil language. **बदजबान**

ବଦ୍‌ଜାତ୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା.ବଦ୍+ଆ. ଜାତ୍)—୧ । ବଜ୍ଜାତ; ଖଳ; Bad-jāt ଦୁଷ୍ଟ—1. Wicked. ୨ । ନୀଚ—2. Low; mean. ବଜ୍ଜାତ **बदजात** (ବଦ୍‌ଜାତ—ବି) ୩ । କୁଜାତ—3. Of low birth.

ବଦ୍‌ଦୁଆ ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବଦ୍+ଆ. ଦୁଆ)—ଅରିଷ୍ଟ—Bad-duā **बददुआ** Curse.

ବଦ୍ ନଜର୍—ବୈଦେ ବି. (ଫା)—୧ । ଦ୍ୱେଷ—1. Envy; malice. Bad-najar ୨ । ଅନିଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି—2. Malevolent glance; ଛୋଟନଜର **बदनजर** malignant look.

ବଦ୍ ନଜରି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଦ୍ୱେଷଯୁକ୍ତ—Envious; malig-Bad najari ଛୋଟନଜରର nant; malicious. **बदनथर** (ବଦ୍‌ନଜରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ; ବଦ୍‌ନଜରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ

ବଦ୍‌ନସୀବ୍—ବୈଦେ.ବି. (ଫା)—ଅନଭୀଷ୍ଟ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—Bad luck; Bad-nasīb ବଦନସୀବ **बदनसीब** misfortune. ବଦନସୀବ **बदनसीब** ବୈଦେ. ବିଣ.—ଦୁରଦୃଷ୍ଟ— Unfortunate.

ବଦ୍‌ନା—ଦେ. ବି.—(ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ; ସ. ବର୍ଦ୍ଧମାନ=କଳସ)—Bad-nā ମୁସଲମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଗଡ଼ୁ ବା ନଳ ଯୁକ୍ତ ପାନପାତ୍ର— ବଦନା **बधना** A water-jug with a sprout used by Mahommedans.

ଘରକୋଣ ଓ ଏଣ୍ଡେଉଣେ ଛୁଆଛନ୍ତି ଜି, ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦନା
ପଙ୍କାରମୋହନ. ଛଅମାଣ ଅଠଗୁଣ

ବଦ୍‌ନାମ୍(ମି) —ଦେ.ବି.(ଫା.ବଦ୍‌ନାମୀ=ଅପକୀର୍ତ୍ତି)—୧ । ଦୁର୍ନାମ; ଅପଯଶ; Bad-nām (mi) ନିନ୍ଦାବାଦ; ଅପବାଦ—1. Blame; dis-ବଦନାମ **बदनामी** credit; infamy; defamation; noto-ବଦଙ୍କମ୍ ବଦଙ୍କମି } ଅନ୍ୟରୂପ riety. ୨ । କଳଙ୍କ—2. Stain. ଦେ. ବିଣ—(ଫା ବଦ୍‌ନାମ୍) ନିନ୍ଦିତ; (ନେକ୍‌ନାମ—ବିପରୀତ) କଳଙ୍କିତ—Traduced; vilified; ବଦନାମୀ **बदनाम** infamous; defamed.

ବଦ୍‌ନାମ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିନ୍ଦା କରିବା—Badnām karibā 1. To vilify or traduce a person. ବଦନାମକରା ୨ । ଅପବାଦ ଦେବା—2. To defame. **बदनामीकरना** ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିନ୍ଦାଯୋଗ୍ୟ କରିବା—3. To bring discredit on a person.

ବଦ୍‌ନାମ୍ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିନ୍ଦିତ ବା ଅପବାଦଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—Badnām pāiba To be traduced; to be charac-ବଦ୍‌ନାମହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ terised as a bad man, ବଦନାମ ପାଓୟା **बदनाम होना**

ବଦ୍‌ନାମିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଫା. ବଦ୍‌ନାମ୍)—୧ । ନିନ୍ଦାଯୁକ୍ତ; Badn-āmiā ନିନ୍ଦିତ—1. Blamed. ୨ । ନିନ୍ଦାଯୋଗ୍ୟ— ବଦନାମୀ **बदनामी** 2. Blameworthy. ୩ । ଯେ ନିନ୍ଦା (ବଦନାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଟନା କରେ—3. Vilifying; blas-(ବଦନାମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) phemous. ୪ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିନ୍ଦା ପାଇବାକୁ ହେବ—4. (an act) Bringing dis-credit on the doer.

ବଦ୍‌ନିୟତ୍(ତି) (ତୀ)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା ବଦ୍‌ନିୟତ୍)—୧ । ବେଇମାନ; Bad-niyat(ti) ଦଗାବାଜ; ଅଙ୍ଗୀକାରଘାତୀ—1. Perfidious; ବଦନିୟତ faithless. ୨ । କୃତଘ୍ନ—2, Ungrateful. ୩ । ପ୍ରଭୁର **बदनियत** ଅପକାରୀ—3. Doing disservice to one's master; false to one's salt.

ବଦନିୟତୀ ବୈଦେ. ବି (ଫା.ବଦ୍‌ନିୟତ) ୧ । ବେଇମାନୀ; ଦଗାବାଜୀ; **बदनियती** ଅଙ୍ଗୀକାରଘାତିତ୍ୱ - 1. Perfidy; faithlessness. ୨ । କୃତଘ୍ନତା—2. Ingratitude.

ବଦ୍‌ଫାଇସିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା) ବିଣ—ମନ୍ଦପ୍ରକୃତିକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Bad-phāisiā Evil-natured; bad.

ବଦ୍‌ବୁ(ବୋ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବଦ୍ ବୂ)—ବଦ୍‌ଗନ୍ଧ; ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—Bad-bu(bo) ବଦବୁ, ବଦଗନ୍ଧ **बदबू** Foul smell. (ବଦବୋଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା ବଦ୍‌ବୂଦାର)ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବଦବୁଦାର **बदबूदार** ଯୁକ୍ତ; ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ—Bad-smelling; (ଖୁସ୍‌ବୋ—ବିପରୀତ) fetid.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦ୍‌ବୁ(ବୋ)ଦାର୍ – ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବଦ୍‌ବୂଦାର୍) —ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଯୁକ୍ତ-
Bad-bu(bo)dār ବଦବୁଦାର **ବଦ୍‌ବୂଦାର** Evil-smelling.

ବଦ୍‌ବୋଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । (କୌଣସିବସ୍ତୁ) ଗନ୍ଧାଇବା—
Bad-boi karibā 1. To emit a bad smell. ୨ । ବାତ-
ବଦଗନ୍ଧକରା **ବଦ୍‌ବୁକରନା** କର୍ମ କରିବା—2. To pass wind
(ବଦ୍‌ବୋ ଦେବା – ଅନ୍ୟରୂପ) through the anus.

ବଦ୍‌ମଙ୍ଗଲ—ଦେ. ବି–(ଫା. ବଦ୍+ସ. ମଙ୍ଗଲ)–୧ । ଅମଙ୍ଗଳ; ଅନିଷ୍ଟ
Bad-maṅgala ଘଟଣା—1. Dissaster; the befalling
ଅମଙ୍ଗଳ **ଅମବଥ** of evil. ୨ । ଅମଙ୍ଗଳସୂଚକ ଲକ୍ଷଣ;
ଶକୁନ—2. Evil omen.

ଦେ. ବିଣ—ଅମଙ୍ଗଳଜନକ—Ominous; portentious.

ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅମଙ୍ଗଳିଆ; ଯେଉଁଲୋକର ଉପସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା
ଅମଙ୍ଗଳେ **ଅମଙ୍ଗଳ** କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଶୁଭ ବା ଅମଙ୍ଗଳ
ବଦମଙ୍ଗଲୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ଘଟେ—One whose presence por-
ବଦମଙ୍ଗୁଲେଇ } tends disaster; inauspicious.

ବଦ୍‌ମସ୍ତ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—୧ । ନିଶାରେ ଚୂର—1. Much
Bad-mast ବଦମସ୍ତ **ବଦ୍‌ମସ୍ତ** intoxicated.
(ବଦ୍‌ମସ୍ତୀ—ବି) ୨ । କାମୋନ୍ମତ୍ତ; ଲମ୍ପଟ 2. Maddend with
amor; lecherous.

ବଦ୍‌ମାସ୍–ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବଦମାଶ୍; ବଦ୍=ମନ+ମଆସ୍=
Bad-māsଜୀବିକା)–୧ । ଅନ୍ୟାଯ୍ୟ ଉପାୟରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହକାରୀ
ବଦମାଏସ୍, ବଦମାଇସ୍ ବଦମାସ୍ 1. Pursuing an immoral
ବଦ୍‌ମାସ୍, ବଗଡ୍, କମିନା or infamous profession.

ବଦ୍‌ମାଇସ୍ } ୨ । ଦୁଷ୍ଟ; ଦୁର୍ବୃତ୍ତ; ଖେଚେଡ଼ା; କମଜା—
ବଦ୍‌ମାଇସି } ଅନ୍ୟରୂପ 2. Wicked; infamous; wanton.
ବଦ୍‌ମାଏସ୍ } ୩ । ଚରିତ୍ରହୀନ; ନଷ୍ଟଚରିତ୍ର—
ବଦ୍‌ମାଏସି } 3. Immoral
ବଦ୍‌ମାସିଆ }

ବୈଦେ. ବି.—ମନ୍ଦ ବା ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—Wicked man; a man of evil character; a bad character.

ଏବ ସେ ଜଣେ ମଣ୍ଡର୍ ବେମାଏସ୍ ଏବ ଜାଲସ୍ବାଜ ଥିବାଦାଇବ୍.

ଫକୀରମୋହନ—ଛମାଣ ଥଠଗଣ୍ଡ

ବଦ୍‌ମାସି—ବୈଦେ ବି. (ଫା. ବଦ୍‌ମାଶୀ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟାମି; ଖରଡ଼ାଗୀ-
Bad-māsi 1. Wickedness; wantonness.
ବଦମାଇସୀ, ବଦମାସୀ ୨ । ଚରିତ୍ରହୀନତା—2. Immorality.
ବଦ୍‌ମାସୀ ୩ । କୁକାର୍ଯ୍ୟ—3. Evil act. ୪ । ଲମ୍ପଟ୍ୟ—
ବଦମାଇସି } ଅନ୍ୟରୂପ 4. Adultery. ୫ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସେବା—
ବଦମାଏସି } 5. Coarse sensuality ୬ । କାମୁକତା
6. Lechery.

ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ.—ବଦ୍‌ମାସ୍ (ଦେଖ)—Bad-māss (See)

ବଦ୍‌ମିଜାଜ୍ (ଜି)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବଦ୍‌ମିଜାଜ)—ଉଗ୍ର ପ୍ରକୃତି;
Bad-mijāj (ji) କୋପନ ସ୍ୱଭାବ—Fiery temper; irri-
ବଦ୍‌ମେଜାଜ୍ **ବଦ୍‌ମିଜାଜୀ** table turn of mind.

ବଦ୍‌ମିଜାଜ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଣ—ବଦ୍‌ମିଜାଜୀ (ଦେଖ)
ବଦ୍‌ମିଜାଜ୍ } Bad-mijājī (See)

ବଦ୍‌ମିଜାଜି(ସି)—ବୈଦେ. ବିଣ.—(ଫା. ବଦ୍‌ମିଜାଜ୍) ୧ । କ୍ରୋଧୀ;
Bad-mijājī(si) କ୍ରୋଧସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ—1. Of fiery temper.
ବଦ୍‌ମେଜାଜୀ ୨ । ଯେ ହଠାତ୍ ରାଗିଯାଏ; ଚଡ଼ଲ୍; ଚଡ଼ଚଡ଼ା;
ବଦମିଜାଜ 2. Irritable; surly.

ବଦ୍‌ମିଜାଜ(ସି)ଆ }
ବଦ୍‌ମିଜାଜ(ସି) } ଅନ୍ୟ ଦେଶଜ ରୂପ
ବଦ୍‌ମିଜାଜ(ସି)ଆ }

ବଦ୍‌ମୁହଁ—ଦେ. ବି (ଫା. ବଦ୍ +ସ. ମୁଖ) ୧ । ଅନିଷ୍ଟଭାଷୀ ମୁଖ—
Bad-muhañ ବଦମୁଖ 1. Evil tongue.
ବଦ୍‌ମୁହଁ ୨ । ଅଶିଷ୍ଟ ଭାଷଣ—Evil speech.

ବଦ୍‌ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—(ଫା. ବଦ୍+ସ. ମୁଖ) ୧ । ଅଶ୍ଳୀଳଭାଷୀ—
Bad-muhāñ 1. Wsing obscene words; evil-tongued,
ହୁମ୍ମୁଖ ୨ । ରାଗୀ; କ୍ରୋଧନସ୍ୱଭାବ—2. Irritable; surly.
ବଦ୍‌ଲଗାମ୍ ୩ । ଯାହାର ବାକ୍ୟରେ ସଯମ ନାହିଁ—3 Having
ବଦମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ no control over one's tongue.
୪ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଶୁଭ ଆଶଙ୍କା କରି କହି ବୁଲେ—
4. Pessimistic.

ବଦ୍‌ରଙ୍ଗ–ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—୧ । ତାସ୍‌ଖେଳର ରଙ୍ଗ ଖେଳରେ
Bad-raṅga ଟେଳ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ରଙ୍ଗର ତାସ୍
ବଦରଂ କଟାଯାଇଥାଏ ତାହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟରଙ୍ଗର ତାସ୍—1. (Game
ବଦରଂଗ of cards) Any card other than the trump
card. ୨ । ଅସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗ—2. Bad colour.

ବୈଦେ. ବିଣ.—୧ । ଅସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ—Bad coloured. ୨ । ଯାହାର ରଙ୍ଗ ଖରାପ ହୋଇ ଥାଏ—
2. Discoloured. ୩ । ଯାହାର ରଙ୍ଗ ଫକ୍କା ପଡ଼ି ଯାଇ
ଥାଏ—3. Faded.

ବଦ୍‌ରାଗୀ–ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା.) ବଦ୍+ସ. ରାଗ)—ଯେ ସାମାନ୍ୟ
Bad-rāgi କଥାରେ ହଠାତ୍ ରାଗି ଯାଏ; ଉଗ୍ରସ୍ୱଭାବ, କୋପନ-
ବଦରାଗୀ ସ୍ୱଭାବ—Of fiery temper; of irritable temper;
ବଦମିଜାଜ easily irritable.

ବଦ୍‌ରାହ—ବୈଦେ. ବି• (ଫା• ବଦ୍ ÷ ରାହ)—୧ । କୁମାର୍ଗ—
Bad-rāhā ବଦରାହା **ବଦ୍‌ରାହ** 1. Bad road.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନ୍ଦ ଆଚରଣ—2. Bad conduct.

ବିଣ (ଫା.ବଦ୍‌ରାହ) ୧ । କୁମାର୍ଗଗାମୀ–1. Taking to evil ways.
୨ । ଦୁଷ୍ଟ; ଖଳ—2. Wicked.

ବଦ୍‌ଲଗାମ—ବୈଦେ. ବିଣ, (ଫା)—ଯେଉଁ ଲୋକର ମୁହଁରେ ବାଡ଼
Bad-lagāma ବଢା ନ ଥାଏ; ଅସଯତଭାଷୀ—Of unbridled
ବଦଲାଗାମ **ବଦ୍‌ଲଗାମ** tongue.

ବଦ୍‌ସୁରତ୍ (ତ)– ବୈଦେ ବିଣ. (ଫା. ବଦ୍‌ସୁରତ୍)—ଅସୁନ୍ଦର; କୁରୂପ.
Bad-surat (ti) ବଦସୁରତ **ବଦ୍‌ସୁରତ** Ugly to look at.
ବି.—ଅସୁନ୍ଦର ରୂପ—Ugly look or appearance.

ବଦ୍‌ସୁର—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱର ବିଗିଡ଼ି
Badsurā ଯାଇଥାଏ; ଶୁଦ୍ଧକନ୍ଥୁ ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ (ବାଦ୍ୟ ଓ ଯନ୍ତ୍ର)—
ବଦସୁରା **ବଦ୍‌ସୁରା** Out of tune (musical instrument).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦ୍‌ହଜମ ସ— ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଦ୍ ହଜମା)—
Bad-hajama(mi) ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ; ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅପରିପାକ—
ବଦ ହଜମ(ମି) **बद् हजमि, अपच** Indigestion.

ବୈଦେ. ବଣ—୧ । ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ—
1. Indigestible (food). ୨ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣଜନିତ (ରୋଗ)-
2 (a disease) Due to indigestion.

ବଦ୍ ହବାସ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା)—୧ । ବେହୋସ୍; ଚେତନାରହିତ;
Bad-babās ଅଚେତା—1. Unconscious; senseless.
ବଦ ହବାସ ୨ । ବ୍ୟାକୁଳ; ବକଳ; ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ—2. Perturbed;
बद् हवास very anxious. ୩ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ—
3. Bewildered. ୪ । ଅତି କ୍ଲାନ୍ତ; ଶ୍ରାନ୍ତ—4. Over-
tired; fed up.

ବଦ—ସ. ବଣ. (ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—ବକ୍ତା; ଯେ
Bada (ବଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) କହେ—Speaking (a suffix).

[ଦ୍ର—ଯଥା—ପ୍ରିୟଂବଦ—ଯେ ପ୍ରିୟ କଥା କହେ—
Speaking pleasant or endearing words.
ବଶଂବଦ—'ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ବଶ ବା ଅଧୀନ' ବୋଲି ଯେ
କହେ; ଆଜ୍ଞାଧୀନ—Obedient; subservient.]

ବଦତି—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବଦ୍ ଧାତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ୧ମ ପୁରୁଷ, ଏକ
Badati ବଚନ ଆକାର; ପ୍ରଗ୍ରାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
(ସେ) କହୁଛନ୍ତି—(he or she) Speaks.

ବଦତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏ କପଟୀ ଏଣ ମାୟତ ନଷ୍ଟସ୍ୱ ।
ଭକ୍ତ. ବୈଃରତ୍ନାଶବଲାସ ।

ବଦନ—ସ. ବ. (ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କରଣ. ଅନ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା
Badana ଲୋକେ କଥା କହନ୍ତି)—୧ । ଆନନ; ମୁଖ -1. Face.
୨ । ପାଟି—2. Mouth. ୩ । (+ଭାବ. ଅନ) କହିବା;
କଥନ—3. Speaking.

ବଦନ ଇନ୍ଦୁ—ଦେ. ବ. (ରୂପକ; ବଦନ+ଇନ୍ଦୁ; ସ. ବଦନେନ୍ଦୁ)—
Badana indu ଚନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା ଯୋଗ୍ୟ ମୁଖ; ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର;
ସୁନ୍ଦର ମୁଖ—A beautiful face (like the moon).

[ଦ୍ର—ମୁଖ ଅର୍ଥବୋଧକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟର
ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଏହିପରି ରୂପକ କର୍ମଧାରସ୍ଥ ସମାସ ହୁଏ;
ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରମା, ମୁଖେନ୍ଦୁ ।]

ବଦନ ପଦ୍ମ—ସ. ବ. (ରୂପକ; ବଦନ+ପଦ୍ମ)—ପଦ୍ମ ପରି ରମଣୀୟ
Badana padma ମୁଖ—A face as beautiful as the
ବଦନ କମଳ
ବଦନ ସରୋଜ } —ଅନ୍ୟରୂପ lotus.
ବଦନାରବିନ

[ଦ୍ର—ମୁଖବାଚକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପଦ୍ମବାଚକ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ସମାସରେ
ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦ ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।]

ବଦନ ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର; ବଦନ+ମଣ୍ଡଳ)—ମୁଖ ମଣ୍ଡଳ;
Badana maṇḍala ଲଲାଟଠାରୁ ଓଠ ଓ ଏକ କର୍ଣ୍ଣଠାରୁ ଅନ୍ୟ
କର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ମୁଖର ଆସ୍ପୃତନ—The whole
surface of one's face; the facial expression;
the full outline of one's face

ବଦନ ମଧୁ—ସ. ବ. (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍) —ଅଧର ମଧୁ; ମୁଖାମୃତ; ମୁହଁରୁ
Badana madhu ବାହାରିବା ନାଳ ବା ଅଇଁଠା—
Saliva or leavings from the mouth of a
person.

(ବଦନସୁଧା, ବଦନାମୃତ, ବଦନାସ୍ରବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର- ଉତ୍ତମମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁଙ୍କର ଓ ପ୍ରେମିକପ୍ରେମିକାମାନଙ୍କ ଆପଣା
ଆପଣା ପ୍ରଣୟୀମାନଙ୍କର ମୁଖନିଃସୃତ ଲାଳ ବା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅମୃତ ପରି
ମଧୁର ଲାଗେ ବୋଲି ଏହା ଉପମା ପ୍ରଚଳିତ ।]

ବଦନୀ—ଦେ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ.(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ସ-ବଦନା' ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)-
Badanī ୧ । ବଦନଯୁକ୍ତା—1. (a suffix used in a
ବଦନା, ବଦନୋ compound word, meaning) Faced;
वदन having a face.

ଗୁରୁ ଗୁମାଇର ଚଞ୍ଚଳ ବରଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ ଗରୁଡ଼ଗଣୀ । ବଳସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କର ନାମ —2. A name of females.

ବଦନ୍ତୀ—ସ. ବ. (ବଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନ୍ତୀ)—କଥା; ବାକ୍ୟ (ହି. ଶ)—
Badantī Speech.

ବଦର୍—ବୈଦେ. ବ. (ହି) (ଓଡ଼ିଶା ସେଟ୍‌ଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ବିଭାଗର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ
Badar କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ଦେଶରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ବାଚୀନ ଶବ୍ଦ;
ବଦର ଫା. ବଦର୍=ହିସାବଗତ; ଇଂ.ବଦର୍=ବରକ୍ତ.
बदर କରିବା)—ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବିବାଦ ହେଲେ ସେଟ୍‌ଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ଅଫିସରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଥମେ
ଯେଉଁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରିଥାଏ—
Preliminary summary dispute regarding
a piece of land between 2 rival claimants
before a Settlement Officer.

ବଦର—ସ. ବ. (ସ. ବଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ଥିର ରହିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅର; ଯେଉଁ
Badara ଗଛ କଞ୍ଚା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ଥିର ରହେ, ଅର୍ଥାତ୍ ମରେ
ନାହିଁ)—୧ । ବରକୋଳ (ଦେଖ)—1. Barakoli
(See) ୨ । କଥା ବକଡ଼ା; କଥା ଫଳ—2. The
berry like pod of cotton; the closed pod of
cotton.

ଦେ. ବ—ଉଦଉଦଳଆ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
କୋକୋଆରୁ Olase Scandens tree (Haines).

[ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଦେଢ଼ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଫଳ ଆଙ୍ଗୁଠି
ତୁଲ ପରି ଓ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଚହଁରି ଅଗରେ ଗୋଟା
ନ ଥାଇ ଫଳ ମୂଳରୁ ଅଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟା ବକଳକୁ ଘୋଡ଼ାଇ
ଥାଏ । ଏ ଫଳକୁ ଖାଆନ୍ତି ଓ କୋମଳ ପତ୍ର ଶାଗ ହୁଏ ।]

ବଦରୀଆମଳକ—ସ. ବ—ପାଣି ଅଁଳା (ହି. ଶ) (ଦେଖ)
Badarīāmalaka Pāni a-aṁlā (See)

ବଦର(ରି)—ସ. ବ. (ସ. ବଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ଥିର ରହିବା+ଅର+ଇ(ଈ)]-
Badari(rī) ବଦର (ଦେଖ)—Badara (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦରିକା—ସଂ. ବି. (ବଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ଥିର ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର+କ +ଆ)—ବଦର (ଦେଖ)—Badara (See)

ସଂ. ବି—ବଦରିକାଶ୍ରମ (ଦେଖ)

Badarikāśrama (See)

ଏବେ ବୁ ଣୀରେ ଚଢ ଏକା
ଥଣ୍ଡମ ନାମେ ବଦରିକା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଦରିକାଶ୍ରମ—ସଂ. ବି—ବଦ୍ରିକାଶ୍ରମ; ହିମାଳୟ କୋଡ଼ରେ ଗଢ଼ବାଲ୍ (ବଦର ଶୈଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥ—

Badarikāśrama The name of a place of Hindu pilgrimage on the Himalayas, formerly a famous place of hermitage.

[ଦ୍ର—ଏହା ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ତପସ୍ୟାସ୍ଥେଡ଼ ଥିଲା । ଏହିଠାରେ ଋଷିମାନେ ସୁଗଣମାନ ପ୍ରକଟନ କରୁଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଆଶ୍ରମସ୍ଥଳ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ । ଏହାହିଁ ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ ବଦ୍ରିକା ଓ ଏହା ଭାରତପ୍ରସିଦ୍ଧ ୪ ଗୋଟି ହିନ୍ଦୁଧାମ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ଏଠାର ଦେବତା ବଦ୍ରିନାଥ । ଏହା ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୬ ମାସ ବରଫରେ ଆବୃତ ଓ ଅଗମ୍ୟ ହୁଏ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏତନ୍ନିକଟସ୍ଥ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ନାମକ ଶୃଙ୍ଗ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ବଦର (ବରକୋଳ) ଗଛରୁ ଏ ସ୍ଥେଳର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା । ମହାଭାରତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଏହିଠାରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଉଷ୍ଣ ଓ ଶୀତଳ ଦୁଇଟି ଧାରା ଥିଲା ଓ ଏହାର ବାଲି ସୁନା ଥିଲା, ଦେବତାମାନେ ଏହିଠାରେ ତପସ୍ୟା କରି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପାଇଥିଲେ । ଗନ୍ଧମାଦନ, ବଦରୀ, ନରନାରାୟଣ ଓ ଜୁବେର ଶୃଙ୍ଗମାନ ଏହି ତୀର୍ଥର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ନରନାରାୟଣ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଏହିଠାରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କାଳରେ ଏହିଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ସବୁ ତୀର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିବାର ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି—ହି. ଶ]

ବଦରୀ(ରି) ନାରାୟଣ—ଦେ. ବି—ବଦ୍ରିକାଶ୍ରମର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବ—

Badari(ri) nārāyaṇa The presiding Deity of Badrinārāyaṇa.

ବଦ୍ରିନାରାୟଣ **बद्री नारायण** (ବଦ୍ରିନାଥ, ବଦ୍ରିନାରାୟଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହା ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଟେ ।]

ବଦର ନାରାୟଣାଶ୍ରମେ
କାନନେ ତଳ ଯଥାକ୍ରମେ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।

ବଦଳ—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ବଦଲ୍)—୧ । ପରିବର୍ତ୍ତନ;

Badala ବଦଳ **बदल** 1. Change; substitution. ୨ । ବିନିମୟ; ଫେର ଫେର—2. Exchange. ୩ । ପଣ୍ୟ ବିନିମୟ—3. Barter. ୪ । ଏକ ପଦାର୍ଥର ବିନିମୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବା ଆନୀତ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ—4. A substitute. ୫ । ପ୍ରତିଶୋଧ—5 Tit for tat. ୬ । ପ୍ରତିଦାନ—6. A return. ୭ । କୌଣ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ବା ଦ୍ରବ୍ୟର ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଅବସ୍ଥାନ—7. The situation or putting of one officer or servant in the place of another.

ଦେ ବି. ୧ । (ଆ—ବାଦଲ୍=ମେଘ, ବର୍ଷା ସଂ. ବର୍ଦ୍ଦଲ=ବୃଦ୍ଧି)—ପୟାଡ଼ **सलाव** ଏକାଦିକ୍ରମେ ଅତିବୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ କ୍ଷେତରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. Overflowing condition of the fields owing to very heavy rain. ୨ । ଜଳପ୍ଲବସ୍ଥ, ଜଳପ୍ଲାବନ—2. Deluge due to incessant rain.

ବଦଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିନିମୟ କରିବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଦେବା ବା ବଦଳ କରା ନେବା—To barter; to exchange a thing for another. **बदल करना**

ବଦଳ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଆପଣା ନିକଟସ୍ଥ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଦେବା—To give a thing in exchange. **बदल देना**

ବଦଳ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣା ନିକଟର କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଇ ଅନ୍ୟର ବସ୍ତୁକୁ ଆଣି ନେବା—To take a thing in exchange. **बदल लेना**

ବଦଳ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି-ଏକାଦିକ୍ରମେ ବହୁଳ ବୃଷ୍ଟିଯୋଗୁଁ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସବୁଆଡ଼ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପୟାଡ଼ ବହା ଜଳାଶୟପରି ଦେଖାଯିବା—The country being overflooded and turned into a vast sheet of water on account of incessant heavy rain. **सैलाव होना**

ବଦଳରେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଅମୁକର ପରିବର୍ତ୍ତେ—1. Instead of. ୨ । ଅମୁକର ସ୍ଥାନରେ—2. In the place of; ୩ । ଅମୁକ ଦ୍ରବ୍ୟର ବିନିମୟରେ—3. In exchange of. **बदलेमे**

ବଦଳା—ବୈଦେ. ବି—(ଆ. ବଦଲାଇ)—ବଦଳ କରିବା କ୍ରିୟା— Badalā Act of changing or exchanging.

ବଦଲା—ଦେ. ବିଣ—ବଦଳ କରିଯାଇଥିବା— **बदला** Changed; exchanged.

ବଦଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବଦଳିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ— Badalā(le)ibā Causative of Badalibā)-୧ । ବିନିମୟ ବଦଳାନ କରିବା—1. To barter. ୨ । ପୁରୁଣା ଜିନିଷ ଦେଇ **ବଦଳାନା, ବଦଳବାନା** ନୂଆ ଜିନିଷ ଆଣିବା—2. To get an old thing exchanged for a new one.

ବଦଳା ବଦଳି—ଦେ. ବି—(ଆ. ବଦଲ୍)—୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ; ଅଦଳ ବଦଳ—1. Exchange. ୨ । ପରସ୍ପର ସ୍ଥାନପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Change of places. ୩ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ବିନିମୟ—3. Barter. **वदला वदलि, बदलौवल**

ବଦଳି—ବୈଦେ. ବି—(ଆ. ବଦଲ୍ଇ)—୧ । ପରିବର୍ତ୍ତନ— Badali 1. Chang ୨ । ବିନିମୟ—2. Exchange; barter. ୩ । ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରଣ—3. Transfer. ୪ । ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଚାକିରର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଚାକିରରେ ନିଯୁକ୍ତ—4. Transfer of service from one place to another. ୫ । ପ୍ରତିନିଧି—5. Deputy; representative; locum tenens. **बदली** **वदली**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈଦେ· ବଣ—୧ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରଚ—1. Transferred from one place to another. ୨ ।। ପରିବର୍ତ୍ତିତ—2. Changed. ୩ । ଅଦ୍ଧିବର୍ତ୍ତ—3. Bartered; given or taken in exchange.

ବଦଳଆ —ବୈଦେ.ବ (ଆ.ବଦଲ୍ଲଇ)—୧ । ଦୁଇ ଜଣ ଚଷାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Badaliā ମୂଲ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ହଲ ବଳଦ ବା ମୂଲଆ କାମର ବଦଳୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଗ୍ରାଚ—1. A system current amongst **अँगोरिया, भाँज** poor cultivators of exchanging one man's bullocks and plough for another's labour and vice versa. ୨ । ଗୃକର କ୍ଷୁଣ୍ଣ ନେବା ସମସ୍ତ ପାଇଁ ସେ ସେଇଁ ଅନ୍ୟ ଗୃକରକୁ ତା ଗୃକରରେ ରଖାଏ—2. A temporary substitute given by a servant; locum tenens.

ବଦଳୀ **बदला** ୩ । ପ୍ରତିନଧି—3. Deputy; representative.

ବଦଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କର୍ମଗୃଣ୍ଡଙ୍କୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ Badali karibā ପିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବା—1. To pass ବଦଳୀକରା order for transfer of a person in **बदलि करना** service. ୨ । ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା—2. To change. ୩ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା—3. To exchange; to barter.

ବଦଳିବା—ଦେ· କ୍ରି—(ଫା. ବଦଲ୍‌ନା)—୧ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା—Badalibā 1. To change; to be changed. ୨ । ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ଥିବା ଲୁଗାକୁ ପାଲଟିବା—2. To change clothes; **बदलना** to put off an old and put on a new cloth instead. ୩ । ଅନ୍ୟଥା ହେବା—3 To turn otherwise.

ବଦଳ ହୁକୁମ—ବୈଦେ· ବ-(ଫା. ବଦଲ୍ଲଇ+ହୁକୁମ୍)—କର୍ମଗୃଣ୍ଡଙ୍କର Badali hukuma କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆଦେଶ—ବଦଳୀ ହୁକୁମ Order for transfer of service. **बदलि हुकुम**

ବଦସ୍ତ—ବୈଦେ. ଅ—(କରଣଆ)—(ଫା· ବଦସ୍ତ୍=ହାତଦ୍ୱାରା)—Badasta ବସ୍ତୁ ବଦସ୍ତୁ; ହାତେ ହାତେ; ନଗଦ—Hand to ବଦସ୍ତ **बदस्त** hand; in cash.

[ଦୃ—କବାଲ୍ଲ ଓ ଦଲିଲ ଆଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା—ତୁମେ ମୁସୁରଙ୍କୁ ଆମେ ବାସ୍ନା ଏ ଜମି ବନ୍ଧସ୍ତ କର ଆଜଦ୍ଧନ ଦସ୍ତୁବଦସ୍ତୁ ତୁମଠାରୁ ହବାକ୍ ଜରସମନ୍ ଟଙ୍କା ବୁଝିନେଲୁଁ ।]

ବଦସ୍ତୁର —ବୈଦେ.ଅ.(ଫା)(କରଣଆ)—ସ୍ଥାନ ଅନୁସାରେ; ସ୍ଥାନମତେ—Badastur According to the prevailing custom ବଦସ୍ତୁର **बदस्तुर** or practice.

ବଦାଇ—ଦେ. ବ.—୧ । ବଧାଇ (ଦେଖ)—1 Badhāi (see). Badāi. ୨ । ରସ୍ଦ; ସିଧାସାମଗ୍ରୀ—Rasad; provisions; victuals presented to a guest.

ବଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପଦ୍ୟ)—୧ । (ବଦିବା କ୍ରିୟାର Badā (de) ibā. ଣିଜନ୍ତରୂପ—Causative of Badibā) —ହୁ. ବଦାନା, ଲଲକାରନା —କୁହାଇବା; ଡକାଇବା —To cause to speak or call. ୨ । ଯୁଦ୍ଧକୁ ଅନ୍ୟକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବା—2. To call upon a person to fight; to challenge.

ବଦାଇଚ ମଦନ ସମରେ ମୁଁ ଏବା—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେସ୍ମଶବଲାସ ।

ବଦାଉ -- ଦେ. ବ.—୧ । ଖଡ୍ଗର ଫଳଚ—1. The blade of a Badāu weapon. ବଦାଉ ଦଲେ ଖେଚ୍ଚ ଖଡ୍ଗଚଳ— ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେସ୍ମଶବଲାସ ।

୨ । ଅସ୍ତ୍ରବଶେଷ—2. A kind of weapon.

ବାଦଉ ବ ପଷ କଷ ପାଜେ । ଉଷ୍ଟ-ବୈଦେସ୍ମଶବଲାସ ।

ललकारा ୩ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ବପକ୍ଷକୁ ଆହ୍ୱାନ—3. A call to the adversary for a fight; challenge.

ବଦାଡ଼—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବାବସ୍ଥା=ବନ— ଯୋଗେଷ୍ଟଜ୍ର) Badārda ୧ । ଜଙ୍ଗଲ—1. Jungle; forest. ୨ । ବଣ-ଜୁଦା ବାଦାଡ଼ **बादाड़** —2. Wild trees and bushses growing in an intermingled manner.

ବଦାଡ଼—ଦେ. ବ.—ବଦାଡ଼ (ଦେଖ)—Badārda (see).

Badārdi ଦେ.ବଣ.—ବଦାଡ଼ଆ (ଦେଖ)—Badārdiā (See)

ଗ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର). ବ.—ଗଦା; ଧାନ ହଲାର ଗଦା—A heap of paddy sheaves.

ଯଥା କୃଷିବଲ, ଭଙ୍ଗି ବଦାଡ଼ ଫଗୁଣେ ।

କଗଡ଼େ ଭଡ଼ା ଭଡ଼ା ଖଲାବଡ଼ ପରେ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ଭଟଉଲଜନା.

ବଦାଡ଼ଆ—ଦେ. ବଣ—ଅରଣ୍ୟମସ୍ତ —Jungly.

Badārdiā ବାଦାଡ଼େ **जंगली**

ବଦା(ଦ)ନ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅନ୍ୟ; ଯେ ମଧୁର ସମ୍ଭାଷଣ କରେ)—୧ । ମଧୁରଭାଷୀ-- [ବଦା(ଦ)ନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Sweet-speaking. ୨ । ଦାନଶୀଳ; 2. Liberal; charitable; generous; munificent ୩ । ଉଦାର—3. Liberal-minded.

ବଦାନ୍ୟତା—ସଂ. ବ—(ବଦାନ୍ୟ +ଭାବ. ତା)—୧ । ଦାନଶୀଳତା—Badānyatā 1. Generosity; liberality. ୨ । ଉଦାରତା-- 2. Liberal-mindedness; broadness of view.

ବଦାବଦି(ଜି)ହେବା—ଦେ.କ୍ରି. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଯୋଗ)—ପରସ୍ପର କୁହାକୁହି Badābadi(ji)hebā ହେବା—To speak mutually; to **बदाबदि होना** converse.

ବଦାବଦ ଯାଇଥଲେ ସଜେ ହେଇ ଏ ଶୋସ୍ ଦୃଅନ୍ତା ଦର୍ଶନ ।

ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେସ୍ମଶବଲାସ ।

ବଦାଯିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ବୋଦାଆଦ) Badājibā ସମର୍ପିବା—To be vowed to be given; (a victim) to be offered to a Goddess.

ବଦାରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଜସ୍ପୁର) କ୍ରି—(ଘାସ,ଧାନ ବା ପାଳ **आद**) ଗଦା Badāribā **କରିବା**—To heap up (straw etc).

ବଦାଳଆ—ଦେ. ବ—ବଦର (ଦେଖ)

Badāliā Badara (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଦ୍‌ଇ)—୧ । ବଦ୍‌ନାମ; ଦୁର୍ନାମ—Badi 1. Defamation; bad reputation. ୨ । ଦାୟିତ୍ୱ—**ବଦୀ** 2. Responsibility. ୩ । ଅପଚାର—3. Injury. **ବଦୀ** (ବଦେଇ—ଦେଶଜ ରୂପ) ୪ । ମନ୍ଦତା—4. Badness.

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଫା. 'ନେକ' ସହ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନେକ ବଦ ଶବ୍ଦ(=ସୁନାମ ଓ ଦୁର୍ନାମ; ପୁରସ୍କାର ଓ ଦଣ୍ଡ; ଭଲ ମନ ଫଳର ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ଥରେ) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବଦି(ସୁଦ୍ଧା—ବିପକ୍ଷରେ) ୩ । (ମାରୱାଡ଼ିଙ୍କ ଭାଷା; ହି. ଫ. ଅବଦାତ)—କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ—3. The dark fortnight of a month.

ବଦିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବଦ୍ ଧାତୁ) (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—Badibā ବଦା **ବଦନା** କହିବା—To speak.

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମନାସିବା; ଦେବତାଙ୍କୁ ବୋଦା ମାନସିକ କରିବା; ଯାଚିବା—To vow to offer victims to a Goddess.

ବଦୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଦୁଆରବନ୍ଧର ଚଉକାଠ ଉପରେ ଖୋଲାଯିବା ରେଖା ଚିତ୍ର—Badu Figures carved above the door-frame.

ବଦୁରୁଲି—ଦେ. ବ. (ସ. ବଦର)—ବଦର (ଦେଖ) Baduruli Badara (See)

ବଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ. (ବନ୍ଧ ଧାତୁ=ବାନ୍ଧିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବନ୍ଦ କରି-Baddha ଯାଇ ଥିବା—1. Shut; closed. ୨ । ବନ୍ଧନ (ମୁକ୍ତ—ବିପକ୍ଷରେ) କରିଯାଇ ଥିବା—2. Bound. ୩ । ଗ୍ରନ୍ଥିତ; ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—3. Tied; strung together. ୪ । ସଯତ; ନିୟନ୍ତ୍ରିତ; ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—4. Constrained; regulated. ୫ । ଅଟକା ଯାଇଥିବା—5. Restrained; with-held. ୬ । ଦମିତ; ନିବାରିତ—6. Checked; suppressed. ୭ । ଏକତ୍ର; ସଙ୍ଗଠିତ—7. Joined together; assembled. ୮ । ସଜ୍ଜିତ—8. Arranged. ୯ । ଅବରୁଦ୍ଧ—9. Confined. ୧୦ । ଯାହାର ସ୍ରୋତ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ—10. Stagnant. ୧୧ । ଉତ୍ପାଦିତ; ଉତ୍ପନ୍ନ—11. Produced. ୧୨ । ନିହିତ—12. Directed. ୧୩ । ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଯୋଜିତ—13. Linked to another. ୧୪ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (ହି. ଶ.)—1. Fixed; settled.

ଦେ.ବ—୧ । ଅବରୁଦ୍ଧ ଜଳରେ ବଢ଼ିବା ଦଳଆଦର ସ୍ଥୂଳ ସ୍ତର—ଦଳ 1. A thick layer of weeds spreading over stagnant water. ୨ । ଦେହରେ ମୋଟ ହୋଇ ବସିଥିବା ମଇଳା—2. A thick layer of dirt accumulating on the body.

ବଦ୍ଧକ—ସ. ବ. (ବନ୍ଧ+କ)—କଏଦୀ; ବନ୍ଦୀ (ହି. ଶ.)—Baddhaka Prisoner.

ବଦ୍ଧ କୋଷ୍ଠ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ+କୋଷ୍ଠ)—ଝାଡ଼ା ବନ୍ଧ Baddha koshṭha ରୋଗ; ସଫାଝାଡ଼ା ନ ହେବା ରୋଗ—Habitual constipation.

ବଦ୍ଧ ଗୁଦୋଦର—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧ ରୋଗ—Baddha gudodara A kind of constipation. (ବଦ୍ଧୋଦର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ନାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଉଦରାଂଶ ଫୁଲିଯାଏ ଓ ବହୁକଷ୍ଟରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ଅମ୍ଳରେ ଅମ୍ଳ, ମାଣ୍ଡ, ବାଲି ଆଦ ମିଶିଲେ ଏ ରୋଗ ହୁଏ । ଅତ୍ୟଧିକ ଚିଲିବହୁଳ ଓ ଗୁରୁପାକ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ଏ ରୋଗ ହୁଏ । ରୋଗୀର ବମନର ମଧ୍ୟ ମଳବତ୍ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ—ହ.ଶ.]

ବଦ୍ଧଜଳ—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଜଳାଶୟର ପାଣି ଅନ୍ୟତ୍ର Baddhajala ଯାଇ ନ ପାର ଅଟକି ରହିଥାଏ—Having stagnant water.

ବଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଦୃଷ୍ଟି ଯାହାର)—Baddha dṛushṭi ନ୍ୟସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି; ସ୍ଥିରଲକ୍ଷ୍ୟ—Staring; with a fixed gaze.

ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଏକସ୍ଥାନରେ ନିବଦ୍ଧ ନିର୍ନିମେଷ ଦୃଷ୍ଟି—Fixed gaze; stare.

ବଦ୍ଧପରିକର—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ପରିକର=କଟିବନ୍ଧ ଯାହାର)—୧ । ଯାହାର ଅଣ୍ଟାରେ କଟିବନ୍ଧ ଦଢ଼ା ହୋଇଅଛି; ଦୃଢ଼ୀକୃତ କଟିବନ୍ଧ—Baddhaparikara 1. Having one's belt tied to the waiste; girdled. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ; କୃତନିଶ୍ଚୟ—2. (figurative) Resolved; determined to do a work. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—3. Prepared to undertake a certain work.

ବଦ୍ଧ ପାଗଲ(ଳା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—Baddha pāgala(la) ୧ । ଭୁଡ଼ା ବାସ୍ୟା; ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବାସ୍ୟା—ବଦ ପାଗଲ 1. Stark mad. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ବୋଧ—**बिलकुल पागल; एकदम बावड़ा** 2. Utterly foolish.

ବଦ୍ଧ ପାଗଲି(ଳି)—ଅନ୍ୟରୂପ । ବଦ୍ଧ ପାଗଲୀ(ଳୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ ବଦ୍ଧବାସ୍ୟା—ପୁଂ, ବଦ୍ଧବାଣ୍ଡ—ସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ

ବଦ୍ଧମୁଖ—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ+ମୁଖ)—ଯାହାର ମୁହଁ ବନ୍ଦ Baddhamukha ହୋଇଥାଏ—Having the mouth closed or shut.

ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି)—୧ । ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି; ଯେ Baddhamushṭi ହାତକୁ ମୁଠା କରିଅଛି—1. Having closed up one's fist. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୃପଣ; ବ୍ୟସ୍ତକୁଣ୍ଠ—2. (figurative) Miserly; close-fisted; niggardly. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ; କୃତନିଶ୍ଚୟ—3, (figurative) Resolved; determined.

ବଦ୍ଧମୂଳ—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଦୃଢ଼ମୂଳ; ଯାହାର ମୂଳ ଭୂମିରେ Baddha mūla ଏପରି ଛନ୍ଦ ହୋଇ ମାଡ଼ି ଥାଏ ଯେ ସହଜରେ ଉପୁଡ଼େ ନାହିଁ—1. Deep rooted; firmly rooted ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ). ସୁଦୃଢ଼—2. (figurative) Firmly fixed.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦ୍ଧ ଶିଖ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଶିଖା ଯାହାର)—Baddha śikha (ବଦ୍ଧ ଶିଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having one's hair of the head tied together.

ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଶିଶୁ—1. Child. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶିଖା ବନ୍ଧନ କରିଅଛି—2. A Brāhmaṇa who has tied his hair into a knot.

ବଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ+ଅଞ୍ଜଳି)—କୃତାଞ୍ଜଳି; ଦାଉ ଯୋଡ଼ ଥିବା Baddhāñjali—With folded hands; with hands joined together in supplication.

ସ. ବ—ଏକତ୍ର ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ଥିବା କରଯୁଗଳ ଦ୍ୱୟ—Folded hands.

ବଦ୍ଧାନୁଶୟ—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ+ଅନୁଶୟ)—ସ୍ଥିରପ୍ରତିଜ୍ଞ; କୃତପ୍ରତିଜ୍ଞ—Baddhānuśaya Determined; resolved.

ବଦ୍ୟ—ସ. ବିଣ—(ବଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ) କଥିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Badya Fit to be spoken.

ବଦ୍ଦି, ବଦ୍ୟ ବୈଦ୍ ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବୈଦ୍ୟ)—୧ । ବୈଦ୍ୟ (ଦେଖ) Baidya (See) 1.

ବଦ୍ରୁ, ବଦ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର, ଏହି ବଦ୍ୟ ବେଦ୍ୟରୁ ।
ରୂପ. ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ରାମୃତ ।

୨ । କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ—2. Dark fortnight.

ବଦ୍ୟନାଥ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବୈଦ୍ୟନାଥ)—ବୈଦ୍ୟନାଥ (ଦେଖ) Badyanātha Baidyanātha (See)

ବଦ୍ରିକା—ଦେ. ବ. (ସ. ବଦରିକା)—ବଦରିକାଶ୍ରମ (ଦେଖ) Badrikā ବଦ୍ରିକା **बद्रिका** Badarikāśrama (See)
(ବଦ୍ରିକାଶ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଚ୍ଚଇ ଘର୍ଷ ଜେ, ଚରଣେ, ବଦ୍ରିକା ସିନ୍ଧ ଚ କାରଣେ
ଜଜ୍ଞୋଥ, ଭୁଗବତ ।

ବଦ୍ରିନାଥ—ଦେ. ବ—ବଦରିନାରାୟଣ (ଦେଖ) Badrināth ବଦ୍ରିନାଥ **बद्रीनाथ** Badarināyaṇa (See)
(ବଦ୍ରିନାରାୟଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଧ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ହିଂସା କରିବା; ମାର ପକାଇବା—1. To kill. ୨ । ବନ୍ଧନ କରିବା—2. To bind. ୩ । ଘୃଣା କରିବା—3. To hate; to detest.

ବଧ୍‌ରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଷେଧ କରିବା Badh-ribā To forbid; to prohibit a person from doing anything.

ବଧ—ସ. ବ. (ହନ୍, ଜଂବା ବଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—Badha

୧ । ହନନ; ନାଶ; ହତ୍ୟା; ମାରଣ—1. Killing; destruction; slaughter; murder.

୨ । ମାଂସପେଶୀର ଅଧିକ୍ୟ—2. Plenty of muscles.

୩ । ଆଘାତ—3. A stroke; blow. ୪ । ପକ୍ଷାଘାତ—4. Paralysis. ୫ । ଗୁଣନ—5. Multiplication.

୬ । ଅଦୃଶ୍ୟତା; ଲୋପ—6. Disappearance.

ଦେ. ବ—ହତ୍ୟାଜନିତ ପାପ—1. Sin due to slaughter. ହତ୍ୟା **हत्या**

ଏ ଦୋଷ ଯୋଗେ ତାଙ୍କ ନ ଯାଇଁ । ଗୀତା. ଚେଷ୍ଟାଧ୍ୟା ।

୨ । ସ୍ରୋତ ନ ଥିବା ଜଳ ଉପରେ ମାଡ଼ିବା ଜଳଜ ଘାସ ଆଦିର ଘନସ୍ତର—2. A thick layer of aquatic weeds spread on the surface of stagnant pools. ୩ । ବହୁକାଳ ନ ଗାଧୋଇବା ଓ ଦେହକୁ ସଫା ନ କରିବା ଦୋଷରୁ ଦେହ ଉପରେ ଜମିବା ମଇଳର ଘନ ସ୍ତର—3. A thick layer of dirt formed on the body of a person who has not had a clean bath for a long time. କଡୌତୀ, ଲୀଦ ମଇଳା ଘନମୈଳା

୪ । ଘନ ସ୍ତର—4. Thick layer.

ସଂସାର ସାଗର ବୁଡ଼ା ବଧ ବ୍ୟାଧି ସିନ୍ଧ । ଅରୁଣଭ୍ୟ, ବଦରଧ୍ୟଚ୍ଛାମଣି ।

ବଧକ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ବଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Badhaka

୧ । ହତ୍ୟାକାରୀ; ଘାତୁକ—1. Murderer; slayer. (ବଧକା, ବଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ପାଳନକାରୀ—2. An executioner; a hangman (Apte). ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶର ତୃଣ—3. A kind of reed (Apte). ୪ । ବ୍ୟାଧ—4. Hunter

ବଧକ ଯେ ଧରେ ଜ ଶିବ ଅନ୍ତରେ ଯିଏ ହରୁ ଶରଣରେ ଲାଗେ ସେ ।
ରଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ବିନାଶ କରିବା—Badha karibā To kill; to slaughter. ବଧ କରନା **वध करना**

ବଧକର୍ମାଧିକାରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବ—ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ପରିପାଳକ—Badhakarmādhikārī Executioner; hangman (Apte).

ବଧଜୀବୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବଧ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୬ମା. ବହୁ. ୧ବ)—୧ । ବ୍ୟାଧ; ଶିକାରୀ—Badhajībī 1. Hunter. (ବଧଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କଂସେଇ—2. Butcher.

ବଧତ୍ର—ସ. ନ—(ବଧ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅତ୍ର)—ଆୟୁଧ; ଅସ୍ତ୍ର—Badhatra Weapon.

ବଧ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ—(ରୂପକ; ବଧ+ଦଣ୍ଡ)—୧ । ଅପରାଧୀର ମୃତ୍ୟୁରୂପ ରାଜଦଣ୍ଡ; ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ—Badha daṇḍa 1. Capital punishment. ୨ । ଶାରୀରକ ଦଣ୍ଡ—2. Corporeal punishment.

ବଧ ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା—ସଂ.ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଧଦଣ୍ଡ+ଆଜ୍ଞା)—ଅପରାଧୀକୁ ମାର ପକାଇବା ନିମନ୍ତେ ରାଜକୀୟ ଆଦେଶ; ଫାସି ହୁକୁମ—Badha daṇḍājñā Capital sentence; sentence of death by hanging or execution.

ବଧନୀୟ—ସ. ବିଣ—(ବଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ବଧାର୍ହ; ବଧ୍ୟ—Badhanīya Deserving to be killed

ବଧ ଭୂମି—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବଧ୍ୟଭୂମି; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅପରାଧୀକୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଏ—1. A place where persons condemned to capital punishment are executed. ୨ । କଂସେଇଶାଳ—2. Slaughter-house. ବଧସ୍ଥଳୀ, ବଧସ୍ଥାନ } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଧଶାଳୀ—ଦେ (ପ୍ରାଚୀନ) ବ୍ୟ—ବନାଶକାସ୍ତ୍ର; ହତ୍ୟାକାସ୍ତ୍ର—
Badhaśālī Slaying.
ବଧରେ ତା ବଧଶାଳୀ ବଧବେଳ ଗୋଟେ ମିଳ, ତବ ବୃତ୍ତତ ବଡିକରେ ।
ଉଣ୍ଟ, ବୈଦେଗ୍ଭଶବଲାସ ।

ବଧ ସ୍ତମ୍ଭ—ପ୍ର. ବ—(ବଧ ଜନ୍ମିବ୍ ସ୍ତମ୍)—ଫାସି ଖୁମ୍ଭ—
Badha stambha Gallows (Apte).

ବଧ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ହତ ହେବା—
Badha hebā To be killed or murdered.
ବଧ ହଓୟା **बध होना**

ବଧା—ଦେ. ବ—(ପ୍ର. ବଧ)—୧ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ବଧର ଜଦାନ—
Badhā 1. Occasion of one's death; cause of one's
ମରଣ **मृत्यु, वध** death by being killed.
(ଯଥା—ସର୍ପକସ୍ ଖେଳାଳ ସେଉଁ ସିଂହ ସଙ୍ଗେ ଖେଳ ଦେଖାଉଥିଲା ସେହି ସିଂହହିଁ ତାହାର ବଧା ହେଲା ।)
ମରଣକାଳ ,, । ବଧହୋଇ ମରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ—
मृत्युकाल 2. Time of death by being killed.
(ଯଥା—ବଣକୁ ଗଲେ ବାଘ ମୁହଁରେ କେତେ ଲୋକର ବଧା ପଡ଼ିଥାଏ)
,, । ଜୀବନ କାଳ; ଆୟୁଃ—3. Lifetime; period of one's life.
(ଯଥା—ସୁଗ୍ରୀବ ବାଳକୁ ଡାକ ଦେଲା 'ତୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋ । ତୋର ଆସି ବଧା ପୂରିଲଣି ।')
[ଦ୍ର—'ବଧା' ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ବଧଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାର ସୂଚନା ହୁଏ ।]
,, । ବାଘବଜାର ଖେଳରେ ବାଘ-ସାରକୁ ଗୁଳିବା ପାଇଁ ଛେଳି-ସାର ବସାଇବା ପକ୍ଷର ଗଡ଼ିଦେବା ଗୋଟିଏ ଘର—4. A room left for the movement of the tiger-pawn in a game of Bāghabajāri.
,, । କଥାର ମଞ୍ଜି ବା ସତ୍ତ—5. The crux of a matter. ,, । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବା କଥାରେ ଥିବା ପ୍ରଭେଦ—6. Difference between the sayings of two persons in a transaction.
[ଦ୍ର—ବଢଲ୍ଲବାଲ୍ଲ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଗାର ଦାମ ବାରଅଣା କହିଲା, ବଣିଲ୍ଲବାଲ୍ଲ କହିଲା ଦଶଅଣା । ଅତଏବ ଏ ଦୁହିଙ୍କ କଥାରେ ଦୁଇ ଅଣାର 'ବଧା' ରହିଛି ।]
ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହାତୀ ଖେଦାରେ ହାତୀଙ୍କୁ ଖେଦି ଅଡ଼ୁକୁ ହୁରୁଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଲୋକମାନଙ୍କର ପଛା ପଛା ବାଧା ହୋଇ ଜଗିବା—Stationing of troops of beaters in an elephant catching operation.

ବଧା(ଧେ)ଇ—ଦେ. ବ· (ପ୍ର. ବଦାସ୍ତ୍ର ବା ବଦ୍ ଧାତୁରୁ; ଆ. ବଦା)—
Badhā(dhe)i କୌଣସି ସୁସ୍ୱାଦ ଆଣିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଖାସିବା ବିଦାଇ ପାରତୋଷିକ ବା ବଦାକ—Reward given to the
ବଧାଇ; बधावा bearer of good tidings.
ପୂଣି ବୋଉରେ ମୋ ହେଥ ଜନ୍ମଇଲି
ତୋହ ଦେରେ ବଧାଇ ଦେବ ମଁ ନାହିଁ ବ । ବୃଷ୍ଣଜିତ, ମହାଭାରତ ବନ ।

ବଧା(ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପ୍ର. ବାଧା)—୧ । ବାଧିବା କ୍ରିୟାର
Badhā(dhe)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. Causative of bādhibā.
ବାଧାନ (ଯଥା—ସେ ମତେ ଘର ବଧେଇ କର ବସଦ କଥା ବଧାନ କହିଲା ।)
बधाना ,, । ବଧିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—2. Causative of badhibā.

ବଧାଙ୍ଗକ—ପ୍ର. ବ. (ବଧ+ଅଙ୍ଗ+କ)—୧ । ବିଷ—1. Poison
Badhāṅgaka (Apte). ,, । କାରାଗାର (ହ. ଶ.)—2. Prison.

ବଧା ପହ(ହୁ)ଞ୍ଚିବା—ଦେ. ବ—ମୃତ୍ୟୁକାଳ ବା ବଧଦ୍ୱାରା ମରିବାର
Badhā paha(hu)ñchibā ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—The
ମରଣକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହଓୟା approach or arrival of one's
बध पहुँचना preordained time of death (by being killed).
[ବଧା ପହ(ହୁ)ଞ୍ଚ ସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଧା ପୂରିବା—ଦେ. ବ—ଆୟୁଃ ଶେଷ ହେବା; ଆୟୁ ପୂରିବା—The
Badhā pūribā end of one's term of life.
आयु खतम होना (ବଧା ପୂରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଧାର୍ହ—ପ୍ର. ବତ. ପୁଂ. (ଅର୍ଥୀ ଇତ୍; ବଧର ଅର୍ହ=ଯୋଗ୍ୟ)—ବଧର-
Badhārha ଯୋଗ୍ୟ; ବଧ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Deserving
(ବଧାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) to be killed.

ବଧା ସି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଧ ହେବା (ଦେଖ)
Badhā ji(he)bā Badha hebā (See)
ବସନ୍ତ ଅର୍ଜନେ ଅତ ସ୍ୱଇଚ୍ଛନେ ସିବ ବ ଏ ବଧା । ଉଣ୍ଟ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବଲାସ ।

ବଧି—ଦେ. ବ. (ପ୍ର. ବଦ୍ଧଗା)—୧ । (ପ୍ର. ବଦ୍ଧ) ମୃଦଙ୍ଗ ଉପରେ ଘଡ଼ା
Badhi ଯାଇଥିବା ଚମ ଦଉଡ଼ି—1, Thongs of hide tied
बन्धी round the body of a drum, ,, । ବଧୀ (ଦେଖ)—
ପ୍ରାଣ 2. Badhī (See) ୩ । ହୃତ୍ତ; ହୃଦସ୍ତ—3. Heart. ୪ ।
जीउ ପ୍ରାଣ—4. Life.
ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଡ଼ ପୋଖରୀ, ଯହିଁରେ ପ୍ରାସ୍ତ ଦଳ ମାଡ଼ିଯାଇ ଥାଏ—A big tank overgrown with aquatic reeds.
ପ୍ରାଦେ. (ବାଣପୁର, ପୁରୀ) ବ—ଲଣ୍ଠନର ସିଜା ବା ବତ୍ତି—A tape or wick for lantern.

ବଧିଆ—ଦେ. ବତ. (ପ୍ର. ବଧିର)—୧ । କାଲ—1, Deaf. ,, ।
Badhiā (କାନ) ବଧିର; ସ୍ତବ୍ଧ—2. Stunned (said of the
କାଳା **बहिरा** ear),
ବଧିଣୀ ଚୌପଦୀ ଅର ଗୋଟିପୋ ଚାଖିଆ
ଶୁଣି ଶୁଣି କାନ ହୋଇ ଗଲଣି ବଧିଆ । ପଞ୍ଚରମେଦନ, ଉତ୍କଳଭ୍ରମଣ ।
ଖାସୀ ୩ । (ପ୍ର. ବଧ୍ରୀ) ଖାସୀ; ନପୁଂସକ (ଜୀବ)—
बधिया 3, Castrated (animal).
ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ଅତ୍ୟଧିକ ବର୍ଷା ଯୋଗୁଁ ସନ୍ତସନ୍ତିଆ (ମାଟି)—Damp owing to too much rainfall.
(ଯଥା—ମାଟି ବଧିଆ ହେଲେ ସେଥିରେ କଖାରୁ ଗଛ ଭଲରୁପେ ହୁଧାଏ ନାହିଁ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଖାସି କୁକୁଡ଼ା; ଯେଉଁ କୁକୁଡ଼ାର ପୁଂସ୍ତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିଯାଇ ଥାଏ—A castrated cock; capon.

ବଧିକ—ଦେ. ବିଣ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ; ସଂ. ବଧକ)—ହତ୍ୟାକାରୀ; Badhika **ବଧିକ** ବଧକାରୀ—Murderous.

ତାହ୍ୱଣେ ଥର ଥରବେର, ଏ ବେଦ ଥଣ୍ଡ ବଧିକ । ରୂପଚ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।

ବ—୧ । ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ହତ୍ୟାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Hangman; public executioner. ୨ । ଘାତୁକ—2. Murderer; slayer. ୩ । ବ୍ୟାଧ—3. Hunter.

ବଧି ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଞ୍ଚି ରହିବା; ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କରିବା—Badhi dharibā 1. To continue to live. ୨ । କୌଣସି ଜୀବନଧରା ଘଟଣା ଦେଖି ବା ଶୁଣି ସ୍ତବ୍ଧ ଧରି ରହିବା ବା ସହିବା—**ଜୀତ ଧରନା** 2. To bear a thing.

(ଯଥା—ଆପଣା ଆଖି ଆଗରେ ଏତେ ନଶ୍ୱର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବଧ ଦେଖି ତୁ କିପରି ବଧି ଧରିଛୁ ?)

ବଧି ଫାଟିଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତବ୍ଧ ଫାଟିଯିବା; ଅସହ୍ୟ ମନୋ-Badhi phāṭijibā ବେଦନା ଘଟିବା—1. The rending କଳିଜାଫାଟା **କଲେଜା ଫଟନା** of one's heart.

(ଯଥା—ମୋ ବାବାକୁ କାନ୍ଦିବାର ଦେଖି ମୋ ବଧି ଫାଟି ଯାଉଛି ।)

ବଧିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବଧ ଧାତୁ)—ବଧ କରିବା; ହତ୍ୟା Badhibā ବଧା **ବଧନା** କରିବା—To kill; to slay.

ନଗ୍ନସନ୍ଧେ ବଧି ଥିଲେ ଗିରିଦୁର୍ଗେ ସହଁ
ବାସୁଦେବ ବୃକୋଦର କେଶବ କୌଶଳେ । ଦ୍ୱୟାନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା ।

ବଧିର—ସଂ. ବିଣ. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଦ କରିବା+ସଙ୍କାର୍ଥେ ଇର; Badhira ଯାହାର ଶ୍ରବଣଶକ୍ତି ବନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ)—୧ । କାଲ; (ବଧିରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶ୍ରବଣଶକ୍ତିହୀନ—1. Deaf. ୨ । (କର୍ଣ୍ଣ) ସ୍ତବ୍ଧ—(ବଧିରତା—ବ) 2. Stunned (said of the ear).

ବଧିରା—ଦେ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ବଧିର (ଦେଖ)—Badhirā Badhira See) ୨ । ଅସମ୍ଭବ (ବିଷୟ)—କାଳା **ବହିରା** 2. Impossible (matter).

ବଧି ସହ —ଦେ. ବ—ଦେହରେ ସହ୍ୟ ହେବା—Badhi sahibā A thing being tolerated.

(ଯଥା—ଏ କଥା ଦେଖି ମୋ ବଧି ସହୁଛି ନାହିଁ ।)

[ଦ୍ର—ବଧି ଧରିବା କ୍ରିୟାର ବଧି ସହିବା ବିଶେଷ୍ୟ ଆକାର; ମୁଁ ବଧି ଧରିଛି, ମୋ ବଧି ସହୁଛି ।]

ବଧି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଧ୍+କରିବା ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—Badhi ବଧକାରୀ; ହତ୍ୟାକାରୀ—Killing; slaying.

(ବଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏ ବାଳ ବଧି ସ୍ୱାମି ତ୍ରୋସ୍ତ
ଏଡାକୁ ତତ୍ତ୍ରେଡେଁ ନ ଥୋଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ପଟି ଦେ. ବ—୧ । କୁକୁର ବେକରେ ବନ୍ଧାଯିବା ପଟ୍ଟ—**ବନ୍ଧୀ** 1. Strap for dog's neck. ୨ । (ସଂ. ବନ୍ଧ ଜଳ) **ବାନ୍ଧୀ ନଦୀରେ ସ୍ରୋତସ୍ୱିନ ଗଭୀର ପାଣିଥିବା ସ୍ଥାନ; ଗଣ୍ଡ**—2. The **ବନ୍ଧାଜଳ** part of a river where there is no current and the water is very deep.

ଦେ. ଓ ପ୍ରାଦେ. ବ.—ବଧି (ଦେଖ)—Badhi (See).

ବଧିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ବଧି+କ+ଆ)—ବଧୂ ୧—୫ (ଦେଖ) Badhukā Badhū 1—5 (See)

ବଧୁଲି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ଧୁଲ)—ବାର୍ଷିକ ପୁଷ୍ପଶାକବିଶେଷ—Badhuli Pentapetus Phœnicea (flowering plant).

ସଂ. ରକ୍ତକ, ବନ୍ଧୁକ, ବନ୍ଧୁଲୀ କୁସୁମ ରଙ୍ଗ ଭୋଷର ସେଚନେ ।
ବନ୍ଧୁଜୀବ, ବନ୍ଧୁଜୀବକ, ମଧୁସୂଦନ ସରସ୍ୱତୀ ।
ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ,ଅର୍କବନ୍ଧବ,ପୁଷ୍ପରକ୍ତ, [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଷାକାଳରେ ଜନ୍ମେ;ଫୁଲ
ଓଷୁପୁଷ୍ପ । ମ. ବାନ୍ଧୁଳା ଅଳତା ପରି ନାଲି, ପଞ୍ଚଦଳକର୍ଣ୍ଣିକା;
ତେ. ମଞ୍ଚନତେଟ୍ଟୁ, ଏହାର ଫଳ ଓ ତେର ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।
ବେଗସିନ ତେଟ୍ଟୁ, ଓଷୁ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଏ
ତା. ନାଗପୁ ବୋଲି ଏ ଫୁଲର ଅନ୍ୟ ନାମ ଓଷୁପୁଷ୍ପ ।
ଗୁ. ଭାମ୍ବଦୁପାର ଏ ଫୁଲ ଖରା ବେଳେ ଫୁଟେ ଓ ବେଳ
ବାଁଧୁଲି ଗଡ଼ିଲେ ଝାଡ଼ିଲ ପଡ଼େ ବୋଲି ଏହାର
ଦୁପହରିୟା, ଗେଜୁଲିୟା ଅନ୍ୟ ନାମ ଦ୍ୱପହରିଆ (ବ. ଓ ଗୁ. ଦୁପହରିଆ ଓ ସଂ. ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ ।]

ବଧୂ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବା କର୍ମ. ଊ)—Badhū ୧ । ମହିଳା; ନାରୀ—1. Woman. ୨ । ଭାର୍ଯ୍ୟା; ପତ୍ନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife. ୩ । ସୁନୁଷା; ପୁତ୍ରବଧୂ; ବୋହୂ—3. Daughter-in-law. ୪ । କୁଳବଧୂ; କୁଳସ୍ତ୍ରୀ—4. A housewife. ୫ । ଉଦ୍ଭାସ୍ତୀ; ନବୋଢ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ—5. Newly married lady. ୬ । ପୁନା ବା ପାଉଁରୁଙ୍ଗ ଶାଗ—6. A kind of pot-herb; Trigonella Corniculata, ୭ । ଶ୍ୟାମା ଲତା—7. A plant; Echites Frutescenss. ୮ । ଶାରିବା; ଅନନ୍ତ ମୂଳ—8. A medicinal root; Esclipias Pseudasarsa. ୯ । ଶଠୀ ବା ଆମ୍ବ ଅଦା—9. Zedoary; Curcuma Zerumbets.

ବଧୂଜନ—ସଂ. ବ.—(ବଧୂ+ଜନ)—୧ । ନାରୀଗଣ—Badhūjana 1. Women. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Female. ୩ । ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—3. Young wife.

ବଧୂତ ଶୟନ—ସଂ. ବ—ବାତାୟନ; ଗବାକ୍ଷ—Badhūta śayana Window.

ବଧୂଟୀ—ସଂ. ବ—[ବଧୂ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. ଟୀ]—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବଧୂ; ଛୁଆବୋହୂ; Badhūṭī ନୂଆ ବୋହୂ—1. A small wife; a young (ବଧୂଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) wife. ୨ । ପୁତ୍ର ବଧୂ—2. Daughter-in-law. ୩ । କନ୍ୟା; ନବବିବାହିତା ବଧୂ—3. Bride.

ବଧୂତ୍ସବ—ସଂ. ବ.—(ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ; ବଧୂ+ଉତ୍ସବ)—ବଧୂର ପ୍ରଥମ Badhūtsaba ରଜୋଦର୍ଶନ ସମୟେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ—A festival observed on the occasion of the 1st. appearance of menses of a wife.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଧୂ ମାତା—ଦେ. ବ.—(ଶିଷ୍ଟ ସମାଜରେ ପୁତ୍ରବଧୂ ଓ ଭ୍ରାତୃବଧୂଙ୍କ
Badhū mātā ପ୍ରତି ମଧୁର ସମ୍ବୋଧନ) ବୋହୂ ମା—A term
ବଉ ମା. of endearment applied to one's daughter-
in-law or younger brother's wife.

ବଧେଇ—ଦେ. ବି.—ବଧାଇ (ଦେଖ)
Badhei Badhāi (See).

ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବଧେୟ)—ବଧେୟ; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—
Proper to be done; performable.

ବଧୋଦ୍ୟତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍; ବଧ+ଉଦ୍ୟତ)—
Badhodyata ଅନ୍ୟକୁ ବଧ କରିବା ନମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତ—
(ବଧୋଦ୍ୟତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Ready or preparing to kill a
person.

ସଂ. ବି.—ଆତତାୟୀ; ଘାତୁକ; ହତ୍ୟାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
An assassin; a murderer.

ବଧୋପାୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଧ+ଉପାୟ)—ବଧ ବା ହତ୍ୟା
Badhopāya କରିବାର ଉପାୟ—Means of putting one
to death.

ବଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବଧ ଯୋଗ୍ୟ,
Badhya ବଧାର୍ହ—1, Deserving to be killed.
୨ । ଯାହାକୁ ହତ୍ୟା ଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ହୋଇଥାଏ—
2. Sentenced to death,

ଗ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ବଧ; ତୁଳ. ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳରେ ଯୁଧ୍ୟ, ଶୁଦ୍ଧ
ସ୍ଥଳରେ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟ) ବଧ; ହତ୍ୟା—Murder.

ଦେ. ବିଣ—ହତ—Killed; slain.

ବଧ୍ୟପାଳ—ସଂ. ବି. (ବଧ୍ୟ+ପାଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା-
Badhyapāla ପ୍ରାପ୍ତ ଅପରାଧୀମାନେ ଯେଉଁ କାରାଗାରରେ ଆବଦ୍ଧ
ରହନ୍ତି ତାହାର ରକ୍ଷକ—The keeper of the Jail
for criminals condemned to death.

ବଧ୍ୟ ଭୂମି—ସଂ. ବି—ବଧ ଭୂମି (ଦେଖ)
Badhya bhūmi Badha bhūmi (See)

ବଧ୍ର—ସଂ. ବି—ଶିସା ଧାତୁ (ହି. ଶ)—
Badhra Lead.

ବଧ୍ରି—ସଂ. ବି—ଖାସି ବା ଅଣ୍ଡା ହୋଇଥିବା ଜୀବ (ହି. ଶ)—
Badhri Castrated animal,

ବଧ୍ରିକା—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ନଷ୍ଟ ପୁଂସ୍ତ୍ୱ ପୁରୁଷ—
Badhrikā Eunoch.

ବନ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବିସ୍ତୃତ ହେବା; ବ୍ୟାପିବା—1. To spread.
Ban (root) ୨ । ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା—1. To ask for; to
solicit. ୩ । ସେବା କରିବା—3. To serve.
୪ । ମାଗିବା—4. To beg. ୫ । ଶବ୍ଦ କରିବା—
5. To sound.

ବନ୍ଦାଇବା—ପ୍ରେ.ଦେ. (ସମ୍ବଲପୂର) କି—ଝାଡୁକରିବା; ଓଳାଇବା—
Bandāibā To sweep (a house or place).

ବନ୍‌ବନ୍—ଦ୍ୱୈତେ. ବି. (ଇଂ)—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଖାଇବା ନମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Ban-ban ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ନେହ ମିଠାଇ—Bonbon.
ବନବନ ବନବନ, चीनी कटोरा

ବନ୍ ବନ୍‌କା—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ଗଛ; ଚନ୍ଦ୍ରମଲ୍ଲିକା—
Ban-bankā Moon flower; Colonyction Grandiflo-
rum.

[ଦ୍ର—ଏ ଫୁଲ ଫୁଟିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗଢ ସହୁଡ ଫୁଲର ସମ୍ମୁଖାଂଶ
ଝୁଲୁ ଥାଏ; ଏ ଫୁଲ ଗଢରେ ଫୁଟେ ଓ ବନରେ ଥାଏ; ଗଛ ୨।୩
ହାତ ଉଚ୍ଚ ।]

ବନ—ସ. ବି. (ବନ୍ ଧାତୁ=ବିସ୍ତାର+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ)—
Bana ୧ । ଅରଣ୍ୟ; କାନନ; ଜଙ୍ଗଲ; ବୃକ୍ଷସମଷ୍ଟି—1. Forest
wood. ୨ । ଜଳ—2. Water. ୩ । ପ୍ରସ୍ରବଣ—
3. A spring; fountain. ୪ । ନିବାସ; ଆଲୟ—
4. Abode; house; residence. ୫ । ଚୋଝ—
5. Plantation; tope ୬ । ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ; ଫୁଲ ବଗିଚା-
6. Garden. ୭ । କୁଞ୍ଜ—7. Grove; abour.

କନେ କେଉ କୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ଥଦର ନଶାରେ । ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶତଭାସ ।

୮ । କାଠ—8. Wood; timber. ୯ । ଆଲୋକ;
ଆଲୋକରେଖା—9. Light; ray of light.
୧୦ । ଚମସା ନାମକ ଯଜ୍ଞ ପାତ୍ର (ହି. ଶ)—10. Name
of a sacrificial vessel, ୧୧ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି-
ବଲମ୍ବୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—11. Name
of the title of one class of anchorites, the
followers of Śaṅkarāchārjya. ୧୨ । ପୁଷ୍ପ ଗୁଚ୍ଛ
(ହି. ଶ)—12. A bunch of flowers.

ଦେ. ବି. (ସଂ. ବନ୍ୟା)—୧ । ବନ୍ୟା; ନଈ ବଢ଼ି—1.Flood
୨ । (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣ) ବର୍ଣ୍ଣ; ରଙ୍ଗ—2. Colour.
୩ । ବନମାଳୀ ବା ବନବିହାରୀ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ-
3, Name by which persons named Bana-
mālī or Banabihārī are called.

ବନ(ନା)ଉତ—ଦେ. ବି—ବନାତ (ଦେଖ)
Bana(nā)uta Banāta (See)

ବନକ—ଦେ. ବି. (ସ. ବର୍ଣ୍ଣ; ବର୍ଣ୍ଣକ)—୧ । ରଙ୍ଗବିଶେଷ—1. A
Banaka kind of paint. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣ; ରଙ୍ଗ—2. Colour.

ନିଜ ବନକ ତତ୍ତ ଉରଣୀକ ଏଣେକ ଦେଲିକ ତଲେ ।
ଭକ୍ତ. ଦୋଷବ୍ରାଣସ୍ତବସ୍ତ ।

୩ । ପୀତ ବର୍ଣ୍ଣ ମୃତ୍ତିକାବିଶେଷ—3. Yellow ochre.

ବନ କଦଳୀ—ସଂ. ବି--ବନକଦଳୀ; କାଠ କଦଳୀ—
Bana kadalī A kind of wild plantain.

ବନ କନ୍ଦ—ସଂ. ବିଣ—ବଣ ଓଲୁଅ; ବଣ ସାରୁ—Wild arum.
Bana kanda (ବନଶୂରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନକର—ପୁ. ବ.--ଜଙ୍ଗଲରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Banakara ବନର ଅଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେବା ଖଜଣା—
ବନକର **वनकर** Forest-cess.

ବନକଲମ—ଦେ. ବ.—ଲତାବିଶେଷ—
Bana kalama Ipomoea Palchella.

ବନ କୁକ୍କୁଟ—ପୁ. ବ.—ବଣ କୁକୁଡ଼ା—
Bana kukkuṭa Wild fowl; wild cock.

ବନ କୁଣ୍ଡଳ—ପୁ. ବ.—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜାତୀୟ ଓଲୁଅ (ହି. ଶ.)—
Bana kuṇḍala A good variety of wild arum.

ବନ କୁଲତ୍ଥ—ପୁ. ବ.—ବନ୍ୟ ଶସ୍ୟବିଶେଷ—
Bana kulattha A kind of wild grain.

ବନ କୋଲି—ପୁ. ବ. (ବନ+କୋଲି)—ବଣୁଆ ବରକୋଲି ଗଛ—
Bana koli The wild jujube tree (Apte).

ବନ ଗଜ—ପୁ. ବ.—(ସ୍ତ୍ରୀ ଭଦ୍ର; ବନ+ଗଜ)—ବଣୁଆ ହାତୀ—
Bana gaja A wild elephant.
(ବନ କୁଞ୍ଜର, ବନ କରୀ, ବନ ହସ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ ଗହନ—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା; ଶବ୍ଦବିପର୍ଯ୍ୟୟୀ)—ଗହନ ବନ;
Bana gahana ଗଭୀର ଅରଣ୍ୟ—Dense jungle.

ବନ ଗୋ—ସଂ. ବି—ଗବୟ; ଗୟଲ—Wild ox.
Bana go (ବନ ଗବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ ଚଣ୍ଡାଳ—ବି.—(ସଂ. ବନ+ଚଣ୍ଡାଳ; ସଂ. ନାମ ଚଣ୍ଡାଳିକା)—
Bana chaṇḍāla ଶିମ୍ବିବର୍ଗର ବର୍ଷାୟୁଃ ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—
ବନ ଚାଣ୍ଡାଳ **चण्डालिका** Desmodium Gryrans; the telegraph plant.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଗଛ ଦୁଇ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ। ପତ୍ର ତିପର୍ଣ୍ଣି। ପାଖରୁ ଦୁଇଟି ପତ୍ର ଗରମ ବେଳେ ବାରମ୍ବାର ମୁହଁ ଦେଇଥାଏ ଓ ଖୋଲି ଯାଇଥାଏ—ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର।]

ବନ ଚନ୍ଦନ—ସଂ ବି.--୧। ଦେବଦାରୁ ଗଛ—1. The pine tree.
Bana chandana ୨। ଅଗୁରୁ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
2. The Aloes wood.

ବନ ଚମ୍ପକ—ସଂ. ବି.—ବଣଚମ୍ପା ଗଛ—The wild Champaka
Bana champaka (ବନ ଚାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) tree.

ବନ ଚର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଉପପଦ ଭଦ୍ରମୁରୁଷ; ବନ+ଚର ଧାତୁ
Bana chara +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ବନରେ ବିଚରଣ କରେ—
(ବନଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Roving in the forest; sylvan.

ପୁ. ବ.—୧। ବ୍ୟାଧ—1. A hunter. ୨। ରାକ୍ଷସ—
2. A demon. ୩। ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ—3. Wild animal. ୪। ବନବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Forest-dweller; wood man. ୫। ମୁନି—5. A sage.

ବନ ଚର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—ବନରେ ବୁଲିବା ବା ବାସ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ—
Bana charjyā The roaming about or residence in a forest.

ବନଚାରୀ—ପୁ. ବ. ଓ ବିଣ.—(ବନ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍;
Banachārī ୧ମା. ୧ବ.)- ବନଚର (ଦେଖ)
(ବନଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Banachara (See)

ବନଜ—ପୁ. ବିଣ.—(ବନ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଅରଣ୍ୟରେ
Banaja ଜାତ—1. Produced in the forest.
୨। ଜଳରେ ଜାତ—2 Produced in water.

ପୁ. ବ.—୧। ପଦ୍ମ—1. Lotus. ୨। ମୁଥା (ହି. ଶ.)—
2. Bulbous grass-root. ୩। ବନକୁଳତ୍ଥ (ହି. ଶ.)—3. A kind of wild grain. ୪। ଇରଡ଼ା ଫଳ (ହି. ଶ.)—4. A kind of wild cucurbitaceous fruit. ୫। ଜଙ୍ଗଲୀ କତ୍ରା (ହି. ଶ.)—
5. Wild orange or citron.

ବନ ଜଙ୍ଗଲ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ବନ+ଜଙ୍ଗଲ)—ଘୋଟ
Bana jaṅgala ଓ ବଡ଼ ବୃକ୍ଷଲତାଦି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ—Forest.
ବନ ଜଙ୍ଗଲ **झाड जङ्गल**

ବନ ଜଟାଙ୍ଗି—ଦେ. ବ.—ଅଗ୍ନିଜାର (ଦେଖ)
Bana jaṭāṅgi Agnijāra (See)

ବନଜାକ୍ଷ—ପୁ ବିଣ. ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବନଜ=ପଦ୍ମ+ଅକ୍ଷି)—
Banajākṣha ପଦ୍ମପ୍ରେଚନ; ଯାହାର ପଦ୍ମ ପର ସୁନ୍ଦର ନୟନ—
(ବନଜାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having beautiful eyes like lotus-petals; lotus-eyed.

ବନ ଜାଗରଣ ବ୍ରତ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଗୁଣ୍ଡିଗୃହର ଅବସ୍ଥିତି
Bana jāgaraṇa brata ସମୟରେ ସପ୍ତଦିବସବ୍ୟାପି ପାଳନୀୟ ବ୍ରତବିଶେଷ—A festival lasting for seven days during the time of Lord Jagannātha's staying in the garden-house.

ବନ ଜାତ—ପୁ. ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବନ+ଜାତ)—ବନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ
Bana jāta Produced in the forest.

ବନଜାସନୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନଜାସନା)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Banajāsanī Goddess Lakshmī; wife of Bishṇu.

ବନଜିନୀ—ପୁ. ବ. (ବନଜ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ପଦ୍ମିନୀ (ଦେଖ)
Banajinī Padminī (See)
ବନଜିନୀ ଯେ ବଳଶ ସ୍ୱଭାବ। ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ।

ବନଜୀର—ପୁ. ବ—ବଣଜୀରା (ଦେଖ)
Banajīra (ବନଜୀରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Banajīrā (See)

ବନ(ନା)ଟି—ଦେ. ବ—ବନୋଟି (ଦେଖ)
Bana(nā)ṭi [ବନ(ନା)ତ୍ପୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] Banoṭi (See)

ବନଦ—ପୁ. ବ. (ବନ=ଜଳ+ଦା ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Banada ମେଘ—Cloud.
ବନଦ ମୋର କାହୁଁ ଏ ଥିଲ, ବରଷ ଏ ସମା ହେ ତତ ବରା।
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ।

ବନ ଦେବତା—ପୁ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ବଣ ଭୂତ; ଅପ୍ସରା ଦେବତା—
Bana debatā 1. Sylvan Deity; a Deity of the forest. ୨। କୌଣସି ଅରଣ୍ୟର ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବତା—2. The presiding Deity of any forest.
ବନ ଦେବ—ପୁଂ
ବନ ଦେବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ
} ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ ଧବ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବନ+ଧବ)—ସିଂହ—
Bana dhaba Lion.

ବନ ଧବ ଯୋଗର ଶର ଶର ନଖର ନୃଏପରଙ୍କି ଦଉ ସେ ।
ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ

ବନ ଧାତୁ—ସଂ. ବ—୧ । ଗେରୁ (ହି. ଶ)—1. Red chalk.
Bana dhātu ୨ । ବନ ମାଟି (ହି. ଶ)—2. Coloured earth.

ବନଧି—ସଂ. ବ. (ବନ=ଜଳ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ସମୁଦ୍ର—
Banadhi (ବନାନାଂ ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) The sea.

ବନଧିରେ ମରୁନାହ ଲୁଚଇ ସର । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବନ ଧେନୁ—ସ. ବ—ବନ ଗୋ; ଗବୟ; ଗୟଲ (ଦେଖ)
Bana dhenu Gayaḷa (See)

ବନ ପିପ୍ପଳୀ—ସଂ. ବ—ଖୁବ ପିପୁଳୀ (ହି. ଶ)—
Bana pippaḷī A small variety of long pepper.
(ବନ କଣା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବନ ଅର୍ଥେ ପ୍ରିୟ ଯାହାର)—
Bana priya ଯେ ବଣରେ ବିଚରଣ କରିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ—
Loving to roam in the forest.

ସଂ. ବ—୧ । କୋକିଳ— 1. The cuckoo. ୨ । ସମ୍ବର-ହରିଣ (ହି.ଶ)—2. The sambar deer. ୩ । କପୁର କଚରୀ (ହି. ଶ) ଆମ୍ବକସିଆ ଗନ୍ଧ—3. Curcuma Amada. ୪ । ବାହାଡ଼ା ଗଛ (ହି. ଶ)—3. Barleria Cristata (tree).

ବନପ୍ସା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—କାଶ୍ମୀର ଓ ହିମାଳୟ ଅଞ୍ଚଳର ଶାକ-ବିଶେଷ—
Banaph-sā Wild violet; Viola Odorota.

ବନଫସା [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଉଚ୍ଚରେ ହାତେ ବଢ଼େ; ଏଥିର କାଣ୍ଡରୁ ବହୁତ ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଶାଖା ବାହାରେ; ଶାଖାର ଅଗରେ ବାଇଗଣୀ ବା ନୀଳ ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଗନ୍ଧ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏଥିର ପତ୍ର ଡାଲମ୍ବ ପତ୍ର । ଏଥିର ବେର, ପତ୍ର ଓ ଫୁଲକୁ ହକୀମ୍ (ମୁସଲ୍ମାନ ବୈଦ୍ୟ)ମାନେ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏଥିର ଫୁଲ ଖାଇଲେ ଖୁବ ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ । ଫୁଲ ଓ ବେର ବମନକାରକ—ହି. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ବନ ଫୁଲ—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟ ପୁଷ୍ପ—
Bana phula ବନ ଫୁଲ **ବନଫୁଲ** Wild flower.

ବନ ବନକା—ଦେ. ବ—ଫୁଲ ଓ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Moon flower;
Bana banakā Calonyction Grandiflorum; Plecospermum Spinosium.

[ଦ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ବଡ଼ ବଡ଼ କଣ୍ଟାଯୁକ୍ତ ।]

ବନବନା— ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲ କଣ୍ଟାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ—
Banabana A kind of wild thorny shrub;
ସ. ନାମ. ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ, ଶଙ୍ଖାହ୍ୱା, Canscora Decussata;
ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ କୁସୁମ Evalvus Erecta.

ଡାନକୁନୀ [ଦ୍ର—ଏହା ଫୁଲ ଭେଦରେ ୩ ପ୍ରକାର —
ଶଂଖୋହୁଲୀ, କୌଡୀୟାଳୀ ୧. ଶ୍ୱେତ ବନବନା—ସଂ. ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ ।
୨. ନୀଳ ବନବନା—ସଂ. ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା । ୩. ରକ୍ତପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ସର୍ପାକ୍ଷୀ ।

ବନ ବରାହ—ସଂ. ବ—ବନ ଶୂକର (ଦେଖ)
Bana barāha Bana śūkara (See)

ବନ ବାସ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଅରଣ୍ୟରେ ରହିବା—
Bana bāsa 1. Forest life. ୨ । ଜନପଦ ତ୍ୟାଗ କରି ବନରେ କାଳଯାପନ କରିବା—2. Sojourn in the forest.

ବନବାସସ୍ତୁ ଶୂନି ବନବାସ ନେଲେ ଥାଣି ହୃଦ ମଧ୍ୟ ସ୍ମର ବଢ଼ଇତ ।
ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବନବାସୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁ)—ଯେ ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ
Banabāsī କରେ—Living in the forest,
(ବନବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ. ବ—୧ । ଋଷଭ ନାମକ ମହୌଷଧି—1. A rare herb. ୨ । ଶାଳୁଲୀ କନ୍ଦ (ହି. ଶ)—2. A kind of wild root-bulb. ୩ । ଦ୍ରୋଣକାକ; ଡାମର୍ କୁଆ (ହି. ଶ) - 3. Rook.

ବନ ବିହାର—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବନ + ବିହାର)—ଅରଣ୍ୟରେ
Bana bihāra କ୍ରୀଡ଼ାର୍ଥ ଭ୍ରମଣ—Sport in the forest

ବନ ବିହାରୀ—ସ. ବ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ବନ+ବିହାରିନ୍) —ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ
Banabihārī ନାମାନ୍ତର—A name of Śrīkṛushna.
(ବନବିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ବନରେ ବିହାର କରେ—
Sporting in the forest.

ଦେ. ବ—ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଯିବା ନାମ—A name given to males.

ବନ ଭୋଜି—ଦେ. ବ—(ସ. ବନ+ଭୋଜନ)—ବନକୁ ଯାଇ
Bana bhoji ସମ୍ମିଳିତ ବନ୍ଧୁ ମାନଙ୍କର ଭୋଜି—A picnic in
(ବନ ଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବନଭୋଜନ **ବନଭୋଜ** the woods.

ସଙ୍ଗତେ ସବୁସ୍ତ ଗୋପାଳ ସେନ
ବନଭୋଜ ସେବା ପରଣ ବେନ—ଗୁ.ଗୀ, ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।

ବନ ମନୁଷ୍ୟ—ସ. ବ—୧ । ବଣ ମଣିଷ; ନର୍‌କୃତି ବାନରବିଶେଷ—
Bana manushya 1. Orang-outang; man-like ape

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ରେ ମନୁଷ୍ୟପରି ଠିଆ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନାହିଁ ଓ ଗାଲ ଉଭରେ ଖାଦ୍ୟ ରଖିବାର ଥଳ ନାହିଁ । ଏମାନେ ନୃର ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ:—ଗରଲ୍ଲା—Gorilla;ସିଙ୍ଗାଞ୍ଜି—Chimpanzee; ଓରଙ୍‌ଆଉଟାଂ—Orangautang; ଗୀବନ୍—Gibbon. ।]

୨ । ବନବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A man living in the forest; woodman.

ବନ ମଲ୍ଲି—ସ. ବ—ବଣମଲ୍ଲୀ (ଦେଖ)
Bana malli Banamallī (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ ମଲ୍ଲିକା—ସ. ବ—୧ । ବଣମଲ୍ଲୀ (ଦେଶ)—1. Banamallī Banamallikā (See). ୨ । ସେବନ୍ତୀ ଗଛ ଓ ଫୁଲ—2. Musk-rose (plant and flower).

ବନ ମାଟି—ଦେ. ବ—(ସ. ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୃତ୍ତିକା)—ଆବରଦ୍ର ବା ଆରକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା; ଯେଉଁ ମାଟିକୁ ଘରେ ଲିପିଲେ ଘର ରଙ୍ଗିଚ ଦେଖାଯାଏ—Coloured earth used in washing the walls. Bana māti ରଙ୍ଗୀନ ମିଟ୍‌ଟୀ ବନମାଟି

ବନ ମାର୍ଜ୍ଜାର—ସ. ବ—ବଣବିଲୁଆ; ବଣବିରୁଡ଼ି; କଟାସ—Wild cat Bana mārjāra [ବନ ବି(ବୀ)ଡ଼ାଳ-ଅନ୍ୟରୂପ]

ବନମାଳ—ଦେ. ବ—(ସ. ବନମାଳା)—ବନମାଳା (ଦେଶ) Banamāla Banamālā (See).

ବନମାଳା—ସ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବନପୁଷ୍ପଦ୍ୱାରା ରଚିତ ମାଳା)—Banamālā ୧ । ବନ୍ୟପୁଷ୍ପମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ମାଳା—1. A chaplet made of wild flowers. ୨ । ଗୋଡ଼ର ବଳାଗଣ୍ଠି ବା ଆଣ୍ଠୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିବା ନାନା ଫୁଲର ଦ୍ୱାର—2. A garland hanging up to the ankles or knees of the wearer.

[ଦ୍ର— ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହା ଧାରଣ କରୁଥିଲେ ।]

ବ । ବନମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ—3. Forest range.

ବନମାଳୀ—ସ. ବ. ପୁଂ— (ବନମାଳା + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍;ବନମାଳନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନାମବିଶେଷ— Banamālī A name of Śrīkṛushna.

(ବନମାଳମ୍ବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବହୁ ପୁଂ—ବନମାଳା ଧାରଣକାରୀ— Wearing a chaplet of wild flowers.

ଦେ. ବ—୧ । ଲୋକଙ୍କର ନାମବିଶେଷ—1. A name given to persons. ୨ । ବନପୁଷ୍ପରେ ରଚିତ ମାଳ— 2. A garland made of wild flowers.

ବନମାଳୀ ଦାସ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜନୈକ Banamālī dāsa ଓଡ଼ିଆ କବି—An Oriya poet of the 16th century A. D.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରଚନା ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ୍ମସମ୍ବଳିତ, ବନାସ୍ଥକ—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ।]

ବନମାଳୀ ସିହ୍ନ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଜନୈକ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ—An Banamālī simha Oriya writer.

[ଦ୍ର—'ଶକୁନ୍ତଳା ଉପାଖ୍ୟାନ' ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଗଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥକ— ଭାରତୀ ଓ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ।]

ବନମୂତ—ସ. ବ.—ଜାମୁତ; ମେଘ (ହ୍ର. ଶ)— Banamūta Cloud.

ବନ ରକ୍ଷକ—ସଂ. ବ. (ଶ୍ରୀ ଊତ୍)—ବଣର ଜଗୁଆଳ—Forester; Bana rakshaka forest-guard; forest-keeper. (ବନରକ୍ଷ, ବନପାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ ରାଜ୍ଜ—ସଂ. ବ.—(ଶ୍ରୀ ଊତ୍)—ବନସମୂହ;ବନଶ୍ରେଣୀ—A line Bana rāji of forests.

ବନ (ନ)ଶି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବଡ଼ିଶ)—ବଡ଼ଶୀ (ଦେଶ)— Bana(ni)si ବଡ଼ସୀ वंसी Bardisī (see) (ବନଟ୍, ବନଶି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ(ନ)ଶିଆ—ଦେ. ବ.—ଯେଉଁ ଲୋକ ବନଶି ଦ୍ୱାରା ମାଛ ଧରେ— Bana(ni)siā ବଡ଼ସୀୟା वासावा Angler.

ବନରୁହ—ସ. ବ. (ବନ + ରୁହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧ । ଜଙ୍ଗଲୀ ଗଛ— Banaruha 1 Wild tree. ୨ । ପଦ୍ମ—2. Lotus.

ବନଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସ. ବ.—୧ । (ଶ୍ରୀ ଊତ୍) ବନର ଶୋଭା—1. The Banalakshmī glory of the forest. ୨ । (ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ) କଦଳୀ (ହ୍ର. ଶ)—2. Plantain.

ବନଶି କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ମାଛଙ୍କପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ବା ଗୃତ୍ତ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇ ଥିବା Banaśi kaṇṭā ବଙ୍କାଆଙ୍କୁଶାଯୁକ୍ତ କଣ୍ଟା—Angling hook, ବଁଡ଼ସୀ କାଁଟା ସାଉତକଣ୍ଟା, ଘୋଲୁଡ଼ଦଣ୍ଟା, ବରୁଆଦୃଶନ, ଗାଣ୍ଡିକଣ୍ଟା वंसीका काँटा ଚଲତ୍ସାଦରୁ ସରଗ ଦେଖିଲ; ମତ୍ତ ଉରଉଛୁ ବନଶି ବଙ୍କା— ଉଗ ।

ବନଶି ଖଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡରେ ବନଶିର ଡୋର ଲଗିଥାଏ— Banaśi kharḍā The angling rod वंसीकी छडी ବଁଡ଼ସୀର ଛୀପ

ବନଶି ଡୋର(ରି)—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଡୋରର ଅଗରେ ବନଶି କଣ୍ଟା ଲଗିଥାଏ—Angling line. Banaśi dora(ri) वंसीकी डोरी ବଁଡ଼ସୀ ସୂତ

ବନଶି ତେର(ରେ)ଣ୍ଡା—ଦେ.ବ—ବନଶିର କଣ୍ଟାକୁ ପାଣିରେ ଝୁଲାଇ Banaśi tera(re)ṇḍā ରଖିବା ପାଇଁ ଡୋର ମଝିରେ ଲଗିଥିବା ଫତନା ସୋଲ ବା ମୟୂର ପଙ୍ଖର କାଠି—A float attached to the angling line. कडेला; तिरेन्दा

ବନଶି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମାଛ ଧରିବାପାଇଁ ପାଣିରେ ବନଶି Banaśi pakā(ke)ibā ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବା— ଛୀପଫେଳା वंसीफेकंना (ବନଶି ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)To angle.

ବନ ଶୂକର—ସ. ବ—ବଣୁଆ ଘୁଷୁରି; ବାରହା; ବରାହ— Bana śūkara Wild-boar.

ବନଶ୍ୱା—ସ. ବ. (ବନ+ଶୁନ୍=ବନଶୁନ; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ବନ୍ୟ Banaśwā କୁକୁର; ବଣଆ କୁକୁର—1 Wild dog. ୨ । ବଣୁଆ—2. Jackal. ବ । ବେଣ୍ଟା; ଗଧିଆ— 3. Wolf.

ବନସ୍ତ(ସ୍ଥ)—ଦେ. ବ. (ସ. ବନସ୍ଥଳୀ)—୧ । ବନ; ଜଙ୍ଗଲ— Banasta(stha) 1. Forest.

ବନସ୍ତ ସାଉଅଛ କହ କାହିଁକ ବନସ୍ତରୁ ।

बनज्त କୃଷ୍ଣହିତ, ମହାଭାରତ କଥା ।

୨ । ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ—2. Dense forest.

ଅଥବା ବନସ୍ତେ ପଶିବ ସବ୍ୟାସନ୍ତେ ବା ବହ୍ନିର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

ବନସ୍ଥ—ସ. ବିଣ—୧ । ବନରେ ସ୍ଥିତ—1. Situate in the Banastha wood. ୨ । ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—2. Taking to the forests; living in the forests.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୂଂ ହେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ
ବନସ୍ଥ ଅବଧୂତଧର୍ମ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଘୁଗଚ୍ଚ ।

ବନସ୍ଥଳ(ଲୀ)—ସଂ. ବି. (ବନ+ସ୍ଥଳ; ସ୍ଥଲୀ; ଙୀଷ୍ ଉଚ୍)—
Banasthaḷa(ḷī) ୧ । ବନଦେଶ; ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ—
1. Wild region. ୨ । ଅରଣ୍ୟର ଅଂଶବିଶେଷ—
2. A part of a forest.

ବାମଣ୍ଡା-ମଣ୍ଡବ-ପ୍ରପାଡ-ଶୀକର-ସ୍ୱାତ ସନ ବନସ୍ଥଳୀ ।
ଘଧାନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ ।

ବନସ୍ପତି—ସଂ. ବି. (ବନ + ପତ୍ତି; ନ୍ନପାଉନ)—୧ । ମହାଦ୍ରୁମ;
Banaspati ବଡ଼ଗଛ—1. Big tree. ୨ । ପୁଷ୍ପଫଳ ଫଳଦ
ବୃକ୍ଷ; ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର ଫୁଲ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇ ଫଳ
ଧରେ--2. Trees producing fruits apparent-
ly without flowers or blossoms.
(ଯଥା—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଉମ୍ବର, ବର ।)
୩ । (ସାଧାରଣତଃ) ବୃକ୍ଷ—3. A tree in general
(Apte). ୪ । ସୋମ ଲତା—4. The Soma plant
(Apte). ୫ । ଗଛର ଗଣ୍ଡି; ମୁଣ୍ଡି—5. A stem;
trunk (Apte). ୬ । କଡ଼ି—6. A beam (Apte);
୭ । ଖମ୍ବ—7. A pole; post (Apte). ୮ । ବଳି-
ସ୍ତମ୍ଭ; ଯୂପକାଷ୍ଠ—8. A sacrificial post (Apte).
୯ । ବନସ୍ପତିକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ନୈବେଦ୍ୟ—9. An offering
to Banaspati (Apte). ୧୦ । କାଠର ତେଣ୍ଡିଗଣ୍ଡା—
10. A wooden amulet (Apte). ୧୧ । ଫାଶିଖଣ୍ଡ-
11. A scaphold (Apte). ୧୨ । ଯୋଗୀ; ସନ୍ନ୍ୟାସୀ--
12. An ascetic (Apte).

ବନସ୍ପତି କାୟ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜଗତ; ପୃଥିବୀର
Banaspati kāya ବୃକ୍ଷଜଗତ୍—The whole vegetable
kingdom (Apte).

ବନା—ଦେ. ବି.—୧ । [ସଂ.—ବର୍ତ୍ତଯୋଜନ (ନା)]—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ତ୍ତରେ
Banā ସ୍ୱରବର୍ତ୍ତିର ମାତ୍ରା ଯୁକ୍ତ କରିବା ଧାତ୍—1. The process
ବାନାନ of inflecting consonants with vowel signs.
ବକ୍‌ଦମଲ ୨ । (ସଂ. ବର୍ତ୍ତନା)—ବର୍ତ୍ତନା—2. Description.
୩ । ରଚନା—3. Composition. ୪ । କଥନ—4.
Speaking. ୫ । ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରବିଶେଷ; ଯେଉଁ ପଦ୍ୟରେ
ବ୍ୟବହୃତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ 'ଅ' ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ ଥାଏ-
5. A kind of matrical composition in
which the words or letters contain vowels
other than 'a'.

ଯଥା—କୃତ ଘଟା ବଳାହିଁଗା ବାଜା ସୁରୁଃସ୍ୱ
ପିନାକ ମୋହନ୍ତ ବାଜୁ ଦେଗ ଦେଦବାସ୍ୱ । ଟୀକା ମନ୍ତବ୍ୟ ।

୬ । ପରିବା ଆଦିକୁ ରନ୍ଧା ସିଝା ନମନ୍ତେ କାଟିବା—6. Cut-
ting or slicing of vegetables for cooking
୭ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବନମାଳୀର ଡାକ ନାମ—
7. A name for calling Banamāḷī.

ବନା(ନେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବର୍ତ୍ତନ)—
Banā(ne)ibā ବନାନ ୧ । ବନ୍ଧବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
ବନାନା, ବନବାନା 1. Causative of Banibā.
୨ । ପରିବା ଆଦି ରନ୍ଧିବା ନମନ୍ତେ କାଟିବା—2. To chop
or slice vegetables for cooking.
୩ । ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—3. To make; to prepare.
ଧନ ଦରୁ ସୁନ ଝର ବନାଉ ବନାଉ । ବଦସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।
୪ । ନର୍ମାଣ କରିବା—4. To build; to construct.
ଯମୁନା ବାନ୍ଧିଲା ଚଉଦ୍ଦ ବଲ ଅଦଲା ବନାଇ ବାରରେ ।
ବଦସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋସ୍ୱ ସଙ୍ଗୀତ ।
୫ । ପରିଣତ କରାଇବା—5. To cause to change into.
(ଯଥା—ଭଲ୍ଲୋକଙ୍କୁ କଥାରେ ସେ ଗୋରୁ ବନାଇ
ଦେଲା ।)
୬ । (ସଂ. ବନ୍ୟାସ) ସଜାଇବା; ସଜ୍ଜିତ କରିବା—
6. To dress; to adorn; to fit up.
ବନାଇ ତୁଳ କୁସୁମେ ତଦନ ଲେପନ । ଉଷ୍ଟ ବୈଦେଗ୍ଧୀଶତକାବ୍ୟ ।

ବନାଉ(ଓ)ତ—ଦେ. ବି—ବନାତ (ଦେଖ)
Banāu(o)ta Banāta (See)

ବନାଗ୍ନି—ସଂ. ବି. (ଙୀଷ୍ ଉଚ୍; ବନ+ଅଗ୍ନି)—ଦାବାନଳ—
Banāgni Forest-fire.

ବନାନ୍ତି—ଦେ. ବି—ବନୋଟି (ଦେଖ)
Banāṭi Banoṭi (See)

ବନାଣିଆ କଥା—ଗ୍ରାଦେ. (ସଂ ଦ୍ୱିଭୂମ) ବି. (ଭୁଲ. ହି. ବନାବଟ୍ ବାଡ୍)-
Banāṇiā kathā ମନଗଢ଼ା କଥା—Got-up story.

ବନାତ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବସ୍ ଧାତୁ=ବୁଣିବା)—
Banāta ଲୋମଶ ଶୀତବସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Broad-cloth.
ବନାତ୍ **ବନାତ** (ବନୋଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନାତି—ଦେ. ବି—ବନାତରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା (ଛନସ)—
Banāti ବନାତୀ **ବନାତି** Made of broad-cloth.

ବନାନ—ଦେ. ବି. [ସଂ. ବର୍ତ୍ତ ଯୋଜନ(ନା)]—
Banāna ୧ । ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ବା ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ବସ୍ତାର—
ବାନାନ୍ **ହିଜ୍ଜେ, ବୀବରଣ** 1. Spelling of letters.
୨ । ଶବ୍ଦସ୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ଯୋଜନାପ୍ରଣାଳୀର ବଶ୍ଳେଷଣ ବା
ବର୍ତ୍ତନା—2. The mode of spelling the letters
comprising a word.

ବନାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଶବ୍ଦର ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ବଶ୍ଳେଷଣ
Banāna karibā କର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା—To spell a word.
ବାନାନ କରା **ହିଜ୍ଜେ କରନା, ବର୍ଣ୍ଣନ କରନା**

ବନାନ ଭୁଲ—ଦେ. ବି—ବର୍ତ୍ତାଶୁବି; ଶବ୍ଦରେ ଅଶୁବ୍ଧ ବର୍ତ୍ତବନ୍ୟାସ—
Banāna bhula Spelling mistake.
ବାନାନ ଭୂଲ **ବର୍ଣାଶୁଦ୍ଧି, ଅକ୍ଷର ଗଲତୀ**

[ଯଥା—'ଶ' ସ୍ଥାନରେ 'ସ', 'ଇ' ସ୍ଥାନରେ 'ଈ',
'ଉ' ସ୍ଥାନରେ 'ଊ' ଇତ୍ୟାଦିର ପ୍ରୟୋଗ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନାନ୍ତ—ଦେ. ବ. (ସ. ଅରଣ୍ୟାନୀର ଅନୁକରଣରେ ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଯୋଗ; Banānī ସ. ବନ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ବନାନ୍ତ)—
୧ । ଅରଣ୍ୟାନୀ; ସୁବିସ୍ତୃତ ଜଙ୍ଗଲ—1. A range of forests; vast forest. ୨ । ବହୁ ଅରଣ୍ୟ—2. A great many forests.

ବନାନ୍ତ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବନ + ଅନ୍ତ) —୧ । ଅରଣ୍ୟର ପ୍ରାନ୍ତ ଭାଗ—1. The extremity of a forest. ୨ । ବନ ଭୂମି; ବନ ଦେଶ—2. Wild tract; wilderness.

ବନାବନି—ଦେ. ବି. (ସ. ବଣ୍=ମିଳନ) —
Banābani ୧ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ ଗାଳ ଦିଆଦେଇ—
ବକାବକି **ବକାବକି** 1. Mutual recrimination.
କୋଟାକୁଟି **ବନାବନି** ୨ । ପତ୍ରବା ଆଦି ବନାଇବା କ୍ରିୟା—
2. The act of slicing vegetables for cooking.
୩ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ମାତ୍ରା ଯୋଗ କରିବା—
3. The act of joining vowel-signs to consonants. ୪ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ ବା କଥା ଦ୍ୱାରା -4. Mutual friendship or terms of speaking
ବନି ବନାଓ **ବନୀବନାବ** between two persons.

ବନାମ୍—ବୈଦେ. ଅ. (କଚରଆ) (ଫା. ବନାମ୍=ନାମରେ)—
Banām ୧ । ବିପକ୍ଷିତ ପକ୍ଷରେ; ଅପର ପକ୍ଷରେ—1. Versus; on the opposite party.
ବନାମ **ବନାମ**
(ଯଥା—ସରକାର୍ ବାହାଦୁର୍ ବାପା ବନାମ୍ ଶ୍ରୀମତୀ ମଙ୍ଗରାଜ ସାଙ୍କାନ୍ ଗୋବିନ୍ଦପୁର—ପ୍ରତିବାଦୀ ।)
ପଜରାମୋଡନ. ଉଅମାଅଠଗୁଣ୍ଠ ।
୨ । ଓରଫ୍; ଅନ୍ୟ ନାମ—2. Alias.
(ଯଥା—ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ମଙ୍ଗରାଜ ବନାମ୍ ବଡ଼ ବାବୁ ।)
୩ । (ଅମୁକର) ନାମରେ—3. In the name of
[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ 'ା ବ ।' । ସାଧାରଣତଃ ବାଦୀ ଓ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ଅଦାଲତରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବନାୟୁ—ସଂ. ବି. (ନାମ) (ଭୁଲ. ଫାରସୀ ନାମ ୟୁନାନ୍)—
Banāyu ୧ । ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ; ଭାରତବର୍ଷର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ଆରବ ବା ପାରସ୍ୟ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ; ୟୁନାନ୍ ଦେଶ—1. The ancient country of Unan (modern Arabia or Persia).
[ଦ୍ର—ଏ ଦେଶ ଜ୍ଞାନୋତ୍କର୍ଷ ଘୋଷକ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା ।]
୨ । ଏ ଦେଶବାସୀ ଜାତି (ହି. ଶ)—2. A caste of people inhabiting the Unan country.
୩ । (ନାମ) ପ୍ରାଚୀ ପୁରୁରବାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—
3. A son of King Pururabā.

ବନାୟୁଜ—ସ. ବିଣ—ବନାୟୁ ଦେଶ ଜାତ—Belonging to Banāyuja Persia or Arabia;;Unani,
(ଯଥା—ବନାୟୁଜ ଅଶ୍ୱ ।)
ସ. ବି—ଆରବୀ ଘୋଡ଼ା—Arab horse,

ବନାରସ—ଦେ. ବି• (ସ. ବାରାଣସୀ; ବର୍ତ୍ତି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ)—
Banārasa କାଶୀ; ବାରାଣସୀ ନଗର—Town of Benares.
ବେନାରସ, ବନାରସ **ବନାରସ**

ବନାରସୀ—ଦେ. ବିଣ—୧ । କାଶୀରେ ନିର୍ମିତ—1. Made or manufactured in Benares.
Banārasī
ବେନାରସୀ **ବନାରସୀ** (ଯଥା—ବନାରସୀ ପାଟ ।)
୨ । ବନାରସର ଅଧିବାସୀ—2. Inhabiting in or belonging to Benares.
(ଯଥା—ବନାରସୀ ନର୍ତ୍କୀ ବା ବାଈ ।)
ଦେ. ବି—କାଶୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଟ ଲୁଗା—
Benares silk cloth.

ବନାର୍ଦ୍ରକ—ସ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଓରୁଅ (ଦେଖ)
Banārdraka Orua (See)

ବନାଲକ୍ତକ—ଦେ. ବି. (ବନ+ଅଲକ୍ତକ; ଉପମିତ ସମାସ)—
Banālaktaka ଗେରୁ—Red chalk; hematate; red ochre.
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲ୍ ମହିଁ ଦ୍ୱୋଣ ତନ୍ତୁଜ
ବନାଲକ୍ତକ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିୟ ଯେମନ୍ତ । ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବନା ଶାଢ଼ୀ—ଦେ. ବି. (ସ. ବର୍ତ୍ତି + ଶାଠୀ) —ରଙ୍ଗିନ୍ ଲୁଗା; ଛିଟ—
Banā śārdhī Coloured or spotted cloth; chintz.
ରଂଗୀନ ଶାଢ଼ୀ ବନା ଶାଢ଼ୀ ଶବ୍ଦେ ପଦ୍ମଲେ ଗଢ଼ଅଇ ।
ରଙ୍ଗିନ ଶାଢୀ କୃଷ୍ଣଦେବ. ନଦ.ଉତ୍ତର. ଦତ୍ତଃ ।

ବନାଶ୍ରମ—ସ. ବ. (ବନ + ଆଶ୍ରମ)—ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମ—Taking
Banāśrama to the forest-life after the age of 50 to pass one's old age there.

ବନାଶ୍ରମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବନାଶ୍ରମ + ଇନ୍; ୯ମା. ୧ବ)—
Banāśramī ବାନପ୍ରସ୍ଥାବଲମ୍ବୀ—Living in the forest (ବନାଶ୍ରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) in an advanced age.

ବନାଶ୍ରୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବନ+ଆଶ୍ରୟ)—
Banāśraya ୧ । ବନର ଆଶ୍ରୟ—1 Talking shelter in the forests. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଡାମରା କାଉ—2. Rook; crow; jackdaw.
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବନବାସୀ—1. Living in the forests. ୨ । ବନଗାମୀ—2. Moving in the forests. ୩ । ବାନପ୍ରସ୍ଥାବଲମ୍ବୀ—3. Taking to the forests to pass one's old age there.

ବନି—ଦେ. ବି—(ଆଦରାର୍ଥକ) ବନମାଳର ଡାକନାମ—Name for
Bani calling Banamāli in endearment.
ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ରକ୍ତ; ଲହୁ—Blood.
(ଯଥା—ଓହୋ ! ତା ମୁଣ୍ଡରୁ କେତେ ବନ ବୋହୁଗଲା ।)

ବନିଆଦ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—(ଫା. ବୁନିୟାଦ୍) —୧ । ଘର ଅଦ୍ଦର
Baniād ନଅଁ ବା ଉତ୍ପତ୍ତିମୂଳ—1. The foundation of a ବ(ବୁ)ନିଆଦ house. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବଂଶର ମୂଳ—
ବୁନିୟାଦ୍ 2. (figurative) The origin or foundation of a family.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧାଅଦ—ବୈଦେ. ବ୍ରଣ. (ଘା)—୧ । ଦୃଢ଼ ବା ପ୍ରଶସ୍ତ ଉତ୍ତିବଶିଷ୍ଟ
Baniādi (ଗୃହ)—1. (house) Having strong
ବ(ବୁ)ନିଆଦୀ foundation; well-founded. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ବୁନିୟାଦୀ ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ—2. (figurative) Permanent.
ଙ୍କ । ବହୁ କାଳରୁ ସମାଜରେ ସମ୍ମାନିତ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ (ବଂଶ)—
3. Old and respectable (family); aristrocratic.

ବନ୍ଧାନ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ବନ୍ଧାନ୍,
Banian ଫ୍ଲାନେଲ୍ ଜାକେଟ୍)—ଗେଞ୍ଜି—Banian; a gauze
ବେନିୟାନ **ବନୀୟାନ** underwear or shirt.
[ଦ୍ର—ଇଂରାଜମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାରବାର କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ବନ୍ଧାନ୍ (ବଣିଆ)' ଭାକୁ ଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷିଥିବା ଅଧାବାଙ୍ଗଆ ସାକେଟ୍‌କୁ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ 'ବନ୍ଧାନ୍' ନାମ ଦଆ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ Webster କହନ୍ତି ।]

ବନ୍ଧିକା—ଦେ. ବ—(ବନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଅର୍ଥେ. ଆ)—
Banikā ୧ । ଉଦ୍ୟାନ—1. Garden.
ଅଶୋକ ବନିକାରେ ସୀତାଙ୍କୁ ରେଖି— କୃତ୍ତିବାସ. ମହାରତ ବନ ।
୨ । ଛୋଟ ବନ—2. Small forest.
କାଳର୍ଦ୍ଦା ଭଃ ବାଲବୃନ୍ଦ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବନିକା ବନୋଦ—
ଭୂପତି – ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।
ଙ୍କ । କୁଞ୍ଜବନ—3. Grove.

ବନ୍ଧିତ—ସଂ. ବ୍ରଣ—(ବନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯାଚିତ ପ୍ରାର୍ଥନା
Banita କରାଯାଏ; ପ୍ରାର୍ଥିତ; ଯାଚିତ—1. Prayed for.
୨ । ସେବିତ—2. Tended.

ବନ୍ଧିତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବନ୍ ଧାତୁ=ମାଗିବା+କର୍ମ. ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Banitā ୧ । ଭାର୍ଯ୍ୟା; ସ୍ତ୍ରୀ—1. Wife. ୨ । ନାରୀ—2. Woman. ଙ୍କ । ପ୍ରିୟା; ପ୍ରିୟତମା ସ୍ତ୍ରୀ—3. One's beloved lady. ୪ । ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଲୋକବିଶେଷ—4 Name of a Sanscrit metre.

ବନି ବନାଉ ଓ —ଦେ. ବ—(ହି; ସଂ—ବନ=ମିଳନ; ହି. ବନାଉ=
Bani banāu(o) ମିଳନ ଭାବ)—୧ । ବନା ବନ; ସଦ୍ଭାବ—
ବନି ବନାଓ 1. Good relations. ୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବନାବ ଘଡ଼ି—2. Speaking terms between two persons.

ବନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସଂ.ବର୍ଣ୍ଣଯୋଜନ) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର
Banibā ମାତ୍ରା ଯୋଗ କରିବା—1. To add vowel-signs
ବାନାନକରା to consonants. ୨ । ଶବ୍ଦସ୍ଥ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣମାନ
ହିଜେ କରନା, ବିବରଣ କରନା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା; ବଖାନ କରିବା-
2. To analyse the spelling of the letters in
ତୟେରହଓୟା a word. ଙ୍କ । ନର୍ମିତ ହେବା—3. To be built.
ବନନା (ଯଥା—ଡାକ୍ତର ଗୋଷ୍ଠୀଏ ହୋସାଦ୍ୱାରା କୋଠା ବନୁଛି)
ବନା ୪ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ ଥିବା; ପଟିବା—4. To
ବନନା continue in the maintenance of good relations between two persons.

(ଯଥା—ଖାମ୍ବିଦ ଗୃକରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘଡ଼ଏ ସୁଦ୍ଧା ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ନାହିଁ)
ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ୫ । ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—5. To describe. ୬ । ବର୍ଣ୍ଣିବା;
ବର୍ଣ୍ଣନ କରନା ଗାଳଦେବା; ବକିବା; ବକାବକା କରିବା—6. To
ବକା **ଗାଳୀଦେନା** abuse; to call names.
ବାନାନଶିଖା ୭ । (ଶିଶୁ) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ସ୍ୱରମାତ୍ରା (ଆକାର,ଇକାର
ହିଜେଶିଖନା ବିବରନଶିଖନା ଆଦି) ଯୋଗ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବା-
7. (student) To learn the adding of vowel-signs to consonants. ୮ । ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ
ବାନା କରା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା—2. To spell a
ବିବରନ କରନା consonant joined with a vowel ୯ । ପୁଷ୍ଟ-
ବନା **ବନନା** ପୁଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହେବା—9. To be fat. ୧୦ । (ଫଳାଦି)
ପୁଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—10. To develop to proper proportions (said of a fruit). ୧୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ
ଶୋଭିତ ହେବା—11. To develop or shine in one's beauty. ୧୨ । ପରିଣତ ହେବା—12. To be;
ବନା **ବନନା** to become; to turn into.
(ଯଥା—ସେ ମୋ ମୁରବ୍ବୀ ବନିଛନ୍ତି ।)
୧୩ । ଫଳତଃ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନୁରୂପ ସ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରିବା;
ପାଲଟା ପାଲଟିବା; ରୂପେ ପରିଣତ ହେବା—13 To be
ବନନା virtually like; to be turned into.
(କର୍ଦ୍ଦର୍ଯ୍ୟ) ଚୁଷ୍ଟାଣ ବନିଲେ ସେ ମୁଲ୍ଲାଖର ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂ ।

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ଠିକ୍ ହେବା—1. To suit;
to be appropriate. ୨ । ଆସିବା; ପଡ଼ିଥିବା—
2. To be recalled; to be committed to memory.

ବନ୍ଧୀ—ଦେ ବ—୧ । (ବନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ବନସ୍ଥଳୀ; ବନ—
Banī 1. Forest.
ଯମୁନା କାହ୍ନା ଉଦ୍ଭବ ବନ୍ଧୀ ଅବନ୍ଧୀ ବନାଇ ବାର ଯେ ।
ବଳରାମ. ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ. ଗୀତ ।
୨ । ଛୋଟ ବନ—2. A small forest. ଙ୍କ । (ବନ
ଧାତୁ+ଭାବ. ଈ) ଯାଚଞ୍ଚା—3. Begging ୪ । ମିଳନ
—4. Meeting; mixing ୫ । ପ୍ରାର୍ଥନା—5.
Prayer; solicitation. ୬ । (ସଂ; ବନ+ଇନ୍;
୧ମା. ୧ବ.) ବାନପ୍ରସ୍ଥ—6. A person who has taken to the 3rd stage of a Hindu's life.

ବନ୍ଧୀକ—ସଂ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ (ବନ୍ଧୀ=ପ୍ରାର୍ଥନା+ଯ+ଅକ; ଯ ଲୋପ; ଗୁଣାଦି
Banīka ବାଦ)—ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ—Soliciting; begging;
(ବନ୍ଧୀପକ, ବନ୍ଧୀଯୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) solicitous.
(ବନ୍ଧୀକା, ବନ୍ଧୀପକା, ବନ୍ଧୀଯୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ—ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି—
A beggar; a mendicant (Apte).

ବନୁଟି—ଦେ. ବ—ବନେଟି (ଦେଖ)
Banuṭi Baneṭi (See)

ବନେ—ଦେ. (କ୍ରିୟା, ଅବ୍ୟୟୀଭୂତ ବ୍ୟବହୃତ) ଅ—୧ । ନିଶ୍ଚୟ—
Bane I. Certainly. ୨ । ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ—2. Determina-
ବନେଗା tion.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ତୁ ଅଜ ମୋ ଗୋଡ଼ ତଳେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଲେ ସାଇ ମୋର ବନେ=ମୁଁ ଦୃଢ଼ ସକଳ୍ପ କରିଛି ଯେ ତୁ ଆଜ ମୋ ଗୋଡ଼-ତଳେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇବୁ ।)

୩ । (ଏଦ୍ଧା) ତଳବ—3. (this) Will do.

ଯଥା—ମୋର ଏକାମ ହେଲେ ବନେ ।

ବନେଇ ବାନେଇ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ସଜେଇ ସାଜେଇ—Embellishingly.

ବାନିୟେ ବାନିୟେ ତୁ ଯା ଛାଙ୍କ ବୁଝେଇ ବନେଇ ବାନେଇ କହିବୁ ।

ବାନାବଟ କରକେ; ବନାବନା କରକେ ପଦାରମୋଦନ—ଚଲ୍ଲନ୍ତୁ ।

ବନେ କିଂଶୁକ—ସଂ. ବି. (ଅଲୁକ୍ ସମାସ; ବଣରେ ପଲାଶଫୁଲ ପରି)—ବଣ ପରିଶ୍ରମରେ ମିଳିବା ଦ୍ରବ୍ୟ (ହ୍ୱ. ଶ.)—Anything got for nothing.

ବନେଚର—ସଂ. ବିଣ. ଓ. ବି (ବନେ=ବନରେ+ଚର ଧାତୁ=ବୁଲିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଅଲୁକ୍ ଉପପଦ ସମାସ)—ବନଚର (ଦେଖ)—Banachara (See)

ବନେଜା—ସଂ. ବି. (ବନେ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; ଅଲୁକ୍; ଉପପଦ ସମାସ)—୧ । ଆମ୍ବ (ହ୍ୱ.ଶ.)—1. Mango.

୨ । ପର୍ପଟ (ହ୍ୱ. ଶ.) (ଦେଖ)—2. Parpaṭa (See)

ବନେ(ନୋ, ନୌ)ଟି—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ବନେଟି; ଭୁଲ. ସଂ. ବନ+ ସଷ୍ଠୀ)—ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ାରେ ବ୍ୟବହୃତ ୩।୪ ହାତ ଲମ୍ବ ବାଡ଼ି—A cudgel 3 or 4 cubits long used in wrestling.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ କନା ପୁଡ଼ା ବା ଜଆଁ ତୁଳା ବାନ୍ଧି ଉକ୍ତ ବାଡ଼ର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳକୁ ହାତଦ୍ୱାର ମୁଠାଇ ବସ୍ତୁକୌଶଳ-ଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଘୁରାଇ ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା କରାଯାଏ ।]

ବନୋତ୍ସର୍ଗ—ସଂ. ବି. (ବନ+ଉତ୍ସର୍ଗ)—ଦେବମନ୍ଦିର, ବାପୀ, କୂପ, ଉପବନଆଦିର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ଉତ୍ସର୍ଗ ବା ଦାନ କର୍ମ (ହ୍ୱ. ଶ.)—Formal dedication of a temple well, tank or park for the use of the public.

ବନୌକା—ସଂ. ବିଣ. (ବନ ଅର୍ଥେ ଔକସ୍=ଗୃହ, ବାସ ଯାହାର; ବନୌକସ୍ ଶବ୍ଦ; ୩ମା. ୧ବ.)—୧ । ବନବାସୀ—1. Living in the forest.

ସଂ. ବି—୧ । ବାନର; ମାକଡ଼ା—1. Monkey. ୨ । ଉପସ୍ୱୀ; ଋଷି—2. Sage; hermit.

ବନୌକା (୧) ସଙ୍ଗେ ବନୌକା (୨) ନୁହନ୍ତି କି ?ତ ।

ଉଷ. ବୈଦେଶ୍ୱାଶବଲାସ ।

ବନୌଷଧି(ଧୀ)—ସଂ. ବି (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ବନ+ଔଷଧି)—୧ । ବନଜାତ ତେରମୂଳୀ; ଜଡ଼ିବୁଟୀ—2. Herbs; medicinal plants and roots.

ବନ୍ତ—ଦେ.ତଦ୍ଧ୍ୟସ୍ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ସଂ ବତ୍ ତଦ୍ଧ୍ୟସ୍ର ଅପଭ୍ରଂଶ)—ଯୁକ୍ତ; ଯାହାର ଥାଏ—(a suffix meaning) Having.

ବନ୍ତ ବନ୍ତା, ବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ

(ଯଥା—ଗୁଣବନ୍ତ; ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ।)

ବାଲୁକା ଟୀଲ ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି—ବାଲୁକାସ୍ତୂପ—A heap or hillock of sand; sand dune.

ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ; ଅଗ୍ନିଗୁଲ) ବି—୧ । ରାମଶିଆଳ ୨ (ଦେଖ) 1. Rāmaśiāla 2 (See) ୨ । ବୃଷ୍ଟି—2. Wolf.

ବନ୍ତାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ, ନାମ - କାଷ୍ଠ କଦଳୀ)—କଞ୍ଚାରେ ତରକାରି ତୋଇ ଖିଆଯିବା ଦୋଣ୍ଡଳିଆ ଏକପ୍ରକାର କଦଳୀ—କାଁଚକଳା A kind of plantain used in preparing curry while raw; Plantain; Musa Paradiaca (Haines).

କଚ୍ଚାକେଳା; କଠକେଳା

(ବନ୍ତାଳ କଦଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—କଦଳୀ ସାଧାରଣତଃ ଛଅ ପ୍ରକାରର ଯଥା—

୧ । ଯାହା କଞ୍ଚାରେ ତରକାରି କରି ଖିଆ ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍—ବନ୍ତାଳ ।

୨ । ଯାହା ପାଚିଲେ ଖିଆଯାଏ ।

୩ । ଯାହା କଞ୍ଚା ତରକାରି କରି ଓ ପାଚିଲେ ମଧ୍ୟ ଖିଆଯାଇ ପାରେ

୪ର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ବନ୍ତାଳ କଦଳୀ ଅନେକ ଜାତୀୟ ଅଛି; ଯଥା—ମେଣ୍ଢାବନ୍ତାଳ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ), ପାଣ୍ଡିଅ, ଲାଲ୍ଆ, ଦର୍ସିଣିସାଗର, ବଡ଼ଶିଫେଣିଆ ବନ୍ତାଳ, ମଞ୍ଜିକଦଳୀ ।

୫ମ ଶ୍ରେଣୀର କଦଳୀ ମଧ୍ୟ ନାନା ଜାତୀୟ; ଯଥା—କାଠିଆ, ଚମ୍ପା, ଅମୃତପାଣି, ପାଟକପୁରା, କାବୁଲ, କଞ୍ଚେଇବଇଁଶି, ନାଲ୍କଦଳୀ, ଚଣିଚମ୍ପା ।

୬ଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର;କଦଳୀ— ଶଙ୍କର ଓ ବଡ଼ଶା; ଏଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚୁଡ଼େ ଓ ବଳାସହରେ ବଡ଼େ ।

ବନ୍ତାଳୁ କଦଳୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ବନ୍ତାଳ (ଦେଖ) Bantālu kadalī Bantala (See)

ବନ୍ତାଳୁ ମାଛ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. (ତେଲୁଗୁ ବନ୍ତାଳୁ+ସଂ. ମତ୍ସ୍ୟ)—ଏକ ପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ—A kind of sea-fish. Bantālu māchhha

ବନ୍ଥ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି.—ଶାଳୁଆ; ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବାଉଁଶ କାଟିରେ ବୁଣା ତୋଇ ଥିବା ଜାଲବାଡ଼ି—A matting made of bamboo-laths for catching fish. Bantha

ବନ୍ଥର୍ଡ଼(ଡ଼ା)—ଦେ. ବି.—ବ୍ୟାଘାତ; ବାଧା— Bantharda(rdā) Obstacle.

ଦେ. ବିଣ—୧ । ବୁଦ୍ଧିହୀନ; ମୋଟାବୁଦ୍ଧି—1 Blunt; dull-headed ୨ । ବ୍ୟାଘାତକାରକ—2.Obstructive.

୩ । (ସ. ଦନ୍ତୁର; ଭୁଲ. ଇଂ. ବ୍ଲଣ୍ଟ୍)—ଦନ୍ତୁର; ଯେଉଁ ଅସ୍ତ୍ରର ଦାଢ଼ ମୋଟା ଓ ଦନ୍ତୁର ହୋଇ ଯାଇଥାଏ—3. Blunt; dull-edged.

ବନ୍ଦ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ପୂଜା କରିବା— Band (root) 1. To worship.

୨ । ସ୍ତବ କରିବା—2. To pray. ୩ । ନମସ୍କାର; କରିବା— To salute; to show respect-

ବନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା; ଭୁଲ. ଇଂ. ବଣ୍ଡ୍)—୧ । (କଚରା) ବଣ୍ଡିଲ୍; ଗୋଛ; ବଡ଼ା; ଭାଡ଼ା—1. Bundle;

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଦ **बंद** packet. ୨ । ପୁଞ୍ଜୀକୃତ ବସ୍ତୁ ବା ପଦାର୍ଥର ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଠି—2. One lot out of several lots of a thing.

ଦେ. ବ —(ଫା. ବନ୍ଦ୍, ସ. ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବ୍ୟବସାୟ, ବଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଜଭେଗ୍ସ ଆଦର କାଯ୍ୟ ସ୍ଥଗିତ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—1. Closing of a business, school or office; closure. ୨ । ରହଣ୍ୟ; ନିବୃତ୍ତି—2. Cessation; stoppage ୩ । ଗତିରହଣ୍ୟ—3. Stoppage or cessation of motion.

ବୈଦେ. ଅ.—(ଯୁବକ ଋଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ) ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶବଚନ)—ଭୂମିର ଗତି ରହିତ କର—3. (A term of drill) Halt !

ବନ୍ଦ ଦେ. ବିଣ.—୧ । ସ୍ଥଗିତ—1. Stopped; ceased. ୨ । ବଦ୍ଧ—2. Tied. ୩ । ରୁଦ୍ଧ; ଆବଦ୍ଧ—3. Confined. ୪ । ଦମିତ; ରହିତ—4. Restrained. ୫ । କାର୍ଯ୍ୟରହିତ; ନିଷ୍କର୍ମା (ବ୍ୟକ୍ତି)—5. Unemployed (person). ୬ । ମୁଦ୍ରିତ; ମୁଦା—6. Closed; shut up.

ତିଙ୍ଗଲ ନସ୍ତନରୁ କରୁହନ୍ତ ବନ୍ଦ—କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମହାଭାରତ ବନ ।

୨ । ଗତିରହିତ—3. With the motion stopped. ୮ । ଯହିଁର କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଗିତ ହୋଇ ଥାଏ (ଯଥା—ସ୍କୁଲ୍, କଚରି, ଅଫିସ୍)—8. Closed (school, court, office).

ବନ୍ଦ୍‌ନା ଯିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ସଂ. ବନ୍ଦନା)-(ବଢ଼ିଲା ବୟସୀ କନ୍ୟା) ପହିଲ୍‌ପାଳି ଯିବା—(Matured girl) To go to the husband's house for the first time after attaining puberty.

ବନ୍ଦ୍‌ବାନ୍ଦ—ଦେ. ବ.—(ନିରର୍ଥକ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାସ୍ତ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ରହିତ୍ୟ—Stoppage; cessation.

ବନ୍ଦ **बंद**

ବନ୍ଦ୍‌ରିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ହାତରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଖଡ଼ୁ—A kind of bracelet.

ବନ୍ଦକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—

Bandaka ୧ । ଯେ ବନ୍ଦନା କରେ; ସ୍ତୁତି କାରକ—(ବନ୍ଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Praying; praising.

୨ । ପ୍ରଣାମକାସ୍ତ—2. Making obeisance.

ବନ୍ଦ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ; ଫା. ବନ୍ଦ୍)—

Banda karibā ୧ । (ବ୍ୟବସାୟ, କଚରି, ସ୍କୁଲ୍ ଆଦର କାର୍ଯ୍ୟ) ବନ୍ଦ କରା ସ୍ଥଗିତ କରିବା—1, To close up (a business, **वन्द करना** school or office.

୨ । ଆବଦ୍ଧ ବା ଅବରୁଦ୍ଧ କରିବା—2. To confine.

୩ । ରୋଧ କରିବା; ଅଟକାଇବା—2. To restrain.

୪ । ଖୋଲା ଥିବା ଜନସକୁ (ଯଥା—କବାଟ, ବାକ୍ସ, ଘର) ମୁଦିବା ବା ବୁଜିବା—4. To shut up (a box, room or door). ୫ । ଅନ୍ୟର ଗତି ରୋଧ କରିବା—5. To stop the flow or movement of a thing.

୬ । କାର୍ଯ୍ୟ ରହିତ କରିବା—6. To cause cessation of a work. ୭ । ମନା କରିବା; ନିଷେଧ କରିବା—7. To prohibit.

ବନ୍ଦନ—ସ. ବ. (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) — ୧ । ସ୍ତୁତି; ସ୍ତବ—

Randana 1. Prayer; hymn; invocation. ୨ । ପୂଜା—2. Worship; adoring. ୩ । ଅଭିବାଦନ; ପ୍ରଣାମ—3. Obeisance; salutation. ୪ । ହୋମାନ୍ତେ ହୋମ ଭସ୍ମରେ ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନକ—4. Painting of marks on the body with the ashes of a Homa on its conclusion. ୫ । ବନ୍ଦାକ; ନଭଲୀ (ହି. ଶ)—5. Parasitic plant; orchid. ୬ । ପ୍ରଶଂସା କରଣ (ହି. ଶ)—6. Eulogism; praising. ୭ । (ନାମ) ଅସୁର ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. Name of a demon. ୮ । (ନାମ) ଋଷି ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—8. Name of a sage. ୯ । (ନାମ) ବିଷ ବିଶେଷ (ହି.ଶ) Name of a poison. ୧୦ । ଅନୁରୋଧ; ପ୍ରାର୍ଥନା—10. Solicitation (Apte). ୧୧ । ବନ୍ଦାପନା (ଦେଖ) 11. Bandāpanā (See).

ଦେ. ବ—ବନ୍ଧନ (ଦେଖ)—Bandhana (See)

ବନ୍ଦନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବନ୍ଧନ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗ

Bandana karibā ଦ୍ୱାରା ଭୂତପ୍ରେତାଦଙ୍କୁ ବନ୍ଧନା—1. To **बन्द करना** confine spirits through magic.

୨ । ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗ ଦ୍ୱାରା (ମୁଖର ବା ସ୍ତ୍ରୀଗର୍ଭର) ଶକ୍ତିକୁ ବନ୍ଦ କରିବା—2. To restrain the proper working (e.g. of the mouth, of the womb) **वन्दन करना** by magic.

୩ । (ସ. ବନ୍ଦ ଧାତୁ) ସ୍ତବ କରିବା; ପ୍ରଶଂସା କରିବା—3. To praise; to pray. ୪ । ପୂଜା କରିବା—4. To worship. ୫ । ନମସ୍କାର କରିବା—5. To make obeisance. ୬ । ବନ୍ଦାପନା କରିବା—6. To formally welcome.

ବନ୍ଦନ ମାଳା—ସ. ବ. (ବନ୍ଦନ = ସ୍ତବ + ମାଳା; ମାଳକା) —

Bandana mālā ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ବହିର୍ଦ୍ୱାରରେ ଝୁଲାଯିବ (ବନ୍ଦନ ମାଳକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ପୁଷ୍ପାଦର ମାଳା—(ବନ୍ଦନ ମାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) Garlands hung on the gat- **वन्दनवार** on festive occasions.

ବନ୍ଦନା—ସ. ବ. (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ + ଆ)—ବନ୍ଦନ (ଦେଖ)

Bandanā Bandana (See)

ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ଦନ)—ମଙ୍ଗଳାଚରଣ; ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ନଭ୍ୟ ଗୀତାଦ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଦେବୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବୋଲାଯିବା ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ଗାନ ବା ସ୍ତବ—Hymn invoking blessings at the beginning of a book or of a musical performance.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବନ୍ଦନୀୟା—Adorable (woman).
ତୁ ପର ନନ୍ଦନା ନଗତେ ବନ୍ଦନା—କୃଷ୍ଣଦେ. ମଦାଦ୍ଭଦତ, ବନ ।

ବନ୍ଦନୀ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାତୃ ସ୍ତନ୍ୟ—
Bandanī Mother's breast.
(ଯଥା—ଶିଶୁ ବେମାର ଦ୍ୱେଭୁରୁ ବନ୍ଦନୀ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ ।)

ସ. ବ. (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଇ)—୧ । ସ୍ତୁତି; ସ୍ତବ (ହ. ଶ)—1. Prayer. ୨ । (+କରଣ ଅନ+ଇ) ଗୋରୋଚନା (ହ. ଶ)—2. A yellow pigment got from dead cattle. ୩ । ବଟୀ (ହ. ଶ);ବଟିକା-3. Pill. ୪ । ଶରୀରରେ ଧାରଣ କରାଯିବା ଛଲକ ଚିହ୍ନ (ହ. ଶ)—4. Sectarian mark painted on the body.

ବନ୍ଦନୀୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—
Bandanīya ୧ । ଯାହାକୁ ବନ୍ଦନ ବା ପୂଜା କରାଯାଏ—
(ବନ୍ଦନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Worshipped; adored. ୨ । ପୂଜ୍ୟ—2. Worshippable; adorable. ୩ । ପ୍ରଶଂସନୀୟ; ସ୍ତବନୀୟ—3. Fit to be praised; praiseworthy.

ବନ୍ଦନୀୟା—ସ. ବିଣ—ବନ୍ଦନୀୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Bandanīyā Feminine of 'Bandanīya'
ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୋରୋଚନା—A yellow pigment found in the body of cows.

ବନ୍ଦବସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ—ବନ୍ଦୋବସ୍ତ (ଦେଖ)
Bandabasta Bandobasta (See)
ବନ୍ଦବସ୍ତେ ରଢ଼ି ପାଟ ସୂତ୍ରରେ । ଉଷ, ବୈଦେସ୍ଥାଶବଳାସ ।

ବନ୍ଦର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବନ୍ଦର୍)—୧ । ସମୁଦ୍ର ବା ନଦୀକୂଳରେ Bandara ଜାହାଜ ଲଗିବାର ସ୍ଥାନ; ନଦୀ ବା ସମୁଦ୍ରକୂଳସ୍ଥ ବନ୍ଦର ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ଥାନ—1. Port; harbour. ୨ । ବନ୍ଦର **वन्दर** ସ୍ଥଳସ୍ଥ ନଗର—2. Port town.

ବନ୍ଦରିଆ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବନ୍ଦରିୟା)—୧ । ବନ୍ଦରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bandariā 1. Pertaining to a port. ୨ । ବନ୍ଦରର ବନ୍ଦରେ **वन्दरिया** ଅଧିବାସୀ—2. Residing in a port.
(ବନ୍ଦର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବନ୍ଦରିଆ; ବାଙ୍କ ବା ବଳୟ—Bracelet.

ବନ୍ଦଲ—ଦେ. ବ. (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ସୁନା ମୁଦ ଛଆର କରିବାରେ Bandala ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ନ୍ୟାହୁ—A small anvil used in preparing gold rings.

ବନ୍ଦା—ସ. ବ. (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବନ୍ଦନ-Bandā କାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. An adoring woman. ୨ ।
ବନ୍ଦାକା
ବନ୍ଦାକା } ଅନ୍ୟରୂପ ନର୍ମଦା; ମଲ୍ଲାଙ୍ଗ; ଯେଉଁ ଗଛ ବା ଲତା ଅନ୍ୟ ଗଛ ଉପରେ ଉଠି ବନା ତେରରେ ବଢ଼େ—2. A parasitic plant. ୩ । ଉଞ୍ଛୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A female beggar.

ବୈଦେ. ସଙ୍ଗ (କଚରଆ; ଫା. ବନ୍ଦା=ସେବକ; ଦାସ)
ବାନ୍ଦା; ବନ୍ଦା (ଶିଷ୍ଟଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଅଧୀନ;
बंदा ଆପଣଙ୍କର ଆଜ୍ଞାକାରୀ ଭୃତ୍ୟ, ମୁଁ—1. I, your most obedient slave or servant.
ମନସୀ ବଚସୀ କର୍ମଣି ଦାସ ବନ୍ଦା ଭାବାଣ ପାଖରେ ବର୍ସେ
ଦେବନା ଭାଇସ୍ତ ବଲସବଳ ବରୁଥତା ଦାଇତ ।
ପଙ୍କାରମୋହନ. ଛମାଣ ଥଠଣ୍ଡ

୨ । କ୍ରୀତଦାସ; ଗୋଲ୍ଲମ—2. Slave.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଅର୍ଥ ଅଧୀନ, କ୍ରୀତଦାସ ବା ଗୋଲ୍ଲମ; ଈଶ୍ୱର ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନୁସରଣୀୟ ବା ଆଶ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାକୁ 'ମୁଁ' ବୋଲି ନ କହି ସାନତା ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ 'ବନ୍ଦା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରେ । ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ 'ବାନ୍ଦୀ'='ଗୋଇଲୀ; ଦାସୀ' ।]

ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ଦନ)—୧ । ବନ୍ଦନା; ପ୍ରଶଂସା—
ବନ୍ଦନା **वन्दना** 1. Adoration; praise
ତା ଜାଣି ନ ପାର୍ ଈଶ୍ୱର ନନ୍ଦା ବନ୍ଦା
ଈଶ୍ୱର ଏଣ୍ ଦୋଷ ଗୁଣ ଦୁଇ ଫନ୍ଦା । କୃଷ୍ଣଦେ. ମଦାଦ୍ଭଦତ ଉଦୋଗ
୨ । ବନ୍ଦାପନା (ଦେଖ)—2. Bandāpanā (See)

ବନ୍ଦା(ନ୍ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବନ୍ଦନ କରିବା;
Bandā(nde)ibā ପୂଜା କରିବା—1. To worship. ୨ । ବନ୍ଦନା କରା ଅଭିବାଦନ କରିବା—2. To salute. ୩ । ସ୍ତବ **वन्दन करना** କରିବା—3. To worship. ୪ । ବନ୍ଦାପନା ବରଣ କରା କରିବା; ଦେବତା ବା ବରକନ୍ୟା ବା ବନ୍ଦନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ **आरती करना** ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଦୀପ ଆଦି ଦୋଲାଇ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା—4. To welcome by offerings; to salute a Deity or an honoured person by waving lights etc before him.
କଣ୍ଠ ଯେ କଦଳୀ ପୂର ଦୀପ ବନ୍ଦାଇବ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଚରିତ୍ର ଗୀତା ।
୫ । ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ଦେବତାଙ୍କୁ ଧନ ବା ଅଳଙ୍କାରଆଦି ଦେଇ ଦେବା—5. To give presents (of cash or ornaments etc) to a distinguished guest or Deity; to give offerings to a distinguished person as a sign of respect or welcome.

ବନ୍ଦାକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବନ୍ଦା+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ,—ଯେ ବନ୍ଦନା କରେ—
Bandāka Adoring; worshipping; saluting.
(ବନ୍ଦାକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ.—ଚର ଶ୍ୟାମଳ ପରବୃକ୍ଷଜାତୀୟ ସ୍ତୁ; ନର୍ମଦା.

ସ. ଅନ୍ୟ ନାମ—
ବନ୍ଦନ, ବନ୍ଦକ(କା),
ବନ୍ଦାକା(କୀ), ବୃକ୍ଷାଦନୀ,
ବୃକ୍ଷରୁହା, ଜୀବନ୍ତୁକା, ଶେଖପ୍ତ,
ବନ୍ଦାରୁ, ବନ୍ଦାଲ, ସେବ୍ୟା, ମାଲବଳ୍ଲୀ,
ପରବାସିକା, ବଣ୍ଟିଳା, ଘୁଣ୍ଟିଣୀ, ବନ୍ୟା,
ପରପୁଷ୍ଟା, ପରଶ୍ରୟା, କାମବୃକ୍ଷା,
କେଶରୂପା, ଗାନ୍ଧମାଦନୀ, କାମିନୀ,
ଶ୍ୟାମା, କାମବୃକ୍ଷ
ବନ୍ଦା, ମାନ୍ଦା, ପରଗାଛା

ବା ମଲ୍ଲାଙ୍ଗ; ଗଛ ଉପରେ ଜନ୍ମିବା ଓ ମାଡ଼ିବା ଲତା—
A parasitic plant; orchid; Loranthus Longifolius.
[ଦ୍ର—ଏହା ଆମ୍ବ ଆଦି ଗଛର ଶାଖାରେ ମାଡ଼େ; ପତ୍ର ମୋଟା; ଫୁଲ ଗ୍ରାମ୍ଯ ଆରକ୍ତ । ଏହାର ସ୍ୱାଦ ଈଷତ୍ତିକ୍ତ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଫ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାନ୍ଦା ପିତ୍ତ ଓ ଶ୍ଲେଷ୍ମବଦ୍ଧରକ; ରକ୍ତ-
ତେ. ବାଚନାକେ ଦୋଷ, ବ୍ରଣ ଓ କ୍ଷତଦୋଷ
ମ. ବାବାଂଖୁଲ, କାମରୁଥ ନାଶକ ।]
ଗୁ. ବାଂଦୋ

ବନ୍ଦାଣ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବନ୍ଦନ)—୧ । ବନ୍ଦନ; ବନ୍ଦାପନା; ଅର୍ଚ୍ଚନା; Bandāṇa ପ୍ରଦୀପ ଆଦି ଦେଖାଇ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା—1. Act ବନ୍ଦନ, ବରଣ of saluting a person by waving lights आरती before him.

ବନ୍ଦାଣ ମାସକେ ଟେକେ ଦେ ଇସ୍ତ ଦେ ଦେ ନଇ ବନ୍ଦାଇ ।
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

୨ । ବନ୍ଦାଣ ଘର (ଦେଖ)—2. Bandāṇa ghara (See)

* । ବୁଢ ବିବାହାଦରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ବରକୁ ବା ବାଲକକୁ ଦେବା ଭେଟ—A present given to the bride-groom or the boy on the occassion of a marriage or upanayana.

ବନ୍ଦାଣ ଘର—ଦେ ବ.—ପୁନର୍ବିବାହ ଉତ୍ସବ—
Bandāṇa ghara The ceremony of consummation
ପୁନରବିବାହ गोना of marriage.

ବନ୍ଦାଣ ତଣ୍ଡୁଳ—ଦେ. ବ.—ବନ୍ଦାପନା ସମୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚାଉଳ—
Bandāṇa taṇḍuḷa The unparboiled rice used in
(ବନ୍ଦାଣ ଚାଉଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bandāpanā.

ବନ୍ଦାଣ ଉଗୁଡ ଧୂତ ଉନଗଛ ଗଦ ।
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବନ୍ଦାପନ(ନା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ଦନ)—୧ । ବନ୍ଦାଣ; ବନ୍ଦାଇବା Bandāpana(nā) କ୍ରିୟା—1. The ceremony of salu-
ବରଣ ting a distinguished guest or a newly
आरती married couple.

୨ । (ଏଥିରେ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ବନ୍ଦାପନା କରି ସାଉ ଥିବାରୁ) ବନ୍ଦାଣ ଘର; ପୁନର୍ବିବାହ; କନ୍ୟା ରଙ୍ଗସ୍ଥଳା ଦେବା ପରେ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ସହବାସ ପୂର୍ବରୁ କରି ଯିବା କର୍ମ; ଆଶୀର୍ବାଦ-ଘର; ଦ୍ୱିରାଗମନ—2 The ceremony or ritual
गोना of consummation of marriage.

ଶ୍ରୀଯୋଗରେ ସହସ ବନ୍ଦାପନା ବନ – ଉଷ. ପ୍ରେମନିଧାନଥ ।

ବନ୍ଦାପନା ଘର—ଦେ. ବ.—ବନ୍ଦାପନା ୨ (ଦେଖ)—
Bandāpanā ghara Bandāpanā 2. (See)

ବନ୍ଦାପନ୍ଦା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ଦନା)—ବନ୍ଦାପନା (ଦେଖ)
Bandapandā Bandāpanā (See)
ବରଣ आरती

ବନ୍ଦାରୁ—ସ ବିଣ.—୧ । (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଆରୁ)—ଅଭିବାଦକ; Bandāru ବନ୍ଦନକାରୀ—1. Adoring; saluting.

୨ । (+କର୍ମ. ଆରୁ)—ପୂଜନୀୟ (ହି. ଶ.)—2. Adorable.

ସ. ବ.—୧ । ସ୍ତୁତିଗାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ସ୍ତାବକ—
2. Supplicant; singer of hymn.

ବନ୍ଦାରୁ ପରମ୍ପରମ ଦର୍ଶବଲଙ୍କନ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

୨ । (+କରଣ. ଅରୁ) ସ୍ତୋତ୍ର; ସ୍ତବ (ହି. ଶ)—2. Hymn; psalm. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅରୁ) ବନ୍ଦାଳ; ମଲ୍ଲଙ୍ଗ; ପତ୍ରଗୁଚ୍ଛା ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—3 Parasitic plant.

ବନ୍ଦି—ସ. ବ. ସଂ. (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତବ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ଯେ Bandi ବନ୍ଦନା କରେ; ଯେ କାରାରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ବନ୍ଦନା କରେ; (ବନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୁଲ ଫା. ବନ୍ଦୀ)—୧ । କଏଦୀ—1. Prisoner; captive (Apte). ୨ । (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଇ) ବନ୍ଧନ—2. Bondage; confinement (Apte).

* । ସିଢ଼ି; ଜଶୁଣୀ—3. Ladder. ୪ । ବନ୍ଦନା; ସ୍ତୁତି-4. Hymn; salutation; panegyrics; prayer.

ସ. ବିଣ—କାରାରୁଦ୍ଧ—Imprisoned; made captive.

ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅଳକା ମଧ୍ୟରେ ଝିଟାଯିବା ଝୁଲ ସୌଁଥୀର ପଦକ ପଦକ—1. A locket hanging in the
चंदी middle of a chain for the forehead.

ବନ୍ଦ बन्द ୨ । ବନ୍ଦ; ରହିତ୍ୟ—2. Stoppage; cassation.

୪ । ଅବରୋଧ; କାରାରୋଧ—4. Confinement; imprisonment. ୪ । ଭୂତଗ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି-ଠାରେ ବା ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ତ୍ର ସନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଅଟକାଇ ରଖିବା—4. The act of impounding an evil spirit which has possessed a person or place.

ବନ୍ଦ बन्द ଦେ. ବିଣ—କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରହିତ; ନିଷ୍କର୍ମା—
Restrained; unengaged; stopped from
doing work.

ବନ୍ଦିଆ—ବୈଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ଦ୍)—୧ । ମଥାମଣି—1. An or-
Bandiā nament for the forehead.
सौंथीर मणि ୨ । କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
चिन्दी, चंदी 2. A kind of ear-ring.
बन्दिआ ଦେ ବୋଇଲେ ଦର୍ପର ବଦଅ ବଇବ ।
କୃଷ୍ଣଦି. ସଦାଇଉତ. ବନ ।

* । (ସଂ. ବନ୍ଦ; ଫା. ବନ୍ଦୀ) କାରାରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି; ବନ୍ଦ—
ବନ୍ଦି बन्दिवान 3. Prisoner.

ବନ୍ଦଅ ମଣ୍ଡନେ ଶ୍ରବଣେ ଭାଇ ପଣ ପରିହଡ଼
ବନ୍ଦଅ ମୋହକ ସେ ଯିବ ସେହି ନସ୍ତନ ପଡ଼ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ

ବନ୍ଦିଆଣ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ଦ)—ବନ୍ଦୀ —
Bandiāṇa ବନ୍ଦି बन्दिवान Prisoner.
ଅଟ୍ଟାଦେବ ତେର ବଦଅଣ ସେ ପଲେ ବନ୍ଦୀ ଚୋର ପଡ଼ଛନ୍ତି ।
ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱନ୍ତ ।

ବନ୍ଦିଖାନା—ବୈଦେ. ବ. (ସଂ. ବନ୍ଦିଗୃହ; ଫା. ବନ୍ଦୀଖାନାହ୍)—
Bandikhāṇā ବନ୍ଦିଶାଳା (ଦେଖ)—Bandiśāḷā (See)
ବନ୍ଦି ଶାଳା बन्दिखाना, बन्दि घर

ବନ୍ଦି ଗାନ—ସ. ବ. (ଶ୍ରଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବନ୍ଦ ପାଠ (ଦେଖ)
Bandi gāṇa Bandi pāṭha (See)

ବନ୍ଦି ଗୃହ—ସ. ବ. (ଶ୍ରଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବନ୍ଦ+ଗୃହ)—ବନ୍ଦିଶାଳା (ଦେଖ)
Bandi gṛuha Bandiśāḷā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଦଗ୍ରାହ—ସ.ବି.ପୁଂ. (ବନ୍ଦ=କଯ୍ପୋଷ; ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେ ସିନ୍ଧ କରି ଗୋର କରେ ବନ୍ଦ ଚୌର } ଅନ୍ୟରୂପ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—1. House-breaker.
ବନ୍ଦକାର } ୨ । ଡକାଏତ (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—2. Dacoit.

ସ. ବ୍ରୀ. ପୁ.—ଯେ ହଠାତ୍ ଆକ୍ରମଣ କରି ବନ୍ଦ କରେ—Taking persons captive by waylaying them.

ବନ୍ଦ ଘର—ଦେ. ବ—ବନ୍ଦଶାଳା (ଦେଖ) Bandi ghara Bandiśāl̤ā (See)

ବନ୍ଦ ଚୌର—ସ. ବ—୧ । ବନ୍ଦଗ୍ରାହ (ଦେଖ) Bandi chaura 1. Bandi grāha (See)

୨ । କାରାରୁଦ୍ଧ ଚୋର (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—2. An imprisoned thief.

ବନ୍ଦ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ିବା; ଆବଦ୍ଧ ହେବା— Bandi pa̲rdibā 1. To be confined.

ବନ୍ଦି ହଓୟା **बन्दि होना** ୨ । ବଶୀଭୂତ ହେବା— (ବନ୍ଦ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. To be brought under subjugation.

ତୋ ଜଳ ମହିମା ନ ଯଣ୍ଡ, ତୋ ନାମେ ଦୁହ ବନ୍ଦ ପଡ଼ୁ ।
ଗୀଗୋ. ଜଗନ୍ନାଥ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ବନ୍ଦ ପାଠ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବନ୍ଦ+ପାଠ)—୧ । ସ୍ତୁତିପାଠକ— Bandi pāṭha 1. Panegyrics. ୨ । ସ୍ତୁତି ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ— 2. A work on Panegyrics. ୩ । ସ୍ତବ ବୋଲିବା— 3. Reciting of hymns of praise.

ବନ୍ଦ ପାଳ—ସ. ବ. (ବନ୍ଦ+ପାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଉପପଦ ତତ୍)— Bandi pā̲la କାରାଧ୍ୟକ୍ଷ—Jailor; warder.

ବନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପଦ୍ୟ)—(ସ. ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବନ୍ଦନା Bandiba କରିବା; ପୂଜା କରିବା—1. To adore; to worship. ବନ୍ଦା **वन्दना**

ତରଣସୁତକୁ ତୋର ବଢେ ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦେଶର —କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.କୋଶଳ ଉତ୍ସ. ତ. ଗୀତା

୨ । ସ୍ତବ କରିବା— 2. To pray,

ବଭାଏ ବନ୍ଦନାକୁ ନୃପଙ୍କ ଜାରତ —କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ଆଦ –

୩ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—3. To praise.

ବନ୍ଦଲେ ସେହୁ ବାଳରେ ଜହୁଲେ ନାହିଁ ଦୋଇରେ
ଶବ୍ଦକୁ ସର୍ବେ ସେ କଥା କହୁ —ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

୪ । (ସ. ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ) ଭୂତ ପ୍ରେତାଦିଙ୍କୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ବା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବନ୍ଦକରା ବାଂଧନା ଦ୍ୱାରା ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖିବା—4. To confine an evil sprit inside the body of a person or within certain limits by means of charms. ୫ । ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା ସର୍ପର ଗତିରୋଧ କରିବା ବା ଦଂଶନ କର୍ତ୍ତୁ ସର୍ପକୁ ବିରତ କରାଇବା—5. To cause a serpent become motionless or unable to bite by means of charm; to hypnotise or enchant a snake by incantations.

ସ୍ତମ୍ଭ ଦୋଧକ୍ ସର୍ପକ୍ ବନ୍ଦନା ଉଦ୍ଦାରେ
ପବାଇଲେ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ରକ ମନ୍ତ୍ରି ଦ୍ୱରେ —କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ବନ ।

୬ । ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ (ଯଥା—ବାକ୍ୟୋଚ୍ଚାରଣ, ପ୍ରସବ, ଗର୍ଭଧାରଣ, ଗୋରୁ ଦୁଧ ଦେବା ଆଦି) ବନ୍ଦ କରାଇବା—6. To cause natural actions to cease or stop by means of black magic.

ନଃ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱାଦ ଔଷଦେ ଭରତାଦ୍
ବନ୍ଦ, ଯେନ ଶୃଣନ୍ତ ଅନପ୍ରୁଷଦ୍ —କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ବନ ।

୭ । ବ୍ରଣ ଆଦିକୁ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା ଦୂଷିତ ବା କଷ୍ଟଦାୟକ କରାଇବା—7. To cause a boil or wound to rankle or fester without healing by means of charms. ୮ । ବନ୍ଦ କରିବା; କାରାବଦ୍ଧ କରିବା—8. To imprison. ୯ । କାନ୍ଦିବା; ଗୁଣ ଗୁଣି ଦାନ୍ଦାକାର ହେବା—9. To weep; to sob out,

ଏହୁରୁପେ ଦ୍ରୁପଦାନନ୍ଦ ଗୁଣ ବନ୍ଦ
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉଳା ବେନରେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ —କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବନ୍ଦଶାଳା—ସ. ବ—(ବନ୍ଦ+ଶାଳା; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାରାଗାର— Bandiśāl̤ā बन्दिशाला बन्दिखाना Prison; jail. (ବନ୍ଦଶାଳ—ଦେଶଜରୂପ)

ବନ୍ଦୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବନ୍ଦ ଧାତୁ=ସ୍ତବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; Bandī ବନ୍ଦନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଭାଟ; ସ୍ତୁତିଗ—1 Herald. ୨ । (ଭୁଲ. ଫା. ଏହ ଅର୍ଥରେ ବନ୍ଦୀ) କାରାରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. Prisoner,

ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ବନ୍ଦ (ଦେଖ)—Bandi (See).

ମନେ ବଣ୍ଟିବ ଦୟାଳଧ
ଉଚ୍ଚାରେ ଦୋଇବଇଁ ବନ୍ଦି —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବନ୍ଦୁ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କବାଟରେ ମରିସାଇଥିବା ଲୌହଖଣ୍ଡ— Bandu A bit of iron attached to a door-plate.

ବନ୍ଦୁଆଳ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବନ୍ଦୀବାନ୍)—କଏଦୀ; Banduāl̤a କାରାରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—Prisoner.

ବନ୍ଦୁକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ବନ୍ଧୁକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Banduka (etc) Bandhuka etc (See).

ବନ୍ଦୁରିଆ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଣିବନ୍ଧରେ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ Bandhuriā ପିତଳର ବା ଅନ୍ୟ ଧାତୁର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ; ବନ୍ଦୁରଆ—A sliver or brass wristlet.

ବନ୍ଦେ—ସ. କ୍ରି. (ସ୍ୱତଃ ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁର ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନର କ୍ରିୟା) Bande ୧ । ମୁଁ ବନ୍ଦନା କରୁଅଛି; ବନ୍ଦଇ—1 I adore; I salute.

[ଦ୍ର—ଏହା 'ବନ୍ଦ୍' ଧାତୁର ସ୍ୱତଃରୂପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର 'ବନ୍ଦେମାତରଂ' ଗୀତରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଓ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ 'ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍' ଭାରତୀୟ ସମସ୍ତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଗଲାଣି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଦେଗି(କି)—ବୈଦେ. ଅ. (ଫା. ବନ୍ଦଗୀ=ବନ୍ଦା ବା ଗୋଲ୍ଲମର କର୍ମ; ସମ୍ବୋଧନ ବା ଅଭିବାଦନରେ ବ୍ୟବହୃତ; ଭୁଲ. ସ. ବନ୍ଦଗୀ, ବନ୍ଦେଗୀ ବନ୍ଦେ)—(ମୁସଲମାନଙ୍କର ନମସ୍କାର) ସଲ୍ଲମ୍—
बन्देगी, बन्दगी Salutation (to thee); Good morning. (ବନ୍ଦଜ, ବନ୍ଦଗି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ୍ଦେଜ୍—ବୈଦେ ବ. (ଇଂ. ବାଣ୍ଡେଜ୍, ଫା. ବନ୍ଧଶ୍=ବାନ୍ଧଣୀ Bandej ବଉଡ଼ୀ)—୧। ବାନ୍ଧଣୀ—1. A bond; bondage.
ବନ୍ଦେଜ ୨। ବ୍ୟବସ୍ଥା; ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; ମାମୁଲ—2.
बंदीश्, बंदेज Permanent arrangement; provision; settlement. ୩। ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଅଭ୍ୟାସ—3. A firmly rooted habit.

ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍(ରଂ)—ସ. ବାକ୍ୟ—(ସ. ମାତରମ୍=ମାତାଙ୍କୁ+ବନ୍ଦେ=
Bande mātaram(ram) ବନ୍ଦନା କରୁଛି) (ବଙ୍କୀମ୍ଚ ଆନନ୍ଦମଠ ନାଟକରଚୟିତା ବଙ୍କିମ ବାବୁଙ୍କର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ମାତୃଭକ୍ତିର ପ୍ରକାଶକ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତର ଘୋଷା ପଦ)—ମୁଁ ମାତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରୁଛି—(The refrain of the celebrated national Bengalee anthem of Bankim Chandra's novel)—I salute thee, Oh Mother ! Hail mother land !

[ଦ୍ର—ସ୍ୱଦେଶ ବା ଜନ୍ମ ଭୂମି ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ବା ଭକ୍ତିର ଉଦ୍ଦୀପକ ଯେତେ ଗୀତ ବା ଶବ୍ଦ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣରେ କଳ୍ପିତ ବା ରଚିତ ହୋଇଅଛି, ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବାକ୍ୟଟି ଜ୍ୱଳନ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଭମାମ୍ ସଙ୍କୋଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ଓ ଜାତିଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷରେ ଜ୍ୱଳନ୍ତାତ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରେ ଏ ବାକ୍ୟ ସର୍ବଦା ବୋଲା ଯାଉଅଛି ଓ ଜ୍ୱଳନ୍ତାତ୍ମା କଙ୍ଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟ ଏ ବାକ୍ୟକୁ ପରଭଦମ ଜାତୀୟ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ – ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ; ବନ୍ଦ୍ୟ+ଉପାଧ୍ୟାୟ)—
Bandopādhyāya ଏକ ଜାତୀୟ ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର କୌଳିକ
ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ଉପାଧି; ବାନୁର୍ଯ୍ୟା—Banerjee (a family-
बन्दोपाधयाय title of a class of Bengali Brahmins.
(ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବନ୍ଦ୍ ଓ ବସ୍ତ୍=ବ୍ୟବସ୍ଥା)—
Bandobasta ୧। ବ୍ୟବସ୍ଥା—1. Settlement; provision;
(ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—ବଦଗ୍ଭତ) ୨। ସୁନିୟମ; ସୁଶୃଙ୍ଖଳା—
बन्देवस्त **बन्दोवस्त; प्रबन्ध** 2. Regularity.

୩। ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍; ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ରାଜସ୍ୱର ଭୂମି ପାଇଁ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରିବା ରାଜସ୍ୱର ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ନମନ୍ତେ ଜମିକୁ ମାପି ତହିଁର ଶ୍ରେଣୀ ଓ ରାଜସ୍ୱାଦି ନିରୂପଣ କର ତହିଁରେ କାହାର ଏ ପ୍ରକାର ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଦଖଲ ଅଛି ଏବଂ। ସ୍ଥିର କରିବା ନମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ କ୍ରିୟାମାନ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି—3. Revenue Settlement; the operations undertaken by the Government for settlement of land revenue.

[ଦ୍ର—ଇଂରାଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ନମନ୍ତେ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ଆସିବା ପରେ 'ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ'ଙ୍କୁ ଦକ୍ଷୀ ସମ୍ରାଟ୍ ସନନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜସ୍ୱକୁ ଇଜରା ଦେଲେ । ତହିଁ ବଳରେ ଇଂରାଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ପାଇଁ (ଯଥା—ଦୋସାଲ୍ଲା, ଛସାଲ୍ଲା, ଦଶ ଶାଲ୍ଲା) ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲେ । ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ କ୍ରମେ ଏହି ଅସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ପରିଣତ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜିଲ୍ଲା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟତ୍ର ଥରକୁ ଥର ଅସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଉଅଛି ଓ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆମଲ ଏବଂ ଅମିନଙ୍କ ହାତରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭଗ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଯଥା—

'ଅଇଲେ ବାବା ଅମିନ ବଗ୍ଭ,
କର ଚରଗ୍ଭ, ଦେ ଖରଗ୍ଭ, ନେ ଯାରଗ୍ଭ' ।
'ଅଇଲେ ଅମିନ ମାଇଲେ ମେଖ,
ବାରଦାଣ୍ଡିଆଙ୍କୁ କରୁଛି ଭୋକ' ।
'ଅମିନ ଗାଆଁରେ ମାଇଲେ ମେଖ,
ଘୋଳ ଝିଅଙ୍କର ମଲ୍ଲଟି ଭେକ' ।

ବନ୍ଦୋବସ୍ତର କ୍ରମିକ ପ୍ରଣାଳୀର ନାମମାନ ଇଂରାଜ, ପାରସୀ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଆସିଅଛି । ଯଥା—ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ (ଇଂ), ସର୍ଭେ (ଇଂ), ଅଫିସ୍ (ଇଂ), ଅଫିସର୍ (ଇଂ), ଖେଡ଼ାଟ୍ (ହି), ଖଉଥନ (ହି), ରେକଡ଼୍ (ଇଂ), ପଟ୍ଟା (ସ), ଆଟେଷ୍ଟେସନ (ଇଂ), ସାକ୍ଷ (ହି), ଖାନାପୁରୀ (ହି), ବଦର (ହି), ଖସଡ଼ା (ଫା), ଅମିନ (ଫା), ଇନ୍ସପେକ୍ଟର (ଇଂ), ବାଉଣ୍ଡର (ଇଂ), ଫିଲ (ଫା), ବମ୍ବା (ହି) ।]

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅପି(ଫି)ସର୍—ବୈଦେ.ବ (ଫା.ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଇଂ. ଅଫିସର୍)-
Bandobasta api(phi)sar ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବିଭାଗର ଉଚ୍ଚ ପଦସ୍ଥ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତି ଆଫିସର ବର୍ଗଭୁକ୍ତ; ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ଦାରୋଗା—
बन्दोवस्त अपसर Settlement officer.
(ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଦାରୋଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ସଙ୍କୋଚ ଦାରୋଗାଙ୍କୁ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ଅଫିସର୍ ଓ ନମ୍ନସ୍ଥ ଦାରୋଗାଙ୍କୁ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ଅଫିସର୍ କୁହାଯାଏ ।]

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅମିନ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବନ୍ଦୋବସ୍ତ୍ ଓ ଆ. ଅମିନ୍)—
Bandobasta amina ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭୂମି ମାପ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆମିନ କରିବା ଓ ଜମି ଜମା ସ୍ଥିର କରିବା ନମନ୍ତେ
बन्दोवस्त अमिन ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—Settlement Amin or surveyor.

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆଇନ୍ (ନ)—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା.-ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଓ ଆ-
Bandobasta āin(ni) ଆଇନ୍)—ଯେଉଁ ବିଧିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆଇନ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ—
बन्दोबस्त आईन Settlement Law.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆ(ଅ)ମଲ୍ଲ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ଓ ଆ.)—ଯେଉଁ ଅଧସ୍ତନ
Bandobasta ā(a)malā କର୍ମଗ୍ଦ୍ଧମାନେ ସରକାରଙ୍କ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆମଲା ବିଭାଗରେ କାମ କରନ୍ତି—The ministerial
बन्दोबस्त अमला officers of the Settlement Department.

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଇଲାକା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.)—ସରକାରଙ୍କର ରାଜସ୍ୱ
Bandobasta ilāka ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଭାଗ—
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଏଲାକା Settlement Department.
बन्दोबस्त इलाका

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ, ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବିଭାଗ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମହକ(କୁ)ମା }

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଚେ(ଚି)ରି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ଓ ଆ.)— ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟ।
Bandobasta kache(chi)ri ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—Settle-
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆଫିସ **बन्दोबस्त आफिस** ment office.

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅ(ଆ) ଫି(ଫି)ସ(ସି)
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଫୁ(ଫୁ)ସି, } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା—ଦେ. କି.—୧। କୌଣସି ବିଷୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା
Bandobasta karibā କରିବା—1. To arrange.
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରା ୨। ସ୍ଥିର କରିବା—2. To settle.
प्रबन्ध करना ୩। ଜମିଦାର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଜମି ବିଲି କରିବା ବା ପଟ୍ଟା
ଦେବା—3. To settle land with a royat.
୪। ଭୂମିର ରାଜସ୍ୱ ସ୍ଥିର କରିବା—4. To settle the
rent or revenue for a holding.

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କା(କେ)ମ୍ପ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ଓ ଇଂ)—ମଫସଲରେ
Bandobasta kā(ke)mp ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯେଉଁ
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କ୍ୟାମ୍প ସ୍ଥାନରେ ଛଉକାଳ ପାଇଁ ତମ୍ବୁ ପକାଇ କରାର
बन्दोबस्त कंपु ଜମାନ୍ତୁ—Camp of a Settlement Officer.

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମ(ମା)ହାଲ—ବୈଦେ. ବିଣ.—(ଫା. ଓ ଆ.)—ଯେଉଁ
Bandobasta ma(mā)hāla ମାହାଲ ବା ଜମିଦାର ବା
ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମାହାଲ ଅଞ୍ଚଳର ରାଜସ୍ୱ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଅଛି—
बन्दोबस्त महाल Tract of country or land in which
[ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମ(ମା)ହାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] there has been a
settlement of land revenue.

ବନ୍ଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି.—(ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—
Bandya (ବନ୍ଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୂଜ୍ୟ—Worshippable; adorable.

ବନ୍ଦ୍ୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ଗୋରୋଚନା—A yellow pigment
Bandyā found in the body of cows.
ସଂ. ବିଣ.—ବନ୍ଦ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bandya.

ବନ୍ଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ବାନ୍ଧିବା—
Bandh(root) 1. To bind; to tie.
୨। ଅଟକ କର ରଖିବା—2. To restrain.
ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.—ପୋଖରୀ; ପୁଷ୍କରଣୀ—Tank.

ବନ୍ଧ୍ ବୁନ୍ଧା ଯିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି.—ଝାଡ଼ାଫେରିବାକୁ ଯିବା;
Bandh-bundhā jibā ପୋଖରୀଗାଣି ଯିବା—To go out
to ease one's self; to pass stools.

ବନ୍ଧଲି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଗଢ଼ୁଆ; ଖୋଳ ପୋଖରୀ—
Bandh-li A small tank.

ସେଡ଼ିକ ଖଣ୍ଡେ ବନ୍ଧଲି, ଦିଶାଏ ଦିଶାଏ ପୁରନ୍ତି।
[ମାଁ ବଅ—ଉତ୍ତର:—ପଦମର୍ଦ୍ଦନ ବଦା ବା ତରପଦ୍ମ।

ବନ୍ଧ—ସଂ. ବ. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧। ଗଚ୍ଛିତ
Bandha ଧନ; ଗଚ୍ଛିତ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. A deposit
୨। (+କରଣ. ଅ)—ବୃନ୍ତ; ପତ୍ର, ଫଳ ବା ଫଳର ଡେମ୍ଫ—
2. Stalk. ୩। ଶରୀର—3. Body. ୪। ଗ୍ରନ୍ଥି—
4. Knot. ୫। (+ଭାବ. ଅ)—ବନ୍ଧନ; ବାନ୍ଧିବା—
5. Binding; tying; fastening.

ବନ୍ଧ ମୂଳି କବନ୍ଧ, ବଣ୍ଡଲେ ବନ୍ଧ ସେ।
ଉକ୍ତ. ବୈଦେଖ୍ୟାଶବଲାସ।

୬। ଉତ୍ପତ୍ତି—6. Production ୭। ବାନ୍ଧଣୀ; ବାନ୍ଧିବା
ଦଉଡ଼ି—7. Bond; string; rope. ୮। ଗୃହାଦିର
ବେଷ୍ଟନ ବା ଚତୁଃସୀମା—8. The wall surrounding a house; compound; surrounding fence; the boundary line on all sides.
୯। ରୋଧ—9. Restraint. ୧୦। ଧନ ବା ସମ୍ପତ୍ତି
ଅନ୍ୟ ନକଟରେ ବନ୍ଧକ ରଖିବା—10. Pledge.
୧୧। ନର୍ମାଣ; ଗ୍ରନ୍ଥନ; ରଚନା—11. Composition; construction. ୧୨। ସେତୁ; ଜଳାଶୟର ଜଳରୋଧକ
ବାଡ଼—12. Bank; dam; embankment; dyke.
୧୩। (ରତିଶାସ୍ତ୍ର) ରତିକ୍ରୀଡ଼ା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର
ଅଙ୍ଗବିନ୍ୟାସଭଙ୍ଗି; ରତିବନ୍ଧ—13. Different postures during copulation.

ବନ୍ଧ ଫରୋଳ ବଡ଼ାର ମୋର ଦୋଇଲେ
ଦଶ ଦୋଇ ଚୋଡ଼ାଇବ ମୋହର ଭୁଇଁ। ଉକ୍ତ. ବୈଦେଖ୍ୟାଶବଲାସ।

[ଦ୍ର— କୋକଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ରତିର ୧୭ ପ୍ରକାର ମୁଖ୍ୟ
ଆସନ ବା ବନ୍ଧ ବର୍ତ୍ତିଛି ଦୋଇଅଛି ଓ କୌଣସି କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରରେ
୬୪ ବନ୍ଧ ବର୍ତ୍ତିଛି ଦୋଇଅଛି। ୧୭ ମୁଖ୍ୟବନ୍ଧର ନାମ—
୧। ପଦ୍ମାସନ; ୨। ନାଗପାଦ; ୩। ଲତାବେଷ୍ଟ; ୪। ଅର୍ଦ୍ଧସମ୍ପୁଟ;
୫। କୁକୁଣ୍ଡ; ୬। ସୁନ୍ଦର; ୭। କେଶର; ୮। ହସ୍ତୋଳି;
୯। ନରସିଂହ; ୧୦। ଉପଗୁହ୍ୟ; ୧୧। ଯବୁକ; ୧୨। ଧେନୁକ;
୧୩। ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ୧୪। ସିଂହାସନ; ୧୫। ରତିନାଗ; ଓ
୧୬। ଉଦ୍ଦ୍ୟାଧର—ହ. ଶ.।]

୧୪। ଧାରା; ଶୈଳି; ପ୍ରଣାଳୀ—14. Method.
୧୫। ଯୋଗ—15. Connection; union.
୧୬। ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—16. Arrangement. ୧୭। ଅଙ୍ଗାଦିର ସୁକୌଶଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଠନ ବା ବିନ୍ୟାସ—17. Artistic athletic posture of the body or limbs. ୧୮। ବିଭିନ୍ନ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱେଚ୍ଛ ଅଙ୍କନ କର
ଭିତ୍ତିର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କୌଶଳଦ୍ୟୋତକ ଗୀତ ବା ବାକ୍ୟ
ବିନ୍ୟାସ କରିବା ଶୈଳି; ଚମ୍ପୂକାବ୍ୟର ରଚନାବିଶେଷ—
18. Different figures drawn on paper or wall and set with the component leters of a stong.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା – ସର୍ପବନ୍ଧ, ଝଡ଼ୁବନ୍ଧ, ଚକ୍ରବନ୍ଧ, ରଥବନ୍ଧ, ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧ, ପଦ୍ମ-ବନ୍ଧ। ଜୟେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଚକ୍ରକାବ୍ୟ ବନ୍ଧୋଦୟରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନେକ ବନ୍ଧର ଉଦାହରଣ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।)

ବନ୍ଧନାଗ ବନ୍ଧ ଏକ ଲେଖିବେ ପଦ ଅନେକ । ଗୋଲକ, ଉଜୁରେଖା ।

୨୦ । ଶିକୁଳି; ଶୃଙ୍ଖଳ; ବେଡ଼ି—21. Chain; fetters ୨୧ । କାରାବନ୍ଧନ; କଏଦ (ହି. ଶ)—21. Imprisonment. ୨୨ । ଯୋଗ ସାଧନରେ ଅବଲମ୍ବିତ ମୁଦ୍ରା ବା ଅଙ୍ଗ-ନ୍ୟାସ—22. Postures in joga-exercise.

(ଯଥା—ଉଡ୍ଡୀୟାନ ବନ୍ଧ, ମୂଲବନ୍ଧ, ଜାଲନ୍ଧର ବନ୍ଧ—ହି. ଶ)

୨୩ । ଗ୍ରନ୍ଥରଚନା; ଗଦ୍ୟ ବା ପଦ୍ୟ ରଚନା (ହି. ଶ)—23. Literary composition; prose or poetical composition. ୨୪ । ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଗୃହର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥର ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ମାନ (ହି. ଶ.)—24. Different standards of rooms having prescribed length and breadth.

ଦେ. ବ—୧ । ନାଟୁଆପିଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥବ ଗୁଳନ ଜନ୍ତତ ନ୍ୟାସ—1. Different postures of the limbs performed by dancing boys.

[ଦ୍ର—ଏ ବନ୍ଧମାନ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ନର୍ତ୍ତକ ନର୍ତ୍ତକୀମାନେ ସାଧନ କରନ୍ତି ।]

ଭୀଗବାଜୀ ୨ । ମାକଡ଼ଚଉ; ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇ ଗୋଡ଼କୁ ଅଲମଚୀତ, ଲୋଟନ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଲେଉଟ ପଡ଼ବା—2. Somersault.

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ସିଂଦ୍ରଭୂମି ଓ ଗଞ୍ଜାମ)—ଗୁରଆଡ଼େ ଆଡ଼ ବା ବନ୍ଧ ଥିବା ପୋଖତ; ଜଳାଶୟ—A tank surrounded by embankments.

ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଞ୍ଜାମ)—୧ । ପାହାଡ଼ ଜକଟସ୍ଥ ନିମ୍ନ ଭୂମିରେ ବାଡ଼ ପକାଇ ପାଣି ଅଟକାଇ ରଖିବା ପୋଖୁଁ ହୋଇଥିବା ଜଳାଶୟ—1. A tank formed by forming an embankment stopping the flow of hill-streams; water reservoir. ୨ । ବଡ଼ ହୁଡ଼—2. A high ridge.

ବନ୍ଧକ – ସ. ବି. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅକ)—୧ । ଋଣ ପରଶୋଧର Bandhaka ଜାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ଖାଉକ ମହାଜନ ଜକଟରେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖେ—1. Pawn; pledge of a thing by the debtor as security for a loan.

୨ । (+ଭାବ. ଅକ) ବନ୍ଧା; କୌଣସି ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଜାମିନ୍ ରଖି ଋଣ ନେବା—2. Mortgage.

[ଦ୍ର—୧. ଯେଉଁ ବନ୍ଧକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ମହାଜନ ଜକଟରେ ବନ୍ଧା ହଆ ଯାଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମହାଜନ ଦଖଲ ନ କର ଋଣଶୋଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଦାଲତଙ୍କ ଜରିଆରେ ବକସ୍ତ କରବା ନିମିତ୍ତ ଅଟକାଇ ରଖି ପାରନ୍ତି ତାହା ତଦ୍ଦଣ ବନ୍ଧକ ବା ଜାସ୍ତ ବନ୍ଧକ (simple mortgage), ୨. ଯେଉଁଥିରେ ଋଣର ସୁଧ ବା ମୂଳ ଓ ସୁଧ ଉଭୟ ଆଦାସ୍ତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାଜନ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବା ଦ୍ରବ୍ୟର ଆସ୍ତକୁ ଭୋଗ କରନ୍ତି ତାହା ଦଖଲ ବନ୍ଧକ (usufructuary mortgage), ୩. ଯହିଁରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ମହାଜନ ସୁଧ ମୂଳ ଓ ବାକି ପାଇବାର କଥା କର ବନ୍ଧକ ହଆ ଯାଇଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ଏକାବେଳକେ କବାଲ୍ଲ କର ନଏ, ମାତ୍ର ଅସଲ ଓ ସୁଧ ବାକି ପାଇଲେ ଖାତକକୁ ଉକ୍ତ ଜମିକୁ ଲେଉଟ କବାଲ୍ଲ କରି ହଏ ତାହା କଏ ବନ୍ଧକ (English mortgage), ୪. ଯହିଁରେ ଖାତକ ମହାଜନକୁ କବାଲ୍ଲ ଲେଖି ହଏ, ମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଖାତକ ଟଙ୍କା ସୁଝି ନ ପାରଲେ ମହାଜନ ବନ୍ଧକ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମାଲିକ ହୁଅନ୍ତି, ବା ଟଙ୍କା ପରଶୋଧ କଲେ କବାଲ୍ଲ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଏ, ଏହା ସର୍ତ୍ତ ରଖି ବନ୍ଧକ ଦଲିଲ ହୁଏ ତାହା କଏ କବାଲ୍ଲ ବା କଞ୍ଚା କବାଲ୍ଲ (mortgage by conditional sale), ୫. ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ବନ୍ଧକରେ ଦଖଲବନ୍ଧକ ଓ ସାଧା ବନ୍ଧକ ବା ଦଖଲ ବନ୍ଧକ ଓ କଏ କବାଲ୍ଲର ସର୍ତ୍ତମାନ ମିଶାମିଶି ହୋଇଥାଏ ତାହା ମୌପା-ଉନ୍ନକ ବା ମିଶାମିଶି ବନ୍ଧକ (anomalous mortgage).

ଏ ଶେଷୋକ୍ତ ବନ୍ଧକ ନୂଆ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ସିବ୍ ହୋଇଅଛି ।]

୫ । (+ଭାବ. ଅକ) କଇଦ; କାରାବନ୍ଧନ—3. Confinement; imprisonment. ୬ । ବଦଳସ୍ତ; ଅଦଳବଦଲ-4. Barter; exchange. ୫ । (+କର୍ମ. ଅକ) ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି; ସ୍ତ୍ରୀଭୌରି; ଭମଗେର୍—5. A lecher; an adulterer. ୭ । ନଗର—6. City. ୭ । (+ଭାବ. ଅକ) ବନ୍ଧନ—7. Binding; bond. ୮ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ଯେ ବାନ୍ଧେ; ବନ୍ଧନକାସ୍ତ୍ର—8. Binder.

ବନ୍ଧକ ଗ୍ରହୀତା—ଦେ ବି. (କଚରଆ) (ସଂ. ବନ୍ଧକ + ଗ୍ରହୀତୃ)—Bandhaka grahītā ଖାତକର ଚଳନ୍ତି ଜନସ ବା ଅଚଳନ୍ତି ବନ୍ଧକ ଗ୍ରହୀତା ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧକ ରଖି ଟଙ୍କା ଋଣ ଦେବା ମହାଜନ—**बन्धक दार** Mortgagee; pledgee; pawnee.

ବନ୍ଧକ(କି) ଡିକ୍ରି(ଗି)ର୍—ଦେ. ବି. (କଚରଆ)—ବନ୍ଧକ ଋଣ ଆଦାସ୍ତ Bandhaka(ki) ḍiki(gi)ri କରବା ପାଇଁ ମହାଜନ ନକଦମା ବନ୍ଧକ ଡିକ୍ରୀ ଦାଏର କର ଅଦାଲତରେ ହାସଲ କରଥିବା **बन्धक डिग्री** ହୁକୁମ—Mortgage decree.

[ବନ୍ଧକ(କି) ଡିକ୍ରି(ଗ୍ରି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବନ୍ଧକ(କି) ଦଲିଲ୍—ଦେ. ବି. (କଚରଆ)—ଖାତକ ଯେଉଁ ବନ୍ଧକ Bandhaka(ki) dalil ଭମସୁକ ସମ୍ପାଦନ କର ମହାଜନକୁ ବନ୍ଧକି ଖତ୍ ଦେଇ ଋଣ ଗ୍ରହଣ କରେ—**बन्धकी दस्तावीज** Mortgage-bond.

[ବନ୍ଧକ(କି) ଦସ୍ତାବିଜ, ବନ୍ଧକ(କି) ଭମସୁକ, ବନ୍ଧକନାମା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବନ୍ଧକ ଦାତା—ଦେ. ବି. (କଚରଆ)—ବନ୍ଧକ ଦ୍ୱାସ୍ତ ଋଣ କରଥିବା Bandhaka dātā ଖାତକ—Mortgager. ବନ୍ଧକ ଦାତା **बन्धक दाता**

ବନ୍ଧକ ଦାସ୍ୟ—ଦେ. ବି. (କଚରଆ) (ସଂ. ବନ୍ଧକ + ଦାସ୍ୟ)—Bandhaka dāya ଋଣ ଟଙ୍କା ପରଶୋଧ କରବା ପାଇଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବନ୍ଧକ ଦାୟିତ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବନ୍ଧକ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ଥିବା ଦାୟିତ୍ୱ-
ବନ୍ଧକ ଦାୟ Mortgage lien; the responsibility
बन्धक दाबा attached to a mortgaged property for payment of the mortgage debt.

[ଦ୍ର—କୌଣସି ମହାଜନ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧକ ନ ନେଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା ଯେବେ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ ମହାଜନ ଠାରେ ବନ୍ଧକ ଥାଏ, ତେବେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ମହାଜନ ଅଦାଲତରେ ନାଲିସ କରି ଖାତକ ଉପରେ ଡିଗ୍ରୀ ଦାସଲ କରି ଖାତକର ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ନଲ୍ଲାମ କରାଇଲେ ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଥମ ବନ୍ଧକଦାର ମହାଜନଙ୍କ ବନ୍ଧକଦାୟ ସହିତ ନଲ୍ଲାମ ହୁଏ ।]

ବନ୍ଧକଦାର୍—ଦେ. ବି. (କଚରଆ)—ବନ୍ଧକ ଗ୍ରାହିତା (ଦେଖ)
Bandhaka dār Bandhaka grahītā (See)

ବନ୍ଧକ(କି) ଦେଣା—ଦେ. ବି. (କଚରଆ)—
Bandhaka(ki) denā ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧକ ରଖାଯାଇ ମହାଜନଠାରୁ
ବନ୍ଧକ ଦେନା ନିଆ ଯାଇଥିବା ଋଣ—Mortgage-debt.
बन्धक देना [ବନ୍ଧକ(କି) ଦେଣଣା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବନ୍ଧକ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚରଆ)—ସମ୍ପତ୍ତି ଆବଦ୍ଧ ରଖି
Bandhaka debā ମହାଜନଠାରୁ ଋଣ କରିବା—To borrow
ବନ୍ଧକ ଦେଓୟା money by pledge or mortgage.
बन्धक देना, गीरौ रखना
[ବନ୍ଧକ ରଖିବା; ବନ୍ଧକ ପକା(କେ)ଇବା —ଅନ୍ୟରୂପ]

ବନ୍ଧକ(କି) ନଲ୍ଲାମ—ଦେ. ବି. (କଚରଆ)—ବନ୍ଧକ ଡିଗ୍ରୀ ଅନୁସାରେ
Bandhaka(ki) nilāma ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧକ ସମ୍ପତ୍ତିର
ବନ୍ଧକୀ ନିଲେମ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବିକ୍ରୟ—Court auction in exe-
बन्धकी निलाम cution of a mortgage-decree.

ବନ୍ଧକ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚରଆ)—ଋଣ ଦେଇ ଖାତକର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ
Bandhaka nebā ଜାମିନ୍ ସ୍ୱରୂପ ରଖିବା—To advance
ବନ୍ଧକ ଲଓଆ money on pledge or mortgage.
बन्धक लेना (ବନ୍ଧକ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ୍ଧକ(କି) ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ଦେ. ବି. (କଚରଆ)—ବନ୍ଧକ ଋଣ ବାବଦ
Bandhaka(ki) makada(dda)mā ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ପାଇବ
ବନ୍ଧକ ମୋକଦ୍ଦମା ପାଇଁ ମହାଜନ ଖାତକ ନାମରେ କରିଥିବ
बन्धकी मुकदमा ମକଦମା—Mortgage suit.

ବନ୍ଧକ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବନ୍ଧକ ଦେବା (ଦେଖ)
Bandhaka rakhibā 1, Bandhaka debā (See)
ବନ୍ଧକ ରାଖା ୨ । ବନ୍ଧକ ନେବା (ଦେଖ)
बन्धक रखना 2. Bandhaka nebā (See)

ବନ୍ଧକୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ବନ୍ଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ଯେ ପର-
Bandhakī ପୁରୁଷର ମନକୁ ବନ୍ଧନ କରେ କିମ୍ବା ଯେ ପର-
ପୁରୁଷର ପ୍ରେମରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ)—୧ । ଅସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ;
ପୁଂଶ୍ଚଲୀ; କୁଲଟା—1. An adulteress.

ବନ୍ଧକୀ ସ୍ୱଜନ ଲୁଣ ପରଚୁରା କଲେ ଦଃ
ସ୍ୱସ୍ଥଃ ନବତ ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ ଉପିତ । ଇଃ. ବୈଦେସ୍ପଶବଲାସ ।

୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Harlot. ୩ । ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A barren or childless woman. ୪ । ଋଣ ଗ୍ରହଣ କାଳରେ ମହାଜନ ନିକଟ ବନ୍ଧା ରଖା ଯାଇଥିବା ବସ୍ତୁ —4. Mortgaged property; pledged article.

୫ । ହସ୍ତିନୀ—5. A female elephant.

ଦେ. ବ—ବନ୍ଧକ—Mortgage.

ଦେ. ବଣ —ବନ୍ଧକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to mortgage.

ବନ୍ଧ କୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି —ପୋଖରୀ ଖୋଳା—
Bandha kuṛdā Digging of a pool.

ବନ୍ଧ ତନ୍ତ୍ର—ସ. ବି. (ବନ୍ଧ+ତନ୍ତ୍ର=ସୈନ୍ୟ)—୧ । ବ୍ୟୁହ ରଚନାର
Bandha tantra କୌଶଳ ବିଶେଷ—1. A kind of battle-array. ୨ । ବନ୍ଧ ଆକାରରେ ସଜ୍ଜିତ ଚତୁରଙ୍ଗ ସେନା—
2. The four divisions of army (foot, horse elephant and chariot) arrayed in the form of an embankment. ୩ । ଚତୁରଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟ (ପଦାତି, ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ, ରଥ)—3. The four divisions of the army (infantry, cavalry, elephant and chariot).

ବନ୍ଧନ—ସ. ବି. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବାନ୍ଧିବା କ୍ରିୟା—
Bandhana 1. The act of binding. ୨ । ଅବରୋଧ; ଅଟକ—2. Restraint. ୩ । କାରାବରୋଧ—3. Confinement; imprisonment. ୪ । ବାଧା; ପ୍ରତିବନ୍ଧ—4. Obstruction; hindrance; obstacle. ୫ । ସଂଯମନ—5. Regulating; controlling ୬ । ସେତୁଆଦିର ନିର୍ମାଣ—6. Raising of a dam. ୭ । (+କରଣ. ଅନ)—ବୃନ୍ତ; ଡେଙ୍ଗ 7. Stalk. ୮ । ବଧ; ହନନ; ହତ୍ୟା; ହିଂସା—8. Murder; slaughter. ୯ । ବାଣର ପୁଙ୍ଖ—9. The feathers tied at the tail of an arrow. ୧୦ । ଫାଶ; ଗଣ୍ଠି—10. Knot ୧୧ । ନଗଡ଼; ବାନ୍ଧିବା ଦଉଡ଼ି—11. Ligature; string; chain; fetters; band. ୧୨ । ବନ୍ଧାଣିବା ପଟ୍ଟୀ—12. Bandage. ୧୩ । (ଆୟୁର୍ବେଦ) ପଡ଼ନ ବା ଆଘାତଜନିତ କ୍ଷତକୁ ଜମା ଅଷ୍ଟଚକ୍ରସ୍ଥା ପରେ ଅଙ୍ଗାଦିକୁ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧିବା—13. Ligaturing or bandaging of a wound after a fall or an operation.

[ଦ୍ର—ସୁଶ୍ରୁତରେ ୧୪ ପ୍ରକାରର କ୍ଷତବନ୍ଧନ ପ୍ରଣାଳୀ ଲେଖାଅଛି, ଯଥା—୧. ସ୍ୱସ୍ତିକ, ୨. ଗୋଫଣା, ୩. ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୀ, ୪ କୋଶ, ୫ ଦାମ, ୬ ଉତ୍ସଙ୍ଗବେଷ୍ଟିତ, ୭ ଦ୍ୱିଚୋଳ, ୮ ମଣ୍ଡଳ, ୯ ସୁଗଳକା, ୧୦ ସଜ୍ଜକ, ୧୧ ଖଟ୍ଟା, ୧୨ ଚୀନ, ୧୩ ବିବନ୍ଧ ଓ ୧୪ ବିତାନ ।]

୧୪ । ଶରୀରର ସନ୍ଧି ସ୍ଥାନ (ହି. ଶ.)—14. Joint of the body. ୧୫ । ଶିବ; ମହାଦେବ—15. Siba; Mahādeba. ୧୬ । ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟସ୍ତମ୍ଭନ; ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟସ୍ଖଳନ ନ କରାଇବା; ବାଜୀକରଣ—16. Restraint of seminal discharge.

Digitized by srujanika@gmail.com

* ଦେ. ବ—ବାନ୍ଧନ କାଠ; ବାନ୍ଧଣ କାଠ; ଆରଣ୍ୟ ଉରୁବଗେଷ—ସ. ସ୍ୟନ୍ଦନ, ରଥଦ୍ରୁ, ଛନ୍ଦଶ A timber tree; Ougenia तिनिश; ବାଁଧନ୍ **सन्दन, असइन्द;** Dalborgoiodes. **तिन्नाश; तिमणा** [ଦ୍ର—ଏହାର କାଠ ଶକ୍ତ ଓ ଇଷାରଙ୍ଗର । ଏହି କାଠରେ ଶଗଡ଼ର ଚକଆଦ ଛଆର ହୁଏ (ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏହାର ସ. ନାମ ରଥଦ୍ରୁ); ବସନ୍ତକାଲରେ ପତ୍ର ଝଡ଼ି ପଡ଼େ । ବନରେ ଅନେକ ଗଛ ଏକତ୍ର ଜନ୍ମେ ବୋଲି ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଛନ୍ଦଶ ? ଏହା ବହାର, ଓଡ଼ିଶା ଓ ମଧ୍ୟଭାରତର ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଳେ । ଛନ୍ଦଶ (ଦେଖ)]

ଦେ. ବ୍ରଣ—୧ । ବନ୍ଧା; ବଦ୍ଧ—1. Confined, bound; tied ୨ । ମୁଗ୍ଧ—2. Charmed.

ମନଜନ ମନ କରେ ମୋହନ
ତରୁଣ ଜନ ସ୍ତନରେ ବନ୍ଧନ । ଭାଗୀ ଉସବାଦ୍ୟ ।

ବନ୍ଧନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାନ୍ଧିବା—1. To tie; to confine, Bandhana karibā ୨ । ବନ୍ଧନ କରିବା ୧+୨ (ଦେଖ) *बन्धन करना **बन्दन करना** 2. Banda'na karibā 1+2 (See)

ବନ୍ଧନ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍); ବନ୍ଧନ+ଗ୍ରନ୍ଥି)—ଦେହର ସନ୍ଧିର Bandhana granthi. ବା ଜୋଡ଼ର ହାଡ଼ (ହି. ଶ.)—A bone of any joint of the body.

ବନ୍ଧନ ପାଳ—ସ. ବ. (ବନ୍ଧନ+ପାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କାରାଗାର- Bandhana pāla ରକ୍ଷକ (ହି. ଶ.)—Jailor.

ବନ୍ଧନ ବେଶ୍ମ—ସଂ. ବ—କାରାଗାର; କଏଦଖାନା; ଜେଲ୍‌ଖାନା— Bandhana besma Jail; prison.

(ବନ୍ଧନାଗାର, ବନ୍ଧନଶାଳା, ବନ୍ଧନାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ୍ଧନ ଭୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆପେ ବନ୍ଧା ହେବାର ବା Bandhana bhaya କାରାବଦ୍ଧ ହେବାର ଆଶଙ୍କା—Fear of being tied down or imprisoned.

ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ—ସ. ବତ. (୬ମୀ ତତ୍)—ବନ୍ଧାହେବାରୁ ମୁକୁଳ ଥିବା— Bandhana mukta Untied; emancipated.

(ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ, ବନ୍ଧନ ମୋଚନ—ବ)

ବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ—ସ. ବ. (୬ର୍ଥୀ ତତ୍)—ବାନ୍ଧିବାର ଦଉଡ଼— Bandhana rajju A rope for tying.

ବନ୍ଧନ ସାଧନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହାଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧାଯାଏ; ବାନ୍ଧିବାର Bandhana sādhana ଉପକରଣ—Contrivance used in binding or tying.

ବନ୍ଧନ ସ୍ତମ୍ଭ—ସ. ବ (୬ର୍ଥୀ ତତ୍)—ପଶୁଆଦିଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିବାର ଖୁଣ୍ଟ— Bandhana stambha Tying post.

ବନ୍ଧନାର୍ହ—ସ. ବତ. ତ୍ରି—ବନ୍ଧାହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ— Bandhanārha Fit to be tied; deserving confine- (ବନ୍ଧନାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ment or imprisonment.

ବନ୍ଧନୀ—ସ. ବ. (ବନ୍ଧ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ବାନ୍ଧିବା Bandhanī ଦଉଡ଼ି—1. Tying rope. ୨ । ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାରରେ ଶିରାସ୍ନାୟୁ ପ୍ରଭୃତି ବାନ୍ଧିବାର ସୂତ୍ର—2. Ligature.

୩ । ଦେହର ଗଣ୍ଠିରେ ଥିବା ମୋଟ ଶିରା (ହି. ଶ.)—3. Thick veins in the joints of the body.

୪ । ବ୍ରାକେଟ୍; କୌଣସି ବାକ୍ୟକୁ ବା ଅଙ୍କକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ଚିହ୍ନାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦୁଇକୋଡ଼ ବା ଦୁଇଲଇଶିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ—4. Brackets; paranthesis.

[ଦ୍ର—ଏହା ଚାରପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧନୀ ( ), Simple brackets; first bracket. ୨ । କୁଣ୍ଡଳବନ୍ଧନୀ { } Second brackets. ୩ । ବର୍ଗବନ୍ଧନୀ [ ], Third brackets. ୪ । ପାର୍ଶ୍ୱନାଡ଼ୀ ———— Brace. ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହି ଭଳି ୪ର୍ଥ ଚିହ୍ନ ଥାଏ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ଗଣିତରେ ସବୁଠାରେ କରାଯାଏ, ଏହା ଗଣିତରେ ବନ୍ଧନୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ

ବନ୍ଧନୀୟ—ସ. ବ୍ରଣ—(ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଯାହା ବନ୍ଧା ଯିବାର Bandhanīya ଉପଯୁକ୍ତ—Capable of being bound; deserving confinement.

ସ. ବ—ସେତୁ; ପୋଲ (ହି. ଶ.)—Bridge.

ବନ୍ଧ ବାଡ଼—ଦେ. ବ—(ସମାହାର୍ଥକ ସନ୍ଧିରୁ)—୧ । ନାଙ୍ଗିକୁ Bandha bārda ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ନଦିଆ ବନ୍ଧ ଓ ବାଡ଼—ବାଁଧବେଡ଼ା; ଭେଡ଼ୀ 1, Embankment and dyke.

ବାଁଧ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାଧାବସ୍ତୁ; ଅନୁତ୍ସାହ—2. (figurative) Obstacle; check.

ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଳକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବାପାଇଁ ସେତୁ ନଦୀଶ Bandha bāndhibā କରିବା—To raise a dyke or [ବନ୍ଧ ବନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] bridge or embank- **ବାଁଧବାଁଧା ବାଁଧବଧାଁନା** ment.

ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନାନାପ୍ରକାରେ ଶତ୍ରୁକୁ ଓଲଟାଇ କରି Bandha bhāngibā ବ୍ୟସ୍ତ୍ରାସ୍ତ କରିବା—To cut somer- ଡୀଗବାଜୀ ଖାଇଓ **ଅଲମଚୀ ଉଲଟନା** saults.

ଦେ. ବ—ଜଳାଭିଶସ୍ୟ ହେତୁ ନଈର ବା ଜଳାଶୟର ବନ୍ଧର **ବାଁଧଭାଁଗା** ଭଙ୍ଗ—1 Collapse of an embankment **ବାଁଧଟୁଟନା** due to rush or excess of water.

(ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ୍ଧ(ନ୍ଧ)ରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କଙ୍ଗନ୍ (ଦେଖ) Bandha(ndhi-)riā Kaṅgan (See).

ବନ୍ଧଲ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ବନ୍ଧ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. ଲ)—ଛୋଟ Bandhali ପୋଖରୀ—Pool; small tank.

ବନ୍ଧା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବନ୍ଧନ କ୍ରିୟା—1. The Bandhā act of binding. ୨ । ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଜାମିନ୍; ପ୍ରଭୃତି- ବାଁଧା 2. Surety; security. ୩ । ବନ୍ଧକ—3. Mortgage; **ବନ୍ଧନ** ବାଁଧା **ଜମାନତ** ବାଁଧା **ବନ୍ଧକ;ଗିରୋ** pledge.

୪ । ଋଣଶୋଧର ଯାମିନ୍‌ସ୍ୱରୂପ ମହାଜନ ନକଟରେ ନ୍ୟସ୍ତ ବା ରକ୍ଷିତ ବସ୍ତୁ—4. A pledge.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଣି ବନ୍ଧା ନଥ ବନ୍ଧୁ ମୁଖ ବଥ ସଇ ମୋର କରୁ ପାନ ।
ବଶୁନାଥ—ବତନ୍ତ୍ର ସମାପ୍ତ ।

ବାଁଧା ବଂଧା ୬ । ସ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତମ୍ଭନ; ଟାଙ୍କାକରଣ—5. Restraint of seminal discharge. ୬ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ; ମୈଥୁନଗ୍ରହତ୍ୟ—6. Continence.

ଦେ. ବଣ—୧ । ବନ୍ଧନ କଗ୍ ଯାଇଥିବା; ବନ୍ଧ—

ବାଁଧା ବଂଧେଜ 1. Bound; tied. ୬ । ବନ୍ଧକ ଦଆ ଯାଇଥିବା—2. Pledged; mortgaged. ୩ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବୀ—3. Observing continence.

(ଯଥା—କୁସ୍ତି କରିବାକୁ ଦେଲେ ବନ୍ଧା ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।)

୪ । ସଯତେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ବଶୀଭୂତ ନୁହେଁ—4. Practising self restraint. ୫ । ଅବରୁଦ୍ଧ—5. Restrained; confined. ୬ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—6. Ascertained; settled. ୭ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ—7. Unchangeable; permanent; hard and fast. ୮ । ଗଥିତ; ଇଟା, ପଥର ଓ ଚୂନଆଦିରେ ତିଆରି; ପକ୍କା—8. Paved; made of masonry.

ବନ୍ଧାଇ—ଦେ. ବି. (ସ, ବନ୍ଧନ)—୧ । ବହି ଆଦି ବାନ୍ଧିବା—Bandhāi 1. Binding (of books). **ବାଁଧାଇ ବନ୍ଧାଇ** ୬ । ବହି ବାନ୍ଧିବାର ଖର୍ଚ୍ଚ ବା ମଜୁରୀ—2. Binding charges.

ବନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁର ଣିଚ୍)—Bandhā(ndhe)ibā ୧ । ବାନ୍ଧିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—**ବାଁଧାନ ବନ୍ଧବାନା** (ବନ୍ଧାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Causative of Bāndhibā. ୬ । ବନ୍ଧ ପକାଇବା—2. To raise a dam or dyke.

ବୋହୁ ଗଲ୍ଲ ପାଣି ଯାଉ ଦେଶିବ, ଦ୍ୱେଇଲ ପାଣି ରହୁ ଅଟକ—ଚଗ ।

ବନ୍ଧା ଓକିଲ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଓକିଲଙ୍କୁ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ମକଦ୍ଦମାରେ Bandhā okila ନିଯୁକ୍ତ କରିଯାଏ—One's retained **ବାଁଧା ଉକିଲ ବଂଧା ବକିଲ** pleader.

ବନ୍ଧା କୋବି—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ଦେଶୀୟ ପରିବା—Bandhā kobi **ବାଁଧା କପି ବଂଦ ଗୋଭୀ** Cabbage.

[ଦ୍ର—ଏ କୋବିର ପ୍ରତିମାନ ଗୋଟାଳିଆ ହୋଇ ବାନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।]

ବନ୍ଧା ଗ(ଘ)ତ—ଦେ. ବି (ସ. ବନ୍ଧ+ଗତ)-୧ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ପ୍ରଥା—Bandhā ga(gha)ta 1. Unchangeable practice. **ବାଁଧୀ ଗତ୍ ବଂଧା ଗତ** ୨ । ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରରେ ବାଦିତ ହେବା କେବଳ ଏକ ପ୍ରକାରର ସ୍ୱର—2. One fixed melody or tune set in a mnsical instrument. (ବନ୍ଧା ସୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି ବା ନିୟମ—3. Hard and fast rule.

ବନ୍ଧା ଗହକ—ଦେ. ବି. (ସ. ବନ୍ଧ + ଗ୍ରାହକ)—ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକ ଏକ Bandhā gahaki ଦୋକାନରୁ ନିୟମିତ ରୂପେ ସଉଦା ନିଏ—**ବାଁଧା ଗ୍ରାହକ ବଂଧା ଗ୍ରାହକ** Regular customer (of a tradesman).

ବନ୍ଧା ଘାଟ—ଦେ. ବି. (ସ. ବନ୍ଧ+ଘଟ୍ଟ)—ଇଟା ବା ପଥର ବସାଇ Bandhā ghāṭa ତିଆର କରା ଯାଇଥିବା ଘାଟ; ପକ୍କା ଘାଟ—**ବାଁଧା ଘାଟ ବଂଧା ଘାଟ** A masonry bathing ghat; paved landing place.

ବନ୍ଧା ଚାକର—ଦେ. ବି. (ସ. ବନ୍ଧ+ଫା. ଚାକର)—୧ । ଯେଉଁ Bandhā chākara ଚାକର ଦିନ ଓ ରାତି ସବୁ ବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ **ବାଁଧା ଚାକର ବଂଧା ନୌକର** କରିବା ପାଇଁ ଚାକର କରିଥାଏ—1. A regular servant; a whole-time servant. ୨ । ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟ—2. Permanent (ବନ୍ଧା ଚାକରିଆ, ବନ୍ଧା ନଉକର—ଅନ୍ୟରୂପ) servant.

ବନ୍ଧା ଚାକ(କି)ରି—ଦେ. ବି. (ସ. ବନ୍ଧ + ଫା. ଚାକର)—Bandhā chāka(ki)ri ୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଚାକରର **ବାଁଧା ଚାକୁରୀ ବଂଧୀ ନୌକରି** କର୍ମ; ଖାସ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—1. Service for doing a particular work. ୨ । ସ୍ଥାୟୀ ଚାକର—2. Permanent service. ୩ । ଦିନ ରାତି ସବୁବେଳେ ଦରକାର ବେଳେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଚାକର—3. Whole time service.

ବନ୍ଧା ଛନ୍ଦା—ଦେ. ବି. (ଏକାର୍ଥ ବୋଧକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—Bandhā chhandā ବସ୍ତୁ ବା ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧକ ରଖି ମହାଜନଠାରୁ **ବାଁଧା ଛାଁଦା ବଂଧକ ଉଁଧକ** ଋଣ ଆଣିବା—Borrowing money by mortgaging or pledging or otherwise encumbering one's property.

ବନ୍ଧାଛନ୍ଦା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଧର ପଗଡ଼ି ହେବା—Bandhā chhandā hebā 1. To be detained or **ବାଁଧାଛଁଦା ହୋନା** arrested and bound.

ଜଟକରୁ ନଜେ କୁଞ୍ଜ ପଠାଲମ ଘେନ ଅବିବ;
ଁା ଯେକେ ବନ୍ଧା ଛନ୍ଦା ହେବେ ଏହା ଜାଣିବେହ ।
ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଥଠଗୁଣ୍ଠ ।

୨ । (ଜିନିସ) ବନ୍ଧକ ଦିଆଯିବା—2. To be pledged or pawned.

ବନ୍ଧା ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବି.—(ସ. ବନ୍ଧ+ଦନ୍ତ) —୧ । କୃତ୍ରିମ ଦାନ୍ତ—Bandhā dānta Artificial or false tooth. **ବାନ୍ଧା ଦାନ୍ତ ବାଁଧା ଦାନ୍ତ**

ବନ୍ଧା ଦିହ—ଦେ. ବି.—(ସ. ବନ୍ଧ+ଦେହ) —୧ । କେତେକ ଦିନ Bandhā diha ବିଶ୍ରାମ ନେବା ଯୋଗୁଁ ସବଳୀଭୂତ ଶରୀର—**ବାଁଧା ଶରୀର ବାଁଧାହୁଆ ବଦନ** 1. A man's body strengthened by some days' rest. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ସବଳ ଶରୀର—2. One's body strengthened by continence or cessation of sexual acts.

ବନ୍ଧା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଋଣ ଗ୍ରହଣ କରି କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଋଣ Bandhā debā ଆଦାୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଧକ ସ୍ୱରୂପ ମହାଜନଙ୍କ ନିକଟ **ବାଁଧା ଦେଓୟା ବଂଧକ ରଖନା** ନ୍ୟସ୍ତ କରିବା—To pledge or mortgage [ବନ୍ଧା ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] any property with the creditor.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀତ ବଲ୍ଲ ବଡ଼ ଝାଟ,
ବଡ଼ବୋଲୁକୁ ବନ୍ଧା ପଦେଇ ବୁଢ଼ା ଗରୁ ମାଣ ଥାଣ । ଶୀଶୁଗୀତ ।

ବନ୍ଧା ନଟ୍ଟ—ଦେ. ବ.—ଗଚ୍ଛିତ ଧନ—
Bandā naṭa Hoarded cash.
ମର ଥର ବାଦ୍ଧରେ ଯେ ଦୋଇବେ ପ୍ରମ୍ଭ
ବନ୍ଧା ନଟ୍ଟ ନ ପାଇଣ ବଲ୍ଲଡ଼ରେ ଚଲ୍ଲ । ଗାତୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତ ।

ବନ୍ଧା ନିୟମ—ଦେ. ବ.—ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବା ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନିୟମ—
Bandā niyama Hard and fast rule; fixed and
ବାଁଧା ନିୟମ **बंधेज, बांधा नियम** immutable rule.

ବନ୍ଧା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଜାମିନ୍ ହେବା—
Bandhā pardibā 1. To stand security for
ବାଁଧା ପଡ଼ା; ଜାମିନ ହଓୟା **बन्धक रहना** another.
(ବନ୍ଧା ହୁହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (କୌଣସି ବସ୍ତୁ) ଋଣ ନମନ୍ତେ ମହାଜନ ନିକଟରେ ବନ୍ଧକ ରଖାଯିବା—2 (a property) To be pledged or mortgaged with a creditor ୩ । ଆବଦ୍ଧ ରହିବା—3. To be confined or detained.

ବନ୍ଧା ପଶୁ—ଦେ. ବ.—(ସ ବନ୍ଧ+ପଶୁ)—ଯେଉଁ ପଶୁ ସବୁଦା
Bandhā paśu ଖୁଣ୍ଟରେ ବନ୍ଧା ରହି ଥାଏ ଓ ଚରିବାକୁ ଛଡ଼ା
ବାଁଧା ପଶୁ **बंधा पशु** ହୁଅ ଯାଏ ନାହିଁ—A beast always kept tied
[ଦ୍ର— ଯଥା—ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ ।] up and not let out to graze; stable-bred or stall-fed animal.

ବନ୍ଧା ପାଣି—ଦେ. ବ.—(ସ. ବନ୍ଧ+ପାନୀୟ) ଅଟକ ରଖା ଯାଇଥିବା
Bandhā pāṇi ଜଳ; ଆବଦ୍ଧ ବା ସ୍ତୋତୋଘ୍ନୀନ ଜଳ—
ବାଁଧା ଜଳ **बन्धा जल, बन्धा पानी** Stagnant water.

ବନ୍ଧା ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ.—୧ । ଅନେକ ବସ୍ତୁ ବାନ୍ଧିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—
Bandhā bandhi 1. The act of tying down many
ବାଁଧା ବାଁଧି **बाँधा बाँधि** things. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବାନ୍ଧିବା—2. Binding a thing strongly or securely. ୩ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ବାନ୍ଧିବା; ଛନାଛନ—
3. Mutual tying; binding each other.
ଉରୁ ଦୁଇଗର ପ୍ରେମେ ବନ୍ଧାବନ୍ଧ
ଛଡାଛଡ଼ି ଯେନାଯେନ ।
ଯୋଗି ବୃନ୍ଦ ପୁଞ୍ଜ ଅନ୍ଧାରତ ଯାର
ଠାବେ ଠାବେ ମାଉବେଣୀ । ଭ୍ରଧାନାଥ. ଯଯାତିକେଶବ ।
୪ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନିୟମ—4. Hard and fast rule.
ଦେ. ବଣ.—ଧରାବନ୍ଧା; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (ନିୟମ)—
Hard and fast (rule).

ବନ୍ଧା ବହି—ଦେ. ବ.—(ସ. ବନ୍ଧ+ଆ. ବହ୍ନି)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକର ପୃଷ୍ଠା
Bandhā bahi ଗୁଡ଼ାକର ମୂଳ ସୂତାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଁ ଉପରେ
ବାଧାବହି **बाँन्धाहुआ वही** ଟାଣୁଆ ମଲାଟ ମଡ଼ା ହୋଇଥାଏ—
Bound book.

ବନ୍ଧା ମଉ(ହ)କି(କେ)ଲ—ଦେ. ବ—(ସ. ବନ୍ଧ+ଫା. ମୁକ୍କିଲ୍)—
Bandhā mau(ha)ki(ke)la ଯେଉଁ ମକ୍କେଲ୍ ସମସ୍ତ ମକଦ୍ଦମାରେ
ବାଁଧାମକେଲ ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓକିଲଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଓକିଲଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୟ
वधाँमुवक्किल କରେ ନାହିଁ—Regular client of a lawyer.

ବନ୍ଧିତ୍ର—ସ. ବ—(ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇତ୍ର)—
Bandhitra ୧ । କାମଦେବ; ମଦନ—1. Cupid. ୨ । (+କରଣ. ଇତ୍ର) ଅନୁରାଗ; ସ୍ନେହ; ପ୍ରୀତି—2. Love; attachment. ୩ । (+କର୍ମ. ଇତ୍ର) ଚର୍ମ ବ୍ୟଜନ—
3. Leather fan.

ବନ୍ଧୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍)—ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—
Bandhī (ବନ୍ଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bound; tied down.

ବନ୍ଧୁ—ସ, ବ—(ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ; ଯେ ସ୍ନେହଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ
Bandhu କରେ)—୧ । ଆତ୍ମୀୟ; ବାନ୍ଧବ; ଜ୍ଞାତି; ସ୍ୱଜନ—
1. Relative; kinsman; a cognate.

[ଦ୍ର—ଅମରକୋଷରେ ସଗୋତ୍ର ଓ ଅସଗୋତ୍ର ସ୍ୱଜନମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ବୋଲିଯାଇ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିବାହ ବନ୍ଧନଦ୍ୱାରା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ (Cognate) ବୋଲିଯାଏ; ରକ୍ତ ବା ଗୋତ୍ରଦ୍ୱାରା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ କୁଟୁମ୍ବ (agnate) ବୋଲିଯାଏ । କୁଟୁମ୍ବମାନେ ନିଜ ଗୋତ୍ରଜ; କିନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁମାନେ ପରଗୋତ୍ରଜ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବନ୍ଧୁ ତିନ ପ୍ରକାର:—ଆତ୍ମବନ୍ଧୁ; ଯଥା— ଝିଅର ପୁଅ, ଝିଅର ଝିଅର ପୁଅ ଇତ୍ୟାଦି । ମାତୃବନ୍ଧୁ; ଯଥା—ମଉସା । ପିତୃ-ବନ୍ଧୁ —ଯଥା:—ପିଉସା ।]

୨ । ମିତ୍ର; ସୁହୃତ୍—2. Friend; fast friend.

[ଦ୍ର—ବନ୍ଧୁ, ସୁହୃତ୍, ମିତ୍ର ଓ ସଖା ପ୍ରାୟ ଏକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ଲୋକରେ ଏ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥଗତ ପ୍ରଭେଦ ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି—
ଅଭ୍ୟାଗସଦ୍ଧନୋବନ୍ଧୁଃ; ସର୍ଦ୍ଦୈବାନୁଗତଃ ସୁହୃତ୍
ଏକକ୍ରିୟଂ ଭବେନ୍ମିତ୍ରଂ; ସମ୍ପ୍ରାଣଃ ସଖା ମତଃ ।]
୩ । ପ୍ରଣୟୀ—3. Lover. ୪ । ବନ୍ଧୁକ ବୃକ୍ଷ; ବଧୂଲ—
4. Pentapetallus Phoenicia. ୫ । କୁଟୁମ୍ବ—
5. Kinsman; agnate. ୬ । ପିତା—6. Father (Apte). ୭ । ମାତା—7. Mother (Apte).
୮ । ଭ୍ରାତା—8. Brother (Apte). ୯ । ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
9. One's beloved person. ୧୦ । ପିତୃବ୍ୟ ପୁତ୍ର—
10. Father's brother's son. ୧୧ । ସବୁଦା ସହାୟକ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ.)-11. A constant helper.
୧୨ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—12. Name of a Sanscrit metre.

ସ. ବଣ—୧ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ) ସଦୃଶ—
1. Equal to (when added to another word)
ବନ୍ଧୁଜୀବ-ବନ୍ଧୁଜନ୍ତୁ ବାସ—ଦେବସ୍ପର୍ଦ୍ଧି. ସଙ୍ଗୀତ ।
୨ । (ପିତୃ, ମାତୃ, ବସୁ, ସନ୍ତିଯୁ ଆଦି ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ) ନୀଚତର; ହୀନତର—2. Inferior to.

ଦେ. ବ—ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଓ ଘାନବନ୍ଧୁ ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ—2. A name by which persons named Brajabandhu etc are called.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧୁଆ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ବନ୍ଧୁ)—୧ । ବନ୍ଧୁ—1 Friend. Bandhuā ବଁଧୁଆ **ବନ୍ଧୁଆ** ୨ । ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. One's dearest person.

ପାଠମାର୍ଗଣ ଧାଶୀରେ ବନ୍ଧୁ ଅ ସରଇଛି ସରଇଛି— ଜବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବନ୍ଧୁ(ନ୍ଧୁ)କ—ସ. ବ—(ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଉକ; ଉକ)—ବଧୂଲି (ଦେଖ)— Bandhu(ndhū)ka Badhūli (See)

ବନ୍ଦୁ(କ୍କୁ)କ ବୈଦେ. ବ—(ଭୁରଙ୍ଗା—ବନ୍ଦୂକ୍; ତୁଳନା କର ସ.— **ବନ୍ଦୁକ** ବନ୍ଦୁକ=ବନ୍ଧୁକ ନଳୀର ଅଗ୍ର ଭାଗରେ ବସାଯାଇ ଥିବା ବନ୍ଦୁ ବା ମାଛି)—ନାଳକାସ୍ତ୍ର; ନଳୀ; ଅଗ୍ନ୍ୟସ୍ତ୍ର— Gun; musket.

[ଦ୍ର—ବନ୍ଧୁକ ଅନେକପ୍ରକାର ଯଥା:—ଟୋଟାଦାର (muzzle loader), ଚୋଡ଼ାଦାର (match lock), ପିସ୍ତୁଲ ବା ଗଣ୍ଡିଆ (pistol). ରାଇଫଲ୍ (Rifle), ବ୍ରିଜଲୋଡ଼ (Breech loader), ପକେଟ୍ ବନ୍ଧୁକ (Revolver) ଓ କମାଣ ବା ତୋପ (Cannon) । ପୂର୍ବେ ଭାରତୀୟ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଏ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । କୃଷ୍ଣଯଜୁର୍ବେଦରେ ନାଳକାସ୍ତ୍ରର ନାମ କର୍ଣ୍ଣୀ ବା କର୍ଣ୍ଣିକାବତ୍ତ ।

ବନ୍ଧୁକର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ:—

ନଳ—ଯେଉଁ ନଳ ମଧ୍ୟରେ ବାରୁଦ ଥାଏ ଓ ଯହିଁର ଅଗ୍ର ବାଟେ ଗୁଳ ଅଦ୍ଧ ଫଏର୍ ହୁଏ—Muzzle. କୁନ୍ଦା ବା ପିଣ୍ଡ—ଯେଉଁ କାଠ ମଧ୍ୟରେ ନଳର ମୂଳ ବସା ଯାଇଥାଏ—Stock. ଛଡ଼—ଯେଉଁ କାଠି ଦ୍ୱାର୍ ନଳ ଉତ୍ତରକୁ ବାରୁଦ ଖୁନ୍ଦାଯାଏ— Ramrod. ଛର୍ରା—ଗୁଳଠାରୁ ଅଳ୍ପ କ୍ଷୁଦ୍ର ସୀସାର ଗୋଲକ (କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ମାରିବା ନମନ୍ତେ ବନ୍ଧୁକରେ ବ୍ୟବହୃତ)—Pillets ଗୁଳ ବା ଗୁଲା—ଯେଉଁ ସୀସା ଗୋଲକ ଦ୍ୱାର୍ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଆଘାତ କରାଯାଏ—Balls. କାରତୁଜ୍—ବାରୁଦ ଓ ଗୁଳସମ୍ପୃକ୍ତ ଘୁଡ଼ୁଆ— Cartridge. ଟୋପି—ବନ୍ଧୁକନଳର ମୂଳରେ ଥିବା ଛିଦ୍ର ବାଟେ ନଳମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାରୁଦରେ ନଆଁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଟ୍ରିକଲ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Concussion caps. ଘୋଡ଼ା—ଯେଉଁ ଚିର୍କିଆକୁ ଟିପିଦେଲେ ବନ୍ଧୁକର ନଳରେ ନଆଁ ଧରେ— Trigger. ଚୋଡ଼ା ବା ଶଳତା—ଯେଉଁ ନଆଁ ବଳତା ଦ୍ୱାର୍ ନଳର ମୂଳସ୍ଥ ଛିଦ୍ରରେ ଅଗ୍ନି ସଯୋଗ କରାଯାଏ— Match.]

ବନ୍ଧୁକ ଅବାଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଭୁ. ବନ୍ଦୁକ୍+ଫା. ଅଵାଜ୍)—ବନ୍ଧୁକ Bandhuka abāj ଫୁଟିବାର ଶବ୍ଦ—The sound or ବନ୍ଦୁକ ଆଓୟାଜ report of a gun when it is fired; **ବନ୍ଦୁକ ଆବାଜ** booming of a gun. (ବନ୍ଧୁକ ଆଉଆଜ, ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ୍ଧୁକ ଉଆଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—ଅଗ୍ନ୍ୟସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାରକାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି— Bandhuka uālā Gunner; rifle-man. (ବନ୍ଧୁକ ବୁଆଲ୍ଲ, ବନ୍ଧୁକଧାସ୍ତ୍ର, ବନ୍ଧୁକବାଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବନ୍ଧୁକଆଲା **ବନ୍ଦୁକବାଲା**

ବନ୍ଧୁକ ନାଲ୍ଲ)ଛିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭୁର୍ଜ୍ଜୀ. ବନ୍ଦୁକ୍+ସ. ଲକ୍ଷ)—ବନ୍ଧୁକସ୍ଥ Bandhuka nā(lā)chhibā ବାରୁଦରେ ଅଗ୍ନିସଯୋଗ ବନ୍ଧୁକ ମାରା(ଦାଗା) ପୂର୍ବକ ଛାଡ଼ା ପରୀକ୍ଷଣ କରିବା— **ବନ୍ଦୁକ ଦାଗନା(ଛୋଡନା) (ମାରନା)** To fire a gun; to shoot.

ବନ୍ଧୁକ ଚଳା(ଳେ)ଇବା, ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା, ବନ୍ଧୁକ ମାରିବା, ବନ୍ଧୁକ ଫଏର୍ କରିବା, ବନ୍ଧୁକି ଦାଗିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବନ୍ଧୁକ ପିଟିଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଥୁଆ ଦୋଇଥିବା ବନ୍ଧୁକରୁ ହଠାତ୍ ନଆଁ ବାହାରପଡ଼ି ମନକୁ ଫଏର୍ Bandhuka phiṭijibā ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ହଓୟା ଦୋଇଯିବା—To fire suddenly **ବନ୍ଧୁକ ଛୁଟଜାନା** and automatically (said of (ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a gun being accidentally fired).

ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟା—ଦେ. ବ (ଫା. ବନ୍ଦୂକ+ସ. ସ୍ଫୋଟନ)—୧ । ଅଗ୍ନି- Bandhuka phuṭā ସଯୋଗ ଦ୍ୱାର୍ ବନ୍ଧୁକର ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନି ଉଦ୍‌ଗୀରଣ—1. Tha firing of a gun; the discharge of a gun; gunfire. ୨ । ବନ୍ଧୁକ ଫଏର୍ ଦେବାଦ୍ୱାର୍ ଉତ୍ପାଦିତ ଶବ୍ଦ—2. The sound of gunfire; booming of a gun.

ବନ୍ଧୁକ ଫଏର୍ ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟିବା ବନ୍ଧୁକ ମର୍ଗ୍ ବନ୍ଧୁକ ଦଗା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟା **ବନ୍ଧକକୁଠନା**

ବନ୍ଧୁକବନ୍ଧୁ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବନ୍ଧୁକ ପୁଷ୍ପର ବନ୍ଧୁ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ— Bandhukabandhu The sun

ବନ୍ଧୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧିବା (ଦେଖ) Bandhu karibā Bandhu bāndhibā (See)

ବନ୍ଧୁକୁଟୁମ୍ବ—ସ. ବ (ପ୍ରଭେଦାର୍ଥକ ସବ୍ଦର ଶବ୍ଦ)—ଅସଗୋତ୍ର ଓ Bandhu kuṭumba ସଗୋତ୍ର ଆତ୍ମୀୟଗଣ—Relatives and kinsmen; one's kith and kin.

ବନ୍ଧୁ ଘର—ଦେ. ବ.—୧ । ବାନ୍ଧବର ଗୃହ—1. The house of Bandhugbara a relative. ୨ । ବନ୍ଧୁର ପରିବାର— ବନ୍ଧୁଘରବାଡ଼ି **ବଂଧୁଘର** 2. The family of a relation.

ବନ୍ଧୁ ଚରଚ୍ଚା—ଦେ. ବ—(ସ. ବନ୍ଧୁ ଚର୍ଚ୍ଚା)—ସମାଗତ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସତ୍କାର— Bandhu charchā Entertainment of relatives or ବନ୍ଧୁସତ୍କାର **ବଂଧୁସତ୍କାର** guests. (ବନ୍ଧୁଚର୍ଚ୍ଚା, ବନ୍ଧୁ ସତ୍କାର—ସଂସ୍କୃତ ରୂପ)

ବନ୍ଧୁଜନ—ସଂ. ବ—୧ । ବନ୍ଧୁ ସମୂହ; ବନ୍ଧୁଗଣ; ବନ୍ଧୁମାନେ— Bandhujana 1; Relatives; the body of one's relatives. ୨ । କୌଣସି ବନ୍ଧୁ—2. Any friend or relative.

ବନ୍ଧୁ(ନ୍ଧୁ)ଜୀବ—ସଂ. ବ.—[ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଉ (ଉ)+ଜୀବ୍+ଅ]— Bandhu(ndhū)jība ବଧୂଲି (ଦେଖ) Badhuli (See) [ବନ୍ଧ (ନ୍ଧୁ) ଜୀବକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଣ. ବନ୍ଧୁ ଯାହାର ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପ; ବନ୍ଧୁଗତପ୍ରାଣ—Sincerely devoted to one's friend.

ବନବାସୀ ଉହିଁକୁ ଉଷିକା ଜୋହୁ ଶବ ସେ
ବନ୍ଧୁ ଜୀବ ବୋଇବାକୁ ବନ୍ଧୁ ଜୀବ ସ୍ୱର ସେ । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧୁତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ. (ବନ୍ଧୁ+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ବନ୍ଧୁଭାବ; Bandhutā (twa) ମିତ୍ରତା—1. Friendship. ୨ । ଗୁଣଯୁ- 2. Attachment. ୩ । ଘନଷ୍ଠତା; ସଂଶ୍ରବ—3. Intimacy. ୪ । ବାନ୍ଧବ ସମ୍ପର୍କ—4. Ralationship. ୫ । (+ସମୂହାର୍ଥେ ତା) ବନ୍ଧୁ ସମୂହ ।—5. Friends.

ବନ୍ଧୁତାସୂତ୍ରେ—ଦେ. କ୍ରି ବଣ—ମିତ୍ରତା ଦ୍ୱାରା—By relationship; Bandutā sūtre ବନ୍ଧୁତାସୂତ୍ରେ by friendship. **ବଂଧୁତାସୂତ୍ରମେ** [ବନ୍ଧୁତା ସୂତ୍ରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବନ୍ଧୁଦତ୍ତ—ସଂ. ବ (ହିନ୍ଦୁସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀଧନ ବିଶେଷ; ବିବାହ ସମୟେ Bandhudatta ଆପଣା ପିତାମାତା ଓ ଭାଇଆଦିଙ୍କଠାରୁ କନ୍ୟାକୁ ମିଳୁଥିବା ଧନ—(Hindu Law) A class of woman's own property consisting of gifts of her relations at the marriage.

ବନ୍ଧୁଦା—ସଂ. ବ. (ବନ୍ଧୁ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟ- Bandhudā ଗୃହିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ) —1. A wicked woman. ୨ । ବେଶ୍ୟା (ହି. ଶ)—2. Prostitute.

ବନ୍ଧୁପ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବନ୍ଧୁ+ପା ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)— Bandhupa ଯେ ଆପଣା ବନ୍ଧୁକୁ ରକ୍ଷାକରେ—One who (ବନ୍ଧୁପା—ସ୍ତ୍ରୀ) saves his friend.

ବନ୍ଧୁ ପରିମଳ—ଦେ. ବ—(ସଂ ବନ୍ଧୁ+ପରିମଳ=ସୁବାସ)—ବନ୍ଧୁର Bandhu parimala ପରିଚୟ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁର ଲକ୍ଷଣ— ବନ୍ଧୁର ପରିଚୟ **ବଧୁତାଜାଁଚ** The indications of a good relative or friend.

ଁା ପରିମଳ, ଧୋବା ଭୁଠରୁ ବଶେ
ବନ୍ଧୁ ପରିମଳ, ଦେଖିଲେ ଦୃଶେ । ଭଟ.

ବନ୍ଧୁ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମହାପ୍ରସାଦ ଅନ୍ନ ଦେଇ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି Bādhu basība ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମ-ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିବା—To set ବନ୍ଧୁପାତାନ **ବଂଧୁତାଜୋଡନା** up a god-relationship with a person.

ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ—ଦେ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ବନ୍ଧୁ ଓ କୁଟୁମ୍ବ- Bandhu bāndhaba Kith and kin; relatives and ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ **ବଂଧୁବାନ୍ଧବ** kinsmen

ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଅଣ୍ଟା ଦେଲେ
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଅଣାଇଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ.

ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବଂଶ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ Bandhubāndhibā ବନ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା— କାଜକରା To establish relationship with a person ସମ୍ବନ୍ଧ ଜୋଡନା or family by marriage.

ବନ୍ଧୁ ବିଦାକି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବନ୍ଧୁ+ଆ. ବିଦାଇ)—୧ । କୌଣସି Bandhu bidāki ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ବନ୍ଧୁବିଦାୟ, ସମ୍ମାନ ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟଦେବା ସମୟରେ ଉପହାର **ବଂଧୁବିଦାଇ** ଦିଆଯିବା ବସ୍ତ୍ରାଦି ଓ ବାଟ ଖରଚଆଦି—1. Presents and passage-money or honorarium given to guests and relatives on their departure after attending ceremonies. ୨ । ଉତ୍ସବାଦି ଯାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବା—2. Bidding adiew to guests after a social function.

ବନ୍ଧୁ ବେଭାର—ଦେ. ବ (ସଂ. ବନ୍ଧୁ+ବ୍ୟବହାର)—କୌଣସି ବାରବାରୁକ Bandhu bebhāra ଉତ୍ସବରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପଢୌକନର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—Exchange of gifts between relatives and friends on the occasion of social ceremonies.

ବନ୍ଧୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବନ୍ଧୁ+ମର୍ଯ୍ୟାଦା)—୧ । ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି Bandhu marjyādā ପ୍ରଯୁକ୍ତ୍ୟ ସମ୍ମାନ—1. Respect due ସମ୍ମାନ to a relative or friend. ୨ । ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷେ **ବଂଧୁସତ୍କାର** ଉତ୍ସବାଦିକୁ ସମାଗତ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସତ୍କାର ବା ସେବା— 2. Entertainment of relatives and guests. ୩ । ବନ୍ଧୁ ବିଦାକି (ଦେଶ)—3. Bandu bidāki (See). ୪ । ବନ୍ଧୁ ବେଭାର (ଦେଶ)—4. Bandhu bebhāra (See).

ବନ୍ଧୁ(ନ୍ଧୂ)ର—ସ. ବଣ—(ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉର; ଉର)— Bandhu(ndhū)ra ୧ । ଉନ୍ମତ୍ତାବନତ; ଉତ୍ତାବଚ; ଆବୁଡ଼ା [ବନ୍ଧୁ(ନ୍ଧୂ)ର୍—ସ୍ତ୍ରୀ] ଖାବୁଡ଼ା; ଖାଲ ଚିପ; ଅମସୃଣ—1. Un- (ବନ୍ଧୁରତା[ତ୍ୱ]—ବ) even; undulting; wavy; rough. ୨ । ବଧିର—2. Deaf. ୩ । ରମ୍ୟ; ସୁନ୍ଦର— 3. Beautiful. ୪ । ଅଭିଜନକ—4. Harmful. ୫ । ନମ୍ର; ବିନୀତ—5. Humble.

ସ. ବ—୧ । ବିହଙ୍ଗ; ପକ୍ଷୀ—1. Bird. ୨ । ବକ; ବଗ— 2. Paddy-bird. ୩ । ହଂସ—3. Duck; gander. ୪ । ମୁକୁଟ—4, Crown; diadem. ୫ । କକଡ଼ା- ଶୃଙ୍ଗୀ (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)—5. Kakardāśrungī (See) ୬ । ବଧୂଲ ଫୁଲ (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)— 6 Badhuli (See). ୭ । ଗର୍ତ୍ତ; ଗାତ—7. Den; hole. ୮ । ରଥରେ ବା ଗାଡ଼ିରେ ସାରଥି ବସିବାର ସ୍ଥାନ (ହି. ଶ.)—8 The driver's seat in a car or carriage.

ବନ୍ଧୁ(ନ୍ଧୂ)ରା—ସ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବନ୍ଧୁର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । କୁଲଟା; ପୁଂଶ୍ଚଳୀ- Bandhu(ndhū)rā 1. Adulteress; unchaste woman.

ସ. ବଣ — 'ବନ୍ଧୁର'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bandhura.

ବନ୍ଧୁଳ—ସ ବ. ପୁଂ—୧ । ବେଧଘିଲା; ଦୁରଗୃହିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ Bandhula ସନ୍ତାନ (ହି. ଶ)—1. Bastard. ୨ । ବେଶ୍ୟା- (ବନ୍ଧୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁତ୍ର—2. Whoreson.

ସ. ବ୍ରି—୧ । ସୁନ୍ଦର (ହି. ଶ)—1. Beautiful. ୨ । ନମ୍ର (ହି. ଶ)—2. Humble.

ବନ୍ଧୁଳୀ—ସ ବ—ବନ୍ଧୁଳ (ଦେଶ) Bandhulī Bandhūli (See)

ବେଳରେ ପିନ୍ଧିଲେ ବାଲୁତେ ଅବ. ବନ୍ଧୁଳୀପୁଷ୍ପ-ଶୋଭିତ ।
ବିଶ୍ୱନାଥ—ଗୀତଗ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧୁ ସମ୍ପର୍କ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବନ୍ଧୁ+ସମ୍ପର୍କ)— ବନ୍ଧୁତାଜନିତ
Bandhu samparka ବନ୍ଧୁତା ବା ସମ୍ବନ୍ଧ —Tie established (ବନ୍ଧୁ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) by marriage.

ବନ୍ଧୂଳ—ସ. ବିଣ.—୧ । ବନ୍ଧୁର—1. Uneven, ୨ । କୋମଳ—
Bandhūla 2. Soft. ୩ । ଅସତୀ ପୁତ୍ର—3. Whoreson; the son of a harlot.

ସ. ବ.—ବଧୂଳ (ଦେଖ)—Badhūli (See)

ବନ୍ଧୂଳି—ସ. ବ. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଉଳ)—ବଧୂଳ (ଦେଖ)
Bandhūli Badhūli (See)

ବନ୍ଧୋ—ସ. ବ. (ବନ୍ଧୁ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ ରୂପ)—(ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ)
Bandho ହେ ବନ୍ଧୁ !—Oh friend !

ବନ୍ଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ତୁ. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବନ୍ଧନ ଯୋଗ୍ୟ;
Bandhya ବନ୍ଧନାର୍ହ—1. Fit to be tied; deserving confinement.
(ବନ୍ଧ୍ୟା – ସ୍ତ୍ରୀ) [ବନ୍ଧ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ବ] ୨ । ବାଞ୍ଝ; ଫଳଘ୍ନ; ନିଷ୍ଫଳ (ବୃକ୍ଷ)—2. Fruitless; sterile; barren. (tree) ୩ । ନିଃସନ୍ତାନ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Childless.

ସ. ବ.—୧ । ବନ୍ଧ—1. Dam. ୨ । ପୋଲ—2. Bridge; culvert.

ବନ୍ଧ୍ୟା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ବନ୍ଧ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦ-
Bandhyā ଶକ୍ତିହୀନା; ବାଞ୍ଝୀ—1, Sterile (woman).

ସ. ବ.—୧ । ରଜସ୍ବଳା ଝିଅଟି; ଅନୂଢ଼ାବସ୍ଥାରେ ରଜସ୍ବଳା ହୋଇଥିବା କନ୍ୟା—1. A girl who has attained puberty before marriage. ୨ । ସୁଗନ୍ଧ ଔଷଧି ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—2. Name of a medicinal scent. ୩ । ଯୋନିରୋଗବିଶେଷ—3. A sort of vaginal disease.

ବନ୍ଧ୍ୟା କର୍କୋଟକୀ—ସ. ବ.—୧ । ଛୋଟ କର୍କୋଟକୀ; ପିତା ଝୁଅମଇତା-
Bandhyā karkoṭakī 1. A kind of bitter cucurbitatious fruit; Memordica Diocicamale.
ତୀତ କାକରୋଲ, ତିତ କାଙ୍କଡ଼ୀ
वाँझकखसा वाँझ ककोडा
ସ. ପର୍ଯ୍ୟା.—ଦେବୀ, କନ୍ୟା, ଯୋଗେଶ୍ୱରୀ, ନାଗାହ୍ୱା, ନନ୍ଦ ଦମନୀ, ବିଷ କଣ୍ଟକଳା
ମ. ବଜ୍ରଦ୍ରା କର୍କୋଲି
ଗୁ. ବାଁଝ କଙ୍କୋଲ
ତେ. ଗୋଡ଼ୁଆଗାକର
[ଦ୍ର—ଏହାର ଲତା, କନ୍ଦୁଉକ୍ତ ରସ; ଏହା ବ୍ରଣ, କଫ, ବିସର୍ପ ନାଶକ ।]
୨ । ଦାଢ଼ିଆ କାଙ୍କଡ଼; ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ କାଙ୍କଡ଼—2. A cucurbitatious fruit with soft thorns over the rind.
୩ । ଅଷାଢ଼ୁଆ (ଦେଖ)—3. Ashārdhuā (See)

ବନ୍ଧ୍ୟାପୁତ୍ର—ସ. ବ—ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀର ପୁତ୍ର ପରି ଅସମ୍ଭବ ବା ଅଲୀକ ବସ୍ତୁ—
(ବନ୍ଧ୍ୟା ତନୟ – ଅନ୍ୟରୂପ) A physically impossible thing (like the son of a barren woman).

ବନ୍ଧ୍ର—ସ. ବ. (ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ରଃ)—ପେଟ; ଉଦର; କୁକ୍ଷି—
Bandhra Belly.

ବନ୍ନ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବର୍ଣ୍ଣ)—ବର୍ଣ୍ଣ—
Banna Colour.
ଦେ. ବିଣ.—ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ; ରଞ୍ଜିତ; ରଙ୍ଗୀନ୍—Coloured. (ଯଥା—ବନମାଳ, ବନଦ୍ୱଳଙ୍କା ।)

ବନ୍ନେଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର)—କ୍ରି.—(ଭୁଲ. ହି. ବୁହାରନା;
Banneibā ବଡ଼ନାନା)—ଓଳାଇବା; ଝାଡ଼ୁଦ୍ୱାରା ପରଷାର କରିବା—To sweep with a broom.

ବନ୍ୟ—ସ. ବିଣ.—(ବନ+ସମ୍ବାର୍ଥେ ଓ ଜାତାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ବଣୁଆ;
Banya ବନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to forest; wild; (ବନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) sylvan. ୨ । ବନବାସୀ—2. Living in the forest. ୩ । ବନଜାତ—3, Produced in the forest; growing wild.

ସ. ବିଣ.—୧ । ବଣ ଓଲୁଅ—1. Wild arum.
୨ । ଭୂଇଁ କଖାରୁ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର) (ଦେଖ) 2. Bhūiñ kakhāru (see) ୩ । ଶଙ୍ଖ (ହି. ଶ.) —3. Conch.

ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା) —ବଣୁଆ ଜନ୍ତୁ—
Banya jantu (ବନ୍ୟଜୀବ—ଅନ୍ୟରୂପ) Wild animal.

ବନ୍ୟ ବରାହ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ବଣ ବାଡ଼ା—
Banya barāha Wild boar.

ବନ୍ୟା—ସ. ବ. (ବନ=ଜଳ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ+ଆ; ବନ=
Banyā ଅରଣ୍ୟ+ଜାତାର୍ଥେ. ଯ+ଆ)—୧ । ଅରଣ୍ୟାନୀ; ବନସମୂହ—1. Range of forests.

ବନ୍ୟାଟିଶ୍ୱରର ଉହ୍ଲଂ ବପ୍ରଲବ୍ଧା ପ୍ରାସ୍ ଦୋର
ଋତିବାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତାର ଅନ୍ତ ଯେ – ଉକ୍ତ. ବୈଦେଗ୍ଧୁତବଳସ ।

୨ । ବଢ଼ୀ; ଜଳପ୍ଲାବନ—2. Flood; inundation. ୩ । ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ—3. Pheseolus Trilobus. ୪ । ଗୋପାଳ କର୍କଟୀ—4. A kind of wild fruit. ୫ । ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଞ୍ଚ—5, Abrus Precatorius. ୬ । ମିଶ୍ରେସ୍ୟା; ସଉଫ—6. Aniseed; Pimpinella Anisum. ୭ । ଉଦୁମ୍ବରା—7. A sort of bulbous grass root. ୮ । ଗନ୍ଧପତ୍ରା—8. A species of zedoary. ୯ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ଦେଖ) (ହି. ଶ.)—9. Aswagandhā (See).

ବପ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସାଜ ବୁଣିବା—1. To sow seeds.
Bap (root) ୨ । ମୁଣ୍ଡନ କରିବା; ଖୌର କରିବା—2. To shave. ୩ । ଲୁଗା ବୁଣିବା—3. To weave. ୪ । ନିଷେକ କରିବା; ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭରେ ବୀର୍ଯ୍ୟାଧାନ କରିବା—4. To put semen into a woman's womb. ୫ । ଘାସ ଛେଲିବା—5. To mow grass.

ବପ—ସ. ବ. (ବପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ବପନ (ଦେଖ)
Bapa Bapana (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବପନ—ସ. ବ (ବପ୍ ଧାତୁ. ବୁଣିବା; ମୁଣ୍ଡନ କରିବା + ଭାବ. ଅନ)—
Bapana ୧ । ବୀଜ ବୋପଣ; ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା—1. Sowing of seeds. ୨ । ଗର୍ଭାଧାନ; ଜନ୍ମେକ କ୍ରିୟା—2. The act or ceremony of putting semen into a woman's womb. ୩ । ମୁଣ୍ଡନ; କ୍ଷୌର କର୍ମ—3. Shaving.

ସାରା ସପ୍ତର୍ଷି ପାଏ ଧନ୍ୟ, ଦେବେନ୍ଦ୍ରେ ବପନ ନ ହେଲ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୪ । ବସ୍ତ୍ରନ; ଲୁଗା ବୁଣିବା—4. Weaving. ୫ । ଘାସ ଛେଲିବା—5. Mowing.

ବପନୀ—ସ. ବ. (ବପ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ.)—୧ । ଲୁଗା ବୁଣିବା ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ଭୁସ୍ତା (ବଙ୍ଗଳା-ମାକୁ)—1. Shuttle. ୨ । ଭଣ୍ଡାରୀର ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ଖୁର—2. A razor. ୩ । (+ଅଶ୍ୱ. ଅନ) ଉନ୍ଦୁଘର—3. Loom-room. ୪ । ଭଣ୍ଡାର ଯେଉଁଠାରେ ବସି ଲୋକଙ୍କୁ କ୍ଷୌର କରେ (ହ. ଶ.)—4 A place where a barber shaves people.

ବପା—ସ. ବ. (ବପ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ରନ୍ଧ୍ର; ଛିଦ୍ର—
Bapā 1. Hole. ୨ । ମେଦ; ମାଂସ—2. Flesh. ୩ । ଚର୍ବି—3. Fat.

(ବପ୍ପା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରା. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସ. ବପ୍ତା)—ବାବା **ବପ୍ପା** (ଆପଣାଠାରୁ ବୟସରେ ସାନ ଲୋକ ପ୍ରତି ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ) ବତ୍ସ ! ବାବୁ !—(a term of endearment used to persons who are one's youngers). Oh son !

ବୁଢା ତ ଅମି ମୁହଁ ଦୋଇଲ୍ଲନ ବପା
ତୁମ୍ଭର ଭଜନରୁ ନାହିଁ ମୋର ନପା—କୃଷ୍ଣଦି୍ର. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ

ବପୁ—ଦେ. ବ. (ସ· ବପ୍ତଃ=ବପୁସ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—୧ । କାୟ; ବପୁ **वपु** ଶରୀର; ଦେହ—1. Body. ୨ । ବଳପ; ଶାରୀରିକ ବଳ—2. Might; strength.

ଏହାକୁ ମାରିବ ଦେଖାଇ ମହାବପୁ—କୃଷ୍ଣଦି୍ର. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।

୩ । ଶକ୍ତି; କ୍ଷମତା—3. Power.

ଦୋଇନ୍ତ ଜଉଜଜନ ମଧିରପୁ
ଦେଖିଲେ ଜନଙ୍କର ଘଟ୍ଟ ଥିନ୍ତ ବପୁ—କୃଷ୍ଣଦି୍ର, ମହାଭାରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।

ବପୁଃ—ସ. ବ (ବପ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଉସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଶରୀର; ଦେହ—
Bapuḥ Body.

ବପୁ ବ(ମ)ନ୍ତ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବପୁଷ୍ମତ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଶରୀରୀ; ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ—
Bapu ba(ma)nta 1, Represented by **ବପୁବନ୍ତ** **मुर्त्तिमंत; वपुवंत** image; assuming a body or physical form; corporeal.

ବନାଇବାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ପ୍ରତମାଏ
ବପୁବନ୍ତ ହେଲ ଦୃଶାଷର ପ୍ରାପ୍ତେ—ଭାଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । ଲାବଣ୍ୟଯୁକ୍ତ; ଶୋଭାମୟ—2. Graceful.

ବପୁବନ୍ତରୁ ଦୋଇନ୍ତ ରଷ୍ଟନ
ବୀନ୍ତ ସ୍ତନେଶ ବେହ୍ନତ ଦଷ୍ଟନ —ଭାଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବପୁବାଲ୍ଲ—ଦେ· ବଣ. ପୁଂ.(ସ. ବପୁସ୍ + ସା. ବାଲ୍ଲ)—୧ । ବଳୁଆ—
Bapubāla 1. Strong. ୨ । ବଶାଳକାୟ—2. Big-bodied. ୩ । ସୁନ୍ଦର—3. Graceful.
(ବପୁବାଲ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବପୁଷ୍ଟମା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବପୁସ୍ + ପ୍ରଶସ୍ତାର୍ଥେ ତମ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Bapushṭamā ୧ । ସବାଙ୍ଗଶୋଭନା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman with a very graceful body and limbs. ୨ । ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜନମେଜୟ ରାଜାଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା—2. Name of the wife of king Janamejaya, the son of Parīkshita. ୩ । ପଦ୍ମଗୁଣ୍ଡୀ ଲତା; ସ୍ଥଳପଦ୍ମ ଗଛ—3. Hibiscus Mutabilis.

ବପୁଷ୍ମନ୍ତ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବପୁଷ୍ମତ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ବପୁଷ୍ମାନ୍ (ଦେଖ)—
Bapushmanta 1. Bapushmān (See) ୨ । ସଶରୀର; ସଦେହ—2. In body; bodily; corporeal.

ବପୁଷ୍ମନ୍ତେ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇବେ ଜ୍ଞାତ
ଭବେ ଜନନି ହେମ ହେ । ଭାଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବପୁଷ୍ମାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବପୁସ୍ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥେ ମତ୍; ବପୁଷ୍ମତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ସୁନ୍ଦର ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ· 1, Having a big and graceful body. ୨ । ସ୍ଥୂଳକାୟ—2, Corpulent.

ସ. ବ—ଶାଳ୍ମଳୀ ଦ୍ୱୀପର ରାଜା—Name of an ancient king of the mythological Śālmalī island.

ବପ୍ତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବପ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ବପ୍ତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.)—
Baptā ବୀଜବପନକାରୀ; ଯେ ବୀଜ ବୁଣେ—Sowing seeds.
(ବପ୍ତୃ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—୧ । ବାପ; ପିତା—1. Father. ୨ । କବି—2. Poet. ୩ । କୃଷକ; ଚଷା—3. Husbandman. ୪ । ଭଣ୍ଡାରୀ; ନାପିତ (ହ. ଶ.)—4, Barber.

ବପ୍ର—ସ. ବ. (ବପ୍ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣେ ର)—୧ । କିଆରୀ; କ୍ଷେତ; ଜମି—
Bapra 1 Field.

ବୋଇଲ ମୋ ଦନ୍ତ ଘଙ୍ଗଳ ଭଣ
ବପ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଦେବ ଜଲବ ଗୃଣ । ଭାଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । ତୀର; ତଟ—2. Bank. ୩ । ପଙ୍ଖଡର ସାନୁ—3. Tableland. ୪ । କାନ୍ଥ—4. Wall. ୫ । (+କର୍ମ. ର) ପ୍ରାଚୀର—5. Compound wall.

ବପ୍ର ଭାଇଉର ଘାର ନଘାନ
ବଷ ସପ୍ତଦ୍ୱରେ ବଦ୍ଧଉ ସ୍ଥାନ । ଭାଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୬ । ଦୁର୍ଗ ବା ନଗରର ଗୃରପାଖରେ ଖାଇ ଖୋଳିବାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ମୃତ୍ତିକାସ୍ତୂପ ଜମା କରିଯାଏ—6. Mound of earth raised after digging a ditch round a city or fort. ୭ । ଖେତର ଛୁଡ଼ା—7. Ridge of a field. ୮ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ର) ବାପ; ଜନକ; ପିତା—8, Father. ୯ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—9. Brahmāṇḍ. ୧୦ । ସୀସକ—10. Lead. ୧୧ । ଧୂଳି (ହ. ଶ)—11. Dust. ୧୨ । ମାଟିର ଢିପ (ହ. ଶ.)—12. A high mound of earth. ୧୩ । ନଦୀଆଦିର ଅଉଡ଼ା (ହ.ଶ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

13. Precipitous bank of a river. ୧୪ । ପର୍ବତର ଶୃଙ୍ଗ (ହି. ଶ.)—14. The summit of a mountain.

ବପ୍ର କ୍ରୀଡ଼ା—ସଂ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବପ୍ର=ଖେତ+କ୍ରୀଡ଼ା)—ହୃଷ୍ଟ Bapra krīrḍā ପଶୁମାନେ (ଯଥା—ହାତୀ, ଷଣ୍ଢ) ଦନ୍ତ, ଶୃଙ୍ଗ ବା (ବପ୍ରକ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖୁରଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚଭୂମିକୁ ବା ପାହାଡ଼ର ଗାତକୁ ବିଦାରଣ କର ସେଥିରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି; ଧୂଳି ଖାଇବା; ଉତ୍‌ଖାତ କେଳି—Frolics of mad or frolicsome beasts in striking mounds of earth or the sides of mountains with tusks (in the case of elephants) and hoofs and horns (in the case of bulls).

ବପ୍ରକ—ସଂ. ବ—ବୃତ୍ତର ପରିଧି (ହି. ଶ.)—Bapraka Circumference of a circle.

ବପ୍ରା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବପ୍ର+ଆ)—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—Baprā Indian madder.

ବପ୍ରି—ସଂ. ବ. (ବପ୍ର+ଇ)—୧ । ସମୁଦ୍ର (ହି. ଶ.)—1 The sea. Bapri ୨ । କ୍ଷେତ (ହି. ଶ)—2. A field for raising crops.

ବପ୍ରୀ—ସଂ. ବ—(ବପ୍ର+ଈ)—ବଲ୍ମୀକ; ଉଇଢୁଙ୍କା (ହି. ଶ) Baprī Anthill.

ବଫାତ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଆ)—ମୃତ୍ୟୁ—Baphāt ବଫାଂ **ବଫାତ** Death.

ବବ—ସଂ. ବ—ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଏକାଦଶ କରଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—Baba One of the eleven astrological conjunctions.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ବଳବାନ୍, ଧୀର, କୃତ୍ତା ଓ ଜତଶତ ହୁଏ ।]

ବବ(ବୁ)ର୍ଚି (ର୍ଚି)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା)—(ଉର୍ଦ୍ଦୁ.ବାବର୍ଚୀ)—ପାଚକ; Baba(bu)rchchi(rchi) ସାହେବ ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ପାଚକ-ବାବୁର୍ଚୀ **ବାବର୍ଚୀ** Cook (of Europeans and Mahommedans). ବବରଚ } ବବୁରୁଚ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଅସ୍ପାନ ଓ ବର୍ତ୍ତେ ମେନେଜର ସାହେବ ରୋଷେଇ କୁଇ ଝୋଲାକୁ ବାବୁର୍ଚି ବାନ୍ଧରେ ବାହାଳ କରିଥିଲେ । ପଙ୍କାରମୋଦନ, ଚଲ୍ଲଷ୍କ ।

ବବ(ବୁ)ର୍ଚି ଖାନା—ବୈଦେ. ବ—(ଉର୍ଦ୍ଦୁ. ବାବର୍ଚୀ+ଫା. ଖାନାହ୍)—Baba(bu)rchchi khānā (ସାହେବ ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ) ବାବୁର୍ଚୀଖାନା **ବାବର୍ଚୀଖାନା** ରନ୍ଧନଶାଳା—Cook room; kitchen.

ସାହେବ ଘରେ ବବୁର୍ଚିଖାନା ଉଦାରଣ କରିବାକୁ ଗଲ୍ଲଗଲେ—ପଙ୍କାରମୋଦନ—ଚଲ୍ଲଷ୍କ ।

ବବଲତ୍ତ—ଦେ. ବ—ବଗୁଲ୍‌ଆଉ; ବଗୁଲ୍‌ଅଗିରି; ଦୁଷ୍ଟାମି—Babalati **ନଟଖଟ** Wickedness.

[ବବ(ବୁ,ବୁ,ବୁ)ଲ୍‌ଆଉ; ବବ(ବୁ, ବୁ,ବୁ)ଲସ୍ୱାମି(ଙ୍ଗି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବବ(ବ୍ଭ,ବ୍ଭ,ବୁ)ଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଭୁଲ. ଇଂ. ବାବ୍ଲ୍=ବୃଥା Baba(bba,bbu,bu)lā(le)ibā ଗପିବା)—ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ଭୁଲାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—To try to deceive by false words. ଭୋଳାନ

ବବ(ବ୍ଭ,ବୁ,ବ୍ଭ)ଲିଆ—ଦେ. ବ—ବଗୁଲିଆ (ଦେଖ)—Bagulia Baba(bba,bu,bbu)lia **ନଟଖଟିଆ ଦୁଷ୍ଟ** (See).

ବବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା; ସମଲପୁର)—ବ—ବାପର ବଡ଼ଭାଇ; ଦଦେଇ; Babā ବଡ଼ ବାପା—Father's elder brother.

ବବୁଆ—ଦେ. ଅ—(ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ)—ପୁତୁ, ଜାମାତାଆଦିଙ୍କୁ ସ୍ନେହ Babuā ସମ୍ବୋଧନ—A term of endearment addressed ବାବା **ବତୁଆ** to one's youngers.

ବବୁର(ଲ,ରି)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବର୍ବୁର; ବବ୍ଭୁଲ)—କଣ୍ଟାଳୁସୁମ ଗଛ; Babura(la,ri) କଣ୍ଟଙ୍କା ସ୍ରବଦ୍‌ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Acacia Gummi; Acacia Arabica (Haines).

ବବୁର ବୃକ୍ଷର ବାସ ଜନପଦେ ପ୍ରସରର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦିଶି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭବଶୀ ।

ସଂ—ଗାୟତ୍ରକଣ୍ଟକ, ପଂକ୍ତିସାଜ, ଷଟ୍‌ପଦମୋଦନୀ, ଅଜରକ୍ଷ, ବବୁର, ବବୁଲ, କର୍କିଶଫଳ, ଚର୍କିଶ୍ରଙ୍ଗ, ସଘୋଷକ, ଆଗ୍ର । ବାବଳା **ବାବୁଲ, ବବୁଲ, କୀକର** ତେ. ବଲ ବନ୍ନୁଡୁ, ନଲ୍ଲଉମ୍ ମ. ବାବୁଲ, କାକର ଗୁ. ବାବଲ ଫା. ମୁଗିଲ୍ଲଂଗୋନ ଆ. ମୁଗଲ୍ଲଂସିମଗ ବାବଲ୍ଲ } ବବୁର } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏହା ଖଦୀରଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷ, ଏଥିରେ କଣ୍ଟା ଅଛି । ଫଳ ଗୋଲ୍ଲାକାର, ଦୀର୍ଘଦଣ୍ଡ ଓ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ଏ ଗଛ ବାଲିଆ ଭୂମିରେ ହୁଏ ଓ ବହୁକାଳ ବଞ୍ଚେ । ଏହାର ଗଣ୍ଡି କୁ ଛଡ କଲେ ଏଥିରୁ ଯେଉଁ ଅଠା ବାହାରେ ତାହା ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ । ଏହାର କୁଢିଁ ଓ ମଞ୍ଜି ଔଷଧ । ଏହାର କାଠରେ ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଗାଡ଼ିର ଚକ ହୁଏ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଏ ଗଛରେ ଲାଖପୋକ ପାଳ ଲୋକେ ଏ ଗଛରୁ ଲାଖ ଉତ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ଏହାର ଛଲରେ ଓ କୁଢିଁରେ ଚମଡ଼ା କଷାଇବା ପାଣି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏ ଗଛର ଡାଳ ଦାନ୍ତକାଠିରୂପେ ଦାନ୍ତର ହିତକର । ଏହାର ଶୁଖିଲା ଫଳରୁ ସ୍ତମ୍ଭୀ-ସ୍ୟାପ୍ତା ଛଆର ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଳସଗ୍ରାହକ, ପିତ୍ତ ଓ ବାୟୁନାଶକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଉତ୍ତେସକାତ୍ମକ ଓ ରକ୍ତାତିସାର, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ମେହ, ପ୍ରଦର, ରକ୍ତସ୍ରାବ, କଫ, କୁଷ୍ଠ, କୃମି ଓ ବିଷନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଆଉ ଏକଜାତୀୟ ଗଛକୁ ଗନ୍ଧଗୁଦାଇୟା (ବଂ. ଗୁଇଆ ବାବଲ୍ଲ, ସଂ. ବଃ ଶବ୍ଦର; ଇଂ Acacia Farnesira; Acacia Leucopploea) କହନ୍ତି ।]

ବବୁର(ର) ଅଠା—ଦେ. ବ—ବବୁର ଗଛରୁ ବାହାରିବା ଜର୍ଯ୍ୟାସ—Babura(ri)aṭhā Gum arabica; gum acacia ବାବଳାଆଠା **ବବୁଲକାଗୋଂଦ** [Haines].

ବବୁର(ର) ବାଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବବ୍ଭର କେଶ; ଭୁଲ ଇଂ. ବବ୍ଡ୍; ସଂ. Babura (ri) bāla ବାବ୍ଭ=ଆଲୁଲାୟିତ କେଶ=ଯୋଗେଶ-ବାବରୀ; ବାଅରୀ ତନ୍ତ୍ର)—ବାଗୁଲ୍‌ବାଳ; ମୁଣ୍ଡର ବାଳକୁ **ଘୁଙ୍ଗରାଳେ ବାଳ**; ବେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ କର କାଟି ଉହାଁର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ **ବଳଖାୟାହୁଆ ବାଳ** ବେକ ପାଖରେ ମୋଡ଼ ଭରଙ୍ଗାୟିତ କରିବା ରୂପ କେଶବନ୍ୟାସବିଶେଷ—A sort of curling the hair by growing it up to the neck. ବାବର ବାବୁର ବାବୁଲ } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବବେଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ମଧ୍ୟଭୂମ) ବ—ସବେଇ ଘାସ; ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲ Babei ଘାସ—Sabai grass.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦଉଡ଼ା ବଲାଯାଏ ଓ କାଗଜ ଇଅର ହୁଏ ।]

ବବ୍ରା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବର୍ର (ଦେଶ)— Babrā Barā (See)

ବଭ୍ରଭୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଭୃ ଧାତୁ=ପାଳନ କରିବା+ଭ୍ର. ଜ୍ଞାପାଇନ= Babhrabī ବଭ୍ରୁ=ଶିବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶିବପତ୍ନୀ; ଦୁର୍ଗା— Durgā.

ବଭ୍ରି—ସ. ବ—ବଜ୍ର (ହି. ଶ.)—Thunder. Babhri

ବଭ୍ରୀ—ସ. ବ—ଉଇ (ହି. ଶ.)— Babhrī White ant.

ବଭ୍ରୀକୂଟ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଉଇଢୁଙ୍କା; ବଲ୍ମୀକ (ହି. ଶ.)— Babhrīkūṭa Anthill.

ବଭ୍ରୁ—ସ. ବ. (ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ. ଜ୍ଞାପାଇନ)—୧ । ଶିବ— Babhru 1. Śiba. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩ । ମୁନିବିଶେଷ —3. Name of a sage. ୪ । ଦେଶବିଶେଷ— 4. Name of a country. ୫ । ବହ୍ନି—5. Fire. ୬ । ଗେରୁମାଟି—6. Red ochre; red chalk. ୭ । ନେଉଳ—7. Ichneumon; mongoose. ୮ । ମୂଷା—8. Rat; mouse. ୯ । ଭାଗବତୋକ୍ତ ଯଦୁବଂଶୀୟ ଜନୈକ ବୀର—9. Name of a hero born of the Jadu dynasty. ୧୦ । ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ—10. Tawny colour. ୧୧ । ସୁଶ୍ରୁତୋକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ସର୍ପ (ହି. ଶ.)— 11. A kind of serpent.

ସ. ବ୍ରୀ.—୧ । ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ; ପାଳକ—1. Maintainer. ୨ । ବିଶାଳ; ବୃହତ୍—2. Large; big. ୩ । ପିଙ୍ଗଳ— 3. Tawny. ୪ । ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଝାଙ୍ଗର୍— 4. Become bald owing to illness.

ବଭ୍ରୁବାହନ—ସ. ବ. (ନାମ)—ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା ଗର୍ଭରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଔରସ Babhrubāhana ଜାତ ପୁତ୍ର; ଆସାମ ଦେଶସ୍ଥ ମଣିପୁରର ରାଜା— Name of a son of Arjuna, who ruled in Maṇipur (Assam)

ପୂର୍ବ ସେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା କନ୍ୟା ଠାରୁ ଗର୍ଭେ
ବଭ୍ରୁବାହନ ଉହାଁରୁ ଜନ୍ମିଲେ । ବୃଷଭିଦ. ମହଦ୍ଭରତ. ଅଶ୍ୱ ।

ବମ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ବାନ୍ତି କରିବା— Bam (root) 1. To vomit. ୨ । ଆହୁତି ଦେବା—2. To pour oblations into fire.

ବମ୍—ସ. ଅ.—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଗାଲ ବାଦ୍ୟ— Bam 1. Sound produced by striking the puffed ବମ **वम** up cheeks with the fingers.

[ଦ୍ର—ଗାଲକୁ ଫୁଲାଇ ପାଞ୍ଚ ମୁଦ ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଗାଲର ଦୁଇ ପାଖ ଆଘାତ କଲେ ଓଠ ବାଟେ ପବନ କ୍ରମଶଃ ବାହାରୁ ଥିବା ବେଳେ ଏ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।]

୨ । ଡମ୍ବରୁ ଧ୍ୱନି—

2. The sound of Śiba's hand drum.

[ଦ୍ର—ମହାଦେବଙ୍କୁ ସ୍ତବ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବମ୍, ବମ୍ ବମ୍, ବମ୍ ବୋଲା ଓ ବମ୍ ବୋଲାନାଥ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଯାଏ]

୩ । ବରୁଣ ଦେବତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରର ବୀଜ ଅକ୍ଷର—3. The mystical syllable uttered as the essential part in the worship of the Indian Neptune.

ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ବମ୍, ଫ୍ରେଂଚ୍—ବମ୍ବା)—

ବୋମ୍ ବମ ୧ । ବୋମା; ବମ୍ବାଜା, ବାଣର ଗୋଲା, ଯାହାକି ବମ୍ ଶବ୍ଦ କରି ଫୁଟେ—1. A bomb. (ଇଂ. ବମ୍, ବାମ୍ଫୁ ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିର ସାମନାର ଦଣ୍ଡ, ଯୁଗନ୍ଧର— ବମ **बम** 2. The beam of a carriage.

ବମ **बोम्** ୩ । (ଫା.) ତାସ୍ ଖେଳର ଗ୍ରାବୁ ଖେଳରେ ଏକ ପକ୍ଷ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ୬ ଥର ଜିତିବା ଅବସ୍ଥା—(ତାସ୍ ଖେଳ ଉଲେ ନୋଟ ଦେଖ)—3. Successive winning of one party for six times in a game of cards called Grābu.

ଦେ. ବ.—(ସ. ବ୍ୟୋମ)—ମହାଦେବ—Śiba.

ବମ୍ଡୋଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ବମ୍ବି (ଦେଖ) Bami (See) Bam-tordi

ବମ୍ ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅଗ୍ନିସଯୋଗ ପୂର୍ବକ ବମ୍ବାଜା, Bam phuṭā(ṭe)ibā ବାଣକୁ ଶବ୍ଦ କରାଇବା— ବୋମା ଫୋଟାନ To fire or discharge a bomb. **बम फोड़ना**

ବମ୍ ବନ୍ଧବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଦୁଷ୍ପୁଷ୍ଟ ପୁଷ୍ଟ ହେବା; ସ୍ଥୂଳକାୟ ହେବା— Bam banibā To become fat or stout. **कोलहु बनजाना, पिट्ठा बनजाना**

ବମ୍ ବୁଲି ଯିବା—ଦେ. ବ.—ଦୃଢ଼ାପେକ୍ଷା ଦୁଷ୍ପୁଷ୍ଟ, ସବଳ ଓ Bam buli jibā ସୁସ୍ଥ ହେବା—To be stouter and (ବମ୍ ବନ୍ଧ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) stronger than before.

ବମ୍ବୋଲା(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବ.—ମହାଦେବ— Siba. Bam bholā(lā) ବମ ଭୋଳାନାଥ **वम भोलानाथ**

[ବମ୍ ବୋଲା(ଲ୍ଲ)ନାଥ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗାଲବାଦ୍ୟ ବାଦନପୂର୍ବକ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ବକ୍ତାର ଡାକ—Interjection used in addressing Siba after producing bam sound with the cheeks.

ବମକଇ—ଦେ. ବ.—ଏକପ୍ରକାର କଜା— Bamakai A kind of itches.

ବମ(ମୁ, ମୋ)ଜିବ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା. ବମଜିବ୍)—ମୁତାବକ— Bama(mu, mo)jib 1. As per; according to; by reason of.

ପୋତାବେକ **बबूजिब** ବମୁଜିବ୍, ବମ୍ବୋଜିବ୍, ବମୋଜି, ବମ୍ବୋଜି } ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ = । ବ । । ଯଥା—ଏ ଭାଲିକା । ବ । ଜନସ ପଠାଗଲା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବମଉଡ଼—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦଜାପୁର) ବ—ବମ୍ପି (ଦେଖ)
Bamaturdi Bami (See)

ବମଥୁ—ସଂ. ବ (ବମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅଥୁ)—ବମନ (ଦେଖ)
Bamathu Bamana (See)

ବମନ—ସଂ. ବ. (ବମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଉକାର; ବାନ୍ତ—
Bamana 1. Vomiting. ୨ । ବହୁଷରଣ—2. Emitting. ୩ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ବମନ କରାଏ—3. An emetic causing vomiting. ୪ । ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି—4. Oblation to fire. ୫ । କଷ୍ଟ; ଯନ୍ତ୍ରଣା—5. Pain.

ବମନୀୟ—ସଂ. ବଣ (ବମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ବମନ କରାଯିବାର
Bamaniya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be vomited.

ସଂ. ବ—ମାଛି—A fly.

ବମନେଚ୍ଛା—ସଂ. ବ—ଉକାର ଉଠାଇବା; ବାନ୍ତ ଦେଖାଇବା; ଅଇ
Bamanechchhā ଦେଖାଇବା—Tendency to vomit; nausea.

ବମନୋଦ୍ବେଗ—ସଂ. ବ—ବଳବତ୍ତା ବମନେଚ୍ଛା—Strong tendency
Bamanodbega to vomit.

ବମା—ବୈଦେ. ବ (ଇ. ବମ୍)—ବମ୍ବାଜି (ଦେଖ)
Bamā ବୋମା **बम** Bambāji (See)

କୀଡ଼ା, ଦେ. ବ—ଉମା; ଗୁଡ଼ୁଲ ଓ ଧାନଆଦରେ ଲାଗିବା
ସୁଡ଼ା ପୋକ—Winged moths or worms attacking rice, paddy and other grains.

ବମା ଖାଇବା—ଦେ. ବ—ଶସ୍ୟାଦ କୀଟଦଷ୍ଟ ହେବା—Being moth-
Bamā khāibā କୀଡ଼ାର ଖାଓୟା **सूँडालगना** eaten.

ବମା ଧରିବା; ବମା ଲାଗିବା } ଅନ୍ୟରୂପ — ଧାନ ଗଲେଣି ବମାଧରି ଓଳଥ ପଡ଼ିଛି ମାକଣ୍ଡ ହୋଇ—ଉଗ ।

ବମାଖିଆ—ଦେ. ବଣ—କୀଟଦଷ୍ଟ; ପୋକର୍—Worm-eaten;
Bamākhiā **सूडफक्कू; सूँडालगा** moth-infested.

କୀଡ଼ାଲାଗା (ବମାଧରା, ବମାଲଗା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବମାଲ୍—ବୈଦେ. ଅ (କଚରଆ) (ଫା. ବମାଲ୍)—ଚୋରାମାଲ ସହିତ—
Bamāl ବମାଲ, ବାମାଲ With the stolen property.

बमाल ବମାଲ ଚୋରାର, ଆଉ କଣ ରକ୍ଷା ଅଛି ? ଚର୍ଚ୍ଚିଆର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ନିଆଦ ଦେଢ଼ବର୍ଷ—ଫକୀରମୋହନ, ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।

ବ. (କଚରଆ) — ଚୋରାମାଲ—Stolen property.

ବମାଲି କରଣ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶେଠ କରଣ (ଦେଖ)
Bamāli karaṇa Śeṭha karaṇa (See)

ବମ୍ପି—ସଂ. ବ (ବମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—୧ । ବମନ—1. Vomiting. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ) ବହ୍ନି; ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ । ଠକ; ଧୂର୍ତ୍ତବ୍ୟକ୍ତି—3. A cheat.

ବାନମାଛ, ବାହିନମାଛ **ବାଁବ; ବମି; ବମେଲ** ଦେ. ବ (ସଂ. ବର୍ମି)—ସର୍ପାକୃତି ଥଣ୍ଡଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—A fresh water tubular fish; bill fish; Tylosurus Longirostris.

[ଦ୍ର—ଏହା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚୋଡ଼ମାଛ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ । ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ଏକ ହାତ ଓ ବ୍ୟାସରେ ୨ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଗୁରୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ବାୟୁ ଏବଂ ଶ୍ଳେଷ୍ମ ପ୍ରକୋପକ ।]

ବମିତ—ସଂ. ବଣ (ବମ୍ ଧାତୁ, ଣିଜନ୍ତ ବମି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Bamita ଉଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ; ବାନ୍ତ—Vomited forth.

ବମିତବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ବମ୍ ଧାତୁ+ତବ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ବାନ୍ତ ହେବାର
Bamitabya ଉପଯୁକ୍ତ—To be vomited from the mouth.

ବମିମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ବମ୍ପି ମାଛ ପରି ଯେଉଁ ଲୋକର ଓଠ
Bamimuhāṅ ଗୋଜା; କୁଞ୍ଚିମୁହାଁ—Having one's lips **सूइमुँहा** (ବମ୍ପିମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) pointed.

[ଦ୍ର—ଏପରି ଲୋକ ରୁପ୍‌ସଇଡାନ୍ ବୁଅନ୍ତି ।]

ବମେ—ବୈଦେ. ଅ (ଫା)—୧ । ସକଳ ପ୍ରକାରର—1. Of all kinds.
Bame ସବୁ, ସାରା **बिलकुल** ୨ । ସମସ୍ତ—2 All.

(ଯଥା—ବମେ ସରଞ୍ଜାମ ଏଠାରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବାକୁ ହେବ ।)

ବମ୍ପର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (ମୋଟର୍ ଗାଡ଼ି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶବ୍ଦ)—
Bampar ମୋଟର୍ ଗାଡ଼ିରେ ସାମନାରୁ ଦ୍ୱାରୁଡ଼ି ଯିବା ବସ୍ତୁର
बम्पार बंपार ଧକ୍କା ସମ୍ଭାଳିବାପାଇଁ ମୋଟର୍‌ର ଆଗରେ ଲାଗିଥିବା ଅନର୍ଗଳବିଶେଷ—Bumper.

ବମ୍ବ(ମ୍ଭ)ର—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ବିବର)—ଗଭୀର ଗର୍ତ୍ତ—
Bamba(mbha)ra **भाँकाड** Deep hole; abyss.

ବମ୍ବା—ବୈଦେ. ବ (କାନାଡ଼ି—ବମ୍ବୁ, ଇଂ. ବାମ୍ବୁ; ଆ. ମମା=ନଳ)—
Bambā ୧ । ନଳାକାର ଖମ୍ଭ—1. A tubular post.
ବଂବା, ଖୁଣ୍ଟି **बंबा** ୨ । କୀଳା—2. A peg.

(ବୋମ୍ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ସରକାରୀ ରାଜସ୍ୱ ବନୋବସ୍ତ (ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍) ସମୟରୁ ଏ ଶବ୍ଦ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହା ମଉଜାମାନଙ୍କ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପୋତାଯିବା ଖୁଣ୍ଟ । ପ୍ରଥମେ ଏହା ବାଉଁଶ କୀଳାରେ ଦେଉଥିଲା, କନ୍ତୁ ପରେ ଏ ଚିହ୍ନକୁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପୋଡ଼ା ମାଟିର ବା ଲୁହାର ନଳାକାର କୀଳା ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଭୂମିରେ ପୋତା ହେଲା ।]

ବମ୍ବାଜି—ଦେ. ବ (ଇଂ. ବମ୍) —ତୋପବାଜୀ; ବାଣବିଶେଷ—
Bambāji Firework producing bomblike report.
ବୋମବାଜୀ **बमबाजी** [ଦ୍ର—ଏହା ବାରୁଦ ଭରା ଯାଇଥିବା (ବମ୍‌ବାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପିତ୍ତ । ବାଉଁଶ ନଳ ମଧ୍ୟରେ ବାରୁଦ ଗୁନା ହୋଇ ନଳ ଉପରେ ଦୁଇଭାବରେ ଛଣପଟ ଦଉଡ଼ି ଗୁଡ଼ା ଯାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲେ ତୋପ ପରି ଶବ୍ଦ କରେ ।]

ବମ୍ବା(ମ୍ବେ)ର୍ଟିଆ—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ବମ୍ବାର୍ଡିଅର୍)—୧ । ଗୋଲନ୍ଦାଜ
Bambā(mbe)ṭiā ସୈନ୍ୟ—1. Bombardier.
ବମ୍ବେଟେ, ବମ୍ବେଟିଆ **समुद्रिडाकु** [ଦ୍ର—ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ବା ଫିରଙ୍ଗୀ ଜଳଦସ୍ୟୁମାନେ (ବୋମ୍ବାଝଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଙ୍ଗୋପକୂଳକୁ ଆକ୍ରମଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବା ସମୟରୁ ଏ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ଓ ଓଡ଼ିଆମାନେ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଯାଇ ତେଣୁ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ଆଣି ଆମ ଭାଷାରେ ପୁରାଇ ଅଛନ୍ତି ।]

୨ । ନଦୀ ଓ ସମୁଦ୍ରର ଡକାଇତ; ଜଳଦସ୍ୟୁ—2. Pirate.

ଦେ. ବିଣ—ଠଗାବାଆ; ଠଗାବାଜୀ—Fraudulent; deceitful.

ବମ୍ବୁ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ବାମ୍ବୁ; କନାଡ଼ୀ-ବବୂ) —୧ । ବାଉଁଶ—Bambu 1. Bamboo. ୨ । ବାଉଁଶ ଖଲା—2. A piece of bamboo used as a peg.

ବାଂଶ ବଂଶୁ

ବମ୍ବୁରୁ—ଗ୍ରାଦେ. (କଲାଦାଣ୍ଡି) ବି–ବନ୍ଧନ କାଠ ଦରୁ ଏକପ୍ରକାର ଝାଣୁଆ କାଠ—Bamburu A tough timber like Bāndhaṇa.

[ଦ୍ର–ଏଥିରେ ଶଗଡ଼ ଚକିର ହୁଏ ।]

ବମ୍ବେଇ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶ ଓ ରାଜଧାନୀ—Bombay Presidency and capital town.

Bambei
ବୋମ୍ବାଇ
ବମ୍ବାଇ, ବମ୍ବେ, ବୋମ୍ବାଇ, ବୋମ୍ବେ, ବୋମ୍ବେଇ } — ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ପୁରାକାଳର ଏଡ଼ା ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ସମଷ୍ଟି ଥିଲା । ଇଂରେଜମାନେ ଲବଣ-ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନମାନ ମୂର୍ତ୍ତିକାରେ ପୂର୍ତ୍ତି କରି କେତେକ ଗଡ଼ିଏ ଦ୍ୱୀପକୁ ମିଶାଇ ଏ ସହରର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଭୂଲେଶ୍ୱର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମୁମ୍ବା ଦେବୀଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏ ସହରର ନାମ ହିନ୍ଦୀରେ ମୁମ୍ବାଇ ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ବମ୍ବାଇ, ବମ୍ବେଇ ଓ ଇଂରାଜରେ 'ବମ୍ବେ' ହୋଇ ଅଛି । ଏବଂ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ନଗର । ମଦନମୋହନ—ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।]

ବମ୍ଭର—ସଂ. ବି.—(ବମ୍ଭ=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bambhara ମଧୁମକ୍ଷିକା—Bee.

ବମ୍ଭରାଳି(ଳୀ)—ସଂ. ବି.—(ବମ୍ଭର+ଆଳି; ଆଣି;—ମଧୁମକ୍ଷିକାସମୂହ-Bambharāḷi(ṇi) 1. A swarm of bees. ୨ । (ବମ୍ଭ=ଭିଁ ଶବ୍ଦାନୁକରଣ+ର ଧାତୁ+ଅଳ+ଈ)—ମକ୍ଷିକା; ମାଛି—2. Flea. ୩ । ଭ୍ରମର—3. Black wasp.

ବୟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗମନ କରିବା—Baya (root) To go.

ବୟ—ଗ୍ରା. ବି.—୧ । (ସଂ. ବ୍ୟୟ)—ବଏ (ଦେଖ)

Baya 1. Bae (See)

(ଯଥା—ଆସୁରୁ ବସ୍ତ୍ର ବଳଲେ ଯାଇଛି ଶେଷ ।)

୨ । (ସଂ. ବୟଃ)—ବୟସ—2. Age.

ଓଡ଼ ବଉଶ ବସ୍ତ୍ର ଭାର

ବଏସ ବୟ ଦେଖି ଉତର ବନ ଘୋର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବୈ.)—ବଏ (ଦେଖ)—Bae (See)

ସଂ. ବି.—(ବେ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ୧ । ତନ୍ତୁବାୟ (ହି. ଶ.)—1. Weaver.

୨ । ବାସାବାଡ଼େଇ (ହି. ଶ.)—2. The weaver bird.

ବୟଃ—ସଂ. ବି.—(ବୟ୍ ଧାତୁ+ଅସ୍; ଯେ ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ଗମନ କରେ)—୧ । ବୟସ; ଜୀବନ; ଆୟୁଃ—1. Age ; time of one's life. ୨ । ଯୌବନ—2. Youth.

Bayaḥ

୩ । ପକ୍ଷୀ—Bird.

ବୟଃକ୍ରମ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆୟୁଷ୍କାଳ; ବୟସ; ଜୀବଦ୍ଦଶା—Age; period of one's life.

Bayaḥ krama

ବୟଃ ସଙ୍ଗୀ—ବେ. ବି.—୧ । (ସଂ. ବୟଃ+ସଙ୍ଗୀ)—ସମବୟସ୍କ ବନ୍ଧୁ—1. A friend of the same age.

Bayaḥ saṅgī

୨ । (ସଂ• ବୟଃ+ସଙ୍ଗିନୀ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସମବୟସ୍କା ସଙ୍ଗୀ—A woman's female companion of the same age.

ବୃଦ୍ଧ ବୟଃସଙ୍ଗୀଟାର ଦୁଇଟି ଏ ଧନବର ମନରେ ଏମନ୍ତ ଜଉ ତା ଜାଣି ଦୁର୍ଗି ।

ଉଷ୍ଟ ବୈଦେଗୁଣବଲ୍ଲୀସ ।

ବୟଃସନ୍ଧି—ସଂ• ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବାଲ୍ୟ ଓ ଯୌବନର ସଂଯୋଗ ସ୍ଥଳ; ଯୌବନାରମ୍ଭ—Prime of life; transition from childhood to youth.

Bayaḥ sandhi

ବୟଃସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ•—(ବୟଃ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧ । ମଧ୍ୟ ବୟସ୍କ; ଯୁବା—Youthful. ୨ । ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ; (ବୟଃସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବୟସ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସାବାଳଗ—2. Major; mature; middle-aged.

Bayaḥstha

ବୟଃସ୍ଥା—ସଂ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯୁବତୀ—1 Youthful; young woman).

Bayaḥsthā

୨ । ବିବାହର ଉପଯୁକ୍ତା—(ବୟସ୍ଥା— ଅନ୍ୟରୂପ) 2.Arrived at a marriageable age.

ସଂ ବି.—୧ । ଆମଲକୀ, ବାହାଡ଼ା ଓ ହରଡ଼ା; ତ୍ରିଫଳା—1. The three myrobalans. ୨ । ଗୁଳୁଚ—2, A medicinal creeper. ୩ । ସୋମଲତା—3. The Soma creeper. ୪ । କାକୋଲୀ—4. A medicinal berry. ୫ । ଆମ୍ଳିକା ଶାଗ—5. A kind of potherd of acid taste. ୬ । ଛୋଟ ଅଲେଇଚ; ଗୁଜୁରାତ (ହି. ଶ.)—6. The small cardamom. ୭ । ଶିମିଳି (ହି. ଶ.)—7. Silk cotton. ୮ । ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—8, A young woman.

ବୟଃସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି.—ଯୌବନ (ହି. ଶ.)—Youth.

Bayaḥsthāna (ବୟସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୟନ—ସଂ. ବି. (ବେ ଧାତୁ=ବୁଣିବା + ଭାବ. ଅନ)—

Bayana ଲୁଗା ବୁଣା—Weaving.

ବୟନ ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସଂ.ବି.(ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ

Bayana bidyālaya ଲୁଗାବୁଣା ଶିକ୍ଷା ହୁଅଯାଏ—Weaving school.

ବୟ୍ ପଥ(ଥୁ)—ଗ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବେପଥୁ)—

Baya patha(thu) ୧ । କମ୍ପ—1. Trembling.

୨ । ଭୟ—2. Fear.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଉଜନ ବୋଇଲେ ମୋ ଉଥେ ସାଇଥ୍ୟ
ଉତ୍ତର ଭର ଛତ ଉତରୁ ବସ୍ ପଥ । କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ, ମହାଭାରତ. ବଘଃ ।

ବୟ ବୃଦ୍ଧ — ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ବୟୋବୃଦ୍ଧ)—ବୟୋବୃଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Baya bṛuddha Bayobṛuddha (See)

ବୟୋବୃଦ୍ଧ ଯେ ବସ୍‌ବୃଦ୍ଧରେ ଛନ୍ଦ ସ୍ । କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ, ମହାଭାରତ ଉତ୍‌ଯୋଗ

ବୟସ — ଦେ. ବି. (ସଂ. ବୟସ୍)—୧ । ଜନ୍ମାବଧି କାଳ ପରମାଣ; ପ୍ରାଣୀର
Bayasa ଅଦ୍ୟାବଧି ଜୀବନ କାଳ—1. Time of life; age.
ବଏସ **ବୟସ, ଉମ୍ର** ୨ । ଯୁବା ବୟସ୍; ଯୌବନ—2. Youth.

ଅଜ ବସ୍ୟସ ମୋର କାହୁଁ
ପାରିବ ପୁଣ ଉପୁପାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବୟସ କାଳ — ଦେ. ବି — ୧ । ଯୁବା ବୟସ୍ — 1. Youth.
Bayasa kāla ୨ । ପରିଣତ ବୟସ୍—2. Mature age.
(ବୟସ ବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) **ବୟସକାଳ** ବଏସ

ବୟସ ଛଉ — ଦେ. ବି. (ସଂ. ବୟସ୍ + ଛବି)—ବଅସ ଛଉ; ଯୁବକ ଓ
Bayasa chhau ଯୁବତୀଙ୍କ ଦେହରେ ଯେଉଁ ଛଉ ମାଡ଼ ଯିବାର
ସିହାଳି ଦେଖାଯାଏ—Scurf or scab appearing on the
ଛୁଲୀ body of young people.

ବୟସ ବରୁଣ — ଦେ. ବି. (ସଂ. ବୟସ + ବ୍ରଣ) — କାଠ ବରୁଣ; ଯୁବକ
Bayasa baruṇa ଓ ଯୁବତୀଙ୍କ ମୁହଁରେ ସରୁଆ ଖିଲ ଯୁକ୍ତ
ବୟସ ଫୋଡ଼ା ଯେଉଁ ବ୍ରଣମାନ ଦେଖାଯାଏ—Small pimples
ବଡର, ବରରେ, ବରଡ, ବରରା appearing on the face of
youths; blackhead.

ବୟସ ମକମକେଇ — ଗ୍ରା. ବିଣ — (ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ଗାଳି) ଯୌବନ-
Bayasa makamakeī ଗର୍ବିତା (ସ୍ତ୍ରୀ); ଯୁବା ବୟସ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଜନିତ ଗର୍ବରେ ଯେଉଁ ନାସ୍ତ ମକମକ ବା ଉଦ୍‌ଘଟ୍ଟ ହେଉଥାଏ—
(a woman) Who is unduly proud of her
youthful charms.

ବୟସ ଯିବା — ଦେ. ବି — ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗବାହୁଡ ହେବା; ବୃଦ୍ଧ ହେବା—
Bayasa jibā **ବୟସ ବୀତନା** Becoming old.

ବସ୍ୟସ ଗଲ୍ଲନ ସବୁ ସୁଈଁ ସୁଈଁଙ୍କର ସବୁ ଏ ସଙ୍ଗେ ବହେଥ ବହବାର ଉସ୍ତବ ।
ବଏସ ଯାଓୟା ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବୟସ ସନ୍ଧି — ଦେ. ବି—ବୟଃ ସନ୍ଧି (ଦେଖ)
Bayasa sandhi ;Bayaḥ sandhi (See)

ବସ୍ୟସ ସନ୍ଧି ନକ ନାସ୍ତ, ନାସ୍ତକ ଅଛ କ ଅବୋର ।
ରୂପଚ. ପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ ।

ବୟସି — ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ବୟସ୍ଥ)—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ;
Bayasi ଯଥା—ସମବୟସି, ଅଧା ବୟସିଆ, ଷୋଳ ବୟସୀ, ପିଲ୍ଲ
(ବୟସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୟସିଆ, ଯୁବା ବୟସୀ, ସଉର ବୟସୀ)
(ବୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୟସବିଶିଷ୍ଟ; ବୟସ୍ଥ; ଯାହାକୁ ଏତେ ବୟସ
ବୟସୀ ହୋଇଅଛି—Aged; having reached
such an age.

ସଉର ବୟସୀ ସଉର ମନ, ଜରଉ ଯାହାକୁ ଅନୁଗମନ ।
ଜରସ୍‌ପର୍ଯ୍ୟ. ଜୟନ୍ତ ।

ବୟସିକା — ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବୟସ୍ୟା) — ବୟସୀ (ଦେଖ)
Bayasikā Bayasī (See)

ବୟସୀ — ଦେ. ବିଣ — ୧ । ବୟସିର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ —
Bayasī 1. Feminine of Bayasi.
୨ । ଯୁବତୀ — 2. Youthful (lady).

କେ ମୋତେ ଦେବ ଯାଚ ନବୀନ ବୟସୀ । କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବୟସ୍ୟା)—ସ୍ତ୍ରୀର ସମବୟସ୍କା ସଖୀ;
ଏକବୟସିଆ ସଖୀ—A woman's female com-
panion of the same age.

ଗାତେ ନବ ବସ୍ୟସୀ ବସ୍ୟସୀ ପାଶେ ବର୍ଷ ବଶୀଭୂତ ବର୍ଣନ ଅସେ ଯେ ।
ଉତ୍ତ. ଚୋଳଚନ୍ଦ୍ରାଶ୍ରୁଭଦ୍ର ।

ବୟସ୍କ — ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ବୟଃସ୍ଥ)—୧ । (ଯୁବା ବା ବୃଦ୍ଧ)
Bayaska ବୟସ୍ଥବିଶିଷ୍ଟ—1. Having reached a certain
(ବୟସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) age (e. g. young or old). ୨ । ପୂର୍ଣଯୌବନ-
ବୟସ୍କ 2. Youthful; young. ୩ । ବୟଃସ୍ଥ; ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କଃ;
ବୟସ୍କ ସାବାଳଗ—3. Major; mature. ୪ । ଯେ ବୟସରେ
ବଡ଼—4. Elderly; older in age.

[ଦ୍ର—ବୟଃ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସମସ୍ତ
ପଦରେ ବୟସ୍କ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଯଥା—ବୃଦ୍ଧବୟସ୍କ, ଅଳ୍ପ
ବୟସ୍କ, ସମବୟସ୍କ; ଇଲୁ ଏଲୁଟିଆ ବୟସ୍କ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ ସଂସ୍କୃତ
ବ୍ୟାକରଣାନୁରୂପ; ବୟଃସ୍ଥ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର ଅଟେ ।]

ବୟସ୍କୃତ୍ — ସଂ. ବିଣ — (ବୟଃ + କୃ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍)—ଆୟୁଃପ୍ରଦ —
Bayaskṛut Giving longevity.

ବୟସ୍ଥ — ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ — ବୟଃସ୍ଥ (ଦେଖ)—Bayaḥstha (See).
Bayastha (ବୟସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୟସ୍ଥା — ସଂ. ବିଣ ଓ ବି — ବୟଃସ୍ଥା (ଦେଖ) —
Bayasthā Bayaḥsthā (See).

ବସ୍ଥା ସହୁଁ ଅନଦ୍ଧଙ୍ଗ ଜହୁ ବାର୍ଦ୍ଧଙ୍କା ସ୍ତ୍ରବ ଅଣି ଦେ —
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବୟସ୍ୟ — ସଂ. ବି. ପୁଂ — (ବୟସ୍ + ଭୁଲ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ) — ୧ । ସଖା; ତୁଲ୍ୟ-
Bayasya (ବୟସ୍ୟା— ସ୍ତ୍ରୀ) ବୟସ୍ଥ ବନ୍ଧୁ; ସମବୟସ୍ଥ ମିତ୍ର—
1. Friends of the same age. ୨ । ସଙ୍ଗୀ; ସହଚର-
2, Companion; comrade.

ବୟସ୍ୟା — ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ — (ବୟସ୍ୟ + ଆ) — ୧ । ସଖୀ —
Bayasyā 1. A female companion. ୨ । ଇଟା (ହି.ଶ) —
2. Brick.

ବୟା — ଗ୍ରା. ବି — (ସଂ. ବ୍ୟୟ) — ୧ । ବ୍ୟୟ — 1. Expenses.
Bayā ୨ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବୈଷ୍ଣବ ବା ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ଡାକିବା ନାମ—2. Name by which Baishṇaba
(ବଇଷ୍ଣ, ବଇ—ଆଦରାର୍ଥକ ରୂପ) or Baikuṇṭha is called.
ବୈଦେ. ବି — (ଇଂ. ବଏ) — ବୟାଁ (ଦେଖ) — Bayāñ
(See).

ନାଚ ବାଲେଶ୍ୱର ବାସ୍ତ ବାହାର କସ୍ତା ପାଖରେ ପଡ଼ିଅଛ —
ପଙ୍କାରମୋହନ. ଗଳ୍ପଲହରୀ ।

ବୟାଅଶୀ — ଦେ. ବି ଓ ବିଣ — (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ଦ୍ୱ୍ୟଶୀତି) — ୮୨ -
Bayā-asī ବିରାଶୀ **ବିରାଶୀ** Eightytwo; 82.
(ବୟାଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୟାଁ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ବୟ; ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍. ବୟା)—ନାବିକମାନଙ୍କ Bayāñ ନଦୀ ସମୁଦ୍ରାଦିରେ ପଥ ନିରୂପଣ ବିଷୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ବୟା(ୟଁା) କରିବାପାଇଁ ନଦୀ ବା ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଭସା ଯାଇଥିବା **ବୋୟା** ଘାଁଟା—A buoy.

ବୟାଁ(ୟା)ନବେ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—(ସ. ଦ୍ୱିନବତି; ପ୍ରା. ବାଣ୍ଣବଇ)—Bayāñ(yā)nabe ୯୨; ଦ୍ୱ୍ୟଧିକ ନବତି—Ninetytwo ବିରାନ୍ନବେ ବୟାଶୋଇ ପରରେ ୯ ଯୋଡ଼ି ଦେଲେ ଶେଷ— **विरानबे; वानवे** ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେପ୍ରାଣଦୀପ ।

[ବୟାଁ(ୟା)ଶୋଇ, ବୟାଁ(ୟା)ଲବେ(ବେ),ବୟାଁ(ୟା)ଲୋଇ, ବୟାଁ(ୟା)-ନ୍ନବେ(ବେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୟାଁଳୁ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ସ. ବନ୍ୟ + ଆଳୁ)—ବଣଆଳୁ, Bayāñlu କରବା—Wild yam

ବୟାଁଳୁ ଗୋଡ଼(ଡ଼ା)—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଗ୍ଲେଃ ବୟାଁଳୁ ବା Bayāñlu gorḍa(rḍā) ବୟାଁଳୁର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶ; ବଣଆଳୁର ବାଉଗ—Small globes of wild yam.

(ଯଥା-ଏବା ଲଭାର ଗଣ୍ଠିରେ ଆଳୁବାଉଗ ପର ପରେ)

ବୟାନ—ଦେ. ବ—(ସ. ବର୍ଣ୍ଣନ; ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ; ଫା. ବୟାନ୍)—

Bayāna ୧ । ବାକ୍ୟ—1. Speech. ୨ । ବିବରଣ; ବର୍ଣ୍ଣନ; ବୟାନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—2. Description; relation; narration. **बयान** ୪ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ; ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା—4. Explaining.

ବାରୁମାନଙ୍କ ଅଗରେ ସବୁ ଦାଲ ବୟାନ କରିସାରୁ— ପଙ୍କାରମୋହନ—ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

ବୟାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—1. To des-

Bayāna karibā cribe; to relate; to narrate.

ବୟାନ କରା ୨ । କଥା କହିବା—To speak. ୩ । ଉଲ୍ଲ ଉଲ୍ଲକର **बयान करना** ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା—3. To expatiate upon; to explain. ୪ । ଛତ୍ତିଦନ ପାଇଁ (ବର୍ଷା) ବନ୍ଦ କରିବା— 4. To stop; to cease for a time.

(ଯଥା— ଦୁଇଦିନ ହେଲା ବର୍ଷା ବୟାନ କରିଛି)

ବୟାମ୍—ଦେ. ବ. (ସ. ବହ୍ ଧାତୁ)—ଚନା ମାଟିର ବଡ଼ମୁହଁା ବୋତଲ-

Bayām A wide-mouthed bottle or jar made of

ବୋୟାମ **बयाम,बोयाम** porcelain or china clay.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଅଗୁର ଆଦ୍ୟ ରକାର ଯୋଗ ହୋଇଥାଏ ।]

ବୟାର—ଦେ. ବ. (ସ. ବାୟୁ) —ବତାସ; ତୋଫାନ; ପ୍ରବଳ ବାୟୁ; ଝଡ଼-

Bayāra ବାତାସ **बयार[रा]** Tempest; gale.

ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବ—ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି—Cholera.

ବୟାରିଆ—ଦେ. ବଣ—ତୋଫାନିଆ; ପ୍ରବଳବାୟୁଯୁକ୍ତ (ଋତୁ)—

Bayāriā ବାତାସେ **बयारिया** Tempestuous (weather)

ବୟା(ୟାଁ)ଳ—ବଣ. ପୁଂ. (ସ. ବାଗ୍ଜଳ)—ଯେ ଗୁଡ଼ାଏ ବୟାନ୍ କରେ;

Bayā(yāñ)l ବାବଦୂକ; ଯେ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପେ; ବାଗ୍ଜଳ— [ବୟା(ୟାଁ)ଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବକୁୟା **बकवादी** Talkative; garrulous.

ବୟାଲିଶ(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ) (ସ. ଦ୍ୱିଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍,

Bayāliśa(śi) ପ୍ରା. ଦ୍ୱ ଚତ୍ତାଲିଶି)—ଦୁଇ ଅଧିକ ଚାଳିଶ, ୪୨— ବେୟାଳୀସ **बयालीस** 42; Fortytwo.

ବୟାଶି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ)—ବୟାଅଶୀ (ଦେଖ)—

Bayāśi Bayā-aśī (See)

ବୟାଶୀ ପଦେ ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ । ଉଚ୍ଚ, ବୈଦେପ୍ରାଣଦୀପ ।

ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଗୃଷୀର ଖଳାରୁ ମଦ୍ଦଣ ଦରରେ ଧାନ ଦମ୍ଭା ଗୃହିଲ ଆଣିଲେ ଦୁଇମଦ୍ଦଣ ସ୍ଥଳରେ ବୟାଶୀ ସେର ମିଳେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଦ୍ଦଣରେ ମିଳିବା ଏହି ଅଧିକା ଏକସେର— The extra seer per maund given to the purchaser of two maunds purchased from the threshing floor of a husbandman.

[ଦ୍ର—ଯଥା ମଦ୍ଦଣେ ବରରେ ମୋଡେ ୧ ସେର ବୟାଶି ମିଳିବ ।]

ବୟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବ୍ୟୟ)—୧ । ବଏ କରିବା (ଦେଖ)—

Bayibā 1. Bae-karibā (See) ୨ । ବ୍ୟୟ କରିବା—2. To spend.

ବୟୋଗତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ସ୍ତ୍ରୀ ଙଡ୍, ବୟଃ + ଗତ)—ବୃଦ୍ଧ —

Bayogata (ବୟୋଗତା —ସ୍ତ୍ରୀ) Aged; old.

ବୟୋଗତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବୟଃ + ଅତୀତ) —ବୃଦ୍ଧ—Aged; old.

Bayotīta (ବୟୋତୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବୟୋଽତୀତ ରୂପେ ଲେଖାଯାଇ ଥିବା ଏବଂ ତା ମଧ୍ୟରେ ଲୁପ୍ତ ଅକାର ଚିହ୍ନିତ ହୁଏ ।]

ବୟୋବୃଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବୟଃ + ବୃଦ୍ଧ)—୧ । ଯେ ଅବସ୍ଥାଠାରୁ

Bayobṛuddha ବୟସରେ ବଡ଼—1. Elderly; senior.

(ବୟୋବୃଦ୍ଧା —ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବୁଢ଼ା; ବୟସରେ ବୃଦ୍ଧ—2. Aged; of an advanced age

ବୟୋବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୟଃ + ବୃଦ୍ଧି)—ବୟସର ବୃଦ୍ଧି;

Bayobṛuddhi ବୟସର କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବା —Increase of years; gradual advance in age

ବର୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ବା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ କରିବା—

Bar (root) 1. To make an inarticulate sound. ୨ । ଅବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ କଥା କହିବା—2. To speak in a language which cannot be understood; to babble.

ବର୍ କଦମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—କାଶିନ୍ଦ ଆମ୍ବର—A kind of

Bar-kadam କାସନ୍ଦୀ **बरकद्म** cooked mango-pickle.

ବର୍ କରାର—ବୈଦେ. ବଣ (କଟରଆ) (ଫା) - ୧ । କାବମ୍; ସୁସ୍ଥିର—

Bar-karār 1. Confirmed. ୨ । ଉପସ୍ଥିତ; ମୌଜୁଦ—

ବରକରାର **बरकरार** 2. Present; ready; in stock.

ବର୍ ଖିଲାପ୍(ଫ୍)—ବୈଦେ. ବଣ. (କଟରଆ) (ଫା. ବର୍ + ଆ. ଖିଲ୍ଫ୍) —

Bar-khilāp(ph) ପ୍ରତିକୂଳ; ବିରୁଦ୍ଧ—Opposite; ବରଖେଲାପ **बरखिलाफ** unfavourable.

ବୈଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରତିକୂଳତା—1. Opposition. ୨ । ଭୁଲ୍- 2. Negligence.

ବର୍ଖୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ରେଜେଇ (ଦେଖ)

Bar-khī Rejei (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍‌ଗାଏ(ୟ୍)—ଗ୍ରାଦେ. (ଲରଆ) ବ—ଗଉଡ଼—
Bar-gāe(y) Cowherd.

ବର୍ ତରଫ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (କତରଆ) (ଫା. ବର୍ + ଆ. ତର୍ଫ୍)—
Bar-taraph ୧ । ଅଲଗା; ପୃଥକ୍—1. Separate. ୨ ।
ବରତରଫ ବରଖାସ୍ତ; କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବହିଷ୍କୃତ—2. Dismissed
ବରତରଫ or removed from service.

ବର୍‌ନା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ବଡ଼ଗା)—ବଡ଼ିଶା;
Bar-nā ଝାଡ଼ୁ—Broomstick.

ବର୍‌ନାଁ(ନେଁ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି. (ଭୁଲ. ହି. ବାଢ଼ନା)—
Bar-nāñ(neñ)ibā ଓଳାଇବା; ଖରଢ଼ବା—To sweep (a house).

ବର୍‌ପାଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବର ଗଛର ଓହଳ—Aerial.
Bar-pāl root of a banyan tree

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ବରପାଲ୍ଲା ଗ୍ରାମର ନାମକରଣ ହୋଇ-ଅଛି ।]

ବର୍‌ବଟି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବଦ୍ଧଟୀ)—ଝୁଡ଼ୁଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Bar-baṭi Jhurḍaṅga (See)

ବର୍‌ବୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବଦ୍ଧଟୀ)—ବରଗଡ଼ାଛୁଇଁ—
Bar-burḍi A kind of bean; Vigna Semensis.

ବର୍‌ର ବର୍‌ର ହେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଜୁପସ୍ଥିତ ଘଟଣାରେ ବିକୃତ
Bar-ra bar-ra hebā ବା ବିରକ୍ତିଭାବସୂଚକ ଶବ୍ଦ କରିବା—
To grumble; to whimper.

ବର୍‌ହମ୍‌ପୁଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଏକଦମ୍ ଫୋଲ୍ଲା—
Bar-ham-pulā Entirely hollow.

ବରହା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବନ୍ୟବରାହ; ବାର୍ହା—
Bar-hā Wild boar.

ବର—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି. (ବୃ ଧାତୁ=ବରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—
Bara ୧ । ପ୍ରବର; ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Chief;
(ବରା—ସ୍ତ୍ରୀ) best; excellent.

ବଜାଇ କମ୍ପନ୍ତ, ବାଜୁଡ଼େ ଉରଉର— ଉଷ. ବୈଦେସ୍ତୋତ୍ରବଦାସ ।

[ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ନୃପବର, ମିତ୍ରବର, ଯୋଷାବର, ବରସୁନ୍ଦର, ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ, ବରାଙ୍ଗ, ବରାରୋହା ଇତ୍ୟାଦି ।]

୨ । ଅଭୀଷ୍ଟ; ଇପ୍ସିତ—2. Wished-for. ୩ । ଅଳ୍ପ—
3. Little.

ସ. ବ—୧ । ନବବିବାହିତ ପୁରୁଷ—1. A newly married man. ୨ । ଜୋଇଁ; ଜାମାତା—2. Son-in-law. ୩ । ଉର୍ତ୍ତା; ପତି; ସ୍ୱାମୀ—3. Husband.

ବଧୂଲେ ଦେବରବର ବରାରୋହା ମତେ ବର—
ଉଷ. ବୈଦେସ୍ତୋତ୍ରବଦାସ ।

୪ । ବିବାହାର୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀଗ୍ରହୀତ ପାତ୍ର—4. Bridegroom elect.
୫ । ଆଶୀର୍ବାଦ—5. Blessing. ୬ । ଅଭୀଷ୍ଟ ଲାଭ ବା ପ୍ରାର୍ଥନାପୂରଣସୂଚକ ଆଶୀର୍ବାଦ ବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି—6. Boon; blessing or promise for the fulfilment of one's wishes.

ପୂର୍ବେ କଠୋର ତପ ବର
ବର ମାଗିଲେ ପ୍ରଥ ଦୂର – ଉଦ୍ଭୋଥ. ଉତ୍ତରେ ।

[ଦ୍ର—୧. ଦେବତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବା ଅଭୀଷ୍ଟପୂରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଜର ଅଭୀଷ୍ଟ ବା ମନୋରଥ ସିଦ୍ଧିକୁ ବର ବୋଲାଯାଏ, ଯଥା—ମୁଁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ 'ଭୃଷାକୋଷ' ପୂରଣ ବର ମାଗୁଛି । ୨. ଦେବତା ବା ଅଭୀଷ୍ଟପୂରକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଆଶୁ ବା ଉତ୍ତମରୂପରେ ମନୋରଥ ସିଦ୍ଧିସୂଚକ ଯେଉଁ ଅଦୃଷ୍ଟବାଣୀ ବା ଆଶୀର୍ବାଦ ମିଳେ ତାକୁ ବର ବୋଲାଯାଏ, ଯଥା—ହେ ପରମେଶ୍ୱର ! ଭୃଷାକୋଷର ପୂର୍ତ୍ତି ପାଇଁ ବର ମୋତେ ମିଳୁ । ୩. ପ୍ରାର୍ଥିତ ଅଭୀଷ୍ଟ ବା ମନୋରଥକୁ ମଧ୍ୟ ବର ବୋଲାଯାଏ ।]

୭ । ବାଲକ—7. Boy. ୮ । ଜାଫ୍ରାନ; କୁଙ୍କୁମ—
8. Saffron. ୯ । ଶିବ; ମହାଦେବ—9. Siba.
୧୦ । ଦେବତା ଆଦିଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରାପ୍ତି ବା ମନୋରଥ ସିଦ୍ଧି—10. Fulfilment of one's wishes through Divine Grace. ୧୧ । ଶିଭୁ; ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଉତ୍ତମାଣ୍ଡକ—11. An adulterer; lecher. ୧୨ । ଜାର; ଉପପତି—12 Paramour; lover. ୧୩ । ଅସୁରବିଶେଷ—13. Name of a demon. ୧୪ । ବେଢ଼ିବା; ବେଷ୍ଟନ—14. Surrounding; encompassing. ୧୫ । ଛତାବଗ୍ଧ; ଛତୌଗ୍ଧ—15. Asparagus Racemosus. ୧୬ । ଚର୍ମ; ଚମଡ଼ା—16. Skin. ୧୭ । ଛଲ; ବକଳ—17. Bark. ୧୮ । ଆର୍ଦ୍ରକ; ଅଦା—18. Ginger. ୧୯ । ଗୁଗୁଳ (ହି. ଶ.)—19. Bdellium. ୨୦ । ଜାଲଚନ (ହି. ଶ)—20. Cinnamon. ୨୧ । ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ହି. ଶ.)—21. Rocksalt. ୨୨ । ପିପ୍ପାଲଗଛ (ହି. ଶ.)—22. Buchanania Latifolia (tree). ୨୩ । ବକୁଳ ଗଛ (ହି. ଶ.)—23. Mimusops Elengi (tree). ୨୪ । ହଳଦୀ (ହି. ଶ.)—24. Turmeric. ୨୫ । ବାସ୍ନା ତଡ଼େଇ (ହି. ଶ.)—25. The weaver bird.

ବଟ, ବଡ଼, ବର, ବରଗଦ ଦେ. ବି.—(ସ. ବଟ)—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ—1. The banyan tree; Ficus Indica; Ficus Bengalius.

ସ. ନାମ—ବଟ, ବଟପୀ, ସ୍କନ୍ଦରୁହ, ସ୍କନ୍ଧଜ, ମଣ୍ଡଳୀ, ମହଚ୍ଛାୟୀ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଧ୍ରୁବ, ନୀଳ, ଯମ ପ୍ରିୟ, ଯକ୍ଷାବାସ, ଯକ୍ଷ ତରୁ, ଯାଦଗ୍ରୋଧ, ଶୀଘ୍ର, ଶିଫାରୁହ, ରକ୍ତ ଫଳ, ଶୃଙ୍ଗୀ, ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ, ବୃହଦ୍ଭାଦ, ବୈଶ୍ରବଣୋଦୟ, ବୈଶ୍ରବଣାବାସ, ବୃକ୍ଷନାଥ, ଯମପ୍ରିୟ, କର୍ମଜ, ଭାଣ୍ଡୀର,

[ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୃକ୍ଷୀଣ୍ଡଶାଖ ଅବରୋହବହୁଳିଷ୍ଟ ବୃହତ୍ ବୃକ୍ଷ । ଏହା ଉଚ୍ଚତାରେ ୧୦୦ ଫୁଟ ଓ ପରିଧିରେ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଗ ଗଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏଥିର ସ୍କନ୍ଧରୁ ଓ ଶାଖାରୁ ଅବରୋହ (ଓହଳ)ମାନ ବାହାର ହଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଙ୍ଘାଳ, ଜଙ୍ଘାଳ, ରୋହଣ, ଅବରୋହୀ, ବହୁପାଦ, ବନସ୍ପତି । ଆଡ଼କୁ ଲମ୍ବି ଭୂମିରେ ସଲଗ୍ନ ହୁଏ । ଏ ଗଛର ପଲ୍ଲବ କୋମଳ ଓ ଲୋମଶପୃଷ୍ଠ । ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବରକୋଳ ପରି ଗୋଲ ଓ ପାଚିଲେ ଡୋଫା ନାଲିଆ ରଙ୍ଗ । ଫଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅସଂଖ୍ୟ ସାଜ ଦଲଦଆ ଓ ରେଣୁବତ୍ । ଗୋଟିଏ ଫଳରେ ବହୁସହସ୍ର ସାଜ ଥାଏ । ଉମ୍ବର ଓ ଓସ୍ତ ପରି ଏହାର ଫଳରେ ଫୁଲ ଥାଏ । ଏ ଫଳକୁ (ନମ୍ବ ଫଳ ପରି) ଲୁଆମାନେ ଖାଇ ହଜିଲେ ସେହି ମଞ୍ଜିରୁ ଗଛ ଉଠେ । ମଞ୍ଜିମାନ ପଥର ଦେଉଳ, କାନ୍ଥ, କୋଠା ଗୃହ, ଅନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ (ଯଥା—ଡାଳ, ଖଜୁର, ଆମ୍ବ)ର କୋରଡ଼ରେ ପଡ଼ି ବା ଲାଟିରହି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛ ଜନ୍ମେ । ବରଗଛର ଶେର ଦେଉଳ, କୋଠା ଆଦର କାନ୍ଥ ସଜ୍ଜକୁ ଭେଦ କରିବା ଓ ପଥର ଇଟା କାନ୍ଥକୁ ଫଟାଇବା ଦେଖାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ବୃକ୍ଷର କୋଟରରୁ ଗଛ ଉଠି ଗଛର ତେର ଉକ୍ତ ଗଛକୁ ଚପି କର ମାରିଥାଏ । ବରଗଛର ଡାଳ ନେଇ ପୋତିଲେ ତାହା ବଡ଼ ଗଛ ହୁଏ ।

ଅଟ୍ଟ ରୁଦ୍ର ବର ସାଜରୁ ମହା ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ ଜନ୍ମେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗଛର ବିସ୍ତୃତ ଡାଲମାନ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଆବୃତ କରେ ଓ ଏଥିର ଲମ୍ବ ଡାଲମାନଙ୍କରୁ ଓହଲମାନ ଭୂମିକୁ ଲାଗି ଉକ୍ତ ଡାଲମାନଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳ ଟେକ ଧରେ । କାଳକ୍ରମେ ଉକ୍ତ ଓହ୍ୱଲମାନ ଗଛର ଗଣ୍ଡି ରୂପେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏ ଗଛ ପତ୍ରଗହ୍ୱଳ ଥିବାରୁ ଶୁସ୍ତା ପାଇଁ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଦାଣ୍ଡ, ବାଟ ଓ ରାଜପଥ ପାଖରେ ଲଗାନ୍ତି । ହନୁମାନେ ଏ ଗଛକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଏହାର ପତ୍ର ବସନ୍ତକାଳରେ ଝଡ଼ି ପଡ଼େ, ପୁଣି ନୂଆ ପତ୍ର କଅଁଳେ । ଲୋକେ ବର ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛକୁ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଲଗାଇ ବର ଗଛକୁ କନ୍ୟା ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛକୁ ବର କଳ୍ପନା କରି ବିବାହ କରନ୍ତି ଓ ହନୁମାନେ ଏହି ବର ଓସ୍ତ ବିବାହକୁ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଗଣନା କରନ୍ତି; ଜନ୍ମ ଶୁସ୍ତାଦାନ ପାଇଁ ବର ଓ ଓସ୍ତ ଗଛ ଲଗାଇବା ଏଥିର ମୌଳିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବର-ଅଠା ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ବର ଡାଳକୁ ଦାନ୍ତ ଖାଆନ୍ତି ଓ ବରକାଠ ଜାଳ ହୁଏ । ଗରିବ ଲୋକମାନେ ବର ଡାଳରେ ଘରର ଖୁଣ୍ଟ କରନ୍ତି । ବରଗଛ ବହୁକାଳ ବଞ୍ଚେ । ବିଶେଷ ବିଶେଷ ବରଗଛକୁ ଲୋକମାନେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସ୍ୱାମୀପୂ ନାମରେ ଡାକନ୍ତି ଯଥା—କାଠୁଆ ବର, ଫାସିଦଆ ବର, ଯୋଗିଆ ବର, ବଗିର ବର ଇତ୍ୟାଦି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ, ଧାରକ, ବଣ୍ଡି ପ୍ରସାଦକ ଓ କଷାପୂ ରସ ଓ କଫ, ପିତ୍ତ, ବ୍ରଣ, ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ମେଦ ଓ ଯୋନିଦୋଷନାଶକ । ଏକ ପ୍ରକାର ବରଗଛର ଡାଲମାନ ଲମ୍ବା ପରି ଝୁଲି ଓ ଡାଳର ଅଗମାନ ନଇଁ ପଡ଼ି ଥାଏ । ବର ଜାତିପୂ ଏକ ପ୍ରକାର ଗଛର ଅଠାରୁ ରବର ହୁଏ ।]

ଦେ. ବଣର ବଣ—ମହାନ୍; ଅତ୍ୟନ୍ତ—

Very; very much.

ତେ ଭକ୍ତ ଉତ୍କଟ ଉପମା ବସ୍ତ୍ରାନ
ଦେଇ କରନ୍ତି ତହି ଜବୁର ବରନ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ଗ୍ରା. ବ.—(ବାଜିର କଣ୍ଠସ୍ୱ ଅବା ମାତ ଜାଉଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷରୁ ଳ ସ୍ଥାନରେ ର ଉଚ୍ଚାରଣ)—୧ । ବଳ—

1. Strength. ୨ । ସ୍ୱମତା—2. Power.

ସ. ପ୍ରତ୍ୟୟ (ସ. ବର୍ଷ୍)—ବୃଦ୍ଧିଦ୍ୟୋତକ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତାର୍ଥବୋଧକ ପ୍ରତ୍ୟୟ—(meaning) A suffix; greatly. (ଯଥା—ଜ୍ୱରବର, ଜଉର ।)

ବର ଓସ୍ତ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବଟ+ଅଶ୍ୱତ୍ଥ)—ବର ଗଛ ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—The banyan tree and the religious fig tree.

ବର ଓସ୍ତ ବିବାହ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବଟ+ଅଶ୍ୱତ୍ଥ+ବିବାହ)—ନକଟରେ ଲଗାଇଗି ଦୋଇ ସେପିଡି ଦୋଇଥିବା ବର ଓସ୍ତ ବାବା ଓ ବର ଓସ୍ତ ଝିଅ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ ବା ମନକୁ ଜୁଠିଥିବା କନ୍ୟା-ରୂପେ କଳ୍ପିତ ବର ଗଛ ବଟ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବିବାହ ସଙ୍ଗେ ବର ରୂପେ କଳ୍ପିତ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷର **वरपिपलकी सादी** କାଳ୍ପନିକ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ—A mock marriage ceremony performed between a banyan and a religious fig tree planted side by side.

[ଦ୍ର—ଏ ବିବାହ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଦଲଦଆ ସୂତା ଏ ଦୁଇ ଗଛର ଗୁଡ଼ି ପାଖେ ବେଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଏ ।]

ବର ଓହ(ହୋ)ଲ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବଟ+ଅବରୋହ)—ବରଗଛର ଶାଖାରୁ ସେଇଁ ବେରମାନ ବାହାର ଭଳକୁ ବଟେର ଝୁରି ଝୁଲିଥାଏ—The aerial roots which a banyan tree throws out towards the ground from the branches. **वरगछका जटा**

ବରଂ—ସ. ଅ.—(ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+ଅମ୍)—

Barin **वरन** ୧ । ଏକ ପକ୍ଷରେ—1. On the one hand. (ବରଂଚ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରଂ ନବାସ ଉଲ ରଣ ଷେତ୍ରରେ,
ଉପରେ ସଦା ଯହିଁ ଶତ୍ରୁପୂ ଥରେ,
ତନୁ ଏ ସ୍ତ୍ରୀମ ସ୍ଥଳେ ସୁଜନ୍ୟ ପ୍ରାପତ
ଅଟଇ ମୋ ବଗ୍ରରେ ଅଧମ ଗତ ।
ମଧୁସୂଦନ. ନର୍ଜନ ସ୍ତ୍ରୀପରେ ନବାସିତଇ ବଲାତ ।

୨ । ଅଧିକନ୍ତୁ—2. Moreover. ୩ । ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ଉତ୍ତମ—3. Rather good. ୪ । ଇଚ୍ଛାର ବିଷୟୀଭୂତ—4. Desirable.; optional ୫ । ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେୟସ୍କର—5. Preferable to another matter.

ବରକ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଆ)—୧ । ପତ୍ର; ପତ୍ରି—1. Leaf of a tree. Barak ୨ । ପୁସ୍ତକର ପତ୍ର—2. Leaf of a book. ୩ । ସୁନା ବରକ ରୁପାର ଖୁବ୍ ପତଳା ପତ୍ର; ତବକ (ଯାହା ମିଠାଇ ଆଦ ଉପରେ **बरक** ଜଡ଼ା ଯାଏ)—3. Very thin leaf of gold or silver.

ବରକ—ସ. ବିଣ. ଘୁଂ. (ବୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବରଣକାରୀ—Baraka 1. Choosing. ୨ । କନ୍ୟାର ବିବାହପ୍ରାର୍ଥୀ—(ବରକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Wooing; asking a female in marriage;

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂ. ବ—୧ । ଆଚ୍ଛାଦନ ବସ୍ତ୍ର—1. A covering cloth; cloak. ୨ । ଚଳା ଧାନ୍ୟ—2 A kind of fine grain. ୩ । ବନ୍ୟ ମୁଦ୍ଗ (ପ୍ରକୃଚ୍ଛବାଦ)—3. A wild pulse. ୪ । ପୋତାଚ୍ଛାଦନ (ପ୍ରକୃଚ୍ଛବାଦ)—4. A covering for a ship. ୫ । ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—5. Priyaṅgu (See) ୬ । ବନ୍ୟ ବଦର (ହି. ଶ)—6 Wild jujube (tree). ୭ । (ବର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ) ବର; ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳ—7. Boon (Apte). ୮ । କନ୍ୟାର ବିବାହ ପ୍ରାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତି—8, Suitor; one who asks a female in marriage; wooer (Apte). ୯ । (ବୃ ଧାତୁ+କରଣ. ଅକ) ଗାମୁଛ; ଉଲ୍‌ଲଆ—9. A towel; wiper (Apte). ୧୦ । (+କର୍ମ. ଅକ) ବନ୍ୟ ଶିମ୍ବିବିଶେଷ—10. A kind of wild bean (Apte).

ବରକତ(ତ)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବରକତ୍=ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ- Barakata(ti) ବରକତ **बरकत** 1. Plenty.

୨ । ସୌଭାଗ୍ୟ—2. Good fortune. ୩ । ମଙ୍ଗଳ—3. Bliss ୪ । ଉନ୍ନତି; ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି; ବଢ଼ନ୍ତି—4. Prosperity.

ନସ୍‌ତରେ ବରକତ; ନସ୍‌ତରେ ବରକତ=ଉଗ ।

୫ । ସଫଳତା—5. Success. ୬ । ବୃଦ୍ଧି—6. Increase. ୭ । ପୂର୍ଣ୍ଣତା—7. Fullness; completion.

ବରକତୀ—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ. ବରକତୀ)—୧ । ଭାଗ୍ୟବାନ— Barakatī ବରକତେ **बरकती** 1. Lucky; fortunate; (ବରକତ୍ୱା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧିଶାଳୀ—2, Prosperous; ୩ । ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of plenty.

ବର କନୟାଁ—ପ୍ରା. ବ. (ଅପଭ୍ରଂଶ ଲିଙ୍ଗ ସଦ୍ଭବର; ବର+କନ୍ୟା)— Bara kaniāñ ବର କନ୍ୟା (ଦେଖ)—Bara kanyā (See) ବର କନେ **दुल्हा दुल्हिन, वनरा वनरी**

ବରକନ୍ଦାଜ୍— ବୈଦେ. ବ. (ଆ ଓ ଫା. ବର୍‌କନ୍ଦାଜ୍; ଆରବ୍ଧ ବରକ୍ Barakandāj =ବଧ୍ୟଃ, ବଜ୍ର ବା ଆଟ୍ରେୟୀସ୍ଥ+ଆନ୍ଦାଜ୍ ବର କନ୍ଦାଜ, ସାପାହୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ=ନକ୍ଷେପକ; ବଜ୍ର ନକ୍ଷେପକ ଯୋଦ୍ଧା; **वर कन्दज** ଯେ ଆଟ୍ରେୟୀସ୍ଥ ବା ବଲ୍ଲୁକ ଧର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଏ ।

ବର କନ୍ଦାର
ବର୍କନ୍ଦାଜ୍(ର୍)
ବରୁକନ୍ଦାଜ୍(ର୍)
} ଅନ୍ୟରୂପ ତୁଳନା କର ସଂ. ପରିଷ୍କନ=ଅନ୍ତଃପୁରର ରକ୍ଷକ)—୧ । ରପଗ୍ରସୀ; ପିଆଦା—1. Peon.

ଦେଲ ପାନ ନାମା ପଳା ସବୁ ଜାତ ତୁଲ ବନାଇବାଡାର
ହୋଇଲେ ବରକନ୍ଦାଜ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମର ତରଙ୍ଗ ।

୨ । ଅର୍ଦ୍ଦଲୀ; କନଷ୍ଟବଲ୍—2. An orderly.; constable.

× × × ଲଭ କଲାରୁ ସୁଚ୍ଛାଏ ମୁନସି ଜମାଦାର
ବରକନ୍ଦାଜ ସକାଶେ ନେବାରଡ ସୁବାମତ କଥା ।
ଫକୀରମୋହନ. ଛଅମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।

୩ । ସିପାଇ; ପଦାତ୍ତିକ—3. A foot soldier. ୪ । ବଲ୍ଲୁକ ଧାରୀ ପ୍ରହରୀ—4. A watchman armed with a gun. ୫ । ଯଷ୍ଟିଧାରୀ ପ୍ରହରୀ—5. A guardsman armed with a baton.

ବର କନ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ବରଯାତ୍ର ଓ କନ୍ୟାଯାତ୍ର— Bara kanyā 1. Bridegroom elect and bride elect. ୨ । ନବବିବାହିତା ପୁରୁଷ ଓ ବଧୂ—3. Bridegroom and bride. ୩ । (କର୍ମ୍ମଧା) ଉତ୍କୃଷ୍ଟା କନ୍ୟା ବା ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ—3. An excellent bride or married woman.

ବରକନ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—କୌଣସି ବିବାହଯୋଗ୍ୟ ବାଳକ ପାଇଁ Barakanyā prasaṅga କନ୍ୟା, କମ୍ବା କନ୍ୟା ପାଇଁ ବର ସ୍ଥିର କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ—A proposal in connection with the finding out of a suitable bride for a bridegroom or vice versa.

ବର କଲନା—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବ—ବରଡ଼ା (ଦେଖ) Bara kalanā Barardā (See).

ବର କାୟା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀ,ହି; ବର=ସୁନ୍ଦର ଅର୍ଥେ କାୟ= Bara kāyā ଶରୀର ଯାହାର)—ସୁନ୍ଦରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Beautiful; graceful (woman).

ବରକୁଡା—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଚିଲିକା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପ— Barakudā A small island in the Chilkā lake. (ବଡ଼କୁଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଖଣ୍ଡିକୋଟ ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଳା ଅଛି ଓ ଗୁଡ଼ିଏ ହରିଣ ଛଡ଼ାଯାଇଛନ୍ତି ।]

ବରକୁଳି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ—ବରକୋଳି (ଦେଖ) Barakuli Barakoli (See).

ବରକୋଳି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବଦର+କୋଳ) —ବଦରବୃକ୍ଷ ଓ ଉହାଁର Barakoli ଫଳ—Jujube (tree and berry); Zezyphus; ନାରକୁଳ୍, କୁଳ୍, ନାରକୁଳେ କୁଳ୍, ବଅର Jujube.

बेर, बैर କର ସାର ବରକୋଳ ବଦଥ ପ୍ରକାରେ—
ବଲଗ୍ନ. ଘମାପୂର୍ଣ. ଅଯୋଧ୍ୟା ।

ସଂ.ନାମ—ବଦର, ବଦରୀ, ବଦର୍ଯ୍ୟ [ଦ୍ର—ଏହା ନାତିଦୀର୍ଘ କଣ୍ଟକୀ
ବଦରକା, କର୍କନ୍ଧୁ, କଣ୍ଟକୀ, ଉରୁ; ପତ୍ରର ନମ୍ନପୃଷ୍ଠ ଲୋମଶ ଓ
କୋଳ, କୋଲ, ଫେନଲ, ଧଳା; ଫଳ ପ୍ରାୟ ଗୋଲ । ଏକ-
କୁବଲ, ଘୋଣ୍ଟା, ସୌମ୍ୟର, ପ୍ରକାର ବରକୋଳ ନଡ଼ିଆ ଫଳ
ବଜ୍ର କଣ୍ଟକା ଭଳି ଅଣ୍ଡାକାର ଅଟେ । ଏହାର
ମ. ବୋର୍ ଫଳ ପାଚିଲେ ଈଷତ୍ ମିଷ୍ଟ ଓ ଅମ୍ଳ
ତେ. ରେଗୁଚେଟ୍ଟୁ, ରଂଘ ଲାଗେ । ଏହାର ମଞ୍ଜି ଟାଣୁଆ ।
ତା. ରେଯୁନ୍ନି ଗାଚଲା ଫଳକୁ ଲୋକେ ଆଗ୍ରହ
ଗୁ. ବୋରଡ଼ୀ କରନ୍ତି । ବରକୋଳ ଚାରିପ୍ରକାର-
ଫା. କୁନାର ଏକପ୍ରକାର ବରକୋଳ ଗଛର
ଆ. ସିଦର୍, ନବକ୍ ଫଳ ଗୋଲ ଓ ମଞ୍ଜି ବଡ଼; ଅନ୍ୟ
ପ୍ରକାର ବରବୋଳ ମାଂସଳ ଓ ଏହାର ସାଜ ସୁଦ୍ର । ଆଉ ଏକ
ପ୍ରକାର ବରକୋଳ ଗଛ ଅଛ ଛାଡା ଭକଡ଼ା ଭେଜଘର ଭୂମିରେ
ମାଡ଼େ । ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକାର ବରକୋଳକୁ ବଣବରକୋଳ କହନ୍ତି ।
ଏହା ବହୁ କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ । ଏ ଚାରିପ୍ରକାର ବର-

Digitized by srujanika@gmail.com

କୋଳର ସ. ନାମ—(୧) ବଜ୍ର କଣ୍ଟକ, ବୃତ୍ତଫଳ, ଦୃଢ଼ ସ୍ୱାଜ—(୨) ପୃଥୁସ୍ୱାଜ, ଉନ୍ନତସ୍ୱାଜ, ମଧୁର ଫଳ, ସ୍ୱାଜବଦର—(୩) ଭୂମି-ବଦର୍ଯ୍ୟ, ବହ୍ନିବଦର୍ଯ୍ୟ, ବଜ୍ରଫଳକା—(୪) ସୂକ୍ଷ୍ମପତ୍ରିକ, ଦୁଷ୍ପର୍ଶ, ଶବର୍ଦ୍ଦାର, ଲଘୁବଦର—(ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଶୀତସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ, ରେଦଜ, ଗୁରୁ, ଶୁକ୍ର-ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ପୁଷ୍ଟିକାରକ । ଏହା ପିତ୍ତ, ଦାହ, ରକ୍ତଦୋଷ, କ୍ଷୟ ଓ ପିପାସାନାଶକ; କିନ୍ତୁ କଫବର୍ଦ୍ଧକ । ଯେଉଁ କୋଳ ପାଚିଲେ ମିଠା ଓ ଆକାରରେ ବଡ଼ ତାକୁ ସଂସ୍କୃତରେ ସୌଗର, ମଧ୍ୟଭଳ କୋଳକୁ କୋଳ ଓ ଅତିଶ୍ରେଷ୍ଠ କୋଳକୁ କର୍କନ୍ଧୁ କହନ୍ତି । ମାଘ ମାସରେ ବରକୋଳ ଖାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ବରକୋଲଆ—ଦେ. ବଣ—ଆକାରରେ ବରକୋଳ ପରି—
Barakoliā Of the shape of Jujube berry.
କୁଲେର ମତନ **बैरकेएसा**

ବରକୋଲଆ ଟୋପା—ଦେ. ବ—ବରକୋଳପରି ବଡ଼ ବର୍ଷାବିନ୍ଦୁ—
Barakoliā ṭopā Raindrops as big as jujube
ବଡ଼ବଡ଼ଟୋପା **बडाबडाबुंद** berries.

ବରକୋଲଆ ବସନ୍ତ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ
Barakoliā basanta ମାନ ବରକୋଳ ପରି ବଡ଼ବଡ଼—
ଟୋପା କୁଳେ Smallpox eruptions like jujube
बडा बडा चेचक berries in shape; black or big hemorrhagic postules.

ବରଖ୍—ପ୍ରାଦେ (ଉର୍ଦ୍ଦୁଭାଷା) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବରଖ=ବର୍ଷ)—
Barakh ୧ । ବତ୍ସର—1. Year. ୨ । ବୟସ—2. Age.

ବରଖଡ଼ା—ଦେ. ବ—କେଉଁମାନେ ବାଁଆ ଦ୍ୱାରରେ ଯେଉଁ ଲମ୍ବକାଠି
Barakharḍā ଧରି ଥାଆନ୍ତି ଓ ସଳଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ବୁଣା ସରୁଥିବା
ପାତି; ଫଳକାଠି ଜାଲର ଫାଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ କାଠିରେ ଅଟକାଇ
ରଖନ୍ତି—A long slender rod held by the left hand on which the weaver of a net puts the already finished nooses of the net, while weaving.

ବରଖାସ୍(ସ୍ତ)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବରଖାସ୍ତ)—୧ । ପଦଚ୍ୟୁତ;
Barakhās(st) ଉତ୍ସର୍ଗିତ ହୋଇଥିବା; କାର୍ଯ୍ୟରୁ ମାଡୁଲ୍ ହୋଇ
बरखास्त; बरखास ବରଖାସ୍ତ ଥିବା—1. Dismissed; removed from a post or service. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରହିତ କରାଯିବା
(କଚେରି)—2. Stopped from working; closed (said of an office or court).

ପାଗ ବାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ବରତର ବରଖାସ୍ତ । ଭଗ

ବୈଦେ. ବ—୧ । କାର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ; ଗୁରୁତରରୁ ମାଡୁଲ୍ ଦେବା—
1. Dismissal; removal from service. ୨ । କଚେରର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ଦେବା—2. Closing of court.

ବରଖାସ୍ତ କରିବା—ଦେ. କି. (ଫା. ବରଖାସ୍ତ)—୧ । (କୌଣସି
Barakhāsta karibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ପଦଚ୍ୟୁତ କରିବା; ଉତ୍ସର୍ଗିତ
बरखास्त करना ବରଖାସ୍ତ କରା କରିବା; ମାଡୁଲ୍ କରିବା—1. To dismiss or remove a person from service. ୨ । (କଚେରର ଆଦର) କାମ ବନ୍ଦ କରିବା—2. To close; to stop the working of (a court or office).

ବରଖାସ୍ତ ହେବା—ଦେ. କି. (ଫା. ବରଖାସ୍ତ)—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଚ୍ୟୁତ
Barakhāsta hebā ହେବା—1. To be dismissed from
बरखास्त होना service. ୨ । (କଚେରିଆଦ) ବନ୍ଦ ହେବା—2 (court etc.) To be closed.

ବରଖାସ୍ତି—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବରଖାସ୍ତୀ)—ବରଖାସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Barakhāsti Relating to dismissal.
ବରଖାସ୍ତୀ (ଯଥା—ବରଖାସ୍ତି ହୁକୁମ, ବରଖାସ୍ତି ପରୁଆନା ।)
बरखास्ती ବ. (ଫା. ବରଖାସ୍ତୀ)—କର୍ମଚ୍ୟୁତି—Dismissal.

ବରଖିଲାପ(ପି, ଫ, ଫି)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବରଖିଲାଫ୍=ପ୍ରତିକୂଳ)—
Barakhilāpa(pi, pha, phi) ୧ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଳା—
ଖିଲାପ(ପି); ବରଖେଲାପ(ପି) 1. Negligence; neglect of duty
बरखिलाफ ୨ । ଅମଙ୍ଗଳ—2. Adversity. ୩ । ଅସଙ୍ଗତି—3 Incongruity.

ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବରଖିଲାଫୀ)—୧ । ଓଲଟା; ବିପରୀତ—
1. Opposite; adverse; contrary. ୨ । ଅମଙ୍ଗଳ-ଜନକ—2. Leading to adversity ୩ । ଅସଙ୍ଗତ-
3. Incongruous.

ବରଗ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ବର୍ଗ)—୧ । ବର୍ଗ (ଦେଖ)—1. Barga
Baraga (See) ୨ । ବାଗ; ସ୍ୱତ; ପଦ୍ଧତି; ଶୃଙ୍ଖଳା—
ବର୍ଗ 2. Mode. ୩ । ବାଗବରଗ; ସୁନସୁମ; ସୁଶୃଙ୍ଖଳା—
बरग 3. Method; good rule; regularity. ୪ । ସମୂହ—4. Multitude.

ବରଗଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଙ୍ଗଡା)—ଏକପ୍ରକାର ଛୁଇଁ—A kind
Baragarḍā of bean; Vigna Semensis.
ବରବଟୀ [ଦ୍ର—ଏ ଲତା ଶିମ୍ବ ଗଛ ପରି ମାଡ଼େ, ଏହାର ଫଳ
लोभिया; बोडा ଶିମ୍ବ ପରି କିନ୍ତୁ ମୋଟା ଓ ଲମ୍ବ, ଏ ଲତା ଓ ଛୁଇଁ ୨ ପ୍ରକାର,-ଧଳା ଓ କଳା ବା ନାଲି ମିଶ୍ରିତ କଳା । ଏହାର ଛୁଇଁକୁ ଓ ଛୁଇଁ ଭିତରର ମଞ୍ଜିକୁ ଭରକାରି କରି ଖାଆନ୍ତି ।]

ବରଗଣ(ଣା)—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା, ତ୍ୟାଗ
Baragaṇa(ṇā) କରିବା)—୧ । ପ୍ରେରଣ;ପଠାଇବା;ବରଗିବା—
ପାଠାନ **भेजना** 1. Sending; emitting; to discharge (Apte).

ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯେ ବରଗଣ କରେ
ସବୁ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କ ଉଙ୍କାଇ ଯେ ଦେଲେ । କୃଷ୍ଣଜି୍ଦ. ମହାସ୍ୱରତ ବନ୍ଦ ।

୨ । ଦୂତ ପ୍ରେରଣ—2. Sending of emissaries or messengers.

ବରଗଣ କରତଣ ଜଣ ଜରେ ସୁଲକ୍ଷ ବଙ୍ଗାତ ।
ଭକ୍ତ, କୋଣବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭଙ୍ଗ ।

୩ । ଦୂରଦେଶରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଯୁକ୍ତି—
3. Deputation of a person to do some work at a distant place.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଗଣ ପଡ଼ିଲେ ଲୁଚଇ ସେ ଲେବ
ଚାହ୍ନ ନ ଦେଇବ ଦେ ସ୍ୱଜନ ! ସେବେ । କୃଷ୍ଣହିତ. ମଦାଭରତ ଶାନ୍ତି ।

ବାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବଦେଶ ବାସ; ପ୍ରବାସ—Sojourn.

ମୋ ନାଁଥିଲ ଗ୍ରଥ, ମୁଁ ଦାନ୍ତରେ କାଟଇ ଗ୍ରଥ
ମୋ ଦାନ୍ତ ଦଶ । ଦ୍ୱଥ ଦଏ ଜାଇ ବଦେ ! ସ୍ୱାମୀ ଚଲେ ବରଣ ।
ଗଡ଼ଜାତ. ବାଦ୍ୱାଣୀ ଗୀତ ।

ବରଗ ବରଗ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବର୍ଗ)—୧ । ବହୁ ଦଳ; ସମୂହ ସମୂହ; Baraga baraga ଦଳ ଦଳ—1. Several groups of.

ବରଗ ବରଗକା ୨ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଜାତୀୟ; ନାନା ଜାତିର—2. Of various kinds. ୩ । ଅସଂଖ୍ୟ—3. Countless.

ବରଗ ବରଗ ପୁନଃ ଛହଫଲ କାର ଦେବ ପାତାମ୍ବର ।
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶଚରିତ ।

୪ । ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ—4. Classification.

ବରଗା—ବୈଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ଗ; ପର୍ତ୍ତୁ. ଭର୍ଗା=ଯଷ୍ଟି)—୧ । Baragā କୋଠାର ଛତରେ କଡ଼ ଉପରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥୂଳକାଷ୍ଠ

ବରଗା ଖଣ୍ଡମାନ ଦଆଯାଇ ଥାଏ—1. Rafter of the roof of a building.

[ଦ୍ର—ବରଗା ଉପରେ ଟାଇଲ୍ ବସ୍ତ ରୁଏ ।]

୨ । (ଜାହାଜଆ ଭାଷା) ଜାହାଜର ପାଲରେ ଲଗିଥିବା ଲମ୍ବ କାଠି—2. (nautical) Long bars or rollers attached to sails.

× × ପଛରୁ କଲମିଭୋଲ ଅଉ ବରଗାମନ
ଝେଡ ଦେଇ ଶେଡ଼ ଗଡ଼ାଇ ଠିକ କର ଉଣି ଦେଉଛନ୍ତୁ ।
ପଙ୍କାରମୋଦନ, ଚଲ୍ଲଚ୍ଚଲ୍ଲ ।

ବରଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ବରଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Baragā(ge)ibā Causative of Baragibā.

ବରଗି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାର୍‌ଗୀର୍=ଘାସିଆର୍; ଘୋଡ଼ା ସହସର Baragi ସଦ୍ଭାସୂଚକ ଉତ୍ତର୍ଯ୍ୟ; ଭୁଲ. ସଂ. ବର୍ଗ=ଦଳ; ଏମାନେ ବର୍ଗି ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଆକ୍ରମଣ କରୁଥିବାରୁ)—ମଦ୍ଭାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ

ବାରଗୀର; ବାର୍ଗୀ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଦେଶଲୁଣ୍ଠନକାରୀ ସେନା—Marhatta (ବର୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) horsemen or freebooters.

ବରଗି ଓଡ଼ିଆ ଛଡ଼େ ଅମଳ
ସରବସ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ ରୂପାଳ । ବ୍ରଜନାଥ—ସମରଭରଙ୍ଗ ।

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ସପ୍ତଦଶ ଓ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଓ ବଙ୍ଗଦେଶର ଗ୍ରାମ ଓ ନଗରମାନ ଆକ୍ରମଣ ଓ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ଗ ବା ଦଳ ବାନ୍ଧି ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଏମାନେ ସୁଜଂ ଆକ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ।]

ବରଗିଆ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବର୍ଗୀୟ=ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ; ଯଥା—Baragiā ଅବରଗିଆ; ବେବରଗିଆ)—୧ । ସୁସମ୍ବଦ୍ଧ—2. Methodical. ୨ । ବର୍ଗୀୟ (ଦେଖ)—2. Bargiya (See)

ବରଗିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା—To emit Baragibā Apte)—୧ । ଦୂତଆଦି ପଠାଇବା—1. To send

ପାଠାନ ମେଜନା an emissary.

ବରଗିଲେ ଏବା ଯୁଦ୍ଧେ ଉମା ସାଙ୍ଗ । କୃଷ୍ଣହିତ. ମଦାଶ୍ୱରତ ବନ ।

୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଗ କରିବା—2. To employ in a certain work; to depute.

ବରଗିଲେ ଜନ୍ମ ସହସ୍ର ଦେହ ସେ
ଅରଗଇ ଭୂତ ଭୂତା । ଜଗନ୍ନାଥ—ସଙ୍ଗୀତ ।

୩ । ପ୍ରେରଣ କରିବା—3. To send; to despatch.

ବୃଦ୍ଧା ଅଷ୍ଟ ବରଗି ଜାନ୍ତଲେ ଶରବୃ । କୃଷ୍ଣହିତ. ମଦାଶ୍ୱରତ ବନ ।

ବରଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଦ୍ଧଶୀ)—ଏକପ୍ରକାର ଗ୍ରୀହି—A kind

Baragurdi of pulse: the cowpea; Vigna Catjang; Dolichos Sinensis.

ଦ୍ୱରଦ୍ୱଣ୍ଡି ବଦ୍ଧଶୀର ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଗ୍ରାମକା, ଫଳମା, ନଖଚୁମ୍ବିକା, ମଣ୍ଡପା, ଫଳକା, ଶିମ୍ବୀ, ଗୁଚ୍ଛଫଳା, ବଣାଲଫଳକା, ଜମ୍ବାବା ଓ ଚପିଟା । ଶ୍ୱେତବଦ୍ଧଶୀ ର ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଅଙ୍ଗୁଳଫଳା, ନଖନମ୍ବାବକା, ବୃତ୍ତନମ୍ବାବକା, ଗ୍ରାମ୍ୟା, ନଖପୁଞ୍ଜଫଳା ଓ ଅଶନା ବର୍ବଟି, ବୋଡା, ବରବୁଟୀ, ବରବଟି **ଲୋବିୟା; ବର୍ବଟୀ; ରାନ୍ସୋ; ବୋଡା** ସଂ. ରୁଡ଼ବଣ୍ଡି କ. ଉଣ୍ଟୁବରେ

[ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଉଚ୍ଚରେ ୧ ହାତ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ଲତା, କନ୍ତୁ ଗଛ ପର ଠିଆ ରହେ । ପତ୍ର ଜିପଣ୍ଡି; ଏହାର କୁଇଁଉଡରେ ଥିବା ସାଜଶସ୍ୟ ଶ୍ୱେତ ଓ ଗୋଲ । ଏ ସାଜକୁ ଲୋକେ ଡାଲି କରି ଖାଆନ୍ତି । ହରଡ଼ ଓ ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣି ଭେଦରେ ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର । ଏ ଦୁଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ୱେତବଦ୍ଧଶୀ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।

ଉଭୟ ବଦ୍ଧଶୀ କଷାୟ-ମଧୁରା ରୁଚିକର, ଅର୍ଶବର୍ଦ୍ଧକ ଓ କଣ୍ଠ-ଶୋଧକ । ଏହାର ଯୁଷ ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ବଲକାରକ, କଫନାଶକ ଓ ରକ୍ତଦୁଗ୍ଧରେ ଉପକାରକ । ଭଜା ବରଗୁଡ଼ର ଯୁଷ ଗୁରୁପାକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅମ୍ଳବପାକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, କଫ ଓ ଶୋଥନାଶକ ଓ ରକ୍ତ-ପିତ୍ତ ବାୟୁ, ମୂତ୍ର ଓ ସ୍ତନ୍ୟର ବୃଦ ିକାରକ ।]

ବରଗୁଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ—ବରଗୁଡ଼ ଆକାର ତୁଲ୍ୟ ଶ୍ୱେତ ଓ ଗୋଲ—Baragurdiā Round and small like grains of cowpea.

(ଯଥା—ବରଗୁଡ଼ିଆ ବସନ୍ତ ।)

ବରଗୁଡ଼ିଆ ବସନ୍ତ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବସନ୍ତର ବହ୍ନୋଷ୍ଠକମାନ ବର-

Baregurdiā basanta ଗୁଡ଼ି ପର ସାନ—Pea-like a pos-

ମସୁରେ ବସନ୍ତ **ଛୋଟା ଚେଚକ; ବେନ୍ଗୁଡୀ ଚେଚକ** tules of small pox.

ବରଗୁଡ଼ି ମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ ଘୁଂ—୧ । ବରଗୁଡ଼ ପର ଚିହ୍ନ ଯାହା

Baragurdi mubāñ ମୁହଁରେ ଥାଏ—2. Having pock-

ଛୋଟମୁଖୀ marked face. ୨ । ଯାହାର ମୁହଁ ଶସ୍ୟର ଆକାର

ଖୁଦରମୁହାଁ ତୁଳନାରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶ୍ୱେତ—2. Having a

(ବରଗୁଡ଼ିଆମୁହାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) small face.

ବରଗୁଡ଼ ମୁହାଁ } ସ୍ତ୍ରୀ [ଦ୍ର—ଏହା ଗାଳବ୍ରଣଶତ୍ରୁ; ଏଥର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ
ବରଗୁଡ଼ିଆ ମୁହାଁ } ଚପ୍‌ସଇଡାନ ଓ ଶଳ ବୋଲି ଲୌକିକ
ବଶ୍ୱାସ ।]

ବରଚୀନ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବର+ଚୀନ) —ଅତ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ; ଅତ୍ୟ ପତଳା (ଲୁଗା)—Very thin (cloth).

ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟ ପତଳା ଲୁଗା; ଚୀନାଂଶୁକ—Very thin cloth.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରତୀନ ଜଳ ଅଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତ ଧଡ଼ଥିବାରୁ ପାଉଥିବର ।
ଭଙ୍ଗ – ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରଚ୍ଛ(ଚ୍ଛି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବ୍ରଶ୍ଚ୍ ଧାତୁ=କାଟିବା, ଚରିବା)—ବଲମ; Barachhā(chhi) ଭଲ୍ଲାସ୍ତ୍ର; ଫେଙ୍କା—Spear; lance.

ବର୍ସା, ସଡ଼କୀ ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ସେ କଲ୍ଲଭୁବନ ରସେ
ବରଚ୍ଛ(ଚ୍ଛି) ନେତ୍ରାନ୍ତ ବତ୍ତରେ ରୁଷିଲରେ । ବଦସୁର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ

ବର୍ଚ୍ଛା } ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର— ଖଣ୍ଡିଏ ମୁନଆଁ ଲମ୍ବ ଲୁହା କଥା, ଲମ୍ବ ବାଉଁଶ ବା କାଠର ଅଗରେ ମଗ୍ଯାଇ
ବର୍ଚ୍ଛି } ବରଚ୍ଛ କଗ୍ଯାଇଥାଏ ।]

ବରଚ୍ଛ ଘାତଜ—ଦେ. ବଣ—ବର୍ଚ୍ଛ ଦ୍ୱାର୍ ଆଘାତ ପାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି— Barachhā ghātika (one) Wounded with the spear.

ବତ୍ତ ଘାତଜ ତତ୍ତ ଶୋକଲରେ ବୁଲନ୍ତ ଜିତ୍ତ ବକର ।
ଭଙ୍ଗ, ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରଜ—ଗ୍ରା. ବଣ. (ବର+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+ଅ)— Baraja ଜ୍ୟେଷ୍ଠ (ହ. ଶ)—Elder; eldest.

(ବରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ ବ. (ସ. ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା; ଢମ୍ବା ଆ. ବୁର୍ଜ୍=ଦୁର୍ଗ; ଦୁର୍ଗ ପରି ମାଟି ସ୍ତୂପ ଚାରିଆଡ଼େ ଘେରି

ବରଜ **ବରୌଜା,ବରେଜ** ଥିବାରୁ; ସ. ଭୁଲ. ବାଟିକା; ଗ୍ରା. ବାଡ଼ିଆ)— ପାନ ଲତାମାନ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଲଗା ହୋଇଥିବା ଚୁଣା-ଛାଦନ ବଣିଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚ ଷେତ୍ର—Betel plantation (with a light thatch over it.)

ନାଗବଲ୍ଲୀ-ଦଳ ବରଜେ ଶ୍ୟାମଳ ଶୋଭ ଶତ୍ତ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ୫୫।

ଗ୍ରା. ବ—୧ । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର; ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଆଦି ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ – 1. A name by which persons named Brajasundara, Brajabandhu, Brajabihari etc are called.

୨ । (ସ. ବ୍ରଜ) ବ୍ରଜ (ଦେଖ)—2. Braja (See)

ଚତୁରଙ୍ଗେ ନାଇ ଛାର ପାନ ଦେଲେ ହୃତ ବରଜ ବ୍ରଜନ ।
ବଶ୍ୱନାଥ. ବତନ ସମାସ୍ତ୍ରଣ ।

ବରଜନ—ଗ୍ରା. ବ. (ପଦ୍ୟ)—ବର୍ଜନ (ଦେଖ) Barajana Barjana (See)

ବରଜ ବରଜ—ଗ୍ରା. ବଣ. (ସ. ବ୍ରଜ)—ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟକ— Baraja baraja Numerous; of great number.

ବରଜ ବଲଜ ଯହଁ ଶୋଭଦେ ନାହିଁ ସେ ସ୍ୱର ନଦର ।
ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରଜ—ଦେ. ବଣ—ପାନସ୍ତ; ଯେଉଁମାନେ ବରଜ କରି ପାନ ଗଛ Baraji ଆବାଦ କରନ୍ତି—Growers of betel in plantations.

ବାରୁଇ **ବରି, ବରିୟା, ବରଇ**

(ବରଜଆ, ବର୍ଜି, ବର୍ଜିଆ— ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ପାନସ୍ତମାନେ ପାନ
(ବରଜଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଜି କରନ୍ତି ଓ ବରଜମାନେ ପାନ ଆବାଦ କରନ୍ତି ।]

ବରଜିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସ. ବର୍ଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା)— Barajiba ଛଡ଼ିବା—To give up; to shun.

ବରଜା ବରଜ ଜଣେ। ମନ, ଶୁଣ ତେ ସମ୍ବାଦ ।
ବରଜନା ମଧୁସୂଦନ, ବସନ୍ତଗୀତ ।

ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ଚଡ଼ିବା; ଘୃଣିବା—To fret.

ବରଜାବା—ସ. ବ. (ବର ଜାବନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଗୋପ ଓ ଉନ୍ନ- Barajībi ବାସୁଙ୍କଠାରୁ ଜ୍ୟପ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବଶେଷ (ହ.ଶ) (ବରଜାବଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A mixed caste born of cowherd and weaver castes.

୨ । ଶୂଦ୍ରା ଗର୍ଭଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଔରସ ସନ୍ତାନ (ହ. ଶ)— 2. A son born of a Brāhmaṇa father and Śūdra mother.

ବର ଝାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଲାଦ୍ୟା)—ପୋଖସ୍ତୀଆଦରେ ପାଣି ଉପରେ ଭାସମାନ ଏକ ପ୍ରକାର ବୁଦାଳଆ ଦଳ— ସଂ. ବାରପର୍ଣ୍ଣୀ, କୁମ୍ଭିକା Barajhāñji An aquatic bushy weed; ପାନା, ଟୋକା ପାନା, ଜଳ କୁମ୍ଭୀ Pistia Stratiotes; Duck **ବରେଠା, ଜଳ କୁମ୍ଭୀ** weed.

ଗୁ. କୁମ୍ଭୀ [ଦ୍ର—ଏହାର ତେର ପାଣି ମଧ୍ୟକୁ
ମ. ଜଳ ମଣ୍ଡୁଷା ଲମ୍ବି ଥାଏ । ପତ୍ରର ଉପର ପାଖ
ତେ. ଭୁଟ୍ଟିକୂର କୋମଳ ଓ ମସୃଣ; ପାଣି ପଡ଼ିଲେ
ବଳ ଝାଞ୍ଜି } ପଦ୍ମ ପତ୍ରରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲା ପରି ଛଳ-
କୁର(ଳ) ଝାଞ୍ଜି } ଅନ୍ୟରୂପ] ଛଳ ହୁଏ ।
ବୋର(ଳ)ଝାଞ୍ଜି } ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ; ଈକ୍ଷୁ ମଧୁର କଟୁ ରସ, ଲଘୁ, ସାରକ, ଶ୍ରିଦୋଷନାଶକ, ରକ୍ତ ପୁଷ୍ଟି, ଜ୍ୱର ଓ ଶୋଷନାଶକ । ଯେଉଁ ଅଡ଼ୁକୁ ପବନ ଦଏ ପୋଖସ୍ତୀରେ ଭାସୁଥିବା ବରଝାଞ୍ଜି ସେହି ଆଡ଼କୁ ଆଜ୍ଜ ଯାଏ; ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୋଚନାରେ ଏକ ପକ୍ଷ ତ୍ୟାଗ କରି ଅପର ପକ୍ଷକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ ତାକୁ ବର ଝାଞ୍ଜି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି । କାର୍ତ୍ତିକାର ତାଙ୍କ ଭାରତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ (Indian plants) ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଯେ ଏହି ଦଲରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ନେଇ ଘରେ ଜମା କଲେ ସେ ଘରେ ଥିବା ଖର ପୋକ (ଓଡ଼ଣ) ମାନେ ତହିଁ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଅସି ଉକ୍ତ ଦଲରେ ଜମା ହୋଇ ମରି ଯାଆନ୍ତି । ଏହା କେତେକ ଜେଲଖାନାରେ ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି ।]

ବରଞ୍ଚ—ସଂ. ଅ. (ବର୍+ଚ)—ବରଂ (ଦେଖ) Barañcha Baraṁ (See)

ବରଟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ବୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅଟ)—୧ । ରାଜହଂସ— Baraṭa 1. Swan; gander. ୨ । କୁନ ଫୁଲ (ହ. ଶ)— (ବରଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2 Kunda flower (See). ୩ । ଉରୁଡ଼ (ହ. ଶ)—3. Wasp. ୪ । ଶସ୍ୟବଶେଷ (ହ. ଶ); ବରଗୁଡ଼ ?—4. A kind of grain (Apte)

ବରଟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବରଟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଉରୁଡ଼—1. Wasp. Baraṭā ୨ । ବରଟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ; ରାଜହଂସୀ—2. Feminine of Baraṭa.

ବରଟାକ ଗର୍ଭାଳସୀ ହୋଇ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୩ । ପାରୁଡ଼ା ପୋକ (ହ. ଶ)—3. A kind foetid insect; lady bird.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଟୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ: (ବରଟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଗୁଜବଂଶୀ—
Baraṭī Goose; a female swan.
ଗର୍ତ୍ତାଳୁଆ ବରଟୀ ଚଉଦ ଜରେ ବଟ
ଡଂସକ ବାଦେ ନାଦେ ଦଇ । ଅରୁମନ୍ଦ. ଦେଉଥ ଚନ୍ଦ୍ରାମନି ।

ବରଡ଼—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବର୍ଜ୍ ଧାତୁ)—ବରଡ଼ା ୧ (ଦେଖ)
Barard̤a Barard̤ā 1 (See)

ବରଡ଼ା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବର୍ଜ୍ ଧାତୁ ?)—୧ । ଯେଉଁ ଦୁହାଁଲି ଗାଈର ଦୁଧ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ; ପଡ଼ିଆ ଗାଈ; ବସ୍ତି ବିଷଖୀ ହୁଇ ଗାୟ, ବକେନ ଯାଇଥିବା ଗାଈ—1. A milch cow which has gone dry. ୨ । (ସଂ. ବରଟ) ବରଡ଼ା ପତ୍ର (ଦେଖ)—2. Barard̤ā patra (See). ୩ । ବରଗଡ଼ା (ଦେଖ)—3. Baragard̤ā (See) ୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଗଛ (ଯହିଁର ଶାଖାଗ୍ରରେ ଥିବା କୋମଳ ପତ୍ର ଶାଗ ହୁଏ)—4. A big wild tree whose young and tender shoots are cooked as pot-herb.

[ଦ୍ର—ଏହାର କୋମଳ ପତ୍ର ଗଡ଼ଜାତରେ ଶାଗରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ଫଳ ଅଁଳା କୋଳ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଅଖାଦ୍ୟ ।]

୫ । ଚତୁରକାରମାନେ ରଙ୍ଗ ଲଗାଇବା ପରେ ତାହାକୁ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବା ସକାଶେ ଚଟ ଉପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡି ଘଷନ୍ତି—5. A piece of stone used by painters to rub over paintings to make them permanent and shining.

୬ । ନଡ଼ିଆ ବା ଡାଳ ଗଛର ବାହୁଙ୍ଗା—6. The leafy branch of a cocoanut or palm tree. ଡାଳ ଛଜ୍ଜା
ଉଳ ବରଡ଼ା ଶସ୍ତ ଛ, ଓପର ବରଦା ହସ୍ତ ଛ,
ଓପର ବଉଡ଼ା ଥାଉ ବୋଇଲି ତୋ ଜନକାଳ ଥସ୍ତ ଛ – ଉଗ ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଣପୁର) କ୍ର—ଧାନ କଆରିବ କାଦୁଅ କରି ତା ଉପରେ ମଇ ଚଲାଇ ସେହି କାଦୁଅ ଉପରେ ଧାନ ବିହନକୁ ଛଟିବା—To sow paddy in a ploughed and levelled up muddy field.

ବରଡ଼ା ପତ୍ର—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବରଟ)—୧ । ନଡ଼ିଆ ଓ ଡାଳ ଗଛର Barard̤ā patra ବାହୁଙ୍ଗାର ଦୁଇ ପାଖରେ ସଂଲଗ୍ନ ପତ୍ର—ନାରକେଳ (ତାଳ) ପାତା 1. The leaves attached to the ridge of the bough of cocoanut and palm trees. ନାରୀୟଲକା (ତାଲକା) ପତ୍ତା (ବରଡ଼ା ପତ୍ରର—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଏ ପତ୍ରମାନ ସାମାନ୍ୟ ପବନରେ ଥରନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହ କମ୍ପିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି ତା ଦେହ ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଥରୁଛି ।]

ନାରକେଲଡାଳ ୨ । ନଡ଼ିଆ ଓ ଡାଳ ଗଛର ବାହୁଙ୍ଗା—2, Branches of cocoanut and palm trees. ନାରୀୟଲକା ତାଲକା ଛଜ୍ଜା

ବରଡ଼ି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବରଡ଼ିଆ (ଦେଖ)
Barard̤i Barard̤iā (See)

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସଂ. ବରଟୀ)—ବରୁଡ଼ି—Wasp.

ବରଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବନ୍ଧ୍ୟାଗୀ)—ଯେଉଁ ଗାଈର ବାଛୁରୀ Barard̤iā ବଡ଼ ହୋଇ ସିବାରୁ ଗାଈ ଆଉ ଦୁଧ ଦଏ ନାହିଁ, ଖାଡ଼ଗାଈ, ହୁଧଛାଡ଼ା ଗାଈ ଜମ୍ମା ଅଉ ସାମାନ୍ୟ ଦୁଧ ଦଏ; ପଡ଼ିଆ ବକେନ ଗାଈ—A milch cow which has gone dry owing to its calf becoming old.

ବରଣ—ସଂ. ବ. (ବୃ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା, ଆଦର କରିବା + ଭାବ. Baraṇa ଅନ)—୧ । ନିଯୋଗ—1. Engagement; appointing. ୨ । ଦେବପୂଜା ପୂର୍ବରୁ ପୁରୋହିତ ବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପୂଜା ସ୍ଥାନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣପୂର୍ବକ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା—2 The act of welcoming a priest or Brāhmaṇa to officiate at a ritual. ୩ । ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ବନ୍ଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ଆପଣାର ବର ବୋଲି ବାଛିବା—3, The act of choosing or selecting one's husband at a suiters' competition meeting. ୪ । (+କରଣ. ଅନ) ଆବରଣ ବସ୍ତ୍ର—4. A covering cloth; wrapper. ୫ । ବରୁଣ (୫) (ଦେଖ)—5. Baruṇa (5) (See). ୬ । (+କରଣ. ଅନ) ପାଚୀର; ଘଡ଼ଦବାଲା—6. Rampart; compound wall, ୭ । ପ୍ରାର୍ଥନା—7. Prayer; supplication. ୮ । ସ୍ୱୟମ୍ବର—8. The ceremony of a bride choosing her husband in an assembly of candidates. ୯ । ନିର୍ବାଚନ—9. Selection; choosing. ୧୦ । ନିମନ୍ତ୍ରଣ—10, Invitation.

କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍କରେ ଭ୍ରାତୃଗଣେ
ଗଲେ ଯେ ପ୍ରକାଙ୍କ ବରଣେ—ଜଗନ୍ନାଥ, ସୁଭଦ୍ର ।

୧୧ । ପ୍ରଶଂସା—11, Praise.

ବରଣ ଭଲ ମନେ ମହିଳାରୁବନେ ସଦ୍ଗୁଣର ଅଳଙ୍କାର ସେ—
ଭକ୍ତ. ଦୈବେଦ୍ଗଣବଳାସ !

୧୨ । ଓଷ୍ଟ୍ର; ଉଟ (ହି. ଶ.)—12, Camel. ୧୩ । ପୋଲ; ସେତୁ (ହି. ଶ)—13. Bridge; dyke. ୧୪ । ପୂଜା; ଅର୍ଚ୍ଚନା; ସତ୍କାର (ହି. ଶ.)—14, Adoration; worship. ୧୫ । ଆଚ୍ଛାଦନ—15. Covering; screening (Apte). ୧୬ । ବୃକ୍ଷ—16. A tree in general (Apte). ୧୭ । ବାରଣ—17. Keeping off; prohibiting (Apte)

ବରଣ ଦେ. ବ. (ସଂ. ବ୍ରଣ; ବରଣ୍ଡ)—୧ । ଯୌବନକାଳୀକ; ବର୍ରା, ବରେ କାଠବରୁଣ; ମୁଖଜାତ ବ୍ରଣ—1. Pimples on the (ବରୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) face; acne. ୨ । ବ୍ରଣ—2. Boil.

ବରଣ ବରନ ୩ । (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣ; ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ରଙ୍ଗ—3. Colour

ହରବର୍ଣ୍ଣବରଣ ସୁନେ ତୋ ଦେହେ—ଯଦୁନାଥ. ମେଘଦୂତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଣ ୪ । (ସଂ. ନାମ ଅଧିବାସ; ସଂ. ବନ୍ଦନ) —ଧାନ୍ୟ, ଦୁବ,
ବନ୍ଦନ ବରକୋଳ ପତ୍ର ଓ ପାପ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ନବବିବାହିତ ବର-କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବା ଉପନୟନ ହୋଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକଙ୍କୁ ବା ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା ବିଧି; ବନ୍ଦାପନା—4. A kind of showing respect to a newly married couple or an honoured guest.

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣ) (ପଦ୍ୟ)—ରଙ୍ଗର; ବର୍ଣ୍ଣର; [ବରଣା(ଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ] ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Having the colour of.

ବରଣକ—ସଂ. ବି. (ବରଣ + କ) —ଆଚ୍ଛାଦନ (ହି. ଶ)—
Baraṇaka Covering.

ବରଣଡ (ଡା)ଲା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବନ୍ଦନ + ଉଚ୍ଚକ)—ସମାଗତ ବିଶିଷ୍ଟ
Baraṇaḍa (ḍā)lā ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜାମାତାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା ପାଇଁ
ବରଣଡାଳା ଯେଉଁ ଡାଲାରେ ଦୁବ, ବରକୋଳପତ୍ର, ନଡ଼ିଆ,
ବନ୍ଦନକୀ ଡାଲା ଗୁଆ, ଫୁଲ, ଚନ୍ଦନ ଓ ନୂଆ ଲୁଗା ଆଦ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ—A tray in which various necessary articles are kept arranged with a view to be used while welcoming a guest or a bridegroom on ceremonial occasions.

[ଦ୍ର—ବରଣଡାଲାରେ ୨୪୫ ପଦାର୍ଥ ଥାଏ । ଯଥା—ଗଙ୍ଗାମୃତ୍ତିକା, ଚନ୍ଦନ, ଶିଳା, ଧାନ୍ୟ, ଦୂବ୍ରା, ପୁଷ୍ପ, ଫଳ, ଦଧି, ଘୃତ, ସ୍ୱସ୍ତିକ (ପିଠରେ ନମଁଚ ମୂର୍ତ୍ତି), ସିନ୍ଦୂର, ଶଙ୍ଖ, କଜ୍ଜଳ, ଗୋରୋଚନା ବା ହଳଦୀ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ (ଖଣ୍ଡୁଳ), ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ତାମ୍ର, ଲୌହ, ଦର୍ପଣ, ଅଳତା, ଜରଦ୍ଧାରଞ୍ଜିତସୂତ୍ର, ଶ୍ମଶର, ପାପ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ଯଥୋଚିତ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ବରତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ ।]

ବରଣମାଲ(ଲା,ଲ୍ୟ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି. (ମ. ପ. ଟ୍ଟ; ବରଣ + ମାଳା; ମାଲ୍ୟ)—
Baraṇamāḷa(ḷā,ḷya) ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ କନ୍ୟା ବରଙ୍କୁ ବରଣ କରିବା ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କ ବେକରେ ଯେଉଁ ଫୁଲମାଳ ଲମ୍ବାଇ ଦିଏ—A chaplet of flowers which a bride puts round the neck of the selected bridegroom at the competition parade.

ବରଣସୀ—ସ.. ବ—ବାରଣସୀ; କାଶୀ—
Baraṇasī Benares (Apte).

ବରଣା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ; ଯଥା—ହେମ-
Baraṇā ବରଣା)—ବରଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Baraṇā.

ଦେ. ବ—ବଳଣା (ଦେଖ)—Baḷaṇā (See)

ସ. ବି. (ନାମ)—୧ । କାଶୀ ନିକଟରେ ବହୁଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ—1. Name of a small river flowing near Benares.

[ଦ୍ର—ଏ ନଦୀ ଓ ଅସୀ ନାମକ ନଦୀର ନାମଦ୍ୱୟରୁ ବାରାଣସୀ ନାମର ଉତ୍ପତ୍ତି ।]

୨ । ସିନ୍ଧୁନଦର ଉପନଦବିଶେଷ—2. Name of a tributary of the Indus.

[ଦ୍ର—ଏହା ଆଧୁନିକ ବେସୱାଡ଼ ନିକଟରୁ ସିନ୍ଧୁନଦରେ ମିଳିଅଛି ।]

୩ । ଦ୍ୱରଡ଼ (ହି. ଶ)—3. A kind of pulse.

ବରଣି—ଦେ. ବି. (ସ. ବରଣ)—୧ । ବରଣ—1. Act of Baraṇi choosing, selecting or formally inviting.

୨ । (ଭୋଜନ ପାଇଁ) ନିମନ୍ତ୍ରଣ—2. Invitation (to a feast or dinner).

ବରଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ବରଣୀୟ)—୧ । ଭୋଜନ ଆଦକୁ
Baraṇiā(āṁ) ନିମନ୍ତ୍ରିତ—1. Invited to a feast.
ବ୍ରତୀ **ବରଣ ଦିଆ ହୁଆ** ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେବାରାଧନାଦି କରିବା ପାଇଁ ଯଜମାନ ବରଣ କରିଥାଆନ୍ତି—2. (Brāhmaṇa) Commissioned to do worship to gods.

ବରଣୀ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ବର୍ଣ୍ଣୀ)—ବରଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
Baraṇī of Baraṇa.

ଗୁରୁଗ୍ରନ୍ଥୀକର ଚଣ୍ଡିକ ବରଣୀ – ପାନକୃଷ୍ଣ. ଜଗମୋହନ ।

ବରଣୀୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବୃ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ପୂଜନୀୟ।
Baraṇīya ପୂଜ୍ୟ; ସମ୍ମାନନୀୟ—Worshippable;
(ବରଣୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) adorable.

ବରଣ୍ଡ—ସ. ବି. (ବୃ ଧାତୁ + କଣ୍ଡୁ. ଅଣ୍ଡ)—୧ । ମୁଖଜାତ ବ୍ରଣ;
Baraṇḍa ଯୌବନ କଣ୍ଟକ—1. Pimples on the face of young people; acne. ୨ । ବାରଣ୍ଡା—2. Veranda; portico. ୩ । ବନ୍ସି ଡୋର (ହି.ଶ)—3. Angling string; the string of a fish-hook (Apte). ୪ । ସମୂହ (ହି. ଶ)—4. Multitude; collection; group (Apte). ୫ । ପାସ ଗୋଛ ବା ଗଦା (ହି. ଶ)—5. A bundle or heap of grass (Apte). ୬ । ଦୁଇ ହାତୀ ଲଢ଼ାଲଢ଼ି ନ ହେବା ପାଇଁ ହାତୀଶାଳରେ ଦୁଇ ହାତୀଙ୍କ ରହିବା ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ଦିଆଯିବା କାନ୍ଥ (ହି. ଶ)—6, A wall raised between the stables of two quarrelsome elephants. ୭ । କୁର୍ତ୍ତାର ପକେଟ୍—7. Pocket (Apte).

ବରଣ୍ଡକ—ସ. ବି. (ବୃ. ଧାତୁ + କଣ୍ଡୁ. ଅଣ୍ଡ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—
Baraṇḍaka ୧ । ବରଣ୍ଡ (ଦେଖ)—1. Baraṇḍa (See) ୨ । ପରସ୍ପର ଯୁଧ୍ୟମାନ ହସ୍ତିଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭିତ୍ତି—2. The wall between two fighting elephants ୩ । କାନ୍ଥ—3. Wall. ୪ । ହାତୀର ହାଉଦା—4. Elephant-saddle (Apte). ୫ । ମାଟିର ଢିପ (ହି. ଶ.)—5. A mound of earth (Apte).

ସ. ବିଣ ୧ । ବର୍ତ୍ତୁଳ; ଗୋଲ—1. Round. ୨ । ତ୍ରାସିତ—2. Terrified. ୩ । ବିଶାଳ; ବଡ଼—3. Large; massive; great (Apte), ୪ । କୃପଣ—4. Miserly. ୫ । ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ; ଘୃଣ୍ୟ—5. Miserable; wretched (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସ. ବରଣ୍ଡ; ବାରୁଣ୍ଡୀ=ଦ୍ୱାର ପିଣ୍ଡ; ଫା. ବଣ୍ଡ୍‌ଦା)-
Baraṇḍā ବାରଣ୍ଡା; ଦ୍ୱାରପିଣ୍ଡ; ଗୃହର ଦ୍ୱାରସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପିଣ୍ଡା;
ବାରନ୍ଦା ଅଳିନ୍ଦ—Veranda; portico; porch.
ବରାମଦା; ବରଣ୍ଡା

ବରଣ୍ଡା—ସ. ବ. (ବୃ. ଧାତୁ+କରଣ. ଅଣ୍+ଆ)—୧ । କଞ୍ଚୁଳୀ
Baraṇḍā (ହି. ଶ.)—1. Billhook. ୨ । ବତୀ; ବଳତା—
2. Lamp-wick (Apte). ୩ । ସାରୁକାପକ୍ଷୀ—
3. The hill-myna bird (Apte).

ବରଣ୍ଡାଳୁ—ସ. ବ—ଗଛଗଛୁଲି—
Baraṇḍāḷu Castor-seed plant.

ବରଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ବରଣ୍ଡ)—(ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର) ଦେଉଳର କାନ୍ଥର
Baraṇḍī ବା ବନ୍ଧନର ଉପରେ ଓ ତଳେ ଥିବା କାନ୍ଥର ଅଂଶଦ୍ୱୟ;
ପ୍ରଥମ ବରଣ୍ଡୀ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବରଣ୍ଡୀ (ଦେଉଳ ତଳେ ନୋଟ୍
ଓ ଚତ୍ର ଦେଖ)—Particular parts of the structure of a temple.

ବରଣ୍ଡେଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (କଲାଦାଣ୍ଡି) କ୍ରି. (ସ. ବର୍ବଗ; ଓ. ବଢ଼ିଣା;
Baraṇḍeibā ହି ବାଢ଼ନା)—ଓଳେଇବା—To sweep.

ବରତ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବ୍ରତ)—୧ । ବ୍ରତ (ଦେଖ)—1. Brata
Barata **ବରତ** (ବର୍ତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)
ଜ ମାଗ ଜ ଜାତ ଶୀଳ, ଜ ଭୂଲ ବରତ ଫଳ,
ଠଉର ପାରଙ୍ଗ ମୋ ମଟରେ । କବେର୍ଦ୍ଦ. କଶୋପ୍ତଶ୍ଲ କ. ଗୀତ

୨ । ଅନନ୍ତବ୍ରତ ଦିନ କୌଣସି ନିଶ୍ଚିତ ବ୍ରତ ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ରତ-
ଧାଗ୍ୟର ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା ବାଜୁବନ୍ଧ—2. An amulet
worn on the occasion of Anantabrata.

ବରତନ—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତନ; ବୃତ୍ତ; ବେତନ)—
Baratana ୧ । ବେତନ—1. Pay.
ବେତନ ପାଇବାକୁ ଯେ କରତନ ଯଥା କାଳେ
ବର୍ତ୍ତନ, ବୀତ ଦେଇଛ ନିଜ ନୃପ ନ ପାସୋର ତାଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ଡ. ମହାଭାରତ· ସଭା ।

୨ । ଧୋବା, ଉଣ୍ଡାର, ବଢ଼େଇ ଗୃହର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଯୋଗୁ
ଭୋଳ **ମୁଠ** ବର୍ଷରେ ଥରେ ପାଇବା ପାରଶ୍ରମିକ—
2. Annual wages paid to a washerman, barber and carpenter rendering service to a house-holder

୩ । (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ)—ବାସନ; ଜିନିଷ ପତ୍ର—
ବାସନ **ବରତନ** 3. Utensil.
ଗ୍ରା. ବ—ବର୍ତ୍ତନ (ଦେଖ)
Bartana (See)

ବରତନ ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦାନ୍ତ ସାଧିବା—
Baratana sādhibā 1. To take vengeance.
[ଦ୍ର—ଧୋବା ଉଣ୍ଡାରଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଗୃହସ୍ଥ ବରତନ ଦେବାରେ ବରତନ କରିଥାଏ ତାହାର କୌଣସି ନିମନ୍ତ୍ରିତ ପର୍ବ ପଡ଼ିଲେ ସେହି ଅବଜ୍ଞାରେ ଧୋବା ଉଣ୍ଡାର ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥର କାର୍ଯ୍ୟରେ ତିଳ୍ଲା କରି ତାକୁ ନାନା ପ୍ରକାର ବିଘ୍ନବିଘ୍ନାରେ ପକାନ୍ତି ବୋଲି ଏହି ଅର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।]

୨ । (ଧୋବା ଉଣ୍ଡାର) ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କଠାରୁ ବାର୍ଷିକ ପାରଶ୍ରମିକ **ଅଦାୟ** ଭୋଳ ଅସୁଲ କରା **ମୁଠ ବସୁଲକରନା** କରିବା—3. (the barber and washerman) To collect the annual wages from each of the villagers.

ବର ତନ୍ତୁ—ସ· ବ. (ନାମ)—ଋଷିବିଶେଷ—
Bara tantu Name of a sage.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବାପାଇଁ ଅଜ ରାଜାଙ୍କ-
ଠାରେ ଉଷା କରିଥିଲେ ଓ ଅଜରାଜା ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରିଥିଲେ ।]

ବର ତିକ୍ତା—ସ. ବ—ଫଣଫଣା (ଦେଖ)
Baratiktā Phaṇaphaṇā (See)
(ବରଭିକ୍ତକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରତ୍ରା—ସ. ବ. (ବର+ତ୍ରୈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—
Baratrā ଚଉପଟ୍ଟର ମୋଟ ଦଉଡ଼ି (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
A thick hempen rope.

ବରତମାନ—ଗ୍ରା. ବଣ. ବ ଓ କ୍ରି. ବଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ (ଦେଖ)
Baratamāna Barttamāna (See)
ବରତମାନରେ ତାଡ଼ା ଥମ୍ବାଡନ ବଗ୍ଗନେ ଅନ ଦୂବର ।
ଉଷ. ବୈଦେଗ୍ଗଶବଲାସ ।

ବରତରଫ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା)—୧ । କର୍ମଚ୍ୟୁତ; ପଦଚ୍ୟୁତ—
Barataraph 1. Dismissed; removed from ser-
ବରତରଫ vice; discharged from service.
ବରତରଫ ୨ । ଅଲଗା ହୋଇଥିବା—2. Separated.

ବୈଦେ. ବ—ବରତରଫି (ଦେଖ)—Barataraphi (See).

ବରତରଫି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—୧ । କର୍ମଚ୍ୟୁତି; ଡିସ୍‌ମିସ୍ ହେବା—
Barataraphi 1. Dismissal. ୨ । ଅଲଗା ହେବା; ପୃଥଗ୍‌ଭାବ
2 Separation.

ବରତା(ତେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ବରତିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Baratā(te)ibā Causative of Baratibā.
ବର୍ତ୍ତାନ **ବରତାନା**

ବରତିକ—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତିକ)—ବଡର ପକ୍ଷୀ—
Baratika The grey quail.
ବରତିକ ଅତି ପକ୍ଷୀ ଅଟ ପକ୍ଷ ଦେଲେ ଉଡ଼ଯ ହବର ।
ଉଷ. ବୈଦେଗ୍ଗଶବଲାସ ।

ବରତିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି. (ସ. ବୃତ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବର୍ତ୍ତିବା; ପ୍ରାଣରେ ରହିବା;
Baratibā ବଞ୍ଚିବା—1. To live; to survive.
ବର୍ତ୍ତୀ ରସବତ୍ତା ସେନ ଦେଟଲେ ଜୀବନ ଝସ ବରତିବ ଦେହ ।
ବରତନା କବେର୍ଦ୍ଦ. ସଜୀବ ।

୨ । ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା; ଉଧୁରିବା—2. To escape from a danger. ୩ । ବଞ୍ଚିଯିବା—3. To be saved with one's life.
ବରତଲେ ଭୂଲ ଦୂଲରୁ ପଶ ଜଣ
ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ସାତ ଥମ୍ବର ତଳ ଜଣ । କୃଷ୍ଣ ଡ. ମହାଭାରତ. ଥବ ।

୪ । ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିବା—4. To remain after.
୫ । ବର୍ତ୍ତିବା (ଦେଖ)—5. Barttibā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରତୁଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସ. ବ୍ରତ)—୧ । ଯାହାର ବ୍ରତ ଓ ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର ସମାଧା ହୋଇଥାଏ—1. Invested with the sacred thread. ୨ । ବ୍ରତୀ (ଦେଖ)—2 Bratī (See).
Baratuā (ଅବରତୁଆ—ବିପରୀତ)
ବରତୀ

ବରତୁଲ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି. (ସ. ବର୍ତ୍ତୁଲ)—ବର୍ତ୍ତୁଲ (ଦେଖ)
Baratula Barttula (See)

ବରତୁଳ ପଦ୍ମୋଧରେ ରତ୍ନହର ତୁଲେ ଅରେ ସୁହେବାକୁ ।
ଜଗନ୍ନାଥ – ସଙ୍ଗୀତ ।

ବରତ୍ରା—ସ. ବି. (ବର+ତ୍ରୈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ଚମଡ଼ା
Baratrā ପଟ୍ଟୀ—1. A strap or girth of leather (Apte). ୨ । ଚମଦଉଡ଼ି—2. Thong (Apte). ୩ । ଘୋଡ଼ାର ବା ହାତୀର ପେଟୀ—3. The girth of an elephant or horse (Apte).
(ବରତ୍ରଦ, ବରଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବର+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେ
Barada ବର ଦାନ କରେ; ଅଭୀଷ୍ଟଫଳଦ—1. Granting a boon. ୨ । ପ୍ରସନ୍ନ—2. Satisfied; propitiated; pleased.
(ବରପ୍ରଦ, ବରଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବରପ୍ରଦା, ବରଦା, ବରଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ—୧ । ପ୍ରସନ୍ନତାଦ୍ୟୋତକ ହସ୍ତାଦି ଅନ୍ୟାସରୂପ ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ—1, A kind of posture of the hand and other limbs indicating satisfaction. ୨ । ଲେଉଟିଆ (କବଗ୍ରଜ ଡ୍ରେକ୍ଟିଷ୍ଟ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. A kird of potherb; Amaranthes Polygamus.

ବରଦ କାଳ—ଦେ. ବ—ଦେବତାଙ୍କର ବରଦେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ—
Barada kāla Opportune or fit time or moment of a Deity granting a boon.

ବାଟୋଇ ଅଛି ବଳିଲେ ଭଲେ କୃଷ୍ଣଜନ୍ମର ବରଦକାଳେ
ନଡ଼ା ମୁଁ ସିନ ବୋଇ ଚପଳେ ମାଟିରେ ଉଅଁ ଯେ । ଉତ୍କ. ବୈଦେଖୁଶବଳାସ

ବରଦକ୍ଷିଣା—ସ. ବି. (ସ. ଯ. ତ୍ପୁ; ବର+ଦକ୍ଷିଣା)—ବିବାହବେଦୀରେ
Baradakshiṇā କନ୍ୟାଦାନ କାଳରେ କନ୍ୟାପିତାଙ୍କର ବରଙ୍କୁ ଦେବା ଧନାଦି—Present made to the bridegroom by the bride's father while bestowing the hand of the bride on him (Apte).

ବରଦଳି—ଦେ. ବ—ଚକ୍ରାକାର ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A kind of
Baradaḷi (ବର୍ଦ୍ଦଳି—ଅନ୍ୟରୂପ) circular weapon.

ଧର ଉତୋରୁଦେ ସମ ଚକ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଭଲେ ବଳ ବରଦଳ ।
ବିଧାନାଥ—ମହାଭାରତ ।

ବରଦ ସ୍ୱାମୀ—ଦେ. ବ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କାଞ୍ଚୀ ନଗରସ୍ଥ ବିଷ୍ଣୁ କାଞ୍ଚୀରେ
Barada swāmī ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରହ—Name of the image of Bishṇu in Bishṇukāñchī of Southern India.
(ବରଦା ସ୍ୱାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରଦା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବରଦ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । ସରସ୍ୱତୀ—2. Goddess of learning. ୩ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା—3. A medicinal plant.
Baradā

ସ. ବ—ବରଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Barada.

ବରଦାଇ(ୟି)—ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ. (ସ. ବରଦାୟକ; ବରଦାୟୀ)—
Baradāi(e) ଅଭୀଷ୍ଟଫଳଦ—Granting a boon.
ବରଦାୟ ବରଦେନ ବାଲା (ବରଦାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବରଦାୟଙ୍ଗା, ବରଦାଇଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବରଦା ଚତୁର୍ଥୀ—ସଂ. ବ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ—The 4th day
Baradā chaturthī of the bright fortnight of the month of Māgha.

ବରଦାନ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବର+ଦାନ)—୧ । କୌଣସି
Baradāna ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭୀଷ୍ଟସିଦ୍ଧିସୂଚକ ବର ଦେବା—1. Granting of a boon. ୨ । ତୀର୍ଥବିଶେଷ—2. The name of a sacred place.
(ବରପ୍ରଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରଦାନ ମାର୍ଗରୁ ଭଲେ ବରଗଣ
ଜଉଥିବା ପାଇବ ନୁଅଦ ଧ୍ୱଂସନ । କୃଷ୍ଣଜିତ, ମହାଭାରତ ବନ ।

ବରଦାୟକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ବରଦ (ଦେଖ)—Barada (See)
Baradāyaka (ବରଦାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବରଦାୟିକା, ବରଦାୟିଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବରଦାର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟପୂ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ)—
Baradār ୧ । ବାହକ; ଧାରଣକାରୀ—1. Bearing; carrying.
ବରଦା ବରଦା
(ଯଥା—ଆସାବରଦାର୍, ଝାଡ଼ୁବରଦାର୍ ।)

୨ । ପାଳନକାରୀ—2. Obeying; carrying out.
(ଯଥା—ହୁକୁମବରଦାର୍ ।)

ବରଦାସ୍ତ—ବୈଦେ.ବି. (ଫା. ବରଦାଶ୍ତ୍=ସହ୍ୟକରଣ)—ସହ୍ୟକରଣ; ସହ୍ୟତା—
Baradāsta Bearing; endurance.
ବରଦାସ୍ତ ବରଦାସ୍ତ ବିଣ—ସହ୍ୟ—Bearable; endurable.

ବରଦାସ୍ ବର୍ଦାସ୍ ବର୍ଦାସ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ଦେଖିବା ମିଥିଲର ବରଦାସ୍ତ ହେଲ ନ ଥିଲ ।
ଫକୀରମୋହନ – ଛଅମାଣ ଅଠଗୁଣ ।

ବରଦାସ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସହ୍ୟକରିବା—To bear; to put up
Baradāsta karibā ବରଦାସ୍ତ କରା with; to endure.
ବରଦାସ୍ତ କରନା

ବରଦାସ୍ତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସହ୍ୟ ହେବା; ସହ୍ୟ ହେବା—
Baradasta hebā To be borne; to be endured.

ବରଦାସ୍ତି—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—ସହ୍ୟଶୀଳ; ସହ୍ୟଶୁ—
Baradāsti ବରଦାସ୍ତୀ ବରଦାସ୍ତୀ Patient; enduring.

ବରଧନ—ଗ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ)—ବର୍ଦ୍ଧନ (ଦେଖ)
Baradhana Barddhana (See)

ବରଧନ ଯାହା ଠ ବରଅଛ ତୁମ୍ଭେ ବରଧନ । କୃଷ୍ଣଜିତ, ମହାଭାରତ ସଭା ।

ବରଧନ ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ. (ସମାସରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ବର୍ଦ୍ଧକ; ବର୍ଦ୍ଧନ-
(ବରଧନା, ବରଧନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—Increasing.

ମୋର ସୁତ ବରଧନା ହେଉ ତ ସଯତ । ବଦନପୂର୍ଣ୍ଣ—ବଦତା ।

ବରଧନକର—ଗ୍ରା. ବିଣ. (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବର୍ଦ୍ଧନକର)—ବର୍ଦ୍ଧକ;
Baradhanakara ବୃଦ୍ଧିକାରକ—Increasing.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦନ ମତ ବରଧନ ବର । ଉଦ୍ଧ—ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

ବରଧମାନ—ଗ୍ରା. ବିଣ. (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧମାନ)—ବର୍ଦ୍ଧମାନ (ଦେଖ)
Baradhamāna Barddhamāna (See)

ବରଧମାନ ଦେଉଥାଇ ନ ଦୁଃଖ ସଦ୍ଦା ପ୍ରେମଶ୍ୱର ।
ଉଦ୍ଧ —ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବରଧରା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବର + ଧୃ ଧାତୁ)—କନ୍ୟାପକ୍ଷୀୟ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Baradharā ବିବାହ ଦେବା ପାଇଁ ବରକୁ ବରଘରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ
ବରଧରା କରି ସଙ୍ଗରେ ଆଣିବାକୁ ଯାଏ—A person who is
(ତର୍ଦ୍ଧୃ—ଅନ୍ୟରୂପ) sent from the bride's house to the bridegroom's house to fetch the latter for the marriage at the bride's place.

ବରଧୁତ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧିତ)—ବରଧୁଡ଼ (ଦେଖ)
Baradhuta (ବର୍ଦ୍ଧିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Baradhuti (See)

ଦେ. ବିଣ—୧ । ବୃଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—1. Increased. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟ-ଯୁକ୍ତ—2. Prosperous.

ବ· ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ବୃଦ୍ଧି—1. Increase. ୨ ।
Baradhuti ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି—2. Increase of pros-
ବର୍ଦ୍ଧିତ—ଅନ୍ୟରୂପ perity. ୩ । ସୌଭାଗ୍ୟ; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—
3 Prosperity; affluence.

ବରନ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବର୍ଣ୍ଣ—Colour.
aran ବରନ **ବରନ**

ସଙ୍କରିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ଭୁଲ. ହି. ବରନସଙ୍କର)—
Baran sankariā ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର (ଦେଖ)—
Barnnasankara (See)

ବରନ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣ)—ବର୍ଣ୍ଣ, ରଙ୍ଗ—Colour,
Barana ନାନାଜାତବରନ ଫୁଲମାଳମାନ । କୃଷ୍ଣଦି. ମହାଭରତ ସଭା
ବରଣ ଦେ. ବିଣ· ଘୁଂ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—
ବରନ (ବରନା, ବରନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Coloured.

ବରନଲା—ଦେ. ବି—ଜାହାଜ ଓ ବୋଟରୁ ବର୍ଷାପାଣି ଓ ଧୁଆଧୋଇ
Baranalā ପାଣି ବାହାର ସିବାର ନଳା ବା ମାର୍ଗ—The
ବରନାଳା gutter or tube for the passage of rain
ବରନାଳ(ଳା) or other water from a boat or ship.

ବରନିଆଁ—ଦେ. ବିଣ. ଘୁଂ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—
Baraniān ବରନ **ବରନିଆ** Coloured.

ପୁଷ୍କରଣୀ ସମୀପେ ଶ୍ୟାମ ବରନିଆଁ
ଉଷ୍ଣୀଷ ପଟ୍ଟପୁଚ୍ଛ ଦୋଉଛନ୍ତି ଠିଆ । କୃଷ୍ଣଦି. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବରନିବା—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣ୍ ଧାତୁ —ବର୍ଣ୍ଣିବା; ବର୍ଣ୍ଣିନା
Baranibā କରିବା—To describe.

ବରନା ପଦ ନଖ ଦୋଳ ଜଣକୁ, ଉସବଗ ମନି ପଣକୁ
ବରନନା ସାଧାରଣେଭର ଗୁଣକୁ ବରନ ପାରବେ ନାହିଁ ଭଣନା ।
ଜଗନ୍ମୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବର ନିଶ୍ଚୟ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ; ବର + ନିଶ୍ଚୟ)—
Bara nischaya କନ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ବର ପାତ୍ରର ନିର୍ବାଚନ—
The choice of a bridegroom for a girl.

ବରଣୀୟ—ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ)—ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ—Describable;
Baraniya fit to be described.

ବର ପକ୍ଷ—ସଂ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିବାହର ବରର ଆତ୍ମୀୟଗଣ ବା ଗୋଷ୍ଠୀ-
Bara paksha ବର ପକ୍ଷ Bridegroom's party.
ଦୁଲ୍ହାକା ତରଫ

ବର ପଣ—ଦେ. ବି. (ସଂ· ବର + ପଣ)—କନ୍ୟା ପକ୍ଷଠାରୁ ବର
Bara pana ପାଇଁ ଦାବୀ କରୁଥିବା ଧନାଦି; ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଦାବୀ
ବର ପଣ କରୁଥିବା ଯୌତୁକ—Claim made by the bride-
groom's party on the bride's party during
a marriage negotiation.

ବର ପାତ୍ର—ସଂ· ବି—କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ବର—
Bara pātra Bridegroom elect

ବର ପୁତ୍ର—ସଂ. ବି. (ବର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ପୁତ୍ର; ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା)—
Bara putra ୧ । ଦେବତାଙ୍କ ବର ଯୋଗୁଁ ଜାତ ସନ୍ତାନ—
1, A son born by the blessings of a Deity.
୨ । ଦେବତାଙ୍କ ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ ପାତ୍ର—୨. A person specially favoured by the Deities; a favourite of the Gods. ୩ । ନିଜ ପୁତ୍ର ପରି ଦେବତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଗୃଙ୍ଗୃହୀତ—3. Favoured and looked upon by a Deity as His own offspring.
(ଯଥା—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବରପୁତ୍ର ଥିଲେ ।)
୪ । ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ବରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person who has got a special boon from a Deity.
୫ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—5. Best son.

ବରପୂର୍ବା (କନ୍ୟା)—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା ବା ମନୋଦତ୍ତା ହେବ
Barapūrbā (kanyā) (ଅର୍ଥାତ୍ ମଦ୍ଦାପ୍ତସାଦ ନିବଦ୍ଧ ହେବା)
ବାଗଦତ୍ତା ପରେ ଯେଉଁ ବର ସହିତ ବିବାହ ନିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ,
ସେ ନିବଦ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ ଅବିବାହିତା ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଥିବ
(କନ୍ୟା)—(a girl) Whose betrothal has been
violated or broken and who has not
thereafter been given in marriage.

ବର ପ୍ରଦାୟକ—ସଂ. ବିଣ.ଘୁଂ. (ବର+ପ୍ର+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Bara pradāyaka ଅଭୀଷ୍ଟ ଦାତା; ବରଦ—Granting
(ବର ପ୍ରଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) boons
(ବର ପ୍ରଦାୟିକା, ବର ପ୍ରଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବରଫ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବର୍ଫ୍)—୧ । ଘନୀଭୂତ ଜଳ—1. Ice
Barapha ୨ । ତୁଷାର; ହିମାନୀ—2. Snow.
ବରଫ (ଯଥା—ଜଳ ଜମି ଗଲେ ବରଫ ହୁଏ, ମାଡ଼ ଜଳିଲେ
ବର୍ଫ୍, ବରଫ ବାଷ୍ପ ଜମିଲେ ତୁଷାର ହୁଏ ।)
ବୈଦେ. ବିଣ—ବରଫ ପରି ଥଣ୍ଡା—Ice-cold.

ବର ଫଳ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା; ବର + ଫଳ)—୧ । ନାଡ଼ିକେଳ
Bara phala ନଡ଼ିଆ (ହି. ଣ)—1. Cocoanut (fruit)
ବଟ ଫଳ ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ନଡ଼ିଆ ଗଛ—2. Cocoanut
ବଡ ଫଳ tree

ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଟ+ଫଳ)—ବର ଗଛର ଫଳ—The fruit
of banyan tree

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଫି—ବୈଦେ. ବି. (ଫା) —ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଶର୍କରାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚଉକୋଣାକାର Baraphi ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବା ସନ୍ଦେଶବିଶେଷ—Square (ବର୍ଫି—ଅନ୍ୟରୂପ) cake of sweetmeat as white as ବରଫୀ **बरफी** ice.

ବର ବଧୂ—ସ. ବି—ବର କନ୍ୟା (ଦେଖ) Bara badhū Bara kanyā (See)

ବର ବନ୍ଦତା—ବି. (ବର+ବନ୍ଦତା) —୧ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ପତ୍ନି ଓ ପତ୍ନୀ; Bara banitā ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ —1. Husband and wife.

ସେଠାରୁ ଗମନ କଲେ ବର ବନ୍ଦତା । ବଶ୍ୱନାଥ, ବଚନରମଯୂଶ ।

୨ । (ବର=ଉତ୍କୃଷ୍ଟ+ବନ୍ଦତା; କର୍ମଧା) ଉତ୍କୃଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ — 2. An excellent woman.

ବରବର—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଗରଗର; ଜର୍ଜର; Barabara ଗଳରେ ବା ବରଣ୍ଡାରେ ମୁହଁରେ ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ବଡ଼ବଡ଼ **बडबड, बरबर** କହିବା—1. Grumbling; angrily muttering.

× × × ପିଲାର ଗପୁଡ଼ାଏ ମାଇ ପାଣି କଲଣି ବାଗରେ ଧର ବରବର ହୋଇ ମାରକଣ୍ଡ ଅର ଦୁସ୍ତାଇଣଦୂକ ଗୁଡ଼ାଉମୁଖେ ଗମନ × × ×—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।

୨ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗୁଁ ଛାତି ଉଉରେ ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଶବ୍ଦ ହେବା ଓ ଛାତି ଉଉର ଯୋଡ଼ିବା—2. A gurgling sound and burning sensation inside the breast on account of indigestion.

ବରବରନା(ଣା)—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ)—ବର- Barabaranā(ṇā) ବର୍ଣ୍ଣିନୀ (ଦେଖ)—Barabarṇṇinī (See)

ବରବରନାକୁ ଡୋକନ୍ତୁ ଚୁହନ୍ତୁ ଅଛନ୍ତୁ ଯେତେ ସାବର— ଭକ୍ତ, ବୈଦେସ୍ୱଶବଳାସ ।

ବରବରନ୍ନା(ଣୀ)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ (ଦେଖ) Barabaranī(ṇī) Barabarṇṇinī (See)

ଅନେ ବୁଝୁକେବେକାକୁ ଅଣେ ଦେବେନୋ ମୋ ଛନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧି ଜଡେଉ— ଭକ୍ତ, ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

ବରବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବର+ବର୍ଣ୍ଣ)—ସୁନା — Barabarṇṇa Gold (Apte).

ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବର=ଉତ୍କୃଷ୍ଟ+ବର୍ଣ୍ଣ=ରଙ୍ଗ+ଅଚ୍ଛ Barabarṇṇinī ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ— 1.A beautiful or fair-complexioned woman. ୨ । ଶ୍ୟାମା; ଗୌରୀ; ଦୁର୍ଗା; ପାର୍ବତୀ—2. Pārbatī. ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—3. Goddess Lakshmi. ୪ । ସରସ୍ୱତୀ— 4. Goddess Saraswati. ୫ । ଲାକ୍ଷା—5. Lac. ୬ । ଗୋରୋଚନା—6. A yellow pigment. ୭ । ହରିଦ୍ରା—7. Turmeric.

ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ହରିଦ୍ରା ବୋଲଇକ ରୁଇଁ ଯାହା ଦଇବେତ— ଭକ୍ତ, ବୈଦେସ୍ୱଶବଳାସ ।

୮ । ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ ଲତା (ଦେଖ) 8. Priyangu creeper (Apte) (See)

ବରବାଦ୍(ଦ)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବରବାଦ୍)—୧ । ଅପବ୍ୟୟ— Barabād(di) 1. Squandering. ୨ । ଅପଚୟ— 2. Waste.

ବରବାଦ ବରବାଦ

ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବରବାଦ୍) —୧ । ନଷ୍ଟ; ସତ୍ୟାନାଶ; ଉତ୍ସନ୍ନ—1. Done for; undone; ruined. ୨ । ଅପଚିତ—2. Spent; squandered. ୩ । ବ୍ୟୟଯୁକ୍ତ—3. Put to expenses.

ବରବାଦ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍ସନ୍ନ କରିବା— Barabād karibā 1. To ruin a person. ୨ । ଧନ ବରବାଦ କରା ଅପବ୍ୟୟ କରିବା ବା ଉଡ଼ାଇବା—2. To ବରବାଦ କରନା spend or squander money.

ବରବାଦିଆ—ଦେ. ବିଣ— ଅତ୍ୟଧିକ ବ୍ୟପ୍ରଶୀଳ— Barabādiā Squandering; spendthrift.

ବର ବାହୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—ବରାଦ୍ଦ ପରେ (ବରାଦ୍ଦ ବାସୀ ବ Bara bāhurḍā ଉତ୍ତରି ବାସୀ) କନ୍ୟାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ପାଟେ ଆସା ଯେଉଁ ଯାନାରୋହଣପୂର୍ବକ କନ୍ୟାପିତା ଗୃହରୁ ଗୋତ୍ରଯାତ୍ରାପୂର୍ବକ ଆପଣା ଘରକୁ ବରର ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ— The procession of the bridegroom returning to his own house with the bride after his marriage

(ବରକନ୍ୟା, ବାହୁଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରବାହ୍ଲୀକ—ସ. ବି—କୁଙ୍କୁମ— Barabāhlīka Saffron (Apte).

ବରଭାଇ—ପ୍ରାଦେ. (ସାଳପୁର) ବି—ବର ବରାଦ୍ଦାର୍ଥ ଯାତ୍ରା କରିବା Barabhāi ବେଳେ ତା ସଙ୍ଗେ ଯିବା ମାକୁଣ୍ଡୀ—A boy related ଲୋକନୀୟା to the bridegroom who accompanies him while he goes to the bride's place for marrying.

ବର ଭାରିଆ—ଦେ. ବି. (ସମ୍ବଲପୁର) (ସ. ବର+ଭାର୍ଯ୍ୟା)—ସ୍ୱାମୀ ଓ Bara bhāriā ସ୍ତ୍ରୀ—Husband and wife.

ବରମ୍—ସ. ଅ—ବରଂ (ଦେଖ) Baram ବେମ୍ବ ବରହମ Barain (See)

ବ୍ରା. ବି. (ସ. ବ୍ରହ୍ମ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମ; ଆତ୍ମା—1. Soul. (ବରମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରାଣ—2. Life.

ବରମ୍ ଜ୍ଞାନ—ବ୍ରାମ୍ୟ. ବି. (ସ. ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ) —ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ (ଦେଖ) Baram gyāni ବେମ୍ବ ଜ୍ଞାନୀ Brahma jñānī (See). ବରହମ ଗଁଆନି

ବରମ୍ ରାଖସ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ଭୁଲ. ବ୍ରହ୍ମ ରାକ୍ଷସ)— Baram rākhas ବରହମ पिशाच ବ୍ରହ୍ମ ରାକ୍ଷସ (ଦେଖ) Brahma rākshasa (See)

ବର ମଣ୍ଡଳା—ପ୍ରାଦେ. (ସଂଦ୍ଭବ) ବି. (ସ. ବର+ମଣ୍ଡଳ)— Bara mandalā ବରାଦ୍ଦ ଦେବା ପାଇଁ ଘରୁ ବର ଅନୁକୂଳ କଲ୍ପ ବେଳେ ଭୂମିରେ ଅଙ୍କିତ ଦୋଇଥିବା ଚତୁ ବା ମଣ୍ଡଳ— A circle drawn on the ground when the bridegroom starts from his house to the bride's house for marriage.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରମ(ମ୍) ପୁର—ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜାମର ବ୍ରହ୍ମପୁର ନଗର—
Barama(m) pura Berhampore in Ganjam.
(ବରମପୁଣ୍ଡା; ବରମପୁରଆ—ବଣ)

ବରମା—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରହ୍ମ)—ବ୍ରହ୍ମଦେଶ—The country of
Baramā (ବର୍ମା—ଅନ୍ୟରୂପ) Burma.

ବର ମାଲା(ଲ୍ୟ)—ସ. ବ. (ସ. ଯ. ଲୋ; ବର + ମାଲା)—
Bara mālā(lya) ୧ । ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ ବରର ବେକରେ
(ବର ଏକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) କନ୍ୟାର ପ୍ରଦତ୍ତ ମାଳା—1. The gar-
land put by the bride on the neck of
the selected bridegroom.
୨ । (କର୍ମଧା) ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମାଳା—2. An excellent gar-
land.

ବରମି—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରାହ୍ମ)—୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ) ବ୍ରହ୍ମ
Barami ସମ୍ପ୍ରଦାୟୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. A person following
ବେଷ୍ମ ବ୍ରହ୍ମ ସମାଜୀ the Brahmo faith; a Brahmo.
(ବରମି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ସ. ବ୍ରହ୍ମ) ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A Burmese.

ବର ଯାତି—ଦେ. ବ. (ସ. ବରଯାତ୍ରୀ)—ବର ଯାତ୍ରୀ (ଦେଖ)
Bara jāti ବର ଯାତ୍ରୀ, ବରାତୀ Bara jātrī (See)
ବରାତୀ

ବର ଯାତ୍ରା—ସ. ବ—ବଡ଼ ହେବା ଯାଇଁ କନ୍ୟାର ଗୃହକୁ ବରର ସ୍ୱଜନ
Bara jātrā ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଯାତ୍ରା ବା ପ୍ରସ୍ଥାନ—The
(ବର ପ୍ରସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) setting out of a bridegroom
ବର ଯାତ୍ରା ବରାତ in procession for marrying to the
bride's house.

ଥଳ ପୃଷ୍ଠ ୧୫ ଜନ, ବରଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଠିକ୍ ହୋଇଛି ।
ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

ବର ଯାତ୍ରୀ—ସ. ବ—ବବାହ କରିବା ନମନ୍ତେ କନ୍ୟା ଘରକୁ ଯିବା
Bara jātrī ସମୟରେ ବରର ଗନ୍ତବ୍ୟରେ ଯିବା ବନ୍ଧୁବର୍ଗ—
(ବର ଯାତ୍ରିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) The relations and friends
accompanying a bridegroom in a marri-
age procession.

ବର ଯାତ୍ରୀ ବଦାକ—ଦେ. ବ—ବର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ କନ୍ୟା ପକ୍ଷରୁ ଦିଆ
Bara jātrī bidāki ଯିବା ଉପଢୌକନ—Presents made
ବର ଯାତ୍ରୀ ବିଦାଇ to the friends accompanying
(ବର ଯାତ୍ରୀ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଅନ୍ୟରୂପ) the bridegroom

ବରୟିତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବୃ ଧାତୁ ଶୀଚ୍, ବର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ;
Barayitā ବରୟିତୃ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ ବରଣ କରେ—
(ବରୟିତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Choosing; selecting.
୨ । ପ୍ରତିନଧି ନିର୍ବାଚନକାରୀ—2. Electing; choosing
a representative. ୩ । କନ୍ୟାର ବିବାହପ୍ରାର୍ଥୀ—
3. Wooing (Apte).

ବରୟିତ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବରୟିତୃ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସ୍ୱୟଂବର ପତ୍ନୀ—
Barayitrī A wife who has got her husband
by selection.

ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବରୟିତାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Barayitā.

ବର ଯୁବତି(ତୀ)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. [କର୍ମଧା; ବର + ଯୁବତି(ତୀ)]—
Bara jubati(tī) ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A beautiful dam-
sel; a beautiful young woman (Apte).

ବର ରୁଚି—ସ. ବ. (ବର = ଉତ୍କୃଷ୍ଟ + ରୁଚି = ଘାର୍ଦ୍ଧ, ଧୃଷ୍ଟା ଯାଦାର;
Bara ruchi ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଘାର୍ଦ୍ଧିଶାଳୀ—
1. Shinning; refulgent ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରୁଚିଯୁକ୍ତ—
2. Having a good tase. ୩ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧୃଷ୍ଟାଯୁକ୍ତ—
3. Having a good desire.

ସ. ବ. (ନାମ)—୧ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଭାର ନବ ରତ୍ନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ପଣ୍ଡିତ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈୟାକରଣିକ ଓ କବି—
One of the nine gems (Pandits) of King
Bikramāditya's Court.

[ଦ୍ର—ଏ 'ପ୍ରାକୃତପ୍ରକାଶ' 'ଲଂଗାନୁଶାସନ' ନାମକ
ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଭାର
ନବ ରତ୍ନ ଯଥା—

ଧନ୍ୱନ୍ତରିକ୍ଷପଣକାମରସିଂହଶଙ୍କୁ-
ବେତାଳଭଟ୍ଟଘଟକର୍ପରକାଳିଦାସାଃ,
ଖ୍ୟାତୋ ବରାହମିହିରୋ ନୃପତେଃ ସଭାୟାଂ
ରତ୍ନାନି ବୈ ବରରୁଚିର୍ନବ ବିକ୍ରମସ୍ୟ ॥

୨ । ପାଣିନୀୟ ବ୍ୟାକରଣର ବାର୍ତ୍ତିକସୂତ୍ରକାରକ କାତ୍ୟାୟନ
ମୁନି—2. Sage Kātāyana who wrote Kār-
ttika sūtra of Pāṇinī.

ବରଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବରଲ)—କଳା କଳି
Baral ପାଣ୍ଡୁବଂଶ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ—A black species of
duck.

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶୀତ ଦିନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସନ୍ତି ଓ ବର୍ଷା
ଦିନେ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ଲୋକେ ଶିକାର କରି ଏମାନଙ୍କର ମାଂସ
ଖାଆନ୍ତି ।]

ବରଲ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବର + ଲା ଧାତୁ = ଦାନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ-
Barala ଅ)—ବରଦ—Granting a boon.
(ବରଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ବରୁଡ଼ି—1. Wasp.

ବରଲ ସମାନ ଘାତ କରୁଅଛ ଫୁଲଶରର ଉତ୍ତର । ଭକ୍ତ. ଦୈତ୍ୟେଶ୍ୱରଦାସ

୨ । ରାଜହଂସ—2. Swan; gander.

ବରଲା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବରଲର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Baralā Feminine of Barala.
ପ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ—କଦଳୀ ବାହୁଙ୍ଗା—
Plantain branches.

ବରଷ—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ଷ)—୧ । ବର୍ଷ—1. Year. ୨ । ଆୟୁଷ୍କାଳ.
Barasha 2. Year of age. ୩ । ପୃଥିବୀର ବିଭାଗ; ଦେଶ—
ବରଷର ବରସ 3. Division of the earth; country.
ବରଷ ସତେ ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ଆଉ ଦୀଘ ବରଷ ଯେତେ ଦୋଉ ।
ବରସ ଭରତ ବର୍ଷ ଉହିଁ ଧନ୍ୟ ଉହିଁରେ ଜନ୍ମ ପ୍ରାଣିମାନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ଜମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପ —4. The Jambu island in India.
ବରଷ ମଧ୍ୟେ ଲୁଗଇ ଶବ କେହୁ ନିଜନ୍ତୁ ବଦ୍ଧୁ ଠାବର ।
ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରଷକ —ସଂ. ବି. (ସଂ. ବର୍ଷକ)—ବର୍ଷଣକାରୀ; ବର୍ଷଣ କରୁଥିବା—
Barashaka Copious discharging.
ବରଷକ ରେ ଶବଦ ଽଠର ଅଉସ୍ତର ବରୁ ସାଉ × × ।
ଦେ. ବି —ଏକ ବର୍ଷ ମାତ୍ର— One year only.

ବରଷକା ବରଷ —ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ— ପ୍ରତିବର୍ଷ—Every year; yearly; annually.
Barashakā barasha
ପ୍ରତି ବଚ୍ଛର, ବଛରେ ବଛରେ **फी बरस, बरस बरस**

ବରଷ କୁଟା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ—ବରଷସାକ; ବରଷ ଭମାମ୍—
Barasha kutā Throughout the year.
ଏ ବରଷ କୁଟା ତୋ ପିଲ ଲଦେଇ, କଥା ଶୁଣୁନ ଥିଲୁ ପଲ୍ଲ ।
ପଙ୍କାରମୋହନ· ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।

ବରଷକେତେ —ଦେ. ବି—କେତେକ ବର୍ଷ—Some years.
Barasha kete କୁଛ ବରଷ **कच्छूर कतक**

ବରଷ ଗଣ୍ଠି —ଦେ. ବି—ବାର୍ଷିକ ଜନ୍ମୋତ୍ସବ —Birth day cere-
Barasha gaṇṭhi ଜନମ ଦିନ **वरस गाँठ** mony.

ବରଷଣ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ବର୍ଷଣ) —ବର୍ଷଣ (ଦେଖ)
Barashaṇa Barshaṇa (See)
ବରଷଣ
वरषण ବରଷଣ ଶବରେ ବୃଷ୍ଟି ସାର ଢଳେ ଯଥା ଲୁବ୍ଧକ ଶବର ।
ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରଷ ଦିନ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ବର୍ଷମଧ୍ୟରେ—1. Within a
Barasha dina year. ୨ । ବର୍ଷସାକ —2. Throughout
ବରଷ ଦିନେ } ଅନ୍ୟରୂପ the year.
ବରଷ ଦିନରେ } (ଯଥା—ବରଷ ଦିନେ ମୋର ୫୦୦
ଟଙ୍କା ଦରମାରେ ଦୁଃ ।)
୩ । ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଦିନ ମାତ୍ର—3. Once in a
year. ୪ । ଆର ବର୍ଷ ଆଜି—4. This day year.
୫ । ପ୍ରତିବର୍ଷର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକ ଦିନରେ—5. On a fixed
day of every year.
ବରଷ ଦିନରେ ବର ମାଁହାମ୍ବର ଅରେ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।

ବରଷନା ପାଣି—ଦେ. ବି—ବୃଷ୍ଟି ଜଳ—Rain water.
Barashanā pāṇi (ବରଷା ପାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବରଷା ଜଳ, ବର୍ଷାନୀ, ବରଷଣିୟା ଜଳ **वरषातका पानी**

ବରଷ ପଡ଼ି—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଭରଣପୋଷଣ ପାଇଁ ବର୍ଷକ
Barasha pardi ଜମନ୍ତେ ଧାର୍ଯ୍ୟଥିବା ବୃତ୍ତି—Yearly main-
ବାର୍ଷିକ **वरषासन** tenance allowance for a person.

ବରଷ ବିଆଣ - ଦେ. ବି—ପ୍ରତି ବର୍ଷ ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବା
Barasha biāṇa ଅବସ୍ଥା—The state of a woman
ବଛର ବିୟାନ bringing forth a child every year.
वरष वियान्

ବରଷ ବିଆଣୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଗାଈ ପଶୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ
Barasha biāṇi ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରେ—Giving birth to
ବଛର ବିୟାନୀ children almost every year.

ପୁରହିୟା, ବରଷ ବିଆବର, ବରସାଇନ (ଯଥା—ସେ ପଟ୍ଟ ବରଷ-
ବରଷ ବିଆଣିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଆଣୀ, ଘର ଛୁଆଁଡି ଘର ଛୁଆଁଣି
ବରଷ ବିଆଣେଇ } ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରିଛି ।)

ବରଷା--ଦେ. ବି. (ସଂ. ବର୍ଷା)—୧ । ବୃଷ୍ଟି—1. Rain.
Barashā ୨ । ମେଘ ବର୍ଷିବା—2. Raining.
ବୃଷ୍ଟି, ବରଷା, ବରିଷା [ଦ୍ର—ମେଘ ବର୍ଷିବା ସମୟରେ ବଡ଼, ସାନ ଓ
बारिश, बरषा, बरखा ଅସଂଖ୍ୟ ପରମାଣ ଅନୁସାରେ ବରଷାର
ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ଅଛି । ସାଧାରଣ ବର୍ଷାର ଏକ ଘଣ୍ଟାକୁ ଅସଂଖ୍ୟ
ବୋଲାଯାଏ ।

କୁଣ୍ଢା ଝଡ଼ା(ରି)—ଅତି ସ୍ଲେଷ ବନ୍ଦୁରେ ବର୍ଷା, ତୋପାଗୁଡ଼ିକ
ପଡ଼ିବା ବେଳେ କାଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଢା ଝଡ଼ିଲା ପରି ଦେଖାଯାଏ—
ଗୁଁଡ଼ିଗୁଁଡ଼ି Raining like fog.
ଅଠ ଦୁମ୍ବାଣି ଷୋଳ ଅସଂଖ୍ୟ
ବରଣ ଲଙ୍ଗି ଲଙ୍ଗି ବରଷଠି କୁଣ୍ଢା ଝଡ଼ । ବୃଷିବଚନ ।

ହୁଇ୍(ଗି)ହୁଇ୍(ଗି)
ଲିଙ୍ଗିଲିଙ୍ଗି
ଫିସିଫିସି
ଚିରଚିର
ଚିରଚିର } ଫିସଫିସ **फिस्सी**
ବନ୍ଦୁପାତ ବୃଷ୍ଟି; କୁଣ୍ଢା ଝଡ଼ଠାରୁ ବଡ଼ ତୋପା-
Raining in minute drops.

ଝୁପୁରୁଝୁପୁରୁ
ଟୁପୁଟପୁ
ଟୁପୁରୁଟୁପୁରୁ
ଟୁପୁରୁଟାପର } ଝିପଝିପ **बुन्द**
ସାମାନ୍ୟ ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ସ୍ଲେଷ ତୋପାରେ ବରଷା—
Raining in small drops.

ମେଘ ବରଷଇ ଟୁପୁରୁଟୁପୁରୁ (ଟପରଟପର)
ମୋ ଦୁଆରେ ଛବ ରେ,
ବାଡ଼ଆଡ଼େ ମାଣସାରୁ ପଉର
ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଦେ ରେ ।

ଝପ୍‌ଝପ୍
ଟପଟପ
ଟପରଟପର, ଟପରଟାପର } ଝମଝମ **पुहार**
ବଡ଼ ତୋପାରେ ବର୍ଷା—
Raining in large drops.
ମେଘ ବରଷଇ ଟପରଟପର ଦେଶର ମାଇକ୍ଲ ବଜା
ଦେଉଁ ଘରକରେ ରହିଲେ ମୋ ଭଳା ଭେଲଙ୍କି ବାଦ୍ୟ ବଜା ।

ଦୁମ୍‌ଦୁମ୍
ଦୁଲ୍‌ଦୁଲ
ଦୁମ୍ବୁକାଣି
ବରକୋଳଆ } ମୂଷଳଧାରା **मूषलाधार**
ଖୁବ ବଡ଼ ତୋପାରେ ବର୍ଷା—Heavy
shower; raining cats and dogs.]

୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ବାଣାଦର) ଜଯର୍ଯ୍ୟପର ପତନ—
3. Repeated showering of (arrows).
ଅନଇବାଣ ବରଷା, ସଙ୍ଗେଇ ବୁରଙ୍ଗ ଦୃଶା,
ସବ୍ୟେଷ ଅପାଙ୍ଗ ବୃଷା ନିଶିତ ରେ । ଜବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବରଷା(ଷେ)ଇବା—ବରଷିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causative
Barashā(she)ibā ବରଷାନ **बरसाना** of Barashibā.
ବରଷା କରିବା—ଦେ. ବି—ମେଘ ବର୍ଷିବା—
Barashā karibā ବରଷାନ **बरसाना** Raining.
ବରଷା କାଳ—ଦେ. ବି—ବର୍ଷା ଋତୁ; ଚତୁର୍ମାସ୍ୟ—
Barashā kāla Rainy season; the rains.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଷା କାଳ [ଦ୍ର—ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନ ଏହି
ବରସାତ, ବରସାକାଲ ଚାରି ମାସ ।]
(ବରଷା ଦିନ, ବରଷା ସମୟ, ବରଷା ଋତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରଷା ଝଡ଼(ଡ଼)—ଦେ. ବ· (ସଦ୍ଭବର)—ବର୍ଷା ଓ ତୋଫାନ—
Barashā jharḍa(ṛḍi) ବରଷାତୁଫାନ, Rain and wind.
ବରଷାବାଦଲ **ବାରିସଝଡ଼ୀ** (ବରଷାବାଆ, ବରଷା ପବନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରଷାତ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବର୍ଷାରୁ)—୧ । ବର୍ଷାଋତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Barashāti ବର୍ଷାତୀ **ବରସାତୀ** 2. Relating to rainy
(ବର୍ଷାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) season. ୨ । ସାଦ୍ଧା ବର୍ଷାଋତୁରେ
ଜାତ ହୁଏ—2. Happening or grown in rainy
season. ୩ । ସାଦ୍ଧା ବର୍ଷାଋତୁରେ ବ୍ୟବହାର କରା-
ଯାଏ—3. Used in the rainy season.

ବ—୧ । ବର୍ଷାଋତୁରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ବର୍ଷାପାଣିର
ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ପୋଷାକ—1. Water-proof coat. ୨ ।
ବର୍ଷାଋତୁରେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଦେହରେ ଯେଉଁ ଘାଆ ଉଠେ—
2. Eruptions or sores coming out on the
body of horses during the rains

ବରଷାତ ଫସଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ଷା+ଫା. ଫସ୍‌ଲ)—ବର୍ଷାଋତୁରେ
Barashāti phasala ଯେଉଁ ଫସଲ ଆବାଦ କରାଯାଏ; ଭୋଦେଇ
ବର୍ଷାତୀ ଫସଲ ଫସଲ—Crops raised during
ବରସାତୀ ଫସଲ; ଭଦଇ the rainy season.
[ଦ୍ର—ଯଥା—ଜହ୍ନି, କାକୁଡ଼ି, ମକା ଓ ଭେଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବରଷା ପାଣି—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ଷା+ପାନୀୟ)—ବରଷୁଥିବା ପାଣି;
Barashā pāṇi ବର୍ଷାଜନିତ ଜଳ—Rain water.
ବରସାଜଲ, ବର୍ଷାନି ୨ । (ସଦ୍ଭବର) ଉପରୁ ବର୍ଷିବା ଜଳ ଓ
ବରସାତକା ପାନୀ ଭୂମିରେ ଜମିଥିବା ପାଣି—2. Rain (from
above) and water (on the ground).
(ଯଥା—ମୁଁ ଆଜ ଦଶକୋଶ ବାଟ ବରଷା ପାଣିରେ ଭିଜି
ଭିଜି ମୋ ବାବାକୁ ଦେଖିବାକୁ ଦଉଡ଼ି ଆସିଛି ।)

ବରଷା ବଢ଼ି—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ) (ସ. ବର୍ଷା+ବୃଦ୍ଧି)—
Barashā bardhi ଜଳବୃଷ୍ଟି ଓ ନଦୀବୃଦ୍ଧି—Rain and
ବରସାବାନ **ବରଖାବାଢ଼** (ବରଷା ବଦଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) flood.

ବରଷା ବାଦଲ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ) (ସ. ବର୍ଷା+ସ ବାଦଦ)—
Barashā bādala ବର୍ଷା ଓ ମେଘ—Rain and clouds
ବରସା ବାଦଲ **ବରଖା ବାଦଲ**

ବରଷାବେଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ଷା+ବେଳା)—୧ । ମେଘ ବରଷୁ
Barashābeḷa ଥିବା ସମୟ—1. The exact time when
ବରସାବେଳା it is raining. ୨ । ବର୍ଷାକାଳ—2. Rainy
ବରଖାକା ସମୟ season.

ବରଷିଆ —ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବର୍ଷୀୟସ୍)—୧ । ବର୍ଷୀୟସ୍; ବର୍ଷସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Barashiā 1. Relating to year. ୨ । ଏତେ ବରଷ
ବଛରର **ବରହାକା** ବୟସ୍କ—2. Aged so many years.
(ବରଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖାଠଏ ବରଷିଆ ଅଣ୍ଡ ରୁପାଳ—କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ସଦାଭରଣ. ୩୧

୨ । ଏତେ ବରଷରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—
2. Produced in so many years.

ବରଷିକିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବାର୍ଷିକ)—୧ । ଏକବର୍ଷ ବୟସ୍କ—
Barashikiā 1. Aged one year; one year old.
ଏକବଛରର ୨ । ଏକବର୍ଷରେ ଉତ୍ପନ୍ନ—
ବରସଭରକା 2. Produced in one year.
ସାଲିଆନା ୩ । ବାର୍ଷିକ; ସାଲଆନା—
ସାଲାନା 3, Yearly; annual.

ବଛରୁକୀ ଦେ. ବ (ସ. ବାର୍ଷ)—ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ପୂରିବା ପରେ
ବରସୀ ମୃତ୍ୟୁତିଥିରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
ପ୍ରଥମ ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—The first anniversary
Śrāddha of a deceased.

ବରଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବୃଷ୍ ଧାତୁ=ବର୍ଷା ଦେବା)—୧ । ବୃଷ୍ଟି
Barashibā ଦେବା—1. To rain.
ବର୍ଷା ପ୍ରଭା ବାଣ୍ଟନ୍ତେ ମେଘମାଳ
ବରସନା ଭୂମିରେ ବରଷନ୍ତି ଜଳ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।
୨ । ବୃଷ୍ଟି ଜଳ ପରି ଢାଳିବା—
2. To shower any thing like rain.
ଝଡ଼ ଝଡ଼ ଶର ବରଷୁଅଛ ଯେ ତୋ ନସ୍ତ୍ର ଶତ୍ରୁଘ୍ନଃ—
ଉତ୍କଳଦୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୩ । ବରଷାଇବା; ବୁହାଇବା—
3. To cause to rain; to cause to flow.
ଅବରତ ନେତ୍ର ଧାତ୍ର ବରଷିଲେ ସଙ୍ଗ—ଜଦକଗୋର—ସୀତାବନବାସ ।

ବରଷେ ବରଷ(ଷେ)—ଦେ. ଅ—୧ । ପ୍ରତିବର୍ଷ—1. Every year.
Barashe barasha(she) ବଛରେ ବଛର(ରେ) **ବରସ ବରସ**
ଏମନ୍ତେ ବରଷେ ବରଷ
ହସ୍ତୁ ଜଲ ଜଂଘ ନାଶ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।
୨ । କୌଣସି କୌଣସି ବରଷରେ—2. In some years.

ବରସୁଦ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶୂଦ୍ର କୃଷକ ଜାତିବିଶେଷ—
Barasud A śūdra class of cultivators.

ବରସୁରତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବର+ସୁରତ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କାମୁକ—
Barasurata 1. Very wanton (Apte). ୨ । ଉଦ୍ଧ-
(ବରସୁରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପୁପଣ୍ଡିତ—2, Acquainted
with the secrets of sexual intercourse
(Apte).

ବରହ —ଗ୍ରା. ବ. (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବର୍ହ)—୧ । ମୟୂରପୁଚ୍ଛ—
Baraha 1, The tail of peacock.
ବରହ ଶେଖ ଅନାଇ ଦେଲା ନର୍ତ୍ତନ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।
୨ । ଅଗ୍ନିଶିଖା—2, Flame.
ବରହେ ମଳନ ଶିଖାକ ଜଉଉ ହୁମନ୍ତ ଅନୁଭବର—
ଉଷ୍ଟ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ବରହବାନ—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବର୍ହବତ୍)—ବର୍ହବାନ୍ (ଦେଶ)
Barahabāna Barhabān (See)
ବରହବାନପଦକା ଭର୍ଜନରେ ଜହ—ଉଷ୍ଟ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ବରହମ୍ - ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବ୍ରହ୍ମ)—୧ । ଆତ୍ମା—1. Soul.
Baraham ବ୍ରମ **ବରହମ** ୨ । ପ୍ରାଣ—2. Life.
(ବରୁହମ୍, ବରୁମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଜୀବାତ୍ମା—
3. The sentient soul.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ଦ ଦନ ଦୋଲ୍ଲ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ମୋ ବରହମ୍ ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଛୁ ।)

ବୈଦେ. ବିଣ. (ପା. ବରୁହମ୍)—୧ । କ୍ରୁଦ୍ଧ—1. Angry; flown into a rage. ୨ । ଉତ୍ତେଜିତ—2. Irritated.

ବରହମ୍ ଝାଁଟ୍—ପ୍ରଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଖଡ଼ା ଶାଗ—Amaran- Baraham jhāṅṭ thus Gangeticus; Amaranthus ଭାଁଠାଶାଗ ठढीयाशाग Frumentaceus.

ଘରେ ନାହିଁ ବରହମ ଝାଁଟ
ପଇଲ ଥଡ଼େ ମେଣ୍ଟ ଥାଁଟ—ଭଗ ।

[ଦ୍ର—ଏହା କେବଳ ଏହି ଛଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବରହୀ—ଗ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ)—(ସ. ବର୍ହି=ଅଗ୍ନି)—ବର୍ହି (ଦେଖ) Barahi Barhi (See).

ବରହୀ ଅଲରେ ଗୁପତ ସବ୍ରେ ନ ଦେଖି ଲକ୍ଷେଶ—
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରହଣ—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ. (ପଦ୍ୟ)—(ସ. ବର୍ହିଣ)—ବର୍ହିଣ; ମୟୂର— Barahiṇa Peacock.

ବରହଣ ନର୍ତ୍ତକ ନର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକାଟିତ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରହୀ—ଗ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ)—(ସ. ବର୍ହୀ)—ବର୍ହୀ (ଦେଖ) Barahī ବରହୀ वरह Barhī (See),

ବରହୀ ନର୍ତ୍ତନ ନର୍ତ୍ତକ ବରହଁ ଅଛ ନର୍ତ୍ତକ ବରହୀ—
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବରହୁଁ(ହେଁ)ଇବା—ପ୍ରଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି. (ଭୁଲ. ହି. ବହୁନାନା)—Barahṇā(ṇhe)ibā ଓଳାଇବା; ଝାଡ଼ୁଦ୍ୱାରା ସଫା କରିବା—To sweep or cleanse with a broom.

ବରୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବର +ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠା; ଉତ୍କୃଷ୍ଟା— Barā 1. Excellent. ୨ । ପ୍ରଧାନା—2. Chief.

ସ. ବି—୧ । ଗୁଡ଼ଚୀ—1. A medicinal creeper; Menispermum Gabrum. ୧ । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାକ—2. A pot herb. ୩ । ହରିଦ୍ରା—3. Turmeric. ୪ । ହରଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା ଓ ଅଁଳା; ତ୍ରିଫଳା—4. The three myrabolans. ୫ । ବଡ଼ଙ୍ଗ; ବାଇବଡ଼ଙ୍ଗ—5. Embelia (herb). ୬ । ରେଣୁକା (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—6. Reṇukā. ୭ । ପାଠା; ଅକାଳବିନ୍ଦୁ (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—7. Akānabindu (See). ୮ । ବାଇଗଣ (ହି. ଶ)—8. Brinjal; eggplant. ୯ । ଜବା; ସଦାରପୁଲ (ହି. ଶ)—9. China rose. ୧୦ । ମଦ୍ୟ (ହି. ଶ)—10. Wine. ୧୧ । ସୋମରାଜୀ (ହି. ଶ) ଦେଖ—11. Somarājī (See). ୧୨ । ଶତାବରୀ (ହି. ଶ.)—12. Asparagus Racemoca. ୧୩ । ଶ୍ୱେତ ଅପରାଜିତା (ହି. ଶ.)—13. The white variety of the Clitoris flower.

ବଡ଼ା ବରା, ବଡ଼ୀ ବେ. ବି—୧ । (ସ. ବଟକ) ବଟା ବରରେ ଭଜାର ଦଇ ବା ତୈଳଯକ୍ତ ପିଷ୍ଟକବିଶେଷ; ବଡ଼ା—1. A cake made of pulse flour fried in ghee or oil. ୨ । କଡ଼ କାଠ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କାଷ୍ଠଦଷ୍ଟ ଛିଦ୍ର—2. Holes made in timber by worms.

ବରାକ—ସ. ବିଣ—(ବୃ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) — Barāka ୧ । ଶୋଚନୀୟ—1. Deplorable; pitiable. (ବରାକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଦୀନ—2. Poor. ୩ । ଭିକ୍ଷୁ—3. Beggar; begging. ୪ । ନିରପରାଧ—4. Innocent. ୫ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—5. Unfortunate; unlucky. ୬ । ନୀଚ;ଅଧମ (ହି. ଶ)—6. Low; mean. ୭ । ପାପୀ (ହି. ଶ)—7. Sinful. ୮ । ବେଗୃର୍ (ହି. ଶ.)—8. Helpless.

ସ. ବି—୧ । ଶିବ—1. Śiba.

ବରାହା ବରାଙ୍ଗୀ ସୀତା ବରାକ ବରଇ ଚନ୍ଦ୍ରା
ଜାବନ ଯାଉ ନୋହୁଲେ ଦେଲେ ଏ ବର—ଉଷ, ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । ଯୁଦ୍ଧ—2. War; fighting. ୩ । ତାମ୍ବୂଳବିକ୍ରେତା; ପାନର୍—3. Betel-seller.

ବରାକା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ବରାଙ୍ଗା)—ବରାଙ୍ଗା (ଦେଖ) Barākā Barākī (See).

ବରାକୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବରାକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଦୀନା; ଶୋଚନୀୟା; Barākī ନିରପରାଧିନୀ; ଦୁର୍ଭାଗା (ସ୍ତ୍ରୀ) —Deplorable; poor; innocent; unfortunate (woman).

ନଡ଼ା ଉଛରୁ ସର୍ଗୀବ ସରବେ ବାହାର ପୁଣି ବରାଙ୍ଗା—
ରାଧାନାଥ. ପାଦଙ୍ଗା ।

ବରା ଗୁଲ୍‌ଗୁଲା—ଦେ. ବି. (ସଦ୍ଭବ)—ବରା ଓ ଗୁଲଗୁଲା ବା ପୁଆ Barā gulgulā ନାମକ ପିଷ୍ଟକଦ୍ୱୟ—Two kinds of flat ବଡ଼ା वरा and round cakes fried in ghee or oil. (ବରା ଗୁଲୁଗୁଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରାଙ୍ଗ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବର=ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)— Barāṅga ୧ । ସୁନ୍ଦର ଦେହବିଶିଷ୍ଟ—1. Having grace- (ବରାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ful symmentrical body or limb. ୨ । ସୁନ୍ଦର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—2. Having an elegant form (Apte).

ସ. ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ; ମସ୍ତକ—1. The head (Apte). ୨ । ଯୋନି—2. Pudendum muliebre; (Apte) female organ ୩ । ଉପସ୍ଥ; ଲିଙ୍ଗ—3. Penis. ୪ । ସୁନ୍ଦର ଦେହ—4. Graceful body. ୫ । ଗୁହ୍ୟ ଦେଶ—5. Private part; anus. ୬ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ସର୍ବୋତ୍ତମ ଅଂଶ—6. The best part (Apte). ୭ । ସୁନ୍ଦର ରୂପ—7. An elegant form (Apte). ୮ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଗୁଡ଼ତ୍ୱକ—8. Cinnamon. ୯ । କାମ ଦେବ—9 God cupid. ୧୦ । ବିଷ୍ଣୁ—10. Bishṇu. ୧୧ । ହସ୍ତୀ—11. Elephant.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରାଙ୍ଗନା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବର=ଉତ୍ତମା, ଶ୍ରେଷ୍ଠା + ଅଙ୍ଗନା=ସ୍ତ୍ରୀ)—
Barāṅganā ୧ । ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ; ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସ୍ତ୍ରୀ—1. An excellent woman. ୨ । ସତୀ; ସାଧ୍ୱୀ—2. A chaste woman. ୩ । ଆଦର୍ଶସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A model woman. ୪ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—4 A lovely woman.

ବରାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବରାଙ୍ଗ + ଈ)—ବରାଙ୍ଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Barāṅgī Feminine of Barāṅga.
ସଂ. ବ—ହଳଦ—Turmeric (Apte).

ବରାଜୋର(ରି)—ଦେ. ବ. (ହି. ବରଜୋରୀ)—୧ । ବଳାତ୍କାର—
Barājora(ri) 1. Force. ୨ । ଜୋରଜବରଦସ୍ତି; ବଳ-
ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ—2. Use of force or compul-
ବରଜୋରୀ sion; coercion.
ଦେ. ବଣ. (ହି. ବରଜୋର)—୧ । ଅନ୍ୟାସ୍ୱ ବଳପ୍ରୟୋଗ-
ଜବରଦସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Using force. ୨ । ଯେ ଜବରଦସ୍ତି
ବରଜୋର କରେ—2 Coercive. ୩ । ଜବରଦସ୍ତ; ବଳବାନ୍—
3. Strong.
ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ବଳପୂର୍ବକ ଜବରଦସ୍ତି କର—Forcibly.

ବରାଟ—ସଂ. ବଣ. (ବର=ଅଳ୍プ + ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତା.
Barāṭa ଅ; ଯେ ଅଳ୍ପ ଯାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର ପ୍ରସାର ଅଳ୍ପଦୂର
(ବରାଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)—୧ । ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର—2. Insigni-
ficant. ୨ । ଅଳ୍ପ; କ୍ଷୁଦ୍ର; ସ୍ୱଳ୍ପ—2. Small; little.
୩ । ତୁଚ୍ଛ; ହେୟ—3. Negligible.
ସଂ. ବ—୧ । କଉଡ଼ି—1. Cowrie; shell-money.
ବଳ ବରାଟ ନଅନ୍ତି ଗଣି ଦେଇଛି। କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ବରାଟ।
୨ । ଦଉଡ଼ି—2. Rope; cord (Apte).

ବରାଟକ—ସଂ. ବଣ. (ବର + ଅଟ୍ ଧାତୁ + ଅ; କ)—୧ । ବରାଟ; ତୁଚ୍ଛ;
Barāṭaka ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର—1. Insignificant. ୨ । ସ୍ୱଳ୍ପ—
2. Small; little.
ସଂ. ବ—୧ । କପର୍ଦ୍ଦକ; କଉଡ଼ି; ବୋଡ଼ି—1. Shell money; cowrie. ୨ । ପଦ୍ମଫୁଲର ସ୍ୱାଜକୋଷ—
2. The seed-vessel of the lotus flower (Apte). ୩ । ଦଉଡ଼ି—3. Rope (Apte).

ବରାଟୀ—ସଂ. ବଣ—ବରାଟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Barāṭa,
Barāṭī ସଂ. ବ—୧ । କପର୍ଦ୍ଦକ; କଉଡ଼ି—1. Shellmoney.
୨ । ରଜ୍ଜୁ; ଦଉଡ଼ି—2. Rope; string. ୩ । ବରଡ଼ୀ (ଦେଶ)—3. Barārḍī (See)

ବରାଡ଼ାଲୁ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ତେଲୁଗୁ)—କାନର ମଲକଡ଼ି—
Barārḍālu A kind of ear-ring.

ବରାଡ଼ି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସଂ. ବରଟ)—ବରୁଡ଼ି—
Barārḍi Wasp.

ବରାଡ଼ୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଗିଣୀବିଶେଷ—One of the subor-
Barārḍī dinate airs in the Hindu music.
ବରାଡ଼ୀ [ଦ୍ର—ବରାଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀଗିଣୀ ବସନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଗର ୭ ସ୍ତ୍ରୀଗିଣୀ
ବରାଡୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ।]

ବରାଣସୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବରଣା ଓ ଅସୀ ନାମକ ନଦୀଦ୍ୱୟ ଅଛନ୍ତି ସେଇଁ
Barāṇasī ସ୍ଥାନରେ)—ବାରାଣସୀ; କାଶୀ—Benares.

ବରାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବରଣ୍ଡ)—ବରଣ୍ଡୀ (ଦେଶ)—
Barāṇḍi Baraṇḍī (See)

ବ୍ରାଣ୍ଡୀ ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବ୍ରାଣ୍ଡୀ)—୧ । ବ୍ରାଣ୍ଡି ନାମକ ବଲ୍ଲଭ
ବରାଣ୍ଡୀ ଉତ୍ତ ସୁରା—1. Brandy. ୨ । ବଲ୍ଲଭ ମଦ; ବିଦେଶୀ
ମଦ୍ୟ—2. Foreign liquor.

ବରାତ(ତ)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବରାଅତ୍=ଅନ୍ୟକୁ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଦେଇ
Barāt(da) ନିଜେ ମୁକ୍ତ ହେବା—ଯୋଗେଶ୍ୱର; ତୁମା ଫା.
ବରାତ(ଦ) ବରାତ୍=ନିମନ୍ତେ + ଦାନ=ଦେବା ନିମନ୍ତେ ତୁମା ସଂ.
ଭାରା; ସୁପୁର୍ଦ୍ଦଗୀ ଭାର)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କୌଣସି
(ବରାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ନ୍ୟସ୍ତୀକରଣ; କାର୍ଯ୍ୟଭାରାର୍ପଣ—
1. Commission; assignment of a duty to a certain person. ୨ । ନିୟୋଜନ; ନିଯୋଗକରଣ;
କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଆଦେଶ କରିବା—
2. Direction.
ଉଡ଼ିଯାଏ ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ଦେଲେ ବରାତ। ରବିବାସ—ଗୀତ ଲହରୀ।
୩ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ; ବ୍ୟବସ୍ଥା—3. Settlement;
ପ୍ରବନ୍ଧ arrangement. ୪ । ପ୍ରୟୋଜନ—4. Necessity.
ନସୀବ ୫ । କପାଳ; ଭାଗ୍ୟ; ଅଦୃଷ୍ଟ—5. Luck; fortune.
୬ । ଯେଉଁ ଚିଠିଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଟଙ୍କାଆଦି ପ୍ରଦାନ କରିବା ସକାଶେ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଏ—6. Letter of authority to a person to receive from or give to any person any amount or article; letter of assignment; payment order. ୭ । କୌଣସି ପଣ୍ୟାଦି ପଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସାୟୀ ନିକଟ ପଠାଯିବା ହୁକୁମ; ଫରମାସ—7. A business-order for the
ବରାତୀ supply of an article. ୮ । ହୁଣ୍ଡୀ—8. Hoondi.
ହୁଣ୍ଡୀ ୯ । ଚିଠି; ହୁକୁମନାମା; ଆଦେଶପତ୍ର; ପରୁଆନା—
9. Order; warrant; writ.

ବରାତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ
Barāt karibā ଅର୍ପଣ କରିବା—1. To assign a work
ବରାତ କରା to a certain person; to commission a
ସୁପର୍ଦ୍ଦ କରନା person to do a particular act. ୨ । ଆଦେଶ କରିବା—2. To direct. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଟଙ୍କା ଆଦି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଚିଠି ଲେଖିବା—3. To write a letter of assignment ୪ । ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା,
ତୟ କରନା ସ୍ଥିର କରିବା—4. To settle.

ବରାତ—ବୈଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ବରଯାତ୍ରା)—୧ । କନ୍ୟା-
Barāta ସମ୍ପ୍ରଦାନାଦିରେ ବରାଦ୍ୟର୍ଥୀ କରର ଶୋଭାଯାତ୍ରା;
ବରଯାତ୍ରା **ବରାତ** ବରଯାତ୍ରୀଙ୍କ ଶୋଭାଯାତ୍ରା—1. Marriage
ବାରାତ; ବରାତ procession or party headed by a bridegroom, going to marry. ୨ । ବରଯାତ୍ରୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Bridegroom's friends attending a marriage party. ୩ । ଗଞ୍ଜପା ଖେଳରେ ରଙ୍ଗବଶେଷ —3. One set of cards in a game of Gañjapā.

[ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜପା ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ବରାତ(ଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ)—୧ । ଯାହା ବରାଦ କରାଦୋଇ- Barāti(di) ଅଛୁ—1. Directed; assigned; ordered. ବରାତୀ ୨ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—2. Ascertained; fixed.

ବରାତ(ଦି) ଚିଠି—ଦେ. ବି—୧ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଘୋର; ଅର୍ପଣ- Barāti(di) chiṭhi ପତ୍ର—1. Letter of assignment. ବରାତୀ ଚିଟି **ରୁକ୍କା; ଚିଟ୍ଠୀ** ୨ । ହୁଣ୍ଡୀ—2. Hoondi

ବରାତ(ଦି) ଚେକ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚରଆ)—(ଆ. ବରାତ୍+ଇଂ. Barāti(di) chek ଚେକ୍)—ଯେଉଁ ଚେକ୍‌ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବରାତୀଚେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କମ୍ପା ଭାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଟଙ୍କା ଚେକ ଦିଆଯିବାପାଇଁ ଲେଖାଯାଇଥାଏ—A cheque payable to order.

ବରାଦ ମାଲ—ବୈଦେ. ବି (ମଦ୍ଦାଇଗା) (ଆ)—ଯେଉଁ ମାଲ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ Barādi māla ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦିଆଯାଇଥାଏ—Ordered ବରାତୀ ମାଲ article.

ବରାନନା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବର+ନନ+ଆ)—ସୁନ୍ଦର ମୁଖ- Barānanā ବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman having a fair face; a lovely faced woman.

ବରଂଦ—ଦେ. ବି. (ସ. ବରଣ୍ଡ)—(ଶିଲ୍ପଶାସ୍ତ୍ର) ଗୃହ ଘର ଛତର କାଠ Barānda କାମ—Wood work of the thatch frame.

ବରା ପୁଆ—ଦେ. ବି.—(ସ. ବଟକ+ପୂପ)—ବରା ଗୁଲ୍‌ଗୁଲା (ଦେଖ) Barā puā Barā gulgulā (See)

ବରାବର—ବୈଦେ. ଅ. (ଫା. ବରାବର)—୧ । ପରି; ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ; Barābara ସମତ୍ୱରେ—1. Alike; like.

ବରାବର(ରି) ବରାବର ବରଣ ବରାବର ବରଣ

ବରାବର ନଚାଂଶୁ ସ୍ଫୁରଣ ଦିଶାରଣ ଦେ । କବସ୍ପର୍ଦ୍ଧ: କଶୋଘରମ୍ ।

ବରାବର ବୋରାବର ବୋରାବର } —ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ସମାନ ଭାବରେ— 2. Uniformly; equally.

କ୍ଷୀର ଖାଇ ଶୁଧାଂଶୁ ଦେଇ ଉବ ତାହୁ ମୀନ ବରାବରେ ଛେପିବା । କବସ୍ପର୍ଦ୍ଧ. ଚଦ୍ରାକରଭଟ୍ଟ.

୩ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବା ସମାନ୍ତର ଭାବରେ—3. A breast; running parallel to. ୪ । ଏକଦମ୍—4. At once. ୫ । ସମ୍ମୁଖରେ—5. In front.

୬ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—6. Fully; completely.

ବରାବରଙ୍କୁ ବଦ୍ୟାସ କରିବାକୁ ସ୍ପର୍ଶୀକ ବରାବର ମନା କର । ଖାଇବଣ୍ଡ – ଠିଲଙ୍କ ସମାସୂଣ ।

୭ । ସିଧା ସିଧା; ଏକ ରେଖାରେ—7. Straight way; directly; in a line. ୮ । ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନରୂପେ; ସଦା- ସର୍ବଦା – 8. Continually; always; all along. ୯ । ମୂଳରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—9. From beginning to end. ୧୦ । ପ୍ରଥମରୁ ଆରମ୍ଭ କରି—10. From the very beginning. ୧୧ । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ— 11. To the end; to the finish. ୧୨ । ସମୀପରେ; ପାଖେ ପାଖେ—12. Contiguously. ୧୩ । ସମାନ୍ତରାଳଭାବରେ—13. Parallely. ୧୪। ନିକଟକୁ 14. To; up to. ୧୫ । ଚିରକାଳ ପାଇଁ—15. For ever. ୧୬ । ଅତ୍ୟନ୍ତ; ଅତି—16. Very; very much.

ବୈଦେ. ବିଣ.—୧ । ସମାନ—1. Similar.

ବରାରେ ନାମ ରୂପ ବେଳ ବରାବର । ଭୂଜଗୀ – ଜଳର ସମାସୂଣ ଶବ୍ଦ ।

୨ । ସେହି ଏକା—2. Same. ୩ । ସମାନ୍ତର—3. Parallel. ୪ । ସମ୍ମୁଖରେ ଅବସ୍ଥିତ—4. Frontal.

ବରାବର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି. (ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ)—କୌଣସି ମନ୍ଦ ବ୍ୟକ୍ତି Barābara hebā ସଙ୍ଗେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟବହାରସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହାର ଲାଗାନ **ବରାବରି କରନା** କରିବା—To return a wicked (ବରାବର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) person's action or words in his own coins.

(ଯଥା—ଶ୍ଳେଷ ଶ୍ଲୋକ ମତେ ଗାଳି ଦେଲା ବୋଲି ମୁଁ ତା ସଙ୍ଗେ ବରାବର ହେଲେ ଲୋକେ ସିନା ନିନ୍ଦା କରିବେ ।)

ବରାବର—ବୈଦେ. ଅ ଓ ବିଣ.— (ଆ. ବରାବର୍=ସମାନତା)— Barābari ବରାବର (ଦେଖ)--Barābara (See) ବରାବରୀ ବି—୧ । ସମାନତା; ତୁଲ୍ୟତା—1. Equality; **ବରାବରି** similarity. ୨ । ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ—2. Front.

ବରାବରେଷୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (କଚରଆ)—(ପାଇସୀ ଶବ୍ଦ ବରାବର୍ର Barābareshu ବା ବରାବର ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବରାବରେଷୁ ବହୁବଚନର ପ୍ରତ୍ୟୟ 'ଷୁ' (ଏଷୁ) ଯୋଗ—ସମୀପେଷୁ; **ସେବାମେ** ସମୀପକୁ; ସନ୍ନିଧାନକୁ—To.

(ଯଥା—ଏ ପତ୍ର ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ବରାବରେଷୁ ।)

[ଦ୍ର—ଏହା ପତ୍ରାଦିର ଶିରୋନାମାରେ ଲେଖାଯାଏ ।]

ବରାବାଦ(ଦି)—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ବରବାଦ=ନାଶ; ବିନାଶ)— Barābad(di) ୧ । ଲୋକସାନ୍; କ୍ଷତି —1. Loss. ୨ । ବର୍‌ବାଦୀ ଅପବ୍ୟୟ—2. Squandering. **ବରବାଦୀ** ୩ । ଅପଚୟ—3. Waste.

ବିଣ (ଫା. ବରବାଦ୍)—୧ । ବିନଷ୍ଟ—1. Lost. ୨ । କ୍ଷତି- ଗ୍ରସ୍ତ—2. Put to loss. ୩ । ଅପବ୍ୟୟିତ—3. Squandered. ୪ । ଅପଚୟିତ—4. Wasted.

ବରାଭୟ—ସ. ବି—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବର ଓ ଅଭୟ)—ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳ ଓ ଅଭୟ Barābhaya ବଚନ—Boon and assurance of safety.

ବରାଭୟ ଦାତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବର+ଅଭୟ+ଦାତା; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ Barābhaya dātā ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯେ (ଗୁରୁ ବା ଦେବତା) (ବରାଭୟ ଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆଶ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବର ଓ ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି—Granting a boon and assurance of safety to a supplicant.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଭରଣ—ସ. ବ—(ବର+ଅଭରଣ)—କନ୍ୟାଦାତା ବରାଦ୍ୱ
Barābharaṇa ସମସ୍ତଙ୍କରେ ବରକୁ ଯେଉଁ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରାଦ୍ୱ
ଉପଢୌକନ ଦିଅନ୍ତି; ଯୌତୁକ—Present of cloth
and ornaments given to the bridegroom
by the bride's parents

ବରାମତ୍(ଦ)—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ)—(ଫା. ବରାମଦ୍=ପ୍ରାପ୍ତ)—
Barāmat(da) କୌଣସି ଫୌଜଦାରି ଅପରାଧଘଟିତ ବସ୍ତୁ
ବରାମଦ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଅନୁସନ୍ଧାନଦ୍ୱାରା ବାହାରିବା—
ବରାମଦ Seizure of an article from any place.
ବରାମଦୀ ବୈଦେ. ବଣ—୧ । ୟୁକ୍ତ—1. Seized (said of an
ବରାମଦୀ article). ୨ । ପ୍ରାପ୍ତ (ନଷ୍ଟବସ୍ତୁ)—2. Recovered
(lost property).

[ଦ୍ର—ଘୁଲଣ କର୍ମଗୃଦ୍ଧା ଆଦ ଖୋଜ ବାହାର କରିବା ଅପହୃତ
ଧନ ଓ ବସ୍ତୁ ଆଦିକୁ ବରାମତ(ଦା) ମାଲ ବୋଲାଯାଏ ।]

ବରାମତ(ଦ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଆ)—(ଫା. ବରାମଦ୍)—
Barāmata(da) karibā କୌଣସି ଅପରାଧଘଟିତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ
ବରାମଦ କରା ଖୋଜ ବାହାର କରିବା—To find out or
ବରାମଦ କରନା bring out an article (after search) in
respect of which an offence has been
committed.

ବରାମତ(ଦ) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଆ)—(ଫା. ବରାମଦ୍)—
Barāmata(da) hebā କୌଣସି ଅପରାଧଘଟିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର
ବରାମଦ ହୋଇବା ପରେ ବାହାରିବା—To be seized (said of
ବରାମଦ୍ ହୋନା articles for which search is made).

ବେଳେ ମଙ୍ଗଳନଙ୍କ ଘରଡ଼ ଘର, ଚଳ ଦାଉ ଲଣ୍ଟ ରେକେ ମୋଃ ଗୋଃଖ
ବାର୍ଦ୍ଦଣଠୋଙ୍କା ବରାମତ ହେଲ । ଫକୀରମୋହନ—ଛମାଣଆଠଗୁଣ୍ଠ ।

ବରାମତି(ଦି)—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—(ବରାମତ୍) —ବରାମତ୍
Barāmati(di) (ଦେଖ)—Barāmat (See).

ବରାରକ—ସ. ବ—ହୀରକ; ହୀରା (ହ. ଶ)
Barāraka Diamond.

ବରାରୋହ—ସ. ବଣ—(ବର=ଉତ୍ତମ+ଆରୋହ=ଆରୋହଣ, ଯାନ
Barāroha ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଯାନାରୋହୀ—
(ବରାରୋହା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1 Riding on an excellent
conveyance. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ବର=ସୁନ୍ଦର+
ଆରୋହ=ଶୋଣି ଯାହାର) ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଟିଯୁକ୍ତ—
2. Having symetrical or beautiful waiste.
ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ହସ୍ତିପକ; ହାତିର ମାହୁନ୍ତ—
1. A driver of an elephant. ୨ । ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ
ବ୍ୟକ୍ତି—2, Elephant rider. ୩ । (କର୍ମଧା) ସୁନ୍ଦର
କଟିଦେଶ—3. Fine waist ୪ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—
4. A name of Bishṇu.

ବରାରୋହା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବରାରୋହର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Barārohā Feminine of Barāroha.
ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାନବାହକା—1, A woman
who bears a conveyance excellently,
୨ । ସୁଶ୍ରୋଣୀ—2. A woman having good or
graceful buttocks. ୩ । ବରାଙ୍ଗୀ; ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
3, A paragon amongst women; a very
graceful woman.

ବରାଲ—ସ. ବ—ଲବଙ୍ଗ (ହ. ଶ)
Barāla Clove.

ବରାଲି—ସଂ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହ. ଶ)
Barāli The moon.

ବରାଲିକା—ସଂ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବର୍=ଉତ୍କୃଷ୍ଟା+ଆଳକା=ସଙ୍ଗୀ ଯାହାଙ୍କର;
Barālikā ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । (କର୍ମଧା)
ପ୍ରଧାନା ସଙ୍ଗୀ—2, Chief female companion.

ବରାଶି(ସି)—ସ. ବ—(ବର=ଉତ୍ତମ+ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+
Barāśi(si) ଇ)—ମୋଟାଲୁଗା—Coarse cloth.

ବରାସନ—ସ ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସନ—1. Excellent
Barāsana or chief seat. ୨ । ସମ୍ମାନିତ ପଦ—2. Hon-
orable seat. ୩ । (ଶ୍ରୀ ଉଚ୍) ବିବାହ ବେଦରେ
ବର ବସିବାର ଆସନ-3 The seat for a bride
groom on the marriage altar. ୪ । (ବର=
ବରଣ କରିବା+ଆସନ=ଷେପଣ; ଯେଉଁ ଫୁଲକୁ
ଦେବତାଙ୍କ ଉପରକୁ ବରଣ ବା ପୂଜା କରିବା ସମୟରେ
ଷେପଣ କରାଯାଏ) ଜବା; ମନ୍ଦାରଫୁଲ—4. The
china rose. ୫ । (ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି+ଅସ୍ ଧାତୁ=
ଦୂରୀକରଣ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ; ଯେ ଯହିଁଠାରୁ ଭାହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଦୂର କରେ)—ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବ୍ୟକ୍ତି; ପର-
ସ୍ତ୍ରୀଗାମୀ—5. A lecher; adulterer. ୬ । (ବହୁ-
ବ୍ରୀହି; ବର+ଆସନ; ଯାହାର ଆସନ ଗୃହର ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନ
ବା ଦ୍ୱାରରେ) ଦ୍ୱାରପାଳ—6 Doorkeeper.
୭ । ନପୁଂସକ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ)—7. An eunoch.

ବରାହ—ସ. ବ—(ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠାଙ୍ଗ ବା ଥୋମଣୀ+ଆ+ହନ୍ ଧାତୁ
Barāha ଆଘାତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଥୋମଣୀରେ ଭୂମିକୁ
ଆଘାତ କରେ; କିମ୍ବା ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ବା ଫସଲ
ଆଦି+ହନ୍ ଧାତୁ=ନଷ୍ଟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
(ବରାହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବାଡୁ; ବନ୍ୟଶୂକର—1. Wild hog;
boar. ୨ । ଶୂକର; ଘୁଷୁର—2. Hog; pig.
୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବରାହରୂପ ତୃତୀୟ ଅବତାର—3. The
third incarnation of Bishṇu.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଧରଣୀ ଜଳଭଳେ ନିମଗ୍ନ ଥିଲା । ବିଷ୍ଣୁ ବରାହ-
ରୂପ ଧାରଣ କରି ପୃଥିବୀକୁ ଜଳମଧ୍ୟରୁ ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତୋଳନ
କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଔରସରେ ଧରଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ନରକାସୁର ଜାତ
ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ନାମକ
ଦୈତ୍ୟକୁ ନିପାତ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅବତାରର ଜନ୍ମଦିନ ପୌଷ
ଅମାବାସ୍ୟା ବା ବଲୁଲ ଅମାବାସ୍ୟା ।]

ଶ୍ୱେତ ବରାହରୂପ ଧର, ପୃଥିବୀ ପାତାଳୁ ଉଦ୍ଧର ।
ରୁପଡ—ପ୍ରେମଭକ୍ତାମୃତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ—4. Name of an ancient country.

[ଦ୍ର—ପୁରାଣୋକ୍ତ ୧୮ଟି ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ—ହ. ଶ. ।]

୫ । ପୁରାଣବିଶେଷ; ବରାହପୁରାଣ—5. Name of a Hindu mythological treatise. ୬ । ବରାହମିହିର (ଦେଖ)—6. Barāhamihira (See). ୭ । ମୁଥା (ହ. ଶ)—7. Bulbous grass-root. ୮ । ଶିଶୁମାର (ହ. ଶ)—8. The gangetic porpoise. ୯ । ବାରାହୀ କନ୍ଦ (ହ. ଶ), ଭୂଇଁକଖାରୁ—9. Disocorea; Ipomoea Digitata.

ବରାହକ—ପୁ. ବ—(ବରାହ + କ)—୧ । ପ୍ଲାରକ; ପ୍ଲାସ୍ (ହ. ଶ)—Barāhaka 1. Diamond. ୨ । ଶିଶୁମାର (ହ. ଶ)—2. The gangetic porpoise.

ବରାହକର୍ଣ୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ବରାହ + କର୍ଣ୍ଣ + ଈ)—ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ହ. ଶ) Barāha karṇṇī (ଦେଖ)—Aśwagandhā (See). (ବରାହପତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରାହକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବ—୧ । ବାରାହୀକନ୍ଦ, (ହ. ଶ)—1. A bulbous rooted creeper; Disocorea. Barāha krāntā ୨ । ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା (ହ. ଶ)—2. The Mimosa creeper.

ବରାହଜୀ—ଦେ ବ—କଟକ ଆଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବରାହରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରହ—Barāhajī Name of an image of the third incarnation of Bishnu worshipped in the Killa Aul of Cuttack.

ବରାହତୀର୍ଥ—ହନୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Barāha tīrtha A sacred place of the Hindus.

ବରାହତୀର୍ଥ ସ୍ନାନ ଭଳେ ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକ
ବୁଥଉ ଯେଣୁ ସୂକର ବୁଥଉ ଅଧିକ—କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ. ମଦାସରଉ ବନ ।

ବରାହ ଦାଢ଼—ଦେ. ବ. (ସ. ବରାହ + ଦଂଷ୍ଟ୍ରା; ବରାହ ଦାନ୍ତର ଦାଢ଼ପରି ଆକୃତି ହୋଇଥିବାରୁ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ବାଟ୍ଟା ଦାଢ଼ / ବରାହା ଦାଢ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ ବନ୍ୟପୁଷ୍ପ; ବାରାହୀଦାଢ଼ଫୁଲ—1 A kind of wild flower,

୨ । ବରାହ ଦନ୍ତର ଦାଢ଼—2. The sharp edge of the tusk of a boar.

(୧ + ୨) କହୁ ହରଣାକ୍ଷ ହତ ଶିରିର
ବରାହଦାଢ଼ ବେଦରେ ବୁତର । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶତକାବ୍ୟ ।

ବରାହ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମାଘର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ (ଏ ଦିନ ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜା କରାଯାଏ)—The 12th day of the bright lunar fortnight of Māgha.

ବରାହ ନାଥ—ଦେ. ବ—ଯାଜପୁରର ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବରାହ ଅବତାରରୂପୀ ଦେବବିଗ୍ରହ—The famous deity of Jājpur.

ବରାହ ବ୍ୟୂହ—ପୁ. ବ—ପ୍ରାଚୀନକାଳର ସୈନ୍ୟରଚନାବିଶେଷ—Barāha byūha A kind of battle-array in ancient India.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଅଗ୍ରଭାଗ ସରୁ, ମଝି ଓ ଶେଷ ଭାଗ ସ୍ଥୂଳ ଦେଖାଯାଏ ।]

ବରାହମିହିର—ପୁ. ବ. (ନାମ)—ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଭାର Barāha mihira ନବରତ୍ନ ବା ୯ ଜଣ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ତାଗତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ (ବରାହାଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟ ନାମ) ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—One of the nine gems or Pandits or the Court of king Bikramāditya.

[ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ପ୍ରଧାନଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ 'ବୃହତ୍ ସଂହିତା' । ପଞ୍ଚସିଦ୍ଧାନ୍ତିକା ନାମକ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ । ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟଙ୍କ ଉଦ୍ଭାବିତ ପୃଥିବୀର ଆହ୍ନିକ ଗତିକୁ ଏ ସ୍ୱୀକାର କରି ନାହାନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ବରାହ ଓ ମିହିର ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ବରାହ ପିତା, ମିହିର ପୁତ୍ର ଓ ଖନା ମିହିରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ବରାହ ମିହିର ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଶ୍ଲୋକରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ 'ନବରତ୍ନ'ଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି,ସେ ଶ୍ଲୋକରୁ ବରାହମିହିର ଜଣେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । କାହାର କାହାର ମତରେ ବରାହମିହିର ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳ ଖ୍ରୀ ୩୭୫--୪୧୩ (ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର. ବଙ୍ଗଲା ଅଭିଧାନ ।

ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ରାୟଙ୍କର 'ଆମାଦେର ଜ୍ୟୋତିଷୀ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାଙ୍କ ବିଷୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ଲେଖାଅଛି ।

ମଗଧ ଦେଶ (ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶ ଜଲୌନ୍ ଜିଲ୍ଲାରେ କାଲ୍ପୀ ନଗର) କାମ୍ପିଲ୍ୟ ନଗରର ଦ୍ୱିଜକୁଳରେ ବରାହମିହିର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଭାର ନବରତ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଜଣେ । ଏ ପଞ୍ଚସିଦ୍ଧାନ୍ତିକା ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ରଚନା କରି ଥିଲେ । ଶକାବ୍ଦ ୪୩ ଶତାବ୍ଦୀ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ) ଭିତ୍ତିରେ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥରେ ବରାହମିହିର ସବନାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯାବନିକ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ ଓ ଯାବନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ପିତା ଆଦିତ୍ୟ ଦାସ । ପୁତ୍ର ପୃଥୁଯଶା ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଥିଲେ ।]

ବରାହମୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ବରାହର ଶରୀରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ମୁକ୍ତା—Barāha muktā Pearl said to be got from the body of a boar.

ବରାହ ଲେଣ୍ଡି ସାରୁ—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ ସାରୁ—Barāha lendi sāru A species of small arum. (ବଡ଼ା ଲେଣ୍ଡି ସାରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରାହ ସଂହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ବରାହମିହିରଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ବୃହତ୍ ସଂହିତା Barāha saṁhitā ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଗ୍ରନ୍ଥ—A name of an astronomical treatise by Barāha mihira.

ବରାହିକା—ସଂ ବ. (ବରାହ + କ + ଆ)—କପିକଚ୍ଛୁ; ବାରାହୀ (ହ୍ର ଶ)-Barāhikā Cowhage.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରାହି—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବରାହ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ମାଈ ଘୁଷୁଡ଼ି—
Barāhī 1. A female pig. ୨ । ବରାହିକନ୍ଦ (ହି. ଶ)—2. A kind of wild yam. ୩ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—3. Aśwagandhā (See) ୪ । ଉଡୁମ୍ବୁରା (ହି. ଶ); ନାଗରମୁଥା—4. A kind of bulbuous grass-root ୫ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଜଳପକ୍ଷୀ-ବିଶେଷ (ହି. ଗୌରେୟା)—5. A kind of black water-cock.

ବରିଆ—ଦେ. ବି—୧ । ଅଟ୍ଟି ସଞ୍ଚୟ କରିବାପାଇଁ କୁଟାରେ ବଳା ଯାଇଥିବା ଲମ୍ବା ମୋଡ଼ା; ଜଆଁ ଅଟା; ଜଆଁ ବରିଆ—ଖଡ଼େର ବଡ଼
Bariā 1. A plait of straw twisted to preserve fire, ଲୁଆଠା; ଡକ
ଦକ୍ଷ କରେ ସନ୍ଧି ବାମେ ଜଆଁ ବରିଅଟ – ସାରଳା, ମହାଭାରତ. ବଣ୍ଟ.

୨ । ବଣିଆ (ଗଛ) (ଦେଖ)
2. Baṇiā (gachha (See)

ସ୍ତ୍ରୀ. (ଇଉର; ମାତ ଜାତିଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣଦୋଷଘଟିତ) ବି—ବଳିଆ (ଦେଖ)—Baliā (See)

ବରିକୁଙ୍କ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଏକଜାତୀୟ ଧାନ—
Barikuṅka A kind of paddy.

ବରିପୋଲୁଆ—ଦେ. ବି. (ସଂ. କଳକାରକ)—ଗିଲଜାତୀୟ ବୃହତ୍ ଲତାଳଆ ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଟା ଗଛ—Caesalpina Bonducella; a species of pongamia.
Baripolua
ସଂ. କଳକାରକ, କଟ୍ଟକରଞ୍ଜ, ପୂତିକରଞ୍ଜ, ଅମ୍ଳକରଞ୍ଜ, ସୋମବଲ୍ଲ
ନାଟା କରଞ୍ଜା, ଡହର କରଞ୍ଜା
କଟକରଞ୍ଜ, କାଗଟକରେଜା
[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ତିକ୍ତଶୀ ହୁଏ । ଫଳ ଆଗୁର ହୁଏ ଓ ଏହାର ମଞ୍ଜି ସଦ୍ଗନ୍ଧ ହୁରର ଔଷଧ, ଫଳ କଷକଗନ୍ଧ । ଏହାର ଛୁଇଁକୁ ବାଘ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲେ ବାଳ ପରିଷ୍ଟୁତ ହୁଏ । ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାର ପତ୍ରକୁ ଗୁରୁପାଣି କରନ୍ତି ।]
ଅନ୍ୟରୂପ: ବରପୋଲ, ବୋରପୋଲ, ବରପଲଉ, ବୋରପୋଲଉ

ବରିବସ୍(ସ୍ୟା)—ସଂ. ବି. (ବୃ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+ଭାବେ. ଇବସ୍+ସ+ଆ)—୧ । ପୂଜା—1. Worshipping. ୨ । ସେବା; ସୁଶ୍ରୂଷା—2. Tending; service rendred to an elder; infant or invalid. ୩ । ଧନ—3. Wealth (Apte). ୪ । ଭକ୍ତି—4. Devotion.
Baribas(syā)

ବରିବସି(ସ୍ୟି)ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବରିବସ୍; ବରିବସ୍ୟା+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—୧ । ପୂଜିତ—1. Worshipped. (ବରିବସି[ସ୍ୟି]ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସେବିତ—2. Tended; served.
Baribasi(syi)ta

ବରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବୃ ଧାତୁ)—୧ । ମନୋନୀତ କରିବା; ବରଣ କରିବା—1. To choose; to select; to elect; to engage. ୨ । ସ୍ୱାମୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ବରିବା—2. To accept as one's husband or wife.
Baribā
ବରା
ବରନା

ବରିଷ୍ଠ ବନା ଅନ ଗତ ନାହିଁ ମୋ ଜଡତେ
ଅନକୁ ନ ବରି ଏବା ବରିବୁ ତୁ ମୋତେ – ଉଷ. ଭବଂଦତ୍ତ ।

୩ । ମଣ୍ଡନ କରିବା—3. To adorn.

ଭଜେ ବରି ସରି ସରି ମାଙ୍ଗେ ଭବସ୍ତ ବରି
ଧରର୍ଦ୍ଧ ସେର ପ୍ରସାର ସାର – ଉଷ. ପ୍ରେମସ୍ତ୍ୟାଳିଖ ।

ବରି(ରୀ)ମା—ସଂ. ବି. (ବର+ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ଶ୍ରେଷ୍ଠତା—
Bari(rī)mā Excellence (Apte).

ବରିଲା—ଦ୍ରାଦେ. (କଟକ) ବି—ଓଳଆର ମୋଡ଼ା—The circular rings of rope encircling a straw-packet for storing grains.
Barilā

ବରିଶୀ—ସଂ. ବି—ବନସି; ବଡ଼ିଶ—
Bariśī Fish-hook (Apte).

ବରିଷଣ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ବର୍ଷଣ)—ବୃଷ୍ଟି—Raining.
Bariśhaṇa ବରିଷଣ ବରସନା

ବରିଷ୍ଟ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ବରିଷ୍ଠର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଯୋଗ)—ବରିଷ୍ଠ (ଦେଖ)
Bariśhṭa Bariśhṭha (See)

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବରିଷ୍ଟ ସେବକ୍ ପଜରେ—କୃଷ୍ଣଜି ହ. ମହାଭାରତ. ଥବ ।

ବରିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଉରୁ=ମହତ୍+ଅତିଶୟ ଅର୍ଥରେ. ଇଷ୍ଠ)—୧ । ବିଶେଷ ପୂଜ୍ୟ; ପୂଜ୍ୟତମ—1. Very honourable or adorable. ୨ । ସବୁଠାରୁ ବୃହତ୍—2. Greatest. ୩ । ସର୍ବୋତ୍ତମ—3. Best.
Bariśhṭha
(ବରିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ. ବି—୧ । ତାମ୍ର—1. Copper. ୨ । ମରିଚ—2. Black pepper. ୩ । ଛତୁର ପକ୍ଷୀ—3. Sand piper; Frankoline partridge. ୪ । ନାରଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷ—4. Sweet orange.

ବରିହା—ଦେ. ବି—ବରିଆ (ଦେଖ)—Bariā (See)
Barihā

ଗ୍ରାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବି—ବାରୁ—Boar.

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବଂଶୋପାଧ୍ୟବିଶେଷ—A family title.

ବରୀ—ସଂ. ବି. (ବୃ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଶତାବରୀ—
Barī 1. Asparagus Racemosus. ୨ । ମଧୁର ଉରଡ଼ା—2. Luffa Aegytiaca; Luffa Algyptiaca. (ଦ୍ୱିରେଫୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ; ଛାୟା—3. Name of one of the two wives of the Sun-God.

ବରୀ(ଲୀ)ବର୍ଦ୍ଦ—ସଂ. ବି. (ବଳୀ=ଶକ୍ତି+ବୃଧ୍ ଧାତୁ+ଭୁଲ. ଇଂ. ବୁଝିକ୍ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନଞା ଉନ)—ବଳଦ—
Barī(lī)bardda Ox (Apte); bullock.

ବରୀୟାଂସ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବରୀୟସ୍)—ବରୀୟାନ୍ (ଦେଖ)—
Barīyāṁsa Barīyān (See)

ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ନାମ ବର୍ମଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବିଦ୍ୟେ ବରୀୟାଂସ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଜଗନ୍ନାଥ – ଭାଗବତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରୀୟାନ୍—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଉରୁ + ଅତିଶୟେ ଈୟସ୍; ବରୀୟସ୍ ଶବ୍ଦ Bariyān ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର—1. Better; (ବରୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) more excellent. ୨ । ଅତିଶୟତର—2. More adorable. ୩ । ବୃହତ୍ତର—3. Largely greater. ୪ । ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ—4. Very good. ୫ । ବୟସରେ ଅତି ସାନ—4. Extremely tender or younger (Apte).

ଫ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ବିଷ୍କମ୍ଭାଦି ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ଅଷ୍ଟାଦଶ ଯୋଗ—Name of an astrological conjunction.

ବରୀଷୁ—ଫ. ବି—କାମଦେବ (ହ. ଶ.)—Cupid personified. Barīshu

ବରୁଗୁଡ଼—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି. (ଫ. ବଦ୍ଧଶୀ)—ବରଗୁଡ଼ (ଦେଖ) Barugurdi Baragurdi (See)

ବରୁଣ—ଫ. ବି. (ବୃ ଧାତୁ=ବେଢ଼ିବା + ଉନ; ଯେ ପୃଥିବୀକୁ ସାଗର—ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ କରିଅଛନ୍ତି)—୧ । ଜଳାଧିପତି; ସଂ—ଉତ୍ପଲାକ, ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପ ଶ୍ୱେତଦ୍ରୁମ, ମରୁତାପତ୍ତ, ଅଶୁଗ୍ୱାଘ୍ନ ବରୁଣା; ବରୁଣ; ବରୁନ୍; ତିକ୍ତଶାକ୍; ଗୋଡ଼ା **वरुना; वरुन्ना, वरुण; वरुना; वरुआ; विलासी; विला; विलाना** ମ. ବରୁଣ, କୁମ୍ଭ୍ଲା, କାବଦ୍ଧାନ୍ ତା. ମରଲଙ୍ଗମ୍; ମାର୍‌ଲେଙ୍ଗାମ୍, ମାର୍‌ଉଲେଙ୍ଗା, ନାର୍ତାଲ୍ଲ ତେ. ଜରୁମଚ୍ଚି, ଉଲମ୍ପିଡ଼, ଉମ୍ପିଆ, ଉମ୍ପିକ, ତେଲ୍ଲଉଲମ୍ପିଡ଼, ଉରମ୍ପିଡ଼ ସମୁଦ୍ରାଧିପତି ଦେବତା—1. The legendary god of the ocean.

[ଦ୍ର—ବୈଦିକଯୁଗରେ ବରୁଣ ପ୍ରଧାନ ଦେବତାରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିଲେ । ଉତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ କମିଯାଇ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବଢ଼ିଲା । ବରୁଣ ଅଦ୍ଧତଙ୍କ ଆଠ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବୋଲି କଥିତ । ବେଦରେ ଏ ଜଳର ଅଧିପତି; ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ ନାଶକ ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କ ରକ୍ଷକ ବୋଲି କଳ୍ପିତ । ଏହାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରପାଶ । ସୁରାସୋମାନଙ୍କରେ ଏ ପୃଥିବୀ ସମଗ୍ର ଜଗତ ଜଳପ୍ଲାବିତ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କାବ୍ୟାଦିରେ ବରୁଣଙ୍କୁ କରୁଣାସେର ଅଧିଷ୍ଠାତୃରୂପେ କଳ୍ପିତ । ଜ୍ୟୋତିଷରେ ବରୁଣ ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବ । ବରୁଣଙ୍କ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ତ୍ରୈତୋତା, ପାଶୀ, ଯାଦସାଂପତ୍ତ, ଅପାପତ୍ତ, ଯାଦଃପତ୍ତ, ଜଂବୁକ, ମେଘନାଦ, ପରଂଜୟ, ବାରୁଣୋମ, କୁଣ୍ଡଳୀ ।]

୨ । ସମୁଦ୍ର—2. Ocean. ୩ । ଜଳ—3. Water. ୪ । ଦ୍ୱୀପବିଶେଷ —4. Name of a legendary island. ୫ । ଋଷିବିଶେଷ (ହ. ଶ.)—5. Name of a sage. ୬ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—6. A wild tree; Crataeva Religiosa; Crotseva Aurifolia.

(୧+୫) ବରୁଣ ଲକ୍ଷାର ସ୍ୱାମୀ ଓ ରକ୍ଷକ ଯେ । ଉଦା. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

[ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟାକୃତି ବନ୍ୟ ତରୁ; ବଲ୍କଳ କୁଞ୍ଚିତ, ପତ୍ର ତ୍ରିପର୍ଣ୍ଣି ଓ ଶାଖାର ଅଗ୍ରରେ ଥାଏ; ବର୍ଷାଋତୁ ଏଥିର ପତ୍ର ଝଡ଼େ; କାଠ ପାଣ୍ଡୁର ଓ ଶକ୍ତ; ଫୁଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ଆଗୀତ; ଖର୍ଦ୍ଦନେ ଫୁଟେ; ଫଳ ଗୋଲ ଓ ବହୁବୀଜ ।

ମୂତ୍ରରୋଗ, ଜ୍ୱର, କାଛୁକୁଣ୍ଡିଆ, ବମନ ଓ ପଥୁରିଆ ରୋଗର ଔଷଧ ପାଇଁ ଏହାର ଛେଲ, ପତ୍ର ଓ ମୂଳ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବରୁତା ଦେ. ବି.—(ସଂ. ବ୍ରଣ, ବରୁଣ)—କାଠବରୁଣ; ମୁଖବ୍ରଣ; **ବରୁଁ ବରୋଁ** ଯୌବନକଣ୍ଡୁକ—Pimples on the face of young ସ୍ତ୍ରୀ people. ୨ । ମୁଖରେ ହେବା ଭୟାନକ ବ୍ରଣ—2. Fatal boil on the face. ୩ । ନବାବିଷ୍କୃତ ଗ୍ରହବିଶେଷ; ନେପ୍‌ଚୂନ୍ ଗ୍ରହ (ହ. ଶ.)—3. Neptune (planet)

ବରୁଣ ଗ୍ରହ—ଫ. ବି.—(ବରୁଣ+ଗ୍ରହ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ. ଅ)—Baruṇa graha ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ରୋଗବିଶେଷ—Name of a horse disease.

[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଘୋଡ଼ାର ଆଖି, ଜଉ, ତାଳୁ ଓ ଲଙ୍ଗ କଳା ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ଦେହରୁ ଖୁବ୍ ଝାଳ ବହେ । ଏ ରୋଗ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ମାରାତ୍ମକ ହୁଏ—ହ. ଶ.]

ଦେ. ବି.—ନେପ୍‌ଚୂନ୍ ଗ୍ରହ—Neptune.

ବରୁଣ ପାଶ—ଫ. ବି.—୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବରୁଣଦେବଙ୍କର ପାଶାସ୍ତ୍ର—Baruṇa pāśa 1. Noose, the weapen of Baruṇa God. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀ)—ନକ୍ର; କୁମ୍ଭୀର (ହ. ଶ.) (ବରୁଣଙ୍କ ପାଶ ପରି ଏ ଖଗଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ଜୀବକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ)—2. Alligator.

ବରୁଣ ପ୍ରଘାସ—ଫ. ବି.—ଆଷାଢ଼ ବା ଶ୍ରାବଣପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଅନୁଷ୍ଠିତ Baruṇa praghāsa ବ୍ରତବିଶେଷ—A religious vow observed on the fullmoon of Āshārdh or Śrābaṇa.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଛତୁଆ ଖିଆସାଏ । ଏହା ବୃଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଳରେ ବୁଡ଼ମରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଜଳଜନ୍ତୁମାନେ ତାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ।]

ବରୁଣ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି. (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରେବତୀ, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ଆର୍ଦ୍ରା, Baruṇa maṇḍala ଅଶ୍ଲେଷା, ମୂଳା, ଉତ୍ତରଭାଦ୍ରପଦ ଓ ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ (ହ. ଶ.)—A group of stars consisting of the 28th, 20th, 6th, 9th, 15th, 26th and 24th asterisms.

ବରୁଣା(ଣେ)ଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—ବରୁଣୀ (ଦେଖ) Baruṇā(ṇe)ī Baruṇī (See)

(ଯଥା—ତାକୁ 'ସି' ଅକ୍ଷର ବରୁଣାଇ ପଦ୍ୟତ ।)

ବରୁଣାତ୍ମଜା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବରୁଣ+ଆତ୍ମଜା)—Baruṇātmajā ବାରୁଣୀ (ଦେଖ)—Bāruṇī (See)

ବରୁଣାନୀ—ସଂ. ବି.ସ୍ତ୍ରୀ.—(ବରୁଣ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆନୀ)—ବରୁଣ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—Baruṇānī The wife of the God of ocean.

ବରୁଣାଳୟ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବରୁଣ+ଆଳୟ)—ସମୁଦ୍ର—Baruṇālaya The sea.

ବରୁଣାଳୟ କୂଳରେ ଯେ ସେ ସୀତା ସଙ୍ଗେ ଯେ । ଉଦା. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—୧ । ଗ୍ରାମଦେବୀବିଶେଷ—1. Name of a popular goddess. ୨ । ଖୋରଧା (ବରୁଣେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଞ୍ଚଳସ୍ଥ ପାହାଡ଼; ବରୁଣ ।ଇ ପାହାଡ଼—2. Name of a hill in Khurdha subdivision of the Puri District.

ରତ୍ନବେଦୀ ମଡ଼ା-ଖଣ୍ଡର ଅତିଥିବ ବାରୁଣୀ-ଶିଖର-ଶିଖେ ।
ଦଧାନାଥ—ପାଦଗ ।

[ଦ୍ର—ଏହି ପାହାଡ଼ ଖୋରଧାର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ୧ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିରେ କେତେକ ଗୁମ୍ଫା ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଲାଲିପି ଅଛି ।]

ବରୁତ୍ର—ସଂ. ବ. (ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+ତ୍ରଚ୍) —Barutra ୧ । ଉତ୍ତରୀୟ ବସ୍ତ୍ର—1. Sheet. ୨ । ଓଢ଼ଣୀ—2. Upper cloth; cloak; mantle (Apte).

ବରୂଥ—ସଂ. ବ. (ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଥ) —Barūtha ୧ । ରଥ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚ ରହିବାପାଇଁ ଥିବା ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ; ରଥଗୁପ୍ତି—1. A secret and covered space inside a car.

ସାତ ଚଢ଼ସାତ ଯେ ଅନୁଜର୍ତ ଜଲେ
ଚାରଜା ଏ ରଥବରୂଥ ବୋଲଇରେ । କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ, ମଦାଇରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।

୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଜ୍ଞ) ଚର୍ମ—2. Skin. ୩ । (+କରଣ, ଜ୍ଞ)—କବଚ; ବର୍ମ; ସାଞ୍ଜୁ—3. Armour. ୪ । (କର୍ମ. ଜ୍ଞ) ଗୃହ—4. House. ୫ । ଶତ୍ରୁର ବା ଗୁଳା ଆଦର ଆକ୍ରମଣରୁ ରଥକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ରଥ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଲୁହାର ଆବରଣ (ହି. ଶ)—5. An iron cover for protecting a car from the blow of an enemy's missile. ୬ । ସେନା; ସୈନ୍ୟ; ଫଉଜ (ହି. ଶ)—6. Army. ୭ । ପରଖର ଆଘାତରୁ ରଥକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ରଥରେ ଯୁକ୍ତ ବାଡ଼ା ବା ପଟା—7. A short of wooden or iron fence or finder with which a chariot is provided as a defence against collision (Apte). ୮ । ଢାଲ—8. Shield (Apte). ୯ । ସମୂହ—9. Group; multitude (Apte) ୧୦ । (+ତ୍ରବ. ଜ୍ଞ) ରକ୍ଷଣ—10 Protection (Apte). ୧୧ । (+କର୍ମ. ଜ୍ଞ) ପରିବାର—11. Family (Apte). ୧୨ । କୋଇଲ—12. The cuckoo (Apte).

ବରୂଥିନୀ—ସ. ବ—(ବରୂଥ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ) —ସେନା—Baruthinī Army.

ଏହୁ ଯେ ଦେଖନ୍ତ ସାର, ଅର୍ଜ୍ୟନରୂପିଣୀ
ସମସ୍ତେ ନାନାଵଗଵଗନ୍ତରୁ ଅସି—ଦଧାନାଥ, ମଡ଼ାସାଧ୍ୟ ।

ବରୂଥୀ—ସଂ. ବ—(ବରୂଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ରଥ—Baruthī Car; chariot.

ବରୂଥିତ—ସ୍ତ୍ରୀ, ସଂ. ବିଣ. ଘୁଂ—୧ । କବଚ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିତ—1. Protected by an armour (Apte). ୨ । ସେନାପରିବୃତ—2. Surrounded by a troop (Apte).

ବରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ବର=ଉତ୍କୃଷ୍ଟ)—ବଡ଼େ; ବଡ଼େ; ଉଚ୍ଚରେ—Loudly. Bare

ବରେ ଶୂରନ୍ତେ ଶବଦ ଆହାର
ବ୍ୟୋମେ ଦୃଷ୍ଟି ଜସ୍ତୁ ଆବାଶୀଙ୍କର । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବରେଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ବରେହ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Barei (etc) Barehi etc. (See)

ବରେଇ ଖୋଦ୍—ଦେଦେ. ଅ. (କଚରଆ. ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ; ଫା. ବରଏ ଖୁଦ୍=ନିଜ ପାଇଁ)—ସ୍ୱୟଂ ନିଜେ—Barei khod ଖୁଦ ଖୁଦ୍ Self; personaly. (ବରେ ଖୋଦ୍, ବର୍ରେ ଖୋଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରେଣ୍ୟ—ସ. ବ. ଘୁଂ. (ବୃ ଧାତୁ=ବରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଏନ୍ୟ)—Barenya ୧ । ବରଣୀୟ; ପୂଜ୍ୟ; ମାନ୍ୟ—1. Respectable (ବରେଣ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) reverend; honourable. । ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent. । ୩ । ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ; ଅଭୀପ୍ସିତ—3. Desirable; wished for; cherished. ୪ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ—4. Chief; principal.

ସ. ବ—୧ । କୁଙ୍କୁମ—1. Saffron. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ (ହି. ଶ)—2. Śiba. ୩ । ଭୃଗୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—3. Name of a son of sage Bhṛugu.

ବରେନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ. (ବର+ଇନ୍ର)—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ଗୌଡ଼;ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ବିଭାଗ; ପୁଣ୍ଡ୍ରଦେଶ—1. Ancient Bengal. ୨ । ଗୌଡ଼ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ—2. Capital of ancient Bengal.

[ଦ୍ର—କେହି କେହି ଏହାକୁ ବରେନ୍ଦ୍ରୀ କହନ୍ତି ।]

୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra. ୪ । ପ୍ରଧାନ ରାଜା; ସମ୍ରାଟ; ରାଜାଧିରାଜ—4. Emperor.

ବରେନ୍ଦ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ—ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଶାଖାବିଶେଷ—Barendra goshṭhī Name of a branch of Bengalee Brāhmaṇas. ବରେନ୍ଦ୍ରଗୋଷ୍ଠି ବରେନ୍ଦ୍ରଗୋଷ୍ଠି

ବରେହା—ପ୍ରା. ବ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସ. ବରାହ) —Barehā ବନ୍ୟଜନ୍ତୁବିଶେଷ; ବାରୁ—Boar.

ବରଣ ବରେହା ଶ୍ରୋ ଗସ୍ୱାଳ । ପ୍ରଭାତ. ଶଶିସେନା ।

ବରେହି—ଦେ. ବ—ବରେହି ପାଟକ (ଦେଖ) Barehi Barehi pāṭaka (See)

ବରେହି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜାତିଆଣ ସଭାରେ କୌଣସି ଜଟିଳ ବିଷୟର ମୀମାଂସା ନ ହୋଇ ପାରିଲେ ଉହାର ମୀମାଂସା କରିବା ପାଇଁ ବରେହି ପାଟକର ଅଧିବେଶନ କରାଇବା ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ବିଷୟ (ବରେହି ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ନେଇ ସାଙ୍ଗଜଗାନ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ବାରଆରୀ ତଳାୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାନ କରିବା—To have a matter discussed and decided by a gathering of various castes. Barehi karibā ବରେହି କରା(ରେ)ଇବା, ବରେହି ବସା(ସେ)ଇବା, ବରେହି ଉକା(କେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ **बरह बरना सभा करना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରେହ୍ନ ପାଟକ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାର=ସମୂହ) (ଭୁଲ• ବ• ଶବ୍ଦ Barehi pāṭaka ବାରୋୟାରୀ=ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଏକ ଗ୍ରାମର ବା ବାରଆରି ତଲାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ପଡ଼ାର ବା ବଜାରର ସମସ୍ତ ଜାତିର **बरह् वरना सभा** ଲୋକେ ମିଳ ସେଉଁ ଠାକୁରପୂଜା ବା ଉତ୍ସବ (ବରେହ୍ନ ସଭା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରନ୍ତି)—କୌଣସି ସମାଜଗତ ବିଷୟ ଜାତିଅଣ ସଭାରେ ମୀମାଂସିତ ହୋଇ ନ ପାରଲେ ତାହା ମୀମାଂସା କରିବା କାରଣ ଆହୂତ ୩୬ ପାଟକର ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ସଭା; ଛତ୍ତିଶ ପାଟକ ସଭା; ସାବଜନୀନ ସଭା—A gathering of people of various castes to consider and adjudicate upon a matter which could not be decided by a meeting of a caste-guild.

[ଦ୍ର—ଜାତିଅଣ ସଭାରେ ଜାତି ଭାଇଙ୍କ ବୁଝାମଣାରେ ଯାହାର ମନ ନ ମାନେ ସେ ବରେହ୍ନ ପାଟକ ବସାଏ । ସବୁ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ଭାକି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସାଇବାକୁ ସବୁବେଳେ ସମ୍ଭବପର ନ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ହାଟକୁ ଯାଇ ସେହିଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ବନ୍ଧୁ ଜାତୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ବସାଇ ସଭା କରନ୍ତି ଓ ତାକୁ ବରେହ୍ନ ପାଟକ ସଭା ବୋଲାଯାଏ ।]

ବରେହ୍ନ ପାଟକ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବରେହ୍ନ କରିବା (ଦେଖ) Barehi pāṭaka basā(se)ibā Barehi karibā (See)

ବରେହ୍ନ ବସିବା—ଦେ. ବ—ବରେହ୍ନ ସଭାର ଅଧିବେଶନ କରିବା—Barehi basibā The holding of a Barehi meeting to discuss a matter. (ବରେହ୍ନ ପାଟକ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବରୋଟ—ସଂ. ବ—ମରୁଆ ଗୁଳ୍ମ ଓ ଫୁଲ (ହି. ଶ)—The Marubaka plant and flower (Apte).

ବରୋଦା—ଦେ. ବ. (ନାମ)—୧ । ଗାଇକବାଡ଼ ବା ପ୍ରାଚୀନ ଗୁର୍ଜ୍ଜର ଗୁଜ୍ୟର ଗୁଜରାଜ୍ୟ—1. Capital of ancient Gurjara; Baroda. **बरोदा**

[ଦ୍ର—ଏହି ନଗର ବଣାମ୍ବିତ ନଦୀକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ନଗର ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଦେବମନ୍ଦିର ଅଛି । ବହୁକାଳରୁ ଏଠାରେ ଏକ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଅଛି ଓ ବରୋଦା ମହାରାଜଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରା ଏଠାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ଏ ଗୁଜ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ ।]

୨ । ଗୁଜରାତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦେଶୀୟ ଗୁଜ୍ୟ-ବିଶେଷ ଓ ତହିଁର ପ୍ରଧାନ ନଗର—2. Baroda state and its capital.

[ଦ୍ର—ଏ ଗୁଜ୍ୟ ମଧ୍ୟଗୁଜରାତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ମରହଟ୍ଟା ଗୁଜ୍ୟ । ଏଥିର ଗୁଜାଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧି ଗାଇକବାଡ଼ । ଏଥିର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୮୧୮୨ ବର୍ଗମାଇଲ ଓ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୫ ଲକ୍ଷ ଓ ଏଥିର ଗୁଜସ୍ୱ ପ୍ରାୟ ୬୫ କୋଟି ଟଙ୍କା । ଏଠାରେ ମହାରାଜଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେଜ୍ ବମ୍ବାଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଙ୍ଗେ ସମବ୍ଧ । ଏ ମହାରାଜଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହାଇକୋର୍ଟ ଅଛି ଏବଂ ଏ ଗୁଜାଙ୍କ ନକଟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ (ଗୁଜଦୂତ) ଥାଆନ୍ତି । ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତିର ପତନୋନ୍ମୁଖ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେତେବେଳେ ପେଶବାମାନେ ନାଗପୁର ଭୋସଲାମାନଙ୍କ ନାମରେ କ୍ଷମତା ପରିଚାଳନ କରୁଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ (ଖ୍ରୀ. ୧୭୪୦–୬୧) ପିଲାଜୀ ଗଏଁ ଗାଇକବାଡ଼ ବରୋଦାଠାରେ ଏ ଗୁଜବଂଶର ମୂଳଉତ୍ସ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଓ ରଣଜୀ ସିନ୍ଧିଆ ଗୁଆଲିୟରରେ ଓ ମୁଲ୍ହର ହୋଲ୍କାର ଇନ୍ଦୋରରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଜ୍ୟର ମୂଳଉତ୍ସ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।]

ବରୋନ୍ମୁଖ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ. (ବର ଦେବାପାଇଁ ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇଅଛି ଯେ; ବରୋନ୍ମୁଖ ହି) —ବର ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ—Ready to grant a boon.

ବରୋରୁ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯାହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଙ୍ଘ ଅଛି—1. Having excellent thighs. ୨ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ.)—2. A beautiful or graceful lady.

ବରୋଲ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଉରୁଡ଼ି—Barola A kind of wasp (Apte).

ବରୋହି—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) ବ—ମୋଟା ଦଉଡ଼ି—Barohī A thick rope.

ବର୍କ୍କର—ସଂ• ବ• ପୁଂ (ବୃକ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ମ. ଅର; ଯାହାକୁ ଛେଦନାର୍ଥେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବକରୀ ୧ । ମେଷଶାବକ; ଛେଳିଛୁଆ; ବକରା—1. A small goat or lamb. ୨ । ଯୁବା ପଶୁ—2. A young beast. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ା—3. Game; sport; (ବର୍କ୍କରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) pastime. ୪ । କୌତୁକ; ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ—4 Amusement; mirth. ୫ । ପରିହାସ—5. Jesting. ୬ । ଛେଳି—6, A goat .(Apte). **बकरी**

ବର୍କ୍କରାତ—ସଂ. ବ. (ବର୍କ୍କର+ଅତ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଅ)—Barkarāta ୧ । କଟାକ୍ଷ (ହି. ଶ.)—1. Sideglance; ogling. ୨ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭା (ହି. ଶ.)—2. The rays of the midday sun. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ କୁଚ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ନହତ ନଖକ୍ଷତ (ହି. ଶ.)—3. Scratching of nails on the sides of the female breast (as a result of amorous pastime).

ବର୍ଗ—ସଂ. ବ. (ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା, ପୃଥକ କରିବା+ଘଞ୍ ଅ)—Barga ୧ । ବର୍ଜ୍ଜନ; ତ୍ୟାଗ—1. Relinquishment. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ) ଧାଡ଼ୀ; ଶ୍ରେଣୀ—2. Class; row; category. ୩ । ବୃନ୍ଦ; ଦଳ; ଗଣ—3. Flock; multitude. ୪ । (ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ) ଏକସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ସମୂହ) ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭେଦରେ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ—4, Sanscrit grammar) The five classes of consonants.

[ଦ୍ର—ଯଥା; କ ବର୍ଗ—କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଙ । ଚ ବର୍ଗ—ଚ, ଛ, ଜ, ଝ, ଞ । ଟ ବର୍ଗ—ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ । ତ ବର୍ଗ—ତ, ଥ, ଦ, ଧ, ନ । ପ ବର୍ଗ—ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟାକରଣନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ * ବର୍ଗ ଛଡ଼ା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ, ଅନୁସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶ ଷ ସ ହ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ପୃଥକ୍ ବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା — ଅ ବର୍ଗ = ସବୁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ, ଯ ବର୍ଗ = ଯ ର ଲ ୱ, ଶ ବର୍ଗ = ଶ ଷ ସ । ଅ ବର୍ଗର ସ୍ୱାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ, କ ବର୍ଗର ମଙ୍ଗଳ, ଚ ବର୍ଗର ଶୁକ୍ର, ଟ ବର୍ଗର ବୁଧ, ତ ବର୍ଗର ବୃହସ୍ପତି, ପ ବର୍ଗର ଶନି, ଯ ବର୍ଗର ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଯାଇଅଛି—ହ. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

*। ସ୍ୱଜାତୀୟସମୂହ; ଗୋଷ୍ଠୀ; ଏକଜାତୀୟ ଅନେକ ବସ୍ତୁର ସମୂହ; ଗଣ; ଶ୍ରେଣୀ—5. A number or multitude of similar things or animals; clan; class. ୬ । ପ୍ରକାର—6. Kind; species. ୭ । ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଚ୍ଛେଦ ବା ଭାଗ ବା ଅଧ୍ୟାୟ—7. Chapter of a book. ୮ । ଖଣ୍ଡ—8. Piece. ୯ । ମାର୍ଗ; ପଥ—9. Road; way. ୧୦ । ଦୁଇ ସମାନ ସଂଖ୍ୟାର ଗୁଣଫଳ—10. A square number. ୧୧ । ଶାସନ—11. Administration. ୧୨ । ସଂସାରରେ ଜନ୍ତୁଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—12. One of the 4 ulterior objects of life; the summon bonum of existence.

[ଦ୍ର—ଚତୁର୍ବର୍ଗ = ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷ ।]

୧୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବହୁବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଯଥା— ଭାଇବର୍ଗ; ବନ୍ଧୁବର୍ଗ) ମାନେ; ସମୂହ; ସମସ୍ତେ—13. (used to denote plural or all) All of.

୧୪ । ଆକାର ପ୍ରକାରରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ; ଭିନ୍ନ କୌଣସି ସାଧାରଣ ଧର୍ମବିଶିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ସମୂହ (ଯଥା— ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବର୍ଗ, ବନୌଷଧି ବର୍ଗ)—14. A class of things having a common attribute though differing in shape and other things.

୧୫ । (ଜ୍ୟାମିତି) ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର; ଯେଉଁ ସମକୋଣୀ କ୍ଷେତ୍ରର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ସମାନ—15. (geometry) A square.

୧୬ । (ଗଣିତ) ଦୁଇ ସମାନ ରାଶିର ଗୁଣଫଳ—16. (Mathematics) The square of a number.

(ଯଥା—୪ ର ବର୍ଗ = ୧୬ ।)

୧୭ । ବଳ—17 Strength (Apte).

ଦେ. ବ—୧ । ନିୟମ—1. Rule; regulation.

୨ । ନିୟମାଧୀନତା—2. Discipline; regularity.

୩ । ରୀତି; ପଦ୍ଧତି; ଶୈଳୀ—3. Method; system,

୪ । ଭଦ୍ରସମାଜ; ଭଦ୍ରଗୋଷ୍ଠୀ—4. High society.

* । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶ୍ରେଣୀ—5. A class of a school.

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family title.

ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର—ଂ. ବ—ସମକୋଣ ଓ ସମବାହୁବିଶିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଭୁଜ କ୍ଷେତ୍ର; Bargakshetra ସମକୋଣୀ ଓ ସମବାହୁ ଚତୁର୍ଭୁଜ—A square field or figure; a square.

ବର୍ଗଛଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. (ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ) —ଆପଣାର ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—Exceptional; not Bargachharda confirming to the others of the same class.

ବର୍ଗଣା—ଂ. ବ—ଗୁଣନ—

Barganā Multiplication (Apte).

ବର୍ଗଫଳ—ଂ. ବ (ଗଣିତ)—୧ । ଦୁଇଟି ସମାନ ସଂଖ୍ୟାର ଗୁଣଫଳ—

Bargaphala 1. The square of a number.

୨ । ଭୂମିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥର ଗୁଣଫଳ; କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—

2. The square area of a figure or field.

ବର୍ଗବନ୍ଧନୀ—ଂ. ବ—୧ । ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ଧନୀ—1. A kind of Bargabandhanī bracket. ୨ । ବନ୍ଧନୀ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ—2. See notes under Bandhanī.

ବର୍ଗବର୍ଗ—ଂ. (ଗଣିତ)—କୌଣସି ସଂଖ୍ୟାର ବର୍ଗଫଳର ବର୍ଗଫଳ—

Bargabarga (mathematics) The square of the square of a number.

ବର୍ଗଭୀମା—ଦେ. ବ—ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବା ଆଧୁନିକ ତମଲୁକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା Bargabhīmā ଦେବୀ—Name of the image of a popular goddess in Tamaluk.

ବର୍ଗଭୀମା ଅଷ୍ଟମିତ ସମ୍ପ୍ରସ୍ଥଗୋପମା—ଭ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।

ବର୍ଗମୂଳ—ଂ. ବ. (ଗଣିତ)—ଦୁଇ ସମାନ ରାଶିର ଗୁଣଫଳରୁ ବାହାର Bargamūla କରାଯିବା ମୌଳିକ ସଂଖ୍ୟା ବା ରାଶି—(mathematics) The square root.

(ବର୍ଗପଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଗଶଃ—ଂ. ବିଣ. (ବର୍ଗ + ଶସ୍)—ବର୍ଗ ବର୍ଗ ଦୋଇ; ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ Bargaśaḥ ଦୋଇ; ଦଳ ଦଳ ଦୋଇ—In groups (Apte).

ବର୍ଗା—ଦେ. ବ—ବରଗା (ଦେଖ)

Bargā Baragā (See)

ବର୍ଗାଏ—ଗ୍ରାଦେ. (ଲରଆ) ବ—ଗଉଡ଼—

Bargāe Cowherd.

ବର୍ଗ—ବୈଦେ. ବ. (ମରହଟ୍ଟି ଶବ୍ଦ)—ବରଗି (ଦେଖ)

Bargi Baragi (See)

ବର୍ଗିଆ—ଦେ. ବ. (ଂ. ବର୍ଗୀୟ) —୧ । ବର୍ଗୀୟ; ବର୍ଗସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Bargiā 1. Relating to Barga. ୨ । ପ୍ରଣାଳୀଯୁକ୍ତ—2. Methodical.

ବର୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଂ. ବୃଜ୍ ଧାତୁ = ତ୍ୟାଗ କରିବା)—ପଠାଇବା—

Bargibā To send; to dipute.

ପୂର୍ବ ସେନାନାୟକ ପାଞ୍ଚୋଟ ବର୍ଗିବ

ଦୁଇଜଣ ବଳରେ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ଗଲ—କୃଷ୍ଣଦିବ୍ୟ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ବର୍ଗୀୟ—ଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବର୍ଗ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇୟ)—୧ । ଶ୍ରେଣୀୟ—

Bargīya 1. Belonging to a class. ୨ । ବର୍ଗର (ବର୍ଗୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନ୍ତର୍ଗତ—2. Included in a class.

(ବର୍ଗୀୟା, ବର୍ଗୀୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର * ଗୋଟି ବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ—3. Included in the 5 Bargas of consonants.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଗୀୟ ଜ—ସ. ବ—ଚ ବର୍ଗର ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ—The 3rd consonant of Cha Barga.
Bargīya ja

[ଦ୍ର—ଅବର୍ଗୀୟ ବା ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ଯର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଯ' 'ଜ୍ୟ' ବା 'ଯ୍ୱ' ।]

ବର୍ଗୀୟ ବ—ସ. ବ—'ପ' ବର୍ଗର ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣ—The 3rd consonant of Pa Barga.
Bargīya ba

[ଦ୍ର—ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବା ଅବର୍ଗୀୟ 'ବ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଉଆ (ଯଥା—ଉଆଉ); ଏହାକୁ ଭାଷାକୋଷରେ ଏକ ନୂତନ ଅକ୍ଷର ୱ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ ଥିବା ବର୍ଗୀୟ ଓ ଅବର୍ଗୀୟ 'ବ'ର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବା ଲେଖାରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ରଖାଯାଏ ନାହିଁ ।]

ବର୍ଗୁଡ଼ି (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ (ସ. ବଦ୍ଧୀ)—ବରଗୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି
Bargurdi (etc) (ଦେଖ)—Baragurdi etc (See)

ବର୍ଗୋତ୍ତମ—ସ. ବଣ—ବର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief among the clan; best in the lot.
Bargottama

ସ. ବ—୧ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିର ନବାଂଶକଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. (astrology) The 9th part of the signo of zodiac

[ଦ୍ର—ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଚର ରାଶି (ମେଷ, କର୍କଟ ତୁଳା, ମକର)ର ପ୍ରଥମ ଅଂଶ; ସ୍ଥିରରାଶି (ବୃଷ, ସିଂହ, ବୃଶ୍ଚି, ଧନୁ)ର ପଞ୍ଚମ ଅଂଶ; ଓ ଦ୍ୱିସ୍ୱଭାବ ରାଶି ମିଥୁନ, କନ୍ୟା, ଧନୁ ମୀନ)ର ନବମ ଅଂଶ ବର୍ଗୋତ୍ତମ ଅଟେ । ଏହାର ଅତିରିକ୍ତ ସମସ୍ତ ରାଶିଙ୍କ ନବାଂଶକୁ ବର୍ଗୋତ୍ତମ ବୋଲାଯାଏ । ବର୍ଗୋତ୍ତମରେ ଥିବା ଗ୍ରହମାନ ଶୁଭ ଅଟନ୍ତି—ହୃ. ଶ. ।]

୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବର୍ଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ଶେଷରେ ଥିବ ଅକ୍ଷର; ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ; ବର୍ଗାନ୍ତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ—2. (grammar) A nasal consonant; the last letter or each of the first five classes of consonants (Apte).

ବର୍ଗ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସ. ବଣ. (ବର୍ଗ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଯ)—ବର୍ଗୀୟ
Bargya (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Bargīya etc (See).
(ବର୍ଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ. ବ—୧ । ସହପାଠୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Fellow student (Apte). ୨ । ସହକର୍ମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Colleague (Apte)

ବର୍ଗ୍ୟ ଜ—ସଂ. ବ—ବର୍ଗୀୟ ଜ (ଦେଖ)
Bargya ja Bargīya ja (See)

ବର୍ଗ୍ୟ ବ—ସ. ବ—ବର୍ଗୀୟ ବ (ଦେଖ)
Bargya ba Bargīya ba (See)

ବର୍ଚ୍ଛ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—
Barchh (root) To shine.

ବର୍ଚ୍ଛଃ—ସ. ବ. (ବର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍)—୧ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା—
Barchhah 1. Lustre. ୨ । ତେଜଃ—2. Glory; spirit; power; vigour. ୩ । କାନ୍ତି—3. Splendour; beauty. ୪ । ରୂପ—4. Form; shape. ୫ । ଶୁକ୍ର—5. Semen; matter. ୬ । ମଳ—6. Fæcus.

ବର୍ଚ୍ଛସ୍ୱୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବର୍ଚ୍ଛସ୍ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବନ୍; ବର୍ଚ୍ଛସ୍ୱିନ୍ ଶବ୍ଦ
Barchhaswī ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ତେଜସ୍ୱୀ—1. Glorious; Splendid. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ; ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ—2. Radiant; dazzling; shining. ୩ । ଓଜସ୍ୱୀ—3. Powerful,
(ବର୍ଚ୍ଛସ୍ୱିନୀ, ବର୍ଚ୍ଛସ୍ୱତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ. ବ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The Sun. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon.

ବର୍ଚ୍ଛସ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବର୍ଚ୍ଛସ୍ + ଯ)—ତେଜୋବର୍ଦ୍ଧକ—Increasing spirit or vigour.
Barchchasya

ବର୍ଚ୍ଛା(ର୍ଚ୍ଛା)—ଦେ. ବ—ବରଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Barchhā(rchchhā) Barachhā (See)

ବର୍ଜନ—ସ. ବ. (ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା + ଭାବ ଅନ)—
Barjana ୧ । ତ୍ୟାଗ—1. Giving up; abandonment; (ବର୍ଜ୍ଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) relinquishment. ୨ । ରହିତ କରିବା—2. Setting aside. ୩ । ହିଂସା—3. Hostility. ୪ । ବଧ—4. Slaughter.

ବର୍ଜନା—ଦେ. ବ—ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—Obstacle.
Barjanā (ବର୍ଜ୍ଜନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଜନା ର ଯେପରି ଭାର, ବରେଦ୍ୟ କାମ ଶବ୍ଦରୁ ।
ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବର୍ଜନୀୟ—ସ. ବଣ. (ବୃଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—
Barjanīya ବର୍ଜନଯୋଗ୍ୟ; ତ୍ୟାଜ୍ୟ—Proper to be shunned; relinquishable.
(ବର୍ଜ୍ୟ, ବର୍ଜ୍ଜ୍ୟ, ବର୍ଜ୍ଜନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବର୍ଜ୍ୟା, ବର୍ଜ୍ଜ୍ୟା, ବର୍ଜ୍ଜନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବର୍ଜୟିତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ତ୍ୟାଗକାରୀ—Abandoning; growing up,
Barjayitā (ବର୍ଜୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବର୍ଜାଇସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଛପାର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଅକ୍ଷର—
Barjāis Smallest type of printing letters bourgeois.
ବର୍ଜାଇସ ବର୍ଜାଇସ

ବର୍ଜିତ—ସ. ବଣ. (ବୃଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—
Barjita ୧ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—1. Abandoned; shunned; relinquished.
(ବର୍ଜ୍ଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବର୍ଜ୍ଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟାତ୍ମମାନଙ୍କରେ ଦୋଷର ବର୍ଜିତ ।
କୃଷ୍ଣଦିନ, ମହାଭାରତ. ଅନ୍ତ ।

୨ । ଜାତିଚ୍ୟୁତ—2. Removed. ୩ । ରହିତ—3. Set aside; deprived of. ୪ । ହତ—4. Killed.

ବର୍ଜିବା—ଦେ. କି. (ସ. ବୃଜ୍ ଧାତୁ)—ତ୍ୟାଗ କରିବା—
Barjibā To abandon; to shun; to give up.
ବର୍ଜା ବର୍ଜନା

ଶ୍ରୀମନ୍ତାରେ ଅପଥ ଯେ ବର୍ଜନ୍ତ
ଜାଣି ଜଣ ଏହା ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧର ବର୍ଜନ୍ତ
କୃଷ୍ଣଦିନ, ମହାଭାରତ. ବନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ଦ୍ରବିଡ଼ମ) ବ—ବରୁଡ଼—
Barrdi Wasp.

ବର୍ଣ୍ଣ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବାକ୍ୟର ବସ୍ତାର କରିବା; ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—
Barn (root) 1. To describe. ୨ । ସ୍ତବ କରିବା—2. To pray. ୩ । ନଯୋଗ କରିବା—3. To appoint; to depute; to commission. ୪ । ଚତ୍ର କରିବା—4. To point; to colour. ୫ । ବଲେପନ କରିବା—5. To anoint.

ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ. (ବର୍ଣ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ; ଗ୍ରା. ବନ୍ନ; ଯେଉଁମାନେ ବେଦ
Barnna ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି; ଋମ୍ବା ବୃ ଧାତୁ-ବାଛିବା+କର୍ମ. ନ; ବ୍ୟବସାୟ ଅନୁକ୍ରମରେ ଯାହାକୁ ବରଣ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଞ୍ଚ ଯାଇଅଛ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର ଜାତି; ଜାତି—1. Caste; class.

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଯୋଗ ଋଗ୍ବେଦରେ ଅଛି । ଉହିଁରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦୁଇବର୍ଣ୍ଣରେ ବରଣ କରାଯାଇଅଛି; ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦସ୍ୟୁ ବା ଅନାର୍ଯ୍ୟ । ଏ ବରାଗ ପ୍ରଥମେ ଦେବତା ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସାରେ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ, କାରଣ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଗୋର୍ ଓ ଦସ୍ୟୁ ବା ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ କଳା ଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବ୍ୟବସାୟ ଉପରେ ଗୁରବର୍ଣ୍ଣର ବରାଗ ହେବାର ଜଣାଯାଏ । ପୁରୁଷସୂକ୍ତରେ ଆଲଙ୍କାରିକ ଉକ୍ତିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ମୁଖରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାହୁରୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଜଙ୍ଘରୁ ବୈଶ୍ୟ ଓ ପାଦରୁ ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ବର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦ ବୃ ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ବୃ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ବରଣ କରିବା, ବାଛିବା; ଅତଏବ ବର୍ଣ୍ଣଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଲା ବ୍ୟବସାୟ; ବ୍ୟବସାୟ ଅନୁସାରେ ବରାଗ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗକୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଗଲା । ଏହ ଗୁରବର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଧର୍ମ ବା ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ଦୃଢ଼ ଆଦରେ ନରୂପିତ ହୋଇଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଧର୍ମ—ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ, ଯଜନ, ଯାଜନ, ଦାନ, ପ୍ରତିଗ୍ରହ; କ୍ଷତ୍ରିୟର—ଅଧ୍ୟୟନ, ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ, ଦାନ, ପ୍ରଜାପାଳନ; ବୈଶ୍ୟର କୃଷି, ପଶୁପାଳନ, ବାଣିଜ୍ୟ, ଦାନ ଯଜ୍ଞ, ଅଧ୍ୟୟନ; ଶୂଦ୍ରର—ଉପରର ତିନ ବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସେବା । ସବୁ ଦେଶରେ ବ୍ୟବସାୟଭେଦ ଓ ଥଲା କଳା ଚମଡ଼ା ଭେଦବଶତଃ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ଚଳ ଆସୁଅଛି । ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଲୋକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏହ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ବ୍ୟବସାୟଗତ ଭେଦରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାହା ଜନ୍ମଗତ ହୋଇଅଛି (ହୁ. ଶ) । ଗୀତାରେ ଭଗବାନ କହିଅଛନ୍ତି— ଗୁଣକର୍ମବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଗୁର ବର୍ଣ୍ଣର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ପ୍ରୋଫେସର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା 'ଜବଭାରତ' ପତ୍ରିକାର ୧ ମ ଖଣ୍ଡ ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟାରେ ବଙ୍ଗାଳଦୃଷ୍ଟିରେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣର ତାରତମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମର ମୂଳକାରଣ । ତାପରେ କର୍ମବିଭାଗ ଏବଂ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଗୁଣବିଭାଗ ଅସିଲା । ଆମେରିକାର ଉଦାହରଣଦ୍ୱାରା ସେ ଏ ମତର ପୋଷକତା କରିଅଛନ୍ତି]

୨ । (ଯାହାଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟ ବସ୍ତାର କରାଯାଏ) 'ଅ' ଠାରୁ 'କ୍ଷ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷର—2. Alphabet; letter of alphabet.

[ଦ୍ର—ଉଦାନ ବାୟୁ କଣ୍ଠନାଳୀରୁ ନାଃସୃତ ହୋଇ ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ଏହ ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ ଶବ୍ଦର ନାମ ଧ୍ୱନି ଓ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ଶବ୍ଦର ନାମ ବର୍ଣ୍ଣ; ବର୍ଣ୍ଣର ଯେଉଁ ସାଙ୍କେତିକ ଚତ୍ର ଲେଖାଯାଏ ତାକୁ ଲିପି ବୋଲାଯାଏ । ବର୍ଣ୍ଣ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ; ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ।]

୩ । (କର୍ମ. ଅ) ଅକ୍ଷରସମଷ୍ଟି; ବାକ୍ୟ—3. Word. ୪ । ରଙ୍ଗ—4. Colour; hue; tint. ୫ । ଦେହର ରଙ୍ଗ—5. Colour of the skin. ୬ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—6. Beauty. ୭ । ହସ୍ତୀର ପୃଷ୍ଠସ୍ଥିତ ଚତ୍ରିତ କମ୍ବଳାଦି—7. Painted blanket covering the back of an elephant. ୮ । ଗୁଣ—8. Virtue. ୯ । ସ୍ତବ, ପ୍ରଶଂସା—9. Adoration; praise. ୧୦ । ବ୍ରତ—10. Vow ୧୧ । କୀର୍ତ୍ତି—11. Fame. ୧୨ । ନାନ୍ଦ୍ୟାବେଶ—12. Prelude. ୧୩ । ବର୍ଣ୍ଣନା—13. Description ୧୪ । ଉତ୍କର୍ଷ—14. Excellence; eminence. ୧୫ । ପ୍ରସିଦ୍ଧି; ଖ୍ୟାତି—15. Reputation; good name. ୧୬ । ଗୁଣ-କୀର୍ତ୍ତନ—16. Extolling, recitation of good deeds. ୧୭ । ଗୀତକ୍ରମ—17. Sequence of songs. ୧୮ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—18. Gold. ୧୯ । ଭେଦ; ପ୍ରକାର—19. Kind; class. ୨୦ । ବଲେପନ—20. Annointment. ୨୧ । ଅଷ୍ଟବିଧ ମୈଥୁନାଭିବ ରୂପ ବ୍ରତ—21. A vow consisting of eight kinds of amour. ୨୨ । ଆକୃତି; ରୂପ—22. Shape; figure. ୨୩ । କଷ୍ଟି ପଥରରେ ପଡ଼ିଥିବା ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା—Gold line on the touch stone. ୨୪ । କୁଙ୍କୁମ—24. Saffrn. ୨୫ । ଚତ୍ର ଚିତ୍ର (ହୁ.ଶ)—25. Picture. ୨୬ । ବ୍ୟବସାୟ; ସେବା; ଜୀବିକା (ହୁ. ଶ)—26. Livelihood; profession.

ବର୍ଣ୍ଣକ—ସ. ବଶ. (ବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣନାକାରୀ—
Barnnaka 1 Describing. ୨ । ସ୍ତୁତିପାଠକ; ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ-କାରୀ—2. Singing praise; eulogising.

ସ. ବ—୧ । (ବର୍ଣ୍ଣ+ସ୍ୱାର୍ଥେ.କ)—ହରତାଳ—1. Yellow orpiment. ୨ । ତୂଳି—2. Painting brush. ୩ । ମଣ୍ଡଳ (ହୁ. ଶ.)—3. Circle. ୪ । ରଙ୍ଗ (ହୁ. ଶ.)—4. Colour. ୫ । ଅକ୍ଷର—5. Letter; alphabet. ୬ । ଗ୍ରନ୍ଥ—6. Book. ୭ । କେଶ-ବିନ୍ୟାସ—7. Chignon. ୮ । ଲେପନଦ୍ରବ୍ୟ (ଚନନାଦି) —8. Ointment (eg, sandal paste). ୯ । ହରିଦ୍ରା—9. Turmeric. ୧୦ । ଅନ୍ୟଦେହାମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରଚ୍ଛଦ (ହି. ଶ.)—10. The dress of actors. ୧୧ । ଚିତ୍ରକର (ହି. ଶ.)—11. Painter.

ବର୍ଣ୍ଣ ଗନ୍ଧ—ସ୍ତ्री. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ରଙ୍ଗ ଓ ଗନ୍ଧ—1. Colour and smell of a thing. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର କିଛି ମାତ୍ର ଚିହ୍ନ—2. Trace of a thing.
Barṇṇa gandha

ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brāhman. ୨ । ଯେଉଁ ଗୁରୁ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାନ୍ତି—2. A teacher who teaches the alphabets.
Barṇṇa guru

ବର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବର୍ଣ୍ଣ+ଜ୍ଞାନ)—ଅକ୍ଷରସମ୍ବନ୍ଧୀ ଜ୍ଞାନ—Knowledge of the alphabet. (ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ, ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Barṇṇajñāna

ବର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଜାତିରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Of superior caste. (ବର୍ଣ୍ଣଜ୍ୟେଷ୍ଠା—ସ୍ତ्री) ୨ । ସବୁଜାତି ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. (ବର୍ଣ୍ଣଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) Superior to all other castes. (ବର୍ଣ୍ଣଶ୍ରେଷ୍ଠା—ସ୍ତ्री) ସ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣ—Brāhmaṇa.
Barṇṇa jyeshṭha

ବର୍ଣ୍ଣତୁ(ତୂ)ଳ(ଲୀ)—ସ. ବ—୧ । ରଙ୍ଗ କରିବାର ତୁଳିକା—1. Painting brush. ୨ । କଲମ—2. Pen. (ବର୍ଣ୍ଣତୁ(ତୂ)ଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)
Barṇṇatu(tū)li(lī)

ବର୍ଣ୍ଣଦୂତ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବର୍ଣ୍ଣ+ଦୂତ; ଏହା ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଅକ୍ଷର-ମାନଙ୍କୁ ବହନ କରେ)—ପତ୍ର; ଚିଠି—Letter.
Barṇṇadūta

ବର୍ଣ୍ଣ ଦୂଷକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବର୍ଣ୍ଣ+ଦୂଷକ)—ସଂସ୍କୃତଦୂଷକ; ପତିତ ବ୍ୟକ୍ତି—Outcaste; excommunicated.
Barṇṇa dūshaka

ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ—ସ.ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ,କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ରାଦିବର୍ଣ୍ଣର ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—The respective duties of the castes as prescribed in the shastras.
Barṇṇa dharma

ବର୍ଣ୍ଣନ(ନା)—ସଂ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣ+ଲ୍ୟୁ. ଅନା)—୧ । ବାକ୍ୟ ବସ୍ତୁର Barṇṇana(nā) କରଣ; ବସ୍ତୁରୂପ ରୂପେ କଥନ; କୌଣସି ବିଷୟର ବସ୍ତୁରୂପ ବିବରଣ—1. Describing; description. ୨ । ଗୁଣ କଥନ; ପ୍ରଶଂସା କରଣ; ସ୍ତୁତିପାଠ—2. Praising; eulogy. ୩ । ଅନ୍ୟର ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ—4. Act of pleasing another. ୪ । ରଞ୍ଜନ; ଚିତ୍ରଣ—4. Painting; dying. ୫ । ଲେଖିବା—5. Writing. ୬ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ—6. Explaining; explanation.

ବର୍ଣ୍ଣନ କର—ଦେ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣନ+କୃ ଧାତୁ+ଅ)—କବି—Poet.
Barṇṇana kara
ବର୍ଣ୍ଣନକର ତର୍ଥ ସତ୍ତ୍ୱ । ଇଂ· ପ୍ରେମଚୂଥାଳଙ୍କ ।

ବର୍ଣ୍ଣନା—ସଂ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣନ+ଆ)—ବର୍ଣ୍ଣନ (ଦେଖ) Barṇṇana (See
Barṇṇanā

ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା—1. To describe. ୨ । ବିଶଦଭାବରେ କହିବା—2. To narrate in full. **वर्णन करना**
Barṇṇanā karibā

ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ—ସଂ. ବିଶ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବର୍ଣ୍ଣନା+ଅତୀତ)—ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କର ଶେଷ କରିଯାଇ ନ ଯାଏ—Passing description; indescribable,
Barṇṇanātīta

ବର୍ଣ୍ଣନା ପତ୍ର——ଦେ. ବ. (କଚରଆ)—ଅଦାଲତରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବାଦୀର ଅଭିଯୋଗର ଉତ୍ତରରେ ଯେଉଁ ଲେଖା ଜବାବ ଦାଖଲ କରେ; ଜବାବ—A written statement filed by the defendant. **जवाब**
Barṇṇanā patra

ବର୍ଣ୍ଣନାଶ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) (ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ବା ବୈଦିକ ବ୍ୟାକରଣ)—ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣର ଲୋପ—The dropping out of a letter from a word formed under grammatical rules.
(ଯଥା—ପୃଷତୋଦର ଓ ପୃଷତୋଦ୍ୟାନ ପଦର 'ତ'ର ନାଶ ହୋଇ ପୃଷୋଦର ଓ ପୃଷୋଦ୍ୟାନ ପଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।]
Barṇṇanāśa

ବର୍ଣ୍ଣନିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣନ) ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—To describe; to relate.
Barṇṇanibā
ବର୍ଣ୍ଣନ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ । ଇଙ୍ଗ. କୋଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ୍ସ୍ୱଦ୍ଧ ।

ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ—ସ. ବିଶ. (ବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣନା ଯୋଗ୍ୟ—1. Describable. ୨ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାର (ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉପଯୁକ୍ତ—2. Fit to be narrated in detail.
Barṇṇanīya

ବର୍ଣ୍ଣବତୀ—ସ. ବି. (ବର୍ଣ୍ଣ+ବତ୍+ଈ)—ହଳଦି (ହି. ଶ.)—(ବର୍ଣ୍ଣହଳାସିଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) Turmeric.
Barṇṇabatī

ବର୍ଣ୍ଣବିକାର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବର୍ଣ୍ଣ+ବିକାର) (ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ)—ଶବ୍ଦ ବା ପଦର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣର ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ—(philology) The change of one letter to another in a word.
[ଦୃ—ଦ୍ୱାରଦ୍ୱା ଶବ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣବିକାର ଘଟି ହଳଦି ଶବ୍ଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।]
Barṇṇabikāra

ବର୍ଣ୍ଣ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—(ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ) ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ହେରଫେର—(philology) The inversion or exchange of letters in a word.
[ଦୃ—ହନସ୍ ଧାତୁ+ଅ ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହଂସ ଶବ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟି ହିଂସ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ।]
Barṇṇa biparjyaya

ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ପଦ୍ୟର ଚରଣମାନଙ୍କରେ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଓ ଲଘୁଗୁରୁର କ୍ରମ ସମାନ ରଖାଯାଏ—Metre.
Barṇṇabṛutta

ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱାରା ବର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ—A primer; a spelling book. (ବର୍ଣ୍ଣବୋଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Barṇṇabodha

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଣ୍ଣମାଳା—ସଂ. ବ—୧। କୌଣସି ଭାଷାର ଅକ୍ଷରସମୂହ; ସବୁ ଅକ୍ଷର-ମାନଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟାୟ କ୍ରମେ ଲିଖିତ ସୂଚୀ—

Barṇṇamāḷā

1. The alphabets. ୨। ଜାତି ଫୁଲର ମାଳା—2. A garland made of Jāti flowers.

ବର୍ଣ୍ଣୟିତବ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ (ଦେଖ)

Barṇṇayitabya Barṇṇanīya (See)

ବର୍ଣ୍ଣୟିତା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବର୍ଣ୍ଣୟିତୃ; ବର୍ଣ୍ଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତୃ)—ଯେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ—Describing; narrating. (ବର୍ଣ୍ଣୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Barṇṇayitā

ବର୍ଣ୍ଣ ଯୋଜକ—ସଂ. ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—(ଛପାଖାନା) ଯେ ଟାଇପ୍ ଅକ୍ଷର ଯୋଡ଼େ—(printing) Compositor.

Barṇṇa jojaka

ବର୍ଣ୍ଣ ଯୋଜନ(ନା)—ସଂ.ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—୧। (ଛପାଖାନା) ଅକ୍ଷର ଟାଇପ୍ ଯୋଡ଼ିବା--1. (printing) Composition of the type of letters. ୨। କୌଣସି ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ମୌଳିକ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣ କର ସେମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ଯୋଡ଼ିବା—2. The conglomeration of original letters of a word after they are disjointed.

Barṇṇa jojana(nā)

ବର୍ଣ୍ଣ ରେଖା—ସଂ. ବ —କଠିନୀ; ଖଡ଼ୀ—

Barṇṇa rekhā Chalk.

ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍କର—ସଂ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣ=ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି+ସଙ୍କର=ମିଶ୍ରଣ)—

Barṇṇa saṅkara ୧। ଅନୁଲୋମ ବା ପ୍ରତିଲୋମଜାତ ମିଶ୍ର ଜାତି—1. Mixed caste. ୨। ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ସଂଶ୍ରବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସନ୍ତାନ; ଦୋନୋସଲା—2. A person of mixed blood.

ସେହି ଦେଶରେ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଦୋଷଟି
ସବୁ ଅଡ଼ରୁ ସାଇ ଉହାଣ୍ଡ ପୋଷି । ଭୂଷଣ୍ଡି ବ. ମହାଭାରତ. ୪୫ ।

[ଦ୍ର—ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ୯୬ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟଙ୍କ ବଚନ ଅନୁସାରେ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିଙ୍କ ନାମ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିତା ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ=ମୂର୍ଦ୍ଧାବସିକ୍ତ; ସିବ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିତା+ବୈଶ୍ୟା ମାତା=ଅମ୍ବଷ୍ଠ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିତା+ଶୂଦ୍ରା ମାତା=ନିଷାଦ; ପାର୍ଶବ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ପିତା+ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମାତା=ସୂତ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ପିତା+ବୈଶ୍ୟା ମାତା=ମାହିଷ୍ୟ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ପିତା+ଶୂଦ୍ରା ମାତା=ଉଗ୍ର । ବୈଶ୍ୟ ପିତା+ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମାତା=ବୈଦେହକ । ବୈଶ୍ୟ ପିତା+କ୍ଷତ୍ରିୟା ମାତା=ମାହିଷ୍ୟସୁତ; ମାଗଧ । ବୈଶ୍ୟ ପିତା+ଶୂଦ୍ରା ମାତା=ଉଗ୍ରସୁତ; କରଣ । ଶୂଦ୍ର ପିତା+ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମାତା=ଚଣ୍ଡାଳ । ଶୂଦ୍ର ପିତା+କ୍ଷତ୍ରିୟା ମାତା=କ୍ଷତ୍ତୃର । ଶୂଦ୍ର ପିତା+ବୈଶ୍ୟା ମାତା=ଅୟୋଗବ । ମାହିଷ୍ୟ ପିତା+କରଣୀ ମାତା=ରଥକାର । ଅନୁଲୋମଜ ଓ ପ୍ରତିଲୋମଜ ଭେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କରଙ୍କୁ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ମାତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପିତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ହେଲେ ତତ୍ପୂର୍ବ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜାତି ଅନୁଲୋମଜ ଓ ପିତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମାତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ ତତ୍ପୂର୍ବ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜାତିକୁ ପ୍ରତିଲୋମଜ କୁହାଯାଏ ।]

ସଂ. ବଣ—ବିଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ପିତା ଓ ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ଦୋମ୍ରିଶା; ଦୋନୋସଲା—Half bred; hybrid; of mixed descent.

ବର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣ+ଅ)—ଦରଡ଼ (ଡ୍ର. ଶ)—

Barṇṇā A kind of pulse.

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—

A species of paddy.

ବର୍ଣ୍ଣାଞ୍ଜନ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବର୍ଣ୍ଣ+ଅଞ୍ଜନ; ବର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥେ) ଅଞ୍ଜନ ପରି ଯାଦାର)—ଶ୍ୟାମଲବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—(ବର୍ଣ୍ଣାଞ୍ଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Barṇṇānjana Of dark colour.

ବର୍ଣ୍ଣାଞ୍ଜନ ଦେହେ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ପିତୁଳା । ଉଷା· ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବର୍ଣ୍ଣାଢ୍ୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବର୍ଣ୍ଣ+ଅଢ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଗାୟକ—

Barṇṇāṭa 1 Singer. ୨। ଚିତ୍ରକର—2. Painter. (ବର୍ଣ୍ଣାଢ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩। ନଟ—3. Dancer; actor.

ବର୍ଣ୍ଣାଧିପ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବର୍ଣ୍ଣ+ଅଧିପ)—(ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ଅଧିପତି ବା ରକ୍ଷକ (ବର୍ଣ୍ଣାଧିପତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରହ—(astrology) The planets said to be the protectors of particular castes.

Barṇṇādhipa

[ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଅଧିପତି ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶୁକ୍ର, କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଓ ରବି, ବୈଶ୍ୟଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର, ଶୂଦ୍ରଙ୍କର ବୁଧ ଓ ଅନ୍ତ୍ୟଜ-ମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ଶନି ଅଟନ୍ତି ।]

ବର୍ଣ୍ଣାନୁଭାବକତା—ସଂ. ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଶୁକ୍ଳାଦି ବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରଭେଦ ଅନୁଭବ କରିବାର କ୍ଷମତା—(ବର୍ଣ୍ଣାନୁଭୂତି—ଅନ୍ୟରୂପ) The power of differentiating between different colours.

Barṇṇānubhābakatā

ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବର୍ଣ୍ଣ+ଅଶୁଦ୍ଧି)—ଅକ୍ଷର ଲେଖି-ବାରେ ଭୁଲ—Spelling mistake.

Barṇṇāśuddhi

ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବର୍ଣ୍ଣ+ଆଶ୍ରମ)—ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଦ୍ୱିଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ)ମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅନୁସୃତ ଉମ୍ର ଉମ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଶ୍ରମ (ଯଥା—ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ, ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଓ ଯତି ବା ସନ୍ନ୍ୟାସ)—The four stages of the life enjoined in the Śāstras to be followed by a twice-born amongst the Hindus.

Barṇṇāśrama

[ଦ୍ର— ଆଶ୍ରମ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ—ସଂ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ଆଚରଣୀୟ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୃଥକ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାନ—The different duties enjoined by the Śāstras to be performed by the 4 castes amongst the Hindus.

Barṇṇāśrama dharma

[ଦ୍ର—ବର୍ଣ୍ଣ ୧ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—

Barṇṇāśramī Following the duties of Barṇṇāśrama system.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଣ୍ଣି—ସଂ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣ+ଇ)—ସୁବର୍ଣ୍ଣ—
Barṇṇi Gold.

ବର୍ଣ୍ଣିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବର୍ଣ୍ଣ+ଇକ)—୧। ଚିତ୍ରକର—1. Painter. ୨। ଲେଖକ—2. Writer.
Barṇṇika

(ବର୍ଣ୍ଣିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ—ବର୍ଣ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Relating to Barṇṇa.

ବର୍ଣ୍ଣିକ ବୃତ୍ତ—ସଂ ବ. (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ କବିତାର ପ୍ରତି ଚରଣରେ
Barṇṇika brutta ବର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟା ଓ ଲଘୁ ଗୁରୁ କ୍ରମ ସମାନ ଥାଏ—A poem in the lines of which the number of letters and the sequence of long and short letters are regular.

ବର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବର୍ଣ୍ଣିକ+ଆ)—୧। ବର୍ଣ୍ଣିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Barṇṇikā 1. Feminine of Barṇṇika. ୨। କଠିମା; ଖଡ଼ି—2. Chalk. ୩। ନର୍ତ୍ତକର ଯୋଷାକ—3. The dress or mask of an actor. ୪। କାଳି—4. Ink. ୫। କଲମ—5. Pen, pencil. ୬। ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ.)—6. Moon. ୭। ବଲେପନ (ହି. ଶ.)—7. Besmearing.

ବର୍ଣ୍ଣିତ—ସଂ. ବିଣ (ବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣନା
Barṇṇita କରିସାଇଥାଏ—1. Described. ୨। ବାବୃତ;
(ବର୍ଣ୍ଣିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କଥିତ—2. Spoken; narrated. ୩। ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ—3. Explained. ୪। ପ୍ରଶଂସିତ—4. Praised; extolled. ୫। ରଞ୍ଜିତ—5. Painted. ୬। ଲିଖିତ—6. Written.

ବର୍ଣ୍ଣିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବର୍ଣ୍ଣ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—
Barṇṇinī 1. Woman. ୨। ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman belonging to any one of the four principal Hindu castes. ୩। ହରଦ୍ରା—3. Turmeric.

ବର୍ଣ୍ଣିବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ)—୧। ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା—
Barṇṇibā 1. To describe. ୨। ଗାଳ ଦେବା—2. To rebuke.
ବର୍ଣ୍ଣା ବର୍ଣ୍ଣାନ୍ତ କରନା

ବର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବର୍ଣ୍ଣ=ରଙ୍ଗ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ବର୍ଣ୍ଣିନ୍ ଶବ୍ଦ
Barṇṇī ୧ମା. ୧ବ.)—୧। ଚିତ୍ରକର—1. Painter. ୨। ଲେଖକ—2. Writer. ୩। ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—3. A young bachelor religious student. ୪। ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି—4. Brahmin and other three castes.
(ବର୍ଣ୍ଣିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବର୍ଣ୍ଣୁ—ସଂ. ବ. (ବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ=ସ୍ତୁତି କରିବା+କର୍ମ. ଉ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Barṇṇu The sun (Apte).

ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ବର୍ଣ୍ଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧। ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣନ
Barṇṇya କରାଯିବ—8. To be described. ୨। ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ; ବର୍ଣ୍ଣନଯୋଗ୍ୟ—2. Describable.

ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧। କୁଙ୍କୁମ; ଜାଫ୍ରାନ କେଶର (ହି. ଶ.)—
1. Saffron. ୨। ବନତୁଳସୀ (ହି. ଶ.)—2. Wild basil. ୩। ଉପମେୟ (ହି. ଶ.)—3. A thing which is compared with a standard of comparision. ୪। ଉରଦ୍ବାଳ ପକ୍ଷୀ (କ୍ଷାନେଲ୍)—4. Cocamantis Marulinus (bird).

ବର୍ତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଇତର) ବ. (ସଂ. ବୃତ୍ତର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Bartta (ବରୁଢ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୃତ୍ତ (ଦେଖ) Brata (See)

ବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବୃତ୍ ଧାତୁ=ବଦ୍ୟମାନ ଥିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Barttaka (ବର୍ତ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅକ)—ବଦ୍ୟମାନ—Existing.

ବର୍ତ୍ତକ, ବର୍ତ୍ତିକା, ବର୍ତ୍ତିକ, ଚଡ଼ୁ ସଂ. ନାମ—ବର୍ତ୍ତକ, ବର୍ତ୍ତିକା, ସଂ. ବ—୧। ବଡର ପକ୍ଷୀ—1. The grey quail.

ବର୍ତ୍ତେର [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହାର ମାଂସ ଅଗ୍ନି-
ବର୍ତ୍ତେର କାରକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁଚିକର, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକର ଓ ଜ୍ୱର ଏବଂ ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ।]

୨। ଏକପ୍ରକାର ମିଶ୍ର ଲୌହ; ବର୍ତ୍ତଲୌହ—2. A kind of mixed iron. ୩। ଅଶ୍ୱର ଖୁର—3. The hoof of a horse. ୪। ବନ୍ଧୁଆ (ହି. ଶ.)—4. A cloth bag or wallet.

ବର୍ତ୍ତିକା(କୀ)—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବର୍ତ୍ତକ+ଆ. ଈ)—ମାଇ ବଡର ପକ୍ଷୀ—
Barttakā(kī) A female grey quail.

ବର୍ତ୍ତିଘର—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଇତର) ବ. (ସଂ. ବୃତ୍ତ)—ବୃତ୍ତଘର (ଦେଖ)
Barttaghara Brataghara (See)
(ବର୍ତ୍ତଘର, ବରୁଢଘର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବ.—(ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ବୃତ୍ତି; ଜୀବିକା,
Barttana ବ୍ୟବସାୟ, ଜୀବନୋପାୟ—1. Livelihood; means of living; provision; profession. ୧। ଶଲ୍ୟଉଦ୍ଧାରଣ କର୍ମ; କ୍ଷତ ମଧ୍ୟରେ ସଜ୍ଜା ପୂରାଇ କ୍ଷତର ଗଭୀରତା ନିରୂପଣ (ହି. ଶ.)—1. Probing of a wound. ୨। ଶିଳରେ ବାଟିବା; ପେଷିବା (ହି. ଶ)—2. Bruising. ୩। ଯାଆ ଆସ; ଚଲପ୍ରଚଳ ହେବା; ବୁଲ ଗୁଲ (ହି. ଶ.)—3. Roaming; coming and going; frequenting. ୪। ପରିବର୍ତ୍ତନ (ହି. ଶ.)—4. Change. ୫। ବ୍ୟବହାର (ହି. ଶ.)—5. Treatment; dealing. ୬। ଆଚରଣ—6. Conduct. ୭। ସ୍ଥିତି—7. Presence; stay. ୮। ଅବସ୍ଥିତି—8. Existence; position ୯। ବେତନ—9. Pay; wages; salary. ୧୦। ନିଯୋଗ—10. Appointment. ୧୧। (+କର୍ମ. ଅନ) ବଡ଼ଟୁକ—11. A wide-mouthed small brass cooking pot. ୧୨। ବାଲୁତର ସିଦ୍ଧ—

Digitized by srujanika@gmail.com

—12. The base of a spindle.
୧୩ । ବଳଣା; ପିଞ୍ଜା ତୂଳାର ବର୍ତ୍ତିକା— 13. Skien; roll of carded cotton. ୧୪ । (+କର୍ତ୍ତୁ. ଅନ)—ବାୟସ; କୁଆ (ହ. ଶ.)—14. Crow. ୧୫ । ବାମନ—15. Dwarf (Apte) ୧୬ । (ବୃତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବର୍ତ୍ତି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ); ସ୍ଥାପନ—16. Placing; setting up. ୧୭ । ପ୍ରେରଣ—17. Sending. ୧୮ । ପ୍ରେଷଣ—18. Commanding; commissining. ୧୯ । (+ଅଧ୍ୱକରଣ. ଅନ) ପଥ; ରସ୍ତା; ବାଟ—19. Path; road; way. ୨୦ । (କର୍ମ. ଅନ)—ବଟା ଦ୍ରବ୍ୟ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—20. Paste. ୨୧ । ବାସନ; ଭୈଜସ ପାତ୍ର—21. Utensil.

ବି. ବ୍ୟ.—୧ । (ବୃତ୍+କର୍ତ୍ତୁ. ଅନ)—ବୃତ୍ତିଯୁକ୍ତ— 1. Having a means of living. ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ— 2. Present; existing. ୩ । ସ୍ଥିରଶୀଳ—3. Permanent. ୪ । ପେଶାଦାର୍—4. Professional.

ଦେ. ବ.—ବରତନ (ଦେଖ)—Baratana (See)

ବର୍ତ୍ତନ ଉତରତନ ଲେଖି ଦେବ ରେଣେ ଉତ୍ତମୀ ନ୍ୟେହ ଉଣୀ ।
ଉଷ. ବେଦେଶ୍ୱରଚରିତ୍ର ।

ବର୍ତ୍ତାନି—ସ. ବ.—୧ । (ବୃତ୍+ଅଧି. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ପଥ, ରସ୍ତା— Bartani 1. Road.
୨ । (ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ବାଟିବା; ପେଷିବା— 2 Bruising; pastling.

ବର୍ତ୍ତନ ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବରତନ ସାଧିବା (ଦେଖ) Barttana sādhibā Baratana sādhibā (See)

ବର୍ତ୍ତମାନ—ସ. ବ.—(ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଆନ)—୧ । ବଦ୍ୟମାନ; Bartta māna ଉପସ୍ଥିତ—1. Present; existing.
(ବର୍ତ୍ତମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୃତ୍ତସଦ୍ଦ୍ ବୃହ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ—ପ୍ରାକୀ. ନବରତ୍ନ ।
୨ । ଜୀବନ୍ତ—2. Living; alive. ୩ । ପ୍ରଚଳିତ— 3. Current; in use. ୪ । ଅଧୁନାତନ (ହ. ଶ.)— 4. Modern

ସ. ବ.—୧ । ଅପରସମାପ୍ତ କ୍ରିୟାର କାଳ; ଉପସ୍ଥିତ ସମୟ— 1. The present time. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଧାତୁର ଅପରସମାପ୍ତ କ୍ରିୟାର କାଳ—2. (grammar) The present tense.

[ଦ୍ର—କୌଣସି କ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଚଲୁଥିବା ଓ ସମାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନକାଳଦ୍ୱାର୍ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ; ଯଥା—ସେ ଖାଉଛି=ଖାଇବା କ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଚଲୁଅଛି ଓ ତାହା ସମାପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହାକୁ ବ୍ୟାକରଣରେ 'ସାମାନ୍ୟ ବା ବଦ୍ଧମୂଳ ବର୍ତ୍ତମାନ' କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି କ୍ରିୟାର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାର୍ ଭାବିଷ୍ୟତ ଅବ୍ୟବହିତ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ବୋଲି 'ଅବ୍ୟବହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ' କୁହାଯାଏ; ଯଥା—ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ୮ଟା ବେଳେ ଶୁଏ=ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ୮ଟା ବେଳେ ଶୟନ କରେ । ଏହା ଅବ୍ୟବହିତ ବର୍ତ୍ତମାନର ଉଦାହରଣ । ସେହିପରି କ୍ରିୟାଦ୍ୱାର୍ ବୃତ୍ତିବିରତତା ବୁଝା ଯାଏ ବୋଲି 'ବୃତ୍ତିବିରତ ବର୍ତ୍ତମାନ' କୁହାଯାଏ । ଯଥା ଜଣେ ପଢ଼ୁଆରେ ଘୋଡ଼ଦୌଡ଼ ହୁଏ=ଜଣେ ପଢ଼ୁଆରେ ପୁଣି ଘୋଡ଼ଦୌଡ଼ ହେଉଥିଲା, ଆଜିକାଲି ହେଉଅଛି ଓ ପୁଣି ଘରେ ହେବ । ସେହିପରି କ୍ରିୟାଦ୍ୱାର୍ କୌଣସି ଉପସ୍ଥିତ କ୍ରିୟାର ସମ୍ଭାବନା ବୁଝାଯାଏ ତାହାକୁ 'ସାମ୍ଭାବ୍ୟ-ବର୍ତ୍ତମାନ' କୁହାଯାଏ; ଯଥା—ଜଗବନ୍ଧୁ ଆଜି ଗ୍ରାମରୁ ଆସିଥିଲେ ମୁଁ ଆଜି ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥାଆନ୍ତି । ଯଦ୍ଦ୍ୱାରେ ଅନୁମାନ ସୂଚିତ ହୁଏ, ତାହା 'ଅନୁମାନିକ ବର୍ତ୍ତମାନ'; ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲି, ସେ ଆଜି ତହିଁର ଉତ୍ତର ଦେଉଥିବ । ଏହିପରି ବ୍ୟାକରଣିକମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳକୁ କେତେ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।]

୩ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ସମାଚାର (ହ. ଶ)—3. Tidings; narrative. ୪ । ଚଳନ୍ତି ବ୍ୟବହାର (ହ. ଶ)— 4. Current practice.

ବର୍ତମାନ ସ. କି. ବ୍ୟ—୧ । ଏଇଲାଗେ—1. Now; at present; ୨ । ଅଧୁନା—2. Just now; now a days.
ଅବ୍‌ଭୀ

ପ୍ରାଦେ (ଅଠମଷ୍ଟିକ) ବ୍ୟ—ରଜସ୍ୱଲା (କନ୍ୟା)— Matured; (a girl) who has attained puberty.

ବର୍ତ୍ତରୁକ—ସ. ବ—୧ । (ନାମ) ନଦୀବିଶେଷ (ହ. ଶ)—1. Name Barttaruka of a river. ୨ । କୁଆର ବସା (ହ. ଶ)— 2. The nest of a crow. ୩ । ଦ୍ୱାରପାଳ (ହ.ଶ)- 3. Door-keeper.

ବର୍ତ୍ତ ଲୋ(ଲୌ)ହ—ସ. ବ—ବର୍ତ୍ତକ; ଏକ ପ୍ରକାର ମିଶ ଲୌହ— Bartta lo(lau)ha A kind of mixed iron.
(ବର୍ତ୍ତାଶ୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଧୌତ୍ୱତ ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ମାଲକ; ବର୍ତ୍ତଲୋହ କଟୁ, ମଧୁର, ଉଷ୍ଣ ଓ ବଦ୍ଧା ମାଲଜ, ମାଲଲୋ(ଲୌ)ହ । କଫ, ଦାହ ଓ ପିତ୍ତନାଶକ ।]

ବର୍ତ୍ତା(ର୍ତ୍ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବୃତ୍ ଧାତୁ)—ବରତାଇବା (ଦେଖ)- Barttā(rtte)ibā ବର୍ତାନା ବରତାନା Baratāibā (See). [ବର୍ତ୍ତା(ର୍ତ୍ତେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବର୍ତ୍ତି(ର୍ତ୍ତୀ)—ସ. ବ—(ବୃତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ବର୍ତ୍ତି ଧାତୁ=ପାଣ୍ଡି ପାଇବା+ Bartti(rtti) କର୍ତ୍ତୁ. ଇ; ଈ)—୧ । ପ୍ରଦୀପ—1. Lamp.
୨ । ପ୍ରଦୀପର ଦଶି; ବଳତା; ଶଳତା—2. Lamp-wick. ୩ । ମହୁମ ବତ୍ତା—3. Wax candle. ୪ । ବଡର ପକ୍ଷୀ—4. The grey quail. ୫ । ତୂଳି—5. Painting brush. ୬ । ବାର୍ନିସ୍— 6. Varnish. ୭ । ଅଞ୍ଜନ (ହ. ଶ) ନେତ୍ରାଞ୍ଜନ; ନେତ୍ର ରୋଗର ଔଷଧବିଶେଷ—7. Collirium; a paint for the eye.

ବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଗଲ ଯୁଦ୍ଧଗରଜନ ହେତୁସେଗ ଗଲ ଜବର୍ତ୍ତି ।
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୮ । ସନ୍ଧା; ସଲେଇ; ଘାଆରେ ଭରଉ କରାଯିବା ଶଳାକା (ହ. ଶ)—8. Probe. ୯ । ଅନୁଲେପନ (ହ. ଶ)— 9. Ointment. ୧୦ । (ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ) ଔଷଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଔଷଧ କରିବା (ହୃ. ଶ)—10. Preparation of medicines. ୧୧ । (+କର୍ମ. ଇ) ବଟିକା (ହୃ. ଶ)—11. Pill.

ବେ. ବ—୧ । ଲାକ୍ଷାଜାତୀୟ ବସ୍ତୁବିଶେଷ—1 A lac-like article used in setting gems on ornaments.

[ଦ୍ର—ଅଳଙ୍କାରରେ ଏହାକୁ ଦେଇ ତାହା ଉପରେ ପଥର ବସାଇଲେ ପଥର ଖୁବ୍ ଝାଣ ହୋଇ ବସେ ଓ ଅଳଙ୍କାରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବଢ଼େ ।]

ବର୍ତ୍ତିକ(ର)—ସ. ବ—ବଡର ପକ୍ଷୀ—The grey quail.

Barttika(ra) (ବର୍ତ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଯେଉଁ ଚଢ଼ ଅତ ସେ ବଢ଼ିବ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବର୍ତ୍ତିକା—ସ. ବ. (ବର୍ତ୍ତକ+ଆ)—୧ । ବଡରପକ୍ଷୀ—1. The grey quail. ୨ । ବାସ୍ଥା ଚଢ଼େଇ—2. The weaver bird; Ploceus Baya. ୩ । ବର୍ତ୍ତି (ଦେଖ)—3. Bartti (See). ୪ । ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ (ହୃ. ଶ.) (ଦେଖ) 4. Ajaśṛungī (See)

Barttika

ବର୍ତ୍ତିତ—ସ. ବଶ. (ବୃତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବର୍ତ୍ତି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସମ୍ପାଦିତ; ନିଷ୍ପାଦିତ (ହୃ. ଶ.)—1. Accomplished. ୨ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ; ଗତିଳତ—2. Promulgated; set in motion. ୩ । ସଂସ୍କୃତ କରିସାଇଥିବା (ହୃ.ଶ)—3. Repaired; set right.

Barttita

ସମ୍ପାଦିତ, ଅର୍ଘାନ ଅଳପରିଶ୍ରମରେ ଅମ୍ବା ତୋଷେ

ବରତନା, ବଚନା ବର୍ତ୍ତିତ ଅବା ଉପଦାସେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବର୍ତ୍ତିବା—ଦେ. କି. (ସ. ବୃତ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବଞ୍ଚିବା; ବଞ୍ଚି ରହିବା—1. To live; to exist. ୨ । ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ବଞ୍ଚିଯିବା—2. To escape with life; to survive.

Barttiba

ବେନବାର ବ ବ ପ୍ରକାରେ ବର୍ତ୍ତିଲେ ଏବେ ତୋ ଶରେ ଦେବେ ପ୍ରାଣ । ବଳରାମ. ବଉଷଘ୍ନସାସ୍ତ୍ରଣ ।

୩ । ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା—3. To escape from danger. ୪ । ଜାତ ହେବା—4. To take birth; to be born.

ବୋଲେ ପ୍ରସବେ ସବତ୍ରମାର ପେଷଳେ
ବର୍ତ୍ତିବେ ସେ ଉତ୍ତର ବୋଷଳେ ଭୁଶଳେ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

୫ । ରହିବା; ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବା—5. To stand; to remain unchanged.

ପ୍ରତାରଣା ବର୍ତ୍ତି ନ ପାରେ ତା ଅଗେ । ପ୍ରଣାନାଥ, ଦରବାର ।

୬ । ପାଇବା—7. To be attributed to; to fall on the shoulders of (ଯଥା—ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କଠାରେ ଦୋଷ ବର୍ତ୍ତିବ ନାହିଁ ।)

୭ । ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବା—7. To eke out one's existence.

ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଣୁ—ସ. ବଶ. (ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ ଇଷ୍ଣୁ)—ସ୍ଥିରଶୀଳ (ଶବ୍ଦେନ୍ଦୁ)—Stable.

Barttishṇu

ବର୍ତ୍ତୁ(ର୍ତ୍ତି)ଆ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ. (ସ. ବୃତ; ବୃତ୍ତ)—୧ । ବୃତ ହୋଇଥିବା. [ବର୍ତ୍ତୁ(ର୍ତ୍ତି)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଅବର୍ତ୍ତୁଆ—ବିପରୀତ) ୨ । ଯେଉଁ ବାଳୁଙ୍କ ଧଗ୍ ହୋଇଥାଏ—2. Castrated (calf). ୩ । ବୃତ ବା ଉପବାସ ପାଳନକାରୀ; ବ୍ରତଧାରୀ—3. Observing a religious vow.

Barttu(rtti)ā

ବର୍ତ୍ତୁଳ—ସ. ବଶ. (ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଉଳ)—୧ । ଗୋଲ; ଚକ୍ରାକାର—1. Circular (Apte). ୨ । ମଣ୍ଡଳାକାର; ବାଟୁଳା; ଘନବୃତ୍ତାକାର—2. Globular. ୩ । ବୃତ୍ତ—3. Circular. ୪ । ସ୍ଥୂଳ—4. Plump.

Barttula

ସ. ବ—୧ । ବୃତ୍ତ—1. Circle. ୨ । ଘନ ମଣ୍ଡଳ—2. Globe. ୩ । ଗୋଲାକାର ବସ୍ତୁ—3. Spherical thing. ୪ । ବାଟୁଳା—4. A ball. ୫ । ଗୃଞ୍ଜନ ଗାଜର—5. Turnip. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ବଗ୍—6. A kind of pulse. ୭ । ଗୁଳି; ଗୋଲା—7. Bullet; ball. ୮ । ବାଟୁଳି—8. A hardened ball of clay shot by means of a bow. ୯ । ମଟର (ହୃ. ଶ.)—9 Pea. ୧୦ । ଗଣ୍ଡୁଉଣା (ହୃ. ଶ.)—10. A kind of grass with globular nodules. ୧୧ । ସୁହାଗା (ହୃ. ଶ.)—11 Borax.

ବର୍ତ୍ତୁଳା—ସ. ବ. (ବର୍ତ୍ତୁଳ+ଆ)—୧ । ତାଳୁଉର ମୂଳରେ ଥିବା ମାଟିର ଗୋଲା ବା ବାଟୁଳା—1. A ball of earth attached to the spindle. ୨ । ଗଜପିପ୍ପଳି—2. The fruit of Scindapsus Officinalis.

Barttulā

[ଦ୍ର—ଏ ଅର୍ଥରେ 'ବର୍ତ୍ତୁଳି' ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ।]

ବର୍ତ୍ମ—ସ. (ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ମନ୍; ବର୍ତ୍ମନ୍; ଶବ୍ଦ)—୧ । ପଥ; ରାସ୍ତା—1. Way; road. ୨ । ବ୍ୟବହାର—2. Treatment; conduct. ୩ । ଆଚାର; ପ୍ରଥା—3. Custom; usage; course of conduct. ୪ । ଚକ୍ଷୁର ପତା; ଚକ୍ଷୁର ପଲକ—4. Eyelid.

Barttma

[ଦ୍ର—'ଆଖିପତା' ଅର୍ଥରେ ବର୍ତ୍ମ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆଖିପତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୋଟିକେତେ ରୋଗର ନାମକରଣ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—ବର୍ତ୍ମକର୍ଦ୍ଦମ; ବର୍ତ୍ମବନ୍ଧ, ବର୍ତ୍ମରୋଗ, ବର୍ତ୍ମଶର୍କର୍ଯ୍ୟ, ବର୍ତ୍ମାସ୍ରା, ବର୍ତ୍ମାଙ୍କୁଡ଼, ବର୍ତ୍ମାବରୋଧ; ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଖିପତାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୋଗ ।]

୫ । ସୀମା—5. Edge; border; boundary.

୬ । ଗାଡ଼ିର ଚକର ମାର୍ଗ; ସଗଡ଼ ଘୁଲା (ହୃ. ଶ.)—6. The track of the wheels of a carriage.

୭ । ପ୍ରକାର; ପ୍ରଣାଳୀ—7. Mode; manner (Apte).

୮ । ଆଧାର; ଆଶ୍ରୟ (ହୃ. ଶ.)—8. Shelter.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ତ୍ମନ—ସଂ. ବି. (ବର୍ତ୍ତ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅନ; ବୃତ୍ ଧାତୁ+ମ+ଅଧିକରଣେ ଅନ)—ପଥ; ରସ୍ତା; ବାଟ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—Path; road; way.

Bartmani

ବର୍ତ୍ତମାନ୍—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ.—(ସଂ. ବର୍ତ୍ତମାନ ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ବର୍ତ୍ତମାନ—Now; at present.

Bartmān

(ବର୍ତ୍ତମାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ତ୍ମ ରୋଗ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆଖିପତା ବୁଜ ହୋଇଯିବା ରୋଗ—ବର୍ତ୍ମା ରୋଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—A disease of the eyelids, causing them to be shut up.

Bartma roga

ବର୍ତ୍ମାରୋଧ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବର୍ତ୍ମାର୍ବ୍ବୁଦ—ସଂ. ବି.—(ମ. ଯ. ଲୋ.)—ଆଖିପତାରେ ଉଠିବା ଯନ୍ତ୍ରଣା-ହୀନ ଆବୁ (ହି. ଶ.)—A painless tumour on the eyelid

Bartmārbbuda

ବର୍ଦ୍ଦାସ୍ୟ(ଇ, ଏ)—ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ବରଦ; ବରଦାୟକ)—ବରଦାୟକ (ଦେଖ)—Baradāyaka (See)

Barddāya(i,e)

ବର୍ଦାସ୍ୟ(ଇ,ଏ) } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବରଦାସ୍ୟ(ଇ,ଏ,) } (ଯଥା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତତ୍ତେ ବର୍ଦ୍ଦାସ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ ।)

(ବର୍ଦ୍ଦାସକ, ବର୍ଦାସ୍ୟକ, ବର୍ଦାସ୍ୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଦାସ୍ତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ.—ବରଦାସ୍ତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Bardāst (etc)

Bar-dāst etc. (See)

ବର୍ଦ୍ଦ୍(ର୍ଧ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ଛେଦନ କରିବା—

Bardd(rdh) (root)

1. To cut (Apte). ୨। କଚୁରିବା—2. To shear (Apte). ୩। ବିଭାଗ କରିବା—3. To divide (Apte). ୪। ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା—4. To fill up. (Apte)

ବର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା, ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ଭାବ ଅ)—୧। ଛେଦନ; କର୍ତ୍ତନ—1. Cutting.

Barddha

(ବର୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ବୃଦ୍ଧି—2. Increase. ୩। ପୂରଣ; ପୂର୍ତ୍ତି—3. Completion; fulfilment. ୪। ସୀସା—4. Lead. ୫। ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟିକା ବା ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟିକା ବୃକ୍ଷ—5. Clerodendron Siphonanthus. (plant) ୬। ସିନ୍ଦୂର—6. Red lead (Apte).

ବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ. (ବୃଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। ଛେଦକ—1. Cutting.

Barddhaka

(ବର୍ଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ବୃଦ୍ଧିକାରକ; ଯେ ବୃଦ୍ଧି କରେ—2. Increasing. ୩। ପୂରକ—3. Filling up; fulfilling.

(ବର୍ଦ୍ଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ. ବି.—ବଢ଼େଇ—Carpenter (Apte).

ବର୍ଦ୍ଧକି(କ୍ଷ)—ସଂ. ବି. (ବୃଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଇ; ବର୍ଧ ଧାତୁ+ଅକ; ବର୍ଦ୍ଧକ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ବଢ଼େଇ; ସୂତ୍ରଧର—Carpenter.

Barddhaki(ki)

[ବର୍ଧକି(କ୍ଷ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି. (ବୃଧ ଧାତୁ ଜନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ଛେଦନ—1. Cutting.

Barddhana

(ବର୍ଧନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ବଢ଼ିବା; ବୃଦ୍ଧି—2. Increasing; growing; augmentation. ୩। ଉନ୍ନତି—3. Improvement; advancement. ୪। (ବୃଧ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) ବଢ଼ାଇବା—4. Extending; causing to increase. ୫। ପୂରଣ—5. Filling up; completing. ୬। (କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧିକାରକ ବ୍ୟକ୍ତି—6. Bestower of prosperity (Apte). ୭। ବାଦାଡ଼ା ଦାନ୍ତ—7. A tooth, growing over another tooth (Apte). ୮। ଶିବ—8. Siba (Apte)

(ବର୍ଦ୍ଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ବୃଦ୍ଧିକାରୀ—Increasing.

ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବର୍ଦ୍ଧନ+ଶୀଳ)—ଯେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥାଏ)

Barddhanasīla

ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ—Prospering; growing.

(ବର୍ଦ୍ଧନ ଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବର୍ଦ୍ଧନ ଶୀଳତା—ବି)

ବର୍ଦ୍ଧନୀ—ସଂ. ବି. (ବର୍ଦ୍ଧନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ଛୋଟ ଜଳପାତ୍ର; ଘଡ଼ୁ—Barddhanī 1. A small water jug. ୨। ବଡ଼ିଶା; (ବର୍ଧନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପହଁରା; ସମ୍ମାର୍ଜ୍ଜନୀ; ଝୋଟଣା—2. Broom-stick. ୩। କୋକେଇ; ଶବବାହୀ ବିମାନ—3. A bier (Apte).

ବର୍ଦ୍ଧମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବୃଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ବୃଦ୍ଧିଶୀଳ; ଯାହା ବଢ଼ୁଅଛୁ—Gradually increasing; growing; thriving; prospering; ସଂ. ବି—୧। ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ବିଭାଗ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗରବିଶେଷ—1. Burdwan (name of a division, district and town in western Bengal). ୨। ଗଛ ବା ଏରଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ—2. Castor oil-seed plant. ୩। ଶରା; ଶରାବ—3. A small earthen pan or flat pot ୪। ପଶୁବିଶେଷ—4. The name of a beast ୫। ବିଷ୍ଣୁ—5. Bishnu. ୬। ମିଠା ବିତ୍ତ—6. Sweet citron (Apte). ୭। ପ୍ରହେଳିକାବିଶେଷ—7. A kind of riddle. ୮। ଯେଉଁ ଘରର ଦକ୍ଷିଣ ପାଖରେ ଦ୍ୱାର ନ ଥାଏ—8. A house having no door on the south side. ୯। (ନାମ) ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜନୈକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ; ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବ୍ୟାକରଣ—9. Title of a Sanscrit grammar by Barddhamāna Misra. ୧୦। ଶରା ଆକାରରେ ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିର—10. A temple built in the shape of a flat earthen pan. ୧୧। ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—11. Name of a Sanscrit metre.

ବର୍ଦ୍ଧମାନକ—ସଂ. ବିଣ. (ବର୍ଦ୍ଧମାନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧। ସମୃଦ୍ଧଶାଳୀ—Barddhamānaka 1. Prospering. ୨। ବୃଦ୍ଧିଶୀଳ—2. Thriving; growing.

(ବର୍ଧମାନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବର୍ଦ୍ଧମାନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ—୧ । ଗଛଗୁଚ୍ଛ—1. Castor seed plant. ୨ । ଶରା—2. A small earthen pan.

ବର୍ଦ୍ଧମାନ କାରିକା—ସଂ. ବ—(ନାମ) ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଂକଳିତ Barddhamāna kārikā ବୈଦିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ—The title of a Sanscrit treatise on rituals by Barddhamāna Miśra.

ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବ୍ୟାକରଣ—ସଂ. ବ—ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମିଶ୍ରଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ Barddhamāna byākaraṇa ବ୍ୟାକରଣ—The title of a Sanscrit grammar by Barddhamāna Miśra.

ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଜଣେ ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତ Barddhamāna mahāpātra ବ୍ୟାକରଣକାର—An Oriya grammarian of Sanskrit.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନାମ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବ୍ୟାକରଣ । ଏ ଖ୍ରୀ: ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦିର ବା ଆଜିଠୁ ୬୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଲୋକ ଥିଲେ ଓ ବର୍ଦ୍ଧମାନ କାରିକା ଓ ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ ତନ୍ତ୍ରିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ—ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ବର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଧ)ୟିତା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବୃଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ ; ୧ମା. ୧ବ.)—ଯେ ବଢ଼ାଏ—Barddha(rdha)yita [ବର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଧ)ୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Augmenting; enhancing.

ବର୍ଦ୍ଧିତ—ସଂ. ବଣ. (ବୃଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବର୍ଦ୍ଧି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Barddhita (ବର୍ଧିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ; ଯାହାକୁ ବଢ଼ାଇ ହୋଇଯାଇ ଅଛି—1. Increased; augmented; enlarged; enhanced. ୨ । ଛନ୍ନ—2. Cut. ୩ । ପୂରିତ—3. Filled up. ୪ । ପୋଷିତ—4. Maintained; brought up.

ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ—ସଂ. ବ. (ବୃଧ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ. ଇଷ୍ଣୁ)—ବଢ଼ିଥିଲା; ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ—Thriving; prospering; increasing. Barddhishṇu (ବର୍ଧିଷ୍ଣୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଦ୍ଧୁତ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. 'ବର୍ଦ୍ଧିତ)—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ବଢ଼ନ୍ତି—Barddhuta Prosperity; improvement of material condition. ବାଢ଼ନ୍ତୀ ବଢ଼ନ୍ତୀ (ବର୍ଧୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଗ୍ରା. ବଣ—୧ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ—1. Prosperous. ୨ । ଯାହାର ସମ୍ପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିଅଛି—2. Whose material condition has improved.

ବର୍ଧ୍ମ—ସଂ. ବ—(ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍ ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବାଘୀ—1. Bubo. ୨ । ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ ରୋଗ (ହି. ଣ)—2. Hernia.

ବର୍ଧ୍ର—ସଂ. ବ—(ବୃଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—ଚର୍ମ; ଚମଡ଼ା—Bardhra Skin; hide.

ବର୍ଧ୍ରୀ—ସଂ. ବ—(ବର୍ଧ୍ର+ଇ)—ଚମ ଦଉଡ଼ି—Bardhri Thong; rope of hide.

(ବର୍ଧ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ବ୍(ବ୍ବ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ—ଗମନ କରିବା—Barb(rbb) (root) To go; to move.

ବର୍ବ୍ବ(ବ୍ବ)—ସଂ. ବ—(ବର୍ବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାବିଶେଷ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—A gold coin of ancient India. Barbba(rba)

ବର୍ବ୍ବ(ବ୍ବ)ଟ—ସଂ. ବଣ—(ବର୍ବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଟ) —୧ । ଦ୍ରୁତ ଗମନଶୀଳ—1. Moving or going quickly. ୨ । ଲମ୍ପଟ—2. Adulterous. Barbba(rba)ṭa

ସଂ. ବ—(ଶୀଘ୍ର ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ବୋଲି) ୧ । ବରଗୁଡ଼ (ଶସ୍ୟ)—1. A kind of pulse. ୨ । ବରଗଡ଼ା (ଛୁଇଁ)—2. A kind of bean.

ବର୍ବ୍ବ(ବ୍ବ)ଟା(ଟୀ)—ସଂ. ବ—(ବର୍ବ୍ବଟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ, ଈ)—୧ । ବରଗୁଡ଼ Barbba(rba)ṭā(ṭī) (ଦେଶ)—1. Baragurdi (See). ୨ । ବରଗଡ଼ା (ଦେଶ)—2. Baragardā (See). ୩ । ବରାଙ୍ଗନା; ବେଶ୍ୟା—3. Prostitute; whore (Apte).

ବର୍ବ୍ବ(ବ୍ବ)ଣା—ସଂ ବ—(ବର୍= ଅନୁକରଣଶବ୍ଦ+ବନ୍ ଧାତୁ ଶବ୍ଦ କରିବା Barbba(rba)ṇā +ଅ, ଆ)—ମାଲବର୍ତ୍ତି ମକ୍ଷିକା; ଭଣଭଣିଆ ମାଛି—The blue bo tle.

ଯେସନେ ବର୍ବଣା ମାନ୍ତ, ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଲେନ୍ତ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧେ ବସଇ ସା'ଇ ସ୍ପର୍ଶ ପାଇଣ ।
କେଶବ—ଗୋପବନୋଦ ।

ବର୍ବ୍ବ(ବ୍ବ)ର—ସଂ. ବଣ—(ବର୍ ଧାତୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ+ଅ, ବା ବର୍ବ୍ବ ଧାତୁ + ଅର୍; ଗ୍ରୀକ୍. ବାର୍ବେରସ୍=ଗ୍ରୀକ୍ ଜାତିର ଅବୋଧ୍ୟ ଭାଷା କଥକ ବହିର୍ଦ୍ଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ନୀଚ; ଘୃଣିତ—1. Low; mean. ୨ । ଅଶିଷ୍ଟ; ଅରୁଦ୍ର—2. Uncouth. ୩ । ଅବୋଧ—3. Foolish. ୪ । ମୂର୍ଖ—4. Illiterate. ୫ । ଅନାର୍ଯ୍ୟ; ଅସଭ୍ୟ; ମ୍ଲେଚ୍ଛ—5. Barbarian; nomad; uncivilized. ୬ । ଅଶିଷ୍ଟ ବା ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ-ଭାଷୀ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—6. Speaking in an unintelligible jargon. Barbba(rba)ra

[ଦ୍ର—ଅସଭ୍ୟ ଜାତିମାନେ ସଭ୍ୟ ଜାତିର ଅବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ କଥା କହୁଥିବାରୁ (ବର୍ ଧାତୁ=ଅବୋଧ୍ୟରୂପେ କହିବା) ଏମ୍ପା ଜନପଦରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନ ରହି ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ସଉଟ ଯାଇଥିବାରୁ (ବର୍ଜ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା) ଏମାନଙ୍କର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ସଭ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ବାର୍ବେରିଆନ୍ (Barbarian) ଅଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।]

ସଂ. ବ—ଅସଭ୍ୟ ଜାତି—1. Barbarians; nomad tribe. ୨ । ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Wicked or mean person. ୩ । କୃଷ୍ଣ ତୁଳସୀ—3. The black holy basil plant. ୪ । ବାମ୍ବୁଣ ଥାଟିଆ ଗୁଳ୍ମ—4. A plant. ୫ । ବାବୁର ବା ବାବୁର ବାଳ—5. A mode of growing curling hair upto the neck.

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଅସଭ୍ୟଜାତି ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଦେଶ ବିଶେଷ—6. Name of a tract of country in ancient India inhabited by a nomad tribe.

[ଦ୍ର—ମହାଭାରତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବରେ ଓ ବାମନପୁରାଣ, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣରେ ବବ୍ବର ଦେଶର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ତଥା ଏହା କେଉଁଠାରେ ଥିଲା ତାହା ସୁସ୍ଥିର ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମକ ଐତିହାସିକମାନେ ସିନ୍ଧୁନଦ ମୁହାଣରେ ବର୍ବର ନାମକ ଦେଶ ଥିବାର ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କେତେକ ଭାରତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶର ଏକ ବିଭାଗର ଏହି ନାମ ଥିବାର ଲେଖିଅଛନ୍ତି । 'ସ୍ତ୍ରାବୋଚରିତ୍ର କା' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ବରମାନଙ୍କ କଥିତ 'ବର୍ବର-ପ୍ରାକୃତ'ର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅତଏବ ବର୍ବର ନାମକ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ଅସଭ୍ୟ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଘୃଣାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଏମାନେ ବଡ଼ର ବାଳ ରଖୁଥିଲେ । କ୍ରମଶଃ ଏହି ଶବ୍ଦ ଅସଭ୍ୟ ଓ ମ୍ଲେଚ୍ଛଜାତିବାଚକ ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀନ ରୋମକ ଓ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଅନ୍ୟ ଦେଶବାସୀ ଅସଭ୍ୟ ଜାତିଙ୍କୁ ବର୍ବର (Barbarian) ନାମରେ ଡାକୁଥିଲେ—ହ. ଶ.] ।

୭ । ବଙ୍ଗରକ (ଦେଖ)—7. Barbbaraka (See)

ଦେ. ବ—ମଧ୍ୟଆଫ୍ରିକାର ଉତ୍ତରାଂଶସ୍ଥିତ ରାଜ୍ୟପୁଞ୍ଜ; ବାବାରୀ ରାଜ୍ୟ (ଙ୍ଗାନେଜ୍ର) – The Barbary States in the middle of Africa,

ବଙ୍ଗ(ବ୍ବ)ରକ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଚନ୍ଦନ—
Barbba(rba)raka A kind of sandal.
(ବଙ୍ଗର ଚନ୍ଦନ, ବଙ୍ଗରୋହ—ଅନ୍ୟ ନାମ) [ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ ଶୀତ, ପିତ୍ତଘ୍ନ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଫ, ବାୟୁ, ପିତ୍ତ, କୁଷ୍ଠ, ଚର୍ମରୋଗ, ବ୍ରଣ ଓ ରକ୍ତଦୋଷ ନାଶକ—ହ. ଶ.] ।

ବଙ୍ଗରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—(ବଙ୍ଗର+ତ୍ୱ. ତା) – ୧ । ମାଚତା—1. Barbbaratā(twa) Meanness, ୨ । ଅସଭ୍ୟତା—2. Barbarity. ୩ । ଅଶିଷ୍ଟତା; ଅଭଦ୍ରତା—3. Ungentlemanliness.

ବଙ୍ଗରୀ—ସଂ. ବ—ଦୁଲଭା (ଦେଖ)—
Barbbarī Dulabhā (See)

ବଙ୍ଗରୀକ—ସଂ. ବ—(ବୃ ଧାତୁ=ବରଣ କରିବା ବ୍ରିଦ୍ଧି+ଇକ)—୧ ।
Barbbarīka ବାବୁର; ବବୁରବାଳ—1, Curling hair grown flowing upto the neck. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଷ୍ଟିଆ (ହ. ଶ)—2 A plant. ୩ । ମହାକାଳ (ହ. ଶ)—3. Colocynth.

ବଙ୍ଗରୋଚିତ—ସଂ. ବଣ.—ଅସଭ୍ୟ ବା ମାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣୀୟ—
Barbbarochita Befitting or suiting a barbarian; barbarous.

ବବୁ(ଙ୍ଗ୍)ର—ସଂ. ବ. (ବଂ ଧାତୁ+ଉର)—୧ । ଜଳ—1, Water.
Barbu(rbū)ra ୨ । ବବୁରଗଛ—2. Acacia Arabica (tree).

ବର୍ମ—ସଂ. ବ—(ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କରଣ. ମନ୍; ଭୁଲ-ଲାଟନ୍ ଆର୍ମା; ଇଂ. ଆର୍ମର୍)—୧ । କବଚ; ସାଞ୍ଜୁ; ଉତ୍ତୁ-ଙ୍ଗାଣ—1. Armour. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ମ) ଘର; ଗୃହ (ହ. ଶ)—2. House. ୩ । ପର୍ଣ୍ଣକ (ହ. ଶ) ଘରପୋଡ଼ିଆ (ଦେଖ)—3. Gharapordiā (See)

ବେକ୍ଷ ଦେ. ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ (ଙ୍ଗାନେନ୍ଦ୍ର)—
ବରମ A family title of the Kshatriyas.

ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ. (ସଂ. ବ୍ରହ୍ମ)—ବ୍ରହ୍ମ; ଆତ୍ମା—Soul.

ବର୍ମକ—ସଂ. ବ—ମହାଭାରତୋକ୍ତ ଦେଶବିଶେଷ; ଅଧୁନାତନ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ
Barmaka (ହ. ଶ)—An ancient country; the modern Burma.

ବର୍ମ କଣ୍ଟକ—ସଂ. ବ—ଘରପୋଡ଼ିଆ (ହ. ଶ) (ଦେଖ)
Barma kaṇṭaka Gharapordiā (See).

ବର୍ମ କଷା—ସଂ. ବ—ସପ୍ତଳା; ନାଗଫେଣିଆ—
Barma kashā The prickly pear; Opuntia Dilleni.

ବର୍ମହର—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ—(ବର୍ମ+ହୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କବଚ-ଧାରୀ—Wearing an armour.
Barmahara
(ବର୍ମଧର, ବର୍ମଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ; ବର୍ମହରା, ବର୍ମଧରା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)

ବର୍ମା—(ସଂ. ବର୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ. ୧ ମା ୧ବଚନ)—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ଉପାଧି—
Barmā 1. A title of the Kshatriyas.
ଦେ. ବ (ସଂ. ବ୍ରହ୍ମ; ବର୍ମ) ବ୍ରହ୍ମଦେଶ—The country of Burma.

ବର୍ମାଣୀ—ଦେ. ବ.—ବ୍ରହ୍ମଦେଶୀୟା ରମଣୀ—A Burmese lady.
ବର୍ମିନୀ ବର୍ମିୟା

ବର୍ମା ତଟୁ(ଟ୍ଟୁ)—ଦେ. ବ—ବ୍ରହ୍ମଦେଶୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘୋଡ଼ା—A Burmese pony; a Pegu pony.
Barma taṭu(ṭṭu)
(ବର୍ମା ପଯୁଗୁ, ବର୍ମାପେଗୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ମିଜ୍—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ ବ (ଇଂ)—ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ—The Burmese.
Barmij
ମଗ; ବ୍ରହ୍ମୀ, ବର୍ମୀ ବର୍ମୀ

ବର୍ମି—ସଂ. ବ—(ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+ମି)—ବମି ମାଛ—A kind of fish.
Barmi ବାଇନ୍ ବାମୀ

ବର୍ମିତ—ସଂ. ବିଣ—(ବର୍ମ+ଇତ)—ବର୍ମଧାରୀ—Wearing an armour.
Barmita
ଶସ୍ୟଶାଳୀ ବସ୍ତ୍ର ଦେଲୁଁ ଅସ୍ତ୍ରହନ୍ତ ପ.ଦ୍ଧା
ତଳେ ତଳେ ଅଶ୍ୱସୈନ୍ୟ, ପିଛୁଳ ବର୍ମିତ—ରଧାକାନ୍ତ, ମହାଯାତ୍ରା ।

ବର୍ମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବର୍ମ+ଇନ୍ ; ୧ମା. ୧ବ)—ବର୍ମଧାରୀ—Armed with armour.
Barmī
(ବର୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବିଣ—ବ୍ରହ୍ମଦେଶବାସୀ—Burmese.
[ବର୍ମି, ବର୍ମିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବୃ ଧାତୁ=ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—
Barjya(rja) ୧ । ବରଣୀୟ; ପୂଜ୍ୟ—1. Worshippable; (ବର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) adorable. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ—2. Chief.

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ ସମସ୍ତ ପଦରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ହୋଇଥାଏ ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବର୍ଯ୍ୟ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱବର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ୱିଜବର୍ଯ୍ୟ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ. ବ—କାମଦେବ; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid-god.

ବର୍ଷ୍ୟା(ର୍ଯ୍ୟା)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବ ର୍ଷ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ: ଆ)—୧ । ପତ୍ତମ୍ବର କନ୍ୟା—Barjyā(rjyā) 1. A girl who elects her own husband. ବର୍ଷ୍ୟାକାଷ୍ଟରେ ଫଲମାଳ ଥର ବେବଳ ଚଂଶୁବ ଥାଇ ସେ । ଉଷ୍ଟ. ଦେବେଶ୍ୱରଲାଲ । ୨ । କନ୍ୟା—2. Bride. ୩ । ଦରଡ଼ି; (ହି. ଶ)—3. A kind of pulse.

ସ. ବଣ—ବର୍ଷ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Barjya

ବାଦେ (ଭଜିଭ୍ରାଣା) ବ—ଘୁଷୁର—Hog.

ବର୍ଷ—ସ. ବ (ବୃଷ୍ ଧାତୁ=ବର୍ଷଣ କରିବା+ଘ୍ରବ. ଅ)—୧ । ବୃଷ୍ଟି—Barsha 1. Rain. ୨ । (+ଅଧ୍ୱକରଣ.ଅ) ବର୍ଷାଋତୁ; ବର୍ଷାକାଳ 2. Rainy season. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ) ମେଘ—3. Cloud. ୪ । ବତ୍ସର; ବରଷ—4. Year. ୫ । (+ଘ୍ରବ. ଅ) ରେତଃପାତ—5. Discharge of semen. ୬ । (+ଅଧ୍ୱ. ଅ) ଦେଶ—Country. ୭ । ପୃଥିବୀର ବିଭାଗ—7. Division of the earth. ୮ । ଘ୍ରରତବର୍ଷ—8. Country of India.

[ଦ୍ର—ପୃଥିବୀର ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦେଶ ବା ବିଭାଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଘ୍ରରତ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୃଥିବୀରେ ନଅଗୋଟି ବର୍ଷ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି; ଯଥା—ଘ୍ରରତ, କୁରୁ, ହିରଣ୍ମୟ, ରମ୍ୟକ, ଇଳାବୃତ, ହରି, କେତୁମାଳ, ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ ଓ କିମ୍ପୁରୁଷ ବା ଚଂପୁରୁଷ ।]

ବର୍ଷକ—ଦେ. ବ—ଏକ ବର୍ଷ—One year only, ଏକ ବଛର **ଏକବରସ**

ବର୍ଷକ ଯାଏ(କେ)—ଦେ. କି. ବଣ—ଏକ ବର୍ଷକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto Barshaka jāeke) the end of one year; for the ଏକବଛର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ **सालतक्** period of one year.

ବର୍ଷକଯାକ—ଦେ. କି. ବଣ—ଏକବର୍ଷ ବ୍ୟାପି-Throughout the Barshakajāka ବଛର ତମାମ **साल तमाम** year. (ବର୍ଷତମାମ; ବର୍ଷଭର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଷକର—ସ. ବ. (ବର୍ଷ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—ମେଘ (ହି. ଶ)—Barshakara Cloud.

ଦେ. ବଣ—୧ । ଏକ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ—1. Aged one ବଛରର year. ୨ । ଏକ ବର୍ଷ ସମୟରେ ଘଟିବା ବା ଦେବା—**सनका** 2. Happening during a year. ୩ । ଏକ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପି—3. Occupying a year.

ବର୍ଷକରୀ—ସ. ବ. (ବର୍ଷକର+ଈ)—ଝିଙ୍ଗୀ; ଝିଙ୍କିକା (ହି. ଶ)—Barshakarī Grasshopper; cricket.

ବର୍ଷକା(କୁ) ବର୍ଷ—ଦେ. କି. ବଣ—ପ୍ରତି ବରଷ—Barshakā(ku) barsha Every year; annually. ବର୍ଷ ବର୍ଷ **फी सन, बरसकोबरस** (ବର୍ଷ ବର୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଷ କାମ—ସ. ବଣ. (ବର୍ଷ+କମ ଧାତୁ+ଅ)—ବୃଷ୍ଟିର କାମନାକାଙ୍କ୍ଷା—Barsha kāma Hankering after or wishing for rain.

ବର୍ଷକାମେଷ୍ଟି—ସ. ବ. (ବର୍ଷକାମ+ଇଷ୍ଟି)—ବର୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ Barshakāmeshṭi ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯଜ୍ଞ—A vedic fire-sacrifice for invoking rain.

ବର୍ଷକାଳ—ଦେ. ବ—ଏକ ବର୍ଷ ସମୟ—

Barshakāla Period of one year. (ବର୍ଷେ କାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଷକାଳୀ—ସ. ବ. (ବର୍ଷ+କାଳ+ଈ)—ଜୀର (ହି. ଶ)—Barshakālī Cumin seed.

ବର୍ଷକେତୁ—ସ. ବ. (ବର୍ଷ=ବର୍ଷାକାଳ ଅଟେ କେତୁ=ଚିହ୍ନ ଯାହାର; ଏହା ବର୍ଷା ସମୟରେ ଜନ୍ମିବାରୁ)—କାଲ ପୁରୁଣୀ ଶାଗ; ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା—1. A kind of pot herb; red Hogweed. ୨ । (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବର୍ଷପର୍ବତ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର) (ଦେଖ)—2. Barsha parbata (See).

ବର୍ଷକୋଷ—ସ. ବ. (ବର୍ଷ+କୋଷ=ଶବ୍ଦାବ୍ଦ ସଗ୍ରହ)—Barsha kosha ୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଦୈବଜ୍ଞ; ବର୍ଷଫଳ ଗଣକ—1. Fortune-teller; astrologer. ୨ । (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ମାସ—2. Month.

ବର୍ଷଜ—ସ. ବଣ. (ଉପପଦ ତତ୍ ସ୍ମରୁଷ; ବର୍ଷ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ.ଅ)—Barshaja ୧ । ବୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Produced by rain. ୨ । ମେଘଜ—2. Produced from cloud. ୩ । ଜମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପୋତ୍ପନ୍ନ—3. Produced in India.

ବର୍ଷଣ—ସଂ. ବ. (ବୃଷ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ରବ. ଅନ)—୧ । ବୃଷ୍ଟି—1. Rain.

Barshaṇa ୨ । ବୃଷ୍ଟି ପାତ; ଧାର ପଡନ—2. Rainfall. ୩ । ବୃଷ୍ଟି ପରି ଅଜସ୍ର ଧାରରେ ପଡନ—3. Falling like a shower; copious discharge.

ବର୍ଷଣ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ବରଷିବା—1, To rain.

Barshaṇa karibā ୨ । ବର୍ଷା ପରି କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅଜସ୍ର ବର୍ଷଣ କରା ପାଇନ କରିବା; ଅଜାଡ଼ିବା—2. To shower **बर्षण करना** anything profusely; to pour any thing like a shower.

ବର୍ଷଧର—ସ. ବ. (ବର୍ଷ=ବୃଷ୍ଟି+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—୧ । Barshadhara ମେଘ—1. Cloud ୨ । (ବର୍ଷ=ରେତଃପାତ+ଧର ଯେ ଧାରଣ ବା ପ୍ରତିବନ୍ଧକରେ ।) ନପୁଂସକ—2. An impotent person; eunoch. ୩ । ଅନ୍ତଃପୁର ରକ୍ଷକ—

3. A male watchman of a seraglio.

ବର୍ଷଜା(ଣା) ପାଣି—ଦେ. ବ (ସ. ବର୍ଷଣ+ପାନୀୟ)—ବୃଷ୍ଟିଜଳ—Barshanā(ṇā) pāṇi Rain water. ବର୍ଷଣାଜଳ, ବର୍ଷାର ଜଳ **बर्षाका पानी**

ବର୍ଷପ—ସ. ବ. (ବର୍ଷ+ପା ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ କୌଣସି ବର୍ଷର ଅଧିପତି ଗ୍ରହ—(astrology) The planet said to preside over a particular year.

ବର୍ଷପତ୍ତି, ବର୍ଷାଧିପ, ବର୍ଷାଧିପତ୍ତି, ବର୍ଷେଶ, ବର୍ଷାଧୀଶ } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ବର୍ଷପ ଗ୍ରହ ଅନୁସାରେ ଜ୍ଞାନୁ ବର୍ଷର ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଷ ପର୍ବତ—ସଂ. ବ. (ବର୍ଷ=ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପାଦରେ ଅବସ୍ଥିତ ପର୍ବତ)—Barsha parbata ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବର୍ଷ ବା ଦେଶରେ ଥିବା ଦେବକୂଟାଦ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପର୍ବତ—The ranges of hills said to be in the various divisions of the world known to the ancient Hindus.

[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ନାମ; ଯଥା—ହେମକୂଟ, ନିଷଧ, ମେରୁ, ତ୍ରିଶିଖ, ବର୍ଣ୍ଣୀ ଓ ଶୃଙ୍ଗୀ ।]

ବର୍ଷ ପାକା—ସଂ. ବ. (ବର୍ଷ+ପାକ+ଇ)—ଅମ୍ବାଡକ; ଅମ୍ବଡ଼ା Barsha pākī (ହି. ଶ)—Hogplum.

ବର୍ଷ ଫଳ—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱିଗୁ ତତ୍ପୁ)—(ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଷ Barsha phala ଗଣନା ଅନୁସାରେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଘଟିବା ଫଳ—Happenings during a year according to astrological calculations.

ବର୍ଷବର—ସଂ. ବ. (ବର୍ଷ=ରେତଃପାତ+ବର=ନିବାରକ; ନଞ୍ତତ୍ପୁ- Barshabara ଧକ)—୧ । ନପୁଂସକ—1. An impotent (ବର୍ଷଧର୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) person, ୨ । ଅନ୍ତଃପୁର ରକ୍ଷକ ନପୁଂସକ ଭୃତ୍ୟ—2. An eunoch guarding the seraglio.

ବର୍ଷବିଧି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଯାଜପୁର ବ—ବର୍ଷବୃଦ୍ଧି (ଦେଖ) Barshabidhi Barshabṛuddhi (See)

ବର୍ଷବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱିଗୁ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବୟୋବୃଦ୍ଧି—1. Advance Barshabṛuddhi in age. ୨ । ବୃଷ୍ଟିର ଆଧିକ୍ୟ; ବର୍ଷାଧିକ୍ୟ—2, Excess of rains. ୩ । ଜନ୍ମ ତିଥି—3. Anniversary; birthday. ୪ । ଜନ୍ମତିଥି କୃତ୍ୟ ଉତ୍ସବ—4. Birth-day festival.

ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ବବାହର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ଯେଉଁ କନ୍ୟା ଘରେ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ବଉଳବାଟ ଗ୍ରନ୍ଥି ମୋଚନ (ଉତ୍ସବ)—The cenemony of untying the knot in the upper cloths of the married couple made at the time of marriage.

[ଦ୍ର—ବରର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଶିଳପୁଅକୁ ବରର ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ସ୍ଥାପନ କର କାର୍ଯ୍ୟ ତଳେ ।]

ବର୍ଷମାଣ—ସଂ. ବଣ. (ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ବରଷୁଥିବା; Barshamāṇa ବର୍ଷଣଶୀଳ—Raining; showering.

ବର୍ଷଶତ—ବେ. ବ. (ସ. ବର୍ଷଶତାନ)—୧ । ଶତେ ବର୍ଷ—1. One Barshaśata hundred years. ୨ । ବହୁକାଳ—2. A long time.

ବର୍ଷ ସହସ୍ର—ବେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ଷ ସହସ୍ରାଣି)—୧ । ହଜାରେ ବର୍ଷ— Barsha sahasra 1. One thousand years. ୨ । ବହୁକାଳ—2. A long time.

ବର୍ଷା—ସଂ. ବ. (ବର୍ଷ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପ୍ରାବୃଟ୍‌କାଳ; ଚତୁର୍ମାସ୍ୟ— Barshā 1. The rainy season; the rains.

[ଦ୍ର—ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନ ଏହି ୪ ମାସ ।]

୨ । ବୃଷ୍ଟି—2. Rain. ୩ । ବର୍ଷଣ—3. Raining.

ବର୍ଷା(ର୍ଷେ)ଇବା—ଦେ. କି—ବର୍ଷିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ— Barshā(rshe)ibā ବର୍ଷାନ Causative of Barshibā.

ବରସାନା ସ୍ୱଧା ବର୍ଷାଇଲୁ, ବରେ—ବୁଥାନାଅ. ସାଧନୀ ତରୁତ ।

ବର୍ଷା ଉଡାଇବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଘନାଗମ ଦେବା; ମେଘ Barshā utrāibā ଉଡ଼ିବା—Overclouding before (ବର୍ଷା ଉଡ଼ାଇ ଆଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a shower; the rising of a rain-cloud.

ବର୍ଷା ଋ —ସଂ. ବ—ପ୍ରାବୃଟ୍; ଚତୁର୍ମାସ୍ୟ; ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର ଓ Barshā ṛutu ଆଶ୍ୱିନ ଏହି ଋତୁର ମାସ—The rainy (ବର୍ଷାକାଳ, ବର୍ଷା ଦିନ—ଅନ୍ୟରୂପ) season.

ବର୍ଷାଂଶ—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱିଗୁ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବର୍ଷର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ— Barshāṁśa 1. The different components of or (ବର୍ଷାଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) periods comprising a year.

[ଯଥା—ଋତୁ, ମାସ, ଦିନ, ଅୟନ ।]

୨ । ମାସ (ହି. ଶ.)—2. Month.

ବର୍ଷାଗମ—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱିଗୁ ତତ୍ପୁ; ବର୍ଷା+ଆଗମ)—ବର୍ଷାଋତୁର ଆରମ୍ଭ— Barshāgama The beginning of the rainy season.

ଦେ. ବ—ଅଳ୍ପ ଶୀଘ୍ର ବର୍ଷା ହେବାର ଲକ୍ଷଣ— Indications of a coming shower.

ବର୍ଷାଘନ—ସଂ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ବରଷୁଥିବା ମେଘ— Barshāghana Raining cloud.

ବର୍ଷାଘନ ଘନତରଦରେ ଝର ଗାଳ ରୁର
ବୁନ ଫୁଟନ୍ତ ଭୁଲୁନ ଗିର ଯେ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେଖୁଶବଦାସ ।

ବର୍ଷାଘୋଷ—ସଂ. ବ. (ବର୍ଷା ସମୟରେ ଘୋଷ=ଧ୍ୱନି ଯାହାର; Barshāghosha ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମେଘ—1. Cloud.

୨ । ଭେକ; ବେଙ୍ଗ—2. Frog.

ବର୍ଷାଙ୍ଗୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବର୍ଷାଙ୍ଗ+ଇ)—ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା; ନାଲି ପୁରୁଣା Barshāṅgī ଶାଗ—The red hog weed.

ବର୍ଷା ଜଳ—ସଂ. ବ.—୧ । ବର୍ଷନା ପାଣି—1. Rain water.

Barshā jala ୨ । (ସମ୍ବନ୍ଧର) ବୃଷ୍ଟି ଓ ଜଳ— 2. Rain and (ବର୍ଷାପାଣି—ଦେଶଜରୂପ) water.

ବର୍ଷା ଝଡ଼(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ. (ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ବୃଷ୍ଟି ଓ ତୋଫାନ— Barshā jharda(rdi) ଝଡ଼ ବିଷ୍ଟି Rain and gale.

(ବର୍ଷା ତୋଫାନ, ବର୍ଷା ବାଆ, ବର୍ଷାବଯ୍ୟାର, ବର୍ଷାବାଦଲ, ବର୍ଷାବଦଲ-

ବରଶାତୁଫାନ ଅନ୍ୟରୂପ)

ବର୍ଷାତ୍ୟୟ—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱିଗୁ ତତ୍ପୁ, ବର୍ଷା=ବୃଷ୍ଟିକାଳ+ଅତ୍ୟୟ= Barshātyaya ଅବସାନ) ୧ । ବୃଷ୍ଟିର ଅବସାନ 1. Cessation of rain; end of the rainy season. ୨ । ଶରତ୍‌କାଳ 2. The autumn.

ବର୍ଷାଗମ, ବର୍ଷାବସାନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବର୍ଷାପ୍ରିୟ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବର୍ଷା ଯାହାର ପ୍ରିୟ)-ଗୃହଚକପକ୍ଷୀ (ହି.ଶ) Barshāpriya Coccyster; swift,

ବର୍ଷାବର୍ଷି—ବେ. ବ. (ସମ୍ବନ୍ଧର) ବେଶୀ ବା କମି ପରିମାଣରେ ବୃଷ୍ଟି— Barshābarshi ବର୍ଷାଟିର୍ଷା **ବରଖାବରଖୀ** Heavy or light showers

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଷାଭାବ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ବର୍ଷା+ଅଭାବ)—ବୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ; Barshābhāba ମରୁଡ଼—Drought; want of rain.

ବର୍ଷାଭୂ—ସଂ. ବଣ. (ବର୍ଷା+ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଯାହା Barshābhū ବର୍ଷାକାଳରେ ଜନ୍ମେ— Growing during the rainy season.

ସଂ. ବ.—୧ । ଭେକ; ବେଙ୍ଗ 1 Frog; tadpole. ୨ । ପୁରୁଣିଶାଗ 2. Hog weed. ୩ । କେଞ୍ଚୁଆ; ଜଆ— Earth worm. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ କୀଟ; ସାଧବଘର ବୋହୁ ପୋକ 4. Coccineal (red velvety insect); scarlet mite; Trombidium. ୫ । ପୋକ ଜୋକ—5. Insects and worms.

ବର୍ଷାମଦ—ସଂ. ବ. (ବର୍ଷା=ବର୍ଷାଋତୁ ଅଟେ ମଦ=ଆମୋଦ ଯାହାର Barshāmada ବହୁବ୍ରୀ ହି)—୧ । ମୟୂର—1. Peacock. ୨ । ବେଙ୍ଗ—2 Frog.

ବର୍ଷାମୁଖ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବର୍ଷା+ମୁଖ)—ବର୍ଷାକାଳର ଆରମ୍ଭ— Barshāmukha Beginning of the rainy season.

ବର୍ଷାମୁଖେ ଶୁଣି ଯଥା ସ୍ତନତ
ବହୁ ଗଉଡ ଶଉର ପ୍ରମତ୍ତ—ଉଷ୍ଟ ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବର୍ଷାୟସ—ସ. ବ.—ନବେ ବରଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବିସ୍ତୃ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ.) Barshāyasa A person aged more than ninety (ବର୍ଷାୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) years.

ବର୍ଷାରମ୍ଭ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍; ବର୍ଷ+ଆରମ୍ଭ)—୧ । ବତ୍ସରର ପ୍ରଥମ Barshārambha ଦିନ—1. Beginning of a year. (ବର୍ଷାଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ପୁନଆ 2. New year's day ୩ । (ବର୍ଷା+ଆରମ୍ଭ) ବର୍ଷାଋତୁର ଆଦ୍ୟ—3. The beginning of the rainy season.

ବର୍ଷାର୍ଚ୍ଚିଃ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀ ହି; ବର୍ଷା+ଅର୍ଚ୍ଚିସ୍=ତେଜଃ, ଜ୍ୱଳଣ ଯାହାର) Barshārchchiḥ ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—Mars (planet).

ବର୍ଷାଳ—ସଂ. ବ.—ପତଙ୍ଗ (ହି. ଶ.) ; ପକ୍ଷଯୁକ୍ତ କୀଟ Barshāla Winged insect.

ବର୍ଷିକ—ସଂ. ବଣ. (ବର୍ଷ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ) ୧ । ବର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ବାର୍ଷିକ- Barshika 1. Annual; y ୨ । (ବର୍ଷା+ଇକ) ବର୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Rainy; pertaining to the rains. ୩ । ଯାହା ବର୍ଷା କରେ—3. Raining. ୪ । ଯାହା ବର୍ଷାଋତୁରେ ଜନ୍ମେ—4. Growing during the rainy season.

ବର୍ଷିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବୃଷ୍ ଧାତୁ) --୧ । ବରଷିବା; ବୃଷ୍ଟି କରବା— Barshibā 1. To rain. ୨ । ବୃଷ୍ଟି ଧାରାପରି ଅଜାଡ଼ିବା ବା ବର୍ଷାନ ବରସନା ଢାଳିବା—2. To pour like shower.

କୃଷ୍ଣା କୃଷ୍ଣ ବେଶେ ଉଲ୍ଲ ବର୍ଷଇ ଘନଘୋର
ବଦାଉଲ ଦ୍ୱୋତର ଦୁଃଶାସନ ଇର । ଦ୍ରଧାକାଥ. ବେଣୀହରାଇ ।

ବର୍ଷିଷ୍ଠ—ସ. ବଣ. ସୁଂ. (ବୃଦ୍ଧ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧ । ଅତି ବୃଦ୍ଧ Barshishṭha —1. Very old. ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ (ବର୍ଷିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୃଦ୍ଧ; ବୃଦ୍ଧତମ—2. Oldest; eldest.

ବର୍ଷୀୟାନ୍—ସ. ବଣ. ସୁଂ. (ବୃଦ୍ଧ+ଅତି ଶୟାର୍ଥେ ଈୟସ୍; ବର୍ଷୀୟସ୍ ଶବ୍ଦ Barshiyān ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଅତି ବୃଦ୍ଧ—1. Very old. (ବର୍ଷୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ—2. Elder; elderly. ୩ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ; ବୃଦ୍ଧତର —3. Older of the two.

ବର୍ଷୁକ—ସ. ବଣ. (ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ; ଶୀଳାର୍ଥେ)—ବର୍ଷଣଶୀଳ; Barshuka ବର୍ଷଣକାରୀ—Raining; showering.

(ବର୍ଷୁକ ମେଘ=ଯେଉଁ ମେଘ ଉଠାଇଲେ ଶୀଘ୍ର ବର୍ଷା ହେବାର ସୂଚନାସ୍ଥିତ—Rain cloud)

ବର୍ଷୋପଳ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ବର୍ଷା=ବୃଷ୍ଟି+ଉପଳ=ପ୍ରସ୍ତର) -- Barshopala କରକା; ବୁଆପଥର—Hail stone.

ବର୍ଷୋପଳ ପାତ ଦାତା ଉଜଡ ସ୍ତବାନ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବର୍ଷ୍ମ(ର୍ଷ୍ମା)—ସ. ବ. (ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍; ବର୍ଷ୍ମନ୍ ୧ମା. ୧ବ.)— Barshma(rshmā) ୧ । ଶରୀର—1. Body. ୨ । ସୁନ୍ଦର୍‌ଗଢ଼ —2. Beautiful shape or form. ୩ । ପରିମାଣ —3. Measure; area; quantity. ୪ । ଉଚ୍ଚତା— 4. Height. ୫ । ପାଷାଣ; ପଥର—5. Stone. ୬ । ଜଳସ୍ରୋଧକ ବନ୍ଧ—7. Dyke; embankment.

ବର୍ହ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗଛରୁ ପତ୍ରାଦି ଛଡ଼ାଇବା—1. To pluck. Barh (root) ୨ । ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—2. To shine.

ବର୍ହ—ସ. ବ. (ବୃହ୍ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା, ଦୀପ୍ତି ପାଇବା ଭୂ+ଅ)— Barha ୧ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—1. Increasing. ୨ । ଦୀପ୍ତି— 2. Shining; glamour. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— ମୟୂର ପୁଚ୍ଛ—2. The tail of peacock. ୪ । ଭୁଇଁ-ପଣ୍ଡୀ ବୃକ୍ଷ—4. A kind of plant. ୫ । ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର— 5. Leaf of a tree. ୬ । ସହଚର—6. Companion; comrade.

ବର୍ହଣ—ସ. ବ. (ବର୍ହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଛଡ଼ାଇବା— Barhaṇa 1. Tearing; plucking. ୨ । (+କର୍ମ. ଅନ) ଗଛର ପତ୍ର—2. Leaf.

ବର୍ହବାନ୍—ସ. ବଣ. (ବର୍ହ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତୁ)—୧ । ଅଗ୍ନି— Barhabān 1. Fire. ୨ । ମୟୂର—2. Peacock.

ବର୍ହା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବର୍ହ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ମୟୂର ପୁଚ୍ଛ— Barhā 1. Peacock tail. ୨ । ସହଚରୀ—2. A female companion. ୩ । (ବର୍ହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍; ବର୍ହନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.) ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—3. Fire. ୪ । ଚଉଳ ଗଛ (ହି. ଶ.)—4. Plumbago tree. ୫ । (+ କରଣ. ଅସ୍) —ଯଜ୍ଞ (ହି.ଶ.)—5. Vedic sacrifice. ୬ । କୁଶ (ହି. ଶ.)—6. The Kusa grass. ୭ । (+ଭାବ. ଅସ୍) —ଦୀପ୍ତି —7. Shining; glamour.

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ କୋଦ) (ସଂ.ବରାହ)—ବାରୁ;ବରାହ— Boar.

ବର୍ହି—ସ. ବ. (ବୃହ୍ ଧାତୁ+ଇ)—୧ । ଅଗ୍ନି; ନଆଁ—1. Fire. Barhi ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା; ଦୀପ୍ତି—2. Light; lusture. ୩ । କୁଶ—3. Sacrificial grass.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ହିଣ—ସଂ. ବ. (ବର୍ହ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ)—ମୟୂର—
Barhiṇa Peacock.

ବର୍ହିପତ୍ର—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବର୍ହିନ୍+ପତ୍ର)—ମୟୂରପୁଚ୍ଛ; ମୟୂର ପଖା-
Barhipatra Peacock tail; peacock feather.

ବର୍ହିବାହନ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବର୍ହିନ୍+ବାହନ)—ମୟୂରବାହନ; କୁମାର; କାର୍ତ୍ତିକେୟ—
Barhibāhana Kārttikeya (Śiba's elder son).

ବର୍ହିମୁଖ—ସଂ. ବ. (ବର୍ହି=ଅଗ୍ନି ଅଟେ ମୁଖ ଯାହାର; ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦେଲେ ଯେଉଁମାନେ ଖାଆନ୍ତି)—ଦେବତା—
Barhimukha The gods; celestial beings; deities.

ବର୍ହିଷଦ୍—ସଂ. ବ. (ବର୍ହିସ୍=କୁଶ; ଅଗ୍ନି=ଅଦ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା= କର୍ତ୍ତୁ. କ୍ୱିପ୍; ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦେଲେ ଯେଉଁମାନେ ଖାଆନ୍ତି)—ପିତୃଗଣବିଶେଷ—A class of the departed ancestors.
Barhishad

ବର୍ହୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବର୍ହ=ଇନ୍; ବର୍ହିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । (ନାମ) କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—1. Name of a son of sage Kaśyapa. ୨ । ମୟୂର—2. Peacock. ୩ । ତଗର (ହ୍ର. ଶ.)—3. Tagara (See)
Barhī

ସଂ. ବିଣ ପୁଂ.—ଯେ ମୟୂର ଶିଖା ପିନ୍ଧି ଥାଏ, ବର୍ହଧାସ୍—Adorned with peacock-tail.

ବଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଆବରଣ କରିବା—
Bal (root) 1. To cover.

୨ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା—2. To encompass; to surround. ୩ । ଦାନ କରିବା—3. To give. ୪ । ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କରିବା—4. To live. ୫ । ବଧ କରିବା—5. To kill.

ବଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ପେଣ୍ଡୁ; ଗୋଲକ—
Bal বল ବଲ 1. Ball (used in games).
(ଯଥା—କ୍ରିକେଟ୍ ବଲ୍; ଫୁଟ୍‌ବଲ୍; ଭୋଲ୍ଲେ ବଲ୍, ବଲ୍‌ଆଡ଼୍ ବଲ୍।)

୨ । ଇଉରୋପୀୟ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷଙ୍କର ଯୋଡ଼ା ନାଚ—2. Ball dance.

ଗ୍ରା. (ଇତର)—(ସ. ବଲୀବର୍ଦ୍ଦ; ତୁଲ. ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ବଏଲ୍)—ବଳଦ—Ox.

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ)—(ସ. ବଲ)—ବଳ—Strength.

ବଲ୍‌ତା—ଗ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବ.—ବଳତା (ଦେଖ)
Bal-tā Balitā (See)

ବଲ୍‌ନାଚ(ଟ୍ଟ)—ଦେ. ବ. (ଇଂ ବଲ୍+ସଂ. ନୃତ୍ୟ)—ବଲ୍ ୨ (ଦେଖ)
Bal-nācha(ṭa) বলনাচ ବଲନାଚ Bal 2 (See)
(ବଲ୍ ଡାନ୍ସ୍—ବୈଦେ. ରୂପ)

ବଲ୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.—ବୋଲିବା; କହିବା—
Bal-bā To speak; to say.

ବଲ୍‌ବା(ମା)ନ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବିଣ.—ବଳବାନ୍—
Bal-bā(mā)n Powerful; strong.

ବଳ—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି—
Bala 1. Bodily might; physical strength.

ସ୍ୱସ୍ତବେ ଓଜ ସହ ବଳ
ଜାତ ହୋଇଲେ ଅନର୍ଗଳ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୨ । କ୍ଷମତା; ସାମର୍ଥ୍ୟ—2. Power; ability. ୩ । ପରାକ୍ରମ; ଜୋର୍—3. Force; might. ୪ । (+କରଣ. ଅ) ମଜ୍ଜା; ସାର—4. Essence; marrow; pith. ୫ । ଖେତରେ ବଅ ପିବା ସାର ବା ଖତ—5. Manure. ୬ । ଶୁକ୍ର—6. Semen. ୭ । (+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ) କୁଆ—7. Crow. ୮ । ରକ୍ତ—8 Blood, ୯ । ରୂପ; ଆକୃତି—9 Shape; form. ୧୦ । ଶରୀର—10. Body. ୧୧ । ବରୁଣ ଗଛ—11. The name of a kind of tree. ୧୨ । ଚତୁରଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟ—12. Army; force (of various divisons).

ତ୍ରୈଗତେସ୍ତ ଶିଂଶପୀ ପୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ସାର
ବଳେ ଭୂୟଃ ବଳଯାଚକ୍ର ସହାର । କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋ ।

[ଦ୍ର—ଉତ୍ତମ, ମଧ୍ୟମ, ଶ୍ରେଣୀ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ଆହରକ ଓ ମୌଳ ଏହି ଛଅ ପ୍ରକାର ସୈନ୍ୟ ଓ ପଦାତି, ଅଶ୍ୱ, ଗଜ ଓ ରଥ ଏହି ଚାରି ଶ୍ରେଣୀର ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ବଳ କୋଲ୍ଲସାଏ।]

୧୩ । ଶତରଞ୍ଜ ବା ନ୍ୟାସ୍ତବଳ ଖେଳରେ ରଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଗୋଟି—13. A pawn at chess; a chessman; the balls used in chess (except the King and the Minister. ୧୪ । ଭାର—14. Weight; load. ୧୫ । ବଳରାମ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଡ଼ ସତ୍ରୁଭୁଣିଆ ଭାଇ—15. Elder step-brother of Śrīkṛushṇa.

ବଳ ସଙ୍ଗ ହୋଇଥନ୍ତ ସହଜେ
ବୃତ୍ତବ୍ ବୃତ୍ତିରେ ପ୍ରଣ ଉପୁଜେ । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୧୬ । ବାସୁକି; ଅନନ୍ତ—16. The great mythological serpent. ୧୭ । ଦାର୍ଢ୍ୟ; ଦୃଢ଼ତା—17, Firmness; hardness. ୧୮ । ଅଟଳତା—18. Stability

୧୯ । ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—19. Name of a demon.

[ଦ୍ର—ଏ ଅସୁର ଦେବତାମାନଙ୍କ ଗୋରୁଗାଈକୁ ଗେଣ୍ଡାଇ ନେଇ ଏକ ପର୍ବତ ଗୁହାରେ ଲୁଚାଥିଲା । ଇନ୍ଦ୍ର ସେ ଗୁହାରୁ ଗୋରୁଗାଈକୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଲେ । ସୁଣି ଏ ବଳଦ ରୂପ ଧାରଣ କଲା; ଶେଷରେ ବୃହସ୍ପତି ଭାକୁ ନହତ କଲେ—ହ୍ର. ଶ]

୨୦ । ପାରତୋଷିକ—23. Reward. ୨୧ । ପ୍ରବଳ ସହାୟ—21. Strong support. ୨୨ । ସାହାଯ୍ୟ—22. Help. ୨୩ । (ବିଜ୍ଞାନ) ଯାହା ଦ୍ୱାରା ବେଗ ଉତ୍ପାଦିତ ହୁଏ—23. (science) That which generates velocity, force or energy.

ସଂ. ବିଣ. (ବଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—୧ । ବଳବାନ୍; ବଳିଷ୍ଠ-1, Strong; powerful.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୃଷ୍ଟିର ବୋଇଲେ ବୁଝଇଲୁ ବଳ
ବଡ଼ ଗୋଇ ଜଲେ ଜହ୍ନବ ସେ ବ ବଳ । କୃଷ୍ଣଜଂ୍ଦ୍ର. ମଦ୍ଭାଗ୍ବତ. ଶାନ୍ତ ।

୨ । ସ୍ଥୂଳ—2. Stout; robust.

ସଂ. ବ—ସମୂହ; ଦଳ—Party.

[ଦ୍ର—ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହା ଦଳ ଶବ୍ଦ ପରେ ସଦ୍ଭରରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ୫ ଜଣିଆକୁ ବଳ
ପାଇ ଦେଲେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଫଳ ନଘାଇଲ—କୃଷ୍ଣଜଂ୍ଦ୍ର. ମଦ୍ଭାଗ୍ବତ ବନ ।

୬ । ଉତ୍ସାହ—2. Encouragement. (ଯଥା---ଓଡ଼ିଆ ଗୁଇମାନେ ମୋତେ ବଳ ଦେଲେ ମୁଁ ଗୁଷାକୋଷର ସମାପ୍ତି କରେଁ)—୩ । ବରଖଡ଼ା (ଦେଖ)—3. Barakharda (See).

ବଳକର—ସଂ. ବ—୧ । ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—1. Powerful.

Balakara ୨ । ତେଜୋମୟ---2. Full of force. ୩ । ଯାହା (ବଳକଶ୍ଚ--ସ୍ତ୍ରୀ) ବଳ ଦଏ—3. Invigorating; strengthening.

ବଳକର ଧର୍ମ ଲକ୍ଷ୍ମଣକରଜ ପ୍ରଜ୍ଞ ଥରଉ ପ୍ରଜ୍ଞ—
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଳ କଟ୍ଟବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାଲବାନ୍ କରିବା; ଶସ୍ତ୍ରରେ ବଳ

Balakaribā ଦେବା---1. To give strength; to ବଳ ଦେଓୟା **ବଲଦେନା** strengthen.

(ଯଥା—ଘିଅଦୁଧ ଖୁବ୍ ବଳ କରେ ।)

ବଳକରା ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବିଷୟକୁ ଆଧାରୀ ପ୍ରଧାନ **ବଲକରା** ସଦାଶ୍ରୟକରୂପେ ଭରସା କରିବା—2. To depend upon a thing or person as one's support or prop.

(ଯଥା—ମୋ ଜମିଦାରଙ୍କ ଜଠାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ମୋ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବଳ କରୁଛି ।)

୩ । ଜୋର୍ ପ୍ରକାଶ କରିବା—3 To exhibit one's strength.

ବଳକା—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବହୁଳ)—୧ । ବଢ଼କା; ପ୍ରୟୋଜନାଭିରିକ୍ତ; Balakā ଉଦ୍ବୃତ୍ତ; ଅଧିକା—I. Excessive; redundant; ଅତିରିକ୍ତ superfluous; in excess of requirement.

ଉବାରୁ ପୂଣି ବଳବା ଖରତ ଦେଖି ଭର ଜକରାର ।
ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ବଳ୍ପ ।

ଯାବେଁଚେଛେ ୨ । ପ୍ରୟୋଜନାବଶିଷ୍ଟ—2. Remaining over **ବଚତଂ** after use; surplus.

ଦେ. ବ.—୧ । ପ୍ରୟୋଜନାଭିରିକ୍ତ ପଦାର୍ଥ; ଉଦ୍ବୃତ୍ତ ପଦାର୍ଥ---1. Redundant thing; surplusage; a thing remaining over; being in excess of one's requirements. ୨ । ବଢ଼ୁଲତା; ପ୍ରୟୋଜନାଧିକ୍ୟ—2. Redundance; excess.

ବଳକା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହି. ଭୁଷ୍ଟ)—୧ । ଓଲମା; ଓଲୁ—Balakā 1. Idiotic.

(ବଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନିର୍ବୋଧ—2. Foolish.

ବଳବାରକ—ସଂ. ବିଣ.—(ବଳ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯାହା Balakāraka ଦ୍ୱାରା ଦେହରେ ଜୋର୍ ହୁଏ—Strengthening; (ବଳକ ସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) invigorating.

ବଳକବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ବଢ଼ିବା; ବଳାଇବା; ବଳପଡ଼ିବା; Balakibā ପ୍ରୟୋଜନାଭିରିକ୍ତ ଥିବାରୁ ଉଦ୍ବୃତ୍ତ ହେବା—

ବାଚା 1. To remain over after the requirements **ଉବାରୁହୋନା** are met; to be more than enough.

୨ । (ସଂ. ଜଳ୍ପ ଧାତୁ; ବଦ୍ ଧାତୁ) ଗଲ୍ପ କରିବା; କହିବା—2. To talk.

ନଳ ବୃବରଙ୍କ ଚରିତର ବୃଥେ ବଳବୁ ଅଛନ୍ତ ଏବେ ।
କବେ୍ଦର୍ଟ. ଭବତା

ବଳୁକୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ଅ.—(ଭୁଲ. ହି. ବଲ୍କି)—କିନ୍ତୁ— Balaku But.

ବଳକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. (ବଳ=ଶକ୍ତି+ଷେ ଧାତୁ+ଷୀଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. Balaksha ଅ)—ଧବଳ; ଶୁଭ୍ର; ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—

(ବଳାକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) White.

ସଂ. ବି.—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ—White colour.

ବଳକ୍ଷକର—ସଂ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀ. ହି, ବଳକ୍ଷ+କର=କିରଣ) ଚନ୍ଦ୍ର— Balakshakara The moon.

ବଳକ୍ଷ କର ବସକ୍ଷ କର୍ମ ବଳ ମାନ ସେ ।
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଳକ୍ଷ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ଶୁକ୍ଳ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷ; ଜ୍ଞୁ Balaksha paksha ପକ୍ଷ—The bright fortnight of the lunar month. ୨ । ଧଳା ଡେଣା—2. White wing.

ବଳଗଣ୍ଡି—ଦେ. ବି.—ରଥଯାତ୍ରାରେ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ Balagandi ରଥ ଟଣା ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ପ୍ରଥମେ ରଥମାନ ଅଟକା ଯାଏ—Name of a place in the grand road of Puri where the cars of the 3 Idols are stopped for the first time after they are dragged; name of the first halting place of the Puri cars.

ବଳଗଣ୍ଡି ଠାରେ ରହ ଯାଅ ଜଗନ୍ନାଥ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଳଗଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବି.—(ବଳଗଣ୍ଡିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ)—ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟା Balagandiā ଲୁଗା ଓ ଶାଢ଼ୀ—A coarse cloth.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ପୁରୀର ବଳଗଣ୍ଡି ଜକଟରେ ଥିବା ଭକ୍ତମାନେ ଉକ୍ତ ଲୁଗା ବୁଣୁ ଥିଲେ ।]

ବଳ ଗର୍ବ—ସ ବି.—(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବଳଜନିତ ଗର୍ବ)—ଆପଣାର Bala garba ବଳ ଥିବା ହେତୁ ଅହଙ୍କାର—Pride of (ବଳଦର୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ) strength.

ବଳଗର୍ବିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—ଆପଣା ବଳ ଯୋଗୁଁ ଗର୍ବିତ— Balagrabita Proud of one's strength.

(ବଳଦୃପ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଳଗୁ—ଗ୍ରା. ବିଣ.—(ସଂ. ବଲ୍ଗୁ)—ବଲ୍ଗୁ (ଦେଖ) Balagu Bal-gu (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳସ ତରୁ କଳୁଷ ଜାଣ ଦେହ ସ୍ପର୍ଶେ ବଳଭୁଏଁ ।
ଭକ୍ତ. ଦୈତ୍ୟସୂଦନଦାସ ।

ବଳଜ—ସ. ବି. (ବଳ୍=ଶକ୍ତି + ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Balaja ୧ । ଶସ୍ୟର କୁଡ଼—1. A heap of grains. ୨ । ଶସ୍ୟ—2. Corn. ୩ । ଅସ୍ଥିର ମଜ୍ଜା; ହାଡ଼ରସା—3. The marrow of the bone. ୪ । ଖେତ; ବଲ 4. Cultivated plot of land. ୫ । ଯୁଦ୍ଧ—5. Battle. ୬ । ପୁରଦ୍ୱାର—6. City gate. ୭ । ଦ୍ୱାର (ହ. ଶ) 7. Door.

ବଳଜା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
Balajā 1. A beautiful woman,

ବଳ ଜନ୍ମ ଜା ଦ୍ୱା ଘନ ସ୍ତନେ ମୂର୍ଚ୍ଛ ଜଣାମୂ ଉରଲେ ।
ଭକ୍ତ. ଦୈତ୍ୟସୂଦନଦାସ ।

୨ । ଜୁଇ ଫୁଲ—2. A kind of jasmine. ୩ । ଦଉଡ଼ି (ହ. ଶ.)—3. Rope. ୪ । ପୃଥିବୀ—(ହ ସ.)—4. The earth

ବଳଣ—ଗ୍ରାମ୍ୟ—(ଯାଜପୁର) ବ—ବଲକୁ ପାଣି ନେବା ପାଇଁ ଖୋଳା ଯାଇ ଥିବା ଛୋଟ ନାଳଆ—A small channel for irrigating fields.

ବଳଣା(ନା)—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତନ)—ଉଣା ହୋଇଥିବା ତୂଳାକୁ Balaṇā(nā) ଖଣ୍ଡିଏ ସରୁକାଠିଦ୍ୱାରା ବଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ତୁଲାର (ବଲ୍ଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) ନଳୀ—A roll or skein of carded **ତୁଳୋର ଗୋଛ ପୀର** cotton from which thread is spun.

ବଳତ୍(ତ)କାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି. (ସ. ବଲାତ୍କାର)—ବଲାତ୍କାର
Balat(ta)kāra (etc. ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Balātkāra etc (See)

ବଳଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଳ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେ ବଳ ପ୍ରଦାନ
Balada କରେ; ଶକ୍ତିଦାତା—Giving strength or (ବଲଦା—ସ୍ତ୍ରୀ). vigour; invigarating.

ସ. ବି—୧ । ଜୀବକ ନାମ ଔଷଧ—1. Name of a rare drug. ୨ । ହୋମାଗ୍ନି—2. Sacrificial fire.

ଦେ. ବି. (ସ. ବଲୀବର୍ଦ୍ଦ)—୧ । ବଳୀବର୍ଦ୍ଦ; ମୁଷ୍କଚ୍ଛେଦନ ବଳଦ; ଗରୁ କରିଯାଇ ଥିବା, କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭାର ବହନାଦି କାର୍ଯ୍ୟର **ବଏଲ; ବୈଲ; ବରଦ** ଉପଯୋଗୀ ବୃଷ—1. Bullock; ox; castrated ox.

ବଳଦଖାଏ, ମାଁ ଖୋଇବ ଦୂର—ଉଚ ।

[ଦ୍ର—ଯୁବା ବଳଦକୁ ଦାମୁଡ଼ି ଓ ବୁଢ଼ା ବଳଦକୁ ବୁଢ଼ା ବୋଲିଯାଏ; ହଳରେ ଲଗିବା ବଳଦକୁ ହଳଆ ବଳଦ, ସଗଡ଼ରେ ଲଗିବା ବଳଦକୁ ସଗଡ଼ଆ ବଳଦ, ଥୋର(ଡ଼) ବୋହିବା ବଳଦକୁ ଥୋର(ଡ଼)ଆ ବଳଦ ଓ ଘଣା ଟାଣିବା ବଳଦକୁ ଘଣା ବଳଦ ବୋଲିଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରର ମୁଷ୍କ ଛେଦନ କରି ବଳଦ କରିଯାଏ, ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ମୁଷ୍କ ଛେଦନ ହୋଇ ନ ଥିବା ବଳଦକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଏ ।]

୨ । ବଳଦ ପରି ନବୁଝିଆ ଲୋକ—2. A stupid person. ୩ । ବଳଦପରି ନାକୁଭଗୁଡ଼ାଏ ଖୋଉଥିବା ଲୋକ—3. A greedy or voracious person. ୪ । ଗୋଟିଏ ଥୋଡ଼ ବଳଦ ଉପରେ ଲଦା ହେବା ବୋଝର ପରିମିତ ବସ୍ତ୍ରାଦ—4. A heap of cloth equal to a full load on a pack-bullock.

(ଯଥା—ବଡ଼ଲୋକ ଯାକ ଶୀତଦିନେ ବଳଦେ ଲେଖାଏଁ ଶୀତଲୁଗା ଲଦ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ।)

୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର—5. The first son of the Sun-god.

ଇଅସ୍ପ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥଃ ତଉତ
ସେଡ଼ି ପୁଙ୍ଗଙ୍କ ଜୁଅନ୍ତ ବଳସ୍ପତ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି, ମହାସ୍ୱରତ ତନ ।

୬ । ୫୦ ଯୋଡ଼ା ଧୂଆଁପତ୍ରର ମେଣ୍ଢା—6. 50 pairs of plaited tobacco leaves,

ଦେ. ବିଣ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ପେଟୁ; ଆତ୍ମଂଭରି—1. Greedy; voracious. ୨ । ଅଳସୁଆ—2. Idle; lazy; requiring constant goading to work. ୩ । ନବୁଝିଆ—3. Foolish; stupid.

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ମେଦନୀପୁର) ବ—ଥୋଡ଼ିଆ ବଳଦ—Pack-bullock.

ବଳଦ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବି. (ସ. ବଲ୍ଲବର୍ଦ୍ଦ + ଗଣ୍ଡୀ)—ବଳଦଦ୍ୱାରା ଟଣା
Balada gāṛdi ଗୋରୁଗାଡ଼ି ହେବା ଗାଡ଼ି—Bullock-cart.

ବୈଲଗାଡ଼ି [ଦ୍ର—ବଳଦଗାଡ଼ି ଅନେକ ପ୍ରକାର; ଯଥା—ଏକ ବଳଦଆ, ଦୁଇ ବଳଦଆ, ଚାରି, ଚୌଦ୍ର ବା ଚଉର ଗାଡ଼ି ଓ ଖୋଲା ଗାଡ଼ି । କାଠର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଯୁକ୍ତ କେତେଞ୍ଚ ଗାଡ଼ି (ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ନାମ, ବାଣ୍ଡି) ମଧ୍ୟ ବଳଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଟଣାଯାଏ । ମଧ୍ୟ ଭାରତ ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ବଡ଼ବଡ଼ ଗାଡ଼ିକୁ ୩ଟା, ୪ଟା ଲେଖାଏଁ ବଳଦ ଟାଣନ୍ତି ।]

ବଳଦଗାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ. (ଗାଳ)—ନବୁଝିଆ—
Balada gāṇḍiā ଗୋବେଚାରା Foolish; stupid.
ବୈଲଗାଣ୍ଡୁ (ବଳଦଗାଣ୍ଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଳଦ ବାପ(ପୁ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ—ବଳଦ ବଗ୍ଧିବା (ବଳଦ ପ୍ରତି ପ୍ରୀତି ବା
Balada bāpa(pu)ṛdā ଅନୁକମ୍ପାସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ)—
ବଳଦ ବେଚରା, ଗୋବେଚାରା(ରୀ) The poor bullock (used
ବୈଲବପୁରା in pity).

ବଳଦ ବାଡ଼ରା ବଲ୍ଲ ଦୋଇଗଲ୍ଲ ଗଗନେ ଉଡ଼ଲ୍ଲ ଧୂଳ
ବଲ୍ଲର ବଳ୍ଲଡ଼ା ମୃଦଙ୍ଗ ଝଡ଼ିଲେ ବେଙ୍ଗ ଦେଲେ ଡୁଲଡୁଲ—
ଶଙ୍ଖରାଉତ ଉତ୍ତଳ !
ଗାଇ ସହଦେବଙ୍କର, ଖଣ୍ଡ ମହାଦେବଙ୍କର
ବଳଦବାପୁଡ଼ା ବାହାର ନୁହେଁ—ଉଗ ।

ବଳଦା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଗଣ୍ଡା—A medicinal plant;
Baladā Physalis Flexuosa.

ବଳଦଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବଳଦ ପରି ଅଳସୁଆ—1. Idle like a
Baladiā bullock. ୨ । ବଳଦ ପରି ପେଟୁ—2. Greedy
ବଳଦିୟା, ବଳଦ୍ୟା like a bullock. ୩ । ବଳଦ ପରି
ବୈଲକାପ୍ସା, ବରଦିୟା ନବୋଧ—3, Stupid like an ox.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବ—ଥୋଡ଼ବଲଦର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ; ଥୋଡ଼ସ୍ୱା—The master of pack-bullocks; one who carries on trade by getting commodities carried on pack-bullocks.

ବଲଦଆ ହିସାବ—ଦେ. ବ (ଗଣିତ)—୧ । ଗଣିତର ମୋଟାମୋଟି Baladiā hisāba ହିସାବ; ଗଣିତର ଯୋଗ ବିଯୋଗ ଆଦ ବଲଦେ ହିସାବ ସାଧାରଣ ଅଶିକ୍ଷିତ ଥୋଡ଼ଆମାନେ ଯେପରି **सांकेतिक, मूडकट्टी** ହିସାବ କରନ୍ତି ସେହିପରି ହିସାବର ପ୍ରଣାଳୀ—1. (arithmetic) A rough and ready way of reckoning; practice. ୨ । ମାନସାଙ୍କ—2. Mental arithmetic.

ବଲଦେବ—ସଂ. ବ (ବଳ=ବଳବାନ୍+ଦେବ=ଦେବତା)—Baladeba ୧ । ବଳରାମ; ହଳାୟୁଧ; କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଡ଼ ବୈମାତ୍ର ଭାଇ ଓ ରୋହିଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର—1. Elder step-brother of Śrīkṛushṇa.

[ଦ୍ର—ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୋକୁଳ (ବୃନ୍ଦାବନ)ରେ ଥିଲେ ଓ ପରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଥୁରାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏ ବଡ଼ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ଥିଲେ ଓ ମଦ୍ୟପାନ କରୁଥିଲେ । ଏ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଗୌର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର ହଳ ଓ ମୂଷଳ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ରଥର ପତକାରେ ତାଳ ଚିହ୍ନ ଥିଲା । ଗୌର୍ତ୍ତିକ ପୁତ ମନଙ୍କ ଧଷ୍ଟୁତାରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବଳରାମ ତାଙ୍କୁ ନିହତ କରିଥିଲେ—ହି. ଶ] ୨ । ପବନ—2. Wind.

ବଲଦେବ ପୂଜା—ଦେ. ବ—ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବଳଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ Baladeba pūjā ଉପଲକ୍ଷରେ କରାଯିବା ପୂଜା—The full moon of the month of Śrābaṇa.

[ଦ୍ର—ଏହିଦିନ ଗ୍ରାମ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ବେଦୀ କରାଯାଇ ତହିଁରେ ବଳଦେବଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ ଓ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀ (ଅନଡ଼ୁାହ)କୁ ଆଣି ସେ ବେଦୀକୁ ଉଆନ୍ତି ।]

ବଲଦେବ ରଥ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ) Baladeba ratha Kabisūrjya (See)

ବଲ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଳବାନ୍ କରିବା—1. To give Bala debā strength. ୨ । ଜୋର ଦେଓୟା—2. To infuse vigour; to encourage. ୩ । ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—3. To render help. **बल देना**

ବଲଦ୍ୱିଟ୍—ସଂ. ବ. (ବଳ+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍. କ୍ୱିପ୍; ବଳଦ୍ୱିଷ୍; Baladwiṭ ୧ମା. ୧ବ)—ବଳ ନାମକ ଅସୁରର ନିହନ୍ତା; ଇନ୍ଦ୍ର (ବଳଦ୍ୱିଷ, ବଳ ନିସୂଦନ, ବଳ ବିନାଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Indra.

ବଲନ—ଦେ. ବ—ଗଠନ; ଗଢ଼ଣ—Build. Balana

ଶଶ-ଶୀର୍ଷ ସ୍ତାନେ ଅଙ୍ଗନା-ଅଙ୍ଗ ଗଢ଼ୁ ବଲବ ।

ଦୀନାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା ।

ସଂ. ବ. (ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଅସୂତ୍ରାଂଶରୁ ଚଳନ; ବିଚଳନ (ହି. ଶ)—(astronomy) Aberrations of a planet or star.

ବଲ ନାଶ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଳ+ନାଶ)—ବଳ ହାନ (ଦେଖ) Bala nāśa Bala hāni (See)

ବଲନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବଳବତ୍ର ବନ୍ଧୁ ବଚନ ବଳବନ୍ତଃ)—Balanta ବଳବାନ୍—Strong.

ବଲ ପର—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଳ+ପର=ଶତ୍ରୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର—Bala para Indra.

ବଳପର ବନସ୍ଥା ଗୌରମ ପଗ୍ଲରନ୍ତେ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେସ୍ପଶବଳାସ ।

ବଲ ପଶା—ଦେ. ବିଣ. ଘୁଂ (ସଂ. ବଳ+ପ୍ରବେଶ)—Bala paśā ୧ । ଯେ ଜବରଦସ୍ତି ପ୍ରବେଶ କରେ—(ବଲେ ପଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Entering a place forcibly. (ବଳ ପଶୀ, ବଲେ ପଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ଉପର ପଡ଼ା **बल धकेल** ୨ । ଯେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ନ ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଏ—2. Going to a place uninvited.

ଅମ୍ଭ ଜସି ! ଜଥା ଲଡ଼ସରେ ଗଲ ଅଇଲ
ମଜେ ନ ବୋଲିବୁ ବଳପଶୀ – ଭୃଗ ।

ବଲ ପାଣ୍ଡୁର—ସଂ. ବ—କୁନ୍ଦ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—Bala pāṇḍura The Kunda plant.

ବଲ ପୁଚ୍ଛକ—ସଂ. ବ—କୁଆ (ହି. ଶ)—Bala puchchhaka Crow.

ବଲ ପୃଷ୍ଠକ—ସଂ. ବ—ରୋହୁ ମାଛ (ହି. ଶ)—Bala pṛushṭhaka Labeo Rohita (fish).

ବଲ ପୂର୍ବକ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଜୋର କରି; ବଳାତ୍କାରରେ—Bala pūrbaka Forcibly; by force. ବଳ ପୂର୍ବକ **बल पूर्बक**

ବଲ ପ୍ରସୂ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଳ+ଗ+ପ୍ରସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—Bala prasū ବଳରାମଙ୍କ ମାତା; ରୋହିଣୀ—Mother of Balarāma.

ବଲ ପ୍ରୟୋଗ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଜବରସ୍ତି; ବଳାତ୍କାର—Bala prayoga Use of force.

ବଲବତ୍—ସଂ. ବିଣ. (ବଳ+ଅତୁ ଅର୍ଥରେ ବତ୍) —୧ । ବଳୁଆ; ଶକ୍ତିଶାଳୀ—1. Strong. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—2 Effectual ୩ । ମାତବର—3. Valid.

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very; very much.

ବଲବତ୍ ଓ ଫଳବତ୍—ଦେ. ବିଣ. (ତତ୍ସମ) (ସଂ. ବଳବତ୍ ଓ Balabat o phalabat ଫଳବତ୍)—ମାତବର ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—କାଏମୀ **कायेम** Valid and effectual; of full force.

(ଯଥା—ଏ ଝଙ୍କା ପରଶୋଧ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦଲିଲ ବନ୍ଧକ ରଖୁକ ବଳବତ୍ ଓ ଫଳବତ୍ ରହିବ ।]

ବଲବତ୍ତର—ସଂ. ବିଣ. (ବଳବତ୍+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ତର)—Balabattara ୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବାନ୍—1. Very strong. ୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେଶି ବଳୁଆ—2. Stronger.

ବଲବତ୍ତମ—ସଂ. ବିଣ. (ବଳବତ୍+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ତମ)—Balabattama ୧ । ଅତି ବଳବାନ୍—1. Very strong. ୨ । ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେଶି ବଳୁଆ—2. Strongest.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳବତ୍ତା—ସଂ. ବ (ବଳବତ୍+ତ୍ୱ. ତା)—୧ । ଅଦ୍ଭୁତସ୍ୱ ବଳ, Balabattā ସାମର୍ଥ୍ୟ ବା ଶକ୍ତି—1. Very great power. ୨ । ଶକ୍ତିମତ୍ତା; ଶକ୍ତିବଶିଷ୍ଟତା—2. The state of being strong; potency; validity.

ବଳବତ୍ତର—ଗ୍ରା. ବିଣ—(ସଂ. ବଳବତ୍ତର) —ବଳବତ୍ତର (ଦେଖ) Balabatra Balabattara (See).

ବଳବନ୍ତ (ନ୍ତା)—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ବଳବତ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା ବହୁବଚନ, Balabanta(ntā) ବଳବନ୍ତଃ)—୧ । ବଳବାନ୍; ବଳୁଆ—(ବଳବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Strong; might.

ଯାହାର୍ ରଣିବେ ଅନନ୍ତ
ବ ବଳ ପାତେ ବଦବନ୍ତ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଳବନ୍ତ ସେ ନାବରେ ବସି ମାଛଙ୍କ କଥା ଚର୍ଚ୍ଚା

बलवंत କଉଣେ ପାଇଗଲେ ମାନ୍ଦ ବଳବନ୍ତା—କୃଷ୍ଣସଂଦ, ମହାଭାରତ ବନ ।

୨ । ଶକ୍ତିଶାଳୀ—2. Powerful.

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେଙ୍କ ମାନେ ଅଣ୍ଡେ ବଳବନ୍ତ
ତାଙ୍କୁ ଭୁମ୍ଭେ ବଭୁଛନ୍ତ ବ ସଉକୁତ—କୃଷ୍ଣସଂଦ, ମହାଭାରତ ସଭା ।

ବଳ ବୟସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବଳ+ବୟସ୍)—୧ । ଦେହରେ ସମ୍ୟକ ବଳ ଓ ଯୁବା ବୟସ—1. Strength and youth, ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବଳ ଓ ବୟସ୍—2. Enough strength and age for accomplishing an act.

ବଳବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଯାହା ବଳ ବଢ଼ାଏ—Bala barddhaka Increasing strength; strengthening; invigorating.

ବଳବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବଳର ବୃଦ୍ଧି—Increase Balabarddhana of strength, power or force.

ସଂ. ବିଣ—ଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧକ—Increasing strength or vigour; strengthening.

ବଳବଳ କରି ଚାହିଁବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ପଲକ)—ଓଲୁପର ନିର୍ନିମେଷ Balabala kari chāhiṁbā ନୟନରେ ଅନାଇବା—To stare like an idiot. **ବଲବଲକରେ ଚାଓୟା** **ताकना**

ସେ ବଇ ବଳ ବଇ ମୁହଁ ରହିଥାଏ—
ପଙ୍କଜମୋଦନ: ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।

ବଳ ବଳଣା(ଣା)—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—A wild shrub. Bala balaṇā(ṇā)

ଇସାରମାଳ [ଦ୍ର—ଏଥିର ତେର ଦାଢ଼ୁଆ । ଏହା ପୁଷ୍ପ, ଖୋରଥା ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳର ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ହୁଏ ।]

ବଳବଳ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଓଲୁ—Idiot, Balabalā ଉଲୁ ଉଲ୍ଲୁ [ବଳବଳି, ବଳବଳେଇ ସ୍ତ୍ରୀ]

ବଳବଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ଗାଳିବିଶେଷ)—(a Balabaliā term of abuse to males)—୧ । ବଳବଳ ବଳବଳେ **ଭଦ୍ର** (ଦେଖ)—1, Balabalā (See) ୨ । ଯେ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅସୁନର ଭାବରେ କରେ—2. Doing acts clumsily. ୩ । ଯାହା ସେଥିରେ କଥା ରହେ ନାହିଁ 3. Babbling.

ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶାଗ—1. A kind of pot-herb. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—2. A kind of small shrub.

[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଘାଆରେ ଲଗାଇଲେ ଘାଆ ଶୁଖିଯାଏ ।]

ବଳବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବଳ+ବତ୍; ବଳବତ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—Balabān ୧ । ବଳୁଆ—1. Strong; mighty, ୨ । କ୍ଷମତା-[ବଳବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶାଳୀ—2. Powerful.

କି. ବିଣ ଓ ବିଣର ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very much.

ବଳ ବିକ୍ରମ—ସଂ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ଶକ୍ତି—Bala bikrama Power; strength. (ବଳପରାକ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ; ବଳପରାକ୍ରମ—ଦେଶଜରୂପ)

ବଳ ବିନ୍ୟାସ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଳ+ବିନ୍ୟାସ)—ସୈନ୍ୟସଜ୍ଜା; Balabinyāsa ବ୍ୟୁହ ରଚନା—Array of troops.

ବଳବିଜ—ସଂ. ବ—ଅତିବଳା (ହ୍ର. ଶ) (ଦେଖ) Balabīja Atibalā (See).

ବଳ ବ୍ୟସନ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଳ=ସୈନ୍ୟ+ବ୍ୟସନ= Bala byasana ବିପଦ)—ସୈନ୍ୟ ଦଳର ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ବା ଛତ୍ର-ଭଙ୍ଗ—Defeat or rout of an army.

ବଳଭଦ୍ର ଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଘୁମୁସର ପ୍ରଜ୍ୟର ଜନୈକ Balabhadra bhañja ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟିକ ରାଜା—Name of a literary Raja of Ganjam district.

[ଦ୍ର—ସେ ୧୦୨୭-୧୦୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସେ ଜହ୍ନଲର ପ୍ରଥମ କବି ଏବଂ ଜହ୍ନଲଭାଷାରେ 'ପ୍ରାଗବତ' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ ।
ଚାରଣୀଚରଣ-ଜହ୍ନଲସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ବଳଭଦ୍ର ଯୋଗ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ସୁବାସିତ ଧାନ—A species Balabhadra bhoga of sweet scented paddy.

ବଳଭଦ୍ର ମିଶ୍ର—ସଂ. ବ (ନାମ)—ଜନୈକ ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ୟୋତିଷୀ—Balabhadra miśra Name of an Oria astrologer.

[ଦ୍ର—୧୫୬୩ ଶକାବ୍ଦରେ ଏ ଦାସ୍ୱନରହ ନାମକ ବର୍ଷଫଳ ଗଣନୋପଯୋଗୀ ତାଳକଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।)

ବଳଭଦ୍ରା—ସଂ. ବ (ବଳ+ଭଦ୍ର+ଆ)—୧ । କୁମାରୀ—1. A Balabhadrā maiden. ୨ । ବଳରାମଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—3. Wife of Balarāma. ୪ । ଜଙ୍ଗଲୀ ଗାଈ; ନୀଲଗାଈ (ହ୍ର)—4. The Nilghau. ୫ । ତ୍ରାସ୍ୱମାଣା ଲତା (ହ୍ର. ଶ) (ଦେଖ)—5. Trāyamāṇā (See).

ବଳ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜର ବଳ ଓ ଶକ୍ତି Bala bhāṅgibā ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—To spend one's energy (in doing a thing). **ବଳଭାଙ୍ଗା**

ଦେ. ବ—ବଳକ୍ଷୟ ହେବା—The ebbing of one's strength. **बल तुटना**

ବଳଭଦ୍ର—ସଂ. ବ (ବଳ=ଶକ୍ତି+ଭଦ୍ର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅଥବା ବଳ= Balabhadra ବଳବାନ୍=ବଳବାନ୍ (ଦୋଇ ମଧ୍ୟ) +ଭଦ୍ର=

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୋମ୍ୟ)—୧ । ବଳରାମ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ—1. Balarāma. ୨ । ଅନନ୍ତ ନାଗ—2. The great serpent. ୩ । ଲୋଧ୍ର; ଲୋଟଗଛ—3. Symplocus Racemosa. ୪ । ବଳୁଆ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A strong man. ୫ । ନୀଳ ଗାଈ (ହି. ଶ)—5. The Nilghau; Boselaphus Tragocamelus. ୬ । ଉତ୍ତରଢୋଲ୍ଲ ପର୍ବତବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. Name of a mountain. ୭ । ଗବୟ; ଗୟଲ—7. The Gayal; Bos Frontalis.

ବଳଭଦ୍ର ଗୋତ୍ରୀ—ଦେ. ବ (ସ.ବଳଭଦ୍ର+ଗୋତ୍ରୀୟ)—ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନଙ୍କର ଏକ ନିମ୍ନଶାଖା; ସାସ୍ତାନ—A low class of Oria Brāhmaṇas.

ମୂଇଁହାର

ବଳଭଦ୍ର ଗୋତ୍ରିଆ
ବଳରାମ ଗୋତ୍ରୀ
ବଳରାମ ଗୋତ୍ରିଆ
} ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଅଠ କର୍ମରେ ବ୍ରତ ହୁଅନ୍ତି, ଇନ୍ଦ୍ର ଏମାନଙ୍କର ସାବତ୍ରୀ ପ୍ରଦାନ ବା ବ୍ରତ ସମୟରେ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ପ୍ରଥା ନାହିଁ । ଏମାନେ ଶ୍ରାଦ୍ଧରଖଟ ଦାନ କରନ୍ତି ଓ ପିଣ୍ଡିକା ଖାଆନ୍ତି; ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେନାପତି, ସାହୁ, ସ୍ୱାଇଁ, ମହାନ୍ତି ଆଦି ଶବ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟିଗତ ହୋଇଥାଏ ଅଛୁ ।]

ବଳଭଦ୍ର ଜନ୍ମ—ସ. ବ—ବଳଦେବଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନ; ବଳଦେବ ପୂଜା, ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The (ବଳଭଦ୍ର ପୂଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) fullmoon of the month of Śrābaṇa.

ବଳଭ୍(ଭି)—ସ. ବି. (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆବୃତ କରିବା+ଅଭ+ଇ;ଣ)—ବଡ଼ର (ଦେଖ)—Bardabhi (See)

ବଳଭିତ୍—ସ. ବି. (ବଳ ନାମକ ଅସୁରକୁ ଯେ ଭେଦ କରିଥିଲେ; ବଳ+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର—Indra. (ବଳଘ୍ନ, ବଳହା, ବଳସୂଦନ, ବଳାରିସୂଦନ, ବଳହନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଳଭୂମି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଳ=ସୈନ୍ୟ+ଭୂମି=ସ୍ଥାନ)—ଛାଉଣୀ; ସୈନାନିବାସ—A camp of soldiers; cantonment.

ବଳମ୍(ମ)—ଦେ. ବି. (ସ. ଭଲ୍ଲ)—ବର୍ଚ୍ଛା—Spear.

Balam(ma) ବର୍ଷା **बल्लम**

ବଳମାନ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସ. ବଳବାନ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଯୋଗ)—ବଳବାନ୍; ସବଳ—Strong.

Balamāna ବାସ୍ତବରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା; ଦଳମାନ ଯ-ଶ୍ରୁତି ହୋଇଛି—ଭକ୍ତ, ବୈଦେହୀଚରିତ୍ର ।

ବଳୟ—ସ. ବି (ବଲ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍)—୧ । କରଭୂଷଣ; କଙ୍କଣ; ଖଡ଼ୁ—1. Wristlet; bracelet.

[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଡ଼ର ଭୂଷଣ 'ବଲା' ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ହାତର ଭୂଷଣ 'ବାଲା' ଏହି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ।]

୨ । ବାଦ୍ଧ ଅଗତ୍ରେ ବସାଯିବା ଧାତୁନିର୍ମିତ ମୁଦଆ ବା ବଲା—2. A circular ring of metal. ୩ । ଗୋଲାକାର ବାଡ଼; ବେଷ୍ଟନ—3. A circular enclosure. ୪ । ମଣ୍ଡଳ—4. Circle. ୫ । (+ଭାବେ. ଅସ୍ୱ) ବେଷ୍ଟନ—5. Circumscribing; encircling. ୬ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅସ୍ୱ) ଗଳଗ୍ରୋଗବିଶେଷ—6. A kind of throat disease.

[ଦ୍ର—ଏହା ୧୮ ପ୍ରକାର ଗଳଗଣ୍ଡ ରୋଗରୁ ଏକ ଅଟେ; ଏଥିରେ କଫ ଯୋଗୁଁ ଗଳନାଳୀରେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଠି ହୋଇଯାଏ ଓ ଏହା ଅନ୍ନର ପଥ ରୋଧ କରେ; ଏହା ଅସାଧ୍ୟ—ହି. ଶ. ।]

୭ । ଶାଖା—7. A branch. ୮ । କଟିମେଖଳା—8. The zone or girdle of a married woman. ୯ । ଗୋଡ଼; କଙ୍କର (ହି. ଶ)—9. Pebble.

ବଳୟା—ଗ୍ରା. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଗଡ଼ଜାତ) . ବ—ବଳଆ କୁକୁର; ବନ୍ୟ କୁକୁର—Wild dog.

Balayā

ବଳୟାକାର—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଳୟ+ଆକାର)—(ବଳୟ Balayākāra ପର) ଗୋଲ—Circular (like a (ବଳୟାକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) bracelet).

ବଳୟିତ—ସ. ବିଣ. (ବଳୟ+ଯୁକ୍ତ ବା ସଜାଡାର୍ଥେ. ଇତ)—Balayita ୧ । ବଳୟଯୁକ୍ତ; ବଳୟପରିହିତ—1. Wearing a bracelet. ୨ । ଗୋଲ; ବଳୟାକୃତି—2. Circular; round. ୩ । ବେଷ୍ଟିତ—3. Surrounded. ୪ । କୁଞ୍ଚକୁଞ୍ଚିଆ—4. Curly (Apte).

ବଳ ରହିବା—ଦେ. ବ—(ବୟସର ଅଧିକ୍ୟ ହେତୁରୁ, ରୋଗାଦି ଜୋର କମା, କାମଜୋର ହୋଇବା ଶକ୍ତି ରହିତ ହେବା—The decaying of strength (owing either to old age, disease or fatigue).

ବଳ ଘଟନା
ବଳ କମିବା, ବଳ କମିଯିବା, ବଳ ରହିଯିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ

ବଳରାମ—ସ. ବ (ବଳ+ରମ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Balarāma ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଡ଼ ସାବତ ଭାଇ; ବଳଦେବ; ବଳଭଦ୍ର, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅଷ୍ଟମ ଅବତାର—The elder step-brother of Śrīkṛushṇa; the 8th incarnation of Bishṇu.

ବଳରାମ ଦାସ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଜନୈକ ଓଡ଼ିଆ କବି—Balarāma dāsa An Oriya poet.

[ଦ୍ର—କବି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସେବାୟତ ଜଣେ କରଣ ଥିଲେ । ଏ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ; ଶ୍ରମାସ୍ତୁତି, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା, ବିଶ୍ୱଗୀତା, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତି ୨୪ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ସମୟରେ (୧୫୦୫—୧୫୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ) ସେ ଜୀବିତ ଥିଲେ—ତାରଣୀ. ଉତ୍କଳିକ ସାହିତ୍ୟ. ଇତିହାସ ।]

ବଳରିପୁ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର—

Balaripu Indra.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳଶାଳୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଳ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଶାଳୀନ୍)—Balaśālī ବଳବାନ୍; ବଳୁଆ; ବଳଷ୍ଠ—Strong; mighty. (ବଳଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଳସ —ପ୍ରାଦେ. (ଆଠମଙ୍କିକ) ବ—ଅମାର; ଶସ୍ୟାଗାର —Balasa Granary.

ବଳ ସଞ୍ଚୟ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବଳାଧାନ—Conservation Bala sañchaya or accumulation of energy.

ବଳସୂଦନ—ସଂ. ବ (ବଳ + ସୂଦ ଧାତୁ = ବିନାଶ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. Balasūdana ଅନ) — ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.

ବଳସେବି—ଦେ. ବି. ବିଣ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ; ଇଂ. ବଲ୍‌ଗଇକ୍ ଶବ୍ଦର Balasebī ଆଧୁନିକ ଭାବାର୍ଥକ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ)—ବଲ୍‌ଭଇକ୍ (ଦେଖ)—Bals-bhik (See).

ବଳସ୍ଥିତି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ସେନାନିବାସ; ଛଉଣୀ—Balasthiti 1. Cantonment; camp. ୨ । ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ—2. Array of troops. ୩ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି—3. The position of an army.

ବଳହା—ସଂ. ବ. (ବଳ + ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱପ୍; ବଳହନ୍ ଶବ୍ଦ Balahā ୧ମା. ୧ବ) —୧ । ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra. ୨ । (ଯାହା (ବଳହନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶତ୍ରୁକୁ ବିନାଶ କରେ) ଶ୍ଳେଷ୍ମା— 2. Cough; catarrh; phlegm. ୩ । ବଳରାମ—Balarāma

ବଳହାନ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଶକ୍ତିର ବିନାଶ—Balahāni 1. Loss of strength. ୨ । ସୈନ୍ୟନାଶ— (ବଳଲୋପ, ବଳକ୍ଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Loss of an army.

ବଳହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ନବଳ; ଦୁର୍ବଳ—Balahīna 1. Weak; infirm. ୨ । ସୈନ୍ୟବଳହୀନ— (ବଳରହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Devoid of an army. (ବଳହୀନା, ବଳରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଳା—ସ. ବ. (ବଳ + ଅ) —୧ । ବାଡ଼ ଅଁଳା ଗୁଳ୍ମ—1. Sida Balā Cordifolia. ୨ । ବଳା ଚତୁଷ୍ଟୟ (ଦେଖ) ରମଲ **पयल, पायल** 2. Balā chatushṭaya (See)

ବଳାଚତୁ ଫଳବଗ ପ୍ରସୂନ୍ନ ସେବଗ
ବଚ୍ଚଗ ଲକ୍ଷଣା ଦେଶ ବଢ଼ରେ ପାଙ୍ଗଗ । ଭଷ. ବୈଦ୍ୟଶବଳାସ ।

୨ । ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାବିଶେଷ—2. An art of war.

୩ । ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାବିଶେଷ; (ତାଡ଼କାବଧ ସମୟରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଏହା ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ)—2. A kind of incantation. ୪ । ସାନ ଭଉଣୀ (ହିଂ. ଶ)— 4. Younger sister.

ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଳୟ)—୧ । ଗୋଡ଼ର ଗଣ୍ଠି ତଳେ ପିନ୍ଧିବା ଅଳଙ୍କାର—1. Anklet.

ତରଣତେ ବଳା ପଟେ, ନାଦ ପ୍ରକଟେ । ଉଷ. ସବଶ୍ୟବଗ ।

ଆଁଗୁଠି **मुदिया** ୨ । ମୁଦ୍ରା; ଧାତୁ ବଳୟ—1. A metal ring. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର—3. Bracelet; ବାଳା **चूडी** bangle. ୪ । ଶଗଡ଼ଚକର ଲୁହାର ଗୁର ପାଖେ ଢୁଲିଥିବା ଲୌହ—4. An iron plate surrounding the knob of a cart wheel. ୫ । ବଳିବା କ୍ରିୟା— 5. Act of rolling up a thing. ୬ । (ସଂ. ବାଳ) ବାଳକ; ସନ୍ତାନ; ପୁତ୍ର—6. Son.

ତୋ ମାଥର ତୁ ଦେବାର ବଳା
ସେଣ୍ ତୁ ଅସିନ୍ଥ ଦେଶିବ ପଳା
ଦେଲୁଉଅ ବଚ୍ଚ ପ୍ରତ ପ୍ରସୂକ୍ତ ଶିଶୁବଦନ ।

ପ୍ରାଦେ. (ଉଦ୍ରଖ) ବ—ଢାବଲର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଦଣ୍ଡିର ବଳା ଯାଇଥିବା ମୁଠା—The two knobbed ends of the stick with which the game of Ḍābala puā is played.

ପ୍ରାଦେ. (ସିନ୍ଦୁଭୂମ) ବ—ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସୁନା ରୂପାର ପଇଞ୍ଚ—An ornament of gold or silver for the wrist.

ପ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଭୁଲ. ବ. ବାଲ୍ଲ) — ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସରୁଆ ଖଡ଼ୁ —Thin bracelet worn by women.

ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ —ବାଗି—Bubo.

ବଲ୍ଲ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଳୟ; ହାତ ଖଡ଼ୁ— Balā Bangle.

ବଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବଳ; ବଳାତ୍କାର) —୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା; କୌଣସି ଜବରଦସ୍ତି କରା କର୍ମ କରିବାକୁ ବଳାତ୍କାର କରିବା— **बरजोरी करना** 1. To force a person to do a thing.

୨ । ବଳାତ୍କାର କରିବା; ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା; ଜବରଦସ୍ତି କରିବା—2. To use force; to commit violence; to coerce.

(ଯଥା—ଦେଖିବା ଦେଖି ! କଣ ମୋତେ ବଳାଇ ଅନ୍ୟାସୃ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବ ?)

୩ । ଆଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ ପୂର୍ବକ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା; ବିଶେଷ ଭାବରେ **हठ करना** ଅନୁରୋଧ କରିବା—3. To importune; to press.

ବାହୁଡ ସଖି ! ବଳାଉ ମୋତେ ଗୋ । ସଙ୍ଗୀତ ।

୪ । ଅତିକ୍ରମ କରାଇବା—4. To cause a person to pass over a place.

ଏ ସମସ୍ତେ ବାଲାରୁ ବଳାର ଦେହଳୀ ବ ।

ଭଷ. କୋଣ୍ଡୁଧାଶସ୍ତବସ୍ତ ।

୫ । ପ୍ରସ୍ଥାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖାଣ୍ଡଦୂର ବାଟକୁ ଯାଇ ଛଡ଼ା ଦେଇ ଆସିବା; ବାଟ ବଳାଇବା—5. To see a departing person off by accompanying him to a certain distance. **अभ्यर्थना**

(ଯଥା—ରାଜା ସାଦେବ ଘୋଲଟକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କୁ ବଳାଇବାକୁ କୋଶେ ବାଟ ଯାଇଥିଲେ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ବଢ଼ିବା; ବଳ ପଡ଼ିବା; କ୍ଷମତା ବା ଶକ୍ତିର ଅଭିରକ୍ତ ହେବା—6. To exceed one's power or capacity.
बढना
(ଯଥା—ଏଣିକି ସେ ଟ୍ରଃଖ ମତେ ବଳାଇଲାଣି ।)

୭ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବଳବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—7. To cause another to roll or twist up.
बाँटवाना
(ଯଥା—ଗୋରକୁ ଜେଲର ବାବୁ ଦଉଡ଼ି ବଳାଉଛନ୍ତି ।)

୮ । ଅବଶିଷ୍ଟ ବା ଉଦ୍ବୃତ୍ତ ରଖିବା—8. To leave any remainder.
बाँकि रखना
(ଯଥା—ମୁଁ ବଣ ଭୋଜ ପାଇଁ ଯେତେକ ଗୁଡ଼ାଳ ଦେଲି ତାକୁ ବଳାଇ କର ଘରକୁ ଫେରାଇ ଅଣିବ ନାହିଁ ।)

୭ । ବଢ଼ାଇବା; ସୀମାରୁ ଅଧିକ କରିବା—9. To cause to exceed a limit.
बेशि करना
(ଯଥା—ଗଉଣୀ ଉପରେ ବଳାଇ କର ଆଉ ଯୋଷେ ଗୁଡ଼ାଳ ମୋତେ ନ ଦେଲେ ମୋ ପେଟ ପୂରିବ ନାହିଁ ।)

୧୦ । ସୀମାରୁ ଅଭିରକ୍ତ ବା ଅଧିକ ହେବା—10. To exceed the limit.
बढना
(ଯଥା—ନଈରେ ପଶି କର ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଖଣ୍ଡଦୂରରେ ପାଣି ମୋ ଛାତିରୁ ବଳାଇଲା ।)

୧୧ । ମହତ୍ତର କରିବା—11. To make greater; to enhance; to enlarge.
बढ़ाना
ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ କଉରେ ପାରାଳେ
ବଳାଇରୁ ଏ କାଣ୍ଡି ବଳାଇଲେ ।—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୧୨ । (ଆପଣାର ମନକୁ) କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇବା; ଆସକ୍ତ କରିବା—12. To cause (one's mind) to be attracted or attached to a matter.
बढ़ाना
ବଳାହକ ହେଣି ଚତ୍ତ, ବଳାନା ମାନେ ବନ୍ଧୁତ । ପ୍ରାଚୀନ ସଙ୍ଗୀତ ।

୧୩ । ଆଗ ବଳିବା; ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା—13. To go ahead; to overtop. ୧୪ । ଉଡ଼ାଇ ଦେବା—14. To drive out.
बढ़ना
ବଳାଇ ବାର ବାଟୁଡେ ସମ୍ଭଡ଼ ବଜେ
ଖୁବେଲରେ ସଜେ ସେ (ସାଉ) ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୧୫ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ନମିତ୍ତ ହସ୍ତ ପଦାଦି ବଢ଼ାଇବା—15. To extend one's hands or feet in order to touch a thing.
बढ़ाना
ବଳ ର ପଥଃ ଦେଳ ଦେଳ ପଦ ବଳା । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଲାକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବଲ=ଶକ୍ତ+ଅଲ୍ ଧାତୁ=ବକ୍ରଗମନ କରିବା +କ୍ୱଣ୍ଟି. ଅ; ଯେ ବଳପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ବକ୍ର-ଭାବରେ ଗମନ କରେ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବକପକ୍ଷୀ—1. The paddy bird; the egret. ୨ । (ନାମ) ଭାଗବତୋକ୍ତ ପୁରୁ ବଂଶୀୟ ପୁତ୍ର ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୌତ୍ର (ହ. ଶ.)—2. Name of a king of ancient India. ୩ । ଗୁହ୍ୟକବିଶେଷ (ହ. ଶ.)—3. Name of a demon. ୪ । ଜାତୁକର୍ଣ୍ଣ ମୁନିଙ୍କର ଏକ ଶିଷ୍ୟ (ହ. ଶ)—4. Name of a disciple of sage Jātukarṇṇa.
Balāka

ବଲାକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ବଲାକ+ଅ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ବକପକ୍ଷୀ—1. A female egert. ୨ । କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A passionate or lustful woman. ୩ । ପ୍ରେମିକା—3. A mistress; a loved woman (M. W.). ୪ । ବକଶ୍ରେଣୀ—4. A row of egrets. ୫ । କୁଲଟା ସ୍ତ୍ରୀ—5. An adulteress. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ନୃତ୍ୟ—6. A kind of dance.
Balākā

ବଲାଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବି—[ଯାହାଦ୍ୱାରା ବଳା ପିନ୍ଧା ଯାଏ ।] ଗୋଡ଼ର ଗଣ୍ଠି—Ankle.
Balāganṭhi
ପାୟେରଗାଁଠ
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍ତର, ବଳାଗଣ୍ଠି
घुटना; गट्टा
ଯାହା ଦ୍ୱାରା ସେସ୍ଥାନେ ଦୃଢ଼ରେ ପଡ଼ି ରହି ।
ବୃଷ୍ଟିଦିନ, ମହାଜ୍ୱରତ ରୋଗ ।

ବଲାଗଣ୍ଠି ପାଣି—ଦେ. ବି—ବଳାଗଣ୍ଠି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଯିବା
Balāganṭhi pāṇi ଉଚ୍ଚ ଗଣ୍ଠିର ଜଳ; ପ୍ରାୟ ୩ ଅଙ୍ଗୁଳ ଏକଗାଁଠ ଜଳ ଗଣ୍ଠିର ଜଳ—Water about 3 inches deep.
भरघुट्टो पानी water deep up to a man's ankle.
(ବଲାଗଣ୍ଠିଏ ପାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲାଗୁଣା—ଦେ. ବି—ଖଣ୍ଡି ଗୁଣା (ଦେଖ)
Balāguṇā Khaṇḍi guṇā (See)

ବଲାଗୁଣି—ଦେ. ବି. (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ମଞ୍ଚ ପ୍ରଭୃତି ଉଆର କରିବା ଲମ୍ବି ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ହାତୁଡ଼ି—
Balāguṇi A thin long hammer.

ବଲାଗ୍ର—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଳ+ଅଗ୍ର)—୧ । ସେନାପତ୍ତି—1. Commander in chief. ୨ । ସେନାର ଅଗ୍ରଭାଗ—2. The advance guard of an army
Balāgra
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ବଳଶାଳୀ (ହ. ଶ.)—Strong; mighty.
(ବଲାଗ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଲାଙ୍ଗି—ଦେ. ବି—ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶିମୁଳପାଳ ପର୍ବତରୁ ବାହାର ଥିବା ଗୋଟିଏ ନଦୀ—The river Balāṅgi rising from Simulipal mountain of Mourbhanj.
Balāṅi
ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବେଲ୍ଲଙ୍ଗି ବାଉଁଶ—A kind of slender bamboo; Arundinacea (Kirtikar); Oxylenanthera Nigrocilliatate (Haines); Bambusa Tulda.

ବଲା ଚତୁଷ୍ଟୟ—ସଂ. ବି—ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବଲା, ଅତିବଲା, ମହା-
Balā chatushṭaya ବଲା ଓ ନାଗବଲା ନାମକ ଗୁର ଗୁଳ୍ମ—
୧ । ବଲା:—(ସଂ. ବଲା, The four kinds of medici-
ବାଟ୍ୟା, ବାଟ୍ୟାଳକ, ବାଟ୍ୟାଳକା, nal plants known as Balā.
ବାଟ୍ୟାମଳା, [ଦ୍ର—ବଳା ବା ବାଡ଼ଅଁଳାର
ବେଡ଼େଳା ଗୁର ପ୍ରକାର ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ
खिरौटी, वरियारा, बोजबन्द ନାଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଏ ଗୁର ପ୍ରକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ. ଲଘୁଚକଣା, ଖିରହଡ଼ୀ, ଖୋରଚକଣା । ଗୁ. ବଲଦାନା, ଖରେଡ଼ୀ ତେ. ମୁର୍ପଡ଼ୀ ୧ । ବାଡ଼ଅଁଳା ଗୁଳ୍ମ ବା ବଜ୍ରମୂଳୀ । ଏହା ଜବାନ୍ଧ ବର୍ଷର ହୁଏ; ପତ୍ରର ମୂଳ ପାଖ ଫଙ୍ଗ ପର୍ଣ୍ଣ; ଫଡ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୋମଶ । ଫୁଲ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ, ଫଳ ପାଚିଲେ ଫାଙ୍କ କର ଦଶ ଚରୁଡ଼ା ହୁଏ—Sida Cordifolia; heart-leaved Sida.

୨ । ସହାବଲା-(ସଂ. ସହାବଲା, ପୀତପୁଷ୍ପା ବେଡ଼େଲା **ସହଦେବୀ** ମ. ଉଂଭୁର୍ଲୀ ଗୁ. ସହଦେଗ) ୨ । ବାଡ଼ ଅଁଳା ଜାତୀୟ କ୍ଷୁପ; (ଫୁଲ ଅପୀଚ, ଶୀତକାଲରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଫୁଟେ; ପତ୍ରର ଂଶ୍ଚା ଶିର୍ ସ୍ପଞ୍ଜ)— Sida Rhomboida.

ଂ । (ଅଦ୍ଧବଲା) ସଂ. ଅଦ୍ଧବଲା, ରୁଷ୍ୟପ୍ରୋକ୍ତା, କଙ୍କଦ୍ଧକା ଲାଲ ବେଡ଼େଲା ମ. ବକଙ୍କଡା, ଆକବଇ, କାଂସୁଲା ଗୁ. ଖପାଟ୍ୟ ଂ । ବାଡ଼ ଅଁଳା ବା ଜାତୀୟ ଆରକ୍ତ କ୍ଷୁପ; ପତ୍ରର ଦିଠି ସ୍ପର୍ଶ; ଫଳ ପାଚିଲେ ଫାଙ୍କ କର ୫ ଚରୁଡ଼ା ଫଳ ଅପୀଚ—Abtylon Indicum; Sida Rhombifolia Indian mallow.

୪ । ନାଗବଲା (ସଂ. ନାଗବଲା, ଗାଙ୍ଗେରୁକା, ଦ୍ରୁଗବେଧିକା) **ଗଗରନ, ଗୁଲସକରୀ** ନାଗବେଡ଼ାଳା, ଗୋରଖଚାଉଳା, ପାନସାଡ଼ା ମ. ଗାଙ୍ଗେଟି, ଗାଣ୍ଡେଧାମନ ଗରଗଡ଼ ଗୁଳୁ; ଗୋରଖ ଗୁଡ଼ୁଲ— Sida Spinosa.

ଏ ଚତୁର୍ବିଧ ବଲା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ; ମଧୁରରସ, ବଳ ଓ କାନ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ, ଧାରକ; ବାୟୁ, ରକ୍ତଦୋଷ ଓ କ୍ଷତନାଶକ । ବଲାଗୁଲଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଧ ଓ ଚନା ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ମୂତ୍ରାଘାତ, ମହାବଲାଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଧ ଓ ଚନା ସଙ୍ଗେ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଓ ଅଦ୍ଧବଲାଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଧ ଓ ଚନା ସଙ୍ଗେ ପ୍ରମେହନାଶକ ।

ବଲାଜୋର(ରି)—ଦେ. ବ—ବଲାତ୍କାର (ଦେଖ) Balājora(ri) Balātkāra (See).

ବଲାଟ—ସ. ବ (ବଳ+ଅଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ବଳପୂର୍ବକ ଗମନ କରେ)—୧ । ଗୋଯୋନି—1. The vagina of a cow. ୨ । ମୁଗ—2. A kind of pulse; mung.

ବଲାଢ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବଳ+ଆଢ୍ୟ=ବଳିଷ୍ଠ)—ବଳବାନ୍; ବଳବନ୍ତ— Balāḍhya Strong.

(ବଲାଢ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ.—ମାଷ (ହି. ଶ)—A kind of pulse.

ବଲାଣ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଜପୁର) ବ—ଜମିକୁ ପାଣି ନେବାପାଇଁ ତିଆର ହୋଇଥିବା ଛୋଟ ନାଳ—A small canal for the purpose of irrigating fields.

ବଲାତ୍—ସ. ଅ (ବଳ+ଅତ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କରଣ. କ୍ୱିପ୍)— Balāt ୧ । ବଳପୂର୍ବକ; ଜବରଦସ୍ତି—1. Forcibly; violently. ୨ । ହଠାତ୍—2. Suddenly.

ବଲାତ୍କାର—ସ. ବ (ବଲାତ୍+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ) (ବଲାତ୍କୃତ—ବଣ) ୧ । ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ; ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ; ଜୋରଜବରଦସ୍ତି; ଜୋର୍ ଜୁଲମ—1. Oppression; violence; outrage. ୨ । କୌଣସି ବଳବାନ୍‌ର ଇଚ୍ଛାବରୋଧରେ ବଳପୂର୍ବକ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା (ହି. ଶ)— 2. Coercion. ଂ । ବଳପ୍ରୟୋଗ—3. Use of force.

ବଲାତ୍କାର କରିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ବଳପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀର ଇଚ୍ଛାବରୋଧରେ ସଙ୍ଗମ କରିବା—1. To ravish a woman; to commit rape. ୨ । ବଳ-ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ଜୁଲୁମ କରିବା—2. To commit outrage; to use violence.

ବଲାତ୍କାର୍‌ଭିଗମ—ସ. ବ—ବଳପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗମ—Rape; forcible cohabitation with a woman. (ବଲାତ୍କାରାଭିଗମନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲାତ୍କାରିତ—ସ. ବ—୧ । ଯାହାକୁ ବଳପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ତାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ଥାଏ—2. Made to do a work by coercion.

ବଲାତ୍କାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ. (ସଂ. ବଲାତ୍କାର)—୧ । ବଳେ ବଳେ; ବାଧ୍ୟ ହୋଇ—1. Perforce, ୨ । ଅଗତ୍ୟା—2. Necessarily. ଂ । ନିଶ୍ଚେ—3. Certainly. ୪ । ବଳପୂର୍ବକ; ଜୋର ଜୁଲୁମ କରି—4. Forcibly; violently.

ବଲାତ୍କାରେ ସ୍ତ୍ରିଜ୍ଞାନଙ୍କ ଧରଥଣି
ନ ରଖିବ ଘରେ ମୋ ବଚନର୍ ମାନ । କୃଷ୍ଣଦିଂଦ୍ର, ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।

୫ । ଉପାୟାନ୍ତରବଜ୍ଜନ ହୋଇ—5. Having no other alternative left.

(ଯଥା—ମୁଁ ଆଗେ କେତେ ଅନୁସରଣ କରି କେତେ ନେହୁରା ହୋଇଥିଲି, ତେବେ ତୋ ମନ ଭରୁ ନ ଥିଲା, ଏବେ ତୋର ମୋତେଇଁ କାମ ପଡ଼ିଲାଣି, ତୁ ବଲାତ୍କାରେ ଆସି ମୋ ଗୋଡ଼ ଧରୁ ସେ ।)

ବଲାତ୍କୃତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବଲାତ୍+କୃତ)—ଯାହା ଉପରେ ବଲାତ୍କାର କରାଯାଇ ଅଛି—Oppressed; coerced. (ବଲାତ୍କୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଲାତୋଡ଼ପ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଖଗଡ଼ ଚକ୍ରରେ ଥିବା ଲୁହାର ବଳା ଓ ଦୁଇ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବରେ ବଳିଥିବା ଲୁହା— Balātordapa The broad iron ring round the nave of a cart-wheel.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲାଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବୃ—ବରହାଞ୍ଜି—Duck weed.
Balādyā

ବଲାଧାନ—ପୁ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଳ + ଆଧାନ)—ଶକ୍ତିସଞ୍ଚାର; ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚୟ—The storing or accumulation or conservation of energy.
Balādhāna

ବଲାଧିକ୍ୟ—ପୁ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଳ + ଆଧିକ୍ୟ)—ଶକ୍ତିର ଆଧିକ୍ୟ ବା ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ—Abundance or excess of strength.
Balādhikya

ବଲାଧ୍ୟକ୍ଷ—ପୁ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଳ + ଅଧ୍ୟକ୍ଷ)—ସେନାପତି—Commander or general of an army.
Balādhyaksha

ବଲାନି ଦେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ପ. ବଳ; ଭୁଲ ଛି. ବଲ୍ଲୀ ଦେବା)—ଗ୍ରାମରେ ବ୍ୟାପୁଥିବା, ବସନ୍ତ ଆଦି ଲୋକଙ୍କ ବେଳେ ବା ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିଙ୍କୁ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଗ୍ରାମ ଶେଷ ଛକ ମୁଣ୍ଡରେ ନୈବେଦ୍ୟ, ଛେନାପଣା ଦାଣ୍ଡି ଓ ପିଠୁଲା ଆଦି ଥୋଇବା—To leave the offerings to the village-goddess at the extremity of the village during the prevalence of smallpox, cholera etc, with a hope that the evil spirits will be propitiated thereby.
Balāni deba

ବଲାନୁଜ—ପୁ. ବି—ବଳରାମଙ୍କ କନିଷ୍ଠ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa, the younger brother of Balarāma. (ବଳାବରଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Balānuja

ବଲାନ୍ୱିତ—ପୁ. ବିଣ. (ବଳ + ଅନ୍ୱିତ; ୩ସ୍ପୃ ତତ୍)—୧ । ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ—2. Mighty; powerful. ୨ । ସୈନ୍ୟ ପରିବୃତ—2. Accompanied or surrounded by an army.
Balānwita

ବଲାପିଠା—ଦେ. ବିଣ—କାଳତ (ଦ୍ୱାର)—Barred; bolted (door).
Balāpiṭhā ଦାରବନ୍ଧେ ବଲ୍ଲଟିମା ଦୋଇଥିବା ମୁଗୁରା।
ପ୍ରାଚୀ—ବୃହନ୍ନରୁପଣ ଗୀତା।

ବଲାବଳ—ପୁ. ବି.—ବଳ ଓ ଅବଳ—
Balābala Strength and weakness,
ଦେ. ବି.—୧ । ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟର ସଠୀକ ପରିମାଣ—1. Actual measure or estimate of one's strength.
ବଳାବଳ ଦୁଃଖ ସୁଖ ତ ଦରବର। କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭରତ ସତ୍ୟ।
୨ । ବଳ; ଶକ୍ତି—2. Strength; power. ୩ । ଅଧିକାର; ପ୍ରଭୁତ୍ୱ—3. Authority; mastery.
ଦେ. ବିଣ—ବଳପଡ଼ିବା; ସମ୍ଭାର ଅତିରିକ୍ତ; ଅସହ୍ୟ—Unbearable; excessive; exceeding one's strength or capacity.
(ଯଥା—ତା କଥା ତାକୁ ବଳାବଳ ହେଲାଣି, ସେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କାହିଁ ସମ୍ଭାଳିବ ?)

ବଲାଭଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଳାତ୍କାର କରିବା—1. To use Balābala karibā force. ୨ । ବାଧ୍ୟ କରିବା—2. To force a person to do a thing. ବରଜୋର କରନା

ବଲାବଳ ସମୟ—ଦେ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରକାର ବା ଜରୁର ବେଳ—
Balābala samaya Very urgent time, ଦରକାରର ସମୟ ବହୁତ ଜରୁରତ

ବଲାବଳି—ଦେ. ବି—୧ । ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କୁ ବଳପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା—
Balābali 1. The state of one exceeding the other. ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି ୨ । ବଳାତ୍କାର—2. Use of force or violence. ୩ । ଅନୁରୋଧାତିଶଯ—3. Importunity.
ଜଡ଼ତ ସେ ବଳ, ସଗ ସଙ୍ଗଗଲା ବଳାବଳି—
ଅର୍ଜୁନ, ଦେବଧଃଗ୍ରାମଣି।

ବଲାବଲିପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—ବଳ ହେତୁ ଅହଙ୍କାରୀ—
Balābalipta Proud of one's strength.

ବଲାବଲେପ—ସଂ. ବି—ବଳଗର୍ବ; ମୁଁ ବଳୁଆ ବୋଲି ଗର୍ବ—
Balābalepa Pride of one's strength.

ବଲାମୋଟା—ସଂ. ବୃ—ନାଗଦମନୀ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Balāmoṭā Indian wormwood.

ବଲାୟ—ପୁ. ବୃ—ବରୁଣ ଗଛ (ହୃ. ଶ.) (ଦେଖ)
Balāya Baruṇa tree (See)

ବଲାରାତି—ପୁ. ବି. (ବଳ ନାମକ ଅସୁରର ଅରି; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.
Balārāti
ଦେ. ବୃ—ପେଚା—Owl.
(ପ ଓ ଦେ) ବଳାସତ ନାକ ବଢ଼ାଇବୁ ମତ ସୁରତ୍ୱରେ ପଳାଇ—
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ।

ବଲାଶ(ସ)—ପୁ. ବି. (ବଳ = ଶକ୍ତି + ଅଶ୍ ଧାତୁ = ଖାଇବା + ଅ; ଯେ ବଳକୁ ଖାଇଯାଏ ବା ନାଶ କରେ)—୧ । ଶ୍ଳେଷ୍ମାରୋଗ—1. Cold. ୨ । କ୍ଷୟ ରୋଗ—2. Tuberculosis.
ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବୃ—ଧାନକୋଠି—Barn; granary.

ବଲାହକ—ପୁ. ବି. (ବଳ = ଶକ୍ତି + ଅନ୍ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + ବାହ୍ + ବାହକ = ନେଯାଉଥିବା)—୧ । ମେଘ—1. Cloud. ୨ । ପର୍ବତ—2. Mountain.
(୧ + ୨) ବଳାହକୁଁ ଛଡ଼ି ପଡ଼ ବଜଳ
ବଳାହକ୍ ଉପରେ ବଜା ବେଳେ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ।
୩ । ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—3. Name of a demon. ୪ । ସର୍ପବିଶେଷ—4. A species of serpent ୫ । ମୂଥା—5. Grass-root. ୬ । ଅଶ୍ୱବିଶେଷ—6. A species of horse.
ବରଷାକାଳ ତା ବକ୍ଷେ ବଳାହକ ମେଘମୁଖେ
ଶୋର ଘୋର ତଳେ ବନାପେ ମୁକଗ ଯୋଷେ— ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ
୭ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରଥର ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ାର ନାମ (ହୃ. ଶ.)—
7. Name of one of the pair of horses drawing Śrīkṛushṇa's chariot. ୮ । ପୌରାଣିକ ପର୍ବତବିଶେଷ.
8. Name of a mythological mountain,
[ଦ୍ର—ଲଙ୍କାପୁରାଣ ମତରେ ଏହା ଶାଳ୍ମଳଦ୍ୱୀପରେ ଓ ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ମତରେ ଏହା କୁଶଦ୍ୱୀପରେ ଅବସ୍ଥିତ – ହୃ. ଶ. ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ଜୟଦ୍ରଥର ଏକ ଭାଇ (ହ. ଶ.) —
9. Name of a brother of Jayadratha.

ବଳା କଶୀ—ଫ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀ.ହ)—ଯାହାର କେଶ ମେଘ
Balāhakakeśā ପର ଘନ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—(a woman) Having
(ବଳାହକକେଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) hair as black as cloud.

ବଳାହକ କେଶୀ ଭବ,
ବଳାକା ମାନେ ବନ୍ଧୁର । ପ୍ରାଚୀନ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବଳାହକବଲ୍ଲୀ—ଫ. ବ (ରୂପକ; ବଳାହକ = ମେଘ + ବଲ୍ଲୀ = ଲତା)—
Balāhakaballi ବଜ୍ରଳ—Lightning.

ବଜ୍ର ଉତଃ ପୀତ ବସନ ବଜ୍ରଜେ ବଳାହକ ବଲ୍ଲୀ ସମାନ ।
ଘାଳକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।

ବଳାହିତ—ଫ. ବ. (ବଳ = ଅସୁରବିଶେଷ + ଅହିତ = ଶତ୍ରୁ)—
Balāhita ବଳାରି; ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.

ବଳାହିତ ରତ୍ନ —ଫ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମଣି—
Balāhita ratna Sapphire; emerald.

ବଳି—ଫ.ବ. (ବଲ୍ ଧାତୁ = ଦାନ କରିବା; ବଧ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଇ)—
Bali ୧ । ଦୈତ୍ୟରାଜ ବଗ୍ରେରନ ପୁତ୍ର ଓ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପୌତ୍ର—
1. Name of a demon king who was pressed down to the nether regions by Bishnu in his third incarnation.

[ଦ୍ର—ବିଷ୍ଣୁ ବାମନ ଅବତାରରେ ନିଜ ଦେହରୁ ଉତ୍ତାପ ପାଦ କାଢ଼ି ଉଦ୍ୟତ ଏ ରାଜାଙ୍କୁ ପାତାଳକୁ ଗୃପିଥିଲେ ।]

୨ । (+କରଣ. ଇ) ନୈବେଦ୍ୟ; ଭୋଗ; ପୂଜାର ଉପକରଣ ବା ସାମଗ୍ରୀ—2. Offerings to a Deity; the ingredients or materials offered to a Deity.

ବେଷ୍ଟଲେ ଅର୍ଘ ପାଣ୍ଡ ସ୍ୱଃତ ଦେଲ ବଳି ।
କୃଷ୍ଣଦିନ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।

୩ । ଛେଦନଯୋଗ୍ୟ ପୂଜାପଶୁ—3. An animal for sacrifice; victim.

[ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବଳିପଶୁ ୧୦ ପ୍ରକାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି; ଯଥା—ମୃଗ, ଖଗ, ମେଷ, ମହିଷ, ଶୂକର, ଶଳ୍ଲକୀ, ଶଶକ, ଗୋଧା, କୂର୍ମ ଓ ଗଣ୍ଡାର ।]

୪ । କର; ରାଜକର; ରାଜସ୍ୱ—4. Revenue; tax.

[ଦ୍ର—ଭୂମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁର ଯେଉଁ ଅଂଶ (ସାଧାରଣତଃ ଷଷ୍ଠାଂଶ) ପ୍ରଜା ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲା ତାହାକୁ ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବଳି ବୋଲା ଯାଇଅଛି—ହି. ଶ]

୫ । ଖାଦ୍ୟାଂଶ; ଅଇଁଠା—5. Leavings of the table.

୬ । ଭୂତ ଯଜ୍ଞ; ବୈଶ୍ୱଦେବ—6. A daily offering of boiled rice to various animals (e.g. gods, guests, ancestors, dogs, crows, sweepers).

୭ । ବୈଶ୍ୱଦେବରେ ଦଆଯିବା ପିଣ୍ଡମାନ; ବୈଶ୍ୱଦେବ—
7. Oblations given to several beings in Baiswadeba.

[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥର ଦୈନିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଞ୍ଚ ଯଜ୍ଞ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ୪ର୍ଥ ବା ଭୂତ ଯଜ୍ଞ; ଏଥିରେ ଗୃହସ୍ଥ ନିଜର ଭୋଜ୍ୟାନ୍ନରୁ କିଛି ଅଂଶ ପୃଥକ୍ କରି କାକ, ଶୃଗାଳ, କୁକୁର ଆଦିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାହା ଘରର ବାହାରେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି ।]

୮ । ଚଣ୍ଡ; ପୂଜା ପରେ ପୂଜା ସାମଗ୍ରୀରୁ କଢ଼ାଯିବା ଅଂଶ—
8. A fixed portion (generally a quarter) taken out of the offerings to a Deity and set apart for a secondary or dependant Deity.

[ଦ୍ର—ଚଣ୍ଡ ବଳ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

୯ । ପଶୁ ଯଜ୍ଞ; ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁ ବଧ—9. Animal sacrifice.

୧୦ । ଗୃସର ଦଣ୍ଡ; ଚଅଁର ବେଣ୍ଟ—10. The handle of a chowrie fan. ୧୧ । ଜରା ଜନିତ ଶ୍ଲଥ ଚର୍ମ; ବଳେଲ ଚର୍ମ; ଢଳତ ଚର୍ମ—11. Wrinkle; skin shrivelled up through old age. ୧୨ । ଉଦରସ୍ଥ ଅଙ୍ଗରେ ଉରଜିତ ମାଂସ; ପୁଣ୍ଠୀ—12. Folds of skin covered flesh appearing on the belly.

ସେ ବଡ଼ଙ୍କ ବଳୀ ବଳୀ-ଶୋଭା ଦେଇ ବଳ
ବଳତ୍ୱରେ ପୃଷ୍ଠ ବାରତା ଅଳି ଅଳି । ଭକ୍ତ, ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

୧୩ । ଅର୍ଶୋରୋଗ ଜନିତ ମଳଦ୍ୱାରର ମୁହଁରେ ବା ଠିକ୍ ଉଉରକୁ ବାହାରିବା ମାଂସ ଗୁଣ୍ଠିକା; ଗୁଦାଙ୍କୁର; ଗୁଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରାଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ମାଂସ ପିଣ୍ଡ—13. A ball-like formation just at the mouth of the rectum above the anus in piles.

[ଦ୍ର—ଅର୍ଶ ୨ ପ୍ରକାର; ଏକ ପ୍ରକାର ବହିର୍ବଳି (Blind piles), ଯହିଁରେ ମାଂସ ଗୁଣ୍ଠିକା ଗୁଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରର ବାହାରେ ଥାଏ ଓ ଅନ୍ତର୍ବଳି (Bleeding piles), ଯହିଁରେ ମାଂସ ଗୁଣ୍ଠିକା ଗୁଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରର ମୁହଁ ଉତରେ ହୁଏ ଓ ଯହିଁରୁ ଖୁବ୍ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୁଏ । ବହିର୍ବଳି ଆକାରରେ ଛେଳର ଚୀର (ଚୁଚୁକ) ପରି । ଏଥିରେ ରକ୍ତ ସ୍ରାବ ହୁଏ ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ଏହା ଭାରି ବଢ଼େ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦିଏ ।]

୧୪ । ଶସ୍ୱରର ରେଖା 14. Lines on the body. ୧୫ । ଗୃହାଦାରୁ ବିଶେଷ; ଭୁଲମ୍ବା ଖମ୍ଭ—14. The tallest pillar in a thatched house. ୧୬ । ମାଧ୍ୟ;ଘରଗୁଳର ଓଳ--16. The lower edge of the thatch.

୧୭ । ରାଜକର;ରାଜସ୍ୱ (ହି.ଶ.)—17.Rent; revenue.

୧୮ । ରେଖା (ହି. ଶ.)—18. Line. ୧୯ । ଗନ୍ଧକ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—19 Sulphur. ୨୦ । ଶ୍ରେଣୀ; ପଂକ୍ତି (ହି. ଶ.)—20. Row. ୨୧ । ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ (ହି. ଶ.)—21. A kind of musical instrument. ୨୨ । ଉପହାର; ଭେଟି (ହି. ଶ.)—22. Present. ୨୩ । ଭକ୍ଷ୍ୟ ବସ୍ତୁ; ଅନ୍ନ ଆହାର (ହି.ଶ.)—23. Food. ୨୪ । ବିଶିଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୃଥକ୍‌କୃତ ଯଜ୍ଞାଦରେ ନିବେଦିତ ବସ୍ତୁର ଅଂଶ—
24. Parts of the offerings kept apart for particular Deities in a sacrifice.

ସେ ବଡ଼ଙ୍କ ବଳୀ ବଳୀ ଶୋଭ ଦେଇ ବଳୀ ବଳୀ ରୂପେ ପୃଷ୍ଠ ବର୍ତ୍ତୁ
ଥଳି ଥଳି । ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବ.—୧ । ଲାକ୍ଷା (ଧୃକ୍ଷମଞ୍ଜିଷ୍ଠା)—1. Lac. ୨ । (ଆଦରାର୍ଥକ; ବଳଭଦ୍ର, ବଳରାମ, ବଳଦେବ ଆଦିଙ୍କ ଡାକ ନାମ-2.(a term of endearment) The name for calling persons whose names begin with the word (Bala). ୩ । (ସଂ. ବଳ) (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜୀବନ ଆଦର ସମର୍ପଣ (ଯଥା—ଆତ୍ମବଳ, ସ୍ୱାର୍ଥବଳ)—3. (figurative) Offering of something (e. g. one's life, one's selfish aims) for some great object; sacrifice for some noble object.

ପ୍ରାଦେ. (ସୋନପୁର)—ବ.—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଠାକୁରାଣୀ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହୁଅନ୍ତି ବା ଭର ହୁଅନ୍ତି—A person who is possessed by a Goddess

[ଦ୍ର—ଅଗ୍ନି ଜଳ ସମ୍ମୁଖରେ ସମ୍ମେଳନ ଠାକୁରାଣୀ ଯେଉଁ ଡାଙ୍ଗିଆ (ସେବକ) ଠାରେ ଭର ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଜକଟରେ ବଳି ଦିଆ ଯାଇ ଥିବା ପଶୁର ଗଣ୍ଡିକୁ ଦାନ୍ତରେ ଧରି ଡାହାର ଚୋଟିରୁ ଚୁ ଥିବା ରକ୍ତକୁ ଶୋଷି କରି ସେ ଗଣ୍ଡିକୁ ତଳେ ପକାଇ ଦିଏ । ସୋନପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଜୀବକୁ ବଳି ଦିଆ ଯାଏ ତାହାର ନାମ ପଶୁ ଓ ସାହାଠାରେ ଠାକୁରାଣୀ ଭର ହୁଅନ୍ତି ତାହାକୁ ବଳି କହନ୍ତି ।]

ବଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସଂ ହେତ୍ବର୍ଥକ) ଅ.—ବୋଲି—

Bali As; styled as; called as; known as.

(ଯଥା—ଏ ବହୁ ଉତ୍ତମ ବଲ ଅମୃର ବିଶ୍ୱାସ ।)

ବଲଆ—ଦେ. ବ.—୧ । ଶ୍ୱାନ ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ବିଶେଷ—

Baliā **वलोलाकुता** 1. A wild ferocious dog.

(ବଳଆ କୁକୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଯଥା—ପାଣ୍ଠ ବଳଆ ଓ ଖଗ ବଳଆ । ଏମାନେ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହନ୍ତି ବାଘ ସେଠାରୁ ଭୟରେ ଖୁଡ଼ା ପଳାଏ । ଏମାନେ ମୃଗ ଆଦିଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାଇ ପଛ ଆଡୁ କାମୁଡ଼ି କାମୁଡ଼ି ଘାଇଲା କରି ମାରି ପକାନ୍ତି ଓ ଖାଇଯାନ୍ତି । ପାଣ୍ଠବଳଆମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଯୋଡ଼ାଏ ଲେଖାଏ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ଖଗବଳଆମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ପାଣ୍ଠବଳଆମାନେ ଖଗବଳଆଙ୍କଠାରୁ ଆକାରରେ ବଡ଼ । ଏମାନଙ୍କ ଲୋମ ଇଷତାଲିଆ ।]

୨ । (ବନ୍ଧା ବଳାଯାଇ ଥିବାରୁ) ଶିଆଳି ଲଇରେ ବଳା ହୋଇ-ଥିବା ମୋଟା ଦଉଡ଼ି—2. A twisted thick rope of Śiāli creepers.

[ଦ୍ର— ଏ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ବାଡୁଁଶ ପଟାଳ ଓ ଛଟା ଆଦିକୁ ଟଣା ଯାଏ । ଏହା ସବୁଦା ପାଣିରେ ଓଦା ହେଲେ କଡା ବା ଛୋଟ ଦଉଡ଼ି ପରି ପୋକରୁ ହୋଇ ଯାଏ ନାହିଁ ।]

୩ । (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବଳଭଦ୍ର, ବଳଦେବ, ବଳରାମଆଦିଙ୍କ ଡାକନାମ—3. A name for calling persons whose names begin with the word Bala.

ବଲଆ—ପ୍ରାଦେ. ୧ । (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ହି. ବୋଆଡ଼ୀ)—ପାଠୀନ;ବାଲଆ

Baliā ମାଛ—1. The cat fish; Pike; Cyprinus Denticulatus. ୨ । (ଗଡ଼ଜାତ) ବଳଆକୁକୁର—2. Wild dog.

ବଲଆଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବଳ)—୧ । ବଳାଇବା (ଦେଖ);

Baliāibā ଅଇରକୁ ଢେବା—1. To exceed; to excel,

ସୁରଡାଙ୍କ ସୁତ ଅର୍ଜୁନଂ ଚହୁଁ
ପଣିଗଲେ ସମସ୍ତ ସାଇଙ୍କ ବଳଥଇ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ୍ର, ମହାଭାରତ ଥବ ।

୨ । ଅଇରକୁ କଥା କହିବା; ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରେଖ କରି କହିବା—2. To speak repeatedly or much.

ଏଇ ମୋର ମରଣରେ ପୃଣି କେତେ ବଳଥଇ କରୁଥିବ ।
ବଳପୂର୍ବ—ସଙ୍ଗୀତ ।

୩ । ବଳ ପଡ଼ିବା; ଆଗ ବଢିଯିବା—3. To outdo; to surpass.

ବଳଥଇଁ କହୁ ଅଗ ମୁହଁ ବୁହୁ ମରୁ ପଛରେ । ଉଷ. ବୈଦେଖୀଶବଳାସ ।

୪ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଜିଦ୍ କରିବା—4. To insist; to persist; to importune.

ଅଇ ବଳଥଇ କହିବା ମୋତେ ନୋହୁ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ୍ର, ମହାଭାରତ ବନ ।

୫ । ଅନାଦର କରିବା—5. To show disrespect; to treat unlovingly.

ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ବଳଥଇ ଯାଗ ଭଗ ମୁହଁ
ଦୁମ୍ନକୁ ଦେବ ଏଥ ସଦେହ ତ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

୬ । ଲଙ୍ଘିବା; ଏଡ଼ିବା—6. To overstep; to avoid.

ବର ପାଇଥିବାରୁ ମୋତେ ବଳଥଇ
ସିନାକୁ ତୁମ୍ଭର ଶବ୍ଦ ଢେଇ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ବଳଆର—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବଳୀୟାନ୍)—୧ । ବଳୀୟାନ; ବଳବତ୍ତର—

Baliāra 1. Stronger. ୨ । ବଳଷ୍ଠ; ବଳବତ୍ତମ—

वरीयार 2. Strongest.

ସେ ମହାବଳୀଆର – ମଧୁସୂଦନ ସରସ୍ୱତୀ ।

୩ । ବଳୁଆ—3. Strong; mighty.

ପାଣ୍ଡବର ସୁତେ ମହାବଳିଆର—କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ୍ର ମହାଭାରତ ଥବ ।

୪ । ବଡ଼; ବୃହତ୍; ଅଚ୍ଛା ବଡ଼—4. Great; very great.

ତାହାର ଯେଣ ବଳଥଇ.
କେ ଦେବ ସଙ୍କର୍ଷଣ ଅବତାର—ଭୂତ. ପ୍ରେମଦାସମିଶ୍ର ।

୫ । ବେଜାସ୍; ଅତ୍ୟଧିକ—5. Excessive; very much.

ସନ୍ତାପ ସେ ସମାର ବଳଥଇ – ଅର୍ଜୁନ. ଚତୁର୍ଥଚରାଣି ।

ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—

Very much; too much; excessively.

(ଯଥା—ବହୁକାଳ ପରେ ମତେ ଦେଖି ସେ ବଳଆର କାନ୍ଦିଲା ।)

ବଳଆର ଭୁଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବଳୀୟାନ + ଭୁଜ)—ବଳଷ୍ଠ ବାହୁ—

Baliāra bhuja Strong arms.

वरीयारबाह ଦେ. ବିଣ—ବଳଷ୍ଠ ବାହୁଶାଳୀ—

Having strong arms.

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳଆରସିଂହ—ଦେ. ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—
Balīārasiṁha A family title of some Kshatriyas.

ବଳ(ଳୀ)କ—ସ. ବ (ବଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଗୃହର ଓଳ—
Bali(lī)ka The lowest edge of a thatch; the eaves.

ବଳିକରି—ସାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ବୋଲକରି; ଯୋଗୁଁ—
Balikari Owing to.

ବଳିଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟ—
Baliṅga A small kingdom near Kaliṅga.
[ଦ୍ର—ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଏହା ନାମ ବଙ୍ଗଥର ଲିଖିତ ଅଛି ।]

ବଳିଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—ଚିଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—
Baliṅgi A kind of fish (in the Chilka).

ବଳିଣ(ନ)—ଦେ. ବଣ—୧ । ବଳ ଦୋଇଥିବା—1. Twisted.
Baliṇa(na) ୨ । ଦୃଢ଼ ଓ ବର୍ତ୍ତୁଳ—2 Round and strong; muscular,

ବଇଣ ଚୁନ୍ନେ (ଗେ) ମର୍କଟର ପୁଚ୍ଛ
ଅଙ୍ଗର ବଳିଣ ବେନ ଭରେ ଭଗ୍ନେ—ପ୍ରାତି ଉତ୍ତରଷଟ୍ପଦ୍ମ ।

ବଳିତ—ସ. ବଣ (ବଳ = ପଳିତ ଚର୍ମ + ସଜାତ ଅର୍ଥରେ ଇତ)—
Balita ୧ । କୁଞ୍ଚିତ; ବଳଯୁକ୍ତ; ଭିବଳଯୁକ୍ତ—1. Wrinkled folded. ୨ । ବଳବଳିଆ—2. Curled; shrivelled; rolled. ୩ । ଶ୍ଳଥ; ଧଡ଼ଧଡ଼ିଆ; ଲୋଳ; ଲୁଳିତ; ଝୁଲା ଦୋଇ ଝୁଲୁଥିବା—3. Slackened; flabby; flaccid. ୪ । ପରିବୃତ; ଆବେଷ୍ଟିତ (ହି. ଶ)—4. Surrounded; encircled. ୫ । ଆଚ୍ଛାଦିତ (ହି. ଶ)—5. Covered; enveloped,

ବଳିଣ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅଧିକତର; ସୁନ୍ଦରତର—
1. Finer; more beautiful.

ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପ ବଳିତ କାମ—ଉଷା ଶିଶୁଶଙ୍କର ।

୨ । ଜାତ—2. Produced; born; generated.

ଦୃଢ଼ ପଦ୍ମଦଣ୍ଡ ସରସ ଉସେଣ ବଳିତ ବନ୍ଧୁ ବଳାର—ପ୍ରାତି ଉତ୍ତରାଦ୍ୟ ।

ବଳିତା—ଦେ. ବ (ସ. ବଳିତ; ବର୍ତ୍ତିକା)—୧ । ପାଘବର୍ତ୍ତି; ବଉ; ଶଳତା; ବଳା ଯାଇଥିବା କନା—
Balitā ସଳତେ; ବାତୀ **बत्ती; पलीता** 1. Wick; rolled wick.

ଯେସ୍ତନେ ପ୍ରଜ୍ୱାପ ଜଳଇ
ଦୃଢ ବଟୋ ଯୋଗ ପାଇ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗବତ ।

୨ । ବଳା ଯାଇଥିବା କନା ବା ଚୂଳା—2. A roll or skein (of rag or cotton). ୩ । କନ୍ଥା; କନାର ଛିଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ—3. Rags; shrivelled up rags.

(ଯଥା—ଏ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଚରିଯାଇ ବଳତା ହୋଇଗଲାଣି ।)

ଦେ. ବଣ.—ବଳତା ପରି ସରୁ ବା ଶୀଣ—
Slender like a wick.

(ଯଥା—ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ତା ଦେହ ବଳତା ହୋଇଗଲାଣି ।)

ବଳତା କନା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଚର୍ମ କନାକୁ ବଳ ବଳତା ଛଆର
Balitā kanā କରିଯାଏ—The rags which are to be rolled up into wicks.

ବଳତା ଖଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଲମ୍ବ କୋଚଲା ଖଡ଼ି—
Balitā khaṛdi A kind of hard chalk cut into thin long slices

[ଦ୍ର—ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ପାଉଁଶିଆ ଧଳେ । ଏହା ଲମ୍ବ ଓ ଗୋଲ ହୋଇ ଛଆର ହୋଇଥାଏ; ଏହାର ବ୍ୟାସ ପ୍ରାୟ ୧ ଇଞ୍ଚ । ଗୃହଶାଳର ଚିତ୍ରମାନେ ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଭୂମିରେ ଲେଖନ୍ତି ।]

ବଳତା ବଳିବା—ଦେ. କି—କନାକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପର ଗୁଡ଼ାଇ ବଉ
Balitā balibā ଛଆର କରିବା—To roll up rags in-
ସଳତେ ପାକାନ **बती बटना** to a piece of wick.

ବଳତା ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବା
Balitā basā(se)ibā ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବା ତୁଳସୀଗଛ ପିଦୀମଦେଓୟା ମୂଳରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଘିଅ ବଉ ଜାଳିବା—
बतीदना To set lighted wicks saturated with ghee or oil before Deities or the holy basil plant at eve.

[ଦ୍ର—ବଳତା ବସାଇବା ସମୟରେ ଲୋକେ ଆପଣାର ଅଶୁଭ ସିନ୍ଦୁଘାଇ ବା ଶତ୍ରୁର ଅମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାଆନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ 'ଅମୁକ ଅମୁକର ନାଆଁରେ ନଉ ବଳତା ବସାଉଛୁ, ବୋଲି କହିଲେ ଅମୁକ ଲୋକ ଅମୁକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅମଙ୍ଗଳ ହେବାପାଇଁ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛୁ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ ।]

ବଳତା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ଘିଅ ବା ତେଲାକୁ ବର୍ତ୍ତିକାରେ
Balitā lagā(ge)ibā ଅଗ୍ନିସଂଯୋଗ କରି ତାହାକୁ ଜଳାଇବା-
ସଳତେ ଲାଗାନ To light a wick saturated with
बत्ती लगाना (ବଳତା ଜାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ghee or oil.

ବଳିଦାନ—ସ. ବ. (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
Balidāna ପଶୁବଧ-1. Animal sacrifice or offering to
(ବଳିଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) a Deity; sacrifice of a victim.

୨ । ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ସର୍ଗ—
2. Dedication of a thing to a Deity.

୩ । ଦେବତାଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବା; ପୂଜାର ଉପକରଣ ଦାନ—3. Making of an offering.

ବଳିଦାନ କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଶୁବଧ
Balidāna karibā କରିବା—1. To sacrifice an
ବଲିଦାନ କରା **बलिदानं करना** (ବଳିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) animal.

ପ୍ରଣମ୍ୟ ପଦ୍ମରେ ଦବେନ୍ଦ୍ର କେଉଁ ବଳି ମହିଁ ଦେବ ନାହିଁ ।
ନଦଦଙ୍ଗୋର. ଶମିଷ୍ଠା ।

୨ । ବୈଶ୍ୱଦେବରେ ଭୂତ ଓ ପିତୃଗଣଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦେବା—
2. To make food offerings to the created beings and to the manes.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲିଦଗ—ଦେ. ବି.—(ସ. ବଳି+ଦକ୍) ପାତାଳ—
Balidiga The nether region.

ବଳି ବଗର୍ ଉପର କରିବା ବର୍ ବଗୁର ।
ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଲିଧ୍ୱଂସୀ—ସ. ବି. ପୁଂ.—(ବଳି+ଧ୍ୱଂସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. Balidhwamsi ୯ବ.)—ଯେ ବାମନାବତାରରେ ବଳିକୁ ନାଶ କରିଥିଲେ)—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.

ବଲିନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ବଳି+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍)—୧ । ବଳିଯୁକ୍ତ—
Balina 1. Wrinkled; shrivelled.
(ବଳିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ତିନିବଳିଯୁକ୍ତ—2. Having 3 folds
(ବଳିନୀ, ବଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) of skin about the navel.
୩ । ଲୁଲିତ; ଶ୍ଲଥ—3. Flabby; flaccid.
ଦେ. ବିଣ.—ବର୍ତ୍ତୁଳ ଓ ଦୃଢ଼—Round and strong.
(ଯଥା—ବାହୁ ବଳନ ଭୁଜ ଦେମନ୍ତଭଙ୍ଗା ।)

ବଲି ନନ୍ଦନ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବାଣାସୁର—
Bali nandana A demon; son of Bali.
[ଦ୍ର—ବଳି ରାଜାଙ୍କର ଔରଗୋଟି ପୁଅ ଥିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ 'ବଳିନନ୍ଦନ' କେବଳ ବାଣାସୁରକୁ ବୁଝାଏ ।]

ବଲିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବଳି+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ବାଡ଼ୁଅଁଳା; ବାଃ୍ୟ-
Balinī ମଳକ; ବଳା—A medicinal plant; Sida Cordifolia.

ବଲିଦମ—ସ. ବି. ପୁଂ (ବଳିଂ=ବଳକୁ+ଦମ୍ ଧାତୁ=ଶାସନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବିଷ୍ଣୁ; ବଳିଧ୍ୱଂସୀ—
Balindama Bishṇu

ବଳି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଳି ଦେବା; ବୋଦା ପକାଇବା;
Bali pakā(ke)ibā ଦେବତାଙ୍କ ଆଗରେ ପଶୁବଳି ଦେବା ବା ବଳି ଦେଓୟା ପଶୁ ହାଣିବା—To slay an animal before
ବଳି ଦେନା a Deity for sacrifice; to victimise.
(ବଳି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଳି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସ. ବଳି) (ପଶୁ) ଦେବତାଙ୍କ ଆଗରେ
Bali pardibā ବଳିରୂପେ ହାଣ ଖାଇବା; ବୋଦା ପଡ଼ିବା—
ବଳି ପଡ଼ା 1. To be killed or slain before a Deity as
ବଳି ହୋନା a victim. ୨ । (ସ. ବହୁଳ) ବଢ଼ିବ ପଡ଼ିବା; ଅଧିକା ଦେବା; ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ରହିବା—2. To be in excess; to exceed; to outstand; to remain over.
୩ । ଟପିଯିବା; ଅତିକ୍ରମ କରିବା—3. To outrun; to pass over. ୪ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—4. To increase.

ଏହା ଶୁଣି ବଳ ପଡ଼ିଲ ମୋ ଭସ୍ମାଦ୍ର—
କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୫ । ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରିବା—5. To pass beyond bounds; to exceed the limit.

ଗୁପତେ ବୈନା ମୁ ତୋତେ ପଚାରୁଛ ବଳପଡ଼ିବାରୁ ବ୍ୟଥା—
ବଳେପୂର୍ଣ. ଦଣ୍ଡୋତ୍ସବଚମ୍ପୂ ଗ. ଗୀତ ।

୬ । ଅସହ୍ୟ ହେବା—6 To be unbearable.

୭ । ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ହେବା—7. To preponderate.

ଏହିରୂପେ ବଗରୁ ବଳପଡ଼ି ଗୋଳ
ତିନିଦେଇ ଦମସ୍ତଗ୍ରୀଙ୍କର ବଦେହ—କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବଳି ପଶୁ—ସ. ବି—କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହତ ପଶୁ—
Bali pasu An animal killed as a victim to a particular Deity.

ବଳି ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ପଶୁ) ଦେବତାଙ୍କ ଆଗରେ ବଳି
Bali pāibā ପଡ଼ିବା ବା ହତ୍ୟା ହେବା—1. To be slain as
ବଳି ପାଓୟା **ବଳି ପାନା** a sacrifice before a Deity.

(ଯଥା—ଅଜ କାଳୀଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଏଣ୍ଟ ଛେଳି ବଳି ପାଇଲେ ।)

୨ । (ଦେବତା) କୌଣସି ପଶୁକୁ ବଳିରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
2 To get a victim slain for self (said of a Deity).

(ଯଥା—ବିମଳାଠାକୁରାଣୀ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୨ଟି ଲେଖାଏଁ ମାତ୍ର ବଳି ପାଆନ୍ତି ।)

ବଳିପୁଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବଳି ବା ଖାଦ୍ୟାଂଶଦ୍ୱାରା
Balipushṭa ପାଳିତ—1. Brought up with food
(ବଳିପୁଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) thrown after meals. ୨ । ଅଇଁଠାଖିଆ—
2. Living on the leavings of other people's tables.

ସ. ବି—କାକ; କୁଆ—Crow.

ବଳି ପୋଦକୀ—ସ. ବି—ବଡ଼ ପୋଇଶାଗ ଲତା (ହି. ଶ)
Bali podakī A large variety of Poi creeper.

ବଳି ପ୍ରିୟ—ସ ବି—୧ । ଲୋଧ୍ର (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—1. Lodhra.
Bali priya (See). ୨ । କୁଆ (ହି. ଶ)—2. Crow.

ବଳିବର୍ଦ୍ଦ—ସ. ବି—୧ । ଷଣ୍ (ହି. ଶ)—1, Bull, ୨ । ବଳଦ
Balibardda (ହି. ଶ)—2. Ox; bullock.

ବଳି ବଳିକା—ଦେ. ବିଣ—ସାଦା ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହୋଇଥାଏ—
Bali balikā Crisp; wrinkled; shrivelled.
(ବଳିବଳିକସ୍ୱା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବୃତ୍ ଧାତୁ)—୧ । କନା ଆଦିକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି
Balibā ପାକନ ଗୁଡ଼ାଇବା—1. To roll up (rag etc).
ବଟନା ୨ । ଝୋଟ ବା କଡାକୁ ହାତରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦଉଡ଼ି କରିବା—
2. To weave or twist fibres into a rope.
୩ । (ମତ୍ତ ବା ମନ) କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ହେବା ବା ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା—3. (the mind) To be bent upon
ଯାଓଆ a matter or to be attached towards a thing.
ଜାନା ଏ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣେ ହାସ୍ୟ ଶ୍ରୀପଦ ଦର୍ଶନ
କରିବାକୁ ନ ଚଳିବ ଏ ଦାସର ମନ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ସୀତା ବନବାସ ।

୪ । (ମନ) ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେବା—4. (the mind) To be anxious for.

ତାହାଙ୍କ ଦେଖିବାକୁ ବଳିଛ ମାନସ ।
କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ. ବନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାକାନ ୫ । ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା ମାଟି ଆଦିକୁ ପେଣ୍ଡୁଳ କରିବା—
ବଟନା 5. To roll up into a ball with the help of the fingers.

ବଳ ବାଟୁଚେ ସ୍ତନାଗ୍ର ରୁଚେ ସେ ମନୋହର ।
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୬ । ବାରଣ ନ ମାନିବା—6. To disobey a restriction.

ବଳୀ ବଳପୁଷ୍ଟ ଝାଟେ ଥହାର ଲେଉଟେ
ଚଟଚଲଶୋଭା ଚାହାଁ ନବାରୁତେ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ଟପକା ୭ । ଝପି ଯିବା; ଅତିକ୍ରମ କରଯିବା—7, To pass over; to outrun.
ବଢନା

ବଳଲ ଅନଳ ଗତ କରି ଜାଳ ଦୁର୍ଗମ ଦୁର୍ଗ ସତ୍ୱର ।
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୮ । (ଫ. ବହୁଳ) ବଢ଼ିକା ହେବା; ବଳଯିବା—8. To exceed; to be in excess. ୯ । ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିବା; ବଢ଼ିକା ରହିଯିବା; ବ୍ୟବହାର ପରେ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ରହିବା; ବଳ
ବଚନା ପଡ଼ିବା—9, To remain over after use.
ବାଁଚା (ଯଥା—ମୋ ପଢ଼ିରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଭାତ ବଳିବ ।)

୧୦ । ବଢ଼ିକବା; ଅଧିରକୁ ହେବା; ଅଧିକରୁ ହେବା; ବଳଯିବା—
ବଢ଼ନା 10. To exceed; to be more than.

ବାଳପେସି ଯାଗରୁ ଭା ଫନ ବେଣ୍ଟ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ବନ ।

୧୧ । ବଢ଼ିବା; ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା; ବଳଯିବା—11. To increase.
ବାଢ଼ା (ଯଥା—ଦିନକୁ ଦିନ ତା ରୋଗ ବଳଲ୍ଲାଣି ।)

୧୨ । ଜିତିବା; ବଳଯିବା—12. To win.
(ଯଥା—ତାକୁ କେହି କଥାରେ ବଳିବ ନାହିଁ ।)

୧୩ । (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ) ଅତ୍ତିତ ବା ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା; ବଳଯିବା —
ଗତ ହଓୟା 13. To pass (said of a fixed time-limit).

ପ୍ରାଣ ନାଥ—ବଜେ ବେଳ ବଳଲରେ । ବଦଭୂର୍ଦ୍ଦ. ସଳାତ ।

୧୪ । (ମନରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଆଗ୍ରହ, ସ୍ନେହ ଆଦି) ଜାତ ହେବା; ଜନ୍ମିବା—14. To grow.

ଶ୍ରଦ୍ଧା କଲେ ଯାର ମନେ, ସେ ପ୍ରାଣୀ ଧନ୍ୟ ନିଭୁବନେ ।
ଭୂତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତାମୃତ ।

ଲଂଘନ କରା ୧୫ । ଲଙ୍ଘିଯିବା—15. To overflow; to
ଲାଂଘନା overtop.

ଉଚ୍ଚତା ଜଳ ହୋଇ ଦୁବେଳ ବଳନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚ ।
ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ଜଗନ୍ମୋହନ ।

୧୬ । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଗଢ଼ରେ ବା ପଢ଼ାରେ ଝପିଯିବା—16. To
ବଢଜାନା outstrip; to outwalk.

[ଦ୍ର—ବଳବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଯିବା, ପଡ଼ିବା, କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ବଲ୍ଲବା—ପ୍ରାଦେ (ଜାଶପୁର) କ୍ରି. (ଭୁଲ. ବ. ବଲ୍ଲ)—ବୋଲିବା;
Balibā କହିବା—To say; to speak.

ବଲ୍ଲଭୁକ୍—ସ. ବି. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଳ + ଭୁଜ୍ ଧାତୁ = ଖାଇବା + କର୍ତ୍ତୁ. କ୍ୱିପ୍; ବଳଭୁଜ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ.)—
Balibhuk ୧ । କାକ—1. Crow. ୧ । ଘରଚଟିଆ—2. Sparrow.

ବଲଭୁକ—ଦେ. ବି—ବଳଭୁକ୍ (ଦେଖ)
Balibhuka Balibhuk (See)

ଏହି ବରଟ ବଳୀ ବଳାଶୋଭୀ ତେଣୁ ବଟ
ବଳଭୁଜେ ସ୍ପର୍ଶ ବାର୍ତ୍ତା ଅଳୀ ଅଳୀ । ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

ବଲିଭୁଜ—ସ. ବି. (ବଳି + ଭୁଜ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)—
Balibhuja ବାୟସ; କୁଆ—Crow.

ବଲିଭୋଜ(ଜା)—ସ. ବି. (ବଳି + ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + ଅ; ଆ)—
Balibhoja(jā) କୁଆ (ହି. ଶ)—Crow.

ବଳି ଭୋଜା—ଦେ. ବି—ନୈବେଦ୍ୟ—
Bali bhojā Offerings to a Deity.

ତୁ ମୋତେ ଯତ୍ନେ କର ପୂଜା
ଦେବଙ୍କ ତେଣୁ ବଳିଭୋଜା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଳିମାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଳି + ମତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Balimān ବଳନ; ବଳଯୁକ୍ତ—Having wrinkles or (ବଳିମତ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) folds of skin; flabby-skinned.

ବଳି ମୁଖ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଳି = ଶ୍ଲଥ ଚର୍ମ ମୁଖରେ ଯାହାର)—
Bali mukha ୧ । ବାନର; ମାଙ୍କଡ଼—1. Monkey.

ବଳମୁଖ ଧୂଳେ ଯେଣ ଚିହ୍ନ ଅସ୍ତରର । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । ଶିବଙ୍କ ଅନୁଚରର ବିଶେଷ—2. An attendant of Śiba. (୧ + ୨) ବସ୍ତୁକୁ ବଳମୁଖକୁ ଦେଉ କର ।
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଲିର—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବଳି + ର)—ଟେରା—Squint-eyed.
Balira (ବଳିରା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବଳିରତା—ବିଶେଷତ୍ୱ)

ବଲିଶ—ସଂ. ବି—ବନ୍ଧସି (ହି. ଶ)—
Balisa Angling rod.

ବଳି ଶୋଭିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଳି + ଶୋଭା + ଇନ୍ + ଈ)—
Bali śobhinī ଚୁଲିବଳି ଶୋଭନା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a female) Having wrinkled folds of skin about her navel. ବଳ ବଳଶୋଭିନା ଚାହାର ନବାରୁତେ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଲିଷ୍ଠ—ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ବଳିଷ୍ଠର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଯୋଗ)—ବଳବାନ୍—
Balishṭa Strong; mighty.

ବଲିଷ୍ଠ—ସ. ବିଣ. (ବଳବତ୍ + ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଇଷ୍ଠ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ
Balishṭha ବଳବାନ୍—1. Very strong. ୨ । ବଳୁଆ—2. Strong. ୩ । ବଳବତ୍ତମ—3. Strongest. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ—4. Fit for work; hale. ୫ । ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—5. Well developed; stout; robust.

ବଲିଷ୍ଠକାୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ବଳବାନ୍ ଦେହ—Strong
Balishṭhakāya body; robust physique.
(ବଳିଷ୍ଠ ଦେହ, ବଳିଷ୍ଠ ଶରୀର—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦୃଢ଼କାୟ—
Strong in physique; able-bodied.

ବଲିଷ୍ଣୁ—ସ. ବିଣ (ବଳି + ଇଷ୍ଣୁ)—ଅପମାନିତ (ହି. ଶ)—
Balishṇu Insulted.

ବଲିସଦ୍ମ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ପାତାଳ—The nether world;
Balisadma infernal regions.
(ବଳି ମନ୍ଦିର, ବଳି ସଦନ, ବଳିପୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲିହା—ସ. ବି (ବଳି + ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୁ. କ୍ୱିପ୍)—ବଳଧ୍ୱଂସୀ;
Balihā ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu (who killed Bali).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲହାର୍ କରିବା— ଦେ. କ୍ରି (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ)—ଜୟଜୟକାର Balihāri karibā କରିବା; ଜେକେକାର କରିବା—To sing **बलिहारि करना** praise; to extol; to raise exclamations praising a man.

ବଲିହୃତ୍—ସଂ. ବିଣ (ବଲି+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । କରଗ୍ରଦ; Balihṛut ଯେ କର ଦଏ—1. Paying rent; tributary. ୨ । ଯେ ଭେଟି ଆଣେ—2. Carrying or bringing presents. ୩ । ଯେ କର ଗ୍ରହଣ କରେ; କରଗ୍ରାହୀ— 3. Taking or accepting tribute or rent.

ସଂ. ବି—ରାଜା (ହି. ଶ)—A king.

ବଳୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଲ+ଇନ୍; ବଳନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)— Bali ୧ । ବଳବାନ୍; ବଳୁଆ—1. Strong. ୨ । ଅଂଶଲ; (ବଳଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁଲକାୟ—2. Stout; robust; muscular.

ବି—୧ । ବଳଭଦ୍ର; ବଳଭଦ୍ର—1 Balabhadra. ୨ । ଉଷ୍ଟ୍ର; ଉଟ—2. Camel. ୩ । ମହିଷ—3. Buffalo. ୪ । ବୃଷଭ; ଷଣ୍—4 Bull. ୫ । ଶୂକର—5. Hog. ୬ । କଫ—6. Phlegm. ୭ । ଜୁଇ (ଫୁଲଗଛ) — 7. A sort of jasmine. ୮ । ଗ୍ରାହ୍ୟ; ବିରି— 8. A sort of pulse; Phaseolus Radiatus. ୯ । ବଳ ୧୧ରୁ ୧୬ (ଦେଖ)—9. Bali 11 to 16 (See).

ବଳୀ ବଳ ଦେଖେ ସେ ମୁଚକି ଚଦ. ଶୋଭ—ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ

ବଳୀକ—ସଂ. ବି (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ)— Balīka ୧ । ନଥ; ଘରଗୁଳର ଓଳ—1, The lower end of a thatch; the eaves. ୨ । କାଣ୍ଡଶର (ହି. ଶ)— 2. A kind of reed.

ବଳୀନ—ସଂ. ବି—୧ । ବିଛା; ଛତୁଳଆ ବିଛା—1. A centepede. Balīna ୨ । ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ.)— 2. Name of a demon.

ବଳୀନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍; ବଳୀ+ଇନ୍ର)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳଶାଳୀ— Balīndra Very strong.

ବି—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ—A hero.

ବଳୀବର୍ଦ୍ଦ—ସଂ. ବି (ବଳ=ଶକ୍ତି+ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ Balībardda କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନପାଢନ)—୧ । ବଳଦ—1. Ox; a castrated bull; bullock. ୨ । ଷଣ୍— 2. Bull.

ବଳୀବର୍ଦ୍ଦ ପୂଜା— ସଂ. ବି—ବଳଦେବ ପୂଜା (ଦେଖ) Balībardda pūjā Baladeba pūjā (See)

ବଳୀୟାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଳବତ୍+ଅତ୍ୟର୍ଥେ. ଇୟସ୍; ବତ୍ଲୋପ; Balīyān ବଳୀୟସ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବଳୁଆ; ବଳୀୟାର— (ବଳୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Strong; mighty. ୨ । ବଳବତ୍ତର— 2. Stronger. ୩ । ଖୁବ୍ ବଳୁଆ—3. Very strong.

ବି— ଉଷ୍ଟ୍ର, ମହିଷ ପ୍ରଭୃତି ବଳଶାଳୀ ପଶୁ—Strong beasts (e. g. camel, buffalo etc).

ବଳୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବଳବାନ୍)—ବଳବାନ୍— Strong. Baluā **बलवन्त बलिष्ठ**

ପ୍ରାଦେ. (ଆଠମଲ୍ଲିକ ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବଳୁଆ କୁକୁର— Wild ferocious dog.

ବଳୁରି—ଦେ. ବି—ବିରୁଡ଼ି (ଦେଖ) Baluri Birurdi (See)

ବଳୂଳ—ସଂ. ବି (ବଳ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଉଳ)—ବଳୁଆ; ବଳବାନ୍— Balūla Strong; mighty.

ବଳେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ବଳପୂର୍ବକ; ଜବରଦସ୍ତି— Bale ଜବରଦସ୍ତି **जबरदस्त** 1. Forcibly.

ଦ୍ୱାରଦ୍ୱାରେ ଯାଇ ବଳେ ଖୁଉଡ଼ାଙ୍କୁ
ବସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଅର୍ଜୁନ ଥଲେ ଘରକୁ—କୃଷ୍ଣଜିତ. ମଡ଼ାପ୍ତରତ. ଅନ୍ତ ।

ଆପନୀ ୨ । ଆପଣା ମନକୁ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ; ଶ୍ଳର୍ ଶ୍ଳର୍—2. Out of **आपसेआप** one's own accord; automatically; willingly.

ନିଶ୍ଚୟ ୩ । କାର୍ଯ୍ୟତଃ; ଜରୁର୍— **अलबत** 3. Certainly; as a matter of course.

ବଜନ ସ୍ଥଳେ ସେ ବଳେ, ବସ୍ତ୍ରଜଦ
ଷଣରୁତ ରୁତଉରେ—ଜବଦ୍ୟର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋସ୍ତ ବଶ୍ମ. ୦ ଗୀତ

୪ । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ—4. Under compulsion; compulsorily.

ଔଷଧ ଯେଉଁ ନ ରୁତଇ
ବ୍ୟାଧି ସଂଯୋଗେ ବଳେ ଖାଇ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଟ୍ଟତ ।

ଅ—(ଅନ୍ୟ ଉଶ୍ଲେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ)—ଯୋଗେ; ଯୋଗୁଁ—For.

ନଥାଇ ତୁ ଦୋଳେ, ଜସମ୍ପତ୍ତିବଳେ
ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଲେ ସ୍ୱଗେଶ୍ୱର ତେ—ଜଦଦୂର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ।

ବଲେ—ପ୍ରାଦେ. (ଉଚ୍ଚଗ୍ରାଖା) ଅ—ସୁବା; ଦେଲେଦେଁ— Bale Even.

ବଲେଇ—ଦେ. ବିଣ—କ୍ଷୁଦ୍ର; ଶ୍ଳେଷ୍ଟ— Bale-i Small; minute.

(ବଲୈ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବି—୧ । ଶ୍ଳେଷ୍ଟ ଜାଅର—1. Small strip or plot of fields. ୨ । ଶ୍ଳେଷ୍ଟ ଶ୍ଳେଷ୍ଟ ଆକାରରେ କଟା ହୋଇ ବଡ଼ା ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଜାଳ କାଠ—2. Fuel cut into bits and tied into small bundles.

ଦେ- କ୍ରି. ବିଣ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଗ ବଢାଇ ଦେଇ— After accompanying a person to some distance.

ବଲାଇ; ବାଲାଇ ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ବଲ୍ଲ=ବିପଦ; ଗ୍ରୁଦାସ୍ପିତ୍ତ୍ୱ)— **बला; बलाय** ୧ । ବଦ୍ଧା; ଦାସ୍ପିତ୍ତ୍ୱ—1. Responsibility.

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବାରବାର ଦେଇକ ବେଳୁଁ ବସ୍ତୁତ
ପରସ୍ପଥ, ଗୁଣ୍ଡାରୁଥ ସେ କଲେଇରେ ପଣ ନାଁ ।

ପଙ୍ଗାରମୋହନ. ଲେଖ୍ୟନ୍ତ ।

୨ । ବିପଦ—2. Danger. ୩ । ବିଘ୍ନ—3. Obstacle. ୪ । ଅଡ଼ଆ; ଗୋଲମାଲ—4. Trouble; confusion; difficulty.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଅନର୍ଥକ 'ଅଲେଇ' ଶବ୍ଦ ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଏକାର୍ଥବୋଧକ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରେ, ଅଲେଇ ବଲେଇ ।]

ବଲେ କଲେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. (ସମ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—କଲେ ବଲେ Bale kale କୌଶଳେ; ଶଠ୍ୟରେ ବଳଦ୍ୱାରା ହେଉ ବା କୌଶଳ- (ବଲେ କଲେ କୌଶଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱାରା ହେଉ, ଯେ କୌଣସି କଳେବଳେ, ଛଳେବଳେ ଉପାୟରେ; ସହ ହେଉ ବା ଅସହ ହେଉ **ଛଳବଳସେ** ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ—Anyhow; by any means whatever; either by bodily strength or wiles; by means fair or foul.

ବଲେନ—ପ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ଖୋଳ ପାଣି ନାଳ— Balena A small water channel.

ବଲେପଶା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ବଲପଶା (ଦେଖ) Balepaśā (ବଲେପଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Balapaśā (See)

ବଲେ ପଶି ମଙ୍ଗଲବାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରଘରେ ଜବରଦସ୍ତି ବା Bale paśi mangalabāra karibā ଅନାହୂତ ହୋଇ (ବଲେ ପଶି ଓଷା ଉଜେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁରବ୍ବୀ ପଣିଆ କରିବା- To thrust one's self as the guardian of another's affairs; to poke one's nose into another's affairs.

ବଲେ ବଲେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଆପଣା ମନକୁ; ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ— Bale bale Of one's own accord; without any ଆପନା ଆପନି **ଆପସେଆପ** one's request.

ବଲେୟା—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟଜନ୍ତୁବିଶେଷ; ବଳଆ କୁକୁର— Baleya Wild ferocious dog.

ମଇଁଷି ଘୋଡ଼ା ଫୋଣ ବଇସ୍ୱା । ବ୍ରତାପ ଶଟିସେଣା ।

ବଲୋପବିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. (ତୃତୀୟାତତ୍; ବଲ + ଉପବିଷ୍ଟ)—୧ । ଶକ୍ତି- Balopabishṭa ବିଶିଷ୍ଟ—1. Powerful; endowed with (ବଲୋପେତ—ଅନ୍ୟରୂପ) strength. ୨ । ଜବରଦସ୍ତି ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା—2. Entering into a place by force.

ବଲ୍କ—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କଙ୍ଗ୍. କ)—ବକଳ; Balka ବୃକ୍ଷତ୍ୱକ୍; ଗଛର ଖୋଳ—Bark of tree.

ବଲ୍କତରୁ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଗୁଆଗଛ (ହି. ଶ.)— Balkataru Arecanut-tree.

ବଲ୍କଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବ.(ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ତୋଜପତ୍ରର ଗଛ (ହି. ଶ.)— Balkadruma The birch tree.

ବଲ୍କଳ—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କଙ୍ଗ୍. କଳ)— Balkala ୧ । ଗଛର ଖୋଳ; ବକଳ—1. Bark. ୨ । ମାଛର କାନ୍ଥ; ଖଲ୍ଲା—2. Scale of fish. ୩ । ଦାରୁଚିନ୍ନ— 3. Mace (spice). ୪ । ଲୁଗାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଗଛର ଖୋଳ (ହି. ଶ.)—4. Bark of a tree used as a cloth.

ବଲ୍କଳ ଧାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି Balkala dhāri ଗଛର ବକଳ ପିନ୍ଧିଥାଏ—Wearing (ବଲ୍କଳ ଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) bark.

ବଲ୍କଳୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଲ୍କଳ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍)—ବଲ୍କଳଧାରୀ— Balkalī (ବଲ୍କଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Wearing bark.

ବଲ୍କଳୀ ବସନାଲ୍, ଦେଶି ମଦ୍ୟେ ଭୁଞ୍ଜମାନ
ସକ ଦେଲେ ସେହୁଷଣି ଅରଣ୍ୟକ ଦେଶେ । ଜଗନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।.

ବଲ୍କା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଫା. ଜୁହ୍ଲ)—ଓହ୍ଲା; ଓହ୍ଲ; ଓଲମା; ନବୋଧ- Balkā (ବଲ୍କୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Idiotic; foolish.

ବଲ୍କାନ୍—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଇଉରୋପ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉତ୍ତରସ୍ଥ ନଳକଣ୍ଟବର୍ତ୍ତୀ Balkān ଉପଦ୍ୱୀପମୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟପୁଞ୍ଜ—The Balkans (a group of states in Europe.)

ବଲ୍ଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ବକ୍ର ଗମନ କରିବା— Balg (root) 1. To move in a crooked line.

୨ । ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଚାଲିବା—2. To walk frisking; to move by leaps. ୩ । କହିବା— 3. To speak; to talk.

ବଲ୍ଗ—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଗ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ଅ)—ବଲ୍ଗା (ରାଜଶେଖର ବସ୍ତୁ, Balga ଚଳନ୍ତିକା); ଲଗାମ—Rein.

ବଲ୍ଗନ—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଗ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବହୁ କଥନ; ବକା- Balgana 1. Talking much; talkativeness.

୨ । ବକ୍ର ଗତି—2. Crooked motion. ୩ । ଭୂରି ଭୋଜନ—3. Eating to the fill. ୪ । ଘୋଡ଼ାର ଦୁଲ୍କି ଚାଲି (ହି. ଶ.)—4. Canter or trot of a horse.

ବଲ୍ଗମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଲ୍ଗ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—କୁଦି କରି Balgamāna ଚାଲି ଥିବା—Walking in a frisking (ବଲ୍ଗମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) manner; trotting; cantering.

ବଲ୍ଗା—ସଂ. ବ.—(ବଲ୍ଗ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବାଗ; Balgā ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମ—Rein of a horse.

ବଲ୍ଗାଧାରୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ.—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ସାରଥି— Balgādhāri (ବଲ୍ଗାଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Charioteer.

ବଲ୍ଗା ହରିଣ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବଲ୍ଗା+ଓ. ହରିଣ; ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ; Balgā hariṇa ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଏକପ୍ରକାର ମୃଗ— ବଲଗାହରିଣ **ବାରହସିହ** The reindeer

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଆସିଆ ଓ ଇଉରୋପର ଉତ୍ତର ମେରୁ ନଳକଣ୍ଟ- ବର୍ତ୍ତୀ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି; ତଦ୍ଦେଶବାସୀମାନେ ଏହାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଲଗାମ ଦେଇ ଘୋଷଣ୍ଡା ଗାଡ଼ିରେ (sledge) ଏମାନଙ୍କୁ ଯୋତି ବରଫ ଉପରେ ଚଲାନ୍ତି ।]

ବଲ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ବଲ୍ଗୁଧାତୁ=କହିବା)—କହିବା— Balgibā (ବଲ୍ଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To speak.

ବଲ୍ଗିଲେ ଖୁଣାବର, ଅଲ୍ପଘଲେ ରବ୍ଦାବତ
ଘୋଷ ସେତେ ଦରକର. ଖ୍ରୀମ ନଳତ । ଅଜସ୍ପତତ୍ ଶେଷକର୍ଦା ଭରତ·

ବଲ୍ଗିତ—ସଂ. ବ (ବଲ୍ଗ୍ ଧାତୁ ଘୋଡ଼ାର ଗତିବିଶେଷ;+ଭାବ. ତ) Balgitā ଦୁଲୁକି—Trotting or cantering of the horse.

[ଦ୍ର—ଘୋଡ଼ାର ପଞ୍ଚବିଧ ଗତି, ଯଥା—ଆସ୍ଫନ୍ଦିତ, ଧୌରିତକ, ରେଚିତ, ବଲ୍ଗିତ ଓ ପ୍ଲୁତ]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । କୁଦଣ୍ଡୁଲିବା; ପ୍ଲୁତ ଗମନ—2. Frisking. ୩ । ବହୁ କଥନ, ଇଲ୍ଲନ; ଗପିବା—3. Talking babbling. ୪ । ଗପିବାବେଳେ ହସ୍ତପଦାଦିର ଆନ୍ଦୋଳନ-4. Making motions with the hands and legs (while talking).

ବଲ୍ଗୁ—ସଂ. ବି. (ବଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଗୁ)—ଛେଳି; ଶୃଗଳ—
Balgu Goat.
ବିଶ—ସୁନ୍ଦର; ମନୋଜ୍ଞ—Decent; lovely; beautiful; handsome.

ବଲ୍ଗୁକ—ସଂ. ବି. (ବଲ୍ଗୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଉକ)—ଶୃଗାଳ; କଲୁଆ (ହି.ଶ)—
Balguka Jackal.

ବଲ୍ଗୁଲିକା—ସଂ. ବି (ବଲ୍ଗୁ+ଉଲ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅସରଗା; ଅସରଲା—1. Cockroach.
Balgulikā
(ବଲ୍ଗୁଲଙ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଚେମଣି (ହି. ଶ)—2. House-bat.
୩ । ଯେଝର (ହି. ଶ)—Cane box.

ବଲ୍ଗ—ସଂ. ବି—ଅଁଳା (ହି. ଶ)
Balwaga Embelic myrobalan.

ବଲ୍ୱଜ—ସଂ. ବି—ଉଦୁଖଳ (ହି. ଶ)
Balwaja Mortar.

ବଲ୍ୱଜା—ସଂ. ବି.—ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—
Balwajā A kind of grass.
(ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂଜ୍ଞାମ ଦୃଢ଼ପତ୍ରୀ, ଦୃଢ଼ଚୁର୍ଣ୍ଣ ମୌଂଜ୍ୟାପଣୀ, ଦୃଢ଼ଶେଷୁ) [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ ଓ ମଧୁର; ଏହା ପିତ୍ତ, ତୃଷା ଓ ଦାହ ଦୂର କରେ—ହି. ଶ]

ବଲ୍ୱଲ—ସଂ. ବି—ବଳରାମଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—Name of
Balwala a demon killed by Balarāma.

ବଲ୍ମୀକ(ଳ୍ମୀ)କ(କୀ)—ସଂ. ବି (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା; ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ଇକ, ନିପାତନସିଦ୍ଧ)—
Balmi(lmī)ka(kī)
୧ । ଉଇଢୁଙ୍କା—1. Ant hill; mole hill.
୨ । ଶୋଥ ରୋଗ—2. Dropsy; plethora
୩ । ଗଳଗଣ୍ଡ—3. The goitre. ୪ । ଶ୍ଲୀପଦ ବା ଗୋଦର—The elephantiasis. ୫ । ରାମାୟଣ ପ୍ରଣେତା ବାଲ୍ମୀକି ମୁନି—5. Sage Bālmīki, the author of the Rāmāyaṇa.
[ଦ୍ର—ଇହାଙ୍କର ନାମକ ଦସ୍ୟୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ତ୍ୟାଗକରି ବହୁକାଳ ତପସ୍ୟାରେ ରତ ହୋଇ ରହିଥା ଥାଇଥିଲେ । ପରେ ସେହି ଢୁଙ୍କାରୁ ବାହାରିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ବାଲ୍ମିକି ବା ବାଲ୍ମୀକି ହେଲା]
୨ । ଉଇ—6. White ant.

ବଲ୍ମୀକୂଟ—ସଂ. ବି (ବଲ୍ମୀକ+ଉତ୍)—ଉଇଢୁଙ୍କା—
Balmikūṭa Ant hill.

ବଲ୍ୟ—ସଂ. ବିଶ—(ବଳ=ଶକ୍ତି+ହିତାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ବଳ ବର୍ଦ୍ଧକ (ବଲ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Balya
2. Strength-bestowing; invigorating.
୩ । ଶକ୍ତି ବିଷୟକ—3. Relating to strength.
ବି.—୧ । ଶୁକ୍ର; ସାର୍ଯ୍ୟ—1. Semen; virile. ୨ । ଶବର ଚନ୍ଦନ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. A kind of sandal-wood.

ବଲ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଲ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅତିବଳା ନାମକ ଔଷଧି ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—1. Indian mallow. ୨ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା—2. Phisalis Flexuosa. ୩ । ପ୍ରସାରଣୀ ବା ପସାରୁଣୀ ଲତା—3. A creeper; Poedesia Foetida.
Balyā

ବଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—1. To cover.
Ball (root) ୨ । ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—2. To move to and fro. ୩ । ସରକ୍ଷଣ କରିବା—3. To preserve. ୪ । ଜଗିବା—4. To watch.

ବଲ୍ଲ—ସ. ବି (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Balla ୧ । ପରମାଣବିଶେଷ; ଭଜଗୁଞ୍ଜା ବା ରତ୍ତି ଓଜନ—1. A standard of weight,
[ଦ୍ର—ସୁନା ରୁପା ଆଦର ଓଜନ କରିବାରେ ଏହା ୩ ଗୁଞ୍ଜାର ଓ ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ୨ ଗୁଞ୍ଜାର ଓଜନ ଧରାଯାଏ । 'ଗ୍ରଜ-ନର୍ଘଣ୍ଟୁରେ ଏହା ୭୪ ଗୁଞ୍ଜାର ସମାନ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଛି—ହି. ଶ. ।]
୨ । ଆହାର; ଭକ୍ଷ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—2. Victuals. ୩ । ଶସ୍ୟାଦି ଝାଡ଼ିବା—3. Winnowing of corn.
[ଦ୍ର—ଶସ୍ୟାଦି ଅମଳ ହେବା ପରେ ତୁଷ ମିଶା ଶସ୍ୟରୁ ପବନଦ୍ୱାରା ତୁଷକୁ ଅଲଗା କରିବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚରୁ ତଳକୁ ପଡୁଥିବା ଶସ୍ୟାଦିକୁ ସୁର ସୁର କରି ଅଜାଡ଼ିବାକୁ ବଲ୍ଲ ବୋଲାଯାଏ ।]
୪ । ନିଷେଧ (ହି. ଶ.)—4 Prohibition. ୫ । ଆବରଣ (ହି. ଶ.)—5. Covering. ୬ । ଶଙ୍କୁଳା ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ.)—6. A kind of wild tree; Acacia.

ବଲ୍ଲକୀ—ସଂ. ବି. (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ବୀଣା—1, Harp. ୨ । ଶଙ୍କୁଳା ଗଛ; ବବୁର ଗଛ—2, Acacia Arabica (tree).
Ballakī
୩ । ଝିଙ୍କ (ଜନ୍ତୁ)—3. Percupine.

ବଲ୍ଲବ—ସଂ. ବି (ବଲ୍=ଭକ୍ଷ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ+ଅଚ୍ଛ ଯାହାର, ଅର୍ଥରେ ବ)—
Ballaba ୧ । ଭୀମ—1. Bhīma, the 2nd Pāṇḍaba.
[ଦ୍ର—ଏ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ଗୃହରେ ପାକଶାଳାଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ ।]
୨ । ଗୋପ; ଗୋପାଳ—2. Cowherd.
୩ । ପାଚକ—3. Cook.

ବଲ୍ଲବ ଯୁବତି(ତୀ)—ସଂ. ବି—ଗୋପାଲୁଣୀ; ଗଉଡ଼ୁଣୀ—
Ballaba jubati(tī) A female cowherd (Apte).
ବହୁବ ଯୁବତରେ ବହେ ଅଷ୍ଟପୂର୍ବଧରପତି—
ବଦାନ୍ୟ, କାଶୀଖଣ୍ଡ, ୫-ଗୀତ ।

ବଲ୍ଲଭ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ)—
Ballabha ପ୍ରିୟତମ (ପୁରୁଷ))—Dearest beloved (male),
(ବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ. ପୁଂ.—୧ । ଭର୍ତ୍ତା; ପତ୍ତ—1. Husband. ୨ । ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି—2. One's dearest person. ୩ । ନାୟକ; ଦୟିତ; ପ୍ରଣୟୀ—3. Lover; sweet heart. ୪ । ଉତ୍ତମ ଅଶ୍ୱ—4. Steed; excellent horse. ୫ । ଅଧ୍ୟକ୍ଷ; ମାଲିକ (ହି. ଶ.)—5. Owner.

ବଲ୍ଲଭ ପାଳକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଅଶ୍ୱପାଳକ; ସହିସ୍
Ballabha pālaka A groom.

ବଲ୍ଲଭ ପାଳୁଅ—ଗ୍ରାଦେ. (କଟକ) ବ—ପାଳୁଅ ନାମକ ଏକପ୍ରକାର ଘନ ଖୀର ସାଦା ଧବଲେଶ୍ୱରଙ୍କ ନକଟରେ ଭୋଗ ହୁଏ—A kind of sweetjelly offered to Dhabaleśwara Idol.
Ballabha pālua

ବଲ୍ଲଭ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ଦେ. ବ—ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବସଂପ୍ରଦାୟ
Ballabha sampradāya ବଲ୍ଲଭ ସଂପ୍ରଦାୟ
ବଲ୍ଲଭ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ

ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବ. (ନାମ) (ବଲ୍ଲଭ+ଆଚାର୍ଯ୍ୟ)—ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ସଂସ୍କାରକ ଓ ବଲ୍ଲଭ ସଂପ୍ରଦାୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—ବଲ୍ଲଭସ୍ୱାମୀ
Ballabhāchārjya Name of a Baishnaba reformer of the 16th century.
ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ

(ବଲ୍ଲଭସ୍ୱାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦ୍ୟଭାଗରେ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ବୈଷ୍ଣବମତ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଧର୍ମମତ ଏହି ଯେ ପୃଥିବୀ ଉପଭୋଗର ସ୍ଥାନ ଓ ଧର୍ମାଚରଣରେ ଶାସ୍ତ୍ରର କନ୍ଦର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ।

ତୁନାରଗଡ଼ ପାଖେ କାଶରେ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟିଏ ଶିଶୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ-ଭଟ୍ଟ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଇ ନଜ ଘରକୁ ଆଣି ପାଳିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମରିଯିବାରୁ ଉକ୍ତ ବାଳକ ବିଷ୍ଣୁସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ସାଧୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ; ପରେ କାଶୀକୁ ଯାଇ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କଲେ; ପରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ତ୍ୟାଗ କରି ଗୃହସ୍ଥ ହେଲେ । ଏ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଏ ଶୁଦ୍ଧାଦ୍ୱୈତବାଦ ମତର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୪୭୨ ମୃତ୍ୟୁ ୧୫୩୭—ହି. ଶ. ।]

ବଲ୍ଲଭା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଲ୍ଲଭ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପ୍ରିୟା—1. Beloved (woman). ୨ । କାନ୍ତା; ଦୟିତା; ସ୍ତ୍ରୀ; ପତ୍ନୀ—2. Wife; spouse. ୩ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଜନନୀ—3. The mother of Brahmā.
Ballabhā

ବ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରିୟତମା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Dearest; beloved (woman).

ଦେ. ବ—୧ । ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)—1. Ballabhāchārjya (See). ୨ । ବଲ୍ଲଭ ସଂପ୍ରଦାୟ (ଦେଖ)—2. Ballabha sampradāya (See). ୩ । ଜଗନ୍ନାଥ, ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଆଦ ଦେବତାଙ୍କଠାରେ ସକାଳ ଓଳ ଅର୍ପିତ ଦେବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦ ଭୋଗ—3. Name of an offering of refreshment made to a Deity in the morning. ୪ । ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଓ ଜୀବ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପିତା—4. Name of the younger brother of Rūpa and Sanātana Goswāmīs.

ବଲ୍ଲଭୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ, (ସଂ. ବଲ୍ଲଭା)—୧ । ଦୟିତା—1. Beloved woman. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife.
Ballabhī

ବଲ୍ଲମ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭଲ୍ଲ)—ବରଶ୍ଚା—Spear.
Ballama ବର୍ଷା **ବଲ୍ଲମ**

ବଲ୍ଲର—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ+ଅର)—୧ । ପଲ୍ଲବ—1. A sprout. ୨ । କୁଞ୍ଜ—2. Grove. ୩ । ବନ—3. Forest. ୪ । କୃଷ୍ଣାଗୁରୁ—4. A kind of black sandal wood.
Ballara

ଦେ. ବ—୧ । ଖେତ—1. Field; a sacred place ୨ । ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ—2. Solitude.

ବଲ୍ଲର ସ୍ଥାନେ ପୂଜାଇ ଲବଣ ଗ୍ରସଇ । ଉକ୍ତି. ବୈଦେଶୀଶବଦାସ ।

ବଲ୍ଲରି(ରୀ)—ସଂ. ବ (ବଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍; ଡୀ)—୧ । ପଲ୍ଲବ—1. Sprout; shoot. ୨ । ଲତା; ବୃତ୍ତନ୍ତୀ—2. A creeper. ୩ । ମେଥି (ହି.ଶ)—3. Fenugrick. ୪ । ବଚ (ହି. ଶ)—3. Acornus Calamus (root); sweet flag. ୫ । ଏକ ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ (ହି. ଶ)—5. A kind of musical instrument.
Ballari(rī)

ବଲ୍ଲାଳ ବଂଶ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶ—A distinguished Brahmin family now residing in Nagpur
Ballāla bamśa

ବଲ୍ଲାଳ ସେନ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ସେନ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—One of the Sen kings of Bengal.
Ballāla sena
ବଲ୍ଲାଳସେନ

[ଦ୍ର—ଏ ରାଜା ବିଜୟ ସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ସେନବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ବଲ୍ଲାଳ ସେନ କର୍ଣ୍ଣାଟୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କାୟସ୍ଥ ଓ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୁଳୀନ ପ୍ରଥାର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ କୁଳୀନମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ବାଛୁଥିଲେ । ପରେ ଏହା ବଂଶାନୁଗତ ହେବାରୁ ନାନା ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହେଲା । ଏ ସ୍ୱୀୟ ରାଜ୍ୟକୁ ୫ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି କରିଥିଲେ । ୧. ରାଢ଼ (ବର୍ତ୍ତମାନ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗ), ୨. ବରେନ୍ଦ୍ର (ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜସାହୀ ବିଭାଗ), ୩. ବାଗଡ଼ୀ (ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସୀ ବିଭାଗ) ୪. ବଙ୍ଗ (ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗ), ୫. ମିଥିଳା (ଉତ୍ତର ବିହାର) । ଏହାଙ୍କର ନବଦ୍ୱୀପ, ଗୌଡ଼ ଓ ରାମପାଳ ଏପରି ୩ ସ୍ଥାନରେ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଏ ୫୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ଓ ଦାନସାଗର ନାମକ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର]

ବଲ୍ଲି(ଲ୍ଲୀ)—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ଈ)—୧ । ବୃତ୍ତନ୍ତୀ; ଲତା—1. Creeper. ୨ । ପୃଥିବୀ—2. Earth.
Balli(llī)

ବଲ୍ଲିକ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ବଣିକ ବିଶେଷ—Ballika Name of a trader of ancient Utkal.

[ଦ୍ର—ସେ ପ୍ରଥମେ ଉତ୍କଳବାସୀ ବଣିକ ଥିଲେ । ପରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କୃପାସିନ୍ଧୁ ଇତିହାସ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲ୍ଲିକା—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଲି+କ+ଆ)—୧। ଲତା—1. Creeper. Ballikā ୨। ଗୋଇ ଲତା (ହି. ଶ)—2. The Basella creeper. ୩। ମଲ୍ଲୀ (ହି. ଶ)—3. Jasmine.

ବଲ୍ଲି(ଲ୍ଲୀ)ଜ—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଲି+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Balli(llī)ja ମରଚ (ହି. ଶ)—Black pepper.

ବଲ୍ଲି(ଲ୍ଲୀ) ନିଲୟ—ସଂ. ବ.—ଲତାକୁଞ୍ଜ ଗୁହ୍ୟ—Balli(llī) nilaya An arbour; shady grove.

ବଲ୍ଲୀ ନିଲୟ ବନାଇ ସେଲା। ଉଦାହରଣ. ଉଶୋସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ବ. ଗୀତ।

ବଲ୍ଲୁ(ଲ୍ଲୁ)ର—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଲ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଉର; ଉର)—୧। ଅକର୍ଷିତ ଭୂମି; ପଡିତ ଭୂମି—Ballu(llū)ra 1. Waste land. ୨। ତୃଣଖେତ—2. Grassy field. ୩। ମରୁଭୂମି—3. A desert. ୪। ଅରଣ୍ୟ—4. Forest. ୫। ନିର୍ଜନ ଭୂମି—5. Solitary place. ୬। ମୁକୁଳ—6. Bud. ୭। ଅଙ୍କୁର—7. Sprout. ୮। ଶୁକର ମାଂସ—8. Pork. ୯। କୁଞ୍ଜ (ହି. ଶ)—9. Grove. ୧୦। ନିର୍ଜଳ ସ୍ଥାନ (ହି.ଶ)—10. Waterless place. ୧୧। ଖରାରେ ଶୁଖାଯାଇଥିବା ମାଂସ (ହି. ଶ.)—11. Sun-dried meat.

ବଲ୍ଲୁ(ଲ୍ଲୁ)ରା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଉଷର; ଲବଣାକ୍ତ ଭୂମି; ଲୁଣିମାଟି—Ballu(llū)rā 1. Saline soil. ୨। ଅରଣ୍ୟ—2. Forest.

ବଲ୍ୱଜ—ସ. ବ. (ବଲ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+ବଜ୍)—ଉଦୂଖଲ; ଖଲ—Balwaja Mortar.

ବଲ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ବଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ+ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଧାତ୍ରୀ ବା ଆମଳକୀ ବୃକ୍ଷ; ଅଁଳା ଚଟ—Balya Embellic myrobalan (tree).

ବଲ୍‌ସ୍‌ଭିକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବଲ୍ସେଭିକ୍)—୧। ସାମ୍ୟବାଦୀ ଗୁଜ-ମାଇକ ଦଳବିଶେଷ—Bal-s-bhik The name of a political party formed in Russia; Bolshevik. ବଲସବୀକ; ବଲସେବୀ

[ଦ୍ର—ରୁଷିୟା ଦେଶରୁ ଏହି ମତବାଦର ଉତ୍ପତ୍ତି।]

ବୈଦେ. ବିଣ—ବଲ୍ସେଭିଜ୍ମ ବା ସାମ୍ୟବାଦ ମାଇକସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—[ବଲ୍ସି(ସେ)ଭିକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Relating to Bolshevism.

ବଲ୍‌ସ୍‌ଭିଷ୍ଟ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ)—ସାମ୍ୟବାଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Bal-s-bhisht Relating to Bolshevism ବଲସଭିଷ୍ଟ ବୈଦେ. ବ—ବଲ୍ସେଭିଜ୍ମ ବା ସାମ୍ୟବାଦଦଳର ସଭ୍ୟ—A Bolshevist. ବଲସଭିଜ୍ମ

ବଲ୍‌ସଭିଜ୍ମ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ସାମ୍ୟବାଦମାଇକ—Bolshevism. Balsbhism ବଲସଭିଜମ ବଲସଭିଜ୍ମ

[ବଲ୍ସେଭିକ୍ସ, ବଲ୍ସେଭିଜ୍ମ୍, ବଲ୍ସି(ସେ)ଭିକ୍ସ—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଦ୍ର—ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଓ ବିଶେଷତଃ ବିଗତ ଇଉରୋପୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ (ଖ୍ରୀ. ୧୯୧୫) ସମୟରେ ଇଉରୋପରେ ଓ ବିଶେଷତଃ ରୁସିଆରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ସାମ୍ୟବାଦ socialism ର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହେଲା ଓ ତହିଁପରେ ରୁସିଆରେ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦେଶରେ ଏହି ମାଇ ପ୍ରବଳରୂପେ ବିସ୍ତାରିତ ହେଲା। ଏହି ମାଇଫଳରେ କେତେକ ଦେଶରୁ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଉଠିଗଲା ଓ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା। ଏ ସାମ୍ୟବାଦର ସାଜ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ରଭଲ୍ୟୁସନ୍ (ଫରାସୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧ) ଯୁଗରୁ ଯୋଡା ହୋଇ ଗଜରଥିଲେହେଁ ତାହା ବଲସ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରି ନ ଥିଲା। ଏହି ମାଇବାସୀମାନଙ୍କର ମତ ଏହି କ ରାଜ୍ୟରେ ବଡ଼ ଲୋକ ଗରିବ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରହିବ ନାହିଁ; ଦେଶରୁ ରାଜା, ଧନୀ, ମହାଜନ, ଶେଠ ଶ୍ରେଣୀ-ମାନ ଲୁପ୍ତ ହେବ। ଆପାମର ସାଧାରଣଙ୍କର ଦେଶର ସମସ୍ତ ଭୂମି, ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି, ସମସ୍ତ ଅଧିକାର ଓ ପଦରେ ସମାନ ଅଧିକାର ରହିବ; ଏମନ୍ତ କ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ 'ବିବାହବନ୍ଧନ' ନାମରେ କୌଣସି ବନ୍ଧନ ସମାଜରେ ରହିବ ନାହିଁ ଓ ଦେଶରେ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନମାନ ଲୁପ୍ତ ହେବ।]

ବଶ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ବ—୧। ଇଚ୍ଛା କରିବା—1. To desire. Baś (root) ୨। ଚକ୍ ଚକ୍ କରିବା—2. To shine; to glamour. ୩। ଅଧିକାର କରିବା; ସ୍ୱକୀୟ କରିବା; ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରିବା—3. To exercise mastery. ୪। ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାଇବା—4 To show favour.

ବଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧। ବଶୀଭୂତ; ଆୟତ୍ତ; ଅଧୀନ—Baśa 1. Under control. ୨। ବଶୀକୃତ—2. (ବଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) Subjugated; subdued. ୩। ସେ କଥା ବା ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଚଳେ—3. Acting according to the wish or advice of.

ଅଙ୍ଗଜ ଶତପତ୍ରନେତ୍ରା ଯା ଅସ୍ୟ ବଶ ନୋହିଲୁ ତେ।

ଉଦାହରଣ, ଉଶୋସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ଘ, ଗୀତ।

୪। ମୁଗ୍ଧ; ମୋହିତ—4. Charmed; enchanted.

ବ—୧। (+ଭାବ. ଅ) କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ—1. Mastery; authority. ୨। ଅଧିକାର—2. Control. ୩। ଅଧୀନତା—3. Subjugation. ୪। କାମନା; ଅଭିଳାଷ; ଇଚ୍ଛା—4 Desire. ୫। ଗଣିକାଳୟ—5. The house of a prostitute.

ବଶଂବଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଶ=ଅଧୀନତା+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ସେ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରେ—Baśambada 1. One who captivates by his words. ୨। ଅନୁଗତ; ବଶବର୍ତ୍ତୀ—2. Subservient; dependent. ୩। ଆଜ୍ଞାବହ; ଆଜ୍ଞା-କାରୀ—3. Obedient. (ବଶମ୍ବଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଆଜକାଲି ନବ୍ୟଧରଣର ପତ୍ରାଦିରେ ଶେଷରେ "ଇତି। ଆପଣଙ୍କର ବଶଂବଦ (ବା) (ପତ୍ର ପ୍ରେରକ)" ଲେଖାଯାଏ। ଇଂରାଜିରେ Yours obediently ବାକ୍ୟର ଅନୁକରଣରେ ଏଭଳି ବ୍ୟବହୃତ।]

୩। ଆଜ୍ଞାକାରୀ—3. Obedient. ୪। ପ୍ରିୟମ୍ବଦ; ମିଷ୍ଟଭାଷୀ—4. Sweet-speaking.

ବଶକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଶ+କ)—୧। ବଶୀଭୂତ—Baśaka 1. Subservient; come under control. (ବଶକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଆଜ୍ଞାଧୀନ—2. Obedient.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ ବଶ—ବଶକାର୍ଯ୍ୟ—Subduing; subjugating.
ବଶକ ଏ ବଳା ଉଚ୍ଚର । ଉଃ. ବୈଦେହୀବଶଲାସ ।

ବଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଶୀଭୂତ କରିବା—1. To subjugate; to bring under control. (ବଶ୍ୟ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—2. To enchant; to charm. ୩ । ଘୋଷ ମନାଇବା—3. To tame. ୪ । ମନ୍ତ୍ର ବା ବଶୀକରଣଦ୍ୱାରା କରଗତ କରିବା—4. To bring a person under control by magical means or charms.

Baśa karibā
वशकरना

ବଶ କ୍ରିୟା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଶ=ଅଧୀନତା+କ୍ରିୟା)—ବଶୀକରଣ (ଦେଖ)—
Baśa kriyā
Baśīkaraṇa (See)

ବଶଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବଶ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଶୀଭୂତ; ଅଧୀନ—(ବଶଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Baśaga Subservient; obedient; brought under control.

ବଶ(ଶୁ)ଣି—ଦେ. ବ—୧ । କଥା ଲଙ୍କାମରତର ଅଳଙ୍କୃତ ବଣିଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କୃଣୀ ଲମ୍ବିଥିବା ନାକର ବାଁଆଁ ପୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର—1. A hooked pendant for the nose. ୨ । ପ୍ରଜା ଉପରେ ଗ୍ରଜସ୍ୱ ବସାନ ବା ଜମିର ପରମାଣର ଅନୁପାତରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବା ଅଧିକା **लगान** ଟଙ୍କା ବା ଶୁଳ୍କ—2. Additional assessment; cess assessed on the money-rent or area of a holding.
Baśa(śu)ṇi

ବଶଣି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରଜାଦେଯ ଗ୍ରଜସ୍ୱର ଟଙ୍କା ବା ଜମିର ପରମାଣର କସୋଟରେ ପ୍ରଜାଠାରେ ଅଧିକା ଟଙ୍କସ କର ବସାନ ବସାଇବା—To make an additional assessment in proportion to the rent or area of a holding.
Baśaṇi karibā
लगान करना

ବଶତଃ—ସ. ଅ (ବଶ+ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ତସ୍)—୧ । ଅଧୀନତାପ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Owing to. ୨ । ଯୋଗୁଁ; ହେତୁରୁ—2. For; on account of; by reason of. ୩ । ଜବଜ୍ଜନ; ବଜ୍ଜନକ୍ରମେ—3. Under the influence of; under the control of.
Baśataḥ
[ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ; ଯଥା—ଇଚ୍ଛାବଶତଃ; କାରଣବଶତଃ; କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ; ଭାଗ୍ୟବଶତଃ]

ବଶତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ବଶ+ଭାବ. ତା)—ଅଧୀନତା—
Baśatā (twa) Subservience; subjugation.

ବଶତାପନ୍ନ—ସ. ବଣ-(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଶତା+ଆପନ୍ନ)—୧ । ବଶୀଭୂତ—
Baśatāpanna 1. Come under control; subjugated. ୨ । ଅନୁଗତ—Subservient.

ବଶବର୍ତ୍ତୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବଶ+ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ବଶବର୍ତ୍ତିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବଶୀଭୂତ—1. Subject to; (ବଶବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) subservient; obsequious.
[ବଶବର୍ତ୍ତିତା(ତ୍ୱ)—ବ] ୨ । ଆଜ୍ଞାଧୀନ—2. Obedient. ୩ । ଅଧୀନ—3. Under control.

ବଶମ୍ବଦ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ବଶଂବଦ (ଦେଖ)—Basambada
Baśambada (ବଶମ୍ବଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See).

ବଶରେ(କୁ) ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଧୀନରେ ଆସୃତ୍ତ କରିବା—
Baśare(ku) āṇibā To bring under control; or
ବଶେଆନା **वशमे लाना** sway

ବଶରେ(କୁ) ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଶୀଭୂତ ହେବା—To come
Baśare(ku) āsibā under the control of.
ବଶେଆସା **वशमे आना**

ବଶରେ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ବଶୀଭୂତ ହୋଇ
Baśare rahibā ରହିବା—To be under the control
ବଶେ ଥାକା **वशमे होना** of (some person).

ବଶ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଶୀଭୂତ ହେବା; ଆଜ୍ଞାକାରୀ ହେବା—
Baśa hebā 1. To be subservient.
ବଶ ହଓୟା ଇଚ୍ଛା, ତ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଠାରେ ବଶ ହେଲେ—
वश होना କୃତ୍ତିବାଂ. ମତ୍ସ୍ୟରତ ବନ ।
୨ । ଘୋଷ ମାନିବା—2. To be tamed; to be domesticated.

ବଶା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବଶ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବାଂଝି; ବନ୍ଧ୍ୟାନାରୀ—
Baśā 1. A barren woman. ୨ । ବନ୍ଧ୍ୟା ଗାଈ—2. A barren cow. ୩ । ଦ୍ୱିସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟା ନାରୀ—3. One of the four divisions of women. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ; ପତ୍ନୀ 4. Wife. ୫ । କନ୍ୟା—5. Daughter; bride. ୬ । ଶ୍ୟାଳକୀ; ଶାଳୀ—6. One's wife's sister ୭ । ନଣନ୍ଦ—7. One's husband's sister. ୮ । ଦ୍ୱିସ୍ତ୍ରୀଗା—8. A female elephant. ୯ । ନାରୀ-9. Woman. ୧୦ । ଗାଈ (ହି. ଶ)—10. Cow.

ବଶାନୁଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବଶ+ଅନୁ+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Baśānuga ୧ । ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତୀ—1. Obedient. ୨ । ଅଧୀନ—
(ବଶାନୁଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Subservient; subordinate.
ସ. ବ—ଦାସ—Slave; servant.

ବଶି—ଦେ. ବଣ (ସ. ବଶିକ=ଶୂନ୍ୟ)—ଶୂନ୍ୟ—
Baśi Empty; vacant.
ବଶିଗୃର ବଳ, ସିଂଦ୍ୱାସନରେ ରହିଁ—
ଉଃ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବଶିକ—ସ. ବଣ—ଶୂନ୍ୟ (ହି. ଶ)—
Baśika Empty; vacant.

ବଶିକା—ସ. ବ—ଅଗୁରୁ (ହି. ଶ)—
Baśikā Agallochum.

ବଶିତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ବଶିନ୍+ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ବଶ କରିବାର ଶକ୍ତି—
Baśitā(twa) 1. The power of bringing others under control. ୨ । ଶିବଙ୍କର ଓ ଯୋଗସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଭମ—2. One of the 8 godly attributes of Śiba and of a Jogasiddha person. (viz, control over desire).

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

୫ । ବାଧ୍ୟତା—3. Obligation. ୪ । ଆତ୍ମସଯମ—4. Self control. ୫ । ଅଧୀନତା; ବଶବର୍ତ୍ତିତା—5. Subservience. ୬ । ମୋହନ—6. Enchanting; charming.

ବଶିମା—ଫ· ବ—ଶମୀ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—
Baśinī The Śamī tree.

ବଶିମା—ଫ. ବ—(ବଶ+ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବଶିତା ୨ (ଦେଖ)—
Baśimā Baśitā 2 (See).

ବଶିର—ଫ. ବ—୧ । ସମୁଦ୍ର ଲବଣ (ହି. ଶ)—1. Sea salt.
Baśira ୨ । ଲଙ୍କାମରଚ (ହି. ଶ)—2. Red pepper.

ବଶିଷ୍ଠ—ଫ. ବ—(ଅବ+ଶାସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ; ଯେ ଅନ୍ୟ
Baśishṭa ମୁନମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ)—ବଶିଷ୍ଠ (ଦେଖ)—
Baśishṭha (See).

ବଶିଷ୍ଠ—ଫ. ବ—(ବଶିନ୍=ଯେ ବଶ କରେ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଇଷ୍ଠ)—
Baśishṭha ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସ ପୁତ୍ର; ଋଗ୍ବେଦର ବହୁସୂକ୍ତ (ବସିଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଚୟିତା ମୁନିବିଶେଷ; ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର କୁଳଗୁରୁ ବା ପୁରୋହିତ—Name of a sage, the family priest of Rāmachandra

[ଦ୍ର—ବେଦରେ ବଶିଷ୍ଠ ମିତ୍ରାବରୁଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଥରେ ସଙ୍କଟସ୍ଥଳରେ ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ଦେଖି ମିତ୍ରାବରୁଣ ଉଭୟଙ୍କର ରେତଃପାତ ହେଲା । ଉକ୍ତ ରେତଃ ସଙ୍କଳ୍ପମୟରେ ରକ୍ଷା ଗଲା । ସେଥିରୁ ବଶିଷ୍ଠ ଓ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଜାତ ହେଲେ । ଋଗ୍ବେଦରେ ବଶିଷ୍ଠ ଗାଦ୍ଧାରଗୃହ ଦବୋଦସଙ୍କ ପୌତ୍ର ଥିବାର ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ବଶିଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସପୁତ୍ର ଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ବଶିଷ୍ଠ ଓ ରାଜା ନମିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ କଳହ ହେବାରୁ, ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଶାପ ଦେଲେ । ସେହି ଶାପଫଳରେ ବଶିଷ୍ଠ ମିତ୍ରାବରୁଣଙ୍କ ଔର୍ଯ୍ୟରୁ ପୁଣି ଥରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କାମଧେନୁ ଶବଲାଯୋଗୁଁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ (ଯେ ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ ତାଙ୍କ)ର ଓ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କର କଳହ ହେଲା । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଶତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବଶିଷ୍ଠ ହୁଙ୍କାରଦ୍ୱାରା ଜଳାଇ ଦେଲେ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ହାରିଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ ପାଇବାପାଇଁ ତପସ୍ୟା କଲେ । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କର ଅନେକ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । କନ୍ଦର୍ମ ଋଷିଙ୍କ କନ୍ୟା ଅରୁନ୍ଧତୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ଥିଲେ । ଅକ୍ଷମାଳା ନାମରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଏକ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଋଗ୍ବେଦରେ ସେ ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟା ଅଟନ୍ତି । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କର ଶତପୁତ୍ର ଥିଲେ । ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳର ଲାଞ୍ଜ ତାରାଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଶିଷ୍ଠ ଏକତମ (ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ) । ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୁ ଆଇନ ବଶିଷ୍ଠସ୍ମୃତି। ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଥିବାର କଥିତ । ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ (ବଶିଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ) ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଥିବାର କଥିତ । ହି. ଶ.]

ଦେ· ବ—ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—Prominent person.

ବଂଶେ ଯେତେ ହୁଏ ସେ ହେଲେ ବଶିଷ୍ଠୀ
ତମ ମନ୍ଦରେ ଲୁଚ ଜୋତ ସେ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଶ—ଉପବିଷ୍ଟ—Seated.

ବଶିଷ୍ଠ ବୃକ୍ଷତଳ ବଶିଷ୍ଠ ବୃକ୍ଷ ସହ
ଶାତ ବୃକ୍ଷରେ ଡାଳେ ଜଳ ସେ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବଶିଷ୍ଠାଶ୍ରମ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଆସାମର ଆଶ୍ରମବିଶେଷ (ସ୍ୱାମୀ Baśishṭhāśrama ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ)—A hermitage in Assam.

ବଶୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବଶ=ସ୍ୱାଧୀନତା+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍. ବଶିନ୍ Baśī ଶବ୍ଦ. ୧ମା. ୧ବ; ଯାହାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ନିଜ ଅଧୀନ)—(ବଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ—1. One who has subdued his passions. ୨ । ବଶକାରୀ—2. Capable of bringing under control. ୩ । ବଶବର୍ତ୍ତୀ—3. Obedient; subservient.

ବଶୀକରଣ—ସ. ବ. (ବଶ+ଅଭୂତଭାବେ ଚ୍ୱି+କରଣ)—୧। Baśīkaraṇa ଲୋକକୁ ବଶ କରିବା—1. Act of bringing a person under control ୨ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭିଚାରବିଶେଷ—2. A Tantric process of subduing another. ୩ । (+କରଣ ଅନ) ପରକୁ ବଶ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ତାନ୍ତ୍ରିକ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ରାଦି—3. Esoteric magical applications to bring others under control; a magical charm.

(ଯଥା—ସ୍ତ୍ରୀ ବଶୀକରଣ, ସ୍ୱାମୀ ବଶୀକରଣ, ନିଜ ବଶୀକରଣ, ସର୍ପ ବଶୀକରଣ, ଶତ୍ରୁ ବଶୀକରଣ ଇତ୍ୟାଦି ।)

[ଦ୍ର—ଏହା ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପଞ୍ଚକ୍ରିୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ପଞ୍ଚକ୍ରିୟା ଯଥା—ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ବଶୀକରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ ଓ ମାରଣ । ତନ୍ମଧ୍ୟ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ; ଅଥବ ବେଦରେ ବଶୀକରଣ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।]

ବଶୀକୃତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବଶ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଚ୍ୱି+କୃତ)—
Baśīkṛuta ଅଧୀନୀକୃତ; ଯାହାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଯାଇ ଅଛି—(ବଶୀକୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Overcome; subdued; brought under control; rendered obedient; brought under one's power.

ବଶୀଭୂତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବଶ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି+ଭୂତ)—
Baśībhūta ବଶବର୍ତ୍ତୀ; ବଶତାପନ୍ନ; ଆଜ୍ଞାଧୀନ—Obedient; (ବଶୀଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ) come under control; fallen into (ବଶୀଭୂତ୍ୱ—ବ) subjection.

ବଶୁ(ଶୁଁ)—ଦେ. ଅ.—(ସ. ବଶତଃ)—ବଶତଃ; ହେଉରୁ; ଯୋଗୁଁ—
Baśu(śuṁ) ବଶତଃ କାରଣରୁ Owing to.

ସ୍ୱଦେଶେ ବାନ୍ଧବ ସିନାକୁ ବାସନା
ବଶୁଁ କରନ୍ତୁ ବଳରେ ମନ୍ତ୍ରଣା । ଯଧାନାଥ ନଉଜୋତ୍ସବ ।

ବଶୁଦିଆ—ପ୍ରା. ବ.—ବୈଶ୍ୱଦେବ (ଦେଖ)
Baśudia Baiśwadeba (See)
(ବଶୁଦେବ, ବଶ୍ୱଦେବ, ବଶୁଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଶେ—ଦେ. ଅ.—(ସ. ବଶତଃ) —ବଶୁ (ଦେଖ)
Baśe aśu (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଶ୍ୟ—ସଂ. ବିଶେ• ପୁଂ (ବଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ) – ୧ । ଯେ ସହଜରେ ବଶ ହୁଏ—1. Easily controllable.

Baśya

(ବଶ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯୋଷା—2. Tame. ୩ । ଆଜ୍ଞାଧୀନ—3. Obedient; subservient. ୪ । ନମ୍ରସ୍ତ; ଅଧୀନ—4. Subordinate. ୫ । ବିନୀତ—5. Humble.

ସଂ. ବି.—୧ । ଦାସ; ସେବକ (ହି. ଶ.)—1. Slave; servant. ୨ । ଅଧୀନ କର୍ମଗୁଣ—2. A subordinate.

ପ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ବୈଶ୍ୟ)—ବୈଶ୍ୟ—Baiśya.

ବ୍ୟାହୃତ ବଶ୍ୟଶ୍ରୁତ୍ ଜାତଃ.
ପାଳକ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଛନ୍ଦ । ପ୍ରାତଃ. ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟଃ ।

ବଶ୍ୟକ—ସଂ. ବିଶେ. ପୁଂ (ବଶ୍ୟ+କ)— ଆଜ୍ଞାଧୀନ—

Baśyaka (ବଶ୍ୟକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Obedient.

ବଶ୍ୟ କରଣ—ପ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ବୈଶ୍ୟ+କରଣ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ କରଣ;

Baśya karaṇa ବୈଶ୍ୟଜାତିବିଶେଷ—

(ବଶ୍ୟ ମାଦ୍ୟାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) A caste of Baiśyas.

ବଶ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି.—(ବଶ୍ୟ+ତ୍ୱ ବି. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ଅଧୀନତା—

Baśyatā(twa) 1. Dependence.

୨ । ବଶବର୍ତ୍ତିତା—2. Subservience.

୩ । ଆଜ୍ଞାଧୀନତା—3. Obedience.

ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଯୋଷ ମାନିବା—

Baśyatā swikāra karibā 1. To become tame.

ବଶ୍ୟତାସ୍ୱୀକାର କରା ୨ । ଅନ୍ୟର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—

वशयता स्वीकार करना 2. To acknowledge another's sway or suzerainty. ୩ । ଆପଣାକୁ ସଦ୍ଗୁରୁ ପଦତଳେ ସମର୍ପଣ କରିବା—3. To surrender one's self to another.

ବଶ୍ୟ ବଣିଆ—ପ୍ରା. ବି•—(ସଂ. ବୈଶ୍ୟବଣିକ୍)—ଏକ ଜାତିସୂଚକ ବଣିଆ;

Baśya baniā ଯୋଷଳାବଣିଆ—A caste of druggists;

ବୈଶ୍ୟବେନେ **वैश्यवणिक** Baiśya by caste.

ବଷଟ୍—ସଂ· ଅ.—(ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କରଣ. ଅଷଟ୍;

Bashaṭ ସାଙ୍ଗାଦ୍ୱାରା ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପୂଜା ଦ୍ରବ୍ୟ ବାହୁତ ହୁଏ)—ଦ୍ୟୋତକ ମନ୍ତ୍ର; ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁଷ୍ପ ଓ ଆହୁତି ଆଦି ଦେବାର ମନ୍ତ୍ର—A mystic exclamation uttered while offering flowers and oblations to Deities.

[ଦ୍ର—ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ କରିବା ବେଳେ ଶିଖା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଓ କରନ୍ୟାସ କରିବା ବେଳେ ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗୁଳ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଶବ୍ଦ 'ଶିଖାୟୈ• ବଷଟ୍, ମଧ୍ୟମାଭ୍ୟାଂ ବଷଟ୍' ରୂପେ ବୋଲାଯାଏ ।]

ବଷଟ୍‌କାର—ସଂ. ବି. (ବଷଟ୍=ଦ୍ୟୋତକ ମନ୍ତ୍ର +କୃ ଧାତୁ+ଅ)—

Bashaṭkāra ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି (ବଷଟ୍‌କୃତ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଦାନ; ହୋମ—Act of offering oblations to the Gods in fire.

ବଷଟ୍‌କୃତ—ସଂ. ବିଶେ.—(ବଷଟ୍+କୃତ)—ବଷଟ୍ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା

Bashaṭ-kṛuta ଅଗ୍ନିରେ ହୁତ—Offered unto the fire by pronouncing the mantra 'Bashaṭ'.

ବଷ୍କ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗତି କରିବା—

Bashka (root) To move.

ବଷ୍କୟ—ସଂ. ବି (ବଷ୍କ ଧାତୁ+ଅଯ୍)— ଏକ ବରଷିଆ ବାଛୁରୀ—

Bashkaya A calf one year old (Apte).

ବଷ୍କୟୀ(ଣ୍ଡି)ଣୀ(ନ୍ନୀ) —ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବଷ୍କ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)

Bashkaya (yi)ṇī(nī) ୧ । ବତ୍ସି ଯାଇଥିବା ଗାଈ; ବରଡ଼ ଗାଈ (ହି. ଶ.) –1. A cow which has all but gone dry.

[ଦ୍ର—ଏ ଗାଈର ଦୁଧ ଅନ୍ୟ ଗାଈର ଦୁଧ ଅପେକ୍ଷା ଗାଢ଼ା ଓ ମିଠା ହୁଏ ।]

୨ । ଯେଉଁ ଗାଈର ବାଛୁରୀ ବଢ଼ି ଯାଇଅଛି—2. A cow having a full grown calf (Apte). ୩ । ବହୁ-ପ୍ରସବା ଗୌ—3. A prolific cow (Apte).

ବସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବାସ କରିବା—1. To live. ୨ । ଘର ବାରି ରହିବା—2. To settle. ୩ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—3. To cover. ୪ । ଅବସ୍ଥିତ ହେବା—4. To be; to exist (Apte). ୫ । (ସମୟ) ଯାପନ କରିବା—5. To pass (time) (Apte). ୬ । ପରିଧାନ କରିବା—6. To wear; to put on (Apte).

ବସ୍— ବୈଦେ.—୧ । (ଇଂ) (ବି) ବହୁତ ଲୋକ ବସିଯିବାର ଉପଯୋଗୀ

Bas ବଡ଼ ମଟରଗାଡ଼ି—1, Bus ୨ । (ଅବ୍ୟୟ). ବାସ୍

ବାସ (ବାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ତେଜ)—Bās (See)

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ. ବସା)—ବସ; ଚର୍ବି—Fat

ବସ୍‌କେ(ଗେ)ତ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସଂ. ବାସ)—ବାସ;

Bas-ke(ge)t ଅସ୍ଥିବାସ; ବାସ କରିବା—Habitation; residence.

(ଯଥା—ଇନେ ଆମର ବସ୍‌କେତ ଏ ବଷ ହେଲଣି ।)

ବସ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବସିବା—

Bas-bā To sit.

ବସ୍‌ଲା ଦହି—ପ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବି—ବସାଦହି—

Bas-lā dahi Curdled milk.

ବସ—ଦେ. ବି (ସଂ. ବସା)—୧ । ଅନ୍ତ; ପୁଟା—1. Entrails.

Basa [ଦ୍ର—ମାଛ ପେଟର ଅନ୍ତକୁ ବସ କୁହାଯାଏ ।]

ଆଁତୀ, ବସ ୨ । ବସା; ଚର୍ବି—2. Fat.

ବୈଦେ ଅ.—୧ । (ଅ. ବସ୍=ଯଥେଷ୍ଟ) ଏତଦ—

1. This much. ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ—2. Enough! ୩ । ବନ୍ଦକର; ଚୁନ ହୁଅ—3. Stop!

ବସ **बस, बास** ୨ । ବି (ଇଂ Bus) ଯାତ୍ରୀ ବୁହା ମଟର—2. Bus.

ଦେ. କ୍ରି (ବସିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ରୂପ)—(ତୁମେ) ଉପବେଶନ କର—Do sit.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ ଉଠ(ଠା)—ଦେ. ବ—୧ । ଏକାଦ୍ଧନ୍ମେ ବସିବା ଓ ଠିଆ ହେବା Basa uṭha(ṭhā) କ୍ରିୟା—1. Sitting and standing in ଓଠ ବସ **ଉଠ(ଠା) ବୈଠା** succession. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନକଟକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା; ଚଲପ୍ରଚଲ— 2. Constant intercourse. ୩ । ଉପର୍ଯ୍ୟପରି ବସାଇବା ଓ ଠିଆ କରାଇବାରୂପ ଦଣ୍ଡ—3. The punishment given to a person by making him sit down and stand up repeatedly.

ବସଣୀ—ଦେ. ବ—ନାକଉଣା; ବସ୍ତୁଣୀ—1. An ornament for Basaṇī the nose. ୨ । ବସଉ; ବାସ—2. Residence.

ବସଣୀ(ଣି) ଅଟକ ହେବାର ବ ମନୋରମ

ବସଣୀ(ଣି) ବରବ ଯୁବା ଉଚ୍ଚରେ ଟ୍ରେନ – ଉଚ୍ଚ, ଦୈବେଷ୍ଣଶବ୍ଦାସ ।

ବସତ ବାଟି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ବସତ୍=ବାସ Basata bāṭi କରୁଥିବା ବା ବାସକାର୍ଯ୍ୟ+ବାଟିକା=ଗୃହ)— ବାସ, ବସବାଟି ୧ । ଯେଉଁ ଘରେ ମନୁଷ୍ୟ ସପରିବାର ବାସ କରେ; **ବାସ** ବସବାସ ଘର—1. Family residence. ୨ । ଯେଉଁ ଘରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ବାସ କରେ— 2. Permanent habitation. ୩ । ବାସଗୃହ— 3. Dwelling house.

ବସତ(ତି)—ସ. ବ (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଅଥିକରଣ. ଅଚ୍; Basati(ti) ସ୍ତ୍ରୀ **ବସ୍ତୀ** +ଙ୍ଗି)—୧ । ଅବସ୍ଥାନ; ନିବାସ— ଓ. ବସ୍ତି 1. Residence; abode. ୨ । (+ଭାବ. ଅଚ୍) ବାସ କରିବା—2. Act of living or residing. ୩ । (+ଅଧି. ଅଚ୍) ବସ୍ତି; ଜନପଦ—3. Village. ୪ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବହୁଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି—4. A place resided by many people. ୫ । ଉପନିବେଶ— 5. Settlement; colony. ୬ । ରାତ୍ରି—6. Night.

ବସତ କରିବା ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘର କର ରହିବା; ବାସ କରିବା— Basati karibā 1. To take up one's abode or ବାସ କରା **ବସନା** residence. ୨ । ଚିରସ୍ଥାୟିଭାବରେ ରହିବା—2. To take up a place as one's permanent place of abode; to settle ୩ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘର କର ରହିବା—3. To colonize at a place; to settle at a place with other people

ବସତ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନୂଆନ ଗ୍ରାମ Basati basā(se)ibā ବା ଉପନିବେଶ ବା ବସ୍ତି ସ୍ଥାପନ **ବସ୍ତୀ ବସାନା** କରିବା—To open up a colony or settlement at a place; to establish a colony or a new village.

ବସନ—ସଂ. ବ. (ବସ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କରଣ. ଅନ)— Basana ୧ । ବସ୍ତ୍ର; ଲୁଗା—1. Cloth; clothing; raiment. ୨ । ପୋଷାକ—2 Dress. ୩ । (+ଭାବ. ଅନ) ଆଚ୍ଛାଦନ—3. Covering. ୪ । ବାସ— 4. Residence. ୫ । (+କର୍ମ. ଅନ) ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କଟିଭୂଷଣ—5. Belt; ornament for the waist. ୬ । ତେଜପତ୍ର (ହି. ଶ.)—6. Cassia leaf. ୭ । ବାସସ୍ଥାନ—7. Place of residence.

ବସନ ଭୂଷଣ—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବସନ+ଭୂଷଣ)—ଲୁଗା ଓ Basana bhūshaṇa ଅଳଙ୍କାର—Cloth and ornament.

ବସନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଅଥିକରଣ. ଅନ୍ତ)— Basanta (ଯେଉଁ ଋତୁରେ ପ୍ରାଣିଗଣ ସୁଖରେ ବାସ କରନ୍ତି) ୧ । ବର୍ଷର ଛଅ ଋତୁ ମଧ୍ୟରୁ ନାତିଶୀତୋଷ୍ଣ ଋତୁ— 1. The spring season.

[ଦ୍ର—ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ଚୈତ୍ର ଓ ବୈଶାଖ ଏହି ତିନି ମାସ ଓ ମତାନ୍ତରରେ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ରକୁ ସାଧାରଣତଃ ବସନ୍ତଋତୁ କହନ୍ତି ।]

୨ । ସ୍ୱନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିସ୍ଫୋଟକ ରୋଗ; ଶୀତଳା ରୋଗ— **ବସନ୍ତ ଚେଚକ, ମାତା, ଗୋଟୀ** 2. Smallpox.

[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ପ୍ରଥମେ ଜ୍ୱର ହୋଇ ଶରୀର ତନ ଦେହରେ ଘିମିରି ଭଳି ବାହାର ଯାଏ, ପରେ ଏହା ବଡ଼ ହୋଇ ପୂଜରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ଯାଏ ଏବଂ ୫ଦିନ ପରେ ଶୁଖି ଯାଇ ଖୋଲପା ଖସିଯାଏ । ଏହା ନାନାପ୍ରକାରରେ ବାହାରେ; ଯଥା—ବରଗୁଡ଼ିଆ ବା ମସୁରିଆ (ବରଗୁଡ଼ି ବା ମସୁର ପରି), ସୋରିଷିଆ (ସୋରିଷ ପରି ଖୁବ ଛୋଟ ଛୋଟ), ମୁଗେଇ (ମୁଗ ଆକାରର) ବରକୋଳିଆ (ବରକୋଳି ପରି), ଅଖାବସନ୍ତ (ଯେଉଁ ବିସ୍ଫୋଟକ ଦେହଯାକ ଲେଖି ହୋଇଯାଇଥାଏ ।)

ପୂର୍ବେ ବସନ୍ତରୋଗୀର ବିସ୍ଫୋଟକରୁ ପୂଜ (ବା ସ୍ୱାଜ) ନେଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଟୀକା (ଦେଶୀ ଟୀକା) ଦେବାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ ବସନ୍ତର ମାରାତ୍ମକ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଯାଇଥିଲେ; ମାତ୍ର ଏବେ ବସନ୍ତରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଗୋରୁର ବିସ୍ଫୋଟକରୁ ସ୍ୱାଜ ନେଇ ଟୀକା (ବଲ୍ଗଭଟୀକା ବା ଗୋସ୍ୱାଜଟୀକା) ଦେବାର ବିଧାନ ଚଳୁଅଛି ।

ଲୋକେ 'ଶୀତଳା' ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ବସନ୍ତରୋଗର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ଏବଂ ବସନ୍ତରୋଗୀ ପ୍ରଲାପ କଲେ 'ଠାକୁରାଣୀ ଅବତରୁଛନ୍ତି' ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଏହି ବସନ୍ତରୋଗର ନାମ ମସୂରକ ବା ମସୂରିକା । ପ୍ରକୁପିତ ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଓ ପିତ୍ତଯୋଗୁଁ ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେଲେ ଏ ରୋଗ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ରୋଗବୀଜ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ୧୦ । ୧୨ଦିନ ପରେ ଏହା ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଏହାର ଅବସ୍ଥାମାନ ଯଥା—୧. ଅପ୍ରକାଶ ଅବସ୍ଥା ।

୨ । ଆକ୍ରମଣାବସ୍ଥା—କମ୍ପ ବା ଶୀତ ହୋଇ ଜ୍ୱର ହୁଏ । ଶରୀରର ଉତ୍ତାପ ୧୦୪-୧୦୭ ଡିଗ୍ରୀ ଯାଏ ହୁଏ । ଏହି ଜ୍ୱରକୁ ମୁଖ୍ୟଜ୍ୱର କହନ୍ତି । ଜ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ବେଦନାବ୍ୟଥା ହୁଏ, ବାନ୍ତି ମାଡ଼େ, ଦେହ, ଅଣ୍ଡା, ପିଠି ଘୋଳାଇବାକୁ ହୁଏ, ମୁଣ୍ଡ ବଥାଏ ଏବଂ ମୁହଁ ଲାଲ ହୋଇଯାଏ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପ୍ରଲାପ, ଆକ୍ଷେପ ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ସ୍ଫୋଟକ ଅବସ୍ଥା—ଜ୍ୱରର ୩ୟ ବା ୪ର୍ଥ ଦିବସରେ ମୁଖ-ମଣ୍ଡଳରେ ଓ ଦେହରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ଦାଗ ଦିଶେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦାଗସବୁ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ସୋରଷ ଦାନା ବରାବର ଛୋଟ ଛୋଟ ପରି ଫୋଟକାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହି ଫୋଟକାଗୁଡ଼ିକ ଜଳୀୟପଦାର୍ଥରେ ପୂରିଯାଏ ।

୫ମ ଦିନ ଫୋଟକାର ଜଳୀୟ ଅଂଶ ପୂଜେଇ ଯାଏ । ୮ମ ଦିନ ପରେ ଫୋଟକା ଫାଟି ସେଥିରୁ ମୂଜ ବୋହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ୧୧ଶ ବା ୧୪ଶ ଦିନ ଫୋଟକା ଶୁଖି ଖୋସା ଖସଡ଼େ; ମାତ୍ର ଫୋଟକାର ଦାଗ ୨ । ୮ ସପ୍ତାହଯାଏ ରହେ । ଫୋଟକା ମାରାତ୍ମକ ହୋଇଥିଲେ ଦେହର ଉତ୍ତାପ ଏକାବେଳକେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇ ଗାତ୍ରମାନ ହୋଇଯାଏ । ଆଖିରେ ବସନ୍ତ ବାହାରିଲେ ଆଖି ଫୁଟିଯାଏ ।

ବସନ୍ତରୋଗର ଆନୁସଙ୍ଗିକ ଉପସର୍ଗମାନ—ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ରେ ଓ ହୃଦସ୍ପନ୍ଦରେ ରୋଗ, ହୃଦଗ୍ରାସ ଓ ମୁଖବାଟେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା—

ଦରଡ଼ାମଞ୍ଜି ଉତରେ ଲମ୍ବାଗରେ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର କରି ତାକୁ ସୂତାରେ ଗୁନ୍ଥି ବାହୁରେ ବାନ୍ଧିବା; କଞ୍ଚାକାଞ୍ଚ ତେରର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଚୁନ ଭୋଳା, ମଞ୍ଜିତ ଓ ଘାଣି ମିଶାଇ ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇ ଥର ପିଇବା, ଘୁରଣୀଶାଗର ତେରକୁ ମଞ୍ଜିତନା ସଙ୍ଗେ ସପ୍ତାହରେ ୨ । ୩ ଥର ଖାଇବା ଓ ବାସଙ୍ଗରସ ବା ଯଷ୍ଟିମଧୁ ବା କଦଳୀବୃକ୍ଷର ରସ ସେବନ କରିବା ବସନ୍ତରୋଗର ପ୍ରତିଷେଧକ ବୋଲି କେତେକ କବରୁଜଙ୍କର ମତ ।]

୩ । ରାଗବିଶେଷ—3 Name of a musical air, ୪। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଅତିସାର ରୋଗ—4. Diarrhoea; dysentery. ୫ । ନାଟକରେ ବିଦୂଷକର ଉପାଧି-5. The nickname of a buffoon in a drama. ୬ । ତାଲବିଶେଷ—6. A kind of measure in dancing or music. ୭ । ଫୁଲର ଗୁଚ୍ଛ (ହି. ଶ.)—7. A bunch of flowers.

[ଦ୍ର—ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଛଅଟି ରାଗ ମଧ୍ୟରୁ ବସନ୍ତ ଏକ । ଏହା ବସନ୍ତଋତୁରେ ଗେୟ; ରାଗ ତଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ବାସନ୍ତୀ ରଙ୍ଗ ଦେ. ବି—୧ । ଚମ୍ପାଫୁଲପରି ହଲଦିଆ ରଙ୍ଗ; ଫିକା **वसन्ती रङ्ग** ହଲଦିଆ—1. Light yellow colour.

ବସନ୍ତ ବାତାସ ୨ । ମଳୟାନିଳ; ବସନ୍ତ ପବନ—2. Spring-**वसन्ती हवा** breeze. ୩ । ଦେଉଳର ଉଲପାଢ଼ରେ ହୋଇଥିବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ—3. Work of art engraved on the plinth of a temple. ୪ । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଘିଅଳ ଆରସା ପିଠା—4. A kind of flat, round and thin sweet cake fried in ghee, offered to the Lingarāja Deity at Bhubaneswar.

ବାସନ୍ତୀ ରଙ୍ଗର କାପଡ଼ ୫ । ଫିକା ହଲଦିଆ ଲୁଗା—**वसन्ती रङ्ग का कपडा** 5. Light yellow cloth

ଶବ୍ଦ ବସନ୍ତ ବୈଶାଖ,
ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ ଗୋଟିଏ—ଉତ୍ତର. ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ରାମୃତ ।

୬ । ରାସାସୃଶବର୍ତ୍ତିତ ମକଟ ଯୂଥପଦ୍ଧବିଶେଷ—

6. Name of a leader of the monkey-army.

ବସନ୍ତ ପୂଜାରେ ପଡ଼ିଲା ଶ୍ରୀଜୀଉ ନାଗ ଅର୍ଥ ସେଣ୍ଡି ବେଗେ ।
ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେହୀଶତଲୀଳା ।

ବସନ୍ତ ଆରସା—ଦେ. ବି—ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଭୋଗଲାଗିବା Basanta ārisā ଏକପ୍ରକାର ପତଳା ଆରସା ପିଠା—A kind of flat; round and thin sweet cake offered to the Lingarāja Deity at Bhubaneswar.

[ଦ୍ର—ଗୁଡ଼ିଲ ଚୂନାକୁ ଗୁଡ଼ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ପତଳା ଖଳ କରି ଖଲକୁ କଦଳୀପତ୍ରରେ ବିଛାଇ, ଦିଅରେ ଖଣ୍ଡି ଏହି ପିଠା କରାଯାଏ ।]

ବସନ୍ତକ—ସଂ. ବି (ବସନ୍ତ+କ)—ଶ୍ୟୋନାକ; ଫଣଫଣା (ହି. ଶ) Basantaka (ଦେଖ) —Phaṇaphaṇā (See)

ବସନ୍ତ କୁସୁମ—ସଂ. ବି—ବସନ୍ତକାଳରେ ଫୁଟିବା ଫୁଲ—Basanta kusuma Vernal flower.

ବସନ୍ତକୁସୁମାକର ରସ—ସଂ. ବି—କାସନାଶକ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବଟିକା Basantakusumākara rasa ବା ଔଷଧବିଶେଷ—A medicinal preparation or pill prescribed in the Ayurveda for cough.

ବସନ୍ତଗୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—କମଳାଗୁଣ୍ଡି (ଦେଖ) Basantagunḍi Kamalāgunḍi (See).

ବସନ୍ତଗୁଣ୍ଡିଚା—ସଂ.ବି-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦ୍ରିମହୋଦୟରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଚୈତ୍ର ଗୁଣ୍ଡିଚା; ଚୈତ୍ର Basantagunḍichā ମାସରେ ହେବା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରଥଯାତ୍ରା; ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ରଥଯାତ୍ରା—The car festival held during the month of Chaitra at Bhubaneswar.

ବସନ୍ତ ଗୁଣ୍ଡିଚ ଏକାନ୍ତ ଦିନେ ବି ଯାଣି ଅନୁଗତ ପଦ୍ମ ।
ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେହୀଶତଲୀଳା ।

[ଦ୍ର—ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀରେ ଏହି ଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଏ ଯାତ୍ରାରେ ଗୋଟିଏମାତ୍ର ରଥ ହୁଏ । ଏ ରଥର ନାମ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥ ।]

ବସନ୍ତଘୋଷ—ସଂ. ବି (ବସନ୍ତଂ ହରତି; ବସନ୍ତ+ଘୋଷ)—ବସନ୍ତଦୂତ; Basantaghosha କୋକିଳ; କୋଇଲି—The Indian (ବସନ୍ତଘୋଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) Cuckoo; (the herald of spring)

ବସନ୍ତ ଚଉଁଇ—ଦେ. ବି—ହଲଦିବସନ୍ତ (ଦେଖ) Basanta chaṛdhei Haladibasanta (See).

ବସନ୍ତତିଲକ—ସଂ. ବି—୧ । ୧୪ ବର୍ଣ୍ଣର ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ— Basantatilaka 1. A Sanskrit metre of 14 letters.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଉଦାହରଣ; ଅଙ୍କେ ସ୍ତିମିତେ ଯୁବତୀ ପରଶଙ୍କମସ୍ୟ; ଏଥିରେ ୧ମ, ୨ୟ, ୪ର୍ଥ, ୮ମ, ୧୧ଶ, ୧୩ଶ ଓ ୧୪ଶ ଅକ୍ଷର-ମାନ ଗୁରୁ, ଅନ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଘୁ । ଏଥିର ଲକ୍ଷଣ—ଜ୍ଞେୟଂ ବସନ୍ତ ତିଲକଂ ତଜଜାଜଗୌଗଃ ।]

୨ । ପୁଷ୍ପବିଶେଷ—2. A kind of flower. ୩ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗର ଔଷଧବିଶେଷ—3. A medicinal preparation prescribed in the Ayurbeda for Pthisis

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସନ୍ତଦୂତ—ସ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ; ବସନ୍ତ+ଦୂତ)—କୋକଳ—Basanta dūta 1. The cuckoo. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) (ବସନ୍ତ ସଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) କାମଦେବ; ମଦନ—2. Cupid personified. ୩ । ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱର—3. The fifth of the seven musical notes in the gamut. ୪ । ଆମ୍ବ ଗଛ—4. Mango tree ୫ । ଚୈତ୍ରମାସ (ହ. ଶ)—5. The month of Chaitra.

ବସନ୍ତଦୂତିକା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସନ୍ତ+ଦୂତିକା)—Basantadūtikā ୧ । କୋକିଳା—1. A female cuckoo. (ବନ୍ଦ୍ରେଦୂତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମାଧବୀଲତା—2. A flowering creeper. ୩ । ପାଟଳୀଗଛ—3. A flowering tree. ୪ । ଗମ୍ଭିକାଠ; ଅଗରଥ ଗଛ—4. Premna Integrifolia (tree).

ବସନ୍ତଦ୍ରୁ—ସ. ବ—ଆମ୍ବଗଛ—Mango tree.

Basantadru ବସନ୍ତ ବସନ୍ତ ପକ୍ଷୀ ବସନ୍ତଦ୍ରୁମରେ—ଭଟ୍ଟ. ବିଦେଗ୍ଧମୁଖମଣ୍ଡନ ।

(ବସନ୍ତଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସନ୍ତପକ୍ଷୀ—ଦେ. ବ—ହଳଦିବସନ୍ତ (ଦେଖ)

Basantapakshī Haḷadibasanta (See)

ବସନ୍ତ ବସନ୍ତପକ୍ଷୀ ବସନ୍ତଦ୍ରୁମରେ—ଭଟ୍ଟ. ବେଦେଗ୍ଧମୁଖମଣ୍ଡନ ।

ବସନ୍ତପଞ୍ଚମୀ—ସ. ବ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀ; ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ—The 5th day of the bright fortnight of the month of Māgha.

Basanta pāṅchamī

[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ବାଣୀ ଆରାଧନା ଦିବସ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶୁଭ୍ରମାନେ ମଦ୍ଦାସମାରୋହରେ ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଗୃହାଳୀର ଶୁଭ୍ରମାନେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ପ୍ରତିମା ବା ଚତ୍ରିତ ନାରକେଳ ଧରି ଗୀତ ବୋଲି ପିଠାମାଠା ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ଉଷା କରନ୍ତି ଏବଂ ଉଷାଲବ୍ଧ ଧନବସ୍ତ୍ର ଅବଧାନଙ୍କୁ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି ।]

ବସନ୍ତ ପବନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସନ୍ତ+ପବନ)—ବସନ୍ତକାଳରେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରୁ ବହୁବା ଆରାମପ୍ରଦ ବସନ୍ତୀ ହବା ମୃଦୁ ବାୟୁ; ସୁଲୁସୁଲିଆ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ; ମଳୟ ପବନ—ବସନ୍ତ ବାୟୁ, ବସନ୍ତ ମରୁତ୍, ବସନ୍ତାନିଳ } ଅନ୍ୟରୂପ

Basanta pabana South wind blowing during the spring; south breeze.

[ଦ୍ର—ମଳୟଗିରିର ଚନ୍ଦନ ଗଛରେ ଏ ପବନ ବାଜି ଆମ୍ବ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଥିବାରୁ ଏହା ଏକ ଚନ୍ଦନର ସୁବାସଦ୍ୱାରା ସୁବାସିତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ସେକେ କଳ୍ପନା କରନ୍ତି ।]

ବସନ୍ତବନ୍ଧୁ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମଦେବ; ମଦନ (ହ. ଶ)—Basantabandhu Cupid.

(ବସନ୍ତଯୋଧ, ବସନ୍ତସଖା[ଖୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସନ୍ତ ବସନ—ଦେ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା) ହଳଦିଆ ଲୁଗା—1. Yellow cloth. (ବସନ୍ତବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପୀତାମ୍ବର; ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ବସନ୍ତ ବସନେ(୧) ଗର୍ଣ୍ଣିବ ଦେଇ କାନ୍ଧେ ତଳାଇ
ବସନ୍ତ ବସନ(୨) ମୋହିବ ଏହୁ ଗ୍ରମାନ ବହୁ—ଭଟ୍ଟ, ବୈଦେଗ୍ଧମୁଖମଣ୍ଡନ

ବସନ୍ତ ବ(ବୋ)ହିବା—ଦେ. ବ—ବସନ୍ତ ପବନ ପ୍ରବାହିତ ହେବା—Basanta ba(bo)hibā The blowing of the spring breeze.

ବସନ୍ତ ବହନା **ବସନ୍ତୀ ହବା ବହନା**

ବସନ୍ତବ୍ରତ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବସନ୍ତ+ବ୍ରତ)—କୋକଳ (ହ. ଶ.)—Basanta brata The Indian cuckoo.

ବସନ୍ତମୁହାଁ—ଦେ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବସନ୍ତ ଓ ମୁଖ)—ଯାହା ମୁହଁରେ ବସନ୍ତରୋଗଜାତ ବକ୍ଷୋଽକମାନଙ୍କର ଦାଗ **ଖୋଦରାହା** ବା ଛିଦ୍ରମାନ ଥାଏ—Having pock-marked or pock-pitted face. (ବସନ୍ତମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବସନ୍ତମୁହାଁ ବଉମା ଗଣ୍ଠି
କାମବାଦର ଛକା ଜାଲବଣ୍ଟି—ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରତ୍ନଖ୍ୟ ।

ବସନ୍ତରା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସ. ବସୁଧାରା) ବସୁଧାରା ୨ (ଦେଖ) Basantarā ବସୁଧାରା 1. Basudhārā 2 (See)

ପନସାଲା ୨ । (ସ. ବସନ୍ତ ଓ ଗୃହନ୍) ଶୁଦ୍ର ଓ ଉଣ୍ଡାରମାନଙ୍କର (ବସ[ସୁ]ନ୍ଦ[ଦ୍ଧ]ର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୃଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—2. A title given to śūdras.

ଗାଦେ. (ପାରୁଦ) ବ—ପାରୁଦ ରାଜାଙ୍କ ପାଖଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ରାଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୁଏ ତାହାର ଗୃଜଦତ୍ତ ଉପାଧି—A title given to the most favourite servant of the Rājā of Pārikuda.

ବସନ୍ତରା ଘଡ଼ି—ଦେ. ବ—ପଣାଫଟାଣ୍ଡାରୁ ମାସକ ଯାଏ ତୁଳସୀ ବସୁଧାରା ଘଟ—A water pot with a hole at the bottom suspended over the top of the holy Basil plant.

Basantarā ghaṛdi **ପନସାଲା**

ବସନ୍ତ ରାସ—ସ ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବସନ୍ତକାଳୀନ ରାସଯାତ୍ରା ବା ଉତ୍ସବ. ବିଶେଷ—The dancing festival of Śrīkṛushṇa during the spring.

Basanta rāsa (ବସନ୍ତ ରାସ—ଦେ. ରୂପ)

ବସନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଈ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଗ୍ରାମଦେବତାବିଶେଷ—1. Name of a popular Goddess. ୨ । ଶୀତଳା ଦେବୀ—2. Goddess śītalā (presiding over small pox).

Basantā(nte)ī

ବସନ୍ତାବତାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସନ୍ତ+ଅବତାର)—ପୃଥିବୀରେ ବସନ୍ତ ଋତୁର ଆରମ୍ଭ—The advent or setting in of spring (Apte).

Basantābatāra (ବସନ୍ତାଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସନ୍ତାର୍ତ୍ତ—ସ. ବ (ବସନ୍ତଋତୁରେ ଏଥିର ପତ୍ର ଝଡ଼ିବାରୁ; ବସନ୍ତ+ଅର୍ତ୍ତ)—ବଲ୍କଳକ ବୃକ୍ଷ; ବାହାଡ଼ାଗଛ (ହ. ଶ)—Beleric myrobalan (tree).

Basantārtta

ବସନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଶ. (ସ ବାସନ୍ତିକ)—୧ । ଫିକା ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ. Basantiā ଯୁକ୍ତ—1. Light yellow ୨ । ବସନ୍ତକାଳ ବସନ୍ତୀ, ବାସନ୍ତୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the spring; **ବସନ୍ତୀ** vernal.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସନ୍ତୋତ୍ସବ Basantotsaba ବସନ୍ତ ମହୋତ୍ସବ ବସନ୍ତଯାତ୍ରା —ସ. ବି· (ସ. ଷ. ତ୍ପୁ; ବସନ୍ତକାଳୀନ ଉତ୍ସବ)— ୧ । ପୂର୍ବେ ମାଘ ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀର ଘର ଦିନ କାମଦେବ } ଅନ୍ୟରୂପ ଓ ବସନ୍ତର ପୂଜା କରିଯାଉଥିବା ଉତ୍ସବ; ମଦନୋତ୍ସବ (ହି. ଶ)— 1. A festival, formerly observed in honour of God Cupid during the spring on the sixth day of the bright lunar fortnight of Māgha. ୨ । ଦୋଳକା ଉତ୍ସବ; ଦୋଳ (ହି. ଶ.)—2. The Holi festival (abou tthe full moon of Phālguna).

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏ ଉତ୍ସବ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ଅଧୁନା ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଅଛି— Apte].

ବସନ୍ତୀ Basanti —ସ. ବି· (ବସନ୍ତ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ. ବସନ୍ତକାଲର ସଙ୍ଗୀ ହେଉ)--କୋକିଳ; କୋଇଲି—Cuckoo.

ଦେ. ଭଣ—ବସନ୍ତିଆ (ଦେଶ)—Basantiā (See)

ବସ(ସୁ) ବାସ Basa(su) bāsa **ବସବାସ ବସୋବାସ** —ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବସତି ଓ ବାସ)—୧ । ଚରସ୍ଥାୟୀ- ଭାବରେ ବାସ କରିବା—1. Taking up permanent residence or domicile at a place. ୨ । ବସବାସ କରିବା ଘର, ସ୍ଥାୟୀ ଆବାସ ସ୍ଥଳ—2. One's permanent place of residence.

ବସ ବାସ କରିବା Basa bāsa karibā **ବସବାସ କରା ବସୋବାସ କରନା, ବସନା** —ଦେ. କ୍ରି— କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ବାସ କର ରହିବା—To take up one's abode or residence at a place.

ବସ ବାସ ଘର Basa bāsa ghara **ବସତ୍‌ବାଟୀ ବସୋବାସ, ବାସ ଘର** —ଦେ. ବି—ସ୍ଥାୟୀ ଆବାସ ସ୍ଥଳ—One's permanent place of residence.

ବସା Basā **ଘୋଁସଲା, ଖୋଁତା ଗର୍ତ୍ତ ମାଁଦ ବାସା** —ସ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ+ଆ; ଯାହାକୁ ଚର୍ମ ଆଚ୍ଛାଦନ କରିଥାଏ)—୧ । ମଜ୍ଜା; ଚର୍ବି ମେଦ—1. Fat; adeps; suet. ୨ । କୌଣସି ତୈଳମୟ ରସ—2. Any fatty exudation (Apte). ୩ । ମଗଜ; ମସ୍ତିଷ୍କ—3. Brain (Apte).

ଦେ. ବି· (ସ. ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା; ସ. ବ.ସ)— ୧ । ପକ୍ଷୀର ମାଡ଼—1. Nest. ୨ । ବନ୍ୟ ପଶୁଙ୍କ ରହିବା ସ୍ଥାନ—2. Lair of wild beasts. ୩ । ଅସ୍ଥାୟୀ ବାସ ସ୍ଥାନ—3. Lodgings.

ବାସା **କାସା** ରହିଲେ ସୁଦ୍ଧି ଘରେ କର ବସା— କୃଷ୍ଣଜିତ, ମହାଭାରତ ସଭା ।

୪ । ଆବାସ—4. Residence.

କର ଗୋବାବସ ଜଉଟେ ବସା
କାଳ ଦେବତା ଯେତେ ଦେବ ଦୁଃଖ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଜଗବ ।

ବସା ବଠକ ୫ । ଉପବେଶନ—5. Sitting.

ବସାନ ବଠାନା ୬ । ବସାଇବା—6. Setting.

ଦେ. ବିଣ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା—ପ୍ରାଣବସା ମୁହଁ; ମସୃଣବସା ଗୁଣା)—

ବସାନ ଜଡାହୁଆ ୧ । ଖଚିତ—1. Set with (stones etc).

ବସାନ ବସାଯାହୁଆ ବସା ଜମାଯାହୁଆ ୨ । ବସାଯାଇଥିବା; ସ୍ଥାପିତ—2. Established. ୩ । ଘନୀଭୂତ—3. Set; solidified; (ଯଥା—ବସାଦହି ।) coagulatel.

ଦେ. କ୍ରି—ବସାଇବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ ଏକ ବଚନ; (ତୁ) ବସାଇବା କର୍ମ କର—(imperative mood) (thou) Do let or cause to sit; do set.

ବସା(ସେ)ଇବା Basā(se)ibā **ବସାନା, ବୈଠାନା ବସାନ ଜମାନା ଗାଡନା ଲଗାନା ବୈଠାନା** —ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଉପପୂର୍ବକ ବଶ୍ ଧାତୁ=ଉପବେଶନ କରିବା; 'ବସିବା'ର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—

ବସାନା, ବୈଠାନା ୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ କରାଇବା—1. To cause one to sit. (ଯଥା—ଭାଙ୍କୁ ନେଇ ସଭାରେ ବସାଅ ।)

୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନୂତନ ଗ୍ରାମ, ନଗର, ଦୋକାନ, ହାଟ ଆଦି ସ୍ଥାପିତ କରିବା; ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା—1. To establish (a new village etc. at a place); to start; to set up; to found.

ଗ୍ରାମ ବସାଇ ଜନ ନାମେ
ରହିଲ ଚନ୍ଦ୍ରାପୁର ଗ୍ରାମେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

୩ । କୌଣସିଠାରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ଥିର ବା ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ରଖିବା —3. To set a thing firmly.

ଭଗଲ ଶିର ଉର ଦେଖେ
ବସାଅ ମନ-ଅର ଦେଖେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

୪ । ଅଳଙ୍କାରାଦିରେ ରତ୍ନ ଆଦି ଖଚିତ କରିବା—4. To set gems etc. on ornaments.

(ଯଥା—ଏ ମୁଦରେ ଖଣ୍ଡେ ମୁକ୍ତା ବସାଇବ ।)

ଜମାନା ୫ । ଘନୀଭୂତ କରାଇବା; ଜମାଇବା—5. To cause a liquid to co-agulate; to solidify.

(ଯଥା—ଏ ଘିଅକୁ କାକରରେ ରଖି ବସାଅ ।)

ଗାଡନା ୬ । ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବା; ରଖିବା; ସ୍ଥାପନ କରିବା; ଥୋଇବା— 6. To put; to place; to lay down.

(ଯଥା—ଚୁଲି ଉପରେ ହାଣ୍ଡି ବସାଅ ।)

୭ । ଢିଲାଗୁଲା ଜିନିସକୁ ଝାଡ କର ଯୋଉବା; ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରିବା— 7. To strengthen a loose thing; to drive a thing firmly to the ground.

ଲଗାନା (ଯଥା—ଏ ଖୁଣ୍ଟକୁ ନ ବସାଇଲେ ଏହା ଶୀଘ୍ର ପଡ଼ିଯିବ ନାହିଁ ।)

୮ । କର ଆଦି ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—8. To assess.

ବୈଠାନା (ଯଥା—ଗୁଳା ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପରେ ଘର ପିଛା ଛଅ ଅଣା ଝିକର ବସାଇଲେ ।)

୯ । ଜବରଦସ୍ତ କରିବା; ଜବରଦସ୍ତି ଡ଼ୋଇ ବସି ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—9. To cause one to sit idle.

(ଯଥା—ମତେ ଏସବୁ ଜଣ ଢେଲ୍ଲ ବସାଇ ହଇରାଣ କରୁଛ କାହିଁକି ?)

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୦ । ଗଥନ କରିବା; ସଜ୍ଜିତ କରିବା; ସଜାଇବା—10. To arrange; to lay out (as a layer of brick).
(ଯଥା—ଯୋଖଣ୍ଡ ପାହାଚରେ କାରିଗର ପଥରଗୁଡ଼ିକ ଅଚ୍ଛ ସୁନ୍ଦର କରି ବସାଇଛି ।)

୧୧ । ମୁଦ୍ରିତ କରିବା; ଛାପ ମାରିବା—11. To stamp; to put a mark.
(ଯଥା—ଏ ବ୍ରୁଲ୍ମନାମାରେ ଗଣୀଙ୍କ ମୋଦ୍ଦର ବସାଅ ।)

लगाना ୧୨ । (ବେତାଦ୍ଦ୍ୱାରା) ଚଞ୍ଚ ରହିବା ଭଳ ଆଘାତ କରିବା; ପ୍ରହାର କରିବା; ମାରିବା; ଲଗାଇବା—12. To flog or beat; to give a blow with.

बठना ୧୩ । (ସଭା ବା ପଞ୍ଚାୟତ ଆଦ୍ଦ) ବସିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା 13. To bring about the sitting of a Panchāyet of one's caste people.
(ଯଥା—ସେ ଏ କଥାରେ ଜାଇଆଣ ସଭା ବସାଇବ ।)

ବସା ଉଠ(ଠା)—ଦେ. ବ.—ବସ ଉଠ (ଦେଖ)
Basā uṭha (ṭhā) Basa uṭha (See)

ବସା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ବସା କରିବା; ବସାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରିବା
Basā uṭhā(ṭhe)ibā
ବାସ ତୋଳା To remove from one place of lodging
वासा तोडना (ବସା ଉଠିବା—ବ. ରୂପ) to another.

ବସା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । (ପକ୍ଷୀ) ମାଡ଼ ନର୍ମାଣ କରିବା—
Basā karibā 1. To build a nest (said of a
କୁଳାୟ ନିର୍ମ୍ମାଣ କରା **घोंसला बनाना** bird.)
(ଯଥା—ବାସ୍ପାଚଡ଼େଇ ଭାଲ ଗଛ ଅଗରେ ବସା କରୁଛି ।)

୨ । ଅସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ବାସ କରିବା—2. To take up
ବାସ କରା **वासा करना** one's lodgings; to board at.
ସେମାନେ ଜଗତରେ ଦେବ ପ୍ରସ୍ତେ ବସା
କର ଅଜଳନ୍ତ ଦରଲେ ବନ୍ଦ ନଶା । କୃଷ୍ଣର୍ଜ୍ଜ: ମହାଭାରତ ସଭା ।

୩ । ବାସ କରିବା; ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ରହିବା—3. To live; to take up one's residence.
(ଯଥା—ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି ବସା କଲେଣି ।)

ଲେଖେ ଥାକା ୪ । ସବୁଦା ଉପସ୍ଥିତ ରହିବା—
रहना 4. To be present always
(ଯଥା—ତା ଛତ ଅଗରେ ଖରାପ କଥା ବସା କଲ୍ଲଣି ।)

ବାସା କରା ୫ । ବସା ଘର ସ୍ଥିର କରିବା—
वासा करना 5. To settle one's lodgings.
(ଯଥା—ଗୁଜା କଲ୍ଲକତା ଯିବା ଆଗରୁ ମେନେଜର ଯାଇ ବସା କରନ୍ତୁ ।)

ବସା ଘର—ଦେ. ବ. (ସ. ବାସ + ଗୃହ)—ବଦେଶୀ ଲୋକ ସେଉଁ
Basāghara ଘରେ ଅସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ବାସ କରେ—
ବାସା ଘର Lodging house; boarding house.
डेरा, वासाघर

ବସାଣିଆ—ଦେ. ବ.—ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅସ୍ଥାୟୀ
Basāṭiā ଭାବରେ ବସା କରି ଥାଏ; ଭଡ଼ାଟିଆ—Lodger;
ବାସାଡ଼ିଆ **डेरादार** occupier of a rented house.

ବସାଡ୍ୟ—ସ. ବଶ. (ମଜ୍ଜା ଉତ୍ତ) — ଚର୍ବ୍ବଣା; ମଜ୍ଜାମୟ—
Basāḍhya Marrowy; oily.
(ବସାଭ୍ୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ.—ଶୁଶୁକ—
The gangetic porpoise (Apte)

ବସାଣ(ଣି)—ଦେ. ବ.—୧ । ବସିବା କ୍ରିୟା—
Basāṇa (ṇi) 1. Act of sitting.
ବସା **बैठना** ୨ । ବସାଇବା କ୍ରିୟା—2. The act of setting.
ବସା **बैठाना** ୩ । କର ଧାର୍ଯ୍ୟକରଣ; ଲଗାଣ—
ବସାଣ **लगान** 3. Assessment (of tax or rent).

ପ୍ରାଦେ. (ସୁରା) ବ.—କାକରା, ଅମାଲୁ, ପିଠା ଆଦ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ସଜାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପଲମ; ଚାଡ଼ି ବା ଚାଡ଼ିଆ—A flat earthen pan for arranging flat pastry cakes one over the other.

ବସା ଦହି—ଦେ. ବ—ଆଉଟା ଦୁଧ ଥଣ୍ଡା ହେଲେ ଉହାଁରେ ମଜ୍ଜା ବା
Basā dahi ଖଟା ପକାଇ କିଛୁକାଳ ରଖିଦେବା ପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦହି ହେବା ଘଗାଡୁଡ ଦଧି—Curdled milk; coagulated
चक्कादहि, जमाहुआदही milk; curd.
ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଘୋଳ ଦହି—Curd.

ବସା ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ହଠାତ୍ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅସି ଅନ୍ୟ
Basā pardibā ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସା କର ରହିବା—To remove suddenly from one place of lodging to another.

ବସା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପକ୍ଷୀମାନେ) କାଠି କୁଟାଆଦ ସଗ୍ରହ କରି
Basā bāndhibā ଉହାଁରେ ବସା ଗଠନ କରିବା—To
ବାସା ବାନ୍ଧା **घोंसला बनाना** build a nest (said of birds).

ବସା ବାସ—ଦେ. ବ—ବସାଘର—
Basābāsa ବାସାଘର **वासाघर** Lodgings.
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ତା ଶୁଣି ଦ୍ରୋଣେ କେତେ ତୋଷ
ଗଲେ ଭଳାମାନେ ଯେ ଯାହା ବସାବାସ—କୃଷ୍ଣର୍ଜ୍ଜୁନ-ମହାଭାରତ କର୍ଣ୍ଣ ।

ବସା ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ ବାସ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି
Basā bhāṅgibā ସ୍ଥାନରୁ ବସା ଅନ୍ତରତ କରିବା—To
ବାସା ତୋଳା **वासा तोडना** remove from a place
ଆଡ଼ା ଭେଁଗେଯାଓୟା ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଶସ୍ଥ ସ୍ଥାନର
वासा टूट जाना ତ୍ୟକ୍ତ—Discontinuance of one's temporary habitation.

ବସା ସଞ୍ଚା—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭରା) ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ରହିବା ନମନ୍ତେ
Basā sañchā ବସାଘର ଓ ସ୍ରେଷେଇ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ—
ବାସା ସୌଧା Lodgings and victuals for a newly
वासा और उपाइ(य)त् arrived guest.
ଏହୁ ସବାଶରୁ ବାଃରେ ବାସାସଜ୍ଜା
କରଥ ଭାଙ୍ଗପାଇଁ ନ କର ବହୁ ପଞ୍ଚା—କୃଷ୍ଣର୍ଜ୍ଜୁନ-ମହାଭାରତ-ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।

[ପୂର୍ବେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନକଟକୁ କେହି ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଗଲେ ପ୍ରଥମରେ ତାଙ୍କୁ ବସାସଜ୍ଜା ବଥଯାଉଥିଲା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସି—ଦ. ବ (ବସ୍ ଧାତୁ=ପିନ୍ଧିବା + କର୍ମ. ଇ)--୧ । ଲୁଗାପଟା—
Basi 1. Clothes (Apte). ୨ । (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା + ଅଧିକରଣ. ଇ) ଆବାସ; ଗୃହ—2. Dwelling; residence.

ଗ୍ରା. ଅ—(ପାଦ ବା ବାକ୍ୟ ପୂରଣାର୍ଥରେ ଅଥବା କଥିତ ବିଷୟରେ ଜୋର୍ ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ)—ହ; ମଧ୍ୟ; ସୁଦ୍ଧା—
ବସେ **ବୈଠକର** Even; too.
(ଯଥା—ମୁଁ ବସି କାହାଁଉକ୍ ଜଗିଥିବ ? ମୋର ଆଜ୍ କିଛି କାମ ନାହିଁ, ମୁଁ ବସି ଏଇଠା କରୁଥିବ ?)

ବସି ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବସିବା ପରେ ସେଠାରୁ
Basi āsibā ଉଠିଆସିବା—To come out after sitting at
ବସେଆସା **ବୈଠକରଆସା** a place.
(ଯଥା—ମୁଁ ଥରେ ଯାଇ ସେ ସଭାରେ ବସିଆସେଁ, ତା ପରେ ତୁମକୁ ସବୁ କଥା କହିବ ।)

ବସି ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବସିବା ମାତ୍ରକେ ଠିଆ ହେବା—
Basi uṭhibā 1. To stand up immediately after
ବସେଇ ଓଠା **ବୈଠକର ଉଠନା** sitting down.
(ଯଥା—ମୁଁ ଉତ୍ତପଟ୍ଟରେ ବସି ଉଠିଲି ମାତ୍ର)
୨ । (ଶୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି) ହଠାତ୍ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ବସିବା; ଉଠିବସିବା—2. To sit up from a sleeping position.
(ଯଥା—ସେ ଗୋଟେ ବିକଟ ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ବସି ଉଠିଲା)
୩ । (ରୋଗୀ) ଶୋଇବା ଅବସ୍ଥାରୁ ଅନ୍ୟର ହାତ ସାହାଯ୍ୟରେ ବସିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—3. To be able to sit up without another's aid (said of a patient recovering from illness).
(ଯଥା—ସନ୍ନିପାତ ମଲ୍ଲ ମୋ ଔଷଧରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଠି ବସିଲାଣି)

ବସି ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କିଛି ରୋଜଗାରର ଯନ୍ତ୍ରା ନ ଧରି ସଞ୍ଚିତ
Basi khāibā ଧନରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା—To
ବସେ ବସେ ଖାଓଆ **ବୈଠକେ ଖାନା** consume or spend money without earning anything.
ବସି ଖାଇଲେ ନଇବାଲ ପରେ—ଜଗ ।
୨ । ଉପବେଶନ କରି ଭୋଜନ କରିବା—2. To take one's meal sitting.

ବସି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (କ୍ଲାନ୍ତି ବା ଦୁଃଖବାଦାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଠିଆ
Basi paṛdibā ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସ୍ତ୍ରୀ) ହଠାତ୍
ବସେପଡ଼ା ଉପବେଶନ କରିବା—1. To sit down suddenly.
ବୈଠଜାନା ଉଡ଼ୁ ଉଡ଼ୁ ଥରେ ବସି ପଡ଼ୁ ଛନ୍ତି
କେବେ ପୁତ୍ରେ କେବେ ପତ୍ନୀ । ଯଥାନାଥ ପାଣ୍ଡା ।
୨ । ହତାଶ ଓ ନିସ୍ତେଜ ହେବା; ହିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା—୨. To be bewildered; to be struck with despair.

ବସିତ—ଦ. ବଣ. (ବସ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ପରାହୃତ—
Basita 1. Worn; put on. ୨ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ବାସ କରୁଥିବା—2. Dwelling. ୩ । (+ କର୍ମ. ତ) ସଞ୍ଚିତ—3. Stored (Apte).
ଦ. ବ (+ ଅଧି. ତ)—ବାସସ୍ଥାନ—Dwelling (Apte).

ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଦ. ଉପପୂର୍ବକ ବଶ୍ ଧାତୁ ବା ଆସ୍ ଧାତୁ)—
Basibā ୧ । ଉପବେଶନ କରିବା—1. To sit; to take
ବସା one's seat, ୨ । ଶରୀରର ନିମ୍ନାର୍ଦ୍ଧକୁ ଭୂମିରେ ସ୍ଥାପନ କରି
ବୈଠନା ଉପବିଷ୍ଟ ହେବା—2. To squat. ୩ । ଅବସ୍ଥାନ କରିବା;
[ବସା(ସେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ] ରହିବା—3. To stay.
(ଉଠିବା—ବିପରୀତ) ଯେ ଯାହାର ବସାରେ ଥରେ ବସିଲେ
ଥାକା ଠହରନା ଦମୟନ୍ତୀଠାରେ ମାନସ ନବେଶିଲେ—
କୃଷ୍ଣଦିହ, ମହାଭାରତ ବନ ।
ବସା ୪ । ବିଶ୍ରାମ କରିବା—4. To take rest.
ବୈଠନା (ଯଥା—ଧନଯାକ ମିନ୍ତ୍ରନ୍ତୁ କର କର ବସିବାକୁ ମତେ ଫୁରୁସେତ୍ ନାହିଁ ।)
ବସେଥାକା ୫ । ଅପେକ୍ଷା କରିବା—5. To wait.
ବୈଠନା ୬ । ନିଷ୍କର୍ମା ହୋଇ ରହିବା—6. To sit idle.
ବସେଥାକା (ଯଥା—ଦରମା ନେଇ କିଛି କାମ ନ କର ତୁ କେତେ
ବୈଠେରହନା ଦିନ ଯାକେ ବସିବୁ ?)
ବସା ୭ । ଘନୀଭୂତ ହେବା; ଜମାଟ ହେବା—7. To coagulate.
ଜମନା to be congealed; to curdle; to thicken.
(ଯଥା— ଥଣ୍ଡା ହେଉ ଦିଅ ବସିଗଲା)
ବସା ୮ । ଭୂମିରେ ଦୃଢ଼ରୂପ ହୋଇ ସଂଲଗ୍ନ ହେବା—
ବୈଠନା 8. To be set firmly on the ground.
(ଯଥା—ଏ ଟେବଲ୍‌ଟି ଅସମତଳ ଭୂଇଁରେ ବସିବ କିପରି ?)
ପଡ଼ା ୯ । (ପୋକ, ଅଂଶେଇ, ମାଛି) ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା; ଜାତ ହେବା;
ପଡନା ଦେଖାଯିବା—9 To appear (said of maggots).
(ଯଥା—ତା ଘାଆରେ ଅଂଶେଇ ବା ମାଛି ବସିଲେଣି)
୧୦ । (ଶୁଦ୍ଧବାଚକ) (ଘୋଡ଼ା, ହାତୀ) ମୃତ ହେବା; ମରିବା—10. (euphemism) To die; to sink down (said of horses and elephants).
(ଯଥା—ଏ ବରଷ ରାଜାଙ୍କର ୩ ଘର ହାତୀ ବସିଗଲେ)
ଜମା ୧୧ । ଘନତ୍ୱରେ ମାଡ଼ିଯିବା; ଅଧିକତ୍ୱରେ ଜାତ ହେବା—
ଜମନା, ବୈଠନା 11. To preponderate; to spread thickly.
(ଯଥା—ଯୋଖଣ୍ଡରେ ବଧ ବସିଗଲାଣି; ହଦ୍ଦରେ ମଲ ବସିଗଲାଣି)
ବସା ୧୨ । ଦବିଯିବା; ତଳକୁ ପଶିବା—12. To sink down;
ବୈଠନା to go down.
(ଯଥା—ଏ ମୂଳଘରଟିର ମାଟି ବର୍ଷା ପାଣି ଖାଇ ବସି ନ ଥିବାରୁ ଖୁଣ୍ଟଗୁଡ଼ାକ ବସିଗଲା ।)
ବସା ୧୩ । (କଣ୍ଠସ୍ୱର ବା ଗଳା) କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଶକ୍ତି ହରାଇବା—
ବୈଠନା 13. To lose the power of action.
(ଯଥା—ଶରଦରେ ମୋ ଗଳା ବସିଗଲା ।)
୧୪। ସ୍ଥିରତ୍ୱରେ ରହିବା—14. To remain still.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସା ବୈଠନା ୧୫। ଉଚ୍ଚତ ଅବସ୍ଥାରୁ ଅବନତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଗତ କରିବା; ଅଧୋଗତି କରିବା; ଅବନତିର ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ହେବା—15. To come down from a higher position; to deteriorate.

(ଯଥା—ପୂର୍ବେ ସେ ଭଦ୍ର ଥଳା ଥିଲେ; ମାନ ଏବଳୁ ବସି-ଗଲେଣି।)

ବସା ବୈଠନା ୧୬। କଷି ହେବା; ଟାସ୍ତ ହେବା—16. To become tight.

(ଯଥା—ଶିଶୁଟି ବଡ଼ ହୋଇଯିବାରୁ ତାର ପିନ୍ଧନର ଖଡ଼ୁ ହାତରେ ବସି ଗଲାଣି।)

ବସା ବୈଠନା ୧୭। ଖାପ ଖାଇବା; ଅଙ୍ଗର ମାପସହ ହେବା—17. To fit in; to suit.

(ଯଥା—ଏ ଜୁତ୍ତାଟା ମୋ ହାତରେ ଠିକ୍ ହୋଇ ବସୁଛି।).

ବସା ବୈଠନା ୧୮। କାଳଯାପନ କରିବା; ଚଳିବା; ବଢ଼ିବା—18. To spend time; to be brought up.

(ଯଥା—ସେ ତ ସଭ୍ୟସମାଜରେ ବସି ନାହିଁ; ଉଦ୍ଦଣ୍ଡା କାହିଁ ଜାଣିବ ?)

ବସେକାଜକରା ରହକର କାମକରନା ୧୯। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା—19. To be engaged in any work for a protracted period.

ପୁରୁଷ ବସି ଯେତେ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ୁଥାଏ
ତେତେ ଜାଣ ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି ତାର ହୁଏ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରର. ଶାନ୍ତ।

ବସା ବସନା ୨୦। ଦଖଲ କରିବା; ଅଧିକାର କରିବା; ପ୍ରଜାରୂପେ ଜମିରେ ଦଖଲ ପାଇବା—20. To settle on land (said of tenants).

(ଯଥା—ସେ ଅନାବାଦ ଜମିରେ ଗୁଡ଼ଏ ପ୍ରଜା ବସିଲେଣି।)

ବସନା ବୈଠନା ୨୧। ଚହ୍ନିତ ହେବା; ଦାଗ ରହିବା—21. To be left as a mark.

(ଯଥା—ତା ଦେହରେ ବେତର ଜୋଲା ବସିଗଲାଣି।)

ବସା ବନନା ୨୨। ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବା ମହାପ୍ରସାଦକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଅନ୍ୟର ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତାବନ୍ଧରେ ଆବଦ୍ଧ ହେବା—22. To establish god-relationship.

ବସା ବୈଠନା ୨୩। (ଉଠୁଥିବା ବ୍ରଣ ଆଦି) ନ ପାଚ ଦେହରେ ଲୀନହେବା—23. To be assimilated to the body; to sink again into the body (said of boils); to be absorbed.

(ଯଥା—ଥଣ୍ଡା ମଲମ ବୋଳିବାରୁ ବଥଟା ନ ପାଚ ବସିଗଲା।)

ବସା ବୈଠନ ୨୪। (ଜଳରେ ଦ୍ରବମାନ ପଦାର୍ଥ ବା ଜନ୍ତୁ) ଜଳର ନିମ୍ନଦେଶକୁ ଯାଇ ଅବସ୍ଥିତ ହେବା; ତଳକୁ ଲାଗିଯିବା; ତଳତଳେଇବା—24. To precipitate; to sink down to the bottom.

(ଯଥା—ଗୋଳଆ ପାଣିରେ ଫିଟ୍‌କିରର ଗୋଳ ମାଠିଆରେ ଛାଣିଦେଲେ ସବୁ ତଳକୁ ବସିଯାଏ।)

ବସା ବୈଠାୟା ଜାନା ୨୫। (ଅସୁକ ଉପରେ) କର ଆଦି ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—25. To be assessed (said of tax etc.)

(ଯଥା—ସବୁ ଜମିରେ ଅଣାଏ ଲେଖାଏ ଟଙ୍କା ବସିଗଲା।)

ବସା ଖୋଲନା ୨୬। ସ୍ଥାପିତ ହେବା; ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା—26. To be held or established.

(ଯଥା—ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ବସିଛି।)

ବସା ଖୋଲନା ୨୭। କତେର ଆଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବା ବା ଆରମ୍ଭ ହେବା—27. To go on; to be begun; to be opened; to be started.

(ଯଥା—ଖରାଦିନେ ସକାଳ ଓଳ କତେଇ ବସେ।)

ବସା ବୈଟନା ୨୮। ଜୀବିତ ରହିବା; ଜୀଇଁବା; ବଞ୍ଚିବା—28. To live.

(ଯଥା—ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ବସିଛନ୍ତି, ମାନ ପୁଅ ନାତି ଗୁଲ ଗଲେ।)

ବସା ତୟାରହାନା ୨୯। ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା; ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋନା—29. To be ready for; to be about to do a thing.

(ଯଥା—ସେ ତ କାଲି ବୁଡ଼ ମରିବାକୁ ବସିଥିଲା।)

ବସା ଚୁର କରନା ୩୦। ଆରମ୍ଭ କରିବା; ବ୍ୟାପୃତ ହେବା—30. To begin; to be engaged in.

କଲ ଯେବେ କରିବସିବ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ଭଲ
ଦୁଧ ଯେବେ ଖାଇବସିବ ଘରେ ଥିବ ଖାଇ
ଘର ଯେବେ କରିବସିବ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ମାନ—ଭଗ।

ବସାନହଓୟା ବୈଠାୟାଜାନା ୩୧। ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା—31. To be laid or set.

(ଯଥା—ଏ ପିଣ୍ଡାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ମାକଡ଼ାପଥର ବସିଛି।)

ବସା ଗଫଦେନା ୩୨। ସାନ୍ଦ୍ର ହେବା; ଘନ ହେବା—32. To thicken; to become closer.

(ଯଥା—ନୂଆ ଲୁଗା ଥରେ ଦୁଇଥର ଧୋବାଘରେ ପଡ଼ିଲେ ବସିଯାଏ।)

ବସା ବୈବଠନା ୩୩। ଉନ୍ମିତ୍ର ହୋଇ ରହିବା; ଚେଇଁ ରହିବା—33. To watch; to keep waking.

(ଯଥା—ଆମର ରୋଗୀଘାଡ଼େ ବସି ବସି ରାତି ପାହିଲା।)

ବସା ହୋନା ୩୪। ମନରେ (ଦୟାଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ) ଉଦ୍ରେକ ହେବା—34. To arise in the mind.

ଦୟା ନ ବସିବ ତାହାଙ୍କର ନଜ ଅଙ୍ଗ। ବଉଦ୍ଧ. ରାମାୟଣ।

ବାସକରା ବସନା ୩୫। ବାସ କରିବା—35. To live.

ମହୀମା ଏଡ଼ାଇ ଜଣେ ବସନ୍ତି ଏଦେଶେ ନାନା ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମିଜ।
ସ୍ୱଧାକାଣ୍ଡ.ମହାଭାରତ।

ବସା ବସନା ୩୬। କୌଣସିଠାରେ ରହିବାକୁ ସ୍ଥାନ ପାଇବା—36. To get a place or footing in.

ବସୁଧାର ଗର୍ଭରେ ଯେ ଜଇର ସ୍ଥାନ
ବସଇ ସେହି ନର ବୈକୁଣ୍ଠ-ଭବନ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସା **ସ୍ଥାପିତହୋନା** ୩୭ । ଅବସ୍ଥାପିତ ହେବା—37. To be set up.
(ଯଥା—ଆଜିନ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ଦୁର୍ଗାଦୁଆର ଘଟ ବସିବ ।)
୩୮ । (ନାକ) ଚେପ୍ଟା ହୋଇ ଯିବା—38. (the nose) To become flattened.
ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି.—ରଖାଯିବା; ଥୁଆହେବା—To be placed; to be kept.
[ଯଥା—ଘଟ ବସିଛୁ । (ଚାଲ ଥୁଆ ହୋଇଛୁ ।]
[ଦ୍ର—ବସିବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ିବା, ରହିବା, ଯିବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବସିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଘନୀଭୂତ ହେବା—
Basi jibā 1. To coagulate; to be congealed.
ବସେ ଯାଓୟା ୨ । ବସିବା କର୍ମ ଶେଷ କରିବା—
ସମୟାନା 2. To already do the act of sitting
(ଯଥା—ବଳୁମାନେ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଯେଇ। ଆସନରେ ବସି ଗଲେ ।)

ବସି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ନିଷ୍କର୍ମା ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି କର୍ମ ନ
Basi rahibā କରି ଆଳସ୍ୟରେ ଦିନ ଯାପନ କରିବା—To spend time without doing any work; sit idle.

ବସୁ—ସଂ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଗଣଦେବତାବିଶେଷ
Basu (ଏମାନେ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ଆଠ)—1. A group of eight divine beings or Dieties.
[ଦ୍ର—ମହାଭାରତ ମତରେ ଏମାନଙ୍କ ନାମ—ଧର ବା ଧବ, ଧ୍ରୁବ, ସୋମ, ବିଷ୍ଣୁ, ଅନଳ,ଅନଳ, ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଓ ପ୍ରଭବ ବା ପ୍ରଭାସ । ଭାଗବତ ମତରେ ଦ୍ରୋଣ, ପ୍ରାଣ, ଧ୍ରୁବ, ଅର୍କ, ଅଗ୍ନି, ଦୋଷ, ବାସୁ ଓ ବିଭାବସୁ; ଏମାନେ ବସୁଦେବତା ଓ ଏମାନେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା 'ବସୁ'ଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଧର୍ମଙ୍କ ଔରସରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଥରେ ବସୁମାନେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ନନ୍ଦିନୀ ଗାଈକୁ ଚୋରାଇ ନେବାରୁ ବଶିଷ୍ଠ ଶାପ ଦେଲେ ଓ ତହିଁ ଫଳରେ ସେମାନେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ 'ଗଙ୍ଗା'ଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ଜନ୍ମ ହେବା କ୍ଷଣି ମାତା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ୭ ଜଣଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଗର୍ଭକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲେ, କେବଳ ସପ୍ତମ ଶିଶୁ ଦ୍ୟୁଷ୍ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଯୋଗୁ ବଞ୍ଚି ଗଲେ ।
ବେଦରେ ବସୁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଅଗ୍ନି, ମରୁତ୍, ଇନ୍ଦ୍ର, ଉଷା, ଅଶ୍ୱୀ, ରୁଦ୍ର, ବାୟୁ ଓ ଆଦିତ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରତି ହୋଇଅଛି । ବୃହଦାରଣ୍ୟକରେ ପୃଥ୍ୱୀ, ବାସୁ, ଅନ୍ତରିକ୍ଷ, ଆଦିତ୍ୟ, ଦ୍ୟୌ, ଅଗ୍ନି, ଚନ୍ଦ୍ରମା ଓ ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରା ଯାଇଅଛି—ହି. ଶ]
୨ । (ବସୁଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଖ୍ୟାରୁ) 'ଆଠ' ସଙ୍ଖ୍ୟା—9. The number '8' (eight). ୩ । ଏକ କଉଡ଼ା କଉଡ଼ିମୂଲ୍ୟର ଆଠ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—3. One eighth of the value of a cowrie or shell-money. ୪ । ବସୁଧାରା ୧ (ଦେଖ) 4. Basudhārā 1 (See). ୫ । ଧନ—5. Riches; wealth. ୬ । ଧନଦାତା ଦେବତା—6. The God of riches. ୭ । ଅଗ୍ନି—7, Fire. ୮ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—8. The sun. ୯ । ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର —9. The 23rd asterism. ୧୦ । କିରଣ; ରଶ୍ମି—10. A ray of light. ୧୧ । ବଲ୍ଗା; ଘୋଡ଼ାର ବାଗ ବା ଲଗାମ—11. Rein of a horse. ୧୨ । ରାଜା—12. King. ୧୩ । ପୌରାଣିକ—13. Name of an ancient king of India. ୧୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ । 14. Gold. ୧୫ । ଲବଣ—15. Salt. ୧୬ । ଜଳ—16. Water. ୧୭ । କାଳ—ବସୁ ବା କଳାବାଇଁଶି ମାଛ—17. A kind of fresh water fish. ୧୮ । ରତ୍ନ (ହି. ଶ)—19. Gem. ୧୯ । ଅଗସ୍ତି ଗଛ (ହି. ଶ)—19. Sesbania Grandiflora (tree). ୨୦ । ଯୋକ୍ତ୍ର; ଯୋଡ଼ ଦଉଡ଼ି (ହି. ଶ)—20. The rope with which the beasts are tied to the yoke; the tie of a yoke (Apte). ୨୧ । ସୁନାମୁଗ (ହି. ଶ)—21. The yellowish variety of Phaseolus Munga. ୨୨ । ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—22. Tree. ୨୩ । ଶିବ (ହି.ଶ)—23. Śiba. ୨୪ । ସରୋବର (ହି. ଶ)—24. Tank. ୨୫ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—25. Bishṇu. ୨୬ । ବକୁଳ (ବୃକ୍ଷ) (ହି. ଶ)—26, Bakula (tree). ୨୭ । ସାଧୁପୁରୁଷ; ସଜ୍ଜନ (ହି. ଶ)—27. A saintly person. ୨୮ । ପ୍ରଭା; ଆଭା (ହି. ଶ) —28. Lustre; light. ୨୯ । ବୃଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧି (ହି. ଶ)—29. A rare-herb. ୩୦ । ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଧର୍ମଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାଗବତ) (ହି. ଶ)—30. Name of the wife of Dharma and daughter of Daksha.
[ଦ୍ର—ଭାଗବତ ମତରେ ଏ ଦ୍ରୋଣାଦି ଅଷ୍ଟବସୁଙ୍କ ମାତା—ହି. ଶ]

ସଂ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ) ଯେ ସମସ୍ତରେ ବାସ କରନ୍ତି (ହି. ଶ)—1. Living or existing in all things. ୨ । (+ଅଧିକରଣ ଉ) ଯାହାଁରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ବାସ (ହି. ଶ.)—2. Holding all things. ୩ । ମଧୁର—3. Sweet (Apte). ୪ । ଶୁଖିଲା—4. Dry (Apte.)

ଦେ. ବି—୧ । ବର୍ତ୍ତୀସୂ କାୟସ୍ଥଙ୍କର ଉପାଧିବିଶେଷ—1. A family title of the Kāyasthas of Bengal. ୨ । ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ଶାସନା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଶିଷ୍ଠଭା ପରଗୋତ୍ରକ ସଜ୍ଞାବିଶେଷ—2. A distinctive surname of certain high class Brāhmaṇas of Puri district.
(ଯଥା—ବେସରପୁରିଆ ବସୁ ।)

ସଂ. ବିଣ—୧ । ଶୁଷ୍କ—1. Dry. ୨ । ମଧୁର—2. Sweet.

ବସୁକ ବୈଠ ଦେ. କ୍ରି—(ବସିବା କ୍ରିୟାର ଅନାଦରାର୍ଥକ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ [ସେ] କର୍ତ୍ତା ସହିତ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ରୂପ)
(ସେ) ଉପବେଶନ କରୁ—Let him sit.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସୁକ—ସ. ବ—୧ । ବକପୁଷ୍ପ (ଦେଖ) (କବଗୁଳ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. Bakapushpa (See) ୨ । ସମ୍ବର ଲବଣ (ହ. ଶ.)—2. Salt from the Sambar Lake; fossil salt. ୩ । ଯାଂଶୁ ଲବଣ (ହ. ଶ.)—3. Salt from vegetable ash. ୪ । ବଥୁଆ ଶାଗ (ହ. ଶ.)—4. Chenopodum pot-herb. ୫ । ଅରଣ୍ୟଗନ୍ଧ (ହ. ଶ)—5. Swallow-wort plant. ୬ । ବଡ଼ ବକୁଳଗଛ (ହ. ଶ.)—6. A big-flowering variety of Bakula tree. ୭ । (ନାମ) ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଓ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଜଣ ଋଷି (ହ. ଶ.)—7. Name of two ancient sages.

[ଦ୍ର—ଏହି ଋଷିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର ବେଦରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ—ହ. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

୮ । ସମୁଦ୍ର ଲବଣ—8. Sea-salt (Apte).

ବସୁକୀଟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବସୁ=ଧନ+କୀଟ)—୧ । ଧନଯାଚକ; ଧନଉଣ୍ଡକ—1. One who begs money; beggar. ୨ । କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A miser. (ବସୁକୃମି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସୁଦ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବସୁ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଧନଦାତା—Giving riches. (ବସୁପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ—୧ । କୁବେର—1. God of riches. (ବସୁଦା, ବସୁପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ସହସ୍ର ନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ବସୁଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବସୁ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପୃଥିବୀ—1. The earth. ୨ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଛଅ ମାତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—2. Name of one of the 6 mothers of Kārttikeya. ୩ । ନର୍ଦ୍ଦମାନାମ୍ନୀ ଗନ୍ଧର୍ବୀର କନ୍ୟା ଓ ମାଳୀ ରାକ୍ଷସର ପତ୍ନୀ—3. Name of the wife of demon Mālī.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ସପ୍ତ ଅନଳ, ନୀଳ, ଦ୍ରବ ଓ ସମ୍ଭବ ବସୁଗଣଙ୍କ ଅମାତ୍ୟ ଥିଲେ—ହ. ଶ. ।]

ବସୁଦେବ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବସୁ=ଧନ+ଦିବ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଧନରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ)—୧ । ଧନୀ—1. Rich. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ବସୁ=ଉତ୍ତ+ଦେବ=କାନ୍ତି) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାନ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—2. Lustrous.

ସ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିତା; ଦେବକୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ—1. Father of Śrikṛushṇa.

[ଦ୍ର—ବସୁଦେବ ଯଦୁବଂଶର ଶୂରକୁଳର ରାଜା ଦେବମୀଢ଼ ଓ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ମାରିଷାଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମି ଥିଲେ । ଏ ଜନ୍ମିବା ସମୟରେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଇଥିଲା । ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏହାଙ୍କର ଏକ ନାମ ଆନକଦୁନ୍ଦୁଭି । ଏ ପିତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୌରବୀ, ରୋହିଣୀ, ମଦିରା, ଭଦ୍ରା, ସୁନାମ୍ନୀ ପ୍ରଭୃତି ସତରଜଣ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ରୋହିଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବଳରାମ ଓ ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଗାଣ୍ଡିବ ମାତା ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହାଙ୍କ ଉତ୍ତରୀ ଥିଲେ—ହ. ଶ. ।]

୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବସୁ=ଧନ+ଦେବ=ଦେବତା) କୁବେର—2. God of riches. ୩ । (ନାମ) ବସୁଦତ୍ତ ରାଜାଙ୍କର ଅମାତ୍ୟ ଓ ପରେ ତାଙ୍କ ଦତ୍ତ କର ସିଂହାସନରେ ବସିଥିବା ରାଜା (ହ. ଶ)—3. Name of a king of ancient India. ୪ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର (ହ. ଶ.)—4. The 23rd asterism.

ବସୁଦେବତ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବସୁ=ଅଷ୍ଟାବସୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେବତା ଯାହାର)—ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର (ହ. ଶ.)—The 23rd asterism. (ବସୁଦେବ୍ୟ, ବସୁଦୈବତ, ବସୁଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବସୁଦ୍ଧଅ—ଅନ୍ୟ ପ୍ରାମ୍ୟନାମ) ଗ୍ରା. ବ—ବୈଶ୍ୱଦେବ (ଦେଖ) Baiswadeba (See)

ବସୁଦେବତା—ସ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବସୁ+ଦେବତା) କୁବେର—1. God Kubera. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର—2. The 23rd asterism.

ବସୁଧା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବସୁ=ଧନ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ୍ୟପ୍)—୧ । ଧନଧାରଣୀ—1. Holding or containing riches. ୨ । ଧନଦାତା (ହ. ଶ.)—2. Bestowing riches. (ବସୁଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ—୧ । ପୃଥିବୀ—1. The earth. ୨ । ଭୂମି—2. The ground (Apte).

ବସୁଧାଧର—ସ. ବ. (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ବସୁଧା=ପୃଥିବୀ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଭୂଧର; ପର୍ବତ—1. Mountain. ୨ । ଅନନ୍ତ; ବାସୁକୀ—2. The great serpent.

ବସୁଧାଧିପ—ସ. ବ. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ବସୁଧା+ଅଧିପ)—ପୃଥିବୀପତି; ରାଜା—A King.

ବସୁଧାଭୃତ୍—ସ. ବ. ପୁଂ. (ବସୁଧା+ଭୃ ଧାତୁ=ପାଳନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ପର୍ବତ—1. Mountain. ୨ । ରାଜା—2. King.

ବସୁଧାରା—ସ. ବ. (ବସୁ=ଧନ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଆଭ୍ୟୁଦୟିକ ବା ନାନ୍ଦୀମୁଖ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଗୃହର କାନ୍ଥରେ ଦୃତର ସାତଗୋଟି ଧାରା ବହିଯାଇ ତାହାର ମୁଣ୍ଡରେ ଚନ୍ଦନ ଓ ସିନ୍ଦୂର ଟୋପା ମାରିବାରୂପ କୃତ୍ୟବିଶେଷ—1. A ritual consisting of letting seven currents of ghee trickle down a wall and putting tips of sandal-paste and vermilion on the heads thereof

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏ କୃତ୍ୟରେ ସୁନା ବସୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଘଉର ୭୫ ଧାର କାନ୍ଥରେ ବଅଯାଏ । ପ୍ରଥମେ କାନ୍ଥରେ ଚନ୍ଦନଦ୍ୱାଗ ୭୫ ବନ୍ଦୁ ଚଉଡ଼ ଦଅଯାଏ, ପରେ ବେଦମନ୍ତ୍ରପାଠପୂର୍ବକ ପାତ୍ରୀର ମୁଖକୁ କାନ୍ଥରେ ଲଗାଇ ଭଲକୁ ଧାର ବୋହୁଯିବା ଭଳି ୭୫ ଧାର ପାଖେ ପାଖେ ଲଗାଇ ଢାଳବାକୁ ହୁଏ ।]

୨ । (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସୁ=ଜଳ+ଧାଗ୍) ବୈଶାଖ ମାସରେ ପଣା-ସଙ୍କାନ୍ତି ଠାରୁ ଏକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁଳସୀ ଗଛ ବା ଦେବତାଙ୍କ ଉପରେ ସଚ୍ଛିଦ୍ର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଝୁଲଇ ତାହାର ଛିଦ୍ର ବାଟେ ଜଳଧାର ବୋହିବାର ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରଯାଏ— A mode of maintaining a dropping flow of water from a jug (with a hole at the bottom) over the Basil plant or a Deity during the summer month of 'Baisākha.'

୩ । ଜୈନଙ୍କ ଦେବାବଶେଷ (ହ. ଶ)—3. Name of a Goddess worshipped by the Jainas.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ—ଭାସ୍ୱ, ଭାରଣୀ, ମାଲସରସ୍ୱତୀ, ମହାଶ୍ୱା, ସ୍ୱାହା, ଶ୍ରୀ, ଜସ୍ୱା, ଅନନ୍ତା, ଶିବା, ଉଦ୍ରା, ଶର୍ଙ୍ଗିଣୀ, ମହାଭାସ୍ୱ, ନିର୍ଲୋଚନା—ହ. ଶ.]

୪ । କୁବେରସ୍ୱସ୍ତ୍ରୀ; ଅଲକା (ହ. ଶ)—4. Name of the capital of Kubera. ୫ । ତୀର୍ଥବିଶେଷ (ହ. ଶ)—5. Name of a sacred place of the Hindus.

୬ । ନଦୀବିଶେଷ (ହ. ଶ)—6. Name of a river.

ବସୁଧାଗ୍ର ତୀର୍ଥ—ସ. ବ—ହନୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—A sacred Basudhārā tīrtha place of the Hindus.

ବସୁଧାଗ ତୀର୍ଥରେ ଯେ ବରଯ ସ୍ନାନ
ବସର ସେତ୍ତ ନର ବୈକୁଣ୍ଠ ବ୍ରଜନ । ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି, ମହାଭ୍ରତ. ବନ ।

ବସୁ ଧାର୍ମିକା—ସ. ବ. (ବସୁ+ଧର୍ମ+କ+ଆ)—
Basu dhārmikā ୧ । ସ୍ଫଟିକ (ହ. ଶ)—1. Quartz.

୨ । ଶଙ୍ଖମର୍ମର (ହ. ଶ)—2. Marble.

ବସୁଧା—ଗ୍ରା. ବ. (ସ. ବସୁଧା)—ବସୁଧା; ପୃଥ୍ୱୀ—
Basudhyā The earth.

ବସୁନ୍ଧର—ସ ବ. ପୁଂ. (ବସୁଂ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Basundhara କୁବେରଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ—An attendant of Kubera.

ବସୁନ୍ଧରା—ସ. ବଣ. (ବସୁ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Basundharā ଧନଧାରଣୀ; ବସୁଧା—Containg riches.

ସ. ବ—୧ । ବସୁଧା; ପୃଥ୍ୱୀ—1. The earth.

୨ । 'ବସୁନ୍ଧର'ର ସ୍ତ୍ରୀ—2. The wife of Kubera's attendant. ୩ । ଶଫଳକଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ କୃଷ୍ଣତନୟ ଶାମ୍ବଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା (ହ. ଶ)—2. The wife of a Kṛushṇa's son Sāmba.

ଦେ. ବ—ବସୁଧାଗ୍ର (ଦେଶ)—Basudhārā (See)

ବସୁନ୍ଧରୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ବସୁନ୍ଧରା)—ପୃଥ୍ୱୀ—
Basundharī

ଅସୁର ଉଦ୍ଦେ ବସୁନ୍ଧରା, ଦୁଷ୍ଟାନ୍ ଜଗ ଯେ ମହାବ ।
ରୂପତ. ସ୍ତ୍ରୋମଶାମ୍ବ ।

ବସୁପତ—ସ. ବ. (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସୁ+ପଙ୍କ)—ରାଜା—
Basupati King.

ବସୁପତ ସମସ୍ତ ବସୁ ସେବବେ ସ୍ନେବେ ମତ—
ଭଃ. ବୈଦେସ୍ତ୍ରଶବଲାସ ।

ବସୁପ୍ରଦ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବସୁ+ପ୍ର+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Basuprada ବସୁଦ (ଦେଶ,—Basuda (See)

(ବସୁପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ବସୁଦ (ଦେଶ)
1. Basuda (See). ୨ । ଶିବ (ହ. ଶ)—2. Śiba.

୩ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ (ହ. ଶ)—3. Name of an attendant of Kārttikeya.

ବସୁମତୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବସୁ=ଧନ+ଅର୍ଥ ଅର୍ଥରେ ମତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Basumatī ଧନଶାଳିନୀ—Rich.

ସ. ବ—ପୃଥ୍ୱୀ—The earth.

ବସୁମତୀ ଧର—ଦେ. ବ. (ବସୁମତୀ+ଧର)—ଭୂଧର; ପର୍ବତ—
Basumatī dhara Mountain.

ବସୁମତୀରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାର, ବୋଇଲ ଉର୍ତ୍ତ ପ୍ରମଦାର ।
ଭଃ. ବେଦେସ୍ତ୍ରଶବଲାସ ।

ବସୁ ମାତା—ଦେ. ବ. (ସ. ବସୁମତୀ)—ପୃଥ୍ୱୀ (ମାତୃ ଦେବତାରୂପେ କଳ୍ପିତା—The earth (goddess).

ବସୁମାଁଙ୍କି **ବସୁଧାମାୟୀ**

ବସୁମାତା ଗାଧୁଆ—ଦେ. ବ—ରଜସଙ୍କାନ୍ତିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ତୃତୀୟ ଦିବସ ପ୍ରଥମେ ବସୁମତୀ ଦେବୀଙ୍କର ସ୍ନାନ ଉତ୍ସବବିଶେଷ; ଠାରୁଣୀଗାଧୁଆ—
Basumātā gādhuā A ceremony performed on the 3rd day after Raja Samkrānti.

[ଦ୍ର—ଆଷାଢ଼ ସଙ୍କାନ୍ତିରେ ପୃଥ୍ୱୀ ବା ବସୁମାତା ରଜସ୍ୱଳା ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ୩ ଦିନ ଘରେ ଘରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଲିପା ହୋଇ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ପୂଜା ଓ ବସୁମାତାଙ୍କୁ ସ୍ନାନ କରାଇବା ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ ।]

ବସୁମାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବସୁ=ଧନ+ମତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Basumān (ବସୁମାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧନବାନ୍—Rich.

ସ. ବ—୧ । ରାଜା—1. King. ୨ । ନୃପବିଶେଷ—2. Name of a King. ୩ । ଉତ୍ତର ଦେଶୀୟ ପୌରାଣିକ ପର୍ବତବିଶେଷ (ହ. ଶ)—3. Name of a mythological mountain.

ବସୁରେତା—ସ. ବ. (ବସୁ+ରେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Basuretā ୧ । ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—1. Fire.

୨ । ଶିବ (ହ. ଶ)—2. Śiba.

ବସୁଳ—ସ. ବ. (ବସୁ+ଳ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Basula ଦେବ (ହ. ଶ)—Deity.

ବସୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍; ବସୁ+ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ରୌପ୍ୟ (ହ. ଶ)—
Basu śreshtha Silver.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସୁସାର—ସ. ବ. (ବସୁ+ସାର+ଅ)—କୁବେରପୁରୀ; ଅଲକାପୁରୀ—
Basusārā The capital of Kubera.

ବସୁସ୍ଥଳୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସୁ+ସ୍ଥଳୀ)—
Basusthalī ୧ । ଧନାଗାର—1. Treasury. ୨ । କୁବେର ଭବନ—2. The abode of Kubera. ୩ । କୁବେର ନଗରୀ; ଅଲକା—3. The capital of Kubera; Alakā.

ବସୂକ—ସ. ବ—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଗଛ (ହି. ଶ)—
Basūka Sesbania Grandiflora.

ବସୂରା—ସ. ବ. (ବସୁ+ର୍ ଧାତୁ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବେଶ୍ୟା—
Basūrā Harlot; prostitute (Apte).

ବସେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବସାଇବା (ଦେଖ)—
Baseibā Basāibā (See)

ବସାନ ବୈଠାନା ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଳିକାର ପ୍ରଥମେ ରଜସ୍ବଳା ହେବା ଉପଲକ୍ଷେ ସମ୍ପାଦିତ ଉତ୍ସବବିଶେଷ—A ceremony performed in connection with a girl being menstruated for the first time.

[ଦ୍ର—କୌଣସି ବାଳିକା ଋତୁମତୀ ହେଲେ ତା ଶାଶୁଘରୁ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଅଦ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ନୂଆ ଖଦ୍ଦ, ହଳଦୀ, ସିନ୍ଦୂର ପ୍ରଭୃତି ସାଙ୍ଗରେ ଅଣି ଆସନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଘରେ ନୂଆ ଧାନ, ବର ପ୍ରଭୃତିରେ କୋଠି କଟାଯାଇ ସେହି କୋଠି ମଧ୍ୟରେ ନବଯୁବତୀକୁ ବସାଇ ହଳଦୀ ଲଗାଯାଏ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘୁଆଣି ବା ଆଶୀର୍ବାଦ ଘର କେଉଁ ଦିନ ଦେବ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି 'ବସେଇବା'ର ସପ୍ତମଦିବସରେ ସାତଘୁଆଣି ବା ଆଶୀର୍ବାଦ ଘର ହୁଏ । କୌଣସି ଅସୁବିଧା ଥିଲେ କନ୍ୟାର ପିତା ବା ଅଭିଭାବକ ଏହି ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ପକାଇ କନ୍ୟାକୁ ଶାଶୁଘରକୁ ପଠାଇବା ପାଇଁ ଛଅମାସ ବା ବର୍ଷେ ସମସ୍ତ ନଅନ୍ତି ।]

ବସ୍ତ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ହିଂସା କରିବା; ବଧ କରିବା—1. To Bast (root) hurt; to kill (Apte). ୨ । ଇଚ୍ଛା କରିବା—2. To beg; to ask; to solicit (Apte). ୩ । ଗତି କରିବା—3. To move (Apte). ୪ । ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା—4. To torment (Apte).

ବସ୍ତ—ସ. ବ—୧ । (ବସ୍ତ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—ବଳଦ; Basta ଛେଳି (ହି. ଶ.)—1. Goat. ୨ । (ବସ୍ତ ଧାତୁ+ଅଧି. ଡ)—ଆବାସ; ଗୃହ—2. An abode (Apte).

ବସ୍ତକ—ସ. ବ—କୃତ୍ରିମ ଲବଣ—
Bastaka Artificial salt (Apte).

ବସ୍ତବ୍ୟ—ସ. ବିଣ. (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—
Bastabya ବାସୋପଯୋଗୀ—Fit for residence.

ବସ୍ତର—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବସ୍ତ୍ର; ତୁଳ. ହି. ବସ୍ତର)—
Bastar ବସ୍ତ୍ର; ଲୁଗା—Cloth.

ବସ୍ତର—ପ୍ରା. ବ. (ସ. ବସ୍ତ୍ର)—ବସ୍ତ୍ର; ଲୁଗା—
Bastara Cloth.

ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଉତ୍କଳୀୟ ଗଡ଼ଜାତବିଶେଷ—
Name of an Oriya State.

[ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମର ଶେଷ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଦକ୍ଷିଣରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ, ଉତ୍ତରରେ ଛତିଶଗଡ଼, ପଶ୍ଚିମରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ମୋଗଲବନ୍ଦି, ଏହା କଲାହାଣ୍ଡି ଓ ଜୟପୁରକୁ ଲାଗିଛି । ଏହାର ରାଜବଂଶ ଓଡ଼ିଆ । ଦଲପତ ଦେବ ମହାରାଜ ୨୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଏ ରାଜ୍ୟ ବସାଇଥିଲେ । ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଜଗଦଲପୁର ବା ବସ୍ତର; ଏହା ଗୋଦାବରୀ ନଦୀର ଇନ୍ଦ୍ରାବତୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ନଦୀର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ରାଜ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୧୩୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ, ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୃଷ୍ଟଜମ୍ମି ୧୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ ଓ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୪ ଲକ୍ଷ ।

ଏହି ବସ୍ତର ରାଜ୍ୟ ଓ ଜୟପୁରର ଯାବାଡ଼ମାନ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳବର୍ତ୍ତିତ ବସ୍ତିବ୍ୟାର ଅଂଶ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ବସ୍ତର ପ୍ରାଚୀନ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ଏବଂ ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି ଏଠାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ।]

ବସ୍ତା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବସ୍ତା=ବସ୍ତାନ; ତୁଳ. ସ. ବସ୍ତ୍ର)—୧ । ବୋରା; ଅଖାର ବଡ଼ ମୁଣା—1. Gunny-bag; bale; bag. ୨ । ଗଣ୍ଠିଲ ବାନ୍ଧିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚୋଟଲୁଗା—
ବସ୍ତା; ବୋରା 2. Gunny. ୩ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଥାନା ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗର—3. Name of a small town and a police station in Balasore.

ବସ୍ତାନି—ଦେ. ବ. (ଫା. ବସ୍ତା)—ଗୁଡ଼ିଏ ଲୁଗା ବା କାଗଜପତ୍ର ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା କନାର ମୁଡ଼ା—A cloth-
ବସ୍ତାନୀ **ବସ୍ତା; ବସ୍ତାର** packet of cloths or papers.
ମୁନ୍ଦୁର ତନ୍ଧାର ବାସ ବଶାଲ ବସ୍ତାନ ଫିଶାଇ ସେଇସ୍ତା ମେଲ ତେଲେ
ଫଳାରମୋଡ଼ନ, ଛମାଶ ଥଠଗୁଣ୍ଠ ।

ବସ୍ତାପଚା—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ମାଲ ବସ୍ତାରୁ ନ ବାହାରୁଣୁ ପଚି ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ—(article) Damaged while
ବୋରାପଚା **ସଡାପଚା** long kept in the bale.

ବସ୍ତାବନ୍ଦ(ନ୍ଦି)—ଦେ. ବ. (ଫା. ବସ୍ତା+ସ. ବନ୍ଧନ)—ଧାନ ଚାଉଳ ଆଦି ବସ୍ତୁକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବସ୍ତାରେ ପୂରାଇ ବସ୍ତାବନ୍ଦ(ନ୍ଦୀ) ବାନ୍ଧିବା—Act of making of articles
ବୋରାବନ୍ଦୀ into bags or bales.
ଦେ. ବିଣ—ଯାହା ବସ୍ତାରେ ବନ୍ଦ କରାଯାଇ ଅଛି—
Baled; made up into bales.

ବସ୍ତି(ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ. ବ. (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା, ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+Basti(sti) ଅଧି+ତି+ଇ)—୧ । ନାଭିର ନିମ୍ନଦେଶ; ଭଲପେଟ—
1. Abdomen; pelvis. ୨। (+କରଣ+ତ) ବସ୍ତ୍ରର ଦଶା—2. The ends of a cloth. ୩ । (+ଅଧି-କରଣ+ତ) ବସତି; ବାସ—3. Residence. ୪। ଗ୍ରାମର ଉଦ୍ଭ—4. Village site. ୫ । ପଲ୍ଲୀ; ଗ୍ରାମ—5. Village; hamlet. ୬। ନଗର—6 Town. ୭। (+କର୍ମ. ତ) ମୂତ୍ରାଶୟ—7. Bladder; kidney. ୮। (ଯୋଗରେ) ଏକପ୍ରକାର ସାଧନା; ବହିଃଶୋଧନବିଶେଷ—

Digitized by srujanika@gmail.com

8. A sort of external or bodily purification (in Jōga). ୯ । ପିଚକାରୀ (ହୁ.ଶ.)— 9. Syringe.

ବସ୍ତୀ ଦେ. ବ—୧ । ସାହି; ଏକଜାତୀୟ ଲୋକଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ— 1. A hamlet consisting of several houses of people of the same class. ୨ । ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଓ ଅଳ୍ପ ଗଣ୍ୟବ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଘନବସତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବାସସ୍ଥଳୀବିଶେଷ— 2. Slum.

ବସ୍ତୀ

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗୃହନିର୍ମାଣ ଜମି; ଘରବାଡ଼ି ରଖିବା ଜମି—Village land; homestead holding.

ବସ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—କୌଣସି ବସ୍ତି ବା ପଲ୍ଲୀରେ ବାସ କରୁଥିବା— Bastiā Resident of a particular hamlet.

ବସ୍ତୀଓୟାଲା ଦେ. ବ—ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ— **बस्तीवाला** Family title of certain Śūdras.

ବସ୍ତିକର୍ମ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲଙ୍ଘେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ଗୁଦେନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦର ମାର୍ଗ ପିଚକାରୀଦ୍ୱାରା ପରିଷ୍କାର କରିବା କର୍ମ—The act of cleansing the bowels. Bastikarma

ବସ୍ତିମଳ—ସ. ବ. (ଶୁଶ୍ରୀ ଉଚ୍; ବସ୍ତି+ମଳ)—ମୂତ୍ର— Bastimala Urine.

ବସ୍ତି ଶୋଧନ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବସ୍ତି+ଶୋଧନ)—୧ । ଯେଉଁ ଔଷଧଦ୍ୱାରା ମୂତ୍ରାଶୟରୁ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ମୂତ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ—1. A diuretic (medicine). ୨ । ମଦନଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)—2. Madana fruit and tree (See) Basti śodhana

ବସ୍ତୁ—ସ. ବ. (ବସ୍ ଧାତୁ=ଥିବା, ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୁ)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟ; ପଦାର୍ଥ—1. Thing; object; article; substance. ୨ । ସତ୍ୟ—2. Truth; reality. ୩ । ମୂର୍ତ୍ତ ପଦାର୍ଥ; ଅସ୍ତିତ୍ୱବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ — 3. Actual or existing thing; matter; a reality. ୪ । ସାର—4. Essence; pith. ୫ । ଉପକରଣ; ଉପାଦାନ—5. Materials; ingredients; stuff of which a thing is made. ୬ । ଦ୍ରବ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗୁଣ— 6. Natural property of a thing. ୭ । ନାଟକ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟ ବା ଗଳ୍प—7. The plot of a drama. ୮ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ—8. Circumstance. ୯ । ସତ୍‌ପାତ୍ର— 9. Fit person. ୧୦ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—10. Wealth; possessions; property (Apte). ୧୧ । କୌଣସି ବିଷୟର ପୂର୍ବରୁ କଳ୍ପିତ ଆକାର—11. Plan; design. ୧୨ । ନାଟକାଦିର କଥାବସ୍ତୁ (ହୁ. ଶ.)—12. The plot of a drama or poem or novel.

[ଦ୍ର—ଏବଂ ୨ ପ୍ରକାର; ଆଧିକାରିକ, ଯହିଁରେ ନାୟକର ଚରିତ୍ର ଥାଏ ଓ ପ୍ରାସଙ্গିକ, ଯହିଁରେ ନାୟକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାର ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ—ହୁ. ଶ.]

ଗ୍ରା. ବ. (ସ.ବସ୍ତି) —(ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)(ଶୁଭ ବା ପୋନ)— (euphemism) Vagina; female organ.

[ଦ୍ର—କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ 'ପୋନ' ଶବ୍ଦର ଅଶ୍ଳୀଳ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ବସ୍ତୁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରି ଥାଆନ୍ତି ।]

ବସ୍ତୁକ—ସ. ବ. (ବସ୍ ଧାତୁ+ଉକ, ତ ଆଗମ)—ବଥୁଆ (ଦେଖ) Bastuka Bathuā (See)

ବସ୍ତୁଗତ୍ୟା—ସ. କ୍ରି. ବିଣ. (ବସ୍ତୁ=ପଦାର୍ଥ+ଗତ୍ୟା =ଗତ୍ୟର୍ଥ)— Bastugatyā ବସ୍ତୁତଃ; ଫଳତଃ; କାର୍ଯ୍ୟତଃ; ପ୍ରକୃତରେ— Naturally; virtually; as a matter of fact; in point of fact.

ବସ୍ତୁତଃ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ. (ବସ୍ତୁ+ତସ୍)—୧ । ଫଳତଃ; ପ୍ରକୃତରେ; ଯଥାର୍ଥରେ—1. Actually; really; in fact; virtually. ୨ । ନିଶ୍ଚେ—2. Of course. Bastutah

ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱ—ସ. ବ—୧ । ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ—1. Physics; Natural science; physical Science. ୨ । ଈଶ୍ୱର ଏହି ଜଗତରେ ଏକମାତ୍ର ସାର ବସ୍ତୁ ଏହି ଜ୍ଞାନ— 2. The knowledge that God is the only essence in the creation. Bastutattwa

ବସ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ସ. ବ. (ଶୁଶ୍ରୀ ଉଚ୍)—କାବ୍ୟ ନାଟକରେ ମଙ୍ଗଳା-ଚରଣର ଏକ ଭେଦ, ଯହିଁରେ କଥାବସ୍ତୁର ଆଭାସ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ—The invocation at the beginning of a drama or epic or lyric in which there is indication of the plot. Bastu nirddeśa

ବସ୍ତୁବାଦ—ସ. ବ—ଦାର୍ଶନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତବିଶେଷ; ଜଡ଼ବାଦ — Bastubāda Materialism; materialistic theory.

ବସ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ—ବସ୍ତୁ ଉତ୍ତ୍ୱ (ଦେଖ) Bastu bijñāna Bastu tattwa (See)

(ବସ୍ତୁ ବଟୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସ୍ତୁ ମାତ୍ର—ସଂ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟର ସ୍ଥୂଳ ବର୍ତ୍ତୁଳା (ଯହିଁର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବର୍ତ୍ତୁଳା ପରେ କରାଯିବ)—The mere outline or skeletion of any subject (to be afterwards developed) (Apte) Bastu mātra

ବସ୍ତୁସ୍ଥାପନ(ନା)—ସ. ବ. (ଶୁଶ୍ରୀ ଉଚ୍; ବସ୍ତୁ+ସ୍ଥାପନ)— Bastusthāpana(nā) ନାଟକରେ ଯାଦୁକଥା ବା ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର-ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଷୟର ଅବତାରଣା—The production of any incident in a drama by means of magic or conjuration (Apte).

ବସ୍ତୁପମା—ସ. ବ—ଉପମାଲଙ୍କାରବିଶେଷ — Bastūpamā A kind of simile.

[ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ ଉପମାନ ଓ ଉପମେୟ ବସ୍ତୁଙ୍କର ସାଧାରଣ ଧର୍ମର ଉଲ୍ଲେଖ ବା ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ନ ଥାଏ ତାହାକୁ ବସ୍ତୁପମା ବୋଲୁ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଏ । ଯଥା—ଗ୍ରାମର ପର୍ବ ବଦନ, ନେଉ ମାଲୋପୂଲ, ଉପମାନ ଓ ଉପମେୟରୂପେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟର ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପଦଦ୍ୱାର୍ତ୍ତ କଥିତ ହେଲେ ତାକୁ ପ୍ରତିବସ୍ତୁପମା ବୋଲାଯାଏ ।]

ବସ୍ତ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା + ଅଥିକରଣରେ ଭ୍ୟ; Bastya ଯହିଁରେ ବାସ କରାଯାଏ)—ବାସସ୍ଥାନ; ଆବାସ; ଗୃହ—Residence; abode; house.

ବସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା + କରଣ. ତ୍ର; ଯାହାଦ୍ୱାରା Bastra ଶରୀର ଆଚ୍ଛାଦନ କରାଯାଏ)—୧ । ବସନ; ଲୁଗା—1. Cloth. ୨ । ପୋଷାକ; ପରିଚ୍ଛଦ—2. Dress; apparel; garment.

ବସ୍ତ୍ର କୁଟ୍ଟିମ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସ୍ତ୍ର + କୁଟ୍ଟିମ)—
Bastra kuṭṭima ୧ । ପଟବାସ; ଗଡ଼୍ଡୀ; ତମ୍ବୁ—1. Tent. ୨ । ଅଡପଡ଼ୁ; ଛତା—2. Umbrella.

ବସ୍ତ୍ର ଗୃହ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସ୍ତ୍ର + ଗୃହ ;—
Bastra gṛuha ତମ୍ବୁ; ଗଡ଼୍ଡି; ପଟବାସ—Tent.
(ବସ୍ତ୍ରାଗାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସ୍ତ୍ର + ଗ୍ରନ୍ଥି)—
Bastra granthi ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର ଗଣ୍ଠି; ମାଜ; କଟିଗଣ୍ଠି—Knot of the lower garment.

ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣେଜକ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଧୋବା—
Bastra nirṇṇejaka Washerman (Apte).
(ବସ୍ତ୍ରନିର୍ଣ୍ଣେଜକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସ୍ତ୍ର ପୁତ୍ରିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବସ୍ତ୍ର + ପୁତ୍ରିକା)—କନାର ପିତୁଳା—
Bastra putrikā A doll made up of rags.

ବସ୍ତ୍ର ପୂତ—ସଂ. ବିଣ. (୭ମ୍ୟା ତତ୍; ବସ୍ତ୍ର + ପୂତ)—
Bastra pūta କପଡ଼ା ଖଣ୍ ଦେଇଯାଇଥିବା; କନାରେ ଛଣା ଯାଇଥିବା—Filtered through a cloth.

ବସ୍ତ୍ର ବିଳାସ—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍)—ପୋଷାକରେ ଆଡ଼ମ୍ବର—
Bastra bilāsa Foppery in dress (Apte).

ବସ୍ତ୍ର ଭୂଷଣ—ସଂ. ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବସ୍ତ୍ର + ଭୂଷଣ; ସଦ୍ଧରର)—ଲୁଗା ଓ ଅଳଙ୍କାର—
Bastra bhūshaṇa Dress and ornaments

ବସ୍ତ୍ର ଭେଦକ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦରଜି—
Bastra bhedaka Tailor (Apte)
(ବସ୍ତ୍ର ଭେଦା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସ୍ତ୍ର ଯୋନି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବସ୍ତ୍ରର ଉପାଦାନ
Bastra yoni (ଯଥା—ଭୁଲା, ପାଟ, ଚେଷ୍ଟି)—The material of cloth.

ବସ୍ତ୍ର ରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯାହାଦ୍ୱାରା ବସ୍ତ୍ରର ରଞ୍ଜନ ହୁଏ)—
Bastra rañjana କୁସୁମ ଫୁଲ—Safflower (Apte).

ବସ୍ତ୍ରାଗାର—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସ୍ତ୍ର + ଅଗାର)—ଯେଉଁ ଘରେ
Bastrāgāra ଲୁଗାପଟା ରଖାଯାଏ—War-drobe; a room in which dress is kept.

ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସ୍ତ୍ର + ଅଞ୍ଚଳ)—ଲୁଗାର କାନି; ପଣତ
Bastrāñchala କାନି—The hem of a garment; (ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) the end of a cloth.

ବସ୍ତ୍ରାଭାବ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବସ୍ତ୍ର + ଅଭାବ)—ଲୁଗାର ଅଭାବ—
Bastrābhāba Want of cloth.

ବସ୍ତ୍ରାଭାବେ ସୂତ୍ରଂ ଦଦ୍ୟାତ୍—ସଂ. ବାକ୍ୟ—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁଠାରେ
Bastrābhābe sūtram dadyāt ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଗା ଦେବାର ବଧି ଅଛି, ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ସେ ସ୍ଥଳରେ ଖଣ୍ଡିଏ ନୂଆ ସୂତା ଦେଇ ଶାସ୍ତ୍ର ବଧାନକୁ ରକ୍ଷା କରେ ଏହି ଭଳି ନ୍ୟାୟରେ ଏ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—A sanskrit sentence used in cases where the direction for giving a piece of cloth is observed by substituting a piece of thread in its place.

ବସ୍ଥା—ସଂ. ବି. (ଅବ୍ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + ଅ + ଆ)—ଅବସ୍ଥା; ଦଶା—
Basthā Condition.

ବସ୍ନ—ସଂ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ+ନ)—୧ । (+କର୍ମ. ନ) ଭଡ଼ା; ମଜୁର—
Basna 1. Hire; wages (Apte). ୨ । (+ଭାବ. ନ) ବାସ କରିବା—2. Dwelling; abiding (Apte). ୩ । (+ କରଣ. ନ) ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—3. Wealth. ubstance (Apte). ୪ । (+କର୍ମ. ନ) ଲୁଗା—4. Cloth. ୫ । ଚମଡ଼ା—5. A skin (Apte). ୬ । ମୂଲ୍ୟ—6. Price (Apte). ୭ । ମୃତ୍ୟୁ—7. Death (Apte).

ବସ୍ନନ—ସଂ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ+ନନ)—କମରପଟ୍ଟି; କମରବନ୍ଧ—
Basnana Girdle; zone (Apte)

ବସ୍ନସା—ସଂ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ନସ୍+ଆ) —ସ୍ନାୟୁ; ପେଶୀ—
Basnasā Tendon; nerve (Apte).

ବସ୍ନିକ—ସଂ. ବିଣ. (ବସ୍ନ+ଇକ)—ଭଡ଼ା ବା ମଜୁରୀଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Mercenary; hireling.

ବହ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବହନ କରିବା—1. To carry.
Bah (root) ୨ । ପ୍ରବାହିତ ହେବା; ବହିବା—2. To flow; to blow.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ ବିଶେଷଣରେ ଉଢ଼ ଓ ତ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ ବିଶେଷ୍ୟରେ ଉଢ଼ି ହୁଏ ।]

୩ । ଚଲାଇବା— To drive; to propel (Apte) ୪ । ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେବା—4. To lead on. ୫ । ବିସ୍ତାରିତ କରିବା—5. To spread; to diffuse. ୬ । ଧାରଣ କରିବା—6. To have; to possess. ୭ । ଘେନି ପଳେଇଯିବା; ହରଣ କରିବା; ଗୋଟ କରି ନେବା—7. To take away; to rob; to carry off. ୮ । ପିନ୍ଧିବା—8. To wear. ୯ । ଗର୍ଭ ଧାରଣ କରିବା—9. To be with child. ୧୦ । ଟାଣିବା—10. To draw. ୧୧ । ଟେକି ଧରିବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

11. To sustain; to support. ୧୨ । ବିବାହ କରିବା—12. To marry. ୧୩ । ସହ୍ୟ କରିବା; ଅନୁଭବ କରିବା—13. To bear; to suffer; to experience. ୧୪ । ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା—14. To breathe (Apte).

ବହ – ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଯଥା—ଅଜ୍ଞାବହ)—ଯେ ବହନ କରେ—Carrying anything.

Baha (ବହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ. ବ.—(ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯାନ; ବାହନ—1. Conveyance. ୨ । ବୃଷସ୍କନ୍ଧ—2. The shoulder of a bull. ୩ । ପଥ; ରାସ୍ତା—3. Road; path. ୪ । ଘୋଟକ—4. Horse; (Apte). ୫ । ବାୟୁ—5. Air; wind (Apte) ୬ । ନଦ—6. River.—୭ । ବାହୁ—7. Arm. ୮ । (+କର୍ମ.ଅ) ପରିମାଣବିଶେଷ; ଗୁର ଦ୍ରୋଣ ପରିମାଣ—8 .A measure equal to 4 Droṇas. ୯ । (+ଭାବ. ଅ)—ବହନ—9. Bearing; carrying; supporting.

ବହକ—ଦେ. ବ.—୧ । ଆଧିକ୍ୟ—1. Excess.

Bahaka ୨ । ଅନ୍ୟାୟ—2. Wrong.

ବହକା—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବହୁଳ)—୧ । ବଳକା; ଅତିରିକ୍ତ—

Bahakā 1. Excessive; spare

ବେଶୀ ୨ । ଅଧିକା—2. Outstanding.

ବଢାହୁଆ ୩ । ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ—3. In excess.

ବହକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. ('ବହକିବା'ର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—

Bahakā(ke)ibā ୧ ପ୍ରୟୋଜନରୁ ଅଧିକ କର ବଞ୍ଚାଇବା; ବଁଚାନ ବଳାଇବା—1. To cause anything to be in

ବଢାକର ରଖନା excess. ୨ । ଲୋକକୁ ଭୁଲାଇବା; ଭଣ୍ଡାଇବା ଭୋଳାନ ଫୁସୁଲାଇବା—2. To inveigle. ୩ । ଲୋକକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ-

ବହକାନା ଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବା—3. To cause a person to miss his aim.

ବହକିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଝାଁପିବା; ବଳ ପଡ଼ିବା; ଅଧିକା ହେବା—

Bahakibā 1. To be in excess. ୨ । ଅତିକ୍ରମ କରିବା—

ଉପରେ ପଡ଼ା 2 o exceed. ୩ । ଲକ୍ଷଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବା—3. To

ବଢନା miss one's aim. ୪ । ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ କରିବା—

ଭୁଲକରା ବହକନ । 4. To err.

ବହକିଯିବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ.—(ଯାଜପୁର) କ୍ରି.—ଭୁଲିଯିବା—

Bahaki jibā To forget.

ବହଙ୍ଗର—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—୧ । ବଳବାନ୍—

Bahaṅgar 1. Strong.

୨ । ଅଂସଳ; ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—2. Stout; muscular.

ବହତ—ସଂ. ବ.—(ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ)—୧ । ବାୟୁ—

Bahati 1. Air. ୨ । ବଳଦ—2. Ox. ୩ । ସଚିବ—3. Minister.

ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.—(ସଂ. ବର୍ତ୍ତି)—ପ୍ରଦୀପର ବତ୍ତି; ବଳତା—The wick of a lamp.

ବହତି—ସଂ. ବ. (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ+ଈ)—ନଦୀ—

Bahatī River

ବହତୁ—ସଂ. ବ. (ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତୁ)—

Bahatu ୧ । ଦୂତ—1 Messenger.

ବହତୁ ବହନ ଶତାନ୍ତେ ହେଲେ ।

—ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

୨ । ପଥିକ—2. Traveller. ୩ । ବୃଷଭ; ବଳଦ—3. Bull; ox. ୪ । (ଭାବ. ଅତୁ) (ବୈଦିକ) ବିବାହ ପରେ ବିବାହିତା ପତ୍ନୀର ପିତୃଗୃହରୁ ସ୍ୱାମୀଗୃହକୁ ଗମନ ହେବା—4. (vedic) The conveyance of a married wife from her father's house to her husband's after marriage.

[ଦ୍ର—ଏହି ବୈଦିକ ଶବ୍ଦରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ବିବାହ ଓ ଉଦ୍ବାହ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ।]

ବହନ—ସଂ. ବ. (ବହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଭାର ବୋହିବା—

Bahana 1. Carrying of weight. ୨ । ଅଙ୍ଗରେ ଧାରଣ; ପରିଧାନ—2. Wearing. ୩ । ସହିବା; ସହନ—3. Bearing. ୪ । ବୋହିବା—4. Flowing; blowing ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଯାନ; ବାହନ—5. Conveyance. ୬ । ନୌକା—6. Boat; raft (Apte).

ଶୀଘ୍ର ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶୀଘ୍ର; ସତ୍ୱର; ତତ୍କାଳ—Soon;

ଜଲଦୀ quickly.

ସଲ୍ୟଙ୍କ ଜନକାଶୁ ବହନେ ବହନ । କୃଷ୍ଣଜିତ୍, ମହାଭାରତ ସ୍ତ୍ରୀପ୍ର ।

ବହନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବହ୍ନି)—୧ । ବହ୍ନି; ଅଗ୍ନି—1. Fire.

Bahani ଏ ମୋର କ୍ରୋଧ ବହନ, ଫଳବ ଜାଣି ଯେ ।

(ବହ୍ନି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଭାତ. ଶଶିଶେଖର ।

ବହନି ୨ । ବଇନ (ଦେଖ)—2. Baini (See)

ବହନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ବହନ-

Bahanīya ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be carried.

ବହନେନ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. ବିଣ. (ସଂ. ବହନ)—ଶୀଘ୍ର; ସତ୍ୱର--

Bahanena Soon; quickly.

ଶୀଘ୍ର ଏବେ ମୋର ବୋଲ ରଖ, ବହନେନ ଅନୁସର ।

ଜଲଦି ପ୍ରାତଃ. ଉପବାରଥ ।

ବହନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ—୧ ।(ସଂ. ବହତ୍) (ପାଣି) ବହିଯାଉ ଥିବା; **Bahantā** ସ୍ରୋତୋଯୁକ୍ତ (ନଦୀ ବା ଜଳ)—1. Flowing

ବୋହନ୍ତା } ଅନ୍ୟରୂପ (water). ୨ । (ପବନ) ବହୁଥିବା—2.

ବୁହନ୍ତା } Blowing (wind).

ବହତା ବହତାହୁଆ

ବହନ୍ତି—ଦେ. ବ—୧ । ପିଣ୍ଡାର ସୀମାରୁ ବଳ ବାହାରକୁ ଥିବା ଗୁଲର **Bahanti** ଅଂଶବିଶେଷ—1. The portion of a thatch

ଛାଁଚ which projects beyond the edges of the

ବଢତୀ; ବଳତୀ veranda below; eave. ୨ । ବହନ୍ତି ଗୁଲର ସଦୃଶମାନ କର ପିଣ୍ଡାର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ବଢ଼ାଇ କର ପୁଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍‌ସାଏ—2. Extension of a veranda below projecting thatch. ୩ । କୌଣସି ନଦିଷ୍ଟ ସୀମାର ବାହିର ବହୁର୍ଭୂତ ଅଂଶ—3. Outskirt; suburban. (ଯଥା—ଗାଁ ବଢ଼ନ୍ତୁ ।) ୪ । ଘୋର ଜଙ୍ଗଲର ସେଇଁ ସୀମା ସେଲ୍ଲା ଜାଗା ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ଆସିଥାଏ ଓ ଯାହାର ଗଛ ବୁଦା ଆଦ୍ଦ ଅସଲ ଜଙ୍ଗଲ ପରି ଗଢ଼ଲଆ ହୋଇ ନ ଥାଏ—4 Outskirts of a forest; a strip up forest projecting with the open country.

ଦେ. ଵଣ—ବଢ଼ନ୍ତା (ଦେଖ) —Bahantā (See)

ବଢ଼ପ(ପା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବପୁ)—୧ । ହେମତ୍ତ; ସାହସ— Bahapa(pā) 1. Courage. ୨ । ଶକ୍ତି; ବଳ—2. ବଳ ବଲ, ବଫ, ବୋଫ Strengtb.

ବଢ଼ପ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସ Bahapa karibā ବାନ୍ଧିବା—1. To muster courage **ବୋଫ କରନା** to do thing. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—2. To try to do a thing.

ବଢ଼ପ ପାଇବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସୀ Bahapa pāibā ହେବା—1. Having courage to do ବଳ ପାଓୟା a thing. ୨ । କୌଣସି କାମକୁ ବଳ ପାଇବା—2. **ବୋଫପାନା ବୋଫଆନା** Having strength or power for (ବଢ଼ପ ଆସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) doing a thing.

(ଯଥା—ଏ ବସୁସରୁ ପିଲାର କୋଡ଼ ହାଣିବାକୁ ବଢ଼ପ ପାଇବା ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ କାହିଁ ?)

ଦେ. କି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଉତ୍ସାହ ପାଇବା—To get encouragement from another to do something.

ବଢ଼ପ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ Bahapa bāndhibā ମନରେ ସାହସ ବା ସଂକଳ୍ପ କରିବା— ବୁକବାଁଧା **ବୋଫବାଁଧନା** To resolve to do some difficult task.

ବଢ଼ପିଆ—ଦେ. ଵଣ. ପୁଂ—୧ । ବଳୁଆ—1 Strong. ୨ । Bahapiā ବଳବାନ ସାହସୀ—2. Courageous. (ବଢ଼ପୀ, ବଢ଼ପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାହସୀ

ବଢ଼ମାନ—ସଂ. ଵଣ. (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ପ୍ରବାହିତ Bahamāna ହେଉଥିବା (ଜଳ)—1. Flowing (water). ୨ । ବୋଝ ବୋହୁଥିବା—2. Carrying (a load). ୩ । ବହୁଥିବା (ବାୟୁ)—3. Blowing (air; wind).

ବଢ଼ର—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବହ୍ରର=ଉପସାଗର; ସମୁଦ୍ର, ଜାହାଜ; Bahara ଭୁଲ. ସଂ. ବହ୍ଲ=କୌଡ଼ା)—୧ । ଜାହାଜ— ବହର 1. Ship. ୨ । ଜଳଯାନ ସମୂହ—2. A fleet of ships. **ବେଡା** ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ଗଭ୍ଭୀର) ଜଳର ଗଭ୍ଭୀରତା— ବହର 1. Depth of water. ୨ । (ସଂ. ବିସ୍ତାର) ଲମ୍ବାର ପ୍ରସ୍ଥ **ଚୌଡାଇ** ବା ଓସାର—2. Breadth; width.

ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସଂ. ବୃତ୍ତାକାର) ବକ୍ରାକାର ବା ବୁଲାଣିଆ ରସ୍ତା—1. Winding path. ୨ । (ଭିତର ଲୋକଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ; ଳ ସ୍ଥାନରେ ର ଉଚ୍ଚାରଣ)—ବଢ଼ଳ — 2. Thickness.

ବଢ଼ରେଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି. (ଭୁଲ. ହି. ବଢ଼ାନା)— Bahareibā 'ବାଢ଼ାରବା'ର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Causative form of Bāhāribā.

ବଢ଼ଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. (ସଂ. ବଢ଼ଲ)—ବଳୁଆ; ଘନ— Bahal Thick.

ବଢ଼ଲ—ସଂ. ଵଣ. (ବହ୍ ଧାତୁ=ବଢ଼ନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଳ)— Bahala ୧ । କଠିନ; ଦୃଢ଼; କଠୋର; ଶକ୍ତ—1. Hard; ଘନ; ପୁରୁ firm. ୨ । ବହୁଳ; ବହୁଳ—2. Great; plentiful; copious; abundant. ୩ । ଅନେକ—3. Many. ୪ । ମୋଟା—4. Thick; tough.

ନୁଦେ ବଢ଼ଲ ଉପାନତ୍ ପୋଡ଼ି
ଜଉଳେ ଜାଣ ନ କରେ ଅତ୍ତ । ଜଦମୂର୍ଖ. ଜହଠାକିଚ୍ଛେ ଜଗ୍ଗ ।

୫ । ଘଞ୍ଚ; ସାନ୍ଦ୍ର; ଘନ—5. Dense. ୬ । ବହୁ ଲୋମଶ; ଝାମ୍ପୁଡ଼ା—6. Shaggy (Apte). ୭ । କଠୋର (ଶବ୍ଦ) —7. Harsh (sound).

ସଂ. ବ. (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଳ; ଭୁଲ. ପା. ବହ୍ରର= ଜାହାଜ)—୧ । ନୌକା; ଜଳଯାନ; ଜାହାଜ—1. Boat; vessel, ship. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଆଖୁ—2. A kind of sugarcane (Apte).

ଦେ. ଵଣ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ଦାମ୍ଭିକ—Shameless; thick- ମୁଖେବଳ skinned.

ଗେରର ନହିଁ ବଢ଼ଳ—ଉତ୍ତ ।

ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ବହୁଳତା) ଅଧିକ୍ୟ; ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ— 1. Excess.

ଜଳ ବଢ଼ଲେ ମୃତ୍ତି ନୁହେ, ଜାଣ ଉଅନ୍ତୁ ସବଜଳ ।
ପ୍ରାତୀ. ନର୍ମୁଣ୍ଡମାଳାସ୍ତ୍ର ।

୨ । ବାହୁଲ୍ୟ ବଚନ; ଅନାବଶ୍ୟକ ବାକ୍ୟ-ଅପଚୟ— 2. Unnecessary waste of words.

ବଢ଼ଲ ତ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଢ଼ଲ+ତ୍ୱକ୍)—ଧଳା ଫୁଲ ଫୁଟିବା Bahalatwacha ଲୋଧ୍ରଗଛ—The white flowering Lodhra tree (Apte).

ବଢ଼ଲା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବଢ଼ଲ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବେଲା—1. Bahalā 1. Rafter. ୨ । ବଡ଼ ଅଲେଇଚ—2. Large cardamums (Apte).

ଦେ. ଵଣ—ବଢ଼ଲ (ଦେଖ)—Bahala (See)

ବଢ଼ଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ଲେପକୁ ବଢ଼ଲ Bahalā(le)ibā କରିବା; ମୋଟା କରିବା—1. To thicken. ଘନକରା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କଥାକୁ ବାରମ୍ବାର କହିବା— **ଗାଢା କରନା** ବାଢ଼ାନ 2. (fig) To repeat a thing.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବହ୍ୱଳ; ଫା. ବହାଲ୍=ଉଲ୍ଲାସ; Bahalā(le)ibā ହି. ଶ.)—୧ । ଗୃହ କଥାରେ ଉଲ୍ଲାସ ଦେବା—ଫୁସଲାନ 1. To seduce; to inveigle. ୨ । ଭଣ୍ଡାଇବା; ବହଲାନା ଭୁଆଇବା; ଧପାଇବା—2. To cheat; to deceive.

ବହଳିଆ——ଦେ. ବିଣ—ବହଳ (ଦେଖ)—

Bahaliā Bahala (See)

ବହସ୍—ବୈଦେ. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଆ) (କଚରଆ) (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ତର୍କବିତର୍କ; ବାଦାନୁବାଦ—1. Argument. ୨ । ଅଦାଲତରେ ଓକିଲଙ୍କ ବାଦାନୁବାଦ—2. Pleaders' argument. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ି ବହିବା—3. Pleading in favour of a person. ୪ । କଳି; ବିବାଦ—4. Dispute. ୫ । ବାଜି—5. Wager; stake in a hazard.

ବହସ୍ କରିବା—ବୈଦେ. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ଆ. Bahas karibā ବହସ୍‌ନା) କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଓକିଲାତି କରିବା ବା ତାହାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବା—1. To plead for a person. ୨ । ମକଦ୍ଦମାରେ ଓକିଲରୂପେ ବାଦାନୁବାଦ କରିବା—2. To argue for a party in a court.

ବହା—ସଂ. ବି. (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ନଦୀ—

Bahā 1. River.

ଦେ. ବି. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ; ସଂ. ବହ)—ଯେ ବହନ କରେ—One who carries.

ଦଶାନନବହା ସ୍ୱରୂପରେ, ନୃପ ବହର କୋଦ୍ଦଣ୍ଡେ । ଜଗୋଥ. ସୁଗବତ ।

ବହା(ହେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. ('ବହିବା'ର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ବୁହାଇବା Bahā(he)ibā (ଦେଖ); ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବହିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—ବହାନ ବହାନା To cause to carry or flow.

ବହାଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଲୁଣୀ ମାଛ—

Bahāla A species of sea-fish.

ବହାଳୁ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଙ୍ଗବାର)—ଗର୍ଭଣା ଗଛ (ଦେଖ)

Bahāḷu Garbhaṇā gachha (See)

ବହି—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ବଖ୍ୟା=ଈଶ୍ୱର ବାଣୀ, କୋରାନ୍; ତୁଲ. ଇଂ. Bahi ବୁକ୍; ସଂ. ବେଦ; ବଙ୍ଗ ପୁସ୍ତକ)—୧ । ଚଉପାଠ; ଗ୍ରନ୍ଥ; ବହି, ବହି ପୁସ୍ତକ—1. Book. ୨ । ଲେଖା ଖାତା—2. A manuscript book. ୩ । ବନ୍ଧା ବହି—3. Bound book. ୪ । ହିସାବ ପୁସ୍ତକ—4. Account book. ୫ । ବ୍ୟବସାୟର ଆସ୍ ବ୍ୟୟର ହିସାବ ଚଉପାଠ—5. Business accounts.

ବହିଃ—ସ. ଅ. (ବହିସ୍ ଶବ୍ଦ)—ବାହାରେ—

Bahiḥ (ବିପରୀତ—ଅନ୍ତଃ) In the outside; the exterior.

ବହିଃ ପ୍ରାଣ—ସ. ବି—୧ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହର ବାହାରେ ଥିବା ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି—1. One's beloved or dear person (as dear as one's life); any thing as dear as life (Apte). ୨ । ଟଙ୍କା; ମୁଦ୍ରା—2. Money (Apte).

ବହିଃ ଶତ୍ରୁ—ସ. ବି—ଆପଣା ଦେଶର, ଘରର ବା ଦଳର ବାହାରର ଶତ୍ରୁ—Outside enemy; external enemy. (ବିପରୀତ—ଅନ୍ତଃ ଶତ୍ରୁ)

ବହି(ଇ)ଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ଭଗିନୀ; ପ୍ରା. ବହିଣୀ)—

Bahi(i)ṇī ଭଗିନୀ; ଭଉଣୀ—Sister.

ବହିନ, ବହିନୀ ବହିଣୀ ରୁ ମୋର ଜ ଜାଣି ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ କେ ଅଛ—

ବହିନ ଭକ୍ତ. ବୈଦେସ୍ପୃଶବଦାସ ।

ବହିତ୍ର—ସଂ. ବି. (ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କରଣ. ଇତ୍ର)—

Bahitra ୧ । ନୌକା; ଜଳଯାନ; ବୋଇତ; ଜାହାଜ—1. Boat; ship. ୨ । ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାକ୍ଷସ ସେନାପତ୍ତି-ବିଶେଷ—2. A commander of the demons described in the Rāmāyaṇa.

ବହିତ୍ର ନାମ ଉଲେ ଅପୂର୍ବ ନଉ ଗାଲେ ଉତ୍ତ ବହୁ ଉଡାଇ ଦେଲେ—

ଭକ୍ତ. ବୈଦେସ୍ପୃଶବଲାସ ।

ବହିଦାର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ତୁଲ. ହି. ବହିଦାର=ଖାତା ଲେଖକ)—୧ । ଯେ ହିସାବ ପତ୍ର ଲେଖେ—1. Accountant. ୨ । ଯେ ବହି ଛାଞ୍ଚର କରେ—2. Book binder. ୩ । ସମ୍ବଲପୁର କରଣମାନଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—3. A family-title of the Karaṇas in Sambalpur.

ବହିନ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ଭାଷା) ବି (ତୁଲ. ହିନ୍ଦୀ)—ଭଉଣୀ—

Bahin Sister.

ବହିନା—ଦେ. ବି—ବଇନା (ଦେଖ)

Bahinā Bainā (See)

ମାଗିଲେ ବଚ୍ଚ ଦେବା ବହିନା କର ଯେ—

ବଳଭାଅ. ବତ୍ତ ସ୍ୱମାସ୍ୱଣ ।

ବହିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁ)—

Bahibā ୧ । ବହନ କରିବା—1. To carry.

ବହା ଶସ୍ତ୍ର ପରପକ୍ଷୀ ଦୂରେ କେତେ ବାଣ ବହୁଛ ।

ବହନା ଜବସ୍ପର୍ଶ. ରତ୍ନାକର ଭଞ୍ଜ ।

୨ । (ସ୍ରୋତଃ) ପ୍ରବାହିତ ହେବା—2. To flow (said of a current).

ବହୁ ରଙ୍ଗ ଭାମୁଳ ପଡ଼ର ଅଧରେ । ଭକ୍ତ. ବୈଦେସ୍ପୃଶବଲାସ ।

୩ । (ପବନ) ପ୍ରବଳ ହେବା—3. To blow (said of the wind). ୪ । (ସମୟ) ଅତିବାହିତ ହେବା—4. To pass (said of time).

ଏ ମଧ୍ୟେ ବହୁପଲ କେତେ ବସ୍ତ । ମଧୁସୂଦନ. ଉତ୍ତରପ୍ରତ୍ୟୁତ ।

୫ । ଦେହରେ ଧାରଣ କରିବା; ପରିଧାନ କରିବା—5 To bear on the body; to wear; to put on.

ଦେବବଳେ ବାନ୍ଧୁବା ନଦୀ ନଦୀ ଛନ୍ତି

ଗୁଣକ ପର ବାନ୍ତ ଜଳରୁ ବହନ୍ତି । କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଗ୍ରତ, ବନ ।

୬ । ମନରେ ଧାରଣ କରିବା—6. To entertain; to feel.

ତୁ ବ ଏ ଅରୁଣ,ଷ ବହିରୁ ରେ । ବଦସୂର୍ଦ୍ଦ. ବଗୋପ୍ରତ୍ୟୁ, ବ ଗୀତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୭ । (ନାମ) ଧାରଣ କରିବା—7. To bear (a name).

ରତ୍ନତ ଚାଙ୍କର ଶବ୍ଦତ ଦେଖିଲ
ତନ ଛତ୍ର ଅତନ ନାମକୁ ବହୁତ । କୃଷ୍ଣଦିତ୍ର. ମହାଭରତ. ବନ ।

୮ । ଗଲିବା; ପ୍ରବେଶ କରିବା—8. To enter.

ଜଣା ନ ବଡ଼େ ଯା ତରଣ, ସେ ଜ ଜାଣଇ ସେ ବଣଣ ।
ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ ।

୯ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ହରିବା—9. To go out; to leave a place; to start from a place.

ବାସର ନଣି ଏ ଉହ୍ନରେ ରହୁ
ବହୁଳେ ପ୍ରଭୁତେ ତରଣ ହୋଇ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।

୧୦ । (ଦେହରୁ ରକ୍ତ, ପୂଜ)—ସରିତ ହେବା; ସରିବା—13. (blood; pus) To come out (of the body).

ବହୁର—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବଧିର; ପ୍ରା. ବହିର୍) —୧ । ବଧିର—Bahira 1. Deaf. ୨ । ବଧିର (କାନ)—2. Deafened; କାଳା stunned (said of the ears). ୩ । ବୋଧଶକ୍ତିହୀନ **ବହରା; ବହିରା** (ଚମଡ଼ା)—3. Deadened to touch; made (ବହିର୍—ସ୍ତ୍ରୀ) insensitive to touch (said of skin).

ବହୁରଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହିସ୍=ବାହାରେ+ଅଙ୍ଗ)—Bahiranga ୧ । ବାହାରରେ ଥିବା—1. Belonging to or (ଅନ୍ତରଙ୍ଗ—ବିପରୀତ) staying outside. ୨ । ଅନାତ୍ମୀୟ; (ବହିରଙ୍ଗତା—ବି) ପର—2. Foreign; not closely related.

ବହିରଙ୍ଗେ ଉହ୍ନ ବୁଲୁଇନ୍ତ ଅଗଣାରେ—ଜଗୋପ୍ତତତ୍ତ୍ୱ. ବ. ଗୀତ ।

୩ । ଦଳର ବହିର୍ଭୂତ—3. Not belonging to a party.

ସଂ. ବି—୧ । ଅନାତ୍ମୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Stranger. ୨ । ଦଳ ବା ପରିବାରର ବାହାରର ଲୋକ—2. Outsider. ୩ । ଶତ୍ରୁ—3. Enemy.

ବହୁର୍—ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ବଧିର, ପ୍ରା. ବହିର୍) ବଧିର ବ୍ୟକ୍ତି—1. A Bahirā deaf person. ୨ । (ଆ• ବହିର୍; ସଂ. ପକ୍ଷିବୈରୀ) ମାଛଆ କାଳା ଚିଲ—2. A bird of prey allied to the kite; **बहरा** the peregrine falcon; Falco Peregrinus. ବୈରୀ; ବାଜବୈରୀ [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ମାଂସାଶୀ ପକ୍ଷୀ; ପ୍ରାପ୍ତି **बैरि; बहरी** ୧ ଦାଢ଼ ଲମ୍ବ, ଏବଂ ବାଜଠାରୁ ବଡ଼ । ଏ ପାର୍ପ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପକ୍ଷୀକୁ ଶିକାର କରି ଖାଏ; ଏହା ଶ୍ୟେନ ବା ବାଜ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଓ ବଳିଆ; ଚଞ୍ଚୁ ସ୍ଥୂଳ ଓ ଚଞ୍ଚୁର ଉଉର ପାଶ ଦନ୍ତୁର । ପୁଚ୍ଛ ଗୋଲ ଓ ଅମ୍ବାଳ ମାଛଆ ।]

୩ । ବାଜ ବା ଶ୍ୟେନ—3. The hawk; the goshawk. ୪ । ଏକ ଜାତୀୟ ଶ୍ୟେନ—4. Goat-sucker. ୫ । କାଠ ଚିରି ଦୁଇଫାଳ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର କୋରମୁଣ୍ଡା ବା ହାତୁଡ଼ା—5. A very heavy wooden sledge-hammer used for splitting up logs of wood.

ଦେ. ବିଣ—ବହିର (ଦେଖ)—Bahira (See)

ବହିର୍ଗମନ—ସଂ. ବି. (ବହିସ୍+ଅଗମନ)—ବାହାରକୁ ଆସିବା—Bahirāgamana Coming out; emerging.

ବହିରି—ଦେ. ବି—ବହିର୍ (ଦେଖ)
Bahiri Bahirā (See)

ବହିରିନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ. ବି. (ବହିସ୍+ଇନ୍ଦ୍ରିୟ)—ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ନାସିକା, Bahirindriya ଜିହ୍ୱା ଓ ଉକ୍ ଏହି ୫ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—The five external organs of sight, hearing, smell, taste and touch.

ବହିରିଭୂତ—ପ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ବହିର୍ଭୂତ) —ବହିର୍ଭୂତ (ଦେଖ)
Bahiribhuta ବାହିର **बाहिर** Bahirbhūta (See)

ବହିର୍ଗତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହିସ୍+ଗତ)—୧ । ବାହାରକୁ ଯାଇଥିବା Bahirgata ବା ଆସିଥିବା—1. Come out; emerged; (ବହିର୍ଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) gone forth; gone out. ୨ । ବାହାରରେ (ଅନ୍ତର୍ଗତ—ବିପରୀତ) ଥିବା—2. Staying or situated outside. ୩ । ପୃଥକ୍ (ହି. ଶ.)—2. Separate.

ବହିର୍ଗମନ—ସଂ. ବି. (ବହିସ୍ + ଗମନ) — ବାହାରକୁ ବା ପଦାକୁ ଯିବା—Bahirgamana Going outside.

ବହିର୍ଦାସୀ—ସଂ. ବି. (ବହିସ୍+ଦାସୀ)—ଝିକରଣୀ; ଘୋଇଲୀ—Bahirdāsī Maid servant.

ଗୃହକରେ ଆଶ୍ରୟ କରଥ ବହିର୍ଦାସୀମାନଙ୍କ ଅଙ୍କୁଳେ ଜଡ଼ୁଲରେ ।
ବଳରାମଦାସ. ପଞ୍ଚୀତ ।

ବହିର୍ଦେ(ର୍ଦ୍ଦେ)ଶ—ସଂ. ବି. (ବହିସ୍+ଦେଶ)—୧ । ବାହାର ପାଶ—Bahirde(rdde)śa 1. External side.

୨ । ପଦାର୍ଥର ଉପରିଭାଗ—2. Exterior; outside.

୩ । ଗ୍ରାମର ବାହାରର ଅଂଶ—3. Outskirts of a village (where people ease themselves).

୩ । ଗ୍ରାମ ବା ନଗରଶୂନ ସ୍ଥାନ—3. A place without a town or village (Apte.)

ବହିର୍ଦେଶ ଦେ. ବି.—ଘୋଷସ୍ପଘାଣି ଯିବା; ଝାଡ଼ାଫେରିବା—**ମାଡେଜଙ୍ଗଲ** Going out to answer the calls of nature.

ବହିର୍ଦେ(ର୍ଦ୍ଦେ)ଶ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଝାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବା—Bahirde(rdde)śa jibā To go out to answer the ବହିର୍ଦେଶ ଯାଓୟା **ମାଡେଜଙ୍ଗଲଜାନା** calls of nature.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଯାଇଖାନାର ପ୍ରଚଳନ ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ମଳତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଗ୍ରାମର ବହିର୍ଦେଶକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଏଣୁ 'ବହିର୍ଦେଶ' 'ଘୋଷରଘାଣି' 'ବାହାରକୁ' ବା 'ମଇଦାନ' ଯିବା ଅର୍ଥ ଶବ୍ଦ ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ଓ ହିନ୍ଦରେ ଗ୍ରାମ ବାହାରର ଝାଡ଼ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଝାଡ଼ାଫେରିବା, ଝାଡ଼େଜଙ୍ଗଲ ଜାନା ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ବାହ୍ୟ ଯାଓୟା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛି । ମଳତ୍ୟାଗାନ୍ତେ ଲୋକେ ଶୌଚ କରିବାକୁ ପୁଷ୍କରଣୀ ଓ ନଦୀ ଆଦିକୁ ଯିବାରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଘୋଷରୁ ଯିବା ଓ ହିନ୍ଦୀରେ ଘୋଷରଜାନା, ନଦୀ ଜାନା ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା ଅର୍ଥ ବୋଲାଯାଏ ।]

ବହିର୍ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବି. (ବହିସ୍+ଦ୍ୱାର)—ବାହାରର ଫାଟକ—Bahirdwāra The outer gate.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହ୍ୱଳ—ସ. ବ.—(ବହ୍ୱଃ+ବଳ)—('ଅର୍ଶ' ଉଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ—See notes under Arśa)

(ଅନ୍ତର୍ବଳ—ବପଷ୍ଠଓ) ଏକପ୍ରକାର ଅର୍ଶ ରୋଗରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରର ବାହାର ପାଖ ଦାଢ଼ରେ ବାହାରିବା ଅଜାଗଲସ୍ତନବତ୍ ଚର୍ମଗୁଣ୍ଠିକା—Blind piles.

ବହ୍ୱାଣିଜ୍ୟ—ସ. ବ. (ବହ୍ୱଃ+ବାଣିଜ୍ୟ)—୧ । ରପ୍ତାନ; ଆପଣା ଦେଶରୁ ବଦେଶକୁ ପଣ୍ୟ ପ୍ରେରଣ—1, Export trade. ୨ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦେଶମାନଙ୍କ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଚଳୁଥିବା ବାଣିଜ୍ୟ—2. International trade. ୩ । ଦେଶାନ୍ତରରୁ ଆପଣା ଦେଶକୁ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଆନୟନ—3. Import trade.

(ଅନ୍ତର୍ବାଣିଜ୍ୟ—ବପଷ୍ଠଓ)

ବହ୍ୱାସ—ଦେ.ବ. (ବହ୍ୱଃ+ବାସ)—୧ । ବୈଷ୍ଣବମାନେ କୌପୁନ୍ଦମାର ତାହା ଉପରେ ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଥାନ୍ତି—1. A piece of cloth worn by ascetics round the lions over the strip of rag tucked about the privities. ୨ । ଉତ୍ତରୀୟ ବସ୍ତ୍ର; ଚଦର—2. Outer sheet put round the upper part of the body. ୩ । ବାହାରେ ଅବସ୍ଥାନ—3. Residence abroad.

ବହ୍ୱାହ—ସ.ବ. (ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା;ବହ୍ୱଃ+ବାହ)—ଯେଉଁ ପ୍ରବାହ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ଜଳ ବାହାରେ ବହୁ ଥାଏ—An outer current; exosmosis.

ସ. ବଣ.—ସାହା (ଯେଉଁ ନଦୀ ଆଦି) ଦେଶର ବାହାର ଆଡ଼କୁ ବହି ଯାଉ ଥାଏ—Flowing or running outwards (said of a stream)

ବହ୍ୱାହ୍ନି ସ୍ନାୟୁ—ଦେ. ବ. (ଅଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା)—ଯେଉଁ ନାଡ଼ୀମାନ ରକ୍ତକୁ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରୁ ଦେହର ଅନ୍ୟ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ବହି ନିଏ—Arteries.

ବହ୍ୱିକାର—ସ. ବ. (ବହ୍ୱଃ+ବିକାର)—ଫିରଙ୍ଗ ରୋଗ; ଗରମୀ ବେମାର—Syphilis (Apte).

ବହ୍ୱ୍ୟସନ—ସ. ବ.—ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୃତ୍ତିର ଚରିତାର୍ଥତା—Licentiousness; immorality; lewdness.

(ବହିର୍ବ୍ୟସନା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ବହ୍ୱର୍ଭବ—ସ. ବଣ. (ବହ୍ୱଃ+ଭୂ ଧାତୁ+ଅ)—ବାହ୍ୟ; ବାହାରେ ଥିବା—External.

ବହ୍ୱର୍ଭାଗ—ସ. ବ. (ବହ୍ୱଃ+ଭାଗ)—ବାହାରର ଅଂଶ—Outside; external part.

(ଅନ୍ତର୍ଭାଗ—ବପଷ୍ଠଓ)

ବହ୍ୱର୍ଭୂତ—ସ. ବଣ. (ବହ୍ୱସ୍+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବହିର୍ଗତ—1. Gone forth. ୨ । ବର୍ଜିତ—2. Abandoned. ୩ । ବହିଷ୍କୃତ; ତାଡ଼ିତ—3. Expelled; driven out.

(ବହିର୍ଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

(ବହିର୍ଭୂତ—ବପଷ୍ଠଓ) ୪ । ଅତୀତ (ସମୟ)—4. Past; expired (time) ୫ । ବାହାରରେ ଥିବା—5. Situate outside; outside the scope of; beyond the boundaries of. ୬ । ଅମନୋଯୋଗୀ—6 Careless; inattentive.

ବାହିର ଦେ. ବଣ—(ଆଦେଶ ବା ଇଚ୍ଛାର)—ଲଙ୍ଘନକାରୀ; ବାହରଂ ଅବାଧ୍ୟ—1. Disregarding one's wish or order ୨ । ଅନ୍ୟଥାକୃତ—2. Performed or done otherwise

ବହ୍ୱମୁଖ—ସ. ବଣ.—(ବହ୍ୱୀହି; ବହ୍ୱଃ+ମୁଖ)—୧ । ଯାହାର ମୁହଁ ବାହାର ଆଡ଼କୁ ବୁଲିଅଛି—1. Facing outwards; with the face turned outwards; turning one's face away from. ୨ । ବହିର୍ମୁଖ; ପରାଙ୍ମୁଖ—2. Averse from; indifferent to. ୩ । ବାହ୍ୟବିଷୟାସକ୍ତ—3. Much addicted to worldly or outer matters. ୪ । ମୁଖରୁ ବହିର୍ଗତ—4. Coming out of the mouth (Apte).

ସ. ବ.—ଦେବତା—God; deity.

ବହ୍ୟର୍ଯାତ୍ରା(ନା)—ସ.ବ. (ବହ୍ୱଃ+ଯାତ୍ରା;ଯାନ)—ଦେଶର ବାହାରକୁ ବୁଲି ଯିବା—Expedition; excursion (Apte)

ବହ୍ୟର୍ଲମ୍ବ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହ୍ୱଃ+ଲମ୍ବ) (ଜ୍ୟାମିତି)—ସ୍ଥୂଳକୋଣୀ (ତ୍ରିଭୁଜ)—Obtuse-angled (triangle) (Apte).

ବହ୍ୟର୍ଲିପି—ସ. ବ. (ବହ୍ୱଃ=ବାହାରେ ପ୍ରକଟିତ+ଲିପି)—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବା ଚମତ୍କାରଜନକ ରଚନାବିଶେଷ—A rhetorical composition in which the 1st, 2nd or any other letters of the successive lines, when put one after the other, make out a meaning intended to be conveyed by the composer; a poetical composition in which the intention of the author becomes patent by putting a particular letter of each line, as opposed to Antarlipi in which the meaning is latent or lies hidden in the words which are got in answer to the questions put in the successive lines.

(ବହିର୍ଲିପିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ବହିର୍ଲିପିରେ ପ୍ରଶ୍ନପଦର ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ଶେଷ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଧାଡ଼ିଲଣ୍ଡା କରି ବସାଇଲେ ସେହି ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ହେବ, ତହିଁରୁ ରଚକଙ୍କ ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ । ଅନ୍ତର୍ଲିପି ରଚନାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଧାଡ଼ିରେ ଥିବା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ବା ସମାଧାନରୂପେ ଯେଉଁ ପଦମାନ ବାହାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେହି ମଦ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ ବା ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ଧାଡ଼ିମୂଳଆ କର ବସାଇଲେ ଉତକଙ୍କ ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ । ଅନ୍ତର୍ଲିପିରେ ରଚକଙ୍କ ମନୋଭାବ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ (latent) ଥାଏ, ବହିର୍ଲିପିରେ ଏହା ବହିର୍ନିହିତ ବା ପ୍ରକାଶିତ (patent or apparent) ଥାଏ ।

ବହିର୍ଲିପିର ଉଦାହରଣ ଃ—

କେହି ନାସ୍ତା ସଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି,
ବସି ଭାଷି ରଙ୍ଗେ କଙ୍ଗେ ଏମନ୍ତ ଭାରତୀ—

୧. (କ)ଣ୍ଠ ସ୍ପର୍ଶ ଦାୟିନୀ ! କେ ଅଦ୍ୟତ୍ୟ ନନ୍ଦନ ? (କର)
୨. (ଉ)ତ୍ତ ଲାଲସି ! କେ ସୁଖ କରଇ ବର୍ଦ୍ଧନ ? (ରଉ)
୩. (ଦ୍ର)ଣ ନସୂନା ! କେନ୍ତୁ ସମ୍ଭାର ସର୍ଜ୍ଜଇ ? (ଦ୍ରର)
୪. (ର)ଦ୍ୟସ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଦିନ ! କାହିଁ ରସ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ? (ରଦ୍ଦଃ)
୫. (ସ)ଖି ! କେନ୍ତୁ ଅଝଇ ନାସ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟୁତ୍ତର ? (ସଖୀ)
୬. (ମା)ନ୍ଦାର ଦ୍ରସ ଛଡ଼ାଏ ନାଗର୍‌ବର ? (ମାନ)
୭. (ନ)ର ଇନ୍ଦ୍ରଜା ! ବସ୍ତ୍ରୁର କେନ୍ତୁ ଅବତାର ? (ନର)
୮. (ଶ)ଶିଦାସୀ ! କେ ଭୂଷଣ ମଦାଦେବଙ୍କର ? (ଶଶୀ)

ଅନ୍ତର୍ଲିପି ଅଦ୍ୟେ ବହିର୍ଲିପି ପ୍ରାନ୍ତେ ଭାଷା
ବୁଝିଣ ସୁଦସ୍ୟା କର ସରସିଜ ଦୃଶା !
ବସ୍ତକର୍ଣ୍ଣେ ଖ୍ୟାତ ବୋଇ ରମଣୀ ଭାଷିଲ୍ଲ
ମ୍ନେଦେ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସି ଅଲଙ୍ଗନ କଲ୍ଲ
ଘାଦାଦ୍ୟ ଦ୍ୱିବର୍ଣ୍ଣ ବାମଭାଗରେ ପ୍ରକାଶ
ଏଥିଁ ବାହାରୁଛି 'କର ହରଷ ମାନସ' ।

ଉତ୍ତେଦ୍ଭଭଙ୍ଗ. ଚନ୍ଦ୍ରକାବ୍ୟବକୋଦସ୍ୟ ।

ଏହା ବହିର୍ଲିପିରେ 'କର ହରଷ ମାନସ' ପ୍ରକଟିତ କରୁଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଲିପିରେ ସେହି ବାକ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଛି । ୧ ଚିହ୍ନିତ ପଦରେ ନହିତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର (କର); ଏହିପର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସାତ ପଦରେ ଥିବା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପଦମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ 'କର ହରଷ ମାନସ' ବାକ୍ୟ ହେବ ।]

ବହିଶ୍ଚର—ସ. ବଣ. (ବହିଃ+ଚର୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗ୍ରାମର ବା ଘରର (ବହିଶ୍ଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାହାରେ ବିଚରଣ କରେ—1. Roaming outside the village or home (Apte). ୨ । ବାହ୍ୟ—2. External.

ସ. ବି— କୁଲୀର; କଙ୍କଡ଼ା—Crab.

ବହିଷ୍କ—ସ. ବଣ. (ବହିଃ+ସମ୍ବାର୍ଥେ କ)—ବାହ୍ୟ—Bahishka (ବହିଷ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) External; outer.

ବହିଷ୍କରଣ - ସ. ବି. (ବହିଃ+କରଣ)—୧ । ବାହାର କରିଦେବା; ଉଡ଼ାଦେବା; ଦୂରକରଣ—1. Removal; expulsion; expelling; driving away. ୨ । ବର୍ଜ୍ଜନ—2. Abandoning; rejection. ୩ । ଆବିଷ୍କାର କରିବା—3. Making a discovery. ୪ । ଜାତିଚ୍ୟୁତ—4. Excommunication. ୫ । ବାହ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିୟ—5. External organ.

ବହିଷ୍କାର, ବହିଷ୍କ୍ରିୟା } ଅନ୍ୟରୂପ

ବହିଷ୍କୃତ—ସ. ବଣ. (ବହିଃ+କୃତ)—୧ । ଦୂରୀକୃତ; ଯାହାକୁ ତଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ଥାଏ—1. Expelled; driven out; turned out. ୨ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ—2. Removed. ୩ । ବର୍জ୍ଜିତ—3 Rejected.

(ବହିଷ୍କୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବହିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବି. (ବହିଃ+କ୍ରାନ୍ତ)—ବାହାରକୁ ବାହାର ଯାଇଥିବା—Bahishkrānta Emerged; gone out; come out. (ବହିର୍ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହିଷ୍କ୍ରିୟା—ସ. ବି. (ବହିଃ+କ୍ରିୟା)—ବହିଷ୍କରଣ (ଦେଖ)

Bahishkriyā Bahishkaraṇa (See)

ଦେ. ବି—ଝାଡ଼ାଫେରିବା କର୍ମ—Act of easing one's self.

ବହିଷ୍ଠାତ୍—ସ. ଅ. (ବହିଃ+ସ୍ଥାତ୍)—ବାହାରେ—Bahisthat On the outside; abroad (Apte).

ବହୁ—ସ. ବଣ. (ବନ୍ଦ୍ଧ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ; ଯେ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ)—୧ । ବିପୁଳ—1. Great; large. ୨ । ବହୁତ; (ବହୁ, ବହ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନେକ—2. Many. ୩ । ଅସଙ୍ଖ୍ୟ—3. Innumerable. ୪ । ବେଶି ଅଧିକ—4. Excessive; ୫ । ପ୍ରଚୁର; ବହୁଳ—5. Much. ୬ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—6. Very. ୭ । ବାରଂବାର କୃତ—7. Repeated (Apte).

ସ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Much. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ-ରୂପେ—2. Exceedingly; greatly.

ଦେ. ବି. (ସ. ବଧୂ)—ବହୂ (ଦେଖ)—Bahū (See)

ଦେ. କ୍ରି—(ବହିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନ ବହନ କରୁକ ଅନାଦରାର୍ଥକ କର୍ତ୍ତୃ (ସେ) ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ବହେ ସେ ବହନ କରୁ—Let him carry.

ବହୁକ—ସ. ବି. (ବହୁ+କ)—୧ । କର୍କଟ; କଙ୍କଡ଼ା—1. Crab. ୨ । ଅର୍କ ବା ଆକନ୍ଦ ଗଛ—2. A plant; Asclepias Gigantea. ୩ । ଦାଢ଼ୁଦ୍ୱ; ଡାହୁକ ପକ୍ଷୀ—3. The white-breasted water-hen ୪ । ଜଳଖାତକ; ଯେ ପୋଖରୀ ଖୋଳେ—4. Digger of a tank. ୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—5. The sun (Apte).

ପଂ. ବଣ—ମଦ୍ଦର୍ଗରେ କ୍ରୀତ—Dear-brought (Apte).

ବହୁକଣ୍ଟକ—ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଟକୀ ଗୁଳ୍ମ—Bahukaṇṭaka 1. A prickly plant; Hedysarum Alhagi. ୨ । ହନ୍ତାଳ—2. Marshy date tree; Phoenix or Elate Paludosa. ୩ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋରୁର୍ ଗୁଳ୍ମ—3. A small medicinal plant; Ruellia Longifolia.

ବହୁ କଣ୍ଟକା—ସ. ବି. (ବହୁକଣ୍ଟକ+ଆ)—ଅଗ୍ନିଦମନୀ ଗୁଳ୍ମ—Bahu kaṇṭakā A medicinal plant of narcotic properties; Solanum Jacquinai.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁକଣ୍ଟା—ସ. ବ—କଣ୍ଟକାସ୍ୱ ଗଛ—
Bahukaṇṭā The prickly nightshade.

ବହୁକନ୍ଦ—ସ. ବ—ଶୂରଣ; ଓଲ୍ଅ—The wild arum; Arum
Bahukanda Campanelatum.

ବହୁକର ସ. ବ—୧ । ଉଷ୍ଟ୍ର—1. Camel. ୨ । ପରଶ୍ରମୀ
Bahukara ବ୍ୟକ୍ତି—2. A laborious person. ୩ । ମାର୍ଜ୍ଜନ-କାସ୍ୱ; ଯେ ଘର ଓଳାଏ—3. A sweeper; a cleaner.

(ବହୁକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ପରଶ୍ରମୀ—1. Industrious (Apte). ୨ । ଅନେକପ୍ରକାରେ ଉ. କାସ୍ୱ ବା ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ—2. Useful in many-ways (Apte)

ବହୁକରୀ— ସ. ବ—ସମ୍ମାର୍ଜ୍ଜନୀ; ଝାଡୁ—
Bahukarī A broom.

ବହୁକର୍ଣ୍ଣିକା—ସ. ବ—ଶୂଷାକାନ୍ନା ଗଛ—A medicinal plant;
Bahukarṇṇikā Salvinia Cucullata.

ବହୁକଳୀ—ସ. ବଣ. (ବହ୍ୱାନ ପରଭ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଅନେକ କଡ଼
Bahukalī ଥରେ—Multiphase.

ବହୁକାଳ—ସ. ବ. (କର୍ମ୍ମଧା; ବହୁ + କାଳ)—ଅନେକ ଦିନ; ବହୁ
Bahukāla ସମୟ—A long time.

ବହୁକାଳିଆ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବହୁକାଲୀନ)—ଅନେକ ଦିନର;
Bahukāliā ବହୁକାଲୀନ—1. Of long standing; an-
ବହୁକାଳର cient; old. ୨ । ବୃଦ୍ଧ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ବହୁତଦିନକା (ବହୁଦିନଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2 Old (person).

ବହୁକାଳୀନ—ସ. ବଣ. (ବହୁକାଳ + ଖନ)—୧ । ଅନେକ ଦିନରୁ
Bahukālīna ଥିବା—1. Of long standing; chronic.
୨ । ପୁରାତନ—2. Ancient; old.

ବହୁକୂର୍ଚ୍ଚ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + କୂର୍ଚ୍ଚ) — ମଧୁନାରିକେଳ;
Bahukūrchcha ଏକପ୍ରକାର ସୁସ୍ୱାଦୁ ନଡ଼ିଆ — A kind of excellent cocoanut with sweet kernel.

ବହୁକେନ୍ଦ୍ରକ—ସ. ବଣ. (ବହ୍ୱାନ ପରଭ୍ରୀହି)—ଯାହାର ବହୁ କେନ୍ଦ୍ର
Bahukendraka ଅଛି — Multinuclear.
(ବଙ୍ଗୀୟ ବହ୍ୱାନପରଷତ୍; ବୈଜ୍ଞାନକପରିଭ୍ରାଷା ।)

ବହୁକୋଷ—ସ. ବଣ. (ବହ୍ୱାନ ପରଭ୍ରୀହି)—ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ବହୁ
Bahukosha କୋଷ ଅଛି — Multicellular.

ବହୁକ୍ଷମ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁ + କ୍ଷମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେ
Bahukshama ବହୁକ୍ଲେଶ ସହ୍ୟକରେ—1. Capable of
(ବହୁକ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) much endurance. ୨ । ସହିଷ୍ଣୁ—
(ବହୁକ୍ଷମତା—ବ) 2. Patient ୩ । ବିଶେଷ କ୍ଷମାଶୀଳ—
3. Very forgiving.
ସ. ବ—ଜୀନବିଶେଷ— A deified Jaina saint (Apte)

ବହୁକ୍ଷୀର—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + କ୍ଷୀର—
Bahukshīra ବହୁଦୁଗ୍ଧ (ଦେଶ) Bahudugdha (See)

ବହୁଗନ୍ଧ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଗନ୍ଧ)— ଭାବ୍‌ଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ,
Buhugandha କଡ଼ା ବାସନାଯୁକ୍ତ—Strong-scented;
ସ. ବ—୧ । ଲୁବୁରୁଖଣ୍ଡ; ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—
1. Olibanum. ୨ । ତେଜପତ୍ର—2. The cassia leaves. ୩ । ଡାଲଚିନି—3. Cinnamon.

ବହୁଗନ୍ଧଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁ+ଗନ୍ଧ+ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ.
Bahugandhadā ଆ)—କସ୍ତୁରୀ —Musk (Apte).

ବହୁଗନ୍ଧା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ— ୧ । ଚମ୍ପାକଢ଼ି—1. The bud of
Bahugandhā Champaka flower. ୨ । ଯୂଥିକା;
ଯୁଇ—2. Arabian jasmine. ୩ । କଳାଜୀରା—
3. The black cumin seed; Aligela Indica.

ବହୁଗୁଣ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) — ୧ । ବହୁଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ —1. Having
Bahuguṇa many qualities. ୨ । ବହୁସୂତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ —
2. Having many threads or strings.

ବହୁଗ୍ରନ୍ଥି —ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଗ୍ରନ୍ଥି)— ବହୁତ ଗଣ୍ଠିଯୁକ୍ତ;
Bahugranthi ଗଣ୍ଠି ଗଣ୍ଠି ଆ — Knotty.
(ବହୁଗ୍ରନ୍ଥିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ—ଝାଉଁଗଛ — The tamarisk tree; the aspen (tree).

ବହୁଗ୍ରହ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଗ୍ରହ=ଗ୍ରହଣ)—ଯହିଁରେ
Bahugraha ବହୁତ ପଦାର୍ଥ ସମ୍ଭାଏ—Capacious; having the capacity to hold a large quantity

ବହୁଜଳବୃଷ୍ଟି—ସ. ବ—ଖୁବ୍ ବର୍ଷା; ପ୍ରଚୁର ବୃଷ୍ଟି—
Bahujalabṛushṭi Copious outpour of rain.

ବହୁଜଳ୍প—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗପୁଡ଼ା—Talkative;
Bahujalpa (ବହୁଜଳ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ) loquacious.

ବହୁଜ୍ଞ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେ
Bahujña ଅନେକ ବିଷୟ ଜାଣେ—1 Knowing much.
(ବହୁଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅତି ବିଦ୍ୱାନ୍—2. Very learned.
୩ । ବହୁଦର୍ଶୀ —3. Experienced.

ବହୁଡ଼—ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ ତୃଣ—
Bahuṛda A kind of grass.

ବହୁଡ଼ୀ—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦ୍ନୀପୁର; ମାତ ଭାଷା; ତୁଳ. ବ. ବଉଡ଼ୀ=
Bahuṛdī ବାଲକାବଧୂ) ବ—ବୋହୂ; ବଧୂ—
Daughter-in-law.
ଦେ. ବ—ବହୁଡ଼ (ଦେଶ)—Bahuṛda (See)

ବହୁତ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବହୁ; ତୁଳ. ସ. ପ୍ରଭୂତ=ପ୍ରା. ବହୁଅ)—
Bahuta ୧ । ବହୁ; ଅନେକ—1. Many; multifarious
ବହୁତ **ବହୁତ** ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ; ପ୍ରଭୂତ—2. Much. ୩ । ଅତ୍ୟଧିକ—
3. Excessive. ୪ । ଅଧିକ ପରମିତ—4 Extensive. ୫ । ପ୍ରଚୁର; ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ —5. Abundant.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. କି. ବଣ ଓ ବଣର ବଣ. (ସଂ. ବହୁତଃ)—୧ । ଅନେକ ପରିମାଣରେ—1. In large quantity ୨ । ଅନେକ ପ୍ରକାରେ 2. In many ways. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ— 3. Very much.

ଦେ. ବ (ଶୁଭବାଚନ) —'୧' ସଂଖ୍ୟା— (euphemism) Number '1'; one.

[ଦ୍ର—ଧାନ ମାପୁଣୀମାନେ ପ୍ରଥମ ଗଣ୍ଡୀକ ଧାନ ମାପିବାବେଳେ 'ଏକ' ସଂଖ୍ୟା ମୁହଁରେ ନ କହି 'ବହୁତ','ଉତ୍ତ', 'ଗ୍ରମ', 'ଜଗନ୍ନାଥ' ଆଦ ଶବ୍ଦମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।]

ବହୁତଃ—ସ. କି. ବଣ. (ବହୁ + ତସ୍) —ବହୁଧା; ବହୁପ୍ରକାରରେ; ଅନେକରୂପେ—In many ways; in various ways.

ବହୁତନ୍ତ୍ରିକ—ସ. ବଣ. (ବହୁ + ତନ୍ତ୍ରି + କ)—ଅନେକ ତନ୍ତ୍ର ବା ତାର ବିଶିଷ୍ଟ—Having many wires; fibrous; many-fibred. (ବହୁତନ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହୁତର—ସ. ବଣ. (ବହୁ + ଅତିଶୟାର୍ଥକ ଅଧିକ ଅର୍ଥରେ ତର)— Bahutara ୧ । ଅଧିକତର; ଅତିଶୟାର୍ଥକ ବେଶି—1. More; more excessive; greater; larger. ୨ । ଅତିଶୟାର୍ଥକ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ—2. More numerous. ୩ । ଅତି ଅଧିକ – 3. Very great; very large.

ବହୁତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ. [ବହୁ + ଭାବାର୍ଥରେ ତା (ତ୍ୱ)]— Bahutā (twa) ୧ । ଆଧିକ୍ୟ—Excess; multifariousness. ୨ । ବାହୁଲ୍ୟ; ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ—2. Plenty; abundance.

ବହୁତିଥ—ସ. ବ. (ବହୁ + ପୂରଣାର୍ଥରେ. ତିଥ)—୧ । ଅନେକତମ; Bahutitha ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ—1. One out of many. ୨ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ—2. Multitudinous; numerous; many. ୩ । ଅତ୍ୟଧିକ—3. Excessive; much. ୪ । ପ୍ରଚୁର—4. Abundant.

ବହୁତୃଣ—ସ. ବଣ.—୧ । (ତୃଣ + ତୁଲ୍ୟାର୍ଥରେ ବହୁ; ପୂଜ୍ୟତାଇ) — Bahu tṛuna ତୃଣତୁଲ୍ୟ; ତୃଣ ସଦୃଶ; ତୃଣବତ୍—1. Like grass. ୨ । (ବହୁତ୍ୱା ହି; ବହୁ + ତୃଣ)—ଯେଉଁଠାରେ ବିଶେଷ ଘାସ ଜନ୍ମି ଥାଏ—2. Grassy. ୩ । ତେଣୁ; ତୁଚ୍ଛ—3. Insignificant (Apte).

ସ. ବ —୧ । ପଡ଼ିଆ—1. Meadow. ୨ । ଘାସଥିବା ଭୂମି—2. A grassy plot of land.

ବହୁତ୍ୱକ୍—ସଂ.ବ. (ବହୁ + ତ୍ୱଚ୍; ଯାହାର ତ୍ୱକ୍ ବା ଛଲ; ବହୁସ୍ତରପୁକ୍ତ) bahutwak ଭୂର୍ଜ ବୃକ୍ଷ—The birch tree. (ବହୁତ୍ୱକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହୁତ୍ର—ସଂ. କି. ବଣ. (ବହୁ + ସ୍ଥାନାଧିକରଣାର୍ଥେ. ତ୍ର)—୧ । ବହୁ Bahutra ସ୍ଥାନରେ; ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ—1. In many places. ୨ । ଅନେକ ପ୍ରକାରେ—2. In many ways (Apte).

ବହୁଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁ + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଦାନ୍ୟ; Bahuda ଦାନଶୀଳ—Munificent; liberal. (ବହୁଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବହୁଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁତ୍ୱାହି; ବହୁ + ଦଂଷ୍ଟ୍ର) —ଯାହାର Bahudamshṭra ଅନେକ ଦାନ୍ତ ଥାଏ—Having many teeth. (ବହୁଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବହୁଦକ୍ଷିଣ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁ + ଦକ୍ଷିଣ=ଉଦାର) – ୧ । ବଦାନ୍ୟ Bahu dakshiṇa ଅତ୍ୟୁଦାର—1. Very liberal; munificent. (ବହୁ ଦକ୍ଷିଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

୨ । ଯେଉଁ ଯଜ୍ଞାଦରେ ବହୁତ ଦକ୍ଷିଣା ଦିଆଯାଏ— 2. (a vedic festival) Attended with various presents and offerings.

ବହୁଦର୍ଶୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁ + ଦୃଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୬ମା. ୧ବ) Bahudarśi ୧ । ବହୁଜ୍ଞ; ଯେ ବହୁତ ବିଷୟ ଦେଖି ଥାଏ, (ବହୁଦର୍ଶକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁଭବୀ—1. Experienced. (ବହୁଦର୍ଶିକା, ବହୁଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ — (ବହୁଦର୍ଶିତା—ବ) 2. Observant. ୩ । ଜ୍ଞାନୀ—3. Wise. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟ ବିଚାରକ—4. Prudent.

ବହୁଦଳ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁତ୍ୱାହି; ବହୁ + ଦଳ)—ବହୁତ ପତ୍ର ବା Bahudaḷa ପାଖୁଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ—Polypetalous; having many petals. (ବହୁଦଳକ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବହୁଦୁଗ୍ଧ – ସଂ. ବଣ. (ବହୁତ୍ୱାହି; ବହୁ + ଦୁଗ୍ଧ)—ଯାହାଠାରେ ବହୁତ Bahu dugdha ଦୁଗ୍ଧ ବା ଦୁଗ୍ଧ ପରି ରସ ଥାଏ—Having abundant milk or milky juice.

ସଂ ବ.—ଗୋଧୂମ—Wheat.

ବହୁଦୁଗ୍ଧା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁଦୁଗ୍ଧ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବହୁଷୀର୍; ଯେଉଁ Bahu dugdhā ଗାଈ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଦୁଧ ଦିଏ— (ବହୁଷୀର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (a cow) Giving much milk.

ବହୁଦୁଗ୍ଧିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁ + ଦୁଗ୍ଧ + କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସୁଧୁନ୍ନି ବା Bahudugdhikā ସିଜୁ ଗଛ—The Euphorbia (plant).

ବହୁଦୃଷ୍ଟ – ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁତ୍ୱାହି)—ଖୁବ ଅନୁଭବୀ— Bahudṛushṭa Much experienced (Apte). (ବହୁଦୃଶ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବହୁଦୃଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବହୁଧନ——ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା; ବହୁ + ଧନ) —ଅତିରିକ୍ତ ଧନ— Bahu dhana Too much riches.

ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁତ୍ୱାହି)—ଖୁବ୍ ଧନୀ—Very rich.

ବହୁଧା—ସଂ. ଅ. (ବହୁ + ପ୍ରକାରାର୍ଥରେ. ଧା) —୧ । ବହୁ ପ୍ରକାରରେ— Bahudhā 1. In many ways; manifold; in various ways. ୨ । ଅନେକ ଥର—2. Many a time. ୩ । ଅନେକ ଶାଖାରେ—3. Into many branches. ୪ । ପୁନର୍ପୁନଃରେ—4. Repeatedly; several times.

ବହୁଧାକୃତ—ସଂ. ବଣ.—୧ । ଗୁଣିତ— Bahudhākṛuta 1. Multiplied (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବହୁଧାକଇଶ—ବ) ୨ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ—2. Published broadcast; divulged (Apte).

ବହୁଧାର—ସଂ. ବ.—(ବହୁଗ୍ରାହି; ବହୁ+ଧାର୍=ଧାରଣ କରିବା ଗ୍ରାନ୍ତ ଭାଗ; Bahudhāra ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ର—The thunderbolt of Indra

ବହୁନାଦ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ନାଦ)—ଶଙ୍ଖ—Bahunāda Conch-shell (used as a trumpet).

ବହୁପତ୍ନୀକ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ବହୁ+ପତ୍ନୀ+କ)—ଯାହାର ଅନେକ Bahupatnīka ଭାର୍ଯ୍ୟା ଥାଆନ୍ତି—Poligamous; polyandrous. [ବହୁ ପତ୍ନୀକତା(ତ୍ୱ)—ବ]

ବହୁପତ୍ର—ସଂ. ବ. (ବହୁଗ୍ରାହି; ବହୁ+ପତ୍ର)—୧ । ପଲାଣ୍ଡୁ; ପିଆଜ—Bahu patra 1. Onion. ୨ । ଅଭ୍ରକ ଧାତୁ—2 Mica

ସଂ. ବଶ—ବହୁ ପତ୍ର ବା ପାଖୁଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ—Many-leaved polypetalous.

ବହୁପଦୀ—ସଂ. ବଶ—(ବହୁ ପଦ+ଇନ୍) (ବଙ୍ଗାନ ପରିଭାଷା)—Bahupadī ୧ । ବହୁ ଚରଣଯୁକ୍ତ—1. Multiped- ୨ । (ଗଣିତ) ବହୁରାଶିପୁଞ୍ଜଯୁକ୍ତ—2. (mathematics) Multinomial.

ବହୁପର୍ଣ୍ଣ (ର୍ଣ୍ଣୀ)—ସଂ. ବଶ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ପର୍ଣ୍ଣ)—ଅନେକ ପତ୍ର Bahuparṇṇa (rṇṇī) ବିଶିଷ୍ଟ; ବହୁପତ୍ର; ବହୁଦଳ—Having many leaves, polypetalous.

ସଂ. ବ—ପ୍ରଚ୍ଛଦ ବୃକ୍ଷ; ଛତିଆନା ଗଛ—Chhatiānā (See)

ବହୁପାଦ୍(ଦ)—ସଂ. ବ—[ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ପାଦ୍ (ଦ)]—ବଟବୃକ्ष—Bahupād(da) The Banyan tree.

(ବହୁପଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହୁପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନିମ୍ବଗଛ—1. Nimba Bahu pushpa tree. ୨ । ପାଳଧୂଆ ଗଛ—2. The coral tree.

ବହୁପ୍ରଜ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ପ୍ରଜା)—୧ । ଅନେକ Bahupraja ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ବିଶିଷ୍ଟ—1 Having many (ବହୁ ପ୍ରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) offsprings ୨ । ବହୁ ପ୍ରଜାବିଶିଷ୍ଟ—2. Populous. ୩ । ଫଳବାନ୍; ବହୁଫଳ—3. Prolific.

ସଂ. ବ—୧ । ଶୂକର—1. Hog. ୨ । ମୁଞ୍ଜତୃଣ—The Munja grass.

ବହୁପ୍ରଦ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁ+ପ୍ରଦ)—ବିଶେଷ ଦାନଶୀଳ—Bahuprada (ବହୁପ୍ରଦା - ସ୍ତ୍ରୀ) Very munificent.

ବହୁପ୍ରସୂ—ସଂ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁ+ପ୍ରସୂ=ଯେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରେ)—Bahuprasū ବହୁ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବକାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Very (ବହୁ ପ୍ରସୂତା—ଅନ୍ୟରୂପ) prolific (woman).

ବହୁଫଳ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ଫଳ)—୧ । ଯାହାର Bahuphala (ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର) ବହୁତ ଫଳ ଥାଏ—1. Bearing (ବହୁଫଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) many fruits; rich in fruits. ୨ । ଉର୍ବର—2. Fertile; fruitful; fecund.

ସଂ. ବ—୧ । କଦମ୍ବ ଗଛ—1. Kadamba tree. ୨ । ବକଙ୍କତ; ଉଇଁଶବୋଳ ଗୁଳ୍ମ—2. A thorny plant bearing berries.

ବହୁଫଳା(ଳୀ)—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ [ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ଫଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ Bahuphalā(lī) (ଈ)] -୧ । କ୍ଷୀରିକା; କ୍ଷୀରବୋଳ ଗଛ—1 A tree bearing edible berries; Flacourtia Ramontchi. ୨ । ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ଲତା) (ଦେଖ)—2 Māsha parṇṇī (creeper) (See). ୩ । କାକାଦମା (ଗୁଳ୍ମ)—3. Caparis Separia (plant). ୪ । କାକୁଡ଼ି—4 Cucumber. ୫ । କ୍ଷୁଦ୍ର କାରବେଲ୍; ଛୋଟ କଲରା—5. A small round species of memordica. ୬ । ଭୂମ୍ୟାମଲକୀ; ଭୂଇଁଅଁଳା—6. A medicinal plant. ୭ । ଅଁଳା ଗଛ—7. Embelic Myrobolan tree. ୮ । ଡିମିରଗଛ—9. Fig tree.

ବହୁବଚନ—ସଂ ବ—(ବ୍ୟାକରଣ) ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟା Bahubachana (grammar) The plural number.

ବହୁବଳ - ସଂ ବଶ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ବଳ)—ବିଶେଷ ବଳଶାଳୀ; Bahubala ଖୁବ୍ ବଳୁଆ—Very strong; mighty.

ସ. ବ—ସିଂହ—Lion.

ବହୁବାର—ସ. ବ—୧ । ଗର୍ଭଣାଗଛ—1. Cordia Mixa (tree) Bahubāra ୨ । ଓଉ (ଦେଖ)—2. Ou (See).

ଦେ. କ୍ରି. ବଶ (ସଂ. ବହୁବାରଂ)—ଅନେକ ଥର—ବହୁବାର **बहुतदफा** Many times; often.

ବହୁବିଘ୍ନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବହୁ+ବିଘ୍ନ)—ନାନାପ୍ରକାର ବାଧା—Bahubighna Many obstacles.

ସଂ. ବଶ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନାନାବିଘ୍ନଯୁକ୍ତ—Attended with various obstacles.

ବହୁବିତ୍—ସଂ. ବଶ (ବହୁ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)-୧ । ବହୁଜ୍ଞ—Bahubit 1. Wise; knowing many things

ବହୁବେତ୍ତା } ଅନ୍ୟରୂପ
ବହୁବିଦ୍ୟ } ୨ । ଖୁବ୍ ପଣ୍ଡିତ—2. Very learned.

ବହୁବିଧ—ସଂ. ବଶ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ବିଧା=ପ୍ରକାର)- ବିବିଧ; Bahubidha ନାନାପ୍ରକାରର—Manifold; of many (ବହୁବିଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) sorts; various; multifarious.

ବହୁ ବିବାହ—ସଂ. ବ—୧ । ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷର ଏକାଧିକ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ Bahu bibāha ବିବାହ କରିବା ବିଧି—1. Polygamy ୨ । ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନେକ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବା ପ୍ରଥା- 2. Polyandry.

ବହୁବୀଜ—ସଂ. ବଶ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ବୀଜ)—ପ୍ରଚୁର ବୀଜବିଶିଷ୍ଟ—Bahubīja Having many seeds.

(ବହୁବୀଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବ—୧ । ଡାଳମ୍—1. Pomagranate. ୨ । ଆଉସ; ଆଉଫଳ—2. Custard apple.

ବହୁ ବ୍ୟୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ବହୁ+ବ୍ୟୟ)—୧ । ବିଶେଷ ଖରଚ—Bahu byaya 1. A great expense. ୨ । ଅଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟୟ—2. Lavishness in expenditure.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଅସ୍ୟା ଚତ୍ର; ବହୁ ବ୍ୟୟ + ସାଧ୍ୟ)—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବହୁ ଧନ ବ୍ୟୟ କରିବାଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରେ—Very costly or expensive.

Bahu byaya sādhya

ବହୁବ୍ୟୟୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ୟୟ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ଯେ ବିଶେଷ ଖରଚ କରେ—Spending too much; (ବହୁବ୍ୟୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) having to meet large expenses; prodigal; lavish; spendthrift.

Bahubyayī

ବହୁବ୍ରୀହି—ସ. ବି. (ବ୍ୟାକରଣ) (ବହୁ + ବ୍ରୀହି = ଶସ୍ୟ)—ସମାସ ବିଶେଷ, ଯେଉଁ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ପଦର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହେ; (ଯେଉଁ ପଦମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ପଦଟି ଗଠିତ ହୁଏ ଉକ୍ତ ସମସ୍ତ ପଦ ଭିନ୍ନାର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପଦର ଅର୍ଥକୁ ନ ବୁଝାଇ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ହୁଏ)—A form of grammatical attributive compound.

Bahubrīhi

[ଦ୍ର— ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ ନାନାବିଧ; ଉନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଏହି କେତୋଟି ପ୍ରଧାନ, ଯଥା—ଦ୍ୱିତୀୟାନ୍ୟପଦାର୍ଥ—ଆରୂଢ଼ବାନର—ଆରୂଢ଼ ହୋଇଅଛି ବାନର ଯାହାକୁ । ତୃତୀୟାନ୍ୟପଦାର୍ଥ;—ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ—ଜିତ ହୋଇଅଛି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯାହାଦ୍ୱାରା । ଚତୁର୍ଥୀନ୍ୟପଦାର୍ଥ;—ଦତ୍ତୋପଦେଶ—ଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ଉପଦେଶ ଯାହାକୁ । ପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ;—ନିରଞ୍ଜଶସ୍ୱ—ନାହିଁ ଅଞ୍ଜଶସ୍ୱ ଯାହାଠାରୁ । ଷଷ୍ଠ୍ୟନ୍ୟପଦାର୍ଥ;— ଲମ୍ବୋଦର— ଲମ୍ବ ଉଦର ଯାହାର । ସପ୍ତମ୍ୟନ୍ୟପଦାର୍ଥ;—ନିର୍ଜନ—ନାହିଁ ଜନ ଯେଉଁଠାରେ । ସାଧାରଣତଃ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ ବିଶେଷଣ ହୁଏ, ତଲୁ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ପଦ ଉକ୍ତ ବିଶେଷଣ ଗୁଣଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ, ଯଥା—ଚକ୍ରପାଣି, ଚତୁର୍ଭୁଜ, ଶଶିମୌଳି ।]

ସ. ବିଣ—ଯାହାର ବହୁତ ଶସ୍ୟ ଥାଏ—Having an abundant supply of grain.

ବହୁଭାଗ୍ୟ—ସ. ବି. (କର୍ମଧା; ବହୁ + ଭାଗ୍ୟ)—ଅଦ୍ଭଶସ୍ୱ ସୌଭାଗ୍ୟ—Good fortune.

Bahubhāgya

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍—Fortunate. (ବହୁଭାଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବହୁଭାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଭର୍ଯ୍ୟା)—ଯାହାର ଏକାଧିକ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି—Having many wives.

Bahubhārjya

(ବହୁପତ୍ନୀକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହୁଭାଷଣ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା; ବହୁ + ଭାଷଣ)—ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା—Talking too much.

Bahubhāshaṇa

ବହୁଭାଷାବିତ୍—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁଭାଷା + ବିଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ବହୁଭାଷାବିତ୍; ୧ମା. ୧ବ.)— ଯେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ ଭାଷାରେ ପଣ୍ଡିତ—Learned in many languages.

Bahubhāshābit

ବହୁଭାଷାଜ୍ଞ
ବହୁଭାଷାଜ୍ଞ
ବହୁଭାଷାବିଦ

ବହୁଭାଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । (ବହୁ + ଭାଷ୍ ଧାତୁ = କହିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.) - ଗପୁଡ଼ା; ବାଚାଳ—(ବହୁଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Talkative; loquacious; garrulous. ୨ । (ବହୁ + ଭାଷା + ଜ୍ଞ)—(ବହୁଭାଷିତା—ବ) ଅନେକ ଭାଷାଜ୍ଞ—2. Polyglot; versed in many languages. ୩ । ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏକାଧିକ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ—3. Multilingual; (a book) witten in more than 2 languages.

Bahubhāshī

ବହୁଭୁକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁ + ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ବହୁଭୁଜ୍; ୧ମ. ୧ବ.)—ଉଦରମ୍ଭର; ପେଟୁ; ଯେ ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଏ—Greedy; voracious.

Bahubhuk

ବହୁମଞ୍ଜରୀ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ମଞ୍ଜରୀ)—ଯେଉଁ ଗଛ ଅନେକ ମୁକୁଳ ଧରେ—Many-blossomed.

Bahumañjarī

ସଂ. ବି—ତୁଳସୀ ଗଛ—The holy Basil plant

ବହୁମତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁ + ମନ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ) —୧ । ଅତି ସମାଦୃତ—1. Highly respected or esteemed or prized. ୨ । ପୂଜିତ—2. Honoured. ୩ । ବହୁଜ୍ଞାନଶାଳୀ—3. Very wise. ୪ । ଯାହାର ଅନେକ ମତ ଥାଏ—4. Having many opinions.

Bahumata

(ବହୁମତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବେ. ବିଣ—ବହୁପ୍ରକାରର—Of various sorts.

ଜଣେ ଗୁଣେ ମୋଟେ ସେ ପୃଷ୍ଠାତ
ଶ୍ରବଣ-ମନ୍ତ୍ରା ବହୁମତ । ଉତ୍କଳୀୟ. ପ୍ରଭାବତ ।

ବହୁମଳ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ମଳ = ମଇଳା)—ବିଶେଷ ମଳଯୁକ୍ତ—Having too much dirt.

ସଂ. ବି —ସୀସକ; ସୀସା—Lead (metal).

Bahumala

ବହୁମାନ—ସଂ ବି. (କର୍ମଧା; ବହୁ + ମାନ)—ସମ୍ମାନ; ସମାଦର—Great respect; high regard.

Bahumāna

(ବହୁମତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅତି ସମ୍ମାନିତ—Much respected; honowred.

ବହୁମାର୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା; ବହୁ + ମାର୍ଗ = ବାଟ)—ଅନେକ ବାଟ—1. Many ways; various paths, ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଅଙ୍ଗନ; ଅଗଣା—2. A courtyard. ୩ । ଚକ—3. A meeting place of many roads (Apte).

Bahumārga

ବହୁମାର୍ଗଗା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁମାର୍ଗ + ଗମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ—1. The river Ganges. ୨ । ଅସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A wanton or unchaste woman (Apte).

Bahumārgagā

ବହୁମାର୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁ + ମାର୍ଗ + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ନାନା ପଥାବଲମ୍ବୀ—Following various paths.

Bahumārgī

(ବହୁମାର୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ. ବି—ଚକ—A meeting place of many roads (Apte).

ବହୁମୁଖ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) —୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Excessive (Apte).

Bahumukha

(ବହୁମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁମୂତ୍ର—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମେହରୋଗବିଶେଷ—
Bahumūtra Diabetes.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରୋଗୀ ପୁନଃ ପୁନଃ ବହୁପରିମାଣରେ ମୂତ୍ରତ୍ୟାଗ କରେ ଏବଂ ଉଦ୍ଦାହ୍ୟ ରୋଗୀର ଜୀବନାଶଙ୍କା ଜନ୍ମିଯାଏ । ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ମୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଚିନି ଥିଲେ ମଧୁମେହ ଓ ଚିନି ନ ଥିଲେ ମୂତ୍ରମେହ ।]

ବହୁମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ମୂର୍ତ୍ତି)—ବହୁରୂପ; ଅନେକ-
Bahumūrtti ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Having various forms; multiform.

ସଂ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu ୨ । ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ବନକାର୍ପାସ—3. Wild cotton.

ବହୁମୂର୍ଦ୍ଧା—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍; ୩ମା. ୯ବ.)—
Bahumūrddhā ଯାହାର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡ ଥାଏ—(ବହୁଶିରସ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) Having many heads; hydra-headed.

ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ (ସହସ୍ରଶୀର୍ଷ ଥିବାରୁ)—Bishṇu.

ବହୁମୂଲ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ମୂଳ)—ବହୁ ତେରବିଶିଷ୍ଟ—
Bahumūla Having many roots.

(ବହୁମୂଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବ—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ—1. The Banyan tree. ୨ । ନାଗବିଶେଷ—2. Name of a mythological serpent. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—3. A kind of grass.

ବହୁମୂଲୀ—ସଂ. ବ. (ବହୁମୂଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଶତାବରୀ; ଛତମୂଲୀ;
Bahumūlī ଛତୋଳୀ—Asparagus Recemosus.

ବହୁମୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ମୂଲ୍ୟ)—୧ । ବିଶେଷ
Bahumūlya ମୂଲ୍ୟବାନ୍; ଦାମୀ—1, Valuable; costly; ୨ । ମହାର୍ଘ; ମହର୍ଗ—2. Dear (in price).

ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ବହୁତ ଦାମ—1. High price. ୨ । ବହୁତ ଧନ—2. A large amount of money.

ବହୁରାଶିକ—ସଂ. ବ. (ଗଣିତ ପରୀକ୍ଷା) (ବହୁ+ରାଶି+କ)—
Bahurāśika ପାଟୀଗଣିତରେ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ତୈରାଶିକ-ଘଟିତ ଅଙ୍କ—(arithmetic) The double Rule of Three.

ସଂ. ବଣ. (ଗଣିତ)—ଯହିଁରେ ଅନେକ ରାଶି ଥାଏ—
(mathematics) Consisting of many terms.

ବହୁରୁଚି—ଦେ. ବ—ରାଜସାହିରୁ ଆସୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଗଞ୍ଜା—
Bahuruchi Ganja leaves brought from Raj-
(ବହୁରୁଚ, ବହୁଚି—ଅନ୍ୟରୂପ) Sahi district in Bengal.

ବହୁ ରୂପ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ରୂପ)—ବହୁମୂର୍ତ୍ତିଧାରୀ;
Bahu rūpa ବହୁବେଶଧାରୀ—Of various shapes; assuming different shapes; assuming different masks is disguise.
ବହୁ ରୂପକ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବହୁ ରୂପୀ }
(ବହୁରୂପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । କାମଦେବ—2. Cupid. ୩ । ଶିବ—4. Śiba. ୪ । ରାଳ—4. Resin. ୫ । ନାସାରୋଗବିଶେଷ; ପୀନସ ରୋଗ—5. Polypus of the nose. ୬ । କୃକଲାସ; ଏଣ୍ଡୁଅ—6. Chameleon. ୭ । ବ୍ରହ୍ମା—7. Brahmā. ୮ । କେଶ—8. Hair. ୯ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲୋକ-ରଞ୍ଜନାର୍ଥ ନାନା ଛଦ୍ମ ବେଶ ଧାରଣ କରେ—9. A professional masker.

ବହୁ ରୂପା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁ+ରୂପ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Bahu rūpā ଦୁର୍ଗା—The Goddess Durgā.

ବହୁରୂପୀ(ପା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବହୁରୂପ)—୧ । ସରଟ; ଏକ ପ୍ରକାର
Bahurūpi(pā) ଏଣ୍ଡୁଅ—1. Chameleon.

[ଦ୍ର—ଏହା ସପ୍ତପୃଷ୍ଠ; ଦେହ ୧।୧୦ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବା; ଲାଞ୍ଜ ୧୦।୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ; ଆଖି ବଡ଼ ବଡ଼; ଦେହ ତେଘଣ୍ଟା ଓ ଅରୁମସୃ; ପଦ ଦାର୍ଘ; ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ଚୂଲ ଥାଏ; ଜଭ ଗୋଲ ଏବଂ ଜଭ ଅଗ ମୋଟା; ଏ ଦୁଇଟା ଜଭ ବାହାର କରି ପକାଏ । ବହୁରୂପୀର ଦେହର ରଙ୍ଗ ଦିନ ସମୟରେ ଅନେକ ଥର ବଦଳେ । ମାଛଙ୍କ ପରି ଏମାନଙ୍କ ପିଠିର ବେର୍ଦଁଶିଗ୍ ଉପରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ ।]

ବହୁରୂପ ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଫୁଲ—2. Quisakialis Indica.

ବହୁରୂପୀୟା ୩ । ବହୁରୂପ ୧ (ଦେଖ)—3. A masker.

ବହୁରେଖ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ରେଖା)—
Bahurekha ଅନେକ ରେଖାବିଶିଷ୍ଟ—Having various lines.

ବହୁରୋମା—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ରୋମନ୍)—
Bahuromā ଅଜ ଲୋମଶ—Having shaggy furs.

ସଂ. ବ—ମେଣ୍ଢା—Ram; sheep.

ବହୁଳ—ସଂ. ବଣ. (ବନଦ୍ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉଳ)—
Bahula ୧ । ଅନେକ; ଅଧିକ—1, Many; much; ex-
(ବହୁଳତା(ତ୍ୱ)—ବ) cessive. ୨ । ଘନ—2. Thick; dense; compact.

[ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସବଦ୍ଧ ହୋଇ ବହୁ ହୁଏ, ଯଥା—ଉରଙ୍ଗବହୁଳ ସାଗର, ହଂସପ୍ରଜନ୍ୟବହୁଳ ଅରଣ୍ୟ ।]

୩ । ଗପଡ଼ୀ—3. Garrulous. ୪ । (ବହୁ+ଳ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—5. Black; dark. ୫ । କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—5. (a person) Born under the Pleidas (Apte).

ସଂ. ବ—୧ । କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ—1. The dark fortnight of the month. ୨ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—2. Black colour. ୩ । ଧଳା ମରିଚ—3. White pepper. ୪ । ଆକାଶ—4. The sky. ୫ ଅଗ୍ନି—5. Fire.

ସଂ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Much. ୨ । ପ୍ରାୟତଃ—2. Frequently; often (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁଲଚ୍ଛଦ—ବ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁଲ + ଛଦ = ପତ୍ର; ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଚ୍ଛ ସ୍ଥାନରେ ଚ୍ଛ)—୧। ବହୁ ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ; ପତ୍ରବହୁଳ—1. Having many leaves. ୨। ଘନ ପତ୍ର ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ—2. Densely set with leaves.

ବହୁଲତା(ତ୍ୱ)—ବ. ବ. [ବହୁଲ + ତ୍ୱ ବ. ତା(ତ୍ୱ)]—୧। ବାହୁଲ୍ୟ; ଆଧିକ୍ୟ—1. Excess; multifariousness. ୨। ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ—2. Abundance; copiousness.

ବହୁଳ ପକ୍ଷ—ବ. ବ. (ବହୁଳ = କୃଷ୍ଣ + ପକ୍ଷ)—କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ—The dark fortnight.

ଅଥବା ବହୁଳ— ପକ୍ଷେ ସ୍ତୋତି ମୁଦେ
ହୃମାଂଶୁ କଳା ତରମା । ସଧାନାଥ, ପାଦଙ୍କ ।

ବହୁଳା—ବ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁଳ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧। କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ—1. The dark lunar fortnight. ୨। ଭାମସୀ ରାତ୍ରି—2. Dark or moonless night ୩। କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର—3. The 3rd asterism; the Pleidas. ୪। ଗାଈ—4. Cow. ୫। ନଦୀବିଶେଷ—5. Name of a river. ୬। ଏଲା ଲତା—6, Cardamom plant. ୭। ନୀଳ ଗୁଳ୍ମ—7. Indigo plant. ୮। ଶୁକ୍ଳ ମରିଚ—8. White pepper (Apte). ୯। ଆକାଶ—9. The sky (Apte).

ବହୁଳାଳାପ—ବ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁଳ + ଆଳାପ)—ବହୁଳାଳାପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗପଡ଼ୁ—Talkative (Apte).

ବହୁଳାଶ୍ୱ—ବ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁଳ + ଅଶ୍ୱ)—ଯାହାର ଅନେକ ଘୋଡ଼ା ଅଛନ୍ତି—Owning many horses.

ବ. ବ—ଜନକ ବଂଶୀୟ ଜନୈକ ରାଜା—Name of a king of Mithilā.

ବହୁଳୀକରଣ—ବ. ବ. (ବହୁଳ + ଅଭୂତ ଭାବେ. ଚ୍ୱି + କରଣ)—ବହୁଳୀକୃତ—ବ୍ରୀ) ୧। ବସ୍ତ୍ରାଦିର-କରଣ—1. Expanding. ୨। ବୃଦ୍ଧିକରଣ—2. Multiplying. ୩। ଧାନ୍ୟାଦିର ନିସ୍ତୁଷୀକରଣ; ବେଙ୍ଗଲା ପକାଇ ବା ପଦା ଜଘରେ ବାଡ଼େଇ ଧାନ କେଣ୍ଡାରୁ ଶସ୍ୟକୁ ପୃଥକ୍ କର ଏକତ୍ର କରିବା—3. The winnowing of grains; the threshing of grains. ୪। ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକଟିତ କରିବା—4. Promulgation; publication.

ବହୁଳୀଭୂତ—ବ. ବ୍ରୀ. (ବହୁଳ + ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ୱି + ଭୂତ)—ବହୁଳୀଭବ—ବ୍ରୀ) ୧। ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ—1. Increased. ୨। ସୁଦୂର ବିସ୍ତୃତ—2. Wide spread. ୩। ସୁପ୍ରକଟିତ—3. Published broadcast. ୪। ସୁବିଖ୍ୟାତ—4. Made notorious or famous (Apte).

ବହୁଶଃ—ବ. କ୍ରି. ବ୍ରୀ. (ବହୁ + ଶସ୍)—୧। ଅନେକବାର; ବାରଂବାର ୨। ବାହୁଲ୍ୟରୂପେ; ପ୍ରଚୁରରୂପେ—2. Abundantly; copiously. ୩। ସାଧାରଣତଃ—3. Generally.

ବହୁଶତ୍ରୁ—ବ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଶତ୍ରୁ) ଶତ୍ରୁ ଅଛନ୍ତି—ଯାହାର ଅନେକ Bahu śatru Having many enemies.

ବ. ବ.—ଚଟକ; ଘରଚଟିଆ ପକ୍ଷୀ—Sparrow.

ବହୁଶାଖ—ବ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଶାଖା)—ଅନେକ ଶାଖା-(ବହୁଶାଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bahu śākha ବିଶିଷ୍ଟ—Having many branches or ramifications.

ବହୁଶିଖ(ଖା)—ବ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଶିଖ [ଖା])—ଅନେକ Bahu śikha(khā) ଶିଖାଯୁକ୍ତ—Having several tufts or points.

ବ. ବ.—ଅଗ୍ନି—Fire.

ବହୁଶିରଃ—ବ ବ୍ରୀ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଶିରସ, ୧ମା. ୧ବ.)—Bahu śiraḥ ଯାହାର ଅନେକ ମୁଣ୍ଡ ଥାଏ—Having many heads.

ସଂ. ବ.—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.

ବହୁଶ୍ରୁତ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁ + ଶ୍ରୁତ = ଶୁଣିଥିବା; ଅନେକବାର Bahu śruta ବେଦାଦି ଶ୍ରବଣ କରିଥିବାରୁ)—୧। ସୁପଣ୍ଡିତ—(ବହୁଶ୍ରୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Very learned. ୨। ସୁଶିକ୍ଷିତ—2. Well educated. ୩। ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—3. Well versed in the Bedas.

ବହୁଶ୍ରେୟାନ୍—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଶ୍ରେୟସ୍; ବହୁଶ୍ରେୟସ୍ Bahu śreyān ୧ମା. ୧ବ.)—୧। ବହୁ ସୁଗୁଣଶାଳୀ—(ବହୁଶ୍ରେୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Having many good qualities. ୨। ଅତି ଉତ୍ତମ—2. Excellent.

ବହୁସଂଖ୍ୟକ—ବ. ବ୍ରୀ. (ବହୁ + ସଂଖ୍ୟା + କ)—ସଂଖ୍ୟାରେ ଅନେକ- Bahu saṁkhyaka Multifarious; many.

ବହୁ ସନ୍ତତି—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ସନ୍ତତି)—ଯାହାର Bahu santati ଅନେକ ପୁଅ ଝିଅ ଅଛନ୍ତି—Having numerous children.

ସଂ. ବ.—କଣ୍ଟା ବାଉଁଶ—The thorny bamboo; Bambusa Arundinacea.

ବହୁସାର—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ସାର)—ଯାହା ମଧ୍ୟରେ Bahu sāra ଅନେକ ସାରାଂଶ ଅଛି—Having much substance or pith inside.

ସଂ. ବ.—୧। ଖଜୁର ଗଛ—1. The date palm. ୨। ଖଦର ବୃକ୍ଷ—2. The catechu tree.

ବହୁସୂ—ସଂ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ସୂ = ପ୍ରସବ)—ଅନେକ Bahusū ଥର ପ୍ରସବ କରିଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଗାଈ); ବହୁପ୍ରସୂ—(ବହୁସୂତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Bearing many children.

ସଂ. ବ.—୧। ଶୂକରୀ—1. She-hog; sow.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଅନେକ ପିଲାଙ୍କ ମାତା—2. The mother of many children ୩ । ଅନେକ ବାଛୁଣ୍ଡ ବେଇଁଥିବା ଗାଈ—3. A cow that often calves.

ବହୁସୂନା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. ଓ ପୁଂ (ବହୁ+ସୂନ+ଣ); ପୁଂ. (ବହୁ ସୂନ Bahusūnā +ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ବହୁ ପୁଷ୍ପବନ୍ତ (ଲତା) ବା ବହୁପୁଷ୍ପଧାରୀ (ବୃକ୍ଷ)—1. (a creeper or tree) Bearing many flowers.

୨ । ବହୁବାର ପୁଷ୍ପବନ୍ତ ଲତା ବା ପୁଷ୍ପଧାରୀ ବୃକ୍ଷ—2. (a creeper or tree) Bearing flowers several times during the year.

୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବହୁବାର ରଜସ୍ଵଳା ହୋଇଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—3. (a woman) Who has menstruated many times.

ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭୂଆସୁଣୀ; ଯୁବତୀ ଭୁଲବଧୂ—A young housewife.

[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ଭୂଆଶୁଣୀ ଶବ୍ଦ ସଂ. 'ବହୁସୂନା' (=ବହୁବାର ପୁଷ୍ପବନ୍ତ ହୋଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ) ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ; ପ୍ରୋଫେସର ଆର୍ତ୍ତବଜ୍ଞ ଜଦ୍ଵନ୍ତ ସୁବାସିନୀ (=ଅଦ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ) ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ଭୂଆଶୁଣୀ ।]

ବହୁସ୍ତ୍ରୀକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁ+ସ୍ତ୍ରୀ+କ)—ବହୁପତ୍ନୀକ; ଯାହାର Bahu strika ବହୁତ ପତ୍ନୀ ଅଛନ୍ତି—Having many wives; polygamous.

ବହୁସ୍ୱାମିକ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁ+ସ୍ୱାମିନ୍+କ)—ଯାହାର ଅନେକ Bahu swāmika ସ୍ୱାମୀ ବା ମାଲିକ ଅଛନ୍ତି—Having (ବହୁସ୍ୱାମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) many owners or masters; owned by many persons.

ବହୁସ୍ରବା—ସଂ. ବଣ.—(ବହୁଗ୍ରହି; ବହୁ+ସ୍ରବ)—ଯହିଁରୁ ବହୁତ ରସ Bahusrabā ଆଦି ଝରତ ହୁଏ—Exuding too much juice.

ସଂ. ବ.—ଶଲ୍ଲକୀ ବୃକ୍ଷ; ଲୁବୁରୁକୁ ଗନ୍ଧ—The Gum Olibanum tree; Boswellia Thurifera.

ବହୂ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଧୂ)—ବୋହୂ—

Bahū Daughter-in-law.

ବଉ ବତ

ବହୂଦକ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁଗ୍ରହି; ବହୁ+ଉଦକ)—ପ୍ରଚୁର ଜଳବିଶିଷ୍ଟ-

Bahūdaka Having abundant water.

ସ. ବ—ଚାରପ୍ରକାର ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—

One of the 4 classes of Sannyāsīs.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବପ୍ରହରା ମତରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବର୍ତ୍ତନ୍ତି;—କୁଟୀଚକ, ବହୂଦକ, ହଂସ ଓ ପରମହଂସ । ବହୂଦକଙ୍କର ନିୟମ ଏହି ଚ ଏମାନେ ଏକ ଘରୁ ଆପଣାର ଭୋଜନାର୍ଥ ଯଥେଷ୍ଟ ଉଷା ଭିକ୍ଷା ନ କର ସାତ ଘରୁ ଉଷା ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତେ । ଗାଈର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ବନ୍ଧା ତିନ୍ତଣ୍ଡ, ଶିକା, ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର, କୌପୀନ, କମଣ୍ଡଳୁ, କନ୍ଥା, ପାଦୁକା, ଛତ୍ର, ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳା, ଯୋଗପଟ୍ଟ, ଖଡ଼ୁ ଓ କୃପାଣ ଏମାନେ ସଙ୍ଗରେ ନେବେ । ବହୂଦକଙ୍କର ଶବକୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦଆଯାଏ—ହ. ଶ.]

ବହୂପମା—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ+ଉପମା)—ଉପମାଲଙ୍କାରବିଶେଷ;

Bahūpamā ଯେଉଁ ଅଲଙ୍କାରରେ ଗୋଟିଏ ଉପମେୟକୁ ଅନେକ ଉପମାନ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ (ହ. ଶ.)—A figure of speech in which one thing is compared to many other similar things.

ବହୂପରସ(ସି)ନିଆ—ଗ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର)ବ. (ସଂ.ବଧୂ+ପରବେଷଣ)—

Bahūparasa(si)niā ବୋହୂର ପରବେଷଣ ବା ପରଶିବା; ଶଶୁରଙ୍କ ଭୋଜନାର୍ଥ ବଧୂଦ୍ୱାରା ଅନ୍ନାଦିର ପରବେଷଣ—The daughter-in-law's serving food to her father-in-law.

ବହୂବହୂକା ଖେଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଧୂ+ବଧୂ)—ବାଳକାମାନଙ୍କର

Bahū bahūkā khela ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଶାଶୁ ବୋହୂ ବୌବୌକା ଖେଳ ଆଦି ଅଭିନୟ କରିବା ଖେଳ—A game of girls in which they act as mother-in-law, daughter-in-law etc; the game of girls playing at keeping house.

ବହୂବହୂ ଖେଳ

ବହୂଭୂଆଶୁଣୀ—ଦେ. ବ.. (ସଂ. ବଧୂ+ବହୁସୂନା; ଏକାର୍ଥବୋଧକ

Bahūbhuāsuni ସଦୃଶର) —ଭୁଲବଧୂ— Housewife; ବଉ ବଉଡ଼ୀ **ବହୂବହୂଆସିନୀ** the daughter-in-law of a family.

ବହେ—ଦେ. ବଣ ଓ କ୍ରି. ବଣ. (ସଂ. ବହୁ)—ବୁହେ; ବୁଦ୍ଧାକ;

Bahe ଅନେକ **ଥୋଡା, ବହୁତ** ବହୁତ—Much; too much.

ବଦ୍ଧକ, ବଦ୍ଧାକ } ଅନ୍ୟରୂପ (ଯଥା—ମୁଁ ବଦ୍ଧେ ବାଃ ଗୁଲିଲିଣି; ସେ ମଦ୍ଧେ ବଦ୍ଧେ ଶୋଧିଲା ।)

ବହେଡ଼—ଗ୍ରା. ବ—ଭିଡ଼; ଲୋକମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ସଂଦଳ—

Baherda ଭିଡ଼ **ଭୀଡ** Pressure of people; crowd.

ବହେଣୀ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ଭଗିନୀ; ପ୍ରା. ବହିଣୀ)—

Baheni ବହିନୀ **ବହୀନ** ଭଗିନୀ; ଭଉଣୀ—Sister.

ଘଷସଙ୍ଗ ଜସ୍ ଜଲ, ବଜେ ବଂହେଣୀକ ଜେତ୍ର ।

ବଦ୍ୟନାଥ, ବଂଶଦ୍ୱମାସୁଦ ।

ବହ୍ନା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଡ଼ିଶା; ଝାଞ୍ଚୁଣୀ—

Bahnā Broom stick.

ବହ୍ନାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ଭୁଲ. ହ୍ର. ବୁଦ୍ଧାରୁନା)—

Bahnāibā ବଡ଼ିଶାମୁଠା ବା ଝାଞ୍ଚୁଣୀରେ ଓଳାଇବା; ଝରଡ଼ବା—To sweep.

ବହ୍ନି—ସଂ. ବ. (ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କ୍ତିନ୍. ନ; ଯେ ହୋମ-

Bahni ଘୃତାଦି ଦେବତାମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ବହନ କରି ନଏ)—୧ । ଦହନକାରୀ; ଅଗ୍ନି—1. Fire.

[ଦ୍ର—ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟରେ 'ବହ୍ନି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ବାହକ' ବା 'ବହନକାରୀ' ।]

୨ । ଭଲ୍ଲାତକ; ଭେଲଆ—2. Marking nut. ୩ । ଭଲ୍ଲକ ବା ଧଲାଭଲା—3. A poisonous and

Digitized by srujanika@gmail.com

corrosive plant; plumbago plant. ୪ । (ଉଦ୍ଧଶାଖ) ରେଫ୍ ବା 'ର୍' ବର୍ଣ୍ଣ—4. (Tantra) The letter Ra or its mark. ୫ । (ନାମ) ମିତ୍ରବଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୁତ୍ର (ହ. ଶ·)—5. Name of a son of Kṛushṇa. ୬ । (ନାମ) ତୁର୍ବସୁଙ୍କ ପୁତ୍ର—6. Name of the son of Turbasu. ୭ । (ନାମ) ଭୁକୁ ଉବଂଶୀ ଏକ ଯାଦବ—7. Name of a scion of the Jādaba dynasty of kings of ancient India. ୮ । (ନାମ) ରାମଙ୍କ କପିସେନାର ଜଣେ ସେନାପତି (ହ. ଶ.)—8. Name of a monkey-general of Rama's army. ୯ । ତିନ ସଂଖ୍ୟା (ହ. ଶ.)—9. The number three.

ବହ୍ନିକର—ସଂ. ବ. (ବହ୍ନି + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବଜ୍ରପାତ; Bahnikara ବିଜୁଳି (ହ. ଶ.)—1. Lightning. ୨ । ଚକମକ ପଥର (ହ. ଶ.)—2. Flint stone.

ବହ୍ନିକରୀ—ସଂ. ବ. (ବହ୍ନିକର + ଈ)—ଧଅ ଗଛ (ହ. ଶ.)— Bahnikarī Angeissus Latifolia (tree).

(ବହ୍ନିଜ୍ୱାଳ, ବହ୍ନିପୁଷ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହ୍ନିକାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ. (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ବହ୍ନି ଉତ୍ପାଦକ ବାଷ୍ପ)— Bahnikāshṭha ୧ । ଜାଳକାଠ—1. Fuel. ୨ । ସଂଘର୍ଷଣ-ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାଦକ କାଠ—2 A piece of wood which produces fire by friction. ୩ । ଅଗ୍ନି-ମନ୍ଥ; ଅଗଦଅ ଗଛର କାଠ—3. The wood of the Premna Integrifolia tree.

ବହ୍ନିଗର୍ଭ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହ୍ନି + ଗର୍ଭ)—୧ । ଯାହାର ଗର୍ଭ Bahnigarbha ବା ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରେ ଅଗ୍ନି ଥାଏ—1. Having (ବହ୍ନିଗର୍ଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) fire inside. ୨ । ଯାହାକୁ ଘଷିଲେ ନଆଁ ବାହାରେ—2. Producing fire when rubbed.

ସଂ. ବ—୧ । ବାଉଁଶ—1. Bamboo. ୨ । ସମୁଦ୍ର—2. The ocean.

ବହ୍ନିଗର୍ଭା—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହ୍ନିଗର୍ଭ + ସ୍ତ୍ରୀ· ଆ)—ଶମୀବୃକ୍ଷ; ଘାଇଁଗଛ— Bahnigarbhā Prosopis Spicigera (tree).

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ଏହି ଗଛର କାଠ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଘଷି ଲୋକେ ନଆଁ ବାହାର କରୁଥିଲେ ।]

ବହ୍ନିନନ୍ଦନ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବହ୍ନି + ନନ୍ଦନ)—୧ । ଅଗ୍ନିର Bahninandana ପୁତ୍ର—1. Son of the Fire-god. ୨ । ନୀଳ ନାମକ ବାନରସେନାପତିବିଶେଷ—2. The monkey-commander Nīla.

ବେଗେ ଘାଇଁ, ବହ୍ନିନନ୍ଦନ ଠଣା ।

ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବହ୍ନିନାମ—ସଂ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବହ୍ନି + ନାମନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)— Bahni nāma ୧ । ଚଉକ; ଧଲାଚଉ—1. Swallow wort. (plant). ୨ । ଘିଅଁଆ (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)— 2. Marking nut (plant).

ବହ୍ନିବିବିକ୍ଷୁ—ସଂ. ବଣ. (ବହ୍ନି + ବିବିକ୍ଷୁ)—ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ Bahni bibikshu ଅଭିଳାଷୀ—Wishing to enter into a fire.

ବହ୍ନିବୀଜ—ସଂ. ବ.—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା— Bahni bīja 1. Gold.

[ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଥରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସଭାରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିବା ରମ୍ଭା ଅସ୍ୱସ୍ତକୁ ଦେଖି ଅଗ୍ନିଦେବ କାମପୀଡ଼ିତ ହେଲେ ଓ ସେହି ସଭାରେ ତାଙ୍କ ରେତଃ-ପାତ ହେଲା । ରମ୍ଭା ଏହା ଦେଖି ଲଜ୍ଜିତା; ହୋଇ ଉକ୍ତ ସ୍ଥଳତ ସୌର୍ଯ୍ୟକୁ ଆପଣା ଲୁଗାରେ ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଲା । କିଛି ଦିନ ପରେ ତାହା ସୁନା ପାଲଟି ଯାଇ ରମ୍ଭାର ବସ୍ତ୍ରରୁ ଭଲକୁ ଖସି ପଡ଼ିଲା— ହ. ଶ·]

୨ । (ଉତ୍ତ) ରଂ ସାଜ—2. The particle Ram in tantrik ritual.

ବହ୍ନିଭୂତିକ—ସଂ. ବ.—ରୂପା; ରୂପ (ହ. ଶ·)— Bahnibhūtika Silver.

ବହ୍ନିଭୋଗ—ସଂ. ବ·—ଘିଅ; ଘିଅ (ହ. ଶ.)— Bahnibhoga Ghee.

ବହ୍ନିମନ୍ଥ—ସ. ବଣ. (ବହ୍ନି + ମନ୍ଥ ଧାତୁ + କରଣ. ଅ)—ମନ୍ଥନଦ୍ୱାରା Bahnimantha ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦକ; ଯାହାକୁ ଘଷିଲେ ନଆଁ ବାହାରେ—Producing fire when rubbed.

(ବହ୍ନିମନ୍ଥନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ—ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ; ଅଗଦଅ ଗଛ— Premna Integrifolia (tree).

ବହ୍ନିମିତ୍ର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବହ୍ନି + ମିତ୍ର)—ବାୟୁ— Bahnimitra Wind; air.

ବହ୍ନିମୁଖ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହ୍ନି + ମୁଖ; ଅଗ୍ନି ଯାହାଙ୍କର ମୁଖ ସ୍ୱରୂପ Bahnimukha ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦେଲେ ଯେ ପାଆନ୍ତି)- ଦେବତା—Deity; the gods.

ବହ୍ନିରେତାଃ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହ୍ନି + ରେତସ୍)—ଶିବ; Bahniretāḥ ମହାଦେବ—Śiba.

ବହ୍ନିଶିଖ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହ୍ନି + ଶିଖା = କେଶର)— Bahnisikha ଅଗ୍ନିଶିଖାଯୁକ୍ତ—Having flames like fire.

ସ. ବ—କୁସୁମଫୁଲ—The safflower.

ବହ୍ନିଶିଖା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବହ୍ନି + ଶିଖା)—ନଆଁର ଶିଖା— Bahnisikhā Flames or tongues of fire.

ବହ୍ନିସଖ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବହ୍ନି + ସଖା)—ବାୟୁ— Bahnisakha Air.

[ଦ୍ର—'ଅଗ୍ନି'ର ମଧ୍ୟ 'ବାୟୁସଖ' ଏକନାମ ।]

ବହ୍ୱପତ୍ୟ—ସଂ· ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବହୁ + ଅପତ୍ୟ)—ଯାହାର Bahwapatya ଅନେକ ସନ୍ତାନ; ବାଲବଚ୍ଚାବାଲା—Having (ବହ୍ୱପତ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) a good many children.

ବହ୍ୱପତ୍ୟା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହ୍ୱପତ୍ୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବହ୍ୱପତ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ- Bahwapatyā Feminine of Bahwapatya.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶୂକସ୍ତ—1. A sow. ୨ । ମୂଷା—2. Rat

ବହ୍ୱର୍ଥ—ସ. ବ୍ୟ. (ବହୁଶ୍ଚାସୌ ଅର୍ଥଃ; ବହୁ + ଅର୍ଥ)—ନାନାର୍ଥଯୁକ୍ତ; ଯାହାର ନାନା ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ ହୋଇଥାରେ—Having more than one meaning.

(ବହ୍ୱର୍ଥକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହ୍ୱାଡ଼ମ୍ବର—ସ. ବ୍ୟ. (କର୍ମଧା; ବହୁ + ଆଡ଼ମ୍ବର)—ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର; Bahwārdamabara ବହୁତ ଜାଁକଜମକ; ଖୁବ ଗୋଲମାଲ—Grand preparation; much ado.

ସ. ବ୍ୟ.—(ବହୁଶ୍ଚାସୌ ଅଡ଼ମ୍ବରଶ୍ଚ)—ମହା ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ—Full of great ado; grand.

ବହ୍ୱାୟାସ—ସ. ବ.—(କର୍ମଧା; ବହୁ + ଆୟାସ)—ଖୁବ୍ ପରିଶ୍ରମ—Bahwāyāsa (ବହୁଲାୟାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) Great labour.

ବହ୍ୱାରମ୍ଭ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା, ବହୁ + ଆରମ୍ଭ)—ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର—Much ado.

Bahwārambha

(ଯଥା—ବହ୍ୱାରମ୍ଭେ ଲଘୁ କ୍ରିୟା—ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରବଚନ ।)

ସ. ବ୍ୟ. (ବହୁଶ୍ଚାସୌ)—୧ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ବିଶେଷ ଘନଘଟା ସହିତ କରାଯାଏ—1. (work) Begun with a great ado. ୨ । ମହାଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—2. Grand.

ବହ୍ୱାଶୀ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—୧ । (ବହୁ + ଅଶ୍ ଧାତୁ = ଖାଇବା କର୍ତ୍ତୃ. Bahwāśī ଇନ୍; ବହ୍ୱାଶିନ୍. ୧ମା. ୧ବ.)—ବହୁ ଭୋଜନଶୀଳ; (ବହ୍ୱାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଏ 1. Voracious; gluttonous. ୨ । (ବହୁ + ଆଶା + ଇନ୍) ବିଶେଷ ଆଶା ବା ଆକାଙ୍କ୍ଷାଯୁକ୍ତ—2. Having great aspirations; expecting too much.

ସ. ବ.—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ରବିଶେଷ—Name of a son of Dhṛutarāshṭra.

ବହ୍ୱୃକ୍—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ବହୁ + ଋଚ୍ = ବେଦ ମନ୍ତ୍ର; ବହ୍ୱୃଚ୍. ୧ମା Bahwṛuk ୧ବ.)—ଋଗ୍ବେଦ ବା ମନ୍ତ୍ର ଜାଣିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି); (ବହ୍ୱୃଚୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଋଗ୍ବେଦବେତ୍ତା—Versed in the Rugbeda or the Mantras. ୨ । ବହୁ ମନ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ—2. Full many mantras.

ବହ୍ୟ—ସ. ବ୍ୟ. (ବହ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ବହନୀୟ; ବହନଯୋଗ୍ୟ—Bahya Fit to be carried or endured.

ସ. ବ.—୧ । (+କରଣ. ଯ.)—ଯାହାଦ୍ୱାରା ବହନ କରଯାଏ; ଯାନ; ବାହନ—1. Conveyance. ୨ । ଗାଡ଼ି; ଶଗଡ଼—2. Cart; carriage. ୩ । ରଥ—3. Car.

ବହ୍ଲା—ଦେ. ବ୍ୟ.—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଅଚନ୍ତା ହୋଇ ଖାଇ ପିଇ Bahlā ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହୋଇଥାଏ—1. One who grows ବେଜାୟବାଡ଼ା corpulent having no anxiety. ୨ । **ବେଜା ବଢାହୁଆ** ବିଶେଷ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବଢ଼ୁଥିବା (ଲତା, ବୃକ୍ଷାଦି) 2. Growing up over luxuriantly; over-luxuriant; exuberent. (said of plants (ବଲ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) and creepers on a very rich soil).

[ଦ୍ର—ଜମିରେ ବିଶେଷ ସାର ଥିଲେ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ବଢ଼ିଲା ହୋଇ ବଢ଼ି ଯାଏ, ମାତ୍ର ଉକ୍ତ ବଢ଼ିଲା ଗଛରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଫଳ ସାଧାରଣ ଗଛର ଫଳ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ ହୁଏ ।]

ବା (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଗମନ କରିବା—

Bā (root) 1. To go.

୨ । ଗନ୍ଧ ବୋହି ନେବା—2. To carry scents or smells. ୩ । ସୂତ୍ର ବିସ୍ତାର କରିବା—3. To sprerd or extend a piece of thread.

ବା—ସ. ଅ. (ବା ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + ଭାବେ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଅବା; Bā ଅଥବା; କମ୍ବା—1. Or; either;

[ଦ୍ର—ଏହା ସନ୍ଦେହ, ସମ୍ଭାବନା, ନିଶ୍ଚୟତା, ସାଦୃଶ୍ୟ, ସମୁଚ୍ଚୟ, ପ୍ରଶ୍ନ, ଉପମା, ନାନାର୍ଥ ଓ ପାଦ ପୂରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

୨ । ପରିବର୍ତ୍ତରେ—2. In lieu. ୩ । ପଶ୍ଚାତ୍ତାପରେ—3. Else; otherwise. ୪ । ଅପି ମଧ୍ୟ—4. Even.

ଦେ. ବ୍ୟ.—ବାଆ—(ଦେଶ)—Bā-ā (See)

ଦେ. ବ୍ୟ. (ଇତରଥା) (ସାଙ୍କେତିକ)—ବାବତ୍; ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—As per; regarding; relating to.

[ଦ୍ର—ଏହା । ବ,। । ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଏ ।

ପ୍ରା. (ଇତର) ଅ.—୧ । ହେ ! ରେ ! —1. Oh, ! ୨ । ୭ । (ବାକ୍ୟାନୁଗ୍ରାସ) ମ; ମଁ—2. Too.

ବାଆ—ଦେ. ବ୍ୟ.- ୧ । (ସ. ବାତ; ବାୟୁ)—ବାୟୁ; ପବନ—

Bā-ā ବତାସ; ବା **ବତାସ, ହବା** 1. Wind.

ଚୂନ୍ୟ ଗଗନେ ସଞ୍ଚାର ନଭାସ, ଉଡ଼ୁଛ ଖାଲି ବାଥରେ ।
ଉତ୍ତାସ. ଗୀତଲହରୀ ।

୨ । ପ୍ରବଳ ବାୟୁ; ବତାସ—2. Tempest; highwind.

୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ ବା ସ୍ପର୍ଶ—3. Slight connection or touch.

(ଯଥା—ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଗରିବର ବାଆ ବାଜିଲେ ବଡ଼ଲୋକେ ଭୟକ୍ତ ପଡ଼ନ୍ତି ।)

ପ୍ରାମ୍ୟ—(ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ବାପ; ପିତା—

ବିୟେ **ବଘାହ** 1. Father; papa.

୨ । (ସ. ବିବାହ) ବାହା; ବିବାହ—2. Marriage.

ବାଆଁ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ବାମ) — ବାମ ପାଶ୍ୱର; ବାମଦିଗସ୍ଥ—

Bā-āñ ବାଁ **ବାୟାଁ** Left (side).

(ବିପରୀତ—ଡାଆଁ; ଡାହାଣ) ଦେ. ବ୍ୟ.—ବାମପାର୍ଶ୍ୱ; ବାମ ପାଶ୍ୱର୍— Left side.

ବାଆଁକୁ ମୋଡ଼—ଦେ. ଅ—(ସବାର ବେହେରାମାନଙ୍କର ଡାକ); Bā-āñku morda ସବାରର ବାଆଁଶକୁ ବାମ ଦିଗକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ (ବାଆଁକୁ ଧର—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଗ ବେହେରାଙ୍କର ପଛ ବେହେରାଙ୍କ ପ୍ରତି ସଙ୍କେତ ବାକ୍ୟ—(A halloo of Palki bearers) Direct the motion of the Palki towards the left !

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଆଁଖାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦାବୁଡ଼େ ନ ପଡ଼ିବାପାଇଁ ଖୁବ୍ ସତର୍କତାରେ ଇତସ୍ତତଃ ଗତି କରିବା—
Bā-āñ khārdiā
ବାଆଁଖଡ଼ା
ବାଆଁଖେଳା
ବାଆଁଖେଳ(ଳ୍ଲ)ଆ } ଅନ୍ୟରୂପ
Careful or stealthy Zigzag movement to evade a person.

ବାଆଁଖାଡ଼ିଆ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏଡ଼ି କରି ଏଣେ ତେଣେ ଚାଲିବା
Bā-āñkhārdiā debā
ଏଡ଼ିୟେ ଚଲା
କାଁଛିକାଟନା, ବାଁୟାଦେନା
To evade a person by stealthily moving from one place to another.

ବାଆଁ ଛାଡ଼—ଦେ. ଅ—(ସବାର ବେଦ୍ଦେର୍‌ଙ୍କ ଡାକ) ବାଟର ବାମ ପାଖରେ କୌଣସି ବାଧା ଥିଲେ ପଛ ବାହକମାନଙ୍କୁ ଆଗ ବେଦ୍ଦେର୍‌ମାନଙ୍କର ସତର୍କ କରଦେବାର ଡାକ—
Bā-āñ chhārda
ବାଆଣ ଛଡ଼
ବାଁୟା ଛଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ
(a halloo of Palki-bearers) Avoid the danger on the left side.
ବାଁୟାଛାଡ

ବାଆଁ ଡାଆଁ—ଦେ. ବ—(ସ. ବାମ+ଦକ୍ଷିଣ)-ବାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ—
Bā-āñ ḍā-āñ
Right and left sides.
(ବାଆଁଣ ଡାଆଁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଡାଆନ ବାଁ **ବାଁୟା ଦାହିନା**

ବାଆଁ ଡାଆଁ ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଭିପ୍ସିତ ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ଏଣୁ ତେଣୁ
Bā-āñ ḍā-āñ batā(te)ibā
(ବାଆଁଣ ଡାଆଁଣ ବ[ତେଡା]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘୁରାଏ କହିବା—
ଏଧାର ଓଧାର ବାତଲାନ To prevaricate.
ବାୟାଁ ଦାହିନା ବତାନା

ବାଆଁ ଡାଆଁ ବୁଲ୍(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Bā-āñ ḍā-āñ bulā(le)ibā
ଏଧାର ଓଧାର ଘୋରାନ ଅନାବଶ୍ୟକ ଭାବରେ ଏଣେ ତେଣେ ବୃଥା
ବାୟାଁ ଦାହିନା ଘୁମାନା ବୁଲାଇବା—To lead a person astray without taking him at once to the desired point.

ବାଆଁ ଡାହାଣ—ଦେ. ଅ—(ସବାର ବେଦ୍ଦେର୍‌ଙ୍କ ଡାକ) ବାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ
Bā-āñ ḍāhāṇa
(ବାଆଁଣ ଡାହାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାଟରେ ବାଧା ଥିଲେ ଆଗ ବେଦ୍ଦେର୍‌ମାନଙ୍କର ପଛ ବେଦ୍ଦେର୍‌ମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ ବାଁୟେ ଡାଇନେ କରିବା ଡାକ—(a halloo of Palki-bearers).
ବାୟାଁ ଦାହିନା Beware of both sides.

ବାଆଁ ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—ଶଗଡ଼ ଯାଉଥିବା ବାଟରେ ବାଆଁ ଚକ
Bā-āñ pardiā
ଖାଲରେ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା—The state of the left wheel of a cart moving on a lower plane.
(ଡାହାଣ ପଡ଼ିଆ—ବିପରୀତ)

ବାଆଁ (ୟାଁ) ବଲୁଆ—ଦେ. ବ—(ସ. ବାମ ଓ ବଳବାସୀ)—କୌଣସି
Bā-āñ (yāñ)biluā
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କାମନ୍ତେ ଅନୁକୂଳ କର
(ବାଏଁ ବଲୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା ସମୟରେ ଯାତ୍ରାକାରୀର ବାଁୟେ ଶିୟାଳ ବାମ ପାଖରେ ଦେଖାଯିବା ବଲୁଆ—A jackal
ବାୟା ଶିୟାର seen on the left side of a person while starting on a journey (regarded as a good omen).
(ବାଆଁ ଶିଆଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅନୁସାରେ ଏହା ମଙ্গଳସୂଚକ । ଡାହାଣ ପାଖରେ ଯାଉଥିବା ବଲୁଆ ପଶୁକ ଅଡ଼ୁଆ ମୃତ୍ତି ଫେରାଇ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଶୁଭସୂଚକ । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଣାବଉଛନ ଅଛନ୍ତି—ବାଘୋଠନ୍ଦି ଛାଡ଼ିଲା ବଲ, ଯେବେ ଫେର ଗଦ୍ଦେଁ ।]

ବାଆଁ ଗୁ—ଦେ. ବ—ବାଛୁରୀମାନେ ଗାଈଙ୍କଠାରୁ ଯେପରି ଦୁଧ ପିଇ ନ
Bā-āñrā
ପାରନ୍ତି ସେଥି ନିମନ୍ତେ ବାଛୁରୀମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ବନ୍ଧା ମୁଖର ଜାଲି ଦୋଇଥିବା ଏକାଧିକ ସୂନଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର
କଟୀଲା ଆବରଣ—A pointed or forked muzzle put on the mouth of calves to prevent them from sucking milk from cows.

ବାଆଁରା ବାଆଁରି—ଦେ. ବ—୧ । ଛଳନା—1. Feigning; excuse. ୨ । ଭୁଲାଇବା; ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—2. Deluding; inveigling.
Bā-āñrā bā-āñri
ମୁଲାବା

ବାଆଁରି—ପ୍ରାଦେ. (ଅନୁଗୁଳ) ବ—ଡୋଡ଼ା ମାଛ—
Bā-āñri
The bill fish.

ବାଆଁରେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛଳନା କରିବା; ବାହାନା କରିବା—
Bā-āñreibā 1. To feign. ୨ । କଥାଦ୍ୱାରା ଭୁଲାଇବା; ବାଆଁ(ଆ)ରି ବାଆଁ(ଆ)ର କରିବା
ବାଆରେଇବା
ବାଆଁ(ଆ)ରେଇ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ଭଣ୍ଡିବା; ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରିବା—To delude; to imveigle.
ଲତାକରା **ମୁଲାବାଦେନା; ବହକାନା**

[ଦ୍ର—ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ମୁଁ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ କୌଣସି ସମ୍ବାଦ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏକ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହେବା ମୋ ଇଚ୍ଛା ଅଟେ; ସେ ସ୍ଥାନରେ ହଠାତ୍ କୌଣସି ଜଣକ ସାଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେବାରୁ ଓ ସେ ମୋର ସେଠାକୁ ଆସିବାର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ କହି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଅଛୁ ବୋଲି କହି ତାଙ୍କୁ ବାଆଁରେଇ ଦେଲି ।]

ବାଆଁଶ—ପ୍ରାଦେ. (ସାଇସୁର) ବ—(ସ. ବଂଶ)—ବାଉଁଶ—
Bā-āñsa
Bamboo.

ବାଆଁଶ ଗଜା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେୟର) ବ—ଏକଜାତୀୟ ଧାନ—
Bā-āñsa gajā
A kind of paddy.

ବାଆଁଶ ପତର୍—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେୟର) ବ. (ସ. ବଂଶପତ୍ରକ)—
Bā-āñsa patari
ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—A sea fish.
(ବାଆଁଶ ପତରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଆଁ(ଆ)ଶେଣା—ଦେ. ବ—ବୋରହାଞ୍ଜି ଉପରେ ଜନ୍ମିବା ଘାସ ପରି
Bā-āñ(a) śeṇā
ଏକ ପ୍ରକାର ଦଳ—A kind of aquatic grass growing on water-lettuce.

ବାଆଁ ହାତ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାମ ହସ୍ତ)——ବାମ ହସ୍ତ—
Bā-āñ hāta
ବାଁ ହାତ **ବାୟାଁ ହାତ** Left hand.

ବାଆଁ ହାତିଆ—ଦେ. ବିଶ—୧ । ବାମ ହସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bā-āñ hātiā 1. Relating to the left hand.
(ବାଆଁ ହାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବାୟାଁ; ବାଉଁଶ—
ବେହତ୍ଥୀ ବାୟାଁଦିଗେର 2. Left-handed

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେଟା, ଲେଟା ଜି. ବ୍ୟ—୧ । ବାମ ବଗରେ—2. Towards the left. ୨ । ବାମ ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା—2. With the left hand.

ବାଆକୁ ବତା(ତେ)—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ପବନକୁ ବନ୍ଧା ଦେଇ ଅଟକାଇ ରଖିବା ପର ଦାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଚେଷ୍ଟା—Trying to do a ludicrous act like tying to tie the wind with a bamboo lath.

ବାଆ (ଏ)ଚ୍ଛଁ—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଳପୁର) କ୍ରି. ବ୍ୟ—ସାମାନ୍ୟରେ—Slightly.

(ଯଥା—ସେ ବେଉଷା ଦଲଉ ଦଲଉ ମୋ ଦେହରେ ବାଆ ଚ୍ଛଁ ବାଜିଗଲା ।)

ବାଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ବାଳକ)—ରଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା ଦାସୀ—A maid servant playing drums in the presence of Rajas and Ranees.

ବାଆନ(ନେ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ) (ସ. ଦ୍ୱିପଞ୍ଚାଶତ୍; ପ୍ରା. ବ୍ୟତ୍ତଣା; ପା. ଦ୍ୱିପଞ୍ଚାସା)—ପଚାଶରୁ ଦୁଇ (ବାଆବନ, ବାଉନ, ବାବନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଧିକ ସଙ୍ଖ୍ୟା—ବାଆନ୍ନ, ବାୟାନ୍ନ, ବାହାନ୍ନ **बावन** Fifty two; 52.

ବାଆନ ବଜାର ତେପନ ଗଲି—ଦେ. ବ—ଆଗ କାଲର କଟକ ସହରରେ ୫୨ ଗୋଟି ବଜାର ଓ ୫୩ଟି ଗଳି ଥିବାର ଲୌକିକ ଉକ୍ତି—52 bazars (big roads) and 53 lanes said to comprise the ancient town of Cuttack.

ବାଆ(ହା)ନ(ନ୍ନ)ବା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—Bā-ā(hā)na(nna)bā 1. Lying ୨ । ଛଳନାକାରୀ—[ବାଆନ(ନ୍ନ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Feigning. ୩ । ଯେ ବୃଥାରେ ବାଫୋର ଗୁଡ଼ାଏ ଗପେ—3. Talkative; braggart. **डींगिया**

ବାଆନା ଶହେ(ଏ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ)—Bā-ānā śahe(e) ଏକଶତ ବାଆନ; ୧୫୨—152. (ଦ୍ର—ବାଆନା ଦୁଇଶ=୨୫୨)

ବାଆ ପବନ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାତ+ପବନ) (ଏକାର୍ଥବୋଧକ Bā-ā pabana ସହଚର)—୧ । ବାସୁ—1. Wind. ୨ । ଝଡ଼ ବା ପବନ ବାଆ ବତାସ(ସି) ବାଆ ବସ୍ୱାର } ଅନ୍ୟରୂପ ତୋଫାନ—2. Tempe ବାୟୁ ବାତାସ **वायु वसात**

ବାଆ ପାଣି—ଦେ. ବ. (ସ. ବାତ+ପାନୀୟ)—୧ । ତୋଫାନ ଓ ବର୍ଷା—Bā-ā pāṇi 1. Tempest and rain. ବାତାସ ବିଷ୍ଟି ଝଡ଼ ବାଉ ଝଡ଼, ବାଆ ପାଣି ଖାଇ ପଡ଼—ଶଣ୍ଠ ଗାତ । **ମକ୍କଡ** ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁ—2. Climatic condition of a place. (ବାଆ ବରଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଆ ବତା—ଦେ. ବ—ଘରର ଗୁଳ ପବନରେ ଉଡ଼ି ନ ଯିବ ବୋଲି ଗୁଳର ଉପର ପାଖରେ ଓ ମୁଣ୍ଡ ଅଂଶରେ ବନ୍ଧାଯିବା ଖେଚ୍ଚ ଖେଚ୍ଚ ବତା—Pieces of split bamboo tied over the thatch of a house, so that it may not be blown away by the wind.

ବାଆଳ—ଭେଦେ. ବ. (ପା; ଭୁଲ. ସଂ. ବହ୍ୱଃ)—ଉପରେ—Bā-āla Above.

ବ ଓ ବଣ—ବାହାଳ (ଦେଶ)—Bāhāla (See)

ବାଆ(ହା)ଲିଆ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସ. ବହ୍ୱଃ)—କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ହଠାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ବାହିଲୀ ନକରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ ତାହାର ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ସବୁଠାରେ ରକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି—A reserved person; an extra hand kept in reserve for emergency.

ବାଆ ଶୂଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାତ+ଶୂଳ)—ଘନ ଘନ ଶୂଳ ଆସି ପିଲା ଜନ୍ମ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସୂତ ଯେଉଁ ସାନ ସାନ ଶୂଳ ଅନୁଭବ କରେ—Slight labour-pangs felt before the acute throes begin.

ବାଆଷଠା ଶହେ(ଏ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—Bā-āshaṭhā śahe(e) ଏକଶତ ବାଆଷଠି; ୧୬୨—162. (ବଅଷଠା ଶହେ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବାଆଷଠା ଦୁଇଶ=୨୬୨)

ବାଆଷଠି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ଦ୍ୱିଷଷ୍ଟି ; ପ୍ରା. Bā-āshaṭhi ବାସଟ୍ଠି)—ଷାଠିରୁ ଦୁଇ ଅଧିକ; ୬୨—62. (ବାଷଠି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଷଟ୍ଠି **वासठ**

ବାଆସ୍ତ(ସ୍ତୁ, ସ୍ତୋ)ର—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ଦ୍ୱିସପ୍ତତି; ପ୍ରା. ବତ୍ତତ୍ତର)—Bā-āsta(stu, sto)ri ବାସ୍ତୁ(ସ୍ତୋ)ର ବାସ୍ତୁର } ଅନ୍ୟରୂପ ସତୁରରୁ ଦୁଇ ଅଧିକ; ୭୨—72. ବାହାତ୍ତର **बहत्तर**

ବାଆସ୍ତ(ସ୍ତୁ)ର ଶହେ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଏକଶତ ବାଆସ୍ତର; ୧୭୨—Bā-āsta(stu)rā śahe 172.

ବାଇ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାସୁ)—୧ । ବାସୁ ଜନିତ ପେଟ ଭିତର ହୃଦୟ Bāi ମଧ୍ୟରେ ହେବା ବାସୁ ରୋଗ; ବାତ ଶୂଳ—1. A disease ବାଇ **वात, वाउ** due to the derangement of wind in the stomach.

୨ । ପେଟ ଫମ୍ପା ରୋଗ—2. Flatulence. ୩ । ଅଧୋବାସୁ; ଘାଡ଼—3. Wind passed through the anus. ୪ । ଶ୍ୱାସ ବାସୁ; ପ୍ରାଣ ବାସୁ—4. The vital air; breath.

ପ୍ରିୟ ଉଇଡ ହାଇ ନିଇ ଯାଇ
ଶସ୍ୟ ଦୋଇସିବ ସାଥିରେ ବାଇ—ପ୍ରାତୀ. ପରଚେ ଗୀତା ।

୫ । (ସଂ. ବାତିକ; ବାତ) ଖିଆଲ; କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ବାତିକ, ବାଇ, ଛିଟ ମନରେ ଲାଭ ହେବା ଖଣିକ ବା ସ୍ଥାୟୀ ଝିଗର; **सिडीपन** ଜିଦ୍ଦ—5. Whim; caprice; a fit of desire which at times overpowers a person; craze; fad; hobby. ୬ । ବାଉଳତା—6. Fit of madness. ୭ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଉଳ ବ୍ୟକ୍ତି—7. Mad person; a mad cap. **बाँके बाई**

Digitized by srujanika@gmail.com

୮ । ସ୍ୱଜାତୀୟା, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଞ୍ଚଳ ଓ ବମ୍ବେରେ ଖତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ ଉଦ୍ ମହିଳାମାନଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ—8. A title attached to the name of ladies in Bombay corresponding to 'Lady' or 'Madam.' ୯ । ବେଶ୍ୟା ଓ ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କର ଉପାଧି—9. A title of prostitutes and dancing girls. ୧୦ । ଭଉଣୀ—10. Sister ୧୧ । ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ବାଳକାକୁ ଓ କନ୍ୟାସ୍ଥାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗୁରୁଜନଙ୍କର ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ—11. An address of endearment to girls or to women in the position of a daughter by elders. ୧୨ । ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—12. A name given to males and females. ୧୩ । ନର୍ତ୍ତକୀ—13. Dancing girl.

ବାଇ **बाई** ଦେ. ବିଣ—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ; ବାଉଳ; ବାୟୁା—1. Maddened; mad.

ଧତୁରସ୍ତ୍ରୁକ ସ୍ମୃତେ ଦ୍ୱେଲେ ଗଦେ ବାଇ—କୃଷ୍ଣଦି. ମଦାତୁରତ ବନ ।

୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅତି ଆସକ୍ତ—2. Much addicted to a thing; gone mad after a person or thing or after a hobby. ୩ । ବିବେଚନା ଶୂନ୍ୟ—3. Thoughtless; inconsiderate; devoid of judgment.

ସ୍ୱନା ଦ୍ୱେଲ ବାଇ ବ ? ଜନହା ଗାଇ ବତର ପଡ଼ିଲେ କୁଳଙ ଷଣ୍ଢ ପାଇବ ? – ଉଗ ।

ଦାଦେ—୧ । (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବଡ଼ ଭଉଣୀ—1. Elder sister. ୨ । (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଘରଚଟିଆ ଚଢ଼େଇ—2. Sparrow.

ବାଇଁଶିଆ—ଦେ. ବି. (ସ. ବଂଶ)—ବାଉଁଶିଆ (ଦେଶ)—
Bāiñsiā Bāuñsiā (See)

ବାଇ ଅଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ପେଟ ଉପରେ ବାୟୁ ଜୁଡ଼ିତ ହେବାରୁ ପେଟ ଫାମ୍ପିବା—Flatulence.
Bāi ardibā ପେଟଫାଁପା
वाइरूकना (ବାଇଧରିବା, ବାଇକବଜ, ବାଇକବଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଇକ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ବାଇସାଇକ୍ଲ୍; ବାଇକ୍)—ବାଇସାଇକଲ୍; ବାଇକ
Bāik **वाइसिकिल** ଦୁଚକିଆ ଶୂନ୍‌ଗାଡ଼ି—Bicycle.

ବାଇକ—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ଅବଙ୍ଗା)—ବାଇଚଙ୍ଗ—
Bāika 1. Cowage; Mucuna Prurita.
आलकुसी, किवाच, कौंच [ଦ୍ର—ଏହା ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ର, ଡାଲ, ଗଣ୍ଠି ଓ ଛେଉଁ ଆଂଶୁଆଂଶୁଆ । ଏହି ଗୁଳ୍ମ ସରୁ ଓ ଡେଙ୍ଗା ।]

୨ । ବାୟୁକ (ଦେଶ)—2. Bāyaka (See)

ବାଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପାଦିବା; ଅଧୋବାୟୁ କରିବା—
Bāi karibā 1. To crack wind through the anus, ବାତକର୍ମ କରା **वाइ छोडना**

ପାଗଳ କରା ୨ । (ଅମୁକ ଲୋକକୁ ଅମୁକ ବିଷୟ) ପାଗଳ କରିବା—
बावरा बनादेना 2. To make or turn one mad.

ବାଇ କୋଷ—ଦେ. ବି. (ସ. ବାୟୁ କୋଷ)—ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ ରୋଗ; ଅଣ୍ଡକୋଷ
Bāi kosha ବାୟୁ ଜନିତ କୋଷବୃଦ୍ଧି—Hernia. **अंडकोस**

ବାଇ ଖେଞ୍ଚିବା—ଦେ. ବ—ପେଟମଡ଼ା ବା ବାତଶୂଳ ରୋଗ—
Bāi kheñchibā Colic pain.

ବାଇଗ(ଙ୍ଗ)ଣ—ଦେ. ବି. (ସ. ବଙ୍ଗନ, ବାଙ୍ଗଣ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ କୃଷିଜାତ ଗୁଳ୍ମ ଓ ତାହାର ଫଳ—Brinjal; egg-fruit; Solanum Melongena.
Bāiga(ṅga)ṇa
ସ. ନାମ—ବାଙ୍ଗଙ୍ଗନ(ଣ), ବଙ୍ଗନ, ବାର୍ତ୍ତାକୀ, ବୃତ୍ତଫଳା, ନୃପତ୍ରିପୃଫଳା, ମାଂସଫଳା, ବୃନ୍ତାକ(କୀ), ବାର୍ତ୍ତାକ(କୁ), ବାଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, ବାଙ୍ଗମ, ବଣ୍ଟାକୀ, ଭ୍ରଷ୍ଟିକା
बेगुन बैंगन, वंगुनी
ତେ. ବଙ୍ଗ, ବକାୟୀ
ତା. କୁଠିରେକଇ
ମା. ବାଦଙ୍ଗାନ୍
ଆ. ବାର୍ଦ୍ଦାନ୍
ମ. ବୈଗନ, ବାଙ୍ଗେ, ବଣ୍ଟା

[ଦ୍ର—ଏହା କୃଷି ଜାତ ବାର୍ଷିକ ଗୁଳ୍ମ; ପ୍ରଥମେ ମଞ୍ଜିରୁ ଗଛ କର ଗଢ଼ଗଣ୍ଡୁକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅଙ୍ଗୁଳ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଗଲେ କୋଡ଼ରେ ଦଣା ହୋଇଥିବା ଜଆରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପୋତି-ବାକୁ ହୁଏ । ବାଇଗଣ ଗଛ ଶିଘ୍ର ଯାଗାରେ ହୁଏ ଏବଂ ୩ ଫୁଟରେ ଜଆରରେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ପାଣି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ପାବ୍ଦତ୍ୟ ଦେଶରେ ବାଇଗଣ ଗଛ ଉଧାଏ ନାହିଁ । ବାଇଗଣ ଧଳା, କଳା, ବାଇଗିଣିଆ ଓ ସବଜା ଭେଦରେ ନାନାପ୍ରକାର । କେତେକ ବାଇଗଣର ଡାଳ ଓ ପତ୍ର ଓ ଡେମ୍ପରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ ଏବଂ କେତେକରେ ନ ଥାଏ । କେତେକ ବାଇଗଣ ଗୋଟ ଗୋଟ ଓ ପେନ୍ଥା ପେନ୍ଥା ହୋଇ ଫଳେ । ସେମାନଙ୍କୁ ପେଣ୍ଡୀ ବାଇଗଣ ବୋଲିଯାଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ବାଇଗଣକୁ ଭେଲୁଆ ଏବଂ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ହତୁମନ୍ତୁଆ ବାଇଗଣ ବୋଲିଯାଏ । ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ଏକପ୍ରକାର ବାଇଗଣକୁ ନାଇତର ବା ନାଡ଼ିତର ବା ନାରତର ବାଇଗଣ ବୋଲିଯାଏ । ଯେଉଁ ବାଇଗଣ ନଡ଼ର ପାଲରେ ଫଳେ ଓ ପାଣିଆ ଲାଗେ ତାକୁ ପାଣିଆ ବା ଛୁଟୁଆ ବାଇଗଣ କୁହାଯାଏ । ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କଣ୍ଟାଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ଅତି ଗୋଟ ବାଇଗଣ ପଡ଼ିଆ ଜମିରେ ଫଳେ । ତାକୁ ଭେଙ୍ଗାବାଇଗଣ ବୋଲିଯାଏ । ବେର୍ଣ୍ଣକୋଳ ନାମକ କଣ୍ଟାଲତାରେ ବାଇଗଣ ପରି ଅତି ଗୋଟ ଗୋଟ ଫଳ ଫଳେ ଏବଂ ତାହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଲୋକେ ବାଇଗଣକୁ ଭରକାରୀ, ପୋଡ଼ା ଓ ଭଜା କରି ଖାଆନ୍ତି । ବାଇଗଣ ମଞ୍ଜି ଗୋଟ, ଚେପଟା ଓ ଗୋଲ ଥିବାରୁ ଯେଉଁ ଲେଖା ଅକ୍ଷର ଗୋଟ ଓ ଗୋଲ ହୋଇ ଥାଏ ତାକୁ ବାଇଗଣ ମଞ୍ଜି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିଯାଏ; ଜଙ୍ଗଲରେ ଏହା ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଗଛ ୮।୧୦ ହାତ ଉଚ୍ଚରେ ବଢ଼େ ଓ ତହିଁରେ ବାଇଗଣ ଆକୃତି-ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟାଳ ପରି କ୍ଷୁଦ୍ରଫଳ ଧରେ; ଏହାର ନାମ ଗୋଟ-ବାଇଗଣ (ବ. ଗୋଟବେଗୁନ) । କୃଷକ ଯତ୍ନ କଲେ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ୩ ଥର ବାଇଗଣ ଫସଲ ଅମଦାନ କରି ପାରେ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ମଧୁରରସ, ଗୁରୁ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, କଫବାତକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ଲଘୁ ଓ ବାୟୁ, ଜ୍ୱର ଏବଂ ଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ, କୃମି ବାଇଗଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଫ ଓ ପିତ୍ତନାଶକ । ପାଚଲା ବାଇଗଣ ପିତ୍ତକାରକ ଓ ଗୁରୁ; ପୋଡ଼ା ବାଇଗଣ ବଳିଷ୍ଠ ପିତ୍ତକର, ଲଘୁ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ ଓ କଫ, ମେଦ, ବାୟୁ ଓ ଆମଦୋଷର ଶାନ୍ତିକର । ଭୁକ୍ତାଣ୍ଡ ପର ଏକ-ପ୍ରକାର ଧଳା ବାଇଗଣ ଅର୍ଶରୋଗରେ ବିଶେଷ ହିତକର ।]

ବାଇଗଣ କୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ବାଇଗଣ ବଆରରେ ଲଗେଥିବା Bāiganạ kordā ବାଇଗଣର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଛମାନଙ୍କ ମୂଳରେ ମାଟି ମାଟିକୋଡ଼ା ଦେବା ଯାଇଁ କୋଡ଼ୁଆସ୍ତ୍ର ବଆରର ମାଟି ହାଣିବା **कोदालसे काटना** କ୍ରିୟା—1. The operation of spading କୋଦାଳେ କୋଦ୍ୟଳେ ମେଘ; କୋଦାଳେ କୁଡ଼ାଳେ a plot of land **कोदरकट्टा मेंह** on which brinjal plants have been (ବାଇଗଣକୋଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) planted. ୨ । ମଳା ମଳା ଦୋଇ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ଏକପ୍ରକାର ମେଘ— 2. A sort of cloud looking like clods of earth separated by a spade; the mackerel cloud..

[ଦ୍ର—ବାଇଗଣ ବଆରରେ ମାଟି କୋଡ଼ିଲେ ମାଟି ଯାକ ଯେପରି ଛେଲ୍ଲା ଛେଲ୍ଲା ଦୋଇ ଦେଖାଯାଏ ସେହିପରି ଛେଲ୍ଲା ଛେଲ୍ଲା ବା ମଳା ମଳା ଦେଖା ଯାଉଥିବା ମେଘକୁ ବାଇଗଣ କୋଡ଼ା ମେଘ କୁହାଯାଏ । ଏପରି ମେଘ ଦେଖା ଗଲେ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ବର୍ଷା ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଏ ଏବଂ ଏହା ଆଶୁ ବୃଷ୍ଟିର ସୂଚନା କରେ । ଏଥି ପାଇଁ ଖନାବଚନ ଅଛି :—ବନକୁ ମଳ ମଳା, ଗୁଡ଼ିକ ନର୍ମଲା, ନାଥ ବୋଲେ ପୁଡାରେ ! ଗୁଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ପଲା ।]

ବାଇଗଣ ଟୋପର—ଦେ. ବ.—ଖୁବ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାଇଗଣ; ମୁଣ୍ଡି ବାଇଗଣ— Bāiganạ ṭopara Very stunted egg fruits. କୁଳୀ ବେଗୁନ [ଦ୍ର—ବାଇଗଣ ଗଛ ପୁରୁଣା ହୋଇ ଗଲେ ଫଳ ଖୁବ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇଯାଏ । ଏହାକୁ ବାଇଗଣ ଟୋପର ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ବାଇଗଣ ପ(ପୋ)ଲେଇ—ଦେ. ବ.—ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ବାଗ୍‌ନାନ୍ ପଲ୍ଲୀ Bāiganạ pa(po)lei ନାମକ ଅଞ୍ଚଳର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆମ୍ବ ଫଳ-ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ବିଶେଷ—A kind of excellent mango **बंगनापल्लि** growing in Bagnanpalli in Madras Presidency.

ବାଇଗ(ଗି)ଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ.—କଳା ବାଇଗଣ ବର୍ଣ୍ଣ ପରି ନୀଳ. Bāiga(gi)ṇiā(añ) ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରିତ—Violet; deep ବେଗୁନେ **बेगनी** purple.

[ବାଇଗ(ଗି)ଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେ. ବ. (ନାମ)— ବାଲେଶ୍ୱରର ପର୍ବତବିଶେଷ—Name of a mountain in Balasore.

ବହୁ ପ୍ରାସ୍ପେ ଯାର ବଣେ ଉଣ୍ଡଶୈଳ ବାଇଗଣିଆ । ସ୍ୱଧାକାଥ. ଜଷା ।

ବାଇଗ(ଗି)ଣୀ—ଦେ. ବ.—୧ । ବାଇଗଣକୁ ଫଡ଼ା ଫଡ଼ା କରି ଚଉ Bāiga(gi)ṇī ବେସନ ବା ପିଠାରେ ବୁଡ଼ାଇ ଘିଅ ବା ତେଲରେ ବେଗୁନୀ ଖଣ୍ଡି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଏକପ୍ରକାର ପିଠା—1. A cake **वैग(ज)नी** fried in ghee or oil, consisting of slices of brinjal immersed in gruel. ୨ । ବିଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ବଢ଼ାଇ ଦେଉଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଧୂଆଁପତ୍ର— 2. Nicotina Alta (tobacco leaf).

[ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଏଥିର ଫୁଲ ଫୁଟେ ଏବଂ ସକାଳେ ବୁଜି ହୋଇ ଯାଏ । ଗଛରେ ଫୁଲର ଖୁବ୍ ସୁଗନ୍ଧ ଥାଏ । (Haines).]

ଦେ. ବିଣ— ବାଇଗଣିଆ (ଦେଖ)—Bāiganiā (See)

ବାଇଗବ(ବା)—ଦେ. ବ.—୧ । (ସଂ. ବ୍ୟାଘ୍ରପୁଚ୍ଛ ଏରଣ୍ଡ; ଭୁଲ. ସଂ. Bāigaba(bā) ବ୍ୟାଘ୍ର=ନାଲ ଗବଗଛ)—ଶୁକ୍ଳ ଏରଣ୍ଡ; ଏକ ବାଘ ଭେରେଣ୍ଡା; ଗାବଭେରେଣ୍ଡା ପ୍ରକାର ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ବୃକ୍ଷ—1. A kind ସଂ. ନାମ—ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳ of hedge plant; physic nut; Jatropha Curcas.

[ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ୮।୧୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏହାର ପତ୍ର ହାତ ପାପୁଲି ପର ୫ଟି ଖଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ; ଫୁଲ ଲଷ୍ଟର ଦଳବଦ୍ଧ; ଫଳ ଗବ-ଫଳ ପର ୩ ଚରୁଡ଼ିଆ; ପ୍ରତି ଗବ ମଞ୍ଜି ପର, ମାଡ଼ ଆକାରରେ ବଡ଼ । ଏ ଗଛକୁ ହାଣିଲେ କ୍ଷୀର ବାହାରେ । ଏହାର ଡାଳକୁ ଦାନ୍ତକାଠି କରାଯାଏ । ଏ ଗଛରେ ବାଡ଼ ବୁଜଲେ ବାଡ଼ ବହୁକାଳ ରହେ ।]

୨ । ଲାଲ ଏରଣ୍ଡ; ବଲ୍ଲଭ ବାଇଗବା; ବାଇଗବା ଜାତୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ନାଲ ଗଛ—2. A small species of Bāigabā plant; Jatropha Gossypifolia ଲାଲ ଫେରେଣ୍ଡା, ସ୍ୱୟମ୍ଭର Jatrophā Glandulifera.

[ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରଥମେ ଆମେରିକାର ବ୍ରାଜିଲ ଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନି ହୋଇଥିଲା, ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ୨ ପୃଃ । ଡାଳ ଓ ପତ୍ର ନାଲ ରଙ୍ଗେ ।]

ବାଇଚ(ଛ)—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ବାଚ୍ୟ=ନିନ୍ଦ୍ୟ)—ନିନ୍ଦା— Bāicha(chha) Blame. ବାଚ୍ୟ; ବାଇଚ **कुचेष्टा** ବିଣ.—ନିନ୍ଦିତ—Blamed; censured.

ବାଇଚ(ଛ)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବାଚ୍ୟ=ନିନ୍ଦାର୍ଥ)—ଦୋଷୀ Bāicha (chha) karibā ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୋଷ ଦେଖାଇ ତାକୁ ଗାଳି ଦେବା—To find fault with a person.

ବାଇଚଟିଆ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବାଚ+ଟଙ୍କ ବା ବାସକ+ଟଙ୍କ)— Bāichaṭiā ବାସା ତିଆରି—The weaver bird; ବାୟା **बाया** Ploceus Baya.

ବାଇଜ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବର୍ଜିତ)— ୧ । ସମାଜରୁ ଚ୍ୟୁତ— Bāija 1. Excommunicated. ବାହିର **बाहर** ୨ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—2. Abandoned.

ବାଇଜ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଦୋଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମାଜଚ୍ୟୁତ କରିବା— Bāija karibā To excommunicate a person. ବାହିର କରା **बाहरना**

ବାଇଜଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦମାଗୁର) ବ.—ବାଇଗବ (ଦେଖ) Bāijarḍā Bāigaba (See)

ବାଇଜ(ଜି) ହାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ଜିତ ଓ ହଣ୍ଡିକା) ଅଶୌଚଘରେ Bāija(ji) hāṇḍi ଯେଉଁ ପାକପାତ୍ରମାନ ବର୍ଜିତ ହୋଇ ଛୁତ ହାଁଡ଼ି ଫୋପଡ଼ା ଯାଏ—Earthen cooking pots which **मरदुआरी हांडि** are abandoned and thrown away on the occasion of a death or birth in a family.

Digitized by srujanika@gmail.com

× × × ପଦଥରେ ବାଇଜ ଦାଣ୍ଡ ପର୍ ଉପର ଦୁଇଖ ଗଡ଼ି ଅଛ ।
ପଙ୍କାଇମୋଦନ. ଦୁମାଣ ଥଠଖଣ୍ଡ ।

ବାଇଜା(ଝା)ଲି—ଦେ. ବ.—ଦଣ୍ଡିକର ମାଛ ପର୍ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଛ
Bāijā (jhā)li ଗ୍ଲେଟ୍ ମାଛ—A kind of tiny fresh
[ବାଇଜା(ଝା)ଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] water fry with stings
on the neck.

[ଦ୍—ଏ ମାଛ ଅଛ ପଡଲା । ଏହାର ଗାଲ ପାଖେ କଣ୍ଟା ଥାଏ ବ ତାହା ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଫୋଡ଼ି ହୋଇ ଗଲେ ଜ୍ୱର ହବା ଦ୍ଭବ ।]

ବାଇଜା—ବୈଦେ. ବ. (ହି.)—ନର୍ତ୍ତକୀ—
Bāijī ବାଇଜୀ **बाईजी** Dancing girl; nautch girl.

ବାଇଝାଲି ଗୀତ—ଗ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଗଡ଼ଜାତରେ ବାଳକା
Bāijhāli gīta ମାନେ ବୋଲିବା ଗୀତବିଶେଷ—
A kind of song sung by girls.

ବାଇଟା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାସୃକ; ବାପକ=ଯେ ବୁଣେ)—
Bāiṭā ୧ । ବାସା ତଢ଼େଇ—1. The weaver bird.
[ଦ୍—ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୋମ ନ ଥିବାରୁ ଏମାନେ ଟାଙ୍ଗର୍ ବଶନ୍ତି ।]
୨ । ବାଇ ଟାଙ୍ଗର୍ (ଦେଖ)—2. Bāi ṭāṅgarā (See)

ବାଇଟା(ଟୁ)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ରା(ରି)—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ମୁଣ୍ଡରେ ବାଳ ନ ଥିବା
Bāiṭā(ṭu)ṅga(ṅgu)rā(ri) ବାଳକ ବାଳକାମାନଙ୍କୁ ବାସା
[ବାଇଟା(ଟୁ)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ତଢ଼େଇ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କର
[ବାଇଟା(ଟୁ)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରିବା ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ—
ନେଡ଼ା, ନ୍ୟାଡ଼ା A term of endearment applied to
ଟୁଙ୍ଗରିୟା bald headed children.
[ଦ୍—ବାସା ତଢ଼େଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଲୋମଶୂନ ବା ଟାଙ୍ଗର୍ ।]
ଦେ. ବଶ—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ବେଳେ ବେଳେ ବାଉଳ ପର୍ ହୁଏ; ଆଡ଼ବାସା; ଆମୁଳ ବାସା—1. Crack-brained;
ଆଡ ପାଗଳା crazy; a person subject to temporary
ବାବଲା(ରା) madness.
୨ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଚତ୍—2. Of unsettled or unfixed
ଆଡ଼ ପାଗଳା mind; fickle-minded.
ବାବଲା ୩ । ଖିଆଲବାଜ୍(ଲୋକ)—3. Whimsical(person).
୪ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ କର୍ମୀ; ଅସଣ୍ଡା (ଲୋକ)—
4. Unmethodical (person).
୫ । ବାଇଟୁଙ୍ଗୁର୍ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣ ସଦୃଶ—5. Similar
to the acts of or befitting a fickle-minded person.

ବାଇଡ(ଢ)ଙ୍କ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଅବ୍ୟଙ୍ଗା; ବାନସ୍ପ)—
Bāida(ḍha)ṅka ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର ଅରଣ୍ୟ ଜାତ ଲତା ବିଶେଷ—
ସଂ. ଘର୍ଯ୍ୟାସୃ—କପିକଚ୍ଛୁ, ଅତ୍ମଗୁପ୍ତା, 1. A kind of wild nettle,
ବୃଷ୍ୟା, ବାନସ୍ପ, ମର୍କଟୀ, the cowhage; cowitch;
ଅଜର୍, କଣ୍ଡୂଷ୍, କୁଣ୍ଡଳୀ, Mucuna Pruriens.
ରୋମବଲ୍ଲୀ, ଜଟା, ଗାତ୍ରରଙ୍ଗା, [ଦ୍—ଶିମ୍ବ ଲତାର ପତ୍ର ପର
ଅବ୍ୟଙ୍ଗା, ଦୁସ୍ପର୍ଶା, ଶୂକବଲ୍ଲୀ, ଏହାର ଲେଖାକୁ ୫ଟି ଲେଖାଏଁ

ଖୋଥା, ଶୂକା, ପ୍ରାବୃଷାସୃଶୀ, ପତ୍ର ଥାଏ;ଛୁଇଁ ବଳ୍ଲା; ଲତାର ଓ
ଲାଙ୍ଗଲୀ, ଶୂକଶିମ୍ବୀ, କେଶୀ, ଛୁଇଁର ଦେହଯାକ ଲୋମ ପର
ଜଡ଼ା, କଚ୍ଛୁର୍ ଓ ସ୍ପର୍ଶଗୁପ୍ତା, ଗ୍ଲେଟ୍ ଗ୍ଲେଟ୍ ବଖାକୁ କଣ୍ଟା ଥାଏ ।
ସଦ୍ୟଖୋଥା, ବୃଷର ଖର୍ଜ୍ଜନେ ବନ ସାହାଯ୍ୟରେ
ଆଲକୁଶୀ, ଶୁୟାଁଶିମ୍ବୀ, ଉକ୍ତ ଲୋମଗୁଡ଼ିକ ଉଡ଼ି ଅସି
ଦୟାଧୁନାର ଗୁଁଡ଼ୋ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ବାଜିଲେ ଦେହ
କାଚକୁରି, କାଉଆଁଚ, କୌଚ୍ଛ, ଫୁଣ୍ଡାଇ ହୋଇ ଫୁଲି ଯାଏ ଏବ
କିଁବାଁଚ, କୈଁଚ, କୈଁଚ ବଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ । ଏହାର
ତେ. ପିଲ୍ଲିଅଡୁଗୁ, ଚୁଲଗୁଣ୍ଡି ମଞ୍ଜି ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ବାଇଗଣି ରଙ୍ଗ
ଗୁ. ଘୁନାଇକ୍, କାଲ୍ ଯୁକ୍ତ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା
ମ. କବଚ, କୁଦାସ୍ପ ଶୁକ୍ର ଓ ରକ୍ତଶକ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ
ବାତଘ୍ନ । ଘାଉଁଶିଆ, କଲା ଓ ଧଳା ଭେଦରେ ଏ ଗଛ ୨ ପ୍ରକାର ।
ଧଳା ଗଛର ଛୁଇଁରେ ଲୋମ ନ ଥାଏ ।]
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୁଷ୍ଟ ବା ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରର ଅନଷ୍ଟ
ଆଳଗୁସୀ କରେ—2. (fig) A wicked person.
୩ । ଜର୍ମ୍ମୁଲି ଲତା ବଶେଷ—3. Cuscuta Reflexa
(Haines).
[ଦ୍—ଏହାର ଉଙ୍ଗ ସୂତା ପର୍; ଫୁଲ ଧଳା ଏବ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ
ବାସେ ।]

ବାଇଡିମ୍ବିରି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଖରସଣ (ଦେଖ)
Bāi ḍimbirī Kharasaṇa (See)

ବାଇଣ୍ଟି ପୋଇଲି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଟୋକା ଝିଅମାନଙ୍କ
Bāiṇṭi poilī ମାଆମାନଙ୍କର ଦେବା ଗାଳବଶେଷ—
A term of mild abuse applied by
mothers to young girls.
ବାହାର ବ ଚଲା, ବାଇଣ୍ଟି ପୋଇଲର ସଉଚା ଚଲା—ଉଗ ।

ବାଇଦ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ବାଦ୍ୟ) — ବାଜା; ଢୋଲ—
Bāida ବାଜା **बाजा** Drum.
ଢୋଲ ବାମଭାଗ ପଂଚ ବ ବାଇଦ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ନବାବରତ, ସଭା ।

ବାଇଦ(ଦ)କା(କି)ରିଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ ବାଦ୍ୟକାର) —
Bāida(di)kā(ki)riā ବାଜାଦାର୍; ଯେ ବାଜା ବଜାଏ—
ବାଜାଦାର **बजनिसा** Drummer.

ବାଇଦ ବଡ଼କାଠ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର)—ସାନ ଢୋଲ ଓ ବଡ଼
Bāida bardakāṭha ଢୋଲ—Small and big
ଢୋଲ ଡଂକା **ढोल डंका** drums.

ବାଇଦା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. (ଫା· ବାଦା; ଆ. ବାଇଦା=
Bāidā ନଶ୍ଚିତ ସମୟ)—୧ । (କଚେରୀ) ମକଦ୍ଦମା ଆଦର ଶୁଣାଣି
ସାବକାସ ନମନ୍ତେ ନର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦନ ବା ତାରିକ—1. A date
ବାଦା fixed for hearing of a case. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥିତ ବା ସ୍ଥିରୀକୃତ ସମୟ; ମିଆଦ—
2. Time taken or settled for doing a certain thing; time limit; adjournment.

ବାଇଦା ଦେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇ
Bāidā debā ସମୟକୁ (ବଚାରପତ୍ତି) ସମୟ ବା ମଲତବ ଦେବା—
ସାବକାସ ଦେଓୟା To grant time for some matter; to
ବାଦା ଦେନା adjourn a case to some other date.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଇଦା ପଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (କଚରଅ)—
Bāidā pa̱rdibā ମକଦ୍ଦମା ଶୁଣାଯିବା ନମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା—(a case) Being fixed for hearing on a certain date.

ବାଇଦା ଲୋଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କି. (କଚରଅ)—
Bāidā lo̱rdibā କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାରେ ମଦ୍ଦଲତ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—To pray for an adjournment of a case.

ବାଇ ଧନ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ନେହସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—
Bāi dhana A term of endearment.
(ବାଇଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଇଧନ ତ ! ବାଇଧନ ଗଲେ ବୃନ୍ଦାବନ ତ । କେଲା ଗୀତ ।
ବାପ ଧନ

ବାଇଁଧନଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଇ ଧନ (ଦେଖ)
Bāi dhania(ān̄) Bāi dhana (See)

ବାଇ ଧରିବା—ଦେ. ବ—ଶସ୍ତ୍ରରେ ବାୟୁବୃଦ୍ଧିଜନିତ ପୀଡ଼ା; ପେଟଫମ୍ପା
Bāi dharibā —Disease due to excess of
ପେଟ ଫାଁପା **ବାଇ ପଗଡନା** wind in body; flatulence.
(ବାଇଧର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଇ ନାଚ(ଚ୍ଚ)—ଦେ. ବ—ବେଶ୍ୟା ନାଚ—
Bāināchcha (ṭa) Dancing girls' dance.
ବାଈ ନାଚ **ବାଇ ନାଚ**

ବାଇ ଫଳ—ଦେ. ବ.—(ଏପର ଫଳ ଖାଇଲେ ଲୋକ ବାଉଳ ହୋଇ
Bāi pha̱la ଯିବାର ଆଶଙ୍କା ସ୍ୱାଭାବିକ ଥିବାରୁ)—ଅଜ୍ଞାତନାମା ଓ
ବାଜେ ଫଳ ଅଜ୍ଞାତଗୁଣ ବନ୍ୟ ଫଳ—A wild fruit of
ବେକାର ଫଳ unknown name and attribute.

ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେବା ସୁକୁତ କୁଉଡନେ ଜ୍ଞାଉଡ଼ୁର ତତ ଫିଟି ଦେଲ ବାଇଫଳ
ବୃକ୍ଷରେ । ଅଉନନ୍ୟ. ବଦସ୍ତୁତନ୍ତ୍ରାମଣି ।

ବାଇବ—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ବାୟବ)—ବାୟୁ କୋଣ—
Bāiba ବାୟବ୍ୟ **ବାୟବ** Northwest.

ସେ ଖଡ଼ଉକରେ ବସିଲେ ବାଉବେ ବଗଡାଳ ଦେଲେ ।
ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମରକ୍ତି ବୃତ୍ତଗୀତା ।

ବାଇବ(ବେ)ଲ—ଦେଦେ. ବ—(ଇଂ. ବାଇବ୍ଲ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମ
Bāiba(be)la ପୁସ୍ତକ—The Holy Bible.
ବାଇବଲ **ବାଇବିଲ**

ବାଇବା—ଦେ. କି—(ସ. ବଦ୍ ଧାତୁ ଶିଚ୍. ବାଦ ଧାତୁ)—
Bāibā ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା—To play on a musical
ବାଜାନ **ବଜାନା** instrument.

ଶଙ୍ଖ ବେସ୍ତ ମୃଦଙ୍ଗ ଦଶଦ ବାଇଲେ
ସେ ଶବଦେ ଯୁଦ୍ଧରୁନିବ କଖାଇଲେ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ଖଣ୍ଡ ।

ବାଇ ବାଉ(ଉ)ଲ(ଳା)—ଦେ. ବଣ—(ସଦ୍ଭବର)—ପାଗଳ—
Bāi bāu(tu)la(lā) Mad.
(ବାଇବାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବ—ପାଗଳାମି—
ପାଗଳ ଛାଗଳ **ବାଉରା** Madness.

ବାଇବିଛ(ଚ୍ଛ)—ଦେ. ବଣ—(ସ. ବାୟୁବତ୍)-୧। ବାଉଳଘର ଅସ୍ଥିର—
Bāibichha(ohchha) 1. Restless like a mad man
[ବାଇବିଛା(ଚା)ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। ପ୍ରବଳ ବାୟୁପର ଅସ୍ଥିର ଓ
ଅସ୍ଥିର ବେଗଶୀଳ—2. Hasty and restless like the
ବାୟୁକାସା tempest.

(ଯଥା—ପାଇକପାକ ରଣଭୂଇଁ ରୁ ବାଇବିଛ ହୋଇ ପଲେଇ ଗଲେ ।)

ଦେ. ବ—ବାଉଳତା—Insanity.
(ଯଥା—ତାଙ୍କୁ ବାଇବିଛ ଲାଗିଛି ।)

ବାଇବିଡ଼ଙ୍ଗ—ଦେ. ବ. (ସ. ବିଡ଼ଙ୍ଗ)-ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ; ବିଡ଼ଙ୍ଗ—
Bāibirdanga Embelia Robusta; embelia Ribes.
ସ. ନାମ—ଚକ୍ର ଭଣ୍ଡୁଲ, କୃମିଶତ୍ରୁ [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଗୋଲମରଚ
ବୃଷାମ୍ଳ, ବାଡାର ଓ ରସାୟନ, ପତ୍ର । ଏହା କୃମି ଓ ଜ୍ୱରବାୟୁ
କ୍ରିମିଘ୍ନ, ଜନ୍ତୁନାଶନ । ନାଶକ; ପତ୍ର ନମ୍ପୁଂସ୍କ ଓ ଶ୍ଲେଷ୍ମ
ବିଡ଼ଙ୍ଗ; ବାବରଙ୍ଗ ଏହି ଗଛକୁ ଲୁଣିଲୁଣିଆ ଗନ୍ଧ
ବାଓବିଡଗ, ବାୟବିଡଗ, ମଧ୍ୟ ବୋଲ୍ଯାଏ । ଏ ଗଛ ଦୁଇ
ବାଇବିରଗ, ବିବିରଙ୍ଗ ଜାତି । ଏକ ଜାତି ବୃହତ୍ ଲତାଳଆ
ମ. ବାବଡ଼ୀଙ୍ଗ, କାରକୁମା ଗୁଳ୍; ରତ୍ନଗ୍ରାମ, ବୋମ୍ବେ, ସିଂହଳ,
ଗୁ. ବାବଡ଼ୀଂଗ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । ଅପର
ତେ. ବାୟୁବଡ଼ଙ୍ଗମୁ ଜାତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତରୁ, ବଙ୍ଗ ବିହାର
ତା. ବାୟୁବିଲଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମେ । ଦୁଇ ଜାତିର
ଫା. ବରଙ୍ଗକାବଲୀ ଫଳ କ୍ରିମିଘ୍ନ ଓ ଜ୍ୱରବାୟୁ
ଆ. ବରଞ୍ଜକାବଲୀ ନାଶକ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା
କଟୁ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ଅଗ୍ନିକାରକ ଓ ଲଘୁ । ଏହା ଶୂଳ,
ଉଦଗ୍ଧାମ୍ଳ, ଉଦର ରୋଗ, ଶ୍ଲେଷ୍ମା, କୃମି, ବାତ ଓ
ବ୍ରଣନାଶକ ।]

ବାଇ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—(ଶିଶୁରଞ୍ଜନ)—୧। ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଖେଳାଇବ
Bāi mu̱nda ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମାଆମାନଙ୍କର ବୋଲିବା ପଦ
ବିଶେଷ—1. A term of endearment used to children while nodding their heads.

ବାଇମୁଣ୍ଡ, ବନ୍ଦ ଖାଇନାହିଁ ଜଜବୁଢ଼ା—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ. ଗୀତ ।

[ଦ୍ର—ମାଆମାନେ ଏହା ବୋଲିବା ସମୟରେ ଶିଶୁମାନେ ବାସ୍ତବମନୁଷ୍ୟ ଭଳି ମୁଣ୍ଡକୁ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ହଲାଇ ଥାଆନ୍ତି ।]

୨। ବାଉଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ମସ୍ତିଷ୍କ—2. Mad man's brain.

ବଡ଼ବ ତନ୍ତା ବାଇମୁଣ୍ଡରୁ ବର୍ଷ—ଉଗ ।

ବାଇଲ—ଦେ. ବ—୧। ରାଜଉପଯୁକ୍ତବିଶେଷ—1. Tittle of a class
Bāila of personal servants of a Raja. ୨। ଏକପ୍ରକାର
ଶିମ୍—2. A kind of flat and fleshy been.

[ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣ ଶିମ୍ବଜାତି; ୪। * ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ଓ ଚେପଟା । ଏହାର ମଞ୍ଜି ଗୋଲ ଓ ଚେପଟା । ଶିମ୍ବର ମଞ୍ଜି ଓ ଖୋସାକୁ ତରକାରୀ କରାଯାଏ, ମାତ୍ର ବାଇଲର ଖୋସା ଖାଦ୍ୟ ନୁହେଁ । ଲୋକେ ଏହାର ମଞ୍ଜିକୁ କେବଳ ତରକାରୀ ଓ ବଡ଼ା କରି ଖାଆନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଇଲ **बाइल** ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଉପବଧି—Byelaw.

ବାଇ ଲଗିବା—ଦେ. ବ—୧ । ବେଳେ ବେଳେ କୌଣସି ବଦ୍‌ଖିଆଲ Bāi lāgibā ମନକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା—1. Fits of whims. (ବାଇ ଉଠିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସାମୟିକ ବାଉଳ ହେବା—2. ବାତୀକଲାଗା The state of being attacked with a fit **बाइलगना** of madness.

ବାଇଲି—ଗ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ଉଖା) ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ; ମାଇକଣିଆ—Bāilī 1. Woman. ୨ । ଭାର୍ଯ୍ୟା; ମାଇପ—2. Wife.

ବାଇଲେନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ.)—ଗଳଉଡରେ ଥିବା ଛୁଟ ଗଳ—Bāilen ବାଇଲେନ **बाइलेन** By-lane.

ବାଇଶ(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ଦ୍ୱାବିଂଶତି; ପ୍ରା. Bāisa(si) ବାଇସା)—କୋଡିଏରୁ ଦୁଇ ଅଧିକ; ଦ୍ୱାବିଂଶତି; ବାଇସ **बाईस** ୨୨—Twenty two; 22.

ଦେ. ବ—୧ । ନିୟମ—1. Rule; regularity; ୨ । ସ୍ଥିରତା; ନିଶ୍ଚିତତା—2. Certainty. ୩ । ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ—3. Coherency.

(ଯଥା—ତା କଥାରେ କିଛି ବାଇଶ ନାହିଁ ।)

ବାଇଶ କୁରାଡ଼ି ବେନ୍ଧ—ଗ୍ରାଦେ. ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବଦାମିବା Bāisa kurārdhi benta ଅଶ୍ଳୀଲ ଗାଳ ବିଶେଷ—A vulgar term of abuse applied to males.) ନଷ୍ଟଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—A licentious person.

ବାଇଶ(ଶି) ପାହାଚ—ଦେ. ବ—ପୁରୀର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସିଂଦ୍ୱାରଠାରୁ Bāisa(si) pāhācha ଉତରବେଢ଼ାକୁ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ୨୨ ଗୋଟି ପାବନ୍ତ ଅଦ୍ଧକ୍ରମ କରି ଯିବାକୁ ହୁଏ—The 22 steps leading from the lion's gate to the main block of temples in the Temple of Jagannath at Puri.

ବାଇଶ ହରଡ଼ ଡାଲି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ Bāisa harard̤a d̤āli ପ୍ରତି ଅଶ୍ଳୀଲ ଗାଳବିଶେଷ—A vulgar term of abuse, applied to males and females), ନଷ୍ଟ ଚରିତ୍ର; ଲେଉଡ଼ା—Licentious; wicked; wanton.

ବାଇଶା—ଦେ. ବଣ—୧ । ୨୨ ସଖ୍ୟକ—1. Numbering 22. Bāisā ୨ । '୨୨' ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to 22. ୩ । ବାଇଶା ୨୨ ଗୋଣି ପରିମିତ (ଶସ୍ୟ)—3. Measuring 22 Gaun̤as. ୪ । ଦ୍ୱାବିଂଶ; ୨୨ ସ୍ଥାନୀୟ—4. Twenty-second.

ଦେ. ବ—୧ । ବାଇଶିଟି ବସ୍ତୁର ସମାହାର—1. An aggregate of 20 things. ୨ । ବଲରୁ କଝାଳ କାଟିଆଣି ମୁଣ୍ଡୁଳ ନେବା ପୂର୍ବରୁ ଗଦା କରିଥିବା ୨୨ ଟି ଲେଖାଏଁ ଦଳାର ଗଦା—2. A heap of 22 sheaves of paddy reaped by a reaper.

[ଦ୍ର—ଧାନକଝାଳ ୧୧ଟି ଦଳା କାଟିଲେ ଉହିଁରୁ ଗୋଟିଏ ଅପଣା ମୂଲ ପାଇଁ ପାଏ । ସେଥିପାଇଁ ୨୨ଟି ଲେଖାଏଁ ଦଳା ପୃଥକ୍ କର ରଖେ ଓ ମୁଣ୍ଡୁଳ ଦେଲା ବେଳେ ପ୍ରତି ବାଇଶାରୁ ୨ଟି ଲେଖାଏଁ ଦଳା ମୂଲ ନିଏ ।]

ବାଇଶା କୁଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—୨୨ ଗୌଣି ଧାନ ଛୁଟା ଦେଲେ ତାହା ବଦଳରେ ୧୦ ଗୌଣି ଗୁଡ଼ୁଳ ପାଇବା ପ୍ରଥା—Bāisā kut̤ā The system of getting 10 Gaunies of rice in lieu of 22 Gaunies of paddy.

[ଦ୍ର—ଉପୁନା ଗୁଡ଼ୁଳ ବାଇଶା କୁଣ୍ଟା ପ୍ରମାଣେ ଓ ଅରୁଆ ଗୁଡ଼ୁଳ ପଚଶାକୁଣ୍ଟାରେ ଧାନକୁଣ୍ଟାଲୀଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରାଯାଏ ।]

ବାଇଶି ଦିନିଆ(ଆଁ) ଜ୍ୱର—ଦେ. ବ—୨୨ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଏକପ୍ରକାର Bāisi diniā(ān̄) jara ମାରାତ୍ମକ ଜ୍ୱର; ଟାଇଫଏଡ୍ ଜ୍ୱର—ବାଇଶଦିନେ ଜ୍ୱର Typhoid fever

ବାଇଶି ପଲଆ—ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁ ବଶାର ପରିମାଣ ୨୨ ପଲ—Bāisi pal̤iā (a Bisā) of 22 Pal̤as.

[ଦ୍ର—କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ୨୫ ଓ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ୨୨ ପଲଆ ବଶା ଚଳେ ।]

ବାଇଶି ପଲଆ ବିଧା—ଦେ. ବ—ଖୁବ୍ ଶକ୍ତ ବିଧା—A heavy fist-Bāisi pal̤iā bidhā ବୀସମଣ କୀଳ blow.

ବାଇ ସାଇକା(କେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇ॰)—ଦୁଇଚକିଆ ପାଦଚାଳିତ Bāi sāika(ke)l ବାଇସାଇକେଲ ଗାଡ଼ି; ଶୂନଗାଡ଼ି—Bicycle. **बाइसिकिल** [ବାଇସିକ୍(କେ)ଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଇସୋଠା(ଡ଼ା)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଇକାବ୍‌ନେଟ୍ ଅଫ୍ ସୋଡା)—Bāisothā(rd̤ā) ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲବଣ ଜାତୀୟ ଔଷଧ ବିଶେଷ—ବାଇସୋଡ଼ା **सोडा** Sodi Bicarb; Bicarbonate of soda.

[ଦ୍ର—ଏହା ଖାଇଲେ ପେଟର ବାୟୁରୋଗ କମେ ।]

ବାଇ(ଏ, ୟ, ୟୋ)ସ୍କୋପ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ॰ ବାୟୋସ୍କୋପ୍) —Bāi(e, ya, yo)skop ଆଲୋକ ଓ ଛାୟା ପ୍ରତିଫଳନ ପୂର୍ବକ ବାୟୋସ୍କୋପ ଜୀବନ୍ତବତ୍ ଚିତ୍ରାଭିନୟ ଓ ତହିଁର ଯନ୍ତ୍ର; ଚଲଚ୍ଚିତ୍ର—**बायस्कोप** Bioscope.

ବାଇହାଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ପୁରୀ ବଡ଼ଦେଉଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ Bāihān̤di ଯେଉଁ ବଡ଼ ଅନ୍ନହାଣ୍ଡିରେ ମହାପ୍ରସାଦ ରୋଗ କରାଯାଏ—A big earthen pot for boiled rice offered to Lord Jagannath at Puri.

ଦେ. ବ—ବାଇଜ ହାଣ୍ଡି (ଦେଖ)—Bāija hān̤di (See)

ବାଈ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଇ ୧୩ (ଦେଖ)—Bāī Bāi 13 (See)

ଯାତ ମ ଶ ଖାର ନଗ୍ନ ଉଚ୍ଚ ବାଈ—ପ୍ରଧାନାଥ. ଉତ୍କଳାର ।

ବାଉ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବାପା (ଦେଖ)—Bāu Bāyā (See)

ବାଉଁ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ବ୍ୟାମ)—ବେଁ—1. Fathom. ୨ । Bāun̄ ବାଓଁ **बायाँ** ବାମପାର୍ଶ୍ୱ—2. Left side.

ବାୟାଁ, ବଁ ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବାମ)—୧ । ବାମ—**बायाँ** 1. Left (side

ବୈଦେ. ବ. (ଜାହାଜଆ ଶବ୍ଦ)—୬ ଫାଉ ଜଳର ଗଭୀରତାର
बाम ମାପ; ବାମ୍—(nautical) A unit of measuring the depth of water; fathom.

ବାଉଁଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବଣ.ପୁଂ—(ସ.ବାମ)—ବାମ୍ପାଁ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବାମ-
Bāuñā(āñ) ହାତ ଡାହାଣ ହାତ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—
वैहतथा ଲେଟା, ନେଟା, ନ୍ୟାଟା, ନେଙ୍ଗା Left-handed; one who is deft in using the left hand.
(ବାଉଆଁ, ବାଓଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବାଉଁଈ, ବାଓଁଈ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ବାଉଁକ—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦ୍ଦାପୁର) ବ. (ବ. ବାଙ୍ଗୀ)-ବାହୁଙ୍ଗୀ; ଗୁରଦଣ୍ଡ—
Bāuñk A pole with a sling attached to each end for holding loads and carried across the shoulder.

ବାଉଁ ଡାଉଁ ଇତ୍ୟାଦ—ଦେ. ବ—ବାଆଁ ଡାଆଁ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Bāuñ ḍāuñ etc Bā-āñ ḍā-āñ etc (See).

ବାଉଁଶ—ଦେ. ବ—(ସ. ବଂଶ)—ଧାନ୍ୟାଦ ବର୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାର୍ଦ୍ଧ ବୃକ୍ଷ
Bāuñśa ବିଶେଷ—Bamboo; Bambusa.
ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ବେଣୁ, ତ୍ୱକ୍‌ସାର, ଶତପର୍ବା, ସବଫଳ, ଯବଫଳ, ଧନୁର୍ଦ୍ରୁମ, କମ୍ବୀର, ଧାନ୍ୟପତ୍ର, ତ୍ୱକ୍‌ସାର, ତୃଣଧ୍ୱଜ, ଶତଫଳ, ମସ୍ୱର, ତେଜନ—
बाँश ବାଁଶ
वाँश
ମ. ବେଲ
ଗୁ. ବାଂଶ
ତେ. ବେଦୁରୁ, ବେଦୁ
ତା. ମନଗିଲ
ଫା. କସବ
[ଦ୍ର—ଏହା ଧାନଜାତୀୟ ବଡ଼ଗଛ । ୫୦ । ୫୦ ବର୍ଷରେ ବାଉଁଶଗଛରେ ଧାନ କେଣ୍ଡାପର ଫଳ ପରି ଏବଂ ଏଥିରୁ ଧାନ ଭଳି ଶସ୍ୟ ବାହାରେ । ଏ ଧାନକୁ ବାଉଁଶ ଧାନ କୋଲ୍ଲ-ସାଏ । ଏ ଧାନରୁ ଗୁଡ଼ୁଲପରି ଏକପ୍ରକାର ଗୁଡ଼ୁଲ ବାହାରେ ଏବଂ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ଗରିବ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଗୁଣକର ଖାଆନ୍ତି । ବାଉଁଶ ଗଛରେ ଫୁଲ ଧରିଲେ ବାଉଁଶଗଛ ମରିଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରବାଦ ଅଛି:—ବାଉଁଶ ଫୁଲିଲେ ମରେ । ବାଉଁଶଗଜା ବା କଇଡ଼ାକୁ ଛଅଣ, ମୁରବ୍ବା ଓ ଅଗ୍ଦର କରିଯାଏ । ଅନେକପ୍ରକାର ବାଉଁଶ ଅଛି ଯଥା—ବେଲ୍ଲଙ୍ଗି, ବାରହାବଧ, କଣ୍ଟାବାଉଁଶ, ବାଳଆ, ଶାଳଆ, କଣ୍ଟାବାଳଆ ଓ ସୁନ୍ଦରକଣିଆ ବା ସୁନ୍ଦରଘାଇ ବା ସୁନ୍ଦରଘାଇ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ବାଉଁଶ କଫ, ପିତ୍ତ, କୁଷ୍ଠ, ରକ୍ତଦୋଷ, ବ୍ରଣ ଓ ଶୋଥନାଶକ, ମୂତ୍ରାଶୟ ଶୋଧକ ।
ବଶାଙ୍କୁର—ଗୁରୁ, ସାରକ, ବଦାମ୍ଳ, କଫ, ବାୟୁ ଓ ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ ।
ବଂଶତଣ୍ଡୁଳ—ସାରକ, ବାୟୁ ଓ ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, ମୂତ୍ରରୋଧକ ଓ କଫନାଶକ ।]

ବାଉଁଶ ଅଗିରା(ଲା)—ଦେ. ବ.—(ସ. ବଂଶ ଓ ଅଗ୍ର)—ବାଉଁଶର ଅଗ୍ର-
Bāuñśa agirā(lā) ଭାଗ—The top of a bamboo stem.
ବାଁଶେର ଡଗା **बासका छीप**

ବାଉଁଶ କଣି—ଦେ. ବ.—ବାଉଁଶର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାଖା ଓ ଉପଶାଖା—
Bāiñśa kaṇi The small branches from the main bamboo.
ବାଁଶେର କଚି **बासकी करची**
[ବାଉଁଶ ପତ୍ରି(ତ୍ରି)ଗ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଉଁଶ କରଡ଼—ଦେ. ବ. (ସ. ବଂଶ ଓ କଣ୍ଡର)—ବାଉଁଶର
Bāuñśa karaṛḍi କଅଁଳଆ ଗଜା—Tender shoots of bamboo.
ବାଁଶେର କୋଡ଼ **बाँसका कोपल**
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଆଗ୍ଦର ଓ ଉତ୍ତକାଣ୍ଡ କରିଯାଏ ।]

ବାଉଁଶ କରଡ଼—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଉଁଶ କରଡ଼—
Bāuñśa karirḍa Tender shoots of bamboo.

ବାଉଁଶ କୁଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଉଁଶ ପାଚଆରେ ବୁଣା
Bāuñśa kuṇḍi ଝୋକେଇ—Basket of bamdoo laths.

ବାଉଁଶ କୁମ୍ଭ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ). ବାଉଁଶ ବୁଦା—
Bāuñśa kumbha A bamboo cluster; a clump of bamboo trees.

ବାଉଁଶ ଖେଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଂଶ + କ୍ରୀଡ଼ା)—ଭୂମିରେ ପୋତା
Bāuñśa kheḷa ହୋଇଥିବା ଖୁବ ଉଚ୍ଚ ବାଉଁଶ ଉପରେ (ବାଉଁଶବାଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ୟାୟାମ ପ୍ରଦର୍ଶନ—
ବାଁଶ ବାଜୀ Exhibition of various athletic exercises
बांसकीवाजी on the top of a bamboo

ବାଉଁଶ ଚାଉଳ—ଦେ. ବ—ବାଉଁଶ ଧାନରୁ ବାହାରିବା ଉଣ୍ଡୁଳବତ୍
Bāuñśa chāuḷa ଶସ୍ୟ—Rice-like substance got from the paddy-like grains of the bamboo tree.
ବାଁଶେର ଚାଲ
बाँसका चावल

ବାଉଁଶ ଠୋଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—କଞ୍ଚିର ବଲ୍ଲଲ; ବାଉଁଶ କରଡ଼ ଉପରେ
Bāuñśa ṭholla ଥିବା ଖୋଲ ବା ଆବରଣ—The rind covering a young shoot of bamboo.
(ବାଉଁଶ ଖୋଲଘା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାଁଶେର କାପଡ଼(ଖୋଲ)
बाँसकी सुपती

ବାଉଁଶ ଦେବା—ଦେ. କି—ଫଳନ୍ତୁ ଧାନ ଗଛ ଏଣିକ ତେଣିକ ଆଡ଼ୁଜ
Bāuñśa debā ପଡ଼ୁଥିବା ଓ କାଟିବା ବେଳେ ଅସୁବିଧା ଦେବା ନଇ ଦେଓୟା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଧାନ ଗଛକୁ ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା ଏକ ଦଗକୁ ଶୁଆଇ ଦେବା—To make the standing paddy plants incline towards one side by drawing a long bamboo over them.

ବାଉଁଶ ଧାନ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଂଶ ଓ ଧାନ୍ୟ)—
Bāuñśa dhāna ବାଉଁଶ ଗଛର ଫୁଲରୁ ବାହାରିବା ଧାନ
ବାଁଶେର ଧନ ବିଶେଷ—A paddy-like grain borne by bamboo trees.
बाँस धान

ବାଉଁଶ ପତୁର—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବଂଶ ଓ ପତ୍ର)—ବାଉଁଶ ପତ୍ର ପରି—
Bāuñśa paturi Like bamboo leaves.
(ବାଉଁଶ ପତୁରଆ, ବାଉଁଶ ପତ୍ରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାଁଶ ପାତା ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଶ୍ଲେଷ ମାଛ—
बाँस पतिया 1. A kind of small fish. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ—2. A kind of grass.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଉଁଶ ପାତଆ—ଦେ. ବ—ବାଉଁଶ ବଦରୁ ଚଟା ଦୋଇଥିବା ପତଳା
Bāuñśa pātiā ଖଣ୍ଡ (ବାଉଁଶିଆ ଆଦର ନମ୍ବିଣରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
ବାଁଶେର ପାତ Thin strips taken from bamboo
बाँसकी कमची and used in weaving baskets,

ବାଉଁଶ ଫାଳଆ—ଦେ. ବ—ମଝିରୁ ଦୁଇଫାଳ ଦୋଇ ଚଟା ଦୋଇଥିବା
Bāuñśa phāliā ବାଉଁଶ—Bamboo split into two.
ବାଁଖାରି [ଦ୍ର—ଫାଳଆରୁ ଆହୁର ସ୍ପେଶ କରି ଚରଲେ ତାହା
फट्टा ବଡ ହୁଏ ।]

ବାଉଁଶ ଫୁଲିବା—ଦେ. ବ—ବାଉଁଶ ଗଛରେ ଫୁଲ ଧରିବା—
Bāuñśa phulibā The flowering of bamboo
ବାଁଶ ଫୋଲା **बाँस फुलना** trees.

ବାଉଁଶ ବୁଦା – ଦେ. ବ—ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଜଠିଥିବା ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ
Bāuñśa budā ବାଉଁଶ—A cluster of bamboos
बाँस कोठो, बाँसका बीट coming out of one place.

ବାଉଁଶ ମୂଳି—ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟ ଧାନ—
Bāuñśa mūli 1. A species of coarse paddy.
ବାଁଶେର ମୂଳ ୨ । ବାଉଁଶ ଗଛର ସ୍ପେଶ ମୂଳ ଖଣ୍ଡ—2. The small piece of the lower part of bamboo with the roots attached to it.

ବାଉଁଶ ରଣୀ – ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଘୋଡା ଦୋଇଥିବା
Bāuñśa rāṇi ବାଉଁଶର ଅଗରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ-
ବାଁଶ ବାଜୀବାଲୀ (ଓସ୍ତାଲୀ) ଜନକ ବ୍ୟାସ୍ତାମ ଦେଖାନ୍ତି—Women
बँसचढी who perform athletic feats on the top of high bamboos.

ବାଉଁଶ ହଳ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଦୁଲେ ବା ଦୁଇଟ ବଳଦ ଯେତେ
Bāuñśa hala ବାଉଁଶ ଯୁଆଳଦ୍ୱାରା ବଣରୁ ବୁହାଇ ଅଣି ପାରନ୍ତି—
As much of bamboo as can be carried by a pair of oxen.

ବାଉଁଶା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଖଲ ଘରର ରୁଅ—
Bāuñśā Rafters of a thatched house.

ବାଉଁଶିଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଂଶ; ସ. ବୋ ଧାତୁ=ବୁଣିବା)—
Bāuñśiā ୧ । ବାଉଁଶ ପାତଆରେ ତିଆରି ପାତଆ; ବାଉଁଶିଆ—
ବାଁଶେର ଚୁପଡ଼ୀ 1. A small basket made of thin strips
बोइया, पथिया of bamboo; a work basket.
୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଆଖ—2. A species of sugarcane.

ବାଉଁଶିଣିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଜସପୁର) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଛତୁ—
Bāuñśiṇiā A kind of mushroom.

ବାଉ(ହୁ)ଟା—ବୈଦେ. ବ. (ତେ ?)—(ଜାହାଜଆ ଶବ୍ଦ) ପତାକା—
Bāu(bu)tā ପତାକା **झंडा** (nautical) Flag.
ଦୁର ଦେଶ ଦୋଲ୍ଲ ବାଉଟା ଦଲର ଅସ୍ମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନ ହଲେ ।
ଦଶାରମୋଦନ. ଗଲ୍ପସ୍ତନ୍ତ ।

ଦେ. ବ—ବାଉଟିଆ (ଦେଶ)—
Bāuṭiā (See)

ବାଉ(ହୁ)ଟିଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାତାୟୁ; ବାତାଟ; ବାତମୃଗ)—
Bāu(hu)ṭiā ମୃଗ ବଶେଷ; କୃଷ୍ଣସାର; କଳା ବାଉଟିଆ—
ବାଉଟା **काला हिरण, करसायल** The black buck.
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଶୃଙ୍ଗ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ଓ ମୋଡ଼ା ମୋଡ଼ା ।]

ବାଉଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ ପରେ ଯେଉଁ
Bāurḍi ଢାଉଁଟ ବା ଛକ୍କାର ବାହାରେ; ଏଉଡ଼ି—
ଢେକୁର Belching or eructations coming out
ढेकार after a full meal

ବାଉନ ପତି—ଗ୍ରା. ବ—ବାହାନ ପତି (ଦେଖ)
Bāuna pati Bāhāna pati (See)

ବାଉନା—ଦେ. ବ—ବାହୁନା (ଦେଖ)
Bāunā **Bāhunā** (See)

ବାଉନିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ନାପସନ୍ଦ କରିବା; ଅନୁମୋଦନ
Bāunibā ନ କରିବା—To disapprove.
ଦେ. କ୍ରି—ବାହୁନିବା (ଦେଖ)—Bāhunibā (See)

ବାଉରା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ· ପୁଂ. (ସ. ବାତୁଲ; ତୁଲ. ହି.
Bāurā ବାଉର୍)—ବାତୁଲ; ପାଗଳ; ବାଉଲା—
(ବାଉର୍ଣ୍ଣ—ସ୍ତ୍ରୀ) Mad; insane.

ବାଉରି—ଦେ. ବ. ପୁଂ· (ସ. ବଙ୍ଗର)—୧ । ହିନ୍ଦୁ ମାତ ଜାତିବଶେଷ
Bāuri 1 A low depressed caste.
ବାଅରି [ଦ୍ର—ବାଉରମାନେ ବବାହାଦ ଉପଲକ୍ଷେ ଶଙ୍ଖ ବଜାନ୍ତି
(ବାଉରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶଙ୍ଖାପୁର ନଦ୍ଦନ୍ତା ବଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରୁ ଏମାନେ ଶଙ୍ଖ
ପାଇଥିବା କଥା ବଲରାମ ଦାସ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରନ୍ଥଉଦ୍ଧବଦାସମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ବାଉରମାନେ ବୌଦ୍ଧ
ଥିଲେ । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ବଶ୍ୱାସ ଯୋଗୁଁ ଏମାନଙ୍କ
ଉପରେ ଅତ୍ୟାଗ୍ଭର ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ ଏମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ
ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ (ହିନ୍ଦୁ) ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ
ମୁହଁରେ ମାନଲେ; କନ୍ତୁ ଭତରେ ଭତରେ 'ମହାଶୂନ୍ୟଙ୍କୁ' ପୂଜା
କଲେ । ଏହା ସମସ୍ତରୁ ଏମାନେ ଅଶୁଶ୍ୟରୂପେ ବବେଚତ ହେଲେ ।
ଏମାନେ ବବାହ ବେଳେ ପଇତା ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଜାତିର
ସରଦାରକୁ 'ମହାପାତ୍ର' ବୋଲ୍ଲଯାଏ । 'ବାଉର ବଇଷ୍ଣବ' ନାମକ
ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଏମାନଙ୍କ ପୁରୋହିତ । ଏମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟୀକୃତ;
କଦାପି ଅନାର୍ଯ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନେ ପାଣ ଦ୍ୱାରା ଆଦଙ୍କ ପର ଗୋ-
ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ବାଥୁଡ଼ମାନେ ପ୍ରକୃତରେ
ବାଉର ନୁହନ୍ତି । ବଲରାମ ଦାସ ତାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଭ୍ରମରୁ ଲେଖିଅଛନ୍ତି
ଯେ ବାଉରମାନେ ବଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭଳି ଅଟନ୍ତି ।]

(ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟୀ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବଅସିବା ନାମ-
2. A name given to children born after the death of their elders.

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଓଲଟ ବେଭାର—A present sent to a friend's or a relative's house in return for the present sent by the latter.

ବାଉରି ବଇଷ୍ଣବ—ଦେ. ବ.—ବାଉର ଜାତିର ପୁରୋହିତ—
Bāuri baishṇaba A sect of Bāuris who officiate as priests amongst the Bāuris.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଉର ବତା—ଦେ. ବ.—ଗୃଲଘରର ଗୋଟିଏ ପାଶ୍ୱ ଛପର କରୁ ସାର Bāuribatā ଅଗରୁ ସେ ପାଖର କାଉଗଡ଼ର ଅଗକୁ ଜୁଲର ଟୁଇର ବାତା ଉପର ବାଟେ ବୁଲ୍ଲାଇ ଅପରପାଖେ ବାନ୍ଧବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବତା—The bamboo lath tied to the top-most zone of the thatched framework of a house connecting it with the already thatched other half.

ବାଉର ବୁଣା—ଦେ. ବ.—ବାଉର ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ତନ୍ତୁ— Bāuri bunā A caste of low class weavers.

ଦେ. ବଣ.—ବାଉରବୁଣା ତନ୍ତୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ବୁଣା ଦୋଇଥିବା (ମୋଟ ଲୁଗା)—(coarse cloth) Woven by Bāuri weavers.

ବାଉଳଚ ବକିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର)—କ୍ରି.—ବାଉଳ ପରି ପ୍ରଳାପ Bāulachi bakibā କରିବା—To rave like a mad man.

ବାଉଳା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. (ସ. ବାତୁଲ)—୧ । ବାତୁଳ— Bāulā ବାଉଳ **बाअला; बाउर** 1. Mad; insane. (ବାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତି—2. Erring. ୩ । ବାତୁଳ ବ୍ୟକ୍ତି ପରି ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—3, Maddened; behaving like a mad person.

ଦେ. ବ.—୧ । ଭ୍ରାନ୍ତି—1. Delusion; mistake; error. ୨ । ବାତୁଳତା—2. Madness.

ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—କଣ୍ଟିଆ ଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ—A very small fish belonging to 'kaṇṭiā' class.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଇଣ୍ଡା ଦେହରେ ବାଜିଲେ ଭୟର ହୋଇ ହୁଏ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ବାତୁଳ ପରି ହୋଇ ଯାଏ । ଏଣୁ ଏହାର ଏହି ନାମ ହୋଇ ଅଛି ।]

ବାଉଳା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ବାତୁଳ ପରି ଅସ୍ଥିର କରିବା— Bāulā karibā 1. To cause to be restless like a ପାଗଳ କରା mad man. ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତ ବା ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ କରିବା; **बाउर करना** 2. To cause to fall into error; to delude.

ବାଉଳ(ଲ)—ଦେ. ବ.—୧ । (ସ. ବାତୁଳ) ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ Bāuli(la) ବାଉଳ ବିଶେଷ—1. A sect of anchorites.

[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନେ ମସ୍ତକରେ ଟୋପର ଓ ହସ୍ତରେ କନ୍ଥା ଦେଇ ଥଞ୍ଜୁଳି ବଜାଇ ହରି ନାମ ଗାଇ ବୁଲନ୍ତି । ଏଥିର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ଯେ ହରି ନାମରେ ବାତୁଳ ।]

୨ । ବାଉଲ୍ଲ (ଦେଶ)—Bāuli (See). ୩ । ବାହାଲ (ଦେଶ)—3. Bāhāli (See). ୪ । ଘରର ଗୃଲ ଛପରବନ୍ଧ କରିବା ସମୟରେ ଦାଢ଼ଅନ୍ତର କାନ୍ଥରେ ବର୍ଷା ପାଣି ନ ପଡ଼ିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛପରର ଶେଷଭାଗରେ ବାନ୍ଧ ଦଆଯିବା ନଡ଼ା—4 Straw put on the extremity of a gabled thatch to prevent rain water from reaching the gabled wall.

ବାଉଲି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଲ୍ଲି)—କାନର ଉପରଭାଗରେ ପିନ୍ଧିବା Bāuli ଝୁଲୁଲଗା ନୋଳ—An ear-ring with pendants ଉପରକାନର ମାକଡ଼ୀ worn on the upper part of the **कनौसी** ear.

ବାଉଲ ଗୃଉଲ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଜଦ୍ରା ବା ବାଉଳତା ଜନ୍ୟ ପ୍ରଲାପ Bāuli chāuli କରୁଥିବା—1. Raving. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳ—ପାଗଳର ମତ **बावलाका एसा** 2. Agitated. (ବାଉଲା ଗୃଉଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଉଲ ଫାସିଆ—ଦେ. ବ—ବାଉଳରେ ଝୁଲା ଓଢ଼ୋଳ ଥିବା କର୍ଣ୍ଣ- Bāuli phāsiā ଭୂଷଣବିଶେଷ—A kind of ear-ring ଉପରକାନର ମାକଡ଼ୀ **कनौसी** with pendants.

ବାଉଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ନିର୍ବୁଦ୍ଧି ସ୍ତ୍ରୀ— Bāuli lakshmī A thought-less or foolish woman.

ବାଏ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସ. ବାତେନ)—ବାଆ ବା ପବନଦ୍ୱାରା— Bāe By the wind.

ମଝାରେ ମୋ ପୁଅେ ବେଶ ମୋ ବଧୂ
ଶାଶୁଶାଙ୍କୁ ଉଡ଼ାଉଛନ୍ତି କରବାଏ—କୃଷ୍ଣଜିତ୍ ନଦାଘରଣ ଗୀ ।

ବାଏଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସ. ବାମେ)—ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ—On the left. Bāeñ ବାମ୍ନେ **बाये**

ବାଏଁ ବାଏଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ପବନ ଗତିରେ—1. With Bāeñ bāeñ the velocity of the wind. ୨ । ପବନଦ୍ୱାରା (ବାଏ ବାଏ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଳିତ ହୋଇ—2. Being carried ବାଏଁ ବାଏଁ **बाए बाए** away or waved by the wind.

(ଯଥା—ଶରଟି ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନରେ ନ ବାଜି ବାଏଁ ବାଏଁ ଉଡ଼ିଗଲା ।)

୩ । କାହାର କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରି; କେହି ନ ଶୁଣି— 3 Without being heard or attended to by any one.

(ଯଥା—ମୁଁ ଯାଇ ବାରମ୍ବାର ଆଗରେ ଗୁହାରକଲି; ମାତ୍ର ମୋ ଗୁହାରଟା ବାଏଁ ବାଏଁ ଉଡ଼ିଗଲା ।)

୪ । (ସ. ବହିଃ) ବାହାରେ ବାହାରେ; ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରି—4. Without-entering inside.

୫ । (ସ. ବାମ) ବରାବର ବାମ ଦିଗରେ—5. All along to the left; keeping to the left.

ବାଏଁରା—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) ବ—ବମ୍ବିମାଛ— Bāeñrā A kind of fish.

ବାଏଗନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଇଗଣ— Bāegān Brinjal.

ବାଏଙ୍କା—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଶପୁର) ବ - ବଣରୁଆ— Bāeṅkā Wild cat.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଏଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର)ବ. (ସ. ବାଲୁକା, ଭୁଲ. ଜଏଲ୍=ନଦୀ; ରାଏତ=ରାଉତ)—ବାଲି—Sand.
Bāel

ବାଏଲ୍ ସେଁକ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ—ବାଲିସେକ; ବାଲିପୁଡ଼ାଲି ଗରମ କର ଦେହରେ ସେକିବା—Dry fomentation with heated sand.
Bāel señk

ବାଓଁ(ଓଁ)—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାମ)—ବେଁ—Fathom.
Bāo(oñ)

ବାଂଶ—ସ. ବିଣ. (ବଂଶ + ଅ)—ବଂଶସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Pertaining to 'Bamsa'.
Bāmśa

ସ. ବ—ବଂଶଲୋଚନା——The manna of bamboo.

ବାଂଶରୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ(ଭୁଲ. ବ. ବଂଶୁଲୀ)—ବଂଶୀ—Flute.
Bāmśari

ବାଂଶିକ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ବଂଶ + ଅର୍ଥରେ ଇକ)—ବଂଶୀବାଦକ—The blower of a flute.
Bāmśika (ବାଂଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାଃ—ଦେ. ଅ. (ସ. ବା=ବଦ୍ଧୁ ବା ବଢ଼ର୍କପୂଚକ ଅବ୍ୟୟ)—
Bāh ୧ । (ପ୍ରଶଂସାର୍ଥକ) ସାବାସ୍; ଧନ୍ୟ—1. Bravo ! ବାଃ ବାହବାହ; ବାହ well done ! ୨ । ଆହା !—2. Oh ! (ବାଃ ବା; ବାଃବାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ବାଆଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bāñ (etc) Bā-āñ etc (See)

ବାଁଣ୍ଟ ଧରୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ଅଂଶୀଦାର—Shareholder; co-sharer.
Bāñṭ dharu

ବାଁଣ୍ଟିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) କି—ବାଣ୍ଟିବା—To divide; to distribute.
Bāñṭ-bā

ବାଁଣ୍ଟାଦାର—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ଅଂଶୀଦାର—A shareholder.
Bāñṭādār

ବାଁ ମାରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ନବପ୍ରସୂତା ଗାଈ ବା ମଇଁଷୀକୁ ଧରିବା ବା ଫୁଙ୍କିବା—To blow wind into the belly of a milch cow.
Bāñ māribā

ବାକ୍—ସ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ=କହିବା + କ୍ୱିପ୍; ବାଚ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ. ସାହା ଜୁହାସାଏ)—୧ । ବାକ୍ୟ; ଶବ୍ଦ; ଉକ୍ତି; କଥା; ଉଚ୍ଚାରିତ ବିଷୟ—1. Speech; utterance; word; sentence. ୨ । ବିଦ୍ୟା—2. Learning. ୩ । ସରସ୍ୱତୀ—3. The Goddess of learning. ୪ । (+ କରଣ କ୍ୱିପ୍) ବାଗିନ୍ଦ୍ରିୟ; ପାଟି—4. The organ of speech.
Bāk

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ପ୍ରଗଲ୍ଭବାକ୍, ଅନୁଭବାକ୍, ପ୍ରିୟବାକ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍) —୧ । କଥାରେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବା; ବାଲଙ୍ଗ—1. Bravado; bragging. ୨ । କଥା କହିବାରେ ବାଦାଦୂଷ୍ୟ—2. Cleverness of speech
Bāk-chāturī (ବାକ୍‌ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାକ୍‌ଚତୁର(ପୁଂ) } ବିଣ
ବାକ୍‌ଚତୁରୀ(ସ୍ତ୍ରୀ) }

ଦେ. ବ—ବକୋକ୍ତି; ଦୁଇ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା କଥା—An equivoque.

ବାକ୍‌ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ କେମନ୍ତ ଉତ୍ତମ
ଦୁଃଖରେ ସମ୍ପର୍ଦିବା ଦୋଇଲ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶକଳାସ ।

ବାକ୍ ଚପଲ୍ୟ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । କଥା କହିବା ବିଷୟରେ ତତ୍ପରତା ପ୍ରକାଶ—1. Hasty speech.
Bāk-chāpalya
ବାକ୍‌ଚପଳ(ପୁଂ) } ବିଣ
ବାକ୍‌ଚପଳା(ସ୍ତ୍ରୀ) } ୨ । ବୃଥାଗପ—2. Chatter; gossip.

ବାକ୍‌ଛଳ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍)—କଥାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରଣା—Bāk-chhala Dodge; evasive expression; quibble; equivocation.

ବାକ୍‌ପଟୁ—ସ. ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍; ବାକ୍ + ପଟୁ)—୧ । କଥା କହିବାରେ ପଟୁ ବା ତତ୍ପର—1. Skilled in language; clever in expression.
Bāk-paṭu
[ବାକ୍‌ପଟୁତା (ତ୍ୱ)—ବ]
୨ । ବାଗ୍ମୀ—2 Eloquent.

ବାକ୍‌ପତି—ସ. ବିଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବାଗ୍ମୀ—Eloquent.
Bāk-pati
ସ. ବ.—୧ । ବୃହସ୍ପତି—1. Bṛuhaspati. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ.)—2. Bishṇu. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବାକ୍ୟ (ହି. ଶ.)—3. Faultless speech.

ବାକ୍ ପାରୁଷ୍ୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାକ୍ + ପାରୁଷ୍ୟ)—୧ । କଥାରେ କର୍କଶତା; ରୂଢ଼ବଚନ ପ୍ରୟୋଗଶୀଳତା—1. Roughness in speech.
Bāk-pārushya
[ବାକ୍‌ପରୁଷ(ଷା)—ବିଣ]
୨ । କଠୋର ବା ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ—2. Scurrility.
୩ । ଅପବାଦ—3. Defamation.

ବାକ୍‌ବାକୁମ୍ କୁମ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ପାରା ଘୁମୁରିବାର ଶବ୍ଦ—Bāk-bākum kum The sound made by pigeons; cooing of pegeons.
ବାକ ବାକୁମ୍ କୁମ୍; ବକବକ ଟୁକୁମ
ଗଟରଗୁ, ଘୁଟଘୁ

ବାକ୍‌ବିତଣ୍ଡା—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଗ୍‌ବିତଣ୍ଡା)—୧ । ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—1. Wordy fight.
Bāk-bitaṇḍā
୨ । ଅନୁପଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତି—3. Improper argument.

ବାକ୍‌ଶକ୍ତି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାକ୍ + ଶକ୍ତି)—କଥା କହିବାର ଶକ୍ତତା—Power of speech.
Bāk-śakti

ବାକ୍‌ସଂଯମ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ବୃଥାରେ ନ ଗପିବା; ଅଳ୍ପବାକ୍ୟ କହିବା; ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବାକ୍ୟ ନ କହିବା—Moderation in speech
Bāk-saṁjama
[ବାକ୍‌ସଯତ(ତା)—ବିଣ]

ବାକ୍‌ସିଦ୍ଧି—ସ ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କଥିତ ବାକ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବା ରୂପ ଅଲୌକିକ ସାଧନରେ ସଫଳତା—Success in bringing about the fruition of one's words.
Bāk-siddhi
[ବାକ ସିଦ୍ଧ(ଦ୍ଧା)—ବିଣ]

ବାକ୍‌ସୂତ୍ର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାକ୍ + ସୂତ୍ର)—୧ । କଥାର ସୂତ୍ରପାତ; ବାକ୍ୟାରମ୍ଭ—1. Beginning of speech.
Bāk-sūtra

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ସ୍ୱରୋତ୍ପାଦକ ଚର୍ମସୂତ୍ର ବା ତନ୍ତୁ—2. Gut-string capable of producing sound when struck.

ବାକ—ସଂ. ବି. (ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ବାକ୍ୟ; କଥା; ଉକ୍ତି—
Bāka Word; speech.

ବୋଲୁଁ ବୋଟ ଚକ୍ରବାଳ, ବୋଇଲ ଏମନ୍ତ ବାକ ।
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାକ କଲ୍ୟାଣୀ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବାକ୍+କଲ୍ୟାଣ; ଯେ ବାକ୍ୟରେ
Bāka kalyāṇī କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତି)—ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Brāhmaṇa.

ବାକକଲ୍ୟାଣୀର ଶୁଣି ଦଶଇଥେ କହୁ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାକ ତ(ଟା)କୁଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଜାତିଭ୍ରଷ୍ଟ—
Bāka ta(ṭā)kuliā Excommunicated.
ଅଜାତ ଦେ. ବି—ଶୂଦ୍ର ଜାତିବିଶେଷ—A sect of śūdras.

ବାକସ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ ବକ୍)—୧ । କାଠର ଡାଲ୍ଲା ବିଶିଷ୍ଟ
Bākasa ଛୁଦ୍ର ଚତୁଷ୍କୋଣ ଅଧାର; ଖେଚ ସିନ୍ଦୁକ—1. Box.
ବାକସ, ବାସ୍କ ୨ । ଉଦ୍ୟାନରେ ରୋପିତ ବହୁଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପତ୍ରଶାଳୀ
ବକ୍କସ ବିଦେଶାଗତ ଗୁଳ୍ମ; କ୍ରୋଟନ୍—2. Croton plant.
୩ । ଏକ ଜାତୀୟ ଦୃଢ଼କାଷ୍ଠ ଇଉରୋପୀୟ ବୃକ୍ଷ—
ପାତା ବାହାର 3. Box wood.
୪ । ହାତ ବାକସ—4. Hand box.

ବାକସ ଗଛ—ଦେ. ବି—ଉଦ୍ୟାନରେ ରୋପିତ ବହୁଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗବିଶିଷ୍ଟ
Bākasa gachha ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଗୁଳ୍ମ—
ପାତା ବାହାର Croton plant.

ବାକି—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ)—୧ । ଅବଶିଷ୍ଟ—1. Remaining.
Bāki ୨ । ଉଦ୍ବୃତ୍ତ; ଯାହା ବଳ ପଡ଼ି ଥାଏ—2. In excess;
ବାକୀ **bākī** in balance. ୩ । ବକେୟା—3. In arrears; outstanding.
(ଯଥା—ହାଲ ବାକି; ଜାମି ବାକି ।)
୪ । ଅସୁଲ ବାଦ ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଦେୟ—4. Payable after deducting previous payments.
(ଯଥା—ବାସିଲ୍ ବାକି ।)
୫ । ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାପ୍ୟ—5. Due as remainder.

ବି—୧ । ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ; ଅବଶେଷ—1. Remainder; remnant. ୨ । ବକେୟା ଦେୟ ବା ପ୍ରାପ୍ୟ—2. Arrears; outstanding amount.
୩ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଦେୟ ଧନ—3. Amount payable as remainder ୪ । ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ—4. Amount due as remainder. ୫ । ବିୟୋଗ ଫଳ—5. Remainder after subtraction; residue. ୬ । ଉଦ୍ବୃତ୍ତ ଧନ ବା ପଦାର୍ଥ; ଯାହା ବଳ ପଡ଼େ—6. Balance.
(ଯଥା—ଉଦ୍ବଳ ବାକି ।)

ବେଦେ. ଅ—୧ । ତନ୍ତୁ—1. But. ୨ । ଏବଂ—2. And.
୩ । ମଧ୍ୟ—3. Also. ୪ । ଅଧିକନ୍ତୁ—Moreover.

ବାକିଆ—ଦେ. ବିଣ. (ଆ. ବାକି) —୧ । ବକେୟା; ପୂର୍ବ ସନର ବାକି ଥିବା ଦେୟ—1. Arrears accruing in previous years. ୨ । ଅବଶିଷ୍ଟ; ବାକି—2. Remaining due.
ଦେ. ବି—୧ । ବାକିଥିବା ଧନ; ଅବଶିଷ୍ଟ ଧନ—1. Balance, ୨ । ବାକିଥିବା ଖଜଣା ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେୟ—2. Arrears.

ବାକି କରିବା ଦେ. କ୍ରି—ଦେୟ ଧନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପରିଶୋଧ ନ
Bāki karibā କରିବା ଯୋଗୁଁ ଆଦାୟ ଉପରେ ବାକି ରହିବାକୁ
ବାକୀ ରାଖା ଦେବା—To allow arrears to accrue on
bākī rakhnā one's self.

ବାକି କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦେୟ ଧନର ପରିମାଣରୁ ଦତ୍ତ ଧନର
Bāki kāṭibā ପରିମାଣ ବାଦ ଦେଇ ବାକି ଦେୟ ଧନର ହିସାବ
ବାକି ଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା / ବାକି ଦେଖା(ଖେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଲେଖିବା—1. To show arrears after deducting the amount paid. ୨ । ହିସାବ ନିକାଶ
ବାକି କାଟା **bākī kāṭnā** କରିବା—2. To finally strike the accounts of arrears. ୩ । ଦୁଇ ପକ୍ଷର ବିଯୋଗଫଳ ସ୍ଥିର କରିବା—3. To cast off the balance. ୪ । ଆୟରୁ ବ୍ୟୟ ବାଦ୍ ଦେଇ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଧନର ହିସାବ ଲେଖିବା—4. To show the balance of income over expenditure.

ବାକି ଖ(ଖା)ଜ(ଞ୍ଜ)ଣା—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ବାକି+ଫା. ଖଜାନା)—
Bāki kha(khā)ja(ñja)ṇā ପ୍ରଜାର ଦେୟ ଯେଉଁ କର ତଲବ
ବାକୀ ଖାଜନା ବର୍ଷରେ ଦିଆ ନ ଯାଇ ପ୍ରଜା ଉପରେ ଜମିଦାରଙ୍କର
bākī khajānā ଥାଉଣା ଥାଏ—Arrear rent.

ବାକି ଖାତା—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ବାକି+ଫା. ଖାତା)—
Bāki khātā ଯେଉଁ ଖାତା ବା ହିସାବ ବହିରେ ବାକିଦାର-
ବାକି ଖାତା ମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନର ହିସାବ ଲେଖା ଥାଏ—
bākī khātā Account books showing arrears.

ବାକି ଗଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିସାବ ଖାତାରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମରେ
Bāki gaṛdibā ଥିବା ବାକି ଧନ ଧାର୍ଯ୍ୟବାହକ ରୂପେ ଦେଖାଯିବା
bākī honā The showing of arrears or balance (ବାକି ପଡ଼ିବା, ବାକି ଉଠିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) in the account book.

ବାକି(କୁ)ତି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. ପୁଂ. (ଭୁଲ. ବଂ. ବାଗ୍ଦି)—
Bāki(ku)ṭi ମାଛ ଧରିବା ମାଡ଼ ଜାତିବିଶେଷ; ବାଗୁଡ଼ା—A low
(ବାକି [କୁ]ତିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) caste of fishermen.

ବାକି(କୁ)ତିଆଣୀ—ପ୍ରାଦେ.(ଗଞ୍ଜାମ) ବି.ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବାକିତିଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Bāki(ku)ṭiāṇī 1. A female of the Bākiṭi caste.
୨ । ବାକୁତିଆଣୀ (ଦେଖ) —2. Bākuṭiāṇī (See)

ବାକି ତାଲିକା—ଦେ. ବି. (ଆ. ବାକି+ଫା. ତାଲିକା)—
Bāki tālikā ବାକିଦାରମାନଙ୍କ ନାମ ଓ ଦେୟ ବାକିର ପରିମାଣ
ବାକୀ ତାଲିକା ଯେଉଁ ତାଲିକାରେ ଲେଖାଯାଏ—Arrears
bākī tālikā list.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାକଦାର୍—ବୈଦେ.ବ. (ଆ. ବାକ୍କା+ଫା. ଦ୍ରବ୍ୟସୂ ଦାର୍)—
Bākidār ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଅନ୍ୟର ଦ୍ରାପ୍ୟ ବାକି ରହିଥ ଏ—
ବାକୀଦାର **वाकीदार** Defaulter.
ବଣ—ଅନ୍ୟର ଦ୍ରାପ୍ୟ ସାଧାରଣ ରେ ପାଉଣା ଥାଏ—
In arrears; defaulting.

ବାକି ବୁକର—ଦେ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ୟତ୍ମକରଣ ଅନର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—
Bāki bukara ବାକିଥିବା ଦ୍ରାପ୍ୟ—Arrears.
ବାକି ବୁକର, ବାକୀ ସାକୀ **वाकी उकी**
(ବାକ୍କା ସାକ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାକି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପଣାର ଦେୟ ନ ଦେବା—
Bāki rakhibā 1. To make default; to be in arrears. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅକୃତ ବା ଅବଶିଷ୍ଟ ରଖିବା—2 To leave any part of a work undone. ୩ । ବ୍ୟୟ ପରେ ଧନ ବଳାଇ କର ରଖିବା—3. To leave any balance unspent.
[ବାକି ରଖନା **वाकि रखना**]
(ଯଥା—ମୁଁ ତତେ ଶହେ ଟଙ୍କା ଦେଇ; ତୁ ସେଥିରୁ ୧ଇସାଟ୍ଟଏ ଦେଲେ ବାକି ରଖିଲୁ ନାହିଁ ।)

ବାକି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ତୁଦ୍‌ତୁତ୍ତ ରହିବା—
Bāki rahibā 1. To be in balance.
(ବାକି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିବା—
ବାକି ଥାକା **वाकि रहना** 2. To be left as remainder. ୩ । ଦେୟ ଧନ, ଆଦାୟ ନ ଦେବା—3. To be due as arrears. ୪ । ବଳ ଯିବା—4. To be in excess.

ବାକୁ(ଗୁ)ଚ—ଦେ.ବ.—(ସ· ବାଗୁଚୀ)—ବର୍ଷାୟୁଃ ଶାକବର୍ଗଶେଷର ଗଳ—
Bāku(gu)chi Psorallea Corylifolia; Serratula Anthelmintica.
ବାକୁଚି, ହାକୁଚି **वकची, वावची**
ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟୁ—ସୁଗନ୍ଧ, କଷ୍ଠକ, ଅବଲ୍‌ଗୁଜ, ସୋମରାଜୀ, ଶଶିଲେଖା, ବାଗୁଚ, ସୁପଣ୍ଡିକା, କୃଷ୍ଣ ଫଳା, ସୋମା, ପୁତ୍ତଫଳା(ଳୀ) କାଲମେଘୀ, କୃଷ୍ଣଘ୍ନୀ, ସୁବଲ୍ଗୀ, ସୋମବଲ୍ଲୀକା
[ଦ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ଦ୍ରାପ୍ୟ ୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏହାର ପତ୍ରରେ ୧ ବା ୩ ଗଣ୍ଠି ଥାଏ; ଫୁଲ ଈଷତ୍ ରକ୍ତ ମାଳ । ଏହା ଶୀତ କାଲରେ ଫୁଟେ । ଏହାର ଛୁଇଁରେ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଡାକାର ମଞ୍ଜି ଥାଏ । ଏ ମଞ୍ଜି ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଉତ୍ତ୍ର । ଏହା ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, କଫ୍‌ରସ ଏବଂ କେଶର ଓ ଚର୍ମର ଉପକାରକ । ଏ ଗଛର ନାମ ସୋମରାଜୀ ଓ ଏହା ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ଶ୍ୱାସ, କୁଷ୍ଠ, ମେଦ, ଜ୍ୱର, କୃମି ଓ ପାଣ୍ଡୁ ରୋଗନାଶକ । ଏହା ସାଙ୍ଗ ଧବଳ ରୋଗର ମହୌଷଧ ।]

ବାକୁଟିଆଣୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ରାଜାଙ୍କର ପାଟରାଣୀ ବା ପ୍ରଧାନ ରାଣୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବା ସାଧାରଣ ରାଣୀ—
Bākuṭiāṇī (ବାକୁଟରାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Ordinary or junior Ranee of a Raja.

ଏତେ କହୁଣ ବଳନ୍ତ ରାଣୀ,
ପୁଣି ବାନ୍ଦନ୍ତ ବାରୁଆଣୀ । ଭେରୀଚରଣ. ମଥୁରମଙ୍ଗଳ ।

ବାକୁଳି—ଦେ. ବ. (ସ. ଯୁଗଶାଳକ)—୧ । ଶଗଡ଼ର ଯୁଆଳର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା କଣାରେ ଗଳାଯିବା କାଠି (ଯହିଁରେ ସୈଲ, ସୈଲାଂ, କନୈଲ ଯୋଗୁ ଦେବା ବଳଦଙ୍କ ଘଘାକୁ ଅଟକାଇ ରଖା ଯାଏ); ଯୁଗାଗ୍ରଶାଳକ; ଯୁଗଶାଳକ—The pin or peg fixed on each end of the yoke of a cart to which the neck-rope of the bullock yoked to the cart is tied.

ଖୀଲ ୨ । ଶରୀର ହାତ ବନ୍ଧିବା ରୋଗବିଶେଷ—Cramp (of hands and legs).
ମରୋଡ଼; ବଘା ଟଟୈନି

ଗ୍ରାଦେ.—(ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦନୀପୁର) ବ. (ଉଲ. ବ. ବାକୁଲ) ଗ୍ରାମର ବା ଗୃହବେଷ୍ଟିତ ଉତ୍ତର; ଅଗଣା—
Courtyard.

ବାକୁଳି ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଶରୀର ହାତ ବନ୍ଧିବା—
Bākuli uṭhibā Being seized with cramp.
ପାୟେଖୀଲଧରା **मडोड**

ବାକୁ(ଙ୍କୁ)ସ—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ବକ୍ସ୍)—କାଠର ଭାଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ ଆଧାର—Box.
Bāku(ṅku)sa

ବାକେଶ୍ୱରୀ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବାକ=ବଚନ+ଈଶ୍ୱରୀ)—ଗ୍ରାମଦେବୀ ବିଶେଷ—Name of a popular Goddess.
Bākeśwarī

ବାକୋବାକ(କ୍ୟ)—ସ. ବ.—୧ । କଥୋପକଥନ (ହୁ. ଶ.)—
Bākobāka (kya) 2. Conversation.
୨ । ତର୍କବିତର୍କ (ହୁ. ଶ.)—2. Argument; wrangling

ବାକ୍କୀର—ସ. ବ. ପୁଂ —ଶଳା—
Bākkīra Wife's brother (Apte)

ବାକ୍ୟ—ସ. ବ.—(ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଉଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟମାଣ ପଦ; ବଚନ; କଥା—1. Speech; expression.
୨ । ଅର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦସମଷ୍ଟି—2. A significant sentence or group of words.
୩ । ଅର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ—3. A word. ୪ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବଚନ—4. A sentence or quotation from scriptures. ୫ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା—5. Promise.
[ଦ୍ର—ଅଳଂକାର ଶାସ୍ତ୍ରର ନ୍ୟୟମାନୁସାରେ ଯୋଗ୍ୟତା ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଓ ଆସତ୍ତିଯୁକ୍ତ ଯବ ସମୂହକୁ ବାକ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ତ୍ରିବିଧ—୧. ବହୁକ୍ତ୍ୟନ୍ତ ପଦ ସମୂହ, ୨. କ୍ରିୟା ପଦ ସମୂହ ଓ ୩. କାରକଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା ପଦ । କ୍ରମଶଃ ଉଦାହରଣ ଯଥା—୧—ଏହା ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃଷ୍ଟସିବ; ୨—ଖାଉଛୁ, ଦେଉଛୁ ଓ ନାଚୁଛୁ; ୩—ଦେବଦତ୍ତ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଉଅଛୁ । ନ୍ୟାସୃଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଯେଉଁ ପଦସମଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତା ବକ୍ତାର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ପାରେ ତାହା ବାକ୍ୟ ଅଟେ । ବାକ୍ୟରେ ୩ ଟି ଉପାଦାନ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ଯଥା—ଆକାଙ୍କ୍ଷା (ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ), ଯୋଗ୍ୟତା (ଅର୍ଥର ସଙ୍ଗତି ବା ସଦ୍ଭବତା) ଓ ଆସତ୍ତି ଯଦମାନଙ୍କର ଦେଶକାଳାନୁସାରେ ଦରାଦର ସମ୍ବନ୍ଧ—ହୁ. ଶ.]

ଦେ. ବ —ଧର୍ମକର୍ମାଦିର ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା ସମୟରେ ବୋଲାଯିବା

ସଙ୍କଳ୍ପବଚନ— Appropriate formula or resolution uttered at the beginning of vedic rituals.

ବାକ୍ୟକର—ସ. ବ. ପୁଂ (ବାକ୍ୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଦୂତ; Bākya kara ଯେ ଜଣକଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଜଣକଠାକୁ ମୁହଁରେ ଖବର ଜଣ (ହି. ଶ.)—2. Verbal messenger. ୨ । ବାକ୍ୟ ରଚନା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who constructs a sentence.

ବାକ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି-୧ । ଦୃଢ଼ ଜବାବ ଦେବା; ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବା— Bākya karibā 1. To promise. ୨ । ଚୁକ୍ତି କରିବା— କଥାଦେଓୟା 2. To enter into a contract. ୩ । ଜଡ୍ୟ- **बातकरदेना; वचनदेना** ନୈମିତ୍ତିକ ବୈଦିକ କ୍ରିୟାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ସଙ୍କଳ୍ପକରିବା ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ସଙ୍କଳ୍ପ-ବାକ୍ୟ ବୋଲିବା— **वाक्यकरना** 3. To recite appropriate formula at a ritual.

ବାକ୍ୟଦାନ—ସ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ ; ବାକ୍ୟ+ଦାନ)—ଅଙ୍ଗୀକାର; Bākyadāna ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି—Promise; making a promise.

ବାକ୍ୟ ବାଗୀଶ—ଦେ. ବିଣ—ଯେ କେବଳ ଗୁଡ଼ିଏ କଥା କହିପାରେ Bākya bāgīsa (କାର୍ଯ୍ୟତଃ କିଛି କରେ ନାହିଁ)— ବାକ୍ୟବାଗୀଶ **वक्की** Braggart.

ବାକ୍ୟବାଣ--ସ. ବ—(ରୂପକ) ବାଣପରି କଠୋର ବାକ୍ୟ— Bākyabāṇa Cruel words (compared to shafts).

ବାକ୍ୟ ବିନିମୟ—ସ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍; ବାକ୍ୟ+ବିନିମୟ)— Bākya binimaya କଥୋପକଥନ—Exchange of words; conversation.

ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ—ସ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍; ବାକ୍ୟ+ବିନ୍ୟାସ)— Bākyabinyāsa ୧ । ରଚନାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସନ୍ନିବେଶ—1. Arrangement of proper sentences or words in a composition. ୨ । ବାକ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦମାନଙ୍କର ବିନ୍ୟାସ-- 2. Arrangement of proper words in a sentence.

ବାକ୍ୟ ବିଶାରଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍; ବାକ୍ୟ+ବିଶାରଦ)— Bākya bisārada ୧ । ବାକ୍‌ପଟୁ—1. Skilled n (ବାକ୍ୟ ପଟୁ——ଅନ୍ୟରୂପ) speech. ୨ । ବାଗ୍ମୀ— (ବାକ୍ୟ ବିଶାରଦା – ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Eloquent.

ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ—ସ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍; ବାକ୍ୟ+ବ୍ୟୟ)--କଥା କହିବା— Bākya byaya Use of words in speaking.

ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଥା କହିବା— Bākya byaya karibā To speak; to talk. ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ କରା **वाक्यव्यय करना**

ବାକ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର—ସ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍; ବାକ୍ୟ+ଆଡ଼ମ୍ବର)— Bākyārdambara ବାଗ୍‌ଜାଲ; ବାଗାଡ଼ମ୍ବର—Bombastic expression; grandiloquent speech; pompous style.

ବାକ୍ୟାଳାପ—ସ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍; ବାକ୍ୟ+ଆଳାପ)— Bākyālāpa ୧ । କଥାବାର୍ତ୍ତା; କଥୋପକଥନ—1. Conversation. ୨ । ସଦ୍ଭାବଜନକ କଥାଗ୍ଭଷା--2. Friendly talk. ୩ । କଥାକହିବାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା—3. Speaking terms. ୪ । କଥା କହିବା; ଗାଳି ପିଟାଇବା—4. Speaking; talking.

ବାକ୍ସ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ବକ୍ସ)—କାଠପଟା ବା କାଗଜ ପଟାରେ Bāksa ନିମନ୍ତ ଘୋଡ଼ଣୀ ବା ଛାପିଥିବା ସାନ ପେଡ଼ି; ପେଟୀ— ବାକ୍‌ସ **बकस** Box.

ବାକ୍ସ ଗଛ—ଦେ. ବ—୧ । (ଇଂ.ନାମ—କୋଟନ୍; ବୋଧ ହୁଏ ଫୁଟିଂ Bāksa gachha ଏ ଗଛମାନ କାଠର ବାକ୍ସରେ ମାଟି ଦେଇ କୋଟିନ ଉହିଁରେ ଲଗାଯାଇ ଥିବାରୁ ଏ ନାମ)—ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ- **करोटन** ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ବିଦେଶୀ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Croton.

[ଦ୍ର—ବଗିଚାର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନାର୍ଥ ଏହା ରୋପିତ ହୁଏ । ଏହାର ଡାଳ ପୋତିଲେ ଗଛ ହୁଏ । ଏହା ପତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ଓ ଆକାର ଭେଦରେ ନାନାଜାତୀୟ ଅଟେ । ଏ ଦେଶରେ ଏ ଗଛମାନଙ୍କର କଢ଼ି ଉଳ ଫୁଲ ଧରେ; ତନ୍ନୁ ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଖଣ୍ଡାଂଶ ବୃକ୍ଷ ମାଲ୍‌କାଦ୍ୱୀପରୁ ଆମଦାଉ (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) ।]

୨ । (ଇଂ. ବକ୍‌ସ୍) ଏକପ୍ରକାର ଦୃଢ଼କାଷ୍ଠ ଇଉରୋପୀୟ ବୃକ୍ଷ—2. The box tree.

[ଦ୍ର—ଏଥିର କାଠ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ଓ ଭଲ ଘାଲସ୍ ହୋଇପାରେ; ଏଥିପାଇଁ ଇଉରୋପରେ ଗୃହର ସଜ୍ଜୋପକରଣମାନ ଏ କାଠରେ ତିଆର ହୁଏ ।]

ବାଖାଇ ପାଇଲ—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—(ଗାଳି)—ଦୁଷ୍ଟ ଧୂର୍ତ୍ତ— Bākhāi pāila Wicked person.

ବାଖର—ଦେ. ବ—(ସ. ବଲ୍ଲଜ; ଏହା ଗଛର ବଲ୍ଲଜ ସଙ୍ଗେ ଥାଏ Bākhara ବୋଲି)—୧ । ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜାତ ସଡ଼ା ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ; ବାଖର ତନ୍ତୁ—1. A herb which is made to turn into **खमीर, वाखर** fungus and added to boiled rice to ferment it for preparing spirituous liquor; a kind of yeast; ferment.

[ଦ୍ର—ଏହା ଏକଜାତୀୟ ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମ; ଏହାକୁ କାଟି ଏହାର ବଳଳ ଓ ତେରକୁ ଛେଚି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗୋଲି ବାନ୍ଧି ବାଖରରୂପେ ବଜାରରେ ବିକ୍ରି କରାଯାଏ ।]

୨ । ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ପକାଇବା ଆସ୍ତରଣ ବା ପଲ୍ଲଣ— 2. A convering or cloth-saddle put on the back of a horse.

ସିପାଇ ବା ଦେଶି ଅଶାରୋହୀ ଘୋଡ଼ା ବା ପୃଷ୍ଠେ ବାଖର ପକାଇ କଲେ ରୁଢ଼ା—
କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଖୁଣୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂଦ୍ରଭୂମ)—ବ—କାହାଣୀ; ଗଳ୍ପ—
Bākhuṇī Story; folktale.

ବାଖୁଲି—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ବାକୁଲି (ଦେଖ)
Bākhuli Bākuli (See).

ବାଗ୍—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଅ. ବାଗ୍=ବଗିଚା; ଜୁଲ. ସ. ବାଟିକା)—
Bāg ବଗିଚା; ଉଦ୍ୟାନ—1. Garden. ୨ । ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ—
ବାଗ ବାଗ 2. Flower garden. ୩ । (ଇଂ) ଥଳୀ; ମୁଣି—
ବ୍ୟାଗ; ବେଗ ବେଗ 3. Bag.

ବାଗ୍‌ଜାଲ—ସ. ବ. (ରୂପକ କର୍ମଧାରସ୍ଥ; ବାକ୍+ଜାଲ)—୧ ।
Bāgjāla ବାଗାଡ଼ମ୍ବର; ବାକ୍ୟର ଆଡ଼ମ୍ବର—1. Bragging;
(ବାଗ୍‌ଡ଼ମ୍ବର—ଅନ୍ୟରୂପ) grandiloquent expressions;
bombast. ୨ । ମନୋମୁଗ୍ଧକର ବାକ୍ୟରସ୍ଥ—2.
Charming expressions

ବାଗ୍‌ଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଘବଜାରି (ଦେଖ)
Bāg-ṛḍi Bāghabajāri (See)

ବାଗ୍‌ଡୁଡୁ—ଦେ. ବ—ଡୁଡୁ (ଦେଖ)—Ḍuḍu (See)
Bāg-ḍuḍu (ବାଗ୍‌ଡୁ, ବାଗ୍‌ଡୁଗୁଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଗ୍‌ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ଦଣ୍ଡ)—୧ । ଉରସ୍କାର—
Bāg-daṇḍa 1. Abuse ୨ । ବାକ୍‌ସଯମ—2. Control
over the tongue; restraint of speech (Apte).

ବାଗ୍‌ଦତ୍ତ—ସ. ବଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ଦତ୍ତ)—ସାହାକୁ ଦାନ
Bāg-datta କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦାତା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଅଟନ୍ତି—
(ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Promised to be given away.

ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପିତା ଯେଉଁ କନ୍ୟାକୁ ବରଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ
Bāgdattā କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି—
(a girl) Promised to be given away to a
bridegroom by the bride's father; affian-
ced; betrothed.
ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ବାଳିକାର ମଦ୍ଦାପ୍ରସାଦ ନବଦ୍ଧ ହୋଇ
ଯାଇଅଛି—An affianced virgin (Apte).

ବାଗ୍‌ଦରିଦ୍ର—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ଦରିଦ୍ର)—
Bāg-daridra ଯେ ଅଳ୍ପ କଥା କହେ—Speaking little
(ବାଗ୍ ଦରିଦ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte).
(ବାଗ୍‌ଦରିଦ୍ରତା, ବାଗ୍‌ଦାରିଦ୍ର୍ୟ—ବ)

ବାଗ୍‌ଦଳ—ସ. ବ. (ବାକ୍+ଦଳ)—ଓଠ—
Bāg-dala Lip (Apte).

ବାଗ୍‌ଦାନ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ଦାନ)—୧ । ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି—
Bāg-dāna 1 Promise. ୨ । କନ୍ୟାକୁ ବରଯାତ୍ରୀଙ୍କ
ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେବା ନିମନ୍ତେ କନ୍ୟାପିତାଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞା;
ମଦ୍ଦାପ୍ରସାଦ ନବଦ୍ଧ—2. Ceremony of betrothal
done by the bride's father

ବାଗ୍ ଦୁଷ୍ଟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ବାକ୍+ଦୁଷ୍ଟ)—୧ । ଯେ
Bāg-dushta ମୁହଁରେ ଉରସ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଧରେ—2.
(ବାଗ୍‌ଦୁଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ). 1. Scurrilous. ୨ । ଯେ ଅବ୍ୟାକରଣିକ
ବାଗ୍‌ଦୁଷ୍ଟି, ବାଗ୍‌ଦୋଷ, ବାଗ୍‌ଦୁଷ୍ଟତା } ବ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରେ—2. Using
ungrammatical language.
ସ. ବ—୧ । ଅପବାଦକାରୀ—1. Defamer (Apte).
୨ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଉପଯୁକ୍ତ ବୟସରେ ଉପନୟନ ହୋଇ
ନାହିଁ—2. A Brāhmaṇa not invested with
the sacred thread at the proper time of
life (Apte).

ବାଗ୍ ଦେବତା—ସ. ବ. (ରୂପକ କର୍ମଧା; ବାକ୍+ଦେବତା)—
Bāg-debatā ସରସ୍ୱତୀ—The Goddess of learning.
(ବାଗ୍‌ବାଦିନୀ, ବାଗ୍‌ଦେବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଗ୍‌ଦୋଷ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ବା ୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ଦୋଷ)—
Bāg-dosha ୧ । କର୍କଶ ବାକ୍ୟ ବା ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ—
(ବାଗ୍‌ଦୋଷୀ—ବଣ) 1. Utterance of harsh sound or
words (Apte). ୨ । ଉରସ୍କାର—2. Abuse
(Apte). ୩ । ଅପବାଦ—4. Defamation
(Apte). ୪ । ଅବ୍ୟାକରଣିକ ବାକ୍ୟ—4. Ungram-
matical speech (Apte).
୫ । ବାକ୍ୟରେ ଅପରାଧୀ—5. Guilty of improper
or impious speech

ବାଗ୍‌ଦୋଷୀ—ସ. ବଣ—ବାଗ୍‌ଦୋଷକାରୀ—
Bāg-doshī Guilty of Bāgdosha (See)
ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେ ନିଜର ବଚନ ବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା ନ
କରେ—1. Not true to one's promise. ୨ ।
ଉରସ୍କାରକାରୀ—2. Abusive.
୩ । ବାକ୍ୟରେ ଅପରାଧୀ—3. Guilty of impious
speech.

ବାଗ୍‌ବଜ୍ର—ସ. ବ. (ରୂପକ; ବାକ୍+ବଜ୍ର)—୧ । କଠୋର ବାକ୍ୟ—
Bāg-bajra 1. Severe or harsh language. ୨ ।
(ବାଗ୍‌ବଜ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଟଳ ବାକ୍ୟ—2. Adamantine
words (Apte)

ବାଗ୍‌ବିଭବ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ବିଭବ)—୧ । ବ୍ୟବହୃତ
Bāg-bibhaba ବାକ୍ୟମାନଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର—1. Stock of
words (Apte). ୨ । ବାକ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ
ପଟୁର ସମତା—Power of description; com-
mand over language (Apte)

ବାଗ୍‌ବିଳାସ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ବିଳାସ)—ମନୋହର
Bāg-bilāsa ବାକ୍ୟ—Graceful or elegant speech.

ବାଗ୍‌ବ୍ୟବହାର—ସ ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ବ୍ୟବହାର)—
Bāg-byabahāra—ବାଦାନୁବାଦ—Verbal discussion.

ବାଗ୍‌ବୈଦଗ୍ଧ୍ୟ—ସ. ବ—୧ । ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ (ଦେଖ)—2. Bak-
Bāg-baidagdhya chāturī (See). ୨ । ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାର
ଓ ଚମତ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟପ୍ରୟୋଗରେ ନିପୁଣତା—
2. Skill in using figures of speech.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଗ୍‌ବ୍ୟୟ—ସ. ବ. (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ବ୍ୟୟ)—ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ; କଥା କହିବା—Use of words in speaking.

ବାଗ୍‌ବ୍ୟାପାର—ସ. ବ. (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ବ୍ୟାପାର)—୧। କଥା କହିବାର ଭଙ୍ଗୀ—1. The manner of speaking (Apte). ୨। କଥା କହିବାର ପଦ୍ଧତି ବା ଅଭ୍ୟାସ—2. The style or habit of speaking. ୩। ଅଭ୍ୟାସଗତ ବାକ୍ୟବ୍ୟବହାର—3. Customary phraseology or mode of talking.

ବାଗ୍‌ଯତ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ. (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ଯତ)—୧। ଯେ ବୁଡ଼ାଏ କଥା କହେ ନାହିଁ; ସାବଧାନ ବାକ୍‌ସଂଯମ ଅଛି; (ବାଗ୍‌ଯତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂଯତବାକ୍—1. Taciturn, reserved; having control over one's tongue. ୨। ମୌନୀ—2. Silent; one who has curbed his speech.

ବାଗ୍‌ଯମ—ସଂ. (ବାକ୍+ଯମ) (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ବାକ୍‌ସଂଯମ Bāg-jama (ଦେଖ)—1. Bāk-samjama (See). ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି) ସଂଯତବାକ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who has control over his tongue. ୩। ମୁନି; ଋଷି—3. Sage (Apte).

ବାଗ୍ ଯାମ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ବାକ୍+ଯମ ଧାତୁ+ଅ)—ମୂଙ୍କା ଲୋକ—Bāg-jāma A dumb man (Apte).

ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାକ୍+ଯୁଦ୍ଧ)—୧। କଳହକଳ୍ପରୁ; Bāg-juddha ଗାଳଦଅଦେଇ—1. A war of words; exchange of abuses. ୨। ବାଦାନୁବାଦ; ତର୍କବିତର୍କ—2. Wrangling; a verbal contest; controversy.

ବାଗ—ଦେ. ବ—୧। (ସଂ. ବର୍ତ୍ମ; ମାର୍ଗ)—ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପାୟ; ଯୋଗ; Bāga ଚାଞ୍ଚ; ପ୍ରଣାଳୀ—1. Ascertained means; mode; ବାଗ method. ୨। ପନ୍ଥା; ପଥ; ବାଟ—2. Way; road; **ମାର୍ଗ; ରାସ୍ତା** path. ୩। ଛଳ; ଚାତୁରୀ; କୌଶଳ—3. Stratagem; skill; cleverness. ୪। ବ୍ୟବସ୍ଥା—4. Arrangement. ୫। ନିୟମ—5. Rule. ୬। ପାଖ; ଆଡ଼; ଦିଗ—5. Side; direction. ୭। ସୁବିଧା—6. Convenience. ୭। ସୁଯୋଗ—7. Opportunity. ୮। (ସଂ. ବଲ୍ଗା) ଘୋଡ଼ା ବାଗ **ବାଗ** ମୁହଁରେ ଲଗାଯିବା ରଜ୍ଜୁ; ଲଗାମ—8. Bridle; reins of a horse. ୯। ଶାସନ—9. Rule. ୧୦। ଆୟତ୍ତାଧୀନତା—10. Control.

ଦେ. ବିଣ.—ଅଧୀନ—Under control.

ବାଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ଆୟତ୍ତ କରିବା—Bāga karibā 1. To bring under control; ବାଗେଆନା ୨। କୌଶଳ କରିବା—2. To act tactfully. **ଠୀକ କରନା** ୩। ସୁବିଧା କରିବା; ସଜାଡ଼ିବା; ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା—3. To arrange; to set right. ୪। ଉପାୟ କରିବା—4. To devise means.

ବାଗକୁ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ବଶୀଭୂତ କରିବା; ଆୟତ୍ତାର ଅଧୀନ ଚଳିବା—Bāgaku āṇibā 1. To bring under one's control. **ରାସ୍ତାପରଲାନା** ୨। ବଗିଡ଼ା [ବାଗରେ ପକା(ଦେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ସଜାଡ଼ିବା—2. To reorganise; to set right. ୩। ବାଟକୁ ଆଣିବା—3. To bring to the right path.

ବାଗଡ଼—ଦେ. ବ.—(ସ. ବଗର; ବ୍ୟାଘାତ)—ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଉତ୍ତର—Disrespectful or insubordinate reply to one's superior. **ଫଟକାର**

ବାଗଡ଼ା ବାଗଡ଼ (ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଉତ୍ତର ଦେବା—To give disrespectful reply to one's superior. **ଫଟକାରନା**

ମୁଁ କେମନ୍ତ ମାଇର ଟି',
(ମୁଁ) ବାଗଡ଼ ବଉଲ ଦା। ଡ଼ଗ।

ବାଗଡୋର—ଦେ. ବ.—(ସ. ବଲ୍ଗା+ଡୋରକ)—ଘୋଡ଼ାର ମୁଖ ରଜ୍ଜୁ—A long rope used to tie up a horse at the mouth. **ବାଗଡୋର**

[ଦ୍ର—ଘୋଡ଼ାର ମୁହଁରେ ଲଗା ଯାଇ ଥିବା କଳେଇର ଏକ-ପାଖରେ ଏ ଡୋରକୁ ଲଗାଇ ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ବୁଲାଇ ଆଣି କଳେଇ ଆର ପାଖରେ ସଲଗ୍ନ କରାଯାଏ ଓ ଉହାର ଲମ୍ବ ଅଂଶକୁ ଘୋଡ଼ାକୁ ଚଳାଇବା ସ୍ଥଳକୁ ଧରେ।]

ବାଗଣ—ଦେ. ବ.—ଏକ ପ୍ରକାର ଇନ୍‌ଜାଲ ବା କୁହୁକ ବିଦ୍ୟା—Bāgaṇa A kind of magic.

ବାଗଦେ. (ମେଦଗାପୁର) ବ.—ବାଇଗଣ—Brinjal.

ବାଗ(ଗୁ)ଦି—ଦେ. ବ. (ସ. ବକଦ୍ୱୀପ=ମେଦଗାପୁରସ୍ଥ ପ୍ରଗଲ୍ଭାବଶେଷ; Bāga(gu)di ଏମାନେ ସେଠାର ଅଧିବାସୀ ଥିବାରୁ)—ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ ବାଗ୍ଦୀ ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଜାତିବିଶେଷ—A low caste people living [ବାଗୁ(ଦ୍ଦି)ଙ୍ଗା, ବାନ୍ଦୁଙ୍ଗା(ଦ୍ଦୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] on fishing.

[ଦ୍ର—ବକଦ୍ୱୀପ ବକାସୁରର ରାଜ୍ୟ ଓ ଏହା ବାଗଦ୍ଦୀ ଜାତିର ଆଦିବାସସ୍ଥାନ ଥିଲା ବୋଲି କିଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି।—ଯୋଗେଷ୍ଟନ୍ତ୍ର]

ବାଗ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—Bāga dharibā 1. To take a side. ବାଗଧରା ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା—**ବାଗଧରା** 2. To guide or control a person. ୩। କୌଣସି କଥାରେ ଜିଦ୍ କରିବା—3. To persist in any act. ୪। ସ୍ଥିର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା—4. To accept as unchangeable. ୫। ଘୋଡ଼ାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ପାଇଁ ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମକୁ ଧରିବା—5. To hold the rein of a horse.

ବାଗ ପାଇବା—୧। ସୁଯୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—Bāga pāibā 1. To get an opportunity. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟର ଭାବ ଜାଣି ପାରିବା;

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରଜ ପାଇବା—2. To fathom the heart of a person. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟର ସୂତ୍ର ଜାଣି ପାରିବା- 3. To know the secret of a matter.

ବାଗ ବଗିଗ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା. ବାଗ୍+ବାଗ୍ଗ୍; ଏକାର୍ଥବୋଧକ ସଦ୍ଭବର)—ଫଳ ଓ ଫଳ ବଟିଗ୍; ବଗାତ— Orchards and flower gardens.

ବାଗ ବଗିଚା ବେର, ବାଗ ବଗିଗ୍, ଘର ଅସ୍ତାବସ୍ତାନ ଉଡ଼ ଜନିବାସ

बाग़ बगिचा ତାଲୁବା ଗର ଟୋଟା । ଫକାରମୋଦ୍ଦନ. ଉଦ୍ୟାନ ଅଠଗଣ୍ଡ ।

ବାଗ ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି- ଗୋଟିଏ ସୁବିଧାଜନକ ଉପାୟ ଶିକ୍ଷା ଦେବା—To point out a convenient mode of doing a thing; to point out an expedient.

Bāga batā(te)ibā

ଉପାୟ ବାତଲାନ

उपाय बतलाना, राह बतलाना

ବାଗ ବରଗ—ଦେ. ବି. (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର; ସ. ବର୍ଗ; ମାର୍ଗ)—

Bāga baraga ୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ—1. Settled rule or principle.

(ବାଗ ସାଗ, ବାଗ ବାଇଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ତାଗ ବାଗ ୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛ; ଧାଡ଼ି; ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା—2 Method; methodical arrangement.

ठिकाना

୩ । ଖଞ୍ଜ; ଯନ୍ତ୍ରାଦିର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ—3. Mechanism of any instrument.

ବାଗ ବିଲାସ—ଦେ. ବି—ପୁଷ୍ପ ଲତାବିଶେଷ—

Bāga bilāsa A kind of flowering creeper; Bougenvellia.

ବାଗାନ ବିଲାସ **बाग विलास**

[ଦ୍ର—ଏ କଣ୍ଟାଳିଆ ଓ ବୁଦାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ ଓ ବଙ୍କା କଣ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଗଛରେ ମାଡ଼େ । ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ଜଟି ପଡ଼ି ଥାଏ ଏହୁ ପଡ଼ି ଗୋଲ୍ଥିଁ ବା ଗାଣ୍ଠିଳ । ଏ ଗଛ ଆମେରିକାରୁ ଏ ଦେଶକୁ (ବାଗନାବିଲାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆସିଥିଲା ।]

ବାଗ ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସୂଚନା ଦ୍ୱାରା ବା ଖଞ୍ଜାଖଞ୍ଜରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—To induce a person to do a thing by hints or stratagem.

Bāga mardā(rde)ibā

ବାଗ(ଘ)ମତ୍ତା—ଦେ. ବି. (ସ. ବାତ୍ମତ୍ତା)—ବାତ୍ମତ୍ତା (ଦେଖ)

Bāga(gha)matī Bāṅ-matī (See)

ବାଗ ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆୟତ୍ତ ହେବା—1. To be brought under control.

Bāga mānibā

ବାଗ ମାନା ୨ । ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବା—2. To obey one's directions. ୩ । ଅଦେଶ ମୁତାବକ ଚଳିବା— 3. To be guided by.

बाग मानना

୪ । (ଘୋଡ଼ା) ଅରୋହୀର ନିୟନ୍ତ୍ରଣାଧୀନ ହେବା— 4. (a horse) To obey the reins.

ବାଗ ମୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାଗ ଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାର ଗତିକୁ କୌଣସି ଦିଗକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା— 1, To direct the motion of a horse by handling the reins.

Bāga mordibā

ବାଗ ମୋଡ଼ା **बाग मोडना**

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଯେ ଚଳା ନ ପଡ଼ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା—2. (figurative) To guide a person from behind.

ବାଗର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସୁପନ୍ଥାରେ ଚଳିବା (ବ୍ୟକ୍ତି); ସୁଧାର— 1. Methodical.

Bāgara

୨ । ଉତ୍ତମ—2. Good.

(ଯଥା—ସେ ପିଲ୍ଲଟା ବାଗର ହେଲା ନାହିଁ ।)

ସ. ବି—୧ । ଶାଣ (ହି. ଶ)—1. Whetstone.

୨ । ନିର୍ଣ୍ଣୟ (ହି. ଶ)—2. Ascertainment.

୩ । ମେଣ୍ଢା (ହି. ଶ)—3. Sheep.

୪ । ପଣ୍ଡିତ (ହି. ଶ)—4. A learned person.

ସ. ବିଣ—ନିର୍ଭୟ (ହି. ଶ)—Fearless.

ବାଗରେ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. ବି—୧ । ଆୟତ୍ତକୁ ଆଣିବା— 1. To bring under control.

Bāgare pakā(ke)ibā

ବାଗେ ଫେଲା, କାବୁ ଫେଲା ୨ । ସୁଧାରିବା—2. To set right.

राह पर लाना

ବାଗା—ସ. ବି—ବଲ୍ଗା; ଲଗାମ (ହି. ଶ)—

Bāgā Reins.

ବାଗାଡ଼ମ୍ବର—ସ. ବି. (ଅସ୍ତ୍ରୀ ଉଉ; ବାକ୍+ଆଡ଼ମ୍ବର)—

Bāgārdambara ବାକ୍ୟର ଆଡ଼ମ୍ବର; ବାକ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର— Pomposity; bragging; grandiloqent expression.

ବାଗାରୁ—ସ.ବିଣ—ଆଶା ଦେଇ ନିରାଶ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି); ବଞ୍ଚାଘଞ୍ଚାଉକ- Treacherous; tantalising.

Bāgāru

ବାଗି(ଘି)—ଦେ. ବି. (ସ. ବର୍ଧ୍ନି=କୋଡ଼ ଗାତରେ ହେବା ବ୍ରଣ; ବାଂଗ୍ଲା=କୋଡ଼ ଗାତ)—୧ । ଉପଦଂଶ ଜନିତ ବାଗୀ, ବାଘୀ ବ୍ରଣବିଶେଷ; ବାଳିଆ ଦାଢ଼—1. Bubo.

Bāgi(ghi)

बाघी, बद

[ଦ୍ର—ଏହା ଜଂଘ ଓ ଉଳ ଯେଝର ସନ୍ଧି କୋଡ଼-ଗାତରେ ହୁଏ ଓ ବହୁ କଷ୍ଟଦାୟକ ହୁଏ । ଏହା ସଦ୍ଭଳରେ ପାଚେ ନାହିଁ କମ୍ବା ବସେ ନାହିଁ ।]

୨ । ପିଚ୍ଛଳ; ଉରୁ ସନ୍ଧିରେ ପଡ଼ିବା ଗିଲ୍ଟି— 2. Lymphatic gland.

ବାଗିଆ—ଦେ. ବି—୧ । ବାଇଗବା (ଦେଖ)

Bāgiā 1. Bāigabā (See)

୨ । ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ପଥରକୁ ଜାତି ଧରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୁଇ ପାଶ୍ୱରେ ବଙ୍କା ଦୋଇ ଆଙ୍କୁଶା ଥିବା (—) ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁହା କଣ୍ଟା; କୋଚଆ—2. An iron nail hooked at both ends to keep two adjacent stones in position.

जाँक

ବାଗିଆ ବାଗି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବକ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା)—

Bāgiā bāgi karibā ୧ । ଆୟତ୍ତ କରିବା—1. To bring under control.

ବାଗାନ **बागना**

୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ଭଲ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା—2. To bring a person to a better state of mind.

୩ । ସୁଧାରିବା—3, To set right.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ମଜାଇବା—4. To persuade.

—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଗ୍ଗନ୍)—ରେଲର ମାଲ ବୁହା
Bāgin(ni) ଗାଡ଼ି; ମାଲ ବୁହା ଡବା—Goods-waggon of
ବାଗେନ **वागन** the Railway.

ବଣ—ରେଲର ଏକ ବାଗନ୍ ଉଠି ଦେବା ପରିମିତ (ବସ୍ତୁ)—
Waggon load of (some article).

ବାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଗେଇବା (ଦେଶ)
Bāgibā Bāgeibā (See)

ଅନଯାଏ ମଧ୍ୟ ଉହ୍ନ ତାହା ସଗି
ଉତ୍ତର ଦସି ଦେଉ ବୃଥା କଥା ବାଗି—
କୃଷ୍ଣଜି. ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।

ର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—୧ । ପର; ସଦୃଶ—
Bāgir 1. Like; similar to.

୨ । ଅନୁସାରେ—2. According to; in accordance with.

ବାଗୀଶ—ସ. ବ. (ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉତ୍ତ; ବାକ୍+ଈଶ)—୧ । ପ୍ରଧାନ ବା
Bāgīsa ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବକ୍ତା—1. An eloquent speaker; an
(ବାକୀଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) excellent orator. ୨ । ବୃହସ୍ପତି—
ବାଗୀଶା } ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ 2, Bṛuhaspati. ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—
ବାଗୀଶ୍ୱରୀ } 3. Brahmā.

ବାଗୀଶା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାଗୀଶ+ଆ)—ସରସ୍ୱତୀ (ହି. ଶ.)—
Bāgīsā The goddess of learning.
(ବାଗୀଶ୍ୱରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଗୁଚ(ଜି)—ସ. ବ—ବାକୁଚ (ହି. ଶ.)—
Bāguchi(ji) Bākuchi (See)

ବାଗୁଡ଼(ଡୁ)—ଦେ. ବ—ଡୁଡୁ (ଦେଶ)—
Bāgurḍi(ṛḍu) ହାଡୁଡୁଡୁ **कबड्डी** Ḍudu (See).
(ବାଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼, ବାଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଗୁଡ଼(ଡୁ) ଖେଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଖୋଜୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Bāgurḍi(ṛḍu) kheḷibā ଧରି ନ ଦେଇ ଏଣେତେଣେ
[ବାଗୁଡ଼ବଡା(ଡେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବୁଲିବା—(figurative)
लुकोचुरी खेलना To play at hide and seek with a
लुकाछापंजा खेलना person.
(ବାଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ ଖେଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଗୁଣ—ସ. ବ—୧ । ବାଇଗଣ (ହି. ଶ)—1. Brinjal,
Bāguṇa ୨ । କରମଙ୍ଗା (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—
2. Karamaṅgā (See).

ବାଗୁର—ସ. ବ—(ବା ଧାତୁ=ସୁଡ଼ ବସ୍ତାର କରିବା+କରଣ. ଉର+
Bāgurā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; 'ଗ' ଆଗମ)—୧ । ମୃଗ ଆଦି ଧରିବାର
ଫାଶ; ଫାନ୍ଦ—1, Snare; a trap. ୨ । ଜାଲ—
2. Net. ୩ । ମାଛ ଧରିବା ନମିତ୍ତ ବାଉଁଶ ପତଳାକାମିତ
ବଡ଼ ଖଞ୍ଚା-3. A fishing contrivance made
(ବାଗୁରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) of slender bamboo laths.

ବାଗୁରିକ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବାଗୁର+ଜୀବିକା ଅର୍ଥରେ.ଇକ)—ବ୍ୟାଧ;
Bāgurika ଯେ ଫାଶ ବସାଇ ଜନ୍ତୁ ଧରେ—One who sets
snares to catch animals.

ବାଗୁଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗଣ୍ଡିଆଳ (ଦେଶ)
Bāgula Gaṇḍiāḷa (See).

ବାଗୁଲି—ସ. ବ—ପାନବଟା; ପାନଡବା (ହି. ଶ)
Bāguli A metal case for keeping betel-packets.

ବାଗୁଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପନାସୀ ଘାସ; ସବେଇ—
Bāguli Sabei grass.
ଦେ. ବ—ବବୁର (ଦେଶ)—Baburi (See).

ବାଗୁଲିକ—ସ. ବ—ଗୁଜାଙ୍କୁ ପାନଖିଲି ଯୋଗାଇବା ଗୁକର (ହି. ଶ)—
Bāgulika A servant who hands over betel-
(ବାଗୁଲି—ଅନ୍ୟରୂପ) packets to a Raja.

ବାଗୁଲୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ସ. ବାଗୁଲିକ)—ଗୁଜାଙ୍କର
Bāgulī ତାମ୍ବୂଳବାହକ ଭୃତ୍ୟବିଶେଷ—The betel-bearer
of a king.

ବାଗୁଲୁ ଗୁଗୁଲୁ ବତ (ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନାନା ଛଳ ପ୍ରଯୋଗ
Bāgulu chāgulu batā(te)ibā ପୂର୍ବକ ଭଣ୍ଡାଇ କଥା କହିବା—
ଏଦିଗ ଓଦିଗ ବଲା **इधरऊधरबतलाना** To prevaricate.

ବାଗେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ପ୍ରକାରେ; ରୂପେ—
Bāge 1. In the manner of,
(ବାଗେରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅନୁସାରେ—2. According
ବାଗେ **तरहसे** to.

ସ୍ୱମ ଭାହା ଶୁଣିଣ ସୁଧିଷ୍ଠିର ଅଗେ
ଜଣାଇଲେ ସମସ୍ତ କଥା ସେହି ବାଗେ—
କୃଷ୍ଣଜି. ମହାଭାରତ ବନ ।

୩ । ପର—3, Like. ୪ । ସୁବଧାକ୍ରମେ—
4. Conveniently.

ବାଗେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ମୁହଁକର ଗତିକରିବା—
Bāgeibā 1. To turn to go to one direction.
ବାଗାନ ୨ । ଏକ ଦଗରୁ ଅନ୍ୟ ଦଗକୁ ମୁହଁ ଘୁଞ୍ଚାଇବା—2. To
वागना turn round. ୩ । ଅଧୀନତାକୁ ଆଣିବା—3. To bring
under control. ୪ । ସୁପଥକୁ ଆଣିବା—4. To
bring to the right path. ୫ । ସୁଧାରିବା;
ସଜାଡ଼ିବା—5. To set right; to change a
thing for the better. ୬ । ଘୋଡ଼ାର ବାଗଧରି
ତାହାର ଗତିକୁ ଜଦିଷ୍ଟ ଦଗକୁ ଜସୃହିତ କରିବା—
6. To guide a horse by drawing the
reins to one direction or other. ୭ । ଗୋଟିଏ
ପାଖକୁ ବା ପଛକୁ ଢଳିବା—7. To incline to one
side.

ବାଗ୍ଭଟ—ସ. ବ. (ନ ମ)—୧ । 'ବାଗ୍ଭଟ ସଂହିତା'ର ରଚୟିତା—
Bāgbhaṭa 1.The author of 'Bāg-bhaṭa saṁhitā.
୨ । ଜୈନ ଆଲଙ୍କାରିକବିଶେଷ—2. Name of a
Jaina grammarian.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଏକାଧିକ ବାଗ୍ଭଟନାମଧାରୀଙ୍କ ପରିଚୟ ମିଳେ । ୧—ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହୃଦୟ ସଂହିତା ନାମକ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା; ପିତାଙ୍କ ନାମ ସିଂହ ଗୁପ୍ତ । ୨—ପଦାର୍ଥଚନ୍ଦ୍ରିକା, ଶ୍ରବ୍ୟପ୍ରକାଶ, ରସରହସ୍ୟସୂଚୟ, ଶାସ୍ତ୍ର-ଦର୍ପଣ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା । ୩—ବୈଦ୍ୟକ ଜର୍ଘଣ୍ଟ ର ରଚୟିତା ଓ ୪—ଅଳଙ୍କାର ତିଳକ, ବାଗ୍ଭଟାଳଙ୍କାର ଓ ଛନ୍ଦାନୁଶାସନ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣେତା ଜୈନ ପଣ୍ଡିତ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ନେମିକୁମାର—ହୃ. ଶ. ।]

ବାଗ୍ଭଟ ସଂହିତା—ସ. ବ—ସଂସ୍କୃତ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗହୃଦୟ
Bāgbhaṭa saṁhitā ସଂହିତା—A Sanskrit medical work on the Hindu system.

[ଦ୍ର—ଏହା ଚରକ ଓ ସୁଶ୍ରୁତ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟର ପର ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ।]

ବାଗ୍ମୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବାକ୍+ଅସ୍ତି. ଅର୍ଥରେ ମିନ୍; ବାଗ୍ମିନ୍· ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସୁବକ୍ତା—1. Versed in oratory.
(ବାଗ୍ମିତା(ତ୍ୱ)—ବ) ୨ । ବାକ୍‌ପଟୁ—2. Skilled in the use [ବାଗ୍ମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] of expressions; skilful in speech.
୩ । ବାଗ୍ମୁଲ—3. Talkative; garrulous.
୪ । ବିଦ୍ୱାନ୍—4. Learned.
ସଂ. ବ—୧ । ବୃହସ୍ପତି—1. Bṛuhaspati. ୨ । ଉତ୍ତମ ବକ୍ତା—2. Orator.

ବାଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ପରିମିତଭାଷୀ (ହୃ· ଶ)
Bāgya Moderate in speech.
ସଂ. ବ—ଉଦ୍ବେଦ (ହୃ. ଶ) ବୈରାଗ୍ୟ—Renunciation of worldly concerns.

ବାଘ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଘ—
Bāgh Tiger.

ବାଘ୍‌ଧେରା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ପୁରୁଷକୁ ଦେବା ଗାଳିବିଶେଷ; ବାଘଶିଆ—A term of curse addressed to a male by a female.
Bāgh-dherā

ବାଘ—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ର; ପ୍ରା. ବାଘ୍ର)—୧ । ହିଂସ୍ର ଶ୍ୱାପଦ ବିଶେଷ; ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ; ବ୍ୟାଘ୍ର—1. Tiger; Felis Tigris
Bāgha
ବାଘ **bāgha** (ବାଘୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ବିସ୍ତୃତ ଜାତିସୃ । ଏମାନଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଈଷତ୍ ଦଲଦିଆ ବା କୃଷ୍ଣ। ପର । ପଟାଦାରିଆ ବାଘଙ୍କ ଦେହରେ କଳା ଲମ୍ବା ଡୋରା ଓ କଲରାପରିଆ ବାଘଙ୍କ ଦେହରେ କଲରାପର ଭଳି ଗୋଟପ୍ତିକିଆ କଳାଦାଗ ଥାଏ । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ୭।୮ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ଲାଞ୍ଜସହିତ ୭।୭ ହାତ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଶରୀରର ଗଠନ ଠିକ୍ ବିସ୍ତୃତ ଦେହ ପର । ଏଥିପାଇଁ ବିସ୍ତୃତକୁ ବାଘର ମାଉସୀ କୋଲ୍ଲସାଏ । ବାଘ ଅନେକ ଜାତିସୃ; ଯଥା—ନେପାଳୀ ବା ଚଡାବାଘ, କେନୁଆ, ସେଣ୍ଡା, କଲରାପରିଆ ଓ ପଟାଦାରିଆ ବା ମଦାବଲ ।]

୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—
2. A family title of the Kshatriyas.

ବାଘ ଆଙ୍କୁ(ଞ୍ଚୁ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ. [ସ. ବ୍ୟାଘ୍ର+ଅଙ୍କୋଟ(ଲ)]—ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ବାଘ ଆଁଚଡ଼ା ଆଙ୍କୁ ଗନ୍ଧ; ଅଙ୍କୋଟ (ଦେଶ)—Alangium Decapetalum.
Bāgha āṅku(ñchu)ṛdā
ଢେରା

ବାଘ ଗଡ଼ିବା—ଦେ· ବ—ବାଘ ପାହାଡ଼ରୁ ବା ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆସି ବାହାରରେ ବୁଲିବା—A tiger's coming down from a hill or out of a forest.
Bāgha gaṛdibā
ବାଘ ଆନା

ବାଘଛାଲ—ଦେ. ବ—ମଲ୍ଲ ବାଘର ଚମଡ଼ା—Tiger skin.
Bāghachhāla ବାଘଛାଲ(ଳା) **ବାଘକାଖାଲ**

ବାଘଛେଳି—ଦେ· ବ—୧ । ବାଘବଜାରୁ (ଦେଶ)—1. Bāgha-Bāgha chheḷi bajāri (See). ୨ । ପିଲ୍ଲମାନଙ୍କର ଏକ-[ବାଘବକ(ବ୍ଭୁ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ପ୍ରକାର ଦଉଡ଼ାଦଉଡ଼ି ଖେଳ—ବାଘ ବକରୀ 2. A kind of outdoor game amongst boys.
ବାଘ ବକରୀ

[ଦ୍ର—ଏ ଖେଳରେ ଗୋଟିଏ ପିଲା ବାଘ ହୁଏ; ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ଅଣ୍ଡା ଧରିଥିବା ଢୋଇ ଗୋଟିଏ ଘାଡ଼ରେ ଛେଳି ସାଜନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପିଲା ବୁଢ଼ିଆଣୀ ହୋଇ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସିରହେ ଏବଂ ତା ଗୁରୁଆଡ଼େ ବାଘ ଘାଣ୍ଟିର ଖାଇଥାଏ । ଛେଳିମାନେ ବାଘକୁ ଏଡ଼ ବୁଢ଼ିଆଣୀକୁ ଛୁଇଁବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ବୁଢ଼ିଆଣୀକୁ ଛୁଇଁବା ପୂର୍ବରୁ ବାଘ ଯେଉଁ ଛେଳିକୁ ଧର ପକାଏ ସେ ପିଲା ବାଘରେ ବା ମଝରେ ।]

୩ । ବ୍ୟାଘ୍ର ଓ ଶୃଗାଳ—3. Tiger and sheep. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) —ଖାଦକ ଜୀବ ଓ ଖାଦ୍ୟଜୀବ—4. (figurative) The eater and its victim.

ବାଘ ଛେଳି ଏକାଉଁ(ଡୋ)ଠରେ(ଘାଟରେ) ପାଣି ପିଇବା—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ନ୍ୟାସ୍ୱ ବଚନ)—ରାଜ୍ୟରେ ସୁଶାସନ ଯୋଗୁଁ ସବଳ ଶାନ୍ତି ବିରାଜିତ ହେବା—(An analogical sentence applied to) An administration where there is perfect peace amongst naturally antagonistic parties, due to good administration.
Bāgha chheḷi ekā tu(to)ṭhare (ghāṭare) pāṇi pi-ibā
ବାଘବକରୀ ଏକ ଘାଟପର ପାନୀପୀନା

[ଦ୍ର—ସେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ସୁଶାସନ ଯୋଗୁଁ ପରସ୍ପର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ, ପ୍ରଜା ଓ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ, ପ୍ରବଳ ଓ ଦୁର୍ବଳ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ଥାଏ ଓ ପ୍ରବଳ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରତି କଟୁ ଅନୁଷ୍ଠ କରି ନ ପାରେ ସେଠାରେ ଏ ନ୍ୟାସ୍ୱ ଖଟାଯାଏ; ଯଥା—'ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଅମଳରେ ବାଘ ଛେଳି ଏକାଉଠରେ ପାଣି ପିଉଛନ୍ତି']

ବାଘଜିଭ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଖରଖରି (ଦେଖ)
Bāghajibha Kharakharī (See)

ବାଘ(ଘେ)ଟା—ଦେ. ବ—ଜେନକେଡ଼ା ବାଘ—
Bagha(ghe)ṭā Hejena.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଘ(ଘୁ)ଟି—ଦେ. ବ. (ସ. ବାହୁ)—ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
Bāgha(ghu)ṭi A kind of ornament for the arm.
ବାହୁଟୀ ବାହୁଃ ବାଘଃ ବାହୁଃଅ ପର ନାଘ କରଇ ବାଘର ।
ଅରମ୍ଭୁ. ବଦ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

ବାଘତଲ—ଦେ. ବ—ଜଇସଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Bāghatala Jaisaṇḍā (See) (Haines).

ବାଘଦୁଧ—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ରଦୁଗ୍ଧ)—୧ । ବାଘଠାରୁ ଦୁହିଁବେବା
Bāghadudha ଦୁଧ ଆଣିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯେପର ଅସମ୍ଭବ,
ବାଘର ଦୁଧ ସେହିପର ଅସମ୍ଭବ କଥା—1. Impossible thing.
ଶେରକା ଦୁଧ ୨ । ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବସ୍ତୁ—2. Unprocurable thing.

ବାଘନଖ—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ର ଓ ନଖ)—୧ । ବାଘର ନଖ—
Bāghanakha 1. Tiger's claws. ୨ । ବାଘନଖଯୁକ୍ତ
ବାଘନଖ କଣ୍ଠର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—2. An ornament for
the neck set with tiger's claws.

[ଦ୍ର—ବାଘନଖର କେତେକ ଅଂଶକୁ ସୁନା ବା ରୁପା ଖଞ୍ଚାଣି କର ବେକର ଦୁଇପାଖରେ ଦାଉରେ, ବାଜୁବନ୍ଧରେ ବସାସାଏ ଓ ଅଜ କାଲି ବ୍ରୁଚ୍ କରିଯାଇ ଅଛୁ ।]

ଂ । ବାଘନଖୀ (ଦେଖ)—3. Bāghanakhī (See)

ବାଘନଖିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବାଘନଖ ପର ଅଗବଙ୍କା ଦୋଇଥିବା
Bāghanakhiā (କଣ୍ଟା)—(thorns) Shaped like tiger-
[ବାଘନଖା(ଖୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] claws. ୨ । ବାଘନଖୀ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା
ବାଘନଖ ସଜ୍ଜିତ—2 Armed with the Bāghanakhī
ବଘଘହାଁ; ବଘନହିଯାଁ weapon.
ବଘନୀ ଖାଇ ପଡ଼ିଗଲିଥା
କୃଷ୍ଣଙ୍କର ମୋ ବାଘନଖିଆ । ପାଳକୃଷ୍ଣ. ରସବଙ୍କୋଳ ।

ଦେ. ବ—ବାଘନଖୀ (ଦେଖ)—
Bāghanakhī (See)

ବାଘନଖୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ରନଖ)—୧ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷାଯୁ ବନ୍ୟ
Bāghanakhī ଶାକ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—1, Devil's claw;
[ବାଘନଖ(ଖା),ବାଘନଖିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] Martynia Diandra.
ବାଘନଖୀ [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ପ୍ରଥମେ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ବର୍ଷାଦିନେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ରବ କୋମଳ ଓ ଅଠାଳିଆ; ଫୁଲ ଗୁଲଫୁଲ ପର ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ଲମ୍ବଚ ଗୋଲାପୀ, ଏହାର ଫଳ ବାଇଗଣ ପର ଅଂଶୁଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଫଳ ଶେଷକୁ ବାଘନଖ ପର ୨ଟା ବାହାରିଥାଏ । ଏହାର ଫଳ ଓ ଫୁଲ ପେନ୍ସା ପେନ୍ସା ହୋଇ ଧରେ । ଫଳ ରକ୍ଷା ହୋଇ ସେହିଁ ତେଲ ବାହାରେ ତାହା ଗାହ ମଇଁଷିଙ୍କ ରୋଗରେ ଉପକାର କରେ । ଫଳ ଖୁବ୍ ପାଚିଗଲେ ବାଘ ନଖ ପର ଦୁଇ ଦଯସ୍ତ ହଗକୁ ଅଗ ବଙ୍କା ହୋଇ ଫାଟିଯାଇ ଖୋସାରୁ ବାହି ପଡ଼େ ।]

୨ । ବ୍ୟାଘ୍ରନଖାକୃତି ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—2. A kind of weapon shaped like tiger's claws worn on the fingers and kept concealed in the fisted palm and used in attacking an enemy unawares.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବାଘନଖ ପର ଗୁଡ଼ିଏ ମୁନିଆଁ ବଙ୍କା କଣ୍ଟା ଥାଏ । କଣ୍ଟାମାନଙ୍କ ମୂଳରେ ମୁଦିଆ ଥାଏ ଓ ସେ ମୁଦିଆମାନ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ପୁଗ୍ଲଇ ଏହାକୁ ମୁଠା ମଧ୍ୟରେ ଗୋପନରେ ରଖା-ଯାଇ ପାରେ ଏବଂ ଜକଟକୁ ଅସତ ଶତ୍ରୁକୁ ଅତର୍କିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହାତ ମୁଠାକୁ ମେଲ୍ଲ କର ବାଘ ନଖ ସଦୃଶ କଣ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁର ଦେହରେ ଗଲାଇ; ଦିଆଯାଏ ।]

ନଖୀ ଂ । ନଖୀନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—
ନଖୀ, ବଗନହା 3. A medicinal scent; shell.

ବାଘ ନଲ(ଲି)—ଦେ. ବ—ଅଖ ବା ଶରଜାତୀୟ ତୃଣବିଶେଷ;
Bāgha nala(li) କାଣ୍ଡଶର—A kind of hol-
ନରକଟ low reed; Lobelia Nicotianaefolia

[ଦ୍ର—ଏହାର ନଳ ଓ ପତ୍ର ବାଉଁଶ ପର ପୋକ୍ଷ ଓ ଡାଲୁକା ।]

ବାଘ ନ(ଲ)ହଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ ଲତ୍ତ ଘାସ—
Bāgha na(la)hardā Commelina Salicifolia; a kind
of grass which creeps or extends over
the ground.

[ଦ୍ର—ଏହା କଲମ ଶାଗଜାତୀୟ ଲତା; ପାଣିକୂଳରେ ଜନ୍ମେ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଘାସ ପର । ଫୁଲ ନଲବଣ୍ଡି, ଶୀତକାଲରେ ଫୁଟେ । ଏ ଲତାର ରସ ନାଲୁଆ—ଯୋଗେଶ୍ୱର]

ବାଘ ବକ(କୁ)ର—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ର+ବବର)—
Bāgha ba(ka)kuri ୧ । ବାଘ ଓ ଛେଳ—
ବାଘ ବକରୀ 1. Tiger and sheep,
୨ । ବାଘ ବଜାର (ଦେଖ)—2. Bāga bajāri (See)
ଂ । ବାଘ ଛେଳି ୨ (ଦେଖ)—3. Bāgha chheli 2
(See)

ବାଘ ବଜାର—ଦେ. ବ—ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ଛକରେ ୨୫ଟି ଘର କାଟି
Bāgha bajāri ସେଥିରେ ଦୁଇ ଜଣ ଖେଳାଳିଙ୍କର ଖେଳିବା
ବାଘ ଛେଳି, ବାଘ ବକ(କୁ)ର, ବାଘ ବନ୍ଦେ(ଧେ)ଇ ଅନ୍ୟରୂପ ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳ—
ବାଘ ବନ୍ଦୀ An indoor game.
ବାଘ ବକରୀ, ବାଘ ଗୋଟୀ

[ଦ୍ର—ଏ ଖେଳରେ ଦୁଇ ଜଣ ଖେଳାଳି ଖେଳନ୍ତି । ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଗ କ୍ଷେତ୍ର ଅଙ୍କିତ କରାଯାଇ ତାକୁ ରେଖାପାତଦ୍ୱାରା ୧୬ଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଲମ୍ବ ବାଗରେ ଓ ଉଭୁଡ଼ା ବାଗରେ ସମଦୂରସ୍ଥ ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ରେଖା ଅଙ୍କନ କର ଏ ଖେଳର ପାଲୀ କରାଯାଏ ଓ ସେ କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କର୍ତ୍ତିରେଖାଦ୍ୱାରା ୩୨ଟି ସମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କର୍ତ୍ତିରେଖା ଟଣାଯାଏ । ଶେଷ ଶେଷ ଉକ୍ତ ୧୬ଟି ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର ଦ୍ୱାରା ୨୫ଟି ଛକ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଜଣେ ଖେଳାଳି ୫ଟି ବାଘସୂଚକ ବଡ଼ ଗୋଡ଼ି ବା ଭଉଡ଼ି ବା ମଞ୍ଜି ନିଏ । ଅନ୍ୟ ଜଣକ ୨୦ଟି ଛେଳିସୂଚକ ସାନ ଗୋଡ଼ି ବା ମଞ୍ଜି ନିଏ । ଖେଳାଳିମାନେ ନିଜ ନିଜର ସାଥିମାନଙ୍କୁ ୨୫ଟି ଛକରେ ବସାନ୍ତି ଓ ବାଘକୁ ଚଳିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଛକ ଛାଡ଼

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଅଯାଏ । ତାହାକୁ ବାଘ ପାଣି ଖାଇବା ଘର ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ବାଘ ଓ ଛେଳମାନେ ରେଖାମାନଙ୍କ ବାଟେ ଏକ ଛକରୁ ଜକଟବର୍ତ୍ତୀ ଛକକୁ ଚଲା ଯାଅନ୍ତି । ଯେବେ ଯେଉଁ ଛକରେ ବାଘ ସାର ଥାଏ ଓ ତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଛକରେ ଗୋଟିଏ ଛେଳ ସାର ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ ଛକ ଶୂନ୍ୟ ଥାଏ । ତେବେ ବାଘ ଡେଇଁ ପଡ଼ି ଗୁରୁ ଛେଳକୁ ଖାଇଦଏ ଓ ଛେଳଟି ମରଯାଏ । ଏହିପର ଅତ୍ୟଧିକ ଛେଳସାର ମର ଗଲେ ବାଘର ଅଧିକାଂଶ ଜିତେ । କିନ୍ତୁ ଯେବେ ଛେଳସାରମାନଙ୍କୁ ଏପର ଚଲାଯାଏ ଯେ ବାଘର ଛକଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇଟି ଛକ ଶୂନ୍ୟ ନ ରହେ ତେବେ ବାଘମାନେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଚଳ ହୋଇ ଯାଅନ୍ତି ଓ ଛେଳର ଅଧିକାଂଶ ଜିତେ ।]

ବାଘ ଭେଲ(ଲି)କି—ଦେ. ବ—୧ । ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଖିଲେ ଭୟ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାଘ ଯେଉଁ ଗାଲ ବାଘ ଭେଙ୍କୀ **वघ जड** ଫୁଡ଼ିବ କରେ; ସ୍ୱର ଓ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗି ଆଦି—1. The demeanour and poses of a tiger to frighten a man on seeing the latter.

୨ । ବିଚଳିତାବସ୍ଥାରୂପ—2. Bewilderment.

ବାଘ ମାଛ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବାଘରା ମାଛ (ଦେଖ) Bāgha māchhi Bāgharā māchhi (See)

ବାଘ ମାମୁଁ—ଦେ. ବ. (ଶିଶୁ ଭାଷା)—ଶିଶୁମାନଙ୍କର କଳ୍ପିତ ମାତୁଲ Bāgha māmuñ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବାଘ (ଜନ୍ମ ଯେପର ସବୁ ଶିଶୁଙ୍କର ବାଘ ମାମା ମାମୁ ବାଘ ପ୍ରଥମ ସେହିପର କଳ୍ପିତ ହୁଏ)—1. The **बाघ मामा** tiger adddressed as the maternal uncle of every child in nursery stories.

୨ । କୌଣସି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆତ୍ମୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A ferocious relation.

ବାଘ ମୁରଗିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ଧୋଇରେ ଧାନକ୍ଷେତ Bāgha muragiā ନଷ୍ଟ ହେବା ପରେ କଅରରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିବା ବାଘ ମିରଡିଆ / ବାଘ ମୁ(ମି)ରୁଗା } ଅନ୍ୟରୂପ (ଧାନ ଗଛ)—(paddy plants) Remaining in the field after the crops are destroyed by flood.

ବାଘ ମୁହାଁ—ଦେ. ବ—ଗୋରମାନଙ୍କୁ ଗୋର କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ Bāgha muhāñ ଲୋକେ ଚହି ନ ପାରିବେ ବୋଲି କପାଳ, **कपर मुहाँ** କାନ ଓ ଓଠ ଆଦିକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ବାନ୍ଧିଥିବା ଠେକା—A mode of tying a long strip of cloth round the face and the chin; resorted to by robbers as a mask against detection.

ଦେ. ବ—ବାଘମୁଖ ପରି ବିକଟ ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—**सेरदहाँ** Ferocious looking (person).

ବାଘମୁ(ମୋ)ହିଁ—ଦେ. ବ—୧ । ବାଘମୁହାଁ (ଦେଖ) Bāgha mu(mo)hiñ 1. Bāgha muhāñ (See)

परदा ୨ । ଘର ଭିତରକୁ ପଶିବା ଦୁଆରଆଗରେ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଦଅଯାଇଥିବା ଆଡ କାନ୍ଥ (ଯେଉଁ କାନ୍ଥ ଯୋଗୁଁ ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତି ହଠାତ୍ ଗୃହମଧ୍ୟକୁ ପଶି ନ ପାରି ବାହାରେ ରହିଏ ଓ ଯେଉଁ କାନ୍ଥ ଗୃହବାସିନ୍ଦା ଥିବାରୁ ବାହାରେ ଠିଆ ହେବା ଲୋକକୁ ଘରର ଭିତର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ)—2. A small wall raised inside the room adjoining the entrance, so that a new comer is puzzled when trying to enter the room.

୩ । ପୋଖରୀର ପଥର ପାହାଚମାନଙ୍କ ମଝିରେ ମଝିରେ ପାଣି ଉପରକୁ ବାହାରିଥିବା ପଥରଖଣ୍ଡ—3. Stones projecting over the flight of steps in a tank.

[ଦ୍ର—ଭୁବନେଶ୍ୱର କେଦାରଗୌରୀ ମନ୍ଦିର ପାହାଚରେ ଏପର ବାଘମୁଁହା ପଥର ସବୁ ଅଛି । ଏ ପଥର ଉପରେ ଲୋକେ ବସି ଲୁଗା କାଚନ୍ତି ଓ ଗାଧୋଇ ଆଦି ଧୁଅନ୍ତି ।]

ବାଘର ଚରା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦଅଯିବା ଗାଳି ବିଶେଷ; ବାଘଝିଅ—A term of abuse applied to males. (in Sambalpur)

ବାଘର ଘରେ ମିରଗର ନାଟ—ଦେ. ନ୍ୟାସ୍ୱବାକ୍ୟ—(ସଂ. ବ୍ୟାଘ୍ରସ୍ୟ Bāghara ghare mirigara nāṭa ଗୃହେ ମୃଗସ୍ୟ ନୃତ୍ୟଂ)—ବାଘର ଘରେ ଯୋଗର ବାସା ମାଲିକ ବା ଗୃହସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ **शेरके घरमे सिआर कुदना** ବା ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ା ବା ବ୍ୟବହାର—An analogical sentence applied to a case where lesser people or mean persons reign supreme in the family in the absence or on the death of the master.

ବାଘର ମାଉସୀ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବ୍ୟାଘ୍ର + ମାତୃସ୍ୱସା)—୧ । (ଏହାର Bāghara māusī ରୂପ ସଙ୍ଗେ ବାଘର ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ)—ବାଘେର ମାସୀ ୧ । ବଉଡ଼ି—1. Cat. ୨ । ନିର୍ଭୀକ ବ୍ୟକ୍ତି—**बाघकि माउसि** 2. Fearless person.

ବାଘରା—ଦେ. ବଣ.—୧ । ବାଘ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Bāgharā 1. Pertaining to the tiger.

ବାଘଟିୟା; ବାଘାଟେ (ଯଥା—ବାଘରା ଗନ୍ଧ ।)

बाघपेसा ୨ । ବାଘ ପରି—2. Resembling the tiger.

ଦେ. ବ.—ବାଘରା ମାଛ (ଦେଖ)—Bāgharā māchhi (See)

ବାଘରା ମାଛ—ଦେ. ବ.—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ମହୁମାଛି—A species Bāgharā māchhi of big bees; Apis Dorsata.

ବାଘା ମୌମାଛୀ [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ନାଡ଼ିଭୁଡ଼ି ଅଛି । ଏମାନେ ବଡ଼ **वडी मधुमक्खी** ବଡ଼ ଫେଣା ବାନ୍ଧି ମହୁ କରନ୍ତି । କେହି ଏମାନଙ୍କ (ବାଘରା ମହୁମାଛି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫେଣାକୁ ଖୋଳିଲେ ଏମାନେ ଚାକୁ ବେଢ଼ି ଯାଇ ଅତି କଲବଲ କରି ମାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦଂଶନରେ ଅଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହ ଗଡ଼କାଠ ପରି ଫୁଲଯାଏ ।]

ବାଘରା ମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ. ମୁ°—କଥା କହିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ Bāgharā muhāñ ଲୋକଙ୍କର ପାଟିରୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରେ—(ବାଘରାମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) (a person) Having an offensive **मुहँ गन्धक ; मुहँ महका** smell in the mouth.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଘସିଂହ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଣ୍ଠାମ) ବ.—ଦୈହିକ ବଳଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title conferred by kings on persons of strong physique.
Bāgha simha ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଳବାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ

ବାଘା—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ବାଘପରି ଭୟଙ୍କର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ—
Bāghā 1. Having a face as fierce as that of a tiger. ବାଘା ପରି ଭୟଙ୍କର ମୁହଁ ଥିବା
(ଯଥା—ବାଘା କୁକୁର ।)
୨ । ବୃହତ୍; ବଡ଼—2. Big.

ବାଘାମ୍ବର(ରି)—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ର+ଅମ୍ବର)—୧ । ସାଧୁମାନେ ସେଉଁ ବ୍ୟାଘଚ୍ଛାଲ ଉପରେ ବସନ୍ତି—
Bāghāmbara(ri) 1. Tiger hide on which anchorites sit. ବାଘଛାଲ ଯାହା ଉପରେ ସାଧୁମାନେ ବସନ୍ତି
୨ । ବାଘଚ୍ଛାଲ ପରି ଚିତ୍ରିତ କମ୍ବଳ—2. A blanket or rug appearing like a tiger skin.
୩ । ବସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବାଘଚର୍ମ—3. Tiger skin used as cloth.
ବିଣ.—ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ ପରିଧାନକାରୀ—Wearing a tiger skin.

ବାଘୁଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ.—ବାଘରା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bāghuā (etc) Bāgharā etc. (See)

ବାଘୁଆ ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବ.—ବାଘର ଦେହରୁ ବାହାରିବା ଗନ୍ଧ ଏବଂ କଞ୍ଚା ମାଂସର ଗନ୍ଧ—An animal stench (like that of raw or rotten flesh as is emitted from the body and mouth of a tiger.)
Bāghuā gandha ବାଘୁଆ ମାଂସର ଗନ୍ଧ—ବାଘଟେ ଗନ୍ଧ
बाघ ऐसा गंध

ବାଘୁଆ ଜାଡ଼—ଦେ. ବ—ଘୋର ଶୀତ (ଯଥା—ମାଘମାସର ଶୀତ)—
Bāghuā jārda (ବାଘୁଆଶୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Extreme cold (as is felt in the month of Māgha).
बडाजोर शीत

ବାଘୁଆ ଫାଶ—ଦେ. ବ. (ବ୍ୟାଘ୍ର+ପାଶ)—୧ । ଦଉଡ଼ିରେ ପକାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଦୋହୋର ଗଣ୍ଠି—1, Reef-knot; clove hitch; a double knot made with a string. ୨ । ବାଘକୁ ଧରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦଉଡ଼ିର ଜାଲ—2. A snare for catching a tiger.
Bāghuā phāśa ବାଘକୁ ଧରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦଉଡ଼ିର ଜାଲ
बघंबंध

ବାଘୁଆ ବି(ଭି)ରୁଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ର+ବରଲ)—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ବରୁଡ଼ି—A species of big wasp.
Bāghuā bi(bhi)rurdi ବାଘ ଭୀମରୁଲ
भमडा विंढनी

ବାଘୁଆରି—ଦେ. ବ—ଜଇସଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Bāghuāri Jaisaṇḍā (See)

ବାଘୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ବ୍ୟାଘ୍ରୀ)—୧ । ମାଈବାଘ—1. A tigress. ୨ । ବାଘପରି ଦୁଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. Vixen; virago.
Bāghuṇī ବାଘିନୀ; ବାଘୀ
बाघीन

ବାଘୁତି—ଦେ. ବ—ବାଗୁତି (ଦେଖ)
Bāghuti Bāguti (See)

ବାଘେଟା—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ହେନା—
Bāgheṭā ବଘେରା A kind of small hyena.

ବାଙ୍କ୍—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ)—ଟଙ୍କା ଆଦ କାରବାର କରିବା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—
Bāṅk ବ୍ୟାଙ୍କ; ବେଙ୍କ बैंक Bank.

ପ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ବଂ. ବାଙ୍ଗି)—ବାହୁଙ୍ଗି (ଦେଖ)—Bāhuṅgi (See)

ବାଙ୍କଶିଆଲି ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସାଜନ୍ତୁର) କ୍ରି—ବାଆଁ ଖାଇଆ ଦେବା; Bāṅkśiāli deba To evade a person.
[ଦ୍ର—ବଲୁଆ କୁକୁର ଗୋଡ଼ାଇଲେ ବଲୁଆ ସେଇଁ ପଟ ବଙ୍କଗଛ କରିବାରୁ କୁକୁର ତାକୁ ଧରି ପାରେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ବଙ୍କଗଛରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସୂଚନା ।]

ବାଙ୍କ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ବଙ୍କ, ବଙ୍କ) —ବଙ୍କ; ବଙ୍କା—
Bāṅka ବାଁକ वांक Curved bent; crooked.
ଦେ. ବ—୧ । ନଈ ବା ରାସ୍ତା ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବଙ୍କା ହୋଇଥାଏ; ମୋଡ଼—1, Curvature; a bend in a river or road etc. ୨ । ଗୃଧି ଧରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—2. An iron vice. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ଗୋଡ଼ରେ ପିନ୍ଧିବା ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ; ବାଙ୍କି; ଏକପ୍ରକାର ବଳା—3. A curved anklet.
ସୁନା ବାଙ୍କ ଝରେ କଉଡ଼—ଭଗ ।

ବାଙ୍କଚାହାଣି—ଦେ. ବ—ବଙ୍କଦୃଷ୍ଟି; ଅପାଙ୍ଗଦୃଷ୍ଟି—Side-long glance.
Bāṅkachāhāṇi ବାଁକାନୟନ; ବାଁକାଚାଉନି
तिरछी चितवन

ବାଙ୍କଚୂଳିଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କଚୂଡ଼) —ଯାହାର ମୁଣ୍ଡର ଚୁଲ ବା Bāṅkachūliā ଜଟ ବଙ୍କଭାବରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ—ବାଁକାଶିଖୀ Having a slanting tuft on the head.
वंकचूलीया

ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଶେଷଣାତ୍ମକ ନାମବିଶେଷ—An epithet of Śrīkṛushna.

ବାଙ୍କଛୁରି—ଦେ. ବ—ବଙ୍କାଗ୍ର ଛୁରିକା; ସେଉଁ ଛୁରିର ଅଗ ବଙ୍କା—
Bāṅkachhuri A curved knife.
ବାଙ୍କାଛୁରୀ [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ମଲ୍ଲ ଓ ଶିକାରୀମାନେ ଏହା ବାଁକ· ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

ବାଙ୍କଟାଙ୍କ—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ନିରର୍ଥକ ସଦୃଶର)—
Bāṅkaṭāṅka ବଙ୍କାଢଙ୍କା; ବଙ୍କ—Crooked.
ବାଁକାଟାଁକା वांकाढांका

ବାଙ୍କଟେରା—ଦେ. ବିଣ. ଘୁଂ—ଅଳ୍ପ ଟେରା—Slightly squint-eyed.
Bāṅkaṭerā ଈର୍ଷ୍ୟ ଟେରା कुच्छेरा
(ବାଙ୍କଟେରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାଙ୍କଡ(ଡେ)ଉଁରିଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କ + ଉପରୁ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ବାହୁରେ ପିନ୍ଧିବା ଡେଉଁରିଆଯୁକ୍ତ ଏକତାବିଜ ପ୍ରକାର ବାଜୁବନ୍ଧ—A kind of armlet worn by females.
Bāṅkaḍa(ḍe)uṅriā ବାଙ୍କଡ଼ିଆ
वांक

ବାଙ୍କଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ଈଷତ୍ ବଙ୍କ—Slightly curved or bent.
Bāṅkarḍā ବାଁକଡ଼ା, ବାଁକୁଆ वांका

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଙ୍କନଳ(ଳି)—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କ + ନଳ)—ବଙ୍କାଆ ସେହିଁ ବଜ୍ରମୁଖ Bāṅkanaḷa(ḷi) ସରୁ ଧାତବ ନଳଦ୍ୱାର। ଫାପଣିଆକୁ ଫୁଙ୍କି ବାଙ୍କନଳ ଦେଇ ସ୍ତନା ଅଳଙ୍କାରର କୌଣସି ଅଂଶକୁ ଉରଲାଏ **बंकनाल; बाँकनल** ବା କୌଣସି ଦୂର ଅଳଙ୍କାରକୁ ଝାଳେ— Blow pipe.

ବାଙ୍କନିଧି—ଦେ. ବ—୧। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଶେଷଣ—1. An epithet Bāṅkanidhi of Śrīkṛushṇa. ୨। ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ବାଁକାରାୟ **बाँकाविहारी** ନାମ—2, Name given to males.

ବାଙ୍କମଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କବଲସ୍)—ଗୋଡ଼ର ବଳାଗଣ୍ଠି ତଳେ Bāṅkamala ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ବଙ୍କ ବଳସ୍; ବାଙ୍କି; ବାଁକମଳ; ବାଁକୀ **बांक** ବାଙ୍କିଆ—A crooked anklet.

ବାଙ୍କମୁଣି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ— Bāṅkamuṇi A small species of bird.

ବାଙ୍କଶାଳ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଜାହାଜଆ ଶବ୍ଦ)—୧। ବନ୍ଦର Bāṅkaśāḷa ଜଳସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ବାଣିଜ୍ୟ ଗୋଦାମ—1.(nautical) ବାଁକସାଲ A godown in a port on the bank of a **बंकसाल** river or sea.

[ଦ୍ର—କଲିକତାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀର କୂଳଠାରୁ ଖଣ୍ଡଦୂରରେ ବାଙ୍କଶାଲ ଷ୍ଟ୍ରୀଟ (Bankshall Street) ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗଳି ଅଛି ।]

୨। ଜାହାଜର ସେହିଁ କୋଠରୀରେ ଜାହାଜର ଦଉଡ଼ା, ଛିଞ୍ଜିରଆଦି ରଖାଯାଏ—2. A cabin of a ship used for storing the ropes, chains etc.

ବାଙ୍କ ସଣ୍ଡୁଅଶି—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କ ଓ ସନ୍ଦଂଶ)—ଏକ ପ୍ରକାର Bāṅka saṇḍuāsi ବଙ୍କ ଓ ଲମ୍ବ ମୁଖ ଚମୁଟା; କଙ୍କମୁଖ— ବାଙ୍କ ସାଁଡ଼ାଶୀ **बाँका सँडसी** Tongs.

ବାଙ୍କ ସୁନ୍ଥା—ଦେ. ବ. (ସ. ବଙ୍କ+ସୀମନ୍ତ)—ମୁଣ୍ଡର ସାମନା ପାଖ Bāṅka sunthā ବାଳକୁ କପାଳର ଏକ ପାଖରେ ଦ୍ୱିଗୁଣ କର ବାଁକା ସିଁଥୀ କୁଣ୍ଡାଇ ସଜାଇବା କେଶବିନ୍ୟାସ—A mode of **टेढि माँग** dressing the hair by combing it and parting it on one side of brow.

ବାଙ୍କି—ଦେ. ବ.—୧। (ନାମ) କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କନ୍ଧାଳାଡ ଗୋଟିଏ Bāṅki ଖାସମାହାଲ ବା ସରକାରୀ ଜମିଦାରୀ—1. Name of a Government estate in the district of Cuttack.

[ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ ଏ ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜା କେତେକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରି କେତେଜଣଙ୍କୁ ମାର ପକାଇଥିବାରୁ ୧୮୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କମିଶନର ମିଲ୍‌ସ ଉକ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ ଏବଂ ବାଙ୍କିକୁ ଖାସ୍ କର କଟକ ଜିଲ୍ଲା ସାମିଲ କଲେ । ବାଙ୍କି ଖାସମାହାଲର ଜଜଣାଅସୁଲତ୍ତର ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ଡପୁଟି କଲେକ୍ଟର ରହନ୍ତି ଓ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଜଜଣା ଅଦାୟ କରାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲ ହୋଇଅଛି ।]

୨। ଏକପ୍ରକାର ବଙ୍କବଳସ୍; ବାଙ୍କମଲ— 2. A crooked anklet.

ଦେ. ବିଣ—ବଙ୍କା—Curved bent.

ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମାଛ ଧରିବାର ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ— A kind of implement for catching fish.

[ଦ୍ର—ଏହା କାଇଞ୍ଚ କାଠିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହାର ଶେଷ ଅଂଶ ବା ଅଗ୍ରଭାଗ ବଙ୍କା ହୋଇଥାଏ । ଅଳ୍ପ ପାଣି ବହି ଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବାଙ୍କିଆ—ଦେ. ବିଣ—ବଙ୍କ; ବଙ୍କା— Bāṅkiā ବାଁକା **बांका** Crooked.

ବଂଶରୁ ଚଲ, ବାଙ୍କିଆ କଂସ ସଡ଼ ଅଇଲ—ପ୍ରବୋଧବାଣୀ ।

ଦେ. ବ—୧। ବାଙ୍କି (୨) (ଦେଖ)

1. Bāṅki (2) (See)

ପାଉଞ୍ଚ ବାଙ୍କିଆ କଲ୍ଲ ସେ ପୁରାଣ, ବେହତ ନଦୁନ୍ତ ସେଃ ।

ରବାସ. ସାଥନ୍ତ୍ରିଆ ବାଡ଼ା ।

୨। ଏକ ପ୍ରକାର ଶିବିକା (ଏହାର ବାଡ଼ିଟି ବଙ୍କା)— 2. A kind of sedan chair or Palki with a crooked pole.

ବାଙ୍କି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)— Bāṅki basibā ଅଡ଼ି ବସିବା; ଏକ ଅଖଡ଼ିଆ ଜିଦ୍ କରିବା— ବାଁକିୟା ବସା, ବେଁକେ ବସା To become obstinate, **हठ करना** (ବାଙ୍କେଇ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବଙ୍କୀଭବ)—୧। ବଙ୍କ ହେବା— Bāṅkibā 1. To become bent, ବାଁକା ୨। ବାଙ୍କି ବସିବା; ଏକଜିଦ୍ଧି ଧରିବା—2. To be **वांका होना** insistent; to become obstinate. (ବାଙ୍କି ପିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଙ୍କି ମୁହାଁ(ହାଁ)ଣ—ଦେ. ବ—ପୁରୀର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ସମୁଦ୍ର— Bāṅki muhā(hāñ)ṇa The sea to the east of the town of Puri.

[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ସମୁଦ୍ରର ଉପକୂଳ ବଙ୍କା ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ବୁଲି ଯାଇଅଛି ।]

ବାଙ୍କୁଲି—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବଙ୍କା ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାର—A kind of Bāṅkuli ornament of gems.

ବାଙ୍କେଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବଙ୍କୀକରଣ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ Bāṅkeibā ବଙ୍କ କରିବା—To bend a thing. ବାଁକାନ **बाँकना**

ବାଙ୍କେଇ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଙ୍କିବା; ବଙ୍କହେବା— Bāṅkei jibā To be curved.

ଦେ. ବିଣ—ହାତ ମୁଠା ପାଖରେ ବଙ୍କା (ବାଡ଼ି)— Curved at the handle (stick).

ବାଙ୍କେଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ବାଙ୍କେଡ଼; ବାଙ୍କୋଡ଼— Bāṅkeḍi A crooked weapon of offence. **वांकड़ोरी**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଙ୍କେଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବଙ୍କେଇଯିବା; ବଙ୍କ ହୋଇଯିବା—
Bāṅkerdibā To bend; to be bent.
ବେଁକେଯାଓୟା **वांकाहोना** (ବାଙ୍କେଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଙ୍କୋଇ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମୋଟ ଧାନ—
Bāṅkoi ବାଁକୁଇ A species of coarse paddy.

ବାଙ୍କୋଇ ମଝିପାଳ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମୋଟ ଧାନ—
Bāṅkoi mahīpāḷa A species of coarse paddy.
ବାଙ୍କସାଳ, ବାଙ୍କଚୁର

ବାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ର(ରା)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ବଙ୍କୁର; ବାମନ; ସଂ. ବଙ୍କ=ଖବ୍ୱକାୟୁ)—ଖବ୍ୱକାୟୁ—Dwarfish.
[ବାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ପ୍ସ—ସ୍ତ୍ରୀ] ନଦୀ ଭେଙ୍ଗା ଅଂଶ ବା ବାଙ୍କର—ଟ୍ରେନ୍ଚାଣି. ବଙ୍କାଅଟ୍ୟ ।
ବେଁଟେ(ଠେ),ବାଙ୍କୁର **बौना**

ବାଙ୍ଗର ମାଧେ(ଧୋ)ଇ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—
Bāṅgara mādhe(dho)i A species of fine paddy.

ବାଙ୍ଗା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ.—ବାଇଗଣ—
Bāṅgā Brinjal.

ବାଙ୍ଗାଲ୍—ଦେ. ବଣ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ପୂର୍ବବଙ୍ଗୀୟ—
Bāṅgāl Belonging to East Bengal.
ବାଙ୍ଗାଳ ଦେ. ବ—ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀ—
Resident of East Bengal.

ବାଙ୍ଗିଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଇଗଣ—
Bāṅgiṇa Brinjal.

ବାଙ୍ମତୀ—ସ. ବ (ନାମ)—ନେପାଳର ନଦୀବିଶେଷ—
Bāṅmatī Name of a river in Nepal.
[ଦ୍ର—ବରାହପୁରାଣରେ ଏ ନଦୀକୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ପବିତ୍ର ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଓ ଏହା କୂଳରେ ମଲେ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ--ହି. ଶ.]

ବାଙ୍ମନ—ଦେ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ; ବାକ୍+ମନଃ; ଦ୍ୱିବଚନ=ବାଙ୍ମନସୌ)—
Bāṅmana ମନୋବଚନ; ମନ ଓ ବଚନ; ବାକ୍ୟ ଓ ମନ—
Word and mind.
[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ବାକ୍ ଓ ମନଃ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ଦ୍ୱିବଚନାନ୍ତ ବାଙ୍ମନସୌ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ଓ ସମସ୍ତ ପଦରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଲାଗିଲେ ବାଙ୍ମନଃ ଆକାର ଧାରଣ କରେ, ଯଥା—ବାଙ୍ମନୋଯୋଗ, ବାଙ୍ମନଃସଯୋଗ ।]

ବାଙ୍ମୟ—ସ. ବଣ. (ବାକ୍+ଅପ୍ରତ୍ୟୟ ଭାବ ଅର୍ଥରେ ମୟ୍)—
Bāṅmaya ୧ । ବାକ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର—1. Composed or consis-
(ବାଙ୍ମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ting of words. ୨ । ବାଗ୍ମୀ—2. Eloquent.
୩ । ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ—3. Verbal.
ସଂ. ବ—୧ । ବକ୍ତୃତା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Speech; address. ୨ । ସାହିତ୍ୟ (ଶ. କ)—2. Literature.
୩ । ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର (ଶ. କ)—4 Rhetoric.
୪ । କାବ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର (ଶ. କ)—4. Epic.

ବାଙ୍ମୟ ତପଃ—ସଂ. ବ— ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ତପସ୍ୟା—
Bāṅmaya tapaḥ Austerity through words.
(ଶାସ୍ତ୍ରର ତପଃ—ତପସ୍ତୁଲ) [ଦ୍ର—ଭଗବଦ୍ଗୀତା ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶ୍ଲୋକରେ ଅନୁଦ୍ୱେଗକର ବାକ୍ୟ, ପ୍ରିୟ ଓ ହିତ ବାକ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟାଭ୍ୟସନ (ବେଦାଭ୍ୟାସ)କୁ ବାଙ୍ମୟ ତପଃ ବୋଲି ଯାଇଅଛି ।]

ବାଙ୍ମୟୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାଙ୍ମୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସରସ୍ୱତୀ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—
Bāṅmayī The Goddess of learning.

ବାଙ୍ମୁଖ—ସ. ବ. (ବାକ୍+ମୁଖ=ଆରମ୍ଭ)—୧ । ବାକ୍ୟାରମ୍ଭ; ଅବତରଣିକା; ମୁଖବନ୍ଧ—1. Introduction.
୨ । ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ; ଉପନ୍ୟାସ (ହି. ଶ)—2. Novel.

ବାଙ୍ମୂଳ—ଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (କଚରଅ) (ବାକ୍+ମୂଳ)—
Bāṅmūḷa କୋର୍ଟରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଯବାନବନ୍ଦ—
Deposition of witnesses in court.

ବାଙ୍ଯମ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାକ୍+ଯମ)—
Bāṅ-jama ୧ । ମୁନି (ହି. ଶ)—1. A sage.
୨ । ମୌନବ୍ରତୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—2. A person observing the vow of silence.

ବାଚ୍ବା—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତିଷ୍ଠାଖା) କ୍ରି—ବଞ୍ଚିବା; ବଳ ପଡ଼ିବା—
Bāch-bā To exceed.

ବାଚ—ଦେ. ବ—ବିବାହ ବେଳାରେ ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ସେଉଁ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଗୁନ୍ଦର ମୁଣ୍ଡରେ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼େ ଉହିଁ ମଧ୍ୟରୁ କନ୍ୟାର ଓଢ଼ଣୀ—The bridal scarf.
ସ. ବ—ବଚୁଆ ମାଛ (ଦେଖ)—Bachuā fish.

ବାଚଂଯମ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବାଚଂ+ଯମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bāchaṁjama ୧ । ମୌନୀ—1. Silent; taciturn.
(ବାଚଂଯମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମୌନବ୍ରତୀ—2. Practising taciturnity as a vow.
ସଂ. ବ. ପୁଂ—ମୌନବ୍ରତୀ ମୁନି—A sage who maintains the vow of rigid silence.

ବାଚକ—ସ. ବଣ. (ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Bāchaka ୧ । କଥକ—1. Speaking. ୨ । ରବକାରକ—
(ବାଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2, Uttering cries. ୩ । ପୁରାଣ ପାଠକ—
3. Reading or reciting the Purāṇas.
୪ । ବାବଦୂକ; ବାକ୍ୟ ପ୍ରକାଶକାତ୍ମା—4. Vocal.
୫ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଯଥା—ବସୁବାଚକ; ସ୍ନେହ ବାଚକ; କ୍ରିୟାବାଚକ) ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ; ଦ୍ୟୋତକ; ବୋଧକ—5. Expressive of; indicating,
ସ. ବ—ନାମ; ସଜ୍ଞା (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
Name; definition.

ବାଚ କଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Bācha kaṛdi A weapon of offence.

ବାଚନ—ସ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାଚ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—
Bāchana ୧ । କହିବା—1. Speaking. ୨ । ବୋଲିବା; ଆବୃତ୍ତି କରିବା—2. Reciting; repeating.
୩ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବୋଲାଇବା—3. Recital through

Digitized by srujanika@gmail.com

another. ୪ । ଜଣାଇବା—4. Informing. ୫ । ପ୍ରତିପାଦନ (ହି. ଶ)—5. Demonstration. ୬ । ଉଚ୍ଚାରଣ (ହି. ଶ)—6. Pronunciation; utterance.

ବାଚନକ—ସଂ. ବି. (ବାଚନ+କ)—ପ୍ରହେଳିକା—
Bāchanaka Riddle.

ବାଚନି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବଚନ)—୧ ।ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି—
Bāchani 1. Dialogue. ୨ । ମୌଖିକ ଉତ୍ତର—
बात चत 2. Verbal reply, ୩ । ଉତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର—
ବାଚନିକ ଜବାବ 3. Exchange of replies. ୪ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର-
4. Reply. ୫ । ମୌଖିକ ସମ୍ବାଦ—5. Verbal message.

ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବାଚନିକ)—ମୌଖିକ—
Verbal; oral.

ବାଚନିକ—ସଂ. ବଣ. (ବଚନ+ନିସ୍ନାର୍ଥେ. ଇକ)—ମୌଖିକ—
Bāchanika Verbal; oral.

ବାଚନି କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । କଥା କହିବା—
Bāchani karibā 1. To talk.
ବାଚନିକ ଜବାବ ଦେଓୟା ୨ । ମୌଖିକ ଉତ୍ତର ଦେବା—
मुहँ जवानी करना 2. To give a verbal reply.

ବାଚ(ଛ) ବିଚାର—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ନିର୍ବାଚନ+ବିଚାର)—୧ । ବିଚାର
Bācha(chha) bichāra ପୂର୍ବକ ନିର୍ବାଚନ—1. Choice
ବାଚ(ଛ) ବିଚାର after consideration; well considered
बात बिचार choice. ୨ । ନ୍ୟାସ୍ୟାନ୍ୟାସ୍ୟ ବିବେଚନା—
2. Discrimination between right and wrong. ୩ । ସମାଲୋଚନା—3. Criticism.

ବାଚୟିତା- ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବଚ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବାଚ ଧାତୁ+ତୃ)—
Bāchayitā ଯେ କୁହାଏ—Causing to speak.
(ବାଚୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାଚସି—ପ୍ରାଦେ. (ଉଡ଼ି ଭାଷା) ବି.—ଆଧିକ୍ୟ—
Bāchasi Excess.

ବାଚସ୍ପତି—ସଂ. ବଣ. (ବାଚଃ=ବାକ୍ୟର+ପତି=ପ୍ରଭୁ)—ବାକ୍‌ପଟୁ—
Bāchaspati Skilled in speech.
ବାଚସ୍ପତି ବା(ବ)ଚସ୍ପତି } —ଅନ୍ୟରୂପ ସଂ. ବି.—୧ । ବାକ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ ପଣ୍ଡିତ—1. A master in the art of speech; a linguist. ୨ । ବୃହସ୍ପତି—2. Bṛuhaspati. ୩ । ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Learned person. ୪ । ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର—4. The 8th asterism of the Indian system of astronomy.

ଦେ, ବି.—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତସଭା ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି (ଯଥା ତାରାନାଥ ତର୍କ ବାଚସ୍ପତି)—A title of distinction bestowed on very learned Pandits.

ବାଚସ୍ପତ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ବାଚସ୍ପତି+ଷ୍ୟାଦେ. ଯ)—ବାଗ୍ମିତା; ବାକ୍‌ପଟୁତା—
Bāchaspatya Oratory; eloquence.
ବାଚସ୍ପତ୍ୟ ଦେ. ବି.—ବଙ୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ତାରାନାଥ ତର୍କ ବାଚସ୍ପତି
बाचस्पत्य ପ୍ରଣୀତ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନବିଶେଷ—A Sanskrit dictionary edited by Pandit Taranath of Bengal.

ବାଚା—ଦେ. ବି. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—(ସଂ. ବତ୍ସ)—ବଚ୍ଚା; ଶିଶୁ—
Bāchā ବାଚ୍ଚା **बच्चा** 1. Child; infant.
ସଂ. ବି.—କଥା; ବାକ୍ୟ—1. Word; speech.
ବାଗ୍ ଗୁରୁର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ – ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ୟ. ବଚନଥି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।
୨ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା; ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି—2. Promise. ୩ । ବଚୁଆ ମାଛ (ଦେଖ)—3. Bachuā fish (See)

ବାଚା(ତା)ଖାନି—ଦେ. ବି.—କଥାର ବାଲଙ୍ଗି; ବାଗାଡ଼ମ୍ବର—
Bāchā(tā)khāni Bragging; bombastic language
ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା **डींग**
ବାଚାଖାନି କରିବା—ଦେ. କି.—କଥାରେ ବାଲଙ୍ଗି କରିବା—
Bāchākhāni karibā To brag.
ବଡ଼ବଡ଼ କଥା ବାଲା **डींग हाँकना**

ବାଚାଳ(ଳ)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ବାଚ+ଆଳ (ଆଲ)]—ବହୁଭାଷୀ, ପ୍ରଗଲ୍ଭ-
Bāchāṭa(ḷa) Talkative; loquacious; garrulous;
[ବାଚାଳା(ଳା)—ସ୍ତ୍ରୀ] (ବାଚାଳ [ଳ]ତା—ବି) braggart.

ବାଚା ପତ୍ର—ସଂ. ବି. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପତ୍ର (ହି. ଶ)—A deed
Bāchā patra of promise; affidavit.

ବାଚାବଦ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାଚ୍+ଆବଦ୍ଧ) ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ
Bāchā baddha (ହି. ଶ.)—Promise-bound.
(ବାଚାବଦ୍ଧନ—ବି.)

ବାଚିକ—ସଂ. ବଣ—(ବାଚ୍+ଭୂତାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ବାଚନିକ;
Bāchika ମୌଖିକ—1. Verbal; oral. ୨ । ସଙ୍କେତରେ କଥିତ—3. Spoken by signs; spoken in cypher language.
ସଂ. ବି—ମୌଖିକ ସମ୍ବାଦ—Verbal message.

ବାଚୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅନ୍ୟଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ)—ବାଚକ (ଦେଖ)
Bāchī (ବାଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bāchaka (See).

ବାଚୁ—ଦେ.ବି—ବତ; ଅଭିରକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା ବା ରୋଗଜନିତ
Bāchu କ୍ଲାନ୍ତି ଯୋଗୁଁ ମୁହଁରୁ ବାହାରିବା ଫେନଯୁକ୍ତ ଲାଳ—
ଫେନା Froth issuing from the mouth.
गाउद् ଦେଖ ପାଣ୍ଟ ଦେଇ ବାହାରୁଥିବା ବାଚୁ –
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବଙ୍ଗଃ ।

ବାଚ୍ଚଲ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ବାତ୍ସଲ୍ୟର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ବାତ୍ସଲ୍ୟ
Bāchchhalya (ଦେଖ)—Bātsalya (See).

ବାଚ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—(ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବକ୍ତବ୍ୟ—
Bāchya 1. Fit to be spoken. ୨ । କଥନୀୟ; କହିବା-
ଯୋଗ୍ୟ—2. Utterable. ୩ । ଭର୍ତ୍ସନୀୟ—
3. Reproachable; deserving abuse.
୪ । ଘୃଣିତ-4. Nasty; wretched. ୫ । ଘୃଣିତ—

5. Detested. ୬ । ଜାଉଜୁଷ୍ଟ—6. Excommunicated. ୭ । ଦୁଷ୍ଟ—7. Wicked. ୮ । ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ—8. Demonstrable. ୯ । ନିନ୍ଦ୍ୟ—9. Blameworthy.

ସଂ. ବ—୧ । କଥା—1. Speech. ୨ । ନିନ୍ଦା—2. Reproch. ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବାକ୍ୟର ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତିଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥ ବା ବକ୍ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଜଣାଯାଏ ଓ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟାର ପ୍ରକୃତି ଜଣାଯାଏ—3. (grammar) The voice of a verb (e. g. active voice and passive voice).

[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ବାଚ୍ୟ ୮ ପ୍ରକାର; ଯଥା—କର୍ତ୍ତୃ, କର୍ମ, କରଣ, ସମ୍ପ୍ରଦାନ, ଅପାଦାନ, ଅଧିକରଣ, ଭାବ ଓ କର୍ମକର୍ତ୍ତୃ । ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ ବାକ୍ୟର ବାଚ୍ୟ ୩ର ପ୍ରକାର—କର୍ତ୍ତୃ, କର୍ମ, ଭାବ ଓ କର୍ମକର୍ତ୍ତୃ ବାଚ୍ୟ ।]

୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଧାତୁର ଉତ୍ତର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ପ୍ରତ୍ୟୟ—4. (grammar) Suffix of a verb. ୫ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ବା ଅର୍ଥର ବୋଧ ହୁଏ; ଅଭିଧେୟ ବସ୍ତୁ ବା ଅର୍ଥ (ହି.ଶ)—5. A thing or meaning indicated by a word. ୬ । ଅଭିଧେୟ (ଦେଖ)—6. Abhidheya (See).

ବାଚ୍ୟମାନ—ସ. ବଣ.—(ବଚ ଧାତୁ ଶାନଚ୍+କର୍ମ. ଆନ)—Bāchyamāna ୧ । କଥ୍ୟମାଣ; କଥ୍ୟମାନ—1. Being spoken. ୩ । ପ୍ରକାଶ୍ୟମାନ—3. That which is being expressed. ୪ । ନିନ୍ଦନୀୟ—3. Blameable.

ବାଚ୍ୟାର୍ଥ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା; ବାଚ୍ୟ+ଅର୍ଥ)—(ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦର Bāchyārtha ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ପ୍ରକଟିତ ଅଭିପ୍ରାୟ; ସଙ୍କେତରୂପେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ଶବ୍ଦର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ—(grammer) The original or settled or fundamental meaning of a word.

[ଦ୍ର—ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ୩ଟି ଶକ୍ତି:—ଅଭିଧା, ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା । ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନାର ଆଧାର ଅଭିଧା ଅଟେ, ଯାହା ଶବ୍ଦ-ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦର ଲକ୍ଷିତ ଅର୍ଥର ବୋଧ କରାଏ । ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଶବ୍ଦର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ଅଟେ ତାହା ମୁଖ୍ୟ ଶବ୍ଦର ବାଚ୍ୟାର୍ଥ—(ହି. ଶ.) ।]

ବାଚ୍ୟାବାଚ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ବାଚ୍ୟ+ଅବାଚ୍ୟ)—କଥ୍ୟ ଓ ଅକଥ୍ୟ—Bāchyābāchya ;Speakable or unspeakable. ସ. ବ—କଥ୍ୟ ଓ ଅକଥ୍ୟ ବିଷୟ—Speakable and unspeakable matters.

ବାଚ୍ୟୋତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା—ସଂ. ବ—ଅର୍ଥାଳଙ୍କାରବିଶେଷ (ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା ଲଙ୍କାର ଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ)—Bāchyot-prekshyā Simile (see notes under 'Utpreksha-lankāra').

ବାଛ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବାଚ୍ୟ)—୧ । ନିନ୍ଦା; ଅପବାଦ; ବାଇଚ—Bāchha 1. Defamation; blame. ୨ । ସମାଲୋଚନା—2. Criticism.

ବାଛା **चुनना** ୩ । (ସଂ. ନିର୍ବାଚନ) ବାଛିବା; ନିର୍ବାଚନ କରିବା—3. Selecting (good from bad).

ବାଛବିଚାର ୪ । ଭଲ ମନ୍ଦର ବିଚାର—4. Discrimination. **बातचार**

ବାଛନ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ବାସନ (ଦେଖ) Bāchhanda Bāsanda (See).

ବାଛବୁଛ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଛାବଛି କରିବା; ଉତ୍ତମରୂପେ ବାଛିବା—Bāchhabuchha karibā To carefully separate (ବାଛିବୁଛି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the good things from ବାଛାବାଛି କରା **चुनाचुनी करना** the bad.

ବାଛୁରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବତ୍ସତର)—୧ । ଘୋଡ଼ାଛୁଆ—1. Colt. Bāchharā ୨ । (ସଂ. ବତ୍ସ+ଅତିସାର) ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଝାଡ଼ା ରୋଗ—2. Infantile diarrhoea.

ଦେ. ବଣ—ଅଳ୍ପବୟସ୍କ (ପଶୁ)—Young (animal).

ବାଚ୍ଚା—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) (ସଂ. ବତ୍ସ)—ଶିଶୁ; ବାଳକ—Bāchchā Child; boy.

ବାଛା **बच्चा** ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ (ଭୁଲ. ହି. ବାଚ୍ଚା)—ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀ ବା ଦାମୁଡ଼ି—Young bullock.

ବାଛିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ନିର୍ବାଚନ)—୧ । ନିର୍ବାଚନ କରିବା—Bāchhibā 1. To select; to choose.

ବାଛା **चूनना** ୨ । ଭଲ ଓ ମନ୍ଦକୁ ପୃଥକ୍ କରିବା—[ବଛୁ(ଟେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ] 2. To separate the good from the bad.

ନିଡ଼ାନ **कमाना; निकोना** ୩ । ଧାନ କିଆରୁ ଘାସ ଆଦି ଓପାଡ଼ିବା—3. To root out weeds from paddy fields.

ବାଛା **अमनिया करना** ୪ । ଗୁଡ଼ାଲ ବା ଶସ୍ୟ ଆଦିରୁ ଅସାର ଅଂଶଯାକ କାଢ଼ିପକାଇବା—4. To pick out bad from good things.

ବାଛା **बनाना** ୫ । ମାଛ ଓ ଶାଗ ଆଦିରୁ ଯାକର ଅଯୋଗ୍ୟ ବା ଅଖାଦ୍ୟ ଅଂଶମାନ ବାଛି ବାହାର କରିଦେବା—5. To prepare pot herb or fish for cooking after clearing them of refuse matters.

ଛୁପନା ୬ । (ସଂ. ବାଚ୍ୟ) ଦୋଷ ଦେବା; ନିନ୍ଦା କରିବା—6. To blame; to show any defect.

ବାଛବାକୁ ଚାହିଁରେ କଥା ନାହିଁ ବଛ—ବୃଷ୍ଣଙ୍କ ହ. ମହାଭାରତ ବନ ।

୭ । ସମାଲୋଚନା କରିବା—7. To criticise.

रफू करना, जाली बीनना ୮ । ଚିରା ଲୁଗାର ଛିଦ୍ରରେ ସୂତା ବୁଣିବା; ରଫ କରିବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

8. To knit with thread and needle any hole opened in a cloth; to darn.

ଦୋଷବେର କରା ୯ । (ଦୋଷ, ଦୁର୍ଗୁଣାଦି) ଖୋଜ କାଢ଼ାର କରିବା— **ଦୋଷ ନୀକାଳନା** To find fault with.

ତୁ କଥାଁ ମୋତେ ଏତେ ନଜା କରୁଥିବୁ
କୃଷ୍ଣକର୍ଣ୍ଣ କଥା କହୁ ମୋ ଦୋଷ କରୁ—କୃଷ୍ଣଜିତ୍. ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।

ବାଛୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହି. ବାଛୀ)—୧ । ଛୋଟୁଆଣୀ—
Bāchhī 1. Young cow.

୨ । ମାଈ ବାଛୁରୀ—2. Female calf.

ବାଛୁରୀ—ଦେ. ବ (ସ. ବତ୍ସତରୀ)—ଗୋବତ୍ସ—
Bāchhurī Calf.

ବାଛୁର ବାଛା, ବଚ୍ଚଡା ଦୁଧ ପିଇ ବାଛୁରୀ ଯେବେ ପଳାଇ ଛଡ଼େ—
କୃଷ୍ଣଜିତ୍,ମହାଭାରତ ଅଶ୍ୱ ।

[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ଅଣ୍ଡିଆ ବାଛୁରକୁ 'ବତ୍ସତର' ଓ ମାଈ ବାଛୁରୀକୁ ବତ୍ସତରୀ ବୋଲାଯାଏ; କନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ବାଛୁରୀ' ଶବ୍ଦ ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବାଛୁରୀ ବ୍ରତ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଆଳ) ବ—ବତ୍ସତରର ମୁଷ୍କଚ୍ଛେଦନ—
Bāchhurī brata Castration of a calf.

ଦେ ବ—ଅଣ୍ଡିଆ ବାଛୁରୀକୁ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ବ୍ରତ କରିବା, (ବାଛୁରବ୍ରତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ଅର୍ଥାତ୍ ତାତ୍ତପ୍ତ ଲୁହାରେ ତା ଦେହରେ ତ୍ରିଶୂଳ ଚିହ୍ନିତ କରି ଖଣ୍ଡରୂପେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ କରି ଛଡ଼ା ଦେବା ରୂପ—Consecration of a bull calf in the temple of Śiba.

ବାଜ୍—ବୈଦେ. ସ୍ପୃହ୍ୟ (ଘା)—୧ । ସକ୍ତ—1. Proficient in.
Bāj (ଯଥା—ମକଦ୍ଦମା ବାଜ୍ ; ଦଗାବାଜ୍ ।)
ବାଜ **ବାଜ** ୨ । ଅଭ୍ୟାସକ୍ତ—2. Addicted to.
(ଯଥା—ନଶାବାଜ୍; ରଣ୍ଡୀବାଜ୍ ।)

ବାଜ୍‌ଖଟ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ମୃର୍ଦ୍ଦାର ବୁହା ଖଟିଆ; କୋକେଇ—1. A bamboo bedstead or stretcher for carrying a corpse. ୨ । ସପ୍ତର୍ଷି-ମଣ୍ଡଳ (ତାରାପୁଞ୍ଜ)—2. The Great Bear (group of stars).

ବାଜ୍‌ବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବାଜବା—
Bāj-bā To slightly strike.

ବାଜ—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଆ. ବାଜ୍ ; ସ. ଶ୍ୟେନ)—ପ୍ରସଦ୍ଧବର୍ଗର ବଡ଼ବାଡର ଶିକାରୀ ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ଭୁଆଣ—1, Hawk.
ବାଜ [ଦ—ଏମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବଡ଼ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଅଛନ୍ତି ।
ବାଜ ଏମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ମାର ଖାଆନ୍ତି ।]
୨ । (ଆ. ବାଜ୍=ଡେଣା)—ପକ୍ଷୀର ଡେଣା—
2. Wings of a bird.
ବାଜ ପକ୍ଷୀସବୁ ଚାର, ବହୁତେଶେ ରୁହଁ ସେ ମାର ।
ଭଃ. ବୈଦେଭୁଷ ବଲାସ ।

ବାଜୁ ୩ । (ଘା. ବାଜ୍=ବାହୁ)—ବାହୁବନ୍ଧ—
ବଜୁ 3. An ornament for the arm.

ସ. ବ. (ବଜ୍ଜ ଧାତୁ=ଗଛ କରିବା+ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—୧ । ଗମନ; ଗତି—1. Movement; motion. ୨ । ଘିଅ; ଘିଅ—2. Ghee.

ଗ୍ରା. ବ—ସତ୍ୟବାଦୀ, ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଦରାର୍ଥକ (ବାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଡାକନାମ—A name for calling a (ବାଜିଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ) person named Satyabādī or Brajabandhu in fondness.

ବାଜଣା—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଦନ)—୧ । ବାଦ୍ୟଧ୍ୱନି—1, Sound
Bājaṇā of music. ୨ । ବାଦନ; ବାଜାବଜାଇବା—
ବାଜନା **ବାଜନ** 2. Playing on music.

ଅଛକୁ ନେଇ ମିଳିବାରୁ ଦୋଇଙ୍କ ଯଶୋଦାଙ୍କିମ ବାଜଣା ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଟୋକଷ୍ଟୋଳ ।

୩ । ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର; ବାଜା—3. Musical instrument
ନାନାଜାତ ସାଜୁ ବାଜଣା ବଜାଇଲେ । କୃଷ୍ଣଜିତ୍. ମହାଭାରତ ସଭା ।

ବାଜଣାଦାର—ଦେ. ବ—ବାଜାଦାର; ବାଦ୍ୟକାର—Musician.
Bājaṇādāra ବାଜନାଦାର; ବାଜନଦାର **ବଜନୀୟା**
(ବାଜଣାବାଲା, ବାଜଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଜ(ଜି, ଜେ)ଣୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଦ୍ୟ; ଘାଦଗଞ୍ଜୀର)—୧ । ନୂପୁର; ଘୁଙ୍ଗୁର; ଘୁଙ୍ଗୁରଲଗା ବଳା—1. Tinkling
Bāja(ji, je)ṇī anklet. ୨ । ବଜାଇବାର ଶବ୍ଦ—3. Tinkling
ପୈଜନୀ sound.
(ଯଥା—ଏ ହାତକାର ବାଜଣୀ କମ୍ ଅଛି ।)
ଦେ. ବଣ—ଶବ୍ଦକାଣ୍ଡ—Making a sound;tinkling.

ବାଜଣୀ ନୂପୁର ତାଜେ ତରଣ ଉଲୋ । ବଦ୍ମନାଥ. ବତ୍ସଦ୍ୱମାସ୍ପଣ ।

ବାଜଣିଆ—ଦେ. ବ—ବାଦ୍ୟକାର—Musician.
Bājaṇiā ବାଜଣିଆ ବଳ ଲଙ୍କାରୁ ବାହାର ଏକାଳେ ବାଦ୍ୟ ବଜାଉ ସେ ।
ବାଜନଦାର **ବଜନୀୟା** ଉତ୍କ. ବୈଦେଭୁଷଶବଳାସ ।

ବାଜ ପାରା—ଦେ. ବ. (ବାଜ ପାରାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଖାଇଥିବାରୁ; Bāja pārā ଭୁଲ. ଅହିନକୁଳ)—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଖାଦକ
ବାଜପାୟରା ଓ ଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ—1. (implied meaning) The
ବାଜପରୁବା eater and the eaten. ୨ । ପରସ୍ପରର ଚିର-ଶତ୍ରୁ—2. Confirmed enemy of each other.
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଭା ଏବେ ଢେଙ୍କେ ବାଜବାରୁ – ବଦ୍ମନାଥ. ବରବାର ।

ବାଜପେୟ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ବାଜ=ଭକ୍ତ+ପେୟ=ଯହିଁରେ
Bājapeya ଦେବତାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପାନ କରାଯାଏ)-ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—
A vedic sacrifice.

ବାଜପେୟୀ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ବାଜପେୟ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ ।
Bājapeyī ବାଜପେୟ ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା—1. Performer of 'Bāja pega' ୨ । ଯାଜ୍ଞିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ-
2. Title given to a class of performs of vedic sacrifices.

ବାଜପୋଇ—ଦେ. ବ—ବାଜ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷି ବିଶେଷ—
Bājapoi A species of hawk.
ଗ୍ରା. ବ—ବାଜପେୟୀ (ଦେଖ)—Bājapeyī (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଜ ବଇ(ହି)ର୍(ରି)—ଦେ. ବ—ବହୁବ୍ରୀ ୬ (ଦେଖ)
Bāja bai(hi)rā(ri) ବାଜ ବୈରୀ Bahirā 2 (See)
[ବାଜ ବହି(ହା)ର, ବାଜ ବଇର—ଅନ୍ୟରୂପ] **ବାଜ**

ଯଦ ନଈକୁ ଯଦ ବାହାର ଖାଡ଼ ଚେରାର ବାଜ ବଇର୍
ମାଡ ବସିଲେ ପକ୍ଷୀଚ ଯର୍ ବ ମନୋହର ଯେ—ଉଷ୍ଟ. ସଦଶ୍ୱବଗ ।

ବାଜରା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଜ୍ରା; ବର୍ଜର୍ଯ୍ୟ)—
Bājarā ୧ । ମକା ଜାତୀୟ କୃଷିଜାତ ଶସ୍ୟବିଶେଷ—
ବାଜରା 1. Bulrush millet; Pennisetum
ବାଜ୍ରି, ବାଜରା Typhoidium.

[ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ୩।୪ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଏ ଗଛ ବାଲିଆ ଓ ଚିପ ଜମିରେ ହୁଏ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଆଖୁଗଛ ପରି । ଏ ଗଛରେ ଗୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ ହୋଇ ଶସ୍ୟ ଫଳେ । ପଶ୍ଚିମରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏ ଶସ୍ୟକୁ ମଇଦା କରି ଖାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ ଭଲରେ ଖୁବ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲଆ ହୁଏ । ଏଥିର ସେବରେ ଖତ ଦେବା ବା ପାଣି ମଡ଼ାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ବାଜସନ—ସଂ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହ୍ର. ଶ)—
Bājasani The sun.

ବାଜା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଦ୍ୟ)—ବାଦ୍ୟ—
Bājā ବାଜା **ବାଜା** Musical instrument.

ବାଜନ୍ତ ପାହାନ୍ତ ବାଜା—ନଦକଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଢୋଲ; ନଗାଡ଼ି—
A kind of drum.

ବାଜା(ଦା) ଆମ୍ବ(ମ୍ବା)—ବୈଦେ. ବ. (ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍-ଆକାଜୁ; ମାଲଯୂ-ଆକାଯୁ; Bājā(dā) āmba(mbā) କାଯୁ=ଗଛ)—ଲଙ୍କା ଆମ୍ବ—
[ବାଜା(ଦା)ମ୍ବ(ମ୍ବା)—ଅନ୍ୟରୂପ] The cashew nut;
ବାଦାମ, ହିଜଳି ବାଦାମ Anacardium Occidentale.
କାଜୁ [ଦ୍ର—ଏହା ଆମ୍ରାଦ ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ; ଡେ. ଚିଚ୍ଚମାମେଣ୍ଡି, ଏହାର ଆଦ୍ୟ ନିବାସ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା; ମୃଣ୍ଡାମାମଦଚେଟ୍ଟୁ ଏହାର ଫଳର ଡେଙ୍ଗ ଖୁବ ମୋଟ ଓ ଗୁ. କାଜୁ ଫଳ ପରି ଦେଖାଯାଏ; ଏ ଡେଙ୍ଗ ପାଚିଲେ ନାଲି ବା ହଳଦିଆ ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ରସ ମିଠା ଓ କଷା । ଲୋକେ ଏହି ଫଳର ବେଞ୍ଚକୁ ଫଳ ବୋଲି ଓ ବେଞ୍ଚ ଅଗରେ ଲମ୍ବିଥିବା ଫଳକୁ ମଞ୍ଜି ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ଏହି ମଞ୍ଜି ଆମ୍ବ ଆକୃତିର, ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ବଡ଼ ଓ ଗୋଲାଭ; ଏହା କଠିନତ୍ୱକ୍ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ । ଏହି ତ୍ୱକ୍‌ରେ ବଷାକ୍ତ ତୈଳ ଥାଏ ଏବଂ ମଞ୍ଜି ଉପରେ ସୁସ୍ୱାଦ୍ୟ ଶସ ଥାଏ । ଏ ଗଛ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବାଲିଆ ଜମିରେ ଉଧାଏ । ଏ ଫଳକୁ ଜଳରେ ପୋଡ଼ିଲେ ସେଥାରୁ ତେଲ ବାହାରେ ଓ ପୋଡ଼ାଫଳ ଉପରୁ ଶସ ବାହାରେ । କାଠ ଜଳଣ ଆଦରେ ଏହି ତେଲ ବୋଳ ଉହିଁରେ ଉଇ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ବାଜାଦାର—ଦେ. ବ—ବାଦ୍ୟକର—
Bājādār Musician.
(ବାଜାବାଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଜାଦାର **ବାଜାଦାର**

ବାଜି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍; ମୂଳ. ସଂ. ବାଜ)—
Bāji ୧ । ଭୁତୁଡ଼; ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ—1. Magic. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ା;
ବାଜି କୌତୁକ—2. Amusements; sports. ୩ । ଖେଳର
ବାଜୀ ଥର—3. Turn or heat of a game. ୪ । ଖେଳରେ ରଖାଯିବା ପଣ; ଜୁଡ଼ା—4. Wager. ୫ । ବାଣ ଫୋଡ଼ା—5. Firework; display of fireworks. ୬ । ଗଞ୍ଜିଫା ଖେଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରଙ୍ଗର ରଜା—6. The King in one set of cards in 'Gañjapā' game. ୭ । ଖେଳରେ ଖେଳୁଥିବା ଏକାଧିକ ଖେଳାଳିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଖେଳବାର ଥର; ପାଳ—7. The turn of a player in a game.

ବୈଦେ. ପ୍ରତ୍ୟୟ (ଫା)—ଫା. 'ବାଜ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅବସ୍ଥା (ଯଥା—ରଣ୍ଡିବାଜ, ଦଗାବାଜ, ଗୁଲ୍‌ବାଜ)—Th state or act of doing a thing
ବାଜୀ denoted by a word formed with the
ବାଜୀ Persian suffix 'Baj.'

ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ପାଦଡ଼ଚକ୍ତ—1. Somersault. ୨ । ପଟ୍ଟଚନ ଡଙ୍ଗା—2. A plank-decked boat ୩ । ଖେଳର ଦାନ—3. The throw in a game. ୪ । ତାସ୍ ଖେଳରେ ତାସ୍ ବଣ୍ଟା ହେବା ପରେ ହାତକୁ ଆସିଥିବା ତାସ୍—4. The portion of the pack of cards coming to a player's hands after their distribution. ୫ । ତାସ୍ ଖେଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖେଳାଳି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ତାସ୍ ଖେଳିବା ପରେ ଯେଉଁ ତାସ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଜିଣିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉଠାଇ ନେଇ ଆପଣା ପାଖେ ରଖିଦିଏ—5. The cards collected by the winner after every throw. ୬ । ଥର—6. Time. ୭ । କ୍ରିୟା—7. Action.

ଗ୍ରା. ବ—ସତ୍ୟବାଦୀ, ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—A name for calling Satyabādi, Brajabandhu etc in fondness.

ବାଜିଆ—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ. (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ସତ୍ୟବାଦୀର ଡାକନାମ—
Bājiā A name for calling Satyabādi.

ବାଜି ଆଟିକା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସଂ. ବଟିକ)—
Bāji āṭikā ଅଶୌଚ ଆଦରେ ଘରୁ ବାହାର କରି ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇ (ବାଜି ହାଣ୍ଡି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥିବା ହାଣ୍ଡି ଆଦି; ବାଇଜ ହାଣ୍ଡି—
Earthen cooking pots which are abandoned and thrown away as impure on the occasion of deaths or births in a family.

ବାଜିଆ ପ(ଫ)ଡ଼(ଡ)—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ. (ଫା. ବାଜେସ୍ତ୍)—
Bājiā pa(pha)t(ti) ବାଜ୍ୟାପ୍ତ୍ (ଦେଖ)—
Bājyāpt (See)

ବାଜିକ(ଗ)ର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜୀଗର୍)—
Bājika(ga)ra ୧ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ; ଭୁତୁଡ଼ିଆ; ଜାଦୁକର—
ବାଜୀକର **ବାଜୀଗର** 1. Magician.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣକ କାନନ ପୁଷ୍ପ ଉପବନ ଉଲ୍ଲ ପ୍ରେମ-ବାଜରେ ।
ସଥାନାଥ. ସଯାତ ।

୬ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନାନା ପ୍ରକାର ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଓ ଗୃଢୁର୍ଯ୍ୟମୟ କ୍ରୀଡ଼ା ଓ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଏ – 2, A person who exhibits magical and other wonderful performances.

ବାଜକ(ଗ,ଗି)ର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଘା) ବାଜକରର କାର୍ଯ୍ୟ ବା ପେଶା—
Bājika(ga,gi)ri The act or profession or performances of a magician.
ବାଜିଗିରୀ **bājigirī**

ଦେ. ବଣ—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଦେଖାଇବା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Pertaining to the exhibition of magical feats.
(ଯଥା—ବାଜଗର ତାମସା)

ବାଜଗନ୍ଧା—ସ. ବ.—ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ହ. ଶ.) (ଦେଖ)—
Bājigandhā Aśwagandhā (See).

ବାଜନ୍ଦାର୍—ତ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଯେ ବାଜ ବା ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଦେଖାଏ—
Bājindār Magician.

ବାଜନ୍ଦ୍ର(ନ୍ଦ୍ରା) —ଦେ. ବଣ—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Eminent. ୨ । Bājindra(ndrā) ବୀରତାପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Heroic. ୩ । ବାହାଦୁର୍-ବାଜ(ଜେ)ନ୍ଦ୍ର(ନ୍ଦ୍ରା)ପଣ—ବ } 3. Creditable. ୪ । ଉତ୍ତ
ବାଜ(ଜେ)ନ୍ଦ୍ର(ନ୍ଦ୍ରା)ପଣିଆ(ଆଁ) } ଦୁଷ୍ଟ (ବାଳକ)-4. Naughty.

ବାଜବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାଦ ଧାତୁ=ଇଦ୍ଧାଇବା; Bājibā ଶବ୍ଦ କରାଇବା; ସ. ବାଦିତ=ଶବ୍ଦାୟିତ; ସ. ବଜ୍ରଧାତୁ ବାଜା ଗତ୍ତ କରିବା, ଣିଚ୍ ବାଜ୍ରଧାତୁ=ଗତ୍ତ କରାଇବା) ୧ । ବାଦିତ **ବଜନା** ହେବା; ଧ୍ୱନିତ ହେବା; ଶବ୍ଦାୟମାନ ହେବା—1. To be sounded.
[ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ]

ବଡ଼ ଦେଉଳରେ ବାଜଇ ଘଣ୍ଟା ।
ଗାଣ୍ଡିଖିଆଙ୍କର ଉଠିବ ଅଣ୍ଟା—ଭଗ

୨ । ଆଘାତ କରିବା—2. To strike; to collide with.

ଉଡ଼ି ବଜଷ୍ଟ ଫଟ୍ଟରେ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବାଜଲ ନର୍ତ୍ତରେ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

[ଦ୍ର—ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ପରସ୍ପରକୁ ଆଘାତ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ 'ବାଜଲା' ବୋଲି କୋହଯାଏ ଓ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଗତ୍ତ କରୁ କରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥିର ବସ୍ତୁକୁ ଆଘାତ କରେ ଓ ଯେଉଁ ସ୍ଥିର ବସ୍ତୁରେ ଅନ୍ୟ ଗତ୍ତବଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର ଆଘାତ ହୁଏ, ଏ ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ 'ବାଜବା' କ୍ରିୟା ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ହୁଏ; ଯଥା – ସ୍ଥଳରେ ମୁଣ୍ଡ ବାଜବ ଓ ସ୍ଥଳ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜବ ।]

୩ । (ଶବ୍ଦ) ପ୍ରବେଶ କରିବା; ପହଞ୍ଚିବା—3. (a sound) To enter; to reach.

ଖୁଡୁର ବଲାପ – ଧ୍ୱନି ବାଜଇ ଶ୍ରବଣେ – ନଉକଶୋର. ସାବିତ୍ରୀବାସ ।

୪ । ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ପ୍ରକଟିତ ହେବା; ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହେବା—4. To be loudly proclaimed.

ଚୁମ୍ବର ବାଗଘରେ ଭାକ ବାଜଇ, ଶୁଣି ଦେଖିଦେଲେ ମାତ୍ରେ
ପ୍ରାଚୀ. ଚନ୍ଦ୍ରସମ୍ଭବ ।

୫ । ଘଡ଼ିରେ ସମସୂଚ୍ଚାପକ ଘଣ୍ଟାର ସଙ୍ଖ୍ୟା ଜଣାଯିବା—5. To strike the time of the day (said of a clock).
(ଯଥା—ଏବ ଅସି ଆଠଟା ବାଜଲଣି, ବାରୁଙ୍କର ଏବ ଘଣ୍ଟି ନାହିଁ; ପିଟା ଘଣ୍ଟା ବଜା ଯାଇ ସମସୂଚ୍ଚାପିତ ହେବାରୁ ବାଜବାର ଏହା ଅର୍ଥ ଅସିଅଛୁ । ବାଜବା କଲଘଣ୍ଟାରେ ମଧ୍ୟ ଘଣ୍ଟାର ସଙ୍ଖ୍ୟା ଯନ୍ତ୍ର ଯୋଗେ ବାଦିତ ହୁଏ । ଏହି ଅର୍ଥରୁ ଘଣ୍ଟାର ସଙ୍ଖ୍ୟାଦ୍ୟୋତକ ମଧ୍ୟ 'ବାଜବା' କ୍ରିୟା ଲଗୁଅଛୁ ।)

୫ । (ଦ୍ୱାରା) ବସିବା—5. To be administered (as a stroke).
(ଯଥା—ରଦ୍ଦ, ତୋ ଉପରେ ଏବେ ଗୋଟାକେତେ ବାଜିବ)

୬ । ଦାରୁଡ଼ିବା; ଜୁଟିବା—6. To be met with; to be encountered with.
(ଯଥା—ଏଡ଼େବଡ଼ ଯାଜାରେ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟକୁ ଜଣେ ଦୁଇେ ବଡ଼ ଯାତ୍ରୀ ବାଜଲ୍ଲ ନାହିଁ ।)

୭ । (ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର) ଗୃଲତ ହେବା—7. (a musical instrument) To be played upon.

(ଯଥା—ହାରମୋନିୟମ ବାଜୁଛ; ବେହେଲ ବାଜୁଛ, ବଂଶୀ ବାଜୁଛ ଇତ୍ୟା ଫରେ—ମଧୁସୂଦନ ବର୍ତ୍ତକୋଷ)

୮ । ବାଢ଼ିବା; ବାଧିବା; ଚ୍ଲେଶର ଅନୁଭୂତ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଇବା—8. To affect; to cause a painful sensation
(ଯଥା— ଭାଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ମୋତେ ଉର ବାଜଲ୍ଲ)

ଲାଗା **lagnā** ୯ । ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବା—9. To have to be paid or given.
[ଯଥା—ଏ ମକଦମାରେ ଭାଙ୍କୁ (ବା ଭାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରୁ) ଝଙ୍କା ଶହେ ବାଜିଯିବ ।]

୧୦ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା;; ଲଗିବା—10. To touch.
(ଯଥା—ଅଶ୍ଳୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲୁଗାକାନ୍ଥ ମୋ ଦେହରେ ବାଜଲ୍ଲ ।)

ବାଜିଭ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱିନୀ ନକ୍ଷତ୍ର (ହ. ଶ.)
Bājibha The first asterism.

ବାଜି ଭୋର୍—ଦେ. ବ (ଘା. ବାଜୀ+ସ. ଭଙ୍ଗବଗ୍ନ)—ଏକଥର ଖେଳର ସମାପ୍ତି—The end of a game; the end of one heat of a game.
Bāji bhor
ବାଜୀଭୋର **bājībhor**

ବାଜୀ ମାତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ଖେଳରେ ଜୟଲାଭ—
Bājī māt Victory in a game
ବାଜୀମାତ୍ **bājīmāt**

ବାଜ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ପଣ ରଖିବା—
Bājī māribā 1. To lay a wager; to bet.
ବାଜୀମାରା **bājīmārnā** ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଜୟଲାଭ କରି ପଣକୁ ପାଇବା—2. To win a bet. ୩ । କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—3. To be successful in a competition.

ବାଜ ରଖିବା— ଦେ. କ୍ରି—ବାଜ ମାରିବା (୧) (ଦେଖ)
Bājī rakhibā Bājī māribā (1)(See).
[ବାଜପକା(କୋ)ଇବା, ବାଜଲଗା(ଗେ(ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ବାଜିରାଖା **bājīlagānā**
[ବାଜ ରଖାଯି(ହେ)ବା, ବାଜ ଲଗିବା, ବାଜ ପଡ଼ିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଜିର—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଅଳ ଓ କନଡ଼ା) ବ—ବାଦୁଡ଼—
Bājiri Flying fox; large bat.

ବାଜିରାଜ—ସଂ. ବ (ବାଜିନ୍+ରାଜନ୍)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ—2. Indra's horse.
Bājirāja

ବାଜିଶତ୍ରୁ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ.; ବାଜିନ୍+ଶତ୍ରୁ)—ଅଶ୍ୱମାରା କନାଅର ଗଛ (ହି. ଶ.)—The Bastard Oleander (tree).
Bājiśatru

ବାଜୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବଜ୍ ଧାତୁ=ଗତ୍ୟର୍ଥକରିବା+ଅ=ବାଜ=ଗମନ: ବାଜ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍=ବାଜିନ୍, ୧ମା ୧ବ)—(ବାଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା—1. Horse. ୨ । ଶର; ବାଣ—2. Arrow. ୩ । ଗ୍ରହ—3. Planet. ୪ । ପକ୍ଷୀ—4. Bird. ୫ । ବାସକ (ଗଛ) (ହି. ଶ.)—5. Bāsaka (tree) (See). ୬ । ଛଣ୍ଡି ଯାଇଥିବା ଦୁଧର ପାଣି; ଛେନାପାଣି (ହି. ଶ)—6. Whey. (ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରୁଚିକର ଓ ତୃଷ୍ଣା, ଦାହ, ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ ଜ୍ୱରର ନାଶକ—ହି. ଶ.)—୭ । ଘୃତ (ହି. ଶ.); ଘିଅ—7. Ghee.
Bājī

ବାଜୀକରଣ—ସଂ. ବ (ବାଜିନ୍=ଘୋଡ଼ା+ଅତ୍ୟନ୍ତଭାବେ ଚ୍ବି+କରଣ; ଏ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବା ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ନବଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଘୋଡ଼ା ପରି ବଳିଆ ହେବାରୁ)—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ରତିଶକ୍ତି-ବର୍ଦ୍ଧକ ଔଷଧ ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟା—The process and medicines by which a man's vitality and virility are strengthened; aphrodisiac drugs and appliances.
Bājīkaraṇa

ଦେ. ବ—ବାଜିକରର କାର୍ଯ୍ୟ—
The act or profession of a magician.

ଧନ୍ୟରେ ପ୍ରଂସ୍ୱ ଧନ୍ୟ ଯୋ ବରଣି
ଧନ୍ୟ ଯୋ ବାଜୀକରଣ – ଜଦକଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।

ବାଜୀଦଇବତ—ଦେ. ବ (ଯଦ୍ୟ) (ସଂ. ବାଜିନ୍+ଦୈବତ)—ଅଶ୍ୱିନୀ-କୁମାରଦ୍ୱୟ—The twin heavenly physicians.
Bājīdaibata

ବାଜୀ ଦଇବତ ଶିର ଅଜ ହତ ବହୁତ ଅବଧ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦ୍ୟୁଶବଲାସ ।

ବାଜୁ—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ବାଜୁ=ବାହୁ; ପାର୍ଶ୍ୱ)—୧ । ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶ—1. Side. ୨ । ଚଉକାଠର ଦୁଇପାଖର ଦଣ୍ଡ—2. The long side-pieces of wood of a door frame.
Bāju
ବାଜୁ **वाजु**

୩ । ବାହୁବନ୍ଧ; ବାହୁଟ—
3. An ornament for the arm.

ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସିଂଦ୍ରଭୂମି) ବ—ଖଟର ଦଣ୍ଡା; ଖଟର ଚଉକାଠର ଲମ୍ବ କାଠଦ୍ୱୟ—The long side-pieces of a bedstead-frame.

ବାଜୁବନ୍ଦ(ନ୍ଧ)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜୁ=ବାହୁ; ଭୁଲ. ସଂ. ଭୁଜ; ବାଜୁବନ୍ଦ(ନ୍ଧ) ଫା. ବାଜୁବନ୍ଦ୍)—୧ । ବାହୁର ଅଳଙ୍କାର [ବାଜ(ଜୁ), ବାଜବନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଶେଷ; ଭୁଜବଳୟ—1. ବାଜୁ, ବାଜୁବନ୍ଦ An arm plate; a broad ornament for the arm.
ବାଜୁ; ବାଜୁବନ୍ଦ

ଦରେ ଚଉଡ଼, ବାହୁ ଯୁଗେ ବାଜବନ୍ଧ—ପ୍ରଧାନାଂଶ. ସଯାତ ।

୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ବାହୁରେ ବାଜୁବନ୍ଧ ଆକାରରେ ଭୁଷ୍ଟା ଦୋଇଥିବା ଚତା ବା ଚଉ—2. A painting resembling an armplate, tattooed on the arms of females.

ବାଜେ—ବୈଦେ. ବଣ. (ଅ. ବାଜ୍; ବଅଜ୍; ଭୁଲ. ସଂ. ବାହ୍ୟ)—
Bāje ୧ । ଅନାବଶ୍ୟକ—1. Unnecessary; useless. ୨ । ଇତର—2. Vulgar; common. ୩ । ଅନିୟମିତ; ନିୟମର ବହିର୍ଭୂତ; ନିୟମବାହ୍ୟ—3. Irregular; not covered or governed by the rules; beyond the rules. ୪ । ବାହ୍ୟ; ବହିଃସ୍ଥ—4. External; outside; outer.
ବାଜେ, ବାଜେ (ଯଥା—ବାଜେ ଘର ।)

୫ । ବିବିଧ; ନାନାସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ—5. Miscellaneous ୬ । ଗୌଣ; ଅପ୍ରଧାନ—6. Secondary; of secondary importance. ୭ । ରଦ୍ଦି (କାଗଜ)—7 Waste (paper). ୮ । ନିକୃଷ୍ଟ (ଜମି)—8. Inferior (land).

ବାଜେ ଆଦାୟ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍+ଅଦା)—ଜମିଦାରଅଦ୍ଦର
Bāje ādāya ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆୟ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଅସ୍ଥାୟୀ ଆୟ—
ବାଜେ ଆଦାୟ **वाज आदा** Miscellaneous receipts.
(ବାଜେ ଆୟ, ବାଜେ ଜମା; ବାଜେ ଆମଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଜେ କଥା—ଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍+ସ. କଥା)—୧ । ଅନାବଶ୍ୟକ
Bāje kathā ବିଷୟ—1. Useless or unnecessary
ବାଜେକଥା thing or matter. ୨ । ବୃଥା ଗଳ୍ପ—2.
वाजवात Idle talk.

ବାଜେ କାଗଜ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍+କାଗଜ୍)—୧ ।
Bāje kāgaja ବେଦରକାରୀ ବା ରଦ୍ଦି କାଗଜ—1. Useless
ବାଜେ କାଗଜ or waste paper. ୨ । ବିବିଧ ବିଷୟକ କାଗଜ—
वाज कागज 2. Miscellaneous papers.
(ବାଜେ କାଗଜାତ୍—ବନ୍ଧୁବତଳ)

ବାଜେ କାମ—ଦେ ବ. (ଫା. ବାଜ୍+ସ. କର୍ମ)—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ
Bāje kāma ଛଡ଼ା ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Extra work. ୨ ।
ବାଜେ କାଜ ହୀନ ବା ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ—2. Mean or
वाजकाम insignificant work.

ବାଜେ ଖରଚ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍+ଖର୍ଚ୍ଚ)—ଅନାବଶ୍ୟକ
Bāje kharacha ବା ସାମାନ୍ୟ ସମାନ୍ୟ ବ୍ୟୟ; ଖରୁଚ୍ ଖରଚ—
ବାଜେ ଖରଚ Miscellaneous expenses; unnecessary
वाजखर्च or petty expenses

ବାଜେ ଘର—ଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍+ସ. ଘର)—୧ । ଗୃହସ୍ଥାମୀଙ୍କ
Bāje ghara ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗିବା ଘର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଘର,
ବାଜେ ଘର ଅସଲ ଘରର ବାହାରେ (ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଏକ ଦତ୍ତା ମଧ୍ୟରେ)
वाज घर ଥିବା ଘର)—1. Out-houses. ୨ । ଅନ୍ତଃପୁରର
ବହିଃସ୍ଥ ଗୃହ—2. The outer apartments of a house.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଜେ ଜମା—ବୈଦେ. ବ. (ଜମିଦାର ଓ ମହାଜନ ସିରସ୍ତା) (ଫା. Bāje jamā ବାଜ୍+ଜମା)—୧ । ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଖଜଣା ବାଜେଜମା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜମା; ଦଫାଏଡ଼ ଜମା—1. Receipts other than rent. ୨ । ଅନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ଅନିୟମିତ ଜମା—2. Miscellaneous or irregular realisations. ୩ । ସାମାନ୍ୟ ବା ଛୋଟ ଛୋଟ ଅଙ୍କ—3. Petty realisations or receipts.

ବାଜେ ଜମି—ବୈଦେ. ବ. (ଜମିଦାର ସିରସ୍ତା) (ଫା. ବାଜ୍+ଜମୀନ୍) Bāje jami ନିକୃଷ୍ଟ ଭୂମି—Inferior land. ବାଜେ ଜମି **वाज जिमिन**

ବାଜେ ଜିନିସ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍+ଜିଂସ୍)—ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—Useless articles; miscellaneous articles. ବାଜେଜିନିସ **वाजजीन्स, वाजचीज**

ବାଜେନ୍ଦ୍ର(ନ୍ଦ୍ରା)—ଦେ. ବ—ବାଜେ ଲୋକ, ଅଥଚ ଅଯଥାର ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ପ୍ରଦର୍ଶକ ବ୍ୟକ୍ତି—A self-styled important personage, but actually a man of straw.

ଦେ. ବ—ବାଜିନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)—Bājindra (See)

ବାଜେ ମାର୍କା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଜ୍+ଇଂ ମାର୍କ୍)—ନକଲି ବା ନିମ୍ନସ୍ତର ପଦାର୍ଥ—Inferior sort of article (which has not been stamped with a wellknown or 1st class trademark of any celebrated maker). ବାଜେମର୍କା **वाजारी**

ଦେ. ବଣ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଇତର; ନଗଣ୍ୟ—Counted as nothing; mean; insignificant

ବାଜେୟାପ୍ତ(ପ୍ତ, ପ୍ତି, ପ୍ତି)—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ—ବାଜ୍ୟାପ୍ତ (ଦେଖ) Bajeyāpt(pht; pti; phti) Bājyāpta (See)

ବାଜେ ଲୋକ—ଦେ.ବ.(ଫା.ବାଜ୍+ସ. ଲୋକ)—୧ । ଇତର ଲୋକ- Bāje loka 1. Common or vulgar people. ୨ । ବାଜେ ମନୁଷ୍ୟ / ବାଜେ ମଣ୍ଡ (ଣ୍ଡି, ଣ୍ଡ)ଷ } ଅନ୍ୟରୂପ ସାଧାରଣ ଲୋକ—2. The mass; the mob. ୩ । ବାଜେ ଲୋକ ଅଥକା ବା ଅତିରିକ୍ତ ଲୋକ—3. Extra hand. **वाज आदमी** ୪ । ନକମା ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person who sits idle; an unemployed person. ୫ । ଅଯଥାର ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଦଳ ବହିର୍ଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେ ଅଯଥାର ସ୍ୱଜନ ନୁହେଁ —5. An outsider. ୬ । ଦେଖଣାହାସ୍—6. Sight-seer; spectator. ୭ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—7. Persons other than the retained or regular staff.

ବାଜ୍ୟାପ୍ତ (ପ୍ତ, ପ୍ତି, ପ୍ତି)—ବୈଦେ. ବଣ. (କଚରଅ; ଫା. ବାଜେୟାପ୍ତ= Bājyāpt (pht;pti;phti) ଫା. ବାଜ୍=ପୁନଶ୍ଚାର+ଇସ୍ତାପ୍ତ୍ =ପ୍ରାପ୍ତ, ମିଳିତ)--ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱାଧିକାରକୁ ଆଣିତ; ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତି; (ବିପକ୍ଷରେ—ବାଦେଲ୍) ଅଥକାରକୁ ଆଣିତ (ଭୂମି ଆଦି)—

ବାଜେୟାପ୍ତ **बाजेयाप्त** Resumed; brought to the direct control of the Government.

ବ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପୂର୍ବରୁ ଖଜଣା ନ ଦେଇ ଭୋଗ କରୁଥିବା ଜମି,ଯାହା ଏ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସେ ବା ଯାହାଁରେ ପ୍ରଜା ପୁଣି କର ବସାନ୍ତୁ—1. Resumed revenue-free holding. ୨ । ପ୍ରଜାର ଧନ ପ୍ରଜାଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିବା—2. Forfeiture of any property. ୩ । ମାନେଜର ବା କର୍ମଗୃସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରଯାଇଥିବା ଓ ହିସାବରେ ଲେଖା ଯାଇଥିବା ଖରଚର ନାମଞ୍ଜୁର—3. Rejection of an item of expenditure undergone and entered in the accounts by a manager or other responsible servant.

(ଯଥା—ସତ୍ୟବାଦ ମନ୍ଦର କମିଶିର ମାନେଜରଙ୍କ ଦାଖଲ ଜମା ଖରଚ ମଧ୍ୟରୁ ମେମ୍ବରମାନେ ବଜେଟ୍ ବହିର୍ଭୂତ ଖରଚମାନ ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କଲେ)

ବାଜ୍ୟାପ୍ତ(ପ୍ତି,ପ୍ତ,ପ୍ତି) କରିବା—ଦେ.କ୍ରି (କଚରଅ) —୧ । ନିଷ୍କର ଜମିରେ Bājyāpt(pti,pht,phti)karlba କର ବସାଇବା—1. To resume a rent free holding. ୨ । ପ୍ରଜାର ବାଜେୟାପ୍ତ କରନା **बाजेयाप्त करना** ଜାଗିରଜମିକୁ ଖାରଜ କରିବା—2. To resume or take khas possession of a service tenure. ୩ । ନିମ୍ନସ୍ଥ କର୍ମଗୃସ୍ତ ବା ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ହିସାବରେ ଚଢ଼ିଥିବା ଅଦେଶବହିର୍ଭୂତ ଖରଚକୁ ନାମଞ୍ଜୁର କରିବା—3. To reject an unauthorised item of expenditure entered in the account by a subordinate or agent.

ବାଝିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ବାଧ ଧାତୁ)—ବାଧିବା—To affect painfully; to pain. ବାଝିବା **दुःखदेना**

(ଯଥା—ଭା ଅଡ଼ିପୂ ବଡନ ମୋତେ ବଡ଼ ବାଝିଲା)

(ବାଝିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବ—କ୍ଲାନ୍ତର ଅନୁଭୂତି **दुःखहोना**

(ଯଥା—ଘାଣ୍ଟକୋଶ ବାଟ ଗଲଆସିବାରୁ ମୋତେ ଭାରି ବାଝିଲଣି)

ବାଞ୍ଛ୍ ଧାତୁ—ସଂ.—ଇଚ୍ଛାକରିବା—

Bāñchh (root) To wish.

ବାଞ୍ଛନ—ସଂ. ବ (ବାଞ୍ଛ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ବାସନା; ଇଚ୍ଛା—

Bāñchhana Wish; desire.

ସଂ. ବଣ (+କର୍ମ ଅନ)—ଅଭିଳଷିତ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର) Wished for; desired.

ବାଞ୍ଛନୀୟ—ସଂ. ବଣ (ବାଞ୍ଛ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ— Bāñchhanīya 1. Prayed for; desirable. ୨ । ଅଭିଳଷିତ-- (ବାଞ୍ଛ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Wished for; desired.

ବାଞ୍ଛା—ସଂ. ବ—(ବାଞ୍ଛ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଅଭିଳାଷ; ଇଚ୍ଛା—Desire.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବାଞ୍ଛାନିଧି ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name by which Bāñchhānidhi is called.

ବାଞ୍ଛାକଳ୍ପତରୁ—ସଂ. ବ. (ଅଶ୍ଚୀଉତ୍; ବାଞ୍ଛା+କଳ୍ପତରୁ)—୧ । ଉତ୍ତର ବାସନା ପୂରଣକର୍ତ୍ତା ପୌରାଣିକ [ବାଞ୍ଛାଦ୍ଭ୍ୟ, ବାଞ୍ଛାବତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] କଳ୍ପବୃକ୍ଷ—1. The mythological banyan tree which fulfils people's desires; the wish—yielding tree. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—2. A name of Bishṇu.

ବାଞ୍ଛାନିଧି—ସଂ. ବ—୧ । ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ—1. Name of Bāñchhānidhi Bishṇu. ୨ । ବାଞ୍ଛିତ ରତ୍ନ—2. One's wished for gem or jewel.

ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ବାଞ୍ଛିତ—ସଂ ବଣ. (ବାଞ୍ଛ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଇପ୍ସିତ; ଅଭିଲଷିତ—Bāñchhita Desirsd; wished for.

ସଂ. ବ୍ୟୁ. (+ଭାବ. ତ)—ଇଚ୍ଛା—Desire.

ବାଞ୍ଛିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବାଞ୍ଛଧାତୁ)—୧ । ବାଞ୍ଛା କରିବା; Bāñchhibā ଅଭିଳାଷ କରିବା—1. To wish; to desire. ବାଞ୍ଛା **ବାଂଛୁନା** ୨ । ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରିବା; ମନାସିବା—2. To desire to get, to wish for.

ତବ ଦୋଇ ସୁରତରୁ କସ୍ତୁମ ବାଞ୍ଛିଲୁରେ—ବଳସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋସ୍ତବଗୁ । ୫ ଗୀତ

ବାଞ୍ଜ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବନ୍ଧ୍ୟ; ପ୍ରା. ବଞ୍ଜ; ବାଂଜ)—୧ । ଅନୁର୍ବର—Bāñjha ଅଫଳପ୍ରସୂ—1. Unproductive; sterile.

ବାଁଝା ମତସ୍ତନକ ଝୋଟା ତ ବାଞ୍ଜ ?

ବାଂଜ ପକାରମୋଦନ. ଭୁମାଣଅଠଗୁଣ ।

(ବାଞ୍ଜପଣ—ବ) ୨ । ଅଫଳନ୍ତୀ (ଗଛ)—2. Unfruitful (tree). ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବନ୍ଧ୍ୟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—3. Barren (woman).

ବାଞ୍ଜ ମାଇପର ତ ସଖତ, ସିଦ୍ଧର ପରୁଆ ବଳଭାଇ—ଉଗ ।

(ବାଂଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୪ । (ପୁଂ) ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦକା ବାଞ୍ଜ ବାଞ୍ଜ ବାଞ୍ଜ ଶକ୍ତି ନାହିଁ; ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନାକ୍ଷମ (ପୁରୁଷ)—4. (a male) Having no power of procreation.

[ଦ୍ର—ଞ+ଜ କୁ ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଞ ଲେଖନ୍ତି; ଓଡ଼ିଶାରେ କେହି କେହି ଞ୍, ଞ୍ଜ ଲେଖନ୍ତି ।]

ବାଞ୍ଜ କାକର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କାକରପିଠା ମଧ୍ୟରେ ପୂର ନ ଥାଏ- Bāñjha kākarā A cake without sandwiches (ପୂର କାକର—ବପସ୍ତକ) **ପୁରି** inside it.

ବାଞ୍ଜ କାଙ୍କଡ଼(ଡ଼ା)—ଦେ. ବ—ବନ୍ଧ୍ୟାକର୍କୋଟକୀ (ଦେଶ) Bāñjha kāṅkarḍa(rḍā) Bandhyākarkoṭakī ତୀତକାଂକରୋଲ **ବାଂଜକକୋଳି** (See)

ବାଞ୍ଜପୁଅ(ଆ)—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ଧ୍ୟାପୁତ୍ର)—ବନ୍ଧ୍ୟାର ପୁତ୍ରବତ୍ ଅସାର Bāñjhāpua(ā) ବା ଅଲୀକ କଥା—An unreal thing. [ବନ୍ଧ୍ୟପୁଅ(ଆ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବାଁଝେର ଛେଲେ **ବାଂଜକା ଲଡକା**

ବାଞ୍ଜ ପୁଆତି—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ଧ୍ୟା+ପୁତ୍ରବତୀ)—୧ । ବନ୍ଧ୍ୟାନାସ୍ତ୍ରୀର Bāñjha puāti ବହୁଦିନ ପରେ ପୁତ୍ରଲାଭ—1. The birth of a son to a hitherto sterile woman.

୨ । ବହୁକାଲପରେ ସନ୍ତାନ ଲାଭ କରିଥିବା ନାସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman who has been blessed with a son after a long period of sterility.

ବାଞ୍ଜ ବରଡ଼ୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ବନ୍ଧ୍ୟା— Bāñjha barardī 1. Barren.

ବାଂଝା ବାଞ୍ଜ ବରଡ଼ୀ ଦେବା ତ ବଣା ପାପ ?

ବାଞ୍ଜୀ ବରଡ଼ୀ
ବାଞ୍ଜୀ ବରଡ଼ଆ
ବାଞ୍ଜ ବରଡ଼ଆ
} ଅନ୍ୟରୂପ ପକାରମୋଦନ, ଭୁମାଣଅଠଗୁଣ ।

୨ । ଥରେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିବା ପରେ ବହୁକାଳ ଦେଇ ବନ୍ଧ୍ୟା; କାଳବନ୍ଧ୍ୟା—2. (a woman) Who has become sterile after giving birth to one child.

୩ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ବନ୍ଧ୍ୟା ଓ ବନ୍ଧ୍ୟସ୍ତୀ (ଗାଈ ଗଣ)— ବାଂଜକକେନ 3. Sterile cow and cow which calved long ago.

(ଯଥା—ରାମ ଚେଦେସ୍ତର ଗୋଠରେ ଆଗେ ଖଡ଼ ଖଡ଼ ଦୁଧିଆଳି ଗାଈ ଥିଲେ; ଏବେ ତାର ବାଞ୍ଜ ବରଡ଼ୀ ଦୋଇ ୮।୧୦ଟି ଗାଈ ଅଛନ୍ତି ।)

ବାଞ୍ଜୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ସ ବନ୍ଧ୍ୟା)—ବନ୍ଧ୍ୟା (ସ୍ତ୍ରୀ)— Bāñjhī Barren (woman).

ବାଞ୍ଜୀ **ବାଁଜୁ; ବାଜ୍ମା** ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପଶୁ— A sterile woman or beast.

ବାଟ—ସ. ବ. (ବଟ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ; ତୁଲ. ପ୍ରା. ବଟ୍ଟ)—୧ । ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନ—1. A fenced place; enclosure. ୨ । ମାର୍ଗ; ପନ୍ଥା; ପଥ—2. Road; way; path.

ଜଗିଲେ ଡାକ ଯିବା ବାଟକୁ ଦ୍ରୁତ ଦୋଇ—କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ ବନ ।

୩ । ମଣ୍ଡପ (ହି. ଶ.)—3. An open shade. ୪ । ବାସୁ (ହି. ଶ.)—4. Homestead. ୫ । କୋଡ଼ଗାଣ— 5. Groin (Apte). ୬ । ଶସ୍ୟବିଶେଷ—6. A sort of grain (Apte).

ରାସ୍ତା ଦେ. ବ.—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉପାୟ; ପନ୍ଥା— **ରାସ୍ତା, ବାଟ** 1. (figurative.) Way; means.

ସୋନବ ବୋଇଲେ ସେ ବାଟ ବଡ଼ ଭଲେ
କରବ ମୁହଁ ଉଦ୍ଦା ଅଚଉଁବ୍ୟ ଦେଲେ । କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

୨ । ପ୍ରବେଶର ବା ବହିର୍ଗମନର ଦ୍ୱାର—2. Entrance or exit. ୩ । ଦୂରତ୍ୱ—3. Distance. ୪ । ଯାତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରଦ୍ଧ ଜମନ୍ତେ ପୁରୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ଯିବା ଦୂରଦେଶ— 4. Distant countries visited by pilgrim-hunters of Puri. ୫ । ସ୍ଥାନ—5. Place.

ବିଷ୍ଣୁ ମିଲେ ସଙ୍ଗ ବାଟେ
ବଳ ନୃପତର ନାବଟେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଟ ଓଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି.—୧ । ଓଳାଇ କରି ବାଟ ସଫା
Bāṭa olā(le)ibā କରିବା—1. To sweep a path
ରାସ୍ତା ସାଫ କରନା clean. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ
रास्ता साफ करना, वाटबुहारना ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରିବା—2. To
settle means to achieve an object.

ବାଟ ଓଷା—ଦେ. ବି.—ପୌଷମାସ କୃଷ୍ଣ ୨ୟା, ୬ଷ୍ଠୀ ଓ ୮ମୀ ଗୁଡ଼ିରେ
Bāṭa oshā ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ଗ୍ରାମ ବାଣ୍ଡରେ ବା ଛକରେ ଗାତ ଖୋଳି
ତହିଁରେ ଯମ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ଦେବା ରୂପ ପର୍ବ; ଯମ
ଓଷା; ବାଣ୍ଡପର୍ବିର ଓଷା—A festival observed
on the 2nd, 6th. and 8th. days of the
dark fortnight of the month of Pausha
when the God of death is worshipped
in a hole dug on the crossing of the
village roads.

[ଦ୍ର—ମୃତବତ୍ସା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଏ ଓଷା କଲେ ସେମାନଙ୍କର
ସନ୍ତାନମାନେ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୁଅନ୍ତି ।]

ବାଟ କଡ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି.—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପଥ
Bāṭa kardhā rdhe)ibā ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା—1. To
ରାସ୍ତା ଦେଖାନ **वाट दिखान** lead the way.
[ବାଟ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥ ଚଢ଼ାଇବା
2. To show the way. ୩ । ଆଗେ ଆଗେ
ଯିବା—3. To go ahead.

ବାଟକା ବାଟେ(ଟେ)ଇ—ଦେ. ବି.—ଯେଉଁ ଲୋକ ବାଟେ ବାଟେ
Bāṭakā bāṭe(ṭo)i ଗୁଲ ସାଉ ଥାଏ ଏବଂ ଗଳ୍ପ ବେଳେ
ରାହାଗିର ଦେବାଉ ସାହା ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼େ ଭାହା ଗୁହିଁ ହଏ—
राहागिरि; वटाउ, वटोहि A simple wayfarer who wit-
nesses an occurrence by mere chance.

ବାଟ ଖରଚ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବାଟ+ଫା. ଖର୍ଚ)—ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ
Bāṭa kharacha ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସାଉାସ୍ୱାଉ କରିବାପାଇଁ
राह खरच ଓ ଭୋଜନ ଆଦ ପାଇଁ ଯେଉଁ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି—
(ବାଟଖର୍ଚ—ଅନ୍ୟରୂପ) Travelling expenses.

ବାଟ ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବି.—ନରସିଂହ କଡ଼ା (ଦେଖ)
Bāṭa gurdi Narasimha kardā (See)

ବାଟ ଘ(ଘା)ଟ—ଦେ. ବି.—୧ । (ସଦ୍ଭାବରେ)—ପଥ ଓ ନଈ ପାର
Bāṭa gha(ghā)ṭa ହେବା ସ୍ଥାନମାନ—1. Roads and
ରାସ୍ତା ଘାଟ crossingo. ୨ । ପଥରେ ପଥିକ ଓ ପଣ୍ୟବାହୀ-
रास्ता घाट ମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବା ଶୁଳ୍କ—2. Cess
ରାହଦାରୀ leved from wayfarers and merchandise.
राहदारी

ବାଟ ଘର—ଦେ. ବି.—୧ । ଯେଉଁ ଘର ଉତର ଦେଇ ଅଗଣାରୁ
Bāṭa ghara ପଦାକୁ ଯିବାର ରସ୍ତା ଥଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ବାଟେ
वाटघर ଲୋକେ ଅଗଣା ମଧ୍ୟକୁ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି—1. A
house which is used by people for
going out of and coming into a court-
yard. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ଅଧବାଟରେ
ଥିବା ଘର—2. A house situate midway.
୩ । ରସ୍ତାକୁ ଲାଗି ଥିବା ଗୃହ; ରସ୍ତା ଉପରେଥିବା
ଘର—3. A house adjoining the road;
wayside house.

ବାଟଘର ଡେଇ ଅଛୁଅଁ କର
ତେବେ ଇଜା ସଇକରେ କରିବୁ ଘର—ଭଗ ।

୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସବଦା ଯିବା ଆସିବା ସ୍ଥାନ—
4. (fig) A place of constant resort.

ବାଟ ଘ(ହ୍ନ)ଷ—ଦେ. ବି. (ଏ ଦିନ ଉତ୍ସବକର୍ତ୍ତାର ଗୃହରେ ବସି ଘଷା
Bāṭa gha(ha)sha ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିବାରୁ)—ବରାଦ୍ଦ ବା ଉତର
दनही ଦୁଇ ଦିନର ଦୁଇ ଦିବସ—Last but one day be-
fore a marriage or Upanayana ceremony.

କାଲି ଯେ ବାଟଘଷ ତିଠୋଉ ଗୋଲ
ପଥରୁ ଦଳ ଦେବ ମଙ୍ଗଳ ଘର । ପୀତାମ୍ବର. ଶବ ବଞ୍ଚନବର୍ଗ ।

ବାଟ ଛଡ଼ିବା—ଦେ.କି—୧ । ଭୁଲକୁ ପଥ ତ୍ୟାଗ କରି ଅବାଟରେ ଯିବା-
Bāṭa chhārdibā 1 To take a wrong path.
ରାସ୍ତା ଛଡ଼ା ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବାଟରେ ଯିବା ସକାଶେ ଭାଙ୍କୁ
रास्ता छोडना ବାଟର କେତେକ ଅଂଶ ଛଡ଼ି ଦେବା—2. To
(ବାଟ ଛଡ଼ି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) give a person road
enough to pass; to make a way for
another.

ସେ ଭଗ ନାହିଁ କ ବାଟ ଛଡ଼ି ନାହିଁ—ଭଗ ।

ବାଟ ଛୁପୁଲି—ଦେ. ବି—କପୋତ ଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଛୋଟ
Bāṭa chhāpuli ଚଢ଼େଇ—A kind of dove-like bird.
(ବାଟ ଛଲି—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପାରିଠାରୁ ଛୋଟ;
ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ରହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ମାଟିଆ ବର୍ଣ୍ଣ
ଏବଂ ଖୁବ୍ ଛୋଟ । ଏମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଯିବା ବାଟରେ
ବସି ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମିଶିଯିବାରୁ ଏମାନେ
ଭୂମିରୁ ବାର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; ମନୁଷ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା
ମାତ୍ରକେ ଫରୁଛନା ଉଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି । ପଥିକ ହଠାତ୍ ଏହା ଦେଖି
ଗଲଅ ହୋଇଯାଏ ।]

ବାଟଣ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବି. (ଭୁଲ. ହି. ବାଟନା)—
Bāṭaṇa ବସା ବେସର—Rye paste.

ବାଟ(ଟେ)ଣା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବର୍ତ୍ତନ=ବାଟିବା)—
Bāṭa(ṭe)ṇā ତରକାରିରେ ହଥାଯିବା ପାଇଁ ବସା ହେବା ମସଲା-
ବାଟିନା Spices ground for being mixed with
उबटन, बटना curry.

ଲୁଗା ପଛା ଧୋଇଁ ବାଟଣା ବାଟି
ଲଥା ଘୋଷ କରୁଁ ପରିବା ବାଟି—ଉଷାସ. ଉତ୍ତମାଲା ।

ବାଟ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ପଥ ଛଡ଼ି ଦେବା—1. To give
Bāṭa debā give a person road enough to pass.
ରାସ୍ତା ଦେଓୟା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉପାୟ ବତାଇ ଦେବା—
रास्ता देना 2. (fig) To suggest means.

ବାଟ ଧରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭୁଲକୁ ରସ୍ତାରେ ଚଲିବା—
Bāṭa dharibā 1. To take to the true road.

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାସ୍ତା ଧରା ବାଟ ପକଡନା — ୨ । ଅବାଟରୁ ନ ଯିବା—2. Not to take the wrong track.

ବାଟ ପଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଟ+ପଡନ)—
Bāṭa pardā(rdi) ବାଟ ପାରଣା (ଦେଶ)
ବାଟ ପାଡ଼ Bāṭa māraṇā (See)

ବାଟ ପାରି(ଡ଼ି, ଡୁ)—ଦେ. ବ. (ବାଟ+ପଡନ)—
Bāṭa pāri(rḍi, rḍu) ୧ । ଉକାଇବା; ସ୍ତ୍ରୀ ଜାଣ୍ଡରେ ଦସ୍ୟୁ
(ବାଟ ପଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୃତ୍ତି—Highway robbery.
ବାଟ ପାଡ଼ୀ, ରାହାଜାନୀ ଏ କାମରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଥଉ,
ବଟପାରୀ ବାଟପାର ବୋଲ ଆମ ଠାରେ ନ ବଡ଼ନ୍ତୁ—
ଉଡ଼ାସ- ଜଣେ ବଜସ୍ୱ ।

ବାଟ ପାଡ଼ା ୨ । ଉକାଇବା; ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଜାଣ୍ଡରେ ପଥିକମାନଙ୍କୁ
ବଟ ପାର ଆକ୍ରମଣ କରେ—2. Highwayman.

ବାଟ ପାହି—ଦେ. ବ. (ପାନ ବରଜ)—
Bāṭa pāhi ପାନ ବରଜରେ ଦୁଇ 'ଗଛ' ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଫାଙ୍କ—
The space between two rows of betel plants in a betel plantation.

ବାଟ ବରଣ—ଦେ. ବ—ବରଯାତ୍ର ହବାକୁ କରବାକୁ କନ୍ୟାଘରକୁ ଆସିବା
Bāṭa baraṇa ସମୟରେ କନ୍ୟା କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଜାମାତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡଦୂରରୁ
ବରଣ କର ଅଣିବା କର୍ମ—The ceremony of the bride's father formally meeting the coming bridegroom and welcoming him to the marriage alter,
ଅସ ପାତ୍ରେ ! ବରକୁ ବାଟବରଣ କର ନଅ ।
ଫକୀରମୋହନ- ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।

ବାଟ ଘୁଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାଟରୁ ଏକ ପାଖିଆ ହୋଇଯିବା—
Bāṭa bhāṅgibā 1. To go by moving to a side.
ରାସ୍ତା ଭାଙ୍ଗା ୨ । ବାଟରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଥିବାର ଦେଖି
ବାଟ କାଟନା ଖଣ୍ଡଦୂର ଆଗରୁ ସେ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ବାଟେ ଯିବା—
2. To alter one's course to evade an obstruction.
(ବାଟ କାଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଟ ଭୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥକୁ ଚହ୍ନି ନ ପାରିବା—
Bāṭa bhulibā 1. To forget the true road.
(ବାଟ ହୁଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରକୃତ ପଥରେ ନ ଯାଇ ଭ୍ରମରେ
ରାସ୍ତା ଭୁଲା ଅନ୍ୟ ବାଟରେ ଯିବା; ଭୁଆଁ ବୁଲିବା—2. To take
ବାଟ ଭୂଲନା a wrong path by mistake.

ବାଟ ମଙ୍ଗଳା—ଦେ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦାରୁଙ୍କ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ
Bāṭa maṅgaḷā ଉତ୍ତର ଦୁଆର ପାଖେ ଥିବା ଦେବୀ—
1. An idol of a Goddess near the north gate inside the compound of the Jagannath temple at Puri.
୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଚୈତ୍ର ମାସର ମଙ୍ଗଳବାରମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରାମ
ଜାଣ୍ଡରେ ଗାତ ଖୋଳ ତହିଁରେ ପଣା, ଭୁଖୁଡ଼ା ଆଦ
ରଖି ଯେଉଁ ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି—2. A popular Goddess worshipped by females in a hole dug on the village road on the Tuesdays of the month of Chaitra.

ବାଟ ମଡ଼ା ଶାଢ଼ୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—
Bāṭa mardā śārḍhī ନଣନ ପୋଟଳି (ଦେଶ)
Naṇanda poṭaḷi (See)

ବାଟ ମାରଣା—ଦେ. ବ—୧ । ପଥ ଦସ୍ୟୁ; ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଘାଟରେ
Bāṭa māraṇā ପଥିକମାନଙ୍କଠାରୁ ଲୁଟ ଘାଟ କରି ଧନ ଆଦ
ବାଟ ପାଡ଼ ଛଡ଼ାଇ ନଅନ୍ତି ବା ସେମାନଙ୍କୁ ମାର ପକାନ୍ତି—
ବଟପରା, ବଟପାର, ବଟମାର 1, Highwayman; robber.
(ବାଟମାରୁ, ବାଟମାରୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉକାଏତ—2 Dacoit.

ବାଟମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶେଷ ଭାଗ ବା ଛକ ଯାଗା—
Bāṭamuṇḍa 1. The extremity of a road.
ରାସ୍ତାର ମୋଡ଼ ୨ । ଦୁଆରମୁହଁ—2. Entrance at the door;
ଚୌକ doorway.

ବାଟଲି—ବୈଦେ. ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଇଂ. ବଣ୍ଟ୍‌ଲାଇନ୍)—
Bāṭali (ଜାହାଜଆ) ଜାହାଜର ପାଲର ମୁଣ୍ଡରୁ ଲମ୍ବିଥିବା ଦଉଡ଼ି,
ବାଟଲୀନ ସାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଲ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ସେଠାରୁ ସଗଡ଼ ବାଟଦେଇ
ବାଟଲୀ ତଳକୁ ଲମ୍ବିଥାଏ ଓ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଲକୁ ଟାଣିବାକୁ ହୁଏ—
(Nautical) Buntline; a rope passing from the top of a sail, led up to the masthead and thence on deck to help in hauling up the sail.

ବାଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଉଲ. ବ. ବାଟା)—ଘୋଡ଼ୋଲା
Bāṭā ମାଛ—Cirrhina Reba (fish).
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶଙ୍ଖଳୀ ଓ ପ୍ରାସ୍ଥ ୧୫।୧୬ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ
ହୁଅନ୍ତି ଏବ ମଧୁର ପାଣିରେ ରହନ୍ତି ।]

ବାଟି—ଦେ. ବ—୧ । ଏକପ୍ରକାର କଉଡ଼ି ଖେଳ—1. A kind of
Bāṭi indoor game with cowries. ୨ । ଭୂମି ପରିମାଣ
ବିଶେଷ; ୨୦ ଏକରୁ ବା ମାଣ—2, A unit of 20
ବାଟି acres of land. ୩ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଗିନା;
ବାଟୀ କପ୍; ଚାଟୁଆ—3. Saucer; cup. ୪ । ମାରବାଡ଼ୀ-
ବାଟି ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ପିଣ୍ଡାକାର ରୁଟି—4. A kind of
ବାଟୀ bread resembling a ball.
[ଦ୍ର—ଅଣ୍ଟାରୁ ଦଳ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ତେପଣ ପିଣ୍ଡାକାର
କରି ତାରୁ ଗରମ ପାଣିରେ ପୋଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ଉପରେ
ତାହାକୁ କାଢ଼ି ଘିଅରେ ବୁଡ଼ାଇ ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବାଟି
ବୋଲଯାଏ । ଏହା ଗୁରୁପାକ ।]

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ସଂ. ବଟୀ)—୧ । ଗୁଲି (ଦେଶ)—
1. Guli (See). ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଗୁଲି ବା ମାର୍ବଲ୍
ଖେଳ—2. A kind of game with balls of marble or glass.
[ଦ୍ର—ଏହା ୨ ପ୍ରକାର ଯଥା—ଗାତଖେଳ ଓ ବନ୍ଧଖେଳ ।
୧ମ ପ୍ରକାର ଖେଳରେ ଭୂଇଁରେ ଗୋଟିଏ ଗାତ ଖୋଳିବାକୁ
ହୁଏ । ଗାତଟି ସଧାରଣତଃ ½ ଇଞ୍ଚ ଗଭୀର ହୁଏ । ଖେଳାଳିମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସଙ୍ଖ୍ୟକ ୨ ଦଳ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଦଳ ଆଗ ଖେଳ ଜଜର ବାଟକୁ ଝପି (ଅଙ୍ଗଠେଦ୍ୱାର୍ ଫିଟି) ଅନ୍ୟ ଦଳର ବାଟରେ ବଜାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଶେଷରେ ଯେଉଁ ଖେଳାଳର ବାଟ ବିପକ୍ଷର ବାଟରେ ବାଜ ଗାତରେ ପଡ଼େ ସେ ଜିତେ ।

୬ଷ୍ଠ ପ୍ରକାର ଖେଳ ବା ବଜଖେଳରେ ଭୂଇଁରେ ଗୋଟିଏ ଚଉଷୋଣ ଖେଡ଼ ବାଟିବାକୁ ହୁଏ । ଉହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଦଳ ଖେଳାଳଙ୍କର କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ବାଟକୁ ଧାଡ଼ି କର ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ଦଳ ଜଣଜଣ ହୋଇ ଖେଡ଼ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାଟମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ନିଜ ନିଜର ବାଟକୁ ଫୋପାଡ଼ନ୍ତି । ଯେଉଁ ଖେଳାଳର ବାଟ ଖେଡ଼-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାଟରେ ବାଜେ ସେ ଜଣେ । ବାଟ ନ ବାଜିଲେ ଭାଦ୍ୱା ପଡ଼ିବା ଥାନରୁ ପୁଣି ଉକ୍ତ ବାଟକୁ ଝପି ବିପକ୍ଷର ବାଟକୁ ମାରିବାକୁ ହୁଏ ।]

ପ୍ରାଦେ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନି) ବ—୧ । ପଇଲା (ଦେଖ)—1. Pailā (See). ୨ । ୮୪ ଠାରୁ ୧୦୦ ତୋଲା ଓଜନ—2. A standard of weight varying from 84 to 100 Tolas.

ବାଟିଆ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବାଟ)—୧ । ବାଟୋଇ; ପଥିକ—1. Bāṭiā Way farer. ୨ । ଅଡ଼ୁଆ—2. Complication. ରାଢ଼ୀ **ବଟାଉ** * । ଦୁର୍ନାମ; କଲଙ୍କ; ବଦ୍‌ନାମ—3. Stain; **ଗୋଲମାଳ** bad name. ୪ । ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ—4. Grave **ଧବ୍ବା** responsibility.

(ଯଥା—ନିଜଦ୍ୱାରେ ଉଦ୍‌ବଳ ରଖିଲେ ଦନେ ଦେଲେ ବାଟିଆ ଲଗିବ ।)

* । ବଲରେ ଦଳ ବୁଲାଇବା ବେଳେ ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡାର ଦୁଇପଟିରେ ଯେଉଁ କାଦୁଆ ମାଟି ପୁଲାମାନ ଲମ୍ବିଯାଏ (ଏ ସବୁକୁ ଦଳଆ ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାର୍ ଲଙ୍ଗଳଦେଦ୍ୱରୁ ଛଡ଼ାଇ ଦେଉଥାଏ ଏବଂ ଆଉ ଜଣେ ଲୋକ ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଲଙ୍ଗଳଉଲରୁ ଉଠାଇ ଖୋଟ ଖୋଟ ପୁଲା କର ବଆରର ଖୁରାଆଡ଼େ ଖେଳାଇ କର ଫିଙ୍ଗୁ ଥାଏ)—5. Clods of clay clinging to the wings of a plough during the puddling operation.

ବାଟିଆଇବା— ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବାଟ)—ବାଟୋଇବା ୧ (ଦେଖ) Bāṭiāibā Bāṭoibā 1 (See)

ବାଟିଆ ଖେଳା—ଦେ. ବ—ବେଉଷଣ ପରେ ବଆରର ଘନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଧାନବୁଦାମାନଙ୍କୁ ଓଳାଡ଼ି ପରସ୍ପରଠାରୁ ସମାନ [ବାଟଅଖେଳ(ଲ୍ଲ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୂରତାରେ ଖେଳାଇ ପୋତିବା— **ଥାନ ବାନ୍ଧନା** The act of evenly distributing and (ବାଟିଆ ଖେଳା[ଲେ]ଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ) transplanting dense paddy plants in a field.

ବାଟିଆ ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଳଙ୍କ ଅପନୟନ କରିବା— Bāṭiā chhardā(rde)ibā 1. To remove one's bad name. ୨ । ଦାୟିତ୍ୱରୁ ନିଷ୍କୃତି ପାଇବା ଉପାୟ କରିବା— 2. To take means to be relieved of a responsibility.

ବାଟିଆ ବୋଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁର୍ନାମ କରିବା; (ପରକୁ) ଦୋଷ Bāṭiā bolibā ଦେବା—To lay the blame on another.

ବାଟିଆ ପକା(କେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ଘନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଧାନ Bāṭiā pakā(ke)ibā ଗଛମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ସମାନ ଦୂରତାରେ ପୋତିବା—To evenly distribute paddy plants in a field.

ବାଟିଆ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦଳଆ ଦଳର ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାର୍ Bāṭiā mārdibā ଛଡ଼ାଇଥିବା କାଦୁଅପୁଲାମାନ (ଦଳଆର ସର୍ଜ୍ଜା) ବଲରେ ଖେଳାଇ କର ଖୁରାଆଡ଼େ ପଠାଇବା— To scatter over the paddy field the clods of clay clinging to the wings of a plough during puddling.

ବାଟିଆ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ Bāṭiā lagā(ge)ibā କଳଙ୍କାରୋପ ବା ଦୋଷାରୋପ କରିବା— ଦୋଷ ଲାଗାନ 1. To accuse a person; to lay the blame **ଦୋଷ ଲାଗାନ** on a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଡ଼ୁଆରେ ପକାଇବା—2. To put a man to inconvenience or complications.

ବାଟିକା—ସ. ବି-(ବଟ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+ଇକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)— Bāṭikā ୧ । ଛୋଟ ଘର—1. A small house. ୨ । ବାଡ଼ି; ଛୋଟ ଫଳବଗିଚା—2. Small orchard * । ବାସ୍ତୁ— 3 The site of a house (Apte).

ବାଟି ଖେଳ—ଦେ. ବ—ବଟ ଖେଳ— Bāṭi khela A kind of game.

ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମାରବଲ ଖେଳ—A kind of game with balls of marble or glass.

ବାଟିଛତୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଜଯପୁର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଛତୁ— Bāṭichhatu A kind of mushroom.

ବାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଉତ୍ ଉପସର୍ଗ ବୃତ୍ ଧାତୁ ବା ବଟ୍ ଧାତୁ=ଷୁଦ୍, Bāṭibā ବର୍ତ୍ତୁଳ କରିବା) —ଘନପଦାର୍ଥକୁ ଶିଳରେ ଜଳଯୋଗରେ ବାଟା ପେଷଣ କର ଚିଠଉ ପର କରିବା; ପେଷିବା—To **ଉବଟନା** grind a hard substance to pulp; to bruise.

[ଉ—ଶିଳ ଓ ଶିଳଘୁଆ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଟିବାକୁ ହୁଏ; ମାଡ଼ କୁଣ୍ଡୀବାଡ଼ି ବା ଖଲଘୁଅଦ୍ୱାର୍ ପୋତିବାକୁ ହୁଏ ।]

ବାଟୀ—ସ. ବି. (ବାଟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ) —୧ । ଘର—1. House ୨ । Bāṭī ଆବୃତ ସ୍ଥାନ; ବାଡ଼ି—2 An enclosed space or garden. * । ବାସ୍ତୁ; ଘରବାଡ଼ି—3. The site of a house (Apte). ୪ । ରାସ୍ତା; ପଥ—4. A road (Apte). * । କୋଡ଼ଗାଣ୍ଠି—5. Groin (Apte).

ବାଟୁଆ – ଦେ. ବି. (ସଂ. ବାଟ)—ବାଟୋଇ; ପଥିକ— Bāṭuā ରାଢ଼ୀ **ବାଟବାହା** Wayfarer.

ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ଯେଉଁ ପଣ୍ଡାମାନେ ଯାତ୍ରୀ ସଙ୍ଗଡ଼ କରିବା-ପାଇଁ ଦୂରଦେଶକୁ ଯାଆନ୍ତି—The pilgrim-hunters of Puri who visit distant countries.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଟୁଳ—ଦେ. ବଣ· (ସ. ବର୍ତ୍ତୁଳ)—ବର୍ତ୍ତୁଳ—
Bāṭuḷa Globular; spherical.

ବାଟୁଲା—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତୁଳ)—୧ । ଗୋଲକ—1, A globe. ୨ । ଗେଣ୍ଡୁ—2. Ball. ୩ । ଅନ୍ନାଦର ଗୋଟ୍ଟାକାର ପିଣ୍ଡ—3. Boiled rice etc made into a ball ୪ । କଠାଉର ତୁଳ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଲକ—4. The ball-like top of the pin of a wooden sandal.
Bāṭuḷā ବାଟୁଲା ଗୋଲା ଗୋଲା

ବାଟୁଲା ଚଣା—ଗ୍ରାଦେ· (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ସ. ବର୍ତ୍ତୁଳ+ଚଣକ; ତୁଳ. ବ. ବାଟୁଲ ୪ଟର)—ମଟର—Pea.
Bāṭuḷā chaṇā ବାଟୁଲା ଚଣା

ବାଟୁଲା ଭୋଗ—ଦେ. ବ.—ସକାଳେ ରନ୍ଧା ଢୋଇଥିବା ଅନ୍ନକୁ ଗୋଟ୍ଟଏ ବାଟୁଲା କର ରଖି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତାହାକୁ ଠାକୁରଙ୍କ ନକଟରେ ନୈବେଦ୍ୟରୂପେ ଅର୍ପଣ କରିବା—Offering of a ball of rice to an Idol in the evening, having kept it apart out of the rice cooked in the morning and offered to the Idol.
Bāṭuḷā bhoga ବାଟୁଲା ଭୋଗ

ବାଟୁଳି—ଦେ. ବ. (ସ.ବର୍ତ୍ତୁଳ; ତୁଳ. ପା. ଗିଲୁଲ୍=ବାଟୁଳ ଖଡ଼ା)—ଧନୁକାଦ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୂରକୁ ନକ୍ଷିପ୍ତ ଢେବା ଲୁହାର ବା ବାଟୁଳ, ଭାଁଟା ମାଟିର ଗୋଟ୍ଟାଳ—Small iron or earthen balls or pellets shot from a sling or bow.
Bāṭuḷi ବାଟୁଳି ଗୁଲତି

ଦସ୍ତେ ଶାର୍ଙ୍ଗଧନୁ ପୃଷ୍ଠେ ନସଙ୍ଗେ ପୂରିତ
ଅଦ୍ଭୁତ-ମାରଣ-ପଟୁ ଅସ୍ତ୍ର ବାଟୁଳ—ଜଗନ୍ନାଥ, ମହାଭାଗ୍ୟ ।

ବାଟୁଳି ଖଡ଼ା—ଦେ. ବ—ବାଟୁଳ ନକ୍ଷେପ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାଉଁଶ ନମିତ ଓ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଧନୁକାକୃତି ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A bow used in shooting iron or earthen pellets.
Bāṭuḷi khaṛdā ବାଟୁଳିଖାଡ଼ା ଗୁଲେଲ, ଗୁଲେଲା

ସେ ଅଳ ବଡ଼ ଗୋଟ୍ଟାଏ ସାମାନ୍ୟ ବାଟୁଲଖଡ଼ା ନ ନୁହେଁ—
ଗାଲକଣ୍ଡ, ଚିତ୍ତଙ୍କ ଉନାସ୍ୱଣ ।

ବାଟେ(ଟେ)ଇ—ଦେ. ବ—ପଥିକ—Wayfarer; traveller.
Bāṭe(ṭo)i ରାହୀ ବଟୱାହା

ବାଟେ(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବାଟ)—୧ । ବାଟଥାଇବା; ଯାତ୍ରା ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଖଣ୍ଡଦୂର ବାଟ ଯାଇ ତାକୁ ଆବଗାଡ଼ାନ ଗଡ଼ ଦେଇ ଅସିବା; ବାଟ ବଲେଇବା; ଅଡୁବୁଜନ କରିବା—1. To accompany a person some way to see him off ୨ । ବାଟ ଦେଖାଇବା—2. To lead or show the way
Bāṭe(ṭo)ibā ବାଟେଇବା ଅରିୟାତନା

ବାଟେ ବାଟେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଗୋଟ୍ଟଏ ବାଟକୁ ଧର (ଗୁଲ ଗୁଲ ଘିରା); ସିଧାକୁ ନ ଗଡ଼ (ଗୁଲିବା)—1. (to go) One's way. ୨ । ସିଧା ସିଧା ବାଟରେ—2. Straightway
Bāṭe bāṭe ବାଟେ ବାଟେ

ବାଟ୍ୟ—ସ. ବ—(ବାଟ + ଯ)—ଉଦ୍ୟାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Belonging to a garden.
Bāṭya

ବାଟ୍ୟାଳି(ଳା)—ସ. ବ—ଅତିବଳା (ଦେଖ)
Bāṭyāḷa(ḷī) Atibalā (Apte) (See).
(ବାଟ୍ୟା, ବାଟ୍ୟୀ, ବାଟ୍ୟାଳକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗାଧୋଇବା—1. To bathe (Apte).
Bāṛd (root) ୨ । ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବା—2 To dive (Apte). ୩ । ବାହାରକୁ ବାହାର ପଡ଼ିବା—3. To emerge (Apte).

ବାଡ଼୍‌କାନ୍—ଦେ. ବ—(ଇଂ. ବଡ୍‌କାନ୍)—୧ । ଛପାଖାନାରେ କମ୍ପୋଜିଟରମାନେ ଫର୍ମାରେ ବସାଯାଇଥିବା ଟାଇପ୍ ମାନଙ୍କୁ ଘୁଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବା କାଠବେଞ୍ଚ-ବାଲା ମୁନ ନ ଥିବା ଘୋଡ଼ଣି—1. Compositors' bodkin; a wooden-handled blunt needle. ୨ । ଦପ୍ତରୀମାନେ ବହି ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ପୃଷ୍ଠାମାନଙ୍କ ଘୋଡ଼ିବାରେ ଯେଉଁ କାଠବେଞ୍ଚବାଲା ଘୋଡ଼ଣି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—2. Bookbinder's bodkin.
Bāḍ-kin ବାଡ଼କୀନ

ବାଡ଼(ଡ଼)ମା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ.ବର୍ବର୍ଗା)—ଝାଡ଼ୁ;ସବଁଠାରୁ ବଢ଼ିଣା—Broomstick.
Bāṛd(ṛdh)-ni
[ବାଡ଼୍(ଢ଼୍)ନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଡ଼—ଦେ. ବ—(ସ. ବାଟ=ବେଷ୍ଟନ; ଆବୃତ ସ୍ଥାନ)—୧ । ବାଉଁଶ ଖଣ୍ଡ ବା କାଠା ଆଦିରେ ବୁଜା ଢୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ବାଡ଼, ବେଡ଼ା ଗୃହପାଖେ ଘେରି ଦେବା ବେଢ଼; ଘେର ବନ୍ଧ—1 Fencing; hedge, enclosure.
Bāṛda ବାଡ଼ ବେଡ଼ା

ସୁଖ ଦେଇ ସୁଖ—ପଥେ ବନ୍ଧୁବାଡ଼ ଦେଇ ବୁଝ ଦେଇ ବଢ଼ା—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଯଯାତି ।

୨ । ଗୃହର କାନ୍ଥ—2. Wall.

ଢେଲେ ବି ସେ ଘର ସୁନା ଓସ୍ତ ବାଡ଼—
କୃଷ୍ଣହରି ଦ. ମହାଭାରତ, ବନ—

କନହେଡୀ ୩ । ନୌକାର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବେଷ୍ଟନ—3. The walls of a boat. ୪ । (ଖଟ ଓ ବମାଳ ଆଦିର) ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କାନ୍ଥ-4. Side railings (of a car or bedstead).
ବାଡା

ଟାଟ ୫ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଉଭା ଉଭା ଅଂଶରେ ବଉକୁ କରିବା ସକାଶେ ମଝିରେ ବଥାଯିବା କାନ୍ଥ—5. Partition wall. ୬ । ଏକଗ୍ରାମବାସୀ ବା ଏକସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଢେବା ଉଭା ଉଭା ଦଳ ବା ଫାଙ୍କ—6. Factions created amongst a body of villagers or caste people.
ପାଟୀ

(ଯଥା—ସେହି ଗ୍ରାମଲୋକେ ୩ବାଡ଼ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।)

୭ । କର ଆଦାୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମଉଜାର ଉଭା ଉଭା ଅଂଶ ବା ବିଭାଗ—7. Separate fiscal portions of a village.
ବଟି

(ଯଥା—ଏ ମଉଜାଟି ୩ ବାଡ଼ରେ ବଉକୁ ଯଥା—ଦେଢ଼ା ନ ବାଡ଼, କଇସି ବାଡ଼ ଓ ଜାଗିର ବାଡ଼ ।)

୭ । କାନ୍ଥ—7. Wall.
ବାଡା

(ଯଥା—କନାଟ ବାଡ଼)

Digitized by srujanika@gmail.com

୮ । ପରଦା—8. Partition; screen. ୯ । ଜଳାଶୟରେ ବା ନଦୀରେ ସୀମାନ୍ଧର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ମାଛ ଆଦ ପଳାଇ ନ ଯିବା ପଇଁ ସେଠାରେ ଦଅଁଯିବା ଜାଲର ଘେର- 8. A partition consisting of a net-wall put upright in a river or tank to prevent fishes from escaping.

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି. (ଉଲ. ହି. ବାଡ଼ା=ଶୂରଆଡ଼େ ବାଡ଼ ଦ୍ୱାରା ଘେରି ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ)—ଖରା ଦିନେ ଗୋରୁ ଓ ମଈଁଷି ଗୋଠକୁ ଗଡ଼ୁଡ଼ମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ବଲରେ ସେଉଁଠାରେ ପକାନ୍ତି; ଅଡ଼ା—A place in a field where herds of cattle are kept confined at night; pen.

(ଯଥା—ଗାଈ ବାଡ଼; ମଈଁଷି ବାଡ଼ ।)

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଆଡ଼; ଉରଫ— Direction; quarter.

ବାଡ଼ କରିବା—କ୍ରି. କି—ବାଡ଼ ଦେଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବେଡ଼ା ଦେଓୟା **पाटी करना** Bārḍa karibā ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା—To divide a plot into smaller plots by erecting partition hedges.

ବାଡ଼ ଦେବା—କ୍ରି. କି—୧ । ଅନ୍ତରସ୍ଥ ହେବା— **वाड देना** Bārḍa debā 1. To be an obstacle.

୨ । ବାଧା ଦେବା—2. To present an obstacle.

ବେଡ଼ା ଦେଓୟା ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ବୁଜିବା ପାଇଁ ବାଡ଼ ଘୋଡ଼ିବା-- 2. To set up a fencing at a place.

ବାଡ଼ ପାଣି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି— ବାଡ଼ ପାଣି ପିଢ଼ା } ବାଡ଼ୁଅପାଣି } ବାଡ଼ୁଅପାଣିପିଢ଼ା } ଅନ୍ୟରୂପ

Bārḍa pāṇi ଉଣ୍ଡାର ଅବ ପାଣ୍ଠିକ ଜାତିରେ ବିବାହଯୋଗ୍ୟା କନ୍ୟା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବରପାତ୍ର ନ ମିଳିଲେ ପ୍ରଥମେ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ଭାଦ୍ୱାର ଉଗୋ- ଯଜ୍ଞ ବା ଅଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାମମାତ୍ର ବିବାହ ଦେବାର ପ୍ରଥା—The usage prevalent amongst some Sudras of giving a grown-up girl in nominal marriage to a relative pending her regular marriage with a suitable bride-groom when available.

ବାଡ଼ ପୋତିବା—କ୍ରି. କି—ବାଡ଼ ଦେବା ୩ (ଦେଖ) Bārḍa potibā Bārḍa debā 3 (See)

ବାଡ଼ବ—ସଂ. ବି. (ବଡ଼ବା=ଘୋଟକୀ+ଭବ୍ୟମାନାର୍ଥେ. ଅ)— Bārḍaba ୧ । ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ଥରକୁ ଉଠିବା ଅଗ୍ନି— ବାଡ଼ବା } ବାଡ଼ବାନଳ } ବାଡ଼ବାଗ୍ନି } ଅନ୍ୟରୂପ 1. Submarine fire.

୨ । ଘୋଟକ (ସିନ୍ଧୁ ଘୋଟକ ଛଡ଼ା)— 2. Horse (excepting walrus).

୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. A Brāhmaṇa. ୪ । ପାତାଳ—4. The nether regions. ୫ । ଘୋଟକ ସମୂହ; ଘୋଡ଼ା ପଲ— 4. A herd or stud of horses or mares.

୬ । ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ବିରଣବିଶେଷ; ବାଲବ କରଣ— 6. A kind astrological conjunction.

ସଂ. ବିଣ—ବଡ଼ବା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Bardabā.

ବାଡ଼ବ ଜାତ—ଦେ. ବି—ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦ୍ୱୟ— Bārḍaba jāta The twin heavenly physicians.

ବାଡ଼ ବତା—ଦେ. ବି. ('ସଦ୍ଭବ')—ବାଧା; ପ୍ରତିବନ୍ଧକ— Bārḍa batā Obstruction; restriction.

(ଯଥା—ତା ମୁହଁରେ ବାଡ଼ବତା ନାହିଁ ।)

ବାଡ଼ବାଗ୍ନି—ସଂ. ବି. (ବାଡ଼ବ+ଅଗ୍ନି)— Bārḍabāgni ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ଥରକୁ ଉଠିବା ଅଗ୍ନି— (ବାଡ଼ବାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Submarine fire.

ବାଡ଼ ବାଙ୍କୁ—ଦେ. ବି—ଡଙ୍ଗାବାଡ଼ର ପଟାରେ ସମକୋଣ ଭାବରେ **वाड बांकु** Bārḍa bāṅku ଲଗା କାଠି—The right-angled props or brackets supporting the side-walls of a boat.

ବାଡ଼ ବୁଜା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବାଡ଼ ଦେବା କର୍ମ— Bārḍa bujā The act of setting up a fence at a place. **वाडा देना**

ବାଡ଼ ବୁଜିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବାଟ+ମୁଦ ଧାତୁ)— Bārḍa bujibā ୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଶୂରଆଡ଼େ ବାଁଡ଼ାବନ୍ଧ ବେଡ଼ା ଦେଓୟା କରିବା—1. To set up a fencing round a spot. **वाडा बन्दी करना**

୨ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ବାଡ଼ାବନ୍ଧ କରିବା- 2. To enclose an open space. a hedge with.

[ବାଡ଼ ଦେବା; ବାଡ଼ ପକା(କେ)ଇବା, ବାଡ଼ ବସା(ସେ)ଇବା— ଅନ୍ୟରୂପ]

[ବାଡ଼ ବୁଜା(ସେ)ଇବା; ବାଡ଼ଦଅଇବା—ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ]

ବାଡ଼ବେୟ—ସଂ. ବି. (ବଡ଼ବା+ଏୟ)— Bārḍabeya ୧ । ବାଡ଼ବାଗ୍ନି—1. Submarine fire.

୨ । ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଦ୍ୱୟ—2. The twin sons of Aświni; the twin heavenly physicians.

୩ । ଷଣ୍ଢ—3. A bull (Apte).

ସଂ. ବିଣ—ବଡ଼ବା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to submarine fire.

ବାଡ଼ବେୟ ସୁତ—ଦେ ବି—୧ । ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦ୍ୱୟ— Bārḍabeya suta 1. The twin sons of Aświni.

୨ । ନଳ ନାମକ ବାନର—2. A monkey called 'Nala.'

ବାଉବେସ୍ୱ ସୁତ ଭେଷେ ସତ ଏ ଉଭଳ । ଭଃ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

[ଦୁ—ଏ ଶୀଘ୍ରମଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ବାନର ସେନାପଛ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ।]

ବାଡ଼ବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ବଡ଼ବା+ଯ)—୧ । ବଡ଼ବା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Bārḍabya 1. Relating to submarine fire.

୨ । (ବାଡ଼ବ=ବ୍ରାହ୍ମଣ+ସମୂହାର୍ଥେ. ଯ) ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମୂହ— 2. A collection or group of Brāhmaṇas.

ବାଡ଼ ମୋହିନୀ—ଦେ. ବି—ଜାତିସ୍ତ— Bārḍa mohinī A class of demigoddesses.

ବାଡ଼ ମୋହିନ ସ୍ୱଭାବେ ବରୁଥ ଉତ୍ତିତ । ଭଃ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସ. ବାଟ)—୧ । ବାଡ଼—1 Fence.
Bārdā ୨ । ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କାନ୍ଥ—2. Side wall.
ସ୍ତାଦେ. (ମେବଦାପୁର) ବ—ଯଷ୍ଟି; ବାଡ଼—Stick.

ବାଡ଼ାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଡ଼େଇବା (ଦେଖ)
Bārdāibā Bārdeibā (See)

ବାଡ଼ା ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ବାଡ଼ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ
Bārdā bandi କରିବା—1. The act of enclosing a
ବେଡ଼ା ବନ୍ଦି **वाडा वन्दी** place with a hedge.
୨ । ବାଡ଼ା; ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କାନ୍ଥ—2. Side wall.

ବାଡ଼ି—ବେଦେ. ବ. (ଇଂ. ବଡ଼ିସ୍)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳ ଓ ପେଟ
Bādi ଆବରଣ କରିବା ଓ ଅଣ୍ଟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ କୁର୍ତ୍ତା; ଜାକେଟ୍—
ବାଡ଼ୀ **वाडीस** (ବାଡ଼ୀସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Bodice.

ବାଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ବାଟିକା)—ବାଟିକା; ପ୍ରେଟ ବଗିଚା—
Bārdi 1. Small garden, ୨ । ଖେତ;ଚାଷଆର—2. Field;
ବାଗାନ cultivated plot of land for growing
वारी vegetables. ୩ । ଗୃହସଲଗ୍ନ ଭୂମି—3. Home-
କ୍ଷେତ stead; land adjoining a house. ୪ । ଗୃହର
खेत ପଛପଟରେ ଥିବା ଗୃହସଲଗ୍ନ ଭୂମି—4. Backside of
ବାଡ଼ି; ଛଡ଼ି a homestead. ୫ । (ସ. ଯଷ୍ଟି; ତୁମ୍ବା ବାଟ=ବାଡ଼;
छडी ଯାହା ବାଡ଼ରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ)—5. Stick;
staff.

ଏ ଘୋଡ଼ାକୁ ଦେଢ଼େ ବାଡ଼ନ ଯେବେ ବାଡ଼
ସାକୁଡ଼ାଇ ପିଠି ପଡ଼ବେ ଅଣ୍ଟୁମାଡ଼ । କୃଷ୍ଣଦି. ମହାଭାରତ ବନ ।

ଘା; ବାଡ଼ି ୬ । ଯଷ୍ଟି ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—6. Stroke with a
चोट stick.
(ଯଥା—ମାଷ୍ଟରେ ପିଲାକୁ ବେଉରେ ୩ ବାଡ଼ ପକେଇଲେ ।)

ଲାଠି ୭ । ଜମି ମାପିବା ପଦକା—7. A rod for measuring
चल्ला land. ୮ । ହଇଜା; ଓଳାଉଠା—8. Cholera.

हैजा ଭେଦବମି ବାଡ଼ଫଡ଼ାରଣୀ ଦେଖା ନାରସ୍ତି ନମସ୍ତୁତେ ।
ଫଳାରମୋଦନ. ଭୁମାଣ ଅଠଗୁଣ ।

୯ । ଲୁଣ ତିଆର କରିବା ନମନ୍ତେ ଲୁଣୀମାଟି ସଗୃହୀତ ହୋଇ ରଖାଯିବା ସ୍ଥାନ—9. A place where saline earth is collected for the manufacture of salt.

ମାଟି ସଗ୍ରହ ସ୍ଥାନର ନାମ ବାଡ଼ । ଫଳାରମୋଦନ. ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ।

୧୦ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—10. A family-title of certain Śūdras. ୧୧ । ଗୁରୁଶାଳୀରେ ଅବଧାନମାନେ ପିଲାକୁ 'ଆ'କାର ଶିଖାଇବା ବେଳେ ରୂପକ ଆକାରରେ 'ଆ'ର ଯେଉଁ ନାମ ଦଅନ୍ତୁ—11. The perpendicular line which is subjoined to a consonant in order to join 'ā', to it, is, by way of a familiar simile, is called a stick by the teacher while teaching the use of the compound alphabates to beginners.
(ଯଥା—'କ' ରେ ବାଡ଼ ଦେଲେ 'କା', ଖ ରେ ବାଡ଼ ଖା ।)

ସ୍ତାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ; ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ଭୁଲ. ବ. ଓ ହିନ୍ଦୀ. ବାଢ଼ି =ଋଣ ବଢ଼ାଯିବାର ସୁଦ)—ବନା ସୁଧରେ ଟଙ୍କା ଧାର ଦେବା; ଉଧାର—Loan without interest.

ଅମେ ଋଣ, ତ ବାଡ଼, ତା ମାଇପର୍ ନବଢ଼ାଉ—ଚଗ ।

ବାଡ଼ି ଅଁଳା—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ବାଟ୍ୟାଳକା)—ଜବାବର୍ଗର କ୍ଷୁପ
Bārdiaँlā ବିଶେଷ; ବଜ୍ରମୂଳୀ—1. Sida Cordifolia.
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ବଲା, ବାଟ୍ୟାମଳକ] [ଏହା ପଡ଼ର ମୂଳ ପାନ ବେଡ଼େଲା; ଭୂଇଆମଳା ପର ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମରୋମଶ; ଫୁଲ ଦଳବଦ୍ଧ;
खिरीहिटा; बारिआरि; ଫଳ ପାଚିଲେ ଫାଟି କର ୧୦ ଚରୁଡ଼ା
ककइआ; गुलशफरी ହୁଏ । ରୋଗେ ଭୁଲରେ ଭୁଇଁଅଁଳାକୁ [ବାଡ଼ଅଁ (ଏଁ)ଳା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବାଡ଼ଅଁଳା କହନ୍ତି ।]

ଲାଲ ବେଡ଼େଲା ୨ । (ସ. ଅଉବଲା)—ଏକପ୍ରକାର ନାଲ ବାଡ଼ଅଁଳା—2. Sida Rhombifolia.

[ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଲ୍ୟୁଷଡ୍ ନାଲ । ଏହାର ପତ୍ର ରୋମଶ ଓ ଉଲଘାଣ ପାଚ୍ଚିଁଶିଆ । ଏ ପତ୍ରର ମୂଳ ପାନପତ୍ର ପର ନୁହେଁ; ଫୁଲ ଫକା ଦଳବଦ୍ଧ; ଏହା ବର୍ଷାଦନେ ଫୁଟେ । ଏ ଗଛର ପାଚିଲା ଫଳ ଫାଟିଯାଇ * ଚରୁଡ଼ା ହୁଏ ।]

ଶ୍ୱେତ ବେଡ଼େଲା ୩ । (ସ. ମହାବଲା) ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ ବାଡ଼ଅଁଳା—3. Sida Rhomboidia.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଫକାଦଳବଦ୍ଧ । ଏହା ଶୀତଦନେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଫୁଟେ; ପତ୍ରରେ ୩ଟା ଶିର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ ।]

ନାଗ ବେଡ଼େଲା; ଗୋରଖ ଚାଉଳା ୪ । (ସ. ଗୋରକ୍ଷ ଉଣ୍ଡୁଲା)—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ନାଗବଲା] ଏକପ୍ରକାର ଗୋରକ୍ଷ ଗୁହ୍ମଳ ବା ଗରଗଡ଼ିଆ—Sida Spinosa.

[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରର ୩ଟା ଶିର; ଡେମ୍ପାଗେ ୩ଟା ଆଉ ଥାଏ; ପତ୍ରର ଉଲଘାଣ ରୋମଶ ଓ ପାଚ୍ଚିଁଶିଆ । ଏହାର ଫୁଲ ପ୍ରେତ ଓ ଧଳା ଏବଂ ଫଳ ପଞ୍ଚକୋଷ ।]

୫ । ବର୍ଷାଯୁ ଗୁଳୁବଶ୍ରେଣୀ—5. A kind of bush.

[ଏହା ଉଚ୍ଚରେ ପ୍ରାୟ ୨ ଫୁଟ୍ ହୁଏ । ଏହାର ପତ୍ର ଉଲ୍ଟୁଲପତ୍ର ପର । ଏହାକୁ କଞ୍ଚାଦୁଧରେ ବାଟି ପିଇଲେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସବ ହୁଏ । ଏ ଗଛର ଫଳ କେଣ୍ଡାରେ ଫଳେ ଏବଂ ମାଣ୍ଡିଆ ପର ଗୋଲ ଓ ଛୋଟ ।]

ବାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—(ସ. ବଦ ଧାତୁ ଶିତ ବାଦ ଧାତୁ; ବାଦନ)—
Bārdiā ୧ । ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର ବା ମାଡ଼—1. Stroke with
ବାଡ଼ାନ a stick, ୨ । ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବା କର୍ମ—2.
लाठीकामार Beating; cudgelling.
(ଯଥା—ଗୋଗରୁ ବାଡ଼ିଆ ।)

୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୈଥୁନ—3. Cohabitation; coition. ୪ । ଭୂମିରେ (ମୁଣ୍ଡ) ହିଟିବା—4. Striking (of the head) on the ground. ୫ । (ସ·ବାଟିକା) ବଗିଚା ଚାଷିବାବାଲା; ମାଳି—5. Gardener; a person in charge of a garden.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରହାରିତ—1. Struck. ୨ । ଯେଉଁ (ବାଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟକ୍ତି ଖୁବ୍ ପ୍ରହାର ଖାଏ ବା ସହେ—2. Habituated to constant beatings. ୩ । ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରହାର ଦେବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ; ପ୍ରହାରକାରୀ—3. Habituated to beating others. (ଯଥା—ଭୁକୁର ବାଡ଼ିଆ ମେଦ୍ନେର ।)

ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବାର୍ଦ୍ଦୁଆ (ଦେଖ)—Bārdua (See)

ବାଡ଼ଥଡ଼—ଦେ. ବ—ଘରର ପଛ ଦଗ—The backside of a house. Bārdiārda ଖିଡକି **बाडीतरफ** (ବାଡ଼ଘଝ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମେଘ କରଷଉ ଝପର ଝପର ମୋ ବାଉଥଡ଼େ (ଦାଣ୍ଡଆଡ଼—ବଘସ୍ତ୍ରୀ) ବଙ ରେ ?—ଶିଶୁଗୀତ ।

[ଦ୍ର—ଗୃହସଲଗ୍ନ ଭୂମି ସାଧାରଣତଃ ଘରର ପଛଆଡ଼େ ଥିବାରୁ 'ବାଡ଼ଥଡ଼'ର ଏପରି ଅର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।]

ବାଡ଼ଆ ବାଡ଼—ଦେ. ବ.—୧ । ଭର୍ତ୍ସନ ପ୍ରହାର—Bārdiā bārdi 1 Much beating. (ବାଡ଼ଆବାଡ଼େଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ସଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ-ଲାଠାଲାଠୀ **पिठा पीटी** 2. Striking each other with sticks.

ଦେ. ବିଣ.—ପରସ୍ପର ପ୍ରହୃତ—Severely struck by one another; mutually beaten.

ବାଉଥବାଡ଼େଇ ହୋଇ ମରନ୍ତୁ ପାମରେ—ବ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।

ବାଡ଼ କବ(ବା)ଟ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଟିକା+କପାଟ)—ବାଡ଼ଘର Bārdi kaba(bāṭa) ଅର୍ଥାତ୍ ଗୃହର ପଛ ଦଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଖିଡ଼ିକୀ ଦୁଆର ଘରର ଯେଉଁ କବାଟ ଘରପଛଆଡ଼ର ବାଡ଼କୁ ଫିଟି **वाडी दरवाजा** ଥାଏ—Postern of a house.

[ସଦର ଦରଜା,ଦାଣ୍ଡକବ(ବା)ଟ—ବଘସ୍ତ୍ରୀ]

ବାଡ଼ିକ—ଦେ. ବ.—୧ । ଝାଡ଼ା; ବିଷ୍ଠା—Bārdiki 1. Dung; ordure. ବାହ୍ୟୀ **झाडा, दस्त** ୨ । ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—2. Easing one's self; passing stools.

[ଦ୍ର—ଝାଡ଼ାଫେରିବା ନମନ୍ତେ ଲୋକେ ଗୃହସଲଗ୍ନ ବାଡ଼କୁ ଯାଉଥିବାରୁ 'ବାଡ଼ିକ' ଶବ୍ଦର ଏପରି ଅର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।]

ବାଡ଼ିକ ଛୁଆଁ—ଦେ. ବିଣ.—ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଝାଡ଼ା ଫେରି ଯାଏ Bārdiki chhuāṁ ସେ ଲୁଗାକୁ ନ ଧୋଇବା ବା ନ ବଦଳିବା ଯୋଗୁଁ ଅଶୁଚି (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person who is) Untouchable owing to not having washed or changed his clothes after easing himself.

ବାଡ଼ିକ ବସିବା—ଦେ. କି—ବାହାରକୁ ବସିବା; ଝାଡ଼ା ଫେରିବା; ମଳ Bārdiki basibā ତ୍ୟାଗ କରିବା—To ease one's self; ବାହ୍ୟ ବସା **झाडा फीरना** to pass stools.

ଅଭଗ ଚାଉ ଭେଦେ ବଡ଼ୁତ ବାଡ଼ିବ
ବସ୍ତ୍ରହନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇପୁଚ ! କୃଷ୍ଣଜି ଦ. ମହାଭରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।

ବାଡ଼ିକ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ.—ଝାଡ଼ା ତଲବ ଦେବା; ପୋଖଖାଲି Bārdiki mārdibā ମାଡ଼ିବା—Feeling of a tendency to ବାହ୍ୟି ତଲବ ଦେଓୟା **झाडा तलब देना** ease one's self. [ବାଡ଼ିକ ତଲବ ଦେବା, ବାଡ଼ିକ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଡ଼ିକ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଝାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବା; ବାହାରକୁ ଯିବା- Bārdiki jibā To go to ease one's self. ବାହ୍ୟି ଯାଓୟା **झाडाफीरने जाना**

ବାଡ଼ିକ ଢେବା—ଦେ. ବ.—୧ । ମଳୋତ୍ସର୍ଗ—1. The Bārdiki hebā passing of stools. ୨ । ଘେଣ ହଗିବା ବାହ୍ୟି ହଓୟା ଝାଡ଼ା ହେବା—2. Passing of loose stools. **दस्त हीना**

ବାଡ଼ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ମାଡ଼ ଖାଇବା— Bārdi khāibā To be struck with a stick.

ଦେ. ବ.—ଦୁଇଜା ରୋଗରେ ମରିବା— Dying of cholera.

ବାଡ଼ଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଗାଳି)—ଦୁଇଜା ରୋଗରେ ମରିବା Bārdikhiā ଯୋଗ୍ୟ(ବ୍ୟକ୍ତି)—Sure to die of cholera. (ବାଉଥଡ଼ା, ବାଉ ପଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଡ଼ି ଗବ(ବା)—ଦେ. ବ.—ବାଇଗବ (ଦେଖ) Bārdi gaba (bā) Bāigaba (See)

ବାଡ଼ଥଡ଼େ ବାଡ଼ି ଗବ, କଥା ନ ବହୁଲେ ଜସ ହୋଇବ,
ବାଳପୁଣ୍ଡଗ ମନେ ଥିବ । ଭୃଗ ।

ବାଡ଼ି ଗ(ଗା)ଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଟିକା+ଗହ୍ୱର)—ଉଦ୍ର ଘରର Bārdi ga(gā)ṛdiā ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ଘରର ପଛ ପଟ୍ଟ ଖିଡ଼ିକି ପୁକୁର (ବାଡ଼ି ଆଡ଼େ) ଥିବା ଛୋଟ ଜଳାଶୟ—

A small tank on the back side of the house of well-to-do people for the exclusive use of the females.

ବାଡ଼ି ଘର—ଦେ. ବ.—୧ । ଗୃହ ସମ୍ପର୍କିତ ଜମି ଓ ଘର; ଘରବାଡ଼ି- Bārdi ghara 1. Homestead and home. ଘର ବାଡ଼ି **घरबाडि** **बाहारका घर** ୨ । ଘରର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗର କୋଠରୀ—2. A room on the back side of a house.

ବାଡ଼ିଙ୍ଗନ(ଣ)—ସଂ. ବ.—ବାର୍ତ୍ତାକୀ; ବାଇଗଣ— Bārdiṅgana(ṇa) Egg plant; brinjal.

ବାଡ଼ିଟୀକା—ଦେ. ବ. (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ଲୋକଙ୍କୁ ଦୁଇଜା Bārdi ṭīkā ରୋଗର ଆଶୁ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନମନ୍ତେ ଓଳାଉଠାର ଟିକା ବଥଯିବା ଟୀକା—Cholera injection. (ବାଉଘୋଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଡ଼ିତଆ(ହା)ଡ଼ି—ଦେ. ବ.—ଘରର ଗୃହପାଖରେ କାଠ ବା ବାଉଁଶର Bārdi tiā(hā)ṛdi ବାଡ଼ ଦେଇ ଉଚ୍ଚ ଉପରେ ମାଟି ଲିପି ବେଡ଼ାର ଦେଓୟାଲ କାନ୍ଥ ତିଆରି କରି ଯିବା ପ୍ରଣାଳୀ—Mode of raising the walls of a house by setting up a hedge of bamboo or wood and plastering it with mud; mud and wattle wall.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ସ୍ଥଳ ଘରର କାନ୍ଥ ସାଧାରଣତଃ ୩ ପ୍ରକାର ଢଙ୍ଗର ହୁଏ; ୧ ଦଲମ ବା ନଡ଼ଆ; ଯେଉଁ କାନ୍ଥ କେବଳ କାଦୁଅ ପୁଅ ପୁଅ ବନ୍ଧା ଯାଇ ଢଙ୍ଗର ହୁଏ । ୨ ବାଡ଼ଉଆଡ଼ କାଠ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ (ଯଷ୍ଟି)ମାନ ପୋତା ଯାଇ ଉହିଁ ଉପରେ କାଦୁଅ ଖଣ୍ଟ ଯେଉଁ କାନ୍ଥ ଢଙ୍ଗର ହୁଏ ଓ ୩ ଛାଣ୍ଟ ମାଣ୍ଟ—ସରୁ ସରୁ କଣି ଓ ବୃକ୍ଷାଦର ଛାଣ୍ଟ (ସରୁ ଶୁଖିଲା ପତ୍ରଯୁକ୍ତ ଅଗ ଶାଖା) ପୋତ୍ତ ତା ଉପରେ କାଦୁଅ ଓ ଯେଉଁ କାନ୍ଥ କରଯାଏ ।]

ବା ଥଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ.—ବାଡ଼ଉଆଡ଼ ପ୍ରଣାଳୀରେ କାନ୍ଥ ବନ୍ଧା
Bārḍi tiārḍā ଯାଇ ବା (ଘର)—(a house) Having
walls made of bamboo plasted over with
ଟଟୌକାଘର mud.

ବାଡ଼ ଦୁଆର—ଦେ. ବ.—୧ । ଗୃହର ପଛ ଅଡ଼ର କବାଟ—
Bārḍi duāra 1. Back door of a house.
ଖିଡ଼କିଦରୋଜା ୨ । ଗୃହର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭଗସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳ; ବାଡ଼ିଘର; ବାଡ଼ିଆଡ଼—
बाड़िका दरवाजा 2, The back side vicinity of a house.

ବାଡ଼ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ବା ଗ୍ରାମ ବା ଗୃହରେ
Bārḍi pardibā ଓଳାଉଠା ରୋଗ ପ୍ରବଳ ହେବା—The
ବା ପଣ୍ଡିବା } ଅନ୍ୟରୂପ raging of cholera in a village
ବାଡ଼ ହେବା } **हैजा होना** or family.

ବାଡ଼ ପୋକ ଶୁଂଘା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ପୋକଶୁଂଘା ଗଛ—
Bārḍi poka śumghā A kind of 'Pokaśumghā'
ଛୋଟ କୁକଶିମା plant; Vernonia Cinerera.
[ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଏକ ଜାତିର ପୋକଶୁଂଘାକୁ ବଲ ପୋକଶୁଂଘା ବୋଲ୍ଯାଏ । ପୋକଶୁଂଘା ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ବାଡ଼ ପୋଖରୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଭଦ୍ର ପରିବାରର ଘରର ବାଡ଼ ଅଡ଼େ
Bārḍi pokharī ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଖୋଲା
ଖିଡ଼କି ପୁକୁର ଯାଇଥିବା ପୁଷ୍କରଣୀ—1. A tank on the
बाउली back side of a house of a well-to-do
[ବାଡ଼ ଗ(ଗା)ଡ଼ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] person for the use of
ଓଲାଓଠା, ଭେଦବମୀ females. ୨ । ଦ୍ୱଇଜା ରୋଗ ଯୋଗୁଁ
हैजाका दस्त ହେବା ଝାଡ଼ା—2. Motions due to cholera.
୩ । ଦ୍ୱଇଜା; ବସୂଚିକା—3. Cholera.

ବାଡ଼ ବଗିଗ୍ଭ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଉଦ୍ୟାନ ସମୂହ—
Bārḍi bagichā 1. Gardens.
(ବାଡ଼ ବଗାଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବଡ଼ ଓ ସାନ ବଗିଗ୍ଭ—
ବାଗାନ 2. Gardens large and small.
बाग बगीचा ୩ । ଘର ପଛ ଅଡ଼ ବଗିଗ୍ଭ—3. Back-side
garden.

ବାଡ଼ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଦୁଇ ଅଦ୍ଧ ନମ୍ବଗ୍ଭେଣୀର
Bārḍi bajā(je)ibā ଲୋକେ ୨ ଖଣ୍ଡ ଖୋଦ ବାଡ଼ ଧରି ଗୀତ
ବୋଲି ଉକ୍ତ ବାଡ଼ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡକୁ ପରସ୍ପର ଆଘାତ କରିବା—
To strike two small sticks with each other
while singing songs.

[ଦ୍ର—ବାଡ଼ ବଜାଇବା ବେଳେ ବୋଲିବା ଗୀତ—
ଗଞ୍ଜାର ବାଡ଼ ବୁଲ୍ଲନ୍ତୁ ବାଡ଼
ଚଢ଼ନ୍ତୁ ଗଛ ପିଅନ୍ତୁ ମଦ
ବୁଣନ୍ତୁ ଲୁଣ୍ଡ, ପଗ୍ଭରଲେ କହନ୍ତୁ, ଆମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ୍ଲ ।]
ଦେ. କ୍ରି—ଯଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପ ପ୍ରହାର କରିବା—To give a
light beating with a stick.

ବାଡ଼ ବସା ଲୁଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଶାଢ଼ୀ—
Bārḍi basā lugā A kind of 'Śārḍhī'

ବାଡ଼ ବାଇଗଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ବାଇଗଣ ଗୃହ ନକଟସ୍ଥ
Bārḍi bāigaṇa ବାଡ଼ରେ ଫଳେ—1 Brinjals grow-
बगीचेका बैंगन ing on the garden attached to
a house.
[ଦ୍ର—ନାନା ରକମର ବାଇଗଣ ଅଛି । 'ବାଇଗଣ' ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]
୨ । (ବପସ୍ତ୍ୱତ-ପୋଥି ବାଇଗଣ) ଯେଉଁ ବାଇଗଣ ଆପଣା
ବାଡ଼ରେ ଫଳେ; ଆପଣା ବାଡ଼ରେ ହେବା ବାଇଗଣ
ଫଳ—2. Brinjals grown on one's own
garden

ବାଡ଼ ବାଇଗଣ ପୋଥି ବାଇଗଣ—ନ୍ୟାସ୍ଥ—ଶାସ୍ତ୍ରବଧ୍ୟ ଅନୁସାରେ
Bārḍi bāigaṇa pothi bāigaṇa କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ଥିବା
बगीचा बैंगन और पोथी बैंगन ସ୍ଥଳରେ ଏ ନ୍ୟାସ୍ଥ ପ୍ରଯୋଗ କରଯାଏ; ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଅଛି—ପୋଥି ବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ
ଲେଖାଅଛି ଯେ ଅଳ୍ପରୁ, ଶ୍ୱେତବାର୍ତ୍ତାକୁ ଖାଇବା ନଷିଦ୍ଧ । ଧଳା ବାଇଗଣ
ଇତ୍ୟାଦି ଖାଇବା ନଷିଦ୍ଧ । ଦନେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଆପଣା
ବାଡ଼ରେ ଫଳିଥିବା ଧଳା ବାଇଗଣକୁ ତୋଳି ତରକାରୀ
କରିବାକୁ ଘରକୁ ନେବା ବେଳେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପୁଅ
ପଗ୍ଭରଲେ, 'ବାପା ! ଶ୍ୱେତବାର୍ତ୍ତାକୁ ଖାଇବା ପରି ଶାସ୍ତ୍ରରେ
ନଷିଦ୍ଧ ?' ପଣ୍ଡିତେ ଉତ୍ତର କଲେ, "ପୋଥି ବାଇଗଣ
ବିନା ଖାଇବା ନଷିଦ୍ଧ । ଉକ୍ତ ଜାତିୟ ବରନ ବାଡ଼
ବାଇଗଣ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ"—Making a dis-
tinction between theory and practice.

ବାଡ଼ ବାଁଆଶ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଲମ୍ବା, ମୋଟା ଓ କଞ୍ଚା ନ
Bārḍi bāāṅśa ଥିବା ବାଉଁଶ; ସନ୍ଦୁଆଇ ବାଉଁଶ—A kind
of stout bomboo.

ବାଡ଼ ବାଟ—ଦେ. ବ—ଘରର ପଛ ଅଡ଼େ ଥିବା ବାଟ—
Bārḍi bāṭa A path running on the back side
ଖିଡ଼କି ରାସ୍ତା of a house.

ବାଡ଼ ବାଡ଼କି—ଦେ. ବ—ବାଡ଼ ପୋଖରୀ ୨।୩ (ଦେଖ)
Bārḍi bārḍiki Bārḍi pokharī 2,3 (See)
(ବାଡ଼ ବାହାରକୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଡ଼ ବାନ୍ତି—ଦେ. ବ—ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି; ଦ୍ୱଇଜା—
Bārḍi bānti ଭେଦବମି **झाडाकै** Cholera.

ବାଡ଼ ବୁଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ୟାସ୍ଥାମ ବା ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ାରୂପେ ଯଷ୍ଟି
Bārḍi bulā(le)ibā ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—To brandish a
ଲାଠି ଘୁରାନ **लाठी भाँजना; लाठी घुमाना** stick.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଡ଼ି ମଲୁ—ଦେ. ବ—ହଇଜା ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ରୋଗୀ—
Bārḍi maḷu Cholera patient.

ବାଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ଧାର ସ୍ଥାନରେ ବାଟ ନ ଦିଶିଲେ କମ୍ବା ପାଣିର ଗଭୀରତା ଜଣା ନ ଥିଲେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ବେଳକୁ ଅଗର ସ୍ଥାନ ଖାଲ ବା ଗାତ ଏହା
ଲାଠୀସେ ଥାହନା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଅପଣା ହାତରେ ଥିବା ସଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ସେ ସ୍ଥାନକୁ ବାରିବା—To feel a place by means of a stick held by the hand before stepping further (in water or in a dark place or road).

ବାଡ଼ିରେ ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଇଜା ରୋଗରେ ମୃତ ହେବା—
Bārḍire jibā To succumb to cholera,
ହୈଜାମେ ଖତମ ହୋନା

ବାଡ଼ି ସାହାଲା—ଦେ. ବ—ଗୃହର ପଛଆଡ଼େ ଥିବା ଗୃହଶ୍ରେଣୀ—
Bārḍi sāhālā Row of houses on the back part of a house.
ବାଡୀକା ବର୍ଗ

ବାଡ଼ୀର—ସ. ବ—୧ । ଉତ୍ତୟ; ଚାକର—1. Servant (Apte).
Bārḍīra ୨ । ଦାସ—2. A slave. ୩ । ମୂଲିଆ—3. A day-labourer; a hireling (Apte).

ବାଡ଼ୁଅ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ଅବୂଢ଼ା)—ଅବିବାହିତା—
Bārḍua Unmarried.
ଆଇବୁଡୋ(ଡା) ମୁଁ ବୋଇବ ନାଉ କ ରୂପେ ଥାଅ ଘର
କାରୀ; ବିନବ୍ୟାହୀ ବୋଇଲେ ବାଡ଼ୁଅ ବାଇଲେ ମୁଁ ଥିଲ ପାଇ
କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।

ବାଡ଼ୁଅ ଝିଅ—ଦେ. ବ. (ସ. ଅବୂଢ଼ା+ଦୁହିତା)—ଅବିବାହିତା
Bārḍua jhia କନ୍ୟା; କୁମାରୀ; ଅରଅଡ଼ୀ ଝିଅ—A maid;
ଆଇ ବୁଡାମେୟେ **କାରୀ ଲଡକୀ** unmarried girl.

ବାଡ଼ୁଅ ପାଣି—ଦେ. ବ. (ସ. ବିବାହ+ପାଣିଗ୍ରହ)—କୋଇଲି ବୁଡ଼ି;
Bārḍua pāṇi ବିବାହ ଦିନ ରୋରୁ କନ୍ୟା ଯେଉଁ ସ୍ନାନ ବିୟାର ଜଳ କରେ—Bath taken early in the morning
ଚତୁର୍ଥୀକା ପାନୀ of the day of marriage by a bride.

ବାଡ଼ୁଅ ପାଣି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—କନ୍ୟାର ଦେହରେ ବାଡ଼ୁଅପାଣି
Bārḍua pāṇi parḍibā ପଡ଼ିବା ଅର୍ଥାତ୍ କନ୍ୟା ବିବାହିତା ବିୟାର ଜଳ ଲାଗା ହେବା—Being married (said of a
ଚତୁର୍ଥୀକା ପାନୀ ପଡନା girl).

ବାଡ଼ୁଆ ଗ୍ରାମେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ପ୍ରଧାନ—
Bārḍuā Headman of a village.

ବାଡ଼େଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଓ. ବାଡ଼ ଶବ୍ଦରୁ ନାମଧାତୁ)—୧ । ସଷ୍ଟି-
Bārḍeibā ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା—1. To beat with a
ବାଡାନ Stick. ୨ । ମାଡ଼ ଦେବା; ପ୍ରହାର କରିବା—2. To
ପୀଟନା; ଲଠୀୟନା beat; to belabour. ୩ । ଆଘାତ କରିବା—
ବାଡ଼େଇ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ 3. To strike. ୪ । ଭୂମିରେ
ବାଡ଼େଇ ଦକେଇବା } ପିଟିବା—4. To strike on
ଠୋକା **ପଟକନା** the ground.
(ଯଥା—ମୃଗ ବାଡ଼େଇବା ।)

୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସ୍ତ୍ରୀକୁ ରମଣ କରିବା—5. (figurative) Copulate with a woman. ୬ । (ବର୍ଷା, ତୋଫାନ)
ବଢଜାନା ବହୁପରିମାଣରେ ହେବା—6. (rain or wind) To be in a great or large quantity.

ବାଡ଼େଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାୟୁଆଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ
Bārḍei hebā ଆଘାତ କରିବା; ବାଜି ପଡିବା—1. To strike
ଭୀଡନା against another thing; to come
(ବାଡ଼େଇ ହୋଇପଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) in collision with.
(ଯଥା—ତୋଫାନରେ ଗଛର ଡାଲପାକ କୋଠାକାନ୍ଥରେ ବାଡ଼େଇ ହଉଛି ।)
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁତ ସମୟ ଜୋରରେ ଗପିବା—2. (figurative) To talk loudly for a long time. ୩ । କୋଡ଼ କଣ୍ଡି ହେବା—3. To strike one's limbs on the ground.

ବାଡ଼ୋରି—ଦେ. ବ—ଗଛ ଯୁଝିବାବେଳର—
Bārḍori A kind of athletic exercise.

ବାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବୃଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଖାଇବା ଲୋକର ଭୋଜନ
Bārḍhibā ପାଇଁ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ଭୋଜନପାତ୍ରରେ ଅଣି ଦେଖିବା; ବାଢା; ବାଢା ପରିବେଷଣ କରିବା—1. To serve food on.
ପରୋସନା plates; to deal out food to eaters.
[ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ]
ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବଢ଼ଉସେ, ଆନଦେ ବାଢ଼ିଲେ ବଶେଷେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବଢାନା, ସଜନା ୨ । ଦ୍ରବ୍ୟସମୂହକୁ ବସ୍ତୁତ କରି ଥୋଇବା; ବସ୍ତାର କରିବା; ମେଲେଇ ରଖିବା—2. To spread things for show.
ଯଉକ ବ୍ୟବସାନ ବାଢ଼ିଲେ ଜନ୍ମରେ—ଗଣ ଇଚ୍ଛାବତୀ ।
ବାଢ଼ାବାଢ଼ିକରା ୩ । ବସ୍ତାରତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—
ବଢାଚଢାକର କହନା 3. To speak out in extense.
ବୁଢା ଦେମାଠାରେ ସେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଭୌରି
ଏବେ ଦିଜ ରୋଷରେ ଅରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବାଢ଼ି—କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ ବନ ।
୪ । ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଦ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା; ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବା—4. To propose. ୫ । ଭାବିବା; ବିଚାର କରିବା—5. To think.
ମୋହର ବଲ ତୋଷମନ ହତେ ବାଢ଼ି
ନଚଲନ୍ତୁମ ନେ ଯଥ ମେ ଅନ୍ତ କାଢ଼ି—
କୃଷ୍ଣଦେ. ମହାଭାରତ, ବନ—

ବାଢ଼ୁଣୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସିନ୍ଧଭୂମ) ବ. (ସ. ବର୍ଦ୍ଧନୀ) ପ୍ରା.
Bārḍhuṇī ବଢ଼ଣୀ)—ଖଞ୍ଜୁଣୀ; ଝାଡ଼ୁ—
ବାଡୁନ **ବଢନୀ** Broomstick.

ବାଢ଼େଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ସ. ବର୍ଦ୍ଧକି ପ୍ରା.ବଢ଼ଇ)-ବଢ଼େଇ
Bārḍhoi ବାଢ଼ଇ, ବାର୍ଢଇ **ବଢଇ** Carpenter.

ବାଣ—ସ. ବ. (ବଣ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଧନୁ-
Bāṇa ଦ୍ୱାରା ଦୂରକୁ ପିଙ୍କାଯିବା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲୌହାଗ୍ର ଲମ୍ବା ଅସ୍ତ୍ର; ଶର; ତୀର—1. Arrow; a dart.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ବାଣର ଅନ୍ୟ ୪ ନାମ—ପୃଷତ୍, ଵତ୍ସିଶ, ଖଗ, ଆଶୁଗ, କଲମ୍, ମାର୍ଗଣ, ପତ୍ରୀ, ଗ୍ରେୟ, ସାରଙ୍ଗର, କାଣ୍ଡ, ଵତ୍ସଦନ୍ତକ, ଶର, ବାଜ୍ଜା, ପତ୍ରବାହ, ଅଷ୍ଟକଣ୍ଟକ ।

ପ୍ରାଚୀନ କାଲରେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଦେଶରେ ଓ ଅଦ୍ୟକାଲି ଅସଭ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧନୁ ଓ ବାଣର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା ଓ ଅଛି । ଏଥିରେ ଯୁବ ଓ ମୃଗପ୍ରା କରିଯାଉଥିଲା । ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡାକାର ବାଉଁଶର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ଡୋରଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ହୋଇ ଧନୁ କରି ଯାଉଥିଲା ଓ ସରୁ ବାଉଁଶ ବା କାଣ୍ଡଶର କାଠିର ଅଗ୍ର ଲୁହା ଫଳକଯୁକ୍ତ ହୋଇ କାଣ୍ଡ ଭଆର ହେଉଥିଲା । ବାଣର ମୂଳ ପାଖେ ପକ୍ଷି ଲଗା ଯାଉଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଧନୁର୍ବେଦ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଥିଲା ।]

୨ । ୫ ଅଙ୍କ ବା ସଂଖ୍ୟା—2. The figure 5.

[ଦ୍ର—କାମଦେବଙ୍କ ବାଣସଂଖ୍ୟା ଥିବାରୁ ବୋଧ ହୁଏ ବାଣର ଏହି ଅର୍ଥ ହୋଇଛି ।]

୩ । ଅଗ୍ନି—3. Fire. ୪ । ଶବ୍ଦ—4. Sound. ୫ । ଗୋସ୍ତାନ; ଗାଈର ପଣ୍ଡା—5. The udder of the cow. ୬ । ଅସୁରବିଶେଷ; ବଳରାଜାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର; ବାଣାସୁର ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଷାର ପିତା—6. Name of a demon.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ପାତାଳର ଶୋଣିତପୁରରେ ଥିଲା । ଏ ମହାଦେବଙ୍କୁ ତପସ୍ୟାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ବର ପାଇଥିଲେ ଓ ତଦନୁସାରେ ଦେବତାମାନେ ଏହାଙ୍କ ଅନୁଚର ହୋଇଥିଲେ । ହ. ଶ]

୭ । ନୀଳଝିଣ୍ଟି ଦାସକେରେଣ୍ଡା ଗୁଳ୍ମ (ଦ୍ୱରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) 7. The blue flowered variety of Barlaria.

୮ । ବାଣଭଟ୍ଟ କାଦମ୍ବରୀ ପ୍ରଣେତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି—8 A poet author of Kādambarī. ୯ । ଶରର ଅଗ୍ରଭାଗ (ହ୍ର. ଶ.)-9. The sharp edge or point of an arrow. ୧୦ । ଭଦ୍ରମୁଞ୍ଜ (ହ୍ର. ଶ.) (ଦେଖ) 10 Bhadramuñja (See). ୧୧ । ନଶାଣ; ଲକ୍ଷ (ହ୍ର.ଶ.) 11. Aim; target. ୧୨ । (ନାମ) ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶୀୟ ବିକୃତି ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ୍ର. ଶ.) 12 Name of a son of Raja Bikṛuti.

ଆତସବାଜୀ ଦେ. ବ—୧ । ଅଗ୍ନି ଲଗାଇବା ନିମନ୍ତେ ପଟୁଚ
ଆତସବାଜୀ,ବାନ ବାରୁଦକାମ; ଆତସବାଜୀ; ଅଗ୍ନିବାଣ—1 Fire works.

[ଦ୍ର—ପୁରୁଣା ଜଞ୍ଜାର କେତେକ ରାଜାଙ୍କ ଶାସନରେ ବସନ୍ତକାଲରୁ ଶୀତଳ ଷଷ୍ଠୀ, ଚମ୍ପକ ଦ୍ୱାଦଶୀ, ନୃସିଂହ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଆଦିରେ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ପୁନୁଷାନକ୍ରମେ ନାନାପ୍ରକାରର ବାଣ ନଜେ ଭଆର କରି ମାରନ୍ତି । କେତେକ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ବାରୁଦ ଓ ବାଣ ଭଆର କରିବାରେ 'ଭୃଗ' ସବୁ ପୋଥିରେ ଲେଖାଅଛି । ବାରୁଦରେ ବାଣ ଭଆର ହୁଏ ଓ ଉହିଁରେ ନଆଁ ଲଗାଇଲେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଚକର, ଶବ୍ଦର ଓ ଗଛର ଅଗ୍ନିକ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖାଯାଏ; ଗୁଡ଼ିଏ ବାଣର ନାମ—ଚମ୍ପା, କୁମ୍ଭୀ, ଭୁମ, ହାବିଲ, ଚକ୍ର, ଆକାଶମଲ୍ଲୀ, ଆସମାନଗୋଲ୍ଲ, ରେଙ୍ଗ, କାଠଚମ୍ପା, ଚନ୍ଦ୍ରଭୂଦଆ ବା ମହତାପ, ପାଣିଭୂଆ, ବମ୍ବାଜା, ଢୋପବାଜୀ, କଦମଗଛ, ରସକଦମ୍ବ ।]

ବାଣ ୨ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ମାରଣ କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ; ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ—
ପୁରସ୍ଚରଣ, ଯନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର 2. A Tantric rite to kill a person.

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାଣ ମରିଯାଏ ସେ ବାନ୍ତି କରେ ଓ ତାର ରକ୍ତଝାଡ଼ା ହୋଇ ପ୍ରାଣ ଯାଏ ।]

ବାନ ୩ । (ସଂ. ବାନ; ବନ୍ୟା; ସଂ. ବନ=ସଲିଲ) ବନ୍ୟା;
ବାଢ଼ ନଈ ବଢ଼ି—3. Flood. ୪ । ଜୁଆର—4. Flow tide. ୫ । ଏକ ପ୍ରକାର ଫୁଲ; ଗୋଡ଼ି ବାଣ—5 A kind of flower.

[ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଲଦଆ ଓ ନାଲ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ଯଥା—ଗୋଡ଼ବାଣ ଓ ଅନ୍ନିବାଣ ।]

ବାନୀ ୬ । (ସଂ• ବୟନ ବେଢନ) ତନ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ଲୁଗା ବୁଣିବାପାଇଁ
ମଜଦୁରୀ ସୂତା ଦେଲେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଲୁଗା ବୁଣିବା ମଜୁର ଗୃହୀନ୍ତି; କରଘଲ—7. Weaver's wages.

୭ । ମୂଲ୍ୟ—7. Price.

ବାଣ ଖାଣ, ମାଣ ପାଣ—ଦ୍ରଷ୍ଟ ।

ବାଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାର ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
Bāṇa karibā ମାରଣାତ୍ମକ ଯନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ରାଦି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—
[ବାଣ ବସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] To employ fatal
ବାଣ ମାରା **ଅଭିଚାର ପ୍ରୟୋଗ କରନା** spells against.

ବାଣ ଗଙ୍ଗା—ସ. ବ—ହିମାଳୟରୁ ବାହାରିଥିବା ନଦୀବିଶେଷ—
Bāṇa gaṅgā Name of a river flowing from the Himalayas.

[ଦ୍ର—ପୁରାକାଳରେ ରାବଣ ବାଣ ଦ୍ୱାରା ହିମାଳୟର ସୋମେଶ୍ୱର ପର୍ବତକୁ ଫୁଟାଇ ଉହିଁରୁ ଏହି ଜଳଧାରା ବାହାର କରିଥିଲେ ।]

ବାଣ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ସ. ବୟନ ଦଣ୍ଡ)—ବସ୍ତ୍ର ବୟନ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Bāṇa daṇḍa A working meterial of a loom consisting of a roller.

ବାଣଧି – ସ. ବ. (ବାଣ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—
Bāṇadhi ତୂଣୀର; ଶରମୁଣା—A quiver.

ବାଣ ନଡ଼ିଆ – ଦେ. ବ. (ସ. ବାମନ ଓ ନାରିକେଲ)—
Bāṇa narḍiā ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱଳ୍ପାଦୁ ନଡ଼ିଆ—
ବାମନ ନାରିକେଲ A small species of cocoanut.
ବାଁକା ନାରୀୟଲ

ବାଣପୁର—ସ. ବ – ବାଣାସୁରର ରାଜଧାନୀ—The capital of the
Bāṇapura demon 'Bāṇāsura'.

[ଦ୍ର—ଏହା ପାତାଳସ୍ଥ ଶୋଣିତପୁର ଥିଲା ।]

ଦେ. ବ—ଭୋରଧା ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଗ୍ରାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଗ୍ରାମ—Name of a big village and a fiscal division in Khurda Subdivision of Puri District.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଭଗବତ୍ତା ଠାକୁରାଣୀ ଅଛନ୍ତି ।]

ବାଣ ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଣ ମାରିବା—
Bāṇa phuṭā(ṭe)ibā To exhibit fire work.
ଫୁଟାଇବା ବାଣ ତୁନ୍ଦ ତମ୍ବାରୁ—ସ୍ୱୟାମାଇ, ତରବାର ।

ବାଣ ବାର—ସ. ବ. (ବାଣ + ବୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବାର ଧାତୁ=ଆବରଣ
Bāṇa bāra କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ବର୍ମ; କଞ୍ଚୁକ; ସାଞ୍ଜୁ—
Mail armour; coat of mail.

ବାଣ ବିଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ. (ଶର୍ଯା ଭତ୍; ବାଣ + ବିଦ୍ଧ)—
Bāṇa biddha ଶରଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ଧ—Pierced by an arrow.

ବାଣ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବ—ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା—
Bāṇa bidyā Archery.

ବାଣ ଭଟ୍ଟ—ସ. ବ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ ପ୍ରଣେତା କବି—
Bāṇa bhaṭṭa Name of the auther of Sanskrit novels.

[ଦ୍ର—ସେ କାଦମ୍ବରୀ ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ଓ ହର୍ଷଚରିତ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ସେ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ସଭାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ।]

ବାଣ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଗ୍ନି କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା—
Bāṇa māribā 1. To exhibit fire works.
ବାଣ ମାରା ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ତାନ୍ତ୍ରିକ ମାରଣ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ
बान मारना କରିବା; ଯନ୍ତ୍ର କରିବା—2. To employ Tantric rites to kill a person.

ବାଣମୁଦ୍ରା—ସ. ବ—ରଣକାଳିନ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗିମୁଦ୍ରାବିଶେଷ—
Bāṇamudrā A Tantric pose of the hands used against one's enemies.

ବାଣଯୁଆର—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି (ସ. ବନ୍ୟଶୂକର)—ବରାହ—
Bāṇajuāra Boar.

ବାଣଲିଙ୍ଗ—ସ. ବି (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ. କର୍ମଧା; ବାଣ=ବାଣାସୁର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
Bāṇaliṅga ଲିଙ୍ଗ)—୧ । ନର୍ମଦାତୀରସ୍ଥ ଶିବଲିଙ୍ଗବିଶେଷ—
1. Name of a Śiba Liṅga on the bank of the Narmada. ୨ । କର୍ମଦା ନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱଳ୍ପ ସ୍ଫଟିକ ଶିବଲିଙ୍ଗବିଶେଷ—2. Small Śiba Liṅga found on the bed of the Narmada river.

ବାଣହତା—ଦେ. ବି—ବାଣରେ ନଅଁ ଧରାଇବାପାଇ ବ୍ୟବହୃତ ତନ୍ତୁ-
Bāṇahatā ଜଡ଼ିତ ଅତି ସେଉଁ ଲମ୍ବା ବାଉଁଶଖଣ୍ଡର
(ବାଣଲଗା ଦାଢ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଗ୍ରଭାଗରେ ସଲଗ୍ନ ହୁଏ—
The long bamboo pole to which the fuse rope is tied running to a fire work.

ବାଣା—ସ. ବି (ବାଣ + ଅ)—ନୀଳଝିଣ୍ଟି ଗଛ; ଦାସକେରେଖା—
Bāṇā The blue flowered Barberia.

ବାଣାଧାର—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାଣ + ଆଧାର)—ତୂଣୀର—
Bāṇādhāra Quiver.
(ବାଣାଇସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଣାବତୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଣାସୁରର ପତ୍ନୀ (ହି. ଶ)—
Bāṇābatī The name of the wife of Bāṇāsura.

ବାଣାବାଡ଼ି—ତୁ.ଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଲମ୍ବା ମୋଟା ବାଡ଼; ଗଣ୍ଡି—
Bāṇābāṛḍi A big stick; cudgel.

ବାଣାସନ—ସ. ବି. (ବାଣ + ଅସ୍ ଧାତୁ=ନକ୍ଷେପ କରିବା + କରଣ
Bāṇāsana ଅନ)—ଧନୁ; ଶରାସନ—Bow.

ବାଣାସୁର—ସ. ବି—ବଳରାଜାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର; ଅସୁରବିଶେଷ—
Bāṇāsura Name of a demon.
(ବାଣରାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଶିବଙ୍କ ବରରେ ୧୦୦୦ ହାତ ଯୁକ୍ତ ଓ ସହସ୍ର ବାହୁ ହୋଇଥିଲେ । ପାତାଳର ଶୋଣିତପୁର ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଏ ବଂଶରେ ବର୍ତ୍ତ ତପସ୍ୟା କରି ଶିବଙ୍କ ଠାରୁ ବର ପାଇଥିଲେ ଯେ ଶିବ ଏହାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱୟଂ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ, ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ଉଷା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଣୟାସକ୍ତା ହୋଇ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଚତ୍ରଲେଖାକୁ ପଠାଇ ଆକାଶମାର୍ଗରେ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଆଣି ଅନ୍ତଃପୁରରେ ରଖିଥିବା ସମୟରେ ବାଣାସୁର ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ କାରାବଦ୍ଧ କଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହା ଶୁଣି ବାଣାସୁରକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ମହାଦେବଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଣାସୁରଙ୍କର ଚାରିହାତ ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ବାକି ହାତଯାକ କାଟିପକାଇଲେ । ପରେ ବାଣ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଓ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଉଷାକୁ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କଲେ—(ହି. ଶ)]

ବାଣି—ସ. ବି (ବଣ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଇ)—୧ । ବସ୍ତ୍ରନ; ଲୁଗାବୁଣିବା—
Bāṇi 1. Weaving. ୨ । (+ କରଣ. ଇ) ବାକ୍ୟ;
ସ୍ୱର—Voice, speech. ୩ । (+କରଣ. ଇ)—
ବାସଦଣ୍ଡ; ତନ୍ତୁ—3. Loom.

ବାଣିଆଁ—ଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଔଷଧୋପଯୋଗୀ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Bāṇiāṁ A medicinal plant.
[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରରେ ଅଳ୍ପ ଚଢ଼ା ତେଲ ଲଗାଇ ଅଗ୍ନିରେ ସେକି ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ପାଗ ବାନ୍ଧିଲେ ଶିରଃପୀଡ଼ା ଦୂର ହୁଏ । ଏହାର ମୂଳକୁ ମହୁତ ସହିତ ବାଟି ଖାଇଲେ ଗୋଡ଼ ଘୋଳା ନବାରତ ହୁଏ । ଏହାର ଅଧିକ ମାତ୍ରା ବାନ୍ତିକାରକ—
ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।].

ବାଣିଜ—ସ. ବି. (ବଣିଜ୍ + ଅ)—ବଣିକ; ବାଣିଜ୍ୟକାରୀ—
Bāṇija Merchant; trader.
ଦେ. ବି—ବାଣିଜ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ—Trade.
କୃଷି ବାଣିଜ କରେ ନଭେ—ପ୍ରାଚୀ ନର୍ଦ୍ଦଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ବାଣିଜକ—ସ. ବିଣ. (ବଣିଜ୍ + ଇକ)—ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bāṇijika Relating to trade.

ବାଣିଜ୍ୟ—ସ. ବି. (ବଣିଜ୍ + ଭାବ. ଯ)—୧ । ବଣିଗ୍‌ବୃତ୍ତି;
Bāṇijya କ୍ରୟବିକ୍ରୟ—1. Trade. ୨ । (କର୍ମ. ଯ) ବ୍ୟବସାୟ;
2. Commerce.

ବାଣିଜ୍ୟ ପବନ—ଦେ. ବି. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଉତ୍ତରମେରୁ
Bāṇijya pabana ଆଡ଼ୁ ବତ୍ସରେଖାଆଡ଼କୁ ବହୁ ଅସ୍ଥିର
ବାଣିଜ୍ୟ ବାୟୁ **बपार वायु** ପବନ—Trade wind.
(ବାଣିଜ୍ୟ ବାୟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରତିନିଧି—ସ. ବ. (ଅଧିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଏକ ଦେଶରୁ ଯାଇ ବାଣିଜ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ରହିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Trade agent of one country living in another.
Bāṇijya pratinidhi

ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ—ସ. ବ. (ସଦ୍ଭବର)—ବାଣିଜ୍ୟ—Commerce; trade.
Bāṇijya byabasāya

ବାଣିଜ୍ୟାଗାର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାଣିଜ୍ୟ+ଆଗାର)—୧ । ଯେଉଁ ଘରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ ରହେ—1. Warehouse. ୨ । ଯେଉଁ କୋଠିରେ ସଉଦା ବଢାଯାଏ—2. Mart; merchant office.
Bāṇijyāgāra

ବାଣିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାଣ ବା ବାଣି+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Bāṇinī ୧ । ନଟୀ—1. An actress. ୨ । ନର୍ତ୍ତକୀ—2. A dancing girl. ୩ । ମତ୍ସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ—3. A furious woman; a shrew. ୪ । ବଦମାସ; ଚତୁରା—4. A clever woman; an intriguing woman. ୫ । ଦୂତୀ—5. A female go-between.

ବାଣୀ—ସ. ବ. (ବଚ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ମ. ଇ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Bāṇī ୧ । କଥା; ବାକ୍ୟ—1. Word; speech. ୨ । ବାଗ୍‌ଦେବୀ; ସରସ୍ୱତୀ—2. The Goddess of learning. ୩ । (+ଭାବ. ଇ)—ଲୁଗା ବୁଣିବା—3. Weaving,

ସୂତରୀ
ଦାଗ
ତାନ
ବାନୀ
ମଜୁରୀ

ଦେ. ବ. (ସ. ବୃ ଧାତୁ=ବୁଣିବା)—୧ । ଦୁଇ ବା ମୁଦୁର ବୁଣିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ସରୁ ଛୋଟ ଦଉଡ଼ା—1. Strings for weaving mats. ୨ । ଛୋଟର ସରୁ ସୁତୁଲି—2. Jute strings. ୩ । ଗୋରୁଙ୍କ ଦେହରେ ଦଗଯିବା ଚାଉଳ ଲୁହାର ଚଡ଼ ବା ରେଖା—3. Lines drawn on the body of cattle with red-hot iron. ୪ । (ସ. ବାଣୀ) ଗୀତ ବୋଲିବାର ବୃତ୍ତ ବା ଢଙ୍ଗ—4. Air of a song. ୫ । ବଣିଆଙ୍କର ଅଳଙ୍କାରଗଢ଼ା ମଜୁର—5. Goldsmith's wages for preparing ornaments. ୬ । ଲୁଗା ବୁଣିବା ମଜୁରୀ—6. Weaver's wages.

ଦ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଟେକା । ପର ବଡ଼ ବଡ଼ ବାଲିଗେରେଡ଼ା Big pebbles.

[ଦ୍ର—ଲୋକେ ଏଥିରେ ମୁନ୍ଦୁର୍‌ବୁଣା ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି ସେହି ଦଉଡ଼ିକୁ ଝୁଲାଇ ରଖି ମୁନ୍ଦୁର୍ ବୁଣନ୍ତି ।]

ବାଣୀ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛୋଟ ବା ଲୁଣପଟରସରୁ ଦଉଡ଼ି ବୁଣିବା—1. To weave strings.
Bāṇī kāṭibā

ସୁତରୀବାଁଟନା
ଦାଗଦେନା

୨ । ଗୋରୁଙ୍କ ଦେହରେ ଚାଉଳ ଲୁହାରେ ଦାଗଦେବା—2. To mark the bodies of cattle with hot iron

ବାଣୀଜା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବାଣିଜା)—ସଙ୍ଗୀ—A female companion.
Bāṇijā

ବାଣୀବାଣୀଜା ଭଷିଲ ମୁଁ ଦେଉଛୁ—ରଙ୍କ. ଘୋଷଯାତ୍ରାଗୀତ୍ୱଭ୍ୟ ।

ବାଣୀ ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—ଛୋଟ ବା ଲୁଣପଟରେ ବୁଣାଯିବା ସରୁ ଦଉଡ଼ା—Slender strings made of hemp or flax.
Bāṇī daurdā(rdi)

ବାଣୀ ପଥର—ଦେ. ବ- ୧ । ସାନ ଗୋଟାଳିଆ ପଥର; ବାଲିଗରଡ଼ା—1. Small round pebbles.
Bāṇī pathara

ସୁତରୀକା ମୁଟ୍ଠା ୨ । ଦୁଇ ବୁଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଣୀ ବା ଦଉଡ଼ା ଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁ ପଥରରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଦୋଇଥାଏ—2. Round bits of stone on which are wound the strings for weaving a reed mat.

ବାଣୁଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଣ)—୧ । ଯେ ବାଣ ମାରେ—
Bāṇuā 1. One who exhibits fire works; a

ବାନଇତ, ବାନୈତ, ବନୈତ

pyrotechnic. ୨ । ଯେ ଅତସବାଜୀ ତିଆର କରେ—2. Manufacturer of fire works. ୩ । ବ୍ୟାଧ; ଶିକାରୀ—3. A hunter. ୪ । ବନ୍ଧୁକ ମାରିବାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ—4. A marksman.

ବାଣୁଆ ରାଇ(ୟ)—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଜାମ) ବ—ଗଜପତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title conferred by Rajas.
Bāṇuā rāi(ya)

ବାଣୁଆ ସିଂହ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଜାମ) ବ—ଗଜପତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title conferred by Rajas.
Bāṇuā simha

ବାଣ୍ଟ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଣ୍ଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବିଭାଗ କରଣ—
Bāṇṭa 1 Division. ୨ । ବଣ୍ଟନ; ବାଣ୍ଟର୍—2. Partition. ୩ । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବଉରଣ—3. Distribution of a thing amongst many. ୪ । ବିଭାଗ କରି ସାଇଥିବା ଅଂଶ—4. Allotment. ୫ । ତାସ୍ ବାଣ୍ଟିବା ପାଳି—5. Turn for distributing playing cards amongst the players.

ବାଣ୍ଟ କୁଣ୍ଟ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର)—ବାଣ୍ଟ; ବଣ୍ଟନ—Division; distribution.
Bāṇṭa kuṇṭa

ବାଁଟା କୁଁଟା ବାଁଟଚୁଁଟ (ବାଣ୍ଟବଖର୍, ବାଣ୍ଟର୍‌କୁଣ୍ଟର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଣ୍ଟର—ଦେ. ବ. (ସ. ବଣ୍ଟନ)—୧ । ବାଣ୍ଟ; ବଣ୍ଟର୍; ବଣ୍ଟନ—
Bāṇṭarā 1. Partition. ୨ । ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ବଉରଣ—2. Distribution.

ବାଁଟିରା ବଟବାରା

ବାଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବଣ୍ଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବିଭାଗ କରିବା; ଅଂଶ ପୃଥକ୍ କରିବା—1. To divide; to partition.
Bāṇṭibā

ବାଁଟା ବାଁଟନା

୨ । (ଧନାଦି) ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଉରଣ କରିବା—2. To distribute.

ବସ୍ତ୍ରାଦିରୁ ନବପଲ୍ଲବମାନଙ୍କ ବାଣ୍ଟିଲୁ ବ ବହୁ ବହୁରେ ।
ବବପୂର୍ବ. ବଶେଷବନ୍ତ

୩ । ମନରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବା—3. To distinguish mentally the good from the bad; to think over the pros and cons of a matter.

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥା ବାଣ୍ଟିଲେ ନ ଥସଇ ବନ୍ଧୁ
ବୁଦ୍ଧି ବଢ଼ଇ ଏବେ ଭଲ ଅଛ । ପ୍ରାଚୀ. ରତ୍ନଖଣ୍ଡସ୍ତବ ।

ବାଣ୍ଟି ଦେବା—ଦେ॰ କି.—୧ । ଆପଣା ଉତରେ ପୃଥକ୍ ଦଳରେ Bāṇṭi hebā ବଣ୍ଟନ୍ତୁ ଦେବା—1. To divide amongst ବଁଟହୋନା one another. ୨ । ବାଣ୍ଟିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ - 2. The passive voice of Bāṇṭibā.

ବାଣ୍ଟିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର)—ବିଣ. (ଭୁଲ. ବଂ. ବେଁଟେ)— Bāṇṭhiā ଖର୍ବକାୟ—Dwarfish (ବାଣ୍ଟୁଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଣ୍ଡ—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ବାଣ୍ଡ୍)—ବଳ୍ଲଭ ଯୁକ୍ତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଚୟ Bāṇḍ ବାଦନକାରୀ ଦଳ—Band; a band of musicians ବ୍ୟାଣ୍ଡ ବ୍ୟାଣ୍ଡ attached to a particular regiment. (ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍, ବେଣ୍ଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଦଳରେ ଡୋଲ, ଝାଞ୍ଜ ଓ ଓ କାହାଳୀ ବଜାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହା ଯୁଦ୍ଧବାଦ୍ୟ ଅଟେ । ଆଜକାଲି ବଡ଼ଲୋକମାନେ ସଜ୍ଜାରେ ଏ ଦଳକୁ ଘୋଷନ୍ତି ।]

ବାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବାଙ=ଶବ; ଭୁଲ ସଂ. ବଣ୍ଡ=ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ଲିଙ୍ଗ) Bāṇḍa ଲଣ୍ଡା (ଅଶ୍ଳୀଲ) ଶିଶ୍ନ; ଲିଙ୍ଗ—Penis

ବାଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. (ତେ. ବାଣ୍ଡୀ)—ବି.— Bāṇḍi ୧ । ଏକପ୍ରକାର ବଳଦ ଗାଡ଼ି; କେରେଞ୍ଚ ଗାଡ଼ି— 1. Bandy cart.

[ଦ୍ର—ଏହା ବଡ଼ ଆରାମପ୍ରଦ; ଏଥିରେ ସବାର ପର କାଠର ଖେଚ କୋଠର ଥାଏ ଏବଂ ଅଳ୍ପ ଉପରେ କମାଣୀ ଲଗିଥାଏ ।]

୨ । ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ି—2. Bullock cart.

ବାଣ୍ଡେଜ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ.)—ଘା ଆଦର ଉପରେ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ Bāṇḍej ଅଳ୍ପ ଚଉଡ଼ାର ଲମ୍ବା କନାପଟ୍ଟୀ—Bandage. ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ [ବ୍ୟା(ବେ)ଣ୍ଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଣ୍ଡୋରି—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ବାଉଣ୍ଡାରୀ)—ସେକ୍ଟଲ୍ ପ୍ଲେନ୍ ମାପରେ Bāṇḍori ଜଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୂମିର ସୀମା—Boundary line in a survey.

ବାଣ୍ଡୋରିଆ—ଦେ. ବି. (ଇଂ. ବାଉଣ୍ଡାରୀ)—ଯେଉଁମାନେ ମାପ କର Bāṇḍoriā ଭୂମିର ସୀମା ଜରୂପଣ କରନ୍ତି; ଭୂମି ମାପ କରିବା ଅମିନ—Surveyors who lay the boundaries of villages.

ବାତ୍—ଦେ. ବି.—(ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ବାର୍ତ୍ତା)—ବାକ୍ୟ; କଥା; Bāt ବାତ ବାତ ଉକ୍ତି; ବଚନ—Word; speech.

ବାତ୍‌ଚିତ୍—ଦେ. ବି.—(ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ବାର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଅନର୍ଥକ Bāt-chit ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦ୍ଧରର ଶବ୍ଦ)—୧ । କଥୋପକଥନ; କଥାବାର୍ତ୍ତା ବାତ୍ୟାଳାପ—1. Conversation. ବାତଚିତ ୨ । ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର—2. Question and answer.

ବାତ୍‌ଫ(ଫୁ)ରୁସ୍(ସି)—ଦେ. ବି. (ହି. ବାତ୍+ସଂ. ଫୁର୍ତ୍ତି)— Bāt-pha(phu)rus(si) ବାଇଜି; ସତ ମିଛ ମଡ଼ାଏ କଥା ବକୁଆ ଗପିବା; ବାଗାଡମ୍ବର—Braggadacio; boasting; ବାତ ଫରେସ bombast.

ବାତ୍ ଫୁର(ରୁ)ସିଆ—ପୁଂ } ବିଣ ଦେ. ବିଣ—ବାଗାଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରିୟ— ବାତ୍ ଫୁର(ରୁ)ସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ } Boastful; bragging; bombastic.

ବାତୁସକ—ସଂ॰ ବି. (ବସ୍ତୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ+କ)—ବାଛୁରୀ ଦଳ— Bāt-saka A herd of calves (Apte).

ବାତ୍ସଲ୍ୟ—ସ. ବି. (ବତ୍ସଲ+ଭାବ. ଯ)—ବତ୍ସଳତା; ସ୍ନେହ; ପୁଅାଦିଙ୍କ Bāt-salya ପ୍ରତି ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରେମ—Affection towards one's youngers; tenderness or fondness for children.

ବାତ୍ସାୟନ—ସ. ବି. (ନାମ)—୧ । ସମ୍ଭବତ 'କାମସୂତ୍ର' ନାମକ ରତି- Bāt-sāyana ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା—1. Name of the author of a Sanskrit work on erotic subjects.

୨ । ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ଟୀକାକାର—2. Name of a commentator on the Nyāya Śāstra (Apte).

ବାତ୍ସି(ସୀ)—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସରେ ଶୂଦ୍ରା ଗର୍ଭଜାତା କନ୍ୟା- Bāt-si(sī) The daughter of a Brāhmaṇa father and Śūdrā mother (Apte).

ବାତ —ସ. ବି. (ବା ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)— Bāta ୧ । ପବନ; ବାୟୁ—1. Wind; air.

୨ । ଆୟୁର୍ବେଦ ମତେ ଶରୀରସ୍ଥ ବାୟୁ—2. One of the 3 humours of the body; wind in the body; nerve energy; rheum.

[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଶରୀରସ୍ଥ ବାୟୁର ସ୍ଥାନ ପଞ୍ଚାଶତ୍ । ଶରୀରସ୍ଥ ସମସ୍ତ ଧାତୁର ଓ ମଳ ମୂତ୍ର ଆଦିର ପରିଚାଳନ ଏହା ଦ୍ୱାରା ହୁଏ ଓ ଶ୍ୱାସ, ପ୍ରଶ୍ୱାସ, ତେଷ୍ଟା, ବେଗ ଆଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହାହିଁ ମୂଳ ଅଟେ । ହ୍ର. ଶ]

୩ । ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗ; ମୃଗୀ ରୋଗ—3. Fit; epilepsy

୪ । ସେଉଁ ରୋଗରେ ଅଙ୍ଗ ଗଣ୍ଠି ଦରଜ ହୁଏ; ଆମବାତ— 4. Rheumatism; gout ୫ । ଜାର ପୁରୁଷ— 5. A paramour. ୬ । ଧୃଷ୍ଟ ନାୟକ—6. A fickle paramour.

ସଂ. ବିଣ—ଗତ —Gone.

ଦେ. ବି—ବାୟୁ ଦେବତା—The God of wind.

ବଧ ବାତ ସେଳ ସନ୍ତ ବାଳବାରୁ ଉହଁ —ଉଷ୍ଟ, ବୈଦେଖୁଶବଭାଗ ।

ବାତ କଫ—ସ. ବି—୧ । ବାୟୁ ଓ କଫଜନିତ ରୋଗବିଶେଷ— Bāta kapha 1. Cough due to wind in the body.

୨ । ଟାଇଫଏଡ୍ ଜ୍ୱର—2. Typhoid.

ବାତ କର୍ମ—ସ. ବି—ଘର୍ଦ୍ଦନ; ଘାଣ୍ଟିବା; ଅଧୋବାୟୁ ତ୍ୟାଗ— Bāta karma The act of cracking air through the anus; fart.

ବାତକୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାତ+ଇନ୍; କ ଆଗମ; ୧ମା. ୧ବ)— Bātakī ବାତ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—Suffering from rheu- (ବାତକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) matism.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାତ କୁମ୍ଭ—ସଂ· ବ—ଗଜ କୁମ୍ଭର ନିମ୍ନ ଦେଶ—
Bāta kumbha The lower part of the temples of an elephant.

ବାତ କୁଷ୍ଠ—ସଂ. ବ—ରୋଗବିଶେଷ—
Bāta kushṭha A disease.

ବାତ କୃମି—ଦେ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କ କୃମି ରୋଗବିଶେଷ—
Bāta kṛumi A disease of worms in children.
(ବାତକୁମି, ବାତକୁରୁମି—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ବାତ କେତୁ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାତ+କେତୁ)—
Bāta ketu ଘାଂଶୁ; ଧୂଳ—Dust.

ବାତ କେଳି—ସଂ. ବ—୧ । ସୁନ୍ଦର ଆଳାପ (ହ. ଶ)—
Bāta keḷi 1. Charming talk.
୨ । ଓଷ୍ଠପଲ୍ଲବଙ୍କ ଦନ୍ତକ୍ଷତ (ହ. ଶ)—2. The tooth mark left on the body (cheeks or lips) of a lady by her paramour.

ବାତ ଗୁଲ୍ମ—ସଂ. ବ—୧ । ବାତ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଗୁଲ୍ମ ରୋଗ—
Bāta gulma 1. A disease due to vitiated wind.
(ବାତ ଗୁଲ୍ମମ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ୨ । ଆମବାତ—2. Rheumatism (Apte) ୩ । ପ୍ରବଳ ବାୟୁ; ଡୋଫାନ—3. A high wind (Apte).

ବାତଘ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. (ବାତ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯାହା
Bātaghna ବାତରୋଗ ନାଶ କରେ—1. Curing rheumatism. ୨ । ଯାହା ଶରୀରର ବାତଧାତୁ ଉପଶମ
(ବାତଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—2. Removing disorders of the wind in the system.

ବାତଘ୍ନୀ—ସ. ବ—୧ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ଦେଖ)—1. Aśwagandhā
Bātaghnī (See) ୨ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)—2. Śālaparṇṇī (See)

ବାତ ଚକ୍ର—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ବାତଚାଳିତ ଚକ୍ର)—୧ । ବାୟୁ-
Bāta chakra ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ଚକ୍ର ବା ଯନ୍ତ୍ର—1. A wheel propelled by wind; windmill. ୨ । ଫଳତ
ଜ୍ୟୋତିଷର ଯୋଗବିଶେଷ—2. Name of an astrological conjunction.
[ବ୍ର—ଆଷାଢ଼ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ବେଳେ ଏ ଯୋଗ ହୁଏ। ସେ ସମୟରେ ବାୟୁ ବହିବାର ଦିଗରୁ ବର୍ଷଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଏ—ହ. ଶ.]

ବାତ ଚଟକ—ସଂ. ବ—୧ । ଛତ୍ତିର ପକ୍ଷୀ (ହ. ଶ.)—1. Partridge.
Bāta chaṭaka ୨ । ବାୟା ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—
2. Bāyā chardhei (See)

ବାତଚକ୍କର ଦେ. ବ—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନକୁ ଅସ୍ଥିର କରିବା କୌଣସି ବିଶେଷ ଚିନ୍ତା—1. Grave anxiety or uneasiness. ୨ । ବାତ୍ ଫରୁସ୍ (ଦେଖ)—2. Bāt-pharus (See) ୩ । କଥାରେ ଉଣ୍ଡେଇବା—
3. Prevarication.

ବାତଜ—ସ. ବ. (ବାତ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବାୟୁଘଟିତ;
Bātaja ହନୁମାନ୍—Hanumān.
ସ. ବିଣ—ଶରୀରସ୍ଥ ବାୟୁ ପ୍ରକୋପରୁ ଜାତ—Resulting from derangement of the wind or rheum in the body.
ଦେ. ବ—ବତାସ—Storm.
ବାତଜ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘନେନ୍ଦ୍ର-ଘୋଷଣ ଉଦ୍ଧତ ଯହିଁ—
ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଭାସ।

ବାତଜ୍ୱର—ସଂ· ବ—ବାତ ଧାତୁ-ପ୍ରକୋପରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜ୍ୱର—Fever
Bātajwara due to excess of wind in the system; rheumatic fever.
[ବ୍ର—ଏ ଜ୍ୱରରେ ଗଳା, ଓଠ ଓ ମୁହଁ ଶୁଖିଯାଏ, ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ହୁକ୍କା ଉଠେ, ଶରୀର ରୁକ୍ଷ ହୁଏ, ମୁଣ୍ଡ ଓ ଦେହ ବନ୍ଧେ, ମୁହଁ ଫକ୍କା ପଡ଼ିଯାଏ, ମଳ ରୁନ୍ଧ ହୁଏ । କେବେ କେବେ ଦେହରେ ଭାଙ୍ଗ ବଢ଼ିଯାଏ ଓ କେବେ କେବେ କମ୍ପିଯାଏ—ହ. ଶ.]

ବାତେର ବ୍ୟାମୋ ଦେ. ବ—ଶ୍ଲୀପଦ ରୋଗ; ଏକପ୍ରକାର ଜ୍ୱର—Moon fever; fever accompanied with
ଫୀଲପାବ swelling of the lymphatic glands and elephantiasis and scrotal tumour; filarial fever.
[ବ୍ର—ଏ ଜ୍ୱରରେ ପ୍ରଥମେ କାଖସନ୍ଧି ଓ ଉରୁସନ୍ଧି (କୋଡ଼-ଗାତ)ର ଗିଲ୍ଟି ଫୁଲିଯାଇ ଦରଜ ହୁଏ ଓ ଶରୀରରେ ଭାପ ବଢ଼େ; ଏବଂ ଶରୀରର ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗମାନ ଭଲକୁ ଫୁଲେ (ଯଥା—ହାତ, ଗୋଡ଼, କୋଷ,ସ୍ତନ ବା ଲିଙ୍ଗ) ସେହିଁକୁ ରକ୍ତ ଗଡ଼ି ଭାରା ଗୋଦର ହୋଇଯାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଫୁଲିଯାଏ; ଏବଂ ଏହି ଗୋଦର ଉପରେ ଆରୁମାନ ସଦୃଶ ବାହାରେ । କୌଣସି କୌଣସି ରୋଗୀର ଏକ ପାଖର ଅଙ୍ଗ, କାହାର କାହାର ଦୁଇ ପାଖର ଅଙ୍ଗ ଗୋଦର ହୁଏ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଜ୍ୱରର କୌଣସି ଔଷଧ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରୋଗୀକୁ ନ କରିବାହିଁ ଏହାର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତିକାର । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଏକାନ୍ତ, ଅଷ୍ଟମୀ, ଏକାଦଶୀ ଓ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଏ ଜ୍ୱର ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଦେଖା ଯାଏ। ସାଧାରଣତଃ ଏହା ୨।୩ ଦିନ ପରେ ଛାଡ଼ିଯାଏ; ମାତ୍ର କେଳେ କେଳେ ଏହା ନ ଛାଡ଼ି ଲାଗି ରହେ ଏବଂ ରୋଗୀକୁ ବିଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ ଶେଷରେ ମାରି ପକାଏ । ବାତଜ୍ୱରର ଏହି ଅବସ୍ଥାରୁ 'ବାତଜ୍ୱର ବିଚଳିବା' ବୋଲାଯାଏ, ବାତଜ୍ୱରର ପ୍ରଧାନ ଚିକିତ୍ସା ଗିଲ୍ଟି ଦରଜ ଦେବା । ଗିଲ୍ଟି ଦରଜ ନ ହୋଇ ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷ ଫୁଲିଲେ ତାହା ବାତଜ୍ୱର ନୁହେ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ; ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଡାକ୍ତରମାନେ ସ୍ଥିର କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ, କୌଣସି କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଳବାୟୁ ଦୋଷରୁ ଦେହରେ ଏକ ପ୍ରକାର କୀଟାଣୁ (filaria) ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ ରୋଗ ହୁଏ। ସୁଶ୍ରୁତଙ୍କାରେ ଏ ରୋଗ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସୁଶ୍ରୁତରେ ଏ ବିଷୟରେ ସରକାର ଗବେଷଣା କରାଇ ଥିଲେ ଓ ଲଙ୍କେକ୍‌ସନ୍‌ଦ୍ୱାରା ଏ ରୋଗର ଆକ୍ରମଣର ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷା

Digitized by srujanika@gmail.com

କରବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଯାଇଥିଲା, କନ୍ତୁ ତାହା ଫଳପ୍ରଦ ହେବାର ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ—ଏମନ୍ତ ବ, ଯେଉଁ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନ ଏ ଗବେଷଣାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଥିଲେ (ଡାକ୍ତର ଦାସ) ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଗୋଦର ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ଏ ରୋଗଜନିତ ଗାଦଗୋଥ (ଗୋଦରଗୋଡ଼)କୁ ପାରସୀରେ ଓ ହିନ୍ଦୁରେ ଫୀଲ୍‌ପାୱ (= ହାତୀଗୋଡ଼) ଓ ଇଂରାଜରେ ଏଲଫାଣ୍ଟିଆସିସ୍ (ହାତୀ ପର କରବା ରୋଗ) ବୋଲାଯାଏ ।]

ବାତ ତୁଳ—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧା; ବାତଦ୍ୱାରା ତାଡ଼ିତ ତୁଳ= ତୁଳା)—୧ । ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ବାୟୁ ତାଡ଼ିତ ବୁଢ଼ିଆଣୀ [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ବୃକ୍ଷସୂକ୍ଷ୍ମକ, ଇନ୍ଦ୍ରତୁଳ, ଗ୍ରାବାଦ୍ୱାସ, ବଶକଫ, ମରୁଧ୍ୱଜ] ସୂତା—1. Spider's web floating in the air. ୨ । ପବନରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ତୂଳା ପରି ମଞ୍ଜି—2. Cottony seeds floating in the air (Apte).

ବାତଦେହୀ—ବି. ବଣ—ଯାହା ଦେହରେ ବାତ ଧାତୁ ପ୍ରବଳ— Bātadehī One in whose system the Bāta humour predominates.

ବାତ ଧରିବା—ବି. ବ—ଆମବାତ ରୋଗର ଆକ୍ରମଣ—Attack of Bāta dharibā ବାତଧରା **वातपकडना** rheumatism.

ବାତ ଧାତୁ—ବି. ବ—ଶରୀରସ୍ଥ ବାତ ନାଶକ ଧାତୁ—The humour Bāta dhātu of wind or rheum the system.

ବାତ ଧ୍ୱଜ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାତ+ଧ୍ୱଜା)—୧ । ମେଘ— Bāta dhwaja 1. Cloud. ୨ । ଧୂଳି—2. Dust (Apte).

ବାତ ପଟ—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବାତଘ୍ନିତ ପଟ)—ପତାକା (ହି. ଶ.) Bāta paṭa Flag.

ବାତପତ୍ନୀ—ସ. ବ. (ଅଷ୍ଟୀ ଉତ୍; ବାତ+ପତ୍ନୀ)—ଦିଗ (ହି. ଶ.)— Bātapatnī Quarter of the globe.

ବାତ ପିତ୍ତ—ସ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବାତ+ପିତ୍ତ)—୧ । ବାତ ଓ ପିତ୍ତ— Bāta pitta 1. Rheum and bile in the system ୨ । ବାତ ଓ ପିତ୍ତ ବୃଦ୍ଧିଜନିତ ରୋଗ—2. Disease due to excess of bile and rheum in the system

ବାତ ପିତ୍ତ କଫ—ସ. ବ—ଆୟୁର୍ବେଦ ମତେ ଶରୀରସ୍ଥ ତିନିଧାତୁ (ଯଥା— Bāta pitta kapha ବାତ, ପିତ୍ତ ଓ କଫ—The three humours of the body (according to the Hindu system of medicine; rheum; bile and phlegm).

ବାତ ପୁତ୍ର—ସ. ବ. (ଅଷ୍ଟୀ ତତ୍; ବାତ+ପୁତ୍ର)— Bāta putra ୧ । ହନୁମାନ୍ (ହି. ଶ)—1. Hanumān. ବାତ ତନୟ } ବାତାତ୍ମଜ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଭୀମ—2. Bhīma (Apte). ୩ । ଠକ—3. A cheat (Apte).

ବାତ ପ୍ରକୃତି—ସ. ବଣ—ଯେଉଁ ଲୋକର ଦେହରେ ବାତ ଧାତୁର Bāta prakṛuti ଆଧିକ୍ୟ ବା ପ୍ରକୋପ ଦେଖାଯାଏ— (ବାତ ପ୍ରକୃତିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Of a rheumatic constitution.

ବାତ ପ୍ରମୀ—ସ. ବ. (ବାତ+ପ୍ର+ମା ଧାତୁ=ପରମାଣ କରିବା+ Bāta pramī କ୍ତିନ୍. ଈ)—୧ । ବାତ ମୃଗ (ଦେଖ) 1. Bāta mṛuga (See) ୨ । ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ)—2. Horse. ୩ । ନକୁଳ; ନେଉଳ (ହି. ଶ)—3. Ichneumon; mongoose.

ବାତ ପ୍ରଶମକ—ସଂ. ବଣ. (ବାତ+ପ୍ରଶମକ)— Bāta praśamaka ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଦେହରେ ବାତ ଧାତୁର ପ୍ରକୋପ (ବାତ ପ୍ରଶମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜନିତ ପ୍ରଶମିତ କରେ—Preventing the (ବାତ ପ୍ରଶମିକା, ବାତ ପ୍ରଶମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) morbidity of the (ବାତ ପ୍ରଶମନ—ବ୍ୟବ୍ଦେଷ୍ୟ) humour of rheum in the system.

ବାତ ଫୁଟ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାତ+ସ୍ଫୋଟକ)— Bāta phuṭa କୁଷ୍ଠ ରୋଗବିଶେଷ; ବାତରକ୍ତ— ବାତ ଫୁଟ(ଟୁ)କା } ବାତ ଫୋଟକା } ଅନ୍ୟରୂପ A sort of leprosy. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହସାଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ିଏ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ରଣ ହୋଇଯାଏ ।]

ବାତ ଫୁଲ୍ଲାବ—ସଂ. ବ—ବାୟୁଜନିତ ପେଟ ଫୁଲ୍ଲା— Bāta phullāba Flatulence in the bowels caused by indigestion (Apte).

ବାତ ବୈରି—ସଂ. ବ—୧ । ବାଦାମ (ଦେଖ) Bātabairī 1. Bādāma (See). ୨ । ଏରଣ୍ଡଗଛ—2. The Casto oil plant (Apte).

ବାତବସ୍ତି—ସଂ. ବ—ମୂତ୍ରରୋଧ—Suppression of urine Bātabastī (Apte).

ବାତବୃଦ୍ଧି—ସ. ବ—୧ । (ଅଷ୍ଟୀ ତତ୍) ଶରୀରରେ ବାତଧାତୁର ପ୍ରାବଲ୍ୟ- Bātabṛuddhi 1. Predominance of rheum or wind. in the system ୨ । କୋଷବୃଦ୍ଧି—2. Swollen testicle (Apte).

ବାତବ୍ୟାଧି—ସ. ବ—ଦେହର ସନ୍ଧିସ୍ଥାନ ଫୁଲିବା ଓ ବନ୍ଧିବା Bātabyādhi ରୋଗବିଶେଷ—Acute rheumatism. (ବାତରୋଗ ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାତମଣ୍ଡଳୀ—ସ. ବ (ଅଷ୍ଟୀ ତତ୍; ବାତ+ମଣ୍ଡଳୀ)—ଘୂର୍ଣ୍ଣୀବାୟୁ; Bātamaṇḍalī ବାତାବର୍ତ୍ତ; ଖଣ୍ଡଆନ୍ଧି—Whirlwind.

ବାତ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ଅପସ୍ମାରାଦି ରୋଗଜନିତ ମୂର୍ଚ୍ଛା— Bāta māribā Fit or attack of epilepsy. ଫୀଟ **वातमारना**

ବାତ ମୃଗ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ. କର୍ମଧା; ବାତ+ମୃଗ; ଯେଉଁଆଡ଼ Bāta mṛuga ପବନ ବହୁଥାଏ ସେମାନେ ସେହି ଦିଗକୁ ମୁହଁକରି (ବାତମଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦଉଡ଼ନ୍ତି)—ଦ୍ର ଚିତାମା ଜାତି କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃଗବିଶେଷ; ବାତାଦ୍ଭୁତ—A spotted deer.

ବାତ ଯାନ—ସଂ ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାତ+ଯାନ; ଯେ ବାୟୁ ସଙ୍ଗେ Bāta jāna ଗତି କରି ଯାଏ)—ମୃଗ—Deer. (ବାତରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାତର—ସଂ. ; ବି (ବାତ+ର)—୧ । ବାୟୁମୟ—1. Stormy; Bātara windy (Apte). ୨ । ଶୀଘ୍ରଗତ; ଦ୍ରୁତଗତ—2. Swift (Apte),

ବାତରକ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ଦୂଷିତ ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଦୂଷିତ ହେବା ରକ୍ତଜନିତ Bātarakta ରୋଗବିଶେଷ—1. A kind of leprosy. (ବାତ ଶୋଣିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହରେ ଓ ବିଶେଷତଃ ଗୋଡ଼ରେ ମନା ମନ୍ଦା ବ୍ରଣ ଓ ଦାଗ ବାହାରେ । ଏହା ଏକପ୍ରକାର କୁଷ୍ଠରୋଗ ।]

୨ । ଆମବାତ—2. Acute gout (Apte).

ବାତରକ୍ତଘ୍ନ—ସ. ବି—୧ । ବାତରକ୍ତ ରୋଗନାଶକ ଔଷଧ—Bātaraktaghna 1. Antidote for 'Bātarakta' disease. ୨ । କୁକୁରଦ୍ରୁ; ଯୋକସୁଂଘା—2. A herbal plant; Blumea Lacera.

ବାତ ରଥ—ସ. ବି—(ଅଶ୍ୱୀ ଭଳି; ବାତ+ରଥ)—ମେଘ (ହ. ଶ.)—Bāta ratha Cloud.

ବାତରା—ଦେ. ବି—(ସ. ମାଳା)—ଦେଶୀଆଳୁଲତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ Bātarā ଗଣ୍ଠିରୁ ବାହାରିବା ଛୋଟ ଗୋଲାକାର କନ—(ବାନ୍ଦୁଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) Small round bulbs coming out ଗାଈଠ ଆଳ of the joints of the creeper of yam.

अरुआकी गुटली ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ବାତ ଧାତୁର (ବାତୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରାବଲ୍ୟ ବଶତଃ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—(ବାତ[ତୁ]ଳ—ସ୍ତ୍ରୀ) Suffering from the excess of **बाती** ବାତୁଳା 'Bāta' humour in the system.

ବାତରାୟଣ—ସ. ବିଣ—୧ । ଉପଯୋଜନ ପୁରୁଷ (ହ. ଶ)—Bātarāyaṇa 1. An useless person. ୨ । ବାଣ; ଶର (ବାତରାୟଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହ. ଶ)—2. Arrow (Apte). ୩ । କର ପାଣି; ଛୋଟ (ହ. ଶ) —3. A small water pot, ୪ । କୂଟ; ପର୍ବତାଦିର ଚୂଡ଼ା—4. Peak or summit (Apte). ୫ । ସିଧା ଗଛ (ହ. ଶ)—5 A straight tree. ୬ । ଉନ୍ମତ୍ତ ପୁରୁଷ (ହ. ଶ)—6. A mad or intoxicated person (Apte). ୭ । ସରଳଦ୍ରୁମ—7. The pine tree (Apte). ୮ । କରତ—8. Saw (Apte). ୯ । ଅଳସୁଆ ବ୍ୟକ୍ତି—9. An idler (Apte). ୧୦ । ବାଣର ଗତି—10. Bowshot; an arrow's flight (Apte).

ବାତରୂପ—ସ. ବି—(ବାତ+ରୂପ)—୧ । ତୋଫାନ—1. Storm; Bātarūpa violent wind (Apte). ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—2. The rainbow (Apte) ୩ । ଲଞ୍ଚ; ଘୁସ—9. A bribe (Apte).

ବାତରୋଗୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ବାତରୋଗଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Bātarogī Suffering from epilepsy or rheumatism. (ବାତରୋଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାତଳ—ସ.ବିଣ—(ବାତ+ଳ.ଧାତୁ=ବାତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ; ଯାହା Bātaḷa ବାୟୁରୁ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଖାଇଲେ ଶରୀରରେ ବାୟୁ (ବାତବର୍ଦ୍ଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ)—୧ । ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ—(ବାତଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Increasing wind in the system. ୨ । ପବନମୟ; ବତାସିଆ—2. Windy; stromy (Apte). ୩ । ଯାହା ଯେଉଁ ଫୁଲ୍ଲଏ; ସ୍ତ୍ରୀତ ଉତ୍ପାଦକ—3. Flatulent (Apte).

ସ. ବି—୧ । ଚଣକ; ଚଣା—1. Chick pea; gram. ୨ । ଜୂଟ—2. Oat ୩ । ପବନ; ବତାସ—3. Wind (Apte).

ବାତଳା ରୋଗ—ସ. ବି—ଯୋନିରେ ସୂଚୀବେଧନବତ୍ ପୀଡ଼ା ହେବା Bātaḷā roga ରୋଗବିଶେଷ (ହ. ଶ)—A disease consisting of sharp pricking sensation in the female organ.

ବାତଶୀର୍ଷ—ସ. ବି—ଉଳଘେଣ—Bātaśīrsha The lower belly (Apte).

ବାତଶୂଳ—ସ. ବି—(ସ. ପ ଲୋ. କର୍ମଧା; ବାତଜନିତ ଶୂଳ)—Bātaśūḷa ବାୟୁ ରୋଗଜନିତ ପେଟମଣ୍ଡ ରୋଗ; ପେଟମଣ୍ଡ ସହିତ ପେଟ ଫମ୍ପା—Colic due to wind in the system; colic with flatulence (Apte).

ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମା—ସ. ବି ବାତ ଓ କଫଜନିତ ରୋଗ; ବାତ କଫ—Bātaśleshmā Disease due to wind and catarrh.

ବାତ ସହ—ସ. ବିଣ. (ବାତ+ସହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bāta saha ୧ । ଯେ ବା ଯାହା ବାୟୁର ବେଗ ସମ୍ଭାଳି ପାରେ—1. Capable of withstanding the force of wind.

୨ । ବାତ ରୋଗୀ—2. Suffering from 'Bāta' disease; gouty.

ବାତ(ତା)ସା—ଦେ. ବି. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) (ସ. ବାତ; ଏଥି- Bāta(tā)sā ମଧ୍ୟରେ ପବନର ବନ୍ଧୁ ବୁନ୍ଦ ଥିବାରୁ)—ଫେଣୀ—ବାତାସା A kind of cake made of bloated **बतासा** sugar.

ବାତ ସାରଥି—ସ. ବି. (ଅଶ୍ୱୀ ଭଳି; ବାତ ସାରଥି)—Bāta sārathi ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—Fire. (ବାତସ୍ୱନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାତାଜୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବି. (ସ. ଷ. ଲୋ. କର୍ମଧା; ବାତଜନିତ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ)—Bātājīrṇṇa ବାତ ଜନିତ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗ—Dyspepsia.

[ଦ୍ର—ଏହା ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ।]

ବାତାଟ—ସ. ବି. (ବାତ+ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—Bātāṭa ବାତ ମୃଗ; ବାଉଁଶିଆ—A spotted deer.

ବାତାଣ୍ଡ—ସ. ବି—ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ ରୋଗ (ହ. ଶ)—Bātāṇḍa Hernia.

ବାତାଦ(ମ,ମ୍ର)—ସ. ବି—ବାଦାମ (ଦେଶ) Bātāda(ma,mra) Bādāma (See)

ବାତାଧିକ୍ୟ—ସ. ବି. (ଅଶ୍ୱୀ ଭଳି; ବାତ+ଆଧିକ୍ୟ)—Bātādhikya ଶରୀରରେ କୁପିତ ବାୟୁର ଆଧିକ୍ୟ ବା ପ୍ରକୋପ—Increase or morbidity of wind or rheum in the system.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାତା(ତି, ତେ)ନି—ଦେ. ବ. (ସ. ବଚନ)—
Bātā(ti, te)ni

୧ । କଥା; ଉକ୍ତି—1. Word; speech.
୨ । କୌଣସି କଥାର ମୌଖିକ ଉତ୍ତର—2. Verbal reply.
୩ । ମୌଖିକ ସମ୍ବାଦ ବା ଖବର—
3. Verbal message or information.
୪ । ବାଗାଡ଼ମ୍ବର—4. Bombastic speech; bombast.
ଦେ. ବ୍ୟ—ବାଗାଡ଼ମ୍ବର ଦିଅୁ—Bombastic; boastful.

ବାତାପି—ସ. ବ. (ବାତ=ବାୟୁ+ଅପ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତ ଦେବା+ଇ)—
Bātāpi

ବାୟୁ ରୂପଧାରୀ ଗ୍ରାସସ୍ୱରୂପ—A demon said to have been devoured by sage Agastya.

[ଦ୍ର—ଅତାପି ଓ ବାତାପି ନାମରେ ଦୁଇ ଭାଇ ଅସୁର ଥିଲେ ଓ ଏମାନେ ଋଷିମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ । ବାତାପି ମେଣ୍ଢା ରୂପ ଧରୁଥିଲା ଓ ଅତାପି ଉକ୍ତ ମେଣ୍ଢାକୁ ମାରି ଉକ୍ତ ମାଂସ ଋଷିମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଉଥିଲା । ଋଷିମାନେ ଉକ୍ତ ମାଂସ ଖାଇ ସାରିଲା ପରେ ଅତାପି ଋଷିମାନଙ୍କ ଆଗକୁ ଆସି ଆପଣା ଭାଇର ନାମ ଧରି ଡାକ ପକାଉଥିଲା । ଡାକ ପକାଇବାରୁ ବାତାପି ଉକ୍ତ ମୁନମାନଙ୍କ ପେଟକୁ ଚିରି ପେଟରୁ ବାହାରୁଥିଲା—ଏହିପରି ଏହି ଦୁଇ ଭାଇ ଅନେକ ମୁନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନେଲେ । ଦିନେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି ଅତାପି ଘରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଅତାପି ବାତାପିର ମାଂସକୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କୁ ଖୁଆଇଲା । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ସମ୍ବୁଦ୍ ପାଣି ପିଇ ତାକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଲେ ଓ ଅତାପି ଭାଇକୁ ଯେତେ ଡାକିଲା, ବାତାପି ଆଉ ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କ ପେଟରୁ ବାହାରିଲା ନାହିଁ—ହ. ଶ]

ସ. ନାମ. ସାଜପୂର, ମାଉଲଙ୍ଗ, ରୁଚକ, ଫଳପୂରକ, ଅମ୍ଳକେଶର, ସାଜପୁଣ୍ଡି, ପୂଣ୍ଡିସାଜ, ସୁକେଶ, ସାଜକ, ସୁପୂର, ସାଜ ଫଳକ, ଜଂଭୁପ୍ତ, ପୂରକ, ସ୍ରୋତନ ଫଳ
ବାତାପି(ବି)
ଚକୋତରା, ମହାତାବୀ, ବିଜୌରା, ଗାଗଡ
ଇ. ବୋମ୍ବାଲେନସ୍
ତେ. ଏଦାଘାଣୁ
ଗୁ. ଓବାକୋଟ୍ରୁ
ମ. ଦାସନାଶା

ଦେ. ବ. (ସ. ସାଜପୂର)—
୧ । ମୋଟା ଖୋସା ଥିବା ଓ ଲାଲ ରଙ୍ଗର ସାଜଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଲେମ୍ବୁ; ଟାଭ—A kind of thick-rinded orange; Citrus Decumana.

[ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ ଏହା ଯବଦ୍ୱୀପର ବଟେଭିୟା ନଗରରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ବୋଲ କାହାର କାହାର ଅନୁମାନ । ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏକ ପ୍ରକାରର ଫୁଲ ଓ ଫଳ ଉତରର ରୁଆ ଥଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଫୁଲ ଓ ଫଳର ରୁଆ ନାଲ । ଏ ଫଳ ଶରତ୍‌କାଳରେ ପକ୍ୱ ହୁଏ । ଏ ଗଛ ଲେମ୍ବୁ ଗଛଠାରୁ ବଡ଼ । ଏକ ପ୍ରକାରର ଶସ ମିଠା ଓ ଅନ୍ୟର ଶସ ଖଟା; ଏ ଫଳର ଖୋସା ଟାରୁ ବଢ଼ିଲ ।

ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଖଟା, କଣ୍ଠଶୋଧକ, ଦୀପକ, ରୁଚକାରକ, ସ୍ୱାଦଷ୍ଟ ଓ ତ୍ରିଦୋଷ, ତୃଷା, କାସ, ହିକ୍କା ଦୂର କରେ ।]

ବାତାପି ଛୁରି—ଦେ. ବ—ବାତାପି ୨ (ଦେଖ)
Bātāpi chhuri — Bātāpi 2 (See)

ବାତାପ୍ୟ—ସ. ବ—ଜଳ (ହ୍ର. ଶ)—
Bātāpya — Water.

ବାତାମୋଦ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାତ+ଆମୋଦ)—
Bātāmoda — କସ୍ତୂରୀ (ହ୍ର. ଶ)—Musk.

ବାତାୟନ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାତ+ଅୟନ=ମାର୍ଗ)—୧ । ଗବାକ୍ଷ; ଝରକା—Window; shutter; loophole.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାତ ଯର ଅୟନ ଅର୍ଥାତ୍ ଗତି ଯାହାର) ଘୋଡ଼ା; ଅଶ୍ୱ—Horse.
Bātāyana

ବାତାୟୁ—ସ. ବ. (ବାତ+ଅୟ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+କୁ. ଉ)—ମୃଗ—
Bātāyu — Deer.

ବାତାରି—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାତ+ଅରି)—୧ । ବାଇପ୍ର ଔଷଧ—
Bātāri
1. Medicine or antidote against wind disease ୨ । କଦଳୀ ଗଛ—2 Plantain tree. ୩ । ଏରଣ୍ଡ ବା ଗବଗଛ—3. Castor seed plant. ୪ । ବାଇବଡ଼ଙ୍ଗ—4. Embelia. ୫ । ଶତମୂଳୀ; ଛତଉରୁ—5. Asparagus Racemosus. ୬ । ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗଶିଉଳି—6. The night flower; Nictanthes Arbor Tristes; night jasmine. ୭ । ଯବାନୀ; ଜୁଆଣି—7. Ajwan; Liquisticum Ajwan. ୮ । ଭାର୍ଗୀ; ବାଣ୍ଡୁଣଝାଡ଼ିଆ—8. Celodendron Syphonanthus. ୯ । ସୁଣ୍ଢୀ; ସିଜୁ—9. Euphorbia Nivulia; Euphorbia Hirta. ୧୦ । ଶୂରଣ; ଓଲୁଅ—1. An esculant bulbous root. ୧୧ । ରକ୍ତାଭକ; ଭାଲିଆ—11. The marking nut (plant and fruit). ୧୨ । ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ (ହ.ଶ.) (ଦେଖ); ବେଗୁନିଆ—12. Nirgundi (See) ୧୩ । ଜଭୁକା; ବାଦୁଡ଼ି (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—13. Bat (bird) —୧୪। ଚେମଣି ଚଢ଼େଇ—14. House-bat.

ବାତାଳି—ସ. ବ. (ବାତ+ଆଳି=ଶ୍ରେଣୀ)—୧ । ବାତ୍ୟା—
Bātāli
1. Tempest.
୨ । ବାତାବର୍ତ୍ତ; ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ—2. Whirlwind.

ବାତାଶ୍ୱ—ସ. ବ. (ମ. ପ. ଲୋ. କର୍ମଧା; ବାତ ବା ବାୟୁର ଶୀଘ୍ରବର୍ତ୍ତିତ୍ୱ ଅଶ୍ୱ)—ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ—A fleet horse; a steed.
Bātāśwa

ବାତାସନ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ବାତ+ଆସନ)—ମେଘ—
Bātāsana — Cloud.

ଦେ. ବ.—(ସ. ବାତସାନ) ମୃଗ—Deer.

କ୍ୟାଧ ଜଗି ଯେମନ୍ତ ଛଳ ପାଟ
ବାତାସନ ଅଗମନେ ଲଭଃ । ଭଃ, ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାତାହତ—ସ. ବ୍ୟ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାତ+ଆହତ)—ପବନ ବା ବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ—Struck down or shaken by the wind
Bātāhata

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାତ—ସଂ. ବ. (ବା ଧାତୁ=ବହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍)—୧ । ବାୟୁ—
Bāti 1. Wind. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର-
The moon.

ଘ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର ଓ ଆଳ) ବ.—(ଭୁଲ. ବଂ. ବାତ୍ତା)—
ବଳତା—Wick.

[ଦ୍ର—ଅଳରେ ଧୋବାମାନେ ଚଗ୍‌ଲୁଗାରେ ବଲା ୬।୭ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ଓ ୧ ଇଞ୍ଚ ଚଉଡ଼ାର ବଳତାଲୁ ଲୁହାର ଚେଖା ଆକୃଚ ବଙ୍ଗିଷ୍ଟ ବାଡ଼ରେ ଯୋଖି ଯାଡାବରେ ଜାଲନ୍ତି; ତାହାକୁ ବାତ ବୋଲ୍ଲସାଏ ।]

ବାତିକ—ସଂ. ବିଣ. (ବାତ+କୋପନାର୍ଥେ ବା ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—
Bātika ୧ । ବାତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the vitiated state of wind in the system. ୨ । ବତାସିଆ—2. Windy; stormy; (Apte) ୩ । ବାତଗ୍ରେଗଗ୍ରସ୍ତ—3. Gouty; rheumatic (Apte). ୪ । ବାୟୁ; ବାଉଳ—4. Mad (Apte).

ବାତିକ ଦେ. ବ.—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ବାତଜନିତ
ବାତିକ ରୋଗ—1. Disease due to wind; nervous-desease. ୨ । ବାଉଳତା—2. Madness. ୩ । କ୍ଷଣିକ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା; ଝୁଙ୍କ—3. Whim; caprice, a passing humour. ୪ । ବାଇ; କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରକୃତି ବା ଅଭ୍ୟାସଗତ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା—Hobby; mania.

ବାତ(ତିଁ)ଗଣ(ମ)—ସଂ. ବ.—ବାଇଗଣ—
Bāti(tiṁ)gaṇa(ma) The egg plant (Apte)

ବାତିଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ବିଣ. (କଚରଆ) (ଅ. ବାତିଲ୍)—୧ । ଗ୍ରହଣର
Bātil(li) ଅଯୋଗ୍ୟ; ଅଗ୍ରାହ୍ୟ—1. Unfit to be accepted;
ବାତିଲ ବାତୀଲ unacceptable.
୨ । ଅସାର—2. Unsubstantial. ୩ । ମିଥ୍ୟା—3. False. ୪ । ଅସିଦ୍ଧ; ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ ନିଷ୍ଫଳ—4. Null and void; useless; fruitless. ୫ । ନାମଞ୍ଜୁର କରାଯିବା—5. Rejected.

ବାତିଲ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚରଆ)—ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା; ନାମଞ୍ଜୁର
Bātil karibā କରିବା—1. To reject.
ବାତିଲ କରା ୨ । ରଦ୍ କରିବା—2. To set aside; to
ବାତୀଲ କରନା annual; to nullify.
(ଯଥା—ଉପରସ୍ଥ ହାକିମ ତଳ ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମକୁ ବାତିଲ୍ କର ଦେଲେ ।)

ବାତୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—୧ । ବାତଗ୍ରେଗଗ୍ରସ୍ତ—
Bātuā ବେଟୋ, ବେତୋ 1. Suffering from rheuma-
ବାତଡ (ବାତେ[ତୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) tism or gout.
୨ । ଯାହାକୁ ବାତ ମାରେ—2. Epileptic.

ବାତୁ(ତୂ)ଳ—ସଂ. ବ.—(ବାତ+ଉ[ଊ]ଳ)—୧ । ବାତ୍ୟା—
Bātu(tū)la 1. Tempest. ୨ । (ପୁଂ) ପାଗଳ ଲୋକ—
(ବାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Mad man; a lunatic.

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ; ବାୟୁା—1. Mad; crazy; insane; crack headed. ୨ । ବାତରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—
(ବାଉଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Suffering from wind desease.

ବାଉଳା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ବାତୁଳ) ପାଗଲ; ବାୟୁା—
Bātulā Mad; lunatic,
ପାଗଳ ବାବଲା (ବାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାଉଳ—ସଂ. ବ (ବାତ+ଉଳ)—ବାଦୁଡ଼ି—
Bātuli Bat.

ବାତ୍ୟା—ସଂ. ବ (ବାତ+ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଥରେ. ଯ+ଅ; ତୁଳନା କର;
Bātyā ବନ+ଘ୍ରାଣର୍ଥ୍ୟାର୍ଥେ ଯ+ଅ=ବନ୍ୟା)—୧ । ପ୍ରବଳ
ବାୟୁ; ବତାସ; ଝଡ଼—1. Tempest; gale; storm.
୨ । ଘୂର୍ଣ୍ଣି ବାୟୁ—2. Whirlwind.

ବାତ୍ୟା ବିଚଳିତ—ସଂ. ବିଣ (ବାତ୍ୟା ଉଚ୍; ବାତ୍ୟା+ବିଚଳିତ)—
Bātyā bichalita ପ୍ରବଳ ବାୟୁଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ—
ବାତ୍ୟାବିଘୂର୍ଣ୍ଣିତ
ବାତ୍ୟାବିତାଡିତ } ଅନ୍ୟରୂପ Displaced by the
ବାତ୍ୟାହତ force of wind or tempest.

ବାତ୍ସଲ୍ୟ—ସଂ. ବ—ବାତ୍‌ସଲ୍ୟ (ଦେଖ)
Bātsalya Bāt-salya (See).

ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭକ୍ତି—ଦେ. ବ—କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ନନ୍ଦ ଓ ଯଶୋଦାଙ୍କର ପୁତ୍ରସ୍ନେହ-
Bātsalya bhakti ମିଶ୍ରିତ ଭକ୍ତି—The affection verging on devotion shown by Nanda and Jaśodā to Kṛushṇa; affectionate regard.

ବାତ୍ସଲ୍ୟ ରସ—ସଂ. ବ—ଅଳଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ନବରସାନ୍ତରର୍ଗତ ରସବିଶେଷ
Bātsalya rasa A kind of sentiment of affection in poetry and romance.

[ଦ୍ର—ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଓ ଶିଷ୍ୟାଦିଙ୍କପ୍ରତି ପିତା ମାତା ଓ ଗୁରୁଜନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ନେହପ୍ରବଣତା ବାତ୍ସଲ୍ୟରସ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ଉଦାହରଣ—
ଯଶୋଦାଙ୍କର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି—

ଉରୁଆଇ ଅଖାରକୁ, ରଖିଯାଇ ଘୋରୁ
ଜନକ ଜନମ ପୁତ୍ର ଜାହିଁପାଇଁ ସାରୁ,
କଲାମାଣିକ ରେ—ଅରୁନ୍ଧତୀ, ବରଦାଦେଇ'ନଣି ।]

ବାଥୁଡ଼ୀ—ଘ୍ରାଦେ (ମୟୂରଭଞ୍ଜ) ବ—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝରବାସୀ
Bāthurḍi ଆଦମଜାତିବିଶେଷ—Name of a low caste in Mayurbhanj & Keonjhar States.

[ଦ୍ର—ସମ୍ଭବତଃ ଏମାନେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ । ଏମାନେ ଗଡ଼ଜାତର ଆଦମନବାସୀ ଭୁୟାଁ ଜାତିର ସମକକ୍ଷ ଜାତି । କେତେକ ବଙ୍ଗୀୟ ପ୍ରାଚ୍ୟତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଏମାନଙ୍କୁ ବାଇରେ ବୋଲ ଯାହା କହିଅଛନ୍ତି ତାହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ସ୍ୱାମୀୟ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ଜଳ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଡୋଲୀ ବହନ୍ତି, ଭଙ୍ଗ ବୁହାନ୍ତି ।]

ବାଥୁଡ଼ ବାହକ ବେଲା ପରେ ଛତ
ଦୋଇ କାନ ମାର ଦେଖି ନନ୍ଦା ଗୋପ
ଛଡ଼ବେରଥା ଏ ପ୍ରସ୍ତରେ ସଙ୍ଗୀତ,
ଅର୍ଦ୍ଧରୋଜା ଗାଇ ଦୋଇ ଅନନ୍ତ – ବେଶବ. ବୈତରଣୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଦ୍—ବୈଦେ, ଅ (ଆ)—୧ । ଉତ୍ତରରୁ; ପରେ; ଅନନ୍ତର—
Bād 1. After.
ବାଦେ **बाद** ୨ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ—2. Afterwards.
୩ । ସୀମାରୁ ବାହାରେ—3. Beyond the limit.
୪ । ବାଙ୍କି; ଅବଶିଷ୍ଟ—4. Remaining.
୫ । ବହିର୍ଭୂତ—5. Excluded from; out side the scope of. ୬ । ବିୟୋଗ—Deduction.

ବାଦ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଆ. ବାଦ୍)—୧ । ଫେଡ଼ିବା—
Bād debā 1. To deduct; to subtract.
[ବାଦ୍ ପଡ଼ା(ଜେ)ଇବା; ବାଦ୍‌କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ନ
ବାଦ୍ ଦେଓୟା **बाददेना** ଗଣିବା—2. Not to count.

ବାଦ୍‌ନୁମା—ବୈଦେ. ବ—ପବନ ବହୁଥିବା ଦିଗ ଜଣାଇବା
Bād-numā ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଘୂର୍ଣ୍ଣୀ ଯନ୍ତ୍ର—
ବାଦ୍‌ନୁମା **बादनुमा** Windgauge; a contrivance for indicating the direction of the wind.

ବାଦ୍ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଆ. ବାଦ୍)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରୁ
Bād pardibā ବହିର୍ଭୂତ ହେବା—1. To be excluded (ବାଦ୍‌ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) from. ୨ । ଫେଡ଼ାଯିବା—2. To be
ବାଦପଡ଼ା; ବାଦଯାଓୟା **बादपडना** subtracted from.

ବାଦ୍ ବାକି—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବାଦ୍ + ଫା. ବାକା)—୧ । ବିୟୋଗ
Bād bākī ଫଳ—1. Remainder after subtraction.
ବାଦବାକୀ **बादबाकी** ୨ । ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ—2. Residue.

ବାଦ୍‌ଲି—ଛାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବାଦୁଳ)—୧ । ବାଦୁଡ଼—
Bād-li 1. Bat. ୨ । ଚେମେଣ୍ଟି—2. Housebat.

ବାଦ୍‌ସା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଦ୍‌ଶାହ୍; ଭୁଲ. ସ. ପଟ୍ଟଶାୟକ)—
Bād-sā ପାଦ୍‌ଶାହା; ସମ୍ରାଟ; ରାଜା—Emperor; king;
ବାଦଶା; ବାଦଶାହ **बादशाह** sovereign.
(ବାଦ୍‌ସାହା, ବାଦସା—ଅନ୍ୟରୂପ) ତୁଘେଲ ବାଦସା ନୃପବ୍ରତ ।
ତୁଲନୀୟ. ବଡ଼ଭାକତ୍ତୋତ ।

ବାଦ୍‌ସାଇ(ଖି)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—୧ । ବାଦ୍‌ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bād-sāi(hi) 1. Regal; kingly; imperial. ୨ ।
ବାଦସାହୀ ବାଦ୍‌ସାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ—2. Becoming or befitting
बादशाही an emperor. ୩ । ରାଜଭୋଗ୍ୟ—3. Fit for an emperor.
ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପଦ—Kingly position.

ବାଦ୍‌ସା ଜାଦା—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ. (ଫା. ବାଦ୍‌ଶାହ୍‌ଜାଦା)—
Bād-sā jādā ବାଦଶାହଜାଦା ସମ୍ରାଟ ପୁତ୍ର—Prince.
बादशाहजादा (ବାଦ୍‌ସାହାଜାଦା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବାଦ୍‌ସାଜାଦା, ବାଦ୍‌ସାହାଜାଦା—ବିଷ୍ଣୁଭଲ୍ଲଙ୍ଗ)

ବାଦ୍‌ସାଦ୍—ବୈଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବ; ଫା. ବାଦ୍ + ଜରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶବ୍ଦ)—
Bād-sād ୧ । ବିୟୋଗ—1. Deduction; subtraction.
ବାଦସାହ **बादसाह** ୨ । ବହୁଲୋକ ବା ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରୁ ପୃଥକ୍‌କରଣ—
बादसाह 2. Separation from many. ୩ । ଅବଶେଷ—
3. Remainder; remnant.
ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ବିୟୁକ୍ତ; ଫେଡ଼ା ଯାଇଥିବା—
1. Deducted; subtracted. ୨ । ପୃଥକ୍‌କୃତ—
2. Separated from many. ୩ । ଅବଶିଷ୍ଟ—
3. Remaining. ୪ । ବଳ ପଡ଼ିଥିବା—4. Left over. ୫ । ଯାହାକୁ ଛଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ଥାଏ—5. Left out; omitted.

ବାଦ୍‌ସା ଭୋଗ—ଦେ. ବ. (ଫା. ବାଦ୍‌ଶାହ୍ + ସଂ. ଭୋଗ୍ୟ; ଅର୍ଥ=
Bād-sā bhoga ରାଜଭୋଗ୍ୟ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
(ବାଦ୍‌ସାହା ଭୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆମ୍—1. A species of
ବାଦସାହ ଭୋଗ excellent mango. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ସରୁ
बादशाह भोग ଧାନ—2 A species of fine rice. ୩ ।
ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—3. A kind of excellent sweetmeat. ୪ । ରାଜଭୋଗ—
4. Royal enjoyment.
ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ରାଟ୍ ଭୋଗ୍ୟ—Fit for being enjoyed by an emperor.

ବାଦ—ସଂ. ବ. (ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—୧ । ଉକ୍ତି;
Bāda କଥନ; କହିବା—1. Speech; talk. ୨ । ବିତର୍କ;
ଯୁକ୍ତିତର୍କ—2. Argument; discussion. ୩ ।
ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବଚନ—3. Reasoning.
[ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ ୧୬ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ ବାଦ ଦଶମ ବସ୍ତୁ । ଯେବେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଉତ୍ଥାପିତ କରେ ଓ ଆଉ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ଉକ୍ତିର ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଦେ ଓ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଉକ୍ତିର ସମର୍ଥକ ତର୍କ ବା ଯୁକ୍ତି କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଉଚ୍ଛେଖ କରନ୍ତି, ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୋପକଥନ ବା ଯୁକ୍ତି ତର୍କକୁ ବାଦ ବୋଲ୍ଲସାଏ । ବାଦରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷ ଆପଣା ଉକ୍ତିର ପୋଷକ ଓ ଅପରପକ୍ଷର ଉକ୍ତିର ଖଣ୍ଡନକାରକ ଯୁକ୍ତି ଓ ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପିତ କରେ । ଯେବେ ଉକ୍ତ ଯୁକ୍ତି ତର୍କ 'ନିଗ୍ରହସ୍ଥାନରେ' ପହଞ୍ଚେ ତେବେ ସାହାର ଉକ୍ତି ଖଣ୍ଡିତ ହୁଏ ସେ ହାରିଗଲା ବୋଲି ବୋଲ୍ଲସାଏ—ହ. ଶ.]
୪ । ପ୍ରବାଦ—4. Proverb. ୫ । (ଭର୍ମ. ଯ) ବାଦ୍ୟ—
5. Music. ୬ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟରେ ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ନିରୂପିତ ବା ପ୍ରମାଣିତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—6. Theory; doctrine; a demonstrated conclusion.
(ଯଥା—ନାସ୍ତିକ ବାଦ; ବିବର୍ତ୍ତନ ବାଦ)
୭ । ବର୍ଣ୍ଣନା—7. Narration; account (Apte).
୮ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟରେ ବାଦାନୁବାଦ—
8. Controversy (Apte). ୯ । ଉତ୍ତର; ଜବାବ—

Digitized by srujanika@gmail.com

9, Reply (Apte). ୧୦ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା—10. Exposition; explanation (Apte), ୧୧ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—11· Sound; sounding (Apte).

୧୨ । ଜନଶ୍ରୁତି—12. Report; rumour.

ଦେ. ବ—୧ । ବିବାଦ—1. Dispute; dissension.

୨ । କଳି; ଝଗଡ଼ା—2. Quarrel.

ଗୋଷ ନଦନେ ବାଦ ବଢନେ ଏବ ଅଉବେ ବଢ ।
ଉତ୍ତ. ମଥୁରମଙ୍ଗଳ ।

୩ । ଅଦନ୍ତା; ଆକ୍ରୋଶ—3. Malice; grudge.

୪ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା—4. Emulation; rivalry.

୫ । ଶତ୍ରୁତା—5. Enmity.

୬ । ଶତ୍ରୁ—6. Enemy.

ବାଦ ସରତ ଲଙ୍ଘନକ୍ର ଉପତ ନସବାର ଅଉରୁ ଯଥା ବାସ ।
ଉକ୍ତ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ

୭ । ପଣ; ଜିଦ୍—7. Wager

(ଯଥା—ସେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଅମୁକ କଥାରେ ବାଦ ପକାଇଛୁ ।)

ବାଦ ଅଦନ୍ତା—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର)—ବିବାଦ ଓ ଆକ୍ରୋଶ—
Bāda ahantā **बाद अहनेव** Grudge and dispute.

ବାଦ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବିଷୟରେ ବିବାଦ ବା କଳର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା—To raise up a quarrel; to set up a dispute.
Bāda uṭhā(ṭhe)ibā
ବିବାଦ ଲାଗାନ **बाद उठाना**

ବାଦକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍. ବାଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ ବଜାଏ; ବାଦ୍ୟକର—Musician.
(ବାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବି.—ବକ୍ତା—Speaker.

ବାଦ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । କଳ କରିବା—
Bāda karibā 1. To quarrel.
(ବାଦ ଲଗା[ଗେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ତର୍କ କରିବା; ଯୁକ୍ତି **बाद करना** କରିବା—2. To argue. ୩ । ଆକ୍ରୋଶ କରିବା-
ବିବାଦକରା 3. To envy. ୪ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବା—
4. To emulate.

ବାଦଚଞ୍ଚୁ—ସ. ବିଣ. (ବାଦ+ତତ୍ପୁ.)—କୌଣସି ବିଷୟର ସରସ ଉତ୍ତର ଦେବାରେ ପଟୁ—Clever in reparties or witty replies (Apte).
Bāda chañchu

ବାଦନ(ନା)—ସ. ବ. (ବଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—୧ । ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା—1. Playing music.
Bādana(nā)
୨ । (+କର୍ମ. ଅନ) ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର—2. Musical instrument.

ବାଦନ ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ.—ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର; ବାଜା—
Bādana jantra Musical instrument.
(ବାଦନତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଦନା—ଦ୍ରାବି. (ଗଣ୍ଡାମ)—ବ.—(ତତ୍ତ୍ୱରଥା)—କଚେରୀରେ ପକ୍ଷ-
Bādanā ମାନଙ୍କ ଜବାବସୁଆଲ—Argument in court.

ବାଦ ଦଣ୍ଡ—ସଃ ବ.—ସାରଙ୍ଗୀ, ବେତ୍ରେଲ ଆଦି ବଜାଇବାର ଛଡ଼ି
Bāda daṇḍa (ହି. ଶ.)—The bow of a stringed instrument.

ବାଦ ପକା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବା—
Bāda pakā(ke)ibā 1. To emulate; to rival.
बाजी रखना ୨ । ଜିଦ ମାରିବା; ପଣ କରିବା—
ବାଜୀରାଖା 2. To lay a wager.

ବାଦ ବିବାଦ—ସଂ ବ. (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ବାଦାନୁବାଦ; ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି—
Bāda bibāda 1. Wrangling; discussion.

ବାଦଯୁଦ୍ଧ
ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ
ବାଦବିଗ୍ରହ
ବାଦବିତଣ୍ଡା
} ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । କଳକଜିଆ; ଝଗଡ଼ା—
2. Quarrelling.
୩ । ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—3. Wordy fighting; controversy (Apte.)

ବାଦବୁଦିଆ—ଦେ ବିଣ—୧। (ଦୁଇଜଣ) ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ କରୁ-
Bādabudiā ଥିବା—1. Antagonistic; disputing **बाद विवादी** with each other. ୨ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—
2. Rival; emulating one another; competing with each other.
ଦେ. ବି.—ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା—Rivalry; competition; antagonism.

ବାଦ ମେଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବିବାଦ ମୀମାଂସା କରିବା—
Bāda meṇṭā(ṇṭe)ibā To settle a dispute.
ବିବାଦ ମେଣ୍ଟାନା **बाद मिटाना**
[ବାଦ ଭୁଷ୍ଟା(ଟେ)ଇବା; ବାଦ ମିଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଦମି(ମେ)ଟି(ଣ୍ଟି)ବା—ଦେ. ବି.—ବିବାଦର ମୀମାଂସା—
Bāda mi(me)ṭi(ṇṭi)bā The settlement of a dispute.
ବିବାଦ ମିଟା **बाद मिटना**
(ବାଦ ଭୁଷ୍ଟିବା, ବାଦ ମେଣ୍ଟିଯିବା, ବାଦ ଭୁଷ୍ଟିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଦର—ସଂ. ବ. (ବଦର+ଅ)—୧ । ବରକୋଳ—
Bādara 1. Jujube plum.
୨ । ବରକୋଳ ଗଛ—2. The jujube plant.
୩ । କପା ଗଛ—3. Cotton plant. ୪ । କପାସୂତା-
4. Cotton thread. ୫ । ସୂତା ଲୁଗା (ହି. ଶ.)—
5, Cotton-cloth; cotton garment (Apte).
୬ । ବଦରିକାଶ୍ରମ (ଦେଶ)—6. Badarikāśrama.
୭ । ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ—7. A conch shell winding from left to right. (Apte)
୮ । ରେଶମ—8. Silk (Apte). ୯ । ଜଳ—
9. Water (Apte).
ସଂ. ବିଣ.—କାର୍ପାସ ନିର୍ମିତ—Made of cotton.

ବାଦରୀ—ସ. ବ. (ବାଦର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । କପାଗଛ—
Bādarā 1. Cotton plant.
୨ । କପା (ହି. ଶ.)—2. Cotton.

ବାଦରାୟଣ—ସଂ. ବ. (ବଦ୍ରୀ ହ୍ରଦ, ବାଦର=ବଦ୍ରୀ+ଅସ୍ୟନ=ଅଶ୍ରମସ୍ଥ
Bādarāyaṇa ଜନ୍ମା ବାଦର=ଋଷିବିଶେଷ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ.
ଅସ୍ୟନ)—ବ୍ୟାସଦେବ; ବେଦବ୍ୟାସ—The sage Byāsa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଦରାୟଣି—ସଂ. ବ. (ବାଦରାୟଣ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥରେ. ଇ)—
Bādarāyaṇi ୧। ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶୁକମୁନି—1. The sage Śuka. ୨। (ବଦରାୟଣ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇ)—ବ୍ୟାସଦେବ। (ଗୁରୁଭକ୍ତିବାଦ)—2. The sage Byāsa.

ବାଦରିକ—ସଂ ବିଶ. (ବଦର=ବହୁକୋଳ+ଇକ)—ବରକୋଳ
Bādarika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the jujube berry. (ବାଦରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧। ବରକୋଳ ବିକ୍ରେତା—1. Sellor of jujube berries. ୨। ବରକୋଳ ସଙ୍ଗ୍ରହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. One who gathers jujube berries (Apte).

ବାଦଲ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ବାରିଦ; ବାର୍ଦ୍ଦଳ=ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ; ଭୁଲ. ହି. ବାଦଲ୍)—ମେଘ—Cloud.
Bādal
बादल

ବାଦ୍‌ଲା ଦେ. ବ—ଲୁଗା, ଝୋଟି ଆଦରେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା
ବାଦଲା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସୁନା ରୂପା ଆଦର ଖୁବ ସରୁ ତାର; ଜରି—Lace.

ବାଦଲ୍ କାମ—ଦେ. ବ—୧। ପ୍ରତିମାଙ୍କର ମେଢ଼ ଉପରେ ବସାଇବା
Bādal kāma ପତ୍ର କାମ—1 Tin foil embroidery
बादल काम work on the frame of an image.
୨। ଲୁଗା ଓ ଝୋଟି ଆଦ ଉପରେ ଛୁଞ୍ଚି ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା ଜରି କାମ—2. Fret-work; lace work; embroidery.

ବାଦଲ(ଲ)—ଦେ. ବ. ସଂ. ବାର୍ଦ୍ଦଳ=ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ; ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଦିବସ; ବାର୍ଦ୍ଦଳ=ଜଳ; ଭୁଲ. ଆ. ବାଦଲ୍=ମେଘ)—
Bādala(la) [ବାଦଲା(ଲ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧। ମେଘ—1. Cloud.
ବାଦଲ ୨। ଯେଉଁ ଋତୁରେ ମେଘ ଓ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ—
बादल 2. Rainy and stormy weather.
୩। ମେଘଆ ଋତୁ; ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ; ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଦିନ—
3. Cloudy weather.
୪। ଅବିରତ ବୃଷ୍ଟି—4. Incessant raining.
୫। ବର୍ଷା—5. Rain.
୬। ଝଡ଼; ତୋଫାନ—6. Tempest.
ସଂ. ବ—ଯଷ୍ଟିମଧୁ (ହି• ଶ)—Liquorice root.

ବାଦଲ(ଲ) ଉଠା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. ବ—ଆକାଶରେ ମେଘୋଦୟ
Bādala(la) uṭhā(ṭhe)ibā ହେବା; ମେଘ ଘୋଷିବା—
ବାଦଲଧରା ୧ Overclouding; rising of clouds in the
वादल उठना sky.

ବାଦଲ ଫାଟିବା—ଦେ. ବ—ଉଠିଥିବା ମେଘ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ
Bādala phāṭibā ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇଯିବା; ମେଘ ଫାଟି-
बादल फटना ଯାଇବା—The scattering of a rising cloud; the sky becoming clear by the diffusion of rising clouds.

ବାଦଲା—ଦେ. ବ—ଲୁଗା ଓ ଝୋଟି ଆଦରେ ସୂଚ କର୍ମରେ ବ୍ୟବହୃତ
Bādalā ସୁନା ବା ରୂପାର ଖୁବ ସରୁ ତାର; ଜରି—
ବାଦଲା Very fine gold or silver wire used in
बादला embroidery; lace.

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ମେଦନୀପୁର, ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ଏହା ଅର୍ଥରେ ବ. ବାଦଲ୍)—ଅତି ବୃଷ୍ଟି—Excessive rainfall.
ବିଶ—ମେଘଆ (ଋତୁ)—Cloudy (weather).

ବାଦଲା ଋତୁ—ଦେ. ବ—ମେଘଆ ଋତୁ—
Bādalā pāga Cloudy weather.
(ବାଦଲଆ ଋତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଦଲା ପୋକ——ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ମେଦନୀପୁର, ସମ୍ବଲପୁର; ଭୁଲ ଏହି
Bādalā poka ଅର୍ଥରେ ବ. ବାଦଲ୍ଲା ପୋକା)—
ଡେଣ୍ଡୁ ପୋକ—Winged ants.

ବାଦଲିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ମେଘଆ (ଋତୁ)—
Bādaliā Cloudy (weather).

ବାଦ ସାଧନ—ସଂ. ବ—୧। ଅପକାର କରିବା—1. Doing a
Bāda sādhana mischief; mischief-making.
୨। ତର୍କ କରିବା—2. Wrangling.

ବାଦ ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବାଦ ସାଧନ)—
Bāda sādhibā ୧। ଦାଢ଼ ସାଧିବା; ପୂର୍ବର ଅଦଭିଜ ପୂରଣିବା;
ବାଦ ସାଧା ଅଦନ୍ତା ନେବା—1. To feed fat one's old
बाद साधना grudge; to satisfy one's grudge.
୨। ଆକ୍ରୋଶ କରିବା; ଅଦନ୍ତା ରଖିବା—2. To envy; to act maliciously; to have a grudge.

ବାଦାନୁବାଦ—ସଂ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବାଦ+ଅନୁବାଦ; ସଂ. ବାଦାନୁବାଦୌ—
Bādānubāda ଦ୍ୱିବଚନ)—୧। ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ; ତର୍କବିତର୍କ;
ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—1. Hot discussion; wrangling; controversy.
୨। କୌଣସି ବିଷୟରେ ଉକ୍ତି ଓ ଉକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି—
2. Assertion and reply.
୩। ମୃଦୁଇର ଅଭିଯୋଗ ଓ ତଦୁତ୍ତରରେ ମୁଦାଲ୍ଲର ସଫେଇ-3. Accusation and defence in court.
୪। ବାଦୀର ଅରଜ ଓ ତଦୁତ୍ତରରେ ପ୍ରତିବାଦୀର ବର୍ଣ୍ଣନା—
4. Plaint and the statement in reply.

ବାଦାମ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବାଦାମ୍; ଭୁଲ. ସଂ. ବାତାଦ; ବାତାମ)—
Bādāma ୧। ତୈଳପ୍ରଦ ଫଳ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; କାବୁଲୀ ବାଦାମ—
ସଂ. ବାତାଦ, ବାତାମ୍, ବାତବୈଶ୍ୱ 1. Almond; Prunus
ନେହୋପମ ଫଳ, ବାତାମ। Amygdalus; sweet
ବାଦାମ almond.
बादाम
ଦେ. ବେଦମ
ଗା. ନଟ ବଡ଼ାମ
ମ. ବାଦାମ
ଆ. ଆଲ୍ମଣ୍ଡଲ୍
ଫା.

[ଦ୍ର—ଏହା ଗରଦର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ଆଫଗାନ ସ୍ଥାନର ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷର ଫଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ତୈଳମୟ ବୀଜ। ଏହି ଫଳ ଉପରେ କଠିଣ ସ୍ନେହା ଥାଏ ଏବଂ ଉତରେ ସୁଗାଦ୍ୟ ମଜ୍ଜା (ଶସ୍ୟ) ଥାଏ। ଏହା କାବୁଲମାନେ ରପ୍ତାନି କରନ୍ତି। ବୈଦ୍ୟକ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ବାୟୁନାଶକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଗୁରୁ; ବାଦାମ ମଞ୍ଜିର ମଜ୍ଜା ବା ଶସ୍ୟ ମଧୁର ରସ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ପିତ୍ତଘ୍ନ, ବାୟୁନାଶକ ଓ କଫକାରକ । ବାଦାମ ମଞ୍ଜିର ଶସ୍ୟକୁ ସାମାନ୍ୟ ମଉତ ସଙ୍ଗେ ବାଟି ମିଶ୍ରିପଗା ସଙ୍ଗେ ପିଇଲେ ବହୁକାଳର କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧ ରୋଗ ଦୂର ହୁଏ ।]

୨ । ହିଜ୍ଜଳକ୍ୟାଦ ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଦେଶୀ ବାଦାମ—2. Indian almond; Terminalia Catapha.

[ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରଥମେ ଆଣ୍ଡାମାନ ଦ୍ୱୀପରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ପତ୍ର ଝଡ଼ିପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ରୋଷା ନାଲରଙ୍ଗ ହୁଏ । ଏ ଗଛର ଶାଖା ଗଛର ଗଣ୍ଡି ଗୁଡ଼ାଖେ ଆବର୍ତ୍ତାକାର ହୋଇ ବାଢ଼ାରେ । ଏ ଫଳ ଆମ୍ବୁଡ଼ାପର କଲ୍ପ ଅଖାଦ୍ୟ । ଏହାର ମଞ୍ଜି ଉଚ୍ଚରର ପଚଲା ଶସ୍ୟ ତୈଲଦ୍ରବ । ସେଥେ ଶସ୍ୟରୁ ଅଧସେରେ ତେଲ ବାହାରେ । ଏହାକୁ ବଲ୍ଲାଡ ବା ଦେଶୀବାଦାମ ବୋଲି ସାଧାରଣ ଲୋକେ କହନ୍ତି । ଲୋକେ ଏହି ବାଦାମ ତେଲକୁ ଘିଅ ଓ ତେଲ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ବଜାରରେ ବିକନ୍ତି ।]

୩ । ବାଜାଆମ୍ବ (ଦେଖ)—3. Bājā-āmba (See).

ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ପିଜୁଲ—Guava.

ବାଦାମୀ—ଦେ. ବ—୧ । କାବୁଲ ବାଦାମଫଳ ପରି ଫକ୍କା ଦଲବିଆ ମିଶା ନାଲରଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ--1. Almond coloured.

ବାଦାମୀ ୨ । କାବୁଲବାଦାମର ଆକୃତ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—

ବାଦାମୀ 2. Almond-shaped; elliptical.

ବାଦାଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବ—ବାଡ଼—

Bādāla Hedge.

ବାଦାଲ— ସ. ବ.—ବାଲଆ ମାଛ (ହି. ଶ)

Bādāla The Boal fish.

ବାଦି—ସ. ବ. (ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଇ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ—

Bādi 1. A Pandit; a learned man. ୨ । ମୃଦଙ୍ଗର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡର ଚଉରା ଚମଚ୍ଛକୁ ବାନ୍ଧି ଟାଣି ରଖିବା ଚମଚ୍ଛେ ବ୍ୟବହୃତ ଚମଦଉଡ଼ି—2. Thongs of leather which tie the round strips of leather on both ends of a Mṛudaṅga drum.

ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବ—ସମତଳ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର—

A levelled field.

ବାଦିକ—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି—(ବାଦ+ଇକ)—ତାର୍କିକ—

Bādika Argumentative.

ବାଦିତ—ସ. ବ—(ବଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବାଦ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ. ତ)—

Bādita ୧ । ବଜାଯାଉଥିବା; ଶବ୍ଦିତ; ଧ୍ୱନାଦିତ—1. Sounded (said of musical instrument) ୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ—2. Caused to be uttered.

ବାଦିତ୍ର—ସ. ବ—(ବଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ୍ର)—ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର; ବାଜା—Musical instrument.

ବାଦିତ୍ରକ—ଦେ. ବିଣ—ବାଦ୍ୟକର—

Bāditraka Musician.

ବାଦିତ୍ରକ, ବଗର ଢାନିବାର ଗାଈ, ବାଦିତ୍ରକ ବେକପାଶେ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ । ଭରତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାଦୀ—ସ. ବିଣ—(ବଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—

Bādī ୧ । ବକ୍ତା; ଯେ କହେ—

(ବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Speaking.

[ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ; ଯଥା—ସତ୍ୟବାଦୀ; ମିଥ୍ୟାବାଦୀ; ଧୃଷ୍ଟବାଦୀ ।]

୨ । ବିବାଦକାରୀ—2. Disputing. ୩ । ପ୍ରତିକୂଳ—3. Antagonistic. ୪ । ଅନିଷ୍ଟକାରୀ—4. Causing injury; injurious.

ସ. ବ—୧ । (ସଙ୍ଗୀତ)—ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଧାନ ସ୍ୱର—

1. Homophonia. ୨ । ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରଥମପକ୍ଷ ବା ଫେରିୟାଦୀ; ମୁଦେଇ—2. Plaintiff; complainant.

[ଦ୍ର—ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷକୁ ଫରିଜଦାର ମକଦ୍ଦମାରେ ମୁଦେଇ ଏବଂ ଦେଓ୍ୟାନ୍ନ ମକଦ୍ଦମାରେ ବାଦୀ ବୋଲାଯାଏ ।]

୩ । ବିପକ୍ଷ; ଅପରପକ୍ଷ; ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—3. Antagonist.

୪ । ଶତ୍ରୁ—4. Enemy.

କୃଷ୍ଣ ବଧସକେ ଯେତେ ବାଦୀ
ଖଣ୍ଡିଲେ ଶିଶୁପାଳ ଯଦି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୫ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତାବକାରୀ—5. Proposer.

ବିବାଦ **ବିବାଦ** ଦେ. ବ—କଳି; ବିବାଦ—Dispute; quarrel.

ଦେ. ବିଣ—ଧ୍ୱନଯୁକ୍ତ—Making a sound; sonorous.

ବାଦୀ ବାଉ ବେଣୁଆଇ ଥାଇ ପ୍ରେମଶୀଳା—ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାଦୀ ଜମି—ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବ—ସମତଳସ୍ଥ ଧାନଜମି—

Bādī jami Paddy field in the plain.

[ଦ୍ର—ଏ ଜମିରେ ଲଘୁଧାନ ହୁଏ ।]

ବାଦୀ ପାଲ—ଦେ. ବ—ଯାଠିଲପାଲ; ଯେଉଁ ପାଲରେ ଏକାଧିକ ପାଲ-

Bādī pālā ବଲ୍ଲ ଦଳ ଅପଣା ଅପଣାର ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାନ୍ତି;

କୀର୍ତ୍ତନସମ୍ମୀଳନ ଲଢ଼େଇ ପାଲ—The performance by 2 or more rival parties of Pālā dancers.

ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀ—ସ. ବ—(ସ.ବାଦିନ୍+ପ୍ରତିବାଦିନ୍)--୧ । ମକଦ୍ଦମାରେ

Bādī pratibādī ୧ମ ଓ ୨ୟ ପକ୍ଷ—1. Plaintiff and

(ବାଦୀ ବିବାଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) defendant; complaint and accused. ୨ । ବିବାଦରେ ୧ମ ଓ ୨ୟ ପକ୍ଷ—

2. The two opponents in a dispute.

ବିବାଦ **ବିବାଦ** ଦେ. ବ—ବିବାଦ—Dispute.

ବାଦୀ ଭଗାରୀ—ଦେ. ବ—(ଉତ୍ପାର୍ଥକ ସ୍ୱରଭର)—ଶତ୍ରୁ—

Bādī bhagārī Enemy

ଦେ. ବିଣ—ଶତ୍ରୁଭାବାପନ୍ନ—Inimical; antagonistic.

(ଯଥା—ବର୍ଷେ ଦେଲ୍ଲ ଗାଁଆ ବାଲ୍ଲ ବାଦୀ ଭଗାରୀ ହୋଇ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।)

ବାଦୀସ୍ୱର—ସ. ବ—(ସଙ୍ଗୀତ) ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଧାନ ସ୍ୱର—

Bādīswara (music) Homophonia.

ବାଦୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ତ୍ରି—୧ । କଳହପ୍ରିୟ—1. Quarrelsome.

Bāduā ୨ । ବିବାଦ ପ୍ରିୟ—2. Fond of dispute.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ବାଦେ(ଦୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୩ । ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିସହ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରେ; ଈର୍ଷୀ—Emulative; malicious

ବାଦୁଡ଼ି Bāduṛdi —ଦେ. ବ (ସଂ. ବାଦୂଳ)—ସ୍ତନଚକା ବା ଚେମେଣ୍ଟାରୁ ବଡ଼ ଚମଡ଼ା—ଡେଣାଯୁକ୍ତ ସ୍ତନ୍ୟଧାସ୍ତ୍ରୀ ଖାବଚଶେଷ—Flying fox; large bat; Pteropus Medius.

ବାଜଗ୍, ବାଜୁର; ବାଦୁଡ଼, ବାଦୁଡୁ, ବାଦେଡ଼ା, ବାଦେଡ଼୍, ବାଦଗ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବାଦୁଡ଼ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗଛଯାକ ଡ଼ିଡ଼ ଫଳ ଖାଆନ୍ତି

ବାଦୁଡ; ଚମଗାଦଡ ଓ ଦନଯାକ ଗଛ ଡାଲକୁ ଗୋଡ଼ର ନଖରେ ଧରି ଉଲଟୁ ମୁହଁକର ଝୁଲୁଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଲୋମ ଅଛି । ବର୍ଣ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ । ମୁହଁ ବଲୁଆ ମୁହଁ ପର୍ । ଏହାର ନାକ କାନ ଅଛି । ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବରେ ୧ ଗୃଜଣ୍ଡ ଓ ଡେଣାର ୨ ମୁଣ୍ଡର ମାପ ପ୍ରାସ୍ତ ଏକ ହାତ ହେବ । ଏମାନଙ୍କ ଡେଣା ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଡେଣାପର ପରଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ, ଚାହା ପତଳା ଚର୍ମ ଅଟେ । ଏମାନେ ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରନ୍ତି ଓ ଛୁଆମାନେ ମାଆର ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରି ବଢ଼ନ୍ତି ।

ବାଦୁଳି Bāduli —ଦ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାମଡ଼ା) ବ.—ବାଦୁଡ଼ (ଦେଖ) Bādurḍi (See)

ବାଦ୍ୟ Bādya —ସଂ. ବ. (ବାଦ୍ ଧାତୁ. ଣିଚ ବାଦ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବାଇଦ; ବାଜା—1. Musical instrument. ୨ । ବାଜଣା—2. Instrumental music.

ବଶ.—ବାଦଯୋସ୍ୟ; ବାଦନଯୋଗ୍ୟ—Fit to be struck or tuned to music.

ବାଦ୍ୟକ Bādyaka —ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବାଦ୍ୟ+କ)—ବାଜା ବଜାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି; ବାଜାଦାର୍—Musician.

ବାଦ୍ୟକର Bādyakara —ସଂ. ବ (ବାଦ୍ୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବାଜାଦାର୍; ଯେ ବାଜା ବଜାଏ; ବାଦକ; (ବାଦ୍ୟକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଇଦକାରିଆ—1. Musician. ୨ । ଯେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରେ—2 Manufacturer of musical instruments.

ବାଦ୍ୟ ଭାଣ୍ଡ Bādya bhāṇḍa —ସଂ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ଭଦ୍; ବାଦ୍ୟ=ବାଦ୍+ଭାଣ୍ଡ=ଘାଡ଼)—୧ । ମୃଦଙ୍ଗାଦି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର—1. Musical instruments such as tabour. ୨ । ନାନାସ୍ୱର-ସମନ୍ୱିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସମୂହ—2. Musical band; concert.

ବାଧ୍ (ଧାତୁ) Bādh (root) —ସଂ.—୧ । ବାଧା ଜନ୍ମାଇବା; ବାଧାଦେବା—1. To obstruct; to resist; to oppose. ୨ । ପୀଡ଼ା ଦେବା. —2. To give pain. ୩ । ମନରେ ପୀଡ଼ା ଦେବା —3. To vex. ୪ । ଆଘାତ କରିବା—4. To hurt; (Apte). ୫ । କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କରିବା; ଅପକାର କରିବା—5. To injure (Apte.) ୬ । ତଡ଼ି ଦେବା—6. To drive away; to expel. (Apte).

ବାଧ Bādha —ସଂ. ବ (ବାଧ୍. ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ବାଧା; ପ୍ରତିବନ୍ଧକ; ବ୍ୟାଘାତ—1. Obstacle; obstruction; impediment; clog. ୨ । ବନ୍ଧ; ରୋଧ—2. Resistance. ୩ । ଉପଦ୍ରବ—3. Ravage. ୪ । ପୀଡ଼ା 4. Pain.

ଦେ. ବ—୧ । ବିନାଶ—1. Destruction. ୨ । ଶୋଷଣ—2. Sucking.

(୧ + ୨) ବାଧ ନ କରୁ ପକ୍ଷୀସ୍ୱ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ତପନ;
ଜଇଦେଙ୍କୁ ନାମ ଉମ୍ଭ ସରରୁ ଶୋଷନ—
ଉଷ. ଜୈତେଶ୍ୱରଚରିତ ।

ଦେ. ବଶ—ନିଷିଦ୍ଧ—Prohibited.

ବାଧ ବୋଇ ସ୍ତ୍ରୀସହଜ ବଧ ନ କରନ୍ତି ଶୁଣାଇଲ ବରଦାତା।
ଉଷ. ଜୈତେଶ୍ୱରଚରିତ ।

ବାଧକ Bādhaka —ସଂ. ବଶ—(ବାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବାଧାଜନକ; ଯେ ବାଧା ଦିଏ—1. Obstructing; impending; obstructive. ୨ । ଯେ କୌଶଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନ୍ୟକୁ ବାଧ୍ୟ କରେ— 2. Compelling; obliging.

(ବାଧକତା—ତ୍ୱ)

ବ—୧ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—1. Obstacle; hindrance. ୨ । ଗର୍ଭଧାରଣରେ ବାଧା ପ୍ରଦାୟକ ସ୍ତ୍ରୀ ରୋଗବିଶେଷ; ବନ୍ଧ୍ୟତ୍ୱ ରୋଗ; ନାଡ଼ୀର ରଜଃସ୍ରାବ ଦୋଷ— 2. Barrenness; a female disease which prevents conception.

[ଦ୍ର—ଆୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ବାଧକ ରୋଗ ୪ ପ୍ରକାର; ଯଥା—୧ । ରକ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି—ଏଥିରେ କଟି, ନାଭି, ଗୋଡ଼ଉଣ୍ଡାରେ ବେଦନା ହୁଏ, ଋତୁ ଜନ୍ମିତ ସମୟରେ (୨୭ । ୨୮ ଦିନରେ ଥରେ) ହୁଏ ନାହିଁ । ୨ । ଯକ୍ଷ୍ମୀ—ଏଥିରେ ଋତୁକାଳରେ ଆଖି, ଲେଉଡ଼ ଓ ଯୋନିରେ ଘୋଡ଼ାଜଲା ହୁଏ, ରକ୍ତସ୍ରାବ ଲାଲାମସ୍ୟ ହୁଏ, ମାସକେ ଦୁଇ ଥର ଋତୁ ହୁଏ । ୩ । ଅର୍ଜୁର—ଏଥିରେ ଋତୁ ସମୟରେ ମାନସିକ ଉଦ୍ବେଗ; ଶସ୍ତ୍ରରରେ ଜ୍ୱର ବୋଧ ଓ ବହୁତ ରକ୍ତ ସ୍ରାବ ହୁଏ; ନାଭି ତଳେ ବେଦନା ହୁଏ ଓ ୩ । ୪ ମାସରେ ଥରେ ଋତୁ ହୁଏ; ହାତ ଗୋଡ଼ ଜଳେ । ୪ । ଜଳଗୁମାର—ଏଥିରେ ଦେହ ଫୁଲିଯାଏ; ବହୁତ ଦିନ ଅନ୍ତରରେ ଋତୁ ହୁଏ, ମୂତ୍ରଗର୍ଭ ହୁଏ । ବାଧକରୋଗ ଗର୍ଭଧାରଣର ବାଧା ପ୍ରଦାୟକ—ହୁ. ଶ. ।]

୩ । ଋତୁସ୍ରାବ ସମୟରେ ବେଦନା—3. Painful menstrual discharge; dysmenorrhœa.

ଦେ. ବ—ବାଧକା (ଦେଖ)—Bādhakā (See).

ବାଧକତା(ତ୍ୱ) Bādhakatā(twa) —ସଂ. ବ—୧ । ବାଧ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତି— 1. Power of compelling. ୨ । ବାଧା ଦେବାର ଶକ୍ତି— 2. Power of obstructing.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଧ(ଧ୍ୱ)କା—ଦେ. ବ—(ସ. ବାଧା)—୧ । ଗ୍ଲାନ୍ତି; ଅବସାଦ; ବାଧା—
Bādha(dhi)kā 1 Fatigue; weariness; exhaustion.
ବାଧା **बाधा** ୨ । ବେଦନା; ପୀଡ଼ା; ବ୍ୟଥା—2. Pang; pain; anguish. ୩ । ମନୋଦୁଃଖ—3. Mental pain. ୪ । ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥା—4. Dying condition.
ବ୍ୟ—୧ । ଅବସନ୍ନ; କ୍ଲାନ୍ତ—1. Fatigued. ୨ । ବ୍ୟଥିତ—2. Pained. ୩ । ଦୁଃଖିତ—2. Sorry. ୪ । ବ୍ୟଥାଗ୍ରସ୍ତ—4. Painful. ୫ । ମୃମୂର୍ଷୁ—5. Dying.

ବାଧ(ଧ୍ୱ)କିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ପୀଡ଼ିତ ହେବା; ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ
Bādha(dhi)kibā ହୋଇ ମୃମୂର୍ଷୁ ହେବା; କଠିନ୍ଯଗି ହେବା—
ବାଧକ କରି ପଡ଼ିବା / ବାଧକ ପଡ଼ିବା } ଅନ୍ୟରୂପ 1. To be in a dying condition on account of protracted illness; **सेजमे सटना** to lie very seriously ill. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—2. To be over-fatigued.

ବାଧନ—ସ. ବ—(ବାଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଉପଦ୍ରବ; ପୀଡ଼ା—
Bādhana 1. Oppression; annoyance. ୨ । କ୍ଲାନ୍ତି—(ବାଧିତ, ବାଧା, ବାଧମାନ୍ୟ—ବଣ) 2. Fatigue. ୩ । କ୍ଲେଶ—3. Pain. ୪ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—4. Obstruction. ୫ । ବାଧା—5. Opposition; hindrance. ୬ । ବାଧା ଦେବା—6. Hindering; restraining. ୭ । କଷ୍ଟ ଦେବା—7. Giving pain.

ବାଧା—ସ. ବ—(ବାଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ;
Bādhā ବଘ୍ନ—1, Obstacle; obstruction; hindrance. ୨ । ଉପଦ୍ରବ; ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—2. Oppression. ୩ । (+କାଷ୍ଠ.ଅ) କାଷ୍ଠ ପାଦୁକା;ଖଡ଼ମ—3. Wooden sandal; a clog. ୪ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟକ ପୀଡ଼ା; ବ୍ୟଥା; ବେଦନା; କ୍ଲେଶ; ଦୁଃଖ—4. Pang; pain; agony. ୫ । ମନୋଦୁଃଖ—5. Mental pain. ୬ । ଭୟ; ଆଶଙ୍କା; (ହି. ଶ)—6. Fear; apprehension.

ବାଧାଜନକ—ସ. ବଣ—ଯାହା ବାଧା ବଢ଼—
Bādhājanaka Obstructive; preventive; hindering.
(ବାଧାପ୍ରଦ, ବାଧାକାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଧା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଘ୍ନଜାତ
Bādhādebā କରାଇବା—1. To obstruct; to resist; to hinder; to impede.
(ବାଧା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାଧାଦେଓୟା ୨ । ବନ୍ଦ କରିବା—2. To stop.
बाधादेना, बाधाडालना ୩ । ମନା କରିବା—3. To forbid.

ବାଧା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେବା;
Bādhā pāibā ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେବା—To be hindered or
ବାଧା ପାଓୟା / **बाधा पाना** resisted; to be checked.

ବାଧା ବଘ୍ନ—ସ. ବ—(ଏକାର୍ଥବୋଧକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ବାଧା—
Bādhā bighna Obstacle.

ବାଧିକା ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ. ବଣ. (ବାଲେଶ୍ୱର)—ବାଧିବା (ଦେଶ)—
Bādhikā pardibā Bādhakibā (See).

ବାଧିକା ପଡ଼ିଛି, କଥା ବୋଲି ପାରିବ ନାହିଁ—
ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

ବାଧିତ—ସ. ବଣ—(ବାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଦୁଃଖିତ; ବ୍ୟଥିତ—
Bādhita (ବାଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Pained.

ଶୋକରେ ହୃଅର ବାଧିତ
ଖୋଧରେ ହୃଏ ସେ ଦୁଃଖିତ—ଜଗନ୍ନାଥ: ଭଗବତ ।

୨ । ପୀଡ଼ିତ—2. Oppressed. ୩ । ନିବାରିତ—3. Stopped; prevented. ୪ । ଅନୁଗତ; ବଶୀଭୂତ—4. Obedient; subservient. ୫ । ବାଧ୍ୟ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ଉପକାରପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ—5, Obliged; ୬ । ଉପକୃତ—6. Benefited. ୭ । ପ୍ରତିବଦ୍ଧ; ବ୍ୟାହତ—7. Thwarted; obstructed.

ବାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ବାଧ୍. ଧାତୁ)—୧ । କାଟିବା; କଷ୍ଟପ୍ରଦ
Bādhibā ହେବା—1. To affect painfully; to cut
ମନେ ଲାଗା to the quick; to hurt one's feeling
चोट लागना ୨ । କ୍ଲାନ୍ତିପ୍ରଦ ହେବା—2. To tire; to cause fatigue.

ବାଧେ ରୁଦ୍ଧଂ । ବଦ୍ଧବସ୍ତୁ ବଣ ସମସ୍ତଙ୍କ ।
ଉଣ. ବୈଦେଘ୍ଟଶବଲାସ ।

୩ । ବ୍ୟଥା ଦେବା; ପୀଡ଼ା ଦେବା—3. To be painful; to agonise.

ତୁମ୍ଭର ପବନର ବନ୍ଧୁତା ବା ଅଛି,
ମୋହୁରେ କଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ନ ବାଧିବ । କୃଷ୍ଣଦିତ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।

୪ । ବାଧା ଦେବା—4. To obstruct; to check.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନଳ ରୂଦ୍ଧିବ ତଥା ବଳାନଳ
ବଧିରେ ସେ ବଧ ବାଧିବରେ—ଉଣ୍ଡ. ଦୋଷ୍ଟ୍ରଦ୍ଧାଶ୍ରସ୍ତବସ୍ତ ।

ବାଧିର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ. (ବଧିର+ଭାବ. ଯ)—ବଧିରତା—
Bādhirjya Deafness.

ବାଧ୍ୟ—ସ. ବଣ. (ବାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବାଧାଯୋଗ୍ୟ;
Bādhya ନିବାରଣଯୋଗ୍ୟ—1. Preventible. ୨ । ବଶୀଭୂତ; ଅନୁଗତ—2. Obedient; subservient. ୩ । ଉପକୃତ; ଉପକାରଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ—3. Obliged.
ବାଧ୍ୟ ଦେ. ବଣ(ସ. ବାଧିତ)—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ
बाधित ଆବଦ୍ଧ—1. Obliged to do a thing; compelled to do a thing.—୨ । ଚୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ—2. Bound by contract or promise.

ବାଧ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଯବରଦସ୍ତି କରିବା—
Bādhya karibā To oblige a person to do some-
ବାଧ୍ୟ କରା thing; to compel a person to do a thing.
बाधय करना

ବାଧ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ.—(ବାଧ୍ୟ+ଭାବ. ତା)—୧ । ବଶ୍ୟତା—
Bādhyatā(twa) 1. Subservience.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଆଦେଶାନୁଗତ୍ୟ—2. Obedience. ୩ । ଯବରଦସ୍ତି—3. Compulsion. ୪ । ବାରଣଯୋଗ୍ୟତା—4. Preventibleness. ୫ । ନଷିଦ୍ଧତା—5. The state of being forbidden.

ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ—ସ. ବ୍ୟ.—ଯାହା ଯବରଦସ୍ତି ବା ଅବଶ୍ୟ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କରିବାକୁ ହେବ—(ବଧ୍ୟତା—ଇଚ୍ଛାମୂଳକ) Bādhyatā mūlaka Compulsory.

ବାଧ୍ୟ ବାଧକ—ଦେ. ବ୍ୟ.—(ସ. ବାଧ୍ୟ ଓ ବାଧକ)—ଅନୁଗତ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଉପକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—The obliged and the obliger. ବାଧ୍ୟ ବାଧକ Bādhya bādhaka

ବାଧ୍ୟ ବାଧକତା—ଦେ. ବ.—୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ଠାରେ ବାଧ୍ୟ ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧ—ବାଧ୍ୟ ବାଧକତା 1.The relationship of the obligor and the obliged between two persons. (ବାଧ୍ୟ ବାଧକ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ଆନୁଗତ୍ୟ ରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Mutual obligation. ବାଧ୍ୟ ବାଧକତା Bādhya bādhakatā

ବାର୍ଧ୍ରାଣ(ଣ)ସ—ସ. ବ.—ଖଡ୍ଗୀ; ଗଣ୍ଡା ପଶୁ—Bādhrīna(ṇa)sa Rhinoceros.

ବାନ୍—ସ. (ପ୍ରତ୍ୟୟ) ପୁଂ (ବଦ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ବଦ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଶବ୍ଦର ୧ମା ବହୁବ୍ରୀ ଏକ ବଚନାନ୍ତ—An affix denoting having. (ବନ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) Bān

ବାନ—ସ. ବ.—୧ । (ବନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—ଶୁଷ୍କ ଫଳ—1. Dry fruit. ୨ । (ବା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—ଗମନ; ଗତି—2. Motion. ୩ । ଉତ୍ସର୍ଗ; ଖଣ୍ଡ—3. Foundation pit. ୪ । (ବନ+ସମୂହାର୍ଥେ. ଅ)—ବନ ସମୂହ—4 A number of forests. ୫ । ଜଳପ୍ରବାହ; ଜୁଆର—5. Tide; wave. ୬ । ବନ୍ୟା; ନଈବଢ଼ି—6. Flood. ୭ । ଚଟେଇ (ହି. ଶ.)—7. Mat. ୮ । ସୁଡ଼ଙ୍ଗ (ହି. ଶ.)—8. Culvert. ୯ । ବାୟୁ ଓ ଜଳ ଆଦର ବହନ—9. Blowing of wind; flowing of water (Apte.) ୧୦ । କୁଟାର ମୁନୁର—10. A mat of straw (Apte.) ୧୧ । ଲୁଗା ବୁଣା; ବୟନ—11. Weaving (Apte). ୧୨ । ଘର କାନ୍ଥରେ କଣା—12. A hole in the wall (Apte.)

ସଂ. ବ୍ୟ.—୧ । ଶୁଷ୍କ—1. Dry. ୨ । ଜୀବନ୍ତ—2. Living; alive. ୩ । ଜଙ୍ଗମ—3. Moving. ୪ । ବନ୍ୟ—4. Wild.

ଦେ. ବ.—୧ । ତେଜଃ; କାନ୍ତି—1. Lustre.

ବାନ ବଢ଼ାଇ ଅର୍ଦ୍ଧରେ ରହି ଶିରେ ବଖାର ହେଲ ।

ଉଷ୍ଟ. ବୈତେଶ୍ୱରବଳାସ ।

୨ । ବାଆନ ସଙ୍ଖ୍ୟା—2. Fifty two.

ବଜେ ଚଟ୍ଟଳରେ-ବାନ ପବେ ବଦ୍ଦେ ଗାରବର ।

ଉଷ୍ଟ. ବୈତେଶ୍ୱରବଳାସ

ଗ୍ରା. ବ.—(ଶିଶୁ ଭାଷା) ଶିଶୁ ଟିଣ୍ଟ—A term of endearment used for the penis of infants.

ବାନପ୍ରସ୍ଥ—ସଂ. ବ.—(ବାନ=ବନର ଏକଦେଶ+ପ୍ର+ସ୍ଥା ଧାତୁ Bānaprastha +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରେ)—୧ । ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଗୃହ ଆଶ୍ରମରୁ ଚତୁର୍ଥ ଆଶ୍ରମ—1. The 3rd of the 4 stages of a Hindu's life (in which he goes out to the forest to pass that period of his life.) ୨ । ପଳାଶ ବୃକ୍ଷ—2. Butea Frondosa (tree).

ବ୍ୟ—ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଶ୍ରମାବଲମ୍ବୀ—Retiring to the wilderness in the 3rd stage of life.

ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମ—ସ. ବ—ହିନ୍ଦୁର ତୃତୀୟ ଆଶ୍ରମ ରୂପ ବନବାସ—Bānaprasthāśrama The 3rd stage of a Hindu's life; sojourn in the woods.

[ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମଚାରି ବାଳକର ଉପନୟନଠାରୁ ୨୫ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ, ଉପରେ ୫୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟାଶ୍ରମ, ଉପରେ ୨୫ ବର୍ଷ ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମ, ଉପରେ ଜୀବନର ଶେଷକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତୁ ଆଶ୍ରମ; ଏହି ଗୃହ ଆଶ୍ରମ, ମଧ୍ୟରୁ ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମ ତୃତୀୟ ଆଶ୍ରମ । ଏ ଆଶ୍ରମବାସୀ ନଗର ଓ ଗ୍ରାମରୁ ଦୂରରେ ଅରଣ୍ୟରେ ରହିବେ; ବନ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇବେ; ଶଯ୍ୟା, ପଲଙ୍କ, ବାହନ, ବସ୍ତ୍ରାଦର ବ୍ୟବହାର ତ୍ୟାଗ କରିବେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ପାଖେ ଛାଡ଼ି ଯିବେ କମ୍ବା ସଙ୍ଗରେ ବନକୁ ନେବେ । ଏହି ଆଶ୍ରମରେ ରହି ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ ତେବେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଅବଲମ୍ବନୀୟ—ହି. ଶ]

ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମୀ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରେ—Bānaprasthāśramī Retiring to the woods in the 3rd stage of life. (ବାନପ୍ରସ୍ଥାବଲମ୍ବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାନର—ସ. ବ. ପୁଂ (ବନ=ଅରଣ୍ୟ+ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ଘଞ୍. ଅ ଦୀର୍ଘ ବା=ଭୁଲ୍ୟ+ନର=ମନୁଷ୍ୟ)—(ବାନରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କପି; ମର୍କଟ; ମାଙ୍କଡ଼; ହନୁମାନ୍—Monkey. Bānara

ବାନର ରାଜ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାନର+ରାଜନ୍)—୧ । କପି ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1, Chief amongst the monkeys. (ବାନରେନ୍ଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) Bānara rāja

୨ । କପିରାଜ ବାଳି—2. Bāli, the monkey king of Kishkindhyā.

୩ । କପିରାଜ ସୁଗ୍ରୀବ—3. Sugrība, the brother of Bāli, the monkey king.

୪ । ହନୁମାନ୍—4, Hanumān.

ବାନରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଈ ମାଙ୍କଡ଼—1. A female monkey. Bānarī

୨ । କପିକଚ୍ଛୁ; ବାଉଚଙ୍ଗ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—2, Cowhage.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାନସ୍ଥ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାନପ୍ରସ୍ଥ)—ବାନପ୍ରସ୍ଥ (ଦେଖ)
Bānastha Bānaprastha (See)
ଶୁଣ ଦେ ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ
ବାନସ୍ଥ ବୃତ୍ତିସ୍ଥ ଧର୍ମ—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭଗବତ ।

ବାନସ୍ପତ୍ୟ—ସ. ବ. (ବନସ୍ପତି + ଉପଜୀବ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—
Bānaspatya ୧ । ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ ଫୁଲ ହୋଇ ଫଳ ହୁଏ (ଯଥା—ଆମ୍ବ) (ଆପ୍ତେ ଓ ଗୁରୁଦ୍ଧବାଦ)—
1. Trees the fruits of which are produced from flowers (Apte).
[ଦ—ବନସ୍ପତି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର ଫୁଲ ଦେଖା ନ ଯାଇ ଫଳ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ବାନସ୍ପତ୍ୟର ଅର୍ଥ ଏଥିର ବିପରୀତ, ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର ଫୁଲ ହୋଇ ଫଳ ହୁଏ ।]
୨ । (ବନସ୍ପତି + ସମୂହାର୍ଥେ. ଯ) ବନସ୍ପତି ସମୂହ (ହେ.ଶ)—
2. A number of trees bearing fruits without flowering.

ବାନା—ଦେ. ବ. (ସ. ବର୍ଣ୍ଣ ଧାତୁ; ତୁମ୍ବା. ସ. ବାନ = ବସ୍ତ୍ର)—
Bānā ବାନା ଝଣ୍ଡା, ବାନା ୧ । ପତାକା—1. Flag.
୨ । ଅସ୍ତ୍ରରକ୍ଷା ଓ ଶତ୍ରୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ମଲ୍ଲ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଲଟି—1. A thick stick used by athletes for defence and attack.
୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୁଣ—
2. (figurative) Known attribute.
ଖଳଜାଣନ ବାନା ମୋର
ଅସ୍ତ୍ର କରିବଇଁ ଜାର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।
୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଅମୁକ କାମକୁ) ପ୍ରସିଦ୍ଧି—
2. (figurative) Celebrity for some thing.
ସାଜ ବସ୍ତ୍ରଳ ଭୋର ବାନା
ଉକୁରେ ଭୋଦର କରୁଣା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।
୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ—
5. (figurative) Supreme thing or person.
ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାନା ସଂସାରରେ ସୁନ୍ଦର ଉତେ ସିନା ।
କବିସୂର୍ଯ. କବିତା ।
୬ । ବାନାମ୍ବର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—
6. Name by which Bānāmbara is called.
ସ. ବ—ବର୍ତ୍ତକ ପକ୍ଷୀ (ହେ. ଶବ୍ଦସାଗର)—
The grey quail.

ବାନା ଉଡ଼ା(ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜୟ ଲାଭର ସୂଚକ ସାରା
Bānā urdā(rde)ibā କରିବା—1. To advance with
ଝଣ୍ଡା ଫହରାନା flag flying as a sign of victory.
୨ । ପତାକାକୁ ପବନ ଦ୍ୱାରା ସଞ୍ଚାଳିତ କରାଇବା—
2. To flow a flag.

ବାନା ଉଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ପତାକା ପବନରେ ଫରଫର ହେବା—
Bānā urdibā 1. The flying of a flag.
ଝଣ୍ଡା ଫହରନା ବଡ଼ ବେଗରେ ଉଡୁଛୁ ବାନା—ଚରିତ ।
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯଶସ୍ୱୀ ହେବା—
2. (figurative) Being famous.
ଧନ୍ୟ ତା ଜନ୍ମର ବାସନା, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଭବରେ ଉଡ଼େ ବାନା—
ରୂପର. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।

ବାନା ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉଡ଼ୁଥିବା ପତାକାର ଦଣ୍ଡକୁ ହାତରେ
Bānā dharibā ଧରିବା—1. To hold up a flag.
(ବାନା ଝଣ୍ଡାବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ମହତ୍
ଝଣ୍ଡା ପଗଡନା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦେବତାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେବା—
2. To take shelter of a Deity or great man.

ବାନା ପଟା—ଦେ. (ସ. ବାଣ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ମଲ୍ଲ କ୍ରୀଡ଼ା; ଯଷ୍ଟି
Bānā paṭā କ୍ରୀଡ଼ା; ଖଣ୍ଡିଏ ଲମ୍ବା ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ତ୍ରରକ୍ଷା ଓ ଆକ୍ରମଣ
ବାନା ରୂପ କ୍ରୀଡ଼ା—1. Stick play; an athletic exercise with a stick.
୨ । ବଉତି (ଦେଖ)—2. Banauṭi (See)

ବାନା ବନ୍ଧା—ଗ୍ରାଦେ. (କେନ୍ଦୁଝର) ବ (ନାମ)—କେନ୍ଦୁଝର ରାଜ୍ୟର
Bānā bandhā ଇନ୍ଦ୍ରଛତୁ ପର୍ବତର ଅନ୍ୟ ନାମ—The other name of Indrachhatu mountain in the State of Keonjhar.

ବାନା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନସ୍କାମନାର ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଦେବତାଙ୍କ
Bānā bāndhibā ମନ୍ଦିର ଉପରେ ପତାକା ବନ୍ଧାଇବା; ମାନସିକ
ମନ୍ଦିରେ ପତାକା ବାନ୍ଧିବା କରିବା—1. To have a flag set on the top of a temple.

ବାନା ବୈରଖ—ଦେ. ବ. (ସମ୍ବଲର ଶବ୍ଦ)—ପତାକା—
Bānā bairakha ଝଣ୍ଡାପତାକା Flag.
ଆଗରେ ବାନା ବୈରଖ ଉଡୁଛୁ, ହର ବୋଲ ପଡୁଛୁ ।
ଫକୀରମୋହନ, ଉତ୍କଳମଣି ।

ବାନାର—ସ. ବ. (ବନ = ଜଳ + ଈର)—ଜଳବେତସ; ବେତଗଛ—
Bānīra The cane plant or creeper growing near water.

ବାନାରକ—ସ. ବ. (ବାନାର + କ)—୧ । ଶରଉଣ—1. Reed.
Bānīraka ୨ । ମୁଞ୍ଜଉଣ—2. A sort of long grass with fibres.

ବାନ୍ତ—ସ. ବିଣ. (ବମ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—ଉଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ—
Bānta Vomitted; ejected.

ବାନ୍ତାଦ—ସ. ବ. (ବାନ୍ତ + ଅଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ବାନ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ
Bāntāda ଖାଏ)—କୁକୁର—Dog.

ବାନ୍ତି—ସ. ବ. (ବମ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତି)—୧ । ବମନ; ଉଦ୍ଗିରଣ—
Bānti 1. Vomitting. ୨ । ବମନ କରାଯିବା ବସ୍ତୁ—
2. Vomitted matter.

ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବଦ ଧାତୁ ଶିତ ବାଦ ଧାତୁ; ବାଇବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ; ସେ, ସେମାନେ)—ବଜାନ୍ତି—
(he) Does or (they) do play on musical instruments.
ଉତ୍ତମ ନାରଦ ବୀଣା ବାନ୍ତି । ସତ୍ୟଭାବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାନ୍ତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବମନ କରିବା—
Bānti karibā **बांतिकरना** To vomit.
ବମିକରା ମଣିଷମାନଙ୍କରେ ନ୍ୟାଲା କରିଣ ବାନ୍ତି
ଘର ଦେଖି ଉଠିଲେ ବଲୁଥଏ ଅଛ । କୃଷ୍ଣଦି୍ଦ. ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।

ବାନ୍ତିକୃତ୍—ସ. ବିଣ. (ବାନ୍ତି+କୃ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—ଯାହା ବାନ୍ତି କରିଏ-
Bāntikṛut (ବାନ୍ତିକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Emetic (Apte).

ବାନ୍ତି ପୋଖରୀ—ଦେ. ବ—ଏକ ସମୟରେ ବମନ ଓ ମଳ ନିଃସରଣ;
Bānti pokharī ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି; ଦଇଜା—Cholera.
ଝାଡ଼ାବମୀ **कैदस्त**

ବାନ୍ତି ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଅଇ ଉଠିବା; ବମନୋଦ୍ରେଗ ହେବା—
Bānti mārdibā 1 A tendency to vomit.
ବାନ୍ତି ଉଠା(ଠେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ
ବାନ୍ତି ଦେଖା(ଙ୍କେ)ଇବା }
ଏହୁ ସକାଶୁଁ ମୋତେ ମାଡ଼ୁଅଛ ବାନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଦି୍ଦ. ମହାଭାରତ ୧୯୫ ।
ବମିଦେଖାନ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘୃଣା ବୋଧ ହେବା—2. (figurative)
उलटीहोने चाहना A feeling of revulsion.
ଅଦ୍ଦଙ ବାନ୍ତି, ଭତେ ଦେଖି ବହୁ ମାଡ଼ୁଛୁ ବାନ୍ତି—ଭର

ବାନ୍ତିଦା—ସଂ. ବ ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯାହା ବାନ୍ତି କରିଏ; ବମନକାରକ—
Bāntidā Causing vomitting; emetic.
ବ—କଟୁକା ଗୁଳ୍ମ—Picrorrhiza Kurroa (plant).

ବାନ୍ଦ(ନ୍ଧ)ନ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ସ୍ୟନ୍ଦନ)—ବନ୍ଧନ (ଦେଖ)
Bānda(ndha)na Bandhana (See)

ବାନ୍ଦର—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାନର)—୧ । କପି; ମାକଡ଼—
Bāndara (ବାନ୍ଦରୀ, ବାନ୍ଦେରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Monkey.
ବାଁଦର ବୃହତ୍ ଲେଜୁଟିଏ ହୋଇ ବାନ୍ଦର
बांदर; वंदर ହେ ସଭ୍ୟମାନେ ! ଏଇ ପଦ୍ଦରଣ ଚିତ୍ର । ଉତ୍ତାସ ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି ।
୨ । ଯାଦୁ ମାକଡ଼—2. Ape.
ବିଣ—ମାକଡ଼ ମୁହଁପରି ଅସୁନ୍ଦର—
Ugly, like the face of a monkey.
ଏହୁ ସୁନ୍ଦର, ବୃଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ବହୁ ଯାଇଛୁ ମୁହଁଣା ବାନ୍ଦର । ଚିଶୁଗୀତ ।

ବାନ୍ଦ(ନ୍ଦେ)ରା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅସୁନ୍ଦର (ପୁରୁଷ)—
Bāndā(ndae)rā 1. Ugly-looking (male). ୨ ।
ବାଁଦରମୁଖ ଅସୁନ୍ଦରରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା (ଯଥା—ଲେଖିବା)
बांदरा (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—2. Untidy (person). ୩ । ଅସୁନ୍ଦରରୂପେ
ବାନ୍ଦରୀ } ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଥା—ମୋଟ ଅକ୍ଷର, ଲେଖିବା, ଲେଖାରେ ବନ୍ଧୁ-
ବନ୍ଦେରୀ } ସ୍ଥାନରେ କାଳ ପକାଇବା) ଲେଖା ହୋଇଥିବା—
3. Clumsy (writing).
୪ । ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—4. Slovenly.

ବାନ୍ଦରା ପଣ—ଦେ. ବ—ଦେହ ବା ଲୁଗା ପଟା ବା କାଗଜ ପତ୍ରରେ
Bāndarā paṇa କଳା ବା ମଇଳ ବା ସ୍ୟାହ୍ନ ଲଗାଇ ଅପରିଷ୍କୃତ
(ବାନ୍ଦରା ପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ପ୍ରକୃତି—Untidiness;
ବାଁଦରାମି **बांदरापन** slovenliness.

ବାନ୍ଦରା ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ମୁହଁ ଅସୁନ୍ଦର—
Bāndarā muhāṅ Having an ugly face.
(ବାନ୍ଦରା ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଁଦରମୁଖ **वंदरमुहाँ**

ବାନ୍ଦା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବନ୍ଦା)—୧ । କ୍ରୀତଦାସ; ଗୋଲାମ—
Bāndā 1. Slave. ୨ । ଭୃତ୍ୟ; ଗୃହର—2. Servant.
(ବାନ୍ଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଁଦା **बाँदा**

ବାନ୍ଧ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ବନ୍ଧ୍ୟା)—ବନ୍ଧ୍ୟା; ବାଞ୍ଝ—1. Barren.
Bāndha ୨ । (ସଂ. ବନ୍ଧନ) ବନ୍ଧନ—2. Binding. ୩ ।
ଗଣ୍ଠି—3. Knot; tie. ୪ । ଲୁଗାବୁଣିବା ବମନ୍ତେ
କଣ୍ଡାରେ ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବା ସୂତା—4. Thread
wound round a small roller of wood for
weaving

ବାନ୍ଧକନେୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ବନ୍ଧକୀ=ଅସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ
Bāndhakineya =ନ. ଆଗମ)—୧ । ଅସତୀପୁତ୍ର—
(ବାନ୍ଧକନେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Whoreson.

ବାନ୍ଧଣୀ—ଦେ. ବ—ବାନ୍ଧଣି ୧ ଓ ୨ (ଦେଖ)
Bāndhaṇā Bāndhaṇi 1 and 2 (See).
ବର୍ତ୍ତିକ ଦାଇରେ ବେଣା ଗାଇଲୁଁ—
କୃଷ୍ଣଦି୍ଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।

ବାନ୍ଧଣି—ଦେ. ବ—(ସ. ବନ୍ଧନ)—୧ । ବନ୍ଧନ—1. Bond; tie.
Bāndhaṇi ୨ । (ସ. ବନ୍ଧନୀ) ବାନ୍ଧିବା ଦଉଡ଼ି—2. A rope
ବାନ୍ଧଣି } ଅନ୍ୟରୂପ for tying. ୩ । ଉଙ୍ଗାର ଆଡ଼କାଠ
ବାନ୍ଧେଣି } ବା ଘରନ୍ଦ ତଳେ ହଆ ଯାଇଥିବା ମହି
ବାଁଧନ(ନୀ) ଖୁଣ୍ଟିକୁ ସିଧା ଓ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ଠିଆ କର ରଖିବା
बंधनी ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ, ଘର ଖୁଣ୍ଟରେ ଲଗିଥିବା କବୁଣିଆଁ ପର
ଭର୍ଯ୍ୟକ୍ ବା ତେରଛ କାଠ—A slanting or oblique piece of wood supporting the middle post of a country-boat.

ବାନ୍ଧ ପୁଅ(ଆ)—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବନ୍ଧ୍ୟାପୁତ୍ର)—ବନ୍ଧ୍ୟାର ପୁତ୍ର ପରି
Bāndha pua(ā) ଅସାର ବା ଅଲୀକ କଥା—
An unreal thing.

ବାନ୍ଧବ—ସଂ. ବ.—(ବନ୍ଧୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ସୁହୃଦ୍; ମିତ୍ର; ବନ୍ଧୁ—
Bāndhaba 1. Friend.
୨ । ସ୍ୱଜନ; ଆତ୍ମୀୟ—2. Relative. ୩ । ଅସଗୋତ୍ର
ସ୍ୱଜନ; ବିବାହାଦିଦ୍ୱାରା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମୀୟତା
ଜାତ ହୋଇଥାଏ—2 Relations by marriage;
a cognate.
[ତୁ—ଭୋଇ, ଭଣଜା, ମାମୁ, ମଉଷା, ପିଉସା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ
ବାନ୍ଧବ ଭୁଦାଯାଏ ।]

ବାନ୍ଧବ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସଂ. ବ—ବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସମ୍ମାନ—
Bāndhaba marjyādā Respect due to a relative.
ଦେ. ବ—ବିବାହାଦି ସମୟରେ ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ବସ୍ତ୍ରାଦି
ଉପହାର—Presents of cloth etc given to one's relatives on occasions of family-ceremonies.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାନ୍ଧବୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବାନ୍ଧବର ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)-ସ୍ତ୍ରୀ; ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ—
Bāndhabī ବନ୍ଧୁଆ Wife; beloved woman.

ଜୀବ ବାନ୍ଧବୀ ରେ ! ପ୍ରାଣ ବାନ୍ଧବୀ ରେ ! ତୋ ବିନା ମୋତେ ଅନ ।
ଜଗତ୍ସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବାନ୍ଧ ମାର—ଦେ. ବ—(ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ) (ସ. ବନ୍ଧନ +ମାରଣ)—
Bāndha māra କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାନ୍ଧିବା ଓ ମାରିବା—
ବାଁଧମାର Binding and beating a person.

ବାନ୍ଧି—ଦେ. ବ—(ପାନବରଜୀ ଭାଷା)—ପ୍ରଥମେ ପାନ ଲଗା ହେବା ଦୁଇଟି ପାନ ଲତା ଯୋଡାଯିବା ପାଇଁ ବରଜ ମଧ୍ୟରେ ଦିଆ ଯିବା ଝୁଡ଼ା—The low ridges raised inside a betel plantation on which bitel creepers are first planted.

ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—(ସ. ବନ୍ଧ. ଧାତୁ)—୧ । ରଜ୍ଜୁଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ
Bāndibā କରିବା—1. To tie; to bind with a rope.
ବାଁଧା ୨ । ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା—2. To enchain. ୩ । ନୌକାଦିକୁ
ବାଁଧନା କୂଳ ନିକଟସ୍ଥ ବୃକ୍ଷ ବା ଖୁଣ୍ଟା ସହିତ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ସଂଯୋଗ
[ବନ୍ଧାଯି(ହେ)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ] କରିବା; ଖଣ୍ଟାଇବା—
(ବନ୍ଧା[ହେ]ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ) 3. To tie up a boat to a peg or a tree. ୪ । ଗଣ୍ଠିର କରିବା; ବୋକଟା କରିବା; ଲୁଗାପଟା ବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଗଣ୍ଠିରରେ ଏକତ୍ର କରିବା—4. To tie up a thing into a packet; to pack up.

ବାନ୍ଧ ଥା, ସାହା ପାଇଥିରୁ ବାନ୍ଧୁଥା—ଭୃଗ ।

୫ । ଜଟ ପାଡ଼ିବା; କେଶ ରଚନା କରିବା; ମଥାର କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ଫିତା ଆଦଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ କରି ସଜ୍ଜିତ କରିବା—5. To tie the hair of the head into a knot or chignon or plait.

କହୁ ଜାଣିଲେ କଥା ସୁନ୍ଦର
ବାନ୍ଧ ଜାଣିଲେ ମଥା ସୁନ୍ଦର—ଭୃଗ ।

୬ । ଗୋରୁ ଆଦ ପଶୁକୁ ବା କୌଣସି ଜୀବକୁ ନେଇ ଖୁଣ୍ଟରେ ଖଣ୍ଟାଇବା—6. To tie up cows etc to a peg or post.

ବାନ୍ଧଲ ବଳଦ। ପୂଅଙ୍କ ବଇର—ଭୃଗ ।

୭ । ପଦ ବା ଗୀତ ଆଦ ରଚନା କରିବା—7. To compose a song. ୮ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଦେହକୁ ଖଡ୍ଗ, ଢାଲ ଆଦଦ୍ୱାରା ସନ୍ନଦ୍ଧ କରିବା—8. To arm one's self with (weapons).

ଢାଗ ଲଢ଼ାଇବାକୁ ବାନ୍ଧଲେ ବାଟ—
ଜଗତ୍ସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।

୯ । ବନ୍ଧ ପକାଇବା; ବନ୍ଧ ପକାଇ ଜଳସ୍ରୋତ ବନ୍ଧ କରିବା; ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରିବା—9. To stop the flow of water by raising a dam; to build a dam.

ଦେଖ ପଣି ! ତୋ ପାଇଁ ସମୁଦ୍ର, ବାନ୍ଧନ୍ତୁ—
କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ ବନ ।

୧୦ । ବେଦେଲ୍ଲ ସୀତାରଆଦ ଯନ୍ତ୍ରର ତାରକୁ ନଦିଂଷ୍ଟ ସ୍ୱର ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ସୁଲଯନ୍ତ୍ରିତ କରିବା—10. To bring an instrument to order for producing a proper tune; to tune a musical instrument. ୧୧ । ଅଟକାଇବା; ବାଧା ଦେବା—
11. To restrain.

(ଯଥା—ଯେ କୁଲରୁ ବାହାରିବାକୁ ବସିବ ତାକୁ ତୁ ଏ ବାନ୍ଧ ରଖିବ ।)

୧୨ । ଧନ ଆଦ ଲୁଗାର କାନ୍ଥରେ ସଙ୍ଗୃହୀତ କରିବା—
12. To collect money or grains in a cloth or bag.

(ଯଥା—ମୁଁ ୫୨୫୧ ବାନ୍ଧ ନଗ୍ନମ ତାଙ୍କବାକୁ ଆସିଛି ।)

୧୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ରଜ୍ଜୁରେ ବାନ୍ଧିବାପରି ବଶୀଭୂତ କରିବା; ମୋହିବା—13. To bring a person under one's complete control.

ମାୟା ମୋହନ କଥା ବହୁ
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମନ ସେ ବାନ୍ଧିବୁ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

୧୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ବା ଜବରଦସ୍ତି କରିବା—14. To force or coerce a person to do a thing.

(ଯଥା—ଜମିଦାର ଧରିବାକ୍ଷ ମୋଠାରୁ ଗୋଟାଏ ଅଲେଖା କାଗଜରେ ସହି କରାଇ ନେଲେ ।)

୧୫ । ଅବରୋଧ କରିବା; ବନ୍ଦ କରିବା—
15. To stop.

(ଯଥା—ମନ୍ତ୍ର ଔଷଦ କରି ତା ମୁହଁ ତଳେ ବାନ୍ଧ ଦେଲଣି ।)

୧୬ । ଚଳୁଥିବା ନୌକା ବା କଳ ଗାଡ଼ିର ଗତିରୋଧ କରିବା—16. To stop the motion of a moving boat, steamer, train or motor.

୧୭ । (ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା) ତରଳ ବସ୍ତୁ ଘନରେ ପରିଣତ ହେବା; ଗୋଟା ବାନ୍ଧିବା—
17. To turn into clots; to become stiff; to coagulate.

(ଯଥା—ଏବେ ଛନ ଗୁର ବନ ହେଲ୍ଲ ସେଗୀର ମଲ ବାନ୍ଧିଲଣି ।)

୧୮ । ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ଆଦ ପଶୁଙ୍କୁ ପୋଷିବା ବା ପାଳିବା—
18. To domesticate or maintain beasts.

ଖାଠିଏ ଟଙ୍କାର ବଳଦ ବାନ୍ଧ ନାଥେ ହେଲେ ଦରଦର—ଉଗ ।

୧୯ । ପୁସ୍ତକର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପୃଷ୍ଠାକୁ ସୂତା ଦ୍ୱାରା ଅଟକାଇବା ବା ଗୁନ୍ଥିବା—19. To bind the pages of a book.

[ବାନ୍ଧ ଦେବା, ବାନ୍ଧ ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

୨୦ । (ଗେଣ୍ଠ, ଦମ୍, ଆଣ୍ଠ, ମସୁଧା) ମନରେ ସ୍ଥିର କରିବା—20. To settle; to resolve; to form in one's mind.

ବାନ୍ଧଅଛ ମୋର ମନେ ବଡ଼ ଆଣ୍ଠ
ଘଟିଛ ଅଜାଣେ ବନକ ଗଡ଼ । ନବକଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୧ । ଛୋଟ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ଗୋଲା ବାନ୍ଧିବା—
21. To roll many small things into a ball.
(ଯଥା—ଲଡୁ ଦାନା ବାନ୍ଧିବା ।)

୨୨ । ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରାମାନଙ୍କ ବଦଳରେ ଉଚ୍ଚତର ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରା ଯାଇବା—
22. To get coins of higher value in exchange for those of lower value.
[ଦ୍ର—ଭାଙ୍ଗିବା—ଏହାର ବିପରୀତ ।]

୨୩ । (ଦେହକୁ) ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ ରଖିବା—
23. To keep (one's body) strong by observing continence.

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିବା—
To pay or deposit money.
(ଯଥା—ତାଙ୍କେ ଅଜ ଟ୍ରେଜୁରୀରେ ଦଶ ଟଙ୍କା ବାନ୍ଧିଲେ ।)

ବାନ୍ଧ ବୁନ୍ଧ—ସ. କ୍ରି. ବିଣ (ବାନ୍ଧିବା ଓ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣରେ ଗଠିତ ଉହ୍ୟର ସହଚର ବୁନ୍ଧିବା କ୍ରିୟା ଦ୍ୱୟର ସମାହାର ବୋଲି ବୁଝାଏ । ରୂପ କ୍ରି. ବିଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—
Bāndhi bundhi
ବେଁଧେ ବୁଁଧେ
बाँधबुँधकर

୧ । ବହୁ ବସ୍ତୁ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧାବନ୍ଧି କରି—
1. Tying up many things.
(ଯଥା—ମୁଁ ଏଠାରୁ ଲୁଗାପଟା ବାନ୍ଧିବୁନ୍ଧି ବାହାରିଲିଣି ।)

୨ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି କରି—
2. Tightly or nicely tying up.
(ଯଥା—ପୁରୋହିତ ମହାପ୍ରଭୁ ନୈବେଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀଯାକ ବାନ୍ଧି ବୁନ୍ଧି ଗୋଟିଏ ଯାଠିଲ ଛଆର କଲେଣି ।)

୩ । ବନ୍ଧନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି—
3. Finishing the act of binding.
(ଯଥା—ମୁକୁଲା ବାଳଙ୍କ ବାନ୍ଧିବୁନ୍ଧି ଗୋଟିଏ ଜଟ ପାର ଦେଲେ କେଡ଼େ ସୁନର ଦଶନ୍ତା ।)
[ଦ୍ର—ତୁଳନା କର :—ଖାଇଖୁଇ, ଦେଖିଦାଖି, ଗୁଣ୍ଟଗାଣ୍ଟ, ମାରମୁର ଇତ୍ୟାଦି; ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ରିୟାର ଏହି ଆକାର ଓ ପ୍ରୟୋଗ ଛଡ଼ା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ।]

ବାନ୍ଧ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପ୍ରଥମେ ବାନ୍ଧିବା ପରେ ମାରିବା)—
Bāndhi māribā
ବେଁଧେ ମାରା
बांध मारना
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଜୀବକୁ ବନ୍ଧନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରହାର କରିବା—To beat a person or beast after binding him down.
ବାନ୍ଧ ମାରିଲେ ସେ, ଧର ମାରିଲେ ସେ—ଉଭୟ ।

ବାନ୍ଧ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାନ୍ଧ ହେବା * ଓ ୪ (ଦେଖ)
Bāndhi jibā
ବେଁଧେ ଯାଓୟା
बंधजाना
Bāndhi hebā 3 & 4 (See)

ବାନ୍ଧ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଅବରୁଦ୍ଧ କରିବା ବା ବନ୍ଦ କରି ରଖିବା—
Bāndhi rakhibā
ବେଁଧେ ରାଖା
बांधकरके रखना
1. To shut up a thing or person.

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅପରର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରରେ ରଖିବା—2. (figurative) To keep a thing or person under one's complete control.

ବାନ୍ଧ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ହେବା; ବନ୍ଧା ହେବା—
Bāndhi hebā
ବାଁଧା ହଓୟା
बँधा होना
1. To be bound up.

୨ । ଛନଣୀ ମନଣୀ ହେବା—
2. To be entangled.

* । (ତରଳ ବସ୍ତୁ) କଠିନୀଭୂତ ହେବା—3. To crystallise; to coagulate; to become solid.

୪ । ଅପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅବଶ ହେବା; ଅଶକ୍ତ ହେବା; ଅଉରକୁ ରୂପେ ତୃପ୍ତ ହୋଇ ବରନ୍ତୁ ବୋଧ କରିବା—
4. To become incapable of further action; to be surfeited.
(ଯଥା—ଗୁଡ଼ାଏ ମିଠାଇ ଖାଇ ମୋ ମୁହଁ ବାନ୍ଧ ହୋଇ ଗଲ୍ଲଣି ।)

୫ । ଅନ୍ୟର ବଶୀଭୂତ ହେବା—5. To be under the full control of.
(ଯଥା—ଯାହାର ଦାନା ଖାଇବ ତା ପାଖରେ ବାନ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବ ।)

ବାନ୍ଧୁ(ନ୍ଧେ)ଣୀ—ଦେ. ବି. (ସ. ବନ୍ଧନ)—୧ । ବନ୍ଧନ—
Bāndhu(ndhe)ṇī
1. Binding.

ଛୋଟ କନ୍ୟାର ଅଳ୍ପ ଗୁଣି
ଭେବେ ସେ ଫେଡ଼ରୁ ବାନ୍ଧେଣୀ ।

ବାଁଧନ **बंधनी**
[ରୂପତ. ପ୍ରେମଗଞ୍ଜାମୃତ ।

୨ । ବନ୍ଧା ହେବା ଅବସ୍ଥା—2. State of being bound. ୩ । ଗ୍ରନ୍ଥି—3. Knot. ୪ । କାରାବନ୍ଧନ—4. Confinement; imprisonment.

* । ବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ; ଛୋଟ ଦଉଡ଼ି—5. Small string.

୬ । ଛନଣୀ; ଛନ ଦଉଡ଼ି; ସେଣ୍ଟା ଓ ବାଛୁଣି ଆଦିକୁ ବାନ୍ଧିବାର ଛୋଟ ଦଉଡ଼ି—6. Tying string.

ବାନ୍ନି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର; କୌଧ) ବି.—(ତୁଳ. ହି. ବଡ଼ଗା)—
Bānni
ଶୁଖୁଣୀ ବା ଖଡ଼କା ମୁଠା—Broomstick.

ବାପ୍‌ତା—ଦେଦେ. ବି. (ଫା. ବାଫ୍‌ତା)—ଏକପ୍ରକାର ରେଶମ ମିଶା କାର୍ପାସ ବସ୍ତ୍ର—A kind of mixed stuff of cotton and silk.
Bāp-tā
ବାପ୍‌ତା **बाफता**
(ବାପ୍ତା; ବାପ୍‌ତା, ବାପ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସାଙ୍ଗତ ଟାଣି ଓ ସୂତାର ଉରଣୀ ଥାଏ ।]

ବାପ୍‌ରେ—ଦେ. ଅ.—(ସ. ବପ୍ତା+ସ. ଅରେ)—ବିସ୍ମୟ, ଭୟ, ବେଦନା ପ୍ରଭୃତି ସୂଚକ ଚତ୍କାର—An exclamation of surprize, fear, agony etc
Bāp-re
ବାପରେ **बापरे**
(ବାପ୍, ବାପ୍‌ରେ ବାପ୍; ବାପ୍‌ରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାପ—ସ. ବି.—(ବପ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—୧ । ମଞ୍ଜି ପୋତିବା—
Bāpa
1. Sowing seed.

୨ । ଲୁଗା ବୁଣିବା—2. Weaving. ୩ । ଜନ୍ମେଷ୍ଟି, ଗର୍ଭାଧାନ—3. The ceremony of putting

Digitized by srujanika@gmail.com

semen into the womb of the wife; impregnating. ୪ । ମୁଣ୍ଡନ; କ୍ଷୌର (ହ୍ର. ଶ.)—4. Shaving. ୫ । (+ ଅଧିକରଣ. ଅ) କ୍ଷେତ୍ର (ହ୍ର. ଶ.)—5 Agricultural field; plot of cultivated land. ୬ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବୀଜ ବୁଣିବା ବ୍ୟକ୍ତି—6. A sower of seeds.

ବାପ **बाप; बाबा** ଦେ. ବ.—(ସ. ବପୃ; ବପ୍ତା=ଜନକ; ପିତା)-୧ । ପିତା; ବାପା; ବାବା—1. Father.

୨ । ପିତୃ ସ୍ଥାନୀୟ ଗୁରୁଜନ—2. One's elder who is like one's father.

[ଦ୍ର—ଅପଣାଠାରୁ ଯୋଗ୍ୟତର ବା ପୂଜନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଅଧିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

(ଯଥା—ଆପଣଙ୍କ ହୁକୁମ ନ ମାନିବାକୁ ମୋ ବାପର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ—ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ମୋ ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ।]

୩ । ପ୍ରକୃତରେ ଯାହା ସ୍ୱାର୍ଥରୁ ମାତୃଗର୍ଭରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମେ—3. The real progenitor of a person, as opposed to the putative father.

ଚଉ ଜାଣେ ପାଅ, ମା ଜାଣେ ବାପ—ଚଗ ।

ବାବା **बाबा** ଦେ. ଅ.—ହେ ବତ୍ସ ! (ପୁତ୍ରସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ)—An exclamation of fondness to one's younger.

ବାବା **बाबा** ବଣ.—ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଗରିଷ୍ଠ—Superior to; best of all.

ଅଛ ଯେତେ ବାପ । ଅନଙ୍ଗ ଦେବତା ସରୁ ବାପ ।

ଥରମନ୍ୟୁ, ବଦଥିଚନ୍ଦ୍ରାମଣି

ବାପ ଅଜା—ଦେ. ବ.—(ସ. ବପୃ + ଆର୍ଯ୍ୟ)—୧ । ପିତୃପିତାମହ—1. Father and grandfather.

ବାପ ଗୋସେଇଁ ବାପ
ବାପ ଦଦା, ବାପଦାଦା
ବାପ ବଡ଼ବାପ
} —ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ପୂର୍ବପୁରୁଷଗଣ—2. One's ancestors.

ବାପ ଦାଦା **बाप दादा**

ବାପ ଅଜାଙ୍କ ନାଆଁ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପିତା ବା ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ଧରି ବାପତୋଳା ଗାଳ ଦେବା—To abuse one by casting slur on one's father or ancestors.

बापदादाका नांमलेना

(ବାପ ନାଆଁ ଧରିବା, ବାପକୁ ଉଚ୍ଚାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାପ ଅଜାଙ୍କ ନାଆଁ ଢକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ମନ ବା ନଜର Bāpa ajāṅka nā-āṅ pakā(ke)ibā କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପିତୃ-

बाप दादाका नाम डुबाना ପିତାମହଙ୍କ ସୁନାମରେ କଳଙ୍କ ଲଗାଇବା—To cast a slur on one's own family reputation; to spoil the good name of one's ancestors by one's evil actions.

ବାପ ଅଜାଙ୍କ ନାଆଁ ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅପଣାର Bāpa ajāṅka nā-āṅ burḍa(rḍe)ibā ଅଯୋଗ୍ୟତାଦ୍ୱାରା [ବାପ ଅଜାଙ୍କ ନାଆଁ ଡୁବା(ବେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବଂଶଗୌରବ ଲୋପ କରିବା—To cause the disappearance of one's family reputation by one's unfitness.

ବାପଦାଦାର ନାମ ଡୁବାନ

ବାପ ଅଜାଙ୍କ ନାଆଁ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅପଣାର ଯୋଗ୍ୟତା ବା Bāpa ajāṅka nā-āṅ rakhibā ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା—To maintain one's family reputation by one's good conduct.

ବାପଅଜା ଚଉଦ ପୁରୁଷ—ଦେ. ବ.—ଅପଣାର ପିତୃ ପିତାମହ ପ୍ରପିତା- Bāpa ajā chauda purusha ପ୍ରଭୃ ଆଦି ସମସ୍ତ ପୂର୍ବପୁରୁଷ—One's ancestors beginning from one's father.

ବାପ ଅମଳ—ଦେ. ବ.—ଆପଣା ପିତାଙ୍କ ଜୀବିତ କାଳ—Bāpa amaḷa Life-time of one's father.

ବାବାର ଅମଳ **बावाका अमल** (ବାପ କାଳେ, ଘୋଡ଼ା ଶାଳେ ଉଗ)

(ବାପଙ୍କ ଅମଳ, ବାପ କାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାପକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବପ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ. ବାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Bāpaka ଅକ)—୧ । ବପନ କାରୟିତା: ଯେ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ମଞ୍ଜି (ବପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୁଣାଏ—1. Getting seeds sown by another. ୨ । ଯେ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲୁଗା ବୁଣାଏ—2. Getting a cloth woven by another.

ବାପ କାଳିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ପିତାଙ୍କ ଅମଳର -1. Which Bāpa kāḷiā had happened during the lifetime ବାପକାଳୀ, ବାପକେଳେ of one's father. ୨ । ପୁରାତନ—**बावाका अमलका** 2. Old. ୩ । ପୁରାତନ୍ତ୍ରୀ—3. Archaic.

ବାପ ଘର—ଦେ. ବ—ବଧୂର ପିତୃଗୃହ—The house of a Bāpa ghara bride's or woman's father.

ବାପେର ବାଡ଼ି ପଥ ପଗର ବାପଘର ସିନି

पीहर; नैहर ଅଉ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ମନ ନ କରୁ—ଉଗ ।

ବାପ ଜନମ କଥା କହିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବ୍ୟଙ୍ଗ) (ଅସମ୍ଭବ କଥା କହିବା Bāpa janama kathā kahibā ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—(ବାପର ବଡ଼ା କଥା କହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅସମ୍ଭବ କଥା କହିବା—ବାପେର ଜନମ କଥା ବଲା To speak a thing which is

बापका जनमका बात बोलना impossible.

ବାପ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ବାପ=ବୟନ+ଦଣ୍ଡ=ସଷ୍ଠି)—ବୟନ ଦଣ୍ଡ; Bāpa daṇḍa ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଲୁଗା ବୁଣାଯାଏ; ନଳୁଜ; ଉନୁକାଠ—The weaver's yard or beam.

ବାପଧନ—ଦେ. ବ—ପିତୃଧନ; ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି; ସାହା ପ୍ରୋପାର୍ଜିତ Bāpadhana ଧନ ନୁହେଁ—Father's acquisition;

बपौती; बपोडा ancestral property; not one's acquired property.

ବାବା **बाबा** ଅ—(ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ) ହେ ବତ୍ସ—An address of fondness to one's youngers.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାପନ—ସ. ବି. (ବପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—
Bāpana ୧ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଞ୍ଜି ବୁଣାଇବା—1. Causing to be sown. ୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଖିଅର କଟ୍ଟାଇବା—2. Causing to be shaven. ୩ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲୁଗା ବୁଣାଇବା—3. Causing cloth to be woven.

ବାପ ନାଆଁ ପଚାରିଲେ ଆସିବ ନାହିଁ—ଦେ. (ବାକ୍ୟ)—(ଜାରଜ ବ୍ୟକ୍ତି
Bāpa nāāñ pachārile āsiba nāhiñ ପ୍ରତି କଥା
ବାପ ନାଆଁ ଆସିବ ନାହିଁ
ବାପ ନାଆଁ ପଇଟିବ ନାହିଁ
ବାପ ନାଆଁ ବଢେଇ ଘାରବ ନାହିଁ
ବାପ ନାଆଁ ଜଣା ନାହିଁ
} ଘୃଣାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟ—(ଅର୍ଥାତ୍ ଅମୁକ ଜାରଜ ଅଟେ)—A sentence used in rebuking a person, telling him thereby that he is a bastard.
बापका नामभी नहो बताना

ବାପ ପୁଅ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ) (ସ.ବପୃ+ପୁତ୍ର)—ପିତା ଓ ପୁତ୍ର—
Bāpa pua ବାପବେଟା **बापबेटा** Father and son.

ବାପ ବୟସୀ—ଦେ. ବିଶ—ବୟସରେ ପିତାଙ୍କର ସମକକ୍ଷ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Bāpa bayasī (a person) Fit to be one's father in (ବାପ ବୟସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) age; of the age of one's **बापके उमरका** father (and so deserving of one's respect).

ବାପ ମା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ) (ସ. ବପୃ+ମାତା)—ପିତା ଓ
Bāpa mā ମାତା—One's father and mother.
(ବାପ ମାଆ; ବାପ ମାଏ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୋଡ଼ରେ ସାପ ଧରି ଶୋଇବା ପରି
ମା ବାପ **मा बाप** ଦୁମ୍ବଙ୍କୁ ରଖିଥିଲେ ଅନ୍ଧ ବାପ ମାଏ ।
କୃଷ୍ଣଦତ୍ତ, ମହାଭାରତ ସଭା ।

ବାପ ମୋର—ଦେ. ଅ—ବାପଧନ (ଦେଖ)
Bāpa mora ବାବା ଆମାର **बाबा मेरा** Bāpadhana (See)

ବାପର ପୁଅ—ଦେ. ବ—୧ । ପିତାର ସୁସନ୍ତାନ—1. A good son of a father. ୨ । ଯୋଗ୍ୟ ପିତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ବାପେର ବେଟା ସନ୍ତାନ—2. A fit son of a fit father.
Bāpara pua
बापका लडका ୩ । ଯେ ଜାରଜ ସନ୍ତାନ ନୁହେଁ; ପିତାର ଔରସ ସନ୍ତାନ—2. The begotten son of a father (not a bastard).

(ଯଥା—ତୁ ଯେବେ ବାପର ପୁଅ ହୋଇଥିବୁ ତେବେ ବଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଟେକି ରଖିବୁ ।)

ବାପର ବଭ୍ରାଘର ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଗାଳ)—ଜନନୀର
Bāpara bibhāghara dekhā(khe)ibā ମୃତ୍ୟୁ କାମନା ସୂଚକ ବାପେର ବିଏ ଦେଖାନ ଗାଳ—To wish a person to see his
[ବାପର ହୋମ ଘର ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] father's marriage (after the death of the person's mother).

ବାପ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ଦେ. ବ—୧ । ପିତୃ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—1. Annual offering of
Bāpa śrāddha oblations to one's deceased father.
ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ **पितृश्राध** ୨ । କୌଣସି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—2. Any unavoidable duty.

ବାପର ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Bāpara śrāddha karibā ପିତୃ ପିତାମହଙ୍କ ନାମ ଧରି ଗାଳ
ବାପ ଅଜାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା
ବାପ ଦାଦାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ ଦେବା—1. (figurative) To call names to a person's ancestors.
ବାପର ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରା
बापका श्राध करना ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ କା ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ କରିବା—2. (figurative) To perform some unavoidable act.

ବାପର ସାଧ୍ୟ—ଦେ. (ବାକ୍ୟ)—ନିଜ ସମ୍ଭାର ବହିର୍ଭୂତ କର୍ମ (ଏପରି ବ,
Bāpara sādhya ପିତାଙ୍କ ସମ୍ଭାର ବହିର୍ଭୂତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
ବାପର ସାଧ୍ୟ କରି ବ୍ୟବହୃତ)—An expression used to
बापका सधय denote that a thing is beyond one's power (literally beyond even one's father's power).

(ଯଥା—ମୁଁ ତାହା ନ କରିବାକୁ ମୋ ବାପର ସାଧ୍ୟ ଅଛି ?)

ବାପ ସୁଆ(ହା)ଗିଆ—ଦେ. ବିଶ—ଅତ୍ୟଧିକ ପିତୃ ସ୍ନେହୀ—
Bāpa suā(hā)giā Excessively fond of ones father
[ବାପସୁଆ(ହା)ଗୀ(ଗେଇ)—ସ୍ତ୍ରୀ] (ବାପସୁଆ(ହା)ଗି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାପ ସୋରିଆ—ଦେ. ବିଶ. (ସ. ବପ୍ତା+ସ୍ନେହ)—
Bāpa soriā ପିତୃସ୍ନେହୀ—Loving like a son.

[ଦ୍ର—ଏପରି ବାପ ସୋରିଆ ଗୁଜରାଟକୁ ଛୋଲିସ ଖୁବ ଅଳ୍ପ ଦେଖାଯାଏନ୍ତି । ଦୈନିକ ସମାଜ ।]

ବାପା—ଦେ ବ. ଓ ଅ.—(ସ. ବପ୍ତା)—ବାପ (ଦେଖ)
Bāpā Bāpa (See)

ବାପେ. (ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗ) ବ. (ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ)—
ପିତାମହ—Paternal grand-father.

[ଦ୍ର—ପୁରା ଜଜ୍ଞା ଓ କତକ ଜଜ୍ଞାର କେତେକାଂଶର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପିତାଙ୍କୁ ନନା ଓ ପିତାମହଙ୍କୁ ବାପା, ମାତାଙ୍କୁ ବୋଉ ଓ ପିତାମହୀଙ୍କୁ ମାଆ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । କତକ ଜଜ୍ଞାର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତିରେ ପିତାଙ୍କୁ ବାପା ଓ ମାତାଙ୍କୁ ମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।]

ବାପା ବଡ଼ବାପା—ଦେ. ବ—୧ । ପିତୃପିତାମହ—1. Father and
Bāpā bardabāpā grandfather. ୨ । ପିତା ଓ
(ବାପା ବଡ଼ାପା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ଜ୍ୟେଷ୍ଠତାତ—2. Father and his elder brother.

ବାପା(ପ୍ପା) ରାଓ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ମେବାରର ରାଜପୁତ ରାଣାମାନଙ୍କ
Bāpā(ppā) rāo **बाप** ପୁରୁଷ—Name of a Rajput king, the founder of the Rana dynasty of a Mewar.

[ଦ୍ର—ରାଜପୁତାନାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଗୃହଣ ପ୍ରଚୁରତ ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ବଷ୍ଟ୍ରୀ ବଂଶର ମହାରାଜ ଗୁହାଦତ୍ୟଙ୍କର ଏ ଅଷ୍ଟମ ବଂଶଧର ନାଗାଦତ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ଏ ଶିଶୁ ଥିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁମାନେ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଭାର ଏହାଙ୍କ ମାତା ଓ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ପିଲ୍ଲଦିନେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗାଈ ଚରାଉଥିଲେ; ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଖିତ ନାମକ ଋଷିଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଓ ଘାଟଠାରୁ ଶିବପାସା ଗ୍ରହଣ କର 'ଏକଲିଙ୍ଗ' ନାମ କଣ୍ଟିବଦ୍ଧଗ୍ରହଙ୍କୁ ପୂଜା କଲେ । ଏ ଚଟୋରରୁ ଆସି ସେଠାରେ ଗୁଜ୍ୟସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏ ସେବାର ଗୁଜବଶର ଅନ୍ଧ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ଝଡ୍ ସାଦେବ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳ ୩୪୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଥିବାର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି—ହୁ. ଶ.]

ବାପି(ଘୀ)—ସ. ବ. (ବପ୍ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+ଅଧିକରଣ. ଇ; ଈ; ଯହିଁରେ
Bāpi(pī) ପଦାର୍ଥ ବପନ କରାଯାଏ)—୧ । ଘାଟିକା; ପୋଖରୀ;
(ବାପିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘାଟୀ; ଗୋରକୋଣିଆଁ ଲମ୍ବ ପୋଖରୀ.
ଜଳାଶୟ—1. Tank; pool; an oblong pond;
୨ । ବାଙ୍ଗୀ; ଚଉଷୋଣ ପ୍ରସ୍ତର ନର୍ମିତ ବୃହତ୍ କୂପ—
2. A big square well with masonry walls.

ବାପିତ—ସଂ. ଭୂତ. (ବାପ+ଇତ ବା ବପ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ବାପି ଧାତୁ+
Bāpita କର୍ମ. ତ)—୧ । (ମଞ୍ଜି) ବୁଣାଯାଇ ଥିବା—1. Sown.
୨ । (ଲୁଗା) ବୁଣା ଯାଇଥିବା—2. Woven. ୩ ।
ମୁଣ୍ଡିତ—3. Shaven.

ବାପୁ—ଦେ. ଅ. (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ପିତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ-
Bāpu 1. A form of address to father. ୨ । ବାତ୍ସଲ୍ୟାର୍ଥ
ବାପୁ ସମ୍ବୋଧନ; ହେ ବତ୍ସ ! ବାବୁ !—2, A form of address
ବାପୁ to youngers.

[ଦ୍ର—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ଅନୁଚର ଓ ଭକ୍ତ ଏହି ନାମରେ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ।]

ବାପୁ(ପ, ପେ)ଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ସହାନୁଭୂତିସୂଚକ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ
Bāpu(pa, pe)rḍā(rḍi) ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ଅନନ୍ୟୋପାୟ
ବ୍ୟକ୍ତି; ଦରିଦ୍ର; ବେଚାରୀ; ମୂର୍ଖ; ନବୋଧ—
1. (used in pity) The poor being.

ଏ ସବାଶୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବଷ୍ଟୁ ଦେଖେ ବାଳ
ଦିଲ କର ଦେହୁ ଦୁଃଖେ ସେ ବାପୁଡ଼ାଙ୍କ ।
କୃଷ୍ଣଦିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।

(ବାପୁ[ପ, ପେ]ଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବେଚାରୀ **ବାପୁରୀ**

୨ । ଉତ୍ତମ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A good soul.

ସୁଧୁଷ୍ଠିର ରଜା ତ ଧାର୍ମିକ ବାପୁଡ଼ା
ଲେଉଟଲେ ବଂଶେ ଫୁଲଇ ନାହିଁ ପୁଡ଼ା । କୃଷ୍ଣଦିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।

୩ । (ଭୁଚ୍ଛାର୍ଥକ) ନଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A man of straw.

ତତ୍ତ୍ୱ ମର୍ତ୍ତରେ ରହୁ ବଲୁଆ ବାପୁଡ଼
ଦେହର ପାଣିସାଜ ପକାଇଲ ଛାଡ଼ି—
କୃଷ୍ଣଦିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।

ବାପୁରୁ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବାପୁରୁ)—ବାପୁଡ଼ା
Bāpurā (ଦେଖ)—Bāpurḍā (See).

ବାପୁଦେବ ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ
Bāpūdeba śāstrī ପଣ୍ଡିତ—Name of a Marhatta
Brāhmaṇa Pandit.

[ଦ୍ର—ଏ ୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଥିବାରୁ କାଶୀର ସଂସ୍କୃତ କଲେଜରେ ରେଖା ଗଣିତର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ପରେ ଗଣିତ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ସଂସ୍କୃତ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ରେଖାଗଣିତ, ତ୍ରିକୋଣମିତି ଆଦି ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ରଚନା କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜୀ ନାବିକ ପଞ୍ଜିକା ଅବଲମ୍ବନ କର ଏ ସଂସ୍କୃତ ପଞ୍ଜାଙ୍ଗ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ସି. ଆଇ. ଇ (C. I. E.) ଓ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଇଂଲଣ୍ଡର ଓ କଲିକତାର ଅସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟିର ଏବଂ ଆହ୍ମଦାବାଦ ବଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ନୃସିଂହ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ।]

ବାପ୍ତା(ପ୍ତା)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବାଫ୍ତା)—୧ । ରେଶମର ଝାଣି ଓ
Bāptā(phtā) ସୂତାର ଉରଣୀରେ ବୁଣା ଏକପ୍ରକାର ଲୁଗା—
ବାଫ୍ତା 1. A cloth woven with silken warp and
ବାଫତା cotton woof. ୨ । ବୁଟାଦାର ବା ସୂଚକର୍ମଯୁକ୍ତ
ଏକପ୍ରକାର ରେଶମ ଲୁଗା—2. A kind of embroidered silken cloth.

ବାପ୍ୟ—ସ. ବ—୧ । (ବାପି+ଯ)—ବାଙ୍ଗିର ଜଳ (ହୁ. ଶ)
Bāpya 1. Water from a wide masonry well.
୨ । (ବପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ, ବାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—
ବୁଆ ଧାନ; ଯେଉଁ ଧାନ ବହନ ବୁଣାଯାଇ ଉଠିଥାଏ
(ହୁ. ଶ)—2. Paddy grown by sowing.

ବାଫୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାପୀ) —ବାଙ୍ଗି—A big square well
Bāphī **ବାଉଳୀ, ବାବଳୀ** with masonry walls.

ଉଭନ ଯୁଭ ବନ୍ୟ ପରନ୍ତୁ ନିଭାଇ
ଗୁର ଉପରେ ବାଫୀ କୂପ ଭୋମା ଥାଇ ।
କୃଷ୍ଣବିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅନ ପାସନ ।

ବାବ—ଦେ. ବ—ବବୁର (ଦେଖ)
Bāba Babura (See)

ବାବତ(ତ)—ବୈଦେ. ବଣ. (କଚରଆ) (ଆ. ବାବତ୍=ସମ୍ବନ୍ଧ)—
Bābat(ta) ୧ । ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Pertaining to.

ବାବତ୍ ବାବୁତ୍ ବାବୁଦ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ଯଥାକ୍ରମ; କ୍ରମିକ—
2. Successive; respective.

ବାବତ୍ **ବାବତ**

ବ—୧ । ସମ୍ପର୍କ; ସମ୍ବନ୍ଧ—1. Connection.

ବାବତ୍ **ବାବତ**

୨ । କୌଣସି ବିଷୟ—2. Head; item; any matter.

୩ । ହିସାବ—3. Account

[ଦ୍ର—ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ । ବା । ଭମା । ବା, ।]

ଅ—୧ । ଅମୁକ ବିଷୟରେ—1. In respect of.
୨ । ଅମୁକ ସମ୍ପର୍କରେ—2. In connection with,

ବାବତ ବାବତ କର୍—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ. (କଚରଆ)—
Bābata bābata kari ୧ । ଯଥାକ୍ରମରେ; ଉଣ୍ଟା ଉଣ୍ଟା କର; ବାବତ୍ ବାବତ୍ ଉଣ୍ଟା ଉଣ୍ଟା ହୋଇ—Respectively; separ-
ବାବତ୍ ବାବତ୍ କରକେ ately; in separate blocks; item by item.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ହିସାବରେ—4. Under different headings or groups.

ବାବତ ବାବତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଥା)—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବା ପୃଥକ୍
Bābata bābata karibā ପୃଥକ୍ କରିବା—To separate
बाबत् बाबत् करना into different groups, heads or
बाबत् बाबत् करना items

ବାବଦୂକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବଦ୍ ଧାତୁ ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଜ୍ଞଶବ୍ଦାର୍ଥେ
Bābadūka ଦ୍ୱିତ୍ୱ—ବାବଦ୍ ଧାତୁ=ଅଜ୍ଞଶବ୍ଦ କହିବା ବା ବକ୍ଷବା
+ଉକ; ଅଧିକ ବକ୍ଷବା ଯାହାର ସ୍ୱଭାବ)—୧ । ବାଗ୍ମଳ;
ଗପଛ—1. Talkative; babbling; garrulous.
୨ । ବକ୍ତୃତ୍ୱ ସକ୍ଷମ—2. Eloquent (Apte). ୩ ।
ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିବାରୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଆଲୋଚନାକାରୀ
(ବଂକ୍ରି)—(ବ୍ରଜବୁଲିବାଦ)—3. Learned in the
scriptures and reasoning matters
elaborately.

ବାବନ—ଗ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ବାମନ)—ବାମନ (ଦେଖ)
Bābana Bāmana (See)
ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ.—ବାଆନ (ଦେଖ)—Bā—āna (See)

ବାବନା ଭୂତ—ଦେ. ବି.—୧ । ଭୂତ—
Bābanā bhūta 1. A ghost.
୨ । ଭୂତ ପରି ବୁଲୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A wanderer;
a wandering person; a person stalking
like a ghost. ୩ । ଅମୋଷ ପ୍ରେତ ପରି ଅସ୍ଥିର
ଲୋକ—3. A restless person (like a spirit).
୪ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରଥଯାତ୍ରା ବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର
ଓ ସୁଭଦ୍ରା ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରକୁ ଗଲେ ସେହି ଦେଉଳକୁ ଜଗି
ରହିବା କଳ୍ପିତ ଭୂତ—4. The imaginary spirit
which guards the Guṇḍichā house during
Rath Jatra festival when Jagannāth,
Balabhadra and Subhadrā resort to and
occupy that place.

ବାବର୍—ବୈଦେ. ବି. (ନାମ)—ଭାରତର ପ୍ରଥମ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ—
Bābar The first Moghal Emperor of India.
बाबर [ଦ୍ର—ଏ ତୈମୁରଙ୍କର ଷଷ୍ଠ ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି । ୧୫୨୬
बाबर ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପଠାଣ ସମ୍ରାଟ ଇବ୍ରାହିମ ଲୋଦିଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରଥମ
ପାଣପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ଦିଲ୍ଲୀ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି-
ଥିଲେ । ପରେ ରାଣା ସଙ ସିଂହ ଏହାଙ୍କୁ ଭାରତରୁ ବିତାଡ଼ିତ
କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସିକ୍ରୀଠାରେ ୧୫୨୭ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ
ବାବର ଓ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା; ତହିଁରେ ସଙ୍ଗ୍ରାମ
ସିଂହ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ ବାବର ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ
ହେଲେ । ସେ ୧୫୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।]

ବାବର୍ ନେ(ଲେ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବି.—(ଇଂ. ବବିନେଟ୍)—ମଶାରି ଆଦି
Bābar-ne(le)ṭ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସରୁ ସରୁ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ଜାଲ କନା-
बाबिनेट Bobbinet; a stuff of net cloth used for
making mosquito curtains.

ବାବରା—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଯାଯାବର)—୧ । ବାସ୍ତୁର; ଯାଯାବର—
Bābarā 1. Wandering. ୨ । ସ୍ଥିରତାବିହୀନ—
बाबरा 2. Unsettled; out of joint.
ଜାଲ ଦେଇ ବାବରା—ବାଙ୍କ ଭାଇ ଗଲଇ,
ଚାରୁଣରୁ ଜାବଡ଼ା—ଭଗ।
୩ । (ସଂ. ବାଉଲ) ବାଉଲ—3. Mad.

ବାବ(ବେ)ଲ୍ ମାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡେ)ବ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ନାମ)—ଆରବ
Bāba(be)l māṇḍa(ṇḍe)b ଉପସାଗର ଓ ଲୋହିତ ସାଗର
बाबेल मैंडेब Bab-el-mandeb between the Arabian
Sea and the Red Sea.

ବାବଲ—ଦେ. ବି—ଶରବିଶେଷ—
Bābala Name of an arrow.
ବାବଲ ଟ୍ୟାଶୋର୍ମ ପ୍ରଦୋଗେ କେତୁମ
ତାରତମ କଲେ ଉପୁର । ଉଷ. ବୈଦେଭୁଶ ଦଳାସ।

ବାବା—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ. (ଭୁରଷ୍କ ଦେଶୀୟ ଭାଷା)—୧ । ବାପ (ଦେଖ)
Bābā 1. Bāpa (See) ୨ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ
ଭାଷା) ସାହେବମାନଙ୍କ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନ—2. A generic
name for European children.
(ଯଥା—ମିସି ବାବା, ଜନ୍ ବାବା ।)
୩ । ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ନାମ ପରେ ସ୍ନେହସୂଚକ ଉପାଧି—
3. An affectionate title added to the name
of a recluse.
(ଯଥା—ସତ୍ୟ ମହତ୍ମାଧର୍ମୀ ବ୍ରହ୍ମ ଅବଧୂତ ବଳରାମ ବାବା ।)

ବାବା ବାବା—ଅ—୧ । ପିତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—1. Papa.
୨ । ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—2. (Used in
addressing elders) Father ! ୩ । ବାବାଜୀମାନଙ୍କ
ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—3. Used in addressing ascetics
and religious people—(similar to the
Reverend). ୪ । ଅପଣାଠାରୁ ଅଳ୍ প বୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଓ
ପ୍ରତୁସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—4. An
address of affection applied to one's
youngers.

ବାବା ଆଦ(ଦି)ମୀ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବପ୍ତା+ଫା. ଆଦମୀ) (ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-
Bābā ādā(di)mī ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବାବା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ)—
बाबाआदमी ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂସାରର ସବୁ ମାୟାକୁ ଛଡ଼ା କରିଦେଇ
ହୋଇ ଅଛନ୍ତି; ବିଷୟୀ ବିରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A person who
has cut off all his worldly connections and
is care-free.

ବାବାଜାନ୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଆ. ଅବ୍ବାଜାନ୍)—ଅଦରାର୍ଥ ବାତ୍ସଲ୍ୟସୂଚକ
Bābājān ସମ୍ବୋଧନ—(Interjection) A term of fond
address to youngers.

ବାବାଜୀ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସାଧୁ; ସନ୍ନ୍ୟାସୀ; ବୈରାଗୀ; ବୈଷ୍ଣବ—
Bābājī 1. An anchorite. ୨ । ଲୋକଙ୍କୁ ବୟସିବା ନାମ—
(ମାତାଜୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Name given to males. ୩ । (ନାମ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାବାଜୀ ମରହଟ୍ଟା ଅମଲରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ସୁବାଦାରଙ୍କ ନାମ—
ବାବାଜୀ 3. Name of a Marhatta Governor of Orissa.

[ଦ୍ର—ଏ ୧୭୨୨ ରୁ ୧୭୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଲରେ ଖ୍ରୀ. ୧୭୨୨ ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲା । ଭୋଂସଲା ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ମାଧୋଜୀ ହର ନାମକ ଜଣେ ସୁବାଦାର ଏହାଙ୍କୁ କାରୁରୁବ କର ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ହେଲେ ।]

ଅ—ପୁତ୍ର ଓ ପୁତ୍ର ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦରାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—
An interjection addressed to youngers in fondness.

ବାବାଜୀ ବଇଷ୍ଣବ—ଦେ. ବ. (ସମ୍ବଚର ଶବ୍ଦ)—ବୈରାଗୀମାନେ—
Bābājī baishṇaba Anchorites.
(ବାବାଜୀ ବୈଷ୍ଣବ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବାବାଜୀ ବୈଷମ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ବାବାଜୀ ମ(ମା)ହାରାଜ—ଦେ. ବ—ମହନ୍ତ; ମଠାଧୀଶ—
Bābājī ma(mā)hārāja A mahant.
ବାବାଜୀ ମହାରାଜ ଅ—ବାବାଜୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—An address made to anchorites.
ବାବାଜୀ ମହାରାଜ

ବାବା ବାଛା—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନିଗ୍ଧଯୁକ୍ତ ସମ୍ବୋଧନ—
Bābā bāchhā An endearing term of address.

ବାବା ମୋର—ଦେ. ଅ—ବାପ ଧନ (ଦେଖ)—
Bābā mora ବାବାଆମାର **ବାବାମେରା** Bāpa dhana (See)

ବାବା ରାମ୍—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଉଦାସୀ ଓ ଦୟାଳୁ ବ୍ୟକ୍ତି—
Bābā rām A kind man; indifferent to worldly
ବାବା ରାମ ବାବାରାମ concerns

ବାବାରେ—ଦେ. ଅ—୧ । ବାତ୍ସଲ୍ୟାର୍ଥ ସମ୍ବୋଧନ—1. Interjection used in addressing one's youngers.
ବାବା ଗୋ
ବାବା ଲୋ
ବାପରେ
} ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ଆର୍ତ୍ତନାଦ—2. (Interjection) A call of distress.
ବାପରେ. **ବାପରେ**

ବାବାଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବବୂର (ଦେଖ)
Bābāl Babura (See)

ବାବାଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାସ୍ନାଣୀ—
Bābāli (ବାବଲା—ପୁଂ) Mad (woman).

ବାବିବା—ଗ୍ରା. କି. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ବାଇବା; ବଜାଇବା—
Bābibā To play on a musical instrument.

ରାବନ୍ତ ବାଦନ୍ତ ନୃତ୍ୟନ୍ତ ବାଳା
ଇନ୍ଦ୍ରଦ ମଦନ ଶରେ ବଲ୍ଲେଳା । ପ୍ରାଚୀ. ରତିସମ୍ଭବ ।

[ଦ୍ର—ବାଇବା କ୍ରିୟାର ଏକ୍ୟ ପୁରୁଷ ସାନ୍ୟାର୍ଥକ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନରେ କେବଳ 'ବାବନ୍ତ' ରୂପ ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ, ଭୁଲନାକର କରନ୍ତି ସ୍ଥାନରେ କରନ୍ତ; ଗାଆନ୍ତି ସ୍ଥାନରେ ଗାବନ୍ତ ।]

ବାବିଲନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ)—ଆସିଆଟିକ୍ ତୁରସ୍କର ଅଧୁନିକ
Bābilan ମେସୋପୋଟାମିଆଁରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ
ବେବିଲନ ରାଜଧାନୀ—Babylon; a very ancient
ବାବିଲ capital of an ancient kingdom.

[ଦ୍ର—ପୁରାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ସ୍ଥିର କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୮୦୦ ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଉଦାମାନ୍ତ୍ୟନ ସମ୍ଭବ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସମ୍ରାଟଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହି ରାଜଧାନୀର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ସ୍ତୂପାକାର ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଏହି ନଗର ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍ ଓ ଟାଇଗ୍ରୀସ୍ ନଦୀଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଏଠାରେ ବଖ୍ୟାତ ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ରାଟ ନେବୁଚାଡ୍‌ରେଜର (Nebuchad Rezzar) ତାଙ୍କ ରାଣୀ ଆମିତାସ୍‌ଙ୍କ ବିଳାସାର୍ଥ ଗୋଟିଏ ଦୋଳାୟମାନ ଉଦ୍ୟାନ ତିଆର କରିଥିଲେ । ପୃଥିବୀର ୭ ଗୋଟି ଅଚ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଉଦ୍ୟାନଟି ଏକତମ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବଗିଚାରେ ପାଣି ଦେବା ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡେଣ୍ଡା କଳ (Hydraulic pumps) ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀ. ୧୯୦୮ ସାଲରେ ମାଟି ଖୋଳା ହୋଇ ଭୂଗର୍ଭରେ ପୋତି ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଅନେକ କୋଠା, ରାଜପ୍ରାସାଦ, ଦେଉଳ, ପୋଲ ଓ ଉଦ୍ୟାନର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖାଯାଇ ଅଛି—ଷ୍ଟେଟ୍‌ସମାନ୍ ପତ୍ରିକା ।]

ବାବୁ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା; ହିନ୍ଦୀ ବାପୁ ; ଭୁଲ. ସ. ବପ୍ତା)—
Bābu ୧ । ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳରେ ଉଚ୍ଚ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ
(ବାବୁଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୂର୍ବରେ ଲଗିବା ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି—
ବାବୁ 1. A respectful address prefixed to the
ବାବୁ names of gentlemen, corresponding to English Mr or Esq.

[ଦ୍ର—ବାବୁ ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର ବଙ୍ଗ ଦେଶରୁ ଆମ ଦେଶକୁ ଆସିଅଛି । ପାରସୀରେ ପିତା, ବୃଦ୍ଧ, ମାନ୍ୟ ଓ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ 'ବାବୁ' ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ । ମୁସଲମାନ ଯୁଗ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗଳାରେ ବାପୁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ମୁସଲମାନ ଯୁଗରେ ଉର୍ଦ୍ଦୁରେ 'ବାବା' ବ୍ୟବହାରରୁ 'ବାବୁ' ବ୍ୟବହାର ଚଳିଲା । 'ବାବା' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ 'ବବ୍ବା' । ଉତ୍କଳରେ ପୂର୍ବେ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନରେ 'ବାବୁ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ଓ ରାଜାଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଦରମାନଙ୍କୁ 'ବାବୁ' ବୋଲାଯାଏ । ହୁନମାନଙ୍କୁ ବାବୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ମିଆଁ ବୋଲାଯାଏ ।

ଗୁଜରାଟ ଓ ମାରୱାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ପିତାଙ୍କୁ 'ବାପୁ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ ।]

୨ । ପ୍ରଭୁ; କର୍ତ୍ତା; ସାମ୍ରିଦ; ସାଅନ୍ତ—2. Lord;master

୩ । ଗୃହକର୍ତ୍ତା—3. Master of the house; lord of the house.

୪ । ରାଜାଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଦର—4. Kinsman of a Raja.

୫ । ଇଂରାଜୀଶିକ୍ଷିତ ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଦାସ୍ତ୍ରର ସଦ୍ୟ ଉଦ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ଯୁବକ—5. An English educated Hindu youngman.

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ରସିକ ପୁରୁଷ; ନାଗର ବ୍ୟକ୍ତି; ଲମ୍ବଶାଃପଙ୍ଗାବୃତ ବ୍ୟକ୍ତି; ସଉକିନଆ ଲୋକ—6. A fop; a beau.

୭ । ଅଳସୁଆ ଓ ସୁଖଭୋଗୀ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ସୁଖଭୋଗରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—7. A lazy and comfortable man of means.

୮ । ଅଫିସ୍ ଆଦିର ପ୍ରଧାନ ହିନ୍ଦୁ କର୍ମଚାରୀ—1. The head Hindu ministerial officer of an office.

୯ । ପିତା; ବାପ—9. Father.

ବାବୁ ହଇ ପୁଅ ଯେ ହୁଅନ୍ତେ ନଧନ
ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେଖାଇବ ଦ୍ୱେଷ ଶୋକ ମନ । କୃଷ୍ଣବିଂ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ।

୧୦ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ପରେ ଲଗିବା ଉପାଧି—10 A title added to the name of a rich man.

ବ—୧ । ବାତ୍ସଲ୍ୟାର୍ଥ ସମ୍ବୋଧନ—1. A fond address.

ଅଃକୁରେ ବାରୁ ଉତ୍ପ ନ କର । ବହନ୍ତ ମାଏ ଗୋ —ଦଇତଶା ।

୨ । ସାଧାରଣ ଉଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଉଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ—2. A term addressed to a gentleman by another.

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଓ ପଛାଦରେ ପୁରା ନାମ ପଛରେ ବାବୁ ଲଗେ, ଯଥା—ବାବୁ ବଚ୍ଚନ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, କମ୍ବା କେବଳ ମୂଳ ନାମ ପରେ ବାବୁ ଶବ୍ଦ ଲଗେ, ଯଥା—ବଚ୍ଚନ ବାବୁ । ମୂଳ ନାମ ପଛରେ ବାବୁ ଶବ୍ଦ ଲଗିଲେ ତାହା ବାତ୍ସଲ୍ୟାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ ବୁଝାଏ । ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ବା ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ଉପରୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବେ 'ବାବୁ ବଚ୍ଚନ ।']

୩ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—3. A word used in addressing a master.

[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗୀୟମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଚାକରମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସାଆନ୍ତ ଓ ପ୍ରଭୁପତ୍ନୀଙ୍କୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ବାବୁ ଓ ପ୍ରଭୁପତ୍ନୀଙ୍କ ଠାକୁରାଣୀ, ବାବୁଆଣୀ ବା ମାଆ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ।]

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ହିନ୍ଦୁଭୂମି) ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ପିଲା—A male child.

[ଦ୍ର—ବାପ ମାଆ ପୁଅକୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମ୍ବୋଧନରେ ଡାକନ୍ତି ।]

ବାବୁଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାବୁର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Bābuāṇī — Feminine of Bābu.

ବବୁଆନୀ ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ; ମାଲକାଣୀ—The mistress of the house.

ବାବୁଆଣା—ଦେ. ବ—୧ । ବଳାସିତା; ସଉକୀ—
Bābuāṇī — 1. Luxury; foppery.

ବାବୁଆନା, ବାବୁଆଣି ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ସୁଖାସକ୍ତି-ଆଳସ୍ୟ; ଅଳସୁଆ ପଣ; ଭୋଗବିଳାସିତା—2. Comfortable idleness; luxurious ease.

ବାବୁଆନା

୨ । ଧନୀଙ୍କ ଗୁଣଚଳନ; ବଡ଼ଲୋକୀ—1. Acts or conduct becoming a rich man.

ବାବୁଇ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ତୃଣ ଘାସ—
Bābui — A kind of rush or long grass.

ବାବୁଇଆ—ଦେ. ବ—ପନାସି (ଦେଖ)
Bābuiā — Panāsi (See) (Haines).

ବାବୁଘର—ଦେ. ବ—୧ । ବଧୂର ବାପଘର; ପିତୃଗୃହ—
Bābughara — The house of the father of a daughter-in-law.
ନୈହର; ପୀହର

ତୁ ଗର୍ଭେ ଅଛୁ ତୋର ମାଆ ବାବୁଘର
ଯାଇଥିଲେ ସେଠାରେ ଜନ୍ମ ହେଲ ତୋର —
କୃଷ୍ଣବିଃ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ. ଶାନ୍ତ ।

୨ । ବଡ଼ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଘର—2. The houseor home of a rich man.

ବାବୁଜୀ—ବୈଦେ. ଅ. (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ବାବୁମାନଙ୍କୁ କୃତ୍ରିମ ସ୍ନିବା ସମ୍ବୋଧନ—1. A term of address to a 'Bābu', ୨ । ବାତ୍ସଲ୍ୟାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—2. A term of fond address.
Bābujī
ବାବୁଜୀ, ବାବାଜୀ
ବାବୁଜୀ

ବାବୁନା—ଦେ. ଅ—ପ୍ରେୟସୀର ଆପଣାର ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି ବା ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ସ୍ନେହସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—A fond address by a woman to her beloved.
Bābunā
(ବାବୁନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାବୁନା ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ସୋମରାଜ୍ୟାଦି ବର୍ଗର ଶାକବିଶେଷ—Chamomile.
ବାବୁନା

[ଦ୍ର—ଏହା ଇଉରୋପ ଓ ପାରସ୍ୟର ଗଛ; ଉଦ୍ଯାନରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ଶୁଖିଲା ଧଳା ଫୁଲ ଔଷଧରେ ଲାଗେ; ଏହି ଫୁଲରୁ ତେଲରେ ପକାଇଲେ ସେ ତୈଳଦ୍ୱାରା ଶୂଳରୋଗ, ଦୁର୍ବଳତା ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏ ଫୁଲକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ପିଇଲେ ବମନ ହୁଏ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଋତୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲେ ଉହାଁରେ ଉପକାର ଦର୍ଶେ ।]

ବାବୁ ଭ(ଘ)ୟା—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଉଦ୍ର ଓ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—1. The rich and the noble. ୨ । ଗଣ୍ୟ ବଂଶଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—2. The noblemen of a state.
Bābu bha(bhāy)yā
ବାବୁ ବଗ୍ଦର, ବାବୁଭୈୟା ଅନ୍ୟରୂପ
ବାବୁଭୈୟା

ବାବୁର୍ ବୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷ ପିଲାର ବାପ; ପୁଅର ବାପ—The father of a male child.
Bābur buā

[ଦ୍ର—ଏହା ସନ୍ତାନବାନ୍ ପୁରୁଷପ୍ରତି ଅବବାଦନସୂଚକ ବାକ୍ୟରୂପେ ଓ ପୁତ୍ରବତୀସ୍ତ୍ରୀର ଆପଣା ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ ବାକ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବାବୁର୍ ମା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୁଅର ମା; ଆପଣାର ପୁତ୍ରବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—Oh ! mother of my son (addressed to one's wife who has got children).
Bābur mā

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାବୁରି(ଲି)—ଦେ. ବ—ବବୁର ବାଳ (ଦେଖ)
Bāburi(li) ବାବୁରୀ **बाबरी** Babura bāla (See)
ସରଗୀର ମୁହଁରେ ମନ୍ଦେ ଚୋଳ ଖେଡାଏଁ ଭରେ ବାବୁର
ବନ୍ତରର ଲମ୍ବ ଗୁଛ ଉଥରେ ଅଯତ୍ନ-ଜାତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—
ଉଧାନାଥ, ଯଗାତ ।

ବାବୁ ସାହେ(ହା)ବ—ଦେ. ଅ—୧ । ବାତ୍ସଲ୍ୟାର୍ଥ ସମ୍ବୋଧନ—
Bābu sāhe(hā) ba 1. A term of fond address,
बाबुसाहेब ୨ । ଉଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୁଃଖୀର ସମ୍ବୋଧନ—
2. A term of address to the rich by the poor.

ବାବେ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପନାସି (ଦେଖ)
Bābe (ବାବେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) Panāsi (See).

ବାଭା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପୁଅ; ବତ୍ସ—
Bābhā Son; child.

ବାଭିଏ—ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ—ଶୂଦ୍ର ଜାମାତାମାନଙ୍କର ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ଓ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କର
Bābhie ଜାମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଗ କରିବା ସମ୍ମାନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ
ବାବ୍ଭଏ(ବେ)
ବାବେ(ଭେ) ଅନ୍ୟରୂପ (ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଏକ ବଚନରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—Expression addressed by a Sudra to his
ବାବୁଇ
बापु father-in-law or the father-in-law to his son-in-law, used in the singular number.

ବାଭ୍ମ(ମ୍ଭୁ,ମ୍ଭୁ)ଣ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ-—(ସ. ବ୍ରାହ୍ମଣ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Bābhu(mu, mbhu)ṇa A Brāhmaṇa
ବାମୁନ, ବାମଣ **बाभन**

ବାଭ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବଭ୍ରୁ=ଶିବ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଦୁର୍ଗା—
Bābhrabī Goddess Durgā.

ବାମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଏକପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ଷଡ଼ବଶିଷ୍ଟ ଗୁଳ୍ମ—
Bām ବାମ **वाम** Melissa (plant); Balm of Gilead.

वाम ଦେ. ବ—(ସ. ବ୍ୟାମ)—୧ । ଜାହାଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଲର ଗଭୀରତାର ମାପବଶେଷ; ପ୍ରାୟ ୬ଫୁଟ ଦୈର୍ଘ୍ୟ; ବେଁ—
1. A nautical measure of 6 feet; fathom.
[ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟ ନଜର ଦୁଇ ବାହୁକୁ ପରସ୍ପର ବପରୀତ ଦିଗକୁ ଦୁଇ ସୁଦ୍ଧ ସହିତ ଏକ ସରଲରେଖାରେ ପ୍ରସାରିତ କଲେ ଏକ ହାତର ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗରୁ ଅନ୍ୟ ହାତର ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟକୁ ବାମ୍ ବୋଲିଯାଏ । ଏହା ପ୍ରାୟ ୬ଫୁଟ୍ ଅଟେ ।]
୨ । ଜାହାଜ ଅନ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ, ଅଗରେ ସୀସାଖଣ୍ଡ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ମାପ ଦଉଡ଼ି—2. Fathom-line of a ship; line and lead.
[ଦ୍ର—ଜାହାଜ ଚଲୁଥିବା ବେଳେ ଜାହାଜ ଫନରେ ଜଣେ ଲୋକ ଠିଆହୋଇ ସମୁଦ୍ର ଅଡ଼ୁକୁ ଝୁଙ୍କିପଡ଼ି ଜାହାଜର କଡ଼ର ପାଣିକୁ ଏ ଦଉଡ଼ାକୁ ପିଙ୍ଗୁଥାଏ ଓ ଉଠାଉଥାଏ, ଏବଂ ଉକ୍ତ ଦଉଡ଼ାରେ ଯେଉଁଠାରେ ଉଇଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣିର ଚହ୍ନ ରହେ ତଦନୁସାରେ ପାଣିର ଗଭୀରତା ଅନୁମିତ ହୁଏ].
୩ । ବେଁ (ଦେଖ)—3, Beṁ (See).

ବାମ୍ଣୀ(ଣା)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜବିଷ ସର୍ପବିଶେଷ—
Bām-ṇī(ṇi) A kind of venomless snake.
[ଦ୍ର—ଏହାର ବେକଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଲଦଆ ଓ ଦେହ ତଳ ବତର ଅଟେ ।]

ବାମ୍ ଦେଖ୍—ଦେ. ଅ—(ଯୁବକ ଗୃଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Bām dekh ଆଦେଶ ବଚନ)—ବାମ ଦିଗକୁ ଗତି—
(a term of school drill) Left dress !

ବାମ୍ନା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ଭୁଲ. ହି• ବାଭନ୍)—ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Bām-naṁ (ବାମ୍ଭନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) A Brāhmaṇa.
ଷେତ ନଶାଏ ଶରବନା
ଦାଁ ନଶାଏ ବାମନା—ଡ଼ଗ ।

ବାମ୍ ବାଙ୍କ୍—ଦେ. ଅ.—(ଯୁବକ ଗୃଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍
Bām bāṅk ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ)—(a term of school drill) Left Wheel !

ବାମ୍ ବୁଲ୍—ଦେ. ଅ.—(ଯୁବକ ଗୃଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍
Bām bul ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ)—(a term of school drill) Left Turn !

ବାମ—ସ. ବଣ·—(ବା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ· ମ)—୧ । ବାଁଆଁ
Bāma (ପାଶ୍ୱ); ଅପସବ୍ୟ; ଦକ୍ଷିଣେତର—1. Left (side).
(ବାମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବପରୀତ—2. Opposite; reverse. ୩ । ବନୁକୂଳ; ପ୍ରତିକୂଳ; ବପକ୍ଷ—3. Reverse; antagonistic. ୪ । ବକ୍ର; କୁଟିଳ—4. Bent; curved. ୫ । ବାମଦିଗରେ ସ୍ଥିତ—5. Situate on the left side. ୬ । ରୁଚିର; ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—6. Beautiful; dainty; pleasing. ୭ । ଅଧମ—7. Worthless; mean. ୮ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—8. Excellent. ୯ । ମନ୍ଦ; ଦୁଷ୍ଟ (ହି. ଶ.)— 9. Bad; wicked.
ବ.—୧ । ବାଆଁ ପାଶ୍ୱ—1. Left side. ୨ । ମହାଦେବ-2. Śiba. ୩ । କାମଦେବ—3. Cupid personified. ୪ । ବକ୍ଷଃ—4. Breast; chest. ୫ । ଜୀବ—5. Animal ୬ । ଧନ—6. Treasure; wealth. ୭ । ଜ୍ଞୀ; ସ୍ତନ—(ହି. ଶ.)—7. Female's breast. ୮ । ଏକ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ନାମ (ହି.ଶ) 8. Name of a Rudra Deity. ୯ । ବରୁଣ—(ହି. ଶ.)—9. The sea-god. ୧୦ । (ନାମ) କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି.ଶ.)—10. Name of a son of Kṛushṇa. ୧୧ । ୨୪ ଅକ୍ଷରର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ, ଯହିଁର ପ୍ରତି ଚରଣରେ ସାତ ଜଗଣ ଓ ଏକ ଗୁରୁ ଥାଏ (ଏ ବୃତ୍ତର ଅନ୍ୟ ନାମ, ମଞ୍ଜୁଳ, ମକରନ୍ଦ, ମାଧ୍ୱୀ)—(ହି. ଶ.)—11. Name of a Sanscirt metre of 24 syllables.

ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରତିକୂଳତା—1. Unfavourableness.
ଯେଉଁମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ମାରନ୍ତେ ଦେବଙ୍କ
ସେମାନେ ମଲେ ଅସ୍ତ୍ର ଅଦୃଶ୍ୟ ବାମରୁ । କୃଷ୍ଣଜଂହ. ମହାଭାରତ ଶଲ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ବକ୍ରତା—2. Crookedness.

୩ । ବାମଦେବ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—3. A name for calling 'Bāmadeba'.

ବାମ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାମ ପାଖରେ ରଖି ବସିବା Bāma karibā To sit at the right side of another leaving the left side to him.

ବାଁୟାକରଣ

ବାମ କରିବ କ କରି ଯେ ମୋ ଗ୍ରାଣେଶ୍ୱର—
ଉଷ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦର ।

ବାମକେଲି—ଦେ. ବ—ମୌଲମିନ (ଦେଖ) Bāmakeli Maulamin (See).

ବାମଦେବ—ସଂ. ବ—(ବାମ=ସୁନ୍ଦର ବା ବରୁବରୂପ+ଦେବ)—Bāmadeba ୧ । ମହାଦେବ—1. Śiba. ୨ । ଋଷିବଶେଷ—2. Name of a sage.

[ଦ୍ର—ଏ ଦଶରଥଙ୍କ ପୁରୋହିତ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଋଗ୍ବେଦର ୪ର୍ଥ ମଣ୍ଡଳର ଅଧିକାଂଶ ସୂକ୍ତର ଦ୍ରଷ୍ଟା ବାମଦେବ ନାମକ ଜଣେ ଋଷି ଥିଲେ ।]

ଦେ. ବ—ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ବାମଦେଈ—ସଂ. ବ—(ବାମ+ଦେଈ)—୧ । ଦୁର୍ଗା (ହି. ଶ)—Bāmadebī 1. Durgā. ୨ । ସାବିତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—2. Sābitrī (See).

ବାମନ୍(ନା)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ସଂ. ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଭୁଲ. ହି Bāman(nā) ବାମ୍ନ୍)—ବ୍ରାହ୍ମଣ—Brāhmaṇa.

ବୁଲସ୍ୱା ବୁଲତା ନଷ୍ଟର ଦେଇ
ବାମନ୍ ସାଙ୍ଗେ ବାଟ ନ ଗୁଲ୍—ଉଗ ।

ବାମନ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ—(ବମ୍ ଧାତୁ ଶିଚ୍; ବାମି ଧାତୁ=ବରୁବ୍ବ ଉଷିବା+କର୍ମ. ଅନ; ଯେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣିଙ୍କଠାରୁ (ବାମନକ-ଅନ୍ୟରୂପ) ବରୁବ୍ବ ବା ଖର୍ବ ଅକୃଚ୍ଛବଶିଷ୍ଟ)—୧ । ଖର୍ବ; ବାମନା } ସ୍ତ୍ରୀ ବାମନକା } ଖର୍ବକାୟ; ଗେଡ଼ା; ହ୍ରସ୍ୱ—1. Dwarfish; stunted. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର—2. Small ୩ । ନୀଚ—3. Low.

ବ—୧ । ଖର୍ବକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A dwarf. ୨ । (ବାମ=ବଯଚ୍+ନ=ଚ୍ଛେଦନ)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୪ର୍ଥ ଅବତାର—2. The fourth incarnation of Bishṇu.

[ଦ୍ର—ଏ ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ଗୋଟିଏ ଖର୍ବକାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପ ଧରି ବଳରାଜାକୁ ଦାନ ମାଗି ତାକୁ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁରୁ ନର୍ଗତ ହୁଅିବା ଯାଦରେ ପାତାଳପୁରକୁ ପଠିଥିଲେ ।]

୩ । ଦକ୍ଷିଣ ଦଗର ଦନ୍ତୀ—3 The mythological elephant guarding the south. ୪ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—Bishṇu. ୫ । ଶିବ (ହି. ଶ)—5. Śiba. ୬ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଉତ୍କୃଷ୍ଟ) ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ.)—6. A species of nag. ୭ । (ନାମ) ହନୁମାନର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—7. Name of a son of Hanumān. ୮ । (ନାମ) ଏକ ନାଗର ନାମ (ହି. ଶ)—8. Name of a mythological serpent. ୯ । (ନାମ) ଗରୁଡ଼ବଂଶୀ ଏକ ପକ୍ଷୀ (ହି.ଶ)—9. Name of a mythological bird.

୧୦ । (ନାମ) କୈଳାସ ଦ୍ୱୀପର ଏକ ପର୍ବତ (ହି. ଶ)—10. Name of a mythological mountain.

୧୧ । ଅଠର ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହି. ଶ.)—11. The title of one of the 18 Hindu mythological treatises.

ଦେ. ବ—ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ବାମନ ଜନ୍ମ—ସଂ. ବ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳଦ୍ୱାଦଶୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପର୍ବ—Bāmana janma The religious ceremoney observed (ବାମନ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) on the 12th day of the bright fortnight of Bhādra.

[ଦ୍ର—ବାମନ ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ଏହନ ଅଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ବାମନ(ନା)ଭୂତ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାବନାଭୂତ (ଦେଖ) Bāmana(nā)bhut Bābanābhūta (See).

ବାମନୟନା—ସଂ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବରୁବ୍ବୀହି; ବାମ=ସୁନ୍ଦର+ନୟନ)—Bāmanayanā ସୁନ୍ଦର ନେତ୍ରବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ); ଷୋଡ଼ଶୀ—(ବାମଲୋଚନା—ଅନ୍ୟରୂପ) Fine-eyed (damsel).

ବାମନୀ(ଣୀ) ରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବ୍ରାହ୍ମଣୀ+ରାଜ୍ୟ)—ବାହ୍ମନୀ ରାଜ୍ୟ Bāmanī(ṇī) rājya (ବାହ୍ମନୀ(ଣୀ)ରାଜ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦକ୍ଷିଣାପଥରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବାହାମନୀରାଜ୍ୟ ହୋଇଥିବା ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟବିଶେଷ—The Bohamony kingdom; a Mahomedan kingdom established in the Deccan (modern Hyderabad) on the fall of the Pathān Empire.

[ଦ୍ର—ପଠାଣ ସମ୍ରାଟ ଗିୟାସ୍‌ଉଦ୍ଦିନ୍ ତୋଗଲକଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହମ୍ମଦ୍ ତୋଗଲକ୍ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଥିଲେହେଁ ଅତି ନର୍ଦ୍ଦୟ ଓ ବାଉଲ-ପ୍ରାୟ ହେବାରୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିଦ୍ରୋହର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲେ । ଖ୍ରୀ ୧୩୪୭ ସାଲରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବୁଲବର୍ଗର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଜାଫର ଖାଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କର ବାମନୀ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏ ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାପୟିତାଙ୍କୁ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଗଙ୍ଗୁ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁତ୍ରବତ୍ ପ୍ରତିପାଳ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ପାଳକଙ୍କୁ ଚରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାପୟିତା ଏ ରାଜ୍ୟର ନାମ 'ବ୍ରାହ୍ମଣୀ' ବା 'ବାମନୀ' ବା 'ବାହ୍ମନୀ' ରଖିଲେ ଓ ନିଜର ନାମ ଆଲାଉଦ୍ଦିନ ହସନ ଗଙ୍ଗୁ ବାହ୍ମନୀ ରଖିଲେ । ଏହା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ରାଜ୍ୟ । ଏ ରାଜ୍ୟ ଉତ୍ତରରେ ତାପ୍ତୀ ନଦୀଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ଓ କୃଷ୍ଣାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଏଥିର ରାଜଧାନୀ ବୁଲବର୍ଗ; ପରେ ବିଦରରେ ହୋଇଥିଲା । ଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରାୟ ୧୫୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିବା ପରେ ଏହାର ପତନ ହେଲା ଓ ଏ ରାଜ୍ୟରୁ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ଓ ରାଜବଂଶ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା :—

୧ । ଆଦଲ୍‌ସାହାଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ଆଦଲ୍‌ସାହ୍ମୀ ରାଜ୍ୟ—(ସ୍ଥାପିତ ଖ୍ରୀ ୧୪୮୯, ରାଜଧାନୀ ବଜାପୁର)—୨ । ନଜାମ୍‌ସାହାଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ନଜାମ୍‌ସାହ୍ମୀ ରାଜ୍ୟ—(ସ୍ଥାପିତ ଖ୍ରୀ ୧୪୯୦, ରାଜଧାନୀ ଅହମ୍ମଦନଗର —୩ । କୁତବ୍‌ସାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କୁତବ୍‌ସାହ୍ମୀ ରାଜ୍ୟ—(ସ୍ଥାପିତ ଖ୍ରୀ ୧୫୧୨, ରାଜଧାନୀ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା)—୪ । ବରିଦ୍‌ସାହାଙ୍କ ବରିଦ୍‌ସାହ୍ମୀ ରାଜ୍ୟ—(ସ୍ଥାପିତ ଖ୍ରୀ ୧୫୦୪, ରାଜଧାନୀ ବିଦର)—୫ । ଇମାଦ୍‌ସାହାଙ୍କ ଇମାଦ୍‌ସାହ୍ମୀ ରାଜ୍ୟ—(ସ୍ଥାପିତ ଖ୍ରୀ ୧୪୮୪, ରାଜଧାନୀ ବେରାର)—ପରେ ଏ ରାଜ୍ୟମାନ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହେଲା—ପ୍ରୋଥେରୋ ସାହେବଙ୍କ ଇଂରାଜ ସ୍କୁଲ—ଇତିହାସ ।]

ବାମମାର୍ଗ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା, ବାମ=ପ୍ରତିକୂଳ, ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦବିରୁଦ୍ଧ+ Bāmamārga ମାର୍ଗ)—ବେଦବିହିତ (ଦକ୍ଷିଣ) ମାର୍ଗର ପ୍ରତିକୂଳ (ବାମମାର୍ଗୀ—ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟବାଚକ ବିଶେଷଣ) ତାନ୍ତ୍ରିକ ବିଧି, ଯହିଁରେ ବେଦବିରୁଦ୍ଧ ପଞ୍ଚମକାରଆଦର ବିଧାନ ଅଛି—The Tantrik rituals (as opposed of the Bedic rituals).

ବାମଲୂର—ସଂ. ବି. (ବାମ=ବିପରୀତ+ଲୂ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+ Bāmalūra ର)—ବଲ୍ମୀକ; ଉଇଢୁଙ୍କା—Ant hill.

ବାମହସ୍ତ—ଦେ. ବି.—(ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) ଆପଣାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଅସ୍ୱାଭାବିକ Bāmahasta ଭାବରେ କାମୋତ୍ତେଜନା ଚରିତାର୍ଥ କରିବା; (ବାମହସ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହସ୍ତମୈଥୁନ—Masturbation; सरका कुटना ହସ୍ତମୈଥୁନ onanism.

ବାମା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାମ+ଆ; ବାମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—୧ । ପ୍ରତିକୂଳା— Bāmā 1. Antagonistic (female). ୨ । ପ୍ରତିକୂଳା-ଚରଣୀ—2. (a woman) Acting contrarily. ୩ । ସୁନ୍ଦରୀ—3. Beautiful; graceful

ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—1. Woman. ୨ । ଦୁର୍ଗା— 2. Durgā. ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—3. Lakshmī. ୪ । ଦଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତବିଶେଷ—4. Name of a Sanscrit metre.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଏକ ଭଗଣ, ଏକ ଭଗଣ ଏକ ଯୁଗଣ ଥାଏ ଓ ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ—ହୃ. ଶ.]

୫ । ସରସ୍ୱତୀ—5. Saraswatī (Apte).

ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବାମୀ)—୧ । ଘୋଟକୀ—1. Mare.

ବାମାକାଳେ ଜନୁମାମା—ପ୍ରସବ ସୂନୁ ସୁଷମା
ଲକ୍ଷିତ ବୃଅନ୍ତା ଅନ ଅନନ ପ୍ରଜ୍ଞ । ଦଶ. ବୈଦେଖୁଶବଳାସ ।

୨ । ବାମା ସୁନ୍ଦରୀ ବା ବାମା ପ୍ରେୟସୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—2. Name by which Bāmāsundarī or Bāmāpreyasī is called.

ବାମା କଣ୍ଠ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାମା+କଣ୍ଠ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀକଣ୍ଠ— Bāmā kaṇṭha 1. Woman's throat. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀର କଣ୍ଠସ୍ୱର— 2. Female tone; female voice.

ବାମାକ୍ଷି—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (କର୍ମଧା; ବାମ+ଅକ୍ଷି)—ବାଆଁ ଆଖି— Bāmākshi Left eye.

ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୁନ୍ଦର ନେତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—1. Having fine eyes. ୨ । ଯାହାର ବାଆଁ ଆଖିଟି ଅଛି; ବାଆଁ ଆଖିଆ—2. Left eyed.

ବାମାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାମ+ଅକ୍ଷ+ଈ)—ବାମନୟନା; ସୁନୟନା— Bāmākshī Fine-eyed (woman).

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A graceful lady. ୨ । ଦୀର୍ଘଈକାର (ହ୍ରସ୍ୱ ଶ.)—2. The letter long 'ī'.

ବାମାଚାର—ସଂ. ବି. (ବାମ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଆଚର=ଧର୍ମାଚରଣ; ତନ୍ତ୍ରମତେ Bāmāchāra ଶ୍ରେଷ୍ଠାଚର)—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପଞ୍ଚମକାର ସାଧନ ପଦ୍ଧତି; ବାମମାର୍ଗ—A method of worship or rites recommended in the Tantras.

[ଦ୍ର—ମଦ୍ୟ, ମାଂସ, ମଦ୍ୟ, ମୈଥୁନ ଓ ମୁଦ୍ରାଦ୍ୱାରା ଏ ଉପାସନା କରିବାରୁ ଏ ଉପାସନାର ନାମ ପଞ୍ଚମକାର ସାଧନ । ଏହି ମତାବଲମ୍ବୀ ସାଧକମାନେ ଆପଣାକୁ ସାଧକ, ସାର ନାମରେ ଓ ବିରୋଧୀ ମତବାଦୀ ସାଧକଙ୍କୁ 'ପଶୁକ' ନାମରେ ଅଭିହିତ କରନ୍ତି—ହୃ. ଶ.]

ବାମାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବାମାଚାର ପ୍ରକ୍ରିୟାର ସାଧକ— Bāmāchārī (a devotee) Worshipping according (ବାମ ମାର୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) to 'Bāmāchāra' rites.

ବାମାବର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାମ=ବାଆଁ ଦଗକୁ ଆବର୍ତ୍ତ= Bāmābartta ଭଉଁର ଯାହାର)—୧ । ଯେଉଁ ଶଙ୍ଖର ଭଉଁର (ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ—ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ବାଆଁ ଦଗକୁ ଘୂରିଥାଏ— (ବାମାବର୍ତ୍ତୀ—ଦେଶଜରୂପ) 1. (a conch) Whose whorl winds spirally from right to left.

ସଂ. ବି—ବାମାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ—A conch shell whose spiral runs from right to left (Apte).

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଶଙ୍ଖମାନ ବାମାବର୍ତ୍ତ ଅଟନ୍ତି, ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ କ୍ୱଚିତ୍ ମିଳେ ।]

୨ । ଯେଉଁ ପରକ୍ରମା ଡାହାଣପାଖରୁ ବାମଆଡ଼କୁ କରିଯାଏ· (a circumambulation) Which begins from the right and is directed towards the left.

ବାମା ସ୍ୱର—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାମା+ସ୍ୱର)— Bāmā swara ସ୍ତ୍ରୀର କଣ୍ଠଧ୍ୱନି-Female's voice or tone.

ବାମିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାମ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ)—ଚଣ୍ଡିକା (ହୃ. ଶ)— Bāmikā The Goddess Chaṇḍī.

ବାମୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାମ+ଈ)—୧ । ମାଈ ବଣୁଆ (ହୃ. ଶ)— Bāmī 1. A she-jackal.

୨ । ଘୋଡ଼ୀ (ହୃ. ଶ)—2. Mare.

୩ । ମାଈ ଗଧ (ହୃ. ଶ)—3. She-ass.

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ମାଈ ହାତୀ: ହାତୁଣୀ—4. A female elephant (Apte).

ବାମୁ(ମ୍ଭୁ, ହ୍ମୁ)ଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bāmu(mhu, hmu) ṇa (etc) Brāhmaṇa etc. (See)
ବାମୁନ, ବାମ୍ଭନ **बाम्हन**

ବାମୁଣିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ବ୍ରାହ୍ମଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bāmuṇiā Brāhmanic.

ବାମୁ(ମ୍ଭୁ, ହ୍ମୁ)ଣୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବ୍ରାହ୍ମଣୀ)—
Bāmu(mhu, hmu)ṇī (etc) ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
(ବାମୁଣିଆଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Brāhmaṇī etc. (See)

ବାମୁନ୍ ହତା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଷ୍ଟିକା; ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟିଆ ଗୁଳ୍ମ—Clerodendron Sephonanthus (plant).
Bāmun hatā

ବାମେତର—ସଂ. ବିଣ. (୫ମୀ ଭତ୍; ବାମଠାରୁ ଇତର=ଅନ୍ୟ)—
Bāmetara ଦକ୍ଷିଣ; ଡାହାଣ—Right (side).

ବାମୋରୁ(ରୁ)—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାମ=ସୁନ୍ଦର+ଉରୁ=ଜଙ୍ଘ+ଊ)—
Bāmoru(rū) ୧ । ସୁନ୍ଦର ଜଙ୍ଘଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman with charming thighs.
୨ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଣ)—2. A graceful lady.
ଅହୋ, ସେ ବାମୋରୁ ! ଜାନ-ବୈଜୟନ୍ତ-ଭୋଜନ-ଜନତ-ସ୍ତମ୍ଭ ।
ରଘାକାଥ. ଯଯାତ ।

ବାମ୍ଫ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଷ୍ପ; ଭୁଲ· ଇଂ. ଭେପର୍)—
Bāmpha ୧ । ବାଷ୍ପ—1. Vapour.
ଭାପ, ଭାପରା **भाप, भपरा** ୨ । ଉଷ୍ଣ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପ—2. Hot steam.
ମ. ବାଫ, ବାଫାର୍

ବାମ୍ଫୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାପୀ)—୧ । ବଡ଼ କୂଅ—
Bāmphī 1. Big well.
ଇନ୍ଦାରା, କୁୟା ୨ । ଚତୁର୍ ବଡ଼ ଆୟତନ ବଶିଷ୍ଟ ପଥର ବା ଇଟାର
बवली, बाउली କୂଅ—1. A stone or masonry well.
ସେହୁ ବୁଁରେ ପୁଣି ଦେଖିଲି ବାଖୀଶାଏ ।
କୃଷ୍ଣକି. ମଦାଲ୍ଦରଉ. ସପ୍ତ ।

ବାମ୍ଫୁଆଣି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାଷ୍ପ; ବାଷ୍ପାତ୍ମ କାମ ଧାତୁରୁ ବା ବାଷ୍ପାତ୍ମକ)—
Bāmphuāṇi ଫୁଟିବା ଜଳରୁ ବା ଔଷଧ ମିଶ୍ରିତ ଜଳରୁ ଉତ୍ଥିତ ଭାପରା ବାଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ସେକ କ୍ରିୟା—
भाप लेना Vapour bath; steam bath,

ବାମ୍ଫୁଆଣି ଘି(ଘେ)ନବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଳ ବା ଔଷଧ ସିଝା ପାଣିରୁ
Bāmphuāṇi ghi(ghe)niba ଉଠୁଥିବା ବାଷ୍ପକୁ ଦେହରେ ଭାପରା ଲଓୟା ଲଗାଇବା—To have a steam bath or
भाप लेना vapour bath.
(ବାମ୍ଫୁଆଣି ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—କେତେକ ରୋଗରେ ଔଷଧ ମିଶ୍ରିତ ଜଳକୁ ନଆଁରେ ଗରମ କର ପାତ୍ରରୁ ବାମ୍ଫ ଉଠୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପାତ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ ଚଉକ ଉପରେ ରଖାଯାଏ ଓ ଚଉକା ଉପରେ ରୋଗୀ ବସି ରୋଗୀର ରୁଗ୍ଣ ଅଙ୍ଗରେ ବା ସମସ୍ତ ଶରୀରରେ ଉକ୍ତ ପାତ୍ରରୁ ଉଠୁଥିବା ବାମ୍ଫକୁ ଲଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ । ଏହା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ବାମ୍ଫୁଆଣି ଘେନବା ବୋଲାଯାଏ ।]

ବାୟୁ—ସଂ. ବ. (ବେ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+ଉତ୍ତେ. ଅ)—
Bāya ବସ୍ତ୍ରନ; ଲୁଗା ବୁଣିବା—Weaving.
ବାୟ **वाय** ଗ୍ରା· ବ—ବାୟୁ; ପବନ—Wind.
ବାଇଦୀ ବଡ ଜଳ ଉସ୍ପେ
ପଙ୍ଖିଏ ନ ଉଡ଼ନ୍ତି ବାସ୍ପେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବାୟୁକ—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ସଂ. ବାଦକ)—
Bāyaka ୧ । ବାଦ୍ୟକର; ବାଦକ—1. Musician.
(ବାଯ୍ପେକ—ଗ୍ରାମରୂପ) ୨ । ଠିଆଘାଲ୍ଲବାଲ୍ଲଙ୍କ ଦଳରେ ଯେଉଁ
वायक ନର୍ତ୍ତକ ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାଏ—2. The person who plays on the drum in a Ṭhiāpālā performance.
[ଦ୍ର—ଘାଲ୍ଲ ଉଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବେ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
(ବାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବସ୍ତ୍ରନକାର୍ଯ୍ୟ—1. Weaving.
୨ । ସାଜ ବପନକାର୍ଯ୍ୟ—2. Sowing.
ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ତନ୍ତ୍ରୀ—1. Weaver.
୨ । ସମୂହ—2. Multitude; collection (Apte).

ବାୟୁଣ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ବଙ୍ଗଣ)—ବାଇଗଣ—
Bāyaṇa Brinjal.

ବାୟୁ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ. (ବାୟୁ= ବସ୍ତ୍ରନ+ଦଣ୍ଡ)—
Bāya daṇḍa ବସ୍ତ୍ରକ ଦଣ୍ଡ; ତନ୍ତ୍ର କାଠ—Weaver's yard.

ବାୟୁନ—ସଂ. ବ—୧ । ଦେବ ପୂଜା ବା ଉତ୍ସବାଦ ଉପଲକ୍ଷେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Bāyana ମିଷ୍ଟାନ୍ନ (ହି. ଣ)—1. Sweetmeats prepared on occasions of religious worship or social festivals.
(ବାସ୍ପନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨ । ଭେଟ; ଉପହାର (ହି. ଣ)—2. Present.
୩ । ଉତ୍ସବାଦ ଉପଲକ୍ଷେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାକୁ ପ୍ରେରିତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ (ହି. ଣ)—3. Present of sweets sent to friends and relations on ceremonial, or festive occassions.

ବାୟୁବ—ସଂ. ବିଣ. (ବାୟୁ+ଅ)—୧ । ବାୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bāyaba 1. Relating to wind; windy; æriał.
ବାୟୁୟ, ବାୟୁବ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ବାୟୁ କୋଣ ବା ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the north-western quarter of the globe.
୩ । ବାୟୁ ଗତିରେ—3. Turned or moved by air;
୪ । ବାୟୁ ଦେବତା; ଯାହାର ଦେବତା ବାୟୁ (ହି. ଣ)—4. Having the wind-god as its presiding Deity.
ସଂ. ବ—୧ । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ (ହି. ଣ)—
1. The north western quarter.
[ଦ୍ର—ଏହି ଦିଗର ଦିକ୍ପାଳ ବାୟୁ ଅଟନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ସ୍ମୃତିଶବ୍ଦଶେଷ; ବାସୁ ପୁସ୍ତକ (ହ. ଶ.)—2 Name of a Hindu mythological treatise. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହ. ଶ.)—3. Name of an ancient weapon of offence.

ଦେ. ବ—ଶରବିଶେଷ; ବାବଲ ଶରୁ—Name of an arrow said to have been used in ancient times.

ବାସ୍ୟ(ଇ)ବତା Bāya(i)batā—ଦେ.ବ—ପବନରୁ ଘରର ଖଲକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଖଲ ଉପରେ ବନ୍ଧାଯିବା ବତା—The split bamboos which are tied on the straw of a thatch to prevent the straw from being blown away by the wind.

ଅପଝଣୀ ଓଲଟଣୀ ଙ୍କି ବାସ୍ତବତା
ମନ୍ଦର ଦୂରନା ହଗେ ସେସନେକ ହତା । ପ୍ରାଚୀ. ଦୂରନୁପଣଗୀତା ।

ବାସ୍ୟା Bāyā—ସଂ. ବ. (ବାୟୁ+ଅ+ଇ)—ବାୟୁକୋଣ; ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ କୋଣ—The north-west quarter.

ଦେ. ବଣ. (ସ. ବାସ୍ୟାୟୁ; ବାସ୍ୟତ; ବାସ୍ୟବ୍ୟ=ବାୟୁକୋଣ (ବାଏବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ)—୧ । ବଦେଶାଗତ ଅଜ୍ଞାତନାମା **ବାୟବୀ** (ବ୍ୟକ୍ତି); ଅଜ୍ଞାତକୁଳଶୀଳ—1. (a person) Who is an utter stranger; ୨ । ନବାଗତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Newly arrived (person.)

[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ବୈଦିକ ଯୁଗଠାରୁ ଐତିହାସିକ ମୋଗଲ ଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତକୁ ଯେତେ ବଦେଶୀ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ବାୟୁ ବା ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ଭାରତକୁ ଆସିଛନ୍ତି; ଅତଏବ ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ ଭାଷାରେ ଚଳିଅଛି ।]

ବାସ୍ୟବ୍ୟ କୋଣ—ସଂ. ବ—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ—Bāyabya koṇa The north-west quarter.

ବାସ୍ୟବ୍ୟ ବାୟୁ—ସଂ. ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଯେଉଁ ବାୟୁ ଭାରତ ମହାସାଗରରେ ୬ ମାସ ନୈର୍ଋତରୁ ଓ ୬ ମାସ ଇଶାନକୋଣରୁ ବହେ; ମୌସୁମୀବାୟୁ—The Monsoon; the trade wind.

ବାସ୍ୟବ୍ୟାସ୍ତ्र—ସଂ· ବ—୧, । ବାୟୁ ଖଲତ ବନ୍ଧୁକ—1. Air gun. Bāyabyāstra ୨ । ବାୟୁଖଲତ ଅସ୍ତ୍ର—2. A weapon propelled or worked by the air.

ବାସ୍ୟାଳୀ—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁତ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ବାଳା)—ମାଇପି ଲୋକ; ସ୍ତ୍ରୀ-- Bāyalī Female; woman.

(ଯଥା—ବାସ୍ୟାଳୀକେ ଜାହାଜ ଧରନ୍ତେ=ସ୍ତ୍ରୀଲୋକକୁ ଜାହାଜୀ ଲଗିଛି ।)

ବାସ୍ୟସ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ବସ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ)—Bāyasa ୧ । କାକ; କୁଆ—1. The crow. ୨ । ଅଗୁରୁ—(ବାସ୍ୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Agallochum; aloe-wood. ୩ । ଭାର୍ପିନ୍ (ହ. ଶ.)—3. Turpentine.

ବାସ୍ୟସାରାତି—ସଂ. ବ· (ଶ୍ରୁତି ଉତ୍; ବାସ୍ୟସ+ଅରାତି=ଶତ୍ରୁ)—Bāyasārāti ପେଚକ; ପେଚା—The owl. (ବାସ୍ୟସାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାସ୍ୟସୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାସ୍ୟସ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । କାଙ୍ଗ—Bāyasī 1. A female crow. ୨ । କାକଜୁଣ୍ଡୀ; କୁଆମଇତା ଲତା—2. Cephalandra Indica. ୩ । କାକମାଚୀ ଗୁଳ୍ମ—3. Solanum Nigrum (shrub). ୪ । ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା—4. A kind of phosphorescent creeper.

ବାସ୍ୟସେକ୍ଷୁ—ସଂ. ବ—କାଶ ତୃଣ (ହ. ଶ.)—A kind of long Bāyasekshu reed grass (Apte).

ବାସ୍ୟ(ଇ, ଏ, ୟୋ)ସ୍କୋପ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ· ବାୟୋସ୍କୋପ)—Bāya(i, e, yo)skop ଆଧୁନିକ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପଦର୍ଶନୀ; ବାୟୋସ୍କୋପ **ବାୟସକୋପ** ପରଦା ଉପରେ ଆଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଚଳନ୍ତି ଜୀବ ଓ ବସ୍ତୁ ଆଦର ଚିତ୍ରା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାର ଆଧୁନିକ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Bioscope.

ବାସ୍ୟା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ବାତୁଲ)—ବାତୁଲ; ପାଗଳ—Bāyā (ବାସ୍ୟାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Mad; ପାଗଳ ବ—୧ । ପାଗଳ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Mad man. ୨ । **ବୌଡାହା, ବାବଲା** ସ୍ନେହସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—2. A term of **ବାପୁ** endearment. ୩ । ବାହୁଆ (ଦେଖ)—3. Bāhiā (See) ୪ । (ସଂ. ଉତ୍ପାତବାସୃ ବା ବାସୃକ =ବୟନକାରୀ; ବାସୃ=ବୟନ; ଉତ୍ପତ୍ତି ଲୁଗା ବୁଣିଥିବାରୁ **ବାୟା** ଏମାନେ ଆପଣା ବସାକୁ ନଡ଼ିଆ ଓ ତାଳପତ୍ର ସରୁ ଉତ୍ପାତରେ ବୁଣୁ ଥିବାରୁ)—ବାସ୍ୟା ଚଢ଼େଇ; ଶାଖା-ଶସ୍ୟୀ ବର୍ଗର ୪।୫ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ଲେଷ୍ଟ ପକ୍ଷୀ—4. The weaver bird; Ploceus Baya.

ବାସ୍ୟା ବାସ୍ୟାବଧୂ ବସନ୍ତ ଜର୍ଜ୍ଜରେ । ଗଧାନାଥ ଚଉତା ।

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ତାଳ, ନଡ଼ିଆ ଓ ଅନ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛର ଅଗ ତାଳରେ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କ ସରୁ ଉତ୍ପାତ୍ରାସ୍ତ୍ର ବୋଉଳ ପତ୍ର ସରୁସୁତ୍ତା ବସା ବୁଣି ଝୁଲାଇ ଥାଆନ୍ତି ଓ ବସାର ତଳ ପାଖେ ବାଟ ରଖି ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଦଳ ଦଳ ଆସି ପାଚିଲା ଧାନ ଖେତରୁ ବହୁତ ଧାନ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଝାଟରା ବା ଲୋମଶୂନ୍ୟ ।

ଆଉ ଏକ ଜାତୀୟ ବାସ୍ୟା ଚଢ଼େଇଙ୍କୁ 'ତାଳବାସ୍ୟା' (ବ. ବାଉସିଆ ବା ତାଳଚଟୁ) ବୋଲାଯାଏ । ଏମାନେ ତାଳ ଗଛ ଅଗରେ ବାସ୍ୟା ଚଢ଼େଇଙ୍କ ପରି ବସା ବାନ୍ଧନ୍ତି । (The palm swift; Tachornis Batasseinsis) । ଏମାନଙ୍କ ଥଣ୍ଟ ବାସ୍ୟାଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ଲେଷ୍ଟ; ଥଣ୍ଟର ଅଗ ବଙ୍କା ଓ ଚଉଡ଼ା । ଏମାନେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ପୋକ ଧରି ଖାଆନ୍ତି ।

ଆମଦେଶରେ ବାସ୍ୟା ଚଢ଼େଇଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଅନେକ ଶିଶୁଗୀତ ରଚତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—

୧ । ଧୋଓରେ ବାସ୍ୟା ଧୋ !
ଯେଉଁ କଆରରେ ଗହଳ ମାଣ୍ଡିଆ ସେହୁ କଆରରେ ଶୋ ।
୨ । ବାସ୍ୟାର ବ ଯାବ, ବାଆ କଲେ ବସା ହୋଇଲୁ ଥାବ ।
୩ । ବାସ୍ୟା ମାଆ ଯେ ସରୁ କାଟେଣୀ, ହିଅକୁ ପିନ୍ଧାବ ପାଟ ପଉଗା,
ପୁଅକୁ ପିନ୍ଧାବ ନେତ, ଅଘେ ପିନ୍ଧିଥାବ କଲା ହୋଇତ ଲୁଗା,
ଉଡ଼େଇ କଉଛୁ ଭୁତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ବାୟା ଚଢ଼େଇରେ ! ବାୟା ଚଢ଼େଇ !
ତୁ ଯାଅ ଯାଅ ବଣକୁ ।
କୁକୁଡ଼ କାକର ମାଡ଼ ଅସୁଛ ତୋ ଝାଙ୍ଗର ମୁଣ୍ଡକୁ !]

ବୈଦେ. ବ (ଜଠରଅ) (ଆ. ବାୟେ)—ବକ୍ରେତା—
ବାୟା **बेचनेवाला, बानियाँ** Seller; vendor.
(ମୁସ୍ତବ୍—ବପବ୍ଟ)

ବାୟାଁ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ବାଉଁଆଁ (ଦେଖ)
Bāyāñ 1. Bāuñāñ (See)
ବାୟାଁ **बायाँ** ୨ । ବାମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Pertaining to the left.
(ବାଇଁଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବ—ବାୟାଁ ତବଲା (ଦେଖ)
Bāyāñ tabalā (See)
କ୍ରି. ବଣ—ବାମ ଦଗକୁ—To the left.

ବାୟାଁ ତ(ତା)ବଲା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ନାମ+ଆ. ତବଲ୍; ତବଲା)—
Bāyāñ ta(tā)balā ୧ । ଯେଉଁ ତବଲା ବା ଚର୍ମ ବାଦ୍ୟକୁ ବାୟାଁ **बायाँ** ବାଆଁ ହାତରେ ବଜା ଯାଏ; ଡୁଗୀ—
ବାୟାଁ ତବଲା 1, A kettle drum which can be manipulated with the left hand.
बायाँ तबला
୨ । ଡୁଗୀ ଓ ତବଲା; ବାୟାଁ ଓ ତବଲା ନାମକ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜୋକତାନକ ବାଦ୍ୟ—2. A musical instrument consisting of 2 pieces of drums; one struck by the left and the other by the right hand.

ବାୟା ଚଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବାୟା ୪ (ଦେଖ)
Bāyā chaṭei Bāyā 4 (See)

ବାୟା ଚଢ଼େଇ—ଦେ. ବ—ବାୟା ୪ (ଦେଖ)
Bāyā chardhei Bāyā 4 (See)

ବାୟା ମୁସ୍ତରୀ—ବୈଦେ. ବ. (ଜଠରଅ; ବପବ୍ଟାର୍ଥକ ସଦ୍ଧତର)—
Bāyā mustarī ବକ୍ରେତା ଓ କ୍ରେତା—Vendor and
ବାୟା ମୁସ୍ତରୀ vendee; seller and purchaser.
बेंचनेवाला खरिदनेवाला, बानिया और गहकी

ବାୟୁ—ସ. ବ. (ବା ଧାତୁ=ବହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—
Bāyu ୧ । ପବନ—1, Air.

[ଦ୍ର—ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ୍ ଅକ୍ସିଜେନ୍ ନାମକ ଦୁଇଟି ବାଷ୍ପର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ବାୟୁ ଜାତ ହୁଏ ।

ହନୁମାନଙ୍କ ମତରେ ବାୟୁ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ ମତରେ ବାୟୁ ରୂପରହିତ, ସ୍ପର୍ଶବାନ୍ ଓ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଟେ । ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ ମତରେ ବାୟୁ ପଞ୍ଚଭୂତ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ଓ ଏଥିର ଗୁଣ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଏଥିରୁ ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ବୋଲ୍ଲ ଯାଇଅଛି । ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନରେ ସ୍ପର୍ଶ ଗୁଣ ଛଡ଼ା ବାୟୁର ସଙ୍ଖ୍ୟା, ପରମାଣ, ପୃଥକ୍ତ୍ୱ, ସଂଯୋଗ, ବିଭାଗ, ପରତ୍ୱ, ଅପରତ୍ୱ ଓ ବେଗ ଗୁଣମାନ ଅଛି । ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ବାୟୁର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ପର୍ଶ ତନ୍ମାତ୍ରାରୁ ହୋଇଥିବାର କଥିତ । ଉପନିଷଦମାନଙ୍କରେ ଆକାଶରୁ ବାୟୁର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ବୋଲ୍ଲ ଯାଇଅଛି ।

ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀକୁ ବାୟୁର ୭ଟି ସ୍ତର ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ବେଢିଅଛି, ଯଥା—ଆବହ, ପ୍ରବହ, ସବହ, ଉଦ୍‌ବହ, ବିବହ, ପରିବହ ଓ ପରିବହ ।]

୨ । ନିଃଶ୍ୱାସ ପବନ; ପ୍ରାଣ ବାୟୁ—2. The vital air; the breath of life.

[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ୫ଟି ଯଥା—ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ବ୍ୟାନ, ଉଦାନ ଓ ସମାନ । ଭଲ୍ଲାଦ ମତରେ ଶରୀରରେ ଥିବା ବାୟୁର ସଂଖ୍ୟା ୭ ଓ ଏହି ୭ଟି ଯଥାକ୍ରମେ ୭ ସ୍ତ୍ରୀ ଲେଖାଏଁ ହୋଇ ୪୯ଟିରେ ବହୁଲ୍ୟ ।]

୩ । ଶାସ୍ତ୍ରରସ୍ଥ କୁପିତ ବାୟୁ; ବାତ—2.Morbid affectation of the windy humour; the deranged humour of wind in the system.

[ଦ୍ର—ଆୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ଶରୀରର ତ୍ରିଧାତୁ ବାତ, ପିତ୍ତ ଓ କଫ ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁ ଏକତମ । ଏହା କୁପିତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବାଉଳ ହୁଏ ଓ ଫେଣ୍ଟି ପକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କୁପିତ ବାୟୁର ଫଳ । ଶ୍ଲୀପଦ, ଫୁସ୍‌ଫୁସର ରୋଗ (ନଉମୋନିଆ) ଓ ବାତ ସନ୍ନ୍ୟାତ (ଷ୍ଟାଇଫଏଡ୍) କୁପିତ ବାୟୁର ଫଳ ଥିବାର କଥିତ । ଆୟୁର୍ବେଦରେ କଥିତ ବାୟୁକୁ ଅଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ଦେହର ସ୍ନାୟୁବିକ ସଂସ୍ଥାମଣ୍ଡଳ (nervous system) ବୋଲ୍ଲାଯାଇ ପାରେ । ଯୋଗେଶ୍ୱର]

୪ । ଅଧୋବାୟୁ—4. Wind passed through the anus.

୫ । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ—5. The north-west quarter.

୬ । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣର ରକ୍ଷକ ଦେବ; ପବନ ଦେବ—6. The wind-God according to the Hindus; the presiding Deity of the north west quarter of the earth.

ବାତିକ **लहर** ଦେ. ବ—୧ । ବାଉଳ; ଖିଆଲ—
1. Whim; humour.
୨ । ବାଉଳତା—2. Madness; mania.
୩ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସ୍ଥାୟୀ ଝୁଙ୍କ—3. Hobby; fixed idea; monomania.

ବାୟୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚାଲ ସ କରିବା; ପଙ୍ଖା କରିବା—
Bāyu karibā ବାତାସ କରା **हवा करना** 1. To fan.
बाइ छोडना ୨ । ଅଧୋବାୟୁ ଛଡ଼ିବା; ପାଡ଼ିବା—2. To pass
ବାତକର୍ମ୍ମ କରା wind through the anus.

ବାୟୁ କେତୁ—ସ. ବ. (ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଧୂଳ—
Bāyu ketu Dust.

ବାୟୁ କୋଣ—ସ. ବ—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ—The north-
Bāyu koṇa west quarter of the globe.

ବାୟୁ କୋଷ—ସ. ବ—୧ । ଅନ୍ତ୍ର କୋଷ; ବାୟୁ ଜନିତ କୋଷବୃଦ୍ଧି—
Bāyu kosha 1. Hernia.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଶରୀରସ୍ଥ ବାୟୁ ରହିବାର ଥଳୀ; ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍—2. Air-bladder; lungs.

ବାୟୁ ଗଣ୍ଡ—ସ. ବି. (ମ. ଯ. ତ୍ପୁ; ବାୟୁ ଜନିତ ଗଣ୍ଡ=ଗ୍ରନ୍ଥି)—
Bāyu gaṇḍa ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜନିତ ପେଟଫମ୍ପା—Flatulence due to indigestion (Apte).

ବାୟୁ ଗତି—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାୟୁ ପରି ଗତି ଯାହାର)—
Bāyu gati ବାୟୁର ଗତି ପରି ଶୀଘ୍ର ଗତିବିଶିଷ୍ଟ; ବେଗଗାମୀ—Swift as wind; very fleet (Apte).

ବାୟୁ ଗୁଲ୍ମ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଝଡ଼; ତୋଫାନ—
Bāyu gulma 1. Hurricane; storm (Apte).
୨ । ଜଳଭ୍ରମୀ; ସଲସଳ—2. Whirlpool (Apte).
୩ । ପେଟର ଏକ ରୋଗ—3. A kind of disease in the belly.

[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁ ଗୋଟିଏ ଗୁଲା ପରି ଜଣାଯାଏ ଓ ଚାହା କମିଯାଏ ଓ ବଢ଼େ । ଏଥିରେ ମଳ ମୂତ୍ରର ଅବରୋଧ ହୁଏ, ଗଳା ଶୁଖି ଯାଏ, ହୃତ୍‌ପୀଡ଼ା, ପାର୍ଶ୍ୱ ଓ ପଞ୍ଜର ଦରଜ ହୁଏ । ପେଟ ଖାଲି ଥିବା ବେଳେ ଏ ରୋଗର ପ୍ରକୋପ ବେଶି ହୁଏ—ହୃ. ଶ.]

ବାୟୁଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବାତ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ; ବାଉଳା—1. Hypochondriac; insane.
(ବାୟୁଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବାୟୁ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—2. Suffering from disease of wind (e. g. gout.) ୩ । କୁପିତ ବାୟୁ ଯୋଗୁଁ ଫୁଲି ଥିବା—3. Flatulent (Apte).

ବାୟୁ ଚକ୍ର—ଦେ. ବି.—ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ଯନ୍ତ୍ର—Wind mill; machine prapelled by wind.
Bāyu chakra
(ବାୟୁ ଘରଟ୍ଟ, ବାୟୁ ଯନ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାୟୁନା—ଦେ. ବି.—ବାଦକ; ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା ଲୋକ—
Bāyunā ବାଇୟେ, ବାୟନ ବଜନୀया Musician.

ବାୟୁ ନିଷ୍କାସନ(କ) ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର-ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ବାୟୁଶୂନ୍ୟ କରାଯାଏ—Air pump.
Bāyu niskāsana(ka) jantra

ବାୟୁ ପୁତ୍ର—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାୟୁ+ପୁତ୍ର)—୧ । ହନୁମାନ୍—
Bāyu putra 1. A name of Hanumān.
ବାୟୁ ତନୟ, ବାୟୁ ଜାତ, ବାୟୁ ନନ୍ଦନ, ବାୟୁସୁତ, ବାୟୁସୂନୁ } —ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଭୀମ—2. A name of Bhima.

ବାୟୁ ପୁରାଣ—ସ. ବି.—ବାୟୁ ଦେବତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଥରଟି; ପୁରାଣ ବିଶେଷ—Name of a Hindu 'mythological treatise.
Bāyu purāṇa

ବାୟୁ ଫଳ—ସ. ବି.—୧ । ଭୁଆ ପଥର—
Bāyuphala 1. Hail (Apte).
୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—2. Rainbow (Apte).

ବାୟୁ ବର୍ତ୍ମ—ସ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ବାୟୁ+ବର୍ତ୍ମନ୍; ୧ମ ବି.)—ଶୂନ୍ୟ—1. The sky.
Bāyu bartma
(ବାୟୁପଥ, ବାୟୁ ମାର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଆକାଶ ମାର୍ଗ; ପଥରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାଶ—2. Airway; passage through the sky. ୩ । ପବନ ଯିବା ଆସିବାର ବାଟ—4. Passage for circulation of wind or ventilation.

ବାୟୁ ବାହ—ସଂ. ବି.—(ବାୟୁ+ବାହ=ବାହନ; ବହୁବ୍ରୀହି, ଯାହାକୁ ବାୟୁ ବହନ କରେ)—୧ । ମେଘ—1. Cloud.
Bāyu bāha
୨ । ଧୂମ—2. Smoke. ୩ । ବାଷ୍ପ—3. Vapour; steam.

ବାୟୁ ବାହନ—ଦେ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଗ—
Bāyu bāhana Deer.
ବାୟୁ ବାହନ ତନସ୍ୱ । ବଦେ ଟର୍ଦେବ ସ୍ୱନଃ ।
ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାୟୁ ବାହିକା—ସ. ବିଣ.—ଯେଉଁ ଶିର୍ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁକୁ ଖେଳାଏ—(vein) Circulating the
Bāyu bāhikā (ବାୟୁବାହନା—ଅନ୍ୟରୂପ) wind through the system.

ବାୟୁ ବେଗ—ସ. ବି.—୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)-ବାୟୁ ଚଳିବାର ସମସ୍ୱାନୁସାରେ ଦୂରତ୍ୱ—1. Velocity of wind.
Bāyu bega ୨ । ବାୟୁ ପରି ଚଞ୍ଚଳ ଗତି—The swiftness of wind.
(ବାୟୁବେଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୀଘ୍ରଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Fleet; swift.

ବାୟୁ ଭୁକ୍—ସଂ. ବିଣ.—(ବାୟୁ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଯେ ପବନ
Bāyu bhuk ଭକ୍ଷଣ କରି ବଞ୍ଚେ—Subsisting on air only.
ବାୟୁ ଭକ୍ଷ
ବାୟୁ ଭକ୍ଷଣ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବି.—ସର୍ପ; ସାପ; ପନ୍ନଗାଶନ—
ବାୟୁ ଭକ୍ଷୀ } Serpent.

ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାୟୁ+ମଣ୍ଡଳ) —ଆକାଶମଣ୍ଡଳ-
Bāyu maṇḍala The sky.

ବାୟୁମାନ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି.—(ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ବାୟୁଗୁଣର ପରମାଣଜ୍ଞାପକ ଯନ୍ତ୍ର—Barometer,
Bāyumāna jantra

ବାୟୁ ରୋଗ—ସଂ. ବି.— ୧ । ବାଉଳତା—
Bāyu roga 1. Insanity.
୨ । ବାତ ରୋଗ—2. Rheumatism; gout.
୩ । ପେଟ ଫମ୍ପା ରୋଗ—3. Tympanites; flatulence. ୪ । ବାୟୁ ଶୂଳ—4. Colic due to wind.
ବାୟୁରୋଗୀ, ବାୟୁ ରୁଗ୍ଣ } —ବିଣ
୫ । ଅପସ୍ମାରବ୍ଧ ବାତ—5. Epileptic fit.

ବାୟୁ ଶୂଳ—ସଂ. ବି.—ବାୟୁ ଜନିତ ପେଟମରା ରୋଗ—
Bāyu śūla Colic due to wind.

ବାୟୁ ସଖ (ଖି) —ସଂ. ବି.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବାୟୁ+ସଖା)—ଅଗ୍ନି—
Bāyu sakha (khi) Fire.

ବାୟୁ(ପୁ)ଷ—ସଂ. ବି.—ଚଲାବାଇଁଶି ମାଛ—
Bāyu(pū)sha A kind of darkish fresh-water-fish;
କାଲବୋସ୍, କାଲ୍‌ବସୀ ନୈନୀ Lubpo Calbasu.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁର, ବୃଷ୍ୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧକର ଓ ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ ଅଟେ ।)

ବାୟୁ ସଞ୍ଚାଳନ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାୟୁ+ସଞ୍ଚାଳନ)—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରୂପେ
Bāyu sañchālana ପବନ ଯିବା ଆସିବା କରିବା— Ventilation.

ବାୟେ—ଗ୍ରା. ବ.—ବାୟୁ; ପବନ—
Bāye ବାଇ **ବାଇ** Wind.

ବେଉଳ-ଗନ୍ଧ ବଣ୍ଟ ମଧୁ ବାୟେ
ପ୍ରାଣ ଦଢ଼ର ବାମ ବାଣ ଘାୟେ । ପ୍ରାଚୀ. ଉସବାଦ୍ୟ ।

ବାୟେଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.—(ସଂ. ବାମେ)—ବାମ ଦଗରେ—
Bāyeñ ବାୟେଁ **ବାୟେଁ** On the left side.

ବାୟେଁ ଝଲ ମଲ ମଯୂର ପୁଚ୍ଛ
ନଚ୍ଚ ମଧୁକର ରୁଲେ । ପ୍ରାଚୀ. ରତ୍ନସ୍ୱମଣ୍ଡପ ।

ବାର୍—ସଂ. ବ.—(ବୃ ଧାତୁ ଣିର=ବାର ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଜଳ—Water.

ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର)—ବ.—ସୂତା ଦେବାରେ ଗୁଡ଼ର ଟଙ୍କା ବା ଝାଙ୍କର ପରମାଣ ବା ବଳ—The force exerted on the string by a flying kite.

(ମେଦନୀପୁର)—ବ.—(ତୁଳ. ବ. ବାର୍)—ବାହାର; ବହିଃ—Outside, exterior.

ବାର ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ)—୧ । ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଦଳ—A body of legal practitioners; the bar.

୨ । ଧାତୁ ବା କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଲାଇକ—2. Wooden or iron bar.

(ଯଥା—ଘାଗ୍‌ଲେଲ୍‌ବାର୍; ଦୋଗ୍‌ଇଜଖଲ ବାର ।)

ବାର୍-ଆଟ୍-ଲ(ଲା)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ବାରିଷ୍ଟର୍—
Bār-āṭ la(lā **ବାରଏଟଲ** ବାର-ଆଟ ଲ A barrister.

ବାର୍ କଷ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—୧ । ଘୋଡ଼ାର ଜନ୍ଲୁ ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଦୃଢ଼ ସଲଣ କର ରଖିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଘେଣ୍ଟା (ବାହାର କଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ପିତା କସି କର ବାନ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ-
ବାରକସ୍ 1. The tape used to (fasten firmly) the saddle to the back of a horse. ୨ । କାଠର ଉଚ୍ଚ ପନ ଥିବା ଡାଲା—2. A wooden tray with high walls. ୩ । ବାର୍‌କାସ୍ (ଦେଖ)—3. Bār-kās (See).

ବାର୍ କାସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାର୍‌ବ୍ରକ୍ସ୍—ବ୍ରହ୍ମଦେଶବାସୀ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ଲୁଲମାନଙ୍କର ରହିବାପାଇଁ କଳ ବାରକସ କାରଖାନାର ମାଲିକମାନେ ତୋଳାଇଥିବା ସାଦାଲ ଘର—
ବାର; ବାରୀକ 1. Barracks; the lines of houses built by capitalists for accomodating the workmen of a factory or mill.

୨ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ରହିବାପାଇଁ ନିର୍ମିତ ଗୃହଶ୍ରେଣୀ—2. Barracks.

ବାର୍‌କେଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ତୁଳ. ବ. ବେର୍‌ଭସ୍)—ବାହାର କର ଦେବା; ତଡ଼ିଦେବା; ନକାଲି ଦେବା—To drive away; to oust.

ବାର୍‌ଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବର୍ବ୍ଭଗା)—ଝାଡୁ—
Bār-ni (ବାର୍ଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Broomstick.

ବାର୍ ନିସ୍—ବୈଦେ. ବ. ଓ ବିଣ—ବାର୍ଣିସ୍ (ଦେଖ)
Bār-nis (ବାର୍ଣିସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Bārnis (See).

ବାର୍ ବର୍ ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାର୍=ଭାର; ବର୍‌ଦାର୍=ଯେ ବହନ କରେ; ତୁଳ. ସ. ଭାରବାହ)—ଭାର
Bār-bar-dār (ବାର୍‌ବର୍ଦ୍ଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହକ; ବୋହିଆ—A carrier of
ବାରବର୍ଦାର **ବାରବରଦାର** loads; porter.

ବାର୍‌ବର୍‌ଦାରି—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା) —ବାର୍ ବର୍‌ଦାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bār-bar-dāri Relating to porters; payable to
(ବାର ବର୍ଦ୍ଦାରି—ଅନ୍ୟରୂପ) porters. ବ.—୧ । ବୋହିଆ ବୃତ୍ତି—
ବାରବର୍ଦାରୀ 1. The state or profession of a porter,
ବାରବରଦାରୀ ୨ । ବୋହିଆଙ୍କ ବୋଝ ବୋହିବା ମଜୁରୀ —2. Porter's wages.

ବାର୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଇଂ. ବାର୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ)—ଅଦାଲତ
Bār-lāibrerī ସଲଗ୍ନ ଓକିଲମାନଙ୍କ ବଇଠକ୍‌ଖାନା;
ବାରଲାଇବ୍ରେରୀ **ବାରଲାଇବ୍ରେରି** ଓକାଲତଖାନା—Bar library.
[ବାରଲାଇବ(ବେ)ରୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

[ଦ୍ର—ଏ ସ୍ଥାନରେ ଓକିଲମାନଙ୍କର କଚେରିରୁ ଫୁରୁସତ ମିଳିବା ସମୟରେ ସେମାନେ ବସନ୍ତି ଓ ଏଠାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଆଇନ ପୁସ୍ତକାଦି ସଗୃହୀତ ହୋଇ ରହିଥାଏ; ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏଥିର ନାମ ଲାଇବ୍ରେରୀ ବା ପୁସ୍ତକାଗାର ।]

ବାର—ସ. ବ—(ବୃ. ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—
Bāra ୧ । ବାସର; ସପ୍ତାହର ଦିବସ —1. Day of the week.

[ଦ୍ର—ସପ୍ତାହର ସାତ ବାରର ନାମ, ଯଥା—୧ । ରବିବାର (ସ. ଓଡ଼ିଆ, ବ.) ଇଂ. ସନ୍‌ଡ଼େ (Sunday) (ମୁସଲମାନ) ଏତ୍‌ବାର ବା ଏକ୍‌ଶୁମ୍ବା; ୨ । ସୋମବାର (ସ. ଓଡ଼ିଆ, ବ.) ଇଂ. ମନ୍‌ଡେ (Monday) (ମୁ.) ପୀର୍ ବା ଦୋଶୁମ୍ବା; ୩ । ମଙ୍ଗଳବାର (ସ. ଓଡ଼ିଆ ବ.) ଇଂ. ଟ୍ୟୁଜ୍‌ଡେ (Tuesday) (ମୁ) ମଙ୍ଗଲ ବା ସେଶୁମ୍ବା; ୪ । ବୁଧ ବା ବୁଧବାର (ସ. ଓଡ଼ିଆ ବ.) ଇଂ. ୱେଡ୍‌ନେସ୍‌ଡେ (Wedensday) (*) ବୁଧ ବା ଚହାର ଶୁମ୍ବା; ୫ । ଗୁରୁବାର ବା ବୃହସ୍ପତି ବାର (ସଂ ଓଡିଆ ବ.) ଇଂ. ଥର୍‌ଡେ (Thursday) (ମୁ.) ଜୁମାରତ୍ ବା ଜୁମେରାତ୍; ୬ । ଶୁକ୍ର ବାର (ସ. ଓଡ଼ିଆ. ବ.) ଇଂ. ଫ୍ରାଇଡେ (Friday) (ମୁ) ଜୁମ୍ମା; ୭ । ଶନିବାର (ସ. ଓଡ଼ିଆ ବ-) ଇଂ. ସାଟର୍‌ଡେ (Saturday) (ମୁ) ଶନିଚର ବା ଶୁମ୍ବାଦଫ୍ତା ।]

୨ । ଥର; ଦଫା—2. Time. ୩ । ପାଳ—3. Turn ୪ । ଅବସର—4. Leisure. ୫ । ବହୁସଂଖ୍ୟା; ନିବହ; ସମୂହ—5. Collection; many. ୬ । ବହୁଲୋକ—6. Many people; multitude. ୭ । ଜଳ—7. Water. ୮ । ଦ୍ୱାର—8. Door. ୯ । (+ଭବ. ଅ) ବାରଣ; ନିବାରଣ—9. Prevention.

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୦ । (କରଣ. ଅ) ଆବରଣ; ଘୋଡ଼ଣୀ—10. Cover. ୧୧ । (+କର୍ମ. ଅ) ମଦ୍ୟର ପାତ୍ର; ମଦ ପିଅ ପାତ୍ର—11. Wine cup; drinking cup; peg. ୧୨ । (+ଗ୍ଲବ. ଅ) ଅବରୋଧ; ଅଟକ—12. Obstruction; restraint. ୧୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଷଣ୍ଢ (ହି. ଶ)—13. Moment. ୧୪ । ବାଣ; ତୀର (ହି. ଶ)—14. Arrow. ୧୫ । ଶିବ—15. Siba. ୧୬ । ନଦୀ ବା ସମୁଦ୍ରର କନାର୍ (ହି.ଶ)—16. Shore of river or sea.

ବର୍ଣ—୧ । ନିବାର୍ଯ୍ୟ—1. Preventible; which should be prevented. ୨ । ଅମଙ୍ଗଳଜନକ—2. Inauspicious. ୩ । ନିବାରଣୀୟ; ନିଷିଦ୍ଧ—3. Forbidden; prohibited.

ବାରହୋଁ ଦେ. ବ—ମୃତାଦ୍ଦର ଦ୍ୱାଦଶ ଦିବସର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭୋଜ୍ୟ—The rituals and feast given to relatives of the deceased on the 12th day of his death.

ବାର ବାରହ ବ ଓ ବର୍ଣ—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ଦ୍ୱାଦଶ; ଗା. ବାର)—୧ । ୧୨—1. Twelve. ୨ । (ସଂ. ବାର=ବହୁ) ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ—2. Many.

(ଯଥା—ତା ସଙ୍ଗରୁ ବାରଭୂତ ଖାଇଗଲେ) ।

[ଦ୍ର—ବହୁ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ଛଅ, ପାଞ୍ଚ, ଦଶ, ଚଉଦ, ଷଢ଼େ, ଚଳାରେ, ଲଖେ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବର୍ଣ—ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟକ—Twelve.

ବାର ବାଇଁବଥୁରୁ ପେଷି ଦେଇ—
ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବ୍ୟାକରଣ ଓ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତ୍ୟୟ—୧ । ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ବୁଝାଏ—1. A suffix added to an infinite verb to make it a noun.

(ଯଥା—ମୋର କାମ କରିବାର ନୋହୁଲ୍)

୨ । କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ବିଶେଷଣ ପଦ ହେଉ ଉକ୍ତ କ୍ରିୟାସାଧକ (ବ୍ୟକ୍ତି) କୁ ବୁଝାଏ—2. A suffix added to a verb to denote the person doing the act or thing denoted by the verb.

ଖାଇବାର ପୁଅ ଗଲ ମଥୁର ପୁରକୁ ସେ ହୋଇବ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାଶ, ହୋଇବ ।

୩ । ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ପ୍ରତ୍ୟୟ (ବ୍ୟାକରଣ) ଭୂତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳର କ୍ରିୟାରେ ଲଗେ—3. A verbal suffix to denote the past and future tense of a verb.

[ଦ୍ର—ଯିବାର=ଯିବି; ଯାଇଥିବାର=ଯାଇଥିଲି ।]

ବାର. (ଉତ୍କଳ୍ଗଣା) ବ—୧ । ବାଡ଼—1. Fence.

(ଯଥା—ବୁଲନା କର, ବାଡ଼ ସ୍ଥାନରେ ବାର ।)

୨ । ବାଳ; କେଶ—2, Hair. (ତୁଳ. ଗୁଜୁର, ନେଜୁର)

ବାର୍ବାର—ଦେ. ଅ. (ସଂ. ବାର୍ବାରଂ)—

Bārambāra ୧ । ବହୁଥର; ଥରକୁ ଥର—1. Again and again; many times.

ବାରଂବାର ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି—2. Repeatedly.

(ବାରୁଂବାର, ବାରଡ଼ିବାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାର ଅଡ଼ା—ସ୍ଥାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜଣୁଟି; ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—

Bāra ardā Ladder.

ବାର ଅନା—ଗ୍ରା. ଅ—ଅନେକ ପ୍ରକାରେ; ବହୁତ ରୂପେ—

Bāra anā Very much; in various ways.

ଗେଲ୍ଲା ମଧ୍ୟ ତାକୁ ବାର ଅନା କରୁ ଗାଳି ଦେଲ ।
ଉତ୍କଳାନୁଶାସନ ନଥ ଭୂମୀ ।

(ବାରଅନା କରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାର ଆଡ଼ର ଛୁଆ—ସ୍ଥାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜାରଜ ସନ୍ତାନ; ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍କର—A mongrel; a child of mixed blood.

Bāra ārdara chhuā

(ବାରଆଡ଼ିଆ ପିଲା—ଦେ. ରୂପ)

ବାର ଆଡ଼େ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—୧ । ବହୁ ଦିଗରେ—1. On many sides.

Bāra ārde

ବାର ଦିଗେ ୨ । ବହୁ ସ୍ଥାନରେ—2, At many places.

ବାରହ ବାଟ

ବାରକ—ସ. ବିଶ. ତ୍ରି. (ବୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ବାର ଧାତୁ=ବାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—

Bāraka ନିବାରକ; ନିଷେଧକ—Preventing; prohibiting.

(ବାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବର୍ଣ—୧ । ଅଶ୍ୱବିଶେଷ—1. A kind of pony.

୨ । ଘୋଡ଼ାର କଦମ୍ ଗତି (ହି. ଶ)—2, Canter of a horse (Apte).

୩ । କଷ୍ଟର ବା ବ୍ୟଥାର ସ୍ଥାନ—3. The seat of pain (Apte).

୪ । ସୁଗନ୍ଧବିଶେଷ; ବାଳ—4. A kind of perfume (Apte).

ବାର କଥା—ଦେ. ବ. (୧୨ ସଂଖ୍ୟାର ବହୁବଚନସୂଚକ ପ୍ରଯୋଗ)—

Bāra kathā ନାନା କଥା ବା ବିଷୟ; ବହୁ ବିଷୟ—

ବାରହୋବାତ Many matters.

(ଯଥା—ବାହ ମିଶିଯରେ ବାର କଥା; ବାର ମାଇପରେ ବାର କଥା ।)

ବାର କନା—ଦେ. ବ—ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମୁନ ଥିବା ଶସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—

Bāra kanā A lance with several points or forks.

ବାରହ କନ୍ନା

ବାର କନ୍ୟା—ସ. ବ—ବେଶ୍ୟା (ହି. ଶ)—

Bāra kanyā Prostitute.

ବାର କାଉଚିଆ—ଦେ. ବିଶ—ନାନା ବସ୍ତୁ ମିଶ୍ରିତ—

Bāra kāuchiā Mingled; mixed up.

ବରହକଟୀ (ବାରକାଉଚ୍—ଅନରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାର କାନ୍ତା—ଦେ. ବ: (ଭୁଲ, ବାଇ କନ୍ୟା)—ବେଶ୍ୟା—
Bāra kāntā Public woman; prostitute.
ମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲେ ବାଇ ବାନ୍ତାଙ୍କ ଡ଼ାଉରେ
ଏବାନ୍ତରେ ଘାଇର ବାଘରେ ବହୁଲେ । କୃଷ୍ଣଦି. ମଦାଉଉ ବନ୍ଦ ।

ବାରକା—ସ. ବ. ପୁଂ. (ବାରକ=ଗୁଚ୍ଛ ବନ୍ଧକ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍)—
Bārakī ୧ । ସମୁଦ୍ର—1. Ocean.
(ବାରକନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବାରୁଜୀବ;ବରଜୀ—1. A betel planter.
୩ । ତାମ୍ବୂଳ ବିକ୍ରୟୀ—3. A seller of betel leaves.
୪ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଘୋଟକ—4. An excellent steed.
୫ । ଶତ୍ରୁ—5. Enemy; adversary.
୬ । ପର୍ଣ୍ଣାଶୀ ଯତି (ହ. ଶ)—6. A sage subsisting on leaves only (Apte).
ଦେ. ବ—ପାପବୁଦ୍ଧି ବାଳକ—Guilty-minded boy.
ବାରକାର ବୁର୍ଦ୍ଧି ସେ ଚାଲୁ ଗଲ୍ଲି । ଭକ୍ତ, ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାରକାର—ସ. ବ. (ବାର+କୃ ଧାତୁ=ସେବଣ କରିବା+ଘଞ୍ଚ୍.ଅ)—
Bārakāra ୧ । ଦ୍ୱାର ରକ୍ଷକ—1. A porter; a gate-man.
(ବାରକାସୃ—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨ । ବାଡ଼ବାଗ୍ନି—2. Submarine fire.
୩ । ଯୋକ—3 Leech. ୪ । ଉକୁଣୀ—4. Louse.
୫ । ନତ୍ରଜିତ ବା ପୂଜିତ ଅଶ୍ୱ—5. A worshipped horse. ୬ । ଶ୍ୟାଳକ; ଶଳା—6. Wife's brother.
୭ । ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଟକ—7. War-horse; courser.
୮ । ଭରବାହୀ; ବୋହିଆ—8. Carrier; porter.
୯ । ପାନ୍ଥାଁ—9. Comb (Apte).

ବାର କୋଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାର କୋଲ)—ଖୁବ୍ ବଡ଼ କଇଁ—
Bāra kola ବାର କୋଲ Big tortoise,

ବାର କୋଶ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାର୍ କଶ୍; ଭୁଲ. ସ. ଭର+କୋଶ =ଖାଦ)—କାଠର ଉଚ୍ଚ ପନ୍ଦଥିବା ଛାଲ୍—
Bāra kośa ବାର କୋଷ **ବାରକଶ** A wooden tray with high sides.

ବାର ଖଡ଼—ସ. ବ. (ସ. ଦ୍ୱାଦଶ; ପ୍ରା. ବାର+ସଂ. ଖଣ୍ଡି; ପ୍ରା. ଖଡ଼ି; ହିନ୍ଦୀ+ସଂ. ଅକ୍ଷର)—
Bāra khardi **ବାରହ ଖଡୀ** ବର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିବା ପିଲାଙ୍କର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ମାତ୍ରାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା—The stage when children learn to add the signs of vowels to consonants.
[ଦ୍ର—ପିଲାମାନେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅନୁସ୍ୱାର, ବିସର୍ଗର ଚିହ୍ନ ଯୋଗ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକୁ ବାର ଖଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକୁ ସତର ଫଳା ବୋଲାଯାଏ । ତନ୍ମ ବାର ଖଡ଼ିର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକୃତରେ ୧୨ ନୁହେଁ ବା ସତର ଫଳାର ସଂଖ୍ୟା ୧୭ ନୁହେଁ ।]

ବାର ଖିଆ—ଦେ. ବ—ଚଲକା ହ୍ରଦରେ ମିଳୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣି
Bāra khiā ମାଛ—A species of salt water fish found in the Chilka lake.

ବାର ଗଣ୍ଡା ଦି କଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥି)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ୱାବଗ୍ରସ୍ତ
Bāra gaṇḍā di kardā ବା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା—
ବାର ଅଣ୍ଡା ବକଡ଼ା
ବାରଣ୍ଡା ବକଡ଼ା
ବାରେଣ୍ଡା ବକଡ଼ା } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
Straits; distressed condition; miserable state.
[ଦ୍ର—ବାରଗଣ୍ଡା ବକଡ଼ା=୫୦ କଡ଼ା (କଉଡ଼ି), ତନ୍ମ ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ନଈବଢ଼ି ଯୋଗୁଁ ମୋ ଅବସ୍ଥା 'ବାରଗଣ୍ଡା ବକଡ଼ା' ହୋଇଛି ।]
ଦେ. ବଣ.—୧ । ଅତ୍ୟଧିକ—1. Excessive. ୨ । ଅତି ଦୁଃଖମୟ—2. Very miserable,

ବାର ଗାଣ୍ଡିଆ ଚଢ଼େଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଘରଚଟିଆ ଠାରୁ
Bāra gāṇḍiā chardhei ଛୋଟ ଏକପ୍ରକାର ଚଢ଼େଇ—
Wren; babbler.
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନାଲି ମିଶା କଳା ଓ ପିଠି ଉପର ଟେକ ହୋଇ ଥାଏ । ଏମାନେ ମଧୁର ସ୍ୱର କରନ୍ତି; ବସିବା ବେଳେ ଲାଞ୍ଜ ଦଲ୍ଲାଇଥାଆନ୍ତି ।]

ବାର ଗାଣ୍ଡିଆ ମହୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଘୋଡଳ ଘର୍ ଛୋଟ
Bāra gāṇḍiā mahu ଆକାରର ନଳଚ୍ଛ ମହୁମାଛିମାନେ ଯେଉଁ ମହୁ ଉଆର କରନ୍ତି—The honey preparad by a tiny species of bees.
[ଦ୍ର—ଏହି ମହୁମାଛିମାନେ ଗଛର କୋରଡ଼ରେ ବସା ନର୍ମାଣ କରନ୍ତି ।]

ବାର ଗୋଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ.—ଯେଉଁ ନାଆରେ ବାର ଗୋଟି କନ୍ଦ ବା
Bāra gordiā ବଖରା ଥାଏ—A country-boat having **bārah khānāke** 12 compartments.
ଚାର ନଜର କୋଡ଼ଏ ସରୁଚ ବାରଗୋଡ଼ିଆ ପଦରଗୋଡ଼ିଆ କୁଣଲୀ ଚଉରଚିଆ ନାଆ ଅଛି । ପଙ୍କାରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ପାଞ୍ଚ ଗୋଡ଼ିଆ, ସାତଗୋଡ଼ିଆ, ଦଶଗୋଡ଼ିଆ, ପନ୍ଦର ଗୋଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ନାଆ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବାର ଗୋପାଳ—ଦେ. ବ.—ବାରସୁତ (ଦେଖ)
Bāra gopāla Bārasuta (See)

ବାରଗୋଲାର ତେର ବୁଲା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାର ଜାତି
Bāragolāra tera bulā ତେର ଗୋଲା (ଦେଖ)—
Bārajāti tera golā (See)

ବାର ଘର—ଦେ. ବ.—ବହୁଲୋକଙ୍କ ଗୃହ—
Bāra ghara **ବାରହଘର** Houses of many people.

ବାରଘର ବୁଲା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ.—ବାରଦୁଆର (ଦେଖ)
Bara ghara bulā **ବଡ ଘରିଆ** Bāra duāri (See)
(ବାରଘର ବୁଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାର ଘରିଆ—ଦେ. ବଣ.—୧ । ବାରଗୋଟି ଗୃହସମନ୍ୱିତ—
Bāra gharia 1. Consisting of 12 houses or **bārah gharia** families.
୨ । ବାରଦୁଆର (ଦେଖ)—2. Bāra duāri (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାରଙ୍କ—ସ. ବ.—ଗଣ୍ଡୀ—
Bāraṅka A bird (Apte).

ବାରଙ୍ଗ—ସ. ବ.—(ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଅଙ୍ଗ; ସାଦାରୁ ବେଷ୍ଟ ଆବୃତ କରି ଥାଏ)—ଲୌହ ଅସ୍ତ୍ର-ଶସ୍ତ୍ରର ମୂଳର ଯେଉଁ ଅଂଶ କାଠ ବେଷ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ପଶିଥାଏ-
Bāraṅga 1. The part or end of an iron weapon which is thrust into the wooden handle. (Apte). ୨ । କଟୁଆ, ଛୁରୀ ବା ଖଣ୍ଡାର ବେଷ୍ଟ—2. The handle of a sword or knife (Apte).
ଦେ. ବ.—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମବିଶେଷ—The name of a village and railway station in the district of Cuttack.

[ଦ୍ର—ଏହା କଟକରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ୫ ମାଇଲ ଦୂର । ଏଠାରେ ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲୱେର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେଶନ ଅଛି । ଏଠାରେ ଅନେକ ମୋଚ ବାସ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ମଜ୍‌ବୁତ୍ ଚଟ ଯୋତା ଗଣ୍ଠର କରି ସସ୍ତା ଦରରେ ବିକ୍ରୟ କରନ୍ତି । ୧୯୩୩ ମସିହାରେ ଏଠାରେ କେତେକ ମାରୁଆ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ କାଚ କାରଖାନା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହି କାଚ ଶସ୍ତା ଦରରେ ବିକ୍ରୟ ହେଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତାହା ଏବେ ଉଠିଯାଇ ଅଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଏଠାରେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଚଉଦ୍ଦାଙ୍ଗ ଗଡ଼ର ଉତ୍ଖନନବିଶେଷ ଓ ଚଉଦ୍ଦାଙ୍ଗ ଦହ ହ୍ରଦ ଅଛି ।]

ବାରଙ୍ଗନା—ଗ୍ରା. ବ.—ବାର୍‌ଙ୍ଗନା (ଦେଖ)
Bāraṅganā Bārāṅganā (See)

ବାର ଚଉଲିଆ—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟସାଇ
Bāra chāuliā ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧି କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାରଟି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରେ—1. Pursuing various ways for attaining one's object. ୨ । ଅସ୍ଥିର; ଅନିଶ୍ଚିତ—2. Uncertain; not fixed. ୩ । ଅସଂବଦ୍ଧ—3. Incoherent; incongruous. ୪ । ବହୁ ପ୍ରକାରର—4. Multifarious. ୫ । ଅସ୍ଥିର ପ୍ରକୃତିକ; ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—5. Fickle-minded.

ବାରଜ—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ବର୍ଜ୍ୟ, ବର୍ଜିତ ବା ବାର୍ଯ୍ୟ)—୧ । ବର୍ଜିତ; ତ୍ୟକ୍ତ—1. Abandoned.
Bāraja (ବାରଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପୃଥକ୍‌ରୂପେ ଚିହ୍ନିତ—2. Distinguished. ୩ । ପୃଥକ୍ କୃତ—3. Separated. ୪ । ଏକଘଡ଼ିଆ କରିଯାଇ ଥିବା; ସମାଜଚ୍ୟୁତ—4. Excommunicated; out-casted.
ବ.—(ସ. ବାର) ୧ । ବାରଣ—1. Prevention. ୨ । ବାଧା—2. Obstruction; obstacle. ୩ । ପ୍ରଭେଦ—3. Distinction.
୪ । ଦୁଇ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ବାଡ଼—4. A partitioning force between two places.

ବାରଜ ବାରଜ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଦୋଇ; ଭିନ୍ନ ରୂପେ—1. Separately. ୨ । ଭିନ୍ନ
Bāraja bāraja ବଲଗ ବଲଗ ଭିନ୍ନ ଘୁଣ୍ଟରେ—2. In separate or distinct lots.

ବାରଜ ହେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି.—୧ । (ସ. ବାରଣ)—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ଚିହ୍ନ ଦିଆ; ବାର ହେବା—1. To be distinguished. ୨ । (ସ. ବର୍ଜିତ)—ଜାତିଚ୍ୟୁତ ହେବା—2. To be excommunicated.
Bāraja hebā

ବାର ଜାତି—ଦେ. ବ.—୧ । ବହୁ ଜାତି—
Bārajāti ବାରହ ବରନ 1. Many castes.
୨ । ଅନେକ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. People of various castes

ବାର ଜାତ ତେର ଗୋତ୍ର
ବରଷନ ହେଲେ ସବୁ ଗଟ୍ଟ । ଭୃଗ ।

ବିଣ.—ବାରଜାତିଆ (ଦେଖ)—Bārajātiā (See)

ବାର ଜାତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନେକ ପ୍ରକାରର—1. Of several kinds and species. ୨ । ବହୁ ଜାତୀୟ—2. Of various castes.
Bāra jātiā बारहवरनका

ବାର ଜାତି ତେର ଗୋତ୍ର—ଦେ. ବ—(ଜାତ୍ୟର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଓ ଉପଜାତି—Various sects or castes and subcastes.
Bāra jāti tera golā

ବାରଜାତିରେ ମିଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜାତିଭେଦ ନ ରଖିବା—
Bāra jātire misibā जातपात नही रखना To do away with caste-distinction.

ବାରଜାତ୍ରା—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ଦ୍ୱାଦଶ+ରାତ୍ର)—ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମର ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ଓ ସେ ଦିନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—The twelveth day of a child-birth and the acts done that day
Bārajātrā [ବାରତ୍ରା(ତ୍ରି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ପ୍ରସୂତା ନଖ କାଟନ୍ତି ଓ ସ୍ନାନ କରି ଅଶୌଚରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।]

ବାରଟିଆ—ଦେ. ବ--ଧାନ କାଟିବାମାନେ ୧୨ ଗୋଟି ଧାନବଳା କାଟିଲେ ପାରିଶ୍ରମିକ ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ବଳା ନିଅନ୍ତି;—ଏହିରୂପ (ବାରେଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚୁକ୍ତିମୂଳକ ପରିଶ୍ରମ—The labour based on contract system of taking one sheaf in every twelve sheaves cut by a reaper.
Bāraṭiā बारटीया

ବିଣ—୧ । ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering twelve.
୨ । ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟାର ସମାହାରବିଶିଷ୍ଟ—
2 Consisting of units of twelve.

ବାରଣ(ନ)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର)ବ—ସମାଜଚ୍ୟୁତ: ଏକଘରିଆ ହେବା—
Bāraṇ(n) Excommunication; ostracism.

ବାରଣ—ସ. ବ—(ବୃ. ଧାତୁ. ଣିଚ; ବାର. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—
Bāraṇa ୧ । ନିଷେଧ; ନିବାରଣ—1. Prevention; prohibition, ୨ । ନିବୃତ୍ତି—2. Cessation. ୩ । ରୋଧ—3. Obstruction. ୪ । (+କରଣ. ଅ) ସେତୁ; ବନ୍ଧ—4. A dam. ୫ । ପ୍ରଭେଦ—5. Distinction; differentiation. ୬ । ସାଞ୍ଜୁ—6. Coat of mail; armour. ୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ହସ୍ତୀ—7. Elephant. ୮ । ଅଙ୍କୁଶ—8. A

Digitized by srujanika@gmail.com

hook, ୯ । (+କରଣ. ଅନ) ହାତର ଅଙ୍କୁଶ—9. A hook or goad used to control elephants.

ଦେ. ବ—୧ । ବାଡ଼—1. Partition wall; fence. ୨ । ଭେଦ ଜ୍ଞାନ—2. Idea of distinction.

ଭେଦେବେଳେ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ବାରଣ ନ ସିବେ—
ସ୍ତାତୀ. ବ୍ରହ୍ମଜରୂପଣ ଗୀତା ।

୩ । ବାଧା; ବିଘ୍ନ—3. Obstacle; impediment. ୪ । ଅମଙ୍ଗଳ—4. Evil.

ବାରଣ ଶିରେ ପଡ ବେଉ ଥମୁ—
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବାରଣ)—୧ । ମନା କରିବା; Bāraṇa karibā ନିଷେଧ କରିବା; ବାରିବା—1. To forbid; ବାରଣକରା to prohibit. ୨ । ବାଧା ଦେବା—2. To prevent; to obstruct. ୩ । ଦୁଇ ସ୍ଥାନ ମଝିରେ ବାଡ଼ ଦେବା—3. To set up a fence or partition wall. ୪ । ଭେଦାଭେଦ କରିବା—4. To distinguish; to observe any distinction; to differentiate.

ବାରଣ କେଶର—ଦେ. ବ—ନାଗ କେଶର (ଦେଖ)
Bāraṇa keśara Nāgakeśara (See).

ବାରଣ କେଶର ପୁଷ୍ପ ତୋଳି ପଡ଼ ଉଜ—
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାରଣ ବୁ(ବୂ)ଷା(ଷା)—ସ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ—କଦଳୀ (ଗଛ ଓ ଫଳ)—
Bāraṇa bu(bū)shā(ṣā) Plantain (tree and fruit).
(ବାରଣବଷ୍ଟଭ, ବାରବୁ(ବୂ)ଷା, ବାରବୃଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାରଣ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭେଦ ରଖିବା—
Bāraṇa rakhibā To differentiate; to observe any distinction.

ବାରଣ ଶିର—ଦେ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବାରଣ+ଶିରସ୍)—ଗଣେଶ—
Bāraṇaśira God Gaṇeśa.

ବାରଣସୀ—ସ. ବ—ବାଗ୍ଭଶସୀ; କାଶୀ—
Bāraṇasī Benares (Apte).

ବାରଣ ହାର ମୋତି—ଦେ. ବ—ଗଜମୁକ୍ତା (ଦେଖ)
Bāraṇahāra moti Gajamuktā (See).

ବାଳକା ହସ୍ତିଗଣ ଥରୁଚ ହର ବାରଣ
ହାର ମୋତ ବଉରଣ ସ୍ତନ ଘେଷରୁ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାରଣ ହେବା(ଯିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ବାଛ ହେବା; ସ୍ତଭେଦ ଜଣା ପଡ଼ିବା—
Bāraṇ hebā(jibā) **ବାରଣହୋନା** To be distinguished.

ବାରଣା—ସ୍ତାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ସ. ବନ୍ୟା)—ଦୁଇ କୂଳକୁ ଛୁଇଁ ବଢ଼ି—High flood.

ସ୍ତା. ବ—ବାର ଅଣା—Twelve annas.

ବାରଣାବତ—ସ. ବ—୧ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଗୃହଦାଗ; ଦୁସ୍ତିନା; ଦୁସ୍ତିନା-
Bāraṇābata ସ୍ଥଳ (ଅଧୁନକ ଦିଲ୍ଲୀ ନକଟସ୍ଥ)—1. The ancient capital of India (near modern Delhi).

[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଦଗ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ନିଯୁକ୍ତ ପୁରୋଚନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଉଗୃହ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ କର ତହିଁରେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲା]

୨ । ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାପିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଗର; ପ୍ରୟାଗ; ଅଲ୍ଲାହାବାଦ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—2. The ancient town of Prayāga (now Allahabad).

(ବାରଣାବ୍ରତ—ସ୍ତାମ୍ୟରୂପ)

ବାର(ରି,ରେ)ଣୀ—ଦେ. ବ (ସ. ବାରଣ)—୧ । ବ୍ୟାଘ୍ର, ଭୂତ, ପ୍ରେତାଦ Bāra(ri,re)ṇī ଓ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ପ୍ରତିହତ କରିବାପାଇଁ **ବାରଣୀ** ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନକୁ ବା ଦେହକୁ ଘୋଳିବା; ବାରଣ କରିବା ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର—1. Charms used as proof against attacks of tiger, serpent, mosquito ghosts, enemy etc.

ବାରଣୀ ଚାଣର ସତ ବୋଲ ସୁଣି ଦୋଇସ ଚାହାର ଚତ୍ତେ
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । (ସ. ବାରଣ)—ବାରଣ କରିବାର ଉପାୟ—2. Means of preventing or counteracting. ୩ । ବାରୁଣୀ; ସମୁଦ୍ର ବା ଗଙ୍ଗା ଆଦି ତୀର୍ଥ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିବାର ଶୁଭ ଯୋଗ—3. Auspicious time for bathing in sacred rivers or ocean. ୪ । (ସ. ବାରଣ) ପ୍ରତିବିଧାନ ବା ପ୍ରତିକାର ଉପାୟ—4. Remedy. ୫ । ବାଡ଼—5. Hedge; partition wall. ୬ । ବାଧା; ପ୍ରତିବନ୍ଧ—6. Obstruction; obstacle.

ବାର(ରି, ରେ)ଣୀ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଶତ୍ରୁ ବା ଦୁଃଖ ଜୀବକୁ Bāra(ri, re)ṇī karibā ବାରଣ କରିବା ପାଇ ମନ୍ତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ର, **बारणी करना** ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—To employ charms for restraining the attack of an enemy.

ବାର(ରି, ରେ)ଣୀ ସ୍ନାନ—ଦେ. ବ (ସ. ବାରୁଣୀସ୍ନାନ)—ବାରୁଣୀ-
Bāra(ri, re)ṇī snāna ସ୍ନାନ (ଦେଖ)—Bāruṇī snāna **बारिणी स्थान** ବାରିଣୀ ସ୍ନାନ (See).

[ବାର(ରି, ରୁ, ରେ)ଣୀ ରୂଢ଼—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାର(ରି, ରେ)ଣୀ ଯୋଗ—ଦେ. ବ (ସ. ବାରୁଣୀ ଯୋଗ)—
Bāra(ri,re) joga ୧ । ବାରୁଣୀ ସ୍ନାନ (ଦେଖ)—1. Bāruṇī **बारिणी योग** snāna (See) ୨ । ବହୁକାଲପରେ ଘଟିବା ସୁଯୋଗ—2. An opportunity presenting itself after a long interval. ୩ । ସୁଯୋଗ—ବାରିଣୀଯୋଗ 3. Opportunity.

ବାରଣୀୟ—ସ. ବଣ (ବାର ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଯାହା Bāraṇīya ବନ କରାଯାଇ ପାରେ; ନିବାର୍ଯ୍ୟ—1. Preventible. ୨ । ବାରଣ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—2. Deserving to be prevented or prohibited. ୩ । ନିଷିଦ୍ଧ—3. Forbidden.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାରଣ୍ଡ—ସଂ· ବ—୧ । କ୍ଷେତ୍ର—1. A field (Apte). ୨ । ବାରଣ୍ଟସମୂହ—2. A number of fields (Apte).
Bāraṇṭa
ଓୟାରଣ୍ଟ ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ୱାରଣ୍ଟ୍)—ଉଆରଣ୍ଟ (ଦେଖ)
ବାରଣ୍ଟ Uāraṇṭa (See)

ବାରଣ୍ଡା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦଂସ୍ତ୍ରୀ—
Bāraṇṭā Goose (Apte).

ବାର(ରେ)ଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ବରଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Bāra(re)ṇḍā Baraṇḍā (See)

ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଶ—୧୨ ଗଣ୍ଡା ବା ୪୮—
12 gaṇḍās, i.e. 48; forty eight.

ବାରତ—ଗ୍ରା (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ (ସଂ. ବାର୍ତ୍ତା)—ବାରତା (ଦେଖ)
Bārata Bāratā (See)

ବୋଉଲ ଜସ ବାରତ ବାହୁଁ ମୋ ସ୍ତୁତ ସ୍ୱେ—
ପ୍ରାତୀ. ସ୍ତୁତାପ ଶତ୍ତଶେଣୀ ।

ବାରତା—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ (ସଂ. ବାର୍ତ୍ତା)—୧ । ବାର୍ତ୍ତା; ସମ୍ବାଦ—
Bāratā ବାରତା **ବାରତା** News.

ଗୁରମାନେ ରୁହଁ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବାରତାକୁ—କୃଷ୍ଣଂ ଦ. ମହାସ୍ତରତ ସଭା ।

ବାରତ୍ର—ସ. ବ—ଚମଦଉଡ଼ା—
Bāratra A leather thong (Apte).

ବାରଦାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବ୍ୟାୟାମ କ୍ରୀଡ଼ା—
Bāradāṇḍi A kind of athletic game.

ବାରଦାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଶ. ପୁଂ—ବାରବୁଲ୍ଲ (ଦେଖ)—Bārabulā
Bāradāṇḍiā (ବାରଦାଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) (See)

ବାରଦ(ଦା)ରୀ—ଦେ. ବ (ଗ୍ରା. ବାରହ+ସ. ଦ୍ୱାର)—ଯେଉଁ
Bārada(dā)rī ଗୃହସ୍ଥୀ ବା ଚମ୍ବୁର ଗୃହଆଡ଼ ଖୋଲାଯାଏ—
ବାରହଦରୀ ବାରଦାରୀ A tent open on all sides.

ବାର ଦୁଆର—ଦେ. ବ—ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଘରର ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରମାନ—
Bāra duāra Doors of many people.
ବାରହୁୟାର **ବରଦୁଆର**

ବାର ଦୁଆର ବୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଏ ଦୁଆର ସେ ଦୁଆର ବୁଲିବା—
Bāra duāra bulibā 1. To go from door to door (abegging).
ବାର ଦୁଆର ଶୁଣ୍ଡିପିଣ୍ଡା ଦେବା, ବାର ଦୁଆର ଦେବା, ବାର ଓଳ ଗୁଡ଼ଆପିଣ୍ଡା ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଉଷାର୍ଥ ବା ଅଶ୍ରସ୍ପାର୍ଥ ବା ସାଦାସ୍ୟ ଲକ୍ଷାର୍ଥ
ବରଦୁଆର ଘୁମନା ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହେବା—2. To approach or visit the doors of many people for shelter or alms; to knock at the doors of various people.
ବାରହୁଆର ଘୁରା

ବାର ଦୁଆର ଶୁଣ୍ଡିପିଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଆଶ୍ରସ୍ପାର୍ଥ
Bāra duāra sunḍhi piṇḍā ବହୁଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ, ଏମନ୍ତ ବ
ବରଦୁଆର ଶୁଣ୍ଡି ପର ମାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପିଣ୍ଡାରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟର ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—Calling at the doors of many people in a helpless condition.

ବାର ଦୁଆର—ଦେ. ବଶ. ପୁଂ—୧ । ବାରଘର ବୁଲ୍ଲ; ଯେ ଆଶ୍ରସ୍ପ ବା
Bāraduāri ଉଷାଲକ୍ଷାର୍ଥ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—

ବାର ଦୁଆର ବୁଲ୍ଲ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବାର ଦୁଆରଥ
ବାର ଦୁଆର ବୁଲୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
ବାର ଦୁଆରୀ
ବରଦୁଆରୀ
ବାରହୁଆରୀ
1. Knocking at the doors of various persons for shelter or alms. ୨ । (ଭୁକୁରମାନେ ଅଇଁଠା ପତ୍ର ଗୃହିବା ପାଇଁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯିବା ପର) ଯେଉଁ ଲୋକ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଦୁଆରେ ବୁଲୁଥାଏ—2. (a person) Visiting various houses (like a dog going to eat the leavings of dinners at the doors of many persons); loafing.

ବାରଦୁଆରୀ—ଦେ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବାର ଘର ବୁଲୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ
Bāra duārī ଆଶ୍ରସ୍ପାର୍ଥ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ—
ବରଦୁଆର ଘୁମନେବାଲୀ 1. (woman) Visiting many houses for shelter or alms. ୨ । ଭୁଲଟୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଇନ୍ଦ୍ରିୟତୃପ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥା ହୁଏ—2. (a woman) Visiting various houses for adultery.

[ଦ୍ର—ସନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବାର ଘର ବୁଲ୍ଲ କୁତା—ପୁଂ, ବାର ଘର ବୁଲୀ କୁତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ । ବାର ଦୁଆର ବୁଲ୍ଲ କୁତା—ପୁଂ, ବାର ଦୁଆର ବୁଲୀ କୁତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ । ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)

ବାରନାରୀ—ସଂ· ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—(ବାର=ବହୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର+ନାରୀ=ସ୍ତ୍ରୀ)—
Bāranārī ବେଶ୍ୟା —Prostitute.
ବାରବଧୂ, ବାରବଧୂଟୀ, ବାରବନ୍ତା, ବାରବିଳାସିନୀ, ବାରଯୋଷା, ବାରଯୋଷିତ୍, ବାରରମଣୀ, ବାରସ୍ତ୍ରୀ, ବାରଙ୍ଗନା, ବାରବାଣୀ, ବାରମୁଖ୍ୟା } ଅନ୍ୟରୂପ

ବାରନ୍ଦ(ନ୍ଦା)—ଦେ. ବ. (ସ. ବରଣ୍ଡ)—ଘର ଗଲର କାଠ କାମ—
Bāranda(ndā) Wood work of the thatched frame of a house.
ବାରନ୍ଦା **ବାରାମଦା**

ବାର ପଣ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଷୋଳ ପଣ ମଧ୍ୟରୁ ବାର ପଣ; ତିନ ଚତୁର୍ଥାଂଶ; ¾—
Bāra paṇa ଗୋର ଭାଗରୁ ଛନ ଭାଗ; ଛନ ଚତୁର୍ଥାଂଶ; ¾—
(ବାର ଅଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) ¾; three fourths of a thing.

ବାର ପଣି—ଦେ. ବ—ବାର୍ଷିକ ଖଜଣାର ଗୋର ଭାଗରୁ ଛନ ଭାଗ—
Bāra paṇi Three fourths of the annual
(ବାର ଅଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) rent.

ବଶ—ବାର ପଣିଆ (ଦେଖ)
Bāra paṇiā (See)

ବାର ପଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ· ବଶ—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ¾ ସମ୍ବନ୍ଧୀସ୍ପ—
Bāra paṇiā(āṁ) 1. Relating to ¾ of a thing.
୨ । ଯେଉଁ ସମସ୍ପରେ ବା ଲକ୍ଷବନ୍ଧ ବସ୍ତିରେ ପ୍ରଜାର ବାର୍ଷିକ ଦେସ୍ପ ଖଜଣାର ¾ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ବଧ୍ୟ ଥାଏ—
2. (the time or revenue payment day) By which ¾ of the annual rent is to be paid by the tenants.

ବାର ପତି—ସଂ· ବ. (ବାର=ଜଳ+ପତି)—
Bāra pati ୧ । ସମୁଦ୍ର—1. Ocean.
୨ । ବରୁଣ—2, Baruṇa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାର (୧୨)ରେ ମୃତ ପତ ଦେବାର ସୂଚକ କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷାର ଦିବ ଦିବ ।
ଅଭିନବ. ବଦଥ ଚନ୍ଦ୍ରାନଣି ।

ବାର ପତ୍ର—ଦେ. ବ—ମୃତାତ୍ମର ଦ୍ୱାଦଶ ଦିବସରେ ଦିଆଯିବା ଭୋଜୀ
Bāra patra ଓ କର୍ମ—The feast given to relatives of the deceased and the rites performed on the 12th day of one's death amongst the twice-born Hindus.
(ବାରପତର— ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାର ପେଁଚଲିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଛଳୀ; ଫିସାଦିଆ—
Bāra peñchaliā Crafty.

ବାର ବକଲିଆ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଗଛ—
Bāra bakaliā A species of tree.
(ବାରବକଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—ଏଥିର କାଠରୁ ବହୁ ପରସ୍ତ ବକଲା ବାଦ୍ୟାରେ, ଏବଂ ଏହା ଜାଲ ଢାଠ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବାର ବଜାଇଆ ପଣ—ଦେ. ବ—ଅଭ୍ୟନ୍ତ ବଜାର ଢଙ୍ଗ; ବଜ୍ଜାଲା ଓ ଅଭଦ୍ର ଭାବ—
Bāra bajāriā paṇa Low vulgarity.

ବାର ବଫାତ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବାରହ୍ ୱଫାତ୍)—
Bāra bafāt ବାର ବଫାତ ବାରହ ବଫାତ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ମାରାତ୍ମକ ପୀଡ଼ାର ୧୨ଦିବସ—The twelve days of Mahommad's mortal illness
(ବାରେ ବଫାତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ପର୍ବ ରୂପେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ପାଳନ୍ତି । ଏ ମୁସଲମାନୀ ଅବ୍ଦ ମାସ ରବଉଲ୍ ଅଉଲ୍‌ରେ ପଡ଼େ । ଏହି ପୀଡ଼ାର ଫଳରେ ମହମ୍ମଦ ଦେହ-ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ !]

ବାର ବୟ(ସ୍ୟା,ସ୍ୟୀ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷସ୍ଥ—
Bāra baya(yā,yī) Aged 12 years.
ବାରବସ୍ୟା ତା ପାରଣା ତରପରେ ।
ଅଭିନବ. ବଦଥ ଚନ୍ଦ୍ରାନଣି ।

ବାର ବରତ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବା ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଉପବାସ ବା ବ୍ରତ—
(ବାର ବ୍ରତ—ଦେଶଜ ରୂପ) The several religious fasts and feasts of the year.
ବାର ବରତରେ ଶାରଥର ଅଜବାଲ ଭର ମନ ।
ପଙ୍କାରମୋହନ. ଛମାଣ ଥଠ ଗଣ୍ଠ ।
[ଦ୍ର—ବ୍ରତ ଭଲେ ନୋହ୍ ଦେଖ ।]

ବାର ବରଷିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. (ସଂ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷୀୟ) —
Bāra barashiā ୧ । ବାର ବର୍ଷ ବୟସ୍ଥ—1. Aged 12.
(ବାର ବରଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଯାହା ୧୨ ବର୍ଷରେ ଥରେ ଘଟେ—2. Happening or taking place once in 12 years.
୩ । ବାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଘଟିଥିବା—3 Which took place 12 years ago.

ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ଥୂଳ ଜାତୀୟ ଗଛ; ମୁକା—
The century plant; the American Aloe; the agave; Agave Amaryllidaceæ.

ବିଲାତି ଆନାରସ,
ବିଲାତି.ପାତା,
କୋୟାନ, ମୁଗା
ବାଁଶ କେବଡା,
ରକଶପାତା, କଟଲା,
ବଡା କୁଁବାର

[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଖୁବ୍ ମୋଟ ଓ ଖଣ୍ଡା ପତ୍ର ଲମ୍ବ ଓ ପତ୍ରର ଅଗରେ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ମୁନିଆ କଣ୍ଟା ଥାଏ । ଏଥିର ପତ୍ରକୁ ପାଣିରେ ସଢ଼ାଇ ଦେଲେ ବା ଛେଚିଲେ ଉହିଁର କୋମଳ ଅଂଶ ବାହାର ଯାଇ ଝୋଟ ପର ତନ୍ତୁ ବାହାରେ ଓ ଉହିଁରେ ଖୁବ୍ ଶକ୍ତ ଧନୁର୍ଗୁଣ ହୁଏ । ୧୨ ବର୍ଷରେ ଏ ଗଛରୁ ମୋଟ୍‌ଏ ୧୦।୧୫ ହାତ ଲମ୍ବ କାଣ୍ଡ ବାହାରେ ଓ ଉକ୍ତ କାଣ୍ଡ ଅଗରେ ଫୁଲ ଓ ଫଳ ଧରେ । ଫଳ ଧରିବା ପରେ ଏ ଗଛ ମରଯାଏ । ଏ ଗଛକୁ ଲୋକେ ବାଡ଼ ବା ହୁଡ଼ରେ ପୋତନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରଥମେ ଆମେରିକାରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦ ହୋଇଥିଲା; ଏଥିର ତନ୍ତୁରେ ଅସଗା, ମୋଟ ଲୁଗା, ଗାଲିଚା ଆଦି କେନ୍ଦୁଝର ଜେଲ୍‌ରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବୁଣା ଯାଉଅଛି । ସମ୍ବଲପୁର ସହର ଜକଟରେ କେଶୀ ନାମକ ଜଣେ ସାଦ୍ଧେବ ଏହି ଗଛର ମୋଟ୍‌ଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର କରି, କଲରେ ଉହିଁର ଝୋଟ ବାହାର କରି ଦଉଡ଼ା ବଲାଯିବା ପାଇଁ ଯନ୍ତ୍ର ଝୋଟକୁ ବଦେଶକୁ ପଠାଉ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଦଉଡ଼ା ଖୁବ୍ ଟାଣୁଆ ହୁଏ । ଏ ଗଛକୁ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ 'ମୁରୁଗା' (ସଂ. ମୂର୍ବା) କହନ୍ତି; କନ୍ତୁ ମୁର୍ବା ଗଛ ଶାକ ଜାତୀୟ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର; ଏବଂ ବାରବର୍ଷିଆ ଗଛ ବଡ଼ ଓ ବଦେଶରୁ ଆମଦ ।]

ବାର ବାଟ—ଦେ. ବ—ବହୁତ ଉପାୟ; ନାନା ପନ୍ଥା—Many ways; various means.
Bāra bāṭa **ବାରହ୍ ବାଟ**

ବାର ବାଟୀ—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର କଟକ ନଗରରେ ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଲର ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତ୍ତିଙ୍କ ଦୁର୍ଗ—
Bāra bāṭī The name of an old fort (now in ruins) in the town of Cuttack
ବାରବାଟ ଅଜ ସାଜେ ସର୍ବାରୂଢ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଦରବାର ।

[ଦ୍ର—ଏହା କଟକ ସହରର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ମହାନଦୀର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଲର ଗୋଟ୍‌ଏ ଦୁର୍ଗ । ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଗର ଦ୍ୱାରର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ବାରବାଟୀ ବା ଦୁଇଶତ ଗୁଣଣ ମାଣ ଥିବାରୁ ଏହାର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍କଲର ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତ୍ତି ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଏହି ଦୁର୍ଗ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହାର ଘରପାଙ୍ଗେ ବେଢ଼ି ଥିବା ଗଭୀର ପରଖା-ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଅଛି, କନ୍ତୁ ପୋତ ହୋଇ ଗଲ୍ଲଣି । ପରଖା ଉପରେ ଥିବା ଏକମାତ୍ର ପୋଲରେ ଏଥିର ଫାଟକ ଥିଲା । ଏଠାରେ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ନର୍ମିତ ପାଷାଣର ନବତଳ ପ୍ରାସାଦ ଥିଲା । ଆବୁଲ୍‌ଫାଜଲ୍ ନାମକ ମୁସଲମାନ୍ ଐତିହାସିକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏ ପ୍ରାସାଦର ସପ୍ତ ତଳ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶତ୍ ପୁତ୍ତଳିକାରେ ଯୁବୋପକରଣ ଓ ଉହିଁର ରକ୍ଷକବର୍ଗ, ଚତୁର୍ଥତଳରେ ରାଜାନୁଚର ଓ ପ୍ରହରୀବର୍ଗ, ତୃତୀୟତଳରେ ଶିଳ୍ପିଗଣ, ପଞ୍ଚମତଳରେ ରନ୍ଧନଶାଳା, ଷଷ୍ଠତଳରେ ରାଜସତ୍ତ୍ୱ, ସପ୍ତମରେ ଗୋପନୀୟ ରାଜକର୍ମୀଲୟ ଓ ମନ୍ତ୍ରଣାସତ୍ତ୍ୱ, ଅଷ୍ଟମରେ ରାଜାନ୍ତଃପୁର ଓ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନବମ ତଳରେ ରାଜା ସ୍ୱୟଂ ରହୁଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତରରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ନବତଳ ପ୍ରାସାଦ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହେଉ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ବହୁଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାଣୋଉଚ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତମ୍ଭର ସ୍ତମ୍ଭ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଟାପାଦର ଦେବାବଶେଷରୂପେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ରସ୍ତୂପ ମାତ୍ର ଅଛି । କଳାପାହାଡ଼ ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କଲ୍ଲବେଳେ ଏଠାରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ରହୁଥିଲେ । ଆଜକାଲି ଏହି ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ଲାଇଟ୍‌ହାଉସ, ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବର ପରଖା ମଦାନଦା ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ ଜାଲଦ୍ୱାର ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲା ।]

ବାର ବାଣ—ସ. ବ-(ବାର=ବାରଉତ ଦୁଇ+ବାଣ=ଶର ଯାହା Bāra bāṇa ଦ୍ୱାରା)—୧ । ବାଣବାରକ; ସାଞ୍ଜୁ; ବର୍ମ— 1. Mail coat; coat of mail. ୨ । (ବାଣ+ବାର; ପୂଜାଜାତ) ବାଣ; ସମୂହ—2. A number of arrows. ୩ । ବେଶ୍ୟା ସମୂହ—3. A number of harlots (Apte).

ବାର ବାଣ ଦେବ ସ୍ୱଜଙ୍ଘର-ବାର ବାଣକୁ ପଞ୍ଚ ବଣିଶର —
ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାରବାଣି—ସ. ବ—୧ । ବଂଶୀ ବଜାଇବା ଲୋକ—1. A piper; Bārabāṇi a player on a flute (Apte). ୨ । ବାଜା-ବାରୁ—2. Musician (Apte). ୩ । ବର୍ଷ— 3. Year (Apte). ୪ । ବଗୁରାପଣ୍ଡ—4. A Judge (Apte).

ବାର ବାଣୀ (ଣୀ)—ଦେ. ବଣ—(ସ. ବାରବଣ୍ଡି; ତୁମ୍ବା ସ. ଦ୍ୱାଦଶ ଗା. Bāra bāṇī(ṇī) ବାରଦ୍ୱ=ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ)— ସୁନ୍ଦର ବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ— **ବାରହବାନୀ** Shining; having bright colour.

ବାରବାଣୀ ସୁନା—ଦେ. ବ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁନା; ଖାଣ୍ଟି ସୁନା—Excellent Bārabāṇi sunā **ବାରହବାନ** gold; pure gold.

ମନ୍ତ୍ରମୁନ୍ଦ ବଣି ବରୁଥାଇ ବାରବାଣୀ ସୁନା ଦର୍ପ ତୁନା ।
ପଧାନାଥ. ସଯ.୫ ।

ବାରବାନ—ଦେ. ବ—(ସ. ବାରବଣ୍ଡି)-ବାରବାଣୀ ସୁନା (ଦେଖ)— Bāra bāna **ବାରହବାନ** Bārabāṇi sunā (See)

ବାରବାନରୁ ସେ ପାଇ—ବିଷ ରତନର ମନ ଅନରୁଟେ ପାଇ ।
ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାର ବାୟୁ—ସ. ବ—ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପବନ; ବତାସ— Bāra bāyu Stormy wind; gale.

ବାର ବାୟୁରେ ଯୈର୍ଯ୍ୟମୂଳ ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ଇ ପ୍ରକାର ।
ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାର ବାର—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—(ସ. ବାରମ୍ବାର)—୧ । ଥରଥର; Bāra bāra ବାର ବାର **ବାରବାର** ଅନେକ ବାର— 1. Several times.

ଦୁଇଶାନ୍ତିରେ ନାନା, ହର ଛେକି ଯାନା ବୋଲି ଯେ ଉଚ୍ଚାରଇଁ ବାରବାର ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି—2. Repeatedly.

ବାର ବାର ନଦାରଣବରଗଣୀ
ଉତ ଉସ ଦେଖା ଉରଙ୍ଗିଣୀ ପତ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଉତ୍କାଳଭାଁତଖଣ୍ଡ, ୫, ଗୀତ ।

ବାରଷାଜା—ଦେ. ବଣ—ଯାହାର ଉପୁଡ଼ଚ ଠିକଣା ନ ଥାଏ; ଅଜ୍ଞାତ Bārabijā ବ୍ୟକ୍ତିର ଔରସରେ ଉପପତ୍ନୀ ସନ୍ତାନ—Bastard; of unknown parentage.

ବାରବୁଲା—ଦେ. ବଣ. ଘୁଂ—୧ । ବାସୁରା; ଯେ ବାରଆଡ଼େ ବୁଲେ; Bāra bulā ଯେ ଘରେ ନ ରହି ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଥାଏ— (ବାରବୁଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Of wandering or erratic habits. ବାର ଫଟକା vagabondish. ୨ । ବାର ଦୁଆର (ଦେଖ)— **ଉଡ଼ୀ** Bāra duāri (See).

ବାର ବେନ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବଣ—ତତ୍ସମ; ୧୪— Bāra beni Fourteen; 14.

ବାର ବେନ ପୁରାର ମୋହନ ପୁଂସ—
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାର ବେଳା—ସ. ବ—(ବାର=ଅଶୁଭ ବା ନିଷିଦ୍ଧ+ବେଳା= Bāra belā ସମୟ)—ଫଳଭ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ସପ୍ତାହର ବିଭିନ୍ନ ବାରରେ ସବୁ କର୍ମ କରିବାର ନିଷିଦ୍ଧ କାଳ—Fixed periods in different week-days which is pronounced as inauspicious(in astrology) for any undertaking.

[ଦ୍ର—ଦିନର ଗୁର ପ୍ରହରକୁ ୮ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗକୁ ଯାମାର୍ଦ୍ଧ ବୋଲାଯାଏ । ସପ୍ତାହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାରର ୨ ଗୋଟି ଓ ଶନିବାରର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯାମାର୍ଦ୍ଧ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାରବେଳା ଓ କାଳବେଳା ବୋଲାଯାଏ । ବାରବେଳାରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ମୃତ୍ୟୁ, ବିବାହ କଲେ କନ୍ୟା ବିଧବା ଓ ଉପନୟନ କଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧ ପାପ ହୁଏ ।

ରବିବାର—୪ର୍ଥ ଓ *ମ ଯାମାର୍ଦ୍ଧ (*ମଦ୍ଧ ବାରବେଳା)
ସୋମବାର—୭ମ ଓ ୨ଯ଼ ,, (୨ଯ଼ଦ୍ଧ ,,)
ମଙ୍ଗଳବାର—୬ଷ୍ଠ ଓ ୨ଯ଼ ,, (୬ଷ୍ଠଦ୍ଧ ,,)
ବୁଧବାର—୫ମ ଓ ୩ଯ଼ ,, (୩ଯ଼ଦ୍ଧ ,,)
ଗୁରୁବାର—୭ମ ଓ ୮ମ ,, (୭ମଦ୍ଧ ,,)
ଶୁକ୍ରବାର—୩ଯ଼ ଓ ୪ର୍ଥ ,, (୪ର୍ଥଦ୍ଧ ,,)
ଶନିବାର—୧ମ, ୬ଷ୍ଠ ଓ ୮ମ ,, (୧ମ ଓ ୮ମ ,,)

ଏ ସମସ୍ତ ବାରବେଳା ଓ କାଳବେଳା ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ବାରବେଳା ଓ ଗୋଟିଏ କାଳବେଳା । ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଡାକଉକ୍ତି ବଚନ ଅଛି, ଯଥା—ରବି ଦଣ୍ଡ ଘଡ଼ି, ସୋମ ଉତ୍ତଠା, ବାର ମଙ୍ଗଳ, ପଣ୍ଡିତ ଷଠା, ଗୁରୁ ଉତ୍ତଦ, ଶୁକ୍ର ଅଠ, ଉଦସ୍ତ ଅସ୍ତ ଶନିର ଘାଟ ।

ଦିନର ୧୬ ଘଡ଼ିକୁ ଆଠ ଭାଗ କଲେ ୧ ଯାମାର୍ଦ୍ଧ=୨ ଘଡ଼ି । ଏହିପରି ରାତ୍ରିର କେତେକ ଯାମାର୍ଦ୍ଧକୁ କାଳରାତ୍ରି ବୋଲାଯାଏ । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କରେ ସବୁକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ବାରବେଳା କାଳବେଳା—ସ. ବ (ସତ୍ତତର ଶବ୍ଦ)—ଦିନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ Bārabelā kālabelā ଅଶୁଭ ସମୟ— Certain inauspicious periods of different week-days.

[ଦ୍ର—ବାରବେଳା ଉଲେ ନୋହ୍ନ୍ ଦେଖ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାର ଭାଇଆ—ଦେ. ବହ.—୧। ଭିନ ଥେଣ୍ଟିଆ; ବାରଜଣ ଭାଇ ବା Bāra bhāiā ମାଲିକଙ୍କ ଅଧିକୃତ; ବହୁସ୍ୱାମିକ (ସମ୍ପତ୍ତି)—(ବାରଜଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. (Property) Belonging to many coshares, ବାରଭା(ଭେ)ୟେ ୨। ବହୁ ଭ୍ରାତୃ ସମନ୍ୱିତ (ପରିବାର)—2. (a family) Consisting of many brothers. ୩। ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ବିଷୟରେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ କାହା ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦାୟିତ୍ୱ ନ ଥାଏ—3. (a work) Concerning many people and in which no particular person is responsible or particularly interested.

ବାର ଭାଇଆ ଅଖଡ଼ା—ଦେ.ବ—୧। ଯେଉଁ ଅଖଡ଼ାରେ ବା ସ୍ଥାନରେ Bāra bhāiā ākharḍā ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ—(ବାରଭାଇ ଅଖଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A place owned by many people. ୨। ବହୁସ୍ୱାମିକ କାର୍ଯ୍ୟ—2. A work done or to be done by many people in which none is particularly responsible or interested. ୩। ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି—3. A rendezvous of many persons) ୪। ଗୋଲମାଳିଆ ସ୍ଥାନ—4. A place full of confusion.

ବାରଭାଇଆ କାମ—ଦେ. ବ—ବହୁସ୍ୱାମିକ ବିଷୟ; ଭିନଥେଣ୍ଟିଆ ବିଷୟ—Bāra bhāiā kāma A matter in which many people are involved. ବାରଜଣିଆ କାମ ବାରଭାଇଆ କଥା } ଅନ୍ୟରୂପ ବାରଭେୟେ କାଜ

ବାରଭାଇଆ ଗେଧ—ଦେ. ବ—କେବଳ ଗୁଡ଼ିଏ ଅଣ୍ଡିରା ଗେଧ ମାଙ୍କଡ଼ Bārabhāiā gedha ଥିବା ମାଙ୍କଡ଼ଦଳ—A flock of ବାରଭେୟେ ଗୋଦା monkeys consisting of males only.

[ଦ୍ର—ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କ ଦଳରେ ଗୋଟିଏ ଦଳପତି ଥାଏ। ତାକୁ ଗେଧ (ବ. ଘାଲେର ଗୋଦା) କୋଲିଯାଏ। ଦଳର ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ଗେଧର ଏକାଧିପତ୍ୟ ଥାଏ। ଦଳରେ ପୁରୁଷ ମାଙ୍କଡ଼ ଜନ୍ମ ହେଲେ ତାକୁ ସେହି ଦଳପତି ଗେଧ ଶିଶୁକାଳରେ ମାରିପକାଇ ନିଷ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହୋଇକରେ। ଯେଉଁ ଅଣ୍ଡିରା ମାଙ୍କଡ଼ ଯାକ ଦଳପତିର ଚଣ୍ଟିଚପାରୁ ତାହା ପାଇବାପାଇଁ ପିଲାଦିନୁ ଦଳ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦଳ ଗଠନ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିବାରୁ ସାଧାରଣତଃ ଘର ବଡ଼ୁଆ, ହୁରୁମା ଓ ଦୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଗ୍ରାମରେ ବିଶେଷ ଉତ୍ପାତ କରନ୍ତି।]

ବାର ଭାତ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁର ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ଭାଇ Bāra bhāta କୁଟୁମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଅନ୍ନ ଭୋଜନ—The (ବାର ଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) social feast given to the agnates of a deceased on the 12th day of his death.

ବାର ଭୂୟାଁ—ଦେ. ବ—ପଞ୍ଚଦଶ ଓ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବଙ୍ଗଦେଶ Bāra bhūyāñ କରୁଥିବା ବଙ୍ଗଦେଶର ବାରଜଣ ଭୂସ୍ୱାମିକାଗ୍ର ବାରଭୂଇଁଆ } ବାରଭୂଞ୍ଚ } ଅନ୍ୟରୂପ ୧୨ଜଣ ଭୂସ୍ୱାମିକାଗ୍ର—12 Zamindars ruling in Bengal in the 15th and 16th centuries. ବାରଭୁୟାଁ।

ବାର ଭୂତ—ଦେ. ବ—ବହୁ ବାହ୍ୟସମ୍ପର୍କୀୟ ଲୋକ— Bāra bhūta A great many outsiders.

ଦୁଇପଖ ମଙ୍ଗଣରେ ଝଙ୍କା ବାଜି ଉଜାଡ଼ି,
ସେହି ଝଙ୍କା ବାରଭୂତ ଗୋଟାଏ ଖାଇ ଅଛନ୍ତି।
ଫକୀର ମୋହନ. ଛତ୍ରିଶ ଅଠଗୁଣ୍ଠ

ବାର ମାଢ଼ି—ଦେ. ବଣ (ଫ. ବାରବାଣୀ)—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ)— Bāra māṛdhi Excellent (gold).

ବାର ମାସ—ଦେ. ବ—ବର୍ଷର ଦ୍ୱାଦଶ ମାସ—The 12 months Bāra māsa ବାରମାସ **बारहमास** of the year.

[ଦ୍ର— ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ଓ ସୌରମାନ ମାସମାନଙ୍କର କାଳ ପୃଥକ୍। ଇହ୍ରୋଘୀସ୍ଥ ଓ ମୁସଲମାନୀ ମାସମାନଙ୍କ କାଳ ମଧ୍ୟ ପୃଥକ୍। ସାଧାରଣତଃ ମାସକ ୩୦ ଦିନ ଓ ବର୍ଷକ ୩୬୦ ଦିନ ଗଣନା କରାଯାଏ। ସୌରମାନ ବର୍ଷର ମାସମାନ, କ୍ରମେ ୩୮, କ୍ରମେ ୩୦ ଓ କ୍ରମେ ୩୧ ଦିନ ଗଣତି କରାଯାଏ।

ଇହ୍ରୋଘୀସ୍ଥ ମାସ ସୌରମାନ ଓ ମୁସଲମାନୀ ମାସ ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ଅଟେ।

ଆମ ଦେଶରେ ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ଓ ସୌରମାନ ମାସ ଗଣନାରେ ସୌରମାନ ମାସର ଗଣନାରୁ ବର୍ଷକୁ ଯେଉଁ ୩୬୫ ଦିନ ବଳପଡ଼େ ତହିଁର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଅଳ ବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ଗଣନାକ୍ରମେ ଗୋଟିଏ 'ମଲମାସ' କଲ୍ପିତ ହୁଏ। ମାର୍ଗଶିରଠାରୁ ମାସ ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ବୋଲି ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଅଗ୍ରହାୟଣ'। ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ସୁନଆଁ (ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ) ପରଦିନଠାରୁ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ।

ଇହ୍ରୋଘୀସ୍ଥମାନଙ୍କର ଜାନୁଆସ୍ଥରୁ ପ୍ରଥମ ମାସର ଗଣନା ହୁଏ (ଜନ୍ମ ପୂର୍ବେ ମାର୍ଚ୍ଚରୁ ପ୍ରଥମ ମାସ ଗଣନା ହେଉଥିଲା) ଦେବତାମାନଙ୍କ ପୂଜା ଆଦି ସମ୍ପର୍କରେ କନ୍ୟା ମାସ ପ୍ରଥମ ମାସ। ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ମହରମ ପ୍ରଥମ ମାସ। କୃଷିବର୍ଷ ଚୈତ୍ରମାସଠାରୁ, ଓ ଫାଲ୍ଗି ବୈଶାଖ ମାସରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ। ଏହାପରି ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ଦେଶରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସମୟରୁ ମାସ ଗଣନାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ। ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ ଅମାବାସ୍ୟା ସକାଳରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ସମାପ୍ତ ହୁଏ। ମୁସଲମାନଙ୍କ ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମେ ଦେଖାଯିବା (ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା ବା ତୃତୀୟା)ର ସନ୍ଧ୍ୟାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ। ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସୌରମାନ ମାସ ଗଣନା ସଂକ୍ରାନ୍ତିରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ।

ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସମାନ :—ମାର୍ଗଶିର (ଅଗ୍ରହାୟଣ ବା ମଗୁଶିର), ପୌଷ (ପୁଷ), ମାଘ, ଫାଲ୍ଗୁନ (ଫଗୁଣ), ଚୈତ୍ର (ଚଇତ), ବୈଶାଖ (ବଇଶାଖ), ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ (ଜେଷ୍ଠ), ଆଷାଢ଼ (ଅଷାଢ଼), ଭାଦ୍ର (ଭାଦ୍ରବ, ଭେଦୁଅ), ଆଶ୍ୱିନ (ଅଶିଣ), କାର୍ତ୍ତିକ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୌରମାନ ମାସ :—ମେଷ (ବୈଶାଖ) ୩୧ ଦିନ । ବୃଷ (ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ) ୩୧ ଦିନ । ମିଥୁନ (ଆଷାଢ଼) ୩୨ ଦିନ । କର୍କଟ (ଶ୍ରାବଣ) ୩୧ ଦିନ । ସିଂହ (ଭାଦ୍ର) ୩୧ ଦିନ । କନ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ) ୩୧ ଦିନ । ତୁଳା (କାର୍ତ୍ତିକ) ୩୦ ଦିନ । ବୃଶ୍ଚ (ମାର୍ଗଶିର) ୨୯ ଦିନ । ଧନୁ (ପୌଷ) ୩୦ ଦିନ । ମକର (ମାଘ) ୨୯ ଦିନ । କୁମ୍ଭ (ଫାଲ୍ଗୁନ) ୩୦ ଦିନ । ମୀନ (ଚୈତ୍ର) ୩୦ ଦିନ ।

ଇଙ୍ଗ୍ରେଜୀ ମାସ :—ଜାନୁଆରୀ (ଜନୋସ୍ତ) ୩୧ ଦିନ (January), ଫେବୃଆରୀ (ଫିବ୍ରୋସ୍ତ) ୨୮ ଦିନ ଓ ୪ ବର୍ଷରେ ଥରେ ୨୯ ଦିନ (February), ମାର୍ଚ୍ଚ (ମାରତ) ୩୧ ଦିନ (March), ଏପ୍ରେଲ୍ (ଅପ୍ରେଲ୍) ୩୦ ଦିନ (April), ମେଁ (ମଇ) ୩୧ ଦିନ (May), ଜୁନ୍ ୩୦ ଦିନ (June), ଯୁଲାଇ ୩୧ ଦିନ (July), ଅଗଷ୍ଟ୍ (ଅଗସ୍ତ) ୩୧ ଦିନ (August), ସେପ୍ଟେମ୍ବର୍ (ସିତମ୍ବର) ୩୦ ଦିନ (September), ଅକ୍ଟୋବର୍ (ଅକ୍ତୁବର) ୩୧ ଦିନ (October), ନଭେମ୍ବର୍ (ନବମ୍ବର) ୩୦ ଦିନ (November), ଡିସେମ୍ବର୍ (ଦସମ୍ବର) ୩୧ ଦିନ (December) ।

ମୁସଲମାନ୍ ମାସମାନ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ଗଣନାକ୍ରମେ ହେଉଥିବାରୁ ଉଥିମାନଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରବିଧି ଅନୁସାରେ ମାସମାନଙ୍କ ଦିନ ସଂଖ୍ୟାର କମ୍ବି ବେଶି ହୁଏ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମାସ ଗଣନା ହେଉଥିବାରୁ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦ୍ୱିତୀୟା ବା ତୃତୀୟାଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମାସ ଗଣନା ହୁଏ । ଏପର ସ୍ଥଳରେ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମାସ ୨୯ ଦିନ ବା ୩୦ ଦିନ ହୁଏ ଓ ପ୍ରାୟ ୪ ବର୍ଷ ମାସମାନଙ୍କ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ରହେ ନାହିଁ । ମୁସଲମାନଙ୍କ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ପ୍ରଥମ ଚନ୍ଦ୍ର, ଦର୍ଶନ ଠାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

ମହରମ (ପ୍ରଥମ ଦଶଦିନ ପର୍ବ), ସଫର୍, ରବ୍ବାଉଲ୍ ଅଉଲ୍ (ବାରଫ ବଫାତ୍ ପର୍ବ), ରବ୍ବାଉଶ୍‌ଶାନୀ, ଜମାଦାଉଲ୍ ଅଉଲ୍, ଜମାଦା ଉଶ୍‌ଶାନୀ, ରଜବ୍, ସାବାନ୍, ରମ୍ଜାନ୍ (ଉପବାସ ବା ରୋଜା କରିବା ମାସ), ସଉଲ୍ (ଇଦ୍‌ପର୍ବ), ଜଲ୍‌କାଦ୍, ଜଲ୍‌ହଜ୍ (ବକରଦ୍ ପର୍ବ) ।]

ବାରମାସିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବାରମାସୀ (ଦେଖ)—

Bāramāsiā ବାରମେସେ **बारहमासी** 1. Bāramāsī (See) ୨ । ଯାହା ଜନ୍ମିବାକୁ ୧୨ ମାସ ଲାଗେ—2. Taking 12 months for its birth. ୩ । (ଯେଉଁ ସନ୍ତାନ) ମାତୃଗର୍ଭରେ ୧୨ ମାସ ରହି ଜନ୍ମ ହୁଏ—3. (child) Born after 12 months of conception. ୪ । ବର୍ଷତମାମ ଗୃହରେ ଲାଗି ରହିଥିବା (କୃଷକ)—4. Whole year (agriculturist). ୫ । ବର୍ଷସାକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା (ଚାକର) —5. (servant) Employed throughout the year.

ବାରମାସୀ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବର୍ଷର ୧୨ ମାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Bāramāsī 1. Pertaining to the 12 months of the year, ବାରମେସେ, ବାରମାସୀ **बारहमासी** year. ୨ । ବର୍ଷର ୧୨ ମାସସାକ ଫଳୁଥିବା—2. Bearing fruits throughout the 12 months of the year.

ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ସଜନା (ଗଛ)—1. A species of horse radish. ୨ । ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଚଢ଼େଇ—2. A species of small bird.

[ଦୃ—ଏମାନଙ୍କର ଦେହର ରଙ୍ଗ ବର୍ଷର ୧୨ ମାସରେ ଅନେକ ଥର ବଦଳେ ।]

ଶ । ବାରବରଷିଆ (ଦେଖ)—

3. Bārabarashiā (See)

ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବର୍ଷକ ପାଇଁ ମୂଲ ଲଗିବା ଚାକର—A servant employed throughout the year.

ବାରମାସୀ ଗୀତ—ଦେ. ବି—୧ । ବାରମାସରେ ବା ବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ Bāramāsī gīta ମାସରେ ବିରହୀର ବିରହାନୁଭୂତିଜ୍ଞାପକ **बारहमासा** କବିତା ବା ଗୀତ—1. A class of songs mentioning the loving thoughts occuring to the mind of a separated lover (woman) during every month of the year. ୨ । ବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ବର୍ଣ୍ଣନା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ ଗୀତ—2. A class of songs composed in honour of a Deity mentioning every month of the year. ୩ । ବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପଦ୍ୟ—3. Song describing the natural sceneries during all the months of the year.

ବାରମାସୀ ଫଳ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଫଳ ବରଷକସାକ ଗଛରେ ଫଳୁ Bāramāsī phala ଥାଏ—A fruit which is borne (ବାରମାସିଆ ଫଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) on the tree throughout ବାରମେସେ ଫଳ **बारहमहिनोका फल** the year.

ବାରମାସୀ ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବି—ବର୍ଷକର ୧୨ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର Bāramāsī jātrā ୧୨ ପୋଷ୍ଟ ଓ ଶିବଙ୍କର ୧୪ ପୋଷ୍ଟ ଉତ୍ସବ—The twelve religious festivals of Bishṇu and fourteen of Śiba, observed during the year.

[ଦୃ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର (ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର) ୧୨ ଉତ୍ସବ ଯଥା—୧ । ଦମନକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ବା ଦଅଣାଗୋର ଯାତ୍ର । ୨ । ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୩ । ଦେବସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବା ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୪ । ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ବା ରଥଯାତ୍ରା—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୫ । ହରି ଶୟନ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୬ । ଦକ୍ଷିଣାୟନ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୭ । ପାର୍ଶ୍ୱପରିବର୍ତ୍ତନ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୮ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେବୋତ୍ଥାପନ—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ । ୯ । ଫ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ ବା ଓଡ଼ଣଷଷ୍ଠୀ ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳଷଷ୍ଠୀ । ୧୦ । ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୧ । ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି—ପୌରମାନ ମାଘ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ । ୧୨ । ଦୋଳଯାତ୍ରା—ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ।

ଶିବଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯାତ୍ରା (ଲିଙ୍ଗଉଦ୍ଭବ ଯାତ୍ରା)—୧ । ଦମନକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୨ । ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା । ୩ । ପରଶୁରାମାଷ୍ଟମୀ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ । ୪ । ଶୟନଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୫ । ପରିବାର୍ତ୍ତପଣ—ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୬ । ସମ୍ବତ୍ସରୀତୀୟା—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା । ୭ । ଶିବୋତ୍ଥାପନ—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୮ । ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ—ମାର୍ଗଶିର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ । ୯ । ଫ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ । ୧୦ । ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ୧୧ । ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି—ପୌରମାନ ମାଘ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ । ୧୨ । ମାଘସପ୍ତମୀ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ । ୧୩ । ଶିବରାତ୍ରି—ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ୧୪ । ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ—ଚୈତ୍ରଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ।]

ବାର(ରା, ରୋ)ମି(ମେ)ଟ(ଟା)ର—ଦେ.ବ (ଇଂ. ବାରୋମେଟର୍)—ବାୟୁର ଚାପମାନ ଯନ୍ତ୍ର—ବାରମେଟାର **बारामीटर** Bāra(rā, ro)mi(me)ṭa(ṭā)r Barometer.

ବାରମିଶା—ଦେ. ବିଣ (ପ୍ରା. ବାରବ୍ଭ+ସଂ. ମିଶ୍ରିତ)—ଯହିଁରେ ବହୁ ବସ୍ତୁ ବା ପ୍ରକାର ଯଥାର୍ଥ ମିଶିଥାଏ—Consisting (ବାରମିଶାଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) of a mixture of many- (ବାରମିଶାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) things or kinds.

(ଯଥା—ବାରମିଶା ଧାନ, ବାରମିଶାଣି ଶାଗ ।)

ବାରମିଶାଳି(ଣି) ଶାଗ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ପାଞ୍ଚମିଶାଳ ଶାଗ Bāramiśāḷi(ṇi) śāga (ଦେଖ)—Pāñchamiśāḷi śāga (See)

ବାରମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—୧ । କ୍ଷେତର ସୀମା; ସରହଦ—1. Bāramuṇḍiā The boundary of a plot of land.

बारहपत्थर ୨ । କ୍ଷେତର ବା ଗ୍ରାମର ସୀମାନରୂପକ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ—2. Boundary-stone.

ବାରମୁରିଆ—ପ୍ରା. (ଇଭର) ବ (ମାତ ଜାତ୍ୟାଦି ବ୍ୟଞ୍ଜକର ଳ ସ୍ଥାନରେ ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ)—ବାଲମୂଳିଆ (ଦେଖ)—Bāḷamūḷiā (See)

ବାରମ୍ବାର—ଦେ. ଅ (ସଂ. ବାରଂ ବାର)—ବାରଂବାର (ଦେଖ) Bārambāra Bārambāra (See)

ବାରୟିତା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ବାର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; (ବାରୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Bārayitā ବାରୟିତୃ, ୧ମା. ୧ବ.)—ବାରଣକାରୀ; ନିଷେଧକାରୀ; ନିବାରକ—Forbidding.

ସଂ. ବ. ପୁଂ—ପତ୍ନି—Husband.

ବାରରାତ୍ର(ତ୍ରି)—ଦେ. ବ. (ପ୍ରା. ବାରବ୍ଭ+ସଂ. ରାତ୍ରି)—ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ Bārarātra(tri) କରିବାର ଦ୍ୱାଦଶ ଦିବସରେ ପ୍ରସୂତିର ସ୍ନାନାଦି କିମ୍ବା ଓ ତତ୍ପରଦିବସେ ଜଳଶିବା ଉତ୍ସବ—The ceremony done and bath taken **बारही; बारहो** by the mother on the 12th day of a child's birth.

ବାରରାତ୍ର ଗାଧୁଆ—ଦେ. ବ—ପ୍ରସବର ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ପ୍ରସୂତିର ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାନ—Bārarātra gādhuā Purificatory bath taken by the mother on the 12th day of the child's birth.

ବାରଲା—ସଂ. ବ. (ବାର୍=ଜଳ+ଅଲ୍ ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+ Bāralā ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ରାଜହଂସୀ—1. A goose. ୨ । ବରୁଡ଼ୀ—2. Wasp. ୩ । କଦଳୀ (ହି. ଶ.)—3. Plantain

ବାରଶିଂଗା(ଘା)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଦ୍ୱାଦଶ; ପ୍ରା. ବାରବ୍ଭ+ଶୃଙ୍ଗ)—Bāraśiṅgā(ghā) ୧ । ଏକପ୍ରକାର ହରଣ; ଯେଉଁ ହରଣର **बारहसिंगा** ଶିଘରୁ ୧୨ ଗୋଟି ବା ବହୁଶାଖା ବାହାର ଥାଏ—1. An antler. ୨ । ବାରଶିଙ୍ଗା (ଦେଖ)—2. Bāraśiṅgā (See)

ବାରସୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାସି, ବାସୀ; ବସ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ Bārasī କରିବା)—ବଢ଼େଇର ଲୁଗ୍‌ଡ଼ୀ—(ବାରେସୀ, ବାର୍ସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Carpenter's axe; adze.

ବାଇସ; ବାସୀ ପ୍ରକୃତ ବାରସୀ ମୁଗୁର ଧରି ଜରେ
ବସୁଲା ଢାଣିବ କାଠମାନ ଚୋଖେ ଜରନ୍ତରେ ।
କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।

[ଦ୍ର—ବାରସୀର ଦାଢ଼ ବେଣ୍ଟ ସହିତ ସମକୋଣରେ ଥାଏ; ଲୁଗ୍‌ଡ଼ିର ଦାଢ଼ ବେଣ୍ଟର ସମାନ୍ତର ଅଟେ ।]

ବାରସୁତ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗତର ୧୨ ଜଣ ଗୋପାଳ ବାଳକ—Bārasuta The twelve cowherd boys, companions of Śrīkṛushṇa.

ମୁକୁନ୍ଦ ଅନନ୍ତ ବସୁ ସବନ ସୁଦାମ,
ଯାଦବ ବାଳକ ମଧୁ ମଥୁର ଉଦ୍ଧାନ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଯେ ବୃନ୍ଦାବନ ବାଇସୁତ ଶୁଣ;
ଉତ୍ତମ ଗୋପାଳ ଭୁମ୍ଭେ ମୂଳେ ଶିବ ପୁଣ ।
ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।

ବାରସୁତା—ପ୍ରା. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବାର=ବହୁ+ସତା; Bārasutī ବହୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଥିବାରୁ)—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ଶଚୀ—Sachī; the wife of Indra for the time being.

ବାରସତା } ଅନ୍ୟରୂପ
ବାରସତୀ }

ବାର ସେବା—ସଂ. ବ. (ବାର+ସେବା)—Bāra sebā ୧ । ବେଶ୍ୟା ବୃତ୍ତି—1. Prostitution (Apte) ୨ । ବେଶ୍ୟା ସମୂହ—1. A number of harlots (Apte).

ବାର ସ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ବାର ସ୍ତ୍ରୀ)—ବେଶ୍ୟା; କୁଲଟା—Bāra stirī Prostitute; adulteress.

ସ୍ତ୍ରୀସ ଦୋଇ ଯେବେ କରଇ ବହୁ ପତ
ତାହାକୁ ବାର ସ୍ତ୍ରୀସ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି । କୃଷ୍ଣହରି, ମହାଭାରତ ଆଦି ।

ବାର ସ୍ପ(ସ୍ୱ)ତି—ଦେ.ବ. (ସଂ.ବାର ସ୍ପତି=ବୃହସ୍ପତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ;ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ= Bāra spa(swa)ti ବୃହସ୍ପତି ଶିଷ୍ୟ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁର—1. The city of Brahmā.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାର ମଧ୍ୟେ ସୁର ଶୂର ଶଂଖା ଯେ
ବାରସ୍ୱତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର କଲ୍ପି ଯେ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେସ୍ୱଶବଲାସ
୬ । ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven.
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ସ୍ୱରପତ
ବେଗେ ତୁ ଭଡ଼ ବାରସ୍ୱତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।
୩ । ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ; ଅମରାବତୀ—3. The capital of Indra.

ବାର ସ୍ୱତି—ଗ୍ରା. ବ. ୧ । (ସଂ. ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ=ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ; ଇନ୍ଦ୍ର
Bāra swati ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଥିବାରୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର—
1. Indra the King of Gods.
ବାରସ୍ୱତ ଭବନ ପ୍ରାପ୍ତ ପରପାଟ୍ଟ । ସାରଳା. ମହାଭାରତ ।
୬ । (ସଂ. ବାର=ବହୁ+ସତ୍ତା)—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ; ଶଚୀ—
2 The wife of Indra.

ବାର ହାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ—ଯେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ନ ରହି,
Bāra hāṇḍiā ବାର ଯାଗାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ହାଣ୍ଡି
କର ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାକ କରେ—Constantly moving one's lodgings; having no settled place of residence.
ବ—ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ବାହୁଣ୍ଡର ମାପ କରିବା ଅମୀନ—
Boundary Surveyors in connection with the Revenue Settlement operation.

ବାର ହାତ—ଦେ. ବ—୧ । ବାର ହାତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ—1. A length
Bāra hāta of 12 cubits (more than 6 yards).
୬ । ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତ—2. Hands of many persons.
ବଣ—ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିବା—
Handled by many persons.
(ଯଥା—ଅଛ ହୁଦ୍ ଷୁଦ୍ ମୁକ୍ତା ଗୁଡ଼ିକ ବାରହାତ ହେବାରୁ ବୁଣିଗଲା ।)

ବାର ହାତ କାକୁଡ଼ିକୁ(ର) ତେର ହାତ ମଞ୍ଜି—ଦେ. ଉଗ—
Bāra hāta kākurḍiku(ra) tera hāta manji
(ବାର ହାତ ଖୋଳକୁ ତେର ହାତ ଖଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଅସମ୍ଭବ କଥା—A physically impossible thing (literally a seed measuring thirteen cubits contained in a fruit twelve cubits long).
ବାର ହାତ କାକୁଡ଼ିକୁ ତେର ହାତ ମଞ୍ଜି, କହୁ ଜାଣିଲେ ଫଳେ—ଉଗ ।

ବାର ହାତି—ଦେ. ବଣ—୧ । ବାର ହାତିଆ (ଦେଖ)
Bāra hāti 1. Bāra hātiā (See)
୬ । ବାର ହାତ (ଦେଖ)—2. Bāra hāta (See)

ବାର ହାତିଆ—ଦେ. ବଣ—ବାର ହାତ ପାର୍ଘ—
Bāra hātiā Having a length of 12 cubits.

ବାର୍—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ହ; ବାର୍ହ)—୧ । ବାରା (ଦେଖ)
Bārā 1. Bārhā (See)
୬ । (ଜାହାଜଆ ଭାଷା) ପୋତାଶ୍ରୟ—2. Harbour.

ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାର୍) ନଈମୁହାଣରେ ଥିବା ବାଲିଚର—
Bar; a bank of sand at the mouth of a navigable river.
ସେହି ଶେଷ ଯୁଦ୍ଧ ସବୁର ବାଲେଶ୍ୱର ବାରରେ ପହଞ୍ଚି ଥାନ୍ତା ।
ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସଲ୍प ।

ବାର୍ଂ ନଧି—ସଂ. ବ. [ବାର୍ଂ(=ଜଳସମାନଙ୍କର)+ନଧି(=ସ୍ଥାନ)]—
Bārām nidhi ସମୁଦ୍ର—Ocean.

ବାରାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ. (ବାର+ଅଙ୍ଗ)—ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ କାଠ
Bārāṅga ବେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ଭରଡ଼ି କରି ଯାଇ ଥାଏ; ବାରଙ୍ଗ—
That end of a weapon thrust inside the wooden handle.

ବାରାଙ୍ଗନା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅସ୍ତ୍ରୀ ଭଡ଼୍; ବାର=ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି+ଅଙ୍ଗନା=
Bārāṅganā ସ୍ତ୍ରୀ) —ବାରନାରୀ; ବେଶ୍ୟା—Prostitute.

ବାରାଣସୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନାମ) (ବାର=ଯେ ବାରଣ କରେ+ଅନସ୍
Bārāṇasī =ଜଳ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରେ ମୃତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ପୁନର୍ଜନ୍ମ ନବାରଣ ହୁଏ; କମ୍ବା ବରଣା ଓ ଅସୀ ନାମ୍ନୀ ଦୁଇ ନଦୀର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ; କମ୍ବା ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଅନସ୍=ଜଳ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଳଭାଗ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ) ବନାରସ; କାଶୀ—The holy city of Benares (town).

ବାରାଣସେୟ—ସଂ. ବଣ. (ବାରାଣସୀ+ଉବାର୍ଥେ. ଏସ୍)—
Bārāṇaseya ୧ । ବାରାଣସୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
1. Relating to Benares.
୬ । ବନାରସୀ; ବାରାଣସୀଜାତ; କାଶୀରେ ଜନ୍ମିତ—
2. Produced in Benares; belonging to Benares.

ବାରାନଧି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାର୍ଂନଧି)—ବାରଧି; ସମୁଦ୍ର—
Bārānidhi Ocean.
(ବାରଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶ୍ରୀ ବାରନଧି ବୈଦ୍ୟନାଥ, ଗଣିଲେ ସେ ଦୁର୍ଗମ ପଥ ।
ରୂପକ. ପ୍ରେମତରଙ୍ଗାମୃତ ।

ବାରାନ୍ତର—ସଂ. ବ. (ନଞ୍ଚ ବା କର୍ମଧାରସ୍ଥ; ଅନ୍ୟବାର=ବାରାନ୍ତର)—
Bārāntara ସମୟାନ୍ତର; ଅନ୍ୟ ଥର—Another time.

ବାରାନ୍ତରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ପୁନଶ୍ଚାର; ଆଉ ଥରେ—
Bārāntare 1. Again; once again.
ବାରାନ୍ତରେ ୬ । ସମୟାନ୍ତରରେ—2. Another time.
दुसरा दफा ୩ । ପରେ; ଭବିଷ୍ୟତରେ—3. Once again in future; again on a future occasion.
ବଣ—ବାରାନ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ (ଦେଖ)—4 Bārāntare prakāśya (See).

ବାରାନ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ—ଦେ. ବଣ. (ଆଧୁନିକ ପତ୍ରିକାରେ ବ୍ୟବହୃତ
Bārāntare prakāśya ବାକ୍ୟ)—ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏ ପତ୍ରିକାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶଯୋଗ୍ୟ; ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ—(a turm used in newspapers and periodicals) To be continued; which will again appear in a future issue of the paper.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାରବସ୍କନ୍ଦୀ—ସ. ବ—(ବାର=ବନ୍ଧୁ+ଅବସ୍କନ୍ଦ+ଇନ୍; ଯାହା ବନ୍ଧୁତ୍ୱ Bārābaskandī ବଗରୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ)—ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—Fire.

ବାରାଲିକା—ସ. ବ—(ବାର=ବନ୍ଧୁ+ଆଲୀ+କ+ଆ)—ଦୁର୍ଗା Bārālikā (ହ. ଶ)—Goddess Durgā.

ବାରାଶିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)—ଦେ. ବ—(ଏହାର ଉପମା ବାରଶିଂଗା ଦଶଣର Bārāsiṅgā(ṅghā) ଶିଂଗଘର ଶାଖାବଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ)—ବାରସିଂଗା ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିର ବମ୍ ଗାଡ଼ିର ଅଗ୍ର ସଙ୍ଗରେ ସଲଗ୍ନ ବାରହସିଂଗା ଦେବାର ଏକାଧିକ ଜାଲକ ଯୁକ୍ତ ଲୁହାର ଦଣ୍ଡ ବା ଉପଣୀ—A hinge or contrivance for fiting the beam of a carriage into the body.

ବାରାସନ—ଦେ. ବ—(ସ. ବ) ୧ । (ବାର=ଜଳ+ଆସନ=ରହିବା Bārāsana ସ୍ଥାନ)—ଜଳପାତ୍ର—1. Water pot. ୨ । ଦ୍ୱାରପାଳ—2. Gate-keeper.

ବାରାସନ ନଳ ସ୍ରାସ୍ ନଷେଧ ଅସ୍ତ—
ଭଟ୍ଟ. ବୈଦ୍ୟଶବ୍ଦକାଶ ।

ବାରାହ—ସ. ବଣ—(ବରାହ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ବରାହ Bārāha ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a boar. ୨ । ବରାହ (ବାରାହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ—1. Got from a boar.

(ଯଥା—ବାରାହୀ ମୁକ୍ତା)

ବ—୧ । ବରାହ ପୁରାଣ; ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଖଣ୍ଡ—1. Name of a Purāṇa; one of the eighteen chief Hindu mythological treatises.

୨ । ବାରାହୀ କନ୍ଦ (ହ. ଶ)—2. Bārāhī kanda (See). ୩ । ଜଳ ବେତସ (ହ. ଶ)—3. A kind of ratan cane growing near water. ୪ । ବରାହ; ବନ୍ୟ ଶୂକର—4. Boar (Apte),

ବାରାହୀ—ସ. ବ—୧ । ବରାହରୂପିଣୀ ଶକ୍ତି ବା ଦେବୀ; ମାତୃକାବିଶେଷ- Bārāhī 1. A Goddess having the shape of a boar.

[ଦ୍ର—ସପ୍ତମାତୃକା ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମୀ ମାହେଶ୍ୱରୀ ଚୈବ କୌମାରୀ ବୈଷ୍ଣବୀ ତଥା; ବାରାହୀ ଚ ତଥୈନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଚାମୁଣ୍ଡା ସପ୍ତମାତୃକାଃ ।

ଯାଜପୁରରେ ଏହି ସପ୍ତମାତୃକାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ (ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ) ରେ ଏ ସପ୍ତମାତୃକାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ମାତୃକା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଂଶ ସମ୍ଭୂତ—

ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ନୟାପଡ଼ା ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଚୀ ନଦୀର ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଭୁଲସୀପୁର (ପ୍ରାଚୀନ ତୋଷାଲୀ) ଗ୍ରାମରେ ବାରାହୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିର କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବଶିଷ୍ଟ । କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ନର୍ମାତା ବାରଖଡ଼ ବଢ଼େଇ (କାରିଗର) ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବସା କରି ରହିଥିଲେ ଓ ସେହିମାନେ ଅବସର ସମୟରେ ଏ ମନ୍ଦିରକୁ ନର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏ ବାରାହୀମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ନାଉ ସ୍ଥଳରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବହୁମୂଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଥିଲା ଓ ତାକୁ କୌଣସି ବୈଦେଶିକ ଅପହରଣ କରି ନେଇ ଯାଇଥିଲା ଓ କାଳକ୍ରମେ ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତର ଋଷିଅଗସ୍ତ୍ୟ (ଜାର୍)ଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ନାଉସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଗର୍ତ୍ତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ—ତାହାର ରହସ୍ୟାବରଣ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ।]

୨ । ପରିମାଣବିଶେଷ—2. A kind of measure.

୩ । ଶୂକରୀ—3. A sow; she-boar. ୪ । ପୃଥିବୀ—4. The earth.

ବାରାହୀ କନ୍ଦ—ସ. ବ—୧ । ଦାନ୍ତଖୋଜିଆ ଆଳୁ; ଦାଣ୍ଡିଆ ଆଳୁ—Bārāhī kanda 1. A kind of yam resembling the foot of an elephant. ୨ । ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଚର୍ମକାଳାଳୁକ, ବଦାଗ୍ର, ସ୍ୱାଦୁକନ୍ଦା, ସୀତା, କ୍ରୋଷ୍ଟ୍ରୀ, ଇକ୍ଷୁଗନ୍ଧା, କ୍ଷୀରବଲ୍ଲୀ, କ୍ଷୀରଶୁକ୍ଲା, ପୟସ୍ୱିନୀ, ବାରାହବଦନା, ଗୃଷ୍ଟି, ବଦର୍ଗ, ବୃଶ୍ଚିକପ୍ରେମ ପ୍ରିୟା, ଘୃଷ୍ଟି, କନ୍ଥା, ବନମାଳିନୀ, କଲ୍ଲୁମୂଳା, ଶୂକରୀ, କ୍ରୋଡ଼କନ୍ୟା, କୌମାରୀ, ଶୂକରେଷ୍ଟା, ବ୍ରହ୍ମସୁତା, କ୍ରୋଡ଼ୀ, କନ୍ୟା, ମାଧବେଷ୍ଟା, ଶୂକର କନ୍ଦ, ବନବାସୀ, କୃଷ୍ଣନାଶନ, ବଲ୍ୟ; ଅମୃତ, ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶବର କନ୍ଦ, ବରାହକନ୍ଦ, ଖର, ବାରାହୀକନ୍ଦ, ମହୌଷଧ, ସୂକନକ, ବୃଦ୍ଧିଦ, କ୍ୟାଧ୍ୱନ୍ୟା, ମାଗଧୀ—(ହ. ଶ) ଓ. ଦାନ୍ତଖୋଜିଆ ବା ଦାଣ୍ଡିଆଆଳୁ ଚୁବୁଡ଼ୀଆଳୁ

ଗଂଠୀ, ମିବୋନୀକନ୍ଦ

ମ. ବାରାହୀକନ୍ଦ, ଡୁକରକନ୍ଦ,

ତେ. ବନ୍ଦ୍ରଦଣ୍ଡି ଚେଟ୍ଟୁ , ଗୁ. ସୁଅରଆ ।

୨ । ସ. ନାମ—ବଦାଗ୍ର,ସ୍ୱାଦୁକନ୍ଦା କ୍ରୋଷ୍ଟ୍ରୀ, ସୀତା, ଇକ୍ଷୁଗନ୍ଧା, କ୍ଷୀରବଲ୍ଲୀ, କ୍ଷୀରଶୁକ୍ଲା, ପୟସ୍ୱିନୀ । ଓ. ଭୁଇଁକଖାରୁ

ଭୁଇକୁମଡ଼ା

ବିଲାଇକନ୍ଦ; ବିଦାରୀକନ୍ଦ

ମ. ଭୂଇ କୋହଳା, ବେଦ୍ରୀ ଗୁବେଲ୍ଲ ।

ଗୁ. ଫଗଡବେଲ୍ଲାନୋ କନ୍ଦ; ଚୋକୋଲୁ ।

ତେ. ମଙ୍କୁମଲଉଚ, ନେଲଗୁଂବୁଡ଼ ।

[ଦ୍ର—ଏହା ଲତାର ମୂଳ ଅଟେ ଓ ଉଅଣ, ଉଜା ଓ ଉରଡାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ବଣ୍ଡି ଘୁଷୁରର ଦେହପରି ଫକା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଓ ଘୁଷୁର ଚ୍ଲେମପରି ମୋଟା ଶିଅମାନ ଏ ଆଳୁର ଦେହରେ ଥିବାରୁ ଏହାର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏଥିର ପକ୍ୱ ଓ ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁରରସ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ପୁଷ୍ଟିକର, ସ୍ତନ୍ୟଜନକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱରବର୍ଦ୍ଧକ, ମୂତ୍ରକାରକ, ବଲକାରକ ଓଜୋବର୍ଦ୍ଧକ, ବଣ୍ଡିପ୍ରସାଦକ, ଗୁରୁ, ରସାୟନ । ଏହା ପିତ୍ତ, ରକ୍ତଦୋଷ ବାୟୁ ଓ ଦାହନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

୨ । ବଦାଗ୍ର; ଭୂଇଁକଖାରୁ; ଲତାକନ୍ଦବିଶେଷ; କରବା ଆଳୁ; ବନ୍ୟ ଆଳୁ—2. Ipomoea Digitata.

[ଦ୍ର—ଏହା ଦେଖିବାରୁ ଠିକ୍ ଦାଣ୍ଡିଆ ଆଳୁପରି; କନ୍ଦ ଆକାରରେ ତା ଅପେକ୍ଷା ସରୁ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହାର ଗୁଣ ଦାଣ୍ଡିଆ ଆଳୁପରି; ମଧୁର, ମୃଦୁ, ବଲ, ସ୍ୱାର୍ଦ୍ଧ, ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ଗୁରୁପାକ । ଏହା ରକ୍ତଦୋଷ, ବାୟୁଦୋଷ ଓ ଦାହନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାର୍—ସ. ବ. (ବୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାର ଧାତୁ; ଆବରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଇ, ଯାହା ପୃଥିବୀକୁ ଆବରଣ କରିଅଛି)—୧ । ଜଳ; ସଲିଲ—1. Water. ୨ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଇ) ଜଳପାତ୍ର; ଘଟ—2 Water vessel; water jar. ୩ । (+କର୍ମ. ଅ) ସରସ୍ୱତୀ—3. Goddess Saraswati. ୪ । (+ବୃ. ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବାର ଧାତୁ ବନ୍ଧନ କରିବା + କରଣ. ଇ) ହସ୍ତୀର ବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ—4. A rope for tying an elephant. ୫ । (+ଅଧିକରଣ. ଇ) ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ହସ୍ତୀକୁ ବନ୍ଧନ କରାଯାଏ—5. A place where an elephant is tied. ୬ । (+କର୍ମ. ଇ) ବନ୍ଦୀ; କଇଦୀ- 6. Prisoner. ୭ । ହାତୀ ଧରିବାପାଇଁ ଫାଶ ବା ଗର୍ତ୍ତ- 7 A trap or hole for catching wild elephants (Apte). ୮ । ମୟୂରର (ହି. ଶ) କରୁବେଲୀ—8. Pavonia Odorata (plant). ୯ । ତରଳପଦାର୍ଥ; ଜଳୀୟବସ୍ତୁ (ହି. ଶ)— 9. Liquid; fluid (Apte). ୧୦ । ବାକ୍ୟ— 10. Speech (Apte).

ଦେ. ବ—୧ । ଲୋତକ—1. Tears.

ବହଳ, ବାର ଯା ଜଳମି ଉର୍ବ୍ବ ସେ—ଉଣ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାରି **वारी** ୨ । (ସ. ବାର) ସପ୍ତାହ ମଧ୍ୟରେ ବୋଟ ବା ଜାହାଜ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଗଲିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସ—2. The weekday on which a weekly service boat leaves a place. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ପାଳି—3. A turn of service. ୪ । ଯେଉଁ ବୋଟ ବା ଡଙ୍ଗା ସପ୍ତାହର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ବା ଦିନମାନଙ୍କରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାତ୍ରୀ ବା ମାଲମାନ ନଅ ଅଣା କରେ; ବାର ବୋଟ—4. A service boat for carrying passengers and goods. ୫ । ହାଟ ବସିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାସର—5. A week day fixed for a weekly market. ୬ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ଡାକଘର ନ ଥାଏ ସେ ଗ୍ରାମକୁ ସପ୍ତାହର ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ଡାକବାଲ୍ଲ ଆସେ—6. A weekday or days when the postal peon visits a village distant from a post office.

ବାରି **वारी** ସ୍ତ୍ରୀ. (ଇତର) ବ—୧ । (ସ. ବାଟିକା) ବାଡ଼ି; ବଗିଚା— 1. Garden. ୨ । (ସ. ବହିଃ) ଘରର ପଛଆଡ଼ ଭୂମି; ଘରବାଡ଼ି ପଟ—2. Land lying to the back of a house; the backside of a house

ବାରିଆ—ଦେ. ବ—ବାଗିଆ (ଦେଖ) Bāriā Bāgiā (See)

ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାରହା, ବାରୁା— Wild hog; boar.

ବାରିଆ ବାଣ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଡାଲ ସପାର ଲୁହୁକରେ Bāriā bāṇa ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ—An incantation used in the Ḍhālasupāri charm.

[ଦ୍ର—ମୁଠାଏ ଚରୁକୁ ମନ୍ତ୍ରର ବିପକ୍ଷର ନାମ ଧରି ତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ଏଥିର ଫଳରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିପକ୍ଷର ଉପରେ ବାଣବୃଷ୍ଟି ହେଲା ପରି ଶୂନ୍ୟରୁ ଅଘାତ ହୁଏ ।]

ବାରିକ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଆ)—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ; ଖୁବ୍ ପତଳା (ଲୁଗା)— Bārik 1. Very fine (cloth) ୨ । ଚାରୁତ୍ୱ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବାରିକ (କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ)—2. Excellent (workman- ବାରୀକ ship). ୩ । ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ସୁନ୍ଦର (ହସ୍ତାକ୍ଷର)— 3. Very small and fine (handwriting).

୪ । (ଇଂ. ବାର୍‌ଗ୍ରକ୍) କାରଖାନାରେ କାମ କରୁଥିବା ମୂଲଆ- ମାନଙ୍କ ରହିବା ପାଇଁ ସେଠାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଗୃହଶ୍ରେଣୀ— 4. Rows of houses built for labourers by the owner of a factory or mill.

ବାରିକ୍ ମିସ୍ତ୍ରୀ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ବାର୍‌କ୍=ସେନାନିବାସ + ମାଷ୍ଟର; Bārik mistrī ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ ସରକାରୀ ସେନାନିବାସ ପ୍ରସ୍ତୁତକରୁ- ବାରିକମାଷ୍ଟାର(ମିସ୍ତ୍ରୀ) ଥିବାରୁ)—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପରେ ନିପୁଣ ବ୍ୟକ୍ତି— ବାରୀକ ମାଷ୍ଟର 1. An expert in fine arts; artist. (ବାରିକ ମିସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଇଞ୍ଜିନିୟର୍—2. Engineer.

୩ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ପୂର୍ତ୍ତବିଭାଗ—3. The Public Works Department of Government; Engineering Department.

[ଦ୍ର—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ସାଧାରଣ ହିତକର କାଳ, ସଡ଼କ, ବନ୍ଧ, କୋଠା ଆଦିର ନିର୍ମାଣ ଓ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଭାର ଏହି ଇଲାକା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ। ଏହି ପବ୍‌ଲିକ୍ ୱର୍କସ୍ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ (Public Works Department)ର ସାଙ୍କେତିକ ଡି. ପି. ଡବଲ୍‌ଯୁ (D. P. W,) ବା ପି. ଡବଲ୍‌ଯୁ ଡ (P W. D,) । ଏଥିର ବଡ଼ ବଡ଼ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

ବାରିକ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଭଣ୍ଡାରି—1. Barber. ୨ । ଶୂଦ୍ର Bārika ମାନଙ୍କ ସଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family-title ନାପିତ **नाइ**, of Śūdras,

ବାରିକାଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ବାରିକଆଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗ୍ରାମ ରକ୍ଷକଦାର— Village watchman

ବାରିକର୍ପ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ ହି) —ସମୁଦ୍ର (ହି. ଶ.)— Bāri kapha The sea.

ବାରିକର୍ପୂର—ସ. ବ—ଇଲିଶିମାଛ— Bārikarpūra The hilsa fish (Apte).

ବାରିକା—ବୈଦେ. ବି. (ଘା. ବାରିକ୍)—ଚିତ୍ରକାରମାନଙ୍କର ରେଖା ବାରୀକା ଟାଣିବାର ସରୁ ତୁଲୀ—A very fine painter's brush. ସରୁତୁଲୀ

ବାର କୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର ସରୋବର; କ୍ଷୁଦ୍ର ପୋଖରୀ— Bāri kuṇḍa A small tank.

ବାଡ ପ୍ରତି ସେ ବାଣ୍ଡ ବଡ ଚାରୁ ଦିଓଣ୍ଡ ପାଲେକ ପଡ଼ ଉଚ୍ଚିଣ୍ଡ ସେ. ବାରକୁଣ୍ଡ—ଉଣ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାରକୁବ୍ଜ—ସଂ. ବ—ଶୃଙ୍ଗାଟକ; ଶିଂଘଡ଼ା (ହି. ଶ.)—
Bārikubja Water-chestnut (Apte).
(ବାରୁକୁଚ୍ଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାରକୋଳ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାର+କୋଳ)—ବୃହତ୍ କଚ୍ଛପ;
Bārikoḷa ବାରକୋଳ बारकोल କଇଥ—Tortoise.
[ଦ୍ର—ସାଧାରଣ କଇଥର ଖୋଳ ଉପରେ ଦାଗ ଥାଏ; ବାରକୋଳର ଖୋଳ ଉପରେ ଦାଗ ନ ଥାଏ ।]

ବାରଚର—ସ. ବଣ. (ବାର=ଜଳ+ଚର୍ ଧାତୁ; କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ
Bārichara ଜଳରେ ବିଚରଣ କରେ; ଜଳଚର—Frequenting the water.
ବ—୧ । ଜଳଚର ଜୀବ—1. Aquatic animal.
୨ । ମତ୍ସ୍ୟ; ମାଛ—2. Fish.
୩ । ଶଙ୍ଖ (ହି. ଶ.)—3. Conch shell.

ବାରଜ—ସ. ବଣ. (ବାର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜଳଜାତ—
Bārija Born of water.
ବ—୧ । ପଦ୍ମ—1. Lotus. ୨ । ଶଙ୍ଖ—2. Conch.
୩ । ଶମ୍ବୁକ; ଶାମୁକା—3. Oyster.
୪ । ଲବଙ୍ଗ (ପ୍ରକୃତବାଦ)—4 Cloves (Apte).
୫ । ଗେଣ୍ଡା (ହି. ଶ.)—5. Snail. ୬ । କଉଡ଼ି (ହି. ଶ.)—6. Small sea-shells formerly used as currency. ୭ । ଖାଣ୍ଟି ସୁନା (ହି. ଶ.)—7. Pure gold.

ବାରଜବନ୍ଧୁ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) – ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun.
Bārijabandhu ବାରଜବନ୍ଧୁ ଉଦେଲ୍ ଏଡ଼େ ସାରପଣ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେଗ୍ଧୁଶବଲାସ
(ବାରୁଜବାନ୍ଧବ; ବାରଜମିତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାରଜାକ୍ଷ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ପଦ୍ମ ପର ବିଶାଳ ଓ ସୁନ୍ଦର—
Bārijākṣha (ବାରଜାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Lotus-eyed.

ବାରଜୌକଃ(କା)—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି ବାରଜ+ଓକସ)—ଜଳୌକା;
Bārijaukaḥ(kā) ଜୋକ—Leech (Apte).
(ବାରଜୌକି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାରଝର—ଦେ. ବ (ସ. ବାର+ଝର)—୧ । ଜଳଝର; ଝରଣା—
Bārijhari 1. Spring. ୨ । ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସୀ—2. A jar full of water.
ବଡ଼ାଚଉ ବାରଝର ବାସରବ ଯହିଁ – ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେଗ୍ଧୁଶବଲାସ ।

ବାରତ—ସ. ବଣ. (ବୃ. ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବାର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Bārita ୧ । ନିବାରିତ—1. Prohibited; prevented.
୨ । ଯଦ୍ୱାରା ଅଟକ ବାସ୍ତ୍ୟାଇଅଛୁ—
2. Restrained; checked.

ବାରତର—ସ. ବ—ଉଶୀର; ବେଣାମୂଳ (ହି. ଶ.)—
Bāritara The fragrant root of Beṇā grrss.

ବାରତସ୍କର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାର+ତସ୍କର)—୧ । ମେଘ—
Bāritaskara 1. Cloud (Apte).
୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun (Apte).

ବାରଣା—ସ. ବ. (ବାର+ଣେ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; ଯାହା ଜଳରୁ
Bāritrā ମନୁଷ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରେ; ଭୁଲ. ଅଡପଙ୍ଗ; ଭୁଲନାକର; ଇ. ୱାଟର୍ ପ୍ରୁଫ୍—water proof)—ଛତା; ଅଡପଙ୍ଗ—
Umbrella (Apte).

ବାରଦ—ସ. ବ. (ବାର=ଜଳ+ଦା. ଧାତୁ; କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bārida (ବାରଧର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଳଦ; ମେଘ—Cloud.

ବାରଧି—ସ. ବ. (ବାର+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଅଧିକରଣ.
Bāridhi ଇ)—ସମୁଦ୍ର—Ocean; sea.
(ବାରନାଥ, ବାରନଧି, ବାରଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାରଧି ଚଳୁକ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି—
Bāridhi chaluka Sage Agastya.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପିତା କୁମ୍ଭ ଋଷି କୁମ୍ଭରେ ଥିବା ଅଳ୍ପ ଜଳରେ ବୃଦ୍ଧ ମରିଥିବାରୁ ଏ ଋଷି ସପ୍ତସମୁଦ୍ରକୁ ଚଳୁ କରି ପିଇଦେଇଥିଲେ ।]

ବାରଧିଜ—ସ. ବ. (ବାରଧି+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଚନ୍ଦ୍ର—Moon.
Bāridhija ବାରଧିଜ ଉଦେ ଅଙ୍ଗ-ଦୁବାଦଳ ଉତ୍ତ –
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେଗ୍ଧୁଶବଲାସ ।

ବାରପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ.ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାର+ପର୍ଣ୍ଣ+ଇ)—ଦଲ; ବୋରୁଲୁଣ୍ଡି;
Bāriparṇṇī ଜଳପିପ୍ପଳୀ—The duck weed.
(ବାରପୁଣ୍ଣୀ, ବାରମୂଳୀ, ପୁଣ୍ଣୀପର୍ଣ୍ଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାରି ପେଞ୍ଚ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ଖେଳା
Bāri peñcha ଯାଉଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ—Games played on some fixed days.
[ଦ୍ର—ଏହି ଖେଳ ଖେଳିବା ଲାଗି ଲୋକେ ପ୍ରତୁର ଖାଦ୍ୟାପକରଣ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଗୋଟିଏ ମେଲା ପଡ଼ିଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ଜନସାଧାରଣେ ଦଳ ବାନ୍ଧି ଗୁଡ଼ି ଉଡ଼ାନ୍ତି ଓ ପେଞ୍ଚ (ଲଡ଼ି) ଖେଳନ୍ତି । ଏହା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅନେକ ଦେଖଣାହାରି ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ଏହି ପେଞ୍ଚ ଖେଳା ଯାଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ବାରି ପେଞ୍ଚ' କହନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ପ୍ରଥା କ୍ରମେ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲଣି ।]

ବାରି ପ୍ରବାହ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାର+ପ୍ରବାହ)—୧ । ଜଳ.
Bāri prabāha ପ୍ରବାହ; ଜଳସ୍ରୋତଃ—1. Water current.
୨ । ଜଳପ୍ରପାତ—2. Waterfall.
୩ । ନିର୍ଝର; ଝରଣା—3. Spring.

ବାରିବା—ଦେ. କି. (ସଦ୍ୟ) (ସ. ବୃ. ଧାତୁ)—୧ । ଅଟକାଇବା;
Bāribā ବାଧା ଦେବା; ରୋଧ କରିବା—
ବାରା बारना 1. To obstruct; to restrain.
ରେଃ ସମ୍ବାଷଣ ବାହୁରେ ବାରଣ ମାନେ ବ ପ୍ରେମିକ ମନ –
ସ୍ୱ ଧାନାଥ, ଦେବାରଗୌରୀ ।
୨ । ବାରଣ କରିବା—2. To prevent.
ତମ୍ଭନ ନ ହେବ ବାରଣ ଯଜ । ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରିକା ।
୩ । ନିଷେଧ କରିବା—3. To forbid. ୪ । ନିବାରଣ କରିବା; ଦୂର କରିବା—4. To cause to disappear; to remove.
ବହୁ ଏ ସ୍ୱଭାବରୁ ବାର ତା ଦେହ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ପ୍ରଭେଦ ଦର୍ଶିବା; ପ୍ରଭେଦ ଜାଣିବା—5. To distinguish; to discriminate; to make distinction between; to differentiate.

ବଡ଼ଙ୍କେ ଭସ୍ମରେ ପ୍ରବନ୍ତ ଗଡ଼ରେ ବାରଲେ ପାନର ।
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୬ । ଉତ୍ତରିବା; ଆଗରୁ ସାବଧାନ ହେବା—6. To be forewarned; to become vigilant. ୭ । ଜାଣିବା; ଠାଉରାଇବା—7. To know; to recognise.

ବାର ପାର ନାହିଁରେ ସ୍ୱହେଣି
ବାର ମଧ୍ୟେ ତୁ ଥଲୁ ବଳସି । ବଦସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୮ । ବାଡ଼ଦ୍ୱାରା ପୃଥକ୍ କରିବା—8. To separate by a fence. ୯ । ମାନିବା—9. To regard; to respect. ୧୦ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଘଟିଥିବା ଦୋଷକୁ ଦେଖାଇବା—10. To point out one's fault or defect. ୧୧ । ଦେଖିବା—11. To think over.

ଏ ପ୍ରଭେଦ ଅବା ଗର୍ଥ ବାଇବାମାଲସ୍ୱେ
ନ ପାରଲ ବାରୁ, ହାସ୍ୟ ହୁଦଳ ବୃଦ୍ଧିରେ – ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଦ୍ଧମାବତ୍ୟ ।

୧୨ । ବିଚାରପୂର୍ବକ ସ୍ଥିର କରିବା—12. To ascertain after thinking.

ବାଡ଼ଦେସ୍ୱ ସ୍ୱତ ସ୍ୱଖେ ସତ ଏ ଉରଦ
ବାର ଏତେ ଦନ୍ୟା ସେଉଁ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଦ ।
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୧୩ । ଶାନ୍ତ କରିବା; ଲଘବ କରିବା; ଉପଶମ କରିବା-13. To appease; to lighten.

ବାନିଙ୍କାଏ ଏ ରୂପେ ବରହ କ୍ଲେଶ
ବାଉନ୍ତ, ବାରଦ, ରୁ ଜାଣ୍ ବଶେଷ ।
ଦଖାରାଥ, ମେଘଦୂତ ।

ବାରବାସ—ସ. ବ—(ବାରି+ବସ ଧାତୁ. ଶିତ; ବାସି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଶୁଣ୍ଡୀ (ହି. ଶ)—Bāribāsa A distiller of wine; manufacturer of wine

ବାରି ବାହ—ସ. ବ—(ବାରି+ବହ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମେଘ—Bāri bāhe Cloud.
(ବାରିମୁଚ, ବାରି ବାହନ – ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାରି ବୋଟ—ଦେ. ବ—(ସ. ବାରି+ଇଂ. ବୋଟ୍)—ଯେଉଁ ବୋଟ ବାରିବୋଟ ବା ଜଳମାନଙ୍କରେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ କେନାଲରେ ବା ଜଳପଥରେ ଯାତ୍ରୀ ଓ ମାଲମାନ ଉଡ଼ାରେ ନଥିଅଣା କରେ—Bāri boṭa A service boat carrying passengers and goods from one place to another on fixed week days.

ବାରି ବ୍ୟାଳ—ଦେ. ବ—ପାଣିଥଣ୍ଡ ସାପ—A snake living in water; water-snake; Hoemalapsidae.

ବାରି ବ୍ୟାଳ ଜାତ ବହୁସ ସନ୍ତୁଳ ସାବେଲୀ ଥଡ଼ଣି ବହୁ –
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାରଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ଜଳଯନ୍ତ୍ର—1. Water-mill. ୨ । ଜଳର ଉତ୍ସ ବା ପ୍ରପାତ—2. Artificial fountain.

ବାରଯନ୍ତ୍ର ପର ଦର୍ଶି, ଜସ୍ୱତ ଉଚ୍ଚାହିଁ ବହୁ—
ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାରିରାଶି—ସ. ବ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍; ବାରି+ରାଶି)—୧ । ଜଳ ସମଷ୍ଟି—Bārirāśi 1. An expanse of water. ୨ । ସମୁଦ୍ର—2. The sea.

ବାରିରୁହ—ସ. ବ—(ବାରି+ରୁହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-ପଦ୍ମ; ଜଳରୁହ—Bāriruha Lotus.

ସ. ବଣ—ଜଳଜାତ (ଉଦ୍ଭିଦ)—Aquatic (plant).

ବାରିଶ—ସ. ବ—(ବାରି+ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bāriśa (ପ୍ରଳୟ ଜଳଶାୟୀ) ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—A name of Bishṇu.

ବାରି ଶାସ୍ତ୍ର—କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କେଉଁ ସମୟରେ ଓ କେତେ ପରମାଣରେ ବର୍ଷା ହେବ, ଏହା ଯେଉଁ ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଗଣନା କରି ସାଇଥାରେ (ହି. ଶ)—Bāri śāstra An astrological treatise with the help of which predictions about rainfall can be deduced.

[ଦ୍ର—ଏହା ଗର୍ଗ ମୁନଙ୍କ ରଚତ ।]

ବାରି(ରେ)ଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାରିଷ୍ଟର୍)—ବଲ୍ଲତରୁ ଆଇନ୍ ପାଠ ଦ୍ୱାରଲ କରି ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ଆଇନ୍ ବାରିଷ୍ଟାର ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିବା ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟବହାରଜୀବ—**ବାରିସ୍ଟର** Barrister.

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବଡ଼ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓକିଲଙ୍କୁ ବାରିଷ୍ଟର ଆଖ୍ୟା ଦଅନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମିଷ୍ଟର୍ ଦାସଙ୍କର ପ୍ରଥ ବାରିଷ୍ଟର ଆଖ୍ୟା ଏଥିର ଉଦାହରଣ ।]

ବାରିଷ୍ଟରୀ—ଦେ. ବ—୧ । ବାରିଷ୍ଟରଙ୍କ ବୃତ୍ତି ବା କାର୍ଯ୍ୟ—1 The profession of a barrister. ୨ । ବାରିଷ୍ଟର ବାରିଷ୍ଟାରୀ ଯୋଗ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି—2. The intelligence of a barrister.
ବାରିସ୍ଟରୀ

ବଣ—୧ । ବାରିଷ୍ଟର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a barrister. ୨ । ବାରିଷ୍ଟର ଯୋଗ୍ୟ—2. Befitting a barrister.

ବାରିହା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ, (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବରାହ—Bārihā Boar.

[ଦ୍ର—ଗଡ଼ଜାତର ଲୋକେ ବଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ବରାହ ପଲର ନେତା ଦନ୍ତା ବରାହର ଦେହରେ ଚର୍ବି ଥବଷ୍ଟ ହୋଇ ଚାଲୁ ଗୁଳତ କରନ୍ତି ।]

ବାରିହା ବଧ ବାଉଁଶ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ—ଏତଜ ଜାତି Bārihā badha bāuñśa ସରୁ ବାଉଁଶ—A species of slender bamboo.

[ଦ୍ର—ଏହା ବେଲଙ୍ଗ ବାଉଁଶ ପର ବୃଦାକାର, ସରୁ ଓ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କୋମଳ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜାଣି ଦେବା; ବାରଣ ପଡ଼ିବା; ପ୍ରଭେଦ
Bāri hebā ଜଣାପଡ଼ିବା—To be discriminated; to be distinguished from.

ବାରମ୍ବାରେ ଉଲ୍ଲ ଭର ସଥା ବଚ୍ଚର ବାର
ପୁନଃ ପୁନଃ ଉଚ୍ଚାରଣମାନ ପ୍ରଦାରେ—ଉଣ୍ଣ. ବୈଦେଶ୍ୱଶବଦାସ ।

ବାଣ୍ଡ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାର ଧାତୁ+ଣ୍ଡ) —୧ । ବାରି; ଜଳ—
Bāri 1. Water. ୨ । କୁମ୍ଭ; ମାଠିଆ—2. Waterpot water jar. ୩ । ଗଜବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ (ହୁ. ଶ.)—3. A rope for fastening an elephant. ୪ । ଗଜଶାଳା—4. A house where elephants are kept.

ବାରିନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାର+ଇନ୍ଦ୍ର) —ସମୁଦ୍ର—
Bārindra (ବାରିଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) The sea.

ବାରୁ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାର) —୧ । ଘୋଟକ—1. Horse. ୨ ।
Bāru ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଘୋଟକ—2. A steed; a swift-footed horse.

ସ. ବ—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ହସ୍ତୀ—1. War-eleplant. ୨ । ବଜୟୁକ୍ତଧ୍ୱଜର—2. Elephant-carrying the standard of a victor.

ବାରୁଆରି—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସ. ବାର=ସମୂହ)—
Bāruāri ୧ । ଗ୍ରାମରେ ସାଧାରଣଙ୍କ ଚନ୍ଦାବାବ୍ତ ଦେବା ଯାତ୍ରା—ବାରୋୟାରୀ 1. Dancing and festivities set up by public subscription in the village. ୨ । ସାଜ୍ଜା—2. Amusements and music.

ବାରୁଆଲି—ଦେ. ବ—୧ । କଳହ; କଳି—1. Quarrel. ୨ । କଳି
Bāruāli କଜିଆ; ବାଦାନୁବାଦ—2. Wrangling.
ବ୍ରଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବିରୋଧୀ—1. Antagonistic. ୨ । ଶତ୍ରୁଭାପନ୍ନ—2. Inimical. ୩ । କଳହୁଡ଼ି—3. Quarerlsome.
ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
ବାରୁଆରି (ଦେଖ)—Bāruāri (See)

ବାରୁଠ—ସ. ବ. (ବୃ ଧାତୁ ଶିତ ବାର ଧାତୁ+କର୍ମ. ଉଠ) —୧ ।
Bāruṭha ଅନ୍ତ୍ୟଶଯ୍ୟା; ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟା (ହୁ. ଶ.)—1. Death-bed. ୨ । କୋକେଇ; ଯେଉଁ ଯାନରେ ଶବକୁ ସତ୍କାରାର୍ଥ ଶ୍ମଶାନକୁ ନଆଯାଏ (ହୁ. ଶ.)—2. A stretcher or framework in which the dead body is carried to the cremation or burial ground.

ବାରୁଣ—ସ. ବ୍ରଣ. (ବରୁଣ+ଅ)—ବରୁଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Bāruṇa to the sea-God.
(ବାରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—୧ । ବରୁଣ ଅଧିକୃତ ଦିଗ; ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ—1. The west. ୨ । ଜଳ—2. Water. ୩ । ଜଳଦ୍ୱାର ସ୍ଥାନ—3. Water-bath. ୪ । ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର—4. The 24th asterism. ୫ । ହରତାଳ (ହୁ. ଶ)—5. Yellow arsenic. ୬ । ବରୁଣ ଗଛ (ହୁ. ଶ.) (ଦେଖ)—6. Baruṇa tree (See)

ବାରୁଣ କର୍ମ—ସଂ. ବ—ଖାତ ଖନନ; ଜଳାଶୟ ଓ କୂପାଦି ଖନନ—
Bāruṇa karma Sinking of a tank or well; waterworks

ବାରୁଣି—ସ. ବ. ପୁଂ. (ବରୁଣ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ)—୧ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ—
Bāruṇi ମୁନି—1 Sage Agastya. ୨ । ବଶିଷ୍ଠ (ହୁ. ଶ.)—2. Sage Basishṭa ୩ । ଦନ୍ତୀ ଦାନ୍ତ (ହୁ. ଶ.)—3. A tusker. ୪ । ବରୁଣ ଗଛ (ହୁ. ଶ.) (ଦେଖ)—4. Baruṇa tree (See)

ବାରୁଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବରୁଣ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ ।
Bāruṇi ବରୁଣ କନ୍ୟା—1. The daughter of the sea God.

[ଦ୍ର—ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନ ସମୟରେ କ୍ଷୀରୋଦ ସାଗରରୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୁଧା, ସ୍ୱଧା, ଧନ୍ୱନ୍ତରି, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଉଚ୍ଚୈଶ୍ରବା, କୌସ୍ତୁଭ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ବରୁଣ କନ୍ୟା ବାରୁଣୀ ମଧ୍ୟ ଉଠିଥିଲେ । ଏହି ବରୁଣ କନ୍ୟା ସୁରାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ବଙ୍ଗୀୟ କବି ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନ ତାଙ୍କ ମେଘନାଦ ବଧ କାବ୍ୟରେ ବରୁଣ ପତ୍ନୀ 'ବରୁଣାନୀ' ସ୍ଥଳରେ 'ବାରୁଣୀ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଏ ପ୍ରଯୋଗର ଔଚିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ କହିଛନ୍ତି ଯେ 'ବାରୁଣୀ' ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ହେବାରୁ ସେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମକୁ ଲଙ୍ଘନ କଲେ; ଚନ୍ଦ୍ର ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦସାଗରରେ ଏ ଶବ୍ଦର ଏକ ଅର୍ଥ ବରୁଣ ପତ୍ନୀ ଦିଆଯାଇ ଅଛି ।]

୨ । ସୁରା; ମଦ୍ୟ—2. Wine.

[ଦ୍ର—ଘୁନନିବା ବା ସୁରଣୀଶାଗରୁ, ତାଳ ବା ଖଜୁର ରସରୁ, ଷାଠିକା ଧାନର ଗୁଣ୍ଡଲରୁ ଓ କଦମ୍ବ ଫଳରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦକୁ ବାରୁଣୀ ବୋଲ୍ଲଯାଏ—ହୁ. ଶ.]

୩ । ଦୂର୍ବା—3. The Dūrbā grass. ୪ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ—4, The west. ୫ । ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର—5. The 24th asterism. ୬ । ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ—The 13th day of the dark fortnight of Chaitra when it tallies with the 24th asterism. ୭ । ବାରୁଣୀ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ଯୋଗ—7. The auspicious time for having a bath in the Ganges on the 13th day of the dark fortnight of Chaitra. ୮ । ଗଣ୍ଡଦୂର୍ବା (ହୁ, ଶ.)—8. A kind of bulbous-rooted grass. ୯ । ଭୂଇଁ ଅଁଳା (ହୁ. ଶ.) (ଦେଖ)—9. Bhūiñ a-añlā (See) ୧୦ । ଘୋଟକର ଗତିବିଶେଷ (ହୁ. ଶ.)—10 A kind of horse's motion. ୧୧ । ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ ଲତା (ହୁ. ଶ.)—11. The colocassia creeper. ୧୨ । ମାଈହାତ୍ତି; ହାତୁଣୀ (ହୁ. ଶ.)—12. A female elephant. ୧୩ । ବରୁଣାନୀ; ବରୁଣପତ୍ନୀ (ହୁ. ଶ.)—13. The wife of the sea-god

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବରୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟା—(feminine) Relating to Baruna.

ବଧ ବଧ ଉତ୍ତ । ବାରୁଣୀ ଶୋଉ ଘର ଭାର୍ ଦେଉ ।
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶତଲାସ ।

ବାରୁଣୀ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ—ଫ. ବ—ଗଙ୍ଗାନଦୀରେ ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ Bāruṇī gaṅgāsnāna ଦିନ ଘଟିବା ପ୍ରଶସ୍ତ ସ୍ନାନଯୋଗ—The auspicious time to perform ablutions in the Ganges on the 13th day of the dark fortnight of Chaitra.

ବାରୁଣୀ ବଲ୍ଲଭ—ଫ. ବ (ବାରୁଣୀ=ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର+ବଲ୍ଲଭ=ପ୍ରିୟ) Bāruṇī ballabha —ବରୁଣ—The God of the sea.

ବାରୁଣୀ ସନ୍ଧ୍ୟା—ଦେ ଦ—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ପଶ୍ଚିମାକାଶ— Bāruṇī sandhyā The evening sky.

ବାରୁଣୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅରୁଣୀ ପାସ୍ନେ ବେଢ଼ି ମାର୍ଗ । ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶତଲାସ ।

ବାରୁଣୀ ସ୍ନାନ—ଫ. ବ—ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଦିନ ଗଙ୍ଗାରେ ଓ Bāruṇī snāna ସମୁଦ୍ରରେ ଘଟିବା ସ୍ନାନଯୋଗ; ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ (ବାରୁଣୀ ଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବାର ପ୍ରଶସ୍ତ ଯୋଗ—An anspicious time to perform ablutions in the sea and other sacred waters.

[ଦ୍ର—ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଦିନ ଯଦି ଶନିବାର ବା ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠମଣ୍ଡଳରେ ଶୂନଯୋଗ ପଡ଼େ ତେବେ ଏହାକୁ ବାରୁଣୀଯୋଗ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯେବେ ଶନିବାର ଓ ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର ଉଭୟେ ସେ ଦିନ ପଡ଼ନ୍ତି ତେବେ ଏହାକୁ ମହାବାରୁଣୀ ଯୋଗ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଏହି ବାରୁଣୀ ଓ ମହାବାରୁଣୀ ଯୋଗରେ ଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଶତଯଜ୍ଞଫଳ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟର ପୁଣ୍ୟ ଫଳ ମିଳେ । ତୀର୍ଥରାଜ ସମୁଦ୍ରରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ସମୁଦ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଏହି ଯୋଗରେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମୁଦ୍ରଗାମିନୀ ନଦୀମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ନାନସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକେ ବାରୁଣୀ ବୁଡ଼ି ଯାଇନ୍ତି ।

ପୁରୀ ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ବଗ୍ଦଲ ବାଲୁକେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ଦିନ ବୁଡ଼ି ପଡ଼େ ।

ଚିଲିକ୍କଲ୍ୟା ନଦୀ ଉତ୍ତରବାହିନୀ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ ଗଙ୍ଗାମର ସୋରଡ଼ା ନିକଟସ୍ଥ ପଞ୍ଚାନନ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ, ଧର୍ମକୋଟର ଚନ୍ଦ୍ରକେଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ, ଆସିକା ସୁବର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ, ପ୍ରଭାପପୁର ଭୁମ୍ବେଶ୍ୱର ଓ ଗଞ୍ଜାମ ନରେଶ୍ୱର ପଶ୍ଚିମରେ ଲୋକନାଥ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ନାନସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକେ ବାରୁଣୀ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି ।
ଦୈନିକ ଆଶା ।]

ବାରୁଦ—ଦେ. ବ. (ତୁର୍କୀ. ବାରୁଦ୍, ଫା. ବାରୁଦ୍)—ବିସ୍ଫୋଟକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ; Bāruda କୋଇଲା, ସୋରା ଓ ଗନ୍ଧକ ମିଶ୍ରିତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ବାରୁ, ବାରୁଦ ବାରୁଦ୍ ଅଗ୍ନିଚୂର୍ଣ୍ଣ—Gun powder. (ବାରଦ, ବାର୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ।

[ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଗବେଷଣାଦ୍ୱାରା ଜଣା ଯାଇଅଛି ଯେ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଚୀନ ଦେଶରେ ଓ ଗ୍ରୀସଦେଶରେ ବାରୁଦର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା ଓ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଗ୍ନ୍ୟସ୍ତ୍ର (ବନ୍ଧୁକ, ତୋପ) ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଅଶୋକଙ୍କ ଗିରନାରସ୍ଥିତ ଅନୁଶାସନ (ଫ. ଅନୁସ୍ୱନ୍ଦ) ଆଉସବାଜା ବା ବାଣ ପୋଡ଼ା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ବାରୁଦ ଓ ବନ୍ଧୁକର ପ୍ରଥମ ଇଉରୋପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ଆରବ୍ ଦେଶବାସୀ ମୁରମାନେ ପ୍ରଥମେ କରିଥିଲେ ଓ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ବନ୍ଧୁକ ପାଇଁ ବାରୁଦର ବ୍ୟବହାର ଇଉରୋପରେ ହେଉଥିଲା । ସାଧାରଣ ବାରୁଦରେ ଶତକଡ଼ା ୭୫ ଅଂଶ ସୋରା, ୧୦ ଅଂଶ ଗନ୍ଧକ ଓ ୧୫ ଅଂଶ କୋଇଲା ଚୂନା ପଡ଼େ । ଏହି ଉପକରଣମାନଙ୍କ ପ୍ରମାଣକୁ କମ୍ ବେଶି କରି, ଲୁହା ଚୂନା, ଇସ୍ପା ଚୂନା ଆଦି ମିଶାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଆଲୋକ ଓ ଫ୍ଲୁଲଙ୍ଗ ଉତ୍ପାଦକ ବାଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ହୁ. ଶ,]

ବାରୁଦ କାମ—ଦେ. ବ.—(ଫା. ବାରୁଦ୍+ସଂ. କର୍ମ)—୧ । ବାରୁଦ Bāruda kāma ଓ ବାଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା— ବାରୁଦ କାମ 1. The art of making gunpowder ବାରୁଦ୍ କାମ and fireworks; pyrotechnics. ୨ । ବାଣ; ଆତସବାଜି—2. Fireworks,

ବାରୁଦଖାନା—ଉର୍ବେଦେ. ବ.—(ଫା.—ବାରୁଦ୍+ଖାନାହ୍)— Bāruda khāna ୧ । ଯେଉଁ ଘରେ ବାରୁଦ ଓ ବାଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବାରୁଦଖାନା ହୁଏ—1. Gunpowder factory. ୨ । ବାରୁଦ ବାରୁଦ୍‌ଖାନା ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିବା ଘର—2. Gunpowder (ବାରୁଦ ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ) store; gunpowder magazine.

ବାରୁ ଲାଗି—ଦେ. ବ.—ଘୋଡାରେ ଚଢ଼ିବା— Bāru lāgi Horse riding.
ବଣ.—ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ିଥିବା—Riding on a horse.

ବାରେ—ଦେ. କି. ବଣ.—ଥରେ; ଏକବାର— Bāre ବାରେକ ଏକଦଫା (ବାରେକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Once.
ଶ୍ରୀଜଦ ଦର୍ଶନ ଏହି ବନେ ପୁଣି
ବାରେ ସେ ପାଇବ କି ନା । ନଉଜଟଶୋର. ଶମିଷ୍ଠା ।

ବାରେ ଅ(ବ)ଫାଟ୍—ବୈଦେ. ବ.—ବାରବଫାଟ୍ (ଦେଖ) Bāre a(ba)phāt Barabaphat (See)

ବାରେଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ.—ବରେଇ (ଦେଖ) Bārei Barhei (See)

ବାରେଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ପରକଲମ ଓ ପେନ୍‌ସିଲ୍‌କୁ) କାଟିବା— Bāreibā To mend (a pen or pencil).
ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର)—କ୍ରି.—ଧାନ ବଲ ବାଛିବା; ବାଡୁଙ୍ଗା ଉପାଡ଼ିବା—To root out the weeds from a paddy field.

ବାରେଣୀ—ଗ୍ରା. ବ.—ବାରୁଣୀ (ଦେଖ) Bāreṇī Bāruṇī (See)
ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା)—ବ.— ପଦିଗ; ଝାଡ଼ୁ— Broomstick.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାରେନ୍ଦ୍ର—ସ. ବି.—(ବରେନ୍ଦ୍ର+ଅ)—୧ । ଅଧୁନକ ରାଜସାହୀ ବିଭାଗ; ଗୌଡ଼ ଦେଶର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଜନପଦ—
Bārendra ବିଭାଗ; ଗୌଡ଼ ଦେଶର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଜନପଦ—
(ବାରେନ୍ଦ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) 1. The Division of Rajsahi.
୨ । ବରେନ୍ଦ୍ର ଦେଶର ଅଧିବାସୀ—2. Inhabitant of the country of Barendra.
୩ । ବରେନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. Brahmins of the Barendra class.

ବାରେନ୍ଦ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ—ଦେ. ବି.—ରାଜସାହୀ ବିଭାଗରେ ଉପନିବେଶ
Bārendra goshṭhi ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ବଙ୍ଗାଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ
(ବାରେନ୍ଦ୍ରଶ୍ରେଣୀ—ଅନ୍ୟପୁରୁଷ) କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଦଳ—A class
of Bengalee Brāhmaṇas or Kshatriyas
settled in the Rajsahi Division.

ବାରେ ବାରେ—ଦେ ଅ.—(ସ.ବାର ବାର)—୧ । ବାର ବାର (ଦେଖ)
Bāre bāre ବାରମ୍ବାର **ବାରମ୍ବାର** 1. Bāra bāra (See)
ବାରେ ବାରେ ଜିବ ଜିବ ସେ ଘୋଷେ—ଉଷ୍ଟ ବୈଦେହୀଶ ବଳାସ ।
୨ । କେବେ କେବେ—2. Occasionally.

ବାରେହା ଦାଢ଼—ଦେ. ବି.—ବରାହ ଦନ୍ତ ଭଳି ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ—
Bārehā dārḍhi A flower resembling the tusk of a boar.
ବାରେହା ଦାଢ଼ କରୁଣା କୋକନଦ,ବୃରୁବକ ମନ୍ଦାରଜ ।
ପ୍ରାଚୀ, ଉତ୍କଳ ମଲ୍ଲିକା ।

ବାରୋମି(ମେ)ଟ(ଟା)ର—ବୈଦେ ବି.—(ଇଂ.ବାରୋମେଟର)—ବାୟୁର
Bāro mi(me)ṭa(ṭā)r ଚାପମାନ ଯନ୍ତ୍ର—Barometer.
ବାରୋମିଟାର **ବାରୋମିଟର**

ବାର୍କ୍ଷ—ସ. ବିଣ.—(ବୃକ୍ଷ+ଅ)—ବୃକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bārkshya Relating to a tree.
ସ. ବି.—ଗଛର ଛାଲରେ ନର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର (ହି· ଶ.)—Cloth made from the bark of a tree.

ବାର୍କ୍ଷୀ—ସ.ବି.(ନାମ)—(ବାର୍କ୍ଷ+ଈ)—ପ୍ରଚେତାଗଣଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ମାତା;
Bārkshī ପ୍ରଚେତାଗଣଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ମାତା;
ମାରିଷା—Name of the mother of Daksha Prjāpati.
[ଦ୍ର—ପ୍ରଚେତାଗଣ ଅସ୍ମତ୍ପର ଦେହରୁ ବାହାର ଥିବା ସ୍ୱେଦ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷରେ ପଡ଼ିବାରୁ ତହିଁରୁ ଏକନ୍ୟାର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ।
ହି. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ବାର୍ତ୍ତିକ—ସ· ବି· ପୁଂ—(ବର୍ତ୍ତି ଧାତୁ+ଅକ)—ଲେଖକ—
Bārṇṇaka (ବାର୍ତ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) A writer; scribe.

ବାର୍ତ୍ତିକ—ସଂ.ବି. ପୁ—(ବର୍ଣ୍ଣ+ଇକ; ଶିଳ୍ପୀ ଅର୍ଥରେ)—୧ । ଲେଖକ—
Bārṇṇika 1. Writer.
୨ । ଚିତ୍ରକର—2. Painter.
ବିଣ—ବର୍ଣ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to letters or colour.

ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—କାଷ୍ଠାଦି ଚକ୍‌ଚକ୍ କରିବା ପ୍ରଲେପ-
Bārṇṇis ବିଶେଷ—Varnish.
[ବାର୍ନିଶ୍—ଅନ୍ୟପୁରୁଷ] ବାର୍ନିସ **ବାରନିଶ**
ବିଣ—ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍ ଲୋଳାଯାଇଥିବା—Varnished.

ବାର୍ତ୍ତି—ସ. ବି—(ବୃତ୍+ଅ)—୧ । ଆରୋଗ୍ୟ—1. Recovery
Bārtta or freedom from disease. ୨ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—
2. Health. ୩ । କୁଶଳ; ମଙ୍ଗଳ—3. Bliss.
୪ । ପଟୁତା—4. Dexterity; skill.
ସ. ବିଣ—୧ । ନୀରୋଗ; ଆରୋଗ୍ୟ; ସୁସ୍ଥ—1. Hale; healthy. ୨ । ମନୋହର—2 Beautiful; charming. ୩ । ପଟୁ—3. Dexterous. ୪ । ବୃତ୍ତି-ଶାଳୀ—4. Having means of livlihood; pursuing a profession. ୫ । ବୃତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—5. Professional; relating te a profession.

ବାର୍ତ୍ତିକ—ସ. ବି—ବତର ପକ୍ଷୀ—
Bārttaka The grey quail.

ବାର୍ତ୍ତା—ସ. ବି—(ବୃତ୍=ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକ ଚରିତ୍ର+ଅଚ୍
Bārttā ଅର୍ଥରେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବିବରଣ; ବୃତ୍ତାନ୍ତ—
1. Description. ୨ । କଥା; ବାକ୍ୟ—2. Word.
୩ । ବୃତ୍ତି; ଜୀବିକା—3. Livelihood. ୪ । କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟାଦି ବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ର—4. Science of agriculture and trade. ୫ । ସମ୍ବାଦ; ଖବର—
5, News; tidings; message; information.
ବାର୍ତ୍ତା ଔଷଧ ଶ୍ରବ ମନ୍ତ୍ରରେ ପଟ
ବେଗେ ଚଳା ତୁରନ୍ତ ଶାନ୍ତ ବସ୍ତର—
ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।
୬ । ଜନଶ୍ରୁତି—6. Rumour; report. ୭ । ଦୁର୍ଗା-
7. Goddess Durgā. ୮ । ବିଷୟ; ପ୍ରସଙ୍ଗ—
8. Matter; subject. ୯ । କଥୋପକଥନ (ହି· ଶ)—9. Conversation.

ବାର୍ତ୍ତାକ(କା,କୁ)—ସ. ବି—(ବୃତ୍ ଧାତୁ+ ଆକ;+ସ୍ତ୍ରୀ; ଈ;+ଆକୁ)—
Bārttāka(kī,ku) ବଙ୍ଗନ; ବାଇଗଣ—Eggplant and fruit; brinjal plant and fruit.

ବାର୍ତ୍ତାବହ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବାର୍ତ୍ତା+ବହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bārttābaha ସମ୍ବାଦବାହକ—Carrying message.
(ବାର୍ତ୍ତାବହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—୧ । ଦୂତ—1. Messenger.
୨ । ଚର—2. Spy. ୩ । ଅସ୍ପବ୍ୟସ୍ପ ବିଷୟ ପ୍ରଦର୍ଶକ ଶାସ୍ତ୍ର—3. Political economy. ୪ । (ଅଧୁନକ ବ୍ୟବହାର) ସମ୍ବାଦବାହକ ଯନ୍ତ୍ର—4. Telegraph; telephone.
(ବୈଦ୍ୟୁତ ବା ତାରହୀନ ବାର୍ତ୍ତାବହ=ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍)

ବାର୍ତ୍ତାୟନ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ବର୍ତ୍ତୁ ଗତୌ ଧାତୁ+ଅସ୍ପନ)—୧ । ସମ୍ବାଦ
Bārttāyana ବାହକ; ଦୂତ—1. Messenger. ୨ । ଚର;
(ବାର୍ତ୍ତାୟନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୂଢ଼ ପୁରୁଷ—2. Spy. ୩ । ସମ୍ବାଦଦାତା-
3. Correspondent.

ବାର୍ତ୍ତିକ—ସ. ବିଣ—(ବାର୍ତ୍ତା+ଇକ)—ବାର୍ତ୍ତାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bārttika Relating to message. ୨ । (ବୃତ୍+ଇକ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to livelihood.

ବ—୧ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଗ୍ରନ୍ଥ; ଟୀକା—1. Commentary.

୩ । ବର୍ତ୍ତକ ପକ୍ଷୀ; ବଉରି ତଡ଼େଇ—3. The grey quail.

ବାର୍ଦ୍ଦ—ଫ. ବ—(ଫ. ବାର୍=ଜଳ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ନ୍ୟାୟନ)- Bārdda ବାଉଦ; ମେଘ (ହୃ. ଶ)—Cloud.

ବାର୍ଦ୍ଦର—ଫ. ବ—(ଫ. ବାର୍=ଜଳ+ଦର)—୧ । ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ଶଙ୍ଖ Bārddara (ହୃ. ଶ)—1. Conch having the spiral winding to the right. ୨ । ଆମ୍ବ ଝାଟୁଆ (ହୃ. ଶ)—2. The stone inside the mango fruit. ୩ । ରେଶମ (ହୃ. ଶ)—3. Silk. ୪ । ଜଳ—(ହୃ. ଶ)—4. Water. ୫ । କାକଚଞ୍ଚା (ହୃ. ଶ) (ଦେଖ)—5. Kākachiñchā (See).

ବାର୍ଦ୍ଦଲ—ଫ. ବ—[ବାର୍=ଜଳ+ଦ (=ଦା ଧାତୁ.+ଅ)+ଲ ଧାତୁ Bārddala +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ]—୧ । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ; ବାଦଲ—1 A rainy day. ୨ । ମସ୍ୟାଧାର; ଦୁଅତ—2. Inkpot.

ବାର୍ଦ୍ଧକ—ଫ. ବ—(ବୃଦ୍ଧ+କ)—୧ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—1. Old age. Bārddhaka ୨ । ବୃଦ୍ଧ ସମୂହ—2. A number of old men. ୩ । ବୃଦ୍ଧର କର୍ମ୍ମ—3. The act of an old man.

ବାର୍ଦ୍ଧକୀ—ଦେ. ବ—(ଫ. ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ)—ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା— Bārddhakī Infirmity due to old age.

ବସ୍ତ୍ରା ଯେହିଁ ଅମଦ୍ଧବଗା ଜହୁ ବାର୍ଦ୍ଧକୀ ସ୍ପର୍ଶ ଦଇଁ ଦେ—

ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—ଫ. ବ—(ବାର୍ଦ୍ଧକ+ତ୍ୱାବେ. ଯ)—୧ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା— Bārddhakya 1. Old age. ୨ । ଜରା—2. Infirmity due to old age.

[ବ୍ର—ଏହା ୭୦ ବର୍ଷ ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।]

ବାର୍ଦ୍ଧି—ଫ. ବ—(ବାର୍=ଜଳ+ଧା. ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଇ)—ବାରିଧି Bārddhi ସମୁଦ୍ର—The sea; the ocean.

ବାର୍ଦ୍ଧିଜା—ଫ. ବ(ବାର୍ଦ୍ଧି+ଜନଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ— Bārddhijā Lakshmī,

ବୋଲୁଛ ମଧ ଷଜାର ଭେରବ ମସ୍ତୋଷ ଥପଣ

ବାର୍ଦ୍ଧିଜା ଦୁର୍ଗା ଭେବେ ଯାହା ହୋଇଲେ ତାହା ବ ଜାଣ—

ଉଷ୍ଟ—ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାର୍ଦ୍ଧୁଷି(ଷୀ)—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—(ବୃଦ୍ଧି=ସୁଧ+ଉପଜୀବା ଅର୍ଥରେ. ଇ; ନ୍ୟାୟନ)—ବୃଦ୍ଧିଜୀବୀ—Living on usury.

(ବାର୍ଦ୍ଧୁଷିକ—ଅନ୍ୟରୂପ); ବ—ସୁଧଖୋର; ମହାଜନ— (ବାର୍ଦ୍ଧୁଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ); A usurer.

ଏ ଦଇ ଜରତ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧ ବାର୍ଦ୍ଧୁଷିକେ

ବଧାଳାଥ —ମହାଯାତ୍ରା ।

ବାର୍ଦ୍ଧୁଷ୍ୟ—ଫ. ବ—(ବାର୍ଦ୍ଧୁଷି+ଯ; ନ୍ୟାୟନ)—୧ । ଟଙ୍କାକୁ ସୁଧରେ Bārddhushya ଖଟାଇବା; ସୁଧପାଇଁ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବା; ମହାଜନୀ—1. Usury; advancing money on interest; money-lending. ୨ । ଧାନ ଆଦିକୁ ବସ୍ତୁତ ସୁଧରେ କରଜ ଦେବା (ହୃ. ଶ)— 2. Usury in grains.

ବାର୍ଦ୍ଧ୍ର(ର୍ଦ୍ଧ୍ରୀ)—ଫ. ବ. (ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ର;+ଈ)— Bārddhra(rddhrī) ଚର୍ମ୍ମ ଦଉଡ଼ି—Thong of hide; rope made of hide.

ବାର୍ଦ୍ଧ୍ରୀଣ(ନ)ସ—ଫ. ବ. (ବାର୍ଦ୍ଧ୍ରୀ=ଚର୍ମ୍ମ ରଜ୍ଜୁ+ନସ=ନାସିକା)— Bārddhrīṇa(na)sa ୧ । ଗଣ୍ଡା (ପଶୁ)—1. Rhinoceros. (ବାର୍ଧ୍ରୀଣସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଲମ୍ବ କର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣ ବୃଦ୍ଧ ଛଗ—2. Long-eared and white old goat.

[ଦ୍ର—ପାଣିରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ପାଣି ପିଇବା ବେଳେ ଏ ଜାତିସ୍ଥ ଛେଳର କାନର ଅଗ ପାଣିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ।]

୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—3. A kind of bird.

[ଦ୍ର—ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ନାଲ ଗଳା ଗାଲ ଓ ଶରୀରର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ କଳା । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବଞ୍ଚୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏ ପକ୍ଷୀକୁ ବଳି ଦିଆ ଯାଉଥିଲା—ହୃ. ଶ]

୪ । ଯେଉଁ ପଶୁର ନାକ ଫୋଡ଼ା ଦୋଇ ଫୋଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ି ଗଲାସାଉଥାଏ—An animal through whose nose is bored and a rope is passed.

ବାର୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଫ. ବର୍ବ୍ବରୀ)—ବଡ଼ିଶା; ଝାଡ଼ୁ— Bārnī Broomstick.

ବାର୍ବଟ—ଫ.ବ. (ବାର=ଜଳ+ବଟ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କର୍ମ.ଅ)- Bārbaṭa ୧ । ଅରୁତ୍ତ—1 Rudder; oar.

୨ । ଜଳଯାନ; ନୌକା—2. Boat; vessel.

ବାର୍ବଟୀର—ଫ. ବ. (ବର୍ବଟୀ+ର)— Bārbaṭīra ୧ । ଅସତୀ ପୁତ୍ର; ଜାରଜ—1. Bastard.

୨ । ଆମ୍ର ପଲ୍ଲବ—2. Mango leaf.

ବାର୍ବଣା—ଫ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ନେଳ ମାଛି; ଅଣାରଣା ମାଛି— Bārbaṇā A kind of blue fly (Apte).

ବାର୍ଭଟ—ଫ. ବ. (ବାର୍=ଜଳ+ଭଟ୍ ଧାତୁ ଘୋଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କୁମ୍ଭୀର—Crocodile; alligator. Bārbhaṭa

ବାର୍ଭଟଙ୍କ ଗଜ ଯୂଥ ଭେଳା ହସ୍ତ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାର୍ମୁକ୍—ଫ. ବ. (ବାର୍=ଜଳ+ମୁର୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ Bārmuk କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ମେଘ—Cloud.

ବାର୍ଯ୍ୟ—ଫ. ବଣ. (ବାର୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ. ଯ)— Bārjya ୧ । ବାରଣୀୟ—1. Preventible.

୨ । ନିଷେଧ ଯୋଗ୍ୟ—2. Which should be forbidden.

୩ । (ବାର୍+ଯ) ବାର ବା ଜଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to water.

ଫ. ବ—୧ । ବର; ଦେବତାଦିଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହ ବ ଆଶୀର୍ବାଦ—1. Boon; blessing (Apte).

୨ । (ବହୁବଚନ) ସମ୍ପତ୍ତି—2. (plural) Possessions; riches (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାର୍ଯ୍ୟମାଣ—ଫ. ବ୍ରଣ. (ବାର ଧାତୁ + କର୍ମ ମାନ)—
Bārjyamāṇa ଯାହା ନବାରଣ କରି ଯାଉଅଛୁ—Which is being prevented.

ବାର୍ଲି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଯବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—
Bārlī 1. Powdered barley.
ବାଲୀ **बारली** ୨ । ଯବ—2. Barely.

ବାର୍ଷିକ—ଫ. ବ୍ରଣ. (ବର୍ଷ+ଭବ, ଦେୟ ବା ନବୃତ୍ତ୍ୟର୍ଥେ, ଇକ)—
Bārshika ୧ । ସାମ୍ବତ୍ସରିକ; ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଘଟିବା ବା କରଯିବା—
(ବାର୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Annual; yearly; taking place or done every year.
୨ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ପାଇଁ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—2. Fixed for the year.
୩ । ବତ୍ସର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the year.
୪ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଦେୟ—4. Payable annually.
୫ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ପ୍ରାପ୍ୟ—5. Falling due annually.
୬ । ଯାହା ପ୍ରତି ବର୍ଷ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ କରଯାଏ—6. Performed at a fixed time, once every year.
(ଯଥା—ବାର୍ଷିକ ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ।)
୭ । ଯାହା ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଜନ୍ମେ ଓ ମରେ; ବର୍ଷକାୟ (ଗୁଳ୍ମ)—7. (a plant or creeper) Which grows and dies in a year; annual; seasonal.
୮ । (ବର୍ଷା+ଇକ) ବର୍ଷାକାଳୀନ; ବର୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—8. Relating to rain; rainy.
୯ । ବର୍ଷା ଋତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—9. Relating to the rainy season.
ବ—୧ । ବାତ୍ସରିକ ବେତନ—1. Annual pay.
୨ । ବାତ୍ସରିକ କର—2. Annual rent.
୩ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପୂଜାଦି—3. Annual religious ceremonies.
୪ । ବର୍ଷରେ ଥରେ ଦେୟ ବା ପ୍ରାପ୍ୟ ବସ୍ତୁ—3. Any thing payable once every year
ଦେ. ବ—ଚୌପଣି (ଦେଶ)—Chaupaṇi (See)

ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା—ଦେ. ବ. (ଫ. ବାର୍ଷିକ+ପରୀକ୍ଷା)—
Bārshika parikshā ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଅପର ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉଠିବାପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା ବାଛିବା ନମନ୍ତେ କରଯିବା ପରୀକ୍ଷା—Annual examination held in a school.
सालाना इम्तिहान् ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା

ବାର୍ଷିକି—ଦେ. ବ. (ଫ. ବାର୍ଷିକା)—ବାର୍ଷିକ ପ୍ରାପ୍ୟ ବା ଖଜଣା; ସାଲିଆନା—
Bārshikī A due or gift payable every year.
वार्षिकी सालाना

ବାର୍ଷିକା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବର୍ଷା+ଇକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଇ)—ମୃଗୁସ୍ତ ମଲ୍ଲୀ—
Bārshikī A kind of Jasmine; Jasminum Sembac.
बेल चम्बा, मुगरा
ସ. ମୋଗସ୍ତ

ଫ. ବ୍ରଣ—ବର୍ଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ପୂଜାଦି);
ତା. ମଣ୍ଣିସ୍ତ ଯାହା ବର୍ଷର ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଥରେ ତେ. ଲୁଲ ବଜାନ୍ତତେଟ୍ଟୁ କରଯାଏ (ଯଥା—ଦେବାଙ୍କର ବାର୍ଷିକା ଶାନ୍ତିଯାସ୍ତ ପୂଜା)—Done at a fixed time once in the year.

ବାର୍ଷିଲ—ଫ. ବ. (ବର୍ଷା+ଇଲ+ଅ)—କରକା; ଜୁଆଥର (ହି.ଶ)—
Bārshila Hailstone.

ବାର୍ଷୁକ—ଫ. ବ୍ରଣ. (ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ)—ବର୍ଷଣଶୀଳ—
Bārshuka Showering; raining.

ବାର୍ଷ୍ଣ—ଫ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ. (ବୃଷ୍ଣି+ଅ)—ବାର୍ଷ୍ଣେୟ (ଦେଖ)
Bārshṇa Bārshṇeya (See)
(ବାର୍ଷ୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଫ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa.

ବାର୍ଷ୍ଣେୟ—ଫ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ. (ବୃଷ୍ଣି+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)—ବୃଷ୍ଣିବଂଶ-
Bārshṇeya ସମ୍ଭୂତ; ଯଦୁବଂଶୀୟ—Descended from the
(ବାର୍ଷ୍ଣେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Jadu dynasty.
ବ—୧ । (ନାମ) ନଳସ୍ତାଙ୍କ ସାରଥି—1. The name of the car-driver of king Naḷa. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-Śrīkṛushṇa.

ବାର୍ହଦ୍ରଥ(ଥି)—ଫ. ବ. ପୁଂ (ବୃହଦ୍ରଥ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ;+ଇ)—
Bārhadratha(thi) ଜରାସନ୍ଧ—A name of King Jarāsandha.

ବାର୍ହସ୍ପତ—ଫ. ବ୍ରଣ (ବୃହସ୍ପତି+ଅ)—ବୃହସ୍ପତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bārhaspata Relating to Bṛuhaspati.
ଫ. ବ.—ଜୈବ ବତ୍ସର; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗୃହପାଖେ ଥରେ ପହଞ୍ଚିବା କରିବାକୁ ବୃହସ୍ପତି ଗ୍ରହକୁ ଯେତେ ସମୟ ଲାଗେ; ସୌର ୧୨ ବର୍ଷ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—A period of 12 years which it takes the planet Jupiter to go round the sun.

ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ—ଫ. ବ୍ରଣ. (ବୃହସ୍ପତି+ଯ)—ବୃହସ୍ପତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bārhaspatya Relating to Bṛuhaspati.
ବ—୧ । ବୃହସ୍ପତି ପ୍ରଣୀତ ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର—1. Moral philosophy compiled by sage Bṛuhaspati. ୨ । ଚାର୍ବାକ ମୁନି—2. Sage Chārbāka. ୩ । ବୌଦ୍ଧ-ଦର୍ଶନ ବା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର—3. The Buddist philosophy or ethics.

ବାର୍ହା—ଦେ. ବ. (ଫ. ବରାହ)—ବନ୍ୟଶୂକର; ବରାହ—
Bār-hā Wild hog; boar.
(ବାର୍ହା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଡ—ବାଗ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—୧ । ଘୋଡ଼ା-ବରା ଝାମୁଆ—ଏମାନଙ୍କ ଝାମୁ ବା ଖୁର ଘୋଡ଼ା ଖୁର ପର **बनैला सुअर** ଗୋଷ୍ଠିଭୁକ୍ତ । ଏମାନେ ନବଡ଼ ବଣରେ ରହନ୍ତି । ୨ । ଶାଳବରିଆ ବା ପବ୍ବାଆ—ଏମାନଙ୍କ ଖୁର ପୃଷ୍ଠସ୍ଥ ଖୁରପର ଦୁଇଫାଳଆ; କେତେକ ବାଘୁଙ୍କ ଶରୀର ପାଉଁଶିଆ ଓ କେତେକଙ୍କର ଶରୀର କଳା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।]

ବାଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । (ଫ. ବୋଦାଲ; ବାଲ)
Bāl ବାଲିଆ ମାଛ—1. The cat fish. ୨ । (ଫ. ବାଲ)—କେଶ—2. Hair.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଳ—ସଂ. ବ (ବଲ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bāla ୧ । କେଶ—1. Hair.

[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ଏହା ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟର ଓ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରର ସାନ୍ନିଦେଶସ୍ଥ କେଶ ବା ଅନ୍ୟାର୍ଥରେ ବୁଝାଏ । ମସ୍ତକର ବାଳକୁ 'ଚୁଲ୍' ବୋଲାଯାଏ ।]

୨ । ଅସ୍ତ୍ରାନର କେଶ—2. The hairs on the private parts of a man or woman. ୩ । (ପୁଂ) (ବଲ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବାଳକ; ୧୬ ବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୂନ ବୟସ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଅ—3. Boy; lad (under the age of 16) ୪ । ଅର୍ଥାତ୍ଶିଶୁ—4. Male infant; male child ୫ । ବାଳଆ ମାଛ—5. The cat fish. ୬ । ବାଳଧି; ଚମର—6. Chowrie; a fly flap or fan made of the bushy tail of the yak. ୭ । ଘୋଡ଼ାଛୁଆ—7. Colt. ୮ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସ୍କ ହାତି—8. A young ve elephant of fi years of age. ୯ । ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ—9. Cocoanut tree. ୧୦ । ବାଳା; ସ୍ତ୍ରୀବେର; ଜୁରୁବେଲ—10. Pavonia Odorata. ୧୧ । ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧିଆ ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋଳକ (ହି. ଶ.)—11. A fool.

ବିଣ—୧ । ନୂତନ—1. New. (ଯଥା—ବାଲରବି ।)

୨ । ନବଜାତ—2. Newly born. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—(ଯଥା—ବାଳ ମୂଷିକ)—3. Very small. ୪ । ଅଜ୍ଞାନ, ମୂର୍ଖ—4. Igeorant; illiteratn; block-headed. ୫ । ନବୋଧ—5. Foolish.

ଗ୍ରା. ବିଣ—୧ । ନଗଣ୍ୟ—1. Insignificant. ୨ । ଦ୍ୱେଷ୍ୟ—2. Despicable. ୩ । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ—3. Of tender or young age.

ବାଳ ଉପଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଳ ଓ ଉତ୍ପାଟନ)—କେଶ ମନକୁ
Bāla upardā ଉପୁଡ଼ ପଡ଼ିବା; କେଶର ପତନ—
ବାଳଉଖଡନା ଚୁଲ ଉଠା The falling of hair.
(ବାଳ ଉପୁଡ଼ା, ବାଳ ଉପୁଡ଼ିବା, ବାଳ ଉପୁଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଳ ଉପାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କେଶକୁ ଉତ୍ପାଟନ କରିବା—
Bāla upārdibā 1. To root out the hair.
(ବାଳ ଓପାଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
ବାଳ ଉଖାଡନା ଅନଷ୍ଟ କରିବା—2. To injure a person.
ଚୁଲ ତୋଳା ୩ । କଷ୍ଟ ଦେବା—3. To give pain.

ବାଳ ଓପଡ଼ା—ଦେ. ବ--କେଶ ଉତ୍ପାଟନ—
Bāla opardā The rooting out of hairs.
(ବାଳ ଓପୁଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଳ ଉଖାଡନା ଚୁଲତୋଳା

ବାଳକ ଦାସ୍—ବୈଦେ. ବ (ହୁନୀ)—ବାବାଜୀଙ୍କର ଛୋକା ଚେଲା—
Bālak dāa A boy disciple of a Bairagee.
(ବାଳ ଦାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଳକଦାସ ବାଳକଦାସ

ବାଳକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବାଳ+କ)—୧ । ଅପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କ ପୁରୁଷ
Bālaka ଶିଶୁ—1. A young boy. ୨ । ଶିଶୁ ପୁତ୍ର—(ବାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. A male child. ୩ । ନବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A fool; a block-head. ୪ । ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An ignorant person. ୫ । ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠସୂତ୍ର—5. Finger ring. ୬ । କେଶ—6. Hair. ୭ । ଲାଙ୍ଗୁଡ଼—7. Tail. ୮ । ବଳସୂ—8. Bracelet. ୯ । ସ୍ତ୍ରୀବେର; ଜୁରୁବେଲ—9. Pavonia Odorata. ୧୦ । ହାତୀଛୁଆ (ହି· ଶ.)—10. The young of an elephant. ୧୧ । ଘୋଡ଼ାଛୁଆ (ହି. ଶ.)—11. Colt. ୧୨ । ଇଟାମାଂସୀ (ହି· ଶ)—12. Indian spikenard.

ବିଶ—ବାଳକ ପରି ନବୋଧ ବା ଅଜ୍ଞାନ—Foolish or ignorant as a child.

ଦେ. ବ—ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଗୋପାଳ—One of the twelve cowherd companions of Srikṛushṇa.

[ଦ୍ର—ବାରସ୍ୱତ ଭଳେ ନୋହି ଦେଖ ।]

ବାଳକ ବାଳିଗ ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ଫା. ବାଲଗ୍) ସାବାବଳ—(ନାବାଳକ—ବିପରୀତ) Major; one who has attained majority.

ବାଳକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ.—୧ । ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା—
Bālakatā (twa) 1. Boyhood.

୨ । ଶିଶୁ ବୁଦ୍ଧି; ଅବାଚୀନତା—2. Childishness.

ବାଳ କଥା—ଦେ. ବ—ବାଲ୍ୟକାଳର ବରୁଣି କଥା—
Bāla kathā 1. Childish language; prattle.
ଖରାପ ବାତ ଗ୍ରା. (ଉଭର; ଅଶିଷ୍ଟ)—ବ—୧ । ଘୃଣ୍ୟ ବିଷୟ—1. Despicable matter. ୨ । ମୂଲ୍ୟଜ୍ଞାନ ବିଷୟ—2. Worthless matter.
ବାଳର କଥା

ବାଳ କଟା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଭଣ୍ଡାସ୍ତ୍ରାରା ଅଘଣାର କେଶକୁ
Bāla kaṭa(te)ibā କଭୁର କରାଇବା—To have one's
ବାଳ ଛଁଟାନା ଚୁଲ ଛାଁଟନ hairs corpped up by a barber.
(ବାଳ କଭୁରା(ରେ)ଇବା, ବାଳ ଛଟା(ଟେ)ଇବା, ବାଳଛଟା(ଟେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବାଳକପ୍ରିୟା—ସ. ବ.—(ଶବ୍ଦ ଭଦ୍; ବାଳକପ୍ରିୟ+ଆ)—୧ । କଦଳୀ
Bālaka priyā (ହି. ଶ)—1. Plantain.

୨ । ଇନ୍ଦ୍ର ବାରୁଣୀ (ହି. ଶ); ମହାକାଳ—2. Colocynth.

ବାଳକାଟି—ଦେ. ବ. (ଗ୍ରାମ)—ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ଗ୍ରାମ—
Bāla kāṭi A village near Bhubaneswar in the District of Puri.

[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଂସା ବାସନ ତିଆର ହୁଏ ।]

ବାଳ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କେଶକୁ କଭୁରା ଦ୍ୱାରା
Bāla kāṭibā କାଟିବା—To crop up another's hair.
(ବାଳ କଭୁରିବା, ବାଳ ଛଟିବା, ବାଳ ଛଣ୍ଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାଳ ଛାଁଟନା ଚୁଲ ଛାଁଟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଲ କାଣ୍ଡ—ସ. ବ.—ରାମାୟଣର ଆଦ କାଣ୍ଡ—The first of the seven books of the Rāmāyaṇa (describing the doings of Rāma in his boyhood.)

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାର ବର୍ତ୍ତନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ବାଲ କାମୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବାଲ + କାମ + ଇନ୍; ୬ମା. ୧ବ)—Bāla kāmī ସନ୍ତାନକାମୀ; ପୁତ୍ରକାମୀ—Wishing to have a child. (ବାଲକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାଲ କାଲ—ସ. ବ—ଶୈଶବ ସମୟ; ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା—Bāla kāla Childhood; boyhood.

ବାଳକ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବାଲକ) ଲାଞ୍ଜ—Bālaki Tail.

ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପିଙ୍ଗଳା ଭାସ୍ୱ କେଶ
ବାଳକ ପ୍ରାସ୍ୱ କେଳ ଜଣ—ଭୂଉସୀ. କ୍ଷେତ୍ର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ବାଲ କିରଣ—ଦେ. ବ.—୧ । ନବୋଦିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ—Bāla kiraṇa 1. Early rays of the sun.

ଅନ୍ତରୁଲେ ଗୋରେ ଠାବେ ଠାବେ ବାଳ-କିରଣ ଲଣ୍ଡ ।
ସ୍ୱଧାନାଥ, ଉଷା ।

୨ । ତାଦାଣିଆ ଖରା—2. Slanting rays of the evening sun.

ବାଲକୀ—ଦେ. ବ—(ପଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଚୀନ) (ସ. ବାଲକା)—ବାଳକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Bālakī 1. The feminine of Bālaka.

बालकी ବାଳକା—Girl.

ବାଳକ ବାଳକୀ ହୋଇଲେ ।
ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ତୁଳସୀଗୀତା ।

ବଣ.—ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to childhood

ବାଳ କୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. ବ—ପାନଅରେ ବାଳ ଗୁଚ୍ଛକୁ ଚର୍ Bāla kuṇḍā(ṇḍe)ibā ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା—To comb hair.

बालकंघीकरना ଚୁଲଆଁଚଡ଼ା

ବାଳ କୃମି—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କେଶ କୃମି; ଜୁକୁଣୀ Bāla kṛumi Louse.

ବାଳ କୃଷ୍ଣ—ସ. ବ.—ଶିଶୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Bāla kṛushṇa Child Śrīkṛushṇa.

(ବାଳକୃଷ୍ଣ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name given to males,

[ଦ୍ର—ଏହାପର ବାଳ ଗୋବିନ୍ଦ, ବାଳ ମୁକୁନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ଗଠିତ ହୁଏ ।]

ବାଳ କ୍ରୀଡ଼ା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପିଲା ଖେଳ—Bāla krīrḍā Child's play.

(ବାଳ କ୍ରୀଡ଼ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଳ ଖାଇବା—ଦେ. କି—(ଅଣ୍ଡିଷ୍ଟ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—(slang) To fail in an undertaking. Bāla khāibā

(ବାଳ ଖାଇ ପିବା, ବାଳଟା ବାଳ ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

मजा चखना ମଜା ଦେଖା

ବାଳଖିଲ୍ୟ—ସ. ବ—(ବାଳ + ଖିଲ + ଯ)—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଶରୀରରୁ ଜାତ Bāla khilya ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠପରିମିତ ୬୦ ହଜାର ମୁନି—The generic name of 60 thousand sages of the height of the thumb, born of the body of Brahmā.

ବାଳଗଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ)—ଦାନାଗଡ଼ା (ଦେଖ) Bāla garḍā Dānā garḍā (See)

ବାଳ ଗର୍ଭିଣୀ—ସ. ବ—ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭବତୀ—A female who has conceived for the first time. Bāla garbhiṇī

ବାଳ ଗୋପାଳ—ଦେ. ବ—ବାଳକୃଷ୍ଣ (ଦେଖ) Bāla gopāla 1. Bāla Kṛushṇa (See)

बाल गोपाल ୨ । ଶିଶୁ—2. Child.

ବାଳ ଗୋପାଳ ୩ । ବାଳକ ଶିଶୁଗଣ—3. Male children.

ବାଳଗୋବିନ୍ଦ—ସ. ବ—ବାଳକୃଷ୍ଣ (ଦେଖ) Bāla gobinda Bāla Kṛushṇa (See)

ଅକାଳ ନଦ ବାଳଗୋବିନ୍ଦ
ବାଳ ବେଶ ବେଶ ପକାଏ ଛନ୍ଦ । ଉଷା ।

ବାଳଗ୍ରହ—ସ. ବ—(ବାଳ + ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ ବା ଅକାଳରେ ଇହଲୋକରୁ ଗ୍ରହଣ କରେ)—Bāla graha ୧ । ଅକାଳରେ ଶିଶୁ ପ୍ରାଣନାଶକ ରୋଗ ବିଶେଷ—1. A fatal infantile disease.

୨ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶକ ୫୫ ଜଣ ଦେବତା—
2. A generic name of demigods said to attack infants with fatal results.

[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ନାମ ସ୍କନ୍ଦ, ସ୍କନ୍ଦାପସ୍ମାର, ଶକୁନୀ, ରେବତୀ ପୂତନା, ଗନ୍ଧପୂତନା, ଶୀତପୂତନା, ମୁଖମଣ୍ଡିକା ଓ ନୈଗମେୟ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଯେଉଁ ଘରବାରରେ ଦେବ ପୂଜା, ଅଗ୍ନି ପୂଜା, ସଦାଗୁରୁ ପାଳିତ ନ ହୁଏ ସେ ଘରବାରର ପିଲାଙ୍କୁ ଏ ଗ୍ରହମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଏ ଗ୍ରହଜନିତ ରୋଗରେ ଅକାଳୀ ଶିଶୁ କାରମ୍ବାର, କାନ୍ଦେ, ନଖରେ ଆପଣା ଦେହ ବା ପରର ଦେହକୁ ଗାଞ୍ଚୁଡ଼େ, ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼େ, ଓଠ ଚଘେ, ଖାଏ ନାହିଁ, ହାତ ଗୋଡ଼ ମୁଠା ମୁଠା କରେ ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୁଏ—ହୁଂ. ଶ. ।]

ବାଳଚର—ସ. ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ବଏ ସ୍କାଉଟ୍ (ଦେଖ) Bāla chara Bae skāuṭ (See)

ବାଳ ଚର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାଳ + ଚର୍ଯ୍ୟ = ଆଚରଣ)—Bāla charjya ୧ । କୁମାର; କାର୍ତ୍ତିକେୟ—1. Kārttikeya

ବାଳଚର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଅଛନ୍ତୁ ରମ ଦେଲେ ସେହି ମତ ହୁଅ ନୃପେ
ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ବୋଇଲେ ଯେ । ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ

୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବାଳକର ଚାଲୁ—
2. Boyish conduct.

ବାଳ ଚର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟା)—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାଳ + ଚର୍ଯ୍ୟ; ଚର୍ଯ୍ୟା)—Bāla charjya(rjyā) ଶିଶୁ ପାଳନ—The bringing up of children; the care of children; midwifery.

ବାଳ ଚର୍ଯ୍ୟା
ବାଳ ଚର୍ଯ୍ୟ
ବାଳ ଚର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟା)
} ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଳ ଛଡ଼ବା—ଦେ. ତି—୧ । ଖୌର ଅବ ନ ହୋଇ ଆପଣାର
Bāḷa chhārdibā କେଶକୁ ବଢ଼ାଇବା—1. To let one's
ଚୂଳ ବାଢ଼ାନ hairs grow long.
बाल छोडना ୨ । କେଶକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କର ଲମ୍ବିତ କରାଇବା—
ଚୂଳ ଏଲୋକରା 2. To let loose the hair.

ବାଳ ଛତ ହଅ ଅଣ୍ଟାରେ ପଡ଼
ଇଷେ ଚଣା ଫୁଲ ହୁଡ —ଚଗ ।

ବାଳ ଜ୍ଞାନ ନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ସଙ୍କାନ ବା ଖାତ୍ତର
Bāḷa jñāna na karibā ନ ଦେଖାଇବା—Not to show
खातीर नहीं करना or have the slightest regard
ଖାତିର ନା କରା for a person.

ବାଳଞ୍ଚ—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ)—ଅଳଙ୍କାର ସଫା କରିବା ପାଇଁ ବାଚ୍ଚା
Bāḷañcha ବାଳରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ମୃଠା—
A small bundle of hair of the boar to
brush or cleanse ornaments.

ବାଳତି(ତି)—ବୈଦେ. ବ. (ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବାଲେଡ୍; ଇଂ. ବକେଟ୍)—
Bāḷaṭi(ti) ଲୌହାଦ ନମିତ ବସ୍ତୁତ ମୁଖ ଏକ ପ୍ରକାର ପାତ୍ର—
ବାଲତୀ **बालटी** A bucket.

ବାଳ ଡିମ୍ବିରି—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ ବଶେଷ—
Bāḷa ḍimbiri Ficus Hispida (Hains).
[ଦ୍ର—ଏହୁ ବୃକ୍ଷ ନଦୀ ଓ ନାଳ କୂଳରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର
ଫଳ ଖିଆଯାଏ ।]

ବାଳ ତନୟ—ସ. ବ—ଖଇର ଗଛ —
Bāḷa tanaya Acacia Catechu (tree).
(ବାଳ ଦଳକ, ବାଳ ପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଳ ତାଳ—ଦେ. ବ—ତାଳସଙ୍ଗ; ତାଳାସ୍ଥିମଜ୍ଜା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Bāḷa tāḷa The soft substance inside the hard
seed of the palm fruit.

ବାଳ ତୃଣ—ସ. ବ—କଅଁଳିଆ ଘାସ; ନୂଆ ଘାସ—
Bāḷa tṛuṇa Tender new grass.

ବାଳ ଧନ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାଳ=ନାବାଳକ+ଧନ)—
Bāḷa dhana ନାବାଳକର ଧନ—Minor's property.

ବାଳ ଧରାଧରି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ପରସ୍ପର ଚୁଟି ଧରାଧରି ହେବା—
Bāḷa dharādhari 1. Mutual catching by
ଚୂଳ ଟାନାଟାନି **बाल खींचाखींची** the hair.
୨ । ଭୟାନକ କଳ କଜିଆ—2. Fierce quarrel.

ଦାରୁଣସ, ବହୁ ଡୂଡ଼ା ଖାର ବଗିଡ଼ସ
ଘରଚା ସାଙ୍ଗରେ ବାର ଧରାଧରି,
ଦଥର ସାଙ୍ଗରେ ବଗିଡ଼ଲ—ହେଲା ଗୀତ ।

ବାଳଧି(ଧୀ)—ସ. ବ. (ବାଳ ଧାତୁ+କଞ୍ଚି. ଇ; ଈ)—
Bāḷadhi(dhī) ୧ । ଗୁମର—1. A fan made of the
tail of the yak.
୨ । କେଶଯୁକ୍ତ ପୁଚ୍ଛ—2. Hairy tail; bushy tail.

ବାଳ ଧୂପ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଳ=ବାଳକ ଓ ଧୂପ)—
Bāḷa dhūpa ୧ । ଠାକୁରଙ୍କ ସକାଳେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଦଅଯିବା
(ବାଳ ଭୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଳାଦ ନୈବେଦ୍ୟ—1. The day's
सुबहकी आरती first offering of food to the
ବାଲ୍ୟଭୋଗ Deity.
୨ । ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋରରୁ ଭୋଗ କରାଯିବା ଜଳଖିଆ—
2. The Deity's tiffin or breakfast.

ବାଳ ପକା(କେ)ଇବା—ସ. କ୍ରି—ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମାନସିକ
Bāḷa paka(ke)ibā କରି ଶିଡ଼ଥିବା ବା ବଢ଼ାଇବା ପାର୍ଶ୍ୱକେଶକୁ
ଚୂଳ ଫେଲା, ଚୂଳ ଦେଓୟା ଖୌରଦ ଦ୍ୱାରା ମୁଣ୍ଡିତ ହେବା—
बाल देना To have one's long hairs shaven.

ବାଳ ପାଚିବା—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଳ+ପଚ ଧାତୁ)—
Bāḷa pāchibā ୧ । କେଶର ପକ୍ୱତା—1. Greyness of
ଚୂଳ ପାକା **बाल पकना** hairs.
୨ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—2. Old age.

ବାଳ ପାଶ୍ୟା—ସ. ବ. (ବାଳ=କେଶ+ପାଶ+ଯ+ଆ)—
Bāḷa pāśyā ୧ । ଲଲାଟ ଭୂଷଣ; ଅଳକାପାଟ୍ଟ—
1. An ornament for the brow.
୨ । ସୀମନ୍ତ—2, The ringlets of small hair
hanging down the brow.

ବାଳ ପୁଅ—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ସ. ବାଳପୁତ୍ର)—ଶିଶୁପୁତ୍ର; ପିଲା ପୁଅ—
Bāḷa pua Small child or boy.
(ବାଳ ପୋଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପିତା ବରଂବେ ବାଳ ପୁଅ
[ବାଳ ପୁ(ପୋ)ଏ—ବହୁବଚନ) ବୋଇଲେ ଶୁଣ ପିତାମହ
छोटा लडका ଛୋଟଛେଳେ ଖାରୀ. ବର୍ଜୁ ମାଡାସ୍ୟ ।

ବାଳ ପୁଷ୍ପୀ—ସ. ବ. (ବାଳ=କେଶ+ପୁଷ୍ପ+ଇନ୍)—
Bāḷa pushpī ଯୂଥିକା; ଯୁହି—A sort of tiny Jasmine;
(ବାଳ ପୁଷିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Jasmine Quriculatus.

ବାଳ ପ୍ରମାଣ(ଣେ)– ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । କେଶି ପରି ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ
Bāḷa pramāṇa(ṇe) ଭାବରେ; ସରୁ ଭାବରେ—
(ବାଳ ପରି—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Delicately like the thick
ଚୂଳ ପ୍ରମାଣ ness of a hair.
बाल बराबर ୨ । କେଶର ବ୍ୟବଧାନ ମାତ୍ର ରହି—1. Leaving
a hair-breadth (distance).

ବାଳବ—ସ. ବ—ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ ଏକାଦଶ କରଣରୁ
Bāḷaba ଦ୍ୱିତୀୟ କରଣ—One of the 11 astrological
conjunctions.
[ଦ୍ର—ଏ କରଣରେ ଶୁଭ କର୍ମ କରିବ; ଏ କରଣରେ
ଜନ୍ମିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳ ପ୍ରଘରବାରପାଳକ, ଭୁଲଶୀଳ-
ସମ୍ପନ୍ନ, ଉଦାର ଓ ବଳବାନ୍ ହୁଏ—ହୃ. ଶ]

ବାଳ ବଙ୍କା ହେବା—ଦେ. ବ. (ଉତର ବ୍ୟବହୃତ)—ଦୈାଶସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Bāḷa bankā hebā ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଅନଷ୍ଟ ହେବା—
बाल बान्धना The happening of the slightest
(ବାଳ ବଙ୍କା କରିବା—କ୍ରିୟା) injury to a person (e. g.
ଚୂଳଛିଡ଼ା touching the hair of a person's head and
[ବାଳବଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—କ୍ରିୟା] making it bend a little).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଲ ବଚ୍ଚା(ଚ୍ଚା)—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ବାଳ ଓ ବତ୍ସ; ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ପିଲ୍ଲପିଲ୍ଲ—
Bāḷa bachā(chchā) 1. Children.
ବାଲବାଚ୍ଚା
୨ । ଆପଣାର ସନ୍ତାନସନ୍ତତି—
2. One's own children.

ସଭ୍ୟା ନ ଦେଇଣ ବାଲ
ବାଲବଚ୍ଚା ସବୁ ଭାର ଦେବ ଦେବ ଗଲା—ଶୂନ୍ୟପୁ. ଦଃଖଦଜସ୍ୱ ।

୩ । ପରିବାର—3. family.

ବାଲବଚ୍ଚା(ଚ୍ଚା)ବାଲା—ଦେ. ବଣ—ବହୁ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିବିଶିଷ୍ଟ—Having a family of many children.
Bāḷabachā(chchā)bāḷā
ବାଲବଚ୍ଚାବାଲା ଛାପୋଷା

ବାଲ ବଡ଼(ଡ଼ୁ)ଣୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବାଳ ଓ ବର୍ଦ୍ଧନା)—୧ । ଶତାବରୀ ଗଛ—1. The asparagus.
Bāḷa bardha(rdhu)ṇī

[ଦ୍ର—ଏହାର ଛାଲ ମୁଣ୍ଡରେ ଖୋସିଲେ ପଶୁକର କେଶ ବଢ଼ି ଯାଏ ବୋଲି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ବଶ୍ୱାସ ।]

୨ । କେଶ ବଢ଼ିକାରକ ଔଷଧ—2. A preparation which causes the hair to grow.

ବାଲ ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ବାଳ + ବର୍ଦ୍ଧନ)—ବାଳକୁ ନ କାଟି ଲମ୍ବ ହେବାକୁ ଛାଡ଼ି ଚୁଳବାଢ଼ାନ ଦେବା—1. To let one's hair grow long
Bāḷa bardhā(rdhe)ibā
ବାଲବଢାନା (without cutting it). ୨ । ଔଷଧ ବା ତୈଳାଦି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା କେଶ ବଢ଼ି ହେବା ଉପାୟ କରିବା—2. To make one's hair grow long by application of medicated oil etc.

ବାଲ ବତ୍ସ(ତ୍ସ୍ୟ)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାଳ + ବତ୍ସ = ତ୍ସ୍ୟ)—କପୋତ; ପାରା—Pigeon.
Bāḷabatsa(tsya)

ବାଲ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—ଛୋଟକୁ କେଶକୁ ଏକତ୍ର କରି ଟେଣ୍ଟ ପକାଇବା; ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିବା—To tie up the hair
Bāḷa bāndhibā
ଚୁଳବାଁଧା ଚୋଟୀବାଁଧନା of the head into a knot or chignon.

ବାଲ ବାହ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ବାଳ + ବହ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ଶିଶୁଦ୍ୱାରା ବହନୀୟ—Capable of being carried by a child.
Bāḷa bāhya

ବ—ବନ୍ୟ ଛଗଳ—Wild goat.

ବାଲ ବିଧବା—ସଂ. ବ—ବାଲୁତ ବିଧବା (ଦେଖ)
Bāḷa bidhabā
Bāḷuta bidhabā (See)

(ବାଲବୈଧବ୍ୟ—ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ)

ବାଲବିଧୁ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା: ବାଳ + ବିଧୁ)—ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦ୍ୱିତୀୟାର ଚନ୍ଦ୍ର; ନବଚନ୍ଦ୍ରମା—The new moon.
Bāḷabidhu

ବାଲ ବିବାହ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାଳ + ବିବାହ)—ବରର ବା କନ୍ୟାର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ କରାଯିବା ବିବାହ—Child-marriage.
Bāḷa bibāha

ବାଲ ବୀର—ସଂ. ବ (ଅଧୁନାତନ ପ୍ରୟୋଗ)—ବଏ ସ୍କାଉଟ୍ (ଦେଖ)
Bāḷa bīra
Bae skāuṭ (See)

ବାଲ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବ—ବାଲକର ବୁଦ୍ଧି ପର ସାମାନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି—Slight intelligence or discretion.
Bāḷabuddhi

ସଂ. ବଣ—ମନ ବୁଦ୍ଧି (ବ୍ୟକ୍ତି)—Having slight intelligence.

ବାଲବୋଧ—ସଂ. ବ—ଦେବନାଗର ଲିପି (ହୁ. ଶ)—The Debanāgara script.
Bāḷabodha

ସଂ. ବଣ—ବାଲକର ବୋଧଗମ୍ୟ; ଅତି ସହଜ—Very easy

(ଯଥା—ପଣ୍ଡିତ ଜୁଲମଣି ଦାଶଙ୍କ ବାଲବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ ।)

ବାଲ ବ୍ୟଜନ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ. ବମ୍ୟା ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାଳ = କେଶ + ବ୍ୟଜନ = ପଙ୍ଖା)—ଚମର; ଓଅଁର—Chowrie; a fan made of the bushy tail of beasts.
Bāḷa byajana

ବାଲ ବ୍ରତ—ସଂ ନ—ମଞ୍ଜୁଘୋଷ ନାମକ ଜନୈକ ଜୈନ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ—Name of a Jaina missionary.
Bāḷa brata

ବଣ—ବାଳକ ଅତରଣବିଶିଷ୍ଟ—Conducting one's self like a child.

ବାଲ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛି; କୁମାରବ୍ରତଧାରୀ—(ବାଲବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—କର୍ମ ବା ଅବସ୍ଥା ବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ) A person who has observed continence since his very boyhood, a lifelong celebate.
Bāḷa brahmachārī

ବାଲ ଭାନୁ—ସଂ. ବ (ବଳ + ଭାନୁ)—୧ । (କର୍ମଧା) ଅଳ୍ପକାଳ ହେଲା ଉଦିତ ହୋଇଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. Newly risen sun.
Bāḷa bhānu
(ବାଳସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାଳାର୍କ, ବାଳରବି—ଅନ୍ୟରୂପ)

୨ । ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣି (ହୁ. ଶ.)—2. Lapis lazuli.

ବାଲ ଭାବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାଳ + ଭାବ)—୧ । ବାଲକତ୍ୱ—1. Childhood.
Bāḷa bhāba

୨ । ବାଲ୍ୟଚପଳତା—2. Childishness.

ବାଲ ଭାଷଣ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ବାଳ + ଭାଷଣ)—୧ । ଶିଶୁର ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଥା—1. A child's utterance.
Bāḷa bhāshaṇa
(ବାଳ ଭାଷିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

୨ । ଶିଶୁର ଦନ୍ତୋଷ୍ଠ କଥା—2. The lispings of an infant,

୩ । ଶିଶୁର ଭାଷା—3, Childish language.

ବାଲଭୋଗ—ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଗ୍ରହକୁ ଅର୍ପିତ ନୈବେଦ୍ୟ (ହୁ. ଶ.)—1. Offering made to an idol of Śrikṛushṇa.
Bāḷabhoga

୨ । ଜଳଖିଆ (ହୁ. ଶ.)—2. Light refreshment.

ବାଲ୍ୟଭୋଗ ଦେ. ବ—ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ହେବା ପରେ ସମବେତ ବାଲଭୋଗ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ବଣ୍ଟାଯିବା ନୈବେଦ୍ୟ—Offerings distributed amongst the assembled children.

ବାଲ ଭୋଜ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାଳ + ଭୋଜ୍ୟ)—
Bāḷa bhojya ଶିଶୁର ପଥ୍ୟ—Fit to be taken by infants; (food) beneficial for infants.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଲ(ଲା)ମ୍(ମି)— ଦେ. ବ—ବରଶାଲ ଅଞ୍ଚଳରୁ କଲିକତାକୁ ଆମଦ
Bāla(lā)m(mi) ଏକ ପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶାଳ ତଣ୍ଡୁଳ—
ବାଲାମ A kind of excellent rice imported to
बालम; बिलाइती चावल Calcutta from Barisal side.

[ଦ୍ର—ଚୁଆଖାଲ ଓ ବାଖରଗଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ନୌକା ବିଶେଷର ନାମ 'ବାଲମ୍।' ଏହି ନୌକାର ପଟାମାନଙ୍କ ବେଡ ଲଇ ଦ୍ୱାର ପଟ୍ଟର ସହିତ ଘଡ଼ି କର ବାନ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ। ବରଶାଲ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଏ ଗୁଡ଼ାଳ 'ବାଲମ୍' ନୌକାରେ କଲିକତା ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସୁଥିବାରୁ ଏ ଗୁଡ଼ାଳର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି। ଏ ଗୁଡ଼ାଳ ସାଧାରଣ ଗୁଡ଼ାଳ ଅପେକ୍ଷା ସରୁ ଓ ଲମ୍ବ, ଓ ଏଥିରେ ଅନ୍ନ ଗୋଟ ଗୋଟ ହୁଏ। ଏ ଗୁଡ଼ାଳରେ ଖେଗୁଡ଼, ପଲୁ ଆଦ ଚଷାଯାଏ— ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର]

ବାଳ ମାଧବ ସ. ବ. ପୁଂ—ବାଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ଦେଖ)
Bāla mādhaba Bāla śrīkṛushṇa (See)

ବାଳ ମାଧୋଇ / ବାଳ ମଧେଇ } ଦେଶଜରୂପ ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ଦଆଯିବା ନାମ—A name given to
बालमधवा males

ବାଲ-ମନ୍ଦା— ଦେ. ବ—ଦେହରେ ଉକା ଉକା ହୋଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
Bāla mandā ଉଠିବା ବଡ଼ ଲୋମରୁମ—Hairy growth;
लहसन polytrichia; hirsute patches on the body.

ବାଲମିକ(କି)— ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ ବାଲ୍ମିକି)— ବାଲ୍ମିକ (ଦେଖ)
Balamika(ki) Bālmika (See)

ବାଲମିକ ବ ଲୌକିକ ଲୌକିକ ମିଶି। ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶତକାସ।

ବାଲମିକି(କି) ରାମାୟଣ— ଗ୍ରା ବ—ବାଲ୍ମିକି ମୁନଙ୍କ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ
Bālamika(ki) rāmayaṇa ରାମାୟଣ—The Rāmāyaṇa composed by sage Bālmika.

ବାଳ ମୁକୁନ୍ଦ— ସ. ବ—ବାଳମାଧବ (ଦେଖ)
Bāl. mukunda Bāḷamādhabā (See)
(ବ ଲମକୁନ୍ଦ—ଦେଶଜରୂପ)

ବାଳ ମୁକୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଗ୍ରଥିତ କେଶକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବା—
Bāḷa mukuḷā(ḷe)ibā To unloosen the knotted
बाल खोलना चूल एलान hair

[ବାଳମୁକୁଳା କରିବା, ବାଳ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଳମୂଳକ— ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବାଳ+ମୂଳକ)—ଖେଚ ଓ କଅଁଳିଆ
Bāḷamūḷaka ମୂଳା— Tender and young radish.

[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଟୁ ଉଷ୍ଣ, ଗାତକ, ବଲବର୍ଦ୍ଧକ; ଏହା ଶ୍ୱାସ, ଅର୍ଶ, କ୍ଷୟ ଓ ନେତ୍ର ରୋଗରେ ଉପକାରୀ —ହ. ଶ)—

ବାଳମୂଳିକା ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ ସମା; ବାଳ+ମୂଳିକା)—ଆମ୍ବଡ଼ାଗଛ
Bāḷamūḷikā (ହ. ଶ)—Hog plum (tree).

ବାଳ ମୂଳିଆ— ଦେ. ବ—(ସଂ. ବାଳ+ମୂଳୀୟ)—ରୋମ ମୂଳରେ
Bāḷa mūḷiā ଉତ୍ପନ୍ନ ବ୍ରଣ—Boils growing at the
बालघाव pores of the skin; multiple tumours; molluscum.

ବାଳ ମୂଷିକ— ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ବାଳ+ମୂଷିକ)—ଛୁଟିଆ ମୂଷା—A
Bāḷa mūshika very small species of mouse.

ବାଳ ରାଜ—ସ. ବ—(ବାଳ+ରାଜନ୍, କର୍ମଧା)—ଶିଶୁ ରାଜା—
Bāḷa rāja 1. A youug or boy king.

୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ବାଳକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. An excellent boy. ୩ । (ବାଳ+ରାଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—2. A ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣି—3. Sapphire; Lapis lazuli.

ବାଳ ରୋଗ—ସ. ବ.—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ରୋଗ ମାନ—
Bāḷa roga Diseases ordinarily attacking infants; infantile diseases.

ବାଳ ଲୀଳା—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବାଳକମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ା—
Bāḷa līḷā 1. Boys' game.

୨ । ଶିଶୁକାଳରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ବ—
2. Sports of a person during childhood.

ବାଲ୍ୟଲୀଳା ଦେ. ବ—ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମବେତ ବାଳକମାନଙ୍କ
बाललीला ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ—Distribution of sweets amongst the assembled boys after they are offered to a Deity.

ବାଳ ଶିଷ (ଷି) —ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ବାଳ+ଶିଷ୍ୟ ବା ଶିଶୁ) —୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ
Bāḷa śiśha (shi) ବାଳକ; ଶିଶୁ ବାଳକ—1. Young boy; malechild. ୨ । ବାଳକ ସଙ୍ଗୀ—
Boy-companion.

ବୃନ୍ଦାବନରେ କରନ୍ତୁ ବଂଶୀ,
ସଙ୍ଗେ ସେନ ଅନେକ ବାଳଶିଷ । ଉତ୍ତରରାମ ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।

୩ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢୁଥିବା ସାନ ଛୋଟ —3. A young boy or infant reading in school.

ବାଳ ହସ୍ତ—ସ. ବ—(ଉପମିତ କର୍ମଧାରୟ; ବାଳ ହସ୍ତ ତତ୍ପୁ)—୧ ।
Bāḷa hasta କେଶଗୁଚ୍ଛ—2. A tuft of hair. ୨ । ଲାଙ୍ଗୁଳ—2. Tail.

ବାଳା— ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବାଳ+ଆ)—୧ । ବାଳକା; ଅଳ୍ପବୟସ୍କା କନ୍ୟା;
Bāḷā ଛୋକା—1. Girl; lass.

୨ । ଯୁବତୀ; ଷୋଳବରଷୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A young woman aged 16 years. ୩ । ନାସ୍ତ୍ରୀ; ରମଣୀ; ଲଲନା—3. Woman. ୪ । ଉରୁଣୀ; ନବଯୁବତୀ; ପ୍ରଥମ ଯୁବତୀ—3. A youthful girl; a girl who had recently attained puberty. ୫ । କନ୍ୟା; ଝିଅ—5. Daughter.

[ଦ୍ର—ଦୁଇ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ଅନଧିକ ବୟସ୍କା କନ୍ୟା— ହ. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

୬ । ସ୍ତ୍ରୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା—6. Wife. ୭ । ଝୁରୁବେଲ; ସ୍ପ୍ରୁବେର (ଗୁଳ୍ମ)—7. Pavionia Odorata (plant). ୮ । ନାସ୍ତ୍ରକେଲ (ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ)—8 Cocoanut (tree and fruit) (M. W). ୯ । ହଳଦୀ— 9. Turmeric. ୧୦ । ଏକବର୍ଷବୟସ୍କା ମାଇ ବାଛୁରୀ— 10. A female calf one year old; heifer. ୧୧ । ମାଇ ଘୋଡ଼ାଛୁଆ—11. Filly. ୧୨ । ପଞ୍ଚ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଷୀୟ ମାଈ ହାତୁଡୁଅ—12. A female elephant aged 5 years. ୧୩ । ବାଲଧି; ପୁଚ୍ଛ—13. A tail. ୧୪ । ରୋହୁତ ମତ୍ସ୍ୟ; ରୋହୁମାଛ—14. A scaly fish; Cyprinus Rohita ୧୫ । ହାତଖଡ଼ି; ବଲସ୍ଥ ଭୂଷଣ—15. Wristlet; bracelet. ୧୬ । ଛୋଟ ଅଲାଇଚ—16. Small cardamom. ୧୭ । ନାଲ-ଚିଙ୍ଗି; ବାସକେରେଣ୍ଡା ଗୁଳ୍ମ—17. Blue Barleria. ୧୮ । ଘଡୁମାଗ୍, ଘିକୁଆଁଗ୍—18. Aloe; Aloe Perfoliata. ୧୯ । ମଲ୍ଲିଫୁଲ ବିଶେଷ—19. A kind of jasmine. ୨୦ । ଖଇର ଗଛ (ହି· ଶ.)—20. Acacia Catechu (plant). ୨୧ । ଦଶ ମହା-ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ଏକଦେବୀ (ହି. ଶ.)—21. One of the ten Mahābidyās ୨୨ ଛନ୍ଦ ବିଶେଷ ଓ ୧ ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—22. A Sauscrit metre of 10 syllables.

ଦେ. ବ—ବାଳ ଶବ୍ଦ ଆଗରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା, ବାଳମୁକୁନ୍ଦ) ମାନଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Name for calling persons whose names begin with the word 'Bāla'

ବାଲ—ତ୍ରା. ଦେ. ବ (ବାଲେଶ୍ୱର; ମେଦନୀପୁର; ସ. ବଲଯ)---ବଲଯ—Bālā Wristlet.

[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ବଲଯ ଅଳଙ୍କାର 'ବାଲା'ର ଓ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ବଲଯ (ହାତ ଖଡ଼ୁ)ର ଗଢ଼ଣ ପୃଥକ୍ ଅଟେ । ସେଥିଁ ଓଡ଼ିଆ ରମଣୀମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ 'ବାଲା' ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ସେମାନେ ଏହାକୁ 'ହାତଖଡ଼ି' ନ କହି 'ବାଲା' କହନ୍ତି । ସ. ବାଲା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପ୍ରକୃତିବାଦରେ 'ବଲଯ ଭୂଷଣ' ବୋଲି ଲେଖା ଅଛି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ଆକାର 'ବାଲା' ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି ।]

ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଡ଼ କାନ ଫାସିଆ—A ring for the ear; big ear-ring.

ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ (ବାଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୁଏ)—୧ । (ଅମୁକର) ଅଧିକାରୀ; ମାଲିକ; ସ୍ୱାମୀ—ଓୟାଲା **ବାଲା** 1. Owning (a certain thing). (ବୁଝାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ଘରବାଲା ।)

୨ । (ଅମୁକ ଦ୍ରବ୍ୟର) ବିକ୍ରୟକାରୀ—2. Selling (a certain thing).

(ଯଥା – ବରଫ ବାଲା, ମାଛ ବାଲା ।)

୩ । (ଅମୁକ ବିଷୟ ବା ପଦାର୍ଥ) ସାହାର ଅଛି—3. Having (a certain thing).

(ଯଥା—ପଇସା ବାଲା ।)

୪ । ଯେ (ଅମୁକ କର୍ମ) କରେ—4, Doing (a certain work).

(ଯଥା—ସିବା ବାଲା; ଖାଇଲା ବାଲା ।)

୫ । ଯେ (ଅମୁକ) କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ—5. Engaged in (a certain work); enlisted in.

(ଯଥା—କଂଗ୍ରେସ ବାଲା ।)

ଦେ. ବ. (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ବାଳକୃଷ୍ଣର ଡାକ ନାମ—A name for calling Bālakṛushṇa.

ବାଲାଖାନା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାଲା=ଉପରର+ଖାନା=ଗୃହ)—Bālākhānā ଉପର ମାଡ଼ାଲା; ଏକ ମହଲା କୋଠା ଉପରେ ବାଲାଖାନା ଥିବା ଘର; ଦୋଚାଲା—Second storey; upper storey.

ବାଲାଞ୍ଚ ବାଲା—ଦେ. ବିଣ—ବାସୁରା (ଦେଖ) Bālā(la)nchbālā Bāsurā (See)

ବାଲାତପ—ସ. ବ. (ବାଳ+ଆତପ)—ଉଦୟମାନ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ; Bālātapa କଅଁଳିଆ ଖରା—The rays of the rising sun.

ବାଲାଦସ୍ତି—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ଜବରଦସ୍ତି; ବଳପ୍ରୟୋଗ—Bālādasti 1. Use of force. ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ଅଧିକାର—2. Forcible siezure or possession.

ଦେ. ବ—ବାଲାଦାସ୍ (ଦେଖ)—Bālādās (See)

ବାଲାଦାସ୍—ଦେ. ବ (ହି· ବାଲକ୍‌ଦାସ)—ବାବାଜୀଙ୍କର ବାଳକ ଶିଷ୍ୟ—Bālādās A boy disciple of a Bairāgī

ବାଲାପୋଷ୍—ବୈଦେ. ବ, (ଫା. ବାଲା=ଉପରର+ପୋଷ=ପୋଷାକ Bālāposh =କହୁଣିବରଣ)—ତୂଳାଦଅ ଦାଲୁକା ଗାତ ବସ୍ତ୍ର—ବାଲାପୋଷ A wrapper stuffed with cotton or wool.

ବାଲାବର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ଏକପ୍ରକାର ଚପ୍‌କନ୍ (କୁରୁତା)—Bālābar A kind of Chapkan.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୪ଟି କଣ୍ଠି ଓ ୨ଟି ଚୋତାମ ବା ବାନ୍ଧିବା ଡୋଲି ଥାଏ ।]

ବାଲାବାଲା—ତ୍ରାଦେ. (ଆଠମଣ୍ଡିକ) ଅ (ତୁଳନା କର. ଏହି ଅର୍ଥରେ Bālābālā ହିନ୍ଦୀ ଏହି ଶବ୍ଦ)— ସିଧାସଳଖରେ; ସିଧାଏ ସିଧାଏ—Straight; directly.

(ଯଥା—ତୁମେ ତୁମ ଦରଖାସ୍ତ ଦବାନଙ୍କ ଜରିଆରେ ନ ପଠାଇ ବାଲା ବାଲା ରଜାଙ୍କ ଖୁମୁଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦିଅ ।)

ବାଲାମଣି—ସ. ବ(୭ମୀ ତତ୍)—ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସ୍ତ୍ରୀ—Excellent woman. Bālāmaṇi (ବାଲାରତ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଲାରୁଣ—ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା; ବାଳ+ଅରୁଣ)—ଉଦୟମାନ Bālāruṇa ସୂର୍ଯ୍ୟ; ନବୋଦିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. Newly risen (ବାଲାର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) sun; rising sun. ୨ । (ମ. ଶ. ଲ୍ଲେ) କନ୍ୟାରାଶିରେ ଅବସ୍ଥିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun while in the sign of Virgo.

ବାଲାଷ୍ଟ(ଟ୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଲାସ୍ଟ୍)—Bālāsht(s) ୧ । ଖାଲି ଜାହାଜର ଗୁରୁତ୍ୱକେନ୍ଦ୍ର ଠିକ୍ ରଖିବା ବାଲାସ୍ତ୍ ପାଇଁ ସେଥିରେ ଲଦାଯିବା ପଥର, ଇଟା, ବାଲି ଆଦି—**ବାଲିସ** 1. Ballast; loads of stone etc. put in an empty ship to keep it steady.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ରେଲପଥ ଉପରେ ବଛଯିବା ଗୋଡ ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡମାନ; ଗେଣ୍ଟି—2. Gravel and bits of stone spread on railway lines.

ବାଲ୍ଲ(ଲି)ଷ୍ଟ୍(ସ୍) ଟ୍ରେନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଲ୍ଲାଷ୍ଟ୍+ଟ୍ରେନ୍)—
Bālā(li)sht(s) tren ଯେଉଁ ରେଲ ଉବାମାନଙ୍କରେ ରେଲ
ବାଲାସ୍ଟ୍ ଟ୍ରେନ ଲାଇନରେ ବଛଯିବା ଗେଣ୍ଟିମାନ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ
ବାଲିସ ଟ୍ରେନ ବୁଝାଯାଏ—Ballast-train.
[ବାଲ୍ଲ(ଲି)ଷ୍ଟ୍(ସ୍) ଗାଢ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାଲ୍ଲଶତ(ତ୍ତ)ର—ବୈଦେ. ବ. (ଚଚଇଆ) (ଫା. ବାଲ୍ଲାଇ=ଉପରସ୍ଥ;
Bālā śata(tta)ra ଅଥକା+ଶତ୍ତର=ଧାଡ଼) —ଦଲ୍ଲଲ ଆଦ
ବାଲ୍ଲଏ ଶତ(ତ୍ତ)ର } ଅନ୍ୟରୂପ ଲେଖାଯିବା ସମୟରେ ଭୁଲ କ୍ରମେ ଛାଡ଼
ବାଲ୍ଲଇ ଶତ(ତ୍ତ)ର } ଯାଇଥିବା ଶବ୍ଦକୁ ୨ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ
ବାଲା ସତ୍ତର ଚଢ଼ା ଦେଇ ଉକ୍ତ ଚଢ଼ା ସ୍ଥାନର ଧାଡ଼ ଉପରେ
ଲେଖାଯିବା ଅଂଶ—
ବାଲାଇ ସତ୍ତର A line or passage interpolated above a written line from which the line or passage had been omitted by mistake.

ବାଲାସ୍ଥି ବକୃତ ରୋଗ—ସଂ. ବ. (ଆଧୁନିକ ଚକସ୍ତା ଶାସ୍ତ୍ର ପରଭାଷା)—
Bālāsthi bikṛuti roga ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥିର ଦୁର୍ବଳତା
ଜନିତ ରୋଗ ବିଶେଷ—Rickets.

[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଶିଶୁର ଗୋଡ଼ ଧନୁ ପରି ବଙ୍କେଇ ଯାଏ, ପିଠି କୁଜା ହୋଇଯାଏ ଓ ଶିଶୁ ଚାଲି ପାରେ ନାହିଁ ।]

ବାଲି(ଳୀ)—ସଂ. ବ. (ବାଳ+ଇ; ଜନମୀଙ୍କ କେଶରୁ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ
Bāli(lī) ହୋଇ ଥିବାରୁ)—ବିଷ୍କିଆର ମନ୍ତ୍ରୀ ବାନର ରାଜା; ଇନ୍ଦ୍ରପୁତ୍ର;
ଋକ୍ଷରାଜଙ୍କ ପୁତ୍ର, ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା—Name of a monkey king, brother of Sugriba.

[ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ମେରୁ ପର୍ବତରେ ତପସ୍ୟା କରୁ କରୁ ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଗଡ଼ିବା ଲୁହରୁ ଋକ୍ଷରାଜ ନାମକ ବାନର ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଋକ୍ଷରାଜ ଏତଦା ଆପଣା ଶପ୍ତାକୁ ପାଣିରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେବାର ଦେଖି ସେ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପାଣିକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା ଏବ ପାଣିରୁ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ ଦେଖି ମୋହିତ ହେଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରେତଃ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀର ମସ୍ତକର କେଶ (ବାଳ)ରେ ପଡ଼ିଲା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରେତଃ ତା ଗଳା (ଗ୍ରୀବା)ରେ ପଡ଼ିଲା । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ୱାର୍ଯ୍ୟରୁ ବାଳି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ୱାର୍ଯ୍ୟରୁ ସୁଗ୍ରୀବ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ । କିଛି ଦିନ ପରେ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଣି ଚୁଙ୍ଗଡ଼ନ ପୁରୁଷ ରୂପରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷ (ଋକ୍ଷରାଜ) କିଷ୍କିନ୍ଧାରେ ରାଜତ୍ୱ କଲା । ଥରେ ବାଳି ଗୋଟାଏ ଦୈତ୍ୟ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ପାତାଳରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଓ ଏହି ଅବସରରେ ସୁଗ୍ରୀବ ତା ରାଜ୍ୟ ମାଡ଼ ବସିଲା । ପାତାଳରୁ ଫେରି ଆସି ବାଳି ସୁଗ୍ରୀବକୁ ଭଡ଼ି ଜଳି ସ୍ତ୍ରୀ ତାରା ଓ ସୁଗ୍ରୀବର ସ୍ତ୍ରୀ ରୁମା ସଙ୍ଗେ ଘର କରି ରହିଲା । ସୁଗ୍ରୀବ ପଳାଇ ଯାବ ମତଙ୍ଗ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ଥରେ ବାଳି କିଷ୍କିନ୍ଧା ଆକ୍ରମଣ କଲା । ସେ ସମୟରେ ବାଳି ଦକ୍ଷିଣ ସାଗରରେ ସନ୍ଧ୍ୟା କରୁଥିଲା । ବାଳିକୁ ଦେଖି ବାଳି ତାକୁ କାଖରେ ଜାକି ଦେଲା । ବାଳି ଦ୍ୱାର ମାରିବାରୁ ବାଳି ତାଁକୁ ଖଡ଼ି ଦେଲା । ବାଳି ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ନେବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁଗ୍ରୀବ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତା ହେଲା ଓ ସୁଗ୍ରୀବର ଅନୁରୋଧରେ ରାବଣ ବାଳିକୁ ବଧ କଲେ ଓ ସୁଗ୍ରୀବକୁ କିଷ୍କିନ୍ଧାର ରାଜା ଓ ବାଳିପୁତ୍ର ଅଙ୍ଗଦକୁ ଯୁବରାଜ କଲେ—ହି. ଶ.]

ବାଳି—ପୁ. ବ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ବାଉଳି—1. A kind of ear ring,

୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ସାନ ଚଉଡ଼ି—
1. A small cowrie for playing.

[ଦ୍ର—ଏହା ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବାଲି—ପୁ. ବ. (ସଂ. ବାଲୁକା; ବାଲିକା)—
Bāli ୧ । ନଦୀ ଗର୍ଭସ୍ଥ ବା ସମୁଦ୍ର କୂଳସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର
ସଂ. ବାଲୁ, ବାଲୁକା, ସିକତା, ପ୍ରସ୍ତର ଓ ମୃତ୍ତିକା ଚୂର୍ଣ୍ଣ—
ବାଲିକା, ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶର୍କରା, ଶୀଇଲା 1. Sand; silica.
ବାଳି ୨ । (ନାମ) ଭାରତ ମହାସାଗରରେ
ବାଲୁ, ରେତ ଭାରତବର୍ଷର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ
ସ. ବାହ୍ନ ଦ୍ୱୀପ ବିଶେଷ; ଯବଦ୍ୱୀପ; ଯାଭାଦ୍ୱୀପ—
ଗୁ. ରେତ୍ତା 2. The island of Java in
ତେ. ବଳିକା the Indian ocean.
ଫା. ରେଗ୍ [ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ପୂର୍ବେ ଜାହାଜ
ଅ. ରମ୍ଲ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଦ୍ୱୀପ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ
ବାଲୀ କରୁଥିବାରୁ ଓ ସେଠାରେ ଉପନିବେଶ
ବାଲୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।]

୩ । (ସଂ. ବାଲିକା) ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କାନର ମଝିରେ ସେଉଁ ଫାସିଆ ପିନ୍ଧନ୍ତି—3. A kind of ear-ring worn by the Mohemmedan women.

ବାଳି—ପୁ. ବ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବ—ବେଶ୍ମାଳା—
A kind of ear ornament.

ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାର୍ଲି)—ବାର୍ଲି (ଦେଖ)
Bārli (See)

ଦେ. ବ. (ଅଦଗ୍ଧାର୍ଥକ)—ବାଲକୃଷ୍ଣ, ବାଲୁକେଶ୍ୱର ଆଦିଙ୍କର ଡାକ ନାମ—A name for calling
Bālakṛushna, Bālukeśwara etc.

ବାଳିଅନ୍ତା—ପୁ. ବ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ଗ୍ରାମ ବିଶେଷ—
Bāliantā Name of a village in the district of Puri near Bhubaneswar.

[ଦ୍ର—ଏହିଠାରେ କୃଷ୍ଣଦ୍ରା ରୁଆଖାଇରୁ କାଦୁଅ, ଏହା ଦୁଇଟି ନଦୀଗର୍ଭର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ, ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ବାଳିଆ—ପୁ. ବ—୧ । (ସଂ. ବାଳମତ୍ସ୍ୟ)—ଏକପ୍ରକାର କାଳ ନ
Bāliā ଥିବା ବଡ଼ ମାଛ—1. The cat fish; Wallago
ସଂ. ନାମ—ସଦ୍ଦଂଷ୍ଟ୍ର, Attu; Cyprinus Denticulatus.
ପାଠୀନ, ବାଳମତ୍ସ୍ୟ [ଦ୍ର—ଏହାର ମୁଣ୍ଡିରୁ ଦୁଇ ପାଖରେ
ବୋୟାଳ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ବଡ଼ ବାଳ ପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଆରି, ବୋଆଡି, ପାହିନା, ପଢୀନା ଜଣ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ହୋଇ ଅଛୁ । ଏ ମାଛ ଲମ୍ବରେ ୫ ଫାଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢିବାର ଦେଖାଅଛୁ । ଏମାନେ ଘୋଷଗୁର ଅନ୍ୟ ମାଛମାନଙ୍କୁ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତୁ ଓ ମାଂସ ଖାଆନ୍ତୁ । ଅଛ ବୃହତ୍ ବାଲଆ ମାଛକୁ ରଘବ ବୋଲଯାଏ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଶ୍ଳେଷ୍ମକର, ବଳ ବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ରକ୍ତ ପିତ୍ତ ଦୂଷିତ ଓ କୁଷ୍ଠ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଛୋଟ ବାଲଆମାଛକୁ ବାଲଆ ପଉକା ବୋଲଯାଏ ।]

୨ । ବାଲଆ ବାଉଁଶ (ଦେଖ)

2. Bāliā bāuñsa (See)

ବାଲିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ (ସ. ବାଲୁକାମୟ)—୧ । ବାଲୁକା ମିଶ୍ରିତ—Bāliā 1 Mixed with sand; sandy. ୨ । ବାଲୁକା-(ବାଲିଆର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବହୁଳ—2. Abounding in sand.

ବାଲିୟା, ବେଲ୍ୟେ ବାଲୁଆହୀ ଦେ. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବାଲକୃଷ୍ଣର ଡାକନାମ—A name for calling Bāl-kṛushṇa.

ବାଲିଆକଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ବାଲି ମିଶ୍ରିତ ଥଲା ପଥର—Sand-stone. (ବାଲିଆ କଣ୍ଡା) **ବେଲ୍ୟେପଥର ବଲୁଆ ପତ୍ଥର**

ବାଲିଆ ଖଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବାଲିମିଶା ଖଡ଼ିପଥର—Bāliā khaṛdi Sandy chalk.

ବାଲିଆ ଗୁଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ରେ ବାଲି ମିଶିଥାଏ—Bāliā guṛda 1. Molasses mixed with sand.

ବାଲିୟାଗୁଡ଼ ୨ । ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ ବାଲିପରି ରୁଆ ଧରଥାଏ—2. Molasses consisting of fine crystals like sand.

ବାଲିଆଡ଼ି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ମେଦିନୀପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସ. ବାଲିଅ+ଅଳୀ)—ବାଲିକୁଦ (ଦେଖ)—Bāliāṛdi Bālikuda (See).

ବାଲିଆ ବାଉଁଶ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମୋଟ ଓ ଉଚ୍ଚ ବାଉଁଶ; ଭଲ୍ଲ ବାଉଁଶ—Bāliā bāuñsa A species of Bamboo.

ଟେମନାଭାଲୁକାବାଂଶ ବୋରୋବାଁଶ

[ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବରେ ୫୦ ଫାଡ ଓ ବ୍ୟାସରେ ୫ । ୬ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ପର୍ବ ୧ ଫାଡ ହୁଏ ।]

ବାଲିଆ ମଟାଳ—ଦେ. ବ—ବାଲୁକା ମିଶ୍ରିତ କଠିନ ମୃତ୍ତିକା—Bāli maṭāla Hard soil mixed with sand.

(ବାଲିଆର ମଟାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) **ବାଲିୟାମାଟି ବଲୁଆହୀମିଟୀ**

ବାଲିଆ ମାଟି—ଦେ. ବ—ବାଲୁକା ମିଶ୍ରିତ ମୃତ୍ତିକା—Bāliā māṭi ବେଲ୍ୟେମାଟି **ବଲୁଆହୀମିଟୀ** Sandy soil.

(ବାଲିଆର ମାଟି ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଲିକଖାରୁ—ଦେ. ବ—ନଈବାଲି ଜମିରେ ବଢ଼ିଦ୍ୱାରା ପଡ଼ିଯାଇଥିବା ସାମାନ୍ୟ ଘଣ୍ଟମାଟିରେ ଯେଉଁ କଖାରୁ ଫଳଏ—Bāliā kakhāru Sweet pumpkins grown on the silt deposits on river beds.

ବାଲୁକଦୁଆ

ବାଲି କଙ୍କଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ବାଲିରେ ଗାତ କରି ରହୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କଙ୍କଡ଼ା—Bāli kaṅkaṛdā 1, A kind of very small crabs boring in sand; sand crab.

ବାଲୁ କଙ୍କଡ଼ା

୨ । ସ୍ଥଳଚର କଙ୍କଡ଼ା—2. Land crab.

ବାଲି କଣା—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା କଣ) —Bāli kaṇā ବାଲିର ଗୋଟିଏ ରେଣୁ—A particle of sand.

ବାଲୁକଣା

ବାଲିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାଲକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Bālikā ୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଶୁ—1. Female child.

୨ । କନ୍ୟା—2. Daughter.

୩ । ଅଳ୍ପ ବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀ—3. Girl

୪ । ସିକତା; ବାଲୁକା—4 Sand.

୫ । କର୍ଣ୍ଣଭୂଷା—5. An ornament for the ear.

୬ । ବାଳା—6. Woman.

ବାଳକା ଜନକ ବାନ୍ଧୁ ଜନକ ଜନକ
ବାଳକା ଜନକ ବାନ୍ଧୁ ଜନକ ଜନକ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶ ବଳାସ ।

ଦେ. ବ—ବାଳି-ପତ୍ନୀ; ତାର୍—Tārā, the wife of Bāli.

ବାଳକା ଜାଙ୍ଘରୁ ସ୍ତନ ପେଖି ବଡ଼ାଉଚ
ବଦାଣ ଉଣ୍ଟୁଚ ଧୂଚ ଚନ୍ଦ୍ର ଗଢ ଗଢ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାଲି କାଗଜ—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଶ୍ରୀରମ୍ପୁର ଅଞ୍ଚଳର ବାଲି ନାମକ ସ୍ଥାନର କଳରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବାରୁ)—Bāli kāgaja ଏକ ପ୍ରକାର ମାଟିଆ କାଗଜ—Bally paper; a kind of brown paper.

ପୀଲା କାଗଜ

ବାଲିକା ବଧୂ—ସ. ବ—ଛୁଆ ବୋହୂ; ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ବିବାହିତା କନ୍ୟା—A girl-wife.

ବାଲିକା ବଧୂ

ବାଲି କିରଡ଼ା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବାଲି ଗରଡ଼ା ମାଛ—Bāli kirḍā A kind of fresh-water fish.

ବାଲି କୁଦ(ଦା)—ଦେ. ବ. (ବାଲୁକା ଓ କୂଟ)—୧ । ବାଲି ଏକତ୍ର ଜମା ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ—Bāli kuda(dā) 1. Sand drift; mound of sand.

ବାଲିୟାଡ଼ି, ବାଲିଆଡ଼ି ବାଲୁକା ଟୀଲା

୨ । ବାଲିର ପାହାଡ଼—2. Sand dune; sand hill.

[ଦ୍ର—ପବନ ଦ୍ୱାରା ଗୁଳିତ ହୋଇ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବାଲି ପାହାଡ଼ ବା ବନ୍ଧ ପରି ଜମା ହୋଇ ଯାଏ—ମେଦିନୀପୁରରେ ଏହାର ବାଲି କୁଦ ବହୁତ ଦେଖାଯାଏ ।]

ବାଲି(ଲୁ) ଖଣ୍ଡ(ଣ୍ଡି) —ଗ୍ରାମ୍ୟ.(ପୁରୀ) ବ—୧ । ପୁରୀ ସହରର ଉତ୍ତରାଂଶ; ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର ନିକଟସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳ—Bāli(lu) khaṇḍ(ṇḍi) 1. A sandly tract to the north of Puri town and adjoining the Guṇḍichā house.

୨ । ପୁରୀର ସମୁଦ୍ର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବାଲୁକାମୟ ଅଞ୍ଚଳ—2. The sea-beach of Puri town.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ବିଶେଷ ବାଲୁକାମୟ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ର କୂଳସ୍ଥ ଭୂମିକୁ ଯୋଡ଼ାଇ ପୂର୍ବେ ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରାନ୍ତର ଥିଲା ଓ ସେହିଁରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୌଧମାଳା ଓ କଚେରୀ ଆଦି ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛୁ ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଖାସ ଜମିଦାରୀ ହୋଇ ଅଛୁ ତାଲୁ) ବାଲି ଖଣ୍ଡ ବୋଲଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଲି ଖିଆ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସାଙ୍ଗପୁର) ବ—ବାଲୁଜନ୍ୟ ରୋଗ—
Bāli khiā Chilblain.
(ବାଲି ଘା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଲି ଗର୍ଦ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ—ବଡ଼ କଇଁଛ—
Bāli garda Big tortoise.

ବାଲି ଗରଡ଼ା ଦେ. ବ. (ସ. ଘର୍ଷଶାଳ; ସ. କର୍କର)—
Bāli gararda ୧ । ବାଲିରେ ମିଳୁଥିବା ସାନ ସାନ ମସୃଣ
ସ. ନାମ ଜୁଲଶ ମତ୍ସ୍ୟ ଗୋଲାକାର ପଥର ଗୋଟାଇ—
କାଁକର 1. Sandy pebble.
କଙ୍କଡ, ବାଲୁ କକଁଡ ୨ । (ସ. ବାଲୁକା + ଗର୍ତ୍ତ) ଏକ
ବାଲି ଗରଡ଼ା
ବାଲି ଗଇଡ଼ା
ବାଲି ଗେଣ୍ଡେଡ଼ା } ଅନ୍ୟରୂପ ପ୍ରକାର କାଉଁଯୁକ୍ତ ଇଷତ୍ ଦୁଲଦଆ
ମାଛ—2. A kind of small scaly yellowish fresh water fish; sand fish; Trichodon.
ବେଲ୍ୟା, ଭୋଲା, ବାଲିକଡ଼ା, ବେଲେ ଗୁଡ଼ଗୁଡ଼େ

ବାଲୁ ସ. ନାମ—ଜୁଲଶ ମତ୍ସ୍ୟ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ଏକ ଫୁଟରୁ ବେଶି ବଢ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏମାନେ ନଦୀର ବାଲି ଶଯ୍ୟାରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ଅଳ୍ପ ଅସ୍ୱାସରେ ଧରା ପଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ପେଟରେ ବାଲିର କଣାମାନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା କଷାସ୍ୱ ମଧୁର ରସ, ହୃଦ୍ୟ, ଅଗ୍ନି-ଦୀପକ, ବଲବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଲଘୁ ଓ ମଳସଗ୍ରାହକ ।]

ବାଲି ଗଡ଼ି—ଦେ. ବ—ନଦୀର ଯେଉଁ ବାଲୁକାମୟ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ରୋତ
Bāli gardi ଚଳନ୍ତୁ (ଦୂରାଚ୍ ଗଭୀରତର ସ୍ଥାନକୁ) ବହୁ
ବାଲୀଗଡ ଯାଉଥାଏ—A high sandbank from which water flows into a deeper part.

[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଟ୍ରାଉଜର୍ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନର ସ୍ଥାନ୍ତରେ ଗେର୍ ବାଲି ବା ଭୂଷା ବାଲି ଜମା ଦୋଇଯାଏ ।]

ବାଲି ଗୁରୁଡ଼(ଡ଼୍)—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (କଟକ) ବ—ବାଲି ଗରଡ଼ା ୨ (ଦେଖ)
Bāli gururda(rdu) Bāli gararda 2 (See)

ବାଲି ଗୋଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା+କଙ୍କର)—
Bāli gordi ବାଲୁକା ଓ କଙ୍କର—Sand and gravel.
ବାଲି କାଁକର (ଯଥା—ଏ ଗହୁଳରେ ବହୁତ ବାଲି ଗୋଡ
ବାଲୁ କଁକଡ ଅଛୁ ।)

ବାଲି ଗୋଡ଼ି ଗଡ଼ା(ଡେ଼)ଇବା—ଗହୁଳ, ଧାନ ଆଦ ଶସ୍ୟରେ ମିଶିଥିବ
Bāli gordi gardā(rde)ibā ବାଲି ଓ କଙ୍କରମାନଙ୍କୁ ଜୁଲ୍ଲ
ଦ୍ୱାରା ବା କୌଣସି ପାତ୍ରରେ ପାଣିରେ ଧୋଇବାର କୌଶଳ
ଦ୍ୱାରା ଗହୁଳରୁ ବା ଧାନରୁ ଅଲଗା କରି ଦେବା—
To separate particles of sand and gravel mixed with a quantity of grain by winnowing or washing skilfully.

ବାଲି ଘଡ଼ି(ଣ୍ଟା)—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା+ଘଣ୍ଟୀ)—ଉମ୍ଭରୁ
Bāli ghardi(ṇṭā) ଥକାରର ଦୁଇଫାଳ ଯୁକ୍ତ ଶୀଶକନ୍ଥ ଯନ୍ତ୍ର,
ବାଲି ଘଡ଼ୀ ଯାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଟେ ବାଲି ଏ ଫାଖରୁ ସେ
ବାଲୁ ଘଣ୍ଟୀ ଫାଖକୁ ଖସି ପଡ଼ି ଘଣ୍ଟା ସମୟ ଜଣାଯାଏ—Sand-glass.

ବାଲି ଘାଇ—ଦେ. ବ—ବାଲି ବନ୍ଧରେ ଜଳ ସ୍ରୋତ ଦ୍ୱାରା ଗର୍ତ୍ତ ବା
Bāli ghāi ଫୁଟ୍ଟ ଯାଇଥିବା ବାଟ—A breach or leak made in a bank of sand by the rush of flowing water.

ବାଲି ଘାସ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା+ଘାସ)—
Bāli ghāsa ନଦୀର ଓ ସମୁଦ୍ରର ବାଲିରେ ଉଠିବା ମୋଟ ରସାଳ
ବାଲୁ ଘାସ ଚେରଯୁକ୍ତ ଘାସ—Sand grass; thick and
ବାଲୁ ଘାସ luscious rooted grass growing on sand.

ବାଲି ଘୁମୁରା—ଦେ. ବ—୧ । ଜୁଗାରେ ବାଲି ପୁଡ଼ା କରି ମାଛ ଧରିବାର
Bāli ghumurā କୌଶଳ ବିଶେଷ—1. A mode of catching fish by means of a bag of sand.
୨ । ବାଲିଗରଡ଼ା ୨ (ଦେଖ)—2. Bāligarardā. 2 (See)

ବାଲି ଘୁରୁଣି—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା+ଘୂର୍ଣ୍ଣ)—ବାଲିରେ
Bāli ghuruṇi ବଡ଼େଇଙ୍କ ଉଅଁର ପରି କଣା କରି ପଶିଯିବା
ଘୁର୍ଘୁରେ ପୋକା ଏକପ୍ରକାର କୀଟ; ଗୁଣ୍ଡୁର ୨ (ଦେଖ)—
ଗୁଣ୍ଡୁର A kind of insect boring into sand; sand cricket; sand borer.

(ବାଲି ଗୁଣ୍ଡୁର, ବାଲି ଗୁରୁଣ୍ଡି, ବାଲି ଘୁଘୁଗ୍, ବାଲି ଘଂଗୁଗ୍, ବାଲି ଉଅଁର, ବାଲି ଉଣ୍ଡିର —ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଲିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୀ)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବାନ୍‌ଗୀ=କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ନମୁନା
Bāliṅg(ṅgi) ବା ମଞ୍ଜ)—୧ । ବାନ୍‌ଗି; ଗର୍ବ—
[ବାଲଙ୍ଗି(ଙ୍ଗୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Pride; arrogance. ୨ ।
ଡୀଗ, ସେକୀ, ବଡବୀଲ ବାଗାଡ଼ମ୍ବର; ପ୍ରୌଢ଼ି—2. Bombast;

ବାଲିଙ୍ଗ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରୌଢ଼ି କଥା କହିବା; ଆତ୍ମବଡ଼ମାପୂର୍ଣ୍ଣ
Bāliṅga kārdhibā ଭାବ ଦେଖାଇ ଦେବା—To brag.
[ବାଲିଙ୍ଗ୍ ବଢା(ଡେ)ଇବା, ବାଲିଙ୍ଗ୍ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହିଁଡୀଗହକନା

ବାଲି ଚଡ଼ା(ଡ଼ା,ଗ୍)—ଦେ ବ—ନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ଢିପ ବାଲୁକାମୟ ଭୂଖଣ୍ଡ—
Bāli chardā(rdhā, rā) A sand-bank; a sandy
ବାଲିଚଡ଼ା shoal; a hidden sand-hill in the bed of
ବାଲୁକାଠେକ a river.

× × × ଗୋଟାଏ ବାଲି ଚଡ଼ାରେ ଉଙ୍ଗା ପଡ଼ିଗଲା ।
ପଞ୍ଚାରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଅନେକ ସମୟରେ କୌକାଆଦ ଲାଗିଯାଏ ।]

ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁ ଜମି ଉପରେ ବାଲିର ସ୍ତର ପଡ଼ିଥାଏ;
ବାଲୁକା ସ୍ତରଦ୍ୱାରା ଆବୃତ (ଭୂମି)—(land) Overspread with a layer of sand.

୨ । ଯେଉଁ ଜମିରେ ନଈବଢ଼ିଦ୍ୱାରା ଆଣାତ ବାଲୁତାର ଘନସ୍ତର ପଡ଼ିଯାଏ—2. Land over which there is a thick deposit of sand brought by the flood of rivers.

[ଦ୍ର—ଏପର ଜମିରେ ଫସଲ କରିଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ ।]

ବାଲି ଚର—ଦେ. ବ. (ସ.ବାଲୁକା+ଚର ଧାତୁ)—୧ । ବାଲୁକାମୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

Bāli chara ବଲୁଣ୍ଡି ଭୂମି—1 A wide sandy expanse. ବାଲିଚଡ଼ା ୨ । ବାଲ୍ଲଚଡ଼ା (ଦେଶ)—Bālichardā (See) **ବାଲୁଚରା, ବାଲୁବର୍ଦ୍ଦ**

ବାଲି ଚୂନ—ଦେ. ବ. (ସ ବାଲୁକା + ଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ଶକ୍ତ ଗାନ୍ଥୁନା ପାଇଁ Bāli chūna ବ୍ୟବହୃତ ବାଲିମିଶ୍ରିତ ଚୂନ—Sand and ବାଲିଚୂନ **ବାଲୁଚୂନା** lime used in masonry work.

ବାଲି ଛଣା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସିଂଦ୍ରଭୂମ) ବ—ଗୁଡ଼ଲ ଧୋଇ Bāli chhanā ବାଲି ଗୋଡ଼ ଆଦ ବାହାର କରଦେବା କ୍ରିୟା—The act of clearing away the particles of sand from rice.

ବାଲି ଛତୁ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା + ଛତ୍ରାକ) —ବାଲିଆ ମାଟି Bāli chhatu ଉପରେ ଉଠିବା ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ ଛତୁ—**ବାଲୁଚ୍ଛତ୍ତା** A species of small mushroom growing on sandy places.

ବାଲି ଜଦା—ଦେ. ବ—୧ । ବର୍ଷାଦିନରେ ପାଣି ଓ କାଦୁଅ ଲାଗି Bālijandā ପାଦର ଆଙ୍ଗୁଠି ସନ୍ଧିମାନଙ୍କରେ ଦେବା ଘାଆ—ପାଁକଇ; ପାଁକୁଇ; ହାଜା 1. Chilblain ୨ । ବାଲିଆ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ **ପାନୋଲଗନା** ଉପରେ ବଡରଣ କରୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଜଦା—A kind of big black ant generally found inhabiting sandy places.

[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସ କରନ୍ତି । ବଚ୍ଚା, ଅସରପା, କଲକଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଜୀବମାନଙ୍କୁ ପାଇଲେ ହଠାତ୍ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ମାରି ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ କାମୁଡ଼ିଲେ ବଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ।]

ବାଲି ତେଣ୍ଟେଇ—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା + ଟିଟ୍ଟିଭ)—ଏକପ୍ରକାର Bāli tenṭei କୂଳେଚର କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ; ଟିଁଟିଁଆ ବଡ଼େଇ—Sand piper, sandsnipe.

ବାଲି ତୃତିଆ—ଦେ. ବ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତୃତିଆ—The 3rd day of Bāli trutiyā the bright fortnight of the month of Bhādraba.

[ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏ ଦିନ ଗୌରୀ (ପାର୍ବତୀ) ମହାଦେବଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀରୂପେ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ବାଲିରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରି ପୂଜା କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଏ ଦିନ ସଧବା ଓ କୁମାରୀମାନେ ନଈର ବା ପୋଖରୀର କୂଳରେ ଓଦା ବାଲିରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଗଢ଼ନ୍ତି କରି ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେ ଦିନଯାକ ଆହୋରାତ୍ର ସେମାନେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରନ୍ତି ଓ ଗୌରୀପୂଜା କରନ୍ତି । ଏ ବ୍ରତ କଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବୈଧବ୍ୟ ଓ ନାଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ମରଣରେ ଅଛି ।]

ବାଲିଦାନି—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା + ଧା. ଦାନା)—ଏ ଦେଶରେ Bālidāni ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍‌ର ପ୍ରତିଲନ ପୂର୍ବରୁ କାଗଜରେ ସଦ୍ୟ ଲେଖା-ବାଲିଦାନୀ ଦେବା କାଳୀକୁ ଶୋଷିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଲି ଓ **ବାଲୁଦାନୀ** ଧୂଳ ସେଉଁ ଜାଲଦାର ଦାନାରେ ରଖାଯାଇ ଥିଲା—Sandbox; a perforated pot containing sand, which was formerly used for sprinkling dust on fresh writing with ink before blotting paper came into use.

ବାଲିପୁଡ଼ା(ଣ୍ଡ)—ଦେ. ବ. (ସ. ବାଲୁକା + ପୁଟକ)—୧ । ଏ Bālipurdā(rdi) ଦେଶରେ ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍‌ର ପ୍ରତିଲନ ପୂର୍ବରୁ (ବାଲିପୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାଗଜରେ ସଦ୍ୟ ଲେଖା ଦେବା ବାଲିପୁରିଆ କାଳୀକୁ ଶୋଷିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଲୁକା ପୂର୍ଣ୍ଣ **ବାଲିପୁରିଆ** କନାର ପୁଡ଼ା—1. Some sand put in a rag and tied up, used for soaking ink from fresh writing. ୨ । ଦେହ ସେଦିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଲୁକାପୂର୍ଣ୍ଣ କନାର ପୁଡ଼ା—2 A rag tied up into a ball containing sand inside it, used in dry-fomenting.

ବାଲି ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ—ବାଲିରେ ତିଆରି ଢୋଇଥିବା ବନ୍ଧ—Bāli bandha An embankment of sand.

ବାଲିବାଂଧ [ଦ୍ର—ବାଲୁକାନିର୍ମିତ ବନ୍ଧ ପରି ଅସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅଶକ୍ତ **ବାଲୁକାବାଁଧ** କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସମ୍ପର୍କ ଏ ଉପମା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।]

ବାଲି ବସ୍ତା—ଦେ. ବ (ସ. ବାଲୁକା + ଫା. ବସ୍ତା)—ଦୁଇଟି ବନ୍ଧ Bāli basta ବା କାନ୍ଥ ମଜଭୁତ କରିବା ପାଇଁ ଜଳସ୍ରୋତ ପରି ରଖାଯିବା ବାଲିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥଳିମାନ—Sand bags used for raising emergent or impromptu bank.

ବାଲି ଭଇଁଚି—ଦେ. ବ—କଞ୍ଚେଇ କୋଳ—Gymnosporea Bāli bhaiñchi Emarginata (Haines).

ବାଲି ଭଜା—ଦେ. ବ (ସ. ବାଲୁକା + ଭର୍ଜନ)—ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ Bāli bhajā ବାଲି ପୂରାଇ ସେ ବାଲି ତପ୍ତ ଉପରେ ଗରମ ବାଲିଭାଜା ଦେବା ପରେ ଭିତରେ ଗୁଡ଼ଲ, ମୁଗ, ଧାନ ଆଦ **ଭୂଜା** ଭାଜିବା—Frying corns etc in heated sand inside a frying pot.

[ଦ୍ର—ଏପରି ଭାଜିବାଦ୍ୱାରା ଭଜା ଦେବା ବସ୍ତୁ ବାଲିରେ ବୁଡି ରହିବାରୁ ସେ ବସ୍ତୁ ଗରିଅଡରେ ସମଭାବରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ପାଏ ଏଣୁ ଭଲ ରୂପେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଭାଜି ହୁଏ ।]

ଦେ. ବିଣ—ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଲୁକା ସାହାଯ୍ୟରେ ଭର୍ଜିତ (ଗୁଡ଼ଲ ମୁଗ ଆଦ)—(corn) Fried in hot sand.

[ଦ୍ର—ଗୁଡ଼ଲ, ମୁଗ ଆଦ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଭୁଜା ହାଣ୍ଡିରେ ଭାଜିଲେ ତହିଁର ସେଉଁ ଅଂଶ ଉତ୍ତପ୍ତ ହାଣ୍ଡିର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଅସେ ସେ ଅଂଶ ପୋଡ଼ି ଯାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ କଞ୍ଚା ରହେ । ତନ୍ତୁ ସେ ହାଣ୍ଡିରେ ଗୁଡ଼ଏ ବାଲି ପୂରାଇ ବାଲିଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ ଭାତିଗଲା ପରେ ସେଥିରେ ଗୁଡ଼ଲ ଆଦ ଭାଜିଲେ ଗୁଡ଼ଲ ଆଦକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଲି ଘେରି ରହିବାରୁ ଭଜା ଦେବା ଦ୍ରବ୍ୟର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ସମ ପରିମାଣ ତାପ ଲାଗେ ।]

ବାଲିମା—ସ. ବ (ବାଳ + ଇମନ୍; ୧ମା· ୯ବ) —ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା— Bālimā Childhood (Apte)

ବାଲି ମାଟି—ଦେ. ବ (ସ. ବାଲୁକା + ମୃତ୍ତିକା)—୧ । ବାଲିମିଶ୍ରିତ Bāli māṭi ମୃତ୍ତିକା ବା ମୃତ୍ତିକାମିଶ୍ରିତ ବାଲି—1. Sandy

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଲିମାଟି soil. ୬ । କଚା ଗାନ୍ଥୁନା ଓ ପଲସ୍ତର ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଲି ମିଶା କାଦୁଅ—Sand and clay (used in mud masonry and plaster.

ବାଲି ମେଣ୍ଢି—ଦେ. ବ—ବାଲି ଘୁରୁଣି (ଦେଖ)
Bāli meṇḍhi Bāli ghuruṇi (See)

ବାଲି ଲୋକନାଥ—ଦେ. ବ - ପୁରୀ ସଦରର ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—
Bāli lokanātha A image of Śiba in the western extremity of Puri Town.

[ଦ୍ର—ଏ ପୁରୀର ରକ୍ଷକ ଦେବ ଓ ପୁରୀକ୍ଷେତ୍ର ଏହାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଶିବକ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ବାଲିଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଘା) (ଭୁଲ. ସ. ବାଲିଶ=ଉଦ୍ଧଅ. Apte)—
Bāliś ଆଉଜିବା ନମନ୍ତେ ବସ୍ତ୍ରାବୃତ ତୁଲାଗଣ୍ଠି; ଉପାଧାନ; ଉଦ୍ଧଅ; ମାଣ୍ଡି—Pillow.
ବାଲିସ ବାଲିଶ

ବାଲିଶ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବଲ=ପୂଜା ଦ୍ରବ୍ୟ+ଶୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ=ବଲଶ=ଯେ ପୂଜା ପାଇଁ ରଖା (ବାଲଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବା ଅମୂଣିଆକୁ ମାର୍ କରେ; ବଲଶ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଅଜ୍ଞାନ—1. Ignorant; inexperienced. । ଅଳ୍ପ ବୟସ୍କ—2. Very young. ୩ । ମୂର୍ଖ—3. Illiterate. ୪ । ଅସାବଧାନ—4. Careless. ୫ । ଶିଶୁପ୍ରକୃତିକ—5. Puerile; childish.

ସ. ବ (ବଲନ୍=ମସ୍ତକ+ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+ଅଧିକରଣ. ଅ.)—୧ । ଉପାଧାନ; ଉଦ୍ଧଅ—1. Pillow (Apte). ୨ । (ବାଲ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇଶ) ଶିଶୁ; ବାଳକ—2. Child (Apte). ୩ । (ବାଲ+ଭୁଲ୍ୟାର୍ଥେ. ଇଶ)—ନବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A fool; a blockhead (Apte).

ବାଲିଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବ (ସ. ବାଲୁକା ଶଯ୍ୟା)—ମୃତ୍ୟୁ ଆସନ୍ନ ହେଲେ ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପବିତ୍ର ଗଙ୍ଗା ବାଲି ମିଶା ଯେଉଁ ବାଲୁକାମୟ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଆନ୍ତି—A bed of sand mixed with the sacred sand of the Ganges on which a dying person is laid down when every hope of his or her life is given up.
ବାଲିଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇ ଦେଇ
ବଳ ବାନ୍ଧବ ଫେଡ଼ି ଉହ୍ନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ବାଲୁକାରେ ଶୟନ କରିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ଯେଉଁମାନେ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଗର୍ଭକୁ ମାତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଆସନ୍ନମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ଘର ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ଘରଉଚରୁ ଅଗଣାକୁ ଟେକି ନେଇ ସେଠାରେ ଗଙ୍ଗାବାଲି ଥିଲେ ତାହା ମଗାଇ ବା କଲ୍ପିତ ଗଙ୍ଗାବାଲୁକାରଚିତ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଆଇ ଦିଅନ୍ତି ।]

ବାଲିଶା—ଦେ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମୂର୍ଖା; ମୂଢ଼ା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Bāliśā Ignorant (female)

ବାଳିଶା ଯେ ମନ୍ତ୍ର ବେଗେ ଶ୍ରାବସମ୍ଭବ କର—
ଉଷ. ବୈଦେଶ୍ୱରବଳାସ ।

୨ । ବାଉଳା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Mad; idiot (woman).

୩ । ବାଳକାଚୁବିଯୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
3. Childish; foolish.

(୨+୩) ବାଳିଶା ଚିତ୍ତା ରୁ ବୃଦ୍ଧ କର ବୃଦ୍ଧା ବାଳ ଯେ—
ଉଷ. ବୈଦେଶ୍ୱରବଳାଶ ।

ବାଲିଶୁଆ—ଦେ.ବିଶ. (ଗାଳ)—ଯେ ମୃତ ହୋଇ ନଦୀ ବାଲିରେ ଯାଇ ଶୋଇବ; ସାଦ୍ଧାର ମୂର୍ଦ୍ଦାର ନଈବାଲିରେ ଫିଙ୍ଗା ଯିବ—(a term of abuse or curse) One who will be laid down in the river-bed to die.

ବ. (ସ. ବାଲୁକା+ଶୁକ)—ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୁକପକ୍ଷୀ—
A species of small parrot.
ଉଦ୍ଦ୍ୟନ ପଶ୍ଚ ପ୍ରାସ୍ତେ ଫଣ୍ଡିଛଡ଼ା ଦେଇ ବୁଲେ ବାଲିଶୁଆ—
ସ୍ୱଧାନାଥ, ପାଦଟା ।

ବାଲିସର—ଦେ. ବ—ପୋଖରୀ; ପୟଃପ୍ରଣାଳୀ ବା କାଦୁଅ ନଦୀ ଉତ୍ତରେ ପାଣ ପାଟପାଖର ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନ—A beaten sandy place in a stream or muddy river where people take their bath and which is sandy and not muddy.
ବାଲିଆହୀଘାଟ

[ଦ୍ର—ଏ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକେ ଗାଧୁଆ ଘାଧୁଆ କର ସବୁଦା ପାଦରେ ମାଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ କାଦୁଅ ନ ଜମି ବାଲି ପଡ଼ି ଯାଇ ଥାଏ ।]

ବାଲି ସାହି—ଦେ. ବ—ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲୋକବସତି—
Bāli sāhi A village on a sandy place or site.

[ଦ୍ର - ପୁରୀ ସଦରର ଗୋଟିଏ ସାହିକୁ ଓ ଉକ୍ତ ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମକୁ ବାଲିସାହି ନାମ ଦିଆ ଯାଇ ଅଛି ।]

ବାଲିସିରା ଛତୁ—ଗ୍ରାଦେ (ଜମ୍ବୁକ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଛତୁ—
Bālisirā chhatu A species of mushroom.

ବାଲିସେକ—ଦେ. ବ—(ସ. ବାଲୁକା ସ୍ୱେଦ)—ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଲୁକାମୟ ପୁଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ବ୍ୟଥାଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗର ଭାପନ—
Bāliseka Hot sand bath; fomentation with hot sand.
ବାଲିସେକ ବାଲୁସେକ

ବାଲିହଂସ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହଂସ—
Bālihaṁsa A species of gander living in sandy places.
ବାଲିହଂସ ବାଲୁହଂସ

ବାଲିହନ୍ତା—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବାଳ+ହନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ)—
Bālihantā (ବାଳ ଘୁଜାକୁ ବଧ କରିଥିବା) ଶ୍ରୀରାମ—Rāmachandra (who killed Bāli.)

ବାଲି ହରଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଏକଜାତୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରଣ; କାଳିଅ—
Bāli hariṇa ବାଲିହରିନ ବାଲୁହୀରନ 1. The black buck.

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳସ୍ଥ ବାଲିରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଦୁଃଖଘ୍ନ ବାଲରେ ଦୁରଣମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟୋପଯୋଗୀ ବୃକ୍ଷ ଲତାଦି ନ ଥିବାରୁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟୋପଯୋଗୀ ଗୁଳ୍ମାଦି ସେମାନଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ଯୋଗାଇ ଥିବାରୁ) ଜଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପାସ୍ୟଘ୍ନ ସେଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାନ୍ତି । ଅକାଶ ପାଣିଆଁ ଲୋକ—2. (figurative) A person who depends on the Providence for his maintenance.

ବାଲି—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବାଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଇ)—୧ । ବାଳା; ସ୍ତ୍ରୀ—
Bāli 1. Woman. ୨ । ଯୁବତୀ—2. A young woman. ୩ । (ବାଳ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍) ବାଳ (ଦେଖ)—3. Bāli (See). ୪ । କର୍ଣ୍ଣାଲଙ୍କର ବିଶେଷ; ବାଉଳି-3. A kind of ear ring (M.W & Apte).

ବଘଳନ୍ତ ଦୋମବାଳି ବାମ ଶ୍ରବଣରେ—
ଉଦ୍ଧୃ. ଘବଣ୍ୟବଗ୍ଧ ।

୫ । ବଳଯଭୂଷଣ (ଗୁଜୁରାଟୀ) —5. Wristlet; bracelet. (ଭୁଲ. ବ· ବାଲା) ।

ବାଲ୍ଲି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ବାଲ୍ଲର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Bālī The feminine of the Persian suffix Bālā.
ଓୟାଲୀ ବାଲୀ (ବୁଆଲୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—ଘରବାଲ୍ଲ, ପୁଂଲିଙ୍ଗ—ଘରବାଲୀ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ।]

ବାଲୀଶ—ସ. ବ—ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ରୋଗ—
Bālīśa Scanty urination due to gravel.

ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ବାଲୀ+ଈଶ) ବାଲାମଣି; ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସ୍ତ୍ରୀ—1. An excellent lady ୨ । (ବାଳ+ଈଶ) ବାଲୀ ନାମକ ସର୍କଟ ରାଜା—2. The name of the monkey king of Kiskindhyā.

ବାଳୀଶର ଉଆ କୋତେ ଗମିତ—
ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେଘ୍ରଶବଲାସ ।

ବଣ. (ସ. ବାଳଣ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍—1. Small.

ବାଳଣର ନଡ଼େଁ ସେନ ସୁରତ୍ତ
ବାଳୀ ବସ୍ତଃ ଦୁଏଁ ସବାଳତ । ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେଘ୍ରଶବଲାସ ।

୨ । ମୂର୍ଖ—2. Ignorant.

ବାଳୀଶ ତ ନ ହୁ ସେନ ସ୍ୱତତ୍ତ—
ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେଘ୍ରଶବଲାସ ।

ବାଲୁ—ସ. ବ—(ବଲ୍. ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଉ)—ବାଲି; ସିକତା—Sand.
Bālu

ଦେ· ବ—(ବାଲୁକେଶ୍ୱର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ)—
A name for calling Bālukeśwara.

ପ୍ରାଦେ (ଅଳ) ବ—ବାଲୁଅ (ଦେଖ)—Bālua (See).

ବାଲୁଅ—ଦେ. ବ—ଯନ୍ତ୍ର ବା ଭେଣ୍ଡାର ବାଦ୍ଦାଲ ମୁଣ୍ଡକୁ ଉଣ୍ଟା
Bālua କରିବାପାଇଁ ବଢା ଯାଇଥିବା ମାଟି ପିଣ୍ଡ ଲା—The ball of mud or ballast put to the further end of a water-lifting crane to lessen the exertion of the person in lifting water at the other end.

ବାଲୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯାହା ଦେହରେ ବହୁତ କେଶ
Bāluā ଉଠିଥାଏ; ଲୋମଶ—Hairy; having much hair on the body; shaggy.
ବାଲୁଇ } ସ୍ତ୍ରୀ
ବାଲୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀ
ବଲବାଲା

ବାଲୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବାଳିଶ)—୧ । ଓଟ୍ଟୁ—1. Foolish; idiotic. ୨ । ଡାଦ୍ଦାଣା; ଯେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋଭଯୁକ୍ତ; ପେଟୁ—
Bāluā
ବାଲେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ
ବାଲୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀ
2. Gluttonous.

ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବାଲୁଅ (ଦେଖ)—Bālua (See).

ବାଲୁକ—ସ. ବ—୧ । ଏଲବାଲୁକ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—
Bāluka 1. Name of a perfume.

୨ । ଗମାସ୍ୱାମଲକ; ପାଣିଅଁଳା (ହ. ଶ)—
2. Flacourtie Cataphracta.

ବାଲୁକା—ସ· ବ—(ବଲ୍ ଧାତୁ+ଉ+କ)—୧ । ବଲି—
Bālukā 1. Sand. ୨ । ଶାଖା—2. Branch. ୩ । ଦ୍ରୁତପଦାଦ—3. Limbs. ୪ । କାକୁଡ଼ି—4. Cucumber. ୫ । କର୍ପୂର—5. Camphor. ୬ । ବାଲୁକାସ୍ୱେଦ; ବାଲିସେକ—6. Sand bath. ୭ । ବାଲୁକାଯନ୍ତ୍ର—7. Bālukā jantra (See).

ବାଲୁକା ଖେଳ—ଦେ. ବ—ଧୂଳି ଖେଳ—
Bālukā khela Playing with sand.

ବାଳ ବାଲୁକା ଖେଳ, ବଧୂରେ ତ ଅନ ଚୁମ୍ବ ବୋଲ
ଉଦ୍ଧୃ: ବୈଦେଘ୍ରଶବଲାସ ।

ବାଲୁକାମୟ—ସ. ବଣ—(ବାଲୁକା+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ. ମୟ) —
Bālukāmaya ବାଲୁକା ପୂର୍ଣ୍ଣ—Sandy; full of sand.

ବାଲୁକା ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ସମସ୍ୱାନରୂପଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ
Bālukā jantra ବାଲୁକାପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୀଶକଠୀ ପାତ୍ର—1. Sand glass; sand hour-glass. ୨ । ଜଆଁ ଉପରେ ବସାଯିବା ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ବାଲି ପୂରାଇ ସେହି ବାଲି ମଧ୍ୟରେ ଔଷଧାଦି ପୋତି ପାକ କରିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ବାଲୁକାପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର—2. A pot full of sand within which any article is kept for being fried over fire.

ବାଲୁକି—ସ. ବ·—ଏକ ପ୍ରକାର କାକୁଡ଼ି (ହ. ଶ)—
Bālukī A kind of cucumber.

ବାଲୁକା ଶଙ୍କର—ସ. ବ—ପୂଜାର୍ଥ ନର୍ମିତ ବାଲୁକାର ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—
Bālukā śaṅkara Śiva liṅga or a phallic image prepared with sand.
[ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବାଲି ଉଡାସ୍ଥା ଦନ ଜଳାଶସ୍ଥ କୂଳରେ ବାଲୁକା ଶଙ୍କର ଗଢ଼ି କରି ପୂଜା କରନ୍ତି ।]

ବାଲୁକା ସ୍ୱେଦ—ସ. ବ—(ଂସ୍ଥା ଭତ୍)—ବାଲି ସେକ (ଦେଖ)
Bālukā sweda Bāli seka (See)

ବାଲୁକେଶ—ସ. ବ—ବାଲୁକା ଶଙ୍କର (ଦେଖ)
Bālukeśa Bālukā śaṅkara (See)
(ବାଲୁକେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବ—ବାଲୁଙ୍କେଶ (ଦେଖ)
Bālunkeśa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଲୁକେ(ଙ୍କେ)ଶ ଜଗଦ୍ଦେ(ଦେ)ବ ବ—ଦେ.—(ନାମ)—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର Bāluke(ṅke)śa jagadd e(de)ba ଆଠଗଡ଼ର ବଦ୍ୟାସ୍ଥାପ୍ତ ଜନୈକ ସ୍ତମ୍ଭା—

ବାଲୁକେ(ଙ୍କେ)ଶ ଦେବ
ବାଲୁକେ(ଙ୍କେ)ଶ ଦରଚନ୍ଦନ
ବାଲୁକେ(ଙ୍କେ)ଶ୍ୱର ଜଗଦ୍ଦେବ
} —ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ସଙ୍ଗୀତାନୁଗ୍ରଗୀ ଥିଲେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଲଦେବ କେତେକ ଦିନ ଏହାଙ୍କ ସଭାପଣ୍ଡିତ ଥାଇ ଏହାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ନାଟକ ଓ ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରି ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ। ଏ ସ୍ତମ୍ଭାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ। ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍ତମ୍ଭଦଳ୍ ଜଗଦ୍ଦେବଙ୍କ ସ୍ତମ୍ଭର ୩୪ ବର୍ଷରେ ବାଦ ସ୍ତମ୍ଭ ଯାଇଁ ଆଠଗଡ଼ ସ୍ତମ୍ଭ ନଲ୍ଲମ ହେବାରୁ ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡିକୋଟ ସ୍ତମ୍ଭା ଖରଦ କଲେ।]

ବାଲୁଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସଂ. ବାଲୁକା)—୧। ବାଲି—1. Sand.

Bāluṅkā

୨। ବାଲୁକା ଶଙ ର—2. Phallic image of Mahādeba.

ସେ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରାର ତ୍ରବଳେ
ବାଲୁକା ପୂଜେ ପ୍ରତ ଦଳେ। ଯଶୋବନ୍ତ. ସ୍ତ୍ରୋମଭର୍ତ୍ତୁ ତ୍ରହ୍ମଗୀତା।

୩। (ଅନାଦରାର୍ଥ) ବାଲୁକେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—3. A name for calling Bālukeswara.

ବାଲୁଙ୍କା ଦାସ—ଦେ. ବ—(ନାମ)—ଓଡ଼ିଆ କବିବଶେଷ— Bāluṅkā dāśa Name of an Oriya poet.

[ଦ୍ର—ଏ ଜାତିରେ ବାଉରି ଥିଲେ, ଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କେତେକ ସୁସ୍ତାଣ ଓ ଭଜନ ଆଦି ରଚନା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି।]

ବାଲୁଙ୍କା ପୂଜା—ଦେ. ବ—ବାଲିଭର୍ତ୍ତାସ୍ଥା ଦିନ କୁମାସ୍ତ୍ରମାନେ ଜଳାଶସ୍ଥ Bāluṅkā pūjā କୂଳରେ ଓଦା ବାଲିଦ୍ୱାରା ଶିବ ଲିଙ୍ଗ ନର୍ମାଣ କରି ସେଥିରି ପୂଜା କରନ୍ତି—Worship of Śiba-Liṅga made of sand on the day of Bālitṛutīyā by maidens.

ବାଲୁଙ୍କୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ବାଲୁକା ୪ (ଦେଖ) Bāluṅkī Bālukā 4 (See)

ବାଲୁକିକା
ବାଲୁଙ୍ଗୀ
ବାଲୁଙ୍କିକା
} —ଅନ୍ୟରୂପ

ଦେ. ବ—ବାଲୁକେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ- A name for calling Bāluṅkeswara.

ବାଲୁକେଶ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବାଲୁକେଶ)—୧। ବାଲିଭର୍ତ୍ତାସ୍ଥା ଦିନ Bāluṅkeśa କୁମାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୁଷରଣୀ କୂଳରେ ରଚିତ ଓ (ବାଲୁକେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୂଜିତ ବାଲୁକା ଲିଙ୍ଗ—2. Śiba-liṅga of sand set up and worshipped by the maidens on the day of Bālitṛutīyā,

୨। ସୁସ୍ତ ଜିଲ୍ଲା ବରଳ ସ୍ତ୍ରାମରେ ବରାଜିତ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—2. Name of the Śiba liṅga in the village of Barāla in the district of Puri. ୩। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ବଦ୍ଧ ସିବା ନାମ—3. Name given to males. ୪। ବାଲୁକେଶ ଜଗଦେବ (ଦେଖ) 4. Bālukeśa Jagadeba (See)

ବାଳୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ଜବାର; ଝଡ଼ା ଧାନ୍ୟ; ବୃଷି ଧାନ; କୃଷି କସ୍ତ ନ Bāḷuṅgā ଯାଇ ଉଠିବା ଧାନ; ଅସଭ୍ଦମ୍ଭତ ଧାନ୍ୟ; ସ୍ତ୍ରଦାଡ଼ୀ— ସଂ. ତୃଣଧାନ୍ୟ, ଅରଣ୍ୟଶାଲି Paddy growing without cultivation. ଝଡ଼ା ଧାନ, ଓରିଧାନ,ଉଡି ଧାନ **तिन्नी, झड़**

କୃଷରେ ଜଯାଉନ୍ତୁ ବାଳୁଙ୍ଗା ଖେରୁ
ଖାଏ ଯେସନେ ଅସ୍ତଦଭମା ଚରି—ସ୍ତଧାକାଥ ଭୂଦବୀସ୍ତବନ୍ଦ।

[ଦ୍ର—ଏହି ଧାନ କୃଷି ପୂର୍ବ୍ବ ଧାନ ଗଛରୁ ଝଡ଼ି ପଡ଼ି ଖେତରେ ପଡ଼ି ରହି ଥାଏ ଏବଂ ଗଛ ଉଠେ ଓ ଫଳେ। ଏହାର ଶସ୍ୟର ଅଗରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଶିଙ୍ଗ ଥାଏ। ଏହି ଧାନ କର୍ଷିତ ଧାନ ଗଛ ସଙ୍ଗେ ଏଥରରେ ଉଠିଲେ କୃଷି ଧାନ ଅପେକ୍ଷା ଅଗରୁ ପାଚି ଯାଏ ଓ ଏଥରରେ ଝଡ଼ି ପଡ଼େ। ପୁଣି ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଷରୁ ଉଠେ ଓ ଅଗେ ପାଚେ। ଏହିପରି ହେବାଦ୍ୱାରା ଏଥସ୍ତାଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରି ପକାଏ। ଏଥି ପାଇଁ କୃଷକମାନେ ଧାନ ଏଥରରୁ ବାଳୁଙ୍ଗା ଗଛମାନ ଅଗରୁ ଓପାଡ଼ି ପକାନ୍ତି। ଧାନ ଗଛ ସ୍ତୋଟ ଥିବା ବେଳେ ଗଛର ମୂଳ ଦେଖି ଧାନ ଗଛ ଓ ବାଳୁଙ୍ଗା ଗଛକୁ କୃଷକମାନେ ଚହ୍ନି ପାରନ୍ତି। ଧାନ ଖେତରୁ ବାଳୁଙ୍ଗା ନ ଓପାଡ଼ିଲେ ୩ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏଥରଯାକ ବାଳୁଙ୍ଗାମସ୍ତ ହୋଇ ଯାଏ ଓ ମାଟିରୁ ସାର ଝାଡ଼ି ନେଇ କୃଷିଧାନ ଗଛକୁ ଦୁବ୍ବଳ କରି ପକାଏ।

ପୂର୍ବ୍ବକାଳରେ ବୃଷିମାନେ ଏହାର ଗୁଡ଼ୁଲକୁ ଖାଇଥିଲେ; ଏ ଧାନର ଗୁଡ଼ୁଲ ମାଇସ ଓ ରୁଷ।]

୨। (ପୁଂ) ଅଯୋଗ୍ୟ ଓ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A wicked and unworthy person. ୩। ଅଧମ ବ୍ୟକ୍ତି— 3. A mean person.

ତନ ବରଷରେ ଧାନ ବାଳୁଙ୍ଗା
ତନ ପୁରୁଷରେ କୁଳ ବାଳୁଙ୍ଗା। ଡ଼ଗ।

୪। ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An ignorant person; a dunce.

ବାଳୁଙ୍ଗା କଆରି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଖେତ ବାଳୁଙ୍ଗା ଧାନର ଗଛରେ Bāḷuṅgā kiāri ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଥାଏ—A field full of Bāḷuṅgā paddy plants. **झड़वाला खेत**

(ବାଳୁଙ୍ଗା ଖେତ, ବାଳୁଙ୍ଗା ବାଡ଼ି, ବାଳୁଙ୍ଗା ବଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଳୁଙ୍ଗା ବାଛିବା—ଦେ. କି—ଧାନ ଏଥରରୁ ବାଳୁଙ୍ଗା ଧାନର ଗଛ Bāḷuṅgā bāchhibā ଯାକ ଓପାଡ଼ି ପକାଇବା—To weed out Bāḷuṅgā plants from a paddy field. **झड़कमाना; झड़निराना**

[ଦ୍ର—ଧାନ ବାଛିବା ଅର୍ଥ ଧାନ ଏଥରରୁ ଧାନ ଗଛ ଯାକ ଖୋଡ଼ିଦେଇ ଘାସ, ବାଳୁଙ୍ଗା ଆଦିକୁ ଉପାଡ଼ି ପକାଇବା।]

ବାଳୁତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ପୁଂ—(ସଂ. ବାଳ)—୧। ବାଳକ—1. Boy. Bāḷuta **बाल** (ବାଳୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଜାତି ବାଳୁତ ବାଳୁ ଲବଣୀ ଦ୍ୱାର୍ତ୍ତ ଭଳୁ
ଧର ପାଶରେ ଦୃଢ଼େ ଉଡ଼ି। ବଦସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।

୨। ପୁଂ ସନ୍ତାନ—2. Male child. ୩। ଶିଶୁ— 3. Child.

ଯେସନେ ଉଦ୍ଦାର୍ଯ୍ୟପୂର୍ତ୍ତ
ଚହଁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନେ ବାଳୁତ। ଭାଗୀ, ଜର୍ଜ୍ଜ ମାହାତ୍ମ୍ୟ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଣ.—୧ । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ; ବାଲ୍ୟ—1. Of tender age. ୨ । ଶିଶୁ ପରି ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—2. Ignorant as a child. ୩ । ଶିଶୁଳନୋଚିତ—3. Childish; childlike.

ବାଲୁତ କନ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବି—୧ । ଶିଶୁ ବାଳିକା—
Bāluta kanyā 1. A girl who is a mere child.
बाल कन्या ୨ । ଯେଉଁ ବାଳିକା ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବିବାହିତା
बाल कन्या ହୁଏ—2. A girl given in marriage before attaining puberty.

ବାଲୁତ କାଳ—ଗ୍ରା. ବି—ବାଲ୍ୟକାଳ (ଦେଶ)
Bāluta kāla **बाला पन** Bālya kāla (See)
(ବାଲୁତ ବୟସ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଛେଳେବେଳା
ବାଲୁତ ବାଇରୁ ବୁଢ଼ୀ ବୁଢ଼ୀଙ୍କର ଉଦସ୍ ମୂଲ୍ୟରେ କଣା ।
ବିଦ୍ୟାନାଥ, ଦେବୀରଗୌରୀ ।

ବାଲୁତ କୁମର—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ବାଲ+କୁମାର)—୧ । ସନ୍ତାନ—
Bāluta kumara କଚିଛେଳେ 1. Male child.
बच्चा ୨ । ଅଳ୍ପ ଶିଶୁ—2. A mere child; an infant.
(ବାଲୁତ କୁମାର, ବାଲୁତ ପୁଅ, ବାଲୁତ ପିଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଲୁତ ପଣ—ଦେ. ବି.—୧ । ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବ—1. Childishness.
Bāluta paṇa the nature of a child. ୨ । ବାଲ୍ୟ-
(ବାଲୁତ ପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାଳ—2. Childhood.

ବାଲୁତ ବିଧବା—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ବାଲ ବିଧବା)—ଯେଉଁ ବାଳିକା
Bāluta bidhabā ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବା ସ୍ୱାମୀ ସହବାସ
କରେ ସାଙ୍ଗ **बाल विधवा** ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱାମୀକୁ ହରାଇ ଥାଏ; ଅଳ୍ପବ-
(ବାଲ୍ୟ ବିଧବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋନ ବିଧବା—Child widow.

ବାଲୁତ ବିବାହ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ବାଲ୍ୟ ବିବାହ)—ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ
Bāluta bibāha ବାଳକ ଓ ବାଳକାଙ୍କର ବିବାହ; ବାଲ୍ୟ
(ବାଲ୍ୟବିବାହ—ସଂ; ବାଲୁତ ବିଭା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିବାହ—
Child marriage.

ବାଲୁ ବାଲୁ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ବାଲମୟ)—୧ । ଯାହାର ଶରୀରରେ
Bāl̤u bāl̤u ଅଧିକ ପରିମାଣରେ କେଶ ଜନ୍ମି ଥାଏ—
ବାଳ ବାଳୁଆ } —ଅନ୍ୟରୂପ 1. Having a hairy body.
ବାଳୁ ବାଳୁଆ } ୨ । ବାଳୁଆ; କେଶମୟ—
2. Hairy ୩ । ବହୁକେଶମିଶ୍ରିତ—3. Mixed with a quantity of hair. ୪ । ବାଳ ପରି ଜଟିଳ—
4. Tangled like hair.
ବି.—୧ । ସମ୍ବାଳୁଆ ପୋକ—The wooly bear; wooly caterpillar. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଚ୍ଛଳଯୁକ୍ତ
ଶାଗ—2. A kind slimy of potherb.
[ଦ୍ର—ଏ ଶାଗର ଭାଣ୍ଡ ନାଲି, ପତ୍ର ବଡ଼ ପାଳ ପରି ଗୋଟ ଓ
ମୋଟ; ଏ ଗଛ ମାଟିରେ ମଜା ମଜା ହୋଇ ବଢ଼େ ।]

ବାଲୁ ବାଲୁ—ଦେ. ଅ.—ପାଣିଆ ଓ ଅଠାଳିଆ ବସ୍ତୁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ
Bāl̤u bāl̤u ଲାଗି ଯାଇଥିବା ଅବସ୍ଥା—1. Sticking; with some sticky liquid or gum sticking at many undesirable places. ୨ । କଦର୍ଯ୍ୟ ଓ
ଅପରିଷ୍କାରରୂପେ କାଳି ବୋଳି କରି ଲେଖିବା ପ୍ରକାରେ—
2. Clumsily; (writing) in an ugly or slovenly manner. ୩ । ବଲ ବଲ କରି ଚାହିଁବା
ପ୍ରକାରେ—3. (gazing) In a vacant or staring manner.

ଦେ. ବିଣ.—ବାଲୁ ବାଲୁଆ (ଦେଶ)
Bālu bāluā (See)

ବାଲୁବାଲୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ
Bālu bāluā ବୋଳା ଚଟାଇଥିବା; ଚଟଚଟିଆ; ଅଠାଳିଆ—
बालबालुआ 2. Sticky. ୨ । କଦର୍ଯ୍ୟରୂପେ ଲିଖିତ—
2. Clumsily written; slovenly written.
ବି.—ବାଲୁବାଲୁଆ ଶାଗ—A kind of potherd.
[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ବାଟ ବଥ ଉପରେ ଦେଲେ ବଥ ପାଟ
ଯାଏ । ଏହା ବାଟିଲେ ଲାଲୁଆ ହୁଏ ।]

ବାଲୁସାଇ(ହି)—ଦେ. ବି—ଗୋଲାକାର ମିଠା ଗଜାବିଶେଷ—
Bālu sāi(hi) A kind of sweetmeat.
ବାଲୁଶାଇ **बालुसाही** [ଦ୍ର—ଅଟା ବା ମଇଦାକୁ ପାଣିରେ ତରଳ
ତାକୁ ଟିକିଆ ପରି ବଳ ଘିଅରେ ଭାଜି ସିରାରେ ବୁଡ଼ାଇ ଏହା
ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।]

ବାଲେଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ଖାଦ୍ୟକୁ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଖାଇ
Bāleibā ସାରିବା—To finish eating a food swiftly.
टप टप करके खाना (ବଲେଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଲେଈ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଓଲୁ—
Bālei **भरदुलाही** 1. Idiotic; foolish.
୨ । ଯେ କଦର୍ଯ୍ୟରୂପରେ ଓ ଅପରିଷ୍କୃତ ଭାବରେ ଖାଏ ଓ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—2. (a woman) Eating and acting in a clumsy manner.
୩ । ପେଟୁ (ସ୍ତ୍ରୀ)—3. Gluttonous (woman).
[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାରର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ।]

ବାଲେ କାଲେ—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ବାଲ+କାଳେ)—ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ—
Bāle kāle In childhood.
ଯେ ନୁହେଁ ବାଳେ ବାଳେ, ସେ ନୁହେଁ କାଳେ କାଳେ । ଉଖା ।

ବାଲେନ୍ଦୁ—ସଂ. ବି.—(ବାଳ+ଇନ୍ଦୁ; କର୍ମଧା)—ଦ୍ୱିତୀୟାର ବା ତୃତୀୟାର
Bālendu କ୍ଷୀଣ ଚନ୍ଦ୍ର—The new moon; the crescent moon.
ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ—A species of fish.

ବାଲେୟ—ସଂ. ବିଣ.—(ବାଳ+ୟତ୍ପ୍ରତ୍ୟୟେ. ଏସ୍)—୧ । ବାଳକ ପରି
Bāleya ମୃଦୁ ବା କୋମଳ— 1. Soft or delicate. like a child. ୨ । ବାଳକ ପକ୍ଷରେ ହିତକର—
2. Beneficial to children. ୩ । (ବଳି+ଏସ୍)
ପୂଜାର ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit to be given as an offering.
ବି.—୧ । ଗର୍ଦ୍ଦଭ; ଗଧ—1. Ass. ୨ । ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—
2. Name of a demon. ୩ । ଅଙ୍ଗାରବଲ୍ଲୀ;
ବାଘନଖାଟିଆ—3. Siphonanthus Indica (plant).

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ପୁତ୍ର (ହି. ଶ.)—4. Son. ୫ । ଗୁଡ଼ୁଳ (ହି. ଶ)—5. Rice.

ବାଲେଶ୍ୱର—ଦେ ବ.—(ନାମ)—ଉତ୍କଳ ମୋଗଲବନ୍ଦର ଗୋଷ୍ଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ସହର—Name of a district and town of Orissa; Balasore.

Bāleśwara

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ଏଠାରେ ଗୋଷ୍ଟିଏ ବନ୍ଦର ଥିଲା । ଏହି ବନ୍ଦର ଜାହାଜ ନର୍ମାଣର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ଜଳଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କୁ ଦମନ ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଜୟ କରିବା ନମନ୍ତେ ବଙ୍ଗର ସୁବାଦାର ସାଏସ୍ତା ଖାଁ ଏଠାରେ ବହୁତ ଯୁବ ଜାହାଜ ତିଆର କରାଇଥିଲେ (କୃପାସିନ୍ଧୁ ଇତିହାସ) । ଏଠାରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଂସା ବାସନ ତିଆର ହୁଏ ।

କଥିତ ଅଛି ଏହା ବାଣାସୁରର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱର ସହରରେ ଉଷାମେଢ଼ (ବାଣ କନ୍ୟା ଉଷାର ଅନ୍ତଃପୁର) ନାମରେ ଖୋଷ୍ଟିଏ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ବାଣାସୁରର ରାଜ୍ୟ ମେଦନୀପୁର (ତମଲୁକ) ଠାରୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ବାଣପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଏ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ଠାରୁ ମୟୂର ଧ୍ୱଜ ଓ ମୟୂର ବାହନ ପାଇ ଥିଲା । ବାଣାସୁରର ବଂଶଧର ମୟୂର ଧ୍ୱଜା ରାଜାମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜା ଥିଲେ । ମୟୂରଧ୍ୱଜର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଏହି ମୟୂର ଧ୍ୱଜା ରାଜାଙ୍କୁ ଭଞ୍ଜନ କର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଅମଲରେ ଏହା ସମୁଦ୍ର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବନ୍ଦର ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇ ଅଛି । ଫା· ବାଲ୍ଲ୍ୟ=ଉପରେ+ସୋର=ସମୁଦ୍ର ।]

ବାଲେଶ୍ୱରୀ—ଦେ. ବ—ମେଦନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଧୂଆଁପତ୍ର—A kind of tobacco; Nicotina Tabacum (Haines).

ବାଲେସ୍ୱା, ବାଲେଶ୍ୱୀ ଅନ୍ୟରୂପ

Bāleśwarī

[ଦ୍ର—ଏହା ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ବାଲେଶ୍ୱରୀ ବାଟେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସୁଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ବାଲେଶ୍ୱରୀ ବ୍ରତ—୧ । ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ—1. Resident of Balasore. ୨ । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ନର୍ମିତ—2. Made in Balasore.

(ବାଲେଶ୍ୱରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

(ବାଲେଶ୍ୱରିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବାଲେଶ୍ୱରୀ ସେର—ଦେ. ବ—୮୦ ଟଙ୍କା ଓଜନର ସେର—A standard seer of 80 rupees weight.

Bāleśwarī sera

ସେର **ପକ୍କୀସେର**

[ଦ୍ର—ଏହାହିଁ ଉତ୍ତରର ସଙ୍ଗଡ଼ ପ୍ରଚଳିତ ସେର; କେବଳ ଓଡ଼ିଶାର କଟକଜିଲ୍ଲାରେ ଓ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାରେ କଟକୀ ସେର ଚଳେ, ସହିର ଓଜନ ୧୦୮ ଟଙ୍କା ।]

ବାଲେଷ୍ଟ—ସ. ବ. (ବାଳ+ଇଷ୍ଟ)—ବରକୋଳ (ହି. ଶ.)—Jujube.

Bāleshṭa

ବାଲୁ—ସ· ବିଶ. [ବଲ୍କ(ଲ)+ଅ]—୧ । ବଲ୍କଳନର୍ମିତ—1. Made of bark.

Bālka

(ବାଲ୍କଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—Name of a demon.

ସ. ବ—ବସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବଲ୍କଳ—Bark used as cloth.

ବାଲ୍ଲୀ—ସ. ବ—୧ । ମଦ୍ୟବିଶେଷ—1. A kind of spirit.

Bālkalī ୨ । ଭାଡ଼ୀ; ଖଜୁରମଦ—2. Toddy. ୩ । ଗୌଡ଼ୀ ମଦ୍ୟ—3. Wine made from molasses.

ବାଲ୍ଟି(ଲ୍ଟୀ)—ବୈଦେ. ବ—ବାଲଟି (ଦେଖ)

Bālṭi(lti) Bālaṭi (See)

ବାଲ୍ମି(ଲ୍ମୀ)କ—ସ. ବ—ବଲ୍ମୀକ (ଦେଖ)

Bālmi(lmī)ka Balmīka (See)

ବାଲ୍ମି(ଲ୍ମୀ)କି—ସ. ବ. (ବଲ୍ମୀକ=ଉଇଢୁଙ୍କା+ଇ; ଢୁଙ୍କାରୁ ବାହାର ଥିବାରୁ)—ଆଦିକବି; ରାମାୟଣ ଋତମ୍ବିରା ମୂଳ-ରଚୟିତା ମୁନି—A sage; the author of the Sanscrit Rāmāyaṇa in verse.

Bālmi(lmī)ki

[ଦ୍ର—ତାହାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ବହୁକାଳ ଏକାସନରେ ଉପସ୍ଥା କରୁ କରୁ ତା ଉପରେ ଉଇଢୁଙ୍କା ହୋଇଗଲା, ପରେ ସେ ଉଇଢୁଙ୍କାରୁ ବାହାର ବାଲ୍ମିକି ଋଷି ହେଲେ ।]

ବାଲ୍ମି(ଲ୍ମୀ)କୀୟ—ସ. ବଶ. (ବାଲ୍ମିକି+ଇୟ)—ବାଲ୍ମିକି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Bālmiki.

Bālmi(lmī)kīya

ବାଲ୍ୟ—ସଂ· ବ. (ବାଳ+ଭାବେ. ଯ)—ବାଲକାବସ୍ଥା; ଶୈଶବ—Childhood; boyhood; infancy.

Bālya

[ଦ୍ର—"ଆ ଷୋଡ଼ଶାଦ୍ ଭବେଦ୍ ବାଲ୍ୟଂ" ଏହା ୧୬ ବର୍ଷ ବୟସର ଆରମ୍ଭ ହେବାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ଅଟେ ।]

ସ. ବଶ. (ବାଳ+ଯ)—୧ । ବାଳ ବା କେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to hair; ୨ । ବାଳକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to child. ୩ । ବାଳକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Childish. ୪ । ବାଳକସୁଲଭ—4. Childlike.

ବାଲ୍ୟକାଳ—ସ. ବ – ଶୈଶବ; ପିଲାଦିନ—Childhood.

Bālyakāla (ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଲ୍ୟ ଚପଳତା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବାଲ୍ୟ+ଚପଳତା)—ବାଲ୍ୟକାଳର ବା ବାଳକର ସ୍ୱଭାବସୁଲଭ ଚଞ୍ଚଳତା—Childishness; puerility.

Bālya chapalatā

ବାଲ୍ୟ ଚାପଲ୍ୟ, ବାଲ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଅନ୍ୟରୂପ

ବାଲ୍ୟବିଧବା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଲବିଧବା (ଦେଖ)—(ବାଲ୍ୟବୈଧବ୍ୟ—ଭାବାର୍ଥକ ବିଶେଷ୍ୟ)

Bālybidhabā Bālabidhabā (See)

ବାଲ୍ୟବିବାହ—ସ. ବ—ବାଲବିବାହ (ଦେଖ)—(ବାଲବିବାହିତ—ପୁଂ) (ବାଲବିବାହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ—ବଶ)

Bālyabibāha Bālabibāha (See)

ବାଲ୍ୟଲୀଳା—ସ. ବ. (ମହାମାଧର୍ମୀବାଲ୍ୟୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ; ଏହା ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥିତ ବାଳକ ବାଳକାମାନଙ୍କୁ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଇଥିବାରୁ)—ମହାମାଧର୍ମୀମାନଙ୍କର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଦିନ ବା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବୃନ୍ଦାବିତ ପ୍ରିଷ୍ଟାନ୍ନ ନୈବେଦ୍ୟ, ଯାହା ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଏ—Sweets offered to the Deity by persons professing the Mahimā faith and distributed among the persons present.

Bālyalīlā

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ପ୍ରାତଃ ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତ ସମୟରେ ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛମଳ ଗୋମସ୍ତ-ଲିପ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଧୌତ ନୂତନ ମୃତ୍ତିକା ଖଣ୍ଡରେ ଚଣ୍ଡିକାଦି (ଚୂଡ଼ା, ନାନାପ୍ରାର ସୁମିଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଗ୍ଧ, ଦଧି, ଘୃତ, ମଧୁ, ଓ ଶର୍କରା, ନାଡ଼ିକେଲ, ସୁପକ୍ୱ ରମ୍ଭାଫଳ) ଚନ୍ଦନ କର୍ପୂର ସହଯୋଗେ ବ୍ରହ୍ମବନ୍ଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇଅଙ୍ଗୁଳ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଦୂରଣପୂର୍ବକ ଖଣ୍ଡକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉତ୍କ୍ଷେପଣ କର ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିବେ, ଉପରେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ 'ମହ୍ନାଅଲେଖ' ଉଚ୍ଚାରଣ କର ଅଲେଖ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କର ଏହ୍ନ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରସାଦ ଆବାଳବୃଦ୍ଧ ସକଳ ମାନବଙ୍କୁ ବଣ୍ଟନ କରିବେ । ଏହାଙ୍କର ଗୃହସ୍ଥଗଣକୁ ଶୁକ୍ଳଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପାଳନ କରିବା ବହୁତ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ଏହା କରାଯାଇ ପାରେ—ଏହାକୁ ବାଲ୍ୟଲୀଳା [ବୋଲ୍ଲସାବ—ବଲ୍ଲଭାଥବାବାଙ୍କ ମହ୍ନାଧର୍ମ୍ମ ପ୍ରଚାରକ ଗ୍ରନ୍ଥ—୬ଷ୍ଠଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ୫୫୫ ପୃଷ୍ଠା ।]

ବାଲ୍ଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଙ୍କାମ) ବ—୧ । ପ୍ଲୀହା—1. Spleen. ୨ । ପ୍ଲୀହା ବୃଦ୍ଧି ରୋଗ—2. Enlargement of the spleen.

Bāllā

ବାଶ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ଶବ୍ଦ କରିବା—

Bāś (root) To make a sound.

ବାଶ—ସ. ବ—(ବାଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବାସଙ୍ଗ (ଦେଖ)

Bāśa Bāsaṅga (See).

(ବାଶା, ବାଶିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାଶନ—ସ. ବ—(ବାଶ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) —୧ । ପକ୍ଷୀଙ୍କ ବୋବାଳ; ପକ୍ଷିରବ—2, The cooing of birds. ୨ । ମାଛିଙ୍କ ଉଣଉଣ ହେବା (ହ. ଶ)—2, Buzzing or humming of fleas.

Bāśana

ସ. ବଣ. ପୁଂ—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ବୋବାଉଥିବା (ପକ୍ଷୀ) (ହ.ଶ)—1. Warbling (bird). ୨ । ଉଣଉଣ ହେଉଥିବା (ମାଛି) (ହ. ଶ)—2. Buzzing (fleas).

ବାଶିତ—ସ. ବ—(ବାଶ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତ)—ପକ୍ଷୀଙ୍କ କୂଜନ (ହ. ଶ)-

Bāśita Warbling of birds.

ବାଶିତା—ସ. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ (ହ. ଶ)—1. Woman.

Bāśitā ୨ । ଦାଉଣୀ (ହ. ଶ)—2. A female elephant.

ବାଶି—ସ. ବ—(ବାଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)

Bāśi Fire.

ବାଶି(ଶୁ,ଶେ)ଳୀ- ଦେ. ବ—(ସ. ବଶାଲାଶୀର ଅପଭ୍ରଂଶ, ଜ୍ୟା ବଜ୍ୟ+

Bāśi(śu, śe)lī ବାସିଙ୍କର ଅପଭ୍ରଂଶ)—ଦେଗାବଶେଷ; ବାଶୁଳୀ ଦେବୀ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିଭେଦ—A popular Goddes.

[ଦ୍ର—ଏ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଆବର୍ତ୍ତିତା ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଖୁବ୍ କୁଦେ ଓ ନାଚେ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ସାଇ ସାଚ ସମସ୍ତରେ ବାଶିଳୀ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ବାହାରନ୍ତି ଓ ଭଇଭଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତରେ ବାଶେଳୀ ଲାଗନ୍ତି ।]

ବାଶି(ଶେ)ଳୀ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ବାଶେଳୀ ଠାକୁରଣୀ

Bāśi(śe)lī lāgibā ଆବର୍ତ୍ତ ହେବା—The possession ଦେବୀଲଗନା of a person by the spirit of Goddess.

[ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଘାଗଲପର ବଚ୍ଚଲେ ବା ଅଜସ୍ର ଗାଳ-ମନ୍ଦ କଲେ ଘାଉ ବାଶେଳୀ ଲାଗିଛୁ ବୋଲି ବ୍ୟଙ୍ଗରେ କହନ୍ତି ।]

ବାଶିଷ୍ଠ—ସ. ବଣ—(ବଶିଷ୍ଠ + ଅ)—ବଶିଷ୍ଠସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Bāśishṭha Relating to sage Baśishṭha.

(ବାଶିଷ୍ଠୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—୧ । ଏକ ଉପପୁରାଣର ନାମ (ହ. ଶ)—1. Name of a minor mythological treatise.

୨ । ଏକ ପ୍ରାଚୀନତୀର୍ଥ (ହ. ଶ)—2. Name of a place of Hindu pilgrimage.

ବାଶେଳୀ ସାହି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ପୁରୀ ସହରର ଗୋଟିଏ ସାହି ବା ।

Bāśeḷī sāhi ପଲ୍ଲୀ—A part of the town of Puri.

ବାଶ୍ର—ସ. ବ—୧ । ମନ୍ଦିର; ଗୃହ (ହ. ଶ)—1. House.

Bāśra ୨ । ଚୌରାସ୍ତା (ହ. ଶ)—2. A meeting place of cross roads.

ବାଷଠା(ଣ୍ଠା)ଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ) (ସ. ଦ୍ୱିଷଷ୍ଟି ୟ-

Bāshaṭhā(ṭṭhā)śae(he) ଉର ଶତ)—ଏକଶତ ବାଷଠି—

ଏକସୌବାହାଠ One hundred and sixty-two.

(ଏହାପର ବାଷଠା ଦୁଇଶ = ୨୬୨)

ବାଷଠି(ଣ୍ଠି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ) (ସ. ଦ୍ୱିଷଷ୍ଟି; ପ୍ରା. Bāshaṭhi(ṭṭhi) ବାସଟ୍ଠି, ବାସଟ୍ଠି)—ଷାଠିଏ ଅପେକ୍ଷା ଦୁଇ ବାଆସଠି ବାସଠ ଅଧିକ—Sixty-two.

ବାଷ୍କଳ—ସ. ବ. (ବାଷ୍ପ = ଅଶ୍ରୁବିଶେଷ + ଳ. ଧାତୁ = ଗ୍ରହଣ କରିବା +

Bāshkala କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯୋଦ୍ଧା—1 Warrior.

୨ । ଦାନବବିଶେଷ—2. Name of a Titan.

୩ । ଋଷିବିଶେଷ (ହ. ଶ)—3. Name of a sage.

ସ. ବଣ—ବୃହତ୍; ବଡ଼—Large.

ବାଷ୍ପ(ସ୍ପ)—ସ. ବ. (ବା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ପ; ବାପାଚନ)—

Bāshpa(spa) ୧ । ଉଷ୍ମା; ଜଳର ବାଷ୍ପୀୟ ଅବସ୍ଥା; ବାଷ୍ପ; ଉତ୍ତପ ଦ୍ୱାରା ଜଳର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆକାର—

1. Steam; vapour.

୨ । ଘନ ବା ତରଳ ପଦାର୍ଥର ବାଷ୍ପୀୟ ଆକାର—

2. Gas.

(ଯଥା—ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପ, ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ବାଷ୍ପ, ଯବକ୍ଷାରଯାନ ବାଷ୍ପ, ଜଳଯାନ ବାଷ୍ପ, ଅମ୍ଳଜାନ ବାଷ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି ।)

୩ । ଶୋକ ବା ରାଗ ଯୋଗୁଁ ହଠିବା କଣ୍ଠ ଶ୍ଳେଷ୍ମ; କଣ୍ଠ-ବାର—3 Choking sensation in sudden outburt ofanger or sorrow.

୪ । ଅଶ୍ରୁ; ନେତ୍ରବାର—4. Tear.

୫ । ଲୁହା (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—5 Iron.

୬ । କଞ୍ଚକାର (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର) (ଦେଖ)

6. Solanum Nigrum.

ବାଷ୍ପକ—ସ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଶଢ଼ା ଶାଗ (ହ. ଶ)—

Bāshpaka A kind of Amaranth (pot-herb).

ବାଷ୍ପ ଗଦ୍ଗଦ—ସ. ବଣ—ରାଗ ବା ଶୋକପୂର୍ଣ୍ଣ (କଣ୍ଠ)—

Bāshpa gadgada (throat) Choked with anger or sorrow

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଷ୍ପ ଚ୍ଛଳିତ—ଫ. ବିଣ. (ଶସ୍ତ୍ରା ତତ୍)—ବାଷ୍ପର ବେଗ ଦ୍ୱାରା ଗତି-
Bāshpa chālita ବଶିଷ୍ଟ—Propelled or moved by steam.

ବାଷ୍ପ ପୂରିତ—ଫ. ବିଣ. (ଶସ୍ତ୍ରା ତତ୍; ବାଷ୍ପ+ପୂରିତ)—
Bāshpa pūrita ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ (ଚକ୍ଷୁ)—Tearful (eyes).

ବାଷ୍ପମାନ ଯନ୍ତ୍ର ଫ. ବି. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା
Bāshpamāna jantra ବାୟୁରେ ବା ଅନ୍ୟ ବାଷ୍ପରେ ଥିବା ବାଷ୍ପର ଗୁଣର ପରିମାଣ ମାପ କରାଯାଏ—Hygrometer.

ବାଷ୍ପ ସ୍ୱେଦ—ଦେ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ସେକ; ବାଷ୍ପଆଣି-
Bāshpa sweda A kind of hot bath or fomenting; vapour-bath.

[ଦ୍ର—ସ୍ୱେଦ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ବାଷ୍ପାକୁଳିତ—ଫ. ବିଣ—ଲୋତକ ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ଥିର (ଚକ୍ଷୁ)—
Bāshpā kulita Perturbed with tears; (eyes) dimmed with tears.

ବାଷ୍ପାୟନ—ଦେ. ବି—ତରଳ ପଦାର୍ଥର ବାଷ୍ପୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପରିଣତି-
Bāshpāyana Evaporation; reduction of a liquid into vapour

ବାଷ୍ପାୟମାନ - ଫ. ବି. (ବାଷ୍ପାୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—
Bāshpāyamāna ବାଙ୍ଗ ବାହାରୁଥିବା—Steaming.

ବାଷ୍ପୀଭୂତ —ଫ. ବି. (ବାଷ୍ପ+ଅଭୂତଭାବେ ଚ୍ୱି+ଭୂତ)—
Bāshpībhūta (ଜଳଆଦି) ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ—
(ବାଷ୍ପୀ ଭ୍ରିବ—ବି) Evaporated; (water) changed into vapour.

ବାଷ୍ପୀୟ—ଫ. ବିଣ. (ବାଷ୍ପ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଈୟ)—ବାଷ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bāshpīya Relating to steam.

ବାଷ୍ପୀୟ ପୋତ—ଫ. ବି. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) (କର୍ମଧା; ବାଷ୍ପୀୟ+
Bāshpīya pota ପୋତ)—ବାଷ୍ପର ବେଗ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ଜାହାଜ-
Steamer; steam-ship

ବାଷ୍ପୀୟ ଯନ୍ତ୍ର—ଫ. ବି. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ବାଷ୍ପ ଚାଳିତ ଯନ୍ତ୍ର—
Bāshpīya jantra A steam engine.

ବାଷ୍ପୀୟ ଯାନ—ଫ. ବି. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—
Bāshpīya jāna ବାଷ୍ପର ଗତି ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ଗାଡ଼ି—
ବାଷ୍ପୀୟ ରଥ } —ଅନ୍ୟରୂପ Conveyance or train propelled by steam.
ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟ }

ବାଷ୍ପୋଦ୍ଗତି—ଫ. ବି. (ଶସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ବାଷ୍ପ+ଉଦ୍ଗତି)—
Bāshpodgati ୧ । ବାଙ୍ଗ ଉପରକୁ ଉଠିବା—1. The ascension or rising of steam.
(ବାଷ୍ପୋଦ୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨ । ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୋହିବା—2. The emission of tears from the eyes.

ବାଷ୍ପୋଦ୍ଗିରଣ—ଫ. ବି. (ଶସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ବାଷ୍ପ+ଉଦ୍ଗିରଣ)—
Bāshpodgiraṇa ମୁହଁ ବାଟେ ବାଙ୍ଗ ବାହାର କରିବା—
Emission of steam through the mouth.

ବାସ୍ (ଧାତୁ)—ଫ—ବାସିତ ବା ସୁଗନ୍ଧିତ କରିବା—
Bās (root) To perfume.

ବାସ୍—ଦେ. ଅ—ବସ୍ (ଦେଖ)
Bās Bas (See)

ବାସ—ଫ. ବି. (ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଅଧିକରଣ. ଅ)—
Bāsa ୧ । ବସିବା ସ୍ଥାନ; ଆବାସ—2. Residence.
୨ । ଘର; ଗୃହ—2. House.
୩ । (+ଭାବ. ଅ) ଅବସ୍ଥାନ; ସ୍ଥିତି—
3. Staying, situation; position.
୪ । (+ଅଧିକରଣ.ଅ) ଆଧାର—4. Receptacle.
୫ । (ବସ୍ ଧାତୁ=ଅଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
ବସ୍ତ୍ର; ଲୁଗା—5. Cloth.
୬ । (ବାସ୍ ଧାତୁ=ବାସିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
ଖୁସ୍‌ବୋ; ସୁଗନ୍ଧ—6 Sweet smell.
୭ । ଗନ୍ଧ—7. Smell; scent.
୮ । ବାସଙ୍ଗ (ଦେଖ)—8. Bāsaṅga (See)

ଦେ. ବିଣ—୧ । ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ସୁବାସିତ—1. Scented; sweet-smelling. perfumed.

[ଦ—ଓଡ଼ିଆରେ 'ବାସ' ଶବ୍ଦର ତିନି ଗୋଟି ଅର୍ଥ (ଗନ୍ଧ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ଗୃହ)ର ପ୍ରଭେଦ ଗୋଟିଏ ବଚନ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—'ଯେଉଁ ଦିନୁ ହେଲା ସୁବାସ ନାସ
ସେହି ଦିନୁ ହେଲା ସୁବାସ ନାଶ, ସୁବାସ ନାଶ, ସୁବାସ ନାଶ' ।
ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଯେଉଁ ଦିନରୁ ସୁବାସ ନସ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ କଲି ସେହି ଦିନୁ

୧ । ସୁବାସ ଅର୍ଥାତ୍ ନାକଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ସୁବାସ (ସୁଗନ୍ଧ) ଗ୍ରହଣ କରିବାର କ୍ଷମତା ଲୋପ ହେଲା ।

୨ । ଲୁଗାରେ ନାକ ପୋଛିବାରୁ ସୁବାସ (ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ର) ମଇଳା ହେଲା ।

୩ । ନାକସୁଡ଼ାରୁ ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ତିପି ପୋଛୁ ଘର କାନ୍ଥରେ ବୋଳିବାରୁ ସୁବାସ (ସୁପରିଷ୍କୃତ ଗୃହ ଓ କାନ୍ଥ) ମଇଳା ହେଲା ।]

୨ । ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—2. Bad smell.

ଏ ନଡ଼ା ମାଡ଼ିସ କରୁଅଛ ବଡ଼ ବାସ
ଏ ରୂପରେ ବଲୁଆ କରୁଛୁ ତୁ ଗାସ । କୃଷ୍ଣଦେବ, ମଦାଲସଉପ, ଶାନ୍ତ ।

ଦେ. ବି. (ଆଦରାର୍ଥକ) ବାସୁଦେବ, କୃଷ୍ଣବାସ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବାସଆଦି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Names for calling persons whose name begin with Bāsa or ends with Bāsa

ବାସଃ—ଫ. ବି. (ବାସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବାସି ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+
Bāsaḥ କରଣ ଅସ୍, ବାସସ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ବସ୍ତ୍ର; ଲୁଗା—
Cloth.

ବାସଅଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଫ. ବାସ+ଅଙ୍ଗ)—୧ । ସୌରଭାଙ୍ଗୀ—
Bāsa-aṅgī 1. Having limbs emitting sweet scent.

ବାସ ବାସ ଅଙ୍ଗୀର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଶାସ୍ତ୍ର ସ୍ତନ । ଉଷ. ବେଦେଶ୍ୱରଲାସ ।

୨ । ବସ୍ତ୍ରପରିହିତାଙ୍ଗୀ—2. Wearing clothes.

ବାସ ଅଙ୍ଗୀରେ ଅଲଙ୍ଗନ
ବରଣ କଲାବତୀ ସେନ । ଉଷ, ବୈଦେଶ୍ୱରଲାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସକ—ଫ. ବଣ. (ବାସଧାତୁ=ବାସିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Bāsaka ୧ । ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—1. Sweet-smelling. ୨ । ବାସ (ବାସକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରୁଥିବା—2. Residing; dwelling. ୩ । ସୁଗନ୍ଧକାରକ—3. Perfuming.

ବ—୧ । ବସତ ସ୍ଥାନ; ଅବାସ; ଗୃହ—1. Residence. ୨ । ବାସଙ୍ଗ (ଦେଖ)—2. Bāsaṅga (See) ୩ । ଗାନର ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷ—3 Name of a part of a song.

[ଦ୍ର—ଶଙ୍କରଙ୍କ ମତରେ ମନୋହର, କନ୍ଦର୍ପ, ଗୁରୁ ଓ ନନ୍ଦନ; ମତାନ୍ତରରେ ବିନୋଦ, ବରଦ, ନନ୍ଦ ଓ କୁମୁଦ, ଗାନର ଏହି ଗୁରୁ ଅଙ୍ଗ ଅଟେ—ହୃ. ଶ.]

୪ । ବାସର; ଦିନ (ହୃ. ଶ)—4 Day.

ଦେ. ବ—ସୁବାସ; ବାସନା; ସୁଗନ୍ଧ—Sweet scent.

ବାସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଫ. ବସଧାତୁ) ଘର କର ରହିବା—
Bāsa karibā 1. To reside; to live in. (ଫ.ବାସଧାତୁ) ବାସକରା ୨ । ବାସନା କରିବା; ବାସିବା; ସୁବାସ ବାହାର କରିବା—
बसना,बू करना 2. To smell; to emit smell.

ବାସକଣ୍ଡୀ—ଫ. ବ. (ବାସ=ଗୃହ+କଣ୍ଡି+ଈ)—ଯଜ୍ଞଶାଳା; ଯଜ୍ଞ-
Bāsakaṇḍī ଗୃହ—A room for the perfomance of Vedic sacrifice.

ବାସକ ସଜ୍ଜା—ଫ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାସକ=ବାସସ୍ଥାନ; ଗୃହ+
Bāsaka sajjā ସଜ୍ଜା)—କାବ୍ୟୋକ୍ତ ନାୟିକାବିଶେଷ; ନିଜେ (ବାସସଜ୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବେଶଭୂଷାରେ ସଜ୍ଜିତା ହୋଇ ଓ ଆସଣାର କେଳି ମନ୍ଦିରକୁ ନାନା ମନୋହର ଦ୍ରବ୍ୟରେ ସଜ୍ଜିତ କରି ଯେଉଁ ନାୟିକା ନାୟକର ଆଗମନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ—
A class of heroines in love-stories; a lady dressed in all her finery and after decorating her room, eagerly expecting the advent of her lover or paramour.

ବାସକ ଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବ—ବାସକ ସଜ୍ଜା (ଦେଖ)
Bāsaka śayyā Bāsaka sajjā (See)
ବୃହତ୍ସଂ. ମହାଭାରତ. ସ୍ତ୍ର ।

ବାସକା—ଫ. ବ—ବାସଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Bāsaṅga (See)
Bāsakā (ବାସା, ବାସିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାସକାରି—ଦେ. ବଣ—ଅଧିବାସୀ—Living in.
Bāsakāri ସେହିଠାକୁ ଯୋଗୀଙ୍କର ଗୁରୁ ବାସକାରି ।
ବୃହତ୍ସଂ. ମହାଭାରତ. ସ୍ତ୍ର ।

ବାସଗୃହ—ଫ. ବ. (୬ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବା ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ବାସ+ଗୃହ)—
Bāsagṛuha ୧ । ବାସ କର ରହିବା ଘର—1. Residential house. ୨ । ସୁବାସପୂର୍ଣ୍ଣ ଘର—2. A room sweet full of scents.

ବାସଙ୍ଗ—ଦେ. ବ. (ଫ. ବାସତ)—ଗୁଚ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—
Bāsaṅga Adhatoda Vasica; Bergera Koenigi.
ଫ. ଅରୁଷକ, ବାସ(ଶ), ବାସା(ଶା), ବାସକା, ବାଶିକା, ସିଂହମୁଖୀ, ସିଂହାସ୍ୟ, ସିଂହପର୍ଣ୍ଣୀ, ସିଂହକଃପଃ, ବୃଷ, ଆଃରୂଷକ, ବୃଷ, ବୈଦ୍ୟମାତା
ବାସକ, ବାକସ
ଅଡୁସା, ବାସା
ମ. ଅଡ଼ୁଳସା
ତେ. ଅଡ଼ସର, ଆଡ୍ଡସରମୁ
ତା. ଅଧଟୋଡ଼େ

[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ପିତା, ଶାଖାଗ୍ରରେ କନ୍ଥୁ ପୁଷ୍ପ ଜନ୍ମେ । ପୁଷ୍ପ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଉପଯଜ ଥାଏ । ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଫୁଲର କଣ୍ଟ ଦଲଦଥ । ଏହା ଶୀତକାଲରେ ଫୁଟେ । ଏହାର ଫୁଲ କାଶ ଓ ଅମୃତ୍ରୋଗରେ ହିତକର । ଏହା ପୁଷ୍ପବର୍ଣ୍ଣଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପୀ ବାସଙ୍ଗର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ସିଂହମୁଖୀ; ତାମ୍ରପୁଷ୍ପୀ ବାସଙ୍ଗର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଅସିତପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ) ।]

ବାସ ଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ. (ଫ. ବାସ+ଚନ୍ଦନ)—
Bāsa chandana ସୁବାସ ଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦନ; ଅସଲ ଚନ୍ଦନ କାଠ—
सुवास चन्दन (sweet scented) sandal wood;
सुवासचन्दन genuine sandal wood

ବାସ ଚହଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—(ଚୌତିଶି)ବସ୍ତୁ ନିଜର ସୁବାସ ଗୁରୁ
Bāsa chahaṭā(ṭe)ibā ଅଡ଼େ ବିସ୍ତାର କରିବା—To diffuse a strong smell.
महक फैलाना बास छड़ान
[ବାସ ମହକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାସ ଚହଟିବା—ଦେ. ବ—ସୁବାସର ପ୍ରସରଣ—Diffusion of a strong scent.
Bāsa chahaṭibā
(ବାସ ମହକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) **महक फैलना** बास छड़ाछड़ि

ବାସ ଜଳ—ଦେ. ବ. (ଫ. ସୁବାସିତ ଜଳ)—
Bāsa jala ସୁବାସିତ ଜଳ; ସୁଗନ୍ଧୀକୃତ ପାଣିପତ୍ର—
बासित जल Perfumed or scented water.
सुवास जल (बास पानी—अन्यरूप)

ବାସତ—ଫ. ବ—ଗର୍ଦ୍ଦଭ; ଗଧ—
Bāsata An ass,

ବାସତେୟ—ଫ. ବଣ. (ବସତ+ଏୟ) —
Bāsateya ୧ । ବସତର ଉପଯୋଗୀ—1. Habitable; fit for residence.
୨ । ରାତ୍ରିବାସୋପଯୋଗୀ—2. Fit for passing a night in.

ବାସତେୟୀ—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାସତେୟ+ଈ)—
Bāsateya ରାତ୍ରି; ଯାମିନୀ—Night.

ବାସ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାସିବା; ସୁଗନ୍ଧ ଦେବା—
Bāsa debā 1. To emit smell.
बास देना ୨ । ରହିବାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବା—2. To allow a
बासदेओया person to live in a place.
(ଯଥା—ଯେଣ୍ଠ ମତ୍ସ ଯଜ୍ଞଣା ମତେ ସ୍ୱର୍ଗ, ସର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳରେ ବାସ ଦେଉ ନାହିଁ ।)

ବାସନ—ଫ. ବ. (ବାସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—
Bāsana ୧ । ସୁଗନ୍ଧୀକରଣ—1. Perfuming.
୨ । ଧୂପନ—2 Fumigating.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । (+ ଅଧି. ଅନ) ବାସ ସ୍ଥାନ—3. Residence, dwelling.

୪ । (ବାସି ଧାତୁ=ପରିଧାନ କରିବା+କର୍ମ. ଅନ)—ବସ୍ତ୍ର—4. Cloth.

୫ । ବାକ୍ସ; ଆଧାର—4. Box; receptacle.

୬ । ତୈଜସ ପାତ୍ର; ପାତ୍ର—6. Utensil.

୭ । ଜଳ ପାତ୍ର—7. Water pot.

୮ । ପୋଟଳା; ପୁଡ଼ା—8. A packet.

୯ । ଭୋଜନ ପାତ୍ର—9. A plate for eating.

ବାସନ କୁସନ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ବାସନ-
Bāsyna kusana Utensils, large and small.
(ବାସନ ପତ୍ର, ବାସନ ବରତନ, ବାସନ ବର୍ତ୍ତନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

बासन उसन ସେଠାରେ ବାସନ କୁଶନ ସବୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ସଫା, ନଳିକରେ ରଖାଯାଇ ।

ବାସନକୋସନ ଗାଳଦଣ୍ଡଦାସ, ପିତ୍ତଳ ଘସାସ୍ୱଚ୍ଛ ।

ବାସନ ବଦଲ(ଲା, ଲି)—ଦେ. ବ—ପୁରୁଣା ଓ ଭଙ୍ଗା ବାସନ ଦେଇ
Bāsana badala(lā, li) ଉଦ୍ଦିଳମସ୍ପୃରେ ନୂଆ ବାସନ
बासन बदली ଆଣିବା—Exchange of old utensils
ବାସନବଦଳ for new.

ବାସନ ବଦଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—କାରିଗରଙ୍କୁ ଆପଣାର ପୁରୁଣା
Bāsana badalā(le)ibā ଭଙ୍ଗା ବାସନ ଦେଇ ତତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତରେ
बासन बदलाना ବାସନ ବଦଳାନ ନୂଆ ବାସନ ଆଣିବା—To exchange old utensils for new ones.

[ଦ୍ର—ସମ ପରିମାଣରେ ପୁରୁଣା ଓ ଭଙ୍ଗା ବାସନ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସମ ପରିମିତ ନୂତନ ବାସନ ବଦଳାଇଲେ ନୂଆ ବାସନର ଓଜନ ଉପରେ କାରିଗରର ମଜୁର ଯାହା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ତାକୁ କରମୂଲ (ବ. ବାମା) ବୋଲିସାଏ ।]

ବାସନ ମଜା—ଦେ. ବ—ଜଳ ଓ ପତ୍ରଁଶ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଘଷି ବାସନକୁ
Bāsana kusana ପରିଷାର କରିବା—Act of scouring
बासन माजा **बासन मलना** the utensils.

ବାସନା—ସ. ବ. (ବାସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Bāsanā ୧ । ପ୍ରତ୍ୟାଶା—1. Hope or desire in return.

୨ । ଲାଳସା—2. Hankering; passion for anything.

୩ । କାମନା; ଅଭିଳାଷ; ବାଞ୍ଛା—
3. Desire; inclination; wish.

୪ । ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର ସଂସ୍କାର; ମନୁଷ୍ୟ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ମନରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଆଶା କରିଥାଏ—
4. Desires or hankerings entertained by a person in a previous existence.

୫ । ଜ୍ଞାନ—5. Knowledge.

୬ । ଯୁକ୍ତି—6. Argument.

୭ । ଦୁର୍ଗା—7. Goddess Durgā.

୮ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣୋପଯୋଗୀ ସଂସ୍କାର-ବିଶେଷ—8. (astrology) A process or retual for ascertaining the position of planets

ଦେ. ବ—୧ । ବାସ; ଗନ୍ଧ—1. Smell; scent.

୨ । ସୁବାସ; ସୁଗନ୍ଧ—2. Sweet smell.

୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟର ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଗନ୍ଧ; ସୁବାସ, ଖୁସବୁ ଗନ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନୁଭୂତି—3. (allegorical) Scent of a matter.
(ଯଥା—ସାଥୀନୁ ୫୦୦ ଲୋକଙ୍କୁ ଖିର ଖିଆ ବାଣ୍ଟିଲେ, ମୁଁ ତାର ବାସନା ସୁଦ୍ଧା ପାଇଲି ନାହିଁ ।)

ବିଶ—୧ । ସୁବାସିତ—1. Sweet-scented.

ସୁବାସିତ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସର୍ବୋତ୍ତମ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଣସ୍ପୃ ବ୍ୟକ୍ତି—
सुवासित, खुसबूदार 1. Best.

ସ୍ୱଳ୍ପ ଗୋଟି ଭୁ ଏକା ସିନା
ସ୍ୱଳ୍ପାଗଣ୍ଡ ଶଁର ଫୁଲ ବାସନା । ଭଦଦୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।

ବାସନା ଅର୍କ(ଅରକ)—ଦେ. ବ. (ସ, ସୁବାସିତ+ସା. ଅରୁଙ୍ଗୀ)—
Bāsanā arka(araka) ସୁବାସିତ ଜଳୀୟ ସାର—
सुवासित अर्क ସୁବାସିତ ଆରଖ Perfumed essence.

ବାସନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବାସନା)—୧ । କାମନା କରିବା—
Bāsanā karibā 1. To wish for or desire to
वासना करना, चू देना ଗନ୍ଧକରା have a thing.

୨ । (ସ. ବାସ)—ବାସିବା—2. To smell sweet.

୩ । ଗନ୍ଧାଇବା—3. To emit a bad smell.

ବାସନା କଦଳୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ଚମ୍ପା କଦଳୀ (ଦେଖ)
Bāsanā kadalī Champā kadalī (See)

ବାସନା ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାସନା କରିବା ୨।୩ (ଦେଖ)
Bāsanā chhārdibā Bāsanā karibā 2. 3 (See)
(ବାସନା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାସନା ତେଲ—ଦେ. ବ—ସୁବାସିତ ତୈଳ—
Bāsanā tela **खुसबूदार तेल** Sweet-scented oil,

ବାସନା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସୁବାସ ଗ୍ରହଣ
Bāsanā pāibā କରିବା—1. To smell the odour of
खुसबूलेना, खुसबूपाना a thing.
(ଯଥା—ଠାକୁର ଭୋଗରୁ କେବଳ ମାତ୍ର ବାସନା ପାଆନ୍ତୁ ।)

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟର ଗନ୍ଧ ମାତ୍ର ଜାଣିବା—
2. (figurative) To get the scent of a matter; to get an inkling of a matter.

ବାସନା ବାଜିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଗନ୍ଧ ନାକରେ ବାଜିବା
Bāsanā bājibā One's sense of smell being
चू लगना ସୁବାସ ଲାଗା affected; (a smells') reaching one's nose.

ବାସନା ବାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନାକଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବିଶିଷ୍ଟ
Bāsanā bāribā ଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ କରିବା—1. To scent a thing.

चू लेना ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟରେ ଟେର ପାଇବା—
ବାସଠାଓରାନ 2. (figurative) to get the hint of something. ୩ । ନାକଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଗନ୍ଧକୁ ସ୍ଥିରକରି ସେ ବସ୍ତୁର ଅବସ୍ଥାନ ଆଦ ସ୍ଥିର କରିବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

3. To locate a thing with the help of the scent it emits.

[ବାସନା ଠଉର(ରେ)ଇବା —ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାସଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ଭୋଜନ ପାଇଁ ଡିଜସାଜ—

Bāsanī **बासन** बासन A plate for eating; utensils.

ରତ୍ତନ ବାସଙ୍ଗାରେ ଦୋଇଛ ପରସୂର୍ଣ୍ଣ
ଥଉ ସେପର ବାହୁଁ ଶୂନି ନାହିଁ କଣ୍ଣ । କୃଷ୍ଣର୍ଜୁନ. ମହାଭରତ: ଅଦ ।

ବାସନ୍ତ—ସ. ବଣ. (ବସନ୍ତ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ବସନ୍ତ ଋତୁ-

Bāsanta ସମ୍ବନ୍ଧୀସୂ—1. Vernal; relating to the

(ବାସନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) spring season. ୨ । ବସନ୍ତ ଋତୁରେ କରଯିବା—2. Performed during the spring.

ବ.—୧ । କୋକଳ—1. The cuckoo. ୨ । ମଳସ୍ୱ ପବନ—2. The spring-breezee; south breeze; breeze. ୩ । ମଦନ ବୃକ୍ଷ; ମଦ୍ଦଣ ଗଛ—3. Randia Longispina; Vangoria Spinosa. ୪ । ଉଷ୍ଟ୍ର—4. Camel. ୫ । ମୃଗ—5. Mung pulse.

ବାସନ୍ତି—ଦେ. ବଣ—୧ । ମନୋମୋଡ—

Bāsanti 1. Selected; choice

୨ । ଭଲ ପାଉଥିବା; ସ୍ନେହ କରୁଥିବା—2. Loving.

ବାସନ୍ତ ଥଳ ବାସନ୍ତ ଥଳପର ଗୁଡ଼ିବ ଦୋଳ
ଉଷ. କୋଷ୍ଟୁହ୍ମାଶସ୍ତବସ୍ତ ।

ବାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବାସନାଯୁକ୍ତ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—A kind of shrub used in scenting medicines.

ବାସନ୍ତିକ—ସ. ବଣ—(ବସନ୍ତ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ବସନ୍ତ-

Bāsantika କାଳୀନ—1. Vernal ୨ । ବସନ୍ତ ସମୟୋତ୍ପନ୍ନ 2. Produced during the spring.

ବ.—୧ । ବିଦୂଷକ—1. A jester. ୨ । ନଟ—2. An actor; a dancer.

ବାସନ୍ତିକ ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ—ସ. ବ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ୍ ଠାରୁ ଅଷ୍ଟମୀ

Bāsantika durgotsaba କର ନବମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରଯିବା ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଉତ୍ସବ—Worship of Goddess Durgā performed during the spring season and beginning from the first to the 9th day of the bright fortnight of the month of Chaitra.

ବାସନ୍ତୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବାସନ୍ତ+ଈ)—ବସନ୍ତକାଳୀନ—

Bāsantī Aernal

ବ.—୧ । ନବ ମାଳତୀ; ନଆଳୀ ଫୁଲ—1. Jasminum. Zambac. ୨ । ମାଧବୀ ଲତା—2. A flowering creeper; Hyptaga Madablata.

[ଦ୍ର—ଏହା ବସନ୍ତ କାଳରେ ଫୁଟେ ।]

୩ । ମଦନୋତ୍ସବ—3. A festival in honour of God Cupid held during the spring. ୪ । ଦୁର୍ଗା—4. Goddess Durgā. ୫ । କୃଷ୍ଣମୃଦୁ; କଳା-

ମୃଗ—5. A kind of pulse; Phasiolus Mung. ୬ । ନାଲୀ ଓ ହଳଦିଆ ମିଶା ରଙ୍ଗ; ନାରଙ୍ଗୀ ରଙ୍ଗ—

6. Reddish yellow colour. ୭ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—7. A metre of 14 syllables.

ଦେ. ବ—ବସନ୍ତକାଳୀନ ଫୁଲ—

Flowers of the spring season.

ବାସନ୍ତୀର ପ୍ରକୃତ ବାସ
ବାସ ମଧ୍ୟେ ନ ହୁଏଇ ବାସ । ଉଷ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।

ବାସନ୍ତୀ ପଞ୍ଚମୀ—ସ. ବ—ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ (ଦେଖ)

Bāsantī pañchamī Basanta pañchamī (See).

ବାସନ୍ତୀ ପୂଜା—ସ. ବ—ବସନ୍ତକାଳୀନ (ଚୈତ୍ରମାସରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ)

Bāsantī pūjā ଦୁର୍ଗାପୂଜା—The worship of Durgā during the spring.

ବାସନ୍ଦ—ଦେ. ବ—(ସ. ବତ୍. ଧାତୁ=ପୃଥକ୍ କରିବା)—୧ । ମନା;

Bāsanda ନିଷେଧ—1. Prevention; forbidding.

ଟାକୁ ଜଥାଁ ପାଣି ଥୋବା ରଣ୍ଡାର ସରୁ ବାସନ୍ଦ—
ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।

ଅଲଗ ଆଟକ ୨ । ଜାତିରୁ ଛଡ଼ାକାଳ ପାଇଁ ଅଟକ କରିବା; ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଚ୍ୟୁତି—2. Temporary excommunication. ୩ । ପୃଥକ୍‌ତ୍ୱ; ବାରଣ—3. Distinction.

ବଣ—ଜାତିଚ୍ୟୁତ—Excommunicated.

ବାସନ୍ଦ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜାତିରୁ ଅଟକ କରିବା—1. To

Bāsanda karibā excommunicate. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ

ବାସନ୍ଦିବା ବାସେନ୍ଦିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଆସିବାକୁ ମନା କରିବା—2. To forbid a person from going somewhere.

ଅଲଗ କରନା ଏକଘରେ କରା

ବାସ ପଖାଳ—ଦେ. ବ—ଲେମ୍ବୁ କା ଝରା ପଡୁ ଆଦ ଭଆଯାଇ ସୁବାସିତ

Bāsa pakhāḷa ଦୋଇଥିବା ପଖାଳ—Watered stale rice which is perfumed by adding scented leaves.

ବାସପୁଷ୍ପା—ସ. ବ—ହାଲିମ (ଦେଖ)

Bāsapushpā Hālima (See).

ବାସ ଫୁଲ—ବାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଦେବୀଙ୍କ ନକଟରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ

Bāsa phula ପୂଜାବେଳେ ନୈବେଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ମଦ୍ୟ—Wine used as an offering before a Goddess during of tantric worship.

ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ସୁବାସଯୁକ୍ତ ଧାନ୍ୟ

A species of paddy emiting sweet smell.

ବାସବ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ବସୁ=ଧନ+ଅ; ଯେ ଧନ ବିଶିଷ୍ଟ; କିମ୍ବା ବସ୍

Bāsaba ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଅ; ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବାସ କରନ୍ତି)—

(ବାସବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଇନ୍ଦ୍ର; ସୁରସ୍ୱାଜ; ଦେବସ୍ୱାଜ—

1. Indra; the president of the assembly of the gods in heaven. ୨ । ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର—

2. The 23rd asterism.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସବ ଆୟୁଧ—ଦେ. ବ—(ଷ. ବାସବାସ୍ତ୍ର)—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର; ବଜ୍ର—
Bāsaba āyudha Thunder.

ବାସବ ଅସ୍ତ୍ର ମୋଟରେ ନ ପଡ଼େ
ପୋଡ଼ି ନ ଯାଇ ବଞ୍ଚା ପୁରାସ । ଭକ୍ତ: ପ୍ରେମମୁଖ୍ୟନଥି ।

ବାସବ ଦତ୍ତା—ଷ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଜଣେ ସୁବନ୍ଧୁ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ଗଦ୍ୟ
Bāsaba dattā କାବ୍ୟର ନାୟିକା—1. The name of the heroine of a Sanscrit novel composed by Subandhu. ୨ । ଜଣେ ସୁବନ୍ଧୁ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ—2. The title of a Sanscrit novel by poet Subandhu.

ବାସ ବାସ—ଦେ. ବ—୧ । ତମ୍ବୁ—
Bāsa bāsa Tent.

ନବ ତୁଦାଶ କାଶ ଭୂଝଳ ବାସ ବାସ ପରକାଶ ସବୃଶ ଦୃଶ ।
ଉକ୍ତ. ରସିକହାରାବଳୀ ।

୨ । ସୁବାସ ସ୍ଥାନ—2. Sweet-smelling place.

ବାସବାସ ବ ରଙ୍ଗରୁ ରଙ୍ଗ ଉହେ ଅଳ ସେ—
ଉକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାସବୀ—ଷ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବାସବ+ଈ)—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ; ଶଚୀ—1. The Bāsabī queen of Indra. ୨ । ସତ୍ୟବତୀ; ବ୍ୟାସଜନନୀ—2. The mother of sage Byāsa.

ବାସ ଯୋଗ—ଷ. ବ—(ବ୍ୟାସ=ସୁଗନ୍ଧ+ଯୋଗ=ମିଶ୍ରଣ)—
Bāsa jōga ୧ । ସୁଗନ୍ଧଚୂର୍ଣ୍ଣ—1. Scented powder. ୨ । ଫଗୁ; ଅବୀର—2. Coloured red powder used in sprinkling in sport during the Holi festival. ୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ) ବାସ କରିବାର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଘଟଣା—3. A concatenation of circumstances leading to one living in 'Bana' or kārā etc.

(ଯଥା—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବନବାସ ଯୋଗ ଥିଲା ।)

ବାସ ଯୋଗ୍ୟ—ଷ. ବିଶ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍; ବାସ+ଯୋଗ୍ୟ)—
Bāsa jōgya ବାସୋପଯୋଗୀ; ବାସ କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ (ସ୍ଥାନ)—Habitable; fit for living; fit for occupation.

ବାସର—ପୁ. ବ—(ବସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାସ କରାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—
Bāsara ୧ । ଦିବସ; ସପ୍ତାହର ଦିନ—1. Day; week-day. ୨ । (ବସ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅର) ଗୃହ—2. House. ୩ । ମଧୁ ଶଯ୍ୟା—3. The bed on which the newly married couple sleep during the first few nights; the bed of the honey-moon. ୪ । ନାଗବିଶେଷ—4. Name of a serpent.

ବାସରଘର—ଦେ. ବ—(ଷ. ବିବାହ ବାସର)—୧ । ବାସର ୩ (ଦେଖ)—
Bāsara ghara 1. Bāsara 3 (See)
କୋହବରଘର
ବାସରଘର ୨ । ମଧୁଶଯ୍ୟାର ଗୃହ—2. The room in which the newly married couple pass the honey moon.

[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗୀୟ ସମାଜରେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ବାସର ଘରରେ ମିଳନ ଉପଲକ୍ଷରେ କନ୍ୟାର ସହଚରୀମାନେ ବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାନା ଆମୋଦ ଓ ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରିବାର ପ୍ରଥା ଚଳେ ।]

ବାସର ମୁଖ—ଷ. ବ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ସକାଳ—
Bāsara mukha Morning.

ବାସର ମୁଖେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ରୁମି ଦୁଃଖେ ଦେଖନ୍ତି ସେ ରୂପ ।
ଉକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାସ ରହିତ—ଷ. ବିଶ—(ଅସ୍ୱା ତତ୍)—୧ । ଗୃହଶୂନ୍ୟ—1. Home-
Bāsa rahita less. ୨ । ଗନ୍ଧଶୂନ୍ୟ—2. Smell-less. ୩ । (ବାସଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତ୍ରଶୂନ୍ୟ—3. Clothless. ୪ । ନଗ୍ନ—3. Naked.

ବାସରାନ୍ତ—ପୁ. ବ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ସନ୍ଧ୍ୟା—
Bāsarānta Evening.

ବିଶ—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ—Happening in the evening.

ବାସରାନ୍ତ ନର ଦୁର୍ଜ୍ଜ ସମାନ ଭାବିଲେ ସେ ରଣ୍ଡଭ—
ଉକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାସ ସମ୍ବିଧାନ—ଷ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—୧ । ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ; ବୁଣା
Bāsa sambidhāna ବୁଣିବା—1. Manufacture of cloth. ୨ । ଆବାସ ନିର୍ମାଣ—2. Building of a house. ୩ । ଗୃହପ୍ରତିଷ୍ଠା—3. Consecration or formal opening of a house.

ବାସାଗାର—ଷ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—୧ । ବାସଗୃହ—
Bāsāgāra 1. Dwelling house.
୨ । ଶଯ୍ୟାଗାର—2. Bed room.

ବାସାଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ବାସ; ସୌରଭ—
Bāsāṅga Scent; smell.

ବାସାଙ୍ଗେ ଭରେ ପାରଜାତକୁ
ବୋଇବ ଯୋଜନଗନ୍ଧା ଏହାକୁ—ଉକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାସାଞ୍ଚଳ—ଷ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—୧ । ପିନ୍ଧା ବସ୍ତ୍ରର କାନ୍ଥ—
Bāsāñchala 1. The ends of a cloth
ବାସାଞ୍ଚଳେ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ଶ୍ରୀରମ—ଉକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । କରପୃଷ୍ଠ; ଖାପୁଲି—9. The back of the palm.

ବାସାରିଷ୍ଟ—ଷ. ବ—ବାସଙ୍ଗପତ୍ର ଓ ଛେଲି ଆଦରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା-
Bāsāriṣhṭa ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା ଅର୍କ—Essence extracted from Bāsaṅga leaves and bark.

[ଦ୍ର—ଏହା କାଶ ଓ ବାସର ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବାସାର୍ହ—ଷ. ବିଶ. (ସପ୍ତମୀ ତତ୍; ବାସ+ଅର୍ହ=ଉପଯୁକ୍ତ)—ବାସ
Bāsārha କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ; ବାସୋପଯୋଗୀ—Habitable.

ବାସି—ପୁ. ବ. (ବସ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+ଇ)—ଖଣ୍ଡାଇବାଶେଷ;
Bāsi ବାରୁଣି—Carpenter's adze.

(ପକ୍ଷ—ବିପକ୍ଷରୁ) ଦେ. ବିଶ. (ଷ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ, ଅବଶିଷ୍ଟ, ବାସିତ)—
ବାସୀ ୧ । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ; ଯାହା ଅଚ୍ଛର ନୁହେଁ; ଯାହା ତାଜା
ବାସୀ ନୁହେଁ—1. Stale.

ଯା ଦେବୁଁ ସ୍ୱହାସୀ ନବରସ ବାସି ବସ୍ତ୍ରମାଲା ପ୍ରକାରେ—
ବଳଭଦ୍ର, ପଲୀର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିଥିବା—2. Withered.
ବଲ୍ଲୀର ଦେବେ ବାସେ ଅଳ
ଶବ୍ଦରେ ମଉଳ ପଦ୍ମ ବାସି ଦେବାଗଲା—ବ୍ରଜନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।
୩ । ପୁରୁଣା—3. Old. ୪ । ଗତ କାଲିର ଅବଶିଷ୍ଟ—
4. Remaining from the previous day.
ସେ ବାସି ଛେନା ଦଇବାଣି
ତାହୁଁ ତାଲର ସ୍ୱେଷେ ଅର୍ଦ୍ଧ—ରୁପତଃ ସ୍ୱେସଙ୍ଗୀତ ।
୫ । ପରବର୍ତ୍ତୀ (ଦିବସ)—5. Next (day).
୬ । (ସ. ବାସିତ) ଧୋବାଦ୍ୱାରା ପରିଷ୍କୃତ (ଲୁଗା)—
6. Well cleansed and washed (cloth).

ବାସି [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ କେତେକ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ, ଯଥା—ଦିବାଦ ବାସି, ଯାତ୍ରା ବାସି; ସ୍ୱଜେଇଁ ବାସି ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବାସି ଅଇଁଠା—ଦେ. ବ—କାଲି ଖିଆ ଯାଇଥିବା ରୋଜନ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଥିବା ଭକ୍ଷିଣ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ବାସନ ଆଦ—(ବାସି ଶବ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାସୀଜୁଠ ବାସିଅଁଠୋ Leavings of yesterday's food and plates uncleansed since yesterday.

ବାସି ଆର୍ଦ୍ଦତି—ଦେ. ବ—ରୋଜ୍‌ରୁ ଉଠି ଯେଉଁସବୁ ଗୃହକର୍ମ କରିଯାଏ—
Bāsi ārdati Menial works of the household, such as cleansing, sweeping, scouring etc, which are done first early in the morning.
ବାସି ଯାଇଁ, ବାସି କାମ, ସବେରକା କାମ

ବାସୀପାଟି ସାର ବାସିକାମ ସାତ ପାଞ୍ଚ ନିଜ ବଧୂମାନେ ମୁନେ—ନଜରଗୋର, ଚର୍ଯ୍ୟଗୀତ ।

ବାସିକ—ସ. ବ. (ବସ+ଇକ)—ଚର୍ବି—
Bāsika Fat.

ବାସି କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଚୌଦିସି ସଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ବା ଖାଦ୍ୟକୁ ବା ଶବକୁ ଉହାଁଅଉଦନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖିବା—
Bāsi karibā 1. To allow any fresh thing or food or human corpse to become stale.
ବାସି କରନା, ବାସୀକରା
୨ । (ରଜକ) ଲୁଗାକୁ ବାସି ଧୋବ କରି କାଚିବା—
2, To cleanse or wash the cloth well.

ବାସି ଖିରିପିଠା—ଦେ. ବ—୧ । ବିବାଦ ଆଦ ଉତ୍ସବର ବାସି ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିବସରେ ଗୃହସ୍ୱାମିଙ୍କର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ-ମାନଙ୍କୁ ଦେବା ଭୋଜ—1. Feast given to friends on the next day of a family festival. ୨ । ଉତ୍ସବାଦରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ମଧ୍ୟରୁ ପରଦିନକୁ ବଳି ପଡ଼ିଥିବା ପଦାର୍ଥ—2. Food which remains over to the next day of a festival. ୩ । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି—3. Stale sweetmeat.
ବାସି ଖିରିପିଠା, ବାସୀ ଖୀରପୂରୀ

ବାସି ଘର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଘର ସକାଳୁ ଓଳଅ ବା ଲିପା ପୋଛ ହୋଇ ନ ଥାଏ—A house wich has not been cleansed or swept in the morning.
ବାସୀଘର

ବାସି ଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ—୧ । ପୂର୍ବ ଦିବସରୁ ଘୋଗ୍ ଯାଇଥିବା ଚନ୍ଦନ—
Bāsi chandana 1. Sandal paste prepared on the previous day.
ବାସୀ ଚନ୍ଦନ
୨ । (ସ. ବାସଚନ୍ଦନ) ଅଗୁରୁ ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚନ୍ଦନ—
2. Excellent or genuine sandal wood.

ବାସିତ—ସ. ବଣ. (ବାସ୍ ଧାତୁ ଶିତ ବାସି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Bāsita ୧ । ସୁରଭୀକୃତ; ସୁଗନ୍ଧୀକୃତ—1. Perfumed.
(ବାସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବିଖ୍ୟାତ—2. Famous; renowned.
୩ । ଧୂପିତ—3. Fumed. ୪ । (ବସ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦିତ—4. Clothed; dressed. ୫ । ଆର୍ଦ୍ରୀକୃତ—5. Moistened.
୬ । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ—6. Stale.
୭ । ଅଧ୍ୟୁଷିତ; ବସବାସ କରିଯାଇଥିବା—7. Inhabited
୮ । ପୁରୁଣା; ପୁରାତନ—8. Old.
ବ. (ବାସ୍ ଧାତୁ. ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ. ତ)—ପକ୍ଷୀର ଶବ୍ଦ—
Note of a bird.

ବାସିତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବାସିତ+ଆ)—୧ । ଭରଣୀ—1. A female elephant. ୨ । ନାଗ୍ନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—
2. Woman.
ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୌରଭାନ୍ୱିତା—1. Sweet smelling.
୨ । ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦିତା—2. Covered with clothes.
ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୃହିଣୀ—3. Mistress of a house.
ବାସିତା ସୀତାଙ୍କୁ ଯେନ ଶବ୍ଦବାଦ ବଞ୍ଚନ
ବରଯତ ବଳରେ ବଳବଣ୍ଡ ସ୍ୱନ—ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାସି ଥକା—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଏକ ଦିନରୁ ଅଧିକ ରହିଯିବା—1. Staying at a place for more than a day.
ରାତଗମାନା
ଏନେ ମଧୁର ନ ରହେ ବାସି ଥରା । ବାଣରତ୍ନ. ତୁଳବଡାର ।
୨ । ବାସି ଆର୍ଦ୍ଦତି—2. Menial household duties performable early in the morning.
୩ । କାଲି କରି ଯିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆଜକୁ ବାକି ରଖିଥିବା—
3. Leaving yesterday's domestic menial duties unperformed.

ବାସିଥକା ରଖିବା—ଦେ. କି—ଆଜିର ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ ଆଜି ଶେଷ ନ କାଜ ବାକୀରାଖା ଦେଇ କାଲିକୁ ପକାଇ ରଖିବା—To allow the daily menial household duties to remain unperformed till the next day.

ବାସିଥକା ରହିବା—ଦେ. କି—ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ସେହୁ ଦିନ ଘରକୁ ଫେରି ନ ଆସି ଉହିଁର ବାସି ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବା—To stay abroad for more than a day.
ରାତଗମାନା
ଘରେ ନୁଁ ରହିବ ଏବା ।
ବଳିବ ଯୋଉଣି ଜଏ ମୋହିଁବ ନ ରହିବ ବାସି ଥରା. ଭରତଯୋଷା ଗୀତ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସି ଦୁଧ—ଦେ.ବ—ଗତକାଲି ବା ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ଦୋହନ କରାଯାଇଥିବା ଦୁଧ (ସଜଦୁଧ—ବ୍ୟବହୃତ)
Bāsi dudha Milk drawn from the cow yesterday or in the forenoon.
ବାସୀଦୁଧ

ବାସିଧୋବ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଧୋବାମାନଙ୍କର ଏକଦିନରୁ ବେଶି ସମୟରେ ଲୁଗା ପରିଷ୍କାର କରିବା ବିଧି—1. The process of washing cloth which takes more than one day.
Bāsidhoba
ବାସୀଧୋବ

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଉଚ୍ଚକ ବସ୍ତ୍ରକୁ ପରିଷ୍କାରପାଇଁ ଧୌତ କରି ତାହାକୁ ସୁବାସିତ କରିବାର ବିଧି ଥିଲା । ଏଥିଯୋଗୁଁ 'ସୁବାସିତ'କୁ 'ବାସି କରିବା' ଓ 'ବାସିଧୋବ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ଲୁଗାକୁ କଚ ସଫା କରି ତାହାକୁ ନେଳିଥିବ ରଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ କରାଯାଇଥିବା ବିଧିକୁ 'ରଙ୍ଗକ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ରହିଅଛି ।

ଧୋବାମାନେ ଯେଉଁ ମଇଳା ଲୁଗା ନେଇ କାଠକର ଏକାଧିକଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତି ତାହାକୁ 'ସଜଧୋବ' କୁହାଯାଏ ଓ ସାଧାରଣତଃ ଅଧିକ ଦିନର ଦିଅନ୍ତି ତାକୁ 'ବାସିଧୋବ' କୁହାଯାଏ; ଫଳତଃ 'ସଜଧୋବ' ଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା 'ବାସିଧୋବ' ଲୁଗା ବେଶି ଶୁଭ୍ର ଓ ପରିଷ୍କୃତ ହୁଏ ।]

୨ । ଏକଦିନରୁ ଅଧିକ କାଳ ପରିଶ୍ରମ କରିସାରି ସୁପରିଷ୍କୃତ (ଲୁଗା)—2. Well cleansed (cloth).

ବାସିଧୋବ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ କି.—ବାସିଧୋବ କରିବା ନିମନ୍ତେ
Basidhoba pakā(ke)ibā ଧୋବାକୁ ଲୁଗା ଦେବା—(ବାସି ପକାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To give cloth to the washerman for being well cleansed and returned after a day.
ବାସୀଧୋବକେଲିଯେଦେନା

ବାସିଧୋବ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ବସ୍ତ୍ର) ବାସିଧୋବ କରିସିବା ନିମନ୍ତେ ଧୋବାଘରେ ଦିଆଯିବା—(cloth) To be given to the washerman to be well cleansed and returned after a day or more.
Bāsidhoba pardibā
(ବାସିପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାସୀଧୋବକେଲିଯେଦିଆହୋନା

ବାସି ନିଶା - ଦେ. ବ—ପୂର୍ବଦିନ ସେଇଥିବା ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବା ନିଶା ବା ମାଦକତା—ବାସି ନେଶା
Bāsi nisā The remaining or after effect of yesterday's intoxicating thing.
ବାସୀନିଶା

ବାସିମା—ଦେ. ବିଣ—ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—
Bāsinī Scented; sweet-smelling.

ସେଇ ଉତ୍ତମ ସେହି ସେହି ସୁବାସିନି
ବାସିମା ସୁନାର ନାମ ସ୍ମରଣ ହେବା । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ,

ବାସିନ୍ଦା—ବୈଦେ. ବ (ପା)—୧ । ଅଧିବାସୀ—1. Inhabitant.
Bāsindā ୨ । ନିବାସୀ—2. Resident. ୩ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ବାସିନ୍ଦା
ବାସିନ୍ଦା ସ୍ଥାୟୀ ଅଧିବାସୀ—3. Permanent resident.

ବାସି ପଖାଳ—ଦେ. ବ—ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ରନ୍ଧାଯାଇ
Bāsi pakhāla ପଖଳା ଯାଇଥିବା ଭାତ—Boiled rice
ପାନ୍ତାଭାତ which has been kept moistened since
ବାସୀଭାତ yesterday or previously.

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଦିନ ଭାତ ରନ୍ଧାଦୋଇ ଥାଏ ସେହି ଦିନ ତାହା ପଖାଳ କରି ଯାଇଥିଲେ ତାକୁ ସତ ପଖାଳ ବୋଲିଯାଏ ଓ ସତ ପଖାଳ ଏକଦିନରୁ ଅଧିକ ରହିଗଲେ ତାକୁ ବାସି ପଖାଳ ବୋଲିଯାଏ ।]

ବାସି ପାଣି—ଦେ. ବ—୧ । ଗତ ଦିବସରୁ ରଖାଯାଇଥିବା ଜଳ—
Bāsi pāṇi Water kept since yesterday. ୨ । (ବାସିଜଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଦ—2. Wine; toddy (from its getting formented only when kept to the next day).
ବାସି ଜଳ **ବାସୀ ପାନୀ**

ବାସି ଫୁଲ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଫୁଲ ପୂର୍ବଦିନରୁ ଫୁଟି ପରଦିନକୁ ରହି ଶୁଖି ଯାଇଥାଏ—1. Withered flower.
Bāsi phula
ବାସୀଫୁଲ ୨ । ଭାଲ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିବା ଫୁଲ—
ବାସୀଫୁଲ 2. Flower which was used yesterday.

ବାସିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ବାସ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସୁବାସିତ ହେବା—
Bāsibā **ବୁଦାର ହୋନା** 1. To get scented.

ନୋହିଲେ ଜଗି ଶ୍ୱାସ ପବନଟି ବାସେ. କୃଷ୍ଣଙ୍କିଂଦ୍ର ମହାଭାରତ. ବନ

୨ । (ଶୁଭବାତଳ) ଗନ୍ଧାଇବା—2. To emit a bad smell.

ବାସି ବିଛଣା—ଦେ. ବ—ରାତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯେଉଁ ଶଯ୍ୟା ସକାଳୁ ଗୁଡ଼ା ଯାଇ ନ ଥାଏ—Bed used over night but not wound up in the morning.
Bāsi bichhaṇā
ବାସି ବିଛଣା **ବାସୀ ବିଛୈନା** (ବାସି ଶେଯ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାସି ବିବାହ—ଦେ. ବ—୧ । ବିବାହର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିବସ—1. The next day after marriage.
Bāsi bibāha
ବାସି ବିଆ **ବଯାହକା ଦୁସରା ରୋଜ** ୨ । ବିବାହ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ଓ ଲଗ୍ନରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇ ନ ପାରି ଉହିଁ ପରଦିନ ସକାଳେ ସମ୍ପାଦିତ ହେବା ବିବାହ—2. Marriage rites performed on the next day after the day fixed for marriage (owing to inability of going through all the ceremonies on the fixed day).
ବାହିବାହା } —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ବାସି ବିଆ }

[ଦ୍ର—କରଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସମାଜରେ ବର ଯାଇ କନ୍ୟାର ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଅନୁପୂର୍ବିକ ବିଧି ଓ ଉତ୍କଳବ୍ରାହ୍ମଣ ସରୁ ସରୁ ଗଣ୍ଠି ପାହୁଯାଏ; ଫଳତଃ ଉହିଁ ଅନ୍ୟ ଦିନ ଦ୍ୱାଦଶଗ୍ରନ୍ଥି ଆଦି କେତେକ ବିଧି ପାଖତ ହୁଏ ।]

ବାସି ଭାତ—ଦେ.ବ.—ପୂର୍ବଦିନ ରନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଭାତ; ପର୍ଯ୍ୟୁଦିତାନ୍ନ—
Bāsi bhāta **ବାସି ଭାତ** ବାସୀ ଭାତ Yesterday's boiled rice.

ବାସି ମଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ମୃତ ଦେହ ମରିବା ଦିନ ଶ୍ମଶାନକୁ ନିଆ ଦୋଇ ନ ଥାଏ—A corpse not removed to the cremation or burial ground on the very day of death.
Bāsi mardā
ବାସୀ ମୁର୍ଦ୍ଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବାସୀ ମଡ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସିମଡ଼ା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୃତଦେହକୁ ବା ଶବକୁ ମୃତ୍ୟୁ ଦିବସରେ Bāsimarḍā karibā ଶ୍ମଶାନକୁ ନ ନେଇ ଘରେ ପକାଇ (ବାସିମଡ଼ା ପକାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଖିବା—To allow a corpse to remain in the house till a day after death. ବାସିମଡ଼ା କରା; ବାସିମଡ଼ା ରାଖା ବାସୀମୁର୍ଦା କରନା

ବାସି ମଦୁଆ—ଦେ. ବିଣ—ପୂର୍ବଦିନ ମଦ ଖାଇଥିବା ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର Bāsi maduā ନିଶା ପରଦିନକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଛାଡ଼ି ନ ଥାଏ—A drunkard still suffering from the effects of yesterday's drink. ବାସୀମତା ବାସୀ ମାତାଲ

ବାସି ମୁହଁ—ଦେ. ବି—ସକାଳୁ ଉଠି ଦୋଇ ନ ଥିବା ମୁହଁ; ଅଧୁଆ ମୁହଁ—Bāsi muhaṅ Face not washed early in the morning. ବାସିମୁଖ ବାସୀମୁଁହ

ବାସିମୁହଁରେ ପାଣିଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସକାଳୁ ଉଠି ମୁହଁ Bāsimuhaṅre pāṇidebā ଧୋଇବା—1. To wash the face, the first act in the morning. ବାସିମୁଖେ ଜଳ ଦେଓୟା ବାସୀମୁଁହମେ ଜଲଦେନା ୨ । ସକାଳେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବା ପରେ ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ଜଳଯୋଗ କରିବା—2. To break one's fast in the morning after washing the face,

ବାସିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାସି ହୋଇଯିବା; ମଳନ ହେବା—Bāsijibā ବାସୀହୋନା 1. To become stale; to wither,

ଛଣେ ଘରନେ କଲେହେଁ ଅପଃ
ନ ବାସିଯାଏ ହ ଚକ୍ଷକ ପୃଃ । ବିବପୂର୍ଣ. ବିବରା ।

୨ । ବାସି ହେବାରୁ ଗନ୍ଧାଇବା—2. To emit a bad smell on becoming stale or on account of being kept long unused.

ବାସି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (କୌଣସି ସଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ବା ଖାଦ୍ୟ)—Bāsi rahibā ପରଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଳି ପଡ଼ିବା—1. (any fresh food) To remain over for the next day (ବାସି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାସୀରହନା ବାକି ଥାକା ବାସି ରହିବାକୁ ନାହିଁ, ତ ବଢା ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ —ଉଗ

୨ । (ସଦ୍ୟଗଦାର୍ଥ) ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ହେବା; ମଉଳିଯିବା—2. To become stale; to wither.

ସଜଡ଼ ବାସି ହେଲେ ନାହିଁ ମଜାରେ – ଗୀତ ।

ବାସିଷ୍ଟ—ସ. ବ—ରୁଧିର; ରକ୍ତ—Bāsishṭa Blood.

ବାସି[ଶି]ଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ—(ବଶିଷ୍ଠ+ ସମ୍ବନ୍ଧ ବା କୃତ ଅର୍ଥରେ+ଅ)—Bāsi(si)shṭha ୧ । ବଶିଷ୍ଠ ଋଷି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to sage Basishṭha. ୨ । ବଶିଷ୍ଠ ଗୋତ୍ରୀୟ—2. Born in the family of Basishṭha. ୩ । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କଠାରେ—3. Made by Basishṭh.

ବ—୧ । ବଶିଷ୍ଠ ପ୍ରଣୀତ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର—1. A book on Yoga by Basishṭha. ୨ । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. Son of Bashishṭha. ୩ । ରୁଧିର; ରକ୍ତ (ହ. ଣ)—3. Blood.

ବାସିଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବ (ନାମ)—ବରାହମିହିରଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ Bāsishṭha siddhānta ଶାସ୍ତ୍ର—An astrological book compiled by Barahamihira.

ବାସି(ଶି)ଷ୍ଠୀ—ସଂ. ବ—ଗୋମତୀ ନଦୀ—Bāsi(si)shṭhī The river Gomati.

ବାସିଷ୍ଠୀ ବାଣୀ ସ୍ୱରାଗୀ ସଙ୍ଗେ
ବଧୌତ ବଦନ୍ତ ବାଦେନ୍ତ ଉଙ୍ଗେ—
ଉଷ୍ଟ· ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାସୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଇନ୍, ବାସିନ୍ ଶବ୍ଦ Bāsī ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ବାସ କରେ; ନିବାସୀ—Residing in; resident of; inhabiting. [ବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗ ନାହିଁ । ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା —ଜାଣୀବାସୀ, ନଗରବାସୀ, ଶ୍ମଶାନ-ବାସୀ, ଗ୍ରାମବାସୀ, ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ, ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବ—ବାସି (ଦେଖ)—Bāsi (See).

ବାସୁ—ସଂ. ବ—(ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—Bāsu ୧ । (ସର୍ବବ୍ୟାପକ) ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. ୨ । ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ର—2. The 7th asterism in Hindu astronomy. ୩ । ପରମାତ୍ମା—3. The Holy spirit; the Spirit pervading the whole universe.

(ବାସୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ) ଦେ. ବ. (ଆଦରାର୍ଥକ) ବାସୁଦେବର ଡାକ ନାମ—Name for calling Bāsudeba.

ବାସୁଆ ବଳଦ—ଦେ. ବ—ମହାଦେବଙ୍କ ବାହନ ବୃଷଭ—Bāsuā baḷada Popular name of the bull which is said to carry Siba on its back.

ବାସୁଆ ଭୋଗ—ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ସୁଗନ୍ଧ ଯୁକ୍ତ ଧାନ—Bāsuā bhoga Name of a sweet-scented specifics of paddy. (ବାସୁ ଭୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାସୁକି—ସଂ. ବ. (ବସୁ=ରତ୍ନ+କ=ମସ୍ତକ+ଇ; ଯାହାର ମୁଣ୍ଡରେ ରତ୍ନ ଅଛି; ନାଗ ଅବସ୍ଥାରେ ମଣି ବାହାରିବାର ଦେଖାଯାଏ)—ସର୍ପରାଜ—Bāsuki The king of serpents. (ବାସୁକେୟ — ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ସୁରଶୋକ୍ତ ଅଷ୍ଟ ନାଗ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦ୍ୱିତୀୟ; କଦ୍ରୁଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏ ଫଣା ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀକୁ ଛତ୍ର ଧର ଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ସହସ୍ର ଫଣା ଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛୁ ।]

ବାସୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବାସନ=ଆବରଣ) —Bāsuṅgā କଦଳୀ ଗଛର ଶୁଖିଲା ବହିର୍ବରଣ ବା ବଳଲା—ବାସନା Dry rind and branches of plantain. ଡମଖୋଡ tree.

ଶିରରୁ ଝରଲା ବାସୁଙ୍ଗା ସହିତେ ସ୍ୱମାନ ନଅଣ ଥାଏ ।
ଉବାହ· ସୀତାଚରିତ ବାଡ଼ା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସୁଦେବ —ସଂ. ବି. (ବସୁଦେବ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ; ବା ବାସୁ=ସର୍ବବ୍ୟାପୀ + ଦେବ; ଯେ ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ଅଟନ୍ତି)—
Bāsudeba ଦେବଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ବସୁଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa.

ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମ—
Name given to males.

ବାସୁଦେବ କବିଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଡ଼ ପଣ୍ଡା—ସଂ. ବି—କେନ୍ଦୁଝର ଅନନ୍ତପୁରର
Bāsudeba kabichandra barda paṇḍā ବଲରାମପୁର ଶାସନବାସୀ ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ; [ଏ ସରସ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନାରେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ କରିବାରେ ପଟୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଶବ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ବୈତରଣୀ ପଦ୍ୟର ଭୂମିକାସ୍ଥ ସର୍ଗରେ ଏହାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି]—Name of a late Oriya Pandit of the Keonjhar State.

ବାସୁଦେବ ରଥ—ଦେ. ବି. (ନାମ) —ଜନୈକ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Bāsudeba ratha Name of a Brāhmaṇa.

[ଦ୍ର—ଏ ଉତ୍କଳର କେଶରୀବଂଶର ଶେଷ ରାଜା ସୁରଣ୍ଡି କେଶରୀଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ପରେ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାଦ ହେବାରୁ ସେ ଦକ୍ଷିଣ ରାଜ୍ୟକୁ ଯାଇ ଗୋରଗଙ୍ଗଙ୍କ ଉତ୍କଳ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ।

ଏ 'ଗଙ ାବଂଶାନୁଚରିତ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚମ୍ପୂ କାବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଲେଖିଥିଲେ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ବାସେଚ୍ଛା—ସଂ. ବି—(କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ) ବାସ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା—
Bāsechchhā Desire to live (at a place).

ବାସୋପଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ବାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ
Bāsopajukta ଉପଯୁକ୍ତ; ବାସଯୋଗ୍ୟ—Habitable.
(ବାସୋପଯୋଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାସୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ବାସୁ)—ନିବାସ—
Bāsta Residence,

ବାସ୍ତବ—ସଂ. ବିଣ (ବସ୍ତୁ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଯଥାର୍ଥ; ପ୍ରକୃତ; ଯାହା କାଳ୍ପନିକ ନୁହେଁ—1. Actual; real.
Bāstaba ୨ । ସାରବାନ୍—2. Substantial.
(ଅବାସ୍ତବ—ବିପରୀତ)

ବାସ୍ତବନ୍ଧ—ଦେ. ବି—ବାସ୍ତୁବନ୍ଧ (ଦେଖ)
Bāstabandha Bāstubandha (See)

ବାସ୍ତବରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ବାସ୍ତବ)—୧ । ପ୍ରକୃତରେ—
Bāstabare 1. Actually. ୨ । ଯଥାର୍ଥରେ—2. Really.
ବାସ୍ତବିକ **वास्तवमे** ୩ । ସତେ—3. Truly.

ବାସ୍ତବିକ—ସଂ. ବି (ବସ୍ତୁ + ଇକ) —୧ । ନିଶ୍ଚିତ—1. Certain.
Bāstabika ୨ । ଯଥାର୍ଥ—2. Actual. ୩ । ପ୍ରକୃତ—3. Real. ୪ । ସତ୍ୟଭୂତ—4. True

ବାସ୍ତବିକ ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଯଥାର୍ଥରେ—1. Actually,
वास्तविक ୨ । ସତେ; ସତରେ; ପ୍ରକୃତରେ—
2. Truly; really.

ବାସ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ବସ୍ ଧାତୁ ଣିତ୍=ବାସି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—
Bāstabya ୧ । ବାସଯୋଗ୍ୟ—1. Habitable.
୨ । ପ୍ରତିବାସୀ—2. Neighbouring. ୩ । ଅଧିବାସୀ
3. Resident; residing.

ବି.—ଗୃହ—House; residence.

ଦେ. ଅ.—ବସ୍ତୁତଃ; ବାସ୍ତବରେ, ବାସ୍ତବିକ—
Eventually.

ବାସ୍ତବ୍ୟ ଅପଣ ପର କେ ଅଟ
ବରଲେ ପଦାର୍ଥ ନ ଭୁଞ୍ଜେ କହୁ । ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀସତ୍ୟବାସ ।

ବାସ୍ତା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବସ୍ତୁର) ବି—ବାଉଁଶ କଅଁଳ—
Bāstā The young shoot of bamboo.

ବାସ୍ତୁ—ସଂ. ବି. (ବସ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ; ତୁ)—
Bāstu ୧ । ବାସ; ଗୃହ—1. Residence; house.
୨ । ବାସ ସ୍ଥାନ—2. Place of residence.
୩ । ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମରେ ଯେଉଁଠାରେ ବାସ କରୁଆଏ; ଉଷା—3. One's ancestral residence.
୪ । ଘର ତଳ; ଗୃହର ସ୍ଥଳୀ; ଯେଉଁ ଜମି ଉପରେ ଘର ତୋଳାଯାଏ; ଘର ତଳ—4. The site of a house.
୫ । ଘରବାଡ଼ି; ଗୃହ ଓ ତତ୍ ସଲଗ୍ନ ଭୂମି—
5, Homestead.
୬ । ଗ୍ରାମର ଗୃହସମଷ୍ଟି ଓ ତତ୍ ସଲଗ୍ନ ଭୂମି—
6. The site of a residential village.
୭ । ବଥୁଆ ଶାଗ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
7. Chenopodium Album (potherb).

ବାସ୍ତୁକ—ସଂ. ବି. (ବାସ୍ତୁ+କ)—୧ । ବଥୁଆ ଶାଗ—
Bāstuka 1. Chenopodium (pot-herb).
୨ । ପୁନର୍ନବା; ପୁରୁଣୀ ଶାଗ (ହେ. ଶବ୍ଦସାଗର)—
2. Hogweed.

ବାସ୍ତୁଦେବ—ସଂ. ବି—ଗୃହସ୍ଥଳୀର ରକ୍ଷକ ଦେବତା—
Bāstudeba The presiding or tetular Deity of a homestead.
ବାସ୍ତୁ ଦେବତା, ବାସ୍ତୁ ପତ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବାସ୍ତୁ ପୂଜା—ସଂ. ବି—ନବୀନ ଗୃହ ପ୍ରବେଶ ଉପଲକ୍ଷରେ କରାଯିବା ବାସ୍ତୁ
Bāstu pūjā ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା—Worship of the pre-
(ବାସ୍ତୁଯାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) siding Deity of a homestead on the occasion of coming to live in a newly built house.

ବାସ୍ତୁ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି—ଗୃହର ବା ଗ୍ରାମର ସୀମା ନିରୂପକ ବନ୍ଧ ବା ବନ୍ଧା—
Bāstu bandha A ridge raised as the boundary-
ବସ୍ତିବନ୍ଧ mark of the cite of a village or house.

ବାସ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—ବାସ୍ତୁର ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Bāstu bidyā A book dealing with the art of constructing a house, especially the auspicious or inauspicious nature of sites and the remedies for counteracting evil.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସ୍ତୁ ଭିଟା— ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ବାସ୍ତୁ + ଭଟ୍ଟ)—
Bāstu bhiṭā ୧ । ଘର ଉଳ ଜମି—1. Homestead.
ଘରଘରାଡୀ ୨ । ପୁଙ୍କ ପୁରୁଷାଧିକୃତ ଘର ବାଡ଼ ଜମି —
ବାସ୍ତୁଭୀଟା 2. Ancestral homestead.

ବାସ୍ତୁରା— ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଗାଳ)—ଯେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଶୂନ୍ୟ ଭାବରେ
Bāsturā ହାଭାତେ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଥାଏ—
(ବାସ୍ତୁରା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) Roving; wandering; errant.
କୁକୁର ଚିତା ଦେ. ବ—ଔଷଧ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଲୁକ୍କର ଚଡା (ଦେଶ)
କୁକୁରଚନ୍ଦୀ Litsæpolyanthus; Litsæa Pebifera (See)

[ଦ୍ର—ଏହା ଝରଣା ନକଟରେ ବଢ଼େ । ଗଛର ବଳଲା ଔଷଧରେ ଲଗେ; ଫୁଲ ଶ୍ୱେତ ଶ୍ୱେତ, ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଫୁଲ, ଫୁଟେ ଅଣ୍ଡିରା ଓ ମାଇ ଗନ୍ଥ ପୃଥକ୍; ଏହା ବନ୍ୟ ତର ଶ୍ୟାମଳ ଉର୍ ।]

ବାସ୍ତୁ(ସ୍ତୁ)କ— ସଂ. ବ. (ବାସ୍ତୁ=ବାସ୍ତୁ ଭୂମି, ଘର ବାଡ + ଭବାର୍ଥେ କ;
Bāstu(stū)ka ଯେ ବାସ୍ତୁ ଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ)— ବଥୁଆ ଶାଗ—
Chenopodium Album.

ବାସ୍ତୋଷ୍ପ(ସ୍ପ)ତି— ସଂ. ବ. (ବାସ୍ତୋଃ=ଗୃହବାସୁର + ପତି=ଦେବତା)-
Bāstoshpa(spa)ti ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଇନ୍ଦ୍ର —Indra.

ବାସ୍ୟ— ସଂ. ବଣ. (ବସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାସି ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—
Bāsya ବାସର ଉପଯୋଗୀ—Habitable

ବାହ— ସଂ. ବଣ. (ବହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bāha ୧ । ଯେ ବହନ କରେ; ବାହକ—1. Bearing; carrying.

[ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବାହକ ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ । ଯଥା— ବାରିବାହ, ଭାରବାହ ।]

ବ—୧ । ବୋହିଆ—1. Carrier of loads; porter.
୨ । (+ କରଣ. ଅ) ବାହୁ—3. Arm ୩ । ସ୍କନ୍ଧ—3. Shoulder ୪ । ବାୟୁ—4. Wind; air. ୫ । ବୃଷ—5. Bull. ୬ । ବଳଦ—6. Bullock. ୭ । ମହିଷ—7. Buffalo. ୮ । ଅଶ୍ୱ—8. Horse. ୯ । ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ—9. An army consisting of the 4 divisions.

ଦେ. ବ— ବହିବା କର୍ମ—The act of carrying load.

ଅଳ୍ପ ପବନ ଗହଁ ବୋଲି ବଚନ
ବହନେ ବହିବା ଯାଇଁ ତୋର ବାତ୍ତମାନ । ଭାଗ୍ୟ, ଉତ୍ତରାଧ୍ୟ ।

ବାହକ— ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହ୍ ଧାତୁ ବା ବାହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Bāhaka ୧ । ଭାର ବହନକାରୀ—1. Carrying.
(ବାହକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେ ବହନ କରେ—2 Bearing load.
ବ—୧ । ରଥ ଚାଳକ; ସାରଥି—1. Charioteer; driver of a carriage. ୨ । ବୋହିଆ—2. Carrier of a load.

ବାହନ— ସଂ. ବ. (ବହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାହ ଧାତୁ + କରଣ. ଅନ)—
Bāhana ୧ । ଯାନ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଗତ ବା ବାହତ ହେବାକୁ ହୁଏ—1. A vehicle; conveyance.
୨ । ବୋଝକୁ ବା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଯେଉଁ ଜୀବଜନ୍ତୁ ବହନ କରି ନଥାନ୍ତି; ଭାରବାହୀ ଜୀବ— 2. An animal which carries persons or loads.
୩ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କୁ ପିଠିରେ ନେବା ଆଣିବା କରିବା ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଜୀବ—3. Animals carrying respective Deities on the back.

[ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବତାଙ୍କର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବାହନ ବା ଯାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛନ୍ତି; ଯଥା—୧ । ଶିବଙ୍କ ବାହନ—ବୃଷ, ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବାହନ—ଗରୁଡ଼; ୩ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର—ହଂସ; ୪ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କର—ସିଂହ; ୫ । କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ—ମୟୂର; ୬ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ— ପେଚକ; ୭ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ — ହଂସ, ମଗର; ୮ । ଅଗ୍ନିଙ୍କ—ଛଗ, ମେଷ; ୯ । ଗଙ୍ଗାଙ୍କ—ମଗର; ୧୦ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ—ଐରାବତ ହସ୍ତୀ, ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ; ୧୧ । ଯମଙ୍କ—ମହିଷ ।]

୪ । (ବାହ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନ) ରତ୍ନ—4. Gems.
୫ । (ବହ୍ ଧାତୁ + ଣିଚ୍ + ଭାବ. ଅନ) ଭାର ବହିବା—5. Carrying; carriage. ୬ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବହିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା—6. Causing another to bear or carry.

ବାହର— ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉତ୍ତିଭାଗା) ବ—ବାହାର; ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ—
Bāhara Outside; exterior.

ବାହା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ବିଭା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bāhā (etc) Bibhā etc (See).

ବିୟା(ୟେ) ଦେ. ବ— (ସଂ ବାହୁ) ୧ । ବାହୁ —Arm.

ବହାହ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥୀ) ବଳ—2. Strength; power.

ଉହଁର, ମୁଁ ବାହୁର ପାଇ ତୁମ୍ଭ ବାହା
ବୁଦ୍ଧିରୁ ଯାହା ହେ ଜାଣ ସାର ନାହିଁ,
ବୃନ୍ଦାବିଂଦ. ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ।

ବାହାକ— ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ— ୧ । ବାଦ୍ୟକାର; ବାଦ୍ୟଜ୍ଞ—
Bāhāk 1. Musician. ୨ । ବାଦ୍ୟରେ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An expert player on music.

ବାହା ବଳା (ଳେ)ଇବା— ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଜପୁର) ବ—ହାତ ଘୋଳଡ଼େବା—
Bāhā kiḷā(ḷe)ibā The aching of the hand.
(ଯଥା—ଖିଲ୍ଲି ଠାକୁ କାଖେଇ ମୋ ବାହା ବଳେଇଲାଣି ।)

ବାହାଘର— ଗ୍ରା. ବ—ବବାହ ଉତ୍ସବ—
Bāhāghara ବିବେଘର ବହାହ Marriage festival.

ବାହାଜୋର୍ (ରି)— ଦେ. ବ—(ସଂ. ବାହୁ + ଫା. ଜୋର୍)—
Bāhājor(ri) ୧ । ବାହୁର ବଳ—1. The power of
ବାହାଜୋରୀ one's arms. ୨ । ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି—2. Physical strength. ୩ । ବଳଜୋରି; ଜବରଦସ୍ତି— 3. Coercion.
ଗାୟର ଜୋର

ବାହାଞ୍ଚୋଟ୍(ଦ୍)— ବୈଦେ. ବ. ଓ ବଣ—(ଅଶ୍ଳୀଲ ଗାଳ)—(ଫା. ବହନ
Bāhāñchot d) ଚୁଦ୍)—ଭଉଣୀର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
ବାହିଞ୍ଚୋତ୍; ଭାଞ୍ଚୋତ୍ (a slang term of abuse) An
ବହିନ୍‌ଚୋଦ incestuous person.

(ବାହାଞ୍ଚୋ, ବାହୁଞ୍ଚୋ— ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହାଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବଯସ୍ଥା. ବଭ୍ଭୀତକ, ବଦ୍ଦେଡ଼୍‌କ; ପ୍ରା. Bāhārdā ବଦ୍ଦେଡ଼ଅ)—୧ । ତିଫଳା ମଧ୍ୟରୁ ଏକଉପ ଫଳ—ସଂ—ବଭ୍ଭୀତକ, ବଦ୍ଦେଡ଼କ, କଳିଦ୍ରୁମ, କଲିବୃକ୍ଷ, ସବତ୍ତ, ଭୂସ, ଭୂତବାସ, କୁଶିକ, ବାସନ୍ତ, ବହ୍ନିଗର୍ଭ୍ୟ, ଅକ୍ଷ, ହୈଲଫଳ, ବିଷଘ୍ନ, କଳନ, କାସଘ୍ନ, ତୋଲଫଳ, ଦାର୍ଢ୍ୟ, କର୍ଷ ଫଳ, ଭୂତାବାସ, ଛଳସ୍ପୃକ୍—ବୟଡ଼ା ବହେଡା, ଭେରା ମ. ବଦ୍ଦେଡ଼ା, ବେଦେଡ଼ା ତେ. ତାଡ଼କାୟନ, ତାଡ଼େରେକ୍ଟ, ତା. ତନ୍ନଜଣ୍ଡି

[ଦ୍ର—ଏହା ଅର୍ଜୁନାଦି ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷ ଓ ଏହାର ଫଳ ଲୋମଶ । ଗଛର ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ପତ୍ର ଝଡ଼େ; କାଠ ପାଣ୍ଡୁର । ଶାଖାର ଡାନ୍ଥରେ ଅଳ୍ପ ଧରେ । ଏହାର ଫଳ କଷାୟ ଓ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା କଫ, କାଶ ଓ କୃମି-ନାଶକ । ଏହା ଚମଡ଼ା ସିଝାଇବା ଓ କଷିବା କାମରେ ଲଗେ । ଏହାର କାଠ ଦୃଢ଼ ହୁଏଁ ।]

କାଠଶିମ, କାଲଶିମ ୨ । ଏକପ୍ରକାର ବଷ୍ଟକ ସାଲବର୍ଗୀୟ ଶିମ୍; **ବନ୍ଦୂଆଶୀମ** ପଦ୍ଦରଡ଼ା—2. Canavalia Virosa; Dolichos Virasus; a kind of sword-bean with poisonous seeds (Haines)

[ଦ୍ର—ଏହା ଲତା ଓ ଏହାର ଛୁଇଁ ଶିମଜାତୀୟ ।]

କୁକୁରଦାଁତ; କୁକୁରଦନ୍ତ ବଵ. (ସଂ. ବ୍ୟାଦତ ବା ଅଘାତପ୍ରାପ୍ତ ଵମ୍ବା ବର୍ଦ୍ଧିତ)—୧ । ଧାଡ଼ିରୁ ପୃଥକ ହୋଇ ବାହାରିଥିବା (ଦାନ୍ତ)—1. Redundant (tooth); (tooth) coming out of the proper line of the jaw.

ତଖାର ଛନ୍ଦୋନ୍ତ ବୁଇଗୋଟ ବାଡ଼ ଡ଼ା ଟୋଇ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଚଢ଼ିଯଇ ଏବଂ ଟୁଙ୍କ ପର ଟେକ ହେଇକରୁ, ମୋ ଶିଟଇପଟେ—ପଜାରମେଦନ, ଛମାଣ ଅଠରଣ୍ଡ ।

[ଦ୍ର—ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି କୌଣସି ଦୁଧ ଦାନ୍ତ ଝଡ଼ି ନ ପଡ଼ିଣ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦାନ୍ତ ଉଜୁରିଲେ ପଡ଼ି ନ ଥିବା ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗୁ ବାଧି ହଏ । ସେଥିପାଇଁ ନୂଆ ଦାନ୍ତ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଦାନ୍ତର ପ୍ରକୃତ ଧାଡ଼ିରେ ନ ଉଠି ଧାଡ଼ିରୁ ଛଡ଼ାଯାଇ ଉଠେ, ତାହାକୁ ବାହାଡ଼ା ଦାନ୍ତ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

୨ । ଏକାଧିକ ବସନ୍ତ ବ୍ରଣ ଏକଦା ଏକ ସମୟରେ ଉଠି ସ୍ଥାନ ନ ପାଇ ଏକତ୍ର ଲେଶିଲା ପରି ହୋଇଥିବା—

2. (Compound small pox sores) Which become painful and linger for a long period.

[ଦ୍ର—ବସନ୍ତ ରୋଗୀର ଦେହରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବସନ୍ତ ବ୍ରଣ ଉଠିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବା ଅଧିକ ବସନ୍ତ ବ୍ରଣ ଉଠିଲେ ପୂର୍ବରୁ ଉଠିଥିବା ବ୍ରଣ ନୂଆ ବ୍ରଣକୁ ବ୍ୟାଘାତ ଦେବାରୁ ସେ ନୂଆ ବ୍ରଣ ବାହୁଡ଼ି ନ ଯାଇ ପ୍ରକୃପିତ ହୋଇ ଭୟାନକ ରୂପ ଧାରଣ କରେ । ଅତଏବ 'ବାହୁଡ଼ିବା' ଶବ୍ଦରୁ 'ବାହାଡ଼ା' ଶବ୍ଦ ଅସିଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ ।]

ବାହାଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି(ଳି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ତ୍ତିତ+ଅଙ୍ଗୁଳ)—ଗୋଡ଼ର ବା ହାତର ଯାହା ଆଙ୍ଗୁଠି ପାଖରେ **ବଢ଼ାଅଙ୍ଗୁଳୀ** ବାହାରିଥିବା ଅଧିକା ଆଙ୍ଗୁଠି—The unnecessary additional finger in a hand or leg.

ବାହାଡ଼ା ଘିଅ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗାଙ୍ଗପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାହାଡ଼ା Bāhārdā ghia ମଞ୍ଜିରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତେଲ—The oil produced from Bāhārdā seeds.

[ଦ୍ର—ବାହାଡ଼ା ମଞ୍ଜି ଉଉରର ଶସକୁ ବୁଟି ଭାଜୁ ଭଳି ତେଲ ବାହାରିବା ପରି ଚୁଲିରେ ବସାଇଲେ ଉହିଁରୁ ଘିଅ ପରି ବସ୍ତୁ ବାହାରେ । ଉହିଁରେ ଚିଠା ଇତ୍ୟାଦି ଛଣାଯାଏ, ଉରକାସ୍ତ ଆଦ ବସଗ୍ ଯାଏ ଓ ସେ ଘିଅ ମଧ୍ୟ ଭଲରେ ଖିଆଯାଏ ।]

ବାହାଡ଼ା ଦନ୍ତା—ଦେ. ବଣ—ଯାହାର ଦାନ୍ତ ବାହାଡ଼ା **ହୋଇଥାଏ**—Bāhārdā dantā A person having some teeth **କୁକୁରଦନ୍ତା** appearing beyond the proper line (ବାହାଡ଼ା ଦାନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) **ଗଜଦନ୍ତ** of the teeth.

ବାହାଡ଼ା ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ନାମ ଗଜଦନ୍ତ)—ସେଉଁ ଦାନ୍ତ Bāhārdā dānta ଦାନ୍ତଧାଡ଼ିର ଧାଡ଼ିରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉଠି **ଗଜଦାଁତ** ଥାଏ—Teeth coming out beyond the **କୁକୁରଦଁାତ** proper row of the jaw; redundant teeth.

ବାହାଡ଼ା ବସନ୍ତ—ଦେ. ବ—ବାହାଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇଥିବା ବସନ୍ତ ବ୍ରଣ—Bāhārda basanta Painful compound sores of **ଦୋହରୀଚେଚକ** small pox lingering after the ordinary period without being healed.

ବାହାଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବନ୍ଧନ; ବାନ୍ଧନ)—୧ । ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ Bāhāṇa ମନୁଷ୍ୟ ଉଜାଡ଼ିପରେ ଥାଇ ଉଜା କ୍ରମଶଃ ଅଗ୍ରସର ହେଉ **ବାହାନା** ହେଉ ଜାଲକୁ କ୍ରମଶଃ ପାଣିରେ ମେଲିବା **ପାତାନ** ପ୍ରକ୍ରିୟା—1. The spreading of nets by fishermen in deep water from boats taken along the track on which the net is to be laid.

୨ । ବୁଡ଼ାଇବା; ବହନ କରିବା—2. Carrying.

ଵ । ବାହାଣିଆ (ଦେଖ)—3. Bāhāṇiā (See)

ଚଲାନ ୪ । ଉଜାକୁ କାଠ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଚଳାଇବା—5. The plying of a boat. ୫ । ଉରସ୍କାର; ଗାଳି—5. Abuse.

ବାୟାଁ ବଣ. (ସଂ. ନାମ)—୧ । ବାଆଁ ପାଖରେ ଯୋଗୁ ଯାଇଥିବା **ବାୟାଁ** (ବଳଦ); ବାଆଁଣ—1. (a bullock) Yoked to the left side of the plough or cart.

୨ । ବାମପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ—2. Pertaining of the left side.

ବାହାଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବାନ୍ଧନ)—୧ । ଜାଲକୁ ପାଣିରେ **Bāhāṇa karibā** ମେଲିବା—1. To cast or spread a **ବାହନା** net in the water for fishing. ୨ । ଉଜାକୁ (ବାହାଣ ବାହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଣିରେ ଚଳାଇବା—2. To **ପାତାନ, ଚାଲାନ** move a boat forward by rowing.

ଵ । (ଲକ୍ଷାର୍ଥ) ଗାଳଦେବା—

3. (figurative) To chastise; to abuse.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହାଣକାସ୍ତ୍ର—ଦେ. ବ (ସଂ. ବହନକାସ୍ତ୍ର)—୧ । ନୌକା ବାହୁବା
Bāhāṇakāṛi ଲୋକ—1. A boat driver; the person who plies a boat. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାଲକୁ ପାଣିରେ ମେଲ୍ଲବ—2. A person who spreads or lays out the net for fishing.

ବାହାଣି—ଦେ. ବ—ବାହାଣ (ଦେଶ)—
Bāhāṇi Bāhāṇa (See)

ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂଦ୍ରୁମ) ବ—ବଡ଼ ନନ୍ଦଅ—
A big earthen tub.

ବାହାଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ—ବାହାଣକାସ୍ତ୍ର (ଦେଶ)
Bāhāṇiā(āñ) **वाहनिया** Bāhāṇakāṛi (See)

ନାଥ ଉପରୁ ନଙ୍ଗଧରା, ବାହାଣିଆ• ବାଃବଡ଼ା ଏବୁଦୁଡ଼ାବ ଝୁପ୍ଲାପ
ଦାଁଡ଼ି ନଥରେ ପଡ଼ଗଲେ—ପଙ୍କଜମୋହନ, ଗଳ୍ପଲହରୀ ।

ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବଣ—ସିଆଣିଆ; ଚାଲାକ୍; ଫାଜିଲ୍—
Clever; sly. (ତୁଳ. ସଂ. ଜ୍ଞାନ ଓ ଓଡ଼ିଆ ବାହାନା ।)

ବାହାଦଣ୍ଡା—ଦେ. ବ. (ସ. ବାହୁଦଣ୍ଡ)—୧ । ବାହୁଦଣ୍ଡ—
Bāhādaṇḍā 1. The arm. ୨ । ପ୍ରସାରିତ ବାହୁ—
बाँहदँड 2. The extended arm. ୩ । ବାହୁଦ୍ୱାରା ଆଘାତ;
पाँजाकोला ବାହାପଟ୍ଟ—3. A stroke with the blade of the arm. ୪ । ଭାର ବସ୍ତୁ ଟେକିବା ପାଇଁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ବାହୁର ପରସ୍ପର ଶିଲନ—4. Intertwining of the arms of two persons for lifting a heavy thing.

ବାହା ଦଣ୍ଡା କରି ଟେକି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Bāhā dāṇḍā kari ṭekineba ଦୁଇ ବାହାକୁ ଧରି ଉଠାଇ
बाहादण्डी (बन्दि) करके उठाना ନେବା—1. To carry a
पाँजा कोले person by lifting him up by the arms.
करे लओया ୨ । ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପରସ୍ପରର ବାହୁ ଦ୍ୱୟକୁ ସିଧାଭାବରେ ସଜ କରି କୌଣସି ଭାର ବସ୍ତୁକୁ ଉଠାଇବା—2. (two persons) To lift up a very heavy thing with the help of their extended arms twined with each other.

ବାହାଦୁର—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା ବାହାଦୁର=ସାହସୀ; ପରାକ୍ରମୀ)—
Bāhādur ୧ । ସାର—1. Heroic; valiant. ୨ । ସାହସୀ
बाहादुर **बाहादुर** 2. Chivalrous. ୩ । ସାହସୀ—
ବାହାଦର୍
ବାହାଦଲ୍ —ଅନ୍ୟରୂପ 3. Courageous. ୪ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ—4
ବାହାଦୁଲ Noble; gentle; respectablle
ବାହାଦର ୫ । ନିର୍ଭୀକ—5. Fearless.
୬ । ବିଖ୍ୟାତ—6. Famous.
୭ । ସୁଦକ୍ଷ; ପଟୁ; କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ—7. Clever. ୮ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—8. Excellent. ୯ । ମାନ୍ୟବର—9. Honourable. ୧୦ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—10. Excellent.
ବ.—୧ । ସାର ପୁରୁଷ—1. A hero. ୨ । ସାର ପୁରୁଷଙ୍କର ବା ସମ୍ଭାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପାଧି—2. Title of heroes or high personages.
(ଯଥା—ଜଙ୍ଗ୍ ବାହାଦୁର, ସରଦାର ବାହାଦୁର, କୋମ୍ପାନୀ ବାହାଦୁର, ଜଳସାଦେବ ବାହାଦୁର ଇତ୍ୟାଦି ।)
* । ସାଧାରଣ ହିତକର କର୍ମ ଓ ଅନ୍ୟ ଉପାୟଦ୍ୱାରା ଇଂରାଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଅସନ୍ତୋଷ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଗୌଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ କେତେକ ଉପାଧିର ଶେଷ ପଦ—3. Bahadoor, the last word of some titles bestowed on persons as a mark of approbation by the Government for public and other services rendered.

[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗ ବହାଦ୍ଦର ପ୍ରଦେଶରେ ହନୁମାନଙ୍କୁ ଦିଆ ଯିବା ଉପାଧି ଯଥା—୧ । ଗ୍ରୟ (ଏ) ବାହାଦୁର, ୨ । ଗ୍ରଜା ବାହାଦୁର, * । ମହାଗ୍ରଜା ବାହାଦୁର । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଗ୍ରର୍ଣ୍ଣ ବାହାଦୁର, ଦେବାନ୍ ବାହାଦୁର । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଯଥା—ଖାଁ ବାହାଦୁର୍, ନବାବ୍ ବାହାଦୁର୍ ।]

ବାହାଦୁର(ର୍) କାଠ—ଦେ. ବ—ଶାଳ, ସାଗୁଆନ ପ୍ରଭୃତି କାଠର ବଡ଼
Bāhādur(ri) kāṭha ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡି—Logs of timber.
बाहादुरि काठ **बडा काठ**

ବାହାଦୁର(ର୍)ପଣ—ଦେ. ବ.—୧ । ସାରତ୍ୱ—
Bāhādur(ri) paṇa 1. Heroism.
(ବାହାଦୁର୍ [ର୍] ପରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସାହସିକତା—
बाहादुरी **बाहादुरि** 2. Valour; bravery.
* । ପୌରୁଷ; ପୁରୁଷତା—3. Chivalry. ୪ । ନୈପୁଣ୍ୟ; ଦକ୍ଷତା—4. Cleverness. ୫ । ଶ୍ରେଷ୍ଠତା; ଉତ୍କର୍ଷ; ଚାରୁତ୍—5. Excellence. ୬ । ପୌରୁଷ ପ୍ରଶଂସା—6. Praise. ୭ । ପ୍ରଶଂସାଗାନ—7. Eulogy. ୮ । ବିଶେଷତ୍ୱ—8. Peculiarity.

ବାହାଦୁର—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବାହାଦୁରୀ)—ବାହାଦୁର ପଣ (ଦେଶ)
Bāhāduri 1. Bāhādura paṇa (See)
ବାହାଦୁର ନେବାଅର୍ଥରେ ଦୋଉ ଅଛ ବାହାର—ବ୍ୟାକୋଚ. ବଙ୍ଗ ଭଦ୍ରା ।
बाहादुरी ୨ । ବାହାଦୁର ଉପାଧି—2. Title of Bahadoor.
बाहादुरी ବଣ.—୧ । ସାରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ; ପୌରୁଷପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of valour, chivalrous. ୨ । ସାରଯୋଗ୍ୟ—
2. Befitting a hero.

ଗ୍ରାଦେ.—(ସାଜପୁର) ବ.—ପ୍ରତିମାଦର ମେଢ଼ ଉପରେ ଖଞ୍ଜା ଯିବା ଜରି କାମ—Lace work on the framework of images.

ବାହାଦୁର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଅସଲାର ନୈପୁଣ୍ୟ ବା ସାରତ୍ୱ
Bāhāduri karibā ପ୍ରକାଶ କରିବା—1. To exhibit
बाहादुरी करना one's cleverness or heroism.
୨ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—2. To praise.
(ବାହାଦୁର ଦେଖା[ଖେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାହାଦୁର ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରଶଂସା କରିବା—To praise; to
Bāhāduri debā **बाहाबा करना** extol.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହାଦୁର ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରଶଂସା ପାଇବା; ପ୍ରଶଂସିତ ହେବା—
Bāhāduri pāibā To be praised or extolled.
ବାହାଦୁରି ପାଓୟା **बाहादुरी पाना**

ବାହାନ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ବାହନ)—୧ । ଯାନ—
Bāhāna 1. Conveyance.

ସେ ଯାହାର ବାହାନମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ିଲେ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ୍ର. ମହାଭାରତ ଅଶ୍ୱ ।

୨ । ଭାରବାହୀ ପଶୁ—2. An animal which carries loads or persons. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାହାନ ପରି ସବୁବେଳା ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3 (figurative) A dependent or constant follower of a person.

ବାହାନ ପତି—ସଂ. ବି. (ସଂ. ବାହ୍ମଣ ପତି=ସେନାପତି)—
Bāhāna pati ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଗୁଣଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—
ବାହୁନ ପତି
ବାହାନ ପତି
ବାହୁନ୍ ପତି
ବାହୁନ ପତି
ବାଉନ ପତି
} ଅନ୍ୟରୂପ
An honorific title given to Brāhmaṇas.
[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଗୁଣଦତ୍ତ ବାହ୍ମଣ ପତି ଉପାଧି କ୍ରମଶଃ ବଂଶାନୁଗତ ଉପାଧିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।]

ବାହାନ(ନ୍ନ)ବା—ଦେ·ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ଛଳନାକାର୍ଯ୍ୟ—1. Feigning.
Bāhāna(nna)bā ୨ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—2. Lying. ୩ । ବୃଥାଗର୍ବପୂରକ ଗଲ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ—
[ବାହାନ(ନ୍ନ)ବା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Bragging.

ବାହାନା—ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବି. (ସଂ. ଭ୍ରାଣ; ଫା. ବହାନଦ୍=ଅଳ; ଓଜର)—୧ । ଛଳନା; ଓଜର—1. Pretext.
(ବାଆନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସେ ବାହାନା ଭଲ ଶୋଇ ପଡ଼େ ।
ଭାଗ ;ବାହାନା **बहाना** ପଞ୍ଚାରମୋହନ. ଗଲ୍ପଷ୍ଟକ୍ଷ୍ଟ୍ରା

୨ । ଛଳ ଗାଳିବା—2. Feigning; pretence. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଓଜର ଆପତ୍ତି—3. Objection against doing a thing; excuse for not doing an act.

ବାହାନା କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ଛଳନା କରିବା; ଓଜର କରିବା—
Bāhānā karibā 1. To pretend; to make or advance excuses; to find out an excuse.
ବାହାନା କାଢ଼ିବା
ବାହାନା ଖୋଳିବା
ବାହାନା ଯୋଡ଼ିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ଛଳ ଗାଳିବା—2. To feign.
ଭାଗକରା **बहाना करना**

ବାହାନା ଖୋଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିସ୍କୃତି ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛଳନାର ଅବକାଶ ଖୋଜିବା—
Bāhānā khojibā To seek an excuse.
बहाना खोजना

ବାହାନା(ଲା)ଦା—ଦେ· ବି—ବାହୁପ୍ରୋଷ୍ଠ—Stroke of the palm on the arm producing a hollow sound.
Bāhānā(lā)da
तालठोंका; बगलबाजा
ତାଳଠୋକା

ବେ ବଳେ ଏବ୍ଥରେ ଥର
ଭାଇନ୍ତ ବାହା ନାଦ କର୍—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବାହାନା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଓଜର ବା ଛଳନା ପାଇବା—To get an excuse.
Bāhānā pāibā
बहाना पाना

ବାହାନି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବସ୍ତର)—ବି—ମୁଡୁଲା; ତକିଆ —
Bāhāni Pillow,

ବାହାପଟ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବାହୁପଟ୍ଟ)—୧ । ବାହୁଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜୋରରେ ଆଘାତ ବା ଧକ୍କା—1. A
Bāhāpaṭa blow or push with the arm.
बाँहसेधक्का

ସଭାମଧ୍ୟ ଦୁଃଶାସନ ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ବାହାପଟ୍ଟ
ଦଇଁ ଜାତ ଦେଇ ଶବ୍ଦ ତହିଁ ଗୁଡ଼ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ୍ର. ମହାଭାରତ ବନ ।

୨ । (ସଂ· ବାହୁପ୍ରୋଷ୍ଠ)—ମଲ୍ଲବ୍ୟକ୍ତିର ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା ବା ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଏକ ବାହୁ ଉପରେ ଅନ୍ୟ କରତଳଦ୍ୱାରା ମାରିବା ଫୁଟ୍‌କ—2 A pat on one arm by the hollowed palm of the other hand made by an athlete before any exhibition.
तालठोंका

ଏହା ପାଶରେ ତେବ ଜଳଭାସୁଡ଼ ଆଉ ବାହାପଟ୍ଟମାନ ମାରୁଛ ।
ବଳରାମ. ରତ୍ନବତ୍ତମାସୁଦ ।

୩ । ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପରସ୍ପର ବାହୁ ଛନ୍ଦ ତା ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ସ୍ନେହ ବା ଆଦରରେ ବସାଇ କମ୍ବା ଭାରି ବସ୍ତୁକୁ ବହୁ ନେବା ପ୍ରକାର—3. The state of carrying a person or a heavy thing on the arms of two persons entwined with each other.

ବଡ଼ ଯାହାକୁ ଉଚ୍ଚ ବୀହାପଟ୍ଟ
ଜଡ଼ ଜ ଦୋଷୁଁ ନୁଡ଼ ଭାଡ଼ା ପଟ୍ଟ ।
ଜଗନ୍ନାଥ-ଭାଗବତ ।

୪ । ମଲ୍ଲର ଭୂମିରେ ଶୋଇ ଆପଣା ବାହୁଦ୍ୱାରା ଭୂମିକୁ ଆଘାତ କରିବା—5 A stroke on the ground given by the arm by an athlete.

ବାହାପଟ୍ଟ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାହୁଦ୍ୱାରା
Bāhāpaṭa māribā ଆଘାତ କରିବା—1. To strike
ମାଲସାଟିମାରା another person with the blade of the
तालठोकना, बगलबजाना arm. ୨ । ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା ବା ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ମଲ୍ଲର ଏକ ବାହୁରେ ଅନ୍ୟ କରତଳଦ୍ୱାରା ଫୁଟ୍‌କ ମାରିବା—2. To pat on one arm with the hollowed palm of the other hand (said of an athlete while stepping out to the arena). ୩ । (ମଲ୍ଲ) ଭୂମିରେ ଆପଣା ବାହୁକୁ ପିଟିବା—3. To strike the ground with the blade of one's arm (said of an athlete).

ମାରନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚେ ଝେକ ଭୂମିରେ ବାହାପଟ୍ଟ
ଉହାଁରୁ ଶୁଣେ ମହା ଧ୍ୱନ ତହିଁ ତହିଁ ।
କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ୍ର. ମହାଭାରତ-ସଭା ।

ବାହାପିଅ—ଦେ· ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ମିଛୁଆ—1. Lying.
Bāhāpiā ୨ । ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—2. Mendacious,
लालबुझक्कड inveterate liar; having the hardi-
(ବାହାପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) hood or audacity to tell lies.

ବାହାପିଅ—ବଳଭଦ୍ରଙ୍କ, ଭୁମ୍ବୁରୁ ତେବେ ବୁହାର । ମଧୁସୂଦନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ବାହାନ୍ତବା; ଛଳନାକାର୍ଯ୍ୟ—3. Feigning

୪ । ଯେ କୌଣସି କଥା ନ ଜାଣି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖୁବ ଜାଣିବା ଲୋକଙ୍କ ଗପେ—4. Bragging.

ବାହାପିଆ ପଣ—ଦେ. ବ—ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦିତା—
Bāhāpiā paṇa Mendacity; the habitual telling of lies.
लालबुझक्कडी
(ବାହାପିଆ ପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସବଙ୍କ ପଦ୍ମେ ଦେହ; ନ ଦେଖି ନ ଶୁଣି
କହେ କେତେ ଉଙ୍ଗେ କଥା ବାହାପିଆ ପଣେ ।
ବ୍ରଯାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।

ବାହା ପିଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ବାହୁ+ଘଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବାହୁ
Bāhā piṭibā ଘୋଟ ମାରିବା; ବାହୁ ଗଧୁଡ଼େଇବା—1. To pat on one arm with the palm of the other hand. ୨ । (ମଲ୍ଲ) ନଜର ବାହୁର ବହିରଂଶକୁ ଭୂମିରେ ପିଟିବା—2. (as athlete) To strike the ground with the backside of one's arm. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନଜ ଉପରେ ନର୍ଭର କର ମାଲସାଟମାରା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—2. (figurative) To stand on one's legs.
ताल ठोंकना

ବାହା ପେଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତ୍ୟଧିକ କାୟିକ
Bāhā peshibā ପରିଶ୍ରମ କରିବା—To toil very hard.

ବାହା ବନ୍ଧକ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମୂଲଆକୁ ଟଙ୍କା ବା ଧାନ
Bāhā bandhaka କରଜ ଦେଇ ତାହା ସୁଝାଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ ଦାସ ବା ଶ୍ରକରରୂପେ ରଖିବା ପ୍ରଥା—The obsolete custom or practice of keeping one as a servant so long as he does not liquidate the money or paddy taken by him from his master as loan in advance.

ବାହା ବଳେନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ (ଜଗବନ୍ଧୁ-
Bāhā balendra ଗାଡୀନ ଉତ୍କଳ)—A family title of the Kshatriyas.
ବାହା ବଳୀନ୍ଦ୍ର
ବାହୁ ବଳୀ(ଳେ)ନ୍ଦ୍ର } ଅନ୍ୟରୂପ

ବାହାବା— ଦେ. ଅ. (ସଂ. ବାଃ; ଉଲ. ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଓ ଇଂ. ବ୍ରାଭୋ)—
Bāhābā ପ୍ରଶଂସା, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦ ସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ; ବାଃ—(interjection indicating praise, wonder or joy) Bravo ! well done ! Oh !
ବାହବା
ବାହାଓ୍ୱା
ବାହାରେବା
ବାହାରେବାଃ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଜନତା କୁହାଟେ 'ବାହାବା ବାହାବା'
ବ୍ରଯାନାଥ. ବରବାର ।

ବାହାବା **वाह वाहवाहि** ବ—ପ୍ରଶଂସା; ଧନ୍ୟବାଦ; ବାହାଦୁରୀ—Praise; eulogy; extolling; thanks.

ବାହାବା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧନ୍ୟବାଦ କରିବା; ପ୍ରଶଂସା କରିବା;
Bāhābā karibā ସାଧୁବାଦ କରିବା—To extol; to give thanks; to raise one to the skies.
(ବାହାବା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
वाहावाही करना

ବାହା ବାହୁବ—ଫ. ଅ—(ବାହୁ+ବାହୁ+ଇ)—
Bāhā bāhabi ଦୁଇଜଣ ମଧ୍ୟରେ ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧ; ହାତାହାତି—(ବାହୁ ବାହୁବ—ଅନ୍ୟରୂପ) Wrestling; hand to hand fight.

ବାହାମନ୍ନା(ଣୀ) ରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବ—ବାମନା ରାଜ୍ୟ (ଦେଖ)
Bāhāmanī(ṇī) rājya **Bāmanī rājya** (See)
[ବାହାମନ୍ନା(ଣୀ) ରାଜ୍ୟ— ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାହାର୍— ବୈଦେ· ବଣ. (ଘା. ବହାର୍=ଦଳବଦ୍ଧ ରଙ୍ଗ; ବସନ୍ତକାଳ)—
Bāhār ୧ । ସୁଦୃଶ୍ୟ; ସୁନ୍ଦର—1. Beautiful; graceful; elegant
बाहार **बहार**
୨ । ଯାକଯମକ; ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—2. Splendid; grand.
୩ । ଚକଚକିଆ—3. Glittering.
୪ । ବସନ୍ତ କାଳରେ ଗେୟ ରାଗବିଶେଷ—
4. A tune which suits the spring season.
ବ—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—1. Beauty; grace; elegance.
୨ । ବର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ—2. Splendour; brigt colours.
୩ । ଚକ୍‌ଚକ୍ୟ—3. Glitter.

ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଝାଡ଼ା—Stools; ordure.

ବାହାର୍ ବସିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—
Bāhār basibā To ease one's self; to pass stools.

ବାହାର୍ ବାନ୍ତି—ଗ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଝାଡ଼ା; ବାନ୍ତି; ଓଳାଉଠା—
Bāhār bānti Cholera; liquid motions with vomitting.

ବାହାର—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବହିଃ, ବହିସ୍, ବହିର୍; ଗ୍ରା. ବାହୁର)—
Bāhāra ୧ । ପଦାର୍ଥର ବହିର୍ଦେଶ—1. The outside of a thing.
(ଉତ୍ତର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହିର, ବାହିର **बाहर**
ବାହାର ଅତି କଠିନ ଉତ୍ତର ସରସ । ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।
୨ । ବହିର୍ଭାଗ—2. Exterior.
୩ । ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ; ଶରୀର—3. Body.
ଗୋଇ ଦେଇ ମୋର ବାହାର ଉତର ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଂଶୋତ୍ତଳନ୍ତ୍ର ଗ ଚୌତ ।
୪ । ଗୃହର ବହିର୍ଦେଶ—4. The outer side of a house. ୫ । ଗୃହର ଅନ୍ତଃପୁରର ବହିର୍ଭାଗସ୍ଥ ଅଂଶ—5. The portion of a house outside the inner appartments.
୬ । ଗ୍ରାମର ବହିର୍ଭାଗସ୍ଥ ପଡ଼ିଆ—6. Meadow outside the village. ୭ । ଖଞ୍ଜା; ପରସ୍ତ; ଗୃହର ଅଗଣା—7. Courtyard. ୮ । ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତ—8. Outskirts ୯ । ବହିର୍ଗମନ—9. Coming out; going beyond.
୧୦ । ସ୍ଥାନ, ପଦ, ଅବସ୍ଥା, ସମୟ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଦି ବିଷୟର କୌଣସି ନିଶ୍ଚିତ ବା କଳ୍ପିତ ସୀମା (ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା)କୁ ଟପି ଥିବା ବସ୍ତୁ, ବିଷୟ, ସ୍ଥାନ, ପଦ, ଅବସ୍ଥା ବା ସମୟ—10. Any thing, matter, place, time or position beyond a certain or fixed limit.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣ.—୧ । ବହୁର୍ଗତ; ପଦାକୁ ବାହାର ଥିବା—
1. Come out; bulging

ଦୁଇନ ପରେ ପଦାକୁ ସେ ସବୁ ଦୋଇଡ ଅଜ ବାହାର ।
ବ୍ରଧାନାଥ- ପାଦ୍ଦଗ ।

୨ । ନିର୍ଗତ; ବହୁର୍ଗତ—2. Gone out; come out; gone forth; issued forth. ୩ । ବାହ୍ୟ; ବହୁର୍ଦେଶସ୍ଥ—3. Exterior; external; outer. ୪ । ବହୁସ୍ଥ; ବହୁର୍ଭୂତ—4. Situate beyond or outside.

୫ । ସୀମା ଟପିଥିବା—5. Stepping out of bounds.

ଅପଣାର ଧର୍ମରୁ ଯେ ଦେବ ବାହାର
କୃଷ୍ଣଦିତ. ମହାଭରତ- ବନ ।

୬ । ସୀମା ବହୁର୍ଭୂତ—6. Outside the limit of.

୭ । ନାଃସମ୍ପର୍କୀୟ; ନଲିପ୍ତ—7. Unconnected; unconcerned.

ଏହୁର ଦେହୁ ଏ ସଂସାର
ସଂସାରୁ ଏସ୍ୱର ବାହାର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

୮ । ପୃଥକ୍‌ଭୂତ—8. Separated.

ସାଧୁଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେହ ନର
ସୁଦ୍ଧ ଦୁଃଖରୁ ସେ ବାହାର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ ।

୯ । ଜାତ; ଭୂମିଷ୍ଠ—10. Born.

ବାଳକ ହୋଇଲ ବାହାର
ଗୁଣେ ପାଣ୍ଡବ ଜଣାର । ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗବତ ।

୧୦ । ଗ୍ରାମାନ୍ତର ବା ନଗରାନ୍ତରରେ ସ୍ଥିତ—10. Situate in another village or town. ୧୧ । ବ୍ୟତିକ୍ରମସିଦ୍ଧ—11. Exceptional. ୧୨ । ଅସାଧାରଣ—12. Uncommon; extraordinary. ୧୩ । ଆଦେଶାଦର ଅବଶୀଭୂତ—13. Disobedient or unsubservient ୧୪ । କୌଣସି ଅଧିକାରରୁ ବା ସମ୍ପର୍କରୁ ବହିଭୂତ—14. Excluded from a privilage or connection.

ଶଳା ମଉଳା ଜଣେ ସାର
ମଲେ ହାଣି ଦେଣ୍ଟେରୁ ବାହାର । ଜଗ ।

ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା. ବହାର୍)—୧ । ସୁନ୍ଦର—
1. Beautiful. ୨ । ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—2. Grand.

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଗଡ଼ ଲଙ୍କା ଉଗେ ବାହାର
ବ୍ରଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।

୧୫ । ପୃଥକ୍; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର; ବିଭିନ୍ନ—
15. Separate; distinct; different.

ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.—ଝାଡ଼ା—Ordure; night-soil.

ବାହାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଫ. ବହିଃ + କରଣ)—୧ । ଉତ୍ତରରୁ ପଦାକୁ ଆଣିବା—1. To bring out.

(ଯଥା—ସାପ ଗାତରୁ ମୁହଁ ବାହାର କରୁଛି ।)

୨ । ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା; ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇବା—
2. To publish.

(ଯଥା—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବଳଦାଥ ବାବୁ 'ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ' ବାହାର କରି ଥିଲେ ।)

୩ । ପଦାକୁ ଦେଖାଇବା; କାଢ଼ିବା; ପ୍ରକାଶ କରିବା—
3. To exhibit; to show forth.

(ଯଥା—ଭେଲା ଭୁଲୁକ ବାହାର କରୁଛ ।)

୪ । ଉଦ୍‌ଗିରଣ କରିବା—
4. To vomit forth; to eject.

(ଯଥା—ରେଲଗାଡ଼ି ଧୂଆଁ ବାହାର କରି ଗଲୁଛି ।)

୫ । ଦୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ତଡ଼ି ଦେବା; ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବା—
5. To drive away; to expel.

(ଯଥା —ଶିକ୍ଷକ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାକୁ ସ୍କୁଲରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ।)

୬ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥରୁ ସାର ବା ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବା ତୈଳ ବା ରସ ନିଷ୍କାଶିତ କରିବା—6. To extract.

(ଯଥା—ବସାଦହରୁ ଲହୁଣି ବାହାର କରିଯାଏ ।)

୭ । ଦୋଷ, ଭ୍ରମ, ପ୍ରମାଦାଦି ଧରିବା—
7. To detect (any fault or mistake).

(ଯଥା—ଶିକ୍ଷକ ଖାତାର ଲେଖାରୁ ଅନେକ ଭୁଲ ବାହାର କଲେ ।)

୮ । ଆବିଷ୍କାର କରିବା—8. To discover; to invent.

(ଯଥା—ସେ ସାପ ବଷର ଔଷଧ ବାହାର କରିବ ତାକୁ ସରକାର ପୁରସ୍କାର ଦେବେ ।)

୯ । ଦେହରୁ ଅନ୍ତର କରିବା; ଦୂର କରିବା—
9. To part with; to put off.

ଜେ ବେଦ ଭସ୍ମରେ କରଇଁ ଢାଳନ୍ତି ନବରତ୍ନ ବାହାର—
ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।

ବାହାରକୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ଫ. ବହିର୍)—୧ । ପଦାକୁ; ବହିର୍ଦେଶକୁ—
Bāhāraku ବାହିରେ **बाहार** 1. To the outside; out.

(ଯଥା—ବାବୁ ଆଜ ବାହାରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।)

୨ । ବାହାର ବା ବହିର୍ଭାଗରୁ ଦେଖିବା ପ୍ରକାରେ—
2. To an outsider; from an outside point of view.

(ଯଥା —ମହାକାଳଙ୍କ ବାହାରକୁ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ)

୩ । ଗୃହର ବାହାରେ; ଦାଣ୍ଡକୁ—
3. Outside the house; to the public.

(ଯଥା—ଘର ଉଉରର କଳଙ୍କ ବାହାରକୁ ବାହାରେ ମୁଣ୍ଡ ଝେଡ଼ି ଗଲିବା ଦୁର୍ଘଟ ହୋଇ ଉଠେ ।)

ବାହ୍ୟେ; ବାହ୍ୟ ବି—୧ । ଝାଡ଼ା; ମଳ—1. Stools; fæcus.

ଝାଡା; बाहार ୨ । ଝାଡ଼ା ଫେରିବା; ମଳତ୍ୟାଗ କରିଣ—
2. Easing one's self.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ପାଇଖାନା ପ୍ରଥା ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ଗୃହର ବା ଗ୍ରାମର ବାହାରକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଅର୍ଥରେ ବାହାରକୁ ଯିବା ବାକ୍ୟ ଚଳିଅଛି ।]

ବାହାରକୁ ଆସିବା—୧ । ଗୃହର ଦାଣ୍ଡକୁ ଆସିବା—
Bāhāraku āsibā 1. To come out of the house.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହିରେ ଆସା **बाहार आना** ୨ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକଟିତ ହେବା— 2. To be published ୩ । ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ଗୃହର ବହିର୍ଦ୍ଦେଶସ୍ଥ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଅସିବା— 3. To come to a place to pass stools.

ବାହାରକୁ ଛୁଆଁ—ଦେ. ବିଶ—ସେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ମନୁଷ୍ୟ ଝାଡ଼ା Bāhāraku chhuāṅ ଫେରିଥାଏ ସେ ଲୁଗାକୁ ଘାଲିଛି କଲା (ବାହାର ଛୁଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଧୋଇ ନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅଶୁଚି ଛୁଆଁ (ଦୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତ୍ର); ଯୋଗୁଛୁଆଁ— (a person who or the cloth which is) Impure or untouchable for the cloth not having been changed or washed after a person's passing stools.

ବାହାରକୁ ବସିବା—ଦେ. କି—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା;ମଳ ତ୍ୟାଗ କରିବା— Bāhāraku basibā To pass stools; to ease one's ବାହ୍ୟେବସା; **झाडाफीरना** self.

ବାହାରକୁ ଯିବା—ଦେ. କି—ଝାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବା— To go Bāhāraku jibā out to ease one's self. ବାହ୍ୟେ ଯାଓୟା; **दिसाजाना, बाहारजाना**

ବାହାରକୁ ହେବା—ଦେ. ବ—ଝାଡ଼ା ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ବଶେଷ Bāhāraku hebā ପରମାଣରେ ପାଣିଆ ମଳତ୍ୟାଗ— ବାହ୍ୟେ ହଓୟା Passing of liquid stools; e. g. in cholera **झाडाहोना, टट्टीहोना** or diarrhœa.

ବାହାର ଖଞ୍ଜା—ଦେ. ବ—ଗୃହର ଅନ୍ତଃସ୍ଥରର ବହିର୍ଭାଗରେ ଥିବା Bāhāra khañjā ଅଗଣା—Outer courtyard of a ବାହାର ଅଗଣା } ଅନ୍ୟରୂପ house; the courtyard beyond ବାହାର ପରସ୍ତ } the harem of a house. ବାହିରେରପରସ୍ତ **बाहरका आँगन**

ବାହାର ଗାଁ—ଦେ. ବ—(ସ.ବହିର୍+ଗ୍ରାମ)—ଗ୍ରାମାନ୍ତର; ଅନ୍ୟଗ୍ରାମ— Bāhāra gāñ Another village (ବାହାର ଗାଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହିରଗ୍ରାମ; **बाहरगाँव**

ବାହାର ଗାଉଁଆଁ—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟଗ୍ରାମବାସୀ; ଗ୍ରାମାନ୍ତର ବାସୀ— Bāhāra gāuñāñ Inhabitant of another village, (ବାହାର ଗାଉଁଲି; ବାହାର ଗାଉଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ ବାହିରଗାଏଁର; **बाहरगाँवका**

ବାହାର ଘର—ଦେ. ବ—(ସ. ବହିର୍ଗୃହ) ବାଜେଘର; ଗୃହସ୍ଥଳରେ Bāhāra ghara ଥିବା ପ୍ରଧାନ ଗୃହର ବହିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନିର୍ମିତ ବାହିରର ଘର **बाहारीघर** ଗୃହ—Out-house.

ବାହାର ଚଲ୍ଲି(ଲ)କା—ପ୍ରାଦେ. (ଚଲ୍ଲକା ଅଞ୍ଚଳ) ବ.—ଗଞ୍ଜାର ଚଲ୍ଲକା; Bāhāra chili(la)kā ହ୍ରଦର କୂଳରୁ ଛଡ଼ି ଦୂରଦେଶସ୍ଥ ଅଂଶ— The outer Chilka lake;the portion of the Chilka lake lying far away from the shore.

[ଦ୍ର—ଚଲ୍ଲକା ହ୍ରଦର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଝର୍ଦ୍ଧନେ ନାବ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରେ ଝର୍ଦ୍ଧନେ ଏକାରୁରୁ ବେଶି ପାଣି ରହେ ତାକୁ ବାହାର ଚଲ୍ଲକା କୋଇଁଯାଏ ।]

ବାହାର ଛାତ୍ର—ଦେ. ବ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) ସ୍କୁଲରେ ନ ପଢ଼ି ଯେଉଁ Bāhāra chhātra ଛାତ୍ର ପଢ଼ାପଢ଼ି କରନ୍ତି— ବାହିରେରଛାତ୍ର **बाहरका छात्र** Out student.

ବାହାର ଦରିଆ—ଦେ. ବ. (ସ. ବହିର୍+ଫା. ଦରିଆ)—ମହି ଦରିଆ; Bāhāra dariā ସମୁଦ୍ରର ଯେଉଁ ଅଂଶ କୂଳଠାରୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ; (ବାହାର ସମୁଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭଲାପାଣି—The outer sea; ବାହାର ଦରିୟା **बाहार दरीया** the deep sea; the open sea.

[ଦ୍ର—ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଆଇନ୍ (International law) ଅନୁସାରେ ସମୁଦ୍ର କୂଳଠାରୁ ଛଅ ମାଇଲରୁ ଅଧିକ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ ବାହାର ଦରିଆ ଅଟେ ଓ ଉକ୍ତ ଅଂଶରେ ସବୁ ଜାତିଙ୍କର ଜାହାଜ ଯିବା ଅସିବା କରିବାରେ କେହି ବାଧା ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।]

ବାହାର ଦୋଳ—ଦେ. ବ—ଦୋଳଯାତ୍ରାର ଯେଉଁ ସମୟରେ ଠାକୁରଙ୍କୁ Bāhāra dola ଘରୁ ବା ଦେଉଳରୁ ବାହାରକୁ ଅଣାଯାଇ ଯାଏ। (ବାହାର ଫଗୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରଯାଏ—The period of the (ଉତର ଦୋଲ—ଉପଗୁଡ) Dol-jātrā festival during which the Idol is brought out of the temple and passes the time of the festival outside the temple. ବାହିର ଦୋଲ

ବାହାର ପୋଷକ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବହାର) ସୁନ୍ଦର ଓ ଉଚ୍ଚଦରିଆ Bāhāra poshaka ପୋଷାକ—Grand dress.

ଦେ. ବ. (ସ. ବାହ୍ୟ) ଯେଉଁ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଲୋକ **बाहारी पोषाक** ବାହାରକୁ (କୋଉଠି ଆଦରକୁ) ଯାଏ— 1. A dress for use outside one's home. ବାହିରେର ପୋବାକ ୨ । ବହିର୍ବସ୍ତ୍ର—2. Outer garment.

ବାହାର ଭିତର—ଦେ. ବ (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ସ. ବହିଃ; Bāhāra bhitara +ଅଭ୍ୟନ୍ତର)—୧ । ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ବାହିର ଭିତର **बाहर भीतर** ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶ—1, Exterior and interior. ୨ । ଦେହ ଓ ମନ—2. Body and mind.

ତୋଲଦେଲ ମୋର ବାହାର ଭିତର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, କଣ୍ଟାଦ ଚଉଗ ଗୀତ ।

ବିଶ—ବହିଃସ୍ଥ ଓ ଅନ୍ତରସ୍ଥ —Internal and external.

କି. ବିଶ—ବାହାରେ ଓ ଭିତରେ—In and out; externally and internally; in external appearance and in internal thoughts.

ବାହାର ମେକାପ—ଦେ. ବ—ଯାତ୍ରାକାଳରେ ଦେବବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ମନ୍ଦିରର Bāhāra mekāpa ବାହାରକୁଆଣିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସେବକ ଦାୟୀ ରହନ୍ତି— The sebaka who is responsible for the clothes and ornaments of an Idol during the time it is taken out of the temple on festive occasions.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହାର ଲୋକ—ଦେ. ବ—ପରିବାରର ବହିର୍ଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତି; ବାଜେ ଲୋକ; ନାଃସଙ୍ଗର୍କୀୟ ଲୋକ; ବେଇଜ୍ଜତ୍‌ଦାର—ବାହିରର ଲୋକ ବ୍ୟକ୍ତି—An outsider.
ବାହାର ଆଦମୀ, ବହରିୟାଲୋକ [ବାହାର ମଣ (ଣି,ନ)ଷ—ଅନଂରୂପ]

ବାହାର ସେବା—ଦେ. ବ.—(ସ. ବହିଃ+ସେବା)—ଦେବଦେବୀ ବିଗ୍ରହର ଗର୍ଭମୁକ୍ତ ନ ଯାଇ ସେଉଁ ସେବା କରାଯାଏ (ଯଥା—ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ଓଳାଇବା, ଘଣ୍ଟା, କାହାଲୀ ଆଦ ବଜାଇବା, ବାସନ ମାଜିବା, ଚନ୍ଦନ ଘୋରିବା,)—The services which are performed outside the inner sanctuary of an Idol.

ବାହାର ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ବାହାରିବା; ବହିର୍ଗତ ହେବା—Bāhāra hebā 1. To come out
ବାହିରହଓୟା ବାହାର ହେଲେ ପରୁଆରେ ପାଣି ପଶୁନାହିଁ—ଯାହା ଗତ
ବାହରହୋନା, ନିକଲନା ୨ । ତାଡ଼ିତ ହେବା—2. To be expelled from.
(ଯଥା—ମାସେ ହେଲେ ମୁଁ ଜାତିରୁ ବାହାର ହୋଇଛୁ ।)
୩ । କଥା ବା ଆଦେଶ ବା ନିୟମରୁ ବହିର୍ଭୂତ ହେବା; ନିୟମାଦ ନ ମାନିବା—3. To disobey
(ଯଥା—ମୁଁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ହୁକୁମରୁ ବାହାର ହେବ ନାହିଁ ।)
୪ । ସଂସାଧାରଣରେ ଦେଖା ଦେବା—
5 To appear in pub lic.
୬ । କୌଣସି ଅଧିକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—6. To be excluded from a previlage.
(ଯଥା—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମାସକେ ଥରେ ଦାଣ୍ଡିରୁ ବାହାର ହୁଅନ୍ତି ।)

ବାହାରି—ପ୍ରାଦେ. (ଲରଅ) ବ. (ଭୁଲ.ହି. ବୁହାରୁ)—ଖଡ଼କାମୁଠା; ଝାଡୁ—Broomstick.

ଦେ. ଅ—୧ । ପୃଥକ୍—1 Separate; distinct from.
୨ । ବଉନ୍ନ—2. Different from.

ଜେ ବୋଇଲେ ପୁରୁଷ ଜେ ବୋଇଲେ ସ୍ତ୍ରୀ
କେହୁ ବୋଇଲେ ଦୁଇ କଥାରୁ ବାହାର ।
ବ୍ରହ୍ମବିନ୍ଦ. ନବାହ୍ନିକ ବଗଃ ।

ବାହାରିଆ—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ବହାର)—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ; ମନୋମୋହକର—1. Beautiful; charming.
ବାହାର ୨ । ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ—2. Splendid; grand.
ବାହାରୀ ଦେ. ବଣ (ସ. ବହିସ୍) ବାହ୍ୟ—Outer; exterior.

ବାହାରିଆ ପିଲା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସେଉଁ ବାଳକ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥମାନେ ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ବାହାରକୁ ସମ୍ବାଦ ନେବା ଆଣିବା କରନ୍ତି—Servant boys employed in carrying messages to and from a Raja's harem.

ବାହାରି ଆସିବା—ଦେ. କି—ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି ଚଲି ଆସିବା—Bāhāri āsibā To come away.
ବେରିୟେ ଆସା **ବାହରଆନା**

ବାହାରି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ଯାତ୍ରାର୍ଥ ଅନୁକୂଳ କରିବା—Bāhāri pardibā 1. To start on a journey.
ବେରିୟେ ପଡ଼ା ୨ । ମନରୁ ବା ଅଜାଣତେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପଡ଼ିବା—
ବାହର ନିକଲନା 2. To be expressed suddenly or of its own accord. ୩ । ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—3. To be published or divulged.
[ଦ୍ର—ପଇସା ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛଲ୍ଲା କଂଗ୍ରେସ କମେଟ୍‌ଟାଲେ ଝିଙ୍କ ଝିଙ୍କ୍ ହେଉଥିଲେ; ଭାଗ ଯେଉଁଠି ସରିଲା ଚନ୍ଦ୍ରୁ ଅବସ୍ଥା ହେଲା କାଠ୍ କାଠ୍, ଆଉ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ସଉକଥା—ଉତ୍କଳ ସେବକ !]

ବାହାରି ବଲଦ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶଗଡ଼ ବା ହଲର ଡାହାଣ ବଳଦ—The right side bullock of a cart or plough.
[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଅଡ଼ାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ :—'ଅରରେ ଅର୍' ।]

ବାହାରିବା—ଦେ. କି (ସ. ବହିସ୍)—୧ । ବହିର୍ଗତ ହେବା—Bāhāribā ବାହିରାନ, ବେରନ 1. To come out.
ବାହରହୋନା, ନିକଲନା ୨ । ବାହାରକୁ ବା ସଦାକୁ ଯିବା—2. To go out.
(ଯଥା—ଗୁରୁଙ୍କ ବେଳେ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ସମସ୍ତେ ବାହାରିଲେ ଘରେ ଗୁରୁ ପଡ଼ିବ ।)
୩ । ସ୍ଥାୟୀ ନ ହେବା—3. Not to stay.
(ଯଥା—ତୋ କଥାଗୁଡ଼ାକ ମୋର ଏ କାନରେ ପଶି ସେ କାନରେ ବାହାରୁଛି ।)
୪ । ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବା; ଦେଖ ଯିବା; ଆବିର୍ଭୂତ ହେବା—4. To appear; to be seen,
ଆଜି ତୋଳି ତୋଳି ନବାବେଦ ବାହାରିଲେ—ରଗ ।
୫ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗତି କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା; ଯାତ୍ରା-ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ କରିବା—5. To start on a journey.
(ଯଥା—ମୁଁ ଆଜି କଟକରୁ କଲିକତା ବାହାରିଲି ।)
୬ । ପ୍ରକଟିତ ହେବା; ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—6. To be published
(ଯଥା—ଭାଷାକୋଷର * ଗୋଟି ଖଣ୍ଡ ବାହାରିଲାଣି ।)
୭ । ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବା—7. To be uttered.
(ଯଥା—ମୋ ମୁହଁରୁ ଘୁଗୁଣା ବାହାରିବ ଯେ ।)
୮ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା; ଉଦ୍ୟତ ହେବା—8. To be ready for; to prepare for.
(ଯଥା—ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଇବାକୁ ବାହାରିଛୁ ।)
୯ । ଭୂମିରୁ ଉଠିବା—9. To shoot out of the ground.
(ଯଥା—ଧାନରୁ ଗଜା ବାହାରିଲାଣି ।)
୧୦ । (ନଦୀ ପ୍ରଭୃତିରୁ) ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—10. To issue forth; to rise from (said of a river from a mountain or lake)

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ଗଙ୍ଗା ହିମାଳୟରୁ ବାହାରୁଛି ।)

୧୧ । ଗୃହ ବା ପାତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରକୁ ଆଣିବ ଦେବା—11. To be brought out of a receptacle.

(ଯଥା—ଅଳ୍ପ ଖଣ୍ଡ ବଡ଼ ଯିବା ଜନ୍ୟରେ ବହୁ ପଦ ଯାକ ଆଲମାରିରୁ ବାହାରୁଛି ।)

୧୨ । ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହେବା; ଅଗ୍ରଗାମୀ ହେବା—12 To go ahead; to lead; to come forward.

ସାଖାତ ହେଲ ପରି ସାଖୀ ଦେଖାକୁ ବାହାର

ଜଗନ୍ନାଥ. ଉତ୍କାଳର, ଭଜ. ସଙ୍ଗୀତ ।

୧୩ । (ଜଳ ଆଦର) ସମତଳରୁ ଉପରକୁ ଉଠିବା—13, To shoot out to rise above a level.

(ଯଥା—ଯୋଖଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ାଏ ବାଉଁଶ ଗେଣ୍ଡା ବାହାରୁଛି ।)

୧୪ । ଅନେକ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ଜଣା ପଡ଼ିବା—14. To rise prominently from amongst a mass.

(ଯଥା—ଆମ ବଂଶରୁ ଜଣେ କେହି ହେଲେ ସାଠପଡ଼ିଆ ହୋଇ ବାହାରିଲେ ନାହିଁ ।)

୧୫ । ଉଇଁବା; ଉଦିତ ହେବା—15. To rise.

(ଯଥା—ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ଖଣ୍ଡେ ମେଘ ବାହାରିଲାଣି ।

୧୬ । ଜଣା ପଡ଼ିବା—16. To become krown.

ବହାର ହେବା ବତନ୍ ଟାଙ୍କର ଉଦେଖା ।

ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶ ବତାସ ।

୧୭ । ପୃଥକ୍ ହେବା—18. To be separated from.

୧୮ । ବଉନ୍ନ ହେବା—18. To be different from.

[ଦ୍—ଏ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଆସିବା, ପଡ଼ିବା, ଯିବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ବାହାର ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଢିଲ୍ଲା ଯିବା—

Bāhāri jibā 1. To be loosened.

ବେରିଯେଁ ଯାଓୟା ୨ । ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯିବା—

निकलजना; बाहार जाना 2. To go away.

ମୃଗ ବାଳ ଅର୍ଜୁନି ଯେ ଯାହା ସରକୁ

ବାହାର ଉଲେ କଥା ନ କହୁ କାହାକୁ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍. ମହାଭରତ ବନ ।

ବାହାରେ—ଦେ. ଅ.—୧ । ବଡ଼ା; ବ୍ୟତୀତ—

Bāhāre ବାଇରେ **बाहर** 1. Besides; over and above.

ଏ ବାହାରେ ବଦ୍ଧତ ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍କ ସାଂସ

ଅଲ୍ପ ଭୁଲରେ ପାକ କରେ ବଶେଖେ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ ମହାଭାରତ ସଭା ।

୨ । ଅଧିକନ୍ତୁ—2. Moreover; in addition.

୩ । ବହିର୍ଜଗତର ଦୃଷ୍ଟିରେ—3. To the eyes of the outside public.

ଭିତରେ ଭିତରେ ସବୁ ସୁତର ବାହାଙ୍କେ ଲଣ୍ଡିନ୍ଥ କଲ । ଭୃଗ ।

୪ । ଅନ୍ୟାଶ ବିଷୟକୁ ପ୍ରଣିଧାନ ନ କର—4. Without diving deep into a matter.

ବାହାରେ ସାର ବାହାରେ ଠିଆ—ଭଗ ।

୫ । (ଦେଖ)—5. Bāhābā 1 (See)

ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ବାହାରେ ବାହାରେ (ଦେଖ)

Bāhāre bāhāre (See)

ବାହାରେ ବାହାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଉତରକୁ ନ ଯାଇ; Bāhāre bāhāre ଅନ୍ତର୍ଦେଶକୁ ସ୍ପର୍ଶ ନ କର—1. Without **बाहर बाहार** affecting or touching the interior.

ବାଟ ମଝି, ନାଁ, ସ୍ରୋତ ବାହାରେ ବାହାରେ ଗଲ—ଭୃଗ ।

୨ । ବାହ୍ୟ ଭାବରେ—2. Externally.

(ଯଥା—ବାହାରେ ମାଳ ଚଡା ପଇଡାରେ ସୀମା ନାହିଁ, ଭିତରେ ପର ଗଲା କାଟିବାକୁ ଛନ୍ତାର ବସ୍ତ୍ର ନାହିଁ)

୩ । ପଦାର ଲୋକେ ଜାଣିବାକୁ—3. As seen by an outsider. ୪ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ସ୍ପର୍ଶ ନ କର—4. Without touching a particular place.

୫ । ସିଧାସଳଖ—5. Straight; direct.

(ଯଥା—ମୁଁ କଟକରୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ନ ଯାଇ ବାହାରେ ବାହାରେ ପୁରୀକୁ ଆସିଲି ।)

୬ । ଅନ୍ୟାଶ ବିଷୟକୁ ପ୍ରଣିଧାନ ନ କର—6. Without diving deep into a matter.

(ଯଥା—ଦାଢମ ଉତରକୁ ନ ପଶି ବାହାରେ ବାହାରେ ଏ କଥାଟା ପଇସଲ କର ଦେଲେ ।)

ବାହାଲ୍—ଗ୍ରାମେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । (ଶାରଦ ଧାନ ହେବା) ଖାଲ Bāhāl ଜମି—1. Low land fit for winter paddy.

(ବେରନା—ବିପଦ୍ଧତ) ୨ । ବାହାଲ (ଦେଖ)—

2. Bāhāla (See)

ବାହାଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ—(କଟକୀୟ)—(ଫା. ବହାଲ୍=ପୂର୍ବବତ୍ Bāhāl ସ୍ଥିତ; ଯେଉଁଥର ଥିଲା ସେହିପର)—୧ । ସ୍ଥିର; ପୂର୍ବବତ୍ସ୍ଥିତ- ବାହାଲ **बहाल** 1. Established; settled. ୨ । ସ୍ଥାୟୀ—(ବାସ୍ୟାସ୍ତ—ବିପଦ୍ଧତ) 2. Permanent. ୩ । କାଏମ୍; ବଜାୟ 3. Confirmed; upheld. ୪ । ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ—4. Constant; unchanged, unmodified.

୫ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ବା ଉପରସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ସିବ କରି ଯାଇ ଥିବା (ଆଦେଶ)—5. Subsequently ratified (order).

୬ । ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜନ୍ମରରୂପେ ମଞ୍ଜୁର କରି ଯାଇଥିବା (ମରଦ୍ଦୁଆ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଜନ୍ମର ଜମି) 6. Confirmed (rent-free tenure). ୭ । କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଗୃହରରେ ନିଯୁକ୍ତ—7 Employed or engaged in a post. ୮ । କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଗୃହରରେ ପୁନଃ ନିଯୁକ୍ତ—8. Reinstated in service. ୯ । କାର୍ଯ୍ୟାଦରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ—9. Confirmed in a post.

ବ (ଫା. ବହାଲ୍)—୧ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବ ଆଦେଶର ସ୍ଥିତିକରଣ; ବଜାୟ ରଖିବା— ବାହାଲୀ 1. Confirmation of a previous order; **बहाली** upholding of an order.

ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ହୋଇ ଶରବାରରୁ ବାହାଲ ହୋଇ ଅସିଲ—ପଙ୍କାରନୋଦ୍ଦନ ଗଜ୍ଜପତ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଅସ୍ଥାୟୀ ନିଯୁକ୍ତି ବା ମନୋନୟନକୁ ସ୍ଥାୟୀ କରିବାର ଆଦେଶ କରଣ—2. Confirmation of a temporary employment or nomination.

ସେଥିଅନ୍ତର ଗରନମ୍ବର ଗୁଡ଼ାକୁ ବାହାଲ ରଖି ଆଉ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଇଦୋଇ କଲେ ଫଳାରମୋଡନ ଟ ମାଣ ଅଠ ଗୁଣ

୩ । ସ୍ଥାୟୀକରଣ—3. Making permanent.

୪ । ପୂର୍ବ ଗ୍ରାଣ୍ଟଦ୍ୱାରା ନିଷ୍କରରୂପେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଭୂମି, ଯାହା ବ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବ ପର ନିଷ୍କର ରୂପେ ମଞ୍ଜୁର କରାଗଲା; ଲାଖରାଜ ବାଦେଲ ସ୍ୱତ୍ୱ—4 Confirmed revenue free holding.

(ଯଥା—ଲାଖରାଜ ବାହାଲ୍, ଦେବୋତ୍ତର ବାହାଲ୍, ପୀରୋତ୍ତର ବାହାଲ୍, ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ବାହାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।)

୫ । କାମ ବା ଚାକିରୀରେ ନିଯୁକ୍ତିକରଣ—5. Employing or engaging a person in service; appointing to a post. ୬ । ବରଖାସ୍ତ ହୋଇଥିବା ଚାକିରକୁ ପୁନର୍ବାର ଚାକିରୀରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା; ପୁନର୍ନିଯୁକ୍ତି—6. Reinstatement in service; restoration.

ବାହାଲ—ଦେ. ବ (ଫା. ବାହ୍ଲ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରଶାଳରେ (ପାଣିରୁହାରେ) Bāhāla କପକନା ଉପରେ ସେଉଁ ବଡ଼ ବାଉଁଶ ଲଗା ଯାଇଥାଏ-

ପଟ୍ଟୀ 1. The long bamboo pole used as crane in a water lifting contrivance.

[ଦ୍ର—ଡେଣ୍ଡା ଓ ଯନ୍ତ୍ରଶାଳର ଦୁଇ ଖମ୍ଭ ଉପରେ ଆଡ଼ବାଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ବାଉଁଶ ବା ଶାଖାଯୁକ୍ତ କାଠଖଣ୍ଡ(କପକନା)ଉପରେ ସେଉଁ ଲମ୍ବ ଦଣ୍ଡା ଥାଏ ତାହାକୁ ବାହାଲ ବୋଲାଯାଏ;ସେ ଦଣ୍ଡାର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଝାଟମାଟି ବା ପଥର ଲଦା ହୋଇଥାଏ, ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଲଗି ବନ୍ଧାଯାଇ ଲଗିର ନମ୍ବରେ ଗୋଟିଏ ବାଣ୍ଡି ବ. ପନ୍ତୁର ମୂଳ ଲମ୍ବିଥାଏ । ଏହା ସେଷୋକ୍ତ ଲଗିକୁ ବାଡ଼ ବାଉଁଶ ଜୁଡ଼ାଯାଏ ।]

୨ । (ପାନ ବରଜୀ ଭାଷା) ପାନ ବରଜରେ ପାନ ଗଛ (ଲତାର ଏକଶାବସ୍ଥିତ, ୨ଟି ଶ୍ରେଣୀ)ର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱ—

2. The two sides of a row of betel creepers planted together.

[ଦ୍ର—ପାନ ଲତାର ଏକଶାବସ୍ଥିତ ୨ଟି ଧାଡ଼ିର ମଝିରେ ଯୋଡା ଯାଇଥିବା ଯଷ୍ଟି ଉପରେ ଲତାମାନ ମଡ଼ାଯାଏ; ଏହି ୨ଧାଡ଼ିକୁ 'ଗଛ' ବୋଲାଯାଏ । 'ଗଛର' ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱୟକୁ ବାହାଲ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ 'ମୁଣ୍ଡ' ବୋଲାଯାଏ ।]

୩ । (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—3. A kind of medicinal plant.

[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳର ଶଲ୍କର ପ୍ରଲେପ ବ୍ରଣ, ଶୋଥ ଓ ବାତ-ବେଦନା ନିବାରଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବାହାଲିଆ—ବାହାଲିଆ (ଦେଖ)—Bāhāliā (See)

ବାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଡୋଡ଼ି ମାଛ—The bill fish (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—

A kind of salt water fish.

[ତ୍ର—ଏହା ପରିଣତାବସ୍ଥାରେ ବଡ଼ ମାଛ; ଦେଖିବାକୁ ଲମ୍ବଡ଼ କଲା ଏବଂ ଓଜନରେ ଦୁଇ ସେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ।]

(ଫଂ ବହୁମ) ବ୍ୟ (ଭୁଲ. ହିନ୍ଦୀରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ପ୍ରସନ୍ନ—Delightful; joyous.

(ଯଥା—ମନ ବାହାଲ ହେବା=ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହେବା ।)

ବାହାଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଫା. ବହାଲ୍) ୧ । ପୂର୍ବ ଆଦେଶକୁ Bāhāla karibā ମଞ୍ଜୁର ବା ଦୃଢ଼ କରିବା—1. To confirm a previous order; to uphold a previous order. ୨ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—2. To appoint a person to a post. ୩ । କୌଣସି ଅସ୍ଥାୟୀ କର୍ମଚାରୀକୁ ସ୍ଥାୟୀ କରିବା—3 To confirm a person in a service. ୪ । ବରଖାସ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କାମରେ ପୁନର୍ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—4. To reinstate a person in service. ୫ । ପୂର୍ବର ସନଦକୁ ମଞ୍ଜୁର କରିବା—5. To confirm or ratify a previous grant.

ବାହାଲ ଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ବ—ସେଉଁ ଦୁଇଖୁମ୍ଭରେ ପଡ଼ିଥିବା ଆଡ଼ Bāhāla khuṇṭa(ṇṭi) ଧାରଣା ଉପରେ ବାହାଲ ସଲଗ୍ନ ହୋଇଥାଏ—The pillars supporting the

ଛିଟକୀ; ଗୋରୀ crane in a water-lifting contrivance.

ବାହାଲ ଫଇସଲା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବହାଲୀ+ଫୈସଲ୍ଲ)—ସେଉଁ Bāhāla phaisalā ଆଦେଶ ବା ଡିଗ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବ ସ୍ୱତ୍ୱାମାନଙ୍କ ବାହାଲ ଫୟସାଲା ପ୍ରଦତ୍ତ ନିଷ୍କର ଭୁକ୍ତମାନ ଇଂରାଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ

ବହାଲୀ ଫୈସଲା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚଳନ୍ତି କରାଯାଇ ଆଇନ୍ କାନୁନ୍ ମୁତାବକ 'ବାହାଲ ଲାଖରାଜ' ରୂପେ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତ ଲାଖିରାଜ ବୋଲି ବାହାଲ ବା ମଞ୍ଜୁର କରାଗଲା—Decree of a court confirming a revenue-free tenure.

ବାହାଲ(ଲି) ବରଖାସ୍ତ(ସ୍ତି)—ବୈଦେ ବ (ଫା ବହାଲୀ+ବରଖାସ୍ତୀ) Bāhāla(li) barakhāṣ(st) (ବିପରୀତାର୍ଥ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଚାକିରୀରେ ନିଯୁକ୍ତି ଓ ମାଡୁଲ କରିବା—Appointing and dismissing; appointment and dis-

ବାହାଲ ବରଖାସ୍ତ missal from service.

ବାହାଲ ବାଉଁଶ—ଦେ. ବ—(ଫ. ବାହୁ+ବଂଶ)—ବାହାଲ ୧ (ଦେଖ). Bāhāla bāuṁśa Bāhāla 1 (See)

ବାହାଲ ବାଜ୍ୟାପ୍ତ(ପ୍ତି)—ବୈଦେ.ବ(ଫା.ବହାଲ୍+ବାଜ୍ୟାପ୍ତ;ବିପରୀତାର୍ଥକ Bāhāla bājyāpta(pti) ସଦ୍ଭବର)—୧ । ମଞ୍ଜୁର ଓ ନାମଞ୍ଜୁର—1. Granting and rejecting (a petition).

ବହାଲ ବାଜ୍ୟାପ୍ତ ୨ । କେତେକ ନିଷ୍କର ଜମିକୁ ନିଷ୍କର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଭୂମିରେ କର ବସାଇବା—2. Confirmation and resumption of revenue-free tenures.

ବାହାଲ ବାଜେୟାପ୍ତ

ବାହାଲ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ପୂର୍ବ ମୀମାଂସା) ରକ୍ଷିତ ବା ଦୃଢ଼ୀକୃତ ହେବା; Bāhāla hebā ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେବା—To be restored;

ବାହାଲ ହଓୟା **बहाल होना** to be retained or confirmed.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଯଥା—ଜନ୍ମ ଅଦାଲତଙ୍କ ଗ୍ରଏ ବାହାଲ ଦେଲ୍ଲ)

[ଦ୍ର—ଗୁଜା, ବଡ଼ଲୋକ, ଗୁଣୀମାନେ ଚଲିଲ୍ଲବେଳେ ଅପଣା ଦୁଇ ବାହୁକୁ ପାଖରେ ଚଲୁଥିବା ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ ଭର ରଖି ଚଲିବାର ପ୍ରଥା ପୂର୍ବେ ଖୁବ୍ ଚଳୁଥିଲ୍ଲ ।]

ବାହାଲଦ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—୧ । ବାହୁ ଅଶସ୍ତ୍ର
Bāhālāda debā ଦେବା—1. To support the arm
of a walking person.

୨ । (ବଡ଼ଲୋକ ବା ରଜା) ଚଲିଲ୍ଲବେଳେ
बाँहादेना ଅପଣାର ଦୁଇବାହୁକୁ ଦୁଇପାଖରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ
ହାତରେ ରଖିବା—To put one's arms on
the hands of 2 persons walking on
both sides (of a grand or great person).

୩ । ଚଲୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବାହୁକୁ ଅପଣା ହାତରେ
ସମ୍ଭାଳିବା—3. To support the arm of a
walker on one's hand.

ଦେନ ପାରୁଣରେ ସଙ୍ଗୀ ବାହାଲଦ ଦେଇ
ବୃନ୍ଦାବନ ମଝରକୁ ଅଣନ୍ତୁ ତଳ ଇ । ପାଟୀ—ଉତ୍ତଷ୍ୟଙ୍କଷ୍ଟ ।

ବାହାଲି—ଦେ. ବ—୧ । ଖେଳବା ନମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଭଲ କଉଡ଼—
Bāhāli 1. Excellent cowries for the purpose of
(ବାଉଳ, ବାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) playing games with.

୨ । ଏକପ୍ରକାର କଉଡ଼ ଖେଳ—2. A kind of
game at cowries.

ବଣ—୧ । (ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ) ଯେ କଉଡ଼ି ଖେଳରେ
କଉଡ଼ିକୁ ଚଲେ—1. A player who moves the
cowries on the play-board. ୨ । ଯେ ନାବ-
ଅଦ୍ଦକୁ ବାଦେ ଅର୍ଥାତ୍ ଚଲାଇ କରଏ—2 Boatman.

ବାହାଲୁ—ଦେ. ବ (ସଂ, ବହୁବାର)—ଶ୍ଳେଷ୍ମାତକ; ଗର୍ଭଣା (ଗଛ)
Bāhālu (ଦରେକୃଷ୍ଣ, ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Cordia Myxa.

ବାହା(ଆ)ସାଆ(ହା)—ଦେ. ବ—୧ । (ଜରଠକ ସହରର ଶବ୍ଦ; କମ୍ବା ସଂ.
Bahā(ā) sā-ā(hā) ବବାହ ଓ ଆ-ସାସା) ବବାହ—1. Marriage.
ବିଏଥା (ଯଥା—ସେ ଅନାଥ ହୋଇ ବୁଲୁଥିଲ୍ଲ, ତାକୁ ମୁଁ ଆଶସ୍ତ୍ର
बयाहसादी ଦେଇ ବାହା ସାହା କରାଇ ଦେଲି ।
(ବାହାଭୁ[ଭୋ]ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ସଂ. ବାହୁ + ସହାସ୍ୟ)
ବାହୁର ସାହାସ୍ୟ; ଆଶସ୍ତ୍ର; ଅବଲମ୍ବନ—
2. Shelter; protection.

ଯାହା ବାହା ସାହା ଲଭ ବସ୍ତୁଲୁଁ—ଉତ୍କଳରେଣ. ମଧୁସୂଦନ ।

ବାହାସୂତା—ପୁ.ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାହୁରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଧାତୁମୟ
Bāhāsūtā **बाँहसूता** ସୂତ୍ରଯୁକ୍ତ ଅଲଙ୍କାରବିଶେଷ—
A kind of armlet

ବାହି—ଦେ. ବ (ସଂ. ବାହୁ)—୧ । ଏକହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଶଙ୍ଖା ବା
Bāhi କାଚମୁଠା—1. An armful of bangles; a
बाँही set of bangles put on from the wrist to
the elbow of one hand.

୨ । ହାତର କବ୍ଜାଠାରୁ କନୁଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିନ୍ଧାଯିବା କାଚ ବା
ଶଙ୍ଖା—2. A double set of bangles worn
from the wrist to the elbow.

ବାହୁ ଖଡ଼ୁ, ଚାଚ ମନ ମାନକୁ ନେଇ
ବାହୁ କତ କବେଣୀରେ ଥୋଇ ଯେଉଁଇ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶଚରଣ ।

ବ । ପାର୍ଶ୍ୱ—3. Side.

ବାହୁଆ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଧାନ ଦଳାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣର
Bāhiā ଏକଦଗରୁ ଅଗ କରି ରଖିବା ଗଦା—1. A heap of
बलग paddy sheaves, one sheaf deep.
(ବାଇଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ସଂ. ବାହୁ) ବୃକ୍ଷର ବଡ଼ ଶାଖା—
2. Big branch of a tree.

ବାହୁଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜଣେ କଟାଳୀ) ଅପଣାର କାଟିଥିବା ସମସ୍ତ
Bāhiā karibā ଧାନ ଦଳାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗଦାରେ ସଜ୍ଜିତ
बलग करना କରିବା—To arrange the sheaves
(cut by one reaper) in a heap.

ବାହୁଆ ମୁକୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଣେ କଟାଳର କାଟିଥିବା ଓ
Bāhiā mukuḷā(ḷe)ibā ବାହୁଆ କରିସାଇଥିବା ସମସ୍ତ ଦଳା-
बोनदेना ମାନଙ୍କୁ ଗଣତି କରି ଉକ୍ତ କଟାଳର ପାରିଶ୍ରମିକ ଦଳା ତାକୁ
ଦେବା—To open up a heap of sheaves
reaped by a reaper and give the reaper
a portion out of them as his or her wages;
at a fixed customary rate.

ବାହୁ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ମାଦଳା ପାଙ୍ଗି)—ସୈନ୍ୟ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକୁ
Bāhi āsibā ଅଗ୍ରସର ହେବା; ସୈନ୍ୟ ସହ ଆକ୍ରମଣ କରିବା—
To march into a country with one's army.

ବାହିକ—ସଂ. ବ (ବହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ତ୍ତୃ କ)—୧ । ଶଗଡ଼; ବଳଦଗାଡ଼
Bāhika ହି ଶ)—1. Bullock cart.

୨ । ଢକ୍କା (ହି. ଶ)—2. Drum.

ବାହିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବାହକ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ସ୍ତ୍ରୀ ବାହକ; ବୋହିଆଣି—
Bāhikā A female porter.

ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବାହକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Bāhaka.

ବାହି କାଚ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କାଚମୁଠା ହାତରେ କବ୍ଜାଠାରୁ କନୁଣୀ
Bāhi kācha ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିନ୍ଧାଯାଏ—Glass bangles worn
काचका चुडी from the wrist upto the elbow.

ବାହି ଖଡ଼ୁ—ଦେ. ବ—ଇତରଜାତିୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କବ୍ଜାଠାରୁ କନୁଣୀ
Bāhi khaṛḍu ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଉଁ କଂସାର ବା ପିତ୍ତଳର ଚଉଡ଼ା ପିନ୍ଧନ୍ତି—
चूडी Broad metal wristlets worn by low caste
women from the wrist upto the elbow.

ବାହିତ—ସଂ. ବ (ବହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ; ବାହ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—
Bāhita ୧ । ବୁହା ଯାଇଥିବା; ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବୁହାଯାଇଥିବା—
1 Caused to be carried from one place
to another. ୨ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପ୍ରେରିତ—
2. Moved from one place to another.

୩ । (ନୌକାଦି) ଚଳିତ—3. Driven; plied.

୪ । ନୀତ—4. Taken; conveyed.

୫ । ପ୍ରବାହିତ—5. Flowing; flowed from.

୬ । ପ୍ରତାରିତ; ବଞ୍ଚିତ—6. Deceived; cheated.

Digitized by srujanika@gmail.com

। (ବାହ ଧାତୁ + ତର୍ମ. ତ) ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ—
7. Much cared after.

ବାହୁନୀ—ସ. ବି. (ସଂ. ବାହ = ସଜ୍ଜିତ ସୈନ୍ୟ + ଇନ୍ + ଙ୍କୀ. ଈ)—
Bāhinī ୧ । ୮୧ ହସ୍ତୀ, ୮୧ ରଥ, ୨୪୩ ଅଶ୍ୱ ଓ ୪୦୫ ପଦାତି ସମ୍ମିଳିତ ସୈନ୍ୟ—1. A body of troops consisting of 81 elephants, 81 cars, 243 cavalry, and 405 infantry.

[ଦ୍ର—* ଗଣରେ ଏକ ବାହୁନୀ ହୁଏ ।]

୨ । ମୂଳ ସୈନ୍ୟର ଏକ ଦଳ—
2. A batallion of troops.

୩ । ମୂଳ ସୈନ୍ୟର ସମ୍ମୁଖ—
4. The front or face of an army.

୪ । (ବହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ + ଈ) ନଦୀ—3. River.

ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ)—ଯାହା ବେହୁ ଯାଉଥାଏ—Flowing.

(ଯଥା—ପୂର୍ବବାହୁନୀ, ବେଗବାହୁନୀ, ସ୍ୱର୍ଗବାହୁନୀ ।)

ବାହୁନୀ ପତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ବାହୁନୀ + ପତି)—୧ । ସୈନାପତି—
Bāhinī pati 1. General; commander

୨ । ସରୁଡ଼ପତି; ସମୁଦ୍—2. The ocean (metaphorically, the husband of all the rivers).

ଦେ. ବ—ସ୍ୱଜଦତ୍ତ ଜଯାଖ୍ୟବିଶେଷ—
An honorary title.

ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଯାଜପୁରର କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶବିଶେଷ—A highly respectable family of Brāhmaṇas in the Jajpur subdivision of the Cuttack district.

ବାହି ବଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସ. ବାହୁ + ବଲସ୍) = Bāhi balā ବାହୁବଡ଼ୁ (ଦେଖ)—Bāhikbarḍu (See)

ବମଳା ପାଣି ପାଖରେ ବସି ଅପଣା ଦାଇରେ ବାଇଶ ପାଚଅ
ତିଲ୍ଲ ବାହୁବଲା × × × ନର୍ତ୍ତନ କରୁ କରୁ × × ×
.ବଭୁରା ଅଟେ କରଥଟ – ଫଲ୍ଗୁରମୋହନ, ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।

ବାହିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବହ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍ ବାହି ଧାତୁ)—୧ । ଡାଉ
Bāhibā ବା ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ନୌକା ଚଳାଇବ—1. To move or ply a boat by rowing or by a pole.

ବହାନ,ଚାଳାନ ବାହନା

ପବନରେ ନାବ ସମ୍ଭଦେ, ଉଷୁଥାଏ
ବାଳକ ବାହୁଲେ ବ ଉହିଁ ଜନ ଜଣେ ।
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ମହାଭାରତ ସଭା ।

୨ । ରଥାଦି ଯାନକୁ ଚଳାଇବା—
2. To drive a car or other conveyance.

ବହୁ ଏସନ ବର୍ଷିବ ଯାନ ବାହାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ।
ଉତ୍ତ ଚରଣ, ମଥୁରମଙ୍ଗଳ ।

(ବାହାଇବା – ଅନ୍ୟରୂପ)

୩ । ଜାଲକୁ ପାଣିରେ ମେଲାଇବା—3. To spread a net in water. ୪ । ଖେଳର ସାରକୁ ଘରରେ ଚଳାଇବା—4. To move the pawns on the board. * । ସୈନ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରିବା—5. To invade a country. ୬ । ସୈନ୍ୟ ସହ ପ୍ରସ୍ଥାଣ କରିବା—
6. To lead an army. ୭ । ବୁହାଇବା; ପୁଷ୍କରଣୀକୁ ଜଳକୁ ଟେକି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ମଡ଼ାଇବା—7. To lift water from a pond to a higher level for irrigatio . ୮ । (ସଂ. ବାଦ୍. ଧାତୁ ବାଇବା; ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା—8 To set to music; to strike a musical instrument. ୯ । ଗଲିବା; ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରିବା—9. To walk.

ମାତାଙ୍କ ଠାରୁ ମେଘଣି ଦୋଇ ବେନ ଘର
ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଲେ ପଥ ବାହୁ,
ବଳରାମ, ବତର ସ୍ନାପୂର୍ଣ ।

ବାହ୍ୟ(ଯ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—(ସଂ. ବାହ୍ୟ)—୧ । ବାହ୍ୟ—
Bāhija(jya) 1. External.

ବାହୁଯେ ସାଙ୍ଗମ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଅତ ବ୍ୟଥା ।
ପାଟୀ, ଉତ୍ତର-ମଣ୍ଡପ ।

ବାହ୍ୟ **ବାହିଜ** ୨ । ଇତର—2. Vulgar.

ବାହ୍ୟ ସେବ ସାଦାଯ, ବେଦେବେଦଳ ଉହ୍ୟ ।
ଭକ୍ତ, ଦୋଷଦୁହାଣ ସ୍ତବସ୍ତ ।

ବ—ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ; ବାହାର—Outside; exterior.

ପାଣି ପବନ ଅସ୍ଥା ସ୍ଥଳେ
ବହିରେ ଅସ୍ଥାର ବାହ୍ୟେ—
ପାଟୀ, ଜର୍ଜୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ବାହିର—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ବାହାରକୁ—
Bāhiri Out.

ବାହିର୍ନାମ—ସ. ବ—(ବହିଃ + ନାମନ୍ + ଅ)—ଚିଠି ଉପରେ ଲେଖା-
Bāhirnāma ଥିବା ଠିକଣା—The address written on the cover of a letter.

ବାହିଲ୍(ଲି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ବାହାଲ୍(ଲି) ଇତ୍ୟାଦି
Bāhil(li) etc (ଦେଖ)—Bāhāl(li) etc (See).

ବାହି ଶଙ୍ଖା—ଦେ. ବ—କଉଟିରୁ କନୁଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିନ୍ଧାଯିବା ଶଙ୍ଖା—
Bāhi śaṅkhā Conch shell bangles put on in the
ଲହଠୀ space between the wrist and the elbow.

ଶଙ୍ଖା ଦୁଇ ବାହୁ ଯେ ଦୁଇ ହାତେ ଇଉ ।
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ମହାଭାରତ, ବସ୍ତ୍ର ।

ବାହ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହ୍. ଧାତୁ + ଇନ୍ = ବାହିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧-
Bāhī ବ)—୧ । ବହନକାରୀ; ବାହକ—1. Carrying.

(ବାହୁନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହା ବହିଯାଏ; ପ୍ରବାହିତ—
2. Flowing; running towards.

ବାହ୍ୟକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବାହ୍ = ବହନ + ଇକ)—
Bāhīka ୧ । ବାହକ; ବାହୀ; ବହନକାରୀ—1. Carrying.

(ବାହ୍ୟକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଗୁରୁ—2. Heavy. ୩ । (ବହିସ୍ + ଇକ)—ବହିଃସ୍ଥିତ—3. Lying outside.

ବ—୧ । ଗାଡ଼ି; ଶଗଡ଼ି; ଯାନ—1. Cart; conveyance.

୨ । ପଞ୍ଜାବର ସ୍ଥାନବିଶେଷ—4. Name of a place in the Punjab * । ବାହ୍ଲୀକ; ଜାତିବିଶେଷ—
3. Name of an ancient tribe.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହୁ—ସଂ. ବ—(ବହ୍. ଧାତୁ=ବଢ଼ନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଉ)—
Bāhu ୧ । ହସ୍ତ; ଭୁଜ—1. Hand; arm

[ଦ୍ର—କାନ୍ଧଠାରୁ ଆଙ୍ଗୁଠିଅଗ୍ରଯାଏଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ବାହୁ କୁହାଯାଏ ।]

୨ । ବାହା—2. The upper arm.

[ଦ୍ର—କାନ୍ଧ ଠାରୁ କନୁଖି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାତର ଅଂଶକୁ ମଧ୍ୟ ବାହୁ ବୋଲିଯାଏ ।]

୩ । ଜ୍ୟାମିତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୀମା ରେଖା—3. The side of a geometrical figure. ୪ । ତ୍ରିଭୁଜର ପାର୍ଶ୍ୱ ରେଖା—4. The arms of a triangle.

[ଦ୍ର—ତ୍ରିଭୁଜର ନମ୍ନ ରେଖାକୁ ଭୂମି ବୋଲି ଯାଏ । ବାହୁଶବ୍ଦ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗି ବିଶେଷଣ ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରେ, ଯଥା—ସମବାହୁ, ସମଦ୍ୱି ବାହୁ, ସମବାହୁ, ଛିନ୍ନବାହୁ, ବିଷମବାହୁ, ସମକୋଣବାହୁ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବାହୁକ—ସଂ. ବ. (ବାହୁ+କ)—୧ । ନୈଷଧ; ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜାଙ୍କର ସାରଥି ବେଶଧାରୀ ନଳ ରାଜାଙ୍କର ଛଦ୍ମ ନାମ—
Bāhuka 1. The name assumed by king Nala in the guise of a charioteer to the king of Ajodhyā.

ନଳଙ୍କ ସାରଥି ବାହୁକ ଅଟେ ମୂହିଁ
କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ- ବନ ।

୨ । କପି—2. Monkey. ୩ । ଭୃତ୍ୟ; ଦାସ—
3 Slave; servant.

ଦେ. ବ—୧ । ବାହକ; ସାରଥି—
1. Cart driver; coachman.

ବାହୁରେ ସଜଳ ରଥ ଢୋକର୍ଣ୍ଣ ସେକାଳେ
ବାହୁକ ସ୍ପର୍ଶେ ସେ ରଥ ଧାରଣେ ରହିଲେ । ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । ନାଉରି—2. Boatman.

ନାବ ବାହୁକ ବସି ଦାଣ୍ଡ
ବୃନ୍ଦ ବାଳକ ଡାକୁଛନ୍ତି । ରୁଦ୍ର ପ୍ରେମତରଙ୍ଗାମୃତ ।

ବାହୁ କୁଣ୍ଠ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବାହୁ+କୁଣ୍ଠ)—୧ । ଦେଖା—
Bāhu kuṇṭha 1. Maimed in the hand.
(ବାହୁକୁବ୍ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବକ୍ରବାହୁ—2. Of crooked hands.

ବାହୁ(ହା,ଉ,ଆ)ଙ୍ଗା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାହୁ)—ଚାଲ, କଦଳୀ ଓ କଦଳୀ ଗଛର ବାହୁ ବା ଶାଖା—The bough ବାଖୁଡ଼ା ଛଜା of cocoanut, palm and plantain trees.

ବାହୁ(ହା,ଆ,ଉ)ଙ୍ଗି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବହଙ୍ଗିକା)—ବାଙ୍ଗି; ଘର ଦଣ୍ଡ;
Bāhu(hā,ā,u)ṅgi ଦୁଇ ଅଗରେ ଘର ଝୁଲିଯାଇ କାନ୍ଧରେ ବହନ ବାଙ୍ଗୀ ବହଙ୍ଗୀ କରିବାର ବଙ୍କା ଦଣ୍ଡ—An elastic piece
(ବାଙ୍ଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) of split bamboo to carry athwart the shoulder weights suspended at both ends.

ବାହୁଙ୍ଗି ବାଡ଼ି—ଦେ. ବ.—ବାହୁଙ୍ଗି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—
Bāhuṅgi bāṛdi Blow with the bāhuṅgi.

ବାହୁଜ—ସଂ. ବଣ.—(ବାହୁ+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ; ଯେଉଁ ଜାତ
Bāhuja ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବାହୁରୁ ଜନ୍ମି ଥିଲେ)--ବାହୁରୁ ଜାତ—Born of the arm.

ବ.—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—1. The Kshatriyas.

ବୋଉଲେ ରଘନନ୍ଦନ ଅଟେ ବଡ଼ବର,
ବାହୁକ ବୃତ୍ତରେ କଥା ଅଟଇ ଏଠାର । ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

୨ । ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—2. Parrot.

୩ । ସ୍ୱୟଂଜାତ ଗଛ—3. Sesamum plant growing wild.

ବାହୁ ତାଣ—ଦେ. ବ.—ବାହୁ ପରାକ୍ରମ—
Bāhu ṭāṇa The power of one's arms.

ଅଶିତ ତୁଣ ଯୁଦ୍ଧେ ଦେଖାଇ ବାହୁ ତାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।

ବିଣ—ପରାକ୍ରମୀ—Strong.

ବାହୁଟୀ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ବାହୁସ୍ତ୍ରୀ; ପ୍ରା. ବାହୁଟ୍ଠି)—୧ ବାହୁବନ୍ଧ—
Bāhuṭī ବାହୁବନ୍ଧ, ବାଉଟି 1. A kind of armlet.

ବାହୁ ତାଡ଼ିତ ହବ୍ୟ ରୂଷଣ ବହୀରେ ଘାଲଯଃ ।
ବହୁଁଟା, ବହୁଟନି ଉତ୍ତରରାମ. ମଥୁରମଙ୍ଗଳ ।

୨ । ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଅବସ୍ଥାନ କରାଯିବା ଭୂତ ବା ଚଣ୍ଡୀ—2. A malignant ghost or spirit which is made to possess a human
ଦେବୀ ଦେବୀ being by magical charms.

ବାହୁଟୀ ପେଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—ତାନ୍ତ୍ରିକ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି
Bāhuṭī peśibā ସ୍ଥାନରେ ବା କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ଦୁଷ୍ଟ [ବାହୁଟୀ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରେତର ବା ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ଆବେଶ ଜାଦୁକରା ଭୂତଭେଜନା କରାଇବା—To cause a malignant spirit to possess a human being or a place by employing black magic.

[ଦ୍ର—ବାହୁଟୀମାନେ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଅଭ୍ୟାଗତର କରନ୍ତି ।]

ବାହୁଡ଼—ଦେ. ବ (ସଂ. ବ୍ୟାବୃତ୍ତ; ପ୍ରା. ବାହୁତ୍ତ)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—
Bāhurḍa 1. Returning. ୨ । ଲେଉଟି ଆସିବା—
(ବାହୁଡ଼ାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Coming back.
ବାହୁଡ଼ା; ଫିରା ବହୁରନା, ଲୌଟନା ବିଣ.—ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ—
Returned; come back.

ବାହୁଡ଼ା—ଦେ. ବ.—୧ । ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ (ଦେଖ)
Bāhurḍā 1. Bāhurḍā bije (See)

ବତେଚନ ପଚନ ସେଥା ଚେତୁଁ ପଚନ
ବାହୁଡ଼ାକୁ ଥଦର ସେ । ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ.

୨ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ; ଲେଉଟି ଆସିବା—2. Coming back,
୩ । ଲେଉଟାଇବା—3. Returning; giving back.
୪ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କ ନାମ—4. A name given to males.

[ଦ୍ର—ଏହିଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ଓ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା—ଠାଆ ବାହୁଡ଼ା, ଅଣ ବାହୁଡ଼ା, ବର ବାହୁଡ଼ା, ବରକନ୍ୟା ବାହୁଡ଼ା, ବାହୁଡ଼ା ବଜସୁ, ବାହୁଡ଼ା ଦଶମୀ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଦେ. ବିଣ—ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ; ଫେର ଆସିଥିବା—Returned; come back.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବାହୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Bāhurḍā(ḍe)ibā The causative form of Bāhuḍibā ବାହୁଡ଼ାନ ବହୁରାନା, ଲୌଟାନା rḍibā)— ୧ । ଫେରାଇବା; ଫେରାଇ ଆଣିବା—1. To cause to come back; to bring back.

ମୁଁ ସେତେ ନେବ ବାହୁଡ଼ାଇ
ପୁଣି ମାରିବ ଜିଂସ ଯାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଦ୍ରୌପଦୀ ।

୨ । ଯାଇଥିବା ଲୋକକୁ ବାଟରୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା—2. To bring back a person who has gone.

ବାହୁଡ଼ା ଏକାଦଶୀ—ଦେ. ବ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ; ଦ୍ୱାଦଶସ୍ଥ Bāhurḍā ekādasī ଏକାଦଶୀ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶୟନ ସାରା—The 11th day of the bright fortnight of 'Āshārḍha' in which Lord Bishnu is suppooed to sleep for four months.

ବାହୁଡ଼ା କଟକାଇ—ଦେ. ବ—ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ସେରୁରୁ Bāhurḍā kaṭakāi ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ—(ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସମୟ)—A king's return march from the battlefield.

ବାହୁଡ଼ା କରିବା—(ପ୍ରାଚୀନ, ମାଦଳାପାଞ୍ଜି), କ୍ରି—ଫେରିବା— Bāhurḍā karibā To come or go back.

ବାହୁଡ଼ା ଦଶମୀ—ଦେ. ବ—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ—The 10th day Bāhurḍā daśamī of the bright fortnight of Āshārḍha.

ବାହୁଡ଼ା ବର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବର ବିବାହ ପରବର୍ତ୍ତନ କନ୍ୟା ସହିତ Bāhurḍā bara କନ୍ୟା ଗୃହରୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେର ଆସେ—(ବାହୁଡ଼ା ବରକନ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) The bridegroom who returns to his house accompanied with his newly married bride on the next day of marriage.

ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ—ଦେ. ବ—୧ । ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା ଶେଷରେ Bāhurḍā bije ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରରୁ ବଡ଼ ଦେଉଳକୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର (ବାହୁଡ଼ା ବିଜୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫେର ଆସିବା ଉତ୍ସବ—1. The ଉଲଟାରଥ ceremony of the return journey of Lord ଉଲଟାରଥ Jagannath in the car from the garden-house back to the temple. ୨ । (ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବହୃତ) କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଫେର ଆସିବା—2. Return journey; coming back from a place (said of a Raja).

ବାହୁଡ଼ା ବିଜୟ ଯାତ୍ରା ଜଲେ ଅନନ୍ତରେ ।
ମଧୁସୂଦନ, ବାଳ ଘ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶ

ବାହୁଡ଼ି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ଲେଉଟି; ପୁଣି; ପୁନର୍ବାର— Bāhurḍi ବହୁରି Again.

ବାହୁଡ଼ି ତଳେ ବିଉଗଲେ
ଖୋଳ ସହସ୍ର ଏକ ବେଳେ—ରୁପଡ, ପ୍ରେମଭକ୍ତାମୃତ

ବି.—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ହାକୁଟି—Eructation.

ବାହୁଡ଼ ଦେବା—ସ୍ଥାନେ (ମେଦିନୀପୁର) କ୍ରି—ମଲ୍ଲ ଗାଈ ଗୋରୁଙ୍କୁ Bāhurḍi debā ନେଇ ଗୋରୁଙ୍କ ମଶାଣୀ ପଡ଼ିଆରେ ପକାଇବା—To throw away the carcass of dead cattle in a field at the extremity of the village.

ବାହୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବ୍ୟାବୃତ୍ତ, ସ୍ତ୍ରୀ. ବାବୃତ୍ତୀ)—୧ । ଫେର Bāhurḍibā ଆସିବା; ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେବା—1. To return; ବାହୁଡ଼ା; ଫିରା ବହୁରନା, ଲୌଟନା to come back.

ବସ୍ତୁର ଦୁଇମତି ଅସ୍ତ ହେବା ଜାଣି ବନୁ ବାହୁଡ଼ିବା ବେଳେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ସଙ୍ଗୀତ.

୨ । ନିଜର ଗତି ଫେରାଇବା—2. To turn back.

୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବା—3. (figurative) To die in childhood.

(ଯଥା; ମୋର ୩ଟି ପିଲା ମଧ୍ୟରୁ ୨ଟି ବାହୁଡ଼ିଲେ; ସରୁ ସାନ ପିଲାଟି ଅଛି ।)

ବାହୁଡ଼ୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବାହୁଶାଳଗା)—ଦେବୀବିଶେଷ— Bāhurḍī [ବାହୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ-ଅଜନ୍ୟରୂପ] Name of a Goddess.

ବାହୁତି—ଦେ. ବ.—ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ବାହୁମତୀ)—୧ । ଦେବୀବିଶେଷ— Bāhutī Name of a Goddess. ୨ । ବାହୁଟୀ ୨ (ଦେଖ) 2. Bāhuṭi 2 (See).

ବାହୁତ୍ରାଣ—ସଂ. ବ (ବାହୁ+ତ୍ରୈ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ) —୧ । ଅସ୍ତ୍ର-Bāhutrāṇa ଘାତ ନିବାରଣାର୍ଥ ବାହୁର ଲୌହମୟ ବା ଚର୍ମମୟ ଆବରଣ—1. An armour for the arm.

୨ । କବଚ—2. Armour.

ବାହୁଦନ୍ତକ—ସଂ. ବ (ବାହୁ+ଦନ୍ତ+କ; ଯାହାର ଦନ୍ତ ବାହୁ ପରି ବଣାଳ)—ଐରାବତ— Bāhudantaka ଇନ୍ଦ୍ରର ହସ୍ତୀ—Indra's elephant.

ବାହୁଦନ୍ତୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra.

Bāhudantī ୨ । ବାହୁଦନ୍ତକ (ଦେଖ)
2. Bāhudantaka (See).

ବାହୁଦା—ସଂ. ବ—୧ । ନଦୀବିଶେଷ—
Bāhudā 1. Name of a river.

୨ । ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ହୁ. ଶ.)—
2. Name of the wife of King Parīkshita.

ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ) (ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟରେ ପ୍ରଯୋଗ)—ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ନିଜର ବାହୁ ଧରିବାକୁ ବଢ଼ାଇ ଦଏ—(a woman) Extending her arm to another to support it.

ବଢ଼ର ନର୍ମଦା ସେନ ନର୍ମଦା—ବାହୁଦା ପ୍ରବନେ ବାହୁ ବାଢ଼ୁଦା—
ଉଷ୍ଟ, ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାହୁନା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବର୍ତ୍ତନା)—୧ । ବାହୁନବା; ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା Bāhunā ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ମରଣ କରି ଘାଣ୍ଟି କରି କାନ୍ଦିବା; ବିଳାପ କରିବା-ଯାନା 1. To bewail a dear departed thing.

[ଦ୍ର— କୌଣସି କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ ଝିଅମାନେ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବେ ବାହୁନା ଶିଖନ୍ତି; ବାହୁନବା ସମୟରେ ଯୌତୁକ ଆଖ୍ୟାଟିକାମାନ ମଧ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି । ବର୍ଷୀୟସୀମାନେ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ବାହୁନା ଶିଖାନ୍ତି ।]

୨ । ଦୋଷ ଦେଖାଇବା; ଖଣ୍ଡିବା; ଛଆରବା—2. Pointing out one's faults; cavilling at a person.

ବାହୁନା ବାହୁନ—ଦେ. ବ—୧ । ଦୁଇଜଣ ପରସ୍ପର ଧସ୍‌ଧସ ଦୋଇ Bāhunā bāhuni ବାହୁନ କର କାନ୍ଦବା—1. Mutual **ଘାନାଘାନୀ** bewailing. ୨ । ଦୁଇଜଣ ପରସ୍ପରକୁ ଛଆରବା—2. Mutual cavilling.

ବାହୁନିବା—ଦେ. କି (ସ. ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରୁ)—୧ । ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କର Bāhunibā କାନ୍ଦବା; ଗୁଣ ସ୍ମରଣ ବଡ଼ଘାଟ କର କାନ୍ଦବା—**ଘାନା କରକେ ରାନା** 1. To bewail. ୨ । ଉଘେଇବା; ଟରର ଦୋଷ ଦେଖାଇ କହିବା; ଖୁଣ୍ଡିବା—2 To cavil at.

ବାହୁ ପାଶ—ସ. ବ (ରୂପକ; ବାହୁ+ପାଶ)—ବାହୁପାଶି (ଦେଖ) Bāhu pāsa Bāhupāsi (See).

ବାହୁପାଶି—ଦେ. ବ (ସ. ବାହୁପାଶ)-ପାଶରୂପେ କଳ୍ପିତ ଅଲଙ୍ଗନକାରୀର Bāhupāsi ବାହୁ—The arms of an embracer (ବାହୁପାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) compared to a noose. **ବାହୁପାସ** ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଯାକୁଥାଇ ବଝାଇବା ପାଇଁ ଗଳେ ଛଳ ବାହୁପାଶି । **ବାହୁ ପାଶ** ଉଷ୍ଟ. ସ୍ତ୍ରୋତ୍ରଖାତ୍ୟ ।

ବାହୁପ୍ରଲ(ଲ)ମ୍ବ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବାହୁ+ପ୍ରଲମ୍ବ)—ଅଜାନୁ- Bāhupra|a(la)mba ଲମ୍ବିତବାହୁ—Having long [ବାହୁପ୍ରଲ(ଲ)ମ୍ବା—ସ୍ତ୍ରୀ) hands.

ବାହୁପ୍ଲବନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ସନ୍ତରଣ କରିବା କ୍ରିୟା— Bāhupla|abana The act of swimming with the help of the hands only.

ବାହୁପ୍ଲବନରେ କେତେଦୂର ଯିବା ଅନୁଚିତ ନାହିଁ ଅର୍ଥବେ ଯେ ।

ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

ବାହୁବନ୍ଦ(ଦ୍ଧି)—ଦେ. ବ (କର୍ଣ୍ଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ଡେଣାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସୁନା Bāhubanda(ndi) ବା ରୁପାର୍ ବାଜୁବନ୍ଧାଦିସ୍ୱ ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ— A kind of silver or gold ornament worn on the arm.

ବାହୁବଳ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାହୁ+ବଳ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟର ବାହୁର Bāhubala ଶକ୍ତତା; ଭୁଜବଳ—1. The force of one's arm; prowess. ୨ । ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି—2. Bodily strength. ୩ । ଶାରୀବଳ—3. The might of a powerful king or warrior. ୪ । ସୈନ୍ୟବଳ—4. Armed power.

ବାହୁବାହବି—ସ. କ୍ରି. ବଣ (ବାହୁ+ବାହୁ+ଇ)—୧ । ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧ— Bāhubāhabi 1. Hand to hand fight. ୨ । ଜୁସ୍ତାଜୁସ୍ତି—2. Wrestling.

ବାହୁଭୂଷଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ବାହୁ+ଭୂଷଣ)—ବାହୁର ଅଳଙ୍କାର- Bāhubhūshaṇa An ornament for the arm. (ବାହୁଭୂଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବାହୁମୂଳ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାହୁ+ମୂଳ)—୧ । ବଗଲ; କାଖ- Bāhumū|a ମୂଳ—1. Armpit. ୨ । ଡେଣା—2. The root of the arm.

ବାହୁଯୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାହୁ+ଯୁଦ୍ଧ)—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ମଲ୍ଲ- Bāhujuddha ଯୁଦ୍ଧ; ଜୁସ୍ତାଜୁସ୍ତି—Hand to hand fight; wrestling.

ବାହୁଲ—ସଂ. ବ (ବହୁଳ+ଗୁଣ. ଅ)—୧ । ବହୁଳତା—Excess, Bāhula ୨ । (ବହୁଳା=କୃତ୍ତିକାନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା+ଅ)—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ—2. The month of 'Kārttika. ୩ । (ବହୁଳ=ଅଗ୍ନି+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ) ଅଗ୍ନି—3. Fire.

ବାହୁଳ ସ୍ତାଙ୍କ୍ ଉପଲ୍ଲୀ ଜଉଛେ—ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।

୪ । ବାହୁଡ଼ାଣ—4. A mail to protect the arms.

ବାହୁଲଗ୍ରୀବ—ସଂ. ବ (ବହୁଗ୍ରୀହି)—ମୟୂର (ହ. ଶ.)— Bāhulagrība Peacock.

ବାହୁଲତା—ସ. ବ (ରୂପକ, ବାହୁ+ଲତା)—୧ । କୋମଳ ଲତାରୂପ Bāhulatā ବାହୁ—1. Arms tender as a creeper; entwining arms. ୨ । ବାହୁପାଶି (ଦେଖ) Bāhupāsi (See).

ବାହୁଲେୟ—ସ. ବ (ବହୁଳ=କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. Bāhuleya ଏୟ) —ଷଡ଼ାନନ; କାର୍ତ୍ତିକେୟ— Kārttikeya.

ବାହୁଲ୍ୟ—ସ. ବ (ବହୁତ୍ୱ+ଗୁଣ. ଯ)—୧ । ବହୁଳତା; Bāhulya ଆଧିକ୍ୟ; ଅତିଶୟ—1. Excess; multiplicity; abundance. ୨ । ଅତିଶୟୋକ୍ତି— 2. Exaggeration.

ବାହୁଲ୍ୟ ଭୟ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅତିଶୟୋକ୍ତିର Bahulya bhaya ଆଶଙ୍କା—Fear of exaggeration.

ବାହୁଶୂର—ସ. ବ.—ପ୍ରକୃତରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟତଃ ବୀର; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି Bāhuśūra ବାହୁଦ୍ୱାରା ନିଜର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଏ—A person (ବଚନଶୂର—ବିପରୀତ) who shows his bravery by his arms (and not by words.)

ବାହୁ ସହସ୍ର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ; ବାଣାସୁର— Bāhu sahasra **ବାହୁ ହଜାର** Bāṇāsura.

ବାହୁସ୍ଫୋଟ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବାହୁ+ସ୍ଫୋଟ)—ମଲ୍ଲ ବା Bāhu sphoṭa ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ବାହୁରେ କରତଳାଘାତ ବାହୁବସ୍ଫୋଟ / ବାହ୍ୱାସ୍ଫୋଟ / ବାହୁସ୍ଫୋଟକ } ଅନ୍ୟରୂପ ଜନିତ ଶବ୍ଦ; ବାହୁଦ୍ୱୟକୁ ଗୁମୁଡ଼େଇବା—Striking of one arm with the other hollowed palm producing a loud sound.

ବାହେଲ(ଲି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ବାହାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି Bāhel(li) (etc) (ଦେଖ)—Bāhāl (etc) (See) [ବାହଲ୍ (ଲ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବାହ୍ନି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଝୁଣ୍ଟୀମୁଠା; ଖଡ଼କା ମୁଠା— Bāhni Broomstick.

ବାହ୍ମୁଣ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Bāhmuṇa (etc) Brāhmaṇa etc (See).

ବାମୁନ ବାମ୍‌ହୁନ (ବାହ୍ମୁଣୀ, ବାହ୍ମୁଣିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ବହନଯୋଗ୍ୟ;
Bāhya ବହନୀୟ—1 To be carried; bearable.
୨ । (ବହିଃ+ଯ) ବହିସ୍ଥ—2. External.
୩ । ବହିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସ୍ଥିତ—3 Situated outside.
ବ—୧ । ଯାନ; ବାହନ—1. Conveyance.
୨ । ଭାରବାହୀ ପଶୁ—2. A beast of burden.
ଦେ. ବ—ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ—Outskirts; exterior

[ଦ୍ର—ଏହ ବାହ୍ୟ ଶବ୍ଦର ବିଶେଷ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତରେ ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରଜଭାଷୀ ଆଦି ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ ।]

ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ—ସ. ବ—ବାହାର ବସ୍ତୁର ଅନୁଭୂତି—The know-
Bāhya jñāna ledge or perception of external objects.

ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ—ସ. ବିଣ.—ଆଖପାଖର ଘଟୁଥାଉଥିବା ବସ୍ତୁ
Bāhya jñāna śūnya ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନରହିତ; ବେଦୋସ୍—
Unconcious of outside matters; completely insensible to what occurs. ୨ । ଅନ୍ତରକ ଧ୍ୟାନଯୋଗୁଁ ବାହାରରେ ତେତା ବୁଡ଼ିଥିବା—
2. Quite absorbed in an introspective contemplation.

ବାହ୍ୟପଟ(ଟୀ)—ସ. ବ.—ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ବହିର୍ଭାଗର ପରଦା (ହି. ଶ)—
Bāhyapaṭa(ṭī) Dropscene.

ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା; ବାହ୍ୟ+ବସ୍ତୁ)—ମନୁଷ୍ୟର ବାହାରେ
Bāhya basta ବା ଘରଆଡ଼େ ଥିବା ପଦାର୍ଥସମୂହ—
External things; environments; surroundings.

ବାହ୍ୟବିଦ୍ରଧି—ସ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବ୍ରଣ ରୋଗ, ଯହିଁରେ ଶତ୍ରୁରର
Bāhyabidradhi ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଫୁଲ୍ଲା ଓ ପାଚିଲା ଦୁଇ ଓ ରୋଗୀର ମୁହଁ ବାଟେ ବା ଗୁହ୍ୟ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ପୂଜ ବାହାରେ—
A kind of dangerous internal boil.

ବାହ୍ୟଭ୍ୟନ୍ତର—ସ. ବ—ପ୍ରାଣାୟାମ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
Bāhyabhyantara A kind of breath control.
ଦେ. ବ—ଦେହର ବହିର୍ଭାଗ ଓ ଅନ୍ତର୍ଭାଗ—
The outside and inside of the body.

ବାହ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି—(ବହ୍ ଧାତୁ ଶୀତ୍. ବାହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.
Bāhyamāna ଆନ)—ନୀୟମାନ; ଯାହାକୁ ବହନ କରିଯାଉ
(ବାହ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଛୁ—Being carried or borne.

ବାହ୍ୟ ରତି—ଦେ. ବ—ଆଲିଙ୍ଗନ; କୋଳ କରିବା—
Bāhya rati Embrace.

ବାହ୍ୟ ରତି ଏହାଙ୍କଣି ବଇବେ କୋଳ ।
ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବାହ୍ୟାଚରଣ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ବାହ୍ୟ+ଆଚରଣ)—ଲୋକଙ୍କୁ
Bāhyācharaṇa ଦେଖାଇବାପାଇଁ କରିବା ଆଚରଣ (ହି.ଶ).
Conduct intended for outward show.

ବାହ୍ୟାନ୍ତେ—ଦେ. ଅ (ସ. ବହିଃ+ଅନ୍ତର୍)—ବାହାରେ ଓ ଭିତରେ—
Bāhyānte Externally and internally.

ବାହ୍ୟାନ୍ତରେ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବାହ୍ୟାଭ୍ୟନ୍ତରେ } ସବଉ ଛଡ ଧାତୁ ସେଉଁ
ଦେହରେ ସବୁ ଯା ବାହ୍ୟାନ୍ତେ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବାହ୍ୟାସ୍ଫାମ—ସ. ବ—ବାୟୁରୋଗ ବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ପିଠିର ଶିରା
Bāhyāyāma ସ୍ନେହ ଦ୍ରବ ଓ ଦେହ ପିଠି ଆଡ଼କୁ ଟୁଙ୍କେ; ଧନୁସ୍ତମ୍ଭ ରୋଗ—A kind of tetanus.

ବାହ୍ୟିକ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ବାହ୍ୟ; ବହିସ୍ଥ —
Bāhyika External.

[ଦ୍ର—ଏହ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଅବାର୍ଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଓ ନବ୍ୟ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ ଅଟେ । ଏହାର ଶୁଦ୍ଧ ଆକାର ବାହ୍ୟ; 'ବାହ୍ୟ' ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦରେ ପୁଣି 'ଇକ' ବିଶେଷଣ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ ।]

ବାହ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ବାହ୍ୟ+ଇନ୍ଦ୍ରିୟ) —ବାହାରର ପଞ୍ଚ
Bāhyendriya ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ—The external organs of sense,

[ଦ୍ର—ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ନାସିକା, ଜିହ୍ୱା ଓ ଚର୍ମ୍ ଏହ ପାଞ୍ଚଗୋଟିକୁ ବାହ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିୟ କୁହାଯାଏ ।]

ବାହ୍ଲି(ହ୍ଲୀ)କ—ସ. ବ—(ବଲ୍ହ ଧାତୁ=ପାପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୁ.ଇକ)—
Bāhli(lhī)ka ୧ । ଭାରତର ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦେଶବିଶେଷ; ବଲ୍ଖ ପ୍ରଦେଶ; ବକ୍ତ୍ରିଆ ଦେଶ—1. Balk; a country in Tartar. ୨ । ଗନ୍ଧର୍ବବିଶେଷ—2. Name of a heavenly chorister. ୩ । ବଲ୍ଖ ଦେଶୀୟ ଅଶ୍ୱ—
3. A horse of the Balk country. ୪ । କୁଙ୍କୁମ—
4. Saffron. ୫ । ହିଙ୍ଗୁ—5. Asafœtida.

ବି—ସ. ବ—(ବେ ଧାତୁ=ବସ୍ତାର କରିବା+ସଞ୍ଜ୍ଞାର୍ଥେ. କର୍ତ୍ତୁ. ଇ) —
Bi ୧ । ଆକାଶ—1. The sky. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven.
୩ । ପକ୍ଷୀ—Bird. ୪ । (+କର୍ମ. ଇ) ଚକ୍ଷୁ—
4. Eye.

(ଉପସର୍ଗ)—(ଅନ୍ୟ ଧାତୁ ଓ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ)—
ଅବ୍ୟୟ—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବା ବିଶିଷ୍ଟ—1. Special; much, excellent.
(ଯଥା—ବିଜ୍ଞାନ; ବିଶୁଦ୍ଧ ।)
୨ । ବିପରୀତ; ବିରୁଦ୍ଧ—2. Adverse; opposed; opposite.
(ଯଥା—ବିପକ୍ଷ; ବିବାଦ; ବିଜାତି; ବିରୁଦ୍ଧ ।)
୩ । ବିହୀନ; ବିରହିତ; ଶୂନ୍ୟ—3. Devoid of.
(ଯଥା—ବିତତ୍ତ୍ୱ; ବିକର୍ଣ୍ଣ ।)
୪ । ବିକୃତ—4. Faded (in colour); transformed.
(ଯଥା—ବିବର୍ଣ୍ଣ ।)
୫ । ଅଭାବ—5. Want; absence.
(ଯଥା—ବିକଳ; ବିଷମ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ବହୁ; ନାନା—6. Many; various.
(ଯଥା—ବବଧ, ବସ୍ତୁ ।)
୭ । ପରସ୍ପର—7. Mutual.
(ଯଥା—ବବାଦ ।)
୮ । ନିଶ୍ଚିତ—8. Certain.
(ଯଥା—ବଦ୍ୱେଷ; ବଦୃବି ।)
୯ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—9. Completely.
(ଯଥା—ବଗ୍ରଜ; ବଷ୍ୟାତ; ବଦିପ୍ତ ।)
୧୦ । ବଗତ— 10. Parted with; past.
(ଯଥା—ବଜୁଷ୍ମ ।)
୧୧ । ବଉତ୍ତ—11. Separated; different.
(ଯଥା—ବଦେଶ ।)
୧୨ । ନିଷିଦ୍ଧ—12. Forbidden.
(ଯଥା - ବକର୍ମ ।)

ଓ ମୀ ଦେ. ଅ· (ସ. ଅପି)—୧ । ଅପି; ସୁଦ୍ଧା; ମଧ୍ୟ—1. Even.
(ଯଥା—କର୍ମଣ୍ଟୁ ଏବା ବ ଘଟିଲା ।)
୨ । ଅପିତ; ଅତ୍ତୁର ମଧ୍ୟ—2. Also.
ତୁମେ ବ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ—ମଧୂସୂଦନ. ଉତ୍ତରଘମଚରିତ ।
୩ । ଏବଂ—3. And.
(ଯଥା—ସେଠାକୁ ମୁଁ ଯିବ, ତୁମେ ବ ଯିବ ।)
(କ୍ରିୟାର ବଭବିଷ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟୟ) (ସ. ସ୍ୟାମି)—ଉତ୍ତମପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ କ୍ରିୟାରେ ଲଗିବା ଅଙ୍ଗ—
An inflection added to a verb in future tense, first person, singular number.
(ଯଥା—କରିବ, ଯିବ ଇତ୍ୟାଦି ।)
(ସାଙ୍କେତିକ)—ବିଶେଷ୍ୟର ସାଙ୍କେତିକ—
An abbreviation for the word Biseshya or noun.
[ଦ୍ର—ଭାଷାକୋଷରେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଚଢାଇବା ପାଇଁ ଏହି ସାଙ୍କେତିକ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।]

ବି ବୀ ବୈଦେ. (ଇଂ.) (ସାଙ୍କେତିକ)—ଏହି 'ବ' ଅକ୍ଷର ଇଂରାଜ ବାଚେଲର୍ ବା ଅବବାହିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସାଙ୍କେତିକ—
B; an abbreviation for Bachelor in the English language.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରବେଶିକା (ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍) ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ (ଫାର୍ଷ୍ଟ) ପରୀକ୍ଷା ପାଶ୍ କରିବା ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କରନ୍ତି ବା ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଇଂରାଜରେ ବ ଚେଲର୍ ବା ସଙ୍କେତରେ 'ବ' (B) ଉପାଧି ଦିଆଯାଏ । ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟର ଯେଉଁ ବିଭାଗରେ ଛାତ୍ର ପଢି ପାଶ କରେ, ବ. (B) ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଗେ ସେହି ବିଭାଗର ସାଙ୍କେତିକ ଅକ୍ଷର ଯୋଗ କରିଯାଏ । ଯଥା—ବ.ଇ. (B. E.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଙ୍ଗ୍ (ବାସ୍ତବିଦ୍ୟା ବିଭାଗ) । ବ. ଏ. (B. A.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ଆର୍ଟସ୍ (ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା) । ବ. ଇଡ. (B. Ed.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ଏଜୁକେସନ୍ (ଶିକ୍ଷା) । ବ. ଏସ୍ସି· (B. Sc.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ସାଏନ୍ସ୍ (ବିଜ୍ଞାନ) । ବ. ଏଲ୍. (B. L.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ଲ (ଆଇନ୍) । ବ. ଏମ୍· (B. M.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ମେଡିସିନ୍ ବା ବାଚେଲର୍ ଇନ ମିଡ୍ୱିଜକ (ଚିକିତ୍ସା ବା ସର୍ଜୀତ ବିଦ୍ୟା); (ସାଧାରଣତଃ ଏହା M. B. ଲେଖାଯାଏ) । ବ. ଡ. (B. D.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ଡିଭନିଟି (ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର) । ବ. ଏସ୍. (B. S.) ବାଚେଲର୍ ଇନ୍ ସର୍ଜରି (ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା) ।]

ବ (ଧାତୁ)—ସ—ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—
Bi (root) To go; to move.

ବଅଁ—ଦେ. ବ—୧ । ମୃତ୍ତିକା ବା ବେଂସ ବୁଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବାଶି-
Biañ ଦଉଡ଼ିକୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ରଖିବା ନମନ୍ତେ ଘରାଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ—
1. The long pole graduated to regulate the strings while weaving a mat.
ବମଶିରା ୨ । କଣ୍ଠଠାରୁ ବେକମୂଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିବା ଅସ୍ଥି; ବେଙ୍କି
रीडकी हड्डी ଶିର୍ ହାଡ଼ 2. Backbone.
ବଅଁ ନାଉଁସର ଟାହ୍ମଣ ଯେବେ ଖାଏ
ନରକେ ତେ କଲ ଯାଏ ପଡ଼ିଥାଏ—ବୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭରତ. ଶାନ୍ତି ।

ବଅନ୍ତ(ନ୍ତି)କ ମଣିଷ—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୋଖତା ସ୍ତ୍ରୀ;ପ୍ରସୂତା; ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା
Bianta(nti)ka manisha ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ-
ବିୟନ୍ତ ପ୍ରସୂତୀ A woman who has recently given
[ବଅଁ(ଅଁ)ତ(ନ୍ତି)କ—ଅନ୍ୟରୂପ] birth to a child.

ବଅର୍—ବୈଦେ. (ଇଂ.)—ଏକପ୍ରକାର ବଲ୍ପ ମଦ; ସବଧାନରୁ
Biar ବିୟାର ବୀର ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦର୍—Beer.
(ବଅର ସରୂପ, ସାର ସରୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଅର୍ଥ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବ୍ୟର୍ଥ)—ବ୍ୟର୍ଥ; ବୃଥା; ପଣ୍ଡ—Fruitless;
Biartha ବୀର୍ଥ ବ୍ୟର୍ଥ vain; unnecessary.
ସେ ଶ୍ରମେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ
ବଅର୍ଥ ସବୁ ଜାଣ ଭଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।
କ୍ରି. ବଣ—ବଅର୍ଥେ (ଦେଖ)—Biarthe (See)

ବଅର୍ଥେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସ. ବ୍ୟର୍ଥ)—ବୃଥା—
Biarthe ବୃଥାୟ ନାହକ In vain.
ବଅର୍ଥେ ଦନ ବହାଉଅଛ ମୋ ଧନ—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତଓଡ଼ିଆ ବ ଗୀତ ।

ବଆ(ୟା)—ଗ୍ରା. ବ. (ଅଶ୍ଳୀଲ) (ସଂ. ଯାୟୁ=ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର; ସଂ. ବା
Bia(yā) ଧାତୁ=ଗର୍ଭ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ଉତ୍ତେଜନା କରିବା; ବମ୍ବା
ଗୁଦ ବୁର ସଂ. ବାଜାଧାର; ବାଜନନ=ବଅଣ) —ସ୍ତ୍ରୀ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ—
Female generative organ, vagina.

ବଆଁ—ଦେ. ବ (ସ. ବା ଧାତୁ=ଗର୍ଭ ଗ୍ରହଣ କରିବା; ବ+ଜନ୍ ଧାତୁ)—
Biañ ବିୟାନ ବିଆନା ବେଇବା; ପ୍ରସବ କରିବା; ବସ୍ଥାଣ—
Act of giving birth; confinement; being delivered of a child.

ବଆଁତକ—୧ । ଗ୍ରାଦେ. (ପୁଂସ୍ତ) ବ· ସ୍ତ୍ରୀ—କୌଣସି ସନ୍ତାନର ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ
Biañtaka ବିୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ; ଜନୟିତ୍ରୀ—1. A woman who has
ବିଆହୁଇ given birth to a particular child.
୨ । ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ସଡ଼ଜାଉ) ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱାମୀପୁରର ଯେଉଁ ଦାସୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଔରସରେ ଗର୍ଭବତୀ ବା ସନ୍ତାନବତୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଏ—2. The maid servant in the harem of a Rājā who is his mistress and becomes a mother.

୩ । ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ; ପୋଙ୍ଗା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A woman who has been recently delivered of a child.

ବଆଇବା—ଗ୍ରା. (ଇଉର) କି. (ସଂ. ବା ଧାତୁ=ଗର୍ଭଧାରଣ କରିବା; Biāiba ତମ୍ବା ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଅକ୍ଷରବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦରୁ ଗଠିତ ନାମ ବିୟାନ **ବିଆନା** ଧାତୁ)—ବେଇବା (ଦେଖ)—Beiba (See) [ବଏଇବା, ବ୍ୟାଇବା, ବଆଇ ପକା(ଚେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଆଜ—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ୟାଜ)—

Biāja ୧ । ବ୍ୟାଜ; ଛଳ; କପଟ—1 Excuse.

ବେୟାଜ **ବିଆଜ** ୨ । ଋଣ ଲଗିବା ଟଙ୍କାର ସୁଧ—2. Interest on money invested on loan.

ହଦ୍ ନ ଖାଅନ୍ତୁ ବିଅଜ, ପଠାଣ ନ ଖାଅନ୍ତୁ ବଆଜ—ଭଗ ।

[ଦ୍ର—ମୁସଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଟଙ୍କା ସୁଦରେ ଖଟାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ବଆଜ ଖାଇବା—ଦେ. କି—ସଦ୍ଭାଜନ ଟଙ୍କାର ସୁଧକୁ ଭୋଗ କରିବା Biāja khāiba ବା ଗ୍ରହଣ କରିବା—To take or enjoy the ବେୟାଜ୍ ଖାଓୟା interest on money lent. **ବିଆଜ ଖାନା**

ବଆଜ ଖୋର୍—ଦେ. ବ—ଯେ ବେଶି ସୁଧ ନିଏ—

Biāja khor ଶୁଦ ଖୋର **ସୁଦ ଖୋର** Usurer.

(ବଆଜ ଖୋସ୍—କର୍ମବାଚକ ବଶେଷ୍ୟରୂପ)

ବଆଣ—ଗ୍ରା. (ଇଉର) ବ. (ସଂ. ବା ଧାତୁ=ଗର୍ଭ ଗ୍ରହଣ କରିବା; Biāṇa ତମ୍ବା ସଂ. ବଜ୍ଜନ)—

ବିୟାନ ୧ । ଜନନ କିୟା; ବେଇବା; ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବା— **ବିଆନା** 1. Giving birth; act of delivery of a child.

ବଆଣ ବଶ ହନ ନ ସିବାର ଗାଇ
ନାଗ, ମେଣ୍ଢା, ଚର୍ବ୍ବି, ମୃଗୀ, ଛଗୀ ଏହୁ
ଦୁଧ୍ୟମାନ ଅପେସ୍ ଅଟଇ ଦାହୁଣର
ତିଇଲେ ଦୋଷ ନଷ୍ଟେ ହୁଏ ନରବର । ଭୃଗୁସଂ ହି. ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି ।

୨ । ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି—2 Offspring.

(ଯଥା—ତାର ଘୁଷୁର ବଆଣ ଘର ଫଡ଼ିଦ ମାଡ଼ ଯାଇ-ଛନ୍ତି ।)

ବଆଣ ଦୁଆର—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବଜ୍ଜନ ଦ୍ୱାର) —

Biāṇa duāra ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାର; ଯୋନି ମୁଖ—The vaginal ପିସାବ ଦ୍ୱାର **ପେସାବ ମାର୍ଗ** (ବଆଣ ମୁହଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) orifice.

ବଆଣୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ବଜ୍ଜନଯିତ୍ରୀ)—ପ୍ରସବକାରିଣୀ—

Biāṇī Bringing forth children.

(ବଆଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ବିୟାନୀ ହୁଏ । ଯଥା—ବରଷ ବଆଣୀ, ଏକ ବଆଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ।] **ବିୟାନୀ**

ବଆଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରୀହି ଧାନ୍ୟ=ଅଶୁ ଧାନ୍ୟ)—

Biāli ଅଶୁ ଧାନ୍ୟ; ଶୀଘ୍ର ଫଳିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—

ଆଉସ ଧାନ The Aus paddy; the early paddy;

ସାଠୀ, ଆଉସ autumn paddy.

[ଦ୍ର—ଏହା ବୁଣା ହେବାର ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ପାଚେ । ଏ ଧାନ ବର୍ଷା ଦିନରେ ବୁଣା ହୋଇ ଶରତ୍‌କାଳ ପୂର୍ବରୁ ପାଚେ । ଏ ଧାନ ନଳକୂଅ ଓ ଉଚ୍ଚ ଜମିରେ ହୁଏ, ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯଥା—

୧. (ଲଘୁ) ସାଠିଆ, ଦୁଧସଗ, କଲାସୁଗ, ନଆଳ, ଡାଡ଼ୁଆ ।

୨. (ବଡ଼) ବଙ୍ଗି, ଇଙ୍ଗି, ମାଧିଆ, ନାଉଦା, ପାଟଙ୍ଗିଆ, ଗୋବଗ୍ଧ, ବାଲବନକ, କଦ୍ଦା, କଙ୍ଗାରୁଆ, ଚମ୍ପା, ଗୁଡ଼ଳ, ଜାଟରଇ, ଶିଆଳ ।]

ବ. ଇ—ବୈଦେ. (ଇଂ) (ସାଙ୍କେତିକ)—ବ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ—

Bi. i See notes under 'Bi'.

ବି ଇ **ବୀ ଇ** ଇଞ୍ଜିନଅରଙ୍ଗ ପାଶ କରିଥିବା ଉପାଧି—B. E.

ବଇଞ୍ଚି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଚର୍ଚ୍ଚିକା) ଦେହରେ ଫଳିଯିବା ଏକ Bi-iñchi ପ୍ରକାର କୁଣ୍ଡିଆ—Running scab; exima; ପାମା **ବେରାଂଚି, ଖର୍ସା** eczema.

ବ-ଇନ—ଦେ. ବ. (ବ=ପକ୍ଷୀ+ଇନ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ସ.ଜ୍ଞାନ)—

Bi-īna ପକ୍ଷିରାଜ; ଗରୁଡ଼—Garurda; the King of birds.

ବନସ୍ ଲସ୍ ଉହଁ ନସ୍ତନ ବୃକ ଦେଇ ଗମ ଜାଣି ବଇନ ଯେ ।

ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେଗ୍ଲଶବଲାସ ।

ବଉଗ(ଗୁ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବ୍ୟୁଗ୍ଲ୍)—

Biuga(gu)l ୧ । ଭୁଙ୍ଗ ବାଦ୍ୟ—1. Bugle.

ବିଉଗଲ **ବିଗୁଲ** ୨ । ରଣତେଜ୍ଜ—2. War trumpet.

(ବଉଗ୍ଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଉଗ୍ଲା(ଗ୍ଲା)ର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଭୁଙ୍ଗ ବାଦକ—Bugler.

Biugla(glā)r ବିଉଗ୍ଲାର **ବିଗୁଲାର**

ବଉଚ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ବେ୍ୟାଂଚ)—

Biuchi **ବଇଞ୍ଚି** (ଦେଖ)—Bi-iñchi (See)

(ବେଉଚ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଉତ—ଦେ. ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ; ଗମ୍ଭୀର (ଶବ୍ଦ)—

Biṛuta Very loud (sound).

ଦେ. ବ—ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ୱର—Very loud sound.

ବ. ଏ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ମାନ ଉପାଧି Bi. e ବଶେଷ—1. Bachelor in Arts; B. A; a title **ବି. ଏ.** conferred on graduates by the university. ବି. ଏ. ୨ । ବ. ଏ. ପାଶ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A graduate.

ବଏଁ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ବ୍ୟାମ)—

Bieñ ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ଏକ ବେଁ ମାନ; ଦୁଇ ହାତକୁ ବସ୍ତୃତ କଲେ ବେଅଁ, ବେଁଅ ଏକ ହାତର ଅଗଠାରୁ ଅନ୍ୟ ହାତର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ **ବମ** ଦୈର୍ଘ୍ୟ—A length of one Beñ or about 6 feet; fathom.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବି. ଏନ୍. ଆର୍.—ବୈଦେ. ବି. (ଇ· ସାଙ୍କେତିକ; ଏ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା Bi. en. ār. ୩ଟି ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟ ଇଂରାଜି ଅକ୍ଷର ନେଇ)—ବେଙ୍ଗଲ ବି. ଏନ୍. ଆର ନାଗପୁର ରେଲ୍ ୱେ—B. N. R; abbrevi- ବି ଏନ ଆର ation for Bengal Nagpur Railway.

ବିଂଝାଲ୍—ସ୍ଥା.ଦେ. ବି.—(ସମ୍ବଲପୁର)—ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ— Bimjhāl (ବିଁଝାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) An aboriginal tribe.

ବିଂଶ—ସ. ବିଣ.—କୋଡ଼ିଏ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରକ; ଗଣନାରେ କୋଡ଼ିଏ Bimśa ସ୍ଥାନୀୟ— Twentieth.

(ବିଂଶତମ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଂଶୀ; ବିଂଶତିତମା – ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ· ବି.—କୋଡ଼ିଏ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ— One twentieth part (Apte).

ବିଂଶକ—ସ· ବି ଓ ବିଣ.—(ବିଂଶତି + ଅବଯୁବାର୍ଥେ. କ)—ବିଂଶତି Bimśaka (ବିଂଶତ୍କା – ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂଖ୍ୟା; ୨୦—Twenty.

ବିଂଶତି—ସ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟା ବାଚକ)—୨୦ ସଂଖ୍ୟା; କୋଡ଼ିଏ— Bimśati Twenty.

ବିଂଶତିକରଜ—ସ. ବି.— (ବିଂଶତିକର=ରାବଣ + ଜନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ Bimśatikaraja ଅ)—ବିଂଶତ୍ଭୁଜର ବା ରାବଣର ପୁତ୍ର; ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ Indrajit; the son of Rāvaṇa (who had twenty hands.)

ବୋଇଲ ଶ୍ରବଣେ ସଙ୍ଗ ଦନଶ୍ୱତ ଯେ ବିଂଶତି
ବରଜ ଦେବ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବରେ । ଲକ୍ଷ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।

ବିଂଶତି ତମ—ସ. ବିଣ—(ବିଂଶତି + ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ) —ବିଂଶତି Bimśati tama ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Twentieth.

ବିଂଶତିପ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ବିଂଶତି + ପା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କୋଡ଼ିଏଟି Bimśatipa ଗ୍ରାମର ଅଧିପତି ବା ଜମିଦାର—The lord of (ବିଶତୀଶ; ବିଂଶତୀଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) twenty villages.

ବିଂଶତି ପାଣି—ଦେ. ବି· (ସ. ବିଂଶପାଣି)—(୨୦ ହସ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ) ରାବଣ Bimśati pāṇi Rāvaṇa.

ବିଂଶପାଣି
ବିଂଶବାହୁ
ବିଂଶକର
ବିଂଶ ବାହୁ
ବିଂଶ ଭୁଜ
} ସମ୍ମତରୂପ

ଯକଥ ଦୋଇ ଗଲ ସେ ବିଂଶତି ପାଣି
କୃଷ୍ଣବିହ. ମହାରାଉତ ବନ ।

(ବିଂଶତିବାହୁ, ବିଂଶତି ଭୁଜ, ବିଂଶତି କର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ—ସ. ବି.—୧୯୦୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଠାରୁ ୨୦୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ Bimśa śatābdi ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୦୦ ବର୍ଷ କାଳର ସମାହାର— The twentieth century

ବିଂଶାକ୍ଷ—ସ. ବି.—ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଂଶତି + ଅକ୍ଷି; ସମାସରେ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ Bimśākṣha ଶବ୍ଦର ତ ଲୋପ) କୋଡ଼ିଏ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ; (ବିଂଶ ନୟନ; ବିଂଶ ନେତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାବଣ Rāvaṇa.

ବୋଲେ କେହୁ ବିଂଶାକ୍ଷ ଅଣୁ ଧର ଗୋ
ଲକ୍ଷ. ବୈଦେହୀଶ ବଳାସ ।

ବିଂଶୋତ୍ତର – ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାର ଶେଷରେ ୨୦ Bimśottara ଥାଏ—(a number) Ending with 20.

ବିଂଶୋତ୍ତର ଶତ—ସ· ବି. ଓ ବିଣ—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) (ବହୁବ୍ରୀହି— Bimśottara sata ବିଂଶତି+ଉତ୍ତର; କର୍ମଧା— ବିଂଶୋତ୍ତର+ଶତ) ଏକଶତ କୋଡ଼ିଏ; ଉଣାଶତେ—One hundred and twenty.

ବିଂଶୋତ୍ତରୀ—ସ. ବି.—(ବିଂଶୋତ୍ତର+ଇ)—ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ Bimśottarī ଗଣନାକ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟର ଆୟୁ ୧୨୦ ବର୍ଷ ଗଣନା କଲା ପ୍ରିୟା ପ୍ରାଚ୍ୟ— An astrological scale in which a man's life is calculated to consist of 120 years.

[ଦ୍ର—ଏହା ୧୨୦ ବର୍ଷରେ ନବଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଦଶା ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗଣା ଯାଏ—ରବି ଦଶା – ୬ ବର୍ଷ, ଚନ୍ଦ୍ର ୧୦, ମଙ୍ଗଳ—୭, ରାହୁ—୧୮; ବୃହସ୍ପତି—୧୬; ଶନି—୧୯, ବୁଧ—୧୭; କେତୁ—୭; ଶୁକ୍ର—୨୦ ବର୍ଷ ।]

ବିକଙ୍କତ(ତ)—ସ. ବି.—(ବି+କନ୍ କ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bikaṅkaṭa(ta) ଅଟ; ଅତ)—ବଇଞ୍ଚ (ଦେଶ)— (ବିକଙ୍କକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Baiñcha (See)

ବିକଚ—ସ. ବିଣ.—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ବିଗତ + କଚ=କେଶ Bikacha ଯାହାର) ବିକଶିତ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ (ଫୁଲ)—1. Full blown; (ବିକଚୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) opened (flower). ୨ । (ବି=ବିଗତ + କଚ=କେଶ ଯାହାର)—ଟାଙ୍ଗରୁ;—2. Bald-headed. ୩ । କେଶଘ୍ନ—3. Destitute of hair. ୪ । ପ୍ରକାଶିତ; ପ୍ରକଟିତ— 4. Manifested; distinctly apparent (Apte). ୫ । ବିସ୍ତାରିତ; ଇତସ୍ତତଃ କ୍ଷିପ୍ତ; ବିକ୍ଷିପ୍ତ— 5. Scattered over; spreadabout (Apte)

ବି—୧ । କେଶ ଗ୍ରହଣ;ଅନ୍ୟର ଚୁଟି ବଳପୂର୍ବକ ଧରିବା— 1. Holding a person by the hair. ୨ । କେତୁଗ୍ରହ— 2. Ketu (planet); the descending node. ୩ । ଧ୍ୱଜ; ପତାକା—3. Banner. ୪ । ଶ୍ରମଣକ; ବୌଦ୍ଧ ଯତି—4. A Buddhist mendicant. ୫ । ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—5. The name of a demon.

ବିକଚ୍ଛ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି;ବି=ନାହିଁ+କଚ୍ଛ=କଚ୍ଛ ଯାହାର)— Bikachchha ୧ । ଯେ କଚ୍ଛ ମାର ଲୁଗା ଟିକ୍ କଥାଏ; କଚ୍ଛ (ବିକଚ୍ଛା – ସ୍ତ୍ରୀ) ଖୋଳ—1. Wearing the loin-cloth without tucking down one end thereof along the privities.

୨ । ଯେଉଁ ନଦୀର ଦୁଇ କୂଳରେ କାଦୁଆ ଜମି ନ ଥାଏ (ନଦ. ଶ)—2. (a river) Having no mud bank on both the shores.

ବିକଟ— ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ବିପୁଳ, ବିକୃତ+କଟ=ଆକୃତି, Bikaṭa ଅବସ୍ଥା ଯାହାର)—୧ । ଅତି ବୃହତ୍—1. Gigantic. (ବିକଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅତି ଭୟଙ୍କର—2. Frightful; very fierce; horrible. ୩ । ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ; କୁତ୍ସିତ—

Digitized by srujanika@gmail.com

3. Hideous; ugly. ୪ । ଘୃଣସ୍ତୁ; ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—4. Wide; spacious; broad (Apte) ୫ । ଗର୍ବିତ; ଦୃପ୍ତ—5. Proud;haughty (Apte). ୬ । ଦନ୍ତୁର; ଦାନ୍ତୁସ୍ତ--6. Having large or prominent teeth (Apte). ୭ । ସୁନ୍ଦର—7. Beautiful (Apte). ୮ । ଭ୍ରୁକୁଟୀଯୁକ୍ତ (ମୁଖ)—8. Frowning (face) (Apte). ୯ । ବିକୃତ—9. Changed in appearance (Apte).

ସଂ. ବି—୧ । ବ୍ରଣ; ବଥ—1. Boil; tumour (Apte). ୨ । ବିସ୍ଫୋଟକ (ଉତ୍ତାପବାତ)—2. Blister; eruption.

ବିକଟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବଜ୍ରବାସ୍ତ୍ରୀ; ଦେବୀବିଶେଷ—Bikaṭā Name of a Goddess.

ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିକଟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bikaṭa.

ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବିକଟ)—ବିକଟ—Fierce.

ବିକଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବିକଟାୟିତ)—Bikaṭā(ṭe)ibā ୧ । (ମୁହଁକୁ) ବ୍ୟାଦାନ କର ଭୟଙ୍କର କରିବା-[ବିକଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. To yawn hideously; ବିକଟାନ to gape horribly. **ବିଚକାନା** ୨ । ଭ୍ରୁକୁଟୀ କରିବା—2. To frown.

ବିକଟାକାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ବିକଟ+ଆକାର)—କରାଳ ଆକୃତି—Bikaṭākāra Horrid appearance. (ବିକଟାକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭୟଙ୍କର ଆକୃତି-ବିଶିଷ୍ଟ—Of frightful appearance; hideous.

ବିକଟାନନ—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା, ବିକଟ+ଆନନ) କୁତ୍ସିତ ବା Bikaṭānana ଭୟଙ୍କର ମୁଖ—Horrible or hideous face. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—Name of a son of Dhṛutarāshṭra.

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହା ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ଭୟଙ୍କର—Having a horrid face. (ବିକଟାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିକଟାୟିତ—ସଂ. ବିଣ. (ବିକଟାସ୍ୱ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ବିକଟ Bikaṭāyita ବା ଭୟଙ୍କର କରାଯାଇଥିବା—Made horrible

ବିକଟାଳ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ବିକଟ; ବିକରାଳ)—୧ । ବିକରାଳ Bikaṭāla (ଦେଖ)—1. Bikarāla (See) ୨ । (ପା. [ବିକ(ବି)ଟାଳଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବେକରାର)—ବ୍ୟାକୁଳ—ବିଟକେଲ **ବିକରାର** Agitated; troubled.

ବିକତ୍ଥନ(ନା)—ସଂ. ବି. (ବି=ବିଶେଷ+କତ୍ଥ ଧାତୁ=ପ୍ରଶଂସା Bikatthana(nā) କରିବା+ଭାବ. ଅନ;+ଆ)—୧ । ଆତ୍ମ ପ୍ରଶଂସା; ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା—1. Self praise; bragging. ୨ । ବୃଥା ସ୍ତୁତି—2. Vain glory; flattery.

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ)—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘାକାରୀ—3. Arrogant; vain glorious.

ବିକନ୍ଦ—ଦେ. ବି (ସଂ.ବିସନ୍ଧ)-ଦୁଇ ଘରର ବା କାନ୍ଥର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ Bikandi ସ୍ଥାନ; ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନ—Narrow space or covert ବିସନ୍ଧି **ବିସନ୍ଧି** lane between two houses or walls; secret hiding place.

[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ କନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ସଦୃଶରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—କନ୍ଧ ବିକନ୍ଦ; ଭୁଲ. ସନ୍ଧ ବିସନ୍ଧ ।]

ବିକମ୍ପ—ସଂ. ବି. (ବି=ଅତ୍ୟନ୍ତ+କମ୍ପ)—ବେପଥୁ; ଅତିଶୟ କମ୍ପନ; Bikampa ବଡ଼ାପଡ଼ ଘର ଥରିବା—Violent trembling. (ବିକମ୍ପନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିକମ୍ପିତ—ସଂ. ବିଣ. (ବି+କମ୍ପିତ)—୧ । ଅତିଶୟ କମ୍ପିଥିବା—Bikampita 1. Trembling or shaking violently. ୨ । ଅତିଶୟ ବିଚଳିତ---2 Rudely shaken; perturbed.

ବିକରାଳ—ସଂ. ବିଣ. (ବି=ଅତ୍ୟନ୍ତ+କରାଳ=ଭୟଙ୍କର)—ଅତି Bikarāla (ବିକରାଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୟାନକ—Hideous; horrid.

ବିକରୁଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବି=ନାହିଁ+କରୁଣା ଯାହାର)—Bikaruṇa ନିଷ୍କରୁଣ; ନିଷ୍ଠୁର; ନିର୍ଦ୍ଦୟ—(ବିକରୁଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Cruel; pitiless; unkind.

ବିକର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ବି=ବିରହିତ+କର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)—Bikarṇṇa ୧ । କର୍ଣ୍ଣବିରହିତ—1. Earless; destitute of the ears. ୨ । ଶ୍ରବଣଶକ୍ତିରହିତ; କାଲ—2. Deaf.

ବି—୧ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଏକ ଭାଇ—1. Name of one of the brothers of Durjyodhana. ୨ । ରାଜା କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ.)—2. Name of a son of King Karṇṇa. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ବାଣ (ହ. ଶ.)—3. A kind of arrow.

ବିକର୍ଣ୍ଣ(ର୍ଣ୍ଣି)କ—ସଂ. ବିଣ. (ବି=ନାହିଁ+କର୍ଣ୍ଣିକା=କେଶର+କ)—Bikarṇṇa(rṇṇi)ka କେଶର ବିହୀନ (ପୁଷ୍ପ)—(a flower) Having no filaments.

ସଂ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଗୁନ୍ଥିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହ. ଶ.) 1. A kind of herb ୨ । ଶିବଙ୍କ ଗଣବିଶେଷ—2. A class of Śiba's attendants.

ବିକର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ବହୁଧା+କୃତ୍ ଧାତୁ=କାଟିବ Bikarttana +କର୍ମ. ଅନ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ; ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ; ବିବସ୍ୱାନ୍—A name of the sun.

ପାଉଲେଣି ଏବେ ଦେବ ବିକର୍ତ୍ତନ
ଜଲେର ଶିବରେ ସ୍ପର୍ଶ ସଂଦାସନ—ସ୍ୱାଧାନାଥ ରାଉତ ।

[ଦ୍ର-ଏ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ କଟା ହୋଇଥିଲେ । ପୁରାଣରେ ଅଛି ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଶଶୁର ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତେଜକୁ ହ୍ରାସ କରିବା ପାଇଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କର କାଟିବା ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ ସଜ୍ଞା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତେଜ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ସମର୍ଥା ହୋଇଥିଲେ ।]

୨ । ଅର୍କବୃକ୍ଷ—2. The plant Swallowort; Calotropis Gigantea. ୩ । (ବି+କୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କର କାଟେ; ଛେଦକ—

Digitized by srujanika@gmail.com

Cutter; chopper; one who chops up a thing.

ଦେ. ବ—ଛନ୍ନ; ଅପସାରିତ —Separated; cut asunder; removed.

ବିକର୍ତ୍ତନଜ—ସ. ବ. (ବିକର୍ତ୍ତନ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ପୂର୍ବପଦ)—
Bikarttanaja ସୁଗ୍ରୀବ—Sugriba, the king of monkeys (said to be a son of the Sun-god).

ବିକର୍ତ୍ତନଜା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ପୂର୍ବବତ୍; ଯମୁନା—The Jamunā river,
Bikarttanajā the daughter of he Sun-god.

ବିକର୍ତ୍ତା—ପୁ. ବ. (ବ=ସମ୍ୟକ୍, ବଶିଷ୍ଟ+କର୍ତ୍ତା=ପ୍ରଭୁ)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର
Bikarttā (ସଦ୍ଗୁଣାମୋକ୍ତ) ଏକ ନାମ—A name of Bishṇu.

ବିକର୍ମ—ପୁ. ବ.—(ବ=ମନ୍ଦ, ନିଷିଦ୍ଧ+କର୍ମନ୍)—ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ—
Bikarma Forbidden act.

ପୁ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀ.)—ଦୁରାଚାର—Of bad conduct.

ଦେ. ବ.—କର୍ମ ଦୋଷ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—Ill luck.

ବିକର୍ମରୁ ମୋର ହେଉ ବଦ୍ଧଘେନା ଏମନ୍ତ ଭବିତ୍ତ ଅଟୁ ଉଚ୍ଚ।
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।

ବିକର୍ମ କୃତ୍—ପୁ. ବଣ. ତ୍ରି—(ବିକର୍ମ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Bikarma kṛut ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମକାରୀ—Doing forbidden
(ବିକର୍ମସ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) acts.

ବିକର୍ଷ—ପୁ. ବ—(ବି+କୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ବାଣ; ଶର (ହ୍ରସ୍ୱ.)-
Bikarsha Arrow.

ବିକର୍ଷଣ—ପୁ. ବ.—(ବ=ବିପରୀତ+କର୍ଷଣ=ଟାଣିବା)—୧।
Bikarshaṇa ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଟାଣିବା—1. Pulling a-
(ଆକର୍ଷଣ—ବିପରୀତ) sunder. ଆକର୍ଷଣର ବିପରୀତ—
2. Counter-attraction ୨। (ବ=ଅତ୍ୟନ୍ତ+କର୍ଷଣ)—ଆକର୍ଷଣ—
3. Attraction; pulling.

ବିକଳ—ପୁ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀ; ବ=ବିଗତ+କଳ=କଳା ଯାହାର)—
Bikala ୧। କଳାଶୂନ୍ୟ—1. Out of order;
(ବିକଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) deranged; devoid of component
[ବିକଳତା(ତ୍ୱ)—ବ] parts.
୨। ଅଲକ୍ଷଣ; ଶ୍ରୀଶୂନ—2. Shorn of beauty or grace. ୩। ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Incomplete. ୪। କ୍ଷୀଣପ୍ରାପ୍ତ; ଖଣ୍ଡିତ—4. Diminished; mutilated; maimed. ୫। ଅଶକ୍ତିତ; ଅବଶ—5. Worn out; benumbed; paralysed; impotent.
୬। ଅସମର୍ଥ—6. Incapable; unfit.
୭। ଅସ୍ୱାଭାବିକ—7. Unnatural; irregular.
୮। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଗ୍ରସ୍ତ; ଆର୍ତ୍ତ; ପ୍ରପୀଡ଼ିତ—
8. Oppressed; tortured.
୯। ବ୍ୟାକୁଳ; ଅସ୍ଥିର— 9. Agitated; troubled, perturbed.
୧୦। ବିହ୍ୱଳ; ଦୈନ୍ୟଦଶାଗ୍ରସ୍ତ; କାତର—
10. Reduced to a pitiful condition; confounded; overwhelmed.
୧୧। କରୁଣ; କରୁଣାର ଉଦ୍ରେକକାରୀ—
11. Pitiable; exciting pity.

ଦେ. ବଣ. (ପା. ବେକଲ୍ଲ; ସ. ବ୍ୟାକୁଳ)—

ବିକୁଳି ବିକଳ
୧। ଚିନ୍ତିତ; ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ—1. Agonised; miserable.
୨। ପରର ଦୁଃଖରେ କାତର—2. Full of pity.

ବ—୧। ପରର ଦୁଃଖରେ କାତରତା—
1. Pity; compassion; commiseration.
୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା; କାତର ଅବସ୍ଥା—2. Pitiable condition; misery; sad plight.
୩। କାତର କ୍ରନ୍ଦନ; ଶୋକ—3. Bewailing; piteous lamentation.

ସବୁକୁ ଏବାବେଳେ ଖାଇ
ଦେଖିବା ବିକଳ ନ ଥାଇ। ରୂପତ, ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।

୪। ଜ୍ୱାଳା—4. Agony.
୫। ବ୍ୟାକୁଳତା—5. Restlessnass.

ବସ୍ତ୍ର ବାଳକ ବଷ ଜଳେ
ପଶିଲେ ତୃଷାର ବିକଳେ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।

୬। ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—6. A name given to males.

ବିକଳ ଧ୍ୱନି—ପୁ. ବ—୧। ବ୍ୟାକୁଳ ଶବ୍ଦ—1. Pitiable sound;
Bikala dhwani piteous wail.
(ବିକଳ ନାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। (ବ+କଳ ଧ୍ୱନି)—
ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି—2. Sweet carol or cooing of birds.

(୧+୨) ବିକଳ ଧ୍ୱନିରେ ସ୍ତୋକ ସ୍ତୁତନ ଭ୍ରମରେ ମେଳ ବଶରଥ ଏମନ୍ତ କଥିତ।
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।

ବିକଳପ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ବିକଳ୍ପ)—କଳ୍ପନା—
Bikalapa Imagination.

ବିକଳପ ଫଳ ଅଙ୍କୁର ଉଜେ ହୃଦି ମଧ୍ୟରେ—
ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।

ବିକଳ ମନ—ପୁ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଚିନ୍ତାରେ ଅସ୍ଥିର ମନ—
Bikala mana Mind restless through anxiety.

ଅଭାବ ଯନ ବିକଳ ମନ—ଭୂଗ।

ବିକଳ ଲଗିବା—ଦେ. ବ—ପରର ଆର୍ତ୍ତନାଦ ବା ଦୈନ୍ୟଦଶା ଦେଖି
Bikala lāgibā ଭାବା ଗଲ କରୁଣାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା; ହୃଦୟ
ଦୁଃଖହଓୟା ଭରଳବା—Feeling of pity for another in
विकलता होना misery; commiseration with another.

ବିକଳ ସହି ନ ପାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରର ଆର୍ତ୍ତାବସ୍ଥା ଦେଖି ହୃଦୟ
Bikala sahi napāribā ଭରଳବା—Not to be able
विकल सहिते नापारा to bear the sight of another's misery.

ବିକଳ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—
Bikala hebā 1. Te be in a pitiable condition.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆକୁଳି ବିକୁଳି ହଓୟା ୨ । ଦୁଃଖରେ ଛଟପଟ ହେବା; ଦୁଃଖରେ **विकल होना** ଅସ୍ଥିର ହେବା—2. To be restless in agony. ୩ । ଅତ୍ୟ କାତର ହୋଇ କାନ୍ଦିବା—3. To bewail; to lament pitiably;

ବକଳା—ସ. ବିଣ—(ବକଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —ନଷ୍ଟଋତୁରକ୍ତସ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ; ଋତୁସ୍ରାବ Bikalā ସ୍ତ୍ରୀ—A woman whose menses have ceased.

ବି. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଆର୍ତ୍ତ; ଆତୁର—1. Afflicted; agonised. ୨ । ଦୈନ୍ୟଦଶାଗ୍ରସ୍ତ—2. Arrived at a pitiable condition; reduced to a miserable plight. ୩ । ବକଳ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଥିବା—3. Bewailing. ୪ । କ୍ଷୁଧା ହାହୁତାସ, ହାଭାତେ ଜ୍ୱାଳାରେ ବା ଖାଦ୍ୟାଭାବରେ ଅସ୍ଥିର—**हाहूती** 4. Oppressed with hunger; restless on account of the pangs of hunger or for want of food. ୫ । (ଘୃଣାର୍ଥକ) କ୍ଷୁଧା ଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଯେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରେ—5. Making pitiable wails on account of hunger ୬ । ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ଅତ୍ୟ ଅସ୍ଥିର ଓ ରାବଦୁକ—6. Restless and loud for want.

ସ. ବି—ଏକ କଳାର ଷାଠିଏ ଅଂଶରୁ ଏକ—One sixtieth part of a Kalā

ବକଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବକଳାୟିତ) —ଦୁଃଖାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା—To bewail; to lament in agony. **विकल होना**

Bikalā(le)ibā

ବକଳାଙ୍ଗ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବକଳ=ଦ୍ରାସଗ୍ରସ୍ତ ବା ଅବଶ ହୋଇଅଛୁ ଅଙ୍ଗ ଯାହାର) —୧ । ଯାହାର କୌଣସି (ବକଳାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଙ୍ଗ ନାହିଁ; ଖୋନାଙ୍ଗ; କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗହୀନ—1. Maimed; mutilated; deformed; crippled. ୨ । ଯାହାର କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ଅବଶ ହୋଇଅଛୁ—2. With any limb out of order or paralysed.

Bikalāṅga ହୋଇଅଛୁ ଅଙ୍ଗ ଯାହାର)

[ଦ୍ର—କୋଢ଼ିଆ, ଖେଞ୍ଚା, କେଙ୍ଗା, ଲୁଳା, କଣା ଓ ଅନ୍ଧ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ବକଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ବକଳା (ଦେଶ)

Bikaliā Bikalā (See).

ବକଳି ବକଳେଇ } ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ

ହାହୁତାସ, ହାଭାତେ

हाहूती

ବକଳିତ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସ. ବକଳ; ବ୍ୟାକୁଳ) —ବକଳ ହୋଇ—

Bikalita Afflictedly; being too much embarassed

(ବକଳତେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଣ—୧ । କଳ୍ପନାତୀତ —1. Beyond imagination. ୨ । ବକଳ; ବ୍ୟାକୁଳ—2. Afflicted; distressed.

(୧+୨) ବହତ ଉତ୍ତମ, ବହତ ଦେଲେ ନଜ—ଉକ୍ତି. ବୈଦେଶିକକୋଷ ।

ବକଳେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବକଳ ହୋଇଅଛୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯାହାର) —ଯାହାର କୌଣସି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅବଶ ହୋଇଅଛୁ—1. With any organ paralysed or out of order.

Bikalendriya

(ବକଳେନ୍ଦ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଯଥା—କର୍ଣ୍ଣ, କାଲ, ଚକ୍ଷୁ ।)

୨ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତିରହିତ-2. Impotent; paralysed. ୩ । ବକଳାଙ୍ଗ—3. Destitute of any particular limb; maimed. ୪ । ଅବସନ୍ନ; କ୍ଷୁଧା ବା ଶୋକ ଆଦି ଯୋଗୁଁ ଯାହାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ଅବଶ ହୋଇଅଛୁ; ହାତ ଗୋଡ଼ ଚଳୁ ନ ଥିବା—4. Paralysed through hunger or grief.

ବକଳ୍ପ—ସଂ. ବି. (ବ=ବିପରୀତ; ବିରୁଦ୍ଧ+କଳ୍ପ=କଳ୍ପନା, ବିଧି)—

Bikalpa

୧ । ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ କଳ୍ପନା ବା ଅନୁମାନ—1. Guess; fancy; imagination. ୨ । ବିପରୀତ କଳ୍ପନା—2. Contrary conception or idea. ୩ । ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ କଳ୍ପନା—3. Optional conception. ୪ । ନାନାପ୍ରକାର କଳ୍ପନା—4. Various conceptions. ୫ । ସନ୍ଦେହ—5. Doubt. ୬ । ଭ୍ରମ, ଭ୍ରାନ୍ତି—6. Mistake; delusion. ୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) କୌଣସି ପଦର ଦ୍ୱୈଧରୂପ ବା ଅନ୍ୟବିଧରୂପ; ବିଭାଷା—7. (grammar) Optional or alternative form; option ୮ । ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରବିଶେଷ—8. A figure in Rhetoric in which words having two senses are used, out of which the person addressed to will understand one sense or the other if he is so inclined.

[ଦ୍ର—ବାସ୍ତବିକ ବିରୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱୟର ଭୁଲ୍ୟକଳ କଳ୍ପନା-ଦ୍ୱାରା ଏକ କ୍ରିୟାର ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଦର୍ଶନର ନାମ ବିକଳ୍ପାଲଙ୍କାର, ଯଥା—

କାରୁ ନାଵଣ୍ଟିବାନ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଧାରୁ
ବଢ଼ର ଜାଳ ନଜର ଥଇଳନରୁ—ଉକ୍ତି. ବୈଦେଶିକକୋଷ ।

ବକଳ୍ପତା—ଦେ. ବ—(ସ. ବକଳ୍ପ) ସନ୍ଦେହ—Doubt.

Bikalpatā ବକଳ୍ପତା ଉପୁଜିଲ ସ୍ତ୍ରୀଗଣେ
ବଡ଼ ଗରୁଏ ହୋଇପିବ ପୂଜେ । ଉକ୍ତି. ବୈଦେଶିକ ବଳାସ ।

ବକଳ୍ପରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ବ୍ୟାକରଣ)—ଅନ୍ୟରୂପରେ; ଦ୍ୱୈଧ ଭାବରେ; ଅପରନ୍ତୁ—In the alternative; optionally.

Bikalpare

(ବକଳ୍ପେ-ଅନ୍ୟରୂପ)

ବକଳ୍ପିତ—ସ.ବି (ବକଳ୍प+ଇତ) ୧ । ବକଳ୍ପବିଶିଷ୍ଟ—1. Fanciful; optional; alternative. ୨ । ବିପରୀତଭାବରେ କଳ୍ପିତ—2. Conceived adversely. ୩ । ବିଭାବିତ—3. Conceived; invented. ୪ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—4. Doubtful.

Bikalpita

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିକଶ(ଷ,ସ)ନ—ସଂ. ବି Bikaśa(sha,sa)na (ବି=ଅତ୍ୟନ୍ତ+କଶ୍. ଧାତୁ=ଘଷି ଯାଇବା+ଲ୍ୟୁ. ଅନ)—ବିକାଶ—Expansion; evolution.

ବିକଶା(ଶେ)ଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସଂ. ବି+କଶ ଧାତୁ) ୧। Bikaśā(śe)ibā ବିକଶିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. The causative form of Bikaśibā). ୧। ଦେଖା- **ବିକସାନା** ଇବା; ବିକଶିତ କରାଇବା; ବିକାଶିତ କରିବା—1. To cause to expand or become manifest; to exhibit.

୨। (ଫୁଲ) ଫୁଟାଇବା—To cause to bloom.

ବିକଶି(ଷି,ସି)ତ—ସଂ.ବିଣ (ବି+କଶ୍. ଧାତୁ=ପ୍ରକାଶିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ Bikaśi(shi,si)ta ତ)—୧। ବିକାଶପ୍ରାପ୍ତ—1. Expanded, ୨। ଉନ୍ମିଳିତ—2. Unfolded. ୩। ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ—3. Full blown; bloomed. ୪। ବ୍ୟକ୍ତ—4. Manifest; exhibited.

ବିକଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ବି+କଶ ଧାତୁ)—୧। ବିକଶିତ ହେବା— Bikaśibā **ବିକସା ବିକସନା** I. To be manifest.

୨। (ଫୁଲ) ଫୁଟିବା—2. (flower) To bloom.

ଶତପତ୍ର ବିକଶଇ ବହୁପ୍ରାଣ ଉମ୍ଭେ। ମଧୁସୂଦନ,ବସନ୍ତ ବାଟ।

୩। ବିସ୍ତୃତ ହେବା—3. To be expanded.

ବିକସା(ଶା)—ସଂ. ବି—୧। ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. The Indian Bikasā(śā) madder plant. ୨। ମାଂସ ରୋହଣୀ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)- 2. Redwood tree.

ବିକସ୍ୱ(ଶ୍ୱ,ଷ୍ୱ)ର—ସଂ. ବିଣ [ବି+କଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ବର (ଶୀଳାର୍ଥେ)]— Bikaswa(śwa, shwa)ra ବିକାଶଶୀଳ; ପ୍ରକାଶଶୀଳ; (ବିକସ୍ୱର—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a tendency to expand.

ବିକା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବିକ୍ରୟ; ପ୍ରା. ବିକ୍କଅ)— Bikā ୧। ବିକ୍ରୟ; ବିକିବା—1. Sale; selling. ବେଚା, ବିକା **ବେଚନା, ବିକ୍ରୀ** ୨। ଗୁଡ଼ାଏ ବିକିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ମାଣ ବା ପାତ୍ର—2. A measure for selling rice.

ବି ଓ ବିଣ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—

ବିକାନ ୧। (ସଂ. ବିକ୍ରେତା) ବିକ୍ରେତା—1. Selling; seller; **ବେଚନେବାଲା** vender.

ଗାଈ ବିକା ଗଡ଼ୀ ନାସ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ
ଯେ ଦେବ ତାର ଯିବ ସେ ବଡ଼ ନର୍କକୁ—ବୃଷ୍ଣିସିଂହ ମହାସ୍ତରର ସତ୍ତ।

ବିକା ୨। ବିକ୍ରୀତ—2. Sold.

୩। ଶରଣାଗତ; ଆଶ୍ରିତ; ଚରଣାଗତ—

3. Over-bound or obliged to a person.

ତୁମ୍ଭ ବନୁ ଗତ ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ
ବିକା ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମରେ—ବଳରାମ, ଯତ୍ରାତ।

ବିକା ୪। (ସଂ. ବିକ୍ରେୟ) (ବଳଦକୁ ଗାଳ) ଅକର୍ମଣ୍ୟ ବିକାଉଁ ଅତଏବ ଅନ୍ୟକୁ ବିକ୍ରି କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ (ବଳଦ)— ବିକେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ବିକା } 4. (a bullock) Unfit for work and thus deserving to be sold away.

ବିକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବି+କ୍ରି ଧାତୁ ଣିଚ; ବିକିବା କ୍ରିୟାର Bikā(ke)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ—The causative form of **ବିକାନ ବିକ୍ରବାନା** Bikibā.)—

୧। ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବିକ୍ରୟ କରାଇବା—

1. To cause a person to sell.

୨। ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—

2. To oblige or force a person to sell.

(ଯଥା—ଶନ୍ନସନ୍ତା ଦଶା ମତେ ଘର ବିକାଇ ବାଣ୍ଟରେ ଥକ ମଗାଇଲା ।)

୩। ମୂଲ୍ୟ ବିନିମୟରେ ବିକ୍ରି ହେବା—3. To be sold (at a price); to go off at a price.

କହୁ ଜାଣିଲେ କରଟୀ ମୂଲ୍ୟ ବିକାଏ
କହୁ ନ ଜାଣିଲେ ମାଗୁର ମାଛ ସଡ଼ିଥାଏ—ଉଗ।

୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲାଭଜନକ ହେବା; ପୋଷାଇବା—

4. (figurative) To be profitable; to be a paying concern; to pay; (e. g. this will not pay).

(ଯଥା—ଆମର ପୁରୁଣା କାଳଆ ପାଠ ଆଜ କାଲି ବଜାରରେ ବିକେଇବ ନାହିଁ ।)

୫। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ହେବା; ଲୋକ- ସମାଜରେ ସମ୍ମାନିତ ବା ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଗୃହୀତ ହେବା—

5. (figurative) To be sought after; to be respected.

ନ ବିକାଏ ଦେହ ସଜାରେ, ବିକାଏ ଅବସ୍ଥା ଚିହ୍ନା କେବଳ—
ଦୀନବନ୍ଧୁ. ଯତ୍ରାତ।

ବିକା କିଣା—ଦେ. ବ. (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧। ବିକା ଓ Bikā kiṇā କିଣା; କ୍ରୟବିକ୍ରୟ—1. Sale and purchase. ବିକିକିନି, ବେଚାକେନା ୨। ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର କ୍ରୟବିକ୍ରୟ— **ବିକ୍ରୀ ଖରୀଦ** 2. Transactions of sale and purchase of commodities; selling and buying of merchandise.

କାହିଁ ଯେହ ଗଢ଼ଲ ବିକା କିଣା ଚଢ଼ଲ—ମଧୁସୂଦନ. ନଜାତ୍ତର।

ବିକାନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବିକାନ୍ତା)—ଯାହାର କାନ୍ତ ନାହିଁ—One Bikānta who has no husband or has lost her husband.

ଉତ୍ତରୁ ଅଇଲ ଶୀତ ବିକାନ୍ତ କୁମାସ
କାନ୍ତ ଥିଲ କାନିଲଟି ଦୂରୁ ଅଥରେ -- ଫାଟୀ· ଉତ୍କଳ୍ୟମଙ୍ଗଳ।

ବିକା ବିକି—ଦେ. ବ. (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧। ବିକ୍ରୟାଦି କର୍ମମାନ— Bikā biki 1. The acts of sale etc.

ବେଚାବେଚି ୨। ଅନେକ ବସ୍ତୁର ବିକ୍ରୟ— **ବେଚାବେଚି** 2. Sale of many things.

ବିକା ଭଙ୍ଗା—ଦେ. ବ. (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ବିକିବା କର୍ମ— Bikā bhaṅgā The act of selling things.

(ବିକା ଭଙ୍ଗା କରିବା—କ୍ରିୟାରୂପ)

× × × ପାହୁଣ ମାଣ ମଧ୍ୟରୁ ବତ୍ସରର୍ଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଗୃହସ୍ଥ ମାଣ
ବିକା ଭଙ୍ଗା ସହଜର୍ଣ—ପଙ୍କାରୁମୋଦନ, ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବକାଯିବା—ଟେ. କି. (ବଢବା କ୍ରିୟାର ଚର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ)—୧ । ବକ୍ରୀତ Bikājibā ବେଚା ହଓୟା **ବିକନା** ଦେବା—1 To be sold. (ବକା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ହେବା—2. To be sought after by people.

ବକାର—ସଂ. ବଣ. (ବ+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ.)—୧ । ବକୃତ; Bikāra ପ୍ରକୃତିର ବା ସ୍ୱଭାବର ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ—1. Change (ବକୃତ—ବଣ) of nature; deviation from the natural state. ୨ । ଆକାରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ଅନ୍ୟଥାଭାବ; ଅବସ୍ଥାନ୍ତର—2. Change of form; modification; transformation. ୩ । ମସ୍ତିଷ୍କ ବିଗଡ଼ିବା—3. Derangement of brain. ୪ । ବ୍ୟାଧି; ରୋଗ; ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—4. Disease. ୫ । ସ୍ଖଳନ; ଉପସ୍ଥିତ ବସ୍ତୁର ନାଶ ବା ଅବନତ୍ତି—5. Destruction or deterioration of an existiug thing. ୬ । ବ୍ୟାଧିର ଭୟାନକ ପରିଣାମ—6. Fatal condition of a disease; crisis of an illness. ୭ । ଜ୍ୱରର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହେତୁ ମସ୍ତିଷ୍କର ବକୃତ ଓ ପ୍ରଳାପ ଅବସ୍ଥା; ଜ୍ୱର ବିକାର; ସନ୍ନିପାତ—7. Fit of delirium attending high fever. ୮ । ମନର ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ—8. Change of mind or purpose (Apte). ୯ । ମନୋଭାବର ପ୍ରାବଲ୍ୟ—9. Emotion; feeling (Apte). ୧୦ । ବ୍ୟାକୁଳତା—10. Agitation; excitement (Apte). ୧୧ । ମୁଖର ବ୍ୟାଦାନ ବା ସଙ୍କୋଚନଜନିତ ବକୃତତା—11. Contortion of the features or face (Apte). ୧୨ । କ୍ଷତ—12. Wound (Apte). ୧୩ । ଦୋଷ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—13. Defect.

ବିକାର ଦେ. ବ—୧ । ଉପଦଂଶ ରୋଗ—1. Syphilis. ୨ । ମନରେ ଘୃଣାଭାବ—2. Sense of hate; feeling of revulsion or aversion. ୩ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଅରୁଚି—3. Aversion to food. ୪ । ବମନେଚ୍ଛା—4. Tendency to vomit.

ବକାର ଗ୍ରସ୍ତ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (କ୍ୟା ଭତ)—ବକାର ଦ୍ୱାରା ଜର୍ଜରିତ—Bikāra grasta Affected with or suffering from (ବକାରଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 'Bikāra.

ବକାରିଆ—ଦେ. ବଣ. (ଫ. ବକାରି)—୧ । ବକାର ଗ୍ରସ୍ତ—Bikāriā 1. Overtaken with Bikāra. (ବକାରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସେ ଘୃଣା କରେ—2. Hating

ବିକାରୀ ୩ । ଘୃଣାଜନକ; ଯାହା ଘୃଣାର ଉଦ୍ରେକ କରେ—ବିକାରୀ 3. Hateful; repulsive. ୪ । ଅରୁଚିକର—4. Distasteful; causing aversion.

ବକାରିତ—ଫ. ବଣ. (ବକାର+ଇତ)—ବକାର ପ୍ରାପ୍ତ—Bikārita Transformed; changed.

ସେ ପୂର୍ଣ ଭାବେ ବକାରିତ
ତେଜ ଭାବାର ଚର୍ଚ୍ଚ ଜାତ । ଜଗନ୍ନାଥ· ପ୍ରଗଚତ ।

ବକାରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବକାର+ଇନ୍; ୩ମା. ୧ବ)—Bikārī ୧ । ବକାର ପ୍ରାପ୍ତ—1. Having undergone (ବକାରିଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) change. ୨ । ମନୋବକାରଯୁକ୍ତ—2. Having revulsion of feeling

ବକାରେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଉତ୍କଟ ଭାବରେ—Bikāre 1. Fiercely; terribly.

ବିକାରେ ୨ । ବକୃତ ରୂପ ଧାରଣ କରି—2. Assuming a terrible form. (ଉଦାହରଣ—ବକାରେ ହୁଙ୍କାରେ କରି ଗର୍ଜଣ ଉଚ୍ଚେକ ମାର ଉଲ୍ଲେ ସ୍ତମ୍ଭ ବେନ୍ଧ ଜଙ୍ଘ ଫୁଟାଇ ଦେଲ୍ଲ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଶବଲାସ)

ବକାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. (ବ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ବକୃତର ଯୋଗ୍ୟ—Bikārjya Capable of being transformed.

ବକାଳ—ସଂ. ବ. (ବ=ବଗତ ବା ନଷ୍ଟ+କାଳ)—୧ । ଉତ୍ତର Bikāla ଓଳ; ଅପରାହ୍ଣ (ତୁଳ. ବ. ବକାଲ)—1. After- (ବକାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) noon; the latter half of the day. ୨ । ଅସମୟ; ବେକାଳ—2. Unfavourable time. ୩ । ଅଶୁଭକାଳ; ଦୈବ ପିତ୍ରାଦି କର୍ମର ବରୁବ· କାଳ – 3. Inauspicious time. ୪ । ସାୟଂକାଳ (ହି. ଶ)—4. Evening. ୫ । ଅଦ୍ଧକାଳ; ବଳମ୍ବ (ହି. ଶ)—5. Delay. ୬ । ମହାଦେବଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ—5. Name of an attendant of Siba. [ଦ୍ର—କାଳ ଓ ବକାଳ ଏହି ଦୁଇ ଜଣ ଶିବଙ୍କର ଦୃଢ ବୋଲ୍ଲ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।] ୬ । ଯମଦୂତବିଶେଷ—6. Name of an attendant of the God of death.

ବକାଳି—ଦେ. ବ—୧ । ବକ୍ତେତା—1. Seller; dealer; vend-Bikāli or. ୨ । (ଫ. ବକାଲ=ଅକାଳ) ଅସମୟ; ଅନୁଚିତ ବିକ୍ରେତା ସମୟ; ଅନୁଚିତ ସମୟ—2. Improper time. **बेंचने वाला** (ଯଥା—ସେ ଆମ ଘରେ ଅସି ପ୍ରତି ବକାଳି ପହଞ୍ଚି ଅସମୟ (ବକାଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗଲେ ।)

ବକାଳିକା—ସଂ. ବ. (ବକାଳ+କ+ଆ)—୧ । ଜଳ ଘଡ଼ି (ହି.ଶ)—Bikālikā 1. Water clock; water-glass. ୨ । ଘଡ଼ିଆଳ କୁମ୍ଭୀରର ଥୋମଣି ଉପରେ ଥିବା କପଗ୍ (ହି. ଶ)—2. A cup-like formation on the snout of a gavial.

ବକାଶ(ସ)—ଫ. ବ. (ବ+କାଶ୍ ଧାତୁ=ଘାତ ପାଇବା+ଘଞ୍.ଅ)—Bikāśa(sa) ୧ । ପ୍ରକାଶ—1. Manifestation. ୨ । [ପ୍ରକାଶ(ସ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବସ୍ତାର—2. Expansion. ୩ । କ୍ରମ-ପ୍ରକାଶ; କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଫୁଟିବା—3. Evolution. ୪ । ପ୍ରକଟନ—4. Promulgation. ୫ । ହର୍ଷାସ—5. Joy; publication. ୬ । ଆକାଶ—6. Sky. ୭ । ବକ୍ର ଗତି—7. Circuitous motion; uneven

Digitized by srujanika@gmail.com

steps; tottering motion. ୮ । ଗୋପନ—8. Concealment. ୯ । ବଜନ—9. Solitude.

ବକାଶି(ସି)ବା—ଦେ.' କ୍ରି. (ସ. ବ+କାଶ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବକଶିବା; Bikāśi(si)bā ପ୍ରକାଶିତ ଦେବା; ପ୍ରଜାସମ୍ମାନ ଦେବା— **ବିକଶା ବିକଶନା** 1. To be manifested to view. ୨ । ପ୍ରକଟିତ ହେବା; ବଖ୍ୟାତ ହେବା—2. To be published. ୩ । ବକଶାଇବା; ପ୍ରକାଶିତ କରିବା; ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା— **ବିକାଶା ବିକାସନା** 3 To exhibit; to show. (ଉଦାହରଣ— ତାହାକୁ ନାଶ କଲେ ବକାଶିବ ଯଶ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ. ବନ) ୪ । ବସ୍ତାରିତ କରିବା—4. To spread. ୫ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା—5. To bloom; (said of a flower). ୬ । ପ୍ରକାଶ କରିବା; କହିବା—6, To disclose; to speak out. (ଉଦାହରଣ— ବକାଶ ଭୂମେ କେ ଭ୍ରମ ଏ ବନ ଦେଶରେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଷବଲାସ)

ବକାଶୀ(ଶି)—ସ. ବ. ସୁଂ (ବକାଶ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Bikāśi(śi) ବକାଶଶୀଳ—1. Expanding. ୨ । ପ୍ରକାଶ- [ବକାଶି(ଶି)ମା—ସ୍ତ୍ରୀ] ମାନ—2. Manifest. ୩ । ପ୍ରକାଶକାସ୍ତ୍ର— 3. Manifesting. ୪ । ପ୍ରସନ୍ନ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—4. Delighted ୫ । ବସ୍ତାରକାସ୍ତ୍ର—5. Spreading.

ବକ କିଣି—ଦେ. ଅ. (ସଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ) (ବଚିବା ଓ ବଣିବା କ୍ରିୟାର Biki kiṇi ଅସମାପିକା ଆଚାର ଦ୍ୱୟ)—ବକା ବଣା କର; ବେଚେ କେନେ ବକ୍ରୟ କର ଓ କ୍ରୟ କର—By selling and **ବିକ୍ରୀ ଖରିଦ୍ କରକେ** purchasing.

ବଚିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବ+କ୍ରୀ ଧାତୁ)—ମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କର ଅନ୍ୟକୁ Bikibā କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦେବା; ବକ୍ରୟ କରିବା—To sell; to ବିକା, ବେଚା vend. (ଉଦାହରଣ—ଯେ ଧନ ଅର୍ଥେ ବକେ ପ୍ରାଣ **ବେଚନା** ତାହାର କାହିଁ ପରୁଜାଣ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) (ଯଥା— [ବକା(କେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ) ନାମ ବଚିବା, ଜାତ ବଚିବା, ଦୁଦସ୍ୱ (ବଣିବା—ବଯସ୍ତତ) ବଚିବା, ପ୍ରାଣ ବଚିବା, କନ୍ୟା ବଚିବା— ଇତ୍ୟାଦି ।)

ବଚିବା କଣିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ବଯସ୍ତତାର୍ଥକ କ୍ରିୟାଦ୍ୱୟ)—୧ । ବକ୍ରୟ Bikibā kiṇibā କରିବା ଓ କ୍ରୟ କରିବା—1. To sell and ବେଚା କେନା to purchase. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଧୀନରେ **ବେଚନା ଖରିଦନା** ରଖିବା—2. (figurative) To make a person one's own.

(ଉ.—ବକେ ବଣେ ଯେ ଯାହାକୁ ସ୍ନେହେ ।
କବସୂର୍ଯ୍ୟ ବଶୋସ୍ତବଶ୍ଚ ବ ଗୀତ ।)

ବଚିବା ଘୁଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ)—ଅନେକ ପଦା Bikibā bhāṅgibā ବକ୍ରୟ କରିବା—To sell away many things.

[ଉ.—ପୂର୍ବସ୍ଥରୁଷର ପ୍ରଭସ୍ଥା ବଶାଲ
ବଚ ଘୁଞ୍ଚି ଯାଇଥିବ କେତେ କାଲ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଦରବାର ।]
[ଦ୍ର—ସୁନା ରୂପାର ଅଳଙ୍କାର ଅଦଳ ବଦଳ ଅଦ୍ଭୁତାଇ ବକ୍ର କରିବା ଘୁଚାକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ।]

ବକର—ସ. ବ.— (ବ+କୃ ଧାତୁ=ବଯେଷ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Bikira ୧ । ପକ୍ଷୀ—1. Bird. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ)—ତୃଣ— 2. A sacred grass; Poa Synosuroides. ୩ । ଦୂର୍ବା ବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ କାଳରେ ବପ୍ତ କରିବାର୍ଥେ ବସ୍ତିପ୍ତ ତଣ୍ଡୁଳାଦି—3. Grains of rice scattered about at the place of a śrāddha. ୪ । (+ଭାବ. ଅ) ବିକରଣ—4. Scattering about; diffusion. ୫ । ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପିଣ୍ଡଦାନ— 5. Funeral cakes offered to the soul of a burnt person. ୬ । କୂଅ (ହ୍ର. ଶ)—6. Well.

ବକର ଜଳ—ସ. ବ—ନଦୀତୀରସ୍ଥ ବାଲୁକାମୟ ଭୂମିରେ କୂପ ବା ଗର୍ତ୍ତ Bikira jala ଖନନ କଲେ ସେ କୂପରୁ ଯେଉଁ ଜଳ ମିଳେ— Water got from a well or hole dug in the sandy shore of a river. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର- ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ, ସ୍ୱଚ୍ଛ, ନିର୍ଦୋଷ, ଲଘୁ, କଷାୟ- ମଧୁର ରସ, ଓ ପିତ୍ତ ନାଶକ । ଏହି ଜଳ ସାରବଶିଷ୍ଟ ହେଲେ ବହୁତ ପିତ୍ତକର ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ବକରଣ—ସ. ବ. (ବ+କୃ ଧାତୁ=ବଯେଷ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)- Bikiraṇa ୧ । ବଯେଷକରଣ; ଏଣେ ତେଣେ ଫୋପାଡ଼ି ଦୂରି ଦେବା; ବପ୍ତ ଦେବା—1. Scattering about; dispersion. ୨ । ବସ୍ତାରକରଣ—2. Spread- ing. ୩ । (ବଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା)—କୌଣସି ଉତ୍ତପ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ତାପ ଚାରି ଅଡ଼େ ବପ୍ତ ଦୋଇଯିବା—3. (physics) Diffusion of heat from any heated body. ବଣ,—(ବ.=ବଗତ, ନାହିଁ+ ବରଣ ଯାହାର)—ବରଣଶୂନ୍ୟ—Rayless.

ବକର୍—ଦେ. ବ.—(ସ. ବକ୍ରୟ)—ବକ୍ରୟ—Sale.
Bikiri ବିକ୍ରୀ **ବିକ୍ରି** ଦେ. ବଣ—ବକ୍ରୀତ—Sold.

ବକ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବକ୍ରୀତ)—୧ । ଅପଣାର ସତ୍ତ୍ୱାରତ୍ନ Biki hebā ପରଠାରେ ବକ୍ରି କରିବା; ପରଠାରେ ଅପଣା ଜୀବନ ବିକ୍ରୀନ, ବିକ୍ରି ହଓୟା ସମର୍ପଣ କରିବା—1. To sell one's self **ବିକଜାନା** to another; to dedicate one's life to another. (ଉଦାହରଣ—ସତ୍ୟେ ପରତନ ପୃଥ୍ୱୀ ଦାନ ଦେଲା, ଶୃଗାଳ ଘରେ ଯାଇ ବକ ସେ ହୋଇଲା । ପ୍ରତାପ. ସଙ୍ଗିଶେଣା)। ୨ । ପର ଘରେ ଚାକର ବା ଦାସତ୍ୱ କରିବା—2. To take service under another. ୩ । ପରଠାରେ ଅପଣାର ମନକୁ ବକ୍ରା କରିବା; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ କରିବା—3. To be very much attached to another. (ଉଦାହରଣ— ଦେବ ଶୀତରଶ୍ମେ ବକ । ଅରମନ୍ୟୁ. ବଦଗ୍ଧତତ୍ତ୍ୱାମଣି ।)

ବକ୍କାରଣ—ସ. ବ.—ଅର୍କ ଗୁଳ୍ମ—
Bikkiraṇa Calotropis Gigantea (M. W.)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିକା(ବି)ରିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି—(ସ. ବିତରଣ)—ବିତରଣ କରିବା- Biki(ki)ribā ବିକୀରା To spread. (ଉଦାହରଣ—ସେ ଭଳ ସୁବାସ ବିକାରିଇ ବାତ, ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଦଶେ ଦଶେ । ନନଦଘୋର. ଉତ୍କଳୀ ।

ବିକାର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବିଣ—(ବି+କୃ. ଧାତୁ+ତ)—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ— Bikīrṇṇa 1. Scattered about; diffused. ୨ । (ବିକାର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିସ୍ତୃତ—2. Spread; expanded. ୪ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ (ହୁ. ଶ)—4. Celebrated.

ବିକାର୍ଯ(ର୍ଯ୍ୟ)ମାଣ—ସ. ବି—(ବି+କୃ. ଧାତୁ+ଆନ)—୧ । ଯାହା ବିଖା Bikīrja(rjya) māṇa ଯାଉଅଛୁ; ବିକ୍ଷିପ୍ୟମାଣ—1. Being spread or strewn

ବିକୁକ୍ଷି—ସ. ବି.—(ବି=ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅନ୍ନ କୁକ୍ଷି=ଉଦର ଯାହାର; Bikukshi ୧ । କୃଶୋଦର; ଯାହାର ପେଟ ଶୁଖି ଯାଇଅଛୁ ବା ଖାଦ୍ୟ ହୋଇଅଛୁ—1. With the belly receding inwards (through want of food) ୨ । (ନାମ) ପୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ସ୍ୱୟଂଭୁଙ୍କ ପୁତ୍ରଥିବୁଷ ଜନୈକ ରାଜା—2 Name of a king of the solar dynasty, ancestor of Rāmachandra. [ଉ.—ବିକୁକ୍ଷି ବଶେ ଜାତ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଣ, ବୈବଶ୍ୱତ ଏ ଗଣେ ତା ମାର୍ଗେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।]

ବିକୁଣ୍ଠ—ସ. ବି— ବୈକୁଣ୍ଠ ଧାମ; ବିଷ୍ଣୁପୁର—Paradise; the Bikuṇṭha residence of Bishṇu.

ବିକୁଣ୍ଠିତ—ସ. ବିଣ (ବି+କୁଣ୍ଠି ତ)—୧ । ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—1. Obstracted. Bikuṇṭhita ୨ । ବିକଳୀକୃତ—2. Maimed; paralysed. ୩ । କୁଣ୍ଠୀକୃତ; ଦନ୍ତର ହୋଇଥିବା—3. Blunted.

ବିକୃତ—ସ. ବିଣ. (ବି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସ୍ୱଭାବର Bikṛuta ଅନ୍ୟଥା ପ୍ରାପ୍ତ; ଅସ୍ୱାଭାବିକ—1. Deviated from the natural state; unnatural. ୨ । ବିକାର ପ୍ରାପ୍ତ—2. Deteriorated; depraved. ୩ । ଅନ୍ୟଥାକୃତ; ପରିବର୍ତ୍ତିତ—3. Changed. ୪ । ଅବସ୍ଥାନ୍ତରପ୍ରାପ୍ତ—4. Transformed. ୫ । ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଥିବା; ନଷ୍ଟ—5. Spoiled; deranged; disordered. ୬ । ବିକଟୀକୃତ—6. Made horrid; distorted. ୭ । ଭୟଙ୍କର; ବିକଟ—7. Horrible; ugly. ୮ । ବିକଳତାପ୍ରାପ୍ତ—8 Maimed; deformed. ୯ । ପୀଡ଼ିତ; ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ; ରୁଗ୍ଣ—9. Diseased; deranged. ୧୦ । ଅସ୍ୱଭକ; ବିଦ୍ରୋହୀ (ହୁ. ଶ.)—10. Revolted; rebellious. ବି— ବିକାର (ଦୋଷ)—Bikāra (See) ଦେ. ବି— ରୋଗ—Disease. ବିଣ—ବିମନା—Dissatisfied. (ଉଦାହରଣ—ବିକୃତ ନୁହଁ ମୁଁ ସୁକୃତ ବରୁଛି, ରୋଦ-କୃତ ରସେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।

ବିକୃତ ଅବସ୍ଥା—ସ. ବିଣ (କର୍ମଧା; ବିକୃତ+ଅବସ୍ଥା)—ବିଗିଡ଼- Bikṛuta abasthā ଥିବା ଅବସ୍ଥା—Deranged state. (ବିକୃତାବସ୍ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିକୃତ ନେତ୍ର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିକୃତ+ନେତ୍ର)— Bikṛuta netra ଯାହାର ଆଖି ବିକଟ ହୋଇଥାଏ— (ବିକୃତନେତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having distorted eyes. (ବିକୃତଦୃଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିକୃତ ବୁଦ୍ଧି—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିକୃତ+ବୁଦ୍ଧି)—ସନରୁଦ୍ଧି— Bikṛuta buddhi Of deranged intellect; of perverse mind.

ବିକୃତ ଭ୍ରୂଣ—ସ. ବି (ଗର୍ଭସ୍ଥ)—ଗର୍ଭରେ ଥିବା ଭ୍ରୂଣ ମରିଯିବା Bikṛuta bhrūṇa ଯୋଗୁଁ ପେଟରୁ ଖସି ପଡ଼ିବା ମାଂସ ବା ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡଳା—(Medical term) Mole.

ବିକୃତ ମୁଖ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିକୃତ+ମୁଖ ଯାହାର)— Bikṛuta mukha କୁତ୍ସିତ ମୁଖଯୁକ୍ତ; ବିକଟୀକୃତମୁଖ, (ବିକୃତବଦନ, ବିକୃତାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିକଟାଭମୁଦ୍ରା—Of (ବିକୃତମୁଖୀ, ବିକୃତବଦନା, ବିକୃତାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ) distorted face.

ବିକୃତ ଶରୀର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିକୃତ+ଶରୀର)— Bikṛuta śarīra ବିଦର୍ଯ୍ୟ ଦେହବିଶିଷ୍ଟ; କୁତ୍ସିତାଙ୍ଗ— (ବିକୃତଦେହ, ବିକୃତାଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) Deformed. (ବିକୃତ ଶରୀର, ବିକୃତ ଦେହା, ବିକୃତାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିକୃତ ସ୍ୱର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବ ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର କଣ୍ଠସ୍ୱର ବିଗିଡ଼ Bikṛuta swara ଯାଇଅଛୁ—1.One whose tone or (ବିକୃତସ୍ୱର—ସ୍ତ୍ରୀ) voice has become deranged ୨ । ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱର ବିଗିଡ଼ ଯାଇଅଛୁ—2.Out of tune. ସ. ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ବିଗିଡ଼ ଯାଇଥିବା ସ୍ୱର—1. Deranged tone. ୨ । (ସଙ୍ଗୀତ) ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଅଥଣାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟସ୍ଥାନରୁ ଦୂରକୁ ବା ଅନ୍ୟ ଶ୍ରୁତିର ଅଞ୍ଚଳକୁ ଚାଲେ—(music) A tune which has deviated from its proper place. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିକୃତସ୍ୱରର ସଂଖ୍ୟା ୧୬ ଟି ଯଥା—୧ । ତ୍ର୍ୟଶ୍ରଷଡ଼ଜ, ୨ । ଅତୁଶ୍ରଷଡ଼ଜ, ୩ । ବିକୃତଷଡ଼ଜ, ୪ । ସାଧାରଣଗାନ୍ଧାର, ୫ । ଅନ୍ତରଗାନ୍ଧାର, ୬ । ତ୍ର୍ୟଶ୍ରମଧ୍ୟମ, ୭ । ଅତୁଶ୍ରମଧ୍ୟମ, ୮ । ତିବ୍ରଶ୍ରମଧ୍ୟମ, ୯ । କୈଶିକ-ପଞ୍ଚମ, ୧୦ । ବିକୃତୈବତ, ୧୧ । କୈଶିକ ନିଷାଦ ଓ ୧୨ । କାକଲୀ ନିଷାଦ—ହୁ ଶ]

ବିକୃତି—ସ. ବି (ବି+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ବିକାର (ଦୋଷ) Bikṛuti —1. Bikāra (See) ୨ । ବିକାରପ୍ରାପ୍ତ ରୂପ (ହୁ. ଶ)—2 Deformed shape. ୩ । ମନର ଖେଦ (ହୁ. ଶ)—3. Grief; sorrow.

ବିକୃଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (ବି+କୃଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଆକୃଷ୍ଟ— Bikṛushṭa Drawn; attracted.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବକେଶ—ସ. ବହୁ ପୁଂ [ବ+କେଶ]—୧ । ଯାହା ବାଳ ମୁକୁଳା Bikeśa ଦୋଇଅଛୁ [ହୁ ଶ]—1 With dishevelled (ବକେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) hair. ୨ । ଝାଙ୍ଗର୍ [ହୁ ଶ]—2. Bald.

ବକୋତି କୋତିବା—ଦେ. କ୍ରି [ସ. ବିକର୍ତ୍ତନ+କର୍ତ୍ତନ]—୧ । Bikoti kotibā ପୁନଃ ପୁନଃ ବକୋଚିବା ବା କାଟିବା—1. To cut repeatedly; to chop. ୨ । ଅଟି କଷ୍ଟ ଦେବା—2. To afflict greatly, [ଉଦାହରଣ—ବୋଲେ ଯେ ମୁକଟ କଟି ଏ କେଉଁ ଜାରଟି ରଟି ପଟି ଯେ ଏବେ ବକୋଟି କୋଟି । ଉଟ୍ଟ ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]

ବକୋତିବା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସ. ବି+କୃତ ଧାତୁ= Bikotibā କାଟିବା; ବିକୃନ୍ତନ; ବିକର୍ତ୍ତନ)—୧ । କରତରେ (ବକୋଟି ଦେବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ) ଚ୍ଛେଦବା—1. To saw କାଟି କାଟିନା ୨ । କାଟିବା—2. To cut. ୩ । (ସ. ବି+କୃ ଧାତୁ) ବିକୃତ କରିବା—3. To cause distortion. ୪ । ବିକଳାଙ୍ଗ କରିବା—4. To maim. ୫ । ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ କରିବା—5. To lacerate. ୬ । ଛିଣ୍ଡାଇବା—6. To cut asunder. ୭ । କାମୁଡ଼ି କରି ଛିଣ୍ଡାଇବା—7. To bite off. ୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଦେବା—8. (figurative) To afflict greatly. (ଉଦାହରଣ—ବକୋଟି ନାସା ଭୁଟ୍ଟେ ଶ୍ରୁତି ଛନାଇ ପଟ୍ଟେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଉତପିଟ୍ଟେ—ଉଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବକୋଷ—ସଂ. ବିଣ. (ବି+କୋଷ)—୧ । ଖୋଲରୁ ବା ଖାପରୁ Bikosha ବାହାର କରି ସାଇଥିବା; ନିଷ୍କାସିତ (ଖଡ୍ଗ)—(ବକୋଷିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Drawn forth from the scabbard; unsheathed (sword). ୨ । ଆବରଣ-ଶୂନ୍ୟ—2. Coverless. ୩ । ଆବରଣମୁକ୍ତ—3. Uncovered; bared.

ବକୋଷିବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବିକୋଷ)—ଖଡ୍ଗକୁ ଖାପରୁ ମୁକ୍ତ Bikoshibā କରିବା—To draw out a sword from the ବିକୋଷା **विकोसना** scabbard; unsheathed (sword). (ଉଦାହରଣ—ବକୋଷିଲା କୃପାଣ ସତ କୃପାବିଧାନ ମାଉତ ଜନକଲୁମାର୍ତ୍ତ ସେ । ଉଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବିକ୍ର—ସଂ. ବି—(ବିକ୍=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+କି. ଧାତୁ=ଗିବା+ Bikka କ୍ତ. ଅ)—ହସ୍ତିଶାବକ—The young of an elephant.

ବିକ୍ରମ—ସଂ. ବି (ବି+କ୍ରମ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ସାମର୍ଥ୍ୟ; Bikrama ବଳ; ପରାକ୍ରମ—1. Might; strength; prowess. ୨ । ଶକ୍ତି—2. Power; energy. ୩ । ସାହସ—3. Heroism; bravery. ୪ । ସାହସ—4. Courage; valour ୫ । ପାଦନ୍ୟାସଣ; ଚଳନ; ଗତି—5. Motion; movement; stride. ୬ । ବେଗ—6. Velocity. ୭ । ଆକ୍ରମଣ=7. Attacking; invading. ୮ । ପକ୍ଷୀର ଗତି—8. Flight of a bird. ୯ । ପାଦ; ଚରଣ; ଗୋଡ଼—9. Leg; foot. ୧୦ । ପଦ୍ୟର ଚରଣ; ଶ୍ଲୋକର ପାଦ—10. A foot of a verse. ୧୧ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ (ଦେଖ)—11. Bikramāditya (See) ୧୨ । (ସହସ୍ର ନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକନାମ—12. A name of Bishnu ୧୩ । କ୍ରମ ବିହୀନ ବେଦପାଠ (ହୁ. ଶ)—13. Recital of the Beda without proper sequence. ଦେ. ବି, ପୁଂ. ପୁରୁଷକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males. [ଦ୍ର—ଏହି ନାମ-ବିଶିଷ୍ଟ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଚଉ ପଣ୍ଡିତ ଗ୍ରନ୍ଥା ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମ ଦେବ ବର୍ମାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତୀ, ବଦ୍ୟା, ବଦାନ୍ୟତା ଓ ଉଦାରତା ଉଲ୍ଲେଖ ଓ ଆଉ ଅଣ୍ଡରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ ।]

ବିକ୍ରମ କେଶରୀ—ଦେ. ବି—୧ । ବଳିଆ ସିଂହ—1. A very strong lion. (ଉଦାହରଣ—ବିକ୍ରମେ ବିକ୍ରମ କେଶରୀ ମତ । ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷାଅଟଲାସ ।) ୨ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିଗା ନାମ—2. A name given to males.

ବିକ୍ରମଗତି—ଦେ. ବି—ସାହସ ସହିତ ଗମନ—Bold advance or Bikramagati movement. (ଉଦାହରଣ—ବିକ୍ରମ ଗତିର ବହି—ଶରଧା ଗୃଧକ୍ତ ଗୃହିଁ—କେଶରୀ ଗିର ମଧରୁ--ସେହି ସ୍ତ୍ରୀବେ । ଉଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବିକ୍ରମ ପ୍ରକାଶ—ସ. ବି (ଅଷ୍ଟୀ ତତ୍ପୁ; ବିକ୍ରମ+ପ୍ରକାଶ)—ଆପଣାର Bikrama prakāśa ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇବା—Show of one's prowess

ବିକ୍ରମ ରହିତ—ସ. ବିଣ—ପରାକ୍ରମଶୂନ୍ୟ—
Bikrama rahita Destitute of strength, (ବିକ୍ରମ ଶୂନ୍ୟ, ବିକ୍ରମ ଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିକ୍ରମ ଶାଳୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିକ୍ରମ+ଅଳ୍ଚ ଅର୍ଥରେ ଶାଳନ୍)—ମହା Bikrama sālī ବଳବାନ୍—Very strong; very (ବିକ୍ରମଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) valiant.

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ—ସ. ବି—(ବିକ୍ରମରେ ଆଦିତ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ)—ଉଜ୍ଜୟିନୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ Bikramāditya ହିନ୍ଦୁ ରାଜା—A celebrated king of (ବିକ୍ରମାର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)— Ujjaini [ଦ୍ର—ଏ ଶକ୍ତମାନଙ୍କୁ ୪୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରୁ ତଡ଼ିଦେଇ ଭାରତରେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟକୁ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରି-ଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଓ ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳ. (ଖ୍ରୀ ୩୭୫—୪୧୩) ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବୋଲି ଆଉ ଜଣେ ସୌର୍ଯ୍ୟବଶର ରାଜା ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ମଗଧରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ,ଏଥିପାଇଁ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ବୋଲିଯାଏ । ଧନ୍ୱନ୍ତରି, କ୍ଷପଣକ, ଅମରସିଂହ, ଶଙ୍କୁ, ବେତାଳଭଟ୍ଟ, ଘଟକର୍ପର, କାଳିଦାସ, ବରାହ ମିହିର ଓ ବରରୁଚି ଏହି ନଅଜଣ ଏହାଙ୍କର ସଭା ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ, ଏମାନଙ୍କୁ ନବରତ୍ନ କୁହାଯାଏ । ଏହାଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୟନାମ ଶ୍ରୋଜଗୁପ୍ତ । ଐତିହାସିକମାନେ ଏହାଙ୍କ ଗୁପ୍ତାବ୍ଦ କାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଜନ୍ମର ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି-ଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ନାମର ପ୍ରଚଳନ ଅବ୍ଦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୭ ବର୍ଷ ଠାରୁ ଚଳୁଅଛି । ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ କଳିଯୁଗାରମ୍ଭର ୩ ହଜାର ବର୍ଷ ପରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ନାମରେ ଜଣେ ପ୍ରତାପୀ ରାଜା ଥିଲେ । ଗଣନାକ୍ରମେ ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ଇତିହାସ ଏ ବିଷୟରେ ମାରବ । ଗୁପ୍ତ ବଂଶୀୟ ସମୁଦ୍ର ଗୁପ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ କାଶ୍ମିରରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ନାମରେ ଜଣେ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ଗୁଲୁକ୍ୟ ବଂଶରେ ଏହ ନାମଧାରୀ କେତେ-ଜଣ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ (ହ. ଶ) । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଅନେକ ରାଜା କାଲକ୍ରମେ ଏହ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସୂଚକ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ବିକ୍ରମାବ୍ଦ—ସ. ବି—ସବତ୍ସରଶେଷ, ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ Bikramābda ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବର୍ଷ ଗଣନା କ୍ରମ—Name of an (ବିକ୍ରମ ସବତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] era running in the name Bikramāditya. [ଦ୍ର—କେହ୍ କେହ୍ ଐତିହାସିକ କହନ୍ତି ଯେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ 'ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ' ମାଲବଦେଶର ରାଜା 'ଯଶୋଧର୍ମ ଦେବ' ଥିଲେ । ମୂଲତାନ ଓ ଲମ୍ବାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କୋରୁର ନାମକ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ୫୩୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୁନ୍ ବା ଶକମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିଥିବା ବିଷୟ ମାଲବଦେଶସ୍ଥ ମନ୍ଦୋରର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଜୟସ୍ତମ୍ଭରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ୫୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ସନ, ଯାହାକି ସେହି ସମୟରେ ମାଲବଦେଶରେ ଚଳୁଥିଲା ତାକୁ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଆପଣାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ 'ସଂବତ୍' ନାମ ଦେଇ ଚଳାଇଲେ ଓ ଉକ୍ତ ସଂବତ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିକ୍ରମାବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ସଂଭବତଃ ଏହ ଅବ୍ଦ ମାଲବଦେଶକୁ ପୂର୍ବେ ଜୟ କରିଥିବା କ୍ଷତ୍ରିୟ ମାନଙ୍କର ରାଜା 'ଶୂଦ୍ରାକ'ଙ୍କର ଜୟସ୍ମରଣାର୍ଥ ଚରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ସକାଶେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ମାଲବଦେଶରେ ଚଳ ଆସୁଥିଲା । ଏବ ଏହା ଏଥିପୂର୍ବେ 'ମାଲବାବ୍ଦ' ବୋଲି ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା ଓ ପରେ ମଧ୍ୟ 'ମାଲବାବ୍ଦ' ଓ 'ମାଲବେଶ୍ୱରାବ୍ଦ' ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲା ।

ଇତିହାସ ଗଣନାରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ରାଜସଭାର ନବରତ୍ନ (ଯାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବି କାଳିଦାସ, ଜ୍ୟୋତିଷିକ ବରାହମିହିର, ଅମରକୋଷକାର ଅମରସିଂହ ଜଣେ ଜଣେ ଥିଲେ) ମାନେ ସମକାଳୀନ ନ ଥିଲେ । କାରଣ କାଳିଦାସ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫୩ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ 'ନବରତ୍ନ'ଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଭିନ୍ନପରବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ତି । ବରାହମିହିରଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ୫୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୋଇଥିବାର କେହ କେହ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ।

[ଶ୍ରି. ପ୍ରଥେରୋ ସାହେବ (Mr. P. Prothero) ଏବଂ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସତୀଶଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କର ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ (A short primer of Indian History) ରୁ ସଂଗୃହୀତ ।]

ବିକ୍ରମି ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବି+କ୍ରମ ଧାତୁ)—ଦଉଡ଼ି ଆସିବା—Bikrami āsibā To run forward; to come (ବିକ୍ରମିଯିବା—ବିପରୀତ) running (ଉଦାହରଣ—ବିକ୍ରମି ବିକ୍ରମେ ଆସା ଆସିଲ୍ୟ ମନରୁ ବେଗେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବିଳାସ ।)

ବିମକ୍କର ଆନା

ବିକ୍ରମିବା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବି+କ୍ରମ ଧାତୁ)—୧ । ଜୋର୍ Bikramibā ବା ବଳପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ଗମନ କରିବା—ବିକ୍ରମା 1. To go with great force. (ଉ.—**ବିକ୍ରମନା** ବିକ୍ରମି ଲଙ୍ଘଣ ମିଳେ ବିଷ୍ଣୁମା କାନନ, ବସନ୍ତ ମଳସ୍ପା-ଦ୍ରିରୁ ବ ସେ ଆଗମନ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବିଳାସ) । ' । ବଳପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To show strength. (ଉ.—ନରତେ ଅପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ. ସିଂହର ପ୍ରାୟେ ବିକ୍ରମଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ।

ବିକ୍ରମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ । ବିକ୍ରମ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ; ବିକ୍ରମିନ୍ ୧ମା. Bikramī ୧ବ.)—୧ । ପରାକ୍ରମୀ; ମହାବଳ—1. Mighty. (ବିକ୍ରମିମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ' । ସାହସିକାଳୀ—2. Valiant. ' । ବୀର—3 Heroic. ବ—୧ । ସିଂହ—1. The lion. ' । ବୀର—2. A hero.

ବିକ୍ରୟ—ସ. ବି (ବି+କ୍ରୀ ଧାତୁ=ଦ୍ରବ୍ୟବିନିମୟ କରିବା+ଭାବ. ଅ) Bikraya —ଅର୍ଥ ବିନିମୟରେ ବସ୍ତୁ ଅର୍ପଣ; **ବିକ୍ରୟ**—Sale (କ୍ରୟ—ବିପରୀତ) ଦେ. ବଣ [କଚରଅ]—୧ । ବିକ୍ରୀତ—ବିକ୍ରୀ **ବିକ୍ରୀ** 1. Sold. ' । ବିକ୍ରେୟ—2. About to be sold.

ବିକ୍ରୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିକ୍ରିବା—To sell. Bikraya karibā ବିକ୍ରୟ କରା **ବେଚନା**

ବିକ୍ରୟକାରୀ—ସ. ବି· ପୁଂ—ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରେ; ବିକ୍ରେତା—Bikrayakārī (ବିକ୍ରୟକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Vendor.

ବିକ୍ରୟ ଲବ୍ଧ—ସ. ବଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିକ୍ରୟ+ଲବ୍ଧ)—ବିକ୍ରୟ ଦ୍ୱାରା Bikraya labdha ପ୍ରାପ୍ତ; ବିକ୍ରୀତ ପଦାର୍ଥର ବିନିମୟରେ ପ୍ରାପ୍ତ (ଧନ)—(money) Got by the sale of a property.

ବିକ୍ରୟ ସଭା—ସ. ବି. (କଚରଅ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବିକ୍ରୀତ ବସ୍ତୁର Bikraya sabhā ଦର ଆଦି ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ—ଏ meeting place where sales are settled.

ବିକ୍ରୟ ସ୍ଥାନ—ସ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିକ୍ରୟ+ସ୍ଥାନ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ Bikraya sthāna ପଦାର୍ଥ ବିକ୍ରି ହୁଏ—Place of sale.

ବିକ୍ରୟାର୍ଥୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛୁକ—Bikrayārthī Desirous of selling a thing. (ବିକ୍ରେତୁ, ବିକ୍ରେତୃକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିକ୍ରୟାର୍ଥିମା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିକ୍ରୟାର୍ଥିନୀ, ବିକ୍ରେତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିକ୍ରୟିକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+କ୍ରୀ ଧାତୁ+ଇକ)—ବିକ୍ରୟୀ; ବଣ୍ଟେଇ। - Bikrayika Vendor; seller. (ବିକ୍ରୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିକ୍ରୟୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିକ୍ରୟ+ଇନ୍=ବିକ୍ରୟିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Bikrayī ବିକ୍ରେତା; ବାଣ୍ଟା—Vendor; seller. [ଦ୍ର—ଏହା (ବିକ୍ରୟିଣୀ[ଣୀ]—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ସଥା—ଆମ୍ବୁଳ ବିକ୍ରୟୀ, ବସ୍ତ୍ର ବିକ୍ରୟୀ ଇତ୍ୟାଦି।)

ବିକ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି=ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ+କ୍ରମ୍ ଧାତୁ=ଯୁଦ୍ଧାଦି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ବିକ୍ରମୀ; ପରାକ୍ରମୀ; (ବିକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମହାବଳ—1. Mighty; strong. ୨। ବୀର—2. Heroic; valiant. ୩। ପ୍ରଜ୍ଞାଯୁକ୍ତ—3. Splendid. ୪. (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ସିଂହ—1. The lion. ୨। ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣି—2. A sort of gem. ୩। (+କର୍ମ. ତ) ବଳ; ବିକ୍ରମ—3. Prowess; might. ୪। (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ବୀର; ଯୋଦ୍ଧା - 4. Warrior; hero. ୫। (+ଭାବ.ତ) ଘୋରଗୋଳ; କୋଲାହଳ, ଘୋଘା(ହି. ଶ)—5. Noise; uproar. ୬। (ନାମ) ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଅସୁରର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—6. Name of a son of demon Hiraṇākṣha. ୭। (ବ୍ୟାକରଣ) ଏକ ପ୍ରକାର ସନ୍ଧି ଯହିଁରେ ବିସର୍ଗ ଅବିକୃତ ରହେ (ହି. ଶ)—7. (grammar) A process of grammatical blending of letters in which Bisarga is not eliminated. ୮। କୁବଳୟାଶ୍ୱଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—8. Name of a son of Kubalayāśwa. ୯। ସାହସ (ହି. ଶ) - 9. Valour; bravery. ୧୦। ଚାଲିବାର ଢଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—10. Manner of walking; gait. ୧୧। ଏକ ପ୍ରକାର ଘେନ୍ନ ମାଦକ (ହି. ଶ)—11. A kind of intoxicating drink.

ବିକ୍ରାନ୍ତା—ସଂ. ବି. (ବିକ୍ରାନ୍ତ+ଆ)—୧। ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ ବୃକ୍ଷ; ଅଗରୁ—Bikrāntā 1. Premna Integrifolia (tree). ୨। ଜୟନ୍ତୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—2. Jayantī (See) ୩। ମୂଷାକାନି (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—3. Mūshākāni (See) ୪। ମନ୍ଦାର (ହି. ଶ)—4. China rose. ୫। ଅପରାଜିତା (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—5. Aparājitā (See) ୬। ନାଲି ଲାଜକୋଳି ଲତା (ହି. ଶ)—6. The red variety of Lājakoli creeper. ୭। ହଂସପଦୀ ଲତା (ଦେଖ)—7. Haṁsapadī (See)

ବିକ୍ରାନ୍ତି—ସଂ. ବି. (ବି+କ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧। ପରାକ୍ରମ; Bikrānti ବିକ୍ରମ—1 Might; prowess. ୨। ପ୍ରଭା—2. Splendour; glory. ୩। ଅଶ୍ୱର ଗତିବିଶେଷ; ଘୋଡ଼ାର ଛୁଟିବାକୁ ଦଉଡ଼ —3. A motion of the horse; gallop. ୪। ବୀରତା; ଶୂରତା—4. Valour; heroism. ୫। ଗତି (ହି. ଶ)—5. Motion.

ବିକ୍ରି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ବିକ୍ରୀ (ଦେଖ)—Bikrī (See) Bikri (ଶବ୍ଦ—ବିପଣ୍ଡିତ)

ବିକ୍ରି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବିକ୍ରୟ)—ବିକ୍ରୟ କରିବା; ବିକିବା — Bikri karibā ବିକ୍ରି କରା **बिक्री करना** To sell.

ବିକ୍ରି ଖରିଦ—ଦେ. ବି—(ବିପଣ୍ଡିତାର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ସ. ବିକ୍ରୟ; ଫା. Bikri kharidi ଖରିଦ) — ବିକା ବିଣା—Sale and purchase; chase. [ବିକ୍ରି ଖରିଦ(ବି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିକ୍ରି ଜମି—ଦେ. ବି—(କଚରଥ) (ସ. ବିକ୍ରୀତ; ବିକ୍ରେୟ+ଫା. ଜମୀନ୍) Bikri jami ୧। ବିକ୍ରୀତ ଭୂମି—1. Land sold. (ବିକ୍ରୀ ବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଯେଉଁ ଜମି ବିକ୍ରୀତ ହେବାକୁ ଅଛି—ବିକ୍ରି ଜମି **बिकाउ जमीन** 2. The land which is going to be sold.

ବିକ୍ରି ଜରସମନ—ଦେ. ବି—(କଚରଥ) (ସ. ବିକ୍ରୟ+ଫା. ଜରୁସମନ Bikri jarasamana ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବିକ୍ରି (ବିକ୍ରି ଦାମ, ବିକ୍ରି ମୂଲ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିକ୍ରୀ ଯାଏ—Sale-price; ଦାମ **जरसमन** consideration money.

ବିକ୍ରି ଦର—ଦେ. ବି—(ସ. ବିକ୍ରୟ+ଫା.ଦର୍)—୧। ଯେଉଁ ଦର ବା Bikri dara ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରେଟ୍‌ରେ କୌଣସି ଜିନିସ ବିକ୍ରି ହୁଏ—ବିକ୍ରୀଦର **बिक्री भाव** 1. The settled rate in which a (ବିକ୍ରି ଦାଣ୍ଡ; ବିକ୍ରି ଭାଉ, ବିକ୍ରି ରେଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) thing is sold. ୨। ପ୍ରଚଳିତ ବଜାର ଭାଉ—2. Market rate of an article.

ବିକ୍ରିୟା—ସ. ବି—(ବି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧। ବିକାର Bikriyā (ଦେଖ)—1. Bikāra (See) ୨। ବିପରୀତ କ୍ରିୟା—1. Opposite or contrary action. ୩। ପ୍ରତିକ୍ରିୟା—3. Reaction.

ବିକ୍ରି ସମ୍ପତ୍ତି—ଦେ. ବି—(କଚରଥ)—୧। ବିକ୍ରୀତ ସମ୍ପତ୍ତି— Bikri sampatti ବିକ୍ରୀ ସମ୍ପତ୍ତି 1. Property sold. **बिकाउ सम्पत्ति** ୨। ବିକ୍ରେୟ ସମ୍ପତ୍ତି—2. Property which ବିକ୍ରୀ ସମ୍ପତ୍ତି is going to be sold.

ବିକ୍ରୀ—ଦେ. ବି—(ସ. ବି+କ୍ରୀ ଧାତୁ)—ବିକ୍ରୟ—Sale. ଦେ. Bikrī ବିଣ—(ସ. ବିକ୍ରେୟ)—୧। ବିକ୍ରେୟ; ଯାହା ବିକ୍ରି କରି- ବିକ୍ରୀ **बिक्री** ଦିବ—1. Going to be sold. ୨। ବିକ୍ରୀତ- 2. Sold.

ବିକ୍ରୀଡ଼ିତ—ସ. ବି—(ବି=ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ+କ୍ରୀଡ଼ ଧାତୁ=ଖେଳିବା Bikrīrdita +ଭାବ. ତ)—୧। ବିବିଧ କ୍ରୀଡ଼ା—1, Various sports. ୨। ନାନା ପ୍ରକାର ଲୀଳାଗତି—2. Contortious; tortuous movements; artistic movements. [ଯଥା—ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ବିକ୍ରୀଡ଼ିତ =ବ୍ୟାଘ୍ର ଗତି]

ବିକ୍ରୀତ—ସ. ବିଣ.—(ବି+କ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଯାହା ବିକା ହୋଇ Bikrīta ଅଛି— Sold.

ବିକ୍ରୁଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ—(ବି+କ୍ରୁଶ୍ ଧାତୁ=ଆକୋଶ, ଜନନ, ଆହ୍ୱାନ Bikrushṭa କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ଆକୋଶକାରୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

[ବକ୍ରୋକ୍ତ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Reproaching; imprecating. ୨ । ସ୍ୱେଦନକାତ୍ୟ—2. Bewailing. ୩ । ଆହ୍ୱାନ-କାତ୍ୟ—3 Summoning. ୪ । (+କର୍ମ. ତ)—ଆହୂତ—4, Called; summoned. ୫ । ନିମନ୍ତ୍ରିତ-5. Invited. ୬ । ନିଷ୍ଠୁର; ନିର୍ଦ୍ଦୟ—6. Cruel; merciless.

ବକ୍ରେତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ତ+କ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ବକ୍ରେୟ (ଦେଶ)—Bikreya (See)

ବକ୍ରେତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବି+କ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ବିକ୍ରେତୃ; ୧ମା [ବିକ୍ରେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ବ)—ବିକ୍ରୟିତା—Vendor.

ବକ୍ରେୟ—ସଂ. ବିଣ—(ବି+କ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବିକ୍ରୟ-ଯୋଗ୍ୟ—1 Saleable. ୨ । ଯାହା ବିକ୍ରି କରି-ବାର—2 About to be sold. ବି—୧ । ପଣ୍ୟ-1 Merchandise. ୨ । ବଜାରର ସଉଦାପତ୍ର—2. Commodities for sale.

ବକ୍ଲବ—ସଂ. ବ (ବ+କ୍ଲବ୍ ଧାତୁ=ବହ୍ୱଳ ଦେବା+ଘ୍ଞ. ଅ)—Bik̤laba ୧ । ଉତ୍ସବହ୍ୱଳତା—1 Mental confusion; alarm. ୨ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା—2. Bewilder-ment. ୩ । ବ୍ୟାକୁଳତା—3. Consternation; agitation. ୪ । ଜଡ଼ତା—4. Numbness. ୫ । ଔଦାସୀନ୍ୟ-5. Indifference. ୬ । ଭ୍ରାନ୍ତି--6, Delusion. ୭ । ତ୍ରାସ—7. Alarm. ବିଣ—୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବହ୍ୱଳ; ବ୍ୟାକୁଳ—1. Confused; agitated; perturbed. ୨ । ତ୍ରସ୍ତ—2. Alarmed. ୩ । ଉଦା-ସୀନ— 3, Indifferent. ୪ । ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ—4. Afflic-ted. ୫ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼; କର୍ତ୍ତବ୍ୟାବଧାରଣରେ ଅକ୍ଷମ-5. Bewildered. ୬ । ବିପନ୍ନ—6. Involved in danger.

ବକ୍ଲିନ୍ନ—ସ. ବିଣ. (ବ+କ୍ଲିଦ୍ ଧାତୁ=ଆର୍ଦ୍ର ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bik̤linna ୧ । ଆର୍ଦ୍ର; ତିନ୍ତା—1. Wet. ୨ । ସିକ୍ତ—2. Moistened. ୩ । ଦ୍ରବୀଭୂତ—3. Melted; liquefied. ୪ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ—4. Worn out; wasted; grown old; debilitated. ୫ । ପଚା; ସଡ଼ା—5. Rotten; putrefied.

ବକ୍ଲେଶରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବିନା କଷ୍ଟରେ; ଅନାୟାସରେ—Bik̤lesare Without any trouble; easily.

ଅକ୍ଲେଶେ (ଉ:—ବକ୍ଲେଶରେ କେ ମୋ ବିନା କରତା, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ସେ ଏକା ମୋରେ ବିନତା—ବିଜ. ବୈଦେଘୁଣବିଲାସ ।)

ବକ୍ଷତ—ସଂ. ବିଣ (ବ=ବିଶେଷରୂପେ+କ୍ଷତ)—୧ । ଆହତ; ଘାଇଲ୍ଲ—1. Wounded; smitten. ୨ । ବିଶେଷରୂପେ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ—2. Injured; much hurt. ୩ । ବିଦାରିତ—3. Torn; rent. ୪ । ଖଣ୍ଡିତ; ବିଖଣ୍ଡିତ—4. Cut or torn into pieces. ୫ । କ୍ଷୟ-ପ୍ରାପ୍ତ—5. Wasted; decayed.

ବକ୍ଷତ୍—ସ. ବ (ବ+କ୍ଷତ୍) (ବୈଦ୍ୟକ) Bikshaya—ଅଧିକ ମଦ୍ୟପାନ ଯୋଗୁ ଜାତ ସ୍ନେଗବିଶେଷ—A disease resulting from excessive drinking.

ବକ୍ଷିପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ବ+କ୍ଷିପ୍ ଧାତୁ=ଫୋପାଡ଼ିବା+କର୍ମ. ତ)—Bikshipta ବକ୍ଷିପ୍ତା ବକ୍ଷିପ୍ତି ବକ୍ଷେପ } ଅନ୍ୟରୂପ ୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଫୋପଡ଼ା ହୋଇଥିବା—1. Scattered about. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ—2. Propelled hither and thither. ୩ । କ୍ଷିପ୍ତ; ବିକୃତ (ମନ୍ତ)—3. Insane; distracted (said of the mind). ୪ । ତ୍ୟକ୍ତ—4. Abandoned; cast off. ୫ । ଫୋପଡ଼ା ଯାଇଥିବା—5. Thrown. ୬ । ବ୍ୟାକୁଳ 6, Perturbed, ୭ । ପାଗଳ—7, Mad, ୫. ବ—ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଚିତ୍ତର ଚଞ୍ଚଳ ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ—A sort of mental abstraction described in the joga,

ବକ୍ଷିପ୍ତକ—ସଂ. ବ (ବକ୍ଷିପ୍ତ+କ)—ଯେଉଁ ମୃତ୍ତିରକୁ ଦଗ୍ଧ କରି ନ ଯାଇ Bikshiptaka ବା ପୋତା ନ ଯାଇ ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇଥାଏ (ହୁ. ଶ)—A dead body which is neither cremated nor buried, but thrown away,

ବକ୍ଷିପ୍ତ ଗତି—ସଂ. ବ (ବଳ୍ପନ ପରିତ୍ୟାଗ)—ଫୋପଡ଼ା ଯିବା ଦ୍ରବ୍ୟର Bikshipta gati ଗତି—Force or motion generated (ବକ୍ଷେପ ଗତି—ଅନ୍ୟରୂପ) in a body while it is thrown or propelled; momentum of a body which is thrown or pushed,

ବକ୍ଷିପ୍ତ ଚିନ୍ତା—ସଂ. ବ—ଦୌଡ଼ସି ବିଷୟର ଧାରାବାହିକ ଆଲୋଚନା Bikshipta chinta ନକରି ନ ଯାଇ ନାନା ବିଷୟର ଅସଂବଦ୍ଧ ଚିନ୍ତା—Stray thoughts; random thoughts, [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ସ୍ମୃତି ଏହି ନାମରେ ଜୁଡ଼ିଲ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ଥନେକ ବର୍ଷ ଧରି ନାନାବିଷୟକ ସମସାମୟିକ ଲେଖି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।]

ବକ୍ଷିପ୍ତି—ସଂ. ବ. (ବ+କ୍ଷିପ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ଞ. ଇ)—୧ । ବିକିରଣ, Bikshipti ଇତସ୍ତତଃ ଫୋପାଡ଼ିବା—1, Scattering about; (ବକ୍ଷେପ—ଅନ୍ୟରୂପ) dispersion, ୨ । ବିସ୍ତାର—2. Ex-pansion; diffusion, ୩ । ସଞ୍ଚାଳନ—3, Moving to and fro, ୪ । ତ୍ୟାଗ—4, Abandonment. ୫ । (+କର୍ମ. ଇ) ସ୍ୱତ୍ୱ—5, Revenue, ୬ । (+ଘ୍ଞ. ଇ) ପ୍ରେରଣ—6, Sending out, ୭ । ନିକ୍ଷେପ--7, Throwing. ୮ । ଚିତ୍ତର ବିକ୍ଷୋଭ—8, Distraction, ୯ । ବେଢ଼େଇ ସୀତାର ଥାଦ ସମୟରେ ଦୌଡ଼ସି ସୁର ବଜାଇବା ପରେ ସେହି ସୁର ଠାରୁ ଦୂର ବା ଉତ୍ତୋଳିତ ସୁର ବ୍ୟବଧାନରେ ବାମହସ୍ତର ଅଙ୍ଗୁଳି ଘର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଅବିଚ୍ଛେଦରେ ଉତ୍ପାଦିତ କରଣ— 9, A sort of melody produced by the dexterous movement of the fingers of the

Digitized by srujanika@gmail.com

left hand on a stringed instrument, while playing a tune with the right hand. ୧୦ । ପାଗଳପଣ; ବାଉଳତା—10. Madness.

ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ—ଫ. ବିଣ (ବି+କ୍ଷୁବ୍) —୧ । ସଘଟ୍ଟିତ; ଘଣ୍ଟାସିବା—1. Agitated; churned. ୨ । ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ—2. [ବିକ୍ଷୁବ୍ଧତା, ବିକ୍ଷୁବ୍ଧି, ବିକ୍ଷୋଭ—ବିଶେଷ୍ୟ] Afflicted. ୩ । ଭୀତ; ତ୍ରସ୍ତ—3. Alarmed. ୪ । ଯାହାର ମନରେ ଖୋଭ ଜାତ ହୋଇଅଛି—4. Grieved.

ବିକ୍ଷେପ—ଫ. ବି (ବି+କ୍ଷିପ୍. ଧାତୁ+ଘଞ୍, ଅ)—୧ । ବିତରଣ—Bikshepa 1. Scattering about; dispersion. ୨ । (ବିକ୍ଷେପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟାପ୍ତି; ବିସ୍ତାର—2. Diffusion. spreading. ୩ । ତ୍ୟାଗ—3. Abandonment. ୪ । ପ୍ରେରଣ—4. Sending; despatching (Apte); transmission. ୫ । ନିକ୍ଷେପ—5. Throwing away. ୬ । (ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷା) ତାରା ବା ଗ୍ରହାଦିର ଅବସ୍ଥିତିସୂଚକ ଅକ୍ଷାଂଶ—6. (Astronomy) Celestial or polar latitude (Apte). ୭ । (ଅଙ୍ଗାଦିର) ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ—7. Spreading out (of the limbs). ୮ । ଧନୁରେ ଗୁଣ ଚଢ଼ାଇବା (ହି. ଶ)—8. Stringing of a bow. ୯ । ମନକୁ ସଂଯତ ନ କରି ଏଣେତେଣେ ଚଳାଇବା (ହି. ଶ)—9. Letting the mind wander or go astray. ୧୦ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଆପଣା ବଶ ନ ରଖିବା (ହି. ଶ)—10. Absence of control on one's senses. ୧୧ । (+କର୍ମ. ଅ) ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗାସିବା ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—11. A kind of ancient weapon which was used to be flung; boomerang. ୧୨ । (ଅସ୍ତ୍ରକରଣ. ଅ) ସେନାଙ୍କ ଛାଉଣି; ଛାଉଣୀ (ହି. ଶ)—12. Camp of an army. ୧୩ । ବାଧା; ବିଘ୍ନ (ହି. ଶ)—13. Obstruction; impedement. ୧୪ । ଏଣେତେଣେ ହଲ୍ଲଇବା (ହି. ଶ)—14. Moving to and fro; waving (Apte). ୧୫ । ବ୍ୟାକୁଳତା—15. Perplexity (Apte). ୧୬ । (+କରଣ. ଅ) ଭୟ—16. Alarm; fear (Apte). ୧୭ । ଯୁକ୍ତିର ଖଣ୍ଡନ—17. Refutation of an argument (Apte). ୧୮ । ଇତସ୍ତତଃ ଅନ୍ୱେଷ୍ଟିରୂପେ ଗ୍ରହିବା—18. Looking about vaguely or wildly (Apte); staring vacantly.

ବିକ୍ଷେପକ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+କ୍ଷିପ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ବିକ୍ଷେପ Bikshepaka କାର୍ଯ୍ୟ; ବିତରଣକାର୍ଯ୍ୟ—Sprinkling,

ବିକ୍ଷୋଭ—ଫ. ବି (ବି+କ୍ଷୁଭ୍ଧାତୁ+ଘଞ୍.ଅ)—୧ । ଗୃଢ଼ଭାବ; ସଘଟ୍ଟନ—Bikshobha 1 Agitation; perturbation; disturbance. ୨ । ବ୍ୟଥା; ଦୁଃଖ—2. Misery; agony. ୩ । ଗୁରୁତର ଭୟ—3. Alarm. ୪ । ଉଦ୍ବିଗ୍ନତା—4 Anxiety; ୫ । ଔଦାସ୍ୟ—5. Indifference. ୬ । ଚିତ୍ତ ବିପ୍ଲବ—6. Distraction; mental disturbance. ୭ । କମ୍ପ—7. Shaking; tremor.

ବିଖ (ଖୁ, ଖ୍ୟ, ଖ୍ର, ଖ୍ରୁ, ଗ୍ର)—ଫ. ବିଣ: ପୁଂ (ବି=ବିଗତ+ନାସିକା; Bikha(khu, khya, khra, khru, gra) ନଯାଚକ)—(ବିଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବିଗତନାସିକା; ଯାହାର ନାକ ନାହିଁ—1. Noseless (Apte). ୨ । ଯାହାର ନାକ କଟା ହୋଇଅଛି—Having the nose cut or lopped off.

ବିଖଡ଼—ବୈଦେ. ବି. (ଫ. ବିଦ୍ଧ)—୧ । କଳି—1 Quarrel. Bikharda

ବାଖଡ଼ା; **ବଖେଡା** ୨ । ଗୋଲମାଲ—2. Confusion. ୩ । ଦୁର୍ଘଟନା—3. Mishap, ୪ । ବ୍ୟାଘାତ—4, Obstacle, [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ସଦ୍ଭରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଉଖଡ଼ ବିଖଡ଼].

ବିଖଡ଼ିଆ—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଖଡ଼ିଆ (ଦେଶ)—Bikhardiā (ବିଖଡ଼ୀ, ବିଖଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Bakhardiā (See)

ବିଖଣ୍ଡ—ଦେ.ବି ୧ । କୁବଚନ—1. Evil names, ୨ । କୁବାକ୍ୟ—Bikhanda Evil language, [ଉ.—ଚଣ୍ଡ ହୋଇ ଦେଖ ବିଖଣ୍ଡ କହୁଛ ମଧୁର ନାହିଁ ତୁଣ୍ଡରେ । ଅଯମନ୍ୟ ବିଦର୍ଭ୍ୟ ଚିନ୍ତାମଣି ।

ବିଖଣ୍ଡିତ—ଫ. ବିଣ—(ବି+ଖଣ୍ଡ୍ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ—Bikhandita 1. Wounded and scratched, [ବଲଘାକ, ବିଖଣ୍ଡିତ ଚରମ ଯେ । ଉଙ୍କ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଳାସ ।] ୨ । ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ—2. Cleft in two (Apte). ୩ । ଖଣ୍ଡିତାଙ୍ଗ—3. Mutilated (Apte). ୪ । ଖଣ୍ଡିତ (ଯୁକ୍ତି)—4. Refuted (Apte),

ବିଖଣ୍ଡିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—୧ । ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବା—1. To Bikhandibā make into pieces. [ଉ.—ବିଖଣ୍ଡ ପଦ ପଢ଼ ବିଖଣ୍ଡା ଯେ । ଉଙ୍କ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଳାସ ।] ୨ । ଜିଣିବା; ପରାସ୍ତ **ବିଖଡାନା** କରିବା—2. To defeat; to overcome, [ଉ.—ଗାଳ ନଳନ ସୁନର ନୟନ ଗଞ୍ଜଇ ତୋର ନାସା-ଭିଲ—ପ୍ରସୂନ ବିଖଣ୍ଡେ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଧି ।]

ବିଖନ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବିଖନସ୍)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā. Bikhana [ଉ.—ସୁସମ୍ଭେ ସମ୍ଭେ ବାଲ୍ୟକାଳେ ଖାଇଲେ କେହୁ ନମାଣ ଏ ବିଖନେ । ଉଙ୍କ. କୋଣ୍ଡଭ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର] ୨ । ବ୍ରହ୍ମ—2. The Divine Quintessence (Apte).

ବିଖାସା—ଫ. ବି— ଜିହ୍ୱା—

Bikhāsā The tongue (Apte).

ବିଖ୍ୟ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ବିଗତ+ନାସିକା ଯାହାର; Bikhya ନଯାଚକ)—ବିଖ (ଦେଶ)—Bikha (See). (ବିଖ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଖ୍ୟାତ—ସଂ. ବି—(ବି+ଖ୍ୟାତ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ସୁବିଦିତ—Bikhyāta Celebrated; famous. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ (ବିଖ୍ୟାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ହୁଏ ଯଥା—ସୁବିଖ୍ୟାତ; ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ, ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବିଖ୍ୟାତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁନାମ ବିସ୍ତାର କରିବା—To make Bikhyāta karibā ବଖ୍ୟାତ କରା **विख्यात करना** famous.

ବିଖ୍ୟାତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସୁନାମ) ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—Bikhyāta hebā To be renowned; to be famous. ବିଖ୍ୟାତ ହଓୟା **विख्यात होना**

ବିଖ୍ୟାତି—ସଂ. ବି—(ବି-ା-ଖ୍ୟାତି)—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧି—1. Celebrity. Bikhyāti ୨ । କୀର୍ତ୍ତି; ଯଶଃ—2. Fame. ଦେ. ବିଶ୍ଳ—ବିଖ୍ୟାତ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ—Celebrated.

ବିଖ୍ୟାତିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଯଦ୍ୟ)—୧ । ପ୍ରକାଶ କରିବା—To Bikhyātibā express; to publish. ୨ । ବିସ୍ତାର କରିବା; ବିଖ୍ୟାତ। ବିସ୍ତାରିବା—2. To spread; to extend. [ଉ.—**विख्यात करना** ବିଶ୍ୱଧାତ୍ରୀରୁ ଦ୍ୱିତ ହେଲେ କୀର୍ତ୍ତି, ବିଖ୍ୟାତିବେ ଅସୁର ନାଶେ କୀର୍ତ୍ତି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଲାସ ।]

ବିଖ୍ୟାପନ—ସଂ. ବି—(ବି+ଖ୍ୟା ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଖ୍ୟାପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ) Bikhyāpana —୧ । ଚଳାଚ କରଣ—1. Publication; proclaiming; making famous (Apte). ୨ । ସ୍ୱୀକାର କରିବା—2. Confessing; acknowledging (Apte).

ବିଖ୍ରୁ(ଖ୍ରୁ)—ସଂ. ବିଶ୍ଳ ପୁଂ.—(ନଘାଚନ) —ବିଶ୍ଳ (ଦେଖ) Bikhra(khru) Bikha (See).

ବିଗ(ଗି)ଡ଼(ଡ଼ା)—ବୈଦେ. ବିଶ୍ଳ—(ସଂ. ବିକୃତ; ଭୁଲ; ସଂ. ବି+ Biga(gi)rda(rdā) ଘୃତ. ଧାତୁ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟ—1. Wicked (ସଜଡ଼ା—ବିପରୀତ) ୨ । ଅନିଷ୍ଟକାରୀ—2. Mischievous; ବିଗଡ଼ା harmful. ୩ । ନଷ୍ଟ—3. Spoiled. ୪ । ବେଆଡ଼ା—**बिगडा हुआ** 4. Irregular. ୫ । ବିକୃତ—5. Deranged. ୬ । ଅଧଃପତିତ—6. Fallen down. ୭ । ଅପ୍ରସନ୍ନ; ବିରକ୍ତ—7. Irritated; displeased. ୮ । ବିଗାଡ଼ୁ (ଦେଖ)—8. Bigārdu (See). ବି—୧ । ବିଗିଡ଼ ବିଗଡ଼ା ହିବା; ନଷ୍ଟ ହେବା; ଅଧଃପତନ—1. Derangement. **बिगडाना, बिगाड** ୨ । ବିକୃତ; ବିଗତ ହେବା—2. Being spoiled. [ଉ.—ଯେ ଅଡ଼ୁଲରୁ ବିଗଡ଼ା, ସେ କେବେ ନୁହେଁ ସଜଡ଼ା । ଛଗ ।] ୩ । ଗୋଳମାଳ; ବ୍ୟାଘାତ—3. Disorder. (ଯଥା—ପେଟ ବିଗଡ଼ା)

ବିଗ(ଗି)ଡ଼ା(ଡେ଼)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ବିକୃତ; ସଂ. ବିକାର) Biga(gi)rdā(rde)ibā (ବିଗିଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—(ବିଗାଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) The causative form of Bigi-(ସଜାଡ଼ିବା—ବିପରୀତ) rdibā) ୧ । ନଷ୍ଟ କରିବା—1. To ବିଗଡ଼ାନ, ବିଗଡ଼ା spoil. ୨ । ବିକୃତ କରିବା—2. To der-**बिगडाना** ange. ୩ । ଗୋଳମାଳ ଘଟାଇବା—3. To confuse; to create confusion. ୪ । ଭଲକୁ ମନ୍ଦ କରିବା—4. To change a good thing to bad; to vitiate. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚଡ଼ାଇବା ବା ବିରକ୍ତ କରିବା—5. To irritate a person.

ବିଗ(ଗ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବିକୃତ)—୧ । ଖରାପ ହେବା; ନଷ୍ଟ Biga(gi)rdibā ହେବା—1. To be spoiled; to be ବିଗଡ଼ା vitiated. ୨ । ବିକୃତ ହେବା—2. To deteriorate. **बिगडना** ୩ । ମନ ବାଟ ଧରିବା—3. To go to the dogs. ୪ । ଅଧଃପତିତ ହେବା; ମାଉଡ଼ୁଷ୍ଟ ହେବା—4. To be depraved. ୫ । ବିରକ୍ତ ବା ଅପ୍ରସନ୍ନ ହେବା—5. To be displeased or irritated. ୬ । ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥାରୁ ମନ୍ଦ ଅବସ୍ଥାଯୁକ୍ତ ହେବା—6. To be deranged; to be out of order. ୭ । କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—7. To be enraged. ୮ । ତ୍ରୁଟିଯୁକ୍ତ ହେବା—8. To be defective.

ବିଗଣ—ସଂ. ବି (ବି+ଗଣ)—ବିପକ୍ଷ— Bigaṇa Antagonist.

ବିଗଣନ(ନା)—ସଂ. ବି (ବି+ଗଣନ)—୧ । ସଂଖ୍ୟାକରଣ—1. Bigaṇana(nā) Reckoning; enumeration. ୨ । ଋଣମୋଚନ—2. Discharge of debt. ୩ । ଅବଜ୍ଞା—3. Disregard.

ବିଗଣିତ—ସଂ. ବିଶ୍ଳ (ବି+ଗଣିତ)—ସଂଖ୍ୟାତ; ସଂଖ୍ୟା କରାଯାଇ ଥିବା— Biganita Reckoned; counted.

ବିଗତ—ସଂ. ବିଶ୍ଳ (ବି+ଗତ)—୧ । ଯେ ଗତ ହୋଇଅଛୁ ବା Bigata ଯାଇଅଛୁ—1. Gone. ୨ । ପ୍ରସ୍ଥିତ—2. Departed; gone away; parted. ୩ । ନଷ୍ଟ—3. Perished; lost; exhausted. ୪ । (ସମାସରେ) ବିହୀନ—4. Destitute or devoid of. ୫ । ଅତୀତ—5. Past; previous. ୬ । ସମ୍ପାଦିତ—6. Accomplished. ୭ । ମୃତ—7. Dead; deceased. ଦେ. ବିଶ୍ଳ—ଅତୀତର ପୂର୍ବେ ଘଟିଥିବା (ହଂ. ଶ.)—Previous to the last ସଂ. ବି—ପକ୍ଷୀର ଗତି—The flight of birds (Apte).

ବିଗତ କଲ୍ମଷ—ସଂ. ବିଶ୍ଳ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଗତ+କଲ୍ମଷ)—୧ । Bigata kalmasha ପାପଶୂନ୍ୟ—1. Sinless. ୨ । ଯାହାର (ବିଗତ କଲ୍ମଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାପ ପ୍ରାସ୍ଚିତ୍ତାଦିଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛୁ—ବିଗତ କଲ୍ମିଷ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଗତ ପାପ } 2. One whose sin has been removed by expiation.

ବିଗତଜ୍ୱର—ସଂ. ବିଶ୍ଳ. ପୁଂ (ବିଗତ+ଜ୍ୱର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । Bigatajwara ଭୟଶୂନ୍ୟ—1. Fearless. ୨ । କମ୍ପଶୂନ୍ୟ—(ବିଗତଜ୍ୱର୍‌ତ୍ୱ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Free from trembling.

ବିଗତ ବର୍ଷ—ଦେ. ବି—ଗତବର୍ଷର ପୂର୍ବ ବର୍ଷ; ଗତସ୍ତା—Year Bigata barsha before last; last but one year. ବିଗତବତ୍ସର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଗତ ଭୟ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଗତ+ଭୟ)—୧ । ଯାହାଠାରୁ ଭୟ ଦୂର ହୋଇଥାଏ—1. (ବିଗତଭୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having shaken out one's fears. (ବିଗତଭୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନିର୍ଭୟ—2. Fearless.

ବିଗତ ଯୌବନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଗତ+ଯୌବନ)—Bigata jaubana ଯେ ଯୌବନକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଅଛି—(ବିଗତ ଯୌବନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having passed the youth.

ବିଗତ ରୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଗତ+ରୟ)—ଯାହାର ତେଜ Bigata raya କମିଅଛି; କ୍ଲାନ୍ତ—Fed up; fatigued; (ବିଗତରୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) whose energy is exhausted.

ବିଗତଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବିଣ—ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା—Having left Bigata śajyā the bed. [ଉ—ବିଗତଶଯ୍ୟା ଗାଈରେ, ବୁଢ଼ା କରେ ସାଧୁ ମାରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲୀଶବିଲାସ ।]

ବିଗତସ୍ପୃହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଗତ+ସ୍ପୃହା)—ଯାହା Bigataspṛuha ମନରୁ ସ୍ପୃହା ଦୂର ହୋଇଅଛି—Indifferent; (ବିଗତସ୍ପୃହା—ସ୍ତ୍ରୀ) void of desise.

ବିଗତାର୍ତ୍ତବା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଗତ+ଆର୍ତ୍ତବ=ସ୍ତ୍ରୀରଜଃ+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି)—Bigatārttabā ଋତୁରକ୍ତସ୍ରା ନାସ୍ତି—A woman past her menses; a women past childbearing (in whom the menstrual discharge has ceased).

ବିଗତି—ଦେ. ବି—ବିଶେଷ ଗତି; ତୀବ୍ରଳ ଗତି—Quick motion. Bigati [ଉ—ବିଗତି ଦେବାକୁକି ବିଶିର ନସ୍ତୁକ ମଦୋଦର ଅତି କାସ୍ୟକ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲୀଶବିଲାସ ।]

ସ. ବି.—ପକ୍ଷୀର ଗତି—The flight of birds.

ବିଗନ୍ଧ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଗନ୍ଧ)—୧ । ଗନ୍ଧହୀନ—1. Having Bigandha no smell. ୨ । ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ—2. Foul-smelling; foetid.

ବିଗମ—ସ. ବି—(ବି+ଗମ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ବି. ଅ)—୧ । ପ୍ରସ୍ଥିତି—Bigama 1. Departure. ୨ । ବିନାଶ—2. Destruc- (ବିଗମନ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion. ୩ । ଶେଷ—3. Finish; completion; end.

ବିଗମ୍ୟ—ଦେ. ବିଣ—ଅଗମ୍ୟ—Impassable. [ଉ.—ବିଗମ୍ୟ Bigamya ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ବିହର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲୀଶବିଲାସ ।]

ବିଗର—ବୈଦେ. ଅ—(ଆ. ବେଗଏର୍)—୧ । ବେଗର୍; ବ୍ୟତୀତ; Bigar ବିନା—1. Without. ୨ । ବାହାରେ ଥିବା—2 ବେଗର **बिगर** 2. Outside. [ଯଥା—ବିଗର ଜଣା ।]

ବିଗର୍ହଣ(ଣା)—ସ. ବି—(ବି+ଗର୍ହଣ)—୧ । ନିନ୍ଦା; ଅପବାଦ—Bigarhaṇa(ṇā) 1. Vilification; defamation. ୨ । ଭର୍ତ୍ସନା—2. Censure; rebuke.

ବିଗର୍ହିତ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଗର୍ହିତ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିନ୍ଦିତ—1. Very Bigarhita blameworthy. ୨ । ନିନ୍ଦ୍ୟ—2. Censurable; reproachable. ୩ । ଦୂଷିତ—3. Forbidden. ୪ । ଦୂଷିତ—4. Contaminated. ୫ । ଘୃଣ୍ୟ—5. Detestible. ବି.—ନିନ୍ଦା—Reproach; blame.

ବିଗଳ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. ବିଣ—(ସ. ବିଗଳତ)—ଝରି ଝରି Bigala ପୋଇ—Profusely; in torrent. [ଉ—ମୁହ୍ରତ ନସୃନେ ଜଳ ବହଇ ବିଗଳ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥି]

ବିଗଳ କରିବା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ବିଗଳତ)—ଖସାଇ Bigala karibā ଦେବା; ମୁକ୍ତ କରିବା—To set free; to loosen. [ଉ.—ବିଗଳ କର ବସନ ହରଷ ଗୃହୁ ବଚନ, ଜଘନେ ଜଘନ ଗୃରୁ ଘଟଣ କର । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥି ।]

ବିଗଳିତ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଗଳିତ)—୧ । ସରତ; ଝରୁ ଥିବା—Bigalita 1. Trickling; oozing; dropping. (ବିଗଳନ—ବି) ୨ । ପତିତ—2. Fallen. ୩ । ସ୍ଖଳିତ—3 3. Slipped away. ୪ । ତରଳିତ—4. Melted away. ୫ । ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ; ଭ୍ରଷ୍ଟ—5. Displaced; detached. ୬ । ଶିଥିଳୀକୃତ—6. Loosened. ୭ । ମୁକୁଳା ହୋଇଥିବା; ମୁକ୍ତ; ଆଲୁଲାୟିତ—7. Dishevelled.

ବିଗଳିତ କେଶ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଗଳିତ+କେଶ ଯାହାର)—Bigalita kesa ଯାହାର ବାଳ ମୁକୁଳା ହୋଇଥାଏ—With (ବିଗଳିତ କେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) dishevelled hair.

ବିଗଳିତାଙ୍କ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଗଳିତ+ଅଙ୍କ)—କଳଙ୍କଶୂନ୍ୟ- Bigalitāṅka Spotless; stainless; [ଉ—ବିଗଳିତାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶଶାଙ୍କ ଯୋଖିବା ନ ଯୋଖିବା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲୀଶ ବିଲାସ ।]

ବିଗଳିବା—ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.—(ସଂ ବିଗଳିତ=ତରଳିତ) Bigalibā ଏଣେ ତେଣେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା—To spread all round; to be diffused.

ବିଗାଡ଼—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ବେଗାର୍)—୧ । ବେଠିଆ; ଯେଉଁମାନେ Bigārdi କେବଳ ଖୋରାକ ଖାଇ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କର ବେଠି କରନ୍ତି—ବେଗାରିୟା 1. Labourers who work without wages **बेगार, बिगार** but on subsistence allowance only, ବେଗାର, ବେଗାରୀ ୨ । ବେଗାର; ବେଠି—2. Work without **बेगारी, बिगारी** wages but with subsistence allowance only; free labour; forced labour.

ବିଗାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି—ବିଗାଡ଼ (ଦେଶ)—Bigārdi (See) ବିଣ- Bigārdiā ବିଗାଡ଼ୁ (ଦେଶ)—Bigārdu (See)

ବିଗାଡ଼ୁ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେ ବିଗାଡ଼େ ବା ନଷ୍ଟ କରେ—1. One Bigārdu who spoils. [ଯଥା—ଘରୁଜ ବିଗାଡ଼ୁ ।] ବିଗଡ଼ା **बिगडेल** ୨ । ଯେ ଗୋଲମାଲ ଉପସ୍ଥିତ କରେ—2, Creating confusion. ୩ । ଯେ କଥା କଥାକେ ଜଳ କରେ; ଚଡ଼ୁଲ—3. Quarrelsome; surly. ୪ । ବିବଗୋର୍—4, Obstinate; insistent.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଗାଢ଼—ସଂ. ବିଣ—(ବି+ଗାଢ଼ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସ୍ନତ—Bigārdha 1. Bathed. ୨ । ମଗ୍ନ—2. Immersed. ୩ । ବିଲୋଡ଼ିତ—3. Churned; agitated. ୪ । (ବି+ଗାଢ଼) ବିଶେଷ ଗାଢ଼—4. Very thick.

ବିଗାନ—ସଂ. ବି.—(ବି=ବିପରୀତ+ଗାନ)—୧ । ନିନ୍ଦା—Bigāna Censure. ୨ । ଅପବାଦ—2. Defamation.

ବିଗାହ—ସ. ବି (ବି+ଗାହ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ସ୍ନାନ; ଅବଗାହନ—Bigāha 1. Bath; ablution. ୨ । ଆଲୋଡ଼ନ; ମନ୍ଥନ—2. Churning.

ବିଗାହମାନ—ସଂ. ବିଣ ସଂ. (ବି+ଗାହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । Bigāhamāna ଯେ ଗାଧୋଉଛି—1 Bathing. ୨ । ଯେ (ବିଗାହ୍ୟମାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଲୋଡ଼ନ କରୁଅଛି—2. Churning; agitating.

ବିଗୀତ—ସ. ବିଣ (ବି=ବିପରୀତ+ଗୈ ଧାତୁ=ଗାନ କରିବା+ Bigīta ତ)—୧ । ନିନ୍ଦିତ—1. Blamed; condemned. ୨ । ଭର୍ତ୍ସିତ—2. Censured. ୩ । ବିଗର୍ହିତ—2. Very bad; deplorable.

ବିଗୁଣ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀ. ବି=ବିଗତ, ନାହିଁ+ଗୁଣ ଯାହାର)—Biguṇa ୧ । ଗୁଣଶୂନ୍ୟ—1. Destitute of good qualities ୨ । ବିକୃତ; ନଷ୍ଟ—2. Spoiled. ୩ । ବିପରୀତ; ପ୍ରତିକୂଳ—3. Opposite. ଦେ. ବି—୧ । ଅବଗୁଣ; ଅନଷ୍ଟ—1. Injury. ୨ । ମନଗୁଣ; ଦୁର୍ଗୁଣ—2. Bad quality. ୩ । ଅପମାନ 3. Taking offence. (ଉ :—ବିଗୁଣ ନ ଘେନନ୍ତି ଦେବୁ ଲେଖି—ଉଷ. ବୈଦେଘୋଷବିଳାସ ।) ୪ । ଦୁଃଖ—4. Sorrow. (ଉ :—ସନ୍ତୋଷ କର ଆହେ ନୃପକୁଳ ଗ୍ରଣ । ନ ରଖ ଜ୍ଞାତି ନାଶେ ତତ୍ତ୍ୱରେ ବିଗୁଣ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଅନୁଶାସନ ।)—୫ । ଈର୍ଷ୍ୟା—5. Envy; jealousy. (ଉ :—ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ନ ଲଭ ଅସୁରେ । ବିଗୁଣ ବହୁଲେ ଅନ୍ତରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିଗୁଣିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—ଯେ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ବିରକ୍ତ ହୁଏ; Biguṇiā ଅଳ୍ପରକ୍ତରୂପେ ଅପମାନ—Irascible; prone to ବିଗୁଣ take offence at petty things; thin-skinned. ବିଗଡ଼ିଲା (ବିଗୁଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଗୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ବ୍ୟୁଗ୍ଲ୍)—ରଣଭୁଷ୍ୟ; ଭେରୀ—Bugle. Bigul ବିଗୁଲ ବିଗୁଲ

ବିଗୁଲ(ଲ୍ଲ)ର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ବ୍ୟୁଗ୍ଲର୍)—ରଣଭୁଷ୍ୟବାଦକ—Bigula(lla)r ବିଗୁଲାର ବିଗୁଲାର Bugler.

ବିଗୂଢ଼—ସ. ବିଣ (ବି+ଗୂଢ଼)—୧ । ଗୁପ୍ତ—1. Concealed. Bigūrdha (ବିଗୂହନ—ବି) ୨ । ବିଗର୍ହିତ—2. Bad.

ବିଗୁ(ଘୁ)ତି—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ବିଭୂତି)—ଯଜ୍ଞର ବା ହୋମର ପାଉଁଶ—Bigu(ghu)ti ବିଭୂତି ଭସ୍ମୀ The ashes of a sacrificeal fire.

ବିଗୋନିୟା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ; ଲାଟୀନ୍ ବେଗୋନିଅ)—ପାର୍ବତ୍ୟଃ Bigoniyā ଶାକଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—Begonia; a foreign shrub; ବିଗୋନିୟା Elephant's eye. [ଦ୍ର—ଏ ବିଦେଶାଗତ ଗୁଳ୍ମ **ବେଗୋନିୟା** ନାନାଜାତୀୟ ଅନେକ ଓ ଶୋଭାର୍ଥ ଅଧୁନିକ ଉଦ୍ୟାନ ସାନଙ୍କରେ ରୋପିତ ହୁଏ । ଆସାମ ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ବନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏହା ଗଇରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ଯତ୍ନ ହାତ କାନ ବା ଲୁଚ୍ଚାପତ୍ର ।]

ବିଗ୍ନ—ସ. ବିଣ (ବିଗ୍ ଧାତୁ=ଭୀତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ; Bigna ଭୀତ—1. Alarmed; terrified. ୨ । ଚିନ୍ତିତ—2. Anxious; agitated. ୩ । ଦୁଃଖିତ—3. Dejected.

ବିଗ୍ର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ. ବି=ବିଗତ+ନାସିକା ଯାହାର; Bigra ଉପାଦାନସିଦ୍ଧ)—ଛିନ୍ନନାସିକ—Deprived of nose; (ବିଗ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) having the nose clipped up.

ବିଗ୍ରହ—ସ. ବି (ବି+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ବପୁ; ଦେହ; Bigraha ଶରୀର—1. Body. ୨ । ମୂର୍ତ୍ତି; ଆକୃତି—2. Image; form; shape. ୩ । ଦେବମୂର୍ତ୍ତି—3. Idol; image of a Deity. ୪ । (+ଘଞ୍. ଅ; ବ୍ୟାକରଣ) ସମାସର ବାକ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ (ଯାହାଦ୍ୱାରା ସମାସବଦ୍ଧ ପଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଗୃହୀତ ହୁଏ)—4 (Grammar) The separating or analysis of a compound word into its component parts. ୫ । (+କରଣ. ଅ) ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—5. Fight; war. ୬ । ବିବାଦ—6. Dispute; quarrel; dissension. ୭ । (+ଘଞ୍. ଅ) ବିସ୍ତାର—7. Extension; expansion. ୮ । (+କର୍ମ. ଅ) ଅଂଶ; ବିଭାଗ—8. Portion; share. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ; ଯଥା—ପାଷାଣ ବିଗ୍ରହ, ମଣି ବିଗ୍ରହ, ଦାରୁ ବିଗ୍ରହ, ଧାତୁ ବିଗ୍ରହ ଓ ସଜ୍ଜ ବିଗ୍ରହ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୯ । (+ଘଞ୍. ଅ) ପୃଥକ୍ କରଣ (ହୁ. ଶ)—9, Separating, ୧୦ । ଶାସ୍ତ୍ରାଦି କଥିତ କର୍ମବିଶେଷ; ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ବା କଳହ ଉତ୍ପାଦନ (ହୁ. ଶ)—10, Creating dissension in the enmy's camp. ୧୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଶିବ (ହୁ. ଶ)—11, Śiba. ୧୨ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ (ହୁ. ଶ)—12, Name of an attendant of Kārttikeya.

ବିଗ୍ରହଣ—ସ. ବି (ବି+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅନ)—ରୂପ ଗ୍ରହଣ—Bigrahaṇa Assumption of form; materialisation

ବିଗ୍ରହୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଗ୍ରହ+ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—Bigrahī 1. Fighting. ୨ । କଳହକାରୀ—2. Quarrelling. (ବିଗ୍ରହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବି—ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହର ମନ୍ତ୍ରୀ—War minister

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଗ୍ରାହ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ଯୁଂ (ବି + ଗ୍ରହ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ସାହା ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ (ହୁ. ଶ)—Fit to be fought with.
Bigrāhya (ବିଗ୍ରାହ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଘଂସିତ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସ. ବିକଶିତ)—ବିକଶିତ; ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଥିବା—Fullblown; expanded.
Bighaṁsita (ଉ :—ମଲୟ ସମୀର ମନ୍ଦର ନାସା ଅଝଇ ତାର । ବସନ୍ତ ଆଣେ ବିଘଂସିତ ଦୋଏ ଚଂଶୁକାଧର—ପ୍ରଭାସ. ଶଶିଶେଖ ।)

ବିଘଂସିବା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ବିକଶିତ ହେବା—ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—
Bighaṁsibā To be fullblown; to expand.
(ଉ—କମଳମା ବିଘଂସିଲେ ଅକମା ଉନ୍ମିସି—ପ୍ରାତୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୱ ।)

ବିଘଞ୍ଚ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବି + ଘନ) —ସାନ୍ଦ୍ର; ନିବଡ଼—Dense.
Bighañcha ଘନ घना (ଉ :—ବିଦ୍ୟୁଚ୍ଚଞ୍ଚଳ ଜରୁ ଝଲ, ବିଘଞ୍ଚ ସଞ୍ଚ ପଡ଼ାବଳୀ—ଉଷ. ବୈଦେପ୍ରାଣବିଳାସ ।

ବିଘଟଣ—ଦେ. —(ସଂ. ବିଘଟନ)—୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା; ଅଘଟଣ—
Bighaṭaṇa 1. Wonderful thing. ୨ । ବିଡ଼ମ୍ବଣ—ବିଘଟନ 2. An awkward thing. ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ—1. Wonderful. ୨ । ଅଭୂତପୂର୍ବ—2. Extraordinary. ୩ । କୁତ୍ସିତ—3. Awkward; nasty.

ବିଘଟନ(ନା)—ସଂ. ବି, (ବି = ବିପରୀତ, ବିରୁଦ୍ଧ + ଘଟନ)—୧ ।
Bighaṭana(nā) ୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟନା—1. Wonderful event. ୨ । ଅଘଟନ—2 The happening of an unexpected matter. ୩ । ଅମଙ୍ଗଳ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—3. Misfortune ୪ । ବିଶ୍ଳେଷଣ—4. Dissolution; analysis; disjunction. ୫ । ଅନଷ୍ଟ—5. Injury. ୬ । ବିରୋଧ—6. Antagonism. ୭ । ବ୍ୟାଘାତ—7. Obstruction. ୮ । ବିନାଶ—8. Destruction, ୯ । ଭଞ୍ଜନ; ଭାଙ୍ଗି ଦେବା—9. Breaking.

ବିଘଟିତ—ସ. ବିଣ. (ବି + ଘଟ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ଘଟ୍ଟ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)
Bighaṭita ୧ । ବିଶ୍ଳେଷିତ—1. Dissolved; broken up. ୨ । ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed, ୩ । ବିସ୍ତୃତ—3. Spread; expanded. ଦେ. ବିଣ—ବୃଥା; ମିଥ୍ୟା—False. [ଉ.—ସ୍ୱପ୍ନେଦସ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଏହୁ ନୁହେ ବିଘଟିତ । ପ୍ରାତୀ. ଶିବ ସ୍ୱପ୍ନେଦସ୍ୟ ।]

ବିଘଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଶେଷରେ ଘଟିବା—To happen particularly or excellently.
Bighaṭibā [ଉ—ବିଦାଣ ଦାସ ଦଶନେ, ବିଘଟେ ନଳ ପ୍ରସନ୍ନେ । ଉଷ. ବୈଦେପ୍ରାଣ ବିଳାସ ।]

ବିଘଟ୍ଟନ—(ବି + ଘଟ୍ଟ୍ ଧାତୁ = ଚଳିବା + ଅନ)-୧ । ଘଟ୍ଟଣ; ଆଘାତ—
Bighaṭṭana 1, Stroke. ୨ । ଆଲୋଡ଼ନ; ଘାଣ୍ଟିବା—2. Agitating; churning; shaking. ୩ । ଦୃଢ଼ ସଂଯୋଗ; ସଂଘଟ୍ଟନ—3. Firm contact; close connection. ୪ । ବିଶ୍ଳେଷଣ—4. Analysis; dissolution; disjunction. ୫ । ସଞ୍ଚାଳନ; ଢଳଢଳ ହେବା—5. Movement. ୬ । ଲାଗିରହିବା—6. Firm attachment. ୭ । ରଗଡ଼ିବା—7. Grinding, ୮ । ବାଡ଼ିବା—8. Bruising. ୯ । ଖୋଲିବା (ହୁ. ଶ)—9. Opening. ୧୦ । ଜଗୁଡ଼ିବା (ହୁ. ଶ)—10. Dashing. ୧୧ । ବିନାଶକରଣ (ହୁ. ଶ)—11. Destroying.

ବିଘଟ୍ଟିତ—ସ. ବିଣ—(ବି + ଘଟ୍ଟ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ଘଣ୍ଟା
Bighaṭṭita ହୋଇଥିବା, ବିଲୋଡ଼ିତ; ସଞ୍ଚାଳିତ—1. Churned; shaken; thoroughly agitated. ୨ । ବିଶ୍ଳେଷିତ; ବିଭକ୍ତ—2. Analysed; broken up. ୩ । ସଞ୍ଚାଳିତ—3. Moved. ୪ । କୃତ—4 Caused; done. ୫ । ରଗଡ଼ା ହୋଇଥିବା—5, Ground. ୬ । ବଡ଼ା ହୋଇଥିବା—6. Bruised. ୭ । ବିନାଶିତ (ହୁ. ଶ)—7. Destroyed.

ବିଘତ୍—ଦେ. ବି—(ସ. ବିତସ୍ତି; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) —ଅର୍ଦ୍ଧହସ୍ତ; ବିଘତ୍ Bighat ଗୃଖଣ୍ଡ; ୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ—A unit of lineal measବିତ୍ତ୍ତ୍ ure from the tip of the little finger to the ବାଲିସ୍ତ tip of the thumb of the extended palm; the span of the palm.

ବିଘନ—ସ. ବି—(ବି + ହନ. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—୧ । ଆଘାତ କରିବା-
Bighana 1. Striking. ୨ । (+କରଣ ଅ) ଏକପ୍ରକାର ଖୁବ୍ ବଡ଼ ହାତୁଡ଼ୀ —2. Sledge hammer. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra.

ବିଘସ—ସ. ବି—(ବି + ଅଦ୍. ଧାତୁ = ଭୋଜନ କରିବା + ଭାବ. ଅ;
Bighasa ଅଦ ସ୍ଥାନରେ ଘସ ଆଦେଶ)—୧ । ଭୋଜନ—1. Eating; taking meal. ୨ । ଭୋଜନାବଶିଷ୍ଟ; ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ; ଅଇଁଠା—2. Leavings of a dinner; remnant of food; orts. ୩ । (ମହୁମାଛର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ) ମହଣ—3. Wax. ୪ । ଦେବତା, ପିତୃ ଓ ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ପରେ ବଳିପଡ଼ିବା ଖାଦ୍ୟ—4. Food left after it is offered to guests, Deities and deceased ancestors.

ବିଘସାଶୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବିଘସ + ଅଶ୍ ଧାତୁ = ଭକ୍ଷଣ କରିବା +
Bighasāśi କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କରେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପିତୃଲୋକ, ଅଶ୍ୱ ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ପ୍ରଦାନ କରି ସ୍ୱୟଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ କରନ୍ତି—Partaking of the food after feeding the guests and offering to Deities and to the deceased ancestors.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଉ.—ସାଧୁ ପ୍ରାତଃକାଳେ ଅନ୍ଧର ବସ୍ତ୍ରଗ, ଜର ଯେ ଲୋକମାନେ କରୁଛନ୍ତି ଯୋଗ, ସେହିମାନଙ୍କୁ ବଘସାଶୀ ବୋଲ କହ, ଅଦେ ଦ୍ୱିଜମାନେ ଏଥି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଜ୍ଜରତ ଶାନ୍ତ୍ରସଦ୍ଦ ।]

ବଘସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଞ୍ଚରଣ କରିବା; ଭ୍ରମଣ କରିବା—To walk; Bighasibā to travel. [ଉ—ବ୍ୟାଘ୍ରଲ ସ୍ୱବଣ ସନ ଛନ୍ଦକାଶ୍ୱ, ଗୁମ୍ଫକସ୍ଥରେ ବଘସୁଁ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ]

ବଘା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ମେଦଜାସୂଚ) ବ (ସ. ବର୍ଗ; ବସ୍ତ୍ରଦ)—୧ । ଭୂମିର Bighā ପରମାଣବିଶେଷ, ୮୦ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ୮୦ ହାତ ଚଉଡ଼ା ବିଘା ପରମିତ ଭୂମି—6400 square cubits of land. ବୀଘା [ଦ୍ର—ଏକ ଏକରୁ=ସ୍ତ୍ରୀସୂ ୩ ବଘା । ୧ ବଘା=୨୦ କାଠା ।] ୨ । (ସିଂଦଭୂମ) ବ—୧୦୦ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ୧୦୦ ହାତ ଚଉଡ଼ା ପରମିତ ଭୂମି—2. 10000 square cubits of land. [ଦ୍ର—ଏହ ବଘାର ପରମାଣ=୬ ଏକରୁ; ଏକ ଏକରୁ=୧ ବଘା ୧୫ କାଠା ।]

ବଘାତ—ସ. ବ (ବ+ହନ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ବନାଶ—Bighāta 1. Destruction; ruin. ୨ । ଆଘାତ—2. Stroke. ୩ । କ୍ଷତ—3. Injury. ୪ । ବ୍ୟାଘାତ; ବଘ୍ନ; ପ୍ରତବନ୍ଧକ—4. Obstacle; obstruction; hindrance. ୫ । ବାରଣ—5. Prohibition. ୬ । ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରର ସ୍ୱରବିଶେଷ—6. Name of a musical tune. ୭ । ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବା (ହୃ. ଶ)—7. Breaking into pieces. ୮ । ବଫଳତା (ହୃ.ଶ) —8. Non fulfilment; fruitlessness.

ବଘାତକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ହନ୍ ଧାତୁ+ଣ୍ୱୁଲ୍. ଅକ)—୧ । Bighātaka ବାଧାପ୍ରଦ; ବ୍ୟାଘାତକାଶ୍ୱ—1. Hindering; (ବଘାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) obstructing; marring. ୨ । ବଘାତିକା } ସ୍ତ୍ରୀ ବନାଶକ—2. Destructive. ୩ । ଆଘାତକାଶ୍ୱ ବଘାତିନୀ } —3. Striking. ୪ । ଘାତକ—4. Killing. [ଉ—ବଘାତ ଦୈତ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗରେ ହୋଇଥିଲେ ଶତ୍ରୁର ପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରଦେ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]

ବଘାତନ—ସ. ବ (ବ+ହନ୍ ଧାତୁ+ଅନ)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟାକରଣ—Bighātana 1. Murdering; slaughtering. ୨ । ଆଘାତ କରଣ—2. Striking. ୩ । ହତ୍ୟା—3. Slaughter. [ଉ—ବହ୍ନିଅଛ । ବଘାତନ ସ୍ଥାନରେ ଜାଲ୍ଲଲ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]

ବଘାତକ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବଘାତକ; ବଘାତ)—ଆଘାତକ; ଆଘାତ-Bighātika କାଶ୍ୱ—Striking. [ଉ—ବହ୍ନିବହ୍ନି କହୁଛନ୍ତି ତାହ, ବଘାତକ ପଦ ଦେଲ୍ଲ ନାହିଁ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ-ବଲାସ ।]

ବଘାତିବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବଘାତ)—ଆଘାତ କରିବା; Bighātibā ବଧ୍ୱଂସ କରିବା—To strike; to dash down.

ବିଘାତା **विघातना** [ଉ—ବଲବାନ, ବଘାତ ଦେବ ସାମ୍ପ୍ରମାନ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]

ବଘୋଡ଼(ର)—ଦେ. ବଣ ଓ କ୍ରି ବଣ (ସ. ବ+ଘୋର)—୧ । Bighorda(ra) ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Very much; excessive. (ଯଥା—ସେ ବଘୋର ନଦରେ ଶୋଇଛ ।)

ବଘିନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ବଘ୍ନ)—୧ । ବିଘ୍ନ—1. Hindrance; Bighina obstacle; ୨ । ବିଘ୍ନେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—2. A ବିଘିନି **विघन** name for calling Bighneśwara.

ବଘୂର୍ଣ୍ଣନ—ସ. ବି (ବି+ଘୂର୍ଣ୍ଣନ)—ଗୋଲଅଡ଼େ ଘୁରୁଥିବା—Bighūrṇṇana Whirling. (ବିଘୂର୍ଣ୍ଣିତ—ବିଣ; ବଘୂର୍ଣ୍ଣକ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବଶେଷଣ)

ବଘୂର୍ଣ୍ଣିକା—ସ, ବି—ନାସିକା; ନାକ (ହୃ, ଶ)—Nose. Bighūrṇṇikā

ବଘୋଷ—ସଂ, ବି (ବି+ଘୋଷ)—ଅତି ଉଚ୍ଚ ନାଦ—Roar; Bighosha; loud sound.

ବଘୋଷକାଶ୍ରୟୀ—ଦେ, ବିଣ—ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ନାଦକାଶ୍ୱ; ଗର୍ଜ୍ଜନକାଶ୍ୱ—Bighoshakāśrayā Thundering; roaring. [ଉ.—ବିଘୋଷକାଶ୍ରୟୀ ପ୍ରଲଘୁ ସ୍ତନତ, ଦେବ ଖସି ପ୍ରସ୍ଥ ନଉଁ । ଉଞ୍ଚ, ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଲାସ ।]

ବଘ୍ନ—ସ. ବ (ବ=ବହଧ ପ୍ରକାରେ+ହନ୍. ଧାତୁ+କରଣ. ଅ; ଯାହା Bighna ଦ୍ୱାସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିର ନାଶହୁଏ)—୧ । ବାଧା; ପ୍ରତବନ୍ଧକ—1. Obstacle; obstruction; hindrance. ୨ । ବ୍ୟାଘାତ—2. Interruption impediment. ୩ । ଘାକପଲା (ହୃ. ଶ) କରନା କୋଳ (ଦେଶ)—3. A kind of acid berry.

ବଘ୍ନକର—ସ, ବଣ. ପୁଂ—ଯାହା ବାଧା ବଏ—Obstructing; im-Bighnakara peding; causing obstruction.

ବଘ୍ନକ, ବଘ୍ନକାରକ, ବଘ୍ନ ଜନକ, ବଘ୍ନଦାସ୍ପକ, ବଘ୍ନପ୍ରଦ, ବଘ୍ନପ୍ରଦାସ୍ପକ, ବଘ୍ନକାଶ୍ୱ, ବଘ୍ନଦାତା, ବଘ୍ନକର୍ତ୍ତା } ଅନ୍ୟରୂପ

(ବଘ୍ନକସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଘ୍ନ ଧ୍ୱଂସ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଘ୍ନ+ଧ୍ୱଂସ)—ବାଧାର ଲୋପ—Bighna dhwamsa The removal of obstacles. (ବଘ୍ନ ନାଶ; ବଘ୍ନ ବନାଶ, ବଘ୍ନବଧ୍ୱଂସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଘ୍ନ ଧ୍ୱଂସକ—ସ. ବଣ. ପୁ—ଯେ ବଘ୍ନକୁ ଲୋପ କରେ—Bighna dhwamsaka 1. Removing obstacles.

ବଘ୍ନଧ୍ୱଂସୀ, ବଘ୍ନ ନାଶକ, ବଘ୍ନ ନାଶନ, ବଘ୍ନନାଶୀ, ବଘ୍ନ ବଧ୍ୱଂସୀ, ବଘ୍ନ ବନାଶନ, ବଘ୍ନବନାଶୀ, ବଘ୍ନ ହର, ବଘ୍ନହନ୍ତା, ବଘ୍ନହାସ୍ପ } ଅନ୍ୟରୂପ

(ବଘ୍ନଧ୍ୱଂସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—ଗଣେଶ—God Ganeśa.

ବଘ୍ନ ବନାୟକ—ସ. ବ—ଗଣପତ; ଗଣେଶ—God Ganeśa.

Bighna bināyaka [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ବଘ୍ନ ବନାଶାର୍ଥ ପୂଜା (ବଘ୍ନ ନାସ୍ପକ, ବଘ୍ନରାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅତର ପ୍ରଥମେ ଗଣେଶଙ୍କର ପୂଜା କରନ୍ତି]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଘ୍ନ ରହିତ—ଫ. ବଣ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବିଘ୍ନ ଶୂନ୍ୟ; ନିର୍ବିଘ୍ନ— Bighna rahita Having no obstacles to cope with.

ବିଘ୍ନିତ—ଫ. ବିଣ—(ବିଘ୍ନ + ଜାତାର୍ଥେ ଇତ) —୧ । ପ୍ରତିହତ— Bighnita 1. Opposed; obstructed; impeded. ୨ । ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ—2. Hindered.

ବିଘ୍ନେଶ—ଫ. ବ—(ବି ଘ୍ନ + ଅଣ=ଣାସ୍ତା; ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଗଣନାଥ; Bighneśa ଗଣେଶ—Ganeśa. ଦେ. ବ—ପ୍ଲେଚ୍ଛଙ୍କୁ (ବିଘ୍ନେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୁଝାଯିବା ନାମ—A name given to males

ବିଜିଟ୍ଟଣ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି (ଫ. ବିଘଟ୍ଟନ)—ବିଡ଼ମ୍ବଣ; Biṅgiṭaṇa ଅଘଟଣ କଥା — An awkward thing. (ଯଥା—ମଲ୍ଲ ! ଏକ ବିଜିଟ୍ଟଣ ମୁଁ ! ଛୁଆଟା ମାଠିଆ ଉଉରେ ବଲେଇଟାଏ ଉରନ୍ତ କରୁଛ ?)

ବିଚ—ଦେ. ଅ (ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ; କଚରଥା; ଫ. ବିଚ୍‌ଧାତୁ=ପୃଥକ୍ Bich କରିବା)—୧ । କୌଣସି ସୀମା, ସ୍ଥାନ ଆଦିର ମଧ୍ୟରେ— ମାଝେ, ମଧ୍ୟେ, **बीच** 1. Within (the bounds of). ୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ବା ଦୁଇ ସ୍ଥାନର ମଧ୍ୟରେ—2. Between (two persons or places).

ବିଚ୍ ଅଦାଲତରେ—ଦେ. ଅ (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ; କଚରଥା)—ପ୍ରକାଶ୍ୟ Bich adālatare ଅଦାଲତରେ--In open court. ଆଦାଲତେର ମାଝେ, **बीच अदालतमे**

ବିଚ୍(ଚ, ଜ, ଜ)କଟା(ଡା)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବିକୃତ; ବିକଟ; ବିତ- Bich(chi, j, ji)kiṭā(tā) ବସ୍ତୁ)—୧ । ବିକଟୀକୃତ— ବିତିକିଛି; ବିଜକୁଟେ; ବିଜକୁଟିଆ 1. Horrible; contorted. **विचकाहुआ** ୨ । ବିକୃତ—2. Spoiled. ୩ । ବିକୃତସ୍ୱାଦ- ବିଶିଷ୍ଟ; ବିସ୍ୱାଦ—3. Having a bad taste. ୪ । ବିରକ୍ତିକର—4. Annoying; teasing; producing annoyance. ୫ । ବିରକ୍ତିସୂଚକ— 5. Indicating displeasure. ୬ । ଅଶ୍ଳୀଳ; ଅଶ୍ଳୀଳ—6. Profane; indecent (language). ୭ । ବିଶ୍ର; କୁତ୍ସିତ—7 Nasty; ugly; filthy; distorted. ୮ । ବିକୃତସ୍ୱାଦବିଶିଷ୍ଟ—8. Of very bad taste.

ବିଚ୍(ଚ, ଜ, ଜ)କଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବିକଟୀକରଣ)— Bich(chi, j, ji)kiṭā(ṭe)ibā ୧ । (ମୁହଁକୁ) ବିକଟ କରିବା— ବିଜକୁଟେ କରା 1. To contort (one's face); to distort; **बिचकाना** to make wry (face). ୨ । (ମୁଖକୁ) ବିରକ୍ତିସୂଚକ ଭଙ୍ଗୀଯୁକ୍ତ କରିବା—2. To show signs of annoyance (in the face).

ବିଚ୍‌କିତି(ତି)ଆ କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ଦୁବୋଧ ବାକ୍ୟ—1. Words Bich-kiṭi(ti)ā kathā which are difficult to under- **बिजकूटे कथा** stand. ୨ । କର୍କଶ ବାକ୍ୟ—2. Harsh words. ୩ । ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷା—3. Filthy language. [ଦ୍ର—ଏହାସହ ବିଚ୍‌କିତିଆ କାମ ଶବ୍ଦ ତୁଳ ।]

ବିଚ୍‌କିତି(ତି)ଆ ଗାଳି—ଦେ. ବ—୧ । କର୍କଶ ଗାଳି—1. Cruel or Bich-kiṭi(ti)ā gāḷi harsh abuse. ୨ । ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳି; ବିତିକିଛି ଗାଳାଗାଳୀ କୁତ୍ସିତ ଭାଷା—2. Filthy abuse.

ବିଚ୍‌କିତିଆ ମୁହଁ—ଦେ. ବ—୧ । ବିକୃତ ମୁଖ; ବିକଟ ବଦନ— Bich-kiṭiā muhāṅ 1. Horrible face; contorted ବିଜକୁଟେ ମୁଖ face. ୨ । ବିରକ୍ତିସୂଚକ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ—2. Facial **बिचका हुआ मुँह** appearance; indicating annoyance-

ବିଚ୍‌କିତିଆ ଲୋକ—ଦେ. ବ—୧ । କୁତ୍ସିତ ଲୋକ—1. Filthy Bich-kiṭiā loka or nasty person. ୨ । କପଟୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଜକୁଟେ ଲୋକ **बुरा आदमि** 2. Hypocrete.

ବିଚ୍ ବାଣ୍ଡରେ—ଦେ. ଅ—୧ । ବାଣ୍ଡ ମଝିରେ—1. In the middle Bich dāṇḍare of the road. ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ— ରାସ୍ତାର ମାଝେ 2. Openly; publicly; in broad day- **बिच रास्तामे** (ବିଚ୍ ସ୍ଥାନରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) light.

ବିଚ୍‌ନା—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର)—ବ—ବଚଣା— Bich-nā Fan

ବିଚ୍ ବଜାରରେ—ଦେ. ଅ—୧ । ବଜାର ମଝିରେ—1. In the Bich bajārare open market. ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ— ବାଜାରର ମାଝେ 2 Openly; publicly. ୩ । ବହୁଲୋକଙ୍କ **बीच बाजारमे** ସମ୍ମୁଖରେ—3. In the presence of many people.

ବିଚକ୍—ବୈଦେ. ବ (ହିନ୍ଦୀ)—ବଜକ୍ (ଦେଖ) Bichak Bijak (See)

ବିଚକିଲ—ଫ. ବ—(ବି+ତକ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରଚ୍ଛାଦ କରିବା+କରଣ. Bichakila ଇଲ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧିଫୁଲ—1. A species of jasmine. [ଦ୍ର—ବିଚକିଲ-ଦ୍ୱୀପରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ମଦନ ବୃକ୍ଷ—2. The Madana tree.

ବିଚକ୍ର—ଦେ. ବ—ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ; ଶତ୍ରିଆଭୁତ—Whirlwind. Bichakra ଘୂର୍ଣି ବାୟୁ [ଦ୍ର. ବନୋଦରେ ରକ୍ତବାଙ୍କ ବିଚକ୍ର **बवण्डर, विरो** ବାତ ସେ—ଉଙ୍କ. ବୈଦେପ୍ରାଣବଲାସ ।]

ବିଚକ୍ଷଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବି=ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ+ଚକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦର୍ଶନ କରି Bichakshaṇa କହିବା+ଲ୍ୟୁଟ୍ ଅନ; ସେ ବେଦେତନା ପୁଦ୍ଦ (ବିଚକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦର୍ଶନକରି କହେ)—୧ । ବିଦ୍ୱାନ୍; ପଣ୍ଡିତ— [ବିଚକ୍ଷଣତା(ତ୍ୱ)—ବିଶେଷ୍ୟ] 1. Learned. ୨ । ଜ୍ଞାନୀ— 2. Wise. ୩ । ସୁବକ୍ତା—3. Excellent in discoursing. ୪ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—4. Intelligent. ୫ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—5. Sharp-witted. ୬ । ପଟୁ; କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ; କର୍ମକୁଶଳ—6. Clever; able; skilful. ୭ । ଅଭିଜ୍ଞ—7, Experienced. ୮ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ (ବୁଦ୍ଧି)—8. Sharp (intellect).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଚକ୍ଷଃ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ବଗତ, ନାହିଁ+ଚକ୍ଷୁସ୍=ନେତ୍ର Bichakshuḥ ଯାହାର)—୧ । ଚକ୍ଷୁର୍ହୀନ—1. Blind. ୨ । ବଚଳଚମନା; ବମନା; ବିଷଣ୍ଣ—2. Dejected. ୩ । ଉଦ୍‌ବେଗ ଯୁକ୍ତ—3. Anxious; concerned. ୪ । ବପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ—4. Upturned; inverted.

ବଚଞ୍ଚଲ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ··ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ—Very much agitated. Bichan̄chala (ବଚଞ୍ଚଳା—ସ୍ତ୍ରୀ; ବଚଞ୍ଚଲତା—ବଶେଷ୍ୟ)

ବଚ(ଞ୍ଚ)ଣା(ଣି)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବ୍ୟଜନ)—୧ । ବ୍ୟଜନ; ପଙ୍ଖା—Bicha(n̄cha)ṇā(ṇi) 1. Fan. (ଉ. ବଞ୍ଚଣାରେ ବହୁତ ଯତ୍ନରେ ପାଖା पंखा; विश्रनी ବନ୍ଧଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୨ । ବ୍ୟଜନଗ୍ରହଣ—2. Fanning.

ବଚୟ—ସଂ. ବ (ବ+ଚୟ)—୧ । ସଙ୍ଗ୍ରହକରଣ; ଏକତ୍ରୀକରଣ—Bichaya 1. Gathering; collecting, ୨ । ଅନ୍ୱେଷଣ; (ବଚୟନ, ବଚଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖୋଜିବା—2, Searching; seeking, ୩ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—3, Investigating.

ବଚରଣ—ସଂ. ବ (ବ+ଚର୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଭ୍ରମଣ—Bicharaṇa 1. Walking. ୨ । ଏଣେତେଣେ ବୁଲିବା—2. Roaming; wandering.

ବଚରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବଚରଣ)—ବୁଲିବା—To walk; Bicharaṇa karibā (ବଚରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) to roam, ବିଚରଣକରା; ବିଚରା (ଉ.—ବଚରୁଥିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ସଙ୍ଗେ ଧରି । बिचरणकरना, बिचरना କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା ।)

ବଚ(ଚ୍ଚା)ରା—ଦୈଦେ. ପୁଂ (ଆ. ବେଚ୍‌ରା=ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ; ଭୁଲ.ସଂ. ବରାକ Bicha(chā)rā ଅନୁକମ୍ପାଠକ ପ୍ରଯୋଗ)—୧ । ଦୀନ ବା ଦୁଃଖୀ (ବଚାରା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲୋକଙ୍କ; ବାପୁଡ଼ା—1 The poor man. (ବଚାରୀ, ବଚାରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଉ :—ଉଠିଆ ବଚାରୀ ବଡ଼ ସାଦାସିଧା ବେଚାରା बेचारा, बिचारा ଲୋକ—ଫଟାରମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ) ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଜୀବ ବା ବ୍ୟକ୍ତି-2. That poor being. ୩ । ଅନାଥ, ଅସହାୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ; ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି—3. The helpless being. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦର ପରେ ଲଗେ । ଯଥା—ଲୁଆ ଦୁଟିଦେଇ ଚଳିଲେ, ବଗ ବଚରା ମଲା ।] ଦେ. ବଣ—ଉପାୟାନ୍ତରହୀନ; ନିରୁପାୟ—Resourceless; helpless.

ବିଚରାବିଚରି—ଦେ. ବ (ସ ବଚର୍ .)—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ବଚାର ବା Bicharābichari ପରାମର୍ଶ—Consultation with each ପରାମର୍ଶ କରେ विचारावचारि other. ଦେ. ବଣ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ପରାମର୍ଶ କରୁଥିବା—Consulting with one another.

ବିଚର୍ଚ୍ଚିକା—ସଂ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ବି+ଚର୍ଚ୍ଚ ଧାତୁ=କହୁବା+ଣ୍ୱୁଲ ଅକ+ Bicharchchikā ଆ)—ବିଚ୍ଛି ରୋଗ; ଦେହର ଏକ ସ୍ଥାନରେ (ବିଶେଷତଃ ନଳୀ ଗୋଡ଼ରେ) ବାହାରିବା ଅନେକ ଖୁଡ଼ୁରା ଖୁଣ୍ଟିଲା ବାହୁ—Eczema; scabies; herpes.

ବିଚଳ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ଚଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସ୍ଖଳିତ; Bichala ଚ୍ୟୁତ; ଭ୍ରଷ୍ଟ—1. Slipped; dislocated; (ବିଚଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) moved. ୨ । ସନ୍ମାର୍ଗଚ୍ୟୁତ—2. Fallen from the path of virtue. ୩ । ଅସ୍ଥିର; ଚଞ୍ଚଳ—3. Restless; fickle. ୪ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—4. Unstable; capricious. ୫ । ଥରୁଥିବା; ବିକମ୍ପିତ; ଝଲୁଥିବା—5. Shaking; quivering; tottering ୬ । ଗର୍ବୀ—6 Concieted; proud; arrogant. (Apte)

ବିଚଳନ—ସ. ବି (ବି+ଚଲନ)—୧ । ଭ୍ରମ 1. Mistake. Bichalana ୨ । ସ୍ଖଳନ 2. A slip; diviation; a false step, ୩ । ଗର୍ବ—3. Conceit; pride (Apte).

ବିଚଳିତ—ସ. ବଣ—(ବି+ଚଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସ୍ଖଳିତ; Bichalita ଚ୍ୟୁତ; ଭ୍ରଷ୍ଟ—1. Slipped; dislocated. ୨ । (ଅବିଚଳିତ—ବିଶେଷ୍ୟତ) ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ—2. Removed. ୩ । ସନ୍ମାର୍ଗଚ୍ୟୁତ; ପତିତ—3, Fallen from the path of virtue; depraved. ୪ । ଅସ୍ଥିର; ଚଞ୍ଚଳ—4, Unstable; restless; fickle; unsteady. ୫ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଚିତ୍ତ—5. Capricious. ୬ । ବିକମ୍ପିତ—6. Shaken; trembling. ୭ । ଚିନ୍ତାଦ୍ୱାରା ଅସ୍ଥିର—7 Uneasy through anxiety.

ବିଚଳିତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅସ୍ଥିର ହେବା;(ମନ) ଚଞ୍ଚଳ ହେବା—Bichalitahebā 1. To be moved; to be agitated. (ବିଚଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ମନ) ଚଳିବା—2, (The mind) ବିଚଳିତହଓୟା; विचलना To be shaken ୩ । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେବା—3. To be uneasy or anxious.

ବିଚଳିତ ମତି——ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ବିଚଳିତ+ମତି ଯାହାର)—Bichalita mati ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଚିତ୍ତ;ଅସ୍ଥିର ମତି; ଚଞ୍ଚଳମନା—(ବିଚଳିତାନ୍ତଃକରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Fickle-minded; unsteady.

ବିଚା—ଗ୍ରାଦେ. ୧ । (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—(ସଂ. ଷାଜ)—ବୃଷଣ; ଅଣ୍ଡକୋଷ—1. Bichā Testicle. ୨ । (ମେଦମା ପୁରୁ) ମାଛମଞ୍ଜି—2. Fish roe.

ବିଚାର—ସ. ବ (ବି+ଚର ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା, ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା+ Bichāra ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ; ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—1 Ascertainment of the actual state of things. ୨ ।ତର୍କବିତର୍କ—2 Discussion. ୩ । ବ୍ୟବସ୍ଥା—3 Prescription. ୪ । ବେବେଚନା, ଚିନ୍ତା;—4 Consideration; thought; reflection; deliberation, ୫ । ପ୍ରଭେଦ ଜ୍ଞାନ—4. Discrimination; discernment. ୬ । ମୀମାଂସା; ନିଷ୍ପତ୍ତି; ନିର୍ଣ୍ଣୟ—5. Dicision; settlement. ୭ । ଭଲ ଓ ମନର ପରୀକ୍ଷା—6. Examination; discrimination between right an-

Digitized by srujanika@gmail.com

wrong. ୨ । ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିବାଦର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ନିରୂପଣ—7 Finding: out of the truth between the opposite parties, ୮ । ଅଦାଲତରେ ବିଚାର; ନ୍ୟାୟ୍ୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି—8 A judicial trial. ୯ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—9. Investigation (Apte). ୧୦ । ନିର୍ବାଚନ; ମନୋନୟନ—10 Selection (Apte). ୧୧ । ସନ୍ଦେହ—11. Doubt; hesitation (Apte). ୧୨ । ବୁଦ୍ଧିପୂର୍ବକ ବିବେଚନା—12. Prudence; circumspection. ଦେ. ବ—୧ । ପରାମର୍ଶ—1. Advice; consultation. [ବ୍ୟୁ—ଏହି ବିଷୟରେ ଯେ ଶବ୍ଦର ଅସ୍ତିତ୍ୱ, ସୁରନରଙ୍କର ପଚ୍ଛନ୍ଦ ସା ବିଚାର । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଅନୁଶାସନ ।] ୨ । ଉପାୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚିନ୍ତା—2. Thought about some plan or means.

ବିଚାର ଅଦାଲତ—ଦେ. ବ—(ଚତୁରଥ) (ସଂ• ବିଚାର+ଫା. ଅଦାଲତ) Bichāra adālata ୧ । ଯେଉଁ ନିମ୍ନ କୋଟିରେ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର ଆଦାଳନ ପ୍ରଥମେ ବିଚାର ହୁଏ—1. Original court **बिचार अदालत** of trial; trial court. ୨ । ବିଚାରାଳୟ—2. Court of justice.

ବିଚାର ଉଚ୍ଚାର—ଦେ. ବ—(ନିରର୍ଥକ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—Bichāra uchāra ବିବେଚନା—Deliberation. ବିଚାର ଟିଚାର **विचारउचार**

ବିଚାରକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବି+ଚର ଧାତୁ ଣିଚ=ଚାର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Bichāraka ଅଚ) ଯେ ବିଚାର କରେ—Deciding;deliberating; considering. ବି.—୧ । ବିଚାରପତ୍ତି;ଜଜ; ବିଚାରକର୍ତ୍ତା; ବିବାଦ ମୀମାଂସକ—1. A judge; adjudicator; the decider of a dispute. ୨ । ସମାଲୋଚକ—2. A critic. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ୟକ୍ ଭାବରେ ବୁଝି ସୁଝି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରେ—3. A good and intelligent thinker, ୪ । ପରୀକ୍ଷକ—4, Examiner. (ବିଚାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଚାର କରିବା—ଦେ. ବ—୧ । ବିବେଚନା କରିବା—1.To deliBichāra karibā berate, ୨ । ଚିନ୍ତା କରିବା—2, To ବିଚାରକରା think, ୩ । ବିଷୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ବୁଝିବା— **विचार करना** 3. To adjudicate between two antagonists. ୪ । ମକଦ୍ଦମା ବୁଝିବା—4. To judge; to try a case.

ବିଚାରକର୍ତ୍ତା—ଦେ. ବ—(ଚତୁରଥ) ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରୁଥିବା ହାକିମ; Bichārakarttā ଜଜ୍—A judge. [ବ୍ୟୁ—ଜନ୍ମ (ବିଚାରପତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) କର୍ମଗୁଣ ବା ପିଅଦାମାନେ ହାକିମଙ୍କ ବିଚାରକର୍ତ୍ତା (ପତି) **बिचारपति** ନାମକୁ କୌଣସି ଉପାଧି ଲେଖିବା ବେଳେ ତାହାର ଶିରୋନାମାରେ 'ବିଚାରପତ୍ତି' ବା 'ଧର୍ମାବତାର' ଶବ୍ଦ ଲେଖି ପରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଲେଖନ୍ତୁ । ଏଥିର ଅର୍ଥ 'ହେ ନ୍ୟାୟ୍ୟ ବିଚାରକ' ! ମୋର ନିବେଦନ ଦୟାକରି ଶ୍ରବଣ ଅବଧାନକୁ ଆଜ୍ଞା' ।]

ବିଚାରକ୍ଷମ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍) କୌଣସି ବିଷୟ ବିଚାର Bichārakshama କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—Able to judge or (ବିଚାରକ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) decide a matter.

ବିଚାରକ୍ଷମତା—ସଂ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବିଚାର କରିବାର ଅଧିକାର- Bichārakshamatā 1. Power of decision; power to try cases. ୨ । (ବିଚାରକ୍ଷମ+ତା) ବିବେଚନା କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ—2. Ability for judging.

ବିଚାରଣ(ଣା)—ସଂ. ବ—(ବି+ଚର୍ ଧାତୁ ଣିଚ, ଚାର ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. Bichāraṇa(ṇā) ଅନ)—୧ । ବିଚାର; ବିବେଚନା—1. Consideration. (ବ୍ୟୁ.—ଏଥିକ ଉପାୟ ଲୋଡ଼ା ହେଉ ବିଚାରଣା । ଗୁଣାକାଥ. ବାଣଭଟ୍ଟ ।) ୨ । ଅଦାଲତରେ ବିଚାର ବା ମୀମାଂସା—2. Judicial trial; adjudication. ୩ । ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—3. Ascertainment of the truth or actual facts. ୪ । ସମାଲୋଚନା—4. Criticism. ୫ । ଯୁକ୍ତି; ତର୍କ—5. Argument; discussion. ୬ । ମୀମାଂସା ଶାସ୍ତ୍ର—6. One of the systems of Hindu philosophy ୭ । ନ୍ୟାୟ୍ୟ ବିଚାର; ବୁଝାମଣା; ସୁବିଚାର—7. Just dicision. ଯାଦେ. (ଗଙ୍ଗାମ) ବି.—୧ । ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରମାଣାଦି ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବା ପରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କର ବାଦାନୁବାଦ—1. Argument in a case. ୨ । ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି—2. The hearing of a case.

ବିଚାରଣା ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାକିମଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ Bichāraṇā māgibā ସୁବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—To sue ସୁବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରା for justice; to pray for just consideration; to pray for judgment.

ବିଚାରଣୀ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ—ବିଚାର—Consideration. Bichāraṇī (ବ୍ୟୁ—ବ ଭଲ ମନ ଲଭ ହାନ, ବ ଅସ ପରୁ ବିଚାରଣୀ–ଭୂପଦ୍ଧ. ପ୍ରେମପଯୋମୁଦ ।)

ବିଚାରଣୀୟ—ସ. ତଣ – (ବି+ଚର. ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଚାର ଧାତୁ+କର୍ମ. Bichāraṇīya ଅନୀୟ) – ବିବେଚ୍ୟ; ବିଚାରଯୋଗ୍ୟ— ବିଚାରିତବ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ } Deserving consideration; requiring to be examined.

ବିଚାର ପ୍ରଚାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ତଣ—ବିବେକପୂର୍ବକ—Deliberately Bichāra prachāre (ବ୍ୟୁ.—ବିଚାର ପ୍ରଚାରେ ପଚାରେ ଯାହାକୁ, ଯେଣୁ ଛଡ଼ାଏ ସେ ଜାଣାପର । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେଗ୍ଧୀପ୍ରକାଶ ।)

ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ବିବାଦର ବିଚାରପାଇଁ ହାକିମଙ୍କ Bichāra prārthaka ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—Suitor; (ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) praying for justice; suing. (ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥିକା, ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଚାର ପ୍ରାର୍ଥନା(ନା)—ସ. ବ—ବିଚାର ନମନ୍ତେ ଅନୁରୋଧ—Prayer for getting justice. Bichāra prārthana(nā)

ବିଚାର ବିଭାଗ—ଦେ. ବ—ସରକାରଙ୍କର ଅଧୀନ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ବିଭାଗ—The judicial department under a Government. Bichāra bibhāga

ବିଚାରମହକୁମା (ଶାସନ ବିଭାଗ—ବିଚାରାଳୟ)

ବିଚାର ବିଭ୍ରାଟ—ସ. ବ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—୧ । ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଲମାଳ—1. Abuse of justice. ୨ । ଅବିଚାର—2. Failure or miscarriage justice. Bichāra bibhrāṭa

ବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ—ସୁବିବେଚନାର ପ୍ରତିକୂଳ—Contrary to judgment. Bichāra biruddha

ବିଚାର ମାଗିବା—ଦେ, କି—(ଅନ୍ୟ ଲୋକର) ପରାମର୍ଶ ନେବାକୁ—To seek advice of another. Bichāra māgibā [ଉ—ସୁବିଚାର ଚାଓୟା ରାମ ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ବିଚାର ମାଗିଲେ । ମାଳବିକା.

ବିଚାର ମାଗନା ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ବିଚାର-ମୂଢ଼—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍, ବିଚାର ବିଷୟରେ ମୂଢ଼)—ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ; (ବିଚାର ମୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅବିବେଚକ—Incapable of forming a sound judgment. [ବିଚାର ମୂଢ଼ତା(ତ୍ୱ)—ବ]

ବିଚାର ମୂଳକ—ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ) ସୁବିଚାର ଦ୍ୱାରା ଜାତ—Arrived at after due and mature consideration. Bichāra mūlaka (ବିଚାରସିଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଚାର ଯୋଗ୍ୟ—ସ. ବିଣ—ବିଚାର୍ଯ୍ୟ; ବିଚାରଣୀୟ; ବିଚାର କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ (ବିଷୟ)—Fit to be considered. Bichāra jogya

ବିଚାର ସଙ୍ଗତ—ସ. ବିଣ—ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ—Just; equitable. Bichāra saṅgata (ବିଚାର ସମ୍ମତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଚାର ସ୍ଥାନ—ସ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ବିଷୟ ବିଚାର କରାଯାଏ—1. Place of trial. Bichāra sthāna (ବିଚାରସ୍ଥଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବିଚାର କରିବାର ବିଷୟ—2. Matter for consideration. ୩ । ବିଚାର କରିବାର ସୁଯୋଗ ବା ଅବସର—3. Occasion or opportunity for considering a matter. ୪ । ଅଦାଲତ—4. Tribunal (Apte).

ବିଚାରୀ—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ବରତ୍ (ଦେଖ) Bichārā (ବିଚାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Bicharā (See)

ବିଚାରକ୍ଷମ—ସ. ବିତ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍; ବିଚାର + ଅକ୍ଷମ)—ବିଚାର କରିବା ନମନ୍ତେ ଅକ୍ଷମ—Unable to consider or judge; unfit to judge. Bichārākshama (ବିଚାରକ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବିଚାର କ୍ଷମତା(ତ୍ୱ)—ବ]

ବିଚାରାଧୀନ—ଦେ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ବିଚାର କରା ଯାଉଥିବା; ବିଚାର ଚଳୁଥାଏ ଓ ଶେଷ ହୋଇ ନ ଥାଏ—1. (a matter) Pending trial; under consideration. ୨ । ବିଚାର୍ଯ୍ୟ—2. Being considered. Bichārādhīna

ବିଚାରାନ୍ତର—ସ. ତ (ଅନ୍ୟ + ବିଚାର)—୧ । ଅନ୍ୟ ବିଚାର—1. Another consideration. ୨ । ପୁନର୍ବିଚାର—2. Reconsideration. Bichārāntara

ବିଚାରାଳୟ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)—ଅଦାଲତ; ଧର୍ମାଧିକରଣ—(ବିଚାରାସ୍ଥଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) A court of justice; the bench; seat of justice. Bichārālaya

ବିଚାରାସନ—ସ. ବ—(ମ. ଷ. ତ୍ପୁ; ବିଚାରାଧିକୃତ ଆସନ; ଇଜଲାସ—The seat of a judge; judge's seat; the bench. Bichārāsana

ବିଚାରିତ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଚର୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଚାରଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯାହା ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ—1. Judged; tried. ୨ । ମୀମାଂସିତ—2. Decided upon. ୩ । ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯୁକ୍ତି ବା ତର୍କ କରାଯାଇ ଥାଏ—3. Discussed. ୪ । ଅବଧାରିତ; ସଙ୍କଳ୍ପିତ—4. Contemplated. ସ. ତ (+ଉତ୍ର.ତ) ବିବେଚନ—Consideration; deliberation (Apte). Bichārita

ବିଚାରିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ) (ସ ବିଚାର)—୧ । ମନରେ ଭାବିବା—1. To think. ୨ । ବିବେଚନା କରିବା—2. ବିଚାର କରା, ବିଚାରା To consider. (ଉଦାହରଣ—ବିଚାର **ବିଚାରନା** ଭରସା ବଢ଼ାଅ ଅପରମ୍ପିତ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସ ଗୀତ ।) ୪ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା—2 To investigate. ୪ । ପରାମର୍ଶ କରିବା—4. To consult. ୫ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବୁଝିବା ବା ବିବେଚନା କରିବା—5. To consider well. (ଉ.—ବିଚାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ପ୍ରମାଦ ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ବିଚାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଚାର+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବିଚାରକ; ମୀମାଂସକ—1. Deciding; trying; judging. ୨ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରୀ—2. Discriminating. ୩ । (ବି+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ (ବିଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) ବିଚରଣକାରୀ—3. Roaming. ୪ । ଦୁଷ୍ଟ; କଦାଚରଣ—4. Wanton; dissolute (Apte). **ବୈଦେ.** ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଚାରୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bichārā. Bichārī

ବିଚାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ଚର ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଚାର ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ମୀମାଂସାର ବିଷୟୀଭୂତ—1. Forming the subject of trial or consideration ୨ । ଯାହା ବିଚାର କରିବା ଉଚିତ—2. Deserving consi-

Digitized by srujanika@gmail.com

deration. ୩ । ଯାହା ବଗୁର କରିବ—3. About to be considered or tried.

ବଗୁଳ—ସ. ବଣ (ବ + ଚଳ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅ)—
Bichāḷa ଅତ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ; ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ—Inmost; internal.

ବଗୁଲ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ବେଗୁଲ (ଦେଖ)
Bichāla Bechāla (See)

ବଗୁ(ଗ୍ଭ)ଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ବଗୁଳ=ନଡ଼ା; ଶୁଷ୍କ ତୃଣ)—
Bichā(chhā)li ୧ । ବଗ୍ଭଲ; ନଡ଼ା; ଭୁଷ୍ଟା—1. Straw. ୨ । ବିଚାଳି, ବିଚିଳି, ବିଚୁଳି ଶୁଖିଲା ଘାସ—2. Hay. ୩ । ଯେଉଁ ଉକ୍କଡା, ବିଚାଳୀ ଶୁଖିଲା ଭୁଷ୍ଟା ବା ଘାସକୁ ଘୋଡ଼ା ଆଦ ପଶୁଙ୍କ ଶୋଇବା ଜମ୍ନେ ଭୂଇଁରେ ବଗ୍ଭ ଯାଏ—2. Litter for domestic animals; straw or hay spread on the ground for horses and animals to lie on. ବ ଓ ବଣ—ବେଗୁଲ (ଦେଖ)
Bechāla (See)

ବଚ—ସ. ବ—ୱାରୀ; ତରଙ୍ଗ; ଲହଡ଼ୀ (ହି. ଣ)—Wave. ଗାଦେ.
Bichi (ମେଦନୀପୁର) (ଭୁଲ ବ. ୱାଚ)—୧ । ୱାଜ—1. Seed. ୨ । ଆମ୍ବ ଆଦ ଫଳର ଝାଟୁଆ—2. The stone inside some fruits. (e. g. mango).

ବଚକିତ୍ସା—ସ. ବ (ବ=ବହୁ ପ୍ରକାର + କତ୍ ଧାତୁ=ସଂଶୟ କରିବା
Bichikitsā + ସ (ବି)+ତ୍ସବ. ଅ+ଆ)—୧ । ସନ୍ଦେହ—1. Doubt; suspicion; vacillation. ୨ । ଭ୍ରମ—2. Error; mistake.

ବଚକିତ୍ସ୍ୟ—ସ. ବ (ବ + ଚକିତ୍ସା+କର୍ମ ଯ)—୧ । ଜୁଗୁପ୍ସିତ—
Bichikitsya 1. Ugly; nasty. ୨ । ସନ୍ଦେହଜନକ—2. Suspicious; doubtful.

ବଚିଟିବା—ଦେ. କି (ସ. ବକ୍ରୀକୃତ ବା ବସ୍ତ୍ରତ)—୧ । ବାଡଜରର ଆକ୍ରମଣ ବା ବାଡଜରର ଫୁଲ୍ଲା କୌଣସି ଭୟାନକ ରୂପ ବଚିଟି ଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଧାରଣ କରି ମାରାତ୍ମକ ଅବସ୍ଥାରେ
ବଚିଟି ଦେବା } ପରିଣତ ହେବା; (ରୋଗ) ବକ୍ରଭାବାପନ୍ନ ବିସିଯେ ଯାଓୟା ଧାରଣ କରିବା—1. (Said of an attack of moon fever or any other disease) To take a fatal turn. [ଦ୍ର—ବାଡଜରୁଆ ରୋଗୀକୁ ସାଧାରଣତଃ ବାଡଜର ଆକ୍ରମଣ କରୁଥାଏ ଓ ୨।୩ ଦିନ ପରେ ଛଡ଼ାଯାଇ ଥାଏ । ହଲୁ କୌଣସି କୌଣସି ସମୟରେ ରୋଗୀକୁ ଥରେ ଛାଡ଼ି ଆକ୍ରମଣ କରି ଆଉ ଛଡ଼େ ନାହିଁ ଓ ମାରାତ୍ମକ ହୋଇ ଯାଏ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ରୋଗୀଠାରେ ବାଡଜର ବଚିଟିଲା ବୋଲି କୁହନ୍ତି ।]
୨ । (ଔଷଧ) ରୋଗୀର ଦେହ ଭୟାନକ ଭୟାନକ ବିଷମୟ ଫଳ ସହିତ ବ୍ୟାପିବା—2. (said of any drug) To be diffused throughout the system ending in blood poisoning; to spread throughout the system with a fatal effect.

ବଚିତ—ସ. ବଣ (ବ + ଚ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ)—ସାଧାରଣ ଅନ୍ୱେଷଣ
Bichita କରିଯାଇ ଥାଏ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—Searched; sought after.

ବଚିତି—ସ. ବ (ବ + ଚ ଧାତୁ + ଭାବ କ୍ତି)—୧ । ଅନ୍ୱେଷଣ—
Bichiti 1. Search. ୨ । ବଗୁର—2. Consideration.

ବଚିତ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ + ଚତ୍ତ)—୧ । ବେଦୋଷ; ଅଚେତ (ହି. Bichitta ଣ)—1. Unconscious. ୨ । ଅସ୍ଥିରଚତ୍ତ—2. (ବଚତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Inattentive; fickle-minded.

ବଚିତ୍ତି—ସ. ବ—୧ । ବେଦୋଷ ଅବସ୍ଥା—1. Unconsciousness.
Bichitti ୨ । ମନର ଅସ୍ଥିରତା—2. Restlessness of mind.

ବଚିତ୍ର—ସ. ବ (ବ=ବହୁ ପ୍ରକାରେ + ଚତ୍ର ଧାତୁ=ବିସ୍ମିତ କରିବା
Bichitra + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ—1. Various colours placed together. ୨ । ଅଦ୍ଭୁତାତ୍ମା ଘଟନା; ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବିଷୟ ବା ଘଟନା—2. A wonder; miracle; wonderful thing; a surprise. ୩ । ଅଦ୍ଭୁତ ବସ୍ତୁର ବା ଉପମାର ବର୍ଣ୍ଣନ; କାବ୍ୟରେ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—3. A figure of speech; a depiction of wonderful thing. ବଣ—୧ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ—(ବଚତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Variegated; mottled; multicoloured. [ବଚତ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ବ] ୨ । ବିସ୍ମୟକର; ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ—2. Wonderful; astonishing; surprising; strange. ୩ । ଅଦ୍ଭୁତାତ୍ମା—3. Miraculous. ୪ । ରମଣୀୟ; ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର—4. Charming; beautiful.

ବଚତ୍ରକ—ସ. ବ (ବଚତ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଭୂର୍ଜବୃକ୍ଷ—The birch
Bichitraka tree.

ବଚତ୍ର କଥା—ଦେ. ବ—ବିସ୍ମୟକର ଘଟନା—A strange thing.
Bichitra kathā a wonderful thing; a miracle. [ବଚତ୍ର ଘଟନା (ଶା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଚିତ୍ର ଘଟନା; **ବିଚିତ୍ରବାତ**

ବଚତ୍ର କର୍ମା—ସ. ବଣ—(ବଚତ୍ର + କର୍ମନ୍; ୬ମା. ୧ବ)-ବଚତ୍ର ବା
Bichitra karmā ଅବୋଧ କର୍ମକଳାପ ଯାହାଙ୍କର—Capable of performing miracles.
ବ—୧ । ଭଗବାନ୍; ବିଷ୍ଣୁ—1. God; Bishnu; ୨ । ଈଶ୍ୱର; ଶିବ—2. Siba. ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—3. Brahmā.

ବଚତ୍ର ଦେହ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଚତ୍ର+ଦେହ)—୧ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣ-
Bichitra deha ରଞ୍ଜିତ ଦେହଧାରିଣୀ—1. Having a multicoloured body. ୨ । ଛପଛପିଆ—2. Mottled; spotted. ବ — ମେଘ—The cloud.

ବଚତ୍ରପୁରୀ ପାନ—ସ୍ଥାନ(ଯାଜପୁର)ବ—ବଚତ୍ରପୁର ଗ୍ରାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧପାନ—
Bichitrapurī pāna The famous betel produced in Bichitrapura in Jajpur.

ବିଚତ୍ର ୱାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଚତ୍ର=ବିସ୍ମୟକର + ୱାର୍ଯ୍ୟ=
Bichitra birjya ୱାରତ୍ୱ ଯାହାର)—ଅତି ଉପଯୁକ୍ତ ବିକ୍ରମଶାଳୀ—Of wonderful prowess. ବ—(ନାମ) ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ସ୍ୱତା ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଏକ ପୁତ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

A son of Raja Śāntanu by Satyabatī of the Lunar dynasty of ancient India. [ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ କୁମାର ଅବସ୍ଥାରେ ଏକ ଗନ୍ଧର୍ବ ଦ୍ୱାରା ହତ ହୋଇଥିଲେ । ବିଚିତ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପରେ ରାଜା ହେଲେ । ସେ କାଶୀରାଜଙ୍କ ଦୁଇ ଭଉଣୀ ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଳିକାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ର କ୍ଷୟରୋଗ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କର ଆଦେଶ କ୍ରମେ ତାଙ୍କ କାମୁକ ପୁତ୍ର ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ବିଚିତ୍ର-ବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଦ୍ୱୟଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପାଣ୍ଡୁ ଜାତ ହେଲେ ଓ ବିଧବା ଦାସୀ ଗର୍ଭରୁ ବିଦୁର ଜାତ ହେଲେ ।]

ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ—ଦେ. ବ—କବି ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ କୃତ ଓଡ଼ିଆ ଛନ୍ଦ
Bichitra rāmāyaṇa ରାମାୟଣବିଶେଷ—The title of an Oriya metrical Rāmāyaṇa composed by poet Biswanātha Khuṇṭiā.

ବିଚିତ୍ର ଲକ୍ଷଣା—ଦେ. ବ—ବାକ୍ୟାଲଙ୍କାରବିଶେଷ—A figure of
Bichitra lakshaṇā speech. [ଦ୍ର—ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସଂବାଦଙ୍କ ବଦଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିର ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ବିଚିତ୍ର ଲକ୍ଷଣାଯୁକ୍ତ ଅଟେ—ଯଥା—ଆସ୍ୟ କଞ୍ଜେ ବସାନେତ୍ର ଖଞ୍ଜଗତି ଯୁଗ, ଦେଶି ଗୁଲେ ଅଙ୍ଗଦେଶ ଦ୍ୱେଷ ତ ମୋ ରୋଗ । ପଞ୍ଚ ଶରଜ ବସଉ ତହିଁରେ ତ ଗୁହ୍ୟ, ଗଜଗତି ପ୍ରସନ୍ନେ ଶିଖାରୋଗୀକ ନୋହନ୍ତ ।]

ବିଚିତ୍ର ଶାଳା—ସ. ବ.—ଯେଉଁ ଘରେ ବିଚିତ୍ର ବସ୍ତୁମାନ ସଜୁଗୁଜ ହୋଇ
Bichitra śāḷā ଥାଏ; ଜାଦୁଘର (ହି. ଶ)-Museum.

ବିଚିତ୍ରାଙ୍ଗ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବିଚିତ୍ର+ଅଙ୍ଗ. ଯାହାର)—୧ । ଚିତ୍ରିତ
Bichitrāṅga ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ; ଚିତ୍ରିତାଙ୍ଗ—1. Having one's body painted in various points. ୨ । ନାନା-ବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ; ଶବଳିତଗତିବିଶିଷ୍ଟ—3. Having a mottled body. ବ—୧ । ମୟୂର—1. The peacock. ୨ । ଚିତାବାଘ; କଲରାପଡୁରିଆ ବାଘ—2. The leopard; the spotted tiger

ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ—(ନାମ) ଉତ୍କଳର କରଣ ବଂଶୀୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେଶ
Bichitrānanda dāsa ହିତୈଷୀ—Name of a late Oriya patriot. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ପରେ ଯେଉଁ କେତେ ଜଣ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଥମେ ସରକାର ଗୁଡ଼ର ପାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଜଣେ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଓ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ଓ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଜାତୀୟତା ରକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଏ କନ୍ଦୁ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ କଟକ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ବିରୋଧରେ ଯେଉଁମାନେ ଚେଷ୍ଟା କର ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ କରାଇ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଜଣେ । ଏହାଙ୍କ ଘର ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିଲା ।]

ବିଚିତ୍ରିତ—ସ. ବଣ. (ବି+ଚିତ୍ରିତ)—୧ । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣରେ ଚିତ୍ରିତ;
Bichitrita ଚିତ୍ରଗ୍ର ହୋଇଥିବା—1. Painted in motley colours. ୨ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—2. Mottled; particoloured; multicoloured.

ବିଚିନ୍ତିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବି+ଚିନ୍ତିତ)—୧ । ବିଶେଷ ରୂପରେ
Bichintita ଚିନ୍ତା କରି ସାରିଥିବା (ବିଷୟ)—1. Contemplated; well-considered. ୨ । ବିଶେଷରୂପେ ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ—Very anxious or uneasy.

ବିଚିନ୍ତ୍ୟମାନ—ସ. ବଣ—(ବି+ଚିନ୍ତ୍ ଧାତୁ ଶିଚ ଚିନ୍ତ—ଭାବନା+
Bichintyamāna ଭର୍ମ. ଆନ)—୧ । ଯାହା ଭାବନା କରିଯାଉ ଥାଏ; ଚିନ୍ତାର ବିଷୟୀଭୂତ—1. Which is being thought over. ୨ । ବିବେଚନାଧୀନ—2. Subject to consideration.

ବିଚିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ମେଦନୀପୁର) କ୍ରି.—(ଭୁଲ. ବି. ବେଗୁ; ବିଗୁ)—
Bichibā ବିକିବା—To sell.

ବିଚିଲି—ଗ୍ରାମ୍ୟ.—(ଯାଜପୁର) ବି. (ସଂ.ବୀଗୁଳ=ଶୁଷ୍କ ତୃଣ)—
Bichili ଗୋରୁଙ୍କୁ ଖୁଆଯିବା କଟା ନଡ଼ା—Chopped hay or straw used as fodder.

ବିଚିହ୍ନ—ମୋ. ବଣ—ଚିହ୍ନରହିତ; ଦାଗଶୂନ୍ୟ—Spotless; having
Bichihna no marks. (ଉ.—ବିଚିହ୍ନ ଦିବସନରେ, ବିଘ୍ନେଧୀ ମୋ ଅସ୍ତନରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବିଳାସ ।)

ବିଚୀ—ସ. ବ—ଘାଟୀ; ତରଙ୍ଗ (ହି. ଶ)
Bichī Wave.

ବିଚୁନ(ନ୍ନ)—ଗ୍ରା. ବଣ—(ସ. ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ବିଚୁର୍ଣ୍ଣିତ—
Bichūn(nna) Powdered to dust.

ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—(ବି+ଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ଖୁବ୍ ସରୁ ଚୂନା—Fine powder.
Bichūrṇṇa ବଣ.—ବିଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—Powdered to fine minute dust. (ଦ୍ର—ଏହା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସଦ୍ଭବରୂପେ ବିଶେଷଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ।)

ବିଚୂର୍ଣ୍ଣନ—ସ. ବ.—ଚୂର କରି ଚୂନା କରିବା କର୍ମ—Powdering
Bichūrṇṇana of a thing to dust; disintegration

ବିଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—ସ. ବଣ.—(ବି+ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ)—ବିଶେଷରୂପେ ଚୂନା କରାଯାଇ
Bichūrṇṇita ଥିବା—Finely powdered; powdered into dust; disintegrated; pulverised.

ବିଚେତନ—ସ.ବଣ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବ=ବଗତ,ନାହିଁ+ଚେତନା)—
Bichetana ୧ । ଚୈତନ୍ୟଶୂନ୍ୟ; ସଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟ; ବେହୋସ୍—(ବିଚେତନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Unconscious. ୨ । ଅଚେତନ—2. Inanimate. ୩ । (ବ=ବିଶିଷ୍ଟ+ଚେତନା ଯାହାର)—ସଚେତନ; ସଜ୍ଞାଗ—3. Animate; fully conscious. ବ—(କର୍ମଧା; ବ=ବିଶିଷ୍ଟ+ଚେତନ)—ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ—Special or intimate or thorough knowledge.

ବିଚେତନା—ଦେ. ବ.—(ବି+ଚେତନା)— ସଜ୍ଞା; ଚେତନା—
Bichetanā Consciousness. (ଲୁପ୍ତ ଯାଇ ବିଚେତନା ଲଭି ପଡି ଦେବ ସିନା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ,ବିଶୋଷ୍ୱଚନ୍ଦ୍ର ୫ ଗୀତ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଚେତା.ତ)—ଦେ. ବ୍ୟ (ସ. ବଚେତନ)—ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ; ଅଚେତା—Bichetā (ta) ଅଚେତନ; **ବେହୋସ, ଅଚେତ** Unconscious.

ବଚେତାଃ—ସ. ବ୍ୟ (ବ+ଚେତସ୍; ବଚେତସ୍ ୧ମା ୧ବ; ବ=Bichetāḥ ବହୁବ୍ରୀ; ବହୁତ ଦୋଇଅଛୁ ଚେତସ୍=ମନ ଯାହାର)—୧। ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ—1. Uneasy; agitated; bewildered; distracted. ୨। ବିମନା; ଅସୁଖୀ—2. Unhappy; miserable. ୩। ଅଜ୍ଞ—3. Ignorant. ୪। ଦୁଷ୍ଟ (ହି.ଶ)—4. Wicked.

ବଚେୟ—ସ. ବ—(ବ+ଚ. ଧାତୁ=ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—Bicheya ୧। ଅନ୍ୱେଷଣୀୟ—1. To be searched after. ୨। ସଙ୍ଗ୍ରହାର୍ହ—2. Fit to be collected together. ୩। ଅଳ୍ প; ସାମାନ୍ୟ—3. A little; a few.

ବଚେଷ୍ଟ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—(ବ+ଚେଷ୍ଟା, ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—୧। ଚେତୋହୀନ; Bicheshṭa ଚୈତନ୍ୟ ରହିତ—1. Unconscious. ୨। ହସ୍ତ (ବଚେଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପଦାଦି ଚାଳନରେ ଅକ୍ଷମ—2. Unable to (ବଚେଷ୍ଟତା—ବ) move one's limbs. ୩। ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ—3. Devoid of exertion.

ବଚେଷ୍ଟା—ଦେ. ବ୍ୟ—ବଚେଷ୍ଟ (ଦେଖ)—Bicheshṭa (See).

Bicheshṭā ବ—୧। ସ୍ପୃହାଶୂନ୍ୟତା—1. Want of attachment; disinclination. [ଉ—ବଚେଷ୍ଟାକୁ ଦେଖି ରଘୁ ନନ୍ଦନ, ବଳ ଦେଲେ ହରଣ ଆଲିଙ୍ଗନ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାଶ।] ୨। ଚେତନାଶୂନ୍ୟତା—2. Unconsciousness. [ଉ—ବଚେଷ୍ଟା ନ ଘୁଜଇ ଶୁଦ୍ଧ ପାଶ୍ୱେ ଶୁଦାଇ, ବଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟକୁ ବାଜାଇ ସେ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ।] ୩। ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା; ଅତ୍ୟଧିକ ଯତ୍ନ—3. Great care; particular care. [ଉ—ଶୋଭା ବଚେଷ୍ଟା ବାଦ୍ୟର ଉଡରେ, ସାପ୍ରମନ୍ତ ଦେଲେ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥିତରେ। ଅଧମର୍ଣ୍ୟ ବଦତ୍ୟୁତ୍ତମାମଣି।] ସ. ବ—୧। ମନ ଚେଷ୍ଟା (ହି. ଶ)—1. Evil endeavour. ୨। ପୀଡ଼ା ବା ଶୋକ ହେତୁ ମୁଖର ଓ ଅଙ୍ଗାବୟବ ବିକ୍ଷେପ (ହି. ଶ)—2. Contortions of the face and striking of the limbs on account of grief or disease. (ବଚେରେଷ୍ଟା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ବଚେଷ୍ଟିତ—ସ. ବ—(ବ+ଚେଷ୍ଟ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—୧। ବ୍ୟାପାର; Bicheshṭita କ୍ରିୟା—1. Action; affair; act; deed. ୨। ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା—2. Special effort. ୩। ଭୂଇଁରେ ବାଡ଼େଇ କଗୁଡ଼ି ଦେବା—3. Act of striking the limbs on the ground. ବ୍ୟ—୧। ଚେଷ୍ଟାବିହୀନ-1. Effortless. ୨। ଅନ୍ୱେଷିତ—2. Sought after. ଦେ. ବ—ଆଚରଣ-Conduct; dealing. [ଉ—ଭୋ ନାଥ ତୋର ବଚେଷ୍ଟିତ, ବଦ୍ଧ ସଂସାରେ ବଦ୍ଧଭ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ବଚ୍ଛଣ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବା ନାମ—A name given Bichchhaṇa to males. ବ୍ୟ—ଧୂର୍ତ୍ତବାଜ୍—Fraudulent; (ବଚ୍ଛଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) deceitful. (ଉ—ବଚ୍ଛଣ ମାରଣରେ ବଳା ଦେଲେ ରଣରେ, ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଉଭା ସେ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ।)

ବଚ୍ଛଣ(ର୍ଦ୍ଦ)କ—ସ. ବ (ବ+ଛଦ୍ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bichchhaṇa(rdda)ka ଅକ)—୧। ଉପସ୍ୟପର ନିମିତ୍ତ ଦେବାଲୟବିଶେଷ—1. A sort of temple; pagoda. ୨। ପ୍ରାସାଦ (ହି. ଶ.)—2. Mansion.

ବଚ୍ଛଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଓଡ଼ିଆ Bichchhaṇa paṭṭanāyaka ଦେଶହିତୈଷୀ—Name of a late Oriya patriot. [ଦ୍ର—ଏ ୧୮୪୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମାର୍ଚ୍ଚି ୧୨ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ। ଏତ୍ତାଙ୍କର ପିତା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଗଜପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କର ଶ୍ରମୁକରଣ ଥିଲେ। ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଷ୍ଟେଜୁରୀ ଅଫିସର୍ ଓ ଚୌକି ଡେପୁଟୀକଲେକ୍ଟର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ। ବଚ୍ଛଣ ୧୮୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଚାକା କଲେଜକୁ ଯାଇଥିଲେ। ସେଠାରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଫେର ଅସି ପ୍ରଥମେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଡିପ୍ଟିକ୍ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ହୋଇଥିଲେ। ପରେ ଅନୁଗୁଳର ଡପୁସିଲଦାର ହେଲେ। ତାହାଙ୍କର ଶୈଶବ କାଳରେ ସେ ସମ୍ବଲପୁର ଜଜ୍‌ସ୍କୁଲକୁ ଶୁଦ୍ଧ ୩୬୫ ଦିନରେ ୩୬୫୫ ସ୍କୁଲ ବସାଇଥିବେ। ଏ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଥିବା ସମୟରେ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟ ଓ ବଉଶୀନନ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ମିଳି ଓଡ଼ିଶାରେ ବଙ୍ଗଳା ରାଜଭାଷା ପ୍ରଚାରରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେବାପାଇଁ କେତେକ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମକୁ ପଣ୍ଡ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷାରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନ ଥିବାରୁ ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗୁରୁପାଠ, ବୋଧୋଦୟ, କାଦମ୍ବୀ ଓ ଦଶବିଂଶ ପ୍ରଭୃତି ପୁସ୍ତକ ବଙ୍ଗଳାଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ। ଏହି ସବୁ ପୁସ୍ତକ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ଓ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲର ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା। ଅନୁଗୁଳରେ ଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ହେବାରୁ ସେ କଟକ ଆସିଲେ ଓ ୧୮୮୧।୮।୨୬ ରେ କଟକଠାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ।]

ବଚ୍ଛଣ ସୁତ—ଦେ. ବ—ନଳ ନାମଧେୟ ବାନର—A monkey Bichchhaṇa suta named Nala. (ଉ—ବ୍ୟାପିକପି ଶିଖଣ୍ଡୀ ଉତ୍ପାତିଲେ ଅଭୁତେ, ବଚ୍ଛଣସୁତ ସ୍ୱରଥେ ଉଦକେ ପକାନ୍ତେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ।)

ବଚ୍ଛତ୍ରକ—ସ. ବ—ସ୍ଥଳସୁନ୍ଦରୀ ଶାଗ (ହି. ଶ.)—Bichchhatraka An aquatic pot-herb.

ବଚ୍ଛନ୍ନ—ଦେ.ବ୍ୟ—ଛନ୍ନ; ଅତ୍ୟଚନ୍ତାଯୁକ୍ତ—Very anxious.(ଉ.—Bichchhanna ବଚ୍ଛନ୍ନ ମନ ଉତ୍ତର ବଚନ ଉଚ୍ଚେ ରତ୍ତ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଚ୍ଛର୍ଦ୍ଦକ—ସଂ. ବ. (ବ+ଛର୍ଦ୍ଦ+କ)—ବମନ (ହୁ. ଶ.)—Bichchharddaka (ବଚ୍ଛର୍ଦ୍ଦିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Vomiting.

ବଚ୍ଛର୍ଦ୍ଦିତ—ସଂ. ବଣ—୧ । ଯାହାକୁ ବାନ୍ତି କରାଯାଇଅଛି; ଉଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ—Bichchharddita 1. Vomited forth ୨ । ଉପେକ୍ଷିତ (ହୁ. ଶ)—2. Disregarded; slighted.

ବଚ୍ଛାୟ—ସଂ. ବ. (ବ=ପକ୍ଷୀ + ଛାୟା)—୧ । ପକ୍ଷିଛାୟା; ପକ୍ଷୀ Bichchhāya ଉଡ଼ୁଗଲାବେଳେ ଭୂମିରେ ଯେଉଁ ଛାୟା ପଡ଼େ—1. The shade of a flying bird appearing on the ground. ୨ । (ବ=ଅଭାବ+ଛାୟା) ଛାୟାର ଅଭାବ—2. Want of shade. ୩ । [ବ=ବଶିଷ୍ଠ + ଛାୟା=କାନ୍ତି) ମଣି—3. A gem. ବଣ—(ବ= ଅଭାବ+ଛାୟା)—୧ । ଛାୟାରହିତ—1. Shadeless; destitute of shadow. ୨ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ବା ପ୍ରାଣୀର ଛାୟା ପଡ଼େ ନାହିଁ; (ଯଥା—ଦେବତା, ଦାନବ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ)—2. Casting no shadow.

ବଚ୍ଛିତ୍ତି—ସ ବ (ବ+ଛିଦ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କ୍ତିବ. ତ)—Bichchhitti ୧ । ବଚ୍ଛେଦ—1. Separation; ୨ । ବିନାଶ—2. Destruction. ୩ । ବୈଚିତ୍ର୍ୟ—3. Wonderfulness. ୪ । କାଣ୍ଡକର ଅଲଗା କରିବା—4. Severance. ୫ । କମତ; ଦୃଷ୍ଟି (ହୁ. ଶ.)—5. Loss. ୬ । (+କର୍ମ.ତ) କଣ୍ଠହାର—6. Necklace. ୭ । ସ୍ତ୍ରୀଜନଙ୍କ ଶୋଭନ କେଶରଚନା ଓ ଅଙ୍ଗରଞ୍ଜନାଦି କାର୍ଯ୍ୟ—7. Toilette of a lady ୮ । କବିତାର ଯତି (ହୁ. ଶ —8. Harmonic pause in metre. ୯ । ଏକପ୍ରକାର ହାବ, ଯହିଁରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସାମାନ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାରରେ ପୁରୁଷକୁ ମୋହିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ (ହୁ. ଶ)—9. A kind of amorous dalliance on the part of a woman who by a little equipment tries to charm a male.

ବଚ୍ଛିନ୍ନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଛିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ) —୧ । ବିଯୁକ୍ତ-Bichchhinna 1. Separated. ୨ । ବିଭିନ୍ନ; ପୃଥକ୍‌କୃତ—(ବଚ୍ଛିନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Separated; severed ୩ । ବିନଷ୍ଟ—3. Destroyed. ୪ । ଛିଣ୍ଡା ହୋଇଥିବା—4. Torn. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଛିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସଦୃଶରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୫ । ଯାହାର ଅନ୍ତ ହୋଇଅଛି (ହୁ. ଶ)—5. Finished. ୬ । କୁଟିଳ (ହୁ. ଶ)—6. Tortuous.

ବଚ୍ଛୁରିତ—ସ. ବଣ (ବ+ଛୁର ଧାତୁ=ଛେଦନ ବା ରଞ୍ଜନ+କର୍ମ ତ)—୧ । ଅନୁଲିପ୍ତ—Bichchhurita 1. Annointed. ୨ । ଅନୁରଞ୍ଜିତ—2. Painted. ୩ । ବିକୀର୍ଣ୍ଣ; ଫେଲେଇ ହୋଇ ପଡ଼ିବା—3. Scattered about; suffused; diffused.

ବଚ୍ଛେଦ—ସ. ବ (ବ+ଛିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବିଚ୍ଛେଦ; Bichchheda ଛଡ଼ାଛଡ଼ି—1, Separation. ୨ । ପାର୍ଥକ୍ୟ;

ବଚ୍ଛେଦତ ବଚ୍ଛେଦ୍ୟ } ବଣ ପ୍ରଭେଦ—2, Difference. ୩ । ବିଯୋଗ—3. Disjunction; disunion. ୪ । ବିଭାଗ—4. Division. ୫ । ପୁସ୍ତକର ବିଭାଗ ବା ପରିଚ୍ଛେଦ—5. Division or chapter of a book. ୬ । ଖଣ୍ଡ—6. A piece. ୭ । ପ୍ରଣୟୀ ପ୍ରଣୟିନୀ ବା ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଠାରୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ହୋଇ ରହିବା; ବିରହ—7. Separation between friends or a couple. ୮ । ବିରାମ—8. Intermission. ୯ । କାଟି କରି ଅଲଗା କରିବା—9. Severance. ୧୦ । ନାଶ—10. Loss. ୧୧ । ଦୁଇବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଖାଲି ସ୍ଥାନ; ବ୍ୟବଧାନ (ହୁ. ଶ)—11. Interval; space between two things. ୧୨ । କବିତାରେ ଯତି (ହୁ.ଶ)—12. Harmonic pause in metre. ୧୩ । କ୍ରମଭଙ୍ଗ (ହୁ. ଶ)—13. Break of continuity.

ବଚ୍ଛେଦକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଛିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Bichchhedaka ପୃଥକ୍‌କାରୀ—Separating [ଦ୍ର—(ବଚ୍ଛେଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୁଁ ସୁନାରୀ ଲୋକ ଦକ ଦକ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ବଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖ—ସ. ବ—ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିରହ ଜନିତ ଦୁଃଖ—Bichchheda duḥkha. Pangs of separation.

ବଚ୍ଛେଦନ—ସ. ବ (ବ+ଛେଦନ)—୧ । ଭଞ୍ଜନ; ଦୂରୀକରଣ—Bichchhedana 1. Removal; breaking. [ଦ୍ର—ବଚ୍ଛେଦନ କଲା ମୋ ଚତ୍ତ ସଞ୍ଜ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୨ । ନଷ୍ଟକରଣ—2. Destruction ୩ । ପୃଥକ୍‌କରଣ—3. Severing; separating

ବଚ୍ଛେଦନୀୟ—ସ. ବଣ (ବ +ଛେଦନୀୟ)—୧ । ପୃଥକ୍ କରଣୀୟ—Bichchhedanīya 1. Separable; divisible. ୨ । ଭଙ୍ଗୁର (ବଚ୍ଛେଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Fragile.

ବଚ୍ଛେଦାଇବା—ଦେ (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ବଚ୍ଛେଦିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ-Bichchhedāibā ରୂପ— The causative form of Bichchhedibā.)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବିଚ୍ଛେଦ କ୍ରିୟା କରାଇବା— To cause separation by another. [ଦ୍ର—ବଚ୍ଛେଦାଇଲେ ଉମ ବଣ ଦ୍ରୌପ୍ତ ଏ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ବଚ୍ଛେଦାଗ୍ନି—ସ. ବ (ରୂପକ; ବିଚ୍ଛେଦ+ଅଗ୍ନି)—ଅଗ୍ନିପରି ସନ୍ତାପକ Bichchhedāgni ବିଚ୍ଛେଦଜନିତ ଦୁଃଖ—Burning pangs (ବଚ୍ଛେଦାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) of separation (compared to fire).

ବଚ୍ଛେଦିତ—ସ. ବଣ—୧ । ବିରହିତ; ପୃଥକ୍‌କୃତ—1, Separated Bichchhedita from; deprived of. ୨ । କର୍ତ୍ତିତ; ଆହତ 2. Cut; wounded. [ଦ୍ର—ବଚ୍ଛେଦିତ ହୋଇ ପ୍ରିୟବର୍ତ୍ତରେ, ବିଚ୍ଛେଦିତ ନାଭିରେ ଦୂର ଗାରେ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୩ । ବିଖଣ୍ଡିତ— 2. Cut asunder, severed.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଚ୍ଛେଦବା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) କି—କାଟିବା; ଛେଦନ କରିବା—To cut; to fell down. [ଉ—ବଣାଳ ଭୁଙ୍ଗ ବିଚ୍ଛେଦା ଶାଳ ସମ୍ମାରୁହ, ବଚ୍ଛେଦଲ୍ଲ ପ୍ରାସ୍ପେ ପଡ଼ଲ୍ଲ ଦେହ ।
ବିଚ୍ଛେଦନା ଉଷ. ବୈଦେପ୍ପଶବଲାସ ।]

ବଚ୍ଛେଦା—ଦେ. ବଣ.ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ଖଣ୍ଡରେ ଦ୍ୱିଖା ହୋଇ ଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ)—1. (a person or thing) Cut down into two or more pieces. (ବଚ୍ଛେଦଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବଯୋଗୀ; ବିରହୀ—2. Who is undergoing the pangs of separation. [ଉ-ବ୍ରହ୍ମସୁଖକୁ ଉଷିବା ଇଚ୍ଛା କଲେ, ବଚ୍ଛେଦା ହୋଇଥିଲ୍ଲ ଜନେ । ଉଷ. ବୈଦେପ୍ପଶବଲାସ ।] ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେ ବଚ୍ଛେଦ ଘଟାଏ [ହି. ଶ]—Causing separation or severance.

ବଚ୍ୟୁତ—ସ. ବଣ—(ବ+ଚ୍ୟୁତ)—୧ । ଆସଣା ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଖଳିତ; ଭ୍ରଷ୍ଟ• Bichyuta 1 Dislocated; disjoined. ୨ । ପଡ଼ିତ—2. Fallen down. ୩ । ପୃଥକ୍‌କୃତ—3. Separated. ୪ । ସ୍ରବିତ—4. Oozed out. ୫ । ବିରହିତ—5. Deprived of; stripped of. ୬ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଜାବିତ ଅଙ୍ଗରୁ କଟା ଯାଇ ଥିବା (ଅଙ୍ଗ) (ହି· ଶ)—6. (surgery) Amputated (limb).

ବଚ୍ୟୁତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ବ+ଚ୍ୟୁତି)—୧ । ପତନ—1. Fall. ୨ । ସ୍ରବଣ—2. Oozing. ୩ । ପୃଥକ୍‌କରଣ—3, Separation. ୪ । ସ୍ଖଳନ—4 Dislocation. ୫ । ଗର୍ଭପାତ (ହି. ଶ)—6. Abortion. ୬ । ୭ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଜାବିତ ଅଙ୍ଗରୁ କୌଣସି ଅଂଶ କାଟିବା 7. Amputation.

ବଚ୍ରା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଚରା (ଦେଖ)
Bichrā (ବଚ୍ରା]—ସ୍ତ୍ରୀ) Bicharā (See)

ବଚ୍ଛ—ଦେ. ବ—ବାଇବିଚ୍ଛ (ଦେଖ)
Bichha Bāibichha (See)

ବଚ୍ଛ(ଚ୍ଛା)ଉଣି—ଦେ. ବ (ସ. ବସ୍ତରଣ)—୧ । ବଚ୍ଛଣି; ବଚ୍ଛାଇବା ବା ବିଛାନ; ବିଛାନୀ ବସ୍ତାରିତ କରିବା କର୍ମ—1. Act of spreading out or apportioning. **ବିଚ୍ଛୌନି, ବିଚ୍ଛାଉନି** ୨ । ବଣ୍ଟନ—2. Distribution. ୩ । ଜାହାଜର ବା ଡଙ୍ଗାର ତଳ ମଝିଟାରେ ରଖା ଯିବା ଜଳସମାନ ତଳ ବାଟେ ଛରିବା ପାଣିରେ ଓଦା ନ ହେବା ପାଇଁ ଜାହାଜର ବା ଡଙ୍ଗାର ତଳରେ ସେଉଁ ବଡା ବା ତଲେଇ ଆଦ ବଚ୍ଛ ଯାଏ—3, Logs or sticks spread on the bottom of a boat or ship to prevent the articles kept there from being affected by the water accumulating in the hold. ୪ । ସେଉଁ ବସ୍ତୁ (ଯଥା—କୁଟା, କାଡ଼ିା) ଭୂମିରେ ବା ଘରର ତଳରେ ବସ୍ତୃତ କରି ଯାଏ—4. Any thing spread on the ground or floor.

ବଚ୍ଛଣା—ଦେ. ବ—(ସ. ବସ୍ତାରଣ)—୧ । ଶୋଇବାର ଆସ୍ତରଣ; Bichhaṇā ଶଯ୍ୟା—1. Bed; bedding. ୨ । ବହୁଲୋକ ବିଛାନା ବସିବାର ବଡ଼ ଆସନ—2. A big seat or mat **ବିଚ୍ଛୌନା** for many people. ପ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ବଚ୍ଛଣୀ ସମ୍ବୁ ଫେଣା; ଛୋଟ ସମ୍ବୁ ଫେଣା—Small fan-shaped honeycomb.

ବଚ୍ଛଣା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଭୂମିରେ ବସ୍ତୃତ ବା ଉଚ୍ଚତ Bichhaṇā uṭhā(ṭhe)ibā ଶଯ୍ୟାକୁ ଟେକିବା—To tuck ବିଛାନା ତୋଳା; ବିଛାନା ଉଠାନ **ବିଚ୍ଛୌନା ଉଠାନା** up the bed. [ଉଚ୍ଛଣା ଟେକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଚ୍ଛଣା କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ଶଯ୍ୟା ରଚନା କରିବା—1. To Bichhaṇā karibā make up a bed. ୨ । ଭୂମିରେ ବିଛାନା କରା (ପାତା) ଶଯ୍ୟା ବସ୍ତାର କରିବା—2. To lay **ବିଚ୍ଛୌନା କରନା** the bed.
ବଚ୍ଛଣା ପକା(କେ)ଇବା, ବଚ୍ଛଣା ପାଇବା
ବଚ୍ଛଣା ପାରିବା, ବଚ୍ଛଣା ବଚ୍ଛ(ଚ୍ଛେ)ଇବା } --ଅନ୍ୟରୂପ

ବଚ୍ଛଣା ଗୃ(ଚ)ଦର—ଦେ. ବ.—ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ପକାଯିବା ବସ୍ତ୍ର—Bichhaṇā chā(cha)dara ବିଛାନା ଚାଦର Bedsheet; **ବିଚ୍ଛୌନା ଚାଦର** bedspread.

ବଚ୍ଛଣା ଜମା(ମେ)ଇବା—ଦେ.କି.—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବଚ୍ଛଣା ବା Bichhaṇā jamā(me)ibā ଆସନ ପକାଇ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ବସିବା.-ବିଛାନା ଜମାନ I. To settle on a seat or mat at a **ବିଚ୍ଛୌନା ଜମାନା** place. ୨ । ବଚ୍ଛଣା କରିବା (ଦେଖ) 2. Bichhaṇā karibā (See)

ବଚ୍ଛଣା ଦେବା—ଦେ· କି—ସମାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବସିବା ପାଇଁ ଆସନ Bichhaṇā debā ଦେବା—To give a person a seat. ବିଛାନା ଦେଓୟା **ବିଚ୍ଛୌନା ଦେନା**

ବଚ୍ଛଣା ଧରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଶୋଇବା ନିମନ୍ତେ ଶଯ୍ୟାକୁ ଆଶ୍ରୟ Bichhaṇā dharibā କରିବା—1. To take to bed. ବିଛାନା ଧରା ୨ । ଶୋଇବା—2. To sleep. ୩ । (ରୋଗୀ) **ବିଚ୍ଛୌନା ଧରନା** ଘୋଡ଼ାଇଶଯ୍ୟ ଯୋଗୁ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହେବା—3. To be bedridden; ୪ to be confined to one's bed.

ବଚ୍ଛଣାପତ୍ର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ବଚ୍ଛଣା ଆଦ—Beddings· Bichhaṇāpatra ବିଛାନା ଟିଛାନା **ବିଚ୍ଛୌନା ପତ୍ତର**
(ବଚ୍ଛଣା ପତର, ବଚ୍ଛଣା ବଚ୍ଛଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଚ୍ଛଣା ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଅଳ୍ପକାଳ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ଶଯ୍ୟାକୁ Bichhaṇā mārdibā ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—To touch the bed. ବିଛନାୟ ପା ଦେଓୟା [ଦ୍ର—ବିବାହ ଦିନ ରାତ୍ରିରେ କରକନ୍ୟାଙ୍କର **ବିଚ୍ଛୌନା ଛୁନା** ମଧୁଶଯ୍ୟାରେ ଏକତ୍ର ଶୟନ କରିବାର ବିଧି (ବଚ୍ଛଣା ଛୁଇଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଛି । ଜନ୍ମ ବିବାହ ବେଦର ଜନ୍ମିବ ସମୟ ହେଉଁ ହେଉଁ ଯେବେ ସବୁ ଭୋର୍ ହୋଇଯାଏ ତେବେ ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ କରକନ୍ୟା ମଧୁଶଯ୍ୟାକୁ ଚାମଗାଦ ଯାଇ ବଚ୍ଛଣା ମାଡ଼ି ଆସନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଛଣି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଚ୍ଛୁରଣ)—ଇତସ୍ତତଃ ଖେଳେଇ ଦେବା; Bichhaṇi ବଖାର—Scattering about; being spread

ବଛଣା ଘର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମହୁଫେଣା— Bichhaṇā gharā The bee-hive,

ବଛନ୍ଦ—ଦେ. ବଣ—ବଷମ—Irregular. (ଉ – ବଛନ୍ଦଛନ୍ଦେ ଏହୁ ବର କବତେ ସ୍ୱନାମେ ଆସଣା ଦେଖୁ – ଭଞ୍ଜ. ଚୈଦେଖୁଶବଲାସ ।) Bichhanda

ବଛୁ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୃଶ୍ଚିକ; ପ୍ରା. ବଚ୍ଛାଅ)—୧ । ଜଙ୍ଘଡ଼ାବଛୁ— Bichhā 1. Scorpion. [ଉ—ଏହା ଅଷ୍ଟପଦୀ, ଗୁଜିଚର ବିଛା ହଂପ୍ରାଣୀ । ଏହାର ସମ୍ମୁଖରେ ଜଙ୍ଘଡ଼ା ପର ୬ଟି ଦାତ **ବିଛା; ବିଛୁ; ଗୋଜର** ଥାଏ; ପୁଚ୍ଛ ଦୀର୍ଘ । ଏହା ଗଡ଼ ଜଲାବେଳେ ପୁଚ୍ଛ ପିଠି ଉପରକୁ ଟେକିଥାଏ । ଏହାର ପୁଚ୍ଛ ଅଗରେ ଗୁବ୍ ବଷଯୁକ୍ତ ନାଢୁଡ଼ ଅଛୁ ।] ୨ । ଇନ୍ଦୁଳଆ ବଛୁ – 2. Centepede. [ଉ—ଏହା ଶତପଦୀ ଓ ଏହାର ନାଢୁଡ଼ରେ ବଷ ଅଛୁ; ମୁହଁର ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇଟି ନଖ; ଗୁଜିଚର ।] ୩ । କାନ ବଛୁ; କାଳକନ୍ଥୁଳ ବଛୁ—3. Chilognath. [ଉ—ଏ ଅଟ୍ଟ ସରୁ ଓ ୩।୪ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ । ଏହାକୁ ଦଳଲେ ଏହା ଦେହରୁ ପାଦକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ ବାହାରେ ।] ୪ । ଅଗ୍ରହାୟଣ; ମାର୍ଗଶିର; ବୃଶ୍ଚିକ ମାସ—4. The month of Mārgaśira. ୫ । ବୃଶ୍ଚିକରାଶି—5 The sign of Scorpion; the eighth of the 12 signs of the zodiac. ୬ । ଇନ୍ଦୁଳଆ ବଛୁର ଆକୃତି ବଶିଷ୍ଟ ଏକସରିଆ ଅଣ୍ଡାପୁତା ବା ଅଣ୍ଡାର ଶୈଳୁଲୀ ବା ବେକର ହାର—6. A one -stringed waist-chain or neck-chain in the shape of a centepede, consisting of interwoven rings.

ବଛୁ(ଚ୍ଛେ)ଇ—ଦେ. ବ. (ସଂ· ବସ୍ତରଣ)—୧ । ବଛୁଣି; ଭୂମିରେ Bichhā(chhe)i ଇଟା ବା ଗୋଡ଼ ବା ଚୂନ ଆଦ ସ୍ତର ସ୍ତର କର ବିଛାନ, ବିଛାଇ ବସ୍ତୁତ କରବା କ୍ରିୟା—1. The laying out **ବିଛାଇ** of bricks, mortar and metal on the surface of the ground. ୨ । ଗୋଡ଼ ଆଦ ଭୂମିରେ ବଛଇବା ନମନ୍ତେ କାରଗର ଆଦକୁ ଦଆଯିବା ମୂଲ୍ୟ ବା ଖରଚ୍—2. Cost or wages paid for the laying of bricks or metal on the ground.

ବଛୁ(ଚ୍ଛେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ ବ+ସ୍ଥ ଧାତୁ)—୧ । ପାରବା; Bichhā(chhe)ibā ଭୂମିରେ ଶଯ୍ୟାକୁ ବସ୍ତୁତ କରବା—1. To **ବିଛାନ** spread out the bed on the ground; to lay the bed. ୨ । ମାଟି, ଗୋଡ଼, ଇଟା ଆଦର ସ୍ତର ଭୂମିରେ ବସ୍ତୁତ କରବା – 2. To lay layers of brick, earth etc on the ground. ୩ । ସ୍ତର ସ୍ତର କର ପକାଇବା—3. To set in layers. ୪ । ଘର ଛପର ବେଳେ ନଡ଼ା ବଡ଼ାକୁ ଖୋଲ ପଡଆଳିବରେ ଗୁଲ ଉପରେ ମେଲାଇ ଦେବା — 4. To spread straw evenly on the thatch ଭାଗକରା after untying the sheaves. ୫ । ଦେଯ ଧନକୁ **ବାଂଟନା** ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟି ବା ବଣ୍ଟାଗ କର ହସାବ କରବା; ବଛଣି କରବା—5. To apportion a big sum amongst various persons. (ଯଥା— ଉକ ଟଙ୍କାକୁ ୧୦ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟଇଲେ ଜଣେ ଲୋକ କେତେ ପାଇବ ?) ପ୍ରାଦେ. (କାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି— ତୋଳବା - To pick; to pluck. (ଯଥା—ଦର ଗଛରେ ଚଢ଼ି କେତେ ଆମ୍ବ ବଛଇ ଦେଖିଲା ଯେ ୪ଟା କଞ୍ଚା ଓ ୧୦ଟା ପାଚିଲା—ନାଗଯୂଣଗ୍ରସାଦ· ନବବଧାନ ସାନ· ସାଙ୍କସାର ।)

ବଛୁ କାମୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ବୃଶ୍ଚିକ ଦଂଶନ—The stinging of Bichhā kāmurḍā a scorpion. [ଉ—ବଛୁମାନେ ବିଛା କାମଡ଼ାନ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ର ନାଢୁଡ଼ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କୁ ଅଘାତ **ବିଛାକା ଡଁକ ମାରନା** କରନ୍ତି । ଏନ୍ତୁ ଲୋକେ 'ବଛୁ କାମୁଡ଼ିଲା' ବୋଲି କହନ୍ତି । ବଛୁ କାମୁଡ଼ାରେ ବଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥରେ ଗୁରୁତର ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ତା ଭାଲୁରେ ଇନ୍ଦୁଳଆବଛୁ କାମୁଡ଼ୁଛୁ ।']

ବଛୁଣି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବସ୍ତାରଣ)—୧ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଆଦାଯ କଲେ Bichhāṇi କଗ୍ଯିବା ଧନକୁ ଜଣଜଣଙ୍କଠାରୁ ଆଦାଯ କଲେ ବାଂଟା, ବାଂଟ ଜଣଜଣକେ କେତେ ଦେଯ ଦେବ ଏହା ସ୍ଥିର କରବା— **ବଂଟାଇ** 1. Apportionment of a big sum amongst individual payers. ୨ । ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦେବା; ବଣ୍ଟନ—2. Distribution amongst many persons. (ଉ—ଏହୁ ଲବଣର ମୂଲ୍ୟ ଅଡ଼ଙ୍ଗର ସମସ୍ତ ରୁଚ୍ଛିଆଙ୍କୁ ବଛୁଣି କରଦଆଯାଏ—ଫକୀର-ମୋହନ· ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।) ୩ । ବସ୍ତୁତ କରବା କ୍ରିୟା— 3. The act of spreading out or laying in layers.

ବଛୁ ବାଉଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣବଶେଷ; ବଛୁ ପର Bichhā bāuli ଢଆର କାନର ଏକ ପ୍ରକାର ଅଲଙ୍କାର— A species of ear-ring used in Ganjam.

ବଛୁ ବା(ମା)ଲିଆ ଚି(ଚୁ)ଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଇନ୍ଦୁଳଆ ବଛୁ ପର ଗାତ Bichhā bā(mā)liā chi(chu)ṅgurḍi ରଙ୍ଗୁ କର୍ଣ୍ଣ ଖୋଲ ବାଦାର ଚିଙ୍ଗଡ଼ି ଓ ଗୋଡ଼ବଶିଷ୍ଟ ସାମୁଦ୍ରିକ ଚଙ୍ଗୁଡ଼; କାଳଆ **ବଡା ଝିଙ୍ଗା, ସମୁଦ୍ରୀ ଝିଙ୍ଗା** ଖଡ଼ା ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ି—Prawn; large sea-shrimp. [ଉ—ଏହାଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଖେତ ଓ ଦୁଇଟି· ବଡ଼ ନଖ ଥାଏ ।]

ବଛୁ ମନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବ—ବଛୁ କାମୁଡ଼ାର ବଷକୁ ଝାଡ଼ିବା ନମନ୍ତେ Bichhā mantra ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର—Incantations used ବିଛାର ମନ୍ତ୍ର to cure scorpion-sting. [ଉ—ବଛୁ ମନ୍ତ୍ର **ବିଛାକା ମନ୍ତର** ନ ଜାଣି ସାପ ଗାଉରେ ହାତ ପୁରେଇବା-ନ୍ୟାଯ । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହୁ ଯେ, ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରବାର ବଦ୍ୟା ବା ଶକ୍ତି ନ ଥାଇ କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ କରବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା ବୁଦ ଦୁଃସାହସିକତା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଛା ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଛଇବା କିମ୍ବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ—Bichhā ji(he)bā Passive voice of Bichhāibā. ବିଛାନ ହଓୟା **बिछा जाना** ବସ୍ତୁତ ହେବା—To be spread.

ବଛା ହେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସିଦ୍ଧରୂପ) କ୍ରି—ଦୁଷ୍ଟ ହେବା—To be Bichhā hebā naughty or wicked; to be notorious.

ବଛିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବଛଇବା; ଶଯ୍ୟା ଆଦକୁ Bichhibā ଭଲେ ପାରିବା—To lay the (bed) on the ground.

ବଛୁ(ଚ୍ଛୁ)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ବୃଶ୍ଚିକ; ଭୁଲ ହି. ବଚ୍ଛୁ)—Bichhu(chchhu) କଙ୍କଡ଼ା ବଛା—Scorpion.

ଦେ. ବଛା—ବରକ୍ତ—Vexed. (ଯଥା—ମୋ ମନ ବଛୁ ହୋଇ ଗଲ୍ଲଣି ।)

ବଛୁଆଁ(ଆ)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ ହି. ଏହ ଅର୍ଥରେ ବଛୁଆ)—Bichhuāñ(ā) ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ର ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ପିନ୍ଧିବା ଏକ ପ୍ରକାର ମୁନ୍ଦି ଆ (ଏଥିର ଉପର ପାଖରେ ବଛା ଅକୃତର ଫୁଲ ବସାଯାଇ ଥାଏ)—A kind of ring worn on the middle finger of the leg

ବଛୁଆତ—ଦେ. ବ (ସ. ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ)—ଜ୍ୱାଳାପ୍ରଦ, ଲୋମଶ ଗୁଳ୍ମ Bichhuāti ବିଶେଷ—Stinging nettle; Fleurya ସ. ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ, ନାଗଦନ୍ତୁକା Interrupta; Laportea ନେଵରେଗଡ଼ା, ସର୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ରା, Cremulata(Haines); Tragia କାଳ Involucarata. (ଉ—ଭୁଲଘା ବିଛୁଟି, ବିଛାଟି, ବିଛାତୀ ସମ୍ଭଳେ ଉପାଡ଼ ଗୋଟି ବଛୁଆତ ବ ? **बिछाति, बर्हण्टा, वडहण्टा** ମଧୁସୂଦନ କବଚା ।) [ଦ୍ର—ଏହାର ମ. ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ ପତ୍ରରେ, ବୃନ୍ତରେ ଓ ଫୁଲରେ କଣ୍ଟ ଡେ. ଭୁଲଘୋଡ଼ୀ, ଉତ୍ପାଦକ ଓ ଜ୍ୱାଳାପ୍ରଦ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲୋମ ଦୋଲଗୁଣ୍ଡେ ଥାଏ । ଏ ଲୋମ ଦେହରେ ଲଗିଲେ ତା. କଟ୍ଟୁସ୍ସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହଏ ଓ ଦେହ ଫୁଲି ଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଛୁଆତ ଡାଳରେ ପ୍ରହାର କରାଯାଏ ।

ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—

୧ । ନାଲ ବଛୁଆତ ବା ଘୋଡ଼ା ବଛୁଆତ । ଏହା ବର୍ଷାୟୁଃ ଶାକବିଶେଷ; ପତ୍ର ଏକୋଉର ଦନ୍ତୁରତ ଓ ଚିରିର; ଡେଙ୍ଗ ଲୋମଶ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ; ପତ୍ର ଲୋମଶ ଓ ବଡାକୁ—Fleurya Interrupta.

୨ । ଧଳା ବଛୁଆତ—ଏହା ଲତା ଓ ପାର୍ବତ୍ୟ । ବାଡ଼ରେ ମାଡ଼େ; ପତ୍ର ଏକୋଉର ନିକର୍ତ୍ତ; ପତ୍ରର ମୂଳ ପାନ ପର; ଡେଙ୍ଗ ଧଳା; ପତ୍ର ଓ ଡେଙ୍ଗ ଅଦ ଲୋମଶ ଓ ବିଶେଷ ଜ୍ୱାଳାପ୍ରଦ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ବଛୁଆତ ନାମରେ କଥିତ । Fragia Involucrata.

ଦୁଷ୍ଟ ଓ ପରର ଅନଷ୍ଟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଛୁଆତ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ ।] ବଣ—ଅତି ଦୁଷ୍ଟ; ଖଲ—Very wicked; wanton.

ବଛୁଆତ ଗାଈ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଓଲେଇ ଗାଈ (ଦେଖ) Bichhuāti gāī Olei gāī (See)

ବଛୁଆତ ଗୁଲି—ଦେ. ବ—ବଛୁଆତ ଗଛର ଗୋଲାକାର କଢ଼—Bichhuāti gulī The leaf-buds of stinging nettle. ବିଛୁଟିରକୁଁଡ଼ି [ଦ୍ର—ରକ୍ତ ଗଡ଼ୁଥିବା ଅଙ୍ଗରେ ଜଡ଼ା ତେଲ **बिछुटीकी कौंढी** ଲଗାଇ ଏହାକୁ ମଡ଼ାଇ ଦେଲେ ରକ୍ତ ଶୁଖି ଯାଏ ଓ ଫୁଲ୍ଲ କମିଯାଏ ।]

ବଛୁଆତ ବାଇଡଙ୍କ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଦୁଇଟି କଣ୍ଟୁ Bichhuāti bāidhaṅka ଉତ୍ପାଦକ ବସ୍ତୁ—1. Two it- (ବାଇଡଙ୍କ ବଛୁଆତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ching things. ୨ । (ଲଘୁ- ବିଛୁଟି ଆଳକୁଶୀ ଶାର୍ଥ) ଦୁଇ ଜଣ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମିଳନ—**बिछाता और कांच** 2. Combination of two equally wicked persons.

ବଛୁଆତ ଲଗିଲା ପରି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅସ୍ଥିର ହେବା—To be Bichhuāti lāgilā pari hebā restless like a per- ବିଛୁଟି ଲାଗବାର ମତ ହଓୟା son stung with the **बिछाता लगनेका ऐसा होना** stinging nettle. (ଭୁଲ. ଏହ ଅର୍ଥରେ ମାଛ ଲଗିଲା ବଳ ହେବା)

ବଛୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବଛୁରତ)—ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା—To be Bichhuribā strewn or scattered. (ଉ—ପୁଷ୍ପ ପତ୍ର ଛି ବିଛୁରା କେଶ୍ ବଛୁଡ଼, ତାର ଗୁଣ ବ କହିତ ପାର । ଗ୍ରାତୀ. ରସ **बिछुरना** ବାରଧି ।)

ବଛେ(ଚ୍ଛେ)ଦବା—ଦେ. (ଯଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସ. ବଚ୍ଛେଦନ)—୧ । ଛେଦନ Bichhe(chchhe)dibā କରିବା; କାଟି ପକାଇବା—1. To ବିଛେଦା cut; cut down. (ଉ—ବଚ୍ଛେଦ ପକାଇଲେ ଶିଶୁପାଳ **बिछुडवाना** ଶିର । କୃଷ୍ଣବିଦ୍ୱ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୨ । ବଚ୍ଛେଦ ଘଟାଇବା—2. To bring about separation.

ବଜ୍(ଜ)କା(କି)ଟା(ଟା)—ଦେ. ବଣ—ବରକଟା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ) Bij(ji)kā(ki)ṭā(tā) Bich-kiṭā etc, (See) [ବଜ୍(ଜ)କା(ବ)ଟ(ଡ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଜ୍(ଜ)ତାଡ଼(ର)କ—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃହଦାରକ)—ବୃହଦାରକ Bij-(ji)tārda(ra)ka (ଦେଖ)—Bṛuddhadāraka (See) ବିଜତାଡ଼କ **विधारा**

ବଜ୍ଲି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବଦ୍ୟୁତ୍; ଭୁଲ ହି. ବଜ୍ଲୀ)—Bij-li ବଦ୍ୟୁତ—Lightning.

ବଜଏ—ଗ୍ରା. ବଣ. (ସ. ବଜସ୍ଥ)—୧ । ଅବସ୍ଥିତ—1. Situated; Bijae placed; appearing. ୨ । ଉପସ୍ଥିତ—2. Present. ବିଜୟ (ଉ—ପଥର ଶାଳଗ୍ରାମ ମୂର୍ତ୍ତି, ତହିଁ ବଜଏ ଶିଗ୍ଘଘର । ଗ୍ରାତୀ. ଜଗୁର୍ଣ୍ଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।) ୩ । ଉପବିଷ୍ଟ—3. Seated. ଦେ. ବ—ରାଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ— Starting in a journey of a Raja or Idol.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜ(ଜୁ)କ୍—ଦେ. ବ [ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ସାଜକ = ଦୂତ (ହୁ. ଶ)]—
Bija(ju)k ୧ । ବଡଜ; ରେଲ ବା ଜାହାଜରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ
ବିଲଟୀ ଦୂରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବା ଲୋକକୁ ଯେଉଁ
ବିଜକ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ବା ଟିକଟ୍ ମିଳେ ଓ ଯେଉଁ ଟିକଟକୁ ଦେଖାଇ
ଗ୍ରାହକ ଉକ୍ତ ମାଲକୁ ରେଲର ବା ଜାହାଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କଠାରୁ
ନେଏ—1. A bill of lading, ୨ । ଟିକଟ—
2. Ticket; label, ୩ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଦୂରସ୍ଥ
ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନଜରକୁ ଆଣିବାରେ, ରେଲରେ ବା ଜାହାଜରେ
ପ୍ରେରଣ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାକୁ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ପ୍ରେରକ
ଯେଉଁ ଚାଲାନ୍ ପଠାନ୍ତି—Invoice.

ବଜନ—ସ. ବଣ—(ବ=ଅଭାବ, ନାହିଁ+ଜନ; ଯାହାଁରେ) —୧ ।
Bijana ଜନ୍ତୁଳ—1. Lonely. ୨ । ଜନଶୂନ୍ୟ—2. Soli-
[ବଜନତା(ତ୍ୱ)—ବିଶେଷ୍ୟ] tary.

ବଜନନ—ସ. ବଣ—(ବ+ଜନ୍ ଧାତୁ+ଅନ ପ୍ରତ୍ୟୟ) —୧ । ଜନ୍ମ—
Bijanana 1. Birth. ୨ । ଉତ୍ପତ୍ତି—2. Production.
୩ । ଉଦ୍ଭବ—3 Coming into being. ୪ ।
ପ୍ରସବ କରିବା—4. Act of bringing forth.

ବଜନିତ—ଦେ. ବଣ—ଜାତ—Born; produced. (ଉ—
Bijanita ବଜନିତ କଲା ସ୍ଥାନ ଅବରତେ ଚମକ ଉଠିଲା ଶରତେ। ।
ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବଜନ୍ମା—ସ. ବ (ବ+ଜନ୍ମନ୍ ୪ମା, ୧ବ)—୧ । ଜାରଜ—
Bijanmā 1. Bastard; illegitimate. ୨ । ନୀଚ-
କୁଳୋଦ୍ଭବ—2. Base-born. ୩ । ଜାତିଚ୍ୟୁତ
(ହୁ. ଶ)—3. Excommunicated. ସଂ. ବ-(ମନୁ)
ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ (ହୁ. ଶ)—Name of a
mixed caste.

ବଜନ୍ୟ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ବଜନିତ)—ଜାତ—Brought forth.
Bijanya (ଉ—ବାସବ ବଦଗେ ଅତ୍ରମ୍ଭ କରିଣୀ ବଜନ୍ୟ କଲା ରକ୍ତ
ପିଣ୍ଡ ଆଣି । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବଜୟ—ସ. ବ (ବ+ଜି ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା+ଉତ୍ତ. ଅ)—୧ ।
Bijaya ୧ । ଜିଣା; ବିପକ୍ଷର ପରାଭବ; ଜୟ—1. Truimph;
victory; conquest. ୨ । ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—
2, A name of Arjuna. ୩ । ଯମ—3.The God
of death. ୪ । ରଥ; ବିମାନ—4. Car.
ଦେ ବ—୧ । (ସ ବଜୟ ଯାତ୍ରା) ବଜେ; (ଦେବତା ଓ
(ବଜୟେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାଜାଙ୍କର) ଗମନ ବା ଯାତ୍ରା—1. The
ବିଜୟ act of going or coming of a Deity or
ବିରାଜମାନ Raja. (ଉ—ଏବେ କହୁ ଉହୁଁ ବଜୟେ କଲାକ
ଲଙ୍କାର୍ଚ୍ଚ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବଚତୁ ରାମାୟଣ ।). ୨ । ଜୟୋତ୍ସବ-
ସୂଚକ ଶୋଭାଯାତ୍ରା—2. A triumphal procession. ୩ । ରାଜାଙ୍କ ସିଂହାସନାରୋହଣ—3. The
installation of a king on a throne. ୪ ।
ଉପସ୍ଥିତ—4. Presence; arrival, ଦେ. ବଣ—
୧ । ଯାତ୍ରାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ; ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା; ଯାଉଥିବା; ଗମନ
କରୁଥିବା—1. Going; starting. (ଉ—
ଏକା ବଜୟେ ସାରସୀ, ଗୋଡ଼ାଇ ମିଶନ୍ତି ସଇନ । ଭୂ ।ଉ.
ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୨ । ଅଜେୟ—2. Invincible.
୩ । ବିଜୟୀ—3. Victorious, (ଉ—ବିଜୟ ଭୁ
ହୁଅ ଆଜୁଁ ଜଗତ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) —୪ ।
ଉପବିଷ୍ଟ—4. Sitting, (ଉ—ବଚତୁ ମୃଗଛଲ
ଉପରେ ବିଜୟ, ସ୍ୱର୍ଗୀବ ଉରେ ଆଉଜଣା। ବିଶ୍ୱନାଥ, ବଚତୁ
ରାମାୟଣ) । ୫ । ବର୍ଦ୍ଧିତ—5. Grown; increased.
(ଉ— ବିଜୟ ଦୋଇଲ୍ଲ କ୍ରମୁକ ଡାଳ ସରଳ । ବିଜୟ
ହୃଦରେ ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ରୂପେ କଲେ ଶମ୍ଭୁ ବ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶ
ବିଳାସ) । ୬ । ଆଗତ; ଆଗମନ କରୁଥିବା; ଫେରି ଆସି-
ଥିବା; ଫେରିଲା—6. Coming; returned. (ଉ—
ସଗ୍ରାମେ କର ଶତ୍ରୁଜୟ, ସବୁର ପଛରେ ବିଜୟ । ଭୂ।ଉ
ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ) । ୭ । ଅବସ୍ଥିତ; ବିଦ୍ୟମାନ—7. Pre-
sent. (ଉ—ସକଳେ ବିଶ୍ୱରନ୍ତୁ ବସି । ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) । ୮ । ଉପସ୍ଥିତ; ପହଞ୍ଚି-
ଥିବା—Arrived,

ବିଜୟ ଅମାବାସ୍ୟା—ସ. ବ—ଆଷାଢ଼ ଅମାବାସ୍ୟା; ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର
Bijaya amābāsyā ନେତ୍ରୋତ୍ସବ —The new moon day
of the month of Āshārdha.

ବଜୟୁକ – ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବ+ଜି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ବିଜୟୀ; ଯେ
Bijayaka ଜିତେ—Victorious; conquering.
(ବିଜୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଜୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ରାଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ) —
Bijaya karibā ୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ କରିବା;
ବିଜୟ କରା To sit at a place. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଯିବା-
ବିରାଜମାନ ହୋନା 2. To go away from a place. ୩ ।
କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବା—3. To come to or
ବିଜୟକରା arrive at a place. ୪ । ଜିତିବା; ଜୟୀ ହେବା—
ବିଜୟ କରନା 4. To conquer; to win.

ବଜୟ କୁଞ୍ଜର—ସ. ବ—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଚଢ଼ିବା ହାତୀ; ଯାତ୍ରାହାତୀ—
Bijaya kuñjara 1. The royal elephant. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ
ହସ୍ତୀ (ହୁ. ଶ)—2. An elephant employed in
the battle-field.

ବଜୟ କେତୁ—ସ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଜୟଲାଭ କରିବା ପରେ
Bijaya ketu ଉଡ଼ାଯିବା ଜୟଲାଭ ସୂଚକ ପତାକା—1. A flag
ବିଜୟ ପତାକା } ଅନ୍ୟରୂପ flown by the victor as an
ବିଜୟ ଧ୍ୱଜା } indication of victory.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀ ଉତ୍ତ) ଜୟଲାଭ ସୂଚକ ଚିହ୍ନ—2. Any
indication of victory

ବିଜୟ ଘୋଷ—ସ. ବ—୧ । ଜୟ ଢକ୍କା—1. A war drum; a
Bijaya ghosha kind of drum beaten to announce
ବିଜୟ ମନ୍ଦଳ } ଅନ୍ୟରୂପ the conquest of a king. ୨ ।
ବିଜୟ ଦୁନ୍ଦୁଭି } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଜୟ ସୂଚକ ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି—2. Exclamation of joy by the victorious party.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜୟା ଦଶମୀ—ସ. ବ—ବିଜୟା ଦଶମୀ (ଦେଶ)
Bijaya daśamī Bijayā daśamī (See).

ବିଜୟା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସ. ବ—ଆଶ୍ୱିନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ହି. ଶ)—The full moon of the month of Āświna.
Bijaya pūrṇṇimā

ବିଜୟା ପ୍ରତିମା—ସ. ବ—ଠାକୁରଙ୍କର ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା—The moveable image of a Deity, whose idol is immoveable on account of the massiveness of the latter. [ଉ—ଏହିରୂପେ ସ୍ୱଜ-ସ୍ତମ୍ଭ ନୃତ୍ୟପୁର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗେ, ଦତ୍ତ ଢେଲେ ଦେବୀ କରୁଣୀ ବିଜୟା-ପ୍ରତିମା ଆଗେ । ଗୁଣାକାଥ. ଉଷା ।]
Bijaya pratimā (ବିଜେ ପ୍ରତିମା—ଦେଶଜରୂପ)

ବିଜୟା ମଙ୍ଗଳ—ଦେ. ବ—ବିଜୟା ଘୋଷ ୨ (ଦେଃ)
Bijaya maṅgala Bijaya ghosha 2 (See).

ବିଜୟା ଯାତ୍ରା—ସ. ବ—୧ । ବିଜୟସ୍ତମ୍ଭରେ ବିଜୟୀଙ୍କର ଶୋଭା ଯାତ୍ରା—1 Triumphal procession. ୨ । ଶତ୍ରୁ ଜୟ କରିବାପାଇଁ ଯାତ୍ରା—2. Starting for conquest. ୩ । ଶୋଭାଯାତ୍ରା—3. Procession.
Bijaya jātrā

ବିଜୟାରାମ—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. Name given to males. ୨ । ଏକ ବିଜୟରାମ ପ୍ରକାର ଲୁଣିମାଛ—2. A kind of salt-water fish.
Bijayarāma

ବିଜୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସ. ବ (ରୂପକ)—୧ । ଦେବୀରୂପେ କଳ୍ପିତ ଜୟଦ୍ଦର—1. Victory personified. ୨ । ଜୟ-(ବିଜୟା ଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜନିତ ଶୋଭା—2. Splendour or glory resulting form victory.
Bijaya lakshmī

ବିଜୟାସାର(ଳ)—ସ. ବ.—୧ । ସାଲ ଜାତୀୟ ଜଙ୍ଗଲୀ ଗଛ—1, A kind of wild timber tree. ବିଜୟସାଲ **ବିଜୈସାର ବିଜୟଶାର** [ଉ—ଏହା ବହୁତ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ, ଏହି ଓସ୍ତ ପତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଫଳ ଅଁଳା କୋଳ ପରି ଓ ଦଳଦାର; ଫୁଲ ଧଳାରଙ୍ଗ; କାଠ କଳା ମିଶା ନାଲି ଓ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ । କାଠକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ କାଲି ଉଆର କରା ଯାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏ କାଠ କୁଷ୍ଠ, ବିସର୍ପ, ପ୍ରମେହ, ଗୁଦଦ୍ୱାରର ରୋଗ, କୃମି. କଫ, ରକ୍ତ-ଦୋଷ ଓ ପିତ୍ତ ଦୋଷ ନାଶକ [ହି. ଶ] ୨ । ପିୟାସାଳ (ଦେଶ)—2. Piyāsāla (See).
Bijayasāra(la)

ବିଜୟ ସିଂହ—ଦେ. ବ. (ନାମ) ଗୁଜୁଟ (ଗୁଜରାଟ) ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର—The son of an ancient king of Gujerat [ଉ—ଏ କଳିଙ୍ଗ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।]
Bijaya simha

ବିଜୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଜୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ—୧ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ନାମ—1. A name of Durgā. ୨ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀ-ବିଶେଷ—2. Name of a companion of Durgā.—[ଉ—ଏ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଥିଲେ ।]
Bijayā

୩ । ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ଶୁକ୍ଳା ଦ୍ୱାଦଶୀ—3. The 12th day of a bright fortnight in conjunction with the constellation of śrābaṇa. ୪ । ବିଜୟାଦଶମୀ; ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ; ଦଶଦ୍ୱର—4. The 10th day of the bright fortnight of the month of Āświna. [ଉ—ଏ ଦିନ ସ୍ତମ୍ଭତଳ, ଲଙ୍କା ଅଭିମୁଖରେ ବିଜୟ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ ।] ୫ । ଯମର ସ୍ତ୍ରୀ—5. The wife of Yama. ୬ । ହରଡ଼ଙ୍କା; ହରଡ଼ା—6. Myrobalan; Terminalia Chebula. ୭ । ବଚ—7. A medicinal root; Acorus Calamus. ୮ । ଶେଫାଳିକା; ଗଙ୍ଗା ଶିଉଳି ଫୁଲ—8. A flower; Nyctanthus Arbortristes ୯ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା— Indian madder; Rubia Munjistha. ୧୦ । ସିଦ୍ଧି; ଭାଙ୍ଗ; ଗଞ୍ଜାଇ—10. Indian hemp; bruised or pasted Gunja-leaves. ୧୧ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ; ଅଗବଥୁ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—11. Agabathu (See) ୧୨ । ଦକ୍ଷଙ୍କର ଏକ କନ୍ୟା (ହି. ଶ)—12. Name of a daughter of Daksha. ୧୩ । ଜୟନ୍ତୀ (ହି. ଶ)—13. Indian Mallow. ୧୪ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ତମ୍ବୁ (ହି. ଶ)—14. A kind of big tent used in ancient India. ୧୫ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବନମାଳା (ହି. ଶ)—15. The garland of wild flowers put on by Śrīkṛushṇa.

ବିଜୟା ଦଶମୀ—ସ. ବ—ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ—The 10th day of the bright fortnight of Āświna.
Bijayā daśamī [ଉ—ଏ ଦିନ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମୃଣ୍ମୟୀ ପ୍ରତିମା ଜଳରେ ବିସର୍ଜନ କରାଯାଏ ଓ ଏଦାକୁ ଉତ୍କଳରେ ଦଶଦ୍ୱର କହନ୍ତି । ସ୍ତମ୍ଭତଳ ଏ ଦିନ ଦେବୀ ପୂଜାନନ୍ତର ଲଙ୍କାକୁ ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଶତ୍ରୁଞ୍ଜୟଙ୍କର ଓ ରାଜାମାନଙ୍କର ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସବ ।]

ବିଜୟା ସପ୍ତମୀ—ସ. ବ—ରବିବାରରେ ପଡ଼ିବା କୌଣସି ମାସର ଶୁକ୍ଳ-ପକ୍ଷର ସପ୍ତମୀ—A sunday falling on the 7th day of the bright fortnight of any lunar month.
Bijayā saptamī [ଉ—ଏ ଦିନ ସ୍ତମ୍ଭତନ୍ତ୍ରକ ପୂଜା କରାଯାଏ ।]

ବିଜୟିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ବିଜୟ କରିବା (ଦେଶ)—Bijaya karibā (See) (ଉ—ବିଜୟୀ ନନ୍ଦଘୋଷରେ, ବିଜୟା ବିଜୟି ଧନୁଘୋଷରେ, କଇଲାସ ବଲାଏ ଛତ୍ରାଇ ଅଣାଇ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବିଳାସ ।)
Bijayibā
ବିଜୟ କରିବା

ବିଜୟୀ—ସ. ବଶ. ପୁଂ. (ବିଜୟ + ଇନ୍; ବିଜୟିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା-୧ବ)—ଜୟଯୁକ୍ତ; ଜୟପ୍ରାପ୍ତ; ଜେତା—Victorious; triumphant.
Bijayī
(ବିଜୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜୟୋଲ୍ଲାସ—ସ. ବ. (ଷ. ତ. ତତ୍ପୁ.)—ଜୟ କରିବା ଯୋଗୁ Bijayollāsa ବିଜୟୀର ମନରେ ଜନ୍ମିବା ଆନନ୍ଦ—The joy felt by the victor.

ବିଜୟୋତ୍ସବ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;)—୧ । ବିଜୟା ଦଶମୀର Bijayotsaba ଉତ୍ସବ—1. The festival observed on the Bijayā dasamī day. ୨ । ବିଜୟଲବ୍ଧ ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ—2. Rejoicings on the occasion of a victory.

ବିଜର—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବି+ଜୃ+ଅ)—୧ । ଜରାରହିତ— Bijara 1. Free from old age. ୨ । ନୂଆ (ହି. ଶ)— (ବିଜୃ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. New.

ବିଜଳ—ସ. ବ. (ବି+ଜଳ)—୧ । ଜଳର ଅଭାବ (ହି. ଶ)— Bijala 1. Want of water. ୨ । ବର୍ଷାର ଅଭାବ (ହି. ଶ)— 2. Want of rain.

ବିଜଳ୍প—ସ. ବ (ବି+ଜଳ୍ପ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ବ୍ୟର୍ଥ ବାଚ୍ୟ Bijalpa କଥନ—1. Vain talk. ୨ । ସଜ୍ଜନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ (ବିଜଳ୍ପନ[ନା]—ଅନ୍ୟରୂପ) ନାମରେ ଦ୍ୱେଷପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟାପବାଦ ଦେବା (ହି. ଶ)—2. Vilification.

ବିଜା—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ସ. ବିଜସୂ- Bijā ସାର)—ଚିଆଶାଳ ଗଛ—The Indian kino tree.

ବିଜାତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବି+ଜାତ)—୧ । ବିଜନ୍ମା; ଜାରଜ— Bijāta 1. Bastard. ୨ । ମାତକୁଲୋତ୍ଥ—2. (ବିଜାତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Baseborn. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍କର—3. Of (ବିଜାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) mixed descent.

ବିଜାତା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବି+ଜାତ+ଆ)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନ Bijātā ଜନ୍ମ ହୋଇ ଅଛୁ—(a woman) Who has been a mother.

ବିଜାତି—ସ. ବ.—(ବି+ଜାତି)—୧ । ବିଭିନ୍ନ ଜାତି—1. A different caste. ୨ । ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ—2. Different class, kind or species. ୩ । ନୀଚ ଜାତି— 3. Low caste. ୪ । ଶୂଦ୍ରାବିବାହିତା ଜାତି; ଶୂଦ୍ର ଜାତି—4. The Śūdra caste. ୫ । ପକ୍ଷୀ ଜାତି— 5. Bird species. [ଉ:—ବିଜାତି କେତେ ମାତ୍ରକ- ବେଳେ ବିଭର୍କ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବିଲାସ] । ସ. ବଣ—ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ (ହି. ଶ)—Of a different caste. ଦେ. ବଣ—ଧୃଷ୍ଟ; ଅଗଲ୍ଭ—Audacious; rude; impolite; impudent.

ବିଜାତିଆ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ବିଜାତୀୟ)—ବିଜାତୀୟ (ଦେଶ) Bijātiā Bijātiya (See)

ବିଜାତୀୟ—ସ. ବଣ—(ବିଜାତି+ଈୟ)—୧ । ଭିନ୍ନଜାତିର— Bijātiya 1. Belonging to a different caste, class or nationality. ୨ । ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—2. Professing different religion. ୩ । ସାଧା ସମଜାତୀୟ ନୁହେଁ—3. Which does not belong to the same caste or class. ୪ । ଅସମ; ବିଭିନ୍ନ—4. Dissimilar.

ବିଜାତୀୟ ଘୃଣା—ଦେ. ବ—୧ । ବେଜାତି ଘୃଣା—1. Extreme Bijātiya ghṛunā hatred ୨ । ବିଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଘୃଣା—2. Hatred for a person not belonging to one's caste or nationality

ବିଜାନ—ବୈଦେ. ବ. (ଅ)—ମୃତ୍ୟୁ—Death. ବିଶ. ମୃତ—Dead. Bijāna [ଉ—ବେଗେ ଅଙ୍ଗଦ ଅଙ୍ଗ ଚର, ବିଜାନ ସାଦ ଗଣ କର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବିଲାସ ।]

ବିଜାର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୃଷ ଛନ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ଯୋଉଥ Bijāra ବା ଅଣ୍ଡିର ମଇଁଷି—An uncastrated buffalo bull.

ବିଜାସାର—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—(ସ. ସାଜସୂସାର)—ବିଜା (ଦେଖ) Bijāsāra Bijā (See)

ବିଜିଗୀଷା—ସ. ବ.—(ବି+ଜି ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ Bijigīshā +ଘଞ୍. ଅ+ଆ)—୧ । ଜୟ କରିବାର ଇଚ୍ଛା— 1. Desire to conquer.

ବିଜିଗୀଷୁ—ସ. ବଣ—(ବି+ଜି ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଉଣ୍. ଉ)— Bijigīshu ଜୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of conquering; desiring victory.

ବିଜିଘ୍ରାୟିଷୁ—ସ. ବଣ—(ବି+ଘ୍ରା ଧାତୁ ଶିଚ୍; ଘ୍ରାହ୍ୟ ଧାତୁ+ Bijighrāhayishu ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଉଣ୍. ଉ)—ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ (ବିଜିଘ୍ରାୟିଷା—ବି) ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଲଗାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of fomenting or bringing about a battle.

ବିଜିଘୃକ୍ଷୁ—ସ. ବଣ—(ବି+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଉଣ୍. ଉ)— Bijighṛukshu ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desiring to (ବିଜିଘୃକ୍ଷା—ବି) fight; desirous of war.

ବିଜିଘୋଷ—ଦେ. ବ—(ସ. ବିଜୟଘୋଷ)—ଜୟଢକ୍କା—A war- Bijighosha drum. [ଉ—ବିଜିଘୋଷ ଆଦ ବାଦ୍ୟ ବାଜେ ଏ ବିଜୟ ଡଂକା **विजय डंका** କାଳେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବିଲାସ ।]

ବିଜିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବି+ଜିତ)—୧ । ପରାଜିତ; ପରାଜିତ Bijita (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Vanquished; defeated (person). (ବିଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବିଜେତାଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ (ଭୂଦେଶ)— 2. Conquered (country)

ବିଜିତ ଶତ୍ରୁ—ସ. ବଣ (ବି=ବହୁବ୍ରୀହି; ଦୋଇଅଛନ୍ତି+ଶତ୍ରୁ ଯାହାଦ୍ୱାରା) - Bijita śatṛu ଯେ ଶତ୍ରୁକୁ ପରାଜିତ କରିଅଛୁ—Victorious (ବିଜିତାରି—ଅନ୍ୟରୂପ) over one's enemies.

ବିଜିତାତ୍ମା—ସ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଜିତ+ଆତ୍ମନ୍; ୬ମା. ୧ବ)— Bijitātmā ଯେ ଆପଣାର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିକୁ ଜୟ କରିଅଛୁ—One who has controlled his passions; self-subdued. ସ. ବ—ଶିବ (ହି. ଶ)—Śiba.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ବହ୍ନବା; ବାୟୁକୁ ପଙ୍ଖା ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା Bijibā ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିବା—To fan. [ଉ—ପଞ୍ଚବାଟେ ଯହିଁ ବଜନ୍ତି ବଜନେ ପଞ୍ଚଘାଟେ ଚମରଝା । ଗୁଣାକର. ଗାବଙ୍ଗୀ]

ବଜ ବଜମା—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବ—(ଉଲ. ବଡେ ଜୁଜୁ)—କୋକ Biji bijimā ବାପ୍ପା (ଦେଶ)—Kokabāyā (See).

ବଜୁ—ପ୍ରା. ବ—(ସ. ବଦ୍ୟୁତ୍; ବଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା)—ବଜୁଳ (ଦେଖ)—Biju Bijuli (See) [ଉ—ବଜୁଳତାଙ୍କ ଆକାରେ ଚଞ୍ଚଳ । (ବଜୁଳତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥି ।]

ବଜୁଖୁର୍—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଉଦ୍ଧତ (ପିଲା)—Obstinate; Bijukhuri (ବଜୁଖୁରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) refractory (boy or girl).

ବିଜୁଳି—ଦେ. ବ (ସ. ବଦ୍ୟୁତ୍; ଭୁଲ. ପ୍ରା. ବଜ୍ଜୁ; ବଜ୍ଜୁଲ୍ଲା)—Bijuli ୧ । ବଦ୍ୟୁତ୍; ସୌଦାମିନୀ; ତଡ଼ିତ୍—1. Lightning. ବିଜଳୀ; ବିଜୁଳୀ ୨ । ତଡ଼ିତ୍ପ୍ରବାହ; ତଡ଼ିତ୍ଶକ୍ତି—2; Electricity. ୩ । (ସ. ପାରେବତ ଫଳ) ପିଟୁଳି; ପିଜୁଳି—ସ. ବଜଲୀ ପେୟାରା 3. Guava. **ବିଜଳୀ**

ବିଜୁଳି ଚମକ—ଦେ. ବ—୧ । ବିଜୁଳି ମାରିବାର ସ୍ପଷ୍ଟିକ ଆଲୋକ—Bijuli chamaka 1. Flash of lightning. ୨ । ବିଜୁଳିର (ବିଜୁଳି ଝଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବେଗଜନିତ ଆଘାତ—ବିଜଳି ଚମକ 2. Electric shock. **ବିଜଲିଚମକନା**

ବିଜୁଳି ପଡ଼ି ଗୁଣା—ଦେ ବ (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)-ବାଦାମୀ ବା ରମ୍ବସ୍ ଆକାରର Bijuli pardi gunā ନାକରେ ପିନ୍ଧିବା ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର—A kind of golden ornament for the nose

ବିଜୁଳି ପୋକ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦନୀପୁର) ବ—ଜୁଜୁଜୁଲା· Bijuli poka ପେକା; ଖଦ୍ୟୋତ—Firefly.

ବିଜୁଳି ପୋକା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ· ବ—ବଜୁଳ ପୋକ (ଦେଖ) Bijuli pokā Bijuli poka (See)

ବିଜୁଳି ବତ୍ତି—ଦେ. ବ (ସ. ବଦ୍ୟୁତ୍+ବର୍ତ୍ତୀ)—୧ । କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ Bijuli bati ଉତ୍ପାଦିତ ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତିରେ ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ଆଲୋକମୟ (ବଜୁଳ ଆଲୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଘାତ; ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଲୋକ—ବିଜୁଳୀ ବାତୀ 1. Electric light. ୨ । ଝଟ୍ଟିଲ୍ଲଝଟ— **ବିଜଲୀ ବତୀ** 2. Electric torchlight.

ବିଜୁଳି ମାରିବା—ଦେ. ବ—ବଦ୍ୟୁତର ପ୍ରକାଶ; ବଦ୍ୟୁତର ସ୍ଫୁରଣ—Bijuli māribā The flashing of lightning. ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଚମକାନ **ବିଜଲୀ ବାରନା**

ବିଜୃମ୍ଭଣ—ସ. ବ—(ବି+ଜୃମ୍ଭ ଧାତୁ=ହାଇମାରିବା+ଭାବ. ଅନ,—Bijrumbhaṇa ୧ । ହାଇମାରିବା—1. Yawning ୨ । ବିକାଶ—2. Exhibition; manifestation. ୩ । ବିସ୍ତାର—3. Expansion. ୪ । ଇଚ୍ଛା—4. Desire; hankering. ୫ । ଅଙ୍ଗ ମାର୍ଜ୍ଜନ—5 Cleansing of the limbs. ୬ । କ୍ରୀଡ଼ା—6. Pastime; short. ୭ । ମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ—7. Opening of the mouth; gaping.

ବିଜୃମ୍ଭ ମାଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବି+ଜୃମ୍ଭ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । Bijrumbha māṇa ଯେ ହାଇ ମାରୁଅଛୁ—1. Yawning. (ବିଜୃମ୍ଭ ମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପ୍ରକାଶମାନ—2. Manifest.

ବିଜୃମ୍ଭା—ସ. ବ (ବି+ଜୃମ୍ଭ ଧାତୁ+ଅ+ଆ)—ହାଇ— Bijrumbhā Yawn.

ବିଜୃମ୍ଭିତ—ସ. ବଣ (ବି+ଜୃମ୍ଭ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—୧ । ବିସ୍ତାରିତ—Bijrumbhita 1. Expanded; opened; extended. ୨ । ବ୍ୟାପ୍ତ—2. Permeated; diffused. ୩ । ବିକସିତ—3. Manifested. [ଉ—ବାମାକେ ବିଜୃମ୍ଭିତ ଦୋଇ ବସେ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।] ୪ । ବିଲସିତ— 4. Displayed; sportive. ସ. ବ (+ ଭାବ ତ)—ବିଜୃମ୍ଭଣ; ହାଇ ମାରିବା—Yawning.

ବିଜେ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ବିଜୟ (ଦେଶ)—Bijaya (See) Bije [ଉ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଲଗି, ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ ସେବେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବିଜେ କରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରଭା ବା ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଏକ- Bije karā(re)ibā ସ୍ଥାନରୁ ଆଣି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିଜୟ କରାନ କରାଇବା—1. To cause Raja or a Deity **ବିଜୟ କରାନା** to come to a place or move from a place. ୨ । ବସାଇବା—2. To cause to sit [ଉ—ବଚନ୍ତ ମଣ୍ଡପେ ଥୋଇଲେ, ମୁନଙ୍କି ବଜେ କରାଇଲେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] [ଦ୍ର—ନର୍ଜ୍ଜୀବ ଦେବ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ସେବକମାନେ ବଜେ କରାଇବା, ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ସଜାବ ପ୍ରଭାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସେବକ ଆଗରେ ଗୁଲି ବାଣ୍ଟକଢ଼ାଇ (ପଦ୍ମଣ୍ଡ ମଶାଇ) ନ ନେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ବଜେ ନ କରାଇଲେ ସେମାନେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ବଜେ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପ୍ରଭା ଓ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ)— Bije karibā ୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. (ଉ—(ବଜେ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପିଲ ସଙ୍ଗ ବୁଜେ ମୋଦେ କଲେ ବଜେ ବିଜୟ କରା କୁଞ୍ଜରୁ କୁସୁମ ତୋଳବାକୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) **ବିଜୟ କରନା, ବିରାଜମାନ ହୋନା** ୨ । ଯାତ୍ରା କରିବା—2, To start. (ଉ—ବଜେ ଦେଇ ବଲ୍ଲୀ ମନ୍ଦିରକୁ ବୋଲି, ଅଳ କଦେ ଅଖି ଠାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । ଉପସ୍ଥିତ ହେବା; ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. To attend; to arrive at. (ଅ—କରନ୍ତ ବଜେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତୀର୍ଥ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଯୋଗ ।) ୪ । ଅସିବା— 4. To come. ୫ । ଅବସ୍ଥିତ ହେବା; ଉପବିଷ୍ଟ ହେବା- 5. To sit. (ଉ—ଉର୍ପଣ ଦେବାଇଁନ ସାର, ବକ୍ଷ ମନ୍ଦରେ ଦଣ୍ଡଖାଣ୍ଡ, ଆନନେ କରନ୍ତନ୍ତି ବଜେ, ସଭାରେ ପୁରନ୍ତନ୍ତି ବିଜେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୬ । (ଦେବତା) ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ହେବା—6. To possess the mind of a person (said of a Deity).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜେ କର୍ଣ୍ଣକାର(ଗ୍ଭ)—ଦେ. ବ—ଦାଣିବାର ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Bije karṇṇakaṭāra (ri) A cutting weapon.

ବଜେତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ବଜେତୃ ଶବ୍ଦ Bijetā ୧ମା. ୧ବ.)—ବଜୟୀ; ଜୟୀ—Victorious; triumphant. (ବଜେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଜେୟ—ସ. ବଣ (ବ+ଜ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ଜୟ କରବାର Bijeya ଯୋଗ୍ୟ; ସାଦାରୁ ଜୟ କରିବା—Fit to be conquered. (ବଜେତବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଜୋଡ଼—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ବ+ଯୁଗ୍)—୧। ଜୋଡ଼ା ବା ଦ୍ୱନ Bijorda ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଶୃନ୍ୟ ବା ଅନୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୋଇଥିବା—ବିଜୋଡ଼ 1. Shorn of one of a pair. ୨। ଅଯୁଗ୍ମ ବେଜୋଡ (ସଂଖ୍ୟା); ବିଷମ—2. Odd (number). ୩। ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳି ନ ଥିବା—3. Not tallying with each other.

ବିଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+ଉତ୍ତୁ ଅ)—୧। ପଣ୍ଡିତ—Bijña 1. Learned. ୨। ଜ୍ଞାନୀ—2. Wise. ୩। ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—3. Intelligent. (ବିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଜ୍ଞତା(ତ୍ୱ)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ବିଜ୍ଞ(ଜ୍ଞା)ପ୍ତି—ସଂ. ବ. (ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+ଣିଚ ଜ୍ଞପି ବା ଜ୍ଞାପି ଧାତୁ+ତି) Bijña(jñā)pti ୧। ନିବେଦନ—1. Report; announcement. ୨। ଜ୍ଞାପନ—2. Informing. ୩। ବିଶେଷ ବିବରଣ—3. Detailed information.

ବିଜ୍ଞାତ—ସଂ. ବଣ—(ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ସୁଜ୍ଞାତ; Bijñāta ବହୁତ—1. Well known. ୨। ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ—2. Celebrated; famous.

ବିଜ୍ଞାତବ୍ୟ—ସ. ବଣ. (ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ଜ୍ଞାତବ୍ୟ—Bijñātabya Comprehensible; knowable.

ବିଜ୍ଞାତ ଯୌବନା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀ. ସ, ବିଜ୍ଞାତ+ଯୌବନ+ Bijñāta jaubanā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଯୌବନପ୍ରାପ୍ତା; ଯୁବତୀ—(a girl) Having attained puberty.

ବିଜ୍ଞାତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ବିଜ୍ଞାତୃ ଶବ୍ଦ Bijñātā ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଜାଣିଥାଏ—Knowing well. (ବିଜ୍ଞାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଜ୍ଞାତି—ସଂ. ବ (ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+ତ୍ୱିବ ଇ)—୧। ଜ୍ଞାନ—1 Knowledge. ୨। ଦେବ ଯୋନିବିଶେଷ (ହି. ଣ)—2. A class of divine beings.

ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ (ବ=ବିଶେଷ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+ତ୍ୱିବ. ଅନ)—୧। ବିଶିଷ୍ଟ Bijñāna ଜ୍ଞାନ; କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ—1. Science; special knowledge. ୨। ଜଗତର ତାବତୀୟ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପକ ଜ୍ଞାନ—2. Special branch of knowledge. [ତ୍ର—ଅଧୁନା ଅନେକ ବିଜ୍ଞାନ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି। ଯଥା—ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନ ବା ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ, ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନ, ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନ (ଗଣିତ, ଫଳତ), ଜନ୍ତୁ ବା ଜୀବ ବିଜ୍ଞାନ, ପ୍ରାଣି ବିଜ୍ଞାନ, ଭୂ ବିଜ୍ଞାନ, ଦେହ ବିଜ୍ଞାନ, ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ, ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ, ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ, ଧାତୁ ବିଜ୍ଞାନ, ମାଇ ବିଜ୍ଞାନ।] ୩। ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ—3. Knowledge of fundamental truths about any matter. ୪। ତତ୍ତ୍ୱବୁଦ୍ଧି—4. Intelligence ୫। (ହିନ୍ଦୁ ମତେ) ଜ୍ୟୋତିଷ ବଦ୍ୟା ବ୍ୟାକରଣାଦି ସପ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ (ଯଥା—ଜ୍ୟୋତିଷ-ବ୍ୟାକରଣ, ଅଳଙ୍କାର, ନ୍ୟାୟ, ଗଣିତ, ସଙ୍ଗୀତ, ସ୍ମୃତି ତତ୍ତ୍ୱ)—5. The seven sciences (according to the Hindus). ୬। ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନ—6. Spiritual knowledge. ୭। ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର—7. Philosophy. ୮। ଆତ୍ମା (ହି. ଣ)—8. Soul. ୯। ବ୍ରହ୍ମ (ହି. ଣ)—9. The Divine Spirit. ୧୦। ଆକାଶ (ହି. ଣ)—10. The sky. ୧୧। ଦୃଢ଼ପ୍ରତ୍ୟୟିକା ବୁଦ୍ଧି (ହି. ଣ)—11. Firm conviction. ୧୨। ମୋକ୍ଷ (ହି. ଣ)—12. Salvation. ୧୩। ଅନୁଭବଜନିତ ଜ୍ଞାନ—13. Perception; direct knowledge. ଦେ. ବଣ—ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—Devoid of knowledge. (ତ୍ର—ବାମା ବଚନ ଶୁଣି, ବିଜ୍ଞାନ ସେ ଜ୍ଞାନେ କହେ ବାଣୀ। ଉଷ. ବୈଦେଘୁଷବିଲାସ।)

ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜ୍—ଦେ. ବ (ସ. ବିଜ୍ଞାନ+ଇଂ. କଲେଜ୍)—ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ Bijñāna kalej ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ—ବିଜ୍ଞାନ କାଲେଜ Science college; the college of Science.

ବିଜ୍ଞାନ ବିତ୍—ସ. ବଣ. ଓ ବ (ବିଜ୍ଞାନ+ବିତ୍ ଧାତୁ ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bijñāna bid ତୃ)—ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀ—A scientist. (ବିଜ୍ଞାନ ବିଶାରଦ, ବିଜ୍ଞାନ ବେତ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଜ୍ଞାନମୟ କୋଷ—ସ. ବ—୧। (ବେଦାନ୍ତ) ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ରୂପ Bijñānamaya kosha କୋଷ ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ମନୋବୁଦ୍ଧି—1. (Bedānta) The sheath of intelligence. ୨। ମନୁଷ୍ୟର ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ବୁଦ୍ଧି—2. The five organs of perception and intelligence in man.

ବିଜ୍ଞାନାଗାର—ସ. ବ. (ବିଜ୍ଞାନ+ଆଗାର=ଗୃହ)—ବୈଜ୍ଞାନିକ Bijñānāgāra ପରୀକ୍ଷା ମନ୍ଦିର—Sciecce laboratory. (ବିଜ୍ଞାନ ମନ୍ଦିର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଜ୍ଞାନାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ (ବିଜ୍ଞାନ+ଆଚାର୍ଯ୍ୟ)—ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟକ Bijñānāchārjya ଶିକ୍ଷା ଦାତା—Professor of science. (ବିଜ୍ଞାନାଧ୍ୟାପକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଜ୍ଞାନିକ—ସ ବଣ (ବିଜ୍ଞାନ+ଇକ)—୧। ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; Bijñānika ବୈଜ୍ଞାନିକ—1. Scientific. ୨। ବିଜ୍ଞ—Wise. ୩। ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ—3. Clever; of sharp intellect.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜ୍ଞାନ—ସ. ବଣ ପୁଂ—୧ । ଜ୍ଞାନବାନ୍—1. Wise. ୨ । ବଜ୍ଞାନ Bijñānī ସମ୍ବନ୍ଧେ ବଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ—2. Expert in any science. ୩ । ପଣ୍ଡିତ—3. Learned. ବେ. ବଣ—ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ; ମୂର୍ଖ—Devoid of knowledge; ignorant. (ଉ—ବଜ୍ଞାନ କୈବର୍ତ୍ତ ଧୋଇଲା, ବଶେ ପଡିଚ ଯାବନ ନାମ ରହିଲା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।)

ବଜ୍ଞାନୀୟ—ସଂ. ବଣ (ବଜ୍ଞାନ+ଇୟ୍)—ବଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Bijñānīya Scientific.

ବଜ୍ଞାପକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Bijñāpaka ଯେ ଜଣାଏ—Notifying; informing. (ବଜ୍ଞାପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବ—ବଜ୍ଞାପନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—(ବଜ୍ଞାପିକା, ବଜ୍ଞାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Notifier; informant.

ବଜ୍ଞାପନ(ନା)—ସଂ. ବ. (ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଜ୍ଞାପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)-Bijñāpana(nā) ୧ । ଜଣାଣ—1. Prayer. ୨ । ଜଣାଇବା—2. Informing; announcement. ୩ । ନୋଟିସ୍; ସମ୍ବାଦ—3. Notification; advertisement. ୪ । ପ୍ରଚାର—4. Publication. ୫ । (+କରଣ.ଅନ) ବଜ୍ଞାପନ ଲେଖାଥିବା ପତ୍ର; ଇସ୍ତିହାର—A notice; a notification.

ବଜ୍ଞାପନ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ଜଣାଇବା—1. To inform. Bijñāpana karibā ୨ । ପ୍ରଚାର କରିବା—2. To publish; to notify; to advertise. ବିଜ୍ଞାପନ କରିବା ବିଜ୍ଞାପନ ମାରିବା—ବେ. କ୍ରି—ସମ୍ବାଦପତ୍ରାଦିରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ନୋଟିସ୍ ଦେବା—ବିଜ୍ଞାପନ ଦେଓୟା To advertise in a newspaper; to notify; to give public notice. ବିଜ୍ଞାପନ ଦେବା ବିଗାପନ ଦେନା

ବଜ୍ଞାପନ ପତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ଯେଉଁ କାଗଜରେ ବଜ୍ଞାପନ ଲେଖାଥାଏ—Bijñāpana patra 1. Notice paper. ୨ । ଯେଉଁ ବଜ୍ଞାପନ ପତ୍ରିକା, ବଜ୍ଞାପନ ପତ୍ରୀ, ବଜ୍ଞାପନ ଲିପିକା, ବଜ୍ଞାପନ ଲିପି, ବଜ୍ଞାପନ ଲେଖ } ଅନ୍ୟରୂପ ଲେଖାରେ ବଜ୍ଞାପନ ବାହାର ଥାଏ; ଇସ୍ତିହାର—2; Notice; notification; proclamation.

ବଜ୍ଞାପନ ମାରିବା—ବେ. କ୍ରି—ଚୌରସି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବଜ୍ଞାପନ Bijñāpana māribā ପତ୍ର କାନ୍ଥ ଆଦରେ ଲଗାଇ ଦେବା—ବିଜ୍ଞାପନ ମାରା To stick a notice to a wall in a public road or other public place. ବିଜ୍ଞାପନ ମାରନ [ବଜ୍ଞାପନ ଲଗା(ଗେ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଜ୍ଞାପନୀ—ସ. ବ—(ବ+ଜ୍ଞାପି ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—Bijñāpanī ବଜ୍ଞାପନ ପତ୍ର—Notice paper.

ବଜ୍ଞାପନୀୟ—ସ. ବଣ—(ବ+ଜ୍ଞାପି ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅନୀୟ୍)—ସାଧାରଣରେ Bijñāpanīya ବଜ୍ଞାପିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be (ବଜ୍ଞାପ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) published by notice.

ବଜ୍ଞାପିତ—ସ. ବଣ—(ବ+ଜ୍ଞାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଜ୍ଞାତ ହେଇଥିବା; ଯାହା Bijñāpita ଜଣାଇ ଦିଆ ହୋଇ ଅଛି—Notified; announced.

ବଜ୍ଞେୟ୍—ସ. ବ—(ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ବଶେଷତ୍ୱଭାବରେ Bijñeya ଜ୍ଞାତବ୍ୟ; ଜାଣିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Knowable; fit to be known.

ବଜ୍ୱର—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ଜ୍ୱର ଶୂନ୍ୟ—1. Free from fever. Bijwara ୨ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—2. Free from anxiety. ୩ । (ବଜ୍ୱରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୟ ଶୂନ୍ୟ—3. Fearless. ୩ । ଯାହାକୁ ଜ୍ୱର ଛଡ଼ି ଯାଇ ଅଛି; ବଗଭଜ୍ୱର—3. One whose fever has gone down.

ବଜ୍ୱଲ—ବେ. ବଣ—ଅତିଶୟ ଘାସ୍ତିମନ୍ତ—Very shining; resplendent. Bijwala (ବଜ୍ୱଳତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ.—ବଳାସ ବଣରେ ଘନଘାର ପ୍ରତାପ, ବଜ୍ୱଳ ଶସ୍ତ୍ର ମଣ୍ଡିତ କନ୍ୟାସୁମ୍ଭ ରୂପ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ.)

ବଜ୍ଞା—ବେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ସ. ବନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀ)—ଦେବୀବିଶେଷ—Bijhā 1. Name of a popular Goddess. ୨ । ଖଣିରୁ ବାହାରିବା ମିଶ୍ରିତ ଲୌହ ଧାତୁ—2. Iron ore.

ବଞ୍ଚଣା—ବେ. ବ (ସ. ବ୍ୟଜନ)—୧ । ବ୍ୟଜନ; ପଙ୍ଖା; ତାଳବୃନ୍ତ—Bīnchaṇā ହାତପାଖା; ପାଖା 1. A fan. ୨ । ଦାଢ଼ି-ବିଜନ, ବେନା, ମୋରଛୁଲ ପଙ୍ଖା—2. A hand fan [ଉ—ବଞ୍ଚଣାରେ ବଞ୍ଚ ଇଡ଼ିଲେ ପୁଡ଼ ନେଇ, ନ ଜଳିଲେ ଅଗ୍ନି-ଦେବତା ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । କୃଷ୍ଣଜିହ. ମଦାଗ୍ନିରତ ଶାନ୍ତ୍ର]

ବଞ୍ଚ(ଞ୍ଚି)ଣି—ବେ. ବ—ବଞ୍ଚଣା (ବେଶ)—Bīnchaṇā (See) Bīncha(ñchi)ṇi ବିଜନୀ, ବେନୀ [ଉ—ବଞ୍ଚନ୍ତୁ ଚାଲନ୍ତୁ କର, ବଞ୍ଚଣି ପୁଚ୍ଛ ଗୁମର—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।] ବେ. ବଣ—ବଞ୍ଚଣା ପରି ପ୍ରସାରିତ—Spread or shaped like a fan. [ଯଥା—ବଞ୍ଚଣି ପଙ୍ଖା; ବଞ୍ଚଣି ମନ୍ଥ ଫେଣା ।]

ବଞ୍ଚ(ଞ୍ଚି)ଣି ପଣନ୍ତ(ତ)—ବେ. ବ—(ସ. ବ୍ୟଜନ+ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକେ Bīncha(ñchi)ṇi paṇanta(ta) ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା ପରେ ଲୁଗାର ଯେଉଁ ଶେଷ ମୁଣ୍ଡ ବା କାନ ଜଦ (ଜରି) ଠାରୁ କାନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚଣା ପରି ମେଲାଇ କର ସଜାଇ ଥାଆନ୍ତି—The outer end of a woman's scarf (saree) arranged in the shape of a fan and spreading from the thighs to the shoulders in the front. [ଉ—ବ୍ୟର୍ଥ ବଞ୍ଚଣି ପଣନ୍ତ । ଜରି ଉପରେ ଲମ୍ବିତ । ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ]

ବଞ୍ଚା—ବେ. ବ—୧ । (ସ. ୱାଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବ୍ୟଜନଦ୍ୱାରା ବାୟୁ-Bīnchā ଗ୍ରହଣ କ୍ରିୟା—1. Act of fanning. ୨ । (ସ. ବାତାସ କରା ଛଡ଼ାନ ବସ୍ତୁରଣ)—ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ କରଣ—ବିଜନଚଲାନା, ବୀଖରାନା 2. Strewing, scattering.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ('ବିଞ୍ଚିବା' କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) Biñchā(ñche)ibā ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବ୍ୟଜନଗ୍ଲଜନ କରାଇବା—ପାଖା କରାନ To cause another to fan. ୨ । ('ବିଞ୍ଚିବା' କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଛଡ଼ାନ ଭୂମିଥଦରେ ବୁଣାଇବା—2. To cause to be strewn. [ଉ—ସେବତୀ ପାଖୁଡ଼ା ବିଞ୍ଚାଇ ପଲଙ୍କରେ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାସ୍ତରଉ ଦ୍ରୋଣ ।]

ବିଞ୍ଚା ଘଷା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଦର ଶବ୍ଦ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଞ୍ଚିବା ଓ ଆଉଁସିବା—The act of fanning and shampooing of a person.

ବିଞ୍ଚାବିଞ୍ଚି—ଦେ. ବ—୧ । ବିଞ୍ଚିବା କାର୍ଯ୍ୟ—1. Act of fanning. ୨ । ପରସ୍ପରକୁ ବିଞ୍ଚିବା—2 Fanning each other. ୩ । ବିଞ୍ଚାବିଞ୍ଚି; ଇତସ୍ତତଃ ବୁଣିଦେବା—3. Scattering about.

ବିଞ୍ଚିବା—ଦେ. କି (ସ. ୱାଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବ୍ୟଜନ ଗ୍ଲଜନ କରିବା—1. To fan. [ଉ—ବିଞ୍ଚଣାରେ ବିଞ୍ଚ ଲଢ଼ିଲେ ପାଖାକରା ଘଡ଼ ନେଇ, ନ ଜଳିଲେ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାସ୍ତରଉ ଶାନ୍ତି ।] ୨ । ଛଡ଼ାନ ବିଞ୍ଚିବା; ଭୂମିରେ ବୁଣିବା;ଇତସ୍ତତଃ ବୁଣିଦେବା—2. To scatter on the ground [ଉ—ଜଗତ୍ତା ଅଣ୍ଟାଳ ଆସ୍ତେହ୍ନ, ପୁଷ୍ପ ବିଞ୍ଚନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ ଗୃହଁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୩ । ବପନ କରିବା—3. To sow. [ଉ—ଖେଦ ୱାଜ ଜଜ ହୃଦକେଦାରେ ବିଞ୍ଚଲୁରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଦ୍ଗଭଙ୍କ, ୫ ଗୀତ ।] ୪ । ବଢ଼େଇବା; ପ୍ରସାରିତ କରିବା—4. To spread. [ଉ—ବିଞ୍ଚ ପଲ୍ଲବ ବିଛାନ ନାବରେ ପଦବଳ୍ଲି ମନରେ, ପ୍ରଜ୍ଞାସ୍ତ ପରରେ ମଣାଇ ବସାଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଗଶବଲାସ ।]

ବିଞ୍ଚିଣି—ଦେ. ବ—୧ । ବିଞ୍ଚଣା (ଦେଶ)—1. Biñchaṇā (See) Biñchiṇi [ଉ—ବିଞ୍ଚଣି ବିଞ୍ଚଇ ସର୍ବୀର । ସଘୋଦ୍ଦନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ପାଖା ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।] ୨ । କଳରେ ଗ୍ଲଡ ବିଞ୍ଚଣା ସଦୃଶ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ବିଜନୀ ବା ବିସ୍ତୃତ ବସ୍ତୁବିଶେଷ—2. The fan of a machine; fly-wheel of a machine. [ଉ—ଏହୁ ବିଞ୍ଚଣି ଅଉ ଦ୍ରୁତ ଗତ୍ତରେ ବୁଲୁଥିବାରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଶିଘ୍ରତାକୁ ବିଞ୍ଚଣିର ଗତି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିଯାଏ; ଯଥା—ତହ୍ନଦେଲ ମାଡ଼ୁକେ ସେ ବିଞ୍ଚଣି ପରି କାମ କରୁଛୁ ।] ୩ । କଳ ଗ୍ଲଡ ପଂଖା—3. Fan worked by machine; machine-driven fan. ୪ । ବିଞ୍ଚଣି ମଦୁମାଛୁ (ଦେ)—4. Biñchiṇi mahumāchhi (See)

ବିଞ୍ଚଣି ମଦୁ—ଦେ. ବ—ବିଞ୍ଚଣି ମଦୁମାଛୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଗୃହୀତ ମଧୁ—Biñchiṇi mahu Honey gathered by Biñchiṇi bees. [ଉ—ଏ ମଦୁ ବାଘୁ ମଦୁମାଛୁଙ୍କ ସଗୃହୀତ ମଦୁ ଅପେକ୍ଷା ପତଳା ଓ ଅଧିକ ବର୍ଣ୍ଣ ।]

ବିଞ୍ଚିଣି ମଦୁଫେଣା—ଦେ. ବ—ବିଞ୍ଚଣି ମଦୁମାଛୁଙ୍କ ଲଡ଼ତ ଛୁଦ୍ର Biñchiṇi mahuphenā ବ୍ୟଜନାକାର ମଧୁଚକ୍ର—A small fan-shaped hive built by Apis Floria.

ବିଞ୍ଚଣି ମଦୁମାଛୁ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମଦୁମାଛୁ—Apis Floria. Biñchiṇi mahumāchhi [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବାଘୁ ମଦୁମାଛୁଙ୍କ ଠାରୁ ଖୋଟ ଓ ନଲ୍ଲଖୀ ମଦୁମାଛୁଙ୍କ ଠାରୁ ବଡ଼ । ଏମାନେ ଖୋଟ ଗଛରେ ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ନାଢୁଡ଼ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ମଦୁ ବାଘୁ ମଦୁମାଛୁଙ୍କ ମଦୁ ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ ଓ ତରଳ; ଏମାନଙ୍କ ଫେଣା ଖୋଟ ବିଞ୍ଚଣା ଆକାରର ଦେବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ବିଞ୍ଚଣି ମଦୁମାଛୁ ବୋଲ୍ଲ-ଯାଏ ।]

ବିଞ୍ଚି ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ନଜର ଦେହକୁ ପଙ୍ଖାଦ୍ୱାରା ପବନ Biñchi hebā ଲଗାଇବା—1. To fan one's self by a ଖୁଦ ଦେନା ଚଲାନା hand fan. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା—2. To be ବିଖରାହୋନା scattered.

ବିଞ୍ଚଣା—ଦେ. ବ—୧ । ବଢ଼ଣା (ଦେଶ)—1. Bichhaṇā Biñchhaṇā (See). ୨ । (ଘାନବରଜା) ମୁଠାସରି (ଦେଶ) 2. Muṭhāsāri (See)

ବିଞ୍ଚା—ଦେ. ବ (ସ. ବିକ୍ଷରଣ)—ଏଣେ ତେଣେ ବୁଣିବା—Biñchhā ଛଡ଼ାନ ବଖରାନା Scattering about.

ବିଞ୍ଚିବା—ଦେ. କି (ସ. ବିକ୍ଷରଣ)—ଏଣେ ତେଣେ ବୁଣିବା—Biñchhibā To scatter about; to strew. ଛଡ଼ାନ ବିଖରାନା

ବିଞ୍ଜା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ଓଲୁଅ ଦେହରେ ବାହାରୁ-Biñjā ଥିବା ଖୋଟ ଖୋଟ ଆଳୁ ପାହା ଭଳ ପଦାର୍ଥ—1. Esculent bulbs growing on the wild arum. ୨ । ଖୁବ୍ ଖୋଟ ଖୋଟ ଓଲ—2. Small arum.

ବିଞ୍ଜୋଳି—ସ. ବ—ଶ୍ରେଣୀ; ପଂକ୍ତି—Line; row. Biñjoḷi

ବିଞ୍ଜ୍ୱାରି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଛତିଶିଗଡ଼ ଭାଷାର ବକୃତ ଭାଷା Biñjwāri ବିଶେଷ—A sub-dialect of the Chhatisgaṛdi ବିଛିମାରୀ language.

ବିଞ୍ଜା (ଝା)ଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଉଚ୍ଚ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ—Biñjā(njhā)l A high class of non-Aryans in (ବଞ୍ଜାଲ୍, ବଞ୍ଜଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sambalpur.

ବିଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଆକ୍ରୋଶ କରିବା—1. To envy. ୨ । Biṭ (root) ଗାଳଦେବା—2. To chide. ୩ । ଅଭିଶାପ ଦେବା—3. To curse. ୪ । ଶବ୍ଦ କରିବା—4. To make a sound. ୫ । ବଞ୍ଚନା କରିବା—5. To cheat.

ବିଟ୍—ସ. ବ (ବିଷ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ବିଷ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ବିଟ୍ ୧ବ)—୧ । ବିଷ୍ଠା; ଗୁହ—1. Night soil. ୨ । ବୈଶ୍ୟ-ବୀଟ 2. Baiśya. ଦୈଦେ. ବ—୧ । (ଇଂ. ୱାଇ) ଏକ ପ୍ରକାର ବୀଟ ବିଲାତ ନାଲ ମୂଳା—1. The Beet root [ଦ୍ର—ଏହାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଳ ମୂଲାଘର; ବନ୍ଦୁ ନାଲ ଓ ସିଠା । ଏଥିରୁ ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗାନ ପ୍ରକିୟାଦ୍ୱାରା ତଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଇଥାଛୁ ।] ୨ । (ଇଂ. ୱାଚ୍)—ଚଉକିଦାରର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗସ୍ତ—2. A watchman's beat or round. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚଉକିଦାରର ଜଗିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା—3. The respective jurisdiction of a watchman.

ବିଟ୍ କଲା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର; ଗଡ଼ଜାତ) ବର୍ଣ—ନିଘଣ୍ଟ କଳା—Bit-kalā (ବିଟ୍ କଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) Deep black.

ବିଟ୍(ଟି) କାଲିଆ—ଦେ. ବର୍ଣ (ସ. ବିକଟ + କାଲ)—ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—Bit-(ṭi) kāliā 1. Deep black. ୨ । (ସ. ବିକଟ ବିଟ୍‌କେଲ, ବିଟକାଳ ବିକଗ୍‌ଲ) ବିକଟ; ଘୃଣିତ—2. Horrid. **विकट काला, बिकरार**

ବିଟ୍‌ଖଦର—ସ. ବି—ଖାକଡ଼ା ଖଇର—Bit-khadira Brown catechu.

ବିଟ୍ ଘର—ଦେ. ବି (ଇଂ. ୱାଟ୍ + ସ. ଗୃହ)—ପ୍ରକୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ନମନ୍ତେ Bit-ghara ବୀଟିଘର **विटघर** ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୃହ—Beat house.

ବିଟ୍‌ଚର—ସ. ବି (ବିଟ୍=ବିଷ୍ଠା+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଗ୍ରାମ୍ୟ-Bit-chara ଶୂକର—1. Domestic pig. ୨ । ଗୋବର ପୋକ—2. Beetle; insect boring in cow-dung. ୩ । ବିଷ୍ଠାକୃମି—3. Insect boring in human dung.

ବିଟ୍ ପତି—ସ. ବି—ଜାମାତା (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—Bit-pati Son-in-law,

ବିଟ୍ ପ୍ରିୟ—ସ. ବି—ଶିଶୁମାର (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—Bit-priya Gangetic porpoise.

ବିଟ୍ ବିଟ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବର୍ଣ ର ବର୍ଣ-ନିଘଣ୍ଟ (କଳା); ଅତ୍ୟନ୍ତ—Bit-bit Very (dark); deep (black).

ବିଟ୍‌ବିଟ୍ କ(କା)ଲିଆ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବର୍ଣ—ନିଘଣ୍ଟ କଳା—Bit-bit ka(kā)liā Deep black.

ବିଟ୍ ଲିହା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବର୍ଣ—୧ । ବିଟାଳିଆ; ଅଜୁଲା—Bit-lihā 1. Outcasted. ୨ । ଯେ ଯାହାଇଚ୍ଛାତାହା ଘରେ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ କରେ—2. Taking food cooked by others, irrespective of caste.

ବିଟ୍‌ସଙ୍ଗ—ସ. ବି—ମଳରୋଧ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—Bit-saṅga Constipation.

ବିଟ୍(ଟ) ସାରିକା—ସ. ବି (ବିଟ୍=ବିଷ୍ଠା+ସାରିକା=ସାଲୁ) —ଗୁଜୁ ଜାଳିକା ଚଡ଼େଇ—Bit-(ṭa) sārikā A kind of myna; (ବିଟକାରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Tordus Salica.

ବିଟ—ସ. ବି (ବିଟ୍ ଧାତୁ=ଗାଳି ଦେବା; ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bita ୧ । ଲମ୍ପଟ; କାମୁକ—1. A lecher; an adulterer; a fornicator. ୨ । ଉପପତି; ଇଆର—2. A paramour. ୩ । କପଟ—3, Hypocricy; deceit. ୪ । ଦୁର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି-4. A rogue. ୫ । କାମଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା—5. A person well versed in the amatory science. ୬ । ପର୍ବତବିଶେଷ—6. Name of a mountain. ୭ । ପକ୍ଷୀ—7. Bird. ୮ । ଏକପ୍ରକାର ଖଣଜ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ଲବଣ; କଳା ଲବଣ; ଖଣ୍ଡ ଲବଣ—8. A kind of salt; black salt; foetid salt. ୯ । ନାରଙ୍ଗ ଗଛ—9. Orange tree. ୧୦ । ମୂଷିକ—10. Rat. ୧୧ । ବିସ୍ତାର—11. Divergence; expansion. ୧୨ । ଖାକଡ଼ା ବା ଖାଙ୍ଗର ଖଇର; ଖାଡ଼ିଗିଆ ଖଇର—12. Brown catechu. ୧୩ । କାବ୍ୟାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନାୟକବିଶେଷ—1, A class of heroes in fiction or romance; a dissolute and spendthrift person, [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ମତରେ ଯେଉଁ ନାୟକ ବିଷୟ ଭୋଗ ଯୋଗୁଁ ଅପଣାର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ନଷ୍ଟ କରେ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଧୂର୍ତ୍ତ, ବେଶଭୂଷାରେ ଆଡ଼ମ୍ବର କରେ ଓ କଥାରେ ଗ୍ରାର ତତ୍ପର ତାହାକୁ ବିଟ ବୋଲିସାଏ - ହୁ. ଶ. ।]

ଦେ. ବି—ଘୁଲ୍ଲାଙ୍ଗଗଡ଼ି ବା ମାର୍ବଲ୍ ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ମାରବଲ୍ ଆଦି ଗୋଲାକାର ବସ୍ତୁ—Marbles or nuts used in the game of marbles. ବୈଦେ.

କୋର; ବେନୀ ବୀଟ—ବି. (ଇଂ. ୱାଡ୍=ମାଲା)—୧ । କାଠର ବା ଧାତୁର ଲମ୍ବ, ବର୍ତ୍ତୁଳ ଓ ସରୁଆ ପଟ୍ଟି (ଯାହା ପଟ୍ଟାର ଧଡ଼ରେ ଲମ୍ବ ଦୋଇ ମରସାଏ)—1. A convex strip of metal or wood put on the frieze of a plate. ୨ । (ଇଂ. ୱାଡ୍=ମାଲା) କାନ୍ଥ ଆଦର କାନୁସଠାରୁ ଖଣ୍ଡଦୂର ଛଡ଼ା ଉଲେ ଚୁନର ଯେଉଁ ସରୁ ପଟ୍ଟି ରତତ ଦୁଏ—2. An astragal.

ବିଟଙ୍କ—ସ. ବି—ବିଟିକା (ଦେଖ) Biṭaka Biṭikā (See)

ବିଟ ଖଇର—ଦେ. ବି (ସ. ବିଟ୍‌ଖଦିର; ବିଟ୍=ବିଷ୍ଠା+ଖଦିର; ଏହାର ଗୁୟେବାବଳା ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ବୃକ୍ଷ—A kind of foul-smelling tree of the Acacia species; Mimosa; sponge tree. Biṭa khaira ବୃକ୍ଷ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ଥିବାରୁ)—ବବୁରଜାତୀୟ **गन्धाबबुल; दुर्गन्धखैर**

ବିଟ ଖେଳ—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ ('ଘୁଲ୍ଲାଙ୍ଗଗଡ଼ି ଖେଳ' ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ)—A kind of game (see notes under Pulāṅgagaṛḍi khela). Biṭa khela

ବିଟଙ୍କ—ସ. ବି (ବି=ପକ୍ଷୀ+ଟଙ୍କ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ଅଧିକରଣ. ଅ)—୧ । ପାରାଘର; କପୋତପାଳିକା—1. A pigeon hole. ୨ । ଗୃହପାଳିତ ପକ୍ଷୀର ଉପବେଶନ ଯୋଗ୍ୟ T, ଏହା ତତ୍ତ ଅଳିନ୍ଦର ଅସନ; ଆଡ଼ା—2. A perch for a bird to sit upon. ୩ । (+କରଣ ଅ) ପକ୍ଷୀ ଧରିବା ଫାଶ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—3. Bird-net; snare. Biṭaṅka

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଟପ—ସଂ. ବି (ବିଟ=ଲକ୍ଷ୍ୟ; ପକ୍ଷୀ ଆଦି+ପା ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା; Biṭapa ଅଣ୍ଡସ୍ଥ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ, ଅଥବା ବିଟ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ)—୧ । ବୃକ୍ଷଶାଖା; ଡାଳ—1, Branch of a tree. ୨ । ପତ୍ରବ—2. Tender leaves of trees. ୩ । (ପୁଂ) ସିଡ଼ୁ;ଅଣ୍ଡସ୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି-3, A very lecherous person; an adulterer.

ବିଟପତି—ସଂ. ବି (ବିଣ୍=କନ୍ୟା, ବୈଶ୍ୟ+ପତି)—୧ । ଜାମାତା; Biṭapati ଜୋଇଁ—1. Son-in-law. ୨ । ପ୍ରଧାନ ବଣିକ; ବଡ଼ ମହାଜନ—2. A big merchant.

ବିଟପ ଯୁବତୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବିଟପ+ଯୁବତୀ)—ବିଟପୀ; ଲୁଲଟା Bitapa jubati ସ୍ତ୍ରୀ—An adulteress. (ଉ—ଦୁର୍ଗତ ପଥ ଆବୋରନ୍ତୁ, ସେସନ ବିଟପ ଯୁବତୀ—ଜଇନ୍ଦ୍ରାଥ. ସ୍ତ୍ରୀଗବତ ।)

ବିଟପାଚାର—ସଂ. ବି (ବିଟପ+ଆଚାର)—୧ । ଅସଚ୍ଚରିତ୍ର—1. Bad Biṭapāchāra character. ୨ । କଦାଚାର—2. Evil ways.

ବିଟପାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—କଦାଚାରୀ; ଯେ ମନ ଆଚରଣ କରେ— Biṭapāchārī Immoral; of evil ways. (ବିଟପାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଟପୀ—ସଂ. ବି (ବିଟପ=ଶାଖା+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୯ମା. ୧ବ)— Biṭapī ୧ । ବୃକ୍ଷ—1, Tree. ୨ । ବଟବୃକ୍ଷ—2 Banian tree. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଲୁଲଟା ସ୍ତ୍ରୀ; ବ୍ୟଭଚାରିଣୀ— Adulteress.

ବିଟପୋଦର—ଦେ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କୁଞ୍ଜ—Grove. (ଉ— Biṭapodara ସେସନେ ତକୋଯା ପଛୁ, କାରୁଣ କରଇ ଜଣି ତେସନ ମୋ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ବିଟପୋଦରେ—ପ୍ରାତୀ. ରସବାରଥି ।)

ବିଟପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି—ମୁଗ—A kind of pulse; Phaseolus Biṭapriya Mungo.

ବିଟଲବଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ବିଡ଼ଲବଣ) —କଳା ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ଲବଣ-ବିଶେଷ—Black salt. Biṭalabaṇa ବିଟନୁନ **साँचर नमक**

ବି ଟାଇମ୍ ପୀସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଟେବଲ ଉପରେ ରଖାଯିବା ଛୋଟ ଘଣ୍ଟା—The Bee time-piece. [ଦୃ—ବୀ ଟାଇମ ପୀସ ଏହା ଆମେରିକାରେ ନିର୍ମିତ । ଏଥିର ଟ୍ରେଡ୍ ମାକ ବୀ ଟାଇମ ପୀସ (Trade mark bee) ମହୁମାଛି) ।]

ବିଟାକାଁଡ଼୍—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଚଉଡ଼ାମୁହାଁ ଏକପ୍ରକାର ଶର— Biṭakāṅṛd A kind of broad-edged arrow. ଗାଦେ. (ବିଟାକାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକପ୍ରକାର କାଣ୍ଡ— A kind of ball-topped arrow. [ଦୃ—ଏହାର ଅଗ ଗୋଟାଳଆ ବା ମୋଟା । ଏହା ସାହା ଦେହରେ ବାଜେ ତାହୁ ଚଢ଼ ନଵ ।]

ବିଟାପରା—ଗାଦେ· (କଲାଡାଣ୍ଡି) ବିଣ—ଅଳ୍ପ— Biṭāparā A little.

ବିଟା(ଟ)ଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଟ୍ ଧାତୁ=ବଞ୍ଚନା କରିବା+ଅଳ; Biṭā(ṭa)la ଅଳ)—୧ । ପ୍ରତାରକ; ଧୂର୍ତ୍ତ—1. Cheating. (ବିଟାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କାମୁକ—2. Lascivious libertine. ୩ । ଦୁଷ୍ଟ—3. Wicked. ଦେ. ବିଣ—ବିଟାଳଅ (ଦେଶ)—Biṭāliā (See)

ବିଟାଳଅ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ବିଟାଳ)—୧ । ଜଦରଜ୍ୱାଳା Biṭāliā ନିବାରଣାର୍ଥ ଯେ ବିଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଘରେ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ ବିଟାଳ କରି ଜାତି ହରାଏ; ବିକଳା—1. (a person) ବେଟଜଳା; ବିଟାଳୀ ବିଟାଳେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ Who loses his caste on account of dining in the house of persons of lower caste to satisfy the pangs of hunger. ୨ । ଜଦରଜ୍ୱାଳାରେ ହତାହତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—2. Devoid of all sense of proportion on account of hunger ୩ । ଅଜା-ତିଆ; ଜାତିଭ୍ରଷ୍ଟ—3. Outcasted; excommunicated. ୪ । ଅପବିତ୍ର; ଅନାଚାର ଯୋଗୁଁ ଅପବିତ୍ର — 4. Made impure on account of doing forbidden acts. ୫ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ; ଅତି ଦରିଦ୍ରତା ଯୋଗୁଁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ -5. Shameless through poverty. ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ଜାତି ନଷ୍ଟ ହୁଏ— The food which makes a man lose his caste if taken.

ବିଟାଳିବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜାତିଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବା— Biṭāliba 1. To excommunicate a person. ୨ । ଅପବିତ୍ର କରିବା—2. To make impure. ୩ । ଅପଣା ପରିବାରରୁ ବାହାର କରିଦେବା—3. To drive out from one's family.

ବିଟିକା—ସ, ବି—ପାନ ଖିଲି—A roll of betel filled with Biṭikā nut, spices etc. (ଉ—ବାସା ବାସ ସାଦ ଲଗି ଗସନେ, ବିଟିକା ଶେଷ ପାନର ପତନେ—ଉଷା. ବୈଦେଗ୍ରାସବଲାସ ।)

ବିଟୁ(ଟୋ)ଳ(ଲା) ଦେ· ବିଣ·—(ସଂ. ବିଟାଳ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟ— Biṭu(ṭo)la(lā) ବିଟୁଳ ବିଟୋଳ 1. Wicked; villanous ୨ । ଅନିଷ୍ଟକାରୀ- **अजात** 2. Injurious. (ଉ—ଶିଠାସାକରେ ମଣ୍ଡା ବିଟୋଳ, ମଣିଷ ସାକରେ ଲଣ୍ଡା ବିଟୋଳ । ଛଗ ।) ୩ । ବ୍ୟଭି-ଗ୍ରର ଦୁଷ୍ଟିତ—3. Scandalised, ୪ । ଜାତିଭ୍ରଷ୍ଟ— 4. Outcasted. ୫ । ଖରାପ ଲୋଭବ—5. Base-born. ୬ । ଅଜ୍ଞାତ ପିତୃକ—6. Bastard.

ବିଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଆକ୍ରୋଶ କରିବା—1. To envy. ୨ । Bird (root) ବେଦ କରିବା—2. To pierce through.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଡ୍ ଘାତ—ସ. ବ—ମଳମୂତ୍ର ରୋଧ—
Bird-ghāta Stoppage of urine and stool.

ବିଡ୍ଜ—ସ. ବ୍ରି (ବିଟ୍=ବିଷ୍ଠା+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବିଷ୍ଠାଜାତ-
Bird-ja Produced from excrements.

ବିଡ୍ ବନ୍ଧ—(ବିଷ୍ଠା ଭଳି; ବିଟ୍+ବନ୍ଧ)—ମଳାବରୋଧ—
Bird-bandha Constipation.

ବିଡ୍ ବରାହ—ସ. ବ (ବିଟ୍=ବିଷ୍ଠା+ବରାହ)—ଗ୍ରାମ୍ୟଶୂକର—
Bird-barāha Domestic pig.

ବିଡ୍ ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ—ବହୁତ ଝାଡ଼ା ହେବା—Profuse evacua-
Bird-bhanga (ବିଡ୍‌ଭେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion.

ବିଡ୍ ଭେଦୀ—ସ. ବ ଓ ବ୍ରି—ଜୁଲ୍ଲାପ; ଝାଡ଼ା କରାଇବା ଔଷଧ—
Bird-bhedī Cathartic; purgative.

ବିଡ୍ ଲବଣ—ସ. ବ (ବିଟ୍+ଲବଣ)—ବିଟ୍‌ଲବଣ—Black salt.
Bird-labana (ବିଡ୍‌ଗନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଡ଼—ଦେ. ବ (ସ. ବିଟ୍)—ମଳ; ଗୁହ—Ordure. ଦେ. ବ୍ରି—
Birda ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ—Of offensive smell; fœtid.

ବିଡ଼ଙ୍ଗ—ସ. ବ (ବିଡ଼୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ସଙ୍ଜ୍ଞାର୍ଥେ. ଅଙ୍ଗ)-
Birdanga ୧ । ନାଇ ଚୂଡ଼ଚ୍ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—1. Embellia Ribes. [ଦୃ—ଏହା ଲଟେଇ ଲଟେଇ ମାଡ଼େ । ଏହାର ଫଳ ରେଚକୁନ । ଏହା ବୋମ୍ବାଇ, ଆସାମ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ ।] ୨ । ବାଇବିଡ଼ଙ୍ଗ—2. Embellia Robusta. ସ. ବ୍ରି—ଅବଙ୍ଗ; ବିଜ୍ଞ—Learned; experienced.

ବିଡ଼ମ୍ବ—ସ. ବ (ବ=ବିଶେଷଣରୂପେ+ଉତ୍ତର ଧାତୁ=କ୍ଲେଶ
Birdamba ଦେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । କ୍ଲେଶ; ଯନ୍ତ୍ରଣା—1. Anguish; pain. ୨ । ପ୍ରତାରଣା; ବଞ୍ଚନା—2. Cheating; deception. ୩ । କ୍ଲେଶ ଦେବା—3. Afflicting; distressing. ୪ । ଅନୁକରଣ—4. Imitation (Apte). ଦେ. ବ—ବିଳମ୍ବ—Delay. ଉ—ବିଡ଼ମ୍ବ ନୋହିଲା ଅଛଶସ୍ତରେ, ବାଳ ବିବେଦ୍ୟୋଉ ଜବା ବ ଧରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଳାସ ।] ଦେ. ବ୍ରି—ବିଲମ୍ବିତ; ଯାହା ଉଲଜି ଲମ୍ବିଅଛି—Hanging; pendant. [ଉ—ବିଡ଼ମ୍ବ ନୂତନ ମଞ୍ଜରୀ ଉଲଉଚ ଗଗନେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଳାସ ।]। ଦେ (ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ) ଅ—(ସ. ବିଡ଼ମ୍ବ=ଅନୁକରଣ) ସଦୃ; ସଦୃଶ—Like. [ଉ—ବିଡ଼ମ୍ବ ଔଷ୍ଠନେତ୍ରାନ୍ତ, ବନଜତରଣ ଦ୍ୱସ୍ତ, ବିଦ୍ରୁମ ମାଣିକ୍ୟ ଅମୂଲ୍ୟ ଛବିରେ ଚତ୍ର ହୁଏ ଅନୁରକ୍ତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଳାସ ।]

ବିଡ଼ମ୍ବକ—ସ. ବ୍ରି (ବ+ଉତ୍ତର ଧାତୁ+ଅକ)—ମିଥ୍ୟାଆଶା ପ୍ରଦାନ
Birdambaka (ବିଡ଼ମ୍ବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାର୍ଯ୍ୟ—Tantalising.

ବିଡ଼ମ୍ବଣ(ଣା)—ଦେ. ବ (ସ. ବିଡ଼ମ୍ବନ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରଣା; କ୍ଲେଶ—
Birdambana(nā) 1. Trouble. ୨ । ଦୁଃଖ-2. Distress. ବିଡ଼ମ୍ବନ ୩ । ବଞ୍ଚନା; ପ୍ରତାରଣା—2. Deceit; knavery. [ଉ-

ବିଡ଼ମ୍ବନ ଅଜ୍ଞାନ ବିଡ଼ମ୍ବଣ ଏହୁ, ଏଣେ ଗୋବରକୁ ନ ଘାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪ । ବିଃବିଃ ବା ଅଚ୍ଛଡ଼ା ଅବସ୍ଥା-4. Awkward predicament; ୫ । ଅମଙ୍ଗଳଜନକ ଘଟଣା—5. Portentous event; an event foreboding evil. ୬ । ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ବା ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଅମଙ୍ଗଳଜନକ ଘଟଣା—6. An unheard of bad event. ୭ । ପ୍ରାକୃତିକ ଘଟଣାର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—7. Happening of unnatural events; preter-natural event. [ଉ—ସମୁହିଁ ବିଡ଼ମ୍ବଣ ସାଉ, ଯୋଗୀକୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗେ ଯୁବତୀ । ଭୂପଉ, ଚିତ୍ରସପ୍ତଶତୀ ।] ୮ । ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ; କୁକର୍ମ—8. An evil deed. [ଉ—ଭେଷ୍ଟଲେ ମାତା ପୁତ୍ରଗଣ, ସେ ରୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ବିଡ଼ମ୍ବଣ । ସଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।] ଦେ. ବ୍ରି—୧ । ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତିକ; (ବିଡ଼ମ୍ବିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୁତ୍ସିତ; ପରପଡ଼—1. Vile. ୨ । (ବିଡ଼ମ୍ବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଖାଡ଼ୁଆ—2. Awkward. ୩ । ଅସାଧାରଣ ଭାବରେ ମନ୍ଦ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Uncommonly bad (person). ୪ । ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ—4. Painful; afflicting. ୫ । ମିଥ୍ୟା ଆଶା ଦେଇ ଭଣ୍ଡାଇଥିବା—5. Tantalising. ୬ । ବିଃବିଃ ହେବା—6. Placed in a queer or awkward predicament ୭ । ଦଣ୍ଡଗଞ୍ଜ ହେଉଥିବା—7. Suffering. ୮ । ଅମଙ୍ଗଳସୂଚକ—8. Portentous. ୯ । (ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ) ଅପ୍ରାକୃତିକ; ପ୍ରକୃତିର ନିୟମବହିର୍ଭୂତ—9. Unnatural; uncommon; preter-natural. ୧୦ । ବୃଥା—10. Useless. [ଉ—ବିଡ଼ମ୍ବଣ ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଯେ ଝଲ ଝଲ ଗଗନେ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଳାସ ।]

ବିଡ଼ମ୍ବନ(ନା)—ସ. ବ୍ରି [ବ+ଉତ୍ତର ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ; +(ସ୍ତ୍ରୀ.
Birdambana(nā) ଆ)]—୧ । ଦୁଃଖ; ଯନ୍ତ୍ରଣା; କ୍ଲେଶ—1. Trouble; pain; distress. ୨ । ବଞ୍ଚନା; ପ୍ରତାରଣା—2. Deceit; cheating. ୩ । କ୍ଲେଶପ୍ରଦାନ—3. Distressing; paining. ୪ । ଅନୁକରଣ—4. Copying; imitation. ୫ । ସଦୃଶୀକରଣ—5. Equalising. ୬ । ଦୂରୀକରଣ—6. Driving away; expulsion. ୭ । ମିଥ୍ୟାଆଶା ଦେଖାଇବା—7. Tantalisation. ଦେ. ବ—ବିଡ଼ମ୍ବଣ କଥା; ଅପ୍ରାକୃତିକ ବିଷୟ—Uncommon thing. [ଉ—ଭାବା ଶୁଣି କହିଲେ ଉଠି ବିସ୍ମିତ, ଜନ୍ମୁଛ ଜଘାଇଁ ମଲ୍ଲୀ ଏ ବିଡ଼ମ୍ବନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ବନ ।] ଦେ. ବ୍ରି—
ବିଡ଼ମ୍ବନା ୧ । ଅସାଧାରଣ—1. Extraordinary; uncommon. ଉ—ମସ୍ତକରେ ମଣ୍ଡନ୍ତେ ଫୁଲମାଳମାନ, ଶୋଭା ବଢ଼ି ବଢ଼ିଲା ସେ କଥା ବିଡ଼ମ୍ବନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ସଭା] ୨ । ଅସୁନ୍ଦର—2. Ungraceful. ୩ । ଅଡ଼ୁଆ; ଅଶ୍ଳ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଝିଆ—3. Awkward. ୪ । ସଙ୍କଶା ପ୍ରାପ୍ତ; ଚ୍ଲେଶିତ—4. Troubled; distressed· [ଉ—ନଘୁଡ଼ୀ ଦୋଇଣ ବଡ଼ମନା ସେହୁ ନଉ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ବଡ଼ମନାସ୍ୱ—ବି. ବ (ବ+ଭନ୍ବ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ଅନୀୟ)—ବଞ୍ଚନୀୟ—Birdambaniya Fit to be deceived.

ବଡ଼ମ୍ବିତ—ବି. ବଣ (ବ+ଭନ୍ବ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ, ତ)—୧ । କ୍ଲେଶିତ—Birdambita 1. Distressed; troubled; affected· ୨ । ପ୍ରତାରିତ—2. Deceived; cheated. ୩ । ପ୍ରିଥ୍ୟାଶାଦ୍ୱାରା ଅକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଶେଷରେ ନରସ୍ତ—3. Tantalised. ୪ । ଅନୁକୃତ—4. Copied; imitated. ୫ । ସଦୃଶୀକୃତ—5. Equalised.

ବଡ଼ମ୍ବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)କ୍ରି (ସଂ· ବଡ଼ମ୍ବନ)—ଅନୁକରଣ କରିବା—Birdambibā To imitate. (ଉ—ପ୍ରଭୁ ଶୃଙ୍ଗ ବଡ଼ମ୍ବିଲ୍ଲ ବିଡ଼ମ୍ବା ମାଦ୍ରେଶ୍ୱ ଅର୍ଦ୍ଧ ନାସ୍ୱଶର ଛତ୍ର । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଉତ୍କଶୀ ।)

ବଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସ ସ୍ୱାଟ୍; ସ୍ୱାଟକା=ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରନ୍ଥି)—୧ । ଗୋଛ—Birdā 1. A bundle; a roll. ୨ । ଧାନ ଆଦ ଶସ୍ୟ ଗଛର ଆଁଟି, ବୀଡ଼ା ଗୁଚ୍ଛ; ଦଳା; କଳେଇ—2. Sheaf of corn.

ଆଁଟିୟା ୩ । (ବଡ଼୍ ଧାତୁ=ବେଦ କରିବା) ବଢିବା; ପସ୍ପଶା ପରୀକ୍ଷା କରିବା—3. Testing; examining; gauging.

ଜାଁଚନା ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର ଓ ବସୁଧା) ବ ଭୁଲ ହୁ. ସାଡ଼ା)—ପାନ ଖିଲି—A roll made up of spices and nut put inside a betel-leaf. ଦେ. ବଣ—୧ । ଗୁଚ୍ଛୀକୃତ—1. Tied into a roll or bundle. ୨ । ଆଲୁଲାୟିତ; ଜଟିଳୀକୃତ—2. Tangled; matted. ୩ । ପସ୍ପଶିତ—3. Tested; gauged.

ବଡ଼ା ଓ(ଔ)ଷଧ—ଦେ. ବ—ପସ୍ପଶିତ ଔଷଧ—Well tested Birdā o(au)shadha **जाची हुइ दवा** medicine.

ବଡ଼ା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲମ୍ବ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଗୋଛ କରି ବାନ୍ଧିବା—Birdā karibā To tie long articles into a sheaf ବୀଡ଼ା ବାଁଧା **बीडा बाँधना** or bundle. (ବଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଡ଼ାନାସି—ଦେ. ବ. (ନାମ)—କଟକର ପଶ୍ଚିମରେ ଏକ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମଶେଷ—Birdānāsi A old village situated one mile to the west to the town of Cuttack proper. (ଉ—ବଡ଼ାନାସି ଗଡ଼େ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେଶସ୍ୱା ରୁଦ୍ର, ରୁଦ୍ର ସଥା ପିଙ୍ଗରେ କେଶସ୍ୱା—ଗ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶସ୍ୱା ।) [ଦ୍ର—କେଶସ୍ୱା ବଂଶର ପ୍ରଜା ନଯକେଶସ୍ୱା ବାସ୍ତସୀ କଟକ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ାନାସି ନାମକ ନଗର ବସାଇ ସେଠାରେ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀର ଗର୍ଭ ଓ ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ବଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଡ଼ା କରିବା (ଦେଖ) Birdā bāndhibā Birdā karibā (See)

ବଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା / ବଡ଼ା ବଡ଼ା ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଦେ. କ୍ରି(ମୁଣ୍ଡର କେଶ) ସହାସ୍ତବରୁ ଜଟା ବାନ୍ଧିବା—To become matted or tangled (said of hair) **जटा होजाना** owing to neglect and want of combing.

ବଡ଼ା ବାଳ—ଦେ. ବ—୧ । (ମୁଣ୍ଡରେ) ଘନ ସନ୍ନିବଦ୍ଧ ଓ ଲମ୍ବ କେଶ—Birdā bāla 1. Thick and long hair (of the ସନକେଶ head). ୨ । ଜଟିଳ କେଶ—2. Tangled hair.

ବଡ଼ା ବଡ଼ା—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଗୋଛ ପରେ ଗୋଛ (ଅଣିବା ବା Birdā birdā ରଖିବା)—1. Sheaf after sheaf. ୨ । (ବଡ଼ାକୁ ବଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋଛ ଗୋଛ ହୋଇ; ଗୁଚ୍ଛୀକୃତ **बीडा बीडा** ଭାବରେ—2· In sheaves. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ; ଅଡ଼ୁଆଉଡ଼ୁଆ (ବାଳ)—Dishevelled and matted (hair).

ବଡ଼ାଳ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବଡ଼୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା; ଭେଦ କରିବା+ Birdāla କର୍ତ୍ତୃ. ଆଳ)—୧ । ମାର୍ଜ୍ଜାର; ବଗୁଡ଼—1. Cat. ବଡ଼ାରକ / ବଗ୍ଗଳ / ବଗ୍ଗଳ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ନେତ୍ର ପିଣ୍ଡ; ଅକ୍ଷି ପିତୁଳା—2. The pupil of the eye; eye ball. (ବଡ଼ାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଡ଼ାଳକ—ସଂ. ବ. (ବଡ଼ାଳ=ନେତ୍ର ପିଣ୍ଡ+କ)—ନେତ୍ରୌଷଧ Birdālaka ବିଶେଷ—A medicine for the eye.

ବଡ଼ାଳ ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀ. ବଡ଼ାଳ+ଚକ୍ଷୁଃ)—ଯାହାର Birdāla chakshuḥ ଅକ୍ଷି ବଗୁଡ଼ର ଅକ୍ଷି ପରି ପାଣ୍ଡୁର; (ବଡ଼ାଳାକ୍ଷି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଳ ଅକ୍ଷିଆ—Brown-eyed; pale-eyed.

ବଡ଼ାଳ ତପସ୍ୱୀ—ସଂ. ବ—ବଗୁଡ଼ ବଇଷମ—A hypocrite; a Birdāla tapaswī person who shows himself to (ବଡ଼ାଳ ବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) the world as a pious man. [ଦ୍ର—ହରିଦେପଦେଶରେ ବଡ଼ାଳତପସ୍ୱୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନମ୍ନ ଲିଖିତ ଗଳ୍ପ ଅଛି—ଗୋଟିଏ ବଗୁଡ଼ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଆହାର ନ ପାଇ କୃଷ ହୋଇଯାଉଥିଲା ପଶିଶାବକମାନଙ୍କୁ ଖାଇବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ କହିଲା;—ମୁଁ ନଗ୍ନନିଷ୍ପାଣୀ ତପସ୍ୱୀ, ମୁଁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଶୁଣିବାକୁ ଆସିଅଛି । ବଗୁଡ଼ର ବଇଷ-ତପସ୍ୱିତା ପକ୍ଷୀମାନେ ବୁଝି ନ ପାର ତାଠାରେ ବଶ୍ୱାସ କର ବଗୁଡ଼କୁ ସେଠାରେ ରହିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ଓ ବଗୁଡ଼ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ଦେଖି ପଶିଶାବକମାନଙ୍କୁ ଖାଇଲା । କ୍ରମଶଃ ଶାବକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କମିବାର ଦେଖି କେତେ ଦିନ ପରେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ବଗୁଡ଼ ଉପରେ ସନ୍ଦେହ ହେବାରୁ ବଗୁଡ଼ ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଆସିଲା ।]

ବଡ଼ାଳ ପଦ—ସଂ. ବ—୧ । ବଗୁଡ଼ର ପାଦ—1. Cat's foot. Birdāla pada ୨ । ଦୁଇ ତୋଳା ପରିମାଣ ବା ଓଜନ—2. A standard weight of 2 Tolās.

ବଡ଼ାଳ ବୈରାଗ୍ୟ—ସଂ. ବ—ବାହ୍ୟ ବୈରାଗ୍ୟ—Hypocritical Birdāla bairāgya indifference to worldly (ବଡ଼ାଳ ବୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) affairs.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ାଳ ଶାବକ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବଡ଼ାଳ+ଶାବକ)—
Birḍāḷa śābaka ବଗ୍ଦଡ଼ ଛୁଆ—Kitten. (ବଡ଼ାଳ ଶିଶୁ — ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଡ଼—ଦେ. ବ. ଁ(ସ. ସ୍ୱଷ୍ଟକା)—୧ । ଖ୍ଲେଟ ବଡ଼ା—1. A small
Birḍi sheaf. (ଉ—ତଖିଣ କରେ ଲୁଣବଡ଼, ମନ୍ତ୍ରନ କଲେ ବିଡ଼ୀ ବେଦ ଘଡ଼ି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ସାନ କଳଶି;
ବିଡା ଘଡ଼ା—2. A small earthen water jug. ଣ ।
(ସ. ବଡ଼ଳ) ବଡ଼ଆ; ପାନ ଖିଲ—3. Betel leaf made up into a packet or conical roll containing slices of nut, spices etc. (ଉ.—ବଡ଼ଆ ବଡ଼ ବଡ଼ାଇଲ ସଜାଡ଼ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରହାକର ଚମ୍ପୂ) । ୪ । ଖ୍ଲେଟ ପିକା; ଦୋକଡାର ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁ ବା ଛୁଦ୍ର ବିଡ଼ୀ **ବୀଡୀ** ଛୁଦ୍ର ଶଣକୁ କାଠ ପତ୍ରରେ ଗୁଡ଼ାଇ କରି ଯାଇଥିବା ଖ୍ଲେଟ ଖ୍ଲେଟ ପିକା—4. Cigarette; biree.

ବଡ଼ଆ—ଦେ. ବ—(ସ. ସ୍ୱଷ୍ଟକା; ବଡ଼ଳ)—ପାନଖିଲ—Betel leaf
Birḍiā made into a roll containing spices, nuts etc. [ଉ—ଖିଲ ଖିଲ କରି ଖୁଆଇବ ଶିପ୍ର ମୁଖେ କର୍ପୂର ବଡ଼ଆ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରହାକର ଚମ୍ପୂ ।]

ବଡ଼ଆ ଲଗି—ଦେ. ବ. (ରଜା ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—
Birḍiā lāgi ୧ । (ରଜାଙ୍କର) ଭୋଜନ ପରେ ମୁଖବାସାର୍ଥ (ବଡ଼ଆ ଯୋଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାନଖିଲ ଖେଇବାକୁ ଦିଆ—1 Chewing of betel after meal. (ଉ—ପାଞ୍ଚ ଗ୍ରାସ ମଣୋଇ ସାର ବଡ଼ଆ ଲଗି । ବଶ୍ୱନାଥ. ଚତୁର ସ୍ୱମାସ୍ୱଣ) । ୨ । ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ବଢା ସିବା ପରେ ପାନଖିଲ ଅର୍ପଣ କରିସିବା ବିଧି—2. The rite of offering rolled betel to a Deity after the offering of food. ଦେ. ବଣ—୧ । ପାନଖିଲ ଖେଇବାକୁ ଥିବା (ରଜା)—1. (a Rajā) Chewing betel. ୨ । ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ ପାନଖିଲ ଅର୍ପଣବିଧି କରି ଯାଇ ଥାଏ—(an idol) Having undergone the ceremony of being presented with a roll of betel.

ବଡ଼ଆଳୀ—ଦେ. ବଣ—ରଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କୁ ପାନ ଖିଲ ଯୋଗାଇବା
Birḍiāḷī (ଦାସ ଦାସୀ)—(Servant) Whose duty it is to supply dressed betel to a Rājā or Rāṇī. (ଉ—କର୍ପୂର ବଡ଼ଆ ବଡ଼ଆଳୀ ଘେନ ଦାଜର ଝୁଏ ପଡ଼େ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଉତ୍କଳା ।)

ବଡ଼ଳ—ସ. ବ.—ପାନ ଖିଲ (ହ୍ର. ଣ)—A rolled packet of
Birḍika betel.

ବଡ଼ କାଠ—ଦେ. ବ—ଖ୍ଲେଟ ଖ୍ଲେଟ ବଡ଼ାରେ ବନ୍ଧା ଦୋଇ ବଜାରରେ
Birḍi kāṭha ବିକି କରି ଯାଉଥିବା ଜାଳେଣୀ କାଠ—Faggots tied into small bundles and offered for sale.

ବଡ଼ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଡ଼ ବା ଖ୍ଲେଟ ପିକାରେ ନଅଁ ଧରଇ
Birḍi khāibā ଧୂମ୍ରପାନ କରିବା—To smoke cigarette. (ବଡ଼ ପିଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଡ଼ୀ ଖାଓୟା **बीडी पीना**

ବଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—[ସ. ବଡ଼୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା (କାହାର ମନକୁ)]
Birḍibā ୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—ପରୀକ୍ଷା କରା 1 To gauge the mind of a person.
जांचना (ଉ—କଦେ କବି ଅର୍ଯମା, ମୁଁ ଦୋଷ କଲେ କ୍ଷମା, ଦେବ ନାହିଁ ତ ଏଡ଼ା ବଡ଼ଇବରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨ । ପରୀକ୍ଷା କରିବା—2. To test. (ଉ—ଜନେ ବଡ଼ି ଆମ୍ଭେ ତାହା ଜାଣି ଅଛୁଁ ଭଲେ । ସାରଳା. ମହାଭାରତ) । ଣ । ବନ୍ଧିବା; ବଦ୍ଧନ କରିବା; ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ବାନ୍ଧି ଦେବା ବା ଅବଶ କରିବା 3. To enchant a person; to silence a person by means of charms.

ବଡ଼ିବଡ଼ା—ତ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ଇତସ୍ତୀକୃତ (କେଶ)—
Birḍibirḍā Matted; tangled (hair).

ବଡ଼ିବଡ଼ି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଖ୍ଲେଟ ଖ୍ଲେଟ ବଡ଼ାରେ—In small
Birḍibirḍi sheaves or bundles; by sheaves. (ବଡ଼ିବବଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଁଟିଆଁଟି

ବଡ଼ୀନ—ସ. ବ (ବ+ଡ଼ୀ ଧାତୁ=ଉଡ଼ିବା+ଘଞ୍ ତ)—ପକ୍ଷୀର
Birḍīna ଗତ୍ତବିଶେଷ—A kind of bird's motion.

ବଡ଼ୁଦୁଲ—ତ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ତେଲଗୁ)—ଦାକ୍ଷଲକ୍ଷାରାଜ (ଦେଖ)
Birḍudulā Dākhalakhāraj (See)

ବଡ଼ୋ(ଡ଼ୌ)ଜା—ସ. ବ [ବଡ଼୍ଡୌହ୍; ବଡ଼=ବଜ୍ର+ଔଜସ୍=ବଳ;
Birḍo(ḍau)jā ବଡ଼ୋ(ଡ଼ୌ)ଜସ୍ ୧ମା. ୧ବ]—ବଜ୍ରଧର; ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.

ବଣ୍ଡ—ଦେ. ବ (ସ. ପିଣ୍ଡ)—୧ । ରୁଟିଆଦ ନାମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଇଦା-
Biṇḍa ଆଦର ଡଳହା ପିଣ୍ଡ—1. Ball of flour prepared ଗୋଳା; ତାଳ for being made into bread etc. ୨ । ବଣ୍ଡା ଡପୋ (ଦେଖ)—2. Biṇḍā (See)

ବଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସ. ପିଣ୍ଡ)—୧ । ପିଣ୍ଡଳି; ପିଣ୍ଡାକାର ବସ୍ତୁ; ଗୁଟିକା;
Biṇḍā ଗୋଟାଳ—1. Something rolled into a ball. ଗୁଟଳୀ; ନେଟୀ ୨ । ଅଟା, ମଇଦାଆଦ ଗୋଟା ବାନ୍ଧି ସାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ **पोंडी, पिंडा** ଦୋଇଥିବା ପିଣ୍ଡଳି ବା ଗୋଟାଳି—2 Flour
ବିଡ଼ୀ etc rolled into a ball. ଣ । ଗାତର ବା ଛିଦ୍ରର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ସଗ୍ଦିବା କନାଆଦର ପିଣ୍ଡଳା—
3. Plugs made by rolling rags ୪ । କନ୍ଦୁକ;
ବୁଡ଼ୀ ଖ୍ଲେଟ ପେଣ୍ଡୁ—4. Small ball. ୫ । ଲୁଣ୍ଡା; ଶୁଖିଲା ପାସ
नुडी ବା ଭୁଷାଆଦ ଗୁଡ଼ାଇ କରାଯାଇ ଥିବା ପିଣ୍ଡାକୃତି ଆଧାର ବିଶେଷ (ଯହିଁରେ ନଅଁ ରଖି ଲୁହୁଲା ପଜାଇବାକୁ ହୁଏ)—
5. Hay or straw etc rolled into a ball for igniting fire. (ଉ—ଅଗ୍ନି ଖଣ୍ଡେ ତୃଣବଣ୍ଡାରେ ସେ ଲଭଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ତ୍ରାଦେ.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ସିଂହଭୂମ) ବ (ଭୁଲ ଏହା ଅର୍ଥରେ ବ. ସାଡ଼ା)—ବୋହିଅମାନଙ୍କର ବୋଝ ମୁଣ୍ଡାଇବା ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ରଖିବା ପତ୍ରଆଦର ମୁଟ୍ଲା—A circlet or cushion of leaves etc used by porters on the head to carry loads on. ବ—୧ । ଶକ୍ତ ବୋଇ ବନ୍ଧା ବୋଇଥିବା ଗୋଛା—1. A bundle tied up tightly. ୨ । ବୋତଲ ଇତ୍ୟାଦିର ଠିପି—2 Cork or stopper for a bottle etc. ୩ । ମୁହଁରେ ମରୁଡିବା ଠିପି—3. A gag or plug or wisp to stop the mouth.

ବଣ୍ଡା ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଟେଲା ବାନ୍ଧିବା; ଗୋଟା ବାନ୍ଧିବା; ପଣ୍ଡାକାର ଧାରଣ କରିବା—To form into clods. [ବଣ୍ଡ ଧରିବା, ବଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା) ବାନ୍ଧିବା —ଅନ୍ୟରୂପ]

ଗୁଟଲୀବାଁଧା गुटली बंधजाना

ବଣ୍ଡା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଛିଦ୍ର ବନ୍ଦ କରିବା—To stop a hole with a plug or a ball of rags or straw.

नूडी मारना ଛିପିମାରା

ବଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—୧ । ବଣ୍ଡା (ଦେଶ)—1. Bindā (See) ୨ । ଭୁମ୍ବାଳମାନେ ବାଆଁ ହାତରେ ସେଣ୍ଡି ଗୋଟାଇଥିବା ପଥରଖଣ୍ଡ ହାଣ୍ଡିର ତଳପାଖରେ ଧରି ହାଣ୍ଡିର ଉପରପାଖକୁ ଡାହାଣ ହାତରେ ପିଟିଣାରେ ପିଟନ୍ତି—2. A round piece of stone held by a potter in the left hand inside a pot while hammering it on the outside with the right hand.

ଜାମଡ଼ା; ଜାମୁଡ଼ା; କଡ଼ା

ଠେଲା ୩ । ଚମ୍ପାହାତର ମାଂସଗୁଣ୍ଠିକା; ଦେହର ଚମଉପରେ ହେବା ଘର୍ଷଣଜନିତ ପଣ୍ଡାକୃତି କର୍କଶ ମାଂସବୃଦ୍ଧି—3. Hard skin formed on parts of the body due to constant friction of those parts; corn; callose; clavus; bunion. (ଉ—ବଣ୍ଡି ହେଲା ମଣ୍ଡ ପଡ଼ି ଗୋଡ଼ ଉଲେ, ଗଇଡ଼ି ନ ହେଲେ ଙ୍କ । ଉକାସ୍ୱାଆନ୍ଧ୍ର ବାକ୍ୟ ।) [ଦ୍—ଜେଡା ହିଞ୍ଜାଦ୍ୱାରା ଗୋଡ଼ର ଆଙ୍ଗୁଠି ଆଦ ଉପରେ, ସବାର ଓ ଭାର ବୋହିବାଦ୍ୱାରା କାନ୍ଧରେ ଏବଂ ବୋଝବୋହିବା ଯୋଗୁଁ ବୋହିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବଣ୍ଡି ବସିଯାଏ । ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର । ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ବଣ୍ଡି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦିଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ବଣ୍ଡରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ୪ । ଧାନ ବଳ ବାଛୁବା ବେଳେ ଆଁଟି ସେଣ୍ଡି ଘାସଆଦ ଜଆରରୁ ଓଗାଡ଼ି ହାତରେ ବଣ୍ଡା ମଳ

नूडी ଭୂଇଁଉଲେ ମାଡ଼ିଦେବାକୁ ହୁଏ (ଯାହା ସଡ଼ିଯାଇ ଭୂମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ)—୫. Weeds uprooted from a paddy field and rolled into a ball and thrust into the ground. (ଉ—ଫସ୍ଲ ଗଣ୍ଡି ଭୋଦୁଅବଣ୍ଡି । କୃଷିବଚନ ।)

ବଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ବିଶୁଳ ପରି ତଳାଥିବା ମସାଲର ଶୂଳରେ ମାରି, ତେଲରେ ବୁଡ଼ାଇ ଜଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତଳାବଣ୍ଡା; ବଉଥ—1. Balls of rags prepared to be attached to the prongs of a forked torch after being moistened with oil.

ବୀଡ଼ା, ଚିମଳା ୨ । ବୋହିଅମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବୋଝ ରଖିବା

ବୀଠା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଫୀତିତ ତଳାର ବା ଘାଲର ମଲା; ମୁଟୁଲା; ଚମୁଲା—2. Rags or straw rolled into circular cushions put by porters over the head to carry loads on. ୩ । ହାଣ୍ଡି, ମାଠିଆ ଆଦକୁ ଭୂମିରେ ଅଟଳ କରି ବସାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ତଳାର ବା ଘାଲର ମଲା—3. Circular cushions used for setting firmly round-buttomed pots on the ground.

ବଣ୍ଡି ବସିବା—ଦେ. ବ—ବାରମ୍ବାର ଘର୍ଷଣ ଯୋଗୁଁ ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷରେ ବଣ ବା କର୍କଶ ମାଂସ ଗୁଣ୍ଠିକା ଜାତ ହେବା—କଡ଼ା ପଡ଼ା Formation of corns or callosities on a part of the body.

ठेला होना (ବଣ୍ଡି ବସିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଣ୍ଡି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି ୧ । ଧାନ ସେତରେ ଫାଙ୍କ ଥିବା ସ୍ଥଳରେ ଧାନ ଗଛ ରୋଇ ଦେବା—1. To transplant paddy plants in blank spaces of a field.

नूडी मारना ଛିପିମାରା

୨ । ବୋତଲ ଆଦର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିବା—2 To stop the mouth by a plug or gag or stopper.

ବତ୍(ଦ୍) —ସ. ବଣ ଧୁଂ (ବିଦ୍ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍)—ଯେ ଜାଣେ; ଜ୍ଞ; ଜ୍ଞାନୀ—Bit(d) Knowing; versed in. [ଦ୍—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ବେଦବତ୍, ଶାସ୍ତ୍ରବତ୍ ।]

ବତ୍ତପାତ —ଦେ ବ (ସ. ବ୍ୟତ୍ତପାତ)—ବ୍ୟତୀପାତ (ଦେଶ)

Bit-pāta ଉତପାତ बितपात Byatipāta (See)

ବତ୍ତବତା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବରକ୍ତ—Vexation; indignation. ବଣ—ବରକ୍ତ—Vexed.

Bit-bitā

ବତ୍ତସନ —ସ. ବ—ବୃଷର —Bull.

Bit-sana (ବତ୍ତସନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବତ —ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବତ୍ତ)—ବତ୍ତ; ଧନ—Riches; wealth.

Bita (ଉ—ଅଧର୍ମ ବତ ଫଳେ ବନ୍ଧୁତ, ଗଲ୍ଲବେଳେ ଯାବ ଭୁଲ ସହତ । ଉଗ ।)

ବତଂସ —ସ. ବ (ବ + ତନ୍ସ ଧାତୁ = ଭୂଷିତ କରିବା; ବନ୍ଧନ କରିବା. Bitamsa + କରଣ ଅ)—୧ । ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ —1. A kind of ornament. ୨ । ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ଶିକାରୀଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଆବରଣ ବା ପଞ୍ଚିଆ—2. A cloak used by a hunter to mislead animals. ୩ । ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଧରିବା ଫାଶ—3. A bird-snare; a bird-net. ୪ । ପଞ୍ଜରା—4. Cage. ୫ । ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ପଘା ବା ଡୋର —5. A string or rope used for tying animals.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିତଣ୍ଡା—ସ. ବ (ବି+ତନ୍‌ଡ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତ କରିବା+ଭାବ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ତର୍କ; ଯୁକ୍ତି; ବାଦାନୁବାଦ—1. Refutation; debate; controversy. ୨ । ପରର ମତ ଖଣ୍ଡନ କରିବା ପାଇଁ ବୃଥା ବାଦାନୁବାଦ—2. Perverse argument. ୩ । ନିଷ୍ଫଳ ତର୍କ—3. Fruitless discussion. ୪ । ଅଳାଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତି—4. Hair-splitting argument. ଦେ. ବି—୧ । ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—1. Wordy duel. ୨ । ବୃଥା ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ—2. Bragging; boasting. ଦେ. ବିଣ—୧ ।

Bitaṇḍā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—1. Refutation; debate; controversy. ୨ । ପରର ମତ ଖଣ୍ଡନ କରିବା ପାଇଁ ବୃଥା ବାଦାନୁବାଦ—2. Perverse argument. ୩ । ନିଷ୍ଫଳ ତର୍କ—3. Fruitless discussion. ୪ । ଅଳାଡ଼ିଆ ଯୁକ୍ତି—4. Hair-splitting argument. ଦେ. ବି—୧ । ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—1. Wordy duel. ୨ । ବୃଥା ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ—2. Bragging; boasting. ଦେ. ବିଣ—୧ ।

ବିତଣ୍ଡା ବେତଣ୍ଡା; ବେଅଡ଼ା. ଅନୁଚିତ—1. Improper. ୨ । ବିତଣ୍ଡିକ; ଯେ ବୃଥା ତର୍କ କରେ—2 Argumentative. ୩ । ଅଳାଡ଼ିଆ—3. Perverse; bumptious. ୪ । ଅବାଧ୍ୟ—4. Insubordinate.

ବିତଣ୍ଡା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୃଥା ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—1, To make perverse argument. [ବିତଣ୍ଡାଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ବୃଥାରେ କଳି କରା ଲଗାଇବା—2. To quarrel unnecessarily.

Bitaṇḍā karibā

ବିତନ୍ତା ଲଗାନା

ବିତତ—ସ. ବିଣ (ବି+ତନ୍ ଧାତୁ=ବିସ୍ତାର କରିବା+କର୍ମ ତ)—୧ । ବିସ୍ତୃତ; ବ୍ୟାପ୍ତ—1. Spread. ୨ । ପ୍ରସାରିତ—2. Extended. ସ. ବି—ବୀଣା ପ୍ରଭୃତି ତାର ଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର—Harp and other stringed musical instruments.

Bitata

ବିତତି—ସ. ବି (ବି+ତନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଇ)—୧ । ବିସ୍ତୃତି—1. Expansion; expanse; extension ୨ । ଶ୍ରେଣୀ; ଧାଡ଼ି—2. Row. ୩ । ସମୂହ—3. Collection; gathering; multitude.

Bitati

ବିତଥ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ବିଗତ+ତଥ୍ୟ=ସତ୍ୟ; 'ସ୍ୱ'; ଲୋପ)—୧ । ଅସତ୍ୟ; ମିଥ୍ୟା—1. False; untrue. ୨ । ଅଲୀକ; ଅମୂଳକ—2. Groundless unsubstantial. ୩ । ବୃଥା; ଅନର୍ଥକ—3. Fruitless. ସ. ବି—ପ୍ରବଞ୍ଚନା; ଛଳ—Deceit; deception. ଦେ ବି—ଦୁଃଖ; ବ୍ୟଥା—Trouble. (ଉ—ଧ୍ୟାନେ ଦେଇଛୁ ତା ପୁର ଗଡାଗଡେ ବିତଥେ ବିତଥ ପାଇ । ଗୀତା, ରସବାରଧି ।)

Bitatha

ବିତଥ୍ୟ—ସ, ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ନାହିଁ+ତଥ୍ୟ)—ଅସତ୍ୟ; ଅଲୀକ; ମିଥ୍ୟା—Untrue; false.

Bitathya

ବିତନୁ—ସ, ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ+ତନୁ)—୧ । କ୍ଷୀଣ—1. Tender; weak. ୨ । ରୁଗ୍ଣ; ରୋଗୀ—2. Sickly; of delicate health. ୩ । କମନୀୟ; ସୁନ୍ଦର—3. Graceful.

Bitanu

ବିତନ୍ତ୍ରୀ—ସ, ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି+ତନ୍ତ୍ରୀ)—ସେଉଁ ବୀଣାଅଦିର ତାର ଉଚ୍ଚିତ ସ୍ୱର ଅନୁରୂପ ସଜଡ଼ା ହୋଇ ନାହିଁ—Musical instruments, the strings of which have not been properly tuned and so have become discordant,

Bitantrī

(ସୁତନ୍ତ୍ରୀ—ବିସଙ୍ଗତ)

ବିତପନ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ଘାମୁ; ଖୋଲ୍ସଯୁକ୍ତ—Dazzling; bright, (ଉ—ନାନା ଭରୁମାନଙ୍କରେ ବିତୋଇନ, ଦେମ ଚଉସ୍ତମାନ ବିତପନ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରସ୍ତମାୟୁଣ ।)

Bitapana

ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—(ସଂ. ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ)—ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି; ବିଶାରଦ—2. Well versed in. [ଉ—ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ବିତପନ, ଅଟୁଟ ପୁରୁଷରତନ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ବିତର—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବି—ବିସ୍ତୃତି—Expansion. [ଉ—ବିତରରୁ ସ୍ତମ୍ଭ କଦେ ଅଭୁରେ, ବୋଲ୍ଲଇ ଭୂ ଭୁଭୁ ବ୍ୟାଧି ଭୁଭୁରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ୱବଲାସ୍ୱ ।]

Bitara

ବିତରଣ—ସ. ବି—(ବି+ତୃ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଶବଗ୍ରହ—1. Free gift; donation. ୨ । ଦାନ—2. Gift. ୩ । ବଣ୍ଟନ; ବାଣ୍ଟିବା—3 Distribution. ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବି.—ନଦୀ ଆଦ ପାର ହେବା; ଉତ୍ତରଣ—Crossing over; passing over. (ଉ—ବିତରଣେ ସାଗର ବି.ଯାଇ ପଶୁରଲ୍ଲ, ବଦ୍ଦେ ସ୍ତମ୍ଭ ଭୁଶ ଶସ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେଲ୍ଲ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ୱବଲାସ୍ୱ ।)

Bitaraṇa

ବିତରଣୀୟ—ସ. ବିଣ.—(ବି+ତୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ବିତରଣ ଯୋଗ୍ୟ; ଯାହା ଦାନ ବା ବଣ୍ଟନ କରିଦିଆ ଯିବା ଉଚିତ—Fit to be distributed or donated.

Bitaraṇīya

ବିତରତି ସ. କ୍ରି—(ବି+ତୃ ଧାତୁ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ ୧ମା. ୧ବ. କ୍ରିୟା)—ବିତରଣ କରେ ବା କରୁଅଛୁ—Is distributing. (ଉ—ବିତରତି ବ ହୃସ ଶୀତଳ । ଗୀତା. ରସବାରଧି ।)

Bitarati

ବିତରିତ—ସ. ବିଣ. (ବି+ତୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—ବଣ୍ଟା ହୋଇ-ଥିବା—Distributed; given away.

Bitarita

ବିତରିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ବି+ତୃ ଧାତୁ)—ବିତରଣ କରିବା; ବାଣ୍ଟିବା—To distribute; to give away.

Bitaribā

ବିତରା **ବିତରणकरना**

ବିତର୍କ—ସ ବି. (ବି+ତର୍କ୍ ଧାତୁ=ଯୁକ୍ତି କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା—1 Discussion. ୨ । ବାଦାନୁବାଦ; ଯୁକ୍ତି—2. Argument. ୩ । ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ—3. Wordy duel. ୪ । ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ 4. Ivestigation. ୫ । ସଂଶୟ; ସନ୍ଦେହ—. Doubt. ୬ । ଅନୁମାନ—6. Inference; guess. ୭ । ଯୁକ୍ତିର ଉତ୍ତରରେ ଦଅଯିବା ଯୁକ୍ତି—7. Counter-argument. ଦେ. ବିଣ—ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ—Desirous to investigate. (ଉ—ବାଳ ସ୍ୱଭାବ ଗୁଣ ବହୁ, ସଙ୍ଗ ଅସଙ୍ଗ ନ ଜାଣେ । ବିତର୍କ ଜ୍ଞାନ ସେହ ମତେ, କ୍ରୀଡ଼ା କରଇ ଏ ଜଗତେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

Bitarka

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିତର୍କକ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି°—(ବିତର୍କ+କୃ ଧାତୁ+ଅ)—୧ । ବାଦାନୁବାଦକାରୀ—Bitarkaka 1 Discussing. ୨ । ଅନୁସନ୍ଧାନକାରୀ (ବିତର୍କିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Investigating. ୩ । ବିଚାରକ—3. Adjudicating; judging.

ବିତର୍କଣ(ଣା)—ସ. ନ—(ବି+ତର୍କ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ;+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)]—Bitarkaṇa(ṇā) ୧ । ବାଦାନୁବାଦକରଣ—1. Act of discussing. ୨ । ଅନୁମାନ କରିବା—3. Inferring. ୪ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—4. Doubting.

ବିତର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦ୍ଦୀ)—ସ. ନ—(ବି + ତର୍ଦ୍ଦ ଧାତୁ=ଉପବେଶନ କରିବା + କର୍ମ. ତି+(ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—Bitarddi (rddī) ୧ । ବେଦୀ; ମଞ୍ଚ—A raised platform; an altar; a pulpit. ୨ । ୨ । ଚୌକି—2. A chair.

ବିତର୍ଦ୍ଦିକା—ସ. ନ. (ବିତର୍ଦ୍ଦି+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବେଦିକା; କ୍ଷୁଦ୍ର ବେଦୀ—Bitarddikā A small pulpit.

ବିତଳ—ସ. ନ. (ବି+ତଳ)—୧ । ସପ୍ତ ପାତାଳ ମଧ୍ୟରୁ ୨ୟ Bitala ପାତାଳ—1. The 2nd of the 7 divisions of the nether world. (ପାତାଳ ଭଳି ନୋହ୍ ବେଶ) ୨ । ଗଭୀର ଭୂମଧ୍ୟ—2. A great depth under ground. [ଉ—ବିତଳକୁ ଆଲଙ୍ଗନ, କର ଜାଘୁଗ ଶୋଭନ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

ବିତସ୍ତା—ସ. ନ. (ବି+ତସ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍କ୍ଷେପ କରିବା+କର୍ମ ତ+ଆ)-Bitastā ସିନ୍ଧୁ ନଦର ଶାଖାବିଶେଷ; ପଞ୍ଜାବ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଝେଲମ ନଦୀ—The Jhelum river in the Panjab; a tributary of the Indus, [ଦ୍ର—ହନ୍ଦ, ଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହି ନଦୀର ଜଳ ତୀର୍ଥ ବାରି ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ]

ବିତସ୍ତି—ସ. ନ. (ବି+ତସ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍କ୍ଷେପଣ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Bitasti ଗୁଞ୍ଜଣ; ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ; ପ୍ରସାରିତ କରତଳର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠର ଅଗରୁ କନିଷ୍ଠାଙ୍ଗୁଳ ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ—A span measured from the tip of the thumb to that of the little finger of the fully extended palm.

ବିତା—ଦେ. ତ. (ସ ବ୍ୟତ୍ୟୟ)—(କାଳ) ଯାପଣ—Passing (of Bitā time). ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. [ସ. ବିତସ୍ତି; ଭୁଲ କାଟାନ **ବିତନା** ହୁ ବିତ୍] ଗୁଞ୍ଜଣ—A span (linear ବିତାନ measure)].

ବିତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବ୍ୟତ୍ୟୟ; 'ବିତିବା' କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ Bitā(te)ibā ରୂପ)—୧ । (ସମୟ) ଯାପଣ ବା ଯାପନ କରିବା-କାଟାନ 1. To pass or spend (time). ୨ । ଅଞ୍ଚାମ କରିବା; **ବିତାନା** (ରୋଗ ଆଦି) କିଛିକାଳ ଭୋଗ କରିବା—2. To suffer from a disease for some time. ୩ । ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବା—3. To waste time. ୪ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳକୁ କଟାଇବା—4. To let the due time pass. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ବୃଥା ଦୋଷାରୋପ କରିବା—5. To accuse a person for nothing. (ଯଥା—ଗାଁ ମତାଳନେ କଛୁ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ତା ଉପରେ ଦୋଷ ବଟାଇ ଦେଲେ ।)

ବିତାଡ଼ନ—ସ. ନ (ବି+ତାଡ଼ ଧାତୁ=ଅଘାତ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—Bitārdana କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ତଡ଼ି ଦେବା—Driving away; expulsion.

ବିତାଡ଼ିତ—ସଂ. ବଣ (ବି+ତାଡ଼ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ତାଡ଼ିତ—Bitārdita 1. Expelled. ୨ । ଉତ୍ପାଟିତ—2. Uprooted. ୩ । ବିଶେଷ ରୂପେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ—3. Violently moved or shaken.

ବିତାନ—ସ. ନ (ବି+ତନ୍ ଧାତୁ=ବିସ୍ତୃତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bitāna ୧ । ମଣ୍ଡପ—1. An arbour; an open shed. ୨ । ଘର ମଣ୍ଡପ; ତମ୍ବୁ—2. Tent. ୩ । ଛପ୍ପରିଆ—3. A temporary shed ୪ । ଗହନ ଆ; ଚନ୍ଦ୍ରାତପ—4. Awning; canopy ୫ । ଯଜ୍ଞ—5. Vedic sacrifice. ୬ । ସମୂହ—6. Collection. ୭ । (+ଭାବ. ଅ) ବିସ୍ତାର—7. Expansion. ୮ । ଅବସର; ଅବକାଶ 8. Leisure. ୯ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ-9. Name of a Sanskrit metre- ବେ. ବଣ-୧ । ସାମାନ୍ୟ—1. Simple; ordinary. ୨ । ଭୁଚ୍ଛ; ନଗଣ୍ୟ—2. Insignifcant. ୩ । ମନ୍ଦ—3. Bad. ୪ । ଶୂନ୍ୟ 4. Vacant. ୫ । ଜଡ଼—5. Solid; inert.

ବିତାନକ—ସଂ. ନ (ବିତାନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଘରମଣ୍ଡପ; ବସ୍ତ୍ରଗୃହ—Bitānaka Tent.

ବିତାନ ମୂଳକ—ସଂ. ନ [ବିତନ୍+ତ୍ରିହି; ବିତାନ=ବିସ୍ତାର(ଯୁକ୍ତ) + ମୂଳ Bitāna mūlaka +କ]—ବେଣା; ସୁଗନ୍ଧି ଭେର ଯୁକ୍ତ ତୃଣ ବିଶେଷ; ଉଶୀର—The Benā grass; a kind of reed-grass with sweet-scented fibrous roots.

ବିତି—ଦେ. ନ—୧ । ପଶାଖେଳରେ ୩ ଗୋଟି କାଠି ମଧ୍ୟରୁ ୨ ଗୋଟି କାଠିରେ ୩ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ଦାନ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା—1. The state of 2 (out of the 3) dice turning up 3 points. (ଉ—ବିତିପାତ ଯୋଗ ପୁନ, ଦଶ ଗୁମ୍ଫରେ ଦାନ, କାଠି ପତକହିଁ ଅନୁକ୍ଷଣ ଯେ । ଭଙ୍ଗ. ବିତ୍ତି ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।) ୨ । (ସଂ ବିତ୍) ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରାଯିବା ଧନ ବା ଗୁନା; ଧର୍ମଗୁନା; ଚେରା—2. Subscription realised from people in general for the service of certain idols or for some religious purpose. ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିତି ବିତି (ଦେଶ)—Dudu (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିତି(ତୁ)କି(କୁ)ଚ୍ଛି(ଚ୍ଛି)ଆ—ତ୍ରି. ବିଣ—୧ । (ସଂ. ବିତୃତ୍ତଣା) ବଳିବୃଦ୍ଧିଆ; Biti(tu)ki(ku)chhi(ṭi)ā ବିଶ୍ରୀ; କୁତ୍ସିତ—1. Ugly. ୨ । ବିତିକିଚ୍ଛି । **ବିକରାଳ** (ସଂ. ବିତତ୍ସୁ) ଅସାଧ୍ୟ (ରୋଗ)—2. Incurable (disease).

ବିତିପାତ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବ୍ୟତୀପାତ)—ବ୍ୟତୀପାତ (ଦୈବ)—Bitipāta Byatīpāta (See) [ଦ୍ର—ନାହିଁ ବର୍ଷି ବିତିପାତ **ବ୍ୟତୀପାତ ବିତିପାତ** ବରୋଧରେ ଯାତ୍ରା—ଗ୍ରାତୀ. ଶିବସ୍ୱରୋଦସ୍ୱ ।]

ବିତିବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ବ୍ୟତିବସ୍ୱ; ବ୍ୟତୀତ)—୧ । (କାଳ) Bitibā ଯାପିତ ହେବା; (କାଳ) କଟିବା—1. To pass କାଟା **वीतना** (said of time). [ଦ୍ର—ଯୁଗ ଯାଉଅଛୁ ବିତି—ମଧୁସୂଦନ. କୁସୁମାଞ୍ଜଳି ।] ୨ । (ରୋଗ) ଶତ୍ରୁରରେ ବିହୁକାଳ ଯାଏଁ ଅନୁଭୂତ ହେବା—2 To attack a person for some period (said of a disease). ୩ । (ଜଦିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ) ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—3. To be allowed to pass (said of a fixed time or date).

ବିତୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ତୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅର୍ପିତ—Bitīrṇṇa 1. Entrusted. ୨ । ପ୍ରଦତ୍ତ—2. Given. ୩ । ବିତରିତ—3. Distributed ୪ । ବ୍ୟାପ୍ତ—4. Spread. ୫ । ଆଚ୍ଛାଦିତ—5. Covered. ୬ । ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ; ଅତିକ୍ରାନ୍ତ—6. Passed over; got over a difficulty

ବିତୁନ୍ନ—ସଂ. ବି (ବି+ତୁନ୍ ଧାତୁ=ବଂଥା ଉପଶମ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)-Bitunna ୧ । ସ୍ୱନାମଖ୍ୟାତ ଶାକ; (ସୁତୁସ୍ୱନଅ ଶାଗ)—1 A kind of pot herb growing near water; Marsilia Quadrifolia. [ଦ୍ର—ଏହା ପାଣି-ତୁଲରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାକୁ ଖାଇଲେ କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର ହୋଇ ସୁଜଦ୍ରା ହୁଏ ।] ୨ । ଶୈବାଳ; ଶିଉଳି—2. Moss.

ବିତୁନ୍ନକ—ସଂ. ବି (ବିତୁନ୍+କ)—୧ । ଧନିଆ—1. Coriander. Bitunnaka ୨ । ତୁତିଆ—2. Blue vitriol.

ବିତୁଳ—ଦେ. ବିଣ—ଅତୁଳ, ଅତୁଳନୀୟ—Incomparable. (ଦ୍ର—Bituḷa ବିତୁଳ ପଥାମତି ମାଇକ୍ୟର—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବିତୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ତୁଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) —ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—Bitushṭa Dissatisfied; discontented; displeased. (ବିତୁଷ୍ଟି—ବି)

ବିତୁଷ୍ଟିକର—ସଂ. ବିଣ (ବିତୁଷ୍ଟି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ଅସନ୍ତୋଷଜନକ—Bitushṭikara Causing dissatisfaction. (ବିତୁଷ୍ଟିକାରକ, ବିତୁଷ୍ଟିଜନକ, ବିତୁଷ୍ଟିପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିତୃଷ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି (ବିତୃଷ୍ଣା; ବି+ତୃଷ୍ଣା)—୧ । ତୃଷ୍ଣାରହିତ—Bitṛushṇa 1 Devoid of intense desire. ୨ । ନିସ୍ପୃହ, (ବିତୃଷ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାମନାରହିତ—2. Disinterested; free (ବିତୃଷ୍ଣତା—ବି) from hankering. ୩ । ବିରାଗୀ; ଉଦାସୀନ—3. Indifferent; averse

ବିତୃଷ୍ଣା—ସଂ. ବି (ବି+ତୃଷ୍ଣା)—୧ । ଅନିଚ୍ଛା—1. Disinclination Bitṛushṇā tion. ୨ । ଅରୁଚି—2. Aversion; disgust ୩ । ପିପାସାର ଶାନ୍ତି—3. Satiety of one's thirst ୪ । ଅନାସକ୍ତି—4. Indifference; want of attachment.

ବିତ୍ତ—ସଂ. ବି (ବିଦ ଧାତୁ=ଲାଭ କରିବା+କରଣ. ତ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ, Bitta ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷାଦି ଲାଭ କରାଯାଏ)—ଧନିତ; ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—Wealth; riches. ସଂ. ବିଣ (ବିଦ ଧାତୁ= ଜାଣିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଜ୍ଞାତ; ବିଦିତ—1. Known. ୨ । ବିଚାରିତ—2. Judged. ୩ । ବିଖ୍ୟାତ—3. Renowned. ୪ । ଲବ୍ଧ—4. Gained.

ବିତ୍ତବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବିତ୍ତ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ) —ଧନବାନ୍—Bittabān (ବିତ୍ତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Wealthy.

ବିତ୍ତରହିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିତ୍ତ+ରହିତ)—ନିର୍ଦ୍ଧନ; Bittarahita ଧନଶୂନ୍ୟ—Poor; destitute of property, (ବିତ୍ତଶୂନ୍ୟ, ବିତ୍ତଘ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) indigent.

ବିତ୍ତଶାଠ୍ୟ—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିତ୍ତ+ଶାଠ୍ୟ)—କୃପଣତା—Bitta śāṭhya Niggardliness.

ବିତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥ ସଦ୍ଭାବ)—୧ । ଧନ—1, Riches, Bitta sampatti ୨ । ଚଳନ୍ତି ଓ ଅଚଳନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତି—2. Moveable and immoveable property,

ବିତ୍ତାର୍ଜନ—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିତ୍ତ+ଅର୍ଜନ)—ଧନ ଉପାର୍ଜନ; ଧନ Bittārjana କମେଇବା—Earning of riches. (ବିତ୍ତୋପାର୍ଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିତ୍ତାର୍ଜକ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଣ)

ବିତ୍ତି—ସ. ବି (ବିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଇ)—୧ । ବିଚାର—1. Consi-Bitti deration; judgment ୨ । (+କର୍ମ. ଇ)—ଲାଭ—2. Profit; gain; benefit. ୩ । ଜ୍ଞାନ—3. Wisdom; knowledge ୪ । ସମ୍ଭାବନା—4 Probability. ୫ । ଖ୍ୟାତି—5. Fame; reputation. ୬ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—6, Investigation,

ବିତ୍ତି ଦେ. ବି— ଦେବଦେଉଳ ଆଦି ସାମବାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ବା ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବା ଧନ; ଚେରା Subscriptions raised from villagers or from the public for some religious object. [ଦ୍ର—ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଧର୍ମ୍ମ ଦ୍ରବ୍ୟ-କ୍ରେତାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶତକଡ଼ା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଟ୍‌ରେ ଯେଉଁ ବିତ୍ତି ଆଦାୟ କରନ୍ତି, ତାହା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଫଣ୍ଡରେ ରଖନ୍ତି ଓ ସରେ ପ୍ରାପ୍ତ ବିତ୍ତକ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ।]

ବିତ୍ତେଶ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିତ୍ତ+ଈଶ=ପ୍ରଭୁ) ୧ । ଧନାଧ୍ୟକ୍ଷ— Bittesa 1. A rich man. ୨ । କୁବେର—2. The God of riches. ୩ । ଯକ୍ଷ—3. A class of fabulous demigods who are said to be the guards of the treasury of Kubera. ୪ । ପ୍ରଭୁ—4. Master; lord.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିତ୍ର(ତ୍ରି,ତ୍ରେ)କେ—ଅ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ଅ. (ସ. ବ୍ୟତିରେକ)—Bitra(tri, tre)ke Except; without. [ଉ—ଭୂମି ବିତ୍ରିକେ ବ୍ୟତିରେକେ ଏ ବସ୍ତୁ, ଅନ୍ୟ କେ ଯେଉଁ ସଶସ୍ତ । ସଦୋବନ୍ଧୁ. **ବେତିରିକେ** ପ୍ରେମରତ୍ନ ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ବିତ୍ରପ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଗତଂ ତ୍ରପା ହୁ; ବି+ତ୍ରପା=ଲଜ୍ଜା)—ନିର୍ଲଜ୍ଜ; Bitrapa (ବିତ୍ରପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଲଜ୍ଜୁକ—Shameless.

ବିତ୍ରସ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବି+ତ୍ରସ୍ ଧାତୁ+କ୍ତ ପ୍ର. ତ)—ଅତି ଭୀତ; ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ—Bitrasta Frightened; alarmed.

ବିତ୍ରାସ—ସ. ବି (ବି+ତ୍ରସ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—ବିଶେଷ ଭୟ—Bitrāsa Fright; terror; alarm.

ବିଥ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଯାଚ୍ଞା କରିବା—Bith (root) To ask for; to beg.

ବିଥୟ—ପ୍ରା. ବିଣ—ବିଥର (ଦେଶ) Bithaya Bithira (See).

ବିଥିର୍ଦ୍ରା- ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ (ଗଙ୍କାମ, କରିଯା ଭାଷା) ବି (ଇଂ. ବିଥ୍ଡ୍ର)—Bithirdrā ଦାବୀର ମକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନେବା କାର୍ଯ୍ୟ—Withdrawal of a case by the plaintiff.

ବିଥିର—ବୈ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ. (ସ. ବି+ସ୍ଥିର)—ଅସ୍ଥିର; Bithira ଚଞ୍ଚଳ—Restless. [ଉ—ବିଥିର ଚିତ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତୀ ଅସ୍ଥିର **ବେଚୈନ** ଯେତେ ସାରଙ୍ଗ । ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେପ୍ରୀଶବିଲାସ ।] (ବିଥାଏ - ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଥି ବିଥି—ବୈ. ଅ (ସ. ବିଥି; ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ—Bithi bithi 1. In rows. ୨ । ଯୂଥ ଯୂଥ ହୋଇ; ଦଳ ଦଳ ହୋଇ—2. In crowds or gangs. [ଉ—ବିଥି ବିଥି ଶୋଭି ବଣି କୁମ୍ବଦ କୁମ୍ବଦ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରୀଶବିଲାସ ।]

ବିଥୁର—ସ. ବି—(ବ୍ୟଥ୍ ଧାତୁ=ଭୀତ ହେବା+ ଅଥାଦାନ ଉର)—୧ । Bithura ଚୋର—1. Thief. ୨ । ରାକ୍ଷସ—2. Goblin; demon.

ବିଥେଇ—ପ୍ରା. ବିଣ (ସ ବିଚଳିତ; ଅସ୍ଥିର;)—୧ । ବ୍ୟାକୁଳ; କାତର; Bithei ବ୍ୟସ୍ତ—1. Distracted; agitated; perturbed. ବିଥୟ **ବେଚୈନ** ୨ । ଚଞ୍ଚଳ; ଅଥୟ; ଅସ୍ଥିର—2. Restless.

ବିଦ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କ୍ୱିପ୍)—୧ । ବେତ୍ତା; ଯେ Bid ଜାଣେ—1. Knowing; versed in. ୨ । ପଣ୍ଡିତ—(ବିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Learned in. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ବିଦ୍ୱବିଦ୍; ଶାସ୍ତ୍ରବିଦ୍ ।

ବିଦ—ସ. ବି (ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ—1. Learned Bida man; philosopher. ୨ । ବୁଧଗ୍ରହ—2. The planet Mercury. ବୈ. ବି—୧ । ଅନେକ ଶୁଢ଼ଏ ଜସମ ଛେଚିଁରଥା ଗୁନ୍ଥା ହୋଇ ମାଳାପର ହୋଇଥିବା ବାଦ୍ୟର **ଉଖକୀଗଣ୍ଡୀ** ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—1. An ornament for the arm like a collar made up of several drum-like pieces. (ଭୂଷ ବାମ ଗର ବିଦ, ବାଦ୍ୟଟି, ଉପରେ ବାନ୍ଧ । ପ୍ରାଚୀ, ଉଦ୍ଭସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।) ୨ । ଗୃହସ୍ଥର; ଚକ୍ ଯର ଦେବର ଚଉଡ଼ା ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ —2, A collar ornament for the neck.

ବିଦଂଶ—ସ. ବି (ବି+ଦନ୍ଶ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ସୁସ୍ୱାଦୁ ବସ୍ତୁ—Bidamśa 1. A sweet or palatable thing. ୨ । ଦଂଶନ; କାମୁଡ଼ା—2. A bite.

ବିଦଗଧ—ପ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସ. ବିଦଗ୍ଧ) ୧ । ବିଦଗଞ୍ଜ; ବିଶେଷ କ୍ଲେଶପ୍ରାପ୍ତ—1. Troubled; afflicted. ବିଜଗଧ (ଉ—ବିଦଗଧ ସଙ୍ଗ କର୍ମଂରେ ସବଂଦାରେ ସେ ଅଛି, **ବିଦ୍‌ଗଧ** ବିଦଗଧ ଚତ୍ତ ପ୍ରାପତ ନୋହିବାରେ ଦୁହ୍ନଙ୍କା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରୀଶବିଲାସ ।) ୨ । ବିଦଗ୍ଧ (ଦେଖ)—2. Bidagdha (See).

ବିଦଗ୍ଧ—ସ. ବିଣ (ବି+ଦହ୍ ଧାତୁ=ଦାହ ହେବା+କର୍ମ ତ; Bidagdha କାମଦ୍ୱାଗ୍ ଦଗ୍ଧ)—୧ । ରସିକ—1. Witty; (ବିଦଗ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) jovial; humorous. ୨ । ନାଗର— 2. Lustful; gallant; amorous ୩ । ଚତୁର— 3. Clever; shrewd. ୪ । ପଟୁ; ନିପୁଣ—4, Able; skilful. ସ. ବି—୧ । ପଣ୍ଡିତ—1. A learned man. ୨ । ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି -2 A beau; a wit. ୩ । ନାଗର—3. A gallant.

ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି—ବୈ. ବି—ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ପ୍ରାଚୀନ Bidagdha chintāmaṇi ଓଡ଼ିଲୀପ୍ର କାବ୍ୟବିଶେଷ—An Oriya epic composed by Abhimanyu Sāmantasiṁhāra.

ବିଦଗ୍ଧତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବି [ବିଦଗ୍ଧ+ତ୍ତ୍ୱ. ତା(ତ୍ୱ)]—୧ । ରସିକତା- Bidagdhatā(twa) 1. Wittiness. ୨ । ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ— 2. Learning; wisdom. ୩ । ଚତୁରତା—3. Cleverness. ୪ । ନାଗରତା—4. Gallantry.

ବିଦଗ୍ଧ ମାଧବ—ସ. ବି—୧ । ରସିକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ —1, The beau or Bidagdha mādhaba gallant Śrīkṛushṇa. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରଣୟିନୀ ସହ ପ୍ରଣୟାଦ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକବିଶେଷ —2. Name of Sanskrit drama depicting the love stories of Śrīkṛushṇa.

ବିଦଗ୍ଧା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରସିକା ନାୟିକା—1, A witty Bidagdhā woman; a jovial lady. ୨ । କଥାରେ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣା; ନାଗରୀ—2. Lustful lady; an amorous woman. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଦଗ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bidagdha,

ବିଦଗ୍ଧାଜୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବି (ବିଦଗ୍ଧ+ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ)—ଅମ୍ଳରୋଗ ବିଶେଷ;ଯେଉଁ Bidagdhājīrṇṇa ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗରେ ରୋଗୀର ଖାଇବା ବାନ୍ତି ହୁଏ—Acid dyspepsia,

ବିଦନ୍ତମୁଦ୍ରା—ବୈ. ବିଣ (ବି+ଦନ୍ତମୁଦ୍ରା)—ଦନ୍ତଚିହ୍ନ ବସି ନ ଥିବା; Bidantamudrā ଯହିଁରେ ଦନ୍ତର ଘାତ ଚିହ୍ନ ନାହିଁ—Having no mark of biting left on it.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଦ୍ର—ବିବସ୍ତ୍ରମୁଦ୍ରା ଉସାଲ୍, ବିଯୋଗ, ଭଲେ ବିଶାଳ, ବିଜଳାସ ଉତ୍ତପର, ବିସୁଧାପର ଯେ । ଇଙ୍ଗ, ବୈଦେଘ୍ଲାଶ-ବିଲାସ ।)

ବିଦପର—ଦେ, ବିଣ (ସ, ବିଦ =ପଣ୍ଡିତ+ପର=ପରମ; ଅତ୍ୟନ୍ତ)—Bidapara ପରମପଣ୍ଡିତ; ବିଶେଷଜ୍ଞ—Highly learned; very wise. (ଦ୍ର—ବିଦପର ଭାପସ-ଦତ୍ତ ଦିବ, ବିହିତ ଦସରୂପ ଉଗ ଦ୍ଭିବ । ଇଙ୍ଗ, ବୈଦେଘ୍ଲାଶବିଲାସ ।)

ବିଦମାଳ(ଳି)—ଦେ ବି—ବିଦ (ଦେଖ)—Bida (See) (ଦ୍ର Bidamāla(li) —ବିର ପତ୍ନୀର ଶିବାଭାଳ, ଖଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡିବା ବିଦମାଳ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଘ୍ରାଗବିତ ।)

ବିଦର—ସ ବି (ବି+ଦୃ ଧାତୁ=ବିଦାରଣ ବିରବା+ଘ୍ରଞ ଅ)—Bidara ୧ । ବିଦାରଣ—1. Splitting. ୨ । (ବି=ଅତ୍ୟନ୍ତ+ଦର=ଭୟ) —ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ—2. Terror; fright. ୩ । ବିକଶନ; ପୁଷ୍ପନ—3. Opening or blooming (of flowers). ୪ । (+କଣ୍ଟ. ଅ) ନାଗଫେଣିଆ ଗଛ—4. Cactus.

ଦେ. ବି—ନାମ (ସ. ବିଦର୍ଭ) ପ୍ରାଚୀନ ବିଦର୍ଭର ଅଧୁନିକ ନାମ—The modern name of Bidarbha.

ବିଦରବ—ଘ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବିଣ. (ସ. ବିଦ୍ରବ)—ଦ୍ରବୀଭୂତ—1. Melted: Bidaraba molten. [ଦ୍ର—ବିରଦ ବିରଯାନନ ସାର ବିଦରବ ବଧମାନ ଜିରତ ତିରତନ ମାଧବ । ଇଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶ ବିଲାସ ।]

ବିଦର୍ପକର—ଦେ. ବିଣ—ଗର୍ବ ବିନାଶକ—Crushing one's Bidarpakara arrogance. [ଦ୍ର—ବିଦର୍ପକର ଦର୍ପକର ରୁତ ଯେ ଘ୍ରତ୍ତା ଉତ ସେ ବିତଡେ । ଇଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶ ବିଲାସ ।]

ବିଦର୍ଭ—ସ. ବି—(ବିଦ୍ଭ୍ରାହ୍; ବି=ନାହିଁ+ଦର୍ଭ=ଭୟ)—ଅଧୁନିକ Bidarbha ବେରାର ପ୍ରଦେଶ—The morden Berar. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ ଏହି ଦେଶରେ ଭୟର ଅସ୍ତାଚରେ ଗୋଟିଏ ଋଷିକୁମାରଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଏ ଦେଶରେ ଭୟ କଅଁଳବ ନାହିଁ ବୋଲି ଉକ୍ତ ଋଷିକୁମାରଙ୍କର ପିତା ଉକ୍ତ ଦେଶକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ସେ ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ଏ ଦେଶରେ ଭୟ କଅଁଳଲ୍ଲ ନାହିଁ ।]

ଦେ. ବି—(ବି+ଦର୍ଭ) ବିଣ ଫୁଲ; କାଉଁଣ ଫୁଲ—The flower of kāsa grass.

ବିଦର୍ଭଜା—ସ. ବି—(ବିଦର୍ଭ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Bidarbhajā ୧ । ବିଦର୍ଭ ଘ୍ରତ୍ତା ଘ୍ରମସେନଙ୍କ ଜନ୍ୟା ଦମସ୍ତନ୍ତ୍ରୀ; ନଳ ବିଦର୍ଭ ଜନ୍ୟତ୍ତା, ବିଦର୍ଭ ଜନଯା, ବିଦର୍ଭ ନନ୍ଦିନୀ, ବିଦର୍ଭ ପୁତ୍ରୀ, ବିଦର୍ଭ ଘ୍ରଜ ଜନଯା, ବିଦର୍ଭସୁତା } —ଅନ୍ୟରୂପ ଘ୍ରତ୍ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—1. Damayantī; the wife of King Nala. ୨ । ବିଦର୍ଭର ଘ୍ରତ୍ତା ଘ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ୟା ରୁକ୍ମିଣୀ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Rukminī, the wife of Śrīkṛushṇa. ୩ । ଅଗସ୍ତ୍ୟଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ, ଲୋପା ମୁଦ୍ରା—3. Wife of sage Agastya.

ବିଦର୍ଭହାସୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ବିଦର୍ଭହାସା) ଦାନ୍ତହାସୀ; ଶୁକ୍ଲ-Bidarbha hāsī ଦାନ୍ତଯୁକ୍ତା—Laughing brightly; laughing by exhibiting a white set of teeth. (ଦ୍ର—ବିଦର୍ଭ ବିଦର୍ଭହାସୀ ଦନ୍ତିତ ଦେଖା । ଇଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବିଲାସ ।)

ବିଦଳ—ସ. ବି (ବି+ଦଳ ଧାତୁ=ବିଦାରଣ ବିରବା+କର୍ମ. ଅ)—Bidala ୧ । ଦୁଇଫାଳଅ ବିର ମୁଗ ଅଦର ଦାଲି—1. Split peas; pulse etc ୨ । ଦାଳିମ୍ବର ଛେଲି—2. The bark of pomegranate. ୩ । ବାଉଁଶ ପାତ୍ରଅଦରେ ନର୍ମିତ ପାତ୍ରବିଶେଷ—3. A basket of wicker work. ୪ । ରୁଟି—4. A cake; bread

ସ. ବିଣ—(ବି+ଦଳ)—୧ । ଦଳଘ୍ଲନ—1. Having no petals ୨ । ବିକଶିତ—2 Opened. ୩ । ବିପକ୍ଷ; ପ୍ରତିପକ୍ଷ; ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷୀଯ—3. Antagonistic.

ବିଦଳନ—ସ. ବି—(ବି+ଦଲ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ରଞ. ଅନ)—ଉତ୍ତମରୂପେ Bidalana ଦଳିବା; ବିମର୍ଦ୍ଦନ; ପେଷଣ—Thorough grinding or crushing.

ବିଦଳିତ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଦଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିମର୍ଦ୍ଦିତ—Bidalita 1. Crushed; well ground. ୨ । ବିଦାରିତ—2. Cleft; lacerated. ୩ । ବିକଶିତ 3. Expanded; blossomed.

ବିଦଳିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସ. ବିଦଳନ)—ବିଶେଷଘ୍ରବରେ ଦଳିବ Bidalibā To thoroughly crush or grind.

ବିଦଲା ବିଦ୍‌ଲନା—ଦ୍ର—ବିଦଲେ ମାଡ଼ିଣ ଘ୍ଲେକ ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ ବିଝୁଲୁକ ଆଖ ଢେ ସନ ଗର୍ଜନେ ଜାଇ । ଇଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶ ବିଲାସ ।)

ବିଦା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଦ୍ (ଦେଖ)—Bid (See) ସ. ବି—Bidā (ବିଦ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ରଞ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବୋଧଶକ୍ତି; ବୁଦ୍ଧି—Intelligence; understanding. ଦେ. ବି.—ବିଦା; ବିଦ୍ୟାଶାଳ (ସ. ବିଦାବନ୍ତ; ବର୍ତ୍ତ)—୧ । ଷ୍ଟେଶରେ ଯାନ ହିଁଗା; पहटा ଗଛ ସଙ୍ଗେ ଜଠିଥିବା ଦୁଇମାନଙ୍କୁ ଘାଣଅରେ ଘୁଣ୍ଡାଇବା ପର ଓଘାଡ଼ ଅଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୌହ ଦଣ୍ଡକ ବା ଶଲ୍ୟଯୁକ୍ତ କାଷ୍ଠ ଫଳବିଶେଷ—1. A harrow; ୨ । ପ୍ରହାର—2. Striking; beating. (ଦ୍ର—ବିଦା ସଦା ମେଦା ଗଦା ଗରଧର ବର ଭାର ଭାହୁ ବହୁ—ଇଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବିଲାସ ।) ଘ୍ରା. ବି. ସଂ—ବିଦ୍ୟାଧରର ଭାଳ ନାମ—A name or calling Bidyādhara.

ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ବିଦାଅ=ଯିବାକୁ ଅନୁମତି)—୧ । ବିଦାୟ ବିଦାୟ; ମେଲଣୀ—1. Farewell; permission to go. ୨ । ଅନୁମତି ସହ ସ୍ତାନାନ୍ତରକୁ ପ୍ରସ୍ତାନ—2. Starting for a place with permission. ୩। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ତାନାନ୍ତରକୁ ପଠାଇବା—3. Act of send-

Digitized by srujanika@gmail.com

ing out a man. ବିଣ—ବିଦାୟ ପ୍ରାପ୍ତ; ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତ ପ୍ରାପ୍ତ—Permitted to leave a place.

ବିଦାଏ—ବୈଦେ. ବ—ବିଦାୟ (ଦେଖ)
Bidāe Bidāya (See)

ବିଦାଂବର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବ୍ରହ୍ମ, ଶାସ୍ତ୍ର, ବେଦ ଆଦ ଶବ୍ଦ ପରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ
Bidāmbara ଯଥା—ବେଦ ବିଦାଂବର) —(ବ୍ରହ୍ମ, ବେଦ, ଶାସ୍ତ୍ର ଆଦରେ) ବଜ୍ଞ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief amongst persons versed in (the Bedas etc). (ଉ—ଜ୍ୟୋତ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଜାଣିଥିବା ବ୍ରହ୍ମବିଦାଂବର, ବାମଦେବ ବଳସ୍ୱ ଅଜସ୍ୱ ଓଁକାର—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।)

ବିଦା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଦାୟ ଦେବା—
ᵕ Bidā karibā 1. To bid adieu to a person. (ଉ—ବିଦାୟ କରା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଦା କରି ବଅ ଏହୁଣି । ସ୍ୱଧାନାଥ. **ବିଦାଇ କରନା** କାଣଦରଣ ।) ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇବା—2. To send out a person. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବାକୁ ଅନୁମତ ଦେବା—3. To permit a person to go.

ବିଦାକି—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବିଦାଅ)—୧ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବା—1. Act of bidding adieu to friends. ୨ । ଉତ୍ସବାଦ ଉପଲକ୍ଷେ ସମାଗତ ବନ୍ଧୁ ଓ **ବିଦାୟଗୀ, ବିଦାୟୀ** ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ବିଦାଅଯିବା ବିଦାୟକାଳୀନ ଦେୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଧନ କସ୍ତ୍ରାଦ; ମେଲଣି; ଦକ୍ଷିଣା—2. Money or clothes presented to relatives and servants who attend social and other festivites.

ବିଦାର୍ଡିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ+ଦୃ ଧାତୁ)—ବିଦାରଣ କରିବା—
Bidārḍibā ବିଦାରା **ବିଦାରନା** To lacerate.

ବିଦାର୍ଡ(ଢ଼ି)—ଦେ. ବ—ଏକ କଉଡ଼ିର ୨୪୦ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—
Bidārḍha(ḍhi) $\frac{1}{240}$ of a cowrie or shell-money.

ବିଦା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମେଲଣି ଦେବା; ଯିବା ପାଇଁ ଅନୁମତ
Bidā debā ଦେବା—1. To bid farewell to a de- ବିଦାୟ ଦେଓୟା parting person; to give permission to **ବିଦା କରନା** go. ୨ । ଧାନ ବଅରେ ବିଦା ଚଲାଇବା—2. To ବିଦା ଦେଓୟା drive the harrow in the paddy field. **ପହଟା (ହଂଗା) ଚଲାନା**

ବିଦାବିଦି—ଦେ. ବ—୧ । ବିଦାୟ—1. Farewell. ୨ । ଅନ୍ୟୋ-
Bidābidi ନ୍ୟରେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ—2. Mutual farewell. ବିଦାୟ ଟିଦାୟ **ବିଦାବିଦି**

ବିଦାୟ—ସ. ବ. (ବ+ଦା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—
Bidāya ୧ । ଦାନ—1. Giving away. ୨ । ବିସର୍ଜନ— ବିଦାୟ 2. Relinquishing; abandonment. ବୈଦେ. ବ. **ବିଦା, ବିଦାଇ** (ଆ. ବିଦାଅ=ଯିବା ପାଇଁ ଅନୁମତ)—୧ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବିଦାଅଯିବା ଅନୁମତ—ସ. ବିଦାୟଗ୍ରା 1. Farewell; permission to depart. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବରତାସ୍ତ ଦେବା; କର୍ମଚ୍ୟୁତ—2. Dismissal from service. ୩ । ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ—3. Departure from a place. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅବସର ଗ୍ରହଣ—4. Leave from service; retirement from service. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ବୈଦେଶିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧୁଭାଷା ବ୍ୟବହାର ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏଥି ସଙ୍ଗେ କାଳୀନ, ଗ୍ରହଣ, ସଙ୍ଗୀତ, ଭୂଷଣ ଆଦ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନ ଯୋଗ କରନ୍ତି ।]

ବିଦାୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଆ. ବିଦାଅ)—୧ । ବିଦାହାଦ ଉପଲକ୍ଷେ
Bidāya karibā ସମାଗତ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ, ଗୁରୁଜ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦଙ୍କର ବିଦାୟ କରା ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦାନ ବା **ବିଦା କରନା** ଦକ୍ଷିଣା ଦେବା—1. To give presents to friends, relatives, servants and Brāhmaṇas while preparing to depart after attending social or other festivities. ୨ । ଯିବାକୁ ଛଡ଼ାଦେବା—2. To let one go. ୩ । କାହାରକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତ ଦେବା—3. To give a person permission to go. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କର୍ମଚ୍ୟୁତ କରିବା—4. To dismiss a person. ୫ । ଦୂର କରିବା; ତଡ଼ି ଦେବା—5. To drive away (a person). ୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇବା—6. To send out a person.

ବିଦାୟ କାଳୀନ—ବୈ. ବିଣ (ଆ. ବିଦାଅ+ସ. କାଳୀନ)—କୌଣସି
Bidāya kāḷina ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଦାୟକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to or composed on the occasion of a person's departure. (ଯଥା—ଜଜ୍‌ସାହେବଙ୍କ ବିଦାୟକାଳୀନ ଭୋଜ୍ୟ ।)

ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ—ବୈ. ବ (ଆ. ବିଦାଅ+ସ. ଗ୍ରହଣ)—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ
Bidāya grahaṇa ଛୁଟି ନେବା—1. Taking leave. ବିଦା ଗ୍ରହଣ ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବରକାଳ ପାଇଁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ—2. Retiring from service. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବା—3. Resigning a service. ୪ । ଯିବା ପାଇଁ ଅନୁମତ ନେବା—4. Taking leave to go.

ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯିବା ପାଇଁ ଛୁଟି ନେବା—
Bidāya grahaṇa karibā 1. To take leave. ୨ । ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣକରା; ବିଦାୟ ଲଓୟା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବରକାଳ ପାଇଁ ଅବସର **ବିଦାୟ ଲେନା** ନେବା—2. To retire from service. (ବିଦାୟ ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଯିବା ପାଇଁ ଅନୁମତ ନେବା—3. To take permission to go.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦାସ୍ୱ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅଲ୍ଲର କରବା; ଉତ୍ସର୍ଗିତ୍ Bidāya debā କରବା—1. To dismiss or discharge from service. ୨ । ସିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବା; ଛୁଟ ମଞ୍ଜୁର କରବା—2. To grant leave to go

ବଦାସ୍ୱ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛୁଟ ପାଇବା—1. To get leave. Bidāya paibā ୨ । ସିବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇବା—2. To get permission to depart.

ବଦାସ୍ୱ ଭୋଜ(ଜି)—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଛଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ତାଙ୍କ Bidāya bhoja(ji) ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ଦିଆଯାଉଥିବା ଭୋଜ—Farewell dinner. (ବଦାସ୍ୱ ଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଦାସ୍ୱ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛୁଟ ମାଗିବା—1. To ask for Bidāya māgibā leave. ୨ । ପ୍ରସ୍ଥାନ କରବାକୁ ଅନୁମତି ଚାଓ଼ିବା; ବିଦାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରା ପ୍ରାର୍ଥନା କରବା; ମେହ୍ନତି ମାଗିବା—2. To ask for permission to go. (ବଦାସ୍ୱ ଗ୍ରହଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଦାସ୍ୱ ସଙ୍ଗୀତ—ଦେ. ବ (ଆ. ବଦାଅ+ସ. ସଙ୍ଗୀତ)—କୌଣସି Bidāya saṅgita ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କର ଯିବାର ବେଳେ ତାହାଙ୍କ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ତାହାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଗୀତ ବୋଲ୍ଲା ଯାଏ—Parting song; farewell song; a valedictory song.

ବଦାସ୍ୱ ଗାଥା
ବଦାସ୍ୱ ଗାନ
ବଦାସ୍ୱ ଗୀତ
ବଦାସ୍ୱ ଗୀତିକା
} ଅନ୍ୟରୂପ

ବଦାର—ସ. ବ (ବ+ଦୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ବଦାରଣ; ଚର Bidāra ଦେବା—1. Laceration; tearing. ୨ । (ଅଧିକରଣ. ଅ) ଯୁଦ୍ଧ; ରଣ—2. Fight; battle ୩ । ଜଳୋଚ୍ଛ୍ୱାସ; ଢେଉ—3. The swelling of water; wave.

ବଦାରକ—ସ. ବଣ (ବ+ଦୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ବଦାରୟତୀତି—Bidāraka Piercing; lacerating; tearing; (ବଦାରିକା ସ୍ତ୍ରୀ) rending. ସ. ବ—୧ । (+କର୍ମ. ଅ+କ) ଶୁଷ୍କ ନଦୀ ବା ପୁଷ୍କରଣୀ ଗର୍ଭସ୍ଥ କୂପ—1. A well in the dry bed of a river or tank. ୨ । ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭସ୍ଥ ବୃକ୍ଷ ବା ପର୍ବତ—2. A tree or hill rising from the bed of a sea; submarine rock or tree. ୩ । ଚଜୁଖାର—3. Unrefined alkali.

ବଦାରଣ—ସ. ବ (ବ+ଦୃ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ଦାର ଧାତୁ+ଭାବ. Bidāraṇa ଅନ)—୧ । ବିଦୀକରଣ—1. Piercing. ୧ । ଚର ଦେବା; ଛିଣ୍ଡାର ପକାଇବା—2. Lacerating; tearing. ୩ । (+ଅଧିକରଣ. ଅନ) ଯୁଦ୍ଧ—3. Fight; battle. ୪ । (+କରଣ. ଅନ) ବାଣ, ଶର—4. Arrow. ୫ । (+ଭାବ ଅନ) ଦଳନ, ପ୍ରାଣରେ ମାରବା—5. Killing. ଦେ. ବ—ଭେଦ; ପ୍ରଭେଦ—Di stinction; difference.

[ଉ—ନବାରଣ ବେଳ ସମାନ ଭାବ ଚହିଁ, ବଦାରଣ ବୁଦ୍ଧି ଦେବଳ ଅଛ ରହୁ—ଉଷ, ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।]

ବଦାରଣୀୟ—ସ. ବଣ (ବ+ଦୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ବଦାର୍ଣ୍ଣ Bidāraṇīya ଦେବା ଯୋଗ୍ୟ—Lacerable; capable (ବଦାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) of being rent.

ବଦାରିତ—ସ, ବଣ (ବ+ଦୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଦାର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Bidārita ୧ । ଭେଦତ; ଚର୍ ହୋଇଥିବା—1. Pierced; (ବଦାରଣ—ବ) rent. ୨ । ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ—2. Lacerated; torn.

ବଦାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବଦାରଣ)—୧ । ବଦାରଣ କରବା; ଭେଦ Bidāribā କରବା—1. To pierce through; to ବିଦାରା penetrate. [ଉ—ବଳ ଆଡ଼ ବଦାର ଜଠିଲ ଅରୁଣି-**ବିଦାରନା** କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ ଅଦ ।] ୨ । ଦୂର କରବା—2. To drive away. [ଉ—ନଲଙ୍କ ଏ ବରନରନ୍ଦ ପ୍ରକାଶିଲ, ପୁଷରଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତମକୁ ବଦାରଲ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୩ । ଫାଡ଼ିଦେବା; ଚରଦେବା—3. To lacerate; to split up. ୪ । ନଖ ବା ଅସ୍ତ୍ରାଦ ଦ୍ୱାରା ଗଭୀରରୂପେ ଭେଦ କରବା—4. To scratch deeply.

ବଦାରି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—1 To be rent Bidāri hebā or lacerated. ୨ । କ୍ରୋଧରେ ବା ଈର୍ଷାରେ ଫେଟୋ ଯାଓ଼ିଆ ଅସ୍ଥିର ହେବା—2. To be restless with **ଫଟନା** anger or malice; to become furious with rage.

ବଦାରୀ—ସ. ବ—୧ । (ବ+ଦୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ Bidārī ବୈଦ୍ୟକ)—ଗଳନାଳୀର ଶ୍ଲୈଷ୍ମିକ ପ୍ରଦାହ (ରୋଗ); ଶରଦ ଯୋଗୁଁ ଗଳାରେ କଫ ଜମି ଗଳା ଚର ହୋଇଯିବା ରୋଗ—1. Phlegmonous pharyngites. [ଉ—ଏହା ୧୮ ପ୍ରକାର କଣ୍ଠ ରୋଗମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—ହୃ. ଶ ।] ୨ । (ବଦାର+ଙ୍ଗୀ. ଈ) ଭୂମି କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ; ଭୂଇଁକଖାରୁ—2. Ipomœa Paniculata. ୩ । ଶଡପର୍ଣ୍ଣୀ; ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ—3. Desmodium Gangeticum (medicinal plant). ୪ । କ୍ଷୀରକାକୋଲୀ (ହୃ.ଶ)(ଦେଖ)—5. Kshīrakākolī (See). ସ. ବଣ ପୁଂ—ବଦାରଣକାରୀ—Lacerating; piercing.

(ବଦାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଉ—ଜସୁ ଦୁଷ୍ଟ ହୃରଣ୍ୟକଶିପୁ-ବଦାର୍ଣ୍ଣ; କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ ବସ୍ତ୍ର ।] [ଉ—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବଦାରୀ କନ୍ଦ—ସ. ବ—ଭୂମିକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ—
Bidārī kanda Ipomœa Paniculata.

ବଦାରୀ ଗନ୍ଧା—ସ. ବ—୧ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ହୃ. ଶ)
Bidārī gandhā 1; Desmodium Gangeticum.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । (ପୁଷ୍ପତ) ଶାଲପର୍ଣ୍ଣୀ, ବୃଇଁକଣାରୁ, ଗୋକର୍ଣ୍ଣ, ଶତାବର୍ଯ୍ୟ, ଅନନ୍ତ ମୂଳ, ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ, ପୁନର୍ନବା ଆଦ ଔଷଧର ଗଣ—2. A class of herbs having some common curative preperties.

[ଦ୍—ଏ ଗଣର ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ବାୟୁନାଶକ, ପିତ୍ତନାଶକ ଏବଂ ଶ୍ୱାସ, ଗୁଲ୍ମ, ଶୋଥ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସ ଓ କାଶ ରୋଗରେ ହିତକର—ହ. ଶ.]

ବଦାରୁ—ପୁ. ବ (ବ+ଦୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—କୃକଲାସ; ଏଣ୍ଡୁଅ—Bidāru A kind of lizard; Lace Scutata.

ବଦାହ—ପୁ. ବ (ବ+ଦାହ)—୧ । ପିତ୍ତାଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଅନୁଭୂତ ଜଳାଯୋଡ଼ା—1. Burning sensation. ୨ । ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଜଳାଯୋଡା (ହ୍ର. ଶ)—2. Burning sensation in the hands and legs.

ବଦାହୀ—ପୁ. ବଶ (ବଦାହ-ା-ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇଲେ ଅମ୍ଳ ଜାତ ହୁଏ—(foods) Producing acidity or indigestion. (ବଦାହକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । (ପୁ. ବଦ୍ୟ) ବଦ୍ୟା (ଦେଶ)—Bidyā Bidiā (See). ୨ । (ପୁଂ) ବଦ୍ୟାଧରର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—2, A name for calling Bidyādhara.

ବଦିକ୍—ପୁ. ବ (ଭଦଣ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଦଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ; ଦଟକୋଣ Bidik (ଇଶାନ, ବାୟୁ. ନୈର୍ଋତ ଓ ଅଗ୍ନିକୋଣ)—The corners between the four cardinal points of the compass; the intermediate points of the compass.

ବଦିଗ—ଦେ. ବ ବଦିକ୍ (ଦେଶ)
Bidiga Bidik (See).

ବଦିତ—ପୁ. ବଶ (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପରିଜ୍ଞାତ, ଅବଗତ—1. Known; understood. ୨ । (କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ଯେ ଜାଣେ; ଜ୍ଞାତା—2. Knowing; one who knows. ୩ । ପ୍ରାର୍ଥିତ-3. Prayed for. ୪ । ଲବ୍ଧ—4. Obtained. ୫ । ବିଖ୍ୟାତ; ଖ୍ୟାତ—5. Celebrated. ପୁ. ବ—(+ଭାବ ତ) ୧ । ଜ୍ଞାନ—1. Knowledge. ୨ । ଖ୍ୟାତି—2. Reputation; fame. ୩ । ଲାଭ—3. Gain; profit. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—କବି (ହ୍ର, ଶ)—4. Poet.

ବଦିତ—ପୁ. ବ. ପୁଂ (ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇତ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ୍ର, ଶ)—1. A learned person. ୨ । ଋଷି; ଯୋଗୀ (ହ୍ର, ଶ)—2. An ascetic.

ବଦିଶ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ପୁ. ବଦଣ୍)—ବଦିକ୍ (ଦେଶ)
Bidiśa Bidik (See).

ବଦିଶା—ପୁ. ବ (ବିଦଶ+ଆ)—୧ । ମାଳବ ଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ ବେତ୍ରବତୀ କଦା ଗାରସ୍ଥ ନଗର—1. Name of an ancient town of India standing on the river Betrabatī. [ଦ୍—ଏହାର ଅଧୁନିକ ନାମ ବେଇସା (ହ୍ର. ଶ)] — ୨ । ପୌରାଣିକ ଗାରଗାଡ଼ ପର୍ବତରୁ ବାହାର ଥିବା ନଦୀବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—2. Name of river mentioned in the Hindu mythologies.

ବଦୀପ୍ତ—ପୁ. ବଶ (ବ+ଦୀପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ସନ୍ତପ୍ତ; ଜାଗିତ—Bidīpta Burnt. [ଉ—ବଦୀପ୍ତ ହେବାରୁ କର ଜାତ ଘନକାଳ—ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।]

ବଦୀର୍ଣ୍ଣ—ପୁ.ବଶ (ବ+ଦୃ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—୧ । ଚର ଯଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ Bidīrṇṇa ହୋଇଯିବା; ବଦାରତ—1. Rent; cleft; lacerated. ୨ । ଫାଟି ଯାଇଥିବା; ଭଙ୍ଗି ଯାଇବା—3. Broken. ୩ । ହତ—3 Killed. ୪ । ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—4. Spread; expanded.

ବଦୀର୍ଯ୍ୟମାଣ—ପୁ. ବଶ (ସତନ୍ତ୍ର ବ+ଦୃ ଧାତୁ=ବଦୀର୍ଯ୍ୟ ଧାତୁ+ Bidīrjyamāṇa କର୍ମ. ଆନ)—ଯାହା ବଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଅଛି—Being rent or lacerated.

ବଦୁ—ଦେ. ବ—୧ । (ପ ଦ୍ୱି) ପଶାଖେଳରେ ୨ଟି ପଶାଠାଠରେ ଦୁଇ ଦୁଇ ପଡ଼ିବା ଦାନ—1. A throw resulting in 2 points turning out in each of 2 dice.

ବିଜୁରି(ଳି) ୨ । (ସଂ. ବିଦ୍ୟୁତ୍)—2. Lightning. [ଉ—ନିଜୁ ଦେଖିଲା ଗୋଷ୍ଠେ, ଗୋପାଳ ମେଷେ, ଗାବ ଝୁଅନ୍ତି ଦହ; ମାଳ ଜାମୁଡ, ବରନ ପାଁଚ, ବସନ ବଦୁ ପର୍ଣ୍ଣ । ଉତ୍କଳରତ୍ନ. ମଣ୍ଡୁସ୍ତମଙ୍ଗଳ ।] ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । (ପୁଂ) ବଦ୍ୟାଧରର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—1 A name for calling males named Bidyādhara. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବଦ୍ୟୁଲତା ଆଦ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଡାକ ନାମ—2. A name for calling females. (ବଦେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଦୁଡ଼ି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ପିଜୁଳ (ଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ)—Bidurḍi Guava.

ବଦୁଡୁ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (କଟକ) ବ—ପିଜୁଳ (ଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ)—Guava. Bidurḍu

ବଦୁର—ପୁ.ବ (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+ଶୀଳାର୍ଥରେ ଉର)—ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ବୈମାତ୍ରେୟ ଭାଇ—Uncle of Judhiṣṭhira and step brother of Dhṛutarāshṭra. [ଦ୍—ଏ ମୁତ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଦାସୀ ଗର୍ଭଜାତ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଔରସ ସନ୍ତାନ । ଏ ଖୁବ୍ ଜ୍ଞାନୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଓ ଦୂରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ; ସତ୍ୟବାଦୀ, ଧର୍ମ୍ମାତ୍ମା ଓ ଅର୍ଥଜ୍ଞରେ ଖୁବ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲେ ! ଏ ପ୍ରଥମେ କୌରବଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେହେଁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହାଙ୍କର ଗଭୀର ସ୍ନେହ ଥିଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଏ ଯୁକ୍ତରୁ ବନ୍ଧୁତ ନିବର୍ତ୍ତି ଥିଲେ; ତନ୍ତୁ ଏଥିରେ ବିଫଳ ହୋଇ ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ, ପରେ ଅରଣ୍ୟକୁ ଯାଇ ତପଃସାଧନ କରି ଶେଷରେ ଯୋଗମାର୍ଗରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ । 'ବଦୁରମାତ' ନାମକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଉଶାଗ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ (ହ. ଶ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହାଙ୍କ ଗୃହରେ ଆତିଥ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ।] ବି. ବର୍ଣ. ପୁଂ—ଜ୍ଞାନୀ; ପଣ୍ଡିତ—Wise; learned. ଗ୍ରାବେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗିଜୁଳ—Guava.

ବିଦୁର ଘର ଖୁଦ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ବନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହସ୍ତିନାପୁରକୁ Bidura ghara khuda ଆସିଥିଲେ । ସେ ଅଧର୍ମପରସ୍ପୃଶ

ବିଦୁର ଘର ଖୁଦଯାଉ
ବିଦୁର ଘର ଶାଗ
ବିଦୁର ଘର ଶାଗଭୁଜ
} ଅନ୍ୟରୂପ

କୁରୁସଭ ଦୁର୍ଯୋଧନଙ୍କର ପ୍ରଦତ୍ତ ସୁଭକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଘୃତାନ୍ନ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଶୁଦ୍ଧା ଭକ୍ତି ବିଦୁରର ଖୁଦ ସମ୍ପର୍କିତ, ଧାର୍ମିକପ୍ରବର ଅଥଚ ଦରିଦ୍ର ବିଦୁରଙ୍କ ଘରେ **ବିଦୁର ଘରକା ଶାଗ** ପତ୍ନୀ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଖୁଦଯାଉ ଓ ଶାକାନ୍ନ ଖାଇଥିବା କଥିତ ଅଛି । ଅତଏବ ଅଶୁଦ୍ଧାପ୍ରଦତ୍ତ ଘୃତାନ୍ନ ଅପେକ୍ଷା ଶୁଦ୍ଧାପ୍ରଦତ୍ତ ଶାକାନ୍ନ ଉପାଦେୟ ଏହି ଉପଦେଶ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏଉଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜଗତକୁ ଦେଇଅଛନ୍ତି । କେହି ଧନାବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ନେହବନ୍ଧନ ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ଗରିବ ବନ୍ଧୁ ଘରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଗରିବ ବନ୍ଧୁ ଏ ଉପମାସୂଚକ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି—A proverb meaning,—preferring a poor dinner at a poor man's house, which is accompanied with affection, to a delicious dish in a rich man's house when unattended with attachment.

ବିଦୁଲ—ସ. ବ (ବିଦ୍ ଧାତୁ+ଉଲ)—୧ । ଜଳବେତସ—Bidula 1. A kind of ratan growing near water; Calamus Rotang. ୨ । ବେତ—2 Ratan cane. ୩ । କୋଳ; ଗନ୍ଧରସ (ହ. ଶ)—3 A kind of incense. ୪ । ଅମ୍ଳବେତସ (ହ. ଶ)—4. A kind of acid pot-herb.

ବିଦୁଷ—ଦେ. ବ (ସ. ବିଦ୍ୱସ୍ ଶବ୍ଦ)—ପଣ୍ଡିତ—Learned man. Bidusha (ଉ—ବିଦୁଷ ! ଦୂଷଣ ବିବର୍ଜ୍ଜିତ ଗାଁଡେ ରସ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ସାଶବଲାସ ।]

ବିଦୁଷୀ—ସ.ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଦ୍ୱସ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ବିଦ୍ୟାବତୀ; ପଣ୍ଡିତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Bidushī Learned (woman).

ବିଦୁଷ୍ମତୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଦ୍ୱସ୍+ଅତ୍ଥ ଅର୍ଥରେ ମତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—Bidushmatī ବିଦୁଷୀ—Learned (woman).

ବିଦୂର—ସ. ବଣ (ବି+ଦୂର)—ଅତି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ—Very far; Bidūra very distant; remote. (ଉ—ନାସ୍ତି ଦୋଇ [ବିଦୂରତା(ତ୍ୱ)—ବି] ବିଦୂର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋପ୍ତରଙ୍କ ।) ସ.ବି—୧ । ବହୁଦୂରତା—1. A great distance. ୨ । ପର୍ବତବିଶେଷ—2. Name of a mountain. [ଦ୍ର—ଏଥିରୁ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମିଳୁଥିବା କଥିତ—ହ. ଶ] ୩ । ଦେଶବିଶେଷ—3. Name of a country. ୪ । ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟମଣି—4. A gem; Lapis Lazuli. ୫ । ବହୁଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ (ହ. ଶ)—5. A very distant country. ଦେ. ବଣ—ବିଗତ; ବିତାଡ଼ିତ—Removed; disappeared; gone.

ବିଦୂରଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବିଦୂର+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । Bidūraga ସୁଦୂରଗାମୀ—1. Going to a great dis- (ବିଦୂରଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) tance. ୨ । ବହୁଦୂର ବ୍ୟାପ୍ତ—3. Spreading far and wide (Apte).

ବିଦୂରଜ—ସ. ବ—(ବିଦୂର=ପର୍ବତବିଶେଷ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) Bidūraja ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣି—Lapis Lazuli. ସ. ବଣ—ବହୁଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶରେ ଜାତ—Produced in a far off country.

ବିଦୂରତଃ—ସ. ଅ—(ବିଦୂର+ତସ୍)—୧ । ବହୁଦୂରରୁ—Bidūratah 1. From a great distance. ୨ । ବହୁଦୂରରେ—2. At a great distance; far off (Apte).

ବିଦୂର ବିଗତ—ସ. ବଣ. ଓ ବ—(ସ. ବିଦୂର+ବିଗତ)—ଅନ୍ତ୍ୟଜ—Bidūra bigata A person of depressed caste.

ବିଦୂରିତ—ଭୂ. ବଣ—(ସ. ବିଦୂର; ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର)—ବିତାଡ଼ିତ; Bidūrita ଦୂରୀକୃତ—Driven away; expelled; removed. [ଦ୍ର—ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖା ଯାଏ; ଏହାର ବ୍ୟବହାର ପରିହାର୍ଯ୍ୟ ।]

ବିଦୂଷକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବି+ଦୂଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । Bidūshaka ନିନ୍ଦକ—1. Reproaching. ୨ । ଅପବାଦ (ବିଦୂଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Defaming (person.) ୩ । କାମୁକ—3. Lascivious. ୪ । ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ—4. Adulterous; dissolute. ୫ । ନିନ୍ଦାଜନକ; କୁତ୍ସାତ୍ମକ—5. Defamatory. ୬ । ଖଳ—6. Wicked; wanton. ସ. ବ.—୧ । ଭାଣ୍ଡ—1. A fool; buffoon; clown. ୨ । ନାଟକରେ ନାୟକର ମନୋରଞ୍ଜନକାରୀ ନଟବିଶେଷ—2. A jester in a drama. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଦେଶର ରାଜା ଓ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସଭାରେ ଏକ ନାଟକରେ ରାଜା ଅବନ୍ତିର ଓ ଶୋଭବର୍ଦ୍ଧନ ମନୋରଞ୍ଜନାର୍ଥ ବିଦୂଷକ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ଅନେକ ପ୍ରକାର ହାସ୍ୟରସ, କୌତୁକ ଓ ପରିହାସରେ ପଟୁ । ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ମତରେ ବିଦୂଷକ କୌଶଳକ୍ରମେ ଲୋକଙ୍କୁ ହସାଏ, ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି ଲଗାଇ ଦିଏ, ଆପଣା ଉଦରପୂର୍ତ୍ତି ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଲାଳାୟିତ ହୁଏ ଓ ମାନଭଞ୍ଜନରେ ନାୟକର ସହାୟ ହୁଏ—ହ. ଶ ।] ୩ । ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନକାରୀ ସଦ୍ଭଦ; ବୟସ୍ୟ—3 A jester in the court of a king. ୪ । କାବ୍ୟୋକ୍ତ ୪ ପ୍ରକାର ନାୟକ ମଧ୍ୟରୁ ହାସ୍ୟରସିକ ନାୟକ—4. A class of

Digitized by srujanika@gmail.com

heroes in romance; a witty hero of romance. [ଦ୍ର—ଏ ଅପଣା କୌତୁକ ଓ ପରିହାସ ଯୋଗୁଁ କାମ୍ପକେଳ ରସଦାୟକ ହୁଏ । ହୁ. ଶ]

ବିଦୂଷଣ—ସଂ· ବ—(ବି+ଦୂଷ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ନିନ୍ଦା; Bidūshaṇa ଶାଳି 1. Reproach; censure. ୨ । ନିନ୍ଦା—2. Blame. ୩ । ଅପବାଦ—3· Defamation. ୪ । ଦୂଷିତକରଣ—4. Pollution; corruption (Apte). ବେ.—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ୍ୟ—ଦୋଷରହିତ; ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—Faultless; free from blemish. (ଉ—ବିଦୂଷଣ ଶୀତ ସ୍ମରନେ ଶୁଣ—ରଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବିଦୂଷିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି.—(ସଂ, ବି+ଦୂଷ ଧାତୁ)—୧ । ନିନ୍ଦା Bidūshibā କରିବା; ଅପବାଦ କରିବା—1 To defame. ବିଦୂଷା ୨ । ଦୂଷିତ କରିବା; ନଷ୍ଟ କରିବା—2. To spoil; to ବିଦୂଷନା pollute; to contaminate.

ବିଦୃଶ—ଦେ. ବ୍ୟ—ଅଦୃଶ୍ୟ—Invisible. (ଉ—ବିଦୃଶ ପାପଜନ Bidṛuśa ଭସ୍ମ ରଞ୍ଜନ ରଜମାର ଜାତ ଜ୍ୟୋତି । ରଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ସଂ. ବ୍ୟ—ଅନ୍ଧ; ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିହୀନ (ହୁ. ଶ)—Blind.

ବିଦୃଶ୍ୟ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ୍ୟ—ବିଦୃଶ (ଦେଖ)—Bidṛuśya Bidṛuśa (See) (ଉ—ବାଦେ ଜଣେ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ସହିତ ବୃକ୍ଷ ପଣ୍ଡୁ; ବିଦୃଶ୍ୟ ଫଳ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଫଳେ ଏ ସ୍ମରନ୍ତୁ । ରଙ୍ଗ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ଦେ. ବ—ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତିହୀନତା; ଅନ୍ଧତା—Blindness.

ବିଦୃଷ୍ଟ—ଦେ. ବ୍ୟ—ଯାହା ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ; ଅଦୃଶ୍ୟ—Invisible. Bidṛushṭa (ଉ—ବିଦୃଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ବି ସୃଷ୍ଟ ଚତୁ—ରଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବିଦେଇ—ପ୍ରାଦେ. (ସଂ ବିଦାଭୂମି) ବ—ବିଦାୟ—Farewell. ପ୍ରା. ବ. Bidei ପୁଂ—ବିଦ୍ୟାଧରର ଅପଭ୍ରଂଶାତ୍ମକ ଡାକ ନାମ—A name for calling Bidyādhara.

ବିଦେଶ—ସ ବ--(ବି=ଉତ୍ତ+ଦେଶ)-ଦେଶାନ୍ତର—1. A foreign Bideśa country. ୨ । ବହୁଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ—2. A far (ସ୍ୱଦେଶ—ବିପରୀତ) off country. ୩ । ପ୍ରବାସ—3. Sojourn.

ବିଦେଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରବାସକୁ ଯିବା—1. To travel Bideśa karibā abroad. ୨ । ପ୍ରବାସ ଜନିତ କଷ୍ଟ ସହିବା—ବିଦେଶ କରା 2. To bear the privations of sojourn. **परदेश करना** (ବିଦେଶ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଦେଶ ଗତ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ; ବିଦେଶ+ଗତ)—ପ୍ରବାସକୁ Bideśa gata ଯାଇଥିବା—Sojourning; gone abroad

ବିଦେଶଜ—ସ. ବ୍ୟ (ବିଦେଶ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦେଶା- Bideśaja ନ୍ତରରେ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced in a foreign (ବିଦେଶ ଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) country; exotic.

ବିଦେଶ ନିବାସ—ସ. ବ—ପ୍ରବାସ ବାସ—Sojourn; residence Bideśa nibāsa abroad; residence in a foreign (ବିଦେଶ ବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) country.

ବିଦେଶ ନିବାସୀ—ସ· ବ୍ୟ. ପୁଂ—ଉତ୍ତ ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା—Bideśa nibāsī Residing in a foreign country. (ବିଦେଶବାସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବିଦେଶ ନିବାସିନୀ(ବାସିନୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ବିଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ; ବିଦେଶ+ପ୍ରତ୍ୟାଗତ)-Bideśa pratyāgata ବିଦେଶରୁ ଘରକୁ ଫେର ଆସିଥିବା—(ବିଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Returned home from ab- (ବିଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ—ବ) road.

ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା—ସ. ତ. (ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ; ବିଦେଶ ପ୍ରତ ଯାତ୍ରା)—ପ୍ରବାସକୁ Bideśa jātrā ଯିବା; ଦେଶାନ୍ତର ଗମନ—Going abroad. [ବିଦେଶ ଗମନ (ପ୍ରସ୍ଥାନ)—ଅନ୍ୟରୂପ] (ବିଦେଶ ଯାତ୍ରୀ—ବ୍ୟ. ପୁଂ)

ବିଦେଶସ୍ଥ—ସ. ବ୍ୟ (ବିଦେଶ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଉତ୍ତ Bideśastha ଦେଶୀୟ—1. Living in a foreign country, ୨ । ପ୍ରବାସରେ ଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Living abroad.

ବିଦେଶାଗତ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତ; ବିଦେଶ+ଆଗତ)—Bideśāgata ବିଦେଶରୁ ଆସିଥିବା—Come from abroad; (ବିଦେଶାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) come from a foreign country. (ବିଦେଶାଗମନ—ବ)

ବିଦେଶୀ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ବିଦେଶ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍)—୧ । ଉତ୍ତ Bideśī ଦେଶବାସୀ—1. Living in a different coun- (ବିଦେଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) try. ୨ । ବିଦେଶ ଜାତ—2. Foreign; ବିଦେଶୀ **परदेशी** exotic. ବେ. ବ୍ୟ—ପରବାସିଆ; ପ୍ରବାସୀ—Sojourning. ବେ. ବ—୧ । ବିଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—ପରଦେଶୀ ଲୋକ—2, Foreigner. ୨ । ପ୍ରବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A sojourner.

ବିଦେଶୀୟ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ବିଦେଶ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇୟ)—୧ । ବିଦେଶ Bideśīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a foreign count- (ବିଦେଶୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) try. ୨ । ବିଦେଶରେ ଜାତ—2. Produced or manufactured in a foreign country; exotic.

ବିଦେହ—ସ. ବ· (ବି=ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ+ଦହ୍ ଧାତୁ=ଉପଚୟ ବା Bideha ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ଅଧିକରଣ ଅ; ଯେଉଁଠାରେ ଧନାଦିର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ)—ଆଧୁନିକ ବିହାର ପ୍ରଦେଶ; ମିଥିଲା—The modern country of Bihar. ୨ । (ବହୁଦୂରିହ; ବି= ନାହିଁ+ଦେହ; ଶାପଦୋଷରୁ ଦେହସ୍ଥାନ ହୋଇ ଥିବାରୁ) ରାଜା ନିମି; ଜନକବଂଶର ଆଦ ପୁରୁଷ—2. The progenitor of the family of King Janaka. ୩ । ରାଜା ଜନକ—3. A name of a King Janaka.

ସ.ବ୍ୟ—୧ । ଦେହଶୂନ୍ୟ; ନିରବୟବ—1. Formless;

Digitized by srujanika@gmail.com

bodiless; ୨ । ଯାହାର ଗଣ୍ଡ ନାହିଁ—2. Trunkless (Apte). ଦେ. ବ—ଭଜର୍ଚ; କାମ—Cupid.

ବଦେହ ପ୍ରେତ—ଫ. ବ—କାମ ଭୂତ; ଭୂତ ସଙ୍ଗେ ତୁଳତ ମଦନ—Bideha preta Excitement of the feeling of love compared to a ghost which is said to possess persons. (ଉ—ବଦେହ ପ୍ରେତ ଝାଡ଼ିବାକୁ ଅନ୍ତର ଗଡୁ ତୋ ବାଣୀ ମନ୍ତ୍ରଇ—୩୫. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।)

ବଦ୍ଦଣ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଶକ ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜଣେ ବାର୍ଷିକ Biddaṇa ଉନ୍ନ'ର ରଚୟିତା ଜଣେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷ—An astronomer of this name who lived in the seventeenth century of the Śaka era and composed Bārshika Tantra.

ବଦ୍ଧ—ଫ. ବଣ (ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ=ଫୋପାଡ଼ିବା, ଭେଦିବା, ବଧ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଫୋଡ଼ା ଦୋଇଥିବା; ଛିଦ୍ରତ; ବିଦ୍ଧଣ୍ଡ-1, Pierced; perforated; penetrated. ୨ । ଆହତ—2. Smitten; stricken. ୩ । ତାଡ଼ିତ—3. Driven out. ୪ । କ୍ଷିପ୍ତ—4. Thrown out. ୫ । ପ୍ରେରିତ—5. Sent. ୬ । ବଙ୍କ—6 Crooked ୭ । ସଦୃଶ—7. Similar; like. ୮ । ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ—8. Obstructed; hindered. ୯ । ଆବଦ୍ଧ—9. Confined. ଦେ. ବ. (ଫ ବେଧ)—୧ । ବାଧା—1. Obstacle; impediment. ୨ । ଗ୍ରହଜନିତ ଦୋଷ—2. Evil effect of malignant planets.

ବାଧା ବାଘା

ବଦ୍ଧକ—ଫ. ବ. (ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ Biddhaka ବ୍ୟବହୃତ ମାଟି ଖୋଳିବା ଯନ୍ତ୍ର (ହୁ. ଶ)—An instrument for digging earth.

ବଦ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଦ୍ଧ+କର୍ଣ୍ଣ)—ଯାହାର କାନ Biddha karṇṇa ଫୋଡ଼ା ଦୋଇଅଛୁ—Having the ears bored ଫ. ବ—ଲତାବିଶେଷ; ଅଜାନତନ୍ତ୍ର—A creeper; Cissampelos Hexandra.

ବଦ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣୀ—ଫ. ବ—ଦୃତି ବାରକ (ଦେଖ) Biddha karṇṇī Dṛuti bāraka (See)

ବଦ୍ଧ ବ୍ରଣ—ଫ. ବ. (ଜଦାନ ଶାସ୍ତ୍ର)—ଅସ୍ତ୍ର ଗତ— Biddha braṇa Punctured wound,

ବଦ୍ଧା—ଫ. ବ—ଦେହ ତମାମ ବୁଣ୍ଡିଆ ବାହାର ଯିବା, ଏକ ପ୍ରକାର ଗୁରୁତର ରୋଗ (ହୁ. ଶ)—A kind of disease in which eruptions come out over the whole body. ଦେ. ବ—ବଧା (ଦେଖ)—Bidhā (See)

ବଦ୍ଧି—ଫ. ବ. (ବ୍ୟଧ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—ଆଘାତ କରିବା— Biddhi Striking.

ବଦ୍ୱଜ୍ଜନ—ଫ. ବ. ପୁଂ. ତ ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଦ୍ୱସ୍=ବିଦ୍ୱତ୍+ଜନ)—ପଣ୍ଡିତ Bidwajjana ବ୍ୟକ୍ତି—Learned person.

ବଦ୍ୱଜ୍ଜନ ମଣ୍ଡଳୀ(ଳ)—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନ+ମଣ୍ଡଳୀ) — Bidwajjana maṇḍaḷī(ḷa) ପଣ୍ଡିତସମୂହ—The society (ବିଦ୍ୱତ୍କୁଳ,ବିଦ୍ୱତ୍ସମାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) of learned persons.

ବଦ୍ୱତ୍କଳ୍ପ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ. (ବିଦ୍ୱସ୍+ସାମାନ୍ୟ ନ୍ୟୂନାର୍ଥେ କଳ୍ପ)— Bidwat-kalpa ପଣ୍ଡିତ ସଦୃଶ; ପଣ୍ଡିତ ତୁଲ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)— (ବିଦ୍ୱତ୍କଳ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ) Approaching a learned man in wisdom.

ବଦ୍ୱତ୍ତମ—ଫ. ବଣ (ବିଦ୍ୱସ୍=ବିଦ୍ୱତ୍+ତମ)—୧ । ବହୁଜ୍ଞେକଙ୍କ Bidwattama ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ୍; ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଣ୍ଡିତ— 1, Most learned. ୨ । ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Best.

ବଦ୍ୱତ୍ତର—ଫ. ବଣ (ବିଦ୍ୱସ୍=ବିଦ୍ୱତ୍+ତର)—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Bidwattara ଅଧିକତର ବିଦ୍ୱାନ୍—More learned.

ବଦ୍ୱତ୍ତା(ତ୍ତ୍ୱ)—ଫ. ବ (ବିଦ୍ୱସ୍-ବିଦ୍ୱତ୍+ତା, ତ୍ୱା—ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ— Bidwattā(ttwa) Learning.

ବଦ୍ୱାନ୍—ଫ. ବଣ (ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବସ୍; ଷତ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସ୍ଥାନରେ Bidwān ବସ୍=ବିଦ୍ୱସ୍, ୧ମା. ୧ବ) —ପଣ୍ଡିତ; ଶାସ୍ତ୍ରାଦିବେତ୍ତା— (ବିଦୁଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Learned; learned in religious lore.

ବିଦ୍ୱିଷ୍—ଫ. ବ (ବି+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ବୈଷୀ; Bidwish ଶତ୍ରୁ—Enemy. ୨ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—2 Antago- (ବିଦ୍ୱିଷ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) nistic; rival. ୩ । (+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍) ଚେଷ୍ଟା—3. Attempt. (ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀବାଦ)

ବିଦ୍ୱିଷ୍ଟ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବି+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯାହାକୁ Bidwishṭa ବିଦ୍ୱେଷ କରାଯାଏ; ବିଦ୍ୱେଷଭାଜନ—1. Object (ବିଦ୍ୱିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) of hatred or enmity ୨ । ଘୃଣିତ— 1. Hated; disliked.

ବିଦ୍ୱେଷ—ଫ. ବ (ବି+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଈର୍ଷା— Bidwesha 1. Grudge; malice. ୨ । ଶତ୍ରୁତା— (ବିଦ୍ୱିଷ୍ଟି—ବ) 2. Enmity.

ବିଦ୍ୱେଷକ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବି+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଈର୍ଷୀ; Bidweshaka ଯେ ଈର୍ଷା କରେ—Malicious. ଫ. ବ— (ବିଦ୍ୱେଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶତ୍ରୁ—Antagonist; enemy.

ବିଦ୍ୱେଷଜନକ—ଫ. ବଣ (ବିଦ୍ୱେଷ+ଜନ୍ ଧାତୁ+ଅକ)—୧ । Bidweshajanaka ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ—1. Malicious; malevolent ୨ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଈର୍ଷା ଜାତ ହୁଏ ବା ବଢ଼େ— 2, Producing malice.

ବିଦ୍ୱେଷଣ—ଫ. ବ (ବି+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିଦ୍ୱେଷ Bidweshaṇa (ଦେଖ)—1. Bidwesha (See). ୨ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି ଲଗାଇବା ପାଇଁ କରାଯିବା ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗ—2. Tantric appliances to bring about quarrel between two persons. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)ଶତ୍ରୁ; ବୈଷୀ (ହୁ.ଶ)—3 Enemy. ୪ । ଦୁଷ୍ଟତା (ହୁ. ଶ)—4. Wickedness.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଦ୍ୱେଷଣୀୟ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+ଅନୀୟ. ଅର୍ଥରେ) —Bidweshaṇīya ୧ । ଘୃଣାର୍ହ—1. Deserving to be hated; abominable. ୨ । ଯାହା ସହିତ ବିଦ୍ୱେଷ କରିବା ଉଚିତ; ବିଦ୍ୱେଷଭାଜନ—2. Deserving to be treated with malice.

ବିଦେଷାର୍ହ, ବିଦ୍ୱେଷ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବିଦ୍ୱେଷଣୀୟା, ବିଦ୍ୱେଷାର୍ହା, ବିଦ୍ୱେଷ୍ୟା } ସ୍ତ୍ରୀ

ବିଦ୍ୱେଷ ବୁଦ୍ଧି—ବି. ବି(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ବିଦ୍ୱେଷଯୁକ୍ତ ବୁଦ୍ଧି; ଈର୍ଷାବୁଦ୍ଧି—Bihwesha buddhi Malicious propensity.

ବିଦ୍ୱେଷଭାବ—ଦେ. ବି—ଦ୍ୱୈଷସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ମନରେ ଜାତ ଦ୍ୱେଷ ଈର୍ଷାଭାବ—Bidweshabhāba Malice entertained against any person.

ବିଦ୍ୱେଷୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଦ୍ୱେଷ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) —ବିଦ୍ୱେଷକାରୀ—Bidweshī Malicious; spiteful. ବି. ବି. ପୁଂ—ଶତ୍ରୁ—Enemy.

(ବିଦ୍ୱେଷ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

(ବିଦ୍ୱେଷିଣୀ, ବିଦ୍ୱେଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଦ୍ୟ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସଂ. ବିଦ୍ୱତ)—ବିଦ୍ୱତ; ବିଖ୍ୟାତ—Bidya Wellknown; famous. (ଉ—ବିଦ୍ୟ ଦ୍ୱୈମବତ୍ତା ପଦରେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଳାସ ।)

ବିଦ୍ୟକ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସଂ. ବିଦ୍ୱତ)—ବିଖ୍ୟାତ—Bidyaka Famous. (ଉ—ବିରଳେ ଅବିଦ୍ୟ ଯମଙ୍କେ ବିଦ୍ୟକ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଳାସ ।)

ବିଦ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ରହିବା; ଦ୍ୱେଷ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଶାନଚ୍) —ବର୍ତ୍ତମାନ, ଉପସ୍ଥିତ—Present; existing. ଦେ. ବିଣ—ଜୀବନ୍ତ—ବିଦ୍ୟମାନ Living. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଜଟରଥା) ବି (ସଂ. ବିଦ୍ୟମାନତା)—ବିଦ୍ୟମାନ୍ ୧ । ଜୀବନକାଳ—1. Lifetime. ୨ । ନୈକଟ୍ୟ; ସାମୀପ୍ୟ—2. Vicinity. ୩ । ଉପସ୍ଥିତି—3. Presence. ୪ । ଅସ୍ତିତ୍ୱ—4. Existence. (ଯଥା—ଗିଡାଙ୍କ ବିଦ୍ୟମାନରେ ପୁଡ଼ ଘରେ ମୁରବା ହୋଇ ନ ପାରେ ।) ଦେ. ଅ—ସମ୍ମୁଖରେ; ଉପସ୍ଥିତିରେ—Before; in front of. (ଉ—ଜମସ ଶୃଣି ତା ବଚନ । କହନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିଦ୍ୟମାନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ବିଦ୍ୟମାନ+ତ୍ୱ. ତା)—୧ । ଉପସ୍ଥିତି—Bidyamānatā(twa) 1. Presence; existence. ୨ । ସାମୀପ୍ୟ, ସାନ୍ନିଧ୍ୟ—2. Proximity; vicinity. ୩ । ଜୀବଦ୍ଦଶା—3. Living state. ୪ । ଜୀବନକାଳ—4. Lifetime.

ବିଦ୍ୟମାନରେ—ଗ୍ରା. (ଜଟରଥା) କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଉପସ୍ଥିତ ସମୟରେ—Bidyamānare 1. During the presence of; in the presence of. ୨ । ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ, ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇଁ ଥାଇଁ; ବଞ୍ଚି ଥାଇଁ ଥାଇଁ—2. While livlng or alive; during the lifetime of. (ଯଥା—ପୁତ୍ରର ବିଦ୍ୟମାନରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରିଣୀ ହୋଇ ନ ପାରେ ।)

ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଦ୍ ଧାତୁ—ଜାଣିବା+କରଣ ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Bidyā ୧ । ଜ୍ଞାନ (ଯାହାଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାବତୀୟ ବିଷୟର ସଚ୍ୟଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଯାଏ)—1. Knowledge. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ବିଦ୍ୟାର ସଂଖ୍ୟା ୧୮ । ଯଥା—ଋର ବେଦ, ଛଅ ବେଦାଙ୍ଗ (ଶିକ୍ଷା, କଳ୍ପ, ବ୍ୟାକରଣ, ନିରୁକ୍ତ, ଛନ୍ଦଃ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ); ମୀମାଂସା, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବା ସ୍ମୃତି, ପୁରାଣ, ଆୟୁର୍ବେଦ, ଧନୁର୍ବେଦ, ଗାନ୍ଧର୍ବବେଦ ଓ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର—ହି. ଶ । ଅମର-କୋଷ ମତରେ ବିଦ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ, ଯଥା—ଋର ବେଦ, ଛଅ ବେଦାଙ୍ଗ, ମୀମାଂସା, ନ୍ୟାୟ, ପୁରାଣ ଓ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ।] ୨ । ଅଧ୍ୟୟନାଦି ଜନିତ ବୋଧ—2 Understanding derived from reading; learning. ୩ । ପାଠ—3. Reading; study. ୪ । ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ—4. Learning. ୫ । ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର—5 Philosophy. ୬ । ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ—6. Knowledge of fundamental principles or realities. [ଦ୍ର—ବିଦ୍ୟା ଦୁଇ ପ୍ରକାର:—ପରା ଓ ଅପରା; ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ହୁଏ ତାହା ପରା ଓ ଏଭଦ୍ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଲୌକିକ ବା ପଦାର୍ଥ ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ହୁଏ ତାକୁ ଅପରା ବୋଲାଯାଏ—(ହି. ଶ) ।] ୭ । ଦେହାତ୍ମବୋଧ—7. Knowledge regarding the body and soul. ୮ । ବିଜ୍ଞାନ; ବିଶେଷ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ ସମଷ୍ଟିତ ବୋଧଶାସ୍ତ୍ର—8. Science. [ଦ୍ର—ବିଜ୍ଞାନର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶାଖା ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟା ନାମରେ ପରିଚିତ; ଯଥା—ଅର୍ଥାର୍ଥବିଦ୍ୟା ବା ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ, ଉଦ୍ଭିଦବିଦ୍ୟା, ପ୍ରାଣିବିଦ୍ୟା, ଗଣିତବିଦ୍ୟା; ସୂକ୍ଷ୍ମଜନନବିଦ୍ୟା, ଭୂଗୋଳବିଦ୍ୟା, ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ୟା, ଗାନ୍ଧର୍ବ-ବିଦ୍ୟା, ଜୀବବିଦ୍ୟା, ରୈଷଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟା, ପ୍ରହବିଦ୍ୟା, ସମାଜମାନ-ବିଦ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୯ । କଳାବିଦ୍ୟା—9. An art; fine art. ୧୦ । ଦୁର୍ଗା—10; Durgā. ୧୧ । ସରସ୍ୱତୀ—11. Goddess of learning. ୧୨ । ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର—12. Scripture. ୧୩ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ—13. Magic. ୧୪ । ମନ୍ତ୍ର—14. A vedic text. ୧୫ । ଅଗରୁଥ (ହି. ଶ)—15. Premna Integrifolia tree. ୧୬ । ସୀତାଙ୍କର ଏକ ସଖୀ (ହି. ଶ)—16. Name of a female companion of Sītā. ୧୭ । ଆର୍ଯ୍ୟା ଛନ୍ଦର ଏକ ଭେଦ—18. One of the Sanscrit vedic metres. (ଉ—ଏଥିରେ ୨୩ ଗୁରୁ ଓ ୧୧ ଲଘୁ ମାତ୍ରା ରହେ । ହି. ଶ) ଦେ. ବି—୧ । (ପୁଂ)—ବିଦ୍ୟାକର, ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର, ବିଦ୍ୟାଧରର ଡାକ ନାମ—A name for calling males named Bidyākara etc. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ.)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଦ୍ୟାଧରୀ, ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦରୀ ଆଦିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—2. A name for calling females named Bidyādharī etc.

ବିଦ୍ୟାକର—ସଂ. ବି. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଦ୍ୟା+ଆକର)—Bidyākara ବିଦ୍ୟାର ଖଣି; ପଣ୍ଡିତ—Learned person; a mine of learning. ସ. ବି. ପୁଂ—(ବିଦ୍ୟା+କୃ ଧାତୁ +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜ୍ଞାନପ୍ରଦ—Imparting knowledge. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to (ବିଦ୍ୟାକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) males.

ବିଦ୍ୟାକର ରାଜଗୁରୁ—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ଉତ୍କଳର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ Bidyākara rājaguru ସ୍ମୃତିକାର—An Oriya social lawgiver in Sanscrit. (ଦ୍ର—ଏ ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପଣ୍ଡିତ; 'ରାଜଯେସ୍ପୀ' ଉପାଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ। 'ବିଦ୍ୟାକର ପ୍ରପାଅ' ନାମକ ସ୍ମୃତି ପୁସ୍ତକ ଏହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ। ଜଗବନ୍ଧୁ ସ୍ତୋତ୍ରିନ ଉହ୍ଲଣ।

'ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରପାଅ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ କୃତ। ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସାରନଗଡ଼ି ଦୁପୁରରେ ଅଛନ୍ତି।)

ବିଦ୍ୟାଗମ—ସ. ବି—(ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଦ୍ୟା+ଆଗମ)—୧। ଜ୍ଞାନୋନ୍ମେଷ Bidyāgama 1. The dawning of knowledge. ୨। ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରାପ୍ତି—2. Attainment of learning.

ବିଦ୍ୟାଗାର—ସ. ବି—(ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଦ୍ୟା+ଆଗାର)—ବିଦ୍ୟାଳୟ; Bidyāgāra (ବିଦ୍ୟାଗୃହ—ଅନରୂପ) ପାଠଶାଳା—School.

ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ—ସ. ବି.—ଯେ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି; ଶିକ୍ଷକ—Bidyāguru Teacher.

[ଦ୍ର—ଯେ ମନ୍ତ୍ର ବିଅନ୍ତି ସେ ମନ୍ତ୍ର ଗୁରୁ; ଯେ ଧର୍ମୋପଦେଶ ବିଅନ୍ତି ସେ ଧର୍ମ ଗୁରୁ।]

ବିଦ୍ୟାଚଣ—ସଂ. ବି (ବିଦ୍ୟା+ପ୍ରସିଦ୍ଧାର୍ଥରେ ଚଣ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୱାନ୍—Bidyāchaṇa A celebrated learned man. ସ. ବିଣ—(ବିଦ୍ୟାଚଞ୍ଚୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଦ୍ୟାଯୋଗୁଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ—Famous for deep learning.

ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା—ସ. ବି (ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଦ୍ୟା+ଚର୍ଚ୍ଚା)—ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ପ୍ରତି Bidyācharchchā ମନୋଯୋଗ ବା ଐଷ୍ଟାପରତା; ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ପାଇଁ ସାଧନା—Devotion to study; cultivation of learning

ବିଦ୍ୟାଦଳ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ଏ ଗଛର ଦଳ ବା ପତ୍ରରେ ବିଦ୍ୟା Bidyādaḷa ଲେଖାଯାଇ ଥିବାରୁ)—ଭୂର୍ଜ ଗଛ (ହି. ଶ)—Birch tree.

ବିଦ୍ୟାଦାତା—ସ. ବି. ପୁଂ (ଉପପଦ; ବିଦ୍ୟା+ଦାତୃ; ୬ମା. ୧ତ)—Bidyādātā ଶିକ୍ଷକ—Teacher; tutor. (ବିଦ୍ୟାଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଦ୍ୟାଦାନ—ସ, ବି (ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଦ୍ୟା+ଦାନ)—୧। ଜ୍ଞାନଦାନ—Bidyādāna 1. The imparting of knowledge. ୨। ଶିକ୍ଷାଦାନ; ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବା—2. The imparting of education; teaching.

ବିଦ୍ୟାଦେବୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ସରସ୍ୱତୀ; ବାଗ୍‌ଦେବୀ—1. Bidyādebī 1. The Goddess of learning. ୨। ଜୈନ-ଦେବୀବିଶେଷ— 2. A Goddess worshipped by the Jainas. [ଦ୍ର—ଏ ଜୈନପୂଜ୍ୟା ୧୬ ଦେବୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା।]

ବିଦ୍ୟାଧନ—ସଂ. ବି—୧। (ରୂପକ କର୍ମଧା; ବିଦ୍ୟା+ଧନ)—Bidyādhana ବିଦ୍ୟାରୂପ ଧନ; ବିଦ୍ୟାହିଁ ଧନସ୍ୱରୂପ—1. Learning compared to riches; learning constituting one's riches, ୨। (ମ. ତ. ଲୋ) ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଉପାର୍ଜିତ ଧନ—2, Wealth earned by learning.

ବିଦ୍ୟାଧର—ସଂ, ବି, ପୁଂ (ବିଦ୍ୟା=ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—Bidyādhara ୧। ଦେବଯୋନିବିଶେଷ; ସ୍ୱର୍ଗଗାୟକ—1. An (ବିଦ୍ୟାଧ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ) order of Hindu demigods; a class of (ବିଦ୍ୟାଧ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) heavenly choristers. [ଦ୍ର—ଖେଚର, ଗନ୍ଧର୍ବ ଓ କିନ୍ନରମାନେ ଏହି ଦେବଯୋନି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ-ହୋଇଛନ୍ତି] ୨। ୧୬ ପ୍ରକାର ରତିବନ୍ଧର ଏକତମ—2. One of the 16 postures during coition. ୩। ପାରଶୋଧନ କରିବାର ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ— 2. An ayurbedic contrivance for purifying mercury. [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ଥାଳ ବା ହାଣ୍ଡିରେ ପାରଧାତୁ ରଖି ତା ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଥାଳରେ ପାଣି ଭରଇ କରି ରଖାଯାଏ ଓ ଏ ଦୁଇ ସମ୍ପୁଟିତ ପାତ୍ରକୁ ୫ ପ୍ରହରକାଳ ନଆଁ ଉପରେ ବସାଇ ରଖାଯାଏ। ଉପରେ ପାଣି ଥଣ୍ଡା ହେଲେ ପାରକୁ କାଢ଼ି ନେବାକୁ ହୁଏ—ହି. ଶ] ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧। ଲୋକଙ୍କୁ ବିଅସିବା ନାମ—1. Name given to males. ୨। କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ— 2. A family title of the Kshatriyas.

ବିଦ୍ୟାଧର ପାଲା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ପାଲାରେ ବିଦ୍ୟାଧର ନାମକ Bidyādhara pālā ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟଶୀଭୂତ ସତ୍ୟ-ବିଦ୍ୟାଧର ପାଲା ନାରସୃଗ ବା ସତ୍ୟଗୀରଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗଲ୍ପାକାରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—A religious ballad describing the life of one 'Bidyādhara'. [ଦ୍ର—ପାଲ୍ଲ ଉଲେ କୋଟ୍ ଦେଶ।]

ବିଦ୍ୟାନଗର(ର)—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ବଣାଗା-Bidyānagara(rī) ଗ୍ରାମର ଆଧୁନିକ ବିଜୟନଗର—The ବିଦ୍ୟାନଗରୀ modern Vizanagram in Madras ବିଦ୍ୟାନଗର Presidency. ଦ୍ର—ଗଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ ଏହା ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିଲା। ପ୍ରକାଦ ଅଲ୍ଲ ଯେ କାଳଦାସ ନିଜ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବଳରେ ସ୍ୱରଭର ସବୁ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟାନଗରୀଙ୍କୁ ଜିଣି ପାରି ନ ଥିଲେ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଦ୍ୟାନିଧି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟାର ନିଧି, ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଥାନ, ଆଧାର)—Bidyānidhi ମହାପଣ୍ଡିତ—A very larned person.

ବିଦ୍ୟାବାରିଧି, ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ, ବିଦ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ, ବିଦ୍ୟାଧିସ୍ତଜ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଦେ. ବ—ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି ବିଶେଷ—Title given to very larned Pandits.

ବିଦ୍ୟାନିଧି **विद्यानिधि**

ବିଦ୍ୟାସାଗର, ବିଦ୍ୟାବାଗୀଶ, ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ, ବିଦ୍ୟାବିଶାରଦ, ବିଦ୍ୟା ବାଚସ୍ପତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଦ୍ୟାନୁରାଗ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ଅନୁରାଗ)—ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି Bidyānurāga ସ୍ନେହ ବା ଆସକ୍ତି—Attachment to learning; love of learning.

ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —ଯାହାର ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି Bidyānurāgī ପ୍ରଗାଢ଼ ଆସକ୍ତି ଥାଏ—Having a great (ବିଦ୍ୟାନୁରାଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) attachment towards learning.

ବିଦ୍ୟାବତ୍ତା—ସ. ବ. (ବିଦ୍ୟା+ବତ୍+ତ୍ୱ ତା)—ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ—Bidyābattā Learning.

ବିଦ୍ୟାବ(ମ)ନ୍ତ—ଦେ. ବିଶ (ସ. ବିଦ୍ୟାବତ୍) —ବିଦ୍ୱାନ୍—Learned Bidyāba(ma)nta (ତ୍—ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ ଜଣେ ଯେ କମଲା ସାର ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ **विद्यावन्त** ଉଣି । ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେଘ୍ଲାଶବଳାସ ।)

ବିଦ୍ୟାବାନ୍—ସ. ବିଶ.ପୁଂ (ବିଦ୍ୟା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା ୧ବ)—Bidyābān ବିଦ୍ୱାନ୍; ପଣ୍ଡିତ—Learned.

(ବିଦ୍ୟାବତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଦ୍ୟାବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଦ୍ୟା ବିନୋଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା + ବିନୋଦ)—ବିଦ୍ୟା Bidyā binoda ଚର୍ଚ୍ଚା ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ଆନନ୍ଦ—Pleasure derived from learned discussion. ସ. ବ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି—A title given to Sanscrit scholars. ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ବିଦ୍ୟା ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ଯାହାର ସୁଖପ୍ରଦ ଅଟେ—Deriving pleasure from learned discussions or study.

ବିଦ୍ୟା ବିବାଦ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ବିବାଦ)—ଏକାଧିକ Bidyā bibāda ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟା ବିଷୟକ ବାଦାନୁ- (ବିଦ୍ୟା ବିରୋଧ -ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଦ—Hot discussion or dispute between two or more learned persons; wrangling.

ବିଦ୍ୟା ବିରୁଦ୍ଧତା—ସ. ବ — ଅର୍ଥଦୋଷବିଶେଷ—A fault in Bidyā biruddhatā rhetoric. [ତ୍—କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର- ବିରୁଦ୍ଧ କଥାର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଲେ ବିଦ୍ୟାବିରୁଦ୍ଧତା ଦୋଷ ହୁଏ, ଯଥା—କାମିନୀମାନେ ହୋଇ ଯୂଥ ଯୂଥ, କରନ୍ତେ ଗମନ ନ ପାରନ୍ତି ପଥ—ସୀନକ୍ଲୁଷ, ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]

(ଏଠାରେ 'ଯୂଥ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦୋଷାବହ)

ବିଦ୍ୟା ବିଶାରଦ—ସ. ବିଶ ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ବିଶାରଦ)—Bidyā bisārada ସୁପଣ୍ଡିତ—Very learned.

(ବିଦ୍ୟା ବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଦ୍ୟା ବିସ୍ତାର—ଦେ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ବିସ୍ତାର)—ଶିକ୍ଷାର Bidyā bistāra ପ୍ରସାର—Diffusion of knowledge; spread of education.

ବିଦ୍ୟା ବିହୀନ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ବିହୀନ)—Bidyā bihīna ମୂର୍ଖ; ଅଶିକ୍ଷିତ—Illiterate.

(ବିଦ୍ୟାହୀନ, ବିଦ୍ୟା ଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ; ବିଦ୍ୟା ବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଦ୍ୟା ବ୍ୟବସାୟୀ—ଦେ. ବିଶ—୧ । ଯେଉଁ ପଣ୍ଡିତ ଅଧଣାର ବିଦ୍ୟାକୁ Bidyā byabasāyī ଗୁଣୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତି—1. Earning money through exhibition of learning. ୨ । ବିଦ୍ୟାଦାନ ବା ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଯେ ଅଧଣାର ପେଶା କରି ଅଛନ୍ତି—2. Following teaching as one's profession.

ସ. ବ. ବେତନ ଭୋଗୀ ଅଧ୍ୟାପକ—A paid teacher.

ବିଦ୍ୟା ବ୍ରତ—ସ. ବ (ରୂପକ —ଗୁରୁଙ୍କ ଘରେ ବାସ କରି ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ Bidyā brata କରିବା ବ୍ରତ—The vow of studying by residing in the house of the preceptor.

(ବିଦ୍ୟାବ୍ରତୀ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷଣ)

ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ଅଭ୍ୟାସ)—୧ । ପାଠକୁ Bidyābhyāsa ଅନୁଶୀଳନ କରିବା; ବିଦ୍ୟା ଚର୍ଚ୍ଚା—1. Devotion to study. ୨ । ପାଠ ପଢ଼ାଇବା; ପାଠ ଘୋଷିବା—2. Practice of studying or getting lessons by heart.

ବିଦ୍ୟା ମନ୍ଦିର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଦ୍ୟାଳୟ; ପାଠଶାଳା— Bidyā mandira School.

ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ଆରମ୍ଭ)—୧ । ଶିକ୍ଷାରମ୍ଭ— Bidyārambha 1. Beginning of education. ୨ । ଶିଶୁ ହୁଅଁ; ଶିଶୁର ପ୍ରଥମେ ପାଠ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଉତ୍ସବ—2. The ceremony of a child being first taught to learn. [ତ୍—ହିନ୍ଦୁ ବାଳକର କର୍ଣ୍ଣବେଧ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିସାଏ ।]

ବିଦ୍ୟାର୍ଜ୍ଜନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟ+ଅର୍ଜ୍ଜନ)—୧ । ବିଦ୍ୟାଲାଭ— Bidyārjana 1. Acquisition of learning. ୨ । ପାଠ ପଢ଼ିବା—2. Studying.

ବିଦ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ; ବିଦ୍ୟା+ଅର୍ଣ୍ଣବ)—୧ । ବିଦ୍ୟା- Bidyārṇṇaba ରୂପ ମହାସମୁଦ୍ର—1. Learning compared to an ocean in its vastness. ୨ । ବିଦ୍ୟାନିଧି (ଦେଖ)—2. Bidyānidhi (See)

ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ଜିଯଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ବିଦ୍ୟା+ଅର୍ଥ+ଇନ୍. Bidyārthī ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ (ବିଦ୍ୟାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ—1. Appearing before a teacher to study with him. ୨ । ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—2 Desirous

Digitized by srujanika@gmail.com

of education. ସ. ବ—ଶିଷ୍ୟ; ଛାତ୍ର—Student; pupil.

ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା + ଆଳୟ)—ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିର; Bidyālaya ପାଠଶାଳା; ଇସ୍କୁଲ; ଶିକ୍ଷାଗାର—School.

ବିଦ୍ୟାଲାଭ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା + ଲାଭ)—ବିଦ୍ୟା ଉପାର୍ଜନ— Bidyālābha Acquisition of learning or knowledge.

ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା + ଶିକ୍ଷା)—ପାଠ ପଢ଼ିବା— Bidyāsikshā Education; study.

ବିଦ୍ୟାସାଗର—ସ. ବ—ବିଦ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ (ଦେଖ)—Bidyārṇṇaba Bidyāsāgara (See) ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ମହାପଣ୍ଡିତ ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର— The late Īswarachandra Bidyāsāgara, the renowned Pandit of Bengal.

ବିଦ୍ୟୁ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବ (ସଂ. ବିଦ୍ୟୁତ୍)—ବିଦ୍ୟୁତ୍; ବିଜୁଳି— Bidyu Lightning. (ଉ—ସେ କରୁଁ ଉତ୍ପଜ ଚତ୍ରଙ୍କି ବିଦ୍ୟୁତ୍ସଜ୍ଜ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ବିଦ୍ୟୁଚ୍ଚାଳକ—ସଂ.ବ ଓ ବିଣ(ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନପରିଭାଷା) — ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟର Bidyuchchālaka ମଧ୍ୟ ଦେଇ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଅବ୍ୟାହତରୂପେ ଗତି (ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରିଚାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରି ପାରେ—Conductor of electricty.

ବିଦ୍ୟୁଚ୍ଚିକିତ୍ସା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ତଡ଼ିତ୍ Bidyuchchikitsā ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ନାନାରୋଗର ଚିକିତ୍ସା— Electrotherapy; electropathy.

ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଜାଲ—ସଂ, ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟୁତ୍+ଜାଳ)—ବିଦ୍ୟୁତ୍ସମୂହ— Bidyujjāla A succession or spontaneous manifestation of lightning or electric flashes,

ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଜିହ୍ୱ—ସଂ. ବ—ରାମାୟଣୋକ୍ତ ମାୟାବୀ ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—Name Bidyujjihwa of a demon described in the Rāmāyaṇa. (ଉ—ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଜିହ୍ୱ ଭିବେଣୀକ, ସାଇ ଏକ ସ୍ତବେଣୀକ, ବୁଢ଼ାଇ ମାୟା ଜାଣନ୍ତା, କରୁ ସଦ୍ଭର—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) [ବ୍ୟୁ—ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଏହାକୁ ମାୟାସୀତା କରାଇଥିଲେ । ଏ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ସ୍ୱାମୀ ଥିଲା—ହ. ଶ ।]

ବିଦ୍ୟୁତ୍—ସଂ. ବ (ବହୁଳାହ୍, ବ=ଅଲ୍ପାର୍ଥଜ୍ଞାସ୍ଥୀ+ଦ୍ୟୁତ୍=ପ୍ରାପ୍ତି; Bidyut ତମ୍ବା ବ+ଦ୍ୟୁତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ସୌଦାମିନୀ; ବିଜୁଳି—1. Lightning. ୨ । ତଡ଼ିତ୍ଶକ୍ତି— 2. Electricity. [ବ୍ୟୁ—ତଡ଼ିତ ତଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ] ୩ । ସନ୍ଧ୍ୟା—2. Evening. ୪ । (+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍)କାନ୍ତି —4. Beauty; lustre. ସଂ. ବିଣ (ବହୁଳାହ୍; ବ+ଦ୍ୟୁତ୍)—୧ । କାନ୍ତିହୀନ; ଆଭାଶୂନ୍ୟ —1. Lustreless. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୀପ୍ତିମାନ୍ (ହ. ଶ)—2. Very shining; brilliant.

ବିଦ୍ୟୁତ୍କମ୍ପନ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ତଡ଼ିତ୍ପ୍ରବାହଜନିତ Bidyut-kampana ବସ୍ତୁର କମ୍ପନ—Electric oscillation.

ବିଦ୍ୟୁତ୍କେଶ—ସଂ. ବ—ରାମାୟଣୋକ୍ତ ରାକ୍ଷସବଂଶବିଶେଷ—Name of Bidyut-kesa a demon. [ବ୍ୟୁ—ଏ ବେଢଙ୍ଗ ନାମକ ରାକ୍ଷସର ଔରସରେ କାଳ ରାକ୍ଷସର କନ୍ୟା ଉଷା ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମିଥିଲା । ଏହା ଔରସରେ ସୌଦାମୀ ଗର୍ଭରୁ ରାକ୍ଷସବଂଶର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିଲା— ହ. ଶ ।]

ବିଦ୍ୟୁତ୍କୋଷମାଳା—ସଂ ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ଯେଉଁ Bidyut-koshamālā ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ରରେ ତଡ଼ିତ୍ ଉତ୍ପାଦକ ବସ୍ତୁମାନ ରଖିତ ହୋଇଥାଏ; ବାଟେଲ୍ଲି—Electric battery.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ଘଣ୍ଟା(ଣ୍ଟା, ଣ୍ଟି)—ଦେ. ବ—ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବାଦିତ ଘଣ୍ଟା— Bidyut-ghaṇṭa(ṇṭā, ṇṭi) Electric bell; electric ବିଦ୍ୟୁତ୍ଘଣ୍ଟା **ବିଜଲୀଘଣ୍ଟା** alarm.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ପାତ—ସଂ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍;ବିଦ୍ୟୁତ୍+ପାତ)—୧। ବିଜୁଳି ମାରିବା— Bidyut-pāta 1. A flash of lightning ୨ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ର ପ୍ରଖର ସଂଘର୍ଷ— 2. A stroke of lightning.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରବାହ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତିର ସ୍ରୋତଃ Bidyut-prabāha ବା ତରଙ୍ଗ—Electric current or wave.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଦୀପ—ସଂ. ବ—(ଆଧୁନିକ)—ବିଜୁଳିବତ୍ତି; ତଡ଼ିତ୍ଶକ୍ତିର Bidyut-pradīpa ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଳୁଥିବା ଦୀପ— ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦୀପ, ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବର୍ତ୍ତି(ର୍ତ୍ତୀ), ବିଦ୍ୟୁତ୍ବର୍ତ୍ତିକା, ବିଦ୍ୟୁଦାଲୋକ } ଅନ୍ୟରୂପ Electric lamp; electric light.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭ—ସ. ବିଣ (ବହୁଳାହ୍; ବିଦ୍ୟୁତ୍+ପ୍ରଭା)—ବିଜୁଳିପରି Bidyut-prabha ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—Shining or bright like lightning. (ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଜାଳ, ବିଦ୍ୟୁଦାଲୋକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରିୟ – ସ. ବ—କାଂସା ଧାତୁ ବା ତନ୍ନିର୍ମିତ ବାସନ (ହ. ଶ)— Bidyut-priya Bellmetal or any utensil of that metal.

[ବ୍ୟୁ—ଏ ଖୁବ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍ଚାଳକ ଥିବାରୁ ଏହା ନାମ ।]

ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭା—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ତର ତେଜଃ— Bidyut-prabhā The glamour of lightning. ୨ । ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତି— 2. Electricity. ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଜାଲା, ବିଦ୍ୟୁତ୍ତେଜ, ବିଦ୍ୟୁଦାଭା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବିଦ୍ୟୁତ୍(ଦ୍) ବାର୍ତ୍ତା—ଦେ. ବ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ତାର ଖବର— Bidyut(d) bārttā Telegraphic news; telegram; telephonic message. (ବିଦ୍ୟୁବାର୍ତ୍ତା—ସମ୍ଭବରୂପ)

ବିଦ୍ୟୁତ୍ସ୍ପନ୍ଦନ—ସ. ବ—୧ । ବିଜୁଳି ମାରିବା— Bidyut-spandana 1. A flash of lightning. ୨ । (ବିଜ୍ଞାନ) ତଡ଼ିତ୍ ପ୍ରବାହର ସାମିଲ ପ୍ରକାଶ—2. Electric flash. ବିଦ୍ୟୁତ୍ଚ୍ଛଟା, ବିଦ୍ୟୁତ୍ଲୋସ, ବିଦ୍ୟୁତ୍ସ୍ଫୁରଣ } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତିବିଜ୍ଞାନ-ସଂ. ବ.—(ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି + ବିଜ୍ଞାନ)—ଉତ୍ତାପର ଶକ୍ତି Bidyut-śaktidbijñāna ବିଷୟକ ଯଥ୍ୟମାନ ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନରେ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ—The science dealing with the energy of electricity; electrodynamics.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତାପର ଆଲୋକ କଣା— Bidyut-sphulinga Electric spark.

ବିଦ୍ୟୁତ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବିଦ୍ୟୁତ୍)—୧ । ବିଜୁଳି—1. Lightning. Bidyuta ୨ । ତାପ୍ତାତ୍ତେଜ; ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି—2. Electricity.

ବିଦ୍ୟୁତା—ସଂ. ବ—(ବି + ଦ୍ୟୁତ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ, ଅ + ଆ)—ବିଜୁଳି; Bidyutā ସୌଦାମିନୀ (ହି. ଶ)—Lightning.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ତରଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—(ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ) ତାପ୍ତାତ୍ ପ୍ରବାହର ପ୍ରବଳ Bidyuttaraṅga ଝଞ୍ଝା ରଣ—Electric wave.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ବାନ୍—ସଂ. ବ—(ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Bidyutwān ମେଘ—Cloud. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ--ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି-(ବିଦ୍ୟୁତ୍ବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଦ୍ୟୁତ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of electricity.

ବିଦ୍ୟୁତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଯ)—ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ (ହି. ଶ)— Bidyutya Produced by electricity or lightning

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଗର୍ଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀ.; ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଗର୍ଭ)—ଯାହାର ଗର୍ଭ ବା Bidyudgarbha ଅନ୍ତରରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଅଛି—Full of (ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଗର୍ଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) electricity.

ବିଦ୍ୟୁଦାବେଶ—ସଂ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—କୌଣସି Bidyudābeśa ବସ୍ତୁରେ ତାପ୍ତାତ୍ ଶକ୍ତିର ପ୍ରବେଶ—Electric charge.

ବିଦ୍ୟୁଦାବେଶନ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ Bidyudābeśana ତାପ୍ତାତ୍ ଶକ୍ତି ପୂରାଇବା—Electrification.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦାମ—ସଂ. ବ (ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଦାମ)—୧ । ଖୁବ୍ ଦୀପ୍ତିମୟ ମାଳା— Bidyuddāma 1. Very shining or bright garland. ୨ । ମାଳାପରି ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ବିଦ୍ୟୁତ୍—2. Lightning flashes like a garland of light.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍, ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ଯେଉଁ ଦ୍ୱାର Bidyuddwāra ବାଟେ ତାପ୍ତାତ୍ ପ୍ରବାହ ବସ୍ତୁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ—Electrode.

ବିଦ୍ୟୁଦୁତ୍କୀର୍ଣ୍ଣନ-ସଂ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ତାପ୍ତାତ୍ ଶକ୍ତି Bidyudutkīrṇṇana ଦ୍ୱାରା ଧାତୁ ଆଦି ଉପରେ ଅକ୍ଷର (ବିଦ୍ୟୁଦୁତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ--ବିଣ) ଆଦି ଖୋଳିବା କର୍ମ—Electro-engraving.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦୀପ୍ତ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ଦୀପ୍ତ)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଦ୍ୱାରା Bidyuddipta ଆଲୋକିତ—1. Lighted by lightning. ୨ । ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପରି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଶିଷ୍ଟ—2. Flashing like (ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦି ପ୍ତି—ବ) lightning.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍(ତ୍)ବାର୍ତ୍ତାବହ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ)--ତାପ୍ତାତ୍ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଏକସ୍ଥାନରୁ Bidyud(t)bārttābaha ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣକାରୀ ଯନ୍ତ୍ର—Electric telegraph or telephone.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବିଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ତାପ୍ତାତ୍ ଶକ୍ତି Bidyudbichchheda ଦ୍ୱାରା ବସ୍ତୁର ତ୍ରାପାଦାନମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ଳେଷଣ—Electrolysis

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—(ଆଧୁନିକ) (ମ. ପ. ଲୋ)—ତାପ୍ତାତ୍ ଶକ୍ତି Bidyud-bijñāna ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନସମ୍ବଳିତ ଶାସ୍ତ୍ର — The science dealing with electricity.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବିତ୍ ବିଦ୍—ସଂ. ବ ଓ ବଣ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ତାପ୍ତାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧେ Bidyud-bid ବିଶେଷଜ୍ଞ—Electrician; versed in the electrical science.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବୀକ୍ଷଣ—ସଂ. ତ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବା ତାପ୍ତାତ୍ ଶକ୍ତି Bidyud-bīkshaṇa ବା ପ୍ରବାହର ଅବସ୍ଥିତି ଗତି ଓ ବେଗ ଆଦି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Electroscope. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର; ୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ର ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବୀକ୍ଷଣ—Gold leaf electroscope ଏବଂ ୨ । ସଞ୍ଚାୟୀ ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବୀକ୍ଷଣ]— Condensing electroscope.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବେଗ—ସଂ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍, ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ବେଗ)—ତାପ୍ତାତ୍‌ର ଗତି Bidyudbega ପଥ ଦ୍ରୁତଗତି—Velocity of lightning. ସଂ. ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀ.)—ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରି ଗତିବିଶିଷ୍ଟ— Having the velocity of lightning.

ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବ୍ୟଜନ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ବ୍ୟଜନ)—ବିଦ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି- Bidyudbyajana ପରିଚାଳିତ ପଙ୍ଖା; ବୈଦ୍ୟୁତିକ ପଙ୍ଖା— Electric fan; fan propelled by electricity.

ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାପକ—ସଂ. ବିଣ— ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାପ୍ତାତ୍ ପ୍ରବାହର Bidyunmāpaka ପରିମାଣ ସ୍ଥିର କରା ଯାଏ—Measuring ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାନ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରିମାପକ } ଅନ୍ୟରୂପ— the electric current. ସଂ. ବ—ଉପଯୋଜିତ ତାପ୍ତାତ୍‌ଶକ୍ତିର ଓ ତ୍ରାବାହର ପରିମାଣ ସ୍ଥିର କରିବା ଯନ୍ତ୍ର— A scientific instrument for measuring electric force or current; electrometer; electro-dynamometer.

ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଳା—ସଂ. ବ(ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍, ବିଦ୍ୟୁତ୍ + ମାଳା)-୧ । ଏକତ୍ର ମାରୁଥିବା Bidyunmāḷā ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସମୂହ—Sheets of ligtning; (ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) simultaneous sparks of lightning. ୨ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. A Sanskrit metre

ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଳୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଳନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Bidyunmāḷī ପୌରାଣିକ ଅସୁରବିଶେଷ—1. The name of mythological demon. [ଦ୍ର—ଏ ଶିବଙ୍କୁ ଉପାସନା କରି ତାଙ୍କ ବରରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବିମାନ ପାଇ ଥିଲା; ସେ ବିମାନ ଦ୍ୱାରାନ୍ତରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପଛରେ ରହିଥାଏ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭାସିତ ହେଉଥାଏ। ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଦ୍ୱାସ୍ତ ବରକୁ ହୋଇ ନିଜ ତେଜରେ ସେ ବିମାନକୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ବିମାନ ଭୂମିରେ ଖସି ପଡ଼ିଲା। ଧର୍ମସୁତ୍ର ସ୍ପେଶଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା। ସ୍ୱର୍ଗାପୃଶରେ ଓ ମହାଭାରତରେ ଏହି ନାମଧାରୀ ୨୫ ଅସୁରଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—ହି. ଶ ।] ୨ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of

Digitized by srujanika@gmail.com

a Sanscrit metre. [ଦ୍—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଏକ ଭଗଣ, ଏକ ମଗଣ ଓ ଅନ୍ତରେ ୨ଟି ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—ହେ. ଶ ।]

ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା—ସଂ. ବ (ବିଦ୍ୟୁତ୍+ଲତା)—୧ । ଲତା ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ Bidyullatā ବିଦ୍ୟୁତ୍; ବଜ୍ରଲର ରେଖା—1. A streak of (ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) lightning ୨ । ମେଘଜ୍ୟୋତିଃ; ବଜ୍ରାଗ୍ନି—2. Lightning. ୩ । ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତି—3. Electricity.

ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲେଖ—ସଂ. ବ (ସ୍ମୃ ଉତ୍; ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା Bidyullekha ତଡ଼ିତ୍ପ୍ରବାହଦ୍ୱାରେ ପରମାଣ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ—Electrograph.

ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲେପ—ସଂ. ବ (ସ୍ମୃ ଉତ୍; ବିଦ୍ୟୁତ୍+ଲେପ; ଆଧୁନିକବିଜ୍ଞାନ)—Bidyullepa ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ସୁନାରୁପା ବିଦ୍ୟୁଚ୍ଛିତ୍ର } ବିଣ. ରୂପ ଅଦରକାରୀ ଲେପ ବା ସ୍ତର ପକାଇବା ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲେପିତ } କ୍ରିୟା—Electroplating; electrogilding.

ବିଦ୍ୟୋତ୍—ସଂ. ବ (ବି+ଦ୍ୟୁତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଘଞ୍)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ Bidyot (ହେ. ଶ)—1. Lightning. ୨ । ଦୀପ୍ତି; ପ୍ରଭା; କାନ୍ତି; ଦ୍ୟୁତି—2. Lustre; splendour. ୩ । ଅପ୍ସରୋ-ବିଶେଷ (ହେ. ଶ)—3 Name of a heavenly nymph.

ବିଦ୍ୟୋତ—ସଂ. ବ (ବି+ଦ୍ୟୁତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ପ୍ରଭା; ଦୀପ୍ତି—Bidyota Lustre; gleam.

ବିଦ୍ୟୋତମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ଦ୍ୟୁତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—Bidyotamāna ଦ୍ୟୁତିମାନ୍; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—Shining; lustrous (ବିଦ୍ୟୋତମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ଉତ୍ସାହିନ୍, ୧ମା ବ.) ବିଦ୍ୟାର ଉନ୍ନତି ବିଷୟରେ ଉତ୍ସାହଦାତା—Bidyotsāhī (ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) u1aging the spread of education; patronising learning.

ବିଦ୍ୟୋପାର୍ଜ୍ଜନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ୟା+ଉପାର୍ଜ୍ଜନ)—ବିଦ୍ୟାଲାଭ; Bidyopārjjana ଶିକ୍ଷାଲାଭ—Acquisition of knowledge.

ବିଦ୍ର—ସଂ. ବ (ବିଧ୍ ଧାତୁ=ବିଦ୍ଧ କରିବା+ର)—ଛିଦ୍ର; ବିବର—Bidra Hole; perforation.

ବିଦ୍ରଧ—ଅ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ରଧ)—୧ । ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ Bidradha (ହେ. ଶ)—1. Stout and strong. ୨ । ଦୃଢ଼ (ହେ. ଶ —2. Strong; firm. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ (ହେ. ଶ)—3. Ready to do a certain work.

ବିଦ୍ରଧି—ସଂ ବ (ବିଦ୍ର+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଯେଉଁ Bidradhi ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମିବା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦାୟକ ଓ ମାରାତ୍ମକ ବ୍ରଣରୋଗ ବିଶେଷ —A kind of painful boil or abscess inside the stomach.

ବିଦ୍ରଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ, ବ (ବିଦ୍ରଧି+କ+ଆ)—ପ୍ରମେହରୋଗ ବଢ଼ିବାର Bidradhikā ରହିଲେ ଦେହରେ ଜାତ ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରଣ; ପ୍ରମେହପୀଡ଼କା (ହେ. ଶ)—A kind of small boil coming out in the body of patients suffering from chronic gonerrhoea.

ବିଦ୍ର(ଦ୍ରା)ବ—ସଂ. ବ (ବି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ପଳାଇବା+ଭାବ. ଅ)—Bidra(drā)ba ୧ । ପଳାୟନ—1. Flight; retreat. ୨ । ଭୟ—2, Fear; terror ୩ । କ୍ଷରଣ; ତରଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗଳପଡ଼ିବା—3. Oozing of liquid. ୪ । ଦ୍ରବୀଭବ—4. Melting. ୫ । ଥଟ୍ଟା; ପରିହାସ—5. Jesting ୬ । ନିନ୍ଦା—6. Rebuke; censure. ୭ । ଯୁଦ୍ଧ—7. Battle. ୮ । ବୁଦ୍ଧି—Intellect; understanding. ଦେ ବିଣ - ଗଳ ପଡ଼ୁଥିବା—Oozing out. [ଉ—ବିଦ୍ରାବ ବିଧାର ଉଲ୍ଲୁ ବସନ ବୁଡ଼ି, ବାଡେ ସୁଷ୍ଠିତ ମନାର ବୃଷ ବ ଉଡ଼ି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।]

ବିଦ୍ରାବକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) —୧ । ଯେ Bidrābaka ଥଟ୍ଟା କରେ—1. Jesting. ୨ । ଦ୍ରବକାରୀ; (ବିଦ୍ରାବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହା ତରଳାଏ—2. Melting.

ବିଦ୍ରାବଣ—ସଂ, ବ (ବି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ ଅନ)—୧ । ତରଳା । Bidrābaṇa ଲିବା—1. Melting. ୨ । ଫାଡ଼ ଦେବା (ହେ. ଶ)—2. Splitting up; tearing. ୩ । ତାଡ଼ନ; ତଡ଼ି ଦେବା—3. Driving away. ୪ । ଉଡ଼ିଯିବ (ହେ. ଶ)—4. Flying. ୫ । ପ୍ରହାର ଦେବା—5. Beating. ସଂ. ବିଣ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ପଳାଇ ଯାଉଥିବା—1. Running away; retreating. [ଉ--ବିଦ୍ରାବଣ କଉଣପଗଣ ଦେଲେ ତରଙ୍ଗ ଜନତଘାତ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।] ୨ । ନଷ୍ଟକାରୀ (ହେ. ଶ)—2. Spoiling; ruining.

ବିଦ୍ରାବିତ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଦ୍ରାବି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Bidrābita ୧ । ଦ୍ରବୀଭୂତ—1. Molten; liquefied. ୨ । ତଡ଼ାଯାଉଛ; ତାଡ଼ନାର୍ଥ ପଛାବାବିତ—2. Driven from behind; chased.

ବିଦ୍ରାବୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—(ବି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ+ଇନ୍, ୧ମା, ୧ବ)—୧ । Bidrābī ପଳାୟନକାରୀ (ହେ. ଶ)—1. Fleeing away; re- (ବିଦ୍ରାବିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) treating. ୨ । ତରଳୁଥିବା (ହେ. ଶ)—2. Melting (thing). ୩ । (ବି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଇନ୍) ତରଳାଇଥିବା; ଦ୍ରବକାରୀ—3. Liquefying (person). ୪ । ଯେ ଫାଡ଼ିଦଏ—4. Splitting up.

ବିଦ୍ରୁତ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପଳାଇଛି—Bidruta 1. Fled away. ୨ । ଦ୍ରବୀଭୂତ; ଗଳିତ—2. Mol- (ବିଦ୍ରୁତ—ବ) ten; liquefied. ୩ । ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ—3 Terrified; alarmed.

ବିଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବ (ବି+ଦ୍ରୁ ମ=କୃଷ)—୧ । ରକ୍ତ ପ୍ରବାଳ—1. Red Bidruma coral. [ଦ୍—ପ୍ରବାଳ ଏକ ପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ କୀଟର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମଷ୍ଟି । ଏ କାଣ୍ଡମାନେ ପରସ୍ପର ସଲଗ୍ନ ଦୋଇ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ବୃକ୍ଷ ପର ସମୂହ ଗର୍ଭରେ ବଢ଼ନ୍ତି ।] ୨ । ବୃକ୍ଷର ନବ-ଅଙ୍କୁରସ୍ଥ—2. Young shoots of plants. ୩ । ପଦ୍ମରାଗ ମଣି—3. Ruby; spinal ruby. ୪ । ମୁକ୍ତା-ଫଳ ବୃକ୍ଷ (ଗ୍ରକ୍ଟବାଦ ଓ ଲ୍ୟୁ· ଣ)—4. A kind of tree. ୫ । ପ୍ରବାଳ ବୃକ୍ଷ—5. The coral tree, bearing reddish precious gems called corals (Apte).

ବିଦ୍ରୂପ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବିଦ୍ରବ, ବିରୂପ; ବଙ୍ଗୀୟ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖାରୁ Bidrūpa ଆହରଣ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୃହୀତ) —୧ । ପରିହାସ— ବିଜ୍ରୂପ 1. Jesting; redicule; mockery. ୨ । ବ୍ୟଙ୍ଗ- **ଠଟ୍ଟାଳି** 2. Irony; satire [ଦ୍ର— ଏହା ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ପରେ **ବୋଲୀଠୋଳୀ, ତାନା** ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବିଦ୍ରୂପ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—ଥଟ୍ଟା କରିବା—To jeer at; to cut Bidrūpa karibā capers; to play pranks.

ବିଦ୍ରୂପ ପ୍ରିୟ —ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଥଟ୍ଟାପ୍ରିୟ—Fond of mockery. Bidrūpa priya ବିଜ୍ରୂପ ପ୍ରିୟ **ଠଟ୍ଟାବାଜ** (ବିଦ୍ରୂପ ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଦ୍ରୂପାତ୍ମକ—ଦେ. ବିଣ—ବ୍ୟଙ୍ଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Ironical; satirical Bidrūpātmaka (ବିଦ୍ରୂପ ସୂଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଜ୍ରୂପାତ୍ମକ

ବିଦ୍ରୂପୋକ୍ତି—ଦେ. ବି (ବିଦ୍ରୂପ+ଉକ୍ତି)—ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି; ଥଟ୍ଟାଳିକଥା— Bidrūpokti Ironical or satirical expression. ବିଜ୍ରୂପୋକ୍ତି **ବୀଲୀଠୋଳୀ**

ବିଦ୍ରୋହ—ସଂ. ବି. (ବି+ଦ୍ରୁହ୍ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+ଘଞ୍·ଅ)— Bidroha ୧ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ବା ରାଜାଙ୍କର ବିରୋଧାଚରଣ—1. Treason. ୨ । ମେଳ—2. Revolt; rebellion; mutiny. ୩ । ବିଦ୍ୱେଷ—3. Malice.

ବିଦ୍ରୋହାଚରଣ —ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଦ୍ରୋହ+ଆଚରଣ)— Bidrohācharaṇa ୧ । ବିରୋଧାଚରଣ; ଅନଧିକାରଚରଣ— 1. Rising or acting against an authority. ୨ । ରାଜଶାସନ ପ୍ରତି ଅସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ—2. Raising of a revolt; disregard of lawful authority or established government.

ବିଦ୍ରୋହାନଳ—ସଂ. ବି· (ରୂପକ କର୍ମଧା; ବିଦ୍ରୋହ+ଅନଳ)—ଅଗ୍ନି Bidrohānala ପର ଗୃର ଆଡ଼େ ଦୋଷ୍ଟିଯିବା ମେଳ—Mutiny spreading like wild fire. (ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି, ବିଦ୍ରୋହବହ୍ନି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଦ୍ରୋହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ବି+ଦ୍ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)— Bidrohī ୧ । ମେଳଆ —1. Mutinous. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି (ବିଦ୍ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶକ—1, Rebellious. ୩ । ଅନଧିକାରଚରଣକାରୀ—3, Injurious. ୪ । ଦ୍ୱେଷୀ— 4. Malcious.

ବିଧ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବିନ୍ଧ କରିବା; ଫୋଡ଼ିବା—1. To pierce Bidh (root) (Apte). ୨ । ପୂଜା କରିବା; ସମ୍ମାନ କରିବା— 2. To honour; to worship. (Apte). ୩ । ଶାସନ କରିବା—4. To rule; to administer (Apte). ୪ । ଯାଚଞ୍ଚା କରିବା; ମାଗିବା—4. To beg; to ask (Apte).

ବିଧ--ସଂ. ବ (ବି+ଧା ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ)—୧ । ପ୍ରକାର—1, Kind; Bidha sort. ୨ । ଧାଡ଼ି—2. Style; mode; manner. ୩ । ବିଧାନ; ନିୟମ; ବିଧି—3. Rule; formula. ୪ । ପ୍ରଥା—4. Custom; practice. ୫ । ଗଜଗ୍ରାସ; ଗଜ-ଭକ୍ଷ୍ୟ ଅନ୍ନ—5. An elephant's food. ୬ । ସମୃଦ୍ଧି— 6. Wealth; prosperity. ୭ । ବିଦ୍ଧକରଣ; ଫୋଡ଼ିବା—7. Perforating; penetrating. ୮ । ବେତନ—8. Salary; remuneration. ୯ । ମୂଲ୍ୟ- 9. Wages. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ **ଯୁକ୍ତ** (ବିଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହେଲେ, ଯଥା ବହୁବିଧ; ନାନାବିଧ)—୧ । ପ୍ରକାରର; ନାନାସ୍ୱ—1. (a prefix meaning) Of kinds; of sorts; like or similar to. ୨ । ଆକାରର— 2. Of the form of. ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ— ଗୋଇଠା—Kick. ଦେ. ବି. (ସଂ. ବେଧ) ୧ । ବିବାଦ— ବାଧା 1. Dispute. ୨ । କଳି—2. Quarrel. ୩ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ, ବାଧା—3 Obstacle.

ବିଧଂ(ଧ୍ୱଂ)ଶିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ବିଧ୍ୱଂସ କରିବା— Bidham(dhwam)sibā ବିଧ୍ୱଂସା **ବିଧାଂସନା** To destroy.

ବିଧ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଉପସ୍ଥିତ ହେବା— Bidha pardibā The appearance of an obstacle in ବିଧ ପଡ଼ୁ(ଡ଼ି)ଥିବା } ଅନ୍ୟରୂପ the way in the course ବିଧ ଦାରୁ(ବୋ)ଡ଼ିବା } of a certain work. ବାଧା ପଡ଼ା **ବାଧା ପଡନା**

ବିଧବନ—ସଂ. ବି. (ବି+ଧୂ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅନ)—୧ । କମ୍ପନ; ଥରୁ— Bidhabana 1. Trembling; tremour. ୨ । (ବି+ଧୂ ଧାତୁ ଣିଚ ଧବ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅନ) କମ୍ପାଇବା— 2. Agitating; shaking.

ବିଧବ ଯୋଗ—ସଂ. ବି. (ବିଧବ+ଯୋଗ)—୧ । ବୈଧବ୍ୟ ଯୋଗ Bidhaba joga ସ୍ତ୍ରୀର ବିଧବା ହେବାର ଦୈବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣା— 1. The preordination of a woman becoming a widow. ୨ । ବୈଧବ୍ୟ—2. Widow-hood.

ବିଧବା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ବି=ବିଗତ+ଧବ=ସ୍ୱାମୀ+ସ୍ତ୍ରୀ. Bidhabā ଆ)—ମୃତଭର୍ତ୍ତୃକା ସ୍ତ୍ରୀ; ରାଣ୍ଡ—A widow.

ସଂ. ବିଣ· (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ନାହିଁ+ଧବ=ବସ୍ତ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବିବସ୍ତ୍ରା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. Clothless or naked (woman). ୨ । ମୃତ ଭର୍ତ୍ତୃକା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. (woman) Who has lost her husband.

ବିଧବାଗାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଧବା+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା· Bidhabāgāmi ୧ବ) —ବିଧବା ସଙ୍ଗମକାରୀ (ପୁରୁଷ)— (a male) Having sexual intercourse with (ବିଧବାଗମନ—ବ) a widow.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଧବା ବିବାହ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଧବା + ବିବାହ) — ମୃତଭର୍ତ୍ତୃକା ନାରୀର ପୁନର୍ବିବାହ—Widow-marriage.
Bidhabā bibāha (ବିଧବା ବେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଧର୍ମ—ସ. ବ—ଆପଣାର ଧର୍ମ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ; ଧର୍ମାନ୍ତର; ଉତ୍ପଧର୍ମ—A religion other than one's own.
Bidharma

ବିଧର୍ମୀ—ସ. ବଣ. (ବ + ଧର୍ମ = ବିଧର୍ମନ୍, ୭ମା. ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍ପ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—Professing a different religion.
Bidharmā

ବିଧର୍ମୀ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବିଧର୍ମୀ)—୧ । ଆପଣା ଧର୍ମ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି); ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—1. (a person) Professing another religion. ୨ । ଯେ ଆପଣା ଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ଧର୍ମାନ୍ତର ଗ୍ରହଣ କରେ—2. Apostate. ['ତ୍ର—ଧର୍ମୀଦନ୍ କେବଲଂ' ଏହି ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ 'ବିଧର୍ମୀ' ଶବ୍ଦ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଛି ।]
Bidharmī

ବିଧା—ସ. ବ (ବ + ଧା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ . ଆ)—୧ । ବିଧ (ଦେଖ)—1. Bidha (See) ୨ । ଭଡ଼ା—ଘୁସୀ, କୀଳ 2. Hire (Apte). ୩ । ମୂଲ୍—3. Wages (Apte). ୪ । କର୍ମ; କାର୍ଯ୍ୟ—4. Act; action (Apte). ଦେ. ବ. (ସ. ବଦ୍ଧ ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ) ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ; ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରହାର; ହାତକୁ ମୁଠା କର ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ କରି ତଳର କନିଷ୍ଠାଙ୍ଗୁଳ ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କରିବା ଆଘାତ—Fisticuff; a blow with the fist [ତ୍ର—ଘାଣ୍ଟକୁ ବଜାଅନ୍ତେ ଦେଖାଇଣ ବିଧା । ହେଲ୍ଲ ଭାର ଗ୍ରାଣପବନଯାକ ବୁଝା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମରତ. ବନ ।] [ତ୍ର—କରତଳକୁ ମୁଠା କର କନିଷ୍ଠାଙ୍ଗୁଳ ଆଡ଼ର ଘାତଦ୍ୱାରା କରିବା ଆଘାତକୁ ବିଧା ଓ ବୁଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳ ଆଡ଼ର ଘାତଦ୍ୱାରା ଆଘାତକୁ ମୁଥ ବା ମୁଣ୍ଡୀ ବୋଲ୍ଲସାଏ । ମୁଥ ବା ମୁଣ୍ଡୀ ଆଜ୍ଞାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖରେ ବା ଗାଲରେ ବଜାସାଏ । ମୁଠା କରିସାଇଥିବା କରତଳଦ୍ୱାରା ଆଗକୁ ଠୁଙ୍ଗିବା ଆଘାତକୁ ଚୁସା ବା ଠଣା ବୋଲ୍ଲସାଏ ।]
ମୁକ୍କା

ବିଧା ଉଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ, ଚେ)ଇବା—ବେ. କି (ସ. ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି + ଉତ୍ତୋଳନ)—ମୁଷ୍ଟିକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା—To lift up or raise the closed fist for dealing fisticuffs.
Bidhā uñchā(ñche, chche)ibā **ମୁକ୍କା ଉଠାନା** (ବିଧା ମାରିବା ଘାଇଁ ବଦ୍ଧ-କୀଳତୋଳା; କୀଳ ପାକାନ

ବିଧା ଖାଇବା—ବେ. କି - କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତରେ ପ୍ରହାରିତ ହେବା—To be struck with fisticuffs (ବିଧା ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
Bidhā khāibā **ମୁକ୍କାଖାନା** କୀଳ ଖାଓୟା

ବିଧା ଗୋଇଠା—ବେ. ବ (ସଦୃତର)—ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ ଓ ପଦାଘାତ—Fisticuffs and kicks
Bidhā goiṭhā **ମୁକ୍କା ଲାତ** ଲାଥୀ କୀଳ

ବିଧା ଗ୍ଲପ(ପ୍ପୁ, ପେ, ପୋ)ଡ଼ା—ବେ. ବ (ସଦୃତର)—ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ ଓ ଚଡ଼କୀଳ ପ୍ରହାରତ କରତଳଦ୍ୱାରା ଚଡ଼କୀଳ ଆଘାତ—Fisticuffs and slaps.
Bidhā chāpa(pu, pe, po)ṛḍā **ମୁକ୍କାଥପଡ଼** [ବିଧା ଜାବ(ବୁ)ଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିଧାତଃ—ସ. ଅ (ବିଧାତୃ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ବିଧାତା !—Oh God !; Oh Creator !.
Bidhātaḥ

ବିଧାତବ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବ + ଧା ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ବିଧାନ କରିସିବା ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be regulated or provided for. ୨ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—2. Fit to be done.
Bidhātabya

ବିଧାତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ + ଧା ଧାତୁ = ଧାରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ବିଧାତୃ, ୭ମା. ୧ବ)—୧ । ନିର୍ମାତା—1. Builder; making; creating. ୨ । ଯେ ବିଧାନ କରେ; ନିୟାମକ; ବିଧାନକାର୍ତ୍ତା—2. Regulating; making provision for. ୩ । ଦାତା—3. Giving; bestowing. [ତ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ।]
ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ବିଧି; ବ୍ରହ୍ମା; ପୃଥିବୀର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା—1. Brahmā, the Creator. ୨ । ଭଗବାନ୍; ଈଶ୍ୱର; ଯେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପରିଚାଳନ କରନ୍ତି—2. God; Providence. ୩ । ପ୍ରଜାପତ୍ତ (ଯେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବିବାହଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧନ୍ତି)—3. The God who brings about marriages. ୪ । ଭାଗ୍ୟ; କର୍ମ; କପାଳ—4. Luck; fortune. ୫ । ନିର୍ମାଣକାର୍ତ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି—5. Maker; builder; creator. ୬ । ଦାତା ବ୍ୟକ୍ତି—6. Giver; bestower (Apte). ୭ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା—7. The divine architect (Apte). ୭ । କାମଦେବ—7. Kāmadeba; the God of love (Apte). ୯ । ସୁରା—9. Spirituous liquor (Apte).
Bidhātā

ବିଧାତାକୁ କହିବା—ବେ. କି—କୌଣସି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘଟିଲେ ଭଗବାନଙ୍କ ବିଧାତାକେ ଜାନାନ ଉପରେ ଦୋଷାରୋପ କରିବା ବା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର କର୍ତ୍ତା ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିବା—To attribute a thing to one's fate.
Bidhātāku kahibā

ବିଧାତା କୂଟ—ବେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟର ଅବୋଧ୍ୟ ଦୈବୀ ଘଟନା—A providential event which is an enigma to man
Bidhātā kūṭa

ବିଧାତା ଗୁଡ଼ିବା—ବେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘୋଟିବା; ବିଧି ବାମ ହେବା; କର୍ମ ବାମ ହେବା; ବିଧି ରାମ ହୋଇଯା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଘଟିବା—The state of God being cruel to a person; the happening of misfortune to a person.
Bidhātā chhāṛḍibā **ବିଧାତା ବାକ ହୋନା**, ବିଧାତା ଅବଳ ହେବା, ବିଧି ବାମ ହେବା, ବିଧାତା ପ୍ରତିକୂଳ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଧାତାଦ୍ରି—ଦେ. ବ—ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତ—The Gandhamādana Bidhātādri mountain. [ଉ—ବିଧାତାଦ୍ରି ଶୃଙ୍ଗ ସ୍ଥାନେ, ଥୋଇ ଯାଇଁ ହନୁମାନେ, ସୈନ୍ୟ ଯେଣୁ ଲଙ୍ଘୁଲେ ସେ ଧ୍ୱଂସୀ ସେ—ରଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବଲାସ ।]

ବିଧାତା ପୁରୁଷ—ଦେ. ବ (ସ. ବିଧାତୃ ପୁରୁଷ)—ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଏକମାତ୍ର Bidhātā purusha ଜଗତ୍ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ୍—God; the sole ବିଧାତାପୁରୁଷ **बिधातापुरुख** regulator of the affairs of the world.

ବିଧାତା ଲି(ଲେ)ଖନ—ଦେ. ବ (ସ. ବିଧାତୃ-ଲିଖନ)—ମନୁଷ୍ୟର Bidhātā li(le)khana ଜୀବନରେ ସାଙ୍ଗା ସାଙ୍ଗା ଘଟିବ ବୋଲି ବିଧାତା ଲିଖନ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ବିଧାତା କପାଳରେ ଲେଖି **बिधाताका लेखा** ଥାଆନ୍ତି—An event which has been preordained by God and noted on the brow of a person before he is born.

ବିଧାନ—ସ. ବ (ବି+ଧା ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁଟ୍. ଅନ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ Bidhāna ନିୟମ—1. A rule laid down in the scriptures. ୨ । ବିଧି; ବ୍ୟବସ୍ଥା—2. Prescription; ordinance; precept. ୩ । ପ୍ରଥା—3. Custom. ୪ । ନିୟମ—4. Rule. ୫ । ବିଧିବଦ୍ଧ ନିୟମ—5. Codified rules. ୬ । (+କରଣ. ଅନ) ଉପାୟ—6. Means; expedient; contrivance, ୭ । ନିର୍ମାଣ; ସର୍ଜନ—7. Building; making, creating. ୮ । ପ୍ରେରଣ—8. Sending out. ୯ । କରଣ; ସମ୍ପାଦନ—9. Accomplishment; doing; performing. ୧୦ । ପଦ୍ଧତି—10 Method; procedure; mode. ୧୧ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; ସଂସ୍ଥାନ—11. Arrangement; disposition. ୧୨ । (+କର୍ମ. ଅନ)ଗଜଗ୍ରାସ—12. An elephant's food. ୧୩ । ପୂଜା; ଅର୍ଚ୍ଚନା—13. Worship; adoration. ୧୪ । ଶତ୍ରୁଭାବରଣ—14. Enmity; inimical conduct. ୧୫ । ଗ୍ରହଣ—15. Acceptance. ୧୬ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—16 Wealth; riches. ୧୭ । ଅନୁଭବ—17. Experience. ୧୮ । ଉପାର୍ଜନ—18. Earning; acquisition; gaining. ୧୯ । ଜନନ—20. Giving birth to; procreation. ୨୦ । ଅଙ୍କାକରଣ—20. Ordering. ୨୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥା—21. Management. ୨୨ । ପ୍ରୟୋଗ—22. Application; employment ୨୩ । ଶାସ୍ତ୍ର ବିହିତ କର୍ମକରଣ—23. Performance of prescribed acts or rites (Apte) ୨୪ । ଶାସ୍ତ୍ର ବିହିତ କର୍ମ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ—24. Rite; ceremony; ritual. ୨୫ । ପ୍ରାପ୍ତି—25. Obtaining. ୨୬ । ଧାତୁ ବା ଶବ୍ଦାଦରେ ପ୍ରତ୍ୟୟାଦର ଯୋଗକରଣ—26. Affixing; or prefixing (Apte.) ୨୭ । ହସ୍ତୀଙ୍କୁ ମତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଦିଆ ଯିବା ଖାଦ୍ୟ—27. The food given to elephants to make them intoxicated (Apte.) ୨୮ । ଦୁଃଖ; ବ୍ୟଥା—28. Pain; agony; (Apte). ୨୯ । ଶତ୍ରୁଭାବରଣ—29. An act of hostility (Apte). ୩୦ । କର୍ମ ପଦ୍ଧତି—3. Procedure. ଦେ. ଅ—ପରି; ସଦୃଶ—Like. [ଉ—କୋଧେ ନ ଝୁରଇ ବଚନ, ନ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦଲ୍ଲ ବିଧାନ । ଭୂପଦ୍ଭ. ସ୍ତ୍ରୀମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ବିଧାନକ—ଦେ. ବଣ—(ବିଧାନ+କ୍ଵ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ଅ)—ବିଧାନକାରୀ; Bidhānaka ସଘଟନକାରୀ; ବିଧାୟକ—Bringing about; dispensing; causing; producing. [ଉ—ବିଧାନକ, ବଳ ଯେତେ ତାଙ୍କୁ କାଣ୍ଡେ କାଣ୍ଡେ । ରଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବଲାସ । ସ. ବ—(ବିଧାନ+କ)—ଦୁଃଖ Pain; agony; distress (Apte).

ବିଧାନଜ୍ଞ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବିଧାନ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବିଧିଜ୍ଞ; Bidhānajñā ନିୟମାଭିଜ୍ଞ—Well versed in the rules (ବିଧାନଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) or procedure; acquainted with law. (ବିଧାନବଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଧାନ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—(ଅଧିକୃ କ)—୧ । ଆଇନ୍; ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶାସ୍ତ୍ର— Bidhāna śāstra 1. Law ୨ । ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର—2. Ethics; the science of morals.

ବିଧାନି—ଦେ. ବଣ—(ସଂ. ବିଧାୟକ)—ଯେ ବିଧାନ କରେ; ବିଧାୟକ-Bidhānī Doing; practising. [ଉ—କେଡ଼ି ଗଲେ ସଜନା ଗୁର ପାଶେ, ବିଧାନି ସେ ନୋହିଲେ ପରଦାସେ । ରଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବଲାସ ।]

ବିଧା ବସିବା—ଦେ. ବ—ବିଧା ମାଡ଼ ଦେବା; ବିଧା ବାନ୍ଧିବା— Bidhā basibā The dealing of some କୀଳବସା **मुक्का जमना** fisticuffs on a person, (ବିଧା ବାନ୍ଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଧା ବସା[ସେ]ଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ)

ବିଧାବିଧି ହେବା—ଦେ. କ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ କରିବା— Bidhā bidhi hebā The dealing of fisticuffs to କୀଳ ମାରାମାରି ହଓୟା **मुक्कामुक्की हेना** each other. (ବିଧା ମଡ଼ ମର ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଧା ମାଡ଼—ଦେ. ବ—ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ—Blows with the fisti-Bidhā mārda ଘୁସୀର ମର **मुक्काकी मार** fisticuffs.

ବିଧା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ କରିବା—To deal fisti-Bidhā māribā ଘୁସୀ ମାରା **मुक्का मारना** cuffs.

ବିଧା ଦେବା. ବିଧାବଜା (ଜେ)ଇବା, ବିଧା ପକା(ଜେ)ଇବା, ବିଧା ଲଗା(ଗେ)ଇବ । ବିଧା ବସା(ସେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଧାୟକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ବି+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। Bidhāyaka ନିୟାମକ—1. Controlling. ୨। ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ; (ବିଧାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ—2. Laying down; prescribing; legislative; arranging. ୩। ସଂଘଟନକାରୀ—3. Bringing about; dispensing. ୪। ଉତ୍ପାଦକ—4. Causing; producing. ୭। ଅର୍ପଣକାରୀ—5. Consigning; delivering to the care of; entrusting.

ବିଧାୟୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ବି+ଧା ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ,)—Bidhāyī ବିଧାୟକ (ଦେଖ)—Bidhāyaka (See) (ବିଧାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଧାର୍—ଦେ. ବି—୧। ଅନିୟମ—1. Irregularity. ୨। ଅସତ୍ Bidhārā ଆଚରଣ—2. Bad or improper conduct, ବେଧାରା ଦେ. ବି-- ୧। ଅନିୟମିତ—1. Irregular; unbeधारा methodical ୨। ବେଆଡ଼ା—2. Improper. ୩। ଦୁର୍ନୀତିକ—3. Immoral.

ବିଧି—ସ. ବି. (ବି+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧। ସୃଜାସଦ୍ଧ; ବ୍ରହ୍ମା; Bidhi ବିଧାତା—1. Brahmā, the Creator. ୨। ବିଷ୍ଣୁ—2 Bishṇu. ୩। ଭଗବାନ୍; ଈଶ୍ୱର—3. God; Providence. ୪। ଦୈବ; ଭାଗ୍ୟ—4. Fortune; luck; fate. ୫। (+ଭୂ. ଇ) ପଦକ୍ଷେପ; କ୍ରମ—5. Step; procedure; style. ୬। ନିୟମ—6. Rule; regulation. ୭। ନିଯୋଗ—7. Precept; command; appointment. ୮। ଅନୁଷ୍ଠାନ—8. Institution; act; deed. ୯। ପ୍ରଥା; ପ୍ରଥା—9. Custom; practice. ୧୦। ଆଚାର—10. Usage. ୧୧। (+କରଣ ଇ) ଶାସ୍ତ୍ରବିଧାନ—11. Religious precept. ୧୨। ପ୍ରକାର—12 Sort; kind; mode; manner. ୧୩। ବିଧାନ—13. Statute; formula. ୧୪। ଆଇନ୍—14. Law; legislation. ୧୫। ଆଚରଣ—15. Conduct. ୧୬। ଉପାୟ; ପ୍ରଣାଳୀ—16. Means; method; ways. ୧୭। ସଜ୍ଞ—17. Vedic sacrifice. ୧୮। ଲକ୍ଷଣ—18. Mark; sign; badge. ୧୯। ସୂତ୍ର—19. A clue. ୨୦। ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ବଚନ—20. Axiom. [ଦ୍—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଦେଶକୁ ବା ନିୟମକୁ 'ବିଧି' ଏବଂ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନା କରିଥିବା ନିୟମକୁ 'ନିଷେଧ' ବୋଲି ଯାଏ।] ୨୧। (+କର୍ମ. ଉ) ଅବସ୍ଥା—21. Condition ୨୨। ବ୍ୟାପାର—22, Incident, ୨୩। ଗଜଖାଦ୍ୟ—23, The food of elephants (Apte) ୨୪। ସମୟ—24, Time (Apte), ୨୫। ବୈଦ୍ୟ—25, Physician (Apte), ଦେ. ବି—୧। ଶପଥ—1. Oath. (ଉ—ବିଧି ଦେଉଛୁ ନଙ୍କାକା ଗ୍ରାମ ବନା ବନ୍ୟାସିକ ନାହିଁ ଚତ୍ତ ଆନେ ଗୋ। ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେଘ୍ଗଣ ବଳାସ।) ୨। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି ବା କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଦତ୍ତ-ଯିବା ବ୍ରତ ଆଦ--2, Any vow observed according to a fixed practice or procedure. ୩। ରାଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କର ବଇନ୍ଦ ଦୈନିକ ମାଇ ବା କ୍ରିୟାକଳାପ—3, The different ceremonial rites observed in the case of kings and Deities

ବିଧି କର୍ମ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି (ବତରଥା)—ବିଧିମତ କାର୍ଯ୍ୟ Bidhi karma ଆଇନ୍ ସଙ୍ଗତ କାର୍ଯ୍ୟ—Legal steps or (ବିଧି କାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) actions, (ଯଥା—ଏ ନଥି ବିଧିକର୍ମ ସକାଶେ ସୁପରଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ନକଟକୁ ପଠାଗଲା।)

ବିଧିଜ୍ଞ—ସ. ବି. ପୁଂ, (ବିଧି+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଯେ ବିଧାନ Bidhijñā ମାନ ଜାଣେ—1, Versed in rules or pro- (ବିଧିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) cedure or rituals. ୨। ବିଧାନ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ; ଯେ ଆଇନ ଜାଣେ; ବ୍ୟବହାର ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—2, Versed in law.

ବିଧିତ୍ସା—ସ. ବି. (ବି+ଧା ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍+ଭାବ ଅ+ଆ) Bidhit-sā —ବିଧାନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା; କରିଥେବା; ଚିକୀର୍ଷା—A wish to do something; a desire to (ବିଧିତ୍ସା—ଅନ୍ୟରୂପ) provide for.

ବିଧିତ୍ସିତ—ସ. ବିଶ—(ବି+ଧା ଧାତୁ, ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍+କର୍ମ. ତ)- Bidhit-sita ସାଧା କରିବାକୁ କେହି ଇଚ୍ଛା କରି ଥାଏ—Intended to be done. ସଂ. ବି—ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—(ବିଧିତ୍ସିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Design; intention (Apte).

ବିଧିତ୍ସୁ—ସ. ବିଶ—(ବି+ଧା ଧାତୁ , ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ. ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)- Bidhit-su ବିଧାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of doing (ବିଧିତ୍ସୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) a thing; intending to provide for

ବିଧିଦର୍ଶୀ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—(ବିଧି+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. Bidhidarśī ୧ବ)—ବିଧିଜ୍ଞ—Versed in rules or law. (ବିଧିଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଧିଦ୍ୱୈଧ—ସ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଧି+ଦ୍ୱୈଧ)—ନିୟମ ବା ବିଧାନ Bidhi dwaidha ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁଦ୍ଧତା—Diversity of (ବିଧିବୈଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) rules; variance of precept.

ବିଧିଦ୍ରଷ୍ଟା—ସ.ବି ଓ ବିଶ.ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଧି+ଦ୍ରଷ୍ଟା)--୧। ଯେଉଁ Bidhidrashṭā ବ୍ୟକ୍ତି ନିୟମ ଦେଖାଏ--1. One who points ବିଧିଦର୍ଶକ ବିଧିଦେଶକ } —ଅନ୍ୟରୂପ out the law or the rules. ୨। ପୁରୋହିତ—1. A priest who directs the performance of ceremonials. ୩। ଗୁରୁ—(ବିଧିଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Preceptor; teacher (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ଫ. ବିଣ—(ଶ୍ୟା ତତ୍; ବିଧି+ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ)—ବିଧିବିହିତ (ଦେଖ)—Bidhibihita (See)

ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ବି) Bidhi nirddisht̤a

ବିଧିନିର୍ଦ୍ଦେଶକ— ଫ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ—୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ—1.Legisla- Bidhi nirddeśaka ting. ୨ । ବିଧାନୋପଦେଶକ—2. (ବିଧିନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Advising about the procedure.

ବିଧି ନିଷେଧ—ଫ. ବ—(ବିଧିସ୍ୱାର୍ଥେ ସଦ୍ଭାବ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ Bidhi nishedha କରିବା ପାଇଁ ନିୟମ ଓ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା ପାଇଁ ନିୟମ—Positive precepts and prohibitive rules. [ଦ୍ର– ସର୍ବଦା ସତ୍ୟ କହିବ—ବିଧି; ମିଥ୍ୟା କହିବ ନାହିଁ—ନିଷେଧ ।]

ବିଧିପୂର୍ବ—ଫ. କ୍ରି. ବିଣ—(ବିଧି+ପୂର୍ବ; ବହୁବ୍ରୀହି) ଯଥାବିଧି; ନିୟମ Bidhi pūrba ଅନୁସାରେ—According to law or established practice. [ଉ—ବିଧିପୂର୍ବ କରି ଋଷି ସମସ୍ତ ତରିତ, ଗ୍ରାଣି, ତତ୍ତ୍ୱତ ଦ୍ୱାରତ ଯାଇ ଗଙ୍ଗେ କୂଳରେ ।—ଭାଗ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିଧିପୂର୍ବକ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଧି+ପୂର୍ବ; କ· ଆଗମ) —Bidhi pūrbaka ନିୟମାନୁଯାୟୀ—Customary; conforming to rules or procedure laid down. କ୍ରି. ବିଣ—ନିୟମ ଅନୁସାରେ—According to law or rule.

ବିଧି ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଉପପଦ ତତ୍; ବିଧି+ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ)— Bidhi prabarttaka ଯେ କୌଣସି ବିଧିକୁ ପ୍ରଥମେ ଚଳାଏ—(ବିଧିପ୍ରବର୍ତ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Promulgating a law or rule. (ବିଧିପ୍ରବର୍ତ୍ତନ—ବି)

ବିଧି ପ୍ରୟୋଗ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଧି+ପ୍ରୟୋଗ)—ନିୟମକୁ Bdhi prayoga କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖଟାଇବା—Application of a rule.

ବିଧି ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗ୍ରହାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)— Bidhi bar̤dhā(r̤dhe)ibā କୌଣସି ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ (ବିଧି ସାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମାଧା କରିବା—To finish one's ଦୈନିକ କାଜ ଶେଷ କରା **ନିତକରମସେନିବଟନା** daily act.

ବିଧି ବର୍ଦ୍ଧିବା—ଦେ. ବ.—ଗ୍ରହାଙ୍କର କୌଣସି 'ବିଧିର' ସମାପନ— Bidhi bar̤dhibā The completion of a daily act ଦୈନିକ କାଜ ଶେଷ କରା **ନିତକରମ ନିବଟନା** of a Raja.

ବିଧିବତ୍—ସଂ. ଅ.—(ବିଧି+ବତ୍)—ଯଥାବିଧି; ବିଧିପୂର୍ବକ; ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି Bidhibat ବା ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ— According to rules.

ବିଧିବଦ୍ଧ—ଫ. ବିଣ (ଶ୍ୟା ତତ୍; ବିଧି+ବଦ୍ଧ)—୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପିତ— Bidhibaddha 1. Legalised; codified; enacted. (ବିଧିନିବଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

୨ । ନିୟମବଦ୍ଧ—2. Regulated. ୩ । ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ—3. Regulated by scriptural rules.

ବିଧିବନ୍ଧନ—ଫ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଧାନମାନଙ୍କ ରଚନ— Bidhi bandhana Legislation;laying down rules.

୨ । (ଶ୍ୟା ତତ୍) ନିୟମମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ— 2. Regulation; controlling by rules.

ବିଧି ବନିବା—ଦେ. ବ—ଦୁଇ ବା ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତର Bidhi banibā ବା ମନର ମେଳ ହେବା—Agreement ମନେରମୀଳ ହଓୟା between two or more persons. **दीलका मेल होना** [ଯଥା—ତାଙ୍କର ମୋର ବିଧି ବନୁ ନାହିଁ ।]

ବିଧି ବାମ ହେବା—ଦେ. ବ—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମନହେବା; Bidhi bāma hebā ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଘଟିବା—The happening (ବିଧି ପ୍ରତିକୂଳ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) of misfortune; the ବିଧିବାମ ହଓୟା Fates being averse to a person. **विधिबाम होना**

ବିଧି ବିଡ଼ମ୍ବନା—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଧି+ବିଡ଼ମ୍ବନା)—୧ । ଅଦୃଷ୍ଟର Bidhi bir̤dambanā ବଞ୍ଚନା ବା ପ୍ରତାରଣା; ବିଧାତାର ଛଳନା

ବିଧିବିପାକ
ବିଧିବିପର୍ଯ୍ୟୟ
ବିଧିବିଡ଼ମ୍ବ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. Tantalisation by Fate, irony of fate. ୨ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—

2. A bad turn of one's fate; misfortune.

ବିଧି ବିଡ଼ମ୍ବିତ—ଫ. ବିଣ (ଶ୍ୟା ତତ୍, ବିଧି+ବିଡ଼ମ୍ବିତ)—୧ । Bidhi bir̤dambita ଅଦୃଷ୍ଟଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ—1. Tantalised, by Fate. ୨ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ—2. Overpowered (ବିଧିନିପୀଡ଼ିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) with misfortune.

ବିଧିବିତ୍—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଧି+ବିତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବାଚ୍ୟ)—ବିଧିଜ୍ଞ Bidhibid (ଦେଖ)—Bidhijña (See) (ବିଧିବେତ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଧି ବିଧାନ—ଫ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବିଧିର ଲକ୍ଷଣ;ଭାଗ୍ୟଦେବତା— Bidhi bidhāna 1. Providence; the decree of Fate. (ଉ—ବିଧିବିଧାନ ପୂରଣ୍ୟମସ୍ତୁ, ଗାଅ ଦେ ସେହ ବିଧି ଜସ୍ତୁ ! ମଧୁସୂଦନ. ସ୍ତନମାଳା ।) ୨ । (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭାବ) ବିଧି ବା ନିୟମ—2. Rules and regulations. ୩ । ନିୟତି, ଭାଗ୍ୟ—Fate. ୪ । ବିଧିବନ୍ଧନ (ଦେଖ)—

4 ·Bidhibandhana (See).

ବିଧିବିରୁଦ୍ଧ—ଫ. ବିଣ—ନିୟମର ବିରୁଦ୍ଧ ବା ପ୍ରତିକୂଳ— Bidhibiruddha Contrary to law of rules. (ବିଧି ବିରୋଧ; ବିଧି ବିରୁଦ୍ଧତା—ବି)

ବିଧିବିହିତ—ଫ· ବିଣ (ଶ୍ୟା ତତ୍)—୧ । ଯଥାଶାସ୍ତ୍ର, ଯଥାନିୟମ— Bidhibihita 1. According to precepts or rules. (ବିଧିମତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନିୟମାନୁସାରୀ—2. Prescribed by rules. ୩ । ଅଦୃଷ୍ଟଲିଖିତ—3. Preordained by fate; providential·

ବିଧିବୋଧିତ—ଫ. ବିଣ (ଶ୍ୟା. ତତ୍, ବିଧି+ବୋଧିତ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ Bidhibodhita —1. Prescribed by rules. ୨ ।

ବିଧିସଙ୍ଗତ
ବିଧିସମ୍ମତ
ବିଧିମତ } ଅନ୍ୟରୂପ ଆଇନ୍‌ସଙ୍ଗତ; ବିଧାନାନୁସାରୀ—2. Legal; conforming to law.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଧିମତ(ତେ)—ଦେ. କ୍ରି. ଅଣ—୧ । ଧାର୍ମ୍ମତଃ; ନିୟମିତରୂପେ—Bidhimata(te) 1. Regularly; as usual. ୨ । ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ—2. According to law; legally.

ବିଧିମନ୍ତ(ନ୍ତେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବିଧିମତ (ଦେଖ)—Bidhimanta(nte) (See) [ଉ—ବିଧିମନ୍ତ କର ଶବ୍ଦଟାର ବିଧିମନ୍ତ କର, ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିବାହରେ ଧଇଲେ ନପାରବ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ଦେ. ବିଣ—ବିଧିଜ୍ଞ (ଦେଖ) Bidhijña (See).

ବିଧିରେ—ଦେ. ଅ—ଫଳତଃ; କାର୍ଯ୍ୟତଃ—Virtually; in the Bidhire end; actually. [ଉ—ବିଧିରେ ଅସୁର ବିଧୀରେ କାଜେଇ ସୁର କଲେ ସୁରନର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବିଲାସ ।]

ବିଧି ଲି(ଲେ)ଖନ—ସଂ. ବି (ଶ୍ରୀ ତତ୍); ବିଧି+ଲିଖନ)—କର୍ମ୍ମଲିଖନ, Bidhi li(le)khana ଅଦୃଷ୍ଟ; ଭାଗ୍ୟ; ଯାହା ଘଟିବ ବୋଲ [ବିଧିଲିପି—ଅନ୍ୟରୂପ] କପାଳରେ ଲେଖାଥାଏ—The decree of Fate; Providence; events preordained by God.

ବିଧିଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର; ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ର—1. Ethical Bidhiśāstra codes. ୨ । ବ୍ୟବହାର ଶାସ୍ତ୍ର; ଆଇନ୍—2. The science of law.

ବିଧି ସଙ୍କଳନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ଶ୍ରୀ ତତ୍)—ସ୍ମୃତି ଏବଂ ନିୟମର ସଙ୍ଗତିକରଣ—Bidhi saṁkalana Compilation of rules.

ବିଧିହୀନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ (*ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ବିଧି+ହୀନ)—୧ । ଶୃଙ୍ଖଳାବିହୀନ; Bidhihīna ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ—1. Unregulated; unmethodical. ୨ । ଅନିୟମିତ—2. Irregular. ୩ । ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ—3. Against the rules of the Scriptures.

ବିଧୀର—ଦେ. ବ··· ମୂର୍ଖଲୋକ; ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—An ignorant Bidhīra person. [ଉ—ବିଇଦେଘ୍ଲା ଦାସୀ ଏ ବ ଘେନ ହୋଇବ; ବିଧୀରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଶଂସା ଭୁମ୍ଭେ ଯାଇବ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବିଲାସ ।]

ବିଧୀରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ମୂର୍ଖଭାବଶତଃ—Out of ignorance; Bidhīre [ଉ—ବିଧିରେ ଅସୁର, ବିଧୀରେ ସୁର କଲେ ପୂରନର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବିଲାସ ।]

ବିଧୁ—ସଂ. ବ (ବି+ଧେ ଧାତୁ=ପାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର Bidhu —1. The moon. ୨ କର୍ପୂର—2. Camphor. ୩ । ବିଧାତା; ବ୍ରହ୍ମା—3. Brahmā; the creator. ୪ । ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu. ୫ । ବାୟୁ—5. Air. ୬ । ଜଳ-6. Water. ୭ । (ବ୍ୟଧ ଧାତୁ=ତାଡ଼ନା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ) ସ୍ୱର୍ଭୁ—7. The ascending node; the dragon's head. ୮ । କେତୁ—8. The dragon's tail; the descending node. ୯ । ରାକ୍ଷସ—9. Demon. ୧୦ । ବାଣ—10. A shaft; an arrow. ୧୧ । (+କରଣ. ଉ) ଯୁଦ୍ଧ—11. War. ୧୨ । ଅସ୍ତ୍ର—12. Weapon. ୧୩ । ଜଳସ୍ନାନ—13. A bath by immersion.

ବିଧୁକ୍ଷୟ—ସ. ତ—(ଶ୍ରୀ ତତ୍; ବିଧୁ+କ୍ଷୟ)—୧ । (କୃଷ୍ଣପକ୍ଷରେ) Bidhukshaya ଚନ୍ଦ୍ରର ହ୍ରାସ—1. The moon's wane; the waning of the moon. ୨ । (ଦବସରେ ବା ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ବା ଅମାବାସ୍ୟାରେ) ଚନ୍ଦ୍ରର ଅଦର୍ଶନ ବା ଗ୍ଲେଷ—2. The disappearance of the moon (during daytime or an eclipse or on the new moon).

ବିଧୁଚୂଡ଼—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ. ହ୍ର, ବିଧୁ+ଚୂଡ଼ା)—ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର; ମହାଦେବ; Bidhuchūrḍa ଶିବ—Śiba. [ଉ—ବିଧୁଚୂଡ଼ ଗଉଡ଼, ବିଘ୍ନଭଞ୍ଜନ ସ୍ତମସୀତା ଧର । ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେଘ୍ଲାଶବଲାସ ।]

ବିଧୁ(ଧୂ)ତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଧୂ ଧାତୁ=କମ୍ପିବା+କର୍ମ୍ମ. ତ)—Bidhu(dhū)ta ୧ । କମ୍ପିତ—1. Shaking; trembling. ୨ । ବିସର୍ଜ୍ଜିତ; ତ୍ୟକ୍ତ—2. Abandoned; relinquished. ୩ । କ୍ଷାଳିତ—3. Washed. ୪ । ଅପସାରିତ—4. Removed. ୫ । ନିଷ୍କାଶିତ—5. Taken out; tossed; extracted. ୬ । ଅସ୍ଥିର—6. Unsteady (Apte).

ବିଧୁ(ଧୂ)ତ କଲ୍ମଷ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ ହ୍ର; ବିଧୂତ+କଲ୍ମଷ)—Bidhu(dhū)ta kalmasha ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା—Free (ବିଧୂ[ଧୂ]ତ ପାପ—ଅନ୍ୟରୂପ) from sin (Apte).

(ବିଧୁ[ଧୂ]ତ କଲ୍ମଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବିଧୂ(ଧୂ)ତ କଲ୍ମଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିଧୁ(ଧୂ)ନକ—ସ. ବ (ବି+ଧୂ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ; ନ୍ୟାଉନ)—Bidhu(dhū)naka ୧ । କମ୍ପନ—1. Trembling; shaking. ୨ । ବିସର୍ଜ୍ଜନ; ପରିତ୍ୟାଗ—1. Abandonment; relinquishment. ୩ । ନିଷ୍କାଶନ—3. Bringing out; extraction. ୪ । ଝାଡ଼ିବା; କମ୍ପନଦ୍ୱାରା ଫିଙ୍ଗି ଦେବା—4. Shaking off.

ବିଧୁ(ଧୂ)ନିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଧୂ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ, ତ; ନ୍ୟାଉନ)—Bidhu(dhū)nita ୧ । ପ୍ରକମ୍ପିତ—1. Shaken. ୨ । ବିହ୍ୱଳ—2. Agitated; overwhelmed. ୩ । ତ୍ୟକ୍ତ—3. Abandoned. ୪ । ତ୍ରାସିତ—4, Terrified. ୫ । ଅଭିଭୂତ—5. Afflicted; overwhelmed; overtaken. ୬ । ଦୂରୀକୃତ—6. Removed; ୭ । ଅପସାରିତ—7. Held back; kept aloof. ୮ । ନିଃସାରିତ; ନିଷ୍କାଶିତ—8. Extracted. ୯ । ଝଡ଼ି ହୋଇ ଫିଙ୍ଗା ଯାଇ ଥିବା—9. Shaken off.

ବିଧୁନ୍ତୁଦ—ସ. ବ (ବିଧୂଂ=ଚନ୍ଦ୍ରକୁ+ତୁଦ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟଥା ଦେବା+ Bidhuntuda କର୍ତ୍ତୃ, ଅ; ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବ୍ୟଥା ଦିଏ) —ସ୍ୱର୍ଭୁ— The ascending node; the dragon's head.

ବିଧୁପଞ୍ଜର—ସ. ବ—ଖଡ୍ଗ; ଖଣ୍ଡା—

Bidhupañjara Sword; scimitar.

ବିଧୁବଦନ—ସ. ବିଣ. ଶୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ହ୍ର; ବିଧୁ+ବଦନ)—ଚନ୍ଦ୍ରାନନ; Bidhubadana ଯାହାର ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ ବା ସୁନ୍ଦର—

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଧବଦନା } ସ୍ତ୍ରୀ Having a face as amiable as
ବିଧୁମୁଖୀ } the moon.
(ବିଧୁମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଧୁବଦନା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ବିଧୁବଦନା)—ବିଧୁ ବଦନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; Bidhubadanī ବିଧୁମୁଖୀ—(a woman) Having a face as fair as the moon.

ବିଧୁର—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବଦ୍ଧୁଙ୍କୁ ହୁ; ବି=ବିଶେଷ+ଧୁର=ଭାର ବା Bidhura ଦୁଃଖ)—୧ । କାତର—1. Distressed; troub- [ବିଧୁରତା(ତ୍ୱ)—ବି] led; overcome. ୨ । ଦୁଃଖିତ—(ବିଧୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Agitated; afflicted with grief. ୩ । ଭୀତ; ତ୍ରସ୍ତ—3. Terrified; alarmed. ୪ । ଅସମର୍ଥ—4. Incapable; incapacitated. ୫ । ବିମୂଢ଼—5. Bewildered; overwhelmed. ୬ । ବିକଳ—6. Confused; defective; imperfect. ୭ । ପୀଡ଼ାଦାୟକ—7. Distressing; painful. ୮ । ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିୟୋଗରେ ବା ବିଚ୍ଛେଦରେ ଅତି ଦୁଃଖ ପ୍ରାପ୍ତ—8. Lovelorn; bereaved; suffering on account of separation from one's wife or beloved (Apte). ୯ । (ସମାସରେ; ଯଥା—କଳଙ୍କବିଧୁର) (ଅମୁକରୁ) ମୁକ୍ତ—9 Freed from (Apte). ୧୦ । ଶତ୍ରୁଭାପନ୍ନ; ପ୍ରତିକୂଳ—10. Adverse; hostile; unfriendly (Apte). ସଂ. ବି—୧ । ବିୟୋଗ; ବିଚ୍ଛେଦ—1. Separation; disunion. ୨ । ବୈକଲ୍ୟ—2. Defect; imperfection. ୩ । ପୀଡ଼ା; କ୍ଲେଶ—3. Distress; trouble; suffering. ୪ । ଶତ୍ରୁ—4. An enemy; adversary. ୫ । ଉତ୍ପୀଡ଼କ ବ୍ୟକ୍ତି—5. An oppressor. ୬ । ମୃତଦାର ବ୍ୟକ୍ତି—6. A widower (Apte). ୭ । ତ୍ରାସ—7. Alarm (Apte). ୮ । ଉତ୍କଣ୍ଠା—8. Anxiety (Apte), ୯ । କୈବଲ୍ୟ; ମୋକ୍ଷ—(ହି. ଶ) 9. Beatitude. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଭ୍ୟକ୍ତ—1. Shunned, (ଉ—ବିଧୁର ଯେ, ବିରସଜନ ସବୁଙ୍କର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।) ୨ । (ସଂ. ବିଦୂର) ବିଦୂରତ, ଦୂରକୁ ଯାତ—2, Removed to a distance. (ଉ—ତ କରମ ଦେଲ ପୁଣ ଯାସୋରକୁ ପର୍ ଦୋଇଲେ ବିଧୁର—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ବିଧୁରା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଧୁର+ଆ)—ବିଧୁରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Femi- Bidhurā nine of Bidhurā. ସଂ. ବି—ମିଠା ଓ ମସଲା ମିଶ୍ରିତ ଦହି—Curd mixed with sugar and spices (Apte).

ବିଧୁଶିଳ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବିଧୁଶିଳା)—ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି—A fabu- Bidhusila lous gem; having the peculiarity of melting under moon's rays; jasper. (ବିଧୁଶିଳା—ସମ୍ଭବ ରୂପ) (ଉ—ବିଧୁଶିଳ ପ୍ରାସ୍ତେ ବି ଦୋଇଙ୍କ ମୋର ଦେହୀ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧ୍ୟ ।)

ବିଧୁନନ ରତ—ଦେ. ବି—ବିପରୀତ ରତି—Sexual embrace Bidhūnana rati in a reverse order. (ଉ—ବିଧୁନନ ରତି କରି ମତି ତୋଷନ୍ତୁ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ବିଧୂ(ଧୁ)ବନ—ସଂ. ବି (ବି+ଧୂ ଧାତୁ=କମ୍ପିବା+ଭାବ. ଅନ)—କମ୍ପନ—Shaking; tremor. Bidhū(dhu)bana

ବିଧୂମିତ—ଦେ. ବିଣ (ବିଧୂମ+ଇତ)—ଧୂମଯୁକ୍ତ; ଧୂମପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of smoke. Bidhūmita (ଉ—ଆକାଶକୁ ବ୍ୟାପିଲେ ବିଧୂମିତ ଦୋଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ· ଆଦି ।)

ବିଧୂୟମାନ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଧୂ ଧାତୁ=କମ୍ପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—କମ୍ପମାନ—Trembling; shaking. Bidhūyamāna

ବିଧୃତ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଧୃ ଧାତୁ=ଧରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଧୃତ—1. Caught; seized; grasped. ୨ । ଗୃହୀତ; Bidhṛuta ଅବଲମ୍ବିତ—2. Depended upon; taken. ୩ । ଆକ୍ରାନ୍ତ—3. Invaded; overcome; subdued. ୪ । ଅଧିକୃତ—4. Possessed (Apte). ୫ । ପୃଥକ୍‌କୃତ—5. Separated; kept asunder (Apte), ୬ । ନିୟନ୍ତ୍ରିତ; ବ୍ୟାହତ—6. Checked; restrained (Apte). ୭ । ବାହୃତ; ଯାହାକୁ ଝେଡ଼ ରଖାଯାଇ- ଥାଏ—7. Supported; borne up (Apte). ୮ । ରକ୍ଷିତ—8. Protected (Apte). ସଂ. ବି. (+ଭାବ. ତ)—୧ । ଆଦେଶର ଅବମାନନ— 1. Disregard of a command (Apte). ୨ । ଅସନ୍ତୋଷ—2. Dissatisfaction (Apte).

ବିଧୃତି—ସଂ. ବି (ବି+ଧୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ବୈଧୃତି ଯୋଗ; Bidhṛuti ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ୨୭ ଗୋଟି ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ଅଶୁଭଯୋଗ—One of the 27 special conjunctions in astrology. [ଉ—ଏ ଯୋଗରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଅଶୁଭ ଘଟେ ।] ୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥା—2. Arrangement; regulation (Apte). ଗ୍ରା. ବି—୧ । ବିବାଦ; କଳି—1. Dispute; quarrel. ୨ । ପରସ୍ପର ମନୋମାଳନ୍ୟ—2. Mutual misunderstanding; bad terms.

ବିଧେ—ସଂ. ବି (ବିଧି ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ବିଧାତଃ !; ହେ ବିଧାତା— Bidhe Oh God ! Oh Lord !

ବିଧେୟ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଧା ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । କରିବା Bidheya ଉଚିତ; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—1. Proper to be done or [ବିଧେୟତା(ତ୍ୱ)—ବି] accomplished. ୨ । ନ୍ୟାୟାନୁ- ଯାୟୀ; ବିଧିସମ୍ମତ—2. Legal; lawful; just. ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) କ୍ରିୟାବାଚକ—3. Predicable; verbal. ୪ । ବଶ୍ୟ; ବାଧ୍ୟ—4. Obliged; ୫ । ଅଧୀନ—5. Subservient; subordinate. ୬ । ବିଧାନଯୋଗ୍ୟ—

Digitized by srujanika@gmail.com

6. Fit to be provided for. ୨ । ସୁବ୍ୟବସ୍ଥାଜନକ— 7. Convenient. ୮ । ବନମ୍ରୀ—8. Humble; modest. ୯ । ଅଜ୍ଞାଧୀନ—9. Obedient.ସ.ବ—୧ । (ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର) ଅପରଜ୍ଞାତ ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ— 1. (rhetoric) An unkuown matter. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) କୌଣସି ବାକ୍ୟର କ୍ରିୟାଂଶ—2. The predicate of a proposition. [ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟ ଓ ବ୍ୟାକରଣରେ ବାକ୍ୟର ୨ଟି ମୁଖ୍ୟଭାଗ କରାଯାଇଅଛି — ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବଧେସ୍ୟ । ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧେ କୁଛ କୋଲ୍ଲଯାଏ ତାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଯାହା କୁଛ କୋଲ୍ଲଯାଏ ତାହା ବଧେସ୍ୟ — ହୁ. ଶ. ।]

ବଧେସ୍ୟ ପଦ—ସ.ବ— ୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) କ୍ରିୟାପଦ; କୌଣସି ବାକ୍ୟ- Bidheya pada ଦ୍ୱାରା ବୁଝା ଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ପଦ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ—1. The predicate; the word in a propcsition which expresses what is affirmed of a subject. ୨ । ସଙ୍ଖ୍ୟାଦ୍ୟ ପଦ— 2. A word which affirms a thing.

ବଧେସ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ—ସ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ)— ଯେଉଁ ବିଶେଷ୍ୟବାଚକ ପଦ Bidheya bisesbya ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଦର ଗୁଣ ବା ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକାଶ କରେ—(grammar) Predicative noun, (ଯଥା—'ଗୁମ ସୁନ୍ଦା ଦେଲେ' ଏ ବାକ୍ୟରେ 'ସୁନ୍ଦା' ପଦଟି ବଧେସ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।)

ବଧେସ୍ୟ ମାର୍ଗ—ସ. ବ— ୧ । ଉଚିତ ମାର୍ଗ—1. Right path; the Bidheya mārga path of rectitude. ୨ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟପଥ— 2. The way of duty. ୩ । ବଧ୍ୟସିଦ୍ଧ ପଥ— 3. Customary way.

ବଧେସ୍ୟାବମର୍ଷ—ସ. ବ—ବାକ୍ୟଦୋଷବିଶେଷ—A rhetorical Bidheyābimarsha defect. [ଦ୍ର—ବାକ୍ୟର ବଧେସ୍ୟ ଅଂଶ ଯେଉଁଠାରେ ସମାସଦ୍ୱାରା ଗୁଣୀଭୂତ ହୋଇଥାଏ ତହିଁ ଅସ୍ତୁ ତାରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ସେଠାରେ ବଧେସ୍ୟ ବିମର୍ଷ ଦୋଷ ହୁଏ, ଯଥା—ବ୍ୟର୍ଥେ ଅନୁରରେ ବ୍ୟଜନ ବିଦ୍ଧଲେ ସିଦ୍ଧଲେ ଜଳ । ଏଠାରେ ବ୍ୟର୍ଥେ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦୋଷାବହ ।]

ବିଧ୍ୱଂସ—ସ. ବି (ବି + ଧ୍ୱଂସ୍ ଧାତୁ=ନଷ୍ଟ ହେବା + ଭାବ. ଅ)— Bidhwamsa ୧ । ବିନାଶ; ବିଲୋପ—1. Utter destruction; extinction. ୨ । କ୍ଷୟ;—2. Ruin; overthrow. ୩ । ଅପକାର—3. Mischief; injury. ୪ । ବୈର(ହୁ. ଶ)—4. Enmity. ୫ । ଅନାଦର— 5. Disregard. ୬ । ବୈମନସ୍ୟ (ହୁ. ଶ.)— 6. Dejection.

ବିଧ୍ୱଂସକ—ପୁଂ ବିଧ୍ୱଂସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ } ବଧେସ୍ୟବିଶେଷ୍ୟ

ବିଧ୍ୱଂସନ—ସ. ବି (ବି + ଧ୍ୱନ୍ସ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—ବିନାଶକରଣ— Bidhwamsana Act of destroyng; ruination.

ବିଧ୍ୱଂସିତ—ସ. ବିଣ (ବି + ଧ୍ୱନ୍ସ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଧ୍ୱନ୍ସି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)— Bidhwamsita ୧ । ବିନାଶିତ—1. Utterly ruined; destroyed. ୨ । ଅପକାରିତ—2. Injured.

ବିଧ୍ୱଂସିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବିଧ୍ୱଂସ)—ବିନାଶ କରିବା— Bidhwamsibā ବିଧ୍ୱଂଶା **विध्वंसना** To destroy. (ଉ—ବିଧ୍ୱଂସି ଦୈତ୍ୟ ରଶ୍ମିବେ ମୋ ଯାଗ—ଉଷ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ରବଲାସ ।)

ବିଧ୍ୱଂସୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି + ଧ୍ୱନ୍ସ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)— Bidhwamsi ୧ । ପତନୋନ୍ମୁଖ—1. About to fall. (ବିଧ୍ୱଂସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବିନାଶଶୀଳ—2. Subject to decay. ୩ । ବିନାଶକାରକ—3. Destructive. ୪ । ଅତ. ଭାସ୍ୱୀ; ଶତ୍ରୁଭାପନ୍ନ—4. Inimical.

ବିଧ୍ୱସ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବି + ଧ୍ୱନ୍ସ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିନଷ୍ଟ— Bidhwasta 1. Utterly ruined. ୨ । ବିଲୁପ୍ତ— 2. Extinguished. ୩ । ଅପକୃତ—3. Injured.

ବିଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବିଧ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ଯାହାକୁ ଭେଦ କରିବା Bidhya ଉଚିତ—Fit to be pierced.

ବିଧ୍ୟମାନ—ସ. ବ (ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ=ପୀଡ଼ା ଦେବା; ବଦ୍ଧ କରିବା + Bidhyamāna କର୍ମ. ଆନ)—୧ । ପୀଡ୍ୟମାନ—1. Being oppressed. ୨ । ବଦ୍ଧ କରିଯାଉଥିବା—2. Being (ବିଧ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) pierced.

ବିଧ୍ୟାତ୍ମକ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀ ହୁ; ବିଧ + ଆତ୍ମା) - ବିଧିପୂର୍ଣ୍ଣ; ବିଧି- Bidhyātmaka ସଙ୍ଗତ—Conforming to rules.

ବିଧ୍ୟାଭାସ—ସ. ବ—ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରବିଶେଷ—A figure of speech Bidhyābhāsa in rhetoric. [ଦ୍ର—ଘୋର ଅନଷ୍ଟ ବା ଅମଙ୍ଗଳର ସମ୍ଭାବନାପୂରକ ବାକ୍ୟ କଥାରେ ଅନଚ୍ଛା- ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ଏ ଅଲଙ୍କାର ହୁଏ—ହୁ. ଶ ।]

ବିନ—ଚାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ. (ଭୁଲ. ହୁ. ବିନ୍, ସ. ବିନା)—ବିନା— Bin Without.

ବିନ୍‌ତି—ବୈଦେ, ବ (ଖ୍ରେନ୍‌ଦେଶୀୟ ଭାଷା ବିନ୍ତେ=ବିନ୍ତୀ; ଭୁଲ. ସ. Bin-ti ବଂଶଜ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ତାସ୍ ଖେଳ (ଯାହାରେ ୨ଜଣ (ବିନଉ, ବିନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖେଳାଳି ଖେଳନ୍ତି)—1. Vinte; a kind of game at cards played by 2 players, ୨ । ଖାରୁ ଖେଳରେ କ୍ରମାନ୍ୱୟ ୩ ଖଣ୍ଡି ତାସ୍ ଜଣେ ଖେଳାଳର ହାତରେ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା—A state in the game of cards in which one player gets 3 successive cards. [ଦ୍ର—ଏକ ପକ୍ଷର ହାତରେ ଏକ ରଙ୍ଗର କ୍ରମିକ ୩ଖଣ୍ଡ ତାସ ପଡ଼ିଗଲେ ଉକ୍ତ ପକ୍ଷର ବିନ୍ତି ହୁଏ । ଏକ ପକ୍ଷର ବିନ୍ତି ହେଲେ ଅପର ପକ୍ଷକୁ ୨୦ ଫୋଡ଼ା ଅଧିକ (୬୨ ଫୋଡ଼ା) ଦେଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ତାସ୍ ଭଲେ ନୋହିଁ ଦେଖ ।]

ବିନପାଣି(ନି)ଆ—ତ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—A kind Bin-pāni(ni)ā of sweetmeat. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଅଦୌ ପାଣି ବଅ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନ୍‌ବାପିଆ—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—୧ । ଅଜ୍ଞାତପିତୃକ; ଅଣ-
Bin-bāpiā ବାରୁଆ—1. One whose father can not be traced; of unknown parentage. ୨ । ମୃତପିତୃକ—2. One who has lost his father.

ବିନ୍‌ବାପିଆ ଛୁଆ—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଜାରଜ ସିଦ୍ଧ; ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର
Bin-bāpiā chhuā ଛୁଆ; ଅଜ୍ଞାତପିତୃକ ସନ୍ତାନ—Mongrel; illegitimate child.

ବିନ୍‌ବେରୀ—ତ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବିଣ—ଶତ୍ରୁରହିତ—
Bin-bairī Without enemy.

ବିନ୍‌ମାଗେ(ଙ୍ଗେ)—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ (ଭୁଲ, ହି. ବିନ୍-
Bin-māge(ṅge) ମାଁଗେ)—ଅଯାଚିତ ଭାବରେ—Without asking.

ବିନ୍(ନା,ନି,ନୁ)—ଦେ. ତ—ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କର ଡାକ ନାମ—
Bin(nā,ni,nu) Name for calling Binodabihārī.

ବିନତ—ସ. ବିଣ, ପୁଂ (ବି+ନମ୍ ଧାତୁ=ନଇଁବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Binata ୧ । ଅବନତ; ପ୍ରଣତ; ଢଳକୁ ନଇଁଥିବା—1. Inclined; bent down; bowed; prostrate. (ବିନତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନମ୍ର; ବିନୟୀ; ବିନୀତ; ଶିଷ୍ଟ—2. Modest; humble. ୩ । ଶିକ୍ଷିତ—3. Educated, ୪ । ଜ୍ଞାନୀ ଦ୍ୱାରା ସୁଯନ୍ତ୍ରିତ—4. Well disciplined. ୫ । ସଙ୍କୁଚିତ (ହି. ଶ.)—5. Contracted. ୬ । କୁବ୍ଜ—6. Humpbacked. ସ. ବି—୧ । (ନାମ) ସୁଗ୍ରୀବ ସେନାର ସର୍କଟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—1. Name of a monkey soldier in the army of Sugrība. ୨ । ଶିବ (ହି, ଶ)—2. Śiba.

ବିନତା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିନତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । କଶ୍ୟପମୁନଙ୍କ ପତ୍ନୀ;
Binatā ଅରୁଣ ଓ ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ମାତା—1. The wife of sage Kaśyapa. ୨ । ଯକ୍ଷ୍ମେଦ ବା ବହୁମୂତ୍ର ରୋଗୀଙ୍କ ଦେହରେ ବାହାରିବା ଉତ୍କଟର ବ୍ରଣ (ହି. ଶ)—1. A kind of boil appearing on the body of diabetic and gonerrhoic patient. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଏ ବ୍ରଣ ହୁଏ ସେ ସ୍ଥାନର ମାଂସ ମରିଯାଏ ଓ ନେଳ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ରୋଗୀର ଶୀଘ୍ର କ୍ରମଶଃ ସଡ଼େ; ପ୍ରଥମରୁ ସେ ବ୍ରଣ ଓ ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦେହାଂଶକୁ ଜାଟ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ ରୋଗୀ ବଞ୍ଚିଯାରେ-ହି. ଶ ।] ୩ । ଅଶୋକ ବନରେ ସୀତାଙ୍କ ନଜରରେ ରହିଣ କର୍ତ୍ତୃକ ରକ୍ଷିତା ଜଣେ ରାକ୍ଷସୀ (ହି. ଶ)—3. Name of a demoness kept to guard Sita in her captivity.
ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—'ବିନତ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of 'Binata'.

ବିନତା ନନ୍ଦନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିନତା+ନନ୍ଦନ)—ଅରୁଣ ଓ
Binatā nandana ଗରୁଡ଼—Aruṇa (Aurora or twilight) and Garurda (the King of birds).
ବିନତାସୂନୁ, ବିନତାସୁତ, ବିନତା ତନୟ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବିନତି—ସ. ବି (ବି+ନମ୍ ଧାତୁ+ସ୍ତ୍ରୀବ ତି)—୧ । ନମ୍ରତା—
Binati 1. Submission, ୨ । ବିନୟ; ଶିଷ୍ଟତା—2. Politeness; humility; modesty. ୩ । ଅନୁନୟ—3. Entreaty; request. ୪ । ସୁଶୀଳତା—4. Goodness of disposition. ୫ । ନିବାରଣ—5. Prevention. ୬ । ଶାସନ; ଦମନ—6. Exercise of restraint, discipline. ୭ । ଦଣ୍ଡ—7. Punishment, ୮ । ଶିକ୍ଷା—8. Instruction, ୯ । ପରଶୋଧ—9. Repayment; recompense. ୧୦ । ବିନିଯୋଗ—10. Appointment to offiec. ୧୧ । ନଇଁପଡ଼ିବା—11. Bending. ବୈଦେ ବି—ବିନ୍ତି (ଦେଶ)—Bin-ti (See).

ବିନମନ—ସ. ବି (ବି+ନମ୍ ଧାତୁ+ସ୍ତ୍ରୀବ ଅନ)—୧ । ନମ୍ରତା—
Binamana 1. Politeness. ୨ । ନୁଆଇଁବା—2. Bending.

ବିନମିତ—ସ. ବିଣ.(ବି+ନମ୍ ଧାତୁ ଣିତ+କର୍ମ୍ମ ତ)—ଅତ୍ୟଣ୍ତ ନମ୍ରିତ;
Binamita ବହୁତ ଢଳକୁ ନଇଁଥିବା—Bent low.

ବିନମ୍ର—ସ. ବିଣ ପୁଂ(ବି+ନମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ର)—୧ । ଅତି ନମ୍ର—
Binamra 1. Very humble. ୨ । ବିନୟୀ—2. Modest; (ବିନମ୍ରତା—ବି) polite; affable. ୩ । ପ୍ରଣତ—3. Inclined; (ବିନମ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) bent, ୪ । ମୃଦୁ; କୋମଳ—4. Tender. ୫ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ନଇଁ ପଡ଼ିଥିବା—5. Bent low. ସ. ବି—ତଗର ଫୁଲ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—Tagara (See)

ବିନୟ—ସ. ବି (ବି+ନୀ ଧାତୁ=ନେବା, ନଇଁବା+ସ୍ତ୍ରୀବ ଅ)—
Binaya ୧ । ବିନତି (ଦେଶ)—1. Binati (See) ୨ । କୋମଳତା (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—2. Tenderness.

ବିନୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବିନୟ)—୧ । ବିନୟ ପୂର୍ବକ କହିବା-
Binaya karibā 1. To speak with modesty. (ବିନୟ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବିନୀତ ଭାବରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ବିନୟ କରା **विनय करना** କରିବା—2. To entreat.

ବିନୟଗ୍ରାହୀ—ସ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ବଚନରେ ସ୍ଥିତ; କଥାର ବାଧ୍ୟ—
Binayagrāhī 1. Submissive; obedient; obliging. (ବିନୟଗ୍ରାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବିନୀତ—2. Humble; modest. (ବିନୟଗ୍ରାହିଣୀ, ବିନୟଗ୍ରାହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିନୟ ଧର—ସ. ବି—ପୁରୋହିତ (ହି. ଶ)—
Binaya dhara Priest.

ବିନୟନ—ସ. ବି (ବି=ନୀ ଧାତୁ+ସ୍ତ୍ରୀବ. ଅନ)—୧ । ଶିକ୍ଷା—
Binayana 1. Instruction. ୨ । ନମ୍ରତା—2. Humility; modesty, ୩ । ଅପନୟନ; ଅପନୋଦନ; ନିରାକରଣ—3. Wiping out; clearing of a thing; refutation.

ବିନୟ ନମ୍ର—ସ. ବିଣ ପୁଂ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ; ବିନୟ+ନମ୍ର)—ବିନୟ
Binaya namra ଯୋଗୁଁ ନତ—Bowed down through (ବିନୟ ନମ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) modesty; very submissive.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନସ୍ପତ୍ର—ସ. ବ. (ବନସ୍ପତ୍ର ପୂର୍ତ୍ତି ପତ୍ର; ମ. ତ ଲୋ)—୨ । ପ୍ରାର୍ଥନା-ପତ୍ର—1. An humble petition. ୨ । ବନସ୍ପତ୍ର ପତ୍ରିକା } ସବନସ୍ପତ୍ର ଲିପି 2. A modest letter; a letter ବନସ୍ପତ୍ର ଲିପି } ଅନ୍ୟରୂପ containing entreaties. ବନସ୍ପତ୍ର ଲେଖ }

ବନସ୍ପତ୍ର ପିଟକ—ସ. ବ—ଆଦ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Binaya piṭaka Name of a Buddhist scripture. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବା ତ୍ରିପିଟକ ପାଲି ଭାଷାରେ ଲିଖିତ। ଏହା ୩ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ; ବନସ୍ପତ୍ର ପିଟକ, ସୂତ୍ର ପିଟକ ଓ ଅଭଧର୍ମ ପିଟକ । ବନସ୍ପତ୍ର ପିଟକରେ ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ମଣ୍ଡଳଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପଦେଶମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । କଥିତ ଅଛି ଯେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରର ଲୋପ ହେବା ଦେଖି ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ମହାକଶ୍ୟପ ରାଜଗୃହ ନକଟସ୍ଥ ବୈଭାର ପର୍ବତର ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ଗୁମ୍ଫାରେ ୫୦୦ ସ୍ଥବିରଙ୍କୁ ନମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଗୋଷ୍ଠୀ ସଭା କଲେ। ସେହି ସଭାରେ ଉପାଳି ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ 'ବନସ୍ପତ୍ର'ରୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତତ୍ପରେ କେତେ ବନ ଅନ୍ତେ ବୈଶାଳୀରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ସଭା ହୋଇ ବନସ୍ପତ୍ର ପିଟକର ପୁନଃ ସଂସ୍କାର ହୋଇଥିଲା । ସର୍ବଶେଷରେ ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ବନସ୍ପତ୍ର ପିଟକ ପୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ ସକଳିତ ହୋଇ । ତ୍ରିପିଟକ ତଳେ ନୋହି ଦେଖ । ହ୍ର. ଶ]

ବନସ୍ପତ୍ର ପୂର୍ବକ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସବନସ୍ପତ୍ର—Humble. Binaya pūrbaka ଦେ. କି ବଣ—ବନୀତ ଭାବରେ—ବିନୟ ପୂର୍ବକ **ବିନୟସେ** Humbly; modestly.

ବନସ୍ପତ୍ର ବଚନ—ଦେ. ବ—୧ । କୋମଳ କଥା; ବନସ୍ପତ୍ର ବାକ୍ୟ—Binaya bachana 1. Polite or modest words. ବନସ୍ପତ୍ର ବାକ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ନମ୍ର ବାକ୍ୟ—2. Submissive ବନସ୍ପତ୍ର ଭାଷା } speech. (ଉ—ବାନ୍ଧୁଡ଼ିବା ଲଗି ସ୍ୱବାସେ ମାଡିଲା ବନସ୍ପତ୍ର ଭାଷେ ମେଲଣି । ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଯସାତ ।)

ବନସ୍ପାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ; ବନସ୍ପତ୍ର + ଆକାଙ୍କ୍ଷୀ)—ବିନୀତ ହେବା ନମ୍ରତା ଇଚ୍ଛୁକ—Willing to ବନସ୍ପାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ. submit; submissive. ବନସ୍ପାଭିଳାଷିଣୀ }

ବନସ୍ପାବନତ—ସ.ବଣ.ପୁଂ (ଅସ୍ପା ବା ଅମ୍ପା ତତ୍ପୁ; ବନସ୍ପତ୍ର + ଅବନତ)—Binayāḃanata ବନସ୍ପତ୍ର ନମ୍ର—Bowed down through (ବନସ୍ପାବନତା—ସ୍ତ୍ରୀ) modesty.

ବନସ୍ପୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବନସ୍ପତ୍ର + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବିନୀତ; Binayī ନମ୍ର—1. Humble; modest; condescending. (ବନସ୍ପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶିଷ୍ଟ—2. Polite. ୩ । ଶାନ୍ତ—3. Gentle. (ଉ—ତରଣୁ ବଳନ ଫେଡ଼ାଇ, କଦନ୍ତୁ ବଚନ ବନସ୍ପୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବନ(ନି)ର୍ବଇ—ଦେ. ବଣ—ଅପବ୍ୟସ୍ପୀ—Squandering. Bina(ni)rba ଅପବ୍ୟୟୀ **ଉଜଡ଼ୁ**

ବନ(ନି)ର୍ବଏ(ସ୍ପ)—ଦେ. ବ—(ବ+ନ+ବ୍ୟସ୍ପ) ଅପବ୍ୟସ୍ପ—Waste. Bina(ni)rbae(ya) ଅପବ୍ୟୟ **ଉଜାଡ** ଦେ. ବଣ—ଅପ- [ବନରବଏ(ସ୍ପ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ୟସ୍ପତ—Wasted,

ବନଶନ—ସ. ବ (ବ+ନଶ୍ ଧାତୁ=ନଷ୍ଟ ହେବା+ଭାବ. ଅନ)—Binaśana ୧ । ବନାଶ; ଧ୍ୱଂସ; କ୍ଷୟ—1. Destruction; ruin. ୨ । (+ଅଶ୍ୱ ଅନ; ଏଠାରେ ଘାଘର ବନାଶ ହୁଏ ବୋଲି) କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ ତୀର୍ଥବିଶେଷ—2. Name of a sacred place in N. W India, [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରାଚୀସତୀର୍ଥ ଓ ନଷାଦଘୁଣ୍ଟା ନକଟରେ ।] ୩ । ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ଯେଉଁଠାରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଅଛୁ—3. The site where the river Saraswatī is said to have disappeared.

ବନଶ୍ୱର—ସ. ବ (ବ+ନଶ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥରେ ବର)—୧ । Binaśwara ଅନତ୍ୟ; ଅଚରସ୍ଥାସ୍ପୀ—1. Temporary. ୨ । [ବନଶ୍ୱରତା(ସ୍ପ)—ବ] ଧ୍ୱଂସଶୀଳ—2. Perishable; destruc- (ଅବନଶ୍ୱର—ବପସ୍ପତ) tible; subject to decay.

ବନଶ୍ୟ(ଶ୍ୱ)ତି—ଗ୍ରା. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ; ସ. କ୍ରିୟା ବନଶ୍ୟତି= Binaśya(śwa)ti ଯାହା ବନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା)—ବନାଶ—ବିନାୟ; ବିନଶ୍ୟତି Ruin; destruction. [ଉ—ବନଦ୍ରରେ **ବିନାଶ** ଉଭସ ବନଶ୍ୟତ୍ତ ଅବଶ୍ୟ କରବ ବଇର ସାଦସେ ବିନଷ୍ଟ; ବିନଶ୍ୟତି ସେ, ବଂଶଧ୍ୱଂସ—ଉଷ. ବୈଦେସ୍ପୀଶବଳାସ ।] **ବିନଷ୍ଟ** ବଣ—ବନଷ୍ଟ—Ruined. [ଉ—ବନଶ୍ୟତ ହେବ ଏତେ କହୁ, ବବେଳାରେ ବ କହିବ ମୁହଁ । ଉଷ. ବୈଦେସ୍ପୀଶବଳାସ ।]

ବନଷ୍ଟ—ସ. ବଣ (ବ+ନଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତିରୂପେ Binashṭa ନଷ୍ଟ ବା ନାଶପ୍ରାପ୍ତ; ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ—1. Ruined; (ବନଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) completely destroyed; perished. ୨ । (ବନଷ୍ଟି—ବ) ପତିତ—2. Fallen; corrupted. ୩ । ମୃତ —3. Dead; deceased. ୪ । (ସମ୍ପ) ଅତୀତ— 4. Gone; past; elapsed. ୫ । ଅପବ୍ୟୟିତ— 5. Squandered; wasted. ୬ । କ୍ଷୟିତ—6. Decayed; spoiled. ୭ । ଯାହାର ଆଚରଣ ମନ୍ଦ ହୋଇଅଛୁ (ହ୍ର. ଶ)—7. Of spoiled character.

ବନସ୍(ସ୍ପ)—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ନାହିଁ+ନାସିକା; Binas(sa) ନାସିକାସ୍ଥାନରେ 'ନସ୍')—ବଗତନାସିକ; ନାସିକା- [ବନସା(ସ୍ପୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] ସ୍ଥାନ—Bereft of the nose.

ବନା—ସ. ଅ—୧ । ଅଭାବରେ—1. In the absence of; Binā for want of. ୨ । ବ୍ୟତୀତ; ବ୍ୟତିରେକେ— 2. Without. ୩ । ଉତ୍ତ; ଛଡ଼ା—3. Except; besides. [ଦ୍ର—ସ. ରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ 'ବନା' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ ତାହାର ତୃତୀୟା ବହୁବ୍ରୀ ହୁଏ, ତନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଞ୍ଚମୀ ବଭକ୍ତି ହୁଏ । ଯଥା—ତାଙ୍କ ବନା ମୋର ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ । ବଶେଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ 'ବନା' ଶବ୍ଦ ଲଗିଲେ ବଭକ୍ତି ବଥା ନ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳେ; ଯଥା—ପଇସାବନା ମୁଁ ଘର ଦବ୍ୟଗଞ୍ଜ ହେଲିଣି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବାକ୍ୟ ପୂରଣାର୍ଥ ନଞ୍ଚର୍ଥ କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଏହି 'ବନା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ସେ ବନା ନ ଖାଇଲେ ଏଠାରୁ ଉଠିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ବନା' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତାହା 'ବନା' ଶବ୍ଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦର ୨ୟ ବଭକ୍ତି ହୁଏ; ଯଥା—ମୁଁ ବନାପଇସାରେ ଗଜ୍ୟସାକ ବୁଲି ଅଇଲି ।]

ଦେ. ବ—୧ । ଗଞ୍ଜପାସାରରେ ୧ ଠାରୁ ୧୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃପଚଉଯୁକ୍ତ ଅଗ୍ରଧାନ ସାର; ଦସ୍ତଖେଲର ଅଗ୍ରଧାନ ସାର—1. The cards containing 1 to 10 points in the Gañjapā game of cards, the inferior cards in a card game. ୨ । ବନୋଦ ବହାରୀର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Binod bihāri

ବନାକୃତ—ସ. ବଣ (ବନା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—୧ । ପରତ୍ୟକ୍ତ—Binākṛuta 1. Abandoned; deserted. ୨ । ବଯୋଜିତ—2. Separated; bereft. ୩ । ବଶ୍ଳିଷ୍ଟ (ଶ୍ଳାନେନ୍ଦ୍ର)—3. Analysed.

ବନାଚଳିତ—ଦେ. ବଣ—ଅଚଳ—Motionless. [ଉ—ସାଚ- Bināchalita ବାହୁ, ବନାଚଳିତ ଲୁମୁଦ ବାସ । ଭଞ୍ଜ; ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]

ବନାଡ଼ି—ସ. ବ—ଏକ ଘଡ଼ିର ୬୦ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ; ଏକପଳ ସମସ୍ତ Binārdi (ହି. ଶ)—A small unit of time; about (ବନାଡ଼ିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 24 seconds (Apte).

ବନା ପଇସାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ମାଗଣାରେ—Gratis. Binā paisāre ବିନିପୟସାୟ **ବିନାପୈସାସେ**

ବନାପୂଜା—ଦେ. ବଣ (ସ. ବିନା+ପୂଜା)—ଅପୂଜିତ; ଯାହାଙ୍କର Bināpūjā ପୂଜା କରଯାଉ ନାହିଁ—Unworshipped. [ଉ—ବନାଦୂଜା ଦେବତା, ବଗୁରଲେ ଦୋଇବା ପୂଜିତା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]

ବନାମ—ସ. ବ (ବି+ନମ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ନଇଁବା (ହି. Bināma ଶ)—1. Bending. ୨ । ରୋଗ ଯୋଗୁ ଶରୀର ନଇଁ ପଡ଼ିବା, [ହି. ଶ ଭାବପ୍ରକାଶ]—2. The bending of the body due to disease. ୩ । [ବ୍ୟାକରଣ] ଦନ୍ତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ପରବର୍ତ୍ତନ; ଷତ୍ୱବିଧାନ ଓ ଣତ୍ୱବିଧାନ—3.(grammar) Change of a dental letter into a cerebra (Apte); the substitution of sha for sa and ṇa for na.

ବନାମା—ଦେ. ବି [ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ]—୧ । ଚଟିଯୋତା—Bināmā 1. Slippers. ୨ । ପାଦୁକାଯୋଡ଼—2. Door-mattress. ସ. ବିଣ [ବ+ନାମନ]—ନାମଶୂନ୍ୟ—Nameless.

ବନା ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ତାସ୍ ବା ଗଞ୍ଜପା ଖେଳ ଆରମ୍ଭରେ ସାଙ୍ଗ Binā māgibā ଖେଳାଳଙ୍କୁ ସାର ବଦଳ ମାଗିବା—To ask for exchange of cards in a game of cards.

ବନା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ତାସ୍ ବା ଗଞ୍ଜପା ଖେଳରେ ହାତରେ ସାର ନ Binā māribā ଥିଲେ ଅନ୍ୟଲଙ୍କର ତାସ୍ ପକାଇବା—To give a pass card in a game of cards.

ବନାୟକ—ସ. ବ. ପୁଂ [ବ+ନା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ]—୧ । ଗଣନାଥ Bināyaka ଗଣେଶ—1. Ganeśa. ୨ । ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ—2. Teacher; tutor. ୩ । ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ; ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ—3. Spiritual guide. ୪ । ପକ୍ଷିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗରୁଡ଼—4. Garurḍa, the king of birds. ୫ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—5 TheBuddha. ୬ । ବଘ୍ନ—6. Obstacle. ୭ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅମରସିଂହ [ଦ—ଏ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧଗୁରୁ ଥିଲେ ।]—7. Amarasiṁha, the Buddhist saint. [ଉ—ଏଣୁଟ ସୁଧାକର କଲାନାଥ, ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତେ କଲେ ବିନାୟକେ ସିବି । ଭଞ୍ଜ. କୋଶୀବଭ୍ଭାଣ୍ଡସୁନ୍ଦସ୍ତ ।]

ବନାୟକ ପୂଜନ—ଦେ. ବ—(ଗରୁଡ଼ଦ୍ୱାର ପୂଜିତ)—ନାରାୟଣ; ବଷ୍ଣୁ- Bināyaka pūjana Bishṇu. [ଉ—ବନାୟକପୂଜନ ହେଲେ ଏ ବେନ ଜନ ଦୂର ଆସିବ ଖରେଁ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]

ବନାୟକ ବ୍ରତ—ସ. ବ—ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ; ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ—Bināyaka brata The 4th. day of the bright fortnight of Bhādra.

ବନାୟକ (ରାଓ ବାହାଦୁର)—ସ: ବ—(ନାମ)—ଜନୈକ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ Bināyaka (rāo bāhādur) ଜ୍ୟୋତଷୀ--An astronomer belonging to the Marhatta country. [ଉ—ଏ ଇଂରାଜୀ ଓ ଫରାସୀ ଜ୍ୟୋତଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନରେ ମରହଟ୍ଟୀଭାଷାରେ କୋଷାତ୍ମକ ନାମରେ ଏକ ସାରଣୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରଥିଲେ । ଏ ଶକ ୧୭୯୭—୧୮୦୭ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବତ ଥିଲେ ।]

ବନାୟିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବନାୟକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଗରୁଡ଼ ପତ୍ନୀ—Bināyikā The wife of Garurḍa

ବନାଶ(ଶ) କାରଣେ—ଭା. କ୍ରି. ବଣ—(ସ. ବନା+କାରଣ)—ବନା Binās(śa) kāraṇe କାରଣରେ; ବୃଥା; ଅକାରଣ—ବିନା କାରଣେ **ବିନା କାରଣେ** In vain; without any cause. (ଯଥା—ସାଆନ୍ତ ବନାଶ କାରଣେ ମୋ ଉପରେ ଗଡ଼ୁଛନ୍ତି ।)

ବନାଶ—ସ. ବ—(ବ+ନଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଧ୍ୱଂସ; ଉଚ୍ଛେଦ; Binā́sa ସର୍ବନାଶ—1. Ruin ୨ । ଲୋପ; ଅଦର୍ଶନ—2 Extinction; disappearance. ୩ । ମୃତ୍ୟୁ- 3. Death. ୪ । କ୍ଷୟ; କ୍ଷତ—4. Decay; loss.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଉ—ବିନାଶ ନାସା ଶ୍ରବଣ ସୂର୍ପଣଖା ପ୍ରବେଶ ଲଙ୍କାର । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେପ୍ସାଶବଲାସ ।] ୫ । ଅପଚୟ—5. Waste; depredation. ୬ । ଅଭାବ—6. Want; nonexistence. ୭ । ସଙ୍ଗୀତର ଶେଷ ସ୍ୱରବିଶେଷ—7. The closing note of a strain.

ବିନାଶକ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବି+ନଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ଅକ)—୧ । Binā́saka ଧ୍ୱଂସକାରକ—1. Ruinous; destructive. (ବିନାଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଘାତକ—2. Killing; destroying. ୩ । ଅପକାରକ—3. Injurious. ଫ. ବି—୧ । ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A murderer. ୨ । ବିନାଶକାରୀ ବସ୍ତୁ—2. A thing that destroys.

ବିନାଶନ—ଫ. ବି—(ବି+ନଶ୍ ଧାତୁ; ଣିଚ+ଭାବ. ଅନ)—ବିନାଶ- Binā́sana କରଣ—Act of destroying. ଫ. ବିଣ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ; ଯଥା—ପାପ ବିନାଶନ) ବିନାଶକ; ବିନ୍ଧୋପକାରୀ—Destroying. ଦେ. ବି-(ଫ. ବିନା+ଅଶନ) ଅନାହାର; ଅନଶନ—Fasting. ବିଶ୍ୟାତ ଅନନ୍ତ ଜାରଜମାନ; ବିନାଶନରେ ଅନନ୍ତ ସମାନ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେପ୍ସାଶବଲାସ । ଦେ. ବିଣ.—୧ । ମୃତ—1. Dead (ଉ—ବିନାଶନ ମୋ ବନ୍ଧୁର, ଜ୍ଞାନେ ଉପଲ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେପ୍ସାଶବଲାସ ।) ୨ । ନଷ୍ଟ-2 Spoiled. (ଉ—ବଲାହକ ବିନା ବିନାଶନ ପ୍ରଭୁ ଜାନୁ ଜାନୁ କାହିଁ ପାଇଁ ସେ । ଉଷ୍ଟ. ବୈଦେପ୍ସାଶ-ବଲାସ ।)

ବିନାଶନବ୍ରତ—ଦେ. ବି--ପ୍ରାୟୋପବେଶନ; ଅନାହାରରେ ମରିବା ପାଇଁ Binā́sana brata ବସିରହିବା - Fasting unto death. (ଉ—ବିନାଶନ ବ୍ରତେ ମରିବା ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଖଣ୍ଡିଛ ଅଧରପାନ- ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମ ସୁଧାନଧି ।)

ବିନାଶନୀ - ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫ. ବିନାଶିନୀ)—ନାଶକାରିଣୀ — Binā́sanī Destroying. (ଉ - ସେ କୂପ ପୁଣ୍ୟ ବିନାଶନୀ, ନମ୍ରିତ କଲେ ପଦ୍ମଯୋନି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।

ବିନାଶନୀୟ—ଫ. ବିଣ—(ବି+ନଶ ଧାତୁ; ଣିଚ+କର୍ମ. ଅନୀୟ) Binā́sanīya ଧ୍ୱଂସନୀୟ; ଧ୍ୱଂସର ଯୋଗ୍ୟ—Perishable; (ବିନାଶସ୍ୱଭାବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) destructible.

ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ—ଫ. ବିଣ—(ଅନ୍ୟା ତତ୍; ବିନାଶ+ପ୍ରାପ୍ତ)—ବିନଷ୍ଟ— Binā́sa prāpta Ruined; spoiled.

ବିନାଶ ରହିତ—ସଂ. ବିଣ—(ଅନ୍ୟା ତତ୍)—ଅବିନାଶୀ— Binā́sa rahita (ବିନାଶଘ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Indestructible.

ବିନାଶଶୀଳ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀ ହି) — ଧ୍ୱଂସଶୀଳ— Binā́saśīla Subject to decay.

ବିନାଶିତ—ସଂ. ବିଣ—(ବି+ନଶ୍ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ମ. ତ)—୧ । Binā́sita ବିନଷ୍ଟ—1. Killed; destroyed. ୨ । ବିନାଶ-ପ୍ରାପ୍ତ—2. Ruined; spoiled.

ବିନାଶିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ଫ. ବିନାଶ)—୧ । ବିନାଶ କରିବା— Binā́sibā ବିନାଶା **বিনাশনা** 1. To ruin; to destroy. ୨ । ବିନଷ୍ଟ ହେବା—2. To be destroyed. (ଉ—ଏ କୁଳେ ଯେବା ଅଧିପତ୍ତ, ଶୁଣନ୍ତେ ପାପ ବିନାଶନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିନାଶୀ—ଫ. ବିଣ (ବିନାଶ+ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—୧ । ବିନାଶଶୀଳ; Binā́śī ନଶ୍ୱର—1. Perishable; liable to decay. (ବିନାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ବି+ନଶ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—2. Destroying. ଦେ. ବିଣ—ବିନା ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ଖାଇବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ—Come to a feast without invitation. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନାଶୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ (ଅବିନାଶୀ—ବିପରୀତ ସଦ୍ଭାବରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବିନାଶୋନ୍ମୁଖ—ଫ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍ ବା ୪ର୍ଥୀ ତତ୍; ବିନାଶ+ Binā́sonmukha ଉନ୍ମୁଖ)—୧ । ମରଣୋଦ୍ୟତ—1. About to die. ୨ । ପତନୋନ୍ମୁଖ—2. Going; to fall. ୩ । ପକ୍ୱ—3. Ripe. ୪ । ବିନଷ୍ଟପ୍ରାୟ—4. Almost destroyed. ୫ । ମୃତପ୍ରାୟ—5. Almost dead. ୬ । ମ୍ରିୟମାଣ—6. Dying; moribund.

ବିନାଶ୍ୟ—ଫ. ବିଣ (ବି+ନଶ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ଯ)—ଧ୍ୱଂସନୀୟ; Binā́sya ବିନାଶଯୋଗ୍ୟ—Perishable.

ବିନାସ(ସି)କ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ—ବିଗତନାସିକ; ନାସିକାହୀନ— Binā́sa(si)ka (ବିନାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Noseless (Apte).

ବିନାହ—ଫ. ବି (ବି + ନହ୍ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା + କରଣ. ଅ)— Binā́ha କୂପର ମୁଖାଚ୍ଛାଦନ—A lid for the mouth of a well.

ବିନାହକ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ (ଭୁଲ. ହି. ନାହକ)— Binā́hak ଅକାରଣରେ; ବୃଥା—In vain; fruitlessly.

ବିନିଃସରଣ—ଫ. ବି (ବି+ନିର୍+ସୃ ଧାତୁ=ବାହାରିବା+ଭାବ. Binihsaraṇa ଅନ)—ବହିର୍ଗମନ—Coming out; emerging; issuing out.

ବିନିଃସୃତ—ଫ. ବିଣ (ବି+ନିର୍+ସୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବହି- Binihsṛuta ର୍ଗତ—1. Issued out. ୨ । ବହିଃଯତ—2. Come out.

ବିନିକ୍ଷିପ୍ତ—ଫ. ବିଣ (ବି+ନି+କ୍ଷିପ ଧାତୁ+କର୍ମ, ତ) - ୧ । ଯାହା Binikshipta ଏଣେ ତେଣେ ଫୋପଡ଼ା ଯାଇଥାଏ—1. Propelled; tossed. ୨ । ବହିଃକ୍ଷିପ୍ତ— (ବିନିକ୍ଷେପ—ବି) 2. Thrown away.

ବିନିଗର୍ଦ୍ଦ—ଫ. ବିଣ (ବି=ବିଗତ+ନିଗଡ଼)—୧ । ଶୃଙ୍ଖଲମୁକ୍ତ— Binigarda 1. Unfettered. ୨ । ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ—2. Unrestrained. ୩ । ସ୍ୱାଧୀନ—3. Free (Apte)

ବିନିଗମକ—ଫ. ବି. ପୁଂ (ବି+ନି+ଗମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)— Binigamaka ୧ । ସୁବ୍ୟାଦତ—1. Accomplishing; (ବିନଗମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) demonstrating. ୨ । ନିର୍ଣ୍ଣୀତ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Ascertaining. ୩ । ସଂଶୟନିବାରକ—3. Removing doubt. ୪ । ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକ—4. Dissecting. ୫ । ଦୁଇ ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ପକ୍ଷର ସିଦ୍ଧି ଘଟାଇବା ବାଲା (ହ. ଣ)—5. Bringing success to one of the two parties.

ବିନଗମନ(ନା)—ସ. ବ (ବି+ନ+ଗମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଲ୍ୟୁ. ଅନ; ସ୍ତ୍ରୀ. Binigamana(nā) ଆ)—୧ । ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦନ—1. The cutting of a thing into parts. ୨ । (+ ଭରଣ ଅନ) ନିଶ୍ଚୟୋପାୟ—2. Sure way; sure means. ୩ । ମୀମାଂସା—3. Decision. ୪ । କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର କାରଣ—4. Reasons. leading to a decision.

ବିନଗ୍ରହ—ସ. ବ (ବି+ନଗ୍ରହ) —୧ । ନିଯନ୍ତ୍ରଣ; ସଯମନ— Binigraha 1. Restraining; curbing (Apte); ୨ । ପରସ୍ପର ବିରୋଧ—2. Antithesis; mutual opposition (Apte),

ବିନଘ୍ନ—ସ. ବ (ବି+ନ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ନଷ୍ଟ (ହ. Binighna ଣ)—1. Spoilt. ୨ । ଗୁଣିତ (ହ. ଣ)— 2. Multiplied,

ବିନଦ୍ର—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀ ହ; ବି=ବିଗତ+ନଦ୍ରା)—୧ । ନିଦ୍ରା- Binidra ରହିତ—1. Sleepless. ୨ । ଜାଗରିତ— (ବିନଦ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Awake. ୩ । ଉନ୍ମିଳିତ—3. Opened (not closed), ୪ । ବିକାଶିତ—4. Expanded; bloomed(as a flower) ୫ । ପ୍ରକାଶିତ—5. Manifested; disclosed; revealed. ୬ । ସାବଧାନ— 6. Cautious. ସ. ବ—ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗରେ ନିଦ୍ରିତ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛାଭଙ୍ଗ କରାଇବା ଅସ୍ତ୍ରର ପ୍ରତିହାରବିଶେଷ (ହ. ଣ)—A withdrawal of the effect of a weapon which has caused sleep or coma.

ବିନିନ୍ଦିତ—ସ. ବିଣ (ବି +ନିନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ନିନ୍ଦିତ— Binindita Censured; much blamed. (ବିନିନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବିନିନ୍ଦା—ବ]

ବିନିନ୍ଦ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ନିନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଅନିନ୍ଦ୍ୟ; ପ୍ରଶଂସ- Binindya ନୀୟ—Praiseworthy. [ତୁ—ବିନିନ୍ଦ୍ୟ ଦୃଢ଼ କୋଡ଼ାୱିଦ, ବିକାଶେ ସ୍ମିତ ପ୍ରମୋଦ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ- ବିଳାସ ।] ୨ । ନିନ୍ଦନୀୟ—2. Deserving censure.

ବିନିପତ—ସ, ବ (ବି+ନି+ପତ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ଅଧଃ- Binipāta ପତନ—1. Fall; fall from a high posi- (ବିନିପାତକ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷଣ) tion; fall from virtue; downfall. ୨ । ଅପମାନ; ଅବମାନନା— 2. Dishonour; disrespect. ୩ । ବଂଶନାଶ— 3. Extinction of a family. ୪ । କ୍ଲେଶ; ଦୁଃଖ— 4. Misery; distress; pain (Apte). ୫ । ମୃତ୍ୟୁ- 5. Death. ୬ । ଦୈବ ଦୁଃଖ—6, Mishap; misfortune; accident. ୭ । ବିନାଶ; ଧ୍ୱଂସ— 7. Ruin; destruction (Apte). ୮ । ଘଟନା— 8. Occurrence; happening (Apte).

ବିନିପାତିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ନି+ପତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)— Binipātita ୧ । ଅଧଃପାତିତ—1. Overthrown. ୨ । ବିନାଶିତ—2. Destroyed; ruined. ୩ । ଅପମାନିତ—3. Disgraced; dishonoured.

ବିନିବର୍ତ୍ତିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ନି+ବୃତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)— Binibarttita ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ—Brought back; returned; (ବିନିବର୍ତ୍ତନ—ବ) caused to return.

ବିନିବୃତ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବି+ନି+ବୃତ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ— Binibṛutta Returned; come back.

ବିନିବେଶ—ସ. ବ (ବି+ନି+ବିଶ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—ପ୍ରବେଶ; Binibesa (ବିନିବିଷ୍ଟ, ବିନିବେଶିତ—ବିଣ) ପଶିବା—Enter- [ବିନିବେଶକ, ବିନିବେଶୀ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶ] ing.

ବିନିମୟ—ସ. ବ (ବି+ନି+ମୀ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ପରିବର୍ତ୍ତନ; Binimaya ବଦଳ; ଏକ ବସ୍ତୁକୁ ଦେଇ ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଗ୍ରହଣ—1. Exchange; barter. ୨ । ପ୍ରତି- ଦାନ—2. Requital; return-gift; a return; retaliation, ୩ । ବନ୍ଧକ-3. Pledge. ୪ । ଗଚ୍ଛିତ ଧନ- 4. Deposit. ୫ । ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ପରିବର୍ତ୍ତନ— 5. Transmutation of letters.

ବିନିମିଷ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବି+ନିମେଷ)—ନିର୍ନିମେଷ; ସନ୍ତୁଳାଉଣ୍ୟ— Binimisha Winkless. [ତୁ—ବିନିମିଷେ ଯେ, ମୀନ ସମାଜେ, ଖଞ୍ଜନ ଦମ୍ଭେ ରସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିନିର୍ମିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ନି+ମୀ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । କୃତ- Binimīta ବିନିମୟ; ବଦଳା ଯାଇଥିବା—2. Exchanged; bartered. ୨ । ବନ୍ଧକ ରଖା ଯାଇଥିବା-2. Pledged. ୩ । ପ୍ରତିଦତ୍ତ—3, Given in return.

ବିନିମେଷ—ସ. ବ—ଆଖି ପିଟୁଡ଼ା— Binimesha Twinkling of the eyes (Apte).

ବିନିୟତ—ସ. ବିଣ (ବି+ନି+ଯମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସଯତ— Biniyata 1 Restrained; curbed. ୨ । ନିୟନ୍ତ୍ରିତ— 2. Confined. ୩ । ଶାସିତ—3. Ruled; controlled; kept under discipline. ୪ । ନିବାରିତ- 4. Prevented.

ବିନିୟମ—ସ ବ (ବି+ନି+ଯମ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ବିଶିଷ୍ଟ Biniyama ନିୟମ—1. Special rule, ୨ । ନିବାରଣ 2. Warning; preventing. ୩ । ନିରୋଧ— 3. Stopping. ୪ । ନିଷେଧ—4. Forbidding.

ବିନିଯୁକ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବି+ନି-ା-ଯୁଜ୍ ଧାତୁ-ା-କର୍ମ. ତ)—୧ । ନିଯୋଜିତ- Binijukta 1. Employed; commissioned; engaged. ୨ । ପ୍ରେରିତ— 2. Sent. ୩ । ପ୍ରଦତ୍ତ—3. Given.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନଯୋଗ—ପୁ. ବି· (ବି+ନି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । Binijoga ପ୍ରେରଣ—1. Sending. ୨ । ପ୍ରତିଦାନର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଆଶାରେ ପ୍ରଦାନ ବା ଅର୍ପଣ—2. Giving or parting with a thing in expectation of a suitable return; investment. ୩ । ପ୍ରୟୋଗ—3. Employment; engagement. ୪ । ନିଯୋଜନ—4. Appointing, ୫ । ଆଦେଶ; ଅନୁମତି—5. Permission; order, ୬ । ବୈଦିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ (ହି. ଶ)—6. Applying of a vedic formula in connection with a particular ritual.

ବିନଯୋଜିତ—ପୁ· ବିଣ—(ବି+ନି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—Binijojita ୧ । ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶାରେ ଅର୍ପିତ—1. Given in (ବିନଯୋଜକ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ) anticipation of suitable return; invested. ୨ । ସ୍ଥାପିତ—2; Established. ୩ । ନିଯୁକ୍ତ—3. Appointed, ୪ । ପ୍ରେରିତ—4. Sent; commissioned. ୫ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ—5. Promulgated.

ବିନିର୍ଗତ—ପୁ. ବିଣ—(ବି+ନିର୍+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Binirgata ନିଃସୃତ; ବହିର୍ଗତ—1. Gone forth; issued. (ବିନିର୍ଗମ—ବି) ୨ । ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ—2. Gone out; departed. ୩ । ଅପସୃତ—3. Expelled; displaced. ୪ । ପ୍ରସ୍ଥିତ—4. Started; gone. ୫ । ଅତୀତ—5. Past; elapsed.

ବିନିର୍ଗମ—ପୁ. ବି—(ବି+ନିର୍+ଗମ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । Binirgama ନିର୍ଗମନ—1. Going forth; issuing out. (ବିନିର୍ଗମନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରସ୍ଥାନ—2. Departure.

ବିନିର୍ଜି(ର୍ଜି)ତ—ପୁ. ବିଣ—(ବି+ନିର୍+ଜି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ପରାଭୂତ; Binirjji(rji)ta ପରାଜିତ—Vanquished; defeated, (ବିନିର୍ଜି—ବି)

ବିନିର୍ଣ୍ଣୀତ—ପୁ. ବିଣ—(ବି+ନିର୍+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଅବଧାରିତ Binirnnita (ବିନିର୍ଣ୍ଣୟ—ବି) Ascertained

[ଦ୍ର—ଏହିପରି 'ବି' ଉପସର୍ଗ ଯୋଗରେ ବହୁ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ; ଯଥା—ବିନିର୍ଦ୍ଦଗ୍ଧ, ବିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ବିନିର୍ଦ୍ଦୟ, ବିନିର୍ମୁକ୍ତ, ବିନିଷ୍ପନ୍ନ, ବିନିଶ୍ଚିତ, ବିନିଷ୍ପଲ, ବିନିଷ୍ପେଷ, ବିନିହତ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବିନି(ର୍)ଧୂତ—ପୁ. ବିଣ—(ବି+ନିର୍+ଧୂତ)—୧ । ବହିଷ୍କୃତ—1. Binir(ddhu)rdhuta Expelled. ୨ । ବଳପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଘାଉତ; ଝଡ଼ାସାଇ ଖସିପଡ଼ିଥିବା—2. Shaken off; dispelled. ୩ । ଅପମାନିତ—3. Insulted

ବିନିର୍ମୁକ୍ତ—ପୁ. ବିଣ—(ବି+ନିର୍+ମୁକ୍ତ)—୧ । ବହିର୍ଗତ—1. Come Binirmukta out. ୨ । ଅନାବୃତ—2. Open. ୩ । (ବିନିର୍ମୁକ୍ତ—ବି) ବନ୍ଧନ ରହିତ—3. Free from a bond.

ବିନିର୍ମୋକ—ପୁ. ବିଣ. ତ୍ରି—(ବି+ନିର୍+ମୋକ)—୧ । ପରିଧାନ ଶୂନ୍ୟ— Binirmoka 1. Devoid of clothing. ୨ । କାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ- (ବିନିର୍ମୋକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଥିବା (ସର୍ପ)—2. (a snake) Which has cast off its slough

ବିନିହତ—ପୁ. ବିଣ—(ବି+ନିହତ)—୧ । ବିଶେଷରୂପେ ଆହତ— Binihata 1. Wounded. ୨ । ମାରିତ; ହତ—2. Killed ୩ । ଧ୍ୱସ୍ତ; ବିନଷ୍ଟ—3. Destroyed. ୪ । ଲୁପ୍ତ; ମୂଳୋତ୍ପାଟିତ—4. Extinct; eradicated.

ବିନୀତ—ପୁ· ବିଣ. ତ୍ରି—(ବି+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବିନମ୍ର— Binīta Humble. ୨ । ବିନୟୀ—2. Modest. ୩ । (ବିନୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବିନୀତତା(ତ୍ୱ)—ବି] ଶିଷ୍ଟ, ଅନୁଦ୍ଧତ— 3. Gentle; decent. ୪ । ଶାନ୍ତ—4. Meek. ୫ । ଉତ୍ତେଜିତ—5. Of subdued passions self-controlled. ୬ । ଧାର୍ମିକ—6. Pious religious; god-fearing. ୭ । ଶିକ୍ଷିତ—7. Educated; trained. ୮ । ଶାସିତ—8. Punished; ruled. ୯ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନୀତ—9 Taken out; carried from one place to another. ୧୦ । ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ—10. Dispersed- thrown about. ୧୧ । ନିଭୃତ—11. Concealed; secret. ୧୨ । ଗୃହୀତ—12. Taken. ୧୩ । ଉପଭୁକ୍ତ—13. Enjoyed. ୧୪ । ସୁନ୍ଦର— 14. Beautiful. ପୁ. ବି—୧ । ବଣିକ—1 1. Merchant; trader. ୨ । ଶିକ୍ଷିତ ଅଶ୍ୱ— 2. Trained horse. ୩ । ଯୁଦ୍ଧାଶ୍ୱ—3. Warsteed. ୪ । ଶିକ୍ଷିତ ଜୀବ—4. Trained animal. ୫ । ଦମନକ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—5. Damanaka (See) ୬ । (ନାମ) ପୁଲସ୍ତ୍ୟଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି.ଶ.)- 6, Name of a son of sage Pulastya,

ବିନୀତକ—ପୁ. ବି—(ବି+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ)—୧ । ଯାନ— Binītaka 1. Conveyance (Apte). ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ବାହକ—2. A carrier; a bearer (Apte).

ବିନୀତ ବେଶ—ପୁ. ବିଣ. ତ୍ରି—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବିନୀତ+ବେଶ)—ଭଦ୍ର- Binīta besa ବେଶଧାରୀ—Decently clad. (ବିନୀତବେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିନୀତାତ୍ମା—ପୁ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବିନୀତ+ଆତ୍ମନ୍; ୭ମା. ୧ବ.)— Binītātmā ୧ । ନମ୍ର ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—1. Humble-minded. ୨ । ଧର୍ମାତ୍ମା—2. God-fearing. ୩ । ଜିତାତ୍ମା—3. Self-controlled.

ବିନୀୟ—ପୁ. ବି—(ବି+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ; ନିଯୋଜନ)—୧ । କାପଟ୍ୟ; Binīya ଛଳ—1. Deceit; trick. ୨ । ପାପ—2. Sin. ୩ । ଖଳି; ପିଣ୍ଡା—3, Oil cake. ୪ । ତଳାଣି— 4. Sediment; dregs (Apte). ୫ । ଅପରାଧ- 5, Crime (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବି+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନ)—Biniyamāna ଶିକ୍ଷ୍ୟମାଣ; ସାଧାରୁ ଶିକ୍ଷା ବଥସାଉଅଛୁ—(ବିନୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Being trained or educated; undergoing training.

ବିନୁ(ନେ)—ଦେ. ଅ—ବିନା (ଦେଖ) Binu(ne) Binā (See) (ବିନୁରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ତୋ ରୂପ ନ ଦେଖି ନସୂନେ, ଇନ୍ଦ୍ରସୂ ବିନୁ **विन** ଯେତେ ଅସ୍ତ୍ର ବନେ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ)

ବିନୁକ୍ତି—ସ. ବ (ବି+ନଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଉ, ନଯାଇନ)—ପ୍ରଶଂସା Binuktī (ହୁ. ଶ)—Praise.

ବିନେତବ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ମ ତବ୍ୟ)—ଶାସନୀୟ—Binetabya Governable.

ବିନେତା—ସଂ• ବି ପୁଂ (ବି+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା ୧ବ)—Binetā ୧ । ଶିକ୍ଷକ—1, Instructor. ୨ । ଶାସନକର୍ତ୍ତା; (ବିନେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନୟସ୍ତମକର୍ତ୍ତା—2. Ruler. ୩ । ରାଜା—3. King. ୪ । ଦଳର ନେତା—4. Leader.

ବିନେୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ଶିକ୍ଷଣୀୟ—Bineya 1, Fit to be trainced. ୨ । ଦଣ୍ଡନୀୟ—2. Punishable. ୩ । ଗ୍ରାହ୍ୟ—3. Acceptable.

ବିନୋଇ(ୟୀ)—ଭା. କ୍ରି ବିଣ (ସ ବିନୟୀ)—ବିନୀତ ଦୋଇ; ନମ୍ର ଭାବରେ—Modestly; humbly. (ଉ—କର ବିନୟ କରେ ଦୁଇ ଯୋଡ଼ ଅହ୍ନମାଣିକ ବିନୋଇ ବୋଲଇ ଶୁଣିମା **विनती करके** ଶଶିଶେଣା ଜେମାଦେଇ । ପ୍ରଭାସ. ଶଶିଶେଣା ।)

ବିନୋଇ(ୟି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ ବିନୟୀ)—୧ । ବିନୀତ ଦୋଇ କହିବା-Binoi(yi) 1. To speak humbly. ୨ । ବିନୀତ ହେବା—ମିନତି କରା 2. To be submissive. ୩ । ନିବେଦନ **विनती करना** କରିବା—3. To submit respectfully, (ଉ—କର ଅଞ୍ଜଳ ଶିରେ ଦେଇ, ମୁନଙ୍କ ଭରଣେ ବିନୋଇ । ଭୂପତି, ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ବିନୋକ୍ତି—ସ. ବ (ବିନା+ଉକ୍ତି)—ବିନା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଇଥିବା Binokti ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରବିଶେଷ—A figure of speech. (ଏହାର ଉଦାହରଣ—ଘିଅ ବିନା ଭୋଜନ ଭୋଜନ ନୁହେଁ ।)

ବିନୋଦ—ସ. ବ (ବି+ନୁଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି; Binoda ଆନନ୍ଦ—1. Gratification of mind; pleas- (ବିନୋଦତ—ବିଣ) ure; happines , ୨ । ଔତ୍ସୁକ୍ୟ— 2. Eagerness; vehemence. ୩ । ବିହାର; ଲୀଳା- 3. Pastime. ୪ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ; କ୍ରୀଡ଼ାକୌତୁକ- 4. Pleasures; amusements; merriment; sports; play. ୫ । ଅପନୟନ; ଅପନୋଦନ— 4. Relieving of distress; alleviating; palliating. ୬ । ପ୍ରବୋଧନ; ସାନ୍ତ୍ୱନାଦାନ—6. Consolation. ୭ । (+କରଣ ଅ) ସମସ୍ତ ସାଧନୋପାସ୍ତ— 7. Diversion; relaxation. ୮ । ରସିକତା ପ୍ରକାଶ—8. Witticism; humour. ୯ । (+ଅଧିକରଣ ଅ) ସୁନ୍ଦର ଗୃହ ବିଶେଷ; ପ୍ରମୋଦ ଗୃହ (ହୁ. ଶ)—8. A King's pleasure house. ୧୦ । (+କରଣ ଅ) ଆଲିଙ୍ଗନବିଶେଷ—9. A sort sexual enjoyment (Apte) or of embrance. ସ. ବିଣ—ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—Beautiful. ଦେ. ବ—ବିନୋଦବିହାରୀଙ୍କର ଡାକ ନାମ—A popular name for Binodabihārī.

ବିନୋଦ ଗୃହ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିନୋଦ+ଗୃହ)—ବିଳାସଭବନ; Binoda gṛuha ବଇଠକଖାନା—Drawing room; par- (ବିନୋଦ ଭବନ, ବିନୋଦଶାଳା, ବିନୋଦବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) lour.

ବିନୋଦନ—ସ. ବ (ବି+ନୁଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ବିନୋଦ Binodana (ଦେଖ)—1. Binoda (See) ୨ । ମନସ୍ତୋଷଣ- 2. Gratifying of the mind. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ାକରଣ- 3. Playing.

ବିନୋଦିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସ ବିନୋଦୀ)—୧ । ଆମୋଦ ପ୍ରିୟ— Binodiā 1, Fond of sports or amusements. ୨ । (ଅନ୍ୟକରେ) କ୍ରୀଡ଼ା କରିବାକୁ ଯେ ସୁଖପାଏ—2. Fond **विनोदिया** of sporting with- (ଉ—ଫୁଲେ ଫୁଲେ ସରୁ ବିନୋଦିଆ ଭଅଣ ଯେଣୁ ସେ ପ୍ରଭୁ ଫୁଲ ବିନୋଦିଆ । ପୀତାମ୍ବର, ଜଗମୋହନ ।) ୩ । କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରିୟ—3. Sportive. ୪ । ସୁନ୍ଦର—4. Charming; graceful. ୫ । ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ—5. Gratifying. ୬ । ରସିକ—6. Witty; humorous. ଦେ. ବ—An epithet of Śrīkṛushṇa.

ବିନୋଦ ବିହାରୀ—ସ. ବିଣ; ପୁଂ—କ୍ରୀଡ଼ାକାଶ—Spoxting. ସ, ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa. ଦେ. ବ ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ଦେବ ବିଗ୍ରହଙ୍କ ନାମ—2. A name of an image of Śrīkṛushṇa.

ବିନୋଦୀ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ବିନୋଦ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—Binodī ୧ । ପ୍ରମୋଦଯୁକ୍ତ; କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରିୟ; କ୍ରୀଡ଼ାଶୀଳ— (ବିନୋଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Sportive. ୨ । ଆମୋଦପ୍ରଦ— 2. Gratifying. ୩ । ପରିହାସପ୍ରିୟ—4. Fond of jests; jestive; jocular. ୪ । ରସିକ—4. Witty; humorous.

ବିନ୍ତି—ବୈଦେ. ବ—ବିନତି (ଦେଖ) Binti Bin-ti (See)

ବିନ୍ଦ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଅବସ୍ଥାଭୂତ ହେବା— Bind (root) To be embodied in.

ବିନ୍ଦ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ. (ସ. ବିନ୍ଦୁ)—ବିନ୍ଦୁ; କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିହ୍ନ; Binda Small mark; sign; dot. (ଉ—ତାର ଲଲାଟେ ଚନ୍ଦ ଟୀପ ଝୁଁଦ ବିନ୍ଦ, ଭୁହ୍ନ ଦେଖି ପାଇରୁ ବେଦ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଧି ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସ. ବନ୍ଦୁ)—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ଅଳକା ବା କେଉଳୀ-
Bindi A crescent-shaped ornament put on the hair over the brow of a woman.
ମାଥାର ଚାଁଦ **ବିନ୍ଦୀ**

ବନ୍ଧିଆ—ଦେ. ବ—ତିଶୂଳାକୃତ ମଶାଲରେ ଜଳିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତେଲାକ୍ତ କନାର ବଣ୍ଡା—Circular rolls of rags moistened with oil and fixed to the forks of trident-shaped torches.
Bindiā
ମସାଲର ବିଡ଼ୀ

ବନ୍ଦୁ—ସଂ. ବ (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ସଙ୍କାର୍ଥେ କର୍ମ୍ମ ଉ)—୧ । କଣିକା ମାତ୍ର; କଣା—1. A very minute portion. ୨ । ତରଳ ଦ୍ରବ୍ୟର ଟୋପା—2. Drop. ୩ । ବୁନ୍ଦା; କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିହ୍ନ—3. A very small mark; spot; a dot ୪ । ଅନୁସ୍ୱାର—4. The nasal alphabet representing 'm' and represented by a dot. ୫ । ସାର୍ଯ୍ୟ; ଶୁକ୍ର—5. Semen. ୬ । (ଜ୍ୟାମିତି) ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ବସ୍ତାର ଓ ବେଧରହିତ ଅବସ୍ଥିତିଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ—(Geometry) A point that has no magnitude but has only position. ୭ । ଭ୍ରୂମଧ୍ୟ—7. The middlemost point of the forehead between the eyebrows. ୮ । ହସ୍ତୀଶୁଣ୍ଡରେ ବରଚିତ ରଙ୍ଗର ଟୋପା—8. Spots painted on the trunk of an elephant. ୯ । କପାଳରେ ଦିଆଯିବା ଚନ୍ଦନାଦର ଟୋପା—9. Small circular mark of sandalpaste, vermillion etc put on the middle of the brow. ୧୦ । (କାବ୍ୟକରେ) ଗୁଣୀଭୂତ ପରସ୍ପର ଘଟଣା—10. Inter-related incidents in a drama. ୧୧ । ପାଣ୍ଡୁଲିପିଆଦରେ କଟା ଦୋଇଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦିଆଯିବା ବିନ୍ଦୁଚିହ୍ନ, (ସଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ କଟା ନ ଦେବାର ସୂଚନ ହୁଏ—11. (In manuscripts) Marks of points put over an erased word indicating that the word should not be erased (Apte.)
ସ. ବଣ (ବନ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉ) – ୧ । ବେତ୍ତା; ଜ୍ଞାତା; ଜ୍ଞାନୀ—1. Knowing; wise (Apte.) ୪ । ଦାତା; ଦାନଶୀଳ—2. Bestowing; munificent; liberal (Apte.)

ବନ୍ଦୁକ—ସ. ବ (ବନ୍ଦୁ+କ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠବନ୍ଦୁ—A driblet; small drop or point,
Binduka

ବନ୍ଦୁଚାଲିବା—ଦେ. କ—୧ । ସାମାନ୍ୟ ବିନ୍ଦୁପାତପୂର୍ବକ ବୃଷ୍ଟିହେବା—
Binduchālibā 1. To rain in small drops, [ବିନ୍ଦୁଟକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] to dribble. ୪ । ବିନ୍ଦୁ-ବିନ୍ଦୁ ଜଳ ଫେଲା ଟାଳିବା; (ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) ରେତଃପାତ **ବୁନ୍ଦଗିରାନା** କରିବା—2. To discharge one's semen.

ବନ୍ଦୁ ଚିତ୍ରକ—ସଂ. ବ (ବନ୍ଦୁ+ଚିତ୍ରକ)—୧ । ଚିତ୍ରକର—1. A
Bindu chitraka painter. ୨ । ଚିତ୍ର ମୃଗ—2. Spotted deer.

ବନ୍ଦୁଜାଲ—ସଂ. ବ. (ବନ୍ଦୁ=କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିହ୍ନ+ଜାଲ=ସମୂହ)—୧ ।
Bindu jāla ବିନ୍ଦୁସମୂହ—1. A number of drops. (ବିନ୍ଦୁଜାଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିହ୍ନ; ପଦ୍ମକ—2. The white or reddish spots on the temples of an elephant. ୩ । ହାତିର ମୁହଁ ଓ ଶୁଣ୍ଡରେ ଚିତ୍ରିତ ବିନ୍ଦୁଚିହ୍ନ—3. Marks of coloured paint on the trunk and face of an elephant (Apte).

ବନ୍ଦୁ ଟଳିବା—ଦେ. ବ—ରେତଃ ପାତ ହେବା—The discharge
Bindu ṭalibā ବିନ୍ଦୁ ଳା; ବିନ୍ଦୁ ପାତ of one's semen
ନିପୁ ଟଳନା

ବନ୍ଦୁ ଟାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରେତଃପାତ କରିବା—To discharge
Bindu ṭāḷibā ବିନ୍ଦୁ ଢାଳା **ବିନ୍ଦୁଟାଳନା** one's semen.

ବନ୍ଦୁ ଧାରଣ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ବନ୍ଦୁ+ଧାରଣ)—ବୀର୍ଯ୍ୟପାତ
Bindu dhārṇa ବୃତ୍ତ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ସାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶରୀରରେ ରକ୍ଷଣ-The act of restraining the discharge of semen by observing continence.

ବନ୍ଦୁ ପତନ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବନ୍ଦୁ+ପତନ)—୧ । ଜଳୀୟ
Bindu patana ବସ୍ତୁର ଟୋପାମାନ ପଡ଼ିବା—1. The falling of a liquid by drops. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଟୋପାରେ ବର୍ଷା ହେବା—2, Raining in drops; dribble. ୩ । ଶୁକ୍ରସ୍ରବଣ—3. The discharge of semen.
(ବିନ୍ଦୁପାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବନ୍ଦୁ ପତ୍ର—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ; ବନ୍ଦୁ ଅଙ୍କ ପତ୍ରରେ ଯାହାର)—
Bindu patra ଭୂର୍জ ବୃକ୍ଷ—The birch tree.

ବନ୍ଦୁ ପାତନ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବନ୍ଦୁ+ପାତନ)—ସାର୍ଯ୍ୟପାତନ—
Bindu pātana The letting of one's semen to be discharged; the discharge of one's semen.

ବନ୍ଦୁ ବନ୍ଦୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଟୋପା ଟୋପା ହୋଇ—1. By
Bindu bindu ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ drops,
୨ । ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ—2. In driblets. ୩ । ଗୋଲ ଟୋପି ପ୍ରମାଣରେ—3. In circular spots.

ବନ୍ଦୁ ବିସର୍ଗ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଘଟଣାର ଅତ୍ୟନ୍ତାଳ୍プ ସମ୍ବାଦ—
Bindu bisarga Any slightest information about
ବିନ୍ଦୁ ବିସର୍ଗ any matter. (ଯଥା—ମୁଁ ଏ କଥାର ବିନ୍ଦୁ ବିସର୍ଗ ଜାଣେ ନାହିଁ ।) ସ. ବ—୧ । କୌଣସି ଲେଖାରେ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କରେ ଥିବା ବିନ୍ଦୁ (ଅନୁସ୍ୱାର) ଓ ବିସର୍ଗ ଚିହ୍ନମାନ—1, The dots and dashes in a writing. ୨ । ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ବିସର୍ଗର ଚିହ୍ନମାନ—2, The signs of Anuswāra and bisarga,

ବିନ୍ଦୁସର(ରଃ)—ସ. ବ--(ନାମ)—ତିବ୍ବତ ଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଳାଶୟ-
Bindu sara(rah) An inland lake in Tibet, (ବିନ୍ଦୁ ସରୋବର; ବିନ୍ଦୁ ହ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ହ୍ରଦ—ଏହା ମୋନାକ ପର୍ବତ ସମୀପରେ ଥିବା ମହାସ୍ପରତ୍ତରେ ଉଦ୍ଭିଷ୍ଟିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛି, ଯଥା—ମଇନାକ ସଙ୍ଗତେ ଦୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ । ×××ତାହା ସମୀପେ ଯେଉଁ ବିନ୍ଦୁସର ଅଛି । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ସଭା । ଭଗୀରଥ ଗଙ୍ଗାକୁ ପୃଥ୍ୱୀରେ ଅବତରଣ କରାଇବା ପାଇଁ ଏହିଠାରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ।]

ବିନ୍ଦୁ ସରୋବର—ସ. ବ. (ନାମ)—ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଥିବା ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ Bindu sarobara ଜଳାଶୟ—A tank in Bhubaneswra.

ବିନ୍ଦୁସାଗର } ଅନ୍ୟରୂପ **ବିନ୍ଦୁହ୍ରଦ** } [ଦ୍ର—ଏକାମ୍ର ସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବତୀର୍ଥର ଜଳବିନ୍ଦୁମାନ ସମୃଦ୍ଧତ ହୋଇ ଏ ଜଳାଶୟରେ ଅଛନ୍ତି । ଫଳତଃ ଏ ଜଳରେ ନେଳ ଜଭିଦ କଣାମାନ ପଡ଼ି ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦେଖାଯାଇଅଛନ୍ତି ଯେ ଏ ଜଳକୁ ଦଶ ବାର ପ୍ରସ୍ତ କଳାରେ ଗଣିଲେ ସୁବା ଏ ନେଳ ବିନ୍ଦୁ ଚଳାବିନ୍ଦୁରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ବିନ୍ଦୁ ପାଣି ବିନ୍ଦୁସମୂହ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏଠାରେ ଲିଙ୍ଗରୂପ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଲନ୍ତି ପ୍ରତିମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ କରାଯାଏ । ଏ ହ୍ରଦର ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ବେଦୀ ଓ ଚନ୍ଦନ ମଣ୍ଡପ ଅଛି । ଏ ହ୍ରଦ କ୍ରମଶଃ ପଙ୍କରେ ପୋତି ହୋଇ ଯାଉଛି ।]

ବିନ୍ଦୁସାର—ଦେଃ ବ. (ନାମ)—ମଗଧର ନରପତି ଅଶୋକଙ୍କର ପିତା—Bindusāra The father of King Asoka.
ବିନ୍ଦୁସାର **बिन्दुसार**

ବିନ୍ଧନି—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ବେଧନୀ)—ଲୌହଶଳାକା; ଲୌହାଣ—Bindh-ni Iron chisel.

ବିନ୍ଧ—ଦେ, ବ (ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ=ବିନ୍ଧ କରିବା)—ଛିଦ୍ର; କଣା; ଫୋଡ଼—Bindha Bore; chink; hole; perforation.
ବିଂଧ, ଛେଦା **छेद**

ବିନ୍ଧ କରିବା—ଦେ, କ୍ରି—ଫୋଡ଼ିବା; ଛିଦ୍ର କରିବା—To bore Bindha karibā through a thing.
ବିଂଧା, ଛେଦା କରା **छेदना**

ବିନ୍ଧଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବେଧନ)—ଉଭୟ ସମ୍ଭୋଗରେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ Bindhana ପରସ୍ପର ଆକର୍ଷଣ—Mutual drawing or attracting of each other during coition.

ବିନ୍ଧଣା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବ୍ୟଧ ଧାତୁ)—୧ । ମାରଣା (ଗାଈ, ବଳଦ Bindhaṇā ଆଦ); ଯେଉଁ ଶୃଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ପଶୁ ଶୃଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ଯେ ଶିଂଗ ଦିଏ ଫୋଡ଼େ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉସେ—1. Given to goring people with horns (said of a horned animal). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ଲୋକ ଜଘନ୍ୟ ବାକ୍ୟ କହେ; କଟୁଭାଷୀ—2. Of foul speech ଗାଦେ. (କଲାଢାଣ୍ଡି) ବ (ସଂ. ବେଧନାସ୍ତ୍ର) ବଢାଳ—Chisel.
मरखन्ना, मरकहा [ବିନ୍ଧ(ନ୍ଧୁ)(ନ୍ଧେ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିନ୍ଧ(ନ୍ଧୁ; ନ୍ଧେ)ଣୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବେଧନୀ)—ଚାଇଲ ଲୁହାରେ ଛିଦ୍ର Bindha(ndhu; ndhe)ṇī କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସୂଚୀବିଶେଷ—ବିଂଧନୀ **बरमा** An iron drill. ଦେ. ବିଣ—'ବିନ୍ଧଣା'ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Bindhaṇā'.

ବିନ୍ଧ ବୁଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛିଦ୍ର ବନ୍ଦ କରିବା—
Bindha bujibā To stop a hole.
ଛେଦା ବନ୍ଦ କରା, ଛେଦା ବୁଜାନ **छेद बन्द करना**

(ବିନ୍ଧ ବୁଜ ଦେବା, ବିନ୍ଧ ମରିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ)
(ବିନ୍ଧ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିନ୍ଧସ—ସ. ତ (ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅସ୍)—ଚନ୍ଦ୍ର—
Bindhasa The moon.

ବିନ୍ଧା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବିନ୍ଧିବା; ଶୃଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଭେଦ Bindhā କରଣ—1. Goring with the horns. ୨ । ବିଦ୍ଧମ ବ୍ରଣାଦିର ବ୍ୟଥା—2. Aching pain of boils. ୩ । **ଶିଂଗମାରନା** ଫୋଡ଼ିବା; ବିନ୍ଧକରଣ—3. Act of drilling or piercing. ୪ । ଶରନିକ୍ଷେପ କରିବା—4. **टीस** Throwing of a dart. ଦେ.ବିଣ—ବିନ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଟନଟନାନୀ **छेदना** ବିଂଧା **वेधना** Gored.

ବିନ୍ଧା ଛିଣ୍ଡି(ଟି)କା—ଦେ. ବ (ସହଜର ଶବ୍ଦ)—ଦେହ ବଥାଇବା ବା Bindhā chhiṭ-(ṭi)kā ବିନ୍ଧିବା ଓ ଜ୍ୱାଳାମୟ ହେବା—

ବିନ୍ଧାଜଳା } ଅନ୍ୟରୂପ **ବିନ୍ଧାଘୋଡ଼ା** } **ବିନ୍ଧାଛିଣ୍ଡା** } Aching and burning sensation in the body.
ବେଦନା; ଟନଟନାନି **टीसटास**

ବିନ୍ଧାଣ—ଦେ. ବ (ସ. ବେଧନ)—ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ—Wrestling. [ଦ୍ର—Bindhāṇa ଯେ ବ ଶିଷ୍ୟଗଣ କରନ୍ତି ବିନ୍ଧାଣ ବଳବାନ କସାକସି । କୁସ୍ତୀ **कुस्ती** ଉଚ୍ଚ. କୋଷ୍ଠୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦସ୍ତ ।]

ବିନ୍ଧାଣି—ଦେ. ବ—୧ । କାରିଗର—1. A mechanic; an Bindhāṇi artist. ୨ । ବିନ୍ଧକାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—2. A borer.
କାରିଗର **विंधीया**

ବିନ୍ଧାଣି ରତ୍ନ—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାରିଗରଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ Bindhāṇi ratna ଉପାଧିବିଶେଷ—A title given to an excellent artist.

ବିନ୍ଧାଣି ରାଇ(ଏ, ୟ)—ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କଠେଇମାନଙ୍କ Bindhāṇi rāi(e, ya) କୁଳାଧିକାସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପାଧିବିଶେଷ—A title of a headman amongst carpenters.

ବିନ୍ଧାବିନ୍ଧି—ଦେ. ବ—୧ । ପରସ୍ପରକୁ ବିନ୍ଧିବା—1. Mutual Bindhābindhi goring. ୨ । (ସହଜର) ଶରୀରର ବିଂଧାବିଂଧି ଅନେକ ସ୍ଥାନ ବଥାଇବା—2. Aching sensation **टीसटास** in many parts of the body.

ବିନ୍ଧିଣି—ଦେ. ବ (ବର୍ତ୍ତିଆ ଶବ୍ଦ)—ଅଳଙ୍କାର ଉପରେ ପଥର Bindhiṇi ବସାଇବା କାମ—Fixing of gems on ornaments. ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ପାଥର ବସାନ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଲୌହଶଳାକା—Iron chisel.

ବିନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ.ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ଅକର୍ମକ) (ବ୍ରଣାଦି) ବ୍ୟଥା Bindhibā କରିବା—1. To ache. ୨ । (ସକର୍ମକ) କାଠ-ବେଦନାକରା ଆଦରେ ଛିଦ୍ର କରିବା—2. To bore through **बंधना** wood etc. ୩ । ଫୁଟାଇବା; ଫୋଡ଼ିବା—3. To pierce; ବିଂଧା ୪ । ଶୃଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା—4. To gore. ୫ । ଶିଂଗେଫୋଡ଼ା; ଶୁଁତାନ ଶର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—5. To shoot an ବିଂଧା arrow; to use the bow. [ଦ୍ର—ଝାଡ଼େ ବିନ୍ଧେ **मारना** ଶମ ସଦୃଶ କଲମ ଭୂମିକୁ ଏକା ଅଚଳ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ଟଚନ୍ଦ୍ର, ୪ ଗୀତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନ୍ଧ୍ୟ—ସ. ବି—୧ । (ବି=ବିରୁଦ୍ଧ+ଧ୍ୟୈ ଧାତୁ=ଚିନ୍ତା କରିବା+Bindhya ଅ; ଜଘାଚନ । ପୁରାଣମତେ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗତିରୋଧ କରି ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଉନ୍ନତ ହେବା ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ) — ଭାରତବର୍ଷର ମଧ୍ୟଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗିରିମାଳା—

ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରି
ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରିମାଳା
ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତ
ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳ
ବିନ୍ଧ୍ୟାବଳୀ
} ଅନ୍ୟରୂପ

1. The Bindhya range of mountains in the middle of India. [ଦ୍ର—ଏହା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରୁ ପୃଥକ୍ କରିଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳର ଉତ୍ତରରେ ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦକ୍ଷିଣରେ ରହୁଥିଲେ । ଏହା ଯୌଗୋଳିକ ସପ୍ତକୁଳାଚଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ପୁରାଣରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରି ମେରୁପର୍ବତ ପ୍ରତି ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହୋଇ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ ମେରୁକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବା ପରି ଏ ପର୍ବତକୁ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବେ ବୋଲି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ; କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେଥିରେ ସ୍ୱୀକୃତ ନ ହେବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପଥରୋଧ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରି ଆକାଶକୁ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଥିରେ ଦେବତାମାନେ ଭୀତ ହୋଇ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତଙ୍କ ଗୁରୁ ଥିବାରୁ ସେ ବିନ୍ଧ୍ୟ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ବିନ୍ଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମସ୍ତକ ନୁଆଁଇଲେ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ବିନ୍ଧ୍ୟଙ୍କୁ କହିଲେ ଆମ୍ଭେ ଦକ୍ଷିଣଦଗକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରୁଅଛୁଁ, ତେଣୁ ଆମ୍ଭେ ଫେରି ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଏହିପରି ନତମସ୍ତକ ହୋଇ ରହି ଥାଅ । ଗୁହ୍ୟାଦେଶ ପାଳନ କରି ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରି ମସ୍ତକ ଅବନତ କଲେ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଆଉ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ନାହିଁ ଓ ବିନ୍ଧ୍ୟ ସେହିଦିନରୁ ନତମସ୍ତକ ହୋଇ ରହିଲେ, ଆଉ ବଢ଼ିଲେ ନାହିଁ (Apte)] ୨ । (ବ୍ୟଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଜଘାଚନ)—ବ୍ୟାଧ—3, A hunter (Apte).

ବିନ୍ଧ୍ୟକୂଟ—ସ. ବି (ବିନ୍ଧ୍ୟ+କୂଟ୍ ଧାତୁ=ଅଗ୍ରସର ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bindhyakūṭa ଅ)—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନି—Sage Agastya (ବିନ୍ଧ୍ୟକୂଟନ—ଅନ୍ୟରୂପ) who was the spiritual preceptor of the Bindhya hills.

ବିନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିନ୍ଧ୍ୟବାସୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine Bindhyabāsinī form of Bindhyabāsī. ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ଦୁର୍ଗାଦେବୀ—2. The name of an idol of Durgā worshipped in the Bindhya hills.

ବିନ୍ଧ୍ୟବାସୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତରେ ବାସ କରୁଥିବା—Bindhyabāsī Living in the Bindhya hills. (ବିନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବି—ମୁନିବିଶେଷ; ବ୍ୟାଳମୁନି—Name of a sage. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସପ୍ତତ ବୈୟାକରଣିକ ଥିଲେ ।]

ବିନ୍ଧ୍ୟବିରୋଧୀ—ଦେ. ବି—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନି—Sage Agastya. (ଦ୍ର—Bindhyabirodhī ବିରୋଧୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ପିଇଲ୍ଲା—ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୋଶବଲାସ ।) [ଦ୍ର—ଅଗସ୍ତି ଭଳେ ନୋହ୍ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ବିନ୍ଧ୍ୟ ଭୂଲ୍ଲୋକ—ଦେ. ବି—ଅଗସ୍ତ୍ୟ—Sage Agastya. (ଦ୍ର—Bindhya bhūloka ବିନ୍ଧ୍ୟଭୂଲ୍ଲୋକ ସ୍ତମେ ଇହିଁ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ ଭୂଲୋକ ଦେଇ—ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୋଶବଲାସ ।)

ବିନ୍ଧ୍ୟା—ସ. ବି—୧ । ଲବଳୀ; ନଅରକୋଳ ଗଛ (ହ୍ର. ଶ)—Bindhyā 1. The Labalī tree. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଲାଇଚ—2. Small cardamom (Apte).

ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀ—ସ. ବି (ବିନ୍ଧ୍ୟ+ଅଟବୀ)—ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତସ୍ଥ ଅରଣ୍ୟ—Bindhyāṭabī The forest in the Bindhya hills. (ବିନ୍ଧ୍ୟାରଣ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିନ୍ଧ୍ୟାବଳୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଅସୁର ବାଣରାଜାଙ୍କ ମାତା—1. The Bindhyābalī mother of demon King Bāṇa. ୨ । ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରିମାଳା—2. The Bindhya hills.

ବିନ୍ନ—ସ. ବିଣ (ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରାପ୍ତ—1. Got; obtained. ୨ । ବିଚାରିତ—2. Considered; (ବିନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) judged. ୩ । ବିବାହିତ—3. Married. ୪ । ଅବସ୍ଥିତ—4. Situated. ୫ । ଜ୍ଞାତ—5. Known. ୬ । ପରିଚିତ—6. Acquainted with. ୭ । ଆଲୋଚିତ—7. Discussed (Apte).

ବିନ୍ୟସ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବି+ନି+ଅସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ସଜ୍ଜିତ; ଯଥା—Binyasta କ୍ରମରେ ରଚିତ; ଖଚିତ—1. Arranged in order; methodically arranged; paved; inlaid. ୨ । ସ୍ଥାପିତ—2. Set; placed; put down; fixed. ୩ । କ୍ଷିପ୍ତ—3. Scattered; thrown. ୪ । ଅର୍ପିତ—4. Deposited; presented. ୫ । ନ୍ୟସ୍ତରେ ଦତ୍ତ; ନ୍ୟସ୍ତ— 5. Delivered (Apte).

ବିନ୍ୟାସ—ସ. ବି (ବି+ନି+ଅସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସଜ୍ଜା; Binyāsa ରଚନା—1. Orderly arrangement, ୨ । ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ହୃଦୟାଦିରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଅର୍ପଣ—2 The touching of the heart, head etc while uttering a Mantra. ୩ । କ୍ଷେପଣ; ସ୍ଥାପନ—3. Depositing. ୪ । ଗୁନ୍ଥନ—4. Laying down; masonry. ୫ । ଅର୍ପଣ—5. Entrusting; making over. ୬ । (+କର୍ମ. ଅ) ନ୍ୟସ୍ତବସ୍ତୁ—7. A deposit (Apte). ୮ । ସମୂହ—8. Collection; assemblage (Apte). ୯ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ବା ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବିନ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ, ଆଧାର—9, A site; receptacle.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନ୍ୟାସିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି (ସଂ. ବିନ୍ୟାସ)—୧ । ସ୍ଥାପନ କରିବା; ଥୋଇବା—1. To place; to lay. [ଉ—ଦଇ-ପଦ୍ଦେ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ବିନ୍ୟାସି କରୁଥାଇ ବାଲା ଧ୍ୟାନ । ଗୁଧାନାଥ• ଯଯାଢ ।] ୨ । (ମନ) ବଳାଇବା—2. To hanker after; to be bent upon. [ଉ—ବଧ୍ୟ କରିଛ ନଗ୍ନାନା ସ୍ତ୍ରୀ ବନା ବିନ୍ୟାସିବ ନାହିଁ ଚତ୍ତ୍ ଆନେ ଗୋ ବୈଦେହ୍ । ଉଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।]

ବିପକ୍ତ୍ରିମ—ସ. ବିଣ (ବି+ପଚ୍ ଧାତୁ+ଳାଘାର୍ଥେ, ତ୍ରିମ)—୧ । ପାକ ଦ୍ୱାରା ଛାଡ; ପାକା ପାକ କରାଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—1. Obtained by cooking; cooked. ୨ । ସୁପରିପକ୍ୱ—2. Well ripened. ୩ । ସୁଜୀର୍ଣ୍ଣ—3. Well digested.

ବିପକ୍ୱ—ସ. ବିଣ (ବି=ବିଶେଷ+ପଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସୁପକ୍ୱ; ପରିପକ୍ୱ—1. Well ripened; well matured. ୨ । ବଳାଯାଇଥିବା—2. Twisted. ୩ । ବକ୍ର—3. Oblique. ୪ । ପୂର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ—4. Well developed. ୫ । ଅପରିପକ୍ୱ; କଞ୍ଚା (ହି. ଶ)—5. Unripe.

ବିପକ୍ଷ—ସ. ବ (ବି=ବିରୁଦ୍ଧ+ପକ୍ଷ=ପାର୍ଶ୍ୱ, ସହାୟ)—୧ । ଶତ୍ରୁ—1. Enemy. ୨ । ବିରୁଦ୍ଧପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Adversary; antagonist. ୩ । ବିବାଦରେ ଅପର ପକ୍ଷ; ପ୍ରତିବାଦୀ-3. The opposite party in a dispute ୪ । ନ୍ୟାୟ ଆଦରେ ଏକ ଯୁକ୍ତିର ବିରୁଦ୍ଧ ଯୁକ୍ତି—4. The opposite side of an argument. ୫ । ଶତ୍ରୁର ଦଳ-5. The party of one's enemy. ୬ । କୌଣସି ଉକ୍ତିର ବା ଅଭିଯୋଗର ଖଣ୍ଡନ (ହି.ଶ)—6. Refutation or reply to a saying or charge. ୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବାଧକ ନିୟମ; କୌଣସି ନିୟମର ବିରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା (ହି. ଶ)—7. Opposition to a grammatical rule. ୮ । (ଶ୍ରୁତି ଉଚ୍; ବି+ପକ୍ଷ)—ପକ୍ଷୀର ଡେଣା—8. Bird's wing.

[**ବିପକ୍ଷତା(ତ୍ୱ)—ବ**] ସ. ବିଣ—୧ । ପକ୍ଷରହିତ—1. Wingless. ୨ । ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷୀୟ—2. Adverse; belonging to the enemy's camp. ୩ । ଶତ୍ରୁଭାବାପନ୍ନ—3. Hostile; inimical. ୪ । ଅପର ପକ୍ଷୀୟ—4. Belonging to the opposite party; antagonistic. ୫ । ଯାହାର କେହ ସହାୟକ ନାହିଁ; ଅସହାୟ (ହି. ଶ)—5. Helpless. ୬ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—6. Rival.

ବିପକ୍ଷତାଚରଣ—ସ. ବ—୧ । ଶତ୍ରୁତା କରିବା—1 Committing acts of hostility; acting in opposition. ୨ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବା—2. Emulating; rivalling.

ବିପକ୍ଷତାଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଶତ୍ରୁତାଚରଣ କରେ—Acting in opposition to; committing hostilities. (ବିପକ୍ଷତାଗ୍ରହଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପକ୍ଷ ଦଳ—ଦେ. ବ—ଅପରପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସମୂହ; ବିରୁଦ୍ଧପକ୍ଷ—Opposite party.

ବିପକ୍ଷପାତ—ସ. ବିଣ (ବି+ପକ୍ଷପାତ)—ଅପକ୍ଷପାତ; ଯେ କୌଣସି ପକ୍ଷ ପ୍ରତି ନାହିଁ—Impartial.

ବିପକ୍ଷୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅପରପକ୍ଷୀୟ—1. Belonging to the adverse party. ୨ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—2. Rival. (ବିପକ୍ଷୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିପକ୍ଷିଣୀ, ବିପକ୍ଷୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପଚ୍ଛୂନ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଅସ୍ୟା ଉଚ୍; ବିପତ୍+ଶୂନ୍ୟ)—ବିପଦଶୂନ୍ୟ—Free from danger or disaster,

ବିପଜ୍ଜନକ—ସ. ବିଣ (ଜ୍ଞାପଦ ଉଚ୍; ବିପତ୍+ଜନକ)—ଯାହା ବିପଦ ଆଣେ—Dangerous; disastrous; producing calamity.

ବିପଜ୍ଜନିତ—ସ, ବିଣ (ବିପତ୍+ଜନିତ)—ଆପଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ବିପଦରୁ ଫଳରୂପେ ଘଟିବା—Arising from misfortune or disaster.

ବିପଜ୍ଜନ୍ୟ, ବିପଜ୍ଜାତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବିପଞ୍ଚୀ—ସ. ବ (ବି+ପନଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ପଞ୍ଚ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ବୀଣା—(ବିପଞ୍ଚିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Harp; lute. ୨ । ବଂଶୀ-2. Flute. ୩ । (+ଭାବ. ଅ) ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ; କ୍ରୀଡ଼ାକୌତୁକ; ଖେଳ (ହି. ଶ)—3. Play; sports; pastime.

ବିପଣ—ସ• ବ (ବି+ପଣ୍ ଧାତୁ=ବିକିବା; ବିକ୍ରୟ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବିକ୍ରୟ; ବିକ୍ରୟ; ବିକା—1. Sale. ୨ । ବିକ୍ରୟର ଚୁକ୍ତି—2. Contract of sale.

ବିପଣନ—ସଂ. ବ (ବି+ପଣ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ବିକ୍ରୟ; ବିକ୍ରୟ; ବିକା—Selling.

ବିପଣି—ସଂ. ବ (ବି+ପଣ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଇ)—୧ । ଦୋକାନ—1. Shop; a stall. ୨ । ହାଟ; ପଣ୍ୟସାମଗ୍ରିକା—2. Fair, ୩ । ବଜାର—3. Bazar; row of shops.

ବିପଣୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବିପଣ+ଇନ୍; ୯ମା. ୯ବ)—୧ । ବଣିକ୍; ବ୍ୟବସାୟୀ—1. Trader. ୨ । ଦୋକାନୀ—2. Shopkeeper. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—'ବିପଣି' (ଦେଶ)—Bipaṇi (See).

ବିପତ୍‌କାରକ—ସଂ. ବିଣ (ବିପତ୍+କାରକ)—ବିପଜ୍ଜନକ; ଯାହା ବିପଦ ଘଟାଏ—Bringing about calamity.

ବିପତ୍‌କାଳ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୁତି ଉଚ୍; ବିପଦର କାଳ; ସନ୍ଧିରେ 'ତ'ରେ 'ତ'—୧ । ଆପତ୍‌କାଳ; ଆପଦ ଘଟିବା ସମୟ—1. Time of calamity, ୨ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘଟିବା ଦିନ—2. A day of danger.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିପତ୍‌ପାତ—ସଂ. ବି (ବିପଦ୍+ପାତ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ସନ୍ଧିରେ ଦ=ତ)—Bipat-pāta ଆପଦ୍ ଘଟିବା—The happening of a calamity or mishap.

ବିପତ୍‌ପ୍ରତୀକାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପଦ୍+ପ୍ରତୀକାର)—ବିପଦରୁ Bipat-pratīkāra ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାର ଉପାୟ—Remedy against any calamity.

ବିପତ୍ତି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ବିପତ୍ତି)—ବିପତ୍ତି (ଦେଖ)—Bipatti (See). Bipati [ଉ—ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା ଠଙ୍କି ସଙ୍ଗତ ନାହିଁ; ଘରଘୋଡ଼ ଠଙ୍କି ବିପତି ବିପତି ବିପତ୍ତି ନାହିଁ । ଛଗ ।]

ବିପତ୍ତି ଘଟିବା—ଦେ. ବି—ବିପତ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—The state of Bipati ghaṭibā being overtaken by calamity. ବିପତ୍ତିଗଇବା, ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିବା, ବିପତ୍ତି ପଦ୍ଧିବା, ବିପତ୍ତି ମିଳିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ବିପତ୍ତିପଡ଼ା **विपत्ति पडना**

ବିପତିତ—ଦେ. ବିଣ—ଶୂନ୍ୟରୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ—Befallen; come Bipatita all on a sudden; fallen from nowhere. [ଉ—ବିପତ୍ତିତ ଯେ ପଡ଼ିତ ତାହା ଦୂତ ସୁବେଳେ ସୁବେଳ ଗିର ଯେ । ଉଷ. ବୈଦେଘୁଶବିଲାସ ।]

ବିପତ୍ତରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପଦ୍+ତରଣ)—ବିପଦକୁ ଅତିକ୍ରମ Bipattaraṇa କରିବା; ବିପଦରୁ ଉତୁରିବା—Surmounting a danger or calamity.

ବିପତ୍ତାରକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିପଦ୍+ତୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Bipattāraka ଯେ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରେ—One who (ବିପତ୍ତ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ) delivers a person from calamity; delivering a person from danger. ବିପତ୍ତାରିକା, ବିପତ୍ତାରିଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

ବିପତ୍ତାରଣ—ସଂ. ବ (ବିପଦ୍+ତାରଣ)—୧ । ଅନ୍ୟକୁ ବିପଦରୁ Bipattāraṇa ଉଦ୍ଧାର କରିବା—1. Delivering a person from danger. ୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବିପଦରୁ ଉତୁରିବା—2. Deliverance from danger. ସଂ. ବିଣ—ବିପତ୍ତାରକ—Delivering a person from danger.

ବିପତ୍ତି—ସଂ. ବ (ବି+ପଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ତ)—୧ । ମହା ବିପଦ୍—Bipatti 1. Great danger; calamity. ୨ । ଆପଦ୍; (ସଙ୍କଟ—ବିପତ୍ତିତ) ବିପଦ—2. Danger ୩ । ନାଶ; କ୍ଷୟ—3. Ruin; decay. ୪ । ବିନାଶ—4. Destruction. ୫ । ଦୁରବସ୍ଥା; ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—5. Misfortune. ୬ । ସଙ୍କଟ ନାଶ—6. Adversity.

ବିପତ୍ତିକର—ସଂ. ବିଣ (ବିପତ୍ତି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯାହା ବିପତ୍ତି Bipattikara ଘଟାଏ—Bringing about calamity (ବିପତ୍ତିକାରକ, ବିପତ୍ତିଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) or adversity.

ବିପତ୍ତିକାଳ—ସଂ.ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପତ୍ତି+କାଳ)—ଆପଦ୍ ଘଟିବା କାଳ—Bipattikāla Time of adversity.

ବିପତ୍ତିଖଣ୍ଡନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପତ୍ତି+ଖଣ୍ଡନ)—ବିପତ୍ତିର Bipattikhaṇḍana ନାଶନ ବା ଦୂରୀକରଣ—The removal of calamity.

ବିପତ୍ତି ଖଣ୍ଡିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ବିପତ୍ତି ଦୂର କରିବା—To Bipatti khaṇḍibā alleviate another's calamity. ବିପତ୍ତିଖଣ୍ଡା **विपत्तीका खन्डन करना**

ବିପତ୍ତି ଗ୍ରାସିବା—ଦେ. ବ—ଉପଯୁପରି ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—Bipatti grāsibā The happening of great (ବିପତ୍ତି ଘୋଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) calamity to a person, ବିପତ୍ତିଗ୍ରାସ କରା **विपत्ति ढहना**

ବିପତ୍ତିଗ୍ରସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (୩ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପତ୍ତି+ଗ୍ରସ୍ତ)—ବିପତ୍ତି ଦ୍ୱାରା Bipattigrasta ଜର୍ଜ୍ଜରିତ—Overtaken by or over. (ବିପତ୍ତି ଜଡ଼ିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) whelmed with misfortune, calamity or adversity; beset with danger.

ବିପତ୍ତି ଧ୍ୱଂସ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପତ୍ତି+ଧ୍ୱଂସ)—ବିପତ୍ତି ଖଣ୍ଡନ, Bipatti dhwaṁsa ବିପତ୍ତିର ଦୂରୀକରଣ—The disappearance of calamity. (ବିପତ୍ତି ନାଶ, ବିପତ୍ତିବିଧ୍ୱଂସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିପତ୍ତି ଧ୍ୱଂସକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ବିପତ୍ତି ଖଣ୍ଡନ ବା ନାଶ କରେ Bipatti dhwaṁsaka —One who frees a person from danger; alleviating one's misery or misfortune. ବିପତ୍ତିଧ୍ୱଂସୀ, ବିପତ୍ତିନାଶକ, ବିପତ୍ତିନାଶୀ, ବିପତ୍ତିଭଞ୍ଜକ, ବିପତ୍ତିଭଞ୍ଜୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

(ବିପତ୍ତିଧ୍ୱଂସିକା, ବିପତ୍ତିଧ୍ୱଂସିନୀ, ବିପତ୍ତିନାଶିକା, ବିପତ୍ତିନାଶିନୀ, ବିପତ୍ତିଭଞ୍ଜିକା, ବିପତ୍ତିଭଞ୍ଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପତ୍ତି ନାଶନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପତ୍ତି+ନାଶନ)—ଅନ୍ୟର ବିପତ୍ତି Bipatti nāśana ଉଦ୍ଧାର କରିବା—Alleviation of another's misfortune. ବିପତ୍ତିଧ୍ୱଂସନ, ବିପତ୍ତିଭଞ୍ଜନ, ବିପତ୍ତିପରିହାରଣ, ବିପତ୍ତିଖଣ୍ଡନ } ଅନ୍ୟରୂପ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ବିପତ୍ତିଧ୍ୱଂସକ—Removing or alleviating another's misery or misfortune.

(ବିପତ୍ତିନାଶିନୀ, ବିପତ୍ତିଧ୍ୱଂସିନୀ, ବିପତ୍ତିଭଞ୍ଜିନୀ, ବିପତ୍ତିପରିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ଘୋର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—Bipatti pardibā The happening of a calamity. (ବିପତ୍ତି ଘଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିପତ୍ତିପଡ଼ା **विपत्तिपडना**

ବିପତ୍ତି ବାରଣ—ସଂ. ବିଣ—ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପଡ଼ିବା ବିପତ୍ତିକୁ Bipatti bāraṇa ପୂର୍ବରୁ ବନ୍ଦ କରେ—Preventing the happening of a calamity. ବି—ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିବାକୁ ନ ଦେବା—Prevention of a (ବିପଦ୍‌ବାରଣ, ବିପତ୍ତିବାରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) calamity.

ବିପତ୍ତି ବେଳ(ଳା)—ଦେ. ବି—ବିପତ୍ତିକାଳ; ବିପଦ୍‌ସମୟ—Time of Bipatti bela(lā) calamity or misfortune. (ଉ—ବିପତ୍ତିର ସମୟ ସଙ୍କଟବେଳେ ଗୁରୁର ନ କରିବ, ବିପତ୍ତିବେଳେ **विपत्तिकावखत** କାତର ନ ହେବ । ଛଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିପତ୍ତି ମୋଚନ—ସଂ. ବି—୧ । ବିପତ୍ତିରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା—Bipatti mochana Deliverance from calamity. ୨ । ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା—2. Delivering one from danger. ସ. ବିଣ—ଯେ ବିପତ୍ତିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତି—Delivering from danger or calamity.

ବିପତ୍ତି ହେତୁକ—ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ ହି; ବିପତ୍ତି + ହେତୁ; କ. ଆଗମ)—Bipatti hetuka ବିପତ୍ତିରୁ ଜାତ—Caused by or arising from calamity. (ବିପତ୍ତିଜନିତ, ବିପତ୍ତିଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିପତ୍ନୀକ—ସ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ ହି; ବି=ବିଗତ + ପତ୍ନୀ; କ. ଆଗମ)—Bipatnika ୧ । ବିଗତପତ୍ନୀକ; ଯାହାର ପତ୍ନୀ-ବିୟୋଗ ଘଟି ଅଛି; ମୃତଦାର—1. Widower. ୨ । ଯାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ନାହିଁ; ପତ୍ନୀ-ବିହୀନ—2. Having no wife; unmarried; single.

ବିପଥ—ସଂ. ବି—(ବି=ବିରୁଦ୍ଧ, କୁତ୍ସିତ + ପଥ)—୧ । ଅବାଟ; ଅପଥ, ଯାହା ରାସ୍ତା ନୁହେଁ—Bipatha 1. A wrong road ୨ । ବେରାସ୍ତା; ଅସତ୍‌ପଥ; କୁମାର୍ଗ; ମନ୍ଦ ପଥ—2. A bad road. ୩ । ଅମଡ଼ା—3. Unused or unbeaten track. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ୍ମାନ 3. (figurative) Blameworthy acts. ୫ । ନିନ୍ଦିତ ଆଚରଣ—5. Evil conduct. ୬ । (ଅଷ୍ଟମୀ ତତ୍; ବି + ପନ୍ଥା; ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମାର୍ଗ) ଆକାଶ—6. The sky. [ବିପଥ ଦୃଶ୍ୟ ଭଳି ଜନଜୀବନ । ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।]

ବିପଥଗ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବିପଥ + ଗମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେ ଭୁଲକୁ ରାସ୍ତା ଛାଡ଼ି ଅବାଟରେ ଯାଏ—Bipathaga 1. Taking a wrong road. (ବିପଥଗାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କୁ- (ବିପଥଗା, ବିପଥଗାମିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାର୍ଗାବଲମ୍ବୀ—2. Following evil ways.

ବିପଦ୍(ଦା)—ସ. ବି. [ବି=ବିପରୀତରୂପେ + ପଦ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. କ୍ୱିପ୍; Bipad (dā) + ଆ]—୧ । ଆପଦ; ସଙ୍କଟ—1. Danger. ୨ । ଦୁର୍ଘଟଣା—2. Mishap. ୩ । ବିନାଶ—3. Destruction. ୪ । ବିପତ୍ତି; ଅମଙ୍ଗଳ—4. Calamity; adversity; disaster. ୫ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା—Misfortune. ୬ । ମରଣ—6. Death. ୭ । ମହାକ୍ଲେଶ; ଘୋର ଦୁଃଖ—7. Misery; great difficulty.

ବିପଦ୍ ଗର୍ଭ—ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ ହି; ବିପଦ୍ + ଗର୍ଭ)—ବିପଦାତ୍ମକ; Bipad-garbha ବିପଜ୍ଜନକ—Dangerous; disastrous. (ବିପଦ ଗର୍ଭକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍ + ଗ୍ରସ୍ତ)—ବିପନ୍ନ; ଯେ Bipad-grasta ବିପଦରେ ପଡ଼ି ଥାଏ—Beset with calamities. (ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିପଜ୍ଜର୍ଜ୍ଜରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିପଦ୍ ବିନାଶକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍ + ବି + Bipad binā́śaka ନାଶି ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ ବିପଦକୁ ବିପଦ୍ ବିନାଶନ, ବିପଦ୍ ବିନାଶୀ, ବିପଦ୍‌ଭଞ୍ଜକ, ବିପଦଭଞ୍ଜନ —ଅନ୍ୟରୂପ ନାଶ କରନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ବିପଦ୍ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି—Saving a person from calamity.

ବିପଦ୍ ବିନାଶିକା, ବିପଦ୍ ବିନାଶିନୀ, ବିପଦ୍ ଭଞ୍ଜିକା, ବିପଦ୍ ଭଞ୍ଜିନୀ —ସ୍ତ୍ରୀ—

ବିପଦ୍‌ବିଶିଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିପଦ୍ ସଙ୍କୁଳ—Bipad-bisishṭa Dangerous.

ବିପଦ୍‌ବିହୀନ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିପଦ୍‌ଶୂନ୍ୟ—Bipad-bihīna Free from danger; not beset with danger. (ବିପଦ୍ ବିରହିତ; ବିପଦ୍‌ହୀନ, ବିପତ୍ଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିପଦ୍ ବେଷ୍ଟିତ—ସ. ବିଣ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍ + ବେଷ୍ଟିତ)—ଯାହାକୁ Bipad beshṭita ଚାରି ଆଡ଼େ ବିପଦ ଘେରି ଅଛି—Beset with or surrounded by difficulties.

ବିପଦ୍‌ସଙ୍କୁଳ—ସ. ବିଣ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିପଦ Bipad-saṅkula ବେଢ଼ି ରହି ଥାଏ—1. Full of danger; (ବିପତ୍‌ସଙ୍କୁଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) beset with danger; surrounded by danger; risky.

ବିପଦ୍‌ସମୁଦ୍ର—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ସମୁଦ୍ର ପରି ମହା ବିପଦ—A sea Bipad-samudra of calamity; a great calamity ବିପଦ୍‌ସାଗର ବିପଦ୍‌ସରିତ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ (compared to the wide ocean, ବିପଦ୍‌ସରିତ୍—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ନଦୀ ପରି ମହା ବିପଦ— Bipad-sarit A great danger (compared to a river).

ବିପଦ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବିପଦ୍)—ବିପଦ୍ (ଦେଖ) Bipada ବିପଦ **बिपद्** Bipad (See)

ବିପଦ ଆପଦ—ଦେ. ବି—(ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ବଳର; ବିପଦ + ଆପଦ)—Bipada āpada 1. A great many calamities. ୨ । କୌଣସି ନାଁ କୌଣସି ବିପଦ—2. Any calamity (ବିପଦାପଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) (great or small).

ବିପଦକୁ ଡାକିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଣା ଉପରେ ବିପଦ ପଡ଼ିବାର ଉପାୟ Bipadaku ḍākibā ଆପେ ନିଜେ କରିବା—To bring ବିପଦକେ ବରଣ କରା down disaster upon oneself; to **विपत्ति मोल लेना** invite danger.

ବିପଦକୁ ଡାକ ଆଣିବା, ବିପଦକୁ ବରଣ କରିବା, ବିପଦକୁ ମୂଲେଇବା —ଅନ୍ୟରୂପ

ବିପଦାକୁଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍ + ଆକୁଳ)—ବିପଦ- Bipadā́kula ଦ୍ୱାରା ଜର୍ଜ୍ଜରିତ—Overwhelmed with (ବିପଦାକୁଳିତ—ଦେ. ରୂପ) danger or calamity. (ବିପଦାକୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପଦାକ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍ + ଆକ୍ରାନ୍ତ)—ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ— Bipadā́grasta Beset with calamities. (ବିପଦାପନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିପଦାର୍ଣ୍ଣବ—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ବିପଦ୍+ଅର୍ଣ୍ଣବ)—ସମୁଦ୍ର ପରି
Bipadārṇṇaba ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ବିପଦ—Insurmountable difficulty.

ବିପଦାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଆର୍ତ୍ତ)—ବିପଦଦ୍ୱାରା
Bipadārtta ବ୍ୟାକୁଳ ବା ଜର୍ଜ୍ଜରିତ—Overwhelmed with calamities.
(ବିପଦାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ; ବିପଦାର୍ତ୍ତି—ବ)

ବିପଦୁତ୍ତରଣ—ସଂ. ବ (୫ମୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଉତ୍ତରଣ)—ବିପଦରୁ
Bipaduttaraṇa ନିସ୍ତାର ପାଇବା—Safely getting over or surmounting a calamity.

ବିପଦୁତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବଣ (୫ମୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ)—ବିପଦରୁ
Bipaduttīrṇṇa ନିସ୍ତାର ପାଇଥିବା—Having got safely over a calamity.

ବିପଦୁତ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବଣ (୫ମୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଉତ୍ପନ୍ନ)—ବିପଦରୁ ଜାତ—
Bipadutpanna Due to misfortune; arising from calamity.

ବିପଦୁତ୍ପାଦକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଉତ୍ପାଦକ)—
Bipadutpādaka ବିପତ୍ଜନକ—Dangerous; causing calamity.
(ବିପଦୁତ୍ପାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପଦୁଦ୍ଧରଣ—ସଂ. ବ (୫ମୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଉଦ୍ଧରଣ)—ବିପଦରୁ
Bipaduddharaṇa ଉଦ୍ଧାର କରିବା—Rescuing a person from danger.

ବିପଦୁଦ୍ଧରଣକ୍ଷମ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୫ମୀ, ୭ମୀ ତତ୍ପୁରୁଷ; ବିପଦ୍+
Bipaduddharaṇakshama ଉଦ୍ଧରଣ+କ୍ଷମ)—ଯେ ଅନ୍ୟ
(ବିପଦୁଦ୍ଧରଣକ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୋକକୁ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିପାରେ—
Capable of saving a person from calamity.

ବିପଦୁଦ୍ଧାର—ସଂ. ବ (୫ମୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଉଦ୍ଧାର)—ବିପଦରୁ ନିଷ୍କୃତି
Bipaduddhāra ଲାଭ—Deliverance from a calamity.

ବିପଦୁଦ୍ଧାରକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଉଦ୍ଧାରକ)—
Bipaduddhāraka ଯେ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରେ—Saving a person from danger.
(ବିପଦୁଦ୍ଧାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପଦ୍ଧୀନ—ସଂ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ଧୀନ)—ବିପଦ୍‌ଶୂନ୍ୟ—
Bipaddhīna Free from calamity or risk.

ବିପଦ୍ଧେତୁକ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିପଦ୍+ହେତୁକ)—ବିପଦ୍-
Bipaddhetuka ଜନିତ—Caused by calamity.

ବିପଦ୍ରହିତ—ସଂ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପଦ୍+ରହିତ)—ବିପଦଶୂନ୍ୟ—
Bipadrahita Free from calamity.

ବିପନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । (ସଂ. ବପନ) କ୍ଷୌରକର୍ମ—1. Shaving.
Bipana ୨ । (ସଂ. ବପିନ) ବପିନବିହାରୀର ଭାକ ନାମ—
2. Name for calling Bipinabihārī.

ବିପନ୍ଥ(ନ୍ଥା)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ବିପଥ)—ବିପଥ (ଦେଖ)—Bipatha
Bipantha(nthā) ବିପଥ **विपथ** (See)

ବିପନ୍ନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବି+ପଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ—
Bipanna In distress; beset with calamity.
ସଂ. ବ (ବି=ବିକୃତଭାବରେ+ପଦ୍ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା
+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ସର୍ପ—Snake; serpent.

ବିପନ୍ନତାରକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିପନ୍ନ+ତୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Bipannatāraka ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଦ୍ଧାରକର୍ତ୍ତା—Saving a man from distress.
(ବିପନ୍ନରକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିପନ୍ନତାରଣ—ସଂ. ବ(ବିପନ୍ନ+ତୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ ଅନ)—
Bipannatāraṇa ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—
(ବିପନ୍ନରକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Saving a man in distress.
ସଂ. ବଣ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ରକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟ—
Delivering a man from calamities.

ବିପନ୍ନବତ୍ସଲ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ଯେ ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ନେହ
Bipannabatsala କରେ ଏବଂ ତାକୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରେ—
Having attachment towards persons in distress.
(ବିପନ୍ନବତ୍ସଳା—ସ୍ତ୍ରୀ; ବିପନ୍ନବତ୍ସଳତା—ବ)

ବିପନ୍ନଶରଣ—ସଂ. ବି—ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତିମଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ—The final
Bipannaśaraṇa refuge of a person in distress.

ବିପନ୍ନାର୍ତ୍ତିହର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିପନ୍ନ+ଅର୍ତ୍ତି+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Bipannārttihara ଅ)—ଯେ ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଃଖ ଦୂର
(ବିପନ୍ନାର୍ତ୍ତିହରା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—Relieving the misery of a person in distress.

ବିପନ୍ନାଶ୍ରୟ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପନ୍ନ+ଆଶ୍ରୟ)—ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର
Bipannāśraya ଏକମାତ୍ର ସହାୟ—The refuge or patron of a person in distress.

ବିପନ୍ନିବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିପଦ୍+ନିବର୍ତ୍ତକ)—୧ । ବିପଦ୍‌ରଞ୍ଜନ—
Bipannibarttaka 1. Saving people from disaster.
୨ । ବିପନ୍ନିବାରକ (ଦେଖ)—2. Bipannibāraka (See).
(ବିପନ୍ନାଶକ, ବିପନ୍ନାଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବିପନ୍ନିବର୍ତ୍ତିକା, ବିପନ୍ନାଶିକା, ବିପନ୍ନାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପନ୍ନିବାରକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍; ବିପଦ୍+ନିବାରକ)—
Bipannibāraka ଯେ ବିପଦକୁ ନିବାରଣ କରେ—Warding off other peoples' dissaster; preventing calamities.
(ବିପନ୍ନିବାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପନ୍ନିବାରଣ—ସଂ, ବି (ବିପଦ୍+ନିବାରଣ)-ବିପଦ୍ ଘଟିବାକୁ ନ ଦେବା-
Bipannibāraṇa The warding off of disaster; prevention of calamities.
(ବିପନ୍ନାଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ବିପନ୍ନିବାରକ (ଦେଖ)—Bipannibāraka (See).

ବିପନ୍ନିବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି (ବିପତ୍+ନିବୃତ୍ତି)—ବିପଦର ଶାନ୍ତି—
Bipannibṛutti The cessation of calamities.

ବିପନ୍ନିଷ୍କୃତି—ସଂ. ବି (ବିପଦ୍+ନିଷ୍କୃତ)—ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ଲାଭ—
Bipannishkṛuti Relief from danger; deliverance from disaster.

ବିପରିଣତ—ସଂ. ବଣ. (ବି+ପରି+ନମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Biparinata ୧ । ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ; ବ୍ୟତ୍ତବ୍ୟସ୍ତ—1. Confused; overwhelmed; upturned ୨ । ପରି-
ବିପରିଣାମ } —ବ ବର୍ତ୍ତିତ—2. Changed; transfigured; transformed. ୩ । ବିନଷ୍ଟ—3. Ruined. ୪ । ମୃତ—4. Dead. ୫ । ବିପରୀତ—5. Contrary. ୬ । ବିକୃତ—6. Deteriorated.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିପରିଣତ—ସଂ. ବି—(ବି+ପରି+ନମ୍ ଧାତୁ+କ୍ତ. ତ)—୧ । Biparinati ବିପର୍ଯ୍ୟୟ; ବୈପରୀତ୍ୟ—1 Contrariety; con- (ବିପରିଣାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) fusion. ୨ । ପରିବର୍ତ୍ତନ—2. change; transformation. ୩ । ମୃତ୍ୟୁ—3 Death. ୪ । ବିନାଶ—4 Ruin; destruction ୫ । ବିକୃତ—5. Deterioration; change for the worse.

ବିପରିଣାମୀ—ସଂ. ବିଣ (ବିପରିଣାମ+ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—୧ । ପରି- Bipariṇāmī ବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—1. Changeable; liable to (ବିପରିଣାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) change. ୨ । ବୈପରୀତ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—2. Full of contrarieties.

ବିପରିବର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବି. (ବି+ପରି+ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. ଅନ)— Biparibarttana ୧ । ବିପର୍ଯ୍ୟାସ; ଓଲଟାଇବା—1. Uptur- (ବିପରିବର୍ତ୍ତିତ—ବିଣ) ning; inverting. ୨ ବଦଳାଇବା—2. Changing. ୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ—3. Transformation.

ବିପରୀତ—ସଂ.ବିଣ(ବି+ପରି=ପ୍ରତିକୂଳ+ଇ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)- Biparīta ୧ । ବିରୁଦ୍ଧ—1. Adverse; contrary. ୨ । (ବିପରୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଓଲଟା—2. Reverse; inverted; in re- [ବିପରୀତତା(ତ୍ୱ)—ବି] verse order. ୩ । ପ୍ରତିକୂଳ—3, Opposite; untoward. ୪ । ଅସ୍ୱାଭାବିକ—4. Unnatural. ୫ । ଅନଷ୍ଟାଚରଣରେ ଉପୁର (ହୁ.ଶ)—5.Injurious. ସଂ. ବି—ଉତ୍ତବନ୍ଧବିଶେଷ; ଓଲଟ ରତ୍ତ; ସ୍ତ୍ରୀପୁଂଯୋନି— An inverted pose in sexual embrace. [ଦ୍ର—ଏହା ରତ୍ତଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ୧୬ ପ୍ରକାର ରତ୍ତବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶମ । ହୁ. ଶ] ଦେ. ବି—୧ । ଓଲଟା ଭାଗ— 1. The reverse. ୨ । ଅଶାତ୍ତରକ୍ତ ଘଟଣା—2. An unexpected thing; the reverse of what was expected. [ହୁ—ଏ କଥା ଅଜ୍ଞ ବିପରୀତ, ଗର୍ବ ତା ବଣିଲ ଏମନ୍ତ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ]

ବିପରୀତ ଗତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧାରୟ)—ବିରୁଦ୍ଧ ଦଗରେ ଗମନ— Biparīta gati Retrograde motion.

ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ବିପରୀତ ଦଗରେ ଗତି କରୁଥାଏ—Retrograde.

ବିପରୀତ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀପୁଂଯୋନି ରତ୍ତବନ୍ଧ ବିଶେଷ; ଓଲଟ ରତ୍ତ— Biparīta bandha A sexual embrace in reverse (ବିପରୀତ ରତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) order.

ବିପରୀତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିପରୀତ+ଅ)—ବିପରୀତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Biparītā Feminine of Biparīta. ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— ଦୁଶ୍ଚରିତା ସ୍ତ୍ରୀ (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—A dissolute woman.

ବିପରୀତାର୍ଥ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ଓଲଟା ଅର୍ଥ ବା ମର୍ମ—Opposite Biparītārtha meaning; a contrary sense, ସଂ. ବିଣ- ବିପରୀତାର୍ଥକ (ଦେଖ)—Biparītārthaka (See)

ବିପରୀତାର୍ଥକ—ସଂ. ବିଣ. (ବିପରୀତାର୍ଥ+କ)—୧ । ଯେ କୌଣସି Biparītārthaka କଥାର ବିପରୀତ ଅର୍ଥ କରେ—1. Interpreting a thing in an opposite sense. ୨ । ଯହିଁରୁ ବିପରୀତାର୍ଥ ବୁଝାଯାଏ—2. Conveying an opposite meaning.

ବିପର୍ଣ୍ଣକ—ସଂ. ବି. (ବି+ପର୍ଣ୍ଣ+କ)—ପଳାଶ ଗଛ— Biparṇṇaka A tree; Butea Frondosa.

ବିପର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟା)ୟ—ସଂ. ବି. (ବି+ପରି+ଇ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)— Biparjya(rjyā)ya ୧ । ବୈପରୀତ୍ୟ—1 Contrariety. ୨ । ବ୍ୟତିକ୍ରମ; ଓଲଟା; ଓଲଟ ପାଲଟ—2. Inversion; reversion. ୩ । ବିନାଶ—4. Destruction. ୪ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ— 4. Mutual change of places between two things.

ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ପରି+ଅସ୍ ଧାତୁ=କ୍ଷେପଣ କରିବା+ Biparjyasta କର୍ମ. ତ)—୧ । ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତ; ବ୍ୟତିକ୍ରମପ୍ରାପ୍ତ— (ବିପର୍ଯ୍ୟାସ—ବି) 1. Reversed. ୨ । ଲେଉଟା ଦୋଇଥିବା; ଓଲଟା—2. Inverted; retrogade; tupsy-turvy; turned upside down. ୩ । ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପରାଭୂତ ଦୋଇ ଏଣେତେଣେ ପଳାଇଥିବା— 3. Routed; confused. ୪ । ପରସ୍ପର ଓଲଟପାଲଟ- ଦୋଇଥିବା—4. Mutually changing places.

ବିପର୍ଯ୍ୟାସ—ସଂ. ବି. (ବି+ପରି+ଅସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)— Biparjyāsa ୧ । ବ୍ୟତିକ୍ରମ—1. Inversion, ୨ । ବୈପରୀତ୍ୟ—2. Contrariety; opposition. ୪ । ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ—3. Rout of an army. ୪ । କାଳ୍ପନିକ ବିଷୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର—4. False assumption; assuming the existence of an unreal substance. ୫ । ପରସ୍ପର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ— 5. Mutual change of places.

ବିପଳ—ସଂ. ବି (ବି+ପଲ)—୧ । ଏକ ପଲ (କାଳ)ର ୬୦ ଭାଗରୁ Bipala ୧ ଭାଗ—1. One sixtieth part of a 'Pala' or moment of time; one sixtieth of 12 seconds or $\frac{1}{5}$ of a second. [ଦ୍ର—ଦଳ ତତ୍ତ୍ୱ= ୨୪ ପଦ୍ମ=୬୦ ଦଣ୍ଡ; ୧ ଦଣ୍ଡ=୧୨ ମିନିଟ୍, ୧ ପଲ= ୧୨ ସେକେଣ୍ଡ; ୧ ବିପଳ=$\frac{1}{5}$ ସେକେଣ୍ଡ ।] ୨ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ କାଳ—2. A very minute part of time.

ବିପଶ୍ଚିତ୍—ସଂ. ବି. (ବି+ପ୍ର+ଚ ଧାତୁ=ସଂଗ୍ରହ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବ୍ୟୁତ୍ପ; Bipaschit ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ; ଯେ ଅତି କଠିନ ବିଦ୍ୟାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରେ)—ପଣ୍ଡିତ; ବଜ୍ଞ; ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—A learned person; philosopher.

ବିପାକ—ସଂ. ବି. (ବି+ପଚ୍ ଧାତୁ=ପାକ କରିବା+ଭାବ. ଅ) — Bipāka ୧ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ରନ୍ଧନ—1, Good cooking.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ପରିପକ୍ୱତା; ପୂର୍ଣ୍ଣଦଶାପ୍ରାପ୍ତି—2. Ripeness; maturity. ୩ । ଫଳଣାମ; ଫଳ—3. Result; consequence. ୪ । କର୍ମ୍ମର ବିପରୀତ ଫଳ; ବିପରୀଣାମ—4. Contrary or untoward effect of an act ୫ । ପୂର୍ବଜନ୍ମର କର୍ମ୍ମର ଫଳ; କର୍ମ୍ମ ଫଳ—5. The result of the actions of one's previous existence. ୬ । ବିପତ୍ତି; ବିପଦ୍; ଦୁର୍ଗତି; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—6. Distress; calamity; evil luck; misfortune. ୭ । ସ୍ୱାଦ—7. Taste; flavour. ୮ । ଜରଣାକ; ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—8. Digestion of food. ୯ । ଭୋଗ—9. Enjoyment. ୧୦ । ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ—10. Change of state (Apte). ୧୧ । ଦୁର୍ଘଟଣା—11. Mishap. ଦେ. ବ—ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ; ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜରୁମ ରୂପେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେବା ଅବସ୍ଥା—Indigestion,

ବିପାକ କର୍ମ୍ମ—ଦେ. ବ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; କର୍ମ୍ମଦଶା; ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ—Evil; misfortune. (ଉ—ବିପାକ କର୍ମ୍ମ ଯାକ ହେଲ୍ଲ ମିଚ ! ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।)

ବିପାକଆ—ଦେ. ବ—ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ—Indigestion. ଦେ. ବଣ—୧ । Bipākiā ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜନିତ; ଅପାକଆ (ଝାଡ଼ା)—1. (Motion) ଅଜୀର୍ଣ Due to indigestion, ୨ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣକର (ଖାଦ୍ୟ); **ଅପାକ, ଅପଚ** ଗୁରୁପାକ—2. Producing indigestion; indigestible (food).

ବିପାକଆ ଝାଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଝାଡ଼ା; ଡାଇରିଆ—Diarrhoea. Bipākiā jhārḍā ଅଜୀର୍ଣ ବାହ୍ୟୀ **ଅପାକ ଝାଡା, ଅପଚ ଦିସା** (ବିପାକଆ ଯୋଗୁଁ, ବିପାକଆ ବାହାରକୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିପାଟ—ଫ. ବ (ବ+ପଟ୍ ଧାତୁ=ଫିଟା, ଭେଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bipāṭa ବାଣ; ଶର—Arrow; dart.

ବିପାଟନ—ଫ. ବ. (ବ+ପଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଭେଦନ—Bipāṭana 1. Piercing. ୨ । ଖୋଳିବା (ହ. ଶ)—2. Digging. ୩ । ଉତ୍ପାଟନ (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—3. Uprooting.

ବିପାଟିତ—ଫ. କ. (ବ+ପଟ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିଦାରିତ—Bipāṭita 1. Pierced. ୨ । ଉତ୍ପାଟିତ—2. Uprooted

ବିପାଠ—ଫ. ବ. (ବ+ପଠ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବା କର୍ମ Bipāṭha ଅ)—ଶର; ବାଣ—Arrow.

ବିପାଣ୍ଡୁକ(କା)—ଫ. ବଣ—୧ । ଅପାଣ୍ଡୁକା; ବୁଦ୍ଧିହୀନ; ନିର୍ବୋଧ—Bipāṇḍuka(kā) 1. Foolish. ୨ । ଅସଭ୍ୟ—2. Uncivilized. ୩ । ଅଯୋଗ୍ୟ—3. Worthless. ୪ । ମୂର୍ଖ—4. Illiterate. **ଅପହତ**

ବିପାଣ୍ଡୁର—ଫ. ବଣ (ବ+ପାଣ୍ଡୁର)—ଅତିଶୟ ପାଣ୍ଡୁ ବର୍ଣ୍ଣ; ଅତ୍ୟନ୍ତ Bipāṇḍura ଧଳା—Very tawny; very pale-white. (ବିପାଣ୍ଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିପାଣ୍ଡୁରତା, ବିପାଣ୍ଡୁତା—ବ)

ବିପାଦକ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ-(ବ+ପଦ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ଘାତକ—Bipādaka Murderous. ଫଂ. ବ. ପୁଂ—ହତ୍ୟାକାରୀ (ବିପାଦୟିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer. (ବିପାଦକା, ବିପାଦୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପାଦନ—ଫ. ଭ. (ବ+ପଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)—ହତ୍ୟା; Bipādana ବଧ—Murder; slaughter.

ବିପାଦିକା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ+ପଦ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—Bipādikā ୧ । ପ୍ରହେଳିକା—1. Riddle; enigma. ୨ । ପାଦଫୋଟ; ଗୋଡ଼ଫାଟ ରୋଗ—2. Chilblain; kibes in the feet; chipped soles (a disease). ୩ । କୁଷ୍ଠରୋଗବିଶେଷ (ହ. ଶ)—3. A kind of leprosy.

ଫ. ତ. ଓ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିପାଦକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bipādaka.

ବିପାଦିତ—ଫ. ଭଣ. ପୁଂ (ବ+ପଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ପାଦ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ) Bipādita —୧ । ବିନାଶିତ—1. Destroyed; ruined (ବିପାଦିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ହତ—2. Murdered; killed.

ବିପାଳ—ଫ. ବଣ—ଯେଉଁ ପଶୁର କେହି ପାଳକ ବା ମାଲିକ ନ ଥାଏ Bipāla (ହ. ଶ)—(a beast) Having no owner or keeper.

ବିପାଶ—ଫ. ବ—ବିପାଶା (ଦେଶ)—Bipāśā (See). ଫ. ବଣ. Bipāśa ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ବିଗତ+ପାଶ)—ପାଶବିମୁକ୍ତ—(ବିପାଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) Released from chains; unfettered.

ବିପାଶା—ଫ. ବ (ବ=ବିଗତ+ପାଶ=ରଜ୍ଜୁ+ଆ --ପଞ୍ଜାବର ପଞ୍ଚନଦ Bipāśā ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ବେଉଶ ନଦୀ—The Bipasa or Bewa; one of the 5 tributaries of the Indus [ଦ୍ର—ବଶିଷ୍ଠ ମୁନି ସୁମେରୁଶୋକରେ ଅଧୀତ ହୋଇ ନିଜ ଦେହକୁ ପାଶବଦ୍ଧ କରି ଏ ନଦୀରେ ନିମଜ୍ଜନ ହେଲେ । ଏ ନଦୀ ତାଙ୍କୁ ବିପାଶ କରିଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ବ୍ୟାସ ବା ସିନ୍ଧୁ ନଦ; ଏହା ପଞ୍ଚନଦ ମଧ୍ୟରୁ ସତ୍ଲଜ ପରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ଫ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିପାଶ+ଆ)—ବିପାଶର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bipāśa.

ବିପିନ - ଫ. ବ (ବେପ୍ ଧାତୁ=କମ୍ପିବା+ଅଧିକରଣ ଲନ; ବିପାଲନ; Bipina ଯାହାଁରେ ବୃକ୍ଷ ଲତାର ପଶ୍ଚାତ ସବୁବେଳେ କମ୍ପିତ ହୁଏ)—ବନ; ଅରଣ୍ୟ; ଅଟବୀ—Forest; the woods.

ଦେ. ବ—ବିପିନବିହାରୀ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—Name for calling Bipinabihārī.

ବିପିନବିହାରୀ—ଫ. ବଣ ପୁଂ (ବିପିନ+ବିହାର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Bipinabihārī କାନନବିହାରୀ; ଯେ ଅରଣ୍ୟରେ ବିହାର କରେ —Sporting in the woods. ଫ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—A name of Śrīkṛushṇa. ଦେ. ବ. ପୁଂ—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଚରିତ୍ର ବିଚାରଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୋକଙ୍କର ନାମ—A name given to males.

ବପୁଂସକ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ପୁମସ୍+ଅକ)—ପୁରୁଷତ୍ୱହୀନ (ହି. ଶ); Bipumsaka ଅଶକ୍ତପୁରୁଷ—Impotent.

ବପୁଂସୀ—ଫ. ବ—ପୁରୁଷର ସ୍ୱଭାବ, ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ବେଷ୍ଟା ବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. Bipumsī ଶ); ଅଣ୍ଡିଗତଣ୍ଡୀ—Amazon; a masculine woman.

ବପୁତ୍ର—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ପୁତ୍ର)—ପୁତ୍ରହୀନ (ହି. ଶ)— Biputra (ବପୁତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sonless.

ବପୁଲ—ଫ, ବଣ, ପୁଂ (ବ+ପୁଲ୍ ଧାତୁ=ବଢ଼ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) Bipula —୧ । ବୃହତ୍; ବଡ଼—1. Great; big; large. (ବପୁଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମହତ୍—2. Noble. ୩ । ପ୍ରଶସ୍ତ—3, [ବପୁଲତା(ତ୍ୱ)—ବ] Expansive; extensive; broad. ୪ । ଅଗାଧ ଗଭୀର—4 Very deep; unfathomable. ୫ । ବଶାଳ—5. Vast. ୬ । ବହୁ; ଅନେକ—6. Many; much ୭ । ଶାନ୍ତ; ପ୍ରଶାନ୍ତ—7. Calm. ୮ । ଯାହାର ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇଅଛି—8. With the hairs standing on end (Apte) ସଂ. ବ—୧ । ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—1. A fabulous mountain. ୨ । ଉତ୍ତରମେରୁ—2. The north pole. ୩ । ହିମାଲୟ ପର୍ବତ—3. The Himalayan mountain. ୪ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଉଦ୍ଭଲୋକ—4. A noble man; gentleman. ୬ । ମହାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A very respectable man; ୬ । (ନାମ) ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭଜାତ ବସୁଦେବଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—6. Name of a son of Basudeba.

ବପୁଲକାୟ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବପୁଲ+କାୟ=ଦେହ)—Bipulakāya ବଶାଳ ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Big-bodied; (ବପୁଲକାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) gigantic; giant.

ବିପୁଲଘର ଦାନ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଜମି, ଘର, ଲୁଗା, Bipulaghara dāna ଅଲଙ୍କାର, ଧନ, ଧାନ୍ୟ, ଭୋଜ୍ୟବସ୍ତୁ, ବିପୁଳ ଦାସ ଶଯ୍ୟାଦି ଓ ତାହାଙ୍କ ପରିବାରର ଯାବତୀୟ ଆବଶ୍ୟକ (ବପୁଳ ଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ରବ୍ୟର ଦାନ—A gift made to a Brāhmaṇa consisting of cash ornaments, land, cloth, victuals and every other thing wanted by a householder. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶ୍ଲୋକ ବପୁଲଘର ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରେ ସେ ଅନ୍ତତଃ ବର୍ଷେ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ କାହା ଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଯାଇବାକୁ ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ । ଦାନ ସାମଗ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବସ୍ତୁ ଥାଏ ।]

ବିପୁଲ ଜଘନା—ଫ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବପୁଲ+ଜଘନ+ଆ)— Bipula jaghanā ସ୍ଥୂଳଜଘନ୍ୟଯୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) (ବପୁଲ ଜଘନ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) Having large or stout hips.

ବିପୁଲ ଧନ—ଫ. ବ—(କର୍ମଧା; ବପୁଲ+ଧନ)—ବହୁ ଧନ; ବହୁତ— Bipula dhana Much wealth; opulence.

ଫ. ବଣ. ପୁଂ—ଖୁବ୍ ଧନୀ—Very rich; opulent. (ବପୁଲଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ; ବପୁଲଧନତା—ବ)

ବିପୁଲ ଭୋଗ—ଦେ. ବ—୧ । ଅସୁବିଧ ଭୋଗ; ସମ୍ଭୋଗ—1. Enjoy- Bipula bhoga ment of luxury. ୨ । ଅସୁବିଧରେ ରହିବା ବିପୁଳଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟର ଦରକାରୀ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ—2, **ବିପୁଳ ଭୋଗ** Everything required for a man's luxurious living.

ବିପୁଳ ଭୋଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅସୁବିଧ କରିବା—To lead a life Bipula bhoga karibā of luxury; to live ବିପୁଳ ଭୋଗକରା **ବିପୁଳ ଭୋଗ କରା** luxuriously.

ବିପୁଳ ମତି—ଫ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବପୁଳ+ମତି)—ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍- Bipula mati Very intelligent.

ବିପୁଳ ରସ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବପୁଳ+ରସ)—ଇକ୍ଷୁ; ଆଖୁ— Bipula rasa Sugarcane.

ବିପୁଳ(ଳା)ସ୍ରବା—ସଂ. ବ—ଘୃତକୁମାରୀ; ଘିଅକୁଆଁର ଗୁଳ୍ମ— Bipula(lā)srabā The Indian Aloe.

ବିପୁଳା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବପୁଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପୃଥିବୀ—1. The Bipulā earth. ୨ । ଆର୍ଯ୍ୟା-ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of a Sanskrit metre. ୩ । ଦେବୀବିଶେଷ—3. Name of a Goddess.

ଫ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବପୁଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bipula.

ବିପୁଲୋରସ୍କ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବପୁଳ+ଉରସ୍=ବକ୍ଷଃ Bipuloraska +କ)—ବଶାଳ ବକ୍ଷୋବିଶିଷ୍ଟ; ଯାହାର ବକ୍ଷ (ବପୁଲୋରସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଡ଼ ବା ଚଉଡ଼ା—Having a broad breast; broad-chested.

ବିପୂଯ—ସଂ. ବ—ମୁଞ୍ଜ ତୃଣ (ହି. ଶ)— Bipūya The Muñja grass (Apte).

ବିପ୍ର—ସଂ. ବ.—(ବ+ପ୍ର. ଧାତୁ=ପୂରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ Bipra ଯଜନ-ଯାଜନାଦି ଷଟ୍ କର୍ମ ବିଶେଷରୂପେ ପୂରଣ କରେ)— ୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଦ୍ୱିଜ—1. A Brāhmaṇa. ୨ । ଦ୍ୱିଜୋତ୍ତମ; ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa versed in vedic lore; a learned and pious Brāhmaṇa. ୩ । ମୁନି; ଋଷି—3. Sage (Apte). ୪ । ପୁରୋହିତ (ହି. ଶ)—4. Priest. ୫ । ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5 A wise man (Apte). ୬ । ସ୍ତୁତିଗାୟକ—6. A singer of hymns (Apte); panegyrist. ୭ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷ—7. The Aswattha tree (Apte). ୮ । ଶିରିଷ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—8. The Śirīsha tree; ୯ । ରେଣୁକ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—9. Reṇuka tree. ଫ. ବଣ—ମେଧାବୀ; ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ (ହି. ଶ)—Intelligent;

Digitized by srujanika@gmail.com

sharp-witted. ଦେ, ବ—ବିପ୍ରଚରଣର ଡାକ ନାମ—Name for calling Bipracharaṇa.

ବିପ୍ର କଣ୍ଠ ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେଇ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି Bipra kaṇṭha dāsa (ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ)—An ancient Oria poet. [ଦ୍ର—ନଗୋଇ, ଛଗୋଇ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକ ।]

ବିପ୍ରକର୍ଷ—ସ. ବ (ବି+ପ୍ରକର୍ଷ)—୧ । ଦୂରତ୍ୱ—1. Distance; Biprakarsha remoteness. ୨ । ବନ୍ଧୁତାର ବା ସମ୍ପର୍କର ଦୂରତ୍ୱ—2 Distance of relationship.

ବିପ୍ରକର୍ଷଣ—ସ. ବ (ବି=ବିପରୀତ ଦିଗରୁ+ପ୍ର+କୃଷ୍ ଧାତୁ=ଆକର୍ଷଣ Biprakarshaṇa କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିକର୍ଷଣ; ଆକର୍ଷଣର (ବିପ୍ରକୃଷ୍ଟ—ବିଣ) ବିପରୀତ ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଆକର୍ଷଣ; ଯେଉଁ କରି ଦୂରାଇଦେବା—1. Repulsion; pushing away. ୨ । କୌଣସି କର୍ମର ଅନ୍ତ (ହୁ. ଶ)—2. The end of a work.

ବିପ୍ରକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି—ଦେ. ବ (ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ)—ଯେଉଁ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥର Biprakarshaṇa śakti ପରମାଣୁସକଳ ପରସ୍ପରକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ କରି ରଖନ୍ତି—The force which repels atoms of a thing from one another

ବିପ୍ରକାର—ସଂ. ବ (ବି+ପ୍ର÷କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅନଷ୍ଟ; Biprakāra ଅପକାର—1. Injury; harm; mischief. [ବିପ୍ରକୃତ—ବିଣ] ୨ । ଭର୍ତ୍ସାର—2. Censure; rebuke. ୩ । ଉପଦ୍ରବ—3. Tyranny; oppression; ravage. ୪ । ଅନାଦର (ହୁ, ଶ)—4. Slight; disregard; ୫ । ଅବମାନନ—5. Insult.

ବିପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବିଣ (ବି+ପ୍ର+କୃ ଧାତୁ=ବିକ୍ଷେପ କରିବା+କର୍ମ ତ)- Biprakīrṇṇa ୧ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ—1. Strewn; scattered about. ୨ । ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ—2. Overwhelmed; upturned; overturned. ୩ । ଅଲୁଲାୟିତ; ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ—3. Disordered; confused; dishevelled.

ବିପ୍ରକୃତ—ସ. ବିଣ (ବି+ପ୍ର+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)-୧ । ଭର୍ତ୍ସିତ—Biprakṛuta 1. Abused. ୨ । ଅପକୃତ—2. Injured, ୩ । ଅବମାନିତ—3. Disregarded; insulted; slighted. ୪ । ଉପଦ୍ରୁତ; ଯାହା ଉପରେ ଉପଦ୍ରବ କରି ଯାଇଅଛି—4. Oppressed; ravaged.

ବିପ୍ରକୃତି—ସ. ବ (ବି+ପ୍ର+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ଅପମାନ—Biprakṛuti 1. Insult. ୨ । ଗାଳି; ଭର୍ତ୍ସନା—2. Censure

ବିପ୍ରକୃଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (ବି+ପ୍ର+କୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ Biprakṛushṭa ଦୂରସ୍ଥ—1. Distant; remote. ୨ । ଅନ୍ତରିତ-2. Separated, ୩ । ଠେଲିଦେଇ ଦୂରୀକୃତ—3. Pushed away. ୪ । ବର୍ଦ୍ଧିତ—4. Lengthened; extended; protracted (Apte).

ବିପ୍ରଚରଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିପ୍ର+ଚରଣ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣର Bipracharaṇa ଗୋଡ଼—1, The leg of a Brāhmaṇa. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବୁକଦ୍ୱୟରେ ଅର୍କେଇ ଭୃଗୁମୁନଙ୍କ ଗୋଇଠାର ଚିହ୍ନ (ହୁ. ଶ)—2. The mark of the kick left on the breast of Bishṇu by Sage Bhṛugu. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ବିପ୍ରଚିତ୍(ତ୍ତ, ତ୍ତି)—ସ. ବ — ଦାନବବିଶେଷ—Name of a Biprachit(tta, tti) demon. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ନୀ ସିଂହିକାର ଗର୍ଭରୁ ରାହୁର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା—ହୁ. ଶ ।]

ବିପ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ(ବିପ୍ର+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ —The state Biprataā(twa) of being a Brāhmaṇa; Brahminism.

ବିପ୍ରତାରକ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବି+ପ୍ରତାରକ)—ଅତି ପ୍ରତାରକ— Bipratāraka (ବିପ୍ରତାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Very fraudulent.

ବିପ୍ରତି(ତୀ)କାର—ସ. ତ (ବି+ପ୍ରତିକାର)—୧ । ବିରୋଧ— Bipratī(tī)kāra 1. Opposition; contradictiou (ବିପ୍ରତିକୃତ—ବିଣ) (Apte). ୨ । ପ୍ରତିଶୋଧ—2. Retaliation (Apte).

ବିପ୍ରତିପତ୍ତି—ସ. ବ (ବି+ପ୍ରତିପତ୍ତି)—୧ । ସଶୟ; ସନ୍ଦେହ— Bipratipatti 1. Doubt ୨ । ବିବାଦ; ବିରୋଧ—2. Opposition; dispute; contest (Apte). ୩ । ବୈସାଦୃଶ୍ୟ—3. Dissimilarity. ୪ । ପାର୍ଥକ୍ୟ; ଭେଦ—4. Difference. ୫ । ଅସ୍ୱୀକାର—5. Refusal; denial. ୬ । (ନ୍ୟାସ୍) ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବଦ୍ୟୋତକ ବାକ୍ୟ (ହୁ. ଶ)—6. A speech conveying two dissimilar meaning. ୭ । ପରସ୍ପର ବିରୋଧ—7 Mutual discrepancy (Apte).

ବିପ୍ରତିପନ୍ନ—ସ. ବିଣ (ବି+ପ୍ରତିପନ୍ନ)—୧ । ବିରୁଦ୍ଧ—1. Opposed Bipratipanna to. ୨ । ବିରୋଧୀ—2. Hostile. ୩ । ଅସ୍ୱୀକୃତ-3. Denied; unacknowledged; refused. ୪ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—4, Suspecting; doubting. ୫ । ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧ—5. Mutually opposed; dissentient (Apte). ୬ । ହତଭ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତି—6. Bewildered (Apte).

ବିପ୍ରତିଷିଦ୍ଧ—ସ. ବ (ବି+ପ୍ରତିଷିଦ୍ଧ=ନିଷିଦ୍ଧ)—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ— Bipratishiddha 1. Prohibited; forbidden. ୨ । ବିରୁଦ୍ଧ—2. Contrary; hostile.

ବିପ୍ରତିଷେଧ—ସ. ବ (ବି+ପ୍ରତିଷେଧ)—୧ । ତୁଲ୍ୟବଳ ବିପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି- Bipratishedha ଦ୍ୱୟ ବା ସ୍ୱାର୍ଥଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ବିରୋଧ—1. Opposition between 2 equally strong persons; conflict between two even matched interests (Apte). ୨ । ନିଷେଧ—2. Prohibition. ୩ । (ନ୍ୟାସ୍) ତୁଲ୍ୟବଳ ବିରୋଧ—3. (Logic)

Digitized by srujanika@gmail.com

Conflict between two equally important propositions. ୪ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ —4. Controlling; keeping under control (Apte). ୫ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଦୁଇଟି ସମାନର ବିରୋଧୀ ନିୟମ ବା ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମାନର ବିରୋଧ । 5. (grammar) The conflict of two different grammatical operations, become possible according to 2 different rules (Apte). [ଦ୍ର—ବ୍ୟାକରଣରେ ୨ଟି ସମାନର ବିରୋଧୀ ସୂତ୍ର ଦେଖାଗଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ, ଏହାହିଁ ବ୍ୟାକରଣର ଉପଦେଶ; ବିପ୍ରତିଷେଧେ ପରଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ—ପାଣିନି ୧-୪-୨ ।]

ବିପ୍ରତି(ତୀ)ସାର—ସ. ବି (ବି + ପ୍ରତି + ସୃ ଧାତୁ + ଘଞ୍ ଭାବ. ଅ)—Biprati(tī)sāra ୧ । କୋଧ; କୋପ—1. Anger; wrath; fury. ୨ । ମନାନୁଶୋଚନା; ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ—2. Repentance; regret. ୩ । ଖଳତା—3. Wickedness; ୪ । ଅମଙ୍ଗଳ—4. Evil (Apte).

ବିପ୍ରତିପ—ସ. ବିଣ (ବି + ପ୍ରତିପ)—୧ । ପ୍ରତିକୂଳ—1. Opposed. Bipratipa ୨ । ବିପରୀତ—2. Contrary.

ବିପ୍ରଦାସ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଦାସ ବା ସେବକ—Bipradāsa A servant of Brāhmaṇas.

ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ବିଆସିବା ନାମ—A name given to males.

ବିପ୍ରଦୁଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (ବି + ପ୍ରଦୁଷ୍ଟ)—୧ । ପାପିଷ୍ଠ—1. Sinful. Bipradushṭa ୨ । ଅଧାର୍ମିକ—2, Irreligious. ୩ । ବିନଷ୍ଟ—3. Vitiated; spoiled (Apte).

ବିପ୍ରବର—ସ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିପ୍ର + ବର)—ଦ୍ୱିଜୋତ୍ତମ; ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଷ୍ଠ—Biprabara A very pious Brāhmaṇa

ବିପ୍ରବାସ—ସ. ବି (ବି + ପ୍ରବାସ)—୧ । ବିଦେଶବାସ; ଦେଶାନ୍ତର ବାସ—Biprabāsa 1. Living abroad; exile. ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସ ଆଶ୍ରମରେ ଥାଇ ଆପଣା ଲୁଗାକୁ ଅନ୍ୟକୁ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଦେବାରୂପ ଅପରାଧ (ହୁ. ଶ)—2. The guilt due to an anchorite giving his cloth to another to put on.

ବିପ୍ରବାସନ—ସ. ବି (ବି + ପ୍ରବାସନ)—ନିର୍ବାସନ—Sending to Biprabāsana (ବିତ୍ରାଡିତ—ହୁଣ) exile; transportation.

ବିପ୍ରବୁଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ (ବି + ପ୍ରବୁଦ୍ଧ = ଜାଗରିତ)—୧ । ନିଦ୍ରାହୀନ; ନିଦ୍ରାଘୂନ—Biprabudhha 1. Sleepless. ୨ । ଜାଗରିତ—2. Awaken.

ବିପ୍ରବ୍ରଜନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁଇ ପୁରୁଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖୁଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ Biprabrajanī (ହୁ. ଶ)—A woman having connection with 2 males.

ବିପ୍ରମୁକ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବି + ପ୍ରମୁକ୍ତ)—୧ । ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ; ଉନ୍ମୁକ୍ତ—Bipramukta 1. Set free; liberated (Apte) ୨ । ବିପ୍ରମୁକ୍ତ ବିପ୍ରମୋଚନ } ବି (ବାଣ ଆଦି) ନିକ୍ଷିପ୍ତ—2. Shot; discharged (arrow) (Apte).

ବିପ୍ରୟାଣ—ସ. ବି (ବି + ପ୍ର + ଯା ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + ଭାବ. ଅନ)—Biprayāṇa ୧ । ପଳାୟନ—1. Flying away; flight- ୨ । ପ୍ରସ୍ଥାନ—2. Going away; starting.

ବିପ୍ରଯୁକ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବି + ପ୍ର + ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + ତ)—୧ । ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ—Biprajukta 1. Separated. ୨ । ବିଯୁକ୍ତ; ପୃଥଗ୍‌ଭୂତ—(ବିପ୍ରଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Severed. ୩ । ବିରହିତ—3. Bereft; destitute; ୪ । ପ୍ରିୟବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ବିଚ୍ଛେଦପ୍ରାପ୍ତ—4. Separated, absent or away from one's beloved (Apte)

ବିପ୍ରୟୋଗ—ସ. ବି (ବି + ପ୍ର + ଯୁଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—୧ । ପାର୍ଥକ୍ୟ—Biprayoga 1. Separation; difference. ୨ । ବିଚ୍ଛେଦ; ବିରହ—2. Bereavement; dissociation. ୩ । ବିବାଦ—3. Dispute. ୪ । ବିରୋଧ—4 Opposition. ୫ । ପୃଥକ୍‌କରଣ; ପୃଥକ୍‌ଭାବ—5. Severance.

ବିପ୍ରରାମ—ସ. ବି (ବିପ୍ର + ରାମ; ରାମନାମଧାରୀ ବିପ୍ର)—ପରଶୁରାମ—Biprarāma Paraśurāma.

ବିପ୍ରଲବ୍ଧ—ସ. ବିଣ, ପୁଂ (ବି + ପ୍ର + ଲଭ୍ ଧାତୁ = ଲାଭ କରିବା; ବଞ୍ଚନା କରିବା + କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରତାରିତ—(ବିପ୍ରଲବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Deceived. ୨ । ଇପ୍ସିତ ବସ୍ତୁରୁ ବଞ୍ଚିତ—2. Disappointed. ୩ । ପ୍ରିୟ ସମାଗମ ବିରହିତ—3. Deprived of the society of one's beloved.

ସ. ବି. ପୁଂ—ନାୟକଭେଦ; ଯେଉଁ ନାୟକ ଗୋପନରେ ଓ ଛଦ୍ମବେଶରେ ନାୟିକା ସହିତ ମିଳିତ ହେବା ଆଶାରେ ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ବ୍ୟର୍ଥମନୋରଥ ହୋଇ ଫେରିଆସେ--A disappointed lover who does not meet his sweet heart at the appointed rendezvous, having gone there in secret and wearing a mask.

ବିପ୍ରଲବ୍ଧା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିପ୍ରଲବ୍ଧ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ନାୟିକାଭେଦ; ଯେଉଁ Bipralabdhā ନାୟିକା ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନରେ ନାୟକଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ବିରାଗ ହୁଏ—A lady who is disappointed at not finding her paramour in the promised meeting place.

ବିପ୍ରଲ(ଲ୍ଭ)ମ୍ଭ—ସ. ବି (ବି + ପ୍ର + ଲଭ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—୧ । କଳହ; Bipral(la)mbha ବିବାଦ—1. Dispute; wrangling. ୨ । ପ୍ରତାରଣା; ଛଳନା—2. Deceit; fraud. ୩ । ବିରହ—3. Separation. ୪ । ବିୟୋଗ—3. Bereavement. ୫ । ଶୃଙ୍ଗାରବିଶେଷ--5. A love-sentiment (out of nine) appearing between

Digitized by srujanika@gmail.com

lovers. [ଦ୍ର– କାବ୍ୟାଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ରସ କଥିତ;– ସମ୍ଭୋଗ ବା ସଯୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର ଓ ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ବା ବିଯୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର । ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଶୃଙ୍ଗାରରେ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ବିରହ-ଜନିତ ସନ୍ତାପ ଆଦର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—ହୃ. ଶ ।]
୨ । ବିରୁଦ୍ଧ କର୍ମ—6. Contrary act.

ବିପ୍ରଲମ୍ଭକ—ସ. ବିଣ—ପ୍ରତାରକ—Fraudulent.

Bipralambhaka (ବିପ୍ରଲମ୍ଭିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଶୃଙ୍ଗାର—ସ. ବି—ନାୟକ ନାୟିକାର ପରସ୍ପର ବିଚ୍ଛେଦକାଳୀନ ଚିତ୍ତପ୍ରସାଦବିଶେଷ—Loving

Bipralambha śṛungāra embrace and other acts of leave-taking done at the time of the parting of the lovers.

ବିପ୍ରଲାପ—ସ. ବି (ବି+ପ୍ର+ଲପ୍ ଧାତୁ=କହିବା=ଭାବ. ଅ)—

Bipralāpa ୧ । ଜଲ୍ପନ କଥନ—1. Gibberish talk. ୨ । କଳହ—2. Quarrel; wrangling. ୩ । ବୃଥା କଳହ; ଅନର୍ଥକ ବିବାଦ—3. Unnecessary dispute. ୪ । ବିପ୍ରେଧବଚନ; ବିପ୍ରେଧୋକ୍ତି; ବିପ୍ରେଧାତ୍ମକ—4. Words not expressing the intended meaning.

ବିପ୍ରଲିପ୍ସା—ସ. ବି (ବି+ପ୍ରଲିପ୍ସା)—ବିପ୍ରେଧୋକ୍ତି; ଯେଉଁ କଥାରୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ସୂଚିତ ହୁଏ ନାହିଁ—Words not

Bipralipsā expressing the intended meaning.

ବିପ୍ରଲୀନ—ସ. ବିଣ (ବି+ପ୍ର+ଲୀନ)—ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ (ହୃ. ଶ)—

Bipralīna Scatterd; strewn.

ବିପ୍ରଲୁମ୍ପକ—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି (ବି+ପ୍ର+ଲୁମ୍ପ ଧାତୁ+ଅକ)—

Bipralumpaka ୧ । ଅତି ଲୋଭୀ (ହୃ. ଶ)—1. Very (ବିପ୍ରଲୁମ୍ପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) avaricious. ୨ । ଅପରର ଲାଭ ପାଇଁ ପରର ଉତ୍ପୀଡ଼କ (ହୃ. ଶ)—2. Oppressing others for one's own gain ୩ । ଅଧିକ ନେବା ବାଲ୍ଲ (ହୃ. ଶ)—3. Taking too much.

ବିପ୍ରଲୋକ—ସ. ବ—ବ୍ୟାଧ; ଚଢ଼େଇ ଧରିବା ବାଲ୍ଲ (ହୃ. ଶ)—

Bipraloka Bird-catcher.

ବିପ୍ରଶ୍ନ—ସ. ବ—ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ସାହାଯ୍ୟରେ ସମାହିତ ପ୍ରଶ୍ନ

Bipraśna (ହୃ. ଶ)—A question which is solved with the help of astrology.

ବିପ୍ରଶ୍ନକ—ସ. ବି. ତ୍ରି (ବିପ୍ରଶ୍ନ+କ)—ଦୈବଜ୍ଞ; ଜ୍ୟୋତିଷୀ—

Bipraśnaka Astrologer; fortune-teller.

ବିପ୍ରଶ୍ନିକା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବି+ପ୍ରଶ୍ନ+କ+ଆ)—୧ । ଗଣତଘରୀ;

Bipraśnikā ଦୈବଜ୍ଞା—1. A female astrologer. ୨ । ଜିଜ୍ଞାସା—2. Query; interrogatory.

ବିପ୍ରସାତ୍—ସ. ବିଣ (ବିପ୍ର+ଦେତ୍ ଅଦ ଅର୍ଥରେ ସାତ୍)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ

Biprasāt ଦେୟ—1. Fit to be given away to a Brāhmaṇa. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ—2. Given to a Brāhmaṇa. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣାଧୀନ—3. Under the control of a Brāhmaṇa.

ବିପ୍ରସାରଣ—ସ. ବ (ବି+ପ୍ରସାରଣ)—ବିସ୍ତାର କରିବା—

Biprasāraṇa (ବିପ୍ରସାରିତ—ବିଣ) Spreading.

ବିପ୍ରସିଂହ(ହା)—ଦେ. ବି—୧ । ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଚଉଦ୍ଦଶାର ବାଣୀ

Biprasiṁha(hā) ବା ଛନ୍ଦ—1. The metre of an Oria Chautisā. ୨ । ପ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଚଉଦ୍ଦଶାର କବିଙ୍କ ନାମ—2. The name of the author of an Oriyā Chautisā.

ବିପ୍ରହରଣ—ସ. ବି (ବି+ପ୍ରହରଣ)—୧ । ତ୍ୟାଗ (ହୃ. ଶ —

Bipraharaṇa 1. Abandonment. ୨ । ମୁକ୍ତି (ହୃ. ଶ)–2. Deliverance.

ବିପ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ (ବି=ନୁହେଁ+ପ୍ରିୟ)—୧ । ଅପ୍ରିୟ; ବିରକ୍ତିକର—

Bipriya 1. Unpleasant; disgusting. ୨ । ଘୃଣିତ—2. Hated, ୩ । ବିରକ୍ତିଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be disliked. ୪ । ଅବହେଳିତ; ଅବଜ୍ଞାତ –4. Insulted; disregarded. ୫ । ଅପକାରକ—5. Injurious. ୬ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ (ହୃ. ଶ)—6. Very dear; fondly cherished. ୭ । କଡ଼ା ସ୍ୱାଦବିଶିଷ୍ଟ; ତିକ୍ତ । 7. Pungent. (ହୃ. ଶ)—ସ. ବି—୧ । ଅନିଷ୍ଟ; ଅପକାର—1. Injury. ୨ । ବିଯୋଗ (ହୃ. ଶ)—2. Separation; disappearanuce.

ବିପ୍ରୁ(ପ୍ଲୁ)ଟ୍—ସ. ବି (ବି+ପ୍ରୁ [ପ୍ଲୁ]ଟ୍ ଧାତୁ=ଦଗ୍ଧ କରିବା+

Bipru(plu)ṭ କର୍ତ୍ତୃ. ଭୃ.ପ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଦ୍ରବ ବସ୍ତୁର (ବିପ୍ରୁ[ପ୍ଲୁ]ଷ୍[ଷ] - ଅନ୍ୟରୂପ) ବିନ୍ଦୁ ବା ଛୋଟା—1. Drop of a liquid. ୨ । ଜଳକଣା—2, Minute particle of water. ୩ । ବେଦପାଠକାଳୀନ ମୁଖନିଃସୃତ ଲାଳ-କଣା (ଯାହା ପୁସ୍ତକ ଗାତ୍ରରେ ପଡ଼େ)—3. Particles of saliva coming out of the mouth while reading the Bedas aloud. [ଦ୍ର—ପ୍ରକୃତ୍ୟନୁସାରେ ଏହା ଅପବାଦ ନୁହେଁ—ହୃ. ଶ ।]

ବିପ୍ରୋଷିତ—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି (ବି+ପ୍ର+ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା

Biproshita +କର୍ତ୍ତୃ. ତ; ବସ୍ ସ୍ଥାନରେ ଉଷ୍)—୧ । ବିଦେଶସ୍ଥ; ପ୍ରବାସବାସୀ—1. Sojourning; living abroad. ୨ । ଅନୁପସ୍ଥିତ (ହୃ. ଶ)—2. Absent.

ବିପ୍ଲବ—ସଂ. ବି (ବି+ପ୍ଲୁ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—

Biplaba ୧ । ବିବାଦ; ଝଗଡ଼ା—1. Dispute. ୨ । ବିନାଶ—2. Ruin; destruction. ୩ । ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ—3. Terrifying; frightening. ୪ । ଲୁଣ୍ଠପାଟ; ଲୁଣ୍ଠନ—4. Looting. ୫ । ବିଦ୍ରୋହ—5, Mutiny. ୬ । ଅରାଜକତା—6. Anarchy. ୭ । ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—7. Tyranny; oppression. ୮ । ଦେଶ ଲୁଣ୍ଠନ—8. Plundering a country;

Digitized by srujanika@gmail.com

depredation; devastation; predatory; incursion. ୫ । ଉତ୍ପତ୍ତି—9. Affright. ୧୦ । ଗୋଳମାଳ—10. Confusion; tumult; disorder. ୧୧ । ପ୍ରଜାମେଳ; ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜନିତ ଅଶାନ୍ତି—11. Rebellion; a rising; general breach of peace in the kingdom; revolution. ୧୨ । କଷ୍ଟ; କ୍ଲେଶ—12. Trouble; distress. ୧୩ । ବିପଦ; ଅପଦ—13. Adversity; calamity; misfortune. ୧୪ । ପାପ—14. Sin. ୧୫ । ଅପରାଧ—15. Crime. ୧୬ । ଦୁଷ୍ଟତା—16. Wickedness. ୧୭ । ଢଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧ—17 Mock fight; contest. ୧୮ । ଭୟଙ୍କୀ ବା ରବଦ୍ୱାରା ଶତ୍ରୁକୁ ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ—18. Act of terrifying an enemy by show or sound. ୧୯ । ପରରାଜ୍ୟଭୟ; ପରରାଷ୍ଟ୍ରଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରାଜ୍ୟରେ ଘଟିବା ଅଶାନ୍ତି—19. Rebellion brought about by the machination of another country. ୨୦ । ନୌକା ଡୁବ୍ବା (ହି. ଶ)—20, The sinking of a ship or boat; shipwreck. ୨୧ । ବଢ଼ି; ବନ୍ୟା (ହି. ଶ)—21. Flood; inundation; deluge. ୨୨ । ଘୋଡ଼ାର ଖୁବ୍ ବେଗରେ ଦଉଡ଼ (ହି. ଶ)—22. Swift gallop of a horse. ୨୩ । ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ; ଫଉଜଦାରୀ; ଦଙ୍ଗା ଦେଙ୍ଗାମା—23. Affray; breach of the peace.

ବିପ୍ଳବବାଦ—ସ. ବ—(ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାରରେ)—ସମାଜ ବା ରାଜତନ୍ତ୍ରର Biplababāda ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରସ୍ତୋଜନ, ଏହାରୁ ମତ-(ବିପ୍ଳବବାଦୀ—ବିଣ ପୁଂ. ବିପ୍ଳବବାଦନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Revolutionism.

ବିପ୍ଳାବ—ସ. ବ—(ବି+ପ୍ଲୁ ଧାତୁ+ଘଞ୍.ଅ)—୧ । ଜଳପ୍ଳାବନ; ବନ୍ୟା; Biplāba ବଢ଼ି—1. Deluge; flood; inundation. ୨ । ଉଚ୍ଛେଦ—2. Destruction; overthrow. ୩ । ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ—3. Breach of peace; disturbance of the peace of a country. ୪ । ଦେଶ-ଧ୍ୱଂସ—4. Laying waste or devastation of a country. ୫ । ଅଶ୍ୱର ଗତିବିଶେଷ; ଘଡ଼ଭଉକ୍—5. Gallop of a horse.

ବିପ୍ଳାବକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ପ୍ଲୁ+ଣ୍ୱୁଳ୍ ଅକ)—୧ । ବିପ୍ଳବବାଦୀ- Biplābaka 1. Rebellious; revolutionary. ୩ । (ବିପ୍ଳାବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମେଳଆ—3. Combining. ୪ । ବନ୍ୟା [ବିପ୍ଳାବିକା, ବିପ୍ଳାବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ପାଦକ; ପ୍ରଳୟଙ୍କର—3. Producing or bringing about flood or deluge

ବିପ୍ଳାବନ—ସ. ବ [ବି+ପ୍ଲୁ (ଣିଚ୍) ଧାତୁ ଣିଚ୍ ପ୍ଲାବ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. Biplābana ଅନ)—୧ । ବିଘ୍ନ; ବ୍ୟାଘାତ—1. Obstacle; hinderance. ୨ । ଧ୍ୱଂସ—2. Ruin; destruction. ୩ । ହାନି; କ୍ଷତି—3. Detriment; injury; mischief. ୪ । ଜଳ ପ୍ଲାବନ—4. Flood; deluge. ୫ । ବିପର୍ଯ୍ୟାସ; ଓଲଟ ପାଲଟ—5. Upturning; utter confusion.

ବିପ୍ଳାବିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ପ୍ଲୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ପ୍ଲାବ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Biplābita ୧ । ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ—1. Utterly confused; upturned. ୨ । ପ୍ଲାବିତ,ବନ୍ୟାଜଳ—2, Overflooded. ୩ । ବିପନ୍ନ—3. Beset with calamity. ୪ । ବିନଷ୍ଟ--4. Devastated; ruined. ୫ । ଉତ୍ପଦ୍ରୁତ—5. Overrun; oppressed. ୬ । ବ୍ୟାହତ—6. Defeated; baffled.

ବିପ୍ଳୁତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ପ୍ଲୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Biplutа ବ୍ୟସନାତ୍ତ—1. Lascivious. ୨ । ବିଗତ—(ବିପ୍ଲୁ ତ—ବି) 2. Gone; departed. ୩ । (+କର୍ମ. ତ) ଦୂଷିତ—3. Contaminated. ୪ । ଉତ୍ପଦ୍ରୁତ—4. Oppressed; overrun. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ଭ୍ରାନ୍ତ—5. Mistaken. ୬ । ଅପରାଧୀ—6. Guilty. ୭ । ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ—7. Confused; upturned; inverted. ୮ । ପ୍ରତିକୂଳ—8. Adverse. ୯ । ବିପରୀତ—9. Contrary. ୧୦ । (+କର୍ମ, ତ) ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ (ହି. ଶ)—10. Scattered. ୧୧ । ଚଞ୍ଚଳ (ହି. ଶ)—11. Agitated; perturbed. ୧୨। ନଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—12. Spoilt. ସ. ବ (+ଭାବ ତ)—୧ । ବ୍ୟାଘାତ—1. Impediment. ୨ । ଜଳ ପ୍ଲାବନ—2. Deluge; flood. ୩ । ଧ୍ୱଂସ—3. Destruction; overthrow. ୪ । ହାନି—4. Detriment; injury.

ବିପ୍ଳୁତା—ସ. ବ—ଯୋନିରେ ସର୍ବଦା ପୀଡ଼ା ଅନୁଭୂତ ହେବା ଯୋନି- Biplutā ରୋଗବିଶେଷ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—A disease of the female organ causing extreme local pain.

ସ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ବିପ୍ଳୁତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Biplutа.

ବିଫଳ—ସ. ବିଣ (ବି+ଫଳ)—୧ । ନିଷ୍ଫଳ—1. Fruitless; Biphala abortive. ୨ । ବୃଥା; ବ୍ୟର୍ଥ—2. Vain; use-(ବିଫଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) less. ୩ । ନିରର୍ଥକ—3. Meaningless; (ବିଫଳିତ—ସଫଳ) futile. ୪ । ଫଳଘ୍ନ (ବୃକ୍ଷ) (ହି. ଶ)—[ବିଫଳତା(ତ୍ୱ)—ବି] ୫. (tree) Bearing no fruit. ୫ । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ – 5. Unsuccessful.

ବିଫଳ ମନୋରଥ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଫଳ + ମନୋରଥ)—Biphala manoratha ଯାହାର ମନୋରଥ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ (ବିଫଳ ମନୋରଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାହିଁ—Unsuccessful.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏହାପରି ବଫଲ ପ୍ରଯତ୍ନ, ବଫଲ ପ୍ରୟାସ, ବଫଲ ଯତ୍ନ, ବଫଲ ପରିଶ୍ରମ, ବଫଲ ଶ୍ରମ ଆଦି ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବଫଲା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବଫଲ + ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—କେତକୀ ଗଛ—The Biphalā screwpine; Pandanus Odorotissimus. ସ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ବଫଲର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Biphala.

ବଫଲିବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବଫଲ)—ବଫଲ ହେବା; Biphalibā ବୃଥା ହେବା—To be futile. (ଉ—ଜଗାଣ (ବଫଲାଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) ଆଶେ ହୁମରଇ ବଫଲେ । ରଘୁନାଥ. ବିଫଲା बिफल होना ମେଘଦୂତ ।)

ବଫଲୀକୃତ—ସ. ବଣ (ବଫଲ + ଅଭୂତ ଭଭାବେ ବ୍ୱି + କୃତ)—Biphalīkṛuta ବଫଲ କରି ସାଇଥିବା—Nullified. (ବଫଲୀକରଣ—ବ)

ବଫଲୀଭୂତ—ସ. ବଣ. (ବଫଲ+ଅଭୂତ ଭଭାବେ ବ୍ୱି + ଭୂତ)—Biphalībhūta ବୃଥା ହୋଇଥିବା—Become unsuccessful; ending in failure. (ବଫଲୀ ଭବ—ବ)

ବବକ୍ଷା—ସ. ବ (ବହ୍ ଧାତୁ=କହିବା + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + ଭବ ଅ + ଆ)—୧ । କହିବାର ଇଚ୍ଛା—1. Desire to speak. ୨ । ଅଭିଳାଷ; ବାସନା—2. Desire; intention. ୩ । ଅର୍ଥ; ମାନେ—3. Meaning; sense (Apte). ୪ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—4. Intention; purpose (Apte).

ବବକ୍ଷିତ—ସ. ବଣ (ବହ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + କର୍ମ. ତ)—Bibakshita ୧ । କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ସାଇଥିବା—2. Intended to be spoken. ୨ । ଇପ୍ସିତ—2. Desired; wished for. ୩ । ପ୍ରିୟ—3. Favorite (Apte) ସ. ବ (+ଭବ. ତ)—୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—1. Purpose; intention (Apte). ୨ । ଅର୍ଥ—2. Meaning; sense (Apte).

ବବକ୍ଷୁ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି (ବହ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—Bibakshu କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desiring to speak.

ବବଞ୍ଚିଷା—ସ. ବ. (ବଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + ଅ + ଆ)—Bibañchishā ଠକିବାର ଇଚ୍ଛା—Desire to defraud. (ବବଞ୍ଚିଷୁ—ବଣ)

ବବତ୍ସା—ସଂ. ବ. (ବସ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + ଭବ. ଅ + ଆ)—Bibat-sā ବାସ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—Intention to reside. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ—ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି + ବତ୍ସ = ବାଛୁରି ସାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଗାଈର ବାଛୁରି ମରିଅଛି—A cow which has lost her calf.

ବବତ୍ସୁ—ସଂ. ବ. (ବସ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—Bibat-su ବାସ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of residing.

ବବଦମାନ—ସଂ. ବି. ତ୍ରି (ବି + ବଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ୍)—Bibadamāna ୧ । ବିବାଦକାରୀ; କଳହକାରୀ—1, Quarrelling; wrangling. ୨ । ମକଦ୍ଦମାରେ ଲଢ଼ୁଥିବା—2, Contending or contesting in a court of law

ବବଦ୍ଧ—ସ ବଣ (ବ + ବଧ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ)—୧ । ଆବଦ୍ଧ—Bibaddha 1. Fastened; tied. ୨ । ବ୍ୟାହତ—Obstructed; stopped (Apte),

ବବଧ—ସ. ବ (ବ + ବଧ୍ ଧାତୁ = ବନ୍ଧନ କରିବା + ଭାବ. ଅ)—Bibadha ୧ । ଧାନ୍ୟାଦି ଗ୍ରାହ୍ୟ—1. Acquisition of grains. ୨ । (+ କରଣ ଅ) କ୍ଷୀର ବା ଦୁଗ୍ଧର ଭାର; ଦୁଧଭାର—2. A yoke for carrying milk pails suspended at both ends. ୩ । (+ ଅଧ୍ୱକରଣ ଅ; କର୍ମା କର୍ମ ଅ) ପଥ—3. Road. ୪ । ବାର୍ତ୍ତା—4. News; tidings. ୫ । (+ କର୍ମ ଅ) ବୋଝ—5. Load; burden (Apte). ୬ । (+ ଭାବ. ଅ) ଶସ୍ୟାଦିର ସଞ୍ଚୟ—6. Storage of grains (Apte). ୭ । (+ କର୍ମ ଅ) ଭୁମ୍ବ—7. Pitcher (Apte),

ବବଧିକ—ସ. ବ (ବବଧ + ଇକ)—୧ । ଭାରିଆ; ଭାରୁଆ—1. A person carrying loads suspended at both the ends of a yoke. ୨ । ବୋଝିଆ—2. Porter (Apte). ୩ । ଫେରିବାଲା—3. Pedlar; hawker (Apte).

ବବନ୍ଦିଷୁ—ସ. ବଣ (ବନ୍ଦ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—Bibandishu ଅଭିବାଦନେଚ୍ଛୁ—Wishing to make obeisance. (ବବନ୍ଦିଷା—ବ)

ବବନ୍ଧ—ସ. ବ (ବ + ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ + କରଣ ଅ)—୧ । ବ୍ୟାଧି; ରୋଗ Bibandha —1. Disease; illness. ୨ । କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧ ରୋଗ—2. Constipation; costiveness. ୩ । ମଳମୂତ୍ରରୋଧ ରୋଗ—3. Stoppage of urine and stools. ୪ । ବାଧା—4. Obstruction (Apte). ଦେ. ବ—ବନ୍ଧନ—Tying. (ଉ—ବୋଲୁ ଏମନ୍ତ ଶୁଭଲ, ବବନ୍ଧ କୁଡେ ଲୋଉଲ୍ଲ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଲାସ ।) ଦେ. ବଣ—ମୁକ୍ତଲା (କେଶ)—Untied; let loose. (ଉ—ବର୍ତ୍ତୁ ଥାଇଁ ଗୁରୁ-ଚରୁର, ବବନ୍ଧ ସା ସମ ଶ୍ୟାମଗୁମର । ଭଜ୍ଜ. କୋଣୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ତନସ୍ତ ।)

ବବନ୍ଧୁ—ସ. ବଣ (ବ + ବନ୍ଧୁ)—ବନ୍ଧୁହୀନ—Bibandhu Friendless.

ବବମିଷା—ସ. ବ (ବମ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + ଭାବ ଅ + ଆ)—Bibamishā ବମନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା; ଅଇ ଦେଖେଇବା; ବାନ୍ତି ମାଡ଼ିବା—Tendency to vomit.

ବବମିଷୁ—ସ. ବ (ବମ୍ ଧାତୁ + ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍ + କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—Bibamishu ଯାହାକୁ ବାନ୍ତି ମାଡ଼ୁଥାଏ—Feeling a tendency to vomit.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବବର—ଫ. ବ (ବ+ବୃ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Bibara ୧ । ରନ୍ଧ୍ର; କଣା; ଗର୍ତ୍ତ; ଛିଦ୍ର—1. Hole; fissure ୨ । ଗହ୍ୱର; ପର୍ବତଗୁମ୍ଫା—2. Mountain-cave. ୩ । ବିଲ—3. Den. ୪ । ବିଚ୍ଛେଦ—4. Separation. ୫ । ବ୍ୟବଧାନ—5. Interval; intervening space (Apte). ୬ । ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ—6. Solitary place (Apte). ୭ । ଦୋଷ—7. Fault; flaw. (Apte) ୮ । ନଅ (ସଂଖ୍ୟା)—8. The number nine (Apte). ୯ । ବିସ୍ତାର—9. Expansion (Apte). ୧୦ । ପକ୍ଷିରାଜ ଗରୁଡ଼—10. Garurda, the king of birds. [ତୁ—ବବର ଗତ ସୁଗ୍ରୀବ ଦେଖି ସେ ଜାଣିଲା, ବବର ଲୋକନେ ଯଥା ପନ୍ନଗ ସଉପୁ । ଭଜ, ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।]

ବିବର ଦେ. ବ —୧ । ମାଛମାନଙ୍କର ବସା କରିବା ପାଇଁ ପାଣିତଳେ ମାଟିରେ ଖୋଳିବା ଗାତ; ବମ୍ବର — 1. Holes made by big fishes in tanks in breeding season.

ବୀବ ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୀଭର) —ଏକପ୍ରକାର ଜଳଚରର ପଶୁ—The beaver. [ତୁ—ବବର—

ବୀବର ମୂଷା ଜାତିପୁ ବଳୁ ମୂଷାଠାରୁ ବଡ଼ ଜଳଚରର ଜୀବ; ଏହା ଦେହର ଲୋମ ଖୁବ୍ କୋମଳ ଓ ଘାଣ୍ଟାଡ୍ୟ ପୋଷାକ-ସଜ୍ଜାମାନେ ଏ ଲୋମ ପୋଷାକ ଉପରେ ମଡ଼ାନ୍ତି । ଏହାର ପଛଗୋଡ଼ ଲମ୍ବା । ବବରମାନେ ଦଳ ବାନ୍ଧି ନଈ ବା ଜଳାଶୟ କୂଳରେ ବସା କରି ରହନ୍ତି । ଏମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛମାନ ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରାରେ କାଟି ନଈପଅରେ ଭସାଇ ଆଣି ନଦୀଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ସେମାନ ଅଟକାଇ ପାଣିର ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଉଲ୍ଲ ଘଞ୍ଚର ଗଣ୍ଡିମାନଙ୍କରେ କାଦୁଅ ଶକ୍ତ ନଜର ବସା ବାନ୍ଧନ୍ତି ଓ ପାଣିକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧ ପକାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ କୋଡ଼ଗାତରୁ କସ୍ତୂରୀ ପରି ଏକପ୍ରକାର ବହୁ-ମୂଲ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (castor) ମିଳେ, ଏହା ସୁବାସିତ ଏସେନ୍ସଆଦ ପାଇଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଦେଶରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବବରଣ—ଫ. ବ (ବ+ବୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ବିସ୍ତାର—
Bibaraṇa 1. Expansion. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣନ—2. Description; statement. ୩ । ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ବା ବିସ୍ତାରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା—3. Detailed description; specification. ୪ । କୌଣସି ଘଟଣାର ସମସ୍ତ ଅବସ୍ଥା—4. Circumstances regarding a particular event. ୫ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା; ଟୀକା; ଶବ୍ଦାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ — 5. Annotation; gloss. ୬ । ପ୍ରକାଶ—6. Unfolding; manifestation, ୭ । ଖୋଲି କର ଦେଖାଇବା—7. Displaying; laying bare or open (Apte). ୮ । ବାକ୍ୟ—1, Sentence (Apte),

ବିବରଣୀ—ଫ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ; ବବରଣ+ଈ)—ବବରଣ
Bibaraṇī (ଦେଶ)—Bibaraṇa (See)

ବବରଣୀୟ—ଫ. ବଣ (ବ+ବୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ ।
Bibaraṇīya ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ—1, Describeable, ୨ । ପ୍ରକଟନୀୟ —2, Expressible,

ବବର ନାଳିକା—ଫ. ବ [ବବର=ଛିଦ୍ର+ନାଳ+କ+ଆ]—
Bibara nāḷikā ବଂଶୀ—A flute.

ବବରୀ—ଫ. ବ ଓ ବଣ [ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ; ବଦ୍ଧୁଗ୍ରାହ୍ୟ; ବ=ବିଗତ ବର=ସ୍ୱାମୀ]—ଅଳ୍ପଦିନୋଳା ବିଧବା; ସ୍ୱାମି ସହବାସ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ କନ୍ୟା ବିଧବା ହୋଇ ଥାଏ—A virgin widow who has lost her husband before consummation of marriage.
Bibarā
[ତୁ—ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ 'ବିଧବା' ଶବ୍ଦ ମୃତଭର୍ତ୍ତୃକା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜ ସଂସ୍କାରକାମ୍ପିଗଣ ମୃତଭର୍ତ୍ତୃକାମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି, ସ୍ୱାମିସହବାସ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁମାନେ ବିଧବାମାନେ ସେମାନେ 'ବବରୀ' ଓ ଉତ୍ତରେ ବିଧବାମାନେ ହେଲେ 'ବିଧବା' ।]

ବବରୀ ବିବାହ—ସଂ. ବ [ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର]—ଅଳ୍ପଦିନୋଳା ବିଧବାର
Bibarā bibāha ଦ୍ୱିତୀୟବାର ସ୍ୱାମିଗ୍ରହଣ—The second marriage of a virgin widow

ବିବରିବା—ଦେ. କ୍ରି [ପଦ୍ୟ, ସଂ. ବବରଣ]—ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—
Bibaribā To describe. [ତୁ—ଜଗତ୍ପୁରୁ ଦେଖି ବିବରା ନୃପଙ୍କର ହେଲା ହର୍ଷେ ବିଷାଦ, ବବର କହିଲେ ପଦ୍ମଜାର
ବିବରନା ସେତେ ପୁଣ ସମ୍ବାଦ । ରାଧାନାଥ. ଉଷା ।]

ବବର୍ଜନ—ଫ. ବ—(ବ+ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)
Bibarjana ପରିତ୍ୟାଗକରଣ; ବିସର୍ଜନ — Abandonment; (ବବର୍ଜନ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, ପୁଂ) relinquishment.

ବବର୍ଜନୀୟ—ଫ. ବଣ—(ବ+ବୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ-
Bibarjaniya Relinquishable; fit to be shunned. (ବବର୍ଜନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବବର୍ଜିତ—ଫ. ବଣ—(ବ+ବୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—
Bibarjita 1. Abandoned; relinquished. ୨ । (ସମାସରେ) ଶୂନ୍ୟ; ରହିତ—2. Debarred from; deprived of. ୩ । ପ୍ରଦତ୍ତ—3. Given; distributed. ୪ । (ସମାସରେ) ହୀନ—4. Devoid of; destitute of.

ବବର୍ଣ୍ଣ—ଫ. ବଣ—(ବଦ୍ଧୁଗ୍ରାହ୍ୟ; ବ=ବିଗତ+ବର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣହୀନ-
Bibarṇṇa 1. Colourless. ୨ । ମ୍ଳାନ—2. Pale; (ବବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) wan. ୩ । ବିକୃତବର୍ଣ୍ଣ—3, Discoloured. ୪ । ଫିକା ପଡ଼ି ଯାଇଥିବା—4. Turned pale. ଫ. ବ—ନୀଚ ଜାତି—Low caste.

ବବର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବ—(ବ+ବୃତ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ପରିବର୍ତ୍ତନ—
Bibartta 1. Evolution; change; alteration. ୨ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରିଣାମ—2. Result. ୩ । ବିଶେଷରୂପେ ସ୍ଥିତି—3. Peculiar position. ୪ । ନୃତ୍ୟ—4. Dancing. ୫ । ସମୂହ; ସ୍ତୂପ—5. Multitude; heap; collection. ୬ । ଘୂର୍ଣ୍ଣନ—6. Revolving; turning round; whirling round. ୭ । ଭ୍ରମଣ—7. Roaming; wandering. ୮ । ଭ୍ରମ—8. Mistake. (ଯଥା—ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପ ଭ୍ରମ)—୯ । (ବେଦାନ୍ତ) ଅବିଦ୍ୟା ବା ମାୟା ଜନିତ ଭ୍ରାନ୍ତିରୂପ ବା ଦୃଶ୍ୟ 9. (Bedanta philosophy) An illusory form or an unreal appearance caused by human error.

ବିବର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବି(ବି+ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। କ୍ରମିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ Bibarttana 1, Change; evolution. ୨ । ଘୂର୍ଣ୍ଣନ—2, Whirling; revolving. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—3. Returning, coming back. ୪ । ଭ୍ରମଣ—2, Travelling. ୫ । କଡ଼ ଲେଉଟାଇବା—5. Rolling about;turning on one's sides, ୬ । ନୃତ୍ୟ—6. Dancing, ୭ । ପ୍ରଦକ୍ଷିଣୀକରଣ—7. Going round; walking round an image or revered person or thing with one's right hand towards the latter; circumambulation. ୮ । ନାନା ଅବସ୍ଥାର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗମନ—8. Passing through various states or existence. ୯ । ନମସ୍କାର 9. Reverential salutation (Apte). ୧୦ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅବସ୍ଥା—10. An altered condition (Apte). ୧୧ । ଅପନୟନ—11. Obliteration. ୧୨ । ଅପସାରଣ—12. Displacement.

ବିବର୍ତ୍ତବାଦ—ସଂ. ବି—(ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—୧ । ଜୀବ ଜଗତର କ୍ରମ-Bibarttabāda ବିକାଶ ବା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରୂପକ ମତବାଦ—(ବିବର୍ତ୍ତନବାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The theory of evolution [ଦ୍ର—ଡାରୱିନ୍ ନାମକ ଜଣେ ଇଂରେଜ ପଣ୍ଡିତ ଏହି ମତ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟରେ ଜଳସ୍ଥ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନେ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ଓ ବିକାଶପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଶେଷକୁ ମନୁଷ୍ୟ-ରୂପ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ସର୍ପଠାରୁ ପକ୍ଷୀ, ପକ୍ଷୀରୁ ପଶୁ, ପଶୁରୁ ବାନର ଓ ବାନରରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏହିପରି କ୍ରମବିକାଶ ପଦ୍ଧତି। ଏହି ମତରେ ପ୍ରକାଶିତ ।] ୨ । (ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ) ମାୟାବାଦ—2. The theory of illusion or illusory appearance in Bedānta. [ଦ୍ର—ଏକ ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମରୁ ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରକୃତିରୁ ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣତ୍ରୟ ଓ ଗୁଣତ୍ରୟକୁ ଅଙ୍ଗୀକୃତ କରି ପ୍ରକୃତି ମାୟା ଓ ଅବିଦ୍ୟା-ରୂପରେ ଦ୍ୱିଧା ବିଭକ୍ତ ହେଲାରୁ ମାୟାଶ୍ରିତ ଚୈତନ୍ୟ ଈଶ୍ୱରରୂପରେ ଓ ଅବିଦ୍ୟାଶ୍ରିତ ଚୈତନ୍ୟ ଜୀବ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ । ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ଏବଂ ଏ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ବେଦାନ୍ତ ।]

ବିବର୍ତ୍ତିତ—ସଂ ବିଣ—(ବି+ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଘୂର୍ତ୍ତିତ—Bibarttita 1. Revolved; whirled round. ୨ । ଅପସାରିତ—2. Displaced; dislocated; removed. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ—3. Returned. ୪ । ଅପମାର୍ଜିତ—4. Obliterated. ୫ । ଭ୍ରାନ୍ତ—5. Mistaken. ୬ । ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ କଟା ହୋଇଥିବା—6, Mangled; hacked; cut into pieces (Apte). ୭ । ନମିତ—7. Bent down (Apte). ୮ । ବିକୃତ—8. Distorted (Apte); detririorated.

ବିବର୍ତ୍ତିତ ସନ୍ଧିଭଗ୍ନ(ଙ୍ଗ)—ସଂ. ବି (ଆୟୁର୍ବେଦ ପରିଭାଷା)—ଶଳ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥିର Bibarttita sandhibhagna(ṅga) ସନ୍ଧ୍ୟସ୍ଥି ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ; ଅସ୍ଥି-ସନ୍ଧିଚ୍ୟୁତ; କବଳାରୁ ହାଡ଼ ଖସିଯିବା—Complete dislocation of bone from the joint.

ବିବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ବୃଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଯେ Bibarddhaka ବଢ଼ାଏ—Lengthening; increasing; (ବିବର୍ଦ୍ଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିବର୍ଦ୍ଧିକା, ବିବର୍ଦ୍ଧିଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) enhancing.

ବିବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି (ବି+ବୃଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ Bibarddhana ବୃଦ୍ଧିକରଣ—1. Lengthening, elonga-(ବିବର୍ଦ୍ଧିତ—ବିଣ) ting. ୨ । ଛେଦନ—2. Cutting. ୩ । ସମ୍ୟକ୍ ବୃଦ୍ଧି—2. Increase; enlargement (Apte).

ବିବଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ବଶ୍ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା+ଭାବ ଅ, Bibaśa ଅଥବା ବି=ବିଗତ+ବଶ=ଅଧୀନତା; ବହୁବ୍ରୀହି)—(ବିବଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଅବଶ—1. Out of control. ୨ । [ବିବଶତା(ତ୍ୱ)—ବି] ଅବାଧ୍ୟ—2.Disobedient; insubordinate. ୩ । ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ—3. Stupefied; disabled. ୪ । ଖଲନ ଶକ୍ତିରହିତ—4, Paralysed. ୫ । ବିହ୍ୱଳ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ—5 Overwhelmed. ୬ । ଅସହାୟ-6. Helpless. ୭ । ସ୍ୱାଧୀନ—7. Independent. ୮ । ମୃତ୍ୟୁପ୍ରାର୍ଥୀ—8. Wishing death. ୯ । ମୃତ୍ୟୁ-କାଳରେ ନିର୍ଭୀକ—9. Not afraid of death ୧୦ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ଚେତାଃ—10, Tranqnil in mind; calm in disposition.

ବିବସନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ନାହିଁ+ବସନ]—୧ । Bibasana ନଗ୍ନ; ଲଙ୍ଗଳା—1 Naked. ୨ । ବସ୍ତ୍ରହୀନ—[ବିବସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Clothless; undressed. (ବିବସନା, ବିବସ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିବସନ କରିବା—ଦେ. କି—ଲଙ୍ଗଳା କରିବା; ଚୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର Bibasana karibā ଦେହରୁ ପରିହିତ ବସ୍ତ୍ର କାଢ଼ି ନେବା—To make a person naked.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିବସ୍ୱତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିବସ୍ୱତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ—Bibaswatī The imaginary city of the Sun-god.

ବିବସ୍ୱାନ୍—ସ. ବି. ପୁଂ [ବିବସ୍ (ବି=ବିବିଧ ପ୍ରକାର+ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବସ୍=ବିବସ୍=ତେଜୋମୟ ଅବୟବ)+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ବହୁ; ବିବସ୍ୱତ୍; ୧ମା. ୧ବ]—୧ । ଦେବତା-1. Deity. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2, The sun. ୩ । ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ ପୁତ୍ର—3. A king, the son of the Sun-god. ୪ । ଅରୁଣ—4. Twilight personified. ୫ । ଅର୍କ ଗଛ; ଅର୍କବୃକ୍ଷ—5, Calotropis Gigantea; swallowwort.

ବିବାକ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା. ବେବାକ୍)—୧ । ଭମାମ୍; ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତି-ରୂପେ—1. Totally; wholly; completely. ୨ । ବେବାକ୍; ବିବାକ୍ ବାକି ନ ରହି—2. Without leaving any remainder. ୩ । ସମସ୍ତେ—3, One and all. ୪ । ସମସ୍ତ—4. All; entire; whole.

ବିବାକ—ସ. ବଣ (ବି+ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବିବେଚକ—Bibāka Considerate. ବୈଦେ. ଅ (ଫା)-ବିବାକ୍ (ଦେଖ)-Bibāk (See).

ବିବାଦ—ସ. ବ (ବି+ବଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । କଳି; କଳହ; ଝଗଡ଼ା—1. Quarrel; wrangling. ୨ । ବିସମ୍ବାଦ; ବିରୋଧ—2. Dispute; opposition; controversy. ୩ । ମତଭେଦ—3. Difference of opinion. ୪ । ମକଦ୍ଦମା; ମାମଲା—4. Litigation.

ବିବାଦକ—ସ. ବଣ (ବିବାଦ+କ୍ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ ବିବାଦ କରେ—Disputing; wrangling. (ବିବାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିବାଦ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କଳି କରିବା—1. To quarrel. ୨ । ମକଦ୍ଦମା କରିବା—2, To sue; to ବିବାଦ କରା **विवाद करना** file case against a person; to litigate.

ବିବାଦ ପଦ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ହିନ୍ଦୁ ଶ୍ରୁ ଲ)—୧ । ମକଦ୍ଦମାର Bibāda pada **ବିଷୟ**—1. (Hindu Law) Subject (ବିବାଦ ଶବ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) matter of a suit. ୨ । ମକଦ୍ଦମା ଦାୟର କରିବାର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ—2. Cause of action.

ବିବାଦ ପ୍ରିୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିବାଦ ପ୍ରିୟ ଅସ୍ୟ ସାଧାରଣ)—Bibāda priya ୧ । କଳହପ୍ରିୟ—1. Quarrelsome. ୨ । (ବିବାଦ ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମକଦ୍ଦମାବାଜ—2. Given to or fond (ବିବାଦ ପ୍ରିୟତା—ବ) of litigation; litigous.

ବିବାଦ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଦିନକୁ ଦିନ ବିବାଦ ଗୁରୁତର ହେବା—Bibāda bardhibā A dispute taking a graver ବିବାଦ ବାଢ଼ା turn from day to day; the aggravation **विवादवढना** of a dispute.
[ବିବାଦ ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—କ୍ରିୟା ରୂପ]

ବିବାଦ ବିଷୟ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିବାଦ+ବିଷୟ; କର୍ମଧା)—Bibāda bishaya ଯେଉଁ ବିଷୟ ଘାଇଁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର କଳ ଲଗିଥାଏ; କଳହର ବସ୍ତୁ—Bone of contention; subject matter of dispute; matter in dispute.

ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ—ସ, ବ (ସଦ୍ଭାବ) (ବହୁଭାବନାର୍ଥ ସୂଚକ)—Bibāda bisambāda ୧ । କଳକଜିଆ—1. Quarrel. ୨ । ମାମଲା; ମକଦ୍ଦମା—2. Litigation. ୩। ବିରୋଧ-3. Dispute.

ବିବାଦ ବିହୀନ—ସ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିବାଦ+ବିହୀନ)—କଳହ Bibāda bihīna ଶୂନ୍ୟ—Free from dispute. (ବିବାଦ ଶୂନ୍ୟ, ବିବାଦହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିବାଦ ବୃଦ୍ଧି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ବିବାଦ+ବୃଦ୍ଧି)—କଳ ବଢ଼ିବା—Bibāda bṛuddhi The aggravation of a dispute,

ବିବାଦ ଭଞ୍ଜକ—ସ. ବଣ ପୁଂ—ଯେ ବିବାଦ ମୀମାଂସା କରେ—Bibāda bhañjaka Settling a dispute. (ବିବାଦଭଞ୍ଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିବାଦଭଞ୍ଜିକା, ବିବାଦଭଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିବାଦ ଭଞ୍ଜନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିବାଦ+ଭଞ୍ଜନ)—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ Bibāda bhañjana ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ବିବାଦର ମୀମାଂସା—Settlement of a dispute.

ବିବାଦ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା Bibāda bhāṅgibā ବିବାଦକୁ ଆପୋସିରେ ରଫା କରିବା—ବିବାଦ ମେଟାନ To settle a dispute amicably. **विवाद तोडना** (ବିବାଦ ଭୁଷାଇବା, ବିବାଦ ମିଟାଇବା, ବିବାଦ ମେଣ୍ଟାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିବାଦ ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହର Bibāda matā(te)ibā ସୂତ୍ରପାତ ଘଟାଇବା—To bring ବିବାଦ ମାତାନ about dispute between 2 persons; **विवाद लगाना** to fan up a quarrel between two persons.

ବିବାଦ ମୀମାଂସା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିବାଦ+ମୀମାଂସା)—Bibāda mīmāṁsā ବିବାଦର ନିଷ୍ପତ୍ତି—Settlement of a dispute.

ବିବାଦ ମେଣ୍ଟିବା—ଦେ. ବ—ଆପୋସିରେ ବିବାଦର ମୀମାଂସା—Bibāda menṭibā Amicable settlement of a ବିବାଦ ମେଟା, ବିବାଦ ମିଟା **विवाद मिटजाना** dispute.
(ବିବାଦ ଭୁଷ୍ଟିବା, ବିବାଦ ମେଣ୍ଟିଯିବା, ବିବାଦ ମିଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ବିବାଦ ମେଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା, ବିବାଦ ଭୁଷ୍ଟା(ଟେ)ଇବା—କ୍ରିୟା]

ବିବାଦ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ Bibāda lagā(ge)ibā ବିବାଦ କରିବା—1. To pick up ବିବାଦ ଲାଗାନ a quarrel with another. ୨ । ଦୁଇ **विवाद लगाना** ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା—2. To bring about a quarrel between 2 persons; to set two persons to quarrel.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବବାଦ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର କଳ ଲାଗିବା—
Bibāda lāgibā Happening of a dispute
ବିବାଦ ଲାଗା **विवाद लगना** between 2 persons.
(ବବାଦ ଘଟିବା; ବବାଦ ଉପୁଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବବାଦାର୍ଥୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ବବାଦ+ଅର୍ଥ୍+ଇନ୍)—
Bibādārthi ୧ । କଳହୁଡ଼ା—1. Quarrelsome.
(ବବାଦାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କଳ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—
2. Ready to quarrel.

ବବାଦୀ—ସ. ବଣ ପୁଂ (ବ+ବଦ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bibādī କଳହକାରୀ—Quarrelling; contesting.
(ବବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ, ବ—ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରତିବାଦୀ—The defendant in a suit.

ବବାଦୀୟ—ସ. ବଣ (ବବାଦ+ଈୟ)—୧ । ବବାଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Bibādīya 1. Pertaining to a dispute. ୨ । ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to a suit. ୩ । ବବାଦର ବିଷୟୀଭୂତ (ବିଷୟ)—2. Being the subject matter of a dispute or bone of contention.

ବବାଦୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ମକଦ୍ଦମା
Bibādīya sampatti ଲାଗିଥାଏ—Disputed property;
(ବବାଦୀୟ ବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) the property in suit

ବବାନ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ବମାନ)—ବମାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bibāna(etc) Bimāna etc. (See)

ବବାନ ପିଠିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ—ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ାର ପିଠି ବମାନର ବସିବା
Bibāna piṭhiā ସ୍ଥାନ ବା ସୀଟ ପରି ଚଉଡ଼ା ବା ପରସର ବିଶିଷ୍ଟ;
ପଲଙ୍କ ପିଠିଆ—(a horse) Having a broad back.

ବବାସ—ସ. ବ (ବି+ବସ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ବାସି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ);
Bibāsa ନ)—ନିର୍ବାସନ—Transportation; sending
(ବିବାସନ—ଅନ୍ୟରୂପ) into exile; banishment.

ବବାସିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବି+ବସ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ବାସି ଧାତୁ+କର୍ମ.
Bibāsita ତ)—ନିର୍ବାସିତ—Exiled; banished; trans-
(ବିବାସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ported.

ବବାହ—ସ. ବ. (ବି+ବହ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—
Bibāha ବଂଶ ରକ୍ଷା ଓ ସମାଜ ରକ୍ଷା ସକାଶେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ମିଳନ; ପରିଣୟ—Marriage; wedding. [ଦ୍ର—ବବାହ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଦଶବିଧ ସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ। ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟବିଧ ବବାହ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା—୧. ବ୍ରାହ୍ମ—କନ୍ୟାପିତା କନ୍ୟାକୁ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କରି ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ସଦାଚାରସମ୍ପନ୍ନ ବରକୁ ସ୍ୱୟଂ ଆମନ୍ତ୍ରଣ ପୂର୍ବକ ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ କନ୍ୟାଦାନ କରିବା; ୨. ଦୈବ—ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୋମାଦି ଯଜ୍ଞରେ ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ଦୈବ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି କାମନାରେ ଅଳଙ୍କୃତ କନ୍ୟାକୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିବା। ୩. ଆର୍ଷ—ଯାଗାଦି ଅବଶ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମର ସାଦ୍ଗଯାର୍ଥେ ବରଠାରୁ ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦ ନେଇ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ବିଧି ଅନୁରୂପ କନ୍ୟା ଦାନ କରିବା। ୪. ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ—'ତୁମ୍ଭେମାନେ ଉଭୟେ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଧର୍ମ ଆଚରଣ କର' କନ୍ୟାପିତା ଏହା କହି ଯଥାବିଧି ବରକୁ କନ୍ୟା ଦାନ କରିବା। ୫. ଆସୁର ବବାହ—କନ୍ୟାକୁ କିଣି କରି ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ବବାହ କରିବା। ୬. ଗାନ୍ଧର୍ବ ବବାହ—କନ୍ୟାର ଓ ବରର ପରସ୍ପର ଅନୁରାଗ ବଶତଃ ମିଳନ। (ଏ ମିଳନ ପରେ ହୋମାଦି ବିଧି ସମ୍ପାଦନ ପୂର୍ବକ ବବାହ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ)। ୭. ରାକ୍ଷସ ବବାହ—କନ୍ୟାପକ୍ଷୀୟ ଲୋକମାନ ଦ୍ୱାରା ପାର ହେଉଥିବା କନ୍ୟାକୁ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ବବାହ କରିବା। ୮. ପୈଶାଚ—ନିର୍ଜନରେ ନିଦ୍ରା ବା ମଦ୍ୟପାନ ଦ୍ୱାରା ଅଚେତନା ବା ଉନ୍ମତ୍ତା କନ୍ୟାର ସତ୍ୱରାସ ପୂର୍ବକ ତାହାକୁ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ। ଆଧୁନିକ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ କେବଳ ୪ର୍ଥ ଓ ୫ମ ପ୍ରକାରର ବବାହ ଚଳୁଅଛି। ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜରେ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବବାହ ପ୍ରଚଳିତ। ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବବାହବନ୍ଧନ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ବା ସହଧର୍ମିଣୀ। ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବବାହ ଗୋଟିଏ ସାମାକଜ ଚୁକ୍ତି ମାତ୍ର ଏବଂ ଏହା ମୁସଲମାନ ଆଇନ ଅନୁସାରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଭେରା ସେରା ସ୍ୱଳ୍ପ ନ୍ୟାୟ୍ୟରେ) ସମ୍ପାଦିତ ଓ ଭଗ୍ନ କରିଯାଏ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବବାହ ନାମତଃ ଧର୍ମବନ୍ଧନ ରୂପେ ଯାଜ୍ଞାମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ନୁହେଁ। ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆସୁର; ପୈଶାଚ ଓ ରାକ୍ଷସ ବବାହ ପ୍ରଥା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ।]

ବବାହ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପତ୍ନୀ ବା ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା—To
Bibāha karibā ବିବାହ କରା **विवाह करना** marry.
(ବବାହ ହେବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ବବାହ ଯୋଗ୍ୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ବବାହ କରିବା ନମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ
Bibāha jogya ବୟସ୍କ—Marriageable; of marriage-
(ବବାହ ଯୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) able age.

ବବାହ ଯୋଗ୍ୟ ବୟସ—ସ. ବ—ବାଳକର ବା ବାଳିକାର ବବାହ
Bibāha jogya bayasa କରିବା ନମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ
ବୟସ—Marriageable age.

ବବାହାଙ୍ଗ—ସ.ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବବାହ+ଅଙ୍ଗ)—ବବାହ କର୍ମରେ ବର-
Bibāhāṅga କନ୍ୟାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ Ceremonies and functions in which the husband and the wife together have to take part in connection with the sacrament of marriage according to the Hindu scriptures. [ଦ୍ର—ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବବାହର ୧୩ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି; ଯଥା—ପାଣିଗ୍ରହଣ, ବବାହ ହୋମ, ଲାଜା ହୋମ, ଅଶ୍ମାରୋହଣ, ସପ୍ତପଦୀ, ଧ୍ରୁବଦର୍ଶନ, ଯାନାରୋହଣ, ବବାହାଗ୍ନିକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଗମନ, ଗୃହପ୍ରବେଶ, ଚତୁର୍ଥୀ କର୍ମ, ଗୃହାଗ୍ନି ପରିଚରଣ, ପଞ୍ଚାହରେ ସ୍ୱାଲୀପାକ ଓ ଗର୍ଭାଧାନ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିବାହାର୍ଥୀ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ବିବାହ+ଅର୍ଥ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Bibāhārthī ଇନ୍)—ବିବାହିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛୁକ. (ବିବାହାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Desirous of marrying.

ବିବାହିତ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ବହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବାହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. Bibāhita ତ)—୧ । ପରଣୀତ; କୃତଦାରାଦି; ଯେ ବିବାହ (ଅବିବାହିତ—ବିପରୀତ) କରିଅଛି—Married; wedded. (ବିବାହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିବାହ୍ୟ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବିବାହ Bibāhya ଯୋଗ୍ୟ—1. Marriageable; fit to be (ବିବାହ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) married or to be given in marriage. ୨ । ବହନଯୋଗ୍ୟ—2. Portable. ୩ । ପ୍ରବାହିତ—3. Flowing. ଫ. ବି—୧ । ଜାମାତା—1. Son-in law. ୨ । ବର—2. Bridegroom.

ବିବି(ବୁ)—ବୈଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଫା. ବିବୀ; ଫା. 'ବାବା'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—Bibi(bu) ୧ । ମୁସଲ୍ମାନ୍ ଭଦ୍ରମହିଳା—1. Mahomedan lady. ବିବୀ **bibi** ୨ । ମହିଳା; ସ୍ତ୍ରୀ—2. Woman. ୩ । ପତ୍ନୀ—3. Wife. ୪ । ଇଉରୋପୀୟ ରମଣୀ; ସାହାବାଣୀ; ମେମ୍—4. An European lady. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାଜସଜ୍ଜାପ୍ରିୟା ବିଳାସିନୀ ନାସ୍ତ୍ର—5 (figurative) A belle. ୬ । ତାସ୍ ଖେଳରେ ରାଣୀଚିତ୍ର ଚିହ୍ନିତ ତାସ—6. The card representing the queen in a pack of cards.

ବିବିଆନା(ନ୍ନ)—ବୈଦେ. ବି—ବିବି ବା ମେମ୍ମାନଙ୍କ ଚାଲଚଳନ ବା Bibiānā(ni) ସାଜସଜ୍ଜା ପଦ୍ଧତି—The conduct or mode of ବିବିୟାନା dress of an European lady ବୈଦେ. ବିଣ— **ବିବିୟାନା** ମେମ୍ମାନଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ—Befitting an European lady.

ବିବିଆନା ଚାଲ୍(ଲି)—ଦେ. ବି—ମେମ୍ମାନଙ୍କ ଚାଲଚଳନ -The style Bibiānā chāl(li) or fashion of European ladies. (ବିବିଆନା ଢଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିବିୟାନା ଚାଲ **ବିବିୟାନା ଚାଲ**

ବିବିଆନା ପହରଣ—ଦେ. ବି—ମେମ୍ଯୋଗ୍ୟ ପରିଚ୍ଛଦ—Dress Bibiānā paharaṇa befitting an European lady. ବିବିୟାନା ପୋଷାକ **ବିବିୟାନା ପହନାବା** (ବିବିଆନା ପୋଷାକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିବିକ୍ତ—ଫ. ବିଣ (ବି+ବିଚ୍ ଧାତୁ=ପୃଥକ୍ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bibikta ୧ । ବିଜନ; ନିର୍ଜନ—1. Lonely. ୨ । ପବିତ୍ର—2. Pure; holy; sacred. ୩ । ଶୁଭ—3. Auspicious; favourable. ୪ । ପୃଥକ୍ କୃତ—5. Separated. ୫ । ଏକାଗ୍ର—5. Devoted to one pursuit. ୬ । ବିବେଚକ—6. Considerate. ୭ । ବିବେଚୀ—7. Discriminating; conscientious.

ବିବିକ୍ତା—ଫ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିବିକ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଭାଗ୍ୟହୀନା; ଦୁର୍ଭାଗା; Bibiktā ସ୍ୱାମୀସୁଖବଞ୍ଚିତା (ଜୀବତଯଉକା ସ୍ତ୍ରୀ)—Unfortunate; (a woman) deprived of the affection of her husband.

ବିବିକ୍ଷା—ଫ. ବି (ବିଦ୍ ଧାତୁ ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ ବିବିଦ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—Bibikshā ପ୍ରବେଶ କରିବା ଇଚ୍ଛା—Desire to enter.

ବିବିକ୍ଷୁ—ଫ. ବିଣ (ବିଦ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍, ଦ୍ୱିତ୍ୱ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—Bibikshu ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Intending or wishing to enter.

ବିବିଗ୍ନ—ଫ. ବିଣ (ବି+ବିଜ୍ ଧାତୁ=ଭୟ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bibigna ୧ । ଶଙ୍କିତ; ଭୀତ—1. Alarmed; afraid. ୨ । ଉଦ୍ବିଗ୍ନ—2. Anxious; perplexed; agitated.

ବିବିଜାନ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା. ବିବିଜାନ୍=ଜୀବନ ପରି ପ୍ରିୟତମା Bibijān ବିବି)—ମୁସଲ୍ମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ସ୍ନେହସମ୍ଭାଷଣ— ବିବିଜାନ A term of endearment addressed by a **vivijān** Mahomedan to his beloved lady.

ବିବିଜୀ—ବୈଦେ. ତ (ଫା. ବିବି+ସମ୍ମାନସୂଚକ ଜୀ)—ମୁସଲ୍ମାନ ଭଦ୍ର-Bibijī ମହିଳାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନାର୍ଥ ପ୍ରଯୋଗ—A term used in respect to Mahomedan ladies.

ବିବିଧ—ଫ. ବିଣ (ବହୁତ୍ୱ ଦ୍ର; ବି=ବହୁତ-।-ବିଧା=ପ୍ରକାର)—Bibidha ୧ । ନାନାବିଧ; ବହୁତ; ନାନାପ୍ରକାରର—2. Various; diverse; of different kinds or sorts. ୨ । ଅନେକ—2. Many; sundry; miscellaneous. ଦେ. ବି (ନାମ)—ରାମାୟଣୋକ୍ତ ବିପିବିଶେଷ—Name of a monkey described in the Rāmāyaṇa (ଦ୍ର—ବିବିଧ ବିବିଧ ମାଡ଼ ମାର ମାର ଧକାଇ ସ୍ତମ୍ଭିନ ଘନ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ରନ୍ଥବିଳାସ ।)

ବିବି ଧରା—ତାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଏକପ୍ରକାର ତାସ୍ ଖେଳ— Bibi dharā A kind of play in cards. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ କଲାଘାନ ରଙ୍ଗର ବିବି ତାସ୍ ସାହା ହାତରେ ପଡ଼େ ତା ଉପରେ ବୋଲ୍ଟ ହୁଏ ।]

ବିବି ସାଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମେମ୍ମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ପୋଷାକ Bibi sājibā ପିନ୍ଧିବା—To imitate the dress of an ବିବି ସାଜା **bibi sājanā** European lady.

ବିବି ସାହେ(ହା)ବ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବିବି+ସାହେବ)—ମେମ୍ ଓ Bibi sāhe(hā)ba ସାହେବ—An European lady and ବିବି ସାହେବ gentleman. ଦେ. ଅ—ମେମ୍ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି **bibi sāhib** ସମ୍ମାନସୂଚକ ପ୍ରଯୋଗ—1. An expression used in addressing European ladies. ୨ । ବିବି-ସାହେବା (ଦେଶ) 2. Bibisāhebā (See)

ବିବି ସାହେ(ହି)ବା—ବୈଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଫା)—ମୁସଲ୍ମାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି Bibisāhe(hi)bā ସମ୍ମାନାର୍ଥ ପ୍ରଯୋଗ—A respectable ବିବିସାହେବ **bibisāhibā** . Mahomedan lady

ବିବୀତ—ଫ. ବି (ବି=ନିଶ୍ଚେଷ+ୱାତ=ଗତ)—୧ । ପ୍ରଭୂତ ତୃଣାଦି- Bibīta ବିଶିଷ୍ଟ ପରିରକ୍ଷିତ ଗୋଚରଭୂମି—1. A grazing

Digitized by srujanika@gmail.com

land abounding in grass and reserved exclusively for cattle grazing. ୨ । ଗୋଚରଣ ଭୂମି—2. Pasture. ସ୍ୱ. ବ୍ୟ—୧ । ପରିରକ୍ଷିତ—2. Reserved. ୩ । ବାଡ଼ ଦଆ ହୋଇ ଥିବା—2. Fenced; enclosed.

ବିବୁଧ—ସ୍ୱ. ବ (ବି=ବିଶେଷରୂପେ+ବୁଧ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bibudha ଅ)—୧ । ଦେବତା—1. Deity. ୨ । ପଣ୍ଡିତ—2. Learned man; philosopher. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon.

ବିବୁଧ ବନିତା—ସ୍ୱ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିବୁଧ+ବନିତା)—ଦେବ Bibudha banitā ଲଗ୍ନୀ; ଅପ୍ସର—The heavenly virgins or nymphs (of Hindu mythology).

ବିବୁଧାଦ୍ରି—ସ୍ୱ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିବୁଧ+ଅଦ୍ରି)—ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—Bibudhādri The mythological mountain to the north of India. [ଉ-ବିବୁଧାଦ୍ରିରେ ଯେପରିକ ହୋଇ, ବାରମ୍ବେନ୍ ଦଶନ ବେଦ ରହ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ]

ବିବୁଧାନ—ସ୍ୱ. ବ (ବି+ବୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ—Bibudhāna 1. Learned man. ୨ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—(ବିବୁଧାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Teacher; preceptor. ୩ । ଦେବ—3. A Deity; a god. ସ୍ୱ. ବ୍ୟ ପୁଂ—ପଣ୍ଡିତ—Learned.

ବିବୃତ—ସ୍ୱ. ବ୍ୟ (ବି+ବୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିସ୍ତୃତ; ପ୍ରସାରିତ—Bibṛuta 1. Extended; expanded. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣିତ—2. Described; narrated. ୩ । ସ୍ପଷ୍ଟ—3 Clear. ୪ । ପ୍ରକଟିତ—4. Expressed; published. ୫ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ—5. Explained; amplified. ୬ । (ବିବୃତ—ବି) ପ୍ରକାଶିତ—6. Manifested; disclosed; displayed. ୭ । ମହତ୍—7. Great. ୮ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ; ଅନାବୃତ—8. Open; uncovered; opened. ସ୍ୱ. ବି—୧ । ବାତରୋଗବିଶେଷ—1. A sort of gout ୨ । ବିବରଣ—2. Description. ୩ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା; ଟୀକା—3. Explanation; a key. ୪ । ପ୍ରକଟନ—4 Publication; manifestation; specification. ୫ । ବିସ୍ତାର—5. Expansion. ୬ । ଉନ୍ମୂଳ; ହାଇ ମାରିବା—6. Yawning. ବେ. ବ୍ୟ—୧ । ବେଷ୍ଟିତ—1. Surrounded. ୨ । ବ୍ୟାପ୍ତ—2. Diffused. [ଉ—ବିବୃତ ଚନ୍ଦନଗନ୍ଧ ଗନ୍ଧବହ ବହୁ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

ବିବୃତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେ. କ୍ରି—ବିସ୍ତାରିତରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା Bibṛuta karibā କରିବା—To describe in detail; to explain. ବିବୃତକରା **विवृतकरना**

ବିବୃତ ଦ୍ୱାର—ସ୍ୱ ବ୍ୟ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିବୃତ+ଦ୍ୱାର)—ଯେଉଁ ଗୃହର Bibṛuta dwāra ଦ୍ୱାର ଖୋଲା ଯାଇଥାଏ—With the doors opened wide.

ବିବୃତାକ୍ଷ—ସ୍ୱ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିବୃତ=ବିସ୍ତାରିତ+ଅକ୍ଷି)—Bibṛutākṣha ବିସ୍ଫାରିତ ଲୋଚନବିଶିଷ୍ଟ—Having eyes (ବିବୃତାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) wide open. ସ୍ୱ. ବ—କୁକୁଟ—Cock.

ବିବୃତାସ୍ୟ—ସ୍ୱ ବ୍ୟ ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି, ବିବୃତ=ବିସ୍ତାରିତ+ଆସ୍ୟ=ମୁଖ)—Bibṛutāsya ଯେ ମୁଖବ୍ୟାଦାନ କରିଥାଏ—Having the (ବିବୃତ ମୁଖ, ବିବୃତ ବଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) mouth agape; (ବିବୃତାସ୍ୟା, ବିବୃତ ମୁଖା, ବିବୃତ ବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) with a gaping mouth.

ବିବୃତି—ସ୍ୱ. ବ (ବି+ବୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—୧ । ପୁନର୍ବୃତ୍ତ—Bibṛuti 1. Revision. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣନା—2. Description. ୩ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା—3. Explanation; exposition; interpretation. ୪ । ଟୀକା—4. Annotation, gloss.

ବିବୃତ୍ତ—ସ୍ୱ. ବ୍ୟ (ବି+ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଘୂରୁଥିବା, Bibṛutta ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ—1. Revolving; whirling. ୨ । ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ—2. Rolling on the ground; grovelling. ୩ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକ୍ ଚଳତ—3. Moving in a distorted manner.

ବିବୃତ୍ତି—ସ୍ୱ. ବ (ବି+ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)-ଚକ୍ରବତ୍ ଭ୍ରମଣ; ଘୂର୍ଣ୍ଣନ—Bibṛutti Whirling round; turning round.

ବିବୃଦ୍ଧ—ସ୍ୱ. ବ୍ୟ (ବି+ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ବଢ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୃ, ତ)—୧ । ବୃଦ୍ଧି Bibṛuddha ପ୍ରାପ୍ତ—1. Increased; augmented. ୨ । ଅତି ବୃଦ୍ଧ—2. Very old.

ବିବୃଦ୍ଧି—ସ୍ୱ. ବ (ବି+ବୃଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—ସମ୍ୟକ୍ ବୃଦ୍ଧି—Bibṛuddhi Increase; augmentation.

ବିବେକ—ସ୍ୱ.ବ (ବି-ବିଚ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ଳେଷ କରିବା,ପୃଥକ୍ କରିବା+ଭାବ. Bibeka ଅ)—୧ । ଉଚ୍ଚମନ୍ଦ ବିଶ୍ଳେଷ—1. Discrimination. ୨ । ବିବେଚନା—2. Consideration ୩ । ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ—3. Knowledge of fundamental truths. ୪ । ଧର୍ମାଧର୍ମର ବୋଧ—4. Knowledge of what is right and what is wrong. ୫ । ହିତାହିତ ବିବେଚନା—5. Conscience. ୬ । ଔଦାସ୍ୟ—6. Indifference to worldly affairs ୭ । ବୈରାଗ୍ୟ—7. Freedom from passions. ୮ । ସ୍ନାନାଗାର—8. Bath room, ୯ । ଚୌବଚ୍ଚା—9. A cistern. ୧୦ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷ; ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିବେଚନା—10, Considerstion about one's future actions. ୧୧ । ଦେହରୁ ଆତ୍ମାକୁ ପୃଥକ୍ ଜ୍ଞାନ କରିବାର କ୍ଷମତା; ସୃଷ୍ଟି ଓ ସୃଷ୍ଟିଙ୍କର ଭେଦଜ୍ଞାନ—11. The discrimination between the Creator and the created. ସଂ. ବ୍ୟ—ବିବେଚକ; ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ—Conscientious. [ଉ—ଲେଖିବା ପଢ଼ିବାର ଲୋକ, ସେ ଯେବେ ହୋଇବ ବିବେକ । ପାନକୃଷ୍ଣ. ରସବିନୋଦ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିବେକ ଖ୍ୟାତି—ସ, ବ—ସେଇଁ ବସ୍ତୁରଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସତ୍ତ୍ୱ ଅସ୍ତ୍ୱା ଓ Bibeka khyāti ପ୍ରକୃତିର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ— Discriminative knowledge; the perfet cognizance of the distinction between the Supreme Soul and the qualities of the universe.

ବିବେକ ବିରୁଦ୍ଧ—ସ. ବଣ—ଯାହା ଆପଣାର ବିବେକ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା Bibeka biruddha ଅନୁମୋଦିତ ନୁହେଁ—Against one's conscience; unconscientious.

ବିବେକ ବିହୀନ—ସ. ବଣ. ତୁ—(ଅସ୍ତ୍ୱା ଭତ୍)—ହିତାହିତ ବିବେଚନା Bibeka bihīna ଶୂନ୍ୟ—Unconscientious; destitute of the power of discriminatian.

(ବିବେକବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିବେକ ରହିତ
ବିବେକଶୂନ୍ୟ
ବିବେକହୀନ
} — ଅନ୍ୟରୂପ

ବିବେକ ବୁଦ୍ଧି—ସ. ବ—ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି—The faculty of Bibeka buddhi conscience; discriminating faculty.

(ବିବେକ ଶକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିବେକ ଶାସ୍ତ୍ର - ସ. ବ—ବିଚାରଶାସ୍ତ୍ର; ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର — Bibeka śāstra The science of Logic.

ବିବେକ ସମ୍ମତ—ସ. ବ—(ଅସ୍ତ୍ୱା ଭତ୍; ବିବେକ+ସମ୍ମତ)—ସେଇଁ Bibeka sammata କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆପଣାର ବିବେକ ବୁଦ୍ଧି ସମର୍ଥନ କରିଅଛି—Approved by one's conscience; conscientious.

ବିବେକାନୁମତ
ବିବେକାନୁକୂଳ
ବିବେକାନୁମୋଦିତ
} —ଅନ୍ୟରୂପ

ବିବେକାନନ୍ଦ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ନାମ)—୧ । ଲୋକକୁ ବିଅଯିବା ନାମ Bibekānanda 1. A name given to males. ୨ । ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସଙ୍କର ଜଗତପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଷ୍ୟ—2. The world-celebrated disciple of Śrī Ramakṛushṇa Paramahaṁsa.

ବିବେକିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବିବେକ)—ବିଚାର କରିବା— Bibekibā ବିଚାର କରା ବିଚାରନା To consider.

(ଉ— ଉପାସ୍ୟ ଅଛଇ ଯେ ଏକ । ଯେ ନୁହଁ ମନେ ତୁ ବିବେକ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିବେକୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବିବେକ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । Bibekī ବିବେକଯୁକ୍ତ—1. Discriminating. ୨ । ହିତା- (ବିବେଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିବେଚନା—ବ) ହିତ ଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ— 2. Conscientious. ୩ । ବୈରାଗ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—3. Indifferent to worldly concerns. ସ. ବ. ପୁଂ—ଦେବସେନ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର—Name of the son of king Debasena.

ବିବେଚକ—ସ. ବଣ—(ବି+ବିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ Bibechaka ଭଲ ମନ ବିବେଚନା କରେ—1. Distinguishing between good and bad. ୨ । ବିଚାରକ—2. Reasoning; thoughtful; considerate. ୩ । ଜ୍ଞାନୀ—3. Wise. ୪ । (ବିବେଚନା - ସ୍ତ୍ରୀ) ଭଲ ମନର ପରୀକ୍ଷାକାରକ—4. Able to test good and bad.

ବିବେଚନ(ନା)—ସ. ବ (ବି+ବିଚ୍ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. ଅନ;+ଟା)— Bibechana (nā) ୧ । ସଦସଦ୍‌ବିଚାରକରଣ)—1. Discri- (ଅବିବେଚନା—ବିପରୀତ) minating between good and bad. ୨ । ବିଚାର—2. Consideration. judgment. ୩ । ଅନୁସନ୍ଧାନକରଣ—3. Inves; tigation. ୪ । ବିଶେଷରୂପେ ଆଲୋଚନା ବା ବିଚାର ପୂର୍ବକ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—4. Ascertainment after consideration; considered judgment.

ବିବେଚନା ରହିତ—ସ. ବଷ—ବିଚାରଶୂନ୍ୟ—Destitute of dis- Bibechanā rahita crimination or consideration (ବିବେଚନା ଶୂନ୍ୟ, ବିବେଚନା ଶୂନ; ବିବେଚନା ବିହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିବେଚନୀୟ—ସ. ବଣ—(ବି+ବିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ବିବେଚିତ Bibechanīya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ; ବିଚାର୍ଯ୍ୟ—Deserving (ବିବିକ୍ତବ୍ୟ, ବିବେଚ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) consideration; to be considered.

ବିବେଚୟିତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବି+ବିଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; Bibechayitā ୧ମା. ୧ବ.) ବିବେଚନ କାରୀ; ବିବେଚକ— (ବିବେଚୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Considerate; thoughtful.

ବିବେଚିତ—ସ. ବଣ—(ବି+ବିଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବେଚ ଧାତୁ+ତ)— Bibechita ୧ । ବିଚାରିତ—Considered; judged; discriminated. ୨ । ନିରୂପିତ—2 Ascertained. ୩ । ତର୍କିତ—3. Reasoned. ୪ । ସିଦ୍ଧ—4. Finally settled.

ବିବୋଢ଼ା—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବି+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା, ୧ବ)- Biborḍhā ୧ । ବର —1. Bridegroom. ୨ । ପତି; ସ୍ୱାମୀ— 2. Husband.

ବିବୋଧ—ସ. ବ—(ବି+ବୁଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଜାଗରଣ— Bibodha 1. Waking up. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ବୋଧ—2. Understanding. ୩ । ବିକାଶ—3. Expansion. ୪ । ଜ୍ଞାନ—4, Knowledge. ଦେ. ବିଣ—ଅଧୀର; ଦୈର୍ଯ୍ୟହୀନ—Impatient. [ତୁ—ବିବୋଧ ନୁହଁ ହେ ଜନକ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।]

ବିବୋଧନ—ସ. ବି—(ବି+ବୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=ବୋଧ୍ ଧାତୁ ଭାବ. Bibodhana ଅନ)—୧ । ଜାଗରଣ—1. Awaking. ୨ । ଉଦ୍‌ବୋଧନ; ନିଦରୁ ଉଠାଇବା—2. Awakening; rousing up. ୩ । ବୁଝାଇବା—3. Demonstrating; explaining; dilating upon a matter. ୪ । ଜ୍ଞାପନ—4. Informing; intimating; communicating. ୫ । ବିକାଶକରଣ—5. Act of causing to expand; Showing; exhibiting. ୬ । ଦେଖାଇବା; ସ୍ମରଣ କରାଇବା—6. Reminding.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିବୋଧିତ—ଫ· ବିଣ (ବି+ବୋଧ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଜାଗରିତ
Bibodhita —1. Awakened; wakeful. ୨ । ଜ୍ଞାପିତ—2. Informed. ୩ । ଯାହାକୁ ଚେତାଇ ବିଅଯାଇ ଥାଏ—3. Reminded. ୪ । ବିକଶିତ—4. Expanded; dilated; exhibited.

ବିବ୍ବୋକ—ଫ· ବି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅଭିମତବସ୍ତୁପ୍ରାପ୍ତିରେ ଗର୍ବ ଦେଖାଇବା ଅନାଦର; (ଏହାପର କରିବାଦ୍ୱାରା ନାୟକର ପ୍ରଣୟ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ)—1. Affectation of indifference towards a beloved object (Apte). ୨ । ଗର୍ବଯୁକ୍ତ ଅନାଦର—2. Haughty indifference (Apte). ୩ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବଜ ଚେଷ୍ଟା—3. Amorous gestures (Apte).

ବିବ୍ରତ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ବ୍ରତ)—୧ । (ବୈଦିକ) ଅନିଚ୍ଛୁକ—
Bibrata 1. Reluctant (M. W.). ୨ । (ବୈଦିକ) (ବିବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଗର୍; ଉତ୍ତରଦାସ୍ତକ; ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନକାସ୍ତ—2. Refractory (M. W.). ୩ । ବହୁ କର୍ମ ବା ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନକାସ୍ତ—3. Performing various actions or ceremonies (M. W.). ଦେ. ବିଣ—୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ ବା ଶୃଙ୍ଖଳାରୁ ବିଚ୍ୟୁତ—1. Disorganised. ୨ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ—2. Perplexed; overwhelmed; confounded; troubled. ୩ । ବିପନ୍ନ—3. Beset with danger or difficulties. ୪ । ହତକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—4. Dumbfounded; confounded. [ଦୃ—ବିବ୍ରତ ଶବ୍ଦର ଉକ୍ତ ଦେଶଜ ଅର୍ଥମାନ ସମ୍ପୃକ୍ତ କୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ମିଳେ ନାହିଁ ।]

ବିଭକ୍ତ—ଫ. ବିଣ (ବି+ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ପୃଥକ୍‌କୃତ;
Bibhakta ବିଭକ୍ତ—1. Divided; separated. ୨ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ପୃଥକ୍ କୃତ—2. Partitioned; shared out. ୩ । ସଞ୍ଚାରିତ—3. Conveyed by contagion. ଦେ. ବିଣ (ଗଣିତ)—ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ହରଣ କରି ଯାଇଥିବା (ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସଙ୍ଖ୍ୟା)—(mathematics; a number) Divided by another. [ଦୃ—ଗଣିତରେ ଗୋଟିଏ ରାଶିକୁ ଅନ୍ୟ ରାଶି ଦ୍ୱାରା ବିଭକ୍ତ କରି ଗଲେ 'ପ୍ରଥମ ରାଶି ବିଭକ୍ତ ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଶି' ବୋଲି ମୁହଁରେ ବୋଲିବାକୁ ହୁଏ; ଯଥା—୫ କୁ ୩ ବିଭକ୍ତ ୫ ବୋଲିଯାଏ । ଏହାର ଅର୍ଥ ୩ ସଙ୍ଖ୍ୟାକୁ ୫ ଦ୍ୱାରା ବିଭକ୍ତ କରିଗଲ୍ଲ ।]

ବିଭକ୍ତି—ଫ. ବି (ବି+ଭଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—୧ । ଭାଗକରଣ;
Bibhakti ବଣ୍ଟନ—1. Partitioning; division. ୨ । ରଚନା—2. Orderly arrangement; composition. ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦରେ ଓ ଧାତୁରେ କାରକ, ବଚନ ଓ ପୁରୁଷ ବଜ୍ଞାପକ ପ୍ରତ୍ୟୟ—3. (grammar) An affix or termination denoting the case, person and number of a verb or word.

ବିଭକ୍ଷଣ—ଦେ. ବି (ଫ. ବୁଭୁକ୍ଷା)—ଖାଇବା ଇଚ୍ଛା—Desire to
Bibhakshana eat. (ଉ—ବାକ୍ଷଣ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କଲେ, ବିଭକ୍ଷଣେ ମନ ବଳାଇଲେ । ରଙ୍କ. ବୈଦେଘୋଷବିଳାସ ।)

ବିଭଙ୍ଗ—ଫ. ବି (ବି+ଭଜ୍ ଧାତୁ=ଭାଙ୍ଗିବା+ଭାବ ଅ)—୧ ।
Bibhanga ଭାଙ୍ଗିବା—1. Fracture. ୨ । ବନ୍ୟାସ; ରଚନା—2. Arrangement; setting in order; composition. ୩ । ସଙ୍କୋଚ—3. Contraction. ୪ । (+କର୍ମ ଅ) ଖଣ୍ଡ; ଛେଦ—4. A piece; section,; part. ୫ । ବଳୟଳିତ ଚର୍ମ—5. 5, Wrinkle. ଦେ. ବି (ଫ· ବିଭଙ୍ଗି)—୧ । ରୋଗାଦି ହେତୁ ମୁଖର ମଳିନତା ବା ବର୍ଣ୍ଣହୀନତା—1. Paleness brought about by disease. ୨ । ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଭଙ୍ଗିର ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ—2. Change of one's countenance. ୩ । ଚେହେରାର ବିରୂପତା 3. Change of appearance for the worse. ଦେ. ବିଣ—୧ । ରୋଗାଦି ହେତୁ ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ବା ବିବର୍ଣ୍ଣ—1. Pale or discoloured owing to disease. ୨ । ଆପଣାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଭଙ୍ଗିହୀନ—2. Crestfallen. ୩ । ବିରୂପ; ବେଢଙ୍ଗ—3. Of changed appearance (for the worse). ୪ । 'ଭଙ୍ଗ' ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖ ପରି ବିବର୍ଣ୍ଣ—4. Having one's face discoloured. ୫ । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ; ଅଡ଼ୁଆଡ଼ୁଥା—5. Confused; disordered. (ଉ—ଖସି ଖୋସିବା ବସନ, ବିଭଙ୍ଗ କେଶ ବସନ, ଚେଡ଼େ ପ୍ରସନ୍ନ । ରଙ୍କ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।) ୬ । ନିରୁତ୍ସାହ; ଉତ୍ସାହ ଶୂନ୍ୟ—6. Devoid of zeal. ୭ । ମଳିନ ମୁଖ; ବିରସ—7. Pale in countenance. (ଉ—ଏତେ ବୋଲି ଶର ବୃଷ୍ଟି କଲେ ତାର ଅଙ୍ଗ. ଦସଇ ଅସ୍ତରଙ୍ଗର ନୁହଇଁ ବିଭଙ୍ଗ—ବିଷ୍ଣୁନାଥ.ବିରହ ଗ୍ରସ୍ତାସ୍ପୃଶ ।)

ବିଭଙ୍ଗ ରସ—ଦେ· ବି (ଫ. ବିଭଙ୍ଗ ଓ ରସ)—୧ । ରସଭଙ୍ଗ—
Bibhanga rasa 1. Break of a sentiment. ୨ । (କାବ୍ୟରେ) କରୁଣ ରସ—2. Tragical sentiment (in fiction). (ଉ—ବିଭଙ୍ଗ ରସ ବୋଲିଣ ନ ବର୍ଣ୍ଣିଲ ଏତେ, ବୁଧେ ବୋଲୁଛନ୍ତି ଏହା ଦୋଷ ଗୁଣ ଗୀତେ । ରଙ୍କ. ବୈଦେଘୋଷବିଳାସ ।)

ବିଭଙ୍ଗି—ଫ. ବି (ବି+ଭଜ୍ ଧାତୁ+ଇ)—ଭାଙ୍ଗି; ଦାବଭାବ—
Bibhangi Countenance.

ବିଭଜନ—ସଂ· ବି (ବି+ଭଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—ବିଭାଗକରଣ;
Bibhajana ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବା—Dividing a thing into parts.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭଜନୀୟ—ସଂ. ବି (.ବି+ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ବିଭାଜ୍ୟ; ବିଭକ୍ତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Divisible into parts.
Bibhajanīya

ବିଭଜ୍ୟମାନ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଆନ)—ଯାହା ବିଭକ୍ତ ହେଉଅଛୁ—Being divided into parts.
Bibhajya māna

ବିଭଞ୍ଜନ—ଦେ. ବିଣ—ଭଗ୍ନ—Broken. (ଜୁ—ବିଭଞ୍ଜନ ରଥକୁ ଦେଖିଲେ ଶତ୍ରୁ ପାଣି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।)
Bibhañjana

ବିଭଞ୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବିଭଞ୍ଜ)—୧ । ଭାଙ୍ଗିବା—1. To break. (ଜୁ—ବିଭଞ୍ଜେ ଇକ୍ଷୁ ଦଣ୍ଡ ପର ପ୍ରଜଘ ଜଘକୁ ଗଵମାଦନ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।) ୨ । ଜୋରରେ ବା ବଳପୂର୍ବକ ଆଣିବା - 2. To bring forcibly. (ଜୁ—ମଗ୍ନ ପ୍ରଳୟ ଜଳରେ ଥିଲ୍ଲ ଦ୍ରଜ, ବନ୍ୟ ଅଗ୍ରେ ତୋଳ ଧଇଲ ବିଭଞ୍ଜି । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥ ।) ୩ । ଗୋଟ ଗୋଟ କରିବା—3, To separate; to deal separately one by one. (ଜୁ—ଶୁଣ ବିଭଞ୍ଜି କହିବା ବିବେକ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଥ ।)
Bibhañjibā

ବିଭବ—ସଂ. ବି (ବି=ପ୍ରଧାନ; ଜ୍ଞାପ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବିଭୂତି; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. Mastery; supreme power. ୨ । (+କରଣ ଅ) ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—2. Property; wealth. ୩ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ଅର୍ଥ; ସମ୍ପଦ୍—3. Prosperity; riches. ୪ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି—4. Emancipation; beatitude. ୫ । ଔଦାର୍ଯ୍ୟ—5. Liberality of mind; magnanimity. ୬ । ମହତ୍ତ୍ୱ—6.Greatness;grandeur. ୭ । ସମ୍ମାନ୍ୟତା; ଗୌରବ—7. Rank; dignity; glory. ୮ । (ଅଶ୍ୱ-କରଣ,ଅ) ବସ୍ତୁର ବିଶେଷ—8.Name of a certain year. ୯ । ଶକ୍ତି; କ୍ଷମତା—9. Power; potency ପ୍ରାଦେ. (ଇତ୍ତିକ) ବି—୧ । ଅପମାନ—1. Indignity. ୨ । ଦୁଃଖ; କଷ୍ଟ—2. Misery. ୩ । ଗାଳମନ୍ଦ—3. Abuse.
Bibhaba

ବିଭବ ବୃଦ୍ଧି—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଭବ+ବୃଦ୍ଧି)—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି—Increase of wealth or prosperity.
Bibhaba bṛuddhi

ବିଭବ ରହିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଧନଶୂନ୍ୟ; ନିର୍ଧନ—Poor; destitute.
Bibhaba rahita
(ବିଭବ ଶୂନ୍ୟ; ବିଭବ ଶୂନ—ଅନ୍ୟରୂପ; ବିଭବରହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଭବଶାଳୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଭବ+ଶାଳିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ; ଧନୀ—Wealthy; very rich; prosperous.
Bibhabaśālī
(ବିଭବଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଭବ ହାନି—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଭବ+ହାନି)-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ବିନାଶ—Loss of wealth, adversity.
Bibhaba hāni
(ବିଭବନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିବରଣ—ଦେ. ବିଣ—ପରିହିତ; ପିନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା—Worn; clothed; clad. ଦେ. ବି—ପରିଧାନ—Wearing; dress. [ଜୁ—ବିବରଣ ଜୀର୍ଣ୍ଣୀଶ ଜୀର୍ଣ୍ଣୀରମାନ ସହିଁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]
Bibharaṇa

ବିଭର୍ତ୍ତି—ସଂ. କ୍ରି (ଭୃ ଧାତୁ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ; ସମସ୍ତ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ; ଏକବଚନର ଆକାର)—୧ । ଧାରଣ କରୁଅଛି; ପୋଷଣ କରୁଅଛୁ—1. Is holding; is bearing. ୨ । ଚକଚକ କରୁଅଛୁ; ଶୋଭା ପାଉଅଛୁ—2. Is glittering; is shining; is looking nice. [ଜୁ—ବିଭର୍ତ୍ତି ମୋଭପତ୍ନୀ ଦନ୍ତ ଓଷ୍ଠ ମାଣିକ୍ୟ ପାତ୍ରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]
Bibhartti

ବିବ(ଭୋ)ଳିତ—ପ୍ରା. ବିଣ (ସ. ବିହ୍ୱଳ; ପ୍ରା· ବିବ୍ଭଳ)—୧ । ବିହ୍ୱଳ—1. Perplexed; confounded. ୨ । ଯେ ସବୁ କଥା ଭୁଲିଯାଏ—2. Forgetful. ୩ । ଭ୍ରାନ୍ତ—3 Intoxicated. ୪ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ -4 Bewildered.
ବିବଳ
ବିଭୋର(ଳ)
Bibha(bho)lita
ଅନ୍ୟରୂପ

ବିଭଳ, ବିଭୋଳ, ବିଭୋର **घबडाया हुआ**

ବିବ(ଭୋ)ଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବିହ୍ୱଳ)—ବିହ୍ୱଳ ହେବା; ଶୋକାଦି ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମ ହେବା—To be perplexed; to be bewildered. [ଜୁ—ବୋଲୁ ବାଛୁ ସଜ୍ଜଲେ, ରମଣର, ବଜ୍ଜଲେ, ଯେତେ ତା ଶିର ନ ଟେକଲେ ସେ; ବିଭଳଲେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।]
Bibha(bho)libā
घबडाना

ବିଭା—ସ, ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବି=ବିଶେଷ ଭାବରେ+ଭା ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ପ୍ରଭା; ଦୀପ୍ତି—1 Splendour; brilliancy. ୨ । କିରଣ—2. Ray; beam of light. ୩ । ପ୍ରକାଶ—3. Exhibition; manifestation. ୪ । ଆଲୋକ—4. Light; illumination. ୫ । ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—5. grace; beauty· ଦେ.ବିବାହ; ବିଭା **बयाह** (ସ· ବିବାହ) ବିବାହ—Marriage.
Bibhā

ବିଭାଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିବାହିତା; ଯାହାକୁ ବିବାହ କରିଯାଇଥାଏ; ବେଗ୍ଧା—Married (wife). ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ନିଜର ବିବାହିତା ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ—One's married wife. [ଜୁ—**बयाही** ସ୍ତ୍ରୀଗ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ପାଠ ମୁହିଁ, ମୋହର ପଛେ ଆଉ ଯେ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ ବିଭାଇ । ପ୍ରାଚୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]
Bibhāī

ବିଭାକର—ସ. ବିଣ (ବିଭା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦୀପ୍ତିଜନକ—Illuminating. ସ· ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ । ଅର୍କ ବୃକ୍ଷ—3. Calotropis Gigantea (plant).
Bibhākara

ବିଭା କରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବରକୁ ବା କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରାଇବା-ବିବାହ(ବିୟେ) ଦେଓୟା 1. To bring about a marriage; **बयाह करना** to give a girl or a boy in marriage.
Bibhā karā(re)ibā
(ବିଭା ଦେବା —ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ବରକୁ ବା କନ୍ୟାକୁ ଜଳେ) ବିବାହିତ ଦେବା—1. To marry. ୨ । ବିଭା ବିୟେ କରା **बयाह करना** କରାଇବା—2. To give a boy or a girl in marriage.

Bibhā karibā

ବିଭାଗ—ସ. ବି (ବି + ଭଜ୍ ଧାତୁ + ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ଭାଗ; ଅଂଶ—Bibhāga 1. A share. ୨ । ବଣ୍ଟନ—2. Division. ୩ । ବଣ୍ଟାଘଣ୍ଟି—3. Partition. ୪ । (+କର୍ମ. ଅ) ଦାୟ ବା ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ଦାୟାଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ—4. Partition of paternal estate. ୫ । ଖଣ୍ଡ—5. Piece; lot. ୬ । (ଗଣିତ) ଭଗ୍ନାଂଶର ଭାଜ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା—6. (mathematics) The numerator of a fraction. ୭ । (ଗଣିତ) ଭଗ୍ନାଂଶ—7. (mathematics) Fraction. ଦେ. ବି—୧ । ସରକାର ବା ସାଧାରଣ କର୍ମର ଓ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ବିଭାଗ; ଉପାନ୍ତଃମେଷ୍ଟ; ଇଲାକା—1. A department of Government; public department, an establishment. ୨ । ରାଜ୍ୟ ଶାସନାର୍ଥ କୃତ ପ୍ରଦେଶର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଂଶ—2. A division of a province. (ଯଥା—ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗ) [ଦ୍ର—ଇଂରାଜ ଶାସିତ ଭାରତବର୍ଷ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଦେଶରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶ କେତେକ ବିଭାଗରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗ ଗୁଡ଼ିଏ ଜିଲ୍ଲାରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲା କେତେକ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ବା ମହକୁମାରେ ଥିଲା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ କେତେକ ଥାନାରେ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥାନା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରାମପଞ୍ଚ ବା ପ୍ରଗନାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।]

Bibhāga patra

ବିଭାଗ ପତ୍ର—ସ. ବି (କରରଆ)—୧ । ବଣ୍ଟନ ପତ୍ର—1. Deed of partition. ୨ । ଗୋସୁଆରି—2. Document of allotment different shares. (ବିଭାଗ ପତ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bibhāga jogya

ବିଭାଗ ଯୋଗ୍ୟ—ସ.ବି—ବଣ୍ଟନ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Divisible; capable of being partitioned into shares. (ବିଭାଗାର୍ହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bibhāgī

ବିଭାଗୀ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ବିଭାଗ + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବଣ୍ଟନ—Partitioning. ଦେ. ବି ଅଂଶୀଦାର—2. Cosharer; partner. (ବିଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Bibhāgīya

ବିଭାଗୀୟ—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି ସାଧାରଣ ବା ସରକାର କର୍ମବିଭାଗ ସମ୍ପର୍କୀୟ—1. Departmental. ୨ । (ସ. ବିଭାଗୀୟ ବିଭାଜ୍ୟ) (କରରଆ) ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ବଣ୍ଟନ କରିବା—2. (property) To be partitioned.

Bibhā ghara

ବିଭା ଘର—ଦେ. ବି—ବିବାହ ଉତ୍ସବ—Marriage festival. ବିଏବାଡ଼ୀ **विवाह**

Bibhā ghari(ru)ā

ବିଭା ଘରି(ରୁ)ଆ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁମାନେ ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଥାଆନ୍ତି—Persons joining a marriage festival. ବିୟେ ବାଡ଼ିର ଲୋକ **बरात् सरात्**

Bibhā churdā

ବିଭା ଚୁଡ଼ା—ଗ୍ରା. ବି (ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଦରର)—୧ । ବିବାହ—1. Marriage. ୨ । ବିବାହ ଓ ତତ୍ ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ ବିଏ ଟିଏ କର୍ମମାନ—2. Marriage and its concurrent acts and rites. ବିୟେ ସାଦୀ **बयाह सादी**

Bibhājaka

ବିଭାଜକ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ(ବି + ଭଜ୍ ଧାତୁ + ଣ୍ୱୁଲ୍.ଅକ)—ବଣ୍ଟନକାରୀ—Dividing; distributing. ସ.ବି—୧ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁକୁ ବଣ୍ଟନ କରେ—1. A person who divides a thing into different shares. ୨ । (ଗଣିତ) ଭଗ୍ନାଂଶର ହର ସଂଖ୍ୟା—2. (mathematics) The denominator of a fraction. ୩ । ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସଂଖ୍ୟା ହରଣ କରାଯାଏ—A number by which another is divided.

Bibhājya

ବିଭାଜ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବି + ଭଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବିଭାଗ ଯୋଗ୍ୟ—1. Divisible. ୨ । ଯାହା ଉଣ୍ଣ ଉଣ୍ଣ [ବିଭାଜ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ତ] ଅଂଶରେ ପୃଥକ୍ କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ—2. Fit to be partitioned into different shares ୩ । ଖଣ୍ଡନୀୟ—3. Partible. ସ.ବି (ଗଣିତ) ଭଗ୍ନାଂଶର ଲବ—(mathematics) The numerator of a fraction.

Bibhājyatā(twa)

ବିଭାଜ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବି (ବିଭାଜ୍ୟ + ତ୍ୱ.ତା, ତ୍ୱ)—୧ ବିଭକ୍ତ କରି-ବାର ଯୋଗ୍ୟତା—1 Divisibility. ୨ । (ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନ) ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି କୌଣସି ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଯେଉଁ ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ନାନା-ଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଏ—Divisibility of a thing; the quality of a thing owing to which it is split up into parts when force is applied to it.

Bibhāṇḍa

ବିଭାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି (ନାମ) (ସ. ବିଭାଣ୍ଡକ)—ଋଷିବିଶେଷ—Name of a sage. (ଦ୍ର—ଛଳେ ପିତ ଦ୍ୱେଷେ ବିଭାଣ୍ଡ ବି ଦେଲେ ବାରନାସ୍ତ ବଶ ହୋଇ । ଅଯମନ୍ତ୍ୟ. ବିଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।)

Bibhāṇḍaka

ବିଭାଣ୍ଡକ—ସ. ବି—ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ମୁନିଙ୍କର ପିତା—Name of the father of Ṛushyaśṛunga.

Bibhāta

ବିଭାତ—ସ. ବି (ବି + ଭା ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା + ଅଧିକରଣ ତ)—ପ୍ରଭାତ; ସକାଳ—Morning; early morning.

Bibhāti

ବିଭାତି—ସ. ବି—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—1. Beauty. (ଦ୍ର—ବାମଦେବ ବିଭାତି ବାମା କେତେ, ବିଭାତ ସମାଜଗତେ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷ ବିଲାସ ।) ୨ । କିରଣ; ତେଜଃ—2. Rays (of the sun). (ଦ୍ର—ବିଭା ବସୁର ବିଭାତ, ଖ୍ୟାତ ଭାସର ଜଗତ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ସେମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଆହାର ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶ ବିଲାସ ।)

ବିଭା ତିଥି—ଦେ. ବ (ସ ବିବାହ+ତିଥି)—୧ । ବିବାହ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିବସ—1. The day fixed for a marriage. ୨ । ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ବିବାହ ପାଇଁ ଶୁଭଯୁକ୍ତ ଦିବସମାନ—2. Days which are considered auspicious according to astrology for the celebration of marriage ceremony.

ବିଭାତିବା—ଦେ.(ପଦ୍ୟ)କି.(ସ.ବିଭାତ)—୧ । ଶୋଭା ପାଇବା—1. To look beautiful. ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟଭାବ ସହ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—2. To shine. (ଉ—ବିଧରୁଡ଼ି ଗଲ୍ପ, ବିଭାତିଛି ସ୍ୱପ୍ନ ସୀତା ଧର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବିଲାସ ।)

ବିଭା ଟୋଏ(ଇ)ନା—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ବିବାହ କର—Marriage toe(i)nā tax; cess or customary present payable to the Raja by the marriage party.

(ବିଭା ଉଇନା, ବାହାଉଇନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଭାନ—ଗ୍ରା. ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ (ସ. ବିମାନ)—ଖଟୁଳି (ଦେଖ) Bibhāna Khaṭuli (See).

ବିଭାପାଞ୍ଚି—ଦେ. ବ—ବର ଓ କନ୍ୟା ବିବାହ ବେଦିରେ ସେଉଁ ଲୁଗା, Bibhā pāñchi ପିନ୍ଧନ୍ତି—Pieces of cloth worn by the ବିବାହର କାପଡ଼ bride and the bridegroom at the **କେହବର ପଟ, ସୋହାଗ କପଡା,** marriage altar. [ଦ୍ର— **ବିହୌତି କପଡା** କନ୍ୟାର ବିବାହ କାଳୀନ ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ରକୁ ବଡ଼ଲ ବା(ଘା)ଟ ବୋଇଯାଏ ଓ ବରର ବସ୍ତ୍ରକୁ ପାଞ୍ଚ ବୋଲ୍ଯାଏ ।]

ବିଭାବ—ସଂ. ବି. (ବି=ବିବିଧ+ଭୂ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ନଜର Bibhāba ପରିଚୟ ଦାନ—1. Introducing one's self to another's acquaintance or notice. ୨ । (+କରଣ ଅ) କାବ୍ୟ ନାଟକାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରସ (ଯଥା—ଶୋକ, କ୍ରୋଧ, ପ୍ରେମ, ଉତ୍ସାହ ଇତ୍ୟାଦି) ଆଦି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବର କାରଣ—2. The mental condition which gives rise to or develops an emotion or sentiment (in works of fiction). [ଦ୍ର—ବିଭାବ ୨ ପ୍ରକାର, ଯଥା—ଉଦ୍ଦୀପନ ଓ ଆଲମ୍ବନ] ଦେ. ବ—ବିଶେଷ ଭାବନା; ଚିନ୍ତା—Anxiety. (ଉ—ବିଭାବ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିଦ୍ରା ନ ଆସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶ ବିଲାସ ।)

ବିଭାବନ(ନା)—ସ. ବ (ବି+ଭୂ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଭାବ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ; Bibhābana(nā) +ଅ)—୧ । ବିବେଚନା—1. Discrimination; consideration. ୨ । ଅନୁଭବ କରଣ—2. Perception. ୩ । ଚିନ୍ତନ—3. Reflection; thought; act of pondering over a thing. ୪ । ଅବଧାରଣ—4. Determination, settling of a thing in one's mind. ୫ । ପ୍ରକାଶନ; ଆବିଷ୍କରଣ—5. Discovering. ୬ । ଭୂୟୋ ଦର୍ଶନ—6. Observation. ୭ । ମିଳନ; ଭେଟ—7. Interview. ୮ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—8. A figure of speech depicting an effect or event without any apparent or approximate cause. [ଦ୍ର—କାରଣ ବ୍ୟତିରେକେ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲେ ବିଭାବନା ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ;ଯଥା— "ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକର କରେ ଆହ୍ଲାଦ, ଅମୃତ ନୁହେଁ ସେ ଇନ୍ଦୁ ସୁଆଦ, ଚନ୍ଦ୍ରା ନୁହେଁ ଜାତ କରେ ବିଷାଦ, ବଢ଼ାଏ ଗରବ ନୁହେଁ ସଙ୍କଦ ।" କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ବିଭାବନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଭୂ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । Bibhābanīya ୧ । ବିବେଚନୀୟ; ଚିନ୍ତନୀୟ – 1. Fit to be ବିଭାବଯିତବ୍ୟ ବିଭାବ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ considered; deserving consideration or reflection. ୨ । ଦର୍ଶନୀୟ—3. Visible. ୪ । ସୁନ୍ଦର—4. Beautiful; charming to the eye. graceful,

ବିଭାବରୀ—ସ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଭା=ପତ୍ନି+ଆ+ବୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ Bibhābarī ଇ; ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପତ୍ନିକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖେ ।)—୧ । ରଜନୀ; ରାତି—1. Night. ୨ । କୁଟ୍ଟିନୀ; କୁଟୁଣୀ; ଦୂତୀ—2. A procuress. ୩ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ବିବାଦ ବା ଧସ୍ତାଧସ୍ତି ସମୟରେ ଚିରିଯାଇଥିବା ବସ୍ତ୍ରର ଖଣ୍ଡ ବା ଟୁକୁରା; ବି ବା ଦ ବସ୍ତ୍ର ମୃଣ୍ଡୀ—3. Shreds of a garment or cloth torn during a scuffle. ୪ । ହଳଦୀ—4. Turmeric. ୫ । ମୌଖର୍ଯ୍ୟ; ମୁଖରତା—5. Scurrility; abusiveness. ୬ । ମେଦା ଲତା—6. Name of a creeper ୭ । ବାଚାଳୋଷ୍ଠି; କଳହୁଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀ—7. A churlish woman; a shrew. ୮ । ବେଶ୍ୟା—8. Harlot.

ବିଭାବରୀ ନାହା—ଦେ. ବ (ସ. ବିଭାବରୀ+ନାଥ ବା ନାଥକ)—Bibhābarī nāhā ରଜନୀପତି; ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. (ଉ—ଜ୍ୱଳନରୁ କଳ ସେହ୍ନଦନୁ କେଳ, କରେ ବିଭାବରୀ-ନାହାକର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋପ୍ତଭଞ୍ଜ. ଜ ଗୀତ ।)

ବିଭାବସୁ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଭା=ପ୍ରଭା+ବସୁ=ଧନ)—୧ । Bibhābasu ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon. ୩ । ଅଗ୍ନି—3. Fire. ୪ । ଚିତ୍ରକ ଗୁଳ୍ମ—4. A plant; Plumbago Zeylanica. ୫ । ହାରବିଶେଷ—5. A sort of necklace.

ବିଭାବସୁଜା—ସ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟକନ୍ୟା; ଯମୁନାନଦୀ—The river Bibhābasujā Jamuna. (ଉ—ବିଭାବସୁଜା କଲ୍ଲୋଳରେ ଭାସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବିଲାସ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭା ବାସି—ଦେ. ବ—ବିବାହବିବସର ପରଦିନ—The morrow of a marriage. (ଉ—ବିଭାବାସି ବାସୀବିୟେ ବେପାମୁହଁ ଘୋଡ଼ା । ଭଗ ।) **बयाहका दुसरा दिन; मरदादी**

ବିଭାବି(ବୁ)କ—ଦେ. ବ (ବ+ଭାବୁକ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି—Bibhābi(bu)ka A great thinker. (ଉ—ବିଭାବିକରେ ଖେଦ ବେଦ ସବ । ରଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ବିଭାବିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଭୂ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ ତ)—୧ । ଅନୁଭୂତ Bibhābita —1. Experienced. ୨ । ବିବେଚିତ—2. Considered; judged. ୩ । ବିଚାରିତ—3. Pondered over; thought over. ୪ । ଦୃଷ୍ଟ—4. Seen. ୫ । ଅବଧାରିତ—5. Ascertained; observed. ୬ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ—6. Famous; celebrated. ୭ । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—7. Established.

ବିଭାବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଦ୍ୟ; ସ. ବିଭାବନା)—ଭାବିବା; ଚିନ୍ତା କରିବା—To think; to ponder over. ବିଚାରିବା (ଉ—ସାଶ ପ୍ରଭୃ ସଦ୍ଭାବେକ ବିଚାର । ରଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।) **विभावना**

ବିଭା ବେଦୀ—ଦେ. ବ (ସ. ବିବାହବେଦୀ)—ଯେଉଁ ବେଦିକା ବା Bibhā bedī ମୃତ୍ତିକାସ୍ତୂପ ଉପରେ ବିବାହକର୍ମ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ—ବିୟେରବେଦୀ **बयाहवेदी** The marriage altar,

ବିଭାବ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ଭୂ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଭାବି ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—Bibhābya ୧ । ବିବେଚ୍ୟ; ଚିନ୍ତନୀୟ—1, Fit to be considered. ୨ । ଦର୍ଶନୀୟ—2. Observable. ୩ । କଳ୍ପନୀୟ—3. Conceivable.

ବିଭା ବ୍ରତ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଗତର)—ବିବାହ ଓ ଉପନୟନ—The ceremonies of marriage and upanayana. ଉପନୟନ ବିବାହ **बयाहआउरजनेउ** (ବାହାବରତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ବିଭାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି+ଭାର୍ଯ୍ୟା)—ଯାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ମର ଯାଇଅଛି; ବିପତ୍ନୀକ—Widower Bibhārjya

ବିଭାଷା—ସ. ବ (ବି+ଭାଷା)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା—Bibhāshā 1. A class of prākṛuta or vernacular language. ୨ । ବିକଳ୍ପ; ଦ୍ୱୈଧଭାବ; ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ କଳ୍ପନା—2. Optional form; an alternative. ୩ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରିଣୀବିଶେଷ—3. A musical note. ୪ । ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା; ଦେଶାଂଶ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା—4. Dialect. ୫ । ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ଭାଷା, ଯାହା କୌଣସି ବ୍ୟାକରଣଗତ ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ; ଇତର ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା—5. Colloqual language that defies the rules of grammar. ଦେ. ବ—୧ । ଗାଳ-ମନ୍ଦ—1. Abuse. ୨ । ଅଶ୍ଳୀଳବାକ୍ୟ—2.Indecent language.

ବିଭାସ—ସ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ବ=ପତ୍ନୀ+ଭାସ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ମ, ଅ)—Bibhāsa (ପତ୍ନୀ ଭାବାର ସ୍ୱରକୁ ବାରମ୍ବାର ବୋଲିବା ପ୍ରକାରେ (ବିଭାଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଲୁଥିବା) ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରିଣୀବିଶେଷ—A tune in Hindu music (in which the note is repeated like that of a bird repeating its note). [ଦ୍ର—ଏହା ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ଗାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଓ ସାରସ୍ୱତାଶ୍ରିତ ।]

ବିଭାସ କେଦାର—ଦେ. ବ—ସ୍ୱରବିଶେଷ (ସ୍ୱର ଭଲେ ନୋଟ୍, Bibhāsa kedāra ଦେଖ)—A note of music (See notes under Rāga).

ବିଭାସ ଗୁଜ୍ଜ(ର୍ଜ)ରୀ—ସ. ବ—ବିଭାସ ଓ ଗୁଜ୍ଜରୀ ନାମକ ସ୍ୱରଦ୍ୱୟର Bibhāsa gujja(rja)rī ମିଶ୍ରଣରେ ଗୀତ ହେବା ସ୍ୱରିଣୀ-ବିଶେଷ—Name of a tune in Hindu music.

ବିଭାସା—ସ. ବ (ବି+ଭାସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ପ୍ରକାଶ—Bibhāsā 1. Manifestation exhibition. ୨ । ପାଭି—2. Lustre.

ବିଭାସିତ—ସ ବିଣ (ବି+ଭାସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଭାସି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ତ)—Bibhāsita ୧ । ପ୍ରକାଶିତ—1. Revealed; manifested; disclosed. ୨ । ଆଲୋକିତ—2. Lighted; illuminated, ୩ । ସରଶୋଭିତ—3. Adorned; beautified. ୪ । ପୁଟୁଥିବା; ପ୍ରଫୁଟିତ—4. Blown; blooming (said of a flower).

ବିଭାସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଦ୍ୟ) (ସ. ବିଭାସିତ)—ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—Bibhāsibā To be manifested. [ଉ—ଦରହାସ-ଛଟା ବିଭାସିଲ ଗୁରୁ-ଅସ୍ୟ-ବମ୍ବେ କମଳାର—ସ୍ୱାଇନାଥ. ବିଭାସା **विभासना** ଯଯାଚ ।]

ବିଭିନ୍ନ—ସ. ବିଣ (ବି+ଭିଦ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Bibhinna ୧ । ଅଲଗା ଅଲଗା; ପୃଥକ୍‌ଭୂତ—1. Separated distinct; separate. ୨ । ଖଣ୍ଡିତ; ବିଭକ୍ତ—2. Divided; partitioned. ୩ । ବିଘଟ୍ଟିତ; ଘଷା ହୋଇଥିବା—3. Agitated. ୪ । ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ; ବିଦାରିତ—4. Lacerated; torn. ୫ । ବିଦଳିତ—5. Bruised. ୬ । ମିଶ୍ରିତ—6. Mixed. ୭ । (+କର୍ତ୍ତା.ତ)ପୃଥକ୍‌ବିଧ-7. Of distinct or separate kinds. ୮ । ନାନାବିଧ—8. Of various kinds ୯ । ବିକଶିତ—9. Expanded; opened. ୧୦ । ନିଃଶେଷିତ—10. Exhausted; emptied. ୧୧ । ବିଭ୍ରାନ୍ତ—11. Confounded, ୧୨ । ବିତାଶ—12. Hopeless; desperate; bereft of hope. ଦେ. ବ—ପ୍ରଭେଦ—Distinction; difference. ଦେ. ବିଣ—ପୃଥକ୍ ଅନ୍ନ ଓ ପୃଥକ୍ ବାସ ହୋଇଥିବା, ଉଭୟଂ ହୋଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Separated in mess and property.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭିନ୍ନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ବିଭିନ୍ନ+ତ୍ୱ ବା. ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ପୃଥକ୍‌ଭାବ— Bibhinnatā(twa) 1. Separtion; distinctness. ୨ । ଭେଦ—2. Difference.

ବିଭିନ୍ନ ଦେଶୀୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ବିଦେଶୀୟ—1. Belonging to Bibhinna desīya a foreign country. ୨ । ବିଭିନ୍ନ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶୀୟ—2. Belonging to different countries. ୩ । ଅନ୍ୟ ଦେଶୀୟ—3. Of another country.

ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—1. Bibhinna dharmābalambī Professing a different religion. ୨ । ନାନା ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—2. Professing (ବିଭିନ୍ନଧର୍ମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) various or different religions.

ବିଭୀତ—ସଂ. ବିଣ (ବି=ବିଗତ+ଭୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ନିଃଶଙ୍କ— Bibhīta Fearless; undaunted. ଦେ. ବି—ବିଶେଷ ଭୟ—Great fear; terror. [ତ୍ର—ବିଭୀତରେ ଦୈତ୍ୟମାନେ ବିଗଳିଲେ—ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।]

ବିଭୀତକ—ସଂ. ବି (ବି+ଭୀତ=ଭୟ+କ; ଯାହା ସେବନ କଲେ Bibhītaka ରୋଗଭୟ ରହେ ନାହିଁ, ଅଥବା ଯେଉଁ ଗଛରେ (ବିଭୀତକୀ-ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୂତମାନେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିବାରୁ ଲୋକେ ବିଶେଷ ଭୟ କରନ୍ତି)—ବାହାଡ଼ା (ଗଛ ଓ ଫଳ)— Terminalia Bellerica; the Belleric myrobalan. ଦେ. ବିଣ—ନିର୍ଭୀକ; ନିଃଶଙ୍କ—Fearless. [ତ୍ର—ବିଭୀତକ କେହୁ କର ଭୂମି ମଧ୍ୟେ ଓକ—ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।]

ବିଭୀଷଣ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଭୀ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ଅତି Bibhīshaṇa ଭୟଙ୍କର—1. Terrible; alarming; frightful. ୨ । ଦୃଢ଼—2. Firm; strong. ୩ । ଘନ— 3. Thick; hard. ସଂ. ବି—ରାବଣର ସାନ ଭାଇ— 1. The younger brother of Rāvaṇa. ୨ । ନଳତୃଣ; କାଶୁଣର ଗଛ—2. The reed grass; Arundo Tibialis. ୩ । ଭୃତ୍ୟ— 3. Servant. ୪ । ଆତ୍ମା—4. Soul; spirit. ୫ । କାଳ—5. Time. ୬ । ମୃତ୍ୟୁ; କାଳ— 6. Death (personified).

ବିଭୀଷଣ ପୁଷ୍ପ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବିଭୀଷଣ)—୧ । କାଶୁଣର ଗଛର Bibhīshaṇa pushpa ଫୁଲ—1. The flower of Kāṇḍa (ବିଭୁଣ ପୁଷ୍ପ, ବିଭୂଷଣ ପୁଷ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ) sara grass. ୨ । (ସଂ. ଶଣ) ଛଣଯଷ୍ଟି ଫୁଲ—2. The flower of the wild flax plant; Crotalaria. [ଦ୍ର—ଏହାର ବର୍ତ୍ତି ତୋଫା ଦଇଦଅ ଥିବାରୁ କବି ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସରେ ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ଦୁକୁ ଏହି ପୁଷ୍ପ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରଅଛନ୍ତି ଃ—(ଯଥା—"ବିଭୀଷଣ ପୁଷ୍ପେ ଯା କାନ୍ଦୁ ଜାଣ, ବିଭୂଷଣ କର କନ୍ୟାକୁ ଆଣ" । ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ପ୍ରକାର ପାଠ ଓ ଅର୍ଥ ଦେଖାଯାଏ ଃ —ଯଥା— ୧ । ବିଭୀଷଣ ପୁଷ୍ପ—କାଶୁଣର ଗଛର ଫୁଲ ପର ଗୌର-ବର୍ତ୍ତି । ୨ । ବିଭୁଣ ପୁଷ୍ପ—ହେ ବିଭୁ ! ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ଗୁଳନ୍ ! ଶଣପୁଷ୍ପ ବା ଛଣଯଷ୍ଟି ଫୁଲ ପର ଯାହା ଦେହ ଦଳଦଅ, ୩ । ବିଭୂଷଣ ପୁଷ୍ପ—ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ ଯେପର ଭୂଷଣ ଯଲ୍‌ର ଭ୍ରମର ସେହିପର ଭୂଷଣ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ଫୁଲ ନଇଁକୁ ଭ୍ରମର ନ ଯାଏ ତାହା ବିଭୂଷଣ ପୁଷ୍ପ, (ଯଥା— କେତକୀ, ଚମ୍ପା ଆଦ) ସେହି ଫୁଲ ପର ଯାହାର ବର୍ତ୍ତି ଦଳଦଅ । ୪ । କେହି କେହି କହନ୍ତି,—ଯାହାର (ସୀତାଙ୍କର) କାନ୍ଦୁ ଶଣପୁଷ୍ପର ବଢ଼ି ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅର୍ଥାତ୍ ଶଣପୁଷ୍ପ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁର ମନୋହର । ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ କଲ୍ପନା କରିପାରେ ।]

ବିଭୀଷିକା—ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବି+ଭୀ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଭୀଷି ଧାତୁ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଅକ+ Bibhīshikā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ; ଭୟ ଦେଖାଇବା— 1. Frightening; terrifying. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ—2. Terror. ୩ । ଭୟ ଦେଖାଇବାର ଉପାୟ— 3. Means used to terrify or scare away others.

ବିଭୁ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ବି+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ପ୍ରଭୁ— Bibhu 1. Master; lord. ୨ । ଦେବତା—2. Deity. ୩ । ପରମେଶ୍ୱର—3. The Supreme God; God. ୪ । ବ୍ରହ୍ମା—4. The Creator of the universe. ୫ । ଭୃତ୍ୟ—6. Servant. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସର୍ବ-ବ୍ୟାପୀ—1. All pervading. ୨ । ସବୁଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ—2. Omnipresent. ୩ । ନିତ୍ୟ; ଶାଶ୍ୱତ— 3. Constant; eternal.

ବିଭୁକ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—ସନ୍ତୋଷରେ ଭୋଜନ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)— Bibhukta Having had a satisfying meal. ଦେ. ବି—ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ସନ୍ତୋଷ ଭୋଜନ—Full meal. [ତ୍ର—ଚଳସି ଗମ କରବେ, ବିଭୁକ୍ତେ ମୋତେ ଡାରବେ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।]

ବିଭୂତି—ସଂ. ବି—(ବି+ଭୂ ଧାତୁ+କରଣ. ତି)—୧ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; Bibhūti ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅମାନୁଷିକ ଗୁଣମାନ—1. Divinity; superhuman qualities of the Godhead. ୨ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ଅତୁଳାଚଳ ଧନଜନ—2. Affluence; riches; wealth. ୩ । ଋଦ୍ଧି; ସମୃଦ୍ଧି—3. Glory; prosperity. ୪ । ମହତ୍ତ୍ୱ—Greatness. ୫ । ଭସ୍ମ; ପାଉଁଶ—5. Ashes. ୬ । ମହାଦେବଙ୍କର ଅଷ୍ଟବିଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—6. The eight special divine qualities of Śiba. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟବିଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ଯଥା— ଅଣିମା, ଲଘିମା, ବ୍ୟାପ୍ତି, ପ୍ରାକାମ୍ୟ, ମହିମା, ଈଶିତ୍ୱ, ବଶିତ୍ୱ ଓ କାମବସାୟିତ୍ୱ ।] ୭ । (ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟ) ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରଭୂତତା—7. Plenty (in vedic use). ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ, ଯାହାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଗବାନଙ୍କର ବିଭୂତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦୋଇଅଛି—The 11th chapter of Bhagabadgītā. [ଉ—ବିଜସ୍ଥରେ ବିଭୂତିରେ କରବେ କଥନ ଯେ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଲାସ।]

ବିଭୂତି ବୋଲବା—ଦେ. କି—ନଜର ଦେହରେ ଭସ୍ମ ଦେ ଲବା—To Bibhūti bolibā besmear the body with ashes. ବିଭୂତି ମାଖା **विभूति लगाना**

[ବିଭୂତି ଲଗା(ଗେ)ଇବା, ବିଭୂତି ମାଖିବା (ମାଖିଦେବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିଭୂତିଭୂଷଣ—ସ. ବିଶ—) ବିଭୂତ୍ସ୍ରାହ୍; ବିଭୂତି+ଭୂଷଣ)—ଯାହା Bibhūtibhūshaṇa ଦେହରେ ଯାଡ଼ିଏ ବୋଲା ଦୋଇଥାଏ—Besmeared with ashes all over the body. ସ. ବି—ମହାଦେବ; ଶିବ—Siba.

ବିଭୂତି ଲେପନ—ପୁ. ବି—(ଅଷ୍ଟୀ ତତ୍ପୁ, ବିଭୂତି+ଲେପନ)—ଯାଡ଼ିଏ Bibhūti lepana ବୋଲବା—The besmearing of the (ବିଭୂତି ବିଲେପନ—ଅନ୍ୟରୂପ)—body with a coating of (ବିଭୂତିଲପ୍ତ, ବିଭୂତି ବିଲେପିତ, ବିଭୂତି ଲେପିତ—ବିଶ) ashes-

ବିଭୂଷଣ—ସ. ବି—(ବି+ଭୂଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଅଳ- Bibhūshaṇa ଙ୍କରଣ—1. Decorating. ୨ । (+କରଣ (ବିଭୂଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନ)—ଆଭରଣ; ଅଳଙ୍କାର—2. Ornament; jewellery; decorations. ୩ । ଶୋଭା- Beauty; splendour. ଦେ. ବିଶ—ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—Beautiful. [ଉ—ବିଭୂଷା ଗଢ଼ ଜବ- ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଲାସ।] (ଦ୍ର—ବିଭୂଷଣ ସୂତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ।)

ବିଭୂଷଣ କରବା—ଦେ. କି--ଅଳଙ୍କାରାଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ ବା ସଜ୍ଜିତ କରବା- Bibhūshaṇa karibā To adorn a person with ornaments; to decorate. [ଉ—ବିଭୂଷଣ **विभूषणा** ପୁଣ୍ଡେ ଯା କାନ୍ତୁ ଜାଣ, ବିଭୂଷଣ କର କନ୍ୟାକୁ ଆଣ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ ବିଲାସ।]

(ଦ୍ର—ବିଭୂଷଣ ସୂତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ।)

ବିଭୂଷିତ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବି+ଭୂଷ୍ ଧାତୁ+ କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିଶିଷ୍ଟ- Bibhūshita ରୂପେ ସଜ୍ଜିତ ବା ଅଳଙ୍କୃତ—1. Well adorned; (ବିଭୂଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) decorated. ୨ । (ସମାସରେ) ଶୋଭିତ—2. Refulgent with; shining with.

ବିଭୂଷିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି (ସ. ବିଭୂଷଣ)—୧ । ବିଶିଷ୍ଟରୂପେ Bibhūshibā ମଣ୍ଡନ କରବା—1. To well adorn. [ଉ—ବିଭୂଷା ବିଭୂଷି ବିଆସଶି ମୋଚ୍ଚାଲ୍ଲି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ **विभूशना** ବିଲାସ।] ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇବା—2. To thrust; to ram; to push in.

ବିଭୃତ—ସ. ବି (ବି+ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରବା; ପାଳନ କରବା+ Bibhṛuta କର୍ମ. ତ)—୧ । ଧୃତ—1. Held; upheld; sustained. ୨ । ପ୍ରତିପାଳିତ; ପୁଷ୍ଟ—2. Maintained; cherished; supported.

ବିଭେଦ—ସ. ବି (ବି+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ପ୍ରଭେଦ; Bibheda ପାର୍ଥକ୍ୟ—1. Difference; distinction. ୨ । ବିଲକ୍ଷଣତା—2. Dissimilarity. ୩ । ବିଦାର୍ଣ୍ଣ—3. Piercing; splitting up. ୪ । ଦ୍ୱିଧାକରଣ—4 Dividing. ୫ । ମିଶ୍ରଣ—5. Mixing up. ଦେ. ବିଶ—ମିଶ୍ରିତ—Mixed up with. [ଉ—ଇଚ୍ଛା ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ, ଭକ୍ତିବିଭେଦ ଭାଗବତ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ବିଭେଦକ—ସ. ବିଶ ପୁଂ (ବି+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Bibhedaka ୧ । ପୃଥକ୍କାରୀ—1. Dividing; separating. ୨ । ବିଦାରକ—2. Piercing; rending, (ବିଭେଦା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଭେଦକା, ବିଭେଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଭେଦନ—ସ. ବି (ବି+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)-୧ । ବିଦାରଣ— Bibhedana 1. Piercing. ୨ । ପୃଥକ୍କରଣ—2. Dividing; separating.

ବିଭ୍ରୋ—ସ. (ସମ୍ବୋଧନ)—(ବିଭୁ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ପ୍ରଭୁ ! Bibhho ପ୍ରଭୋ !—Oh Lord ! Oh master !

ବିଭୋଗ—ଦେ. ବି—୧ । ସମ୍ଭୋଗ—1. Sexual enjoyment. Bibhoga [ଉ—ବିଭୋଗକାଳ ବିଷ୍ଣୁର, ବଳୁ କଲ୍ଲ ବନଗ୍ମ୍ନ—ବିଭୋଗ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଲାଶ।] ୨ । ସୁଖ ଭୋଗ—2. Enjoyment. [ଉ—ବିଭୋଗରେ ରତ ସାର, ବିଦ୍ୟ ସମ୍ଭାର ଏ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଲାସ ।] ୩ । ବିଷୟଭୋଗ— 3. Worldly enjoyment. [ଉ—ବଢ଼ଇ ଫଳ ପୁଷ୍ପ ପୋନ୍ଦ, ବିଭୋଗ ଅପବର୍ଗ ବେନ୍ଦ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବିଭୋଗୀ—ଦେ. ବିଶ—ଉପଭୋଗୀ—Enjoying. [ଉ—ବିଭୋଗୀ Bibhogī ଏହାର ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟପୁରୁଷ, ବିହ୍ୱଳବ ନାହିଁ ପସ୍ତ ମୋରେ ମାନସ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଲାସ।]

ବିଭୋଜନ—ଦେ. ବି—ଅନାହାର; ଉପବାସ—Fasting. [ଉ— Bibhojana ବୋଲି ଏତେ ମଉନ; ବିଭୋଜନେ ଦରଲେ ସେ ବଦନ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଲାସ।]

ବିଭୋର—ଦେ. ବିଶ(ସ.ବିହ୍ୱଳ)—୧ । ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—1. Dazzling; Bibhor brilliant. ୨ । ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ—2. Maddened ବିଭୋର **विभोर** with joy ୩ । ବିଭୋଳ (ଦେଖ)—3. Bibhoḷa (See).

ବିଭୋଳ(ଳା)—ଦେ. ବିଶ (ସ ବିହ୍ୱଳ)—୧ । ବିହ୍ୱଳ; ବ୍ୟାକୁଳ— Bibhoḷa(ḷā) 1. Perplexed; bewildered. ୨ । ବାଉଳ; ବିଭୋର; ବିଭୋଳ ଉନ୍ମତ୍ତ—2. Intoxicated; maddened. **ଘବରାୟାହୁଆ** ୩ । ଯେ ଗଉଡଆ ପାସୋର ହଏ—3. Forgetful. (ଉ —ଏତେ ସେ ବିଭୋଳ ବାଲିଙ୍କେ, ଦୁଜେ ସେ ମରୁଥିଲେ ଭୋଖେ। ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଁଜମାହାତ୍ମ୍ୟ।)

ବିଭୋଳବା-ଦେ. କି (ସ. ବିହ୍ୱଳ)-୧ । ବିହ୍ୱଳ ହେବା; ବ୍ୟାକୁଳ ହେବା- Bibhoḷibā 1.To be bewildered. ୨ । ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା— ବିଭୋଳ ହଓୟା 2. To be maddened. (ଉ—ଶୁଣି ବଦ୍ଧା **ଘବରାନା** ଭୁମୁଣ୍ଡା ଆନନେ ବିଭୋଳ ଭୁଲନ୍ତ । ଚିନ୍ତାମଣି. ବିଭମାଦଭ୍ୟ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭ୍ରକ୍ଷା—ସ. ବ (ଭ୍ରସଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଡ଼ିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍+ରାବ Bibhrakshā ଅ; ଆ)—ଯୋଡ଼ିଦେବାର ଇଚ୍ଛା—A desire to set fire to or burn.

ବିଭ୍ରକ୍ଷୁ—ସ. ବଣ (ବ+ଭ୍ରସଜ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—Bibhrakshu ୧। ଯୋଡ଼ିଦେବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ; ଦହନେଚ୍ଛୁ—1. Wishing to set fire to; wishing to scorch. ୨। ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—2. Desiring to destroy ସ. ବ—ଅଗ୍ନି—Fire.

ବିଭ୍ରଜ୍ଜି—ସ. ବଣ (ଭ୍ରସଜ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥରେ ସନ୍+ଇ)—ଯୋଡ଼ିBibhrajji ଦେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ—Wishing to burn or scorch.

ବିଭ୍ରଜ୍ଜିଷ୍ଣୁ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବ+ଭ୍ରସ୍ଜ ଧାତୁ=ଯୋଡ଼ି ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bibhrajjishu ଇଷ୍ଣୁ)—ଅଗ୍ନି; ନଈଁ—Fire.

ବିଭ୍ରତ୍—ସ. ବଣ, ପୁଂ (ବ+ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅତ୍ [ଶତୃ])—୧। Bibhrat ଧାରଣକାରୀ-1. Holding. ୨। ପୋଷଣକାରୀ-2. Supporting; maintaining. ୩। ଯେ ପିନ୍ଧି-(ବିଭ୍ରାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥାଏ; ପରିଧାନକାରୀ—3. Wearing. (ବିଭ୍ରତୀ, ବିଭ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଭ୍ରମ—ସ. ବ (ବ+ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ରାବ ଅ)—୧। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର Bibhrama ଶୃଙ୍ଗାରରାବଜାତ କ୍ରିୟାବିଶେଷ (ଯଥା—ବନା-କାରଣରେ ବସିବା ଥାନରୁ ଉଠି ଅନ୍ୟତ୍ର ଗଲିଯିବା, ନାସୃକ ବିଷୟକ କଥାସକ୍ତା ସଖୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ, ଉଚ୍ଚ-ହାସ୍ୟ, କୃତ୍ରିମ କ୍ରୋଧପ୍ରକାଶ,ପୁନଃବାଦ ପ୍ରାର୍ଥନା, ସହସା ବସ୍ତ୍ରାଦି ଚରଉଡେବା)—1. Covert acts of coquetry displayed by an amorous lady, connoting attachment, though not openly indicating it; indirect amorous displays by a lady in love. ୨। ଲୀଳା—2. Sport; play; lasciviousness. ୩। ପ୍ରମାଦ; ଭ୍ରମ—3. Blunder; error. ୪। ବିଳାସ—4. Pastime; enjoyment. ୫। ଖିଆଲ—5. Whim; caprice. ୬। ସଂଶୟ—6. Doubt. ୭। ଘୂର୍ଣ୍ଣନ—7. Whirling about; rotation. ୮। ପରିଭ୍ରମଣ—8. Wandering about; roving. ୯। ବିଚଳିତ ହେବା; ଗୋଳମାଳ—9. Derangement; confusion. ୧୦। ଜୃମ୍ଭଣ; ହାଇମାରିବା—10. Yawning. ୧୧। ସାଦୃଶ୍ୟ—11. Likeness; similitude. ୧୨। ଶୋଭା—12. Beauty; grace. ୧୩। ଦୃଢ଼ ଶବ୍ଦର ହ୍ରାସ—13. Loss of memory; forgetfulness. ୧୪। ପ୍ରେମଚାଞ୍ଚଲ୍ୟଜନିତ ଅନ୍ୟମନସ୍କତା ବା ଉତ୍ସୁକ-ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଭୂଷଣାଦିର ଅସ୍ଥାନ ବିନ୍ୟାସ (ଯଥା—ଅଣ୍ଟାରେ ହାର ପିନ୍ଧି ପକାଇବା, ଗୋଡ଼ରେ ବାଜୁବନ୍ଧ ପିନ୍ଧିବା, ନାକରେ କଜ୍ଜଳ ଘେରିବା ଇତ୍ୟାଦି)—14. Hasty misplacement of ornaments or putting on ornaments in wrong places on account of absent-mindedness due to the thoughts about one's sweet-heart, or being in haste to see him or her. ୧୫। ମାୟାଜନିତ ଭ୍ରାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା—15. Illusion; delusion. ୧୬। ବିଷୟାନ୍ତରରେ ମନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା—16. Absent-mindedness. ୧୭। ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରମ; ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ—17, Derangement of the brain, ୧୮। ମୁଣ୍ଡ ଘୂରୁଇବା—18 Dizziness. ୧୯। ବିପଦ—19. Danger; calamity,

ବିଭ୍ରମା—ସ. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଭ୍ରମ+ଆ)—ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—Old age.

Bibhramā ଦେ. ବଣ—ଉନ୍ମାଦନା—Maddened (woman) (ଉ—ଢେଙ୍କ ଗଦ୍ଦଦ ବାଣୀ ଜନମା, ପୁଣି ଢୋଇଲ ଚରିତ୍ରବିଭ୍ରମା। ଭଞ୍ଜ. କୋଣ୍ଢୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁନଶ୍ଚ।)

ବିଭ୍ରମିବା—ଦେ.କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବିଭ୍ର—ମ)—୧। ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ ହେବା—Bibhramibā 1. To be bewildered.

ବିଭ୍ରମନା [ଉ—ବିଭ୍ରମିଲା ଚରିତ୍ର ଶ୍ରୁତି ମଣ୍ଡଯନ୍ତୁ ଗୃହିଁ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।] ୨। ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରିବା—2. To wander about, [ଉ—ବିଭ୍ରମେ ଖଡ଼ ଖଡ଼ ଅଡ଼ ବଇର ଗଡ଼ ଖଡ଼ରେ ପରକଟ। ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।]

ବିଭ୍ରମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିଭ୍ରମ+ଇନ୍)—ବିଳାସୀ—Sportive. Bibhramī (ବିଭ୍ରମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

[ଉ—ବନେ ଭ୍ରମେ ବିଭ୍ରମୀ ଭ୍ରମର—ମଧୁସୂଦନ. କବିତାବଳୀ।]

ବିଭ୍ରଷ୍ଟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବ+ଭ୍ରଂଶ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। Bibhrashta ଇତସ୍ତତଃ କ୍ଷିପ୍ତ 1. Scattered. ୨। ସ୍ଥାନ-(ବିଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରିଭ୍ରଷ୍ଟ—2. Displaced. ୩। ବିନଷ୍ଟ—3. Spoiled.

ବିଭ୍ରାଜ—ସ. ବଣ—(ବ+ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bibhrāja ୧। ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ; ଦୀପ୍ତିମାନ୍—1. Dazzling; lustrous; brilliant, ୨। ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—2. Beautiful. ସ. ବ ଆପଦ୍; ବିପଦ; ସଙ୍କଟ—(ବିଭ୍ରାଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିଭ୍ରାଜିଷ୍ଣୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Danger; calamity.

ବିଭ୍ରାଜମାନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବ+ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+Bibhrājamāna କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ୍)—ଶୋଭମାନ—Shining.

[ଉ—ବିଭ୍ରାଜମାନ ସାମୃକରେ ଅଛ।

(ବିଭ୍ରାଜମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।]

ବିଭ୍ରାଜିତ—ସ. ବଣ--(ବ+ରାଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ରାଜ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)-Bibhrājita ୧। ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକୃତ—1. Made splendid or bright; brightened.

[ଉ—ବିଭ୍ରାଜିତ ହୋଇ ରୁନ ଦନ୍ତରେ।

ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।]

୨। ଶୋଭିତ—2, Shining; beautiful.

୩। ଦୀପ୍ତ; ଆଲୋକିତ—3,Illuminated.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭ୍ରାଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଦ୍ୟ) (ସ. ବିଭ୍ରାଜ)—ଶୋଭା ପାଇବା—
Bibhrājibā ବିଭାଜା **विभ्राजना** To look grand; to shine forth. [ଉ—ବିଭ୍ରାଜନ୍ତୁ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ରାଟ୍‌ଯଧାସ୍ୱ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବିଳାସ ।]

ବିଭ୍ରାଟ୍—ସ. ବ—(ବ+ଭ୍ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କ୍ତୁ. କ୍ୱିପ୍;
Bibhrāṭ ବିଭ୍ରାଜ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ସଙ୍କଟ; ଆପଦ; ବିପଦ—
Calamity; danger; adversity. ସ. ବିଣ.—୧ । ଦୀପ୍ତିଶୀଳ—1. Dazzling. ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Elegant. ଦେ. ବି—୧ । ବିପ୍ଳବ; ଗୋଲମାଳ
1. Confusion; muddle; perplexity. ୨ । ଅପବାଦ—2. Scandal. ୩ । ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦନ—
3. The act of crushing one's foes.
[ଉ—ଦୁଦ୍ଦାର ବେନ୍ଦବ ଦେଲେ ବଇର-ବିଭ୍ରାଟେ । ଗଧାକାଥ. ମଦାସାଡ଼ା ।) ଦେ. ବିଣ—(ସ. ଭ୍ରଷ୍ଟ)—୧ । ବିନଷ୍ଟ—1. Spoiled. ୨ । ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ—2. Scattered about. ୩ । ଗୋଲମାଳଆ—3. Confused; muddled. ୪ । ଦୁର୍ନୀତିକ—4. Immoral. ୫ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକଟିତ; ପ୍ରସଟ—
5. Published; made public. ୬ । କୁମାର୍ଗଗତ; କୁକ୍ରିୟାରତ—6. Gone astray; taking to evil ways. ୭ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—7. Mismanaged.

ବିଭ୍ରାଟ—ଦେ. ବ—(ସ, ବିଭ୍ରାଟ୍=ଆପଦ) ୧ । ଗୋଲମାଳ—1.
Bibhrāṭa Ado; confusion. ୨ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥା; ବେବନ୍ଦୋବସ୍ତ
ବିଭ୍ରାଟ 2. Mismanagement; ୩ । କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର
विभ्राट ସବୁତ ପ୍ରଚାର—3. Wide publication of a secret. ୪ । ଦୁର୍ନୀତି—4. Immorality.

ବିଭ୍ରାଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୃଷ୍ଟି କରିବା; କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ
Bibhrāṭa karibā ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକଟ କି ପ୍ରଚାର କରିବା—
ବିଭ୍ରାଟ ବାଧାନ 1. To make a secret thing public; to
विभ्राट करना broadcast a matter. ୨ । ବିଭ୍ରାଟ ଘଟାଇବା
(ଦେଖ)—2, Bibhrāṭa ghaṭāibā (See)

ବିଭ୍ରାଟ ଘଟା(ଟେ)ଇବା--ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୋଲମାଲ ଘଟାଇବା—
Bibhrāṭa ghaṭā(ṭe)ibā 1. To cause confusion; to
ବିଭ୍ରାଟ ବାଧାନ **बखेडा मचाना** muddle up. ୨ । ବିନଷ୍ଟ
କରିବା—2. To spoil.

ବିଭ୍ରାଟିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବିଭ୍ରାଟ)—୧ । ଗୋଲମାଳିଆ—
Bibhrāṭiā 1. Confused; muddled. ୨ । କଳଙ୍କଯୁକ୍ତ—
ଗୋଳଗାଳେ **बखेडिया** 2. Scandalous. ୩ । ଦୁର୍ନୀତିକ—
3. Immoral.

ବିଭ୍ରାଡ଼ିବା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବିଭ୍ରାଡ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ.
Bibhrārḍibā ବିଭ୍ରାଟ୍)—ବିନାଶ କରିବା—To kill.
ବିନାଶ। **विनाशना** ବାଦୁଲେସ୍ୱ ଥାସ୍ୱେ ଦେଲ୍ଲ ଗାଡ ଉପୁଡ଼,
ବିଭ୍ରାଡ଼ ଡାଦ୍‌କାସ୍ତର ଟମୋଦ ଅଡ । ଭଞ୍ଜ.
ବୈଦେଗ୍ଭଶବିଳାସ ।)

ବିଭ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଭ୍ରମ ଧାତୁ+କ୍ତ. ତ)—୧ । ବିଶେଷ
Bibhrānta ରୂପେ ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ—1. Greatly mistaken.
(ବିଭ୍ରାନ୍ତ—ବି) ୨ । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ—2. Hurried. ୪ । ଚଞ୍ଚଳ
ମନ ତ; ଚଞ୍ଚାଳୁଳ—3. Agitated. ୪ । ଭୀତ;
ତ୍ରସ୍ତ—4. Alarmed. ୫ । ବିହ୍ୱଳ—5. Bewilderesd.

ବିଭ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବି—(ବି+ଭ୍ରମ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଇ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରମ
Bibhrānti 1. Grave error; mistake. ୨ । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ
ଅବସ୍ଥା—2 Precipitation; hurry; flurry.

ବିମ—ବୈଦେ, ବ (ଇଂ. ଞମ୍)—୧ । କୋଠାର ବା ଜାହାଜର କଡ଼ି—
Bim Beam of a building or ship. ୨ । ଗାଡ଼ିର ବିମ୍—
ବିମ **बिम** 2. The pole of a carriage.

ବିମତ୍ସର—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି+ମତ୍ସର)—୧ । ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟରହିତ;
Bimatsara ଈର୍ଷାଶୂନ୍ୟ—1 Free from jealousy or
envy. ୨ । ପ୍ରତିହିଂସାଭାବ ରହିତ-2, Unrevengeful.
(ବିମତ୍ସର—ସ୍ତ୍ରୀ, ବିମତ୍ସରତା—ବି)

ବିମତ—ସ. ବିଣ (ବି=ବିରୁଦ୍ଧ, ବିପକ୍ଷତ+ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ
Bimata କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅସମ୍ମତ; ଅମତ—1. Averse; reluctant; disagreeing; disinclined.
୨ ।(+କର୍ମ. ତ) ଅନୁମୋଦିତ—2. Unapproved. ୩ ।
ବିରୁଦ୍ଧମତ ଯୁକ୍ତ—3. Opposed to. ୪ । ଅଗ୍ରାହ୍ୟ—
4 Unacceptable. ୫ । ଅପ୍ରିୟ-5. Disagreeable.
(ବିମତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୬ । ଅଶୁଭସୂଚକ—6. Ominous.

ବିମତି—ସ. ବ (ବି+ମନ୍ ଧାତୁ+ତ୍ତି. ତ)—୧ । ଅନିଚ୍ଛା—
Bimati 1. Reluctance; disinclination. ୨ । ଅସମ୍ମତି—
2. Refusal. ସ. ବିଣ—ପାଗଳ—Mad.

ବିମଥିତ—ସ. ବ (ବି+ମଥ୍ ଧାତୁ=ମନ୍ଥନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Bimathita ୧ । ବିନାଶିତ—1. Destroyed. ୨ । ବିଧ୍ୱସ୍ତ;
ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ—2. Ruined. ୩ । ବିଦଳିତ—3. Downtrodden; ଉତ୍ତମରୂପେ ମୁଦାଁସାଇଥିବା—Thoroughly churned.

ବିମନ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବିମନାଃ)—୧ । ବିମନସ୍କ (ଦେଖ)—
Bimana 1. Bimanaska (See) ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ; ବିରକ୍ତ—
2. Angry; displeased. ୩ । ଅସୁପ୍ରସନ୍ନ—3. Unfavoarable. ୪ । ଦୁଃଖିତ—4. Sad. ଦେ. ବ—
୧ । କ୍ରୋଧ; ବିରକ୍ତି—1, Anger; displeasare.
୨ । ମନୋଦୁଃଖ—2. Sorrow; sadness. ୩ ।
ବୈରାଜ—3. Disasrement.

ବିମନସ୍କ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ବିତଲିତ+ମନଃ; ସାଦ୍ୱାର+କ)-
Bimanaska ବି+ମନସ୍+କ)—୧ । ବିହ୍ୱଳ—I. Per-
(ବିମନାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) plexed; bewildered. ୨ । ଅସୁପ୍ରସନ୍ନ;
ବିଶେଷ ଚିନ୍ତାକ୍ରାନ୍ତ—2. Very anxious. ୩ । ବିତ୍ରସ୍ତ;
ଦୁଃଖିତ—3. Sad; distressed. ୪ । ବ୍ୟାକୁଳ—
4. Mentally agitated. ୬ । ଅନ୍ୟମନସ୍କ—
(ବିମନସ୍କା-ସ୍ତ୍ରୀ; ବିମନସ୍କତା--ବି)5. Inattentive; absentmineed.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିମନାୟମାନ--ଶ. ବିଣ, ପୁଂ (ବି+ମନଃ+ଣାମ ଧାତୁ ଅର୍ଥରେ ଯୁ Bimanāyamāna +କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ଦୁର୍ମନାୟମାନ; (ବିମନାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନମନାଃ—1. Bewildered, ୨ । ବିଶେଷ ଚଞ୍ଚଳ; ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ—2, Perplexed; distressed. ୩ । ଅବସନ୍ନ—3, Having drooping spirits.

ବିମନୀକୃତ—ଶ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିମନସ୍+ଅଭୂତ ଭଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃତ)—Bimanīkṛuta ଯାହାର ମନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇଅଛୁ—(ବିମନୀକୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bewildered by recent events.

ବିମୟ—ଶ. ବ (ବି+ମି ଧାତୁ=ଖେଦଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । Bimaya ବିନିମୟ—1. Exchange. ୨ । ପ୍ରତିଶୋଧ—2. Requital.

ବିମର୍ଦ୍ଦ—ଶ. ବ (ବି-।-ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Bimardda ୧ । ପେଷଣ; ଚୂରିବା—1. Crushing or pounding into dust. ୨ । ମନ୍ଥନ—2. Churning. ୩ । ସୁଗନ୍ଧ—3, Sweet smell, ୪ । ସୁଗନ୍ଧ ମଲମ—4. Scented unguent, ୫ । ସମ୍ପର୍କ—5. Relationship; connection. ୬ । ବିନାଶ—6, Destruction; ruin. ୭ । ପ୍ରତିବାଧ; ସଙ୍କଟ—7, Danger, ୮ । ହାଣ୍ଡନ—8. Murder. ୯ କାସମର୍ଦ୍ଦ; କାଶୁଣ୍ଡି ଗଛ-9. A small plant; Cassia Sop hora. ୧୦ । ବାଟିବା—10. Bruising.

ବିମର୍ଦ୍ଦକ—ଶ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ମୃଦ୍ ଧାତୁ-।-କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)--୧ । ଯେ ପେଷଣ କରେ—1, Grinding. ୨ । ବିନାଶକ—2. Destroying. ଶ. ବି—ଚକ୍ରମର୍ଦ୍ଦ ବା ଗୁଲୁଣ୍ଡାଗଛ—(ବିମର୍ଦ୍ଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Cassia Tora (plant).

ବିମର୍ଦ୍ଦନ—ଶ. ବିଣ (ବି+ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ବିନାଶକ—Bimarddana Destroying; crushing. ଶ. ବି—ବିମର୍ଦ୍ଦ (ଦେଶ)— imardda (See).

ବିମର୍ଦ୍ଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ବି।-ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପିଷ୍ଟ; ପିଷ୍ଟ; Bimarddita ଦଳିତ—1. Pressed; crushed; trodden; ground. ୨ । ବିଲୋଡ଼ିତ; ମନ୍ଥିତ—2. Churned. ୩ । ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—3. Pounded; pulverised.

ବିମର୍ଦ୍ଦିବା— ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବିମର୍ଦ୍ଦନ)—ଦଳନ କରିବା; Bimarddibā ଦଳିବା—To crush. [ଭୃ—ବୃକ୍ଷ ଚର୍ଦ୍ଦି ବିମର୍ଦ୍ଦା **विमर्दना** ବିମର୍ଦ୍ଦି ଦୋଳ ଚର୍ଦ୍ଦିର ପତ୍ର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ନ ଶବିଲାସ ।]

ବିମର୍ଦ୍ଦୋତ୍ଥ—ଶ. ବ. (ବିମର୍ଦ୍ଦ+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bimarddottha ବିମର୍ଦ୍ଦ ବା ସଘର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ମନୋହର ଗନ୍ଧ—A sweet scent produced by crushing a thing. ଶ. ବିଣ—ବିମର୍ଦ୍ଦନ ବା ସଘର୍ଷଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced by crushing.

ବିମର୍ଶ—ଶ. ବ (ବି+ମୃଶ୍ ଧାତୁ=ବିବେଚନା କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Bimarśa ୧ । ବିଶେଷ ବିବେଚନା—1. Careful consideration. ୨ । ବିତର୍କ—2. Reasoning; discussion. ୩ । ଯଥାତତ୍ତ୍ୱବିଜ୍ଞାନ—3. Investigation. ୪ । ବିଗ୍ଦର—4. Judgment. ୫ । ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷାକରଣ—5. Examinatin by discussion. ୬ । ଅସନ୍ତୋଷ—6. Displeasure; dissatisfaction. ୭ । ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ—7. Impatience. ୮ । ମନୋଦୁଃଖ—8. Mental misery; sadness; mental agony. ବି. ବିଣ (ଶ. ବିମର୍ଶୀ)—ଦୁଃଖିତ; ବିଷଣ୍ଣ—Sorry; drooped down in spirits; agonised; sad.

ବିମର୍ଶନ—ଶ. ବ (ବି+ମୃଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିମର୍ଶ (ଦେଶ) Bimarśana 1, Bimarśa (See) ୨ । ଅସନ୍ତୋଷ ବା ମନୋଦୁଃଖର ଉତ୍ପାଦନ—2, Causing or creating of grief or discontent

ବିମର୍ଶୀ—ଶ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିମର୍ଶ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Bimarśī ବିଷଣ୍ଣ; ଅତି ଦୁଃଖିତ—Dejected; sad. (ବିମର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିମର୍ଷ—ଶ. ବ (ବି+ମୃଷ୍ ଧାତୁ=ସହିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅସହନ; Bimarsha ଅକ୍ଷମା—1. Want of forgiveness or forbearance. ୨ । ଅସନ୍ତୋଷ—2. Dissatisfaction. ୩ । ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ—3. Impatience. ୪ । ନାଟ୍ୟାଙ୍ଗ—4. A part of a drama, ବେ. ବିଣ (ଶ. ବିମର୍ଷୀ)—ଦୁଃଖିତ; ବିଷଣ୍ଣ -Sorry; sad; dejected.

ବିମର୍ଷଣ—ଶ. ବ. (ବି+ମୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିମର୍ଷ (ଦେଶ) Bimarshaṇa 1, Bimarsha (See) ୨ । ଅସନ୍ତୋଷ ଉତ୍ପାଦନ—2. Causing of discontent.

ବିମର୍ଷକର—ଶ. ବିଣ. (ବିମର୍ଷ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଅସନ୍ତୋଷ-Bimashakara ଜନକ—Causing dissatisfaction. (ବିମର୍ଷକାରକ, ବିମର୍ଷଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିମର୍ଷୀ—ଶ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିମର୍ଷ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Bimarshī ଅତି ଦୁଃଖିତ—Dejected; very sad. (ବିମର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିମଳ—ଶ. ବିଣ. (ବିଗତା ମଳଃ; ବି+ମଳ)—୧ । ନିର୍ମଳ—1. Clean; Bimala clear. ୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛ—2, Transparent. ୩ । ପବିତ୍ର-(ବିମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Pure. ୪ । ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—4, Beautiful; graceful; pleasant. ୫ । ଶୁଭ୍ର—5. Bright; white. ୬ । ନିଷ୍କଳଙ୍କ—6. Uncontaminated; stainless; immaculate; spotless. ୭ । ନିଷ୍ପାପ—7. Sinless. ଶ. ବି—୧ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ —1. Name of a mountain. ୨ । ଜୈନ ମୁନି—2. Jaina sage or anchorite. ୩ । ରୂପା (ହି. ଶ)—3. Silver, ୪ । ହୈଜବ ଲବଣ (ହି. ଶ)—4. Rock salt. ୫ । ପଦ୍ମକାଷ୍ଠ (ହି. ଶ)

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଦେଖ)—5. Padmakāshṭha (See) ୬ । ଜୈନ ତୀର୍ଥଙ୍କର ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. Name of a Jaina saint. [ଦ୍ର—ଏ ଗତ ଉତ୍ସର୍ପିଣୀର *ମ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ସର୍ପିଣୀର ୧୩ଶ ଅର୍ହତ୍ ବା ତୀର୍ଥଙ୍କର । ହି. ଶ.] ୭ । ରସେନ୍ଦ୍ରସାରେକ୍ତ ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—7. Name of a mixed or composite metal.

ବିମଳ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବି. (କର୍ମଧା; ବିମଳ + ଚନ୍ଦ୍ର) —ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର—Bimala chandra Bright moon; clear moon. (ବିମଳ ଚନ୍ଦ୍ରମା; ବିମଳକେନ୍ଦୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିମଳ ଚିତ୍ତ—ସ. ବି. (କର୍ମଧା; ବିମଳ + ଚିତ୍ତ) —ପବିତ୍ର ମନ—Bimala chitta Pure mind. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—(ବିମଳଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପବିତ୍ର ହୃଦୟ ବିଶିଷ୍ଟ—Of pure mind.

ବିମଳ ଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ(ବିମଳ + ଚେତସ୍) —ପବିତ୍ର ହୃଦୟ ଯୁକ୍ତ—Bimala chetāḥ Of pure mind.

ବିମଳତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବି. [ବିମଳ + ତ୍ୱ. ତା(ତ୍ୱ)]—୧ । ବିମଳ ଭାବ; Bimalatā(twa) ପବିତ୍ରତା—1. Purity. ୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛତା—2. Clearness; transparency.

ବିମଳ ତୀର୍ଥ—ସ. ବି—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—A sacred Bimala tīrtha tank of the Hindus. (ଦ୍ର—ବିମଳ ତୀର୍ଥେ ରୂପା ସୁନା ବର୍ଣ୍ଣ ମାଛ, ଅଛୁ ଦେଖିଲେ ତାହା ଦୂଃଖ ହୁଏ ଯଉ । କୃଷ୍ଣବିହ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ବିମଳ ଦାନ—ସ. ବି—ନଉଠ, ନୈମିତ୍ତିକ ଓ କାମ୍ୟ ଦାନର ଅତିରିକ୍ତ Bimala dāna ଯେଉଁ ଦାନ କେବଳ ଭଗବତ୍ପ୍ରୀତ୍ୟର୍ଥ ବିଆଯାଏ (ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ; ହି. ଶ)—A gift bestowed solely for pleasing God.

ବିମଳ ମଣି—ସଂ. ବି—ସ୍ଫଟିକ ମଣି—Bimala maṇi Crystal gem,

ବିମଳା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା Bimalā ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ଦୁର୍ଗା ଦେବୀ—1. The image of Durgā inside the compound of the Jagannath temple at Puri. [ଦ୍ର—ଏ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶାରଦୀୟା ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ମଦ୍ୟ ବଳି ଦିଆଯାଏ । ମାତ୍ର ନରେନ୍ଦ୍ର ପୁଷ୍କରଣୀରୁ ଧଉ ଦୋଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେଉଳର ସିଂହଦ୍ୱାର ବାଟେ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟକୁ ଅଣା ନ ଯାଇ ପାଚୀରର ଉପର ବାଟେ ଉଆଇଁ କରି ଅଣାଯାଏ ।] ୨ । ଚମରକେଶ; ବମଉ ଗାଈର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼—2. The tail of the Yak. ୩ । ରୂପାର ଗିଲ୍ଟି—3. Guilding with silver. ୪ । ସପୁଲା; ନିଆଳ (ହି. ଶ)—4. A sort of Jasmine. ୫ । କାଳିକା ପୁରାଣାନୁ ବାସୁଦେବ-ନାୟିକା ଦେବୀ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. Name of a mythological Goddess. ୬ । ସରସ୍ୱତୀ (ହି. ଶ)—6. The Goddess of learning. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିମଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bimala. ଦେ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଆଯିବା ନାମ—A name given to females.

ବିମଳା(ଳେ)ଈ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିମଳାଠାକୁରାଣୀ ଓ ବିମଳା ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ Bimalā(le)ī ଡାକିବା ନାମ—Name by which the Deity Bimalā and females named Bimalā **ବିମଳା** are called.

ବିମଳାତ୍ମକ—ସ.ବିଣ.ପୁଂ—(ବିମଳ + ଆତ୍ମନ୍ + କ, ବହୁବ୍ରୀହି)—ନିର୍ମଳ-Bimalātmaka Transparent; pure; clean. (ବିମଳାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିମଳାତ୍ମା—ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିମଳ + ଆତ୍ମନ୍; ୯ମା. ୧ବ.)—Bimalātmā ଶୁଦ୍ଧ ହୃଦୟୀ—(a man) Of pure heart. ସ. ବି—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି.ଶ.)—The moon.

ବିମଳାନନ୍ଦ—ସ. ବି—(କର୍ମଧା; ବିମଳ + ଆନନ୍ଦ)—ପବିତ୍ର ଆନନ୍ଦ; Bimalānanda ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦରେ ଲେଶ ମାତ୍ର ଦୂଃଖ ମିଶି ନ ନ ଥାଏ—Pure joy; unalloyed happiness; unmixed pleasure.

ବିମଳିନ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ଶ୍ୱେତ; ଧଳା—White. Bimalina [ଉ—ବିମଳିନ ଛତ୍ର ଶ୍ୟମର ପୁଞ୍ଜ, ବର୍ଣ୍ଣଜ ଭ୍ରମଣରେ ସଦୃଶ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

ବିମା—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ବିମାଦ୍; ଫା. ବିମ୍=ଭୟ)—୧ । ଭୟ- Bimā ସ୍ୟଉରେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଘଟିବା ସମ୍ଭବ ବା ଆସନ୍ନଯାଇଁ ବିମା **ବୀମା** ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଆଶା ପାଇବା ଲାଗି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଗରୁ କରାଯିବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—1. Insurance. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନକୁ ବିମା କରିବା ପାଇଁ ଆଜକାଲି ବହୁତ କମ୍ପାନୀ ଦେଶବିଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଅଛି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଜୀବନକୁ ବିମା କରନ୍ତି ସେ ଉକ୍ତ କମ୍ପାନୀକୁ ବାନ୍ଧିଥିବା ସାକେ ବାର୍ଷିକ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଧନ (ପ୍ରିମିୟମ୍) ଦେଇଥାନ୍ତି; ଓ ସେ ମରଗଲେ ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ କମ୍ପାନୀ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମ୍ପତ୍ତିପୂରଣ କରିଥାନ୍ତି; ଏହାପରି ସ୍ଥଳରେ ଜାହାଜ ବୁଡ଼ି ଯିବା ବିଷୟରେ, ଘର ପୋଡ଼ିଯିବା ବିଷୟରେ, ରେଳରେ ବା ଜାହାଜରେ ଅଘଟଣୀୟ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିବା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ବିମା କରା ଯାଇଥାଏ ।]

୨ । ଡାକରେ ପଠା ଯିବା ଚିଠି ଆଦି ହଜିଲେ ଡାକଘରୁ ପ୍ରେରକକୁ ସମ୍ପତ୍ତିପୂରଣ ମିଳିବା ଚୁକ୍ତିରେ ଚିଠି ଆଦି ଉପରେ ଅଧିକା ମାସୁଲ ବଦା ଯିବାସୂଚକ—2. Postal insurance.

ବିମାଂସ—ସ. ବି—ଅପବିତ୍ର ବା ଅଖାଦ୍ୟ ବା ନିଷିଦ୍ଧ ମାଂସ (ହି. ଶ)—Bimaṁsa Impure or prohibited or uneatable meat.

ବିମା କ(କୁ, କୋ)ମ୍ପାନୀ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବିମାଦ୍ + ଇଂ. କମ୍ପାନୀ)—Bimā ka(ku, ko)mpanī ଯେଉଁ କମ୍ପାନୀ ବା ସଙ୍ଘ ଲୋକଙ୍କର ବିମା କମ୍ପନୀ ଜୀବନ ଆଦିର ନାଶ ହେଲେ ସମ୍ପତ୍ତି ପୂରଣ କରିବାକୁ **ବୀମା କୁମ୍ପାନୀ** ବାଧିତ ଚୁକ୍ତି କରନ୍ତି—Insurance Company.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବମା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜୀବନ ଆଦରୁ 'ବମା' ସ୍ୱତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ତୁଲ୍ୟ-
Bimā karibā ବନ୍ଧ କରିବା—1. To effect an insu-
ବିମା କରନା **वीमा करना** rance on one's life etc.
(ବମା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । 'ବମା' ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥକା
ମାସୁଲ ଦେଇ ଚିଠି ପତ୍ର ଆଦ ଡାକରେ ପଠାଇବା—
2 To have any postal article insured.

ବମା ଚିଠି—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବମାହ୍+ଚିଠି)—ସେଥିଁ ଚିଠି ପାଇଁ
Bimā chiṭhi ଅର୍ଥକା ଡାକମାସୁଲ ଦଅଯାଇ ତାହାକୁ ନଗ୍ଦଦ
ବିମା ଚିଠି **विमाचिट्ठी** କଗ୍ଯାଇ ଥାଏ—An insured letter.

ବମା ଡାକ—ଦେ. ବ—'ବମା' ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ଚିଠି ଆଦ ଡାକରେ ପଠା-
Bimā ḍāka ଯିବା—Insured post; post office
ବୀମା ଡାକ **विमाडाँक** insurance.

ବମାତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବମାତୃ ୧ମା. ୧ବ; ବ=ଉତ୍ତ+ମାତୃ=ମାତା)
Bimātā ଆପଣାର ମାତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ; କନଆଁ ମା; ସାବତ ମା—
Step-mother.

ବମାତୃକ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ବମାତୃକ)—ବୈମାତ୍ରେୟ; ବମାତାଙ୍କ
Bimātṛuka ଗର୍ଭଜାତ—Born of one's stepmother.

ବମାତୃଜ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବମାତୃ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bimātṛuja ବୈମାତ୍ରେୟ ଭାଇ; ସାବତ ଭାଇ—Step-
(ବିମାତୃଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) brother. କିଣ, ପୁଂ—ବିମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ
—Born of one's stepmother.

ବମାଦାର—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବମାହ+ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦାର୍)—୧ ।
Bamādār ସେଥିଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣା ଜୀବନକୁ ବମା କରିଥାଏ—
ବିମାଦାର **वीमादार** 1. A person who has insured
(ବମାକାସ୍ତ—ଦେ. ରୂପ) his or her life.

ବମାନ—ସ. ବ—(ବ+ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+କରଣ. ଅ; ବମା
Bimāna ବ+ମା ଧାତୁ=ପରମାଣ କରିବା+କରଣ. ଅନ,
ଯହିଁରେ ବସିଲେ ଆକାଶକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୋଧ କର
ଯାଇ ପାରେ ବା ଆକାଶର ପରମାଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ
ଜନ୍ମେ)—୧ । ଦେବ ରଥ; ଦେବତାମାନଙ୍କର ପୁଷ୍ପୋତ୍ତ
ଆକାଶଗସ୍ତା ରଥ—1. A celestial car; a
chariot of the gods, said to move in the
sky. ୨ । ବ୍ୟୋମଯାନ; ବେଲୁନ୍—2. Balloon;
aeroplane. ୩ । ଯାନ; ରଥ—3. Car;
carriage, ୪ । ସିଂହାସନ—4. Throne. ୫ ।
ମଣ୍ଡପ—5 A roofed temple open on all sides;
a canopied shade; pavilion. ୬ । ସାତମହଲା
କୋଠା—6. Seven-storied building. ୭ ।
ଅଶ୍ୱ; ଘୋଟକ—7. Horse. ୮ । ରାଜପ୍ରାସାଦ—
8. Royal palace. ୯ । (ବ+ମାନ) ଅପମାନ—
9. Disrespect. ୧୦ । ପରମାଣ—10. Measure.
୧୧ । ଦେଉଳର କାନ୍ଥ ଉପରେ ଥିବା ଶଙ୍କୋଣ ବା କମ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୃଙ୍ଗ—11. The tapering upper part or
the roof of a temple. ୧୨ । ଶବବାସ୍ତ-
ଯାନ—13. Coffin; a conveyance for con-
veying the dead body to the cremation
or burial ground.
ଦେ. ବ—ସେଥିଁ ମଣ୍ଡପାକୃତି କାଷ୍ଠଯାନରେ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି-
ମାନଙ୍କୁ ବସାଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନଅଣା କଗ୍ଯାଏ—
A canopied sedan in which idols are
placed and carried from place to place.
ଦେ. ବଣ—ଅତୁଳନୀୟ—Incomparable. (ତୁ—
ବେଶରୁ ଶିଖଣ୍ଡ ବମାନ, ତଜନ ଲୁସୁମ ବସନ । ଗ୍ରାଚୀ.
ପୂର୍ଣ୍ଣତମତତ୍ତ୍ୱାଦସ୍ୱ ।)

ବମାନ କାନ୍ଧ(ନ୍ଧୁ)ଆ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସେଥିଁମାନେ କାନ୍ଧରେ ବମାନକୁ
Bimāna kāndhi(ndhu)ā ବହନ କର ଦେବପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ନେବା
ବମାନବହୁ
ବମାନବୁହାଳି } ଅନ୍ୟରୂପ ଆଣିବା କରନ୍ତି—Carriers of
ବମାନଆସଃ sedans containing images
of Deities.
ବିମାନ ବାହକ **विमानबाही**

ବମାନଚାରୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବମାନ+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା.
Bimānachārī ୧ବ)—ଯେ ବମାନଦ୍ୱାରା ଆକାଶମାର୍ଗରେ
(ବମାନଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯିବା ଆସିବା କରେ—Flying in the
sky in balloons or aeroplanes.

ବମାନନ(ନା)—ସ. ବ (ବ+ମାନ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ଭାବ ଅନ;
Bimānana(nā) ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଅପମାନ—1. Insult;
disrespect. ୨ । ଭତ୍ସାର—2. Abuse.

ବମାନ ବାହକ—ସ. ବ. ପୁଂ—ବମାନକୁ ଯେ କାନ୍ଧରେ ବା ମସ୍ତକରେ
Bimāna bāhaka ବହନ କର ନଅନ୍ତି—Carriers of
(ବମାନବାସ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) sedans.
(ବମାନବାହକା, ବମାନବାହ୍ମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବମାନାମା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବମାହ୍+ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ନାମେହ୍)—
Bimānāmā ସେଥିଁ ଦଲିଲରେ ବମାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତୁଲ୍ୟ ଲେଖାଯଇ
ବମାପତ୍ର
ବମାନାମା } ଅନ୍ୟରୂପ ହୋଇଥାଏ—A policy or agree-
ବିମାନାମା ment of insurance; a receipt
वीमानामा acknowledging the contract of
insurance.

ବମାନିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ମାନ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—ଅବମାନିତ
Bimānita (ବମାନିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Insulted.

ବମା ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଘଟଣାଘାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Bimā nebā କ୍ଷତିପୂରଣ ଦେବାର ତୁଲ୍ୟ କର ଅର୍ଥାତ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବା
ବିମା ଲଓୟା —To accept a contract of insurance
विमालेना from an insured person

ବମା ମାସୁଲ୍-ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବମାହ୍+ମହ୍ସୁଲ୍)—୧ । ବମା କରିବା-
Bima māsul ଘାଇଁ ବମାକାସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବମା ନେବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
ବିମାମାସୁଲ ସେଥିଁ ଧନ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ—1. Life
वीमा मासुल, वीमा कराई insurance premium. ୨ ।
(ବମା ମାହାସୁଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚିଠିଆଦ ବମା କରିବାଘାଇଁ ଡାକ-
ମାସୁଲ—2. Fees for postal insurance

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିମାର୍ଗ—ସ. ବ (ବି=ଅସତ୍+ମାର୍ଗ=ପଥ)—୧ । ଅସତ୍ପଥ-ଚରଣ; ଅସତ୍ପଥ—1. Bad conduct; evil ways. ୨ । କଦାଗ୍ରହ—2. Wickedness. ୩ । କୁପଥ—3. Bad road. ୪ । ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ—4. Forbidden acts, ୫ । ଅନାଃ—5, A path not used as a road; a wrong way. ୬ । (ବି+ମୃଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅ)—ସମ୍ମାର୍ଜନୀ—6. A broom; a sweeping brush.

Bimārga

ବିମାର୍ଗଗାମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିମାର୍ଗଗାମିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—କୁପଥଗାମୀ —Treading on evil ways. (ବିମାର୍ଗଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Bimārgagāmī

ବିମିତ—ସ. ବ (ବି+ମା ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ଗୃହଟିମ୍ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ଗୃହ—1. A house supported by 4 pillars. ୨ । ବଡ଼ କୋଠରୀ—Big room; hall. ସ. ବଣ—ପରିମିତ—Measured.

Bimita

ବିମିଶ୍ର—ସ. ବଣ (ବି+ମିଶ୍ର ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ ଅ)—୧ । ମିଶ୍ରିତ—1 Mixed. ୨ । ଗୋଳା (ବିମିଶ୍ରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୋଇଥିବା—2. Adulterated.

Bimiśra

ବିମୁକ୍ତ—ସ. ବଣ (ବି+ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ପରିତ୍ରାଣ ପ୍ରାପ୍ତ 1. Redeemed; delivered. ୨ । ପୁନର୍ଜନ୍ମ (ବିମୁକ୍ତି—ବ) ରହିତ—2. Freed from future birth. (ବିମୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । କାରାମୁକ୍ତ; ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ—3. Released from confinement, liberated. ୪ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ —4. Abandoned. ୫ । ମୁକୁଳା କରାଯାଇଥିବା—5. Untied; dishevelled; loosened. ୬ । ଫିଙ୍ଗା ଯାଇଥିବା - 6. Discharged; ejected.

Bimukta

ବିମୁକ୍ତ ସଙ୍ଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିମୁକ୍ତ+ସଙ୍ଗ)—ସାଂସାରିକ ବିଷୟ ବାସନାରୁ ମୁକ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ; ନିଃସଙ୍ଗ; ନିର୍ଲିପ୍ତ (ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) —Free from worldly ties.

Bimukta saṅga

ବିମୁକ୍ତି—ସ. ବ (ବି+ମୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—୧ । କାରାମୋଚନ; ବନ୍ଧନମୋଚନ—1, Release from confinement. ୨ । ମୋକ୍ଷ—2. Salvation; beatitude; redemption. ୩ । ଦୁଃଖ ନିବୃତ୍ତି—3. Release from misery; deliverance from miaery.

Bimukti

ବିମୁଖ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ବିପରୀତ ଦିଗକୁ+ମୁଖ)—୧ । ପରାଙ୍ମୁଖ—1, Disinclined; with the face averted or turned back. [ବିମୁଖତା(ତ୍ୱ)—ବି] ୨ । ନିବୃତ୍ତ; ନିରସ୍ତ—2. Prevented; obstructed. ୩ । ନାସ୍ତିକ—3. Averse. ୪ । ଅପ୍ରସନ୍ନ—4. Unpropitious; untoward. ୫ । ମୁଖ ହୀନ—5. Faceless. ୬ । ଉଦାସୀନ—6. Indifferent. ୭ । ବିରୁଦ୍ଧ; ପ୍ରତିକୂଳ—7. Unfavourable; opposed. ୮ । ଅପ୍ରାପ୍ତ-ମନୋରଥ—8. One whose wish has not been fulfilled. ବେ.ବି—ଅପ୍ରସନ୍ନତା—Unfavourableness. (ତୁ—କାଳ ସକାଶରୁ ଦେଉଛୁ ଦୁଃଖ ସୁଖ, କାଳ ଯେନ ଦେଉଛୁ ସମୁଖ ବିମୁଖ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାପ୍ରଭୁ ଶାନ୍ତ ।) ବେ. ବିଣ—୧ ।ଦୁଃଖିତ—1. Sorry sad dejected; desponding. (ତୁ—ଅନେକ ଦୂର ଜଳେ ଯାଇ, ବିମୁଖ ଦୋଇ ଲେଉଟଇ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୨ । ନିରାଶାଜନିତ ଉଦ୍ଗତ—2. Desperate.

Bimukha

ବିମୁଖ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିରାଶ କରିବା—ବିମୁଖ କରିବା **विमुख करना** To turn out a person without fulfilling his hopes,

Bimukha karibā

ବିମୁଖାଇ—ବେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବିଣ. (ସ. ବିମୁଖ)—ବିମୁଖ; ଦୁଃଖିତ—Sad; dejected. [ତୁ—ଲୁଭୁପଣ୍ଡି **विमुखाइ** ସ୍ୱାମୀ ତା ଶୂନ୍ୟି ବିମୁଖାଇ, ଦେଲ୍ଲ ପର ବୋଇଲେ ଗଣ ଏବେ ଯାଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାପ୍ରଭୁ ବନ ।]

Bimukhāi

ବିମୁଗ୍ଧ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ମୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ତ)—୧ । ମୋହ-ଗ୍ରସ୍ତ—1. Stupefied. ୨ । ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ-ଶୂନ୍ୟ—2. Confused; bereft of one's natural senses. ୩ । ସଖ୍ରୀରୂପେ ମୁଗ୍ଧ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋହିତ—3. Fascinated; enamoured. ୪ । ଭ୍ରାନ୍ତ—4. Mistaken; erring.

Bimugdha

ବିମୁଗ୍ଧଚେତାଃ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ବିମୁଗ୍ଧ+ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯାହା ହୃଦୟ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥାଏ—Enamoured; fascinated. (ବିମୁଗ୍ଧଚିତ୍ତ, ବିମୁଗ୍ଧହୃଦୟ, ବିମୁଗ୍ଧାନ୍ତଃକରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bimugdhachetāḥ

ବିମୁଚ୍ୟମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ)—ଯାହାକୁ ମୁକ୍ତ କରାଯାଉଅଛି—Being released. (ବିମୁଚ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Bimuchyamāna

ବିମୁଦ୍ର—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ନାହିଁ+ମୁଦ୍ରା=ମୋହର)—୧ । ବିକଶିତ—1. Expanded; opened. ୨ । ପ୍ରସନ୍ନ—2. Smiling. ୩ । ଯହିଁରେ ମୁଦ୍ରା ବା ମୋହର ବା ଚିହ୍ନ ନ ଥାଏ—3. Not sealed; unmarked.

Bimudra

ବିମୂଢ଼—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ମୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ତ)—୧ । ଜଡ଼-ବୁଦ୍ଧି କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—1. Insensible; bewil-(ବିମୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) dered, ୨ । ହିତାହିତବୋଧରହିତ—(ବିମୂଢ଼ତା[ତ୍ୱ]—ବ) 2, Incapable of knowing the good from the bad; stupid. ୩ । ମୂର୍ଖ—3. Illiterate; ignorant. ୪ । ଅଚେତ; ମୋହ-ଗ୍ରସ୍ତ—4. Fainted; senseless,

Bimūrdha

ବିମୂଢ଼ଗର୍ଭ—ସ. ବ—ଯେଉଁ ଗର୍ଭରେ ଶିଶୁ ମୃତ ବା ସଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ଓ ଯହିଁର ପ୍ରସବରେ ବହୁତ କଷ୍ଟ ହୁଏ (ହି. ଶ)—Pregnancy in which there is a dead or senseless child in the womb.

Bimūrdhagarbha

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିମୂଢ଼ମତି—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀ; ବିମୂଢ଼+ମତି)—୧ । ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି—Bimūrdhamati 1. Dunce. ୨ । ଅଜ୍ଞ—2. Ignorant.

ବିମୂଢ଼ସଜ୍ଞ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ; ବିମୂଢ଼+ସଜ୍ଞା)—୧ । Bimūrdhasaṁjñā ଅଜ୍ଞ—1. Ignorant. ୨ । ମୋହ-ଗ୍ରସ୍ତ—2. Confused; infatuated. ୩ । ଅଚେତ—3. Senseless. (ବିମୂଢ଼ସଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିମୂଳ—ସ. ବିଣ (ବି+ମୂଳ)—୧ । ମୂଳରହିତ—1, Rootless. Bimūla ୨ । ନିର୍ମୂଳ; ଉନ୍ମୂଳିତ—3. Uprooted; eradicated. ୩ । ବିନଷ୍ଟ—3. Destroyed,

ବିମୂଳନ—ସ. ତ—୧ । ଉନ୍ମୂଳନ—1. Uprooting. ୨ । ବିନାଶ—Bimūlana 2. Destruction.

ବିମୃଷ୍ଟ—ସ୍ତ. ବିଣ (ବି+ମୃଷ୍ ଧାତୁ=ଶୋଧନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Bimṛushṭa ୧ । ବିବେଚିତ—1. Considered. ୨ । ବିଗୃହୀତ—2. Judged; discriminated; examined. ୩ । ଆଲୋଚିତ—3. Discussed.

ବିମୃଷ୍ୟ(ଶ୍ୟ)କାରି—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିମୃଷ୍ୟ=ବିବେଚନା+କୃ Bimṛushya(śya)kārī ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—(ବିମୃଷ୍ୟକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିବେଚନାପୂର୍ବକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—Acting (ବିମୃଷ୍ୟକାରିତା—ବ) after due deliberation; discriminating; considerate.

ବିମୃଷ୍ୟ(ଶ୍ୟ)ବାଦୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିମୃଷ୍ୟ+ବଦ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; Bimṛushya(śya)bādī ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ସୁବିବେଚନା କରି (ବିମୃଷ୍ୟବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କଥା କହେ—Speaking after (ବିମୃଷ୍ୟବାଦିତା—ବ) mature consideration.

ବିମୋକ୍ଷ—ସଂ. ବ (ବି+ମୋକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ମୁକ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—Bimoksha ୧ । ପରିତ୍ରାଣ; ମୁକ୍ତି—1. Redemption; deliverance; salvation, ୨ । ବନ୍ଧନମୋଚନ—2. Release from confinement, ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ବା ଚନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ରହଣରୁ ମୋକ୍ଷ—3, The sun's or moon's release from eclipse, ୪ । ଦ୍ୱାରରୁ ଫିଟିବା—4, Throwing.

ବିମୋକ୍ଷଣ, ବିମୋଚନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବିମୋଚନ—ସଂ. ବ (ବି+ମୋଚନ)—୧ । ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରଣ—Bimoceana 1. Releasing from confinement, ୨ । ଗ୍ରନ୍ଥି ମୋଚନ; ଗଣ୍ଠି ଫିଟାଇବା—2. Untying. ୩ । [ଅଶ୍ରୁ] ତ୍ୟାଗ କରିବା—3. Shedding (of tears). ୪ । (ବାଣ) ଫିଙ୍ଗିବା—4, Discharging (of an arrow),

ବିମୁକ୍ତ, ବିମୋଚିତ, ବିମୋଚନୀୟ, ବିମୋଚ୍ୟ } ବିଣ

ବିମୋଦିତ—ବେ. ବିଣ—୧ । ସୁବାସିତ—1, Sweet-scented. Bimodita ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ—2, Very glad. [ଉ—[୧-୨] ବିମୋଦିତ ଏକସଙ୍ଗ ବାସ ସ୍ମରଣରେ—ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧ୍ୟଶବ୍ଦଲାସ ।]

ବିମୋହ—ସଂ. ବି [ବି-ା-ମୁହ୍ ଧାତୁ-ା-ଭାବ. ଅ]—୧ । ଜଡ଼ତା—Bimoha 1. Idiocy. ୨ । ମୋହ—2. Stupefaction; fascination; infatuation, ୩ । ଭ୍ରମ; ଭ୍ରାନ୍ତି—3. Mistake; error. ୪ । ଅଚେତ ହେବା; ମୂର୍ଚ୍ଛା—4. Swoon; fainting.

ବିମୋହନ—ସ. ବ.—(ବି+ମୁହ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)—୧ । Bimohana ମୁଗ୍ଧ କରିବା; ମୋହ ଜନ୍ମାଇବା; ଭୁଲାଇବା—(ବିମୋହନ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ. ପୁଂ) 1. Fascinating; infatuating. ୨ । ଜଡ଼ତା ଉତ୍ପାଦନ—2. Stupefying. ସ. ବିଣ. ପୁଂ-(+କର୍ତ୍ତୃ, ଅନ) ୧ । ମୋହ-ଜନକ—Fascinating. [ଉ—ବିମୋହନ କାମନା ବିଲାସ, ଝାଡ଼େ ମନ ମାସ୍ପା ସଙ୍ଗେ, ଭୁଲ୍ଲେ କଥଝ ମନ୍ତ୍ରେ । ମଧୁସୂଦନ. ଜୀବନଚନ୍ଦ୍ରା ।] ୨ । ଜଡ଼ତା ଉତ୍ପାଦକ—2, (ବିମୋହନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Stupefying.

ବିମୋହିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବି+ମୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ମୋହ୍ ଧାତୁ Bimohita +କର୍ମ. ତ)—୧ । ମୋହପ୍ରାପ୍ତିତ; ମୁଗ୍ଧ—(ବିମୋହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Fascinated; charmed; stupefied. ୨ । ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—2. Swooned; fainted. ୩ । ହତାହତ ଜ୍ଞାନ ରହିତ—3. Bereft of discrimination. ୪ । ଅଚେତା—4. Seuseless.

ବିମୋହିବା—ବେ. (ଘଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ବିମୋହନ)—୧ । ବିମୋହିତ Bimohibā ହେବା—1. To be fascinated. ୨ । ବିମୋହା **ବିମୋହନା** ବିମୋହିତ କରିବା—2. To fascinate.

ବିମୋହୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବିମୋହ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Bimohī ବିମୁଗ୍ଧକାରୀ—1. Charming; enchanting. (ବିମୋହିନୀ, ବିମୋହକାରୀ, ବିମୋହକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଭ୍ରମରେ-ପକାଇବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Causing a person to commit errors. ୩ । ଯେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ କରିବ—3. Causing senselessness. ୪ । କଠୋର-ହୃଦୟ; ନିଷ୍ଠୁର (ହି. ଶ)—4. Cruel.

ବିମ୍ବ—ସ. ବ—(ବିମ୍ବ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା, ଯାଉ ଯାଇବା+ବ; ନିପାତନ) Bimba ୧ । ବୁଦ୍‌ବୁଦ—1. Bubble. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଣ୍ଡଳ—2. The disc of the sun or the moon. ୩ । ପ୍ରତିବିମ୍ବ; କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଜଳାଦିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଛାୟା—3. Reflected image. ୪ । ମଣ୍ଡଳାକାର; ଗୋଲକୃତି (ଯଥା—କଦମ୍ବ ଛମ୍ବ)—4. Roundness; rotundity. ୫ । ମୂର୍ତ୍ତି—ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି—5. Image; likeness. ୬ । ଲୁକଲାସ; ଏଣ୍ଡୁଅ—6. Chameleon. ୭ । କଇଁଚ ଜାତୀୟ ଫଳ—7. The fruit of Memordica Menodelpha creeper. ୮ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—8, The sun. ୯ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା; ଦୀପ୍ତି (ହି. ଶ)—9. Lustre. ୧୦ । କମଣ୍ଡଳୁ (ହି. ଶ)—10. A wooden water-pot carried by anchorites.

ବେ. ବ—୧ । ଦର୍ପଣ—1. Looking glass.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଉ—ବାଲାଉ, ବମ୍ବଗଣ୍ଡତରୁ ଅନାଇ । ଉଦା. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।] ୨ । ବୃତ୍ତ—2, A circle. [ଉ—ବମ୍ବ ବେଷ୍ଟନ ନୋହିଲ୍ଲ ବର୍ତ୍ତି ଗ୍ରବେଷ୍ଟ କାଟଦେଇ। ଉଦା. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।]

ବମ୍ବକ—ସ. ବ—(ବମ୍ବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଣ୍ଡଳ—Bimbaka 1. The disc of the sun or of the moon. ୨ । କଇଁଚକାକୁଡ଼ି—2. The memordica fruit. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ (ହେ. ଶ)—3. A kind of ancient drum. ୪ । ଛାଞ୍ଚ (ହେ. ଶ)—4. A mould.

ବମ୍ବଜା—ସ. ବ—(ବମ୍ବ+ଜନ ଧାତୁ+ଅ+ଆ)—କଇଁଚକାକୁଡ଼ି—Bimbjā The memordica fruit.

ବମ୍ବଟ—ସ. ବ—(ବମ୍ବ+ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସର୍ଷପ; ସୋରିଷ—Bimbaṭa Mustard seed and plant.

ବମ୍ବ ଫଳ—ସ. ବ—କଇଁଚ କାକୁଡ଼ି—Bimba phaḷa The memordica fruit.

ବମ୍ବ ମ୍ଭ)ର—ଗ୍ରା ବ—(ସ. ବବର)—୧ । ଗହ୍ୱର; ବବର—1. Hole. Bimba (mbha)ra [ଉ—ପୁଚରକାଳ ଥାଇ ଜଳେ, ନାସାବମ୍ବର ବାଯୁ ବଳେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଗ୍ରଗବତ ।] ୨ । ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଛ ଡମ୍ବ ଘାରବା ପାଇଁ ଜଳାଶୟ ଗର୍ଭରେ କରଥିବା ଗାତ—2. Holes made by big fishes in the bottom of tanks for laying eggs or roe. ୩ । କୂଅର ତଳରେ ଫୁଟୁଥିବା ଜଲୋଦ୍ୱାରକ ଗର୍ତ୍ତ—3. A hole in the bottom of a well through which the subterranean water rushes up.

ବମ୍ବଲା(ଲୀ)—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବିମଳାର ଡାକନାମ—1, A name Bimbaḷā(ḷī) for calling Bimaḷā. ୨ । ପୁରୀର ବିମଳା (ବମ୍ବଟଲଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଠାକୁରାଣୀ—The Goddess Bimaḷā of Puri, **ବିମଳା**

ବମ୍ବା—ସ. ବ (ବମ୍ବ+ଆ)—୧ । କଇଁଚକାକୁଡ଼ ଲତା ଓ ଫଳ—Bimbā 1, A creeper-and its fruit; Memordica ବମ୍ବିକା ବମ୍ବୀ } ଅନ୍ୟରୂପ Menodelpha. ୨ । ଜଳବୁବ ବ—2. Water bubble. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଣ୍ଡଳ—3. The disc of the sun or of the moon. ଦେ. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ବମ୍ବାଧରର ଡାକ ନାମ—A name for calling Bimbādhara.

ବମ୍ବାକାର—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବମ୍ବ+ଆକାର)—ଗୋଲାକାର; ବର୍ତ୍ତୁଳ—Bimbākāra Circular.

ବମ୍ବାଗତ—ସ. ବଣ (ବମ୍ବ+ଆଗତ)—ପ୍ରତିବମ୍ବିତ; ପ୍ରତିଫଳିତ—Bimbāgata Reflected.

ବମ୍ବାଧର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବମ୍ବ=ପାରଲ ଲତାଁଚକାକୁଡ଼ି +ଅଧର)—ପକ୍ୱବମ୍ବ ପର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓଷ୍ଠବିଶିଷ୍ଟ (ବମ୍ବାଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ) —Having bright red lips. ଦେ. ବ. (ବମ୍ବାଧରା—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ—ଗ୍ଲେଚ୍ଛଙ୍କ ନାମ—A name given to males. ବିମ୍ବାଧର

[ଉ—ରଶିଲ୍ଲ ମନ ବମ୍ବାଧରା ଧର ରେ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ବମ୍ବାଫଳ—ସ. ବ—ବମ୍ବ; କଇଁଚକାକୁଡ଼ି ଫଳ—Bimbāphaḷa The fruit of memordica.

ବମ୍ବିତ—ସ. ବଣ (ବମ୍ବ+ଇତ)—ପ୍ରତିଫଳିତ—Bimbita Reflected.

ବମ୍ବି(ମ୍ବ)ସାର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବୌଦ୍ଧନରପତ୍ତି ବିଶେଷ—Name Bimbi(mba)sāra of a Buddhist king. [ଦ୍ର—ଏ ବିମ୍ବିସାର ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ପିତା ଓ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମକାଳୀନ ମଗଧରାଜା ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ଶାକ୍ତ ଥିଲେ, ପରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ୍ମରେ **ବିମ୍ବିସାର** ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ—ହେ. ଶ ।]

ବମ୍ବୁ—ସ. ବ (ୱା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା; ଦାନ୍ତି ଯାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ବୁ) —ଗୁବାକ; ଗୁଆ; ସୁପାରି—Betelnut. Bimbu

ବମ୍ବୋ(ମ୍ବୌ)ଷ୍ଠ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବମ୍ବ+ଓଷ୍ଠ)—ବମ୍ବାଧର (ଦେଶ)—Bimbādhara Bimbo(mbau)shṭha [ବମ୍ବୋ(ମ୍ବୌ)ଷ୍ଠା(ଷ୍ଠୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] (See)

ବମ୍ଳାନ—ସ. ବଣ (ବ+ମ୍ଳୈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ତ)—୧ । ନର୍ମ୍ମଳ—Bimlāna 1. Bright. ୨ । ଅମଳନ—2, Unsoiled; (ବମ୍ଳାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) unfaded. ୩ । ତରତକା—3. Fresh.

ବମ୍ସ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ସର୍ ଜନ୍ ବିମ୍ସ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭାଷା ତତ୍ତ୍ୱ-Bim-s ବିତ୍ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଇଂରାଜ ପଣ୍ଡିତ—Sir John Beams, the ବିମ୍ସ great philologist of Indian languages. **ବିମସ** [ଦ୍ର—ଏ ଭାରତରେ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍‌ରେ ଉଚ୍ଚ ଚାକିରୀ (ବିଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ) କରଥିଲେ । ଏ କଟକର ଓ ବାଲେଶ୍ୱରର କଲେକ୍ଟର ଓ ପରେ ଓଡିଶାର କମିସନର୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ହିନ୍ଦୀ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଗୁଜରାଟୀ ଭାଷାର ତୁଳନାମୂଳକ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ ।]

ବୟଚ୍ଛାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିପୂର୍ବ୍ବ ଚର୍ ଧାତୁ+ଶତୃ ; ବି+ଚର୍+ଶତୃ) —୧ । ଆକାଶଗତ୍ତି—1. Roaming in Biyachchārī the sky. ୨ । ଉଡ଼ୁଥିବା—2. Flying. (ବୟଚ୍ଛାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ଚଲପକ୍ଷୀ—The kite; Falco Ater.

ବୟତ୍—ସ. ବ (ବ=ଦୁହେଁ+ଯତ୍ ଧାତୁ=ବରତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ବିଚ୍) —ଆକାଶ—The sky, Biyat

ବୟତ୍ପତାକା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବଦ୍ୟୁତ୍ (ହେ. ଶ)—Biyat-patākā Lightuing.

ବୟତ—ଦେ. ବ (ସ. ବୟତ୍) —ଆକାଶ—The sky. (ଉ—Biyata ବୟତୁଁ ଖସାଇ ରଥପୁରେ ଯାଇ ଅଶୋକ ବଣିନେ । ଉଦା. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ବୟତି—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୟତ୍ ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ ଆକାର) —ଆକାଶ—The sky. Biyati (ଉ—ବୟତିରେ ଜଳଧାର ପ୍ରାସ୍ପେ ବଣିଲେ । ଉଦା: ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବିଳାସ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିୟଦ୍‌ଗଙ୍ଗା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିୟତ୍+ଗଙ୍ଗା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା; ମନ୍ଦାକିନୀ—The celestial Ganges (a mythological river).
Biyadgaṅgā

ବିୟନ୍ମଣି—ସ. ବ (ବିୟତ୍=ଆକାଶ+ମଣି; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun.
Biyanmaṇi

ବିଯମ—ସ. ତ (ବି-ା-ଯମ୍ ଧାତୁ=ନିବୃତ୍ତି କରିବା+କ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—୧। ଦମ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦମନ—1. Self restraint; self-control; controlling one's passions. ୨। ନିବୃତ୍ତି-2. Cessation; stoppage. ୩। (+କର୍ମ.ଅ) ଯାତନା—3 Pain; agony.
Bijama

ବିଯାତ-ସ. ବ୍ରତ, ପୁଂ(ବି=ନିଷେଧ+ଯାତ=ଇଚ୍ଛିତ; ଯେ ନିଷିଦ୍ଧ ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ ଇଚ୍ଛା କରେ)—୧। ଧୃଷ୍ଟ; ନିଲଜ୍ଜ—1. Audacious; impudent. ୨। ନିର୍ଲଜ୍ଜ—2. Shameless. (ବିଯାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩। ଅଶିଷ୍ଟ; ଅଭଦ୍ର—3. Impolite; rude.
Bijāta

ବିୟୁକ୍ତ(ତ)—ସ. ତତ (ବି-ା-ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ବିରହିତ—1. Bereft of; destitute of. ୨। ବିଚ୍ଛିନ୍ନ—2. Separated. ୩। ତ୍ୟକ୍ତ—3. Left; abandoned. ୪। ବ୍ୟବକଳିତ; ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ—4. Subtracted; minus
Bijukta(ta)

ବିୟୁକ୍ତ ଚିହ୍ନ—ଦେ. ବ (ଗଣିତ)—'—' ଏହ୍ନ ଚିହ୍ନ; ଗୋଟିଏ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାକୁ ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ଦେଲେ ବିୟୋଗ ଚିହ୍ନ ବଡ଼ ସଂଖ୍ୟା ପରେ ବସାଯିବା ଚିହ୍ନ—The minus sign.
Bijukta chihna
ବିୟୋଗ ଚିହ୍ନ

ବିୟୁକ୍ତ ତଡ଼ିତ୍(ବିଦ୍ୟୁତ୍)—ସ. ବ (ଆତ୍ମନିଜ ପ୍ରୟୋଗ)—ବିଦ୍ୟୁତ୍ Bijukta tardit (bidyut) ଶକ୍ତିର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ବିପରୀତ [ଯୁକ୍ତ ତଡ଼ିତ୍(ବିଦ୍ୟୁତ୍)—ବିପରୀତ] 'ଯୁକ୍ତ' ଅଂଶ ଅସି ଋଣାତ୍ମକ ହୁଏ—Negative electricity

ବିୟୋ(ୟୋ)ଗ—ସ. ବ (ବି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ-ା-ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—୧। ବିଚ୍ଛେଦ; ବିରହ—1. Bereavement; separation; (ବିପରୀତ—ସଂଯୋଗ) disunion. ୨। ଅଭାବ—2. Want. ୩। (ଗଣିତ) ଏକ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାକୁ ବାଦ୍ ଦେବା; ଫେଡ଼ାଣ—3. (mathematics) Subtraction. ଦେ. ବ—୧। ମୃତ୍ୟୁ—1. Death. ୨। ବିନାଶ—2. Destruction. [ଉ--ରମଣୀମଣିଙ୍କ ଯୋଗେ ଗୃହିଲେ; ଯୋଗ ବିଯୋଗ ହୋଇବ ଧାଇଲେ। ଉଷ. କୋଶୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ସ୍ତନସ୍ତ] ଦେ. ବିଣ—ବିରହିତ-Destitute of. [ଉ—ଭେଟିଲ ଧର୍ମ କାମ ଭୋଗ, ସକଳ ସୁଖେ ମୁଁ ବିଯୋଗ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]
Biyoga
ବିୟୋଗ

ବିୟୋ(ୟୋ)ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (ଗଣିତ) ଏକ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାକୁ ଫେଡ଼ିବା—1. (math) To subtract. ୨। (ପୁରାତନ ପଦ୍ୟ) ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା—2. To throw away; to fling away.
Bijo(yo)ga karibā
ବିୟୋଗ କରିବା

[ଉ—ବଦନ୍ତମୁଦ୍ରା ରସାଳ, ବିଯୋଗ କଲେ ବିଶାଳ—ଉଷ. ବୈଦେଘୋଷବଲାସ।]

ବିୟୋ(ୟୋ)ଗ ଫଳ—ସ. ବ—(ଗଣିତ) ଫୋଟକ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଅନ୍ୟସଂଖ୍ୟାକୁ ବିୟୋଗ କଲେ ବାକି ରହେ—(math) Remainder of a subtraction.
Bijo(yo)ga phala

ବିୟୋଗ ବିଧୁର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ୟୀ ତତ୍; ବିୟୋଗ+ବିଧୁର)—ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ଯୋଗୁଁ କାତର—[ବିୟୋଗ ବିଧୁରତା—କ] (ବିୟୋଗବିଧୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) Much troubled on account of bereavement or separation.
Biyoga bidhura

ବିୟୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ବିୟୋଗାତ୍ମକ ଶୃଙ୍ଗାର)—ଯେଉଁ ଶୃଙ୍ଗାରରସ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର (ବିପରୀତ ଶୃଙ୍ଗାର—ଅନ୍ୟନାମ) ବିଚ୍ଛେଦକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରେ—ସଂଯୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର / ସଂଭୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର } ବିପରୀତ A sentiment in romance depicting the separation between 2 lovers. [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଗାର ବା ଆଦରସକୁ ୨ ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି। ସଂଯୋଗ ବା ସଂଭୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର; ବିୟୋଗ ବା ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଶୃଙ୍ଗାର; ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଶୃଙ୍ଗାରର ୫ଟି ଦଶା; ଯଥା—ପୂର୍ବରାଗ, ମାନ ଓ ପ୍ରବାସ—ଦ୍ର. ଶ।]
Biyoga śṛungāra

ବିୟୋଗାତ୍ମକ—ସ. ବିଣ (ବିୟୋଗ+ଆତ୍ମନ୍+କ)—ଯହିଁର ଆତ୍ମା ବା ମୂଳଭାବ ବିୟୋଗ ଅର୍ଥେ—Negative. (ବିୟୋଗାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିୟୋଗ ମୂଳଭାବକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Biyogātmaka

ବିୟୋଗାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ବିୟୁଜ୍+ଘଞ୍)—ଯାହାର ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ବା ବିଚ୍ଛେଦ Biyogānta ଘଟେ ବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ—Terminating in (ବିୟୋଗାନ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) death or by the description (ବିପରୀତ—ମିଳନାନ୍ତକ) of death or separation.

ବିୟୋଗାନ୍ତ ନାଟକ—ସ, ବ (ଅଧୁନକ)—ଯେଉଁ ନାଟକର ଶେଷରେ Biyogāntaka nāṭaka ମୃତ୍ୟୁ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ—Tragedy.

ବିୟୋ[ୟୋ)ଗିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ [ବିୟୋ(ୟୋ) ଗିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ବିରହିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman separated from her lover; a forsaken woman. ୨। ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of a Sanscrit metre. ସଂ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ବିୟୋଗୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Biyogī.
Bijo(yo)ginī

ବିୟୋ(ୟୋ)ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ବିଯୁକ୍ତ କରିବା-1. To engage. [ଉ—ବିୟୋଗିଲେ ତନ୍ତ୍ର ଘାତ୍ୟମାନ କୁମୂର୍ତ୍ତି।] ୨। ବିଯୁକ୍ତ କରିବା—2. To subtract; to separate.
Bijo(yo)gibā

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଯୋ(ଯୋ)ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବିଯୋଗିନ୍; ୧ମା. ୧ବ; ବିଯୋ-
Bijo(yo)gī (ଯୋ)ଗ+ଇନ୍]—୧ । ପୃଥକ୍‌ଭୂତ—1. Desti-
[ବିଯୋ(ଯୋ)ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] tute; bereft. ୨ । ବିରହୀ; ବିଚ୍ଛେଦ
ଯୁକ୍ତ-2. Separated from one's beloved. ୩ ।
ସାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଯାଇଅଛି-3. Surviving one's wife.
ସଂ. ବି-ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ—The ruddy drake; Anas
Casarca.

ବିଯୋ(ଯୋ)ଜିତ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ମ. ତ)—୧ ।
Bijo(yo)jita ବିଚ୍ଛେଦ ପ୍ରାପ୍ତିତ—1. Caused to be sepa.
ted. ୨ । ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ—2. Disunited. ୩ । ଶୂନ୍ୟୀ-
କୃତ—3. Deserted; vacated. ୪ । ବିରହିତ—
4. Destitute;

ବିର—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ବିଅର୍)—ସବଧାନରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର
Bir ବିୟର **बियर, बीर** ଉତ୍ତେଜକ ଅନୁତ୍ତ ସର୍ତ୍ତ୍ ବା ମଦ—Beer.

ବିରଜା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଚଡ଼ିଲ; ସେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ
Bir-jā ଚଟେ—Irascible; irritable.

ବିର୍‌ଜି(ଝି)ବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ସ. ବିରକ୍ତ)—୧ । ବିରକ୍ତ
Bir-ji(jhi)bā ହେବା—1. To be displeased. ୨ ।
ବିରକ୍ତ ହଓୟା **रूठना** ଚଡ଼ିବା--2. To fret; to be irritated.

ବିର୍‌ଝାଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ଖଚେଇହେବା—
Bir-jhāibā 1. To make faces. ୨ । ଖେକ୍ଷିବା—To
ବିରକ୍ତ କରା **रुठाना** snarl. ୩ । ଚଡ଼ାଇବା—3. To
irritate a person.

ବିର୍‌ନି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ଆଖିର ଉପର ପତାର ବାଳ—
Bir-ni 1. The hair of the upper eyelid. ୨ । (ସ
ଗାରଣ) ବେଣା—2. Benā grass.

ବିର୍‌ରୁ କୋଲି—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି (ସ. ବଦ୍ରୀ; ଉଲ, ହି. ବୈର୍)—
Bir-ru koli ବିରକୋଲି—Jujube; Zezyphus Jujuba.

ବିର(ରି)କତ—ପ୍ରା. ବିଣ (ସ. ବିରକ୍ତ)—୧ । ବିରକ୍ତ—1. Vexed,
Bira(ri)kata bothered. (ଉ—ଅଇଇ ଦୋର ମାଡ଼ି
[ବିର(ରି)କତ୍ତଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ମୋତେ, କେବେହେଁ ବିରକତ
ବିରକ୍ତ ନୋହେଁ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ବିରକ୍ତିକର—
2. Troublesome.

ବିର(ରି)କତି—ପ୍ରା. ବି (ସ. ବିରକ୍ତି)—ବିରକ୍ତି—
Bira(ri)kati ବିରକ୍ତି Vexation; botheration.

ବିରକ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଅନାସ-
..Birakta କ୍ତ—1. Unattached. ୨ । ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—
(ଅନୁରକ୍ତ—ବିପରୀତ) 2. Dissatisfied; vexed. ୩ ।
ବିଚଳିତ—3. Troubled. ୪ । ବୈରାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ; ଉଦା-
ସୀନ—4. Averse to worldly ties; having
renounced worldly connections ୫ । ବିରତ
5. Desisted. ୬ । (+କର୍ମ ତ) ପରିତ୍ୟକ୍ତ—
6. Forsaken. ୭ । ଜ୍ଞାତ—7, Experienced.

[ବିରକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] ବେ. ବିଣ—୧ । ଚଡ଼ିଲ, ଚଟୁଚଡା—1.
[ବିରକ୍ତୁଆ—ବି] Irritable; surly. ୨ । ଦଦ୍ରଗ୍ରସ୍ତ—
2. Bothered; annoyed; teased.

ବିରକ୍ତ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ଚଡ଼ାଇବା—1. To tease. ୨ ।
Birakta karibā ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେବା—2. To trouble;
ବିରକ୍ତ କରା **विरक्त करना** to annoy.

ବିରକ୍ତି(କ୍ତି)ଭାବ—ସ. ବି—୧ । ସଂସାରଜନିତ ପ୍ରତି ମନରେ ଦ୍ୱେଷଭାବ
Birakta(kti)bhāba 1. Misanthropy. ୨ । ସଂସାର
ବିଷୟ; ବୈରାଗ୍ୟ—2, Freedom from worldly
attachment. ୩ । ଅନନୁରାଗ—3. Want of
attachment. ୪ । ଔଦାସ୍ୟ—4. Indifference.
୫ । ଅରୁଚି; ଅନାସ୍ଥା—5. Disrelish; distaste.
୬ । ପ୍ରତିକୂଳତା—6. Opposition; untoward-
ness. ୭ । ବୈମୁଖ୍ୟ; ବିମୁଖତା—7. Dislike;
aversion; disinclination. ୮ । ଅସନ୍ତୋଷ—
8. Disgust; annoyance; discontent. ୯ ।
ଚଡ଼ିଲ ଅବସ୍ଥା—9. Surliness; irritation.

ବିରକ୍ତି(କ୍ତି) ଲାଗିବା—ବେ, ବି—ବିରକ୍ତି ବୋଧ ହେବା—Feeling
Birakta(kti) lāgibā of annoyance or disgust;
ବିରକ୍ତି ଲାଗା **विरक्त मालुमहोना** ennui. [ଯଥା—ଖାଇ
ବସିରହିବାଯୋଗୁଁ ମୋତେ ଭାରି ବିରକ୍ତି ଲାଗିଲଣି ।]
ବେ. କ୍ରି—ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମାଇବା—To cause
annoyance or tedium. (ଯଥା—ଖାଇ ବସିରହିବା
ମୋତେ ଭାର ବିରକ୍ତି ଲାଗେ ।)

ବିରକ୍ତା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିରକ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଦୁର୍ଭଗା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Biraktā 1. Unfortunate or forsaken (wife).
୨ । (ଜୀବତ୍‌ସ୍ୱାମିକା ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ) ସ୍ୱାମୀପ୍ରତି
ଅନନୁକୂଳ (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Displeased with the
husband; disgusted (wife).

ବିରକ୍ତି—ସଂ. ବି (ବି+ରଞ୍ଜ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ବୈରାଗ୍ୟ—
Birakti 1. Aversion to worldly affairs. ୨ । ଉଦା-
ସୀନତା—2. Indifference. ୩ । ଅସନ୍ତୋଷ—
3. Dissatisfaction; discontent. ୪ ।
ମନୋବେଦନା—4. Mental anguish. ୫ ।
ବିରତି—5. Cessation. ବେ. ବି—ଘୃଣା—
Disgust; hatred.

ବିରକ୍ତିଆ—ବେ. ବିଣ—୧ । ବିରକ୍ତିଜନକ—1. Producing
Biraktiā annoyance or disgust; disgusting.
ବିରକ୍ତିକର ୨ । ସେ ବିରକ୍ତ କରେ—2. Annoying; teasing.
विरक्ति करनेवाला ୩ । ମନର କଷ୍ଟଦାୟକ—3. Troublesome
୪ । ଚଡ଼ଚଡ଼ିଆ; ଚିଡ଼ିଲ—4. Surly; chafing. ୫ ।
ମନୋବେଦନା ଯୁକ୍ତ—5. Anguished; troubled.

ବିରକ୍ତିକର—ସ. ବିଣ (ବିରକ୍ତି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବୈରାଗ୍ୟ
Biraktikara ଜନକ—Producing aversion or indif-
(ବିରକ୍ତିଜନକ, ବିରକ୍ତିପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ference to the
ବିରକ୍ତିକର world. ବେ. ବିଣ—ଯାହା ମାନସିକ କଷ୍ଟ ଦଏ;
[ବିରକ୍ତିକରତ୍ୱ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମନୋବେଦନା ଜନକ—Annoying;
troublesome; grievous.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଙ୍ଗ—ଫ. ବଣ. [ବ+ରଙ୍ଗ]—୧ । ବିବର୍ଣ୍ଣ—1. Pale.
Biranga ୨ । ବହୁବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଚିତ୍ରିତ—2. Multicoloured. ୩ । ମନ୍ଦବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—3, Bad-coloured.

ବିରଂଗ ସଂ. ବ—କୁକ୍କୁଟ; କୁକୁଡ଼ା—A cock.

ବରଙ୍ଗା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—କଦ୍ଧମାନେ ଜଙ୍ଗଲ ଯୋଡ଼ି ସେଠାରେ
Birangā ଜମିରେ ମକା ଆଦ ଫସଲ କରନ୍ତି; ଉଇଲା ଜମି—Land reclaimed by the Khonds for growing maize etc.

ବରଚକ—ଫ, ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ (ବ+ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Birachaka ବରଚୟିତା (ଦେଖ)—Birachayitā (See)
(ବରଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବରଚନ(ନା)—ଫ.ବ (ବ+ରଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ;+ଆ,—୧ । ଗଢ଼ା;
Birachana(nā) ନର୍ମାଣ—1. Building; construction. ୨ । (ଗ୍ରନ୍ଥ, କବିତା ଆଦର) ରଚନ; ଗ୍ରଣଯୁନ—2. Composing (of books, poems etc.) ୩ । ଗ୍ରଥନ; ସୁସଂସ୍ଥାପନ—3. Composition; orderly arrangement. ୪ । ଚିତ୍ରଣ—4. Delineation.

ବରଚନୀୟ—ଫ, ବଣ (ବ+ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ବରଚିତ
Birachanīya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be composed or constructed. ୨ । ଯାହା ରଚିତ ହେବ—2. About to be composed.

ବରଚୟିତା—ଫ, ବ ଓ ବଣ ପୁଂ (ବ+ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ତୃ; ୧ମା,
Birachayitā ୧ବ)—୧ । ନର୍ମାତା—1. Builder. ୨ । (ବରଚୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗ୍ରନ୍ଥେତା—2. Composer; author. ୩ । ଚିତ୍ରକ—3. Painter. ୪ । ବର୍ଣ୍ଣନାକାରୀ—4, Describer.

ବରଚିତ—ଫ. ବଣ (ବ+ରଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ, ତ)—୧ ।
Birachita ନର୍ମିତ—1. Built; constructed. ୨ । ରଚିତ; ଗ୍ରଣୀତ—2. Composed. ୩ । ଚିତ୍ରିତ—3. Delineated; pictured. ୪ । ଗ୍ରଥିତ—4. Arranged or laid in order. ୫ । ବର୍ଣ୍ଣିତ—5. Described. ଫ. ବ (+ଭାବ. ତ)—ରଚନା—Composition. (ଉ—ଦବସ୍ତୁ ଏ କଷ୍ଟ, ଯାକ ହେବ ଅଷ୍ଟ, ଦୁର୍ଗ ନାଥର ଏ ବରଚିତ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋତ୍ତଭଙ୍ଗ. ଦ. ଗୀତ ।)

ବରଚିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ଫ. ବରଚନ)—୧ । ନର୍ମାଣ କରିବା—
Birachibā 1. To build; to construct. ୨ । କହିବା—
ବିରଚା 2. To speak; to utter. (ଉ—ଏପରି ନବଘନ
ବିରଚନା ଶ୍ୟାମ ଗୃହୁ ବରେ ଲଭୁଁ ବିଘ୍ନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)
୩ । (ଗ୍ରନ୍ଥାଦି) ରଚନା କରିବା—3. To compose. (ଉ—ବାଳ ପଦେ ଏ ସ୍ଥଳ ମନୋହର, ବରତେ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ସାରବର । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୪ । ଗ୍ରଥନ କରିବା—4. To arrange in order. ୫ । ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା—5. To describe. ୬ । ଚିତ୍ରଣ କରିବା—6. To draw up; to delineate. ୭ । ସମ୍ପାଦନ କରିବା—7. To do, (ଉ—ବଞ୍ଚନ ବଧିବ ବରଚିବାର ମୁଞ୍ଚ ଧନ ! ମୁଁ ପରଗୁର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ବରଜ—ଫ. ବଣ (ବ+ରଜଃ)—୧ । ନର୍ମଳ; ସଫା—
Biraja 1. Neat and clean. (ଉ—ବରଜ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ, ସ୍ପର୍ଶିଗ୍ଲ ମୃଗ ଶୋଭାବନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ଧୂଳ ଶୂନ୍ୟ—2. Free from dust (Apte), ୩ । କ୍ରୋଧାଦି ରଘୁର ଅବଶୀଭୂତ—3. Not swayed by passions (Apte). ୪ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—4. Faultless. ୫ । ରଜୋଗୁଣରହିତ—5. Free from Rajoguna.

ସଂ, ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. ୨ । ଶିବ—2. Śiba.
(ବରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବରଜମଣ୍ଡଳ—ସଂ, ବି—ଓଡ଼ିଶାର ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳ—A name of
Birajamaṇḍala Jājapura in Orissa, [ଦ୍—ଏଠାରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମହାଜସ୍ଥା ନାମକ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛନ୍ତି—ଗ୍ରହ୍ମସଖଣ୍ଡ; ହ, ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ବରଜସ୍କ—ଫ. ବଣ ପୁଂ (ବ+ରଜସ୍+ଅକ)—୧ । ଧୂଳ ଶୂନ୍ୟ—
Birajaska 1. Free from dust. ୨ । କାମ କ୍ରୋଧାଦିଘ୍ନ—
(ବରଜଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Free from passions.
(ବରଜସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବରଜସ୍କା—ଫ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବରଜସ୍କ+ଆ)—୧ । ବରଜସ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Birajaskā 1. Feminine of Birajaska. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଋତୁସ୍ରାବ ରହିତ ହୋଇଅଛି 2. (a woman) Whose menstrual discharge has ceased. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ବର୍ଷିଯସୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଋତୁସ୍ରାବ ବାହ୍ୟତ ହୋଇଅଛି—A woman of advanced age in whom the menstrual secretion has ceased.

ବରଜା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ+ରଜ୍ ଧାତୁ=ରଞ୍ଜିତ କରିବା+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ.
Birajā ଆ)—୧ । ଦୂବା—1. A species of creeping grass useful as fodder. ୨ । ଯଯାତି ରାଜାଙ୍କ ମାତା ଓ ନହୁଷଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. The mother of King Jajāti. ୩ । ରାଧିକାଙ୍କ ସଖୀବିଶେଷ—3. One of the companions of Rādhikā. ୪ । ଜୁଲୁଲର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ବରଜା ବିମଳାଠାକୁରାଣୀ—4. Name of the Goddess Bimalā at Puri. ୫ । ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର; ଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଷେତ୍ର; ପୁରୁଷୋତ୍ତମ; ଉତ୍କଳ (ମତାନ୍ତରରେ ଯାଜପୁର)—5. The holy place of Puri (in Orissa) or Jajpur. ୬ । ଯାଜପୁରରେ ପୂଜିତ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ—6. Name of the image of Durga worshipped at Jajpur. ୭ । ନଦୀବିଶେଷ—7, Name of a river. ୮ । କପିତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—8. The wood apple tree.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଜାଃ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ବଗତ+ରଜସ୍)—ନବୃତ୍ତ-
Birajāḥ ରଜସ୍ଵା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has passed her age of menstruation; a woman of advanced age (above 50). ସ. ବଶ (ବ =ବଗତ+ରଜଃ=ରଜୋଗୁଣ; ଧୂଳ)—୧ । ରଜୋ-ଗୁଣ ରହିତ—1. Free from carnal desires or worldly passions. ୨ । ଧୂଳଶୂନ୍ୟ—2. Free from dust.

ବରଜା କ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଷେତ୍ର—1. The sacred
Birajā kshetra town of Puri and its precincts. (ବରଜାପୀଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ମଭାନ୍ତରରେ) ଯାଜପୁର (ଏଠାରେ ବରଜାନାମ୍ନୀ ଠାକୁରାଣୀ ଥିବାରୁ)—2. Jajpur (in Orissa).

ବରଜା ଦେଶ—ଦେ. ବ—ବରଜାପୀଠ; ଯାଜପୁର—Jajpur (in
Birajā deśa Orissa). (ଦ୍ର—କେଶବ ନାମ ବହୁବ ବଚନା ଦେଶେଚ । ଗ୍ରାତୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତଗୀତା ।)

ବରଜା ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ—୧ । ପୁରାଣମତେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଠାରୁ ଯାଜପୁର
Birajā maṇḍala ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ—1. (according to the Purāṇas) The tract of country extending from Puri to Jajpur in Orissa. ୨ । ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳ—2. The country round Jajpur. (ଦ୍ର—ବରଜାମଣ୍ଡଳେ ଯେତେ ସାରପଲ୍ଲୀ । ଗଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶସ୍ତ୍ର ।) [ଦ୍ର—ପୁରାଣମତେ ଦକ୍ଷଙ୍କର ଯଜ୍ଞ ଭଙ୍ଗ ପରେ ସତୀଙ୍କର ମୃତଦେହର ଅଂଶ ଉତ୍କଳର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ୫୧ ପୀଠ ଓ ୨୨ ଉପପୀଠର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସତୀଙ୍କର ନାଭି ଉତ୍କଳରେ (ପୁରୀ ବା ଯାଜପୁରରେ) ପଡ଼ିଥିଲା । ପୀଠଭଳେ ନୋହି ଦେଖ]

ବରଜୀକୃତ—ସ. ବଶ (ବରଜ+ଅଭୂତ ଭଭାବେ ଚ୍ବି+କୃତ)—
Birajīkṛuta ୧ । ରଜୋଗୁଣ ରହିତ—1. Freed from (ବରଜୀକରଣ—ବ) worldly passions and hankerings ୨ । ନିର୍ମଳୀକୃତ—2. Freed from dust; cleansed of dust.

ବରଞ୍ଚ—ସ. ବ (ବ=ବବଧ+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ମ ଆଗମ)—
Birañcha ବ୍ରହ୍ମା—Brahmā; the Creator.

ବରଞ୍ଚନ(ନା)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବରଚନ)—ବରଚନ (ଦେଖ)
Birañchana(nā) Birachana (See)

ବରଞ୍ଚି—ସ. ବ (ବ=ବବଧ ଅର୍ଥାତ୍ ବବଧ ପ୍ରାଣୀ+ରଚ୍ ଧାତୁ ସୃଷ୍ଟି
Birañchi କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ; ଯେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି)—ବ୍ରହ୍ମା—Brahmā. ଦେ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ —The sun. (ଦ୍ର—ପ୍ରାତଃଦଗରେ ବରଞ୍ଚି ଉଦୟେ, ଉନ୍ଦିନ୍ଦ୍ର ଚାମ୍ପି ସୁଖେ ନଦ୍ରାଯାଏ । ପ୍ରଭାତ. ଶଶିସେଣା ।)

ବରଞ୍ଚି ନାରାୟଣ—ସ. ବ (ସଦ୍ଭର)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା ଓ ବିଷ୍ଣୁ—
Birañchi nārāyaṇa 1. Brahmā and Bishṇu. ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ଯାଜପୁ ପ୍ରାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେବତା—(ଦ୍ର—ମାଗଧ ଅନୁପେ ସୀମାସ୍ତମ୍ଭରୂପେ ଦେଖିଛୁ ଶିର, ଯେ ଦେଶେ ବରଞ୍ଚିନାରାୟଣଙ୍କର ଭୁଙ୍ଗ ମନ୍ଦିର । ଗଧାନାଥ. ଉଷା ।) ଦେ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ—The Sun-god. ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବିଷ୍ଣୁରୂପୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ମୂର୍ତ୍ତି—Name of an idol reprsenting the Sun-god. [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜାମର ବୁଗୁଡ଼ା ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ମଠରେ ଏ ଦେବତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଲୋକଙ୍କର ବରଞ୍ଚ ରୋଗ ହେଲେ ଲୋକେ ଏହାଙ୍କଠାରେ ରୋଗ ମନାସ କରନ୍ତି । ଶମ୍ବର ଦଶମୀଦିନ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ ଓ ମେଳା ହୁଏ ।]

ବରଞ୍ଚିବା—ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବରଚନ)—ବନ୍ଧେଇବା; ଘଟାଇବା;
Birañchiba ରଚନା କରିବା—To compose; to construct; to compile. ବିରଚା **ବରଚନା**

ବରତ—ସ. ବିଣ (ବି+ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ସ୍ଥାନ୍ତ; ନବୃତ୍ତ
Birata 1. Stopped; ceased from; desisted. ୨ । ପରାଙ୍ମୁଖ; ବିମୁଖ—2. Averse. ୩ । ଭ୍ରାନ୍ତ—3. Erring; mistaken.

ବରତି—ସ. ବି (ବି+ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଇ)—୧ । ନବୃତ୍ତି; ବିରାମ
Birati --1. Cessation; stoppage. ୨ । ସ୍ଥାନ୍ତି—2. Peace; satiety. ୩ । ବିଶ୍ରାମ—3. Rest; relaxation. ୪ । ଅଭାବ—4. Want. (ଦ୍ର—ସଂବେଶ ଅଶନ ବିରତିରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋତ୍କଳଭଙ୍ଗ କ, ଗୀତ ।) ୫ । ବିରାଗ—5. Aversion; dislike; disgust.

ବରତି ବ୍ୟଞ୍ଜକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା—ସଂ. ବ (ବଳ୍ପନ ପରିଭାଷା)—ଯେଉଁ
Birati byañjaka pratikriyā ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ନବୃତ୍ତିମୂଳକ ଅଟେ—Negative response or reaction.

ବରଥ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ବଗତ+ରଥ)—ରଥଚ୍ୟୁତ—
Biratha Deprived of a war-chariot; unseated. (ଦ୍ର—ବରଥ ହୋଇ ଯେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ରଣାଙ୍ଗନେ । ମଧୁସୂଦନ. (ବରଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।)

ବରଥୀ—ଦେ. ବଶ(ସଂ, ବରଥ)—୧ । ରଥଚ୍ୟୁତ—1. Deprived
Birathī of a war-chariot; unseated. [ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡବ ସୁତମାନେ ସମସ୍ତେ ମହାରଥୀ, କେ ତାହାଙ୍କୁ କରିବ ମୋହର ବରଥୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାତ୍ମାରତ ବନ ।] ୨ । ସାରଥି ପ୍ରାପ୍ତ—2. Deprived of a charioteer. [ଦ୍ର—ମୋହ ସାଇଣ ଗ୍ରହଣ ହୋଇଲେ ବରଥୀ, ଦେଖି ମନେ ମନେ ଚଗ୍ଚଳନ୍ତି ଦାଶରଥୀ । ବଶ୍ୱନାଥ. ବଚତରଗ୍ରମାୟୁଣ ।]

ବରବ—ଦେ (ଗ୍ରାତୀନ ପଦ୍ୟ) ବ—ଗର୍ଜ୍ଜନ—Roaring sound.
Biraba [ଦ୍ର—ବେତାଳ ଭଇରବ ପରସ୍ପେ ଭଇରବ ବରବ ଶବ୍ଦଶ୍ରୁତି ବହୁ । ଭଞ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବରମିବା—ଦେ.(ପଦ୍ୟ)କ୍ରି(ସ.ବ+ରମ ଧାତୁ)—୧ । ବରତ ହେବା—
Birmibā 1. To stop; to cease; to desist. ୨ । ବିଶ୍ରାମ ବିରମା **ବିରମନା** କରିବା—2. To rest.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରଳ—ଫ. ବିଣ (ବି=ପୃଥକ୍+ରଳ ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଲ)—
Birala ୧ । ଅଳବଡ଼; ଛଡ଼ାଛଡ଼ା; ଫାଙ୍କଫାଙ୍କିଆ—1. Thin; loose; sparse. ୨ । ଶିଥିଳ; ଢିଲ୍ଲା—2. Slack; relaxed. ୩ । ବ୍ୟବହିତ—3. Interposed. ୪ । ଅଳ୍ପ—4. Few; small; little. ୫ । ନିର୍ଜ୍ଜନ—5. Lonely; secluded. ଫ. ବି—୧ । ନିର୍ଜ୍ଜନ ସ୍ଥାନ—1. A secluded place. ୨ । ଦଧି—2. Curd. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର—1. Beautiful. [ଉ—ବିରଳ ଅଙ୍ଗୁଳ ନସ୍ତେ ଚକ୍ଷାଜଳୀ ଶିଶ୍ୱସ କୋମଳ ଦେହ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେ ଘ୍ରାଣବିଳାସ ।] ୨ । ସ୍ପଷ୍ଟ—2. Distinct. [ଉ—ବିରଳ ଗନ୍ଧବଗାନେ ଶ୍ୟାଳ ସାର ସ୍ୱର । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେଘ୍ରାଣ ବିଳାସ ।]

ବିରଳଜାନୁକ—ଫ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିରଳ+ଜାନୁ, କ ଆଗମ)—
Biralajānuka ୧ । ଲମ୍ବାଜାନୁବିଶିଷ୍ଟ-1. Having long (ବିରଳଜାନୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) knees. ୨ । ବଙ୍କାଜାନୁବିଶିଷ୍ଟ (ପ୍ରକୃତ ବାଦ)—2. Having crooked knees.

ବିରସ—ଫ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ନାହିଁ+ରସ)—୧ । ରସବିହୀନ;
Birasa ସାରସ—1. Sapless; juiceless. ୨ । ଶୁଷ୍କ—(ବିପକ୍ଷରେ—ସରସ) 2. Dry. ୩ । ରସିକତାଶୂନ୍ୟ; ଅରସିକ—3. Devoid of wit or humour. ୪ । ବିରକ୍ତି-ଜନକ—4 Disgusting. ୫ । ଅପ୍ରୀତିକର—5. Unplaasant. ୬ । ବିସ୍ୱାଦୁ—6. Tasteless; vapid; insipid; ill-flavoured. ୭ । ବିଷଣ୍ଣ—7. Dejected. ଫ. ବି—୧ । ଅଶ୍ରଦ୍ଧା—1. Distrust; disregard; dislike. ୨ । ଅପ୍ରୀତି—2. Disaffection. ୩ । ବିଷାଦ—3. Dejection; sadness, (ବିରସତା—ବି) ଦେ. ବିଣ—୧ । ହର୍ଷଶୂନ୍ୟ—1. Devoid of joy. ୨ । ହାସ୍ୟଶୂନ୍ୟ—2. Devoid of laugh or smile.

ବିରସ କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ବିଷାଦସୂଚକ ବାକ୍ୟ—1. Sad
Birasa kathā words. ୨ । ହର୍ଷ ବା ପ୍ରସନ୍ନତାଶୂନ୍ୟ ବଚନ—(ବିରସ ବଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Words uttered without
ବିରସ କଥା **विरस वात** gladness.

ବିରସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମୁହଁକୁ) ଶୁଖାଇବା ବା ହର୍ଷଶୂନ୍ୟ କରିବା—
Birasa karibā ବିରସକରା **विरस करना** To have a sad face.

ବିରସ ମୁଖ—ଫ. ବିଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିରସ+ମୁଖ)—ଯାହାର
Birasa mukha ମୁହଁ ବିଷଣ୍ଣ ବା ଶୁଖିଲା ଦେଖାଯାଏ—(ବିରସବଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Having a dejected countenance. ଫ. ବି (କର୍ମଧା)—ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ; ଶୁଖିଲା ମୁହଁ—Sad face; dejected countenance
ବିରସମୁଖୀ, ବିରସବଦନା } ସ୍ତ୍ରୀ (ବିରସବଦନା—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିରସ ମୁଖା(ହାଁ)—ଦେ. ବିଣ—ବିରସ ମୁଖ—(ଦେଖ)
Birasa mukhā(hān) Birasa mukha (See)

(ବିରସମୁହାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବିରସମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ]
ବିରସ ମୁଖୀ **विरसमुहाँ; कननमुहाँ**

ବିରସିତ(ତା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫ. ବିରସ)—ବିଷାଦିତ; ଦୁଃଖିତ—
Birasita(tā) Sad. (ଉ—ବାଟରେ ଅନୁଜ ଭେଟି, ମତ୍ତ ବିରସ ବିରସିତା—ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେଘ୍ରାଣବିଳାସ ।)

ବିରହ—ଫ. ବି (ବି+ରହ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—
Biraha ୧ । ବିଚ୍ଛେଦ—1. Separation. ୨ । ବିୟୋଗ—2. Bereavement. ୩ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କର ଯଥାର୍ଥରୂପରେ ଠାରୁ ଅନ୍ତରରେ ରହିବା ବା ଅନୁଭୂତ ହେବା--3. Separation between lovers. ୪ । ତ୍ୟାଗ—4. Relinquishment; abandonment ୫ । ଅଭାବ—5. Want. ୬ । ଶୃଙ୍ଗାର ରସରେ ବିରହୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ—6. The state of mind and body of a separated lover during the progress of love. ୭ । ନ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା—7. Case of a thing not happening or coming to pass. [ଉ—ଘଟିନା ବିରହରେ, ଅବଶ୍ୟ ତ ଜହ୍ନରେ, ତୋ ଯେନ ଆମ୍ବଘାତ ହୋଇଲୁରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ୱତଙ୍କ ଘ ଗୀତ ।]

ବିରହ କାତର—ଫ.ବିଣ.ପୁଂ—(ଡ୍ମୀ, ଙ୍ମୀ ବା ଷ୍ମୀ ଭକ୍ତ)—ପ୍ରିୟଜନ
Biraha kātara ବିଚ୍ଛେଦରେ ଅତି ଦୁଃଖିତ—Grieved on (ବିରହବିଧୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) account of living saparated (ବିରହ କାତର,ବିରହବିଧୁର—ସ୍ତ୍ରୀ) from one's sweet heart.

ବିରହ ଜ୍ୱାଳା—ଫ. ବି—ପ୍ରିୟଜନ ବିଚ୍ଛେଦ ଜନିତ ଦଗ୍ଧ—Pangs
Biraha jwālā or torment due to separation from a lover; pangs of separation.
ବିରହଦୁଃଖ, ବିରହବେଦନା, ବିରହବ୍ୟଥା, ବିରହ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ବିରହ ଯାତନା } (ବିରହଜ୍ୱାଳା—ଦେ. ରୂପ) —ଅନ୍ୟରୂପ

ବିରହ ଦଶା—ଫ. ବି—ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟିବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା-
Biraha daśā ଙ୍କଠାରେ ଲକ୍ଷିତ କ୍ରମିକ ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା—The different stages which separated lovers pass successively through. [ଦ୍ର—ଏହା ଦଶବିଧ—ଅଭିଳାଷ, ଚିନ୍ତା; ସ୍ମୃତି, ଗୁଣ କଥନ, ଉଦ୍ବେଗ, ସମ୍ପ୍ରଲାପ, ଉନ୍ମାଦ, ବ୍ୟାଧି, ଜଡ଼ତା ଓ ଶେଷକୁ ମୃତ୍ୟୁ ।]

ବିରହାଗ୍ନି—ଫ. ବି—(ରୂପକ କର୍ମଧା, ବିରହ+ଅଗ୍ନି)—ବିଚ୍ଛେଦରୂପ
Birahāgni ଅଗ୍ନି; ଅଗ୍ନିବତ୍ ଶରୀରକୁ ପୋଡ଼ା ଦେଇଥିବା (ବିରହାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିରହଦୁଃଖ—Torment due to separation from one's beloved (compared to the pangs of burning).

ବିରହିତ—ଫ. ବିଣ—(ବିଚ୍ଛ+ଇତ)—୧ । ବିହୀନ; ରହିତ—
Birahita 1. Bereft. ୨ । ବିଚ୍ଛେଦଗ୍ରସ୍ତ—2. Separated; left alone. ୩ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—3. Forsaken; deserted; relinquished.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରହୀ—ସ. ବିଣ. ୧°—(ବିରହ+ଇନ୍; ୨ମା. ୧ବ)—ବିଯୁକ୍ତଜନଠାରୁ
Birahī ବିଚ୍ଛେଦଯୁକ୍ତ--Separated from one's beloved.
(ବିରହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିରହୋତ୍କଣ୍ଠା—ସ. ତ—(୬ମୀ ତତ୍; ବିରହ+ଉତ୍କଣ୍ଠା)—ବିଯୁକ୍ତଜନ
Birahotkaṇṭhā ବିରହଜନିତ ବ୍ୟାକୁଳତା—Anxiety or
(ବିରହୋତ୍କଣ୍ଠିତ—ବିଣ. ପୁଂ) agony of a separated lover.

ବିରହୋତ୍କଣ୍ଠିତା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—କାବ୍ୟାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନାୟିକାବିଶେଷ;
Birahotkaṇṭhitā ସ୍ୱାମି ବିରହଦ୍ୱାରା କାତର ସ୍ତ୍ରୀ—A lady
suffering from agony due to
separation from her lover.
ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଯୁକ୍ତବିରହ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଜର୍ଜରିତା—
(a woman) Suffering agony on account
of teparation from her lover or husband.

ବିରା—ପ୍ରାଦେ.—(ଗଗଜାତ) ବି.—ବ୍ରଣ—A boil.

Birā

ବିରା ଦେ. ବି—(ରାଜସ୍ଥାନ) (ସଂ. ସାଷ୍ଟିକା)—ରାଜସ୍ଥାନାରେ
ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁ ବା' ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ପରସ୍ପରଠାରୁ
ବିଦାୟ ନେଲ୍ଲ ବେଳେ ଯେଉଁ ତାମ୍ବୂଳ ବା ପାନଖିଲି
ଶିଆଖୋଇ ଦୁଅନ୍ତୁ—Betel packets exchan-
ged between two parting friends or
lovers in Rajputana. ବୈଦେ. ବି—
ବିୟାର **बीरसराप** (ଇଂ ବିଅର୍) ସବ ଧାନରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର
(ବିରସରୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଦ୍ରୁତ ମଦ—Beer.

ବିରାଗ—ସ. ବି (ବି+ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—୧ । ଔଦାସ୍ୟ;
Birāga ନିସ୍ପୃହତା—1. Apathy; indifference. ୨ ।
ଅସନ୍ତୋଷ;ବିରକ୍ତି—2. Dissatisfaction; displea-
sure; annoynce. ୩ । ଅନନୁରାଗ—3. Dislike.
୪ । ବୈରାଗ୍ୟ—3. Indifference to worldly
concerns; relinquishment of worldly
cares. ୫ । ବର୍ଣ୍ଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ—5. Change of
colour. ଦେ. ବି—କ୍ରୋଧ—Rage; anger.
ସ. ବିଣ—ରାଗଘ୍ନ—Free from anger or pas-
sions. ଗ୍ରା. ବିଣ କ୍ରୁଦ୍ଧ—Angry.

ବିରାଗ ଭାଜନ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ--ଅସନ୍ତୋଷର ପାତ୍ର—Subject of
Birāga bhājana dislike; having incurred the
displeasure of.

ବିରାଗୀ—ସ. ବିଣ.ପୁଂ (ବିରାଗ+ଇନ୍; ୨ମା. ୧ବ)—୧ । ଉଦାସୀନ—
Birāgī 1. Indifferent. ୨ । ବିରାଗଯୁକ୍ତ—2. Enter-
(ବିରାଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) taining an aversion or dislike.

ବିରାଜ(ଜ)—ସ. ବି (ବି+ରାଜ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ର. କ୍ୟପ୍;ଅ) —୧ । ପ୍ରକାଶ —
Birāj(ja) 1. Manifestation. ୨ । ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—
2. Beauty (Apte). ୩ । ଦୀପ୍ତି—3. Lustre. ୪ ।
ଦର୍ଶନ ଯୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ—4. An object worth see-
ing ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ: କ୍ୟପ୍; ଅ) କ୍ଷତ୍ରିୟ—5. A mem-
ber of the Kshatriya caste (Apte). ୬ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର—6. The first progeny of
Brahmā (Apte). ୭ । ଶରୀର; ଦେହ—7. The
body (Apte). ୮ । (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ଦେହ ଉପରେ
ଅଧିକାର ବୁଦ୍ଧି—8. (Nyāya philosophy) Intel-
lect which rules over the aggregate of
bodies (Apte). ସ. ବିଣ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—1. Shining;
brilliant. ଦେ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରକାଣ୍ଡ; ବୃହତ୍—
1. Gigantic; huge. (ଉ—ବିରାଜ ରୂପ ସାଦାର ଘୁଣି,
ଦୁଇ ଚକ୍ଷ ଯା ଦର୍ଶନ ଗୁଣି, ଅମ୍ବୁ ଉପର ଫସାରେ ଉଣି, ତ
ଶୁଭ୍ର କାନ୍ତି ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।) ୨ । ବିରାଜିତ;
ଶୋଭିତ—2 Shining. ୩ । ବିରାଜମାନ (ଦେଖ)—
3. Birajamāna (See) (ଉ—ଫଣାର ଉପରେ ମଣି
ଦୋଇଛୁ ବିରାଜ । ଗ୍ରାଗୀ ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।)

ବିରାଜ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିରାଜିତ ହେବା; ବିଜେ କରିବା—
Birāja karibā 1. To be present; to appear.
ବିରାଜ କରା ୨ । (କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ) ଶୋଭା ପାଇବା—2 To
विराजना shine or look grand.

ବିରାଜମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—
Birājamāna ୧ । ଶୋଭମାନ; ଦୀପ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ—1. Shining;
(ବିରାଜମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) splendid. ୨ । ବିରାଜିତ; ଉପସ୍ଥିତ; ବିଦ୍ୟ-
ମାନ—2· Present.

ବିରାଜମାନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଦେବତା, ରାଜା ଓ ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି
Birājamāna hebā ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—୧ । ବିଜେ କରିବା;
ବିରାଜମାନ ହୋଇବା ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—1. To be present. ୨ ।
विराजमान होना ଉପବେଶନ କରିବା—2. To sit. ୩ । ଯିବା-
(ବିରାଜମାନ କରିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) 3. To go. ୪ । ଆସିବା—
4. To come, [ଦ୍ର—ବିରାଜମାନ ଏସ୍ଥଳେ ବିଶେଷଣ ପଦ
ଅଟେ ଓ 'ବିରାଜମାନ ହେବା' ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ ଅଟେ; ଅନ୍ୟ
ଲୋକେ ବିରାଜମାନ କରିବା ଭୁଲରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।)

ବିରାଜି—ସ. ବି (ବି=ପକ୍ଷୀ+ରାଜି=ସମୂହ)—ପକ୍ଷୀମାନେ; ପକ୍ଷୀ ସମୂହ—
Birāji Birds; a flock or brood of birds. (ଉ—
ବିରାଜି ବିରାଜି ଅନନ୍ତ ମୀନ ରକ୍ଷଣ ପାଇଁ, ସ୍ୱଜାତ ସ୍ୱଜାତ-
ନସ୍ଥନା ଉଥ୍ଲି ଖେଳା କରଇ । ଭଞ୍ଜ. ଲବଣ୍ୟବତୀ ।)
ଦେ.ବି—୧ । ବିରାଦର (ଦେଖ)—1. Birādara (See)
୨ । ସମୂହ—2. Multitude.
(ଉ—ବିଚ ବିରାଜରୁ ଶିଖାଏ ସରଉ, ଧରିବାକୁ ବନ୍ଦୀ-
ସମାଧି-ସଜ୍ଜୀତ । ଅଜସ୍ରତନ୍ତ୍ର ଶେଷ ବନ୍ଦୀ ଛାରତା ।)

ବିରାଜିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି=ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରକାଶିତ-
Birājita 1. Manifested; displayed. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)
ଉପସ୍ଥିତ—2. Present; attending, ୩ । ଶୋଭମାନ;
ଶୋଭିତ—3. Splendid; shining; beautiful.
୪ । ସାଧାରଣ ଶୋଭମାନ ମୂର୍ତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ—
4. Exhibited to view view.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରାଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବି+ରାଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଅସିବା; ବସିବା; Birājibā କରିବା—1. To come. (ଉ—ବଳନ ସ୍ଥଳେ ସେ ବିରାଜା ବଳେ ବିରାଜିବ ଶଶରୁଚ ଜ୍ୱଚତ ରେ । ବିଦଗ୍ଧମୁର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ବିରାଜନା ବିଶୋଶ୍ୱରଙ୍କ ଠ ଗୀତ ।) ୨ । ବିରାଜିତ ହେବା; ଝଟକିବା; ଶୋଭା ପାଇବା—2. To shine; to look grand. ୩ । ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. To appear; to be present. (ଉ—ବିରାଜ ବିରାଜ ଅଭିନ୍ନ ମୀନ ଭକ୍ଷଣ ପାଇ । ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।)—୪ । ବସିବା କରିବା; ବସିବା—4. To be seated. [ଉ—ମୋ ଅଙ୍କେ ବିରାଜ ଖେଳିବାକୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୫ । ବିଦ୍ୟମାନ ବା ଅବସ୍ଥିତ ହେବା—5. To exist. [ଉ—ପୂର୍ବାରକେ ଜମ୍ବଦ୍ୱୀପ ହେଉ ଅଛି, ଅଶୋକଭୀର୍ଥ ମଧ୍ୟ ତହିଁ ବିରାଜିଛି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମାରତ. ବନ ।]

ବିରାଟ୍—ସ. ବି (ବି+ରାଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍. କ୍ୱିପ୍; ୧୩। ୧୧)—Birāṭ ୧ । ଶକ୍ତିସ୍ୱ—1. A person of the warrior caste. ୨ । (+ଭାବ କ୍ୱିପ୍) କାନ୍ତି—2. Splendour; lustre. ୩ । ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ପୁରୁଷ; ପରମେଶ୍ୱର—3. The all-pervading God.

ବିରାଟ—ବେ. ବିଣ (ବି+ରାଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସୁବୃହତ୍; ବିଶାଳ—Birāṭa ବିରାଟି ବିରାଟ 1. Gigantic; enormous; huge. ୨ । ମହତ୍—2. Splendid; great; grand. ସଂ. ବି (ବି+ରଟ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଅଧୁନିକ ବଗୁଡ଼ାଜିଲ୍ଲାର ସନ୍ନିହିତ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ୍ୟ ଓ ନଗର (ମତାନ୍ତରେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟ)—1. An ancient country in the north of Bengal, adjoining the district of Bogra. [ଦ୍ର—ଏହି ଦେଶର ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଅଜ୍ଞାତ ବନବାସର ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ରାଜାଙ୍କର ଶ୍ୟାଳକ ଓ ସେନାପତି କୀଚକଦ୍ୱାରା ଦ୍ରୌପଦୀ ଅବମାନିତା ହୋଇଥିବାରୁ କୀଚକ ଭୀମଙ୍କଦ୍ୱାରା ହତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଉତ୍ତରାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଜୁନପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା ।] ୨ । ବିରାଟଦେଶର ରାଜା—2. The king of Birāṭa country. ୩ । ମହାତ୍ମାରତୋକ୍ତ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଆଶ୍ରଦାତା ବିରାଟର ବା ମତ୍ସ୍ୟଦେଶର ରାଜା—3. (specially applied to) The king of Birāṭa country in whose court the exiled Pāṇḍaba brothers had taken shelter. ୪ । (ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର) ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସମଷ୍ଟିରୂପରେ ବିରାଜିତ ଚୈତନ୍ୟ ବା ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଭଗବାନଙ୍କ ସତ୍ତା—4. (Hindu philosophy) The Supreme consciousness or Soul pervading the universe. ୫ । ପରମେଶ୍ୱର—5. The omnipresent God. ୬ । ଶକ୍ତିସ୍ୱ—6. A Kshatriya; a man of the military caste amongst the Hindus. ୭ । ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ—7. The 1st progeny of Brāhmā; the first ancestor of mankind. ୮ । କାନ୍ତି; ଶୋଭି—8. Lustre; splendour; beauty, ୯ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—9. Name of a Sanskrit metre. ୧୦ । ଏକପ୍ରକାର ନାଗସାପ—10. A species of cobra. ଦେ. ବି(ସଂ, ବିରାଜ)—ଗରୁଡ଼—Garuṛda, the king of birds. [ଉ—ବିରାଟ ମୁଖରେ ସେହ, ବିରାଟ ଧ୍ୱଜରେ ରହି, ବିରାଟମୂର୍ତ୍ତିରେ ମେଘା, ଦୋଇଲେ ତହିଁ ସେ ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିରାଟକାୟା—ବେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଶାଳକାୟ; ଯାହାର ଶରୀର Birāṭakāya ଅତି ବୃହତ୍—Gigantic.

ବେ. ବି—ବିଶାଳ ଦେହ—Big body.

ବିରାଟଜ(ଜ)—ସ. ବି (ବିରାଟ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—ବିରାଟ Birāṭaja(ka) ଦେଶଜାତ ଏକପ୍ରକାର ନିକୃଷ୍ଟ ହୀରକ—A kind of inferior diamond got in the Birāṭa country.

ବିରାଟ ତନୟ—ସ ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମହାତ୍ମାରତୋକ୍ତ ବିରାଟ Birāṭa tanaya ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର, ଉତ୍ତର—The son of the king of Birāṭa.

ବିରାଟ ତନୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମହାତ୍ମାରତୋକ୍ତ ବିରାଟରାଜାଙ୍କ Birāṭa tanayā କନ୍ୟା, ଉତ୍ତରା—The daughter of the king of Birāṭa. [ଦ୍ର—ବୃହନ୍ନଳା ନାମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ନପୁଂସକ ବେଶଧାରୀ ଅର୍ଜୁନ ଏହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଏ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ପରୀକ୍ଷିତ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ବିରାଟ ଦେଶ—ସଂ. ବି—ମହାତ୍ମାରତୋକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ (ଯେଉଁଠାରେ Birāṭadeśa ପାଣ୍ଡବମାନେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ); (ବିରାଟରାଜ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଧୁନିକ ଉତ୍ତରବଙ୍ଗର ବଗୁଡ଼ା ସନ୍ନିହିତ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ—Name of an ancient kingdom in the north of Bengal.

ବିରାଟନଗର—ସଂ. ବି—ପ୍ରାଚୀନ ବିରାଟଦେଶର ରାଜଧାନୀ—The Birāṭanagara capital of the ancient kingdom of Birāṭa.

ବିରାଟପୁର(ଗ୍ର)
ବିରାଟନଗର୍ତ୍ତ
ବିରାଟ ରାଜଧାନୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ନେପାଳ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିଆଜିଲ୍ଲାର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ନେପାଳର ଯୋଗବାଣୀ ସହର ନିକଟରେ ବିରାଟନଗର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସହର ଅଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟସ୍ଥଳୀ । ସ୍ଥାନୀୟ ଜନଶ୍ରୁତି ଓ କେତେକ ଭଗ୍ନାବଶେଷରୁ ଲୋକେ ଏହାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ବିରାଟ ରାଜଧାନୀ ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରାଟ ପର୍ବ—ସ. ବ—ମହାଭାରତର ୧୮ ପର୍ବ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One
Irāṭaparba the 18 books of the Mahābhārata.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ଗୃହରେ ଅଜ୍ଞାତ ବାସ ନେବା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ଦେ. ବ—୧ ।

ବିରାଟ କାଣ୍ଡ—1. A hubbub; a serious state of affairs ୨ । ମହା ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ—2. A grand display.

ବିରାଟ ମୂର୍ତ୍ତି—ଦେ. ବ—ଭୟଙ୍କର ରୂପ—1, Dreadful appear-
Birāṭa mūrtti ance. ୨ । ବିଶାଳ ଶରୀର—2. Gigantic body. [ଦ୍ର—(୧+୨) ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ ଏବେ କମଳାଅବଧି, ବିରାଟ ମୂର୍ତ୍ତିମାନେ ଭୂମିର ବଡ଼ ସିନ୍ଧି—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିରାଟ ରାଜା—ଦେ. ବ (ସ ବିରାଟରାଜନ୍) —ବିରାଟ ଦେଶର ନୃପତି—
Birāṭa rājā The king of Birāṭa country.
(ବିରାଟ ରାଜ—ସ. ରୁପ) (ବିରାଟ ରାଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିରାଟ ରୂପ—ଦେ. ବ—ବିଶାଳ ଶରୀର—Gigantic body ଦେ.
Birāṭarūpa ବ—ବିରାଟକାୟ; ବିଶାଳମୂର୍ତ୍ତି—Gigantic.
ବିରାଟରୂପ; ବିଶ୍ୱରୂପ [ଦ୍ର—ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ରଥ ଗୃଲକ ସାରଥି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଉପଦେଶ ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ଆପଣାର ଯେଉଁ ସ୍ୱଳ୍ପ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବ୍ୟାପୀ ବିଶାଳରୂପ ବା ବିଶ୍ୱରୂପ ଦେଖାଇଥିଲେ, ଗୀତାର ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତାହା ବିସ୍ତାରରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]
(ବିରାଟକାୟା, ବିରାଟମୂର୍ତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିରାଟି—ଦେ. ବ (ସ. ବୈରାଟି=ବିରାଟତନୟା) —ବିରାଟରାଜପୁତ୍ର
Birāṭi ଉତ୍ତର—The son of the king of Birāṭa.

ବିରାଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସ. ବିଡ଼ାଲ) —ଗୃହପାଳିତ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁବିଶେଷ;
Birārdi ମାର୍ଜ୍ଜାର; ବିଡ଼ାଲ—The domestic
ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ· ବିଡ଼ାଲ, ବିଲ୍ଲାଲ, cat; Felis Catus. [ଦ୍ର—
ବିଲ୍ଲଲ, ମର୍ଜ୍ଜାର, ଖଣ୍ଡୁକ୍ ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ବିରାଡ଼ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।
ବିଡ଼ାଳ, ବିରାଲ, ବେରାଲ ଏମାନେ ପତ୍ସ୍ୟ, ମାଂସ, ଦୁଗ୍ଧ, ଅନ୍ନ
ବିଲ୍ଲୀ, ବିଲାର ଆଦି ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଖୁବ୍ ଘୋଷ
ମ. ମାଞ୍ଜର ମାନନ୍ତି । ଘୋଷା ବିରାଡ଼କୁ ଦେହରେ
ପୁଷି ଫବୋଧନ କରିଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ପାଦର ପଞ୍ଜାରେ ନଖ ଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏ ନଖମାନ ମାଂସ ଭିତର ମାଂସଳ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ି ରହିଥାଏ । ବିରାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗତଲେ ସେ ନଖମାନ ଖୋସ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର ପଡ଼େ । ଏମାନେ ନଖକୁ ଶସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ଘରର ଗୁଳ, କାନ୍ଥ ଓ ଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ମୂଷା ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ ଆଦିକୁ ଧରି ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧାର ଗୁମ୍ଫାରେ ଗୁଳ ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଋତୁକାଳ ଅଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ, ଏବଂ ପୁଷ ମାଘରେ ଏମାନଙ୍କର ପିଲା ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ଜନ୍ମ ବେଳେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଆଖି ଦିଶି ନ ଥାଏ । ଏକଜାତୀୟ ବିରାଡ଼ ବଣରେ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ବଣଭୁଆ ବା କଟାସ ବୋଲାଯାଏ । ଅଣ୍ଡିରା ବିରାଡ଼କୁ 'ଭୁଆ' ବୋଲାଯାଏ । ଭୁଆମାନେ ବିରାଡ଼ଛୁଆଙ୍କୁ ଖାଇଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ମାଈ ବିରାଡ଼ ଆପଣାର ଛୁଆଙ୍କୁ ଲୁଚାଇ ରଖିଥାଏ ଏବଂ ଛୁଆଙ୍କୁ ବେକଶଣରୁ କାମୁଡ଼ ଧରି ବହୁବାର ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବାରମ୍ବାର ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କଲେ 'ସେ ଅମୁକ ଜନସକୁ ବିରାଡ଼ଛୁଆ ଭଳ କରୁଛି' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ବିରାଡ଼ମାନେ କୋମଳଶଯ୍ୟା ଓ ନରମ ତୁଲାମୁଣ୍ଡ ଆଦି ଉଷୁମ ସ୍ଥାନରେ ଶୋଇବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି । ଘୋଷା ବିରାଡ଼କୁ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ କର ଆଉଁସିଲେ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଶବ୍ଦ କରେ । ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦେହରେ ଘଷି ଦେବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି । କୁକୁରମାନେ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରଭୁ ସାଥିରେ ରହିବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି, ମାତ୍ର ବିରାଡ଼ମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଭୁର ଗୃହ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାର ରହିବା ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ବେଶୀ ମାତ୍ରାବନ୍ଧନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନେ ଜଉରାଗ ଦୁଧ, ଜଳ ଆଦି ପିଇବା ବେଳେ ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି । ବିରାଡ଼ ବାଘଠାରୁ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ମାତ୍ର ତାର ସବୁଅଙ୍ଗର ଗଢ଼ଣ ବାଘ ପରି ।]

ବିରାଡ଼ ଅଇଁଠା—ଦେ· ବ—ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରେ ବିରାଡ଼ ମୁହଁ ଲଗାଇ
Birārdi aiṅṭhā ଥାଏ—Food already touched by
ବେରାଲର ଏଠେଁା ବିଲିକାଜୁଠା the mouth of a cat.

ବିରାଡ଼ ଅନ୍ତଖାଇ ନାତି—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ.ମୁ·—ଏକପ୍ରକାର ଗାଳି-
Birārdi antakhāi nāti A term of abuse. to males

ବିରାଡ଼ିଆ—ଦେ· ବିଣ—ବିରାଡ଼ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the cat;
Birārdiā feline. ଦେ. ବ—୧ । ବିରାଡ଼ ପରି ମାଟିଆ ରଙ୍ଗର ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିର୍ବିଷ ସାପ; ମାଟିବିରାଡ଼ିଆ ସାପ—1. A species of earth-coloured small snake having no poison. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ନିର୍ବିଷ ଓ ଫଣାଧାରୀ; ଲମ୍ବରେ ହାତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି ।] ୨ । ଗୋରୁମାନଙ୍କୁ ଧରିବା ଏକପ୍ରକାର ଶରଦ ରୋଗ—2. A cattle disease; catarrh. [ଦ୍ର--ଏଥିରେ ଗୋରୁଙ୍କ ଗଳାରୁ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଶବ୍ଦ ବାହାରେ ।] ୩ । ବାଛୁରୀମାନଙ୍କୁ ଧରିବା ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଡୁ ରୋଗ—3. A wasting disease attacking calves; eczema on the tail of calves.

ବିରାଡ଼ ଆଖି—ଦେ. ବ—ବିରାଡ଼ର ଦୃଷ୍ଟିପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି—Sharp-
Birārdi ākhi ness of eyesight (like that of the
ବେରାଲଚୋଖ cat which can see in the dark). ଦେ. ବିଣ
—ବିରାଡ଼ ଆଖିଆ (ଦେଖ)—Birārdi ākhiā (See).

ବିରାଡ଼ଆଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—୧ । ବିରାଡ଼ର ତୀକ୍ଷ୍ଣପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି; ବିରାଡ଼ି ଆଖିଆ ଚଲ୍ଲାଆଖିଆ—1. Cat-eyed; grey-eyed.
ବିରାଡ଼ଆଖି } ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ବିରାଡ଼ର ଦୃଷ୍ଟିପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ--
ବିରାଡ଼ଆଖେଇ } 2. Sharp-eyed like the cat.
ବିରାଳ ଚୋଖୀ କୁଇରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରଡ଼ି ଅଞ୍ଚୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ— ବିରଡ଼ିର ନଖଦ୍ୱାରା ଶଯ୍ୟା ବା କାନ୍ଥ
Birārdi āṁchu(mpu)rdā ଆଦି ଗଭୁଡ଼ିବା—Scratching
ବିରଡ଼ି ଅଞ୍ଚୁଡ଼ା } ଅନ୍ୟରୂପ
ବିରଡ଼ି ଗଭୁଡ଼ା } of a cat with the nails of
ବିରାଲେରଆ ଚୋଡ଼ its paw.
ବିଲ୍ଲୀକା ନୋଚ୍ଛାଡ

ବିରଡ଼ି ଖୁଆ ଖୋଇ—ଦେ. ବ—ମାର୍ଜାରଯୁଦ୍ଧ; ବିରଡ଼ିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Birrdi khuā khoi ନଖ ଓ ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ଦେବା ଯୁଦ୍ଧ—
ବିରାଲର ଝଗଡ଼ା **ବିଲ୍ଲୀକୀ ଲଡ଼ାଇ** A fight between cats.

ବିରଡ଼ିଖୋଜିଆ—ଦେ. ବ—ଭୂତଅଇର (ଦେଖ)—Bhuta airi
Birārdikhojiā (See); Premmā Integrifolia.
(ବିରଡ଼ିଖୋଜା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିରଡ଼ ଛୁଆ—ଦେ. ବ—ମାର୍ଜାରଶାବକ; ବିରଡ଼ର ପିଲ୍ଲ—Kitten.
Birārdi chhuā ବିଡ଼ାଲଛାନା **ବିଲୋଟା**

ବିରଡ଼ି ଝାମ୍ପ—ଦେ. ବ—ବିରଡ଼ିର କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ଶିକାରକୁ
Birārdi jhāmpa ଆଗ ଗୋଡ଼ର ପଞ୍ଜାଦ୍ୱାରା ଝାଣ୍ଟି ନେବା—
ବିଲେରଠୋ(ଝୋ)ନାମାରା The swoop of a cat with its
ବିଲ୍ଲୀକୀ ଝପଟ paw.

ବିରଡ଼ିପରି ଗାଉଁ ଗାଉଁ ହେବା—ଦେ. କି—(ବିରଡ଼ି କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ
Birārdipari gāuṁ gāuṁ hebā ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇବାବେଳେ,
ବିରାଲର ମତନ ଗୋଁ ଗୋଁ କରା ଭାଳେ ଅନ୍ୟ ବିରଡ଼ି ଭାବ୍ରା ନେଇ
ବିଲ୍ଲୀସାଗୁଁଗୁଁ କରନା ଯିବ, ଏଥିପାଇଁ ଗାଉଁ ଗାଉଁ ଶବ୍ଦ କରେ)
ବିରଡ଼ି ପରି ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷସୂଚକ ଧ୍ୱନି ପ୍ରକାଶ
କରିବା—To grumble (like the cat while
eating).

ବିରଣୀ—ଫ. ବି, ପୁଂ (ବି+ରଣ=ଯୁଦ୍ଧ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Birāṇī (ବିରଣିମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧। ହସ୍ତୀ—Elephant.

ବିରଦର—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବିରଦର, ତୁଲ. ଇଂ. ବ୍ରଦର୍; ଲାଟିନ୍. ଫ୍ରାଟର୍
Birādara ଗ୍ରୀକ୍. ଫ୍ରାତ୍ରର୍)—୧। ଭାଇଆ; କୁଟୁମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
ବେରାଦର 1. An agnatic relation. ୨। ଦୂର ସମ୍ପର୍କୀୟ
ବିରାଦର କୁଟୁମ୍ବୀ—2. Distant agnate. ୩। କୌଣସି ଅଫିସ୍
ବା କାରଖାନାରେ ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ କାଯ୍ୟ କରୁଥିବା
କ୍ୟକ୍ତିଗଣ—3. Subordinates working under
the headman in an office or workshop.
୪। ରାଜବଂଶୀୟ ଓ ରାଜାଙ୍କର କୁଟୁମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An
agnate of a Raja's family. ୫। ଏକଜାତି ବା
ଏକ ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—5. Members
of the same caste or social group.

ବିରଦରନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବିରଦରନ୍; ବହୁବଚନ)—ବିରଦର-
Birādarān ମାନେ—(plural); Kinsmen; brethren.
ବେରାଦରାନ **ବିରାଦରାନ୍**

ବିରଦରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—କୁଟୁମ୍ବିତା—Kinship.
Birādari ବେରାଦରୀ **ବିରାଦରୀ**

ବିରଦରିଆ—ବୈଦେ. ବ—କୁଟୁମ୍ବୀ—Kinsman. ବୈଦେ. ବିଣ—
Birādariā ୧। ବିରଦର ସମ୍ପର୍କୀୟ-1. Relating to kinsmen.
ବେରାଦରୀ **ବିରାଦରୀ** ୨। କୁଟୁମ୍ବୀ—2. Kindred.

ବିରଦ୍ଧ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ରଧ୍ ଧାତୁ=ଅପକାର କରିବା; ପୀଡ଼ା-
Birāddha ଦେବା+କର୍ମ. ତ)—୧। ଅପକୃତ—1. Injured.
(ବିରଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ; ଅତ୍ୟାଚୃତ—2. Oppressed.
୩। ଅବମାନିତ—3. Insulted. ୪। କୋପାନ୍ୱିତ;
କ୍ରୁଦ୍ଧ—4. Enraged.

ବିରଦ୍ଧା—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ରଧ୍ ଧାତୁ=ଅପକାର କରିବା ଇତ୍ୟାଦି
Birāddhā +କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ବିରଦ୍ଧ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—୧।
(ବିରଦ୍ଧ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅପମାନ କାରକ—1, Insulting. ୨।
ଉତ୍ପୀଡ଼କ—2. Oppressive. ୩। ଅପକାରକ—
3. Injurious
ଫ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିରଦ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of.
Birāddha.

ବିରଧ—ଫ. ବି (ବି+ରଧ୍ ଧାତୁ=ଅପକାର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Birādha ୧। ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟବାସୀ ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—1. Name
of a demon met and slain byRāmachandra
in the forest of Daṇḍakā. (ଉ—ବିରଧ
ବଧ-ପଣ୍ଡିତ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଗଲା। ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେପ୍ରୀଶ ବଲାସ।)
[ଦ୍ର—ଏ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ତୁମ୍ବୁରୁ ଗନ୍ଧର୍ବ ଥିଲା ଓ ବୈଶ୍ରବଣ
ବା କୁବେରଙ୍କ ଶାପରେ ଅସୁର ଯୋନିରେ ପିଲା ସୂପର୍ଯ୍ୟନଖ
ଓ ମାତା ଶଉଦୁଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହେଲା। ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟରେ
ସୀତାଙ୍କୁ ହରଣ କର ପଳାଉଥିବା ସମୟରେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ତା ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ସେ ରାମ
ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କାନ୍ଧରେ ବସାଇ ନେଇ ଯାଉଥିଲା। ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଶେଷକୁ ତାର ଦୁଇ ବାହୁକୁ କାଟି ଗୋଟିଏ ଗାତ ଖୋଳ
ସେ ଭିତରେ ବିରଧକୁ ପୋତିବାରୁ ସେ ଶାପମୁକ୍ତ ହୋଇ
ପୂର୍ବଜନ୍ମର ରୂପ ଧାରଣ କର ଅସୁର ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲା।]
୨। (ବି+ରଧ୍ ଧତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—ଅତ୍ୟାଚାର—2.
Oppression. ୩। ଅପକାର—3. Injury. ୪।
ପୀଡ଼ା; ବ୍ୟଥା—4. Pain. ୫। ଅପରାଧ—5.
Guilt. ୬। ଦୋଷ—6. Fault. ୭। ବିରକ୍ତି—
7. Displeasure; disgust. ୮। ବୋଧ—
8. Perception.

ବିରଧନ—ଫ. ବି (ବି+ରଧ୍ ଧାତୁ=ଅପକାର କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+
Birādhana ଘଞ୍ ଅନ)—୧। ଅପକାର କରଣ—1,
Injuring. ୨। ଅତ୍ୟାଚାର କରଣ—2. Oppres-
sing. ୩। ପୀଡ଼ନ; ପୀଡ଼ା ଦେବା—3. Giving
pain.

ବିରବ—ଫ. ବି (ବି+ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଘଞ୍ ଅ)—
Birāba କୋଳାହଳ—Noise. ଫ. ବିଣ (ବି+ରବ)
—ରବଶୂନ୍ୟ— Noiseless.

ବିରବା—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିରବ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍; ବିରବିନ୍; ୧ମା.
Birābi ୧ବ)—୧। କୋଳାହଳଯୁକ୍ତ—1. Noisy; bois-
(ବିରବିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) terous; ୨। ବଡ଼ ଘାଣ୍ଟିଆ—2. Loud-
voiced. ୩। କୋଳାହଳ ମୟ—3. Full of noise.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରମ—ସଂ. ବି (ବି+ରମ୍ ଧାତୁ=ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦେବା+ଘଞ୍ ପ)—
Birāma ୧ । ବନ୍ଦ; ନବୃତ୍ତ; ବିରତ—1. Cessation; stoppage; desisting. ୨ । ବିଶ୍ରାମ—2. Rest; remission. ୩ । ଶେଷ; ଅବସାନ—3. End; finish. ୪ । ବିନାଶ—4. Destruction; ruin. ୫ । ପତନ; ଅବନତି—5. Decline. ୬ । ବୈରାଗ୍ୟ 6. Aversion to worldly concerns. ୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପରବର୍ତ୍ତୀର ଅଭାବ—7. (grammar) The want of the next letter.

ବିରମ କାଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିରମ+କାଳ)—୧ । ବିଶ୍ରାମକାଳ
Birāma kāla —1, Time of rest. ୨ । ଅବସର-କାଳ—2. Leisure. ୩ । ଛୁଟି—3. Vacation; a recess.

ବିରଳ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବିଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଳ)—ବିଡାଳ; ମାର୍ଜ୍ଜାର;
Birāḷa (ବିରଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିରଡ—Cat.

ବିରା(ଡା)ଲାକ୍ଷ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିରଳ+ଅକ୍ଷି)—ବିରଡ
Birā(rḍā)lākṣha ପରି ଫଟା ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ; ଚଳା ଆଖିଆ—(ବିରଳାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Cat-eyed. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣୋକ୍ତ ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ—Name of a demon.

ବିରାସୀ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି (ବ. ବିରାଶି=୮୨=ଅଥାତ୍
Birāsi ବସ୍ୟାଅଶି ସେର)—ଦୁଇମଦ୍ଦିଆ ଧାନ ବସ୍ତା (୮୦ ସେର)ରେ ଖରଦଦାର ମହାଜନ ଓ ଦଣ୍ଡିଦାରମାନେ ବଲଦଆ ଓ ସଗଡ଼ିଆ ବିକେତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁକଉ, ଭୁଷଅଦ ପାଇଁ ଅଧିକା ଯେଉଁ ଦୁଇ ସେର ନଅନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତି ମଦ୍ଦଣରେ ଯେଉଁ ଅଧିକା ଏକ ସେର ନଆସାଏ (ଦୈନିକ ଅଣା ୧୦।୩।୫୪)—An extra one seer in a maund of paddy sold to a trader or commission agent by cartmen and pack-bullock owners who come to sell paddy.

ବିରି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ସ୍ୱାହ୍)—ମାଷ; ମୁଗ ଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ ବିଶେଷ—
Biri Phaseolus Mungo,
ସଂ. ନାମ—ମାଷ, ପିତୃଭୋଜନ, ବଲାଢ୍ୟ, ମାଂସଳ
କଲାଇ, ମାଷକଲାଇ, ବିରି
ତେ. ପିନ୍ନ ମୁଲୁ
ମ. ଉଡ଼ଦ
ଗୁ. ଅଡ଼ଦ
ଫା, ମାସ
ଆ. ମାସା
[ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ରିମାଦ ବର୍ଗର ଲତା ଓ ଉହାର ଛୁଇଁ ଉପରେ ଥିବା ମାନା; ଲତା ଝାଙ୍କୁଡ଼ା, ଛୁଇଁ ଅଣ୍ଡାଳ ଲମ୍ବା, ଛୁଇଁ ପାଚିଲେ କଳା ହୁଏ । ବିରି ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଲମ୍ବ ବିରି, ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଫଟା; ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ଖୁବ୍ କଳା । ବିରିକୁ ରଗଡ଼ କରି ଛାଲି କଢ଼ନ୍ତି । ଏହାକୁ ବାଟି ବଡ଼ା, ଘୋଡ଼ ପିଠା ଓ ଏଣ୍ଡୁରି ଆଦି ପିଠା କରି ଯାଏ । ବଟା ବିରିକୁ ଶୁଖାଇ ବଡ଼ି କରନ୍ତି । ବିରିଡାଲରେ ଖାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ବିରି ରଗଡ଼ କରି ଗୋରୁକୁ ଖୁଆନ୍ତି ଓ ସିଝାଇ କରି ଘୋଡ଼ାକୁ ଖୁଆନ୍ତି । ଏହା ସଙ୍ଗେ ତେଲ ମିଶାଇ ଆୟୁର୍ବେଦ ମତେ ମାଷ ତୈଳ ଓ ମହାମାଷ ତୈଳ ଆମକାଡ ଯାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯାଏ । ବିରିବଟାରେ ପିଆଜ, ବାଇଗଣ ଓ ଲଙ୍କାମରଚ ଚୂଡ଼ାଇ ଘିଅରେ ବା ତେଲରେ ଖଣ୍ଡିଲେ ବଗ୍ଗ, ବାଇଗଣି, ପିଆଜ ଗୁଲୁଗୁଲ୍ଲାଦ ହୋଇଥାଏ ହୁଏ ।] ଦେ.ଅ—(ହାତୀକୁ ମାହୁନ୍ତର ନିଷେଧାତ୍ମକ ଡାକ)—(A call of the elephant-driver to an elephant directing him to desist) Desist ! Do not do so ! [ଦ୍ର—ହାତୀ ଯାଉ ଯାଉ ବାଟରେ କୌଣସି ଡାଳ ବା ଲୋଭନୀୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଶୁଣ୍ଡ ବଢ଼ାଇବାର ଦେଖିଲେ ମାହୁନ୍ତ ଏ ଡାକ ଡାକେ, ଓ ହାତୀ ଉକ୍ତ ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମରୁ ବିରତ ହୁଏ ।]

ବିରି ଉ(ଓ)ପାଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ସ୍ୱାହ୍+ଉତ୍ପାଟନ)—ବିରି ଚୁଇଁମାନ
Biri u(o)pāṛdā ଗଛରେ ସୁପକ୍ୱ ହୋଇ ଶୁଖି ଗଲେ ବିରି ଆମଦାନ କରିବା ପାଇଁ ସେହି ଗଛମାନଙ୍କୁ ଓପାଡ଼ିବା—The uprooting of the Biri plants for harvesting. [ଦ୍ର—ବିରିଗୁଲୁକୁ ଓପାଡ଼ି ଆଣି ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ତାକୁ ବେଙ୍ଗଲା ପକାନ୍ତି, ତମ୍ବା ବିରି ଚୁଇଁମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼ିଶ ଠେଙ୍ଗାରେ ବାଡ଼ିଆନ୍ତି; ତାହା ହେଲେ ବିରି ଶସ୍ୟ-ମାନ ଚୁଇଁରୁ ବାହାର ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଯାଏ; ବିରି ଚୁଇଁର ଶସ୍ୟ ବିହୀନ ଖୋସାମାନଙ୍କୁ ବିରି ବୋଉ ବୋଲି ଯାଏ ।]

ବିରି ଓଳିଆ—ଦେ. ବ—ବିରିକୁ ବାନ୍ଧି କରି ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Biri oliā ହୁଣ୍ଡାର ପୁଡ଼ା—Packet made of straw for storing Biri grain. [ଦ୍ର—ଏତେ ଖାଇ ନ ପରୁଲ୍ଲା ପେଟ, ବିରି ଓଳିଆରେ ମାରୁଛି ହାତ । ଛଗ ।]

ବିରିକ୍—ବୈଦେ.—(ଲଂ=ବ୍ରେକ୍; ବ୍ରେକ୍ଭାନ୍) ବ. (ଗ୍ରାମ୍ୟ)—
Birik ବିରିକ ବିରିକ ବ୍ରେକ୍, ବ୍ରେକ୍ଭାନ୍ (ଦେଶ)—
[ବିରିକ୍ବା(ବେ)ନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Brake; brakevan.

ବିରିକ୍ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ.—(ଲଂ—ବ୍ରେକ୍ମାନ୍)—ବ—
Birik-mā(me,myā)n (ଗ୍ରାମ୍ୟ)—ବ୍ରେକ୍ମାନ୍ (ଦେଶ)
ବିରିକମେନ ବିରିକମେନ Brakesman.

ବିରିକତ—ପ୍ରା. ବଶ—(ସଂ. ବିରକ୍ତ)—ବିରକ୍ତ—
Birikata ବିରିକ, ବିରକ୍ତ Vexed; displeased.
(ବିରକତ—ବ) ବ—୧ । ବିରକ୍ତି—1. Vexation; displeasure. ୨ । ବିରକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା ଜନିତ ଅବସାଦ—2. Ennui; tedium.

ବିରିକତିଆ—ପ୍ରା. ବଶ—(ସଂ. ବିରକ୍ତି କର) ୧ । ବିରକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ—
Birikatiā 1. Full of displeasure. ୨ । ବିରକ୍ତିଜନକ-ମୂସକୀଲ, ଦୁଖଦାଈ 2. Causing displeasure; vexatious. (ଯଥା, ଏ କାମ ତୁମ ପାଇଁ ବିରିକତିଆ ଲଗୁଛି ।) ୩ । ଭୁଡ଼ା ବସି ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଅବସାଦଜନକ—3. Tedious.

ବିରିକା(କି)ଟିଆ—ପ୍ରା. ବଶ—୧ । (ସଂ. ବିରକ୍ତି); ବିରକ୍ତିକର—
Birikā(ki)ṭiā 1.Vexatious. ୨ । (ସଂ. ବିକଟ)—ବିକଟାକାର; ବିକଟ—2. Fierce; ugly.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିର କୋଳଥ—ଦେ. ବି—(ସଢ଼ଉର ଶବ୍ଦ)—(ସଂ. ଗ୍ରହ+କୁଲତ୍ଥ)—
Biri kolatha ବିର ଆଦ ଶସ୍ୟ—Biri and other
(ବିର ମୁଗ···ଅନ୍ୟରୂପ) cereals.

ବିରିକ୍ତ—ସ. ବିଶ. (ବି+ରିଚ୍ ଧାତୁ=ମଳ ତ୍ୟାଗ କରିବା+କ୍ତ).
Birikta ମା)—ବିରେଚନ ବିଶିଷ୍ଟ; ଯାହାର ଅନେକ ଝାଡ଼ା
ହୋଇଅଛି—One who has passed copious
stools; with the bowels completely
evacuated.

ବିରିଙ୍ଗା—ଗ୍ରାଦେ—(ଗଡ଼ଜାତ) —ବ—୧ । କୃଷି ପାଇଁ ବଣ ସୋତ୍ତରା
Biriṇgā 1 Reclamation of a forest for raising
crops. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବଣ ଜୁରା—2. Small bushes.

ବିରିଙ୍ଗା ମାରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ, ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(କୋଲ୍ଲ ଆଦ
Biriṇgā māribā ଜାତି) ବଣ କାଟିବା ପରେ ଫସଲ କରିବା
ପାଇଁ ଜମିକୁ ସୋତ୍ତରା—To burn a newly rec-
laimed land after the trees thereon are
cut, for the purpose of cultivation.

ବିରିଙ୍ଗି କୁ(କୋ)ଟର—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଅତି ସାନ ମୃଗ—
Biriṇgi ku(ko)ṭarā A very tiny species of deer.

ବିର ଚାଉଳ ଚୋବା(ବେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୋଧରେ
Biri chāula chobā(be)ibā ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼ିବା—
दाँत पीसना (figurative) To grind one's teeth
ଦାଁତ କଡ଼ମଡ଼ କରା in rage.

ବିରିଜ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ୱାର୍ଯ୍ୟ)—ଶୁକ୍ର—
Birija **वीर्य** ବୀଜ Semen.

ବିରିଜା—ଗ୍ରା. ବିଶ. ପୁଂ—ଚଡ଼ିଲ—Surly; peevish, ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-
Birijā (ନାମ) (ସ. ବିରଜା)—ଯାଜପୁରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ବିରଜା
[ବିରଜା(ଜେ)ଇ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଠାକୁରାଣୀ—Name of the
Goddess Birajā at Jajpur (in Orissa).

ବିରିଜାଇ—ଦେ. ବି—ବାହୁ ରଗଡ଼ା ହୋଇ ଖୋସା ଛଡ଼ା ସାଇଥିବା
Birijāi ଡାଲମାନ—Biri pulse ground and freed
from chaff.

ଦେ, ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିରଜା (ଦେଶ)—Birijā (See)

ବିରିଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବି+ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଚଢ଼ିବା;
Birijā je)ibā ଚଢ଼ଚଢ଼ ହେବା—1. To warm up. ୨ ।
(ବିରଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଅଣ୍ଡିରା ଘୋଡ଼ା) ନଜର ଦ୍ୱାରକୁ ଲଙ୍ଘୁ
बिरमना, बिगडना ନାଲୁ ପାଖେ ବାଡ଼େଇ ୱାର୍ଯ୍ୟ ସରଣ
ଗରମହଓୟା କରିବା—2. (said of a horse) To be in heat.
୩ । ଉନ୍ମତ୍ତତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—3. To show signs
of madness. ୪ । ରାଗରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା—4. To
fly into a rage. ୫ । କାମାତୁର ହେବାର ଚିହ୍ନ
ପ୍ରକାଶ କରିବା—5. To show signs of amoro-
usness. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—(ବାଘ ଆଦ ହିଂସ୍ର
ଜୀବକୁ ଦେଖି ଗାଈ, ମଇଁଷି ଆଦ) ଥରୁଡ଼ିବା ଓ ରବ
କରିବା—To be startled and to low (said
भुकरना of cows and buffaloes when they see a
ବାଘହାମଳାନ tiger or smell its presence in the
vicinity). ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବିରକ୍ତ ହେବା—
To be vexed.

ବିରିଜା(ଜେ)ଇ—ଗ୍ରା. ବ (ନାମ)—୧ । ବାଣପୁରର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମଦେବୀ
Birijā(je)i ବଙ୍କାଡ଼ାରେ ଥିବା ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି—1. Name of
an image of Goddess in Bāṇapur in Puri
District, [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ବାହନ—ବାଘ, ଏ
ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ବାଘ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ବିରଜା
(ଦେଶ)—2. Birajā (See)

ବିରିଜିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବିରଜାଇବା (ଦେଖ)
Birijhibā Birijāibā (See)

ବିର ଡାଲି—ଦେ. ବ—୧ । ବିରଡ଼ୁ ରଗଡ଼ି ଖୋସା ଛଡ଼ାଇ ଉଆର
Biri ḍāli ପ୍ରସ୍ତୁତିବା ଡାଲି—1. Dal or curry made of
ବିରି ଡାଲ split Biri after it is freed from chaff.
उडदकी दाल ୨ । ରଗଡ଼ା ହୋଇ ଖୋସା ଛଡ଼ା ସାଇଥିବା ବିର—
2. Split Biri pulse.

ବିରିଞ୍ଚି(ଞ୍ଚି)—ସ.ବି [ବି=ବିବିଧ (ପ୍ରାଣୀ)+ରଚ୍ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା+
Biriñcha(ñchi) କର୍ତ୍ତା. ଅ; ଜ୍ଞାପନ]—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—
1. Brahmā. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu, ୩ । ଶିବ—
3. Śiba.

ବିରିଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ, (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବିରୁଡ଼ି (ଦେଖ)
Birirḍi Birurḍi (See)

ବିରିଣା—ଦେ. ବିଶ.—[ଫା. ବେରୁନା=ବାହାରର; ଫା. ବେଗାନା]—
Biriṇā ୧ । ଘର; ଅନାତ୍ମୀୟ [ବ୍ୟକ୍ତି]—1. Not related to
ବିରାନା **बिराना, बिरान** one's self. ୨ । ଜ୍ଞାତିସମ୍ପର୍କୀୟ
[ଲୋକ]—2. Having no connection;
unconnected. ୩ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର—3. Be-
longing to another person. ଦେ. ବ—୧ ।
ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Another person. ୨ । ଜ୍ଞାତି-
ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An outsider; stranger.

ବିର ପିଠା—ଦେ. ବ. (ସ. ଗ୍ରହ ପିଷ୍ଟକ)—ବିରକୁ ରଗଡ଼ି ପାଣିରେ
Biri piṭhā ବଡୁରାଇ ଖୋସା ଛଡ଼ାଇ ବାଟି ତହିଁରେ କରାଯିବା
ମାସକାଳାଇର ପୀଠେ ପିଷ୍ଟକ—Cake made Biri-paste.
उडदका पिठा [ଦ୍ର—ବିର ବଟାରେ ନାନାପ୍ରକାର ପିଠା ଉଆର
ହୁଏ । ଯଥା—ବିର ଲଡୁ, ବିରବଡ଼ା ବା ବିର ବରା, ହୁଇଲ,
ଜଲଙ୍ଗା, ଇଣ୍ଡୁର ବା ଏଣ୍ଡୁର । ବିର ବଟାରେ ଗୁଡ଼ିଲ ବଟା
ପିଶାଇ ଚମ୍ବା କେବଳ ବିର ବଟାରେ ମଧ୍ୟ ପିଠା ଉଆର
ହୁଏ । ବିର ବଟାକୁ ବହୁ ସମୟ ରଖି ଦେଲେ ତାହା ଫୁଲିଯାଏ
ଓ ତାହାକୁ ବନ୍ଧୁବାର ଦ୍ୱାରରେ ଘାଣ୍ଟିଲେ (ଫେଣାଇଲେ)
ତାହା ଫେନିଳ ଓ ହାଲୁକା ହୁଏ; ଫେଣିଆ ହୋଇଥିବା
ବିର ବଟାର ପିଠା ଛିଦ୍ରମୟ ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର ଫୁଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—ଗୋଟା ବରକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ, ତହିଁରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Biri phulā ଜଗୁଯିବା ତରକାର—Curry made of whole
ସିଦ୍ଧମାଷକାଲାଇ Biris moistened with water and
उडद्का उसना (ବର ସିଝା—ଅନ୍ୟରୂପ) boiled.

ବର ଫେଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବ୍ରୀହି + ଫେନାୟ୍ ଧାତୁ)—
Biri pheṇā(ṇe)ibā ବଟା ବରକୁ ଦ୍ରାବ ଦ୍ୱାରା ବଶେଷ
ବାଟା ମାସକଲାଇ ଫେନାନ ପରମାଣରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଘାଣ୍ଟି ତାକୁ
उद्ड फेनना ଫେନଯୁକ୍ତ ଓ ଫୁଲୁକା କରିବା—To agitate
(ବର ଫେଣିଆଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) pasted Biri for a long
ବର ଫେଣା } ବଶେଷ୍ୟ time and make it bloated.
ବର ଫେଣିଆ(ଆଁ) }

ବର ବଟା—ଦେ. ବ—୧ । ରଗଡ଼ା ବରକୁ ବଟୁଘାଇ ପିଠା ବା ବଡ଼
Biri baṭā କରିବା ପାଇଁ ବାଟିବା—1. Pestling of Biri.
ମାଷକାଲାଇ ବାଟା ୨ । ବଟା ଦୋଇଥିବା ବର—
उडद् पीसना 2. Paste made of Biri.

ବର ବଡ଼ା(ରା)—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରୀହି + ବଟକ)—ବର ବଟାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Biri barḍā(rā) ଦଢ ବା ଚ୍ଚିଲଯକ୍ତ ବର୍ତ୍ତୁଳ ମୋଟ ପିଠା—
ମାଷକଲାଇୟେର ବଡ଼ା Thick flat cakes of Biri-paste
उडद्का वडा fried in ghee or oil.
ବାଟା ମାଷକଲାଇ **पीसाहुआ उडद्**

ବର ବଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତମ ଆକୃତ ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଣୁ ବଟା ବରର ଆଉପଣୁଷ୍ଟ
Biri barḍi ବର୍ତ୍ତୁଳ ପିଣ୍ଡ (ଏହା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)
ମାଷକଲାଇର ବଡ଼ୀ Sun-dried balls of Biri paste used
उडद्की वडी for curry. [ଦ୍ର—ବର ବଟା ସଙ୍ଗେ ପାଣିକଖାରୁ
ବାଟି ବଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ତାକୁ କଖାରୁ ବଡ଼ି, ବୋଇତ
କଖାରୁ ଆଦର ମଞ୍ଜି ଦେଲେ ତାକୁ ମଞ୍ଜି ବଡ଼ି; ଘୁଣି ଦେଲେ
ଘୁଣି ବଡ଼ି, ମୂଲା ଦେଲେ ମୂଲା ବଡ଼ି ବୋଲିଯାଏ ।]

ବର ବାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ବର ଛୁଇଁରୁ ବରକୁ ପୃଥକ୍ କରିବା
Biri bārḍiā ଜମନ୍ତେ ବଡ଼ ଠେଙ୍ଗାରେ ଛୁଇଁଲିଟିଥିବା ଗଛମାନଙ୍କୁ
उडद्डेँगाना ଏକତ୍ର ବାଡ଼େଇବା—1. To strike the
(ବର ମାଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) harvested Biri plants to make
the grains separated from the pods.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ବରକୁ ଠେଙ୍ଗାରେ ନର୍ଘୃଣ ପ୍ରହାର
କରିବା ପରି) ନର୍ଘୃଣ ମାଡ଼; ଗୋଗଡ଼ ବାଡିଆ—
2. Copious beating; sound thrashing.

ବର ବାଡ଼ିଆ ଦେଖି କୋଳଥ ଚମକିବା ନ୍ୟାୟ—(ଉକ୍ତି)—
Biri bārḍiā dekhi kolatha chamakibā nyāya
वेटीकी मार पुतोहुको त्रास (କୋଳଥ ଛୁଇଁକୁ ଖରାରେ ଶୁଖାଇଲେ
ତାହା ବର ଛୁଇଁ ଅପେକ୍ଷା ଶୀଘ୍ର ଫାଟି ଯାଇ ତହିଁରୁ
କୋଳଥ ଶସ୍ୟଯାକ ବାହାର ପଡ଼େ । ବର ଆଗେ ବଳରୁ
ଥମଦାଗା ହୁଏ, ପରେ କୋଳଥ ଅମଦାଗା ହୁଏ । କୋଳଥ
ଛୁଇଁ ବରଛୁଇଁ ଅପେକ୍ଷା ସହଜରେ ଫାଟି ଯିବାରୁ ଲୋକେ
ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ବର ବାଡ଼ିଆ ଦେଖି କୋଳଥ ଶସ୍ୟଯାକ
ବର ଛୁଇଁ ପର ପ୍ରହାର ଖାଇବା ଭୟରେ ଆଗରୁ ମନକୁ
ଫାଟି ଯାଏ ।)

ଜଣେ ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାଡ଼ ଦେଲେ ତାହାର ସଙ୍ଗୀ-
ମାନଙ୍କ ମନରେ ଆଶୁ ପ୍ରହାରର ଆଶଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହେବା
ସ୍ଥଳରେ ଏ ଉକ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ।

(ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣକ ଉପରେ ମାଡ଼ ହେବାର ଦେଖି ତାହାର
ସଙ୍ଗୀମାନେ ମାଡ଼ ନ ଖାଇଣୁ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କର ପ୍ରହାର
ଜର୍ଜରିତ ସଙ୍ଗୀର ଦଶାରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତୁ)—An analogy
applied to cases where birds of the same
feather (e.g. co-accused) become enervat-
ed and do confess their guilt on seeing
their companions being beaten.

ବର ବର—ଦେ. ଅ—ଶ୍ଳେଷ ଶ୍ଳେଷ ବର ଦାନା ପର ଦେହରେ
Biri biri ବାହାରିବା ଘିମିରି ଆଦ ବ୍ରଣ—The copious
उडद् केतरह coming out of pimples or eruptions
on the body.

ବର ବର କାଣ୍ଡେ(ଣ୍ଡୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ. ଓ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅତି କଳହପ୍ରିୟା;
Biri biri kāṇḍe(ṇḍo)ī ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟର ଉପରେ ପଡ଼ି
କଳ କରେ—Shrewish (woman); vixen.

ବରବର ଫଳ ଯିବା—ଦେ. ବ—ଦେହରେ ଘିମିରି ପର ଶ୍ଳେଷ ଶ୍ଳେଷ
Biri biri phaḷi jibā ବ୍ରଣ ବାହାର ଯିବା; ବର ବର ଫଳ-
सघनपुसी बरबराकर निकलना ଯିବା—The copious
(ବର ବର ଦୋଇ ଫଳ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) appearance of
pimples or eruptions on the body.

ବର ବୋଟି—ଦେ. ବ—ସାଜ ଶୂନ୍ୟ ଶୁଷ୍କ ବର ଛୁଇଁର ଖୋସା—
Biri boti The chaffs of Biri-pods after the
उडद्कि भूसी grains are separated there-
କାଳାୟେର ଭୂସୀ form.

(ମୁହଁ) ବରଝଡ଼ି ପର (କରିବା)—ଦେ. ବଣ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବରଷ—
(muhañ) Biri bhārḍi pari (karibā) (to have a
dejected face.

ବର ମୁଠିଆ ଘୋଷା—ଦେ. ବ.—ଘାଟ ମନେ ରହିବା ପାଇଁ ଘାଟକୁ
Biri muthiā ghoshā ବାରମ୍ବାର ଘୋଷିବାର ପ୍ରଣାଳୀବିଶେଷ-
A mode of persistent and repeated
learning a thing by heart for as many
times as there are grains in the hand.
[ଦ୍ର—ହାତରେ ମୁଠାଏ ବର ଧରି ଥରେ ଘୋଷିବା ପରେ
ମୁଠାରୁ ଘୋଟିଏ ବର କଢ଼ା ଯାଏ; ଏହିପରି ଗୋଟି
ଗୋଟି ହୋଇ ମୁଠାକ ଯାକ ବର ହାତରୁ ନଃଶେଷ ହେବା
ଯାଏ ଘାଟ ଘୋଷିବାକୁ ବରମୁଠିଆ ଘୋଷା ବୋଲିଯାଏ।]

ବରଲଡ୍ଡୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ବ୍ରୀହି + ଲଡ୍ଡୁକ)—ବଟା ବରକୁ ଲଡ୍ଡୁ
Birilaṛḍu ଆକାରରେ ଘିଅ ବା ତେଲରେ ଭାଜି ପ୍ରସ୍ତୁତ
ମାସକଲାଇ ଲାଡୁ କରିଯିବା ପିଠା—Ball-cakes of Biri
उडद्कालड्डु paste fried in oil or ghee.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରସ—ଦେ. ବ—ରାଜସ୍ଥାନର ନଦୀ ବିଶେଷ—Name of a river in Rajputana. (ଉ—ସହିଁ ନଦୀଟିରେ ବିରସ ସ୍ଥଳରେ, ବସି ଚଂପୁରୁଷ କାମିଗଣ । ଜଜବିଶୋର· କୃଷ୍ଣକୁମାର୍ଯ୍ୟ ।)

ବିରସା(ସେ)ଇବା—ଗ୍ରା·କ୍ରି (ସ. ବିରସ)—୧ । ବିରକ୍ତ ହେବା; ଅନୁରାଗ-Birisā(se)ibā ରହିତ ହେବା—1. To be displeased or vexed with a person. (ଉ—ତା ମନ ସ୍ୱାଠେଇଁ ବିରସେଇଗଲା । କୁନ୍ତଳାକୁମାର୍ଯ୍ୟ. ନଅଭୁଣ୍ଡୀ ।) ୨ । ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଅସ୍ୱସ୍ଥ କରାଇବା—2. To cause a person to be estranged from another.

ବିରୁଆ(ଆଁ)—ପାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ସୀ; ବ୍ୟୁରୋ)—Biruā(āṅ) ଆଲମାରୁ—Almirah; bureau.

ବିରୁଚି—ଦେ. ବଣ (ସ. ବ=ଅଭ୍ୟନ୍ତ+ରୁଚି)—ଅତି ମନୋହର—Biruchi Very beautiful. ଦେ. ବ—ଅରୁଚି ଅରୁଚି Aversion.

ବିରୁଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବ (ସ. ଉତ୍କଂଗେଲ; ବରଟ; ବରଲା)—ଭିରୁଡ଼ି; Birurḍi(li) ଭଅଁର; ଦଲଦଅ ଓ ନାଲଝଙ୍କ ବିଷିଷ୍ଟ ଉଡ଼ୁଙ୍ଗ; ପୀତ ଭୀମରୁଲ ଭ୍ରମର—The yellow wasp; Vespa; hornet. **ବରେୟା, ବିଢନୀ** [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଦଲଦଅ ଓ ନାଲ ଡୋରା ଥାଏ । ଏମାନେ ମନୁମାଛିମାନଙ୍କପରି ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି; ତନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କୁ ମଧୁସଞ୍ଚୟ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ନାଢୁଡ଼ି ଅଛି ଓ ଏମାନଙ୍କ ଦଂଶନ ବିଶେଷ ସନ୍ତାପପ୍ରଦ । ଏମାନେ ମନୁମାଛିମାନଙ୍କଠାରୁ ଲମ୍ବା ଓ ଏମାନଙ୍କ କଟି ଅଳ୍ପ ସରୁ । ଏମାନଙ୍କର ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ନଖ ଅଛି । ନଖଦ୍ୱୟ ଦୁଇଟି ରେଫ୍ (ର୍) ପରି ଦେଖାଯାଏ; ଏଥିପାଇଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଦ୍ୱିରେଫ ବୋଲିପାରେ । ଏମାନେ ବଳବନ୍ତ ହୋଇ ବାସକରନ୍ତି; ଡୋରା ଦଲଦଅ, ଡୋରା-କଳା, ଟନାଳ, ନାଲି ଓ ଦଲଦଅ ଡୋରାଯୁକ୍ତ ନାନା ଜାତିର ବିରୁଡି ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।]

ବିରୁଡ଼ି ବସା-ଦେ. ବ (ସ. ବରଲା + ବାସ)—ଭିରୁଡ଼ିମାନେ କରିଥିବା ମହୁ Birurḍi basā ଫେଣାପରି ବସା—Hive made by ଭୀମରୁଲେର ଚାକ **ବିଢନୀକା ଛତ୍ତା** yellow wasps, (ବିରୁଡି ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିରୁଡ଼ି ମାଇଲା ଭଳି ହେବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ବିରୁଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟକୁ କାମୁଡ଼ି Birurḍi māilā bhaḷi hebā ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ (ବିରୁଡ଼ି ମାରିବା[ଲା]ଭଳି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ ପରି ଅସ୍ଥିର ହୁଏ ଭୀମରୁଲମାରା ମତନ ହଓୟା ସେହିପରି ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—**ବିଢନୀ କାଟନେକେ ଐସା ହୋନା** 1. To be restless like a person stung by wasps. ୨ । ଚଡ଼ଚଡ଼ ହେବା—2. To be peevish; to be in sulks; o be irritated; to warm up.

ବିରୁଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. ବ—ବିରୁଡ଼ିର କାମୁଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—Birurḍi māribā The stinging of a wasp. ଭୀମରୁଲ କାଟା **ବିଢନୀକାଟନା**

ବିରୁଡ଼ି(ଳି)ମୁହାଁ—ଦେ· ବଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ମୁଣ୍ଡରେ ସ୍ୱଭାବେଳେ Birurḍi(li)muhāṅ କ୍ରୋଧର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥାଏ-**ବିଢନୀମୁହାଁ** କ୍ରୁଦ୍ଧମୁଖ—Having a wrathful counte- [ବିରୁଡ(ଳ)ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] nance.

ବିରୁତ—ସଂ· ବ—(ବି+ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କ୍ତ) ବି, ତ)—Biruta ୧ । ସ୍ୱର; ରବ—1. Sound; voice. ୨ । ପକ୍ଷୀର କୂଜନ—2 The note or cooing of a bird. ୩ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ଧ୍ୱନି—3. Inaudible or muffled sound; whisperings. ୪ । କଳରବ—4. Murmuring sound. ସଂ. ବିଣ—କୂଜିତ—Uttered. (said of a tone).

ବିରୁଦ—ସଂ. ବ—(ବି+ରୁଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତୋଦନ କରିବା+କ୍ତ, ଅ)—Biruda ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟୀ ପ୍ରଜସ୍ତୁତି ବା ଦେବସ୍ତୁତି—A panegyric in prose and poetry,

ବିରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—(ବି+ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ରୋଧ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Biruddha ୧ । ପ୍ରତିକୂଳ; ବିପରୀତ—1. Opposite; op- [ବିରୋଧ, ବିରୁଦ୍ଧତା, ବିରୁଦ୍ଧତା—ବି] posed to; hostile to. ୨ । pଆବଦ୍ଧ—2. Confined; shut up. ୩ ବିପ୍ରତିପନ୍ନ; ବିରୋଧୀ—3· Antagonistic.

ବିରୁଦ୍ଧ ମତିକାରିତା—ସଂ, ବ—ଶବ୍ଦ ଦୋଷବିଶେଷ—A defect in Birnddha matikāritāin literary compositlon. [ଉ—"ଏଣେ କରେ ବୋଳ ଅମର ସରଣୀ, ବିରାଜନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଚୂଡ଼ାମଣି" । ଶଂସିତ ପଦ୍ୟାଂଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କର ଚୂଡ଼ାମଣି କହିବାଦ୍ୱାରା ବୋଧ ହେଉଅଛି ସତେ ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ମହାଦେବଙ୍କର ଶିରୋଭୂଷଣ । ତନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଏଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ୍ୟ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ ମତିକାରିତା ଦୋଷ ହୋଇଅଛି ।]

ବିରୁଦ୍ଧ ରସାଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା—ସଂ. ବ—ରସଦୋଷ ବିଶେଷ—A defect Biruddha rasāṅga barṇṇanā in literary sentiment. [ଦ୍ର—କୌଣସି ରସରେ ଯେବେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରସର ବିରୁଦ୍ଧବାଦ ପରିଗୃହୀତ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ବିରୁଦ୍ଧ ରସାଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମକ ଦୋଷ ହୁଏ ।]

ବିରୁଦ୍ଧରେ—ସଂ· କ୍ରି. ବିଣ—ବିପକ୍ଷରେ—Againist; in opposi- Biruddhare tion to. (ଯଥା-·ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ବିରୁଦ୍ଧେ **ବିରୋଧମେ** ଗୁଜାର ଅଛି ।) [ଦ୍ର—ବିରୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ (ବିରୁଦ୍ଧେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଶେଷଣ ପଦ ଥିବାରୁ 'ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ' ବ୍ୟବହାର ଦୋଷଯୁକ୍ତ ଅଟେ; ତନ୍ତୁ ବିରୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦର 'ବିରୋଧ' ଅର୍ଥ କେତେକ ସ୍ୱୀକୃତ କୋଷ (ଯଥା—ଅଗ୍ରେ)ରେ ଦେଖାଯିବାରୁ ଏ ବ୍ୟବହାର ଦୋଷାବହ ନୁହେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିରୁଦ୍ଧ + ଆଚରଣ)—୧ । ବିପକ୍ଷତ Biruddhācharaṇa ବ୍ୟବହାର; ପ୍ରତିକୂଳାଚରଣ—1. Acting (ବିରୁଦ୍ଧାଗ୍ନର—ଅନ୍ୟରୂପ) in opposition. ୨ । ଶତ୍ରୁତା-ଚରଣ—2. Acting inimically; inimical or hostile conduct.

ବିରୁଦ୍ଧାଗ୍ନୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିରୁଦ୍ଧାଗ୍ନରନ୍; ବିରୁଦ୍ଧାଗ୍ନର + ଇନ୍)—୧ । ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣକାରୀ—1. Acting Biruddhāchārī (ବିରୁଦ୍ଧାଗ୍ନରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) inimically or in a hostile manner. ୨ । ବିପକ୍ଷତାଚରଣକାରୀ—

2. Acting in opposition.

ବିରୁଳ—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—

Biurla Name of a wild tree.

ବିରୁଢ଼—ସ. ବଣ (ବି + ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—

Birūrdha ୧ । ଅଙ୍କୁରିତ—1. Sprouted. ୨ । ଉତ୍ପନ୍ନ; ଜାତ 2. Born; produced. ୩ । ବଦ୍ଧମୂଳ—3. Fixed at the root; rooted. ୪ । ଆରୋହଣ କରୁଥିବା—4. Ascending; riding. ୫ । ଗଭୀରରୂପେ ନିମଗ୍ନ—5. Sunk deep.

ବିରୂପ—ସ. ବଣ (ବି = ନଞର୍ଥ + ରୂପ = ଆକୃତି)—କୁରୂପ; କୁତ୍ସିତ—

Birūpa 1. Ugly-looking. (ତ୍ର —କୃଷାଳ ବର୍ଣ୍ଣକ, (ବିରୂପକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିରୂପ ବି ଠିକ, ବଡ଼ାଇ ସମ୍ବାଦ- (ବିରୂପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୨ । ପ୍ରତିକୂଳ— 2. Adverse; opposite. ସ. ବ—ପିପଳୀମୂଳ— 1. The root of long pepper. ୨ । ସୁଗନ୍ଧ-ଯୁକ୍ତ ଗୁଳୁ—2. Name of a flower plant.

ବିରୂପା—ଦେ. ବ—ମହାନଦୀର ଶାଖା ନଦୀବିଶେଷ—A branch of Birūpā the river Mahanadi in Orissa. (ତ୍ର—ଚନ୍ଦନ ନଳକୁଞ୍ଜ-ମଞ୍ଜୁଳ ଅଲତା, ସିରୂପା ବିରୂପା ଯହିଁ କରେ ଗତ୍ତ— ସ୍ୱଧାନାଥ. ନଳକେଶ୍ୱର ।) [ତ୍ର—ମହାନଦୀର ଏ ଶାଖା କଟକର ୩୦ ମାଇଲ ପଶ୍ଚିମରେ ଚତ୍ରପୁରଠାରେ ମହାନଦୀରୁ ବାହାରଅଛି । ଏହି ନଦୀରେ ଆନକଟ୍ ଉଆଉ ଦ୍ୱାଇ ଉକ୍ତ ଜଳଭଣ୍ଡାରରୁ ହାଇଲେଭଲ୍ କେନାଲ ବାହାର ଅଛି ।] ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିରୂପର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Feminine of Birūpā.

ସ. ବ—୧ । ଦୁରାଲଭ୍ (ଦେଖ)—1. Durālabhā (See) ୨ । ଅତିବିଷା (ଦେଖ)—2. Atibisha

ବିରୂପ(ପା) (See). ଦେ. ବଣ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ. ବିରୂପ)— କୁତ୍ସିତରୂପବିଶିଷ୍ଟ —Of ugly appearance. [ତ୍ର— ବିରୂପା ବିରୂପାକ୍ଷକୁ କଳ୍ପ ମାଳ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କଟକ ପ୍ରାପ୍ତେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।

ବିରୂପାକ୍ଷ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିରୂପ = କୁତ୍ସିତ + ଅକ୍ଷି; ଯାହାଙ୍କର ଭିନଗୋଟି ଆଖି ଥିବାରୁ ଯେ କୁତ୍ସିତ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି)—୧ । ମହାଦେବ; ତ୍ରିଲୋଚନ—1. Siba. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ ଜାତ ରୁଦ୍ରବିଶେଷ—2. Name of a class of Rudra Deities. ୩ । ରାକ୍ଷସବିଶେଷ- 3. Name of a demon. (ତ୍ର—ବିରୂପାକ୍ଷ ସ୍ଥାନେ ଦରଣବଦ ଯେ ଦ୍ୱିବିଧ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।) ସ. ବଣ—କୁତ୍ସିତ ବା ବିକୃତ ତୃତୀୟ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—. Having an ugly eye or eyes ଦେ. ବ. ପୁଂ— ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ--A name given to males.

ବିରୂପିକା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିରୂପ + କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । କୁରୂପା— Birūpikā 1. Ill-shaped; deformed (woman). (ବିରୂପକ—ପୁଂ) ୨ । କୁତ୍ସିତା—2. Ugly (woman).

ବିରେକ—ସ. ବ (ବି + ରିଚ୍ ଧାତୁ=ପୁନଃ ପୁନଃ ମଳ ତ୍ୟାଗ . ହେବା Bireka + ଘଞ୍. ଅ)—ପୁନଃ ପୁନଃ ମଳ ନିଃସରଣ; ଅନେକ ଥର ଝାଡ଼ା ହେବା—Repeated evacuations; dir-rohea; purging. ସ. ବଣ (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— ଯାହା ଖୁବ୍ ଝାଡ଼ା କରାଏ; ବିରେଚକ—Cathartic; purgative.

ବିରେଚକ—ସ. ବଣ (ବି + ରିଚ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ, ରେଚ ଧାତୁ= Birechaka ନିଃସାରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଭେଦକାରକ; ଯାହା ସେବନ କଲେ ଝାଡ଼ା ହୁଏ; ଜୁଲ୍ଲାପ—Purgative.

ବିରେଚନ—ସ, ବ (ବି + ରିଚ୍ ଧାତୁ + ଘଞ୍. ଅନ)—ମଳ ନିଃସରଣ; Birechana ଝାଡ଼ା ହେବା—Purging; passing of stools. ସ, ବଣ (ବି + ରିଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)— ବିରେଚକ—Purgative.

ବିରେନ୍—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ବୀରଣ)—ବେଣା— Biren The Benā grass.

ବିରୋକ୍—ଦେ. ବଣ—ଅବାଧ—Unobstructed. ତ—ବାଧାର Birok ଅଭାବ—Absence of any restraint or ଅବାଧ ବେରୋକ hindrance.

ବିରୋକ—ସ. ବ (ବି + ରୁଚ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Biroka ୧ । ଛିଦ୍ର; ଗର୍ତ୍ତ; ବିବର—1. Hole. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ-ରଶ୍ମି—2. The rays of the sun.

ବିରୋଚନ—ସ. ବ (ବି + ରୁଚ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) Birochana —୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର— 2 The moon. ୩ । ଅଗ୍ନି—3. Fire. ୪ । ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ବଳି ରାଜାଙ୍କ ପିତା—4. Father of king Bali. ୫ । ଅର୍କ ଗଛ—5. Calotropis Gigantea (plant). ୬ । ଟଗଟଗିଆ; ଶ୍ୟୋନାକ ବୃକ୍ଷ - 6. Bignonia Indica (tree). ୭ । ଘଡ଼ଚ କରଞ—7. A plant. ୮ । ରୋହୀତକ ବୃକ୍ଷ— 8. A tree; Andersonia Rohitaka. ୯ । ବଡ଼ବାଗ୍ନି—9. Submarine fire. ଦେ. ବଣ—

ଅରୁଚକର ଅରୁଚିକର—Disgusting to the taste; distasteful. (ତ୍ର—ବିରୋଚନ ଏ ବଶିଷ୍ଟ ମନକୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।) ଦେ. ବ—ଦ୍ୱନ୍ତୁକାଗ୍ନି; ଉଟ୍ଟେଇ ନଆଁ—The fire of a brazier. (ଉ—ବାତନାସାନଲୀ ଯୋଗେ ଉହିଁ, ବିରୋଚନ ଅଛ ଜ୍ୟୋଛ ଏଣୁ ବହୁ । ଭଞ୍ଜ. ବେଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।)

ବିରୋଚନ ନାରୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିରୋଚନ+ନାରୀ)—Birochana nārī ବିରୋଚନର ସ୍ତ୍ରୀ; ମାଲଙ୍ଗ କନ୍ୟା—The wife of Birochana. [ଉ—ବିରୋଚନନାରୀ ଛନ୍ଦେ ଦୋଇ ଦ୍ୱର ତା ଜୀବ ଯେମନ୍ତୁଁ ଦ୍ୱର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।] [ଉ—ସ୍ୱର୍ଗରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଅଛୁ ବିରୋଚନ ସ୍ୱଷସ୍କୁ ବଧ କରବାପାଇଁ ଭଗବାନ୍ ମାୟାରେ ମାଲଙ୍ଗ କନ୍ୟାରୂପ ଧାରଣ କର ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ ।]

ବିରୋଧ—ସ. ବ (ବ+ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ରୁଦ୍ଧ କରବା+ଘଞ୍ ଅ)—Birodha ୧ । ଶତ୍ରୁତା—1. Enmity; hostility ୨ । ବୈଧର୍ମ୍ୟ; ପ୍ରତିକୂଳତା—2. Opposition; contradiction. ୩ । ଅବରୋଧ—3. Obstruction. ୪ । ଅମେଳ; ଅନୈକ୍ୟ—4. Disagreement. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ ବା ଅଧିକରଣ ଅ) ଯୁଦ୍ଧ—5. Battle. (ଉ—ବସୁସ ଗଚ୍ଛନ ସତ୍ର, ଯୁହିଁ ଯୁହିଲ୍ଲାର ପତ୍ର, ଏ ସଙ୍ଗେ ବିରୋଧ କରବାର ଉତ୍ସବ । ଭଞ୍ଜ. ବେଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।) ୬ । ବିପଦ୍—6, Calamity. ୭ । ଅଟକ; ବାଧା—7. Obstruction; obstacle. ୮ । ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ବିରୋଧାଭାସ (ଦେଖ)—8, A figure of speech in which there is apparent contradiction. ୯ । କଳି—6. Quarrel. ୧୦ । ବିବାଦ—10. Dispute; dessension. ଦେ. ବ—ନିଷେଧ—Prohibition. [ଯଥା—ଟିକା ଖାଇବାକୁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ବିରୋଧ ଅଛୁ ।] ଦେ. ବିଣ—ନିଷିଦ୍ଧ — Forbidden; prohibited. (ଉ—ବିରୋଧ ବିଚାଲମାନ ଖାଆନ୍ତୁ ସେ ଗୋରେ । ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତ ଗୀତା ।)

ବିରୋଧକ—ସ.ବିଣ.ପୁଂ (ବି+ରୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—Birodhaka ୧ । ବିବାଦକାରୀ—1. Disputing. ୨ । କଳହୀ—(ବିରୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Quarrelsome. ୩ । ମାମଲ୍ଲାବାଜ୍—3, Litigious.

ବିରୋଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—Birodha karibā ୧ । ବିବାଦ କରିବା—1. To dispute. ୨ । ନିଷେଧ କରିବା—2. To forbid; to prohibit. ୩ । ଅଟକ କରିବା; ବାଧା ଦେବା—3 To obstruct; to hinder. ୪ । କଳି ଲଗାଇବା—4. To quarrel.

ବିରୋଧନ—ସ. ବ (ବ+ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ରୁଦ୍ଧ କରବା+ଘଞ୍. ଅନ)—Birodhana ବିରୋଧ (ଦେଖ)—Birodha (See). ସ. ବିଣ—(ବ+ରୁଧ୍+ଣ୍ୱୁଲ୍. ଅନ)—୧ । ବିରୋଧକାରକ—1. Obstructing. ୨ । ବିବାଦକାରୀ—2. Disputing. ୩ । କଳହକାରୀ—3. Quarrelling.

ବିରୋଧ ପରିହାର—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିରୋଧ+ପରିହାର)—Birodha parihāra ୧ । ବିବାଦ ତ୍ୟାଗକରଣ—1. Giving up a dispute or quarrel. ୨ । ବୈଘମ୍ୟତାର ପରିତ୍ୟାଗ—2. Removal of a contradiction or opposition.

ବିରୋଧ ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିରୋଧ+ଭଙ୍ଗ)—Birodha bhaṅga ବିବାଦ ମେଣ୍ଟିଯିବା—The settlement of a dispute.

ବିରୋଧ ଭଞ୍ଜନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିରୋଧ+ଭଞ୍ଜନ)—Birodha bhañjana ୧ । ବିବାଦ ମେଣ୍ଟିଯିବା—1. The settlement of a dispute. ୨ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବିରୋଧକୁ ମେଣ୍ଟାଇ ଦେବା—2. Settling a dispute between others.

ବିରୋଧାଗ୍ନି—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ବିରୋଧ+ଅଗ୍ନି)—Birodhāgni ଭୟାନକ ବିରୋଧ ବା ବିବାଦ—A hot or (ବିରୋଧାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) fiery dissension.

ବିରୋଧାଭାସ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିରୋଧ+ଅଭାସ)—Birodhābhāsa A figure of speech in which there is apparent contradiction. [ଉ—ସେଇଁଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରକୃତରେ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ନଥାଇ ଆପାତତଃ ବିରୋଧୀ ବୋଲି ଜଣାସାଏ ସେଠାରେ ଏହି ଅଲଙ୍କାର ହୁଏ; ଯଥା—ଜ୍ୱାରୁଚ୍ଛ ଦେବାକୁ ସେତ ଏ ରୂପ ବିଧୁର, ନ ଜ୍ୱାରୁଚ୍ଛ ସେ ଦେବାକୁ ଏ ରୂପ ବିଧୁର; ଜ୍ୱାସ୍ନା ନ ଜ୍ୱାର ସେ ଧୀର୍ଘ; ଶୋକ ଯାଶୋର୍ ଦେଲ୍ଲଣି ଅଶୋକ ଯାଶୋର୍— ଗୋଲକ—ଇନ୍ଦୁରେଖା ।]

ବିରୋଧି—ଦେ. ବିଣ (କରଯା) (ସ. ବିରୋଧିନ୍)—୧ । ବିରୋଧୀସ୍ଥ; Birodhi ବିବାଦୀସ୍ଥ; ବିବାଦର ବିଷୟୀଭୂତ—1. Disputed; (ବିରୋଧିତ[ତ୍ୱ]—ଅନ୍ୟରୂପ] subject of controversy; controversial. ୨ । ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିଷୟ ଲଗି ବିବାଦ ହୋଇଥାଏ—2. (a matter) In dispute in a case.

ବିରୋଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଅଦ୍ୟ) (ସ. ବ+ରୁଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବିରୋଧ Birodhibā କରବା—1. To obstruct. ୨ । ନିଷେଧ ବିରୋଧା କରବା; ମନା କରବା—2. To forbid. [ଉ—**ବିରୋଧନା** ବିରୋଧିଲେ ଶୁଣି ସେ ବାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ବ ବଚ୍ଚ ନ ଜାଣି ଜନକ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।]

ବିରୋଧୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିରୋଧିନ୍; ବିରୋଧ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍, ୧ମା. Birodhī ୧ବ)—୧ । ବିରୋଧକାରୀ—1. Disputing; (ବିରୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) opposing. ୨ । ପ୍ରତିକୂଳ; ବିରୁଦ୍ଧ—1. Opposed to. ୩ । ବିପକ୍ଷ; ଶତ୍ରୁଭାପନ୍ନ—3. Inimical. ୪ । ବିନାଶକ—4. Destroying; destructive. [ଉ—ବନରୁଦ୍ଦରୁ ଜନମ ହୋଇ ଭୁଷାର, ବିରୋଧୀ ନାହିଁ ଅଧିକେ ଦଣି ବୁଚର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବିଳାସ ।] ସ. ବି—ବସ୍ତୁର ବିଶେଷ—

Digitized by srujanika@gmail.com

Name of a particular year. ଦେ.ବି—୧ । ଅପର ପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person belonging to the other party. ୨ । ଶତ୍ରୁ—2. Enemy

ଦେ. ବିଶ—(କଟରଆ)—ବିରୋଧି (ଦେଖ)—Birodhi (See).

ବିରୋଧୀୟ—ବି. ବ (ବିରୋଧ+ଈୟ) —ବିବାଦୀୟ; ବିବାଦସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Birodhiya —Relating to the disdute; controversial.

ବିରୋଧୋକ୍ତି—ବି. ବ—(ସ. ପ. ଷ୍ତ୍ରୀ; ବିରୋଧଜନକ ଉକ୍ତି; ବିରୋଧ+ଉକ୍ତି—୧ । ବିରୋଧାଭାସ (ଦେଖ)—Birodhokti

1. Birodhābhāsa (See) ୨ । କଟୁ କଥା—2. Harsh speech. [ଉ-ବିରୋଧେନ୍ତି ନ ଘୃଷ୍ଟିବେ ଅନୁରୋଧରୁ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ବିପ୍ରଳାପ (ଦେଖ)—3, Bipralāpa (See). ୪ । ଅନର୍ଥକ ବିବାଦ (ଶବ୍ଦ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Vain dispute.

ବିରୋବାଏ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବିରୋବାନ୍)—ଭୂତ; ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହକୁ ପ୍ରେରିତ ଅତ୍ୟାଚାରକ ଭୂତ—An evil spirit sent to a person's house by means of magical charms.

ବିରୋଲ—ଦେ. ବ—(ସ. ବିରଳ)—୧ । ସୁବ୍ୟକ୍ତ; ସୁସ୍ପଷ୍ଟ—Birola 1. Clear. ୨ । ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍—2. Separate from each other.

ବିର୍ଜ—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ଶୁକ୍ର; ବୀର୍ଯ୍ୟ—Birja ବୀଜ ବିର୍ଜ Semen virile.

ବିର୍ଜା(ର୍ଜେ)ଇବା—ଦେ. କି—ବିରଜାଇବା (ଦେଖ) Birja(rje)ibā (ବିର୍ଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Birijāibā (See)

ବିର୍ଝିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) - କି. (ଭୁଲ. ହି. ବିରଝନା)—ବିରଝିବା (ଦେଖ)—Birjhibā Birijhibā (See)

ବିର୍ଣ୍ଣି(ନି)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ସ ବର୍ବଣା; ଭୁଲ. ହି. ବରୁନା); ବିରୁନ (ଦେଖ)—Birnni(rni) Bir-ni (See)

ବିର୍ହୁତ—ଦେ. ବ—୧ । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ବାସ କରୁଥିବା ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—1. A non-aryan caste residing in the Oriya states. ୨ । ବିର୍ହୁତ ଜାତିର କଥିତ ଭାଷା—2. The language spoken by the Birhuts.

ବିର୍ହି—ଦେ. ବ—(ସ. ଗୃହ)—ବିର (ଦେଖ)—Birhi (See) [ଉ—ଏ ଅନ୍ତରେ ଘୋଡ଼ାକୁ ସ୍ଥାନ କରାଇଲେ । ବିର୍ହି (ବିର୍—ଅନୁରୂପ) ବାସ ହୁଅଇ ସଦ ପିଅଇଲେ । କୃଷ୍ଣବିହି, ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।]

ବିଲ୍(ଧାତୁ)—ସ.—ଭେଦ କରିବା—Bil (root) To pierce.

ବିଲ୍—ବୈଦେ. ତ (ଇଂ. ବିଲ୍)—୧ । ଗ୍ରାପ୍ୟ ଟଙ୍କାର ଦାବୀ-ଚାଲିକା; Bil ଗ୍ରାପ୍ୟ ଟଙ୍କା ପାଇବା ନମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଦାବୀଦାରୁ ଦାଖଲ ବୀଲ **बील** କରେ—1. A bill drawn up for payment of one's dues. ୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଯିବା ଆଇନର ପାଣ୍ଡୁଲିପି—2. A bill put up before a legislative council for being passed into law.

ବିଲ୍ କିରାନି—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ବିଲ୍+ଫା. କିରାନ)—ଯେଉଁ Bil kirani ଜ୍ଲର୍କ୍ କୌଣସି ଇଲାକାର ବିଲ୍‌ମାନ ଚାଆର କରେ- ବୀଲକ୍ଲାର୍କ **बील किरानी** Bill clerk. (ବିଲ୍ କ୍ଲର୍କ୍; ବିଲ୍ କ୍ଲାର୍କ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଲ୍‌କୁଲ୍—ବୈଦେ. କି. ବିଶେ ବିଶର ବିଶ—(ଫା. ବିଲ୍=ସମସ୍ତେ; Bil-kul କୁଲ୍=ସମୁଦାୟ)—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ; ବିବାଦ; ସମସ୍ତ— ବିଲକୁଲ **बिलकुल** Wholly; all; entirely. [ଉ—ଗ୍ରେଃ। [ବିଲ(ଲୁ)କୁଲ୍(ଲୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମିଥଁ ପଦର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ୟ ଭାଷାର ବିଲ୍‌କୁଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ବଚାନ ଶିଖି ପକାଇ- ଥିଲେ । ଫକାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଟଗୁଣ ।] ବୈଦେ. ବିଶ—ସମୁଦାୟ—Whole; all of. [ଯଥା— ତା ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ବଦ୍ଦ ଘାଆ ଦୋଇଛୁ ।] ଗ୍ରାଦେ.— (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ. ନିଶ୍ଚୟ—Certainly; surely. [ଯଥା—ଆଜ ବିଲ୍‌କୁଲ ମେଘ ବର୍ତ୍ତିବ ।]

ବିଲ୍‌ଟି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବିଲ୍ଟେ; ବିଲ୍ ଅଫ୍ ଲେଡିଙ୍ଗ୍)—Bil-ṭi ଜାହାଜରେ ଓ ରେଲଗାଡ଼ିରେ ମାଲ ଲଦାଇ ପଠାଇବା (ବିଲ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମିଳିବା ନଦର୍ଶନ ପତ୍ର; ମାଲ ଗ୍ରହଣି ବିଲ୍ଟୀ ପର୍ଚ୍ଚା—A bill of lading; a ralway-receipt. **बिल्टी** [ଦ୍ର—ଏହି ବିଲ୍‌ଟିକୁ ପ୍ରେରକ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ନକଟକୁ ପଠାନ୍ତି । ଗ୍ରାହକ ଠିକଣାମୁତାବକ କର୍ମଚାରୀକୁ ଏହି ବିଲ୍‌ଟି ଦେଖାଇ ପ୍ରେରିତ ମାଲ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।]

ବିଲ୍‌ଟି କରିବା—ଦେ. କି—୧ । (ଜାହାଜର ବା ରେଲର ଗାରଗାଡ଼ି Bil-ṭi karibā କର୍ମଚାରୀ) ପ୍ରେରକଠାରୁ ପ୍ରେରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ବିଲୀ କାଟିନା କରି ତାକୁ ଗ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାର ପତ୍ର ଦେବା—1.To grant a bill of lading or railway reciept for goods entrusted to a steamer or railway for carriage. ୨ । (ପ୍ରେରିତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରେରକ) ପ୍ରେରିତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଜାହାଜରେ ବା ରେଲରେ ବୋଝାଇ କରାଇବା ପରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କଠାରୁ ରସିଦ ନେବା—2 To get a bill of lading or receipt for goods consigned to a carrier of goods.

ବିଲ୍ ନାମଞ୍ଜୁର(ରି)—ବୈଦେ. ବ—୧ । ବିଲ୍‌ରେ ଦାବୀ କରାଯାଇଥିବା Bil nāmañjur(ri) ଟଙ୍କାକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା—1. Rejec- ବିଲ ନାମଞ୍ଜୁର(ରି) tion of a bill for payment. **बील नामञ्जूर(रि)** ୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ଆଇନର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆଇନରୂପେ ଗୃହୀତ ନ ହେବା—2. Rejection of a legislative bill by the Council.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଲ୍ ପାସ୍— ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବିଲ୍ + ପାସ୍)—୧ । ବିଲ୍‌ରେ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଦାବା କରଯାଇଥାଏ,ତାହା ଦାବାଦାରଙ୍କୁ ଦଆଯିବା
Bil pās ବିଲପାଶ ନମନ୍ତେ ମଞ୍ଜୁର—1. Passing or sanctioning
बीलपाश of a bill for payment. ୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ
[ବିଲ୍ ମଞ୍ଜୁର(ର)—ଅନ୍ୟରୂପ] ସଭାରେ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଆଇନ୍‌ର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆଇନ୍‌ରୂପେ ଗୃହୀତ ହେବା—
2. The passage of a legislative bill into law.

ବିଲ୍‌ଫଇ(ଏ)ଲ୍— ବୈଦେ. କି. ବଣ (ଫା) —୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ—
Bil-phai(e)l 1. Now. ୨ । ସଙ୍ଗକାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କର;
बीलफ़ैल ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ—2. Immediately; at once.
बिलफ़ैल (ବିଲ୍‌ଫେଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଲ୍‌ଫ(ଫା)ର୍ମ୍— ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବିଲ୍ + ଫର୍ମ୍) —ବିଲ୍ ଲେଖାଯିବା
Bil-pha(phā)rm ପାଇଁ ଛପା ହୋଇଥିବା ପତ୍ର—Bill-form.
बीलफ़र्म [ଦ୍ର—ଏ ଫର୍ମରେ ବିଲ୍‌ରେ ଲେଖା ହେବା ପାଇଁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
बीलफ़ारम ହେଡଙ୍ଗ୍ ବା ଶିରୋନାମା ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ବିଲ୍
[ବିଲ୍‌ଫ(ଫା)ରମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ପୂରଣକାରୀ ଉକ୍ତ ହେଡଙ୍ଗ୍‌ମାନଙ୍କ ତଳେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ବା ସଂଖ୍ୟାମାନ ପୂରଣ କରନ୍ତି ।]

ବିଲ୍ ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇ— ଦେ. ବ (ଇଂ. ବିଲ୍ + ସ. ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧ ।
Bil-bhaṅgā(ṅge)i ପାଣ୍ଠି ହୋଇଥିବା ବିଲ୍ ଦାଖଲ ପୂର୍ବକ
बिलभांगान ଟଙ୍କା ଦେବାକାରୀଙ୍କଠାରୁ ଉକ୍ତ ବିଲ୍‌ବାବଦ ଟଙ୍କା
बीलभजाई ଆଣିବା—1. Encashment of a bill passed for payment, ୨ । ବିଲ୍ ବାବଦ ଟଙ୍କା ପାଇବା-ପାଇଁ ଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ଯେଉଁ କମିସନ୍ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ—2. Commission charged by the payer of a bill for cashing a bill.

ବିଲ ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା— ଦେ. କି—ମଞ୍ଜୁର ହୋଇଥିବା ବିଲ୍ ଅର୍ଥ-
Bil bhaṅgā(ṅge)ibā ଦାତାଙ୍କଠାରେ ଦାଖଲ କରି ତାଙ୍କଠାରୁ
बिलभांगान ଟଙ୍କା ଆଣିବା—To get payment for a
बीलभजाना passed bill.

ବିଲ୍ ସରକାର୍— ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବିଲ୍ + ଫା· ସର୍କାର୍) —ଯେଉଁ
Bil-sar-kār ଲୋକ ଦାବିଦାରଙ୍କଠାରୁ ପାଉଣାଦାର-
बिल सर्कार ମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ବିଲ୍‌ମାନ ନେଇ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ
बील सरकार କରନ୍ତି—Bill agent; a bill sarkar.
(ବିଲ୍‌ସର୍କାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଲ—ସ. ବ· (ବିଲ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା + କର୍ମ. ଅ)—
Bila ୧ । ଗର୍ତ୍ତ; ଗାତ; ବିବର—1. A hole. (ଉ—ଧରଣୀରେ ବିଳ ହୋଇଣ ଥିଲା ଉଲ୍ଲେ, ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଭସକ ଯାଇଣ ପଶିଲେ । କୃଷ୍ଣଦି ବ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।)
୨ । ଗୁମ୍ଫା; ଗହ୍ୱର—2. Cave; cavern. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱ—3. The horse of Indra. ୪ । ବେତ ଲତା—4. The ratan creeper. ୫ । ନଦୀର ଗଭୀର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜଳାଶୟ—5. A deep pool formed as a result of change in the course of a river.

ବିଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ବପ୍ର; ତା. ବିର୍ଲେ)—ଶସ୍ୟ ଯେଉଁ—A field
Bila for raising any crop. (ଉ—ଦକ୍ଷିଣାପଥନ
बिल ଦୋଇ ମଧ୍ୟଭ ଆସିଲେ, ବିଳ ବଆରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ
खेत, बील ମିଶିଲେ । କୃଷ୍ଣଦି ବ· ମହାଭାରତ. ବନ ।) [ଦ୍ର—
ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ବିସ୍ତୃତ ଜଳାଭୂମିକୁ ମଧ୍ୟ ବିଳ କୋଲ୍ଲ-ଯାଏ; ହଜୀରେ ନମ୍ନ ଓ ଜଳମୟ ଭୂମିକୁ ବିଳ କୋଲ୍ଲ ଯାଏ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶସ୍ୟାଦିର ମାପ ବିଶେଷ—
A particular measure of corn. [ଦ୍ର—ଏକ ବିଳ=୪ ଭରଣ ୧୫ ନଡ଼ିଆ ।]

ବିଲଇ—ପ୍ରାଦେ. (ଭତିଭାଷା) ବ—ବିଲେଇ; ବିରଡ଼ି—
Bilai Cat.

ବିଲ(ଲା)କ୍—ପ୍ରା· ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବ୍ଲକ୍)—୧ । କାର୍ଯ୍ୟର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
Bila(lā)k ଅଂଶ—1. A block of work, ୨ । ଗୃହ
ଶ୍ରେଣୀର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ—2 A particular block of a row of houses.

ବିଳ କଙ୍କଡ଼ା—ଦେ. ବ—ବିଳଆ କଙ୍କଡ଼ା; ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଧାନ
Bila kaṅkaṛdā ବିଳରେ ଯେଉଁ ସରୁ ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର କଙ୍କଡ଼ା
बिल काँकड़ा ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି—Crabs found in paddy
केंकडा and other fields during the rains.

ବିଳ କ(କେ)ରାଣ୍ଡି—ଦେ· ବ—ବିଳରେ ମିଳୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଖୁବ୍
Bila ka(ke)rāṇḍi ଛୋଟ ମାଛ—A kind of very
पूटी small Kerāṇḍi fish found in water-logged corn-fields during the rains.
[ଦ୍ର—ଏହା ଖାଇବାକୁ ଖୁବ ମିଠା ଲାଗେ ।]

ବିଳ କାମ—ଦେ. ବ. (ସ· ବଳ+କର୍ମ)—ବିଳ ଧନ୍ଦା (ଦେଖ)
Bila kāma Bila dhandā (See)
खेतेर(माठेर)काज (ଉ—ବିଳ କାମ ସାର କୃଷକ ଫେର ଯାଉଛୁ
खेती, खेतका काम ଓରେ । ନଜରୁଲଙ୍କର ଜର୍ଥରଣୀ ।)

ବିଲକ୍ଷ—ସ. ବଣ. (ବି+ଲକ୍ଷ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bilaksha ୧ । ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ; ଚମତ୍କୃତ—1. Astonished. ୨ । ଅଚିହ୍ନିତ—2. Not marked. ୩ । ଅନୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ—3. Untraced. ୪ । ଅନିଶ୍ଚିତ—4. Uncertain. ୫ । ନିର୍ଗୁଣ—5. Worthless; devoid of any quality. ୬ । ଲଜ୍ଜିତ—6, Ashamed. ୭ । ପ୍ରକୃତି-ବିରୁଦ୍ଧ—7. Opposed to one's nature. ବେ.
बिलक्षण ବଣ (ସ. ବିଳକ୍ଷଣ)—୧ । ଅନୁପମ—1. Incomparable. (ଉ—ବିଳକ୍ଷ ଏତେ ଦିନ ବନେ ଥାଦେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଣବିଳାସ ।) ୨ । ଅସାଧାରଣ—2. Uncommon; extraordinary. ୩ । ଅଗଣ୍ୟ—3. Innumerable· (ଉ—ବିଳକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ରୂପ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ, ଜଗତରେ ଜଗଜୁଳ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଣବିଳାସ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲକ୍ଷଣ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ନାହିଁ+ଲକ୍ଷଣ=ଚିହ୍ନ; ସ୍ୱରୂପ)—
Bilakshaṇa ୧ । ଅସାଧାରଣ; ଅସାମାନ୍ୟ—1. Uncommon; extraordinary. ୨ । ବିଶିଷ୍ଟ—2. Particular. (ଉ—ବଲକ୍ଷଣ ବନ ବହିବାର ଉତ୍ସବ ବେଳେ, ଯା ଦେଲୁ ପାଶୋରରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋତ୍ତରଖଣ୍ଡ ବ ଗୀତ ।) ୩ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର; ଭିନ୍ନ; ପୃଥକ୍—3. Separate. ୪ । ପଯ୍ୟବେକ୍ଷକ; ଦର୍ଶକ— 4. Examining; visiting ୫ । ସ୍ପଷ୍ଟ—5, Clear. ୬ । ଅତି ସୁନ୍ଦର—6. Very fine. ୭ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—7. Excellent. ୮ । ବିପରୀତ—8 Opposite.

ବିଲକ୍ଷଣ
ଆଚ୍ଛା
ବିଲକ୍ଷଣ ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ—1, Very well. [ଯଥା—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବଲକ୍ଷଣ ଜାଣେ ।] ୨ । ସୁନ୍ଦରରୂପେ—2. Nicely. ୩ । ସ୍ପଷ୍ଟରୂପରେ—3. Clearly.

ବଲକ୍ଷବତୀ—ଦେ. ବଣ—ଅନୁପମା ସୁନ୍ଦରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Incomparably
Bilakshabatī fine (woman). [ଉ—ବଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଯେଉଁକ ବଲକ୍ଷବତୀଙ୍କ—ଉଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

ବଲକ୍ଷିତ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଉପମାର ଅଯୋଗ୍ୟ—1, Not deserving to be compared. [ଉ—ଉମାନେ ଯେ, ବଲକ୍ଷିତ ଦୋଇବେ ତାଙ୍କୁ—ଉଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ]
Bilakshita
୨ । ସମାନ; ଯୋଗ୍ୟ—2. Equal; befitting. ୩ । ତୁଳନୀୟ—3. Comparable. [ଉ—ବଲକ୍ଷିତ କେଉଁ ରମ୍ଭା ଏହାରେ—ଉଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

ବଲକ୍ଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବ+ଲକ୍ଷ ଧାତୁ)—୧ । ଭୁଲ-
Bilakshibā ନାରେ ହେୟ ଜ୍ଞାନ କରିବା—1. To judge a
ବିଲକ୍ଷା ବିଲକ୍ଷନା thing as undeserving of comparision. ୨ । ଦେଖିବା—2. To see. [ଉ—ବଲକ୍ଷିଲେ ଲଙ୍କାଗଡ଼ ପାତାଳର ପର୍—ଉଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ପଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିବା—3. To examine. ୪ । ନଜରେଖି ଦେଖିବା—4. To observe; to mark.

ବଲଗ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବିଲଗ୍ନ)—୧ । ବିଲଗ୍ନ; ଅଲଗା—
Bilaga 1. Separate. [ଉ—ବଶୋଳ ଯେ ନନ୍ଦୁ, ବନ୍ଧୁ ଆଲଗା ଅଲଙ୍ଗନେ ବଲଗ ହୁଅଁ—ଉଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]
ବିଲଗ ୨ । ଅସଂଲଗ୍ନ—2. Unconnected. ୩ । ବିତାଡ଼ିତ—3. Driven away; expelled. [ଉ—ବଲଗ କରି, ରଖି ନ ଦେଲ କଣ୍ଠକରେ—ଉଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।] ଦେ. ବ—ସଂଯୋଗର ଅଭାବ—Want of connection.

ବଲଗନ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସ. ବିଲଗ୍ନ)—୧ । ବିଶେଷରୂପେ ସଂଯୁକ୍ତ;
Bilagana ଦୃଢ଼ଲଗ୍ନ—1. Well-connected; intimately
ବିଲଗନ attached. [ଉ—ବଲଗନ ଭଲରେ ଉପରେ
ବିଲଗନ ରମ୍ଭା ସ୍ଥିତ—ଉଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ଅସଂଯୁକ୍ତ—2. Unconnected.

ବଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବିଲଗ୍ନ)—୧ । ପୃଥକ୍
Bilagā(ge)ibā କରିବା; ଅଲଗା କରିବା—1. To separate.
ଆଲଗାକରା **ବିଲଗାନା** ୨ । ଢିଲା କରିବା—2. To slaken; to loosen.

ବଲଗିବା—ଦେ. କ୍ରି— ୧ । ପୃଥକ ହେବା; ଅଲଗା ହେବା—1, To
Bilagibā be separated. ୨ । ଢିଲା ହେବା—2. To
ଅଲଗା ହଓୟା **ବିଲଗା ହୋନା** become loose,

ବଲଗ୍ନ—ସ. ବଣ (ବ+ଲଗ୍ ଧାତୁ=ଲାଗିଯିବା+କର୍ମ ଘ)—
Bilagna ୧ । ସଂଯୁକ୍ତ—1. Conneched. ୨ । ବୃଦ୍ଧ—2. Old. ୩ । କୃଶ—3. Emaciated; thin. ୪ । ବିଯୁକ୍ତ—4. Subtracted; separated. ୫ । ଢିଲା; ଶ୍ଲଥ—5. Slack; loosened. ସ୍ତ्री. ବ—୧ । କଟିଦେଶ—1. Waist; loins. ୨ । ଜନ୍ମ-ଲଗ୍ନ—2. The natal astrological mark or sign of a person. ୩ । ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶି—3. The 12 signs of the zodiac.

ବଲ ଘଷି—ଦେ. ବ—୧ । ଗଡ଼ଆରେ ବା ବଲରେ ଚରୁଥିବା ଗୋରୁ-
Bila ghashi ମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ତ୍ୟକ୍ତ ଶୁଷ୍କ ଗୋମୟ—1. The
ବିଲଘୂଁଟେ **ବନଗୋଁଠ** dried cowdung left in the pastur-
(ବଲଘଷି—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) age or fields by the grazing.
ବିଲ ବାତାସା cattle. ୨ । (ବ୍ୟାଙ୍ଗ ପ୍ରୟୋଗ) ଗୁଡ଼ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶୁଖୁଆ ଗୁଡ଼—2, (ironical) Dry flakes of excrements left in the village common easing ground.

ବଲଙ୍କା—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳୀୟ କବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କର କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ
Bilaṅkā ଓ ପୌରାଣିକ 'ସହସ୍ର ରାବଣ'ର ଆଖ୍ୟାୟିକା ଅବ-
ବଲଙ୍କାନଗର(ସ୍ତ) } ଅନ୍ୟରୂପ ଲମ୍ବନରେ କଳ୍ପିତ ବଲଙ୍କା
ବଲଙ୍କାପୁର(ସ୍ତ) } ରାବଣର ରାଜଧାନୀ—The
capital of a demon with 1000 heads described in an Oriya Purāṇa by poet Sāraḷā Dāsa.

ବଲଙ୍କା ରାବଣ—ଦେ. ବ—ସହସ୍ର ରାବଣ; ଉତ୍କଳୀୟ କବିଙ୍କ କଳ୍ପିତ
Bilaṅkā rābaṇa ସହସ୍ର ଶିରସ୍କ ଅସୁରବିଶେଷ—A demon with 1000 heads described in the Bilaṅkā Rāmāyaṇa of the Oriya poet Sāraḷā Dāsa.

ବଲଙ୍କା ରାମାୟଣ—ଦେ. ବ—ସାରଳା ଦାସ କବିଙ୍କ ରଚିତ 'ବଲଙ୍କା
Bilaṅkā rāmāyaṇa ରାବଣ'ର ବଧ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ
(ବଲଙ୍କା ରାବାୟଣ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ବିଶେଷ—Name of an Oriya mythological work describing the slaying of a thousand-headed demon by Rāma.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟ—ରାମାୟଣରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାବଣଙ୍କୁ ମାରି ସୀତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପରେ ଧୂନଦ୍ଧାର ସୀତା ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାମର୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତର୍କବିତର୍କ ହେବାରୁ ସୀତା ତର୍କସ୍ଥଳରେ ରାବଣବଧରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କୃତତ୍ୱ ଥିବା ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ହେବାର ଦେଖି ସୀତାଙ୍କ ମନରୁ ସନ୍ଦେହ ଦୂର କରିବା ଲାଗି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯାଉଥିଲେ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେଠାରେ ଥିବା ବିଲଙ୍କା ରାବଣର ରାଜଧାନୀ ବିଲଙ୍କାପୁରୀକୁ 'ବିଲଙ୍କି' ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ୱଂସ କରି ଉକ୍ତ ରାବଣକୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ଏହା ଓଡ଼ିଆ କବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ରଚିତ । ଏଥିର ମୂଳ ବିଷୟ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ପୁସ୍ତକରେ ମିଳି ନାହିଁ ।]

ବିଲଙ୍ଘକ—ସ. ବିଣ.ପୁଂ (ବି+ଲନ୍‌ଘ୍ ଧାତୁ=ଡ଼ିଙ୍ଗିଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—Bilaṅghaka ୧ । ଆଜ୍ଞା ଆଦର ଲଙ୍ଘନକାରୀ—1. Disobeying (ବିଲଙ୍ଘିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) the orders of one's superior. ୨ । ଅବାଧ୍ୟ—2. Insubordinate.

ବିଲଙ୍ଘନ—ସ. ବି (ବି+ଲନ୍‌ଘ୍ ଧାତୁ=ଡ଼ିଙ୍ଗିଯିବା+ଭାବ. ଅନ)—Bilaṅghana ୧ । ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ; ଅତିକ୍ରମଣ—1. Overtopping; passing over. ୨ । ଆଜ୍ଞା ଆଦରକୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବା—2. Disobeying an order.

ବିଲଙ୍ଘନୀୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ଲନ୍‌ଘ୍ ଧାତୁ=ଡ଼ିଙ୍ଗିଯିବା+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—Bilaṅganīya ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନୀୟ; ଅତିକ୍ରମଣୀୟ—To be disobeyed.

ବିଲଙ୍ଘିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଲନ୍‌ଘ୍ ଧାତୁ=ଡ଼ିଙ୍ଗିଯିବା+କର୍ମ. ତ)—Bilaṅghita ୧ । ଅତିକ୍ରାନ୍ତ; ଉଲ୍ଲଙ୍ଘିତ—1. Overtopped; passed over. ୨ । ଅବଜ୍ଞାତ—2. Disobeyed; disregarded.

ବିଲଙ୍ଘିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସକ୍ୟ) (ସ. ବିଲଙ୍ଘନ)—ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରିବା; ଉପରେ ଡେଇଁବା—To jump over. ବିଲଙ୍ଘନା [ଉ—ବେଗରେ ବିଲଙ୍ଘନ କର ସିନ୍ଧୁ ସେ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଲାସ]

ବିଲଜ୍ଜ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି+ଲଜ୍ଜା)—ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ଲଜ୍ଜାହୀନ—Bilajja Shameless. [ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନଉତ୍ତେଜକ; ବିଲଜ୍ଜ ଲୋକ ଭୁ (ବିଲଜ୍ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଲାସ]

ବିଲ ଡାକିବା—ଦେ. ବି—ଖରା ଯୋଗୁଁ କ୍ଷେତରୁ ଜଳ ଶୁଖିଯାଇ ଫାଟି ଯିବା—Dryness of a corn field due to sun's rays. **खेत फटाना** (ବିଲ ଡାକିଯିବା, ବିଲଫାଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଲ(ଲି)ଣା—ବୈଦେ. ବିଣ—ବିରଣା (ଦେଶ) Bila(li)ṇā Biriṇā (See)

ବିଲ ଧନ୍ଦା—ଦେ. ବି—କ୍ଷେତକର୍ମ; କୃଷିକର୍ମ; କୃଷିସମ୍ପର୍କୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ—Bila dhandā କ୍ଷେତର କାଜ **खेती** ବଲୀ—Agriculture.

ବିଲ ନାଶ(ଛ)—ଦେ. ବି (ସ. ଛୁକୁଣୀ)—ସୋମସ୍ପର୍ଶୀୟ ବର୍ଗର Bila nāśa(chha) ବର୍ଷାଯୁ ସ୍ପୋସର୍ଶ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାକଉପଶେଷ—Centipeda Orbicularis. (ବିଲନାଶ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) **नक छिकनी** ନାକଛିକନୀ, ମେଚେତା, ହେଁଚେତା [ଦ୍ର—ଏହା ଶୀତକାଲରେ ଧାନବିଲରେ ଉଠେ । ଗଛ ଦଳୁର । ଫୁଲ ବଇଦଣା ରେଣୁବର୍ଣ୍ଣିଆ ଓ ଗୋଲକ । ଏହାର ଫୁଲକୁ ମଳ କରି ଶୁଙ୍ଘିଲେ ଖୁବ୍ ଛିଙ୍କ ହୁଏ ।]

ବିଲପ—ଦେ. କି (ସ. ବିଲାପ)—ବିଲାପ—Wail. [ଉ—Bilapa ବିଲପ ସଙ୍ଗେ ସ୍ତେଦଇ ବାସ୍ତବସଙ୍କା ସ୍ୱେ— ବିଳାପ **विलाप** ପ୍ରାକୀ. ରସବାରଧ୍ୟ]

ବିଲପନ—ସ. ବି (ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ=କହିବା; 'ଶୋକ କରିବା+ଭାବ. Bilapana ଅନ)—୧ । ବିଳାପ; ପରିତାପ; ଶୋକବାକ୍ୟ—1. Lamentation; wail. ୨ । ମଇଳା; ମଳ—2. Filth.

ବିଲପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଲପିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Causative of Bilapāibā ବିଳାପାନ **विलपाना** Bilapibā.

ବିଲପମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ=ଶୋକ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ବିଳାପକାରୀ; ଯେ ବିଳାପ କରୁ (ବିଲପମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଜ୍ଞ—Lamenting; bewailing.

ବିଲପିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ=ଶୋକ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bilapita ୧ । କାନ୍ଦୁଥିବା—1. Lamenting. ୨ । (+କର୍ମ. ତ) ଯାହା ନିମନ୍ତେ ବିଳାପ କରାଯାଉଥାଏ—2. Lamented. ସ. ବି (ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—ବିଲପନ, ବିଳାପକରଣ—Lamentation.

ବିଲପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସକ୍ୟ) (ସ. ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ)—ବିଳାପ କରିବା; Bilapibā ବାଡ଼ୁନବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଶୋକ କରିବା—To ବିଳାପା; ବିଲପା bewail; to lament. [ଉ—ଜଳପୁଚ୍ଛ **विलपना; विलपाना** ବିଲପୁଚ୍ଛ ଏବେ ଉରେ କର ତାଡ଼ ରେ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ବିଲ ପୋକଶୁଂଘା—ଦେ. ବି—ପୋକଶୁଂଘା (ଦେଶ) Bila pokaśuṁghā Pokaśuṁghā (See)

ବିଲ ବଚ୍ଚା—ଦେ. ବି—ଧାନବିଲରୁ ଘାସ ଓ ବାଜୁଙ୍ଗା ଆଦ ବାଛିବା Bila bachhā କ୍ରିୟା—Weeding out the tares from ବିଳବାଛା **निकौनी** cornfields.

ବିଲ ବାଛିବା—ଦେ କ୍ରି—ଧାନ ବିଲରୁ ଘାସ ଆଦ ଓପାଡ଼ିବା—Bila bāchhibā To uproot weeds from cornfields. ବିଳବାଛା **निकौनी करना**

ବିଲବାଡ଼ି(ରି)—ଦେ. ବି (ସଦ୍ଭବ) ୧ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—1. Immo-Bilabāṛḍi(ri) veable property. ୨ । କୃଷ ଜମି—ଜମିବାଡ଼ି **खेतीवाडी[री]** 2. Agricultural land. (ଉ—କେହ ବିଲବାଡ଼ିକୁ ଯିବାକୁ ନାହିଁ—ପଙ୍କାର. ଭୁମାଣ ଆଠଗୁଣ; ଉ—ବିଲବାର କାମ ନ ଥିବାରୁ ××× ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି—ପଙ୍କାଇ. ଭୁମାଣ ଆଠଗୁଣ ।) ୩ । କୃଷଜମି ଓ ଘରବାଡ଼ି ଜମି— 3. Agricultural and homestead lands.

ବିଲ ବାଜୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବି—ବାଜୁଙ୍ଗା; ଧାନବିଲରେ ଧାନ ଗଛରୁ ଛଡ଼ Bilabāluṁgā ପଡ଼ିଥିବା ଧାନରୁ ଘର ବର୍ଷ ସେଉଁ ଗଛ ହୁଏ ଉଡ଼ୀ ଧାନ; ଝଡ ଦିହିଁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଧାନ; ସ୍ୱବାଢ଼ୁ—Paddy growing in fields without regular sowing.

ବିଲମ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବିଳମ୍—Bilam Delay.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲ୍ମ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ ଓ ବ—ବଲ୍ଲୋମ (ଦେଶ)
Bilama Biloma (See)

ବିଲମାଛ—ଦେ. ବ (ସ. ବିଷ + ମତ୍ସ୍ୟ)—ବର୍ଷାଦିନେ ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଓ
Bilamāchha ପୁଷ୍କରଣୀ ଆଦ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ସମୟରେ ଯେଉଁ
ବିଲେର ମାଛ ଛୋଟ ମାଛମାନେ ପୋଖରୀର ଉଠିଆସି ଧାନବଲ ଆଡରେ
खेतकी मछली ବଉରଣ କରନ୍ତି ଓ ବଇରୁ ପାଣି ଶୁଖିଗଲେ ଲୋକେ
ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକୁ ଧରନ୍ତି—Small fishes caught from
paddy fields when the rain water is
dried up. (ଉ—ନନା ବାପା ହୋ ! ମୋର
ବୋଲ ଶୁଣ୍, ବଲ ମାଛ ଚଲ ଖାଇଗଲେ ଧଉଳ
ଖଣ୍ଡେ ବୁଣ୍—ଶିଶୁଗୀତ ।) [ଦ୍ର—ପାଣି ଶୁଖିଗଲେ ଯେଉଁ
ମାଛଗୁଡ଼ିକ ବଲର ଏକ ଅଂଶରେ ରହିଯାଆନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ
'କଣ ମାଛ' ବା 'କଣ ମଞ୍ଛ' ବୋଲିଯାଏ ।]

ବିଲମୁଗ—ଦେ. ବ (ସ. ବନମୁଦ୍ଗ; କୁଲୀନକ; ମୃଦୁପର୍ଣ୍ଣୀ)—କୁଲୀନକ;
Bilamuga ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟମୁଦ୍ଗ—A kind of wild
ମୁଗାନୀ, ଖେଁଡ଼ୀ କଳାଇ pulse; Phaseolus Aconitifolius.
मुँगानी

ବଲମ୍ବ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବି + ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ=ଲମ୍ବିବା + ଭାବ. ଅ)—
Bilamba ୧ । ଡେର—1. Delay ୨ । ଅଶୀଘ୍ରତା—
2. Slowness. ୩ । ମଧ୍ୟମ ନୃତ୍ୟ—3. A kind
of slow dance.

ବିଲମ୍ବ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ବି + ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ=ଲମ୍ବିବା + ଭାବ. ଅ)—
Bilamba ୧ । ତଳକୁ ଲମ୍ବିବା; ଝୁଲିବା; ଓହଳିବା—
1. Hanging down. ୨ । (…+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଲମ୍ବୁକା;
ଝୁଲୁ—2. Pendant, ଦେ. ବିଣ—ବିଲମ୍ବିତ—
Hanging down.

ବଲମ୍ବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଡେର କରିବା—To delay.
Bilamba karibā ବିଲମ୍ବ କରା **विलम्ब करना**

ବଲମ୍ବ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ଡେର ହେବା—Delay.
ବିଲମ୍ବ ହଓୟା **विलम्ब होना** (ବିଲମ୍ବ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲମ୍ବନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ବି + ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ=ଲମ୍ବିବା + ଭାବ. ଅନ)—
Bilambana ବିଲମ୍ବକରଣ—Delaying.

ବଲମ୍ବନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ବି + ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ=ଲମ୍ବିବା + ଭାବ. ଅନ)—
Bilambana ବିଲମ୍ବ (ଦେଖ)—Bilamba (See)

ବଲମ୍ବା(ମ୍ବେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବଲମ୍ବରୁ ଗଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଧାତୁ)—
Bilambā(mbe)ibā ବଲମ୍ବ କଢିବା; ଡେର କରିବା—
ବିଲମ୍ବାନ **विलमाना** To delay.

ବଲମ୍ବା(ମ୍ବେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବଲମ୍ବିବାର ଣିଜନ୍ତ)—୧ । ବିଶେଷ
Bilambā(mbe)ibā ରୂପେ ଲମ୍ବାଇବା—1. To suspend.
ବିଲମ୍ବାନ ୨ । ଧାରଣ କରିବା—2. To hold. [ଉ—ବାଲା
विलमाना ଯେ ! ବଲମ୍ବାଇ ବେନ ପ୍ରଘ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷ-
ବଲାସ] ୩ । ମାଲାଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କରିଦେବା—3. To
bedeck with a garland; to put on a gar-
land. [ଉ—ବନମଲ୍ଲୀମାଳା କର ରତନ, ବଲମ୍ବାଇ
କଣ୍ଠରେ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷବଲାସ]

ବଲ(ଲ)ମ୍ବି—ବୈଦେ. ବ—(ମାଲବ୍ୟଦ୍ୱୀପର ଭାଷା-ବଲମ୍ବ; ଭୁଲନାକର
Bila(li)mbi ସ. ବଲମ୍ବିତ; ଏଥିର ଫଳମାନ ଝେଙ୍କରୁ
ବିଲମ୍ବି ଲମ୍ବିଥାଏ)—କରମଙ୍ଗାଜାତୀୟ ଗଛ ଓ ଫଳ—Averrhoa
बिलिंबि Bilimbi(tree). [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ କରମଙ୍ଗା ଆକାରର;
କନ୍ତୁ ଫଳର କୋଣମାନ କରମଙ୍ଗା ପରି ଦାଢ଼ିଆ ବା ଉଚ୍ଚ
ନୁହେଁ । ଫଳ କରମଙ୍ଗା ପରି ସ୍ୱାଦୁ । ଗଛର ଗଣ୍ଡିରୁ ସରୁ
ଝେଙ୍କମାନ ବାହାରେ ଓ ପ୍ରଉ ଝେଙ୍କରେ ୮ । ୧୦ଟି ଫଳ
ଲମ୍ବିଥାଏ । ଏ ଗଛର ଆଦିବାସ ମାଲକା ଦ୍ୱୀପରେ ।
ଏହାକୁ ଉତ୍ତରର ଗଛସଉଦାଗରମାନେ **ଆଣି** ବର୍ଗୀୟରେ
ଲଗାଇଅଛନ୍ତି—ଘୋଗେଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର]

ବଲମ୍ବିତ—ସ. ବଣ—(ବଲମ୍ବ + ଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥରେ. ଇତ)—ବଲମ୍ବଯୁକ୍ତ—
Bilambita Delayed. ୧ । ମଧ୍ୟମ ନୃତ୍ୟ—1. A slow
dance. ୨ । ବିଲମ୍ବ; ଡେର—2. Delay. [ଉ—
ଆଜ ସ୍ୱପ୍ନାନସ୍ତ ବଜ୍ରସ୍ୱ ମୃଦୁତ୍ତ୍ୱ, ଦୋଇଛୁ ଜାଣ ହେ ନ
କର ବଲମ୍ବିତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ]

ବଲମ୍ବିତ—ସ. ବଣ—(ବ + ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇତ)—୧ । ଲମ୍ବିତ;
Bilambita ଲମ୍ବମାନ—1- Hanging. ୨ । ଝୁଲୁଥିବା—
2. Dangling.

ବଲମ୍ବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସ· ବଲମ୍ବ)—ବଲମ୍ବ କରିବା; ଡେର
Bilambibā କରିବା—To delay. [ଉ—ବଲମ୍ବଇ କେବେ
ବିଲମ୍ବା ବ ସେ ଅଳ, ଖଗ୍ରରେ ମଜ୍ଜଳ ପୁଣ୍ଡ ବାସି ଦେବାସାଏ ।
विलमना ଗ୍ୱାଳାଥ. ମଦାସାଦ୍ଭା]

ବଲମ୍ବିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବ + ଲମ୍ବ) ତଳକୁ ଲମ୍ବିବା—
Bilambibā To hang down.
[ବଲମ୍ବା (ମେ) ଇବା—ଣିଜନ୍ତ]

ବଲମ୍ବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. ପୁଂ—(ବଲମ୍ବିନ୍; ବଲମ୍ବ + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍)—
Bilambī ୧ । ବଲମ୍ବକାରୀ—1. Delaying; dilatory.
(ବଲମ୍ବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅଶୀଘ୍ର; ଅଳସୁଆ—2. Idle; slow.

ବିଲମ୍ବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. ପୁଂ—(ବ + ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ=ଲମ୍ବିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—
Bilāmbī ଝୁଲୁଥିବା; ଲମ୍ବମାନ୍—Pendant; hanging
(ବଲମ୍ବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) down.

ବିଲମ୍ଭ—ସ· ବ—(ବ + ଲଭ୍ ଧାତୁ=ଲାଭ କରିବା + ଭାବ. ଅ)—
Bilambha ୧ । ଅଦ୍ଭୁତ ଦାନ— . Excessive gift.
୨ । ଦାନ—2. Donation; gift. ୩ । ଅଦ୍ଭୁତଦାନ—
3. Giving away. ୪ । ବଉରଣ—
4. Distribution.

ବଲ(ଲ)ୟ—ସ. ବ—(ବ + ଲୀ ଧାତୁ=ଲୀନ ହେବା + ଭାବ. ଅ)—
Bila(la)ya ୧ । ପ୍ରଲୟ—1. Dissolution. ୨ । ଧ୍ୱଂସ;
ବିନାଶ—2 Ruin. ୩ । ବିଲୋପ; ଅନ୍ତର୍ଧାନ—
3. Disappearance; extinction· ସ. ବଣ—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବ+ଲସ୍)—ଲସ୍ୱବହୁର୍ଭ; ଲସ୍ ବା ଭାଲଟ୍ୟ—Devoid of cadence. ଦେ.ବ—ବିସ୍ମୃତ—Forgetfulness.

ବଲ୍ୟନ—ସ. ବ—(ବ+ଲୀ ଧାତୁ=ଗ୍ଲେପ ଖାଇବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିନାଶନ—1. Destroying. ୨ । ବିଲୟକରଣ—2. Causing disappearance or extinction.

Bilayana

ବିଲଶଯ୍ୟ—ସ. ବି—(ବିଲ=ଗର୍ତ୍ତ+ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତା. Bilaśaya ଅ; ବିଲ ବା ଗର୍ତ୍ତରେ ଯେ ଶୟନ କରେ)—୧ । ସର୍ପ; ଭୁଜଙ୍ଗ—1. Serpent; snake. ୨ । ଗାତ କରି ରହିବା ଜନ୍ତୁ—2. Reptile; an animal which lives in dens or holes.

ବିଲଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବ. (ସ. ବିଲ+ଶଯ୍ୟା)—ସର୍ପ; ବିଲଶଯ୍ୟ—Bila śajyā Snake. (ଉ—ବିଲଶଯ୍ୟା ଗନ୍ଧସାର ଗନ୍ଧରେ ବନ୍ଦଉ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ମୋଶବିଲାସ)

ବିଲସନ—ସ. ବ. (ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; ବିଲାସ କରିବା +ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିଲାସ—1. Enjoyment; pleasure; felicity. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ା; ଲୀଳା—1. Play; sport; diversion. ୩ । ଦୀପ୍ତି; ଆଭା—3. Lustre; splendour. ୪ । ଶୋଭା—4. Beauty. ୫ । ପ୍ରକାଶ—5. Manifestation; appearance; exhibition. ୬ । ଝଟକ—6. Flashing. ୭ । ବାକ୍ୟଭଙ୍ଗି—7. Utterance; verbal expression.

Bilasana

ବିଲସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ବିଲସିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ;ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା କରାଇବା—1. To cause to play. (ଉ—ବିଲସାଇଲେ ବୃଷ୍ଟି ନଭେ ବିଲସାନା ଚଞ୍ଚଳ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ମୋଶବିଲାସ) ୨ । ନଚାଇବା—2. To cause to dance; to dangle. ୩ । ବାରମ୍ବାର କରାଇବା—3. To cause to frequent. (ଉ—ବିଲସାଇ ଯଥା ଅଳକା ଢେଙ୍ଗାଇ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଶମଶାନେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ମୋଶବିଲାସ)

Bilasā(se)ibā

ବିଲସିତ—ସ ବ. (ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ଭାବ. ତ)—ବିଲସନ (ଦେଖ)—Bilasana (See) ସ. ବ. (ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତା. ତ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ିତ—1. Playing; sporting ୨ । ଶୋଭିତ—2. Glittering; splendid.

Bilasita

ବିଲସିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ) (ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ)-୧ । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା—1. To play; to sport. (ଉ—ବାର ଘାର ବିଲସା ନାହିଁ ରେ ସୁକେଶୀ, ବାର ମଧ୍ୟେ ତୁ ଥିଲୁ ବିଲସି । ବିଲସନା କବସୁର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ) ୨ । ବିଗଳିବା; ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—2. To shine forth. (ଉ—ତୁମ୍ଭକୁ ବି ଉପକାର କରି ରୂପବନ୍ତ ହୋଇ ବିଲସିଲ ହେ, ମହାତ୍ମନ୍ ! କବସୁର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ) ୩ । ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—3. To appear. (ଉ—ଉଲ ସ୍ୱନା ବୋଲ ଉବେ ଯେ ବିଲସେ, ରେଲ ସିନା ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତର ନକଷେ । ଗ୍ରାନାଥ. ଦରବାର)

Bilasiba

୪ । ଝଟ୍ଟି ହେବା—4. To flash. ୫ । ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା; ପ୍ରୋତ୍ଥିତ ହିବା—5. To spread; to be diffused. (ଉ—ତେଣ୍ଟିବ ଚମ୍ପିଲା ଚୁମା ଛପିର ବିଲସିଲ ରେ । କବସୁର୍ଯ୍ୟ. ଚପୋତ୍ସବଙ୍କ. ଚ. ଗୀତ) ୬ । ବିହାର କରିବା; ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଚଳିବା—6. To roam at ease. (ଉ—ସାରସ୍ୱତ ଅରଣ୍ୟେ ବିଲସ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ମୋଶବିଲାସ) ୭ । ବିଚରଣ କରିବା; ଗୁଲିବା; ବୁଲିବା—7. To walk; to move about. (ଉ—ଅନ୍ଧାର ଘରେ କଣା ବିଲସେ, ସାହା ପାଉଥାଏ ଅନ୍ଧାରେ ଖୋସେ । —ଛଗ)

ବିଲହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଲୋହିବା (ଦେଶ)—Bilohibā (See)

Bilahibā

ବିଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସ. ବିଲ)—୧ । ବିଲ; କଣା—1. Hole. ୨ । ଝୁଙ୍କା—2. Ant-hill. (ଉ—ଭାଙ୍କର ଦେଦ୍ୟାକ ଉଇବିଲା ଦେଲ୍ଲ । କୃଷ୍ଣଦିବ. ମହାଭାରତ. ବନ) ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଗି—Bubo.

Bilā

ବିଲା(ଲେ'ଇ—ଗ୍ରା. (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) ବ. (ସ. ବିଲ୍ୱ, ବିଡ଼ାଲ; ତୁଳ. ତା. ପିଲ୍ଲୀ)—ବିଲୁଆ—Cat (ଉ—ମେଷ ମୃଷା ବିଲାଈ, ବିଡ଼ାଳ ବିଲୁଇ ମ୍ରେମେ ବାଛୁ ବାଛୁ, ଶୁଦ୍ଧର ଅଣିଥିଲେ ବିଲାବ, ବିଲାର ତା ନୋହେ ମୂରୁଛ । କୃଷ୍ଣଦିବ. ମହାଭାରତ. ସଭା) (ବିଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bilā(le)i

ବିଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବିଲସ୍)—୧ । ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟି ଦେବା—1. To distribute amongst many. ୨ । ଦାନ କରିବା; ବିତରଣ କରିବା—2. To give away. ୩ । ଅପବ୍ୟୟିତ କରିବା—3. To spend lavishly; to waste.

Bilā(le)ibā

ବିଲାଙ୍କି(ଙ୍ଖି)—ଦେ. ବଣ—ଯେ ସୁସଜ୍ଜିତ ପଦାର୍ଥକୁ ଅଲଗା କରି ପକାଏ—Bilāṅki(ṅkhi) Disorganising a well-arranged thing; causing disorder

ବିଲାଙ୍କି(ଙ୍ଖି)ବା—ଦେ.କ୍ରି (ସ. ବିଲଙ୍କା; ସୁସଜ୍ଜିତ ଯେପରି ବିଲଙ୍କାନଗଲକୁ Bilāṅki(ṅkhi)bā ଧ୍ୱଂସ କରିଥିଲେ, ସେହିପରି କରିବା)—ଉଥେଡବୁନ କରନା; ବିଲୋରନା ୧ । ସୁସଜ୍ଜିତ ପଦାର୍ଥକୁ ଘାଣ୍ଟିବା; ଅଲଗା ବା ଅଳଥା କରିବା; ଲେଞ୍ଜେରଗୋବରେ କରିବା—1. To disorganise or spoil a good arrangement. ୨ । ନଷ୍ଟ କରିବା; ଛତଖାର କରିବା—2. To depradate; to lay waste.

ବିଲାତ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ବିଲ୍ଲାୟତ୍, ବିଲାୟତ୍=ସହର)—୧ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶ—1. England. ୨ । ଇଣ୍ଡନ ସହର—

Bilāt

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଲାତ 2. London. ୩। ଇଉରୋପ—3. Europe. ୪। **ବିଲାୟତ** ଭାରତବହିର୍ଭୂତ ଦେଶ—4. A country outside India. ୫। ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ—5. Different provinces of a Muslim kingdom. [ଦ୍ର— ମୁସଲମାନମାନେ ଅପଣା ଦେଶ ଛଡ଼ା, ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ବଲ୍ଲତ୍ କହନ୍ତି, କନ୍ତୁ ପାରସ୍ୟରେ ବଲ୍ଲତ୍‌ର ଅର୍ଥ ସ୍ୱଦେଶ ।]

ବଲ୍ଲତ୍ ପାର୍ଲି(ର୍ଲେ)ମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ବଲ୍ଲତ+ଇଂ. ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍)—୧। ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ (ବଲ୍ଲତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ସାମ୍ରାଜ୍ୟପରିଚାଳକ ସଭା—1. Bilāt pārli(rle)ment. ବିଲାତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍ British Parliament. ୨। **ବିଲାୟତ ପାର୍ଲିୟାମେନ୍ଟ** ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୃଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ବିଚାରାଳୟ; ପ୍ରିଭିକାଉନ୍‌ସିଲ୍—2. The Privy Council of England.

ବଲ୍ଲତ୍ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ—ଦେ. ବଣ—ବଲ୍ଲତ୍ ଫେରତ୍; ବଲ୍ଲତକୁ ଯାଇ Bilāt pratyāgata ବହୁ ଦିନ ପରେ ସେଠାରୁ ଫେରି ଆସିଥିବା ବିଲାତ ଫେରତ (ଭାରତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି)—Returned from **ବିଲାୟତ ଫିରତା** England (applied to an Indian).

ବଲ୍ଲତ ଫି(ଫେ)ରତ୍(ତା)—ବୈଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଭାରତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି Bilāt phi(phe)rat(tā) ବଲ୍ଲତ୍ ବା ଇଂଲଣ୍ଡରେ କିଛି କାଳ ବିଲାତ ଫେରତ(ତା) ରହିବା ପରେ ଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି— **ବିଲାୟତ ଫୀରତା** England-returned Indian. ବୈଦେ. [ବଲ୍ଲତ(ତ) ଫି(ଫେ)ରତ୍(ତା, ନ୍ତା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବଣ—ବଲ୍ଲତକୁ ଯାଇ ସେ ଦେଶରୁ ଫେରି ଆସିଥିବା—Returned from England.

ବଲ୍ଲତ୍ ମର୍ଡ଼ା—ଦେ. ବଣ (ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି)—ଯେ ଥରେ ବଲ୍ଲତ ଯାଇ- Bilāt mar̤dā ଥିଲା; ବଲ୍ଲତ୍ ଫେରନ୍ତା—One who has ବିଲାତ ଛୁଆଁ once set foot in or touched the **ବିଲାୟତକୋ ଲାତମାରକେ ଆନେବାଲା; ବିଲାୟତ ଛୁଆ** shores of (ବଲ୍ଲତଛୁଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) England; England-returned.

ବଲ୍ଲତି—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ)—୧। ବଲ୍ଲତବାସୀ; ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ; Bilāti ଇଂଲଣ୍ଡବାସୀ—1. English. ୨। ଇଉରୋପୀୟ; ବିଲାତି ସାହାବାସା—2. European. ୩। ଇଂଲଣ୍ଡରେ **ବିଲାୟତି** ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced in England. ୪। [ବଲ୍ଲତ(ତ)ଇ(ଏ)ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—4. Of English make. ୫। ପ୍ରଥମେ ବଲ୍ଲତରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆଣତ—5. Originally brought from a foreign country. [ଦ୍ର— ଯେଉଁ ଫଳ, ଫୁଲ ଓ ଗଛ ଆଦି ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉ ନ ଥିଲା ଓ ଯାହା ବଦେଶରୁ ଆସି ଏ ଦେଶରେ ଚଳଅଛି, ତାହାକୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବଲ୍ଲତ ବୋଲି କହନ୍ତି ଯଥା—ବଲ୍ଲତ ଅଳୁ, ବୈଲ୍ଲତ ବାଇଗଣ, ବିଲ୍ଲତ ବାଇଗବା, ବଲ୍ଲତ ଦଲ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବଲ୍ଲତ ଆମ(ମ୍ବ)ଡ଼ା—ଦେ. ବି—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Hog-plum; Bilāti āma(mba)r̤dā Otaheite apple. [ଦ୍ର—ଦେଶୀ ବିଲାତି ଆମଡ଼ା ଆମ୍ବଡ଼ା ଫଳ ଅପେକ୍ଷା ବଲ୍ଲତ ଆମ୍ବଡ଼ା ଫଳ **ବିଲାୟତି ଅମରା** ମାଂସଳ ଓ ସ୍ପ୍ରିଷ୍ଟ ।]

ବଲ୍ଲତ ଆଳୁ—ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗନାଦ ବର୍ଷରେ ଗୁଳୁ ଓ ଡାଣ୍ଡାର ତେରରେ Bilāti ālu ଜାତ ଫଳ; ଗୋଲ ଆଳୁ—Potato. [ଦ୍ର— ବଲ୍ଲଇତ ଆଳୁ, ବଲ୍ଲତ(ତ)ଇ ଆଳୁ, ବଲେଇତ ଆଳୁ—ଅନ୍ୟରୂପ ଏହା ପ୍ରଥମେ ଆମେରିକାରୁ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଆସିଥିଲା ଓ ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଥିଲା ! ବିଲାତି ଆଳୁ; ଗୋଲ ଆଳୁ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—(୧) ବଲ୍ଲତ **ବିଲାୟତି ଆଲୁ, ଆଲୁ** ଆଳୁ। (୨) ବମ୍ବେ ବା ନାଇନତାଲ ଆଳୁ ।]

ବଲ୍ଲତ କପଡ଼ା—ଦେ. ବ—ବଲ୍ଲତରେ ବୁଣା ହୋଇ ଏ ଦେଶକୁ ଆଣ୍ଟି Bilāti kapar̤dā ହେବା ସକାଶେ ଆସୁଥିବା ଲୁଗା— ବିଲା(ଲି)ତି କାପଡ଼ English mill-made cloth. **ବିଲାୟତି କପଡା**

ବଲ୍ଲଇ(ତ)ତ କପଡ଼ା, ବଲ୍ଲଇ(ତ)ତ ଧୋତ ବଲ୍ଲଇ(ତ)ତ ଲୁଗା, ବଲ୍ଲତ ଧୋତ ବଲ୍ଲତ ଲୁଗା, ବଲେଇତ କପଡ଼ା ବଲେଇତ ଧୋତ, ବଲେଇତ ଲୁଗା—ଅନ୍ୟରୂପ

ବଲ୍ଲତ କୟାଁ—ଦେ. ବ—ବଦେଶୀୟତ କଣ୍ଟକ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ— Bilati kayān Inga Dulcis; A kind of thorny tree, ଜିଲେବି ଗାଛ [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଉଚ୍ଚରେ ୧୫ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ; **ଜିଲେବୀ ପେଡ** ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ କଣ୍ଟକମୟ ବାଡ଼ ପାଇଁ ଏ ଗଛ ଲଗାଯାଏ । ଏଥିର ଫଳ ଛତୁଳ ପରି, କନ୍ତୁ କୁଣ୍ଡଳାକାର । ଫଳର ଗୋପା ଭଳେ ଲମ୍ବତ୍ ସ୍ପିଷ୍ଟ ଧଳା ଶସ ଥାଏ । ଏଥିର ପତ୍ର ତେନ୍ତଃ ଓ କଲା ।]

ବଲ୍ଲତ କସ—ଧାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ—ବୃକ୍ଷବିଶେଷ— Bilati kasa A kind of tree.

[ଦ୍ର—ଏହା ଉଚ୍ଚରେ ୧୦ ଫୁଟ୍ ହୁଏ; ଫଳ କଷାଳଆ; ପତ୍ର ଖୁବ୍ ନାଲ; ଏହାକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳ ଲୁଗା ରଙ୍ଗାନ୍ତି ।]

ବଲ୍ଲତ କାମ—ଦେ. ବ—ବଲ୍ଲତରେ ତିଆରି ବା ସାଙ୍ଗେବ ବା ଗୋରା Bilāti kāma ଖ୍ରିଷ୍ଟିୟାନଙ୍କର ହାତର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ— ବିଲାତି କାଯ Excellent work which is the work- **ବିଲାୟତି କାମ** manship of English artisans. (ବଲ୍ଲତ କାରିଗର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲ୍ଲତ କୁକୁର—ଦେ ବ—୧। ବହୁ ପ୍ରକାରର ବଦେଶୀୟ କୁକୁର— Bilāti kukura 1. British or European dogs. ବିଲା(ଲି)ତି କୁକୁର **ବିଲାୟତି କୁତ୍ତା** [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କୁ ଘରକରେ ବା ଶିକାର କରିବାକୁ ବଡ଼ଲୋକେ ପାଳନ୍ତି । ଏମାନେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର, ନାନା ଆକାରର ଓ ନାନା ରଙ୍ଗର ଅଟନ୍ତି । ଯଥା—ଭାଦାଲ, ଟେରିଅର୍, ସ୍ପାନିଏଲ୍, ମୂଷା— ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨। ବଦେଶୀ କୁକୁରଙ୍କ ଠାରୁ ଏ ଦେଶରେ ଜାତ କୁକୁର—2. Dog of foreign or English breed.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲାତ ଖାଅଣା(ନା)—ଦେ ବ—୧ । ସାହାବାନ ଢଙ୍ଗରେ ଭୋଜନ—Bilāti khā-āṇā(nā) 1. European dinner. [ବଲାତ ଖାଅଣ ପିଅ(ଆ)ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ବଦେଶରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଲାତି ଖାନା ଦୋଇ ଅସିଥିବା ଖାନା—2. Dinner or prepared food imported from foreign countries. **ବିଲାୟତି ଖାନା**

ବଲାତ ଗୁକୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଗୁକୁଣ୍ଡା ଗଛର ପଡ଼ ପର ପଡୁବଣିଆ Bilāti chākuṇḍā ବୃହତ୍ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ —Dalbergia Lanceolaria. [ଦ୍ର—ଏହା ବଦେଶରୁ ଅଣା ଯାଇ ଏ ଦେଶରେ ସଡ଼କ କଡାଗୁରେ ଲଗା ଦୋଇ ଅଛୁ । ଏଥିର କାଠ ଧଳା ଓ ମଜ୍ଜ କଳା, ଡାଳ ମସକା, ଏ କାଠ ଭଲ ଜଳେ ।]

ବଲାତ ଝାପର—ଡାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭୁଙ୍କୁମ ଗଛ ଓ ତାହାର ଫଳ (ଦେଖ)—A Kuṅkuma (See). Bilāti jhāparā

ବଲାତ ଦଲ—ଦେ. ବ—ବଦେଶରୁ ଆମାତ ଦଲବିଶେଷ—Water Hyacinth; Eichhornia; Pickerel weed; Pontederia Cordata. [ଦ୍ର—ଏହା **କଚୁରୀ ପାନା** ଆଜକାଲି ଆମ ଦେଶର ନଈ, ପୋଖରୀରେ ଏପର ମାଡ଼ ସାଜିଅଛି ଯେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଦେଶର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଜିଅଛି । ତେଣୁ ତାହାର ଲୋପ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ଗରଣ୍ମେଣ୍ଟ ଓ ସଦ୍ଦସାଧାରଣ ବଦେଶ ଚନ୍ତୁତ । ଏହାର ଫୁଲ ପେନ୍ଥା ପେନ୍ଥା ଓ ବଖାକ୍ତ । ବଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଏହା ଅସିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଲୋକେ ବଲାତ ଦଲ କହନ୍ତି । ବସ୍ତୁ ଏହା ବଲାତ ନୁହେଁ । ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ବ୍ରାଜିଲରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହ ଦଲ ବିବିଧ ଦେଶଅଡ଼ୁ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦୀରେ ଭାସି ଅସି ବଙ୍ଗଦେଶର ନଦୀ ଓ ପୋଖରୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନଦୀପଥମାନ ବନ୍ଦ କରିଅଛୁ । ଏହାକୁ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସଙ୍ଗରେ ଏ ଦେଶକୁ ଆଣିଥିଲେ । ୧୯୨୮ ସାଲଠାରୁ ଡ଼ୁଣ୍ଡି କୁ-ବୋର୍ଡ଼ମାନଙ୍କ ଓ ବଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାର ପୂବଦଇ କମିଶନର ଓ ମାଜଷ୍ଟ୍ରେଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଏନ୍.ଏଫ୍.ପେକ୍ ସାହେବଙ୍କ ଅମଲରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଓ ବଶେଷତଃ କଟକରୁ ଏହା ନର୍ମୂଳ କରିବାକୁ ବନ୍ଦୁ ଚେଷ୍ଟା କରିସାଇଥିଲା ଓ ଗରଣ୍ମେଣ୍ଟ ଏହାକୁ ଲୋପ କରିବା ପ ଇଁ ଅଇନ ଜାରି କରିଅଛନ୍ତି ।]

ବଲାତ ପାଣି—ଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)— ନାଲି ପାଣି; ବଲାତ ମଦ; ବରଣ୍ଡୀ— Bilāti pāṇi Foreign wine or spirit. (ଯଥା—ବ୍ରାଣ୍ଡୀ, (ବଲାତସ୍ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) ହୁସ୍କି, ପୋର୍ଟ, ସେରି, ବିୟର, ଏଲ୍ ।) ବିଲୀତୀ ପାନୀ **ବିଲାତୀ ପାନୀ**

ବଲାତ ଫୁଲଗଛ—ଦେ. ବ—ପେଣ୍ଡି କନଅର—Tecoma. Bilāti phulagachha (ବଲାତ କନଅ[ଆ]ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲାତ ବବୁର—ଦେ. ବ (ସ. ବବୁଲ; ବମ୍ବର)—ବବୂରଜାତୀୟ Bilāti babura ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Farnesiana; Acacia ଗୁୟା ବାବଲା **ଗୁକିକାର; ବିଲୟାତ କିକାର** (Kirtikar)

ବଲାତ ବାଇଗଣ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଦେଶାଗତ ବୃକ୍ଷ ଓ ତହିଁର Bilāti bāigaṇa ଫଳ; ଟମାଟୋ—Tomato; Lycopersicum Esculentum (ଦ୍ର—ଚାଟନୀ ବେଗୁନ; ବିଲିତୀ ବେଗୁନ **ବିଲାୟତୀ ବୈଗନ** ଏହାର ଫଳ ପାଚିଲେ ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ ଓ ବଲାଇ(ଏ)ତ ବାଇଗଣ } ଅନ୍ୟରୂପ ଅଳ୍ପ ଖଟା ହୁଏ । ଏହାକୁ ବଟଲଇତ ବାଇଗଣ } ତରକାରୀ କରିଯାଏ । ଫଳଗୁଡ଼ାକ ଦହଖୁଆ ପର ଚରୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ । ଏହା ଶୀତଦିନରେ ଫଳେ । ଏହି ଗଛ ଉଚ୍ଚରେ ୨ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏହି ଗଛର କାଣ୍ଡ ଲୋମଶ । ଏଥିରେ କଣ୍ଟା ନାହିଁ । ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଗଛ ।)

ବଲାତ ବାଇଗ(ଗେ)ବା—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଓ ନାଲ ବାଇଗବା ଗୁଳ୍ମ— Bilāti bāiga(ge)bā Jatropha Gossifolia; Jatropha ଲାଲ୍ ଭେରେଣ୍ଡା **ଲାଲ ଭେରଣ୍ଡା** Multifia (Kirtikar). (ଦ୍ର—ଏହା ଦକ୍ଷିଣଆମେରିକାସ୍ଥ ବ୍ରାଜିଲ ଦେଶର ଗଛ । ଏ ଦେଶରେ ଏହା ବନ୍ୟ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଏହା ପତ୍ରଆରେ ମନକୁ ଉଠେ । ଏହା ଉଚ୍ଚରେ ଦୁଇ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଦାନ୍ତକାଠରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ । ଫଳ ବାଇଗବା ଫଳ ପର । ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାକୁ ଲଙ୍କା ଆମ୍ବ କହନ୍ତି ।)

ବଲାତ ବାଦାମ—ଦେ. ବ—ବାଦାମ ୨, (ଦେଖ)—Bādāma Bilāti bādāma ବିଲାତୀ ବାଦାମ **ବିଲାତୀ ବାଦାମ** 2. (See)

ବଲାତ ମଦ—ଦେ. ବ—ବରଣ୍ଡୀ; ବଲାତ ବା ବଦେଶରୁ ଆମ ଦେଶକୁ Bilāti mada ଆମଦାନ କରାଯାଉଥିବା ମଦ—Brandy; ବିଲାତୀ ମଦ **ବିଲାତି ସରାବ** foreign liquors. (ଦ୍ର—ଏ (ବଲାତ ସତ୍ତ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେଶରେ ଗୁଡ଼ୁଲ ସିଝା ଆଦରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ତାହାର କରାଯାଉଥିବା ମଦକୁ ଅରଣ୍ଡି ବୋଲାଯାଏ ।)

ବଲାତ ମଦରଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ବଦେଶାଗତ ଶାକବିଶେଷ—A kind Bilāti madaraṅgā of potherb planted in gardens ଲାଲ ଶାଗ for ornamental borders. (ଦ୍ର—ବଗିଚାର ହଡ଼ମାନଙ୍କ ପାଖରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ନମନ୍ତେ ଏ ଶାକ ଲଗାଯାଏ । ଏଥିର ପତ୍ରମାନ ନାଲ ଓ ସବୁଜବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚିହ୍ନି ଭା)

ବଲାତ ମାଟି—ଦେ. ବ—୧ । ଚନା ମାଟି; ଚକ ମାଟି—1. Kiolin; Bilāti māṭi ବଲାତୀ ମାଟି **ବିଲାୟତୀ ମିଟ୍ଟୀ** China clay. [ଦ୍ର—ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ମାଟି; ଏଥିରୁ କାଚ ପର ବାସନ ତିଆର ହୁଏ ।] ୨ । ବଲାତରୁ ଆମଦାନ ପଥର ଚୂନ ବଶେଷ—2. Cement. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପାଣି ମିଶାଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବୋଳ ଦେଲେ ୨ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଏହା ପଥର ପର କଠିନ ହୋଇଯାଏ ।] ୩ । ସ୍ୱଜାମାଟି, ଖାସ୍ତା ମାଟି- Alkaline earth; fuller's earth

ବଲାତ ମେହେନ୍ଦି—ଦେ. ବ—ମେହେନ୍ଦ ପତ୍ର ପର ପଡୁବଣିଆ ଓ Bilāti mehendi କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ; ଲଖିଆ କଣ୍ଟା ବିଲାତୀ ମେଁଦୀ ଗଛ—A kind of thorny Lawsonia. **ବିଲାୟତୀ ମେହୁଦି; ପ୍ରମୁରାଦ** [ଦ୍ର—ଏହା ବାଡ଼ରେ ଲଗାଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଲାତି ଶାକସବଜୀ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଶାକଜାତୀୟ ଫସଲମାନ Bilāti śākasabajī ବଦେଶରୁ ପ୍ରଥମେ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନ ବିଲାତୀ ଶାକସବଜୀ ହୋଇ ଅଳ୍ପ କାଳ କୃଷି କରାଯାଉଅଛି— **विलयती तरकारी**

ବିଲାତି ଫସଲ
ବିଲାଇ(ଏ)ତି ଶାକସବଜୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ Vegetables and kitchen herbs introduced into India from foreign countries. [ଦ୍ର—ଯଥା—କୋବି, ସାଲଗମ, ସୀଟ, ଅର୍ଟିଚୋକ ।]

ବିଲାତି ଶିଶୁ—ଦେ. ବ—ଶିଶୁ ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A kind Bilāti śiśu of timber tree; Sapium Sebiferum; the Chinese Tallow tree [ଦ୍ର—ଏହା ଶିଶୁ ଗଛ ପରି । Haines ଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଆମେରିକାର ବୃକ୍ଷ ।]

ବିଲାତି ସନ—ଦେ. ବ—ଫସଲ ସନ; ବଙ୍ଗୀୟବ୍ଦ—The agri- Bilāti sana ବିଲାୟତୀ ସନ; ଫସଲୀ ସନ cultural year **विलायती सन; फसली सन** of Orissa.

ବିଲାଇ(ଏ)ତି ସନ
ବିଲାୟତି ସନ } —ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହା ସୁନାଅଁ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ (ସୁନାଅ ଦ୍ୱାଦଶୀ) ଦିନ ନୂଆ ସନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏଥିରେ ବଚ୍ଚରୁଡା ଏହି ଯେ—ଏହା ଗୃହସ୍ଥମାନ ଭାଦ୍ର ମାସର ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୌରମାନ ଫିବ୍ର ମାସ ଓ ଦିନ ଅନୁସାରେ ଏହାର ଗଣନା କରାଯାଏ । ଭାଦ୍ର ମାସ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଯେବେ ୧୫୫୧ ସାଲ ଫିବ୍ର ୧୬ ନ ପଡ଼େ, ତେବେ ୧୫୫୦ ଫିବ୍ର ୬୫ ଦିନର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିବସ ୧୫୫୧ ଫିବ୍ର ୬୬ ଅଟେ । ଏହି ଗଣନା ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳଗୁରୁଚରିତ ପୁସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥାଙ୍କ ଅଙ୍କ (ବର୍ଷ) ଚଳେ ।

ଆକବର ବାଦ୍‌ସାହ ୧୪୭୮ ଶକରେ ଏ ସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପୌରମାନ ବୈଶାଖ ଦି ୧ ନ (ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତି) ଠାରୁ ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଗୃହସ୍ଥମାନ ଆଶ୍ୱିନ ୧ ଦିନ ଠାରୁ ଫସଲୀ ସନ ଗଣାଯାଏ ।

ଶାଳବାହାନାବ୍ଦ ପୌରମାନ ବୈଶାଖ ୧ ଦିନ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଓ ଏ ଦେଶର ନୂତନ ପଞ୍ଜିକାମାନ ବୈଶାଖ ୧ ଦିନ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏଥିଯାଇଁ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଷ, ମାସ ଓ ଦିନର ଗଣନାରେ ନାନା ଭୁଲ୍‌ର ଗୋଲମାଲ ଅଟେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖା ଯାଉ—ଶାଳବାହାନାବ୍ଦ ୧୮୪୭ (ପୌରମାନ ବୈଶାଖ ୧ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ।)=ବଙ୍ଗୀୟବ୍ଦ—୧୩୩୨—୩୩ (ଗୃହସ୍ଥମାନ ଭାଦ୍ରବର ଆରମ୍ଭ ।)=ଇଂରେଜ୍ୟବ୍ଦ—୧୯୨୫—୨୬ (ଇଂରାଜ ଗଣନାରେ ଜାନୁଆରି ପହିଲାରୁ) =ମୁଲୁନଦେବ ଅବ୍ଦ—୫୪—୫୫ (ସୁନାଅଁ ଭାଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଠାରୁ, =ସାର ବତ୍ସରାବ୍ଦ—୧୯୮୨ (ଗୃହସ୍ଥମାନ ଚୈତ୍ର ୧ ଦିନ ଠାରୁ ।]

ବିଲାତି ସାହା(ହି,ହେ)ବ—ଦେ. ବ—ଅସଲ ଗୋରା ଲୋକ—A Bilāti sahā(hi;he)ba true Englishman or ବିଲାତୀ ସାହେବ **विलायती साहेब** European; a white (ଦେଶୀ ସାହେବ; ମାଷ୍ଟରଥୁରୁଷ; ଫିରଙ୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) man.

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସାହେବଙ୍କର ଜନ୍ମ ବିଲାତରେ ଓ ସାହାଙ୍କର ପିତାମାତା ମଧ୍ୟ ସାହେବ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଲାତି ସାହେବ ବୋଲାଯାଏ ।]

ବିଲାତି ହଳଦୀ—ଦେ. ବ—ଗୁଲୁବାସ (ଦେଖ)
Bilāti haladī Gulubāsa (See)

ବିଲାତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ (ବୌଦ) ବ—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A kind of Bilātī wild tree. [ଦ୍ର—ଏହାର ମଞ୍ଜିକୁ ଛେଚି ସିଝାଇଲେ ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗ ବାହାରେ । ଏହା ଲୁଗା ଗାମୁଛା ପଗଡ଼ିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବିଲାପ—ସ. ବ— (ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ=ଖେଦ କରିବା+ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—
Bilāpa ୧ । ଖେଦୋକ୍ତିପୂର୍ବକ କ୍ରନ୍ଦନ; କାନ୍ଦୁନା ଭାବ—1. Bewailing, ୨ । ପରିବେଦନ; ଖେଦୋକ୍ତି—2. Lamentation.

ବିଲାପକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତରି ଅକ)—
Bilāpaka ୧ । ଯେ ବିଳାପ କରେ—1 Lamenting; (ବିଳାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) sorrowing. ୨ । ଖେଦଜନକ; ବିଳାପ-ଜନକ—5. Plaintive; doleful.

ବିଳାପ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖେଦୋକ୍ତିପୂର୍ବକ କାନ୍ଦିବା; କାନ୍ଦୁନିବା—
Bilāpa karibā To lament; to bewail.
ବିଳାପକରା **विलाप करना; विलक(ख)ना**

ବିଳାପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପଦ୍ୟ)—କାନ୍ଦୁନିବା; କ୍ରନ୍ଦନ କରିବା—
Bilāpibā To bewail, (ଉ—ଏସନ ଆଷେପି ସୀତା ବିଳାପି ବିଳାପା **विलखना** ବକଲେ । ଜଳଉଛୋର. ସୀତାବନବାସ ।)

ବିଳାପୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବି+ଲପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତରି ଇନ୍; ବିଳାପିନ୍;
Bilāpī ୧ମା. ୧ବ)—ଖେଦକାରୀ—Sorrowing.
(ବିଳାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଲ୍ୱବଲି—ଦେ. ବ (ସ. ବେଲ୍ୱବଲୀ)—ରାଗିଣୀବିଶେଷ—Name Bilābali of a musical air. [ଦ୍ର—ଏହା ସଙ୍କର ରାଗର ବିଳାବଲ, ବେଲାଓଲ ରାଗିଣୀବିଶେଷ । ଏହା କେଦାର ଓ କଲ୍ୟାଣ **विलावल** ରାଗର ମିଶ୍ରଣ ଅଟେ; ଏହା ଗାଇକ ରାଗର ପୁତ୍ର ଓ ଏହା ଗାଇବା ସମୟ ବଡ଼ତ୍ତୋର; ହି. ଶ—ଯୋଗଶୁଦ୍ଧ ।]

ବିଲାୟତି କାନୁନଗୋ—ବୈଦେ. ଚ-ଭାରତରେ ମୁସଲମାନ ରାଜାମାନଙ୍କ Bilāyati kānungo ଅମଳରେ ସବଡିଭିଜନର ରାଜସ୍ୱ ହିସାବ ବିଲାୟତୀ କାନୁନଗୋ ରଖୁଥିବା କର୍ମଚାରୀ—Subdivisional **विलायती कानुनगो** accountant during the Mahomedan reign.

ବିଲ୍ୱଳ—ସ. ବ—(ବି+ଲଲ୍ ଧାତୁ=ଯାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା+
Bilāla କର୍ତ୍ତରି. ଅ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ର; କଳ—1. Machine; ୨ । ବିରୁଡ଼ି; ମାର୍ଜ୍ଜାର—2. Cat.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲ୍ଲଣ୍—ସ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବଣ ଓ ଅ—୧ । ଆଦୌ; ବଲକୁଲ; Bilāṣ ମୋଟେ—1. At all; completely. ୨ । ଅଲ୍‌ବତ୍; ନିଶ୍ଚୟ—2. Certainly; perforce.

ବଲାଶ—ଦେ. ବ ଂ(ସ. ବଲାସ=ଶୋଭା)—୧ । କାନ୍ଥ ଦେଦ୍ଦରୁ Bilāśa ମାଟି ବା ଚୂନଦ୍ୱାଗ୍ର ବାହାରକୁ ବାହାର କରି ନ ଯାଇ ରହିଚ କାର୍ଣିସ ଦୋଇଥିବା ଠଣା ବା କାନ୍ଥକୁ୍ର—1. A projecting **ତାକ; କର୍ଣ୍ଣୀ** wall niche; a protruding wall-shelf or cornice. ୨ । କାନ୍ଥରୁ ବାହାରକୁ ବାହାରଥିବା ଲମ୍ବ କାନ୍ଥ—2. Cornice; wallplate; corbel. ୩ । ବଢ଼ାଲୀର ଗଡ଼ାଣିଆ ଧାର—3. The sloping side of the edge of a chisel.

ବଲାସ—ସ. ବ—(ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା +ଘଞ୍ ଅ)— Bilāsa ୧ । ଲୀଳା—1. Sport. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ା—2. Play. ବିଲାସ ୩ । ଅମୋଦ ଉପଭୋଗ—3. Enjoyment of pleasure. (ଉ—କେଉଁବେଳେ ଜଗତ୍ତ ବଲାସ; କେଉଁବେଳେ ଉରୁଡଲେ ବାସ—ଭଗ ।) ୪ । କୌତୁକ—4. Amusements. ୫ ।। ଆମୋଦ—5. Pleasure. ୬ । ଅନନ୍ଦ—6. Playfulness; joy; merriment. ୭ । ମଉଜ—7. Sport. ୮ । ଥଟ୍ଟା—8. Jest; joking. ୯ । ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର-ଚେଷ୍ଟାବିଶେଷ— 9 Dalliance; amorous exhibitions exchanged between lovers. ୧୦ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାରରସ ଉଦ୍ଦୀପକ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ବା ଭାବଭାବ; ମୁଖ ନେତ୍ରାଦି ଓ ଅଙ୍ଗାଦିର କାମୋଦ୍ଦୀପକ ଭାବ-ଭଙ୍ଗୀ; ଛଇ—10. Coquetry. ୧୧ । ସୁରୁସିର ରସିକତା—11. Gallantry. ୧୨ । ସୁଖ ବା ଆରାମ ଭାବ—12. Diversion; enjoyment of ease. ୧୩ । ସଉକିନ—13. Foppishness. ୧୪ । ଛବି—14. Picture. (ଉ—ବଳସ୍ତ୍ରୀ ନଦ୍ଦଘୋଷରେ ବଳସ୍ତ୍ରୀ ଧନୁଘୋଷରେ କଇଲାସ ବଲାସ ଛଡ଼ାଇ ଅଣାଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଗଶବଳସ ।) ୧୫ । ଶୋଭା—15. Beauty; splendour. ୧୬ । ବ୍ୟସନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରଣ—16. Sensual enjoyment. ୧୭ । ବକାଶ; ପ୍ରକାଶ; ଦୃଶ୍ୟରଣ—17. Manifestation; flash. ୧୮ । ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ—18. Appearance.

ବଲାସକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+ଣ୍ୱୁଳ୍. Bilāsaka ଅକ)—ଆମୋଦପ୍ରମୃଣ—Sport-ful. (ବଲାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଲାସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା—1. To amuse Bilāsa karibā one's self. ୨ । ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରିବା—ବିଲାସ କରା 2. To enjoy. ୩ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରିବା; **ବିଲାସ କରନା** ମଉଜ କରିବା—3. To make merry. ୪ । ଛଇ ଦେଖାଇବା—4. To show off.

ବଲାସ କାନନ—ସ. ବ—(ବଲାସ+କାନନ)—ପ୍ରମୋଦ ବନ; Bilāsa kānana ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନ—A pleasure garden.

ବଲାସ ତୃଷ୍ଣା—ସ. ଈ—(ବଲାସ+ତୃଷ୍ଣା)—ମଉଜ କରିବାର ଇଚ୍ଛା— Bilāsa tṛushṇā Desire of enjoyment or sport. (ଚଲାସ ବାସନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲାସ ପରାୟଣ—ସ. ବଣ ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍; ବଲାସ+ପରାୟଣ= Bilāsa parāyaṇa ଆସକ୍ତ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ାରତ – 1. Sportive. ୨ । ସଉକୀ; ମଉକୀ— 2, Given to luxury, amusements or dalliance.

ବଲାସଶୀଳ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବଲାସରତ }
(ବଲାସପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଲାସପୁର—ଦେ. ବ—ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଣ୍ଡୱ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର— Bilāsapura Bilaspura in Central Provinces. ବିଲାସପୁର [ଦ—ଏହା ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲବାଇର ଗୋଣ୍ଡୱ **ବିଲାସପୁର** ବଡ଼ ସଯୋଜକ ଷ୍ଟେଶନ ବା ଜଙ୍କ୍‌ସନ । ଏଠାରେ ଅଲ୍ ପଥାରଚନ ଆମଦାନୀ ହୁଏ ।]

ବଲାସପ୍ରିୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଲାସ +ପ୍ରିୟ)—ଯେ ବଲାସ Bilāsapriya କରିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ; ମଉଜିଆ—Fond of (ବଲାସପ୍ରିୟା - ସ୍ତ୍ରୀ) pleasure, luxury or sport

ବଲାସ ଭବନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବଲାସ+ଭବନ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ା- Bilāsa bhabana ଗୃହ—1. Play house; pleasure (ବଲାସ ମନ୍ଦିର—ଅନ୍ୟରୂପ) house. ୨ । କେଳଗୃହ— 2. The house of amorous enjoyments. ୩ । ବଇଠକଖାନା—3. Drawing room; parlour. ୪ । ନୃତ୍ୟଶାଳା; ନାଚଘରା—4. Dancing hall; ball room.

ବଲାସିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବଲାସୀ)—୧ । ବଲାସପରାୟଣ; Bilāsiā ରସିକ 1. Sportful; gallant. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ— ବାବୁଲୋକ **ବିଲାସିଆ** 2. Ease-loving.

ବଲାସିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)— Bilāsinī ୧ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାରୀ—1, Woman. ୨ । ବେଶ୍ୟା— ଚଟକଦାର 2. Prostitute. ୩ । ଛଇଲା; ରସିକା; ସଉକିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ; **ପଟାକା** 3. Coquette. ୪ । ମନୋହର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଓ ଭାବ-ଭାବରେ ପ୍ରବୀଣା ସ୍ତ୍ରୀ; ଛଇଲୀ—4. A woman who is expert in amorous expressions. ୫ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—5. An excellent lady.

ବଲାସୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବଲାସିନ୍; ବ+ଲସ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା Bilāsī +କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧ । ବଲାସପରାୟଣ; ବ୍ୟସନ ଓ (ବଲାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଲାସରତ—1, Addicted to pleasures. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାରେ ରତ— 2. Sensuous. ୩ । ଥଟ୍ଟିଲ—2. Jestful; jocular. ୪ । ରସିକ; ମଉଜି—4. Gallant. ୫ । ଭୋଗବାନ୍—5. Enjoying. ୬ । ଛଇଲ—

Digitized by srujanika@gmail.com

6. Coquettish; foppish. ସଂ. ବ (ବଳ+ଆସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧ । ସର୍ପ—1. Snake. ୨ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—2. Name of a tree. ୩ । ଅଗ୍ନି—3. Fire. ୪ । ଚନ୍ଦ୍ର—4. Moon. ୫ । ଶିବ—5. Śiba. ୬ । କନ୍ଦର୍ପ—6. Cupid. ୭ । କୃଷ୍ଣ—7. Kṛushṇa. ଦେ. ବଣ—ଆଗ୍ରହୀ—Eager. [ଉ—ବଡ଼ଦେଉଳ ଅଗ୍ରଭରେ ଗୁଣ୍ଡିଗୃହ ଯେ ଦେଖିଛୁ ଭରକ, ବଳ୍ଲୋକନେ ବଳାସୀ ସଙ୍ଗଲୋକ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବଳାସୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବଳାସିନୀ)—୧ । ଛଇଳୀ— Bilāsuṇī 1. Coquette. ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Whore. **पटाका** ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସ୍ତ୍ରୀ; ରସିକା—3. An excellent lady. ୪ । କେଳକଳାରେ ପଟୁ ସ୍ତ୍ରୀ—5. A woman well versed in dalliance, ୫ । ଗ୍ରାମଦେବୀବିଶେଷ— 4. Name of a popular village goddess.

ବଲି—ଦେ. ବ—୧ । ବଣ୍ଟନ—1. Distribution. ୨ । ବନ୍ଦୋ- Bili बिली **बन्दोबस्त** ବସ୍ତ—2. Settlement. ୩ । ବ୍ୟବ- ବେରାଳ ସ୍ଥାପନ—3. Arrangement. ୪ । (ସଂ. ବଡ଼ାଳ) **बिल्ली** ବରଡ଼—2. Cat. ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବ୍ଲି୍)—ବଲ୍ (ଦେଖ)—Bil (See)

ବଲିଅଡ଼୍(ର୍ଡ)—ବୈଦେ ବ—ଶ୍ଲେଟ୍ ବଲ ଓ ଲମ୍ବ ସରୁ ବାଡ଼ବାଡ଼ Bilia**rd**(rḍ) ଟେବଲ୍ ଉପରେ ଖେଳାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ବଲ୍ଲଡ଼ା (ବଲିଅଡ଼୍[ର୍ଡ] ଗେମ୍[ଗେ୍ମ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖେଳ—The game of billards. [ଉ—ଶ୍ଲେଟ୍ ବା ଶଙ୍ଗ- ମର୍ମର ପଥରର ଟେବଲ ଉପରେ ବନାତ କନା ମଡ଼ା ଯାଇଥାଏ; ଟେବଲର ଗୁରଯାଖେ ରବର ଛୁଆଁଣି ବାଡ଼ ଥାଏ । ଟେବଲର କୋଣରେ ଓ ଲମ୍ବ ପାଖର ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କଣା ଥାଏ ଓ ସେ କଣାରେ ଜାଲ ମୁଣ୍ଡ ଥାଏ । କେନ୍ଦୁ ଫଳ ପରି ୨ ଇଞ୍ଚ ବ୍ୟାସବଣ୍ଡିଆ ପେଣ୍ଡୁ (ବଲ୍)କୁ ନଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଟେବଲ ଉପରେ ରଖି ଖେଳାଳି ଧରିଥିବା ସରୁ ଲମ୍ବ ଡାଙ୍ଗ (ଷ୍ଟିକ୍)ର ଅଗରେ ବଲ୍କୁ ଠେଲି ଗଡ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ; ଯେଯର ବ ଏକ ଖେଳାଳୀର ବଲ୍ ବିପକ୍ଷର ବଲକୁ ଆଘାତ କର ଗୋଟିଏ ଗାତର ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବ । ଏହା ଖୁଚରେ ଏ ଖେଳ ହୁଏ ।

ଏହ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦସମନ୍ୱିତ ବାକ୍ୟମାନ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳଣ୍ଣି, ଯଥା—ବଲିଅଡ଼୍ ଟେବଲ୍—ବଲିଅଡ଼ ଖେଳ ଯେଉଁ ଟେବଲ ଉପରେ ଖେଳାଯାଏ—Billiard table. ବଲିଅଡ଼୍ ବଲ୍—ବଲିଅଡ୍ ଖେଳବା ପେଣ୍ଡୁ—Billiard ball. ବଲିଅଡ଼ ରୂମ—ବଲିଅଡ଼ ଖେଳ ଯେଉଁ କୋଠରେ ହୁଏ—Billiard room. ବଲିଅଡ଼ ଷ୍ଟିକ—ଯେଉଁ ସରୁ ଲମ୍ବ ବାଡ଼ର ଅଗବାଡ଼ ବଲିଅଡ଼ ବଲକୁ ଠେଲାଯାଏ—Billiard stick.

ବଲି କରିବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବଲିକୃ)—୧ । ବାଣ୍ଟିବା; ବଣ୍ଟନ Bili karibā କରିବା—1, To distribute, ୨ । (ଜମିକୁ) ବିଲୀକରା, ବିଲାନ **बाँटना** ପ୍ରଜାକୁ ପଟା ଦେବା—2. To lease **बन्दोबस्त करना** out land to a raiyat, ୩ । କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା— 3. To make suitable arrangements for the conduct of a work.

ବଲିଖନ—ସଂ. ବ (ବ+ଲିଖ୍ ଧାତୁ=ଲେଖିବା+ଭାବ. ଅନ)— Bilikhana ୧ । ଲେଖିବା; ଲେଖା—1. Writing, ୨ । ଚରିବା; ବଦାରଣ—2. Tearing; splitting. ୩ । ନଖ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମ୍ଭୁଡ଼ା—3. Scratching. ୪ । ଖନନ—4. Digging; delving. ୫ । ବିଭାଗ- କରଣ—5. Dividing. ୬ । କର୍ଷଣ—6. Ploughing. ୭ । ମୂଲୋତ୍ପାଟନ—7. Uprooting.

ବଲିତା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବଲିପ୍ତା)—ଏକ ଲତାର ୬୦ ଭାଗରୁ ଏକ Bilitā ବିଲିତା **विलिता** ଭାଗ—$\frac{1}{60}$ of a litā of time. (ବଲିଡ୍ୟା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ବଲିପ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ବ+ଲିପ୍ ଧାତୁ=ଲେପିବା+କର୍ମ. ତ)— Bilipta ୧ । ଲଘା ଦୋଇଥିବା—1. Besmeared. ୨ । ବୋଳା ଦୋଇଥିବା—2. Anointed.

ବଲିପ୍ତା—ଦେ. ବ—୧ ଲପ୍ତାର ସମସ୍ତ—One sixtieth of one Biliptā litā of time. [ଉ—ବସୁମତୀ-ସୂତ୍ରୀ ବହୁତ ସହୁଁ ଝଟିଉ ଝଟଝଟ ବଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରାପ୍ତ ଦେହ; - ବଲିପ୍ତା କେ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବଲବଲା—ଦେ. ବ—୧ । ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ ଗଘିବା—1. Inco- Bilibilā herent talk. ୨ । ବାଉଳ ପ୍ରଳାପ— ବିଡ଼ବିଡ଼ 2. Ravings of a mad man. ୩ । ନିଦ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତର **बिलिबिलि** ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଗଘିବା—3. Talking during sleep. ୪ । ଏକପ୍ରକାର ମସ୍ତିଷ୍କବିକୃତି—4. Raving madness.

ବଲବଲ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ବ+ଲ୍ଲବଣ୍ୟ)—୧ । ଲୁହୁଣ; ଅସୁନର— Bilibilā 1. Nasty; disfigured; slovenly. ୨ । **बिलिरी** ଅସୁନରରୂପେ ଚହିତ ବା ଲିଖିତ—2. Painted or **बिलोन** written in a clumsy or slovenly fashion.

ବଲବଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ବାଉଳ ପର ପ୍ରଳାପ କରିବା— Bilibilā(le)ibā 1. To rave like a mad man. ବିଡ଼ବିଡ଼ କରା ୨ । ଘୋଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗଘିବା, ନିଦ ବାଉଳାରେ **बिलबिलाना** ବଡ଼ବା—2. To rave while asleep, (ଉ—ଭେଣ୍ଡୁ କରନ୍ତୁ ଶୋକ ଉଚ୍ଚବାଣୀ, ବଲବଲାଇ ସକଳ ଚରୁଣୀ । ପ୍ରଭାପ—ଶଶିସେନା—୩ । ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ କହିବା—3. To speak incoherently. (ଉ— ବ୍ରହ୍ମା ବଲବଲେଇଲେ ବେଦ—ଭଗ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲ୍ଲବଲ୍ଲ(ଲ୍ଲ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଝଡ଼ଝଡ଼ କରି ଚିରିଦେବା—Bilibilā(li) karibā 1. To tear into splinters or rags. ୨ । ବସ୍ତ୍ରଟାକୁ ମାଥା (ଉଣ୍ଟି ବୁଣ୍ଟି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରିବା ପରି କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରିବା—2. To remove a thing repeatedly from one place to another.

ବଲିଯିବା—ଗ୍ରାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) କ୍ରି (ସଂ. ବଲ୍ପ୍; ତୁଳ. ହି. ବଲ୍ନା) Bilijibā ମିଳେଇଯିବା—To be dissolved.

ବଲ୍ଲି(ଲ୍ଲୀ)—ଦେ. ବ—ବଗୁଡ଼—Cat. Bili(llī)

ବଲ୍ଲିନ—ସଂ. ବଣ (ବ + ଲା ଧାତୁ=ଲସ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bilīna ୧ । ଲସ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ—1. Absorbed; dissolved. ୨ । (ବଲ୍ଲୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed; perished. ୩ । ଅଦୃଶ୍ୟିତ; ଉଭେଇ ଯାଇଥିବା, ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯିବା—3. Vanished; disappeared. ୪ । ବିବଶ୍ଚ—4. Engaged in; devoted to. ୫ । ଦ୍ରବୀଭୂତ; ଗଳିତ; ତରଳ ଯାଇଥିବା—5. Melted; molten. ୬ । (କୌଣସି ପଦାର୍ଥ) ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗ୍ଲୁଣ୍ଠିରୂପେ ମିଶିଯିବା—6. To be dissolved or absorbed by chemical process. ୭ । ଝରିତ—7. Oozed out. ୮ । ମଗ୍ନ, ନିମଗ୍ନ—8. Immersed. ୯ । ମିଶ୍ରିତ—9. Mixed with; blended with. ଦେ. ବ—ବିନାଶ—Destruction. (ତୁ—ବଲ୍ଲୀନ କୃତେ ଶମ ଗ୍ରମ ଅନୁଜ ସ୍ତ୍ରୀମ ଅସିଣ ଆଗେ ତା ବିଶ୍ରାମ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେସ୍ତ୍ରାଶବଲାସ)

ବଲୁଆଁ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ବଳ)—ଉଇଢୁଙ୍କା—Biluāñ Ant-hill.

ବଲୁଆ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବଳ=ଗର୍ତ୍ତ; ଏମାନେ ଭୂମିରେ ଗାତ କରି ରହିବାରୁ; ତୁଳ. ସଂ. ବଳଶତ୍ରୁ; ବଳେଶତ୍ରୁ)—କୁକୁର ସଂ. ନାମ—ଶୃଗାଳ, ବର୍ଗର ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ବନବାସୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନ୍ତୁ ଗୋମାୟୁ, ଫେରୁ ବିଶେଷ; ଶୃଗାଳ —Jackal; Canis ଶିୟାଲ Aureus. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ୧୍ଦ ଢାଡ **ଗିଦ୍ଡ; ଶିୟାର** ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚରେ ବଢ଼ନ୍ତି । 'ହୁକେ ହୁକେ' ଡାକ ଛଡ଼ନ୍ତି । ରାତ୍ରିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରହର ଆରମ୍ଭରେ ଓ ଶେଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ସକାଳକୁ ମିଶାଇ ୪ ଥର ବୋବାନ୍ତି; ଦେହ ପାଟିଘିଆ ବର୍ଣ୍ଣ, ଥରକେ ଏକାଧିକ ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବଲୁଆ ଡାକ ଛଡ଼ିଲେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ବଲୁଆମାନେ ଡାକ ଛଡ଼ନ୍ତି । ଅଣ୍ଡିରା ବଲୁଆମାନେ ଏକୁଟିଆ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ବୋବାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ବୋବାଳ ଭୟଙ୍କର । ଏମାନଙ୍କ ବୋବାଳ ଶୁଣିଲେ ଗ୍ରାମରେ କୌଣସି ଲୋକର ଆଣ୍ଠୁ ମୁଣ୍ଡି ଘଣ୍ଟବ ବୋଲି ଲୋକେ ଆଶଙ୍କା କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ନିକଟକୁ ବାଘ ବା ହେଣ୍ଟା ଆସିଲେ ଅଣ୍ଡିରା ବଲୁଆ ବୋବାଳ ଶବ୍ଦ ତାହାର ଅନୁସରଣ କରେ । ବଲୁଆ ବାଘ୍ୟା ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁକୁ କାମୁଡ଼ିଲେ ଦଂଶୁଜୀବ ଜଳାତଙ୍କ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ମରଯାଏ । ବଲୁଆ ଉତ୍ତର ଧୂର୍ତ୍ତ ଓ ଅଦ୍ଭୁତା ରକ୍ଷି ଅନଙ୍ଗୁକାଶ୍ୱକୁ ଦଣ୍ଡ ଦଏ । ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ବଲୁଆମାନେ ଘରେ ପଶି ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି । ବଲୁଆମାନେ ପକ୍ଷୀ, ମେଣ୍ଢା ଓ ଛେଳି ଆଦ ଶିକାର କରନ୍ତି, ଘାଚଲ୍ଲା ଜାମୁକୋଳ, ଖଜୁରକୋଳ ଓ ବରଫଳ ଖାଆନ୍ତି; ବଲରେ କଙ୍କଡ଼ାଗାଡରେ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ପୁଗ୍ଦଇ ସେ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରୁ ଧରିଥିବା କଙ୍କଡ଼ାକୁ ଓଟାରଅଣି ଖାଆନ୍ତି; ଏମାନେ କଙ୍କଡ଼ା, ଗେଣ୍ଡା, ମାଛ ଓ ଶୃଗାଳର ପଚା ଶବମାଂସ ମଧ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଅଧୋବାୟୁ ବିଶେଷ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । କୁକୁରମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ଶିକାର କରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ଓ କୁକୁର ଏମାନଙ୍କର ଅଳ୍ପ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ଏମାନେ ଅଧୋବାୟୁ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି (ଭୁରୁଚୁକା ଦିଅନ୍ତି) । ସେହି ଦୁର୍ଗନ୍ଧରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା କୁକୁର ପଛାଡ଼ିପଦ ହୋଇ ଶିକାରରୁ ବରତ ହୁଏ । ଲୋକେ ଶିକାରୀ କୁକୁରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବଲୁଆ ଶିକାର କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ମଶାନ ଓ ଜଳାଭୂମିରେ ଏମାନେ ରହନ୍ତି । ଶିଶୁଗୀତରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଶିଶୁମାନେ 'ବଲୁଆ ନନା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି । ଲୋକ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ—ଦିନ ବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଖରଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ମେଘ ନ ଘୋଡ଼ାଇ ବର୍ଷା ହେଲେ—ସେହି ସମସ୍ତରେ ବଲୁଆଙ୍କ ବଚ୍ଚାଘର ଉତ୍ସବ ସମାରୋହ ହେଉଥାଏ । ବଲୁଆଙ୍କ ମାଂସକୁ ଦହିରେ ସଢ଼ାଇ ଉକ୍ତ ଦହିକୁ ଆମବାତ ରୋଗର ଔଷଧରୂପେ ସେବନ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ବଲୁଆ ଦହି ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା କବରାଜ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ 'ଶିବାଘୃତ' କଠିନ ବାତାନ୍ଧ ରୋଗର ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଔଷଧ ।

କୌଣସି ଶୁଭକାମନା କରି ଅନୁକୂଳ କରିବା ସମସ୍ତରେ ଆପଣାର ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ ବଲୁଆଟିଏ ଦେଖିଲେ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେବ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ବାମପାଶ୍ୱରେ ଦେଖାଯିବା ବଲୁଆକୁ ବାଆଁ ବଲୁଆ ବା ବାଆଁଶିଆଲ(ଳ) ବୋଲାଯାଏ । ବଲୁଆ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଓ ଧୂର୍ତ୍ତ ବୋଲି ଧୂର୍ତ୍ତବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି "ବୁଦ୍ଧିକ ବଲୁଆ, ଗାଉକୁ କୋଳ" ଉକ୍ତି ବୋଲାଯାଏ ।

ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଯେ—ଶ୍ମଶାନାଦରେ ଗହିରେ ଦେଖାଯିବା "ଚରଗୁଣି ଥଲୁଆ" ଏକ ଜାତୀୟ ବଲୁଆ (ଜଲ୍ଲାମୁଖୀ)ର ମୃତଶରୀରରୁ ବାହାରିବା ଆତ୍ମେକ । ସେ ଯାହ କରି ଦେଲେ ନଆଁ ଲଉଯାଏ । ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ବଲୁଆ ବାଘର ଭଣଜା; ଏଥିପାଇଁ ବଲୁଆ ବାଘକୁ ଦେଖିଲେ ତା ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ମାମୁକୁ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କର ବୋବାଳ ଛଡ଼େ । ବଲୁଆମାନେ ଝାଡ଼ା ଫେର ସାର ବଲବ ଝଡ଼ି ଆଦ ଉଚ୍ଚ ଜାଗାରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରକୁ ଘୋଷାର ଦେଇ ଜମିଲ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ 'ଗାଣ୍ଡିଯଷର ଘାଣ୍ଟିବା' ବୋଲାଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

खेतकी ଦେ. ବଣ—ବଲ ବା ଶସ୍ୟ ଖେତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to an agricultural field. (ଯଥା—ବଲୁଆ ମୂଷା, କ୍ଷେତର ମାଲିକ ବଲୁଆ କଙ୍କଡା ।) ଦେ. ବ—ଚୌତିସି ବଲର **जमिनवाला** ମାଲବ; ଖେତୁସ୍ୱାମୀ—The owner of an agricultural field.

ବିଲୁଆ କଙ୍କଡା—ଦେ. ବ—ବର୍ଷାକାଲରେ ସେଉଁ କଙ୍କଡାମାନେ ଧାନ Biluā kaṅkarḍā ବଲରେ ଗାତ କର ରହନ୍ତି—Crabs କ୍ଷେତର କାଂକଡା frequenting paddy fields during **କେଁକଡା** the rains. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଯୋଗୁଘରେ ଥିବା ମାଣ୍ଡିଆ କଙ୍କଡାଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଫକା ଥଲା ।

ଧାନ କଟା ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଖିଲା ବଲରେ ଗାତ ଖୋଳିଲେ ଏ କଙ୍କଡାମାନେ ମୃତ୍ତିକା ନମ୍ନଦେଶରେ ଥିବାର ଦେଖାଯାନ୍ତି ।]

ବିଲୁଆ କାମୁଡା—ଦେ. ବ—ଶିଘ୍ର ଶୃଗାଲର ଦଂଶନ—
Biluā kāmurḍā A bite by a rabid jackal.
ଶିୟାଳ କାମଡାନ ଦେ. ବଣ—ଶିଘ୍ର ଶୃଗାଳ ଦ୍ୱାରା ଦଂଶନ—
शियारका काटना Bitten by rabid jackal.

ବିଲୁଆ ଗାଡ଼(ତ)—ଦେ ବ—ବଲୁଆମାନେ ବସା କର ରହିଥିବା ଗର୍ତ୍ତ-
Biluā gārḍa(ta) The den of a jackal.
ଶିୟାଳର ଗାତ **शियारका माँद** (ବଲୁଆ ବଲ - ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଲୁଆ ଡକ—ଦେ. ବ—ବଲୁଆମାନଙ୍କର 'ହୁଆହୁଆ, ହୁକେହୁକେ'
Biluā ḍaka ରବ—The braying of jackal.
ଶେୟାଳର ଡାକ **शियारका भूँकना**
(ବଲୁଆ ଡାକ, ବଲୁଆ ରଡ଼, ବଲୁଆ ବୋବାଳ, ବଲୁଆ ବୋବ, ବଲୁଆ ଭୁକା—ଅନ୍ୟ ରୂପ)

ବିଲୁଆଣୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ· ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଇ ବଲୁଆ—A she-jackal.
Biluāṇī (ଦ୍ର—ବଲୁଆ ବଲୁଆଣୀ ଭାଲୁ ଖାଇ ସାର, କରଖା ଶେୟାଲନୀ ଶେଷ ଦେଖି ଦରରୁ ବାହାର । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ପ୍ରବୋଧଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଷାନ୍ତୁ)
शियारिन

ବିଲୁଆ ଦହି—ଦେ. ବ—ଦହିରେ ପକାଇ ସଡା ଯାଇଥିବା ବଲୁଆର
Biluā dahi ମାଂସ; ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ବାତ ରୋଗର ଔଷଧ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Curd seasoned with the flesh of jackal and used as an antidote against acute rheumatism.

ବିଲୁଆ ନନା—ଦେ. ବ. ସଂ—(ଶିଶୁ ଗୀତ) ବଲୁଆ ପ୍ରତି ଶିଶୁମାନଙ୍କର
Biluā nanā ଆଦର ସମ୍ବୋଧନ—(Nursery rhyme) A ଶିୟାଳ ଭାଇ term of endearment addressed to the (ବଲୁଆ ନଂଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) jackal by children. (ଦ୍ର—ବଲୁଆ ନନା ! ଘର ଯୋଡ଼ି ଗଲ୍ଲ ପଛକୁ ଅନା—ଶିଶୁଗୀତ)

ବିଲୁଆ ବାହା—ଦେ. ବ. (ଶିଶୁ ଭାଷା)—ବଲୁଆ ନନା ଓ ବଲୁଆ
Biluā bāhā ନାନୀଙ୍କର କାଲ୍ପନିକ ବିବାହ ଉତ୍ସବ—The imଶିୟାଳର ବିୟେ aginary marriage festival of jackals
गिदडका ब्याह which is assumed to be performed

ବିଲୁଆ ବତ୍ତ
ବିଲୁଆ ବଦା
ବିଲୁଆ ବେଦ୍ଧା
ବିଲୁଆ ଘଅ } ଅନ୍ୟରୂପ when there is a shower of rain while the sun is shining. [ଦ୍ର—ଖରା ପଡୁଥିବା ସମୟରେ ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ବଲୁଆ ନନା ବତ୍ତ ହେଉଅଛି ବୋଲି ଶିଶୁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେଉଁଆଡେ ବତ୍ତଇ ଥାଆନ୍ତି, ତାହାର ବିପରୀତ ଦଗରୁ ମେଘ ଘୋଟି ବର୍ଷା ହେବା ଅବସ୍ଥା ।]

ବିଲୁଆ ବିଚାର—ଦେ. ବ—ବହୁ ଲୋକ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସମ୍ପର୍କ କର Biluā bichāra ଶେଷରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ କିଛି ନ କରିବା; ନଷ୍ଟଲ ଶିୟାଳର ବିଚାର ବୃଥା—Fruitless consultation.
बुढिया पूंसी

ବିଲୁଆ ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବ—୧ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି—1. Sharp intellect.
Biluā buddhi ଶିୟାଳ ବୁଦ୍ଧି ୨ । ଧୂର୍ତ୍ତତା—2. Slyness.

ବିଲୁଆ ମୂଷା—ଦେ. ବ—ମୂଷାବଶେଷ—Mouse frequenting
Biluā mūshā paddy fields. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବଲରେ ଖେତର ଇଦୁର ଯାତଥିବା ଧାନ ଗଛରୁ ଧାନ ଅପହରଣ କର ବଲ
खेतका चूहा ଜକଟରେ ଗାତ କର ସେଠାରେ ରଖନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଲୁଆ ମୂଷାଙ୍କ ଗାତ ଖୋଳିଲେ ଗାତ ମଧ୍ୟରୁ * ଗୌଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପହୃତ ଧାନ ବାହାରିବାର ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ।]

ବିଲୁଗା—ଦେ. ବ—ଭେରୁ (ଦେଖ)
Bilugā Bheru (See)

ବିଲୁଣ୍ଠନ—ସଂ. ବ· (ବି+ଲୁଠ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)—ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—
Biluṇṭhana Wallowing; rolling on the ground.
(ବିଲୁଣ୍ଠିତ—ବଣ)

ବିଲୁପ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ବି+ଲୁପ୍ ଧାତୁ=ଲୋପ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Bilupta ୧ । ଲୋପ ପ୍ରାପ୍ତ—1. Annihilated. ୨ । ବିନଷ୍ଟ-2. Spoilt; destroyed. ୩ । ଅନ୍ତର୍ହିତ; ଅପ୍ରେତ୍ୟଭୂତ; ଅପ୍ରେତ୍ୟହୃତ—3. Vanished; disappeared. ୪ । ଲୁଣ୍ଠିତ—4. Plundered; sacked. ୫ । ଛିନ୍ନ—5. Cut off. ୬ । ଆକ୍ରାନ୍ତ—6. Invaded. ୭ । ଗୃହୀତ—7. Seized; taken away.

ବିଲୁଭିତ—ସଂ. ବଣ—ଚଞ୍ଚଳ; ଅସ୍ଥିର; ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—
Bilubhita Fickle; restless; unsettled.

ବିଲୁରି—ଦେ. ବ—ବିଲ୍ଲେର (ଦେଖ)
Biluri Bilori (See)

ବିଲୁଲିତ—ସଂ. ବଣ. (ବି+ଲୁଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Bilulita ୧ । କମ୍ପିତ—1. Quivering; trembling. ୨ । ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ; ଝୁଲୁଥିବା—2. Swinging; oscillating. ୩ । ଚଞ୍ଚଳ; ଗଲିତ—3 Caused to move; moving. ୪ । ବିଦୂରିତ—4. Removed; driven away.

ବିଲେଖନ—ସଂ. ବ. (ବି+ଲିଖ୍ ଧାତୁ=ବିଘାତି କରିବା+ଭାବ. ଅନ)-
Bilekhana ବିଲିଖନ (ଦେଖ)—Bilikhana (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲେଇ ଖୋଜା—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବଗ୍ଧଡ଼ି ଖୋଜଆ; ଉଦ୍ଭିଦ-
Bilei khojā A kind of flowering shrub.
(ବଲେଇ ଖୋଜଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲେପ—ସ. ବ—(ବ+ଲିପ୍ ଧାତୁ=ଲେପନ କରିବା+କରଣ. ଅ)—
Bilepa ୧ । ଲେପିବା ଦ୍ରବ୍ୟ; ପ୍ରଲେପ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. A plaster. ୨ । ମଲମ—2. Ointment. ୩ । (…+ଘୃତ. ଅ) ବୋଳିବା—2. Besmearing; anointing. ୪ । ଘଷା ଚନ୍ଦନ—4. Sandal paste. ୫ । (…+କର୍ମ. ଅ) ଘିଅର ସେଜ—5. The skimmings of boiled rice.

ବଲେପନ—ସ. ବ—(ବ+ଲିପ୍ ଧାତୁ=ଲେପିବା+ଘୃତ. ଅନ)—୧ ।
Bilepana ଲେପିବା—1. Plastering. ୨ । (…+କରଣ. ଅନ) ଲେପନ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. A plaster; ointment paste. ୩ । ଲେପନଯୋଗ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Perfumery used for rubbing on the body. ୪ । (ବ+ଲିପ୍ ଧାତୁ+ଘୃତ. ଅନ) ଦେହରେ ଚନ୍ଦନ କୁଙ୍କୁମାଦି ଲେପନ—4. The act of besmearing the body with perfumes.

ବଲେପନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବଲେପନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ସୁବେଶା ସ୍ତ୍ରୀ—
Bilepanī 1. A nicely dressed lady. ୨ । ଘିଅର ସେଜ—2. The skimmings of boiled rice.

ବଲେପୀ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଚଣ୍ଡୁଳର ଗୁରୁ ଗୁଣ ଜଳରେ
Bilepī ଚଣ୍ଡୁଳ ସିଦ୍ଧ କରି ସେଥିଁ ଯବାଗୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯାଏ (ଦ୍ରବ୍ୟ—ଗୁଣ. କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. A gruel prepared by boiling rice with 4 times its quantity of water. ୨ । ଜ୍ୱରବିଶେଷ—2. Hectic fever. ୩ । ଘିଅର ସେଜ—3. The skimmings of boiled rice.

ବଲେବାସୀ—ସ. ବ—(ବଲେବାସିନ୍; ୧ମା. ୧ବ. ସ. ବଲେ=
Bilebāsī ଗର୍ତ୍ତରେ+ବାସୀ=ଯେ ଗାତରେ ରହେ ବା ଯେ ବାସ କରେ) ସର୍ପାଦି—Reptile. (ଯଥା—ସାପ, ମୂଷା, ଗୋଧ ଆଦ)

ବଲେଶୟ—ସ. ବ—(ବଲେ=ଗର୍ତ୍ତରେ+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ
Bilesaya ଗାତରେ ବାସ କରେ); ବଲେବାସୀ (ଦେଖ)
Bilebāsī (See)

ବଲୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବନମ୍)—୧ । ସମ୍ମାନ କରିବା; ସ୍ୱାଗତ
Biloibā କରିବା—1. To show respect. [ଉ- ବଇ-ଅରିୟାତନା ଦେଖାକି ସନ୍ଦୋଦଣ୍ଡ ଚହିଁ; ବଲୋଇ ରହିଲେ ଶୀଘ୍ର ସବଲେ ବସନ୍ତେ ଗମନେ ଯାଇ ସେ। ଉଜ. ବୈଦେଖାଶ ବଲାସ] ୨ । ସମ୍ମାନନୀୟ ପ୍ରସ୍ଥାନକାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ଦୂର ଯିବା, ବାଟ ବଲେଇବା—7. To accompany a respectable person to a distance and take leave of him.

ବଲ୍ଲେଜ—ସ. ବଣ—(ବ+ଲ୍ଲେକ)—୧ । ବାସ କରିବାର ଅଯୋଗ୍ୟ-
Biloka 1. Uninhabitable. ୨ । ନିର୍ଜନ—2. Lonely. ୩ । (ବ+ଲ୍ଲେକ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ) ଗୁପ୍ତ—3. Private. ସ. ବ—ବଲ୍ଲେକନ; ଦର୍ଶନ—Seeing. (ଉ—ବଲ୍ଲେକ କରି ଅଇଦ ଫରି ଏଥିର ସମ ନୋହୁ। ଭଜ. ବୈଦେଖାଶବଲାସ) ଦେ. ବଣ—ପ୍ରକାଶିତ; ଦୃଷ୍ଟ—Seen; manifested. (ଉ—ବଲ୍ଲେକ ହେଲ୍ଲ ହେଲ୍ଲ ବାସ ଚାରି। ଉଜ. ବୈଦେଖାଶବଲାସ)

ବଲ୍ଲେକନ—ସ. ବ—୧ । (ବ+ଲ୍ଲେକ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+ଘୃତ.
Bilokana ଅନ)—ଅବଲ୍ଲେକନ; ଦର୍ଶନ—1. Seeing; viewing. ୨ । (ବ+ଲ୍ଲେକ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ)—ନେତ୍ର; ନୟନ; ଚକ୍ଷୁ—2. Eye.

ବଲ୍ଲେକନ କରିବା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି.—ଦେଖିବା—To see; to
Bilokana karibā ବିଲୋକନ କରା **विलोकन करना** perceive

ବଲ୍ଲେକନୀୟ—ସ. ବଣ—(ବ+ଲ୍ଲେକ୍+ଦେଖିବା+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—
Bilokanīya ୧ । ଦର୍ଶନୀୟ—1. Visible; perceptible. (ବଲ୍ଲେକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସୁଦୃଶ୍ୟ—2. Graceful; beautiful.

ବଲ୍ଲେକତ—ସ. ବଣ—(ବ+ଲ୍ଲେକ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ମ. ତ)—
Bilokita ଅବଲ୍ଲେକତ; ଦୃଷ୍ଟ—Seen. ସ. ବ—(ବ+ଲ୍ଲେକ୍ ଧାତୁ+ଘୃତ)—ଦୃଷ୍ଟି; ଦର୍ଶନ—Seeing; viewing.

ବଲ୍ଲେକତା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) ବଣ (ସ. ବଲ୍ଲେକତ)—ଅବଲ୍ଲେକତ—
Bilokitā Viewed; seen. (ଉ—ବଗ୍ଧ ବଧ ପରଶୁଗ୍ରମ ଗଦ ଶଦ ଚବ ବଲ୍ଲେକତା। ଉଜ. ବୈଦେଖାଶବଲାସ)

ବଲ୍ଲେକବା—ଦେ (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବ+ଲ୍ଲେକ୍ ଧାତୁ)—ଦେଖିବା
Bilokibā —To see. (ଉ—ବଲ୍ଲେକ ଯା ମତେ ବିଲୋକା **बिलोकना** ଉଠି ଲଜସ୍ଥିତେ। କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।)

ବଲ୍ଲେଚନ—ସ. ବ—୧ । (ବ+ଲ୍ଲେଚ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କରଣ.
Bilochana ଅନ)—ଚକ୍ଷୁ; ନେତ୍ର—1. The eye. ୨ । (ବ+ଲ୍ଲେଚ୍ ଧାତୁ+ଘୃତ. ଅନ)—ଦର୍ଶନ—Seeing. ସ. ବଣ. ଘୁଂ (ବ+ଲ୍ଲେଚନ; ବହୁବ୍ରୀହି) (ବଲ୍ଲେଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ) —୧ । କୁତ୍ସିତ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—1. Having ugly eyes. ୨ । ଚକ୍ଷୁବିରହିତ—2. Deprived of the eyes.

ବଲ୍ଲେଟ(ଠ)କ—ସ. ବ [ବ+ଲୁଟ୍(ଠ) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ]—
Biloṭa(ṭha)ka ନଲମୀନ; ବାଲଗରଡ଼ା ମାଛ—A kind of fresh water fish.

ବଲ୍ଲେଠନ—ସ. ବ (ବ+ଲୁଠ୍ ଧାତୁ=ଲେଟିବା+ଘୃତ. ଅନ)—
Biloṭhana ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେବା; ଲେଟିବା—Rolling on the ground.

ବଲ୍ଲେଡ଼କ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଲୁଡ଼୍ ଧାତୁ=ମନ୍ଥିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)
Bilorḍaka —୧ । ମନ୍ଥନକାରୀ, ଯେ ଘାଣ୍ଟେ—1. (ବଲ୍ଲେଡ଼ବା—ସ୍ତ୍ରୀ) Churning. ୨ । ଯେ ବାଟେ—2.

Digitized by srujanika@gmail.com

Bruising; pounding. ୩ । ଆନୋଳନବାଚ୍ୟ—3. Agitating.

ବଲ୍ଲୋଡ଼ନ—ସ. ବ (ବ+ଲୁଡ୍ ଧାତୁ=ମନ୍ଥିବା+ଭାବ. ଅନ)—Bilordana ୧ । ମନ୍ଥନ, ଆଲୋଡ଼ନ, ଘୋଟିବା, ଗୋଳାଇବା, ମୋହିବା; ଦଳିବା—1. Bruising; thoroughly agitating; pounding; churning; crushing.

ବଲ୍ଲୋଡ଼ିତ—ସ. ବଣ [ବ+ଲୁଡ୍ ଧାତୁ (ଶିତ)+କର୍ମ. ତ]—Bilordita ୧ । ମଥିତ, ଆଲୋଡ଼ିତ, ଘୋଟା ଯାଇଥିବା—1 Churned; agitated; pounded. ୨ । ତକ୍ର, ଘୋଳଦହ—2. Churned milk; buttermilk.

ବଲ୍ଲୋଡ଼ିବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବଲ୍ଲୋଡ଼ନ)—Bilordibā ୧ । ମନ୍ଥିବା—1. To churn. ୨ । ଦଳିବା—2. To crush. ବିଲୋଡ଼ା **विलोडना**

ବଲ୍ଲୋପ—ସ. ବ (ବ+ଲୋପି ଧାତୁ=ଲୋପ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Bilopa ୧ । ଲୋପ—1. Obliteration. ୨ । ଧ୍ୱଂସ; ବିନାଶ; ଉଚ୍ଛେଦ—2. Ruin; destruction; overthrow. ୩ । ଅଦୃଶ୍ୟତ୍ୱ—3. Disappearance. ୪ । ମୃତ୍ୟୁ—4. Death. ଦେ. ବଣ—ଲୁକାୟିତ—Concealed; hidden. (ଉ—ବଲ୍ଲୋପ ନୋହୁରୁ ରସବତ୍ତା ସୁରଭମେ—ଭାଗ. ବୈଦେଘୁଶବିଲାସ)

ବଲ୍ଲୋପକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଲୁପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଲୋପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Bilopaka ୧ । ବିନାଶକ—1. Destructive; (ବଲ୍ଲୋପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ruinous. ୨ । ନେଇକରି ଯେ ପଳାଏ—2. Fleeing away after taking a thing.

ବଲ୍ଲୋପନ—ସ. ବ (ବ+ଲୋପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—Bilopana ବିନାଶକରଣ; ଉଚ୍ଛେଦସାଧନ=Destroying; ruining; obliterating; expunging.

ବଲ୍ଲୋପ ସାଧନ—ସ. ବ (ଶ୍ରୁଣ୍ଡି ଭତ୍ତ; ବଲ୍ଲୋପ+ସାଧନ)—Bilopa sādhana ବିନାଶନ; ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ—Bringing about of ruin or overthrow.

ବଲ୍ଲୋପିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ବଲ୍ଲୋପ ସାଧନ କରିବା—Bilopibā ବିଲୋପା **विलोपना** To destroy.

ବଲ୍ଲୋଭନ—ସ. ବ (ବ+ଲୁଭ୍ ଧାତୁ (ଣିଚ), ଲୋଭ ଧାତୁ=ଲୋଭ-ଜାତ ଇଚ୍ଛା ଦେବା+ଭାବ. ଅନ)—Bilobhana ୧ । ଲୋଭ ଦେଖାଇବା—1. Tempting. ୨ । ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇବା—2. Alluring. ୩ । ମନ ଭୁଲାଇବା—3. Charming; fascinating; enchanting. ୪ । (ବ+ଲୋଭ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ)—ଲୋଭନୀୟ ବସ୍ତୁ—4. A tempting thing.

ବଲ୍ଲୋମ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ଉତ୍ତ, ଓଲଟା, ବିପରୀତ+ଲୋମନ୍=ଶରୀର ଲୋମ)—Biloma ୧ । ପ୍ରତିକୂଳ; ବିପରୀତ—1, Adverse; contrary. ୨ । ଓଲ୍ଟା; ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତ—2. Inverted; reversed; reverse. (ଉ—କଥାରେ ଅଳ୍ପ ଯେ କଥା ବଲ୍ଲୋମ, କରଣ ପୂର୍ବଇଲ୍ଲ ସୁଯୋଧନ କାମ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ) ୩ । ଲୋମଶୂନ୍ୟ—3. Furless; hairless. ୪ । ଲୋମର ଓହାଡ଼ରୁବ—4. Against the grain. ୫ । ଭିନ୍ନ—5. Different.

ସ. ବ—୧ । ବ୍ୟତିକ୍ରମ; ବ୍ୟତ୍କ୍ରମ; ସ୍ୱାଭାବିକ ଧାରାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ—1. Inversion of natural order. ୨ । ସର୍ପ—2. Snake. ୩ । ବରୁଣ ଦେବତା—3. The Hindu God of ocean. ୪ । ବରୁଣ ଗଛ—4. Capparia Trifolia; Crataeva Religiosa (tree) ୫ । କୁକୁର—5. Dog. ୬ । (ଗଣିତ) କୈରାଶିକ ଫଳ ଜ୍ଞାପକ କ୍ରିୟାବିଶେଷ—6. (mathematics). The process of the simple rule of three. ୭ । ପାଣି କାଢ଼ିବାର ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—7. A kind of wheel for lifting water. ୮ । ସଙ୍ଗୀତରେ ୨ ଗୋଟି ସ୍ୱରର କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଜନ୍ମ ଗତ୍ତ—8. The gradually diminishing course of the tunes in music. ୯ । ସ୍ୱାଭାବିକ ଧାରାର ବିପରୀତ କ୍ରମ—9. Reverse of the natural order. ଦେ. ବ—୧ । କଥାର ବେଠିକଣା—1. Want of consistency in one's words or promise. ୨ । କଥା କହିବାର ଅସମ୍ବଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା—2. Want of sequence in one's expressions or speech. (ଯଥା—ଦୂର ବସ୍ତୁସରେ ତାଙ୍କ କଥାର ବଲ୍ଲୋମ ଘଟିଲଣି ।) ୩ । ମାଉଁଳଠାରୁ ପିଉଁଳୁଳ ମାତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—3. The state of the caste of one's father being lower than that of one's mother. (ଉ—ବଲ୍ଲୋମେ ଜନ୍ମ ମୋର ଦେହ, ଏଣୁ ଦୂଷିତ ଲୁଲ ଯାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ଦେ. ବଣ—ଅସମ୍ବଦ୍ଧ—Disjointed; incoherent.

ବଲ୍ଲୋମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କଥା କହିବା ସମୟରେ Biloma karibā ବକ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟ ଛାଡ଼ିଯିବା—To leave କଥା ରାଖା out parts of a narration unsaid.

ବଲ୍ଲୋମକ୍ରିୟା—ସ. ବ (ବଲ୍ଲୋମ+କ୍ରିୟା)—Bilomakriyā ବୈପରୀତ୍ୟ; ପ୍ରତିପ୍ର—Inversion; inverse operation.

ବଲ୍ଲୋମଜ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବଲ୍ଲୋମ=ବ୍ୟତ୍କ୍ରମ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bilomaja ଜାତୀୟ ବୟସର ବ୍ୟତିକ୍ରମରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା (ସନ୍ତାନ), ଉଚ୍ଚ-ଜାତୀୟ ମାତା ଓ ନୀଚଜାତୀୟ ପିତାଙ୍କ-ଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ (ସନ୍ତାନ)—Born of a mother of superior caste by a father of inferior caste. [ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗର୍ଭରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଔରସରୁ, କ୍ଷତ୍ରିୟା ଗର୍ଭରେ ବୈଶ୍ୟ ଔରସରୁ ଓ ବୈଶ୍ୟା ଗର୍ଭରେ ଶୂଦ୍ର ଔରସରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ବଲ୍ଲୋମଜ କୁହାଯାଏ ।]

ବଲ୍ଲୋମଜ, ବଲ୍ଲୋମଜାତ, ବଲ୍ଲୋମଜାତପୁତ, ବଲ୍ଲୋମଜା, ବଲ୍ଲୋମଜାତା, ବଲ୍ଲୋମଜାତପୁତା } ଅନ୍ୟରୂପ / ସ୍ତ୍ରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲ୍ଲୋମଜିହ୍ୱ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଲ୍ଲୋମ+ଜିହ୍ୱା)—ହସ୍ତୀ—Bilomajihwa Elephant.

ବଲ୍ଲୋମବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ (ବଲ୍ଲୋମ= ବବାହର ଜନ୍ମବର୍ଣ୍ଣସ୍ୱ+ବର୍ଣ୍ଣ =ଜାତି)—ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର—Bilomabarnna A mixed caste consisting of persons born of lower caste father and higher caste mother.

ବଲ୍ଲୋମ ବଧି—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବଲ୍ଲୋମ+ବଧି)—ବପଗ୍ରତ ନିୟମ; ଓଲଟା ନିୟମ—Inverse rule.
Biloma bidhi

ବଲ୍ଲୋମ ବିବାହ—ସ. ବ (ବଲ୍ଲୋମ+ବିବାହ)—ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ନୀଚବର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷର ବିବାହ—Marriage between a woman of a higher caste and a man of lower caste.
Biloma bibāha

ବଲ୍ଲୋମଲୋମ—ଦେ. ବ—୧ । ଓଲଟାପାଲଟା—1. Topsy-turvy.
Bilomaloma (ଉ—ବଲ୍ଲୋମ ଲୋମ ବର୍ଣ୍ଣସ୍ତୋମ ଏ କାମଦରକୁ ଓଲଟାପାଲଟା କରିଦା ଦାରକ—ଭଟ୍ଟି. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।) ୨ । ଛନ୍ଦୋ-ବିଶେଷ; ଲୋମବିଲୋମ (ଦେଖ)—2. Lomabiloma (See) ୩ । ପୋଷଟାପୋଷଟି—3. Mutual dragging. (ଉ—ବଲ୍ଲୋମଲୋମ ଗଡାଗଡି ବଣେ, ବରାହ ବଧ ଖାଇ ଖାଇ କୋଣେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।)

ବଲ୍ଲୋମୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଆମଲକୀ; ଅଁଳା—Bilomi Embelic Myrobalan.

ବଲ୍ଲୋର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବଲ୍ଲୁର; ବଲ୍ଲୌର=ସ୍ଫଟିକ; ତୁଲ. ସ. ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ)—୧ । କାଚ—1. Glass. ୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛ ଧଳା ବେଲୋୟାରି ପଥର; ସ୍ଫଟିକ—2. Quartz ୩ । ବହୁ କୋଣ-ବିଶିଷ୍ଟ କାଚ—3. Prism glass; cut glass. ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । କାଚରେ ନିର୍ମିତ—1. Made of glass. ୨ । ସ୍ଫଟିକମୟ—2. Made of quartz.
Bilori ବିଲୌର

ବଲ୍ଲୋର ଚୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—କାଚର ବଳୟ—Glass bangles.
Bilori churdi ବେଲୋୟାରି ଚୂଡ଼ୀ ବିଲୌରି ଚୂଡିଆ (ବଲ୍ଲୋର କାଚ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲ୍ଲୋର ଝାଡ଼—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—କାଚର ବହୁଶାଖାବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଦୀପ—Bilori jhārda Glass lamp; glass chandellier. ବେଲୋୟାରୀ ଝାଡ଼ ବିଲୌରି ଝାଡ

ବଲ୍ଲୋର ବର୍ତ୍ତନ—ବୈଦେ. ବ—କାଚ ବାସନ—Glassware; Bilori barttan ବୋଲୋୟାରୀ ବାସନ glass utensil. ବିଲୌରି ବରତନ (ବଲ୍ଲୋର ବରତନ, ବଲ୍ଲୋର ବାସନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବଲ୍ଲୋଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବ+ଲୁଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା+ଘଞ୍ଜ. ଅ)—୧ । ଚଞ୍ଚଳ; ଚପଳ—1. Quick; fickle; (ବଲ୍ଲୋଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) rest-less. ୨ । କମ୍ପମାନ—2. Quivering; shivering.
Bilolita

ବଲ୍ଲୋଳନ—ସ. ବ (ବ+ଲୁଲ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)—ଦୋଳାଇବା—Shaking.
Bilolana

ବଲ୍ଲୋଳିତ—ସ. ବିଣ (ବ+ଲୁଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଲମ୍ବିତ—1. Hanging. ୨ । ଆଲୁଲାୟିତ—2. Waving; dishevelled.

ବଲ୍ଲୋ(ଲୋ)ହିବା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବଲ୍ଲୋଭନ)—୧ । ମନକୁ ମୁଗ୍ଧ କରାଇବା; ମନ ଭଞ୍ଜାଇବା—1. To charm; to enchant. ୨ । ଲୋଭ ଦେଖାଇବା—2. To allure; to tempt. ୩ । ପୁରସ୍କାର ବା ଉପଢ଼ୌକନ ଦେବା—3. To make a present. (ଉ—ବଧୂ ଭଳକି ସ୍ମିତାରଭନ ଘେନ; ବଲ୍ଲୋହିଲେ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ଭିନ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।) ୪ । (ବନ୍ଧୁ ଆଦିଙ୍କୁ) ସମ୍ମାନ କରିବା; ସତ୍କାର କରିବା; ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା—4. To entertain or welcome friends and guests. ୫ । ଅନ୍ନ ଆଦି ପରୋଷିବା; ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟିବା—5. To distribute; to serve food. (ଉ—ବଲୋହିବା ପାଇଁ ଆସ୍ତୀନ ଦରନେ, ଅସିଥିଲା ଜେମା ମହାଶୀଗହଣେ । ଅଜସ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର. ଶେଷବଦ୍ଦୀ ଗୀତଭା ।) ୬ । ଆଦର କରିବା—6. To show respect. ୭ । ଅଦରିବା; ଗ୍ରହଣ କରିବା—7. To admit or accept a person or thing as one' own. ୮ । ବରଣ କରିବା—8. To choose. ୯ । ଦେବା; ବିତରଣ କରିବା—9. To give; to distribute. (ଉ—ବଲ୍ଲୋହିଲେ ନାହିଁ ଆନେ, ବିବେକ ପ୍ରଭୁ ସମାନେ, ନାହିଁ ବସ ସିଦ୍ଧାସନେ ଅଉଷଦ୍ଧକରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।) ୧୦ । (ସ. ବଲ୍ଲୋଡ଼ନ) ଗୋଳାନ ମଡ଼ିବା; ଗୋଳାଇବା—10, To agigate; to mix up; to churn ୧୧ । (ସ. ବଲ୍ଲୋଳନ ଗୁଳିୟେ ଦେଓୟା ଛନ୍ନଭିନ୍ନ ବା ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରିବା—11, To ruin to depredate.
ବଲୋନା, ବିଲୋଡନା ବିଲୋରନା

ବଲ୍ୱ—ସ. ବ. (ବଲ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା+ସଜ୍ଞାର୍ଥେ. ବ)—
Bilwa ୧ । ଶାଫଳ; ବେଲ (ଗଛ ଓ ଫଳ)—1. The Bael fruit; Aegle Marmelos (tree and fruit ୨ । ଏକ ପଲ ପରିମାଣ—2. The measure of one pala; $\frac{1}{16}$ of a seer.

ବଲ୍ୱ ପେଶିକା—ସ. ବ—ଯେଉଁ କଞ୍ଚା ବେଲ ଖଣ୍ଡମାନ ଖରାରେ Bilwa pesikā ଶୁଖାଇ ରଖାଯାଇ ଥାଏ; ବେଲ ଶୁଖା—(ବଲ୍ୱ ଶଳ୍କଟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Raw Bael fruit. cut into slices and dried.

ବଲ୍ୱାନ୍ତର—ସ. ବ—ନର୍ମଦା ନଦୀ ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ବନ୍ୟ କଣ୍ଟକୀ ବୃକ୍ଷ. Bilwāntara ବିଶେଷ—A tree growing wild on the ତେ. ବେଣୁଭୁରୁଚେଟ୍ଟୁ, banks of the Nerbudda river. [ଦ୍ର—ଏହାର ଯତ୍ନ ଶର୍ମା ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ପତ୍ର ଏବଂ ଫୁଲ କାନ୍ତି ଫୁଲ ପତ୍ର, ବୃକ୍ଷର ଗାତ୍ର କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ।]

ବଲ୍ଲ—ସ. ବ. (ବଲ+ଲ)—୧ । ଜଳମୟ ଭୂମି—1. Marshy Billa place. ୨ । ଜଳାଶୟ—2. Tank. ୩ । ଆଲବାଲ; ଗଛ ମୂଳେ ପାଣି ଛାଲବା ନମନ୍ତେ କରିଯାଇଥିବା ଗଲା—3. A basin raised round the root of a.

Digitized by srujanika@gmail.com

tree for watering it. ୪ । ହେଙ୍ଗୁ— 4. Assafœtida. ୫ । ବେରୁ ଗଛ (ଦେଖ) 5. Bheru tree (See)

ବିଲ୍ଲସୂ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଦଶ ଗୋଟି ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରି ସାରି ଅଛି— Billasū A mother of ten children.

ବିସ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ପ୍ରବେଶ କରିବା— Bis (root) To enter.

ବିଶ୍—ସ. ବ. (ବିସ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) — Biś ପୁଂ—୧ । ବୈଶ୍ୟ; ବଣିକ୍ ଜାତି—1. The trading caste amongst the Hindus. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ— 2. Man. ସ୍ତ୍ରୀ—ଂ । କନ୍ୟା—3. Daughter. ୪ । କୁମାରୀ—4. A virgin; a maid. ସ. ବ୍ୟାପକ—Pervading; spreading. ପ୍ରା. ବ. (ସ. ବିଷୟୀ)—୧ । ସମ୍ପର୍କ; ସମ୍ବନ୍ଧ—1. Connection. ୨ । ବିଷୟ—2. Matter. (ଯଥା—ମୋ ଭଲଆ ଅବା ବେପାରୀର ଜାହାଜ ଖବରରେ କ ବିଶ୍ ଅଛି ?) ଦେ. ବ ଓ ବିଶ. (ସ. ବିଂଶତି; ପ୍ରା. ବୀସତି, ବୀସା)—କୋଡ଼ିଏ— (ବିଶି—ଅନ୍ୟରୂପ) Twenty. (ଉ—ଠାରୁ ଠୁରୁ ଉଶେଣ୍ ବିଶ୍— ଉଗ।) [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କୋଡ଼ିଏ ସ୍ଥାନରେ କଣ୍ କ୍ୱଚିତ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ପୁଙ୍କେ ଓଡ଼ିଆରେ କୋଡ଼ିଏ ଅର୍ଥରେ ବିଶ୍ ବ୍ୟବହାର ଦେଖିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ,ଯଥା- ବିଶି ଦସ୍ତି ପଦକା=ଯେଉଁ ପଦକାର ଲମ୍ବ ୨୦ ଦସ୍ତି; ବିଶା ଶବ୍ଦେ=୧୨୦; ବିଶା ଦୁଇଶ=୨୪୦] ବୀସ

ବିଶ୍‌କୁଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବିସ୍‌କୁଟ୍)—ଦୁଇଥର ଭଜା ହୋଇଥିବା ବିସ୍‌କୁଟ୍ ବିସ୍କୁଟ୍ ଓ ବନ୍ଧୁଦନସ୍ଥାୟୀ ମଇଦାର ବା ଯବ ଅଟାର ପିଷ୍ଟକ- ବିଶେଷ—Biscuit. (ବିଶ୍‌କୁଟ୍, ବସିକୁଟ୍, ବଶିକୁଟ୍, ବଶୁକୁଟ୍, ବିସ୍କୁଟ୍— ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍‌ରାମ୍—ଦେ. ବ—(ସ୍ତବକ ରାଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଭାବରେ ଠିଆ ହେବା ବିଷୟକ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ. ବିଶେଷ)—ଦୁଇ ହାତ ଲମ୍ବାଇ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଠିଆ ହୁଅ— (a term of drill) Stand-easy.

ବିଶ—ସ. ବ (ବିସ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କର+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । (ପ୍ରା) Biśa ମୃଣାଳ; ପଦ୍ମନାଡ଼—1, The stalk or stem of lotus. ୨ । (ପୁଂ) ବୈଶ୍ୟ ଜାତି—2. The Baiśya caste. ୩ । ମନୁଷ୍ୟ—3. Man. (ଦ୍ର-ବିଶ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ବାଣିଜ୍ୟେ ବିଶ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷବିଳାସ ।) ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) କନ୍ୟା—4. Daughter; girl. ୫ । କୁମାରୀ— 5. Virgin; maid. ସ. ବିଶ—ବ୍ୟାପକ—Pervading. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ବୋଧ ହୁଏ ବଂଶ ଗ୍ରାମ ସମଷ୍ଟିରୁ) ପ୍ରଗଣା; ଜଳ୍ୟର ବିଭାଗ; ଗ୍ରାମଯୁଞ୍ଜ— Pergannah; a group of villages.

ବିଶ ଆଙ୍ଗୁଳି—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ତର୍ଜନୀ; ବଣିଆଙ୍ଗୁଠି— Biśa āṅguḷi The index finger.

ବିଶଙ୍କ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ନାହିଁ+ଶଙ୍କା=ଭୟ)— Biśaṅka ୧ । ନିର୍ଭୟ; ଶଙ୍କାରହିତ—1. Fearless; free (ବିଶଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) from apprehension or misgivings. ୨ । ନିରାପଦ—2. Safe; secure.

ବିଶ(ସ)ଙ୍କଟ—ସ. ବିଶ (ବ+ସମ୍+କଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Biśa(sa)ṅkaṭa କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବିଶାଳ; ଅତି ବୃହତ୍— Huge; gigantic.

ବିଶଙ୍କମାନ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବ+ଶନକ୍ ଧାତୁ=ଆଶଙ୍କା କରିବା+ Biśaṅkamāna କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଆଶଙ୍କା କରୁଥିବା; ଅନିଷ୍ଟ (ବିଶଙ୍କମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆଦର ଆଶଙ୍କାକାରୀ—Fearing; apprehensive.

ବିଶଙ୍କିତ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବ+ଶଙ୍କ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବିଶେଷ Biśaṅkita ଶଙ୍କାଗ୍ରସ୍ତ; ଭୀତ—1. Apprehensive; fright- (ବିଶଙ୍କିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ened. ୨ । ଶଙ୍କାମୁକ୍ତ—2. Free from misgivings or apprehension.

ବିଶଦ—ସ. ବିଶ (ବ+ଶଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା; ନିର୍ମଳ ହେବା+ Biśada କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶୁଭ୍ର; ଧଳା—1. White. ୨ । ନିର୍ମଳ; ପରିଷ୍କୃତ—2. Clean; purified. ୩ । ସ୍ୱଚ୍ଛ— 3. Transparent; pellucid. ୪ । ସ୍ପଷ୍ଟ— 4. Clear. ୫ । ସ୍ପଷ୍ଟ; ଦୃଷ୍ଟ—5. Manifest- apparent. ୬ । ପ୍ରସନ୍ନ; ଅନୁକୂଳ—6. Favoura; ble; gracious. ୭ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—7. Grace- ful; beautiful. ୮ । ବିବର୍ଣ୍ଣାବୟବଯୁକ୍ତ; ଶୁଦ୍ଧଶରୀର- ଯୁକ୍ତ—8. Pure-bodied. ସ. ବ—ଶୁଭ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ— White colour.

ବିଶଦକର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ବିଶଦ+କର=କରଣ)—ଚନ୍ଦ୍ର— Biśadakara The moon. [ଉ—ବିଶଦକର ଗୋଟାଏ ଅନ୍ଧାର, ବିଶଦ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କର। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷ- ବିଳାସ।]

ବିଶଦଭାନୁ—ସ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. [ଉ—ବିଶଦଭାନୁ Biśada bhānu ଭାନୁ ଏ ବିଲ୍ବକ୍ଷ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷବିଳାସ] ବିଶପ୍-ବୈଦେ. ବ(ଇଂ. ବିଷପ୍)-ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମଯାଜକ-- Biśap ବିଶପ ବିସପ Bishop.

ବିଶପ୍ରିକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବିଷପ୍ରିକ୍)—ବିଶପ୍‌ଙ୍କ ଇଲ୍ଲକାଭୁକ୍ତ Biśaprik ଦେଶାଂଶ—Bishopric.

ବିଶୟ—ସ. ବ (ବ+ଶୀ ଧାତୁ=ସନ୍ଦେହ କରିବା+ଭାବ. ଅ)— Biśaya ସଂଶୟ; ସନ୍ଦେହ—Doubt.

ବିଶର—ସ. ବ (ବ+ଶୃ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଭାବ. ଅ)— Biśara ହତ୍ୟା; ବଧ—Murder; slaughter.

ବିଶର୍ବ(ର୍ବା)—ପ୍ରା. ବ (ସ. ବିଶ୍ରବସ୍; ବିଶ୍ରବାଃ)—ବିଶ୍ରବାଃ; ବିବଶର Biśarba(rbā) ପିତା; ଋଷିବିଶେଷ—Name of a sage; the father of Rāvaṇa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶର୍ମା(ର୍ମୀ)—ବେଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଫା. ବେସରମ୍)—Bisarmā(rmī) ବେଶରମା; ନର୍ଲଜ୍ଜ—Shameless. [ବିଶରମା(ର୍ମୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବେସରମ **बेसरमा**

ବିଶ(ଶା)ଳ ପାତି—ବେ. ବିଣ. (ପ୍ରଦାର୍ଥ) (ସଂ. ବିସର୍ପୀ=ଇତସ୍ତତଃ Biśa(śā)la pāti ଗମନଶୀଳ; ହିମା. ବିସଲ=ଛିଦ୍ର, ଜାଲ; **विषाह** ପଛିବ ଓ ପଡୁ)—୧ । ଅତି ଦୁଷ୍ଟ—1. Very [ବିଶ(ଶା)ଳ ପାଇଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] wicked. ୨ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହ— 2. Very thin-bodied; emaciated. ୩ । ଅସ୍ଥିର; ଅଶାନ୍ତ; ଚଞ୍ଚଳ—3. Restless. ବେ. ବ—ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହ-ବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—A thin-bodied wicked person.

ବିଶଲ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ନାହିଁ+ଶଲ୍ୟ=ଶେଲ)—Bisalya ୧ । ଶଲ୍ୟରହିତ; ଶଙ୍କୁରହିତ; ଯାହା ଦେହରୁ ବିବ (ବିଶଲ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶର କଢ଼ା ଯାଇଅଛି—1. Having an arrow extracted from the body. ୨ । ଯାତନା ଶୂନ୍ୟ—2. Free from agony or pain. ୩ । ଚିନ୍ତାମୁକ୍ତ—3. Relieved from anxiety. ବେ. ବ—ବିଷହର ଔଷଧ—An antidote against poison. (ଉ—ବିଶଲ୍ୟକୁ କରିବା ରମ୍ଭ ଭଣ୍ଡି, ବଇରିଣକୁ ମୋଡେ ବାଟ ବଣ୍ଡି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ବେ. ବିଣ—ବିଷହାସ୍ତ—Freeing from the effects of poisoning; preventive of poisoning. (ଉ—ବିଶଲ୍ୟ ରମା ଗ୍ରାସଡେ ବିବିଷ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।)

ବିଶଲ୍ୟ କରଣ—ସଂ. ବ—ଦେହରେ ବିବ ଢୋଇଥିବା ବାଣ ଆଦିକୁ Bisalya karaṇa କାଢ଼ି ଦେବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—Extraction of an arrow which has entered the body.

ବିଶଲ୍ୟ କରଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବିଶଲ୍ୟ+କୃ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. Bisalya karaṇī ଈ)—ବିବ ବାଣର ବହିଷ୍କାରକ ଓ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ଲତାବିଶେଷ; ଅମର ମହୌଷଧ ଲତା—A plant said to possess the property of restoring a dead man to life and extracting a dart. [ଦ୍ର—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ ଶକ୍ତିବେଧ କରିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେଲେ ଓ ହନୁମାନ୍ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତକୁ ଲଙ୍କାକୁ ଉଠାଇ ଆଣିବାରୁ ସେହି ପର୍ବତରେ ଥିବା ଏହି ଲତାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ମଣ 'ବିଶଲ୍ୟ' ହୋଇ ଉଠି ବସିଲେ ।] ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଔଷଧ-ଗୁଳ୍ମ—2. A kind of herbarious plant. [ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ବଲକାରକ, କ୍ରଣସନ୍ଧାସ୍ଥକ, ରକ୍ତସ୍ରାବ ନିବାରକ ଓ ରକ୍ତାତିସାରନାଶକ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।) ବେ.ବ—**संजीवनी बुटी, लक्ष्मन जडी** ୧ । ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ—1. A never-failing medicine. ୨ । ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧ—2. A life-restoring medicine. (ଉ—ଏହେ ଔଷଧି ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ, ବିଶଲ୍ୟ କରଣୀକି ଯେହ୍ନ ବେନ, ସନ୍ଧାନ କରଣୀ ଔଷଧି ଭିନ, ଚତୁର୍ଥେ ସବସ୍ତି କରଣୀ ଯେନ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବଚନ ରମାୟଣ ।) ୩ । ସୋମଗୁଳ୍ମାଦି ବର୍ଗର ଆୟାପାନା ବିଦେଶୀ ଶାକଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ; ବଣ ସେବତା—2. A herbarious plant; Eupatorium Ayapana. [ଦ—ଏହାର ପତ୍ର ଅଯମ୍ବୁଖୀ ଓ ମାଛ ପର ଲମ୍ବା ଓ କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇ ଡେଙ୍ଗରେ ମିଶିଥାଏ । କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ଛେଚି ବା କାଟି ଦୋଇଗଲେ ଏ ଗଛର ପତ୍ର ଛେଚି କର ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବାନ୍ଧି ଦେଲେ ବ୍ୟଥା କମିଯାଏ ଓ କ୍ଷତ ମଧ୍ୟ ଭଲ ହୋଇଯାଏ । ଏଥିର ଫଳ ପଞ୍ଚଶିଗ୍ରଳ ଓ ବହୁଲୋମଯୁକ୍ତ ।] ୩ । ଭଗବତ ବର୍ଗର ଲଟାଳଆ ହାପରମାଳୀ ଗୁଳ୍ମ—Vallaris Heyani. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ର ଅଯ-**रामशर** ମୁଖୀ ଓ ପୁଷ୍ପ ଚକ୍ରାକୃତିବିଶିଷ୍ଟ, ଫୁଲ ଧଳା ଓ ସୁଗନ୍ଧ ଏକ ଥୋପା ଥୋପା ଫୁଟେ । ଫଳ ଲମ୍ବା; ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ଫଳ ଧରେ । ଯୋଗେଶ୍ୱର । ଏଥିର ସଂ. ନାମ ଭଦ୍ରବଲ୍ଲୀ, ଶୀତଘ୍ନୀରୁ, ଭୂମିନ୍ତ, ଅଷ୍ଟପାଦିକା, ଭଦ୍ରମଲ୍ଲୀ, ଭଦ୍ରମୁଞ୍ଜ; ଏହା ବ୍ରଣ, ରକ୍ତ କ୍ଷତ ଓ ନାଡ଼ୀବ୍ରଣନାଶକ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ]

ବିଶଲ୍ୟ କରଣୀ କାଠି—ସାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କାଠି ବିଶେଷ—Bisalya karaṇī kāṭhi A twig selected from the twigs of the nest of a Kumbhāṭuā bird; said to possess the miraculous property of opening a locked door. [ଦ୍ର—କୁମ୍ଭାଟୁଆ ସେଉଁ ବସାରେ ପିଲା କର, ପିଲା ବଢ଼ିଲା ପରେ ବସା ଖଡ଼ ଗୁଲି ଯାଇଥାଏ, ସେହି ବସା ସେଉଁ କାଠିମାନଙ୍କରେ ନର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ, ସେହି କାଠିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସ୍ୱଥ ଗୁଲୁଥିବା କନ୍ଥରେ ପକାଇ ଦେଲେ କାଠିମାନ ଘୁସିଯାଏ; ମାତ୍ର ସେଉଁ ଖଣ୍ଡିକ ହଜାଣି ଉଠେ, ସେହି କାଠିକୁ ବିଶଲ୍ୟ-କରଣୀ କାଠି କୋଲ୍ଲାଯାଏ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ଏ କାଠିକୁ ଯେ କୌଣସି କବାଟର କୋଳପରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ କୋଳପ ମନକୁ ଫିଟିଯାଏ । ଚୋରମାନେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

ବିଶଲ୍ୟକୃତ୍—ସଂ. ବିଣ.—(ବିଶଲ୍ୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । Bisalya kṛut ଯାତନା ମୁକ୍ତ—1. Freed from pain. ୨ । ଯାତନାନାଶକ—2. Alleviating pain. ୩ । ଯାହା ଦେହରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ଶରକୁ କାଢ଼ି ପାରେ—3. Having the powers of extracting an arrow which has penetrated into the body. ସଂ. ବ—ବିଶଲ୍ୟକରଣୀ (ମ) (ଦେଶ) କ୍ଷତ ଓ ବେଦନା-ନାଶକ ଲତାବିଶେଷ—Echites Dichotoma; **हापरमालि; रामशर** Vallarius Heynei (Kirtikar); a kind of herbarious creeper.

ବିଶଲ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଶଲ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଗର୍ଭବେଦନାରୁ ମୁକ୍ତା Bisalyā (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) Delivered from travail. ସଂ. ବ—୧ । ଗୁଳ୍ଫ ଲତା (ଦେଶ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

1. Gulañcha creeper (See) ୨ । ଅଗ୍ନିଶିଖା ବୃକ୍ଷ—2. Gloriosa Superba (tree). ୩ । ଦନ୍ତୀ (ବୃକ୍ଷ) (ଦେଖ)—3. Danti (tree) (See). ୪ । ଅଜମୋଦା—4. Carum Roxburghillm.

ବିଷସ—ସଂ. ବି.—(ବି+ଶସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । Bisasa ବଧ; ହତ୍ୟା—1. Slaughter. ୨ । (…+କରଣ. ଅ)—ଖଡ୍ଗ—2. Sword.

ବିଷସ୍ତ—ସଂ. ବିଶ.—(ବି+ଶସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Bisasta ୧ । ହତ—1. Killed. ୨ । ଛିନ୍ନ—2. Cut off. ୩ । ସୁସଭ୍ୟ—3. Civilized. ୪ । ଅତୀତ—4. Past.

ବିଶା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବିଶ୍ଵା=ପରିମାଣ ବିଶେଷ=୨୦ ପଲ; ସ୍ତା. ବିଶା; Bisa ହିନ୍ଦୀ ସଂ. ବିଂଶ=କୋଡ଼ିଏ; ସାଧାରଣତଃ ବିଶାକ ୨୦ ପଲ ବିଶା ଥିବାରୁ; ହିନ୍ଦୀ ସଂ. ବିଶିଖ)—୧ । ଆଠର, କୋଡ଼ିଏ, **ବୀସି** କାଇସି ବା ପଚିଶି ପଲ ଓଜନ କରିବାର ଯନ୍ତ୍ର; ଭୁଲା ଯନ୍ତ୍ର—1. A weighing instrument having one pan suspended from one end of a rod, the other end acting as a fulcrum; the Roman balance; steel yard. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ କାଠିର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ ପରୁଡ଼ି ଝୁଲୁଥାଏ ଓ ସେ କାଠିର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସୂତା ଲାଗିଥାଏ; ସେହି ସୂତାରୁ କାଠିର ଚଢ଼ିତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁଞ୍ଚାଇବା ଦ୍ୱାରା ପରୁଡ଼ିରେ ରଖାଯିବା ଜନସର ଓଜନ ଜଣା ପଡ଼େ ।] ୨ । ଏକ ବିଶା ଓଜନ ପଦାର୍ଥ—2. An article weighing a Bisā, ଦେ. ବିଶ—ଏକ ବିଶା ପରିମିତ—Weighing one Bisā. [ଦ୍ର—ଏକ ବିଶା=ପ୍ରାୟ କଚ୍ଚା ୧ ସେର; ସାଧାରଣ ବିଶା=୨୦ ପଲ; ବିଶା ଯନ୍ତ୍ରର ଏକ ପାଖରେ ଯେଉଁ ପାତ୍ରଖଣ୍ଡି ଝୁଲୁଥାଏ ଓ ଯାହାରେ ଓଜନ କରିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖାଯାଇ ଓଜନ କରାଯାଏ, ତାକୁ ପରୁଡ଼ି କହନ୍ତି; ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡର ଏକ ମୁଣ୍ଡରେ ପରୁଡ଼ି ଝୁଲୁଥାଏ ତାକୁ ବିଶାକାଠି ବୋଲାଯାଏ । ତିନ ପ୍ରକାର ବିଶା ଚଳିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ନରୁଙ୍କା ବିଶା=୧୮ ପଲ (ଏଥିରେ ବାସନକୁସନ ତଉଲ ହୁଏ ।) କାଟୁଆ ବିଶା=୨୫ପଲ (ଏଥିରେ ତେଲ ଆଦ ତଉଲ ହୁଏ । ଏହା ଗଡ଼ଜାତରେ ଚଳେ ।) ଦେଶୀ ବିଶା=୨୦ ପଲ (ଏଥିରେ ମାଲ ଆଦ ତଉଲ ହୁଏ ।)]

ବିଶାଂପତି—ସଂ. ବି. (ସଂ. ବିଶାମ୍=ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର+ପତି) Bisāmpati ରାଜା—A king.

ବିଶାକାଠି—ଦେ. ବି—ବିଶାଯନ୍ତ୍ରର ଦଣ୍ଡ (ଯାହାର ଏକ ମୁଣ୍ଡରେ ପରୁଡ଼ି Bisākāṭhi ଝୁଲୁଥାଏ)—The yard or beam of a ବିଶାର ଦାଁଡ **तराजुका डंटा** Bisā contrivance.

ବିଶାଖ—ସଂ. ବି (ବିଶାଖା=ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଅ; ଏହାଙ୍କୁ Bisākha ବିଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ର ଶିଶୁକାଳରେ ପାଳିଥିଲେ)—୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ—1. Kārttikeya. ୨ । ଯାଚକ; ଭିକ୍ଷୁ; ଭିକାରୁ—2. A beggar. ୩ । ପୁନର୍ନବା; ପୁରୁଣିଶାଗ—3. Hogweed. ସଂ. ବିଶ (ବି+ଶାଖା)—(ବିଶାଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) Branchless.

ବିଶାଖ ଯୂପ—ଦେ. ବି—ପୌରାଣିକ ବନବିଶେଷ—Name of a Bisakha jūpa mythological forest. [ଦ୍ର—ବିଶାଖ ଯୂପ ବନ ସେ ଯଦ୍ଦଉ ସ୍ଥାନେ, ଥିଲା ଉହିଁ ରହିଲେ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ନନ୍ଦନେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ବିଶାଖା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବି+ଶାଖ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ Bisākhā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଷୋଡ଼ଶ ନକ୍ଷତ୍ର—1. The 16th asterism. [ଦ୍ର—ଏହାର ରୂପ ତୋରଣାକାର ଓ ଏହା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ ଦ୍ୱିତାରକାଯୁକ୍ତ ।] ୨ । ରାଧିକାଙ୍କର ଅଷ୍ଟସଖୀ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ସଖୀ—2. Name of one of the eight female companions of Rādhā. ଦେ. ବିଶ—୧ । ଶାଖାବିହୀନ—1. Branchless. [ଦ୍ର—ବିଶାଖା ସ୍ୱଭାବେ-ବିଶାଖାପତ୍ର ମୂଳ ଛନ୍ଦ ଭାବ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିଚ୍ଛିନ୍ନ-ବିହୀନ—2. (figurative) Bereft of or separated from one's beloved one. ଦେ. ବି-ଡାଳ—A high branch. [ଦ୍ର—ବିଶାଖା ଅତିଲଘ, ବରସ୍ତମନା କରଗତ କଲା । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ-ଚିନ୍ତାମଣି ।]

ବିଶାଖାପତି—ସଂ.ବି (ଚତୁର୍ଥୀତତ୍;ବିଶାଖା+ପତି)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. Bisākhāpati [ଦ୍ର—ବିଶାଖାପତି ମୂଳଛନ୍ଦ ଭାବେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

ବିଶାଖା ପ(ପା)ଟଣ(ନ,ଣା,ନା)——ଦେ. ବି (ସଂ. ବିଶାଖ+ପତ୍ତନ)—Bisākhā pa(pā)ṭaṇa(na,ṇā,nā) ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଗଞ୍ଜାମ ବିଶାଖାପତ୍ତନ } ଅନ୍ୟରୂପ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ବିଶାଖାପତ୍ତନ } ଓ ନଗର—Name of a district and town of the Madras Presidency to the south of the Ganjam district. **विशाखा पटना**

[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଇଂରେଜମାନେ ସହଜ କରି 'ଭାଇଜାଗ' ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ସମୁଦ୍ରୋପକୂଳସ୍ଥ ସ୍ଥାନ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ବିଶା ଦୁଇଶ—ଦେ. ବି ଓ ବିଶ (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ବିଂଶ ଅଧିକ Bisā duisa ଦ୍ୱିଶତ)—ଦୁଇଶତ ବିଂଶ; ୨୨୦—220; two ହୁଶବିଶ [ବିଶା ଦୁଇଶଅ(ଦ୍ୱ)—ଅନ୍ୟରୂପ] hundred and **दोसौबीस** twenty.

ବିଶା ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଶାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଓଜନ କରିବା—Bisā dharibā To weigh a thing by the Bisā. ଓଜନଦଣ୍ଡ ଧରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଶାବଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବଷ + ବଳ)—୧ । ଦେବୀଙ୍କ ନକଟରେ Bisābali ବଧଯିବା ବଳ ବା ବୋଦା—1. A victim ବଳୀ ବଳୀ slaughtered in front of a Goddess. ୨ । ବହୁତ ପ୍ରହାର—2. Excessive beating. ୩ । ହତ୍ୟା; ମାରଣ; ବଧ—3. Slaughter.

ବଶାବଳ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଳଦେବା—1. To slaughter Bisābali debā an animal as a victim to a (ବଶାବଳ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Goddess. ୨ । ହତ୍ୟା କରିବା ବଳୀ ଦେଓୟା 2. To kill. ୩ । ଖୁବ୍ ପ୍ରହାର କରିବା— **ବଳୀ ଦେନା, ବଳୀଦାନ କରନା** 2. To beat soundly.

ବଶାବଳ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦେବୀଙ୍କ ନକଟରେ ବଳରୂପେ Bisābali pāibā ହତ ହେବା—1. To be slaughtered (ବଶାବଳ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) as a victim to a Goddess. ବଳୀ ପାଓୟା ୨ । ହତ ହେବା—2. To be killed. ୩ । **ବଳୀଦନ ହୋନା** ଖୁବ୍ ମାଡ଼ ଖାଇବା—3. To be beaten excessively.

ବଶାର—ସ. ବ—୧ । ମତ୍ସ୍ୟ; ମାଛ—1. Fish. (ଉ—ବକ ପାଶରେ Bisāra ଜଳ ଘାଟେ, ବଶାର ଝୁଲହୁଁ ଚଢ଼ଟେ । ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେଘୋଶ ବଲାସ ।) ୨ । ମତ୍ସ୍ୟ ବଶେଷ; (ଶେଉଳ ମାଛ ?)—2. A kind of fish. (ଉ—ବଶାଟଃ ଶଲ୍ଲୁଲୀ ଗୃଥ ଗଡ଼କଃ ଶଲ୍ଲୁଲାର୍ଭକଃ । ଅମରକୋଷ ।)

ବଶାରଣ—ସ. ବ (ବ + ଶୃ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ, ଶାର ଧାତୁ=ବଧ କରିବା Bisāraṇa + ଭାବ ଅନ)—ମାରଣ; ବଧ; ହତ୍ୟା— Slaughter; murder.

ବଶାରଦ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବଶାଲ=ବୃହତ୍+ଦା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା Bisārada + କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଳ ସ୍ଥାନରେ ର)—୧ । ଦକ୍ଷ; ନପୁଣ; ଚତୁର—1. Clever; expert; skilful; capable. ୨ । ସାରଙ୍ଗମ; କୌଣସି ବଦ୍ୟାରେ ପ୍ରବୀଣ ବା ପଣ୍ଡିତ— 2. Versed in any branch of learning (ବଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ପଣ୍ଡିତ; ବଦ୍ୱାନ୍—3. Learned; wise. ୪ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ବଖ୍ୟାତ—4. Famous; celebrated. ୫ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—5. Chief; superior. ୬ । ବସ୍ତୃତ— 6. Extended. ୭ । ଗର୍ବିତ—7. Proud; vainglorious. ୮ । ନଜର କ୍ଷମତା ବା ବଳ ଉପରେ ଆସ୍ଥାବାନ୍—8. Confident of one's power or strength. ସ. ବ—ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ—Mimusops Elengi (tree). ଦେ. ବଣ—ବଶାଲକାୟ, ପ୍ରକାଣ୍ଡ —Gigantic. (ଉ—ବଶାରଦ ମହାଦ୍ରୁମ, ଅଗ୍ରତେ ଯେମନ୍ତ ଦ୍ରୁମ, ତଥା ଅପୂର୍ବ ସପ୍ତାମ, ଶାଗ୍ରମ ରତେ । ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।)

ବଶାରଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଋଦ୍ ଦୃଗ୍ଲଲୃ (କଣ୍ଟକୀ ଗୁଳ୍ମ)—Alhagi Bisāradā Mourorum (thorny plant). ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବଶାରଦ + ଆ)—ବଶାରଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Feminine of Bisārada.

ବଶାଲ—ସଂ. ବଣ (ବ + ଶାଲଚ୍, ବମ୍ବା ବଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା Bisāla + କର୍ତ୍ତୃ ଅଲ)—୧ । ଅତି ବୃହତ୍; ଖୁବ୍ ବଡ଼— 1. Gigantic; huge; vast. ୨ । ବସ୍ତୃତ; ଚଉଡ଼ା; ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—2. Wide; broad; extensive. ୩ । ସୁବଖ୍ୟାତ—3. Renowned; celebrated. ୪ । ଅତି ଉଦାର—4. Very liberal-minded. ସଂ. ବ—୧ । ମୃଗ ବଶେଷ—1. A kind of deer. ୨ । ପକ୍ଷିବଶେଷ—2. A kind of bird. ୩ । ବୃକ୍ଷ ବଶେଷ—3. A kind of tree. ୪ । ନୃପବଶେଷ —4. Name of a king. ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ବଶାଲତା) ବସ୍ତାର—1. Extent. (ଉ—ବଚ୍ଛପଣ ରହୁଚୁର ଶ୍ରୀନଗର, ବଶାଲରେ କରିଅଛୁ ଯେ ଆଦର । ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।) ୨ । ବଶାଲ (ଦେଶ) 2. Biswāla (See)

ବଶାଲକାୟ—ସଂ ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଶାଲ+କାୟ)—ବୃହତ୍ ଶରୀର- Bisāla kāya ବିଶିଷ୍ଟ—Huge-bodied; gigantic in (ବଶାଲଶରୀର, ବଶାଲଦେହ—ଅନ୍ୟରୂପ) stature. (ବଶାଲକାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଶାଲତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ [ବଶାଲ+ତ୍ୱାର୍ଥେ ତା(ତ୍ୱ)]—୧ । ପ୍ରକାଣ୍ଡତା; Bisālatā(twa) ବୃହତ୍ତ୍ୱ—1. Vastness; greatness. ୨ । ଓସାର—2. Width. ୩ । ବସ୍ତାର—3. Extent.

ବଶାଲ ହୃଦୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବଶାଲ+ହୃଦୟ)— Bisāla hṛudaya ଉଚ୍ଚମନାଃ; ଉଦାରହୃଦୟ—Magnanimous; liberal-minded. (ବଶାଲହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବଶାଲା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଶାଲ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଗଙ୍ଗା ଓ ଗଣ୍ଡକୀ Bisālā ନଦୀର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ନଗରବିଶେଷ— 1. Name of a town at the junction of the Ganges and the Gaṇḍakī. ୨ । ଉଜ୍ଜୟିନୀ ନଗରୀ- 2. The ancient city of Ujjain. ୩ । ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାରୁଣୀ (ଦେଖ)—3. Mahendra bāruṇī (See) ୪ । ପୀଠବଶେଷ—4. Name of a sacred place of Hindu pilgrimage. ୫ । ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ସତୀ— 5. A name of Satī, the daughter of Daksha. ୬ । ନଦୀବିଶେଷ; ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ—6. Name of a river; the Saraswatī.

ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଶାଲର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bisāla.

ବଶାଲାକ୍ଷ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବଶାଲ=ବଡ଼+ଅକ୍ଷି=ଚକ୍ଷୁଃ)- Bisalākṣha ବଶାଳ ଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ; ଆକର୍ଣ୍ଣବସ୍ତୃତଲୋଚନ— (ବଶାଳାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Having large eyes. ୨ । ସୁଲୋଚନା—2. Having graceful eyes. ସ. ବ—୧ । ଶିବ—1. Śiba. ୨ । ଗରୁଡ଼— 2. Garuḍa. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶାଲାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । ବରସ୍ତ୍ରୀ—Bisālakshī 2 A graceful or excellent woman. ୩ । ଯୋଗିନୀବିଶେଷ—3. Name of a female companion of Durgā. ୪ । ନାଗଦନ୍ତୀ—4. A medicinal plant. ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଶାଲାକ୍ଷର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bisālaksha.

ବିଶାଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବହ୍ନିଶଲାକା)—ବ୍ରତ ଓ ବିବାହ ବେଦୀ Bisālā ନିକଟରେ ଯେଉଁ ବଂଶ ସଷ୍ଟି ପୋତା ଯାଏ—A bamboo stake or stick driven into the ground near the alter erected for marriage or Upanayana.

ବିଶାଲୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଶାଲ+ଈ)—ସୁଗନ୍ଧ ଲତାବିଶେଷ—The caraway creeper. Bisālī

ବିଶାଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ.ବିଂଶ ଖକଶତ)—Bisāsae(he) ଏକ ଶହ କୋଡ଼ିଏ—120. (ଜ୍—ବିଶାଶଦ୍ୱେ ବିଶାଶତ(ତେ) **ବିଶାଶେ** ପାଙ୍ଗୁଡ଼ା ଦୋଇଲ ଯେଣୁ ପୁର । ପ୍ରାଚୀ. [ବିଶାଶତ(ତେ), ବିଶାଶେ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।]

ବିଶାସର୍ଗ—ଗ୍ରା. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ—ବିଶ୍ୱାସର୍ଗ (ଦେଖ)—Bisāsara Biswāsarā (See) [ବିଶାସର୍ଗ(ସ୍ୱ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିଶି—ଦେ. ବ—୧ । (ଆଦର୍ଶର୍ଥକ) ବିଶ୍ୱନାଥ ବା ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ନାମକ Bisi ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବା ନାମ—1. Name for calling Biswanātha or Biswambhara ବିଶିନ, ବିଶିନ, ବିଶେଇ, ବିଶିନାଥ, ବିଶ୍ୱ, ବିଶୋଇ } —ଅନ୍ୟରୂପ (ବିଶିଆ, ବିଶୁଆ—ଅନାଦର୍ଥର୍ଥକ ରୂପ) ୨ । ଜନୈକ ଉତ୍କଳୀୟ କବି; ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ—2. Name of an Oriya poet, the author of Bichitra Rāmāyaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ରଚନା କରିଥିଲେ ।] ୩ । ବିଶ; ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ ପ୍ରଗନା ବା ତରଫ୍ଲ—3. A name by which a fiscal division of ancient Orissa was called. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍-ମାନଙ୍କ ଅମଳରେ 'ବିଶି'ର ନାମ 'ପ୍ରଗନା' ହେଲ୍ଲ । ଜଗବନ୍ଧୁ—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ । ଏହା କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ତାଲୁକାର ସମଷ୍ଟି । ଏଥିରୁ 'ବିଷୟୀ' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି ।] ୪ । ଗ୍ରାମପୁଞ୍ଜ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମଉଜାର ସମଷ୍ଟି—4. A unit of many villages.

ବିଶିକେଶନ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବିଶକ୍‌ସେନ)—ଦାତାକର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଏକ- Bisikesana ମାତ୍ର ପୁତ୍ର—Name of the son of king ବିଶିକେଶନ **ବିଶିକେଶନ** Karnna. (ଏକୋଇର ବଳା ବିଶି-କେଶନ—ଉଗ ।) [ଦ୍ର—ଦାତାକର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ସତ୍ୟ ପାଳନ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନମନ୍ତେ ଭଗବାନ୍ ମାୟାରେ ମୁଧାର୍ତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶ ଧରି ଏହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ପୁତ୍ର 'ବିଶିକେଶନ'ର ଗଳାକୁ କାଟି ଉକ୍ତ ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ହତ୍ୟା କର୍ତ୍ତି ସତ୍ୟ ପାଳନ କରି ସ୍ୱଦସ୍ତରେ ପୁତ୍ରର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କଲେ । ତାହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପଦ୍ମାବତୀ ପୁତ୍ରର ମାଂସକୁ ରନ୍ଧନ କରି କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପାଇଁ ଘରୁରେ ବାଢ଼ି ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ପରେ ବିଶି-କେଶନ ବଞ୍ଚି ଉଠିଲା । ପିତା ମାତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଦୁନ୍ଦର ପାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ 'ବିଶିକେଶନ' ବୋଲିଯାଏ ।]

ବିଶିଖ—ସଂ. ବ—(ବ=ବିଶିଷ୍ଟ+ଶିଖା=ଅଗ୍ର; ବହୁବ୍ରୀ.)—୧ । ବାଣ; Bisikha ଶର; ଇକ୍ଷୁ—1. Arrow. ୨ । ଶରନାମକ ତୃଣ; କାଣ୍ଡଶର ଗୁଳ୍ମ—2. A reed; Saccharum Sara. ୩ । ତୋମର୍ଷ୍ଟ; (ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ)—3. Name of an ancient weapon of offence. ୪ । ତରଖାର ବା ଅରଟର ଡାକୁଡ଼ି—4. The spindle of a spinning wheel ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—ଶିଖାରହିତ—Having no tuft.

ବିଶିଖା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଶିଖ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ରଥ—1. Car. ୨ । Bisikhā ଖନ୍ତ୍ରୀ; ଖଣତ—2. A spud; a kind of digging instrument. ୩ । ତରଖାର ଡାକୁଡ଼ି—3. The spindle of a spinning wheel. ୪ । ନାପିତର ସ୍ତ୍ରୀ; ଉଣ୍ଡାରୁଣୀ-4. A barber woman. ୫ । ଆତୁର-ଗାର; ଯେଉଁ ଘରେ ରୋଗୀକୁ ଶୁଶ୍ରୂଷାର୍ଥ ରଖାଯାଏ; ହାସ-ପାତାଳ—5. A sick room; hospital. ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଶିଖର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bisikha.

ବିଶିତସ୍ତି ପତକା—ଦେ. ବ—ଭୂମି ମାପିବାର ଦଣ୍ଡବିଶେଷ—A rod Bisidasti padikā for measuring land and $4\frac{1}{3}$ ବିଶତସ୍ତି ଲମ୍ବା cubits long. [ଦ୍ର—ଏହାର ପରମାଣ ୨୦ତସ୍ତି **सवाचार हातकी लम्बी; बीसा नालियाँ** =୧୦୫ ଅଙ୍ଗୁଳ= ୪୫ ହାତ]

ବିଶିତସ୍ତି ମାଣ—ଦେ. ବ—ବିଶିତସ୍ତି ପତକାରେ ଏକ ମାଣ—A Bisidasti māṇa māṇa of land measured with ବୋସୀ the bisidasti rod. (ଯଥା—ଏହା ତରଫି ତସ୍ତି ମାଣ ବା ଏକ ଏକରରୁ ଉମ୍ ।)

ବିଶିରାମ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ବିଶ୍ରାମ)—ବିଶ୍ରାମ (ଦେଖ)—Bisirāma Bisrāma (See).

ବିଶି ରାମାୟଣ—ଦେ. ବ—କବି ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ Bisi rāmāyaṇa ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ—The popular name of the Bichitra Rāmāyaṇa by Biswanātha Khuṇṭiā.

ବିଶିରି—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ବିଶ୍ରୀ)—ଦୁଃଶ୍ରୀକ; ଅସୁନ୍ଦର—Ugly. Bisiri ବିଚ୍ଛିରି

ବିଶିରି କାଣ୍ଡ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଜଯୁକାଣ୍ଡ; ବିଶିଆଙ୍ଗୁଠିରେ Bisiri kāṇḍa ଉଠିଥିବା ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ବ୍ରଣ ବିଶେଷ—A painful boil on the index finger.

ବିଶିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଶିଷ୍ ଧାତୁ=ବିଶେଷ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bisishṭa ୧ । ଯୁକ୍ତ; ମିଳିତ—1. Connected; joined.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶିଷ୍ଟତା, ବିଶିଷ୍ଟତ୍ୱ } ବିଶେଷ୍ୟ ୧ । ବିଚକ୍ଷଣ; ବିଲକ୍ଷଣ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ 2. Excellent. ୩ । ଅସାଧାରଣ; ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ--3. Extraordinary; uncommon. ୪ । ଭିନ୍ନ—4. Separate; distinct. ୫ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ଖ୍ୟାତ—5. Celebrated; renowned. ୬ । ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ—6. Worth mention. ୭ । ସିଦ୍ଧ--7. Effected; accomplished. ୮ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—8. Eminent. ୯ । ଅସାଧାରଣ ଗୁଣଯୁକ୍ତ—9. Special; peculiar. ୧୦ । ସଥେଷ୍ଟ—10. Sufficient. ୧୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ—11. Very gentle. ୧୨ । ସ୍ମରଣୀୟ—12. Memorable. ୧୩ । ଜ୍ଞାନୀ; ପଣ୍ଡିତ—13. Wise; learned. ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishnu.

ବିଶିଷ୍ଟଜ୍ଞ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ବିଶେଷରୂପେ Bisishtajna ଜାରଦର୍ଶୀ—1. Skilled in a particular (ବିଶିଷ୍ଟଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) branch of knowledge; expert. [ବିଶିଷ୍ଟଜ୍ଞାନା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ବିଜ୍ଞ—2. Wise.

ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିଶିଷ୍ଟ + ପ୍ରମାଣ)—ସିଦ୍ଧ ପ୍ରମାଣ— Bisishta pramāṇa Sufficient or particular proof.

ବିଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ—ସ. ବ (କର୍ମଧା. ବିଶିଷ୍ଟ + ବନ୍ଧୁ) --ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ବା Bisishṭa bandhu ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ—One's particular or very intimate friend

ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—ସ. ବ. (ବିଶିଷ୍ଟ + ବ୍ୟକ୍ତି)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ Bisishṭa byakti ବ୍ୟକ୍ତି--A distinguished personage.

ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତବାଦ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିଶିଷ୍ଟ + ଅଦ୍ୱୈତବାଦ)-ବେଦାନ୍ତ Bisishṭādwaitabāda ଦର୍ଶନର ମତବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରମତ ଅନୁସାରେ ଏକମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମ-ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷ ଏହି ଦ୍ୱୈତଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଅନ୍ତି— The theory of theology of the Rāmānuja sect to the effect that God consists of the spirit and matter in one (like the monism propounded in Europe by Dr Bain). [ଦ୍ର—ଦ୍ୱୈତ, ଅଦ୍ୱୈତ ଓ ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତ ଭେଦରେ ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନରେ ସାଧାରଣତଃ ତିନୋଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମତ ଅଛି । ରାମାନୁଜ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନେ ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତ ମତବାଦୀ ।]

ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତବାଦୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିଶିଷ୍ଟ + ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀ)—ବିଶିଷ୍ଟା- Bisishṭādwaitabādi ଦ୍ୱୈତ ମତର ଗ୍ରହଣକାରୀ---Holding the theory of Indian monism.

ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା. ବିଶିଷ୍ଟ+ଅଦ୍ୱୈତ+ସମ୍ପ୍ରଦାୟ) - ରାମାନୁଜ ବୈଷ୍ଣବ Bisishṭādwaita sampradāya ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—The sect of Baishṇabas following Rāmānuja.

ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିଶିଷ୍ଟ + ଅର୍ଥ) —ବାକ୍ୟର ବା ଶବ୍ଦଗୁଚ୍ଛର Bisishṭārtha ଅନ୍ତର୍ଗତ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ଛଡ଼ା ଭିନ୍ନରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଶବ୍ଦସମୂହର ବା ଶବ୍ଦଯୋଜନାଜନିତ ଅସାଧାରଣ ଅର୍ଥ—Special meaning of a word or expression, as distinct from its literal or ordinary sense.

ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ—ସ. ବଣ (ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ କ)—ଯେଉଁ ବାକ୍ୟର Bisishṭārthaka ବା ଶବ୍ଦଗୁଚ୍ଛର ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥ ଥାଏ ବା ଅଚ୍ଛ— Idiomatic (word or sentence).

ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ ବାକ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା. ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ + ବାକ୍ୟ)— Bisishṭārthaka bākya ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥବୋଧକ ବାକ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥଦ୍ୟୋତକ ବାକ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥସୂଚକ ବାକ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ ବାକ୍ୟ— Idiomatic sentence; Idiom. [ଦ୍ର—ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ ବାକ୍ୟ ଓ ଶବ୍ଦଗୁଚ୍ଛ (phrase) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ବାକ୍ୟମାନ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହେଲେ ଭାଷାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ ଓ ତାହା ଶ୍ରୁତିକଟୁ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ ବାକ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅକ୍ଷରକ ବା ଶାବ୍ଦିକ ଅନୁବାଦ କଲେ ଓ ଉକ୍ତ ବାକ୍ୟ ଅନୁବାଦିତ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍‌ଦିଷ୍ଟ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ (idiomatic) ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଅନୁବାଦିତ ଭାଷାରେ ତହିଁର ମୌଳିକ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ— "ଅମୁକ ଅମୁକକୁ ସୁଖ ପାଏ ବା ଦେଖି ପାରେ" ଏହି ବାକ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ ବାକ୍ୟ । ଏହାକୁ ଇଂରାଜୀରେ ଶବ୍ଦମୂଲକ ଅନୁବାଦ କଲେ ବାକ୍ୟ ହେବ 'So and so gets happiness to so and so କାମ୍ୟ Can see him' ଅନୁବାଦିତ ଇଂରାଜୀ ବାକ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆର ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୂଦିତ ହେଲେ—'ସୁଖ ପାଯ୍ ଓ ଦେଖ୍‌ତେ ପାରେ' ହେବ ଏବଂ ଏଉଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆର ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥ ଫୁଟିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅମୁକ ଅମୁକକେ 'ଭାଲ ପାଯ୍ ବା ଭାଲ ବାସେ' କହିଲେ ଏହା ଓଡ଼ିଆର 'ସୁଖ ପାଇବା ଓ ଦେଖି ପାରିବା'ର ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଆଧୁନିକ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ ବଙ୍ଗଳାର ଏହି ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥକ ବାକ୍ୟକୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଭଲ ପାଇବା ଓ ଭଲ ବାସିବା'ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବଣ (ବି + ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା + କର୍ମ. ତ)— Bisirṇṇa ୧ । ଶୁଷ୍କ—1. Dry; sapless. ୨ । ଅତି କୃଶ— (ବିଶୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Emaciated. ୩ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ—3. Worn out. ୪ । ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ—4. Disjoined. ୫ । ପତିତ— 5. Fallen. ୬ । ମଉଳି ଯାଇଥିବା—6. Withered.

ବିଶୀର୍ଯ୍ୟମାଣ—ସ. ବଣ (ବି + ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଯାହା ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଅଛି; ମଉଳି ଯାଉଥିବା—Drying up; withering.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—୧ । (ସଂ. ବିଶ୍ୱା)—ବିଶ୍ୱା (ଦେଖ)—1. Biswā Bisuā (See) ୨ । ବିଶ୍ୱନାଥର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Biswanātha.

ବିଶ୍ୱାଳ(ଳି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—ବିଶ୍ୱାଳ(ଳି) (ଦେଖ) Bisuāla(li) Biswāla(li) (See)

ବିଶ୍ୱାସ(ସି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି ଓ ବିଶ୍ୱାସ—ବିଶ୍ୱାସ(ସୀ) ଇତ୍ୟାଦି Bisuāsa(si) (etc) (ଦେଖ)—Biswāsa(si) etc (See). ବିଶ୍ୱାସ **ବିସୁଆସ, ବିସବାସ**

ବିଶୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଶୁଦ୍ଧ)—୧ । ପବିତ୍ର—1. Holy; sacred. Bisuddha ୨ । ନିର୍ମଳ—2. Pure; clean. ୩ । ଅମିଶ୍ରିତ—3. Unmixed; unadulterated. ୪ । ପାପରହିତ—4. Sinless. ୫ । ଅସଲ; ଖାଣ୍ଟି—5. Genuine. ୬ । ଭ୍ରମପ୍ରମାଦଶୂନ୍ୟ—6. Correct; free from error. ବିଶୁଦ୍ଧା, ବିଶୁଦ୍ଧି } ବିଶେଷ୍ୟ

ବିଶୁଦ୍ଧ କବି—ଦେ. ବି (ସଂ. ବିଶୁଦ୍ଧ+କବି)—ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞ କବି—Bisuddha kabi A poet who knows what is correct and what is incorrect. [ଦ୍ର—ବିଶୁଦ୍ଧ କବି ହୋଇ ସେ ବନ କାବ୍ୟରୁ, ବିଶୋଧିଲେ ଦୂଷଣକୁ ଗୁଣ ପଗ୍‌ରୁ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଲାସ]

ବିଶୁଦ୍ଧ ଗଣିତ—ସଂ. ବି (ବିଶୁଦ୍ଧ+ଗଣିତ) (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—Bisuddha ganita ଅମିଶ୍ର ଗଣିତ; ଗଣନାମାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର—Pure or higher mathematics. [ଦ୍ର—ବିଶୁଦ୍ଧ ଗଣିତରେ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ରଖି କେବଳ ରାଶି ମାନ ନରୂପଣ କରାଯାଏ ।]

ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି (ବିଶୁଦ୍ଧ+ସୁବର୍ଣ୍ଣ)—ଖାଣ୍ଟି ସୁନା—Bisuddha subarnna Pure gold.

ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ବିଶୁଦ୍ଧ+ପ୍ରେମ)—୧ । ଯେଉଁ Bisuddha prema ପ୍ରେମରେ ପାଶବିକତାର ସତ୍ତା ନାହିଁ—(ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଣୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Pure love; love which has no carnality in it ୨ । କାମ ବା ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରେମ—2. Unselfish love. ଦେ. ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ସମାଜବନ୍ଧନ ବା ସାମାଜିକ ନିୟମକୁ ମାନେ ନାହିଁ—(ironical) Love untramelled by the rules and restraints of society.

ବିଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (ବି+ଶୁଦ୍ଧି)—୧ । ନିର୍ମଳତା—1. Cleanliness. Bisuddhi ୨ । ପବିତ୍ରତା—2. Purity; holiness. ୩ । ପବିତ୍ରୀକରଣ—3. Purification. ୪ । ଶୋଧନ; ସଂଶୋଧନ—4. Correction. ୫ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାଦିଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧି—5. Expiation. ୬ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ମିଳ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା—6. The state of a thing being unadulterated or unmixed.

ବିଶୁଳ(ଳ)ପାତି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବିଶଳପାତି (ଦେଖ)—1. Bisala Bisula(li)pāti pāti (See) ୨ । ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନକାରୀ—2. Disregarding or disobeying orders. ୩ । ବିଶ୍ୱାସଘାତକ—3. Perfidious ୪ । ବିଷପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟାକାରୀ—4. Killing people by poisoning. ଦେ. ବି—୧ । ବିଷ ଆଦି ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A poisoner. ୨ । ବିଷ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା—2. Killing people or animals by administering poison. (ଦ୍ର—ଗୋଦ୍ରବ୍ୟ। ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟାମାନ, ବିଶୁଳପାତି ସ୍ୱରପାନ—ପ୍ରାତୀ. ସଂଶୋଧନ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା)

ବିଶୁଷ୍କ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଶୁଷ୍ ଧାତୁ=ଶୁଷ୍କ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଘ)—Bisushka ୧ । ସାରତ୍ୱ—1. Sapless. ୨ । ଶୁଷ୍କ—2. Dry. (ବିଶୁଷ୍କତା—ବିଶେଷ୍ୟ) ୩ । ମ୍ଳାନ—3. Faded; pale. ୪ । ସତ୍ତେଜ ଯାଇଥିବା—4. Withered.

ବିଶୃଙ୍ଖଳ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବି=ନାହିଁ+ଶୃଙ୍ଖଳା=ଶିକୁଳି)—Bisṛunkhala ୧ । ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ—1. Indomitable. ୨ । (ବିଶୃଙ୍ଖଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହାର ଶୃଙ୍ଖଳ ବା ବନ୍ଧନ ଫିଟି ଯାଇଅଛି—(ବିଶୃଙ୍ଖଳତା—ବି) 2. Unfettered. ୩ । ଅବାଧ୍ୟ—3. Insubordinate; recalcitrant. ୪ । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ—4. Disorderly. ୫ । ଅନିୟମିତ—5. Irregular. ୬ । ଗୋଲମାଳିଆ; ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—6. Confused; disorganised.

ବିଶୃଙ୍ଖଳା—ସଂ.ବି.(ବି+ଶୃଙ୍ଖଳା)—୧ । ଅନିୟମ—1. Irregularity. ୨ । ନିୟମାଭାବ—2. Want of discipline; anomaly. ୩ । ଗଣ୍ଡଗୋଳ—2. Confusion. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଶୃଙ୍ଖଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Bisṛunkhalā Feminine of Bisṛunkhala.

ବିଶେଇ—ଦେ. ବି—ବିଶୋଇ (ଦେଖ) Bisei Bisoi (See)

ବିଶେଇ ଟେଣ୍ଡ୍‌କି—ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବି—ଟିଟିପିଟି—Bisei ṭend-ki House lizard.

ବିଶେଷ—ସଂ. ବି. (ବି+ଶିଷ୍ ଧାତୁ=ବିଶେଷ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Bisesha ୧ । ପ୍ରଭେଦ—1. Difference; distinction. (ଦ୍ର—ତାଙ୍କ ଅମ୍ବ ମଧ୍ୟେ ବିଶେଷ ତ ରହିଲା । କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ. ଅନ୍ତ) ୨ । ପ୍ରକାର; ଜାତି—2. Kind; sort; species. ୩ । ନିୟମ—3. Rule; regulation. ୪ । ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମ—4. Law of nature. ୫ । ବୈଚିତ୍ର୍ୟ—5. Variety. ୬ । ବ୍ୟକ୍ତି—6. Person. ୭ । ସାର—7. Essence; pith; substance. ୮ । ତାରତମ୍ୟ; ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ—8. The state of being more or less; dissimilarity. ୯ । ଆଧିକ୍ୟ—9. Abundance; excess. ୧୦ । ଅବୟବ—10. Limb. ୧୧ । ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ବସ୍ତୁ—11. A thing worth seeing. ୧୨ । କପାଳର ଚିତ୍ରକ—12. Marks painted on the forehead indicating a.

Digitized by srujanika@gmail.com

person's sect. ୧୩ । ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ—13. A thing or matter worth mentioning. ୧୪ । ସ୍ମରଣୀୟ ବିଷୟ—14. Memorable matter. ୧୫ । ବିଶିଷ୍ଟତା;ଅସାଧାରଣତା—15. Peculiarity. ୧୬ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶିଷ୍ଟତା—16. Individuality. ୧୭ । କୌଣସି ଶ୍ରେଣିର ବା ଜାତିର ଏକତମ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ—17. One of a class or species. (ଯଥା; ବ୍ୟାଘ୍ର—ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁବିଶେଷ; ଇଂଲଣ୍ଡ—ଦେଶବିଶେଷ; ଆମ୍ର—ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; କେତକୀ—ପୁଷ୍ପବିଶେଷ) ୧୮ । କାବ୍ୟର ଅଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—18. A figure of speech. [ଦ୍ର—ସତ୍ତ୍ୱ ଆଧେୟ ବସ୍ତୁ ଆଧାରଶୂନ୍ୟ ହୁଏ, ତମ୍ଭା ଏକ ବସ୍ତୁ ଅନେକଙ୍କର ଗୋଚର ହୁଏ ଓ ସତ୍ତ୍ୱ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇ କରିଯାଏ, ତେବେ ଏହା ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ ।] ୧୯ । କଣାଦଙ୍କର ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନରେ ସ୍ୱୀକୃତ ପଦାର୍ଥ—19. Name of a form of matter according to the Baiśeshika philosophy. ୨୦ । ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ—20. A matter worth knowing. (ଉ—କାହିଁ ଅଇଲ କେଉଁ ଦେଶ, ନ ଜାଣି ଆମ୍ଭର ବିଶେଷ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ବେ. ବ—୧ । ବିଶିଷ୍ଟ—1. Peculiar. ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent. ୩ । ଭିନ୍ନ—3. Separate. ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ; ଅଧିକ; ବହୁତ—4. Excessive; too much. (ଉ—ତେବେଟ୍ଟ ଗ୍ରାମ ଧନ ଦେବ ମୁଁ ବିଶେଷ । କୃଷ୍ଣଜିତ୍ ପ୍ରହ୍ଲାଦ. ମହାଭାରତ. ବନ) ୫ । ବିଶେଷଜ୍ଞ; ସାରଜ୍ଞ—5. Expert or versed in a particular branch of learning. (ଉ—ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ବୋଇଲେ ବେଦେ ମୁଁ ବିଶେଷ । କୃଷ୍ଣଜିତ୍ ପ୍ରହ୍ଲାଦ. ମହାଭାରତ. ବନ)

ବିଶେଷକ—ସ. ବଣ. [ବି+ଶିଷ୍ ଧାତୁ, ଣିଜନ୍ତ ଶେଷି ଧାତୁ+ ଣ୍ୱୁଲ୍. ଅକ] Biśeshaka—୧ । ପ୍ରଭେଦକାରକ—1. Differentiating; distinctive. ୨ । ବିଶେଷକାରକ—2. Particularising; characteristic. ସ. ବ—୧ । ଭଲକ ବୃକ୍ଷ ବା ତମାଲ ବୃକ୍ଷ; ଏକପ୍ରକାର କେନ୍ଦୁଗଛ—1. A kind of Diospyrus Tomentosa (tree). ୨ । କପାଳର ଭଲକ—2. Sectarian marks painted on the forehead. ୩ । ଏକକ୍ରିୟାନ୍ୱିତ ଶ୍ଲୋକତ୍ରୟ—3. Three stanzas or ślokas governed by a single verb.

ବିଶେଷକଚ୍ଛେଦ୍ୟ—ସ. ବ—ଚତୁଃଷଷ୍ଟି କଳାନ୍ତର୍ଗତ ଷଷ୍ଠ କଳା—Biśeshaka chchhedya One of 64 fine arts specified in the Hindu works on art.

ବିଶେଷ କାମ—ବେ. ବ—୧ । ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ—1. A particular Biśesha kāma work. ୨ । ଜରୁରି କାମ—2. Urgent (ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ—ଅନନ୍ୟରୂପ) work. ୩ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫୁରସତ୍ ମିଳେ ନାହିଁ—2. A work admitting of no leisure. ୪ । ବହୁତ ବା ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ—ବିଶେଷ କାଜ **विशेष काम** Extra or excessive work.

ବିଶେଷ ଗୁଣ—ବେ. ବ—ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଗୁଣ—Peculiar or Biśesha guṇa ବିଶେଷ ଗୁଣ special quality.

ବିଶେଷଜ୍ଞ—ସ. ବଣ (ବିଶେଷ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Biśeshajña ୧ । ଅଭିଜ୍ଞ—1. Experienced. ୨ । ସୁପଣ୍ଡିତ—(ବିଶେଷଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Very learned. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟରେ [ବିଶେଷଜ୍ଞତା—ବ] ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. (a person) Having expert knowledge. ବେ. ବ—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାରେ ବା କଳାରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି An expert.

ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ—ବେ. ବ—କୌଣସି ବିଦ୍ୟା ବା କଳା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶିଷ୍ଟ Biśesha jñāna ବା ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ—Expert knowledge.

ବିଶେଷଣ—ସ. ବ—(ବି=ସମ୍ୟକ୍+ଶିଷ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+ Biśeshaṇa କରଣ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରଭେଦକାରକ ଗୁଣ ବା କ୍ରିୟା—1. A distinguishing quality or act; attribute; predicate. ୩ । ବିଶିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ—2. A characteristic sign or mark.[ଉ—ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅମୂର୍ତ୍ତଜ୍ଞାନ ଘେନ, ତହିଁରେ ନାହିଁ ବିଶେଷଣ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୩ । ଉପାଧି—3. Title. ୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବିଶେଷ୍ୟର ଗୁଣ ବା ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକାଶକ ପଦ—4. (grammar) An adjective. [ଦ୍ର-ବିଶେଷଣ ପ୍ରକାର ଯଥା- (୧) ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ ଯଥା—ପ୍ରିୟ ଫଳ, (୨) ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ଯଥା—ପରମ ଧାର୍ମିକ, (୩) କ୍ରିୟାର ବିଶେଷଣ ଯଥା—ଶୀଘ୍ର ଯାଉଅଛୁ ।]

ବିଶେଷତଃ—ସ. ଅ (ବିଶେଷ +ତସ୍)—ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ—Specially. Biśeshataḥ [ଉ—ବିଶେଷତ ସ୍ମରଇ ଶ୍ରୀସ୍ମ କଟାକ୍ଷପାତେ ଦେ (ବିଶେଷତ—ଦେଶଜରୂପ) ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ ।]

ବିଶେଷତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ [ବିଶେଷ+ତ୍ୱାର୍ଥେ. ତା (ତ୍ୱ)]—୧ । Biśeshatā (twa) ବିଶିଷ୍ଟତା—1. Peculiarity, ୨ । ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ—2. Individuality.

ବିଶେଷ ବିଧି—ସ. ବ (ବିଶେଷ+ ବିଧି)—ସାଧାରଣ ବିଧାନର ଅପବାଦକ ବିଧାନ; କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ (ବିଷୟଟି—ସାମାନ୍ୟ ବିଧି) ନମନ୍ତେ ଉଚିତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଧି—Special rule; a rule which qualifies or does not follow a general rule.

ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧି—ବେ. ବ (ବିଶେଷ+ବୁଦ୍ଧି)—ପ୍ରଭେଦ ବୁଦ୍ଧି; ଏକାଧିକଙ୍କ Biśesha buddhi ମଧ୍ୟରେ କାଣକୁ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟରୂପେ ଦୃଷ୍ଟି କରିବାର ବିଚାର—Discrimination; differentiation. [ଉ-ମୋର ପୁତ୍ର ପାଣ୍ଡୁ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଠାରେ, ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧି ମୋର ନ ଥିଲା ବିଷୟରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଶେଷ ଭାବରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଶ—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ; ଭନ୍ନ ଭନ୍ନ କର— Bisesha bhābare 1. Minutely, ୨ । ବଶିଷ୍ଟ ରୂପରେ— ବିଶେଷ ଭାବେ 2. Particularly. ୩ । ବେଶି ପରମାଣରେ— **ବିଶେଷଭାବରେ** 3. Greatly; largely. ୪ । ଅଭ୍ୟରୁ ବଶେଷରୂପେ ବଶେଷ ପ୍ରକାରେ ବଶେଷ ଭାବେ } ପରମାଣରେ—4. Excessively. ଅନ୍ୟରୂପ

ବଶେଷା ବଶେଷି—ଦେ. କ୍ରି. ବଶ—ବସ୍ତୃତ ଭାବରେ-Extensively. Bisesha bisesha [ଭ୍—ଲ୍ଲେମଣ ବୋଇଲେ ତା ବଶେଷା ବଶେଷି, ଶୁଣିଲେ ସିନା ନଯ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ତୋଷି— କୃଷ୍ଣସିଂହ. ପଦ୍ମାଭରତ ବନ ।]

ବଶେଷି—ଦେ. କ୍ରି. ବଶ (ପଦ୍ୟ) (ବଶେଷିବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ; Bisesshi କ୍ରି. ବଶ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—ବଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ; ବିଶେଷ ଭାବେ ବଶଦ ଭାବରେ—In detail; clearly [ଭ୍— ଯାହା ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଯାଉଛ ମନ୍ଦରଷି, କହୁବ ନଷ୍ଟେ ଏହା ତାହାକୁ ବଶେଷି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।]

ବଶେଷିତ—ସ. ବଶ (ବଶେଷ=ପ୍ରଭେଦ+ଜାତାର୍ଥେ. ଇତ, ବା ବ+ Biseshita ଶିଷ୍ ଧାତୁ, ଶିଜନ୍ତ, ଶେଷି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)— ୧ । ଭେଦ କୃତ-1. Distinguished. ୨ । ଚହ୍ନିତ— 2. Marked. ଦେ. ବଶ—ବଶେଷ; ଅତ୍ୟନ୍ତ— Very much. [ଭ୍— ବଲ୍ଲଳ ଭଲର ଯଥା ଭୀମସେ ରହୁଲ୍ଲ, ବଶେଷିତ ଅଭୁତ ଏ ସେ ସମାନେ ଦେଲ୍ଲ— ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେଭୀଶବଲାସ ।]

ବଶେଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବଶେଷ)—୧ । ବଶଦ ଭାବରେ Biseshibā ବର୍ତ୍ତନା କରିବା—1. To describe clearly ବିଶେଷା or in detail, [ଭ୍—ମହାଭାରତ ସ୍ପର୍ଶେ ବ୍ୟାସରଷି, **ବିଶେଷନା** କରନ୍ତୁ ଜାଣ ବର୍ତ୍ତନା ବଶେଷି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।] ୨ । (ସଂ. ବଶିଷ୍ୟତେ) ବଳବା; ଅନ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକତର ହେବା—2 To exceed. [ଭ୍—କୃଷ୍ଣ ମହତ୍ତମ ପରଶଂସି, ଏକକୁ ଆରେକ ବଶେଷି । ଭୂପଦ୍ଧ— ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୩ । ପ୍ରଭେଦ କରିବା; ପୃଥକ୍ କରିବା — 3. To separate; to discriminate.

ବଶେଷେ—ଦେ. ଅ—ବଶେଷତଃ—Specially. [ଭ୍—ବଶେଷେ Bisesshe କାଳି ଅଭ ବାଲି, ଉକାଡ କଲ୍ଲ ଏ ଗୁଆଲୀ । ଭୂପଦ୍ଧ— ବିଶେଷତଃ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ବଶେଷୋକ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବଶେଷ+ଉକ୍ତି)—କାବ୍ୟର ଅଲଙ୍କାର Bisesshokti ବଶେଷ; (କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁଠାରେ ଉପଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଫଳ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ସେଠାରେ ବଶେଷୋକ୍ତି ଅଲଙ୍କାର ହୁଏ;--A figure of speech where the effect is absent though the cause is present. [ଦୃ— ଉଦାହରଣ ଯଥା—ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ସତ୍ତେ ଜଡ଼, ଅନ୍ଧ ଚକ୍ଷୁ ଥାଇ, ଦେଲେଦେଁ ଜାଗ୍ରତ ଗାଢ଼ନିଦ୍ରାଅଭିଭୂତ, ଦସ୍ତର୍ଣ୍ଣ ଦୁଅନ୍ତୁ ଆହା ! ମହାଘୋର ଭମେ, ପାପ ସତ୍ତେ, ମମତାର ଦୁଷ୍ଟେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନେ । ଗୁଧାନାଥ (ମହାସାଧା) ଲୁଲମଣି—ଅଲଙ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ରିକା ।]

ବଶେଷ୍ୟ—ସ. ବ (ବ+ଶିଷ୍ ଧାତୁ=ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ବୋଧ କରିବା+ Biseshya କର୍ମ. ଯ)—୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଧର୍ମୀ; ଯେଉଁ ପଦଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର ବା ସ୍ଥାନର ବୋଧ ଜନ୍ମେ— 1. (Grammar) Noun; a substantive; name of any person, place or thing. [ଦୃ—ବସ୍ତୁ, ବ୍ୟକ୍ତି, ଜାତି, ଗୁଣ ଓ କ୍ରିୟାଭେଦରେ ବଶେଷ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ।] ୨ । ଅଦ୍ୟ କାରଣ—2. The primary cause. ସ. ବଶ--୧ । ବଶିଷ୍ଟ ଗୁଣାଦଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭେଦଯୋଗ୍ୟ— 1. Distinguishable by particular qualities. ୨ । ଅବଚ୍ଛେଦ୍ୟ —2. Limited. ୩ । ପ୍ରଧାନ---3. Chief; principal. ୪ । ଆଦ୍ୟମ; ଆଦ— 4. Prior; primary. ୫ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ— 5. Excellent; superior.

ବଶେହରୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବଶେଶ୍ୱରୀ)—୧ । ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ— Besehari 1. A name of Durgā. ୨ । (ସଂ. ବଷହାରିଣୀ) ବିଶହରୀ ମନସା ଦେବୀ—2. Goddess Manasā (ଭ୍—ଅହୁ **ବିଖହରୀ** ମାଣିକ୍ୟ ବଶେହରୀ ସୁତ, ମାତା ଅଙ୍କାରୁ ଯେ; ମର୍ତ୍ତେ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୋଇଲେ ଜାତ ଯେ । ଫାରୀ. ପ୍ରତାପ ଶଶିସେନା)

ବଶୋଇ—ଦେ. ବ ୧ । (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ) (ସଂ. ବଷଯୀ; ବଷଯପଦ୍ଧ)— Bisoi ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅମଲରେ ବଚିରୁ ବା ବଶେରୁ ଖଜଣା ଆଦାଯକାରୀ ଓ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ସାନ୍ତ୍ରିରକ୍ଷକ କର୍ମଗୃଦ୍ଧ; ଚାଲୁକା-ଚତୁର୍ଥସ୍ଥ—1. Title of a collector of revenue of a Pergunna during the Mahomedan rule. [ଦୃ—ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅମଲରେ ବଶୋଇ ଓ ଖଣ୍ଡାଯତଙ୍କମାନଙ୍କୁ ଚାଲୁକା-ଚତୁର୍ଥସ୍ଥ ବୋଲ୍ଲଯାଇଥିଲ୍ଲ ଓ ଯାଇକ ସଦ୍ଦାରଙ୍କୁ ପଟ୍ଟଜଦାର୍ କୁହାଯାଇଥିଲ୍ଲ ।]

୨ । ଦଲର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. The headman of a class. (ଯଥା—ଗୁଡ଼ଆବଶୋଇ; ଚୂନାରବଶୋଇ ।)

୩ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କ ଚୁଯାଖ—ଔ. A family-title of the Khaṇḍāetas.

ବଶୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସଂ. ବଶ୍ରାମ)—ବଶ୍ରାମ କରିବା—1. To Bisoiba take rest. ୨ । (ବ+ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ)—ସ୍ପର୍ଶ କରିବା— ଜିରାନ **ସୁସ୍ତାନା** ଛୋଆ **ଛୁନା** 2. To touch. [ଭ୍—ବାଟେ ସେ କନରେ ପଢ଼ିଥିଲ୍ଲ ଦବ୍ୟ ଶିଲା, ବଶୋଇଁ ଗ୍ରମ ଚରଣ ଲଗି ସେ ଅବଲା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଭୀଶବଲାସ) ମାରା **ଲଗନା** ୩ । (ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା)—ଆଘାତ କରିବା—3. To strike, [ଭ୍—ବଶୋଇଲ୍ଲ ସେ ଲକ୍ଷଣ ଅଙ୍ଗେ; ବଜ୍ରାନ ସେ ଯଥା ଛୁଇଁ ନାଗେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଭୀଶ ବଲାସ] । ୪ । ପ୍ରବେଶ କରିବା—4. To enter. ୫ । ପହଞ୍ଚିବା—5. To reach; to arriveat. ୬ । (ବ+ସମ୍+ଚ ଧାତୁ)—ସଞ୍ଚିତ କରି ରଖିବା—6. To keep; to store up. ୭ । ପାଦତଳେ ପଡ଼ିବା; ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିବା—7. To fall at another's feet in supplication.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ବିଶୋଡ୍ ଅନୁସର, ଯହିଁ କୋଦଣ୍ଡଧାଗ୍ର, ପ୍ରଣଂସି କୋଲକୁ ଆଦର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଲାସ । ୨ । (ସ. ବିସରା **बिसारना** ବି+ସୃରଣ) ପାଶୋରିବା—7. To forget.

ବିଶୋକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବିଗତଃ ଶୋକଃ ଯସ୍ୟ; ବ=ନାହିଁ+ଶୋକ)—ଶୋକ-Bisoka ରହିତ—Free from sorrow or grief. (ବିଶୋକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—୨ । ଅଶୋକ ଗଛ—1. The Asoka tree.

ବିଶୋକା—ସ. ବ—(ବିଶୋକ+ଆ)—(ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର) ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି Bisokā ବିଶେଷ—A state of mind in which one becomes free from grief.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶୋକ ଯୋଗୁଁ ଜ୍ୱରଗ୍ରସ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ବିଶୋଧକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ [ବି+ଶୁଧ୍ ଧାତୁ (ଶୌଚ)+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ]—Bisodhaka (ବିଶୋଧିକା-ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶୁଦ୍ଧିକାରୀ—Purifying.

ବିଶୋଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବିଶୋଧନ)—ଋଣ ବାବାକ ଶୁଝି Bisodha karibā ଦେବା; ପରିଶୋଧ କରିବା—To liquidate a debt. ଶୋଧକରା **विशोधकरना**

ବିଶୋଧନ—ସ. ବି—(ବି+ଶୋଧନ) —୧ । ବିଶୁଦ୍ଧୀକରଣ; ପବିତ୍ରୀ-Bisodhana କରଣ—1. Purification; sanctification. ୨ । ସଂଶୋଧନ—2. Correction; rectification. ରୋକସୋଦ ଦେ. ବି.—୧ । କୌଣସି ହିସାବର ଅନ୍ତିମ ନିଷ୍ପତ୍ତି— **फारकती** 1. Final settlement of accounts. ୨ । ରୋକସୋଦ ପାଉଟୀ ଋଣର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଶୋଧ—2. Liquidation **फारकती रसिद** of a debt. ୩ । ଋଣ ପରିଶୋଧ ଦେବାର ପତ୍ରକନ୍ତ ବା ସମାପ୍ତି ରସିଦ-ବିଶୋଧନ ପତ୍ର / ବିଶୋଧନ ପାଉନ୍ତ / ବିଶୋଧନ —ଅନ୍ୟରୂପ 3. A receipt of full satisfaction granted by a creditor to a debtor. ୪ । ଜମିଦାର ପ୍ରଜାଠାରୁ ନେଇଥିବା ବର୍ଷକ ଖଜଣାର ବର୍ଷର ହିସାବନିକାଶି ରସିଦ—4. A final rent-receipt granted by a landlord to a royat when the balance of a year's rent is paid in full.

ବିଶୋଧନୀୟ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଶୁଧ୍ ଧାତୁ=ଶୋଧନ କରିବା+କର୍ମ. Bisodhanīya ଅନୀୟ)—୧ । ପବିତ୍ରୀକରଣୀୟ - 1. Sanc- (ବିଶୋଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) tifiable. ୨ । ସଂଶୋଧନୀୟ— 2. Corrigible.

ବିଶୋଧିତ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଶୋଧିତ)—୧ । ପବିତ୍ରୀକୃତ— Bisodhita 1. Sanctified. ୨ । ସଂଶୋଧିତ— (ବିଶୋଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Corrected; rectified.

ବିଶୋଧିବା—ଦେ. (ପଦ) କ୍ରି. (ସଂ. ବିଶୋଧନ)—୧ । ବିନାଶ କରିବା Bisodhiba ବିଶୋଧା **विशोधना** 1. To destroy, ୨ । ବିଶୁଦ୍ଧ କରିବା—2. To purify. [ଦ୍ର—ବିଶୁଦ୍ଧ କବି ହୋଇ ସେ ବନ କାବ୍ୟରୁ ବିଶୋଧିଲେ ଦୂଷଣକୁ ପ୍ରଭୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଲାସ ।]

ବିଶୋଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ - ବି+ଶୁଧ୍ ଧାତୁ (ଶୌଚ) =ଶୋଧ ଧାତୁ= Bisodhī କର୍ମଳ ଦେବା ବା ହେବା—କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ବିଶୋଧିନ୍; (ବିଶୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ମା. ୧ବ]—ଶୋଧନକାରକ— Purifying.

ବିଶୋଭିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଯଦ୍ୟ) (ସ. ବି+ଶୋଭ୍)—ବିଶିଷ୍ଟ- Bisobhibā ରୂପେ ଶୋଭା ପାଇବା—To shine; to be ବିଶୋଭା brilliant; to appear in glory. (ଦ୍ର- **शोभापाना** ବିଶେଷଲ୍ଲ ଜ୍ଞାନିମା ରମଣୀସୃ ବେଶେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି— ବିଜୟାଦତ୍ୟ ।)

ବିଶୋଷଣ—ସ. ବି (ବି+ଶୁଷ୍ ଧାତୁ=ଶୁଷ୍କ ହେବା +ଭାବ ଅନ)— Bisoshaṇa ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୋଷିନେବା; ଶୋଷଣ; ଶୁଷ୍କକରଣ --Sucking up (ବିଶୋଷଣୀସୃ, ବିଶୋଷ୍ୟ, ବିଶୋଷିତ, ବିଶୋଷକ—ବିଣ)

ବିଶ୍ୱେଦେବ—ସ. ବ—ବିଶ୍ୱଦେବ (ଦେଖ) Biswedeba Biswadeba (See)

ବିଶ୍ୱେଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଶ୍ୱ+ଈଶ)—୧ । ଶିବ— Biswesa 1. Siba. ୨ । କାଶୀସ୍ଥ ବିଶ୍ୱନାଥ ନାମକ ଶିବ - (ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The name of the image of Siba at Benares.

ବିଶ୍ୱୌଷଧ—ସ. ବ—ଶୁଣ୍ଠି—Dry ginger. Biswaushadha (ବିଶ୍ୱାଭ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ରଣନ—ସ. ବ (ବି+ଶ୍ରଣ୍ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)— Bisraṇana ୧ । ବିତରଣ; ଦାନ—1. Donation; bestowal. ୨ । ଭିକ୍ଷାଦାନ—2. Almsgiving. ୩ । ଦତ୍ତଭିକ୍ଷା—3. Alms. ୪ । ଘାତୁଘାତ୍ କରଣ— 4. Consignment of a thing to the hands of a proper person.

ବିଶ୍ରବଣ—ଦେ. ବ (ସ. ବୈଶ୍ରବଣ) —ବୈଶ୍ରବଣ; ଋଷି ବିଶେଷ— Bisrabaṇa Name of a sage.

ବିଶ୍ରବା—ଦେ. ବ (ସ. ବିଶ୍ରବସ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ=ବିଶ୍ରବାଃ)— Bisrabā ରାବଣର ପିତା -- Name of the father of Rābaṇa. (ଦ୍ର—ବିଶ୍ରବାଋଷିରୁ ବୈଶ୍ରବଣ ହେଲେ ଜାତ, ସୁଲକ୍ଷଣ ବୋଲି କୋଳେ ଘେନ ଜଗତ୍ପିତା । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ ।)

ବିଶ୍ରବାଃ—ସ. ବ (ବିଶ୍ରବସ୍; ବ=ନାହିଁ+ଶ୍ରବସ୍=କାନ ଯାହାର) — Bisrabāḥ ଋଷିବିଶେଷ; ରାବଣର ପିତା—Name of a sage; father of Rābaṇa.

ବିଶ୍ରବ୍ଧ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ଶ୍ରନ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bisrabdha ତ)—୧ । ସାଧାରଣରେ ଅପ୍ରକାଶିତ—1. (ବିଶ୍ରବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1, Confidential; private. ୨ । ବିଶ୍ୱସ୍ତ—2. Trusted. ୩ । ନିଃଶଙ୍କ—3. Fearless; free from dread or suspicion. ୪ । ବିଶ୍ରାନ୍ତ; ବିଗତଶ୍ରମ—4. Refreshed; rested. ୫ । ପ୍ରଶାନ୍ତ—5. Calm, tranquil. ୬ । ଦୃଢ଼—

Digitized by srujanika@gmail.com

6. Firm; strong. ୭ । ଗାଢ଼—7 Tight; ୮ । ଧୀର—8. Patient. ୯ । ମୀରମନାଃ—9. Mean-minded. ୧୦ । ଅଧିକ; ଅଇରକ୍ତ—10. Excessive.

ବିଶ୍ରବ୍ଧ ବନ୍ଧୁ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିଶ୍ରବ୍ଧ+ବନ୍ଧୁ)—ବିଶ୍ୱସ୍ତ ମିତ୍ର—Bisrabdha bandhu A trusted friend.

ବିଶ୍ରବ୍ଧାଳାପ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିଶ୍ରବ୍ଧ+ଆଳାପ)—ବିଶ୍ୱାସପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା; Bisrabdhāl̤āpa ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପନୀୟ କଥାବାର୍ତ୍ତା—Confidential talk.

ବିଶ୍ରମ—ସ. ବ (ବି+ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । Bisrama ବିରାମ—1. Stoppage; discontinuance ୨ । ବିଶ୍ରାମ—2. Rest. ଦେ. ବିଶ—ବେଶମୀ; ଲଜ୍ଜାଘ୍ନ—Shame-less. (ଉ—ବିଶ୍ରଦ୍ଧଶ୍ରମ ଯାଇ ବିଶ୍ରମ ହେବାରୁ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ । ପାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ବିଶ୍ରମିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବିଶ୍ରାମ)—ବିଶ୍ରାମିବା; ବିଶ୍ରାମ ନେବା—Bisramibā ବିଶ୍ରାମା ନିଶ୍ରମନା To take rest.

ବିଶ୍ର(ସ୍ର)ମ୍ଭ—ସଂ. ବ (ବି+ଶ୍ରନ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବିଶ୍ୱାସ; ପ୍ରତ୍ୟୟ—1. Confidence; trust, ୨ । ପ୍ରଣୟ—2 Love; attachment, ୩ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବିହାର—3. Hilarity. (ଉ—ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଅଦ୍ଧାର ଜଣାଇ ଅଲବ୍ଧ, କନ୍ଦର୍ପମନ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ରମ୍ଭର ବନ୍ଧୁ । ଗ୍ରାଧାନାଥ ଚଉକା ।) ୪ । କେଳି କଳହ—4. Amatory quarrel. (ଉ—ବିଶ୍ରମ୍ଭ ପଦର ଅଦର କର କେ ସୁମନେ ଘୁଲଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବିଳାସ ।)

ବିଶ୍ର(ସ୍ର)ମ୍ଭାଳାପ—ସଂ. ବ (ବିଶ୍ରମ୍ଭ+ଆଳାପ)—୧ । ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ Bisra(sra)mbhāl̤āpa ମଧ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତ ବା ଏକାନ୍ତରେ କଥାଘୋଷା—1. Confidential talk between 2 friends; a tete-a-tete. ୨ । ପ୍ରଣୟାଳାପ—2. Love-talk; a talk between lovers.

ବିଶ୍ର(ସ୍ର)ମ୍ଭୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଶ୍ରମ୍ଭ+ଇନ୍ ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ; ବିଶ୍ରମ୍ଭିନ୍; ୧ମା. Bisra(sra)mbhī ୧ବ)—୧ । ଯାହାଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ବା ପ୍ରତ୍ୟୟ (ବିଶ୍ରମ୍ଭିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରାଯାଇ ପାରେ; ବିଶ୍ୱସ୍ତ—1. Trustworthy; trusted. ୨ । ପ୍ରଣୟୀ—2. Loving; affectionate. ୩ । ପ୍ରିୟ—3. Dear; beloved. ୪ । ସୁପରିଚିତ—4. Familiar.

ବିଶ୍ରାଣନ—ସଂ. ବ (ବି+ଶ୍ରଣ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଶ୍ରାଣି ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା +ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିଶ୍ରଣନ (ଦେଶ)—1. Bisraṇana (See) ୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଦଅଇବା 2. Causing another to give.

ବିଶ୍ରାଣିତ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ଶ୍ରଣ୍ ଧାତୁ (ଣିଚ)+କର୍ମ ତ)—୧ । Bisrāṇita ପ୍ରଦତ୍ତ—1. Given away. ୨ । ବିତରିତ—2. Distributed.

ବିଶ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବିଣ—(ବି+ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bisrānta ୧ । ବିଶ୍ରାମଯୁକ୍ତ—1. Rested. ୨ । ନିବୃତ୍ତ; ସ୍ଥାନ୍ତ (ବିପ୍ରତ—ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ) ବିରତ—2. Stopped; ceased.

ବିଶ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବ—(ବି+ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ତି)—Bisrānti ୧ । ବିରାମ; ନିବୃତ୍ତି; ସ୍ଥାନ୍ତ—1. Cessation; stoppage. ୨ । ଶ୍ରେଦାପନୟନ; ଶ୍ରମାପନୟନ; ବିଶ୍ରାମ; ଆଲସ୍ୟ ମେଣ୍ଟାଇବା—2. Refreshment; recreation. ୩ । ପରିଶ୍ରମରୁ ଆରାମ ନେବା—3. Cessation from toil. ୪ । (+ଅଖ. ତି) ବିଶ୍ରାମ ଘାଟ; ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—4. Name of a sacred place of Hindu pilgrimage.

ବିଶ୍ରାବ—ସ. ବ—(ବି+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶୁଣିବା+କର୍ମ. ଅ) —୧ । ଖ୍ୟାତି; Bisrāba ପ୍ରସିଦ୍ଧି—1. Fame; renown; notoriety. ୨ । ଧ୍ୱନି—2. Sound; noise. ୩ । ଦ୍ରବସ୍ରୁତ ସ୍ରବଣ—3, Oozing; leaking of a liquid.

ବିଶ୍ରାମ—ସ. ବ—(ବି+ଶ୍ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—Bisrāma ୧ । ବିରାମ; ନିବୃତ୍ତି—1. Cessation. ୨ । ଆରାମ; ଶ୍ରମାପନୋଦନ-2. Rest; recreation. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଛୁଟି—3. Leave; vacation; recess. ୪ । ପରିଶ୍ରମ ପରେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତି; ଶ୍ରମରୁ ବିରତି—4. Retiring from work; respite from toil. ୫ । ଅବସର—5. Leisure. ୬ । କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ଶ୍ରମାପନୋଦନ 6. Taking temporary or brief rest. ୭ । ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀଠାରୁ ନବମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୩ଟି ତିଥି ସେବେ ଗୋଟି ଦିନରେ ପଡ଼େ, ତେବେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ନବମୀର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସେଉଁ ଦିନରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ପୂଜାଦି ସ୍ଥଗିତ ରଖାଯାଏ—7 A day of rest or cessation of worship of Goddess Durga in the course of the 7th, 8th and 9th days of the bright lunar fortnight of the month of Āświna, if these 3 tithis cover a period of 2 days. ଦେ. ବ—ଭୂତ ପ୍ରେତ-ଆଦଙ୍କର ଓ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ବା ଗୃହାଦିରେ ଆବେଶ—Possession of a house or person by an evil spirit Deity.

ବିଶ୍ରାମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବିଶ୍ରାମ)—୧ । ପରିଶ୍ରମ ପରେ ଆରାମ Bisrāma karibā କରିବା—1. To take rest or rereation to take repose. ୨ । ଶ୍ରମାପନୋଦନ କରିବା—2. To refresh one's self. ୩ । (ଭୂତପ୍ରେତାଦି) ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା—3. To possess the body of a person (said of ghosts and evil spirits. ୪ । (ଭୂତପ୍ରେତାଦି) କୌଣସି ବୃକ୍ଷ ବା ସ୍ଥାନରେ ଅଧିଷ୍ଠା.

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେବା—4. To possess a tree, place or house (said of ghosts and evil spirits). ୫ । ଶୋଇବା—5. To sleep. ୬ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବା—6. To take shelter at a place.

ବିଶ୍ରାମ କାରକ—ସ. ବିଣ. (ବିଶ୍ରାମ+କାରକ)—ଯେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଥାଏ । Biśrāma kāraka Taking rest; taking repose. (ବିଶ୍ରାମକାଙ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ରାମ କାଳ—ସ. ତ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଶ୍ରାମ+କାଳ)—୧ । ବିଶ୍ରାମ Biśrāma kāla କରିବାର ସମୟ—1. The time of rest or recreation. ୨ । ଛୁଟି ସମୟ—2. Time of leave; vacation.

ବିଶ୍ରାମ କୁଟୀର—ସ. ବି. (ବିଶ୍ରାମ+କୁଟୀର)—ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଶ୍ରାନ୍ତ Biśrāma kuṭīra ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆସ୍ତମ ପାଆନ୍ତି—Refreshment room; rest house; rest shed. (ବିଶ୍ରାମଗୃହ, ବିଶ୍ରାମଭବନ, ବିଶ୍ରାମାଗାର, ବିଶ୍ରାମାଳୟ)—ଅନ୍ୟରୂପ ।

ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ—ସ. ବି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ସାମୟିକ ଛୁଟି ନେବା—Biśrāma grahaṇa 1. Taking of leave from work. ୨ । ଚରକାଳ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ନେବା—2. Retirement from service.

ବିଶ୍ରାମ ଘାଟ—ସ. ବି. (ବିଶ୍ରାମ+ଘାଟ)—କାଶୀ ନଜକଟସ୍ଥ ଗଙ୍ଗା Biśrāma ghāṭa କୂଳରେ ଥିବା ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Name of a bathing place on the bank of the Ganges in Benares.

ବିଶ୍ରାମ ଢାଲିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—(ଠାକୁର ଠାକୁରଣୀଙ୍କର) Biśrāma ḍhāḷibā କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ସାମୟିକ ଭାବରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେବା—To possess the soul of a person (said of a Deity).

ବିଶ୍ରାମ ଦିନ—ସ. ବି. (ବିଶ୍ରାମ+ଦିନ)—୧ । ଯେଉଁ ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟରୁ Biśrāma dina ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ନିୟମ—

ବିଶ୍ରାମ ଦିବସ, ବିଶ୍ରାମ ବାର, ବିଶ୍ରାମ ବାସର } ଅନ୍ୟରୂପ

1. Day of rest. ୨ । ଛୁଟି ଦିନ—2. Holiday. ୩ । (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଅନ୍‌ମାନଙ୍କର ରବିବାର—3. Sabbath or Sunday of the Christians. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଭଗବାନ୍ ୭ ଦିନ କାଳ ପୃଥିବୀକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ପରିଶ୍ରମ ହେତୁ ରବିବାର ଦିନ ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ବିଶ୍ରାମ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଛୁଟି ଦେବା—1. To Biśrāma debā grant leave; to give rest. ୨ । ଆଶ୍ରୟ ବିଶ୍ରାମ ଦେଓୟା ଦେବା—2. To give shelter. ଗ୍ରାଦେ. **ବିଶ୍ରାମ ଦେନା** (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ବିଶ୍ରାମ ଢାଲିବା (ଦେଖ) Biśrāma ḍhāḷibā (See)

ବିଶ୍ରାମ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଳସ ମେଣ୍ଟାଣ କରିବା; ଅଳସ Biśrāma nebā ମେଣ୍ଟାଇବା—1. To take rest. ୨ । ବିଶ୍ରାମ ଲଓୟା ବିଶ୍ରାମ କରିବା—2. To rest. ୩ । ଛୁଟି ଗ୍ରହଣ **विश्राम लेना** କରିବା—3. To take leave. ୪ । ଆଶ୍ରୟ ନେବା—4. To take shelter.

ବିଶ୍ରାମ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଫୁରୁସେତ୍ ପାଇବା—Biśrāma pāibā 1. To have leisure from work.

ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା, ବିଶ୍ରାମ ଲଭିବା, ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ଛୁଟି ପାଇବା—2. To get leave; to be relieved from work. ୩ । ବିଶ୍ରାମ ପାଓୟା, ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରା **विश्राम पाना** କରିବା—3. To take rest. ୨ । ଆଶ୍ରୟ ପାଇବା—2. To get shelter.

ବିଶ୍ରାମ ମିଳିବା—ଦେ. ବି—କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବା ପରିଶ୍ରମରୁ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତି; Bisrāma miḷibā ଅବସରଲାଭ—Getting rest; ବିଶ୍ରାମ ମିଳା **विश्राम मिलना** having rest after work.

ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରାପ୍ତି—ସ.ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଶ୍ରାମ+ପ୍ରାପ୍ତି)—୧ । ବିଶ୍ରାମ ନେବା- Biśrāma prāpti 1. Taking rest. ୨ । ବିଶ୍ରାମ ଭୋଗ (ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—2. Enjoyment of rest. ୩ । ଆଶ୍ରୟପ୍ରାପ୍ତି—3. Getting of shelter. ୪ । ଛୁଟି ମିଳିବା—4. Getting of leave. ୫ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିଦାୟ ମିଳିବା—5. Retirement from service.

ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରାର୍ଥନା(ନା)—ସଂ. ବି—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ବିଶ୍ରାମ+ପ୍ରାର୍ଥନା)— Biśrāma prārthana(nā) ୧ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଛୁଟି ପାଇବା ପାଇଁ ଅନନୟ—1. Application for getting leave; leave-application. ୨ । ପରିଶ୍ରମରୁ ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରାପ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଅନୁନୟ—2. Prayer for being allowed rest. ୩ । ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥନା—3. Prayer for being granted shelter.

ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବିଶ୍ରାମ+ପ୍ରାର୍ଥିନ୍; ୧ମା, ୧ବ)— Biśrāma prārthi ଯେ ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ—Praying (ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଶ୍ରାମ ପ୍ରାର୍ଥିନୀ) for leave or rest.

ବିଶ୍ରାମାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବିଶ୍ରାମ+ଅର୍ଥ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍)— Biśrāmārthi ୧ । ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛୁକ—(ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଶ୍ରାମାର୍ଥିନୀ) 1. Wishing to take rest. ୨ । ବିଶ୍ରାମପ୍ରାର୍ଥୀ—2. Praying for shelter or leave.

ବିଶ୍ରାମିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସବ୍ୟ) (ସଂ. ବିଶ୍ରାମ)—୧ । ବିଶ୍ରାମ କରିବା; Biśrāmibā ଆଳସ୍ୟ ମେଣ୍ଟାଇବା—1. To take rest. ବିଶ୍ରାମା **बिश्रामना** [ଉ—ବିଶ୍ରାମନ୍ତେ ଉଚ୍ଚୁରେ କଢେ ନଜରେ ବନରେ ଉଚ୍ଚବା ପୂର୍ବ । ଭଜ. ବୈଦେପ୍ରାସବଲାସ] ୨ । (ଭୂତ ପ୍ରେତ ଓ ଦେବତା ଆଦି) ମନୁଷ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଦଲୁ ଅଶ୍ରୟ କରିବା—2. To possess (said of ghosts and evil spirits and Deities). [ଜ୍ର—ବୋଲନ୍ତୁ ଭୂତ ଭ୍ରମାଇଲା; ଦେଉଁ ଦେବତା ବଶାପିଲା । ବ୍ୟବ—ପ୍ରେମଗଙ୍ଗାମୃତ] । ୩ । କଟୁକାଳ ପାଇଁ ଅଶ୍ରୟ ନେବା—3. To take shelter for a time.

ବିଶ୍ରି—ସଂ. ବ.—ମୃତ୍ୟୁ (ହି. ଶ)—
Bisri Death.

ବିଶ୍ରି ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବଶ—(ସଂ. ବିସ୍ର=ଚଡାଧୂମରୁ ଉଠିବା ଗନ୍ଧ)—ଅଉ
Bisri gandha ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—very offensive smell.
ବିଶ୍ରୀ ଗନ୍ଧ **बिश्री गन्ध**

ବିଶ୍ରୀ—ସ. ବଶ (ବଭ୍ରୁବ୍ରୁଣ୍ଡା; ବ=ନାହିଁ+ଶ୍ରା=ଶୋଭା)—୧ । ଶ୍ରୀଘ୍ନନ,
Bisrī ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ; ବଡଶ୍ରୀ—1. Shorn of beauty. ୨ । କୁତ୍ସିତ—2. Depraved; ugly. ୩ । କଦାକାର; ଅସୁନ୍ଦର; ସରସଙ୍ଗ; କୁରୂପ—3. Deformed. ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—4. Very low; mean. ୫ । ବଡଭାଗ୍ୟ—5. Unfortunate; ill fated; luckless.

ବିଶ୍ରୁତ—ସଂ. ବଶ—(ବ+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶୁଣିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ ।
Bisruta ୧ । ବଖ୍ୟାତ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ—1. Famous; famed; celebrated. ୨ । ଧ୍ୱନିତ—2. Sounded; resounded. ୩ । ଜ୍ଞାତ—3. Known. ୪ । ହୃଷ୍ଟ—4. Gladdened; merry.

ବିଶ୍ରୁତ କୀର୍ତ୍ତି—ସ. ବଶ. (ବଭ୍ରୁବ୍ରୀହି; ବଶ୍ରୁତ+କୀର୍ତ୍ତି)—ଯାହାର କୀର୍ତ୍ତି
Bisruta kīrtti (ସବଂତ) ଶୁଣାଯାଏ—Well known or (ବଶ୍ରୁତଯଶାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)— celebrated for his actions.

ବିଶ୍ରୁତି—ସ. ବ—(ବ+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶୁଣିବା+ଭାବ. ତି)—୧ । ଖ୍ୟାତି,
Bisruti ପ୍ରସିଦ୍ଧି—1. Fame; renown; celebrity. ୨ । ଦ୍ରବ ପଦାର୍ଥର ସ୍ରବଣ—2. Oozing of any liquid. ୩ । ସ୍ରୋତଃ—3. Current.

ବିଶ୍ଲଥ—ସ. ବ—(ବ+ଶ୍ଲଥ୍ ଧାତୁ=ଶିଥିଳ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bislatha ୧ । ଢୁଗୁଲା; ଢିଲା—1. Loose; slack. ୨ । ଶିଥିଳୀକୃତ—2. Slackened [ଜ୍ର—ବଶ୍ଲଥ ହୋଇଛୁରେ, ବାସ ପିନ୍ଧ ଥାଉ ପର୍ ଜାଉ—ଭକ୍ତସୂଯ—ବଶୋଷ୍ୟ ଭଙ୍ଗ୍ୟ ବ ଗୀତ] ୩ । ଲୁଳିତ (ଚର୍ମ)—3. Wrinkled (skin).

ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ—ସଂ. ବଶ—(ବ+ଶ୍ଳିଷ୍ ଧାତୁ=ସଂଯୁକ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—
Bislishṭa ୧ । ବିଯୁକ୍ତ; ବିଚ୍ଛିନ୍ନ—1. Separated. ୨ । ବଭିନ୍ନ—2. Distinct; disconnected; separate. ୩ । ବିମୁକ୍ତ—3. Released; liberated. ୪ । ଅସଂଯୁକ୍ତ—4. Unconnected. ୫ । ୫ । ବିକସିତ; ପ୍ରକାଶିତ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ—5. Expanded; blown; revealed; manifested. ୬ । ଯହିଁରୁ ବଭିନ୍ନ ଉପାଦାନମାନ ପୃଥକ୍ କରିଯାଇ ଥାଏ—6. Analysed. ୭ । ଶିଥିଳୀକୃତ—7. Slackened; loosened; relaxed.

ବିଶ୍ଳେଷ—ସ. ବ.—(ବ+ଶ୍ଳିଷ୍ ଧାତୁ=ସଯୁକ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—
Bisleśha ୧ । ବିଚ୍ଛେଦ; ବିଯୋଗ—1. Separation; disjunction. ୨ । ପ୍ରକାଶ; ବିକାଶ—2. Expansion; manifestation ୩ । ଶୈଥିଲ୍ୟ—3. Slackness; relaxation; dilatoriness. ୪ । ବିଶ୍ଲେଷଣ; ବସ୍ତୁର ବଭିନ୍ନ ଉପାଦାନମାନଙ୍କର ପୃଥଗ୍ଭାବ—4. Analysis. ୫ । ବିତୃଷ୍ଣା—5. Disgust; disrelish; apathy; unconcern.

ବିଶ୍ଳେଷଣ—ସ. ବ—(ବ+ଶ୍ଳିଷ୍ ଧାତୁ=ସଯୁକ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅନ)
Bisleshaṇa କୌଣସି ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥର ଉପା ଉପା ଉପାଦାନର ପୃଥକ୍କରଣ—Analysis of the different components of a compound.

ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପଦାର୍ଥର ଉପା ଉପା ଉପାଦାନକୁ ପୃଥକ୍
Bisleshaṇa karibā କରିବା—To analyse.
ବିଶ୍ଳେଷଣ କରା **विश्लेषण करना**

ବିଶ୍ଳେଷଣ କ୍ରିୟା—ସ. ବ—(ବଶ୍ଳେଷଣ+କ୍ରିୟା)—ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥର
Bisleshaṇa kriyā ବଭିନ୍ନ ଉପାଦାନମାନଙ୍କର ପୃଥକ୍କରଣ (ବଶେଷ ପ୍ରକ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଣାଳୀ—The operation of chemical analysis

ବିଶ୍ୱ—ସ. ବ.—(ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+ଅଥ୍ (ସଜ୍ଞାର୍ଥେ) ବ—
Biśwa ୧ । ସୃଷ୍ଟି; ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ; ଜଗତ୍—1. The creation; the universe. ୨ । ଦଶଦେବତାବଶେଷ—2. Ten groups of Deities. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ୧୦; ବସୁ, ସତ୍ୟ, କ୍ରତୁ, ଦକ୍ଷ, କାଳ, କାମ ଧୃତି, କୁରୁ, ପୁରୁରବାଃ ଓ ମାଦ୍ରବ ।] ୩ । (ବେଦାନ୍ତ) ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସମସ୍ତ ଜଡ଼ ଶରୀରରେ ବଦ୍ଭତ ଚୈତନ୍ୟ—3. The consciousness pervading all the material beings of the universe ୪ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା—4. The Divine architect of the creation. ୫ । ପରିମାଣବଶେଷ; ଏକ ଛଟାଙ୍କି; ଏକ ବଣା—5. A unit of measure or weight ୬ । ଆତ୍ମା—6. The soul (Apte). ୭ । ନାଗରିକ—7. A citizen (Apte). ସ. ବଶ—୧ । ସମୁଦାୟ; ସମସ୍ତ—1. All; whole. ୨ । ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Univeasal.

ବିଶ୍ୱକ୍-ସେନ—ସ. ବ—(ବଭ୍ରୁବ୍ରୀହି; ବଶ୍ୱକ୍=ସର୍ବବ୍ୟାପୀ+ସେନା)—
Biśwak-sena ୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । (ନାମ) (ବଶ୍ୱକ୍ସେନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁ; ମନୁଙ୍କର ତ୍ରୟୋଦଶ ପୁରୁଷର ଜନ୍ମ ବଗଧର—2. The name of the descendant of Manu in the 13th generation. ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନୈମିତ୍ତିକଲବ୍ଧାପ୍ତା ଦେବ—3. A Deity who gets a portion of the food after it is offered to Bishṇu.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱକ୍‌ସେନା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଶ୍ୱକ୍‌ସେନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ତ୍ରିପୁଟ ଲତା, Biswak-senā Aglaia Roxburghiana (creeper).

ବିଶ୍ୱକଦ୍ରୁ—ସଂ. ବଣ—(ବିଶ୍ୱ+କ+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ପଚ୍ଛରେ ଦଉଡ଼ିବା Biswakadru +କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଦୁରୁ; ଖଳ; ଦୁଷ୍ଟ— Wicked; vile. (Apte). ସଂ. ବ.—୧ । ଶିକାରୀ କୁକୁର—1. A dog trained for the chase. (Apte) ୨ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—2. Sound. (Apte.)

ବିଶ୍ୱକର୍ମଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଶ୍ୱକର୍ମନ୍=ଦେବଶିଳ୍ପୀ+ଜନ୍ ଧାତୁ= Biswakarmajā ଜାତ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—(ବିଶ୍ୱକର୍ମସୁତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କର କନ୍ୟା ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ ସଞ୍ଜ୍ଞା ଓ ଛାୟା ଦେବୀ—The two daughters of Biswakarmā and wives of the Sun-god.

ବିଶ୍ୱକର୍ମା—ସ. ବ (ବିଶ୍ୱକର୍ମନ୍; ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଶ୍ୱ=ସର୍ବବ୍ୟାପୀ+ Biswakarmā କର୍ମନ୍=କାର୍ଯ୍ୟ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପୁତ୍ର; ଦେବଶିଳ୍ପୀ—1. Name of the Divine architect in Hindu mythology. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ—2. The Sun-god. ୩ । ମୁନିବିଶେଷ—3. Name of a sage. ୪ । ସର୍ବସ୍ରଷ୍ଟା ପରମେଶ୍ୱର—4. God, the Creator of the universe. [ଦ୍ର—ପୁରାଣମତରେ ଅଷ୍ଟମ ବସୁଦେବତା ପ୍ରଭାସଙ୍କ ଔରସରେ ଯୋଗସିଦ୍ଧାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବେଦରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା 'ତ୍ୱଷ୍ଟୃ' (ତ୍ୱଷ୍ଟୃ) ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶୟିତା ।] ଦେ. ବ—ବଢ଼େଇ—A carpenter.

ବିଶ୍ୱକର୍ମାସୁତ—ଦେ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ; ସ. ବିଶ୍ୱକର୍ମସୁତ)—ନଳ ନାମକ Biswakarmā suta ବାନର—A name of the monkey Nala. [ଉ—ବାନ୍ଧ ସେତୁ ହେତୁ ଅଛୁ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସୁତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।]

ବିଶ୍ୱକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଶ୍ୱ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଗଙ୍ଗାଚଢ଼ିଲ; ଚଲ ପକ୍ଷିବିଶେଷ Biswakā —A kind of kite. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଜଳକୂଳରେ ବସା କରି ରହନ୍ତି ।]

ବିଶ୍ୱକୃତ୍—ସ. ବ. ସଂ (ବିଶ୍ୱ+କୃ ଧାତୁ=କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)— Biswakṛut ୧ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା—1. The Divine architect. ୨ । ପରମେଶ୍ୱର—2. God. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu. ୪ । ଜଗତ୍‌ସ୍ରଷ୍ଟା—4. The Creator of the universe.

ବିଶ୍ୱକେତୁ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଶ୍ୱ=ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାପୀ+ କେତୁ= Biswaketu ଧ୍ୱଜ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାତି; ଅନିରୁଦ୍ଧ; ଉଷାପତି— The name of Aniruddha; the grand son of Krusbṇa.

ବିଶ୍ୱକୋଷ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—୧ । ବଙ୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁ ପ୍ରାଚ୍ୟବିદ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ବଙ୍ଗ ଭାଷାର ଜ୍ଞାନଗବେଷଣାପୂର୍ଣ୍ଣ କୋଷଗ୍ରନ୍ଥ— 1. Title of an encyclopedia in Benglee compiled by Babu Nagendranath Basu. ୨ । ସ୍ୱଳ୍ପ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଲେଖାଥିବା ଜ୍ଞାନଗବେଷଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥ— 2. Encyclopedia.

ବିଶ୍ୱଖଣ୍ଡକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ+ଖଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ) — Biswakhaṇḍaka ୧ । ଯେ ସକଳ ବିଷୟରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ— (ବିଶ୍ୱଖଣ୍ଡିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Discontented in every matter. ୨ । ଯାହାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିଯାଇ ନ ଯାଏ— 2. Hard to please.

ବିଶ୍ୱଗ୍‌ବାୟୁ—ସ. ବ—ଶୁରଆଡ଼ୁ ଏକ ସମୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା Biswag-bāyu ବାୟୁ—Wind simultaneously blowing from all sides.

ବିଶ୍ୱଗନ୍ଧ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଶ୍ୱ=ସମସ୍ତଙ୍କ+ଗନ୍ଧ)—ପଣ୍ଡଶୁ, Biswagandha ପିଆଜ—Onion.

ବିଶ୍ୱଗନ୍ଧା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଶ୍ୱଗନ୍ଧ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ପୃଥିବୀ— Biswagandhā The earth.

ବିଶ୍ୱଚରାଚର—ସ. ବ (ବିଶ୍ୱ+ଚରାଚର)—ଜଗତର ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ Biswa charāchara ସମୁଦାୟ; ଜଡ଼ ଓ ଜୀବଜଗତ୍— ବିଶ୍ୱ ଜଗତ୍ / ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ / ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି } ଅନ୍ୟରୂପ The whole creation; the universe.

ବିଶ୍ୱଜନ—ସ. ବ (ବିଶ୍ୱ+ଜନ)—ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଲୋକ; ସର୍ବଜନ— Biswajana The people of the whole world; the mankind.

ବିଶ୍ୱଜନୀନ—ସ. ବଣ (ବିଶ୍ୱଜନ+ହିତାର୍ଥେ. ଖ)—ପୃଥିବୀର ସର୍ବ Biswajanīna ଲୋକଙ୍କର ହିତଜନକ; ସର୍ବଜନହିତକର— (ବିଶ୍ୱଜନୀନତା—ବ) Universal; beneficial to the [ବିଶ୍ୱଜନୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ] universe.

ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ—ସ. ବ (ବିଶ୍ୱଜନୀନ+ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ) —ଜାତି ଧର୍ମ Biswajanīna bhrātṛubhāba ନିର୍ବିଶେଷରେ ପୃଥିବୀର (ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଭ୍ରାତୃତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମୀୟତା—Universal brotherhood.

ବିଶ୍ୱଜନୀନ ମୈତ୍ରୀବ୍ରତ—ସ. ବ (ବିଶ୍ୱଜନୀନ+ମୈତ୍ରୀବ୍ରତ)—ସର୍ବ Biswajanīna maitṛibrata ଲୋକର ମଙ୍ଗଳସାଧନ- ରୂପବ୍ରତ—The feeling of friendship for the whole universe.

ବିଶ୍ୱଜନୀୟ—ସ. ବଣ (ବିଶ୍ୱଜନ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଈୟ)—ବିଶ୍ୱଜନ Biswajanīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ସାର୍ବଜନୀନ—Universal. (ବିଶ୍ୱଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ୱଜୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଶ୍ୱ+ଜୟ)—୧ । ଜିଲ୍ଲେକ ଜୟ— Biswajaya 1. Winning the universe. (ବିଶ୍ୱବିଜୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ପରାଭୂତ କରିବା— 2. Defeating the whole world.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱଜୟୀ—ଫ. ଫଣ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ+ଜ ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; Biswajayī ୯ମା.୧ବ)—୧ । ଯେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ଜୟକରିଅଛି—(ବିଶ୍ୱଜୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Conquering the whole world.

ବିଶ୍ୱତ୍ରଜୟୀ, ବିଶ୍ୱଜେତା, ବିଶ୍ୱତ୍ରଜେତା } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟବିଜୟୀ; ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳକୁ ଜୟ କରି ଅଛନ୍ତି—2. Victorious over the three worlds.

ବିଶ୍ୱଜିତ୍—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ+ଜ ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ବିଶ୍ୱଜୟୀ (ଦେଖ)—Biswajayī (See). ଫ. ବ—୧ । ସର୍ବସ୍ୱଦକ୍ଷିଣ ସଜ୍ଞବିଶେଷ; ଯେଉଁ ସଜ୍ଞରେ ସଦ୍ୟସ୍କ ଦକ୍ଷିଣା ଦିଆଯାଏ—1. Name of a vedic sacrifice in which the performer's all worldly belongings are given as present to the priests. ୨ । ବରୁଣ ଦେବତାଙ୍କର ପାଶ ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର—2. Name of the noose of the Baruṇa God. ୩ । ନ୍ୟାୟବିଶେଷ—3. Name of a system of logic.

ବିଶ୍ୱତଃ—ଫ. ଅ (ବିଶ୍ୱ=ସମସ୍ତ+ସପ୍ତମୀରେ. ତସ୍)—୧ । ସର୍ବତ୍ର—Biśwataḥ 1. Everywhere. ୨ । ସବୁ ଦଗରେ—2. On all sides. ୩ । ସବୁ ପ୍ରକାରେ—3. In every way. ୪ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—4. Entirely; wholly.

ବିଶ୍ୱତୁଳସୀ—ସଂ. ବ—ବନ୍ୟ ତୁଳସୀ ବିଶେଷ; ଲଣ୍ଡାବଗୁଲ—Biśwa tulasī The common sweet Basil; Ocymum Basilicum.

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ବବ୍ବୁଳ୍, ଭୁବସ୍ୱ, ଭୁଙ୍ଗୀ, ସୁରସ୍ୱା, ଅଜଗନ୍ଧକା, ଓ ପଣ୍ଡୀର ତେ. ରୁଦ୍ର ଜେଡ଼ି ତୁଳସୀ ତା. ଇରୁନେନ୍ଦୁ ତୁଳସୀ ମ. ବାରୁଇ ତୁଳସୀ

[ଦ୍ର—ଏହାର କ୍ୱାଥ ମେହ, ହୃଦ୍ରୋଗସ୍ୱ ଶିରଃପୀଡ଼ା, ଓ ଅଉସାର ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହାର ପତ୍ରର ରସ କୃମି ଓ ସର୍ପବିଷନାଶକ । ଏଥିର ସାଙ୍ଗ ଗରମ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଲେ ଫୁଲ ଉଠେ । କୃଷ୍ଣ ଓ ଶ୍ୱେତଭେଦରେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ।]

ବାରୁଇତୁଳସୀ; ତୋକମାରି **ସବଜାତୁଳସୀ**

ବିଶ୍ୱତ୍ରାସୀ—ସଂ. ବିଣ—(ବିଶ୍ୱ+ତ୍ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.) Biswatrāsī ଯାହା ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱବାସୀଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆତଙ୍କ (ବିଶ୍ୱତ୍ରାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ—Creating terror throughout the universe.

ବିଶ୍ୱଦକ୍ଷିଣ—ଫ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଶ୍ୱ=ସମସ୍ତ+ଦକ୍ଷିଣା; ଯହିଁରେ Biśwadakshiṇa ସଜ୍ଞକାରୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଦକ୍ଷିଣା ଦିଆଯାଏ)—ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ନାମକ ସଜ୍ଞବିଶେଷ—Name of a vedic sacrifice in which the performer's all worldly belongings are given as present to the priests.

ବିଶ୍ୱଦୂତ—ଫ. ବ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ+ଦୂତ)—ଯେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ଦୂତ ବା Biśwadūta ବାର୍ତ୍ତାବହରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—The (ବିଶ୍ୱଦୂତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) messenger of the universe.

ବିଶ୍ୱଦେବ—ଫ. ବ (ବିଶ୍ୱ=ସକଳ+ଦିବ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅଗ୍ନି ଦେବତା—Biśwadeba 1. The Fire god. ୨ । ଗଣଦେବତା ବିଶେଷ—2. Name of ten groups of Deities. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ସଙ୍ଖ୍ୟା ୧୦; ଯଥା—ବସୁ. ସତ୍ୟ, ଜତୁ, ଦକ୍ଷ, କାମ, କାଳ, ଧୃତି, କୁରୁ, ପୁରୁରବାଃ, ମାଦ୍ରବ ।]

ବିଶ୍ୱଦେବା—ଫ. ବ—ଦ୍ରୁମ ଗବେଧୁକା; ଗୋରକ୍ଷ ଗୁଡ଼ୁଲ, ନାଗବଲା, Biśwadebā ଗରଗଡ଼; ବଲା (ଦେଖ)—Name of a medicinal plant.

ବିଶ୍ୱଧାତା—ଫ. ବ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ+ଧାତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Biśwadhātā ପରମେଶ୍ୱର—1. God. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2, Brahmā;

ବିଶ୍ୱଧାତ୍ରୀ—ଘ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶ୍ରୀଦତ୍; ବିଶ୍ୱ+ଧାତ୍ରୀ)—୧ । ଧରିତ୍ରୀ; Biśwadhātrī ପୃଥିବୀ—1. The earth. ୧ । ଜଗନ୍ମାତା (ବିଶ୍ୱବିଧାତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. The mother of the universe. ୩ । ଜଗତ୍ଧାତ୍ରୀ—3. A name of Durgā

ବିଶ୍ୱଧାରିଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଶ୍ୱ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଧରିତ୍ରୀ—The earth. Biśwadhāriṇī

ବିଶ୍ୱନାଥ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀଦତ୍; ବିଶ୍ୱ+ନାଥ)—୧ । ମହାଦେବ, Biśwanātha ଶିବ—1, Śiba. ୨ । କାଶୀସ୍ଥିତ ଶିବମୂର୍ତ୍ତି; ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର—2. Name of the image of Śiba worshipped at Benares. ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ନାମ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ବଳକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ବତର ନାମ—2. Name of a hill in the district of Puri near Delang station. B. N. Ry. [ଉ—ଆସି ଅଛୁ ରଥି ଗୁରୁ ଜଣାଧର ବିଶ୍ୱନାଥ ପରବତେ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ପାବଂତା ।] ୩ । ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ (ଦେଖ)—

3. Biswanatha khuṇṭiā (See)

ବିଶ୍ୱନାଥ କର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ Biswanātha kara ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ—The late Viswanatha Kar; one of the distinguished men of letters and the editor of the Utkal Sahitya.

[ଦ୍ର—ନବଯୁଗରେ ଯେଉଁ କେତେ ଜଣ ଉତ୍କଳୀୟ ମନୀଷୀ ଓଡ଼ିଶାର ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାର ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ହସ୍ତରେ ଜ୍ଞାନବର୍ତ୍ତୀ ଧରି ମହାତ୍ରେମରେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ଅନ୍ୟତମ । ୧୮୭୪ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ମୂଳବସନ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କରବଂଶରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ କାଶୀକୃଷ୍ଣ କର । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳାରେ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କର ସେ ଚଉଷାଠୀରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାବ୍ୟ

ନାଟକାଦି ପାଠ କରି ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଟକ ଆସିଥିଲେ । ଫ୍ୟାସ୍ମୋନ୍ ଏକାଡେମି ଓ ପିସନ୍ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପ୍ରଥମେ ସେ ଶିକ୍ଷକତା ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରତଳିତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର କୁସଂସ୍କାରାଦି ଆଲୋଚନା କରି ପୌତ୍ତଳିକତାପ୍ରଧାନ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଅନୁଜ ଶ୍ରୋଲାନାଥ ଓ ଶ୍ଲୋକନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ଏକେଶ୍ୱରବାଦମୂଳକ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ । ଜୁଲୁଲର ବରେଣ୍ୟ କବି ମଧୁସୂଦନ ଓ ଗୋପୀନାଥ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ଠାରେ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରତିଭାର ପରଶ ପାଇ ତାଙ୍କୁ 'ଜୁଲୁଲ ସାହିତ୍ୟ' ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କଲେ । ବହୁ ବାଧା-ବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ବିଶ୍ୱନାଥ ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ପ୍ରାୟ ୫୮ ବର୍ଷ ସେହି ପତ୍ରିକାକୁ ପରିଚାଳନ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥହିଁ ନବଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମାର୍ଜିତ ଭାଷା ଓ ଭାବର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଏହି ଜୁଲୁଲସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ଲେଖକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ସୃଷ୍ଟି କରି ଜାତିର ପ୍ରଭୂତ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରି ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ 'ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ' ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଖଣ୍ଡିଏ ଆଦର୍ଶ ଗଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ । ସମାଲୋଚକରୂପେ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଜୁଲୁଲ ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଥିଲା । କଟକର ଜୁଲୁଲ ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ପର୍କ ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାକାଳରୁ ସେ ତହିଁର ଜଣେ ବଳିଷ୍ଠ କର୍ମୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜୁଲୁଲସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ୍ ଜୁଲୁଲରେ ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ ମୁଦ୍ରଣଶାଳାରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଅଛି । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅପକାରତା ପ୍ରତିପାଦନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା 'ସତ୍ୟସମାଗୁର' ପତ୍ରିକାଦ୍ୱୟର ସେ ଓ ଏ ଭାଷାକୋଷର ସମ୍ପାଦକ ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ।

ବିଶ୍ୱନାଥ ନବଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବକ୍ତା ଥିଲେ । ବକ୍ତୃତା ମଞ୍ଚରେ ତାଙ୍କର ଭାବମୟୀ ଅନର୍ଗଳ ବକ୍ତୃତା ଯେ ଶୁଣିଅଛନ୍ତି, ସେ ମୁଗ୍ଧ ନ ହୋଇ ରହି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏକାନ୍ତ ଈଶ୍ୱରନିଷ୍ଠା, ସାହିତ୍ୟସାଧନା, ସ୍ୱାଧୀନ ମତବାଦ ପାଇଁ ବିଶ୍ୱନାଥ ସମସାମୟିକ ଚିନ୍ତାମଣ୍ଡଳୀରେ ନାନା ଭାବରେ ସମ୍ମାନିତ ହେଉଥିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୱାନ ଓଡ଼ିଶା କାଉନ୍ସିଲରେ ତାଙ୍କୁ ସଦସ୍ୟରୂପେ ମନୋନୀତ କରିଥିଲେ । ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଥିଲା । ସେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୁଲୁଲ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜର ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ । ଏହି ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶରେ ବିଶ୍ୱନାଥହିଁ ଜଣେ ବଳିଷ୍ଠ ଉତ୍ସାହଦାତା ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟତର ସହାନୁଭୂତି ପାଇ ନ ଥିଲେ ଭାଷାକୋଷର ମୁଦ୍ରଣ ଏପର ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ନାନାଭାବରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣୀ । ଗତ ୧୯୩୪ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ୧୯ ତାରିଖ ପକାଳେ ସେ ପ୍ରାୟ ୭୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରି ଗଲେ ।]

ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆ ବିଚତ୍ରଗ୍ରାମ୍ୟଶବ୍ଦ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥର Biśwanātha khuṇṭiā ରଚୟିତା କବି—Name of an Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ଖୁଣ୍ଟା ସହର; ଏ ସ୍ଥାନ ଭବ୍ୟନିଧି ଦେବ (ଖ୍ରୀ.୧୭୫୬--୧୭୭୦)ଙ୍କ ସମକାଳୀନ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ବିଚିତ୍ର ଗ୍ରାମ୍ୟଶବ୍ଦର ଭାଷା ସରଳ ଓ ମଧୁର; ଶବ୍ଦଯୋଜନା ସୁଲଳିତ । ଏ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଯୁଗର କବି ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆଦରସହ ପ୍ରଶସ୍ତି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଜୁଲୁଲରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଯେଉଁ "ଗ୍ରାମନବମୀ" ଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ସେଥିରେ ଏହି ବିଚିତ୍ର ଗ୍ରାମ୍ୟଶବ୍ଦର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି ସହିତ ବୋଲାଯାଏ ।]

ବିଶ୍ୱନାଥ ପାଟଜୋଷୀ—ଦେ. ବ.—(ନାମ)—ଉଷା ପରିଣୟ ନାଟକର Biśwanātha pāṭajoshī ରଚୟିତା ଓଡ଼ିଆ କବି (ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଜୁଲୁଲ)—Name of the author of the Oria drama Ushā Pariṇaya.

ବିଶ୍ୱନାଥ ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବ.—(ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱଜା Biśwanātha mahāpātra ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ (ଖ୍ରୀ—(ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧୪୭୫—୧୪୯୫) ଙ୍କ ରାଜସଭାର ପଣ୍ଡିତ—Name of the Oriya author of Sāhitya Darpaṇa, an authoritative Sanscrit work on Rhetoric. [ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ-କର୍ତ୍ତାରେ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ସମ୍ମତ ଅଳଙ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ଅଦ୍ୟତ ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣର ରଚୟିତା ।]

ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦକ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—(ବିଶ୍ୱ+ନିନ୍ଦ୍ ଧାତୁ. Biśwanindaka =ନିନ୍ଦା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ (ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ବିଷୟକୁ ନିନ୍ଦା କରେ—(ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦୁକ—ଅଶୁଦ୍ଧ ଦେଶଜ ରୂପ) Finding fault with everything; misanthropic. ସ. ବ.—ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦକମାନଙ୍କର ବ୍ୟଙ୍ଗ—A misanthrope.

ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦକତା—ସ. ବ.—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) —(ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦକ+ଭାବ.ର୍ଥ. Biśwanindakatā ତା)—ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ନିନ୍ଦା କରିବା (ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦା, ବିଶ୍ୱନିନ୍ଦା ବ୍ରତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ୱଭାବ— Misanthropy.

ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତା—ସ. ବିଶ. ଓ ବ. ପୁଂ—(ବିଶ୍ୱ+ନିୟନ୍ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—Biśwaniyantā ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନିୟାମକ—Regulator of the (ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) universe.

ବିଶ୍ୱପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭୂମ୍ୟାମଲକୀ; ଭୁଇଁଅଁଳା— Biśwaparṇṇī A kind of herbarious plant.

ବିଶ୍ୱପା—ସ.ବ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ+ପା ଧାତୁ=ପାଳନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+ଆ) Biśwapā ୧ । ବିଶ୍ୱର ପାଳନକର୍ତ୍ତା; ପରମେଶ୍ୱର— 1. The sustainer or nourisher of the

Digitized by srujanika@gmail.com

universe; God. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon. ୪ । ଅଗ୍ନି—4. Fire.

ବିଶ୍ୱପାତା—ଫ. ବ.ଧୂଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଶ୍ୱ + ପା + ତୃ; ୧୩୦ ୧ବ)—(ବିଶ୍ୱପାଳକ, ବିଶ୍ୱପିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Biśwapātā ସୃଷ୍ଟିପାଳନକର୍ତ୍ତା; ବିଶ୍ୱର—God, the sustainer of the universe.

ବିଶ୍ୱପୂଜ୍ୟ—ଫ. ବଶ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଶ୍ୱ + ପୂଜ୍ୟ)—ଜଗତରେ (ବିଶ୍ୱବନ୍ଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଶ୍ୱପୂଜ୍ୟା, ବିଶ୍ୱବନ୍ଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Biśwapūjya ସର୍ବତ୍ର ପୂଜ୍ୟ—Adored throughout the world.

ବିଶ୍ୱପ୍ରପଞ୍ଚ—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଶ୍ୱ + ପ୍ରପଞ୍ଚ = ସଉସର)—Biśwaprapañcha ସମସ୍ତ ସଂସାର—The whole universe or creation. (ଦ୍ର—ବିଶ୍ୱପ୍ରପଞ୍ଚରେ ଏତେ ସୁସ୍ଥରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନ ବ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେସ୍ପାଶବଲାସ ।)

ବିଶ୍ୱ ପ୍ରଯତ୍ନ—ଫ.ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ମହତ ଚେଷ୍ଟା; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯତ୍ନ—Biśwa prajatna Great attempt.

ବିଶ୍ୱପ୍ରୀତି—ଫ. ବ (ବିଶ୍ୱ + ପ୍ରୀତି)—୧ । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଜୀବ ଓ (ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ—1. Love of the whole creation. ୨ । ବିଶ୍ୱଜନୀନ ମୈତ୍ରୀ—2. Universal friendship.

ବିଶ୍ୱପ୍ରେମିକ—ଫ. ବଶ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ + ପ୍ରେମିକ)—ଯେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ (ବିଶ୍ୱପ୍ରେମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଶ୍ୱପ୍ରେମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Biśwapremika ସ୍ନେହ କରେ—Loving the whole universe.

ବିଶ୍ୱପ୍ସା—ଫ. ବ (ବିଶ୍ୱ + ପ୍ସା ଧାତୁ = ଖାଇବା + ଅନ୍; ୧୩୦ ୧ବ)—Biśwapsā ୧ । (ସଜୀବ ଭାବରେ କଳ୍ପିତ) ଅଗ୍ନି—1. Fire (personified). ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon. ୪ । ଦେବତା—4. A deity; a god. ୫ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା—5. The divine architect.

ବିଶ୍ୱବଞ୍ଚକ—ଫ. ବଶ ଓ ବ (ବିଶ୍ୱ + ବଞ୍ଚକ)—ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣା କରେ; ଜଣଶିଠେମାରି—Biśwabañchaka One who cheats the whole world. (ବିଶ୍ୱବଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ୱବାସୀ—ଫ. ବଶ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ + ବସ୍ ଧାତୁ = ବାସ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ଜଗଦ୍‌ବାସୀ—Living in the world. ଫ. ବ. ପୁଂ—ଜଗତର ସମସ୍ତ ଜୀବ; ଜୀବଜଗତ୍—The animal world. (ବିଶ୍ୱବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Biśwabāsī

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଫ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ର-ସ୍ଥଳ; ଜଗତର ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିବାର ସ୍ଥାନ—University. Biswabidyālaya

[ଦ୍ର—ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ୍ ବା ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ବା ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରେ; କ୍ରମଶଃ ଏଫ୍. ଏ. ବା ଅଇ. ଏ., ବି. ଏ., ଏମ୍. ଏ. ଓ ତାହାର ଅତି ଉପାଧି ଲାଭ କରେ ଏବଂ ଜ୍ଞାନର ଯେଉଁ ଶାଖା ଅଲ୍ଲୋଚନା କରିବାକୁ ଅତି ଇଚ୍ଛା କରେ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସେହି ଶାଖାରେ ସେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିପାରେ । ଭାରତର ବହୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଇଲ୍ଲାକା—

୧ । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ, ଆସାମ ଓ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟସମୂହ । ୨ । ବମ୍ବେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶ ଓ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟମାନ । ୩ । ମାଦ୍ରାଜ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ, ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶ ଓ ଭୁର୍ଗ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟମାନ । ୪ । ପଞ୍ଜାବ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—(ରାଜଧାନୀ ଲାହୋର) ପଞ୍ଜାବ, ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ଓ କେଲୁଚସ୍ଥାନ । ୫ । ଅଲ୍ଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ, ଅଜମୀର, ମେରୱାଡ଼ା । ୬ । ବନାରସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ବନାରସ ଛତ୍ରା ଓ ସମସ୍ତ ରାଜପୁତ । ୭ । ମହୀଶୂର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ମହୀଶୂର ରାଜ୍ୟ । ୮ । ଥାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଓ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟ । ୯ । ଓସ୍ମାନିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—(ସିକନ୍ଦ୍ରାବାଦ) ହାଇଦ୍ରାବାଦ ନିଜାମ ରାଜ୍ୟ । ୧୦ । ଢାକା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଢାକାଠାରୁ ୫ ମାଇଲ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ ଗୁରିଆଡ଼ ଅଞ୍ଚଳ । ୧୧ । ଅଲିଗଡ଼ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଅଲିଗଡ଼ଠାରୁ ୧୦ ମାଇଲ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ ଗୁରିଆଡ଼ । ୧୨ । ରେଙ୍ଗୁନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ବ୍ରହ୍ମଦେଶ । ୧୩ । ଲକ୍ଷ୍ନୌ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଲକ୍ଷ୍ନୌ । ୧୪ । ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଦିଲ୍ଲୀ । ୧୫ । ନାଗପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ବେରାର । ୧୬ । ଆନ୍ଧ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ଆନ୍ଧ୍ର ବା ତେଲୁଗୁଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ।]

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପାଧି—ଦେ. ବ—ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ମିଳିବା ଉପାଧି—Biśwabidyālaya upādhi বিশ্ববিদ্যালয়ের উপাধি (ଯଥା—ବି. ଏ., ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍) **विश्वविद्यालयका उपाधि** University titles or degrees.

[ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସଙ୍ଗେ ଆମ ଦେଶରେ ଓ ଭାଷାରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । ଯଥା—ପ୍ରଫେସର, ଲେକଚରର, ଗ୍ରାଜୁଏଲ୍ସ୍, ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ସ୍, ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍, କନଭୋକେସନ୍, ସିଣ୍ଡିକେଟ୍, ସେନେଟ୍, କଲେଜ୍, ସାଏନ୍ସ୍, ବୋର୍ଡାର୍ସ, ବି. ଏ.; ଏମ୍. ଏ.; ବି. ଏଲ୍.; ବି. ସସ୍ସି.; ଟ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍, ଅର୍ଟ୍ସ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବିଶ୍ୱବିଧାତା—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ; ବିଶ୍ୱ + ବିଧାତୃ; ୧୩୦ ୧ବ)—Biśwabidhātā ୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā ୨ । ବିଶ୍ୱର ପରମେଶ୍ୱର—2. God. (ବିଶ୍ୱବିଧି, ବିଶ୍ୱବିଧାତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ୱବିମୋହନ—ଫ. ବଶ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ + ବିମୋହନ)—ଭୁବନମୋହନ-କାରୀ—Charming the universe. Biswabimohana (ବିଶ୍ୱବିମୋହିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଶ୍ୱବିମୋହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ—ବି. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଶ୍ୱ+ବିଶ୍ରୁତ)—ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ Biswabiśruta Celebrated throughout the world. (ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ, ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ କୀର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ+କୀର୍ତ୍ତି)—Biswabiśruta kīrtti ଯାହାର କୀର୍ତ୍ତି ଜଗତ ଉଜୁଅଛୁ—(ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତଯଶାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) Of world-wide celebrity.

ବିଶ୍ୱବେଦା—ସଂ. ବଣ (ବିଶ୍ୱ+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍. Biswabedāḥ ୧ମା. ୧ବ)—ସର୍ବଜ୍ଞ—Omniscient.

ସଂ. ବି—୧ । ଋଷି—1. Sage. ୨ । ଦେବତା—2. Deity.

ବିଶ୍ୱବୋଧ—ବି. ବି—ବୁଦ୍ଧଦେବ—The Buddha. Biswabodha

ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପକ—ବି. ବଣ. ପୁଂ. (ବିଶ୍ୱ+ବ୍ୟାପକ)—ସର୍ବବ୍ୟାପୀ; ସମସ୍ତ Biswabyāpaka ପୃଥିବୀକୁ ଘୋଟିଥିବା; ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପିଥିବା—(ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) All-pervading. (ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିକା, ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଶ୍ୱଭାବନ—ବି. ବଣ—ସଂସାର ବିଷୟ ଯେ ଭାବେ—Biswabhābana Thoughtful about the world. (ଭା—ଭୁ ଯେ ଆନନ୍ଦ ବସୁଧାସ୍ଥ, ତେ ବିଶ୍ୱଭାବନ ମୁଗ୍ଧର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିଶ୍ୱମ୍ଭର—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱମ୍=ବିଶ୍ୱକୁ+ଭୃ ଧାତୁ=ଭରଣ ଓ ପାଳନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବିଶ୍ୱ—(ବିଶ୍ୱମ୍ଭରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାଳକ—1. Sustaining the universe. ୨ । ବିଶ୍ୱର ଧାରଣକର୍ତ୍ତା—2. Holding the universe. ବି. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ନାରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ର—2. Indra. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ଦାସ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଭକ୍ତକବି— Biswambhara dāsa Name of an Oriya poet. [ଦ୍ର—'ଚତୁର ମହାଭାରତ' ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ଚାରଣୀ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ।]

ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଭକ୍ତକବି— Biswambhara miśra Name of an Oriya poet. [ଦ୍ର—'ଚତୁର ଭାରତ' ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ଚାରଣୀ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ।]

ବିଶ୍ୱମ୍ଭରା—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଶ୍ୱମ୍ଭର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ପୃଥିବୀ— Biswambharā The earth.

ବିଶ୍ୱଯୁ(ଯୁ)—ବି. ବ—ବାୟୁ— Biswaju(yu) The wind (Apte).

ବିଶ୍ୱରୂପ—ବି. ବ—୧ । ମହାଭାରତରେ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ Biswarūpa ବୁଝାଇ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ (ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ୱଶରୀରରେ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ବିରାଟ ରୂପ ଦେଖାଇଥିଲେ—1. The all-pervading form which Śrīkṛushṇa showed to Arjuna in the Kurukshetra war-field. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ବି । ଅନନ୍ତ; ବାସୁକି; ସର୍ପରାଜ—3. A name of Bāsuki. ବି. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ—Omnipresent; existing everywhere. ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା—Name of the elder brother of Śrī Chaitanya. ବିଶ୍ୱରୂପ

ବିଶ୍ୱରେତାଃ—ବି. ବ. (ବିଶ୍ୱ=ସମସ୍ତ+ରେତସ୍=ଜଳ; ୧ମା.୧ବ)—Biswaretāḥ ୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ବିଶ୍ୱଶ୍ରବାଃ—ବି. ବ. (ବିଶ୍ୱ+ଶ୍ରବସ୍=କୀର୍ତ୍ତି; ୧ମା. ୧ବ)—ମୁନିବିଶେଷ— Biswaśrabāḥ Name of a sage.

ବିଶ୍ୱସନ—ବି. ବ. (ବିଶ୍ୱ+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ କରିବା+ଭାବ. ଅନ) —ବିଶ୍ୱାସ; ପ୍ରତ୍ୟୟ— Biswasana Confidence; trust.

ବିଶ୍ୱସନୀୟ—ବି. ବଣ. (ବି+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ କରିବା+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି- Biswasanīya (ବିଶ୍ୱସନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରେ—1. Reliable. ୨ । ଯେ ବା ଯାହା ଅନ୍ୟର ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇ ପାରେ—2. Capable of inspiring confidence (Apte).

ବିଶ୍ୱସହା—ବି. ବ. (ବିଶ୍ୱ+ସହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ପୃଥିବୀ- Biswasahā 1. The earth. ୨ । ଅଗ୍ନିର ଏକ ଜିହ୍ୱା—2. One of the tongues of fire (Apte).

ବିଶ୍ୱସାର—ବି. ବ. (୭ମୀ ତତ୍; ବିଶ୍ୱ+ସାର=ସାରାଂଶ)—୧ । ସଂସାରର Biswasāra ସାର ବସ୍ତୁ—1. The essential thing in the world. ୨ । ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—2. The title of a Tantric treatise.

ବିଶ୍ୱସିତ—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ବି+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିଶ୍ୱାସପାତ୍ର; ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ— Biswasita (ବିଶ୍ୱସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Trustworthy; reliable. ୨ । ଯାହାଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ଥାଏ—2. Trusted.

ବିଶ୍ୱସ୍ରୁକ୍—ବି. ବ. (ବିଶ୍ୱ+ସ୍ରୁକ୍ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ଋ.ସ୍ରା. ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବିଧି; ବିଧାତା; ପରମେଶ୍ୱର— Biswasṛuk (ବିଶ୍ୱସ୍ରୁକ୍—ଦେଶଜରୂପ) 1. The Creator; God. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. Brahmā. (ଦ୍ର—ବିଶ୍ୱସ୍ରୁକ୍ ବିଶ୍ୱଯାଡ ଏ ବିଧଃ କରି ଏ ବଳ୍ଲ ଚିନ୍ତିତ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀସୁଖବଲାସ ।)

ବିଶ୍ୱସ୍ତ—ବି. ବ. ପୁଂ. (ବି+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Biswasta ୧ । ବିଶ୍ୱାସପାତ୍ର; ଯାହା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ (ବିଶ୍ୱସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାରେ—1. Reliable; trustworthy (Apte) ୨ । ଯାହାଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇ ଥାଏ—2. Trusted (Apte). ବ । (ବି+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ଯେ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ) ବିଶ୍ୱାସୀ—3. Confiding; re-

Digitized by srujanika@gmail.com

lying (Apte). ୪ । ନିର୍ଭୟ; ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—4. Fearless; confident (Apte).

ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୂତ୍ରରେ Biswasta sūtrare — ଦେ. କି. ବି— ୧ । ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ଭାବରେ— 1. Confidentially. (ଯଥା—ମୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୂତ୍ରେ ଏ କଥାଟି ତୁମକୁ ସୂତ୍ରରେ ଅବଗତ ହେଲା) । ୨ । ଗୁପ୍ତ **ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୂତ୍ରସେ** ଭାବରେ—2. Secretly, (ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୂତ୍ରେ – ଅନ୍ୟରୂପ;

ବିଶ୍ୱସ୍ତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବି=ବିଫଳରେ+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇବା Biswastā +ଭାବ. ତ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ; ଯେ ବିଫଳରେ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ-ଥାଏ)—ବିଧବା—A widow (Apte).

ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା—ସ.ବ--(ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ବିଶ+ସ୍ରଷ୍ଟୃ)--ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା; ପରମେଶ୍ୱର— Biswasrashṭā God; the Creator.

ବିଶ୍ୱା—ଦେ. ବି—(ସ. ବିଶ୍ୱ=ପରମାଣୁବିଶେଷ)—୧ । (ଭୂମି ପରିମାଣ) ଗୁଣ୍ଠର ୧୬ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ; ମାଣକର ୪୦୦ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ—1. $\frac{1}{16}$ of a guṇṭha; $\frac{1}{400}$ of an acre. ୨ । (ଦ୍ରବ୍ୟର ଓଜନ) ସେରର ୧୬ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ ବା ମଣର ୭୫୦ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ; ଛଟାକି—2. $\frac{1}{16}$ of a seer. ୩ । (ଶସ୍ୟ-ପରିମାଣ) ଗଣ୍ଡୀର ୧୬ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ବା ଦରଣର ୧,୮୦ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—3. $\frac{1}{16}$ of a gaunī. ୪ । (ମୂଦ୍ରା ପରିମାଣ) ପାଣ୍ଠୁଆର ୧୬ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ—4. $\frac{1}{16}$ of a pie. ୫ । (କଉଡ଼ି ପରିମାଣ) ଏକ କଉଡ଼ି କଉଡ଼ିର ଚତୁର୍ଥାଂଶ—5. $\frac{1}{4}$ of a courie. ୬ । (ସମସ୍ତ ପରିମାଣ) କୌଣସି ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥରୁ ଏକ କାଳ୍ପନିକ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ତହିଁର ୧୬ ଭାଗରୁ ୧ ଭାଗ—6. $\frac{1}{16}$ of any whole thing. ୭ । (ଜହୁରୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାପା ଅଦର ଓଜନ) ୧ ରତ୍ତିର ୨୦ ଭାଗରୁ ୧ ଭାଗ—7. $\frac{1}{20}$ of a Rati (goldsmith's standard ofwei ght)

ବିଶ୍ୱାଏ—ଦେ. କି. ବି— ୧ । ଏକ ବିଶ୍ୱା ମାତ୍ର ପରିମାଣରେ—1. In the quantity of a Biswā. ୨ । ଟିକେ ମାତ୍ର-- Biswāe **ଏକବିସ୍ୱା** 2. A little. [ଉ—ବୋଲେ ଖଡ଼ଗ ପ୍ରହାରୁ ଖଡ଼ଗ ପଡ଼ୟେ; ବିଶ୍ୱାଏ ନ ଭେଦ ଦେହେ ବକମ୍ପିତ ହୋଏ । ଭଞ୍ଜ— ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିଶ୍ୱାଚୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଶ+ଅଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Biswāchī କ୍ୱିପ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଜଣେ ଅପ୍ସର—1. Name of a heavenly nymph. ୨ । ବାତରୋଗ-ବିଶେଷ—2. A kind of disease affecting the arm.

ବିଶ୍ୱାତ୍ମା—ସଂ ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଶ+ଆତ୍ମନ୍; ୨ମା. ୧ବ)—୧ । Biswātmā ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩ । ମହେଶ୍ୱର—3. Śiba. ୪ । ପରମେଶ୍ୱର—4. God.

ବିଶ୍ୱାବସୁ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଶ୍ୱ=ବହୁତ+ବସୁ=ଧନ)— Biswābasu ୧ । ଗନ୍ଧର୍ବବିଶେଷ—1. Name of a gandharba.

ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୨ । ରାତ୍ରି—2. The night. ବେ.ବ—ଦୋକାନରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଓଜନ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ (ସେର, ଅଧସେର, ପାଅ, ଛଟାକି, ରତ୍ତି ଓ କାଣି ଆଦ ଓଜନର) ବଟଖରା—The standard weight used in weighing merchandise. [ଉ—ବଣିଜାର ବସ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତୀତ; ବିଶ୍ୱାବସୁ ଛନ୍ତି ସରୁ ଜାଣନ୍ତି । ଭଞ୍ଜ—ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଶ୍ୱ=ସମସ୍ତ ସଂସାର+ମିତ୍ର=ବନ୍ଧୁ; ଅ Biswāmitra ସ୍ଥାନରେ ଆ; କର୍ମା. ବିଶ୍ୱ+ଅମିତ୍ର)—ଗାଧିରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର; ମୁନିବିଶେଷ – Name of a sage.

[ଉ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବୋଇଲେ ଅମିତ୍ର ମୋ ଦେବେ, ଦେବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବୋଲନ୍ତୁଟ ସବେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ—ମହାଭାରତ. ଅନୁଶାସନ ।] [ଦ୍ର—ଏ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜର ଗାଧିରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ଜନେ ଏ ମୃଗୟାର୍ଥ ଯାଇ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କାମଧେନୁକୁ ଦେଖି ମୋହାକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାକୁ ହରିବ ପାଇଁ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ଅର୍ଥ ଯାଚିଲେ । ବଶିଷ୍ଠ ସେଥିରେ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଉକ୍ତ ଗାଈକୁ ବଳପୂର୍ବକ ନେବାକୁ ବସିଲେ; ଜନ୍ତୁ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରୁ ସୈନ୍ୟ ହେଲେ । ଏଥିରୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମତେଜର ମହିମା ଅବଗତ ହୋଇ କଠୋର ତପସ୍ୟାରେ ରତ ହେଲେ ଓ ତପସ୍ୟାର ଫଳରେ କ୍ରମଶଃ ରାଜର୍ଷି, ଋଷି, ମହର୍ଷି ଓ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଅଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏବ ଶେଷରେ ବଶିଷ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ନାମରେ ଡାକିଲେ । ଏ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଶତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ; ତଥାପି ବଶିଷ୍ଠ ତହିଁରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ତ୍ରିଶଙ୍କୁ ନାମକ ଜଣେ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେବତାମାନେ ସାଶରୀରକୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ପଠାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ;ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନିଜର ତପଃପ୍ରଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ପତନରୁ ରକ୍ଷା କରି ଆକାଶର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଇଲେ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବହୁ କାଳ ଯୁବକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପର୍ଣ୍ଣଦାତା ଓ ସଙ୍ଗୀ ଥିଲେ ଏବ ତାଙ୍କୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । (Apte). ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା ଷଣ୍ଢସ୍ୱ ରୂପରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେହେଁ ସେ ତପସ୍ୟା ବଳରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନପୁଂସକତ୍ୱ ବଦଳାଇ ପାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି କାରଣରୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ—ବ୍ରହ୍ମା ସାଢ଼ା ସର୍ଜନା କରିଥିଲେ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ତହିଁର ଓଲଟା କଥାମାନ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ବିଧାତାଙ୍କ ନପୁଂସକ ବହୁର୍ତ୍ତିକ ବିଷୟକୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରୀ ସର୍ଜନା ବୋଲି ଲୋକେ କହିଥାଆନ୍ତି । ଯଥା—ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ପୁରୁଷ ସହବାସ କରିବା ବିଷୟ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଅସ୍ୱାଭାବିକ କାମବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ-କରଣ (ସୁଂମୈଥୁନ, ହସ୍ତମୈଥୁନାଦି) ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲେ ବୋଲ ଲୋକେ କହୁଥାଆନ୍ତି ।] ଦେ. ବ୍ୟ. (ବିଶ୍ୱ + ଅମିତ୍ର)—ଜଗଦ୍‌ବୈରୀ—An enemy of the universe. [ଉ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସୃଷ୍ଟାଦ୍ଭୁତ ବିନାଶ ବଗୃର—ରଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଲାଶବିଲାସ ।]

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଜୀମୂତ—ଦେ. ବ—କୁହୁଡ଼ି—Mist; fog. [ଉ—Biswāmitra jīmūta ଦନେ ମୁଁ ଦେଖି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଜୀମୂତ—ରଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।] [ଉ—ଯୁଗଣ ମଉରେ ପରୁଶର ବବସକାଲରେ ବାସବ୍ୟଜେମା ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରମଣ କରବାବେଳେ ଲୋକଚକ୍ଷୁର ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ କୁହୁଡ଼ି ସୃଷ୍ଟି କରଥିଲେ ।]

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିସୂ Biswāmitra brāhmaṇa ମାତ ବ୍ରାହ୍ମଣବଶେଷ—A class of low caste Brāhmaṇas. [ଉ—ଏମାନଙ୍କର ପଇତା ଥାଏ । ମାନ ଏମାନେ ଶୂଦ୍ରବତ୍ ଆଚରଣ କରନ୍ତି ।]

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର(ତ୍ରି) ସର୍ଜନ(ନା)—ଦେ. ବ—ବଧାତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ନୈସର୍ଗବହିର୍ଭୂତ Biswāmitra(tri) sarjana(nā) କାର୍ଯ୍ୟ—Any extra-(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) ordinary doing. ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରୀ ସର୍ଜନା; ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେର ସୃଜନ **विश्वामित्री सृष्टि**

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରି—ଦେ. ବଣ (ସ. ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରୀସୂ)—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ପର ପ୍ରାକୃତିକ Biswāmitri ନିୟମ ବହିର୍ଭୂତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—(any act) Done or performed in an unnatural manner. ଦେ. ତ—ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବା ପୈଶାଚିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରବା ପ୍ରକ୍ରିୟା (ଯଥା—ମୁଖମୈଥୁନ, ଗୁଦମୈଥୁନ)—Unnatural modes of satisfying one's lust.

ବିଶ୍ୱାଲ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବିଷୟପାଳ)—୧ । ମରହଟ୍ଟା ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନୀଙ୍କ Biswāla ଅମଳର ଗ୍ରାମରକ୍ଷକ କର୍ମଗୃହୀତବିଶେଷ—1. Title (ବିଶୁଆଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) of a village official during the Mahomedan and Marhatta rules. [ଉ—ଏମାନେ ଦରମା ନମନ୍ତେ ଜାଗିର ଜମି ଭୋଗ କରୁଥିଲେ ।] ୨ । ଷତ୍ରିୟ ଓ ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କର ଉପାଧି—ବଶେଷ—2. Family title of some Kshatriyas and Khaṇḍāyats.

ବିଶ୍ୱାଲସିଂହ—ଗ୍ରାଦେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) - ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବଶେଷ—Biswāla siṅha A title given by Rajas. (ବିଶୁଆଲ ସିଂହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ୱାଲ—ଦେ. ବଣ.—ବିଶ୍ୱାଲକର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Biswāli service of Biswala, ଦେ. ବ.—'ବିଶ୍ୱାଲ' (ବିଶୁଆଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଦର ବା କାର୍ଯ୍ୟ—The post or duties of a Biswāla.

ବିଶ୍ୱାଲ ଜାଗିର—ଦେ. ବ.—'ବିଶ୍ୱାଲ' କାର୍ଯ୍ୟର ପାରିତୋଷିକ ସ୍ୱରୂପ Biswāli Jāgiri ରାଜଦତ୍ତ ନିଷ୍କର ଭୂଲ—Service land (ବିଶ୍ୱାଲ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) held by a Biswāla.

[ଉ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ ସ୍ୱରାଜ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଏହି ବିଶ୍ୱାଳପ୍ରଥା କ୍ରମଶଃ ଲୁପ୍ତ ଯାଇଅଛୁ; କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାଳ ଜାଗିରମାନ ବିଶ୍ୱାଳର ବଂଶଧରମାନେ ଭୋଗ କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଥିରେ ସାଧାରଣ ରୟତ ଜମାର ଅଧେ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛୁ ଓ ସେ ଜମି ସବ ବିଶ୍ୱାଳର ବଂଶଧର ମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ୟ ବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତକୁ ଯାଏ, ତେବେ ସେତାମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜମା ଗ୍ରଜଟ୍ଟଦେବେ ଏହିପର ଆଦେଶ ହୋଇଅଛୁ ।]

ବିଶ୍ୱାସ—ସ. ବ—(ବି + ଶସ୍ ଧାତୁ = ବିଶ୍ୱାସ କରବା + ଭାବ. ଅ)—Biswāsa ୧ । ପ୍ରତ୍ୟୟ; ଆସ୍ଥା; ଭରସା—1. Trust; confidence; reliance. ୨ । ଶ୍ରଦ୍ଧା—2. Respect. ୩ । ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଶ୍ୱାସ—3. Religious faith. ୪ । ଧାରଣା—4. Conception; conviction. ୫ । ଆଶା—5. Hope. ଦେ. ବ—୧ । ଗୁପ୍ତକଥା—1. Secret matter. [ଉ—ଆସ ମଇଡ଼ ମୋର ପାଶ କହିବ ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ । ଗଜନସ୍ତାରଣ । ଦେ. ବିଶ୍ୱାସ (ସ. ବିଶ୍ୱାସୀ)—ବିଶ୍ୱସ୍ତ; ବିଶ୍ୱାସର ପାତ୍ର, ବିଶ୍ୱାସର ସ୍ଥଳ—Trusted. [ଉ—ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ତୁ, ଏଣୁ କହୁଛୁ, ଆଗି ଦେବୁ ନଜର ବେନ କଛୁ । ଉତ୍କଳତରଣ. ମଥୁରମଙ୍ଗଳ ।]

ବିଶ୍ୱାସ ଉଠିବା—ଦେ. ବ.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ Biswāsa uṭhibā ରଖା ଯାଇଥିବା ଆସ୍ଥାର ଲୋପ ବା ବିନାଶ—ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟେ ଯାଓୟା The loss of confidence or trust in **विश्वास टूट जाना** a person.

ବିଶ୍ୱାସ ଭୁଷ୍ଟିଯିବା, ବିଶ୍ୱାସ ଭୁଷ୍ଟିବ
ବିଶ୍ୱାସ ଉଠିଯିବା, ବିଶ୍ୱାସ ବୁଡ଼ିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବିଶ୍ୱାସ କଥା—ଦେ. ବ —୧ । ଗୋପନୀୟ କଥା—1. Confidential talk. ୨ । ଗୋପନୀୟ ବିଷୟ—2. Confidential matter

ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବିଶ୍ୱାସ)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ Biswāsa karibā ମନ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ବୋଲ ଜାଣିବା—ବିଶ୍ୱାସ କରା **विश्वास करना** 1. To believe a thing. (ବିଶ୍ୱାସ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସାଧତା ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିର୍ଭର କରବା—2. To believe in the honesty of a person. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆପଣାର ଗୁପ୍ତ କଥା କହିବା—3. To entrust a person with one's secrets. ୪ । କୌଣସି ଧର୍ମମତରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସ୍ଥାପନ କରବା—4. To put faith on a religious tenet.

ବିଶ୍ୱାସ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ଗୁପ୍ତ କଥା Biswāsa kahibā ପ୍ରକାଶ କରବା—To speak one's. ବିଶ୍ୱାସୀକଥା ବଳା **गुप्तबात कहना** secrets.

ବିଶ୍ୱାସ ଖୋଲିବା, ବିଶ୍ୱାସ ଫେରିବା
ବିଶ୍ୱାସ ଫେରିବା, ବିଶ୍ୱାସ ଫିଟା(ଫେଟି)ଯିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱାସଘର(ଗ୍ର)—ଦେ. ବ—୧ । ଅଣ୍ଡକୋଷ—1. Testicles.
Biswāsaghara(rā) ୨ । ଲିଙ୍ଗ—2. Penis. ୩ । ବିଶ୍ୱାସପାତ୍ର—3 A trusted person.

ବିଶ୍ୱାସଘାତ—ପୁ. ବ (ବିଶ୍ୱାସ+ଘାତ)—ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି ପ୍ରତାରଣା କାର୍ଯ୍ୟ—Treachery to a person who trusts on you; perfidy.
Biswāsaghāta
ବିଶ୍ୱାସଘାତକ
ବିସବାସଘାତ (ଉ—ଦୃକ ବିଶ୍ୱାସେ କଲେ ନାଶ, ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସଘାତ ଦୋଷ—ପ୍ରାଚୀ. ପୃଥ୍ୱିରମ ଚରିତ୍ରୋଦୟ ।) ଦେ. ବିଶ (ପ. ବିଶ୍ୱାସଘାତକ)—ବିଶ୍ୱାସଘାତକ—Perfidious; treacherous.

ବିଶ୍ୱାସଘାତକ—ପ. ବିଶ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱାସ+ଘାତକ)—ଅବିଶ୍ୱାସୀ; ଯେଉଁ ଲୋକ ତାହା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ କରେ; ଯେ ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦିଏ—Perfidious. ପ. ବ—ପ୍ରତାରକ; ବଞ୍ଚକ—A cheat.
Biswāsaghātaka
(ବିଶ୍ୱାସଘାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବିଶ୍ୱାସଘାତିକା, ବିଶ୍ୱାସଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା[ତ୍ୱ], ବିଶ୍ୱାସଘାତିତା[ତ୍ୱ]—ବିଶେଷ୍ୟ)

ବିଶ୍ୱାସଘାତ(ତି, ତେ)କା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଶ. ପୁଂ. (ପ. ବିଶ୍ୱାସଘାତକ)—ଅବିଶ୍ୱାସୀ; ବିଶ୍ୱାସଘାତକ—ବିଶ୍ୱାସଘାତକ Perfidious. ଦେ. ବ—ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା—Perfidy.
Biswāsaghāta(ti, te)kā
(ବିଶ୍ୱାସଘାତ[ତି, ତେ]କା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଶ୍ୱାସଜନକ—ପ. ବିଶ (ବିଶ୍ୱାସ+ଜନକ)—ଯାହା ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଏ—Producing belief.
Biswāsajanaka

ବିଶ୍ୱାସନ—ପ. ବ (ବ+ଦୃସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ବିଶ୍ୱାସ (ହୁ. ଶ.) (ଦେଖ)—Biswāsa (See)
Biswāsana

ବିଶ୍ୱାସ ନାଶ—ପ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଶ୍ୱାସ+ନାଶ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ପୂର୍ବରୁ କରିଯାଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟୟର ବିଶ୍ୱାସଭଙ୍ଗ ବିଶ୍ୱାସଲୋପ } ଅନ୍ୟରୂପ ବିନାଶ ଘଟିବା—1. Loss of confidence in a person. ୨ । ଆଶାଭଙ୍ଗ—2. Disappointment.
Biswāsa nāsa

ବିଶ୍ୱାସ ପାତ୍ର—ପ. ବିଶ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହୃତ) (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଶ୍ୱାସ+ପାତ୍ର)—୧ । ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ—1. Trustworthy; reliable. ୨ । ଯାହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଇଥାଏ—2. Trusted.
Biswāsa pātra
ବିଶ୍ୱାସଭାଜନ ବିଶ୍ୱାସଭୂମି ବିଶ୍ୱାସସ୍ଥାନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବିଶ୍ୱାସପ୍ରଦ—ପ. ବିଶ—ଯାହା ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଏ—Producing belief
Biswāsaprada

ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ—ପ. ବିଶ (ବିଶ୍ୱାସ+ଯୋଗ୍ୟ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଇ ପାରେ—1. Fit to be trusted; reliable; trustworthy (person). ୨ । ଯେଉଁ କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଇ ପାରେ—2. Reliable (matter).
Biswāsajogya
(ବିଶ୍ୱାସାର୍ହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଶ୍ୱାସରତ୍ନ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି —ରାଜାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟପାନ ଆଦି ଚଖା-ବିଶ୍ୱାସ କରିବା କର୍ମଚାରୀ—Title of a servant who supervises and tests Raja's food and drink.
Biswāsarā
ବିଶ୍ୱାସ ରାଏ, ବିଶ୍ୱାସରାୟ, ବିଶ୍ୱାସରା } ଅନ୍ୟରୂପ

ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରିବା—1. To act perfidiously. ବିଶ୍ୱାସେ ବିଷ ଦେଓୟା ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକ କାହାର ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ ସେ ତାକୁ ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—2. To administer poison to a person who has implicit faith on you.
ବିସବାସମେ ବୀସ୍ ଦେନା

ବିଶ୍ୱାସଘ୍ନା—ପ. ବିଶ. ପୁଂ—ବିଶ୍ୱାସଘାତକ—Perfidious.
Biswāsahantā (ବିଶ୍ୱାସଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଶ୍ୱାସିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ)—ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—
Biswāsibā [ଉ—ମୁଁ ମୂଢ଼ ନ ଜାଣି ଅଜ୍ଞାନେ, ବିଶ୍ୱାସି ବ୍ରହ୍ମାର ବିଶ୍ୱାସା **ବିଶ୍ୱସନା** ବଚନେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବିଶ୍ୱାସୀ—ପ. ବିଶ (ବିଶ୍ୱାସିନ୍; ବିଶ୍ୱାସ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ; ୧ମା. ୧ବ)—
Biswāsi ୧ । ଯାହାର ଅନ୍ୟଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି, ବିଶ୍ୱାସକାରୀ—(ବି. ଅବିଶ୍ୱାସୀ) 1. Believing; confident. ୨ । ଯାହାଠାରେ ଅନ୍ୟର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି—2. Trusted. ୩ । ଯାହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଯାଇ ପାରେ; ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ—3. Trustworthy; reliable. ୪ । ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—4. Faithful ୫ । କୌଣସି ଧର୍ମମତରେ ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଆସ୍ଥାବାନ୍—5. Having firm faith in a religious tenet or in God.

ବିଶ୍ୱାସୀ ନେବା—ଦେ. କି. ବିଶ—୧ । ନଷ୍ଟେଇ—1. Certainly. ୨ । ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି—2. I trust. (ଉ—ଅତଏବ ଦ୍ୱାଦଶ ନିଶ୍ଚୟ କରନ୍ତେ, ଜାଣ ମୁଁ ଦେଇବ ବିଶ୍ୱାସେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
Biswāsi nebā

ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ—ପ. ବିଶ. (ବି+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—ବିଶ୍ୱସନୀୟ; ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ—Reliable; trustworthy.
Biswāsya

ବିଷ୍ (ଧାତୁ)—ପ—୧ । ବ୍ୟାପିବା—1. To spread. ୨ । ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା—2. To analyse. ୩ । ସେଚନ କରିବା—3. To sprinkle. ୪ । ବିଯୋଗ କରିବା—4. To separate; to bring about dissolution. ୫ । ସେବନ କରିବା—5. To drink; to enjoy. ୬ । ଭେଦ କରିବା; ବିଦ୍ଧ କରିବା—6. To pierce.
Bish (root)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବିଷ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ ପ୍ର; ଯେଉଁ ମଳ ନାଡ଼ରେ ବ୍ୟାପେ) —ବିଷ୍ଠା; ମଳ—Ordure; dung.
Bish

ବିଷ—ସ. ବ. (ବିଷ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ଦେହ ତମାମ୍ ବ୍ୟାପିଯାଏ)—୧ । ଗରଳ; କାଳକୂଟ; ଦଲାଦଲ; ପ୍ରାଣନାଶକ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Poison; virus; venom. [ଦ୍—ଯେଉଁ ବସ୍ତୁଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣନାଶ ଘଟେ, ତାହାର ନାମ ବିଷ । ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ ଭେଦରେ ବିଷ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ସର୍ପାଦ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ବିଷକୁ ଜଙ୍ଗମ ଓ ବୃକ୍ଷ, ପ୍ରସ୍ରବ ଓ ଟଙ୍କିରୁ ଜାତ ବିଷକୁ ସ୍ଥାବର ବିଷ ବୋଲାଯାଏ । ବିଷ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ପ୍ରଥମେ ରକ୍ତରେ ମିଶି ଦଠାତ୍ ଦେହ ତମାମ ବ୍ୟାପିଯାଏ ଓ ଶେଷକୁ ପ୍ରାଣନାଶ କରେ । ବିଷ ପ୍ରାଣନାଶକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ଶୋଧିତ ହୋଇ ଔଷଧର ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲେ ଜରା ବ୍ୟାଧି ନିବାରଣ କରେ । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାବର ବିଷକୁ ଛନ ଦନ ଗୋ ମୂତ୍ରରେ ବରୁରାଇ ତା ପରେ ନାନା ପ୍ରଯାସଦ୍ୱାରା ଶୋଧନ କର ଔଷଧରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରଥମେ ବିଷ କ୍ଷୀର-ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ ଗରଳରୂପେ ବାହାରିଥିଲା ।] ୨ । ଜଳ; ବାରି—2. Water. ୩ । ପଦ୍ମାଦିଙ୍କର ମୃଣାଳ—3. Stalk of lotus. ୪ । ବତ୍ସନାଭ; ମେଣ୍ଢାସିଂଗୀ—4. Aconite. [ଦ୍—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ପାଙ୍ଗାସ୍ଥ ବୃକ୍ଷ । ଏହାର ଶିକୁରୁ ନାଲି ରଙ୍ଗ ହୁଏ । ଏହାର ମୂଳ ଅତି ବିଷାକ୍ତ ।] ୫ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟକର ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ—5. Any thing injurious to health. (ଯଥା—ଅଜୀର୍ଣ୍ଣେ ଭୋଜନଂ ବିଷଂ;—ବୃଦ୍ଧସ୍ୟ ତରୁଣୀ ବିଷଂ" ଗୃଣକ୍ୟ ଶ୍ଲୋକ) [ଦ୍—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ବିଷ, ଗରଳ ଓ ସ୍ନେଢ଼ ବିଷର ପର୍ଯ୍ୟାୟ । ବିଷ ୯ ପ୍ରକାର—୧ । ବତ୍ସନାଭ, (ଏ ଗଛର ପତ୍ର ବେଗୁନିଆ ପତ୍ର ପରି ଓ ଏ ଗଛ ପାଖରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଗଛ ବଢ଼େ ନାହିଁ । ଏ ବିଷର ଅଙ୍କୁଡ଼ି ବାଛୁରର ନାଉ ପରି) ୨ । ଦାରଦ (ଏ ଗଛର ମୂଳ ଦଲଦ ପରି) । ୩ । ସକ୍ତୁକ (ଏ ଗଛର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛତୁଆ ପରି ଟୁଣ୍ଡରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ) । ୪ । ପ୍ରପାଚନ (ଏ ବିଷ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ଦୀପ୍ତିଶୀଳ ଓ ଅତି ପରି ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ; ଏହା ସେବନ କଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦାହ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ) । ୫ । ସୌରାଷ୍ଟ୍ରିକ (ସ୍ପର୍ଶଦ୍ୱାରା ବା ଗୁଳସ୍ପର୍ଶରେ ଉତ୍ପନ୍ନ) । ୬ । ଶୃଙ୍ଗିକ (ଏ ବିଷକୁ ଗାଈ ଶିଂଘରେ ବାନ୍ଧି ଦେଲେ ସେ ଗାଈର ଦୁଧ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ), ୭ । କାଳକୂଟ (କଥିତ ଅଛି, ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବ-ଦଳତ ପୃଥୁମାଳ ଦୈତ୍ୟର ରକ୍ତରୁ ଅଶୁଦ୍ଧବୃକ୍ଷ ପରି ଗୋଟିଏ ଗଛ ଜନ୍ମିଥିଲା, ସେହି ଗଛର ନିର୍ଯ୍ୟାସ କାଳକୂଟ, ଏହା ଅହିଫେନ, ଶୃଙ୍ଗବେର, କୋଙ୍କଣ ଓ ମଳସ୍ଥ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ) । ୮ । ଦଲାଦଲ (ଏ ଗଛର ଫଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା ସଦୃଶ ଓ ଗୁଚ୍ଛାକାର, ଏଥିର ପତ୍ର ଭାଲପତ୍ର ପରି, ଏ ଗଛର ତେଜରେ ଜଳକଣ୍ଟସ୍ଥ ବୃଷମାନ ଘୋଡ଼ା ସାଥିରୁ, ଏହା ବସ୍ତିଭ୍ୟା, ହୁମାଲସ୍ଥ, ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ରର ଗାରବୃମ୍ପିରେ ଓ କେଙ୍କଣ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମେ ଓ ୯ । ବ୍ରହ୍ମସୁଡ଼ (ଏ ବୃକ୍ଷର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସାରଭାଗ କପିଳବର୍ଣ୍ଣ; ଏହା ମଳସ୍ଥ ପର୍ବତରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ) । ବିଷମାନଙ୍କୁ ୪ ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ୧ । ପାଣ୍ଡୁବର୍ଣ୍ଣ—ବ୍ରାହ୍ମଣ--ଏହା ରସାୟନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ୨ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଏହା ଶସ୍ତ୍ରରୁପୋଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ; ୩ । ପୀତବର୍ଣ୍ଣ, ବୈଶ୍ୟ, ଏହା କୃଷ୍ଣବିନାଶନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଓ ୪ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଶୂଦ୍ର, ଏହା ପ୍ରାଣନାଶକ । ବିଷମାନ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାଣନାଶକ, ବାତଘ୍ନ, କଫନାଶକ, ଯୋଗବାହୀ, ମତ୍ତତାଜନକ, ସମସ୍ତଶସ୍ତ୍ରବ୍ୟାପକ, ଦେହ—ସନ୍ଧିବନ୍ଧନର ଶିଥିଲକାରକ । ଶୋଧିତ ହୋଇ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲେ ବିଷ ପ୍ରାଣପ୍ରଦ, ରସାୟନ, ବିଦୋଷଘ୍ନ, ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଓ ସାର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ ହୁଏ । ମନ୍ଥରୁ ନାମକ ବିଷକୁ ଅମୃତ ବୋଲାଯାଏ, ଏହା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲେ କଫଜ, ବାତଜ ରୋଗମାନ, ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱର, ପ୍ରବଳ ଅମବାତ ଓ ଦାରୁଣ ଦୁରୋଗ ନିବାରିତ ହୁଏ । ଅର୍କକ୍ଷୀର, ମନସା ସିଜର ଅଠା, ବିଷ-ଲାଙ୍ଗଳିଆ, କରୱାର, କାଇଚ, ଅଫିମ ଓ ଧସ୍ତୁର ଏ ସାତଟି ପ୍ରଧାନ ବିଷ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ଦେ. ବ.—୧ । ବିଷଯା (ଦେଶ)—1. Bishaya (See) ୨ । ବିଷୟ—2. Matter. [ଉ—ପ୍ରଜ୍ଞାବୃଦ୍ଧି ମୁଖଜନ୍ୟର, ପଲାଇ ଯାଉଛି ତ ଅଳ୍ପକାର ସେ, ସର୍ପୀସ ଜାଣନ୍ତି ବିଷ ଯେ। ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ । ୩ । ହେତୁ—3. Cause. [ଉ—ଷଣରୁଚିର ଷଣ ରୁଚିର ପ୍ରାପ୍ତେ ଲୀନ ତ ବିଷେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନଗ୍ନ ।] ୪ । ବିଷଦୃଷ୍ଟି ଉତ୍ପ—4. Apprehension of an unfavourable look. [ଦ୍—ଆଠମଙ୍ଗଲାଠାରୁ ଛନ ଦନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୂଆ ବୋହୂ କାହା ମୁହଁକୁ ଗୃହେଁ ନାହିଁ । କାରଣ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ—ଏହି ଛନ ଦନ ଯେ ନୂଆବୋହୂର ମୁହଁକୁ ଗୃହିଁବ, ସେ ବୋହୂକୁ ବିଷଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବ । ତହୁରେ ବୋହୂ ବାପଘରୁ ଗୁଡ଼ ବେଢ଼ାର ଆସେ । ଦଶମଙ୍ଗଳା ଦନ ସେହି ନୂଆବୋହୂ ଗୁଡ଼ ଚିନା ଧରି ବାହାରନ୍ତା ପରେ, ଯାହାକୁ ଦେଖିବ, ସେ ନୂଆବୋହୂକୁ ଅମୃତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୃହିଁବ ।] ୫ । ଗରଜ—5. Urgency. ଉ—ମୋର ତ ବିଷ ଗଲୁଛି । ପ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ) ବି—(ସ. ବିଷୟ)—ଗ୍ରାମସମୂହ; (ବିଷେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଗନ୍ନା—Pergunna; a group of villages.

ବିଷଇ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବିଷୟୀ)—୧ । ବିଶୋଇ—(ଦେଶ)—Bishai Bisoi (See) ୨ । ହିସାବ ପତ୍ର ଲେଖିବା ଗୁରୁ-(ବିଷେଇ, ବିଶୋଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) କର୍ମଗୃଣ୍ଡ—2. An account-tant; a clerk. ୩ । ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଯାଧିବିଶେଷ—3. Family title of Sudras. ଦେ. ବିଶ.—

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂସାରବିଷୟାସକ୍ତ — Addicted to worldly concerns.

ବିଷ'ଉତାରବା—ଦେ. କି. (ଷ. ବିଷ+ଉତ୍ତରଣ)—୧ । ସାପ Bisha utāribā ଇତ୍ୟାଦିର ବିଷକୁ ଔଷଧ ଦ୍ୱାରା ବମା ମଳ ବିଷ ନାବା(ମା)ନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୂରୀଭୂତ କରିବା—1. To counteract the effect of serpent or other poison from a person. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ଲୋକର ମନରୁ କ୍ରୋଧ, ଗର୍ବ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଦୂର କରି ତାକୁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ କରିବା—2. To remove anger, pride etc from the mind of a person.

ବିଷ କଣ୍ଟକାରି—ସ. ବ—ବନ୍ଧ୍ୟା କର୍କୋଟିକା (ଦେଖ)—Bisha kaṇṭakinī Bandhyā karkkoṭaki (See) (ବିଷ କଣ୍ଟକାରି—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦୃ—ଏ ଗଛ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଥାଏ, ସେ ସ୍ଥାନକୁ ସାପ ଆସେ ନାହିଁ ।]

ବିଷ କଣ୍ଠ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ+କଣ୍ଠ)—୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ—Bisha koṇṭha 1. Śiba. ୨ । ସର୍ପ—2. Snake. (ଦୃ—ବିଷକଣ୍ଠେ ଶୀତଳଂ ବୋଲୁଥିଲ କେହି । ଭଙ୍ଗ ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।) ୩ । (ବିଷ ପଦନାଡ଼ ପର କଣ୍ଠ ଯାହାର) ବଗ—3. The paddy bird; Ardea Nivea (bird). ୪ । ମୟୂର—4. Peacock.

ବିଷ କୁମ୍ଭ—ସ. ବ. (ମ. ତ. ଲୋ; ବିଷ+କୁମ୍ଭ)—୧ । ଗରଳ ଥିବା Bisha kumbha ମାଠିଆ—1. A jar full of poison. **ବିଷ ଖପରା, ବିଷକୀ ଖାନ୍** ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହିଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ—2. (figurative) Malicious heart.

ବିଷକୁମ୍ଭ ପୟୋମୁଖ—ସ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ପାତ୍ରର ଉଦରେ ବିଷ ଓ Bishakumbha payomukha ମୁହଁ ପାଖେ ଦୁଗ୍ଧ ଥାଏ—1. A pot which contains poison in the inside and milk at the mouth. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ଲୋକ ମୁହଁରେ ମିତ୍ରତା ଦେଖାଇ ଅନ୍ତରରେ ଶତ୍ରୁତା ରଖିଥାଏ—2. (figurative) A person who entertains inimical feelings in the heart and exhibits friendly feelings outside. [ଦୃ—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ପ୍ରିୟବାଦୀ ଓ ପରୋକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟହନ୍ତା। ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୁଣାକ୍ୟ ଶ୍ଲୋକର ଶେଷ ଚରଣ ।]

ବିଷକୃମି—ସ. ବ. (ମ. ତ. ଲୋ; ବିଷ+କୃମି)—ବିଷରୁ ଜାତ ହେବା Bisha kṛumi ବା ବର୍ଦ୍ଧିତ ପୋକ—A worm born in or bred by poison.

ବିଷ କୋଷ—ସ. ବ. (ମ. ତ. ଲୋ; ବିଷ+କୋଷ)—ବିଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଥଳି—Bisha kosha A bag full of poison.

ବିଷକ୍ତ—ସ. ବଣ. (ବି+ସନ୍ଜ ଧାତୁ=ଅଲଗନ କରିବା; ଲାଗିବା+ Bishakta ତ୍ତ. ତ; ସପ୍ତ ବିଭାନ)—୧ । ଆସକ୍ତ—1. Addicted to. ୨ । ସଲଗ୍ନ—2. Attached.

ବିଷକ୍ରିୟା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ+କ୍ରିୟା)—ଜୀବ ବା କୃଷାଦିର Bishakriyā ଦେହରେ ବିଷର କାର୍ଯ୍ୟ—The action of poison on the body of an animal or vegetable.

ବିଷ ଖାଇବା—ଦେ. କି—ଆତ୍ମହତ୍ୟା ପାଇଁ ବିଷସେବନ Bisha khāibā କରିବା—To take poison to commit suicide. ବିଷ ଖାଓୟା ବିଷ ଖାନା

ବିଷ ଖିଆ— ବ—ବିଷ ଖାଇ ଛଟପଟ ହେବା ଅବସ୍ଥା—The state Bisha khiā of restlessness due to one's having imbibed poison. ଦେ. ବ—ବିଷ ଖାଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Who has taken poison. ବିଷ ଖାଓୟା ବିଷଖାୟାହୁଆ

ବିଷ ଖୋଇବା—ଦେ. କି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହତ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ତାକୁ Bisha khoibā ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ବିଷ ସେବନ କରାଇବା—(ବିଷ ଦେବା, ବିଷ ଖୁଆଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To poison a person to kill him; to administer poison to a person. ବିଷ ଖିଲାନା

ବିଷ ଗୋଡ଼ ଧୂଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଲପୁର) ବ—ବରାହ ଘରେ ବଧୂ Bisha gorda dhuā ସ୍ୱାମିଗୃହରୁ ବାପଘରକୁ ଫେରିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଜାଇଁ ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ଯିବା—The going of the bridegroom to his father-in-law's house on invitation before the bride comes back to it after marriage.

ବିଷ ଗୋଳିବା—ଦେ. କି—ଜହର ଗୋଳିବା; ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରେ ବିଷ- Bishagoḷibā ମିଶାଇବା—To mix poison with one's [ବିଷଗୋଳା(ଳେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] food. ବିଷ ଗୋଳା ବିଷ ଘୋଳଦେନା

ବିଷଘଟିତ—ସ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍; ବିଷ+ଘଟିତ)—ବିଷମିଶ୍ରିତ; Bishaghatita ଯହିଁରେ ବିଷ ମିଶିଥାଏ (ଔଷଧ)—(a medicine) Mixed with poison.

ବିଷଘା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୁଳୁଚୀ (ଦେଖ)—Bishaghā Guḷuchī (See)

ବିଷଘାତି—ସ. ବଣ (ବିଷ+ହନ୍ ଧାତୁ+କ୍ତି. ଇନ୍=ବିଷଘାତିନ୍ Bisbaghāti ୧ମା. ୧ବ)—ବିଷନାଶକ; ଯାହା ବିଷର କ୍ରିୟାକୁ (ବିଷଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାଶକରେ—Antidotal; serving as (ବିଷନାଶକ—ଅନ୍ୟରୂପ) an antidote. ସ. ବ—୧ । ଚମ୍ପକ ଗଛ—1. The Champka tree ୨ ଶିମ୍ବ ଗଛ—2. The Śirīsha tree. ୩ । ଭେଲଆ (ହି. ଶ.)—3. Marking nut. ୪ । ଭୂକଦମ୍ବ ହି. ଶ. (ଦେଖ)—4. Bhukadamba (See). ୫ । ଗନ୍ଧତୁଳସୀ ହି. ଶ. (ଦେଖ)—5. Gandhatulasī (See)

ବିଷଘ୍ନ—ସ. ବ ଓ ବଣ—(ବିଷ+ହନ୍ ଧାତୁ+କ୍ତି. ଅ)—ବିଷଘାତି Bishaghna (ଦେଖ)—Bishaghāti (See). (ବିଷଘ୍ନୀ, ବିଷଘ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷଘ୍ନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଷ + ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା + Bishaghnī କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—(ବିଷଘ୍ନ + ଈ) ବିଷଘ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀ. ଲିଙ୍ଗ—Feminine of bishaghna. ସ. ବି—୧ । ହଲମୋଚିକା; ହଡ଼ପିଚ ଶାଗ—1. A kind of aquatic potherb. ୨ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—2. Turmeric. ୩ । ଉତ୍ତ ପୁନର୍ନବା; ନାଲପୁରୁଣୀ—3. The red variety of hogweed. ୪ । ବୃଶ୍ଚିକାଲି; ବଡ଼ୁଅଙ୍ଗ ଗୁଳ୍ମ—4. The stinging nettle ୫ । ମଦାକାଳ; ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ଘାଣ୍ଟକୋଡ଼ମେଇଲଟା—5. Colocynth. ୬ । ମଦାକରଞ୍ଜ ଗଛ—6. A large species of Karañja tree. ୭ । ଭୂଇଁ ଅଁଳା (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—7. Bhuiñ a-añlā (See). ୮ । ବନ ତୁଳସୀ (ହି. ଶ)—8. The wild basil plant. ୯ । ଦେବଦାଳି (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—9 Debadāli (See). ୧୦ । କାଠିଆ କଦଳୀ (ହି. ଶ)—10. A varity of plantain used in curry. ୧୧ । ଧଳା ଅପାମାର୍ଗ (ହି. ଶ)—11. The white variety of Apāmārga. ୧୨ । ରାସ୍ନା (ହି. ଶ)—12. Rāsnā (See).

ବିଷଚକ୍ର—ସ. ବି—ଚକୋର ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—
Bishachakra Chakora bird (See).

ବିଷ ଚହଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହସାରା ବିଷ ବ୍ୟାପିବା—The Bisha chahaṭibā diffusion or taking effect of
ବିଷଉଠା **ବିଷଚଢନା** poison in the system.
(ବିଷ ଘାରିବା, ବିଷ ଚଢ଼ିବା, ବିଷ ଚଢ଼ନ୍ତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷ ଚିକିତ୍ସା—ସ. ବି—(ବିଷ + ଚିକିତ୍ସା)—ବିଷର ସନ୍ଦ ଫଳର ପ୍ରତି-
Bisha chikitsā କାର—Treatment for poisoning.

ବିଷ ଜୁଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ—(ଂସ୍ଥା ଭତ୍; ବିଷ + ଜୁଷ୍ଟ)—୧ । ବିଷମୟ—
Bisha jushṭa 1. Poisonous. ୨ । ବିଷଜର୍ଜ୍ଜରିତ—
2. Poisoned; affected by poison.

ବିଷ ଜ୍ୱର—ସ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ମହିଷ ଯତ୍ନରେ ଜ୍ୱରରୋଗ ମାତ୍ରସୂଚକ
Bisha jwara ଥିବାରୁ)—ମହିଷ—Buffalo (Apte).

ବିଷଜ୍ୱାଲା—ସ. ବି—ଶରୀରରେ ବିଷଜନିତ ଦାହ—The burning
Bishajwālā sensation or smartings or bad
ବିଷେର ଜ୍ୱାଳା effect caused by poison.
(ବିଷଜ୍ୱାଳା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) [ବିଷଦାହ—ଅନ୍ୟ ଦେଶଜ ରୂପ]

ବିଷ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଂସ୍ଥା ଭତ୍; ବିଷ + ଜର୍ଜ୍ଜରିତ)—ବିଷ-
Bisha jarjarita ଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର—Restless on
(ବିଷଜର୍ଜ୍ଜରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) account of poisoning.

ବିଷ ଝଡ଼ା(ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ୍ତ୍ର ଓ ଔଷଧାଦ୍ୱାରା ଶରୀରରୁ
Bisha jharḍā(rḍe)ibā ବିଷକୁ କାଢ଼ିନେବା—To
ବିଷ ଝାଡ଼ାନ; ବିଷ ତୋଳାନ extract poison from the
ବିଷ ନ୍ଧଡାନା body of a poisoned person.
(ବିଷ ଝାଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବିଷ ଝଡ଼ିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

ବିଷଣ୍ଣି—ସ. ବ—ଦ୍ରଲାଦ୍ରଳ; ଗରଳ—
Bishaṇi Violent or fatal poison.

ବିଷଣ୍ଣ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି + ସଦ୍ ଧାତୁ=ଅବସନ୍ନ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Bishaṇṇa ତ)—୧ । ବିଷାଦଯୁକ୍ତ; ଦୁଃଖିତ—1. Dejected;
(ବିଷଣ୍ଣତା—ବିଶେଷ୍ୟ) cast down; sorrowful.
(ବିଷଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମଳିନ—2. Pale.

ବିଷଣ୍ଣ ଚିତ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷଣ୍ଣ + ଚିତ୍ତ)—ଯାହାର
Bishaṇṇa chita ମନ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ—Sorrowful. ସ. ବି.
ବିଷଣ୍ଣଚେତାଃ, ବିଷଣ୍ଣ-
ମନାଃ, ବିଷଣ୍ଣହୃଦସ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ (କର୍ମ୍ମଧା, ବିଷଣ୍ଣ + ଚିତ୍ତ)—
ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ—
Sorrowful mind.

ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷଣ୍ଣ + ବଦନ)—
Bishaṇṇa badana ଯାହାର ମନ ଦୁଃଖରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ—
(ବିଷଣ୍ଣ ମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) With a dejected face.
(ବିଷଣ୍ଣବଦନା, ବିଷଣ୍ଣମୁଖୀ[ଖା]—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବି (କର୍ମ୍ମଧା; ବିଷଣ୍ଣ
+ ବଦନ)—ମଳିନମୁଖ—Dejected face.

ବିଷତନ୍ତ୍ର—ସ. ବି.—ସର୍ପ ଆଦିଙ୍କ ବିଷ ଦୂର କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା (ହି. ଶ)—
Bishatantra The mode of extracting serpent
poison from the body.

ବିଷତରୁ—ସ. ବି—କୋଚଳା ଗଛ (ହି. ଶ.)—Nux Vomica
Bishataru (ବିଷଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ) tree.

ବିଷତିନ୍ଦୁ—ସ. ବି—କୋଚଳା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Bishatindu Nux Vomica.

ବିଷଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଷ + ଦା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Bishada ଅ)—୧ । ଯେ ଜୀବକୁ ମାର ପକାଇବା ପାଇଁ ବିଷ
(ବିଷଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରୟୋଗ କରେ; ଆତତାୟୀ—
ବିଷଦା
ବିଷଦାଶୀ } ସ୍ତ୍ରୀ 1. Poisoning; administering
poison for killing. ୨ । ବିଶଦ
(ଦେଖ)—2, Bisada (See). ୩ । ସ. ବି—
ମେଘ—1. Cloud ୨ । ବିଶଦ (ଦେଖ) —
2. Bisada (See) ୩ । ଗରଳ ବା ବିଷ ଦେଇ
ଯେ ଲୋକଙ୍କୁ ମାର ପକାଏ—3. Poisoner.

ବିଷଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସ. ବି—୧ । (ମ. ଯ. ଲୋ)—ସାପର ବିଷମୟ ଦାନ୍ତ—
Bishadaṁshṭrā 1. Fangs of a poisonous snake.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସର୍ପକଙ୍କାଳକା ଲତା (ହି. ଶ.) —
2. A kind of herbal creeper. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି)
ନାଗଦମନା (ହି. ଶ.)—3. Indian wormwood.

ବିଷଦଂଶ—ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଲ୍ଲୁଆ—
Bishadaṁsa Cat.

ବିଷଦନ୍ତ—ସ. ବି. (ମ. ଯ. ଲୋ; ବିଷ + ଦନ୍ତ)—୧ । ସର୍ପର ଯେଉଁ
Bishadanta ଦନ୍ତରେ ବିଷ ଥାଏ—1. Poisonous fangs
of serpents. ୨ । ଜୀବମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଦନ୍ତରେ
ବିଷ ଥାଏ—2 Poisonous teeth of certain
animals. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ + ଦନ୍ତ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଶୀବିଷ; ସର୍ପ—3. Serpent. ୪ । ବିରୁଡ଼ (ହି. ଶ.)—4. Cat.

ବିଷଦମାର୍ଗ—ଦେ. ବି—ଆକାଶମାର୍ଗ; ଆକାଶପଥ—The sky; Bishadamārga aerial route. (ଉ—ବିଶଦକର ଗୋଟାଏ ଅନୁଚର, ବିଷଦମାର୍ଗରେ ଗମନ କରୁ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବିଲାସ ।]

ବିଷଦାନ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ+ଦାନ)—ପ୍ରାଣନାଶକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଦେବା—Administration of fatal poison. (ବିଷ ପ୍ରଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷ ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବି. (ସ. ବିଷ ଦନ୍ତ)—ସର୍ପର ଯେଉଁ ଦାନ୍ତରେ ବିଷ ଥାଏ—The poisonous fangs of a serpent. [ଉ—ନାଗ ଆଦ ବିଷଧର ସର୍ପର ଘାଣ୍ଟର ଦୁଇ ପାଖରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଦାନ୍ତ ଥାଏ, ବିସାହୀ, ବିଷୈଲା ଦାଁତ ତାହାକୁ 'କାଳ' ଓ 'ବିକାଳ' ବୋଲିଯାଏ ଏହି ଦାନ୍ତର ମୂଳରେ ବିଷକୋଷ ଥାଏ । ସର୍ପ ଦଂଶିଥାଉ ଉଉବା ମାତ୍ରେ ସେହି ଥଳୀରୁ ଗରଳ ବହି ସେହି କ୍ଷତ ସ୍ଥାନରେ ପଶେ ଓ ସେଠାରୁ ଦେହଯାକ ବିଷ ବିସ୍ତୃତ ଯାଏ । ବିଷ ଦାନ୍ତ ଛଡ଼ା ସାପର ଅନ୍ୟ ଦାନ୍ତକୁ ଅଦ୍ଦାର ଦାନ୍ତ ବୋଲିଯାଏ ।]

ବିଷ ଦାନ୍ତ ଓ(ଉ)ପାଡ଼ିବା—ଦେ. କି. (ସ. ବିଷଦନ୍ତ+ଉତ୍ପାଟନ)—Bisha dānta o(u)pārdibā ୧ । ସାପର ବିଷ ଦାନ୍ତକୁ ଭାଙ୍ଗି ସାପକୁ ବିଷଶୂନ କରିବା—1. Extracting the fangs of a serpent. [ଉ—ସାପର ବିଷ ଦାନ୍ତ ଭାଙ ଦେବା ପରେ ସେବେ ଅନ୍ୟରୂପ ସେ ଦଂଶନ କରେ ସେ ଅଘାତରେ ଆପଦ ବିଷ ଦାଁତ ଭାଙ୍ଗା(ତୋଳା) ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଏ ।] ବିଷୈଲା ଦାଁତ ଉଖାଡନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରୁ ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାର କ୍ଷମତା ଛଡ଼ାଇ ନେବା—2. (figurative) To deprive a person of the power of injuring others.

ବିଷଦଗ୍ଧ—ଦେ. ବିଣ.—(ସ. ବିଷଦଗ୍ଧ, ବିଷଦାଗ୍ଧ)—୧ । ବିଷଲିପ୍ତ—Bishadia 1. Smeared with poison. ୨ । ବିଷଦାନ-ବିଷ ଦେଓୟା କାମ—2. Administering poison for killing animals or men. [ଉ—ଗୁଦ୍ଦାମ୍ପା ବିଷ ଦୈନେବାଲା ଜାଉଜାମ୍ବୁଲୋକା ବିଷଦଆ, ସୋମବକ୍କପ୍ପା ମିଞ୍ଚ—ଦ୍ରୋହର ଖରୁଆ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ପ୍ରବୋଧଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଦ. ଉଦ୍ଦୋଗ ।]

ବିଷଦଗ୍ଧେ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଂସ୍ଥା ତତ୍; ବିଷ+ଦଗ୍ଧେ)—୧ । ବିଷ-ଜର୍ଜରିତ—Bishadigdha 1. Overpowered with (ବିଷଦଗ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) poison. ୨ । ବିଷଲିପ୍ତ—2. Besmeared with poison. ବିଷଦଗ୍ଧ ବସ୍ତୁ ଘ୍ରାଣେ ବହୁପୁଚ୍ଛ, ଶବ୍ଦ। ଉପୁଜାଏ ବଦନେ ଶାକୁତ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଚଲ୍ଲକା ।]

ବିଷଦୁଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ.—(ଂସ୍ଥା ତତ୍; ବିଷ+ଦୂଷ୍ଟ)—ବିଷାକ୍ତ—Bishadushṭa Poisoned.

ବିଷଦୂଷଣ—ସ. ବିଣ.—ବିଷଦୂରକାର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ.)
Bishadūshaṇa Removing the effects of poison.

ବିଷଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବି.—(ସ. ଯ. ତ୍ପୁ; କର୍ମଧା, ବିଷ+ଦୃଷ୍ଟି)—ବିଷନୟନ
Bisha drushṭi (ଦେଖ) Bishanayana (See)

ବିଷଦୋଷ—ସ. ବ.—(ବିଷ+ଦୋଷ)—ଶରୀରରେ ବିଷ ପ୍ରବେଶ-ଜନିତ ଉପଦ୍ରବ—The bad results due to the entry of poison into the system.
Bishadosha

ବିଷଧର—ସ. ବି. ପୁଂ (ବିଷ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; (ବିଷଧରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେଉ ସର୍ପର ବିଷଦନ୍ତ ଅଛି; (ଯଥା—ନାଗ, ଗୋଖୁର, ଦଣ୍ଡ, ବୋଡ଼ା)—Poisonous snake. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ବିଷଥାଏ—Poisonous.
Bishadhara —ଯେ ବିଷଧାରଣ କରିଅଛି)

ବିଷଧାତ୍ରୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଷ+ଧାତ୍ରୀ=ଧାତ୍ରି)—ମନସା ଦେବୀ—The Goddess Manasā.
Bishadhātrī

ବିଷଧାରଣ—ସ. ବି (ବିଷ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ସର୍ପ—Bishadhāraṇa Snake. (ଉ—ବିଦ୍ରୁ ଜ୍ରୁରଣ ବି ବିଷଧାରଣ ବେନ୍ଦ ଫଶପୃ ଜ୍ୟୁଜଲ୍ଲ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶ-ବିଲାସ ।)

ବିଷନୟନ—ସ. ବି (ସ. ଯ. ତ୍ପୁ; କର୍ମଧାରୟ ବିଷ+ନୟନ)—Bishanayana ୧ । ବିଷଦୃଷ୍ଟି; ହିଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି—1. Malignant glance. ୨ । ପ୍ରତିକୂଳ ଦୃଷ୍ଟି—2. Unfavourable look. ୩ । ବୈଅନୁଗ୍ରହ—3. Disfavour. ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର

ବିଷନୟନା, ବିଷନେତ୍ରା } ସ୍ତ୍ରୀ

ଦୃଷ୍ଟି ବିଷମୟ ଅଟେ; ଯାହାର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜୀବ ବିଷଜର୍ଜରିତ ହୁଏ—(one) Having an eye which poisons the object.

ବିଷନାଶ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ+ନାଶ)—ବିଷକ୍ରିୟାର ଲୋପ ବା ନଷ୍ଟଲୀକରଣ—The nullification or counteracting of the effect of poison.
Bishanāśa
(ବିଷଧ୍ୱଂସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷନାଶନ—ସ. ବିଣ (ବିଷ+ନାଶନ)—ବିଷଦୋଷନାଶକ; ବିଷଘ୍ନ—Antidotal; counteracting the effects of poison.
Bishanāśana

ବିଷଧ୍ୱଂସୀ, ବିଷନାଶକ, ବିଷନାଶୀ, ବିଷପ୍ରହରଣ, ବିଷପ୍ରହାରକ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସ. ବ—୧ । ଶିରିଷଗଛ (ହି. ଶ)—1. The Sirisha tree. ୨ । ମାଣସାରୁ (ହି. ଶ.)—2. A kind of big arum.

ବିଷଧ୍ୱଂସିନୀ, ବିଷନାଶିନୀ, ବିଷପ୍ରହାରକା, ବିଷପ୍ରହାରଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

ବିଷନାଶିନୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଷନାଶିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ବିଷନାଶୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bishanāśi.
Bishanāśinī

ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସର୍ପକଙ୍କାଳୀ ଲତା (ହି. ଶ.)—1. A kind of creeper. ୨ । ବନ୍ଧ୍ୟା କର୍କୋଟକୀ ହି. ଶ. (ଦେଖ)—2. Bandhyā karkoṭaki

Digitized by srujanika@gmail.com

(See) ୩ । ଗନ୍ଧନାକୁଳୀ ହ. ଶ. (ଦେଖ)—3. Gandhanākuḷī (See)

ବିଷପନ୍ନଗ—ସଂ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ବିଷଧର ସର୍ପ—Bishapannaga Poisonous snake.

ବିଷପାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଷ + ପାନ)—ନିଜର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ବିଷ ବା ଗରଳ ପିଇବା—Bishapāna Drinking of poison for bringing about one's death.

ବିଷପାୟୀ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ବିଷ + ପା ଧାତୁ = ପାନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୯ମା. ୧ବ)—ଯେ ବିଷ ପିଏ; ବିଷପାନକାରୀ (ବିଷପାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —Bishapāyī Drinking poison.

ବିଷ ପିଆଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣନାଶାର୍ଥ ତାକୁ ବାଧ୍ୟ କର ବିଷ-ପାନ କରାଇବା —To cause a person to drink poison to kill himself. Bisha piāibā ବିଷ ପିଲାନା drink poison to kill himself. [ବିଷ ପିଏଇବା, ବିଷ ଖେଇବା, ବିଷଘା(ଘ୍ୟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିଷ ପିଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ବିଷ+ପା ଧାତୁ)—୧ । ଗରଳ ପାନ କରିବା —1. To drink poison. ୨ । ପ୍ରାଣ-ବିନାଶକ ବା ବିଷାକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପିଇବା = (ଯଥା—ମଦ୍ୟପାନ ।) 2. To drink any thing (e. g. wine) which is poisonous ବିଷ ପୀନା

ବିଷ(ଷି)ପିତା—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ବିଷଭିକ୍ତ)—୧ । ବିଷପରି କଟୁ—1. Bitter like poison. ୨ । ବିଷତୀତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପିତା—2. Very bitter. ୩ । ବହୁତ କଡୁଆ; ବିଷତୀତା (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ଅପ୍ରିୟ—3. (figurative) Very unpleasant. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି କୁପିତ ହୋଇ ତାକୁ ଗାଳିବା ଦ୍ୱାରା ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଷପିତା ଲାଗୁଛ ।]

ବିଷପୁଚ୍ଛ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଯାହା ଲାଞ୍ଜଟାରେ ବିଷଥାଏ Bishapuchchha —Having poison in the tail.

ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । କଙ୍କଡ଼ାବିଛା—1, Scorpion. ୨ । ଚେନ୍ଦୁଳିଆ ବିଛା—2. Centiped.

ବିଷପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ+ପୁଷ୍ପ)—୧ । ନୀଳପଦ୍ମ —1. Bishapushpa The blue waterlily. ୨ । ଅତସୀଗୁଳ୍ମ (ହ. ଶ.)—2. Linseed (plant) ୩ । ମଦନ ଫଳ ଗଛ (ହ. ଶ.)—3. The Madana tree. ୪ । (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ) ବିଷାକ୍ତ ପୁଷ୍ପ—4. A poisonous flower.

ବିଷପୋକ ବିଷରେ ବାଞ୍ଚିବା(ଜୟାସ୍ତ)—ବିଷାକ୍ତ ବସ୍ତୁରେ ଯେଉଁ କୃମି ଜାତ ବିଷର ପୋକା ବିଷେ ବାଞ୍ଚା ବିଷ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ବଞ୍ଚି ରହନ୍ତି ଓ ବିଷକା କୋଡା ବିଷମେ ହି ଜୀନା ଉକ୍ତ ବିଷ ସେମାନଙ୍କର ଅନଷ୍ଟ କରେ ନାହିଁ; ସେହିପରି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ସହବାସ କରେ, ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକମାନେ ତାହାର ଉଚ୍ଚ ଅନଷ୍ଟ କରି-ପାରନ୍ତି ନାହିଁ—An analogy from worms produced from poisonons matter subsisting in the poison; a person brought up in unhealthy or immoral sorroundings can withstand the same in after life.

ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଷ+ପ୍ରୟୋଗ)—ହତ୍ୟା ଅବା ଔଷଧାର୍ଥ ବିଷଦାନ—Bisha prayoga Administration of poison for medicinal or murderous purpose.

ବିଷ ପ୍ରସୂନ—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ବିଷ+ପ୍ରସୂନ)—ପଦ୍ମ—Bisha prasūna Lotus. (ଦ୍ର—ବିଷପ୍ରସୂନ ଇନ୍ଦୁ ଜଳ ଦେଖେ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେପ୍ରଶବ୍ଦଲାସ ।)

ବିଷ ବଞ୍ଚିକା—ସଂ. ବ—ବିଛୁଅଙ୍ଗା—Bisha bañchikā The stinging nettle.

ବିଷବତ୍—ସଂ. ଅବ୍ୟୟ—(ବିଷ + ତୁଲ୍ୟାର୍ଥେ. ବତ୍) —୧ । ବିଷ ତୁଲ୍ୟ—Bishabat 1. Similar to or like poison. ୨ । ମାରାତ୍ମକ —2. Fatal; deadly.

ବିଷ ବଦ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ବିଷବୈଦ୍ୟ)—ବିଷ ବୈଦ୍ୟ (ଦେଖ) Bisha badya Bisha baidya (See) (ବିଷ ବଇଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଷବଦ୍ୟୀ ବିଷବୈଦ

ବିଷବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ ଲତା (ହ. ଶ)—Bishaballī Colocynth creeper.

ବିଷ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବିଷ + ବିଦ୍ୟା)—୧ । ବିଷଘ୍ନ ମନ୍ତ୍ରାଦ—Bisha bidyā 1. The art of counteracting the effects of poison by means of incantation. ୨ । ବିଷଘ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ବିଷମାରଣ ବିଷୟ ଥିବା ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର—2. The art dealing with antidotes and rectification of poisons.

ବିଷ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ବିଷ+ବୃକ୍ଷ)—୧ । ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର Bisha bṛuksha ଫଳ ବା ଫଳାଦ ବିଷାକ୍ତ—1. Poisonous tree. ୨ । ଡମ୍ବିର ଗଛ (ହ. ଶ)—2. The fig tree. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନ ବା ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି —2. (figurative) A wicked or depraved person. ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗାତ୍ମ ଲେଖକ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କୃତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ—The title of a Bengalee novel by Bankima chandra.

ବିଷ ବୈଦ୍ୟ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଷ+ବୈଦ୍ୟ; କର୍ମ. ବିଷ ବିଦ୍ୟା +ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ. ଅ)—ମନ୍ତ୍ରୌଷଧି ଦ୍ୱାରା ବିଷକ୍ରିୟା (ବିଷ ଉଷଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ଚିକିତ୍ସକ—Bisha baidya A physician who cures snake-bites and counteracts the effects of various poisons by means of charms or medicines.

ବିଷ ଭକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଷ+ଭକ୍ଷଣ)—ବିଷ ଖାଇବା—Bisha bhakshaṇa Taking of poison.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷ ଭକ୍ଷିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସ. ବିଷ + ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—
Bisha bhaksibā ବିଷ ଖାଇବା—To take poison.
ବିଷ୍ ଭକ୍ଷା **बिष भक्षना**

ବିଷ ଭଦ୍ରା—ସ ବ—ବଡ଼ ଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ (ହ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର)—
Bisha bhadrā The big species of Danti tree.
(ବିଷ ଭଦ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷଭୃତ୍—ସ. ବ. (ବିଷ + ଭୃ ଧାତୁ=ପୋଷଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. Bishabhṛut କ୍ୱିପ୍)—ସର୍ପ; ସାପ; ବିଷଧର ସର୍ପ—Poisonous snake; serpent.

ବିଷମ—ସ. ବିଣ. (ବି=ଦୁଇଁ+ସମ=ସମାନ)—୧ । ଅସମାନ; Bishama ବିସଦୃଶ—1. Unlike; dissimilar; un- (ବିଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) equal. ୨ । ଅଯୁଗ୍ମ (ସଙ୍ଖ୍ୟା); ଯେଉଁ (ବିଷମତା—ବ) ସଙ୍ଖ୍ୟାକୁ ୨ ରେ ହରଲେ ଅଂଶ ରହେ—(ବିପରୀତ—ସମ) 2. Odd number; uneven number. ୩ । ବିଯୋଡ଼—3. Not in pairs; unmatched. ୪ । ଅସାଧାରଣ; ଅସାମାନ୍ୟ—4. Extraordinary; uncommon. ୫ । କଷ୍ଟଦାୟକ; କ୍ଲେଶକର—5. Painful. ୬ । ଦୁର୍ଗମ—6. Difficult to pass. ୭ । ଦୁଃସହ—7. Difficult to bear. ୮ । ମାରାତ୍ମକ—8. Fatal; deadly. ୯ । ଅଗ୍ରାହ୍ୟ—9. Unacceptable. ୧୦ । ଦୁର୍ବୋଧ—10. Unintelligible. ୧୧ । ଜଟିଳ—11. Knotty. ୧୨ । ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ; ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତି—12. Narrow. ୧୩ । ଦାରୁଣ; ଭୟଙ୍କର—13. Hard; horrible; terrific. [ବି—ବିଷରୁ ବିଷମ ସ୍ଥଳଜଂଘଶର ଘାରବେ ଦର ଦୋଇଲେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।] ୧୪ । ଯାହାର ବାହୁମାନ ସମାନ ନୁହେଁ (କ୍ଷେତ୍ର)—14. (a geometrical figure) Having its sides unequal. (ଯଥା—ବିଷମ ତ୍ରିଭୁଜ; ବିଷମ ଚତୁର୍ଭୁଜ) ୧୫ । ରବ୍ଦୁର; ଉତ୍ଥାପନତ—15. Uneven; rough; undulating. ୧୬ । ଦୁଃସାଧ୍ୟ; କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ—16. Hard of solution; difficult to solve unmanageable. ୧୭ । ଅସରଳ; ଯାହା ସିଧା ନୁହେଁ; 17. Not straight; tortuous. (ଯଥା—ବିଷମ ରେଖା) ୧୮ । ବିପଦସଙ୍କୁଳ—18. Dangerous; beset with danger. ସ• ବ—୧ । ଉତ୍ଥାପନତ ଭୂମି—1. Uneven ground. ୨ । ଖାଇବା ସମୟରେ ଭକ୍ଷିରେ ବସ୍ତୁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଅଟକି ଯାଇ ସାମୟିକ ଶ୍ୱାସ-ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ ହେବା—2. Temporary suffocation or obstruction of the air passage due to food sticking in the throat (Ganguly). ୩ । ନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ଉପରକୁ ଉଠିଥିବା ଉତ୍ଥାପନତ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ଖଣ୍ଡ ବା ଚକଡ଼ାମାନ—3. Projecting boulders in the bed of flowing rivers. [ଉ—ଅବଗାହନ୍ତୁ କଶ୍ଚି ଦଳେ ଦଳେ, ବିଷମ ସ୍ରୋତଯେ ଦଶି ସୋଡଜଳେ । ରାଧାନାଥ. ନଉକେଷ୍ଟ ।] ୪ । ନଦୀଗର୍ଭରେ ଦୁଇ ପାଖରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ଥାଇ ମଝିରେ ନଈପାଣି ଖର ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବୋହିଯିବା ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତି ଜଳପଥ—4. Stony rapids in the beds of flowing rivers. [ଦ୍ର—ସମ୍ବଲପୁରଠାରୁ ଆଠମଲକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାନଦୀର ଗର୍ଭ ସବୁସ୍ଥ ସବୁସ୍ଥ ବିଷମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଏ ସ୍ଥାନରେ ନୌକାକୁ ନଘ୍ରସଦରେ ନେବାପାଇଁ ଅଉଜ୍ଜ କଢ଼ୁଆଲଙ୍କୁ ନଯୁକ୍ତ କରିଯାଏ । ସେମାନେ ନଘ୍ରସଦ ବାଟ ଠାବ୍ରଇ ଉଜାଇକୁ ଏ ବାଟେ ନଅନ୍ତି । ଟିକେ ଅସାବଧାନ ହେଲେ ଉଜା ଜଳକୁ ବିଷମମାନଙ୍କରେ ମାଡ଼ ଖାଇ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ।] ୫ । ଗିରିସଙ୍କଟ—5. Mountain pass. ୬ । ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ 6. A figure of speech. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦୁଇ ବିରୋଧୀ ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଯାଏ କା ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଅଭାବ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଥାଏ—ହ୍ର. ଶ ।] ୭ । ପଦ୍ୟବିଶେଷ—7. A kind of verse; irregular verse. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଚରଣମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷରସଂଖ୍ୟା ସମାନ ନ ଥାଏ ।] ୮ । ଭାଲ-ବିଶେଷ—8. Name of a musical measure. ୯ । (ଗଣିତ) ଅଯୁଗ୍ମ ସଂଖ୍ୟା—9. (Mathematics). Odd number. ୧୦ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଅଯୁଗ୍ମ ରାଶି—10. (astrology) The signs of the zodiac which occupy odd places (e. g. the 1st, 3rd, 5th, 7th, 9th and 11th signs). [ଯଥା—୧. ମେଷ, ୩. ମିଥୁନ, ୫. ସିଂହ, ୭. ତୁଳା, ୯. ଧନୁ ଓ ୧୧. କୁମ୍ଭ] ୧୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ବାୟୁର ପ୍ରକୋପରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜଠରାଗ୍ନି (ହ୍ର. ଶ)—11. The state of the digestive function due to the morbidity of wind or rheum in the system. ଦେ. ବିଶ୍ଳ-୧ । (ମନ ଅର୍ଥ) ଅଘଟଣ; ବଡ଼ମ୍ଭଣ (କଥା); ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ୍ବ ବା ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ୍ବ; ଯାହା କେବେ ଘଟ ନାହିଁ—1. Unheard of or unthought of (matter) (ଉ—ଏ ବିଷମ କଥା ଏ ସଭାରେ କେହୁ ଶୁଣି ନାହିଁ କେଉଁ କାଳେ । ରାଧାନାଥ. ଗାଙ୍ଗଡା ।) ୨ । ମନ— 2. Bad. (ଉ—ବିଷମ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶ, କେବେ ନୋହୁବ ନଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାପ୍ତି ନାଶ ସିବାକୁ ମୋ ଚିତ୍ତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ-ବଲାସ ।] ଦେ. ବ—୧ । ଜଟିଳ ଘଟଣା—1. A confused state of things. ୨ । ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା—2. Dilemma; riddle. ୩ । ଭୟାନକ ଘଟଣା—3. Terrible event.

ବିଷମ

ବିଷମ କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ. (କର୍ମଧାରୟ)—(ଜ୍ୟାମିତି) ବିଷମ ଚତୁର୍ଭୁଜର Bishama karṇṇa କର୍ଣ୍ଣ ରେଖା—(geometry) The diagonal of a trapezoid.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷମ କୋଣ—ସ. ବ• (କର୍ମଧା)—(ଜ୍ୟାମିତି) ଯେଉଁ କୋଣ ସମ-
Bishama kona କୋଣରୁ ଉଣା ବା ବେଶି—(geometry) An acute or obtuse angle.

ବିଷମ କୋଣୀ—ସ. ବଶ. (ବିଷମ କୋଣ+ଇନ୍) —(ଜ୍ୟାମିତି) ଯେଉଁ
Bishama koṇī କ୍ଷେତ୍ରର କୌଣସି କୋଣ ସମକୋଣ ନୁହେଁ—(geometry) (a figure) Which has got no right angle in it.

ବିଷମ ଖାତ—ସ• ବ. (କର୍ମଧା; ବିଷମ+ଖାତ)—ଅସମାନ ବାହୁବିଶିଷ୍ଟ
Bishama khāta ଗର୍ତ୍ତ—A hole or pit of unequal sides.

ବିଷମ ଚତୁରସ୍ର—ସ. ବ• (ବିଷମ+ଚତୁରସ୍ର)—ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରର ଗୁର
Bishama chaturasra ବାହୁ ଓ ଗୁର କୋଣ ପରସ୍ପର ବିଷମ ଚତୁର୍ଭୁଜ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବିଷମ ଚତୁଷ୍କୋଣ } ଅସମାନ—Trapezoid.

ବିଷମଚ୍ଛଦ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷମ+ଛଦ; ସପ୍ତ ଯୋଗୁ ଛ ସ୍ଥାନରେ
Bishamachchhada ଚ୍ଛ)—ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବା ଛତିଆନା ଗଛ—(ବିଷମ ପଲ୍ଲଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) Alstonia Scholaris (tree).

ବିଷମ ଜ୍ୱର—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବିଷମ+ଜ୍ୱର) —୧ । କଠିନ ସବୁସମ
Bishama jwara ବା ଅବିଷମ ଜ୍ୱରବିଶେଷ; ମଲ୍ଲାଗତ ଜ୍ୱର; ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ୱର—1. A chronic intermittent fever of an obstinate type. [ଦ୍ର—ଏ ଜ୍ୱର ପ୍ରତିଦିନ ରୋଗୀକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ, କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଶରୀରର ତାପ ବା ନାଡ଼ୀର ଗତି ସବୁବେଳେ ସମାନ ନ ଥାଏ, କମ୍ପା ଜର ଆସିବା ସମୟ ଠିକ୍ ନ ଥାଏ । ସାଧାରଣ ଜ୍ୱରର ତରସ୍ତା ନ ହେଲେ ବା ଜ୍ୱର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଭଲ ନ ହେଉଣୁ ରୋଗୀ ଅପଥ୍ୟ କଲେ ତାହା ବିଷମ ଜ୍ୱରରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହାର ଅନେକ ଭେଦ ଅଛି, ଯଥା—ସନ୍ତତ ଜ୍ୱର, ସତତ ଜ୍ୱର, ଦୁଷ୍ଟାମ୍ବୁକ, ତୃତୀୟକ ।] ୨ । ଖୁବ ଶୀତବୋଧ ସହ
ଆସିବା ଜ୍ୱର (ହି. ଶ)—2. Fever attacking a person with a feeling of cold. ୩ । କ୍ଷୟ ବା ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗରେ ହେବା ଜ୍ୱର (ହି• ଶ)—3 Fever due to consumption.

ବିଷମ ତ୍ରିଭୁଜ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବିଷମ+ତ୍ରିଭୁଜ) – ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁଜର
Bishama tribhuja ତିନି ବାହୁ ସମାନ ନୁହେଁ—A scalene (ବିଷମବାହୁ ତ୍ରିଭୁଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) triangle.

ବିଷମ ନୟନ—ସ ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷମ=ଅଯୁଗ୍ମ+ନୟନ;
Bishama nayana ଏହାଙ୍କର ୩ ଟି ନେତ୍ର ଥିବାରୁ)—ମହାଦେବ-(ବିଷମ ଲୋଚନ, ବିଷମନେତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) Śiba.

ବିଷମ ବିଶିଖ—ସ. ବ. (ବିଷମ+ବିଶିଖ)—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ଏହାଙ୍କ
Bishama bisikha ଧନୁର ଶର ସଂଖ୍ୟା ୫ ଟି ଜନ୍ୟ) କନ୍ଦର୍ପ—1. Cupid. (ବିଷମ ବାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (କର୍ମଧା) ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ବା ଦାରୁଣ ଶର-
2. Terrible or very sharp arrow. (ଉ—ବିଷମ ବିଶିଖେ ତାକୁ କର ବିଅ ବଣା ! ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ)

ବିଷମ ରାଶି—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବିଷମ+ରାଶି)—ଅସମ ବା ଅଯୁଗ୍ମ
Bishama rāśi ରାଶି – An odd number. [ଯଥା—୧, ୩, ୫, ୭, ୯, ୧୧, ୧୩ ।] ଯେଉଁ ରାଶି ଦୁଇ ସମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ବିଷମ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଂଶ ହଠାତ୍ ଉଷ୍ଣତାରେ ଲାଗି-
Bishama lāgibā ଯିବା; ଢୋକରେ ଲାଗିବା—The ବିଷମ ଲାଗା (ଖାଓୟା) sticking of a particle of food in the wind pipe. [ଦ୍ର—ବାଘଦେଖରେ ଓ ଓଡ଼ଖାରେ ଲୋକବାସ ଏହି କ, ତୁମେ ଖାଇଲା ବେଳେ ବିଷମ ଲାଗିଲେ କେହି ବହୁ ସେହି ସମୟରେ ତୁମକୁ ସ୍ମରଣ କରୁଅଛୁ ।]

ବିଷମ ଶର—ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷମ+ଶର)—୧ । କନ୍ଦର୍ପ—
Bishama śara 1. Cupid. (ଉ—ବିଷମ ଶର ବ୍ୟାଧ ହରଣୀ କରୁ, ବିଚ୍ଛେଦ ଘାତ ଜର୍ଜି ବାଣ ପ୍ରହାର ଯେ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୨ । (କର୍ମଧା) ଦାରୁଣ ବାଣ—
2. Terrible arrow

ବିଷମ ସଙ୍କଟ—ସ. ବି. (କର୍ମଧା; ବିଷମ+ସଙ୍କଟ)—ମହାବିପଦ୍—
Bishama saṅkaṭa A great danger.

ବିଷମ ସପ୍ତମ—ସ• ବି (ବିଷମ+ସପ୍ତମ)—(ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)
Bishama saptama ବିବାହରେ ଜଣିବା ଯୋଗ ବିଶେଷ—(astrology) An astrological conjunction of signs of the bride and bridegroom which is considered inauspicious for marriage [ଦ୍ର—ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ମେଷ ଓ ତୁଳା, ମିଥୁନ ଓ ଧନୁ, ସିଂହ ଓ କୁମ୍ଭ ଏପରି ରାଶି ହେଲେ ଏହାକୁ ବିଷମ ସପ୍ତମ କହନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବିବାହ ହେଲେ ବରର ଓ କନ୍ୟାର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।]

ବିଷମ ସମୟ—ସ. ବ (ବିଷମ+ସମୟ)—ବିପତ୍‌କାଳ; ଦୁଃସମୟ—
Bishama samaya Time of danger; evil days.

ବିଷମ ସମସ୍ୟା—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିଷମ+ସମସ୍ୟା)—୧ । ଜଟିଳ
Bishama samasyā ବା ଅସାଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ବିଷୟ—1. Dilemma; a riddle which is very hard to solve. ୨ । ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—2. A figure of speech. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଅସଥାର୍ଥ ବିଷୟ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—କଳ ବିଷ୍ଟରଲା ବେଳ ହେଲା ତୁମ୍ଭେ ବୁଡ଼ିଲା, ନ ବୁଡ଼ି ଶଇଳ ସଳଳ ଜଳରେ ସା ରହିଲା । ଉଦ୍ଧ. ଲବଣ୍ୟବତ୍ତା ।]..

ବିଷମ ସାହସ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବିଷମ+ସାହସ)—ଅସମ ସାହସ;
Bishama sāhasa ଅଚିନ୍ତିତ ସାହସ—Foolhardiness; rashness. [ଉ—ମନସ୍ୱିନୀ ବାଲାର ଏ ବିଷମ ସାହସ, ବେଶି ହେବେ ସମବେତ ସୁଜନେ ଚଳତ—ସୁଧାକାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]

ବିଷମ ସାହସିକ—ସଂ• ବଶ. ପୁଂ (ବିଷମ+ସାହସିକ)—ଅସମ-
Bishama sāhasika ସାହସିକ; ଦାଇଁସାହାସିଆ—Foolhardy; (ବିଷମ ସାହସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିଷମ ସାହସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) rash.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷମସ୍ଥ—ବି. ବ୍ୟଧି. ସଂ (ବିଷମ+ସ୍ଥା ଧାତୁ=ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) (ବିଷମସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bishamastha —୧ । ବିପଦ୍ଗ୍ରସ୍ତ—1. Involved or fallen in danger. ୨ । ଉତ୍ତାନତ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ—2. Situate in an uneven country.

ବିଷମା—ବି, ଚିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଷମ+ଆ)—ବିଷମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Bishama Feminine of Bishama. ପ. ବି—୧ । ମଦ୍ଗର (ହି. ଶ.)—1. Aconite. ୨ । ବଣ ବର- କୋଳ (ହି. ଶ.)—2. The wild jujube berry and tree.

ବିଷମାକ୍ଷ—ବି. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷମ+ଅକ୍ଷି)—ତିଷମଚ୍ଛେଦନ; Bishamākoha ମହାଦେବ—śiba.

ବିଷମାୟୁଧ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷମ=ଅଯୁଗ୍ମ+ଅସ୍ତ୍ର=ଶର)— Bishamāyudha ପଞ୍ଚଶର; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid.

ବିଷମାରଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଷ+ମାରଣ)—ବିଷଶୋଧନ Bishamārana (ଦେଖ)—Bisha śodhana (See)

ବିଷମାଲଙ୍କାର—ସଂ. ବି (ବିଷମ+ଅଲଙ୍କାର)—ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରବିଶେଷ Bishamāl̤aṅkāra A figure of speech. [ଦ୍ର— କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣର ଗୁଣ ଓ କ୍ରିୟା ବିରୁଦ୍ଧରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲେ ଅଥବା ଅଇଷ୍ଟ କ୍ରିୟାର ବିଫଳତା, ବିଶେଷତଃ ଅନଷ୍ଟାଚନତ୍ୱତା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲେ ବିଷମାଳଙ୍କାର ହୁଏ । ଯଥା—ଭବ ଖାଣ୍ଡ ଅସିଲତା ଭମାଳ ବରଣ, କର ସ୍ପର୍ଶେ ଶୁଭ୍ରତ୍ୱ କରଣ ଧାରଣ, ଶାରଦ ସୁଧାଂଶୁ ସମ ଜଗତର ସାର, ଭବ ଯଶ ହେ ରଜନ ! କରୁଛ ବିସ୍ତାର । ଭୁଲମଣି. ଅଳଙ୍କାରଭରଙ୍ଗିଣୀ ।]

ବିଷମାଶନ—ସଂ. ବି— ଅନିୟମିତ ସମୟରେ ଭୋଜନ—Irregularity Bishamāśana in the time of taking meal. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଳସ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ବଳତା ଜନ୍ମେ—ହି. ଶ.]

ବିଷମିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବିଷମ)—ବିଷମରୂପେ ପରିଣତ Bishamibā ହେବା—To turn into rapids or boulders in the bed of a river [ଉ— ଛାଉଣିଲା ପୁଞ୍ଜ ଯାର ବିଷମି କୋଲେ, ନଦୀଶସ୍ୟା, ଉପୁଡାନ୍ତୁ ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରଘାତ ଠାବେ ଠାବେ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ବିଷମିଶ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ (ଶ୍ୟାତତ୍; ବିଷ+ମିଶ୍ରିତ)—ବିଷ ମିଶାଯାଇ Bishamiśrita ଥିବା- -Mixed with poison.

ବିଷମୁଖ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ+ମୁଖ)—ବିଷଧର ସର୍ପ— Bishamukha Poisonous snake. ସଂ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦର ଦାଢ଼ରେ ବିଷ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ—Any weapon whose edge has been poisoned.

ବିଷମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—୧ । କୋଚଳା ଗଛ ଓ ତାହାର ଫଳ—1. Nux Bishamushṭi Vomica. ୨ । ଜୀବନ୍ତୀ (ହି. ଶ.)— 2. A rare herb. ୩ । ଅଗସ୍ତି ଗଛ (ହି. ଶ.)— 3. Sesbania Grandiflora (tree) ୪ । ମାଦାଳ ଗଛ (ହି. ଶ.)—4. Persian Lilac (tree) ୫ । ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ—5. A kind of medicinal plant. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୀରେ ଏହାକୁ ବିଷ- ଦୋଡ଼ୀ, କଡ଼ଙ୍ଗିଂଗେ କହନ୍ତି; ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— କେଶମୁଷ୍ଟି, ସୁମୁଷ୍ଟି, ରଣମୁଷ୍ଟିକ, ଛତ୍ରାଡ଼ୋଡ଼ମୁଷ୍ଟି । ଏହା କଟୁଉତ୍ତିରସ, ରୁଚିକର, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, କଫବାତନାଶକ ଏବଂ ରକ୍ତପିତ୍ତ, ଦାହ ଓ କଣ୍ଡୁରୋଗରେ ଉପକାରକ— ବଙ୍ଗଳା. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣଶିକ୍ଷା ।]

ବିଷ ମୃତ୍ୟୁ—ସଂ. ବି—ଚକୋର ପକ୍ଷୀ—The Chakora bird. Bisha mr̤tyu [ଉ—ବିଷମୃତ୍ୟୁ ବଶ ସତୀ ସିତା ପ୍ରାସ୍ୟେ ବୁଲ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିଷମେକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷମ+ଈକ୍ଷଣ)—ଶିବ— Bishameksh ṇa Siba.

ବିଷମେଷୁ—ସଂ. ବି— (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷମ=ଅଯୁଗ୍ମ+ଇଷୁ=ବାଣ)— Bishameshu ପଞ୍ଚବାଣ; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid. [ଉ—ବିଷମେଷୁ ପୂର୍ବଯୁକ୍ତ ନାମ୍ନୀ କେଲଉରେ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିଷମୋଭୟ କଣ୍ଟକା—ସଂ. ବି—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବରକୋଳ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)— Bishamobhaya kaṇṭakā The small variety of jujube.

ବିଷୟ ସଂ. ବି—(ବି=ବିଶିଷ୍ଟରୂପେ+ସି ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ Bishaya କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଯାହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରେ ବା ଆକର୍ଷଣ କରେ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ—1. A matter perceptible to the senses; any object of sense. ୨ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି; ବିଭବ—2. Wealth; riches; property. ୩ । ସଂସାରରେ କରାଯିବା ଭୋଗ—3. Worldly enjoyment. ୪ । ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ—4. Object of enjoyment. ୫ । ପଦାର୍ଥ— 5. Thing, object. ୬ । ଦେଶ—6. Country; region. ୭ । ସ୍ଥାନ—7. Place; locality, ୮ । ପାତ୍ର—8. Receptacle. ୯ । ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ପଦାର୍ଥ— 9. Anything to be described. ୧୦ । ଭୂତ— 10. Ghost. ୧୧ । ଗୃହ—11. House. ୧୨ । ସ୍ୱାମୀ—12. Husband. ୧୩ । ପ୍ରେମିକ ବ୍ୟକ୍ତି; ପ୍ରିୟ ଜନ— 13. Lover. ୧୪ । ନେତା; ନିୟାମକ— 14. Regulator; leader; guide. ୧୫ । ଶୁକ୍ର; ବୀର୍ଯ୍ୟ— 15. Semen virile. ୧୬ । ଗ୍ରାମର ଅଂଶ ବିଶେଷ; ଗ୍ରାମପୁଞ୍ଜ; ପରଗା—16. A group of villages; perganna. ୧୭ । ବର୍ଣ୍ଣିତ, ଆଲୋଚିତ ବା କଥିତ ବସ୍ତୁ—17. Subject matter of a description or speech; topic. ୧୮ । ବିଷୟୀଭୂତ ବସ୍ତୁ— 18. Subject matter; subject of discussion ୧୯ । ଘଟଣା; କର୍ମ—18. Affair. ୨୦ । ସମ୍ବନ୍ଧ; ସଂସ୍ପର୍କ—20. Relation; connection. (ଯଥା— ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୋର କେତେ କଥା କହିବାର ଅଛି)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷୟ ଆଶୟ—ଦେ. ବ—(ଜରଥଂକ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁରୂପ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଧନସମ୍ପତ୍ତି—Riches; property.
Bishaya āśaya
ବିଷୟଆଶୟ

ବିଷୟକ—ବି. ବିଣ—(ବିଷୟ + କ)—ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Related to; concering.
Bishayako
(ଯଥା—ଧର୍ମ୍ମବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧ)

ବିଷୟ କର୍ମ୍ମ—ଦେ. ବ—(ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ବି. ବିଷୟ + କର୍ମ୍ମନ୍)—୧ । ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Worldly affair; worldly concern. ୨ । ସଂସାରିକ ବିଷୟକର୍ମ୍ମ ଅବଲମ୍ବନ – 2. Worldly pursuit or business. ୩ । ଜୀବିକା; ବୃତ୍ତି; ପେଶା—3. Livelihood; profession. ୪ । ଚାକରି—4. Service.
Bishaya karma
(ବିଷୟ କାର୍ଯ୍ୟ; ବିଷୟଧନ୍ଦା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷୟ ଗର୍ବ୍ବ—ବି. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ. ବିଷୟ + ଗର୍ବ୍ବ)—ଧନଜନିତ ଗର୍ବ୍ବ—Pride of being rich.
Bishya garba
(ବିଷୟ ଗର୍ବିତ—ବିଣ)

ବିଷୟ ଚିନ୍ତା—ବି. ବ—(୭ମୀ ତତ୍, ବିଷୟ + ଚିନ୍ତା)—ସାଂସାରିକ ବିଷୟରେ ଭାବନା—The thought about worldly matters; mundane thoughts.
Bishay chintā

ବିଷୟ ତୃଷ୍ଣା—ସଂ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ତୃଷ୍ଣା)—୧ । ସାଂସାରିକ ସୁଖଭୋଗର ଅତିଲାଷ—1. Hankering after worldly happiness or material prosperity. ୨ । ଧନଲୋଭ—2. Avarice; greed of money.
Bishaya tṛushnā
ବିଷୟ ପିପାସା, ବିଷୟ ବାସନା, ବିଷୟ ଲୋଭ, ବିଷୟ ବାଞ୍ଛା, ବିଷୟ ତୃଷ୍ଣା } ଅନ୍ୟରୂପ
(ବିଷୟ ବିତୃଷ୍ଣା—ବିପରୀତ)

ବିଷୟ ତ୍ୟାଗ—ସ. ବ (ବିଷୟ + ତ୍ୟାଗ)—ସାଂସାରିକ ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଛାଡ଼ିଦେବା—Renunciation of worldly enjoyment.
Bishaya tyāga
ବିଷୟତ୍ୟାଗୀ—ପୁଂ, ବିଷୟତ୍ୟାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବିଣ

ବିଷୟ ନିରୂପଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ନିରୂପଣ)—କୌଣସି ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବା ବକ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟର ସ୍ଥିରୀକରଣ—Ascertainment of any subject.
Bishaya nirūpaṇa

ବିଷୟପତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ପତି)—୧ । ଗ୍ରାମସମୂହର ବା ପରଗଣାର ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଶର ଶାସକ ବା ଅଧିପତି (ହ. ଶ)—1. Zamindar or ruler of a group of villages, or pergunna or small province. ୨ । ବିଷୟୀ (ଦେଖ)—2. Bishayī (See) [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ ବିଶୋ(ଷେ)ଇ ଶବ୍ଦର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ ।]
Bishayapati
ବିଷୟାଧିପ, ବିଷୟାଧିପତି } ଅନ୍ୟରୂପ

ବିଷୟ ପରାୟଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷୟ + ପରାୟଣ)—ସାଧାରଣ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ—Addicted to worldly affairs.
Bishaya parāyaṇa
(ବିଷୟପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିଷୟପରାୟଣତା—ବ)

ବିଷୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ପ୍ରସଙ୍ଗ)—୧ । ସାଂସାରିକ ଦୁଇ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗଳ୍ପ ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା; ଦୁଃଖସୁଖ ଦେବା—1. Talk about each other's worldly affairs. ୨ । ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କ—2. Relation to the subject matter.
Bishaya prasaṅga

ବିଷୟବାଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର)—ସ୍ଥାବର ଓ ଅସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି—Property, both moveable and immoveable.
Bishayabāṛdi
(ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି, ବିଷୟ ସଂସାର, ବିଷୟ ବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷୟ ବିରକ୍ତି—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ବିରକ୍ତି)—ସଂସାର ପ୍ରତି ଅନାସକ୍ତି—Indifference to worldly concerns.
Bishaya birakti
(ବିଷୟବିରାଗ, ବିଷୟବୈରାଗ୍ୟ, ବିଷୟବିତୃଷ୍ଣା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବିଷୟବିରକ୍ତ, ବିଷୟବିରାଗୀ, ବିଷୟବିତୃଷ୍ଣ—ପୁଂ. ବିଣ)

ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧି—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ବୁଦ୍ଧି)—୧ । ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ—1. Worldly knowledge; Commonsense. ୨ । ସାଂସାରିକ ଅଭିଜ୍ଞତା—2. Worldly experience.
Bishaya buddhi
(ବିଷୟବୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷୟଭେଦ ଉଲ୍ଲେଖାଳଙ୍କାର—ସ. ବ—ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଉଲ୍ଲେଖାଳଙ୍କାର (ଦେଖ)—A figure of speech; Ullekhālankāra (see).
Bishayabheda ullekhālaṅkāra

ବିଷୟଭୋଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ଭୋଗ)—ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉପଭୋଗ—Enjoyment of riches or worldly prosperity.
Bishayabhoga
(ବିଷୟଭୋଗୀ—ପୁଂ. ବିଣ)

ବିଷୟମଗ୍ନ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ମଗ୍ନ)—ସାଂସାରିକ ବିଷୟରେ ଆସକ୍ତ—Addicted to worldly concerns.
Bishayamagna
(ବିଷୟମଗ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଷୟମତ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ମତ୍ତ)—ସଦାଉନ୍ମତ୍ତ; ସୁଖରେ ମାତିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଗର୍ବୀ; ଧନଗର୍ବୀ—Mad after the enjoyment of worldly pleasures.
Bishayamatta
(ବିଷୟମତ୍ତତା—ବିଶେଷ୍ୟ) (ବିଷୟମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଷୟମଦ—ସ. ବ (ବିଷୟ + ମଦ)—୧ । (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ସଂସାର ସୁଖଭୋଗଜାତ ମତ୍ତତା—1. Madness resulting from worldly enjoyment ୨ । (ରୂପକ) ବିଷୟଭୋଗରୂପ ଗର୍ବ—2. Pride of worldly enjoyment.
Bishayamada

ବିଷୟଲାଭ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ + ଲାଭ)—ସମ୍ପତ୍ତିଲାଭ—Acquisition of property.
Bishayalābha

ବିଷୟଲୁବ୍ଧ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ଓ ଂସ୍ଥା ତତ୍; ବିଷୟ + ଲୁବ୍ଧ)—ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲୋଭଗ୍ରସ୍ତ—Coveting after worldly prosperity.
Bishayalubdha
(ବିଷୟଲୁବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷୟସୁଖ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ+ସୁଖ)—ସାଂସାରିକ ବସ୍ତୁ ମାନଙ୍କ Bishaysukha ଭୋଗଜନିତ ସୁଖ—Happiness due to worldly enjoyment.

ବିଷୟୀଜ୍ଞାନ—ସ. ତି (ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ+ଜ୍ଞାନ)—ଦୁଃଖୀ; ଗରିବ— Bishayajida Poor.

ବିଷୟା—ଦେ. ବି (ସ, ବିଷୟ)—ସାଂସାରିକ ଭୋଗ ଓ ସୁଖ— Bishayā ବିଷୟ Worldly enjoyment and happiness. (ଉ—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରେ ସେହୁ ଦେବେ ଥାଇ, ବିଷୟାଭୋଗକୁ କରଇ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବିଷୟାକାଙ୍କ୍ଷା—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ+ଆକାଙ୍କ୍ଷା)—୧ । ସାଂସାରିକ Bishayākānkshā ବିଷୟ ଭୋଗ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—1. Hankering after worldly matters or enjoyment. ୨ । ସଞ୍ଜତ ବା ଧନାକାଙ୍କ୍ଷା—Hankering after riches or property.

(ବିଷୟାଭିଲାଷ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷୟାକାଙ୍କ୍ଷୀ	ପୁଂ	ବିଣ
ବିଷୟାଭିଲାଷୀ		
ବିଷୟାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ	ସ୍ତ୍ରୀ	
ବିଷୟାଭିଲାଷିଣୀ		

ବିଷୟାନୁରକ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଷୟ+ଅନୁରକ୍ତ)— Bishayānurakta ସାଂସାରିକ ବିଷୟରେ ମଗ୍ନ—Addicted (ବିଷୟାସକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) to worldly affairs. (ବିଷୟାନୁରାଗ, ବିଷୟାନୁରକ୍ତି, ବିଷୟାସକ୍ତି—ବିଶେଷ୍ୟ)

ବିଷୟାନ୍ତର—ସ. ବି (କର୍ମଧା ବା ନଞ୍ସମାସ; ଅନ୍ୟ+ବିଷୟ, 'ଅନ୍ୟ' Bishapāntara ସ୍ଥାନରେ 'ଅନ୍ତର'ର ନ୍ୟାୟ)—ଅନ୍ୟ ବିଷୟ— Another matter

ବିଷୟାବିଷ—ଦେ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା; ବିଷୟ+ବିଷ)—ସାଂସାରିକ Bishayābisha ବିଷୟରୂପ ବିଷ—Worldly affairs compared to poison.

ବିଷୟାର୍ଥୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଷୟ+ଅର୍ଥ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)— Bishayārthī ବିଷୟାଭିଲାଷୀ; ଧନାଭିଲାଷୀ—Bent on (ବିଷୟାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) worldly affairs or riches. (ଉ—ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହର ସ୍ନାନ ବିଷୟାର୍ଥୀ ଜାଣ । ତୃତୀୟ ପ୍ରହର ସ୍ନାନ କାହିଁରେ ନ ଗଣ—ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।)

ବିଷୟୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବିଷୟିନ୍; ବିଷୟ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍)— Bishayi ୧ । ଧନୀ; ସମୃଦ୍ଧବାନ୍; ବିଭବଶାଳୀ—1. Rich; (ବିଷୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) prosperous. ୨ । ବିଷୟାସକ୍ତ; ଭୋଗ ବିଳାସରତ—2. Addicted towardly concerns or enjoyment. ସ. ବି—୧ । ନୃପତି; ରାଜା—1. King. ୨ । କନ୍ଦର୍ପ—2. Cupid. ୩ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Rich man. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—4. Organ of sense. ୫ । ଗ୍ରାମସମୂହର ବା ପ୍ରଗନ୍ନାର ଶାସକ— 5. Ruler of a group of villages or pergunna. ଦେ. ବ—ଶୋଇ (ଦେଶ)— Bisoi (See)

ବିଷୟୀଭୂତ—ସ. ବିଣ. (ବିଷୟ+ଅଭୂତ ଭଭାବେ ଚ୍ବି+ଭୂତ)— Bishayibhūta ୧ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ— 1. Perceived by the senses. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—2. Included in any subject.

ବିଷୟେଚ୍ଛା—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷୟ+ଇଚ୍ଛା)—ବିଷୟ ତୃଷ୍ଣା (ଦେଶ) Bishayecchchhā Bishaya tṛushṇā (See) (ବିଷୟେଚ୍ଛୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷ ଯୋଗ—ସ. ବି. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ନକ୍ଷତ୍ରାମୃତ ଯୋଗ ଓ ସିଦ୍ଧି ଯୋଗର Bisha jōga ଏକତ୍ର ମିଳନରେ ଘଟିବା ଅଶୁଭକର ଯୋଗ-ବିଶେଷ—An inauspicious astrological conjunction. [ଦ୍ର—ଘୃତ ଓ ମଧୁ ଯେଉଁ ଘର ପୃଥକ୍ ଅବସ୍ଥାରେ ଶତ୍ରୁର ପୁଷ୍ଟି ସାଧକ, କିନ୍ତୁ ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ହେଲେ ବିଷ ହୁଏ, ସେହିପରି ଉକ୍ତ ଯୋଗଦ୍ୱୟ ପୃଥକ୍ ଅବସ୍ଥାରେ ଯାତ୍ରାଦି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୁଭ ସୂଚକ, କିନ୍ତୁ ଏକତ୍ର ଘଟିଲେ ଅଶୁଭକର ।]

ବିଷ ରୁପା—ସ. ବି—୧ । ଅତି ବିଷା; ମନ୍ଥୁର—1. Aconite. Bisha rūpā ୨ । ମାହାଲ (ହି. ଶ)—2. Persian Lilac.

ବିଷଲ—ସଂ. କ (ବିଷ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଲ)—ବିଷ—Poison (Apte). Bishala

ବିଷ ଲଡୁ—ଦେ. ବି—ବିଷମିଶ୍ରିତ ଲଡୁ—Sweetmeat ball Bisha lardu mixed with poison. [ଦ୍ର—ଯାହା ବିବଳାଡୁ **ବିଷକାଲଡୁ** ଖାଇଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।]

ବିଷଲାଙ୍ଗଳ—ସଂ. ବି—ଈଷଲ୍ଲାଙ୍ଗୁଳଅ; ଲଦ୍ଧଲାଙ୍ଗୁଳଅ; ଆଙ୍ଗୁଳଅ; Bishalāngala ପାଶ୍ୱଆଙ୍ଗୁଳଅ—Gloriosa Superba

ସଂ. ନାମ—ଈଷଲ୍ଲାଙ୍ଗଳ, ଲାଙ୍ଗଳୀ, ହଳଙ୍ଗା, ଶୁକ୍ରପୁଷ୍ପୀ, ଲାଙ୍ଗଳକା, ଅଗ୍ନିଶିଖା, ବିଶଲ୍ୟା, ଅନନ୍ତା, ଗର୍ଭଘାତିନୀ, କଳଦାସ୍ତା, ବହ୍ନିବକ୍ତ୍ରା ଇବଲାଙ୍ଗଳା

କଲିହାରୀ

ବିଷଲାଙ୍ଗଳ
ବିଷଲଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳଅ
ବିଷଲ୍ଲାଙ୍ଗୁଳ(ଡ଼)
ବିଷଲ୍ଲାଙ୍ଗଳଅ
ବିଷଲ୍ଲାଙ୍ଗୁଳଅ
ବିଷଲ୍ଲାଙ୍ଗଳ(ଲା)
ବିଷଲ୍ଲାଙ୍ଗଡ଼ଅ
ବିଷଲ୍ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ା(ଲା)
ସ. ଶଙ୍ଖାନାଗ, ଭଗମୋଡ଼ିୟା
ଗୁ. ଭୁଖ୍ୟୋ
(ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଏହା ବନ୍ୟଲତା ବିଶେଷ ; ରାଜନାଗବାନ୍ଧବ ବର୍ଗର ରୋହଣୀ; (?) ବର୍ଷାକାଳରେ ଏହା ଉତ୍ତୁଡ଼ରୁ ଜନ୍ମେ । କିନ୍ତୁ ଶରତ୍‌କାଳରେ ଫଳ ପାଚିଲେ ଏ ଗଛ ଶୁଖି ମରିଯାଏ ଓ ଗଛର ଚିହ୍ନମାତ୍ର ରହେ ନାହିଁ । ପତ୍ର ଏକୋଉରେ ଓ ସଂଖ୍ୟାକାର; ପତ୍ରର ଅଗ୍ରଭାଗ ଆଙ୍ଗୁଠିଆ । ମୂଳ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଦଳ ୬ଟି ଓ କୁଞ୍ଚକୁଞ୍ଚିଆ; ଗର୍ଭକେଶର ୬ଟି । ଗର୍ଭକେଶର ବଙ୍କା ହୋଇ ପୁଂକେଶର ଉପରେ ପଡ଼େ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଲଙ୍ଗଳ ବା ଲଙ୍ଗଳର ଈଷ ପରି । ଫୁଲର ଡେଙ୍କି ଅଧୋମୁଖ ଓ ଫୁଲ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ ଫୁଟେ । ଫଳ ପାଚିଲେ ଫାଟିଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଏହାର ମୂଳ ଗର୍ଭପାତନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ । ଏହା ବିଷାକ୍ତ । ଏଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ତୈଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ତାଦରେ ବହାଯାଏ । ଏହା ଏକପ୍ରକାର ମନ୍ଥୁର; ଆମ୍ଭଦେଶର ବୈଦ୍ୟମାନେ ମନ୍ଥୁର ଅଭାବରେ ଏହାର ମୂଳକୁ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଉତ୍ତୁଡ଼ଠାରୁ ଏହା ପୃଥକ୍ । ଏହା କୁଷ୍ଠ, ଶୋଥ, ଅର୍ଶ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରଣ, ଶଳ, କଫ ଓ କ୍ରିମିନାଶକ; ଏହା ମିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଗର୍ଭ ନାଶକ ।]

ବିଷ ଶୋଧନ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବିଷ+ଶୋଧନ)—Bisha śodhana ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ ବିଷଘଟିତ ବସ୍ତୁକୁ କୌଣସି ଔଷଧ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇବା ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ଶୋଧିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପିହାଇ ଉକ୍ତ ବିଷର ଉତ୍କଟତା ନିବାରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା—The rectification or purification of poison by processes enjoined in the Āyurbeda.

ବିଷହର—ସ. ତତ୍ପୁ—(ବିଷ+ହ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+ଅଚ୍). Bishahara ଅ)—ବିଷଘାଣ୍ଟା (ଦେଶ)—Bishaghāṭi (See). (ବିଷହ୍ନ, ବିଷହରୀ, ବିଷହାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବିଷହା, ବିଷହାରକ, ବିଷହାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିଷହରୀ(ଣି)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଷହର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଈ)- ମନସାଦେବୀ—Bishaharā(rī) Goddess Manasā. ସ. ତତ୍ପୁ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଷହରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bishahara.

ବିଷହ୍ୟ—ସ. ତତ୍—(ବି+ସହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ; ଷତ୍ୱବିଧାନ)—Bisbahyā ୧ । ସହ୍ୟମାତ୍ର—1. Endurable (Apte). ୨ । (ବିଷହ୍ୟତା—ତ) ଜାଣ୍ଟେବ୍ୟ; ଜାଣ୍ଟିବା—2. Possible to be settled or determined (Apte). ୩ । ସମ୍ଭବପର—3. Possible (Apte)

ବିଷା—ସ. ବ—(ବିଷ+ଆ) —୧ । ଅଜବିଷା; ଅତୁଷି—1. Aconitum Heterophyllum. ୨ । ତିକ୍ତା ତରଡ଼ା (ହ. ଶ) (ଦେଶ)—2. Bitter Luffa (creeper and fruit). ୩ । କୁଆମଇଡା (ହ. ଶ) (ଦେଶ)—3. Kuāmaitā (See). ୪ । ବିଷଜାଙ୍ଗଳ (ହ. ଶ) (ଦେଶ)—4. Wolfsbane. ୫ । କାକୋଳୀ (ହ. ଶ) (ଦେଶ)—5 Kākolī (See). ୬ । ବୁଦ୍ଧି (ହ. ଶ)—6. Intelligence.

ବିଷାଇ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବ—ଗଡ଼ବିଷାଇ (ଦେଶ)—Bishāi Gardabishāi (See).

ବିଷା(ଷେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବିଷଶବ୍ଦରୁ ଓଡିଆ ନାମଧାତୁ)—Bishā(ehe)ibā ୧ । ବିଷଯୁକ୍ତ କରିବା; ବିଷମୟ କରିବା—1. To poison; to make poisonous. (ତୁ—ବିସୈଲା କରନା ବିଷାଇ ମଧୁସଡନ୍ତୁ, ବନେ ଭମନ୍ତଇ ଭନ୍ତୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ । ୨ । ବିଷ ବୋଳିବା—2. To besmear with poison. (ତୁ—ଲୋଚନ ଅମୋଘ ଶର କଜ୍ଜଳ ବିଷାଇ । ଶିଶୁଶଙ୍କର. ଉଷା ଅଭିଲାଷ ।) ୩ । ବିଷମୟ ହେବା—3. To become poisonous

ବିଷାକ୍ତ—ସ. ବତ—(ବିଷ+ଅକ୍ତ=ଲେପିତ; ୭ସ୍ଥା ତତ୍ପୁ)—୧ । Bishākta ବିଷମିଶ୍ରିତ—1. Mixed with poisons; ବିସୈଲା poisoned. ୨ । ଗରଳପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of poison. ୩ । ଯହିଁରେ ବିଷ ବୋଳାଯାଇଥାଏ; ବିଷଦଗ୍ଧ—3. Smeared witb poison.

ବିଷାଣ(ଣ)—ସ. ବ—(ବିଷ୍ ଧାତୁ=ବଧଶକ୍ତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ;+ Bishāṇa(ṇi) ଣ)—୧ । ପଶୁର ଶୃଙ୍ଗ—1. The horn of a beast. ୨ । ଦନ୍ତୀ, ଶୂକର ଆଦିଙ୍କ ସୁନାଥ ଦାନ୍ତ—2. The pointed tusk of an elephant or boar. ୩ । ମେଷଶୃଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟ ଫଳଯୁକ୍ତ ମେଷଶୃଙ୍ଗୀ ନାମକ ବୃକ୍ଷ; ମେଣ୍ଢାଶିଂଘା ଗଛ—3. Screw tree. (ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ମେଷବୃଙ୍ଗୀ, ବିଷାଣୀ, ମେଷବଲ୍ଲୀ, ଅଜଶୃଙ୍ଗିକା; ହି. ମେଢାଶୀଂଗୀ; ବ. ଶ୍ରୀଗଲଟେଁଟେ, ମେଢ଼ାଶିଙ୍ଗୀ; ମ.- ମେଣ୍ଢଫଳୀ, ଗୁ. ମଢାଶିଙ୍ଗୀ, ଫା. ଜୁସ୍, ଅ. ବାକିସ୍ତ ।) ୪ । ଶିଂଘା ବାଦ୍ୟ—4. A sounding horn [ତୁ—ବେଣୁ ବଇଁଶୀ ଯେ କାହ୍ନାଇ, ବିଷାଣ ବେଦ ଧରି କର । ପ୍ରାକୀ. ପୃଣ୍ଡିଭମ ଚତ୍ରୋଦସ୍ୟ ।] ୫ । କୁଃ; କୁଡ଼ ନାମକ ଔଷଧ (ହ. ଶ)—5. Kurdha (See). ୬ । ବାଣ୍ଟୁଆ କନ୍ଦ (ହ. ଶ)—6. A kind of yam. ୭ । ଋଷଭକ (ହ. ଶ)—7. A rare medicinal herb. ୮ । ତେନ୍ତୁଳ (ହ. ଶ(—8. Tamarind. ଦେ. ବ—୧ । ବିଷାନ (ସ. ବିଷାଯନ) ବିଷଘଟିତ ଔଷଧ—1, Any medicine ବିଷୌଲି ଦବା, ବିଷ(ଷ୍ଟ) ବଟୀ of which poison is an ingredient. ୨ । (ସ. ବିଷ) ବିଷ—2. Poison. ୩ । ବିଷାକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Any poisonous thing. ଦେ. ବତ—୧ । ବିଷଘଟିତ—1. Composed of poison. ୨ । ବିଷାକ୍ତ—2. Poisonous.

ବିଷାଣ ପ୍ରୟୋଗ—ଦେ. ବ—ରୋଗୀପ୍ରତି ବିଷଘଟିତ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗ Bishāṇa prayoga —Administration of poisonous medicine to a patient.

ବିଷାଣ ଧରିବା—ଦେ. ବ—ରୋଗୀଠାରେ ବିଷର ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା— Bishāṇa dharibā The taking effect of a ବିସାନ ଧରା ବିଷବଟୀ ଲଗନା poisonous medicine on a patient.

ବିଷାଣିକା—ସ. ବ (ବିଷାଣ+କ+ଆ)—୧ । ମେଣ୍ଢାଶିଂଘା (ହ. Bishāṇikā ଶ.)—1. The screw tree. ୨ । ସପୁଲା; ସପୁଙ୍ଗେଣିଆ (ହ. ଶ.)—2. Euphorbia (tree). ୩ । କକଡ଼ା ଶୃଙ୍ଗୀ (ହ. ଶ)—3. Kakarḍā śṛungi (See). ୪ । ଶିଂଘଡ଼ା (ହ. ଶ.)—4. Water chestnut. ୫ । ଋଷଭକ (ହ. ଶ.)—5. A rare herb. ୬ । କାକୋଲୀ (ହ. ଶ.)—6. Kākolī (See). ୭ । ଉତୁରୁଡ଼ି (ହ. ଶ.)—7. Utururḍi (See).

ବିଷାଣୀ—ସ. ତତ୍ପୁ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଷାଣିନ୍; ବିଷାଣ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍; ୧୩. Bishāṇī ୧ବ.)—ଶୃଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—Horned. ସ. ବ. ପୁ —୧ । ଦନ୍ତୀ—1. Elephant. ୨ । ବାରହା; ଶୂକର—2. Boar. ୩ । ଷଣ୍ (ହ. ଶ.)—3. Bull. ୪ । ଶିଂଘଡ଼ା (ହ. ଶ.)—4. Water chestnut. ୫ । ଋଷଭକ—5. A rare herb.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । (ବିଷାଣ + ଇ) ସ୍ତ୍ରୀ—କ୍ଷୀରକାକୋଳୀ (ହି· ଶ । —6. Kshirakākoḷī (See), ୭ । ମେଣ୍ଢାଶିଂଘା (ହି. ଶ.)—7. The screw tree, ୮ । ବିଛୁଆଡ (ହି. ଶ.)—8. The stinging nettle. ୯ । ତେନ୍ତୁଳ (ହି. ଶ.)—9. Tamarind. ୧୦ । ଶିଂଘଡ଼ା (ହି. ଶ.)—10. Water chestnut. ୧୧ । ବିଷ; ଜହର (ହି. ଶ.)—11. Poison. ୧୨ । ଉତୁରୁଡ଼ି (ହି. ଶ.)—12. Utururḍi (See)

ବିଷାଦ୍—ସ. ବ (ବିଷ + ଅଦ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ· କ୍ୱିପ୍; ଯେ ଦ୍ରଲାଦ୍ରଲ Bishād ବିଷଖାନ କରିଥିଲେ)—ଶିବ (ହି. ଶ.)—Siba.

ବିଷାଦ—ସ. ବ (ବି + ସଦ୍ ଧାତୁ = ଅବସନ୍ନ ହେବା + ଭାବ. ଅ)—Bishāda ୧ । ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତିହୀନତା—1. Want of high spirits; (ଦୁର୍ଦ—ବିଷଣ୍ଣତା) low spiretedness. ୨ । ଇଷ୍ଟନାଶ ଜନିତ ମନୋବେଦନା—2. Sadness due to the loss of one's wished for object. ୩ । ଖେଦ; ମନୋଦୁଃଖ—3. Dejection; grief; dismay; mental distress. ୪ । ଜଡ଼ତା; ଜଡ଼ତା—4. Want of exertion. ବେ. ବ—ବିଷଣ୍ଣ; ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ—Sorrowful; sad; dejected. [ଉ—ବିଷାଦ ବଦନ ଦୋଦର, ଯେ ମୁଖ ସ୍ମରିବେ ସୁନ୍ଦର । ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ ।]

ବିଷାଦ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—ଖେଦ କରିବା; ବିଷଣ୍ଣ ହେବା—Bishāda karibā To grieve; to be sorrowful. ବିଷାଦକରା **विषादकरना**

ବିଷାଦଗ୍ରସ୍ତ—ସ· ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ବିଷାଦ + ଗ୍ରସ୍ତ)—ବିଷଣ୍ଣ—Bishādagrasta (ବିଷାଦଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sad; dejected. (ବିଷାଦପ୍ରାପ୍ତ, ବିଷାଦ ନିମଗ୍ନ, ବିଷାଦଯୁକ୍ତ, ବିଷାଦମଗ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷାଦ ଜନକ—ସ. ବଣ (ବିଷାଦ + ଜନକ) —ଯାହା ବିଷାଦ ଜନ୍ମାଏ Bishād janaka —Causing sadness; saddening.

ବିଷାଦମୂଳକ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷାଦ + ମୂଳ)—ଯେଉଁ Bishādmūḷaka ଘଟଣାର ମୂଳରେ ବିଷାଦ ଥାଏ—Resulting from grief.

ବିଷାଦ ରହିତ—ସ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ବିଷାଦ + ରହିତ)—ଖେଦ Bishāda rahita ବିହୀନ—Free from grief. (ବିଷାଦଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷାଦାନ୍ତକ—ସ· ବଣ (ବିଷାଦ + ଅନ୍ତ + କ)—ଯାହା ବିଷାଦରେ ସମାପ୍ତ Bishādantaka ହୁଏ—Ending in grief; tragic.

ବିଷାଦିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିଷାଦ + ଜାତାର୍ଥେ ଇତ)—ଦୁଃଖିତ; Bishādita ଖେଦିତ—Grieved; saddened. (ବିଷାଦିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଷାଦୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ । ବିଷାଦ + ଇନ୍) —ଯେ ବିଷାଦ କରୁଥାଏ—Bishādī (ବିଷାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sorrowing.

ବିଷାନ୍ତକ—ସଂ. ବଣ (ବିଷ + ଅନ୍ତକ = ନାଶକ) —ଗରଲ ନାଶକ; Bishantaka ବିଷ ନାଶକ—Counteracting the effect of poison. ସଂ. ବ—ଶିବ; ମହାଦେବ—Siba. [ଉ—ଏ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ ଉତ୍ଥିତ ଗରଲ ପାନ କରିଥିଲେ ।]

ବିଷାନନ—ସ. ବ· (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ + ଆନନ)—Bishānana ସର୍ପ—Snake. (ବିଷାସ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷାପହ—ସ. ତ୍ରିଣ. ତ୍ରି (ବିଷ + ଅପ + ହନ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା Bishāpaba ବିଷକୁ ନାଶ କରେ—Counteracting or (ବିଷାପହା—ସ୍ତ୍ରୀ) destroying the effect of poison.

ବିଷାପହା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବିଷାପହ + ଆ)—ବିଷାପହର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Bishāpahā Feminine of Bishāpaha. ସ. ବ—୧ । ନାଗଦମନା ଗୁଳ୍ମ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. Indian wormwood. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ର ବାରୁଣୀ; ମହାକାଳ ଲତା (ହି. ଶ)—2. Colocynth. ୩ । କବିଘା ନାମକ ତୃଣ (ହି. ଶ)—2. A kind of grass. ୪ । ସର୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ରା (ହି. ଶ); ବିଛୁଆଡ—4. The stinging nettle; Fragia Involucrata. ୫ । ଶିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ) ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ—5. Desmodium Gangeticum (plant).

ବିଷାୟନ—ସ· ବ. (ଆୟୁର୍ବେଦ)—ବିଷ ଘଟିତ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—Bishāyana Medicine of which the ingredient (ବିଷଯୁକ୍ତ—ରସାୟନ) is poison. [ଉ—ଧାତୁ ଘଟିତ ଔଷଧକୁ ରସାୟନ ବୋଲିଯାଏ । ବିଷକୁ ଶୋଧନ ନଇ ଔଷଧରେ ପକାଇବାକୁ ହୁଏ ।]

ବିଷାୟୁଧ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ + ଆୟୁଧ = ଅସ୍ତ୍ର)—୧ । ବିଷଧର Bishāyudha ସର୍ପ—1. Poisonous snake. ୨ । (ସ. ଯ. (ବିଷାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲୋ; ବିଷ + ଆୟୁଧ) ବିଷଦତ୍ତ ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର—2. Poisoned weapon. ୩ । (ରୂପକ) ବିଷରୂପ ଆୟୁଧ—3. Poison used as a weapon for injuring others.

ବିଷାର—ସ. ବ. (ବିଷ + ଅର ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + ଅ)—ସର୍ପ—Bishāra Snake.

ବିଷାଳୁ—ସ. ବଣ· (ବିଷ + ଆଳୁ)—ବିଷାକ୍ତ—Bishāḷu Poisonous.

ବିଷି ଆଙ୍ଗୁଠି(ଳି)—ବେ. ବ. (ସ. ବିଷ + ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ)—ତର୍ଜନୀ—The Bisha āṅguṭhi(ḷi) index finger. [ଉ—ଏହା ଅଙ୍ଗୁଠି-ବିଷ ଆଙ୍ଗୁଳ ରେ ଔଷଧ ଇତ୍ୟାଦି ଗୋଳାଇଲେ ତାହା ବିଷାକ୍ତ ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ।] **तर्जनी**

ବିଷିକପୁଷ୍ପି—ସ. ବ· (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—A herbarious Bishikapuṛī tree, [ଉ—ଏହାର ପତ୍ର ଦହ୍ମ ସହିତ କାଢ଼ି **विष खपरा** ପାନ କଲେ ରକ୍ତାଇସାର ନିବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଏହା ପତ୍ରର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଲେପ ସଦ୍ୟୋବ୍ରଣ, ବ୍ରଣ ଶୋଥ ଓ ଆଘାତ ଜନିତ ବ୍ୟଥା ଦୂର କରେ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ· କଲ୍ପଦ୍ରୁମ]

ବିଷି ଫୋଟକା—ଦେ. ବ. (ସ. ବିସ୍ଫୋଟକ) —ବିସ୍ଫୋଟକ (ଦେଖ)
Bishi phoṭakā Bisphotaka (See)
विष फोड़ा फोड़ा, फाँका

ବିଷୀ—ସ. ବି. ପୁଂ· (ବିଷ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବିଷମୟ; ବିଷଧର
Bishī (ହି. ଶ)—Poisonous. ସ. ବ—୧ । ବିଷଧର ସର୍ପ (ବିଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହି. ଶ)— 1. Poisonous snake. ୧ । ବିଷମୟ ପଦାର୍ଥ— 2. Any poisonous article.

ବିଷ୍ଣୁ—ସ· ବି. (ବିଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ ,—୧ । ସାମ୍ୟ; ସମାନତା—
Bishn 1. Equality. ୨ । ନାନାରୂପତା—2. The state of having many forms. ପ୍ରା· ବି. (ସ. ବିଷପୃର ପ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ 'ବିଷ'ର ରୂପ *ମୀ ବିଉଣ୍ଡରେ)—୧ । ବିଷପୃରୁ—1. From the matter. ୨ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ବିଷ୍ଣୁର ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Bishṇu.

ବିଷୁନ(ଣ, ନୁ)—ପ୍ରା. ବି. (ଆଦରାର୍ଥକ) ବିଷ୍ଣୁ ନାମ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବା
Bishuna(ṇi, nu) ନାମ—A name for calling
विष्टे बिसुन Bishṇu.
[ବିଷୁନଆ(ଆଁ)—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ]

ବିଷୁନ(ନୁ)ପୁର—ବି. ବ—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ବିଖ୍ୟାତ
Bishuna(nu)pura ଜମିଦାରୀ—Name of a permanently settled estate in the district of Cuttack.

ବିଷୁପ(ବ)—ସ. ବି· (ବିଷୁ=ବିବା ରାତ୍ରିର ସମତା+ପା ଧାତୁ=ପାଳନ,
Bishupa(ba) ବା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେଉଁ ସମୟରେ ଦିନ ରାତ୍ରି ଠିକ୍ ସମାନ ହୁଏ)—୧ । ସମରାତ୍ରିଦିବ କାଳ—1. The time when the night and day are equal; equinox. ୨ । ଖଗୋଳର ମେଷ ଓ ତୁଳ ରାଶିରେ ଯେଉଁ କଳ୍ପିତ ବିନ୍ଦୁଦ୍ୱୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମରାତ୍ରିଦିବକାଳ ପରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି—2. The equinoxial points; the first peints of Aries and Libra into which the sun enters at the vernal and autumnal eqinox (Apte). [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖାର ଠିକ୍ ଉପରକୁ ବର୍ଷକେ ଦୁଇ ଥର ଆସନ୍ତି । ଥରେ ବସନ୍ତ କାଳରେ ଓ ଥରେ ଶରତ୍ କାଳରେ । ବସନ୍ତ କାଳରେ ସୌର ଚୈତ୍ର ବା ମୀନ ମାସର ନବମ ବା ଦଶମ ଦିନ, ଇଂରୁଜ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସର ୨୧ ବା ୨୨ ତାରିଖରେ ଓ ଶରତ୍ କାଳରେ ସୌର ଆଶ୍ୱିନ ବା କନ୍ୟା ମାସର ନବମ ବା ଦଶମ ଦିନ, ଇଂରୁଜ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସର ୨୨ ବା ୨୩ ତାରିଖରେ । ଏହି ଦୁଇ ଦିନ ଦିନ ଓ ରାତ୍ରି ସମାନ ଅର୍ଥାତ୍ ଠିକ୍ ୧୨ ଘଣ୍ଟା ଲେଖାଁଏ ହୁଏ । ଏହି ଦୁଇ ଦିନର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତିମାନ (କାର୍ତ୍ତିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତି)କୁ ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି କୋଲ୍ଲଯାଏ । କାର୍ତ୍ତିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ନାମ ଜଳ ବିଷୁବ ଓ ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ନାମ ସ୍ଥଳ ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଅଟେ ।] ୩ । ମେଷ ବା ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ସ୍ଥଳ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—3. The Saṁkrānti or the 1st day of the month of solar Baiśākha; the first point of Aries which the sun enters after the vernal equinox (Apte). ୪ । ତୁଳ ବା କାର୍ତ୍ତିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ଗର୍ତ୍ତଣୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ଜଳ ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—4. The Saṁkrānti or the 1st day of the month of solar Kārttika; the first point of Libra which the sun enters after the autumnal equinox.

ବିଷୁବଚ୍ଛାୟା—ସ. ବ (ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) —ଠିକ୍ ଦ୍ୱିପ୍ରହରବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-
Bishubachchayā ଘଡ଼ିର ଦଣ୍ଡର ଯେଉଁ ଛାୟା ଭଲେ ପଡ଼େ—The shadow of the gnomon at noon (Apte).

ବିଷୁବତ୍—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷା; ବିଷୁ=ଦ୍ୱି+ଷ୍=ଦୁଇ
Bishubat ଭାଗରେ+ଅତ୍ତ ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ଯାହା ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାଇ ବର୍ଷକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ଓ ଉତ୍ତରାୟଣରେ ବାଣ୍ଟି କରେ ।)—୧ । କ୍ରାନ୍ତିପାତ—(ଦେଖ)—1. Krantipāta (See); the equinox (Apte) [ଦ୍ର—ଏଥର ବିଷୁବତ୍ ବା କ୍ରାନ୍ତିପାତ ଦୁଇଗୋଟି ଅଛି । ଯଥା—(୧) ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । (୨) ଜଳ ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ।] ୨ । ବିଷୁବ (ଦେଖ)
2, Bishuba (See)

ବିଷୁବତ୍ ରେଖା—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳରେ ଯେଉଁ
Bishubat-rekhā କଳ୍ପିତ ରେଖା ଦୁଇ ବିଷୁବତ୍ ବାଟେ ବୁଲି
ବିଷୁବତ୍ତା ରେଖା, ବିଷୁବରେଖା } ଅନ୍ୟରୂପ ଆକାଶକୁ ଉତ୍ତର ଭୂଗୋଳାର୍ଦ୍ଧ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭୂଗୋଳାର୍ଦ୍ଧରେ ବାଣ୍ଟି କରିଅଛି—The ecliptic. [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀର ବିଷୁବ ରେଖାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିନ୍ଦୁ ଆକାଶର ବିଷୁବତ୍ ରେଖାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିନ୍ଦୁର ତଳେ ରହିମାର୍ଗ ବିଷୁବତ୍ରେଖା ସଙ୍ଗେ ୨୩ ଡ଼ିଗ୍ରୀ ୨୭ ମିନିଟ୍ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ବୋଲି କଳ୍ପିତ ।]

ବିଷୁବନ୍ତୀ—ଦେ. ବ.—(ଦେ. ବ—(ସ. ବିଷୁବତ୍)—ସ୍ତ୍ରୀମାନ;—
Bishubanti (ନାଡ଼ି ବିଶେଷ)—Name of one of the principal long veins in the body [ଦ୍ର—ଏ ନାଡ଼ିରେ ଅବସ୍ଥିତ କାଳରୂପୀ ସେହୁ; ସଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବିନାଶକୁ ବିଷୁବନ୍ତୀ କହୁ । ପ୍ରାତି. ଶିବସ୍ତୋତ୍ରଦସ୍ତ ।] [ଦ୍ର—ଏହି ନାଡ଼ିରେ ବାସୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ସମୟରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ତାହା ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ ।]

ବିଷୁବ ରେଖା—ସ. ବ—୧ । ନରକ୍ଷରେଖା; ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତର ମେରୁ
Bishuba rekhā ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁଠାରୁ ଉତ୍ତରସ୍ଥ ବିନ୍ଦୁରେ ସମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପୃଥ୍ୱୀ ଗୋଲକର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘେରିଥିବା ମଣ୍ଡଳାକାର କଳ୍ପିତ ରେଖା—1. The equator. [ଦ୍ର—ଏହି ରେଖା ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବା ସମୟରେ ଦିନରାତ୍ରି ସମାନ ହୁଏ ।]

୨ । ଖଗୋଳରେ ପୃଥ୍ୱୀର ବିଷୁବ ରେଖାର ଠିକ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ କଳ୍ପିତ ରେଖା; ବିଷୁବଦ୍ ରେଖା—2. The celestial ecliptic; the equinoxial line (Apte).

ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍କଟରେ ଯେଉଁ ଦିନଦ୍ୱୟ ବିଷୁବ
Bishuba Samkrānti ରେଖା ଉପରେ ଗମନ କରନ୍ତି, ତହିଁର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦ୍ୱୟ; ଜଲବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; କର୍କଟରେ ଯେଉଁ ଦିନଦ୍ୱୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ସଥାକ୍ରମେ ମେଷ ରାଶିକୁ ଓ ତୁଳ ରାଶିକୁ ସଂକ୍ରମଣ (ଗମନ) କରନ୍ତି—The two Samkrānti days in the year falling after the equinozes; the passage of the sun to the next sign at the vernal and autumnal equinoxes; the passage of the sun to the first prints of Aries and Libra after the vernal and autumnal equinoxes; the equinoxial passage (Apte) (ବିଷୁବ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ) (See notes under Bishuba).

ବିଷୁଚିକା—ସ. ବ—ବିସୂଚିକା; ଦୁଇଜା—
Bishuchika Cholera (Apte).

ବିଷେ—ଅ. ଦ୍ର—(ସ. ବିଷୟ)—ବିଷୟ—Matter. (ଉ—Bishe ଅବଧାନ ବିଷେ କହିଲେ କହିଲେ ସେ ଯେତେ ବଚନ । ଭଜ—କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନଶ୍ୱ ।)

ବିଷେ(ଷୋ)ଇ—ଦେ. ବି—(ସ. ବିଷଯୀ)—୧ । ବିଶୋଇ—ଦେଖ) Bishe(sho)i 1. Bisoi (See) ୨ । ହିସାବପତ୍ର ଲେଖିବା ଗୁଜ କର୍ମଗୁପ୍ତ—2. An accountant. ୩ । ଖଣ୍ଡାଏତ ଓ ଶୂଦ୍ରଙ୍କର ବଂଶ ଉପାଧି ବିଶେଷ—3. Name of a family-title of Khandaets and Sudras.

ଅ, ବିଷ—ସଂସାର ବିଷୟାସକ୍ତ—Addicted to worldly concerns.

ବିଷୋଇବା—ଦେ. କି—ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା—To embrace. [ଉ—Bishoibā ବିଷୋଉଁ ପଥେ କୋଳ ରତନେ ବନ୍ଧୁ ସଖୀ ନାମ ସ୍ନେହ ରମ୍ଭନେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷ ବିଳାସ

ବିଷ୍କନ୍ଦ—ସଂ. ବ (ବି+ସ୍କନ୍ଦ ଧାତୁ=ଖେଳେଇ ଦେବା; ଚାଲିଯିବା + Bishkanda ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଖେଳେଇ ଦେବା—1 Dispersing (Apte). ୨ । ପ୍ରସ୍ଥାନ—2. Going away (Apte).

ବିଷ୍କମ୍ଭ—ସ. ବ (ବି+ସ୍ତମ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତବ୍ଧ କରିବା + କରଣ. ଅ)—
Bishkambha ୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ୨୭ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ବା ପ୍ରଥମ ଯୋଗ—1. One of the 27 astrological periods. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଦିନ ବିଷ୍କମ୍ଭ ଯୋଗ ପଡ଼େ ସେ ଦିନ ଦିବାରମ୍ଭରୁ ୫ ଦଣ୍ଡ ବର୍ଜ୍ଜନ କରି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।] ୩ । ବ୍ୟାଘାତ, ବାଧା—2. Obstruction; hindrance. ୩ । ନାଟକର ଅଙ୍ଗବିଶେଷ; ବିଷ୍କମ୍ଭକ (ଦେଖ)—3. Bishkambhaka (See) ୪ । ଗୋଲକର ମଧ୍ୟରେଖା; ବୃତ୍ତର ବ୍ୟାସ—4. The diameter of a circle. ୫ । ଅର୍ଗଳ; କବଳୀ; ଖିଲ; ବୃଡ଼ିକା—5. Bolt; bar of a door. ୬ । ବୃକ୍ଷ—6. Tree. ୭ । ସ୍ତମ୍ଭ; ଦଣ୍ଡ—7. Pillar; post. ୮ । ମନକୁ ସ୍ଥିର କରିବା ପାଇଁ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଆସନବନ୍ଧବିଶେଷ—8. A posture during Yoga exercise. ୯ । ବିସ୍ତାର—9. Extension (Apte) ୧୦ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ—10 Length (Apte).

ବିଷ୍କମ୍ଭକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବିଷ୍କମ୍ଭ+କ)—ନାଟକର ଅଙ୍ଗବିଶେଷ;
Bishkambhaka ନାଟକର ମାରସ ଅଂଶମାନ ସଥାଦତ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ବରଜ୍ଞ ଜାତ ହେବ, ଏହା ଆଶଙ୍କାରେ ଉକ୍ତ ମାରସ ଅଂଶମାନ କୌଣସି ଅପ୍ରଧାନ ନାୟକର ମୁଖରେ ସଙ୍କେପରେ କୀର୍ତ୍ତନ କରିବା ନାଟକାଂଶ—Interlude. [ଦ୍ର—ନାଟକ ଅଭିନୟରେ ଦୁଇଟି ଅଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବା ଏକାଧିକ ଅପ୍ରଧାନ ନାୟକ ଅଙ୍କ ଦ୍ୱୟର ସନ୍ଧିରେ ଘଟିବା ବିଷୟକୁ ସଙ୍କିପ୍ତରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଙ୍କମାନଙ୍କରେ କଅଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ ତହିଁର ସୂଚନା କରନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣକାର ବିଷ୍କମ୍ଭକୁ ଏହିରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି—ବୃତ୍ତବର୍ତ୍ତିଷ୍ୟମାଣାନାଂ କଥାଂଶାନାଂ ନିଦର୍ଶକଃ । ସଙ୍କିପ୍ତାର୍ଥସ୍ତୁ ବିଷ୍କମ୍ଭଃ ଅଦାବଙ୍କସ୍ୟ ଦର୍ଶିତଃ । ସତ୍ତ୍ୱଧ୍ୟମ ମଧ୍ୟମାଭ୍ୟାଂବା ପାତ୍ରାଭ୍ୟାଂ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟତେ । ଶୁଦ୍ଧଃ ସ୍ୟାତ୍ ସା ଚୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣୋ ମାଚମଧ୍ୟମକଲ୍ପିତଃ ।]

ବିଷ୍କଳ—ସ. ବ (ବି+କୃ ଧାତୁ=ବିଶେଷ କରିବା; ଖେଳାଇବା + Bishkala କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗ୍ରାମ୍ୟଶୂକର—A village hog.

ବିଷ୍କିବା—ଦେ. କି (ସଂ ବିଶୁଷ୍କ; ଭୁଲ ସଂ. ବିଷ୍କୃଙ୍ଗି=ଚରନ୍ତୀସୂତା Bishkibā ଗୌ —(ବାଛୁରୀ ବଡ଼ ହୋଇଯାଇଥିବା ଗାଈ) ଦୁଧବନ୍ଦ କରା ଦୁଗ୍ଧପ୍ରଦାନ ଦେବା—To run dry (said of a cow with a grown up calf). ବିସୁଖନା (ବିଷ୍କେଇବା, ବିଷ୍କିଯିବା, ବିଷ୍କେଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷ୍କିର—ସଂ. ବ (ବି+କୃ ଧାତୁ=ବିଶେଷ କରିବା; ଫେଲାଇବା + Bishkira କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ପକ୍ଷୀ—1. A bird. [ଉ—ବିଷ୍କିର କଦ ମଧୁର, କାଣ୍ଡି ବଧୂର ମୋ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷ-ବିଳାସ ।] ୨ । (ଯେ କଣ୍ଠରେ ଭୂମି ଆଦ ଖେଳାଏ) କୁକୁଡ଼ା—2. Cock (Apte) ୩ । କୁକୁଡ଼ାଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ—3. Gallinaceous bird (Apte) ୪ । (+ ପ୍ରବ. ଅ) ଖେଳାଇବା—4. Scattering about.

Digitized by srujanika@gmail.com

(Apte). ୫ । ଚର ପଡାଇବା—Tearing up (pte) [ଦ୍ର— ଯେଉଁ ସବୁ ପକ୍ଷୀ ନଖଦ୍ୱାରା ଗ୍ରୋନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଖେଲାଇ ଖେଲାଇ ବା ଛଡାଇ ଛଡାଇ ଖାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବିଷ୍କିର ବୋଲଯାଏ; ଯଥା—କୁକୁଡା, ପାରା । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏମାନଙ୍କର ମାଂସ ବଳାସୃ ମଧୁର ରସ, ଶୀତଳ, କଫୁବିଖାକ, ଲଘୁ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ବୁଠକର ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଶିକ୍ଷା ।]

ବିଷ୍କୁମ୍ଭ—ସଂ. ବି. (ବି+ସ୍କୁନ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତବ୍ଧ କରିବା+କରଣ. ଅ)—ବିଷ୍କମ୍ଭ (ଦେଶ)—Bishkambha (ବିଷ୍କମ୍ଭକ ଅନ୍ୟରୂପ) See)

ବିଷ୍କୁମ୍ଭୀ—ସ. ବ (ବିଷ୍କୁମ୍ଭିନ୍; ବିଷ୍କୁମ୍ଭ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—କବାଟର ଅର୍ଗଳ ବା ଛଲଣି; ଦୁଡୁକା—Bolt of a door.

ବିଷ୍ଟ—ସ. ବିଶ (ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bishṭa ୧ । ପ୍ରବିଷ୍ଟ—1. Entered. ୨ । ଅବିଷ୍ଟ—2. Engrossed; possessed (as by a ghost). ୩ । ଆଶ୍ରିତ—3. Sheltered; protected. ଗ୍ରା. ତ—ବିଷ୍ଠା—Dung; oydure.

ବିଷ୍ଟପ—ସଂ. ବ. (ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+ଅଧିକରଣ ୟପ)—Bishṭapa ୧ । ଭୁବନ; ଜଗତ୍—1. The world; creation. ୨ । ଲୋକ; ଜୀବଜଗତ୍—2. The animal kingdom. ୩ । ପାତ୍ର—3. Cup; vessel (Apte).

ବିଷ୍ଟବଦ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବିଷ୍ଟବଦ୍ଧ)—କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା; ମଳ କଠିନତା—Bishṭabaddha Constipation.

ବିଷ୍ଟବ୍ଧ—ସଂ. ବିଶ (ବି+ସ୍ତମ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତବ୍ଧ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Bishṭabdha ୧ । ପ୍ରତିବନ୍ଧ; ବାଧା ଦିଆଯାଇଥିବା—1. Obstructed; hindered. ୨ । ଅବରୁଦ୍ଧ—2. Restrained. ୩ । ରୁଦ୍ଧ—3. Confined. ୪ । (ମଳ ଆଦ) ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ରୁଦ୍ଧ—4. Constipated. ୫ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ବସା ଯାଇଥିବା—5. Fixed firmly (Apte). ୬ । ଜଡ଼ୀଭୂତ—6. Paralysed (Apte); made motionless. ୭ । ଉତ୍ତୋଳିତ; ଧୃତ—7. Propped; supported (Apte).

ବିଷ୍ଟମ୍ଭ—ସଂ. ବ. (ବି+ସ୍ତମ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତବ୍ଧ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—Bishṭambha ୧ । ବାଧା; ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—Obstacle. ୨ । ଅଟକ; ରୋଧ—2. Restraint. ୩ । ଅନାହ ରୋଗ; ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର—3. Obstruction of urine; strangury. ୪ । ଦୃଢ଼ତା—4. Firmness. ୫ । ସ୍ଥିରତ୍ୱ—5. Fixedness. ୬ । ମଳରୋଧ—6. Constipation. ୭ । ପରର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଅକ୍ରମଣ ବା ଅଟକ କରିବା—7. Attacking or occupying another's property. ୮ । ସମ୍ପତ୍ତି ଦୋରଫ—8. Attachment of property. ୯ । ବନ୍ଦ କରିବା—9. Stopping (Apte). ୧୦ । ପ୍ରତିବନ୍ଧ ପକାଇବା—10. Stepping; placing the feet (Apte).

ବିଷ୍ଟମ୍ଭୀ—ସ. ବଶ. ସଂ (ବିଷ୍ଟମ୍ଭିନ୍; ବିଷ୍ଟମ୍ଭ+ଅର୍ଥେ. ଇନ୍)—Bishṭambhī ୧ । ଅବରୋଧକାରୀ—1. Obstructing. (ବିଷ୍ଟମ୍ଭିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମଳରୋଧଜନକ—2. Causing or inducing constipation. ୩ । ଗତିରୋଧକାରୀ—3. Making motionless; benumbing (Apte).

ବିଷ୍ଟର—ସ. ବ (ବି+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବିସ୍ତାର କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—Bishṭara ୧ । ବୃକ୍ଷ—1. Tree. ୨ । ଉପବେଶନ କରିବା ପାଇ ଆସନ—2. A seat. ୩ । କୁଶାସନ—3. A seat or mat made of kuśa grass. [ଦ୍ର— ବିଷ୍ଟର କରକଥାରୁ ବହୁବାକୁ ଦେବା—ଭାଗ. ବୈଦେସ୍ପାଶ-ବଳାସ ।] ୪ । ଦର୍ଭମୁଷ୍ଟି—4. A handful of kuśa grass. ୫ । ଦୈବପୈତ୍ର କର୍ମାଦରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ଥାନରେ କଳ୍ପିତ କୁଶର ମୋଡା—5. A ring of kuśa grass placed to represent a Brāhmaṇa in vedic rituals. ୬ । ଦୈବପୈତ୍ର କର୍ମାଦରେ କର୍ମସ୍ଥଳକୁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା କୁଶାସନ—6. A seat of kuśa grass given to a Brāhmaṇa to sit upon during vedic rites. ଦେ. ବ (ସ. ବିଷ୍ଟର)—୧ । (ଲଘ୍ୱର୍ଥ) କ୍ଷୁଦ୍ର ମନୁଷ୍ୟ—1. A small man; mannikin ୨ । ଗେଡା ଲୋକ—2. A dwarfish person. ୩ । ଗେଡା ବାଳକ—3. A dwarfish boy. [ଦ୍ର— ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ଥାନରେ କଳ୍ପିତ କୁଦ୍ରାବୟବ କୁଶ ମୋଡା (ବିଷ୍ଟର) ପର କୁଦ୍ରାବୟବ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଷ୍ଟର ବୋଲଯାଏ]

ବିଷ୍ଟର ଶ୍ରବାଃ—ସ. ବ (ବିଷ୍ଟର ଶ୍ରବସ୍; ବିଷ୍ଟର=ବୃକ୍ଷ+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶ୍ରବଣ କରିବା+ଅସ୍)—Bishṭara śrabaḥ ବିଷ୍ଣୁ; ନାରାୟଣ—Bishṇu.

ବିଷ୍ଟରୁହା—ସ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକେତକୀ; କେତକୀ ଗଛ—Bishṭaruhā Pandanus Odoratissimus.

ବିଷ୍ଠା—ସ. ବ—ବିଷ୍ଠା (ଦେଶ) Bisṭha Excrement; ordure; dung (Apte).

ବିଷ୍ଟାର—ସ. ବ (ବି+ସ୍ତୃ ଧାତୁ ଘଞ୍+ଅ)—ଛନ; ସଂଶ୍ରେଣୀ—Bishṭāra Line; row

ବିଷ୍ଟି—ସ. ବ (ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶକରିବା + ଅଧିକରଣ କ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ୱେଷ ବା ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା)—୧ । ବିନା ବେତନରେ ପରଶ୍ରମ; ବେଠି; ବେଗାର—1. Gratuitous or unpaid labour. ୨ । ବେତନ; ମୂଲ; ମଜୁରି—2. Wages; salary. ୩ । ଉତ୍ସେପଣକରଣ—3. Throwing. ୪ । ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଦେବା—4. Strewing. ୫ । ଯନ୍ତ୍ରଣାଦେବା—5. Giving pain. ୬ । ଗାଧର ଫଳସ୍ୱରୂପ କରଦରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାସ—6. Residence in hell to which one is condemned (Apte). ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଶୁଭ ଘଟଣା—7. (figurative) The happening of evil. (ଉ—ବିଷ୍ଟି ଦେଲ ଅନୁ ମୋ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଅନୁକୂଳ—ଉଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।) ୮ । ବଦ୍ଧ; ବାଧା—8. Obstruction; hindrance

ବିଷ୍ଟିକରଣ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବିଷ୍ଟିଯୋଗ } ୫ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) କରଣ-ବିଶେଷ; ୧୧ ଗୋଟି କରଣ ମଧ୍ୟରୁ ସପ୍ତମ ଓ ଅଶୁଭଜନକ ଯୋଗ—8. (astrology) One of the 11 Karaṇas or astrological conjunctions. (ଉ-ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତ,ବାନର ଯୋଦ୍ଧାନୁକୂଳକୃତ— ବିଷ୍ଟି ଦୋଇଣ ଆସଣ ଦଗଶୂଳ ଶୂଳଗଣ ଲକ୍ଷଣାରେ ଉମଗୁଣଗ୍ରସ୍ତ—ଉଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।) [ଦ୍ର—ଏ କରଣରେ ଯାହାଦ ଶୁଭକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ; ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଢାଳ 'ବିଷ୍ଟି' ବୋଲି ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଅଛି ।] ୧୦ । (+ଗ୍ରା. ଭ) ବ୍ୟାପିବା—10. Pervading (Apte). ୧୧ । ପ୍ରେରଣ—11. Sending (Apte).

ବିଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଅଶୁଭ ଘଟିବା—1. The happening Bishṭi paṛdbā of evil. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ **ମଡୁଆ ଲଗନା** ବଦ୍ଧ ଜାତ ହେବା—2. The appearance of a hindrance in any work.

ବିଷ୍ଟିଭଦ୍ରା—ସ. ବ (ବିଷ୍ଟି +ଭଦ୍ରା; ବିଷ୍ଟିଯୋଗ ବଣିଷ୍ଟ ଭଦ୍ରା ଉଥି)— Bishṭibhadrā (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଅଶୁଭ ଯୋଗଯୁକ୍ତ ଉଥିବିଶେଷ— Name of an astrologically evil day. [ଦ୍ର—କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ତୃତୀୟାର ଓ ଦଶମୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ; ଓ ସପ୍ତମୀର ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ; ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ଚତୁର୍ଥୀର ଓ ଏକାଦଶୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ; ଅଷ୍ଟମୀର ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ବିଷ୍ଟିଭଦ୍ରା ଅଟେ । ଏଥିରେ ବିବାହ ଓ ଯାତ୍ରାଦି ଶୁଭକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ବିଷ୍ଟୁଁ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବିଷ୍ଣୁର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ— Bishṭuñ (ଦେଶ)—1. Bishṇu (See). ବିଷ୍ଟୁଁ **ବିଭୁନ** [ଦ୍ର—'ଷ+ଣ'ର ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ଆମ ଦେଶରେ 'ଷ୍ଟୁଁ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି; ଉକ୍ତ ଏହା ଭୁଲ ଉଚ୍ଚାରଣ ।] ଦେ. ଅ—୨ । ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ଗୁରୁଜନ ବା ପୂଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ପୁସ୍ତକାଦି) ରେ ଗୋଡ଼ ଲାଗିଗଲେ, ସେଠାରେ ହାତ ଲଗାଇ 'ବିଷ୍ଟୁଁ' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କର ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଲଗାଇବାକୁ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷ୍ଟୁଁ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ 'ପୂଜ୍ୟ ପୂଜା ବ୍ୟଭିକ୍ରମ' ଜନିତ ଅପରାଧ ଦୂର ହୁଏ— 2. An exclamation uttered while touching the body of one's elder when one's leg accidentally comes in contact with the elder's body.

ବିଷ୍ଠ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବିଷ୍ଠା) —ବିଷ୍ଠା (ଦେଶ) Bisṭha Excrement.

ବିଷ୍ଠବଦ୍ଧ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବିଷ୍ଠବଦ୍ଧ)—ମଳରୋଧ— Bisṭhabaddha Constipation.

ବିଷ୍ଠଳ—ସ. ନ (ବ+ସ୍ଥଳ)—ଦୂର ସ୍ଥାନ— Bishṭhala A remote place.

ବିଷ୍ଠା—ସ. ବ (ବ=ବିବୃତପ୍ରକାର୍ +ସ୍ଥା ଧାତୁ=ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ.।ଅ+ଆ; Bishṭhā ଯାହା ଉଦର ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ) —୧ । ପୁରୀଷ; ମଳ; ଗୁହ୍ୟ- 1. Dung; excrement; ordure. [ଦ୍ର—ଗୋବିଷ୍ଠାକୁ ଗୋମୟ ଜଡ଼ନ୍ତି । କୌଣସି ଜୀବର ବିଷ୍ଠା ସେହି ଜୀବବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଶୂକର ବିଷ୍ଠା, ନର ବିଷ୍ଠା ଇତ୍ୟାଦି । ଲୋକେ ବିଷ୍ଠାକୁ ନରକ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । କାରଣ, ନରକରେ ମହାପାପୀମାନଙ୍କୁ ବିଷ୍ଠାକୁଣ୍ଡରେ ବୁଡ଼ାଇ ଯମ-ଦୂତମାନେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ବୋଲି ପୁରାଣାଦିରେ ଲେଖାଅଛି । ଶୂକର ଓ କୁକୁରମାନେ ନରବିଷ୍ଠା ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ସାମୁଦ୍ରିକ ପକ୍ଷୀମାନେ ପ୍ରଯାନ୍ତୁ ମହାସାଗରସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କରେ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ବିଷ୍ଠା ସଦ୍ଭସ୍ତୁ ସଦ୍ଭସ୍ତୁ ମହତ ଲୋକେ ଆଣି ସାର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଓ ମନୁଷ୍ୟାଦିଙ୍କ ବିଷ୍ଠା ସେତେରେ ସାରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଗୋବିଷ୍ଠା ବା ଗୋମୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ପରମ ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାଦିରେ ଗୋମୂତ୍ରାଦିସହିତ ଗୋମୟ ମିଶ୍ରିତ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାଙ୍ଗ ସେବନ କରେ । ଗୋମୟ ମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଘରଦ୍ୱାର ଲିପନ୍ତି । ଘାସ୍‌ରେ ବିଷ୍ଠା ପାଟ ନ ଥିବା ବଥ ଉପରେ ଲଗାଇ ଦେଲେ ବଥରେ କଣା ହୋଇ ପୁଜ ବାହାରେ । ମହମାଧର୍ମ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୋମୟକୁ ପବିତ୍ର ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି ।] ୨ । ପେଟ—2. Belly (Apte).

ବିଷ୍ଠା ଉଖୁରା(ରେ)ଇଲେ ଗନ୍ଧାଏ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ଗୁପ୍ତ କଥାମାନ Bshtha ukhura(re)ile gandhae ଆଲୋଚନା କଲେ ବିଷ୍ଠାୟ କାଠି ଦିଲେ ଗନ୍ଧ ବେରୋୟ ଆଲୋଚକର କଲଙ୍କ ମାନ ପ୍ରକଟିତ **ବିଷ୍ଠା ଗୀଜନେସେ ବୁ ଆତୀହେ** ହୁଏ । ଗୃହଛିଦ୍ରମାନଙ୍କର ଅଧିକ ଆଲୋଚନା ଫଳରେ ଏହା ହୁଏ ଯେ—ଅନ୍ଦର ଗୁଡ଼ଏ କଲଙ୍କ କଥା ପ୍ରକାଶ ପାଏ । (a proverb) Washing dirty linen in public ends in scandal.

ବିଷ୍ଠାକୀଟ—ସ. ବ—(ବିଷ୍ଠା+କୀଟ) —୧ । ବିଷ୍ଠାରେ ଜନ୍ମିବା କ୍ଷୁଦ୍ର Bishṭha kīta କୃମି—1. Maggots or worms found in ordure. ୨ । ବିଷ୍ଠାଭକ୍ଷକ ଏକ ପ୍ରକାର ଦୃଢ଼ପକ୍ଷୀ ସଦୃଶ କୀଟ—2. A kind of beetle living on excrement; the tumbledung insect. [ଦ—ଏମାନେ ବିଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ଗୋମ ପାଇ, ଗୋମର ଗୁର-ପାଖରେ ବିଷ୍ଠାକୁ ଗୋଲା ବଳ ଭାଙ୍ଗୁ ଆଗ ଗୋଡ଼ରେ ଗଡ଼ାଇ ଗଡ଼ାଇ ନେଇ ଆପଣାର ବସାରେ ସଞ୍ଚିତ କରି ରଖନ୍ତି ।] ୩ । ଗୋବର ପୋକ—3; A kind of large

Digitized by srujanika@gmail.com

black beetle. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶୁଖିଲା ଗୋବରରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇପ୍ରକାର ସରୁ ଓ ମୋଟା ।]

ବିଷ୍ଠା କୁଣ୍ଡ—ସ. ବ—(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବିଷ୍ଠା+କୁଣ୍ଡ)—୧ । ବିଷ୍ଠାପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର—1. A pot full of ordure. ୨ । ନରକରେ ମହାପାପୀକୁ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ବୁଡ଼ାଇବା ନମନ୍ତେ ଧୂର୍ତ୍ତଜନଥିବ ବିଷ୍ଠାପୂର୍ଣ୍ଣ କୁଣ୍ଡ । ନରକର ଅଂଶ ବିଶେଷ—2. A part of the hell where condemned sinners are put in ordure pits. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ଘୃଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ—3 (figurative) A very hated place. (ଯଥା—ବେଶ୍ୟାର ଗୃହ ବିଷ୍ଠାକୁଣ୍ଡ ଅଟେ । ୪ । ପାଇଖାନାରେ ରଖାଯିବା ପାତ୍ର; ଯେଉଁ ପାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସର୍ଗ ମଳ ପଡ଼ିବ ହୁଏ—4. The pot put at the bottom of a privy as receptable for the ordure.

ବିଷ୍ଠାକୁ ମାଇଲେ ମୁହଁକୁ ପଡ଼େ (ଛିଡ଼ିକେ)—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—Bishṭhāku maile muhaṅku paṛde (chhiṛdike) ବିଷ୍ଠାରେ ଢିଳ ମାରିଲେ ଗାୟେ ପଡ଼େ (ଯେଉଁ ବିଷ୍ଠା ଜମା ହୋଇଥିବା **ବିଷ୍ଠାପର ଢେଲା ମାରନେସେ ଦେହପର ପଡତାହେ** ସ୍ଥାନରେ ବିଷ୍ଠାକୁ ଯଷ୍ଟ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କଲେ, ତାହାର ଅଂଶ ଛିଡ଼ିକି ହଇ ପ୍ରହାରକ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁରେ ପଡ଼େ ଓ ଉଚ୍ଚନୀଚ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଓ ମଇଳା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାରକ ଜଜ୍ଜରିତ ହୁଏ ସେହିପରି) ଶ୍ରେଷ୍ଠଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରୁକ୍ଷ ବ୍ୟବହାର କଲେ, ଆକ୍ରମଣକାରୀ ସେଥିର ଫଳରେ ଅପମାନିତ ହୁଏ ।

ଜମା ଗୁପ୍ତଛିଦ୍ରମାନ ଘାଣ୍ଟିଲେ ବା ଅଇରକୁ ଜାବରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆଲୋଚକ ବ୍ୟକ୍ତି କଳଙ୍କିତ ହୁଏ—An analogical saying applied to cases of dealing rudely with mean people or publicy discussing one's family secrets, which rebound unfavourably on the dealer.

ବିଷ୍ଠାକୃ(କ୍ରି)ମି—ସ. ବ. (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବିଷ୍ଠା+କୃମି)—୧ । ବିଷ୍ଠାରେ Bishṭhākṛu(kri)mi ଜନ୍ମିବା କୃମି—1. Maggots appearing in ordure. ୨ । ପେଟ ଭିତରୁ ବାହାରିବା ବିଷ୍ଠା ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରିତ କୃମି ଗୋଳ—2. Worms in the intestines. [ଦ୍ର—କ୍ଷୁଦ୍ର କୃମିକୁ କୁରୁମି ଓ ବଡ଼ କୃମିକୁ କେଞ୍ଚୁଆ ବା କାଚୁଡ଼ି ବୋଲିଯାଏ ।] ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ଦ୍ୱେଷ୍ୟ ଜୀବ—3. (figurative) A detestable being. [ଦ୍ର—ଲୋକେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗାଳ ଦେଲା ବେଳେ କହି ଥାଆନ୍ତି;—ଆର ଜନ୍ମରେ ତୁ ବିଷ୍ଠାରେ କୃମି ହେବୁ ।]

ବିଷ୍ଠା ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଗାଳି) ଗୂହ ଖାଇବା; ଅଶାଦ୍ୟଭୋଜନ Bishṭhā khāibā କରିବା—1. (a term of abuse) To ଗୂହ ଖାଓୟା eat ordure. ୨ । କୌଣସି ଘୃଣିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—**ଭରମ ଗମାନା** 2. To do any nasty thing. [ଦ୍ର—ଘୃଣାର୍ଥ ସୂଚନାରେ ଓ ଗାଳରେ 'ବିଷ୍ଠା ଖାଇବା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—୧ । ମୁଁ ଯେବେ ଘୃଣି ଜଣା ହୁଏଁ ତେବେ ମୁଁ ବିଷ୍ଠା ଖାଏଁ । ୨ । ଯେ କଦା ମହାଜଗା କର ଖାତଠାରୁ ବହୁତ ସୁଧ ନଏ, ସେ ବିଷ୍ଠା ଖାଏ । ୩ । ତୋ ସାତ ପୁରୁଷ ବିଷ୍ଠା ଖାଆନ୍ତୁ ।]

ବିଷ୍ଠା ଖାଦକ—ସଂ. ବ. (ବିଷ୍ଠା+ଖାଦକ)—ବିଷ୍ଠା ଭୋଜନକାରୀ—Bishṭhā khādaka Partaker of ordure.

ବିଷ୍ଠାଖିଆ—ଦେ. ବ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ବିଷ୍ଠା ଭୋଜନ ତୁଲ୍ୟ ଘୃଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ Bishṭhākhiā କରଣ—1. (figurative) The doing of ଗୂହ ଖାଓୟା any nasty work. ୨ । (ଗାଳି) ଯେ ଘୃଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—2. Doer of nasty acts.

ବିଷ୍ଠାଖାନା [ଦ୍ର—ଗୋର କରିବା, ଘୁଷ୍ ନେବା, ବହୁତ ସୁଧ ନେବା, ପରସ୍ତ୍ରୀ ହରଣ କରିବା, ମାଦକ ସେବନ କରିବା, ବ୍ୟଭିଚାର (ବିଷ୍ଠାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 'ବିଷ୍ଠାଖିଆ' ବୋଲି କହନ୍ତି । ପୂର୍ବ କାଳରେ ଗୁ ଖୋର, ବିଷ୍ଠା ଖେଗୋ—ପୁଂ ଲୋକଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ତାହୁ ବିଷ୍ଠା ଖାଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଷ୍ଠା ଜମା ବିଷ୍ଠାଗୋଳଆ ଜଳ ପିଆଇ **ବିଷ୍ଠାଖୋର** ଥିଲେ । ଅଜ କାଲି ମଧ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁଲକରେ ଏପରି ଜଘନ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ଦିଆ ଯାଇଥିବାର ଉଦାହରଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କାନକୁ ଆସେ ।]

ବିଷ୍ଠା ଖୁଆଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦଣ୍ଡ ବା ଅପମାନ ଦେବାପାଇଁ କୌଣସି Bishṭhā khuāibā ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଟିରେ ବିଷ୍ଠା ପୂରାଇବା—To (ବିଷ୍ଠା ଖୋଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) put ordure in the mouth ବିଷ୍ଠା ଖାଓୟାନ of a person to punish or insult him.

ବିଷ୍ଠାଖିଲାନା [ଦ୍ର—ବିଷ ଖାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବମନ କରାଇ ତା ପେଟରୁ ବିଷ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ତାହୁ ମାର୍ଜାରବିଷ୍ଠା ଗୋଳାଦୋଇଥିବା ପାଣି ପିଆଇ ବିଅନ୍ତି ଓ ସେହି ଦୁର୍ଗନ୍ଧର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସ୍ୱରୂପ ତା ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଖାଦ୍ୟାଦି ଓ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହୃଦରୁଗ ବିଷମଜ୍ୱର ବାହାରିଯାଏ ।]

ବିଷ୍ଠା ଗଦା—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତୂପୀକୃତ ବିଷ୍ଠା—1. A heap of Bishṭhā gadā ordure. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘୃଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ—ଗୁୟର ଗାଦା 2. (figurative) A hated place. **ବିଷ୍ଠାଢେର**

ବିଷ୍ଠା ଢାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜଳଜଳଆରେ 'କୌଣସି Bishṭhā ḍhāḷibā ବ୍ୟକ୍ତି ମୁହଁରେ ବିଷ୍ଠା ଅଳାଡ଼ିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ମୁହଁରେ ବିଷ୍ଠା ପଡ଼' ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ବିଷ୍ଠା ଦେବା } ଜମା ତାହାର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ବିଷ୍ଠା ଢାଳା ବିଷ୍ଠା ଖାଆନ୍ତୁ ବୋଲି ଗାଳ ଦେବା—(figurative) **ବିଷ୍ଠା ଢାଳନା** To call evil names to a person by saying that ordure be poured on him

Digitized by srujanika@gmail.com

or on his ancestors. (ଯଥା—ଅମୃତ ଅମୃତର ବାପ ଅଜାଙ୍କ ମୁହଁରେ ବିଷ୍ଠା ଢାଳୁଛ ।)

ବିଷ୍ଠା ତ୍ୟାଗ—ସ. ବ—(ଦ୍ରଷ୍ଠୀ ଉତ୍; ବିଷ୍ଠା + ତ୍ୟାଗ)—ମଳତ୍ୟାଗ; Bishṭhā tyāga ମଳୋତ୍ସର୍ଗ—Passing of stools.

ବିଷ୍ଠାତ୍ୟାଗ କରିବା—ଦେ. କି—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା; ବଗିବା—To Bishṭhātyāga karibā ବିଷ୍ଠାତ୍ୟାଗ କରା pass stool. **विष्ठात्याग करना**

ବିଷ୍ଠା ପୋକ—ଦେ. ବ—(ବିଷ୍ଠା + ପୋକ)—ବିଷ୍ଠାକୀଟ (ଦେଖ)—Bishṭhā poka ଶୁୟେରପୋକା Bishṭhā kīṭa (See). **विष्ठाकाकीडा; गुहकीडी**

ବିଷ୍ଠା ବଣ—ଦେ. ବ—(ବିଷ୍ଠା + ବଣ)—୧ । ବିଷ୍ଠାପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ; ଗୁଡ଼ବଣ—Bishṭhā baṇa 1. A place full of excrements. ବିଷ୍ଠା ବନ ୨ । ଗୁଡ଼ପଡ଼ିଆ; ଯେଉଁଠାରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଝାଡ଼ା ଫେରନ୍ତି—2. The village easing ground. **विष्ठामयस्थान, खत्ता; गुहपडती**

ବିଷ୍ଠାବଦ୍ଧ—ଦେ. ଈ. (ସଂ. ବିଷ୍ଠବଦ୍ଧ)—କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା—Bishṭhābaddha Constipation.

ବିଷ୍ଠା ବନ୍ଧନ—ସ. ବ—(ଦ୍ରଷ୍ଠୀ ଉତ୍; ବିଷ୍ଠା + ବନ୍ଧନ)—କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା—Bishṭhā bandhana Constipation. (ବିଷ୍ଠାରୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷ୍ଠାଭକ୍ଷକ—ସ. ବିଶ—(ଜପପଦ ଉତ୍ପୁରୁଷ; ବିଷ୍ଠା + ଭକ୍ଷକ)—Bishṭhā bhakshaka ୧ । ବିଷ୍ଠାଭୋଜକ; ଯେ ବିଷ୍ଠା ଖାଏ—(ବିଷ୍ଠାରୋଜ୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1 Eating ordure. ଦେ. ବ—୧ । (ଗାଳ ବିଶେଷ) ଗୁଡ଼ଖୋର—2. (a term of abuse) Eater of ordure. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘୁଷ ଖୋର—2. (figurative) A person who takes bribe. ୩ । ସୁଧଖୋର—3 Userer.

ବିଷ୍ଠାମୟ—ସ. ବିଶ—(ବିଷ୍ଠା + ମୟ) —୧ । ବିଷ୍ଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Bishṭhāmaya 1. Full of odure. ୨ । ବିଷ୍ଠାପର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ (ବିଷ୍ଠାପୂର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୁକ୍ତ—2. Evil smelling; having very obnoxious smell.

ବିଷ୍ଠା ମୂତ୍ର—ସ. ବ (ଷଦ୍ଭର)—(ବିଷ୍ଠା + ମୂତ୍ର)—ଗୁଡ଼ ଓ ମୂତ୍ର—Bishṭhā mūtra Ordure and urine.

ବିଷ୍ଣୁ—ସ. ବ. (ବିଷ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ନୁକ୍ (ଣୁ); ଯେ Bishṇu ବଶ୍ୱକୁ ବ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି; ବା, ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା + ନୁକ୍ (ଣୁ); ଯେ ଚରାଚର ଜଗତର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କର ଅଛନ୍ତି; ଅଥବା ଯାହାଙ୍କଠାରେ ଭୂତ ସକଳ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ବା, ବିଷ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରିବା + ନୁକ୍ (ଣ); ଯେ ଚରାଚର ବିଶ୍ୱରେ ଚୈତନ୍ୟ ସେଚନ କର ଅଛନ୍ତି ବା ଚରାଚର ବିଶ୍ୱକୁ ଅପ୍ୟାୟିତ କରନ୍ତି ।]

୧ । ନାରାୟଣ; ହରି; ଭଗବାନ୍—1. Nārāyaṇa; Bhagabān. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଏକ ଅଟନ୍ତି । ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟା—ବ୍ରହ୍ମା, ଜଗତ୍ପାଳକ—ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଜଗତ୍ ସଂହାରକ—ଶିବ । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ଏ ତିନିଦେବ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଦୁଷ୍ଟ ଦଳନାର୍ଥ ଓ ଶିଷ୍ଟପାଳନାର୍ଥ ଓ ଧର୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ଜଗତରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି ।] ୨ । ପରମେଶ୍ୱର—2, God. ୩ । ବସୁଦେବତା ବିଶେଷ—3. One of the Basu Deities. ୪ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା ମୁନି-ବିଶେଷ—4. Name of a sage, the compiler of a code of Hindu law. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ସ୍ମୃତିର ନାମ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ମୃତି ।] ୫ । ଶୁଦ୍ଧତା; ଶୁଦ୍ଧି—5. Purity. ୬ । ଅଗ୍ନି ଦେବତା, ଦୁଇଦଗର ଅଧିପତି—6. The fire God. ୭ । ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି—7. A pious man (Apte). ୮ । ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର (ଏଥିର ଅଧିପତି ବିଷ୍ଣୁ)—8. The 22nd lunar mansion (Apte). [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି, ପୃଥିବୀର ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜଳରେ ବୃଦ୍ଧ ମହାପ୍ରଳୟ ଘୋଟି ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ କଲ୍ପବଟ ନାମକ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ବୃକ୍ଷର ଅଗରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ ଏକମାତ୍ର ବିଷ୍ଣୁ ଶୁଖିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ନାଭିରୁ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ମ ବାହାରିଲା ଓ ସେହି ପଦ୍ମରେ 'ବ୍ରହ୍ମା' ଜାତ ହୋଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ଅପଣା ଦେହରୁ ଏ ଜଗତକୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟ ଜଗତକୁ ବିଷ୍ଣୁ ପାଳନ କଲେ ଓ ଶେଷରେ ମହାଦେବ ସଂହାର କରିବେ ଏହିପର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିତି ଓ ମହାଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଳୟ କିମ୍ବା ବରାବର ଚାଲିଅଛି । ଶିବ ଏ ସୃଷ୍ଟିକୁ ବିନାଶ କଲେ ପୁଣି ପ୍ରଳୟ ହୁଏ; ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁ କଲ୍ପବଟର ପତ୍ରରେ ଜନ୍ମି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଜାତ କରନ୍ତି ଓ ପୁଣି ଶିବ ସୃଷ୍ଟିକୁ ସଂହାର କରନ୍ତି । ଫଳରେ—ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ କର୍ତ୍ତା ଏହ ତ୍ରିଗୁଣ ଦେବତା ଏକମାତ୍ର ପରମ ପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ଭୂତ । ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ—କଲ୍ପାଦ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରୁ ସୃଷ୍ଟି ଜାତ ହେଲା ଓ କଲ୍ପାନ୍ତ ପ୍ରଳୟରେ ପୁଣି ସେହ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ-ଠାରେ ବିଲୀନ ହେବ, ହୋଇଅଛି ଓ ହେଉଅଛି । ବିଷ୍ଣୁ ହିଁ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଆଦ ପୁରୁଷ ଓ ସନାତନ । ଏହାଙ୍କର ଆଦ କେଉଁଠାରେ ତାହା କାହାରକୁ ଜଣା ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଧର୍ମର (କେବଳ ନାସ୍ତିକତା ମତ ବ୍ୟତୀତ) ମତ ଅନୁସାରେ ଏହ ବିଷ୍ଣୁ ନାନା ନାମରେ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟା ଓ ଆଦ୍ୟପୁରୁଷ ବୋଲ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସୃଷ୍ଟି କରିବା, ପାଳନ କରିବା ଓ ସଂହାର କରିବା ଏହ ତିନୋଟି ଏକ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ତିନି ପ୍ରକୃତି ବା କର୍ମ ମାତ୍ର ।

ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁ, ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଅଲ୍ଲା, ଇହୁଦୀମାନେ Jehova (ଯିହୋବା), ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନେ God (ଗଡ୍) କହନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁ ରଜୋଗୁଣ ଅବଲମ୍ବନ କର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଅବଲମ୍ବନ କର ପାଳନ କରନ୍ତି ଓ ତମୋଗୁଣ ଅବଲମ୍ବନ କର ବିନାଶ ବା ପ୍ରଳୟ କରନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁମତରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନିବାସ ଷୀରସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈକୁଣ୍ଠ । ଏହାଙ୍କର ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚଞ୍ଚଳା, ତଥାପି ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କୁ ଟିକେ ବେଶୀ ଦେଖି ପାରନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବାହନ ଗରୁଡ଼ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରଥରେ ଶ୍ୟେତାଶ୍ୱ ଅଶ୍ୱ ଲାଗନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନାମ, (୧) ଶୈବ୍ୟ, (୨) ସୁଗ୍ରୀବ, (୩) ମେଘ ପୁଷ୍ପ, (୪) ବଲାହକ । "ଶୈବ୍ୟ ସୁଗ୍ରୀବ ମେଘପୁଷ୍ପ, ସୋଚଲ୍ଲ ବଲଲାହକ ଅଶ୍ୱ ।" ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ ।

ଏହି ପୃଥିବୀରେ କ୍ରମଶଃ ପୁଣ୍ୟ କମିଯାଇ ପାପଭାର ବଢ଼ି ଦେଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପୃଥିବୀରେ ରୂପଧାରଣ କରି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଦ୍ଦ ଉଦ୍ଦ ଅବତାରରେ ଦୁଷ୍ଟ ସଂହାର କରି ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ପୃଥିବୀର ପାପଭାର କମାନ୍ତି । ଏହି ଅବତାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୧୦ ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ । ଯଥା—ମତ୍ସ୍ୟ, କଚ୍ଛପ, ବରାହ, ବାମନ, ନରସିଂହ, ରାମ, ପରଶୁରାମ, କୃଷ୍ଣ, ବୁଦ୍ଧ ଓ କଲ୍କି । ଏହି କଳିଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁ କଲ୍କି ଅବତାରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ । ବିଷ୍ଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୌଦ୍ଧାବତାର ଧରି ଜଗନ୍ନାଥରୂପେ ପୁରୀରେ ବିରାଜମାନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବାର ୧୨ ମାସରେ ପୂଜାମାତ୍ର ରୂପ ଓ ନାମ—ମାର୍ଗଶିର—କେଶବ, ପୌଷ—ନାରାୟଣ, ମାଘ—ମାଧବ, ଫାଲ୍ଗୁନ—ଗୋବିନ୍ଦ, ଚୈତ୍ର—ବିଷ୍ଣୁ, ବୈଶାଖ—ମଧୁସୂଦନ, ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ—ତ୍ରିବିକ୍ରମ, ଆଷାଢ଼—ବାମନ, ଶ୍ରାବଣ—ଶ୍ରୀଧର, ଭାଦ୍ର—ହୃଷୀକେଶ, ଆଶ୍ୱିନ—ପଦ୍ମନାଭ, କାର୍ତ୍ତିକ—ଦାମୋଦର । ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ବୈଷ୍ଣବ ବୋଲାଯାଏ ।]

ବିଷ୍ଣୁ ଦେ. ଅ—୧ । ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ; ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମଙ୍ଗଳାଚରଣରୂପରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଦେବା 'ବିଷ୍ଣୁ' ଶବ୍ଦ—1. Interjection used at the beginning of any act as an invocation to God. ୨ । ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ କିମ୍ବା ପୂଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ଅଜ୍ଞାତରେ ଅପଣାର ଗୋଡ଼ ବାଜିଗଲେ ଉକ୍ତ ଅଙ୍ଗକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ହାତରେ ସ୍ପର୍ଶ କରି, ହାତକୁ ଅଣି ଅପଣା ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବାବେଳେ ଅପରାଧ ଖଣ୍ଡନାର୍ଥ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ—2. An exclamation uttered by a person while touching the limb or body of an elderly person which the former has strkuc inadvertently. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍ ମାନେ 'ତୋବା' ବା 'ବସ୍‌ମିଲ୍ଲା' ଶବ୍ଦ ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males. [ଦ୍ର—ବିଷ୍ଣୁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଚ ନାମ ପୁରୁଷକୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦିଆଯାଏ,ଯଥା—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—ବିଷ୍ଣୁଗୁପ୍ତ, ବିଷ୍ଣୁଚରଣ, ବିଷ୍ଣୁପ୍ରସାଦ, ବିଷ୍ଣୁଦାସ, ବିଷ୍ଣୁପଦ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା, ବିଷ୍ଣୁଦାସୀ, ବିଷ୍ଣୁପଦା ।]

ବିଷ୍ଣୁଅର —ଦେ. ବ. (ସଂ. ବିଷ୍ଣ୍ୱର; ବିଷ୍ଣୁ+ଅର=ଚକ୍ର)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଚକ୍ର; ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର—The discus; the weapon of Bishṇu. [ଉ—ବିଷ୍ଣୁଅର ଘୁରିଲେ, ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରର ଛଳେ, ଗୁପ୍ତ ଦେହ ପ୍ରଯୋଗ କଲେ ସେ । ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ବିଷ୍ଣୁଋକ୍ଷ—ସ. ବ (ସ. ପ. ତତ୍ପୁ; ବିଷ୍ଣୁଦେବତ ଋକ୍ଷ ବା ନକ୍ଷତ୍ର)—ଶ୍ରବଣା Bishṇuṛuksha ନକ୍ଷତ୍ର—The 22nd lunar mansion.

ବିଷ୍ଣୁକନ୍ଦ—ସ· ବ—କୋଙ୍କଣ ପ୍ରଦେଶ ଜାତ ଔଷଧ ମୂଳବିଶେଷ—Bishṇukanda Name of a medicinal bulbous root. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ ବିଷ୍ଣୁଗୁପ୍ତ, ସୁସୁକ୍ଷ, ବହୁପତ୍ରକ ସାର୍ଦ୍ଦଶତ୍ର, ଦ୍ୱିରତ୍ରିପତ୍ର, ଜଲବାସା, ବୃହତ୍‌କନ୍ଦ । ଏହା ମଧୁର, ଶୀତଳ, ରୁଚିକର, ତୃପ୍ତିକର ଏବ ଦାହ, ପିତ୍ତ ଓ ଶୋଥ ଦୂର କରେ—ହ. ଶ.]

ବିଷ୍ଣୁକରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ବା ପୂଜ୍ୟ Bishṇu karibā ବସ୍ତୁରେ (ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଅଙ୍ଗ, ପୁସ୍ତକ, ଦେବ-ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁକରା ବସ୍ତ୍ରାଦିରେ) ଅଜାଣତରେ ମନୁଷ୍ୟର ପାଦାଦି ବାଜି ଗଲେ ଉକ୍ତ ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଅପରାଧ ଖଣ୍ଡନାର୍ଥ 'ବିଷ୍ଣୁ' ବା 'ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ' ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ସ୍ପୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁରେ ବା ଅଙ୍ଗରେ ହାତ ଲଗାଇ ହାତକୁ ଆଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବା—1. To expiate for striking inadvertently the body of one's elder, by touching the struck limb with one's fingers and touching the brow with the fingers (ଉ—ଗୋଇଠାମାତ୍ର ବିଷ୍ଣୁ କରିବା ନ୍ୟାୟ—ଉଗ ।) [ଦ୍ର—ଜାଣି ଶୁଣି ଗୋଇଠା ମାତ୍ର "ବିଷ୍ଣୁ" କଲେ ସେ ପାପ ଖଣ୍ଡନ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ୨ । ଭୋଜନ କରି ବସିବା ବେଳେ ପ୍ରଥମ ଗୁଣ୍ଡା ଭାତ ପାଟିକୁ ନେବା ପୂର୍ବରୁ 'ବିଷ୍ଣୁ' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ

ବିଷ୍ଣୁଗ୍ରାସ କରନା କରିବା—2. To utter the word Bishṇu while putting the 1st morsel of food in the mouth. ୩ । ଦୃଢାଚ୍ ଅକଥ୍ୟ ବା ମିଛକଥା ମୁହଁରୁ ବାହାର ଗଲେ ପାପ ଖଣ୍ଡନାର୍ଥ 'ବିଷ୍ଣୁ'

ବିଷ୍ଣୁକରନା ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—3. To pronounce the word Bisnṇu in expiation for the sin of inadvertently speaking a false-hood or saying any improper thing. ୪ । ଅନ୍ୟର ମୁଖରୁ ମିଥ୍ୟା ବା ଅଶ୍ଳୀଲ ବା ଅକଥ୍ୟ ଭାଷା ଶୁଣିଲେ, ସେହି ପାପ ଖଣ୍ଡନାର୍ଥ ବିଷ୍ଣୁ ନାମ ଧରିବା—4. To pronounce the word Bishṇu on hearing another person speak a lie or an improper thing. ୫ । ଦେବପୂଜା ଆଦି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସଙ୍କଳ୍ପର ଆଦ୍ୟରେ 'ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ, ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ, ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—5. To prononce the word Bishṇu thrice at the beginning of any ritual or worship. ୬ । (ଲକ୍ଷାର୍ଥ) ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା—6. To begin any work. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହାର ସ୍ଥଳରେ 'ତୋବା' 'ବସ୍‌ମିଲ୍ଲା' କହିଥାଆନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷ୍ଣୁ କାଞ୍ଚୀ—ସ. ବ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a Bishṇu kāñchī place of pilgrimage in the Deccan. [ଦ୍ର—ଏହା କାଞ୍ଚୀ ନଗରର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ । ଏଠାରେ ବରଦା ସ୍ୱାମୀ ନାମକ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରତିମା ଓ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ନଗରର ଅପର ଅଂଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବ-କାଞ୍ଚୀଠାରୁ ଏହା ପ୍ରାୟ ୩ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମନ୍ଦିରବେଡ଼ାର ୫ଟି ଗୋପୁରମ୍ (ଦ୍ୱାର) ମଧ୍ୟରୁ ପୂର୍ବଦ୍ୱାରର ଗୋପୁରମ୍ ୧୩୩ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ । ପ୍ରଥମ ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ ଶତସ୍ତମ୍ଭ ବିଶିଷ୍ଟ ମଣ୍ଡପ ମଧ୍ୟରେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀମାନଙ୍କର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ଚତ୍ର ଅଛି । ମଣ୍ଡପ ନିକଟରେ କୋଟି-ତୀର୍ଥ ନାମକ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍କରଣୀ ଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଗଣାରେ ଥିବା ମନ୍ଦିରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତରଖୋଦିତ ଦଶାବତାର ମୂର୍ତ୍ତି, ବରଦା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିଗ୍ରହ, କୃଷ୍ଣପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଚତୁର୍ଭୁଜ ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ । କାଞ୍ଚୀର ଦକ୍ଷିଣତ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଗଙ୍ଗାଗୋପାଳ ରାୟ ଏ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ମହାତ୍ମା ରାମାନୁଜ ଏହିଠାରେ ବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ଓ ସ୍ୱମତ ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ବୈଶାଖ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ଦେବଙ୍କ ବଜେ ପ୍ରତିମା ରଥ ଚଢ଼ି ନଗର ବୁଲନ୍ତି । ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୃସିଂହଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହି ଦେବସ୍ଥାନର ବାର୍ଷିକ ଖରଚ ସକାଶେ ୮୦୦ ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ଛଡ଼ା ଏ ଦେବଙ୍କ ସେବାପୂଜା ପାଇଁ ୩୦୦ ଟଙ୍କା ବାର୍ଷିକ ଆୟଉତ୍ପାଦକ ସମ୍ପତ୍ତି ଜାଗା ଅଛି । ଏହାଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ଓ ଯାନବାହନାଦିର ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାୟ ୬ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ହେବ । ମଦନମୋହନ.ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନ ।]

ବିଷ୍ଣୁ କାନ୍ତା—ସ. ବ—ନୀଳ ଅପରାଜିତା (ହ. ଶ)—The blue Bishṇu kāntā variety of clitoris flower and creeper. (ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା—ସ. ବ. (ବିଷ୍ଣୁ + କ୍ରାନ୍ତ = ଅଙ୍କାନ୍ତ + ସ୍ତ୍ରୀ· ଆ)—Bishṇukrāntā ୧ । ଅପରାଜିତା ଫୁଲ (ଧଳା ଓ ନୀଳ ଦୁଇ ପ୍ରକାର)—1. The clitoris flower and creeper (of blue and white varieties); Clitoria Ternatia. ୨ । ନୀଳ ଫୁଲ ଯୁକ୍ତ ବନବନା ଗୁଳ୍ମ—2. The blue-flowered variety of Banabanā. ୩ । ବାରମ୍ବା କନ୍ଦ (ହ. ଶ) ରୁଇଁକୋରୁ—3. A kind of yam. ୪ । ନୀଳ ଅପରାଜିତା—4. The blue variety of clitoris flower.

ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ନୀଳପୁଷ୍ପା, ନୀଳକ୍ରାନ୍ତା, ସୁନୀଳା, ବିକ୍ରାନ୍ତା, ଓ ଶ୍ୱର୍ଦ୍ଦିକା ନୀଳ ଅପରାଜିତା ସ· ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା

[ଦ୍ର—ଏହା କଟୁତ୍ତିକ୍ତ ରସ, ମେଧ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ, କଫବାତନାଶକ, ମଙ୍ଗଲପ୍ରଦ, ଏବଂ କୃମି, ବ୍ରଣ ଓ ବିଷ ଦୋଷ ନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଶିକ୍ଷା ।] ୫ । (ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ) ପୃଥିବୀର ଦେଶ ବିଦେଶ—5. Name of a part of the earth described in the Tantras [ଦ୍ର—ତନ୍ତ୍ର ମତରେ ପୃଥିବୀ ୭ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଅଶ୍ୱକ୍ରାନ୍ତା, ରଥକ୍ରାନ୍ତା ଓ ବିଷ୍ଣୁ-କ୍ରାନ୍ତା ।]

ବିଷ୍ଣୁ କ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରର ବା ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନର Bishṇu kshetra ବିଷ୍ଣୁ ରକ୍ଷକ ଅଟନ୍ତି—A sacred place of which the tutelary Deity is Bishṇu. [ଦ୍ର—ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେବତା ଶିବ ଅଟନ୍ତି; ତଥାପି ଏହା ବିଷ୍ଣୁ କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ ଓ ବାସୁଦେବ ଏ କ୍ଷେତ୍ରର ରକ୍ଷକ । କ୍ଷେତ୍ରପର ଷଡ଼ଭୋଜ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେବତା ଥିଲେହେଁ ଏହା ଶିବକ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ ଓ ଏଥିର ରକ୍ଷକ ଲୋକନାଥ ।]

ବିଷ୍ଣୁ ଗୁପ୍ତ—ସ. ବ. ପୁଂ (ନାମ) (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ଗୁପ୍ତ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୁପ୍ତ = ରକ୍ଷିତ; ବିଷ୍ଣୁରକ୍ଷିତ)—Bishṇu gupta ୧ । ନନ୍ଦ ବଂଶୀୟ ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ସଞ୍ଜାପଣ୍ଡିତ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—1. A name of Chāṇakya. [ଦ୍ର—ଏ ମାନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ, ମାନ୍ତ୍ରକଥା, ହିତୋପଦେଶ ଓ ମାନ୍ତ୍ରଶ୍ଲୋକ ଆଦିର ରଚୟିତା । ଏହାଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ କୌଟିଲ୍ୟ ।] ୨ । କୌଣ୍ଡିଲ୍ୟ ମୁନି—2. Sage Kauṇḍilya. ୩ । ବିଷ୍ଣୁକନ୍ଦ (ଦେଖ)—2. Bishṇukanda (See) ୪ । ବଡ଼ ମୂଳା (ହ. ଶ)—4. A big variety of radish. ଦେ. ବ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ବିଷ୍ଣୁ ଚକ୍ର—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ଚକ୍ର)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର, Bishṇu chakra ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର—The discus, weapon of Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁ ତିଥି—ସ. ବ—ଏକାଦଶୀ ଓ ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥି—The 11th and Bishṇu tithi 12th days of the lunar fortnight.

ବିଷ୍ଣୁତୈଳ—ସ. ବ—ବାତ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ Bishṇu taila ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ ବିଶେଷ—A medicinal oil used for curing rheumatism

ବିଷ୍ଣୁଦୂତ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ଦୂତ)—ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ Bishu dūta ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଆଦରପୂର୍ବକ ଘେନି ଯିବାପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଦୂତ—The angels or messengers sent by Bishṇu to a pious devotee on his deathbed, to lead his soul to the abode of Bishṇu. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ବିଷ୍ଣୁଦୂତମାନେ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ନେଇଯାଆନ୍ତି ଓ ଯମଦୂତମାନେ ପାପୀଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ନରକକୁ ନେଇଯାଆନ୍ତି ! କୌଣସି ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମାକୁ ନେବାପାଇଁ ଯମଦୂତମାନେ ଆସି ତା ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟା ପାଖେ ପହଞ୍ଚିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବିଷ୍ଣୁଦୂତ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଯମଦୂତମାନେ ନରସ୍ତ ହୋଇ ଫେରିଯାଆନ୍ତି ଓ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମାକୁ ବିଷ୍ଣୁଦୂତମାନେ ସମାଦରପୂର୍ବକ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷ୍ଣୁଦୈବତ—ଫ. ତତ୍ପ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ୍ଣୁ + ଦୈବତ=ଅଧିଷ୍ଠାତୃ—Bishṇu daibata ଦେବତା)—୧ । ବିଷ୍ଣୁଦେବତାକତ୍ୱାତ୍ (ବିଷ୍ଣୁଦୈବତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଧିଷ୍ଠିତ—1. Presided over by Bishṇu. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ ଯାହାର ଇଷ୍ଟଦେବ; ବୈଷ୍ଣବ—2. (a person) Whose tutelary Deity is Bishṇu; devoted to Bishṇu. ସ. ବ—୧ । ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର—1. The 22nd lunar mansion. ୨ । ବୈଷ୍ଣବ; ବିଷ୍ଣୁଉପାସକ—2. A devotee or worshipper of Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁପଞ୍ଜର—ସ.ତ୍ପ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ପଞ୍ଜର=ଅସ୍ଥିମାତ୍ରାବଶିଷ୍ଟ ଶରୀର)—Bishṇu pañjara ୧ । ପୁରୀରେ ବିଗ୍ରହତ ଦାରୁମୟ ବିଷ୍ଣୁ-ବିଗ୍ରହଙ୍କର କଳେବର—1. The wooden image of Bishṇu worshipped as Jagannātha at Puri. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଗ୍ରହ ୧୨ ବର୍ଷରେ ଥରେ ବଦଳାଯାଇ କୋଇଲି ବୈକୁଣ୍ଠରେ ଥିବା କୂଅରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।] ୨ । ମନୁଷ୍ୟର କଙ୍କାଳ—2. Human skeleton.

ବିଷ୍ଣୁପଦ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ବିଷ୍ଣୁ=ବ୍ୟାପକ + ପଦ=ସ୍ଥାନ; ଯେ Bishṇupada ସବୁସ୍ଥାନକୁ ବ୍ୟାପିଥିବେ; ଜମା ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କ ତ୍ରିପାଦ ପାଦ ରଖିଥିଲେ ସେଇଠାରେ) —୧ । ବ୍ୟୋମ; ଆକାଶ—1, The sky, [ଦ୍ର—ବିଷ୍ଣୁ ବାମନ ଅବତାରରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ଆକାଶରେ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାରୁ ଆକାଶକୁ ବିଷ୍ଣୁପଦ ବୋଲାଯାଏ ।] (ଦ୍ର—ବିଷ୍ଣୁପଦା ବିଷ୍ଣୁପଦ, ଏକାର ଭେଦ ଶବ୍ଦ, ତରଙ୍ଗିର ଗତାଗତ, ତହିଁ ଉତ୍ତତ । ତତ୍ପ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।) ୨ । ଶୂନ୍ୟ—2. The void. ୩ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଋଗ୍ବେଦ ସମୁଦ୍ର (ଏଥିମଧ୍ୟରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଅବସ୍ଥିତ)—3. The mythological Sea of Milk (in which Bishṇu's abode ie situate. ୪ । ପଦ୍ମ—4. Lotus. ୫ । ଗୟାରେ ଥିବା ପ୍ରସ୍ତରରେ ଅଙ୍କିତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନ ଓ ପାଦଚିହ୍ନ ଥିବା ମନ୍ଦିର—4. The soles of Bishṇu engraved on stone and worshipped at Gayā in a temple of that name. [ଦ୍ର—ଏହିଠାରେ ହିନ୍ଦୁ ସାଧୀମାନେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—A name given to males.

ବିଷ୍ଣୁପଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଷ୍ଣୁପଦ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପଦରୁ ଜନ୍ମିତ Bishṇupadā ହୋଇଥିବାରୁ, ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି)—୧ । ଗଙ୍ଗା ନଦୀ—1.The Ganges. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ ପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—2. Name of 4 particular Samkrāntis of the solar year. [ଦ୍ର—ସୌର ଭାଦ୍ର (ସିଂହ) ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ସୌର ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ (ବୃଷ) ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ସୌର ମାର୍ଗଶିର (ବୃଶ୍ଚିକ) ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ସୌର ଫାଲ୍ଗୁନ (କୁମ୍ଭ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲାଯାଏ ।] ୩ । ବିଷୁବରେଖା ସହିତ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର ସଯୋଗ ସ୍ଥଳ—3. The vernal point. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—A name given to females.

ବିଷ୍ଣୁପଦୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିଷ୍ଣୁପଦ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ (ବୃଷ), Bishṇupadī ଭାଦ୍ର (ସିଂହ), ମାର୍ଗଶିର (ବିଛା) ଓ ଫାଲ୍ଗୁନ (କୁମ୍ଭ) ମାସର ରବି ସଂକ୍ରମଣ ଦିବସ—1. Name of 4, particulr Samkrānti days of the solar year.

[ଦ୍ର—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସରେ ରବି ମେଷ ରାଶିରୁ ବୃଷ ରାଶିକୁ; ଭାଦ୍ରରେ କର୍କଟରୁ ସିଂହକୁ, ମାର୍ଗଶିରରେ ତୁଳରୁ ବିଛାକୁ ଓ ଫାଲ୍ଗୁନରେ ମକରରୁ କୁମ୍ଭକୁ ସଂକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଏହି ୪ଟି ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ—2. The Ganges. [ଦ୍ର—ଭବେ ଏହାଙ୍କର ନାମ ମନ୍ଦାକିନୀ । ଜ୍ୟୋତିର୍ଲୋକରେ ଏହି ବିଷ୍ଣୁପଦୀ—ରଥାକାର. ନକ୍ଷତ୍ରକେଶରୀ ।] ୩ । ବିଷୁବରେଖା ସଙ୍ଗେ ଅୟନମଣ୍ଡଳର ସଯୋଗସ୍ଥଳ—3. The vernal point.

ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିଷ୍ଣୁ + ପର+ଅୟନ)—Bishṇu parāyaṇa ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତିପରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି-(ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣତା—ବ) ଯୁକ୍ତ—Devoted to Lord Bishṇu. (ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିଷ୍ଣୁପୁର—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତର ବଙ୍ଗର ନଗରବିଶେଷ—Name of a Bishṇupura town of north Bengal. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଟ ବିଷ୍ଣୁପୁର **বিষ্ণুপুর** ଶବ୍ଦ ଓ ଗୁଡ଼ାଏ ଏଠାରେ ଛପାର ଭୁଲ ।]

ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ—ସ. ବ. (ନ. ଯ. ଲୋ; ବିଷ୍ଣୁ + ପୁରାଣ)—ଅଷ୍ଟାଦଶ Bishṇu purāṇa ପୁରାଣମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପୁରାଣବିଶେଷ (ପୁରାଣ ଭଳେ ନୋହି ଦେଖ (—Name of one of the 18 chief mythological treatises of the Hindus (see notes under Purāṇa).

ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ—ଦେ. ବିଣ—ବିଷ୍ଣୁପୁରରେ ଉତ୍ପାଦିତ—Belonging to Bishṇupurī or manufactured in Bishṇupura. (ଯଥା—ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ ପାଟ, ଗୁଡ଼ାଖୁ ଓ ଧୂଆଁପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ।

ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ପୁରୀ)—ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନ—The mythological abode of Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୟାଗ—ସ. ବ—ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Name of a place of Bishṇu prayāga Hindu pilgrimage. [ଦ୍ର—ହିମାଳୟର ବଦରୀନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ଯୋଶି ମଠଠାରୁ ଏହା ଦୁଇ ମାଇଲ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ; ଏହା ମାନସରୋବର ନିକଟରୁ ପ୍ରବାହିତା ବିଷ୍ଣୁଗଙ୍ଗା ବା ଧବଳୀ ଗଙ୍ଗା ସହିତ ଅଲକାନନ୍ଦାର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳ । ଏହା ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ସ୍ନାନ ତର୍ପଣ କର ଯାତ୍ରୀମାନେ କୃତାର୍ଥ ହୁଅନ୍ତୁ—ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।]

ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ପ୍ରିୟା = ଭାର୍ଯ୍ୟା)—Bishṇupriyā ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Lakshmi ୨ । ତୁଳସୀ ଗଛୁ (ହ. ଶ.)—2. The holy Basil plant. ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to females. ୨ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—2. Name of the second wife of Chaitanya Deba. [ଦ୍ର—ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରିୟା; ସେ ମୃତା ହେବାରୁ ଚୈତନ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏ ପଣ୍ଡିତ ସନାତନ ମିଶ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା ଥିଲେ ।]

ବିଷ୍ଣୁବଲ୍ଲଭା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ବଲ୍ଲଭା)—Bishṇu ballabhā ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Lakshmi. ୨ । ତୁଳସୀ ଗଛୁ—2. The holy Basil plant. ୩ । ଅତିଶିଖା ବୃକ୍ଷ; ବିଷଲଙ୍ଗୁଳଆ ଗଛ—3. Wolfsbane (plant).

ବିଷ୍ଣୁବାହନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ବାହନ)—ଗରୁଡ଼—Bishṇu bāhana The great bird Garuḍa, the (ବିଷ୍ଣୁବାହ୍ୟ, ବିଷ୍ଣୁରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) carrier of Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ଭକ୍ତ)—ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ—Bishṇu bhakta Devoted to Bishṇu. ସ. ବ. ପୁଂ—ବିଷ୍ଣୁପୂଜକ ବ୍ୟକ୍ତି; ବୈଷ୍ଣବ—A devotee or worshipper of Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ଭକ୍ତି)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି—Bishṇu bhakti Devotion to Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁମାୟା—ସ. ବ. (ବିଷ୍ଣୁ + ମାୟା)—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରଚିତ ମାୟା ବା Bishṇu māyā ଭ୍ରାନ୍ତିକ—1. The illusion created by Bishṇu. [ଦ୍ର—ଏହି ମାୟାବଳରେ ବିଷ୍ଣୁ ଜଗତ୍ପାଳନ କରନ୍ତି ଓ ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ସଂହାର କରନ୍ତି ।] ୨ । ଦୁର୍ଗା; ଭଗବତୀ—2. Durgā.

ବିଷ୍ଣୁଯଶା(ଶାଃ)—ସ. ବ (ବିଷ୍ଣୁ + ଯଶସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବିଷ୍ଣୁଯଶାଙ୍କ Bishṇujaśā(śāḥ) ପୁତ୍ର ଓ କଲ୍କୀ ଅବତାରଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପିତା (ହ. ଶ)—Name of the father of Bishṇu in his last or Kalkī incarnation.

ବିଷ୍ଣୁଯାମଳ—ସ. ବ—ତାନ୍ତ୍ରିକ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—Name of a Bishṇu jāmala Tantric treatise. (ଦ୍ର—ବିଷ୍ଣୁଯାମଳେ ଛନ୍ଦ କହ ! ଅଷ୍ଟାଦଶ ଦୋଷଟି ନୋହୁ—ଗାରୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣଭମ ତନ୍ତ୍ରୋଦସୃ ।)

ବିଷ୍ଣୁରାତ—ସ.ବ(ଂସ୍ଥାତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ+ରା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ମ. ତ) Bishṇu rāta —ଜନ୍ମେଜୟଙ୍କ ସୁତା ଅଶ୍ୱତନ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ପରୀକ୍ଷିତ; ଜନମେଜୟଙ୍କ ପିତା—Rājā Parikshita. (ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏ ମାତୃଗର୍ଭରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଏହାଙ୍କୁ ମାର ଯଜାଇଥିଲେ, ଜନ୍ମୁ ବିଷ୍ଣୁ ଏହାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ । ଏଥିଯାଇ ତାଙ୍କର ଏହି ନାମ ।) ସ. ବଶ. ପୁଂ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରଦତ୍ତ—Given as a favour by Bishṇu. (ଦ୍ର—ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଗତ ପଶ୍ଚାତ୍ତିତ । ତାଙ୍କୁ ସଦାରୁ ତଳ ମୁଣ୍ଡ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିଷ୍ଣୁଲିଙ୍ଗୀ—ସ. ବ—ବାର୍ତ୍ତିକ ପକ୍ଷୀ; ବଉର ଚଢ଼େଇ—Bishṇuliṅgī The gray quail (bird).

ବିଷ୍ଣୁଲୋକ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିଷ୍ଣୁ + ଲୋକ)—ଗୋଲୋକ; ବୈକୁଣ୍ଠ—Bishṇu loka The abode of Bishṇu. [ଦ୍ର—ବୈଷ୍ଣବ ଓ ପୁଣ୍ୟକର୍ମୀ ଉତ୍କ୍ରମାନେ ଦେହାନ୍ତେ ଏହି ଲୋକରେ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ପାଆନ୍ତି ।]

ବିଷ୍ଣୁଶର୍ମା—ସ. ବ (ନାମ)—ସମ୍ଭବତ ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର ଓ ହିତୋପଦେଶ ନାମକ Bishṇu śasmā ନୀତି-ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟର ରଚୟିତା ପଣ୍ଡିତ-Name of the author of the Sanscrit moral tales, Pañchatantra and Hitopadeśa. ଦେ. ବ -ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ସମ୍ମାର୍ଜନୀ ଶୀର୍ଷକ ଧାରାବାହିକ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କର ଲେଖକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ଦାଶଙ୍କ ଗୃହୀତ ଛାଦନାମ—The pseudonym assumed by Pandit Kulamani Dāśa in a series of articles named Sammārjanī in the oriya Utkal Sahitya magazine.

ବିଷ୍ଣୁଶିଳା—ସ. ବ-ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳା; ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀର ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ବିଷ୍ଣୁରୂପେ Bishṇu śilā ପୂଜିତ ଶାଳଗ୍ରାମ—The round and naturally polished balls of pebbles found in the bed of the Gandaki river and worshipped by the Hindus as Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁଶୃଙ୍ଖଳା—ସ. ବ—ଶ୍ରବଣାନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତା ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥି (ହ. ଶ)—Bishṇu śṛṅkhalā The 12th day of a lunar fortnight falling on the 22nd lunar mansion.

ବିଷ୍ଣୁସଂହିତା—ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁଋଷିଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର—Name of Bishṇu saṁhitā a treatise on Hiudu Law and (ବିଷ୍ଣୁସ୍ମୃତି—ଅନ୍ୟନାମ) usage compiled by sage Bishṇu.

ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ—ସ. ବ—ମହାଭାରତର ଅନୁଶାସନିକ ପର୍ବରେ ଥିବା Bishṇu sahasranāma ଭୀଷ୍ମ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସମ୍ବାଦରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକସହସ୍ରନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଥିବା ସ୍ତୋତ୍ର—A hymn (found in the Mahābhārata) containing one thousand names of Bishṇu. [ଦ—ଏହି ସ୍ତୋତ୍ର ପାଠକଲେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଅମଙ୍ଗଳ ଦୂରଯାଏ । ଏହା ୧୪୫ ଶ୍ଲୋକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଉକ୍ତ ସହସ୍ର ନାମରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—ଯେଉଁ ଉକ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତୋତ୍ରଟି ପଠ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେବେ, ସେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଶ୍ଲୋକ ବୋଲି ଦେଲେ ସହସ୍ରନାମ ସ୍ତୋତ୍ର ପାଠର ଫଳ ପାଇବେ । ସେ ଶ୍ଲୋକଟି ଏହି—

Digitized by srujanika@gmail.com

"ନମୋ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବାୟ ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣହିତାୟ ଚ,
ଜଗଦ୍ଧିତାୟ କୃଷ୍ଣାୟ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମୋନମଃ ।"]

ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ତୁଳସୀଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—1 The Bishṇuhita holly Basil plant. ୨ । ମରୁବକ; ମରୁଆ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—The sweet marjoram (plant).

ବିଷ୍ଣୁପତ୍ନୀ—ସ. ବ—ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—
Bishpatri Bird.

ବିଷ୍ପନ୍ଦ—ସ. ବ (ବି+ଷ୍ପନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ଝରଣ; ଝରିବା—
Bishpanda (ବିଷ୍ୟନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) Trickling (Apte).

ବିଷ୍ପର୍ଧା—ସ. ବଣ. (ବି+ଷ୍ପର୍ଧଣ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବା ମତ୍ସର ବରହିତ
Bishpardhā (ବ୍ୟକ୍ତି) (ହି. ଶ)—(a person) Free from envy or haughtiness. ସ. ବ—ସ୍ୱର୍ଗ (ହି. ଶ)—Heaven.

ବିଷ୍ଫାର—ସ. ବ—(ବି+ଷ୍ଫାର ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଧନୁର ଟଙ୍କାର
Bisphāra (ହି. ଶ)—1. The twanging of a bow. ୨ । କମ୍ପନ—2. Vibration (Apte).

ବିଷ୍ୱ—ସ. ବଣ. (ବିଷ+ବ)—ଅନଷ୍ଟକର—
Bishwa Injurious (Apte).

ବିଷ୍ୱକ୍ (ଙ୍)—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିଶ୍ୱ ର୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ସର୍ବତ୍ର
Bishwak(ṅ) (ବିଷ୍ୱକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରଭ୍ରମଣଶୀଳ (ହି, ଶ)—1. Going every where (Apte). ୨ । ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପକ—All pervading. ଅ-ସର୍ବତ୍ର—Everywhere.

ବିଷ୍ୱକ୍‌ସେନ—ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ତ୍ରୟୋଦଶ
Bishwak-sena ବା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ)—2. The descendant of Manu in the 13th or 14th generation. ୩ । ଶିବ (ହି. ଶ)—3. Śiba. ୪ । ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଋଷି (ହି. ଶ)—4. Name of an ancient sage.

ବିଷ୍ୱ(ଶ୍ୱା)ଣ—ସ. ବ—(ବି+ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ ଅ)—
Bishwa(shwā)ṇa ୧ । ଗ୍ରୋଚ୍ଚନ—1. Eating (Apte). (ବିଷ୍ୱଣନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଖୋଡ଼କାଇ ଖାଇବା; ଦାସୁଡ଼; ଚୋଡ଼ିଆ; ସଶବ୍ଦ ଗ୍ରୋଚ୍ଚନ—2. The act of eating by making a sound. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ (ପ୍ରକୃଚ୍ଛବାଦ)—3. Name of a religious sect of southern India.

ବିଷ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ବିଷ+ଯ)—୧ । ବିଷ ଦ୍ୱାରା ବଧ୍ୟ—1. Deserving to be killed by the administration of poison. ୨ । ବିଷ ପ୍ରୟୋଗାର୍ହ—2. (a case) Fit for the application of poison. ୩ । ବିଷମୟ; ବିଷାକ୍ତ—3. Poisonous.

ବିସ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ପ୍ରେରଣ କରିବା—1. To cast; to Bis (root) throw (Apte). ୨ । ପ୍ରେରଣ କରିବା—2. To send (Apte) ୩ । ପ୍ରବେଶ କରିବା—3. To enter. ୪ । ଗତି କରିବା—4. To go; to move (Apte). ୫ । ମଜାଇବା; ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା—5. To incite; to urge (Apte). ୬ । ଚିରିବା—6. To split (Apte).

ବିସ୍—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ସ. ବିଂଶ)—କୋଡ଼ିଏ—
Bis ବିଶ **बीस** Twenty.

ବିସ୍‌ଖପର—ଦେ. ବଣ—(ସ. ବିଷ+ଖର୍ପର)—୧ । ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ; ଅଗ୍ନି
Bis-khaparā ଶର୍ମା—1. Enraged. ୨ । ଅତି ବିରକ୍ତ—ଗୋସାପ **बिसखपरा** 2. Much annoyed. ଦେ. ବ. ଘୋରବିଷିଆ ଗୋଧି—A poisonous variety of iguana. [ଦ୍ର—ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ରେଇନେଉଳ ପରି ଓ ଦେହଯାକ ଆରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁମୟ । ଏହାର ଜିଭ ଲମ୍ବା ଓ ନାଲି ଓ ଏ କାରଂବାର ଲମ୍ବା ଜିଭକୁ ପଦାକୁ ବାହାର କରିଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦଂଶି ଜୀବ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ମରିଯାଏ ।]

ବିସ୍-ତାର—ଦେ. ବ—(ଯୁବକ ଗଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Bis-tār ଆଦେଶ ବଚନବିଶେଷ)—ଭୁମ୍ପୋମାନେ ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା ହୋଇଯାଅ—(a term of school drill) Extend!

ବିସ୍-ପଥର—ଦେ. ବ (ସ. ବିଷ+ପ୍ରସ୍ତର)—ଜାର ମଞ୍ଜୁର୍—Bezoar
Bis-pathara stone. [ଦ୍ର—ଏହା କୋଚିଲା ମଞ୍ଜି ଆକୃତିର ବିଷପାଥର ଓ ଖୁବ ଚକଚକ ଦେଖାଯାଏ; ବର୍ଣ୍ଣ ଆକୃଷ୍ଟ ଆରକ୍ତ **बाजहर** ଘାଣ୍ଟୁର । ସାପ କାମୁଡ଼ିଥିବା ଅଙ୍ଗରେ ଏହାକୁ ଅ. ବେଜହର ଲଗାଇଲେ ଏହା ସେ ସ୍ଥଚରେ ଲାଗି ରହେ ଓ ବିଷ ଫା. ପଦଜହର ଟାଣିନେଲେ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଖସି ପଡ଼େ । ଏହାକୁ ଲୋକେ ପଥର ବୋଲି ଭ୍ରମ କରନ୍ତି; ତଥାପି ଏହା ଖଣିଜ ପଥର ନୁହେଁ । ଏହା ଗୋରୁ, ଚରଚ ପକ୍ଷୀ, ଛେଳି ଆଦିଙ୍କ ପେଟରୁ ଉକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁମଧ୍ୟରୁ ମିଳେ; କେଲାମାନେ ଏହା ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଥାଆନ୍ତି ।]

ବିସ୍‌ନି—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ବିସିନି (ଦେଶ)—
Bis-ni Bisini (See).

ବିସ୍‌ମିଲ୍ଲା(ଲ୍ଲାହ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଆ; ବିସ୍‌ମିଲ୍ଲାହ୍=ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମରେ
Bis-milā(llāh) ଆରମ୍ଭ ଯାଚ କରିବା)—୧ । ଆଲ୍ଲା ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ—1. Taking the name of God. (ଦ୍ର—ଅଖୁନଜୀ ସାହେବ ଏହା ମାହମ୍ମଦୀୟ ଅନୁସାରେ ବିସମିଲ୍ଲା, ବିସମୋଲ୍ଲା ଅଧାଅଧି ବାଢ଼ି ଅପଭ୍ରଂଶ ପୂର୍ବକ ବିସ୍‌ମିଲ୍ଲା, **विस्मिल्ला** ବିସମିଲ୍ଲା କହି ବେଦନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କବାଟ ବନ୍ଦ ରହିଲେ । ଫକୀରମୋହନ—ଭ୍ରମଣ ଅଠଗୁଣ) ୨ । କୌଣସି କର୍ମର ଆରମ୍ଭ—2. The beginning or commencing of any work. ବୈଦେ, ଅ—ହେ ଈଶ୍ୱର !—O God ! [ଦ୍ର—ଧାର୍ମିକ ମୁସଲମାନ୍

ବିସ୍‌ମିଲ୍ଲା(ଲ୍ଲାହ୍)
ବିସିମିଲ୍ଲା(ଲ୍ଲାହ୍)
ବିସିମୋଲ୍ଲା(ଲ୍ଲାହ୍)
ବିସ୍ମିଲ୍ଲା (ଲ୍ଲାହ୍)
} ଅନ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧ ରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟକ୍ତି ଅଜାଣତରେ ମନ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ବା ଅକଥା ଭାଷା କହିଲେ କମ୍ବା ଅଶାବ୍ୟ କଥା ଶୁଣିଲେ ଉଚ୍ଚାରଣ ପାପଖାଳନ ପାଇଁ 'ବିସ୍ମିଲ୍ଲା' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଓ କୌଣସି କର୍ମ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମଙ୍ଗଳାଚରଣରୂପେ 'ବିସ୍ମିଲ୍ଲା' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।]

ବିସ୍ମିଲ୍ଲାରେ ଗଲତ୍(ତ୍ତି)—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ବିସ୍ମିଲ୍ଲାହ୍+ଗଲ୍ତ୍ତ; Bis-millāre galat(ti) ଭୁଲ. ପ୍ରଣବରୁ ଅଶୁଦ୍ଧ)—ଗୋଡ଼ାରେ ବିଷମୋଲ୍ଲାୟଗଲତ୍ ଗଲତ୍ (ଦେଶ); କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ **विसमिलाही गलत्** ପ୍ରଥମରୁ ବା ଆରମ୍ଭରୁ ଭୂଲ;- -Commission of mistake at the outset.

ବିସ(ଶ,ଷ)—ଧା. ବି—(ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ; ଯେ Bisa(śa, sha) ଜଳରେ ଅନବରତ ପ୍ରବେଶ କର ରହିଛି)—୧ । ପଦ୍ମ ପ୍ରଭୃତିର ମୃଣାଳ—1. The stalk of lotus. ୨ । ପଦ୍ମର ସୂକ୍ଷ୍ମ ତନ୍ତୁ—2. The fibre of a lotus (Apte).

ବିସଞ୍ଜ—ଧା. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ସଞ୍ଜ)—ସଞ୍ଜ୍ଞାଘ୍ନ; ଚେତନାରହିତ— Bisamjnā Unconscious; insensible. (ବିସଞ୍ଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିସଞ୍ଜ୍ଞତା—ବି)

ବିସମ୍ବାଦ—ଧା. ବି—(ବି+ସମ୍+ବଦ୍ଧାତୁ=କହିବା+ଘଞ୍ ଅ)—Bisambāda ୧ । ପ୍ରତାରଣା—1. Deception. ୨ । ଅମେଳ—(ବିସମ୍ବାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Incongruity; disagreement. ୩ । କଳି; ଝଗଡ଼ା—3. Quarrel. ୪ । ବିରୋଧ—4. Opposition; contradiction. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହା ବିବାଦ ଶବ୍ଦ ପରେ ସଦୃଶରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୫ । ପ୍ରତିଜ୍ଞାରଙ୍ଗ—5. Breach of one's promise (Apte). ୬ । ଆଶାକରିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନରାଶହେବା— 6. Disappointment (Apte). ୭ । ବିବାଦ— 7. Dispute.

ବିସମ୍ବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ସମ୍+ବଦ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ ଇନ୍; ୧୩. ୧ବ) —୧ । ଯେ ଆଶା ଦେଇ ନରାଶକରେ— (ବିସଂବାଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Disappointing. ୨ । ଧପ୍ପାବାଜ— (ବିସମ୍ବାଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Deceiving; fraudulent. ୩ । ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ—3. Contradictory; inconsistent. ୪ । ଯେ ଅନ୍ୟର ସହିତ ଏକମତ ନ ହୁଏ— 4. Differing; disagreeing. ୫ । ବିବାଦକାରୀ— 5. Disputing; contesting. ୭ । ମିଥ୍ୟା— 7. False; untrue (Apte).

ବିସଯୋଗ—ଧା. ବିଣ—(ବି+ସଯୋଗ) — ଅସଂଲଗ୍ନ —Unbisamjoga connected. ଫ ବି— ୧ । ଅସୁବିଧା— (ବିସଯୁକ୍ତ—ବିଣ) 1. Inconvenience. ୨ । ମିଳନର ଅଭାବ—2. Want of contact or union. ୩ । ବିଚ୍ଛେଦ—3. Separation; disjunction.

ବିସଶ୍ଳୁଲ— ଧା. ବିଣ—(ବି+ସମ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ=ରହିବା+କର୍ତ୍ତୁ ଉଳ)— Bisamshṭhula ୧ । ବିଶୃଙ୍ଖଳ—1. Unmethodical; disorganised. ୨ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—2. Unsteady. ୩ । ଅସମତଳ—3. Uneven (Apte). ୪ । ଆନ୍ଦୋଳିତ; ଅସ୍ଥିର—4. Agitated (Apte).

ବିସକଣ୍ଠିକା—ଧା. ବି (ବଙ୍ଗବାସୀ, ବିସ+କଣ୍ଠ+କ+ଆ; ବିସ=ମୃଣାଳ Bisakaṇṭhikā ପର ଧଳା କଣ୍ଠ ଯାହାର ।)—ବଲାକା; (ବିସକଣ୍ଠୀ - ଅନ୍ୟରୂପ ଶ୍ୱେତ ଧଳା ବଗ—A small variety of paddy bird.

ବିସ କୁସୁମ—ଧା. ବି—(ମ. ଯ. ଲୋ ବିସ=ମୃଣାଳ+କୁସୁମ)—୧ ; Bisha kusuma ପଦ୍ମଫୁଲ—1. The lotus. (ବିସପୁଷ୍ପ; ବିସପ୍ରସୂନ; ବିସସୂନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିସ ଗ୍ରନ୍ଥି—ଧା.ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପଦ୍ମର ମୂଳ (ହି.ଶ)—1. The Bisa granthi bulb root of lotus. ୨ । ପଦ୍ମନାଡ଼ିରେ ଥିବା ଗଣ୍ଠି—2. A knot on the stalk of a lotus (Apte)

ବିସଙ୍କଟ—ଧା. ବି—(ବି+ସମ୍+କଟ୍ଧାତୁ=ଭ୍ରମଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. Bisaṅkaṭa ଅ)—୧ । ସିଂହ—Lion. ୨ । ଇଙ୍ଗୁଦୀବୃକ୍ଷ— 2. Ingudī (tree). ଫ. ବିଣ (ବି+ସଙ୍କଟ)— ୧ । ବିଶାଳ; ବୃହତ୍—1. Vast; gigantic. ୨ । ଭୟଙ୍କର—2. Frightful; dreadful (Apte).

ବିସଙ୍କୁଳ—ଧା. ବିଣ— (ବି+ସଙ୍କୁଳ)—ଜଟିଳ; ଗୋଳମାଳିଆ— Bisaṁkula Knotty; confused.

ବିସଙ୍ଗତ—ଧା. ବିଣ (ବି+ସଙ୍ଗତ)—ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଅମେଳ— Bisaṅgata Incongruous; ill-fitted;unharmonious.

ବିସଜ—ସଂ. ବି—(ବିସ=ମୃଣାଳ + ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା + କର୍ତ୍ତୁ. ଅ)— Bisaja ପଦ୍ମ (ହି. ଶ)—Lotus.

ବିସଦୃଶ—ଧା. ବିଣ—(ବି+ସଦୃଶ)—୧ । ବିପରୀତ—1. Opposite. Bisadṛuśa ୨ । ବିରୂଦ୍ଧ—2. Opposed. ୩ । ଅସମଞ୍ଜସ— 3. Unequal. ୪ । ଅଦ୍ଭୁତ—4. Wonderful.

ବିସନାଭି—ଧା, ବି—(ବିସ=ମୃଣାଳ+ନାଭି)—୧ । ପଦ୍ମିନୀ; ପଦ୍ମ Bisanābhi ସମୂହ—1. A collection of lotus. ୨ । ପଦ୍ମ ଗୁଳ୍ମ—2. The lotus plant (Apte).

ବିସ ନାଳ—ସଂ.ବି-(ବିସ+ନାଳ)—ମୃଣାଳ—The stalk of lotus. Bisa nāla [ଦ୍ର—ବିଶେଷେ ବିସନାଳ, ବଙ୍ଗିଜଣି ପୃଥୁଳ, ଆଉ କାହିଁଛି ସେହ ବାଢ଼ାକୁ ଗୋ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ବିସନ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ,ବ୍ୟସନୀ)—୧ । ବ୍ୟସନାସକ୍ତ—1. Addicted Bisani to evil acts; dissolute. ୨ । ବେଶଭୂଷା ପ୍ରିୟ— ଇୟାର; **ବିସନୀ** 2. Foppish; fond of gorgeous dress. **ଆଶନା** ଦେ. ବି—୧ । ଜାର; ଉପପତି; ଇୟାର— 1. Paramour. ୨ । ବେଶ୍ୟାର ରକ୍ଷିତ ପୁରୁଷ— 2. Paramour or retained lover of a prostitute. ୩ । ବ୍ୟସନାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A dissolute person; ୪ । ସଉକି ଲୋକ—4. Beau; a fop.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିସନ୍ନପଣ—ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ୟସନାସକ୍ତି—1. Dissoluteness.
Bisanipaṇa ୨ । ସଉକ ପଣିଆ—2. Foppery.
ଆଶନାଇ [ବିସନ୍ନ ପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବିସନ ପୂରା(ରେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କି.—ଗୃହସ୍ଥକୁ ଜାରପତ୍ନୀକୁ ଅଣିବା—
Bisani pūrā(re)ibā To entertain a paramour or
ବାଡୀତେ ଇୟାର ଭରତି କରା lover in one's house (said
ଯାର ବୁଲାନା of a woman of loose character).

ବିସନ୍ଧି—ସ. ବି—ରଚନା ଦୋଷ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ରଚନାରେ ସନ୍ଧି ବା
Bisandhi ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ସନ୍ଧି ଥାଏ, କିମ୍ବା ପଦମାନଙ୍କରେ ସନ୍ଧି ନଥାଏ—
Bad or disagreeable euphony or absence
of Sandhi, regarded as a fault in com-
position. ଦେ. ବି—ବିକନ୍ଦି (ଦେଶ)—Bikandi
(See)

ବିସନ୍ଧିକ—ସ. ବି—ଯେଉଁ ପଦର ସନ୍ଧି ସାଧ୍ୟତ ହୋଇ ନ ପାରେ (ବ୍ୟ.
Bisandhika ଶ)—Word which is incapable of
undergoing Sandhi.

ବିସବଟା—ସ. ତ. (ବିସ+ବଟ୍+ଅ)—ପଦ୍ମନାଳବହୁଳ ସ୍ଥାନ—
Bisaatbī A place abounding in lotus fibres
(Apte).

ବିସମ କଟକ—ଦେ. ବି—ବିଶାଖାପଟ୍ଟଣା ମାଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ଜୟପୁର
Bisama kaṭaka ରାଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଜମିଦାରୀ—Name of
an estate in the Jeypore agency of
Vizag.

ବିସମ୍ମତି—ଦେ. ବି—ଅସମ୍ମତି—Want of consent; disagree-
Bisammati ment. (ବ୍ୟ—ବିସମ୍ମତି ସମ୍ମତି ବି ବସ୍ତୁ ନ ଜାଣିଲେ
—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବିଳାସ ।)

ବିସର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଆଇଁଷ—
Bisar Fish or meat.

ବିସର—ସ. ବି. (ବି+ସୃ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ସମୂହ; ଦଳ-
Bisara 1. Collection; crowd; multitude. ୨ । (ବି+
ସୃ ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ. ଅ) ବିସ୍ତାର—2. Expansion;
ବିସରନ spreading; extending. (ବ୍ୟ—ମସୂଣ ଶିଙ୍ଗମସୃ
ବସରନା ମଞ୍ଜଘ୍ନ ବିସର ସୁଷମାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଗୋତ୍ସଚତ୍ତ୍ର ମ
ଗୀତ ।) ୩ । ସଞ୍ଚାର—3. Movement. ୪ । ଗଦା;ରାଶି
4. Heap(Apte). ଦେ. ବି. (ସ. ବିସ୍ମରଣ)—ବିସ୍ମରଣ;
ପାସୋର; ପାସୋରିବା—Forgetting.
ବିସୋର
ବିସୋରଣ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବିସରଣ—ସ. ବି. (ବି+ସୃ ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିସ୍ତାର—
Bisaraṇa 1. Extension. ୨ । ପ୍ରବାହ—2. Flow.
୩ । ଘଟଣାର ସ୍ରୋତ—3. The trend of events.
ବିସରନ ୪ । ଉତ୍ପତ୍ତି—4. Production. ଦେ. ବି. (ସ. ବିସ୍ମରଣ
ବିସରନ ଗ୍ରା. ବିସ୍ପରଣ) ବିସ୍ମରଣ—Forgetting.

ବିସରିବା—ଦେ. କି. (ସ. ବିସ୍ମରଣ)—୧ । ପାସୋର ପକାଇବା; ବିସ୍ମୃତ
Bisaribā ହେବା—1. To forget. (ବ୍ୟ—ବିଦ୍ୟାସୁସେ
ବିସରା ଶସ୍ୟଭକ୍ଷାସକୁ ନ ବିସରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବିଳାସ ।)
ବସରନା ୨ । ବିନଷ୍ଟ ହେବା—2. To be lost or spoiled.
ବିସର ପକା(ଦେ)ଇବା
ବିସର ଦେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ନିଃଶେଷ ହେବା—
2. To be emptied.
[ବିସର୍ଗ(ରେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ]

ବିସର୍ଗ—ସ. ବି. (ବି+ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—
Bisarga ୧ । ବିସର୍ଜନ; ତ୍ୟାଗ—1. Abandonment.
୨ । ମଳୋତ୍ସର୍ଗ; ମଳ ତ୍ୟାଗ—2. Discharge or
evacuation of the bowels. ୩ । ବିଯୋଗ—
3. Separation. ୪ । ମୋକ୍ଷ—4. Emancip-
ation. ୫ । ଦାନ—5. Giving away;
donation. ୬ । ଦୀପ୍ତି—6. Splendour;
light. ୭ । ପ୍ରେରଣ—7. Sending forth. ୮ ।
ଦେହରୁ ଝାଡ଼ିବା; ଜଳ ଦେହରୁ ଖସାଇବା—8. Shed-
ding; dropping; emitting (Apte). ୯ ।
ଅଳାଡ଼ିବା—9. Pouring down (Apte) ୧୦ ।
ପ୍ରସ୍ଥାନ—10. Departure. ୧୧ । (ବି+ସୃଜ ଧାତୁ+
କର୍ମ. ଅ)—ଦକ୍ଷିଣାୟନ—11. The sun's course
towards the south of the equator. ୧୨ ।
(+କର୍ମ.ଅ)ତ୍ୟକ୍ତ ବସ୍ତୁ—12. Abandoned thing.
୧୩ । ଦତ୍ତ ବସ୍ତୁ—13. A gift. ୧୪ । ଦ୍ୱିବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ-
ବିଶେଷ; ଏହାର ଆକୃତି '8'—14. A letter indi-
cated by two points, one over the other,
indicating the hard aspirate 'h'. ୧୫ ।
(+କରଣ. ଅ) ଲିଙ୍ଗ; ମେଢ୍ର—15. The penis
(Apte). ୧୬ । (+ଭାବ. ଅ) ସୃଷ୍ଟି; ସର୍ଜନ—
16. Creation. ୧୭ । (+କର୍ମ. ଅ) ସୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱ —
17. Created things. (ବ୍ୟ—ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ
ପୁଣ, ପୁରୁଷ ସଂଯୋଗ ଭାଗେଣ । ଏହାଙ୍କ କାସନାର ଅଙ୍ଗ,
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ପଦାର୍ଥ । କୀଟ ଆଦ ଶୂର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଏମାନେ
ବିସର୍ଗ ବୋଲ୍ଯନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିସର୍ଜକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବି+ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+
Bisarjaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ତ୍ୟାଗକାରୀ—1. Abandon-
(ବିସର୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ing. ୨ । ସୃଷ୍ଟିକାରୀ—2. Creating. ୩ ।
ଦାନକାରୀ—3. Giving away. ୪ । ଉତ୍ସର୍ଗକାରୀ—
4. Discharging; shedding; emitting. ୫ ।
ପ୍ରେରକ—5. Sending.

ବିସର୍ଜନ—ସ. ବି.—(ବି+ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—
Bisarjana ୧ । ପରିତ୍ୟାଗ-1. Abandoning. ୨ । ଦାନ—
2. Giving; donation. ୩ । ନିକ୍ଷେପଣ—3. Throw-
ing. ୪ । ପ୍ରେରଣ—4. Sending. ୫ । ପୂଜା ଶେଷରେ
ପ୍ରତିମାଦିକୁ ଜଳସାତ୍ କରିବା—5. Consignment
of an image to water after its worship is

Digitized by srujanika@gmail.com

over. ୬ । ପୂଜାଶେଷରେ ପୂଜାସ୍ଥାନରୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ବାହୁଡଯିବାପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା (ବିସର୍ଗତ-ଆବାହନ)— 6. The ritual of asking a Deity (invited to attend a particular function or worship) to go back after accepting the homage rendered. ୭ । ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗାର୍ଥ ଜଳରେ ବା ଅଗ୍ନିରେ ଆତ୍ମୀୟ ଶସ୍ତ୍ରରୁ ଅର୍ପଣ; ଆତ୍ମ—7 Consigning one' body into water or fire; self-immolation. ୮ । ପ୍ରସ୍ଥାନ—8. Departure. ୯ । ସମାପ୍ତି; ଅନ୍ତ (ହ. ଶ)— 9. Completion; finis. ୧୦ । ବରଖାସ୍ତି; କାର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ—10. Dismissal.

ବିସର୍ଜନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି-୧ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା— Bisarjana karibā 1. To abandon; to relinquish. (ବିସର୍ଜନ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା— ବିସର୍ଜନ କରା 2. To throw away. ୩ । ଦାନ ଦେବା—3. **विसर्जन करना** To give away. ୪ । ପୂଜାନ୍ତେ ପ୍ରତିମାକୁ ଜଳରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବା—4. To consign an image to water after its worship is over. ୫ । ପ୍ରାଣକୁ ଅଗ୍ନି ଦେବା—5. To consign onee's body unto fire or water.

ବିସର୍ଜନ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସ. ବ– (ବିସର୍ଜନ + ଶ୍ରାଦ୍ଧ)—ମୃତାଦ୍ଦର ଏକାଦଶ Bisarjana śrāddha ଦିନ ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଉ ଶେଷ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—The final obsequal Śrāddha performed on the 11th day of a person's death.

ବିସର୍ଜନୀୟ—ସ. ବଣ—(ବି + ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ମ. Bisarjanīya ଅନୀୟ)—ତ୍ୟାଜ୍ୟ—To be abandoned.

ସ. ବ—ବିସର୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣ; 'ଃ'—The letter Bisarga.

ବିସର୍ଜିତ—ସ. ବଣ (ବି + ସୃଜ୍ ଧାତୁ ଣିତ + ତ) ୧ । ତ୍ୟକ୍ତ—1. Abandoned. ୨ । ମୁକ୍ତ—2. Liberated. [ଉ—ବରଣଶ୍ଳାସ୍ୟନ ବୋଇଲେ ଧରଣୀ ସ୍ଥ, ସ୍ୱତ ବନ୍ଧନରୁ ଦୋଇଣ ବିସର୍ଜିତ । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ବନ ।] ୩ । ପ୍ରଦତ୍ତ— 2. Given away. ୪ । ପ୍ରେରିତ—4. Sent; despatched.

ବିସର୍ଜିବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ବି + ସୃଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବିସର୍ଜନ କରିବା; Bisarjibā ଅଳାଇବା—1. To send forth; to rain; to ବିସର୍ଜା pour out. [ଉ-ନଭାରୁ ଦାବାନଳ ବିସର୍ଜିବାର । ସ୍ୱଧାନାଥ. **विसरजना** ମେଘଦୂତ ।] ୨ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To abandon; to leave. [ଉ—ବିସର୍ଜି ଆସିଲେ ଦୁଃଖେ ଗଢ଼ନ କାନ୍ଦାରେ । ନଳକୁଶୋର. ସୀତାବନବାସ ।]

ବିସର୍ପ— ସ. ବ (ବି + ସୃପ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + ଘଞ୍ ଅ. Bisarpa) ୧ । ଗମନ—1. Going; moving to and fro ୨ । ବିସ୍ତୃତ ହେବା; ପ୍ରସରଣ; ବ୍ୟାପ୍ତି—2. Spreading; circulation; diffusion. ୩ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଏକପ୍ରକାର ଜ୍ୱର ସହିତ ଦେହଯାକ ଫଲିବା ରୋଗ—3. Simultaneous eruption of boils on the body accompanied with fever. ୪ । ଫୋଟକ ଓ ବ୍ରଣାଦିର ଉତ୍ପେକ; ଘାଆ ଓ ବ୍ରଣଆଦି ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ପାଚିବା ଓ ଫୁଲିବା—4. The swelling and ripening of sores and boils. ୫ । ଶୁଖିଲା କୁଣ୍ଡିଆ—5. Dry spreading itch (Apte) ୬ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଫଳ An unexpected or unwished for consequence of an act (Apte). ୭ । ସାପକଙ୍କାଳି (ଦେଖ)—7. Sāpakaṅkāḷi (See)

ବିସର୍ପଣ—ସ. ବ (ବି + ସୃପ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + ଭାବ ଅନ)— Bisarpaṇa ବିସର୍ପ ୧, ୨, ୪, (ଦେଖ)—Bisarpa. 1, 2 and 4 (See)

ବିସର୍ପି—ସ. ବ (ବି + ସୃପ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ବିସର୍ପ ୩, ୪, ୫, ୬ Bisarpi (ଦେଖ)—Bisarpa 3, 4, 5, 6 (See) (ବିସର୍ପିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିସର୍ପିତ—ସ. ବଣ (ବି + ସୃପ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ=ସର୍ପି ଧାତୁ + କର୍ମ ତ) Bisarpita —ଗଡ଼ାଯାଇ ବିସ୍ତାରିତ—Spread or duffused on all sides.

ବିସର୍ପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବିସର୍ପ)—(ବଥ, ଘାଆଆଦି) ଦେହରେ Bisarpibā ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ପାଚି ଫୁଲିବା—To spread and ବିସାନ୍ supporate and swell (said of sores **विसाना; शनिहोना** and boils). (ବିସରପିବା, ବିସିରପିବା, ବିସିରପିଥିବା, ବିସିର୍ପିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିସର୍ପୀ—ସ. ବଣ (ବିସର୍ପିନ୍; ବି + ସୃପ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + Bisarpī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବିସର୍ପଣଶୀଳ— (ବିସର୍ପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —1. Having a tendency to spread. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଗମନ ଶୀଳ—2. Moving about.

ବିସଳ—ସ. ବ (ବି=ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ+ସଳ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+ଅ)— Bisaḷa ୧ । ନବ ପଲ୍ଲବ; କଅଁଳ କୁଆଁ—1. A young shoot; sprout. ୨ । କଢ଼—2. Bud (Apte).

ବିସାର–ସ. ବ (ବି + ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା; ବିସ୍ତୃତ ହେବା + Bisāra ଭାବ. ଅ)— ୧ । ବିସ୍ତାର—1. Diffusion; spreading out; expansion. ୨ । ପ୍ରବାହ— 2. Current; flow. ୩ । ଉତ୍ପତ୍ତି—3. Production. ୪ । (ବି + ସୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମତ୍ସ୍ୟ— 4. Fish. ୫ । କାଠ—5. Wood; timber.

ବିସାର ମହାନ୍ତି—ଦେ. ବ (ନାମ) କଳାଯାଦ୍ଦାଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱୟକୁ Bisāra mahānti ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଅଗ୍ନିସାତ୍ କରିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବସ୍ତ୍ରାଂଶ (ନାଉ)କୁ ଅଗ୍ନିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ସେହି ଅସି ଭୁଜଙ୍ଗ ରାଜାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିବା ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ତ। (ସେହି ନାଉ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ରହିଅଛି)—Name of an Oriya who saved the essental portion (navel) of the image of Lord Jagannātha of Puri when Kalā-pāhārda consigned it to the flames on the bank of the Ganges.

ବସାରତ—ଫ. ବିଣ.—(ବ + ସୃ ଧାତୁ ଶିତ + କର୍ମ. ତ)—ବିସ୍ତାରିତ—Bisārita Spread; diffused.

ବସାରୀ—ଫ. ବିଣ.—(ବସାରନ୍; ବ + ସୃ ଧାତୁ=କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ)—Bisārī ୧ । ବିସ୍ତୃତଶୀଳ—1. Spreading. ୨ । ଗମନ-(ବସାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୀଳ—2. Roving; moving. ଫ ବି. ମତ୍ସ୍ୟ—Fish.

ବସିଦ୍ଧ—ଦେ. ବିଣ.—(ଫ. ବ + ସିଦ୍ଧ)—ବ୍ୟାଘାତଯୁକ୍ତ; ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—Bisiddha Obstructed; hindered. [ଉ—ବିଶୁଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧ ବନେ ମୂଳ ଯାଗ, ବସିଦ୍ଧ କରଣେ ଗ୍ରାସସବର୍ଗ। ଭଜ. ବୈଦେଘ୍ଗୀଶବିଳାସ ।]

ବସିନୀ—ଫ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବସ=ମୃଣାଳ + ଅଚ୍ଛଅର୍ଥେ ଇନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍ଗୀ)—Bisinī ୧ । ପଦ୍ମିନୀ; ମୃଣାଳଯୁକ୍ତ—1. A lotus with the stalk. ୨ । ସୁନ୍ଦରୀ କ୍ଷୀଣଦେହା ସ୍ତ୍ରୀ—A beautiful and slender-bodied lady. ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ. ସଂ —ବିସନ (ଦେଶ)—Bisani (See) [ଉ—ମିଶ ଘସି ଥିବା ବସିନୀ ଯେସନ, କରୁଥାଏ ଦନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣ । ଗ୍ରାମ୍ୟନାଥ. ଦରବାର ।]

ବସି ଫୋ(ଫୁ)ଟ(ଟୁ)କା—ଦେ. ବ.—(ଫ. ବଫୋଟକ)—ବିସ୍ଫୋଟକ (ଦେଶ)—Bisi pho(phu)ṭa(ṭu) kā Bisphoṭaka (See). (ବସିଫୋଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସୁଖ(କ)—ଦେ. ବ.—(ଫ. ବ=ବିଗତ + ସୁଖ)—୧ । ଦୁଃଖ; ସୁଖର ଅଭାବ—Bisukha(ka) 1. Want of happiness; misery. ବିସୁଖ **bisukha** [ଉ—ଯେଣ୍ଡି ଦନ ମୋର ବିସୁଖରେ ପଡ଼ି ବିସୁଖ ହୁଅଇ ଯେତେ, କାନା କୋଯରର ଭାଯ ଜଗଲେଟହିଁ ଶରଧା ଲାଗଇ ମୋତେ। ଘନକୃଷ୍ଣ. ଗୁଣ-ସାଗର ।] ୨ । ଅସୁସ୍ଥତା; ରୋଗ—2. Illness. ଦେ. ବିଣ.—ରୁଗ୍ଣ; ଅସୁସ୍ଥ (ଶବ୍ଦର)—Sick; ill.

ବସୁଲି ପାତକ—ଦେ. ବ.—(ଫ. ବିଷଦାନ + ପାତକ)—ପାପବିଶେଷ; Bisuli pātaka ବିଷଦାନଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା ଜନିତ ପାପ—Sin due to killing by poisoning. [ଉ—ମାଡ଼ ଯେ ବିରଣ ଦୋଷ ହୁଦ ଭାଗେ ନାଶେ, ବିରମାଳେ ବିସୁଲ-ପାତକ ଯେ ବିନାଶେ । ଗ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ବସୁଲପାତ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ବିସଲପାତ (ଦେଶ)—Bisulipāti Bishaulapāti (See). (ବିସୁଲପାତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସୂଚକା—ଫ. ବି.—(ବ + ସୂଚ ଧାତୁ=ଖଲତା କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Bisūchikā ୧ । ଓଳାଉଠା ରୋଗ; ଝାଡ଼ ବାନ୍ତି (ବିସୂଚ[ଚି]—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୋଗ; ଦଇଜା—1. Cholera. [ଉ—ଆୟୁର୍ବେଦାନୁସାରେ ଏହା ଆଧୁନିକ କଲେରା ରୋଗ ନୁହେଁ; ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗୀର ବାୟୁ ପ୍ରକୁପିତ ହେଲେ ସୂଚିକା ବେଦନାବତ୍ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ବେଦନା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ସେଥ ଦରଜ ହୁଏ, ଖୁବ ଝାଡ଼ା ହୁଏ, ଶୋଷ ଓ ଜଳା ଘୋଡ଼ା, ଭ୍ରମ, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଓ କମ୍ପ, ଢାଇ, ଦୁର୍ବଳତା, ମୂତ୍ରରୋଧ, ନାଡ଼ୀକ୍ଷୀଣତା ହୁଏ; ଆଖି ପଶିଯାଏ, ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଧାଣ୍ଡର ହୁଏ, ସ୍ୱର କ୍ଷୀଣ ହୁଏ । ଏହାହିଁ ବିସୂଚିକା ରୋଗ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ କୃମି ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାରୁ କଲେରା ରୋଗ ଜନ୍ମେ ।]

ବସୂରତ—ଫ. ବି.—(ବ+ସୂର ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bisūrita ୧ । ଅନୁତାପ; ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ—1. Repentance (ବିସୂରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦୁଃଖ—2. Sorrow; grief.

ବସୂରିତା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବିସୂରତ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ —ଜ୍ୱର—Bisurita Fiver.

ବସୃତ—ଫ. ବିଣ—(ବ + ସୃ ଧାତୁ = ସିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଓ କର୍ମ. ତ)—୧ । Bisṛuta ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ—1. Transferred. । ବିସ୍ତୃତ; ପ୍ରସାରିତ; ବ୍ୟାପ୍ତ—2. Spread; diffused. ୩ । ୩ । କଥିତ—3. Spoken; uttered.

ବସୃତ୍ୱର—ଫ. ବିଣ.—(ବ+ସୃ ଧାତୁ=ସିବା, ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବର) Bisṛutwara ବ୍ୟାପନଶୀଳ; ବିସ୍ତାରୀ—Spreading; having a tendency to expand. (ବିସ୍ତର, ବିସ୍ତାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସୃଷ୍ଟ—ଫ. ବିଣ.—(ବ+ସୃଜ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ତ୍ୟକ୍ତ—Bisrushṭa 1. Abandoned; quitted. ୨ । ନିକ୍ଷିପ୍ତ—2. Thrown; emitted; hurled; sent forth; ejected. ୩ । ପ୍ରେରିତ—3. Sent; despatched. ୪ । ଦତ୍ତ—4. Given away; granted (Apte). ୫ । ତ୍ୟାଜିତ—5; Shed; cast. ୬ । ଛଡ଼ା ସିବା—6. Let go; discharged (Apte). ୭ । ଅପ-ସାରିତ—7. Expelled; removed (Apte).

ବସୃଷ୍ଟି—ଫ. ବିଣ—(ବ+ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ ଭାବ. ତ)—୧ । ବିସର୍ଜନ; Bisṛushṭi ତ୍ୟାଗ—1. Abandonmet. ୨ । ଦାନ—2. Gift. ୩ । ନିକ୍ଷେପ—3. Emitting; hurling. ୪ । ପ୍ରେରଣ—4. Sending forth.

ବସୋର—ଦେ. ବ—(ଫ. ବିସ୍ମରଣ)—ବିସ୍ମରଣ—Forgetting. Bisora ବିଣ—ବିସ୍ମୃତ—Forgotten. (ଉ—ବାଲ୍ୟେ ଜଗତ୍ତା ବିସରନ ରତନା କୋଦ୍ଦେ ବିସୋର । ଭଜ. ବୈଦେଘ୍ଗୀଶବିଳାସ ।) **ବିସରନା; ବିସାରନା** (ବିସୋରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବସୋରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଫ. ବ + ସୃ ଧାତୁ)—ପାସୋରିବା—Bisoriba To forget. (ଉ—ଏହା ନ ବିସୋର, ରଖିବ ବିସରା . ଶିଶୁକୁ ଜନ୍ମ ଦେହ ଆବରଣେ । ଗ୍ରାମ୍ୟନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) **ବିସରନା** (ବିସୋର ସିବା [ପକାଇବା, ଦେବା]—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍କା—ଦେ. ବ୍—(ସଂ. ବସ୍କସୃଣୀ—ତରୁସ୍ତନ୍ୟା ଗୌ; ବଶୁଷ୍କତା)—ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈଠାରୁ କାଲକ୍ରମେ ଦୁଧର ପରମାଣ କମି ଯିବା ବା ଶୁଖିଯିବା—The drying up of milk in a milch cow, when her calf grows up.

ବସ୍କା(ସ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । (ବସ୍କିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—Biskā(ske)ibā ମନ୍ତ୍ର ଔଷଧ ଆଦି ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଦୁଗ୍ଧବତୀ ଦୁଧଶୁଖିଯେ ଦେଓୟା ଗାଈର ଦୁଗ୍ଧ ଉଣା କରାଇବା—To cause a cow to run dry by appliance of charms. ୨ । ବସ୍କିବା (ଦେଖ)—2. Biskibā (See)

ବସ୍କିବା—ଦେ. କି—(ସ. ବଶୀର; ବଶୁଷ୍କ)—(ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈ) Biskibā ଉଣା କର ଦୁଧ ଦେବା—To run dry (said of a cow). ଦୁଧ ବନ୍ଦକରା **ବିସୁରନା**

ବସ୍କିର—ସ. ବ—(ବ+କୃ ଧାତୁ=ଉଚ୍ଚେସ କରବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ସ୍ Biskira ଆଗମ)—ପକ୍ଷୀ—Bird (ଉ—ବାଜ ନାମୁଁ; ବସ୍କିରେ ଜାଣି ମିଳତା କର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।)

ବସ୍ତ—ସ. ବ—(ବସ୍ ଧାତୁ=ଖେସଣ କରବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । Bista ମୋହର; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା—1. A gold mohar or coin. ୨ । ଏକ ଭରି ସୁନା—2. One tola of gold. ୩ । ଏକତୋଲା ଓଜନ—3. The weight of one Tolā.

ବସ୍ତର—ସ. ବ—(ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବସ୍ତାର କରବା; ଆଚ୍ଛାଦନ Bistara କରବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ; ପ୍ରଚୁରତା—1. Abundance. ୨ । ସମୂହ—2. Collection; multitude. ୩ । ଅନୁରାଗ; ପ୍ରଣୟ—3. Attachment; love ୪ । ଆସନ—4. A seat. ୫ । ବାକ୍‌ପ୍ରପଞ୍ଚ—5 Verbosity. ୬ । ବଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନ—6. Profuse description. ୭ । ସଂଖ୍ୟା—7 Number. ୮ । ଶଯ୍ୟା—8. Bed. ୯ । (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ବସ୍ତାର—9. Expansion.

ବିସ୍ତର ବି. କି. ବଶ—୧ । ବହୁତ; ଅନେକ—1. Much; greatly. (ଉ—ପାଟେ ପାଦପ ପର୍ଣ୍ଣ ଛତ୍ରେ ବସ୍ତର—ପ୍ରଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) ବେ. ବଶ—ବେଶି—

ବିସ୍ତର Great. ୩ । ଅତ୍ୟଧିକ; ବେଜାସ୍—3. Excessive.

ବିସ୍ତାର ବ—ଆଧିକ୍ୟନ—Excess. (ଉ—ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜାଇବ, ଶ ବେ ବସ୍ତର ନ କରବା ।ଜଗନ୍ନାଥ.)

ବସ୍ତରଣ—ସ. ବ—(ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ବସ୍ତାରକରଣ— Bistaraṇa Spreading.

ବସ୍ତରଶଃ—ସ. କି ବଶ—(ବସ୍ତର+ଶସ୍)—ବସ୍ତାରତରୂପେ; ବିସ୍ତୃତ Bistaraśaḥ ରୂପେ—In detail.

ବସ୍ତର୍ତ୍ତ—ଦେ. ବ—(ସ. ବସ୍ତର; ପା. ବସ୍ତରକ୍)—ବସ୍ତୃତା; ଶଯ୍ୟା— Bistarā Bed; bedding.

ବିଛାନା **ବିସ୍ତରା**

ବସ୍ତାର—ସ. ବ. (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବସ୍ତାର କରବା+ଭାବ. ଅ)—Bistāra ୧ । ବ୍ୟାପ୍ତି; ବିସ୍ତୃତ—1. Expanse. ୨ । ବଶାଳତା-(ବଶ—ବିସ୍ତୃତ) 2. Greatness; extent. ୩ । ବିସ୍ତୃତ ବବରଣ —3. Detailed description. ୪ । ବୃତ୍ତର ବ୍ୟାସ-4. Diameter. ୫ । ଓସାର; ଚଉଡ଼ା—5. Width; breadth. ୬ । (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ) ସମାସ ବାକ୍ୟ—6. A compound word. ୭ । (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବୃକ୍ଷର; ଶାଖା—7. Branch. ୮ । ଗୁଚ୍ଛ; ଗୋଣ୍ଡ—8. Bunch; bundle. ୯ । ଶିବ (ହି. ଶ)—9 Śiba. ୧୦ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—10. Bishṇu, ଦେ. ବଶ—୧ । ବିସ୍ତୃତ; ବଶାଳ; ବଡ଼—1. Extensive; great. (ଉ—ଏ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ କେଉଁ ଦ୍ୱିଜ-ମାନେ, ବସ୍ତାର କର ଧର ଅଛନ୍ତୁ ଯେ ମନେ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମହାତ୍ମାଚରିତ. ଆଦ ।) ୨ । ଖ୍ୟାତ; ପ୍ରକାଶିତ—2. Published. (ଉ—ବଧୂର ବଧୂର ଲୀଳା ଦେଖାଇବ ବସ୍ତାର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।)

ବସ୍ତାରକ—ସ. ବଶ.ପୁଂ (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବସ୍ତାର କରବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—Bistāraka ୧ । ଯେ ବସ୍ତାର କରେ—1. Spreading. ୨ । (ବସ୍ତାରବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଶେଷ ରୂପେ ପ୍ରକାଶକ—2. Publishing widely. ଦେ. ବ. (ସ. ବୃବ୍ଦାରକ)—ବୃବ୍ଦାରକ (ଦେଖ)—Bṛuddhadāraka (See) ଦେ. ବଶ—ବିସ୍ତୃତ—Spread. (ଉ—ବସ୍ତାରକ ସୁମନସ-ପବନ୍ତ ଆନ୍ଦୁର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ)

ବସ୍ତାର କରବା—ଦେ. କି. (ସ. ବସ୍ତାର)—୧ । ମେଲ ଦେବା; Bistāra karibā ମେଲାଇବା—2. To spread ୨ । ବିସ୍ତାର କରା ବସ୍ତ୍ର ଦେବା—2. To scatter; to strew. ୩ । **ବିସ୍ତାର କରନା** ଖୋଲ ଦେବା—3. To open up. ୪ । ଚଉଡ଼ା କରବା—4. To widen. ୫ । ଚାରିଆଡ଼େ ବିସ୍ତୃତ ଦେବା—5. To spread on all sides. ୬ । ବଢ଼ାଇବା—6. To enlarge. ୭ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—7. To increase. ୮ । ଅଗ୍ରସର ହେବା—8. To advance. ୯ । ଖେଦ ଯିବା; ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବା—

9. To be diffused or seattered.

ବସ୍ତାରିତ—ସ. ବଶ. (ବସ୍ତାର+ଫଳାତ ଅର୍ଥେ ଇତ; ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ Bistārita ଣିତ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରସାରିତ—1. Expanded; spread. ୨ । ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ; ବର୍ଦ୍ଧିତ—2. Increased. ୩ । ବିସ୍ତୃତ ବବରଣ ଯୁକ୍ତ—3. Detailed. ୪ । ବିଚ୍ଛ ହୋଇ ଯାଇଥିବା—4. Scattered; ୫ । ବ୍ୟାପ୍ତ—5. Diffused.

ବସ୍ତାରିବା—ସ. ବ. (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବସ୍ତାର)—୧ । ବିସ୍ତୃତ କରବା; Bistāribā ପ୍ରସାରିବା—1. To spread out. ୨ । ମେଲାଇବା-ବିସ୍ତାରା 2. To open. (ଉ—ବସ୍ତାରଣ ବାତାସୂନ, ଦତ୍ତ **ବିସ୍ତାରନା** ଜସୂନ ଶବ୍ଦନ, ତେଜଣ ଅସୂନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହୁ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ) ୩ । ବଢ଼ାଇବା—3. To extend.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଉ—ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ଶତ୍ରୁ ଜାଉର ଲଉ ସଦାଯୁଦ୍ଧା, ବସ୍ତାରଲ୍ଲ ସ୍ୱଭାବ, ଜଣିଲ୍ଲ ସେ ବନ୍ଧୁ ଗୁଜ୍ୟ ବାନ୍ଧୁବଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଜ୍ରମାବଉ୍ୟ ।) ୪ । ବଖ୍ଖଇବା—4. To spread out. ୫ । ବଶଦ ବବରଣ ଦେବା—5. To describe in detail. (ଉ—ବସ୍ତାର କଦ୍ଦ ମୋତେ ଋଷି କୁଲବର । କୃଷ୍ଣବିଜୟ. ମହାଭାରତ ସଭା)

ବସ୍ତାର୍ଯ୍ୟ—ବି.ବଣ,(ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବସ୍ତୃତ ଯୋଗ୍ୟ—Bistārjya 1. Fit to be spread. ୨ । ବସ୍ତାରତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ଯୋଗ୍ୟ - 2 Deserving to be described in detail.

ବସ୍ତାର୍ଯ୍ୟତା—ବି. ବ. (ବଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣ Bistārjyatā ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସ୍ଥାନରେ ବସ୍ତୃତ ହୁଏ—(science) Elasticity or expansion of matter.

ବସ୍ତାରି—ବି. ବଣ. ପୁଂ. (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବସ୍ତୃତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; Bistārī ୟମା. ୧ବ)—୧ । ସ୍ୱବସ୍ତୃତ; ବଡ଼; ପ୍ରକାଣ୍ଡ—(ବସ୍ତାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Extensive; large; great; mighty. ୨ । ଯେ ବସ୍ତାର କରେ—2 Spreading.

ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—ବି. ବଣ. (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bistīrṇṇa ୧ । ବସ୍ତୃତ—1. Spread out. ୨ । ପ୍ରଶସ୍ତ—(ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Wide. ୩ । ବହୁଦୂର ବସ୍ତୃତ—3. Extensive. (ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣତା—ବ) ୪ । ବଶାଳ—4. Huge; vast. ୫ । ବ୍ୟାପ୍ତ—5. Diffused. ୬ । ଗୃହଆଡ଼େ ଖେଳଆ ଦୋବଥିବା—6. Strewn; scattered

ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଣ୍ଣ—ବି. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ+ପର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ମାଳକ; Bistīrṇṇa parṇṇa ମାଣ ସାରୁ ଗଛ—1. Arum Indica. ୨ । କଦଳୀ (ଗଛ)—2. Plantain (tree).

ବସ୍ତୃତ—ବି. ବଣ. (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବସ୍ତାର କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Bistṛuta ୧ । ପ୍ରସାରିତ—1. Extended; spread. ୨ । ବଶାଳ; ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—2. Vast. ୩ । ବ୍ୟାପ୍ତ—3. Diffused. ୪ । ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା—4. Long and broad.

ବସ୍ତୃତ ମୁଖ—ବି. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବସ୍ତୃତ+ମୁଖ)—୧ । ଚଉଡ଼ା-Bistṛuta mukha ମୁହାଁ—1. Wide-mouthed. ୨ । ପ.ବ (ବସ୍ତୃତ ମୁଖା, ବସ୍ତୃତାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆଁ କରିଥିବା—2. With the (ବସ୍ତୃତାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ) mouth wide agape.

ବସ୍ତୃତି—ବି. ବ. (ବ+ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବସ୍ତାର କରିବା+ସ୍ତ୍ରୀ. ତ)—Bistṛuti ୧ । ବ୍ୟାପ୍ତି—1. Spreading; diffusion. ୨ । ବସ୍ତାର କରଣ—2. Expansion; amplification. ୩ । ବସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା—3 Ditailed description. ୪ । ବୃତ୍ତର ବ୍ୟାସ—4, Diameter. ୫ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ପ୍ରସ୍ଥ ଓ ବେଧର ପରିମାଣ—5, The length, breadth and thickness of a thing.

ବସ୍ପଷ୍ଟ—ବି. ବଣ. (ବ+ସ୍ପଷ୍ଟ)—୧ । ବ୍ୟକ୍ତ—1. Manifest. Bispashta ୨ । ସ୍ପଷ୍ଟ; ସୁସ୍ପଷ୍ଟ—2. Clear; apparent. ୩ । ପ୍ରକାଶିତ—3. Expressed.

ବସ୍ଫା(ଫ୍ଟା)ର—ବି. ବ. (ବ+ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ=ପ୍ରକାଶିତ ହେବା; ଚଞ୍ଚଳ Bisphā(shphā)ra ହେବା+ଘ୍ରବ. ଅ, ବା ବ+ଫାର ଧାତୁ= ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+ଘ୍ରବ. ର; ନଯାଚନ)—୧ । କମ୍ପ; ସ୍ପନ୍ଦନ—1. Quivering; oscillation. ୨ । ଧନୁର ଟଙ୍କାର ଧ୍ୱନି—2, The twanging sound of a bow. ୩ । ବସ୍ତାର—3. Extension. ୪ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି—4. Stimulation; shining. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଧନୁର୍ଗୁଣ—5. Bowstring. ୬ । ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡର ଜ୍ୟା—6, The chord of an arc.

ବସ୍ଫା(ସ୍ଫା)ରିତ—ବି. ବଣ (ବ+ସ୍ଫାର ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା ଇତ୍ୟାଦି Bisphā(shphā)rita +କର୍ମ. ତ)—୧ । କମ୍ପିତ—1. Trembling. ୨ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—2. Stimulated. ୩ । ବସ୍ତାରିତ—3. Spread; expanded. ୪ । ପ୍ରକାଶିତ—4. Revealed; manifested. ୫ । ଟଙ୍କାରିତ—5. Twanged. ୬ । ଧ୍ୱନିତ—6. Sounded; resounding.

ବସ୍ଫୁ(ସ୍ଫୁ)ରିତ—ବି. ବଣ (ବ+ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା ଇତ୍ୟାଦି + Bisphu(shphu)rita କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କମ୍ପିତ—1. Trembling. ୨ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—2. Stimulated. ୩ । ଧ୍ୱନିତ—3. Resounding. ୪ । ସ୍ଫୀତ—Swollen; elated. ୫ । ବସ୍ତାରିତ—5. Spread; widened. ବି. ବ (ବ+ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ+ଘ୍ରବ. ତ)—୧ । ସ୍ଫୁରଣ—1. Titilation; stimulation. ୨ । (+ଜରଣ ତ) ଧ୍ୱନି—2, Sound.

ବସ୍ଫୁର୍ଜିତ—ବି. ବ (ବ+ସ୍ଫୁର୍ଜ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା, ଚହିବା, ପାଣି Bisphurjita ଦେବା+ଘ୍ରବ. ତ)—୧ । ଗର୍ଜ୍ଜନ—1. Roar; shout (Apte). ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ଫଳ; ପରିଣାମ—2, Fruit; result (Apte).

ବସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ—ବି. ବ (ବ+ସ୍ଫୁ=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+ଲନଚ୍ ଧାତୁ= Bisphuliṅga ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅଗ୍ନିକଣା—1. Spark of fire. ୨ । ବିଷବିଶେଷ—2. A kind of poison.

ବସ୍ପୋଟ(ଟା)—ବି.ବ (ବ+ସ୍ପୁଟ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା+ଘ୍ରବ. ଅ;+ଆ) Bispoṭa(ṭā) —୧ । ଦେହରେ ବାହାରିବା ଛୁଦ୍ର ବ୍ରଣ—1. Boil; pimple. ୨ । ଦେହରେ ବାହାରିବା ଫୋଟକା—2. Pistules or blisters coming out on the body. ୩ । ବସନ୍ତ ବ୍ରଣ—3. Smallpox (Apte).

ବସ୍ପୋଟକ—ବି. ବ (ବସ୍ପୋଟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ବସ୍ପୋଟ (ଦେଖ) Bispoṭaka Bispoṭa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ଫୋଟକ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବସ୍ଫୋଟକ)—୧ । ବିଷଫୋଟକ; Bisphoṭaka ବସ୍ଫୋଟକ (ଦେଖ)—1. Bisphoṭaka (See). ବିଷଫୋଡ଼ା ୨ । ବିଷଦୋଷରେ ବାହାରୁଥିବା ଫୋଟକା— **ବିଷଫୋଡା** 2. Blister caused by poison; poisonous eruption.

(ବିସ୍ଫୁଟକ, ବିସ୍ଫୁଟୁକା, ବସ୍ଫୋଟୋକା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ବସ୍ଫୋରକ—ସଂ. ବଣ (ବଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା)—ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ୱାରା Bisphoraka ଜଳ ଉଠେ—Explosive; inflammable. ବ—ଦ୍ୱାରା ଜଳ ଉଠିବା ଦ୍ରବ୍ୟ—Inflammable article; an explosive.

ବସ୍ଫୋରଣ—ଦେ. ବ (ବଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା) (ସଂ. ବିସ୍ଫୁରଣ)— Bisphoraṇa ବାରୁଦଆଦିରେ ନଆଁଗି ଦ୍ୱାରା ଜଳ ଉଠିବା ବିସ୍ଫୋରଣ **ବିସ୍ଫୋରଣ** —Explosion (of explosives).

ବସ୍ଫୋରିତ ହେବା—ଦେ. କି (ବଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା)—ଦ୍ୱାରା ଜଳ Bisphorita hebā ଉଠିବା—To explode. ବିସ୍ଫୋରିତ ହଓୟା **ବିସ୍ଫୋରିତ ହୋନା**

ବସ୍ୱ(ସ୍ୱ)ନ—ସଂ. ବ (ବ+ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ. ଅ)— Biswa(swā)na ୧ । ଧ୍ୱନି—1. Voice. ୨ । ଶବ୍ଦ— 2. Sound; noise.

ବସ୍ୱଁୟ(ସ୍ୱେ)—ଭା. ବ (ସଂ. ବିସ୍ମୟ)—ବିସ୍ମୟ—Wonder. Biswañya(ye) ବଣ—୧ । ବିସ୍ମିତ—1. Astonished. ୨ । ଦୁଃଖିତ—2. Dejected.

ବସ୍ୱର—ଦେ. ବଣ—ମଉନ; ନିଃଶବ୍ଦ—Silent. [ଉ—ବସ୍ୱର Biswara ଜଲ୍ଲ ଆଗ, ଓବଗେ ପ୍ଲବଗ ବର୍ଗ, ଶରଦ ଭୁବ ଶୂଳ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ପାଶବଲାସ ।]

ବସ୍ୱରଣ—ଭା. ବ (ସଂ. ବିସ୍ମରଣ)—ବିସ୍ମରଣ—Oblivion Biswaraṇa ବଣ. ବିସ୍ମୃତ—Forgotten.

ବସ୍ୱରେ—ଦେ. କି. ବଣ—ନିଃଶବ୍ଦରେ—Silently. [ଉ— Bisware ବସ୍ୱରେ କୀଡ଼େ ଦଂସ ଶ୍ରେଣୀ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ପାଶ ବଲାସ ।]

ବସ୍ୱର୍ଗ—ଦେ. ବ—ସାଦା ସ୍ୱର୍ଗ ନୁହେଁ; ଅସ୍ୱର୍ଗ—The worlds other Biswarga than heaven. [ଉ—ମୋର ମନ ବୈକୁଣ୍ଠ ନ ରହଇ, ସ୍ୱର୍ଗ ବସ୍ୱର୍ଗ ସେତେ ସୁଖ ଭୂଇଁ । ଭାତୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ବସ୍ୱାଦ—ସଂ. ବ (ବ+ସ୍ୱାଦ)—ମନ ସ୍ୱାଦ—Bad taste. Biswada

ବସ୍ୱାଦୁ—ସଂ. ବ (ବ+ସ୍ୱାଦୁ)—୧ । ଅସ୍ୱାଦସ୍ୱାନ—1. Tasteless. Biswādu ୨ । ବଦ୍ଭତ ସ୍ୱାଦ ବଶିଷ୍ଟ—2. Having a bad taste.

ବସ୍ମୟ—ସଂ. ବ (ବ+ସ୍ମି ଧାତୁ=ବିସ୍ତାର ହାସ୍ୟ କରିବା; ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସଂଶୟ—1. Doubt; uncertainty. ୨ । ଉଚ୍ଚାସ୍ୟ ପ୍ରିଶ୍ରିତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ— 2. Awe. ୩ । ବିସ୍ତାର ହାସ୍ୟ—Smile. ୪ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ— 4. Wonder; astonishment. ୫ । ଗର୍ବ; ଅହଙ୍କାର (ହି. ଶ)—5. Pride. ୬ । ଅଦ୍ଭୁତ ନାମକ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ବା ରସବଶେଷ—6. The sentiment of wonder in rhetoric. ୭ । ଲୌକାତ୍ତର ପଦାର୍ଥ-ମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଚତ୍ତରେ ଯେଉଁ ବଳ୍ଚାର ଜାତ ହୁଏ (ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ)—7. Feeling which is excited on seeing an extraordinary thing ଦେ.ବଣ—୧ । ବିସ୍ମିତ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ—1. Astonished. [ଉ—ଅକ୍ଷସ୍ୱ ଭାଦ୍ୱାର ଶସ୍ତାତ । ଦେଖି ବିସ୍ମୟ ଶୂଲଧର— ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ଷଣକାଲ ସ୍ତବ୍ଧ— 2. Awe-struck; struck dumb for a moment. [ଉ—ବିସ୍ମୟ ଦୋଇ ଅନାଇ ଭାବ ରଘୁପତ୍ତ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ପାଶବଲାସ ।] ୩ । ଦୁଃଖିତ— 3. Sorry; dejected.

ବିସ୍ମୟକର—ସଂ. ବଣ (ବିସ୍ମୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା ବିସ୍ମୟ Bismayakara ଜନ୍ମାଏ—Wonderful. (ବିସ୍ମୟଜନକ, ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିସ୍ମୟଚିହ୍ନ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ; ଏହା ଚତ୍ତର ବ୍ୟବହାର ଇଂରାଜୀ Bismayachihna ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ)—୧ । ଯେଉଁ ଚତ୍ତଦ୍ୱାରା (ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଚତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲେଖାରେ ବିସ୍ମୟ ସୂଚିତ ହୁଏ; ଯଥା—'!'—1. Note of admiration ! ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟରେ ବିସ୍ମୟ ଜାତ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳରେ ମୁଖାବୟବରେ ପ୍ରକାଶିତ ଲକ୍ଷଣ—2. The external signs on the face of a wondering person.

ବିସ୍ମୟ ବିଫା(ଫ୍ଟା)ରିତ—ସଂ, ବଣ (ଅସ୍ଥା ଭତ୍ତ;—ବିସ୍ମୟଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତାରିତ Bismaya bisphā (shphā)rita ହୋଇଥିବା (ନେତ୍ର)— (eyes) Wide agape with wonder.

ବିସ୍ମୟବିହ୍ୱଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଅସ୍ଥା ଭତ୍ତ; ବିସ୍ମୟ+ବିହ୍ୱଳ)— Bismaya bihwala ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ—Astonished; awe-struck. (ବିସ୍ମୟବିହ୍ୱଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

(ବିସ୍ମୟାନ୍ୱିତ, ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ. ବିସ୍ମୟାବିଷ୍ଟ, ବିସ୍ମୟାଭିଭୂତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିସ୍ମୟ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ବିସ୍ମୟର ଅନୁଭତ୍ତି— Bismay lāgibā Feeling of wonder. ବିସ୍ମୟ ଲାଗା **ବିସ୍ମୟ ଲଗନା**

ବିସ୍ମୟ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ବିସ୍ମିତ ହେବା; ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବା— Bismaya hebā 1. To wonder; to be astonished. ବିସ୍ମିତ ହଓୟା ୨ । ଷଣକାଲ ସ୍ତବ୍ଧ ହେବା—2. To be struck **ବିସ୍ମିତ ହୋନା** with wonder ୩ । ଦୁଃଖିତ ହେବା— 3. To be sorry.

ବିସ୍ମୟାବହ—ସଂ. ବଣ (ବିସ୍ମୟ+ଆବହ)—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ— Bismayābaha Wonderful

ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦନ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଭତ୍ତ; ବିସ୍ମୟ+ଉତ୍ପାଦନ)—ମନରେ Bismayotpādana ବିସ୍ମୟର ଉଦ୍ରେକ କରଣ—Causing of wonder.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିସର—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବିସ୍ମୃତ)—ବିସ୍ମୃତ—Forgotton. (ଉ—Bismara ବିସ୍ମରିତ **विस्मरन** ଯତ୍ନ ନଯତ୍ନ ଗଣ୍ଠା ଯେତେ । ବିସର ଦେଲ ନଯ ଚତ୍ରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବିସରଣ—ସ. ବି (ବି+ସ୍ମୃ ଧାତୁ=ସ୍ମରଣ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—Bismaraṇa ବିସ୍ମୃତି—Forgetting; oblivion

ବିସ୍ମରଣଶୀଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିସ୍ମରଣ+ଶୀଳ)—ଯେ Bismaraṇasīla ଚଞ୍ଚଳ ଯାହାର ସ୍ମରଣ ଥାଏ; ଭୋଳା-Forgetful, (ବିସ୍ମରଣଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିସ୍ମରଣଶୀଳତା—ବି)

ବିସରଣ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯାହାର ସ୍ମରଣ ନଥିବା—1. To Bismaraṇa hebā ବିସ୍ମରଣ ହେବା **विस्मरना** forget. (ବିସ୍ମରଣ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) **विसर याना** ୨ । ଯାହାର ସ୍ମୃତି ନଥିବା—2. To be forgetten.

ବିସ୍ମରଣୀୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ସ୍ମୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଯାହାକୁ ବିସ୍ମରିବାର Bismaraṇīya ଯୋଗ୍ୟ—Forgettable.

ବିସ୍ମରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଯଦ୍ୟ) (ସ. ବି+ସ୍ମୃ ଧାତୁ)—ଯାହାର ସ୍ମରଣ ନଥିବା—Bismaribā ବିସ୍ମରା **विसरना** To forget. (ଉ—ଏମନ୍ତ ମନେ ପ୍ରସଡ, ନାସ୍ତିକ ସେ ନାସ୍ତି ସତ୍ତା, ଧଇର୍ଯ୍ୟ କରି କେଶବ୍ଦ, ନୋହେ ବିସ୍ମରି—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।)

ବିସ୍ମାପ(ପ୍ୟ)ନ—ସ. ବି (ବି+ସ୍ମି ଧାତୁ ଣିଚ୍; ସ୍ମାପି, ସ୍ମପି ଧାତୁ= Bismāpa(ya)na ଭାବ, ଅନ)—୧ । ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦନ—1. Producing wonder. ୨ । ବି+ସ୍ମି ଧାତୁ ଣିଚ୍+କରଣ. ଅନ)—ଇନ୍ଦ୍ରଜ; ମାୟା—2, Magic. illusion. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଗନ୍ଧର୍ବପୁରୀ—3 The town or abode of the Gandharbas ୪ । (ବି+ସ୍ମି ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—କାମଦେବ—4. Cupid. ସ. ବିଣ—ବିସ୍ମୟଜନକ—Wonderful.

ବିସ୍ମାରକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ସ୍ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Bismāraka ଯେ ଭୁଲାଇ ଦିଏ—Causing oblivion. (ବିସ୍ମାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିସ୍ମାରଣ—ସ. ବି (ବି+ସ୍ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଲୀନ Bismāraṇa ହେବା (ହୁ. ଶ)—1. Merging. ୨ । ନଷ୍ଟ ହେବା (ହୁ. ଶ)—2. Destruction.

ବିସ୍ମିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ସ୍ମି ଧାତୁ=ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bismita ତ)—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ; ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ; ତତ୍ତ୍ୱ—Astonished. ଦେ. ବି—ଅଦ୍ଭୁତ ମନୋଦୁଃଖ—Grief mixed with wonder. (ଉ—ହେବ ଡୋ ଏକାନ୍ତ କାନ୍ତ, ଶୁଣରେ ବିସ୍ମିତ ସ୍ମିତ,-ବାସି ସେ ତୋରେ କରତେ ରତେ ଦେ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।)

ବିସ୍ମୃତ—ସ. ବିଣ (ବି+ସ୍ମୃ ଧାତୁ=ସ୍ମରଣ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Bismṛuta ୧ । ଯାହା ମନରୁ ଯାଆନାହିଁ; ଯାହାକୁ ଭୁଲି (ବିସ୍ମୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାଆନ୍ତୁ; ସ୍ମରଣାତୀତ—1. Forgotten. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ଯେ ଯାହାକୁ ସ୍ମରଣ କରେ—2. Forgetful; oblivious.

ବିସ୍ମୃତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବିସ୍ମୃତ)—୧ । ଯାହାର ସ୍ମୃତି ନଥିବା—Bismṛuta hebā 1. To be forgotten. ବିସ୍ମୃତ ହଓୟା **विस्मृतहोंना** ୨ । ଯାହାକୁ ନ ମନେ ପଡିବା—2. To forget.

ବିସ୍ମୃତି—ସ. ବି (ବି+ସ୍ମୃ ଧାତୁ=ସ୍ମରଣ କରିବା+ଭାବ. ତି)—Bismṛuti ୧ । ବିସ୍ମରଣ; ଯାହାର ସ୍ମୃତି ନଥିବା—1. Forgetting; oblivion. ୨ । ଶୀଘ୍ର ମନରୁ ଯାହାକୁ ଭୁଲିଯିବାର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା—2. Forgetfulness.

ବିସ୍ମୃତିଶୀଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିସ୍ମୃତି+ଶୀଳ)—ଯେ ଚଞ୍ଚଳ ଭୁଲିଯାଏ; Bismṛutisīla ଭୋଳା—Forgetful; prone to forget. (ବିସ୍ମୃତିଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ; (ବିସ୍ମୃତିଶୀଳତା—ବି)

ବିସ୍ର—ସ. ବି (ବିସ୍ ଧାତୁ=ଶ୍ୱେଷଣ କରିବା+କର୍ମ ର)—୧ । କଞ୍ଚା Bisra ମାଂସର ଗନ୍ଧ—1. Smell of raw meat. ୨ । ଚଉ। ଚୂନର ଗନ୍ଧ; ପୋଡ଼ା ମାଂସର ଗନ୍ଧ —The smell arising out of a funeral pyre. ୩ । ବଡ଼ ମୂଳା (ହୁ. ଶ.)—3. Large variety of radish. ସ. ବିଣ—କଞ୍ଚା ମାଂସର ଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ—Having the smell of raw meat.

ବିସ୍ରଂସ—ସ. ବି (ବି+ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ=ପତିତ ହେବା+ଭାବ ଅ,— Bisramsa ୧ । ପତନ—1. Falling. ୨ । ଖସିପଡିବା—(ବିସ୍ରଂସନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Dropping down. ୩ । ୪ । ଝୁଲୁଲା ଦୋଇ ଖସିପଡିବା—3 Slipping off. ୫ । ଉରଲଦାର୍ଥର ସ୍ରବଣ—4. Oozing; falling by drops. ୬ । ମେଘ ବରଷିବା—5. Showering; raining.

ବିସ୍ରଂସା—ସ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ (ବି+ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ+ଅଶ୍ୱକରଣ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Bisramsā ଜରା; ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—Old age. (ବିସ୍ରସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିସ୍ରଂସିକା—ସ.ବି—(ବି+ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍+ଇ)ଯୋନିରୋଗବିଶେଷ—Bisramsini A vaginal disease.

ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିସ୍ରଂସୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bisramsī.

ବିସ୍ରଂସୀ—ସ. ବିଣ (ବିସ୍ରଂସିନ୍, ବି+ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ=ପତିତ ହେବା+ Bisramsī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ପତନଶୀଳ—1. Falling. ୨ । ସ୍ରବଣଶୀଳ—2. Oozing, Having the smell of raw flesh.

ବିସ୍ର ଗନ୍ଧ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) - କଞ୍ଚା ମାଂସର ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Bisra gandha Having the smell of raw flesh. (ବିସ୍ରଗନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବି—୧ । ପିଆଜ (ହୁ. ଶ.)—1. Onion. ୨ । ଗୋଦନ୍ତୀ ହରତାଳ—2. Yellow orpiment.

ବିସ୍ରଗନ୍ଧା—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ବିସ୍ର+ଗନ୍ଧ+ଆ)—୧ । ପିଆଜ Bisragandhā (ହୁ. ଶ.)—1. Onion. ୨ । ଗୋଦନ୍ତୀ ହରତାଳ (ହୁ. ଶ.)—2. Yellow orpiment.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିସ୍ରଗନ୍ଧି—ସଂ.ବି (ବିସ୍ରଂ ଗନ୍ଧଃ ଯସ୍ୟ, ବିସ୍ର=କଞ୍ଚା ମାଂସର ଗନ୍ଧ+ଗନ୍ଧ=ଆଘ୍ରାଣ Bisragandhi +ଇ)—ଗୋଦନ୍ତୀ; ହରତାଳ—Yellow orpiment.

ବିସ୍ରବଣ—ସଂ.ବି (ବି+ସ୍ରୁ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. ଅନ)—୧ । ଝରଣ; Bisrabaṇa ଝରିବା (ହି. ଶ.)—1. Oozing. ୨ । ବହିବା (ବିସ୍ରବଣ—ବଣ) (ହି. ଶ.) 2. Flowing

ବିସ୍ରବାଇବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) ଜି—୧ । ଦ୍ରବ କରିବା; ତରଳାଇବ ।—Bisrabāibā 1. To melt. ୨ । ଝରାଇବା—2. To cause ବିସ୍ରବାନ ବହାବାନା to ooze or flow. (ଉ—ବିସ୍ରବାଇଁ ଓଷ୍ଠ ପିଅ ମଧୁର ମଧୁ—ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବିସ୍ରବିବା—ଦେ, ଜି (ସଂ. ବି+ସ୍ରୁ ଧାତୁ; ବିସ୍ରବ)—୧ । ସ୍ରବିବା; Bisrabibā ଝରିବା—1. To ooze. ୨ । ଦ୍ରବିବା—ବିସ୍ରବା ବହାବନା 2. To melt.

ବିସ୍ରମ୍ଭ—ସଂ.ବି (ବି+ସ୍ରମ୍ଭ୍ ଧାତୁ=ବିଶ୍ୱାସ୍ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—Bisrambha ୧ । ବିଶ୍ରମ୍ଭ (ଦେଶ)—1. Bisrambha (See) (ବିଶ୍ରମ୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବଧ; ହତ୍ୟା (ହି. ଶ.)—2. Slaughter; murder.

ବିସ୍ରସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ବି+ସ୍ରମ୍ସ୍ ଧାତୁ=ପଡ଼ିଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bisrasta ୧ । ପଡ଼ିତ—1. Fallen; dropped. ୨ । ସ୍ୱସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ; ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ-2 Dislocated; displaced. ୩ । ଝରିତ—3 Oozed. ୪ । ସ୍ଖଳିତ - 4 Slipped. ୫ । ପୁଣ୍ୟରୁ ବା ଧର୍ମ୍ମମାର୍ଗରୁ ଚ୍ୟୁତ—5. Fallen from virtue. ୬ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତି—6. Dismissed from office.

ବିସ୍ରୁତ—ସଂ. ବି (ବି+ସ୍ରୁ ଧାତୁ=ବଢ଼ିଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Bisruta ୧ । ବିସ୍ତୃତ—1. Extended; spread. ୨ । ୨ । ପ୍ରବାହିତ—2. Flowing. ୩ । ଝରିତ—3. Oozing. ୪ । ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ; ଭ୍ରଷ୍ଟ—4. Dislocated.

ବିସ୍ରା—ସଂ. ବି (ବିସ୍ର+ଆ)—ତରବି (ହି. ଶ.)—Fat. ଦେ. ବି. Bisrā ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ବିସ୍ରା ନାମକ ସ୍ଥାନର ପାହାଡ଼ରୁ ମିଳୁଥିବା ପଥର ଚୂନ ଓ ଜଳୁ ସ୍ଥାନ—Bisra lime found in Bisra in C. P.

ବିସ୍ରାବ—ସଂ. ଉ (ବି+ସ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ସ୍ରାବ ଧାତୁ=ଗାଳିବା+କର୍ମ. Bisrāba ଅ)—ପେଜ (ହି. ଶ.)—Watery scum extracted from boiled rice.

ବିହକ୍-ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବେହକ୍)—ବେହକ; ଅନ୍ୟାୟ—Bihak ଅନ୍ୟାୟ ଥେହକ Wrong.

ବିହକ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବିଧାୟକ); ବିଧାନକର୍ତ୍ତା—Directing; Bihaka prescribing. (ଉ—ବିହଙ୍ଗ ଯୋଡ଼ାଏ, ବିହକ ଘୁଣି ଏଡାଙ୍କା ଘୋଡ଼ାଏ—ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।; ବିହଗ(ଙ୍ଗ)—ସଂ. ବି (ବିହାୟସ୍=ଆକାଶ+ଗମ୍ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା Bihaga(nga) +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନପାଇନଦିବ)—୧ । ପକ୍ଷୀ-- (ବିହଙ୍ଗକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bird ୨ । ମେଘ--2 Cloud. [ବିହଗା(ଙ୍ଗା)—ସ୍ତ୍ରୀ] ୩ । ବାଣ—3. Arrow. ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—4. The sun. ୫ । ଚନ୍ଦ୍ର—5. The moon. ୬ । ମହାଭାରତୋକ୍ତ ନାଗବିଶେଷ—6. Name of a mythological serpent.

ବିହଗ(ଙ୍ଗ)ବର—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବିହଗ+ବର)—ପକ୍ଷିଶ୍ରେଷ୍ଠ; Bihaga(nga)bara ଗରୁଡ଼—Garuḍa, the king of [ବିହଗ(ଙ୍ଗ)ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ] birds.

ବିହଙ୍କୁଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି• (ସ.ବୃହତ୍ତ; ବୁଲା)—ଲଅ ବେଙ୍କୁଡ଼ୀ; Bihaṅkuṛḍī ଲଟା ବେଣ୍ଡାକୋଳ (ଦେଶ)—Solanum Indicum (a creeper).

ବିହଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି. (ବିହାୟସ୍+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ; ନପାଇନ)—Bihaṅgama ବିହଗ (ଦେଶୀ)—Bihaga (See) (ବିହଙ୍ଗମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବିହଙ୍ଗମା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବିହଙ୍ଗମ+ଆ)—୧ । ମାଈ ଚଢ଼େଇ—Bihaṅgamā 1. A female bird. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର କିରଣ (ହି. ଶ)—2. A kind of sun's rays. ୩ । କାନ୍ଥଙ୍ଗି; ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଝର ଲଟକା ଯାଇ ତାହା କାନ୍ଧରେ ବାହୁଡ ହୁଏ—3. A pole with slings hung at each end for carrying loads by the shoulder.

ବିହଙ୍ଗିକା—ସଂ. ବି. (ବିହଙ୍ଗ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । କାନ୍ଥଙ୍ଗି; ଝର- Bihaṅgikā ଦଣ୍ଡ—1. A pole with slings attached to both ends for carrying loads by the shoulder. ୨ । ପକ୍ଷିଣୀ—2. A female bird.

ବିହର୍ଡ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ• ବିକଟ)—ବିକଟ—Biharḍa ବୀହଡ Frightful.

ବିହର୍ଡ ନୃସିଂହ—ଦେ• ବି. (ନାମ) (ସଂ. ବିକଟ+ନୃସିଂହ)—Biharḍa nṛsiṁha ଗୀତାମ୍ବର ଦାସଙ୍କ କୃତ ଓଡ଼ିଆ ନୃସିଂହ ପୁରାଣୋକ୍ତ ନୃସିଂହ (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାର)ଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷର ନାମ—Name of one of the forms assumed by Bishṇu during his Nṛsiṁha incarnation.

ବିହ(ହୁ)ଡ଼ା—ଦେ. ବି—ବେହୁଡ଼ା; ବେହୁଷଣ—Puddling oper- Biha(hu)ṛḍā ation in paddy fields. ମାଠେ କାଦାକରା, କାଡାନ ବିରାହନା, ବିହିୟାନା

ବିହ(ହୁ)ର୍ଡିବା—ଦେ• କ୍ରି—୧ । ବେହୁଡ଼ିବା (ଦେଶ)—1. Beuṛḍibā Biha(hu)ṛḍibā (See) ୨ । ଲୁରୁଡିବା—2. To shy. କାଡ଼ାନ କରା (ଉ—ଘୋର ରୂପ ଦେଖି ବିହର୍ଡିଲେ ସବୁ ଗାଈ । ବିରାହନା, ବିହିୟାନା ସାରଲା. ମହାଭାରତ. ଆଦ୍ୟ ।) ୩ । ତ୍ରାସାନ୍ୱିତ ହେବା—3. To be enraged. (ଉ—ବିହର୍ଡନ୍ତି ଦ୍ୱିଜବରେ ମାରରେ ଗରଷ୍ଟ । ସାରଲା. ମହାଭାରତ. ଆଦ୍ୟ)

ବିହତ—ସଂ. ବିଣ—(ବି+ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କର୍ମ. ତ) Bihata ୧ । ବ୍ୟାହତ—1. Restrained; obstructed; repelled. ୨ । ବିଫଳ—2. Frutile; fustrated; baffled. ୩ । ଭଗ୍ନ—3 Broken.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦ୍ଧତ—ସ. ବ—(ବ+ବନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଘ)—୧ । ବଙ୍ଗ—Being
Bibati split up, ୨ । ବିଘ୍ନ; ବ୍ୟାଘାତ—2. Obstruction. ୩ । ବଦ୍ଧ୍ୟା—3. Murder. ୪ । ହିଂସା—4. Injuring. ୫ । (+କରଣ. ଘ)—ଭୁଲା ଉଣିବା ଧନୁ—5. Bow for carding cotton, ୬ । ବ୍ୟାବୃତ୍ତ—6. Repulsion.

ବଦ୍ଧଦ୍(ଦ୍ଧ)—ବୈଦେ. ବଣ—ବେବନ୍ଦ୍ (ଦେଖ)
Bihad(dd) Behad (See)

ବହ୍ନ(ହ୍ନା)ନ—ଦେ. ଣ—(ସ. ବୀଜ ଧାନ୍ୟ; ସ. ବୀଜମ୍=ପ୍ରା. ବଅଣ)
Biha(hn̄a)na ୧ । ଆଗାମୀ ବର୍ଷ ଜମନ୍ତେ ଓଳଆରେ ବନ୍ଧା ଦୋଇ ବୀଚ ଧାନ; ବିହନ ସଞ୍ଚଉଦେବା ଶସ୍ୟ ବୀଜ—1, Corn-seeds
ବୀଯା, ବିହନ kept for the next year's sowing; seed grain; seed corn. [ଉ—ବହନ ଭୋଜ୍ୟ ଘରେ ରଖି ବ ଅଛନ୍ତୁ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାଭାରତ ସତ୍ୟ ।]
[ବ୍ର—ଅମଳ ଦେବା ଧାନରୁ ଯେଉଁ ଧାନ ମଞ୍ଜି ପାଇଁ ରଖା ଯାଏ, ତାକୁ ବହନ ଓ ଯାହା ଖାଇବା ପାଇଁ ରଖା ଯାଏ ତାକୁ ଭୁଜ (ଭୋଜ୍ୟ) ଧାନ ବୋଲି ଯାଏ । ଧାନଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତମରୂପେ ବାଛୁ ସେଥିରୁ ଅଳ୍ପ ଭାଙ୍ଗ ଶସ୍ୟ ଓ ଜଳୁଆ ଓ ଅଗାଡ଼ୁ ଧାନ ବାଛୁ ବହନ ଧାନ କାଢ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ଭୁଜ ଧାନ ପ୍ରତି ଭେଦେ ଯତ୍ନ ଅବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ଡିମ ୨ । ମାଛ ପେଟରେ ଥିବା ମଞ୍ଜି; ମାଛ ମଞ୍ଜି—2. Roe of
ଅଣ୍ଡା fish, spawn of fisbes; seed fish. ୩ । (ସ. ବୀଜ ବୀଜ) ବୀର୍ଯ୍ୟ—3. Semen virile. ୪ । ବଂଶର ଆଦ
ବୀଜ ପୁରୁଷ—4, The progenitor of a family or race, [ଉ—ଗୋପାଳ କୁଳରେ ତୁମେ ବହନ ହୋଇଲ । ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା] ୫ । (ସଂ. ବୀଜାଙ୍କୁର) ଧାନ ଗଛର ଚଳ—5, Paddy seedling. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୂଳ; ଉତ୍ପତ୍ତି—6, Origin. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୂଳ କାରଣ—7. Root cause.

ବହନ ଓଳଆ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଓଳଆରେ ବା କୁଣ୍ଡା ପୁଡ଼ାରେ ବୀଜ
Behana olia ଧାନ ସଞ୍ଚତ ହୋଇ ରହେ ।
ବୀଜ ଧାନେର ପୁଟଳୀ Straw packets for storing
ବିଆକାମୋଡୀଆ seed-grain.

ବହନ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କାଦୁଆ ଜମିରେ ବହନ ବୁଣିବା—
Behāna chhātibā To sow or throw seeds in a
ବୀଚ ଛଡ଼ାନ **ବିହନ ଛାଟନା** clayey field.

ବହନ ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ମାଛମାନେ) ଡିମ୍ବ ପ୍ରସବ କରିବା—
Bihana chhārdibā 1 (the fish) To bring forth
ଡିମଛଡ଼ା roe; to spawn, ୨ । ଖେତରେ ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା—
ଅଣ୍ଡା ଛାଡ଼ନା 2. To sow seeds in a field.
ବୀଜ ଛାଡାନ ୩ । (ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) ସ୍ତ୍ରୀ ସହବାସ କରିବା; ସ୍ତ୍ରୀ
ବିହନ ବୋନା ଗର୍ଭରେ ସହବାସଦ୍ୱାରା ରେତଃପାତ କରିବା—
ବହନ ବୁଣିବା, ବହନ ପକା(କେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ 3 (said of a male) To have sexual intercourse with a woman; to impart semen into the womb. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗର୍ଭବତୀ କରିବା—4 To impregnate a woman.

ବହନ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଆଗାମୀ ବର୍ଷ ପାଇଁ ସସ୍ୟବୀଜ ସଞ୍ଚୟ
Bihana bāndhiba କରିବା—To store seed-grains
ବୀଚିରାଖା **ବିହନ ରଖନା** for next year's sowing.
(ବହନ ରଖିବା, ବହନ ସାଇଲିବା, ବହନ ସଜ୍ଜାଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବହନ ଭୁଜ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—(ସଂ. ବୀଜଧାନ୍ୟ ଓ ଭୋଜ୍ୟ)—
Bihana bhuja ସଞ୍ଚିପାଇଁ ରଖାଯାଇଥିବା ଓ ଖାଇବାପାଇଁ ବୀଜଧାନ ଓ ଖାବାର ଧାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଖାଯାଇଥିବା ଧାନ—Paddy
ବିହନ ଆର ଭୋଜନୀ kept separate for sowing and for domestic consumption. (ଉ—ଘରେ ବହନ ଭୁଜ ରଖି ଧାନ ସବୁ ବହଦେଲା । ଫକୀରମୋହନ—ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ବହନଲଗା—ଦେ. ବଣ (ସ. ବୀଜ+ଲଗ୍ନ)—ଯେଉଁ ମାଛଠାରେ ମଞ୍ଜି
Bihanalagā ଲାଗିଥାଏ; ଗର୍ଭବତୀ (ମାଛ)—Spawn (fish)
ଡିମାଓୟାଳା ଡିମ ଭରା **ଅଣ୍ଡାଜାର** spawner.

ବହନ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ମାଛଙ୍କଠାରେ ମଞ୍ଜି ସଞ୍ଚତ ହେବା; ମାଛ
Bfhana lāgibā ଗର୍ଭବତୀ ହେବା—1. The state of a
ଡିମଥାକା fish having roes in the belly, ୨ ।
ଅଣ୍ଡାହୋନା (ସ୍ତ୍ରୀ) ଗର୍ଭବତୀ ହେବା—2. Becoming pregnant; pregnancy; conceiving.

ବହନ୍ତା—ଦେ. ବ (ସ. ବଧାତା; ବଧାନ କର୍ତ୍ତୃ)—ବଧାତା—The
Bihantā Creator. ଦେ. ବଣ—କାର୍ଯ୍ୟ ବଧାନକାରୀ—
ବିଧାତା Creating; providing; provident.
ବିଧାଇ [ଉ—ତୁ ସବୁ ବହନ୍ତା ଏଘର, ଏ ତୋର ମାପ୍ପା ଖେଳ ଘର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବହବ—ସ. ବ (ବ+ହୁ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ (ହ୍ର.
Bihaba ଣ)—1. War; fight. ୨ । ଯଜ୍ଞ (ହ୍ର. ଣ)—2. Offering of ghee unto fire.

ବହର—ସ. ବ (ବ+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା; କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+
Bihara ଭାବ. ଅ)—୧ । ବହାର—1. Walking for sport. ୨ । କ୍ରୀଡ଼ା—2. Sport; play. ୩ । ବିୟୋଗ; ବିଚ୍ଛେଦ—3 Separation.

ବହରଣ—ସ. ବ (ବ+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+ଭାବ.
Biharaṇa ଅନ)—୧ । ବହାର; କ୍ରୀଡ଼ା—1. Sport; play. ୨ । ଭ୍ରମଣ—2. Walking. ୩ । ବିୟୋଗ; ବିଚ୍ଛେଦ —3. Separation.

ବହର୍ଗ(ରେ ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ବହରବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ବହାର
Biharṇ(re)ibā କର୍ଗଇବା—To cause to sport or
ବିହରାନ walk. [ଉ—ବନେ ଯେତେ ମୋତେ ବହର୍ଗଇ
ବିହରାନା ରଙ୍ଗେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହରତ—ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଗଲତ—1. Moved to and fro; waved. ୨ । ବହାର କରୁଥିବା —2. Sporting. ୩ । ତ୍ୟକ୍ତ—3. Given up. [ଉ—ବହରତ(୨) ବଶେଷ ଦୂର ଦୋଇଛନ୍ତି, ବହରତ (୩) ବବାଦେ ପ୍ରାଣ ସେ କରନ୍ତି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୪ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଗରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା—4. 4. Roaming; walking about. ଦେ. ବ• (ସଂ. ବ+ବରତ=ବଗ)—୧ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ—1. All sides. [ଉ—ବହରତ ପୁନଃ ପୁନଃ କ ସ୍ପଧା ଥିଇ ତକୋଇ, ବହରତ ରେ ସେ କହୁଛ ନଷ୍ଟେ ମନୋହର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୨ । ବନାଶ —2 Destruction; ruin.

Bibaribā ବିହରା to walk about; to roam. [ଉ—ନ ବହର ଗୋଥ, ସଙ୍ଗାଳ ଏ ଯାଥ, ଗହନରେ ଛୁଛ ବନ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋସ୍ତବ୍ଧ ଓ ଗୀତ ।] ୨ । (ସଂ. ବ+ହୃ ଧାତୁ) ଛେଦନ କରବା; ହରଣ କରବା—2. To cut; to take away. [ଉ—ବାବୁ ନାକ ଶିସ୍ତ ଦାନ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଷାଲୁ, ବହର କାନ ନ କର ଅଲଙ୍ଗନକୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୩ । କାଳ ହରଣ କରବା— 3. To while away time; to pass time. [ଉ—ବନମାଳୀ କୃଷ୍ଣ ହର, ବୋଲ ବହର ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୪ । ଶେଷ କରବା— 4. To end. [ଉ—ବ୍ରହ୍ମାସୁଷ; ବହରନ୍ତ ନର ନଃଶ୍ୱାସକେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ବହସନ—ସଂ. ବ (ବ+ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରବା+ଭାବ ଅନ) — ମନହାସ୍ୟ କରବା—Smiling.

ବହସନୀୟ—ସଂ. ବଣ (ବ+ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରବା+କର୍ମ୍ମ ଅନୀୟ)—ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ—Ludicrous.

ବହସିତ—ସଂ. ବ (ବ+ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରବା+ଭାବ ତ)— ମଧୁର ହାସ୍ୟ; ହସି—Sweet-smile; gentle smile.

ବହ(ହି)ସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ (ଅ, ବହସ୍ତ)—ସ୍ୱର୍ଗ—Heaven. Biha(hi)st बेहस्त बिहिशत

ବହସ୍ତ—ସ. ବଣ—(ବ=ବନା+ହସ୍ତ=ହାତ)—୧ । ହସ୍ତଶୂନ— 1. Armless. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳ; ବ୍ୟସ୍ତ—2. Agitated. ୩ । ଭ୍ରାନ୍ତମନ—3. With the mind confused. ୪ । ଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବମୂଢ଼— 4 Bewildered; perplexed. ସ. ବ—ବଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି; ପଣ୍ଡିତ—Learned man.

ବହସ୍ତିତ—ସ. ବଣ—(ବହସ୍ତ+ଇତ; ଭୁଲ. ଦେଶଜ—ବ୍ୟସ୍ତ, ବ୍ୟସ୍ତିତ) ବ୍ୟାକୁଳ—Agitated.

ବହା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସ. ବବାହ)—ବବାହ— Bihā ବିଏ बयाह Marriage.

ବହାଇବା—ଦେ କ୍ରି—(ବହୃବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)-୧ । କରାଇବା; ବଧାନ Bihāibā କରାଇବା—1. To cause to be prescribed. (ଉ—ବହାଇ ସେତ, ପରେ ଦଲତ, ଗ୍ରଥତ ସଙ୍ଗ୍ରହିତ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।) ୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବଦତ କରାଇବା—2. To cause to make.

ବହାଙ୍କୁଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବ—(ସ. ନାମ; ବୃହତ୍ତା ଓ କୁଳୀ)—ବୃହତ୍ତାକୁଳୀ; Bihāṅkurḍi(li) ଲମ୍ବା ବେଣ୍ଡକୋଳ (ଦେଶ)—Solanum ବ୍ୟାକୁଡ୍ बरहगटा Indicum (creeper).

ବହାନ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଭୁଲ; ସ. ସ୍ୱାଳଧାନ୍ୟ)— Bihāna ଧାନଗଛର ଚଳ—Paddy seedlings.

ବହାୟସ୍(ସ)—ସ. ବ—(ବ+ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରବା+ସଙ୍ଖ୍ୟାର୍ଥେ. Bihāyas(sa) ଅସ୍; ଅଥବା ବ+ହାସ୍ଥି ଧାତୁ+ସଙ୍ଖ୍ୟାର୍ଥେ. ଅହ୍; ଅ) ୧ । ଆକାଶ—1. The sky. ୨ । ପକ୍ଷୀ—2. Bird. (ଉ—ସାର ଉଦ୍ ଉଣି ତରଣାସୁଖ, ବହାସ୍ପସେ ଭୁ କ୍ଷତିସ୍ପ ପ୍ରସିବ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।) ୩ । ଦାନ (ହୃ. ଶ)— 3. Bestowal; gift.

ବହାର—ସଂ. ବ—(ବ+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରବା; କ୍ରୀଡ଼ା କରବା+ Bihāra ଭାବ. ଅ)—୧ । ମନକୁ ଖୁସି କରବାପାଇଁ ଭ୍ରମଣ; (ସାହାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ହାଲୁଆ ଖାଇବା—1. Taking a walk for pleasure; airing; stroll (Apte). ୨ । କ୍ରୀଡ଼ା— 2. Recreation; sport; play. ୩ । ଉପଭୋଗ—3. Enjoyment. ୪ । କୌତୁକ; କେଳ— 4. Amusements; diversion. ୫ । ରତିକ୍ରୀଡ଼ା (ହୃ. ଶ)—5. Copulation. ୬ । (ବ+ହୃ ଧାତୁ= ହରଣ କରବା+ଅଧି. ଅ)—କ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ଥାନ—6. Place of recreation; play ground. ୭ । ସଂଘାରାମ; ବୌଦ୍ଧ ମଠ—7. A Buddistic monastery. ୮ । କ୍ରୀଡ଼ୋଦ୍ୟାନ—8. A pleasure garden; park (Apte). ୯ । ପଦ ନ୍ୟେପ—9. Tread; stepping (Apte). ୧୦ । ହସ୍ତପଦାଦିର ଚଳନ—10. Movement of hands, feet etc (Apte). ୧୧ । ଦେବ ମନ୍ଦିର—11. A temple in general (Apte). ୧୨ । ଇନ୍ଦ୍ର ଭବନ—12. The palace of Indra (Apte). ୧୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବନ୍ଦୁରେଖଜ ପକ୍ଷୀ; ଖଞ୍ଜରିଟ୍ପେଷ—13. A kind of bird. ୧୪ । (+ଭାବ. ଅ) ପ୍ରସ୍ଫୁଟନ; ବକଶନ; ବସ୍ତାର—14. Opening; expansion (Apte). ୧୫ । (ବ+ହୃ ଧାତୁ+ କରଣ. ଅ) ସ୍କନ୍ଧ—15. Shoulder. ୧୬ । (+ କର୍ମ୍ମ ଅ) ଗଛର ଗଣ୍ଡି—16. The trunk of a tree. ୧୭ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତାକା—17. The banner

Digitized by srujanika@gmail.com

of Indra (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ମିଥିଲା ପ୍ରଦେଶ; ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତରେ ଥିବା ସ୍ୱଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଶାସନ ବର୍ଗ—1. Bihar (Province); modern name of ancient Mithilā. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ 'ବିହାର' ବା ବୌଦ୍ଧମଠ ଥିବାରୁ ଏଅଞ୍ଚଳର ନାମ 'ବିହାର' ହୋଇଅଛି । ଆଧୁନିକ ବିହାର ବା ପାଟନା ନଗରୀର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ପାଟଳୀପୁତ୍ର ବା ପୁଷ୍ପପୁର । ଏ ବିବ୍ରାଗ ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ଅଧୀନ ଥିଲା । ବଙ୍ଗ ଦେଶରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଓଡିଶା ସଙ୍ଗେ ଏହା 'ବିହାର ଓଡ଼ିଶା' ପ୍ରଦେଶ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଲ୍ପଦିନେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରପ୍ରଦେଶ ହେବ ଏବଂ ବିହାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶର ନାମ ହେବ ।] ୨ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଏକ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର (ଏହା ପାଟଣା ଉଭୟଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ)—2. Name of a district and town in the Province of Bihar.

ବିହାର ଓଡ଼ିଶା—ଦେ. ବ—ବିହାର, ସ୍ପେଃ ନାଗପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଏହି Bihāra ordisā ଇଳ ବିବ୍ରାଗ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଏକ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ବିହାର ଉଡୀଶା ଅଧୀନ ପ୍ରଦେଶ—The Province of Bihar **बिहार उडीशा** and Orissa. [ଦ୍ର—୧୯୩୬।୩୫ ସାଲରେ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ମତେ ଏ ପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶା ବାହାର ଯାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ା ହେବାରୁ ଏ ପ୍ରଦେଶର ବାକି ଅଂଶ ବିହାର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇଅଛି ।]

ବିହାର କରିବା—ଦେ. କି—କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; କେଳି କରିବା— Bihāra karibā To disport. [ଉ—ସେ ନଦୀତଟେ ବିହାରକରା ରହି ସୁଖରେ ଜଳର, ଜଳସ୍ଥ ସଙ୍ଗତରେ କରନ୍ତୁ **बिहार करना** ବିହାର । କୃତ୍ତିବାସ. ମହାତ୍ମାରତ ଆଦି ।]

ବିହାରସ୍ଥଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବିହାର+ସ୍ଥଳ)—କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳ— Bihārastha|a Play ground.

ବିହାରିଆ—ଦେ, ବିଶ—ବିହାର ଦେଶୀୟ—Biharee. Bihāriā ବିହାରୀ **बिहारी**

ବିହାରିକା—ସ. ବ (ବିହାର+କ+ଆ)—ମଠ— Bihārikā Convent (Apte)

ବିହାରି କାୟୁ(ଏ)ସ୍ଥ(ଥ)—ଦେ. ବ—ବିହାର ପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି Bihāri kāya(e)stha(tha) ବହୁପୁରୁଷାବଧି ଉତ୍କଳବେଶ ସ୍ଥାପନ ଲାଲାକାଏଥ କରିଥିବା 'ଗଉଡ଼' ଉପାଧିଧାରୀ କାୟସ୍ଥ ଜାତି— **लालाकायेथ** The Kāyasthas of Bihar who have been long domiciled in Orissa.

ବିହାରୀ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବିହାରନ୍; ବିହାର+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍ ୧ମା. 'Bihārī ୧ବ)—୧ । କ୍ରୀଡ଼ାକାରୀ—1, Sporting; (ବିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) amusing one's self, ୨ । ବିଲାସାର୍ଥ ଭ୍ରମଣକାରୀ—2. Walking for pleasure. [ଉ —ଜସ୍ୱ ଶ୍ରୀ ରଧା ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀଙ୍କ ବିହାରୀ, ଜସ୍ୱ କଂସ କେଶୀ ମଲ୍ଲ ପ୍ରାଣହାରୀ । କୃତ୍ତିବାସ. ମହାତ୍ମାରତ ବସ୍ତ୍ରହ ।] ୩ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶୀୟ—3. Pertaining to Bihar. ୪ । ମେଲ୍ଲ ହୋଇଥିବା—5 Expanding (Apte) ୫ । ସୁନ୍ଦର—5. Lovely (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A Biharee; a resident of Bihar. ୨ । ବିହାର ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା—2. The Biharee language. ୩ । ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ନାମ—3. Name given to males. ୪ । ବନବିହାରୀ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—4. A name for calling Banabihāri etc.

ବିହାରୀଲାଲ୍ ପଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉତ୍କଳବାସୀ କାଶ୍ୟପ ବ୍ରାହ୍ମଣ Bihārilal pandita ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜମିଦାର—The late Bihrilal Pandit. [ଦ୍ର—ଏ କାୟକର ଜଣେ ବଡ଼ ଜମିଦାର ଥିଲେ; ଏ ବନ୍ଧୁବ୍ୟସ୍ତରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଭାଷଦ ଓ ବୃହତ୍ଟୀକା ସମ୍ବଳିତ ଭଗବଦ୍ଗୀତା, ଜଳକର୍ମ ପଦ୍ଧତି, ଆୟୁର୍ବେଦ ସଗ୍ରନ୍ଥ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସକଳିତ ଓ ମୁଦ୍ରିତ କରାଇ ବିତରଣ କରିଥିଲେ ।]

ବିହାଲ୍—ବୈଦେ. ଭଶ—୧ । ବେହାଲ୍ (ଦେଖ)—1, Behāl Bihāl (See) ୨ । ବିହ୍ୱଳ—2, Overwhelmed. **बेहाल बिहाल**

ବିହାଵା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ) ତ—ବିବାହ— Bihawā Marriage.

ବିହାସ—ସ. ବ (ବି+ହାସ)—ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ— Bihāsa Smile.

ବିହାସ୍ୟ—ସ. ବିଶ (ବି+ହାସ୍ୟ)—ହସଯୋଗ୍ୟ; ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ— Bihāsa Laughable; rediculous.

ବିହି—ଦେ. ବ (ସ. ବିଧି)—ବିଧାତା— Bihi ବିଧି **विधि** The Creator.

ବିହିତ—ସ. ଭଶ (ବି+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ମ୍ମ ତ; ଭୁଲ Bihita ପା. ବିହତର=ଅତ ଉତ୍ତମ)—୧ । ଅନୁଷ୍ଠିତ— 1, Started; founded, ୨ । କୃତ; ସମ୍ପାଦିତ— 2, Done; performed; accomplished. ୩ । ଦତ୍ତ—3, Given, ୪ । ଉଚିତ; ବିଧେୟ; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ଯୋଗ୍ୟ—4, Proper. ୫ । ଆବଶ୍ୟକ—5. Necessary. ୬ । କଥିତ—6. Spoken. ୭ । ବିଧିସଙ୍ଗତ—7. Conformable to rules; regular. ସଂ. ବ (ବି+ଧା ଧାତୁ+ଭାବ ତ)— ବିଧାନ—Dispensation; rule; law, ଦେ. ବ (ବି+ହୁଡ; ଯାହା ହୁଡ ନୁହେଁ) ଅମଙ୍ଗଳ କର; ଅନଷ୍ଟ-କାରକ—Injurious, [ଉ—ବିହିତ ମତି ଅସତ୍ୟବିହିତ ସେ ବୁଝିଲେ । ଭାଂ. ବୈଦେଘୋଷବିଳାସ ।]

ବିହିତ ସମ୍ମାନ—ସଂ. ବି (କର୍ମ୍ମଧା; ବିହିତ+ସମ୍ମାନ)—ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—Due respect.

ବିହିତ ସମ୍ମାନ ପୁରାସର ନିବେଦନମିଦଂ—(ସଂ ବାକ୍ୟାଂଶ)—ଉଦ୍ଦ ଓ Bihita sammāna purahsara nibedanamidam ସାନ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବିହିତ ସମ୍ମାନପୂର୍ବକ ନିବେଦନମିଦଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନକଟକୁ ଲେଖିବା ପତ୍ରର ଆରମ୍ଭରେ ଏହି ପଦ ଲେଖାଯାଏ; ଏହାର ଅର୍ଥ—ଯାହାଙ୍କ ନକଟକୁ ଲେଖାଯାଉ ଅଛି, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଲେଖକଙ୍କର ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ଉଚିତ ସେହି ସମ୍ମାନ ସହକାରେ ଏହି ନିବେଦନ (କରୁଯାଉଅଛି)—A sentence written at the beginning of a letter to a respectable person; meaning,-I make this submission with due respect,

ବହୁଦାନା - ଦେ. ବି (ଫା ବିହ୍ଦାନା)—ପଶ୍ଚିମ ହିମାଲୟରେ ଓ ପଞ୍ଜାବରେ ଜନ୍ମିବା ବୃକ୍ଷବିଶେଷର ଫଳ—Quince seed. **ବିହିଦାନା** [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପାଚେ; ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ ଲୋକେ ଗନ୍ଧ କରି ଖାଆନ୍ତି । ଏହା ଆମଦେଶକୁ ଔଷଧ ପାଇଁ ଆସେ । ଏ ଗଛ (Cydonia Vulgaris) କାବୁଲ ଓ ପେଶାବର ଅଞ୍ଚଳରେ ହୁଏ; ଏଥିର ଫଳ ପିଠୁଡ଼ି ପରି ଓ ସୁଗାଦ୍ୟ । ଏ ମଞ୍ଜିକୁ ପାଣିରେ ବଡୁଘଇଲେ ଇହାକୁ ନାଡୁଆ ରସ ବାହାରେ ଓ ଲୋକେ ତାକୁ ସରବତ୍ କରି ପିଅନ୍ତି ।]

ବହୁନେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ଅ—(ସ. ବନା; ତୁଳ ସ. ବିହ୍ନନ—ପରିତ୍ୟକ୍ତ) ବିହିନେ **ବିହିନ** ବନା—Without.

ବହୁବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି—(ସ, ବି + ଧା—ଧାତୁ)—୧ । ବିଧାନ କରିବା—To arrange. [ଉ—ଦୋଷୀ ଦେଖି ବିହା **ବିହନା** ପୁଣି, ନ ସହାର ବିହୁଥିଲା ସମ୍ଭାର ଗ୍ରମାରେ. ଗ୍ରଧାନାଥ—ସହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । ସମ୍ପାଦନ କରିବା—2, To do; to accomplish. [ଉ—କଷ୍ଟେ ବନଜୁଡ଼ି ବହୁ ସହାଦେଖି, ଦୁଃଖ ଘର ବହୁ ବଢେ, ଗ୍ରଧାନାଥ ପାଦନ୍ତା ।] ୩ । ସୃଷ୍ଟି କରିବା—3. To create. ୪ । ନିୟମ ବାନ୍ଧିବା—4. To frame rule. ୫ । ନିର୍ମାଣ କରିବା—5. To build. [ଉ—ମାଧବେଶ୍ୱର କହିଲେ ମଣ୍ଡପ ବହ—ଅଙ୍କ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜସ୍ୱ । ୬ । ଘଟାଇବା—6, To bring about; to cause. [ଉ—ଭ୍ରମ ଯେଉଁରୂପେ କର୍ମୀର ପ୍ରାଣ ନାଶ, ବହିଲେ ତା ମୋ ଆଗେ କର ତା ପ୍ରକାଶ । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ, ସହାଭାରତ ବନ ।] ୭ । ଭାର ଦେବା; ନ୍ୟସ୍ତ କରିବା—7. To entrust. (ଉ—ଦ୍ୱାର ନରୂପଣ ତାହାରେ ବହିଲେ, ଜଗିଲ ସେହୁ ପାହାଡ଼ୀ । ଶିଶୁଶଙ୍କର—ଜୁଖାଅଇଲାପ ।) ୮ । ଆଚରଣ କରିବା—8. To practise. (ଉ—କଠୋର ତପସ୍ୟା ବହି ରଥୀ ଭଗୀରଥ । ମଧୁସୂଦନ—ଉତ୍ତରଗ୍ରମଚରିତ । ୯ । କହିବା—9 To speak. (ଉ—ବହି ବହିଲେ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ଉକ୍ତି, ବଚନ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେଘୀଶ ବିଳାସ) । ୧୦ । ପଡ଼ିବା; ଘଟିବା—10. To befall. (ଉ—ଜଗତସନ୍ଧ ପୂର୍ବରେ ସେବ ଉମାପତି, ତାଙ୍କ ବରେ ସୃଜାଙ୍କ ବହିଲ ବୟତ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିନ୍ଧୁ—ମହାଭାରତ. ସତ୍ତ୍ୱ ।)

ବହୁ ବଧତା—ଦେ. ବି (ବିଧାର୍ଥ ସହତର)—ବିଧାତା; ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା Bibi bidhata ବିବିବିଧାତା **ବିଘବିଧାତା** The Creator.

ବହୁସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ (ଫା) (ମୁସଲମାନଙ୍କ କଳ୍ପିତ) ସ୍ୱର୍ଗ—Heaven Bihist ବିହିସ୍ତ **ବିହଶ୍ତ** (of the Mahomedans).

ବିହୀନ—ସ. ବିଶ—(ବି+ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ମ. ତ)—୧ । Bihina ବରହିତ—1. Bereft; destitute of. ୨ । ଅଭାବ-(ବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗ୍ରସ୍ତ— 2. Wanting in; devoid of ଜ । ବର୍ଜିତ; ତ୍ୟକ୍ତ—3. Abandoned; deserted. [ଦ୍ର—ହୀନ ଶବ୍ଦ ପର ଏ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଧନବିହୀନ]

ବିହନେ **ବିହୀନ** ଦେ. କି. ବିଶ—(ସ. ବନା) ବ୍ୟତୀତ; ବ୍ୟତିରେକେ; ଅଭାବରେ; ବନା— Without. (ଉ—ବସ୍ତାର କର କହ, ତାରକ ଥନ ନାହିଁ, ତାର ସ୍ତର ବିହୀନ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେଘୀଶ ବିଳାସ ।)

ବିହୀ(ହୁ)ନେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ଅ (ସ. ବନା)—୧ । ବନା; ବ୍ୟତୀତ— Bihi(hu)ne Without. (ଉ—ଅନ୍ନ ବିହୁନେ ଦଂସ ଦାନ୍ତ, ଯୋଗ ସାଧିବ କାହା ଯେନ୍ତ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ) । ୨ । ୨ । ଛଡ଼ା—2. Except.

ବିହୁଡ଼ା—(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି.—ବେହୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)— Bihurdā (etc) କାଡ଼ାନ **ବିହିୟାନା** Beurdā etc (See)

ବିହୁଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ବେହୁଡ଼ିବା (ଦେଶ)— Blhurdibā କାଡ଼ାନକରା **ବିହିୟାନା** Beurdibā (See).

ବିହୁନ—ଗ୍ରା. ବିଶ—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ବିହୀନ—Destitute of. Bihuna (ଉ—ଗୁଣ ବିହୁନ ସେହୁ ସେବେ, ତଥାପି ନାନା ରୂପ ଲଭେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।

ବିହୁନେ—ଦେ. ଅ. (ସଂ. ବନା)—ବନା—Without. (ଉ—Bihune ଅନ୍ନ ବିହୁନେ ଦଂସ ଦାନ୍ତ । ଯୋଗ ସାଧିବୁ କାହା ଯେନ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ବିହୁଳିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ), କି—(ସ. ବ୍ୟୁତ୍ପ)—(ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ Bihuliba ଗାଈ) ଚରିବାବେଳେ ଏଣେ ତେଣେ ଖେଳେଇ ଦୌଡ଼ି ବୁଲିବା—To be scattered. (said of a herd of cows while grazing) ଦେ. କି— (ସ. ବହୁଳ) ୧ । ପ୍ରକାଶ କରିବା; ପ୍ରଚାର କରିବା— 1. To publish. ୨ । ବାଣ୍ଟିବା—2. To distribute,

ବିହୃତ—ସ. ବ (ବି + ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+ଭାବ. ତ)— Bihṛuta ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବିହାର ବା କ୍ରୀଡ଼ା ବିଶେଷ—A kind of female sport or game.

ବିହୃତି—ସ. ବ (ବି + ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା + ଭାବ. ତି)— Bihṛuti ୧ । ବିହାର; କ୍ରୀଡ଼ା—1. Sport. ୨ । ଚୌର୍ଯ୍ୟ; ହରଣ- 2. Stealing; robbing ୩ । ଉଦ୍ଘାଟନ—3. Opening. ୪ । ବିସ୍ମୃତି—4. Oblivion.

ବିହୃଦ—ଦେ. ବ (ସ. ଦୁର୍ହୃଦ)—ଶତ୍ରୁ —Enemy.

Bihṛuda (ଉ—ତଜି ବିହୃଦ ପଣ ପୁଣ ବିହିଛ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନସ୍ୱ ।)

ବିହେଠନ—ସ. ବି. (ବି+ହେଠ୍ ଧାତୁ=ପୀଡ଼ନ କରିବା + ଭାବ. ଅନ)- Bihethana ୧ । ଆଘାତ କରଣ—1. Act of striking.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ବଧ କରଣ—2. Killing. ୩ । ମର୍ଦ୍ଦନ—3. 3. Rubbing; bruising. ୪ । ପ୍ରତାରଣା—4. Fraud; deception. ୫ । ଦୁଃଖ; ଯାତନା; କଷ୍ଟ—5. Trouble; pain; misery. ଦେ. ବଣ—ଆନତ-Drooped; bent low. (ଉ—ବନ୍ଦୋଳନ ମୃଦ୍ଦ ପତ୍ରୋଧର ଶିଖ, ଦେଖି କେତେ ସୋଶି ଜ୍ୱପନା । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ ବଲାସ ।)

ବିହ୍ନ—ସ୍ତାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର)ବ (ସ. ବରଣ) ବ—ବତିଣା ମୁଠା ଛଅର Bihna କରବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ତୃଣ ବଶେଷ—A kind of reed used in making broomsticks. [ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଗୋଛ ହୋଇ କାଣ୍ଡର ଅଗରେ ଲମ୍ବିଥାଏ । ସେହି କାଣ୍ଡରୁ ଗୋଛଏ ବାନ୍ଧ ବତିଣାମୁଠା କରଯାଏ । ଏହାର କାଣ୍ଡ ଏ ଅଞ୍ଚଳ କାଉଁଣ ବା କାଶ ତୃଣର କାଣ୍ଡ ପରି ।]

ବିହ୍ନ—ସ୍ତା.ବ. (ସ. ବ୍ୟୂହ)--ବ୍ୟୂହ; ସୈନ୍ୟ ରଚନା—Battle-array; Bihwa disposition of the troops for fight· (ଉ—ଆପଣା ବହ୍ନଦ୍ୱାରେ ଲଗ୍ନଣ ଏକ ଥିବ । ପୀତାମ୍ବର. ନଳିନୀପୁରୁଣ ।)

ବିହ୍ୱଳ—ସ· ବଣ. ପୁଂ (ବ+ହ୍ୱଲ୍ ଧାତୁ=କମ୍ପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bihwala ୧ । ଶୋକାଦି ଦ୍ୱାରା ଆର୍ତ୍ତ—1. Overcome (ବହ୍ୱଲତା—ବ) with grief. ୨ । ଅଭିଭୂତ—2. Over-(ବହ୍ୱଲା—ସ୍ତ୍ରୀ whelmed. ୩ । ଅଚେତନ; ଉତ୍ତେଜ; ବବଶ—3, Benumbed; turned senseless. ୪ । ଦ୍ରବୀଭୂତ· 4. Melted; liquefied. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା--ଶୋକ ବହ୍ୱଲ, କ୍ରୋଧ ବହ୍ୱଲ, ଉତ୍ସୃ ବହ୍ୱଲ ।)

ବିହ୍ୱଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ବହ୍ୱଲବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—Bihwalā(le)ibā ୧ । ବଚଳତ କରାଇବା —1. To over-ବିହ୍ୱଳାନା whelm; to over power. ୨ । ବମୋହିତ ବିହ୍ୱଳାନ କରବା—2. To enchant. (ଉ—ବଶ୍ୱଜସ୍ପୃ କେତେ ମାତୁ, ବହ୍ୱଲାଇ ମୋର ଚତ୍ତ । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।)

ବିହ୍ୱଳିତ—ସ୍ତା. ବଣ (ସ. ବହ୍ୱଲ)—ବହ୍ୱଲ (ଦେଖ) Bihwalita Bihwala (See)

ବିହ୍ୱଳିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ବହ୍ୱଲ)—୧ । ବଚଳତ ହେବା—Bihwalibā 1. To be overwhelmed. ୨ । ବମୋହିତ ବିହ୍ୱଳ ହଓୟା ହେବା—2. To be enchanted. (ଉ—ବିହ୍ୱଳନା ବହ୍ୱଳବ ନାହିଁ ପତ୍ର ମୋରେ ମାନସ । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ ବଲାସ)

ବୀ (ଧାତୁ)—ସ -- ଷେପଣ କରବା— Bī (root) To throw.

ବୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ -- (ବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଇ)—ମାଇ ଚଢ଼େଇ; ପକ୍ଷିଣୀ— Bi A female bird.

ବୀଅର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୀଅର୍)—ବଲ୍ଲଭ ଅନୁରୂ ମଦ୍ୟ ବଶେଷ— Biar ବିୟାର ବୀର ସରାପ Beer. (ବୀଅର୍ ସମ୍ଭବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀକ—ସ. ବ (ଅଜ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରବା+ଘଞ୍ଜାର୍ଥେ କ; ନଘାଚନ-Bīka ସିଦ୍ଧ)—୧ । ବାୟୁ; ପବନ—1. Wind; air. ୨ । ପକ୍ଷୀ—2. Bird.

ବୀକାଶ—ସ. ବ (ବ+କାଶ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇା+ଘଞ୍ର. ଅ)—Bikāsa ୧ । ବକାଶ; ପ୍ରକାଶ—1. Manifestation; exhibition. ୩ । ଗୋପନ—2. Concealment; privacy. ୩ । ନଉଉଡ; ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନ—3. Lonely place; loneliness

ବୀକ୍ଷକ—ସ. ବଣ ପୁଂ(ବ+ଇକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+ଘଞ୍ର୍ତୃ. ଅକ)—Bīkshaka ୧ । ନଘକ୍ଷଣକାଘ୍ର—1. Observing; preceiv-(ବୀକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ing; seeing. ୨ । ପରଦର୍ଶନକାଘ୍ର—2. Inspecting. ସ. ବ—ପରଦର୍ଶକ ବ୍ୟକ୍ତି—Observer; visitor; inspectar.

ବୀକ୍ଷଣ—ସ. ବ (ବ+ଇକ୍ଷ୍ ଧାତୁ= ଦେଖିବା+ଘଞ୍ର. ଅନ)—Bīkshaṇa ୧ । ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଦେଖିବା ଓ ପରୀକ୍ଷା କରବା—1. Examining very carefully; obser vation. ୨ । ନଘକ୍ଷଣ—2. Perceiving; beholding; seeing; viewing. ୩ । ପରଦର୍ଶନ—3. Inspection. ୪ । ଭୋଗ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ବଆଯିବା ବସ୍ତୁକୁ ମନୋଯୋଗ ସହତ ଦେଖି ପରୀକ୍ଷା କରବା—4. Carefully examining and observing a thing before it is offered to a Deity.

ବୀକ୍ଷଣ ପ୍ରୋକ୍ଷଣ—ସ. ବ (ସନ୍ଧତର)-ଭୋଗ ଦେବାପୂର୍ବରୁ ଭୋଗ ବଥଯିବା Bhoga prokshaṇa ବସ୍ତୁକୁ ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଦେଖି ପରୀକ୍ଷା କରବା ଓ ତହିଁରେ ଜହିଁ ଉପରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିବା— Inspection of an offering and then sprinkling water on it before it is offered to a Deity.

ବୀକ୍ଷଣୀଯ—ସ. ବଣ (ବ+ଇକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀଯ)—୧ । ଦର୍ଶନୀଯ— Bīkshaṇīya 1. Visible. ୨ । ମନୋଯୋଗ ସହତାରେ ଦେଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Observable. ୩ ।ସୁନ୍ଦର— 3. Beautiful.

ବୀକ୍ଷିତ—ସ. ବ (ବ+ଇକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ମ. ତ)— Bīkshita ନଘକ୍ଷିତ—1 Viewed; inspected; examined. ସ. ବ. (+ଭାବ. ଘ)—ଦର୍ଶନ—Viewing; observing.

ବୀକ୍ଷ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବ+ଇକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ମ. ଯ)—୧ । Bīkshya ଦର୍ଶନୀଯ—1. Visible; perceptible. ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. ସ. ବ—୧ । ବସ୍ମୟ—1. Wonder. ୨ । ନତ୍ୟ --2. Dancing. ୩ । ୪ । ଘୋଟକ—5 Horse, ୪ । ନର୍ତ୍ତକ— 4. Dancer·

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୀଚ୍‌ଳି(ଳୀ)—ସ. ବ (ବୀଚ+ଅଳୀ=ଶ୍ରେଣୀ)—ଶୁଖିଲା ଚୁହା, ନଡ଼ା, ଘାସ ପ୍ରଭୃତି—Dry straw; hay.

Bīchāḷi(ḷī)

ବୀଚି(ଚୀ)—ସ. ବ—(ବେ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+କର୍ମ. ଇଚ)—୧। ଉରଙ୍ଗ; ଢେଉ—1. Wave. ୨। କିରଣ; ଆଲୋକତରଙ୍ଗ—2. Ray; a wave of light. ୩। ଦୀପ୍ତି-3. Lustre; radiance. ୪। ଅବକାଶ—4. Leisure. ୫। ଆନନ୍ଦ; ସୁଖ—5. Joy; pleasure; delight.

Bīchi

ବୀଚି ତରଙ୍ଗ ନ୍ୟାୟ—ସ—ସେହିଁପରି ଗୋଟିଏ ତରଙ୍ଗ ଅନ୍ୟତରଙ୍ଗ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ଓ ଉହିଁରୁ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ତରଙ୍ଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ସେହିପରି କୌଣସି ଗୋଟିଏ କଥାରୁ ଅନେକ କଥା ବାହାରଲେ, ସେହି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ—An analogy from one wave producing a succesion of waves.

Bīchi taraṅga nyāya

ବୀଚିତରଙ୍ଗବାଦ—ସ. ବ—(ଅଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ)—'ଅଲୋକ ଓ ଧ୍ୱନି ଆଦି ତରଙ୍ଗରୂପେ ଗୋଳକ ଦୋଇ ଦୂରକୁ ଗମନ କରେ' ଏହି ବୈଜ୍ଞାନିକ ମତ—The scientific theory of propagation in waves (e. g. of ether, of light, of sound).

Bīchitaraṅgabāda

ବୀଚିବିକ୍ଷୁବ୍ଧ—ସ. ବିଣ—(ଂସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍; ବୀଚି+ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ)-ତରଙ୍ଗାକୁଳିତ—(ବୀଚିବିକ୍ଷୋଭିତ—ଅନ୍ୟରୂପ; ବିଚିବିକ୍ଷୋଭ—ବିଶେଷ୍ୟ)

Bīchibikshubdha

Billowy; agitated by waves; lashed by waves.

ବୀଚିମାଳା—ସ. ବ—(ଂସ୍ତ୍ରୀ ଉଚ୍; ବୀଚି+ମାଳା)—ତରଙ୍ଗମାଳା; ତରଙ୍ଗ ଉପରେ ବା ପରେ ଉଠିବା ତରଙ୍ଗମାନ—(ବୀଚିଶ୍ରେଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bīchimāḷā

1. A succession of waves.

ବୀଚିମାଳୀ—ସ. ବ—(ବୀଚିମାଳା+ଅଚ୍ଛଅର୍ଥେ. ଇନ୍=ବୀଚିମାଳନ୍; ମା. ୧ବ)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨। ସମୁଦ୍ର—2. The sea.

Bīchimāḷī

ବୀଚୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—(ଅଦରାର୍ଥକ) ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦକୁ ଡାକିବା ନାମ—A name for calling Bichitrānanda.

Bīchu

ବିଚିତିଆ (ବିଚିଆ, ବିଚିଉଆ, ବିରୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ)

ବୀଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—କ୍ୟଜନ କରିବା; ବିଞ୍ଚିବା—

Bīj (root)

To fan.

ବୀଜ—ସ. ବ—(ବ=ବିକ୍ଷେପରୂପେ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+ଅ; ଇ=ଈ; କମ୍ବା ବ୍ୟେ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+ଘଞ୍ ବେ. ବ୍ୟପ୍; ବା=ଆଚ୍ଛାଦନ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ—ଯାହା ମୃତ୍ତିକାଗର୍ଭରେ ଏକରୂପ ଓ ମୃତ୍ତିକା ଭେଦ କଲେ ଅନ୍ୟରୂପ, ଏହିପରି ବିକ୍ଷେପରୂପ ଧାରଣ କରେ; କମ୍ବା ଯାହା ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେଲେ, ଅଙ୍କୁର ଉତ୍ପାଦନ କରେ)—୧। ମଞ୍ଜି—1. Seed; germ. ୨। ଆମ୍ବଅଦ ଫଳର ଟାଣୁଆ—2. The stone inside some fruits (e. g. mango). ୩। କୌଣସି ବସ୍ତୁର ମୂଳ କାରଣ; ମୂଳ; ହେତୁ—3. Origin; source; primary cause. ୪। ଉତ୍ତୁ—4. The first or underlying principle. ୫। ଶୁକ୍ର; ଶୁକ୍ର—5. Semen virile. ୬। ତେଜଃ—6. Vigour; spirit. ୭। (ଗଣିତ) ଅବ୍ୟକ୍ତ ରାଶି—7, (mathematics) An unknown number or quantity; an algebraic quantity. ୮। ମୂଳମନ୍ତ୍ର; ଦେବତାମାନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରର ନିର୍ଦ୍ଦାରିତ ମୌଳିକ ଅକ୍ଷର ବା ଅକ୍ଷରମାନ—8, A mystic syllable or letter which is considered as the essential element of the incantation of a particular Diety (Apte). [ଦ୍ର-ଯଥା,ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବୀଜମନ୍ତ୍ର 'କ୍ଲୀଂ',ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଐଂ, ହ୍ରୀଂ, ଶ୍ରୀଂ।] ୯। ଉଳ; ଅଙ୍କୁର; ଗଜା—9. Sprout; seedling. ୧୦। ଆଧାର—10. Receptacle. ୧୧। ରତ୍ନ—11. Gem. ୧୨। ବିହନ—12. Seed kept for sowing in the next season. ୧୩। କୌଣସି ବିଷୟର ମୂଳ; ଜଡ଼—13. The primary root or root cause or a thing. ୧୪। ଫେରୁ; ଭେଦ; କୌଣସି ବିଷୟ ବା ସମସ୍ୟାର ଗୁପ୍ତଉତ୍ତୁ; ସୂତ୍ର—14. The clue or key to the solution of any problem. ୧୫। କୌଣସି ଗଣିତ ପ୍ରଶ୍ନ ସମାଧା କରିବା ନମନ୍ତେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ମୂଳ ସଙ୍ଖ୍ୟା ବା ଚିହ୍ନ—15. A token number for the solution of a mathematical problem. ୧୬। ମଜ୍ଜା—16. Marrow (Apte). ୧୭। ନାଟକର, ଉପନ୍ୟାସର ବା ଗଳ୍ପର ଉପାଖ୍ୟାନର ଉତ୍ତାଦକ ଘଟଣା—17. The germ or seed of the plot of a play or story (Apte) ୧୮। ବୀଜଗଣିତ—18. Algebra (Apte). ୧୯। ତତ୍ତଗଛ—19. The citron tree (Apte). ୨୦। ସାଧାରଣଙ୍କ ଅବୋଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣୀୟ ସାଙ୍କେତିକ ଶବ୍ଦ ବା ଅକ୍ଷର (ହି. ଶ)—20. An abbreviated letter or word to indicate certain matters.

ବୀଜକ—ସ. ବ (ବୀଜ+ପୂର୍ତ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. କ)—୧। ବୀଜପୂର; ତତ୍ତ—Bījaka 1. Citron (tree and fruit). ୨। ସନ୍ତାନ ଜନନ ସମୟରେ ଶିଶୁର ଦୁଇ ହାତ ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡ ରହିଯାଇ ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାରରେ ଦାରୁଣ୍ଡିବା ଅବସ୍ଥା (ହି. ଶ)—2 The position of the head between the arms of a child, coming aganist the vaginal door at its birth. ୩। (+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ) ମଞ୍ଜି—3. Seed. ୪। ସୂଚୀ; ଭାଲିକା (ହି. ଶ)—4. Index; list. ୫। ପୋତା ଧନ ସଙ୍ଗେ ରଖାଯିବା ଭାଲିକା (ହି. ଶ)—5. A list of the hoarded wealth kept along with the buried treasure. ୬। ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଦେଶାନ୍ତର ବଜାରକୁ ପଠାଇବା ବେଳେ ବନ୍ଦେତା ଦେଶାନ୍ତରଠାରୁ ମାଲ୍‌ମାନଙ୍କର ବିବରଣ ଓ ମୂଲ୍ୟ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବ ଲେଖି ଯେଉଁ ଚାଲ୍‌ଲା ପଠାନ୍ତି (ହ୍ର. ଶ)—6. Invoice accompanying the articles sent to a purchaser by the vendor. ୭ । ଅସନ ଗଛ (ହ୍ର. ଶ)—7. Buchanania Latifolia (tree).

ବୀଜକୃତ—ସ. ବ (ବୀଜ+କୃତ)—ବାଜୀକରଣ (ହ୍ର. ଶ) (ଦେଖ)
Bījakṛuta Bājikaraṇa (See)

ବୀଜ କୋଶ(ଷ)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବୀଜ+କୋଶ=ଆଧାର)—
Bija kośa(sha) ୧ । ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ପଛି ଆଦ ରଖାଯାଏ—(ବୀଜାଧାର—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A receptacle for storing seeds. ୨ । ପୁଷ୍ପାଦର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ବୀଜ ଥାଏ—2. The seed-vessel of a flower. ୩ । ଲେମ୍ବୁ, ପଣସ ଆଦ ଫଳର ଖୋସା—3. The seed-vessels or pods of orange and some other fruit; pericarp. ୪ । ଜୀବର ଅଣ୍ଡକୋଷ—4. Testicle. ୫ । କଇଁଫୁଲର ବା ପଦ୍ମଫୁଲର ଯେଉଁ ପାଣାକୃତି ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ପଛି ଥାଏ—5. The seed-vessel of lotus, water-lily etc.

ବୀଜ ଖଇଗ—ଦେ. ବଣ—ବୃଣା ଦେବା ସମସ୍ତରେ ଯେଉଁ ଫସଲର ବା
Bīja kaichā ଗଛର ପଛି ନକୃଷ୍ଟ ଥାଏ—(trees or plants) Germinating from inferior seeds.

ବୀଜ ଖ(ଖେ)ଚ(ଚ)ଡ଼(ଡ଼ା)—ଦେ. ବଙ, ପୁଂ—(ଗାଳି)—(ସ. ବୀଜ+
Bīja kha(khe)cha(chcha)rda(rdā) ଜଚ୍ଛୁର=ପୁଂଶ୍ଚଳ, ଖଚର, ତିବ୍‌ଖଚର ବା ଖେସର=ଘୋଡ଼ା ଓ ଗଧ ମିଶା ଜୀବ)—୧ । **ଖଚରା; ବୀଜଖଚର** ଅଜ୍ଞ ଦୁଷ୍ଟ; ଖଇଡ଼; ନଷ୍ଟ ଚରିତ୍ର—1. Very wicked; wanton; dissolute; depraved. ୨ । ଜାରଜ—2. Bastard. ୩ । ଦୁଷ୍ଟ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା (ବୀଜ[ଜ] ଖ[ଖେ]ଚ[ଚ]ଡ଼ାଙ୍କି[ମି]—ବଶେଷ୍ୟ) ଯୋଗୁଁ ଦୁଷ୍ଟ; ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଦୁଷ୍ଟ ବା ଖଳ—3. One who has inherited wickedness from his parents. ୪ । ବେଶ୍ୟାପୁତ୍ର—4 Whoreson. ୫ । ଯେଉଁ ଫସଲ ନାନାମିଶ୍ରିତ ବା ଖରାପ ପଛିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ—5. (plant or tree) Raised from mixed or inferior seeds. [ଦ୍ର—କୌଣସି ଗଛର ପଛି ଖରାପ ବା ମିଶା ଥିଲେ ସେ ଗଛ ଯେପରି ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଜାରଜ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମରୁ ଦୁଷ୍ଟ ହୁଏ ।]

ବୀଜ ଖଲାସ(ସି)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବୀଜ+ଅ. ଖଲାସ୍)—ସ୍ତ୍ରୀ
Bīja khalāsa(si)karibā ସଙ୍ଗମାନନ୍ତର ପୁରୁଷାଙ୍ଗରୁ ବେଉଁପରି ବୀଜ ବାହାର କରା କରିବା—To dicharge one's semen after coition. **बीज खलास करना**

ବୀଜଗଣିତ—ସଂ: ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବୀଜ[=ଅବ୍ୟକ୍ତ ରାଶି] ବିଷୟକ
Bījaganita ଗଣିତ)—ଅବ୍ୟକ୍ତ ରାଶି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ୟା ସାଧନ-ରୂପ ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ର; ଅଙ୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Algebra. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ବା ରାଶିମାନଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅକ୍ଷରରୂପେ ଲେଖି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହାରପୂର୍ବକ ଗାଣିତିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ଯଥା—$\frac{କ}{ଖ}+\frac{ଗ}{ଖ}+\frac{ଘ}{ଖ}=\frac{କ+ଗ+ଘ}{ଖ}$, ଏହିପରି ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କାଳ୍ପନିକ ଗଣନା ଓ ସମସ୍ୟାମାନ ସାଧିତ ହୁଏ ।]

ବୀଜ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପଟୋଳ (ହ୍ର. ଶ) (ଦେଖ)
Bija garbha Patola (See)

ବୀଜଗୁପ୍ତି—ସଂ. ବ(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଶିମ୍ବ—1. Kidney bean.
Bījagupti ୨ । ଛୁଇଁ—2. Pod; legume. ୩ । ତୁଷି—3. Chaff.

ବୀଜ ଚାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯୋନି ମଧ୍ୟରେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଥାଡନ କରିବା—
Bīja chārdibā To discharge one's semen into the female organ after-coition. **बीजा गिराना**
(ବୀଜ ଢାଳିବା, ବୀଜ ଝାଳିବା, ବୀଜ ପକେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀଜତାଡ଼(ର)କ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୃଦ୍ଧଦାରକ)—ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ଦେଖ)
Bījatārda(ra)ka Bṛuddhadāraka (See)
ବୀଜତାଡ଼କ **विधारा**

ବୀଜଦାତା—ସଂ. ବ ପୁଂ (ବୀଜ+ଦାତୃ)—ସନ୍ତାନର ପ୍ରକୃତ ଜନନକାରକ
Bijadātā ପିତା; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭରେ ସନ୍ତାନଜନନାର୍ଥ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ; ପିତା; ଜନକ—The begetter or progenetor of a child. [ଦ୍ର—କୌଣସି ପୁରୁଷ ମୃତ, ବନ୍ଧ୍ୟ ବା କ୍ଲୀବ ହେଲେ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କଠାରେ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ବୀଜଦାତା ରୂପରେ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପାଦନ କରି ତାଙ୍କ କୁଳ ରକ୍ଷା କରିବାର ବିଧାନ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଏହିପରି ସନ୍ତାନକୁ କ୍ଷେତ୍ରଜ ସନ୍ତାନ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ବୀଜଧାନ୍ୟ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ବୀଜରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବା ଅନୁପ୍ତେତ
Bijadhānya ଧାନ୍ୟ)—୧ । ଧାନର ବିହନ—1. Seed-grains of paddy. ୨ । ଧାନଗଛର ଚଳ—2. Seedlings of paddy.

ବୀଜନ—ସ. ବ (ବ+ଅଜ୍ ଧାତୁ=ସେଘଣ କରିବା ବା ବ୍ୟଜ୍ ଧାତୁ
Bījana +ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବ୍ୟଜନ; ବିହନ—1. Fanning. ୨ । (+କରଣ. ଅନ) ପଙ୍ଖା; ବିହନା—2. A fan. ୩ । ଗୃମର—3. A chowrie fan. ୪ । (କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ) ଚଳାକ; ଚଳୁଆ ଚଢ଼େଇ—4. The ruddy goose; Anas Casarca.

ବୀଜ ପୁରୁଷ—ସ. ବ—୧ । ବଂଶର ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ; ଆଦିପୁରୁଷ; ପୈତୃ-
Bīja purusha ପୁରୁଷ ବ୍ୟକ୍ତି—1. The progenitor

Digitized by srujanika@gmail.com

or source of a family. ୨ । ବଂଶର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ପରିବାରର କର୍ତ୍ତା—2. The headman of a family.

ବୀଜପୁଷ୍ପ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ ହି)—୧ । ମରୁବକ; ମରୁଆ ଗୁଳ୍ମ—
Bīja pushpa 1. Sweet Marjoram (plant).
୨ । ମଦନ ବୃକ୍ଷ; ମଦ୍ଦଣ ଗଛ—2. The Bushy Gardenia (tree).

ବୀଜପୂର—ସ. ବ (ବୀଜ+ପୂର=ଯାହା ପରିପୂର୍ତ୍ତି କରେ)—ତିକ୍ତ ଲେମ୍ବୁ—
Bījapūra Citron; Citrus Medica.
(ବୀଜଫଳକ, ବୀଜପୂର୍ତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀଜପେଶିକା—ସ. ବ—ଅଣ୍ଡକୋଷ (ହି. ଶ.)—
Bījapesikā Testicle.

ବୀଜ ବପନ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ବୀଜ+ବପନ=ବୁଣିବା)—ମଞ୍ଜି ବୁଣା—
Bīja bapana The sowing of seeds.

ବୀଜବାପୀ—ସ.ବଣ ଓ ବ. ସ୍ତ्री(ବୀଜ+ବପ୍ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+କର୍ତ୍ତା.ଇନ୍;
Bījabāpī ବୀଜବାପିନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ମଞ୍ଜି ବୁଣେ—
The sower of seeds; sowing seeds.

ବୀଜ ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବ (ବୀଜ+ମନ୍ତ୍ର)—କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର ପୂର୍ବେ
Bīja mantra ଉଚ୍ଚାରଣ ହେବା କବଚସ୍ଥ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ସାଙ୍କେତିକ ମନ୍ତ୍ର—Mystic letter or letters or syllable or syllables pronounced before uttering a mantra of a particular Deity.
ଦେ.ବ—୧ । ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟର କାନରେ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କନ୍ତି; ଇଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର—1. The mystic formula which the spiritual preceptor whispers into the ear of the disciple at the initiation.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସୂତ୍ର; ବେଦ; କୌଣସି ବିଷୟର ରହସ୍ୟ—2. The clue to a matter.

ବୀଜ ମାତୃକା—ସ, ବ. ସ୍ତ्री (ବୀଜ+ମାତୃକା=ଜନନୀ)—ପଦ୍ମବୀଜ—
Bīja mātṛukā The seed of lotus.

ବୀଜ ରକ୍ଷଣ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ ବୀଜ+ରକ୍ଷଣ)—ବହଳ ପାଇଁ ରଖିବା—
Bīja rakshaṇa Storing of seeds for next sowing.
(ବୀଜସ୍ଥାପନ, ବୀଜସଞ୍ଚୟ, ବୀଜପରିରକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀଜରୁହ—ସ. ବ (ବୀଜ+ରୁହ=ଯେ ଜନ୍ମେ)—ଧାନ ଆଦି ଶସ୍ୟ—
Bījaruha Corn.

ବୀଜରେଚକ(ନ)—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ ହି)—ଜୟପାଳ (ହି. ଶ.)—
Bījarechaka(na) Croton.
(ବୀଜାଶ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀଜ ରୋପଣ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍;ବୀଜ+ରୋପଣ)—ଚଳ ରୋଇବା—
Bīja ropaṇa The planting of seedlings.

ବୀଜଳ—ସ. ବଣ (ବୀଜ+ବାହୁଲ୍ୟାର୍ଥେ ଳ)—ବୀଜବହୁଳ; ମଞ୍ଜିଆ—
Bījaḷa Full of seeds; seedy.

ବୀଜସାର—ସ. ବ—ବାଇ ବଡ଼ଙ୍ଗ (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)
Bījasāra Bāibirdaṅga (See)

ବୀଜସାଲ—ସ. ବ—ପିୟାସାଲ (ଦେଶ)
Bījasāḷa Piyāsāḷa (See).

ବୀଜସୁ—ସ. ବ (ବୀଜ+ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବକରିବା+କର୍ତ୍ତା. କ୍ୱିପ୍)—
Bījasū ପୃଥିବୀ—The earth.

ବୀଜା—ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ (ସ. ବୀଜସାଲ)—ପିୟାସାଲ (ଦେଶ)
Bīja Piyāsāḷa (See).

ବୀଜାଙ୍କୁର—ସ. ବ (ବୀଜ+ଅଙ୍କୁର)—ମଞ୍ଜିରୁ ବାହାରିବା ଗଜା—
Bījāṅkura Seedling; sprout coming out of a seed.

ବୀଜାଙ୍କୁର ନ୍ୟାୟ—ସ—ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଗ ବୀଜ ନାଉ ହେଲା ବ ଆଗ ଅଙ୍କୁର ନାଉ ହେଲା, ଏହା ନିରୂପଣ (ବୀଜାଙ୍କୁର ପ୍ରବାହ ନ୍ୟାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ଅସମ୍ଭବ; ସୁତରାଂ ବୀଜାଙ୍କୁରପ୍ରବାହ ଅନାଦି; ଏହାପର ନ୍ୟାୟ—
The theory of corelation of the seed and the sprout in the creation (whether in the beginning the seed came from the tree or the tree from the seed).

ବୀଜାଙ୍କୁର ପ୍ରବାହ—ସ. ବ—ବୀଜରୁ ଅଙ୍କୁର ନାଉ ହେବା, ପୁଣି ସେ
Bījāṅkura prabāha ଅଙ୍କୁର ବଢ଼ିକରି ଗଛ ହୋଇ ଫୁଲ ଫଳ ଧରି ତହିଁରୁ ବୀଜ ନାଉ ହେବା, ପୁଣି ଉକ୍ତ ବୀଜରୁ ଅଙ୍କୁର ହେବା, ଏହାପର ଧାରାବାହିକ ସୃଷ୍ଟିସମ୍ବନ୍ଧ—The corelation of the seed and the sprout in the creation in succession.

ବୀଜାଧାର—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍; ବୀଜ+ଆଧାର)—ବୀଜକୋଷ—
Bījādhāra Seed vessel

ବୀଜିତ—ସ. ବଣ (ବ+ଅଜ୍ ଧାତୁ = ବ୍ୟଜନ କରିବା + କର୍ମ ତ)—ଯାହାକୁ ବିଞ୍ଚା ଯାଇଥାଏ; ଚାଉଳଜନ—
Bījita Fanned.

ବୀଜିକା(କି)ତି(ତି)ଆ—ଦେ. ତଣ—(ସ. ବିରକ୍ତି କର, ବିକଟ, ବିକୃତ
Bījjika(ki)ṭi(ti)ā ୧ । ବିରକ୍ତି କର—1. Annoying.
ବିତିକିଚ୍ଛି विचित्र ୨ । ବିକଟ—2. Fierce. ୩ । କୁତ୍ସିତ—
3. Ugly. ୪ । ବିକୃତ—4. Deformed.
[ବୀଜିକଟା(ଟା), ବୀରିକା(ବି)ଟି(ଟି)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ବୀଜିକଟୀ(ଟୀ), ବୀଜିତଟେ(ଟେ)ଇ, ବିରିତଟେ(ଟେ)ଇ—ସ୍ତ्री]

ବୀଜି ରି)କା(କି)ଟା(ଟା,ଟେ,ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବିକଟୀକରଣ)
Bījī(ri)kā(ki)ṭā(tā,ṭe,te)iba ବିରିକଟାଇବା (ଦେଶ)—
ସିଟିକାନ विचित्रकरना Bich-kiṭāibā (See)

ବିଜି(ରି)କା(କି)ତି(ତି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସ. ବିକଟ) ବିକଟ ହେବା—
Bījī(ri)kā(ki)ti(ti)ba 1. To become hideous. ୨ । (ସ. ବିକୃତ) ବିକୃତ ହେବା—2. To deteriorate.
୩ । ବିରକ୍ତ ହେବା—3. To show signs of displeasure; to be sullen.

ବୀଜୀ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ବୀଜ=ଶୁକ୍ର, ବୀର୍ଯ୍ୟ+ଅସ୍ତ୍ୱର୍ଥେ ଇନ୍)—୧ । ପିତା
Bījī ଜନକ—1. Father; begettor. ୨ । ବୀଜ ପୁରୁଷ (ଦେଶ)—2. Bijā purusha (See). ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଉଟିଆ ଶାଗ (ହ.ଶ)—3. A kind of pot-herb.

ବୀଜୋଦକ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀଜ=କାରଣ+ଉଦକ=ଜଳ)—ଜରକା; ଜୁଆପଥର—Hailstone.

Bījodaka

ବୀଜ୍ୟ—ସ. ତ୍ରି—(ବୀଜ+ଜାତାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ବଂଶ ସମ୍ଭୂତ—1. Born of a family. ୨ । ବୀଜ ସମ୍ଭୂତ—2. Grown from a seed. ୩ । (ବୀଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ଯ) ବ୍ୟଜନ ଯୋଗ୍ୟ; ଯାହାକୁ ବଯ୍ଜାଯିବା ଉଚିତ—3. Requiring or deserving to be fanned. ୪ । ବୁଣିବା ଯୋଗ୍ୟ (ହ; ଶ)—4. Fit to be sown.

Bījya

ବୀଜ୍ୟମାନ—ସ. ତ୍ରି ପୁଂ-(ବୀଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ଆନ)—ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟଲୋକ ପଙ୍ଖା ଆଦ ଦ୍ୱାରା ବଯ୍ଜାଯାଏ—Being fanned by another. (ବୀଜ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Bījyamāna

ବୀଟ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ବଛୁଆଡ (ଜରେକୃଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—The stinging nettle.

Bīṭa

ବୀଟା—ଦେ. ବ—ଯେଣ୍ଡୁ—Ball. (ଉ—ସେ ବୀଟା ଆଣିବାକୁ ସମସ୍ତ ଲୁମରେ, ଯହୁ କଲେ ଛଡ଼ା ଦୋଇଣ କୂଅ ଠାରେ । କୃଷ୍ଣଗୋନ୍ଦ ସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦ) । ସ. ବ. ପ୍ରାଚୀନକାଲର ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳ, ଯହିଁରେ ପିଲ୍ଲମାନେ କାଠର ଦଣ୍ଡ (ବାଟ) ଓ ଧାତୁର ଗୋଲକ (ବଲ୍) ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ (ହ. ଶ)—A kind of game practised in ancient India in which a wooden bat and a metal ball was used.

Bīṭā

ବୀଟିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବ+ଇଟ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ବଡ଼ଆ; ପାନଖିଲି; ଗୁଆ ମସଲା ଆଦ ଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ ପାନ—1. A roll of betel leaf enclosing sliced betel-nut, spices etc. (ବୀଟ, ବୀଟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ବୀଟିକା ନାଗବଲ୍ଲୀର ଭୁଞ୍ଜଇ=ଭଞ୍ଜ ବୈଦେଘ୍ଗୀଶ ବଲାସ) । ୨ । ଗୁଡ଼ଏ ପାନ ପତ୍ରର ବଡ଼ା—2. A bundle of betel leaves. ୩ । (+ଜ୍ଞିବ ଅକ+ଆ)—ବନ୍ଧନ—3. Binding.

Bīṭikā

ବୀଡ଼—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ବଛୁଆଡ (ଜରେକୃଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—The stinging nettle.

Bīrḍa

ବୀଣା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବୀ ଧାତୁ=ପ୍ରେରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ସପ୍ତ ତନ୍ତ୍ରୀ-ବିଶିଷ୍ଟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—1. Harp; lyre; a seven-stringed musical instrument [ଦ୍ର—ଏହା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଲରେ ହନୁମାନଙ୍କଯନ୍ତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଏହା ଅତି ପ୍ରିୟ । ନାରଦ ମଧ୍ୟ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ ୬ ଠାରୁ ୨୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ଥିଲା । ଏହା ନାନାପ୍ରକାର, ଯଥା—କିରୀଟୀ, କଚ୍ଛପୀ, କପର୍ଦ୍ଦୀ, ରଙ୍ଗଦା, ବୃହତ୍, ନାଦେଶ୍ୱର, ଶାରସ୍ୱତୀ ଓ କଚ୍ଛୋ(ଣ୍ଡୋ)ଳ । ବାଣ ବା ବାଷ୍ଟ ଦଣ୍ଡର ଉପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦୁଇଟି ଲମ୍ବା ସଂଯୋଜିତ ଦୋଇଥାଏ, ଓ ଏଥିରେ ଶୃଙ୍ଗିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଯତ ଲୁହାର ଓ ପିତଳର ତାର-ମାନ ଲମ୍ବିଥାଏ । ସୀତାର, ଏସ୍ରାଜ୍, ସାରେଙ୍ଗୀ, କେନେର୍ ଆଦ ଏହି ବୀଣାର ବଂଶଧର ।

ଗୁଣୀ ମାନଙ୍କରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବୀଣାଧାରୀମାନଙ୍କର ବୀଣାର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ଅଛି, ଯଥା ମହାଦେବଙ୍କ ବୀଣାର ନାମ ଲମ୍ବୀ, ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବୀଣାର ନାମ କଚ୍ଛପୀ, ନାରଦଙ୍କ ବୀଣା ମହତୀ, ଓ ତୁମ୍ବୁରୁଙ୍କ ବୀଣାର ନାମ କଳାବତୀ ।]

Anya Sam. Names: ବଲ୍ଲକୀ, ପଟ୍ଟ-ବାଦ୍ୟା, ଧ୍ରୁବମାଳା, କଙ୍କମଞ୍ଜୀ, ଘୋଷବତୀ, କଣ୍ଠ କୂଣିକା

୨ । ବଜ୍ରପାତ—2. Lightning. (ଉ—ବୀଣା ପ୍ରଭୃତିରେ ! ଅନା ଡୋଲାକୁ ଖେଲାଇ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେଘ୍ଗୀଶ-ବଲାସ ।)

ବୀଣାକ—ସ. ବ—(ବୀଣା+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ବୀଣା—ହରପ; lyre.

Bīṇāka

ବୀଣାକର—ସ. ବୀଣ. ପୁଂ—(ବୀଣା+କର)-ବୀଣା ଧରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Holding a harp. ସ. ବ—(ବୀଣାକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ବୀଣା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବୀଣା ତିଆରି କରେ—The manufacturer or maker of harps. ଦେ. ବ-ବୀଣାବାଦକ-ବୀଣାକାର ବୀଣାକର A player on the harp.

Bīṇākara

ବୀଣାକାର—ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀଣା+ଆକାର)—ବୀଣାପରି ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ—Lyre-shaped. (ବୀଣାକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବ—(ସ. ବୀଣାକର)—ସେ ବୀଣା ବଜାଏ—A musician playing on the harp.

Bīṇākāra

ବୀଣାଦଣ୍ଡ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୀଣା+ଦଣ୍ଡ)—ବୀଣାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଦୁଇ ଖୁମ୍ପୀକୁ ସଯୁକ୍ତ କରିଥିବା ଦଣ୍ଡ—The bar of a lyre. (ବୀଣାଦ୍ଗବାଲ—ଅନ୍ୟ ରୂପ)

Bīṇādaṇḍa

ବୀଣା ଧ୍ୱନି—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୀଣା+ଧ୍ୱନି)—୧ । ବୀଣାବାଦନର ଶବ୍ଦ—1. The twang or tune or melody of a harp. (ଉ—ପଞ୍ଚାସ୍ୱର-ସରେ ଗ୍ରମରମଣୀ, ବୀଣାଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଏଣୀନୟନା । ମଧୁସୂଦନ କବତାବଳ ।) ୨ । ବୀଣାଧ୍ୱନିପରି ମଧୁର ଶବ୍ଦ-2. Melodious tune; a tune as sweet as that of the harp. ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହାର କଣ୍ଠସ୍ୱର ବୀଣାର ଧ୍ୱନିପରି ମଧୁର—Having a very sweet or melodious tone; sweet-toned.

Bīṇā dhwani

ବୀଣାନିନ୍ଦିତ—ସ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀଣା+ନିନ୍ଦିତ)—ବୀଣାଧ୍ୱନିଠାରୁ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରର ବା ମଧୁରତର (ସ୍ୱର)—Sweeter or more melodious than the melody of a lute. ବୀଣାବନିନ୍ଦିତ, ବୀଣାଲଞ୍ଚିତ, ବୀଣାନିନ୍ଦୀ ଅନ୍ୟରୂପ

Bīṇānindita

ବୀଣା ପର ଦେବା—ଦେ. କି—୧ ; (ଦୋଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱର) ବୀଣାର Bīṇā pari hebā ସ୍ୱରପର ମଧର ଦେବା—1. (a person's ବୀଣାର ମତନ୍ ହଓୟା tone) To be melodious like the **ବୀନକାସା ହୋନା** tune of a harp. ୨ । ଶବ୍ଦି ଦେଉରୁ (ଗଳାର ସ୍ୱର) ଅନୁନାସିକ ଜଡାରଣଯୁକ୍ତ ଦେବା—2. To have a nasal or twanging sound due to catarrh.

ବୀଣାପାଣି—ସ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ବୀଣା + ପାଣି)—ଯେ ହାତରେ Bīṇāpāṇi ବୀଣା ଧରିଥାଏ—Holding a lute. ସ· ବ. ପୁଂ ନାରଦ ମୁନି—Sage Nārada. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ-ସରସ୍ୱତୀ—The Goddess of learning. [ଉ—ଦେବୀ ବୀଣାପାଣି ! କେଉଁ ଭଯଟଳେ, ତୋ କରୁଣା ଉଣା ଏ ପୀନ ଜୁହୁଳେ । ରଘନାଥ· ଚଲକା ।]

ବୀଣା ପୁସ୍ତକ—ସ. ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବୀଣା + ପୁସ୍ତକ)—ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଏକ Bīṇā pustaka ହାତରେ ଥିବା ବୀଣା ଓ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ଥିବା ବେଦପୁସ୍ତକ—The lyre, held in one hand, and the book, the Beda, held in the other, by Goddess Saraswatī.

ବୀଣା ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ· କି—(ସ. ବୀଣା ବାଦନ)—ବୀଣାଯନ୍ତ୍ର Bīṇā bajā(je)ibā ବାଦନ କରିବା—To play on the ବୀଣାବାଜାନ **ବୀନବଜାନା** (ବୀଣା ବାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) harp.

ବୀଣା ବାଦକ—ସଂ. ବ· ଓ ବ. ପୁଂ—(ବୀଣା + ବାଦକ)—ଯେ ବୀଣା Bīṇā bādaka ବଜାଏ—A player on the harp; playing on the harp. (ବୀଣାବାଦକ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବୀଣାବାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ବୀଣା ବାଦନ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ବୀଣା + ବାଦନ)· ବୀଣା ବଜାଇବା- Bīṇā bādana Playing on the harp.

ବୀଣାସ୍ୟ—ସଂ. ବ—[ବୀଣା + ଆସ୍ୟ = ମୁଖ (ମୁଖି)]—ନାରଦ ମୁନି— Bīṇāsya Sage Nārada. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ନାରଦ ଏ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ପୃଥିବୀରେ ଚଲାଇଥିଲେ ।]

ବୀଣା ହସ୍ତ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବୀଣାଧାରୀ— Bīṇā hasta Holding a lute, (ବୀଣାହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ଶିବ; ମହାଦେବ—Śiba.

ବୀତ—ସ. ବଣ (ବ + ଇ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା; ତ୍ୟାଗ କରିବା Bīta ଇତ୍ୟାଦି + କର୍ତ୍ତରି. ତ)—୧ । ବିଗତ; ଅପଗତ— 1. Gone; departed. ୨ । ଅତୀତ—2 Past. ୩ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—3. Abandoned. ୪ । ମୁକ୍ତ—4. Freed. ୫ । ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ—5. Delivered. ୬ । ଶାନ୍ତ—6. Satiated; alleviated. ୭ । ନିବୃତ୍ତ—7. Ceased. ୮ । ସମାପ୍ତ—8. Finished. ୯ । ସୁନ୍ଦର (ହି· ଣ)—9. Graceful. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଏହା ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ବୀତଶୋକ ବୀତରୋଷ, ବୀତରାଗ ।] ସଂ. ବ· (+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଗଜ, ଅଶ୍ୱ ଓ ସୈନ୍ୟ— 1. Elephant, horse or soldier which has become unfit for active service in war. ୨ । (ବ ଧାତୁ + କ୍ତ୍ୱାବ. ତ) (ହସ୍ତୀକୁ) ପଦ ଓ ଅଙ୍କୁଶ ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା—2. Striking an elephant with the feet and the goad. ୩ । (+କର୍ମ. ତ) ଗୋଚରଣ ସ୍ଥାନ; ଗୋଦଣ୍ଡା—3. Pasturage; grazing ground

ବୀତଂସ—ସଂ. ବ (ବ + ତନ୍ ଧାତୁ = ବିସ୍ତିତ କରିବା + କରଣ. ଘ)— Bītaṁsa ୧ । ବନ୍ୟ ମୃଗାଦି ଜୀବଙ୍କୁ ଓ ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଧରିବାର ଫାଶ— 1. Snare to catch wild birds and animals. ୨ । ମୃଗ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇବା ପାଇଁ ଆବରଣ—2, A cover or ambush laid for catching wild animals, ୩ । ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବାର ପଞ୍ଜୁରା—3. A cage for keeping birds and beasts. ୪ । ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—4. A kind of ornament.

ବୀତନ—ସଂ. ବ. (ବ + ଇ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି + ତନ)— Bītana ଗଳଦେଶର ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱୟ; ବେକର ବଗଲ—The sides of the neck.

ବୀତ ଭୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀତ = ବିଗତ + ଭୟ)— Bīta bhaya ଭୟରହିତ; ନିର୍ଭୟ—Fearless. ସ. ବ (ବୀତଭୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) —ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.

ବୀତ ମଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ବୀତ = ବିଗତ + ମଳ = ଯାହାଆଣ୍ଠୁ Bīta mala ଯାଦ୍ୱାଠାରୁ)—୧ । ନିର୍ମଳ; ବିମଳ—1. Clear; (ବୀତମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) pure. ୨ । ନିଷ୍ପାପ—2 Sinless. ୩ । ଅକଳଙ୍କ—3. Spotless, ୪ । ଝାଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଯାହା ଦେହରୁ ମଳଯାକ ବାହାର ଯାଇଅଛୁ—4. One whose intestines have been cleared by evacuation; purged of stools.

ବୀତ ରାଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀତ = ବିଗତ + ରାଗ = ଅନୁରାଗ Bīta rāga ଇଚ୍ଛା)—୧ । ବିରକ୍ତି—1. One who has (ବୀତରାଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) renounced worldly aspirations. ୨ । ବୀତଇଚ୍ଛ; ନିସ୍ପୃହ—2. Free from passion or eagerness ସ. ବ—ବୁଦ୍ଧଦେବ—The Buddha.

ବୀତଶୋକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ବୀତ = ବିଗତ + ଶୋକ)— Bītaśoka ୧ । ଶୋକଶୂନ୍ୟ—1. Griefless. ୨ । ଶୋକ- (ବୀତଶୋକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିବୃତ୍ତ—2. Freed from grief. ସଂ. ବ—ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ—The Janesia Asoka tree.

ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀତ + ଶ୍ରଦ୍ଧା)— ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୂନ୍ୟ— Bītasraddha One who has lost his affection (ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) or regard.

ବୀତସୂତ୍ର—ସ. ବ—ଯଜ୍ଞୋପବୀତ—The sacred thread worn Bītasūtra by the twice-born amongst the Hindus.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୀତ ସ୍ନେହ -ଫ. ତତ୍ପୁ. ପୁଂ—(ବଦ୍ଧବ୍ରୀହି; ବୀତ+ସ୍ନେହ)—
Bīta sneha (ବୀତସ୍ନେହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହା ହୃଦୟରୁ ସ୍ନେହ ଦୂର ହୋଇଅଛୁ—One who has shaken himself free from love or attachment.

ବୀତସ୍ପୃହ—ଫ. ତତ୍ପୁ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀତ+ସ୍ପୃହା)—୧ । ନସ୍ପୃହ; ସ୍ପୃହାଶୂନ୍ୟ—1. Free from eagerness. ୨ । ବୈରାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Indifferent. ୩ । ନିରସ୍ତ—3. Discouraged; desisted.
Bītaspṛuha (ବୀତସ୍ପୃହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୀତି—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବ+ଇ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଈ; ବା ବ+ଇତ୍ତ)—୧ । ନିବୃତ୍ତି—1. Cessation. ୨ । ମୁକ୍ତି—2. Deliverance; liberation. ୩ । ଗତି—3. Motion; progress. ୪ । ପ୍ରକାରାର୍ଥକ; କାଳର ଗତି—4. Course of time; course of events. ୫ । ଧାରଣ—5. Holding. ୬ । ଭୋଜନ—6. Eating. ୭ । ଦୀପ୍ତି-7. Lustre. ୮ । ଆଲୋକ—8. Light. ୯ । ଉତ୍ପାଦନ—9. Production. ୧୦ । (ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନରୁ) ପଶୁ ପ୍ରେରଣ—10. The sending of a victim to the sacrificial altar. ୧୧ । ପରିଷ୍କରଣ-11. Cleansing. ୧୨ । ଗର୍ଭଧାରଣ (ହ.ଶ)—12. Conception. ୧୩ । ପୁଂ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଈ) ଘୋଟକ—13. Horse. ୧୪ । (+କର୍ମ. ଈ) ଯଜ୍ଞ (ହ. ଶ)—14. Vedic sacrifice.

ବୀତି ହୋତ୍ର—ଫ. ବ—(ବୀତି=ଭୋଜନ+ହୁ ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+ଅଧିକରଣ. ତୃ; କିମ୍ବା ହୋ ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା+କର୍ମ. ତ୍ର; ଆହୁତ ଓ ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରା ଯେଉଁଠାକୁ ଦେବତାମାନେ ହବ୍ୟ ଆଦି ଭୋଜନ କରିବା ପାଇଁ ଆହୂତ ହୁଅନ୍ତି)—୧ । ଅଗ୍ନି-1 Fire. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତା) ଯଜ୍ଞକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ)—3. The perfomer of a vedic sacrifice. ୪ । ରାଜା ପ୍ରିୟବ୍ରତଙ୍କ ପୁତ୍ର—4. Name of the son of Raja Priyabrata. ୫ । ହୈହୟ ବଂଶୀୟ ଏକ ରାଜା—5. Name of a king of the Haihaya dynasty.
Bīti hotra

ବୀଥି(ଥୀ)—ଫ. ବ—(ବଥ୍ ଧାତୁ=ଯାତ୍ରା କରିବା+ କର୍ମ. ଇ, ଈ)
Bīthi(thī) (ବୀଥିକା—ଅଳ୍ପରୂପ)
୧ । ଧାଡ଼ି; ପଂକ୍ତି—1. A row; line. (ଉ—ବଳବାନ ଶ୍ୟାଓ ଅର୍ଥୀ, ଦୁର୍ବେକ ସଯାଉ ଉଥି,ସ୍ୱାଥି ସ୍ୱାଥି ବଡ଼ାଜଉ ଶିଲସେ । ଉଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ ବଳାସ ।) ୨ । ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବୃକ୍ଷଥିବା ପଥ—2. A road on both sides of which trees are planted;avenue. (ଉ—ବହୁତ ବହୁତ,ଅନ୍ଧାରଘଉଡ଼ି, ଶୁଭେ ମଣିମା ମଣିମା ସ୍ୱନ ସେ ସ୍ୱାଥିରେ । ଉଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ ବଳାଶ ।) ୩ । ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଦୋକାନ—2. Shops arranged in rows. ୪ । ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ ବିଶେଷ—A kind of drama [ଦ୍ର—ସ୍ୱାଥା ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟର ବା ରୂପକର ୨୨ ଭେଦରୁ ଏକଭମ । ଏଥିରେ ଗୋଷ୍ଠୀର ମାତ୍ର ଅଙ୍କ ଓ ଏକମାତ୍ର ନାୟକ ଥାଏ । ଏଥିରେ ଆକାଶଭାଷିତର ଓ ଶୃଙ୍ଗାର ରସର ଅଧିକ୍ୟ ଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଏହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଅନ୍ୟ ନାଟକ ସଙ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିଲା । ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣ ମତରେ ସ୍ୱାଥିର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରହସନର ଅଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ—(ହ୍ର. ଶ) ।] ୫ । ଆକାଶରେ ରବିମାର୍ଗ (ହ୍ର. ଶ)—5. The sun's orbit. ୬ । ଆକାଶରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତିର ବିଶିଷ୍ଟ ଅଂଶମାନ, ଯାହା ସଡ଼କ-ପରି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛୁ – 6 Particular portions of the sky which have been compared to roads. [ଦ୍ର—ଯଥା ନାଗସ୍ୱାଥି, ଗଜସ୍ୱାଥି, ଐରାବତସ୍ୱାଥି, ଗୋସ୍ୱାଥି, ମୃଗସ୍ୱାଥି; ଆକାଶରେ ଉତ୍ତର, ମଧ୍ୟ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ କ୍ରମଶଃ ଐରାବତ, ଜରଦ୍ଗବ ଓ ବୈଶ୍ୱାନର, ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ଏହି ଲେଖାଏଁ ସ୍ୱାଥି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛୁ । ଅତଏବ ମୋଟ ୯ଟି ସ୍ୱାଥିରେ ୨୨ଟି ନକ୍ଷତ୍ର କଳ୍ପିତ ହୋଇ ଅଛୁ । ଅତଏବ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱାଥିରେ ଏହି ଲେଖାଏଁ ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ—ହ୍ର.ଶ. ।] ଦେ. ବ—ଯୂଥ; ଦଳ—Flock. (ଉ—ସ୍ୱାଥିର ଚତୁଃଷାର୍ତ୍ତୀ ଯେତେ ସାରଙ୍ଗ, ସ୍ୱାଥି ସ୍ୱାଥି ହୋଇ କଲେ ଜକଟେ ରଙ୍ଗ । ଉଙ୍ଗ ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ବୀଥିରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ଅର୍ଥାତ୍; ଅସ୍ଥିର ହୋଇ—Restlessly. [ବଥିରେ ଶ୍ୟାମଳ କମଳବାସୀ, ବୀଥିରେ ଦେଖିବା ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ । ଉଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।]
Bīthire

ବୀଧ୍ର—ଫ. ବିଶ (ବ+ଇଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ୱାପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ମ ର)—
Bīdhra ୧ । ନିର୍ମଳ—1. Pure; clear. ୨ । ପରିଷ୍କୃତ—2. Clean. ଫ. ବ (+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—୧ । ବାୟୁ—1. Air. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ । ଆକାଶ—3. The sky

ବୀନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୀନ୍)—ଶିମ୍ବଜର ବଦେଶୀ ଲତା ଓ ତହିଁର
Bīn ବୁଇଁ—Bean. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ ଏ ଦେଶକୁ ଫ୍ରାନ୍ସରୁ ବୀନ ଆସି ଏଠାରେ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଶିମ୍ବକୁ ଫରାସି ବିଲାତୀ ଶୀମ ବୀନ୍ (French been) କହନ୍ତୁ ।]

ବୀନାହ—ଫ, ବ (ବ+ନହ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କରଣ ଅ)
Bīnāha ବଳଲ୍ଲେ ବନାହ ?)—୧ । କୂପର ମୁଖବନ୍ଧନ—1. A frame put on the mouth of a well. ୨ । କୂଅର ଘୋଡ଼ାନଳ—2. The broad mouth-piece ring of a well.

ବୀପା—ଫ. ବ (ବ+ଆପ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—
Bīpā ବଦ୍ୟୁତ—Lightning.

ବୀପ୍ସା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ+ଆପ୍ ଧାତୁ=ପାଇବା; ବ୍ୟପିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ
Bīpsā ସନ୍+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ଯୁଗପତ୍ ବ୍ୟପିବାର ଇଚ୍ଛା—1. A desire to occupy a place simultaneously. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବାକ୍ୟର ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦର ପୁନଃ ପୁନଃ କଥନ—2. Repetition of a word or sentence (e. g. for emphasis). (ଯଥା —ଥନେ ଦନେ, ଘରେ ଘରେ, ଯାଯା, ଖାଖା, ପଟ୍‌ପଟ୍, ବଜ୍‌ବଜ୍, ବରବର, କୁଟୁକୁଟୁ, ଧଡ଼ପଡ଼, ଭୁକଭାନ ଇତ୍ୟାଦ ।) [ଦ୍ର—ସାଦୃଶ୍ୟ ଅନେକ ଅର୍ଥରେ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ । (୧) ଶବ୍ଦାନୁକରଣାର୍ଥେ, ଯଥା—ମୂଷା କଟର କଟର କାଟୁଛି । (୨) ବାକ୍ୟ ଅଲଙ୍କାରାର୍ଥେ, ଯଥା—ମୋ ହୃଦ୍ ଫିଅ ଉଲ ଅଛି । ମୁଁ କଟକ ଫଟକ ଯିବି ନାହିଁ । (୩) ଶ୍ରୋତାର ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣାର୍ଥ, ଯଥା—ସା ସା ଏଠାରୁ ବାହାର ସା । ନେ ନେ ଟଙ୍କାଟା ନେ । (୪) ବହୁବଚନ ବୋଧନାର୍ଥ, ଯଥା—ଶହ ଶହ ଲୋକ ଜମା ହେଇଛନ୍ତି । (୫) ବ୍ୟାପକାର୍ଥେ, ଯଥା—ଘର ଘଉର ଅନ୍ଧାର ଲଟ କଟ ଦଶୁଛି । (୬) ଇତ୍ୟାଦ ଅର୍ଥରେ, ଯଥା—ମୁଁ ଭାତ ଫାତ ଖାଇତ ନାହିଁ । (୭) ଏକମାତ୍ର କ୍ରିୟା ବୋଧକ, ଯଥା—ଖବରକାଗଜରେ ମୁଁ ଆଜି ଲେଖା ଲେଖି କରବି ନାହିଁ । (୮) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଷୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାର୍ଥ, ଯଥା—ସେ ମତେ ଦୂର୍ ଦୂର, ମାର୍ ମାର୍, ଭୁ ଭା ରେ ଗ୍ କଲ୍ଲା ।]

ସାଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ—ସ. ବ—ବାକ୍ୟର ବା ଶବ୍ଦର ସାଦୃଶ୍ୟ ବା ଯୁଗପତ୍ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ସ୍ଥଳ—Instances where words or sentences or sounds are used repeatedly. [ଦ୍ର—ଭାଷାରେ ଏହି 'ସାଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ' ନାନାରୂପ ଧାରଣ କରେ, ଯଥା—(୧) କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶବ୍ଦର ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ନ ଥାଏ । ଯଥା—ମୁଁ ନାଟ ଫାଟ ଦେଖିବି ନାହିଁ । (୨) ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶବ୍ଦର ସମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ସେ ଗଡ଼ ଗଡ଼ କର କହି ଗଲି ଯାଉଛି । (୩) ବେଳେ ବେଳେ ଅକ୍ଷରମାନ ଉହ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା—ତୁମେ ସେଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ଗଲ ଆସିବ । (୪) କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଉହ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା—ମୁଁ ବାବୁଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଟେକର କଛି ମାଗୁ ନାହିଁ । (୫) ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଉହ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା—ସକାଳୁ ଉଠି ମାଇପେ ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଢେଇ ଧୋଇଛନ୍ତି ଓ ଘରଦ୍ୱାର ଲଘାପୋଛ କରୁଛନ୍ତି । (୬) କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସହଚର ଶବ୍ଦମାନ ଏକାର୍ଥବୋଧକ ହୁଏ । ଯଥା—ମୋ ଘାଣ୍ଟେ ଦଲ୍ଲଲ ଦସ୍ତାବଜ ଯାକ ଦେଖାସାଇ ଅଛି ।]

ସାବଧ—ସ. ବ (ବ+ବଧ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—ବିବଧ (ଦେଖ)—Bibadha (See)

ସାଭତ୍ସ—ସ. ବ. (ବଧ୍ ଧାତୁ=ନନ୍ଦା କରିବା+ସ୍ୱାର୍ଥେ ସନ୍+ଅ)—ସାହିତ୍ୟରେ ରସ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ରସରେ ଘୃଣା ବା ଜୁଗୁପ୍ସା ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ଅଟେ—(in literature) The sentiment of disgust. ସ.ବିଶ—୧। ଅତିଶୟ ଘୃଣ୍ୟ; ଘୃଣାକର; ମନରେ ଯାହା ଘୃଣା ଭାବର ଉଦ୍ରେକ କରେ—1. Detestible; loathsome. ୨ । କ୍ରୂର—2. -Cruel ୩ । ବିରକ୍ତିଜନକ—3. Disgusting; unpleasant. ୪ । ଘୃଣିତାତ୍ମା—4. Of detestable nature

ବୀଭତ୍ସ ଭାବ—ସ. ବ—ମନରେ ଘୃଣାର ଉଦ୍ରେକ—A feeling Bībhatsa bhāba or sense of disgust.

ବୀଭତ୍ସ ରସ—ସ. ବ. (ସାଭତ୍ସ+ରସ)—ସାହିତ୍ୟର ନବ ରସ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଷ୍ଠିବ ରସ; ଘୃଣାବ୍ୟଞ୍ଜକ ରସ—(in literature) The sentiment of disgust.

ବୀଭତ୍ସୁ—ସ. ବ—(ବିଭତ୍ସ+ଉ)—ଅର୍ଜୁନ—Arjuna. [ଦ୍ର—Bībhatsu ମହାଭାରତ ବିରାଟ ପର୍ବରେ ଅର୍ଜୁନ କହୁ ଅଛନ୍ତି 'ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ମୁଁ କଦାପି ସାଭତ୍ସ ବା ଘୃଣିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ନାହିଁ ବୋଲି ନର ଓ ଦେବତାମାନେ ମୋତେ 'ସାଭତ୍ସୁ' ବୋଲି କହନ୍ତୁ' ।]

ବୀର୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା—To exhibit bravBīr (root) ery or heroism.

ବୀର—ସ. ବିଶ. (ସାର୍ ଧାତୁ=ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bīra ୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Eminent; prime. ୨ । ପ୍ରଧାନ—(ସାର୍—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Chief; principal. ୩ । ସାର୍ଯ୍ୟବାନ୍—4. Mighty. ୪ । ଶୂର; ବିକ୍ରମଶାଳୀ; ସାହସୀ—4. Courageous; valiant. ୫ । ଯୁଦ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟ—5. Fighting. ସ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସାହସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A valiant person. ୨ । ଯୋଦ୍ଧା—2. Warrior. ୩ । ମାଙ୍କଡ଼ ଦଲର ନେତା ଅଣ୍ଡିରା ମାଙ୍କଡ଼; ଗୋଧ—3. The male leader of a herd of monkeys. ୪ । ସାହିତ୍ୟର ରସ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ରସ ବିଷୟ ପାଠ କଲେ ମନରେ ସାହସ ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ—(in literature) The heroic sentiment. ୫ । ବିଷ୍ଣୁ—5. Bishṇu. ୬ । ମହାବୀର; ଦୃଢ଼ଭକ୍ତ—6. The great monkey-hero, the devoted servant of Rāma. ୭ । ନଟ—7. An actor. ୮ । କାବ୍ୟନାଟକାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିକ୍ରମୀ ନାୟକ—8. A valiant hero of a drama or epic. ୯ । ଅନ୍ନର ମଣ୍ଡ ବା ପେଜ—9. The scum extracted from boiled rice. ୧୦ । ଆନ୍ତିକ ଆଚାର ବିଶେଷ; ସାରାଚାର (ଦେଖ)—13. Bīrāchāra (See) ୧୧ । ମରିଚ—11. Black pepper. ୧୨ । ପଦ୍ମର ମୂଳ—12. The root of lotus. ୧୩ । (ଅଜ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ରକ) ଉଶୀର; ବେଣା—13. Bena grass. ୧୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହର ଚିରଦ୍ଧ ସଜ୍ଜାଗ୍ନି—14. The sacrificial fire maintained in a Brāhmaṇa's house. ୧୫ । ଦାନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧର୍ମ୍ମ, ଦୟା ବା ଯୁଦ୍ଧରେ କୁଶଳ ବ୍ୟକ୍ତି—15. A person who is habitually liberal, religious, kind or heroic. [ଦ୍—ବୀର ଗୁର ପ୍ରକାର, ଯଥା—ଦାନ ବୀର, ଧର୍ମ୍ମବୀର, ଦୟାବୀର, ଯୁଦ୍ଧବୀର ।] ଦେ. ବ—୧। ଉତ୍ତ ମତରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ପ୍ରେରିତ ଦେବା ଉତ୍ପାତକାରୀ ଭୂତ—1. An evil spirit employed against a person or place by black magic ୨। ଲୋକଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—2. A name given to males. ୩। ବୀର କିଶୋର, ବୀରେନ୍ଦ୍ର, ବୀରଭଦ୍ର ଆଦିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—3. A name for calling people whose names begin with Bīra.

ଭୂତ ବୀର

ବୀରକ—ଶ. ବ—କରବୀ ଫୁଲ, କରବୀର—
Bīraka Karabī flower; oleander

ବୀର କଡ଼ାଏ—ଦେ. ବ—୧। (ବାହାଦୁରୀ ଦେବା ଅର୍ଥରେ) ଜଣେ ବୀର ପଦବାଚ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person deserving the appellation of a hero. ୨।
Bīra kardāe ବୀର ଏକଜନା
ବୀର ଆଦ୍‌ମୀ ପ୍ରଧାନ ବୀର—2. A pre-eminent hero. ୩।
ବୀର ଜଣେ, ବୀର ମୂର୍ତ୍ତିଏ, ବୀର ପଟେ } ଅନ୍ୟରୂପ ବାହାଦୁର ବ୍ୟକ୍ତି—3. An admirable person. ୪। ପ୍ରଶଂସାଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A praiseworthy person. (ଯଥା—ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ଦେଖିଲି ତୁ ଏକା ବୀର କଡ଼ାଏ।)

ବୀର କର୍ମ୍ମା—ଶ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀର+କର୍ମ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bīra karmā ଯେ ବୀରୋଚିତ କର୍ମ୍ମ କରେ—Acting heroically.

ବୀର କାମ୍ୟ—ଶ.ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୀର+କାମ୍ୟ)—ଯେ ପୁତ୍ର କାମନା କରୁଅଛି; ପୁତ୍ରକାମୀ—Wishing for a son.
Bīra kāma (ବୀରକାମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବୀରକାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀର କାଳୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଜଗତ୍ସିଂହପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ଶ. ବୀର କାହଳା)—
Bīra kāḷī ବୀର କାହାଳୀ (ଦେଖ)—Bīra kāhāḷī (See)
(ବୀରକାଳୀ, ବୀରକାହାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀର କାହାଳୀ—ଦେ. ବ. (ଶ. ବୀର+କାହଳା)—୧। ଯୁଦ୍ଧଭୂମି ବିଶେଷ—1. A kind of war trumpet.
Bīra kāhāḷī ୨। ରାଜାମାନଙ୍କ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଉବତ ବଢ଼ିବା ସମୟରେ ବାଜବା ତୂର୍ଯ୍ୟ—1. A trumpet blown in a Raja's palace to indicate the Raja's performance of daily rites.
ବୀର କାଳୀ
ବୀର ତୁରହୀ

ବୀର କିଶୋର—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧। ଲୋକଙ୍କ ବିଶେଷିତ ନାମ—
Bīra kiśora 1. A name given to males.
ବୀରକିଶୋର **ବୀରକିସୋର** ୨। ବୀର ଯୁବକ—2. Brave young man.

ବୀରକୁକ୍ଷି—ଶ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବୀରପ୍ରସବିନୀ—
Bīrakukshi (a woman) Who gives birth to heroes.

ବୀର କୁଞ୍ଜର—ଶ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍ ବା ତତ୍ପରିତ)—ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବା ଅଗ୍ରଣୀ; ପ୍ରଧାନ ବୀର; ମହା ବୀର—The chief amongst heroes.
Bīra kuñjara [ଦ୍—ବୀରକୁଳ ଗଙ୍ଗ, ବୀରକୁଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବୀରକୁଳଋଷଭ, ବୀରକେଶରୀ, ବୀରଚୂଡ଼ାମଣି, ବୀରବର, ବୀରସିଂହ, ବୀର ଶିରୋମଣି, ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୀରକୁଳ—ଦେ. ବ—ବାଲେଶ୍ୱରର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣରେ ଥିବା ସମୁଦ୍ର
Bīra kula ସନ୍ନିହିତ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ। (ଏ ଅଞ୍ଚଳର ପାନ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ)—Name of a sea-side village of the Balasore district (famous for its betel leaves). [ଉ—ବୀରକୁଳ ନାମେ ବୀର ପରମ୍ପରା ସ୍ଥଳୀ କଥିତ। ଗ୍ରଧାନାଥ. ଉତ୍କଳ ।] ଶ. ବ—୧। (ବୀରଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୀରସମୂହ—1. A number of warriors or heroes.

ବୀରକେଶ—ଦେ.ବ. (ବୀର+କେଶ; ବୀରମାନେ ମୁଣ୍ଡ ରଖୁଥିବାରୁ)—
Bīra kesa ୧। ମୁଣ୍ଡ—1. Mustaches.
ବୀର କେଶ ୨। ଗାଲମୁଣ୍ଡ—2. Whiskers. [ଉ—ବୀର କେଶ ଧର ଆଇଁସି ବୋଲେ ଲଙ୍କା ନାସୂକ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।]

ବୀର କେଶରୀ—ଶ. ବ.—(୭ମୀ ତତ୍) ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—
Bīra kesari The chief amongst heroes. ଦେ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—୧। ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨। ଓଡ଼ିଶ୍ୟାର ପ୍ରାଚୀନ ନରପତ୍ତି ବିଶେଷ—2. Name of a king of ancient Orissa. [ଦ୍—ପୃଥ୍ୱୀଜଙ୍କାର ବୀରକେଶରୀପୁର ଶାସନ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ। ଏ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ବୀର-କେଶରୀ ବହୁତ ନାମକ ବାଲଭୋଗ ଖଞ୍ଜା କରଥିଲେ ।]

ବୀର ଖଣ୍ଡୀ—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦମାପୁର, ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—
Bīra khaṇḍi (ତୁଳନା କର ବ. ଏହ ଅର୍ଥରେ ଏହ ଶବ୍ଦ; ଶ. ଖଣ୍ଡ) ଉଳଥା ଖଜା—A cake or ball of bloated sugar sprinkled over with sesamum seeds.

ବୀର ଗତ—ଶ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ମରବା ଯୋଗୁଁ
Bīra gati ବୀରର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ—1. The attainment of heaven by a hero killed in the battlefield. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି) ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven.

ବୀର ଜନନୀ—ଶ. ବ—(ବୀର+ଜନନୀ=ମାତା)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବୀର
Bīra janani ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରନ୍ତି—The mother of heroes.
(ବୀର ମାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀର ଜୟନ୍ତିକା—ଶ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୀର+ଜୟନ୍ତିକା)—୧। ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ
Bīra jayantikā ବିଜୟୀ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ—1. The
(ବୀର ଜୟନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) dance of the victors in the battlefield. ୨। ବୀରଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ—2. Festival performed in honour of heroes.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୀର ଜାୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୀର+ଜାୟା)—୧ । ବୀରର ଭାର୍ଯ୍ୟା—1, The wife of a hero ୨ । ବୀରବଧୂ, ବୀର ପତ୍ନୀ, ବୀର ବନିତା; ବୀର ଭାର୍ଯ୍ୟା } —ଅନ୍ୟରୂପ ବୀରର ଉପଯୁକ୍ତା ଭାର୍ଯ୍ୟା—2. A wife befitting for a hero. ୩ । (କର୍ମ୍ମଧା; ବୀର+ଜାୟା)—ବୀରାଙ୍ଗନା, ବୀର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା ରମଣୀ—3. A valiant woman.

ବୀର ଡାକ—ଦେ. ବ.—(ସ. ବୀର+ଓଡ଼ିଆ ଡାକ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବିପକ୍ଷକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ବୀରର ବୀର ରବ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଅଙ୍ଗୀକାରସୂଚକ ଆହ୍ୱାନ—A challenge to the adversary for fight. [ଉ—ବଳ ହାଟଣ ଦୂଷଣ ତିଶିର ଖର, ତାହାର ବୀରଡାକରେ ଉଚ୍ଚନ୍ନ ସୁର । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ବୀରଣ—ସ. ବ.—(ବ=ପକ୍ଷୀ; ଈର୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bīraṇa ଅନ)—୧ । ଜଳୀର ତୃଣ; ବେଣା—1. Andropogen Muricata. ୨ । ଘାସ; ତୃଣ (ହି. ଶ.)—2. Grass.

(ବୀରଜାତୃକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀରଣ ମୂଳ—ସ. ବ—(ବୀରଣ+ମୂଳ)—ବେଣା ଚେର—The fragrant root of the Benā grass.

ବୀରଣା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବୀରଣ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —୧ । ବକ୍ରଦୃଷ୍ଟି—Biraṇā 1. Squint look. ୨ । ଗଭୀର ସ୍ଥାନ—2. A deep place. ବୈଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ବିରଣା (ଦେଶ)—Biriṇā (See)

ବୀରତର—ସ. ବ.—୧ । ଜଳୀର, ବେଣା—1. The Benā grass. ୨ । ବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ବୀରବର—2. A warrior. ୩ । ବାଣ; ଶର (ହି. ଶ.)—Arrow.

ବୀରତରୁ—ସ. ବ.—(ବୀର+ତରୁ=ବୃକ୍ଷ)—୧ । ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଗଛ—Biritaru 1. The Arjuna tree. ୨ । ଜଲ୍ପାଲୁର ବୃକ୍ଷ—2. A kind of wild tree. [ଉ—ଏହା ନର୍ମଦା ନଦୀ ତୀରସ୍ଥ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ । ଏହାର ପତ୍ର ଶମୀ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ପରି; ଫୁଲ ଜାଇଁଫୁଲ ଫୁଲ ପରି; ଡାଳରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ ।] ୩ । ଭଲ୍ଲାତକ ବୃକ୍ଷ—3. The marking nut plant. ୪ । ପିୟାଶାଳ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—4. Piyāsāla (See). ୫ । ଶର ତୃଣ (ହି. ଶ)—5. A kind of reed grass,

ବୀରତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ.—(ବୀର+ତ୍ୱାର୍ଥେ. ତା)—୧ । ବୀରର ଭାବ; ବୀରତା (twa) ପୌରୁଷ—1. Heroism. ୨ । ସାହସ—2. Courage; valour.

ବୀରତୂର(ରି)—ସ. ବ—(ବୀର+ତୂର)—ରଣତୂର୍ଯ୍ୟ—Biratūra(ri) A war trumpet. [ଉ—ବାଉଦୋଳ ପରସ୍ପେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଡେଜୋବନ୍ତ, ବୀରତୂର ଦୁଡାଦୁଡ ଲଗି ପ୍ରଜ୍ୱଳତ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ବୀର ଦର୍ପ—ସ. ବ (ବୀର+ଦର୍ପ)—ବୀରର ଅହଙ୍କାର—The pride of a hero; pride of a warrior. Bīra darpa (ବୀରଗର୍ବ, ବୀରଦମ୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀର ଦ୍ରୁମ—ସ. ବ (ବୀର+ଦ୍ରୁମ)—ବୀରତରୁ; ଅର୍ଜ୍ଜୁନଗଛ—The Arjuna tree. Bīra druma [ଦ୍ର—ଦ୍ରୁମାରଦା ଆଦ ସ୍ତ୍ରୀ ବୀରଦ୍ରୁମ ଜଳୁଞ୍ଜମାଳ—ଗୁଣାନାଥ. ଜୁଷା ।]

ବୀର ଧଟୀ—ସ. ବ—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯୋଦ୍ଧାର ପରହନ୍ତ ପୋଷାକ—Bīra dhaṭī 1. War-dress. ୨ । ମାଲକଚ୍ଛ—2. A mode of wearing of the loin cloth by tugging up all its hanging parts and turning the cloth into a sort of drawyers.

ବୀରଧଡ଼ା
ବୀରପରଚ୍ଛଦ
ବୀରପଟ୍ଟି
ବୀରବେଶ
ବୀରସଜ୍ଜା } --ଅନ୍ୟରୂପ

ବୀରଧୂ—ଦେ. ବ—ବୀରତ୍ୱ—Heroism. [ଉ—ବୀରଧୂ ପ୍ରକାଶ ଭବ ଦେଉ ଅଦ୍ଭଶସ୍ପେ—ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] Biradhū

ବୀରନାରୀ—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା. ବୀର+ନାରୀ)—୧ । ବୀରାଙ୍ଗନା—Biranārī 1. A heroine. ୨ । ବୀରପତ୍ନୀ—2. The wife of a hero (ବୀରବନିତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀରପଞ୍ଚମୀ ବ୍ରତ—ସ. ବ (ବୀରପଞ୍ଚମୀ+ବ୍ରତ)—ବୀରପୁତ୍ରଲାଭ କାମନାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠିତ ବ୍ରତବିଶେଷ—A religious vow undertaken by women with a view to give brith to heroes. Bīrapañchamī brata

ବୀରପଣ—ଦେ. ବ (ବୀର+ପଣ)—୧ । ବୀରତ୍ୱ—1. Heroism. ୨ । ବୀରୋଚିତ ଆଚରଣ—2. The conduct befitting a hero. Bīrapaṇa ବୀରପଣା **ବୀରପନା(ନ)** (ବୀରପଣିଆ[ଆଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀରପତ୍ନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବୀରର ଭାର୍ଯ୍ୟା—The wife of a hero. Bīrapatnī

ବୀରପତ୍ରା—ସ. ବ—ବଜ୍ରପତ୍ରା; ଗଞ୍ଜେଇ—Indian hemp Bīrapatrā

ବୀରପଥ—ସ. ବ (ବୀର+ପଥିନ୍=ମାର୍ଗ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ (ଯେଉଁ ପଥରେ ବୀରମାନେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଆନ୍ତି)—(the way of the warrior), Death while fighting. Bīrapatha [ଉ—ଜୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତେ । ବୀରେ ଗମିଲେ ବୀରପଥେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବୀରପାନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଯୁଦ୍ଧଶ୍ରମ ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ବୀର-ମାନଙ୍କ ପୀତ ପାଣୀୟ (ହି. ଶ)—A drink imbibed by warriors to mitigate the fatigues of fighting. Bīrapāna

ବୀର ପୁତ୍ର—ସ. ବ (ବୀର+ପୁତ୍ର)—୧ । (କର୍ମ୍ମଧା) ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ ବୀରପୁତ୍ର—1. A heroic son. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ (ବୀରସନ୍ତାନ, ବୀରସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତତ୍) ବୀରର ପୁତ୍ର—2. The son of a hero. Bīra putra

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୀର ପେଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି Bīra peshibā ବା ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ଉପଦ୍ରବକାରୀ ଭୂତକୁ ପ୍ରେରଣ ବୀର ପାଠାନ୍; ଭୂତ ଲାଗାନ କରିବା—To cause a malig-
ବୀର ଭେଜନା nant spirit to possess a
(ବୀର ଲଗା[ଗେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) place or person, by the employment of black magic. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ବା ସ୍ଥାନପ୍ରତି ବୀର ପେଷା ଯାଇଥାଏ, ସେଠାରେ ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ଢେକା ପଡ଼େ, ଦଣ୍ଡାଡ଼୍ ଅଗ୍ନି ଲାଗିଯାଏ, ବସ୍ତ୍ର ପଡ଼େ, ଘରର ଜଳପାତ୍ର ବାହାରେ ଫୋପଡ଼ା ହେବାର ଦେଖାଯାଏ, ଲୁଗାପଟାରେ, ଯାଇଯାଉ ଥିବାରେ ବସ୍ତ୍ର ଜମା ହୁଏ; ଅଥଚ ଅଟ୍ଟ ସତର୍କ ହୋଇ ଜଗିଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହଏ କରୁଛୁ ବୋଲି କିଛୁ ମାତ୍ର ଧର୍ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଭୌତିକ କାଣ୍ଡ । ଗୁଣିଆ ଆଣି ଏଥିର ଲେଖଁ ଉପାୟ କଲେ ଏହା ବନ୍ଦ ହୋଇପିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ବୀରପ୍ରସୂ—ସ. ବିଶ ଓ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୀର+ପ୍ର+ସୂ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—
Bīraprasū ବୀର ସନ୍ତାନବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A mother of heroes.

ବୀରବ(ବା)ଉଲି(ଲି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୀରବଲଯୁ)—କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ବ
Bīraba(bā)u|i(li) କର୍ଣ୍ଣବଳଯୁକବିଶେଷ; ମକରକୁଣ୍ଡଳ—A kind
ବୀରବୌଳୀ, ବୀରବଉଳୀ of earring. (ଦ୍ର—କେଡ଼େ ଶୋଭାଧରେ
ବୀରଭ୍ରମକ ଗଡ଼ୁ କର୍ଣ୍ଣଯୁଗେ ବୀରବଉଳ—ଗଧାନାଥ. ଉଷା ।)

ବୀରବଳ
ବୀରବଲ୍ଲ
ବୀରବୋଲ୍ଲ } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ବୀରମାନେ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ଏହାର ଆକୃତି ମଗର ପରି । ମଗରର ପେଟ ଅଂଶ ଗୋଲ ବୁଲ ମୁଦ୍ଦଁ ଓ ଲାଞ୍ଜ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ । ମୁଦ୍ଦଁ ଓ ଲାଞ୍ଜ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଫାଙ୍କରେ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠି ଲାଗିଥାଏ, ସେହି କାଠି କାନର ଛିଦ୍ରରେ ପଶେ । ଏହି ମଗରର ପାଟିରେ ଓ ମୁଦ୍ଦଁରେ ମଣି ଖଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍କଳର ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମାନେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ 'ବୀରବଲ୍ଲ' ବା କୁଣ୍ଡଳ ଉପହାର ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତମାନେ ବୃତ୍ତାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱତ୍ତା ଛାଡ଼ା ଟିକ୍ସ ଗ୍ରଜସତ୍ତ୍ୱ ଓ ଗ୍ରଜଦରବାର ମାନଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି ।]

ବୀରବର୍—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ବୀର+ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ;
Bīrabara ମହାବୀର—The chief amongst heroes; a prominent hero. ଦେ. ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଉପାଧି-ବିଶେଷ—A title of Kshatriyas. [ଦ୍ର—ଏହା ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କର ଉପାଧି ଥିଲା । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଭଜିତାରେ ସେ ଆପଣାର ନାମ 'ବୀରବର' ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—ବୀରବର ରଚନା ଏପଦ କୋଡ଼ି—ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ।]

ବୀରବଲ୍(ଲ)—ଦେ. ବ (.ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଅକବରଙ୍କ
Bīrabal(la) ସଭାର ଜନୈକ ବିଦ୍ୱାନ୍ ପଣ୍ଡିତ ଓ ସେନାପତି—
ବୀରବଲ Name of a court poet and commander of
ବୀରବଲ the Moghul Emperor Ākbar.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବ ନାମ ମହେଶ ଦାସ, ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ବୁନେଲ ଖଣ୍ଡ । ଏହାଙ୍କ କବିତ୍ୱ ଶକ୍ତିରେ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ନୈପୁଣ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସମ୍ରାଟ ଅକବର ଏହାଙ୍କୁ କବିତ୍ୱସୂଚକ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ ଓ ନଜର ସତ୍ତା ପଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ, ପରେ ଏହାଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟ ଉପାଧି ଓ ଜାଗୀର ଦେଇ ସହସ୍ର ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଅଧିନାୟକ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଏ ବୀରବଲ ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ବୀରବଲ ସେନାପତ୍ତି ରୂପେ ବରଷଡ଼ା ସଦ୍ଦାରେ ଗ୍ରଜକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । କୌଣସି ଗୁରୁତର ଗ୍ରଜକାର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ିଲେ ଅକବର ବୀରବଲଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନେଉଥିଲେ । ୧୫୮୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କନ୍ଦାହାର ଅଫଗାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କାବୁଲର ସେନାପତ୍ତି ଜୈନଖାଁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସୈନ୍ୟଗଣ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ ବୀରବଲ ତହିଁର ଅଧିନାୟକରୂପେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସେ ଅଫଗାନ୍ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ୧୫୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିହତ ହେଲେ—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ।]

ବୀରବଲ—ସ. ତ—୧ । ବୀର୍ଯ୍ୟେଚିତ ବଳ—1. The might of
Bīrabal|a a hero. ୨ । ବାହୁବଳ—2. The might of one's arms; physical strength; prowess.

ବୀରବହ—ସ. ବିଶ (ବୀର+ବହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ଯାହା ଘୋଡ଼ା
Bīrabaha ଦ୍ୱାରା ଟଣାଯାଏ(ହୁ. ଶ.)—Driven by the horse. ସ. ବ. ରଥ (ହୁ ଶ.)ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ି—Car; carriage drawn by horses

ବୀର ବାଉ(ହୁ)ଟି(ଟା)—ଦେ. ବ (ସହରର)—(ସ. ବୀର+ବଧୂଟୀ)—
Bīra bāu(hu)ṭi(tā) ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି
[ବୀରବାଉ(ହୁ)ଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉପରେ ବା ସ୍ଥାନରେ ଉପଦ୍ରବ
ଭୂତପ୍ରେତ **ଦେବାଦେବୀ** କରିବା ଭୂତ ଓ ଯୋଗିନୀ—Evil spirits and Deities which are made to possess persons or places by the employment of charms.

ବୀରବାଜା—ଦେ. ବ (ସ. ବୀରବାଦ୍ୟ)—ବୀରବାଦ୍ୟ; ରଣବାଦ୍ୟ—
Bīrabāj|ā War drum; war-music. (ଦ୍ର—ବାଜେ (ବୀରବାଦ୍ୟ—ସ. ରୂପ) ବୀରବାଜା, ଉଡ଼େ ରଣଧୁକ୍କା, କର୍ମେ ଅଭୁତେଙ୍କା ଗିର କାନନ—ନନ୍ଦକିଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ।)
ବୀରବାଦ୍ୟ, ବୀରବାଜନା ବୀରବାଜା

ବୀରବାହୁ—ସ. ବ (ବୀର+ବାହୁ)—୧ । ଶୂରଶ୍ରେଷ୍ଠ; ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ—
Birabāhu 1. A prominent warrior. ୨ । ରାବଣର ପୁତ୍ର—2. Son of Rāb̤aṇa. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu.

ବୀରବିକ୍ରମ ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଖଡ଼ିଆଲର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା—
Bīrabikrama deba Name of a late Raja of Kharial who was an Oriya author. [ଦ୍ର—'ପ୍ରେମଲତା' ନାଟକ ଏହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ—ଉତ୍କଳୀ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ । ଏ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ କେତେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଡ଼ଏ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ବୀର ବିପ୍ଳାବକ—ସ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୂଦ୍ରଠାରୁ ଧନ ଗ୍ରହଣ କରି Bīra biplābaka ହୋମ କରେ (ହି. ଶ.)—A Brāhmaṇa who performs homa by accepting money from a Śūdra.

ବୀରବୋହୂ—ଦେ ବ (ସ. ବୀର + ବଧୂ)—ସାଧବଘର ବୋହୂ ପୋକ— Bīrabohū The velvet insect.
ବୀରବଉଟୀ **ବୀରବହୁଟୀ** (ବୀରବୋହୂଟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀରବ୍ରତ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ; ବୀର + ବ୍ରତ)—୧ । ଯେ ବୀରତ୍ୱ ସହକାରେ ଆପଣା ସଙ୍କଳ୍ପ ପାଳନ କରେ (ହି.ଶ) Bīrabrata I. A person who carries out his resolve heroically. ୨ । ନିଷ୍ଠାବାନ୍ ଓ ଆଚାରବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ (ହି. ଶ.)—2. A sturdy and orthodox Brahmachāri.

ବୀରଭଦ୍ର—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ବୀର + ଭଦ୍ର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—୧ । ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ; Bīrabhadra ମହାବୀର—1. A preeminent hero. ୨ । ରୁଦ୍ରବିଶେଷ—2. Name of a Rudra Deity. ୩ । ଶିବାନୁଚରବିଶେଷ - 3. Name of an attendant of Śiba. (ଦ୍ର—ରୁଦ୍ରର ସେ ଜଟାର ମଧ୍ୟ, ପୁରୁଷେ ଜାତ ବୀରଭଦ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ) । [ଦ୍ର—ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ବିନାଶ କରିବା ସମୟରେ ମହାଦେବ, ଏହି ବୀରଙ୍କୁ ନିଜ ଜଟାରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।] ୪ । ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଅଶ୍ୱ—4. A horse dedicated as a victim for a horse-sacrifice
ବୀରଭଦ୍ର **ବୀରଭଦ୍ର** ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males, ୨ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସହଚର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. Name of the son of Nityānanda, the companion of Sri Chaitanya Deba.

ବୀରଭା—ଦେ. ବ. (ସ. ବୀର + ଭୂ) —ବୀରତ୍ୱ— Birabhā (ଦ୍ର—ବୀରଭା ନୁ ତ କଦ୍ଦୁ ତ୍ୱ ପ୍ରସବ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବୀରଭୁକ୍ତି—ସ. ବ—ଅଧୁନାକ ବୀରଭୂମର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ (ହି. ଶ)— Bīra bhukti The ancient name of Birbhum.

ବୀରଭୂମ(ମି)—ଦେ. ବ (ନାମ) (ସ. ବୀରଭୂକ୍ତି)—ବଙ୍ଗ ଦେଶର Bīrabhūma(mi) ପଶ୍ଚିମ ସୀମାରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାର ବୀରଭୂମ ନାମ—Birbhum; name of a western **ବୀରଭୂମ** (ବୀରଭୂଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) district of Bengal.

ବୀରମଣି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ— Bīra maṇi 1. A prominent hero. ୨ । (ନାମ) ଦେବ ଦୂତର ଏକ ରାଜା, ଯାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରୁକ୍ମାଙ୍ଗଦ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଯଜ୍ଞ ଘୋଡ଼ାଟିକୁ ବାନ୍ଧି ଥିଲେ ଓ ମହାଦେବଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ. ଓ ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶେଷରେ ଯଜ୍ଞଘୋଡ଼ାକୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଥିଲେ— 1. Name of a king of Debapura; a cotemporary of Rāmachandra.

ବୀରମର୍ଦ୍ଦଲ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ମର୍ଦ୍ଦଲ; ଯୁଦ୍ଧ ଢଙ୍କା (ହି.ଶ)- Bīra marddala War drum.
(ବୀର ମାଦଳ—ଦେଶଜରୂପ)

ବୀର ମାଟି—ଦେ. ବ· (ସ. ବୀର + ମୃତ୍ତିକା)—୧ । ବୀରମାନେ ଯୁଦ୍ଧ Bīra māṭi ପୂର୍ବରୁ ବା ମଲ୍ଲ କ୍ରୀଡ଼ା ପୂର୍ବରୁ ଦେହରେ ଯେଉଁ ବୀରମାଟି ଦଲଦଆ ମାଟି ବୋଳ ଦେଉଥିଲେ—1. A kind of **ବୀରମିଟ୍ଟୀ** coloured earth with which warriors and athletes used to besmear their bodies before fighting or wrestling. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ମୃତ୍ତିକାର ଏପରି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅଛି ଯେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ପାଦ ଦେବା ମାତ୍ରେ ଲୋକର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ (ଯଥା—କଟକ ପରି ବୀରମାଟି)—2. A place said to possess the potency of infusing heroism in a person who sets foot on it (ironical).

ବୀର ମାତା—ସ. ବ ଓ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବୀର + ମାତୃ)—ବୀର ପୁତ୍ରର ମାତା Bīra mātā ବା ମାଆ; ବୀର ପୁତ୍ର ପ୍ରସବକାରୀ ସ୍ତ୍ରୀ— A mother of heroes.
(ବୀରପୁତ୍ର ଧାତ୍ରୀ, ବୀର ପ୍ରସବିନୀ, ବୀର ପ୍ରସୂ, ବୀରବତ୍ସା, ବୀରପୂ— ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀର ମାର୍ଗ—ସ. ବ· (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୀର + ମାର୍ଗ)— Bīra mārga ସ୍ୱର୍ଗ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—Heaven.
(ବୀରଗତି, ବୀର ଲୋକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀର ରଜଃ—ସ. ବ—ସିନ୍ଦୂର (ହି. ଶ)— Bīra rajaḥ Vermilion.

ବୀର ରସ—ସ. ବ.—(ବୀର + ରସ)—କାବ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ୯ ଗୋଟି ରସ Bīra rasa ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ରସ—The heroic sentiment in literature. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ରସସ୍ପର୍ଶର ଶ୍ରବଣ, ପାଠ ବା ଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା ହୃଦୟରେ ବୀରୋଚିତ ଉତ୍ସାହ ଜାତ ହୁଏ, ତାହାର ରସ ବୀର ରସ ।]

ବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର—ଦେ. ବ.—(ବୀର + ରାମଚନ୍ଦ୍ର + ପୁର)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା Bīra rāmachandra pura ସତ୍ୟବାଦି ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ (ବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ—Name of a big Brāhmaṇa village near Sakhigopal in the Puri district. [ଦ୍ର—ଉତ୍କଳର ଜନୈକ ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତ୍ତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବା ବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ଶାସନ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏ ଶାସନର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା ।]

ବୀର ଗ୍ରନ୍ଥ—ସ. ବ—(ବୀର + ଗ୍ରନ୍ଥ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଏ ପୃଥିଖଣ୍ଡକୁ ୨ ବାର Bīra granthu ନାଗରିପି ବା ଜବୀର କର ଥିବାରୁ)—୧ । ନାଗରିପି

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୀରମାନଙ୍କର ବିନାଶକ—The destroyer of the Kshatriya heroes. [ତ୍ର—ବୀର ସ୍ୱର୍ଗ ଉଗୁସନ୍ତ ତ୍ରାସ ଦେବା ଗାଈଁ, ବାସ କଲ୍ପ ଗିର ଉଗ୍ର ରମକକୁ ଉହିଁ । ଉଦା. ବେଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୨ । ପରଶୁରାମ—2. An epithet of Paraśurāma.

ବୀର ଲଗିବା—ଦେ. ବି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରାଦି ପ୍ରୟୋଗ ବଳରେ Bīra lāgibā କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଠାରେ ବା ଗୃହରେ ଦୁଷ୍ଟ ଭୂତ ଭୂତ ଲାଗି ଆବଷ୍ଟ ହେବା—The possession of a house or person by a malignant spirit by the employment of charms.

ବୀରଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବି.—(ବୀର+ଶୀ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅ; ବୀରର ଶଯ୍ୟା) Bīraśaya ଯୁଦ୍ଧରେ ମୃତ୍ୟୁ—Death while fighting.

ବୀର ଶୟନ—ସଂ. ବି.—୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବୀର+ଶୟନ)—ଯୁଦ୍ଧରେ Bīra śayana ମୃତ୍ୟୁ—Death while fighting. [ତ୍ର—(ବୀରଶଯ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୀର ଶୟନେ ତୁ ଆନନ୍ଦେ, ଶୋଇବୁ କୁକୁରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । (ବଦ୍ଧସ୍ଥାନ)—ରଣଭୂମି—Battlefield.

ବୀର ଶାକ—ସଂ. ବି.—ଧଳା ବଥୁଆ ଶାଗ (ହି. ଶ.)—Bīra śāka Chenopodum Album.

ବୀର ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ—ସ. ବି (ତତ୍ପୁରିତ କର୍ମଧାରୟ ବା ୨ମୀ ତତ୍; ବୀର+ Bīra śārdḍula ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ)—୧ । ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. A pre-eminent hero. [ତ୍ର—ବୀରଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଶ୍ଲୋକନେତ୍ରଜେ ସୈନ୍ୟ ମୃଗ । ଉଦା. ବେଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୨ । ପରାକ୍ରମୀ ବ୍ୟାଘ୍ର—2. A naughty tiger.

ବୀରଶିଖ—ବେ. ବି. (ସଂ. ବୀର+ଶିଖର)—ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Bīraśikha ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଶ୍ରେଷ୍ଠବୀର—A pre-eminent hero. [ତ୍ର—ବରୁଣଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦେବଦତ୍ତ ଶଙ୍ଖ, ସେ ସମୁଦ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅଛୁ ବୀରଶିଖ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ବୀରଶୂନ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୀର+ଶୂନ୍ୟ)—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ Bīraśūnya ବୀରମାନଙ୍କ ଲୋପ ହୋଇ ଅଛୁ—(a place) Shorn of all its heroes.

ବୀର ସର୍ବସ୍ୱ—ସ. ବି (ବୀର+ସର୍ବସ୍ୱ)—ସଂସ୍କୃତ ସ୍ମୃତ୍ୟନ୍ତର୍ଗତ ବିଶେଷ—Bīra sarbaswa Tetle of a Sanscrit code of Law [ତ୍ର—ଗୋବିନ୍ଦ ସାମନ୍ତରାୟ ନାମକ ଜନୈକ ଉତ୍କଳୀୟ ୩୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ବ୍ୟୁହ ରଚନା ଓ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାରର ବିସ୍ତୃତ ବିଶଦରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛୁ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ନାଗପୁରରେ ସୋନାପୁର ମହାରାଜ ସର୍ ବୀରସିଂହୋଦୟ ସିଂହଦେବ ମୁଦ୍ରିତ କରାଇ ଅଛନ୍ତି ।]

ବୀର ସାଧନ(ନା)—ସଂ. ବି [ବୀର+ସାଧନ(ନା)]—'ବୀର' ନାମକ Bīra sādhana(nā) ଉପଦେବତାଙ୍କୁ ଭୂତକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା ଓ ପ୍ରେତଶ ବିଦ୍ୟରେ ଜାଣୁ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ, ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟାଇବା ନିମନ୍ତେ କରାଯିବା ତାନ୍ତ୍ରିକ ସାଧନ ବିଶେଷ—A tantric ritual for keeping a maligrant spirit under one's control and making it possess people and places.

ବୀର ସିଂହ—ସ. ବି. (୨ମୀ ତତ୍; ବୀର+ସିଂହ)—ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ— Bīra simha A pre-eminent hero. [ତ୍ର—ବୀରସିଂହ ଅରଣ୍ୟେ ବଳସ । ଉଦା. ବେଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ବୀରସୂ—ସ. ବ (ବୀର+ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)— Bīrasū ବୀରମାତା—The mother of heroes. [ତ୍ର—ବୀରସୂ ସନ୍ନିଧେ ଦେଇ ବଧୂ ଆଲୋକରେ । ଉଦା. ବେଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ବୀର ସେନ—ସଂ. ବ (ବୀର+ସେନ)—୧ । ନଳମହାରାଜଙ୍କ ପିତା— Bīra sena 1. Name of the father of king Nala. ୨ । ଆରୁକ; ଅଲୁବୋଖାରା ନାମକ କାରୁଲୀ ଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ—2. Prunus Communis (tree and plum); prune (fruit).

ବୀରସ୍ଥ—ସଂ. ବ—ଯଜ୍ଞରେ ବଳି ଦିଆଯିବା ପଶୁ (ହି. ଶ)— Bīrastha An animal sacrificed at an animal sacrifice.

ବୀର ସ୍ଥାନ—ସଂ, ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୀର=ସ୍ଥାନ)—୧ । ବୀରାସନ Bīra sthāna ହି. ଶ (ଦେଖ)—1. Bīrāsana (See) ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ (ହି. ଶ.)—2. Heaven.

ବୀରହା—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବୀର=ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି+ହନ୍ ଧାତୁ=ନାଶକରିବା+ Bīrahā କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; 'ବୀରହନ୍' ଶବ୍ଦ)—୧ । ନଷ୍ଟାଗ୍ନି ବ୍ରାହ୍ମଣ; ପ୍ରମାଦ ବା କାରଣାନ୍ତର ବଶତଃ ଯେଉଁ ସାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଗୃହରୁ ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି ଲୁପ୍ତ ଯାଇଅଛୁ—1. A Brāhmaṇa in whose house the sacrificial fire has been extinguished through negligence. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ—2. A name of Bishṇu ସଂ. ବିଣ—୧ । ବୀରନାଶକ—1. Destructive of heroes. ୨ । ମହାବୀର—2. Valiant.

ବୀରା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୀର୍ ଧାତୁ=ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bīrā ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପତିପୁତ୍ରବତୀ ନାରୀ—1. A woman (ଅବୀର—ବିପତ୍ନୀକ) having her husband living & blessed with a son or sons. ୨ । (ଭୁଲ. ଇଂ. ୱାଇନ୍) ମଦ୍ୟ—2. Wine. ୩ । ମୁରା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ; ମୁରାମାଂସୀ—3. A medicinal scent. ୪ । କ୍ଷୀରକାକୋଲୀ (ଦେଖ)—4. Kshīrakāṅkolā (See) ୫ । ଆମଲକୀ—5. Embelic myrobalan. ୬ । ରମ୍ଭା; କଦଳୀ—6. Plantain. ୭ । ବରାହୀ; ଭୂଇଁକଖାରୁ—7. A kind of yam. ୮ । ମହୁର୍; ଅତିବିଷା—8. Aconite. ୯ । ଶିଂଶପା; ଶିଶୁଗଛ—9. Dalbergia. Sissu. ୧୦ । ଏଲବାଳୁକ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—10. Elabāluka (See) ୧୧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତାବରୀ (ହି. ଶ)—11. Asparagus Racemosa. ୧୨ । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାକ (ହି. ଶ)—12. Brāhmī (See) ୧୩ । ଗମ୍ଭାରୀ ଗଛ (ହି. ଶ) (ଦେଶ) 13. Gambhārī (See) ୧୪ । ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି. ଶ)—14. Pṛuśniparṇṇī (See) ୧୫ । କଟୁରୋହିଣୀ; କଟୁକା (ହି. ଶ)—15. Black hellebore. ୧୬ । ଜଟାମାଂସୀ (ହି. ଶ)—16. Indian spikenard. ୧୭ । ଭୂଇଁ ଅଁଳା (ହି. ଶ)—17. Phyllanthus Niruro (plant). ୧୮ । ଘିକୁଆଁ ସ୍ତ (ହି. ଶ)—18. Indian Aloes. ଦେ. ବ—୧ । ବର୍ (ଦେଶ)—1. Birā (See) [ଉ—ଅନ୍ତ୍ୟମ କାଲରେ ମାଲାମ୍ବର ପିଲ୍ଲ ଏକତ୍ର କରଣ 'ସାର୍' ଗ୍ରହଣ—ନନ୍ଦକଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାର୍ତ୍ତ ।] ୨ । ସାର; ବଳଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି; ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Hero; a mighty person. [ଉ—ମାର ମର୍ତ୍ତମାନଙ୍କୁ ଭୂରଶବା ସାର୍ତ୍ତ । ନଳ ରଥେ ବସିଲେ ପୃଷ୍ଠେ ମାର ଚର୍—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।] ଭାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ସ. ଚ୍ରଣ)—ବ୍ରଣ; କଥ—Boil.

ବୀରାଙ୍ଗନା—ସ. ବ—(କର୍ମ୍ମଧା; ସାର୍+ଅଙ୍ଗନା)—୧ । ସାରନାସ୍ତ; ଶୌର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A heroic woman; amazon. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସାରର ସ୍ତ୍ରୀ—2. The wife of a hero. ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗୀୟ କବି ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା କାବ୍ୟର ଉପାଧି—Title of a poem by the late Michael Madhusūdana Dutta of Bengal.

ବୀରାଚାର—ସ. ବ—(ସାର+ଆଚାର) —୧ । ସାର ଜନୋଚିତ ଆଚରଣ—1. Conduct befitting a hero. (ସାରାଚାର୍ତ୍ତ—ବହ. ପୁଂ) ୨ । ତାନ୍ତ୍ରିକ କ୍ରିୟାବିଶେଷ—2. A class of Tantric rites. [ଦ୍—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ତାନ୍ତ୍ରିକ ବାମମାର୍ଗ ବା ଶକ୍ତି ଉପାସନା । ଏଥିରେ ସାଧକମାନେ ଦେବତାଙ୍କୁ ସାର ଭାବରେ ଉପାସନା କରନ୍ତି; ଏମାନେ ମଦ୍ୟକୁ ଶକ୍ତି ଓ ମାଂସକୁ ଶିବରୂପେ ଓ ଏ ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଭୈରବରୂପେ ମାନନ୍ତି । ଏ ସାଧକମାନେ 'ଚକ୍ର' (ଉତ୍ସବପୂଜାସ୍ଥାନ) ରେ ବସି ଦୁର୍ଗା କରନ୍ତି ଓ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ କାଳୀରୂପେ ବରଣ କର ତାଙ୍କୁ ମଦ୍ୟ ଓ ମାଂସ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଶବ ଉପରେ ବସି ତାନ୍ତ୍ରିକ ସାଧନ କରନ୍ତି—ଦ୍ର. ଶ. ।]

ବୀରାଧିବୀର—ଦେ. ବ—(ସ. ସାର+ଅଧିସାର=ଶ୍ରେଷ୍ଠସାର)—ସାରଶ୍ରେଷ୍ଠ—A great hero. (ଉ—ସାରାଧିସାର କେତେଦୂର ତଳେ । ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ)

ବୀରବର **वीराही**

ବୀରାଧିବୀରବର—ଦେ. ବ—(ସାର+ଅଧିସାର+ବର)—ମହାସାର—Bīrādhibirabara 1. A great hero. ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. One of the titles of the ancient kings of Orissa.

ବୀରାମ୍ଳ—ସ. ବ—ଅମ୍ଳବେତସ (ଦେଶ)—Amlabetasa (See). Bīrāmla (ବୀର ବେତସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀରାସନ—ସ. ବ—(ସାର+ଆସନ)—୧ । ଉପବେଶନ ବିଶେଷ; ଏକ ଜାନୁ ଭୂମିରେ ପକାଇ ଆଉ ଏକ ଜାନୁକୁ ଉରକର ବସିବା—1. A posture in sitting by laying one thigh and the sole of the other leg on the ground. ୨ । ଯୋଗ ସାଧନର ଆସନବିଶେଷ; ଦକ୍ଷିଣପାଦକୁ ବାମ ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ଓ ବାମ ପାଦକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ପକାଇ ତେକାମାଡ଼ିଲ ପକାଇ ବସିବା; ପଦ୍ମାସନ—2. A posture in joga exercise which consists of sitting cross-legged.

ବୀରାହି—ଦେ. ବ—(ସ. ସାର୍ଦ୍ଧୂର) —୧ । ମହାସାର ବ୍ୟକ୍ତି—1. A preeminent hero. (ଉ—ତେଣେ ନାଶ ହୋଇବ ବୀରବର ଯେ ଦଇତ ସାର୍ତ୍ତ । ସାରଲା. ମହାଭାରତ. ଆଦ୍ୟ ।) ୨ । ସାରର ଉପାଧି—2. The title of a hero.

ବୀରିଜ—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ସାର୍ଯ୍ୟ; ସଞ୍ଜ)—ଶୁକ୍ର—Semen. Bīrija ବୀଜ **वीज**

ବୀରୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ବରୁଧ୍) —ଲତା—Creeper. (ଉ—ବାଣଧନୁ ଦୃଢ଼େ ଧରି ଶୀଘ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସାରୁ ଅନୁରୁ ବାହାର ଏ ରବ ଶ୍ରବଣ । ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) Bīru

ବୀରୁଧ୍(ଧ, ଧା)—ସ. ବ—(ବ+ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା+ Bīrudh(dha,dhā) ଳୁଣ୍ଟି. ବ୍ୟୁତ୍; +ଅ; + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବିସ୍ତୃତବଲ୍ଲୀ—1. A spreading creeper. ୨ । ବୃତ୍ତଳତା; ଲତା-2. A creeper. ୩ । ଓଷଧି (ହି.ଶ.)—3. An annual plant. ୪ । ବୃକ୍ଷ ଓ ଲତା ଆଦି (ହି.ଶ)—4. Plants, creepers and trees.

ବୀରେଶ—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍; ସାର+ଈଶ)—୧ । ସାରଶ୍ରେଷ୍ଠ; Bīreśa ମହାସାର—1. A great hero. ୨ । ସାରଭଦ୍ର; (ସାରେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) ମହାଦେବଙ୍କ ଅନୁଚର—2. Bīrabhadra; an attendant of Sibā. ୩ । ଶିବ (ହି. ଶ)—3. Śiba. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name givin to males.

ବୀର୍ଡାଲି—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବ୍ରୀହି+ଦାଳୀ)—ବର ରଗଡ଼ା ହୋଇ ଗୋଟା ଚୁଡ଼ାସାଇ ରନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ—କଡ଼ାୟେର ଡାଲ Curry consisting of boiled split pulse of Brīhi, **उरदकी दाल** Bīrdāli

ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ (ସାର+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ସାରତ୍ୱ; ଶୌର୍ଯ୍ୟ—1. Heroism; valour. ୨ । ତେଜଃ; ପ୍ରଭାବ—2. Glory; vigour. ୩ । ଶୁକ୍ର; ରେତଃ—3. Semen virile. [ଦ୍—ଏହା ଶକ୍ତ୍ୟର୍ଥ ସ୍ତୁ-ଧାତୁର ଏତତ୍ତମ । ଅନ୍ୟ ସରୁ ଧାତୁର ଶେଷରେ ଏହା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶସ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ଉରସ୍ୟଯାଉ; ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶସ୍ତ୍ରରେ ବଳ ଓ କାନ୍ତି ଜନ୍ମୁଛି । ଏହା ସ୍ତ୍ରୀ-ସଙ୍ଗମ ସମୟରେ ବା ରୋଗଯୋଗୁଁ ମୂତ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟ ବାଟେ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହା ଧାରଣ କଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ପାଇନ ନ କଲେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷା ହୁଏ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଚରସ୍ଥୁ ହୁଏ; ଏଥିର ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଶୁକ୍ର, ରେତଃ, ତେଜଃ, ସାଜ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—ହ. ଶ.] ୪ । କ୍ଷମତା—4. Power; might. ୫ । ଶକ୍ତି; ସାମର୍ଥ୍ୟ—5. Ability; strength. ୬ । ସାର—6. Essence. ୭ । ସାଜ; ମଞ୍ଜି—7. Seed. ୮ । ମୂଳକାରଣ—8. Origin; prime cause.

ବୀର୍ଯ୍ୟକର—ସ. ବ (ଉପପଦ ତତ୍; ସାର୍ଯ୍ୟ + କର)—୧ । ବଳକାରକ
Bīrjyakara —1. Producing or giving strength. (ସାର୍ଯ୍ୟଜନକ, ସାର୍ଯ୍ୟକୃତ୍; ସାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଦ, ସାର୍ଯ୍ୟପ୍ରସୂ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୀର୍ଯ୍ୟକୃତ—ସ. ବଣ—ବଳବାନ୍ (ହ. ଶ)—
Bīrjyakṛuta Strong.

ବୀର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସାର୍ଯ୍ୟ + କ୍ଷୟ)—୧ । ବଳକ୍ଷୟ—
Bīrjya kshaya 1. Loss of strength. ୨ । ଶୁକ୍ରକ୍ଷୟ (ସାର୍ଯ୍ୟନାଶ, ସାର୍ଯ୍ୟଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Loss of semen.

ବୀର୍ଯ୍ୟଜ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ସାର୍ଯ୍ୟ + ଜନଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ପୁତ୍ର(ହ. ଶ)—
Bīrjyaja (ସାର୍ଯ୍ୟଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Son.

ବୀର୍ଯ୍ୟ ପାତ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସାର୍ଯ୍ୟ + ପାତ) —ଶୁକ୍ରପାତ—
Bīrjya pāta The discharge or loss of semen.

ବୀର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା(ତ୍ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ସାର୍ଯ୍ୟବତ୍ + ତ୍ୱାର୍ଥେ ତା)—୧ । ସାରତ୍ୱ—
Bīrjyabattā(ttwa) 1. Heroism, ୨ । ବଳବତ୍ତା—2. Mightiness; potency.

ବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ତତ୍ (ଉପପଦ ତତ୍; ସାର୍ଯ୍ୟ + ବର୍ଦ୍ଧକ)—୧ ।
Bīrja barddhaka ସାମର୍ଥ୍ୟର ବୃଦ୍ଧିକାରକ—1. Increasing one's strength. ୨ । ରତ୍ତଶକ୍ତିର ବୃଦ୍ଧିକାରକ ରସାୟନ; ବାଜୀକରଣ—2. Increasing potency.

ବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ତେଜୋବୃଦ୍ଧି; ବଳବୃଦ୍ଧି—
Bīrjya barddhana Increase of strength.
ସ. ତତ୍—ସାର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ (ଦେଖ)—Bīrjya-barddhaka (See).

ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍—ସ. ତତ୍. ପୁଂ (ସାର୍ଯ୍ୟ + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ବତ୍; ୧ମା, ୧ବ)—
Bīrjyabān ୧ । ବଳବାନ୍—1, Strong; mighty. ୨ । (ସାର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଂସଳ; ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ (ହ. ଶ)—2. Stout.

ବୀର୍ଯ୍ୟ ବିହୀନ—ସ. ତତ୍ (ଂସ୍ୟା ତତ୍; ସାର୍ଯ୍ୟ + ବିହୀନ)—୧ ।
Bīrjya bihīna ବଳହୀନ; ନପୁଂସକ—1. Powerless, devoid of strength. ୨ । ଧ୍ୱରୁଷତ୍ୱ ବିହୀନ—2. Impotent. ୩ । ସୌର୍ଯ୍ୟହୀନ—3. Devoid of ccurage or valour.
ସାମର୍ଥ୍ୟହୀନ, ସାର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—ସ. ତତ୍. ପୁଂ (ଂସ୍ୟା ତତ୍; ସାର୍ଯ୍ୟ + ଯୁକ୍ତ)—ବଳବାନ୍—
Bīrjya jukta 1. Strong; mighty.
(ସାର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ; ସାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତା, ସାର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୀର୍ଯ୍ୟ ଶୁଳ୍କ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ବା କୌଣସି ପୁରୁଷ
Bīrjya śulka ଅମୁକ ବଳଖାଧ୍ୟ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କଲେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଅମୁକ ପୁରୁଷର ବା ସ୍ତ୍ରୀର ବିବାହ ହେବ ଏବମ୍ଭୂତ ପଣ ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା (ହ. ଶ)—A vow of marrying a person if he or she is able to achieve such or such an act of valour.

ବୀଶ—ସ. ବ (ବ = ପକ୍ଷୀ + ଈଶ) —ଗରୁଡ଼—
Bīsa The mythological king of birds; Garurda.

ବୀଶପ୍ରଭୁ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସାଶ + ପ୍ରଭୁ) —ରମ; କୃଷ୍ଣ; ବିଷ୍ଣୁ—
Bīsa prabhu Bishnu. [ଶ—ସାଶ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମ-ବାଶିକ୍ୟେ ବଶ । ଭାଗ. ବୈଦେଗ୍ଧୀମଦଲାସ ।]

ବୀହାର—ସ. ବ (ବ + ହୃ ଧାତୁ = କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା ଇଭ୍ୟାଦି + ଅ)
Bīhāra —ବିହାର (ଦେଖ)—Bihāra (See)

ବୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ ବୂ)—
Bu ମାତୃସ୍ତନ—Mother's breast. [ଦ୍ର—ଯୁବତୀ ସ୍ତନକୁ ବୋ 'ଦୁଦ୍' କହନ୍ତି ।] ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବୂ) ଗନ୍ଧ—
ବୂ Smell,

ବୁଆ(ଆ)ର—ବୈଦେ (ଇ. ବୋଅର) ବ —ବୁର; ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ଡେନ୍ମାର୍କରୁ ଆଗତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍
ବୁୟାର ଜାତିବିଶେଷ—The Boers. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱରାଜ୍ୟଶାସନ କ୍ଷମତା ପାଇ ଅଛନ୍ତି ।]

ବୁଆ—ଦେ. ବ—(ସ. ବପ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବେଉଷଣ—1. The Buā କାଡ଼ାନ puddling of paddy plants. ୨ । **ବିହିଯାନା; ଚରାଧାନ, ବିୟା** ବୁଣା ଧାନର ଗଛ ୪ ଆଙ୍ଗୁଳଠାରୁ ବୋନା ଧାନ **ବୁଆ** ୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିବାର ଅବସ୍ଥା—(ବୁଅ—ଉପସର୍ଗତ) 2. The state of sown paddy plants when they are between 2 inches and 10 inches. ୩ । ବୁଣା ପାଇ ଉଠିଥିବା ଧାନ ପତ୍ରଲ—3. Plants of sown (not transplanted) paddy. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଧାନଗଛ ରୋପିତ ହୋଇ ଥାଏ, ତାକୁ ବୁଆ କହନ୍ତି । ଏ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ କୃଷି ବଚନ ଅଛି । ଯଥା—ବୁଆ ଶୁଖିଲେ ଥୋଇବୁ କାହିଁ ? ବୁଆ ଶୁଖିଲେ ପାଇବୁ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଆ ଧାନ ବଢ଼ୁଚ ପାଣି ଲୋଡ଼େ; ବୁଆ ଧାନ ଡେଙ୍ଗେ ପାଣି ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ ।] ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରେ ମିଳିବା ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଭୋଜନ—4. (figurative) Sumptuous meal got at another person's house. **ବାପ୍ପା ଦେ.** (ପଡ଼ଜାତି) ଅ. (ପୁଂ)—୧ । ନିଜର ପିତାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ A term of endearment to call one's father. ୨ । ସାନ ପିଲାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ (ଭୁଲ. ହ. ଏହି ଶବ୍ଦର ଏହି ପ୍ରଯୋଗ)—2. A term of endearing address to infants. **ବାପ୍ପାଦେ.** (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—୧ । ବାପ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ପିତା—1. Father. (ଯଥା—ବାବୁର୍, ବୁଆ ।)—୨ । ଝିଅ; ବାଳକ—2. Boy. ୩ । ପୁଅ; ସନ୍ତାନ—3. Son. [ଦ୍ର—ସମ୍ବଲପୁର ଜୁଲଜା ଜାତିପୃ ଲୋକେ ଶିଶୁକୁ ସ୍ନେହରେ 'ବୁଆ' ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ଓ କେଉଁଠ କୁମାର ଜାତିପୃ ଲୋକେ ବାପକୁ ବୁଆ ଜାକନ୍ତି ।] ଗ୍ରାଦେ. (ବୌଦ) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ଏହି ଶବ୍ଦର ଏହି ପ୍ରପ୍ରୋଗ)—ପୁତ୍ର ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ—A term of endearment addressed to one's son. ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର ଓ ଖଡ଼ିଆଳ) ବ.—ପିତା; ବାପ—Father.

ବୁଆ ଖାଇବା— ଦେ. କି—୧ । (ଗୋରୁମାନେ) ବୁଆ ଧାନ ଚରି ସିବା—Buā khāibā 1 (cattle) To graze on sown paddy plants when they are 2 to 10 inches high. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ (ବୁଆ ଚରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଭୋଜନ କରିବା—2. To eat one's fill at another's table.

ବୁଆ ଖିଆ— ଦେ. ବ—୧ । ଗୋରୁ ଖାଇମାନଙ୍କର ବୁଆଧାନ ଗଛକୁ ଚରିବା—1. The grazing of cattle on sown paddy plants when they are 2 to 10 inches high. [ଦ୍ର—ଖାଦେ ଧାନ ଗଛକୁ 'ବୁଆ' ହୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବେଉଁରିବା ପୁଙ୍କରୁ ଗୋରୁ-ଗାଈ ଖାଇଲେ ଜଲ୍ଦି ଗଛ ପୁଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବଢ଼େ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଘରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଭୋଜନ ଚାର—2. (figurative) Sumptuous meal at another's house. ୩ । ଓସର ଭୋଜନ; ଅନ୍ୟର ଘରେ ଭୋଜା—3. Feast held at another person's house.

[ଦ୍ର—ଧାନଗଛ ବୁଆ ହୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋରୁ-ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଧାନ ଚରର ଅଟକ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏଥି ପାଇଁ ଗୋରୁମାନେ କର୍ଚଲ ଧାନଗଛ ଖାଇ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ଥାଆନ୍ତି । ଏଥି ସକାଶେ ଓସର ଭୋଜନ ଓ ଭୂରିଭୋଜନ ମିଳିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି ଆଜି "ବୁଆଖିଆ" ପଡ଼ିଛି ।]

ବୁଆ ତଳି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ରୁଆସିଦା ଧାନ ଗଛର ତଳି—Buā tali Seedlings of paddy for transplantation.

ବୁଆ ଧାନ—ଦେ. ବ—ଧାନଗଛର 'ବୁଆ' ଅବସ୍ଥା—The sown paddy plants when they are 2 to 10 inches high.
ବୋନା ଧାନ **ବିୟା ଧାନ**
(ବୁଆ ଧାନ—ବିପରୀତ)

ବୁଆଳି—ଦେ. ବ—୧ । ଧାନ କଟାଳି—1. Reaper of paddy. ୨ । ଶସ୍ୟାଦର ଗଞ୍ଜ—2. A place or warehouse where grains are stored up. ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଢ଼ିଥିବା ଧାନ ଗଛ—Grown up paddy plant.

ବୁଆ ବି(ବେ)ଉ(ହୁ)ଡ଼ା—ଦେ.ବ—ଧାନଗଛ ଶୁଖିଲେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିଲେ, Buā bi(be)u(hu)rdā କଥାରେ ପାଣି ଦରି କର ଦଳ ବୁଲାଇ କାଢ଼ାନ ବା ଉପରେ ମଇ ଦେବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—The process of puddling the paddy field when the plants are to 2 to 10 inches high. **ବିହିୟାନା**

[ବୁଆ ବେଉଷଣ, ବେଉ(ହୁ)ଡ଼ା, ବେଉଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଭୁଲ. ହି. ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି Bui ପ୍ରପ୍ରୋଗ; ଭୁଲ. ଇଂ. ବଏ=ପୁଂ. ବାଳକ) —୧ । ବାଳକା; (ବୁଆ—ପୁଂ) ଝୋଙ୍କା—1. Girl; lass. [ଦ୍ର—ସମ୍ବଲପୁରରେ ଝୋଙ୍କାମାନଙ୍କୁ 'ବାବୁ' ଓ ଝୋଙ୍କାମାନଙ୍କୁ 'ବୁଇ' କହନ୍ତି । କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶୂଦ୍ର ଝୋଙ୍କାମାନଙ୍କୁ 'ବୁଇ' ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝୋଙ୍କାମାନଙ୍କୁ 'ବୁଆ' ବୋଲାଯାଏ । ସମ୍ବଲପୁରର ଜଣେ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଇଂରାଜୀ କର୍ମଗୃଗ୍ଧ—'Colonel Bui' ଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ବାଳକାମାନଙ୍କର 'ବୁଇ' ନାମକରଣ ହୋଇ ଥିବାର ଜନ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।] ୨ । ଯୁବତୀ—2. A young woman; a youthful girl.

ବୁଇତ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦନୀପୁର) (ସଂ. ବହନ; ବୋଇତ Buita ସ୍ଥାନରେ ବୁଇତ ଉଚ୍ଚାରଣ; ଭୁଲ. ଦ୍ର. ବୁହତ)—ଜାହାଜ—A ship.

ବୁଇତାଳ—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ଭୁଲ. ଦ୍ର. ବୁହ- Buitala ତାଲ)—୧ । ବୋଇତ୍ଥାଲ; ଜାହାଜଦ୍ୱାରା ବାଣିଜ୍ୟ- (ବୁଇତ୍ଥାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାରୀ—1. A merchant carrying on trade by ship. ୨ । ବୋଇତ୍ଥକଖାରୁ—2. Red gourd. ୩ । ଜାହାଜର ମାଲିକ ବା ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—3. The owner or the captain of a ship.

ବୁଇତାଳୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବୋଇତ୍ଥକଖାରୁ—
Buitalu Red gourd.
(ବୁଇତ୍ଥାଳୁ; ବୁଇତ୍ଥକଖାରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁଇଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବୌଦ.) ବ (ସଂ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦ)—ବଳଦ—
Buila Bullock.

ବୁଁଳି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ନାତିବୃହତ୍ ଅରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷ- Buāñlu ବିଶେଷ—A kind of wild tree. [ଦ୍ର—ଏହାର (ବୁଁଳ—ଅନ୍ୟରୂପ; ପତ୍ର ଖୁବ ଛୋଟ ଛୋଟ ଓ ପଲାଶ ପତ୍ରପରି; ଫଳ ଜମକଡ଼ି ପରି ଘେନ୍ତା ଘେନ୍ତା; ଫଳ ଗୋଲ ଗୋଲ ଅଙ୍ଗୁର ଭଳି; ଫଳ ପାଚିଲେ ହଳଦିଆ ବା ମାଳିଆ ରଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଭିତରେ ଗୁଜି ଅଠାଭଳି ଅଠାଳିଆ ରସ ଓ ମଞ୍ଜି ଥାଏ । ଚିଲମାନେ ଏ ଫଳକୁ ଖାଆନ୍ତି । ଆଜିର ମଧ୍ୟ ବୁଁଳ କଡ଼ିକୁ ଭଜି ଲୋକେ ତରକାରି କରନ୍ତି ।]

ଗ୍ରାଦେ.—(ଚିଲିକା ଅଞ୍ଚଳ) ବ—ଲୁଣର ଗୋଦା—A warehouse for storing salt.

ବୁଁଶିଆ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ଫା. ବଖିୟା=ଏକ Buñkhiā ପ୍ରକାର ଦୃଢ଼ ଓ ଦୋଦର ସିଲାଇ)—ମୋଟା କପା-ସୂତାରେ ହାତିର ତଳିଆ ବୁଣାଯାଇ ଥିବା ହାର—A necklace of braided cotton thread.

[ଦ୍ର—ଅନାର୍ଯ୍ୟଲୋକେ ଏହା ବେକରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To sound; to make a sound. ୨ । ଭୁକିବା—2. To bark.

Buk (root)

ବୁକ ବ—୧ । (ଇଂ ବୂକ୍) ବହି; ପୁସ୍ତକ-Book. ୨ । ପୁସ୍ତକର ଏକ ଖଣ୍ଡ—2. One volume of a work. ୩ । (ଇଂ. ବକ୍‌ରମ୍) ଏକପ୍ରକାର ଖୁବ୍ ପତଳା ଓ ଝାଆଁସା ସୂତାଲୁଗା-Buckram.

ବୁକ୍ନି—ଦେ. ବ—ବୁକୁନି (ଦେଖ)—Buk-ni Bukuni (See).

ବୁକ୍‌ପୋଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଦୁଇପାଖ ଖୋଲା ଧୂଳିନାରେ ବା ଘାର୍ସେଲରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପୁସ୍ତକାଦି ଛାକରେ ପଠାଯିବା ସ୍ଥିତି—Bookpost. Buk-posht ବୁକପୋଷ୍ଟ **ବୁକପୋଷ୍ଟ**

ବୁକ୍‌ଷ୍ଟଲ୍—ବୈଦେ (ଇଂ. ବୁକ୍‌ସ୍ଟଲ୍) ବ—ବହି ବା ପୁସ୍ତକର ଛୋଟ ବା ଅସ୍ଥାୟୀ ଦୋକାନ—Book stall. Buk-shtal ବୁକଷ୍ଟାଲ **ବୁକ୍‌ସ୍ଟଲ**

ବୁକ୍‌ସପ—ବୈଦେ. (ଇଂ. ବୁକ୍ ଷପ୍) ବ—ବହିର ସ୍ଥାୟୀ ଦୋକାନ—Book shop. Buk-sap ବୁକ୍‌ସପ **ବୁକସପ**

ବୁକ୍‌ସେଲ୍ଫ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ, ବୁକ୍‌ସେଲ୍ଫ୍) ବ—ବହି ରହିବାର ଥାକ-ଯୁକ୍ତ ଖୋଲା ଆଲମାରି—Book shelf. Buk-selph ବୁକ୍‌ସେଲଫ **ବୁକସେଲଫ**

ବୁକ୍‌ସେଲ୍(ଲ୍)ର୍—ବୈଦେ. (ଇଂ. ବୁକ୍ ସେଲର) ବ—ପୁସ୍ତକବିକ୍ରେତା; ବହି ଦୋକାନ—Book seller; the keeper of a book-shop. Buksela(lā)r ବୁକସେଲାର **ବୁକସେଲର**

ବୁକ(କ୍କ)—ଦେ. ବ—(ଚୁମ୍ବନବେଳେ ଜିହ୍ୱାର ଦନ୍ତର କାମ୍ପନିକ ଅନୁକରଣ ଜନିତ ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଚୁମ **ଚୂମା** ବୋକ; ଚୁମ୍ବନ—Kissing; kiss. (ଉ—ଆଜିସିଲ୍ଲ ଲୁକୁର ମୁହଁରେ ବୁକ । ଛଗ ।) ୨ । (ସ. ବକ୍ଷଃ; ବୂକ୍ଷ୍) ବୁକ ଶ୍ଲଘ: ହୃଦୟ; ବକ୍ଷସ୍ଥଳ—Breast. ୩ । ସାହସ—**ଛାତୀ** 3. Courage. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନ—4. Female breast.

Buka(kka)

ବୁକ(କ୍କ) ଦେ(ନେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୁମ୍ବନ ଦେବା—To kiss. Buka(kka) de(ne)bā ଚୁମ ଖାଓୟା **ଚୂମଦେନା**

ବୁକ(କୁ) ପଟ୍ଟ(ଟା)—ଦେ. ବ (ସ. ବୃକ୍ଷ+ପଟ୍ଟ)—ଶ୍ଲଘ; ବକ୍ଷସ୍ଥଳ—Buka(ku) paṭa(ṭā) ବୁକେର ପାଟା The breast.

ବୁକା(କ୍କା)—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ସ. ବୃକ୍ଷ=ଛେଳି; ଭୁଲ; ବ. ବୋକା ପାଁଠା) —ବୋଦା; ବଳି ଦିଆଯିବା ମେଣ୍ଢା ବା ଛେଳି—A goat or sheep sacrificed to a Goddess. Bukā(kkā)

ବୁକା କ୍ରା,କେ,କ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶ୍ଲଘଦ୍ୱାରା ଠେସିବା—1. To push with one's breast. ୨ । କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟକୁ ବେଦମ ବୁକ ପାତା କରିବା—2. To cause one to be tired. Bukā(kkā,ke,kke)ibā **ଛାତୀସେ ଧକ୍କାଦେନା** **ଛାତୀତକ ଆନା** (ଯଥା—ଏ ବୋଝ ମତେ ବୁକେଇଲାଣି) ୩ । (ଜଳ) ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ଲଘ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବା—3. (water) To reach one's breast. ୪ । ଅଜଣା ଭୋଜନ କରିବା ପରେ (ଖାଦ୍ୟ) ଶ୍ଲଘ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପରକୁ ଦେବାପରି ଜଣାଯିବା—4. (food) To seem to rise to one's breast (after an overfull meal). ୫ । କୌଣସି ଆଘାତକୁ ବା ଧକ୍କାକୁ ବା ଲହଡ଼ାକୁ ଶ୍ଲଘଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭାଳିବା—5 To breast a rushing wave or push. ୬ । ଆଘାତ ଆଦିକୁ ସହିବାପାଇଁ ଶ୍ଲଘକୁ ପଠାଇବା—6. To keep oneself prepared by protruding one's breast for any coming blow. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଳାଇବା; ନିଜର ଶକ୍ତିର ବା ସହନଶୀଳତାର ଅଭିଯୁକ୍ତ ଦେବା—7. (figurative) To exceed the limit of one's power or endurance.

ବୁକିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ. ବୁକିଙ୍ଗ୍) ବ—ରେଲଗାଡ଼ିରେ ବା ଜାହାଜରେ Buking ମନୁଷ୍ୟ ବା ଜିନିଷ ଯିବା ପାଇଁ ଟିକଟ ଜଣାଯିବା—Booking of tickets for a railway or steamer journey. ବୁକିଙ୍ଗ୍ **ବୁକିଙ୍ଗ୍** [ବୁକନ୍(ନ)—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ]

ବୁକିଙ୍ଗ୍ ଅ(ଆ)ପି(ଫି)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୁକିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସ୍)—ଟିକଟ Buking a(ā)pi(phi)s ଘର; ଯେଉଁଠାରେ ରେଲ ବା ବୁକିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସ ଜାହାଜ ପାଇଁ ଟିକଟ ଜଣାସାଏ—Booking office of a railway or steamer. **ବୁକିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସ** [ବୁକନ୍(ନ)ଅଫୁସି—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ]

ବୁକିଙ୍ଗ୍ କ୍ଲ(କ୍ଲା)ର୍କ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୁକିଙ୍ଗ୍ କ୍ଲର୍କ)—ରେଲଗାଡ଼ିରେ Buking kla(klā)rk ବା ଜାହାଜରେ ବସିବା ଲୋକ ବା ବୁକିଙ୍ଗ୍ କ୍ଲାର୍କ ଯୋଡ଼ାଇ ମାଲ ପାଇଁ ମାସୁଲ ନେଇ ଟିକଟ ଦେବା **ବୁକିଙ୍ଗ୍ କ୍ଲର୍କ** କର୍ମଚାରୀ—Booking clerk. (ବୁକିଙ୍ଗ୍ ଜାଗାରକ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ; ବୁକିଙ୍ଗ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁକୁ(କ, କ୍କ, କ୍କୁ)—ଦେ. ବ. (ସ. ବକ୍ଷଃ, ବୃକ୍ଷ)—୧ । ହୃଦପିଣ୍ଡର ବହିର୍ଭାଗ; ଶ୍ଲଘ ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳ—1. Buku(ka, kka, kku) ବୁକ; ବୁକୁ Breast. (ଉ—ବୁକୁର ଶାଢ଼ୀଚ ଉଣି ଦେଉନାହିଁ, **ଛାତୀ** ମୁଁ ଜରତଲେ ଅଛାଡିବ କେତେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ) ୨ । ହୃଦପିଣ୍ଡ; ହୃଦଯାବ୍ୟନ୍ତର; ଅନ୍ତଃକରଣ—3. Heart; chest. (ଉ—ତୋର ଏ କଥାକୁ ବୁକୁ କ ଗଲ୍ଲ ଯୋଡ଼ । କୃଷ୍ଣସଂଦ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ; ଧୈର୍ଯ୍ୟ—3. Patience. ୪ । ସାହସ—4. Courage; pluck.

ବୁକୁ କୁଣ୍ଢେ ମୋଟ ହେବା—ଦେ. ବ—ଆନନ୍ଦରେ ହୃଦପିଣ୍ଡ ଫୀତ ହେବା—A feeling of great delight. Buku kuṇḍhe moṭa hebā **ଛାତି ଫୁଲଜାନା**

ବୁକୁକୁ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ବୁକୁରେ ବା ଶ୍ଲଘରେ ଶୂଳ ବେଦନା ଅନୁଭୂତ ହେବା—Pain in the chest. Bukuku māribā ବୁକ ଚାପଡ଼ାନ ଦେ. କ୍ରି—ଶୋକରେ ଅଧୀର ହୋଇ ବକ୍ଷରେ କର ବାଡ଼େଇବା—To strike one's hands on the breast in a paroxysm of grief. **ଛାତୀକୋ ମାରନା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁକୁ(କ,କି)ଗ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ବୋକଗ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Buku(ka,ki)chā (etc) Bokachā etc. (See)
ବୁଚକା **बुकचा**

ବୁକୁଗ୍ ବୁକୁଚି—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର) (ବହୁବଚନ)—ବୋକଗ୍‌ମାନ—
Bukuchā bukuchi Bag and baggage; luggage.
ବୁଚକା ବୁଚକୀ **बुकचा बुकची**

ବୁକୁ ଜ(ଜା)ଲା—ଦେ. ବ. (ସଂ· ବୁକ୍ + ଜ୍ୱାଲା)—ଅଜାଣ୍ଡି ଦୋଷରୁ
Buku ja(jā)lā ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟରେ ବେଦନା; ଖଟ ଖୋଡ଼ିବା—
ବୁକ ଜାଳା Burning sensation inside the breast
छाती जलना due to indigestion.
[ବୁକ(କୁ) ଜଳବା, ବୁକ(କୁ) ଖୋଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁକୁ ଥରିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଭୟର ବା ରୋଗରୁ ଖଟଉଉର ଥରିବା-
Buku thāribā 1. Palpitation of the heart due to
ବୁକ ଧଡ଼ପଡ଼ କରା, ବୁକ ଧଡ଼ଫଡାନି, ବୁକ କାଁପା fear or disease.
छाती धड़कना ୨ । ହୃଦସ୍ପୃର ସ୍ପନ୍ଦନ—2. Throbbing of the
heart.
[ବୁକୁ ଥର୍, ବୁକୁ ଥରଥର, ବୁକୁ ଧଡ଼ଧଡ଼୍, ବୁକୁ ଧଡ଼ସ(ଫ)ଡ଼୍, ବୁକୁ
ଦୁର (ବୁ)ଦୁର୍(ରୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁକୁ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଖଟ ଧରିବା; ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା;
Buku dharibā ବଞ୍ଚିବା—1. To live. ୨ । ସହିବା; ଧୈର୍ଯ୍ୟ
ବୁକ ଧରା ଧରିବା—2. To bear with patience. (ଉ—
छाति धरना ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଭୁ ଛପିଛ ବୁକୁ ଧର ରହିଲୁ ।?
(ବୁକୁ ସହିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

ବୁକୁନ—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃକ୍ଷ=ଭସ୍ମ)—
Bukuni ଗୁଣ୍ଡି; ଗୁଣ୍ଡା—Powder.
ବୁକୁନି **बुकनी**

ବୁକୁ ପଟ(ଟା)—ଦେ. ବ. (ସ. ବକ୍ଷଃ ପଟ୍ଟ)—୧ । ହୃଦସ୍ପୃର ଉପ୍ପରିଭାଂଶ,
Buku pata(ṭā) ବକ୍ଷଃ ପଟ୍ଟ—1. The breast; the ex-
ବୁକେର ଗାଟା, panse of the breast or chest,
ବୁକପାଟି, ବୁକପାଟା ୨ । ଦମ୍ଭ; ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. Patience. ୩ ।
छाती ସାହସ—3. Courage.

ବୁକୁ ପଥର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ସହିବା;
Buku pathara karibā ଦେଖିବାକୁ ହୃଦସ୍ପୃକୁ କଠୋର ବା
ବୁକ ପାଥର କରା ସହନଶୀଳ କରିବା—To harden one's
छाती पत्थरकी करना heart against a provocation
(ବୁକୁଲୁଡ଼ା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) or hard matter.

ବୁକୁ ପତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଘାତ ଆଦ ସମ୍ଭାଳିବା ପାଇଁ
Buku patā(te)ibā ଖଟକୁ ଦେଖାଇବା—1. To show
ବୁକୁ ପାତାନ one's breast to take a blow. ୨ । କୌଣସି
सीना तान देना ବିପଦକୁ ସହିବା ପାଇଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ଅପେକ୍ଷା
କରିବା—2. To wait with patience for a
coming danger. ୩ । କୌଣସି ଦୁଷ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା
ପାଇଁ ମନରେ ସାହସ ବାନ୍ଧିବା—3. To muster
courage to do a hard work. ଦେ.ବ—କୌଣସି
ଦୁଃସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ମନରେ ସାହସର ଉଦ୍ରେକ—The
mustering of courage for doing a diffi-
cult piece of work. (ସଥା—ବୁଢ଼ା ବନେ ଦୂର
ବିଦେଶକୁ ଏକାକୀ ଯିବାକୁ ମୋର ବୁକୁ ପଡାଏ ନାହିଁ ।)

ବୁକୁ ଫଟା—ଦେ. ବଣ—୧ । ହୃଦସ୍ପୃ ବିଦାରକ—1. Heart-ren-
Buku phaṭā ding. ୨ । ଅସହ୍ୟ—2. Unbearable.
ବୁକ ଫାଟା **छाती फटा**

ବୁକୁ ଫଟା ବୋଝ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଅଛ ଭାସ୍ତା ବୋଝ ମୁଣ୍ଡାଇଲେ
Buku phaṭa bojha ଖଟ ଫାଟଗଲା ପର ବୋଧ ହୁଏ—
ବୁକ ଫାଟା ବୋଝା A very heavy load.
करेज तोडा बोझ

ବୁକୁ ଫାଟିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଦୁଃଖରେ ବା କଷ୍ଟରେ ହୃଦସ୍ପୃ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ
Buku phāṭibā ହେବା—1. The heart being rent
ବୁକ ଫାଟା owing to misery or grief. ୨ । ପ୍ରାଣରେ
छाती फटना ଅସହ୍ୟ ବେଦନା ଅନୁଭୂତ—2. Great mental
suffering. ୩ । ହୃଦପୃର ଆକୁଳତା ବୃଦ୍ଧି—3. In-
crease of one's mental agony.

ବୁକୁ ଫୁଲା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୃକ୍ଷ + ସ୍ଫୀତ)—୧ । ଗର୍ବାଧିକ୍ୟ—
Buku phulā 1. Excess of pride. ୨ । ଅନନ୍ଦା-
ବୁକ ଫୋଳା **छाति फुलना** ଧିକ୍ୟ; ହର୍ଷାଧିକ୍ୟ—2. Excess of
(ବୁକୁଫୁଲିବା, ବୁକୁ ଫୁଲିଉଠିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) joy. ଦେ. ବଣ.
(ବୁକୁଫୁଲା, ବୁକୁଫୁଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ—୧ । ଗର୍ବସ୍ଫୀତ—
छाति फुला 1. Puffed up with pride. ୨ । ଅନନ୍ଦସ୍ଫୀତ—
2. Puffed up with joy.

ବୁକୁ ଫୁଲା(ଲେ)ଇ ଚାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗର୍ବସ୍ଫୀତଭାବ ଦେଖାଇ
Buku phulā(le)i chāliba ଚାଲିବା—To strut or
ବୁକ ଫୁଲିଯେ ଚଲା walk with a proud gait.
सीना तानकर चलना; छाती फुलाकर चलना

ବୁକୁ ଫୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗର୍ବସ୍ଫୀତ ହେବା—1. To
Buku phulā(le)ibā be puffed up with pride.
ବୁକ ଫୋଲାନ ୨ । ଅନନ୍ଦୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହେବା—2. To be overjoyed.
छाति फुलाना

ବୁକୁ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ (ସଂ· ବୃକ୍ଷ + ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ସାହସ ବଢ଼ିବା—
Buku bardhibā 1. Increase of one's courage.
ବୁକବାଢ଼ା ୨ । ନିର୍ଭୟ ହେବା—2. Becoming fearless.
छाति बढ़ना ୩ । ମୁହଁ ବଢ଼େଇବା—3. Becoming cheeky.

ବୁକୁ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୁକୁ ଧରିବା (ଦେଖ)—1.
Buku bāndhibā Buku dharibā (See) ୨ । କୌଣସି
ବୁକ ବାଁଧା ଦୁଷ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନରେ ସାହସ ବା
हम्मत करना ଦମ୍ଭ ବାନ୍ଧିବା—2. To gird up one's loins
to do a difficult work. ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ
କୌଣସି ମନ ଘଟଣା ଦେଖିବାକୁ ବା ଶୁଣିବାକୁ ବା
କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—3. To wait with
patience for some evil sight or news or
misery.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁକୁ ରଗଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ--ସାମୁଦ୍ରିକ କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—Buku ragarḍi A kind of small sea fish. [ଦ୍ର—ଏହି ମାଛ ପ୍ରାୟ ୩ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ, ଏଦ୍ୱାର ଶରୀରଟା କଞ୍ଚା ଗୁଡ଼ିକ ମୃଦୁ ତଳ ପକ୍ଷୀ ଦୋଇ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ଉଠି ଥିବାରୁ ଏଦ୍ୱାର ଏପରି ନାମ ଦୋଇଅଛୁ ।]

ବୁକୁରୁ ଲୁଗା କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୋପନୀୟ ଅଙ୍ଗ ଆଦ ନ ଘୋଡ଼ାଇ ବିକୁର ଲୁଗା କାର୍ଦ୍ଧିବା (ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ) ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଭାବ ପ୍ରକାଶ ବୁକେର କାପଡ଼ ଖୋଲା କରିବା—(said of a woman) **ଛାତିସେ କପଡା ନିକାଲନା** To exhitit indecency in (ବୁକୁରୁ ଲୁଗା ଖସା[ସେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) dress. [ଦ୍ର—ଗ୍ରାମଦେବୀ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମୁଖ, ସ୍ତନ ଓ ଜଘନାଦିରେ ଲୁଗା ଘୋଡ଼ାଇ ତଳପ୍ରତଳ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଏହି ଅଙ୍ଗମାନ ଲୁଗାଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ନ ହେଲେ ଏହା ନର୍ଲଜ୍ଜତାର ପରିଚୟକ ।]

ବୁକୁରେ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ନେହସହକାରେ ଆଲଙ୍ଗନ କରିବା ବା କୋଡ଼ରେ ଧାରଣ ବୁକେ କରା କରିବା—1. To have a great fondness or **ଛାତିତଳେ ରଖନା** attachment for a person; to hold a person in one's lap. ୨ । କୌଣସି ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଜ ପାଖରୁ ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ଅନ୍ତର ନ କରିବା—2. Not to let a dear person leave one's side for even a few minutes. ୩ । ଖୁବ୍ ଆଦର କରିବା—3. To fondle a person. ୪ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସଦ୍ଦା ସ୍ମରଣ କରିବା—4. To remember or cherish a matter with fondness.

ବୁକୁରେ ପଥର ଲଦା ହେବା—ଦେ. ବ—ବିଶେଷ ଚିନ୍ତାଜନ୍ୟ ଅବସ୍ଥା Bukure pathara ladā hebā ଘଟିବା—A state of ବୁକେ ପାଥର ଚାପାନ ହଓୟା great risk or anixiety. **ଛାତିପର ପଥର ଚାପା ହୋନା** (ବୁକୁରେ ପଥର ଲଦିବା—କ୍ରିୟାରୂପ) (ବୁକୁରେ ପାଣ୍ଡିଦାଣ୍ଡି ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁକୁରେ ବାଉଁଶ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାର Bukure bāuñsa pakā(ke)ibā ପକାଇବା ପାଇଁ ଭାଙ୍ଗୁ ବୁକେ ବାଁଶ ବେଓୟା ଚଢ଼ କର ଶୁଆଇ ତା ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ବାଉଁଶ **ଛାତିପର ଦଣ୍ଡା ଦେନା** ପକାଇ ବାଉଁଶର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ମାଡ଼ବସିବା—(ବୁକୁରେ ବାଉଁଶ ପକାଇ ମାଡ଼ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To press a bamboo over the breast of a person to punish or kill him. [ଦ୍ର—ପୁରୁଣାଳରେ ଏହିପରି କର ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଯାଇଥିଲା ।]

ବୁକୁରେ ହାତ ଦେବା [ଛୁ(ଚୋ)ଇଁବା]—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର Bukure hāta debā [chu(cho)iñbā] ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଦସ୍ତାର୍ପଣ ବୁକେ ହାତ ଦେଓୟା କରିବା—1. To touch or press the **ଛାତିପର ହାତ ଲଗାନା** breast of a woman. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ବୁକୁରେ ହାତ ଲଗା[ଗେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକକୁ ଅବମାନିତ କରିବା—2. (figurative) To insult a woman; to outrage the modesty of a woman.

ବୁକୁ(କ) ଶୂଳ—ଦେ. ବ—ବକ୍ଷସ୍ଥଳର ଶୂଳ ବେଦନା—Colic; Buku(ka) śūla sharp pain inside the breast. ବୁକଶୂଳ **ଛାତିକା ଦର୍ଦ୍**

ବୁକେ(କ୍କେ) ପାଣି—ଦେ. ବ—ସ୍ତନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର ଜଳ—Buke(kke) pāṇi Breast-deep water. ଏକବୁକ ଜଳ **ଭରଛାତି ପାନି**

ବୁକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a Bukk (root) sound. ୨ । ଭୁକିବା—2. To bark. ୩ । ଗଞ୍ଜିବା; କହିବା—3. To speak; to talk (Apte).

ବୁକ୍ଷ—ସ. ବ (ବୁକ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସ୍ତନ; Bukka ବକ୍ଷସ୍ଥଳ—1. Breast; chest; bosom. ୨ । ଅନ୍ତଃ (ବୁକ୍ଷନ୍, ବୁକ୍ଷା, ବୁକ୍ଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରଣ; ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—2. The heart; the cardiac region. ୩ । ଛାଗ—3. Goat. ୪ । ରକ୍ତ; ଲହୁ (ହି. ଶ)—1. Blood. ୫ । କଲିଜା; ଅନ୍ତ୍ରମାଂସ (ହି. ଶ)—5. Liver. ୬ । ସମୟ—6. Time (Apte). ୭ । ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କାଯାଇ ବଜା ଯାଉଥିବା ପ୍ରାଚୀନକାଳର ବାଦ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. A kind of flute or pipe used in ancient times.

ବୁକ୍ଷନ—ସ. ବ (ବକ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—କୁକୁରର ଭୁକା; Bukkana କୁକୁରର ଘେଉ ଘେଉ ରବ—1. Barking of a dog; bow-wow. ୨ । ସିଂହର ଗର୍ଜ୍ଜନ—2. The roar of a lion. ୩ । ହଳୁଆ ଆଦଙ୍କର ଭୁକିବା—3. The yelping or barking of jackals. ୪ । ପଶୁମାନଙ୍କର ରବ—4. The noise or braying of beasts (Apte).

ବୁକ୍ଷ ଫଳକ—ସ. ବ (ବକ୍ଷାନ ଘରଘଷା)—ବକ୍ଷୋମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅସ୍ଥି—Bukka phalaka Breast-bone.

ବୁକ୍ଷସ—ସଂ. ବ (ବୁକ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ)—ଚଣ୍ଡାଳ—Bukkasa A Chāṇḍāḷa (Apte).

ବୁକ୍ଷାଗ୍ରମାଂସ—ସ. ବ (ବୁକ୍ଷ=ସ୍ତନ+ଅଗ୍ର=ପ୍ରଧାନ+ମାଂସ)—Bukkāgramāṁsa ୧ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—1. The heart. ୨ । କଲିଜା; ଫୁଲ୍‌ଝୁଲ—2 Liver.

ବୁକ୍କାର—ସଂ. ବ (ବୁକ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ. ଅର)—Bukkāra ବୁକ୍ଷନ (ଦେଶ)—Bukkana (See).

ବୁଗ୍‌ଦା—ବୈଦେ, ବ (ପା)—କଂସେଇର ଛୁରି—Bug-dā ବୁଗ୍‌ଦା **ଛୁରଦା** Butcher's knife.

ବୁଗୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସରଗଅଣ୍ଡାରେ ଗଣ୍ଠି ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ Bugurḍā ବୋଦେଇ ଘାସରେ ବଳା ବଉଡ (ଏହାର ବଣ୍ଠି ଲମ୍ବା) A rope or string of a kind of grass used in thatching.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଙ୍ଗୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ସଂ. ବୃନ୍ତ)—ଡେଙ୍ଗ; ବୃନ୍ତ—
Buṅkhi Stalk of a flower or fruit.

ବୁଙ୍ଗ-ରା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଡ଼ ଗଛର ଗଣ୍ଡିର ଖଣ୍ଡ—
Buṅg-rā A piece of the trunk of a big tree.

ବୁଙ୍ଗା—ଗ୍ରା. ବ—କବଳ; ଥରକେ ପାଟ ଭର୍ତ୍ତିହେବା ପରିମିତ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ; ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା—A big mouthful.
Buṅgā ଗାଲ (ଯଥା—ବୁଙ୍ଗାଏ ମୁଡ଼ି ପାଟିରେ ପୁରେଇ ସେ କୌର ଦଉଡ଼ିଲା ।)

ବୁଚ୍‌କା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର ବ—୧ । ବୁକ୍‌ଗୁ; ବୋଝଗୁ—
Buch-kā 1. A bundle; package. ୨ । ଗଣ୍ଠି—2, Bale.

ବୁଚ୍‌କି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର ବୋଝଗୁ—
Buch-ki A small bundle.

ବୁ ଳିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ଟେକା ଆଦି) ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବା;
Buch-kibā ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଖସିଯିବା—(a missile) To miss the aim.
ବୁଚ୍‌ଳିବା, ବୁଚ୍‌ଳିଯିବା
ବୁଚ୍‌ଣ୍ଡିବା, ବୁଚ୍‌ଣ୍ଡିଯିବା
ବୁଚ୍‌ଡ଼ିଯିବା; ବୁଚ୍‌ଡ଼ିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବୁଚଡ଼୍(ର୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୁଚର୍)—କଂସେଇ—
Buchard(r) ବୁଚର୍ ବୁଚଡ଼ Butcher.

ବୁଚର୍‌ଖାନା—ବୈଦେ (ଇଂ. ବୁଚର୍+ଫା. ଖାନାହ୍=ଗୃହ) ବ—
Buchar-khānā ୧ । କଂସେଇଖାନା—1. Butcher
ବୁଚରଖାନା ବୁଚଡ଼ଖାନା house. ୨ । କଂସେଇ ଦୋକାନ—2. Butchers stall.

ବୁଚି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବସ୍ତର) ବ—ମାଟିରେ ତିଆରି ସରୁ; କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃତ୍‌ପାତ୍ର—
Buchi A small pot made of earth.

ବୁଜ୍(ଜୁ)କାଣି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ଭୁଲ. ବଂ. ଏହା ଅର୍ଥରେ
Buj-(ju)kāṇi ବୁଜବୁଡ଼ା)—ପାଣିଭୁଡ଼ୁକା; ଜଳ ବୁଦ୍‌ବୁଦ—Water bubble.

ବୁଜ୍(ଜୁ)ରୁକ୍(ଗ୍)—ବୈଷଦ (ଫା. ବୁଜୁର୍ଗ=ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି)—ବ—
Buj-(jn)ruk(g) ୧ । ମହତ୍ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Great.
ବୁଜରୁକ ବୁଜୁର୍ଗ ୨ । ଚତୁର; ଧୂର୍ତ୍ତ; ଧୂର୍ତ୍ତ—2. Sly; cunning. ୩ । ପାଜୀ; ଦୁଷ୍ଟ—3. Wicked. ୪ । ପାଚ୍ଛଲ୍—4. Forward; officious; pert; presumptious. ୫ । ଯୋଗ୍ୟ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—5. Excellent. ବୈଦେ. ବ. (ଯା) ୬ । ବାଜୀକର୍—6. Magician.

ବୁଜ୍(ଜୁ)ରୁକ(ଗି)—ବୈଦେ (ଫା. ବୁଜୁର୍ଗୀ) ବ—୧ । ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ
Buj-(ju)ruki(gi) ଦେଖାଇବା; ଭୋଜବାଜୀ; କୁହୁକ—1, Magic; legerdemain.
(ବୁଜୁକୀ(ଗୀ) } ଅନ୍ୟରୂପ—୩ । ପାଚ୍ଛଲ୍ପଣି—3 Forwardness; pertness. ୪ । ଧୂର୍ତ୍ତତା-4.Slyness.
ବୁଜରୁକୀ ବୁଜୁର୍ଗୀ ୫ । ବାଦାଦୁର; ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା—5. Bragging; self-praise. ୬ । ଚତୁରତା—6. Cleverness. ୭ । ଉତ୍କର୍ଷ—7 Excellence.

ବୁଜୁ(ଜୁ)ରୁକ(ଗି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଷ୍ଟାମି ଦେଖାଇବା—
Buj-(ju)ruki(gi) karibā 1. To show signs of wickedness.
ବୁଜୁ(ଜୁ)ରୁକ(ଟି) କାଢ଼ିବା
ବୁଜୁ(ଜୁ)ରୁକ(ଗି) ଦେଖା(ଖେ)ଇବା
ବୁଜୁ(ଜୁ)ରୁକ(ଗି) ବତା(ତେ)ଇବା
ବୁଜୁ(ଜୁ)ରୁକ(ଗି) ବାହାର କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । କୁହୁକ ଦେଖାଇବା—2. To show magic.
ବୁଜରୁକୀକରା (ଦେଖାନ) ୩ । ଧୂର୍ତ୍ତତା ଦେଖାଇବା—3. To
ବୁଜୁର୍ଗୀ ଦିଖଲାନା exhibit slyness. ୪ । ଆପଣାର ବାଦାଦୁର ବଖାଣିବା—4. To brag-

ବୁଜା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଦ୍ ଧାତୁ)—ବନ୍ଦ କରିବା ବା ବୁଜିବା କ୍ରିୟା
Bujā —Shutting; closing. (ଯଥା—ବାଡ଼ିବୁଜା)—
ବୁଜା ମୁଁଦନା ଦେ. ବଣ—ମୁଦ୍ରିତ—Shut up; closed.
ବୁଜା ବନ୍ଦ

ବୁଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ବୁଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ, Causa.
Bujā(je)ibā tive of Bujibā)—୧ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା
ବୁଜାନ ବୁଜିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—1. To cause to be shut.
ବୁଝାନା [ଉ—ସେକାଳେ ଶ୍ରୀମସେନ ଭେଳ ଅଗ୍ନିବୃଷ୍ଟି, କରି ଦେଲେ ସବୁର ବୁଜାଇ ସେ ଦୃଷ୍ଟି । କୃଷ୍ଣଜି. ମହାଭାରତ ସଭା ।] ୨ । (ଘାସ) ନଷ୍ଟାଇବା—2. To extinguish (a lamp).

ବୁଜାବୁଜ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ବୁଜିବା କ୍ରିୟା—
Bujābuji ବୁଜିବୁଜି Act of closing.

ବୁଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୃଦ ଧାତୁ)—୧ । ମୁଦିବା; ମୁଦ୍ରିତ କରିବା—
Bujiḥā 1. To close; to shut up. [ଉ—ବୋଲେ ବୁଜା ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ ଦେବ ଅଛ ସହେ ବୁଜଲ ନୟନ ପୁରି । ବନ୍ଦକରନା; ମୁଁଦନା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ବାଡ଼ ପ୍ରଭୃତି-ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ବେଷ୍ଟିତ କରିବା—
ବୁଜା ଘେରାନା 2. To enclose a place with a fence. ୩ । ବାଡ଼ ବସାଇବା—3. To set up a fence.

ବୁଜି(ଝି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଘାସ) ନଇଯିବା—1. To be
Buji(jhi)bā extinguished. ୨ । (ଗର୍ତ୍ତ ବା ଛିଦ୍ର) କ୍ରମଶଃ
ବୁଜେଯାଓୟା ବୁଝନା ମୁହ ଢୋଇଯିବା—2. (a hole) To be closed or filled up gradually.

ବୁଜୁ(ଜ, ଜି)ଲା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବନ୍ଧ; ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା
Buju(ja, ji)lā ପଦାର୍ଥ)—ବଡ଼ପୋଟଳା; ପୁଡ଼ା; ଗଣ୍ଠି—ବୁ(ବୋ)ଚକା; ବୁଜଳା A big packet; bundle. [ଉ—ଝଙ୍କା ଗଠରୀ; ପୋଟଲୀ ସୁଦ୍ଧା ରତନ ବୁଜୁଲା ବାନ୍ଧଲେ । କୃଷ୍ଣଜି. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ବୁଜୁଲା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୁଗାପଟାରୁ ବା କୌଣସି ବସ୍ତୁରୁ ଗୋଟିଏ
Bujula bāndhibā ପୋଟଳା କର ବାନ୍ଧିବା—To make
ବୁଜଳା(ବୁଚକା)ବାଁଧା up a bundle; to tie up things
ଗଠଲୀ ବାଁଧନା (ବୁଜୁଲା ବନ୍ଧା—ବ) into a bundle.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଜୁଲା ବୁଜୁଲି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ବଡ଼ ଓ ସାନ ପୁଡ଼ା ମାନ— Bujula bujuli Large small packets; ବୁ(ବୋ)ଚକାବୁ(ବୋ)ଚକୀ **ଗଣ୍ଠୁଗଣ୍ଠୀ** luggage.

ବୁଜୁ(ଜ, ଜି)ଲି—ଦେ. ବ—ଖୁବ ବୁଜୁଲା; ଖୁବ ପୁଡ଼ା— Buju(ja, ji)li A small packet or bundle, ବୁଚକୀ **ଗଠରୀ; ବୁକଚୀ**

ବୁଝ୍(ଝ୍)ବୁଝ୍(ଝ୍)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜ୍ଞାତସାରେ Bujh-(jhu) bujh(jhu) ବୁଝିବାରେ; ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ ବୁଝତେ ବୁଝତେ କରିବାରେ ଜଣାଗଲା ସେ—It appears as **ବୁଝତେ ବୁଝତେ** a result of enquiry. (ଯଥା—ମୁଁ ଗୋର ଦୋଇଥିବା କଥା ଶୁଣି ଗ୍ରାମରେ ଯାଇ ପଚାରିଲି, ବୁଝ୍ ବୁଝ୍ ଗୋର ଆଉ କେହ ନୁହେଁ, ଆମର ଘରର ଗୋରମାନେ ।)

ବୁଝ ଦେ. ବ —(ସଂ. ବୁଧ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ବୁଝ ଧାତୁ)—୧ । ବୋଧଶକ୍ତି; Bujha ସମଜ—1. Understanding. ୨ । ଉଦନ୍ତ— ବୋଝ **ବୁଝ** 2. Enquiry.

ବୁଝକ—ଦେ. ବଣ—୧ । ବୋଧଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ; ବୁଝି ପାରୁଥିବା— Bujhaka ସମଜଦାର 1. Capable of understanding. **ବୁଝନେବାଲା: ବୁଝକ୍କଡ** ୨ । ଯୁକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ—2. Reasonable.

ବୁଝକ ପଣ—ଦେ. ବ—ବୋଧଶକ୍ତି; ବୁଝିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ—Capacity Bujhaka pana ବୋଝ to understand. **ବୁଝକ୍କଡପନା** [ବୁଝକପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବା— Bujha(jho)ṭ 1. Understanding a thing well; ବୋଝା **ବୁଝାବଟ** comprehension. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବିବେଚନା—2. Thorough consideration. ୩ । କୌଣସି ହିସାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଝାଯିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଟିପ୍ପଣୀ—3. A memorandum for the easy understanding of a complicated account.

ବୋଝ ବୈଦେ. ବଣ—୧ । ବୋଧଗମ୍ୟ—1. Comprehensible. ୨ । ସାଦା ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରିବେ—2 Which can be understood by all.

ବୁଝଟ କରିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଜଟିଳ ବିଷୟକୁ ବୁଝିବା— Bujhaṭa karibā To enquire into or understand ବୋଝା, ବୋଝାପଡ଼ାକରା a complex matter. **ବୁଝାବଟ କରନା**

ବୁଝଟ କାଗଜ—ବ.—ଜଟିଳ ଓ ଲମ୍ବା ହିସାବର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଟୀକା (ଯାହା Bujhaṭa kāgaja ସାହାଯ୍ୟରେ ବଡ଼ ହିସାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଝା ବୋଝାପଡ଼ା କାଗଜ ଯାଇ ପାରେ)—A memo or concise **ବୁଝାବଟ କାଗଜ** statement or note with the help of ବୁଝଟ ଫରଦ ବୁଝଟ ଧର୍ଦ୍ଦ, } — ଅନ୍ୟରୂପ which a long and complicated account can be easily understood.

ବୁଝ ସମଜ—ଦେ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବ) — ୧ । ବୋଧସୋଧ; ଉତ୍ତମ Bujha samaja ରୂପେ ଅନୁସନ୍ଧାନ—Thorough enquiry.

ବୁଝା(ଜା)ସୁଝା ବୁଝାସମଝା(ଜା) ବୁଝାସମୁଜା(ଝା) ବୁଝ ବଉର ବୁଝା ସୁଝା(ଜା) } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ଉତ୍ତମ ରୂପେ 2. Thorough consideration. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବୁଝାଇ କହି କହିବା—3. Explaining a matter fully to a person. ୪ । ପ୍ରବୋଧ ଦାନ—4. Consoling.

ବୁଝ୍ ସମଜ୍ ବୁଝ୍ ସମଜ୍

ବୁଝା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୁଧ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ବୁଝ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବୁଝିବା— Bujhā 1. Understanding, ୨ । ବିବେଚନା— ବୁଝା 2. Consideration. ୩ । ବୁଝାଇବା—3. Explaining. ୪ । ସାନ୍ତ୍ୱନା; ପ୍ରବୋଧ—4. Consoling. **ବୁଝାନା** ୫ । ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ; ତଦାରଖି—5. Supervision.

ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ବୋଝ—Load. ଦେ. ବଣ— (ବିପରୀତ—ଅବୁଝା) ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଝିଯାଏ—Amenable to reason.

ବୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବୁଧ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ବୁଝ ଧାତୁ ଣିଚ୍)— Bujhā(jhe)ibā ୧ । ବୁଝିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ; ସମୁଝାଇବା; [ବୁଝା(ଝେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଧ ଗମ୍ୟ କରାଇବା; ଅନ୍ୟ ବୁଝାନ, ବୋଝାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେପରି କୌଣସି ବିଷୟ ବୁଝି ପାରିବ, ସେହି- **ବୁଝାନା** ପରି କରିବା—1. To make a thing plain to a person. (ଉ—ସ୍ୱଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କୁ ପଚାଇ ମୁହିଁ, ବୁଝାଉଛୁ ନଳ ସେ ଦୋଇବେ ବି ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣଦି ଦି. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ବା ପରୀକ୍ଷାର କରି କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା—1, To explain a matter. (ଉ—ଯଶୋଦା କୋଳେ କୃଷ୍ଣ ଦେଇ, ଯତ୍ନେ ଗୋ କହିବା ବୁଝାଇ । ବିପଦ. ପ୍ରେମଯଜ୍ଞାମୃତ ।) ୩ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା; ଉପଦେଶ ଦେବା—3. To advise. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଟଙ୍କାପଇସାର ହିସାବ ସମଜାଇ ସୁଝାଇ କରାଇ ଦେବା—4. To explain or render an account to a person. ୫ । ପ୍ରବୋଧ ଦେବା; ବୋଧ ସୋଧ କରି କହିବା; ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା— 5. To console. ୬ । କହିବା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶାନ୍ତ କରାଇବା—6. To assuage a person's feelings. ୭ । କହିବା ଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା— 7. To satisfy a person by speaking to him. ୮ । ମନ ମନାଇବା; ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—8. To persuade.

ବୁଝା(ଝେ)ଇବା ସମ(ମୁ)ଜା(ଝା, ଜେ, ଝେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । Bujhā(jhe)ibā sama(mu)jā(jhā, je, jhe)ibā ଉତ୍ତମ- [ବୁଝାଇବା ସୁଝା(ଜା)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ରୂପେ ବୁଝାଇବା —1. To ବୋଝାନ ସୋଝାନ explain clearly. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ **ବୁଝା ସମଝାନା** ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା—2. To console. [ଉ—

Digitized by srujanika@gmail.com

× ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ଭୁଜ କରାଇଲେ—ଫକୀରମୋହନ. ଚମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ବୁଝା କରିବା—ଦେ. କି—ବୁଝିବା—To understand. (ଉ—Bujhā karibā ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର କର ବୁଝା, ସେ ମୋତେ କରୁଥାନ୍ତୁ ବୁଝା **बूझना** ଖୋଜା—ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।)

ବୁଝା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ବୁଝିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ)—୧ । Bujhā pardibā ଅନୁମିତ ହେବା—1. To be inferred. ବୁଝା ଯାଓୟା ୨ । ସ୍ଥିରରୂପେ ଜଣା ହେବା—2. To be known **बूझा जाना** for certain. ୩ । ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେବା—3. To (ବୁଝାଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) be ascertained. ୪ । ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ କର୍ମ କରାଯିବା—4. To be acted upon according to the circumstances. (ଉ—ସଙ୍ଗୀ ପରହାସ ଶୁଣି, ଲଜ୍ଜେ ହସି ଠାକୁରାଣୀ, ମନେ କଲେ ସୁତି ବୁଝାଯିବ— କବିସୂର୍ଯ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ବୁଝାବୁଝି କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିବା—1. To Bujhābujhi karibā understand well. ୨ । କୌଶଳି ବୁଝାସୁଝା କରା; ବୋଝସୋଝ କରା ବିଷୟର ଚଉ ନେବା; ଚଳଣି (ବୁଝସୁଝା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—2. To supervise; to make enquiries. ବୋଝାନ **बूझासुझा करना**

(ଉ—ଏହାଙ୍କୁ ଧର ସାମ୍ରାଣୀ ସବୁ ମାମଲତ ବୁଝାସୁଝା କରୁଥିଲେ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ବୁଝାବୁଝି ହେବା—ଦେ. କି—କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଳ Bujhābujhi hebā ପରୀକ୍ଷା ପରସ୍ପର ହେବା ବା; ଦାଉ ସାଧିବା—ବୋଝାବୁଝି ହଓୟା To measure each other's strength **बूझाबूझी होना** when opportunity arises; to be avenged. (ଉ—ସ୍ଥାନମାନ ଧର ଯେ ଯାହାର ରହିଲେ । ବୁଝାବୁଝି ହୋଇବା ବୋଲି ଗର୍ଜିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।)

ବୁଝାମ(ପ,ବ)ଣା—ଦେ. ବ—୧ । ବିଚାରଣା; ଭଦନ୍ତ—1. Consi- Bujhāma\pa,ba)ṇā deration; enquiry. (ଉ—ଉଭୟେ ବିଚାର ବୁଝାମଣା କଉ, ଶତ୍ରୁ ମଇଳ ସମ ସର । ଭୁପତି. ପ୍ରେମ **बुझविचार** ପଞ୍ଚାମୃତ) । ୨ । ସୁବିଚାର; ନ୍ୟାପ୍ୟ ବିଚାର—2. Just (ବିଷୟୁକ୍ତ—ଅବୁଝାମଣା) consideration; justice. (ଉ—ବଡ଼ ବୁଝାମଣା ଥିବ ଗବ୍ଦଙ୍କ ହୃଦରେ । ପ୍ରାଚୀ ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତ ।) ୩ । ଜଣାପ; ବିଚାର—3. Trial. (ଉ—ଏତା ଅଶିଥ କଣା, ତାର ନାହିଁ ବୁଝାମଣା ।) ଦେ. ବିଶ- ୧ । ନ୍ୟାପ୍ୟ ବିଚାରିତ—1. Just; righteous. ୨ । ସୁବିବେଚିତ—2. Considerate.

ବୁଝାରତ(ତ)—ଦେ. ବ—(ହି. ବୁଝାରତ; ସେଟ୍‌ଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ବିଭାଗର Bujhārat(ti) ହିନ୍ଦୀକର୍ମଚାରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଶବ୍ଦ)—୧ । ହିସାବ ବୁଝାରତ ବୁଝିବା କ୍ରିୟା—1. The act of examination of **बुझारत** an account. ୨ । ସେଟ୍‌ଲ୍‌ମେଣ୍ଟର ଅମିନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚେକ୍ ହେବା—2. The checking of the entries made by the amins by superior officers during settlement operations.

ବୁଝାରତ୍(ତ) ଅମିନ—ଦେ ବ (ସେଟ୍‌ଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ଶବ୍ଦ)—(ହି. ବୁଝା- Bujhārat(ti) amina ରତ୍+ଅ. ଅମିନ୍)—ଯେଉଁ ଅମିନ ବୁଝାରତ ଅମିନ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅମିନର ମାପକୁ ଚେକ୍ କରନ୍ତି—An **बुझारत अमीन** amin deputed to check the mesurements done by a former amin.

ବୁଝାରତ୍ କରିବା—ଦେ. କି (ସେଟ୍‌ଲମେଣ୍ଟ ଶବ୍ଦ)—(ହି. ବୁଝାରତ୍+ଓ Bujhārat karibā କରିବା)—ତଦାଲ ବା ଚେକ୍ କରିବା—ବୁଝାରତ କରା **बुझारत करना** To check and verify.

ବୁଝାରତ୍(ତ) ଫରଦ(ଫର୍ଦ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ହି. ବୁଝାରତ+ଫା. Bujhārat(ti) pharada(phardd) ଫର୍ଦ୍) ବୁଝଣା କାଗଜ ବୁଝାରତଫର୍ଦ **बुझारतफरद** (ଦେଶ)—Bujhata kāgaja (See).

ବୁଝି—ଦେ. ଅ—ସାବଧାନ! ବୁଝିଆର !—(interjection) Take Bujhi ବୁଝେ **देखो** care ! Beware !

ବୁଝିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ବୁଧ୍ ଧାତୁ=ଜ୍ଞାନ କରିବା; ଅବଗମନ Bujhibā କରିବା; ପ୍ରା. ବୁଜ୍ଝ ଧାତୁ)—୧ । ଅର୍ଥବୋଧ କରିବା; ବୁଝା **बूझना** ଅର୍ଥ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—1. To understand- the meaning of, (ଯଥା—ସେ ହଜୀକଥା ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।) ୨ । ଅନୁଭବ କରିବା; ବୋଧ କରିବା—2, To experience; to feel (ଯଥା—ମୁଁ ଘାଘ କରୁଛି ବୋଲି ଘାଘର ଦୁରନ୍ତ ଯାତ୍ରନା ବୁଝିଛୁ ।) ୩ । ଜ୍ଞାତ ହେବା; ଜାଣିବା—3. To know. (ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟ କାହିଁ ନଜର ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ବୁଝିବ?) ୪ । ପରୀକ୍ଷା କରିବା—4. To examine; to test. (ଉ—ଶିବଙ୍କି ବୁଝିବାକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ନି ଭଲେ, ସନ୍ଥାଣ କପୋତର ସ୍ୱରୂପ ଘେନଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୫ । ମନ ଦେଇ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା; ମନୋଯୋଗ ଦେବା—5. To apply one's mind to; to attend to, (ଯଥା—ସେ ଅସିଲ୍ଲାଦନୁ ପିଲ୍ଲପିଲ୍ଲଙ୍କ ଖବର ବୁଝି ନାହିଁ ।) ୬ । ବିଚାର କରିବା—6. To judge. (ଯଥା—କଥାଝ। ଶୁଣିଲ ବେଳକୁ ଏଡ଼େ ବଡ଼, ବୁଝିଲ ବେଳକୁ କିଛି ନୁହେଁ) ୭ । ବିବେଚନା କରିବା—7. To consider. (ଉ—ଚନାଶରେ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ଜାତି, ବୁଝିବା ବୋଲି ସ୍ତମ୍ଭ ବୋଲନ୍ତୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଣବିଳାସ ।) ୮ । ଆଲୋଚନା କରିବା; ତର୍କାଦଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିବା—8. To discuss. (ଯଥା—ପଣ୍ଡିତମାନେ ସଭାରେ ଧାସ୍ତ ବୁଝୁଛନ୍ତି) ୯ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବା; ସ୍ଥିର କରିବା—9. To settle; to ascertain. (ଯଥା—ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ବୁଝିଅଛନ୍ତି ଯେ ଜଲ୍‌କାଯିଣ୍ଡରେ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ଅଛି) ୧୦ । ତୁଳନା କରିବା—10. To compare. (ଯଥା—ଭଲ ମନ ନ ବୁଝିଲେ ପରକୁ ଦଃଖଃଟରେ ପଡ଼ିବ) ୧୧ । ଭଲ ମନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଛିବା—11. To discriminate. (ଯଥା—ଦୋଷ ବା ଗୁଣ ବୁଝି ଦଣ୍ଡ ବା ପୁରସ୍କାର ଦେବା ଉଚିତ) ୧୨ । ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ରାଶିରୁ ଓ ଜାତକ ଆଦରୁ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଦଶା ଓ ବର୍ଷାଦି ଇଷ୍ଟ ଆଦି ସ୍ଥିର କରିବା—12. To ascertain the future by astrological calculations. (ଯଥା—ନାଡ଼ୀକ ଡକାଇ ବତ୍ସରର ଯାଇଁ ଗୋଟିଏ ଇଷ୍ଟ ବୁଝିବାକୁ ଦେବ) ୧୩ । ମୂଲ୍ୟାଦଲ୍ଲ କରିବା; ତୁଳନା କରିବା—13. To compaire, ୧୪ । କର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା—14. To supervisle. ୧୫ । ଜମିଦାର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଚଲାଇବା—15. To manage. ୧୬ । କୌଣସି ବିଷୟ ଠିକ୍ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଏହା ଦେଖିବା—16. To check. ୧୭ । ଠାବ୍‌ରଇବା—17. To realise. ୧୮ । ମାପିବା—18. To fathon; to mesure. ୧୯ । ଶାନ୍ତ ହେବା; (ମନ) ମାନ ମିଳିବା—19. (the mind) To be pursuaded to accept; to be pacified. (ଯଥା—ଅବୁଝା ମନ ମୋର ଜମାରୁ ବୁଝୁ ନାହିଁ) ୨୦ । ଅନୁମାନ କରିବା; ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିବା—20. To suppose; to infer; to conclude. (ଉ—ସେ ବୁଝିଲେ ରାମଙ୍କୁ ବଣ ଭିତରେ ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିଲା । ଜାଲକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ରାମାସ୍ପର୍ଶ ।) ୨୧ । ଠିକଣା କରିବା; ପତା ଲଗାଇବା—21. To ascertain the whereabouts of. (ଉ—ଏହା କହିଣ ଦ୍ୱିଜମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ, ବୋଇଲେ ବୁଝି ଆସ ଜଲଙ୍କୁ ଏବେ ଯାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨୨ । ଭଲପଚାରିବା; ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା—22. To enquire after. (ଉ-ଏ ବାହାରେ ଗୁଣ୍ଡାକୁ ବୁଲୁସାବ ମୁହିଁ, ଇଜ ପ୍ରସ୍ଥବାସିଙ୍କ ସମସ୍ତ ବୁଝଇଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨୩ । ହିସାବ ଆଦି ଠିକ୍‌ଅଛି କି ନାହିଁ ଏହା ଯାଞ୍ଚା କରିବା; ଚେକ୍ କରିବା—23. To examine or check accounts. ୨୪ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ଘରୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନରୁ ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା—24. To a certain the market price from several places. ୨୫ । ଫଳରେ ଦେଖିବା—25. To see or find out by the result. (ଉ—ମୁହିଁ ଜାଇଁ ଥିଲେ ତରୁଣେ ରାମ ରାଜ୍ୟ, ନେବୁ ଆଜ ବୁଝିବା ତୋର ବଳମନ୍ତ୍ର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨୬ । ଉପଲବ୍ଧି କରିବା—26. To realise. (ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ କଥା ସୁଣୁ ନାହୁଁ, ପରେ ମୋ କଥାର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିବୁ ସେ) ୨୭ । ଅନ୍ୟର ମନୋଗତ ଭାବକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—27. To read another's mind. (ଉ—ନାଜାଣ ଘନ ମୋ ମନ ବୁଝିଲୁ ନାହିଁ ରେ । କାମଘାଲ. ସୀତାବିବାହ ।) ଦେ. ବଣ—(ବୁଝିଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଧଶକ୍ତିମାନ୍—Considerate; reasonable. ଦେ. ବ—ବୋଧଶକ୍ତି—Understanding; intellegence.

ବୁଝିବା ବଝୁବିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବୋଧ; ବଝର) Bujhibā bichāribā ବିଚାର କରିବା; ଅଗ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ ଚିନ୍ତା ବୁଝା ସୁଝା ବୁଝନା ସୁଝନା କରିବା—To consider well. [ବୁଝିବା ସମ(ମୃ)ଜିବା, ବୁଝିବା ସୁଝିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁଝିବା(ଲା) ସୁଝିବା[ଲା]—ଦେ. ବଣ—ବୋଧଶକ୍ତିମାନ୍[ବ୍ୟକ୍ତି]—Bujhibā(lā) sujhibā(lā) Considerate; reasonable ସମଜଦାର ବୁଝନେସମଝନେବାଲା; ସମଝଦାର (person).

ବୁଝେଇ ବାଝେଇ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—(ବୁଝେଇବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ)—ବୋଧ ବୁଝିୟେସୁଝିୟେ ବୋଧ କରାଇ; ଉଦାହରଣ ଦେଇ—Bujhei bājhei ବାଝେଇବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ) ବୁଝାସୁଝାକର, ବୁଝାସମଝାକର By explaining a thing [ବୁଝେଇ ସୁଝେଇ, ବୁଝେଇ ସମଜେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ] clearly.

ବୁଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ବୁଟ୍)—ଗୋଡ଼ ଢଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଜୋତା—But ବୁଟ ବୁଟ Boots.

ବୁଟ୍ ପାଲି(ଲି)ସ—ବୈଦେ. ବ—(ଇ. ବୁଟ୍ ପଲିଶ୍)—ବୁଟ୍‌ରେ ଚାକ୍‌ଚକ୍ୟ କରିବା ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଲେପ—But-pāl(li)s ବୁଟପାଲିସ ବୁଟପାଲିସ Boot-palish.

ବୁଟ୍ ଫିତା—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ବୁଟ୍+ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍. ଫୀତା)—But-phitā ବୁଟ୍‌ଜୋତାର ଛିଦ୍ରରେ ଗଳାଯାଇ ଉଡ଼ାସିବା ଫିତା—ବୁଟଫିତା ବୁଟ୍‌ଫିତା [ବୁଟ୍‌ଲେଶ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Boot-lace.

ବୁଟ[ଣ୍ଟ]—ଦେ. ବ—(ସ ବୃନ୍ତ, ପ୍ରା. ବୋଣ୍ଟ)—ସୋଲ; ଚଣା ଜାତୀୟ Buṭa(ṇṭa) ଗୋଲାକାର ଶସ୍ୟ—Chickpea; Benga ସ. ନାମ—ଚଣକ, ହରମନ୍ଥ, gram; Cicer Arietinum.

ସକଳତ୍ରିସ୍ଥା [ଦ୍ର—ଏ ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର କୃଷ୍ଣଜାତ

ବୁଁଟ ବୋଣ୍ଟ ବୋଂଟ } ଅନ୍ୟରୂପ ଶାକର ଛୁଇଁ ଉତ୍ତରୁ ବାହାରିବା ଶସ୍ୟ, ଏହା ରଙ୍ଗଡ଼ା ହେଲେ ଦୁଇଫାଳ ହୁଏ, ଏହା ଡାଲି ହୁଏ । ଘୋଡ଼ାମାନଙ୍କୁ

ବୁଟ, ଛୋଲା, ବୁଁଟକଳାଇ ଏହା ପାଣିରେ ବଡୁରେଇ କର ବଥାଯାଏ । ଏହାକୁ ଘିଅରେ ବା ତେଲରେ

ଚନା, ବୁଁ(ବୁ)ଟ୍ ଭାଜି 'ବୁଟଭଲ୍ଲ' କର ଖାଆନ୍ତି । ବୁଟର

ସ. ହରଭାରେ ଶାଗ ମଧ୍ୟ ଖିଆଯାଏ । କଞ୍ଚାବୁଟର

ଗୁ. ଚଣ୍ୟା ତରକାରୀ ବେସନ ଓ ଭଜାବୁଟର ଚୂନାକୁ

ତେ. ଶଲ୍‌ଗାଲୁ ବୁଟଛତୁ ବୋଲାଯାଏ । ବେସନ

ଫା. ନଖୁଦ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାନାବିଧ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ

ଅ. ହୁମ୍ମସ୍ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା ଶୀତଗୁଣ, ରୁକ୍ଷ, ଲଘୁ କଷାୟରସ, ତୃଷ୍ଣାମ୍ଳୀ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ।]

ବୁଟ ଛତୁ—ଦେ. ବ.—(ଓ. ବୁଟ+ସ. ସତ୍ତୁ)—ଭଜା ବୁଟ ଚୂର୍ଣ୍ଣରୁ Buṭa chhatu ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଚୂନା—Flour made ବୁଟେର ଛାତୁ बूटकी सतु from fried gram.

(ବୁଟ ଛତୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଛତ୍ରାକ ବିଶେଷ; ଗୋଖୁରେ ନାଡ଼ି ଓ ବାଲୁକା ପର ମୃତ୍ତି ଥାଇ ଭୂମି ଉତରୁ ଉଠିଥିବା ଛତୁ—A kind of mushroom.

ବୁଟ ତଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—(ଓ.ବୁଟ+ସ,ତଳନ)—ତେଲରେ ବା ଘିଅରେ Buṭa talā ଭଜା ହୋଇ ଥିବା ଲବଣାଦି ମିଶ୍ରିତ ବୁଟ; ଭେଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛୋଳାଭାଜା ଭୃଷ୍ଟ ଚଣକ—Gram fried in oil or ghee.
ବୁଟ ଭୂଜା

ବୁଟ ବେସନ—ଦେ. ବ—କଞ୍ଚା ବୁଟର ଚୂନା—Flour made of Buta besana ବୁଟ ବେସନ **बूट बेसन** unfried gram.

ବୁଟା(ଣ୍ଟା)—ବୈଦେ. ବ—(ସ. ବୃନ୍ତ; ହି. ବୁଟା, ବୁଣ୍ଟା) —ଲୁଗାରେ Buṭā(ṇṭā) ଛୁଞ୍ଚ ଫୋଡ଼ ସୂତାରେ ବା ଜରରେ ଛାଞ୍ଚର ଦୋଇ ବୁଟା, ବୁଟି ଥିବା ଛୋଟ ଫୁଲ ବା ଗୋଲ ଗୋଲ ଚିହ୍ନ— ବୁ(ଣ୍ଟୁ)ଟା Small circular marks or spangles wrought on cloth with the needle. [ଉ—ଆକାଶ ବାସେ ଉଷ ପନ୍ତୁ ବୁଟା ଗାସ୍ଟେ, ନେଡ଼ୁକୁ ଦଗିଲେ ସବୁର ଜର ଜ୍ୱସ୍ଟେ । କୁଷ୍ଣମିଶ୍ର. ପଦ୍ମାଭରଣ ଶଲ୍ୟ ।]

ବୁଟା ଛିନ୍ଦ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ.—ଖୁଇଁଖଜୁର Buṭa chhind A species of stunted date palm.

ବୁଟା(ଣ୍ଟା)ଦାର୍—ଦେ. ବଶ—ସେଇଁ ଲୁଗାରେ ବୁଟା ପଡ଼ ଥାଏ— Buṭā(ṇṭā)dār (cloth) Having circular marks or spangles wrought on it with the needle. **ବୁଟାଦାର**

ବୁଟି(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ବ—(ସ. ବଟି, ବଟିକା)—୧ । ଔଷଧ ବଟିକା— Buṭi(ṇṭi) ବୁଟି **बुटी** 1. Medicinal pill. [ଉ—ଦୋଇଛୁ ଜୀବନ ମରଣର ବୁଟୀ । ସ୍ତ୍ରୀଜାତି. ଦରବାର ।] ୨ । ଭୂଟୁକା ଔଷଧ—2. Simple herb. ୩ । ଔଷଧ—3. Medicine; drug. (ଦ୍—ଏ ଶବ୍ଦ ଜଡ଼ ପରେ ସଦୃଶ ସଦ୍ଭରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଜଡ଼ ବୁଟି ।)

ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବଶାଦ ଜନିତ ପାତ୍ର— A pot made of bamboo

ବୁଟିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଶ.—(ଭୁଲ. ହି. ବୁଟା; ବ. ବେଁଟେ)— Buṭiā ଖର୍ବକାୟ; ବାମନ—Dwarfish.

ବୁଟୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବୁଟି (ଦେଖ) Buṭi Buṭhi (See)

ବୁଟି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ବୁଟା)— Buṭhi କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ଲୋକ—A dwarf.

ବୁଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To abandon. ୨ । Burd(root) ସ୍ନାନ କରିବା—2. To bathe; to take a bath by immersion. ୩ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—3. To cover; to envelop.

ବୁଡ଼୍(ଡ଼୍) ଗଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼େଇ ଗାଧୋଇବା Burd-(rḍu) galā A bath by immersion.

ବୁଡ଼୍ ଗାଲିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼େଇ ଗାଧୋଇବା— Burd-gālibā To bathe by immersion.

ବୁଡ଼୍(ଡ଼୍)ବକ୍—ଦେ. ବ ଓ ବଶ.—(ହି. ବୁଡ଼୍=ବୁଡ଼ା+ବୋକା)— Burd-(rḍu)bak ୧ । ଓଲୁ; ନବୋଧ—1. A fool; ବୁଡ଼ବାକ **बूडबक** foolish person. ୨ । ବୃଦ୍ଧ ଓଲୁ— 2. An old fool. ୩ । ଗଳ ମୂର୍ଖ—3. A blockhead; an ignoramus.

ବୁଡ଼୍-(ଡ଼୍) ବୁଡ଼୍ (ଡ଼୍)—ଦେ.ଅ—୧ । ପାଣିରେ ବୁଡ଼ ଯିବାର ଅବ୍ୟବହୃତ Burd-(rḍu) burd-(rḍu) ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥା; ଡୁବ ଯିବାର ଅସନ୍ନ ଅବସ୍ଥା; ସନ୍ନମ୍ଜ୍ଜାସୂ—1. About to be drowned; about to sink in water.

ବୁଡ଼୍(ଡ଼୍) ବୁଡ଼୍(ଡ଼ା,ଡ଼ି,ଡ଼୍)—ଦେ. ବ—୧ । (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ) ଭୁଡ଼୍ ଭୁଡ଼୍ Burd-(rḍu) burd-(rḍā,rḍi,rḍu) ଶବ୍ଦ; ବୋଉଲଲୁ [ବୁଡ଼୍(ଡ଼୍) ବୁଡ଼୍(ଡ଼୍)କା (ବ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇଲେ ବୁଡ଼ ବୁଡ଼ ବୋଉଲରେ ପାଣି ପଶିବାବେଳେ ସେଇଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ— **ବୁଡବୁଡ** 1. Bubbling sound produced when a bottle is dipped in water for filling it up. ୨ । (ସ. ବୁଦ୍ ବୁଦ୍)—Bubble.

ବୁଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି.—(ସ. ବୁଡ଼୍ ଧାତୁ)—ବୁଡ଼ିବା— Burḍ-bā Burḍibā (See)

ବୁଡ଼—ଦେ. ବ—(ସ. ବୁଡ଼୍ ଧାତୁ ବା ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ନମ୍ଜ୍ଜନ)—୧ । Burḍa ପାଣିରେ ନମ୍ଜ୍ଜନ ପୂର୍ବକ ସ୍ନାନ—1. A bath by immersion; bath by plunging into water. a plunge. [ଉ—ବୁଡ଼ ବହୁ ପରଉଡ଼ ପର୍ବରୁଡ ନାମେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।] ୨ । ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଥି ଆଦରେ ସ୍ନାନଯୋଗ; ବାରୁଣୀ ଯୋଗ—2. An auspicious time for taking a bath in sacred water. ୩ । ଡୁବା; ନମ୍ଜ୍ଜନ; ଜଳରେ ଡୁବିବା—3. Dipping; immersion; diving. ୪ । ଜଳରେ ଡୁବାଇ ଦେବା—4. Drowning. ୫ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନଙ୍କର ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣାର୍ଥ ଡୁବନ—5. Baptism.

ବୁଡ଼ାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଜାଶପୁର) କି—ବୁଡ଼ାଇବ—To drown; to Burḍaibā dip a thing in a liquid.

ବୁଡ଼ କରିବା—ଦେ. କି—କାର୍ତ୍ତିକାଦି ପୁଣ୍ୟ ମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ Burḍa karibā ପୂର୍ବରୁ ନଦୀରେ ବା ବାରୁଣୀ ଯୋଗରେ ଡୁବ ଦେଓୟା ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କରିବା—To take an early **ଡୁବ ଦେନା** morning bath in a river or sacred water in the month of Kārttika or other sacerd time. [ଉ—ବଗତ ଶସ୍ୟ ଗାତରେ; ବୁଡ଼ କରେ ସାଧୁ ମାରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।]

ବୁଡ଼ଣା—ଦେ. ବ—(ସ. ବୁଡ଼୍ ଧାତୁ)—୧ । ବୁଡିବା; ଜଳରେ ଡୁବି Burḍaṇā ଯିବା ଅବସ୍ଥା—1. Immersion. [ଉ—ଡୁବନ ଡୁବନା ବୁଡ଼ଣା ଦୋଇଲା ସ୍ଥଳେ; ଅନଳ ଲଗିଲା ଜଳେ, ଅନଳ ପାଶେ ବନ୍ଧନ ଦୋଇ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶ ବଲାସ ।]

ବାନ ୨ । ବଢ଼ି; ବନ୍ୟା—2, Flood; inundation. ବେ. **ବାଢ** ବଶ—ବୁଡ଼ିଯିବା ଭଳ ଗଭୀରତା ଯୁକ୍ତ (ଜଳ)—(water) ଡୁବନ, ଡୁବନ Having the depth of more than a **ଅଥାହ** man's height. (ଉ—ବୁଡ଼ଣାମାରେ, ପଡ଼ି ଲଙ୍ଘିତେ ଦୃଢ଼ ଅସୁର୍ଯ୍ୟ ଜାଇଁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଡ଼ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼ାଇ ସ୍ନାନ କରିବା; ପାଣିରେ ନମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ସ୍ନାନ କରିବା—1. To take a bath by immersion; to take a plunge. ୨ । ବାରୁଣୀ ଯୋଗ ସମୟରେ ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କରିବା—2. To take a bath in some sacred water on some auspicious occasion. ୩ । କୁଟୁମ୍ବୀଙ୍କର ବା ନିକଟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଦଶାହ ଉପଲକ୍ଷରେ ଶୁଦ୍ଧିସ୍ନାନ କରିବା—3. To take a purificatory bath on the 10th day of a relative's or kinsman's death. ୪ । କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ, ବୈଶାଖ ଓ ଅଷାଢ଼ ମାସରେ ବ୍ରତ ପାଳନର ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ କରିବା—4. To take a bath early in the morning before sunrise as a part of the religious vow during the months of Kārttika, Māgha, Baiśākha and Āshārdha. ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇବା—1. To drown a person. ୨ । ଡୁବନ ଡୁବ ଦେଓୟା କରିବା; ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା ପାଇଁ (ପାଦ୍ରୀ) ଡୁବକୀ ଦେନା ଉକ୍ତକୁ ପାଣିରେ ଡୁବାଇବା—3. To baptise.

ବୁଡ଼ନ୍ତର—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜ୍ୱରନାଶକ ବଟିକା-ବିଶେଷ—A pill prepared by village physicians as a febrifuge. (ବୁଡ଼ନ୍ତର ରସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁଡ଼ନ୍ତା(ନ୍ତି)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିବା—1. Drowned. ୨ । ବୁଡ଼ୁଥିବା—2. Diving. ଡୁବନ୍ତ ଜଳଡୁବୀ

ବୁଡ଼ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଗଙ୍ଗା ଆଦି ନଦୀରେ ବା ସମୁଦ୍ରରେ ବାରୁଣୀ ସ୍ନାନ ଯୋଗ ଘଟିବା—The auspicious occasion for taking a bath in the Ganges or in the sea. ଡୁବ ପଡନା

ବୁଡ଼ ପାଳି(ଡ଼ି,ଳି)ବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବୁଡ଼ ଧାତୁ + ପାଳନ)—୧ । କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ ଆଦି ଧର୍ମ ମାସରେ ସାନ କରା ସଂକଳ୍ପ ପୂର୍ବକ ନିୟମିତ ରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ କରିବା—1. To regularly take early morning bath in observance of the religious vow during Kārttika and other months. ୨ । ଗାଧୋଇବା; ସ୍ନାନ କରିବା—2. To bathe. (ଉ—ବୁଡ଼ ପାରିଲା କଥା ମୁଣ୍ଡ ଶୁଖେଇଲା ବେଳକୁ ନ ଥାଏ—ଉଗ ।) ଡୁବକୀ ଲଗାନା

ବୁଡ଼(ଡ଼୍)ବୁଡ଼(ଡ଼୍)କା—ଦେ. ବ—୧ । ରସୁଆଳ ଲତା ବିଶେଷ—1. A kind of juicy creeper ୨ । ବୁଡ଼ୁବୁଡ଼୍ (ଦେଶ)—2. Burd-burd (See).

ବୁଡ଼(ଡ଼୍)ବୁ(ଡ଼୍)ଆଣୀ—ଦେ. ବ—ବୁଢ଼ିଆଣୀ; ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ; ମାକଡ଼ସା—Burda(rdu)burdiāṇī Spider. [ବୁଡ଼୍(ଡ଼୍)ବୁଡ଼ାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ମାକଡ଼ସା ମକଡୀ

ବୁଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସ. ବୁଡ଼୍ ଧାତୁ)—୧ । ଡୁବା; ବୁଡ଼; ଜଳରେ ବୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟା; ନମଜ୍ଜନ—1. Immersion. ୨ । ଡୁବୁରି; ଡୁବା ଡୁବ ଯେ ପାଣିରେ ଡୁବେ—2. A diver. ୩ । ମନୁଷ୍ୟର ଡୁବରୀ ବା ଅନ୍ୟ ଜୀବର ବୁଡ଼ିଯିବା ପରିମିତ ଗଭୀରତା; ଏକ ତାଳ ଡୁବଜଳ ଗଭୀରତା—3. The depth of a man's height; enough depth to drown a person or animal. ଅଥାପାନୀ (ଯଥା—ଏ ନଈରେ ତାଙ୍କୁ ପାଣି ବୁଡ଼ାଏ ହେଲାଣି ।) ବିଣ—ଏକତାଳ ଗଭୀର (ଜଳ)—Enough to drown a man. ବୁଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)ବ—ପରମାଣ ପାତ୍ର—A measuring pot. ବୁଦେ.(ମେଦନୀପୁର,ବାଲେଶ୍ୱର)ବ. (ସ.ବୋଡ଼ା)—ବୋଡ଼ା ସାପ—Viper, ଦେ. ବିଣ—୧ । ନମଜ୍ଜିତ—1. Immersed. (ଯଥା—ଘିଅବୁଡ଼ା ବଇଦ୍ୟ ।) ଡୁବା ୨ । (ଉଦ୍ଭାଦ) ପାଣି ସମୁଦ୍ରର ବା ନଦୀର ଜଳ ତଳେ ଡୁବ ଥାଏ—2. Immersed below the surface; hidden below the surface; sub-surface. (ଯଥା—ବୁଡ଼ା ପାହାଡ଼ ।) ୩ । (ଜାହାଜ) ପାଣି ତଳେ ବୁଡ଼ି ବୁଡ଼ି ଗତି କରେ—3. Submarine (boat); moving below the surface of water. (ଯଥା—ବୁଡ଼ା ଜାହାଜ ।) ୪ । ପାଣି (ଯେଉଁ ଜଳ) ଫସଲ ଆଦିର ଗଛକୁ ବହୁଲତାଦ୍ୱାରା ବୁଡ଼ାଇ ଦିଏ—ଡୁବା (ଜଳ) 4. (water) Which drowns plants and crops by overflowing. (ଯଥା—ବୁଡ଼ା ପାଣି, (ବୁଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୁଡ଼ା ବରଷା ।) ୫ । (ପୁଂ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟର ବା ପରିବାରର ମହତ୍ତ୍ୱ ବା ଇଜ୍ଜତ୍ ନାଶ କରେ—ଯେ ଡୁବିୟେଛେ 5. Lowering or spoiling the prestige or honour of a person or family. (ଯଥା—କୁଳବୁଡ଼ା, ଘରବୁଡ଼ା) ୬ । ଯେ ଘରର କଳଙ୍କ ରଟନା ଯେ ଅନ୍ୟକେ ଡୁବାଏ କରେ—6. Publishing the scandals ଡୁବାନେ ବାଲା of others; slandering; blasphemous. [ଦ୍—ଏହି 'ବୁଡ଼ା' ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟର ବିଶେଷଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—କୁଳବୁଡ଼ା, ଘରବୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି । ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ବୁଡ଼ୀ, ବୁଡ଼ାଇ, ବୁଡ଼େଇ' ହୁଏ । ଯଥା—ଘର ବୁଡ଼େଇ ।] ୭ । ଯେ ପରର ଧନକୁ ବା ପ୍ରାପ୍ୟକୁ ନ ଦେଇ ମାଡ଼ି ବସେ—ଯେ ଲୋକ ଡୁବାଏ 7. (a person) Who does not ଡୁବାନେ ବାଲା pay up the due of other people; usurping the due of another; withholding payment of another's due. ୮ । ଲୁଚାଯିବ—8. Hidden. ୯ । ଗୁପ୍ତ ଅଗୋପନୀୟ—9. Secret, (ଯଥା—ବୁଡ଼ା ପ୍ରେମ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୦ । ଯେ କାଣ ଘଟାଏ; ବିନାଶକାରୀ—10. Destroying; ruining; causing ruin. ୧୧ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ) ସର୍ବାଙ୍ଗ (ଧୂଳିଆଦିରେ) ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇଥିବା—11. With the whole body thickly bedaubed with (something e. g. sweat, dust). (ଯଥା—ଦମ୍ଭ ଖୁରଉଡ଼ା ଭୂପଗ୍ନ ବୁଡ଼ା ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟି ଚ ସ୍ପନର। ଜଗନ୍ନାଥ. ସଙ୍ଗୀତ) ୧୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ, ଯଥା ଜୁଆରୁଡ଼ା, ସମୁଦ୍ର ବୁଡ଼ା ଗ୍ଲେଜ)—12. Diving (e. g. in wells, in the sea). ୧୩ । ଯାହା ଦେହର ଚର୍ମରେ ଅଳ୍ପ ଦୂର ଗଭୀରତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭେଦ ଥାଏ; (ଗଭୀର—13. More than skin-deep. (ଯଥା—ବୁଡ଼ା ବୋକ।)

ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ର ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି (କଥାରେ ଜୋର୍ ଦେବା- ପାଇଁ ଓ ବୁଡ଼ାଇବା କ୍ରିୟାର ଭବିଏ ଦେଓୟା ବିଶିଷ୍ଟତା ସୂଚନ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ)—ଢାକ ଦେନ୍, [ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପକାଇବା—1. To cover the surface of; to overcloud; to overspread. ୨ । (ଉଚ୍ଚତର ବା କଠୋରତର ବସ୍ତୁ) ମାଉଚର ବା କୋମଳତର ବସ୍ତୁର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ଲୁପ୍ତ ଦେବା—2. To destroy the prominence or individullity of a lower or softer thing. (ଯଥା, ମେଘଗର୍ଜ୍ଜନ ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରକୁ ବୁଡ଼ାଇ ପକାଇଲା) ୩ । ଜଳପ୍ଲାବିତ କରିବା—3. To inundate; to flood.

ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ବୁଡ଼୍, ବୁଡ଼ ଧାତୁ ବୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧ । ଡୁବାଇବା; ଅନ୍ୟ ବୁଡ଼ାନ; ଡୁବାନ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର ଡୁବିବାର ଉପାୟ କରିବା—ବୁଡାନା; ଡୁବାନା 1. To cause to sink or dive. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ପଦାର୍ଥକୁ ଜଳମଗ୍ନ କରିବା; ଜଳରେ ନିମଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To immerse or plunge a person or thing in water. (ଯଥା—ଶାଳଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ ପୂଜା ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଏଁ।) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେୟ ଅର୍ଥ ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନକୁ ବା ପଦାର୍ଥକୁ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଦେବା; ମାଡ଼ି ବସିବା—3. (figurative) To withhold payment or delivery; to deprive a person of the receipt of his due by nonpayment. (ଯଥା—ମୋ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତାଙ୍କ ଗୃହର ବାବଦ୍ ବାଡ଼ ଦରମାଉକ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ମୁଁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମାଡି ମାଗି ଥଲି, ତାଲୁ ସାଆନ୍ତ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ।) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ଅତୀତ ହେବାର ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେୟକୁ ନ ଦେଇ ତାହାକୁ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ, ଅଦାୟର ଅଯୋଗ୍ୟ କରାଇବା; ପରର ପ୍ରାପ୍ୟ ତମାଦ କରାଇବା—4. (figurative) To cause a person's due to be barred by lapse of time (ଯଥା—ତମସୁକ ବାବଦ୍ ଟଙ୍କାତକ ମୁଁ ଶାତକକୁ ମାଗି ମାଗି ଥଲି। ସେ ୩ ବର୍ଷ କାଳ ଟାଳଟୁଳ କରି ଶେଷକୁ ମୋ ଟଙ୍କାତକ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲା।) ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବ୍ୟବସାସ୍ଥରେ ଖଟୁ। ଯାଇଥିବା ମୂଳଧନର ବିନାଶ ଘଟାଇବା; ଧନ ନଷ୍ଟ କରାଇବା—5. (figurative) To cause the extinction or loss of capital invested in a business. ୬ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିନାଶ କରିବା—6. (figurative) To destroy; to ruin. [ଉ—ବୁଡ଼ାଇବା ତା ସମ୍ପଦ କହୁ ସ୍ୱଘରକୁ। ଭାଷ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ।] ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବଂଶଗତ ବା ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାକୁ ପାଳନ ନ କରି ଲୁପ୍ତ କରାଇବା—7. (figurative) To make a custom or practice obsolete by not observing it; to discontinue a custom or long-standing practice. (ଯଥା—ଆଜିକାଲିର ଇଂରେଜ ପାଠୁଆ ପାଟୋଇମାନେ ପୁରୁଣା-କାଳିଆ ସ୍ୱଭାଯାକ ବୁଡ଼ାଇଲେଣି।)

୮। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୁକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଅପଣାର କୁଳକୁ କଳଙ୍କିତ କରିବା; ବଂଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ବା ସ୍ୱନାମକୁ ଲୁପ୍ତ କରାଇବା—8. (figurative) To cause the loss of the prestige of one's family by doing evil acts (ଯଥା—ସେ ବାପଅଜାଙ୍କ ନାଆଁ ବୁଡ଼େଇଲା।) ୯। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପରର ନାମରେ କଳଙ୍କ ବା ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦ ରଟନା କରିବା; ଅନ୍ୟକୁ କଳଙ୍କମଣ୍ଡ କରାଇବା—9. (figurative) To scandalise a person; to slander. ୧୦। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅବାହୃତ ରହୁ କମ୍ବା ବନ୍ଧ୍ୟତ୍ୱ ଦୋଷରୁ ସନ୍ତାନାଦି ପ୍ରଜନନ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା, କମ୍ବା ବଂଶର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଅପଣାର ବଂଶର ଲୋପ ଘଟାଇବା—10. (figurative) To be the cause of the extinction of a family by remaining unmarried or on account of barrenness or sterelity or by causing the members to be killed. (ଉ—ଘୋଳଗଲ୍ଲ କେନ୍ଦିଆଡ଼େ ସେ ଉଡ଼ାଇ, ତ କରତ ଘର ମୁଁ ବସିଛି ବୁଡ଼ାଇ—କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାଭ୍ରତ ବନ।) ୧୧। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପରର ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇ ଉକ୍ତ ପରିବାରର ଧ୍ୱଂସ ଘଟାଇବା—11. (figurative) To bring about the ruin of a family by fomenting internal dissensions in it.

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୨ । ଜଳ ପ୍ଲାବିତ କରିବା—12. To overflow; to inundate. (ଉ—ବେଙ୍ଗୁଲ ବେଙ୍ଗୁଲ ! ପାଣି ଦେ, ନଈ ବଢ଼ି କରି ବୁଡ଼େଇ ଦେ—ଶିଶୁଗୀତ ।) ୧୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଋଣ ପରିଶୋଧ ନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଋଣପାଇଁ ଆବଦ୍ଧ ବା ବନ୍ଧା ହୋଇ ଯାଇଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ମୁକୁଳାଇ ନ ପାରିବା—13. (figurative) To cause a mortgaged or pledged property to become forfeited or unredeemable by nonpayment of the loan during the specified time-limit; to cause the foreclosure of a mortgaged property. ୧୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଉଚ୍ଚତର ସ୍ୱର) ନିମ୍ନତର ସ୍ୱରକୁ ଅନୁଭୂତ କରାଇ ନ ଦେବା—14. (figurative) (said of louder sound) To cause a feebler sound not to be distinguished; to drown a feebler sound by its loudness. (ଯଥା—ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜ୍ଜନ ମୋ କାନଣା ସ୍ୱରକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲା ।) ୧୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଅଧିକତର କଡ଼ା ସ୍ୱାଦ ବା ଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ) କୋମଳତର ସ୍ୱାଦ ବା ଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର ସ୍ୱାଦକୁ ବା ଗନ୍ଧକୁ ଅନୁଭୂତ କରାଇ ନ ଦେବା—15. (figurative) (said of a thing with a stronger scent or stronger smell) To drown the taste or smell of a lesser thing by its stronger taste or smell. (ଯଥା—ଏ ଛଅଣରେ ବହୁତ ଲୁଣ ପଡ଼ିବାରୁ ଲୁଣ ଏଥିର ପିଠାପଣକୁ ବୁଡ଼ାଇଦେଲା; ଫିନାଇଲ୍ ଗନ୍ଧ ଅତର ଗନ୍ଧକୁ ବୁଡ଼ାଇଦଏ ।) ୧୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଗୁରୁତର ଘଟଣା) ଲଘୁତର ଘଟଣାର ଗୁରୁତାର ଉପଲବ୍ଧି କରାଇ ନ ଦେବା-16. (figurative)(said of a more serious matter or event) To drown the seriousness or importance of a less serious matter (ଯଥା—ତାଙ୍କର ପୁତ୍ରଶୋକ ଧନନାଶ ଦୁଃଖକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲା ।) ୧୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ବସ୍ତୁ) ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟଦ୍ୱାରା କମ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବସ୍ତୁର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରାଇ ନ ଦେବା—17. (figurative) (said of a brighter thing) Not to cause the colour of a less bright thing to be noticed by its brighter effulgence. (ଯଥା—ଆଲୁକାଚର ଚମକକୁ ବୁଡ଼ାଇଦେଲା ।) [ଦ୍ର—କୌଣସି ଉଚ୍ଚତର ବସ୍ତୁ ବା ଘଟଣା ବା ଚର୍ଯ୍ୟା ନିମ୍ନତର ବସ୍ତୁର, ଘଟଣାର ବା ଚର୍ଯ୍ୟାର ବିଶିଷ୍ଟତାକୁ ଅନୁଭୂତ କରାଇ ନ ଦେଲେ ଉଚ୍ଚତର ବସ୍ତୁ ନୀଚତର ବସ୍ତୁକୁ 'ବୁଡ଼ାଇଦେଲା' ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।]

୧୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁପରିମାଣରେ ଜଳୀୟ ବସ୍ତୁ ବା ଧୂଳି ବା ମଇଳା ଛାଡ଼ିବା ବା ଦେହ ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେବା—18. (figurative) To pour any liquid or dust or filth all over one's body in a large quantity. (ଯଥା—ଦୋର ସମୟରେ ଅବରରେ ଓ ପିଚକାରୀରେ ଗାଁଆଁର ପିଲାମାନେ ମତେ ବୁଡ଼ାଇଦେଲେ ।) ୧୯ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁପରିମାଣରେ ବା ପ୍ରଚୁରଭାବରେ ଖାଦ୍ୟାଦି ବଣ୍ଟନ କରିବା ।) 19. (figurative) To distribute or serve up any food in profusion. (ଯଥା—କାକୁ ଆମକୁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ବଘ୍ରାଘର ସମୟରେ ଖିର ପିଠାରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।) ୨୦ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଗୋପନ କରିବା; ଘୋଡ଼ାଇବା—20. (figurative) To conceal; to hide; to hush up. (ଯଥା—ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧକୁ କେତେ ଧନ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ବୁଡ଼ାଇକରି ରଖିବା ?) ୨୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନୁଷ୍ୟକୁ ପ୍ରେମାଦ୍ୱାରା ବାଧ୍ୟକାଇବା; ପ୍ଲାବିତ କରିବା ପରି ବିଶେଷ ପ୍ରେମ ଆଦି ଦେଖାଇ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆପ୍ୟାୟିତ କରିବା—21. (figurative) To overpower or greatly oblige a person with excessive love or fondness. ୨୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିଜର ହୃଦୟକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସମର୍ପଣ କରିବା—22. (figurative) To devote or surrender ore's heart complefely to another person. [ଉ—ଚଉକୁ ଭୂମିଠାରେ ଦେଇଣ ବୁଡ଼ାଇ, ଦଣ୍ଡବତ ଭୂମିର ଶବ୍ଦକୁ ଉଡ଼ାଇ—କୃଷ୍ଣଙ୍କିଙ୍କର. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୨୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଉତ୍କୃଷ୍ଟଦଶା ଘଟାଇବା; ବନାଶ ସାଧନ କରିବା—23. (figurative) To cause ruin. (ଯଥା—୨।୪ ଜଣ ମାମଲତକାର ପଣି ଏ ଗାଆଁ ଟାକୁ ମାମଲା ମକଦ୍ଦମାରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।) ୨୪ । ବିଗାଡ଼ିଦେବା; ନଷ୍ଟ କରିଦେବା—24. To spoil. (ଯଥା—ମୋର କେଡ଼େ ବଡ଼ ସୁଖ ଗୁ ପଦେ କଥାରେ ବୁଡ଼ାଇଦେଲୁ ।) ୨୫ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା; ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇବା—25. To overshadow; to cover up (ଯଥା—ମେଘ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବୁଡ଼ାଇଛି ।) ୨୬ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତକରିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଶିଶୁକୁ ଜୁବନ କୁଣ୍ଡରେ (ଘାଟ୍ରେ) ଡୁବାଇବା—26. To baptise. ୨୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲୋପ କରିବା—27. (figurative) To cause to disappear. [ଉ—ତାହା ଦେଖି ସେହୁକ୍ଷଣ ମୋର ବ୍ୟଥା ଜାତ, ଦୋଇ ବୁଡ଼ାଇଣ ଦେଲା ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଚତ୍ତ-କୃଷ୍ଣଙ୍କିଙ୍କର. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତ ଅଭିନିବେଶ କରିବା ବା ମନୋଯୋଗୀ ହେବା—28. (figurative) To devote or concentrate one's attention to a particular matter. [ଉ—ମନ ବୁଡ଼ାଇଛନ୍ତି ଯଜ୍ଞେ, ବ୍ରାହ୍ମଣଜନର ସ୍ୱପ୍ନବେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଶ୍ରୀମଦ୍ଭ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୯ । (କୂଳ ଅବ) ଲଙ୍ଘନ କରିବା— 29. To overflow. [ଉ— ବଶ ଘନଋସରେ ଅଛ, ବୁଡ଼ାଇ କୂଳ ସଦା ଗଛ—ଭଞ. ବୈଦେଘୁଣବଲାସ ।]

୩୦ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ସନ୍ଧ୍ୟା ଢାଳ ବା ବେଳକୁ) ଅତିବାହିତ କରାଇବା; ବଢାଇବା; ଅତିବାହିତ କରିବା— 30. (figurative) To cause (the evening time) to pass. (ଯଥା—ସେ ବେଳ ବୁଡ଼ାଇ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା) । ୩୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆଉଣା ଦାଉରେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ସମ୍ବାଦକୁ ଅଭିପ୍ରେତ ସ୍ଥାନରେ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରେ ନ ପହଞ୍ଚାଇବା— 31. To withhold the delivery of a message sent through one's self. [ଦ୍ର— ଇଂରେଜରେ To drown କ୍ରିୟା ଓଦ୍ଧା ବୁଡ଼ାଇବା କ୍ରିୟା ଘର ମୌଳିକାର୍ଥରେ ଓ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥରେ ନାନା ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବୁଡ଼ାଇବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ସଙ୍ଗେ ଦେବା, ପକାଇବା ଅବ କ୍ରିୟାର ସମାପିକାରୂପ ସହଚରରୂପେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ 'ବୁଡ଼ାଇବା' କ୍ରିୟାର୍ଥ ଉପରେ ଜୋର୍ (emphasis) ଦିଏ । ଯଥା — ବୁଡାଇ ଦେବା; ବୁଡ଼ାଇ ପକାଇବା ।]

ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଜଳରେ ନିମଜ୍ଜିତ କରି ପ୍ରାଣ ନାଶ କରିବା— Burdā(rde)i māribā 1. To kill a person by drowning. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବିନାଶ ସାଧନ କରିବା— 2. (figurative) To cause the ruin of a person.

ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ ଇ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳରେ ନିମଜ୍ଜିତ କରିବା; ବୁଡ଼ାଇବା— Burdā(rde)i rakhibā 1. To cause a thing to be underwater for some time; to keep a thing immersed in water. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୋପନ ରଖିବା; ଲୁଚାଇବା—2. (figurative) To conceal; to keep a matter secret.

ବୁଡ଼ାଏ ପାଣି—ଦେ ବି—୧ । ମନୁଷ୍ୟର ବା ଅନ୍ୟ ଜୀବର ବୁଡ଼ିଯିବା ପରିମିତ Burdāe pāṇi ଗଭୀର ଜଳ—1. Water which is beyond the depth of a man or other animal; water sufficient to drown a person or animal. [ଦ୍ର—ଏହାପରି ବଳାଗର୍ଦ୍ଧିବ, ଥଣ୍ଟିବ, ଅଣ୍ଟାଏ, ଘେଟେ, ଛାତିଏ, ବେକେ, ଭୁଣ୍ଡୁଳାଏ, ନାକେ ଓ ତାଳେ ପାଣି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ବୁଡ଼ିଯିବାର ଗଭୀର ଜଳକୁ 'ମନୁଷ୍ୟକୁ ବୁଡାଏ ପାଣି' ବୋଲିଯାଏ । ଏହାପରି ଦାଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମଧ୍ୟ 'ଦାଣ୍ଡକୁ ବୁଡ଼ାଏ ପାଣି' ବୋଲିଯାଏ ।] ୨ । କୌଣସି ଫସଲକୁ ପ୍ଲାବିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜଥାରରେ ଥରେ ମଡ଼ାଯିବା ଖୁବ୍ ଜଳ—2. Irrigation of a field with copious water for the standing crop.

୩ । ଏକ ଅସରା ଦୁମୁକା ବର୍ଷା, ଯେଉଁ ବର୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜଳ ପୋଖରୀ ବୁଡ଼ିଯାଏ—3. A deluge of rain; a very heavy shower of rain.

ବୁଡ଼ା ଖବର—ଦେ. ବି—ଗୁପ୍ତ ସମ୍ବାଦ; ସାଧାରଣରେ ଅପ୍ରକାଶିତ Burdā khabara ସମ୍ବାଦ—Secret news; information which has not yet been made public. **गुप्त खबर**

ବୁଡ଼ା ଗାଧୁଆ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବୁଡ଼ ଧାତୁ + ଗାହ + ଧାବନ)— Burdā gādhuā ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି କରି ସ୍ନାନ କରିବା—Bath by taking a plunge. **डुब स्नान**

[ବୁଡ଼ା ସ୍ନା(ସ୍ନା)ନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ବୁଡ଼ା ଜାହାଜ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବୁଡ଼ ଧାତୁ+ସଂ. ଜାହାଜ୍)— Burdā jāhāja ୧ । ଯେଉଁ ଜାହାଜ ପାଣି ଉପରେ ଡୁବିକରି ଡୁବରି ଜାହାଜ, ଡୁବା ଜାହାଜ ଗଢ଼ ଜରେ ଓ ଶତ୍ରୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ—1. A submarine; a torrpedo boat. ୨ । ଯେଉଁ ଜାହାଜ ଜଳରେ ଡୁବି ଯାଇଛି; ଜଳମଗ୍ନ ଅଶ୍ଳୀଳ ପୋତ—2. A wrecked ship which has gone down under water. **डुबकर चलनेवाला जाहाज** **बुडा जाहाज**

ବୁଡ଼ାଣିଆ କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ପରର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ବା କଳଙ୍କ ରଟନା—1. Scandal; defamatory words. ୨ । ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ—2. A secret matter. Burdāṇiā kathā **घरफुवानेवालीबात**

ବୁଡ଼ ଦେବା—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବା—1. To dip another person in water. ୨ । ନିଜେ ପାଣିରେ ଡୁବିଦେଇ ବୁଡ଼ିବା—1. To dip oneself under water; to take a plunge. Burda dehā **डुबादेना** **डूबदेना**

ବୁଡ଼ା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଲୁଚି କରି ରହିବା; ଲୁଚ୍ଛାଦିତ ରହିବା— Burdā pardibā 1. To keep oneself concealed. ଡୁବ ଦିଏ ଥାକା **छीप रहना** ୨ । ନିଜ କୃତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବୁଡ଼ା ମାରିବା / ବୁଡ଼ା ରହିବା —ଅନ୍ୟରୂପ ନିଜର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱକୁ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା 2. To pull the wire from behind.

ବୁଡ଼ା ପଥର—ଦେ. ବି—(ସଂ ବୁଡ଼ ଧାତୁ + ପ୍ରସ୍ତର; ପ୍ରା. ପତ୍ତର)-ନଦୀ Burdā pathara ବା ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭସ୍ଥ ଯେଉଁ ପଥର ବା ପର୍ବତ ଜଳର ବୁଡ଼ା ପାହାଡ଼ / ବୁଡ଼ା ପର୍ବତ —ଅନ୍ୟରୂପ ନିମ୍ନରେ ଥାଇ ବାହାରକୁ ଦେଖା ପଡ଼ି ନ ଥାଏ—Sunken rock; submarine rock. ଡୁବାପଥର **डुबापत्थर**

ବୁଡ଼ା ପାଣି—ଦେ. ବି—ଦେ ବି—(ସଂ ବୁଡ଼ ଧାତୁ + ପାନୀୟ) ୧ । Burdā pāṇi ଯେଉଁ ବର୍ଷା ବା ବନ୍ୟାଜଳ ଫସଲ ଆଦିକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦିଏ; ବଢଳ—1. A deluge of rain. ୨ । ଦେଶ ଡୁବନଜଳ **अथाहपानी** ପ୍ଲାବନକାରୀ ପ୍ରବଳ ବନ୍ୟା—2.

Digitized by srujanika@gmail.com

Deluge; a devastating flood ୩ । ମନୁଷ୍ୟର ବୁଡ଼ିବା ପରିମିତ ଗଭୀରତାଯୁକ୍ତ ଜଳ—3. Water beyond the depth of a man.
ଯଥା—ଏ ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ା ପାଣି ଅଛି ।

ବୁଡ଼ା ପ୍ରକୃତି—ଦେ. ବ—(ସ ବୁଡ଼ ଧାତୁ+ପ୍ରକୃତି)—୧ । କଥା Burḍā prakṛuti ଗୋପନ କରିବାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରକୃତି; ମନ୍ଦପ୍ରକୃତି 1. The nature of a person who conବୁରାପ୍ରକୃତି ceals matters or keeps matters (ବୁଡ଼ା ପଶୁଁଛି—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) secret ୨ । ଗୋପନରେ ପରର ଅନଷ୍ଟ କରିବା ପ୍ରକୃତି—2. The nature of a person who injures others secretly. ୩ । ଅସରଳ ପ୍ରକୃତି—3. Crooked nature; insincerity. ଦେ. ବଶ—୧ । ଅସରଳ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. (a person) Of crooked nature; insincere ୨ । ଗୋପନରେ ପରର ଅନଷ୍ଟକାରୀ—2 Injuring other people behind their back.

ବୁଡ଼ା ବୁ(ବୋ)କ—ଦେ. ବ—(ସ ବୁଡ଼ ଧାତୁ+ଅନ୍ୟର୍ଥକ ବୁକ)—Burḍā bu(bo)ka ୧ । ଅତି ପ୍ରେମ ସହିତ ଦଆଯିବା ଗଭୀରଚୁମ୍ବନ **ଗାଢଚୁମ୍ବନ** ଚୁମ୍ବନ, ଯାହାକି ଚୁମ୍ବିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆହ୍ଲାଦରେ ଡୁବାଇଦଏ—1. A hearty or exhiliarating kiss. ୨ । ଯେଉଁ ଚୁମ୍ବନ ଚୁମ୍ବିତ ଅଙ୍ଗରେ ଗଭୀରରୂପେ ମୁଦ୍ରିତ ହୁଏ; ଗାଢ଼ ଚୁମ୍ବନ—2. A pressing kiss; a kiss which makes a a deep impression on the limb kissed.

ବୁଡ଼ା ବୁଡ଼—ଦେ. ବ—ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବା ବାରଂବାର ବୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟା—Act Burḍā burḍi of taking several diving plunges ଡୁବାଡୁବି **ଡୁବୀଡୁବୀ** for a long time

ବୁଡ଼ା ବ୍ୟାଧି—ଦେ. ବ—(ସ. ବୁଡ଼ଧାତୁ+ସ ବ୍ୟାଧି)—୧ । ଯେଉଁ Burḍā byādhi ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ ପଡ଼େ ନାହିଁ, (ବୁଡ଼ାରୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଥଚ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଭିତର ସାଙ୍ଗ ରହି ଗୁପ୍ତରୋଗ **ଭିତରିୟା ରୋଗ** ଅନଷ୍ଟ କରେ; ଗୁପ୍ତ ରୋଗ—1. A hidden disease; a disease of which the symptoms are not manifest on the body. ୨ । ଯେଉଁ ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ ଚିହ୍ନା ପଡ଼େ ନାହିଁ; ଅଜ୍ଞାତ ବ୍ୟାଧି—2. A disease which cannot be diagnosed.

ବୁଡ଼ା ମାଛ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ମାଛମାନେ ଗଭୀର ଜଳ ମଧ୍ୟରେ Burḍā māchha ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ବୁଡ଼ି ରହନ୍ତି ଓ ପାଣି ଡୁବନଜଳର ମାଛ; ଗଭୀରଜଳର ମାଛ ଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି ନାହିଁ । **ଅଥାହ ପାନିକା ମାଛ** (ଯଥା—ରୋହୁ, ଭାକୁଡ଼, ଚଉଲ ଇତ୍ୟାଦି ବଡ଼ ମାଛ)—Fish which remain long below the surface of water; deep-water-fish. ୨ । ପଙ୍କୁଆ ମାଛ; ଯେଉଁ ମାଛମାନେ ଜଳାଶୟ ତଳର ପଙ୍କରେ ବୁଡ଼ି କରି ରହନ୍ତି—2. Fish which live in the mire at the botton of water.

ବୁଡ଼ା ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ପାଣିରେ ସନ୍ତରଣ କରିବାବେଳେ ଡୁବ Burḍā māribā ମାରିବା ବା ବୁଡ଼ିବା—1. To plunge while ଡବା ଖାଓୟା swimming; to move below the surडୁବକି ମାରନା face of water while swimming. ୨ । ଜଳରେ ଡୁବ କରି କିଛିସମୟ ରହିବା—2. To dive into water; to remain plunged for some time. [ଯଥା— ମୁଁ ଏଠେଇଁ ବୁଡ଼ା ମାରି ୧୦୦ ଫୁଟ ଛଡ଼ାରେ ଉଠିବି ।] ୩ । ବୁଡ଼ା ପଡ଼ିବା ଦେଖ)—3. Burḍā pardibā (See) ୪ । ଏକଥରି ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବା—4. To plunge or dip into water; to take a plunge.

ବୁଡ଼ାଳ—ଦେ. ବ—ଡୁବିବାବାଲା—Diver. [ଯଥା—ଭୁଅ ବୁଡ଼ାଳ; Burḍāḷi ଡୁବାରୀ, ଡୁବରୀ **ପନଡୁବା** ସମୁଦ୍ର ବୁଡ଼ାଳ ।]

ବୁଡ଼ା ଲିଙ୍ଗ—ଦେ. —ଯେଉଁ ମହାଦେବଙ୍କ ଲିଙ୍ଗବିଗ୍ରହ ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟରେ Burḍā liṅga ବୁଡ଼ି କରି ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶକ୍ତିର ବାହାରକୁ ଗୁପ୍ତଲିଙ୍ଗ ଦେଖା ଯଉଁ ନାହିଁ; ଅଦୃଶ୍ୟ ଲିଙ୍ଗ—A phallic**ଗୁପ୍ତଲିଙ୍ଗ** image of Śiba which does not rise above the level of the sorrounding Śakti. [ଦ୍ର—ଏ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୋଗର ପ୍ରଦୋଳକା—'ଶକ୍ତି ଅଛି, ଲିଙ୍ଗ ବୁଡ଼ିଛି, ଚଳା ଫୁଲଝିଡ ନାଗ ଧରିଛୁ—ନାଆଁ ଦଅ; ଉତ୍ତର ଏ ପ୍ରଦୋଳକାର; ପ୍ରପାପ ।]

ବୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ଭୁଲ.ବ. ବୁଡ଼ୀ)—ବୋଡ଼ (୧)—Burḍī (ଦେଖ) Boṛdi (See)

ବୁଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର,ଗଡ଼ଜାତ)ବ--୧ । ଛୋଟ କୁରଢ଼ି;ଟାଙ୍ଗିଆ—Burḍiā 2. Small axe; hatchet. ୨ । ଜଆଁ ବଢ଼ିଆ; ଅଟା—2. A braid of crushed straw to preserve fire. ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—କୁରଢ଼ି—Axe. ପ୍ରାଦେ (କେନ୍ଦୁଝଡ଼ା) ବ (ସ. ପରଶୁ)—ପାର୍ଘା—Poleaxe; battle-axe. ପ୍ରାଦେ (ସିଂଭୂମ) ବ—ଛୋଟ କୁରଢ଼ି; ଟାଙ୍ଗିଆ—Hatchet.

ବୁଡ଼ିଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବୁଢ଼ିଆଣୀ (ଦେଖ) Burḍiāṇī Burḍhiāṇī (See)

ବୁଡ଼ି ଆସିବା—ଦେ.କି—୧ । ନଦୀଆଦିରେ ସ୍ନାନ କରି ସେଠାରୁ ଆସିବା—Burḍi āsibā 1. To come back after taking a ଡବଦିଆ ଆସା **ଡୁବଦେକର ଆନା** hasty plunge. ୨ । (ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର) ଅସ୍ତାଚଳଗାମୀ ହେବା—2. (the sun, the moon) To be about te set.

ବୁଡ଼ି କପା—ଦେ. ବ (ସ. ବଦର+କାର୍ପାସ; ଏଦ୍ୱାରା ବକଡ଼ା ବର Burḍi kapā କୋଳ ପର ସାନ ଥିବାରୁ; ସ. ବଦକାର୍ପାସିକା)—ବୁଢ଼ୀକାପାସ ଏକପ୍ରକାର କପା—A species of cotton; **ବୁରୀକପାସ** Gossypum Arboreum. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ଜାଗାସ୍ଥ ଜଙ୍ଗଲୀ କପା, ଜନ୍ତୁ ଏହାକୁ ଏ ଦେଶରେ ସାଧାରଣ କୃଷକ ଆବାଦ କରେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଡ଼ କର ପାଣି ପିଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଜଳରେ ନମଜ୍ଜିତ ହୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଜଳ ପିଇବା—(ବୁଡ଼ ପାଣି ପିଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To drink water while under water. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୋପନରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—2. (figurative) To do a thing secretly. [ଉ—ବୁଡ଼ କର ପାଣି ପିଇଲେ ମହାଦେବ (ଏକାଦଶୀ)ଙ୍କ ବାପା ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରିବେ ନାହିଁ । ଛଗ ।]

ବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୁଡ଼ କର ଶୀଘ୍ର ସ୍ନାନ କରିସାରି ସମାପନ କରିବା To have a bath by taking a hasty plunge.

ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବୁଡ଼, ବୃଡ଼ ଧାତୁ=ନମଜ୍ଜନ; ବୁଲ୍ ଧାତୁ=Beams)—୧ । ଜଳରେ ଡୁବିବା; ନମଜ୍ଜିତ (ବୁଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ହେବା—1 To dive in water; to plunge into water. [ଉ—**ବୁଡ଼ିବନା; ବୁଡ଼ନା** ଗଙ୍ଗେଇ ଚଢ଼େଇରେ ! ଗଙ୍ଗେଇ ଚଢ଼େଇ ! ମୋ ପାଇଁ ଥରେ ବୁଡ଼୍ । ଶିଶୁଗୀତ ।] ୨ । ଜଳରେ ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼ାଇ ସ୍ନାନ କରିବା; ଗାଧୋଇବା; ବୁଡ଼ ପକାଇବା—2. To have a bath by immersion. (ଯଥା—ମୁଁ ଗାଆଁ ପୋଖରୀରେ ଭଲ ଘୋଡ଼ରୁ ବୁଡ଼େଁ) —୩ । ଜଳମଗ୍ନ ହେବା—3. To sink under water. [ଉ—ଦ୍ୱାରବୋଲ ଭାଇ ! ଗୋବଦ ବୋଲ ! ଭାସିଲା ପଥର ବୁଡ଼ିଲା ସୋଲ । ଛଗ ।] ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲୋପ ପାଇବା; ଲୁପ୍ତ ହେବା—4. (figurative) To be extinct; to disappear. ୫ । ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା—5. To merge in another thing. [ଉ—ଅହମ୍ପିକା ଗଲା ବଣ ପ୍ରେମେ ବୁଡ଼ । ମଧୁସୂଦନ. କବିତା ।] ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉତ୍ସନ୍ନ ହେବା; ଧ୍ୱଂସ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—6. (figurative) To be ruined. [ଉ—ଏ ସେ ଆମ୍ଭର କର୍ଣ୍ଣ ବେନ୍ଧ, ଆମ୍ଭେ ବୁଡ଼ିଲୁ ଏହା ଘେନ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପ୍ରସ୍ତାବ ।] ୭ । (ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଅବ) ଅସ୍ତ ହେବା—7 (the sun, the moon etc) To sink; to set. [ଉ—ବୁଡ଼ ଗଲେ ଆଜ ତ, ବାନ୍ଧୁଡ଼କେ କାଲିବ ଗଜ୍ଜରବ ଉପନ । ଉକାଭା. ଗୀତଲହସ୍ତ ।] ୮ । ନିଷ୍ଫଳ ହେବା—7. To be fruitless. [ଉ—ସେ ଧର୍ମଯାକ ମୋର ସବୁ ତ ବୁଡ଼ିଛୁ । କୃଷ୍ଣବିଜ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୯ । ନଷ୍ଟ ହେବା; ଅପଚତ ହେବା—9. To be spoiled. ୧୦ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମଜ୍ଜିବା; ଏକନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ ହେବା—10. (figurative) To be devoted exclusively to; to be bent on. [ଉ—ଭରତେ ଗୁଣି ପଦେ ପଦେ, ମନ ବୁଡ଼ିଲ କୃଷ୍ଣପାଦେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୧୧ । କୌଣସି ବୃହତ୍ତର ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା—11. To be overclouded or overspread; to disappear under a bigger thing. (ଯଥା—ବଡ଼ବର ବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଘ-ଭିତରେ ବୁଡ଼ିଯନ୍ତି ।] ୧୨ । ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହେବା—12 To be covered by; to be overcast or enveloped. (ଉ—ଅନ୍ଧକାରେ ବୁଡ଼ିଗଲା ଧରଣୀ । ମଧୁସୂଦନ. ସନ୍ଧ୍ୟା ।) ୧୩ । (କୁଳ, ବଂଶ, ଏକଜାତୀୟଙ୍କୀବ)—ଲୁପ୍ତ ହେବା—13. To become extinct (said of a family or species). (ଉ—କୁଳ ବୁଡ଼ିବାର ଏମନ୍ତ ସ୍ୱାଦ, ଅଳା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମରଇ ନାଦ । ଛଗ ।) ୧୪ । ଧନ ବା ଗ୍ରାଘ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଆଦାୟ କର୍ ନ ଯାଇ ଉମାଦ ବା ଆଦାୟର ଅଯୋଗ୍ୟ ହେବା—14. To become unrealiseable or barred by limitation. (ଯଥା—ପିଆଦ ମଧ୍ୟରେ ନାଲିସ୍ କର ନ ଯାଇବାରୁ ମୋର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଧନ ବୁଡ଼ିଗଲା) । ୧୫ । ବଂଶଧରମାନଙ୍କ କୁକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା କୁଳର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା ଗୌରବ ନଷ୍ଟ ହେବା—15. To lose its prestige or glory on account of the evil acts of its members (said of a family). (ଉ—କୁଳ ବୁଡ଼ିଲା ବେଳକୁ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ପୁଅ ଜାତ । ଛଗ ।) ୧୬ । ବଦନାମ ହେବା—16. To become notorious; to lose the good name (said of a family). (ଉ—ବାଡ଼ୁଡ଼ାଇଲେ ଗଦାବ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ବୁଡ଼ିଯିବ, ଶୁଣି ଜଠ ସଭାବେଶ ବହୁ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।) ୧୭ । ପୂର୍ବରୁ ଚଳି ଆସୁଥିବା ପ୍ରଥା ବା ସ୍ୱାଦ ସୁଗତ ହେବା—17. To be discontinued (said of any old or prevaling custom or practice. (ଯଥା—ଆମର ଦୋଳ ଦଶହରା ବଦାକା ସେ ସବୁ ଏଣିକ ବୁଡ଼ିଲାଣି) ୧୮ । (ଆଶା, ଭରସା) ଭଗ୍ନ ହେବା; ଲୁପ୍ତ ହେବା—18. To be blasted (said of one's hope). (ଯଥା—ସେ ମରିଯିବା ଭନଠାରୁ ସେ ଦୁଆରୁ ଯୋଗୀ ଭକାସ୍ୱଙ୍କ ଆଶା(ବା ଭରସା) ବୁଡ଼ିଲାଣି) ୧୯ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଗୋପନ ଦ୍ୱଂଦ୍ୱ କରିବା—19. To do a thing secretly. (ଉ—ବୁଡ଼ କରି ପାଣି ପିଇଲେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାପା ମଧ୍ୟ ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଛଗ ।) ୨୦ । ବାହାରେ ଜଣା ନ ପଡ଼ିବା; ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ରହିବା—10. To remain concealed; not to be apparent or patent. (ଯଥା—ତା ଦେହରେ ଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଡ଼ କର ଅଛି) ୨୧ । (ମନ ଅର୍ଥ) (ଦୁଃଖ, ଭଶା, ଦୁଃଖ, ବିପଦ, ଚିନ୍ତା, ଭାବନା ଆଦ ଦ୍ୱାରା) ବିପନ୍ନ ହେବା; ଜଡ଼ିତ ବା ଗ୍ରସ୍ତ ହେବା; ଅତିଶୟ ହେବା—12. To be involved or over-

Digitized by srujanika@gmail.com

whelmed (with debt, intoxication, sorrow, danger, anxiety, despair). (ଉ—ତାହା ଜାଣି ବୁଡ଼ିଗଲ୍ ମ ଉପ୍ସ ଶୋକେ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨୨ । ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ହେବା; ବିପନ୍ନ ହେବା—22. To be afflicted with calamity; to be beset with danger. (ଉ—ଅପେ ବୁଡ଼ିଲେ ସୁଗବୁଡ଼ । ଭଗ ।) ୨୩ । ଜାତିଚ୍ୟୁତ ବା ସମାଜଚ୍ୟୁତ ହେବା—23. To be outcasted or excommunicated. ୨୪ । ଜଳାଦ୍ୱାରା ପ୍ଲାବିତ ହେବା—24. To be flooded or in undated. [ଉ—ଘର ବୁଡ଼ି ପାଣି ଆଣ୍ଠୁ ହେଲାଣି; କଣା କୋଳେ ମେଘ ଦୁଲୁଲୁଛି । ଭଗ ।] ୨୫ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆର୍ଦ୍ର ହେବା; ଭିଜି ଯିବା; ଜୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ ହେବା—25. To be besmeared; to be bedaubed; to be soaked. (ଉ—ଦୁଇ ସେନା ସାଙ୍କର ବସନ ରକତେ, ବୁଡ଼ନ୍ତେ ପାଣ୍ଟପର ଦିଶିଲେ ସେ କେତ୍ତେ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।) ୨୬ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ପାଇବା ବା ଭୋଗ କରିବା—26 To get or enjoy in profusion. (ଯଥା—ମୋ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ ଅପ୍ସରେ ଓ ଆଦରରେ ବୁଡ଼ିଛୁ) ୨୭ । ବହୁ କାଳ ଜଳରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ସ୍ନାନ କରିବା—27. To bathe in water for a long time. (ଯଥା—ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଯୋଗପ୍ପ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ବୁଡ଼ି ପାଣିତ ସାତ ପରସ୍ତ ଗୋଳେଇ ସାରଲେଣି) ୨୮ । ମଜ୍ଜିବା; ମାତିଯିବା; ବ୍ୟସନାକ୍ତ ହେବା—29. To be addicted to. (ଉ—ଉମୂରତ ଅଧର୍ମେ ବୁଡ଼ିଲାଣି ବୁଦ୍ଧି । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ ଉଦ୍ରୋଗ ।) ୨୯ । (ବେଳ) ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ସୀମାକୁ ଛୁଇଁବା; ଶେଷ ହେବା; ଅସ୍ତ ହେବା—29. To pass the time of sunset. [ଉ-ବୁଡ଼ି ନାହିଁ ବେଳ ଗୋଟିଏ ଅଛି ଯେ । ଉକାପ୍ତ. ଗୀତଳଦପ୍ତ] [ଦ୍ର—ଏହ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଏହା ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବା,ବେଳବୁଡ଼ିବା ଏହ୍ନ ଦୁଇ ଶବ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୩୦ । (ଯଥାକାଳରେ ଋଣର ପରିଶୋଧ ନ ହେବାରୁ ବନ୍ଧକ ଥିବା ବସ୍ତୁ ବା ସମ୍ପତ୍ତି) ମୁକୁଳାଇ ନ ହେବା—30. To be foreclosed; to become unredeemable (said of a pledged article or mortgaged property,when the loan is not repaid in time). (ଯଥା—ଝିଅ ସଜଲ୍ ନ ହେବାରୁ ମୋ ବନ୍ଧକ ଅଳଙ୍କାରଯାକ ମହାଜନ ଘରେ ବୁଡ଼ିଲା) ୩୧ । ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କରିବା—31. To take a bath in any sacred water. ୩୨ । ଜଳର ଗଭୀରତା ମଧ୍ୟରେ (ମନୁଷ୍ୟର, ଯଷ୍ଟିର ବା ଅନ୍ୟଜୀବର) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚତା ନିମଜ୍ଜିତ ହେବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଜଳର ଗଭୀରତା ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତାରେ କମ୍ ହେବା—32. To sink.

(ଯଥା—ଏ କୂଅରେ ୧୦ ହାତର ଲଗ ବୁଡ଼ିଗଲା । ମହାନଦୀର ପାଣିରେ ହାତ ବୁଡ଼ିଯିବ ।) [ଦ୍ର—ଏହ୍ନ କିମ୍ବାର ଅସମାପିକାରୂପ ସଙ୍ଗେ ଯିବା କିମ୍ବାର ସମାପିକାରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ବୁଡ଼ିଯିବ ।]

ବୁଡ଼ି ମରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜଳରେ ଡେଇଁପଡ଼ି ପ୍ରାଣ ତ୍ୟଗିବା; Burḍi maribā ଜଳରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟଗିବା—1. To commit ଡୁବେ ମରା suicide by drowning. ୨ । ଜଳମଗ୍ନ ହେବା ଡୁବମରନା ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବା—2. To die by drowning; to be drowned to death. (ଉ—ପଞ୍ଚାବ ଭେଲ ଗୋଟିଏ ଗବ ପାଇଁ ଧନ୍ଦ୍ରଧର ହୋଇ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ମରିବା ନ୍ୟାପ୍ୟ । ଭଗ ।) ୩ । (ମନୁଷ୍ୟ) ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ; ଉତ୍ସନ୍ନ ହେବା—3. (a person) To be ruined. (ଯଥା—ସେ ଋଣରେ ବୁଡ଼ି ମଲେଣି)

ବୁଡ଼ିଯିବା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଗୁଡ଼ି ବା ପାଗ୍ ଆକାଶରେ ଖୁବ୍ Burḍijibā ଉଚ୍ଚରୁ ଉଠି ଶେଷରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯିବା—To ଡୁବେଯାଓୟା disappear in the sky (said of a soar- ଡୁବଯାନା ing pigeon or paper-kite). ଦେ. କ୍ରି—ବୁଡ଼ିବା (ଦେଶ)—Burḍibā (See).

ବୁଡ଼ି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଦାଗ ବା ଚିହ୍ନ) ଦେହରେ ବସିଯିବା— Burḍi rahibā 1. (a mark) To be left on the ଡୁବେଥାକା body. (ଉ—ଅଙ୍ଗଦ ମଣି ବୁଡ଼ିରହି ବୁଡ଼ ଦେହେ । ଜଗତ୍ସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨ । ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ସମୟ ବୁଡ଼ିକରି ଅବସ୍ଥାନ କରିବା—2. To stay for some time under water. ୩ । ଅନୁରାଗରେ ବା ପ୍ରୀତିରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହେବା—3. To remain greatly attached to a person. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଚିନ୍ତାରେ ସଦାବା ମଗ୍ନ ରହିବା—4. To be always busy or engrossed in any work or thought.

ବୁଡ଼ୁଙ୍ଗା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମାଛର ବା ଶୁଖୁଆର ପୁଡ଼ା— Burḍuṅgā A packet of fish or dried fish.

ବୁଡ଼େଇ—ଦେ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପରକୁ ଜଳଙ୍କରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦିଏ; Burḍeï ଅପବାଦ ରଟନା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟାଏ—1. (a woman) who ଡୁବିୟେଦେବାର ଲୋକ defames another; scandal- ବୁରୀ; ଡୁବାନେବାଲୀ bearing (woman) ୨ । ଯେ ଡୁବାଏ ବା ନଷ୍ଟ କରେ—2, Spoiling. [ଦ୍ର—ଏହ୍ନ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ । ଯଥା—ଚୁଲ ବୁଡ଼େଇ, ଘର (ବୁଡ଼ା—ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାର) ବୁଡ଼େଇ; ବଶ ବୁଡ଼େଇ ।]

ବୁଡ଼ା କାଙ୍କ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବଢ଼ିଆ କାନ୍ଦ— Burḍhākāṅka Barḍhiā kāṅka (See).

ବୁଢ଼—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବୃଦ୍ଧା)—ବୁଢ଼ୀ ଗାଈ— Burḍha ବୁଢ଼ୀଗାଈ बुढ़ीगाय An old cow.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଦ୍ଧନ୍ତର ରସ—ଦେ. ବ (ସ. ବୃଦ୍ଧନ୍ତର ରସ)—ମନ୍ଥର, ହଳୁଲ, ମନଃଶିଳା ଓ ଝାଙ୍ଗଣା ସମଭାଗରେ ଅଦା-ରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିସାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେବା ରସ ବା ବଟିକା—A pill or compound made of aconite, sulphate of mercury, red arsenic, borax in equal proportions rubbed in ginger-juice.

Burdhantara rasa (ବୃଦ୍ଧନ୍ତର ବଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃଦ୍ଧନ୍ତର ରସ—ଦେ. ବ (ସ. ବୃଦ୍ଧନ୍ତର ରସ)—ମନ୍ଥର, ହଳୁଲ, ମନଃଶିଳା ଓ ଝାଙ୍ଗଣା ସମଭାଗରେ ଅଦା-ରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିସାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେବା ରସ ବା ବଟିକା—A pill or compound made of aconite, sulphate of mercury, red arsenic, borax in equal proportions rubbed in ginger-juice. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ପିମ୍ବଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଖାଇଲେ ଅମ୍ଳପ୍ତର ଭଲ ହୁଏ ।]

ବୃଦ୍ଧା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସ ବୃଦ୍ଧ; ପ୍ରା. ବୁଡ୍ଢ, ବୁଡ୍ଢ)—୧ । ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—

Burdhā 1. Old man; a person of advanced age.

ବୂଢ଼ା ୨ । ପ୍ରୌଢ଼ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person of large

ବୂଢ଼ା, ବୁଢ଼ୀ experience. ୩ । (କାଲ୍ପନିକାର୍ଥ) ଶିଶୁ—3.

(ବୁଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) Child (a term of endearment). ୪ । ଗୃହର ବା ପରିବାରର ବା ଦଳର ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ବୃଦ୍ଧତମ ବ୍ୟକ୍ତି—4. The oldest person in the family or in a company. (ଉ—ଅଧଡ଼ ଧଡ଼ । ଘରେ ଖାଇ ନାହିଁ ବୁଢ଼ାକୁ ଡଡ଼ । ଛଗ) । ୫ । ଗୃହର ବଯୋବୃଦ୍ଧ କର୍ତ୍ତା—5. The master of a family who has become old. ବିଣ.(ପୁଂ)୧ । ବୃଦ୍ଧ;ଜରତ୍ତପ୍ତ—1.

(ବୁଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) Old. ୨ । ବୟୋବୃଦ୍ଧ; ପ୍ରୌଢ଼ବୟସ୍କ—2. Advanced in age. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ; ପୁରାତନ—3. Old; ancient. ୪ । ଅଗ୍ରଜତ୍ୱବୟସ୍କ—4. Older; senior in age. (ଯଥା-ବୁଢ଼ା ବାପା) ୫ । ବୃହତ୍; ବଡ଼—5. Large; big. (ଯଥା—ବୁଢ଼ା ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ି; ବୁଢ଼ା କଙ୍କଡ଼ା ।) ୬ । ପୋଷଡ; ସୁପକ୍ୱ; ଅତି ପକ୍ୱ (ଫଳ)—6. Very ripe; over-ripe (fruit) (ଯଥା—ବୁଢ଼ା କାକୁଡି; ବୁଢ଼ା ଲାଉ) । [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଫଳ ଅତି ପାଚିଗଲେ ସଡ଼ିଯାଏ (ଯଥା, ଆମ୍ବ, ପଣସ, ସପୁରା) ତାକୁ ବୁଢ଼ା ବୋଲିଯାଏ ନାହିଁ; ଯେଉଁ ଫଳ ଅତି ପକ୍ୱ ହେଲେ ବେଶି ଝାଣୁଆ ହୁଏ (ଯଥା—ଲାଉ, କଖାରୁ, କାକୁଡ଼ି, ମୂଳା, ସଜନା ଛୁଇଁ, ବରଗଡ଼ା ଛୁଇଁ) ତାକୁ ବୁଢ଼ା ବୋଲିଯାଏ । ୭ । ଦଳ ବା ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ—7. Biggest. (ଯଥା ବୁଢ଼ା ଥଇଠି)—୮ । ଖୁବ୍ ମୋଟା—8. Very thick or coarse. (ଯଥା—ବୁଢ଼ା ଲୁଗା ।) ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବନ୍ଧ ପୁଅ) ବ.—୧ । କାର୍ଯ୍ୟ—1. Work. (ଯଥା—ସେ ବୁଢ଼ା କରିବାକୁ ବଡ଼ ଚେମଡ଼) । ୨ । କୋକମିନା (ଦେଖ —2. Kokaminā (See).

ବୃଦ୍ଧା ଅସୁର—ଦେ. ବ (ସ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଅସୁର)—୧ । ଜାତୀୟରେ ବର୍ତ୍ତିତ

Burdhā asura ବୃଦ୍ଧ ରାକ୍ଷସ—1. Old demon of folk-

ବୁଢ଼ୋରାକ୍ଷସ tales. ୨ । (ଦ୍ୟୋତକ) ଜଦରମୂର୍ଖ ବୃଦ୍ଧଲୋକ;

ବୂଢ଼ା ଅସୁର ଯେଣ୍ଟୁ ବୁଢ଼ା—2. A greedy old man.

ବୃଦ୍ଧା ଆଙ୍ଗୁଠି—ଦେ. ବ (ସ. ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ)—ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳ; ହାତର ଓ

Burdhā āṅguṭhi ଗୋଡ଼ର ସର୍ବାପେକ୍ଷା ସ୍ଥୂଳ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ—

ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଳ The thumb (of the hand); the

ଅଙ୍ଗଠା, ବୁଢୀଅଙ୍ଗୁଳୀ great toe (of the foot).

ବୃଦ୍ଧା କଉଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+କପର୍ଦ୍ଦକ)—

Burdhā kaurḍi ବେଙ୍ଗୀ କଉଡ଼ି; ବଡ଼ ଆକୃତି ବଶିଷ୍ଟ କଉଡ଼ି-

ବୂଢ଼ା କୌଡି A big cowree (sea-shell).

ବୃଦ୍ଧା କଙ୍କଡ଼ା—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+କର୍କଟ)—

Burdhā kaṅkarḍā ମାଣ୍ଡିଆ କଙ୍କଡ଼ା—A big crab.

ବୂଢ଼ା କେଁକଡା ବଡ଼ କେଁକଡ଼ା

ବୃଦ୍ଧା କାକୁଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+କର୍କଟୀ)—ଅତି ପକ୍ୱ କାକୁଡ଼ି-

Burdhā kākurḍi A very ripe cucumber.

ବୂଢ଼ା ଖୀରା [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ କଖାରୁ, ଲାଉ, ବାଇଗଣ, ଭେଣ୍ଡି ଓ ଭେଣ୍ଡି ଆଦି ଫଳ ପ୍ରତି ଓ ଛୁଇଁ ପ୍ରତି ସମ୍ଭ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ।]

ବୃଦ୍ଧା କାଙ୍କ—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+କଙ୍କ)—ଚଲକାରେ ଦେଖାଯିବା

Burdhā kāṅka ଏକ ପ୍ରକାର ଲମ୍ବଗାଦ ପକ୍ଷୀ—A species

ଲାଲ କାଁକ of birds found in the Chilkā. Area

ବୂଢ଼ା କଙ୍କ Manillensis.

ବୃଦ୍ଧା କାଳ—ଦେ. ବ, (ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି) (ସ. ବୃଦ୍ଧକାଳ)—

Burdhā kāla ବୃଦ୍ଧକାଳ; ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—Old age. (ଉ—

ଗାଁଆଁ ମୁଣ୍ଡ ଘର ଗୋରକୁ, ବୁଢ଼ା କାଳ ବାଡ଼ା ପରକୁ—ଛଗ)

(ବୃଦ୍ଧା ବନ, ବୃଦ୍ଧା ବପୁସ, ବୃଦ୍ଧାପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ; ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି)

(ବୁଢ଼ାକାଳ, ବୁଢ଼ୀ ବନ, ବୁଢ଼ୀ ବପୁସ, ବୁଢ଼ୀପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ;

ବୁଢ଼ାମୀ ବୁଢାପା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି)

ବୃଦ୍ଧା ଗଛ—ଦେ. ବ—ବହୁକାଳର ବୃକ୍ଷ—

Burdhā gachha An old tree.

ବୃଦ୍ଧା ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବ—ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ

Burdhā gosā(se)iñ ଉକ୍ତି—A respectful term of address to old Brāhmaṇas.

ବୃଦ୍ଧା ଚ(ଚୁ)ଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+ଚଙ୍ଗଟ)—

Burdhā chi(chu)ṅgurḍi ବଡ଼ ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ି—A big shrimp.

ବୂଢ଼ା ମାଙ୍ଗୁଡ଼ି ବଡ଼ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି

ବୃଦ୍ଧା ଚନ୍ଦ—ଦେ. ବ. (ବୃଦ୍ଧ+ଚନ୍ଦ୍ର)—୧ । (ଶିଶୁ ବଚନ) ଜୁମାର-

Burdhā chāṇḍa ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ନବୋଦିତ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ କରି ଯାଇଥିବା ଚେନାଗୁଡ଼ ଚକ୍ଟ । (ଯାହାକୁ ଶିଶୁମାନେ ପରସ୍ପର ଖୁଆଖୋଇ ହୋଇ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ 'ଗୁନ' ବସନ୍ତି), ଯାହାକୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହାର କରି ନ ଯାଇଥାଏ—1. An offering of sweets made to the moon in the evening of the Kumāra Purṇṇimā, if kept unused for some time. ୨ । ବହୁକାଳ ହେଲା ଉଦିତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର—2. A long-risen full moon. [ଦ୍ର—ଗୁନ ବୁଢ଼ା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଣୁ ମାନେ କହନ୍ତି ।]

ବୃଦ୍ଧା ଚୋର—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+ଚୌର)—୧ । ଚୋର ବଦ୍ୟାରେ

Burdhā chora ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବା ପାରଙ୍ଗମ ବ୍ୟକ୍ତି; ପୁରୁଣା ଚୋର—

ବୂଢ଼ା ଚୋର 1. An old thief. (ଉ—ବୁଢ଼ା ଚୋରକୁ ଚୋର

ବୃଦ୍ଧଚୋର ଶିଖାଉଛୁ !—ଛଗ ।) ୨ । ଚୋର କରୁଥିବା ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—

2. An old man who is a thief.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଢ଼ା ଛୁ(ଛୋ)ଇଁ—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+ଶିମ୍ବୀ)—ଯେଉଁ ଛୁଇଁର Burdhā chhu(chho)iṁ (ଯଥା-ସଜନା, ବରଗଡ଼ା) ସୁସରଣତ **ବୁଢ଼ା ଛୀମୀ** ଓ ସୁଖାଦ୍ୟ ବା ସୁସାଦ୍ୟ ବା କୋମଳ ହେବା ଅବସ୍ଥା ଝଡ଼ି ଯାଇଅଛି—Pod which passed the state of tendrness. [ଦ୍ର—ଛୁଇଁ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେ ତାହାର ଗେପା ଓ ସାଜ ଝାଣୁଆ ଓ ଅଖାଦ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ।]

ବୁଢ଼ା ତମ୍ପ—ସ୍ତାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ଉତ୍ତରଥା ବଦମାସ୍; ରୁଘ୍- Burdhā tampa ସଉଦାନ୍ ଲୋକ—A person who is very wicked but assumes an innocent-looking exterior.

ବୁଢ଼ା ତା(ଦା)ରକ—ଦେ. ବ. (ସ.ବୃଦ୍ଧଦାରକ)—ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ଦେଖ) Burdhā tā(dā)raka Elephat creeper; Gmelini ବୀଜ ତାଡ଼କ **ବିଧାରା** Asiatica.

ବୁଢ଼ା ତାଲସଜ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ତାଲସଜ କଞ୍ଚା ଫଳ ମଧ୍ୟରୁ କଠା Burdhā tālasaja ହୋଇ ବେଶି ସମୟ ଯଦାରେ ରହିଯାଏ ଓ ବୁଢ଼ୋ ତାଳ ଶାଁସ ସେଥିଲଗି ଯାହାର କୋମଳାଂଶ ଝାଣ ହୋଇ- **କଡ଼ା ତାଡକୁଳ** ଯାଇଥାଏ—The pith or kernel inside a raw palm fruit which has become hardened by being exposed to the air for a long time.

ବୁଢ଼ା ଥୋବଡ଼ା—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଅନାଦରାର୍ଥକ Burdhā thobardā ପ୍ରଯୋଗ) (ସ. ବୃଦ୍ଧ+ସ୍ତବର)—ବୁଢ଼ା ହାବଡ଼ା ଅପ୍ରୀତିକର ବୃଦ୍ଧ—An unpleasant old man.

ବୁଢ଼ା ଦାସ—ଦେ. ବ—(ମ୍ନେହରେ) ଶିଶୁ ବାଳକଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ— Burdhā dās Name for calling a male child in **ବୁଢ଼ା ରାମ** (ବୁଢ଼ା ରାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) affection.

ବୁଢ଼ା ପଣ—ଦେ. ବ. (ସୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—୧ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ; Burdhā paṇa ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—1. Old age. ୨ । ଅକାଳ- [ବୁଢ଼ା ପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବୃଦ୍ଧତା—2. Untimely old [ବୁଢ଼ୀପଣ—(ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି)] **ବୁଢ଼ାପଣା** age.

ବୁଢ଼ା'ପା—ସ୍ତା. ବ—୧ । ବଡ଼ା'ପା; ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପିତୃବ୍ୟ—1. Father's Burdhā'pā elder brother. ୩ । ପିତାମହ—3. Paternal **ବୁଢ଼ା ବାବା, ବୁଢ଼ା ଦାଦା** grandfather. ୩ । ପ୍ରପିତାମହ— (ବୁଢ଼ା ବାପା—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. Paternal great grand-father.

ବୁଢ଼ା ପାପୀ—ଦେ. ବ. ପୁଂ.(ସ. ବୃଦ୍ଧ ପାପୀ)—୧ । ମହାପାପୀ ବ୍ୟକ୍ତି— Burdhā pāpī 1. A great sinner; an unrepentant **ବୁଢ଼ା ପାପୀ** sinner. ୨ । ପାପୀ ଓ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A sin- **ବୃଦ୍ଧପାପୀ** ful old man.

ବୁଢ଼ା ବର—ଦେ. ବ. (ସ. ବୃଦ୍ଧ+ବର —ଉରୁଣୀକୁ ବା ବାଳକାକୁ Burdhā bara ବବାହ କରୁଥିବା ବୃଦ୍ଧ ବର; ଯେଉଁ ବରର **ବୁଢ଼ା ବର** ବୟସ କନ୍ୟାର ବୟସଠାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ—An old **ବୁଢ଼ା ବର** man bridegroom (for a girl wife).

(ଦ୍ର—ଉଡ଼ ଗଲେ ଗେଣ୍ଡାଲଥ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ପର, ଜେମାଟଦେଇ କାଜ ଛନ୍ତି ଦେଖି ବୁଢ଼ା ବର । ଶିଶୁ ଗୀତ ।)

ବୁଢ଼ା ବଲଙ୍ଗ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶିମିଳିଘାଳ ପାହାଡ଼ରୁ Burdhā balaṅga ବାହାର ବାଲେଶ୍ୱର ନଗର ବାଟେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଥିବା ନଦୀ—Name of a river rising from Mayurbhanj and falling in the sea of Bengal via Balasore.

ବୁଢ଼ା ବଲଦ—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । (ମୟୂରଭଞ୍ଜ) ବୁଢ଼ାବଲଙ୍ଗ Burdhā balada ନଦୀର ଯେଉଁ ଅଂଶ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ପ୍ରବାହିତ ବୁଢ଼ୋବଳଦ —1. That part of the river Burdhā- **ବୁଢ଼ାବଳ୍ଲ** balaṅga which flows through the state of Mayurbhanj. ୨ । ବୁଢ଼ା—2. An old ox.

ବୁଢ଼ା ବିଭା—ଦେ. ବ (ସ. ବୃଦ୍ଧବିବାହ)—ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିର ବାଳକା Burdhā bibhā ସହିତ ବିବାହ—Marriage of an old **ବୃଦ୍ଧବିବାହ** man with a girl. [ବୁଢ଼ାକାଳ ବଗ୍ (ବାହା, ଉଆ), ବୁଢ଼ାବାହା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ଘାଟି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ନରସିଂହପୁର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ Burdhāburdhī ghāṭi ଚିତ୍ର ପର୍ବତ ବା ଘାଟି—A famous mountain pass in the state of Narsingpur.

ବୁଢ଼ା ବେଉଷା—ଦେ. ବ—୧ । ଧାନଗଛ ଅତି ବଡ଼ ହୋଇଯିବା Burdhā beushā ଅବସ୍ଥାରେ ଜଗିଯିବା ବେଉଷ—1. Puddling of paddy plants which have grown too big. ୨ । ଦୋଓଡ଼ ବେଉଷା (ଦେଖ)— 2. Do-ordā beushā (See)

ବୁଢ଼ା ମଉସା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ସାଧାରଣ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି Burdhā mausā ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ସମ୍ମାନସୂଚକ ଡାକ— **ବୁଢ଼ାବାବା** A respectful term used by youngsters (ବୁଢ଼ୀମାଉସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) in respect of old people.

ବୁଢ଼ା ମଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—୧ । ଗଜମଣ୍ଡା—1. Big Maṇḍā cake. Burdhā maṇḍā ୨ । ଏକପ୍ରକାର ମୋଟା ବା ବଡ଼ ଧାନ— 2. A species of coarse paddy.

ବୁଢ଼ା ମାକ(ଙ୍କ)ଡ଼—ଦେ. ବ—ଗେଧ; ବାନଗ୍ୱାଯୂଥର ଦଳପତି— Burdhā māka(ṅka)rda The male leader of a **ବୁଢ଼ାବନ୍ଦର** flock of female monkeys. [ଦ୍ର—ସବୁ ସୁନ୍ଦର ! ବୁଢ଼ାମାଙ୍କଡ଼ କହିଯାଇଛୁ ମୁଦିଁଣା ବାଁଦର ! ଶିଶୁ ଗୀତ ।]

ବୁଢ଼ା ମାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମାଣ୍ଡିଆ—A kind of food Burdhā māṇḍiā grain; Eleusine Coracana. [ଦ୍ର—ମାଣ୍ଡିଆ ଭଲେ ନୋହ୍ ଦେଖ ।]

ବୁଢ଼ାମି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—(ବ୍ୟଙ୍ଗ) କୌଣସି Burdhāmi ଯୁବକଠାରେ ଦେଖାଯିବା ବୃଦ୍ଧତ୍ୱର; ଅକାଳ ପକ୍ୱତା **ବୁଢ଼ାମୀ, ବୁଢ଼ାମୀ ବୁଢ଼ାପା** Precocity in a young man.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଢ଼ା ମିଆଁ Burdhāmiāñ ବୁଢାମିଆଁ—ଦେ. ବ—୧ । ବୃଦ୍ଧ ମୁସଲମାନ୍—1. An old Mahomedan. ୨ । ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ ଲୋକ—2. The eldest person in a group. ୩ । ଦଳର ନେତା—3. The leader of a group. ୪ । (ଶିଶୁବଚନ) ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି—4. The thumb. [ଉ—ଏଇଟି କୋଇଲ, କସ କରିବା ? ଏଇଟି କୋଇଲ, କସ ଖାଇବା ? ଏଇଟି କୋଇଲ, କାନ୍ଥ ଅଣିବା ? ଏଇଟି କୋଇଲ, ବ୍ରଣ କରିବା । ବୁଢ଼ାମିଆଁ ଥାଇ କୋଇଲ, ଖାଇବା ପିଇବା ପଲେଇବା । ପାଞ୍ଚଅଙ୍ଗୁଠି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶିଶୁବାକ୍ୟ ।]

ବୁଢ଼ା ମିଛୁଆ Burdhā michhuā ପୁରାନାମୂଠା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—A black liar; an inveterate liar.

ବୁଢ଼ାଳ(ଳି)ଆ Burdhāli(ṭi)ā ବୁଢ଼ାଳିଆ ଛଙ୍ଗ—ଦେ. ବଣ—୧ । ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପଯୋଗୀ—1. Befitting an old man. (ଯଥା ବୁଢ଼ାଳେ —ବୁଢ଼ାଳିଆ ଛଙ୍ଗ ।) ୨ । ପ୍ରାୟ ସୁପରିପକ୍ୱ (ଫଳ)—2. Almost ripe. (ଯଥା—ବୁଢ଼ାଳିଆ ବାଇଗଣ ।) ୩ । ଅକାଳ ପକ୍ୱ—3. Untimely ripe.

ବୁଢ଼ା ଲୁଗା Burdhā lugā ବୁଢ଼ୀ ଲୁଗା; ଘୋଟା ଲୁଗା—ଦେ. ବ—ବଗଡ଼ା ଲୁଗା; ଘୋଟା ଲୁଗା—A very coarse cloth. [ଉ—ଏହାପରି ବୁଢ଼ା ଶବ୍ଦ, ବୁଢ଼ା ଗାମୁଛ, ବୁଢ଼ା ପଗାଳକଗ୍ଭ ହୁଏ ।]

ବୁଢ଼ା ଲେଙ୍କା Burdhā leṅkā ବୁଢ଼ାଲେଙ୍କା—ଦେ. ବ—ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title given by kings.

ବୁଢ଼ା ଶୁଆ Burdhā śuā ବୁଢାଶୁଆ—ଦେ.ବ (ସଂ. ବୃଦ୍ଧ ଶୁକ)—୧ । ଅଧିକ ବୟସ୍କ ଶୁକପକ୍ଷୀ—1. A parrot grown old. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଗତ ହେବା ପରେ ଯେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା କରେ—2. (figurative) A student past his boyhood. [ଉ—ଶୁଆଙ୍କୁ ପିଲାବେଳରୁ ଧରଅଣି ପଦ ପଢ଼ାଇଲେ ସେମାନେ ପଦ ଧରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ା ଶୁଆକୁ ଧରଅଣି ପଢ଼ାଇଲେ ସେ ପଦ ଧରେ ନାହିଁ, କେବଳ 'କଃର କଃର' ଦେଉଥାଏ; ସେହିପରି ବାଲ୍ୟକାଳରେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ନ କରି ଯେ ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ ଯାଠ ପଢ଼େ ତାକୁ ଯାଠ ପଇଟେ ନାହିଁ; ଏଥିପାଇଁ ସେପରି ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲୋକେ କହି ଥାଆନ୍ତି 'ବୁଢ଼ାଶୁଆ କଃର କଃର' ।]

ବୁଢ଼ା ଶେ(ଶ)ଉଳ Burdhā śe(śa)ula ବୁଢାସୌରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୃଦ୍ଧ ଶଉଳ)—ବଡ଼ ଶେଉଳ ମାଛ A big fish. [ଉ—ବୁଢ଼ା ଶେଉଳକୁ ତେଙ୍ଗ ଭଲିଏ । ଛଗ ।]

ବୁଢ଼ା ସିଙ୍ଘାଣି Burdhā siṅghāṇi ବୁଢ଼ା ହଡ୍ଡା—ନେ. ବ. ପୁଂ (ସଦ୍ଦରର ଶବ୍ଦ)—୧ । ବୃଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—1. Old people. ୨ । ବୃଦ୍ଧ ଓ ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—2. Old and weak persons. ୩ । ବୃଦ୍ଧ ଓ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବଳଦ—3. Old and incapable bullock, ୪ । ବୃଦ୍ଧ ଓ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An old and weak person. ବେ. ବଣ. ପୁଂ—ଅତିଶୟ ବୁଢ଼ା ଓ ଅସମର୍ଥ—Old and incapable; decrepit.

ବୁଢ଼ାଣି ବୁଢ଼ୋଧାଡ଼ୀ ବୁଢ଼ାପକାଆମ ବୁଢ଼ାବଳଦ (ବୁଢ଼ାଦଢ଼ୀ, ବୁଢ଼ୀଦଢ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୁଢ଼ା ହେବା Burdhā hebā ବୁଢାହୋନା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—1. To become old; to attain a good old age. [ଉ—ବୁଢ଼ା ହେବା ପରିବ ନଦ୍ୱାନା ତରୁଣୀ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨ । (ବାଇଗଣ କାକୁଡ଼ି ଆଦି ଫଳ) ବେଶି ପକ୍ୱ ହେବା—2. To become over-matured (said of fruits). [ଉ—ଯେଉଁ ଫଳ ପାଚିଲେ ସଡ଼ିଯାଏ (ଯଥା—ଆମ୍ବ, ପଣସ), ତା ପ୍ରତି ବୁଢ଼ା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିଯାଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଫଳ ପାଚିଲେ ବେଶି ଟାଣୁଆ ହୁଏ (ଯଥା—କଖାରୁ, କାକୁଡ଼ି, ଲାଉ, ବାଇଗଣ) ତା ପ୍ରତି ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିଯାଏ । ଛୁଇଁପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ାଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ବୁଢ଼ା ହୋ Burdhā ho ବୁଢାହୋ (ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ବୃଦ୍ଧ ହେବାଯାଏ ବଞ୍ଚିରହ, ବେଳେଖାକ ଅଳ୍ପବୟସ୍କରେ ମର୍ ନାଁ)—(A sentence of blessing uttered by an old man to a boy) (ବୁଢ଼ା ହୋଇଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) Live to a good old age ! Live long !

ବୁଢ଼ିଆଣୀ Burdhiāṇi ବିଶେଷ—୧ । ମାକଡ଼ସା; ଅଷ୍ଟପଦୀ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ—1. A spider; Aranæ. [ଉ—ସ.—ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ, ମର୍କଟକ, ଲୂତା ସ. କୋଳୀ ମାକଡ଼ସା ମକଡା ଅରସପରସ ଖେଳ

ବୁଢ଼ିଆଣୀର ହୃଦୟରେ ସୂତା କାଢ଼ିବାର ଯନ୍ତ୍ର ଅଛି ସେଥିରୁ କାଳ ବହୁ ସୂତା ଆକାରରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ସେହି ସୂତାରେ ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଜାଲ ବୁଣେ ଓ ସେ ଜାଲରେ କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଆଦି ପଡ଼ିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ଆହାର କରେ ।]

୨ । ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଚକାଳି ଖେଳ—2. A kind of indoor game of hide and seek amongst children. [ଉ—ଏଥିରେ ଜଣେ ପିଲା ବୁଢ଼ୀ ବା ବୁଢ଼ିଆଣୀ ହୋଇ ମହଲରେ ବସେ; ଜଣେ ପିଲା ଖେର ହୁଏ; ତା ଆଖି ବୁଜା ହେବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ଲୁଚନ୍ତି; ତା ପରେ ଖେରର ଆଖି ଫିଟାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ସେ ବୁଢ଼ିଆଣୀର ଘର ଯାଖରେ ବୁଲୁ ଥାଏ ଓ ଛଡ ଥାଏ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଲୁଚିଥିବା ପିଲାମାନେ ଆସି ବୁଢ଼ିଆଣୀକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ପିଲା ବୁଢ଼ିଆଣୀକୁ ଛୁଇଁ ପକାଇବ। ପଙ୍କରୁ ଖେର ତାକୁ ଛୁଇଁ ଦିଏ ସେ ପୁଣି ଖେର ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଜାଲ୍—ଦେ. ବ—ମାକଡ଼ସା ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ବୁଣିଥିବା ସୂତାର ଜାଲ୍—Spider's web.
Burḍhiāṇī jāla
मकडाका जाल ମାକଡସାର ଜାଲ

ବୁଢ଼ିଆଣୀ ସୂତା—ଦେ. ବ—ମାକଡ଼ସା କାଢ଼ିଥିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂତ୍ର—Burḍhiāṇī sūtā **मकडाका सूत** Spider's thread.

ବୁଢି ଖୋଲ୍—ଦେ. ବ—(ନାମ)—ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାର ଘୁମୁଡ଼ାରୁ ଦୁଇ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଘୁମୁସର ପର୍ବତ—Burḍhi khola A mountain of Ghumsar in Ganjam [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ବାଣାସୁର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବହୁତ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଅଛନ୍ତି ।]

ବୁଢି ଚଉଁରି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.— ଲହଣିଆ ମସୁ (ଦେଖ)—Burḍhi chauṁri Lahaṇiā masu (See)

ବୁଢ଼ୀ—ଦେ. ବ—(ସ. ବୃଦ୍ଧା)—୧ । ବୁଢ଼ାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Burḍhī **बूढी बुढी** 1. Old woman.
୨ । ପିଲ୍ଲଙ୍କ ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଖେଳରେ ଯେଉଁ ପିଲ୍ଲ ବୁଢୀ ବା ବୁଢ଼ିଆଣୀ ସାଜି ବସେ ଓ ସାଙ୍ଗାନୁ ଅନ୍ୟ ପିଲ୍ଲମାନେ ଛୁଇଁବାରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରନ୍ତି—2. The boy or girl in the Burḍhiāṇī game who acts the part of a Burḍhī or Burdhianī and to touch whom other players compete. [ଦ୍ର—ବୁଢ଼ିଆଣୀ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ୩ । ଶିଶୁ ବାଳକାଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହସୂଚକ ଉକ୍ତି—3 A term of endearment addressed to infant girls. ୪ । ଘରବାରର ବୃଦ୍ଧତମା ସ୍ତ୍ରୀ—5. The oldest or seniormost lady in the family.
ବଙ୍ଗ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ବୃଦ୍ଧା (ସ୍ତ୍ରୀ—Old (woman).

ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ବୃଦ୍ଧା ଓ ଅସୁରୁଣୀ)—୧ । Burḍhī asuruṇī କାହାଣୀରେ କଥିତା ବୃଦ୍ଧା ରାକ୍ଷସୀ—**बुडी असुरनी** 1. The old hag (demoness) of the **बुढी डाईन(नी)** **बुढी डाईन** folk tales. ୨ । (ଗାଳ) (ବୁଢ଼ାଡାହାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ ବୃଦ୍ଧା ସ୍ୱକୁମାର ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲୁ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇ ତାଙ୍କର ଉକ୍ତ ଶୋଷି ନେଉ—2. An old blood-sucking witch.

ବୁଢ଼ୀ(ଡ଼ୀ)କପା—ଦେ. ବ—(ସ. ବଦରୀ; କାର୍ପାସୀ)—ଏକ ପ୍ରକାର Burḍhī (rḍī)kāpā ବନ୍ୟ କପା—A kind of wild ବୁଢ଼ୀ କାପାସ cotton; The Bori cotton; Gossypium **बोंडी कपास** (ବୃକ୍ଷ କପା—ଅନ୍ୟରୂପ) Arboreum.

ବୁଢ଼ୀ ଗାଈ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ବୃଦ୍ଧା + ଗୌ)—ବୃଦ୍ଧା ଗାଈ; ବୁଢ଼— Burḍhi gāī ବୁଢ଼ୀଗାଈ An old cow. **बुढीगाय**

ବୁଢ଼ୀଗାଈ ଦାନ—ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅକର୍ମଣ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଦାନ Burḍhi gāī dāna Gift of a worthless or useless ବୁଢ଼ୀଗାଈ ଦାନ **बुढीगाय दान** thing. (e.g. an old cow).
[ଉ—ଅଧା ରୋଜଳ, ବୁଢ଼ୀଗାଈ ଦାନ, କଥା ଗୁଆକୁ ସଡ଼ା ଘାନ । ଭଗ ।];

ବୁଢ଼ୀ ଦାସୁ—ଦେ. ବ—୧ । ପାପିନୀ ବୃଦ୍ଧା—1. An old sinner Burḍhī dārī (woman). ୨ । ବୃଦ୍ଧା ବେଶ୍ୟା—2. **बुढी कसबी** (ବୁଢ଼ୀ କସବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) A harlot grown ବୃଦ୍ଧାବେଶ୍ୟା old.

ବୁଢ଼ୀ ଦିନ—ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—A woman's old age. Burḍhī dina ବୁଢୀ ବୟସ **बुढापा** [ଉ—ବୁଢ଼ୀଦିନେ ବରମନ୍ଦର (ବୁଢ଼ୀଜଳ, ବୁଢ଼ୀ ବଅ(ସ୍ୱ)ସ,ବୁଢ଼ୀବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଢା—ଭଗ]

ବୁଢ଼ୀ ଧଡ଼ୀ—ଦେ. ବ—(ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧ । ବୃଦ୍ଧା ଓ ଜୀର୍ଣ୍ଣକାୟା Burḍhī dharḍī ସ୍ତ୍ରୀ—1. Old and worn out woman. ବୁଢ଼ା ଆମ୍ବୁଡ଼ୀ **पका आम** ୨ । ଭଗତଯୌବନା ଓ ଭଗତସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman past her youth and who has lost her plumpness and beauty.

ବୁଢ଼ୀ ବାହ୍ମଣୀ-ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବୃଦ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—An old Brāhmṇa Burḍhī bāhmuṇī woman.

ବୁଢ଼ୀ ରାଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବୃଦ୍ଧା ବିଧବା— Burḍhī rāṇḍī **बुढी विधवा** An old widow.

ବୁଢ଼ୀମା-ଦେ. ବ—(ସ. ବୃଦ୍ଧା ମାତା)—୧ । ବୃଦ୍ଧା ମାତା—2 Old Burḍhī mā mother. ୨ । ପିତାମହୀ—2 Grand- (ବୁଢ଼ୀ ମାଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) mother. ୩ । ପ୍ରପିତାମହୀ—3. great grandmother. ୪ । ବୁଢ଼ୀ ଠାକୁରାଣୀ; ବିସୂଚିକା ଦେବୀ—4. Cholera personified as a Goddess.

ବୁଢ଼ୀ ମାଉସୀ—ଦେ. ବ—ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ସାଧାରଣ ଯୁବକ Burḍhī māusi ଯୁବତୀଙ୍କର ସମ୍ବୋଧନ—A term of adress **बुढीदादी** to old women by youngsters.

ବୁଢ଼ୀମାଉସୀ ଖେଳ—ଦେ. ବ—ପିଲ୍ଲମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ—Burḍhīmāusi khela A play amongst children. ବୁଢୀଖେଳା; ବଡାଇବୁଢ଼ୀ [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଜଣେ ବାଳକା ବୁଢ଼ୀ-**बुढिया** ମାଉସୀ ସାଜି ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ବାଡ଼ି ଧରି ଅଖା ନଇଁ ନଇଁ ବୁଢ଼ୀ ପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୁଲୁଥାଏ, ଅନ୍ୟ ପିଲ୍ଲମାନେ ତା ଗୃହ ପାଖରେ ବରଣ କରୁଥାଆନ୍ତି ଓ ତାକୁ କହୁ ଥାଆନ୍ତି 'ବୁଢ଼ୀ ମାଉସୀ ! କୁଆଡ଼େ ବାଟ ?' । ବୁଢ଼ୀ ସେମାନଙ୍କୁ 'କୁଆଡ଼େ ବାଟ ?' ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁ ଥାଏ ଓ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବଦାଲିକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଦଅା ଦେଇ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ଓ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି ।) .

ବୁଢ଼ୀ ମା ଖିଆ—ଦେ. ବଙ୍ଗ. ପୁଂ—ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦଅାଯିବା ଅପଶାପ Burḍhī mā khiā ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗାଳ—A term of abuse addressed to males implying a curse that the man will succomb to cholera.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ସୂଚତାର୍ଥ, ଭୋଡେ ବୁଢ଼ୀ ମା ଖାଇ, ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ହଇଜାରେ ମର ।]

ବୁଢ଼ୀ ହେବା—ଦେ. କି—(ସ୍ତ୍ରୀ) , ବୃଦ୍ଧା ହେବା; ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ Burḍhī hebā **ହେବା**—To grow old (said of a ବୁଢ଼ୀ ହଓୟା **बुढी होना** woman).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଢ଼େଲ୍—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପାରା ପରି ବଡ଼ କପୋତ—
Burdhel A kind of dove as big as a pigeon.

ବୁଣ(ଣା, ଣୋ)ଟ—ଦେ. ବ (ସ. ବେ. ଧାତୁ=ବୟନ)—୧ । ଲୁଗା ବୁଣିବା ବା ଚଉବରେ ବେତ ବୁଣିବା ବୁନଟ **ବୁନାବଟ; ଥାଦ କର୍ମ**—1. Act of weaving cloth or **ବିନାବଟ; ବିନାଇ** cane. ୨ । ବସ୍ତ୍ରର ସୂତା ବୁଣା ଚମ୍ଭା ଚଉବର ବେତ ବୁଣାର ଜବଡ଼ଜଡ଼ା—2. The density of the texture of a cloth or chair or other woven work. ୩ । ଘର ଗୁଲର ଚୁଅରେ ବତା ପକାଇ ବତାକୁ ବେତ ଲଇରେ ବା କଡାରେ ବୁଣିବା କର୍ମ-3. The act of tying split bamboos to the rafters of a thatched frame with strings or strips of cane.

ବୁଣା—ଦେ. ବ (ସ. ବପନ, ବୟନ)—୧ । ଷେତରେ ଧାନ Buṇā ଆଦର ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା କ୍ରିୟା—1. The act of sowing ବୁନା, ବୋନା, ବୁନନ **ବୋନ** seeds in a field. ୨ । ଲୁଗା ବୁନା **ବୁନନା; ବୁନାଇ** ଆଦ ବୁଣିବା କ୍ରିୟା—2. The act ବେତୀବାଁଧା **ବାଁଧନା** of weaving cloth. ୩ । ଘର ଗୁଲର ଚୁଅ ଉପରେ ବତା ପକାଇ ଉକୁ ବତାକୁ ଚୁଅ ସଙ୍ଗେ ବେତ ବା ସୁତୁଲ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧିବା କର୍ମ— 3. The act of tying by means of fibrous strips of cane the layer of split bamboos to the rafters of a thatched house ୪। ଚଉବର ବୁନା ଆଦରେ ବେତ ବୁଣିବା କର୍ମ—4. The act of in- **ବୁନାନା** terlacing a chair with strips of cane. ବୁନା, **ଛାଁଟନା** ୫ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷେପଣ; ବିନ୍ଦୁ ଦେବା— 5. The act of ବୋନା, **ବୁନନା** scattering. ୬ । ଉଲ୍ ବୁଣିବା; କଙ୍କଡ଼ର ବା ମୋଜା ଆଦକୁ ଛୁଞ୍ଚି ଓ ଉଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ବୁଣିବା— 6 Knitting. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଉପାଦାନଦ୍ୱାରା ବୁଣିବା କ୍ରିୟା କରାଯାଏ ତା ପ୍ରତି 'ବୁଣିବା' ଏବଂ ଉକ୍ତରୂପ 'ବୁଣିବା' କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ତା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ 'ବୁଣିବା' କ୍ରିୟା ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ ।

ଯଥା—ଉଲ୍ ବୁଣିବା ଓ ଉଲ୍‌ରେ କଙ୍କଡ଼ ବୁଣିବା, ଧାନ ବୁଣିବା ଓ ହଲରେ ଧାନ ବୁଣିବା, ବେତ ବୁଣିବା ଓ ବେତରେ ଚଉବ ବୁଣିବା, ବାଉଁଶ ବୁଣିବା ଓ ବାଉଁଶରେ ଝୋକେଇ ବୁଣିବା ଆଦ ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ ।] ୭ । ଜାତ ଜାତିସୂଚକ ଜନ୍ମାବିଶେଷ—7. A class of low caste **ବୋନା** weavers. ବେ. ବଣ—୧ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ **ବୋୟାହୁଆ** ଯୁଗେ; ଯଥା—ବେତବୁଣା ଖଟ, ଦଉଡ଼ିବୁଣା ଖଟିଆ) ଦୌଣସି ସୂତ୍ର ବା ତନ୍ତୁଦ୍ୱାରା ବୟନ କରାଯାଇଥିବା— 1. Woven with certain fibrous materials. ୨ । (ବୀଜ) ବପନ କରାଯାଇଥିବା—2. Sown. **ବୁ(ବି)ନାହୁଆ** ୩ । (ବସ୍ତ୍ର) ବୟନ କରାଯାଇଥିବା—3. Woven. ୪ । (ଘରର ଗୁଲରେ ବତା ଚୁଅ ସଙ୍ଗେ ବେତ ଗଣ୍ଠିଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା—4. Interlaced into wicker **ଛାଁଟାହୁଆ** work. ୫ । ଉଲେ ବିନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା—5. Strewn; scattered. ୬ । (ମୋଜା, କଙ୍କଡ଼ର) ଉଲ୍‌ରେ ଛୁଞ୍ଚି ସାହାଯ୍ୟରେ ବୁଣା ଯାଇଥିବା—6. Knitted.

ବୁଣାଇ—ଦେ. ବ—ବୁଣା ସକାଶେ ଯେ ମଜୁର ଦିଆଯାଏ— Buṇāi **ବୁନାଇ; ବୁନାଇ** Wages paid for weaving.

ବୁଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୁଣିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ— Buṇā(ṇe)ibā **ବୋନାନ** Causative form of Buṇibā **ବିନବାନା; ବୁନାନା; ବୁଆନା** ଯେ ବୋନେ

ବୁଣା କାମ—ଦେ. ବ—ବେତ ଆଦ ବୁଣିବା କାର୍ଯ୍ୟ—Canework; Buṇā kāma **ବୁନନେକା କାମ** wicker work.

ବୁଣାବୁଣି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ବୁଣିବା କ୍ରିୟା Buṇā buṇi —Brisk weaving operation. **ବୁନାବୁନି: ବୋନାବୋନି**

ବୁଣାଳି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଯେ ବୁଣିବା କ୍ରିୟା କରେ— Buṇāḷi Weaver; sower, interlacer. **ବୋନେବାଲା; ବୁନନେବାଲା** ଯେ ବୋନେ

ବୁଣିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ବେ, ବପ ଧାତୁ ବୟନ; ବପନ)—୧ ଲୁଗା Buṇibā ଆଦ ବୟନ କରିବା; ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରିବା—1. To ବୁନା; ବୋନା weave cloth. (ଯଥା—ଲୁଗା, ସତରଞ୍ଜି, ଗାଲଗୁ)। **ବୁନାନା** ୨ । (ସ. ବପନ) ଷେତରେ ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା—2. To sow **ବୋନା** seeds broadcast. (ଯଥା—ଧାନ ବୁଣିବା; ସାଜ **ଛାଁଟନା** ବୁଣିବା) । ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ କରିବା; ଭୂମିରେ ବିନ୍ଧିବା— 3. To strew or scatter on the ground, (ଉ—ଶୁମ୍ଭ ନଜର ମଣି-ମୟୂ ମଣ୍ଡନ ଶ୍ରେଣୀ ବୁଣିଦେଲୁ ଘୁଣି ମୃଗଦୃଶାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ) । ୪ । (ବେ ଧାତୁ) ସୂତା, ବେତଲଇ ଚମ୍ଭା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପତଳା ସରୁ ଜନିସକୁ **ବୁନତା** ପରସ୍ପର ଗୁନ୍ଥିବା—4. To interlace; to darn; to knit. (ଉ—ମାନ ଭାଙ୍କ ଦେବେ, ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ ଠାବେ, ଠାବେ ବୁଣିଥିଲା ଜାଲ । ବଳାଦାଥ ଯଯାତି କେଶବ୍ଦୀ) । ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦେଶର ସବୁ ଆଡ଼େ ପ୍ରଚାର କରିବା—5. (figurative) To publish any **ବୋନା** thing broadcast. (ଯଥା— (ସରକାର) ଦେଶ ଯାକ ଜ୍ଞାନ ବୁଣୁଛନ୍ତି) । ୬ । (ଟଙ୍କା) ବହୁତ ବ୍ୟୟ କରିବା ବା **ଛାଁଟନା** ଲଗାଣ କରିବା—6. To invest or spend a large amount of money. (ଉ—କଣ୍ଠୁଆ ବହୁତ ଟଙ୍କା ବୁଣିଦେଲା । ଲୁନୁଲା ଲୁମାଣ୍ଡ ନଅଗୁଣ୍ଠୀ ।

ବୁଣ୍ଡ କି—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) (ଭୁଲ. ହି. ଢୋଁଡ଼ୀ)—ନାଭିଗର୍ତ୍ତ— Buṇḍ-ki The hole of the navel.

ବୁତଲ୍—ଗାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବେଦେ. ବ—(ଇଂ. ବଟ୍‌ଲ୍)-ବୋତଲ— Butal A bottle.

ବୁତା—ଗାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କାର୍ଯ୍ୟ; କର୍ମ; ଅବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ— Butā Business; work in hand. (ଯଥା—ମୁଁ ଆଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେଠାକୁ ଯାଇ ଖାଇବ ନାହିଁ ମୋର ଏଠାରେ ବୁଡା ଅଛୁ ।)

ବୁଡା ବର୍ଗାଇବା—ସ୍ତାଦେ (ସମ୍ବଲ ପୁର) କ୍ରି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Butā bargāibā କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବନ୍ଦବସ୍ତ କରି ପଠାଇ ଦେବା—To order or depute a person (ବୁଡା ବରୁଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) to do a particular work.

ବୁତି—ସ୍ତାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭୃତ୍ୟ; ଗୁକର— Buti Servant.

ବୁଥିବା—ସ୍ତାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବା— Buthibā To plunge in water.

ବୁଦ୍(ଧାତୁ)—ସ. ୧ । ଆଲୋଚନା କରିବା—1. To discuss, ୨ । Bud (root) ବିବେଚନା କରିବା—2. To consider ୩ । ଅବଲୋକନ କରିବା – 3. To see; to discern; to to perceive.

ବୁଦ୍(ଧ୍) ତାର(ଡ଼)କ—ଦେ. ବ—ବୃଦ୍ଧ ଦାରକ (ଦେଖ)— Bud(db)-tāra(rḍa)ka Bruddhadāraka (See). [ବୃତ୍ତାର(ଡ଼)କ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁଦ୍‌ବୁଦ—ସ. ବ (ବୁଦ୍=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ + ବୃଦ୍ ଧାତୁ = ଆଲୋଚନା କରିବା + କର୍ମ ଅ)—୧ । ଜଳବମ୍; ବୁଡ଼ୁବୁଡ଼ା; ବୁଡ଼ୁ (ବୃଦ୍‌ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୁଡ଼—1. Bubbles. (ଉ—ବୃଦ୍‌ବୁଦ ନ ଦେଖେ ଜଳ ପି ପି କୁଡ କର । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶ ବଲାସ) । ୨ । ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣ—2. The embryo; foetus. ୩ । ବୁଦ୍‌ବୁଦ ପର ଷଣସ୍ଥାସ୍ଥୀ ପଦାର୍ଥ—3. Any short-lived thing (like a bubble).

ବୁଦ୍‌ବୁଦା ଜଳ—ଦେ. ବ—(ସ ବୁଦ୍‌ବୁଦ + ଜଳ)—ଜଳ ବୁଦ୍ ବୁଦ୍— Budbudā-jala Water bubbles, (ଉ—ବୁଦ୍ ବୁଦା ଜଳ ଭୁଡ଼ୁଭୁଡ଼ି **बुलबुला, बुदबुदा** ଅଣ୍ଡଥଉ, ରହିଣ ଥିଲେ ଶୂନ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ । ଯଶୋବନ୍ତ—ପ୍ରେମରତ୍ନ ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ବୁଦା—ଦେ. ବ—(ସ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ; ସହିଁରୁ ବୁଜିବା ହୋଇଅଛୁ)—୧ । Budā ଗୁଲୁମାନଙ୍କର ସମଷ୍ଟି; ଝୁମ—1. Bush. [ଉ—ଲୁଚନ୍ତୁ ଝୋପ ବୁଦାମାନ ପଛେ, ନାରଦ ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଉଠିଥିବା ବାଉଁଶ ଗଛର ସମଷ୍ଟି—2. A grove of bamboos. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଙ୍ଗଲ—3. Small jungle. [ଉ—କେତେକ ଲୋକ ବୁଦା ଉଡରେ ଲୁଚିଲେ । କୃଷ୍ଣକିଂ. ମହାଭାରତ. ବନ) । ୪ । ଗୁରାଡ଼େ ବାଡ଼ ବଢ଼ା ଯାଇ ଲଗା ଯାଇଥିବା ନୂଆନ ଗଛ—4 young tree newly planted and sorrounded by fencing to protect them from the ravages of cattle). (ଯଥା—ଏ ବର୍ଷ ମୁଁ ମୋ ବାଡରେ ୩ ବୁଦା ନଡ଼ଆ ଓ ୨ ବୁଦା ପଣସ ଲଗାଇ ଅଛୁ ।]

ବୁଦାବୁଦି—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବଡ଼ ବୁଦାମାନ— Budā budi Large and small bushes. ଝୋପଝୁପି, **छोटी और बडी झाडी, झुरमूट**

ବୁଦ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୁଦା—Small bush. (ଯଥା—ମୋର Budi ଜମା ବୃନ୍ଦାବନ ବନ୍ଦ ବାଉଁଶ ଅଛୁ, ସେଥକ ଜାଡ଼ ଦେଲେ ଟୁପି **जाडी** ଏବା ବର୍ଷକେ ମୋ ପାଣ୍ଠି ସେଷ ।)

ବୁଦ ବୁଦକା—ଦେ. ବଶ. –ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦବଆ (ଦେଶ)— Budibudika ଝୁପଡ଼ୀ Budibudikiā (See) ସ୍ତାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗୋରୁଖିଆ (ଦେଶ) Gorukhiā (See).

ବୁଦ(ଦ୍,ଦୁ)ବୁଦକିଆ—ଦେ. ବଶ—ଏଠାରେ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ Budi(d;du)budikiā ବୁଦା ହୋଇ ଛିଟିଥିବା—In sepa- ଝୁପଡ଼ୀ **झाडी वाला** rate and thinly scattered bushes.

ବୁଦୁକା—ଦେ, ବଶ—୧ । ବୋଦକା; ଗୁରୁ—1. Heavy. ୨ । Budukā ସ୍ଥୂଳକାୟ—1. Stout; corpulent. ଦେ. ବ—ଲତା ଓ ଫଳବିଶେଷ—A cucurbitatious fruit and its creeper.

ବୁଦୁ ବୁଦୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ବୁଦ୍‌ବୁଦ)—ବୁଦ୍‌ବୁଦ; ପାଣିଫୋଟକା— Budu budu ଭୁଡ଼ୁଭୁଡ଼ି **बुदबुदा** Water bubble.

ବୁଦ୍ଧ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ବୁଧ ଧାତୁ = ଜାଣିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଜ୍ଞାନୀ— Buddha 1. A wise man; a sage ୨ । ବୌଦ୍ଧମତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି; ଶାକ୍ୟସିଂହ; ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ—2 The founder of Buddhism; name of a sage. [ଦ୍ର—ଏ ହିମାଳୟର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କପିଳବାସୁର ରାଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନଙ୍କ ଔରସ ମହାମାୟା ବା ମାୟା ଦେବୀଙ୍କ ଉର୍ବରୁ ଖ୍ରୀ. ପୂର୍ବ ୫୫୦ ଅବ୍ଦରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଗୋପା ନାମ୍ନୀ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବା ପରେ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କରି ଉପସ୍ୟାତରଣ ପୂର୍ବକ ସତ୍ୟ ଧର୍ମର ଜ୍ଞୋତ୍ସ ଲାଭ କରି ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଗୌତମ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ଶାକ୍ୟସିଂହ । ଉପାସାଧନ କରି ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବା ପରେ ସେ ସଂସାରରେ ବୁଦ୍ଧ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଏ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ମାତାଙ୍କୁ ହରାଇ ଥିଲେବେଁ ଏହାଙ୍କ ବମାତା ମହାପ୍ରଜାବତୀ ଏହାଙ୍କୁ ବହୁ ସ୍ନେହରେ ପାଳିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ କୌଶିକ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ କଳା ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଏ ଏକାକୀ ବସି ସଂସାରର ଦୁଃଖର ବନ୍ଧନର ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ରାଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଏ ବୈରାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ବିଳାସ ମଧ୍ୟରେ ରଖିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ କରାଇଲେ । ଥରେ ରାଜକୁମାର ନଗର ଭ୍ରମଣ କରିବା ସମୟରେ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧକୁ, ଥରେ ଜଣେ ରୋଗୀକୁ, ଥରେ ଗୋଟିଏ ଶବକୁ ଦେଖି ସଂସାର ପ୍ରତି ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ବେଶି ବିରକ୍ତ ଓ ଉଦାସୀନ ହେଲେ ଓ ଶେଷରେ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ସଂସାରର ଦୁଃଖରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାର ଏକମାତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପାସ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ୍ୟ ଅଟେ । କାଲକ୍ରମେ ଗୋପାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ଜାତ ହେବାରୁ ସେ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରିବାର ସ୍ଥିର ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ । ଦିନେ ରାତ୍ରିରେ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଦ୍ରିତା ଥିବା ବେଳେ ସେ ଘରୁ ବାହାର ଗଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ୨୯ ବରଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଯାଇ ତପସ୍ୟା କଲେ ଓ ପରେ ଗୟା ନିକଟସ୍ଥ ନିରଞ୍ଜନା ନଦୀର କୂଳସ୍ଥ ଉରୁବ ଗ୍ରାମରେ ରହି ସୋଗସାଧନ ଓ ତପଶ୍ଚରଣ କଲେ ଓ ଏହି ସାଧନାର ଫଳରେ ସେ କାମକ୍ରୋଧାଦି ରିପୁଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ । ଗୃହରୁ ବାହାର ଆସିବାର ୭ ବର୍ଷ ପରେ ଆଷାଢ଼ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତ୍ରିରେ ମହାବୋଧି ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ବୋଧନ ହେଲା ଓ ସେ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ଲାଭ କଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେ ବୁଦ୍ଧ ବା ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରାର୍ଥ ସେ କାଶୀ ଆସିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ଅନେକ ରାଜା ରାଜକୁମାର, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମଗଧର ରାଜା ବିମ୍ବିସାର ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ ଓ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବ୍ୟାପିଲା । ତାଙ୍କୁ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ଆଣିବାକୁ ରାଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଯେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ ସେମାନେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ସେଠାରେ ରହିଲେ । ପିତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ବୁଦ୍ଧଦେବ ରାଜଧାନୀକୁ ଆସିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାହୁଳ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜେତବନ ମହାରାଜାଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ବୈଶାଲୀ ଗଲେ; ସେଠାରୁ ସଙ୍କାଶ୍ୟ, ଶ୍ରାବସ୍ତୀ, କୌଶାମ୍ବୀ, ରାଜଗୃହ, ପାଟଳୀପୁତ୍ର, କୁଶୀନଗର ଆଦି ଭ୍ରମଣ କରି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ ଓ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଭ୍ରମଣ କରି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଓ କର୍ମକାଣ୍ଡର ଯଜ୍ଞାଦି ପଶୁବଧର ବିରୁଦ୍ଧତା ଘୋଷିଥିଲା । ସେ ଜୀବ-ମାତ୍ରରେ ଦୟା ଓ ଅହିଂସା ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ୪୫ ବର୍ଷକାଳ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ; ଶେଷରେ କୁଶୀନଗରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବନରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଶାଳବୃକ୍ଷତଳରେ ପ୍ରାୟ ୮୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ବା 'ମହା-ନିର୍ବାଣ' ହେଲା । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ଉପଦେଶମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ତ୍ରିପିଟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍କଳିତ ହେଲା । ଏହାଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବୌଦ୍ଧବାଦ ବା ସଂଘାତ୍ମ ବାଦ ଥିଲା । ଆଜିରୁ ୫୦ ବର୍ଷ ତଳେ ହିମାଳୟର ପାଦ ଦେଶ ନେପାଳର ତରାଇ (Terai) ଅଞ୍ଚଳରୁ ଜଣେ ପ୍ରତ୍ନ-ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ସାହେବ (ଫୁରର୍) ଖଣ୍ଡିଏ ଶିଳାଲିପି ପାଇଥିଲେ ଓ ସେଥିରେ ଲେଖାଥିବା ୭ଧାଡ଼ି ବ୍ରାହ୍ମୀଅକ୍ଷର ଲିପିରୁ ସେ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ଯେ ଶିଳାଲିପି ଲିଖିତ 'ଲୁମ୍ବିନୀ' (ଆଧୁନିକ ନେପାଳର 'ରୁମ୍ମିନ୍ଦେଇ') ଗ୍ରାମରେ ବୁଦ୍ଧ ବା ଶାକ୍ୟମୁନି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଶିଳାଲିପିର ଅନୁବାଦ ଯଥା—ଦେବାନାଂ ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ଅଶୋକ ରାଜାଙ୍କର ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ; ସେ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଆରମ୍ଭରୁ ୨୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶ ଭ୍ରମଣରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥାଇ ବହୁ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ନାନା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେଦେ, ଶେଷରେ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପାସନା ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି କହିଥିଲେ:—"ଏହି ସ୍ଥାନରେ ବୁଦ୍ଧ ଶାକ୍ୟମୁନି ଜାତ ହୋଇଥିଲେ, ତେଣୁ ଏ ସ୍ଥାନ ଅତି ପବିତ୍ର ଅଟେ । ବୁଦ୍ଧ ଏଠାରେ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କରଘାଇଁ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ସମନ୍ୱିତ ଶିଳାଫଳକ ଏବଂ ଏକ ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭ ଏଠାରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଅଛି । ଏହି ଲ(ଲୌ)ମ୍ବିନୀ ଗ୍ରାମରେ ସେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ତେଣୁ ଆଜଠାରୁ ଏହି ଗ୍ରାମରୁ କୌଣସି ରାଜକୀୟ କର ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ଗ୍ରାମଟିର ସୌଷ୍ଠବ ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ରାଜକୋଷରୁ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରାଯିବ ।" ଅଲ୍ପଦିନ ତଳେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ପ୍ରାୟ ୧ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ କପିଲେଶ୍ୱର ନାମକ ଗ୍ରାମରୁ ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲିପି ମିଳିଅଛି । ତାହା ବ୍ରାହ୍ମୀ ଅକ୍ଷରରେ ୬ ଧାଡ଼ିରେ ଲେଖା । ନେପାଳ ଶିଳାଲିପିରେ ଯାହା ଲେଖା, ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଲେଖା । ତେବେ ୭ମ ସ୍ଥାନରେ ସାମାନ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ନେପାଳ ଶିଳାଲିପିର ୪ର୍ଥ ଶବ୍ଦ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପିରେ ନାହିଁ ଏବଂ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପିର ୫ମ ଶବ୍ଦ ନେପାଳ ଶିଳାଲିପିରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଦୁହେଁ ଏକାର୍ଥ-ବୋଧକ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପିର ୧ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ଧାଡ଼ିରେ ଥିବା ଯ, ନ, ସ୍ତ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଗଢ଼ଣ ଶେଷ ଧାଡ଼ିରେ ଥିବା ଉକ୍ତ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଗଢ଼ଣରୁ ଟିକିଏ ପୃଥକ୍ । ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଏହା ୨ ଜଣ କାରିଗରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖୋଦିତ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟରେ ଅଦ୍ୟାପି 'ଲେମ୍ବାଇ' ବୋଲି ଏକ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ ସପ୍ତତ୍ତ ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲିପି ବାହାରି ଅଛି, କିନ୍ତୁ ତାହାର ପାଠୋଦ୍ଧାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ---ଦୈନିକ ଆଶା ୬୪।୮।୬୮ ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରେରିତ ପତ୍ର । ବସ୍ତୁତଃ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ ନେପାଳରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଶିଳାଲିପିର ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶିଳାଲିପି ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଲିପି ମାତ୍ର । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶାକ୍ୟମୁନି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା କଳ୍ପନା କଳ୍ପିତ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ ।]

୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ୧୦ ଅବତାର ମଧ୍ୟରୁ କଳିଯୁଗରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତି ବୌଦ୍ଧାବତାର (ଏ ଦାରୁ-ମୂର୍ତ୍ତି ଉତ୍କଳର ନୀଳାଚଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବା ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥ-ରୂପେ ଉପାସିତ)—3. The ninth incarnation of Bishnu in the form of an wooden

Digitized by srujanika@gmail.com

image in the temple of Puri in Orissa. [ଦ୍ର—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ କେହି କେହି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଜବମ ବା ବୌଦ୍ଧାବତାର ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସେହି ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଦେହର ଅଂଶବିଶେଷ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ରଥଯାତ୍ରା ବୌଦ୍ଧ ଉତ୍ସବର ଗୋଟିଏ ଜବଦର୍ଶନ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି; ତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥଳରେ ହନୁମାନଙ୍କର 'ଜଗନ୍ନାଥ ପୂଜା' ସଙ୍ଗେ ଓ ଆଧୁନିକ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବୌଶିଷ୍ଟ ସମତା ଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନାହିଁ । ଐତିହାସିକମାନେ ସ୍ଥିର କରଅଛନ୍ତି ଯେ, ଗୌଡ଼ଗଙ୍ଗ-ଦେବଙ୍କ ସନ୍ତାନସ୍ମାରକ ଗାଣ୍ଠିଗଣ୍ଠି ବା ଗୁଣ୍ଡଗୋଡ଼ି ଦେଖି ବା ଗୁଣ୍ଡିକେଶ୍ୱ ଦେଖି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରାକୁ ଆରମ୍ଭ କରଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ରଥଯାତ୍ରାକୁ ଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଚ ବୋଲାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଚରଣ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧର୍ମ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଗ୍ରହଣର ବାହାରକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଗ୍ରସ-ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ସିଂହଳ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ଚୀନ୍, ଇଟ୍ଟଇ ଓ ଜାପାନ ଆଦ ଦେଶରେ ବିସ୍ତୃତ ଲାଭ କରଅଛୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣରେ ବେଶି ବ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ ।]

ସ. ବିଣ—(+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଜ୍ଞାତ; ବିଦିତ—1 Known. ୨ । ଅନୁଭୂତ—2. Perceived; experienced ୩ । ଜାଗରିତ—3. Awaken. ୪ । ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇଥିବା—4. Understood; comprehended.

ବୁଦ୍ଧ ଗୟା—ସ. ବି—ଗୟାର ୮ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—A place near Gaya, sacred to the Buddihsts. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ତପସ୍ୟା କରଥିଲେ; ଏହା ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମାରଫତଦାରରେ ଅଛି ।]

ବୁଦ୍ଧ ଗୁରୁ (ସ୍ୱାମୀ)—ମହିମାଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମହିମାଗୋସାଇଁଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—A name of Mahimā Gosāiñ, the founder of the Mahimā Dharma.

ଅନ୍ୟରୂପ: ମହିମା ସ୍ୱାମୀ, ଅଲେଖସ୍ୱାମୀ, ଅଲେଖ, ବ୍ରହ୍ମାବଧୂତ, ଧଳଆଗୋସାଇଁ, କ୍ଷୀରଦାସ୍ୱା, ନି(ଗା)ଗଦାସ୍ୱା, ଫଲାଦାସ୍ୱାଗୋସାଇଁ, ଗୁରୁବଗୁରୁ

ବୁଦ୍ଧ ଦେବ—ଦେ. ବ—ବୁଦ୍ଧ (୧) (ଦେଖ)
Buddha deba Buddha (1) (See).

ବୁଦ୍ଧି—ସ. ବ (ବୁଧ୍ ଧାତୁ+କ୍ତିବ. ଇ) —୧ । ଜ୍ଞାନ—1. Knowledge. ୨ । ବୋଧ ଶକ୍ତି—2. Intelligence; understanding; perception. ୩ । ମତ; ମନର ଦୃଢ଼ସ୍ଥାପିକା ବୁଦ୍ଧି; ମନୋବୃତ୍ତିବିଶେଷ—3. Conviction. ୪ । (+କରଣ. ଇ) ଚତୁର୍ବୃତ୍ତି; ଅନ୍ତଃକରଣ—4. Mind; the heart. ୫ । (+କର୍ମ. ଇ) ମନୋବୃତ୍ତି-5. The primary faculty or intellect.

[ଦ୍ର—ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ମତରେ ବୁଦ୍ଧି ଅନ୍ତଃକରଣର ଗ୍ରହଣ ବୃତ୍ତି (ମିନଃ, ବୁଦ୍ଧି, ଚିତ୍ତ, ଅହଙ୍କାର) ମଧ୍ୟରୁ ୨ୟ ବୃତ୍ତି ଅଟେ । ଏହା ନିତ୍ୟ ଓ ଅନିତ୍ୟ ଭେଦରେ ୨ ପ୍ରକାର । ନିତ୍ୟବୁଦ୍ଧି ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ଓ ଅନିତ୍ୟବୁଦ୍ଧି ଜୀବର । ସାଂଖ୍ୟ ମତରେ ତିଗୁଣାତ୍ମିକା ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଥମ ବିକାର ବୁଦ୍ଧିତତ୍ତ୍ୱ ଅଟେ ଓ ଏହାକୁ ମହତତ୍ତ୍ୱ ବୋଲାଯାଏ । ସାଂଖ୍ୟମତରେ ଜଗତ୍ ସେତେବେଳେ ସୂକ୍ଷ୍ମାବସ୍ଥାରୁ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ମହତତ୍ତ୍ୱର ବା ବୁଦ୍ଧିତତ୍ତ୍ୱର ବିକାଶ ହେଲା । ନୈୟାୟିକମାନେ ବୁଦ୍ଧିର ଅନୁଭୂତି ଓ ସ୍ମୃତି ଏହି ଦୁଇ ଭେଦକୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । କେତେଜଣଙ୍କ ମତରେ ବୁଦ୍ଧିର ଇଚ୍ଛାଜନ୍ୟ, ବିଦ୍ୟତ୍, ବ୍ୟବସାୟ, ସମାଧିତା, ସ୍ମୃତି ଓ ପ୍ରଜ୍ଞତ୍ୱ, ଏହି ପାଞ୍ଚଗୁଣ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣଙ୍କ ମତରେ ବୁଦ୍ଧିର ଶୁଶ୍ରୂଷା, ଗ୍ରହଣ, ଶ୍ରବଣ, ଧାରଣ, ଊହ, ଉପୋହ ଓ ଅର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ଏହି ସାତଗୁଣ ଅଛୁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅନ୍ତଃକରଣର ସବୁ ବ୍ୟାପାରର ସ୍ଥାନ ମସ୍ତିଷ୍କ ଥିବାର ସ୍ଥିର କରନ୍ତି; ବୁଦ୍ଧି ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି ଅଟେ, ତଥାପି ଜ୍ଞାନ ଓ ଅନୁଭବର ସଦାସୃଷ୍ଟିରେ ଏଥିର ବିକାଶ ହୁଏ । ବୁଦ୍ଧିର ଅନ୍ୟ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ମନୀଷା, ଧୀଷଣା, ଧୀ, ପ୍ରଜ୍ଞା, ମତି, ପ୍ରେକ୍ଷା, ଚିତ୍, ଚେତନା, ଧାରଣା, ପ୍ରଜ୍ଞପତ୍ତି, ମେଧା, ମନ, ମନସ୍, ଜ୍ଞାନ, ବୋଧ, ପ୍ରତିଭା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଫୁରଣା—ହି. ଶ. ୬ଦ. ବି—୧ । ମନର ତୀକ୍ଷ୍ଣତା—1. Sharpness of intellect. ୨ । ମନର ଗତି—2. Tendency of mind; the bent of mind. ୩ । ପରାମର୍ଶ; ଉପଦେଶ—3. Advice. (ଉ—ବୁଦ୍ଧି ଦେଇ କରିବ ବଶଯାକ ଶ୍ଲୋପ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୪ । ବିବେଚନା ଶକ୍ତି—4. Reasoning faculty. ୫ । ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧି—5. Presence of mind. [ଦ୍ର—ବୁଦ୍ଧି କହିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ୪ଟି ଅର୍ଥ ବୁଝିଥାଉଁ—ଯଥା—କ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦୃଢାଭ୍ୟାସ ପ୍ରବେଶ କରି ତାହା ବୁଝିବାର ଶକ୍ତି—a. Intelligence; sense of understanding (ଯଥା—ସେ ପିଲାଟିର ବୁଦ୍ଧି ସରସ ନୁହେଁ) ଖ । ଭଲାମନ୍ଦ ବିବେଚନା ଶକ୍ତି—b. The power of distinguishing good from bad; power of discrimination; discretion. ଗ । ଉପାୟ—c. Means Expedient. (ଉ—ତତେଇ ବଡ ପରକୁ, ବୁଦ୍ଧି ନ ଅଟେ ଘରକୁ । ଛଗ । ଘ । ସାଂସାରିକ ଜ୍ଞାନ; ବିଷୟବୁଦ୍ଧି—d. Worldly wisdom; common sense. କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଜାଣିବାର ବା ବୁଝି ପାରିବାର ନାମ ଜ୍ଞାନ; ଅନେକ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଦୃଢ଼ ହେଲେ ତାହା ଅଭିଜ୍ଞତା; ଧ୍ୟାନଦ୍ୱାରା ବିଷୟକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ପ୍ରଜ୍ଞା; ଧ୍ୟାନ ଓ ଧାରଣା ଶକ୍ତିର ନାମ ଧୀ; ପ୍ରବୃତ୍ତିମୂଳକ ଜ୍ଞାନ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦକୁ ମଉ; ଜଣପ୍ଦାସ୍ଦିକା ମନୋବୃତ୍ତକୁ ବୁଦ୍ଧି ବୋଲ୍ଯାଏ । ଏନ୍ଦୁ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ 'ବୁଦ୍ଧି' ବୋଲି କହିଥାଉଁ ।]

ବୁଦ୍ଧିଆ—ଦେ. ବଣ—ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—
Buddhiā **ବୁଧିୟାର** ବୁଦ୍ଧିମାନ Intelligent.

ବୁଦ୍ଧି ଆସିବା – ଦେ. ବ—ଉପଯୁକ୍ତ ଉପାୟ ସ୍ଫୁରଦେବା; ବୁଦ୍ଧିର ଉଦୟ
Buddhi āsiba ଦେବା—The dawning of any expedient in the mind [ଉ—ବଡେଇ ବଦ ପଉଛୁ, ବୁଦ୍ଧି ନ ଆସେ ଘରକୁ । ଛଗ ।
ବୁଦ୍ଧି ପଇଟବା } ବୁଦ୍ଧି ସୁଝୁ ରବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବୁଦ୍ଧି ଖଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନଜର ବୁଦ୍ଧିକୁ
Buddhi khaṭā(te)ibā ପ୍ରବେଶ କରାଇବା-To apply one's brain (to somematter). **ବୁଧିଖରଚକରନା** ବୁଦ୍ଦିଖରଚକରା (ବୁଦ୍ଧି ଖରଚ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁଦ୍ଧିଗମ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ଂଯା ଭତ୍)—ବୋଧଶକ୍ତିର
Buddhigamya ଗୋଚର—Within the compass of (ବୁଦ୍ଧିଗୋଚର—ଅନ୍ୟରୂପ) one's comprehension capable of being understood by.

ବୁଦ୍ଧିଚକ୍ଷୁଃ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ.)—ପ୍ରଜ୍ଞା ଚକ୍ଷୁଃ; (ଜନ୍ମାନ୍ଧ) ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—
Buddhichakshuh An epithet of Dhṛutarāshṭra.

ବୁଦ୍ଧିଜୀବି—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବୁଦ୍ଧି + ଜୀବ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍)—୧ ।
Buddhijībi ଯେ ନଜର ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ଜୀବିକା ନର୍ବାହ କରେ—1. (ବୁଦ୍ଧିଜୀବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Earning livelihood by intellect; living on one's wits ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—Very intelligent.

ବୁଦ୍ଧି ଦି(ଦୁ)ଶିବା—ଦେ. ବ—ବୁଦ୍ଧିର ଉଦୟ ହେବା; ଉପାୟ ମନରେ
Buddhi di(du)sibā ପଦାଟିବା—Finding out a way out of a difficulty. **ବୁଦ୍ଧିଅଟନା** (ଉ—ବ କରବେ ବଚ୍ଛ ବୁଦ୍ଧି ଦେଖା ଯାଓୟା ବୁଦ୍ଧି ନ ବଶିଲ୍ଯା, ନ ପାଇଲେ ସ୍ଥଳକୂଳ । ନନ୍ଦବତ୍ତୋର ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।

ବୁଦ୍ଧି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରାମର୍ଶ ଦେବା; ଉପାୟ ବତାଇଦେବା—
Buddhi debā ବୁଦ୍ଧି ଦେଓୟା **ବୁଦ୍ଧିଦେନା** To advise.

ବୁଦ୍ଧି ନ ଆସିବା—ଦେ. ବ— କୌଣସି ଘଟଣାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଉପାୟ
Buddhi na āsibā ମନରେ ନ ପଦାଟିବା—Not being able to find out a means; being at a loss. (ଉ—ବୁଦ୍ଧି ନ ଆସେ ଘରକୁ, ବଡେଇବଦ ପଉଛୁ । ଛଗ ।)
ବୁଦ୍ଧି ବଢିବା } ବୁଦ୍ଧି ନ ବଶିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବୁଦ୍ଧିନାଶ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୁଦ୍ଧି + ନାଶ)—ବୋଧ ଶକ୍ତିର
Buddhi nāśa ଲୋପ—Destruction or disappearance of one's reasoning faculty. (ବୁଦ୍ଧିଲୋପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁଦ୍ଧିପର – ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୁଦ୍ଧିର ଅଗମ୍ୟ (ଉ. ଶ)—
Buddhipara Beyond comprehension.

ବୁଦ୍ଧି ବତା(ତେ)ଇବା– ଦେ. କ୍ରି– ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପସ୍ଥିତ ବପଦର ବା ଘଟଣାର ପ୍ରତିକାର ବତାଇବା—To
ବୁଦ୍ଧିବତଲାନା suggest to a person a means to achieve or evade some thing.
ବୁଦ୍ଧିବତ୍ତା

ବୁଦ୍ଧିବନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବୁଦ୍ଧିମତ୍)—ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ (ଦେଖ)—
Buddhibantā **ବୁଦ୍ଧିବନ୍ତ** Budhimān (See). (ଉ—(ବୁଦ୍ଧିବାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଦଦେ ବୁଦ୍ଧିବନ୍ତ ଲୋକ, ମେଧାବୀ ସୂକ୍ଷ୍ମଧୀ;
ବୁଦ୍ଧିବନ୍ତା ବୁଦ୍ଧିବନ୍ତୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧିମାନ ସ୍ତ୍ରଦେଶ । ଗାରୀ—ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ଉତ୍ତ୍ରୋଦସ୍ଦ ।)

ବୁଦ୍ଧିବାଟ—ଉପାୟ—Means; expedient.
Buddhibāṭa

ବୁଦ୍ଧି ବିକାଶ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୁଦ୍ଧି + ବିକାଶ)—ବୋଧଶକ୍ତିର
Buddhi bikāśa ପ୍ରକାଶ—The dawning of understanding or intelligence.

ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ—ଦେ. ବ, (ସଦ୍ଭବ)—ବୁଦ୍ଧି—
Buddhi bibeka **ଶୁଧବୁଧ** Intelligence; discernment. (ବୁଦ୍ଧି ସୁଦ୍ଧି – ଅନ୍ୟରୂପ) ବୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି

ବୁଦ୍ଧି ବିହୀନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଂଯା ତତ୍)—ଜଡବୁଦ୍ଧି; ଜଡୋଧୀ
Buddhi bihīna ଯାହାର ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ—Stupid; ignotrant; foolish; silly.
ବୁଦ୍ଧିହୀନ ବୁଦ୍ଧିଶୂନ୍ୟ } —ଅନ୍ୟରୂପ
(ବୁଦ୍ଧି ବିହୀନା, ବୁଦ୍ଧିହୀନା, ବୁଦ୍ଧିଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ବୁଦ୍ଧି ବିହୀନତା, ବୁଦ୍ଧି ହୀନତା, ବୁଦ୍ଧି ଶୂନ୍ୟତା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ)

ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି—ସ. ବ. (ବୁଦ୍ଧି + ବୃତ୍ତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୋଧ କରିବାର
Buddhi bṛutti ଶକ୍ତି; ବୁଝିବାର ଶକ୍ତି; ଜଣପ୍ଦାସ୍ଦିକା ମନୋବୃତ୍ତ-Faculty of understanding; intellect-intelligence; intellectual faculty.

ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା – ସ. ବ. (ବୁଦ୍ଧିମତ୍ + ଭାବାର୍ଥେ. ତା)—ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ହେବା
Buddhimattā ଅବସ୍ଥା—Intelligence

ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ – ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବୁଦ୍ଧିମତ)—ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ (ଦେଖ)
Buddhi manta Buddhimān (See)
ବୁଦ୍ଧିବନ୍ତ (ଉ—ଦୁନ୍ଦୁମାନ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଅଛ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. [ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତା(ନ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମହାଭାରତ, ବନ ।)

ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ – ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବୁଦ୍ଧି + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ, ମତ୍; ବୁଦ୍ଧିମତ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ବୁଦ୍ଧି ବଶିଷ୍ଟ—Intelligent.
Buddhimān (ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଅନ୍ୟର) ଉପଦେଶ ବା ଅନୁରୋଧ
Buddhire pardibā ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ଗ୍ଭଲତ **ବୁଦ୍ଧିମେ ପଡନା** ହେବା—To act or be guided according to the advice or request of another. (ଉ—ଘର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କରେ ଘର ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡିଲେ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବୁଦ୍ଧି + ଶାଳନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Buddhiśālī ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—Intelligent.
(ବୁଦ୍ଧିଶାଳିନୀ, ବୁଦ୍ଧିଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବୁଦ୍ଧିଶୀଳ—ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଦ୍ଧି ସଦ୍ମ—ଙ୍ଗ ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଚତ୍ତ; ହୃଦସ୍—
Buddhi sadma The heart.
[ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ବୁଦ୍ଧିସଦ୍ମ କୁହେ ।]

ବୁଦ୍ଧି ସହାୟ—ଙ୍ଗ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୁଦ୍ଧି=ଜ୍ଞାନ+ସହାୟ=ସହଚର)-
Buddhi sahāya ୧ । ମନ୍ତ୍ରୀ—1. Minister.
୨ । ପରାମର୍ଶଦାତା—2. Adviser.

ବୁଦ୍ଧିହତ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବୁଦ୍ଧିହୀନ; ନିର୍ବୋଧ—
Buddhi hata 1. Foolish. ୨ । ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—
(ବୁଦ୍ଧିହତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Bewildered.

ବୁଦ୍ଧିହା—ଙ୍ଗ. ବିଣ. (ବୁଦ୍ଧି + ହନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର
Buddhihā ବୁଦ୍ଧିକୁ ନଷ୍ଟ କରେ — Blunting the intellect.

ବୁଦ୍ଧି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶିଶୁର ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ହେବା-
Buddhi hebā 1. The dawning of intellect in a
ବୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି ହଓୟା child. ୨ । ଶିଶୁଠାରେ ଭଲ ମନ ବୁଝିବାର
ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ହେବା—2. The dawning of discretion in a child. (ଯଥା—ପିଲାର ବୁଦ୍ଧି ସୁଧୁସୁଧହୋନା ହୋଇ ନାହିଁ, ସେ ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ ସବୁ ବୁଝି ପାରିବ ଯେ ।)

ବୁଦ୍ଧୀନ୍ଦ୍ରିୟ—ଙ୍ଗ. ବ. (ହୃଦୁ ଦର୍ଶନ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୁଦ୍ଧି + ଇନ୍ଦ୍ରିୟ)—
Buddhīndriya ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ; ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ ନାସିକା, ଜିହ୍ୱା, ତ୍ୱକ୍ ଓ ମନ—(Hindu Philosophy) The organs of perception, viz. eyes, ears, nose, tongue, skin and the mind.

ବୁଦ୍‌ବୁଦା—ଦେ. ବ—ବୁଦ୍ ବୁଦ୍ (ଦେଶ)—Budbud (See)
Budbudā (ଉ—ଅଣ ଅକ୍ଷର ଜଳକାରେ, ବୁଦ୍‌ବୁଦା ପ୍ରାସ୍ୟେ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟରେ । ପ୍ରାଚୀ. ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ବୁଧ୍ (ଧାତୁ) —ଙ୍ଗ—ଜାଣିବା—
Budh (root) To know.

ବୁଧ—ଙ୍ଗ. ବ. (ବୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ
Budha ନବ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରୁ ୪ର୍ଥ ଗ୍ରହ—1. The peanet Mercury. [ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାନୁସାରେ ସୌର ଜଗତର ସମସ୍ତ ଗ୍ରହଙ୍କଠାରୁ ବୁଧ ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବେଶି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ୩ କୋଟି ୬୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଦୂରରେ ରହି ୮୮ ଦିନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଥରେ ପରିକ୍ରମଣ କରେ । ଏ ଗ୍ରହର ବ୍ୟାସ ୩୧୦୦ ମାଇଲ ଓ ଏ ୨୪ ଘଣ୍ଟା ୫୫ ମିନଟ୍‌ରେ ନିଜର ଅକ୍ଷରେ ଥରେ ଘୂରେ । ବୁଧର କକ୍ଷର ବ୍ୟାସ ୨ କୋଟି ୨୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଏବଂ ବୁଧ ଗ୍ରହ ଘଣ୍ଟାକେ ପ୍ରାୟ ୧ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଗତି କରେ । ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବହୁତ ସମ୍ନିଧରେ ଥିବାରୁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଥାଆନ୍ତି ଏ ପ୍ରାୟ ସେହି ରାଶିରେ ଥିବାରୁ ସାଲ ଅଖିରୁ ଦେଖା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏହାର ନିଜର ଆଲୋକ ନାହିଁ, ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଲୋକରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଏ । ଆକାରରେ ଏହା ପୃଥିବୀର ୧୮ ଭାଗର ଏକ ଭାଗ । ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ନବଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରୁ ବୁଧ ୪ର୍ଥ ଗ୍ରହ ଓ ଦେବଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ଧର୍ମ ପତ୍ନୀ ତାରାଙ୍କଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଏ ନପୁଂସକ, ଶୂଦ୍ର, ଅଥର୍ବବେଦଜ୍ଞ, ଉତ୍ତୋଗୁଣୀ, ମଗଧ ଦେଶର ଅଧିପତ୍ତି, ବାଲସ୍ୱରୂପ, ଦୁର୍ବାଶ୍ୟାମ ଓ ଧନୁର ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ। ଗ୍ରହ । ରବି ଓ ଶୁକ୍ର ଏହାଙ୍କ ମିତ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ଗ୍ରହ; କୌଣସି ସୁରୁଣ ମତରେ ବୁଧ ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କ କନ୍ୟା ଇଳାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ ପୁରୁରବା ରାଜା ଜନ୍ମିଥିଲେ । ହୃ. ଶ] ୨ । ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ପଣ୍ଡିତ—2 Learned man; wise man. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା (ଅଗ୍ନିପୁରୁଣ)—3. Name of a king of the Solar dynasty. ୪ । ମଙ୍ଗଳବାରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଗୁରୁବାରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବାର—4. Wednesday. ୫ । ବେଗବାନ୍ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଉଶୀନରଙ୍କ ରାଜାଙ୍କ ପିତା (ଭାଗବତ) (ହୃ. ଶ)—5. Name of a king of ancient India. ୬ । କୁକୁର (ହୃ. ଶ)—6. Dog.

ବୁଧ ଚକ୍ର—ଙ୍ଗ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ବୁଧଗ୍ରହ ଯେଉ ଯେଉ ରାଶିକୁ ସଞ୍ଚାର
Budha chakra କରିବା ସମୟରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଜ୍ଞାପକ ଜ୍ୟୋତିଷ-ଚକ୍ର—(Astrology) An astrological drawing or circle showing the passing of the planet Mercury through the different houses of the zodiac, with good or evil results to men.

ବୁଧ ଚଳନ—ଙ୍ଗ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୁଧ ଗ୍ରହର ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ
Budha chalana ରାଶିକୁ ଗମନ—The course of the
(ବୁଧଗତି—ଅନ୍ୟରୂପ) planet Mercury in the different houses of the zodiac.

ବୁଧ ଜନ—ଙ୍ଗ.ବ—ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A learned man,
Budha jana a wise man.

ବୁଧ ବାର—ଙ୍ଗ. ବ—ମଙ୍ଗଳବାରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବାର—
Budha bāra (ବୁଧବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ) Wednesday.

ବୁଧ ରତ୍ନ—ଙ୍ଗ. ବ—ବୁଧ ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରୀତିଜନକ ମଣି; ମରକତ ମଣି—
Budhā ratna (ବୁଧମଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) Emerald.

ବୁଧାନ—ଙ୍ଗ. ବ—(ବୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ) —୧ । ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Budhāna 1. A wise man. ୨ । ଗୁରୁ—2. Preceptor. ୩ । କବି—3. A poet, ୪ । ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ; ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସକ—4. A worshipper of the Brahma. ୫ । ପ୍ରିୟବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A person who speaks kindly or sweetly.

ବୁଧାଷ୍ଟମୀ—ଙ୍ଗ. ବ—ମାର୍ଗଶିର, ମାଘ, ଫଲ୍ଗୁଣ, ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଏହ
Budhāshṭamī ୪ ମାସରେ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିରେ ପଡ଼ିବା ବୁଧବାର—Wednesday falling on the 8th.

Digitized by srujanika@gmail.com

day of the bright fortnight of the months Mārgaśira, Māgha, Fālguna, Baiśākha and Jyaiṣṭha of the year.
[ଦ୍ର—ଏ ବନ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ବ୍ରତ କରିବାର ବଧ ଅଛି ।]

ବୁଧି—ସଂ. ବ—(ଧା. ବୁଧ୍)—୧ । ବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)—1. Buddhi
Budhi **ବୁଧି** (See) [ଉ—ବୁଧ ନ ଶୁରଇ ବସ ଦେବ ଅନୁପାମ । ସାରୀ. ବ୍ରହ୍ମଜରୁପଣ ଗୀତା ।] ୨ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ବଥାଯିବା ନାମ—2. A name given to males and females.

ବୁଧିଆ—ସା. ବଣ—ବୁଦ୍ଧିଆ; ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—Intelligent. ଦେ. ବ.
Budhiā ପୁଂ— (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ବୁଧ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବା
ବୁଧମାନ ବୁଦ୍ଧିମାନ ନାମ—Name for calling a person
(ବୁଧେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Budhi.

ବୁଧିତ—ସଂ. ବଣ—(ବୁଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—ଜ୍ଞାତ—
Budhita Known.

ବୁଧିଲ—ସଂ.ବଣ.ପୁଂ—(ବୁଧ୍ ଧାତୁ + ଶୀଳା ଅର୍ଥେ. ଇଲ)—ଜ୍ଞାନୀ; ବିଦ୍ୱାନ୍—
Budhila (ବୁଧିଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) Wise; learned.

ବଧେଇ ଓଷା—ଦେ. ବ—ଭାଦ୍ର ମାସ ବୁଧବାରରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ
Budhei oshā ଯେଉଁ ଉପବାସ କରନ୍ତି—Name of a religious fast observed by females on wednesdays in the month of Bhādra.

ବୁଧ୍ନ—ସଂ. ବ—(ବୁଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୁ. ନ)—୧ । ବୃକ୍ଷ ମୂଳ—1 The
Budhna root of a tree. ୨ । ଶିବ—2. Śiba.

ବୁନିଆତ(ତି, ଦ୍, ଦି)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ବନିୟାଦ୍)—୧ । ଗୃହର
Buniāt(ti, d, di) ମୂଳଭୁଆ; ମୂଳ ଉତ୍ତ; ନଅଁ—1. Foundation of a house. ୨ । କାନ୍ଥର ମୂଳଭୁଆ—2.
ବନିୟାଦ Foundation of a wall; the part of a wall
ବୁନିଆଦ, ନିବ below the ground level. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟର ଗୋଡ଼ା; ମୂଳ; ଆରମ୍ଭ—3. Origin or beginning of a thing. ୪ । ବଂଶର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥା—4. The previous state or condition of a family. ୫ । ବଂଶର ଇତିହାସ—5. The past history of a family. ୬ । ମହତ୍ତ୍ୱ—6. Greatness. [ଉ—ମେଲା ମେଲା ଗୁଣରେ ଗୃହିଁ, ବାପ ଅଜାଙ୍କର ବୁନିଆଦ ଗାଇ । ଉକାସ. ଗୀତଲବସ୍ତ ।]

ବୁନିଆତ୍ ଖୋଲିବା—ଦେ. କି—୧ । ଘରର ବା କାନ୍ଥର ମୂଳ ଉତ୍ତକୁ
Buniāt kholibā ଖୋଳିବା—1. To dig the foundation.
ବନିୟାଦ ଖୋଡ଼ିବା ନିବ ଖୋଦନା, ନିବ ଲେନା
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ; ମନାର୍ଥ) କୌଣସି ବଂଶର ପୂର୍ବ ଇତିହାସ ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. (figurative) To divulge the origin or past history of a family (ordinarily in a bad sense.)

ବୁନିଆଦ—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ବନିୟାଦ୍)—୧ । ଉତ୍ତମ ଓ ସୁଦୃଢ଼
Buniādi ମୂଳଭୁଆ ଥିବା (କୋଠା)—1. (a building) Having a strong foundation. ୨ । ଖାନ୍ଦାନ; ବଂଶ ଓ
ବୁନିୟାଦୀ ସୁସଭ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ବଂଶୋଦ୍ଭବ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (a person) Descended from a high and respectable family. ୩ । ବଂଶ; ଘରଣା—3. Substantial (person). ୪ । ପ୍ରାଚୀନ ଓ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ (ପରିବାର) 4. Ancient and respectable (family). ବୈ ବ.—ବୁନିଆତ୍ (ଦେଖ)—Buniāt (See)

ବୁନିଆଦ ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବଂଶର ପୂର୍ବ ଇତିହାସ
Buniādi batā(te)ibā କହିବା—To describe the past
ବୁନିୟାଦ ବତାନା history or origin of a family.

ବୁନୋସ୍—ଦେ. ବ—(ନାମ)—ରାଜସ୍ଥାନସ୍ଥ ନଦୀ ବିଶେଷ—
Bunos A river in Rajasthan. [ଉ—ସେ ଦେଶେ ବୁନୋସ ତଟେ ପୁଷ୍ପବନେ ଗନ୍ଧର୍ବ ଲଲନା କର ଗାପ୍ତନ । ନଦକଶୋର କୃଷ୍ଣଭୂମାସ୍ତ ।]

ବୁନ୍—ସାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବୃକ୍ଷାଦିର ମୂଳ—
Bund Root of a tree.

ବୁନ୍ଦ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବିନ୍ଦୁ)—ବିନ୍ଦୁ; ଫୋଟା—
Bunda **ବୁଁଦ** Drop.

ବୁନ୍ଦା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବିନ୍ଦୁ; ହି. ବୁନ୍ଦା)—୧ । ବିନ୍ଦୁ ଫୋଟା—
Bundā **ବୁଁଦ** 1. Drop. ୨ । କଲମ ମୁନରେ କାଗଜ ଆଦି
ବୁଁଦ ମାରିବା ବିନ୍ଦୁ—2. A dot with the tip of the pen.

ବୁନ୍ଦା ଦେବା—ଦେ ବ—୧ । କଲମଦ୍ୱାରା କାଗଜ ଆଦି ଉପରେ ଗୋଟିଏ
Bundā debā ବିନ୍ଦୁ ଲେଖିବା—1. To put a dot with
(ବୁନ୍ଦାମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the pen on a paper; to write.
ବୁଁଦା ମାରନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଆରମ୍ଭ
ବୁଁଦମାରା କରିବା—2. (Figurative). To begin a work.

ବୁନ୍ଦିଆ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବିନ୍ଦୁ)—ଗୋଲର ବା ବୃତ୍ତ ବେସନର ପିଠାକୁ
Bundiā ଜାଲଚଟୁର ଛିଦ୍ରଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁଥିବା ଘିଅ ବା ତେଲ ଉପରେ
ବୁଁଦିଆ ପକାଇ କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଗୋଲଗୋଲ ବା ଲମ୍ବା ମିଷ୍ଟ ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ମିଠାଇ—A kind of sweetmeat.

ବୁନ୍ଦିଆ ଚଟୁ—ଦେ. ବ—ବୁନ୍ଦିଆ ଛାଣିବା ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଛିଦ୍ର ଥିବା
Bundiā chaṭu ଏକପ୍ରକାର ଜାଲ ଚଟୁ—A perforated
ଝାଁଝରା; ଝାଁଝର ladle used in frying Bundia sweet
ଝାଁଜରାହାତା meat.

ବୁନ୍ଦେଲ୍ ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଯମୁନା ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ
Bundel khaṇḍa —Bundelkhand; name of a
ବୁନ୍ଦେଲ ଖଣ୍ଡ tract of the United Provinces. [ଦ୍ର **ବୁଁଦେଲ ଖଣ୍ଡ** —ଖ୍ରୀ: ୧୯ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏଠାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା କରୁଥିବା ବୁନେଲ୍ଲ ନାମକ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶର ନାମରୁ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ନାମ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—

Digitized by srujanika@gmail.com

୧ । ଇଂରେଜ ଶାସିତ ଝାନ୍ସି, ଜାଲୌନ, ହମିରପୁର, ବାନ୍ଦା ଜିଲ୍ଲା ଓ ୨ । ଦେଶୀୟ ରାଜଶାସିତ ଓରଛ; ଦତିଆ, ପନ୍ନା, ତରଖାର, ବଜାବର ଓ ଛତରପୁରଆଦ ରାଜ୍ୟ । ଏ ଅଞ୍ଚଳ ବନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ବୁନ୍ଦେଲ୍ ଡୁଲି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମଲପୁର) ବ—ଯେଉଁ ଖାଲଆ ଜମିରେ Bundel ḍuli ନଦୀବର୍ତ୍ତୀ ଉଚ୍ଚ ଜମିମାନଙ୍କରୁ ପାଣି ଗଡ଼ି ଆସି ଜମା ହୁଏ—Low land into which water from the sorrounding higher lands flow and accumulate.

ବୁନ୍ଦେଲା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉତ୍ତର ଓ ମଧ୍ୟ ଭାରତବାସୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ Bundelā ରାଜବଂଶବିଶେଷ—A dynasty of Kshatriya kings residing in the northern and central India. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗଦ୍ଦରବାର ବଂଶର ଏକ ଶାଖା ଥିବାର କଥିତ । ଏହି ବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ ଆପଣା ଦେହ ତର ରକ୍ତକୁ ବନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ବଳି ଦେଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀ. ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏମାନେ ବୁନ୍ଦେଲ୍ ଖଣ୍ଡ ଅଞ୍ଚଲରେ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ବୁନ୍ଦେଲ୍‌ଖଣ୍ଡ ନାମ ହେଲା ।]

ବୁଁଦେଲା ବ୍ରଣ—ବୁନ୍ଦେଲ ଖଣ୍ଡ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଯାତ୍ରୀ—Pilgrims hailing from Bundelkhand.

ବୁନ୍ଦୁ(ଦ)ଲ୍ଲ
ବନ୍ଦ(ନ୍ଦୁ, ନ୍ଦୋ)ଲ୍ଲ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବୁନ୍ଦେଲ୍ ଖଣ୍ଡୀ

ବୁପ୍‌ରା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମଲପୁର) ବ. ପୁଂ (ଭୁଲ. ହି. ବପୁରା)—ବାପୁଡ଼ା; ବଡ଼ପୁର—Poor fellow; poor man. (ବୁପ୍‌ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Bup-rā

ବୁବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉତ୍ତିଗ୍ଲା) ବ —ବାପ—Father.

Bubā

ବୁବୁଧାନ—ସ. ବି. ପୁଂ (ବୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ —1. A learned man. ୨ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ —2. Preceptor. ୩ । ଦେବତା—3. Deity. ସ. ବଶ. ପୁଂ—ବଦ୍ୱାନ୍—Learned. (ବୁବୁଧାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Bubudhāna

ବୁବେ(ବୋ)ଇ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ସରୁ, ଲମ୍ବା ଏବଂ ଦାନ୍ଦୁଆ ପତ୍ରଯୁକ୍ତ ଏକ ଜାତୀୟ ଘାସ ଗଛ—1. A kind of grass, with thin long and sharp-edged leaves. ୨ । ବୁବେଇ ଘାସରୁ ତିଆର ହୋଇଥିବା ଦଉଡ଼ି—3. Rope made of that grass.

Bube(bo)i

ବୁଭୁକ୍ଷା—ସ. ବ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ+ଆ) —ଭୋଜନ କରିବା ଇଚ୍ଛା; କ୍ଷୁଧା; ଭୋକ—Hunger; desire to eat.

Bubhukshā

ବୁଭୁକ୍ଷିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବୁଭୁକ୍ଷା+ତାତାର୍ଥେ ଇତ)—କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ; କ୍ଷୁଧିତ; ଭୋକଲା—Hungry. (ବୁଭୁକ୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Bubhukshita

ବୁଭୁକ୍ଷୁ—ସ. ବଣ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଭୋଜନେଚ୍ଛୁ—1. Wishing to eat. ୨ । କ୍ଷୁଧିତ—2. Hungry

Bubhukshu

ବୁଭୁତ୍ସା—ସ. ବ (ବୁଧ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+ଆ+ଆ)—୧ । ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା—1. A wish to know. ୨ । ବୁଝିବାର ଇଚ୍ଛା—2. Wish to understand.

Bubhutsā

ବୁଭୁତ୍ସୁ—ସ. ବଣ (ବୁଧ୍ ଧାତୁ+ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of knowing.

Bubhutsu

ବୁଭୂଷା—ସ. ବ (ଭୂ ଧାତୁ ହେବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ+ଆ)—୧ । ସମ୍ଭବେଚ୍ଛା—1. A desire to be born. ୨ । ହେବାର ଇଚ୍ଛା—2. A desire to be or to exist. ୩ । ଯଶୋଲାଭର ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା—3. Desire for fame.

Bubhūshā

ବୁଭୂଷୁ—ସ. ବଣ (ଭୂ ଧାତୁ+ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ହେବା-ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ—1. Desiring to exist. ୨ । ଜନ୍ମଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—2. Wishing to be born. ୩ । ଯଶୋଲାଭର ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ—3. Desirous of attaining fame.

Bubhūshu

ବୁୟଲ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉତ୍ତିଗ୍ଲା)—ବଳଦ—Ox.

Buyal

ବୁର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୁଅର୍)—ବୁଅର୍ (ଦେଖ)

Bur Buar (See)

ବୁର-(ରୁ)କା—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବାହାରେ ବାହାରିବା ସମୟରେ ନିଜର ସମୁଦାୟ ଶରୀରକୁ ବୁର୍କା ଘୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ମସ୍ତକରୁ ପାଦ-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା ଏକ ଖୋଲ (ଏଥିରେ ମୁହଁରେ ଆଖି ସ୍ଥାନରେ ଛିଦ୍ର ଦୁଇଟି ଥାଏ)—A cloak or veil covering the whole body of Mahomedan women when they go out.

Bur-(ru)ka

ବୁର—ଦେ. ବ—୧ । ଶିମିଳି ଗଛ—1. The silk cotton tree. ୨ । ମାଛକୁ ଖାଇବା ପାଇଁ ବନ୍ଶିରେ ଲଗା ଆଦ ପାଟା ବଖାସାଏ; ଚୋପ—2. ait for fish, fixed to the angling hook. ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବୌଦ) ବ—ବରକୋଳ —Jujube.

Bura

ବୁରଝାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ—ବୋରଝାଞ୍ଜି (ଦେଖ)

Burajhāñji Borajhāñji (See)

ବୁର(ର)ବୁଡ଼ାଇବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ଲୁଚାଇବା; ଗୋପନ କରିବା—1. To stow; to conceal. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳପାତ୍ରରେ ହାତ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବା—2. To dip one's hand in a jug full of water.

Bura(r-)burḍāibā

ବୁର(ର)ବୁଡ଼ିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ବାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଘଣିବା—To enter into an enclosure by breaking a fence.

Bura(r-)burḍibā

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁରା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବୁର୍ଦ୍)—୧ । ମନ—1. Bad; evil Burā ୨ । ଇତ୍ୟୁକ୍ତ—2. Inferior. ୩ । ଅନୁଚିତ—3. ମନ୍ଦ; ଖାରାପ Improer ବୈଦେ. ବି [ଫା. ବୋର୍; ବୁରା ଉଲ ସଂ. ବର୍ତ୍ତ = ବର୍ତ୍ତୁ(ଯୋଗେଷ୍ଟନ); ସଂ. ପ୍ରର = ପଉର· ବୋରା ଦନା; ପଡ଼ ହି. ଶ]—ବୋର୍; ବସ୍ତା—Gunny ବୋରା bag.

ବୁରାଇ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ଭଲପୁର) ବି—ଟୋକା—A plantation or Burāi grove of trees. ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ବୁରାଇ ମନତା—1. Badness ୨ । ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ଅନୌଚିତ୍ୟ—2. Impropriety.

ବୁରାଦା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—କରତ ଗୁଣ୍ଡ— Burāda ବୁରାଦା Sawdust.

ବୁରି—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଟୋକା— Buri A tope of fruit trees,

ବୁରି ଦେବା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଲଗିବା— Buri debā To annoint; to besmear.

ବୁରୁଗି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସ୍ୱଳଗୃହକୁ Burugi ସମାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉତ୍ତ୍ୱନେବାକୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଅନ୍ତି Persons who take care of guests of a palace.

ବୁରୁଚ୍—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ. ବ୍ରୁଚ୍)—ବ୍ରୁଚ୍; କାନ୍ଥ ଆଦରୁ ଲଗା ଯେଉର Buruch ଖସି ନ ଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ବ୍ରୁଚ; ବୁରୁଚ ବୁଚ, ବୁରୁଚ କବଜାଲଗା କଣ୍ଟା—A brooch.

ବୁରୁଚ୍ଛ - ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ବୃକ୍ଷ)—ବୃକ୍ଷ— Buruchha Tree.

ବୁରୁଜ—ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ବୁର୍ଜ୍=ଏକ ବଚନ; ବୁରୁଜ୍=ବହୁ- Buruja ବଚନ)—୧ । ଦୁର୍ଗର ପ୍ରାଚୀର ଦେହରୁ ଲଗି ମଧ୍ୟେ ବୁରୁଜ ମଧ୍ୟେ ଉଆର କରିଯାଇଥିବା ସୁଦୃଢ଼ ମାଟିର ବା ପଥରର ସ୍ତୂପ ବୁର୍ଜ ବା ଗଢ଼—1. A bastion. ୨ । କଟକର ଦୁଇ ଆଡ଼େ ପ୍ରବାହିତ ମହାନଦୀର ଓ କାଠଯୋଡ଼ୀର ବନ୍ୟାରୁ କଟକ ସହରକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତମ୍ଭା ମର୍ଦ୍ଦନ କେଶରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନର୍ମିତ ପଥରବନ୍ଧର ଯେଉଁ ଅଂଶ ନଈ ଉତରକୁ ସଂଗଲ୍ଗ ଉଲ ଉଆର ହୋଇଅଛି । (ଏଥିରେ ଧକ୍କା ଲଗି ସ୍ରୋତର ବେଗ ପ୍ରତିହତ ହୁଏ ଓ ନଦୀସ୍ରୋତ କୂଳରେ ବେଶି ଜୋରରେ ଅଘାତ ଦେଇ ନାହିଁ ।

2. Bastion-like projections along the stone embankments of the Kathjori and the Mahanadi rivers on both sides of the town of Cuttack. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ତାସ୍‌ଖେଳ

3. A kind of game with cards.

ବୁରୁଝାଞ୍ଜି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ବୋରଝାଞ୍ଜି (ଦେଶ) Burujhāñji Borajhāñji (See).

ବୁରୁତ—ଗ୍ରା. ବି. ୧ । (ସଂ. ବୃତ୍ତ) —ବୃତ୍ତ (ଦେଶ) Buruta 1. Brutti (See).

୨ । (ସଂ. ବୃତ୍ତ) ବୃତ୍ତ (ଦେଶ) 2. Brutta (See).

ବୁରୁତାନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବି—ବୃତାନ୍ତ (ଦେଶ) Burutānta Brutānta (See).

ବୁରୁତି—ଗ୍ରା. ବି—ବୃତ୍ତି (ଦେଶ) Buruti Brutti (See).

ବୁରୁଧ—ଗ୍ରା. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂ. ବୃଦ୍ଧ)—ବୃଦ୍ଧ (ଦେଶ) Burudha Brudha (See).

ବୁରୁଧ ଗାଲୁ—ଗ୍ରା. ବି—ବୃଦ୍ଧ ଗାଲୁ (ଦେଶ) Burudha gālu Brudha gālu (See).

ବୁରୁଧଗାଲୁଅ, ବୁରୁଧମ୍ବିକୁଅ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବୁରୁଧି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ବୃଦ୍ଧି)—ବୃଦ୍ଧି (ଦେଶ) Burudhi Bruddhi (See).

ବୁରୁଧୁ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. Board, ବୋର୍ଡ୍)—ପାନେଲ୍ କବାଟର ଗୁରୁପାଖରେ ଲଗିବା ପଟା—The frame Burudhu କୋର, ବୁରୁଦ୍ ପାନେଲର ଠାଟ of a panelled door.

ବୁରୁନା—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ବୃନାବନର ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ— ବୃନ୍ଦା ବୃନ୍ଦା A name for calling Brundābana. [ବୁରୁନ(ନ୍ନ, ନ୍)—ଅଦରାର୍ଥକ ରୂପ]

ବୁରୁନାବନ—ଗ୍ରା. ବି—ବୃନାବନ (ଦେଶ) Burundābana ବିନ୍ଦାବନ Brundābana (See).

ବୁରୁନାବତୀ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ବୃନାବତୀ)—ବୃନାବତୀ (ଦେଶ) Burundābatī Brundābatī (See).

ବୁରୁବୁରା—ଦେ. ତ (ସଂ. ବୁଦ୍‌ବୁଦ)—ବୁଦ୍‌ବୁଦ; ପାଣିଫୋଟକା— Buruburā ବୁଲବୁଲା ବୁଦବୁଦ Water bubble.

ବୁରୁଲ(ଲ୍, ଲା)—ଦେ. ବି (ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ସ୍ୱଲ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରୁ Burul(l, lā) ଗୃହୀତ; ସଂ. ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳ)—୩ ଯବ ବା ବୁଡ଼ା ବୁରୁଲ ଅଂଗୁଠା ଆଙ୍ଗୁଠର ପରିମାଣ; ପ୍ରାସ୍ଥ ଏକ ଇଞ୍ଚ— One inch; the breadth of the thumb.

ବୁରୁଶ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ବ୍ରଶ୍)—୧ । ପଶୁମାନଙ୍କର ଗ୍ରେମକୁ ସାଉଁଳିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜସ୍ତାର ଝାଁସା ଗ୍ରେମନିର୍ମିତ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ବୁରୁଶ୍, ବୁରୁଷ୍, ବୁରୁଷ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବା ମାର୍ଜ୍ଜନା—A brush for combing the body of animals. (e. g. horse). ବୁରୁଷ ବୁରୁଷ ୨ । ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ବାଳକୁ ସାଉଁଳିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗ୍ରେମନିର୍ମିତ ଯାନ୍ତ୍ରିକ; ବେଶ ମାର୍ଜ୍ଜନା— 2 Hair brush. ୩ । ଦାନ୍ତ ମାଜିବାର ମୁଠା ବା ମଞ୍ଜାମୁଠା—3. A tooth brush. ୪ । ଚିତ୍ର କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ତୁଳିକା—4. A painting brush. ୫ । ଯୋତା ସଫାକରିବାର ତୁଳିକା— 5. Shoe-brush. ୬ । ଲୁଗାକୁ ଟାଣ ଝାଡ଼ିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଗ୍ରେମନିର୍ମିତ ମାର୍ଜ୍ଜନା—6. Cloth brush.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଅଳଙ୍କାର, ବସ୍ତ୍ର, ଯୋତା ଓ ଘଷିବାର ସମ୍ବାଦ ହେଉଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ସଫା କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ରୂପରେଖରେ ନାନାବିଧ ବୁରୁଶ୍ ତିଆରି ହୁଏ, ସେ ଗୁଡ଼ିକର ନାମ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ।]

ବୁରୁଶ୍ କରିବା—ଦେ. ବ—ଯୋତା ଆଦିକୁ ବୁରୁଶ୍‌ଦ୍ୱାରା ସଫା କରିବା
Burus karibā ବା ଘାଣ୍ଟିବା—To brush (the hair, the shoes, the teeth and the body of the horse).
ବୁରୁଶ ଦେନା (ବୁରୁଶ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୁରେଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର; ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ଡୋଙ୍ଗା—
Burei A plantation or grove of trees. [ଦ୍ର—ଗାଈମାନେ ଯିଆଡ଼ିଆଡ଼ି ହେଉଛନ୍ତି ଯାଇ ନଡ଼ିଆ ବୁରେଇ ଭଲେ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି ଦେଖା ଦେଖା ଯାଉ ଜଣେ ଖେଳୁ ଥାନ୍ତୁ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପ ସ୍ୱଲ୍ପ ।]

ବୁରେଖୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେବୀ ବିଶେଷ—
Burehī Name of a popular Goddess.

ବୁରୋ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ଉଲ. ହୁ, ବେର୍)—୧ । ବର-କୋଳ—1. The jujube plum. ୨ । କୋଳ—2. Plum. ୩ । (ବୈଦେ.) ବ.—(ଇଂ. ଓ ଫ୍ରେଞ୍ଚ ବ୍ୟୁରୋ=ଦରାଜ ଥିବା ଅଲମାରି ବା ଟେବୁଲ) ଦରାଜ ଲଗା ଅଲମାରି—Bureau; a chest of drawyers.

ବୁଲ୍ (ଧାତୁ)—ଫ.—୧ । ମଗ୍ନ ହେବା—1. To sink. ୨ । ଭ୍ରମଣ କରିବା—2. To walk. ୩ । ଭାସି ଉଠିବା—3. To float up.

ବୁଲ୍‌ଚ(ଚ୍ଚା)ଲ—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବର)—ବୁଲା ଚଲା; ଭ୍ରମଣ କରିବା—
Bul cha(chā)l ଚଲା ଫେରା **चलना बुलना** Walking.

ବୁଲ୍ ଟେରିଆ(ଆ)ର—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ବୁଲ୍ ଟେରିୟର୍)—ବୁଲ୍-ଡଗ୍ ଓ ଟେରିୟର ନାମକ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ଆକାରର ବୁଲ ଟେରିୟାର କୁକୁରର ଦୋନୋଗୁଣ ଏକପ୍ରକାର ବଳିଷ୍ଠ କୁକୁର—
Bul-teria(ā)r **बुल टेरियार** Bull-terrier.

ବୁଲ୍ ଡଗ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଏକ ପ୍ରକାର ବଳିଷ୍ଠମୁହାଁ ବଳିଷ୍ଠ
Bul-dag ବୁଲଡଗ **बुलडग** Bulldog.
[ଦ୍ର—ଏହୁ ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଷଣ୍ଢ କୁକୁର । ଏ କୁକୁରକୁ ପୂର୍ବେ ଷଣ୍ଢ ଲଢ଼େଇରେ ଷଣ୍ଢକୁ ଖୁସିରେଇବା କର୍ମରେ ଲଗାଯାଉ ଥିବାରୁ ଏହୁ ନାମ ହୋଇଅଛୁ । ଏ ଜାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ; ଦେହର ଲୋମ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଦେହ ଚଟଣିଆ; ଏ ଦୃଢ଼କାୟ ଓ ବଳିଷ୍ଠପୁଷ୍ଟ । ଦେହ ଅନୁପାତରେ ବଡ଼ା ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼ ଓ ମୁହଁ ବକଟ । ଏ ଜାତି ଶିକାରୀ ଓ ସାହସୀ ।]

ବୁଲ୍(ଲୁ)ବୁଲ୍(ଲୁ)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ବୁଲ୍ ବୁଲ୍)—ଗୋବରୀ ଚଢ଼େଇ;
Bul(lu)bul(lu) ଚଳଥ ଚଢ଼େଇ; ଶାଖାଶ୍ରୟୀ ବର୍ଗରେ ଗୋବର ବୁଲବୁଲ **बुलबुल** ରଙ୍ଗର ଶ୍ରେଣୀ ପକ୍ଷୀ—The fly catcher.
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ବଗିଚାରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ବୁଲନ୍ତି ଓ ଜୁଣ୍ଟାଜାଠିରେ ବସା ବାନ୍ଧି ଶାବକମାନେ ଜନ୍ମ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଅନେକ ଜାତିୟ—ଯଥା—୧ । କାଳ ବୁଲ୍ ବୁଲ୍—ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ, ଗଳା ଓ ଛାତିର ସାମନାରେ ଚକା ଚକା କଳାଦାଗ ଥାଏ; ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଲାଞ୍ଜ ଭଲ ଯୋଗା ନାଲ; ମୁଣ୍ଡରେ ଚୁଲ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଲାଲ ବୁଲ୍‌ବୁଲ ଓ ଇଂରାଜିରେ Molapastes Bengalenes କହନ୍ତି । ୨ । ଏ ପ୍ରକାର ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ନାଲ ଓ ଏହାର ଲାମ୍ବ ଚୁଜ ଥାଏ; ପକ୍ଷ ଘାଣ୍ଟୁ ଗୋଲ୍ଲାଥି । ଏମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ସିପାଇ ବୁଲ୍‌ବୁଲ ଓ ଇଂରାଜିରେ Buculus Melanobucus କହନ୍ତି ।

୩ । ଏ ପ୍ରକାର ବୁଲ୍‌ବୁଲର ମୁଣ୍ଡରେ ଚୁଲ ଅଛି; ଗୋବର ରଙ୍ଗ; ନାହୁ ଛଲେ ପୁଲାଏ ନାଲ ରଙ୍ଗ; ଏମାନେ ମଧୁର ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି ଓ ଲଢ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପୁରୁଷ ଜାତିୟ ପକ୍ଷୀମାନେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ-ପକ୍ଷୀ ପାଇଁ ଅପଣା ଉପରେ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ପାଚିଲା କଦଳୀର ଭାରି ପ୍ରିୟ । ଏମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଶା ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ଓ ଇଂରାଜିରେ Paradise fly catcher or Terpisphone Paradisi କହନ୍ତି ।

୪ । ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଓ ଗାମୁଛ ପକ୍ଷୀ ଅଛନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ବୋଲ୍ଲଯାଏ—Persian Nightingale; Pyconontus Jocosus; Maras; Bulbul Pyononotus Halmorrhosu. (ଯୋଗେଶ୍ୱର) । ଲୋକେ ଚଳଥ ବା ଗୋବର ଚଢ଼େଇଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖିବାପାଇଁ ସହରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଘୋଷି ବଳାସିତାରେ ସଦ୍ଭସ୍ତ ସଦ୍ଭସ୍ତ ଟଙ୍କା ଅପବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ।]

ଦେ. ଅ.—ଶିଶୁମାନଙ୍କ କୋମଳତା ଓ କରୁଣତା ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଦୃଷ୍ଟି—Tender and pitiful look of infants and children. [ଦ୍ର—ଏହା ଜୁଲୁଜୁଲୁ ଠାରୁ ଅଧିକତର କୋମଳତାବ୍ୟଞ୍ଜକ । ଏହା ଅପେକ୍ଷା 'ଗୁଲୁ ଗୁଲ୍' ଶବ୍ଦାଣି ଅଧିକତର କୋମଳତା ସୂଚନା କରେ।]

ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା) ଯାହାର ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ଚଢ଼େଇ ପାଳିବା ଅଭ୍ୟାସ ବ୍ୟସନରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି-
Bul-bul-bāj ବୁଲବୁଲବାଜ୍ **बुलबुलबाज** Addicted to domesticating Bulbul birds for sport.
(ବୁଲବୁଲବାଜୀ—ବ)

ବୁଲଣା—ଦେ. ବ—(ଫ. ବୁଲ ଧାତୁ=ଭ୍ରମଣ କରିବା)—୧ । ଭ୍ରମ—
Bulaṇā 1. Mistake; error. ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତ ମତ—Erroneous theory. (ଦ୍ର—ଅହରହ କଥା ଯାଉ ଭୁଲ ସବୁ ବେଦର ବୁଲଣା । ଗ୍ରାଚା—ବ୍ରହ୍ମବାବୁପଣ ଶୀତା ।) ଗ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବୋଲଣା (ଦେଖ)-
Bolaṇā (See)

ବୁଲ୍ଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ବୁଲ୍ ଧାତୁ=ସଞ୍ଚରଣ)—୧ । ବୁଲିବା କ୍ରିୟା;
Bulla ଭ୍ରମଣ—1. Walking; roving. (ଦ୍ର—ଶରତ ଘୁରା, ଘୋରା, ବୁଲା ପ୍ରଦ ଏତେ ଦିନେ ତ ଦେଲ୍ଲ, ଶମକଦ୍ୱସା ଉଚ୍ଚ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଲନା, ଘୁମନା (ଅଃଗ ବୁଲ । ବଶୋଗ୍ଧଚଞ୍ଚ୍) ୨ । ଘୂର୍ଣ୍ଣଇବା କ୍ରିୟା- 2. Act of turning or whirling. ୩ । (ପୁଂ)
ବୁଲା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଡକାଯିବା ନାମ—3. Name given to males.
ବୁଲନ୍ତା (ବୁଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେ. ବଙ୍ଗ. ପୁଂ—ଯେ ବୁଲେ; ଭ୍ରମଣକାରୀ— Roving; wandering.

ବୁଲ(ଲେ)ଇବା—ବେ. କ୍ରି. (ବୁଲବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—
Bulā(le)ibā ୧ । (ସକର୍ମକ) ଗଡ଼ି ଦଉଇବା; ଗୁଳତ କରିବା;
ଘୁ(ଘୋ)ରାନ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ କରାଇବା; ଘୂରାଇବା—1. To cause
ଘୁମାନା a thing to turn round or whirl or revolve. (ଉ—ତୁଅଣ୍ଟ ଭୁମାର ସେ ଚକକୁ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି, ଧର କର ଡାଦ୍ଦାକୁ ବୁଲାଉ ଅଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଜିଦ୍. ମଦାଲ୍ଲବ. ଆଦ ।) ୨ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବହୁ ଯଥ ଅକାରଣେ ଭ୍ରମଣ କରାଇବା; ଚଲାଇବା—2. To cause a person to walk a long way fruitlessly. (ଉ—ବାଇଆଣି ! ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ମାଇଲ୍ଲଣି—ଛଗ ।) ୩ । (ସକର୍ମକ) ଭ୍ରମଣ କରାଇବା; ହଦଲାଇବା—3. To cause to move or walk; to take out for an airing. (ଯଥା—ଘୋଡ଼ାକୁ ନେଇ ଯତ୍ନଆରେ ବୁଲାଇ ଆଣ ।) ୪ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକ ସଙ୍ଗରେ ଘେନ ବୁଲିବା—4. To take with you a person for a walk. (ଯଥା—ପଣ୍ଡା ଯାତ୍ରୀକୁ ନେଇ ଦେଉଳ ବେଢ଼ା ଉଉରେ ବୁଲାଉଛନ୍ତି ।)
ବୁଲାନ ୫ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଗୁଳିବା; ଗୁଳତ କରିବା—5. To move to & fro. (ଉ—ଛତ୍ତା ବୁଲାଇ ଦେନ କଲେ, ଯେସନେ ବଜୁଳ ଚଞ୍ଚଳେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ୬ । (ସକର୍ମକ) ବ୍ୟାସ୍ତାସ ବା ଆତ୍ମରକ୍ଷା ନମନ୍ତେ ଖଡ୍ଗ, ସଷ୍ଟି ବା ବନୋଦ୍ଦ ଆଦ ଗୁଳତ କରିବା—6. To wave a stick, sword etc; to brandish; to flourish.
୭ । (ଅକର୍ମକ) ମୁଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ) ଘୂର୍ଣ୍ଣିତହେବାପର
ଘୂରା ଅନୁଭବ ହେବା—7. To feel dizzy; to have a
ଘୁମନା whirling sensation. (ଯଥା—୨୦୦ ହାତ ଉଚ ଘୋଲ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଭଲକୁ ଗୁହାଁଲାରୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇଲା) ୮ । (ଅକର୍ମକ) (ବେଦ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ) ବମନୋଦ୍ବେଗ ହେବା—8. To have a tendency to vomit. ୯ । (ସକର୍ମକ) ଅନ୍ୟ ଦଗକୁ ଫେରାଇବା-
ଘୂରାନ 9. To turn to the opposite direction or
ଘୁମାନା to another direction. (ଯଥା—ମଝିରଗାଡ଼ିକୁ ପୁଙ୍ଖଅଡ଼ାକୁ ବୁଲାଇ ରଖ) ୧୦ । (ସକର୍ମକ) ଚଉଦିଗରେ
ଚାଉରକରା ପ୍ରଚାରତ କରିବା—10. To publish broad-
ଫେଲାନା. ଫେରାନା cast. (ଯଥା—ଏ ଅଞ୍ଚାପଡ଼ି କାହ୍ନ ଗାଈଗଣ୍ଡ ଗାଆଁରେ ବୁଲଅ) ୧୧ । (ଥାଳ, ଉଷାଘାଡ଼ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲଗେ) ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଗହା ବା ଉଷା ସଗ୍ରହ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଥାଳକୁ ବା ଘାଡ଼କୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘାଖରେ ଦେଖାଇ ଆଣିବା—11. To take a tray round amongst assembled persons for begging subscription or alms.
୧୨ । (ସକର୍ମକ) (ଦୃଷ୍ଟିକୁ ବା ଆଖିକୁ) ଏଣେ ତେଣେ ସଞ୍ଚାଳତ କରିବା—12. To turn one's eyes to different directions; to roll one's eyes.
[ଦ୍ର—ବୁଲାଇବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ପରେ 'ଦେବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକାରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଆଣିବା, ନେବା, ପକାଇବା ଆଦ କ୍ରିୟା ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା- ଘୋଡ଼ାକୁ ବୁଲାଇ ଆଣ, ପିଲାକୁ ବଜାର ବୁଲାଇ ନଅ, ଗୋଡ଼କୁ ଖାଲକୁ ବଢ଼ାଇ କର ବୁଲାଇ ପକାଅ ।]

ବୁଲ(ଲେ)ଇ ହେ(ଦେ)ବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । (ମୁଣ୍ଡ) ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ହେବାର
Bulā(le)i he(de)bā ଅନୁଭୂତି ହେବା—1. To reel; to have
ଘୂରୋଷାଓୟା a sensation of reeling. (ଯଥା—ମୋ
ଘୁମାଦେନା ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ ଦେଉଛି) ୨ । (ବେଦ) ବମନୋଦ୍ବେଗ ଅନୁଭବ କରିବା—2. To have a tendency to vomit. [ଦ୍ର—ବୁଲାଇଦେବା କ୍ରିୟା ଉକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ମୁଣ୍ଡ ଶବ୍ଦପରେ ଓ ଦେବ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ—ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ ଦେବା=ମୁଣ୍ଡ ଘୂରାପର ଅନୁଭୂତ ହେବା; ବ(ଦେ)ନ୍ତ ବୁଲାଇ ଦେବା=ବାନ୍ତି ଦେଖାଇବା ।]

ବୁଲା ଲ)ଣି—ବେ, ବ—୧ । ବୁଲେଇବା କ୍ରିୟା—1. Act of
Bulā(la)ni rolling. ୨ । ଘୂର୍ଣ୍ଣନ—2. Whirling;
ଘୂରାନୀ ଘୁମାନା rotation.

ବୁଲକ—ବେ. ବ—ବୁଲିବା—Walking. ବୈଦେ. ବ. (ଉର୍କୀ—
Bulāki ବୁଲ୍ଲକ୍ ନାସାର ଦଣ୍ଡ; ଝୁଲୁଲ୍—A nosering
ଘୂରା with pendant. (ଉ—ନାସା ଉଲପଲେ ଉଲେ ଝୁଲମଲ
ଘୁମନା ବୁଲ୍ଲକ ଝୁଲ୍ଲକ ମାନୁଥିଲା । ଉତ୍ତରପୂର୍ବ୍ୟ. ଫଗୀତ ।) ବେ. ବଙ୍ଗ
ନୋଲକ ୧ । ଭ୍ରମଣଶୀଲ—1. Wandering. ୨ । ଯେ ପଛ
ବୁଲାକ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲାଏ—2. Turning round. ୩ । ବୁଲାଣି (ଦେଖ)—3. Bulāni (See).

ବୁଲା କୁକୁର—ବେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ କୁକୁରକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି
Bulā kukura ଘୋଷି ନ ଥାଏ; ଯେଉଁ କୁକୁର ନିଜ
ବୁଲାବକୁକୁର } ଅନ୍ୟରୂପ— ସ୍ଥାନରେ ବୁଲୁଥାଏ—1. A dog
ବୁଲାକୁତା not owned by any
(ବୁଲା କୁତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) person; a roving dog.
[ଦ୍ର—ଏହାପର ବୁଲା ଫଙ୍କାର, ବୁଲାଷଣ୍ଢ, ବୁଲୀ ଗାଈ ।]
ବୁଲାକୁକୁର ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ—ଗାଳ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବୁଲାକୁକୁର
ବିନାପୋଷା ହୁଆ କୁତ୍ତା ଭଳ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲି ଘରକ ଅଇଠା (ଘୋଷାକୁକୁର—ବଘଗ୍ରତ) ଖାଇବା; ପରାନ୍ନଭୋଜୀ ବ୍ୟକ୍ତି—୨. (figurative) A person who roves from door to door to eat the leavings of other people's tables; a toady; a hanger on.
୩ । ଗୃହହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A homeless wanderer.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଲ୍(ଲ୍ଲା)ଖ୍(ଖି)—ବୈଦେ. ବ (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ବୁଲ୍ଲଚ ୨ (ଦେଖ)—
Bulā(llā)kh(khi) Bulāki 2 (See)

ବୁଲ୍ଲଚଲ୍ଲ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ; ସଂ. ବୁଲ୍ ଧାତୁ ଓ ଚଲ୍ ଧାତୁ)—
Bulā chalā ଭ୍ରମଣ କରିବା—Walking.
ଚଲା ଫିରା **चलना फीरना**

ବୁଲ୍ଲଟି ବାଡ଼—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଯଷ୍ଟିକୁ ମଲ୍ଲମାନେ ହାତଦ୍ୱାର୍ ବୁଲାଇ
Bulāṭi bārḍi ଭୁଜଭ୍ୟ ଦେଖାନ୍ତି; ବନୋଟ—A stick used
ବନେଟୀ by athletes in swinging it round and
बनोटी round.

ବୁଲ୍ଲଣି—ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁ ବାଟ ଦେଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ
Bulāṇi ବହୁଦୂର ଘଥ ଭ୍ରମିବାକୁ ହୁଏ—Circuitous
ଘୁରା **घूमान** (route); round about (road).
[ବୁଲ୍ଲଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୁଲ୍ଲନ୍ତି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ—ଡାହାଣ (ବଲଦ)—
Bulānti The right hand side (bullock).

ବୁଲ୍ଲ ବାହୁଟିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଣେ ତେଣେ
Bulā bāhuṭiā ନରର୍ଥକ ବୁଲିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ; ଯାଯାବର—
ପାଡ଼ା ବେଡ଼ାନିଆ Roaming; wandering; loafing.
डोलने वाला ଦେ. ବ—ନରର୍ଥକ ବୁଲିବା ବ୍ୟକ୍ତି—
Wanderer; loafer.

ବୁଲ୍ଲବକା—ଦେ. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଘରଘର ବୁଲି
Bulābikā **फेरीवाला** ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବେଚେ—A hawker.
(ବୁଲ୍ଲବକାଳି—ଅନ୍ୟରୂପ

ବୁଲ୍ଲବୁଲି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା କ୍ରିୟା—
Bulābuli 1. Wandering hither and thither
ଘୁରାଘୁରି in search of something. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ
घुमना फीरना ବୁଲାଇବା କ୍ରିୟା—2. To make one walk
or wander hither and thither. ୩ । ଭ୍ରମଣ;
ପରିଭ୍ରମଣ—3. Walking.

ବୁଲ୍ଲରୋଗ—ଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଏଣେ ତେଣେ ବୃଥା ଭ୍ରମଣ କରିବା
Bulāroga ରୂପ ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସ—A bad habit of roving;
ବୁଲାରୋଗ **घुमनी रोग** a roving habit.

ବୁଲ୍ଲ ସିଜୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ସିଜୁ—A kind of
Bulā sijhu Euphorbia Niruria or Euphorbia
Hirta. [ଦ୍ର—ଏହା ଅକାରରେ ଲଡ଼କାସିଜୁ ପରି,
ଅଧିକନ୍ତୁ ଏହାର ଶାଖା ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହୋଇଥାଏ। ଏହାର
କ୍ଷୀର ଗାତ୍ର ବରେଚକ; ଜଡ଼ା ସହିତ ଏହି କ୍ଷୀର ମିଶାଇ ମର୍ଦ୍ଦନ
କଲେ ପକ୍ଷାଘାତ ପ୍ରଶମିତ ହୁଏ । ଏହି କ୍ଷୀର ଲଗାଇଲେ
କୁଷ୍ଠ ଓ ଦାଦୁ ଭଲ ହୁଏ । ଏହାର ମୂଳର କ୍ୱାଥ ଶୂଳ ଦରଣ
କରେ; ଏହି ମୂଳର ପ୍ରଲେପ ଶୋଥନାଶକ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ.
କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବୁଲି—ସଂ. ବ (ବୁଲ୍ ଧାତୁ=ମଗ୍ନ ହେବା+ଅଧିକରଣ. ଇ)—ଉଗ;
Buli ଯୋନି—Vagina; female organ. ଦେ. ବ—

ବୁଲି ବୋଲୀ ୧ । ବୋଲ; ପଦ; ଉକ୍ତି; ଭାଷା—1. Language; speech. ୨ । ଭାଷାର ଶବ୍ଦ—2. Word of a language. ୩ । ବାକ୍ୟ—3. Sentence. ୪ । ଶିକ୍ଷିତ ପକ୍ଷୀର ଉଚ୍ଚାରିତ କଥା ବା ପଦ—4. The call or utterance of words by a trained bird. ୫ । ଚଢ଼େଇର ସ୍ୱର—5. The tune of a bird. ୬ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଷା; ବନ୍ଧା ଭାଷା—6. A formula; a set speech. ୭ । (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ) ଧାତୁର ପତ୍ର ଉପରେ ବା ମେଡାଲ୍ (ପଦକ) ଉପରେ ଅକ୍ଷର ଲେଖିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବେଞ୍ଚ ଥିବା ମୁନିଆଁ ହାତିଆର ବିଶେଷ—7 A pointed instrument for engraving letters on a metal plate or medal. ୮ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—8. A name given to females. ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଗାଳି) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବାରଆଡ଼େ ବୁଲେ—(a term of abuse to women) Wandering (woman).

ବୁଲିଅନ—ଦେତେ. ବ (ଇଂ. ବୁଲ୍ଲିଅନ୍ (ଟାଙ୍କଶାଳାର ପାରିଭାଷିକ
Bulian ଶବ୍ଦ)—ମୁଦ୍ରାରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସୁନାର
ବୁଲିଅନ୍ ବା ରୂପାର ମୁଣ୍ଡା; ଇଷାସୁନା ବା ରୂପା—Bullion.
बूलियन

ବୁଲି ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଶୁଆ ଆଦ ପକ୍ଷୀ) ଶିଖାଯିବା ପଦକୁ ବୋଲିବା
Buli dharibā —To learn the sound or speech
ବୁଲି ଧରା **बोली पकडना** taught (said of a parrot).

ବୁଲି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେବା—1. To
Buli paṛdibā return soon. ୨ । ପଛକୁ ବା କଡ଼କୁ
ଫିରେ ଆସା ମୁହଁ ବୁଲାଇବା—2. To turn one's face
ମୁଖ ଫିରାନ sidewards or backwards. ୩ । ଅଳ୍ପ-
ବେଡ଼ିୟେ ଆସା ସମୟ ପାଇଁ ଭ୍ରମଣ କରିବା—3. To take a
ଧସ ଖାଓୟା short walk. ୪ । (କୂଅ) ଭୁଷୁଡ଼ିବା—
4. (a well) To collapse. (ଯଥା—ଆରବର୍ଷ କୂଅ
କୂଅ ଖୋଳା ହୋଇଥିଲା, ଏହା ଥରକ ବଡ଼ ବରଷାରେ
କୂଅଟା ବୁଲି ପଡିଲା ।)

ବୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ବଲ୍; ବୁଲ୍ ଧାତୁ ସତରଣ)—୧ । ଭ୍ରମଣ
Bulibā କରିବା; ଗୁଲିବା—1. To walk. ୨ । ଗତି କରିବା
ବୁଲା **घूमना** 2. To move. ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ଗତି କରିବା;
ହଟିଲିବା—3. To move to and fro; to take a walk. [ଦ୍ର—ସମ୍ବଗେ ମୃଗୀଏ ବହୁରୂପ ଥାନ୍ତି;
ଗତରେ ଯାର ତତ ବୁଲ୍। ଗ୍ରାମାନାଥ. ଯଯାତି ।]
୪। ବୃଥା ଭ୍ରମଣ କରିବା—4. To rove or wander aimlessly. ୫ । ବେଢ଼ିବା—5. To surround. ୬ । ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ହେବା; ଦୃଷ୍ଟିତ ହେବା—6. To turn round; to whirl round. ୭ । ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଯିବା—7 To turn or be turned to the opposite direction or to another direc-

Digitized by srujanika@gmail.com

tion. [ଉ—ବସିଲ୍ଲ ଗଲେ ଶୃଣ୍ଡ, ତଳଗଲ୍ଲ ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ଉବେ ବୁଲଲ୍ଲ ଜାଣି ମୃଣ୍ଡ । ଭଞ୍ଜ· ବୈଦେଘ୍ରଶବଲାସ ।] ୮ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା—8. To return; to turn back. ୯ । ହାଲୁଅ ଖାଇବା; ବାୟୁ ସେବନାର୍ଥ ଯାଦଗ୍ଭରଣ କରିବା—9. To take an airing; to take a constitutional walk. ୧୦ । ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିବା—10. To travel. ୧୧ । ବୃତ୍ତାକାରରେ ଗତି କରିବା—11. To move in a circle. ୧୨ । ଗୃଥାଡ଼େ ରେଖା ଅବଦ୍ୱାର୍ ବେଷ୍ଟିତ ହେବା—12. To be encircled by a line. (ଯଥା—ଶୁଆର କଣ୍ଠ ବୁଲଲ୍ଲଣି ।)

ବୁଲ ଯିବା Buli jibā—ଦେ. ବ—୧ । ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ବାହାରିବା—1. To go awalking; to go out for a walk. ୨ । ଅଳ୍ପ ଅସ୍ପୁଷ୍ଟ ଓ ରୁଗ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ **ମୋଟା ହୋନା** ସ୍ଥୂଳ, ସବଳ ଓ ମୋଷ୍ଟାମୋଷ୍ଟ ହୋଇଯିବା—2. To **ଘୁରେ ଯାଓୟା** be stouter and stronger. ୩ । ଅନ୍ୟ **ଫୁଲେ ଯାଓୟା** ଆଡ଼କୁ ବା ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଯିବା—3. To turn **ଗଲେ ଯାଓୟା** to an opposite direction or to another **ଘୁଲିଯେ ଯାଓୟା** direction. ୪ । (ଘନ ବସ୍ତୁ) ତରଳାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ଗଳିତ ହେବା—4. To melt. (ଯଥା—ବସିଲ୍ଲ ଘିଅ ଖଗ୍ଭରେ ବୁଲ ଗଲ୍ଲଣି ।) ୫ । ବିକୃତ ହେବା—5. To deteriorate. (ଯଥା—ବରଷେ କାଳ ମାଠିଆରେ ରହିବାରୁ ଗୁଡ଼ଟିକ ବୁଲ ଗଲା ।)

ବୁଲ ଶୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ନ କରି Buli ṣoibā ଶୋଇବା—To turn the face away **ପାଶ ଫିରିୟେ ଶୋୟା** from a person and sleep. **मुख फेराकर शोना**

ବୁଲୁ—ବୈଦେ ବ. (ଇଂ)—ନୀଳ ରଙ୍ଗ; ନେଳଆ ରଙ୍ଗ— Bulu ନୂ Blue colour; blue paint. **नीला**

ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କଥାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବା Bulei bulei kahibā ସିଧା ରୂପେ ନ କହି ଏଣୁ ତେଣୁ ବଙ୍କାଇ **ଘୁରିୟେ ଫିରିୟେ କଥା ବଲା** ବଙ୍କାଇ କେବଳ ଇସରା ଦେବା— **घुमा घुमाकर कहना** To speak (something) indirectly and in a round about manner.

ବୁଲେଟ(ଡ଼)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ—ବୁଲ୍ଲେଟ୍)—ଅଫିମରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ Bulet(ḍ) ଘନ ସଙ୍ଗେ ଗୁନ୍ଧି ଧୂମ ରୂପେ ପାନ କରିବାକୁ ଉପଯୋଗ **ବୁଲେଟ** କରା ଯାଇଥିବା ଗୋଲା; ବୁଲ; ମଦତ୍ ଗୋଲା—Bullet **ବୁଲ୍ଲେଟ** prepared from opium for the purpose of smoking.

ବୁଲେଟିନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଦଂବାଦାବଳୀରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା Buletin ସରକାରଙ୍କର ଅଳ୍ପାବଧିକା—Bulletin. **ବୁଲେଟୀନ ବୁଲେଟୀନ**

ବୁଷ(ସ)—ପୁ. ବ. (ବୃଷ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—Busha(sa) ୧ । ଭୂଷି; ଭୁଣ୍ଡା; ଶସ୍ୟର ଖୋଳ—1. Husks. ୨ । ଅଗାଡ଼ୁ; ଭୁଷ ଧାନ୍ୟ—2. Chaff.

ବୁସ୍ (ଧାତୁ)—ପୁ.—୧ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—

Bus(root) 1. To shun; to give up.

୨ । ଅନାଦର କରିବା—2. To slight; to disregard.

ବୁସା—ପୁ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ— (ବୁସ୍ ଧାତୁ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)— ନାଟ୍ୟାଙ୍କରେ Busā କନିଷ୍ଠା ଭଉଣୀ—A dramatic term meaning a younger sister.

ବୁସେଲ୍—ବୈଦେ. ବ, (ଇଂ—ବୁଶେଲ୍)— ଶସ୍ୟର ଏକପ୍ରକାର ମାପ ବା Busel ପରିମାଣ—A standard of measure of corn. **ବୁସେଲ** [ଦ୍ର—୧ ବୁସେଲ୍=୮ ଗାଲନ୍=୩୬ କ୍ୱାର୍ଟ୍=୬୨ **ବୁଲସେ** ପାଇଣ୍ଟ୍=୩୨ ସେର]—

ବୁସ୍ତ(ସ୍ତ୍ର)—ପୁ. ବ. (ବୃସ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା,ଅନାଦର କରିବା + କର୍ମ· Busta(stra) ତ, ତ୍ର)—୧ । ପଣସ ଆଦି ଫଳର ଅସାର ଭାଗ; ପଣସ ବୋଡା—1. The unuseable portion of a jack fruit. ୨ । ହାଣ୍ଡିରେ ଭଜା ହୋଇ ଥିବା ମାଂସ— 2. Meat fried in a pot.

ବୁହ—ପ୍ରା· ବ· (ସଂ· ବ୍ୟୂହ)—ବ୍ୟୂହ (ଦେଖ) Buha Byūha (See)

ବୁହନ୍ତା(ନ୍ତି)—ଦେ. ବିଣ· (ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁ; ବହତ୍; ସଂ. ବହନ୍ତ)— Buhantā(nti) ପ୍ରବାହିତ—1. Flowing; having a **ବହତୀ** current. (ଯଥା—ବହନ୍ତା ନଈରେ ଗାଧୋଇବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ **बहताहुआ** ପକ୍ଷରେ ହିତକର ।) ୨ । ବହନକାର୍ଯ୍ୟ— 2. Carrying.

ବୁହା—ଦେ· ବ. (ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁ; ବହନ)—୧ । ବୁହାଇବା କ୍ରିୟା; Buhā ବହନ (ଯଥା— ବୋଝ ବୁହା)—1. Act of carry- **ବହା** ing. ୨ । ପାଣି ଅବଲୁ ଜଳାଶୟରୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା— **ଢୋନା** 2. Act of lifting or baling out (water) (ଯଥା—ଅରୁଡ଼ି ବେଳେ ହନ ଗଛ ଧାନ ଉପରକୁ ପାଣି ବୁହା ଲାଗେ ।) ୩ । ବାହକ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Carrier. (ଯଥା—ସବାର ବୁହା ।) ୪ । ବହୁ ନେବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ନେଇଯିବା—4 The act of taking away; carrying away in a great quantity. (ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲ ପ୍ରାଧନ ବୁହା । ଗ୍ରାମ୍ୟନାଥ. ଦରବାର) ଦେ. ବିଣ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ)—୧ । ବହନକାର୍ଯ୍ୟ—1. Carrying. (ଯଥା—ପାଣି ବୁହା ଗଲ୍ଲଣି ।) ୨ । ସାହା ପ୍ରବାହିତ କରେ; ପ୍ରବାହ ଉତ୍ପାଦକାର୍ଯ୍ୟ—2. Causing a flow or current. (ଯଥା—ଉତ୍ତର ବୁହା ସାଡ଼ ।) ୩ । ପ୍ରବାହ ଉତ୍ପାଦିତ ହେବାର ଫଳ ରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ବା ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Resulting from a flow or current. (ଯଥା— ଝାଞ୍ଜି ବୁହା ଧନ ।) ୪ । ପ୍ରବାହିତ; ସାହା ବହି ଯାଉଛି;

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ରୋତସ୍ୱାନ୍—4. Flowing; having a current (ଯଥା—ବୁହା ନଈ ।) * । ବାହୁତ; ଉତ୍ତୋଳିତ (ଜଳ)—5. Lifted up (water). (ଯଥା—ବୁହା ପାଣିରେ ଖେତ ବୁଡ଼ୁଛି ।) ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ, ସ୍ତମ୍ଭ, କଟକ) ବ. (ସଂ. ବହ୍ନ)—୧ । କାମର ଏକ ଦଫା—1. A single course in a work; heat. (ଯଥା—ସବୁ ଲୌକ ପିଲ ଗୋଟେ ବୁହା ମାର ଦେଲେ ଏ କାମ ସରିଯିବ ।) ୨ । ଗାଳ ଆଦର ଏକ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବେଗ—2. Paroxysm; vehemence; fit of passion.

ବୁହା(ହେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—(ବହିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Caus- Buhā(he)ibā ative of bahibā). ୧ । ବହାଇବା; ବହନ ବହାନ କରାଇବା—1. To cause to carry; to cause **ବହାନା, ଢୋନା** to be carried. (ଉ—ଇନ୍ଦ୍ର ଦୋଇଲ୍ଲା ନଯବର, ଋଷିଙ୍କି ବୁହାଇଲ୍ଲା ଘର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । (ରଥ, ଡଙ୍ଗା) ବାହିବା; ଚଳିତ କରାଇବା—2. To drive; to cause to move (a cart, a boat). (ଉ—ଲେଉଟାଇ ସୁରତ୍ନ ବୁହାଇଲେ ରଥ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।) ୩ । ପ୍ରବାହିତ କରାଇବା—3. To cause to flow ୪ । ଛେଚାଦ୍ୱାରେ ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବା ଜଳ-ଶୂନ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପୁଷ୍କରଣୀ ଆଦିରୁ ଜଳ ଉଠାଇବା—4. To lift water for the purpose of irrigating fields or emptying a tank; to bale out water. [ଦ୍ର—ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁରୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ବହିବା' କ୍ରିୟାକୁ ସାଧାରଣତଃ 'ବୋହିବା' ଓ ଣିଜନ୍ତ 'ବହାଇବା' କ୍ରିୟାକୁ ସାଧାରଣତଃ 'ବୁହାଇବା' ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ଓ 'ବହନ' ଶବ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ 'ବହା'କୁ 'ବୁହା' ରୂପେ ଓ ବିଶେଷଣ 'ବାହୁକ' ଓ 'ବାହୁତ'କୁ 'ବୁହା' ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।]

ବୁହାଏ(କ)—ଗ୍ରା. ଅ. (ସଂ. ବହୁ)—୧ । ବଢ଼େ; ଅନେକ; ବହୁତ; Buhāe(ka) ବହୁ—1. Much; great; many. (ଯଥା—ଏକ ଚୋଟି ମୁଁ ବୁହାଏ ବାଟ ଗଲିଲି; ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁହାକ ଖୋଷିଲି) **ଅଧିକ, ଜଯାଦେ** ୨ । ଥରେ—2. Once. ୩ । ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତରୂପେ—3. Abundantly; copiously. ୪ । ପ୍ରଚଣ୍ଡତା ସହକାରେ—4. Vehemently.

ବୁହାଏ(କ) ବାଟ—ଦେ. ବ—ବହୁ ଦୂର ସ୍ଥାନ—A great dist- Buhāe(ka) bāta ance; a great way; a long distance. **ଜଯାଦା ରାସ୍ତା**

ବୁହାଣ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବହନ)—ବୁହାଇବା କ୍ରିୟା— Buhāṇa The act of carrying.

ବହା ବହାବ

ବୁହାଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ—ମଳଙ୍ଗ (ଦେଖ) Buhāṇiā(āṁ) Malinga (See)

ବୁହିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବହିବା; Buhibā ବହନ କରିବା—1. To bear. ୨ । ସ୍ରୋତରୂପେ ବହିଯିବା—2. To flow; to move like a current. (ଉ—ଚଙ୍ଗିତ ମାଛର ଝୋଲ, ଭାର ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ ଘୋଲ, ବୁହି ଯଉଥାଏ ସି—ଭଗ ।)

ବୃ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଆବରଣ କରିବା—1. To cover, ୨ । Bṛu (root) ବାଛିବା; ପସନ୍ଦ କରିବା; ବରଣ କରିବା—2. To select; to choose. ୩ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—3. To pray. ୪ । ପୋଷଣ କରିବା—4. To support.

ବୃଂହ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound. Bṛumh (root) ୨ । ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—2. To make a (ବୃନ୍ଦ୍—ଅନୟରୂପ) roar. ୩ । ସମୃଦ୍ଧ ହେବା; ପୁଷ୍ଟ ହେବା—3. To prosper; to flourish. ୪ । ପୁଷ୍ଟି କରିବା—4 To nourish.

ବୃଂହଣ—ସଂ. ବ. (ବୃଂହ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା; ସମୃଦ୍ଧ ହେବା + ଭାବ. Bṛumhaṇa ଅନ)—୧ । ହାତୀର ଗର୍ଜ୍ଜନ ବା ରବ—1. The braying of an elephant. [ଦ୍ର—ହାତୀ ଗରଜିବା, ଓଡ଼ିଆରେ 'ଘେଏକାଳିବା' କହନ୍ତି ।] ୨ । (+ବତ୍ତୁ. ଅନ) ବଳବର୍ଦ୍ଧକ ବା ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହୁ. ଶ)—2. Any nourishing thing. ୩ । ଭାବପ୍ରକାଶ ମତରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଧୂମ ପାନ (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—3. A kind of smoking for medicinal purposes. ୪ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ହୁ. ଶ)—4. Withania Somnifera (tree). * । ମନକା (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—5. Raisin. ୬ । ଶୂକର ମାଂସରେ ଯବ୍ ଯବର ଛତୁଆ (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—6. Barley-flour cooked with pork. ସଂ. ବ୍ଦ. (+ବତ୍ତୁ. ଅନ)—୧ । ପୁଷ୍ଟି-ଜନକ—1. Invigorating; nourishing. ୨ । ବଳକର—2. Strengthening; strength-giving.

ବୃଂହିତ—ସଂ. ବଣ—(ବୃଂହ୍ ଧାତୁ=ସମୃଦ୍ଧ ହେବା; ଶବ୍ଦ କରିବା + Bṛumhita ବତ୍ତୁ. ତ)—୧ । ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ—1. Augmented; increased. ୨ । ପୁଷ୍ଟ—2. Developed; nourished. ସଂ. ବ—(+ ଭାବ. ତ)—ହାତୀର ଗର୍ଜ୍ଜନ—The braying of an elephant.

ବୃକ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗ୍ରହଣ କରିବା— Bṛuk (root) To take hold of; to accept.

ବୃକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା + ବତ୍ତୁ. ଅ; ବମ୍ବା ବୃ Bṛuka ଧାତୁ=ଆବରଣ କରିବା + ବତ୍ତୁ. କ)—୧ । ବେଠା; (ବୃକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲେଙ୍ଗଡ଼ା ବାଘ; ଗଧିଆ—1. Wolf; hyena. ୨ । ବଡ଼ ବୃକ୍ଷ; ଅଗସ୍ତ୍ୟଗଛ—2. Name of a tree; Sesbania Grandiflora. ୩ । ଶୃଗାଳ—3. Jackal. ୪ । କ୍ଷତ୍ରିୟ—4. A Kshatriya. * । କାଉ; ଭୁଆ—5. Crow. ୬ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜନକ ଜୀର୍ଣ୍ଣଶଳ୍ୟକଗିଞ୍ଜ ଜଠରାନଳ—6, A very

Digitized by srujanika@gmail.com

digestive fire or energy inside the belly. ୬ । ସରଲ ବୃକ୍ଷସାର; ଗନ୍ଧବରଜା (ହି. ଶ)—7. The aromatic juice from the Himalayan pine tree. ୮ । ବଳଆ କୁକୁର-8. A wild dog. (ଉ—ବୃକଘର ବେଢ଼ି ସେନାଘଉମାନେ ବୃକୋଦର ପୁରେ ପେଶି ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭୀଶବ୍ଦଲାସ ।] ୯ । ବଜ୍ର (ହି. ଶ)—9. Thunder. ୧୦ । ଚୋର (ହି. ଶ)—10. Thief. ୧୧ । ବୃକାସୁର (ଦେଖ)—11. Bṛukāsura (See). (ଉ—ବୃକ ବଶ୍ୟରେ କଲେ ନାଶ, ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସଘାତ ଦୋଷ । ମ୍ରାଠୀ. ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଚନ୍ଦ୍ରାବସ୍ୟ ।)

ବୃକଦଂଶ(ସ)—ସ. ବ (ବୃକ = ଶୃଗାଳ + ଦନଶ୍ ଧାତୁ = ଦାନ୍ତରେବା + Bṛukadaṁśa(sa) କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଶୃଗାଳକୁ ଦଂଶନ କରେ)-

ବୃକାରୁଦ୍ଧ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବୃକାର୍ }

୧ । କୁକୁର—1. Dog. ୨ । ଦ୍ୱେଷ୍ଟା-ବାଘ--2. Hyena. ୩ । ବଳଆକୁକୁର-3. A species of ferocious wild dog.

ବୃକ ଧୂପ—ସ. ବ—୧ । ଧୂଣା—1. Resin. ୨ । ନାନା ସୁଗନ୍ଧ Bṛuka dhūpa ଦ୍ରବ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଧୂପ—2. An incense made up of many fragrant articles. (ଉ-ବୃକ ଧୂପରେ ଧୂପିତ, ସେ ଓକ କଲେ ନରତ, ଦ୍ରାକ୍ଷା ଅଶନରେ ଦୋଇ ତୋଷ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭୀଶବ୍ଦଲାସ)

ବୃକା—ସ. ବ—(ବୃକ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଅମୃଷ୍ଟା; ଅକାଳବଦ୍ଧ ଲତା; ଘାଟା Bṛukā (ହି. ଶ)—Stephania Hernandifolia (creeper).

ବୃକାୟୁ—ସ. ବ—୧ । ବଳଆକୁକୁର (ହି. ଶ)—1. A species of Bṛukāyu ferocious wild dog । ଚୋର (ହି. ଶ)—2. Thief

ବୃକାସୁର—ବ—ବୃକ ନାମକ ଦୈତ୍ୟ; ଉଗ୍ରାସୁର—A demon Bṛukāsura named Bṛuka. (ଉ—ବୃକାସୁର ତାହା କର ନଜ ଶିରେ ସଥା ଦେଲ୍ଲ ଦର ବୋଲେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭୀଶବ୍ଦଲାସ ।)

ବୃକକର୍ମା } ଅନ୍ୟରୂପ
ବୃକଦନ୍ତ }

[ଦ୍ର—ଏ ଅସୁର କଠୋର ତପସ୍ୟା କର ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରୁ ବର ପାଇଲ୍ଲ ଯେ, ଏ ଯାହା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବ ସେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଭସ୍ମ ହୋଇଯିବ । ବର ପାଇଲ୍ଲଣି ବୃକାସୁର ଭକ୍ତ ବରକୁ ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାଇଲ୍ଲ । ମହାଦେବ ଭୟରେ ପଳାଇଲେ । ଶେଷରେ ବିଷ୍ଣୁ ନଜଝରେ ପଦ୍ମଙ୍କଶ୍ମଶ୍ରୁରୁ ବିଷ୍ଣୁ ଛଳନା କର ଭକ୍ତ ସୁକ୍ଷସକୁ କହିଲେ ସେ ବରର କୌଣସି ଫଳ ଦେବ ନାହିଁ, ବର ଠିକ୍ ଜ ଅଠେକ୍, ତାହା ତୁ ନଜ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତକୁ ବୁଲାଇ ଦେଖ୍ । ତାହା ଶୁଣି ଭକ୍ତ ସୁକ୍ଷସ ନଜ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେବାରୁ ହଠାତ୍ ମରୁ ଭସ୍ମରେ ପରିଣତ ହେଲ୍ଲ ।]

ବୃକୋଦର—ସ. ବ—(ବୃକୁକ୍ଷିହ୍; ବୃକ ନାମକ ଅଗ୍ନି ଉଦରରେ ଯାହାର)—୧ । ଭୀମ; ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ—1. Bhīma; the second Pāṇḍaba brother. ୨ । ବରୁଣ—2. God Baruṇa. ୩ । ଯମ—3. Jāma; the king of death. (ଉ—ବୃକଘର ବେଢ଼ି ସେନାଘଉମାନେ ବୃକୋଦର ପୁରେ ପେଶି । ଭଞ୍ଜ. (ବୃକୋଦର୍ଶ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୈଦେଗ୍ଭୀଶବ୍ଦଲାସ ।) ସ. ବ. ପୁଂ —ପେଟୁ—Voracious; gluttonous.

ବୃକ୍କ—ସ. ବ.—(ବୃକ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ)—ମୂତ୍ରାଶୟ (ହି. ଶ)—Bṛukka (ବୃକ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Kidney; bladder

ବୃକ୍କା—ସ. ବ, (ବୃକ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ + ଆ)—ହୃଦୟ (ହି. ଶ.)—Bṛukkā Heart.

ବୃକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—ସ.—ବେଷ୍ଟନ କରିବା—Bṛuksh (root) To surround.

ବୃକ୍ଷ—ସ. ବ. (ବୃକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; କମ୍ବା ବ୍ରଶ୍ଚ୍ ଧାତୁ = ଛେଦନ Bṛuksha କରିବା + କର୍ମ. ଅକ —୧ । ଗଛ; ଯାଦବ— [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ମହୀରୁହ, 1. A tree. ଶାଖୀ, ବୃକ୍ଷୀ, ଯାଦବ, [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଉଦ୍ଭିଦର ମୂଳରୁ ଗୋଟିଏ ଉରୁ, ପଲାଶୀ, ଦ୍ରୁମ, ଝାଣୁଆ ଓ ସିଧା ଗଣ୍ଡି ସିଧାଦୋଇ ଉପରକୁ ଆଗମ, ନଗ, ଅଗ, କୁଜ, ଜୁଟେ ଓ ଭୂମିରୁ ବହୁ ଦୂର ଉଠିଲା ପରେ ଶିଉରୁଦ୍ଧ, ମହୀଜ, ଶାଲ) ଯହିଁରୁ ଶାଖା ବାହାରେ ଓ ଯହିଁରେ ପତ୍ର ଥାଏ ତାକୁ ବୃକ୍ଷ ବୋଲଯାଏ ।]

୨ । ବୃକ୍ଷପର ମୂଳ ଓ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାଯୁକ୍ତ କଳ୍ପିତ ଚିତ୍ର (ଯଥା-ବଂଶବୃକ୍ଷ)—2. Any picture or drawing in the shape of a tree (having a root and branches) (e. g. genealogical tree).

ଦେ. ବ—ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଉଦ୍ଭିଦ—Any big or tall vegetable growth growing out of a root.

ବୃକ୍ଷକ—ସ. ବ—(ବୃକ୍ଷ + କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଗୁଳ୍ମ; ଗୁଳ୍ମ ଗଛ—Bṛukshaka 1. Small tree; plant. ୨ । କ୍ଷୁପ; ବୁଦା—2. Shrub. ୩ । କୁଟଜ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—3. Kuṭaja (See).

ବୃକ୍ଷଚର—ସ. ବ. ପୁଂ (ବୃକ୍ଷ + ଚର୍ ଧାତୁ + ଅ; ଯେ ଗଛରେ ବିଚରଣ Bṛukshachara କରେ)—କପି; ବାନର—Monkey. (ବୃକ୍ଷଚର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୃକ୍ଷଚ୍ଛାୟା—ସ. ବ—(ବୃକ୍ଷ + ଛାୟା; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାର ଚ୍ଛ)—୧ । ଗଛର ଗ୍ଭଇ—Bṛukshachchhāyā 1. The shade of a tree.

୨ । ବହୁବିସ୍ତୃତ ବୃକ୍ଷର ତଳ ଦେଶରେ ବିସ୍ତୃତ ଶ୍ଭାୟା—2. The shadow below a spreading tree.

ବୃକ୍ଷତକ୍ଷକ—ସ. ବ—ଏଣ୍ଡୁଅ (ହି. ଶ)—Bṛukshatakshaka Chameleons.

ବୃକ୍ଷତଳ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଗଛର ବାସ୍ତବିକସ୍ଥ ଜମି—Bṛukshatala The ground below a tree; the foot of a tree.

ବୃକ୍ଷନାଥ—ସ. ବ—୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବଟଗଛ—The banyan tree Bṛukshanātha (ବୃକ୍ଷତଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃକ୍ଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପୁଣ୍ୟଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟାଶାରେ Bṛuksha pratishṭhā ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଆଦି ବୃକ୍ଷର ରୋପଣ —The planting of trees as a pious act.

ବୃକ୍ଷବାଟିକା—ସ. ବ—୧ । ଉପବନ; କୃତ୍ରିମବନ; ଜଙ୍ଗଲ; ଫୁଲଆଡ଼େ Bṛukshabāṭikā ଗଛ ରୋପିଥିବା ସ୍ଥାନ—1 A grove; grotto. ୨ । ଉଦ୍ୟାନରୋପଣ—2. Park; pleasure garden. ୩ । ଚତିଗୃ ଘର—3. A garden house. ୪ । ବଗିଚା—4. A garden.

ବୃକ୍ଷ ଭକ୍ଷା—ସ. ବ. (ବୃକ୍ଷ+ଭକ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ଜର୍ମ୍ମଲୀ Bruksha bhakshā ଲତା—1. A parasitic creeper. (ବୃକ୍ଷାଦନୀ; ବୃକ୍ଷରୁହା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମଲ୍ଲଙ୍ଗ—2. Orchid.

ବୃକ୍ଷ ଭିତ୍—ସ. ବ—(ବୃକ୍ଷ+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । କୁଠାର: Bṛukshabhid କୁଢ଼ି—1. An axe. ୨ । ବାଉଶୀ—(ବୃକ୍ଷଭେଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Adze. ୩ । ଝାଙ୍ଗିଆ—3. A small axe; a hatchet. ୪ । ବଟାଳ—4. Chisel.

ବୃକ୍ଷ ମର୍କଟିକା— ସ. ବ—(ବୃକ୍ଷ+ମର୍କଟ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —ଗୁଣ୍ଡୁଚ Bṛuksha markaṭikā ମୂଷା—A squirrel; Sciurus Palmarum.

ବୃକ୍ଷମୂଳ —ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୃକ୍ଷ+ମୂଳ)—୧ । ଗଛର ତେର— Bṛuksha mūla 1. Root of a tree. ୨ । ଗଛର ନିମ୍ନ ଦେଶସ୍ଥ ଭୂମି—2. The foot of a tree.

ବୃକ୍ଷ ରାଜ—ସ. ବ—୧ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ; ବୋଧି ଦ୍ରୁମ—1. The religious fig. Bṛuksha rāja (ଉ—ବୃକ୍ଷରାଜ ପରି ସାକେତ (ବୃକ୍ଷରାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନଗସ୍ଥ କର ଅଲଙ୍କୃତି ଆଶ୍ଚିତ । ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।) ୨ । ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷ—2. The mythological Pāri- jāta tree of heaven.

ବୃକ୍ଷ ସଙ୍କଟ—ସ. ବ—ଦୁଇ ପାଖରେ ଗଛ ଥିବା ରାସ୍ତା; ଗୋହିର ରାସ୍ତା Bṛuksha saṁkaṭa (ହି. ଶ)—A narrow path with trees planted on both sides; avenue.

ବୃକ୍ଷ ସାର—ଦେ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବଡ଼ ଗଛ—A big tree. Bṛuksha sāra (ଉ—ବୃକ୍ଷ ସାର ଅତଳ ବୃକ୍ଷର ମହାବଳ ଯେବେ ଦେଲ ସମର ଶୀଳ ସେ । ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ବୃକ୍ଷାଦନ—ସ. ବ. (ବୃକ୍ଷ+ଅଦ୍ ଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ)— Bṛukshādana ୧ । କୁଠାର—1. Axe; hatchet, ୨ । ବାଉଶୀ—2. Adze. ୩ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—3. The religious fig; Ficus Religiosa. ୪ । ପିଆଳ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—4. Piāla (Sec). ୫ । ମହୁ ଘେଣା (ହି ଶ)—5. Bee hive.

ବୃକ୍ଷାମୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୃକ୍ଷ+ଅମୟ)— Bṛukshāmaya ଲାସା; ଲାଖ—Shell lac.

ବୃକ୍ଷାମ୍ଳ—ସ. ବ—୧ । ତେନ୍ତୁଳ—1. Tamarind. ୨ । ଓରୁଅ Bṛukshāmla (ଦେଶ)— 2. Orua (See) ୩ । ଅମଡ଼ା— 3. Hog plum; Spondias Mangifera. ୪ । ଖଟା ପାଳଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—4. Bladder dock (pot herb). ୫ । ଅମ୍ଳ ବେତସ—5. A kind of creeper with acid leaves and slimy stem ୬ । ଅମ୍ଳିକା ଶାଗ—6. Indian sorrel; Oralis Cerniculata.

ବୃକ୍ଷାଳୟ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃକ୍ଷ+ଆଲୟ=ବାସ ସ୍ଥାନ)— Bṛukshālaya ପକ୍ଷୀ—Bird.

ବୃଜ୍ (ଧାତୁ) —ସ—ତ୍ୟାଗ କରିବା— Bṛuj (root) To shun.

ବୃଜନ—ସ. ବ. (ବୃଜ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ. ଅନ) — Bṛujana ୧ । ପାପ—1. Sin. ୨ । ଅପରାଧ—2. Crime. ୩ । ଦୋଷ—3. Fault. ୪ । କ୍ଲେଶ; ଦୁଃଖ— 4. Distress; sufferings. ୫ । ରାଙ୍ଗ ଚମଡ଼ା— 5. Red skin. ୬ । ଆକାଶ—6. The sky ୭ । ମସ୍ତକର କେଶ—7. The hair of the head. ୮ । (+ତ୍ରାବ. ଅନ) ବହିଷ୍କରଣ—8. Driving away; expelling. ୯ । (+ଅଧିକରଣ. ଅନ) ଯୁଦ୍ଧ (ହି. ଶ)—9. Battle. ୧୦ । ନିରାକରଣ (ହି. ଶ)— 10. Refutation; rejection. ୧୧ । ଜାକଡ଼; ଶକ୍ତି; ବଳ (ହି. ଶ)—11. Strength; power. ୧୨ । ଶତ୍ରୁ (ହି. ଶ)—12, Enemy. ସ. ବଣ—୧ । କୁଟିଳ; ବକ୍ର—1. Crooked. ୨ । ଅସରଳ—3. Insincere.

ବୃଜନ୍ୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍ୟ)—ଅତି ସରଳ ବ୍ୟକ୍ତି Bṛujanya (ହି. ଶ)—A very sincere and simple person.

ବୃଜି—ସ. ବ—୧ । ବୃନ୍ଦାବନ ପାଖ ଦେଶ (ହି, ଶ)—1. The country Bṛuji round Bṛundābana ୨ । ମିଥିଲା ପ୍ରଦେଶ; ତିରହୁତ (ହି. ଶ)—2. The ancient name of the Tirhut Division

ବୃଜିନ—ସ. ବ (ବୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇନ)—୧ । ପାପ—1. Sin. Bṛujina ୨ । ଦୁଃଖ; କଷ୍ଟ—2. Trouble; ୩ । ଚମଡ଼ା ହି. ଶ)—3 Skin. ୪ । ରକ୍ତ (ହି. ଶ)— 4. Blood ୫ । କେଶ (ହି. ଶ)—5. Hair.

ବୃଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ପ୍ରୀତ କରିବା—To please. Bṛuṇ (root)

ବୃତ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିବା—1, To be present, Bṛut (root) ୨ । ବଞ୍ଚି ରହିବା—2. To live; to subsist.

ବୃତ—ସ. ବଣ (ବୃ ଧାତୁ=ବରଣ କରିବା; ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା; ପ୍ରାର୍ଥନା Bṛuta କରିବା+କର୍ମ ତ)—୧ । କର୍ମସାଧନାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ; କୌଣସି ଧର୍ମକର୍ମ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ବରଣ କରିଯାଇ ଥିବା (ବ୍ରାହ୍ମଣ)—1. Chosen or selected to perform a ceremony; formally engaged to perform a rite. ୨ । ଆବୃତ; ଆଚ୍ଛାଦିତ— 2. Covered; enclosed, ୩ । ପ୍ରାର୍ଥିତ (ବସ୍ତୁ)— 3. Asked for; requested. ୪ । ସ୍ୱୀକୃତ—4.

Digitized by srujanika@gmail.com

Agreed upon. ୫ । ଗୋଲ (ହୁ. ଶ)—5. Circular. ୬ । ପରିବେଷ୍ଟିତ—6. Sorrounded; enveloped. (ଉ—ବୃତସ୍ତସ୍ତେ ଦୋଇ କଭୁ କୃତେ, ବଧ୍ନଂସି ସୁନ ଭ୍ରଯସୁନ ସୁତେ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ରବଲାସ ।) ଦେ. ବ (ସ ବୃତ୍ତ)—୧ । ପେଶା; ଜୀବିକା—1. Livelihood; profession. ୨ । ଅଭ୍ୟାସ—2. Habit. ୩ । (ସ. ବୃତ୍ତ) ଗୀତ ବୋଲିବାର ରୀତି; ଧରା—3. The tune of a song or poem.

ବୃତପତ୍ରା—ସ. ବ (ବୃତ+ଷତ୍ର+ଅ)—୧ । ସୁତ୍ର ବାତ୍ତା; ମାଲବ Bṛutapatrā ପ୍ରଦେଶର ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ (ହୁ. ଶ)—A (ବୃତ୍ତପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) creeper or plant of Mālaba. ୨ । ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାସ୍ତ; ଧଳା ଭେଜବାଇଗଣ—2. Solanum Indicum (plant).

ବୃତାନ୍ତ—ସ୍ତା. ବ (ସ. ବୃତ୍ତାନ୍ତ)—୧ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ବିବରଣ; ଖାସ୍ତାହୁକ Bṛutānta ବିବରଣ—1. Detailed description. ୨ । ସମ୍ବାଦ—2. News; intelligence.

ବୃତି—ସ. ବ (ବୃ ଧାତୁ+ତ୍ତିବ. ତି)—୧ । ଆବରଣ—1. Bṛuti Covering. ୨ । ଗୋପନ—2. Concealment ୩ । ବେଷ୍ଟନ—3. Surrounding. ୪ । (+ଭରଣ. ତ) ଉନ୍ତ—4. Wall. ୫ । ବାଡ଼—5. Fencing. [ଉ—ବୃତ୍ତରେ ସୁଷ୍ଟିତ କେଡଙ୍କା ବ ସହିଁ, ସମୀରଣ ଚୋର ନରତେ ସେବଇ । ସ୍ତଧାନାଥ. ଚଲ୍ତିକା ।] ୬ । ବରଣ; ନିଯୋଗ—6. Engagement. ୭ । ପ୍ରାର୍ଥନା—7. Entreaty. ସ୍ତା. (ସ. ବୃତ୍ତି)—ପରୀକ୍ଷାରେ ସବୋଚ୍ଚ ସ୍ତାନ ଅଧିକାର କରିବା ଛାତ୍ରକୁ ଦିଆଯିବା ମାସିକ ବେତନ—Stipend or scholarship given to a studnet who has creditably passed an examination.

ବୃତ୍ତ—ସ. ବିଣ (ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବର୍ତ୍ତୁଳ; ଗୋଲାକାର Bṛutta —1. Round; circular; spherical. ୨ । ଜାତ—2. Born; produced. ୩ । ଗତ—3. Gone. ୪ । ଅତୀତ—4. Past; elapsed. ୫ । ଦୃଢ଼—5. Firm; hard; strong. ୬ । ମୃତ—6. Dead; deceased. ୭ । (+କର୍ମ. ତ) ନିଯୁକ୍ତ—7. Appointed; engaged; employed. ୮ । ଆଚ୍ଛାଦିତ—8. Covered. ୯ । ଅଧୀତ—9. Read; studied. ୧୦ । ଅପ୍ରତିହତ—11. Unopposed. ୧୨ । ନିଷ୍ପନ୍ନ; ସିଦ୍ଧ (ହୁ. ଶ)—12. Accomplished. ସ. ବ—୧ । କଚ୍ଛପ; କଇଁଚ—1. Tortoise; turtle. ୨ । ଆଚରଣ; ବରତ—2. Conduct; character. ୩ । ଛନ୍ଦଃ; ଛନ—3. The tuue of a poem. [ଉ—ସେହି ବଦ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା. ଓ ଲଘୁ ଗୁରୁ-ବର୍ଣ୍ଣର କ୍ରମ ସମାନ ଥାଏ, ତାକୁ ବୃତ୍ତ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଏହାମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ବୃତ୍ତ ୩ ପ୍ରକାର—୧ । ଯେଉଁ ବୃତ୍ତରେ ୪ ପଦଯାକ ସମାନ, ତହିର ନାମ ସମବୃତ୍ତ—୨ । ଯହିଁରେ ୪ ପଦଯାକ ଅସମାନ, ତାହା ବିଷମ ବୃତ୍ତ—୩ । ଯହିରେ ୧ମ ଓ ୩ସ୍ଥ ପଦ ଏବ ୨ସ୍ଥ ଓ ୪ର୍ଥ ପଦ ସମାନ ତାହା ଅର୍ଦ୍ଧ ସମବୃତ୍ତ ।] ୪ । (+ଭୁବ. ତ) କର୍ତ୍ତନ 4. Existence. ୫ । ଅନୁଷ୍ଠାନ—5. Institution. ୬ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—7. Description. ୮ । (କ୍ୟାମିତି) ଗୋଲାକାର କ୍ଷେତ୍ର; ମଣ୍ଡଳ—8. (geometry) A circle. [ଦୃ—ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦୁର ଗୁରୁତ୍ତେ ସମଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରେଖାଦ୍ୱାରା ସୀମାବଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବୃତ୍ତ କହନ୍ତି ।] ୯ । ଧନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚତୁର୍ବିଧ କର୍ମ; ଯଥା—ନ୍ୟାଯପୂତ୍ତକ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ, ଅର୍ଥପାଳନ, ଅର୍ଥବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ସତ୍ ପାତ୍ରରେ ଦାନ—9. Fourfold acts regarding wealth, viz. earning by righteous means, its custody, increasing it and bestowing it on proper hands. ୧୦ । ଅଗ୍ରର (ହୁ. ଶ)—10. Usage; custom. ୧୧ । ଜୀବିକା (ହୁ. ଶ)—11. Livelihood. ୧୨ । ବେଦ ଓ ଶାସ୍ତ୍ର ବିହିତ ଆଚାର ପାଳନ (ହୁ. ଶ.)—12. Confirmity with the conduct laid down in the scriptures. ୧୩ । ଛତ୍ତିଆନା (ହୁ. ଶ.)—13. Echites Scholaris (tree). ୧୪। ସ୍ତନର ଆଗ ବା ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ (ହୁ. ଶ.)—14. The front portion of the female breast. ୧୫ । ସଫେଦ କୁଆଗ (ହୁ. ଶ.)—15. White millet. ୧୬ । ଅଞ୍ଜୀର (ହୁ. ଶ.)—16. Ficus Carica (fruit). ୧୭ । କଚ୍ଛପ (ହୁ. ଶ.)—17. Tortoise. ୧୮ । ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯନିଗ୍ରହ ଓ ସତ୍ୟ କଥନାଦି କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି (ହୁ.ଶ.) 18. Proclivity for showing respect to one's elders, self control an truthfulness.

ବୃତ୍ତକ—ସ. ବ—(ବୃତ୍ତ+କ)—୧ । କୋମଳ ଓ ମଧୁର ଅକ୍ଷର ଓ Bṛuttaka ଶ୍ଲେଷ ଶ୍ଲେଷ ସମାସ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଇଥିବା ଗଦ୍ୟ ରଚନା (ହୁ. ଶ)—1. Prose containing soft and sweet letters and small compound words. ୨ । ଛନ (ହୁ. ଶ)—2. Metre; tune of poetry.

ବୃତ୍ତ କର୍କଟୀ—ସ. ବ. ସ୍ତୀ—୧ । ଷଡ଼ଭୁଜା ଦେବୀ ବିଶେଷ—Bṛutta karkaṭī 1. Name of a Goddess. ୨ । ଷଡ଼ଭୁଜ କ୍ଷେତ୍ର—2. Hexagon. ୩ । ତରଭୁଜ ଫଳ (ହୁ.ଶ)—3. Water melon.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃତ୍ତ ଖଣ୍ଡ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । (ଜ୍ୟାମିତି) ବୃତ୍ତର କୌଣସି
Bṛutta khaṇḍa ଖଣ୍ଡିତ ଅଂଶ—1. (geometry) Segment of circle. ୨ । (ଶିଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ର) ମେଢ଼େଇଣ୍ଟା; ଖିଲ୍ଲାଣ—2. (architecture) An arch.

ବୃତ୍ତଗନ୍ଧି—ସ. ବ (ବୃତ୍ତ + ଗନ୍ଧ + ଇ)—୧ । ଯେଉଁ ଗଦ୍ୟ ରଚନାର
Bruttagandhi ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ସ୍ଥାପିତ ଅକ୍ଷରବନ୍ଧ ପଦ୍ୟାଂଶ ଥିବା ଶୁଣାଯାଏ—1. A form of prose containing poetical composition at places. ୨ । ଅନୁପ୍ରାସ ଓ ସମାସ ବହୁଳତା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ପରି ଆନନ୍ଦଦାୟକ ହୁଏ—2. Prose composition which is full of alliterations and compound words and sounds like poetry.

ବୃତ୍ତଚଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଓଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଏକ ସରଳରେଖା-
Bṛutta chaṇḍa ଦ୍ୱାରା ବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ—Segment of a circle.

ବୃତ୍ତତଣ୍ଡୁଳ—ସ. ବ—ସବନାଳ; ବାଜରା (ହି. ଶ)
Bṛutta taṇḍula Millet.

ବୃତ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ଅଳାନବଲ୍ଲୀ ଲତା (ହି. ଶ)
Bṛuttaparṇṇī Stephania Hernandifolia (creeper).

ବୃତ୍ତପୁଷ୍ପ—ସ. ବ—୧ । କଦମ୍ବ ଫୁଲ ଓ ଗଛ—1. The Nauclea
Bṛuttapushpa Cadamba (tree and flower). ୨ । ଶିରିଷ ଫୁଲ—2. Name of a flower. ୩ । ବାଗବ; ଜଳବେତସ—3. A kind of cane; water ratan. ୪ । କୁରୁଚ ଗୁଳ୍ମ—4. A kind of plant. ୫ । ଛୁଦ୍ରଦମ୍—5. A small species of Kadamba tree. ୬ । ସେବତୀ (ହି. ଶ)—6. Musk rose. ୭ । ବଣ୍ଡି ଫୁଲ (ହି. ଶ)—7. Jasmine. ୮ । ମୁଗୁର୍ ବଣ୍ଡୀ (ହି. ଶ)—8. The double-petalled variety of Jasmine.

ବୃତ୍ତଫଳ—ସ. ବ—(କର୍ମ୍ମଧା)—ଗୋଟିଏ ଗୋଲାକାର ଫଳ (ହି. ଶ)—
Bruttaphala 1. Any round fruit. ୨ । ଗୋଲମରିଚ (ହି. ଶ)—2. Black pepper. ୩ । ଡାଳମ୍ବ (ହି. ଶ)—3. Pomegranate. ୪ । କଇଥ (ହି. ଶ)—4. Wood apple. ୫ । ଚାରୁଚ (ହି. ଶ)—5. Water melon. ୬ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କରଞ୍ଜ ଗଛ (ହି. ଶ)—6. Pongamia Glabra (tree). ୭ । ନାଲ ଅପାମାର୍ଗ (ହି. ଶ)—7. The redvariety of Apāmārga plant.

ବୃତ୍ତଫଳା—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃତ୍ତ + ଫଳ + ଆ)—୧ । ବାଇଗଣ
Bruttaphalā (ହି. ଶ)—1. Brinjal. ୨ । ଅଁଳା (ହି. ଶ)—2. Embelic Myrobalan. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ତିକ୍ତ କାକୁଡ଼ (ହି. ଶ)—3. A kind of bitter cucumber.

ବୃତ୍ତବୀଜ(ଜା)—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦରଡ଼ (ହି. ଶ)—
Bṛuttabīja(jā) A kind of pulse.
(ବୃତ୍ତବୀଜକ[କା]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃତ୍ତଶାଳୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବୃତ୍ତ + ଶାଳନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bruttaśālī ୧ । ସଦାଚାରୀ (ହି. ଶ)—1. Following (ବୃତ୍ତାନୁବର୍ତ୍ତୀ; ବୃତ୍ତସ୍ଥ, ବୃତ୍ତବାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) the approved [ବୃତ୍ତାନୁବର୍ତ୍ତିନୀ, ବୃତ୍ତସ୍ଥା, ବୃତ୍ତବତ୍ତା, ବୃତ୍ତଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] usages. ୨ । ସତ୍ୱେଷଦାତା—2. Benevolent.

ବୃତ୍ତସୂଚୀ—ସ. ବ—୧ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ସ୍ଥାପିତ ବୃତ୍ତ ସମୂହ—1. Con-
Bṛuttasūchī centric circles. ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ସ୍ଥାପିତ କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇ ମୁନିଆ ହୋଇ ଥିବା ବର୍ତ୍ତୁଳବିଶେଷ—2. A cone.

ବୃତ୍ତସ୍ଥ—ସ. ବଣ.—(ବୃତ୍ତ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟ
Bruttastha ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—1. Situated inside a circle. ୨ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର—2. Honest. ୩ । ସୁଶୀଳ 5. Of good conduct.

ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ସ. ବ—(ବୃତ୍ତ=ଜାତ + ଅନ୍ତ=ନିଷ୍ପନ୍ନ ସହିତ; ବହୁବ୍ରୀହି).
Bruttānta ୧ । ବାର୍ତ୍ତା; ସମାଚାର; ସମାଗୁର—1. News; report; tidings; information. ୨ । ଘଟିଥିବା ଘଟଣାର ଧାରାବାହିକ ବର୍ଣ୍ଣନା; ବିବରଣ—2. Discription; details of an event ୩ । ପ୍ରକାର—3. Sort; kind; nature. ୪ । ପ୍ରସ୍ତାବ—4. Proposal; mention of a matter. ୫ । ବ୍ୟାପାର; ବିଷୟ—5. Any matter; any subject. ୬ । ଭାବ—6. Meaning; disposition. ୭ । ଅବସର—7. Leisure. ୮ । ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତି—8. Perfection. ୯ । ଆଖ୍ୟାନ—(ହି. ଶ.)—9. Narration; narrative.

ବୃତ୍ତାଭାସ—ସ. ବ—(ବୃତ୍ତ ପରି ଆଭାସ ଯାହାର)—୧ । ପଦ୍ୟର ଆଭାସ
Bṛuttābhāsa ଯୁକ୍ତ ଗଦ୍ୟ ରଚନା; ବୃତ୍ତଗନ୍ଧି—1. A metrical or musical prose. ୨ । ଅଣ୍ଡାକୃତି କ୍ଷେତ୍ର—2. Ellipse; an oval figure. ସ. ବଣ—ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତି ବୃତ୍ତ ନୁହେଁ ତଳୁ ବୃତ୍ତ ପରି ଗୋଲ; ଅଣ୍ଡାକୃତି—Oval; circular; elliptical.

ବୃତ୍ତି—ସ. ବ—(ବୃତ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ତ୍ତି)—୧ । ଜୀବିକା; ଦାନା ପାଣି;
Bruttti ପେଶା—1. Livelihood; employment; profession; means of living. (ଉ—ବୃତ୍ତି ଏମା ଘୋଷେ ଭୁଟୁମ୍—ଭଃ. ବୈଦେଗ୍ଭଶବଳାସ । ଉ—ଭଜଲୋକେ ଖାଏ ଦୋଇନ୍ତୁ ଭୁମ୍ଭ ଜାତି, ଆଚରିବ ତରୂପେ ତହ ଉଷାରୁତ୍—କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି) । ୨ । ଖାଦ୍ୟ; ଆହାରୀୟ ବସ୍ତୁ—2. Food ୩ । (+ଭାବ. ଭୂ) ଖାଇବା; ଭୋଜନ—3 Eating; meal. ୪ । ଜୀବନଯାତ୍ରାର; ଜୀବନଧାରଣ—4. Living; maintenance. ୫ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବସାୟ—5. Trade; commerce. ୬ । ବ୍ୟାପାର; କାର୍ଯ୍ୟ—6. An act; an event. ୭ । ମନୋବୃତ୍ତି; ମାନସିକ ଧର୍ମ—7. Mental habit or quality; mental faculty ୮ । ପ୍ରବୃତ୍ତି; ଚତ୍ତର ଗତି—8. Tendency; inclination. [ଦ୍ର—ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଚତ୍ତବୃତ୍ତି ୫ ପ୍ରକାରର ବୋଲି କଳ୍ପିତ, ଯଥା—କ୍ଷିପ୍ତ, ମୂଢ଼, ବିକ୍ଷିପ୍ତ, ଏକାଗ୍ର ଓ ନିରୁଦ୍ଧ—ହ୍ର. ଶ.] ୯ । ଇଚ୍ଛା—9 Volition; wish. ୧୦ । ସ୍ଥିତି—10. Situation; existence. ୧୧ । ପ୍ରକୃତି; ସ୍ୱଭାବ—11. Nature; disposition; temper ୧୨ । ଆଚରଣ—12. Conduct. (ଦ୍ର—ଦୁହେଁ ସେ ପରସ୍ପରେ ଦୃଷାଦୃସି ଦେଲେ, ବାଲ୍ୟକାଳ ବୃତ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ—କୃଷ୍ଣସିଦ୍ଧ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।] ୧୩ । ବ୍ୟବହାର—13. Behaviour; treatment. ୧୪ । ସୂତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା—14. Gloss or comment on aphorisms. [ଦ୍ର—ବ୍ୟାକରଣର ସୂତ୍ର ଆଦର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକୁ ୫ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଉକୁ କର ଯାଇଅଛି—ବୃତ୍ତି, ଭାଷ୍ୟ, ବାର୍ତ୍ତିକ, ଟୀକା, ଟିପ୍ପଣୀ । ସେଥିଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସୂତ୍ରିତ ଓ ସୂତ୍ରିର ରଚନା ଗମ୍ଭୀର ତାକୁ ବୃତ୍ତ ବୋଲାଯାଏ —ହ୍ର. ଶ.] ୧୫ । ନାଟକର ରଚନା ପ୍ରଣାଳୀ; ନାଟକାଦି ରସପୂ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାର ଢଙ୍ଗ; ଶୈଳୀ—15. Style of a drama. [ଦ୍ର—ନାଟକର ବୃତ୍ତକୁ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଉକୁ କରଯାଇ ଅଛି । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ରସର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ୧ । କୌଶିକୀ (ଶୃଙ୍ଗାର ରସର ଉପଯୋଗୀ) ୨ । ସାତ୍ୱତୀ (ବୀର ରସର ଉପଯୋଗୀ), ୩ । ଆରଭଟୀ (ରୌଦ୍ର ଓ ଵଭତ୍ସ ରସ) ଓ ୪ । ଭାରତୀ (ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ରସମାନଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ) । କୌଶିକୀବୃତ୍ତରେ ସ୍ୱବେଶ-ଭୂଷାଦି ବସ୍ତୁ ନାଟ୍ୟିକା, ନୃତ୍ୟଗୀତ, ଭୋଗବିଳାସାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା; ସାତ୍ୱତୀରେ ଧୀରତା, ଗାନଶକ୍ତି, ଦୟା, ସରଳତା ଆଦର ବର୍ଣ୍ଣନା; ଆରଭଟୀରେ ମାୟା, ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ, ସଂଗ୍ରାମ, କ୍ରୋଧ ଆଦର ବର୍ଣ୍ଣନା, ଭାରତୀ ବୃତ୍ତରେ ସମ୍ଭବତଃ ସମସ୍ତ କଥୋପକଥନ ଥାଏ (ହ୍ର. ଶ) । ଏହି ବୃତ୍ତସବୁ ନାଟକର ମଧ୍ୟ ୪ଟି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅଛି; ୧ । ଆବନ୍ତୀ, ୨ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ, ୩ । ପାଞ୍ଚାଳୀ ଓ ୪ । ଔଡ୍ରମାଗଧୀ ।] ୧୬ । ବ୍ୟାପ୍ତି—16. Over-spreading; pervading; diffusion. ୧୭ । ବର୍ଣ୍ଣରଚନା—17. Composition. ୧୮ । (କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର) 'କୌଣସି ଶବ୍ଦ କୌଣସି ଭାବ ବା ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁ', ବକ୍ତାର ଏଙ୍କଭୂତ ଇଚ୍ଛାମୟ ବ୍ୟାପାର—18. The intention of an author as to the expression of a particular thought by a particular sentence. ୧୯ । (କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର) ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥପ୍ରକାଶିକା ଶକ୍ତି—19. The potency of a word to convey a meanning. [ଦ୍ର—ଅଭିଧା, ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା, ଶବ୍ଦର ଏହି ତିନିବିଧ ଶକ୍ତିକୁ ତିନିବିଧ ବୃତ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨୦ । ଆକାରାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତି—2. Transformation; assumption of a different shape. ୨୧ । ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟାରେ ଛନ୍ଦ—21. A poetical metre. ୨୨ । ପୁରାଣର ଦଶଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—22. One of the 10 peculiarities of a mythology. (ଦ୍ର—ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ଯେ ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଜୀବିକା ଆଦିର ଯେ ଗତି । ଏସବ ବୃତ୍ତ ଯେ ବୋଲାଇ, ପୁରାଣ ଲକ୍ଷଣଟି ଏହି । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ) । ୨୩ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ବିବରଣ—(ହ୍ର. ଶ) —23. Description. ୨୪ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ (ହ୍ର. ଶ) —24. Duty.—ବେ. ବି—୧ । ଜୀବିକା-ନିର୍ବାହାର୍ଥ ଖଞ୍ଜା ଦୋଇଥିବା ଭୂମି; ଜାଗିର; ଖଞ୍ଜା— 1. A jagir; land assigned for the maintenance of a person; maintenance-grant. ୨ । ପଣ୍ଡିତୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ମାସିକ ନିର୍ବାହଭତ୍ତା—2. Stipend or scholarship awarded to an efficient student. ୩ । ଜମି-ବାଡ଼ି—3. Landed property. ୪ । କୃଷ ଜମି— 4. Cultivated land. ୫ । ପେନ୍ସନ୍—5. Pension; maintenance allowance.

ବୃତ୍ତି; ବୃତ୍ତି

ବୃତ୍ତିକର—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—(ବୃତ୍ତି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bṛuttikara ଯାହା ଜୀବିକା ପ୍ରଦାନକରେ; ପରପୋଷଣକାରୀ—(ବୃତ୍ତିକର୍ତ୍ତୃ--ସ୍ତ୍ରୀ) Supplying livelihood; maintaining. (ଦ୍ର—ଏଣୁ ବହୁତ ବୃତ୍ତିକର୍ତ୍ତୃ, ତେ ବହୁ ମାଗ ବସୁନ୍ଧରା ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ) ।

ବୃତ୍ତିଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବୃତ୍ତି+ଛେଦ; ସନ୍ଧିଯୋଗୁ ତ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଚ୍ଚ)—Bṛuttichchheda ୧ । ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର (ବୃତ୍ତିଚ୍ଛେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉପାୟ ବନ୍ଦ କରିବା;—1. Cutting (ବୃତ୍ତିଚ୍ଛେଦ—ଦେଶଜରୂପ) off of the means of one's maintenance. ୨ । ଜୀବିକା ନିର୍ବାହାର୍ଥ ଖଞ୍ଜାଥିବା ଜମିରେ ଜମିକୁ ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରିବା—2. Confiscation or resumption of a maintenance grant. (ଦ୍ର—ଉତ୍ସର୍ଗ ହିଂସା ମିଥ୍ୟାବାଦ, ବୃଥାଘାତ ବୃତ୍ତିଚ୍ଛେଦ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ) ।

ବୃତ୍ତି ଧ୍ୱଂସ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ସମ୍ପତ୍ତିର ବା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହୋ-Bṛutti dhwaṁsa ପାୟର ବିନାଶ—Destruction or (ବୃତ୍ତି ନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) loss of one's property or means of livelihood.

ବୃତ୍ତି ବାଡ଼ି—ବେ. ବି—(ସଦ୍ଭବର)—୧ । ଜମିବାଡ଼ି; କୃଷଯୁକ୍ତ— Bṛutti bāṛdi 1. Landed property. ୨ । ବଳ ବାଡ଼ି-ବୀଳ ବାଡ଼ୀ, ଜମିବାଡ଼ୀ **ଜମୀନବାଡ଼ୀ** କୃଷ ଜମି—2. Culti; vated land.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃତ୍ତି ଭୋଗୀ —ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବୃତ୍ତ+ଭୋଗ+ଇନ୍)—ଯେ ବୃତ୍ତ ଭୋଗ କରୁଥାଏ—Enjoying a stipend or maintenance grant; getting a maintenance grant. (ବୃତ୍ତଧାସ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ତ୍ରୀ ବୃତ୍ତଭୋଗିନୀ ବୃତ୍ତଧାରିଣୀ
Bṛuttibhogi

ବୃତ୍ତି ଶୂନ୍ୟ —ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅସ୍ୱା ଉତ୍)—ଜୀବିକାବିହୀନ; ବେକାର—Destitute of the means of living; unemployed. (ବୃତ୍ତିହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବୃତ୍ତିଶୂନ୍ୟା, ବୃତ୍ତିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Bṛutti śūnya

ବୃତ୍ତ୍ୟନୁପ୍ରାସ—ସ. ବ—ଅନୁପ୍ରାସ ବା ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A kind of alliteration.
Bṛuttyanuprāsa

[ଦ୍ର—ପର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ କ୍ରମେ ଦୋଇ ବା ନ ଦୋଇ, ଯେବେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ, ତେବେ ତାହୁ ବୃତ୍ତ୍ୟନୁପ୍ରାସ କହନ୍ତି ! ଯଥା—ଲଖି ମଖିଲଖି ମଧୁ ଝରୁ ଝରୁ, ଶୁଣି ତା ବିଷମ ବଂଶୀ ସ୍ୱରକୁ, ବ ବଇ ଦୋଇଲ ଲଘୁଇବ ବୋଲ ଦୂର ଧନଞ୍ଜୟ ଦେଇ ବ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ, କୁଲମଣି. ଅଳଙ୍କାର ତରଙ୍ଗିଣୀ ।]

ବୃତ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. (ବୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ; ତ ଆଗମ)—୧ । ବରଣୀୟ; ବରଣଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be selected or chosen. ୨ । ନିଯୋଜନୀୟ—2. Fit to be engaged or employed.
Bṛutya

ବୃତ୍ର—ସ, ବ. (ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—୧ । କଶ୍ୟପ ଘୁଣ ଧର୍ମ୍ମଶୀଳ ଦାନବ ବିଶେଷ—1. Name of a demon.
Bṛutra

[ଦ୍ର—ଏ ତ୍ୱଷ୍ଟାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଏକ ଦାନବ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ତ୍ୱଷ୍ଟାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଶ୍ୱରୂପ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ମାର ପକାଇଲେ; ଏଥିର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ତ୍ୱଷ୍ଟା ବୃତ୍ରଙ୍କୁ ଜନ୍ମ କଲେ । ବୃତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତାମାନଙ୍କ ସହ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀରେ ଲୁଚିଲେ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଦଧୀଚ ଋଷିଙ୍କ ହାଡ଼ରେ ବଜ୍ର ତିଆରି କରି ବୃତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ବୃତ୍ରର ୨ ହାତକୁ କାଟି ଦେଲେ ଓ ବୃତ୍ର ଐରାବତ ସହିତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗିଳି ଦେଲା । ଇନ୍ଦ୍ର ତା ପେଟକୁ ଫାଡ଼ି କରି ମାରିଲେ ଓ ତା ମସ୍ତକ ଛେଦନ କଲେ । ଦେବୀ ଭାଗବତରେ ବୃତ୍ରାସୁରର ବିସ୍ତାରିତ ବିବରଣ ଲେଖାଅଛି । ବେଦରେ ମଧ୍ୟ ବୃତ୍ରାସୁରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ତହିଁରୁ ସୂଚିତ ହୁଏ ଯେ 'ମେଘ' ଓ 'ଅନ୍ଧକାର' ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ବୃତ୍ର' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛି—ହି. ଶ ।

ପାର୍ସୀମାନଙ୍କ ଧର୍ମ୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଜେନାବେସ୍ତାରେ ଅସୁରସ୍ୱୀ (Assyrian) ଜାତିର ଦଳପତି ବେରେଥ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମି (Ariana) କୁ ଜନଶୂନ୍ୟ କରିବାଲାଗି ବବ୍ରୁ (Babylon) ନଗରରେ ଯାଗ କରି ଅଦ୍ୱିଶ୍ୱରନାମ୍ନୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା କରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାର ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲା ଓ ସେ ସବଂଶ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ଶତ୍ରୁ—2. Foe; enemy. ୩ । ଅନ୍ଧକାର—3. Darkness. ୪ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—4. Name of a mountain. ୫ । ମେଘ—5. Cloud. ୬ । ମନ୍ତ୍ର—6. Vedic incantation or formula. ୭ । ଶବ୍ଦ—7. Sound; voice.

ବୃତ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ବୃତ୍ର+ତା, ତ୍ୱ)—ଶତ୍ରୁତା (ହି. ଶ)—Enmity.
Bṛutratā(twa)

ବୃତ୍ରହା—ସ. ବ (ବୃତ୍ର+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ବୃତ୍ର ନାଶନକାରୀ ଇନ୍ଦ୍ର—Indra, the killer of the demon Bṛutra. [ବୃତ୍ରଖାଦ୍; ବୃତ୍ରଘ୍ନ; ବୃତ୍ରଦ୍ୱିଟ୍; ବୃତ୍ରନାଶନ; ବୃତ୍ରବୈରିନ୍; ବୃତ୍ରାରି; ବୃତ୍ରଶତ୍ରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]
Bṛutrahā

ବୃଥା—ସ. ଅବ୍ୟୟ (ବୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଥା)—୧ । ନିଷ୍ଫଳ; ପଣ୍ଡ—1. Fruitless; vain; abortive; ineffectual. ୨ । ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ; ଅକାରଣ—2. Useless. ୩ । ଅନର୍ଥକ; ନିରର୍ଥକ—3. Meaningless. ୪ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିହୀନ—4. Aimless କ୍ରି. ବିଣ—ଅକାରଣ—In vain.
Bṛuthā

ବୃଥା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ୟର୍ଥ କରିବା; ପଣ୍ଡ କରିବା—To make abortive; to nullify. [ଉ—ବୃଥାକରା ବୃଥା କଲ୍ପ ଦଗ୍ଧମଥା ତାଙ୍କ କଥା, ଭଲ ସେହିଁ ଉଚ୍ଚ ବୃଥା କରନା ଢେଲ୍ପ । ଉଚ୍ଚ. ବୈଦେପ୍ରାଗବିଳାସ ।]
Bṛuthā karibā

ବୃଥାଚାରେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ (ସ. ବୃଥା)—ଅକାରଣରେ—In vain; for nothing.
Bṛuthāṭāre

ବୃଥା, ବୃଥାୟ ବୃଥା; ବୃଥାର୍ଥ (ବୃଥାରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—ନିଷ୍ଫଳ ପରିଶ୍ରମ—Fruitless labour. (ବୃଥାଶ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Bṛuthā pariśrama

ବୃଥା ପର୍ଯ୍ୟଟନ—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—ନିଷ୍ଫଳ ଭ୍ରମଣ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବିହୀନ ଭ୍ରମଣ—Gadding about. (ବୃଥାଭ୍ରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Bṛuthā parjyaṭana

ବୃଥା ବାସନା—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—ନିଷ୍ଫଳ ଇଚ୍ଛା—Vain wish.
Bṛuthā bāsanā

ବୃଥା ବ୍ୟୟ —ସଂ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—ଅପବ୍ୟୟ—Waste.
Bṛuthā byaya

ବୃଥା ଭାବନା—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—ନିଷ୍ଫଳ ଚିନ୍ତା—Vain thoughts. [ଉ—ବୃଥା ଭାବନା. (ବୃଥାଚିନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଉ କରିବ ନାହିଁ, ଭାବନାରେ ଆନନ୍ଦ (ବୃଥା ଚଳେଣି—ଦେଶଜରୂପ) ମିଳଇ ନାହିଁ । ମଧୁସୂଦନ. ବୃଥାଚିନ୍ତା ବ୍ୟର୍ଥଫିକ୍ର ନବୀସିଭର ବିଳାପ ।]
Bṛuthā bhābanā

ବୃଥା ମାଂସ—ସ. ବ—କୌଣସି ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଳି ଦିଆଯାଇ ନ ଥିବା ଜୀବର ମାଂସ (ହି.ଶ)—Meat of an animal which has not been sacrificed to a Deity. [ଦ୍ର—ଏଥିର ମାଂସ ଭୋଜନ ନିଷିଦ୍ଧ ।]
Bṛuthā māṁsa

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଥା ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ୟର୍ଥ ହେବା—To be abortive.
Bṛuthā jibā ବୃଥା ଯାଓୟା; ବୃଥାୟ ଯାଓୟା; ବୃଥା ହଓୟା
बर्थ होना [ବୃଥାରେ ଯିବା; ବୃଥା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୃଥାଲାପ—ଦେ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ନିଷ୍ଫଳ ବାକ୍ୟ—1. Useless talk. ୨ । ବାଜେ ବା ବ୍ୟର୍ଥ କଥା—
Bṛuthālāpa (ବୃଥାକଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Nonsense.

ବୃଥାଲାପୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ବୃଥା କଥା ଗପେ—
Bṛuthālāpī One who talks nonsense.
(ବୃଥାଲାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୃଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା; ବଢ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୁ. Bṛuddha ତ)—୧ । ବୁଢ଼ା; ପ୍ରାଚୀନ—1. Old; aged; (ବୃଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ancient. ୨ । ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ—2. Older; eldest. ୩ । ବୃହତ୍; ବଡ଼—3. Large; big; huge. ୪ । ବୃଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—4. Increasing. ୫ । ଅତୀତଯୌବନ—5. Past youth. [ଦ୍ର—୭୦ ବର୍ଷ ବୟସ ଛୁଇଁବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବୃଦ୍ଧ ବୋଲାଯାଏ ।] ସଂ. ବ—୧ । ବୁଢ଼ା ଲୋକ—1. An old man. ୨ । ଗୋତ୍ର—2, Lineage. ୩ । ପର୍ବତ—3. Mountain. ୪ । ପଣ୍ଡିତ—4. Learned man. ୫ । ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ଦେଖ)—5. Bṛuddhadāraka (See) ୬ । ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ; ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠି—6. Thumb. ୭ । ଡାମରା କୁଆ—7. A rook; raven. ୮ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା (ହ. ଶ)—8. Old age. ୯ । ଶୈଳଜ; କାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ହ. ଶ)—9. Permalia Perlata. ଦେ. ବିଣର ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very. (ଯଥା—ବୃଦ୍ଧ ଗାଲୁଆ=ଘୋର ମିଛୁଆ—Inveterate liar. ବୃଦ୍ଧ ବଗୁଲଆ=ଘୋର ବଗୁଲଆ—Very wicked. ବୃଦ୍ଧ କାର୍ପ୍ପୀ=ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃପଣ—Very miserly. ବୃଦ୍ଧ ବାଯୁ, ବୃଦ୍ଧ ପାଗଳ=ଘୋର ବାଯୁ—Stark mad. ବୃଦ୍ଧ ମାଡ଼ୁଆ=ଅତି ମାଡ଼ୁଆ—Eminently deserving of a good deal of beating. ବୃଦ୍ଧ ପାପୀ=ମହାପାପୀ—Very sinful (person), a great sinner. ବୃଦ୍ଧ ଭଣ୍ଡ=ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଣ୍ଡ; ନିର୍ଲଜ୍ଜ—Very shameless (person).

ବୃଦ୍ଧ କାକ—ସ. ବ—ଡାମରା କୁଆ—Raven; a crow; a carrion crow.
Bṛuddha kāka

ବୃଦ୍ଧ କାଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଦେବା ଏକପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ବ୍ରଣ; ଜହ୍ନ-କାଣ୍ଡ—Whitlow.
Bṛuddha kāṇḍa

ବୃଦ୍ଧ କାଳ—ସଂ. ବ—ବୁଢା ହେବାର ସମୟ; ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—
Bṛuddha kāla Old age.
(ବୃଦ୍ଧ ସମୟ, ବୃଦ୍ଧ ବୟସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃଦ୍ଧ ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବ—୧ । (କଲିକତା ନିକଟରେ) ବୁଢ଼ୀଗଙ୍ଗା; Bṛuddha gaṅgā ଗଙ୍ଗାର ଶାଖା ବିଶେଷ—1. Name of a small branch of the Ganges. (ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତରେ କାଳୀଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ ।) ୨ । ହିମାଳୟରୁ ବହିର୍ଗତ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ (ହ. ଶ) 2. Name a rivulet rising from the Himalayas,

ବୃଦ୍ଧ ଗଣ୍ଡୁକୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଲଙ୍କାରେ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀ ବିଶେଷ—
Bṛuddha gaṇḍukī 1. Name of a river flowing in Ceylon. [ଦ୍ର—ବୃଦ୍ଧ ଗଣ୍ଡୁକୀ ନଦୀ ସ୍ଥାନରେ, ବଲାଇଲେ ଚଉ ଉତ୍ତରରେ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶକଲାସ ।]
बुढगन्डकी ୨ । ମୁଜଫରପୁରରେ ପ୍ରବାହିତ ଗଣ୍ଡକ ନଦୀର ନାମ—
2. Name of the river Gaṇḍaki while passing by Muzafferpur.

ବୃଦ୍ଧ ଗାଲୁ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ— ଅତି ମିଥ୍ୟାବାଦୀ; ଘୋର ମିଛୁଆ—
Bṛuddha gālu Inveterate liar.
(ବୃଦ୍ଧ ଗାଲୁଆ; ବୃଦ୍ଧ ମିଛୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
पाका मिथ्यावादी **पुरानझुठा**

ବୃଦ୍ଧତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—(ବୃଦ୍ଧ + ଭାବ ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ; Bṛuddhatā(twa) ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—1. Old age. ୨ । (ବୃଦ୍ଧଦଶା, ବୃଦ୍ଧଭାବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ—2. Learning.

ବୃଦ୍ଧତାରକ—ଦେ. ବ—ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ଦେଖ)
Bṛuddhatāraka Bṛuddhadāraka (See).

ବୃଦ୍ଧଦାରକ—ସ. ବ—ମଝିମଳ ଗଛ; କଲମ୍ବୀ ଆଦ ବର୍ଗର ଔଷଧିଲତା; ବିଶେଷ; ସାଜଭାଡ଼ିକ—The elephant creeper; name of a medicinal creeper; Argyreia Speciosa; Gmelina Asiatica, [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ୱେତ ଓ ରକ୍ତ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏହାର ମୂଳ ଔଷଧରେ ଲାଗେ; ପତ୍ର ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ପାନ ସଦୃଶର; ପୁଲ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ନାଲିଆ ଓ ବାଇଗଣୀ; ବର୍ଷା ଓ ଶୀତଦିନେ ଫୁଟେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ପାନ ବଡ଼ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ପାନ ବୃଦ୍ଧଦାରକର ସ.ନାମ — [ବୃଦ୍ଧଦାର, ବୃଦ୍ଧଦାରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଜାଣ୍ଡିଦାରୁ, ସୁସୁଷ୍କିକା, ପୁଣ୍ଡ୍ରପର୍ଣ୍ଣ । ବଡ଼ବୃଦ୍ଧଦାରକର ସ- ନାମ—ବୃଦ୍ଧଦାରକ ଓ ଶ୍ଲଗଲାମ୍ବି । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରସାୟନ, ବଳକର, ପିତ୍ତଳ । ଏହା ଶୋଥ, ବାତ-ଦୁଷ୍ଟି, ଆମବାତ, କାଶ, ଶ୍ୱାସ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ।]
ଅନ୍ୟ ସ.—ବୃଦ୍ଧଦାର(ରୁ), ଆବେଗୀ, ଶ୍ଲଗଲୀ, ଶ୍ଲଗଲାମ୍ବିକ; ବୀଜତାରକ, ବିଦ୍ଧାଢ଼କ; ବୀଜତାଡ଼କ; ବିଦ୍ଧାଢ଼କ **विधार, विधारा, बीजताडक, मखमलपौधा, कालाविधारा,** ସ. ବହ୍ୟାଗ୍ର ଗୁ. ବରଧାରୋ ତେ. ବୃଦ୍ଦାରୁ

ବୃଦ୍ଧନାଭି—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉନ୍ନତନାଭିଯୁକ୍ତ—
Bṛuddhanābhi 1. Having a prominent navel ୨ । ଘେଣ୍ଟୁଆ—2. Pot-bellied.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଦ୍ଧ ପରାଶର—ସ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ମୃତିକାର ବିଶେଷ—Name of Bṛuddha parāśara an ancient Hindu law-giver. [ଦ୍ର—ଏହାର ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧଶାତ୍ତ, ବୃଦ୍ଧବୌଧାୟନ, ବୃଦ୍ଧମନୁ, ବୃଦ୍ଧ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ, ବୃଦ୍ଧ ବଶିଷ୍ଠ, ବୃଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁ, ବୃଦ୍ଧହାରୀତ ନାମକ ବହୁତ ସ୍ମୃତିକାରମାନଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ ।]

ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରପିତାମହ—ସ. ବ. ପୁଂ—ପିତାଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହ; ପିତାମହଙ୍କ ପିତାମହ—One's father's great grandfather; great great grandfather.

(ବୃଦ୍ଧପ୍ରପିତାମହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରମାତାମହ—ସ. ବ. ପୁଂ—ମାତାମହଙ୍କ ପିତାମହ; ପ୍ରମାତାମହଙ୍କ ପିତା—Maternal grand-father's grandfather; maternal great grand father's father.

(ବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାମହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୃଦ୍ଧବାସିନୀ—ସ. ବ—କୋକଶିଆଳ (ହି. ଶ)—Fox.

Bṛuddhabāsinī

ବୃଦ୍ଧ ବାହନ—ସ. ବ—ଆମ୍ବ ଗଛ (ହି. ଶ)—Mango tree.

Bṛuddha bāhana

ବୃଦ୍ଧ ବିଭୀତକ—ସ. ବ—ଆମ୍ବଡ଼ା (ହି. ଶ)—Hog plum.

Bṛuddha bibhītaka

ବୃଦ୍ଧଯୁବତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଝୁଣ୍ଟିମା; ଦୂତୀ (ହି. ଶ)—1. A procuress. ୨ । ଧାଈ; ଧାତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—2. A nurse.

Bṛuddha jubatī

ବୃଦ୍ଧଶ୍ରବାଃ—ସ. ବ (ବୃଦ୍ଧ=ବୃଦ୍ଧତ୍+ଶ୍ରବସ୍=କୀର୍ତ୍ତି ଯାହାର; ବୃଦ୍ଧ-ଶ୍ରବସ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ଇନ୍ଦ୍ର—(ବୃଦ୍ଧଶ୍ରବା—ଦେଶଜରୂପ) Indra.

Bṛuddha śrabāḥ

ବୃଦ୍ଧଶ୍ରବା ଦିଗ—ଦେ. ବ—ପୂର୍ବଦିଗ—The east. (ଦ୍ର—ବୃଦ୍ଧଶ୍ରବା ଉଦ୍ଦି. ବୈଦେପ୍ପାଶବଲାସ ।)

Bṛuddhaśrabā digā

ବୃଦ୍ଧସୂତ୍ରକ—ସ. ବ (ବୃଦ୍ଧ+ସୂତ୍ର+କ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର ଜାଲ; ଆକାଶରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଜାଲା ଲାଗିଥିବା ଆକାଶବୁଢ଼ିରସୂତା ନଡ଼ି—1. The down of seeds floating in the air. ୨ । ଆକାଶରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ବୁଢ଼ିଆଣି ସୂତା—2. Spider's thread floating in the air.

Bṛuddhasūtraka

ବୃଦ୍ଧା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବୃଦ୍ଧ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଗତଯୌବନା—Old (woman) ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବୁଢ଼ୀ—1. An old woman. । ୨ । ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳି; ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠି—2. The thumb; the great toe.

Bṛuddhā (woman)

ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳି(ଷ୍ଠ)—ସ. ବ—୧ । ହାତର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି—1. The thumb. ୨ । ଗୋଡ଼ର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି—2. The great toe.

Bṛuddhāṅguli(shṭha)

ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—ସ, ବ—(ବୃଦ୍ଧ+ଅବସ୍ଥା)—ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—Old age.

Bṛuddhāvasthā

ବୃଦ୍ଧି—ସ. ବ (ବୃଧ ଧାତୁ+କ୍ତି. ଇ)—୧ । ବ୍ୟାପ୍ତି; ବିସ୍ତାର; ପ୍ରସାର—1. Extension. ୨ । ଆଧିକ୍ୟ—2. Abundance. ୩ । ଅତିରେକ—3. Excess. ୪ । ସମୃଦ୍ଧି; ଉନ୍ନତି; ଅଭ୍ୟୁଦୟ; ବଢ଼ତି—4. Rise; prosperity; promotion. ୫ । ବଢ଼ିବା; ବଢ଼ତି—5. Growth; increment; increase; enhancement. ୬ । ସମ୍ପତ୍ତି—6. Wealth. ୭ । ସୁଧ; କୁଶୀଦ; ବସ୍ୟାଜ—7. Interest. (ଦ୍ର—ମୂଳ ଶତରେ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ବୃଦ୍ଧି ଯୋଜନା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଶ୍ରୀଷ୍ଟୁ ।) ୮ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଯୋଗ ବିଶେଷ; ବଳ୍ଲୁମାନ ୨୭ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଏକାଦଶ ଯୋଗ—8. One of the planetary conjuctions (astrology). [ଦ୍ର—ଏ ଯୋଗ ଶୁଭକର ଅଟେ; ଏ ଯୋଗରେ ଜନ୍ମିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବଳବାନ୍, ଧନାର୍ଜକ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀ ହୁଏ ।] ୯ । (ଅୟୁର୍ବେଦ) ଜଣେ ଜାତିସ୍ଥ ଲତା ଜାତ—9. (Āyurbeda) A kind of succulent root. [ଦ୍ର—ବୃଦ୍ଧି ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧଲତା; ଏହା ଆଜକାଲି ମିଳେ ନାହିଁ । ଏହାର ମୂଳ ଧଳା ଓ ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ । ଏହାର ଫଳ କଷାବକଡ଼ା ପରି । ଏହା ଅଷ୍ଟବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ମଧୁର, ଶୀତଳ, ସ୍ନାର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ଗର୍ଭଧାରକ ଓ ରକ୍ତ, ପିତ୍ତ, କାଶ ଓ ସନ୍ନିପାତର ନାଶକ । ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀରେ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଶତମୂଳୀ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତନାମ ଯୋଗ୍ୟା, ସିନ୍ଧି, ଲଣ୍ଡୀ, ପୁଷ୍ଟିଦା, ବୃଦ୍ଧିଦାଣୀ, ମଂଗଲ୍ୟା, ଶ୍ରୀ, ସମ୍ପଦ୍, ଜଳକେଶ୍ଟା, ଭୁଜ, ପୁଷ୍ଟ, ଜୀବଭଦ୍ରା—ହି. ଶ; ଏହାର ଦେହରେ ରୁମ ଥାଏ । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ଏହା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଜାତୀୟ] । ୧୦ । କୋଷବୃଦ୍ଧିନାମକ ରୋଗ—10. Scrotal tumour. [ଦ୍ର—ଏହା ୨ପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ଜଳ ବୃଦ୍ଧି—1. Hydrocele. ୨ । ମାଂସ ବୃଦ୍ଧି 2. Scrotal tumour.] ୧୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରସାରିତ ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ—11. (grammar) The state of a vowel becoming long in sound according to grammatical rules while forming words, [ଦ୍ର—ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଅ ସ୍ଥାନରେ ଆ, ଇ ଓ ଈ ସ୍ଥାନରେ ଐ, ଉ ଓ ଊ ସ୍ଥାନରେ ଔ, ଋ ସ୍ଥାନରେ ଆର୍, ଌ ସ୍ଥାନରେ ଆଲ୍ ଆଦେଶକୁ ବୃଦ୍ଧି କୋଲ୍ଲସାଏ, ଯଥା ଦ୍ୱିବର୍ଷ+ଇକ=ଦ୍ୱୈବାର୍ଷିକ; ଏଠାରେ ଦ୍ୱି ରେ ଥିବା ଇ ଓ ବ ରେ ଥିବା ଅ ର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଛି ।] ୧୨ । (ଆଇନ)—ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ; ଜୋରମାନା—12. (law) Fine. ୧୩ । (ରାଜନୀତି ଶାସ୍ତ୍ର) ରାଜ୍ୟରେ କୃଷି, ବାଣିଜ୍ୟ, ଦୁର୍ଗ, ସେତୁ, କୁଞ୍ଜର ବନ୍ଧନ, କନ୍ୟା କର, ବଳାଦାନ ଓ ସୈନ୍ୟ ସନ୍ନିବେଶ, ଏହି ଅଷ୍ଟବର୍ଗର ଉପରସ୍ଥ (ହି. ଶ.) —13. (polity) The improvement of a kingdom in respect of its agriculture, trade, forts, bridges and

Digitized by srujanika@gmail.com

dams, army etc. ୧୪ । ଶ୍ୱୀତ୍ତ—14. Swelling. (ଯଥା—ନଦୀ ବୃଦ୍ଧି; କୋଷ ବୃଦ୍ଧି)—୧୫ । ସୂତକାଶୌଚ (ହ. ଶ)—15. Formal pollution due to birth in a family or amongst one's kinsmen. ଦେ. ବ୍ରଣ.—(ସ. ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ)—ବଢ଼ିଯାଇଥିବା (ନଦୀ)—Flooded (river). [ଦ୍ର—ବୃଦ୍ଧି ନଦୀ ଉତ୍ତରପ୍ରସ୍ଥେ ଜୀବନ, ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମ ସୁଧାକାବ୍ୟ ।]

ବୃଦ୍ଧିକର—ସ. ବ୍ରଣ (ବୃଦ୍ଧି + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ, ଅ)—ଉନ୍ନତି କାରକ Bṛuddhikara —Promoting growth or increase; (ବୃଦ୍ଧିକାରକ, ବୃଦ୍ଧିକାରୀ, ବୃଦ୍ଧିଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) increasing.

ବୃଦ୍ଧି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଢ଼ାଇବା—To increase.
Bṛuddhikaribā ବୃଦ୍ଧିକରା **बृद्धिकरना**

ବୃଦ୍ଧି ଜୀବିକା—ସ. ବ—ସୁଧ ବ୍ୟବସାଦ୍ୱା—Usury.
Bṛuddhi jībikā

ବୃଦ୍ଧିଜୀବୀ—ସ. ବି. ପୁଂ—ଯେ ଟଙ୍କାରେ ସୁଧ ନେଇ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ; Bṛuddhijībi ମହାଜନ—An usurer; money lender. (ବୃଦ୍ଧ୍ୟାଜୀବ, ବୃଦ୍ଧ୍ୟୁପଜୀବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବୃଦ୍ଧିଜୀବନା, ବୃଦ୍ଧ୍ୟାଜୀବା, ବୃଦ୍ଧ୍ୟୁପଜୀବନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୃଦ୍ଧିଦ—ସ. ବ୍ରଣ (ବୃଦ୍ଧି + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯାହା ବଢ଼ିଚ Bṛuddhida କରେ ବା ବଢ଼ାଏ—1. Causing growth. (ବୃଦ୍ଧିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଉନ୍ନତି ବଧାୟକ—2. Causing improvement. ସ. ବ—୧ । ଜୀବକ ବୃକ୍ଷ—1. A rare medicinal plant. ୨ । ବାରୁଣୀକନ୍ଦ; ପିଣ୍ଡାଳୁ—2. Round bulbular-rooted yam.

ବୃଦ୍ଧିପତ୍ର—ସ. ବ—ସୁଶ୍ରୁତୋକ୍ତ ଡାକ୍ତରୀ ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A kind of Bṛuddhipatra surgical knife used in ancient India. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଓ ଏହାର ଆକାର ଛୁଞ୍ଚି ପରି—ହ. ଶ.]

ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଢ଼ିବା—To grow
Bṛuddhi pāibā ବୃଦ୍ଧିପାଓବା **वृद्धिपाना**
(ବୃଦ୍ଧି ଲଭିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ—ସ. ବ୍ରଣ—ବର୍ଦ୍ଧିତ—Increased; enhanced.
Bṛuddhiprāpta

ବୃଦ୍ଧିଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସ. ତ—ଆଭ୍ୟୁଦୟିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ; ବୃଦ୍ଧବୟାଦ୍ୟାଦି ମାଙ୍ଗଳିକ Bṛuddhiśrāddha ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରଯିବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ; ନାନ୍ଦୀମୁଖ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—An offering made to one's departed ancestors on the occasions of social ceremonies.

ବୃଦ୍ଧୋକ୍ଷ—ସ. ବ (ବୃଦ୍ଧ + ଉକ୍ଷ = ଷଣ୍)—୧ । ବୁଢ଼ା ଷଣ୍— Bṛuddhoksha 1. An old bull. ୨ । ବୁଢ଼ା ବଳଦ—2. An old ox.

ବୃଧ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—To increase.
Bṛudh (root)

ବୃଧ—ପ୍ରା. ବ୍ରଣ (ସ. ବୃଦ୍ଧ)—ବୃଦ୍ଧ; ବୁଢ଼ା—Old. ବ୍ରଣର ବ୍ରଣ Bṛudha ଅତ୍ୟ—Very. (ଯଥା—ବୃଧ ଗାଲୁଆ ।)

ବୃନ୍ହ (ଧାତୁ)—ସ—ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—To increase.
Bṛunha (root)

ବୃନ୍ତ—ସ. ବ (ବୃ ଧାତୁ = ଆବରଣ କରିବା + କର୍ମ ତ; ନ ଆଗମ)—
Bṛunta ୧ । ଫଳର, ଫୁଲର ଓ ପତ୍ରର ଡେଙ୍ଗା—1. The stalk of a fruit, flower or leaf. ୨ । ଚୁଚୁକ; କୁଚାଗ୍ର; ସ୍ତନର ଉଣ୍ଡି—2. Nipple. ୩ । ମାଠିଆଆଦି ଟଣିବାର ମଲା—3. A circular cushion of straw or rags used as a pedestal for pitchers and other round-bottomed pots.

ବୃନ୍ତଚ୍ୟୁତ—ସ. ବ୍ରଣ (୬ମୀ ତତ)—ଯାହା ଡେଙ୍ଗାରୁ ଖସି ପଡ଼ିଯାଏ—
Bṛuntachyuta Separated from the stalk.
(ବୃନ୍ତଚ୍ୟୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃନ୍ତାକ(କୀ)—ସ. ବ (ବୃନ୍ତ + ଅକ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + ଅ +
Bṛuntāka(kī) ଣ) — ୧ । ବାଇଗଣ; ବାଇଗଣ— 1. Brinjal; egg plant; Solanum Melongena. ୨ । ପୋଇ ଶାଗ (ହ. ଶ)—2. Malabar nightshade (potherb).

ବୃନ୍ଦ—ସ. ବ (ବୃଣ ଧାତୁ = ଗ୍ରୀତ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଦ) — ୧ ।
Bṛunda ସମୂହ—1, Multitude; assemblage; congregation. ୨ । ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ; ୧୦ ଅର୍ବୁଦ; ୧୦୦ କୋଟି—2. One thousand million; one billion,

ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ— ଦେ. ବ୍ରଣ ଓ ବ୍ରଣ (ଭୁଲ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ସବୁସ୍ଥ ସବୁସ୍ଥ, ଲକ୍ଷ
Bṛunda bṛunda ଲକ୍ଷ, କୋଟି କୋଟି, ଖର୍ବ ଖର୍ବ)—୧ । ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ଅସଂଖ୍ୟ—1. Innumerable; countless. ୨ । ବହୁ ବୃନ୍ଦ ସଂଖ୍ୟା—2. Many billions.

ବୃନ୍ଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ତୁଳସୀ ଗଛ—1. The holy basil
Bṛundā plant. ୨ । ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଲନ୍ଧର ଅସୁରର ପତ୍ନୀ—2. Wife of demon Jalandhara. [ଦ୍ର—ଭଗବାନ୍ ମାୟା ବସ୍ତ୍ରାର ପୂର୍ବକ ଏହାଙ୍କର ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରି ଜଲନ୍ଧର ଅସୁରକୁ ବଧ କରିଥିଲେ ଓ ଏ ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇ ପର ଜନ୍ମରେ ତୁଳସୀଗଛର ରୂପଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି; (ଜଲନ୍ଧର ଓ ତୁଳସୀ ତଳେ ଝୀକା ଦେଖ ।) ୩ । ରାଧିକାଙ୍କ ସଖୀ ବିଶେଷ—3. One of the female companions of Rādhā. ୪ । ରାଧିକାଙ୍କର ୧୭ ନାମ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—4. A name of Rādhikā. ଦେ. ତ. ପୁଂ—ବୃନ୍ଦାବନର ଡାକନାମ—
ବୃନ୍ଦା; ବିନ୍ଦା A name for calling Bṛundābana.
विन्द्रावन ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ବୃନ୍ଦାଅର୍କ—ପ୍ରା. ବ (ସ. ବୃନ୍ଦାରକ)—ଦେବତା —Deity.
Bṛundāarka

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃନ୍ଦାକ—ସ. ବ (ବୃଣ ଧାତୁ=ପ୍ରଭୂତ୍ୱ କରବା+ବ+ଅକ) —ମଲ୍ଲଙ୍ଗ
Bṛundāka (ହ୍ର. ଶ) —Parasitic plant; orchid.

ବୃନ୍ଦାବତୀ—ଦେ.ବ--ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ତୁଳସୀ ଚତୁର୍ଗରେ
Bṛundābatī ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପୂଜା ପାଉଥିବା ତୁଳସୀ ଗଛ—
ବୃନ୍ଦାବତୀ A holy basil plant planted and wor-
ବୃନ୍ଦାବତୀ shipped by very Hindu householder.
୨ । ବୃନ୍ଦା (ଦେଖ)—2. Bṛundā (See) ।[ଦ୍ର—ଗୋପିକା ବୃନ୍ଦାବତୀ ନାମେ, ଥିଲା ସେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗିନୀ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆ ଯିବା ନାମ—A name given to females.

ବୃନ୍ଦାବତୀ ଦାସୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜଣେ
Bṛundābatī dāsī ଓଡ଼ିଆ ନାସ୍ତ୍ର ଜ୍ଞ—An Oriya poetess of the 17th century. [ଦ୍ର—ଘୁଣ୍ଟୁ ଜିଲ୍ଲାରେ କରଣ କୁଳରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ, ଏ ପୃଷ୍ଠିଭମ ତନ୍ତ୍ରୋଦସୂ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ବନାସୃକ ଜ୍ରୁଲସାହୁଭ୍ୟର ଇଚ୍ଛାବାସ ।]

ବୃନ୍ଦାବନ—ସ. ବ. [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବୃନ୍ଦା+ବନ; ଗୋପକାନ୍ତିର କ୍ରୀଡ଼ା-
Bṛundābana ବନ]—ଯମୁନା ନଦୀ କୂଳରେ ଓ ମଥୁରା ଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗର—The small city of Brindaban in the district; of Muttra in united Provinces. [ଦ୍ର—ବୃନ୍ଦା ଦେଖ । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇବା ଆଶାରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ବୋଲି ଏହାର ନାମ ବୃନ୍ଦାବନ ହୋଇ ଅଛି, ଅଥବା ବୃନ୍ଦା (ରାଧା) ଏଠାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ା କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର ମଥୁରା ଜିଲ୍ଲାର ଏହା ଗୋଟିଏ ନଗର ଅଟେ । ଏହି ସ୍ଥାନର କୁଞ୍ଜବନମାନଙ୍କରେ ଓ ଯମୁନା କୂଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସହିତ ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ବୈଷ୍ଣବୀ ତୀର୍ଥବାସ କରନ୍ତି । ଏଠାରେ ଅନେକ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର ଅଛି । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ବୃନ୍ଦାବନ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମଦ୍ଧ୍ୟଦେଶ ଗଜନୀ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଏ ସ୍ଥାନକୁ ନଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ କରିଥିଲେ ଓ ଏଥିର ପ୍ରାଚୀନକୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିହାର ସ୍ଥଳମାନଙ୍କର ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ସ୍ଥାନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସି ପ୍ରାଚୀନ ବୃନ୍ଦାବନର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରି ଏ ତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟକୁ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ଏହାର ପୁନର୍ଗୌରବକୁ ଫେରାଇ କରିଥିଲେ । ଏଠାର ପ୍ରଧାନ ଦେବତାମାନେ ଗୋବିନ୍ଦଜୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପୂର୍ବେ ଜିଉଲ ବଗିଚାରେ ଥିଲା ତତ୍ପରେ ମୋଗଲ ବାଦସାହାମାନଙ୍କ ଅମଲରେ ଏହାର ଉପରମହଲ ଉଙ୍ଗା ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱିତଳ ମନ୍ଦିର ରହିଅଛି । ଗୋବିନ୍ଦଜୀ ଏଠାର ଜମିଦାର । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମନ୍ଦିର ଓ ସାହାଜୀମନ୍ଦିର, ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାରଜ ଓ ଅନେକ ଭୁଲ୍ଲ ଦର୍ଶନୀୟ । ବୃନ୍ଦାବନରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ପୂର୍ବତନ ଗୋପେଶ୍ୱର ଓ କାତ୍ୟାପୁଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଘାଟରେ ଅନେକ ଧର୍ମଶାଳା ଓ ସଦାବ୍ରତମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଯମୁନା ନଦୀ ବୃନ୍ଦାବନ ନଗରରୁ କ୍ରମଶଃ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଅଛି । କେଶୀ ଘାଟ-ଠାରେ ପ୍ରତିଦିନ ଯମୁନା ନଦୀକୁ ଆରତି କରିଯାଏ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ାବ୍ୟାଳମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପଣ୍ଡାମାନେ ଦେଖାନ୍ତି । ଦୋଳ ଓ ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା ଏଠାରେ ମହା-ସମାରୋହରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଅନେକ ମୟୂର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ —1, A name given to males. ୨ । ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—2, One of the twelve Gopālas. [ଦ୍ର—ବାରସୁତ ଦେଖ ।]

ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ (ରୂପକ) —ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ—A name of
Bṛundābana chandra Śrīkṛushṇa. ଦେ. ବ. ପୁଂ—
ବୃନ୍ଦାବନ ବଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବୃନ୍ଦାବନେଶ୍ୱର } ଅନ୍ୟରୂପ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ବୃନ୍ଦାବନ ନାୟକ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବକବିଶେଷ-
Bṛundābana nāyaka ଙ୍କର ଉପାଧି—A title of a certain class of sebakas in the Puri temple. [ଦ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମଣ୍ଡିଶିବେଲରୁ ଚନ୍ଦନ ଯୋଗାଇ ଦେବା ଏହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ବୃନ୍ଦାବନେଶ୍ୱରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରାଧିକା—
Bṛundābaneśwarī Rādhikā

ବୃନ୍ଦାର—ସ. ବିଶ (ବୃଣ ଧାତୁ=ପ୍ରୀତି କରବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଦାର) —
Bṛundāra ୧ । ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର—1. Beautiful. ୨ । ପ୍ରୀତିକର—2. Pleasing. ୩ । ଯଶସ୍ୱୀ; ବିଖ୍ୟାତ—3. Celebrated.

ବୃନ୍ଦାରକ—ସ. ବ (ବୃଣ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଦାର+କ)—୧ । ଦେବତା—
Bṛundāraka 1. A Deity. ୨ । ଦଳପତି—2. A leader.
(ବୃନ୍ଦାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବିଶ—୧ । ପ୍ରଧାନ—1. Chief. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Eminent. ୩ । ସୁନ୍ଦର—3. Beautiful. ୪ । ତୃପ୍ତିକର; ମନୋଜ୍ଞ—4. Pleasing. ୫ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—5. Excellent. ୬ । ସର୍ବୋତ୍ତମ—6. Best. ୭ । ବୃହତ୍—7. Big; large. ୮ । ବିଖ୍ୟାତ—8. Renowned; celebrated.

ବୃନ୍ଦାରଣ୍ୟ—ସ. ବ—ବୃନ୍ଦାବନ (ଦେଖ)—Bṛundābana (See)
Bṛundāraṇya (ବୃନ୍ଦାବିପିନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃନ୍ଦାଢୁଲ—ଦେ. ବ (ସ. ବୃନ୍ତୋଲା) —ଏକପ୍ରକାର ବହୁଶାଖାଯୁକ୍ତ
Bṛundāhula ମଶାଲ—A kind of forked torch.

ବୃନ୍ଦାଢୋଲ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଫଳ—A kind of
Bṛundāhola edible fruit.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃନ୍ଦିଷ୍ଠ—ଫ. ବଣ. (ବୃନ୍ଦାରକ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ମନୋଜ୍ଞ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ, ବୃନ୍ଦାରକ ସ୍ଥାନରେ ବୃନ୍ଦ)—୧ । ଅତିଶୟ (ବୃନ୍ଦୀୟାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୁନ୍ଦର—1. Very beautiful. ବୃନ୍ଦିଷ୍ଠା ବୃନ୍ଦୀୟସୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ସର୍ବପ୍ରଧାନ—2. Chief; principal. ୩ । ଅତି ଯଶସ୍ୱୀ—3. Very renowned.

ବୃଶ୍ (ଧାତୁ)—ଫ—ମନୋନୀତ କରିବା; ବାଛିବା—
Bṛuś (root) To choose; to select (Apte).

ବୃଷ—ଫ. ବ—୧ । ବାସଙ୍ଗ (ଗଛ) (ହି. ଶ)—1. Adhatoda Bṛusa Vasaca (tree). ୨ । ମୂଷା (ହି. ଶ)—2. Mouse. ୩ । ଅଦା—3. Ginger (Apte).

ବୃଷା(ଶ)ଳ—ଦେ. ବଣ (ଫ. ବଶାଲ)—ବିଶାଳ—Huge; gigan-
Bṛuśā(śa)la tic. (ଦ୍ର—କାଶ୍ମୀ ଗଣ୍ଡୀର ମହା ସ୍ତ୍ରୀଣ । ବୃଷଳଥା, ବୃଷାଣି, ବୃଷାଳଥା } ଅନ୍ୟରୂପ ବୃଷାଳ କର୍ଣ୍ଣୀ ରହୁଦାମ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
ବିଶାଳ **विशाल**

ବୃଶ୍ଚିକ—ଫ. ବ (ବ୍ରୁସ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ; ବ୍ର=
Bṛuśchika ବୃ)—୧ । ବିଛା—1. Centipede; scor-
(ବୃଷ୍ଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) pion. [ଦ୍ର—ବିଛା ଭଳେ ନୋହ୍ନ ଦେଖ ।] ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିଛା ରାଶି—2. (astro-nomy) The 8th sign of the zodiac; the Scorpio. ୩ । ବିଛା ବା ସୌର ମାର୍ଗଶୀର ମାସ—3. The solar month of Mārgaśīra. ୪ । ଶମ୍ବାଳୁଆ ପୋକ—4. The wooly bear; caterpillar. ୫ । କଙ୍କଡ଼ା—5. Crab (Apte). ୬ । ଗୋବର ପୋକ (ହି. ଶ)—5. A kind of beetle (Apte).

ବୃଶ୍ଚିକ ଦଂଶନ—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବିଛା କାମୁଡ଼ା—Scorpion
Bṛuśchika damśana bite; scorpion sting.

ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ—ଫ. ବ—(ବୃଶ୍ଚିକ+ଆଳ=ସମୂହ)—୧ । ବୃଶ୍ଚିକସମୂହ—
Bṛuśchikāḷī 1. A swarm of scorpions or centi-peds. ୨ । ବିଛୁଆତି—2. The stinging nettle

ବୃଷ୍ (ଧାତୁ)—ଫ—୧ । ବର୍ଷଣ କରିବା—1. To rain down;
Bṛush (root) to pour down; to shower. ୨ । ପ୍ରଭୁ ହେବା—2. To be master or lord; to be powerful. ୩ । ଝରାଇବା; ବୁହାଇବା—3. To shed; to pour forth (Apte). ୪ । ଓଦା କରିବା; ବିନ୍ଦୁରାଇବା—4. To moisten (Apte) ୫ । ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବା; ଜନ୍ମ କରିବା—5. To produce; te engender (Apte). ୬ । ଆଘାତ କରିବା—6. To strike; to hurt (Apte).

ବୃଷ—ଫ. ବ (ବୃଷ୍ ଧାତୁ=ସିକ୍ତ ହେବା; ବର୍ଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bṛusha ୧ । ଷଣ୍—1. Bull. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାଶିଚକ୍ରର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଶି—2. (astronomy) The 2nd sign of the zodiac; the Taurus. ୩ । ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ଜାତ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜାତୀୟ ପୁରୁଷ; ଶୃଙ୍ଗଲ ଓ କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A lustful and strong man; one of the 14 classes of males discribed in the erotic works. (ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶଙ୍ଖିନୀ ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ପତି ଅଟନ୍ତି ।) ୪ । ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A strong man. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ର—5. Indra. ୬ । ମୂଷିକ—6. Mouse. ୭ । ବିଷ୍ଣୁ—7. Bishṇu. ୮ । ଗୃଢ଼ସ୍ୱ ଜନସ୍ୱ; ସୁଜା କର୍ଣ୍ଣ—8. A name of king Karṇṇa. ୯ । ମଲ୍ଲ—9. An athlet. ୧୦ । ବାସଙ୍ଗ ଗଛ—10. Vasak tree. ୧୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—11. Śrīkṛushṇa. ୧୨ । ମୟୂରପୁଚ୍ଛ—12. Peacock's tail or plumage (Apte). ୧୩ । ଗୃହ ନିର୍ମାଣୋପଯୁକ୍ତ କର୍ତ୍ତିତ ଭୂମିଖଣ୍ଡ—13. A plot of land selected as the site for building a house on. ୧୪ । ଜଳ—14. Water. ୧୫ । ଋଷଭ ନାମକ ଔଷଧ—15. Name of a rare herb. ୧୬ । ମନ୍ମଥ; କାମଦେବ—16. Cupid. ୧୭ । (+ କରଣ. ଅ) ଶୁକ୍ର—17, Semen virile. ୧୮ । ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ—The planet Venus. ୧୯ । (ଏହା ମନୁଷ୍ୟବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ' ଅର୍ଥ ବୋଧକ ହୁଏ; ଯଥା ନର ବୃଷ; ଭୂଲନର ପୁଙ୍ଗବ) ଶ୍ରେଣୀର ବା ଦଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି; ସର୍ବୋତ୍ତମ ବ୍ୟକ୍ତି—The chief person of a class; the best of a class. ୨୦ । ପ୍ରତିପକ୍ଷ; ଶତ୍ରୁ—20 Eenmy; adversary (Apte). ୨୧ । (+ଭାବ ଅ)—ନ୍ୟାସ୍ୟ ବିଚାର—21. Justice (Apte). ୨୨ । ନୈତିକତା; ସଦାଚାର—23 Morality (Apte). ୨୩ । ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ—23 A pious or meritorious act. ଦେ. ବ—ଶଣ୍ଢାସୁର—The demon Shaṇḍhā. (ଦ୍ର—ବୃଷ ବୃଷଶ୍ରେଷ୍ଠ ହର ହସ୍ତରେ ମଲ୍ଲ । ଅଯମନ୍ତ୍ୟ-ବଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି

ବୃଷକର୍ଣ୍ଣୀ—ଫ. ବ—ସୁଦର୍ଶନା ନାମକ ଲତା; ଗୁଳଞ୍ଚ ବିଶେଷ—
Bṛushakarṇṇī Name of a medicinal creeper.

ବୃଷକେତୁ—ଫ. ବ—ଅଙ୍ଗରାଜ କର୍ଣ୍ଣ ଦାତା କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର—The son of
Bṛushaketu Karṇṇa, the munificent king.
[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାଙ୍କୁ 'ବଭ୍ରିବାହନ' କୋଲ୍ଲଯାଏ; କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ କର୍ଣ୍ଣ ନିହତ ହେବାରୁ ଏ ପାଣ୍ଡବ-ମାନଙ୍କର' ଅଶ୍ୱମେଧୀ ହେଲେ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଏହାଙ୍କ ଭାତୃତ୍ୱଜ୍ଞାନରେ ପ୍ରହାର କଲେ—ସୁଭଦ୍ରାହରଣ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଷଗନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଇରୁରୁଡ଼ୀ ଲତା—
Bṛushagandhā Dalmia Extensa (creeper).

ବୃଷଣ—ପୁ. ବ—[ବୃଷ ଧାତୁ=(ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା) କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Bṛushaṇa ଅନ]—୧ । ଅଣ୍ଡକୋଷ—1. Testicle. ୨ । ଅଣ୍ଡକୋଷର ଆବରକ ଥଳୀ; ମୁଷ—2. Scrotum; the bag contaning the testicles. ୩ । (+ଭାବ ଅନ) ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାଯାଚଦ୍ୱାରା ଗର୍ଭ ଉତ୍ପାଦନ-3. Fertilization (Apte). ୪ । ଛିଞ୍ଚିବା—4. Sprinkling (Apte).
ପୁ. ବଣ—୧ । ସବଳ—1. Strong (Apte). ୨ । ସ୍ଥୂଳ—2. Stout (Apte).

ବୃଷଣକଚ୍ଛୁ—ପୁ. ବ—ଅଣ୍ଡକୋଷ ଉପରେ ହେବା ଘାଆରୋଗ—
Bṛushaṇa kachchhū Ulceraten of the scrotum.

ବୃଷଦଂଶ—ପୁ. ବ—(ବୃଷ=ମୂଷା+ଦଂଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bṛusha daṁśa ବିରୁଡ଼—Cat. (ଉ—ବୃଷଦଂଶରୂପେ (ବୃଷଦଂଶକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଲାୟିତ ଋଷି ଆସୁ । ଭାଗ. ଦୈତ୍ୟେଶ୍ୱର ବଲାସ୍ ।)

ବୃଷ ଧ୍ୱଜ—ପୁ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃଷ=ଧର୍ମ୍+ଧ୍ୱଜ=ଚିହ୍ନ)—
Bṛusha dhwaja ୧ । ମହାଦେବ—1. Śiba. ୨ । (ବୃଷ=ମୂଷା+ଧ୍ୱଜ=ଚିହ୍ନ) ଗଣେଶ—2. Gaṇeśa. ୩ । (ବୃଷ=ଧର୍ମ୍+ଧ୍ୱଜ=ଚିହ୍ନ) ପୁଣ୍ୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A pious and virtuous man

ବୃଷ ପତି—ପୁଂ. ବ—୧ । ମହାଦେବ—1. Śiba. ୨ । ମହାଦେବଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ ବୃଷ—2. A bull dedicated to Śiba and set at large. ୩ । ନପୁଂସକ (ହ. ଶ)—3. A ennoch..

ବୃଷପରବା—ଗ୍ରା. ବ—ବୃଷ ପର୍ବ୍ବ (ଦେଶ)—Bṛusha parbā
Bṛushaparabā (See). (ଉ—ବୃଷ ପରବାଙ୍କର ନଗରରୁ ମୁହଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଗ୍ରରଚ ଆଦ ।)

ବୃଷପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । ଆଖୁ ପର୍ଣ୍ଣୀ; ମୂଷାକାନ ଦଳ—A water-
Bṛushaparṇṇī weed; Ipomoea Kenniformis; Salvina Cuculata. [ଉ—ଏହା ବର୍ଷାଯୁଃ ଜଳଜ ଶାକବଶେଷ; ଏହାର ପତ୍ରମାନ ମୂଷାର କାନ ଭଳ ଶ୍ଲେଷ୍ଟ ଓ ଯାଗାତ୍ମକ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା କଟୁ-ଉତ୍ତ୍ରକଷାସ୍ୱରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁ ଓ କଫ୍ଟବପାତ୍ତ । ଏହା ମୂତ୍ର, କଫ ଓ କୃମିଶ୍ଲେଗନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଆଖୁପର୍ଣ୍ଣୀ, ଆଖୁକର୍ଣ୍ଣୀ; ପର୍ଣ୍ଣିକା, ଭୂଦସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଭୂମ୍ବରକର୍ଣ୍ଣୀ ।
ଇନ୍ଦୁରକାନୀ ପାନା
ମୂଷାକାନୀ, ଉନ୍ଦୁରକର୍ଣ୍ଣୀ
ଗୁ. ଜୁନ୍‌ଦର କାନୀ
ଙ୍ଗେ. ଏଲୁକଚେଙ୍ଗା
ଫା. ଗୋଶେମୁଷ୍, ସଗର୍
ଆ. ଅଜନୁଲଫାର୍, ଶଜରମ୍
୨ । ଦନ୍ତୀ (ହ ଶ) (ଦେଶ)—2. Dantī (See). ୩ । ସୁଦର୍ଶନା ଲତା (ହ. ଶ)—3. A creeper.

ବୃଷପର୍ବା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । ଶିବ—1. Śiba. ୨ । ଦୈତ୍ୟ ବଶେଷ; ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ପିତା—2. Name of a demon king, father of Śarmishṭhā. [ଦ୍ର—ଶୁକ୍ର ଏହାଙ୍କ ଗୁରୁଥିଲେ । ଗୁରୁଙ୍କ ପତ୍ନୀମର୍ଶ ହେବେ ଏ ବହୁତାଳ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କୁ ଯଯାତି ବିବାହ କରିଥିଲେ ।]
୩ । ବରୁଡ଼—3. Wasp. ୪ । କଶେରୁ; କେଶୁର ତୃଣ—4. A kind of grass. ୫ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—5. Bishṇu.

ବୃଷପ୍ରିୟ—ପୁ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. (ବୃଷଘ୍ନ, ବୃଷକେଶନ, ବୃଷ-
Bṛusha priya ଣନ୍ତୁ, ବୃଷାନ୍ତକ, ବୃଷାକୃତି, ବୃଷାଶ୍ମ, ବୃଷାସ୍ତ୍ର, ବୃଷୋତ୍ସାହ, ବୃଷୌଦର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃଷ ବାହନ—ପୁଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶିବ; ମହାଦେବ—
Bṛusha bāhana Śiba.

ବୃଷ ବିବାହ—ପୁଂ. ବ—ବୃଷୋତ୍ସର୍ଗ (ଦେଖ)
Bṛusha bibāha Bṛushotsarga (See).

ବୃଷଭ—ପୁଂ. ବ—(ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଭ)—୧ । ବୃଷ; ଷଣ୍—
Bṛushabha 1. Bull. ୨ । ଋଷଭକ ନାମକ ଔଷଧ—2. A rare herb. ୩ । ବଳବର୍ଦ୍ଦ; ବଳଦ—3. Bullock. ୪ । ବୈଦର୍ଭୀ ନାମକ ରଚନାଗ୍ରନ୍ଥ ବଶେଷ—4. A class of literary composition. ୫ । କର୍ଣ୍ଣଛିଦ୍ର—5. The hole of the ear. ୬ । ଜୈନ ବଶେଷ—6. Name of Jaina saint. ୭ । ରତିଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ୪ଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜାତୀୟ ପୁରୁଷ—7. Name of a class of males according to the erotic books. ୮ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ସଖା—8. Name of a companion of Śrīkṛushṇa. ୯ । ରାମରାବଣ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜଣେ ବାନର ସେନାପତ୍ତିର ନାମ (ହ. ଶ)—9. Name of a commander of monkeys in the war of the Rāmāyaṇa. ୧୦ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ 'ଉତ୍ତମ' ବା 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ' ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ)-ଉତ୍ତମ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି; ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବା ଜାତିର ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ବା ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—7. An excellent or strong person; preemenent amongst many of a class. (ଯଥା-ନରବୃଷଭ=ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ।) [ଦ୍ର—ଏହି ଅର୍ଥରେ ନରଶବ୍ଦ ପରେ ସିଂହ, କେଶରୀ, ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ, ବ୍ୟାଘ୍ର, କୁଞ୍ଜର ଆଦ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବୃଷଭ ଗତି—ପୁଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃଷଭ+ଗତି=ଗମନ)—
Bṛushabha gati ୧ । ଶିବ—Śiba. ୨ । ବୃଷଭାଦ୍ୟ ଯାନ (ହ. ଶ)—2. A conveyance drawn by bullocks.

ବୃଷଭ ଧ୍ୱଜ—ପୁଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶିବ—
Bṛushabha dhwaja Śiba,
ବୃଷଭକେତୁ, ବୃଷାଙ୍କ, ବୃଷରୂଷ, ବୃଷଲାଞ୍ଛନ, ବୃଷାଶନ } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଷର ପଚ୍ଛଆଡ଼(ଡୁ) ଖାଇବା—ଦେ. ଜି—(ବୁଲ. ବଢାଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟାଶା Bṛushabha pachha ārda paiba ନ୍ୟାଯୁ)—କୌଣସି ବକାଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବରଥିବା ଅଶା ପୂରଣ ନ ହେବା; **ବକାଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟାସା** କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଫଳମନୋରଥ ହେବା- An analogy purporting 'To be baffled in the fulfilment of one's hopes and wishes; to be tantalised.

ବୃଷଭାନୁ—ସ. ବ.—ରାଧିକାଙ୍କ ପିତା—
Bṛusha bhānu Father of Rādhā.

[ଦ୍ର—ଏ ପୁରାଣାନୁସାରେ ନାରାୟଣଙ୍କ ଅଂଶରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ସୁରଭାନୁ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ପଦ୍ମାବତୀ । ଏ ଗୋକୁଳର ଜଣେ ବଡ଼ ସରଦାର ଥିଲେ ଓ ପ୍ରଥମେ ବଳଲ ଗ୍ରାମରେ ରହୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେଠାରେ ରାଧିକାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ଏ କଂସର ଉପଦ୍ରବରୁ ସେଠାରୁ ଆସି ଗୋକୁଳରେ ବାସ କଲେ ।]

ବୃଷଭାନୁ ଜେମା—ଦେ, ବ—ରାଧିକା—Rādhā, [ଦ୍ର—କାଳନ୍ଦୀ-
Bṛushabhānu jemā ପୁଳନେ ଶ୍ୟାମ-ବରହୁଣୀ, ଅବା
ବୃଷଭାନୁ ନନ୍ଦନା(ସୁତା) } ସଂସ୍କୃତ ରୂପ ବୃଷଭାନୁ ସୁତା । ରାଧାନାଥ
ବୃଷଭାନୁ କନ୍ୟା(କନ୍ୟକା) } ପାଦଙ୍କ ।

ବୃଷଭାଷା—ଦେ, ବ—ମନୋହର ଉକ୍ତି—A nice expression,
Bṛushabhāshā [ଦ୍ର—ବୃଷଭାଷା ଏହା ଭରଙ୍ଗେ ଛାଲବାରେ ଅଘାଙ୍ଗ । ଉଦ୍ଧ, ବୈଦେଗ୍ଧାଶବଲାସ ।]

ବୃଷଭାସା—ସ. ବ—(ବୃଷ=ଇନ୍ଦ୍ର+ଭାସ୍ ଧାତୁ ପାଣ୍ଡି ଯାଇବା+ଅଧ୍ୟ, ଅ+ଆ; ଯେଉଁଠାରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି)—ଇନ୍ଦ୍ରପୁର; ସୁରପୁର; ଅମରାବତୀ—The capital or court of Indra (ଦ୍ର—ବୃଷଭାସାରେ ମଣ୍ଡିବାରେ ଚତୁ ଅଙ୍ଗ ଉଦ୍ବେଗ । ଉଦ୍ଧ—ବୈଦେଗ୍ଧାଶ ବଲାସ ।)

ବୃଷଭି—ସ. ବ—(ବୃଷର+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ବାଉଳଙ୍କ (ଜରେବୃଷ୍ଟି, Bṛushabhī ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. Cowhage. ୨ । ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ- 2. A widow. ୩ । ହାତୀର କାନ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)— 3. Elephant's ear. ୪ । କର୍ଣ୍ଣଶଷ୍କୁଳ; କାନ ଗୁଡ଼ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—4. Ear-wax.

ବୃଷୟ—ସ. ବ—୧ । ଆଶ୍ରୟ—1. Refuge; shelter (Apte)
Bṛushaya ୨ । ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ; ଆଶ୍ରମ—2. Asylum (Apte)

ବୃଷଳ—ସ. ବ. ପୁ° (ବୃଷଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଲ)—୧ । ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା—
Bṛushala 1. Horse. ୨ । ଶୂଦ୍ର—2. Sudra. ୩ । (ବୃଷଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ସ୍ୱାମୀ—3 King Chandragupta. ୪ । ରଶୁଣ—4. Garlic. ୫ । (ବୃଷ=ଧର୍ମ+ଳ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ପାପୀ—5 A sinner. ୬ । ଦୁଷ୍ଟସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—6 A wicked person; a profligate. ୭ । ଅଗ୍ନିକାର୍ଯ୍ୟାଦିରୁ ପରିତ୍ୟକ୍ତ, ସନ୍ଧ୍ୟୋପାସନାବର୍জ୍ଜିତ, ବେଦପାଠପରାଙ୍ମୁଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ପରିଭ୍ରଷ୍ଟ)—7. A Brāhamaṇa who does not obeserve his prescribed duties. ୮ । ଶାଲଗମ୍ (ହି. ଶ)—8. Turnip. ୯ । ଗାଜର (ହି. ଶ.)—9. Carrot. ୧୦ । ଜାତିଚ୍ୟୁତ ବ୍ୟକ୍ତି— 10. An outcaste (Apte). ୧୧ । ଅଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି—11. An irreligions man. ସ. ବିଣ- ୧ । ପାପିଷ୍ଠ—1. Sinful. ୨ । ଅଧାର୍ମିକ— 2. Irreligions; impious. ୩ । ଦୁଷ୍ଟାତ୍ମା— 3. Wicked

ବୃଷଳୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୃଷଳ+ଈ)—୧ । ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷବୟସ୍କା ଋତୁମତୀ
Bṛushalī ଅବିବାହିତା କନ୍ୟା—1. An unmarried girl, 12 years of age, who has had her menses and is still unmaried. (ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟବର୍ଷା ଭବେଦ୍ଗୌରୀ, ନବମେ ନଗ୍ନିକା ଭବେତ୍; ଦଶମେ କନ୍ୟକା ପ୍ରୋକ୍ତା, ଦ୍ୱାଦଶେ ବୃଷଳୀ ସ୍ମୃତା—ସଦଭିଧାନ)। ୨ । ପିତୃ ଗୃହରେ ଋତୁମତୀ ହେବା ଅବିବାହିତା କନ୍ୟା— 2 An unmarried girl who has attained puberty while at her parents' house. (ଦ୍ର—ପିତୁର୍ଗେହେ ତୁ ଯା କନ୍ୟା ରଜଃପଶ୍ୟତ୍ୟସଂସ୍କୃତା, ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା ପିତୁସ୍ତସ୍ୟାଃ ସା କନ୍ୟା ବୃଷଳୀ ସ୍ମୃତା— ଉଦ୍ଦାହତତ୍ତ୍ୱରେ ରଘୁନନ୍ଦନ ଉଦ୍ଧୃତ ଅତ୍ରି ଓ କାଶ୍ୟପ ସ୍ମୃତି)। ୩ । ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A barren womane (ଦ୍ର—ବନ୍ଧ୍ୟା ତୁ ବୃଷଳୀ ଜ୍ଞେୟା ବୃଷଳୀ ତୁ ମୃତପ୍ରଜା, ଶୂଦ୍ରା ତୁ ବୃଷଳୀ ଜ୍ଞେୟା ତୁମାସ୍ତା ତୁ ରଜସ୍ୱଳା—ଯମସ୍ମୃତି)। ୪ । ଶୂଦ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ—4. A Sūdra woman, ୫ । ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—5. A woman in her menses. ୬ । ଦ୍ୟୁତକ୍ରୀଡ଼ାଦିଜନିତ କର୍ମରତା ସ୍ତ୍ରୀ—6, A woman addicted to gambling. ୭ । ମୃତ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—7. Mother of still-born children ୮ । ସ୍ୱପତ୍ନୀକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ପର ପୁରୁଷଠାରେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଆସକ୍ତା ଥାଏ—8. An adulteress.

ବୃଷଳୀ ପତି—ସ. ବ. ପୁ—୧ । ଶୂଦ୍ରା ବିବାହକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A
Bṛushalī patī Brāhmaṇa who has married a śūdra woman. ୨ । ଶୂଦ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ଭୋଗକାରୀ ଦ୍ୱିଜାତି—2. A twice born male cohabiting a śūdra woman. ୩ । ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଦ୍ୱାଦଶ ବା ତଦୁର୍ଦ୍ଧ ବର୍ଷୀୟା ରଜସ୍ୱଳା କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରେ— 3. A person who marries a girl of twelve or above twelve years of age who has already attained puberty.

ବୃଷଳୀ ସେବନ—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ୱାରେ ଶୂଦ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗମ—
Bṛushalī sebana 1. Cohabitation with a
ବୃଷଳୀ ଗମନ } —ଅନ୍ୟରୂପ śūdra woman by a
ବୃଷଳୀ ସଙ୍ଗମ } Brāhmaṇa.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗମ—2. Cohabitation with a woman during her menses.

ବୃଷଲୋଚନ – ସ. ବ—୧ । ମୂଷିକ (ହ. ଶ)—1. A mouse; Brusha lochana rat. ୨ । ବିଡ଼ାଳ—2. A cat (Apte).

ବୃଷଶ୍ରେୟ—ବେ. ବ୍ରୀ—ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ—Auspicious. [ଉ—Brushaśreya ବୃଷ ବୃଷଶ୍ରେୟ ବର ବସ୍ତୁରେ ମଜ୍ଜ । ଅଭ୍ୟନ୍ତ୍ୟ. ବଦବ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ବୃଷ ସ୍କନ୍ଧ – ସ.ବ—୧ । (ଶ୍ରୀ ଉଚ୍ଚ) ଷଣ୍ଢର ଚୁଳ—1. The hump Brusha skandha of flesh on the shoulder of a bull. ୨ । (ବଳୁଆ ହୁ) ସ୍ଥୂଳକନ୍ଧର—2. Having the shoulder stout or lusty as that of a bull. ୩ । ମହାଦେବ; ଶିବ (ହୁ. ଶ.)—3. Śiba.

ବୃଷଶ୍ୟନ୍ତୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବୃଷ=ଷଣ୍ଢ, ବୃଷ ଜାତୀୟ ପୁରୁଷ+ସ Brushasyanti +ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସ ଆଗମ+ଅତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଅତି କାମୁକା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. Lascivious(woman). ୨ । ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Unchaste (woman). [ଉ—ବଡ଼ ଝୁଲେ ଜାତ ବୁଧ ଅଗିଲା ଭୁହ୍ନ, ବୃଷଶ୍ୟନ୍ତୀ ଆଚରଣ ଭଲ ତ ନୋହ୍ନ ! ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।] ୩ । ଧୃଷ୍ଟ ସଙ୍ଗମାର୍ଥିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ); ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମ ହେଉ ଥାଏ—3. (a woman) Longing for sexual intercourse.

ସ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ୧।(ଅନ୍ୟକ ପୁରୁଷର)ସଙ୍ଗମାର୍ଥିନୀ.ସ୍ତ୍ରୀ-1.A woman longing for sexual intercourse with a particular male (Apte). ୨ । ବୃଷାର୍ଥିନୀ ଗାଭୀ; ବଢର ଘଡ଼ିବା ଗାଈ—2. A cow in her menses (wishing for a bull); a cow in heat.

ବୃଷା—ସ. ବ. (ବୃଷ୍ ଧାତୁ=ବର୍ଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍, ବୃଷନ୍ ଶବ୍ଦ Brushā ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra. ୨ । ରାଜା କର୍ଣ୍ଣ—2. A name of king Karṇṇa. ୩ । ଡଙ୍ଗାର ସଙ୍ଗଧରା; କେରୁଆଳ—3. The rudder of a boat. ୪ । ଦୁଃଖ—4. Distress; pain ୫ । ବୃଷ; ଷଣ୍ଢ—5 Bull. ୬ । ଘୋଟକ—6. Horse. ୭ । ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀଲତା—7. A phosphorescent creeper—୮ । ଯାତନାଜନ୍ୟ ଅଚୈତନ୍ୟ—8. Unconsciousness produced by anguish. ୮ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ବୃଷରାଶି 8. The sign of Taurus of the zodiac (Apte). ୯ । ଦଳର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—9. The chief of a class (Apte). ୧୦ । ଦୁଃଖେ ଅନୁଦ୍ଭବ ସ୍ୱହତ୍ୟ 10. Insensibility to pain (Apte). ୧୧ । ଅଗ୍ନିଙ୍କ ନାମ—11. A name of Agni, the fire-god. ୧୨ । ମୃଷାକାନ୍ତା ଦଳ (ହୁ ଶ)—12. A kind of aquatic weed. ୧୩ । ବଡ଼ଡ଼ ଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ (ହୁ ଶ)—13 Croton Polyandrum (tree). ୧୪ । ଲଘୁଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ (ହୁ ଶ)—14. Curcas Multifidus (tree). ୧୫ । ବାଇବଙ୍ଗ (ହୁ ଶ)—14. Cowhage. ୧୫ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ବୃକ୍ଷ) (ହୁ ଶ)—15. Withania Somnifera (tree). ୧୭ । ସ. ବଶ.—(ବୃଷ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) ୧ । ବଡ଼ଡ଼—1. Huge; gigantic. ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରଯୁକ୍ତ—2. Loud.

ବୃଷାକପାୟୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୃଷାକପି+ଇ)—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—Brushākapāyī 1. Lakshmi. ୨ । ଗୌରୀ—2. Pārbati. ୩ । କୁମାରୀ—3, A virgin. ୪ । ଅଗ୍ନିପତ୍ନୀ ସ୍ୱାହା—4. The wife of the God of fire ୫ । ଶଚୀ—5. Wife of Indra. ୬ । ଜୀବନ୍ତୀ—6. A medicinal plant. ୭ । ଶତାବରୀ—7. Asparagus Racemosus.

ବୃଷାକପି—ସ. ବ (ବୃଷ=ଧର୍ମରୂପ ବୃଷ+ଅ+କନ୍ଦ ଧାତୁ. କର୍ମ୍ମବା Brushākapi +କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ଅଗ୍ନି—3. Fire. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ର—4. Indra. ୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—5. The sun.

ବୃଷାଙ୍କ—ସ. ବ (ବୃଷ ଅଟେ ଅଙ୍କ=ଚିହ୍ନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—Brushāṅka ୧ । ବୃଷଧ୍ୱଜ; ଶିବ—1. Śiba. (ଉ—ବହ୍ନିବା ଶିପୁରେ କର୍ମ୍ମିଲ୍ଲ, ବୃଷାଙ୍କ ଧନୁ ଜଳଗଲ୍ଲ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ.।) ୨ । ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A pious man. ୩ । ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକ ନପୁଂସକ—3. An eunoch entrusted with the guarding of a harem. ୪ । ମୟୂର—4 Peacock. ୫ । ବନ୍ୟବୃକ୍ଷବିଶେଷ—5. Name of a wild tree.

ବୃଷାଞ୍ଚନ—ସ. ବ (ବୃଷ=ଷଣ୍+ଅଞ୍ଚନ=ଗତ) —ଶିବ—Śiba, Brushāñchana (ଉ—ସଦମଙ୍କଳ ମୁଢ ଜନରଞ୍ଜନ ବୃଷାଞ୍ଚନ (ବୃଷାଣକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୂପ ବହୁଲ୍ଲ—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ସୁନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।)

ବୃଷାଣ—ବେ. ବଶ (ସ. ବଶାଳ)—ବଶାଳ; ପ୍ରକାଣ୍ଡ—Gigantic Brushāṇa [ବୃଷାଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୃଷାଦ୍ୱେଷୀ—ବେ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଜତ୍—Indrajit. (ଉ—ବୃଷା-Brushādweshī ଦ୍ୱେଷୀ ପ୍ରବେଶ, ସଙ୍ଗେ ଆଉବଂଶର, ବୋଲେ ଡାଙ୍କୁ ଏ ଭାଷ ସେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ବୃଷାପ୍ଲଣ—ସ. ବ—୧ । ଚଟକ; ଘରଚଟିଆ ଚଢ଼େଇ—1. Sparrow. Brushāyaṇa ୨ । ଶିବ (ହୁ. ଶ)—2. Śiba.

ବୃଷାରବ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି) କର୍କଶ ସ୍ୱରବଶିଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁ (ହୁ. ଶ)—Brushāraba Animals with harsh or shrill sound (ଯଥା—ଝିଙ୍କାର, ବେଙ୍ଗ, ଗଧ ।)

ବୃଷାରି—ସ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଜତ୍—Indrjit, the eldest son of Brushāri Rābaṇa. (ଉ—ବୃଷାର ଭ୍ରାତ ମେଳ ସେ—(ବୃଷାରୁଢ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଷାଳ—ବେ. ବିଣ (ଷ. ବଶାଳ)—ବଶାଳ; ପ୍ରକାଣ୍ଡ—Gigantic.
Bṛushāla (ଉ—ବୃଷାଳ ଶାଳ ପରି ଅତିଶୟ ଯେ ଭେଣ୍ଡା। ବିଶାଳ **बिशाल** ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଡୋଡେ ଦାଣ୍ଡିମେ ଧରି ଖଣ୍ଡା—(ବୃଷାଳଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।)

ବୃଷାଶନ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃଷ+ଅଶନ)—ବିଲୁଡ଼—Cat.
Bṛushāśana (ବୃଷାହାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃଷାସନ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶିବ—Śiba. (ଉ—ବୃଷାସନ Bṛushāsana ଦମ୍ଭକୁ ଦରଲେ ବଳେ—ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେଭୀଶଚଳାସ)।

ବୃଷାସୁତ—ସ. ବ—କାକ—Crow; rook. (ଉ—ବୃଷାସୁତ Bṛushāsuta ଖଗ ବର୍ଗ କଳେ ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ଗଣ୍ୟ—ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେଭୀଶଚଳାସ।)

ବୃଷାସୁର—ସ. ବ—୧ । ଉଗ୍ରାସୁର ଦୈତ୍ୟ; ବୃକାସୁର (ଦେଶ)—Bṛushāsura 1. Name of a demon. ୨। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ୱାରା ନିହତ ଷଣ୍ଢାସୁର ସ୍ୱରୂପ—2. Name of a demon who assumed the form of a bull and was killed by Śrīkṛushṇa.

ବୃଷି—ସ. ବ (ବୃଷ+ଇ)—ବୃଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପବେଶନାର୍ଥ Bṛushi ବୃଷାସନ—A mat made of kuśa grass for persons observing religious vows or ascetics.

ବୃଷୀ—ସ. ବ (ବୃଷ+ଇ)—୧ । ବୃଷି (ଦେଶ)—Bṛushi Bṛushī (See) ୨। (ବୃଷ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) ମୟୂର—2. Peacock.

ବୃଷୋତ୍ସର୍ଗ—ସ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଶୌଚ ଗତ ଦେବାର ଦ୍ୱିତୀୟ Bṛushotsarga ଦିବସରେ (ଆମ୍ଭଦେଶରେ ମୃତାହାର ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ) ଗୃହଗୋଷ୍ଠ ଅଣ୍ଡିଗ୍ନ ଅଧିଗ୍ନ ବାଲୁଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ ଚାଉଳ ଲୁହାଦ୍ୱାରା ତିଶୂଳ ଚିହ୍ନିତ କର ସେମାନଙ୍କୁ ଛଡ଼ାଦେବାରୂପ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଓ ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—A vedic rite performed on the 12th day of a person's death, consisting of letting loose 4 male calves after branding them with the sign of trident.

ବୃଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (ବୃଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କୃତବର୍ଷଣ; ବର୍ଷୁଥିବା—Bṛushṭa 1. Raining; pouring; showering. ୨। (+କର୍ମ. ତ) ସିକ୍ତ—2. Moistened.

ବୃଷ୍ଟି—ସ. ବ (ବୃଷ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ତି)—୧ । ବର୍ଷଣ; ମେଘରୁ ଜଳ Bṛushṭi ପତନ; ବରଷା—1. Raining; a shower of rain. ୨। ବର୍ଷାଜଳ—2. Rain water ୩। ଆକାଶରୁ ଧାରାକାରରେ ପଡ଼ିବା କୌଣସି ବସ୍ତୁ—3. A shower or downpour of any thing like rain. ୪। ବୃଷ୍ଟିଧାରା ପରି ଅବିରତ ପଡ଼ିବା କର୍ମ—4. A volley or copious shower of some thing. (ଯଥା—ଶର ବୃଷ୍ଟି, ଅଶ୍ମ ବୃଷ୍ଟି, ଗାଳ ବୃଷ୍ଟି, ମାଡ଼ ବୃଷ୍ଟି, ବଧା ବୃଷ୍ଟି।)

ବୃଷ୍ଟି କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ଜଳ ବରଷାଇବା—1. To rain, Bṛushṭi karibā ୨ । ବୃଷ୍ଟି ଜଳ ପରି ଢାଳିବା—2. To pour in showers. (ଉ—ଅଚ୍ଛା ସେ **वृष्टि करना, बरषाना** ସଙ୍କଟ ଯନ୍ତ୍ରଣ ଟ୍ରେଚ୍ଛ ଆଟେ କରିଲେ ପ୍ରଭାପ ମରଣ ବୃଷ୍ଟି—ନନ୍ଦକଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାସ୍ତ୍ର।) ୩ । ଅବିରତ ଭାବରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—3. To deal a thing (e.g. blow) copiously. (ଯଥା—ମାଡ଼ ବୃଷ୍ଟି କରିବା, ଗାଳ ବୃଷ୍ଟି କରିବା।)

ବୃଷ୍ଟି କାଳ—ସ. ବ(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବର୍ଷାଋତୁ—Bṛushṭi kāla Rainy season.

ବୃଷ୍ଟିଜୀବନ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବୃଷ୍ଟିଘାତଦ୍ୱାରା ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ Bṛushṭi jībana ହୋଇଥିବା (ଦେଶ)—(a country) Nourished or watered by rain. ସ. ବିଣ—୧ । ବୃଷ୍ଟିଘାତଦ୍ୱାରା ବର୍ଦ୍ଧିତ ଶସ୍ୟରେ ଯାଇତ ଦେଶ—1. A country depending upon crops raised with the help of rain-water. ୨ । ଗୃହକପଖୀ—2. The Indian swift.

ବୃଷ୍ଟିପତନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ମେଘରୁ ଜଳ ବର୍ଷଣ—Bṛushṭi patana (ବୃଷ୍ଟିଘାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Raining.

ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ବର୍ଷାପାଣିର ଟୋପା—Bṛushṭi bindu Drops of rain.

ବୃଷ୍ଟିଭବ—ସ. ବିଣ (ବୃଷ୍ଟି+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବୃଷ୍ଟିଘାତ ଯୋଗୁଁ Bṛushṭibhaba ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced by rain.

ବୃଷ୍ଟିଭୂ—ସ. ବ (ବୃଷ୍ଟି+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଭେକ; ବେଙ୍ଗ—Bṛushṭibhū Frog. ସ. ବିଣ—ବୃଷ୍ଟିଭବ (ଦେଖ)—Bṛushṭibhaba (See).

ବୃଷ୍ଟିମାନ୍—ସଂ. ବିଣ (ବୃଷ୍ଟି+ମତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବର୍ଷାମୟୂ—Bṛushṭimān 1. Raining (Apte). ୨ । ଅଜାଡ଼ିଥିବା—2. Showering (Apte); pouring. ସଂ. ବ ମେଘ—Cloud.

ବୃଷ୍ଟିମାନ ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ (ବଙ୍ଗାଳଘରଗ୍ରାଘା; ଅଟ୍ଟଳିକା ବ୍ୟବହାର)—Bṛushṭimāna jantra ବୃଷ୍ଟି ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ବୃଷ୍ଟିମାନ ଯନ୍ତ୍ର କରିବାର ଯନ୍ତ୍ର—Pluviometer; a rain-gauge.

ବୃଷ୍ଣି—ସଂ. ବ (ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ନି)—୧ । ଯଦୁବଂଶ; ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର Bṛushṇi ଶାଖାବିଶେଷ—1. A branch of the Lunar dynasty of India. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନୈକ ପୂର୍ବପୁରୁଷ—2. Name of an ancestor of Śrīkṛushṇa. ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—3. Śrīkṛushṇa. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଃ—4. Light; lustre. ୫ । ଇନ୍ଦ୍ର—5. Indra. ୬। ଅଗ୍ନି—6. Fire. ୭ । ବାୟୁ—7. The wind. ୮। ମେଘ-8. Cloud. ୯। ଗୌ—9. Cattle. ୧୦ । ମେଣ୍ଢା (ହ. ଶ)—10. A ram (Apte). ୧୧ । ଆଲୋକ ରଶ୍ମି—11. A ray of

Digitized by srujanika@gmail.com

light (Apte). ୬ । ଧର୍ମବିରୋଧୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ପାଷଣ୍ଡ—12. A heretic (Apte). ସଂ. ବିଣ—୧ । ଘୃଣିତ—1. Despicable; vile. ୨ । ଉଗ୍ର; କ୍ରୁଦ୍ଧ—2. Violent; furious. ୩ । ଦୁଷ୍ଟ—3. Wicked. ୪ । ସ୍ୱଧର୍ମତ୍ୟାଗୀ; ବିଧର୍ମୀବଲମ୍ବୀ 4. Renegade. ୫ । ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ ମତାବଲମ୍ବୀ; ପାଷଣ୍ଡ—5. Heretical; heterodox (Apte). ୬ । କ୍ରୋଧନ ସ୍ୱଭାବ—6. Angry (Apte); of fiery temper.

ବୃଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)-୧ । ପୌର୍ଯ୍ୟକର; ବଳକର—1. Producing vigour; stimulating; strengthening; invigorating. ୨ । ପୌର୍ଯ୍ୟ ସ୍ରାବକାରକ—2. Restraining the free flow of semen. ୩ । ପୌର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ—3. Increasing the semen in the body. ୪ । କାମ ସଞ୍ଜୀବକ (ବସ୍ତୁ)—4. Stumulating amorous desire; aphrodisiac (article). ୫ । ମାଦା ବର୍ଷାଯଉ ଧାତ୍ରରେ ପଡିବ ଦେବ—5. To be rained or showered down (Apte). ସଂ. ବ—୧ । ମାଷ; ଡ଼ାଲି—1. A species of pulse. ୨ । ବାଜୀକରଣ; ପୌର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ ଓ କାମସଞ୍ଜୀବକ ଔଷଧ ବା ଚିକିତ୍ସା—2. Medicine or treatment which Stimulates amorous desires (Apte). ୪ । ଆଖୁ (ହି. ଶ)—4. Sugarcane. ୫ । ହରଡ଼ର ଛାଲି (ହି. ଶ)—5. Split Harar.da pulse. ୬ । ଋଷଭ ନାମକ ଔଷଧ (ହି. ଶ)—6. A rare herb ୭ । ଅଁଳା (ହି. ଶ)—7. Emblic myrobalan. ୮ । ମୃଣାଳ; ପଦ୍ମନାଡ଼ (ହି. ଶ)—8. Stalk of lotus.

ବୃଷ୍ୟକନ୍ଦା—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃଷ୍ୟ+କନ+ଆ)—୧ । ବଦାଗ୍ର କନ୍ଦ; ଭୂଇଁକଖାରୁ (ହି. ଶ)—1. Dis-ocorea; yam; Ipomoea Digitata. ୨ । ମୂଳା (ହି. ଶ)—Radish.

ବୃଷ୍ୟଗନ୍ଧା—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃଷ୍ୟଗନ୍ଧ+ଆ)—୧ । ବୃକ୍ଷଦାରକ (ହି. ଶ) (ବେଙ୍ଗ)—1. Gmelina Asiatica. ୨ । ଅଣ୍ଡବଲା (ହି. ଶ) ବଜ୍ରମୂଳୀ (ବେଙ୍ଗ)-2. Indian Mallow.

ବୃଷ୍ୟଗନ୍ଧିକା—ସଂ. ବ—(ବୃଷ୍ୟ+ଗନ୍ଧ+ଇକ+ଆ)—ଅଣ୍ଡବଲା; ବଜ୍ରମୂଳୀ (ହି. ଶ)—Indian Mallow.

ବୃଷ୍ୟଚଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବ—ଶୈବାଳିନୀ (ହି. ଶ)—A species of water-weed.

ବୃଷ୍ୟପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ—ଭୂଇଁକଖାରୁ; ବାଙ୍ଗଲୋଚିଆ ଆଳୁ (ହି. ଶ)—Yam; Ipomœa Digitata; (ବୃଷ୍ୟବଲ୍ଲିକା, ବୃଷ୍ୟବଲ୍ଲୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Disocorea.

ବୃଷ୍ୟଫଳା—ସଂ. ବ—ଅଁଳା (ହି. ଶ)—Bṛushyaphalā Emblic myrobalan.

ବୃଷ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବୃଷ୍ୟ+ଅ)—ବୃଷ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Bṛushyā Feminine of Bṛushya. ସଂ. ବ—୧ । ଋଦ୍ଧ ନାମକ ମହୌଷଧ—1. Name of a rare drug. ୨ । ଶତାବରୀ—2. The climbing asparagus. ୩ । ଆମଳକୀ—3, Emblic myrobalan. ୪ । ବାଇଚଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—4. Cowhage. ୫ । ଭୂଇଁ ଅଁଳା (ହି. ଶ)—5. Phyllanthus Niruri. ୬ । ଭୂଇଁକଖାରୁ (ହି. ଶ)—6. Ipomoea Digitata. ୭ । ଅଣ୍ଡବଲା; ବଜ୍ରମୂଳୀ (ହି. ଶ)—7, Indian Mallow. ୮ । ବୃହଦ୍ଦନ୍ତୀ (ହି. ଶ)—8. Croton Polyandrum.

ବୃହ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—Bṛuh (root) To increase; to grow,

ବୃହଚ୍ଚକ୍ରମେଦ—ସଂ, ବ—(ବୃହତ୍+ଚକ୍ରମେଦ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଚ=ଚ୍ଚ)—Bṛuhachchakrameda ଜଙ୍ଘୁନ୍ତୀ (ହି. ଶ) ଅଗବଥୁ—Premna Serratifolia,

ବୃହଚ୍ଚିତ୍ତ—ସ. ବ. (ବୃହତ୍+ଚିତ୍ତ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଚ=ଚ୍ଚ)—Bruhachchitta ଟଗ୍‌ଲେମ୍ବୁ (ହି. ଶ)—A kind of lemon.

ବୃହତ୍ଚ୍ଛଦ—ସ. ବ. (ବୃହତ୍+ଛଦ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଛ=ଚ୍ଛ)—Bruhatchchhada ଆକ୍ରୋଟ (ହି. ଶ)—Walnut.

ବୃହଚ୍ଛଫରୀ(ରି)—ସ. ବ. (ବୃହତ୍+ଶଫରୀ; ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ତ+ଶ=ଚ୍ଛ)—Bṛuhachchhapharī(ra) ମହାଶଫର; ଶରଣା ମାଛ; ଶୋରଣା—ସରଣାପୁଁଠି **सौरी** Barbus Sarana (fish).

ବୃହଚ୍ଛରୀର—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ବୃହତ୍ ଶରୀର+ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଧିରେ ତ+ଶ=ଚ୍ଛ)—Bṛuhachchharīra ବୃହତ୍+ଶରୀର; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଶ=ଚ୍ଛ)-(ବୃହଚ୍ଛରୀର—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୃହତ୍କାୟ; ସ୍ଥୂଳକାୟ—Gigantic; corpulent.

ବୃହଚ୍ଛଲ୍ଲ—ସ.ବିଣ (ବୃହତ୍ ଶଲ୍ଲ+ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଧିରେ ତ+ଶ=ଚ୍ଛ)—Bruhachchhalka ବଡ଼କାନ୍ତି ଯୁକ୍ତ—Having big scales. ସ. ବ—୧ । ଚଙ୍ଗୁଡ଼ ମାଛ—1. Shrimp. ୨ । ବଡ଼କାନ୍ତିଆ ମାଛ—2. Fish with large scales.

ବୃହଜ୍ଜୀରକ—ସ. ବ (ବୃହତ୍+ଜୀରକ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ଜ=ଜ୍ଜ)—ବଡ଼ ଜଲାଜୀର । ଜଲାଜୀର ୨ (ଦେଶ)—Bṛuhajjiraka ବଡ଼ କାଳଜୀରେ **मङ्गरैला** Black caraway.

ବୃହତ୍—ସ. ବିଣ. (ବୃହଧାତୁ=ବଢ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୃଅତ୍) —୧ । ସ୍ଥୂଳ, Bṛuhat ବଡ଼; ବଳବାନ୍—1. Great; large; huge; big. ବୃହତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ବିସ୍ତୃତ—2. Extensive.

ବୃହତ୍କାୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ଥୂଳକାୟ ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ—Buṛhat-kāya Gigantic; huge-bodied. (ବୃହତ୍କାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃହତ୍କୁକ୍ଷି—ସଂ. ବ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବଡ଼ ପେଟଥିବା—Bṛuhat-kukshi Pot-bellied.

ବୃହତ୍ତୃଣ—ସଂ. ବ—ବାଉଁଶ (ହି. ଶ)—Bṛuhat-truṇa (ବୃହତ୍ତୃଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bamboo.

ବୃହତ୍ତ୍ୱକ୍—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୃହତ୍+ତ୍ୱଚ୍; ୬ମା ୯ବ)—Bṛuhat-twak ସାଦାର ଚମଡ଼ା ବା ଖଲ ମୋଟା—Thick-skinned; thick-rinded; thick-barked. (ବୃହତ୍ତ୍ୱକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବ ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ (ବୃକ୍ଷ) (ହି. ଶ)—Echites Scholaris (tree).

ବୃହତ୍ପଞ୍ଚମୂଳ—ସଂ. ବ—(ଆୟୁର୍ବେଦ) ବେଲ, ଫଣଫଣା, ପାଣ୍ଟଳି, Bṛuhat-pañchamūla ଗମ୍ଭାରି ଓ ଅଗବଥୁ, ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ଗଛର ମୂଳ ଓ ଛାଲିର ପାଚନ—A decoction made from the roots of 5 trees (viz; Marmalos, Bignonia Indica, Bignonia Suavuolens, Gmelina Arborea and Premna Serratifolia). [ଦ୍ର—ଏହାର ପାଚନ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ନବଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ କାସାଦି ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]

ବୃହତିକା—ସଂ. ବ. (ବୃହତ୍ତ+କ+ଆ) – ୧ । ଉତ୍ତରପଟ; ଦୋଷଡ଼ା – Bṛuhatikā 1. The upper sheet.

ବୃହତୀ—ସଂ. ବ (ବୃହତ୍+ଈ)—୧ । ବଡ଼ାକଣ୍ଟା; ବେଙ୍ଗ ବାଇଗଣ—Bruhatī Solanum Indicum. [ଦ୍ର—ଏହା ବଙ୍ଗନାଦବର୍ଗର ବହୁଶାଖ କଣ୍ଟକାକ୍ରୁପ;ପଡ଼ିଆରେ ମନକୁ ଉଠେ; ଏହା ଭୂମିରେ ଚଉଡ଼ା ହୋଇ ମାଡ଼େ;ଏଥିର ଫୁଲ ବାଇଗଣି, ଫଳ ଗୋଲ, ଅଧଇଞ୍ଚ ବ୍ୟାସବିଶିଷ୍ଟ । ଏ ଗଛ ଓ ଫଳ ଦଶମୂଳ ପାଚନରେ ଲାଗେ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଖାରକ, ହୃଦସ୍ପ୍ରାହ୍ୟ, କଟୁ ଉଷ୍ଣ ଓ ଉଷ୍ଣ ୱୀର୍ଯ୍ୟ । ଏହା କଫ, ବାୟୁ, ମୁଖର ବିରସତା, ଅରୁଚି, କୁଷ୍ଠ, ଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ, ଶୂଳ, କାଶ ଓ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ନାଶକ । ୨ । ସଂ. ନାମ— ଶ୍ୱେତା, କ୍ଷୁଦ୍ରା, ଚନ୍ଦ୍ରଭାସା, ଲକ୍ଷ୍ମଣା, ଶ୍ୱେତ-ଦୂତିକା, ଗର୍ଭଦା, ଚନ୍ଦ୍ରା, ଚନ୍ଦ୍ରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରପତ୍ରା, ତ୍ରିସୃଙ୍ଗା । ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ କଣ୍ଟକାଯୁକ୍ତ; କଣ୍ଟକାରିକା (ଦେଶ)—2. Solanum Xanthocarpum. ୩ । ଡେଙ୍ଗା ବେଙ୍ଗା; ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାଯୁକ୍ତ—3. A tall variety of Solanum Indicum. [ଦ୍ର—ଏହା କଣ୍ଟକା ଗୁଳ୍ମ; ଏହା କଣ୍ଟକାଯୁର ଗୁଣଯୁକ୍ତ, ଅଶ୍ୱକର୍ଣ୍ଣ ଗର୍ଭପ୍ରଦ; ଏଥିର ଫୁଲ ଧଳା]—୪ । ଲଟା ବେର୍ଣ୍ଣକୋଳ—4. A variety of Solanum which is a creeper. [ଦ୍ର—ଏ ଲତାର ଫଳ ବେଙ୍ଗ ବାଇଗଣ ପରି, କିନ୍ତୁ ବେଙ୍ଗ ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷୁଦ୍ର କନ୍)—[ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ବୃହତୀ ଦୁଇ ପ୍ରକାର; କିନ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ମତରେ ବୃହତୀ ୩ ପ୍ରକାର । ୧ । ବୃହତୀ ବା ବେଙ୍ଗ ବାଇଗଣ—1. Solanium Indicum. ୨ । କଣ୍ଟକାଯୁ; ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ—2. Solanium Xanthocarpum. ୩ । ଶ୍ୱେତ ବୃହତୀ ବା ଡେଙ୍ଗା ବେଙ୍ଗ । ଶ୍ୱେତ ବୃହତୀଗଛ ବଡ଼; ଫୁଲ ବାଇଗଣ ଫୁଲ ପରି; କିନ୍ତୁ ଧଳା; ଫଳ ବେଙ୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ । ସମସ୍ତ-ପ୍ରକାର ବୃହତୀ ଗୁଚ୍ଛଫଳା । ଅଜ୍ ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ ବାଇଗଣ ପରି ଫଳ ଧରିବା କଣ୍ଟକହୀନ ଲତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ-ବେର୍ଣ୍ଣକୋଳ ବା କିମ୍ବା ବେର୍ଣ୍ଣକୋଳ ବୋଲିଯାଏ ।] ୨ । ଦେବାବସ୍ତ୍ରଙ୍କ ପାଶା—2. The ltue of a Deity. ୩ । ଉତ୍ତରପଟ ବସ୍ତ୍ର—3. The upper sheet. ୪ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—4. Name of a metre. (ଉ—ବୃହତୀ ଛନ୍ଦେ ଥାଇ ନଅଟି ଅକ୍ଷର, ନ ଅକ୍ଷେତ ଜାଣୁଛ ଦେଇଛି ବେଭାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ) । ୫ । ବାକ୍ୟ—5. Word; expression. ଦେ. ବ—ବୋଇଚ କଖାରୁ—The sweet gourd.

ବୃହତୀପତି—ସଂ. ବ (ବୃହତୀ=ବାକ୍ୟ(+ପତି)—ଦେବଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତି; Bṛuhatīpati ସୁରଗୁର୍ଯ୍ୟ – Bruhaspati, the preceptor of the gods.

ବୃହଦଶ୍ୱ—ସଂ. ବ.—(ନାମ) ଋଷିବିଶେଷ – A sage. (ଉ—Bṛuhadaśwa ବୃହତ ଶୌନକ କାଶ୍ୟପ ବୃହଦଶ୍ୱ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ବୃହଦାରଣ୍ୟକ—ସଂ. ବ—ଉପନିଷଦ୍ ବିଶେଷ – Name of an Bṛuhadāraṇyaka Upanishad.

ବୃହଦ୍ଦନ୍ତୀ—ସଂ. ବ ଏକପ୍ରକାର ଦନ୍ତୀ ବା ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Croton Bṛuhaddantī polyandrum plant, [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଏରଣ୍ଡପତ୍ର ପରି ବଡ଼ । ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବୃହଦ୍ବାମନ—ସଂ, ବ—ପୁରାଣ ବିଶେଷ—A Purāṇa. (ଉ—Bṛuhad-bāmana ବୃହଦ୍ବାମନେ ଛନ୍ତି କହୁ, ଶ୍ରୁତ୍ ଶ୍ରୀମୁଖେ ଅଜ୍ଞା ଦେଇ । ପ୍ରାଚୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଚନାବଳୀ ।

ବୃହଦ୍ବ୍ରତ—ଦେ. ବ ବଡ଼ ଓଷା—[ଦ୍ର—ଏହା ଅଠଗଡ଼ର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ Brubad-brata ରାଜା ବାହାଦୁର ବିଶ୍ୱନାଥ କର୍ମୀଙ୍କ ଉଦ୍ଭାବିତ ।]

ବୃହଦ୍ଭାନୁ—ସଂ. ବ (ବୃହତ୍+ଭାନୁ=କିରଣ ଯାହାର)–୧ । ଅଗ୍ନି—Bruhadbhānu 1. Fire. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun.

ବୃହଦ୍ରଥ—ସଂ. ବ. (ବୃହତ୍+ରଥ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର – 1. Indra Bruhadratha ୨ । ଜରାସନ୍ଧର ପିତା—2. Father of Jarāsandha. ୩ । ଯଜ୍ଞପାତ୍ର—3. Sacrificial pot. ୪ । ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—4. Name of a vedic formula. ୫ । ସାମବେଦର ଅଂଶ—5. Part of the Sāma beda.

ବୃହନ୍ନ—ସଂ. ବ—୧ । ବହିର୍ଦ୍ୱାର—1. The outer gate. Bruhanda ୨ । ଅଗଣା—2. Courtyard.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃହନ୍ନଳ—ସ. ବ. (ବୃହତ୍+ନଳ)—୧ । ସାର୍ଘ ନଳ ବୃକ୍ଷ—1. A Bṛuhannaḷa species of long reed; Arunda Tibialis. ୨ । ବାହୁ—2. The arm. ୩ । ପରମାପକ ଦଣ୍ଡ; ପଦ୍ଧତା—3. A measuring rod.

ବୃହନ୍ନଳା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ପାଣ୍ଡବମାନେ ବରାଟ ରାଜାଙ୍କ ଗୃହରେ Bruhannaḷā ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ବାସ କରୁଥିବା ସମୟରେ ବରାଟକନ୍ୟା ଉତ୍ତରାଙ୍କୁ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ଶିକ୍ଷାଦେବା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ କ୍ଲୀବରୂପଧାରୀ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ନାମ—The name assumed by Arjuna when he lived incognito in the house of the king of Birāṭa, as an eunuch and engaged as music master to the daughter of the king. (ଦ୍ର—ଏ ବାହାରେ ମୋହର ନାମ ବୃହନ୍ନଳା, ମୋ ପର ନାହିଁ ଜାଣିବାକୁ ନଉଦକଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବରାଟ ।)

ବୃହସ୍ପତି—ସ. ବ. (ବୃହତ୍+ପତି; ନିପାତନସିଦ୍ଧ)—୧ । ଦେବଗୁରୁ; Bṛuhaspati ସୁରଗୁରୁର୍ଯ୍ୟ—1. The spiritual preceptor of the gods. ୨ ନବଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚମଗ୍ରହ—2. The planet Jupitor. ୩ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ଋଷି-ବିଶେଷ—3. Name of a sage, the author of a code of Hindu law. ୪ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ଗୃହ୍ୟାକ ମୁନି—4. Sage Chārbāka. ୫ । ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପରି ମହାପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A very learned man (compared with Bṛuhaspati).

ବୃହସ୍ପତି ଏକାଦଶ—ଦେ. ବ.—ବିଶେଷ ସୌଭାଗ୍ୟୋଦୟ—Bṛuhaspati ekādaśa The dawning of good fortune or prosperity. **ଏକାଦଶ ବୃହସ୍ପତି**

ବୃହସ୍ପତି ଗୋଚର ଫଳ—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା। Bṛuhaspati gochara phaḷa ଅନୁସାରେ ବୃହସ୍ପତି ଗ୍ରହଙ୍କର (ବୃହସ୍ପତି ଦଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥିତିଜନିତ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଫଳ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା—The fortunes of a person according to the position of the planet Jupitor calculated by astrology. [ଦ୍ର—ବୃହସ୍ପତି ଜନ୍ମ ବା ପ୍ରଥମ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଭୟ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଅର୍ଥଲାଭ, ତୃତୀୟରେ ଶତ୍ରୁପରାଜୟ, ଚତୁର୍ଥରେ ଅର୍ଥନାଶ, ପଞ୍ଚମରେ ଶୁଭ, ଷଷ୍ଠରେ ଶତ୍ରୁବୃଦ୍ଧି, ସପ୍ତମରେ ସୁଖ, ଅଷ୍ଟମରେ ଅର୍ଥନାଶ, ନବମରେ ସ୍ୱତାର୍ଥ ଲାଭ, ଦଶମରେ ଅଶୁଭ, ଏକାଦଶରେ ଧନଲାଭ ଓ ଦ୍ୱାଦଶରେ ଧନାଗମ ହୁଏ ।]

ବୃହସ୍ପତି ଚକ୍ର—ସ. ବ—(ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷାନୁସାରେ ଅଙ୍କିତ ନରଦେହ—Bṛuhaspati chakra 1. Figure of the human body drawn according to astrological directions. ୨ । ୬୦ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ କାଳଚକ୍ର—2. An astrological cycle of 60 years.

ବୃହସ୍ପତି ପଞ୍ଚମ—ଦେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଘଟିବା—Bṛuhaspati pañchama The dawning of good fortune. [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ୫ମ ବା ୯ମ ବୃହସ୍ପତି ପଡ଼ିଲେ ସ୍ୱତାର୍ଥ ଲାଭ ହୁଏ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଇହୁଥାଆନ୍ତି 'ତାକୁ ବୃହସ୍ପତି ପଞ୍ଚମ ବା ନବମ ପଡ଼ିଅଛି' । ସେହିପରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସୌଭାଗ୍ୟୋଦୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି 'ବୃହସ୍ପତି ଏକାଦଶ ପଡ଼ିଛି' ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ।] ବୃହସ୍ପତି ନବମ ବୃହସ୍ପତି ଏକାଦଶ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବୃହସ୍ପତି ବାର—ସ. ବ—ଗୁରୁବାର; ବୁଧବାରର ପରଦିନ—Thursday. Bṛuhaspati bāra (ବୃହସ୍ପତି ବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୃହସ୍ପତି ସୂତ୍ର—ସ. ବ—ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Bṛuhaspati sūtra Name of a Buddhist scripture. [ଦ୍ର—କାହାର କାହାର ମତରେ ଗୃହ୍ୟାକ ମୁନି ଓ ବୃହସ୍ପତି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ]

ବୃହସ୍ପତି—ଗ୍ରା. ବ. (ସ.ବୃହସ୍ପତି)—ବୃହସ୍ପତି (ଦେଖ)—Bṛuhaspati Bṛuhaswati ବିମ୍ପତି; ବେମ୍ପତି; **ବିରସ୍ପତୀ** (See).

ବୃହାମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଏକପ୍ରକାର ଗୃହତଳସ୍ଥ ଗାଡ଼ି—Bṛuhaam Brougham. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଆବରଣକୁ ବନ୍ଦ କରାଯାଇ ପାରେ ଓ ଖୋଲାଯାଇ ପାରେ ।] **ବ୍ରହାମ୍**

ବେ—ବୈଦେ. ଅ (ଫା)—ଅବଜ୍ଞା ବା ତୁଚ୍ଛାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—Be (Interjection) A word used in addressing a person in contempt while calling him. [ଦ୍ର—ସାନ୍ୟାର୍ଥକ—ହେ, ହୋ, ଅହେ, ଆହୋ । ତୁଚ୍ଛାର୍ଥକ—(ପୁଂ) ରେ, ଅରେ, ଇରେ, (ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୋ, ଅଲୋ, ଇଲୋ । ଅବଜ୍ଞା ବା ଅବମାନନାର୍ଥକ—ବେ, ଅବେ, ଇବେ, ହୁଁବେ । ଓଡ଼ିଆରେ ଅଳ୍ପ ଘୃଣା ବା ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ସହିତ ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରିବାରେ 'ବେ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ସାଧାରଣତଃ ଅଯଶୀଠାରୁ ନିମ୍ନତର ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି 'ରେ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ 'ରେ' ସ୍ଥାନରେ 'ବେ' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ବୈଦେ. (ଫା) ଉପସର୍ଗ—ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନିଷେଧ, ବୈପରୀତ୍ୟ ଓ ଅଭାବ ଆଦି ବୁଝାଏ (ଏହା ସଂ ନ ଉପସର୍ଗ ଓ ଇଂ 'Un' 'Il' 'In' 'Ir' ଆଦି ଉପସର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ସମାନ)—A Persian prefix added to words to denote absence, want, opposition or prevention. [ଦ୍ର—ଏହି ଫାରସୀ ଉପସର୍ଗଯୁକ୍ତ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ତାହା ସମସ୍ତ ସଂଗ୍ରହ କରିବା କଠିନ; ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବେଶୀ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ଦିଆଗଲା । 'ବେ' ଉପସର୍ଗଯୁକ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦ ଅବିକୃତ ହୋଇ ଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛି ଯଥା—ବମଜୁର; ବେମାଲୁମ୍;

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦମ୍ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବହୁତ ହୋଇ ଚଳୁଅଛୁ । ଯଥା .—ବେଜ୍ଜଡ଼ (ପ୍ରକୃତ ବେଇଜ୍ଜତ) ବେଲ୍ଲବ୍ (ପ୍ରକୃତ (ବେ ଵକୁଫ୍) । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦରେ ପାରସୀ 'ବେ' ଉପସର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଚଳୁଅଛୁ, ଯଥା —ବେଦମ୍, ବେଧାର୍, ବେମର୍ଯ୍ୟାଦା । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଉପସର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦ ଯୋଗ ହୋଇଅଛୁ । ଯଥା —ବେମର୍ଜିଷ, ବେଫନ୍ଦ, ବେଫୁମ୍ ।]

ବେନ ଏଂଗେ ଦେ. (ବ୍ୟାକରଣ)—ଭବିଷ୍ୟତ୍‌କାଳରେ ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରତ୍ୟୟବିଶେଷ—An inflection added to verbs to denote the future tense. (2nd person and 3rd person) [ଦ୍ର—ଆପଣ, ଆପଣମାନେ, ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ସେ, ବହୁବଚନାର୍ଥକ ସେମାନେ, ଏଗୁଡ଼ିକ କର୍ତ୍ତା ହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳରେ କ୍ରିୟାର ରୂପରେ 'ବେ' ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା— ଆପଣମାନେ ଯିବେ, ଆପଣମାନେ ଆସିବେ, ସେ ଖାଇବେ, ସେମାନେ ଶୋଇବେ ।]

ବେ ଅକ(କ୍ୱ)ଲ—ବୈଦେ. ବଣ. (ପା. ବେ+ଅକ୍ଖଲ୍=ବୁଦ୍ଧି)—Be-aka(kka)la ନିର୍ବୁଦ୍ଧିତା; ବୁଦ୍ଧିହୀନ—Stupid; ବେଅକଲ, ବେଆକ୍କେଲ, ବେଆକ୍କିଲ lacking in understanding; silly.

ବେଅକ(କ୍ୱ)ଲ, ବେଅକ(କ୍ୱ)ଲିଅ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବେ ଅକତିଆର(ର୍)—ବୈଦେ. ବ (ପା. ବେ+ଇଚ୍ଛାର୍=ଅଧିକାର)—୧ । ଅନାୟତ୍ତ; ଅଧିକାର ବେଏକ୍‌ତାର, ବେଏକ୍ତାର ବେ ଇଖତିଆର ବହିର୍ଭୂତ— (ବେଅକ୍ତିଆର(ର୍) —ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Beyond control. ୨ । ଅବଶ; ଅଶକ୍ତ—2. Powerless.

ବେ ଅକୁଫ୍(ବ୍)—ବୈଦେ. ବ (ପା· ବେଵକୁଫ୍)—ବେଉଫ୍ (ଦେଖ) Be-akuph(b) Bekuph (See)

ବେ ଅଟକ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ପା) —ବାଧାରହିତ— Be-aṭak Unobstructed. ବେଆଟକ ବେ ଅଟକ

ବେ ଅଟକଲ—ଦେ. ବ (ପା. ବେ+ଓଡ଼ିଆ. ଅଟକଲ) —ଆନ୍ଦାଜ Be-aṭakala ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ଇପ୍ସିତ କରିବାର ଅଶକ୍ତି— Want of estimate. ଦେ. ବଣ—ବେ ଅନ୍ଦାଜ (ଦେଖ)—Be-andāja (See)

ବେ ଅନ୍ଦାଜ(ଜ)—ବୈଦେ. ବଣ (ପା)—୧ । ଅସଂଖ୍ୟ; ଅପରିମିତ— Be-andāja(ji) 1. Innumerable; countless. ବେଆନ୍ଦାଜ(ଜୀ) ବେ ଅନ୍ଦାଜ ୨ । ଅନୁମାନକ୍ଷମତାହୀନ—2. Having (ବେଅନାଜଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) no capacity for inference. ୩ । ଅଜ୍ଞାତ—3. Unknown. ୪ । ଯାହାର ଅନାଜ ବା ଅନୁମାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ—4. Having no capacity for making an estimate. ୫। ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗତି ବା ସାମଞ୍ଜସ୍ୟହୀନ—5. Disproportionate. ୬ । ଦରକାରଠାରୁ ଅତ୍ୟଧିକ—6. Immoderate.

ବେ ଆଇନ୍(ନ)—ବୈଦେ. ବଣ (ପା. ବେ+ଆଇନ୍=ନ୍ୟୟ)—Be-āin(ni) ୧ । ଅବୈଧ; ଆଇନ୍‌ବିରୁଦ୍ଧ—1. Illegal; unlawful. ୨ । ଅନ୍ୟାୟୀ—2. Unjust. ବେଆଇନ ବେଆଇନ

ବୈଦେ. ବ—୧ । ଅବୈଧତ୍ୱ—1 Injustice. ୨ । ଆଇନର ଲଙ୍ଘନ—2. Infringement or breach of law.

ବେ ଆଇନ୍(ନ) ଜନତା—ଦେ. ବ (କରିଆ)—ଅବୈଧ ଜନସଙ୍ଘ; Be-āin(ni) janatā ଅସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚ ଜଣରୁ ଅଧିକ ବେଆଇନ ଜନତା ବେଆଇନ ଜନତା ଲୋକଙ୍କ ଏକତ୍ର ହେବା— [ବେଆଇନ୍(ନ) ମେଲ(ଳ)—ଅନ୍ୟରୂପ] Unlawful assembly; an assembly of five or more persons formed with some unlawful object. [ଦ୍ର—ମନ୍ଦ ବା ବେଆଇନ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବା ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରିବା ବା ମାରପିଟ ବା ଅପରାଧ କରିବା କାରଣ * ବା *ରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକତ୍ର ହେଲେ ତାହା ବେଆଇନ୍ ଜନତା ହୁଏ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଓ ଅପରାଧର ପରିମାଣ ଓ ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱଳ୍ପାଧିକ ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଦଣ୍ଡର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛୁ । ବେଆଇନ୍ ଜନତାକୁ ଭଙ୍ଗିଦେଇ ପଳାଇବାପାଇଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କର ଓ ପୁଲିସର କ୍ଷମତା ଅଛୁ । ଜନତାକାରୀମାନେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଆଦେଶ ନ ମାନିଲେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବା ପୁଲିସ୍ ବଳପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ଏମାନଙ୍କୁ ପଳାଇବାର ବିଧି ମଧ୍ୟ ଅଛୁ ।]

ବେଆଇନ୍ (ନ) ତୋଷରଫ—ବୈଦେ. (ପା)ବ (କରିଆ)—ଯେଉଁ Be-āin(ni) tosharaph ଧନାଦିହରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଧିଦ୍ୱାରା ଅନଧିକୃତ ବେଆଇନ୍ ତୋଛରଫ ମୋଚନ ବା ନଷ୍ଟିବା ଓ ଦୋଷାବହ—Misappropriation of property. ବେଆଇନ ତୋସରଫ

ବେ ଆୟ (ଯ୍ୟ)ତ(ତ୍ତ)— ଦେ. ବଣ (ପା. ବେ+ସ. ଅୟତ୍ତ)—୧ । Be-āe(ya)ta (tta) ଅନାୟତ୍ତ; ଶକ୍ତିବହିର୍ଭୂତ— ବେଆୟତ 1. Beyond one's control. ୨ । ଅବଶ— ବେଆୟତ 2. Powerless. ୩ । ନିରୁପାୟ—3. Helpless.

ବେଆ (ଏ,ହା,ହେ)ଡ଼ା—ବୈଦେ. ବଣ—(ପା. ବେ+ଅଡ଼ା= Bea(e, hā, he) ṛdā ଅକୃତ—ଗଠନ, ଭୁଲ, ସ. ବିକଟ; ବିକୃତ ବେଆଡ଼ା ପ୍ରା-ବିଅଡ଼ା)—୧ । କୁତ୍ସିତ; ବିକୃତ; ବେଢପ— ବେହୁଦ୍ଦା 1. Ugly; disordered. ୨ । ବେ-ନ୍ୟୟ—2. (ବିଅଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) Against rules. ୩ । ବେଆଇନ୍— 3. Illegal. ୪ । ଅବାଧ୍ୟ—4. Insubordinate. ୫ । ମନ୍ଦ; ଦୁଷ୍ଟ—5. Wicked; wanton. ୬ । ଅସୁନ୍ଦର—6. Ungraceful. ୭ । ସୌଷ୍ଠବରହିତ— 7. Unsymmetrical.

ବେଆ(ଏ)ଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗଛ—A kind of Bea(e)ṇṭā wild tree. [ଉ—ଗମ୍ଭାର ବେଲ ଜାମ୍ବୁ ବେଥଣ୍ଟା ଶବ୍ଦର । କୃଷ୍ଣକିଙ୍କର. ମଦାଭ୍ରରତ-ବନ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେ-ଅଦବ୍—ବୈଦେ. ବ୫—(ଫା. ବେ+ଅଦବ୍=ଶିଷ୍ଟାଚାର)—୧ । Be-ādab ଅଶିଷ୍ଟ; ଶିଷ୍ଟାଚାର ବହିର୍ଭୂତ; ଅଭଦ୍ର—1. Uncivil; impolite. ୨ । ଧୃଷ୍ଟ—2. Insolent. ୩ । ଦୁରନ୍ତ; ଦୁଷ୍ଟ—3. Wicked; wanton. ୪ । ଅବାଧ୍ୟ—4. Uncontrollable; insubordinate.

ବେଅଦବ

ବେ ଅଦବି—ବୈଦେ. ବ—(ଫା)—୧ । ଅଶିଷ୍ଟତା; ଅଭଦ୍ରତା—Be-ādabi 1. Rudeness; incivility. ୨ । ଧୃଷ୍ଟତା—2. Importunity; insolence. ୩ । ଦୁରନ୍ତପଣ—3. Wickedness. ଦେ. ବ୫—ଦେ-ଅଦବ୍ (ଦେଶ) Beādab (See)

ବେଅଦବି

ବେ ଅଦବି ମାଫ୍(ଫି) କରିବା—ଦେ କ୍ରି. (ଫା ବେଅଦବି+ମୁଆଫ୍) Be-ādabi māph(phi) karibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଶିଷ୍ଟତା ବେଆଦବି ମାଫ କରା ବା ଧୃଷ୍ଟତାକୁ ମାର୍ଜନା କରିବା—To excuse one's rudeness or plain-speaking.

ବେଆଦବି ମୁଆଫ କରନା

ବେ-ଆଦର—ଦେ. ବ—(ଫା. ବେ+ସଂ. ଆଦର)—ଉଚ୍ଛଜ୍ଞାନ; ଅନାଦର—Slight; disrespect.

ବେଆଦର, ଅନାଦର

ବେ ଆବ(ବୁ, ବୋ)ର(ରୁ)—ବୈଦେ. ବ୫—(ଫା. ବେ+ଅବରୁ =ମଦ୍ଦ୍ୱ)—୧ । ମର୍ଯ୍ୟାଦାଜ୍ଞାନ; ବେଆବରୁ ବେଇଜ୍ଜତ୍—1. Devoid of honour or respect. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—2. Shameless; indecent; immodest. ୩ । ଯେ (ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ) ଘରଦ୍ୱାର ବା ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ପାଳନ କରୁ ନାହିଁ—3. (a woman) Not observing the rules of sectusion ୪ । ଖୋଲା; ମେଲା—4. Exposed to the public gaze; open. ଦେ. ବ—(ଫା.-ବେ+ସଂ. ଅବରଣ) ୫ । ଅନାଚ୍ଛାଦିତ—5. Uncovered. ୬ । ଅଲୁକ୍କାୟିତ; ବେଘରଦ୍ୱା—6. Having no screen; unconcealed. ବୈଦେ. ବ. (ଫା.)—୧ । ମର୍ଯ୍ୟାଦାଜ୍ଞାନତା; ଇଜ୍ଜତର ଅଭାବ—1. Want or absence of honour or decency. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜତା 2. Shamelessness. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଘରଦ୍ୱାର ପ୍ରଥାର ଅଭାବ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅନାବୃତ ମୁଖ ଦେଖାଇ ବାହାରିବା ଅବସ୍ଥା—3. Non observance of the Purdah system by women. ୪ । ଅନାବୃତ ଅବସ୍ଥା—4 The state of being uncovered. ୫ । ଗୁପ୍ତ ନ ରହିବାର ଅବସ୍ଥା—5. Absence of privacy.

ବେଆବ(ବୁ, ବୋ)ର(ରୁ)

ବେ ଆରମ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା ବେ+ଆରମ୍=ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ; ସୁଖ)—Be-ārām ୧ । ବେସ୍ଥି; ରୋଗ—1. Illness. ୨ । ଦୁଃଖ ବେଆରାମ, ବ୍ୟାରାମ 2. Misery. ୩ । ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ; ଅସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—3. Discomfort. ବୈଦେ. ବ୫.—(ଫା)—ରୁଗ୍ଣ; ଅସୁସ୍ଥ—Ill; sick.

ବେଆରାମ, ବିମାର

ବେ ଆରଙ୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଇଂ.)—୧ । ମାଗଣା—Be-āring 1. Gratis. ୨ । ଘର ବ୍ୟୟରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ

ବେୟାରିଙ୍ଗ

ବେଆରଂ
ବେଆରଙ୍ଗ(ଗି)
ବେଆରଂ
—ଅନ୍ୟରୂପ

ବେୟାରିଙ୍ଗ

ବେଆରଙ୍ଗ ପୋଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ପତ୍ରପ୍ରେରକ ଚିଠି Be-āring posht ଉପରେ ଥାକ ଝଲଝ ନ ମାରି ସେଥିଁ ଚିଠି

ବେଆରଂପୋଷ୍ଟ
ବେଆରଙ୍ଗପୋଷ୍ଟ
—ଅନ୍ୟରୂପ

ଥାକରେ ପଠାନ୍ତି ଓ ସେଥିଁ ଚିଠିର ଥାକମାସୁଲ ପତ୍ର

ବେୟାରିଙ୍ଗପୋଷ୍ଟ

ବେଆରଙ୍ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଘରର ବ୍ୟୟରେ ବା Be-āring māribā ମାଗଣାରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରାଇ ନେବା—To have a thing accomplished gratis or at another's expense.

ବେୟାରିଂମାରା ବେୟାରିଂ ମାରନା, ବୈରଙ୍ଗମାରନା

ବେଆଲ—ଦେ. ବ—ବଥଳ (ଦେଶ)—Be-āli Biāli (See).

ବେ ଇଆଦ୍(ଦି)—ବୈଦେ. ବ (କଟକୀୟ)(ଫା. ବେୟାଦ୍)—ବିସ୍ମରଣ—Be-iād(di) Forgetting. ବୈଦେ. ବ୫.—ବିସ୍ମୃତ—ବିସ୍ମରଣ, **ବେୟାଦ** [ବେୟାଦ୍ (ଦ)—ଅନ୍ୟରୂପ] Forgotten.

ବେଇଗି—ଦେ. କ୍ରି. ବ୫. (ସଂ ବେଗ; ବେଗିତ)—ତତ୍କାଳ; ଶୀଘ୍ର—Beigi Soon; sharp; swiftly; quickly. ଜଲଦୀ, ଶିଗ୍‌ଗୀର, **ବେଗି, ଜଲ୍ଦୀ**

ବେ ଇଜ(ଜ୍ଜ, ଜ, ଜ୍ଜି)ତ୍(ତ)—ବୈଦେ. ବ୫. (ଫା. ବେ+ଇଜ୍ଜତ୍=ସମ୍ଭ୍ରମ)—Be-ija(jja, ji, jji) t (ti) ୧ । ସମ୍ଭ୍ରମଶୂନ୍ୟ—[ବେଇଜ୍ଜ(ଜ୍ଜ)ତ(ତ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Immodest. ୨ । ଅଶ୍ଳୀଳ—2. Indecent. ୩ । ଅବମାନିତ; ଅପଦସ୍ଥ; ଅସମ୍ମାନିତ; ଲଜ୍ଜିତ; ମଦ୍ଦଭସତ୍ତ୍ୱ—3. Dishonoured; insulted; disgraced; shorn of respectability. ୪ । ଅସମ୍ମାନଜନକ—4. Disrespectful; dishonourable; scandalous;

ବେଇଜ୍ଜତ୍

ବୈଦେ. ବେଇଜ୍ଜତୀ; **ବେଇଜ୍ଜତି** ବ—୧ । ଲଜ୍ଜନା; ଅପମାନ—1. Insult; disgrace; ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ସମ୍ଭ୍ରମ ନାଶ; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ମଦ୍ଦଭ ସାରିବା—2. Violation of the modesty of females; outrage of female modesty;

ବେଇଜ(ଜ୍ଜ)ତ୍(ତ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅବମାନିତ କରିବା—Be ija(ji)t(ti) karibā 1. To insult; to disgrace.

ବେଇଜତକରା ବେଇଜତକରନା

୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଇଜ୍ଜତ୍ ନାଶ କରିବା—2. To violate or outrage the modesty of a female. ୩ । ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷାରେ ଗାଳଦେବା—3. To abuse in filthy language.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେ ଇଜ(ଜ, ଜ୍ଜ, ଜ୍ଜି)ତଅ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେଇଜ୍ତ୍)—
Be ija(ji, jja, jji)tiā ୧ । ଅସମ୍ମାନତ; ଅବମାନତ; ଅଯଦସ୍ତ;
ବେଜ୍ଜିତ୍ ଲଜ୍ଜିତ—1. Dishonoured; disgraced;
ବେଇଜ୍ଜତ insulted. ୨ । ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ଅବମାନତ ବା ଲଜ୍ଜିତ
କରେ—2. Insulting or disgracing
others. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀର ସମ୍ଭ୍ରମନାଶକାତ୍ମ—3. Outraging
female modesty. ୪ । ଅସମ୍ମାନଜନକ—
4. Disrespectful; dishonourable.

ବେ ଇନ୍(ନି)ଶାପ୍(ଫ୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବେ+ ଇନ୍ସାଫ୍=ନ୍ୟାସ୍-
Be in(ni)śāp(ph) ବଗ୍ଦର)—ଅନ୍ୟାସ୍; ଅବଗ୍ଦର—
ବେନିସାପ Injustice; inequity. ବୈଦେ. ବଣ—ଅନ୍ୟାସ୍;
ବେଇନସାଫ ନ୍ୟାସ୍ୟ ବରହ୍ତ—Unrighteous; inequita-
(ବେନ୍ସାପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ble.

ବେଇ(ଇଁ)ବା—ଦେ. କି—(ସ. ସ୍ୱା ଧାତୁ=ଗର୍ଭସ୍ରବଣ)—ଜନ୍ମ
Bei(iñ)bā କରବା; ସନ୍ତାନ ସ୍ରସବ କରବା—To bring
ବିଆନା forth offspring; to be delivered of a
child.
ବଆନା, ବଆନା
ବଅଇବା, ବଏଇବା
ବେଇ ପକା(କେ)ଇବା, } —ଅନ୍ୟରୂପ
ବ୍ୟା(ବେୟ୍)ଇବା

ବେ ଇମାନ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ ଇମାନ୍=ଧର୍ମୀଧର୍ମ ବଶ୍ୱାସ)—
Be imān ୧ । ଅଧାର୍ମିକ—1. Irreligious; impious.
ବେଇମାନ୍ ୨ । ଅବବେକ—2. Unconscientious. ୩ ।
ବେଇମାନ ଅକୃତଜ୍ଞ; କୃତଘ୍ନ—3. Ungrateful. ୪ । ବଶ୍ୱାସ-
(ବେମାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘାତକ—4. Perfidious; faithless

ବେ ଇମାନି—ବୈଦେ. ବ. (ଫା) —୧ । ବଶ୍ୱାସଘାତକତା—
Beimāni 1. Perfidy. ୨ । କୃତଘ୍ନତା—2. Ingratitude.
ବେଇମାନୀ ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା)—ବେଇମାନ (ଦେଖ)—
ବେଇମାନି Beimān (See).
(ବେମାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେ ଇଲାକା—ବୈଦେ.ବ (ଫା)—୧ । ଯାହା ନିଜର ଇଲ୍ଲକା ନୁହେଁ—
Be ilāka 1. That which is not one's jurisdiction.
ବେଇଲାକା ୨ । ନିଜର ସମ୍ପର୍କ ବହର୍ଭୂତ ସ୍ଥାନ ବା ବଷୟ—
ବେଇଲାକା 2. A place or matter which is beyond
one's juirsdiction. ୩ । ଯାହା ନିଜର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି
ନୁହେଁ—3 That which is not one's landed
property. ୪ । ନିଜର ସମ୍ପର୍କର ଅଭାବ—
4. Want of one's connection.

ବେ ଇଲାକାଦାର୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା. ବେ+ ଇଲ୍ଲକା=ସମ୍ପର୍କ+
Be ilākādār ଦାର୍; କତରଥା ଭାଷା)—ସମ୍ପର୍କରହତ;
ବେଇଲାକାଦାର ନିଃସ୍ୱତ୍ୱବାନ୍—Divested of all connec-
ବେଇଲାକାଦାର tions; divested of all property-right.
(ଯଥା—ଅଜଠାରୁ ଅମ୍ମେ ବାପା ଏ ବଷୟ ସମ୍ପତ୍ତିରେ
ବସତ୍ୱବାନ୍ ଓ ବେଇଲ୍ଲକାଦାର୍ ହେଲୁ । କବାଲ୍ଲସତ୍ତି) ।

ବେଇ(ଈ)—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବବାହତା)—ବବାହତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Beī(hī) Married (wife).
ବିବାହିତା **ବଆହୀ** (ରତ୍ନେଇ—ବଯସ୍ତତ)

ବେଇ(ଈ) ମାଇପ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଆଯଣାର ବବାହତା ପତ୍ନୀ
Beī(hī) māipa (ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ନୁହେଁ)—1. One's married
ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ wife (not a concubine). ୨ । ଏକାଧିକ
ବଆହୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାର୍ଯ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ସନ୍ତାନସ୍ରସବକାରିଣୀ ଭାର୍ଯ୍ୟା—
[ବେଇ(ଈ)ଘରୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. The wife who is the
mother of children (as distinguished
from one's barren wife or wives).

ବେଉ(ଓ)ଆ—ବୈଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—(କତରଥା) (ଫା. ବେଵ୍ବା; ଭୁଲ.
Beu(o)ā ସ. ବଧବା)—୧ । ବଧବା—1. Widow. ୨ ।
ବେଓସ୍ତା ଅପତ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A childless widow. ୩ । ବଧବା
ବେବା ଶୂଦ୍ରାମାନଙ୍କର ଉପାଧି—3. Title added to the
(ବେଵ୍ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) names of Śūdra widows. [ଦ୍ର—
ଆଜକାଲି କାଲର ସ୍ରୋତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶୂଦ୍ରାଦିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ
ଉପାଧିରେ ନାନା ପରବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି ଓ ଶୂଦ୍ରାମାନେ
ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କ ଉପାଧି ଆଯଣା ନାମରେ ସୋଗ କରୁଥିବାର
ଦେଖାଯାଏ; ଜନ୍ମୁ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ସଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମତୀ
ବା ଶ୍ରୀମତ୍ୟା ଅମୁକ ଦେଶ୍ୱୀ, ବଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମତ୍ୟା
ଅମୁକ ଦେବ୍ୟା ବା ବଦ୍ୟା; ଶୂଦ୍ରାମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୁକ
ମହାଦେଇ ବା ଦେଇ, ସଧବା ଓ ବଧବା କରଣ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ
ଶ୍ରୀମତୀ ବା ଶ୍ରୀମତ୍ୟା ଅମୁକ ଦେଇ; ସଧବା ଶୂଦ୍ରସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ
ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୁକ ଦାସୀ ଓ ବଧବାଶୂଦ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଅମୁକ ବେଵ୍ବା
ବୋଲି ଦଲିଲ ଆଦିରେ ଲେଖାଯାଉଥିଲା; ଏବେ
ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଦେଇ, ଦାସୀ, ବେଵ୍ବା
ଆଦି ଉଠିଯାଇ ଜ ବଧବା, ଜ ସଧବା, ଜ ବବର୍ତ୍ତ, ଜ
ସବର୍ତ୍ତ, ଜ ଅବର୍ତ୍ତ ସମସ୍ତେ ହେଲେଣି ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୁକ ଦେୱା ।]

ବେ ଉ(ଓ,ଆକଫ୍(ବ୍)—ବୈଦେ. ବଣ. (କତରଥା) (ଫା. ବେ+
Be u(o)ākaph(b) ବାକଫ୍=ଅବଗତ)—ଅଜ୍ଞ; ଯେ କୌଣସି
ବେଓୱାକଫ ବଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ ନ ଥାଏ—Unacquainted;
ବେୱାକିଫ not knowing; uninformed.
ବେଵ୍ବାକ(ବ)ଫ(ବ୍)
ବେଓୱାକ(ବ)ଫଦାର
ବେଵ୍ବାକଫ୍(ବ ଦା(କା)ର } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବେ ଉଥର(ର)ସ୍(ସି)—ବୈଦେ. ବଣ. (କତରଥା)—(ଫା.
Be uāra(ri)s(si) ବେୱାରିସ୍)—୧ । ଯାହାର କେହି
ବେୱାରିସ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ନ ଥାଏ; ନାଉଆରସ୍ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ବେୱାରିସ; ନାବାରିସ 1. Heirless (person) ୨ । ନିର୍ବଂଶ-
[ବେୱାର(ର)ସ୍(ସି)—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Issueless. ୩ ।
ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିରେ କେହି ଦାବିଦାର ନ ଥାଏ—3. (property)
Having no claimant; unclaimed. ୪ ।
ଅଧିକାରୀ (ସମ୍ପତ୍ତି); ଅଧିକାରୀ ବିହୀନ—4. Ownerless.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଉଚ —ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବସ୍ତୁର). ବି.—(ସଂ· ବଚଚିଁକା)—ବଇଞ୍ଚି (ଦେଖ)- Be-uchi Bi-iñchi (see).

ବେଉ(ହୁ)ଡ଼ା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ବପ୍ତଧାତୁ)—୧ । ବଣ୍ଟନ କରିବା— Beunti(ti)bā 1. To distribute. ୨ । ବଣ୍ଟନ କରିବା ବାଁଟନା **ବ୍ୟୋତନା** —2. To arrange. ୩ । ବହୁଲୋକଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବାଣ୍ଟିବା—3. To distribute work to many people. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା—4. To make a division of labour amongst many workers.

ବେଉ(ହୁ)ଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ] sion of labour; distribution of work or labour amongst many workers.

ବେଉ(ହୁ)ଡ଼ା ବେଉଷଣ – ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶ)—ବେଉଡ଼ା Beurdā beushaṇa (ଦେଖ)—Beurdā (see). (ବେଉଡ଼ା ବେଉଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଉଡ଼—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ ଶବ୍ଦ; ତୁଳନା କର ଏଉଡ଼)—ଦୃଷ୍ଟି Beurdi ଢୋକନ ପରେ ଉଦ୍ଗାରଜ ବାୟୁଃ—Belching ଢେକୁର **ଉକାର** after a full meal.

ବେଉ(ହୁ)ଡ଼(ଷି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଉଷଣ କରିବା; ବୁଣାସାଇଥିବା Beu(hu)rdi(shi)ba ଶାରଦ ଧାନଗଛ (ବୁଆ ଧାନଗଛ) (ବହୁଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୃଷ୍ମଶେଷ ଲେଖାଏଁ ବଢ଼ିଗଲେ କଆରରେ କାଡ଼ାନକରା ପାଣି ପୂରାଇ ସେହି କଆରକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ହଲରେ **ବିହିଯାନା** ଚଷି ଧାନଗଛମାନଙ୍କୁ କଆର ଉପାଦ୍ ସମ ଭାବରେ ଖେଳାଇ ଉହିଁ ଉପରେ ମଇ ଦେବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—The agricultural operation of puddling and equally distributing the paddy plants when they are about 10 inches high. [ଦ୍ର—ଶାରଦ ବୁଆ ଧାନଗଛମାନ ପ୍ରାୟ ଏକ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ କଆରରେ ପାଣି ପୂରାଇ ଖୁବ କାଦୁଆ କର ହଲ ବୁଲାଇବାକୁ ହୁଏ । ଏପର ହେଲେ ଧାନଗଛମାନ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇ-ଯାଏ ଓ ତା ଉପରେ ମଇ ଚଲାଇବାକୁ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବେଉଡ଼ା ବା **ବେଉଷଣ** କୋଲ୍ଲଯାଏ । ମଇ ଚଲାଇବା ପରେ ଯେବେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ କଆରରେ କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଧାନଗଛ ଗୁଡ଼ାଏ ଘନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି, ଓ କେଉଁ କେଉଁଠାରେ ଧାନଗଛ ଆଦୌ ନାହିଁ, ତେବେ ହାତଦ୍ୱାରା ଘନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଧାନଗଛ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକେତେ ଗଛ ଉପାଡ଼ି ନେଇ ଧାନଗଛ ନ ଥିବା ଯାଗାରେ ଯୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଏପର ହେଲେ କଆରର ସବୁ ଅଂଶରେ ଧାନଗଛମାନ ସମାନରୂପେ ଖେଳାଇ ହୋଇ ରହେ; ଏହାକୁ ଖେଳୁଆ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ବେଉଡ଼ା ବେଉଷଣ ହେବାର କେତେଦିନ ପରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଧାନଗଛମାନ ଖବ୍ ଭଲା ହୁଏ ଓ ମୂଳମାନଙ୍କରୁ କୁଆଁମାନ ବାହାରେ ।]

ବେଉଡ଼ୁଣୀ **ଛତୁ**—ଦେ. ବ—ନଡ଼ଛତୁ (ଦେଖ)— Beurduṇī chhatu Nārda Chhatu (See)· ବଡ଼ଉଁଟା ଛାତୁ **ଗୋବରଛତା**

ବେଉନ୍ତ(ତ)—ଦେ. ବ. (ସ ବଣ୍ଟନ; ସ ବଉନ୍ତୁ)—୧ । ବଣ୍ଟନ— Beunta(ta) 1. Distribution. ୨ । ବଣ୍ଟନ; କାର୍ଯ୍ୟର ବାଁଟ **ବ୍ୟୋତ୍, ବାଂସ** ବ୍ୟବସ୍ଥା—2. Arrangement. ୩ । ବିଭାଗ କରଣ—3. Division. ୪ । ବହୁଲୋକ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ବିଭାଗ ବା ବଣ୍ଟନ—4. Divi-

ବେଉନ୍ତ(ତ)ବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ ବଣ୍ଟଧାତୁ)—୧ । ବଣ୍ଟନ କରିବା— Beunti(ti)bā 1. To distribute. ୨ । ବଣ୍ଟନ କରିବା ବାଁଟନା **ବ୍ୟୋତନା** —2. To arrange. ୩ । ବହୁଲୋକଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବାଣ୍ଟିବା—3. To distribute work to many people. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା—4. To make a division of labour amongst many workers.

ବେ ଉ(ଓ)ଦ୍ଧୋଧ—ଗ୍ରା· ବ—(ଫା. ବେ+ସ. ଅନୁବୋଧ)— Be-u(o)prodha ବେମୋହବତ (ଦେଖ)—Bemohabata [ବେଉ(ଓ)ଦ୍ଧୋଧ୍ୟ, ବେଉ(ଓ)ଦ୍ଧୋଧୀ—ବଣ.] (See),

ବେଉର—ଦେ. ବ.—ନିମନ୍ତ୍ରଣ— Beura Invitation.

ବେଉରା—ଦେ. ବ.—(ସ ବବରଣ)—୧ । ବାର୍ତ୍ତା; ସମ୍ବାଦ— Beurā 1· News; report. ୨ । ବିବରଣ—2 Des- ବେଓରା, ଖବର cription; narration. ୩ । ପତ୍ରାଦର **ଜ୍ୟୋରା** ଉତ୍ତର—3. Reply to a letter. ୪ । (ସ. ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ) ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—4. A family-title amongst the Śūdras. ୫ । ଦୁଧ ମାଠିଆ—5. A pail or pitcher for milk.

ଦେ. ବଣ—୧ । ଫେରନ୍ତା; ଲେଉଟ (ସମ୍ବାଦ)— 1. In return; by return (news).

ବେଉରା **ଦେବା**—ଦେ. କ୍ରି —୧ । ସମ୍ବାଦ ପଠାଇବା—1. To send Beurā debā news; to report. ୨ । ପତ୍ରର ଉତ୍ତର ଖବର ଦେଓୟା ପଠାଇବା—2. To send a reply to a **ବେୟାରା ଭେଜନା** [ବେଉରା ପଠା(ଠେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] letter.

ବେଉ(ହୁ)ରି—ଦେ. ବ—ଦୁଧର ଛୋଟ ମାଠିଆ—A small pitcher Beu(hu)ri ଛୋଟ ଭାଁଡ଼ **ବେଉରୀ** for milk.

ବେଉଷଣ—ଦେ. ବ (ସ. ବକର୍ଷଣ)—ବେଉଡ଼ା (ଦେଖ) Beushaṇa Beurdā (See)

ବେଉଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବକର୍ଷଣ)—୧ । ବେଉଷଣ କରିବା— Beushibā 1. To puddle a paddy field. ୨ । ବ୍ୟବ- କାଡ଼ାନ କରା ସାମୃରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା—2. To be engaged **ବିହିଯାନା** in a trade or business. ଗ୍ରାଦେ.(ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ବୁଝାବୁଝି କରିଦେବା; ଆଶ୍ୱାସନା କରିବା—To comfort; to soothe. (ଯଥା—ଟିକ୍ କାନ୍ଦୁଛୁ, ତାକୁ ଟିକେ ବେଉଷି ଦେ ।)

ବେଉସା—ଦେ. ବ (ସ. ବ୍ୟବସାୟ)—୧ । ବ୍ୟବସାୟ; ବେପାର— Beusā 1. Trade. ୨ । ଜୀବିକା—2. Occupation; ବେବସା calling; business. ୩ । ତେଲମାନେ ତେଲ **ବେଉସା** ଯେଉଁବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ତୈଲଜାତ ଅଣନ୍ତି—3. Oil seeds brought by oilmen for manufacturing oil. ୪ । ଫସଲ; ଫସଲ; ଶସ୍ୟ—4. Crop. (ଉ— ଦ୍ରୋଣ ବାଡ଼ ଗ୍ରାଙ୍ଗି ଗଲେ ଉ ସାଉଁଚ, ମୋର ସୁତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଉଷା ଉଛୁ ଘାଉକ ବ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଉରଉ. ଦ୍ରୋଣ ।) ୫ । ବେଉଡ଼ା (ଦେଶ)—5. Beurdā (See)

ବେ ଏକରାର୍(ଲ୍) —ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଫା. ବେ + ଇକ୍‌ରାର୍ Be-ekarār(l) =ସ୍ୱୀକାର; ସର୍ତ୍ତ)—୧ । ଅସ୍ୱୀକାର— ବେଏକରାର 1. Refusal; denial. ୨ । ସର୍ତ୍ତଘ୍ନତା— **ବେହ୍‌କରାର** 2. Want of conditions. ୩ । ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପରାଧର ଅସ୍ୱୀକାର—3. Denial of guilt by the acconsed.

ବେ ଏକରାର୍—ବୈଦେ. ବଣ (କଚରଅ) (ଫା)—ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଥିବା— Be-ekarāri ବେଏକରାରି **ବେହ୍‌କରାରୀ** Denying.

ବେଏକୁ(ଖୁ)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେଓକୁଫ୍)—ବେକୁଫ୍ (ଦେଶ) Be-eku(khu) ବେକୁଫ **ବେବକୁଫ** Bekup (See) (ବେଏକୁବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବେଏକୁବ—ବ)

ବେ ଓ(ବ, ୱ)କ(ଖ)ତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେ + ଓଖ୍‌ତ୍=ସମସ୍ୟ)— Be-o(ba, wa)ka(kha)t ୧ । ଅସମସ୍ୟ; ମନ୍ଦ ସମସ୍ୟ —1. Bad ଅସମୟ **ବେବଖତ** times. ୨ । ଅନୁପଯୁକ୍ତ ସମସ୍ୟ —2. Improper time; unsuitable time. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସୀମା ଗଡ଼ିଯିବା ସମସ୍ୟ— 3 Time beyond the fixed time-limit. ୪ । ଅଶୁଭ ସମସ୍ୟ—4. Unpropitious time. (ବେଓ[ବ, ୱ]କ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେ ଓଜନ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ + ଓଜନ=ପରମାଣ; ଉଜ୍‌ଲ)— Be-ojana ୧ । ବେ ହିସାବ; ବେଅନାଜ—1. Immoderate. ବେଓଜନ **ବେଯଜନ** ୨ । ଯାହା ଓଜନ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ— ବେଓଜନ ବେଓଜନଆ } ଅନ୍ୟରୂପ 2. Not weighed; unbalanced. ୩ । କ୍ଷମତା ବହିର୍ଭୂତ— 3. Exceeding one's power. ୪ । ସୀମା ବହିର୍ଭୂତ—4. Exceeding the proper limit. ୫ । ବିଶେଷ ଭାର—5. Vsry heavy. ୬ । ଅତ୍ୟଧିକ—6. Excessive. ୭ । ଯାହାର ଆପେକ୍ଷିକ ପରମାଣର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ— 7. Having no sense of proportion.

ବେ ଓଜର(ରି)—ବୈଦେ. (କଚରଅ) (ଫା. ବେ + ଉଜ୍‌ର୍=ଆପତ୍ତି)— Be-ojara(ri) ୧ । ଆପତ୍ତିବିହୀନ—1. Inexcusable; ବେଓଜର without objection or excuse. ୨ । ଯାହା **ବେଉଜ୍ର** ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆପତ୍ତି କରି ନ ଯାଏ—2. Not objected to, ବୈଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ବିନା ଆପତ୍ତିରେ— Without objection.

ବେଓରୁ—ଦେ. ବ—ବେଉରୁ ୧, ୨, ୩, (ଦେଶ)—Beurā 1, 2 Beorā 3, (See) ଦେ. ବଣ—ବେଉରୁ (ଦେଶ)— Beurā (See)

ବେଁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବ୍ୟାମ;ବ୍ୟାମନ)—୧ । ଦୁଇ ବାହୁକୁ ଦୁଇ ଦିଗପ୍ରତ ବେଁଅଁ, ବେଁ; ବାଓଁ ବିସ୍ତୃତ କଲେ ବିସ୍ତାରିତ ଡାହାଣ ହାତର ମଝି **ବଗାନୁ, ପାଁଜ** ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ୍ରଭାଗରୁ ବାମ ହାତର ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠିର

ବେଁଅଁ } ବେଁଏଁ } ଅନ୍ୟରୂପ ଅଗ୍ରଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୂରତ୍ୱ (ପ୍ରାପ୍ତି ୪ ହାତ = ୭ ଫୁଟ); ଏକ ଫାଦମ୍—1. Fathom. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜ ଭାଷାରେ 'Fathom' ଶବ୍ଦର ଠିକ୍ ଏହି ଅର୍ଥ ।] ୨ । ବୁଣିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବା ବାଉଁଶର ଦଣ୍ଡ—2. A wooden rod or bar used as the support in weaving reed-mats. [ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବରେ ଏକ ବେଁ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ।]

ବେଁ(ବ୍ୟାଁ)କ୍—ଶବ୍ଦଦେ, ବ (ଇଂ. ବାଙ୍କ୍);—ଖଜଣାଖାନା; ଅନ୍ୟ Beñ(byāñ)k ଲୋକଙ୍କର ବା ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଟଙ୍କା ବେଙ୍କ **ବୈଂକ** ଯେଉଁଠାରେ ଗଚ୍ଛିତ ରଖାଯାଏ—A money bank. (ବେଙ୍କ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଦେଶରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଗଢ଼ ଅନୁକରଣରେ ବେଙ୍କ୍ (Bank) ମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବୈଦେଶିକ ଓ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ପଶିଗଲାଣି । ଯଥା—କୋ-ଅପରେଟିଭ୍ ବେଁକ୍, ବେଁକ୍ ବାବୁ, ବେଁକ୍ ସାହେବ, ବେଁକ୍ ଚଉକା, କରେଣ୍ଟ୍ ଡିପଜିଟ୍, ଫିକ୍ସଡ୍ ଡିପଜିଟ୍, ମରେ ଟୋରିଅମ୍ ।] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)

ବ—ବେକ—Neck.

ବେଁ(ବ୍ୟାଁ)କ୍ ଛୁଟି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବାଙ୍କ୍+ଫା. ଛୁଟ୍ଟୀ)— Beñ(byāñ)k chhuti ଯେଉଁ ଦିନମାନଙ୍କରେ ସରକାରଙ୍କ ବେଙ୍କଛୁଟି ପ୍ରଚଳିତ ବିଜ୍ଞାପନ ଅନୁସାରେ ବେଁକ୍‌ମାନଙ୍କରେ କାମଆଦି **ବୈଂକଛୁଟୀ** କାରବାର ବନ୍ଦ ରହେ—Bank holiday.

ବେଁକୁ(କୋ)ଳି—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୃନ୍ତାକୀ; ବୃନ୍ତଗା; ବୁଲୀ)—୧ । ଲମ୍ବା ବେଁକୁ(କୋ)ଳି ବେଁକୋଳି—1. A thorny creeper; ବ୍ୟାକୁଡ଼; ବାଇକୁର Solanium Indicum; Solanium Tovi- **ବରହାଟା** rum (Haines). [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ (ବେଁବଁକୁ[କୋ]ଳି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରକାର କଣ୍ଟକୀ ଲତା । ଏହାର ସଂ. ବଙ୍ଗନ, ବାଙ୍ଗଣ, ଫଳ ଭେଜ ବାଇଗଣ ପରି; ପତ୍ର ବାଙ୍ଗମ, ବୃନ୍ତାକୀ, ବୃନ୍ତଗା ପିଠିଚିତ୍ରରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ; ପତ୍ର ବାଇଗଣ ପତ୍ର ପରି, କିନ୍ତୁ ମସୃଣ ଓ ପତଳା । ଏହାର ଡେମ୍ଫ, ପତ୍ର ଓ ଫଳ କାଷରୋଗର ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଦଶମୂଳର ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ । ବୃନ୍ତାଙ୍କଲେ ନୋଟ୍ ଦେଖ] ୨ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to males. [ଦ୍ର—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କୋଦଣ୍ଡା ପ୍ରଗଣାରେ ଅରଜୁନ ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଦଣ୍ଡା ଅଛି । ସେ ଦଣ୍ଡାର ନାମ ବେଁକୋଳି ସାନ୍ତ ଦଣ୍ଡା । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ସେ ବେଁକୋଳି ସାନ୍ତ ଦଣ୍ଡାରୁ ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଅଣ୍ଡା ଭାଙ୍ଗି ହାତରେ ଧରି ଶପଥ କଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ କହିବ ତାର ବଂଶଲୋପ ହୋଇଯିବ । କଥିତ ଅଛି ସେ ବେଁକୋଳି ସାନ୍ତ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏ ଦଣ୍ଡା ଥିଲା । ସେ ନାଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ମଲା ବେଳେ କହି ଯାଇଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଛାଡୁଛି ମୋ ବଂଶରେ କେହି ନ ରହୁ ଓ ମୋ ଦଣ୍ଡାରୁ ମିଥ୍ୟା ଧରି ଯେ ମିଛ କହିବ ତା ବଂଶରେ କେହି ରହିବ ନାହିଁ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଁଣ୍ଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଣ୍ଡାମ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧୀୟ ଗଛ—Beṇṭā A medicinal plant. [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛର ପତ୍ତର (ବେଏଁ[ବେଁ]ଣ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରସ ଓ ମୂଳର କ୍ୱାଥ ବାତରୋଗ ପ୍ରଶମନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।

ବେଣର(ରା)—ଦେ. ବ – ୧ । ମନୁଷ୍ୟର ମେରୁଦଣ୍ଡ ତଳେ ଯାଇଥିବା Beṅśira(rā) ଶିର୍—1. Spinal chord. ୨ । ବେକ-[ବେଏଁଶିର(ର)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମୁଣ୍ଡାରେ ଶରୀରର ସମସ୍ତ ଶିର୍ ବୋମଶିରା ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ—2. The nape of the ରାଢି neck where the veins of the body meet. [ଦ୍ର—କଥାରେ କହନ୍ତି ସବୁ ଶିରଯାକ ବେକରେ ଥ୍ଲେଗ୍ ।]

ବେଁଣିର(ର) ହାଡ଼—ଦେ. ବ—ମେରୁଦଣ୍ଡ— Backbone. Beṅśira(rā) hāṛda ବୋମଶିରାର ହାଡ଼ ରୀଢ [ବେଏଁଶିର(ର) ହାଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେକ—ଦେ.ବ—(ସଂ· ବକ୍ର; ଏହାଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତକଲ୍ପ ବକ୍ର କରା ଯାଇଥାରେ Beka ବୋଲ୍)—୧ । ମସ୍ତକ ଓ କାନ୍ଧ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶରୀରାଂଶ; ଗ୍ରୀବା; ଘାଡ଼ କଣ୍ଠଦେଶ—1. Neck. [ଦ୍ର—ବହୁବା ଓଟଙ୍କର ଗ୍ରୀବା-କରାଠ ଗଦନ ଗଲ୍ପ ବେକ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର· ପ୍ରବୋଧଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ. ସପ୍ତ ।]

୨ । ବେକର ପଛ ଭାଗ—2. The back part of the neck. [ଦ୍ର—ବେକର ଆଗ ପାଖକୁ ଉଣ୍ଟି ବା ଚୋଟ ଓ ପଛ ଭାଗକୁ ବେକ ବୋଲ୍ଲାଯାଏ । ଆଗ ପଛ ସମୁଦାୟ ଅଂଶକୁ ମଧ୍ୟ କେହି କେହି ବେକ କହନ୍ତି ଓ କଣ୍ଠନାଳୀକୁ ଗଳା ବୋଲ୍ଲି ଯାଏ । ବେକର ସାମନା ପାଖ ଅଂଶକୁ ମଧ୍ୟ ଗଳା ଓ କଣ୍ଠ ବୋଲ୍ଲାଯାଏ ।]

ବେକ ଖାଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ବେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହେବା— Beka khāibā To approach one's neck in tallness. ଘାଡ଼ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଁଚୁ ହଓୟା ଭରଗର୍ଦନ ହୋନା

ବେକଟ—ସଂ· ବ—୧ । ଭେକଟା ମାଛ—1. Coius Vacti (fish.). Bekaṭa ୨ । ବଦ୍‌ଧକ—2. Jester; a fool. ୩ । ଉରୁଣ; ଯୁବା—3. A youthful person. ୪ । ମଣି-ବଣେଇ—4. A dealer in gems. ୫ । ନିନ୍ଦକ—5. A censorious person; slanderer; scandal-monger.

ବେକ(ଜେ)ଟା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବେକଟ)—ଭେକଟା ମାଛ— Beka(ke)ṭā ଭେଟକୀ Coius Vacti (fish).

ବେକଟା(ରା)ଳ—ଦେ. ବଣ—(ସଂ. ବକରାଳ)—ବକରାଳ (ଦେଶ) Bekaṭā(rā)la (ବେକଟାଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bikarāla (See)

ବେକଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ଚଡ଼କ ପୂଜା ଦିନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବନ Bekaṛdā ସେହୁ ଉତ୍ସଲଗ୍ନରେ ଦେବତା ଯାତ୍ରା ଠାରେ ଅବତର ଥାନ୍ତି; କାଳଶୀ—A person who is possessed with Sprit of the Deity on the Chaṛdaka Pūjā day.

ବେକଣ୍ଠ—ଦେ· ବଣ—(ସଂ. ବେ+ଔତ୍ତଅ. କଣ୍ଠ)—୧ । ଅପରିମିତ—Bekaṇṭa 1. Unmeasured. ୨ । ଅମେଳ—2. Not ବେମାପ tallying. ୩ । ଅସଦୃଶ—3. Dissmilar. ୪ । ଯାହା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ଅଭିପ୍ରେତ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଖାପ ଖାଏ ନାହିଁ—4. Not fitting.

ବେକତ—ଗ୍ରା. ବଣ—(ସଂ. ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ବ୍ୟକ୍ତ) —ବ୍ୟକ୍ତ(ଦେଖ) Bekata Byakta (See) [ଉ—ବେକତ ମୃଗବରନେହି! ଭୋଠାରେ ଦୋଇଲ୍ଲ ସ୍ତ୍ରୀଜ ମୋହର । ଭଞ୍ଜ· ପ୍ରେମ ସୁଧାଳଧି ।]

ବେକ ତଳିଆ—ଦେ. ବଣ—ବେକ ତଳକୁ ଯାହା ଥାଏ— Occu-Beka-taliā pying a position below one's neck. [ଉ—ଅନାଇଲ୍ଲା ବେଳେ ବବେକ ଦଲଲ୍ଲ ବ ବେକତଳିଆ ଲହ୍ୱା ଖୋସା । କବସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ବେକ(କେ)ତି—ଗ୍ରା.ବ—(ସଂ. ବ୍ୟକ୍ତି) —ବ୍ୟକ୍ତି; ଲୋକ— Beka(ke)ti Person.

ବେ·କବୁଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ (କତରଆ) (ଫା. ବେ+କବୂଲ୍=ସ୍ୱୀକାର) Be kabul ୧ । ଅସ୍ୱୀକୃତ—1. Denied. ୨ । ଅସ୍ୱୀକାରକାସ୍ତ ବେକବୁଲ 2 Denying. ଦେ. ବ—ଅସ୍ୱୀକାର—Denal; ବେକବୁଲ disagreement.

ବେକ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ବେକର ପୃଷ୍ଠଭାଗ— Beka muṇḍā The nape of the neck. ଗର୍ଦନ ଗଦନ [ବେକଶଣ୍ଡା(ଣ୍ଢା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେ·କରାମତ(ତି)—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ବେ+କରାମତ୍=କ୍ଷମତା)— Be-karāmat(ti) ଅକ୍ଷମ; କ୍ଷମତାହୀନ—Powerless; ଅକ୍ଷମ ବେକରାମତ impotent. ବ—ଅକ୍ଷମତା—Powerlessness; impotence.

ବେ·କରାର(ରି)—ବୈଦେ.ବଣ—(କତରଆ)(ଫା.ବେ+କରାର=ରୁଜୁ) Bekarār(ri ୧ । ରୁଜୁବହୀନ—1. Without agreement. ବେକରାର ବେକରାର ୨ । ରୁଜୁଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇ ନ ଥିବା— 2. Not settled by means of mutual agreement.

ବେକରେ କଠା ପକା (କେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବେକ ଚିପି ମାର Bekare kathā pakā(ke)ibā ଦେବା—1. To kill a ଗଳା ଟିପା person by pressing his neck with the (ବେକରେ କାଠା ପଡ଼ିବା—ବବିଶେଷ୍ୟରୂପ) two hands as with a vice. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୁବ୍ ବାଧ୍ୟ ବା ଜବରଦସ୍ତି କର ତାଦ୍ୱାରା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ [ବେକରେ କଠା ବସା(ସେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ନେବା— 2. To force or coerce a person to do a work.

ବେକରେ ବନ୍ଧା—ଦେ.ବଣ—ଅନ୍ୟକ ଉପରେ ନର୍ଭର କରୁଥିବା (ବ୍ୟଙ୍ଗ); Bekare bandhā ଆଶ୍ରିତ—Depending upon another ଗଳାୟ ବାଁଧା ଗର୍ଦନକେ ନୀଚେ ବଂଧା ହୁଆ for one's maintenance.

ବେକଲ୍‌ନି—ଗ୍ରାଦେ.—(ବସୁର) ବଣ—(ଫା. ବେ+ସଂ. କଲନ)— Be-kalni ଅକଲନୀୟ; ଅଗଣ୍ୟ—Innumerable.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେ-କଲନ (ନା, ନି, ନ୍ତା)—ଦେ. ବ୍ଧ—(ଫା. ବେ+ସଂ କଲତ) Be-kalana (nā, ni, ntā) ଅକଳତ; ଅଗଣ୍ୟ— ଅକଳନ **बेकलन** Innumerable.

ବେକସ—ଦେ. ବ୍ଧ—(ଫା. ବେ+ଫା.କସ୍)—ଢିଲା; ଝୁଗୁଲା; ଟୁଥ— Bekas ଢିଲା **बेकस** Loose, slack; not closely fitting.

ବେକସୁ(ସୋ) ର୍—ବୈଦେ. ବ୍ଧ—(କଚରଆ)--(ଫା. ବେ+କସୂର= Bekasu(so)r ଦୋଷ,ଅପରାଧ)—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—1. Fault- ବେକସୁର **बेकसुर** less ୨ । ନିରପରାଧ—2. Guiltless; not guilty.

ବେ-କସୁ(ସୋ) ର୍ ଖଲାସ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି--(କଚରଆ)—ଆସାମୀକୁ Be-kasu(so)r-khalāss debā ସନ୍ଦେହରୁ ନିରପରାଧ ବୋଲି ସ୍ଥିର ବେକସୁର ଖାଲାସ ଦେଓୟା କର ଡାକୁ ଅବ୍ୟାହତ ଦେବା To **बेकसुर खलास होना** acquit an accused by pronouncing him innocent,

ବେ-କସୁ(ସୋ)ର୍ ଖଲାସ୍ ପାଇବା (ହେବା)—ଦେ.କ୍ରି.—(କଚରଆ)- Be-kasu(so)r khalāss pāibā(hebā) ବିଚାର ଅଦାଲତରେ ବେକସୁର ଖାଲାସ ହଓୟା ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ **बेकसुर खलास होना** ହୋଇ ଅବ୍ୟାହତ ପାଇବା—To be honourably acquitted of a charge.

ବେକା(ଙ୍କା)—ଦେ. ବ—ଏକ ହାତର ମୁଠାମଧ୍ୟରେ ରଖା ଯିବା ପରିମାଣ Bekā(ṅkā) ବା ନଡ଼ାର ପରିମାଣ—Handful (of straw ଆଁଟି or grass); as much as can be held tightly **गफी** by one hand. ଘିଅ ରଖାଯିବା ଉପଯୋଗୀ ଏକପ୍ରକାର ପାତ୍ର (ହାଣ୍ଡି ଓ ପାତ୍ର) —Pot in which ghee is kept. [ଉ—ଠେକା କଦେ ବେକାରେ । ଭୁ କୋଉଁ ସମୟରେ ଲେଖାରେ ? ଉଗ ।]

ବେ କାଇ(ଏ, ୟ)ଦା—ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା. ବେ+କାଯ୍ଦା=ନିୟମ) Be-kāi(de, ya)dā —୧ । ବିଶୃଙ୍ଖଳ; ଅନିୟମିତ—1. ବେକାଏଦା Irregular. ୨ । ଅନାୟତ୍ତ; ଅଶାସିତ— **बेकायदा** 2. Uncontrolled; unruly; undisciplined. ୩ । ବେଇଜତ (ଦେଖ)—3. Baijata (See). ୪ । ବେଆଇନ୍—4. Illegal. ବୈଦେ. ବ (ଫା)— ୧ । ଶାସନର ଅଭାବ—1. Want of discipline. ୨ । ବିଶୃଙ୍ଖଳା—2. Irregularity.

ବେ କାଇଲ୍(ଲ, ଲା)—ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା) – ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପରାଧ ବେ କାଇଲ୍(ଲି, ଲା) ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରେ ନାହିଁ—Not **बेकाइल** admitting one's faults.

ବେ କାଏ ୟ)ମ୍—ବୈଦେ. ବ୍ଧ (କଚରଆ) (ଫା ବେ+କାଯ୍)— Be kāe(ya)m ୧ । ନିଷ୍ଫଳ—1 Fruitless; null and ବେକାଏମ void. ୨ । ସାଙ୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ନ **बेकायम** ଥାଏ—2. Not crrried out.

ବେ କାନୁନ୍(ନି) –ବୈଦେ. ବ୍ଧ (କଚରଆ) (ଫା. ବେକାନୁନ୍)— Be kānun(ni) ବେଆଇନ୍ (ଦେଖ)—Beāin (See). ବେକାନୁନ **बेकानुन**

ବେ କାବୁ—ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା. ବେ+କାବୁ=ଆୟତ୍ତ, ବଶଚା)— Be kābu ୧ । ଅବଶ; ଅନାୟତ୍ତ—1. Beyond control; ବେକାବୁ not under one's control ୨ । ଅକ୍ଷମ— **बेकाबू** 2. Powerless; impotent. ୩ । ଉପାୟାନ୍ତର- ବିହୀନ—3. Having no alternative; resourceless

ବେ କାମିକା—ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା. ବେକାମକ୍)—୧ । କର୍ମର Be kāmikā ଅଯୋଗ୍ୟ; ଅକାମିକା—1. Unfit for work; ଅକେଜୋ worthless. ୨ । ବିଷ୍କର୍ମା—2. Unemployed. **बेकाम** (ବେକାର୍ମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଅଳସୁଆ—3. Idle.

ବେ କାର୍—ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା. ବେ+କାର୍=କର୍ମ) —୧ । ବିକର୍ମା; Be kār କର୍ମରହିତ; ବିଷ୍କର୍ମା—1. Unemployed; without ବେକାର work. ୨ । ଅକର୍ମଠ; ଅଳସୁଆ—2 Idle. ୩ । **बेकार** ଜୀବିକା ବିହୀନ—3. Having no means of livelihood

ବେକାର୍ବାର୍(ର୍) —ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା. ବେକାର୍ବାର୍) —୧ । ଯେଉଁ Bekārabāra(ri) ସମୟରେ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳୁ ନ ଥାଏ—1. ବେକାରବାର Dull (time); when there is no business. **बेकारबार** ୨ । ବ୍ୟବସାୟ ରହିତ ବ୍ୟକ୍ତି—2- Destitute of any employment or business. ବ— ବ୍ୟବସାୟ ରହିତ ଅବସ୍ଥା—Want of employment or business.

ବେକା—ଦେ. ବ—୧ । ଛୋଟ ମାଟି ଘଡ଼ା —1. A small earthen Bekā pitcher. [ଉ—ଠେକ ପରିରେ ବେକା ଲେ । ଉତ୍ତେ ଛୋଟଭାଂଡ଼ କୋଉ ସମୟରେ ଲେଖି ଲେ ? ଉଗ ।] ୨ । ଟୁଇୟାଁ ଦେବାଳୟର ଅଂଶ ବିଶେଷ—2. A part (neck) of ଘାଡ଼ the temple. [ଦ୍ର—ଏହା ଅଁଳାର ଭଳ ସରୁ ଅଂଶ **गर्दन** ଅଟେ; ଏହା ଦେଉଳର ବେକପରି । ଦେଉଳ ଭଳରେ ବିଅସାଇଥିବା ଚିତ୍ର ଦେଖ ।]

ବେ କୁ(ଖୁ)ପ୍(ଫ୍, ବ୍)—ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା. ବେ+ଓକୁଫ୍=ବୋଧ) Be ku(khu)p(ph, b) —ନିର୍ବୋଧ—Foolish; stupid; ବେକୁବ silly, [ଉ—ମିଆଁ କହୁଲେ-ବେକୁବ୍ ! କମ୍‌ବକ୍ତ ! **बेवकुफ** ନାଲ୍ଲାଏକ୍ । × × × ଫକାରମୋଦନ. ଭୁଅମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

[ବେଏକୁ(ଖୁ), ବେଏକୁ(ଖୁ)ପ୍(ବ), ବେଉକୁପ୍(ଫ୍, ବ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେକୁପି(ଫି, ବି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେବକୁଫୀ)—ନିର୍ବୋଧତା — Bekupi(phi, bi) Foolishness; stupidity. ବେକୁବୀ ବୈଦେ. ବ୍ଧ (ଫା)—ନିର୍ବୋଧର ଉପଯୁକ୍ତ— **बेवकुफी** Befitting a fool. [ବେଏ(ଉ)କୁପି(ଫି, ବି) —ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେକୁଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବ+କୁଳ)—୧ । ନୀଚକୁଳ—1. Low Bekula family. ୨ । ଅନ୍ୟଜାତି—2. Another କୁଳନଷ୍ଟ **बेकुल** caste.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେକୁଲା—ଦେ· ବିଣ. ସଂ (ସ. କୁଲ)—୧ । ନୀଚକୁଳୋଦ୍ଭବ, ଅକୁଳା—1, Born of a low family, (ବେକୁଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଜାତିଭ୍ରଷ୍ଟ—2. Outcasted. ୩ । କୁଳହୀନ ଯାହାର କୁଳର ବା ବଂଶର ବିଷୟ କାହାକୁ ଜଣା ନାହିଁ—3. Of unknown origin.

Bekulā ଅକୁଳା

ବେକୁଳା

ବେକେ ପାଣି—ଦେ. ବିଣ—ମନୁଷ୍ୟ ବେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଡ଼ିବା ଗଭୀରତା-ଯୁକ୍ତ ଜଳ—Neck-deep (water). ଏକଗଳା ଜଳ **ଗର୍ଦ୍ଦନଭର ପାନୀ**

Beke pāṇi

ବେକେ ପାଣି

ବେ ଖଞ୍ଜ—ବୈଦେ.ବି (ଫା)—ଅସୁବିଧା; ଅଖଞ୍ଜ—Inconvenience. ବିଣ—ଅସୁବିଧାଜନକ—Inconvenient ଅସୁବିଧା, ବେଖଡ଼ **ଅସୁବିଧା**

Be khañja

ବେ ଖଞ୍ଜ

ବେ ଖଟୁ(ଟ୍ଟୁ)—ଦେ. ବି—୧ । ପରଶ୍ରମକାତରତା; ଶ୍ରମବିମୁଖ—1, Loathing work. ୨ । ଅଳସୁଆ—2. Idle; lazy. ୩ । ଅକର୍ମଣ୍ୟ—3. Worthless. ଅକେଜୋ **ବେଖଟୁ**

Be khaṭu(ṭṭu)

ବେ ଖଟୁ(ଟ୍ଟୁ)

ବେଖଡ଼—ଦେ. ବି—ବିଖଡ଼ (ଦେଖ)—Bikharda (see)

Bekharda

ବେଖଡ଼

ବେଖଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—ବିଖଡ଼ିଆ (ଦେଖ)—Bikhardiā (see).

Bekhardiā

ବେଖଡ଼ିଆ

ବେ ଖବର୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—ଅସାବଧାନ; ଗରୁଜ୍ଞିଆର୍—Careless; incautious. ଅସାବଧାନ **ବେଖବରଦାର** (ବେଖବର୍‌ଦାସ୍ତ—ବି)

Be khabar-dār

ବେ ଖବର୍‌ଦାର୍

ବେ ଖରଚ(ଚ୍ଚ)—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବେ.ଖର୍ଚ୍ଚ)—୧ । ଯାହାପାଇଁ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ ବା ଖରଚ ବେଖରଚା କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ—1. Procured without any cost or expense; got gratis. ୨ । ବ୍ୟୟ-[ବେଖର୍ଚ୍ଚ(ର୍ଚ୍ଚା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲଘୁ—2. Inexpensive. **ବେଖରଚ**

Be kharacha(chā)

ବେ ଖରଚ(ଚ୍ଚା)

ବେ ଖରଚି—ଦେ. ବି—ଯେ ବହୁତ ବଦଖର୍ଚ୍ଚି କରେ; ସାଦା ଖରଚ—Extravagant. ବେଖର୍ଚ୍ଚି, ବେଖର୍ଚ୍ଚିଆ, ବେଖରଚିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ ବଦଖରଚୀ **ବଦ୍‌ଖରଚୀ**

Be kharachi

ବେ ଖରଚି

ବେ ଖରଚ(ଚ୍ଚ)ରେ କାମ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. ବିନା ବ୍ୟୟରେ ବେଖରଚାୟ କାଜ ତୋଳା କରାଇ ନେବା—To have a thing done gratis. **ବେଖରଚ କାମ ଉଠାନା**

Be-kharachāre kāma uṭhā(ṭhe)ibā

ବେ-ଖରଚାରେ କାମ ଉଠାଇବା

ବେ ଖାଉ(ମି)ନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେଖାମିନ୍)—୧ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱଶୂନ୍ୟ—1. Lordless; masterless; ownerless. ୨ । ରକ୍ଷକହୀନ—2. Having no protector. ବେମାଲିକ **ବେଖାମିନ୍ଦ, ବେମାଲିକ** (ବେଖାମିନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

Be khāu(mi)nda

ବେ ଖାଉ(ମି)ନ୍ଦ

ବେ ଖାତ(ତି)ର—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେଖାତିର୍)—୧ । ଅସମ୍ମାନ—1. Disrespect. ୨ । ବେପରୁଆ ଅବସ୍ଥା—3. Carelessness. ବେଖାତୀର(ରୀ) ଅସଜ୍ଞ—2. Disregard. ୩ । ବେଖାତୀର **ବେଖାତୀର**

Be khāta(ti)r

ବେ ଖାତ(ତି)ର

ବେ ଖାତ(ତି)ରି—ବୈଦେ· ବିଣ (ଫା)—୧ । ବେପରୁଆ—1. Careless. ୨ । ଅବମାନକାରକ—2. Insulting; disrespectful. ୨ । ଅସମାନସୂଚକ ବେଖାତୀରି (ବାକ୍ୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟ)—3. [speech or act] [ବେ ଖାତ(ତ୍ତି)ରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] Indicating insult or disregard; disgraceful. **ବେଖାତୀରି**

Be khāta(ti)ri

ବେ ଖାତ(ତି)ରି

ବେ ଖାନ୍ଦାନ(ନି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଅସତ୍କୁଆ; ଯେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟ ନୁହେଁ—Not belonging to a respectable family. ବେଖାନ୍ଦାନ **ବଖାନ୍ଦାନ**

Be khāndān(ni)

ବେ ଖାନ୍ଦାନ(ନି)

ବେ ଖାପ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ଯାହା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଠିକ୍‌ମତେ ଖାପ ଖାଏ ନାହିଁ—1. Unfitting; not tallying with another thing; incongruous. ୨ । ଅସମାନ—2. Unequal. ବେଖାପ **ବେଖାପ**

Be khāp

ବେ ଖାପ୍

ବେ ଖୁସ୍(ସି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା ବେଖୁସ୍)—ଦୁଃଖିତ; ବିରକ୍ତ—Displeased. ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ବିରକ୍ତି—Displeasure. ବେଖୁସ **ବେଖୁସ**

Be khus(si)

ବେ ଖୁସ୍(ସି)

ବେ ଖୋରାକ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେଖୁରାକ୍)—ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁହୀନ—Destitute of food. ବେଖୋରାକ **ବେଖୁରାକ**

Bekhorāka

ବେଖୋରାକ

ବେ(ବ୍ୟା)ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ.ବାଗ୍)-କନାର ଥଳ—Bag. ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ବେଗ୍)—ପ୍ରଥମେ ମୁସଲମାନ୍ ଶାସକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଓ ପରେ ବଂଶଗତ ଉପାଧିବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବେଗ; ଥଲୀ ଉପାଧି—A title originally given to Mahomedan governors and now turned into a family title. ବେଗ **ବେଗ**

Be(byā)g

ବେ(ବ୍ୟା)ଗ୍

ବେଗ—ସଂ. ବି (ସ୍ପଜ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ଗତି—1. Motion; movement. ୨ । ଶୀଘ୍ରତା—2. Swiftness; haste. ୩ । ଗତିର ପରମାଣ—3. Velocity; speed. ୪ । ମୂତ୍ର ବିଷ୍ଠାଦିର ନିର୍ଗମ ପ୍ରବୃତ୍ତି—4. Tendency to pass urine or faeces. ୫ । ପ୍ରବାହ—5. Stream; current. ୬ । ଆନନ୍ଦ; ଅହ୍ଲାଦ—6. Joy; pleasure. ୭ । ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—7. Resolve. ୮ । ଦ୍ୱଷ; ବ୍ୟଗ୍ରତ ଉଦ୍ୟମ—8. Eagerness; energy. ୯ । ପ୍ରଣୟ-9. Intimacy; love. ୧୦ । ରେତଃ; ଶୁକ୍ର—10. Semen virile. ୧୧ । ଆମ୍ବବିଶେଷ—11. A kind of mango. ୧୨ । ବାଣରାଜ ପୁତ୍ର—12. Name of an ancient king of India. ୧୩ । ମନର ଗତି—13. Impulse; tendency.

Bega

ବେଗ

ତେଜୀ ଦେ· ବିଣ.—ଦ୍ରୁତଗାମୀ; ବେଗବାନ୍—Swift. [ଉ—**ବେଗବାଲା, ବେଗୀ** ମନକୁ ବେଗ ବଳବନ୍ତ, ଅଶ୍ୱ ଅବେହ୍ନ ଜଗନ୍ନାଥ । ଶିଗ୍‌ଗୀର ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବେଗେ; ଶୀଘ୍ର —Swiftly. [ଉ—ମୁଖେନ୍ଦୁ ନେଇ ଭୁରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ, ଜଳ ରଞ୍ଜନକୁ ପ୍ରକାଶେ ବେଗ ।

ବେଗ ଅଙ୍କ. କୋଣାର୍କଭାଣ୍ଡ ସୂଚନା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଗ କର୍—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ —ଶୀଘ୍ର—Swiftly. (ଉ—ଡୋ Bega kari ନଧନଲ୍ଲଗି ମୁହିଁ ସିନା, ଯେଣୁ ନ ଅସିଲି ଶିଗ୍‌ଗୀର **ବେଗସେ** ବେଗ କର୍ । ରଘାନାଥ କେଦାରଗୌଡ଼ ।) [ବେଗ ବିନା(ନ), ବେଗ ବ(ଧ)ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଗଗାମୀ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ବେଗ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍) —ଦ୍ରୁତଗତିବିଶିଷ୍ଟ—Swift. (ବେଗଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Begagāmī

ବେଗ ଚିର(ରା)—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—ଯେଉଁ ଶିଷ୍ଟ କୌଣସି ଅଧୀତ ବିଷୟ Beg chira(rā) ଶୀଘ୍ର ମନେ ରଖେ ଓ ଚଲମ୍ବରେ ଯାଖୋରେ— **ବେଗଚିର, ତେଜୁମଲ** (a student) Who remembers or gets by heart a thing quickly and forgets it slowly. [ଦ୍ର—ଅଧ୍ୟାପ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁରୁଗୃରେ ବିଦ୍ୟା କରିଯାଏ—ବେଗଚିର, ଚିରଚିର, ବେଗବେଗା ଓ ଚିରବେଗା ।]

ବେଗଡ଼(ଡ଼ା) —ଦେ. ବିଣ. (ପା ବିଗଡ଼, ସ. ବିକୃତ)—୧ । ବିକୃତ; Begarda(rdā) ବିଗିଡ଼ା —1. Deranged. ୨ । ନଷ୍ଟ— ବିଗଡ଼ା **ବେଗଡ** 2. Spoiled. ୩ । ଦୁଷ୍ଟ—3. Wicked. (ବେଗଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଗଣିଆ ପିଚ୍ଛଡ଼—ଦେ. ବି (ଜାହାଜିଆ ଶବ୍ଦ)—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ Beganiā pichhārdi ଦିଗ୍ କୋଣ—The north-west point of the mariner's compass.

ବେଗତିକ—ଦେ. ବିଣ. (ପା ବେ+ସ. ଗତିକ=ଅବସ୍ଥା)—୧ । Begatika ନରୁଘାସ୍ତ; ବେଗତ୍—1. Resourceless. ୨ । ବେଗତିକ **ବେଚାରା** ବିପତ୍ତିଯନ୍ତ; ଦୁରବସ୍ଥ—2. Beset with danger. ୩ । ନସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ—3. Helpless ଦେ. ବି—୧ । ଅସମୟ—1. Bad time. ୨ । ସଙ୍କଟ— 2. Critical condition; danger; difficulty. ୩ । ନସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ ଅବସ୍ଥା—3. Helpless condition.

ବେଗ ଧାରଣ—ସ. ବି—(ଶବ୍ଦ ଭଦ୍ର; ବେଗ+ଧାରଣ)—(ମଳ, ମୂତ୍ର Bega dhāraṇa ଓ କାମ କ୍ରୋଧାଦିର) ବେଗକୁ ଅବରୁଦ୍ଧ କରିବା ବେଗରୋଧ ଅନ୍ୟରୂପ ବା ସମ୍ଭାଳିବା—Restraining the impulse (of passing urine etc).

ବେଗ ପା(ପେ) ସ ର୍—ଦେ. ବି. (ଅନୁକ୍ରମ ପ୍ରୟୋଗ)—(ସ. ବେଗ Bega pā(pe)senjar +ଇଂ. ପାସେଞ୍ଜର୍) ସାଧାରଣଠାରୁ ବେଶି ଫାଷ୍ଟପାସେଞ୍ଜର **ବେଗପେସେଞ୍ଜର** ବେଗଗାଳି ପାସେଞ୍ଜର (ଯାନବିଶେଷ) ରେଲଗାଡ଼ି—Fast passenger (train).

ବେ ଗଫ୍‌ଲତ—ବୈଦେ. ବି. (ପା) —ଦେଖାଶୁନ୍ୟତା—Want of Be gaph-lati ବେଗାଫଲତୀ **ବେଗଫଲତୀ** negligence.

ବେ ଗ(ଗା)ଫୁ(ଫି)ଲ୍(ଲି)— ବୈଦେ ବି. (ପା. ବେଗାଫିଲ୍)=୧ । Be ga(ga)phu(phi)l(li) ଅନ୍ୟାସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Wrong. ବେଗାଫିଲ ୨ । ଦୋଷ—2 Fault. ୩ । ଅସାବଧାନତା— **ବେଗାଫିଲ** 3 Carelessness. ୪ । ହେଳା—4 Negligence. ୫ । ବେକୁଫି—5 Silliness; folly.

ବୈଦେ. ବିଣ (ପା) — ୧ । ଅସାବଧାନ—1.Careless. ୨ । ନବୋଧ—2. Foolish. ୩ । ଯେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଳା କରେ—3. Negligent.

ବେଗବନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ- (ସ. ବେଗବତ୍)—ବେଗବାନ୍— Begabanta ବେଗବାନ୍ **ତେଜୀ** Swift

ବେଗବାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବେଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ) ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତି; ଦ୍ରୁତଗତିବିଶିଷ୍ଟ— (ବେଗଶାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Swift. Begabān (ବେଗବତ୍ତା, ବେଗଶାଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବେଗ ବେଗ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—ଯେଉଁ ଶିଷ୍ଟ କୌଣସି ବିଷୟକୁ Bega bega ଶୀଘ୍ର ପଢ଼ିଲାବେ ଓ ଶୀଘ୍ର ଭୁଲାଇ ଯାଏ— (a student) Who remembers or gets by heart a matter soon and frogets it soon.

ଶିଗୀର ଶିଗୀର ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—୧ । ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ; ପୁନଃପୁନଃ— **ଜଲ୍ଦୀ ଜଲ୍ଦୀ** 1. Repeatedly; every moment [ଉ—ନାସାନାଳଛଲପୁଲରୁ ଅନଳ ପ୍ରସରୁଛ ବେଗ ବେଗ । ବିବସୂର୍ଯ୍ୟ—ବିଶୋସ୍ତରଙ୍ଗ ଓ ଗୀତ ।] ୨ । ତତ୍ପଳ— 2. Quickly. [ଉ-ବିଚ୍ଛେଦ ସ୍ତମ ସ୍ତମା ବସ୍ତ୍ର ଖଡ଼ଗେ, ବେଗ ବେଗ ଯାଇଁ ଗୋଡ଼ାଇ ସଙ୍ଗେ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେଘ୍ରାସ୍ତ ବିଲାସ ।]

ବେ ଗଭ୍(ଭେ)ଇ—ବୈଦେ. ବିଣ (ପା.ବେ+ଗବାସ୍ତ=ସାକ୍ଷୀ)— Be gabhā(bhe)i ୧ । ସାକ୍ଷିଶୂନ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. (a person) ବେଗାଭାଇ Having no witness to depose on his behalf, ୨ । ଯେଉଁ ଘଟଣାର କେହି ସାକ୍ଷୀ ନ ଥାଏ— 2. (an occurence Not witnessed by any one.

ବେଗମ୍ -ବୈଦେ. ବି. (ତୁର୍କୀ; ଏହାର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ବେଗ୍=ମାନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି, Begam ରାଜା)—୧ । ଧନବାନ୍ ମୋଗଲଙ୍କ ପତ୍ନୀ—1. The ବେଗମ wife of a rich Moghul. ୨ । ମୁସଲମାନ୍ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ମହିଳା—2. A Mahomedan lady. ୩ । ରାଣୀ—3. Queen. ୪ । ରାଜମହିଷୀ; ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ— 4. Empress.

ବେ ଗମାର୍—ଦେ. ବିଣ—ଅଗମ୍ଭୀର— Be gamār ଛାବଳା Light-hearted.

ବେଗର୍—ବୈଦେ. ଅ (ପା ବିଗର୍, ବର୍ତ୍ତୈର୍)—ବିନା; ବ୍ୟତିରେକେ—Without; besides; except. Begar

ବେଗର ବେଗର ବୈଦେ. ବିଣ ପା—ବାଜେ—Miscellaneous.

ବେଗର୍ ଆସାମି—ବୈଦେ. ବି(ପା)୧ । ବାଜେ ଲୋକ; ଇତର ଲୋକ— Begar āsāmi 1. Common people; the mass. ବାଜେଲୋକ **ଗୋରଆସାମୀ** ୨ । ବାହାରର ଲୋକ—2. An outsider.

ବେଗର୍ ଭାଉଆ —ପା (ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନି) ବିଣ—ଭାଇ-ଅନୁଜ; ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଜ Begar bhātiā ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜାର ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭୋତ୍ପନ୍ନ—Born of a 'Raja's concubine

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଗଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ (ଆ.ବଗର୍)—ଅନ୍ୟ; ଦୋସର୍—
Begal Another; any other.

ବେଗଲ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବଗର)—ଅନ୍ୟ; ପୃଥକ—
Begala ପୃଥକ **ବିଗର** Separate.

ବେଗସର—ସ. ବ (ବେଗ+ସୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବେଗଗାମୀ ଅଶ୍ୱ—1. A swift steed. ୨ । ଅଶ୍ୱତର; ଖଚର—2. Mule.
Begasara

ବେଗାଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. ବ (ସମ୍ବଲପୁର; ଭୁଲ ହି. ବେଗାସ୍ତ) (ଦେଶ)—ବେଗାର
Begārdi Begāri (See)

ବେଗାଡ଼ୁ—ଦେ. ବଣ—ବଗାଡ଼ୁ (ଦେଶ)
Begārdu Bigārdu (See)

ବେଗା(ଗି) ବେଗି—ଦେ କ୍ରି. ବଣ—ବେଗି (ଦେଖ)—Begi (See)
Begā(gi) begi [ଉ—ସ୍ୱପ୍ନ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲ ଶୁଣି ସେ, (ବେଗିଆ ବେଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବେଗାବେଗି ଅନେକ ଲୋକବାକ, ଶିଗୀର ସୁନର ଖାଇବା ଜନସ ଧର ଆସି ପଦ୍ଦିଚ ଗଲେ । **ବେଗସେ** ମାଲକଣ୍ଠ ଦାଶ. ପିଲ୍ଲଙ୍କସ୍ତୋତ୍ରମାଯୂଣ ।]

ବେଗାର୍(ର୍)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେଗାର୍)—୧ । ବେଠି; ବଳା-
Begār(ri) ଦରମାରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ପରଶ୍ରମ—
ବେଗାର(ରୀ) 1. Impressment of persons into com-
ବେଗାର(ରି) pulsory service without remuneration; forced labour. ୨ । ବେଠିଆ—2. Persons impressed into service without pay. ୩ । ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଗଢ଼ଣରେ ବା ବରଯାତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସିଥିବା ଅନୁଚରଦଳ (ଯଥା—ବେଢ଼େର୍, ଘୁରୁଆ, ବାଜାଦାର୍)—3. Menials accompanying a royal or marriage prrcession.

ବେଗାର୍(ର୍) ଖ(ଖା)ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଠି ଖଟିବା; ବେଠିରେ କାମ
Begār(ri) kha(khā)ṭibā କରିବା—To work on
ବେଗାର ଖଟା (ଠେଳା) **ବେଗାରୀ ଖଟନା** impressed service, [ବେଗାର(ର୍) ଭୁଲ୍ଲା(ଲେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଗାର୍ ଦଣ୍ଡ—ଦେ. ବ (ଜରିଆ; ଆଧୁନିକ)—ଇଉରୋପୀୟ
Begār daṇḍa ଅପରାଧୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବହୁତ ସମୟ କାରାଦଣ୍ଡ—
Penal servitude (for European convicts).

ବେଗାର୍(ର୍) ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି-ଲୋକଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତି ବେଠି କରିବାକୁ
Begār(ri) dharibā ଧରିବା—To impress persons
ବେଗାର ଧରା into service i.e. to work gratis.
ବେଗାର ଧରନା

ବେଗି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସ. ବେଗ)—ତତ୍କାଳ; ଶୀଘ୍ର; ସତ୍ୱର;
Begi ଜଲ୍ଦି; ବେଇଟି—Soon; quickly; swiftly.
ଶିଗୀର [ଉ—ମାଗିବ ଯାହା ତାହା ଦେବ ମୁହିଁ ବେଗି ।
ବେଗ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ବେଗିତ—ସ. ବଣ. (ବେଗ+ଇତ)—୧ । ବେଗବାନ୍—1. Swift.
Begita ୨ । ଗତଳତ—2. Moved. ୩ । ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ—
(ବେଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. In haste; hasty. ସ. ବ—
ଶ୍ୟେନପକ୍ଷୀ—Falcon; hawk.

ବେଗୀକା—ଦେ ବ.—ପ୍ରାଚୀନ ଅଣ୍ଡରଯୋଡ଼ବିଶେଷ—A kind of
Begīnī ancient ship. (ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ) ।

ବେ ଗୁଆଁର—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା. ବେଗଈାର୍)—୧ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—
Be guāṉr 1. Intelligent. ୨ । ଚତୁର—2 Clever.
ବୁଦ୍ଧିମାନ **ବେଗଁବାର**

ବେଗୁଆର—ଦେ. ବଣ—ବେଗବାନ୍—Swift. [ଉ—ବେଗୁଆର
Beguāra ଘୋଡ଼ା ଯୋଉ ରଥରେ ବସି, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନୃପଚ୍ଚ ବେଗବାନ; **ବେଗବନ୍ତ** ଚଲାଇଲେ ଶୋଭି । କୃଷ୍ଣସିଂହ—ମହାଭାରତ-ଦ୍ରୋଣ ।]

ବେଗୁଣିଆ—ଦେ. ବଣ—ବଗୁଣିଆ (ଦେଖ)—Biguṇiā (See).
Beguṇiā

ବେଗୁନିଆ—ଦେ. ବ.—ନଗୁର୍ଣ୍ଡୀ; ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—A wild
Beguniā plant; Vitex Negundo (Haines);
ନିସିନ୍ଦା; **ସିବାରି ;ସମ୍ଭାଲୁ**, Vitex Trifolia; five-leaved
ପାନିକିସମ୍ଭାଲୁ, chaste tree.
ତେ. ବାବଲି, ନଲ୍ଲ ବାବଲି [ଦ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ଉଚ୍ଚରେ ୨।୩ ହାତ ବଢ଼େ; ପତ୍ର ୩।୬ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ । ଶୁଖିଲା ପତ୍ର ମୃଗ ଇତ୍ୟାଦିରେ ପିଶାଇ ଓଳଅ ବାନ୍ଧିଲେ ମୃଗରେ ଘୋକ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ସୁଶ୍ରୁତର୍ତ୍ତି ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ଶୁକ୍ଳ ବେଗୁନିଆକୁ ଶ୍ୱେତ ଉତ୍ପଳରେ ସିଦ୍ଧ କରିବାର; କଳା ବେଗୁନିଆକୁ ନଗୁର୍ଣ୍ଡୀ ଓ ନୀଳପୁଷ୍ପ କହନ୍ତି । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ—କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ବେଗୁଲ୍ (ଲି)—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ. ବ୍ୟୁଗ୍ଲ୍)—ବଗୁଲ୍; ଭୁଗୁ; ରଣଭୁଗୁ—
Begul(li) ବିଗୁଲ; **ବିଗୁଲ** War bugle.

ବେଗେ—ଦେ କ୍ରି. ବଣ—(ସ. ବେଗତଃ)—ବେଗି (ଦେଖ)—
Bege ଜଲ୍‌ଦି; **ବେଗ୍‌ସେ** Begi (See). [ଉ—ଯୁବ ମନ ଅଜ (ବେଗେଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଜନମ ସୁଖୀ ରାଜରାଜ ଭୁଲ ଦାସି ବେଗେ ସାଜ ସାଜ ହେ । ଭଞ୍ଜ—ପ୍ରେମ ସୁଧାନଧି; ନଲ ବେଗେଣ ବଜେ କରନ୍ତୁ ଆସି । ପ୍ରାଚୀ—ନଲଭରତ ।]

ବେ ଘରୁଆ—ଦେ.ବଣ.(ଫା ବେ+ଓ.ଘରୁଆ)—ବେ ଖାନ୍ଦାନ୍ (ଦେଖ)
Be gharuā ବେଖାନ୍ଦାନ; **ବେଖାନଦାନୀ** Bekhāndān (See).

ବେଙ୍କ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବାଙ୍କ୍)—ବେଁକ୍ (ଦେଖ)—Beṅk
Beṅk ବ୍ୟାଙ୍କ; **ବୈଂକ** (See).

ବେଙ୍କର—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଙ୍କର୍)—ବାଙ୍କର୍ (ଦେଖ)—
Beṅkar (Bāṅkar (See)

ବେଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ)—୧ । ଜଳଚର ପ୍ରାଣିବିଶେଷ; ଭେକ;
Beṅga ବେଙ,ବେଙ୍ଗ; **ବେଂଗ,ମେଢକ** ମଣ୍ଡୂକ—1. Frog; Ranidae)
ମ—ବେଙ୍ଗୁକ [ଉ-ସାପ ନେ ! ବେଙ୍ଗ ନେ ! ମୋ ସେବଂକାଳ ବଜେଇ (ବେଙ୍ଗଇ; ବେଙ୍ଗେ, ବେଙ୍ଗେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ । ଶିଶୁଗୀତ ।]

(ବେଙ୍ଗୁଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର-ନାନା ଜାତିର ଓ ଆକାରର ବେଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି; ଯଥା—ବାହୁଣୀ ବେଙ୍ଗ, କଙ୍କଟିୟା ବେଙ୍ଗ, ଭୁଲ ବେଙ୍ଗ ଓଥଁ ବେଙ୍ଗ, କାଠ ବେଙ୍ଗ ଓ ସୁନା ବେଙ୍ଗ ।] ୨ । ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to males and females. ୩ । (ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ) ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି—2. Irony; satire.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଙ୍ଗ ଚମ—ଦେ. ବ ; (ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚର୍ମନ୍)—୧ । ବେଙ୍ଗ ଦେହର ଚମଡ଼ା—1. Skin of a frog. ୨ । ବେଙ୍ଗ ବେଙ୍ଗେର ଚାମଡ଼ା ଚମ ଭଳ ଖାଇରଥ ଦେହର ଚମଡ଼ା—2. Rough skin on the body of a person (ବେଙ୍ଗଚମଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) [compared to that of a frog].

Beṅga chama ଚମଡ଼ା—1. Skin of a frog. ୨ । ବେଙ୍ଗ ବେଙ୍ଗେର ଚାମଡ଼ା ଚମ ଭଳ ଖାଇରଥ ଦେହର ଚମଡ଼ା—2. Rough skin on the body of a person (ବେଙ୍ଗଚମଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) [compared to that of a frog].

बेङ्गका चमडा

ବେଙ୍ଗ ଗୁଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ—2. Very small. (ଯଥା—ଭାଙ୍ଗ ଘରର ଢୋଠରଯାକ ସବୁ ବେଙ୍ଗଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋଇଛୁ ।) ୩ । ରୁଗ୍ଣ ଓ ଖୀଣ (ଶିଶୁ)—3. Sickly and thin (child).

Beṅga chāṅga(ṅgu)ṛḍiā 1. Scattered about, ଛଡ଼ାଛାଡ଼ି (ଯଥା—ଏ ଘରେ ସବାର୍ଟଗୁଡ଼ାକ ବେଙ୍ଗଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ପାୟାରାଖୁପୀର ମତନ ଦୋଇ ପଡ଼ିଛୁ ।) ୨ । ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ରେଗାପଟକା 2. Very small. (ଯଥା—ଭାଙ୍ଗ ଘରର ଢୋଠରଯାକ ସବୁ ବେଙ୍ଗଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋଇଛୁ ।) ୩ । ରୁଗ୍ଣ ଓ ଖୀଣ (ଶିଶୁ)—3. Sickly and thin (child).

बेङ्गका चमडा

ବେଙ୍ଗ ପହଣା—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜ୍ଞସ୍ତ)—ବେଙ୍ଗଫୁଲା; ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଲଗା—ଟଡ଼ବେଙ୍ଗ—Tadpole.

Beṅga pahaṇā

ବେଙ୍ଗ ପାଟିଆ—ଦେ. ବଣ. ଧ୍ୱଂ—ବେଙ୍ଗପର କର୍କଶସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ—ଭାଙ୍ଗାଗଳା Having a croaking or hoarse voice like that of a frog. ଦେ. ବ--(ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ)—[ବେଙ୍ଗ ପାଟେ(ଟୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ବେଙ୍ଗର ପାଟିପର ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ ଝୁଟୁକାଠିରେ, ଘାଗୁଡ଼ିରେ ଓ ଅଣ୍ଟାସୂତାରେ ଲାଗିଥିବା ଝୁଣ୍ଟିରଲଗା ଘୁଙ୍ଗୁର—1. Tinkling ball shaped like a frog's mouth attached to ornaments. ୨ । ବେଙ୍ଗର ପାଟିପର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ରୁପାପଡ଼ ଓ ତାରରେ ନର୍ମିତ ଗୋଲକତସ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଣ୍ଟାରେ ଉଟ୍ଟବା ଅଳଙ୍କାର—2. A kind of waist-chain having balls shaped like the heads of frogs,

Beṅga pāṭiā Having a croaking or hoarse voice ଭାଙ୍ଗାଗଳା like that of a frog. ଦେ. ବ--(ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ)—[ବେଙ୍ଗ ପାଟେ(ଟୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ବେଙ୍ଗର ପାଟିପର ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ ଝୁଟୁକାଠିରେ, ଘାଗୁଡ଼ିରେ ଓ ଅଣ୍ଟାସୂତାରେ ଲାଗିଥିବା ଝୁଣ୍ଟିରଲଗା ଘୁଙ୍ଗୁର—1. Tinkling ball shaped like a frog's mouth attached to ornaments. ୨ । ବେଙ୍ଗର ପାଟିପର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ରୁପାପଡ଼ ଓ ତାରରେ ନର୍ମିତ ଗୋଲକତସ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଣ୍ଟାରେ ଉଟ୍ଟବା ଅଳଙ୍କାର—2. A kind of waist-chain having balls shaped like the heads of frogs,

ବେଙ୍ଗ ଫୁଲ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଫେଣରୁ ବେଙ୍ଗଛୁଆ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି—1. Frothlike substance from which frogs are hatched. ୨ । ଫେଣରୂ ବାହାର ପାଣିରେ ଖେଳୁଥିବା କେବଳ ମୁଣ୍ଡ ଓ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଯୁକ୍ତ ବେଙ୍ଗ ଛୁଆ—2. Tadpole.

Beṅga phulā 1. Frothlike substance from which frogs are hatched. ୨ । ଫେଣରୂ ବାହାର ପାଣିରେ ଖେଳୁଥିବା କେବଳ ମୁଣ୍ଡ ଓ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଯୁକ୍ତ ବେଙ୍ଗ ଛୁଆ—2. Tadpole.

बेङ्गका बच्चा

ବେଙ୍ଗ ବଥ—ଗ୍ରାଦେ, (ବସ୍ତୁର) ବ—ବେଙ୍ଗି ବଥ (ଦେଖ)

Beṅga bath Beṅgi batha (See).

ବେଙ୍ଗ ବାଇଦ—ଦେ. ବ—(ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ+ବାଦ୍ୟ)—ପିଲ୍ଲମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳନା ବା ଅନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ—A kind of small drum for children.

Beṅga bāida ବେଙ୍ଗ ବେଙ୍ଗବାଜା

ବେଙ୍ଗଲ୍ ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ବେଙ୍ଗଲ୍)—ବଙ୍ଗଦେଶ—The country of Bengal

Beṅgal ବାଙ୍ଗଲା ବେଙ୍ଗାଲ

ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ରେଲଓୟେ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କଲିକତାଠାରୁ ବମ୍ବେଅଞ୍ଚଳର ଉପକୂଳରେ ବେଙ୍ଗଲନାଗପୁର ରେଲଓୟେ ଓଡ଼ିଶା, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବଙ୍ଗାଲନାଗପୁର ରେଲବେ ଅସୃଦଂଶ ଦେଇ ହାଲଟେସ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଗପୁର ଉତ୍ତରଦେଇ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ନାଗପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତୁତ ରେଲପଥ—Bengal Nagpur Railway.

ବେଙ୍ଗଳା—ଦେ. ବ (ସ. ବମନ)—୧ । ଗୋରୁଙ୍କ ଖୁରରେ ଧାନ ଦଳାମାନ ସକଶୁଇ ତୁଷଠାରୁ ଧାନକୁ ପୃଥକ୍ କରିବା ଧାନମାଡ଼ି ଚମନ୍ତେ ମଝିରେ ଗୋଟେ ଖୁଣ୍ଟ ପୋତି ତାହାର ଦୌନି, ଦାୟଁ, ଦବାଁରି ଗୁରଆଡ଼େ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଧାନଦଳାମାନ ବିଛାଇ (ବେଙ୍ଗେଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସେ ମେରରେ ଦାଉଣୀ ବା ଘଗା ବାନ୍ଧି ସେଥିରେ ଏକାଧିକ ବଳଦ ପୋତି ବଳଦମାନଙ୍କୁ ବୁଲାଇବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—1. The process of having paddy sheaves trodden by bullocks tethered to a central post to thresh out paddy from straw. (ଉ—ନାମ ମାଡ଼ ଯାହାକୁ ଅଛୁ ଖଗ୍ରବଗ୍ର, ଦେଖ ଅସିଲ୍ଲଣି ଏ ଧ୍ରୁବ ମେରୁ ବୁଲ, ମେରୁ ନବେ ସପ୍ତର୍ଷିର ପୁରଣ୍ଡି ବେଙ୍ଗଳା—ଗୁଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)

Beṅgaḷā(ḷe)ibā ବେଙ୍ଗଳା ବୁଲା(ଲେ)ଇବା ବେଙ୍ଗଳା ଅଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ବେଙ୍ଗୁଳା (ଦେଶ)—2. Beṅguḷā (See).

ବେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇବା ନମନ୍ତେ ମେରର ଗୁରଘାଣ୍ଟେ ଧାନ ଦଳାମାନ ଆଁଟି ବିଛାନ ବିଛାଇବା—To strew corn sheaves round the central post to have them trodden by oxen. (ବେଙ୍ଗୁଳବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Beṅga(ṅgu)ḷā(ḷe)ibā ଖୋହ ଛୀଟନା

ବେଙ୍ଗ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ--କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ—The only son of a person. (ଯଥା—ଭଗବାନ୍ ଏଇ ବେଙ୍ଗଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଖଣ୍ଡକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତୁ ।)

Beṅga lāṅgurḍa ଦୁଇ ସନ୍ତାନ

ବେଙ୍ଗଳା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମେର ଖୁଣ୍ଟରେ ବଳଦ ପୋତି ଧାନଦଳାମାନ ବଳଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧାନମାଡ଼ା ସଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବଳଦଙ୍କୁ ଗୁଲତ କରିବା—To drive bullocks tethered together round the central post to thresh paddy. (ଉ—କାହିଁ ଧାନ, ଅସଲ କରଇ କୃଷୀବଳ, ଖଳାରେ ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇ । ମଧୁସୂଦନ. ଶ୍ରୀନମାଳା ।)

Beṅgaḷā pakā(ke)ibā ଧାନଦଳାମାନ ବଳଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧାନମାଡ଼ା ସଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବଳଦଙ୍କୁ ଗୁଲତ କରିବା

ବେଙ୍ଗଳା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ବଙ୍ଗାଳୀ—A Bengalee. Pertaining to Bengal.

Beṅgalī ବାଙ୍ଗାଳୀ ବଙ୍ଗାଳୀ ବଣ—ବଙ୍ଗୀୟ—

ବେଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—୧ । ଶବ୍ଦ ଯୋଗୁଁ ଗୋରୁମାନଙ୍କ ଗଳା ଫୁଲିଥିବା ରୋଗ—1. A sickness attacking cattle; ଗୋରୁର ଗଳାଫୋଳା ରୋଗ Actinomycosis. ୨ । ଆଶଙ୍କା; ଭୟ—2. Fear; apprehension. ଦେ. ବଣ—୧ । ଆଧାସିଦ୍ଧ; ଦରକାଁଚା; ଦରକାଚା ପାଣିରେ ସ୍ୱବିବ ନ ଦୋଇ କଇଥା ଅସିଦ୍ଧ ଦୋଇଥିବା (ବାଇଗଣ)—1. Half-boiled (brinjal). ୨ । ବାସି ହେବାରୁ ଘୁଇଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ (ଦୁଧ, ବେଂଗା ଦହ, କାଞ୍ଜି)—2 Stale and putrid (milk, curd). ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଦଇଳା ଗ୍ରେଗୀର ଦେହରୁ

Beṅgā ଗ୍ରେଗ—1. A sickness attacking cattle; ଗୋରୁର ଗଳାଫୋଳା ରୋଗ Actinomycosis. ୨ । ଆଶଙ୍କା; ଭୟ—2. Fear; apprehension. ଦେ. ବଣ—୧ । ଆଧାସିଦ୍ଧ; ଦରକାଁଚା; ଦରକାଚା ପାଣିରେ ସ୍ୱବିବ ନ ଦୋଇ କଇଥା ଅସିଦ୍ଧ ଦୋଇଥିବା (ବାଇଗଣ)—1. Half-boiled ବାସୀଗନ୍ଧ (brinjal). ୨ । ବାସି ହେବାରୁ ଘୁଇଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ (ଦୁଧ, ବେଂଗା ଦହ, କାଞ୍ଜି)—2 Stale and putrid (milk, curd). ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଦଇଳା ଗ୍ରେଗୀର ଦେହରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଠିବା ଶିରାମଇଁବା ବଦ୍ଧା—Spasmodic achings or cramps of the limbs of a cholera patient. ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗୋରୁଙ୍କ ଧରିବା ବାତ ରୋଗ—A kind of cattle rheumatism. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଜନ୍ତୁ ନ ଖାଇ ଗୋରୁ ଶୀଘ୍ର ଦୋଇଯାଏ ।]

ବେଙ୍ଗା ପିତ୍ତଳ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ପିଙ୍ଗଳ +ପିତ୍ତଳ)—ଏକପ୍ରକାର ପିତ୍ତଳ ବା କଂସା—A kind of yellow brass.

Beṅgā pitaḷa ବଙ୍ଗଦଶ ପିତ୍ତଳ ବା କଂସା—A kind of yellow brass. **नेपाली पीतल**

ବେଙ୍ଗା ଫେରେଇ ଦେବା—ଗ୍ରାଦେ (ବେଜ୍ରାପଡ଼ା) କ୍ରି—ପ୍ରହାର ଅଦଦ୍ୱାରା ଦୋରସ୍ତ କରାଦେବା—To teach a person a lesson by beating.

Beṅgā pherei debā ଦୋରସ୍ତ କରାଦେବା—To teach a person a lesson by beating.

ବେଙ୍ଗି କଉଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବଡ଼ କଉଡ଼ି—A big cowrie or sea-shell.

Beṅgi kaurḍi ଛୋଁ(ଫାଁ)ଗୀ କୌଡି

ବେଙ୍ଗି ବଥ—ଦେ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଓ ବେକରେ ଉଠିବା ସୁନର, ବଡ଼ା—Boils coming out on the head and neck of children [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ବେକରେ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ବେଙ୍ଗି ବଥ ଦୋଇଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ବେକରେ ବେଙ୍ଗି କଉଡ଼ି ବନ୍ଧାଦେଲେ ବେଙ୍ଗି ବଥ ଉଣା ଦୋଇଯିବାର ଦେଖାଯାଏ ।]

Beṅgi batha ବଥ—Boils coming out on the head and neck of children **बेङ्गीघाव**

ବେଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. ବ—୧ । ଫଡ଼ା, କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଫାଟିଯାଇ ଛିନ୍ନିରୁ ତରଯିବା ଖଣ୍ଡମାନ—1 Strips into which a thing bursts. (ଯଥା,ଏ ପୁରୁଣା ଲୁଗା ବେଙ୍ଗୁଳା ବେଙ୍ଗୁଳା ଦୋଇ ତରଗଲ୍ଲଣି । ୨ । ନୋଳା; ବେତମାଡ଼ର ଲମ୍ବା ଦାଗ—2. Marks left after cane-beating; stripes. (ଯଥା— ବେତମାଡ଼ରେ ତା ପିଠି ବେଙ୍ଗୁଳା ଫାଟି ଯାଇଛୁ; ତା ପିଠିରେ ବେଙ୍ଗୁଳା ବସିଛୁ ।)

ବେଙ୍ଗୁଲୀ—ଦେ. ବ ୧ । (ଶିଶୁ ଭାଷା)—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ବେଙ୍ଗକୁ ଆଦର ସମୋଧନ—The name of frog used by children [ଦ୍ର—ବେଙ୍ଗୁଲା ବେଙ୍ଗୁଲା ! ପାଣିଦଉଁ, କଣ ସୁନ୍ଦର ଉପେଇ ଦଉଁ—ଶିଶୁଗୀତ] । ୨ । ମାଈ ବେଙ୍ଗ—2. A female frog. ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଖେଳବିଶେଷ—A kind of out door game of children; frog-trot.

ବେଙ୍ଗୁଲୀ ବେଙ୍ଗୁଲୀ ନାମା ବେଙ୍ଗୋଇ ନାମା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଚ୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ତୁଳ ହି· ବେଚ୍‌ନା)-ବିକ୍ରୟ କରିବା—To sell.

Be ch-bā To sell.

ବେ ଚଇ(ଏ ୟ)ନ୍(ନ)—ବୈଦେ.ବଣ-(ଫା ବେ+ଚୈନ୍=ସ୍ଥିରତା) - ୧ । ଅସ୍ଥିର—1. Restless. ୨ । ବେଚଇନ, ବେଚାଏନ୍ ଚନ୍ତ୍ରତ; ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ—2. Uneasy; anxious.

Bechai(e,ya)n(ni) **बेचैन्(नि)** ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ଅସ୍ଥିରତା—Restlessness.

ବେଚା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବିକ୍ରୟ—

Bechā Sale.

ବେଚାରା(ରି)—ବୈଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଫା. ବେ+ଚାର=ଉପାୟ;)—୧ । ଅସକ୍ତ; ଅକ୍ଷମ (ଭୁଲନାକର·-ସଂ. ବର୍ବର)

Bechārā(ri) ୧ । ଅସକ୍ତ; ଅକ୍ଷମ (ଭୁଲନାକର·-ସଂ. ବର୍ବର)

ବେଚାରା **बेचारा** 1. Powerless; impotent ୨ । ନାଗୁର; (ବେଗୁଣ—ଖରାପ) ନଉଷାପ୍—Resourceless; remediless. ୩ । ନଖରାପ -3. Innocent, ୪ । ନଉଷାପ୍—4. Helpless. ଦେ, ବ (ଅନୁକମ୍ପାର୍ଥକ ପ୍ରଯୋଗ)—ସଂ. ବର୍ବକ)—ବଗୁର; ନଖରାପ ବ୍ୟକ୍ତି—Poor man.

ବେ ଚାଲ(ଲ୍ଲ,ଲି)—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା ବେ+ଚାଲ୍=ଚରତ୍ର)—୧ । Be chāla(lā,li) ଅସଚ୍ଚରତ୍ର—1. Immoral. ୨ । ମନ ବେଚାଲ **बदचाली** ଆଚରଣବଶିଷ୍ଟ—2. Of bad conduct. ୩ । ମନ ଅଭ୍ୟାସଯୁକ୍ତ—3. Of bad habits. ବୈଦେ ବ (ଫା)—୧ । ଅସଦାଚରଣ—1. Bad conduct. ୨ । ମନ ଖରାପ—2- Bad practice or custom. ୩ । ଦୁର୍ନୀତି; ଅସତ୍ ଚରତ୍ର—3. Immorality; vile character. ୪ । ମନ ଅଭ୍ୟାସ—4. Bad habit.

ବେଚିବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ସଂ.ବିକ୍ରୟ; ହି· ବେଚ୍‌ନା)--ବିକ୍ରୟ— Bechibā Sale

ବେ ଚେଷ୍ଟ(ଷ୍ଟା,ଷ୍ଠା)—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ବଚେଷ୍ଟ)—୧ । ରୋଗ ବା କ୍ଲାନ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଅଜ୍ଞାନ; ଅଚେତା; ବେଚୋସ୍—1. Unconcious (owing to illness or labour). ୨ । ନିଶ୍ଚଳ—2. Motionless. ୩ । ଅଙ୍ଗାଦ ଚାଳନରେ ଅକ୍ଷମ—3. Incapable of moving one's limbs

Be cheshṭa(shṭā,shṭhā) ବେଚେରେଷ୍ଟା (ଷ୍ଟା) ବେଚେରେଷ୍ଟ୍ (ଷ୍ଟ) } —ଅନ୍ୟରୂପ **बेचेत**

ବେ ଛପର(ରି)—ଦୈଦେ· ବଣ—(ଫା. ବେଛପ୍ପର)—ଗୃହଶୂନ୍ୟ— ବେଛପ୍ପରୀ

Be chhapara(rī) ବେଛପ୍ପର **बेछपरी** Homeless.

ବେଛପରୀ ମଉଜା—ବୈଦେ. ବ—ଯେଉଁ ମଉଜାରେ କୌଣସି ପ୍ରଜାର ଘର ନାହିଁ; ଯେଉଁ ମଉଜାରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆସି କେବଳ କୃଷି କରନ୍ତି—A village which has not got any resident cultivator, a village of which the lands are cultivated by residents of other villages.

Bechhaparī maujā ବେଛପରୀ ମୌଜା

ବେ ଛଡ଼—ଦେ. ବଣ—ଅବିରତ; ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ—Unremitting.

Be chhārḍa ଲଗାତାର ଏକଜରୀ (ଯଥା—ବେଛଡ଼ ଜଳ ।)

ବେଜ୍(ଜୁ)କୁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୈଦ୍ୟ; ଉତ୍କଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଜରୁ ଶବ୍ଦରେ)—ଉତ୍କଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଉପାଧି—A family title of barbers. ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ ଓ ଉଣ—ବେଜୁଡ଼ (ଦେଶ)—Bejuṛḍ (See)

Bej(ju) ଜରୁ **बेजु**

ବେଜ୍‌ବା(ରା)ଡ଼ା—ଦେ.ବ (ସଂ.ବଜସ୍+ଓ. ବାଡୁଡ଼ା)—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଷ୍ଟିବ ସହର ଓ ଇଷ୍ଟ୍ କୋଷ୍ଟ୍ ରେଲ୍‌ର ଗୋଷ୍ଟିବ ବଡ଼ ଜଂକ୍‌ସନ୍ ଷ୍ଟେସନ୍—Bezwada, name of a town of Madras presidency and an important junction of the East Coast Railway

Bej-wā(bā)ṛḍā (ବେଜୁଅଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଜ୍‌ଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—୧ । ଅବାଧ୍ୟ—1. Bej-rdā Disobedient. ୨ । ଚରିତ୍ରହୀନ—2. Of bad character. ୩ । ବଜୋଡ଼; ବିଷମ (ସଂଖ୍ୟା)—3. Odd. (number). ୪ । ନର୍ଲଜ୍ଜ—4. Shameless; immodest.

ବେଜଡ଼(ଡ୍ର)—ଗ୍ରାଦେ (ଖୋରଧା) ବିଣ—୧ । ବେଇଜତ୍—1. Bejard(t) Shorn of honour. ୨ । ବେଜାସ୍—2 Very improper. ୩ । ଅଶ୍ଳୀଳ—3. Indecent. (ଯଥା—ସେ ମୋତେ ବେଜଡ୍ ଗାଳ ଦେଲା ।) ୪ । ଅତ୍ୟଧିକ—4. Excessive.

ବେ ଜନମା—ଦେ. ବିଣ—୧-। ଜାରଜ—1. Be janamā Bastard ୨ । ନୀଚ ଜନ୍ମାଚାର—2. Low-born. ବେଜାତ୍ ବେଜନ୍ମା (ବେଜନ୍ମା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେ ଜବ(ଜ୍ଜି,ତ୍)(ତ୍ତି)—ବୈଦେ ବିଣ (ଫା. ବେଜଦ୍)—୧ । ସାବା Be jaba(bba)t(ti) ଅଧିକୃତ ବା କୋରଣ କରିସାଇ ନାହିଁ—1. Unattached (property). ୨ । ଅଶାସିତ—2. Unrestrained; unruly. ବେଜବତୀ ବେଜପତୀ

ବେ ଜବା(ମା)ନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେ + ଜବାନ୍ = ବାକ୍ୟ — Be jabā(mā)n(ni) ୧ । ବଦ୍‌ଜବାନ୍; ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷାରେ ଗାଳ— 1. Filthy abuse. ୨ । ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷା— 2. Obscene language. ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ଅଶ୍ଳୀଳଭାଷୀ—1. Obscene; using filthy language. ୨ । ଯେ ଅଙ୍ଗୀକାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ନ କରେ—2, False to one's promise. ବେଜବାନୀ ବେଜବାନ ବେଜବାନ

ବେ ଜବାବ(ବି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ + ଜବାବ୍ = ଉତ୍ତର)— Be jabāb(bi) ୧ । ନିରୁତ୍ତର; ଅବାକ୍—1. Having no reply to make; nonplussed. ୨ । ଯେ ନିଜର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ନ କରେ—2. Not true to one's word or promise. ବେଜବାବ ବେଜବାବ (ଦେଉଳବାବସ୍ଥା—ଦେଶଜ ରୂପ)

ବେ ଜାଏ(ଯ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେ + ଜାଏ = ନ୍ୟାସ୍) — ୧ । Be jāe(y) ଅସଙ୍ଗତ; ଅନ୍ୟାସ୍; ଅନୁଚିତ—1. Unjust; wrongful; improper ୨ । ମନ୍ଦ—2. Bad. ବେଜାୟ; ବେଜା

ବେଜାଏ ଆଚରଣ—ଦେ. ବି—ମନ୍ଦଆଚରଣ; ଖରାପ ବ୍ୟବହାର— Bejāe ācharana ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣ Misconduct. ବେଜା ଆଚରଣ

ବେଜାଏ(ଯ୍) ଖର୍ଚ୍ଚ - ବୈଦେ.ବି (ଫା. ବେଜା + ଖର୍ଚ୍ଚ)—ଅଯଥା ଖର୍ଚ୍ଚ; Bejāe(y)kharchcha ଦରକାରଠାରୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟୟ— ବେଜାୟ ଖରଚ ବେଜାଖର୍ଚ୍ଚ Needless expenses. [ବେଜାଏ ଯ୍) ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଜାଏ ଜବରଦସ୍ତି—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେଜା + ଜବରଦସ୍ତି)— Bejāe jabaradasti ୧ । ଅନ୍ୟାସ୍ ବଳପ୍ରୟୋଗ—1. Use of criminal force. ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ଅଧିକାର—2. Forcible possession. ବେଜାୟ ଜବରଦସ୍ତି ଅଜା ଜବରଦସ୍ତୀ

ବେ ଜାତି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବିଜାତୀୟ) —୧ । ବିଜାତୀୟ—1. Of Be jāti different caste or nationality. ୨ । ବେଜାତ ଅଜାତିଆ; ଜାତିଚ୍ୟୁତ—2. Outcasted. ୩ । ନୀଚ ବେଜାତ ଜାତୀୟ—3. Of low caste.

ବେ ଜାବତା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା) — ୧ । ଅଶାସିତ—1. Be jābatā Undisciplined; unruly. ୨ । ବେଇଜ୍ଜତ; ବେଜାବତା ସ୍ୱଭ୍ରମ ହୀନ—2. Devoid of prestige. ୩ । ବେଜାବ୍‌ତା ଅନିୟମିତ—3. Iregular. ୪ । ବେଆଇନୀ— 5 Illegal.

ବେଜାର—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଗାଳ Bejār ଦେଇଥିବା; ଭର୍ତ୍ସନାକାରୀ—1. Abusing; rebuking. ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ; ରାଗାନ୍ୱିତ—2. Angry. ବେଜାର ୩ । ବିରକ୍ତ—3. Displeased. ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ବିରକ୍ତି—Displeasure.

ବେଜାର ଲାଗିବା—ଦେ. ବି—ବିରକ୍ତି ଲାଗିବା—Being displeased. Bejār lāgibā ବେଜାର ଲାଗା ବେଜାର ଲଗନା

ବେଜାର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଗାଳ ଦେବା— Bejār hebā 1. To abuse; to censure. ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ ବିରକ୍ତ ହେଓୟା ବେଜାର ହୋନା ଦେବା—2. To be angry.

ବେଜାରି—ଦେ. ବି—କଣ୍ଟକାରିକା (ଦେଖ) Bejāri Kaṇṭakārikā (See)

ବେଜି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ଭୁଲ. ଏହା ଅର୍ଥରେ ହି. ବେଜୀ)— Beji ଯୁଗୀର ଗୁଣିଆ—An expert magician. ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ବେଜିର୍ଡି (ଦେଖ)— Bejirdi (See)

ବେଜିର୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହେଜିଙ୍ଗଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ଅରଜସ୍ୱା ନାସ୍ତି— Bejirdi A woman who exhibits no signs of femininity (e. g. breast; mense).

ବେଜିତ୍(ତ୍ତି)—ବୈଦେ. ବିଣ ଫା.-ବେଇଜ୍ଜତ୍ ଦେଖ—Beijjat (See). Bejit (ti) ବି—ବେଇଜତ୍ତି (ଦେଖ)—Beijati (See).

ବେଜିତ—ସଂ. ବିଣ. (ସୁଂ ବିଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ = ବେଜ ଧାତୁ = ଭୟ ଦେବା Bejita + କର୍ତ୍ତୃ. ତ) —୧ । ଭୀତ—1, Frightened. ବେଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ—2, Terrified. ୩ । ପ୍ରପୀଡ଼ିତ; କ୍ଲେଶିତ—3, Oppressed.

ବେଜୁର୍ଡ଼(ଡୁ)—ଗ୍ରାଦେ ଗଞ୍ଜାମ ବି—ଭଣ୍ଡାର ଜାତିର ଗୋଷ୍ଠିର ଶାଖା Bejurd (rdu) —A sect of barbers. [ଦ୍ର— ଭଣ୍ଡାର ୪ ଶ୍ରେଣୀର ଅଛନ୍ତି । ଯଥା—୧ । ଗଡ଼ମାଳ; ୨ । ବେଜୁଡ଼; ୩ । ଓଡ଼ିଶି ଓ ୪ । କାଙ୍ଗ୍ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ—ନପୁଂସକ—Eunuch; impotent

ବେ ଜୋଡ଼—ଦେ. ବିଣ—ବିଜୋଡ଼ (ଦେଖ) Be jorda Bijorda (See)

ବେ ଜୋର୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବେ + ଫା. ଜୋର୍)—ଦୁର୍ବଳ— Be jor କମ ଜୋର କମଜୋର Weak; enervated. (ବେଜୋରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବୋଜୋସ୍ତ—ବ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଞ୍ଚ୍ (ଞ୍ଚ)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କର, ବିଶେଷତଃ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବସିବା ଉପଯୋଗୀ ବେଞ୍ଚ **ବେଞ୍ଚ** ଗୋଡ଼ଲଗା ଲମ୍ବା କାଷ୍ଠାସନ—1. A bench. ୨ । ବିଚାରକଙ୍କ ଆସନ—2. Court of justice; bench. ୩ । ଏକାଧିକ ଅବୈତନିକ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଏକତ୍ର ବସି ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବା ଅଦାଲତ—3. Bench of honorary magistrates.

ବେଞ୍ଚ୍ କୋର୍ଟ୍(ର୍ଟ୍)—ବୈଦେ. ବ— ବେଞ୍ଚ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଅଦାଲତ—Bench-kot(rt) The court of Bench magistrates. ବେଞ୍ଚକୋର୍ଟ **ବେଞ୍ଚକୋରଟ**

ବେଞ୍ଚ୍ ମେଜେଷ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ— (ଇଂ. ବେଞ୍ଚ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍) Bench mejeshtara ଅବୈତନିକ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—Honorary magistrate. ବେଞ୍ଚ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ **ବେଞ୍ଚ ମଜିଷ୍ଟର** (ବେଞ୍ଚ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—ଶୁଦ୍ଧରୂପ)

ବେଞ୍ଜ(ନ୍ନ)ନ—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ବ୍ୟଞ୍ଜନ)—୧ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ; ତରକାରୀ; ତରକାରୀ Penja(nna) na —1. Curry. ୨ । ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣନ **ଶାଗ, ତରକାରୀ, ଭାଜୀ** ବର୍ଣ୍ଣ— 2. Consonant.

ବେଞ୍ଜାଟି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ମେନ୍ଦେନ୍ଦ (ଗୁଳ୍ମ)— Benjāṭi Henna (plant.)

ବେଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ, ବାଟ୍)—ବ୍ୟାଟ୍; ସେଣ୍ଡୁ ବାଡ଼େଇବା ଯଷ୍ଟି- Bet ବ୍ୟାଟ **ବୈଟ ବଲ୍ଲ, ବଲ୍ଲା ଓରଗେଦ** Bat,

ବେଟ୍ ବଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ସହଚର) (ଇଂ). ବ.ଟ୍+ବଲ୍)—କ୍ରିକେଟ Bet bal ଖେଳବା ଯଷ୍ଟି ଓ ସେଣ୍ଡୁ—Bat and ball. ବ୍ୟାଟବଲ୍ **ବୈଟବଲ**

ବେଟ ଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବେଟ୍ଟ ଚନ୍ଦନ)—ବେଟ୍ଟଚନ୍ଦନ Beṭa chandana (ଦେଖ)—Beṭṭa chandana (See).

ବେଟନ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଘୁଲାଇ କଳଖୁବଲ ସେଣ୍ଡୁ ଠେଙ୍ଗାଣି ବା ଘୁଲି ବାଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—Baton of a police constable. ବେଟନ **ବେଟନ**

ବେ ଟଳ—ଦେ. ବଣ (ପା.ବେ+ସଂ.ଟଳ)—ଅଟଳ; ସୁସ୍ଥିର—Fixed; steady; firm. Be ṭala ଅଟଳ **ଅଟଳ**

ବେଟା(ଟ୍ଟା)—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସଂ. ବଟୁ=ବାଳକ)—୧ । ପୁତ୍ର— 1. Son. ୨ । ବାଳକ—2. Boy. [ଦ୍ର— [ବେଟୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] ଏ ଛୋକାଟା କାହାର ବେଟା; ଏ ଛୋକଟୀ ବେଟା **ବେଟା** କ.ଦ୍ଵ.ର ବେଟୀ । ଉଗ ।] [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସାଧାରଣ ଉଗ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ଓ ଗାଳରେ ମଧ୍ୟ 'ବେଟୀ' ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବେ ଟାଇନ୍(ନ୍, ନ୍, ମି)—ବୈଦେ. ବଣ—(ପା.ବେ+ଇଂ. ଟାଇମ୍)— Be ṭain (ni, m, mi) ୧ । ଅସମୟରେ ଘଟିବା—1. Untimely. ବେଟାଇମ ୨ । ଅନିୟମିତ—2, Irregular. **ବେଟାଇମ** ବୈଦେ. ବ. (ପା. ଓ ଇଂ)—ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ନ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା; ଅନିୟମ—Irregularity.

ବେ ଟାଇନ(ନ୍) ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଯାତ୍ରୀ ଆଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ଅଛରୁ Be ṭain(m) gāṛdi ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନେବା ଆଣିବା ପାଇଁ ବେଟାଇମ ଗାଡ଼ି ସାଧାରଣ ଦିନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରେଳଗାଡ଼ି ମାନଙ୍କ **ବେଟାଇମ ଗାଡୀ** ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସେଥିଁ ଅଧିକ ରେଲଗାଡ଼ି-ମାନ ଚଳେ—Extra or special trains running on occassions of uncommon rush of passengers.

ବେ ଟାଣ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅଶକ୍ତ; ଅଦୃଢ଼—1. Not firm. Be ṭāṇa ୨ । କୋମଳ—2. Soft. ୩ । ଦୁର୍ବଳ—3. (ବେଟାଣୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗର ମଜବୁତ **ବେମଜବୁତ** Weak.

ବେଟା ବେଟୀ—ଦେ. ବ. (ସହଚର)—ପୁତ୍ର କନ୍ୟା; ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି— Beṭā beṭī ବେଟା ବେଟି Male and female children. **ବେଟାବେଟୀ**

ବେଟା(ଟେ)ରି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ବାଟେରି)—୧ । ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଉତ୍ତେଜିତ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦକ ଯନ୍ତ୍ର—1. Electric battery. ବେଟରି **ବେଟରି** ୨ । ତୋପଖନା—2. Battery; a place in which cannon are mounted. ୩ । ଏକତ୍ର ସଜ୍ଜିତ ଗୁଡ଼ାଏ ତୋପ ଓ ତହିଁର ଉପକରଣ ଓ ବ୍ୟବହାରକାରୀ ସୋବୁଦଲ—3. A number of cannon with their equipments.

ବେଟିବା—ଗ୍ରାଦେ. କଲାହାଣ୍ଡି)—କ୍ରି.—ତୋଳେଇବା— Beṭibā To pick up.

ବେଟୀ ଚୋଟ୍—ଦେ. ବ. ଘୃ—ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି—A vile person. Beṭī choṭ ଦେ. ବଣ—ବେଟୀ ଚୋଟ୍(ଦେଖ)— Beṭī chot (See).

ବେଟୀ ଚେଟୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ନୀଚସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ— Beṭī cheṭī A vile woman.

ବେଟୀ ଚୋଟ(ଦ୍)—ଦେ. ବଣ—ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳବିଶେଷ— Beṭī chot(d) A term of indecent abuse. ବେଟୀଚୋଦ **ବେଟୀଚୋଦ** (ବେଟୀ ଚୋ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଟ୍ଟ ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବ.—ମଲୟଗିରି ନିକଟସ୍ଥ ବେଟ୍ଟ ନାମକ ପର୍ବତରେ Beṭṭa chandana ଉତ୍ପନ୍ନ ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ—A white kind sandal wood

ବେ ଠଉର—ଦେ. ବଣ.—(ପା. ବେ+ସଂ. ସ୍ଥିର)—୧ । ଅନିଶ୍ଚିତ— Be ṭhaura 1. Unsure; uncertain. ୨ । ଅସ୍ଥିର— ବେଠୌର **ବେଠୌର** 2. Fickle; wavering. ୩ । ଅଦୃଢ଼— (ବେଠୌର—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. Unstable; unfirm. ୪ । ଯାହା ଠିକ୍ ହୋଇ ବସି ନ ଥାଏ—4. Unsteady.

ବେ ଠାଣି—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅସୁନ୍ଦର—1. Ungraceful. ୨ । Be ṭhāṇi ଗଠନ ସୌଷ୍ଠବଶୂନ୍ୟ—2. Unsymmetrical. ୩ । ଅସୁନ୍ଦର **ବଦ୍‌ସୁରତ** ବଣ୍ଡା—3. Ugly; uncouth (ବେଠାଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଠି—ଦେ. ବ (ସଂ. ବିଷ୍ଟି=ବିନା ବେତନରେ କର୍ମ—ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର)— Beṭhi ବିନା ବେତନରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ—Forced labour. ବେଠି **ବେଠୀ, ବେଗାରୀ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଠିଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ବୈଷ୍ଟିକ)—୧ । ଯେ ବେଠି କରେ; Beṭhiā ବେଗାର୍—1. A person pressed into service. ବେଠୀ press-gang. (ଜୁ—ଗୋଡ଼ା ମୁରୁଖି ଦେବା **वेठ, वेगार** ଘାଇଁ ବେଠିଆ ଅସିଅଛନ୍ତି ବହୁତ-ବ୍ରଜନାଥ.ସମରଉତରଙ୍ଗ ।) (ବେଠିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଖମ୍ ବା ଗୁଳ ଉପରେ ଦୁଇ ଶେଣୀର ଜୋଡ଼ ଦୋଇଥିବା ଜାଗାକୁ ଦୃଢ଼ ରଖିବା ନମନ୍ତେ ଜୋଡ଼ ମୁଦ୍ଦଁ ତଳେ ବଅଯିବା କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ—2. A plate of wood put on the top of a pillar to hold the ends of two beams.

ବେଠିଆ ବେଗାଡ଼(ର୍ଦ୍ଦି)—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ବେଠିଆ—Men Beṭhiā begārdi(ri) pressed into service. ବେଠୀଆ ବେଗାରୀ **वेठ वेगार** [ବେଠିଆ ବଗାଡ଼(ର୍ଦ୍ଦି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେ ଠିକ୍(କି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—୧ । ଅନିଶ୍ଚିତ; ସ୍ଥିରଭାରହିତ— Be ṭhik(ki) 1. Uncertain. ୨ । ଅଶୁଦ୍ଧ; ଅସତ୍ୟ— ବେଠୀକ **वेठीक** 2. Inaccurate; untrue. ୩ । ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ— 3. Mistaken; erroneous.

ବେ ଠିକଣା—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ସଂ. ସ୍ଥିରତା)—୧ । ଆଶା- Be ṭhikaṇā ରହିତ—1. Hopeless. ୨ । ଅସ୍ଥିର; ସ୍ଥିରତା- ବେଠିକାନା ରହିତ—2. Uncertain. ୩ । ଚଞ୍ଚଳ—3. Fickle; **वेठिकाने** unsteady. ୪ । ମୁମୂର୍ଷୁ—4. Moribund. ୫ । ଅସ୍ଥାୟୀ—5. Temporary. ୬ । ଧାରାବଦ୍ଧନ— 6. Unmethodical. ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । **वेठिकाना** ଅସ୍ଥିରତା—1. Uncertainty. ୨ । ଆଶାରହିତ ଅବସ୍ଥା—2. Hopeless condition. ୩ । ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥା—3. Mortal condition. ୪ । ଅସ୍ଥାୟିତ୍ୱ— 4. The state of being temporary. ୫ । ଚଞ୍ଚଳତା—5. Fickleness; unsteadiness.

ବେଠି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଠିରେ ଧରି ହୋଇ ଯାଇ ବିନା ବେତ- Beṭhi karibā ନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To work as a ବେଠୀ ଦେଓୟା **वेगारी करना** forced labourer. (ବେଠି ଖ[ଖା]ଟିବା, ବେଠି ବାଡ଼େଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଠି କରି ବୋଲଣା (ନ୍ୟାୟ)—ଦେ. ବ—ବେଠି ଧରି ହୋଇ ଅସି Beṭhi kari bolaṇā (nyāya) କାମ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଠକ୍- **वेगारी करके गाली शुनना** ରୂପେ କାମ ନ କଲେ ପ୍ରଭୁଠାରୁ ଗାଳ ଖାଇବା ନ୍ୟାୟ—An analogy from the experience of forced labourers being rebuked when found to be negligent.

ବେଠି କା(ଖା)ଟ(ଠ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଜବର୍ଦ୍ଦସ୍ତି ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦ୍ଭବର)—ବେଠି— Beṭhi kā(khā)ṭa(ṭha) Impressment into service. ବେଠୀ ବେଗାରୀ **वेठी वेगारी**

ବେ ଠିକାନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ ଓ ବଣ (ଭୁଲ. ହି. ବେଠିକାନା)— Be ṭhikān ବେଠିକଣା (ଦେଖ)—Beṭhikaṇā (See)

ବେଠି ଗାଡ଼—ଦେ. ବ—ଗୁରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷେ ବେଠି କରିବା ନମନ୍ତେ Beṭhi gārdi ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିମାନ ଗୁରୁକର୍ମଗୁଣ୍ଡିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧରି ବେଠୀ ଗାଡ଼ୀ ହୋଇଥାଏ—Carts commandeered or **वेगारी गाडी** impressed for public service. (ବେଠି ଖଗଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଠି ତୁଲ୍(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବେଠି କରିବା ଘାଇଁ ବେଠିଆ) Beṭhi tulā(le)ibā ନିଜ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କର୍ମକୁ ସେକୌଣସି ବେଠୀ ଦେଓୟା ପ୍ରକାରେ ସମାଧା କରି ନିଜ ମୁଣ୍ଡରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଖସାଇବା— **वेगारी चूकाना** To anyhow complete the work alloted to a person under the system of forced labour.

ବେଠି ଧର୍—ଦେ.ବ—ବେଠି କରିବା ନମନ୍ତେ ବେଠିଆମାନଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତି Beṭhi dharā ସ୍ୱଗ୍ରହ କରିବା—Impressing persons for ବେଠୀଧରା **वेगारी पकडना** forced labour.

ବେଠି ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୋକଙ୍କୁ ବେଠି କରିବା ଘାଇଁ ଜବରଦସ୍ତି Beṭhi dharibā ସ୍ୱଗ୍ରହ କରିବା—To impress people ବେଠୀଧରା **वेगारी पकडना** into forced service; (ବେଠିରେ ଧରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଠି ବେ(ବି)ଗାଡ଼(ର୍ଦ୍ଦି)—ଦେ (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ବେଠି— Beṭhi be(bi)gārdi(ri) 1. Impressed service. ବେଠୀ ବେଗାରୀ ୨ । ବେଠିଆ—2. Persons doing forced **वेठी वेगाडी, वेठ वेगार** labour; press-gang.

ବେଠିଆ ବେ(ବି)ଗାଡ଼(ର୍ଦ୍ଦି)—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ବେଠିଆ—Men. Beṭhiā be(bi)gārdi(ri) impressed into service.

ବେଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ବେଡ୍)—ବିଛଣା; ଶଯ୍ୟା—1. Bed. Bed ୨ । ଛପାଖାନାରେ ଯେଉଁ ଲୁହା ଚଲ୍ଲା ଉପରେ କମ୍ପୋଜ ବେଡ ବେଡ ହୋଇଥିବା ଷ୍ଟାଇସ୍‌ମାନ ଛପା ପୂର୍ବରୁ ରଖାଯାଇ କସାଯାଏ—2. Bed; iron frame on which the types are fixed before printing.

ବେଡ୍ ପାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଶଯ୍ୟାଗତ ରୋଗୀ ବିଛଣାରେ ଶୋଇ Bed-pān ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ବେଡପ୍ୟାନ ଚାଁନ୍‌ମାଟିର ବା କଲେଇ କରାଯାଇଥିବା ଟିଣର **बेडपैन** ଏକପ୍ରକାର ଚଟକା ପାତ୍ର—Bed pan.

ବେଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ଜାଶପୁର) ବ—ବେଳ— Berḍa Time.

ବେ ଡଉଲ୍—ବୈଦେ ବଣ (ଫା)—ବେଠାଣି (ଦେଖ)— Be ḍaul ବେଡୌଲ **बदसूरत** Beṭhāṇi (See) (ବେଡୌଲ, ବେଡଉଲିଆ, ବେଡୌଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଗଛର ଶୁଖିଲା ଡାଳଆ—1. Dried small Berḍā ଶୁକନୋ ଡାଳ **शुक्खा लकडी** branches of a tree. ବେଡ଼ା ୨ । ବେଡ଼ା (ଦେଖ)—2 Berḍhā (See) [ଜୁ— ମଦ୍ଦାଲଭ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ପଡ଼ୁଛୁ କେତେ ବେଡ଼ା—ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମ- ବେଡ଼ାରଡାଳ ଜରୁଣଗୀତା ।] ୩ । ବାଡ଼ ବୁଜାଯିବା ଘାଇଁ ଗ୍ଲେଟ ଗଛ ବା ଡାଳ—3. Twigs used in fencing. ପ୍ରାଦେ. (ବାଣପୁର) ବ—ଛାଟି ମାଟି କାନ୍ଥ—Mud-and- wattle wall or fencing. ପ୍ରାଦେ. (ସିଂଦ୍ରୁମ୍ପି)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ—୧ । ଖାନୁଆ ବା ଗଡ଼ୁର ଜମି; ଧୋଇଆ ଜମି—1. Low land. ୨ । ନଈବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ପାଣି ଜମି ରହିଥିବା ବସ୍ତୁତ ଓ ଗଡ଼ୁର ସ୍ଥଳ; ଖାଲ—2. Pools left after the subsidence of flood. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପାହାଡ଼ରୁ ବା ଉଚ୍ଚ ଜାଗାରୁ ଗଡ଼ିବା ପାଣିକୁ ବନ୍ଧ ପକାଇ ଅଟକାଇ ରଖାଯିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଷ୍କରଣୀ—Tank or reservoir of water consisting of rain-water flowing down a slope being restrained by a dam, ଗ୍ରାମ୍ୟ, (ଉତ୍କଳୀୟ) ବ—ପଡ଼ିଆ—Field; waste land. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (କୌଦ) ବଣ. ପୁଂ—ଅବବେଗ୍ଧା; ଯେ କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ବୁଝେ ନାହିଁ—Idiotic; unreasonable. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. ପୁଂ—ମୂକ; ବାଉଡ଼ା—Dumb.

ବେଢ଼—ଦେ. ବ (ସଂ. ବେଷ୍ଟନା, ବଳୟ)—୧ । ଗୋରୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ବାନ୍ଧିବା ଲୌହ ବଳୟ; ବାଡ଼ଜଡ଼ି; ଗୋଡ଼କଡ଼ି—1. Fetters; shackles. [ଉ—ଅଟକଇ ପଦ, ନୁହଇ ବେଢ଼—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଚୁଲି ଉପରୁ ଗରମ ହାଣ୍ଡିକୁ ଉଠାଇ ଆଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବେଷ୍ଟୟୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ଲୌହ ବଳୟ ବା ସଣ୍ଡାଅସୀ—2. Tongs for holding up hot cooking pots. ୩ । ଶିକୁଳି; ଶାଙ୍କୁଳା—3. Chain. ୪ । ହାନୁ ବା ହାଉର ମୁଠା ଦାଁତି, ମୁରମୁଠ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପଡ଼ିଯିବା ଅବସ୍ଥା; ଶାଙ୍କୁଳା—4. The locked up condition of the jaws or fist. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବସ୍ତୁର) ବ—କବାଟର ଅଳଣା—The bolt or bar of a door.

ବେଢ଼ ଉ(ଓ)ପରେ କୋରଡ଼ା (ନ୍ୟାୟ୍ୟ,—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ଯାହାକୁ Berdi u(o)pare korardā (nyāya) ଶୃଙ୍ଖଳା ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ଗୋଦର ଉପର ବିଷଫୋଡ଼ା ଜନ୍ମଯାଇଥାଏ ତାକୁ ପୁଣି କୋରଡ଼ା ବେଡୀକେ ଉପର କୋଡା ପ୍ରହାର କରିବା ନ୍ୟାୟ୍ୟ; ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପୁଣି ଦଣ୍ଡ ଦେବା ନ୍ୟାୟ୍ୟ—Administering further punishment to a person already undergoing one sort of punishment

ବେଢ଼ ଦେବା—ଦେ. କି—ଗୋରୁ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ହାଉକୁ ବା ଗୋଡ଼କୁ Berdi debā ଶିକୁଳିଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧିବା—To put in fetters; ବେଡ଼ୀ ଦେଓୟା ବେଡୀଦେନା to fetter. [ବେଢ଼ ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଢ଼ ପଡ଼ିଯିବା—ଦେ. ବ—ଶାଙ୍କୁଳ ପଡ଼ିଯିବା; ହାନୁଯାନ୍ତ ବା ହାଉର Berdi pardijibā ମୁଠା ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପଡ଼ିଯାଇ ନ ଫିଟିବା କପାଟି ଲାଗା ଅବସ୍ଥା—The locking up of one's jaws ଦାଁତି ଲଗାନା, ମୁରମୁଠ ଲଗାନା or fists.

ବେଢ଼ୁ(ଡ଼ୁ)ଆଁ(ହାଁ)—ଦେ. ବ—ବେରୁଆଁ (ଦେଖ) Berdu(rdhu)āñ(hāñ) Beruāñ (See),

ବେଢ଼—ଦେ. ବ (ସଂ. ବେଷ୍ଟନ)—୧ । ପରିଧି; ଘେର—Berdha 1 Girth; circumference. [ଉ—ଘାଦଢଳ ବେଢ଼ ବେଡ, ଘେରା ବେଢ଼ରେ ଅଲଗା ଚଳ ଜର—କୃଷ୍ଣଦେ. ମଦାଗ୍ରଜ. ଅଦ ।] ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବାହାରର ଗୃହପାଖର ମାପ—2. The measure of the exterior sides of a thing. ୩ । ବେଷ୍ଟନ—3. Enveloping; surrounding. ୪ । ବେଢ଼ିବା କର୍ମ—4. The act of surrounding. ୫ । ହାତୀଖେଦା—5. The process of catching elephants by stockade; khedda. ୬ । ନଗରଦ୍ୱର ଅବରୋଧ—6. Blockade; siege. ୭ । ଗୋରୁ ଆଦଙ୍କଠାରୁ ରକ୍ଷା କରିବାଗାଇଁ ଛୋଟ ଗଛର ଗୃହପାଖେ ଘେରିଯିବା ବାଡ଼—7. A fencing put round young trees. ବେ. ବଣ—ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିବା- Besieged; surrounded. [ଉ—ସାରମାନେ ସୈନ୍ୟ ନାଶ କଲେ, ବେଢ଼ ଗଡ଼େଇଁ ଯାହା ରକ୍ଷିଲେ—ଭଜ. ବୈଦେଘୀଶବଲାସ ।]

ବେଢ଼ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ହ. ଢଙ୍ଗ)—ବେଠାଣି Bedhaṅga(ṅgā) (ଦେଖ)—Beṭhāṇi (See) ବେଢଙ୍ଗ ବେଢଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା, ଙ୍ଗୀ)

(ବେଢ଼ଙ୍ଗିଆ, ବେଢଅ, ବେଢାଙ୍ଗା, ବେଢାଁସା, ବେଢପା, ବେଢପିଆ, ବେଢାଙ୍ଗିଆ, ବେଢାଁସିଆ) —ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଢ଼ଣ(ଣି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ବେଷ୍ଟନ)—୧ । ପରିଧି—Berdhaṇa(ṇi) 1. Girth; circumference. ବେଢ଼ନୀ ବେଢନ ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ପିନ୍ଧିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୁଗା—2. A small cloth worn by women. ୩ । ବେଷ୍ଟନୀ—3. Surrounding; fencing. ୪ । ଲୁଙ୍ଗି (ଦେଖ)—4. Lungi (See). ୫ । ଗୃହ ପାଖ ବାଡ଼ ବୁଚିବା—5 Fencing in; enclosing a place.

ବେଢ଼ ଦେବା—ଦେ. କି (ସଂ. ବେଷ୍ଟନ)—ବେଢ଼ିବା; ଗୃହଆଡ଼େ ଘେରିବା—To surround; to blockade- ବେଢ଼ା ଦେଓୟା ବେଡନା, ଘେରନା [ଉ—ବୋଲୁଁ ଦେଉଁବଳ [ବେଢ଼ ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅନଳଗଣ୍ଡରେ ମାଲ ଠଣା ବେଢ଼ ଦେଲେ— ଭଜ. ବୈଦେଘୀଶବଲାସ ।]

ବେଢ଼ନକା—ଦେ. ବ (ସଂ ବେଷ୍ଟନକା)—ଚାଲୁଣି; ମଇଦା ମଧ୍ୟରେ Berdhanikā ବଟା ବରର ପୂର ଦେଇ ଭଜାର କରିଯିବା ଦାଲପୁରୀ, କଚୁରୀ ବେଢଇ ଏକପ୍ରକାର ରୁଟି; ବେଷ୍ଟନକା—. A bread in which pasted pulse is sandwiched.

ବେଢ଼ା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବେଷ୍ଟ, ବେଷ୍ଟନ)—୧ । ବେଢ଼ିଲର Berdhā ଗୃହପାଖେ ଘେରି ହୋଇଥିବା ଘାଚେରା—1. Enclosure ବେଢ଼ ହାତା or compound wall round a temple. [ଉ—ସେ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ— ଗ୍ରାମୀ. ବ୍ରହ୍ମଜରୂପଣଗୀତା ।] ୨ । ବେଢ଼ିଲର ଗୃହ ପାଖରେ ପାଚେରଦ୍ୱାରା ଘେରି ଯାଇଥିବା ସ୍ଥାନ—2. The place round the temple enclosed

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଢ଼ା ବେଢନ by a compound wall. ୩ । ବେଷ୍ଟନ—3. Encompassing; surrounding.
ବାର ଦଫା ୪ । ଘେର; ଭେର; କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଗୁରଘାଖରେ ଥରେ ବୁଲଆସିବା—4 Going round a thing once; circumambulation. [ଉ—ବୁଲୁଛ ଭଳ ବେଢ଼ା ବାଛିକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡେ, ଦିଟନ୍ତେ ପଡ଼ିଲେ ସେ ଜାଣ ରଣଦାଣ୍ଡେ -- କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]

ବେଢ଼ା ଘେରାହୁଆ ଦେ. ବଣ—୧ । ବେଷ୍ଟିତ—1. Surrounded; enveloped; encompassed. (ଉ—ଶୁଟ୍ଟପଷେ ଯଥା ବଢ଼ଇ ଶଶାଙ୍କ କଳା ବେଢ଼ା ତାରାମାଳେ—ଗୁଧାନାଥ. ସାଉଣୀଚରତ ।) ୨ । ଗୁରଆଡ଼େ ଘେରିଥିବା; ବେଷ୍ଟନ କରିଥିବା—2 Encompassing. ଗ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଭୁଲ ବ. ବେଢ଼ା) ବାଡ଼—Fencing. ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଦୁଇ ଅଣା—$\frac{1}{8}$th of a rupee; two annas.

ବେଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଳ—ଦେ. ବ—ଜୟକାଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Berdhā āṅguli Jayakāṇḍa (See).

ବେଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ)—ବେଢ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Causative of (ବେଢ଼ାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Berdhibā. [ଉ—ବେଢ଼ାଇ ଘୀରାନ ବେଢାନା ସଦ୍ଦସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରୀ ଜଗାଇ ଉହିଁରେ ପ୍ରଧାନେ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ । ସେ ଯାଜ୍ଞ ଗୁଇ ସୌମଦତ୍ତ କାଣ୍ଡ ବହ୍ନି, ଯୁହିଲେ ଘାଟି ରଥେ ବେଢ଼ିଆଇ ରହ୍ନ— କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]

ବେଢ଼(ଢ଼େ)ଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖଣ୍ଡେ ଛୋଟ ଲୁଗା ଦେହର ଗୁରଘାଖରେ କେବଳ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କୋମରେ କାପଡ଼ ଘେରା ଘାଇଁ ଘେରାଇ ହୋଇ ପିନ୍ଧିବା (ସ୍ତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ)—To wrap a small cloth round the body (said of females) merely to conceal nudity.

ବେଢ଼ାଏ— ଦେ. କ୍ରି. ବଣ —ବେଢ଼ାଏ (ଦେଖ)—Bherdae(See)

Berdhāe (ଉ—ରଥ ଭଳେ ପଡ଼ି ବେଢ଼ାଏ ଗଲେ ଗଡ଼ି— ଏକବାର କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ବେଢ଼ାଣ—ଦେ. ବ—(ସ. ବେଷ୍ଟନ)—ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା—Cloth
Berdhāṇa wrapped round the body. ଗ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବେଢ଼ନ ବେଢନ ବ—ଚଦର—Sheet; scarf.

ବେଢ଼ାଣ ବାସ—ଦେ. ବ—(ସ. ବେଷ୍ଟନ + ବାସଃ)—ଲୁଙ୍ଗୀ; ପିନ୍ଧା
Berdhāṇa bāsa ଲୁଗା—A cloth for wearing or
ଲୁଙ୍ଗୀ wrapping round the body. (ଉ—ବଲାଦ୍ଦଇ ଗ୍ରାସ୍ତେ ଲୁଙ୍ଗୀ; ବେଢନ ଦଶେ ବଶନ୍ତୁ, ବେଢ଼ାଣବାସ ସେବଇପନ୍ତୁ । (ବେଢ଼ାଣ ଲୁଗା—ଅନ୍ୟରୂପ). ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଲାସ ।)

ବେଢ଼ା ପରିକ୍ରମା—ଦେ. ବ—(ସ. ବେଷ୍ଟନା + ପରିକ୍ରମା)—
Berdhā parikramā ଦେବତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସାର ଦେଇଲର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ଗୁରଗାଖରେ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ବୁଲିବା—Act of going round the temple inside the temple enclosure after paying respects to the deity.
ପରିକ୍ରମା
ବେଢ଼ା ଘରକମ୍ବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ବେଢ଼ାବୁଲା—ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଢ଼ି—ଦେ. ବ—ବେଢ଼ (ଦେଖ)—Berḍi (See). ଗ୍ରାଦେ.
Berḍhi (ବାଣପୁର) ବ—୧ । ଶଗଡ଼ଦଉଡ଼ା; ଶଗଡ଼ ଯୋଉ— A cart rope. ୨ । ଲମ୍ବ ଓ ମୋଟ ଦଉଡ଼ା—2. A long stout rope.

ବେଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ) —୧ । ଗୁରଆଡ଼ ବେଷ୍ଟନ
Berḍhibā କରିବା—1. To surround. ୨ । ଘେରିବା—
ବେଢ଼ା; ଘିରା 2. To encompass. [ଉ—ରହିଲେ ଋଷିମାନେ
ବେଢନା ବେଢ଼ି ତାଙ୍କୁ ଯାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।] ୩ । ମାଛି ଆଦି) ବହୁ ପରିମାଣରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଗୁର ପାଖରେ ଘେରିବା—3. (said of flies) To infest a thing.

ବେଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଗମନ କରିବା—
Beṇ (root) 1. To go. ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

ବେଣ—ସ. ବ (ନାମ) —୧ । ଗ୍ରିତା ପୃଥୁଙ୍କ ପିତା—1. Name of
Beṇa the father of king Pṛuthu. [ଉ—ଏ ବାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରୁ ଋଷିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ; ପରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆରାଧନା କରିବାରୁ ଓ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିବାରୁ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।] ୨ । ସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ—2. A mixed caste.

ବେଣା—ଦେ. ବ (ସ. ସାରଣ; ତେରର ସ. ନାମ ଉଶୀର)—ସୁଗନ୍ଧ-
Beṇā ଯୁକ୍ତ ତୃଣବିଶେଷ; ଉଶୀର—A kind of grass;
ସ—ସାରଣ, ସାରତର, ବଭ୍ରୁମୂଳକ khuskhus, Andro-
ବେଣା pogen Squarrosus;
ନା, ବୀରଣ, ଖସ, ଗାରାଡର Andropogen Murica-
ମ. କାନ୍ଧାବାର୍ଲା tus. [ଉ—ଏଥିରେ ସର
ଗୁ. କାଲୋବାଲୋ ଉପର ଛୁଏ । ଏହାର ମୂଳଦ୍ୱାର
ତେ. ଅନରୁଗଡ୍ଡୀ ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଓ
ତା. ବେତ୍ତେବେର ତେରରେ ତାଟି ହୁଏ । ଏହାର ମୂଳ
ଔଷଧରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ପଡ଼ିଆ, ବଲ ଓ ନଈ ବାଲି ଆଦି ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ । ଏ ବୁଦା ଏପରି ତେମ୍ଭଡ଼ା ଯେ ଏହାକୁ ନିର୍ମୂଳ କରିବା କଠିନ । ଏ ବୁଦା ପଲା ହୋଇ ମୂଳରୁ ଅନେକ ଝୁଆଁ ମାର ବଢ଼େ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା ପାଚକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ସୁମୂତ୍ରକାରକ, ଲଘୁ ଓ ମଧୁର ଈକ୍ଷୁ ରସ; ଏହା ଜ୍ୱର, ବମନ, ମତ୍ତତା, କଫ, ପିତ୍ତ, ତୃଷ୍ଣା, ରକ୍ତଦୋଷ, ବଣ, ବିସର୍ପ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଦାହ ଓ ବ୍ରଣନାଶକ]

ବେଣା ଚେର—ଦେ. ବ—୧ । ବେଣାଘାସର ଜନ୍ମସ୍ଥ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେର—
Beṇā chera 1. The fibrous root of beṇā grass.
ସ—ସାରଣମୂଳ, ଉଶୀର, ନଲଦ, [ଉ—ଏଥିରେ ତାଟି ଭିଆର
ଅମ୍ବଶାଲ, ସେବ୍ୟ, ସମଗନ୍ଧକ କରି ସେ ତାଟିରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିଲେ
ବେଣାରମୂଳ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ମନୋମୋହକର
ଖସଖସ ଗନ୍ଧ ବାୟୁକୁ ସୁବାସିତ କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ବେଣା ବୁଣି ସେଥିରେ ପାଣି ଛଞ୍ଚି ବହି ନଅନ୍ତି । ବେଣାବେରକୁ ବାଟ ଦେଢରେ ବୋଳ ଦେଲେ ଦେହ ଥଣ୍ଡା ଲାଗେ ଓ ଭାପ ନାଶ ହୁଏ ବୋଲି ସଉକା, ବରଗ୍ଗା, ବରହୁଣୀ ଓ କହମାନେ ଚଦନ୍ତି । ବେଣାବେରକୁ ଖୋଷଖୋଷ ବଡ଼ା ବାନ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଅଳଙ୍କାର ମାଜିବା ପାଇଁ 'ମଜାମୁଠା' କରନ୍ତି । ବେଣାବେରରୁ ନାନା ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଅତର ତଆର ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ପାଚକ, ଶୀତଗୁଣ, ସୁମୂତକାରକ, ଲଘୁ ଓ ତିକ୍ତ-ମଧୁର । ଏହା ଜ୍ୱର, ବମ୍ପି, କଫ, ପିତ୍ତ, ତୃଷ୍ଣା, ରକ୍ତଦୋଷ, ବିଷଦୋଷ, ଦାହ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଓ ବ୍ରଣନାଶକ— ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

୨ । ବଢ଼େଆମାନେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଅଳଙ୍କାର ସଫା କରିବା ଲାଗି ବେଣାବେରର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଚ୍ଛରେ ସେଉଁ ମୂଠା ତିଆରି କରନ୍ତି—2. A brush made of the fibrous roots of Beṇā grass, for cleansing ornaments.

ବେଣା ଆ ଚଷା ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଚଷାଙ୍କର ଶାଖାବିଶେଷ— Beṇāṭiā chasha A sect of Chashās. [ବେଣା(ଣେ)ଇତ ଓଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ କଳଙ୍ଗ (ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ)ରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ; କଳଙ୍ଗରାଜ୍ୟ ଗୋଦାବରୀଠାରୁ ଗଙ୍ଗା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଦଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆସି ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ବାସ କଲେ । ଏମାନେ ବାସୁକ ଷତ୍ରିୟ ଥିଲେଦେ ଅନାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱରେ ଆସି ପଛତ କ୍ଷତ୍ରିୟରୂପେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ମନୁ ସହିତାରେ ଏହି ପଛତ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏମାନେହିଁ ଓଡ୍ର । ଏମାନେ ଖୁବ୍ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ଯୁଦ୍ଧ-ପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ବନପର୍ବତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ ଏବଂ ଓଡ୍ରମାନେ କଳଙ୍ଗର ସମ୍ପାଶ୍ୱର୍ଲରେ ଗୃହବାସ କରି ରହିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଆଉ ଦଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆସି ଏହି ଓଡ୍ରମାନଙ୍କୁ କଳଙ୍ଗର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ (ଗଞ୍ଜାମ, ଜଯପୁର ମାଳ)କୁ ଛଡ଼ି ଦେଲେ ଓ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କଳଙ୍ଗରେ ବାସ କଲେ । ସମୟ ସେହି କାଳରେ ପଶ୍ଚିମ କଳଙ୍ଗ ଉଡ୍ର ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା । କଳଙ୍ଗର ରାଜାମାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ହେଲେ ଏହି ଓଡ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଆପଣାର ସୈନ୍ୟ (ଯାଇକ) ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କୁ ଜାଗିର ଜମି ଦେଇ ରଖାଉଥିଲେ । ତୈନ୍ଦ ବଂଶର ଅବସାନ ସମୟକୁ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଜନ୍ମର କିଛି କାଳ ପୂର୍ବେ) ଯେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ କଳଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ବୋଧ ହୁଏ, ଭାଡ଼ୁଆଳକ ତୈନ୍ଦବଂଶୀୟ ରାଜା ଏହି ଆନ୍ଧ୍ର ସେନାଙ୍କ ଗତି ରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ଦଲେ ଓଡ୍ରସେନା ବନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ଅଣାଇ କଳଙ୍ଗର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ରଖାଇଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଜାଗିର ଦେଲେ । ଶେଷରୁ ତୈନ୍ଦ ବଂଶ ଲୋପ ପାଇଲା । କଳଙ୍ଗ ବେଶିକାଳ ଲାଗି ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର କରଗତ ହେଲା । ବନାଶ୍ରିତ (ବନବାସୀ) ଓଡ୍ରମାନେ କୃଷିକୁ ଜୀବିକା କରି ଗଞ୍ଜାମରେ ରହିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଗଞ୍ଜାମ, ସୋରଧା ଆଦି ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏମାନଙ୍କ ଉପାସ୍ୟ —ପଧାନ, ବେଦ୍ରେଶ୍ୱର,ନାସୃକ ଆଦି । (ଦୈନିକ ଆଶା ୨୫।୮।୨୯) ।]

ବେଣା ଚାଟି—ଦେ. ବ.—ବେଣା ବେରରେ ବୁଣା ସାଇଥିବା ଚାଟ— Beṇā tāṭi A frame or mat made of Beṇā roots. ବେଣାର ତାଟି [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଖସ୍‌ଖସକୀ ଟଟ୍ଟୀ ଏହା ଉପରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିଲେ ଏହାର ସୁଗନ୍ଧ (ବେଣା ବେର ଚାଟି— ଅନ୍ୟରୂପ) ଘର ସାରା ଆମୋଦିତ କରେ ।]

ବେଣାପଞ୍ଜର—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଧଳା ଧାନ—A kind of Beṇāpañjara (ବେଣାପଞ୍ଜର—ଅନ୍ୟରୂପ) fine paddy.

ବେଣା ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱରଣ + ପଦ୍ଧତି)—ସେଉଁ ପଡ଼ିଆରେ Beṇā parḍiā କୃଷି ଅଭାବରୁ ବେଣା ଗଛ ଘନତ୍ୱାବରେ ବେଣାବନ ଉଠିଥାଏ—A place overgrown with **वीरणका मैदान** Beṇā grass. (ବେଣାବଣ, ବେଣାବାଡ଼, ବେଣାବଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଣା ପାଟ—ଦେ. ବ—୧ । ବେଣାପଡ଼ିଆ (ଦେଖ)— Beṇā pāṭa 1. Beṇāparḍiā (See) [ଦ୍ର—ଗୋରୁଗାଈ ଖୁବ ଭାର ବେଣାପାଟେ, ତା ଖୁରରେ ବସି କେହି ଦିନ କାଟେ । କେଶବ. ବୈଦେହୀଶ] ୨ । ବେଣାପାଟରେ ଗୋରୁ ଚରାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ବସିବା କର—2. Cess realised from owners of cattle grazing in the high grass-prairies.

ବେଣା ବୁଦା—ଦେ. ବ—ମୂଳରୁ ଅନେକ ଝୁଆଁ ମାରିଥିବା ବେଣା ଗୁଳ୍ମ Beṇā budā —A thick bush of Beṇā grass. ବେଣାର ଝୋଁପ

ବେଣୀ(ଣୀ)—ସ. ବ (ବେଣ୍ ଧାତୁ + ଇ; ଈ; ଜ୍ୟା ବା ଧାତୁ = ଗମନ Beṇi(ṇī) କରିବା + ନ, ଙ୍କ)—୧ । ବନ୍ୟସୁ କେଶଗୋଛ; (ବେଣିକା —ଅନ୍ୟରୂପ) ଦଳିତ ପର ବଳା ଦୋଇଥିବା କେଶଯାଗ —1. Braided hair; a braid or plait; a pigtail. [ଦ୍ର—ନାନା ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେଶରଚନାରେ ନାନାପ୍ରକାର 'ବେଣି' ବନ୍ୟାସ ଅଛି; ଯଥା—ବଙ୍ଗାଳି ବେଣୀ, ଦକ୍ଷିଣୀ ବେଣୀ, ଫିରଙ୍ଗୀ ବେଣୀ, ଜାଡ଼୍ଡିଲ ବା ଦୋଦୋସ୍ତ ବେଣୀ, ଲୋଟଣୀ ବେଣୀ, କମ୍ବା ବେଣୀ, ସୁନ୍ଦା ବେଣୀ ବା ସୁନ୍ଦାଣ ବେଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ । ଜଳପ୍ରବାହ—2. A current or stream of water. ୩ । ବୟନ; ବୁଣିବା—3. Weaving. ୪ । ଦେବତାଭୁଲ ଗୁଲ୍ମ; ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—4. Andropogen Caricosus (a grass). ୫ । ନଦୀବିଶେଷ—5, Name of a river. ୬ । ମେଣ୍ଢି—6. An ewe. ଦେ. ବ (ସ. ବେଣୀ)—୧ । ଭୁଷୁଡ଼ାରେ ବେଣୀ; ବେଣା ବା ନଡ଼ାରେ ବୁଣାସାଇ ଥିବା ମୋଡ଼ା; କଅଁଳ ବଉଁଶ ତନ୍ତୁ —1. A plait or braid of straw to

preserve fire. ୨ । କନ୍ଥୁଣିଆ ୨ (ଦେଖ)—2. Kahuṇiā 2 (See) ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ— ବେଣିଆ (ଦେଖ)—Beṇiā (See)

ବେଣିଆ—ଦେ. ବ—କନ୍ଥୁଣିଆ ୨ (ଦେଖ)—Kahuṇiā 2 (See).

Beṇiā ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମଚ୍ଛଡ଼ମଗ୍ ଘରର ଗୁଳ ତଳେ ଥିବା କଣକାଣ୍ଡ—Plate laid at the corners below the thatch of a block-house. ଦେ. ବଣ—ବେଣିପର ମୋଡ଼ାମୋଡ଼ା—Braided. ଗାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ନଆଁ ରଖିବା ଅଝା—Braided straw for preserving fire.

ବେଣି(ଣିଁ)ଆ(ଆଁ)—ଗାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବ.—ନଆଁବଢ଼ିଆ—

Beṇi(niñ)ā(añ) Brāided straw for preserving fire.

ବେଣି(ଣିଁ)ଆ(ଆଁ) ନେପୁର—ଦେ. ବ. (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ଦୁଇଟି ରୂପା

Beṇi(niñ)ā(āñ) nepura ଚାରକୁ ଘାଳଦଉଡ଼ି ପର ମୋଡ଼ ଏହି ମୋଡ଼ା ଚାରକୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ କର ପୁନଶ୍ଚାର ମୋଡ଼ ବଳସ୍ୱାକାରରେ ଛଅର କରିଥିବା ଗୋଡ଼ର ଅଳଙ୍କାର—A kind of anklet consisting of braided silver wires.

ବେଣିଆଁ ଶିଂଘା—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବେଣି ଓ ଶୃଙ୍ଗ)—ଯେଉଁ ବଳଦର, ମେଣ୍ଢର ବା ଛେଳର ଶିଂଘ ବେଣିପର ମୋଡ଼ ମେଁଢ଼ାଶୀଙ୍ଗୀ ମୋଡକା ଦୋଇଥାଏ—(a bullock or sheep or goat) Having sprial horns.

मेनमा (वलद्)

ବେଣି ଗୁରିଆ—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଘାଲନମିତ ଦଉଡ଼ିରେ ଦାଣ୍ଡି ରଖିବାପାଇଁ ଛଅର ଦୋଇଥିବା ମୁଡୁଲା; ଘାଲମଲା—A circular hollow cushion for putting circular—bottomed pots on it.

ବେଣି ତାଡ଼—ଦେ. ବ (ବଣିଆଶବ୍ଦ)—କପୂର ମାଳିଆ (ଦେଖ)

Beṇi tarda Kapūra māliā (See).

ବେଣି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି.—କେଶକୁ ଦଉଡ଼ିପର ବଳ

Beṇi pakā(ke)ibā ପକାଇବା—To make up the hair into a braid or pig-tail

वेणी वाँधना

ବେଣି ଗାଡ଼(ଉ)ବା, ବେଣି ବଳବା, ବେଣି ବାନ୍ଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବେଣି ପିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି— କେଶ ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ବେଣିକୁ

Beṇi phiṭā(ṭe)ibā ମୁକୁଳାଇବା—To undo a braid of hair.

वेणीखोलना

ବେଣି ବତା—ଦେ.ବ—(ସ. ବେତ୍ର)—ଦୁଇପାଳିଆ ଜାଇଁଳକବାଟର

Beṇi batā ଗୋଟିଏ ପାଳର ଦାଢ଼ରେ ବାଦାରକୁ ବାଦାର ମଝି-ବେଶୀ ବାଟା ଯାଇଥିବା କାଠର ଲମ୍ବ ପଟ୍ଟି—A long strip of

कोर, वेणीवत्ती

wood put on the edge of one of a pair of folding doors.

[ଦ୍—ଜାଇଁଳ କବାଟ ବନ୍ଦ ହେଲ୍ଲବେଳେ ଏ ଦୁଇ ପାଳର ଦାଢ଼କୁ ଅଚ୍ଛାଦନ କରି ରଖେ ।]

ବେଣି(ଣୀ)ବନ୍ଧନ—ସ. ବ—(ତତ୍ପୁ ତତ୍) ବେଣି+ବନ୍ଧନ)—ମୁକୁଳା

Beṇi(ṇī)bandhana ବାଳକୁ ବେଣି ବନ୍ଧବା—The tying of the hair into a plait or braid.

ବେଣି(ଣୀ)ବେଧିନୀ—ସ. ବ—ଜଳୌକା; ଜୋକ—

Beṇi (ṇī)bedhinī Leech.

ବେଣିମଞ୍ଚ—ଦେ. ବ - କ୍ଷୁଦ୍ର ତରୁ ବଶେଷ—

Beṇimañch ମାନୁ **चुरचु** Casearia Tomantosa.

ବେଣି(ଣୀ)ମାଧବ—ସ. ବ [ବେଣୀ=ତିବେଣୀ ବା ପ୍ରୟାଗସ୍ଥ ସମୁନା, Beṇi(ṇī)mādhaba ଗଙ୍ଗା ଓ ସରସ୍ୱତୀ+ମାଧବ=ବିଷ୍ଣୁ)—(ବେଣୀମାଧବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରୟାଗ ପୀଠ ବା ଏଲ୍ଲହାବାଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଘାଘାଶମସ୍ଥ ଚତୁର୍ଭୁଜ ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଭୈରବ ମୂର୍ତ୍ତି—An image of Bishnu at Allahabad.

[ଦ୍—ଏ ଦେବତା ପ୍ରୟାଗତୀର୍ଥର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଦେବ ଅଟନ୍ତି ।

ବେଣୀର—ସଂ ବ—ଗଠା ଫଳ ଓ ଗଛ; ଅତଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ—

Beṇīra The soap berry (tree and berry.)

ବେଣୀ(ଣି) ସମ୍ଭାର—ସ. ବ (ବେଣୀ+ସମ୍ଭାର=ସମୂହ)—୧ । ବେଣି

Beṇī (ṇi) sambāra ବନ୍ଧନ—1. Tying the hair into a braid. ୨ । ଉଚ୍ଚ ନାଟ୍ୟକୃଣ କବିଙ୍କ ରଚିତ ନାଟକ ବଶେଷ—2. A sanskrit drama.

[ଦ୍—କୁରୁ ସଭାରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ କେଶାକର୍ଷଣପୂର୍ବକ ଦୁଃଶାସନ ଅନୁଃପୁରରୁ ଟାଣି ଆଣି ଥିବାରୁ ଖ୍ରୀମ ଜର୍ଯ୍ୟୋଧନା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଦେଖି ସକଳ କରିଥିଲେ ଯେ ଦୁଃଶାସନର ରକ୍ତାକ୍ତ ହସ୍ତରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ମୁକ୍ତ କେଶରେ ବେଣୀ ବାନ୍ଧିବେ ନଚେତ୍ ତାହା ମୁକ୍ତ ରହିବ । ଖ୍ରୀମ ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନପୂର୍ବକ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁଃଶାସନକୁ ମାର ତାହାର ରକ୍ତାକ୍ତ ହସ୍ତରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ କେଶରେ ବେଣୀ ବାନ୍ଧିଥିଲେ । ଏ ବଷୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କର ବେଣୀସମ୍ଭାର ନାଟକ ଲେଖା ଦୋଇଅଛି ।] ଦେ. ବ.—କବିତା-ବଳରେ ଓଡ଼ିଆ କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ରଚିତ କବିତାବଶେଷ—A poem composed by Rādhānāth, an Oria poet.

ବେଣୁ—ସ. ବ—(ଅଜ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଉ; ନଯାଇନ) Beṇu ଲମ୍ବା ବନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଉ; ନଯାଇନ)—୧ । ବାଉଁଶ—1. Bamboo, ୨ । ସରୁ ବାଉଁଶ; ବେଲ୍ଲଇଁ ବାଉଁଶ—2. A slender species of bamboo. ୩ । ବଂଶୀ—3. Flute; pipe; fife. ୪ । ନୃପବିଶେଷ—4. Name of a king. ଦେ. ବ; ୧ । ବେରୁଆଁ (ଦେଖ)—1. Beruāñ (See) ୨ । ବେଣୁଧର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବା ନାମ—2. Name for calling Beṇudhara.

ବେଣୁଆ—ଦେ. ବ—(ସ. ବଲ୍ମୀକ)—୧ । ଢୁଙ୍କା—1. Anthill.

Beṇuā ୨ । ବେଣୁ (ଦେଖ)—2. Beṇu (See)

ଉଇଟିପି **दीमक**

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଣୁକ—ସ. ବ (ବେଣୁ+କ)—ଗବାଦ ତାଡ଼ନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ବଂଶ-
Beṇuka ଦଣ୍ଡ; ଯାଷ୍ଟି; ବାଡ଼—A stick or staff for driving cattle.

ବେଣୁଧର—ସ. ବଣ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଯେ ବେଣୁ ବା ବଂଶୀ
Beṇudhara ଧରି ଥାଏ—Holding a flute. ସ. ବ—
ବେଣୁଧର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—Name of Śrikṛushṇa.
वेणुधर ଦେ. ବ.;ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name
(ବେଣୁଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) given to persons.

ବେଣୁ ଧ୍ୱନି—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବଂଶୀ ବାଜିବାର ଶବ୍ଦ—The
Beṇu dhwani sound of flute.
(ବେଣୁନାଦ, ବେଣୁରବ, ବେଣୁସ୍ୱନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଣୁ ବାଦକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବେଣୁ+ବାଦ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର୍ଥ)—ଯେ
Beṇu bādaka ବେଣୁ ବଜାଏ—One who blows a
(ବେଣୁବାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) flute.

ବେଣୁ ବାଦନ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବେଣୁ ବଜାଇବା—
Beṇu bādana The blowing of a flute.

ବେଣୁ ବୀଜ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବାଉଁଶ ଧାନ; ବାଉଁଶ ଗୁଡ଼ୁଲ—
Beṇu bīja Paddy-like grains produced from
(ବେଣୁ ଯବ—ଅନ୍ୟରୂପ) flowering bamboo.

ବେଣ୍ଟ(ଣ୍ଟୁ)ଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ-
Beṇṭa(ṇṭu)lā ଭୂଷଣବିଶେଷ—A kind of ear ring.
ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର)—ବ.—ବେଣ୍ଟ (୮) ଦେଖ—
Beṇṭa (8) See.

ବେଣ୍ଟ ହେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ମଲ୍ଲ ବାଛୁରୀ ଜନ୍ମା ସମୟରେ
Beṇṭ hebā ଗାଈ ମାର ଗର୍ଭ ଭିତରେ ରହି ମରିବା—The
state of a dead calf remaining inside
the womb of a cow or buffalo.

ବେଣ୍ଟ—ଦେ. ବ (ସ. ବୃନ୍ତ; ଭୁଲ. ଗ୍ରା. ବଣ୍ଟ)—୧ । କଇଁ ବା ପଦ୍ମ
Beṇṭa ଫୁଲର ନାଡ଼—1. The stalk of lotus or lily.
ଉଁଟି **नाल** ୨ । ଅସ୍ତ୍ରାଦିର ମୁଠା—2. Handle of instru-
ବାଁଟ **बेट** ments. [ଉ—ଲୁଠାରେ ଲଗନ ହୋଇ ବେଣ୍ଟରୂପେ
ବେଁଟ ଯଥା; ନାପେ ତରୁ ବନ ଦେପେ ଅନ୍ୟ ତରୁ ଦଲେ । ଗ୍ରାଧାନାଥ.
ମଦାସାଡ଼ା ।] ୩ । ଅଶୁଦ୍ଧରେ ବା ତଟ୍ଟରେ ବାଉଁଶ ବା
ଶିକାର କାଠର ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଲଗା ଥାଏ—3. Handle of a
शिकार ladle. ୪ । ଛତାରେ ଲଗିଥିବା ଦଣ୍ଡ—4. The
handle of an umbrella. ୫ । ଶିକାର; ଗାରଖି;
ମୃଗୟା; ଆଡ଼—5. Hunting. [ଉ—ଗୁର ଗାଇ ଗୁର
ଦଗରେ ବେଣ୍ଟ ପଡ଼ି, ଖାଅନ୍ତି ମାଂସ ନଭ୍ୟ ନଭ୍ୟ
ମୃଗ ମାର । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମଦାସାରତ. ବନପର୍ବ ।]
ବାଁଟା ୬ । ସ୍ତନାଗ୍ର; ଚୁଚୁକ—6. The nipple of
भुटका woman's breast. ୭ । ଗବାଦ ପଶୁଙ୍କର ଲମ୍ବିତ ସ୍ତନ
ବାଁଟ ବା ଚୁଚୁକ—7. The finger-like udder of
चुची beasts. ୮ । ପଦ୍ମଫୁଲ କଇଁଫୁଲର ପରିଣତ ଗୋଲାକୃତି
ଶାଲୁକେର ବୀଜକୋଷ ଗାତ୍ରକୋଷ—8. The seed capsule of
मेंट the water lily. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ବ—କଥା
ରଖିବା ପାଇଁ ପାଳରେ ବଳାଯାଇଥିବା ଦଉଡ଼ି—
Braided straw for preserving fire. ଗ୍ରାଦେ
(ଢେଲାଢାଣ୍ଡି) ବ—ବଡ଼ ଦଉଡ଼ି—A big stout rope.

ବେଣ୍ଟକର—ଗ୍ରାଦେ (ବୌଦ) ବ—କଇଁଫୁଲର ଗାଜକୋଷ—The
Beṇṭakara seed capsule of water lily. [ଦ୍ର—ଏହି
ଗାଜକୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସୋରଷ ପରି ଶସ୍ୟରୁ ତୈଳରେ
ସୁଖାଦ୍ୟ ଲଥ ବା ଖଇ ହୁଏ । ଏଥିରୁ 'ବେଣ୍ଟକର ଲଥ'
ତୁଦାଯାଏ ।]

ବେଣ୍ଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୃଗୟା କରିବା; ଗାରଖି କରିବା;
Beṇṭa karibā ଶିକାର
କରିବା—To hunt. **शिकार खेलना**

ବେଣ୍ଟକାର—ଦେ. ବ—୧ । ବ୍ୟାଧ—1. A hunter. ୨ । ଓଡ଼ିଶର
Beṇṭakāra ଜଗାର [ଦ୍ର—କୋଦଣ୍ଡା ପ୍ରଗଣାର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ—
ଶିକାରୀ 2. A village in the district of Cuttack.
शिकारी [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଆମ୍ର ମିଳେ ।]

ବେଣ୍ଟ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଘୀଡ଼ାବ୍ୟତୀତ ଶିଶୁ) ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରିବା
Beṇṭa dharibā ପାଇଁ ମାତୃସ୍ତନର ଚୁଚୁକକୁ ଚୁଚୁମ୍ବିବା—
ମାୟେର ଦୁଧ ଖାଓୟା To suck the nipple of the mother's
माकी चूंची मुहँमे लगाना breast (said of sucking
by infants while ailing).

ବେଣ୍ଟ ପୋଖରି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପୋଖରିକୁ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁମାନେ ପାଣି
Beṇṭa pokhari ପାଇବାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ
ଶିକାରର ପୁକୁର ଶିକାର କରନ୍ତି—A tank near which
शिकारका पोखर the king hunts animals coming to
drink water therin. [ଉ—ଥରେ ଥରେ ପାର୍ବତ୍ୟ
ଦେଓଟ ମୋ ପାଟାରେ ବସ, ପାଇବାକୁ ଦେବ ଭୂମରୁ
ନଡ଼ିଆର ରସ, ପିଇବାକୁ ଦେବ ଭୂମରୁ ବେଣ୍ଟ ପୋଖର
ପାଣି, ଶୋଇବାକୁ ଦେବ ଭୂମରୁ ପରୁଡ଼ା ମସୂଣୀ—
ଶୀଶୁଗୀତ ।]

ବେଣ୍ଟଲା(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବ—ବେଣ୍ଟୁଲ (ଦେଖ)
Beṇṭalā(lā) Beṇṭulā (See).

ବେଣ୍ଟି—ଦେ. ବ (ସ. ବେଷ୍ଟନୀ)—ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ମଝିରେ
Beṇṭi ଥିବା ପାର୍ଶ୍ୱ କେଶଗୁଚ୍ଛର ଗୁର ପାଖରେ ରଖାଯାଇଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର
କୋଠା କାମାନ କେଶମାନଙ୍କ ବେଷ୍ଟନୀ—A fringe of short
शिरका बाल hair left round the top-knot of
Hindus. ଗ୍ରାଦେ (ଢେଙ୍କାନାଳ) ବ—ମେଣ୍ଢା (ଦେଖ)—
Meṇṭā (See). ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭୁଷା ବା
ପାସର ଦଉଡ଼ି—Rope made of hay orstraw.
ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ଧାନ ଦଳା
ବାନ୍ଧି ଖଳାକୁ ଆଣିବା ଦଉଡ଼ି—1. Rope for tying
sheaves of paddy to be brought to the
threshing floor from the field. ୨ । ଘୁଡୁଘ ବା
ଓଳଥ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ପାଳନମିତ ଦଉଡ଼ି (ଯେଉଁ ଦଉଡ଼ି
ଚୁଣ୍ଡିଲାଢାରବେ ଓଳଥର ଗୁର ପାଖରେ ଚୂନେ)—2. The

Digitized by srujanika@gmail.com

rope of straw wound round the straw packets in which paddy and other grains are stored.

ବେଣ୍ଟିଆ—ଦେ. ବ୍ଦ—ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ଚୁରଘାଞ୍ଚରେ ବେଣ୍ଟି ବୁଲଥାଏ—
Bentiā Having a fringe of short hair round the top knot. ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ନଆଁ ବଡ଼ିଆ—A plaited straw used for preserving fire.

ବେଣ୍ଟି ଚ୍ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଖୌର କଲ୍ଲବେଳେ ଚୁଟୀର ଚୁରଘାଞ୍ଚରେ
Benti chhārdibā ଗୋଟିଏ ବରଣ୍ଡା ପର ବେଣ୍ଟି ବା ବେଷ୍ଟନୀ କୋଠା କାମାନ ରଖିବା—To leave a fringe of short (ବେଣ୍ଟି ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) hair round the top knot while shaving a person.

ବେଣ୍ଟୁଆ(ଲା)—ଦେ. ବ—ଖେଣ୍ଟ ବେଷ୍ଟନଯୁକ୍ତ କାଠର ବା ମୃତ୍ତିର ଏକ
Bentuā(lā) ପ୍ରକାର ଘାଡୁ; ଧାନକଢ଼ା କାଠିଆ—A wooden ladle with a small handle. [ଦ୍ର—ଏହା ଦ୍ୱାରା ଧାନଉତ୍ତଥାଁ ହାଣ୍ଡିରୁ ଉତ୍ତମ ଧାନ କାଢ଼ନ୍ତି ଓ ନାହାରୁ ପାଣି କାଢ଼ନ୍ତି ।]

ବେଣ୍ଟୁ(ଣ୍ଟୋ)ଳି(ଲା)—ଦେ ବ—୧ । ମଣ୍ଟକଢ଼ା ନାମକ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର
Bentu(nto)lā(lā) ଉପର କାନରେ ପିନ୍ଧିବା ଅଳଙ୍କାର—1. A kind of dumb-bell shaped ornament for the upper part of the ear. (ଉ—ବେଣ୍ଟୁଳ ଫୁଲ ଝୁଲିବା ଢାଙ୍କ । କବିଦର୍ପ. ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ।) ୨ । ବେଣ୍ଟୁଆ (ଦେଖ)—2. Bentuā (See)

ବେଣ୍ଟୁଳି—ଦେ. ବ—୧ । ଖେଣ୍ଟ ବେଷ୍ଟନଯୁକ୍ତ ମାଟିର ଛୋଟ ବେଣ୍ଟୁଆ—
Bentuli 1. An earthen ladle with a small handle (used to handle boiling paddy and water inside a boat. ୨ । ଖେଣ୍ଟ ବେଷ୍ଟନଯୁକ୍ତ ଦାଆ—2. A scythe with a small handle. ୩ । ରଜା ବଜେ ଦେବା ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସୁନା-ରୂପାର ବଙ୍କା ବେଣ୍ଟ ଲଗା ପଙ୍ଖାରେ ହଣ୍ଡାଯାଏ—3. A fan with silver or gold handle with which Rajas are fanned in a procession.

ବେଣ୍ଡ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଣ୍ଡ୍)—ଚମୁରୁ ବାଜା; ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ
Bend ବାଦ୍ୟସମଷ୍ଟି; ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବାଜାମାନଙ୍କର ସମାହାର (ଏଥିରେ
ବ୍ୟାଣ୍ଡ ଫ୍ଲୋଲ୍; ମଡ଼ୁଗ୍ଗ, ବଂଶୀ, ଫ୍ରାଙ୍କ ଆଦ ଏକତ୍ର ବାଜେ)
ବ୍ରୈଣ୍ଡ ବାଜା—A band (of European music).
(ବେଣ୍ଡ ବାଜା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଣ୍ଡ୍ ମାଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଣ୍ଡ୍ ମାଷ୍ଟର)—ବେଣ୍ଡ୍ ବାଜା
Bend mashtar ବଜାଇବା ଦଳର ନେତା ବା ଗୁରୁ—
ବ୍ୟାଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର ବ୍ରୈଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର Band master.

ବେଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—(ଘର ଥଦରେ) ଦୁଆର ମୁନ୍ଦରେ ଲଗିଥିବା ତଣ୍ଟିକୁ
Benda ଘରର ଖପୁରୀ ଝାଡ଼ି ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ଆଗୁଳ(ଡ଼) ବାଉଁଶ ବା କାଠର ଖଣ୍ଡା; ତାଟି ଖଡ଼ା; ତାଟି ବଳା—
ବେନ୍ଦାଠୀ A bar of wood or bamboo used to keep the Tāṭi of a house-door tight by means of a rope attached to both.
[ଦ୍ର—ଏହା ଖଡ଼ାର ମଝି ଓ ତାଟିର ମଝିକୁ ଗଣ୍ଠିଏ ଦଉଡ଼ା ସାଙ୍ଗି ଧର ରଖିଥାଏ ।]

ବେତ—ଦେ. ବ. (ଫ. ବେନ୍ଦ)—ବେତ ଲତା—Calamis; Cane;
Beta Rotang; Rott an Cane; Calamus Rolang.
ସ. ବେତସ, ବାଣୀର, ନଡୁଲ, ଜାରପ୍ରିୟ, ଭୋଯୁକାମ, ଅଜ୍ଞଘୁଣ୍ଟକ, ବଜୁଲ; ଯୋଗିଦଣ୍ଡ, ପାର୍ଶ୍ୱପତ୍ରକ, କଲନ, ସ୍ପଶେଣ, ସଂଜ୍ଞାନମ୍ର, ବହଳ, ଉଥ, ଶୀତ, ଗଂଧପୁଷ୍ପକ
ବେତ, ବେଁତ
ବେଂତ, ବେତ
ମ. ବେତ
ଫା. ବେଦ୍
ବେଁତ } ବେନ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏହା ଗଛ ଓ ଏହାର ଯତ୍ନ ଜଙ୍ଗଲମୟ । ଗଛରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ନାସୀ ବାହାରେ ତାହା ମଧ୍ୟ ବଙ୍କା କଣ୍ଟାଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଗୋଡ଼ା ଛଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ସରୁ ଲମ୍ବା ତେମଡ଼ା ସଷ୍ଟି ବାହାରେ । ବେତ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ । ଏହାକୁ ଚର ମରିଆ କର ମୋଟ ଦଉଡ଼ି ବଳନ୍ତି, ଚଟାଣି ଓ ଖଟ ବୁଣନ୍ତି, ବେତା ଟେକାଇ ଆଦ ବୁଣନ୍ତି । ବେତ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବରେ ୫୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହାକୁ ସଷ୍ଟି ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ଏଥିରେ ଅପରାଧୀ ଓ ଗୁନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ମାଡ଼ ଦିଆଯାଏ ।

ଚର୍ମ ବେତ ଦ୍ୱାରା ଘରଗୁଳର ବୁଅ ସଙ୍ଗେ ବତାକୁ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ଉଡ଼ନ୍ତି ଓ ବାଉଁଶ ଫୋଡ଼ି ବତାରେ କାମୁଡ଼ା ଦେଇ ବେତ ଦ୍ୱାରା ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ବାଉଳିଆଡ଼ା କାନ୍ଥ କରନ୍ତି ।

ବେତ କଣ୍ଟା ଖୁବ ସରୁଆ ଥିବାରୁ ଦେହରେ ବେତ କଣ୍ଟା ଫୋଡ଼ି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଦେହରେ ଚଟା ଚୁଟାନ୍ତି । ବେତ କୋଳ ପାଚିଲେ ମିଠା ଓ କଷା ଲାଗେ । ତାହା ପିଲା ଓ ଗରିବ ଲୋକମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ବେତ ମଞ୍ଜିରେ ମାଲା କର ଗରିବ ଲୋକମାନେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ବେତର ଅଗ୍ର-ଭାଗସ୍ଥ କୋମଳ ଅଂଶର ଗୋଡ଼ା ଛଡ଼ାଇ ତା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କଦାକୁ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଦରଦୀଆଲୀମାନେ ଭୁଜି ଖାଆନ୍ତି, ଏହା ଟିକିଏ ପିତା ଲାଗେ । ବେତ କଦାକୁ ଚୂନ ଚୂନ କର କାଟି ଶାକ ପତ୍ରରେ ବଡ଼ାଯାଏ ।

ଆମ ଦେଶରେ ମୋଟ, ସରୁ, ଡେଙ୍ଗା ଓ ବାଙ୍ଗୁର—ନାନା ପ୍ରକାରର ବେତ ଅଛି । ଏକ ପ୍ରକାର ବେତ ପାଣି-କୂଳରେ ହୁଏ, ଏହା ବେତକୁ ସ୍ଥାନଭେଦରେ 'ବାଗାର' କହନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଯାଭା ଆଦ ଦ୍ୱୀପର ବେତ ଖୁବ ମୋଟ ହୁଏ, ଏପରି ବେତରେ ଚଲ୍ଲବ, ଟେବୁଲ ଆଦ ଜିନିଷ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ ।

ବେତର ପ୍ରକାର

୧ । ଗଜୁର ବେତ ବା ଗଜୁର ବେତ—ମୋଟ ବେତ; ଏହାର ଚଷା ସରୁ ଓ ଯତ୍ନ ବଡ଼ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । କାଳ ବେତ—ସରୁ ବେତ, ଏଥିରେ କଣ୍ଟା ନାହିଁ; ଏହାର ଯତ୍ନ ଯାନଯନ୍ତ୍ର ହୁଏ ।
୩ । ଘାଣି ବେତ—ସ. ଜଲବେତସ; ବାଗର ।
୪ । ଜାଠ ବେତ—ଟିକ ମୋଟା ବେତ, ବାଡ଼ିଶ ପରି; ଏହାର ପରଗୁଡିକ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଲମ୍ବା ।] ୨ । ବେତର ଯଷ୍ଟି—2. A stick of cane. ୩ । ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡଥିବା ବେତ ମାଡ଼; ବେତାଘାତ ଦଣ୍ଡ—3. Strips with cane given to offenders. ୪ । ବେତାଘାତର ଚହ୍ନ—4. Marks of cane strips left on the body.

ବେ ତଇ(ଏ, ୟ)ନ୍(ନି)—ଦେ. ବିଣ. (ଫା.ବେ+ତୟ୍ନ=ନିଶ୍ଚିତ)—Be tai(e, ya) n (ni) ୧ । ଅନିଶ୍ଚିତ; ବେଠିକ—1. Uncertain. ୨ । ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—2. Unascertained [ବେତୈନ(ନ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ବେ ଠିକାନା
ବେ ତଇ (ଏ, ୟ)ନାତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା.ବେ+ତଅୟ୍ୟୁନ୍)—Be tai(e, ya) nāt(ti) ଅନିଯୁକ୍ତ—Unengaged; not appointed. ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ନିଯୋଗଶୂନ୍ୟତା, ଚାକିରି ଅଭାବ—Unemployment [ବେତୈନାତ୍(ତି)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ବେତୈନାତ
ବେତୈନାତୀ
ବେ ତକ୍‌ସିର୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—୧ । ନିରପରାଧ—1. Innocent. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—2. Guiltless.
ବେତକ୍‌ସୀର
ବେତକଣ୍ଟା—ଦେ. ବି (ବେତ ଓ କଣ୍ଟକ) —ବେତଗଛର ଗାଣ୍ଠିଗୁଡ଼ାରେ ଓ ନାସୀରେ ଥିବା କଣ୍ଟା—Thorns growing on cane trees. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର; ବେତଗଛର ଗାଣ୍ଠିଗୁଡ଼ାରେ ଯେଉଁ କଣ୍ଟା ଥାଏ ତାହା କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଢ଼ ସରୁ ଓ ସିଧା । ଏହା ପ୍ରାୟ ୧୪ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ । ବୈତନାସୀରେ ଯେଉଁ କଣ୍ଟା ଥାଏ ତାହା ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଅଙ୍କୁଶଯୁକ୍ତ ।]
ବେତକଣ୍ଟା
ବେତକନ୍ଦା—ଦେ. ବି (ସ. ବେତ+ସ୍କନ୍ଦ)—ବେତ ଲତାର ଅଗ୍ର ଭାଗର ଗୋଯା ଛଡ଼ାଇଲେ ତା ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିବା ବେତର କୋମଳ ଅଂଶ—Tender parts inside the tender shoots or top portions of cane plants. [ଦ୍ର—ଏହା ଭଜା ଦୋଇ ଖିଆଯାଏ, ଭଲ ଝୋଳ ପିଠା ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏହାକୁ ଇଖଣ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ।]
ବେତକନ୍ଦା
ବେତକୋଳ—ଦେ. ବି—ବେତଫଳ—The berry of cane plant. (ଦ୍ର—ବାଡ଼ ଜଳଜଳ ବେତକୋଳ, ତା ଖାଇଲେ ବି ପେଟ ପୂରେ—ଭଗ ।) [ଦ୍ର—ଏହାର ଉପରେ ଗୋଯା ଥାଏ ଓ ଏଗୁଡ଼ିକ ପେନ୍ଥା ପେନ୍ଥା ଦୋଇ ଫଳେ । ପାଚିଲା ଫଳର ଗୋଯା ଛଡ଼ାଇଲେ ଭିତରେ ଶ୍ୱେତ ଓ ମିଠା କଣ୍ଟା କୋମଳ ପଦାର୍ଥର ସୁର ସଞ୍ଜି ଉପରେ ବେଢ଼ିଥାଏ ।]
ବେତଫଳ
ବେତଖଟ—ଦେ. ବି—ବେତ ବୁଣା ଖଟ—A bedstead woven with strips of cane.
ବେତର ଖାଟ
ବେତ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେତଦ୍ୱାରା ପ୍ରହୃତ ହେବା—To be caned; to be struck with cane.
ବେତ ଖାଓୟା (ଭ୍ର—ନ ଚେଇଲ ଖାଇ ବଯଦର ବେତ—ପ୍ରଧାନାମ. ଦରବାର ।)
ବେତ ଖାନା

ବେତଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବି (ସ. ବେତ୍ର, ବେତସ+ଗ୍ରନ୍ଥି)—୧ । ଚୁଲର ବାନ୍ଧୁଛଆଡ଼ ଓ ଝାଟିମାଟି ବାନ୍ଧର ଓ ବାଉଁରି ବେତର ଗାଁଇଁଠି ଦୁଇପାଖେ ଚାମୁଡ଼ା ଉଡ଼ା ଦୋଇଥିବା ପରମ୍ପର ବନ୍ଧନ ସୂତ୍ର ବଢ଼ାମାନଙ୍କୁ ବେତର ଯେଉଁ ସରୁ ସରୁ ଚଟ୍ଟା ସୂତ୍ରଳି ବାନ୍ଧ ଦେଇ—1. Thin strips of split cane used in tying together the split bamboos attached to the both sides of a thatch frame, bamboo wall or fence. (ବେତମୁଠିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦୁଇଟି ବଢ଼ାକୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଚଟ୍ଟା ବେତରେ ଯେଉଁ ଗଣ୍ଠି ପକାଯାଏ—2. Knots made with narrow strips of split cane to bind the two split bamboos on both sides of a thatch-frame or fence.
ବେତଗଣ୍ଠି

ବେତ ଚଉକି—ଦେ. ବି—୧ । ବେତବୁଣା ଚଉକି—1. Chairs woven with split canes. ୨ । ବଦେଶୀ ଗୋଟା ବେତରେ ବୁଣା ଚଉକି—2. Cane chairs.
ବେତର ଚୌକି
ବେତ ଚିରା—ଦେ. ବି—ବୁଣିବା ପାଇଁ ବେତକୁ ଚରୁଡ଼ା ଚରୁଡ଼ା ଓ ପତଳା କରି ଚିରିବା—Splitting canes into thin strips.
ବେତ ଚିରା

ବେ ତଜବିଜ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଫା)—୧ । ବିବେଚନା ନ କରି—Be tajabij 1. Without consideration. ୨ । ପରୀକ୍ଷା ବ୍ୟତୀତ; ପରୀକ୍ଷା ନ କରି—1. Without examination.
ବେ ତଜବିଜ

ବେତଣ୍ଡ—ସ. ବି (ବେ=ଯେ ଗମନ କରେ+ତଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ତାଡ଼ନା କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ହସ୍ତୀ; ଗଜ—1. Elephant. ୨ । ଉତ୍ସୃଙ୍ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A self-willed person.

ବେତଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବିତଣ୍ଡା ବା ବେତଣ୍ଡ)—୧ । ବେଅଡ଼ା; ଉତ୍ସୃଙ୍ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Wicked; recalcitrant ୨ । ଅମାନଆ; ଅଶାସିତ; ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ—2. Unruly. ୩ । ଅଶାଢ଼ୁଆ—3. Irregular. ୪ । ବାଗବିତଣ୍ଡାପ୍ରିୟ—4. Quarrelsome; fond of hair splitting argument. ଦେ. ବି—ବାଗ୍‌ବିତଣ୍ଡା—Wordy fight.
ବିତଣ୍ଡା
ବେତେଣ୍ଡିଆ
ବେତେଣ୍ଡା
ବେତେଣ୍ଡିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବିତଣ୍ଡା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେତତ୍(ଦ୍)ପି(ବି)ର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ବେ+ତଦ୍‌ବୀର)—୧ । Betat(d)pi(bi)ra ଅଯୋଜନବଘ୍ନନ—1. Having no **ବେତଦ୍‌ବୀର** previous arrangements. ୨ । ଯେ କୌଣସି ବଷୟରେ ଯୋଗାଡ଼ କରେ ନାହିଁ—2. Making no efforts or endeavours towards the fulfilment of any act.

ବେତଥ୍ୟ—ବେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ସ. ତଥ୍ୟ)—୧ । ଅନିଶ୍ଚିତ— Betathya 1. Uncertain. ୨ । ଅସତ୍ୟ—2. Untrue; **ବେତଥ୍ୟ** incorrect.

ବେତ ଦଉଡ଼ା(ଣ୍ଡି)—ବେ. ବ—ଚଟା ବେତରେ ବଳା ଯାଇଥିବା ରଜ୍ଜୁ— eta daurdā(rdi) Ropes made of twisted split ବେତର ଦଡ଼ି **ବେତକୀ ରସ୍ସୀ** canes. [ଦ୍ର—ଏଡ଼ା କଡା ଦଉଡ଼ ଅପେକ୍ଷା ଝାଣ । ରଥ ଝାଣିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବେତ ଦେବା—ବେ. କ୍ରି—ବେତାଘାତ କରିବା—To strike Beta debā **ବେତ ଲଗାନା** with cane, ବେତ ମାରା, ବେତ ଦେଓୟା, ବେତ ଲାଗାନ, ବେତ ବସାନ ବେତ ବଜା(ଜେ)ଇବା, ବେତ ମାରିବା, ବେତ ବସା(ଘେ)ଇବା, ବେତ ଲଗା(ଗେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ବେତନ—ସ. ବ (ଅଜ୍ ଧାତୁ ବା ଘ୍ନା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କରଣ. Betana ଭନ; ନଯାଚନ)—୧ କର୍ମର ଦକ୍ଷିଣା; କର୍ମର ମୂଲ୍ୟ; ମାଇନା ଦରମା; ପାରିଶ୍ରମିକ—1. Salary; pay; remu- **ତନଖା; ତଲବ** neration for work. ୨ । ମୂଲ; ମଜୁର— 2. Wages. ୩ । ଜୀବିକା—3. Livelihood. ୪ । ରୌପ୍ୟ—4. Silver. ୫ । ଭଡ଼ା—5. Hire.

ବେତନ ଗ୍ରହଣ—ସ. ବ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ପାରିଶ୍ରମିକ ଅର୍ଥ ନେବା— Betana grahaṇa Receipt of salary or pay.

ବେତନ ଗ୍ରାହ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବେତନ+ଗ୍ରହ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) —ଯେ Betana grāhī ଦରମା ନେଇ କାମ କରେ; ଦରମାଖିଆ; (ବେତନଭୋଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦରମାରେ ଖଟୁଆ (ଶ୍ରମିକ)— Getting pay; salaried (servant).

ବେତନ(ଲ)ଟା(ଟି)—ବେ ବ—ଗୋଲ ଦୋଇ ବେଢ଼ି ଗଡ଼ିଆଡ଼େ Betana(la)ṭā(ṭi) ମାଡ଼ିଥିବା ବେତସ ଲତା—A bush or ବେତର ଲତା **ବେତକୀ ଲତା** grove of cane plant. (ବେତନ[ଲ]ଟେଇ, ବେତନୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେତନ ଦାତା—ସ. ବଣ (ବେତ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ)—ଯେ Betana dātā ଶ୍ରମିକକୁ ଦରମା ଦିଏ—Paying salary to servants.

ବେତନ ଦାନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶ୍ରମିକକୁ ଦରମା ଦେବା— Betana dāna Payment of wages or salary.

ବେତନ ପାଣି—ବେ. ବ—ବର୍ତ୍ତନ ପାଇବା ଲୋକ—A servant Betana pāṇi who draws salary or wages. (ଦ୍ର—ବେତନ ପାଣି କେତେ ଯଥା ତାର—ଉକ୍ତି. ବୈଦେଗ୍ରାଶବଲାସ ।)

ବେତନ ବୃଦ୍ଧି—ସ. ବ—ଦରମା ବଢ଼ିବା—Increase of salary; Betana bṛuddhi increment of pay.

ବେତନ(ନା, ଲ, ଲା)ସି—ବେ. ବ (ସ. ବେତ+ନାସା)—ବେତ Betana(nā, la, lā)si ଡାଳରୁ ବାହାରିଥିବା ଅଙ୍କୁଶା କଣ୍ଟା— **ବେତକୀ ନସକୀ** ଯୁକ୍ତ ତନ୍ତୁ—Fibres or feelers coming out of the body of the cane plant full of hooked thorns.) [ଦ୍ର—ବେତନାସି ଗୋଞ୍ଚରେ ବାଡ଼େଇଲା ଘର ନାଉଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଦେହକୁ ଘାଣ୍ଟିଛନ୍ତି। ମାରୁଛନ୍ତି—ଫଗୁରମୋଦନ. ଗନ୍ଧସ୍ପଲ୍ଲ ।) [ଦ୍ର—ଏହି ନାସିରେ ପତ୍ର ନ ଥାଏ ଓ ଏ ଅନ୍ୟ ଗଛରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦୋଇ ବେତଲତାକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଧରେ ।]

ବେତନାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସ. ବ (ବେତନ+ଅଧ୍ୟକ୍ଷ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — Betanādhyaksha ଶ୍ରମିକକୁ ଦରମା ଦେବାର ମାଲିକ— Pay master.

ବେତନୋ(ନ, ନୁ)ଲା—ବେ. ବ—ଦେହରେ ବେତାଘାତର ଚହ୍ନ— Betano(na, nu)lā Marks of cane stripes left on ବେତର ଦାଗ **ବେତକୀ ଦାଗ** the body. (ବେତଦାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେତବାଡ଼ି—ବେ. ବ—୧ । ବେତ ଯଷ୍ଟି—1. Cane stick. Betabārḍi ୨ । ବେତାଘାତ—2. Striking with ବେତର ଛଡ଼ୀ **ବେତକୀ ଛଡ଼ୀ** cane.

ବେତବାଡ଼ି ଗରଜିବା—ବେ. ବ—ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଖୁବ୍ ବେତ ମାଡ଼ Betabārḍi garajibā ଦେବା—Copious striking (ବେତବାଡ଼ି ବରଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) with cane. **ବେତକୀଛଡ଼ୀ ବରସନା** (ଦ୍ର—ଦି ଦ୍ୱାରେ ଉଡ଼ାଉଡ, ଗରଜୁଛୁ ବେତବାଡ଼ି—ଭଜନ ।)

ବେତ ମୋଡ଼ା—ବେ. ବ—ବେତଜନିତ ଆସନ—A stool made Beta morḍā of cane **ବେତକା ମୋଢା** (ବେତମୋଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେତର—ବେ. ବ (ଫା. ବେ+ତର=ଅବସର)—ଅବସରର ଅଭାବ—Want of leisure. **ବମୌକା**

ବେତରଫ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବରତରଫ୍)—ସ୍ଥଗିତ; କାର୍ଯ୍ୟରୁ କଢ଼ୁ Betaraph କାଳ ପାଇଁ (ଦୋଷବଶତଃ) ରହିତ କରିଯିବା— ବରତରଫ **ବରତରଫ** Suspended. (ବେତରଫି—ବ)

ବେତ(ରୁ, ତେ)ରା—ବେ. ବ (ସ. ବେତ)—୧ । ଘରର ଗୁଲର ଭୁଅ Beta(tu, te)rā ଉପରେ ବଡା ପକାଇ ତାକୁ ବେତଦ୍ୱାରା ବେତର ବୋନା **ବେତକୀ ବୁନାଇ** ବୁଣିବା—1. Act of weaving canes on the rafters of a thatch. ୨ । ବେତଦ୍ୱାରା ବୁଣିବା—2. Weaving with cane strips.

ବେତ(ରୁ,ତେ)ରା(ରେ)ଇବା—ବେ. କ୍ରି (ସ. ବେତର ନାମ ଧାତୁ)— Beta(tu,te)rā(re)ibā ୧ । ଘରର ଭୁଅ ଉପରେ ବଡାକୁ ବେତାନ **ବେତସେ ବୁନନା** ବେତଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧିବା—1. To tie split bamboos with the rafers of a thatch with cane.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଚଲ୍ଚ, ଶବ୍ଦଆଦରୁ ବେତରେ ବୁଣିବା— 2. To weave with cane strips. ୩ । ବେତାଘାତ କରିବା; ବେତେଇବା—3. To strike with canes.

ବେତର୍କ(ର୍କା,ର୍କି)—ବେ. ବିଣ—୧ । ଅସାବଧାନ; ବେଫିସିଆର୍— Betarka(rkā,rki) 1. Not cautious; not careful.

ବତରକୀ ୨ । ସରଳ; ଅକପଟ—2, Frank; not crooked.

ବେତରକ୍(କା) } ଅନ୍ୟରୂପ—
ବେତରବ

ବେତସ—ସଂ. ବି (ବେ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+ଅସ ନ୍ୟାଇନ ବା ସ୍ୱା ଧାତୁ= Betasa ଗମନ କରିବା+ତସ ନ୍ୟାଇନ)—ବେତ ଗଛ; ବାଗାର—Rotan (plant); cane; Calamus Rotang.

ବେତସକୁଞ୍ଜ—ସ. ବି—ବେତବୃକ୍ଷାବେଷ୍ଟିତ ଲତାବନ—A grove Betasa kunja or grotto surrounded (ବେତସନକୁଞ୍ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) with cane bushes.

ବେତସ୍ୱାନ୍—ସ. ବିଣ (ବେତସ+ବତ୍; ୧ମା, ୧ବ)—ବେତସବୃକ୍ଷ- Betaswān କଙ୍କୁଳ (ପ୍ରଦେଶ)—(place) Abounding in (ବେତସ୍ୱତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) rotan plants.

ବେତହୁକୁମ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବେତ୍ର+ଫା. ହୁକୁ ...)— Betahukuma ଅପରାଧୀକୁ ବେତାଘାତ ଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ— **ବେତକା ହୁକ୍ମ** A sentence of whipping passed on an offender.

ବେତା—ଦେ. ବି (ସଂ. ବେତ୍ରାଧାର)—ବେତରେ ବୁଣା ସାଇଥିବା Betā ବଡ଼ ଝୋକେଇ—Big baskets made of split **ବେତକୀ ବଡ ଟାକଡୀ** canes. [ଦ୍ର—ବଡ଼ ଝୋକେଇ =ବେତା, ସାଧାରଣ ଝୋକେଇ=ବେତ ଝୋକେଇ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଝୋକେଇ=ବେଭୁଲି ।]

ବେତାଇନ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ+ଇଂ. ଝାଇନ୍)— Betāin ବେଝାଇନ୍ (ଦେଖ)—Betāin (See). **ବେଟାଇନ**

ବେତାଏ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଏକ ବେତାପରିମିତ—1. One big Betāe basketful of. ୨ । ବହୁ ପରିମିତ— 2. Of a big quantity.

ବେ ତା(ଥା)କ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ+ତାଟ୍=ଲକ୍ଷ୍ୟ)— Be tā(thā)k ୧ । ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ; ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ—1. Irrelevant **ବେତାକ୍** not conforming to the present subject **ବେତାକ** matter. ୨ । ଅସମ୍ବଦ୍ଧ; ଗୋଲମାଲିଆ—2. Confused. ୩ । ଅସୁସଜ୍ଜିତ—3. Not well arranged. ୪ । ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ଥିବା—4. Not arrayed.

ବେ ତାକତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ+ତାକତ୍=ବଳ)— Be-tākat(ti) ଦୁର୍ବଳ; ଅକ୍ଷମ; ବଳଘ୍ନ—Powerless; **ବେତାଖତ** weak; impotent; shorn of strength. ବୈଦେ. ବି—ଦୁର୍ବଳତା—Weakness; impotence.

ବେ ତାଟକା(ଙ୍କା)—ଦେ. ବିଣ—ନିର୍ଭୟ— Be tāṭakā(ṅkā) Fearless; undaunted.

ବେ ତାର୍(ରି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ସାଣା ଥିବା ଯନ୍ତ୍ରର ତାର Be tār(ri) ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଥିବା—1. Deranged; out of **ବେତାର** tune (said of stringed instruments). ୨ । ସ୍ୱାଦଘ୍ନ; ବିସ୍ୱାଦ—2. Insipid; vapid; tasteless. ୩ । ତାରର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରେରିତ ବା ଗୃହୀତ (ସମ୍ବାଦବାହକ ଯନ୍ତ୍ର)—3. Wireless (message or instrument). ଦେ. ଯ—ତାରର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ତଡ଼ିତ୍‌ଶକ୍ତି ବଳରେ ଦୂର ଦେଶକୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣ— Wireless telegraph.

ବେତାର ଖବର—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେତାର ଖବର) —ବିନା ତାରରେ Betāra khabara ପ୍ରେରିତ ସମ୍ବାଦ—Wireless message.

ବେତାର ବାର୍ତ୍ତା } ଅନ୍ୟରୂପ **ବେତାର ଖବର**
ବେତାରସମ୍ବାଦ **ବେତାର ଖବର;ବେତାରକା ତାର**

ବେତାର ଯନ୍ତ୍ର—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେତାର+ଯନ୍ତ୍ର)—ତାରର ବିନା Betāra jantra ସାହାଯ୍ୟରେ ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଦୂରଦେଶକୁ **ବେତାର ଯନ୍ତ୍ର** ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣ କରିବା ଯନ୍ତ୍ର—Wireless telegraphic instrument.

ବେ ତାରିଫ୍(ଫି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ନିକୃଷ୍ଟ —Inferior. Be tārif(phi) **ବେତାରିଫ** [ବେତାରିଫ୍(ଫି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେତା(ଉ,ତେ)ରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘରର ବୁଥ ଉପରେ କାମୁଡ଼ା ଦେଇ Betā(tu,te)ribā ସରଲିବା—To bind with knots of cane strips the bāmboos strips to the rafters of a thatch.

ବେତାଳ—ସଂ. ବି (ବ=ବାୟୁ; ୭ମୀ ୧ବ. ବେ=ବାୟୁରେ+ତଲ୍ Betāla ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ ଯେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ଗତାୟାତ କରେ)—୧ । ଶିବଙ୍କ ଅନୁଚର ଦେବଯୋନି ବିଶେଷ—1. A class of aerial beings, attendants of Śiba. ୨ । ପିଶାଚ; ଶବରେ ଆବିଷ୍ଟ ହେବା ଭୂତ—2. Evil spirits which take possession of corpse. [ଦ୍ର—ବେତାଳମାନଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତି ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ମତରେ ବେତାଳ ସାଧନା କରନ୍ତି ବେତାଳମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞାବହ ଭୃତ୍ୟ ହୋଇ ରହନ୍ତି, ସାଧକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରାଇ ନଅନ୍ତି ।] ୩ । ମହାଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—3. One of the two door-keepers of God Śiba. [ଦ୍ର— ଅନ୍ୟ ଜଣକର ନାମ ତାଳ ।] ୪ । ମଲ୍ଲବିଶେଷ— 4. Name of an athlete. ୫ । ଦ୍ୱାରପାଳ (ହି. ଶ)— 5. Porter; door-keeper. ୬ । ପ୍ରହରୀ (ହି. ଶ)— 6. Guard; watchman. ଦେ. ବି. (ଫା)—୧ । **ବେତାଳ** ଗୀତର ଅନୁପଯୋଗୀ ତାଳ—1. A measure not **ବେତାଲ** fitting to the tune of a song or music.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—2. A war-weapon. ୩ । ସଙ୍ଗୀତରେ ତାଲଘ୍ନତା—3. Want of tune in music. ଦେ. ବିଣ—ବେତାଲଆ (ଦେଶ)—Betaliā (See).

ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି—ସଂ. ବି (ନାମ)—ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ଉପନ୍ୟାସ—(ବେତାଳପଚ୍ଚଶ[ଞ୍ଚି]—ଦେ. ରୂପ) Betāla pañchabiṁsati A famous novel in Sanskrit.

ବେତାଳଭଟ୍ଟ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ରାଜସଭାର ନବରତ୍ନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ—Name of a court poet of king Bikramāditya.

ବେତାଳ ସାଧନ[ନା]—ସଂ. ବି—ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ବେତାଳକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବାରୂପ ପ୍ରକ୍ରିୟା—The act of performing rites to bring demons under one's control.

ବେତାଳ ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେତାଳସାଧନାପୂର୍ବକ ବେତାଳକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା—To bring demons under one's sway by performing Tantric rites. Betāla sādhibā

ବେତାଳ ସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବେତାଳ+ସିଦ୍ଧ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଯତ୍ନରେ ବେତାଳଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞାଧୀନ (ବେତାଳସାଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିଥାଏ—One who has succeeded in mastering the demons to obey his orders. Betāla siddha

ବେତାଳ ସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବି—ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗ ବା ସାଧନାଦ୍ୱାରା ବେତାଳଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ସ୍ଥାପନରେ ସମର୍ଥ ହେବା—Mastery over evil spirits brought about by performance of Tantric rites. Betāla siddhi

ବେତାଲି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବେତ ଝୋଟେଇ—A basket made of split canes. Betāli

ବେତାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ+ସଂ ତାଲଜ)—୧ । କର୍ଣ୍ଣକଟୁ—Betāliā 1. Jarring to the ear. ୨ । ନଚ୍ଚ୍ୟ ଗୀତାଦିର ବେତାଳ, ବେତାଳ ଲୟଘ୍ନନ, ତାଲଘ୍ନନ—2. Disordered; ill timed; not conforming to tunes; not (ବେତାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) keeping tune. ୩ । ତାଲବିରୁଦ୍ଧ—3. Against proper tune. ୪ । ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ—4. Irrelevant. ୫ । ବେଠିକ—5. Inaccurate. ୬ । ଅସମ୍ବଦ୍ଧ—6. Confused. ୭ । ଅନିୟମିତ—7. Irregular. ୮ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ତାଲମାନର ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ—8. Not versed in the science of knowledge of tunes. ୯ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେଶତାଳ ଯାତ୍ରର ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ—9. Devoid of any sense of proportion.

ବେତିକ୍ରମ—ଗ୍ରା. ବି—ବ୍ୟତିକ୍ରମ (ଦେଶ) Betikrama Byatikrama (See)

ବେତିକ୍ରାନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବିଣ—(ସଂ. ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତ)—ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତ (ଦେଶ) Betikrānta Byatikrānta (See)

ବେତି ବେସ୍ତ—ଗ୍ରା. ବି—ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ (ଦେଶ) Beti besta (ବେତବ୍ୟସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Byatibyasta(See).

ବେତିରେକେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ବ୍ୟତିରେକ)—ବ୍ୟତିରେକେ (ଦେଶ)—Byatireke (See) Betireke

ବେତୀତ—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ବ୍ୟତୀତ)—ବ୍ୟତୀତ (ଦେଶ) Betīta Byatīta (See)

ବେତୀପାତ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ବ୍ୟତୀପାତ)—ବ୍ୟତୀପାତ (ଦେଶ)—Betīpāta Byatīpāta (See)

ବେତୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବେତ୍ରଧାରୀ)—ବେତ୍ରଧାରୀ (ପାଇକ)—Betuā ବେଁତଧରା **बेतुआ** Holding a cane. ଦେ. ବି. ବେତ୍ରଧାରୀ ପାଇକ—A peon holding a cane. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ଖାଇବା ପାଇଁ ଥାଳ ଆଦିରେ ସଜା ହେବା (ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି)—(Curry and rice) Arranged in plates for being served. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଖିଚ ଇତ୍ୟାଦି ଆଦିକୁ ଥାଳରେ ସଜାଇବା—Arranging rice, curry, etc in plates before serving food.

ବେତୁଆ କରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ଅନ୍ନାଦି ଖାଦ୍ୟକୁ ଥାଳରେ ସଜାଇବା—To arrange or set down food on plates for serving. Betuā karibā

ବେତୁଆ ହେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି.—(ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି) ଥାଳରେ ସଜ୍ଜିତ ହେବା—(food) To be arranged in plates. Betuā hebā

ବେତୁଲି—ଦେ. ବି—(ବେତାର ସୁଦ୍ରାକୃତି, ଭୁଲନା କର—ଖଃ-ଖଟୁଲି) ବେତ ବା ବାଉଁଶ ଖଣ୍ଡକାରେ ନର୍ମିତ ଛୋଟ ଝୋଟେଇ—**दौरी; छोटी टोकरी** Small basket of cane work. Betuli

ବେତେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବେତାଘାତ କରିବା—1. To strike with cane. Beteibā ୨ । ବେତ ପରି ନଇଁଯିବା—ବେତାନ **बेंत मारना बेतके येसेल बजाना** 2. To bend; to shrink. [ଯଥା—ଏ କୋଠାର କଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ବେତେଇ ଗଲାଣି ।]

ବେତେଇ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବେତେଇବା ୨ (ଦେଶ) Betei jibā Beteibā 2 (See)

ବେତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ୧ମା. ୧ବ; (ବେତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଚ୍ଚନବେତ୍ତା, ଭବିଷ୍ୟବେତ୍ତା)—୧ । ଯେ ଜାଣେ—1. Knowing. ୨ । ଅଭିଜ୍ଞ—2. Versed in; conversant with. ୩ । ପରଣୀତା 3. Married to; marrying. ୪ । ଲବ୍ଧକର୍ତ୍ତା—4. Possessed of; gaining. Bettā

ବେତ୍ର—ସଂ. ବି (ଅଜ୍ ଧାତୁ ତ୍ରା ବା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତରି. ତ୍ର; ନିପାତନ)—୧ । ବେତ—1. Cane; rotan. Betra

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ବେତ ବାଡ଼—2. A stick of cane. ୩ । ଅସୁର ବିଶେଷ—3. Name of a demon.

ବେତ୍ରକ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବେତ୍ରଧର)—ଦ୍ୱାରପାଳ; ବେତ୍ରଦଣ୍ଡ ଧାରକ—Betraka Door-keeper. [ଉ—ବାରତା କହୁ ସାମନ୍ତ ପାଶେ ଥିବତ, ବେତ୍ରକେ କଟକ ଭୂଶୁଳରେ ମଣ୍ଡିତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।]

ବେତ୍ର କର—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀ; ବେତ୍ର+କର)—ଘଡ଼ିଅଣ୍ଡ (ଦେଶ) Betra kara Pardhiāri (See) [ଉ—ବହୁଷେ । ବେତ୍ର କରଗଣ୍ଡ ମସ୍ତ ଚଦ୍ଦଃ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।]

ବେତ୍ରକୀୟ—ସଂ. ବି—ବେତ୍ରସମୂହଯୁକ୍ତ ଦେଶ—Betrakīya Country abounding in canes.

ବେତ୍ର(ତ୍ରେ,ତ୍ରି)କେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ବ୍ୟତିରେକ)—୧ । ବ୍ୟତୀତ; ବିନା—Betra(tre,tri)ke 1. Beside; without. ବ୍ୟତିରେକ ୨ । ଛଡ଼ା—2. Except. [ଉ—ନାଗ ବେତ୍ରକେ କେ ଆନ ଧରଣୀଧର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଲାସ ।] [ଉ—ଏ ଭଜ ବେତ୍ରକେ ସୁଖ ଜାଣିମାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଗ୍ରାତୀ. ଉଦ୍ୟୋଗପର୍ବ ।]

ବେତ୍ରଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—୧ । ବେତ ବାଡ଼—1. A cane stick. Betra danda [ଉ—ଦ୍ୱାରପାଳ; ରାଜା ଓ ଦେବମନ୍ଦିରାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ଅଧିକାରସୂଚକ ଚିହ୍ନ—Used as an insignia of royalty etc.] ୨ । ଅପରାଧକୁ ବେତ୍ରପ୍ରହାରରୂପ ଦଣ୍ଡ—2. Punishment by strips of cane.

ବେତ୍ରଧର—ସଂ. ବିଣ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ବେତ୍ର+ଧୃ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Betradhara ଯେ ବେତ ବାଡ଼ ଧରିଥାଏ—Carrying or holding a cane. ସଂ. ବି—ଦ୍ୱାରପାଳ—A door-keeper. ବେତ୍ରଧାରକ } ବେତ୍ରଧାସ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବେତ୍ର(ତ୍ରା)ବତୀ—ସଂ. ବି—୧ । ମାଲବଦେଶୀୟ ନଦୀବିଶେଷ; ଧଧନ୍ଦକ Betra(trā)bati ବେତୁୱା ନଦୀ—1. Name of a river in Malabar. [ଉ—ବେତ୍ରବତୀଧୌତ ପୁଣ୍ୟ ବଦରୀ ଲକ୍ଷଣା—ଗୁଧାନାଥ. ମହାଭାରତ ।] ୨ । ବେତ୍ରାସୁରର ମାତା—2. Name of the mother of demon Betrā.

ବେତ୍ରାଘାତ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମ୍ୟା ତତ୍ପୁରୁଷ; ବେତ୍ର+ଆଘାତ)—Betrāghāta ବେତଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—A blow with a cane.

ବେତ୍ରାସନ—ସଂ. ବ (ସ. ପ. ଲୋ. କର୍ମଧାରୟ; ବେତ୍ରନିର୍ମିତ ଆସନ)—Betrāsana ବେତର ମୋଢ଼ା ବା ଚଉକ—A seat or chair made of cane.

ବେତ୍ରାସୁର—ସଂ. ବ—ଅସୁରବିଶେଷ; ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇ ଥିଲା—Betrāsura Name of a demon killed by Indra.

ବେତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ (ବେତ୍ର+ଇନ୍) —ବେତ୍ରଧାରୀ—Holding a cane. ସଂ. ବି—ଦ୍ୱାରପାଳ—A door-keeper. Betrī

ବେତ୍ରେଇବା—ଦେ. କ୍ରି —ବେତ୍ରେସ୍ତାଇବା (ଦେଶ) Betreibā Beterāibā (See)

ବେଥଏ(ସ୍ୱ)—ଦେ. ବିଣ (ଭୁଲନାତ୍ମକ—ସଂ. ବ୍ୟବସ୍ୟ; ଫା. ବେ+ଥସ୍ୱ)—ଅଥସ୍ୱ; ଅସ୍ଥିର—Restless. ଅଥୟ ବେଚୈନ Bethaa(ya)

ବେଥଳ—ଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ ଓ ସଂ. ସ୍ଥଳ)—୧ । ସ୍ତଗଭୀର—Bethala 1. Very deep. ୨ । ଯାହାର ଗଭୀରତା ସାଧ ଗଭୀର କରିଯାଇ ନ ପାରେ—2. Unfathomable. ୩ । ଅଥାହ ଯେଉଁ ନଦୀ ବା ଜଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯଥି ପାର ହୋଇ ନ ପାରେ—3. Unfordable.

ବେଥା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ବ୍ୟଥା)—ବ୍ୟଥା (ଦେଶ)—Bethā ବ୍ୟାଥା ଦୁଃଖ Byathā (See)

ବେଥାଇ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଅସ୍ଥାୟୀ)—୧ । ଅସ୍ଥାୟୀ—1. Transient. ୨ । ଅସ୍ଥିର—2. Fickle; unstable. Bethāī ଅସ୍ଥାୟୀ ଅସ୍ଥାହ

ବେଥାନ—ଗ୍ରା. ବି-୧। ଅଥାନ; ଅସ୍ଥାନ—1. Bad place. ୨ । ଅନୁଚିତ ଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ—2. Unfit or unsuitable place. ୩ । ମର୍ମସ୍ଥାନ ବା ଅଙ୍ଗ—3. A vital part of the body. Bethāna ଅସ୍ଥାନ କୁଠାମ

ବେଦ—ସଂ. ବି (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ମ. ଅ; ଯାହାର ଅନୁଶୀଳନ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ବା ଧର୍ମାଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖନିଃସୃତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର; ଶ୍ରୁତି—1. The Vedas; the scriptures of the Hindus. [ଦ୍ର—ଏହା ସଂଖ୍ୟାରେ ୪; ଯଥା—ଋକ୍, ଯଜୁଃ, ସାମ ଓ ଅଥର୍ବ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ୩ ଗୋଷ୍ଠି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଅଥର୍ବ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିଯାଏ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଋଷି ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟରୁ ଚଳି ଆସୁଅଛି ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବେଦ ପରି ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି—ମୁସଲମାନ=କୋରାଣ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ=ବାଇବଲ, ବୌଦ୍ଧ=ତ୍ରିପିଟକ, ପାରସୀ=ଜେନ୍ଦାବେସ୍ତା ।]

୨ । ଲୌକିକ ଓ ପାରମାର୍ଥିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମର ଶାସନରୂପ ଶାସ୍ତ୍ର, ହିନ୍ଦୁର ଅସ୍ତିତ୍ୱମୂଳକ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପ୍ରାମାଣିକ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—2. The primary code of Hindu Law. ୩ । ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ—3. Knowledge of the sacred books. ୪ । ଜ୍ଞାନ—4. Knowledge. ୫ । ୪ ସଂଖ୍ୟା—5. The number 4. ୬ । ଛନ୍ଦ—6. Poetical metre. ୭ । ଟୀପ୍ପଣୀ—7. Commentary. ୮ । ଆଖ୍ୟା—8. Title; term. ୯ । ଯଜ୍ଞାଙ୍ଗ—9. A part of Vedic offering. ୧୦ । ବିଷ୍ଣୁ—10. Bishnu. ୧୧ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଚରିତ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

11. History narrated in the scriptures.
ଦେ. ବ—ଏକ କଉଡ଼ା ଇତ୍ତରୁ ୪ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ—One-fourth of one cowrie money.

ବେଦଃ—ସ. ବ (ବଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍)—୧। ବେଦସମୂହ—Bedaḥ 1. The collection of the Vedas. ୨। ସୁନା—2. Gold. ସ. ବଣ—ବେତ୍ତା—Knowing.

ବେ-ଦଳ(ଳା)—ଦେ. ବ-୧। ନିର୍ଭୟ—1. Fearless. ୨। ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—Be-dak(kā) ନିର୍ଭୟ **ବେଦକ** 2. Free from anxiety.

ବେଦ କୁଶଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ବେଦରେ ପାରଦର୍ଶୀ; Beda kuśala ଯେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣେ—Well versed in the Vedas.
ବେଦଜ୍ଞ, ବେଦଜ୍ଞାତା, ବେଦପାରଗ, ବେଦନିପୁଣ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବେଦକୁଶଳା, ବେଦଜ୍ଞା, ବେଦଜ୍ଞାତୀ, ବେଦପାରଗା, ବେଦନିପୁଣା } ସ୍ତ୍ରୀ

ବେ-ଦଖଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେଦଖଲ) (କଚରଆ)—Be-dakhal(li) ୧। ଅସ୍ୱକାରଚ୍ୟୁତ; କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବେଦଖଲ **बेदखली** ସମ୍ପତ୍ତିର ଅସ୍ୱକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Dispossessed of a property. ୨। ଅନସ୍ୱୀକୃତ—2. Not taken possession of (said of a property). ବୈଦେ. ବ (ଫା) (କଚରଆ)—**बेदखल** କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଅସ୍ୱକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—Dispossession; discontinuance of possession.

ବେଦଖଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଆ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Bedakhala karibā କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଭୋଗାସ୍ୱକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ ବେଦଖଲ କରା କରିବା—To dispossess a person of **बेदखल करना** a property.

ବେଦଖଲ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇତରଆ)—୧। ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଭୋଗାସ୍ୱକାର-Bedakhala hebā ଚ୍ୟୁତ ହେବା—1. To be dispossessed ବେଦଖଲ ହଓୟା of a property. ୨। ବଖଲ **बेदखल होना** ଛଡ଼ାଯିବା—2. To discontinue possession.

ବେଦ ଗର୍ଭ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā. Beda garbha ୨। ବ୍ରାହ୍ମଣ—2 Brāhmaṇa.

ବେଦ ଗାର—ଦେ. ବ—୧। ବେଦ ବଚନ ପରି ଅଟଳ ସତ୍ୟ କଥା; Beda gāra ବେଦ ବାକ୍ୟ—1. A matter as immut- ବେଦର ଗାର able as a vedic precept. ୨। ଅଟଳ **वेद् बाकय** ବାକ୍ୟ—2. A promise which will never be violated. ୩। ବେଦବାକ୍ୟ ପରି ଯେଉଁ ବିଷୟକୁ ସବୁବେଳେ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ—3. A thing which should always be borne in mind. ୪। ସତ୍ୟ—4. Truth.

ବେଦ ଗୁପ୍ତି—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍; ବେଦ+ଗୁପ୍ତି=ରକ୍ଷା)—ବ୍ରାହ୍ମଣ Beda gupti କର୍ତ୍ତୃକ ବେଦସଂରକ୍ଷଣ—The preservation of the Vedas by a Brāhmaṇa.

ବେ ଦଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ. (କଚରଆ ଭାଷା)—୧। ଅନ୍ୟାସ୍ୱ—1. Un-Be daṇḍā just; wrong. ୨। ବେଆଇନ୍—2. Unlawful; illegal. ୩। ପ୍ରଚଳିତରୁ ବିପରୀତ—3. Against custom or practice. (ଯଥା—ବେଦଣ୍ଡା କୋବାଲ୍ଲ।)

ବେଦ ଧ୍ୱନି—ସ ବ. (୭ମୀ ତତ୍)—ବେଦପାଠର ଶବ୍ଦ—Beda dhwani The sound of recital of the Veda.

ବେଦନ—ସ. ବ. (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧। ବୋଧ; Bedana ଅନୁଭବ—1. Sensation; conception. ୨। ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge. ୩। ଯାତନା; ବ୍ୟଥା; ଚ୍ଲେଶାନୁଭବ (ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଓ ମାନସିକ)—3. Agony; anguish; throes; pain (bodily and mental) ୪। କଷ୍ଟ; ଦୁଃଖ—4. Distress; trouble; sufferings. ୫। ବିବାହ; ପରିଣୟ—5. Marriage; wedding. ୬। ଦାନ; ଉପଢୌକନ—6. Gift; present; donation. ୭। ଶୂଦ୍ରଜାତିୟା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣର ବରଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଉତ୍ତରୀୟ ବସ୍ତ୍ରର ଗ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣ ରୂପ ଆଗୁର—7. The ceremony of a Śūdra bride holding the end of the outer sheet of a bridegroom of a higher caste while marrying him.

ବେଦନା—ସ. ବ. (ବିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ବେଦନ (ଦେଖ) Bedanā ବେଦନା ଦର୍ଦ୍ଦ Bedana (See)
ଦେ. ବ—୧। ଦରଜ—1. Feeling of tenderness. ୨। ବନ୍ଧା—2. Aching.

ବେଦନା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରିବା—Bedanā pāibā To feel agony.
ବେଦନା ପାଓୟା **वेदना पाना**

ବେଦ ନିନ୍ଦକ—ସ. ବ—୧। ନାସ୍ତିକ—1. Atheist. Beda nindaka ୨। ବୃଦ୍ଧ—2. Old.

ବେଦ ନିନ୍ଦା—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍)—୧। ବେଦ ପ୍ରତି ଦୁର୍ଭାବିତ Beda nindā ବାକ୍ୟପ୍ରୟୋଗ—1. Blaspheming the Vedas. ୨। ନାସ୍ତିକତା—2. Atheism.

ବେଦ ନିରତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ବେଦାନୁରକ୍ତ; ବେଦ- Beda nirata ବିହିତ ଅନୁଷ୍ଠାନକାରୀ—Devoted to the ବେଦନିଷ୍ଠ teachings and precepts of ବେଦଯତ୍ନପର } ଅନ୍ୟରୂପ the Vedas.
(ବେଦନିରତା, ବେଦନିଷ୍ଠା, ବେଦଯତ୍ନପରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବେଦନୀୟ—ସ. ବଣ. (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—Bedanīya ୧। ଅନୁଭବନୀୟ—1. Perceptible; perceivable. ୨। ଜ୍ଞେୟ—2. Knowable.

ବେଦ ପାଠ—ସ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍)—ବେଦକୁ ପଢିବା—Reading Beda pāṭha or reciting the Vedas.
(ବେଦପାରାୟଣ, ବେଦାଧ୍ୟୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦ ବଂଶ—ଦେ. ବ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—The sage Biswāmitra.
Beda baṁśa (ଦ୍ର—ବେଦବଂଶର ବିନାଶ ଉଦ୍ଦେଶ । ଭଞ୍ଜ. (ବେଦ-ବଂଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ରମଲାସ ।)

ବେଦ ବଚନ—ସ. ବ—୧ । ବେଦଲକ୍ଷିତ ଉପଦେଶ—1. The Beda bachana sayings of the Vedas. ୨ । ବୈଦିକ (ବେଦ ବାକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନ୍ତ୍ର—2. Vedic texts. ୩ । ସତ୍ୟ—3. Truth. ୪ । ସନାତନ ସତ୍ୟ; ଅଭ୍ରାନ୍ତ ସତ୍ୟ—4. The eternal truth.

ବେଦବତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କୁଶଧ୍ୱଜ ରାଜାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀଅଂଶଜାତା Bedabatī କନ୍ୟା—Daughter of King Kuśadhwaja. [ଦ୍ର—ଏ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପତିରୂପେ ବରଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ କନରେ ଏହାଙ୍କ ରୂପ ରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବଳପୂର୍ବକ ଧର୍ଷଣ କରିବାରୁ ଏ ଅର୍ଗ ରେ ଥ୍ରାସ ଦେଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ ଓ ଗ୍ରହଣକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜନ୍ମରେ ସୀତାରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତାହାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହେବେ । ଏ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜନ୍ମରେ ସୀତାରୂପେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଗ୍ରହଣବଧର କାରଣ ହୋଇଥିବା କଥା ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।] ସ. ବଣ—ବେଦଜ୍ଞା—(woman) Versed in the Vedas. ଦେ. ବ—ମଧ୍ୟଶୂରର ଗୋଟିଏ ନଦୀ—A river in Mysore. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧ ବା ଆନକଟ (Anicut) ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ହୋଇଅଛି । ବନ୍ଧା ହେବା ସ୍ଥାନରେ ଏ ନଦୀର ଓସାର ୧୬୦୦ ଫୁଟ । ୧୬୭ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚର ପଥର ବନ୍ଧ ପଡ଼ି ୩୨୩୫ କୋଟି ଘନ-ଫୁଟ ଜଳ ଅଟକାଇ ରଖିଅଛି । କେନାଲ ଦ୍ୱାରା ସେଚ-ମାନଙ୍କରେ ଜଳସେଚନର ସୁବିଧା କରା ଯାଇଅଛି ।]

ବେଦ ବିଦ୍(ଦ୍)—ସ. ତ. (ବେଦ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ବିଷ୍ଣୁ-
Beda bit(d) Bishṇu. ସ. ବଣ—ବେଦବିଦ୍ୟ (ଦେଖ)—
Bedabidya (See)

ବେଦବିଦ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବେଦବିତ୍) —ବେଦବିତ୍ (ଦେଖ)—
Bedabida Bedabit (See) (ଦ୍ର—ସକଳ ଶ୍ଲୋକେ ଅଧିକାର, ଏ ସର୍ବ ବେଦବିଦଙ୍କର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବେଦ ବିଦ୍ୟ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବେଦ+ବିଦ୍ୟ)—ବେଦଜ୍ଞ;
Beda bidya ବେଦଘାଗ—Versed in the Vedas.
(ବେଦବିଶାରଦ, ବେଦବେତ୍ତା, ବେଦବୋଦ୍ଧା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଦ ବିଧି—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବେଦୋକ୍ତ ବିଧି—
Beda bidhi Vedic rules.

ବେଦ ବିପରୀତ—ସ. ବଣ—ବେଦରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନଥିବା ଉପଦେଶର
Beda biparīta ବିପରୀତ—Opposed to the Vedas.
(ବେଦବିରୁଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଦ ବିହିତ—ସ. ବଣ—ବେଦରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ; ବେଦୋକ୍ତ—
Beda bihita In conformity with the governing precepts laid down in the Vedas.
ବେଦସମ୍ମତ, ବେଦସିଦ୍ଧ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଦ ବୃତ୍ତ—ସ. ବ—ବେଦୋକ୍ତ ଆଚରଣ—Conduct conforming to the Vedic precepts.
Bedabṛutta

ବେଦବ୍ୟାସ—ସ. ବ (ବେଦ+ବି+ଆ+ଅସ୍ ଧାତୁ=ଷେପଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିସ୍ତାର-ପୂର୍ବକ ୪ ଖଣ୍ଡରେ ଭାଗକୁ କରିଥିଲେ)—ପରାଶର ଓ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହର୍ଷି ଦ୍ୱୈପାୟନ—Name of a sage, son of Parāśara. [ଦ୍ର—ବିଷ୍ଣୁପୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ 'ବେଦବ୍ୟାସ' ବୋଲି କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଋଷି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବେଦବିଷୟ ଶ୍ଲୋକରେ ପ୍ରକାଶ କରି ସେ ବିଷୟରେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଚନା କରିଥିଲେ ସେହି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ବେଦବ୍ୟାସ ବୋଲି ଯାଇଥିଲା । ଯେ ଯୁଗେ ଯେଉଁ ଋଷିଗଣ, ବେଦ ବିସ୍ତାର କଲେ ପୁଣ, ସେହି ବେଦବ୍ୟାସ ବୋଲାନ୍ତି, ବା ଦେବେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରବେଶନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବେଦମ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ଦମ୍=ଶ୍ୱାସ)—୧ । ପ୍ରାଣାନ୍ତକ
Bedam —1. Fatal. ୨ । ଅଶନ୍ତଶ୍ୱାସି—2. Breathless; out of breath. ୩ । ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ—3. Continuous; unbated; without stopping.
ବେଦମ
ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପ୍ରାଣାନ୍ତକରୂପେ—1. 1. Fatally; mortally. ୨ । ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହେବା ପ୍ରକାରେ—2. In a way which takes away breath out of a person. ୩ । ଅବିଶ୍ରାନ୍ତରୂପେ—3. Continually; uninterruptedly.

ବେଦମ୍ ଦଉଡ଼—ଦେ ବ—ଅଶନ୍ତଶ୍ୱାସି ହେବା ଭଳି ଦଉଡ଼—
Bedam daurda Running till one is out of breath.
ବେଦମ ଦୌଡ଼ ବେଦମ ଦୌଡ

ବେଦମ୍ ପା(ପ୍ର)ହାର—ଦେ. ବ—ନାସୁକ ମାଡ଼; ନର୍ଦ୍ଦମ ମାଡ଼;
Bedam pā(pra)hāra ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ମାଡ଼; ମାଡ଼ବୃଷ୍ଟି—
(ବେଦମ୍ ମାଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) Beating a person hollow.

ବେଦମତ—ସ. ବଣ—ବେଦସମ୍ମତ—Approved by the Vedas.
Bedamata ସ. ବ—ବେଦର ନିୟମ—Doctrines laid down in the Vedas.

ବେଦମତୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବେଦବତୀ)—ବେଦବତୀ (ଦେଖ)
Bedamatī Bedabatī (See) [ଦ୍ର—ବେଦମତୀରେ ମନ୍ତ୍ର ବଳାଇ, ଦେଖି ସେ କନ୍ୟା ଉତ୍ତ ଜଳାଇ, ମୋ ହେତୁ ମୃତ୍ୟୁ ଏ ଶାପ ଯାଇ ଉତ୍ତଁ ରହିଲେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ରମଲାସ ।]

ବେଦମୟ—ଦେ. ବଣ—ଜ୍ଞାନମୟ—Full of knowledge.
Bedamaya [ଦ୍ର—ଏରୂପେ ବେଦମୟ ବ୍ରହ୍ମ, ବେଦ ନ ଜାଣେ ତାର ମର୍ମ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ବେଦମାତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଗାୟତ୍ରୀ—1. A mantra in the Vedas. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Durgā. ଦେ. ବ—୧ । ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ—The river Saraswati. [ଦ୍ର—ନାହିଁରେ ସୁରତ ବଶେ ଆଜ ସେ ସରତ ବେଦ-ମାତା । ମଧୁସୂଦନ. ସୁରତରତ୍ନାବଳୀ ।] ୨ । ବରଜା-

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Goddess Birajā. [ଦ୍ର—ତେଣୁଙ୍କ ବେଦ-ମାତାଙ୍କୁ ବରଜା କହି । ପ୍ରାଚୀ. ରଜସ୍ୱଳଷ୍ତ୍ରୀ ।]

ବେଦ ମାର୍ଗ—ସଂ. ବ—ବେଦବହିତ ଆଚରଣ—
Beda mārga Conduct enjoined in the Vedas.

ବେ ଦମ୍ଭ—ଦେ. ବ (ଫା. ବେ+ସଂ. ଦମ୍ଭ)—୧ । ଅଦମ୍ଭ; ଅଧୀର—
Be dambha 1. Impatient. ୨ । ଦୁର୍ବଳ—2. Weak.
ବେଦମ୍ଭ ବେଦମ (ବେଦମ୍ଭି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେ ଦରକାର(ର)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେଦରକାର)—
Be darakāra(ri) ଅନାବଶ୍ୟକ—Unnecessary; useless.
ବେଦରକାରୀ (ଦ୍ର—* * ଦରକାର ବେଦରକାର କଥାମାନ ଅବଶ୍ୟକ ଚଳୁଅଛି । ଫଗାରମୋଦ୍ଦନ. ଛଅମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)
ବେଦ୍‌ରକାର(ରୀ)

ବେଦ୍‌ରଙ୍କା—ଦେ. ବଣ—ବେଦ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସୁକ—Anxious
Beda rankā to study the Vedas. [ଦ୍ର—ଚାହା ଶୁଣି ସେ ଅଷ୍ଟବଙ୍କ ବେଦରଙ୍କା, ନଦୀରେ ଗାଧୋଇ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିଲେ ଆଠବଙ୍କା । କୃଷ୍ଣଜିଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ବେ ଦରଜ(ଜୀ)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ଦର୍ଦ୍‌=ଦୟା)—
Be duraja(ji) ୧ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ—1. Cruel; unfeeling. ୨ ।
ବେଦ୍‌ରଦ୍ଦୀ ବିବେଚନାଶୂନ୍ୟ—2. Inconsiderate. ୩ ।
ବେଦେଚଜ୍ଞା, ବେଦର୍ଜ୍ଞ(ର୍ଜ୍ଞି) ବେଦର୍ଜ୍ଞିଆ, ବେଦରଦ୍(ଦ) ବେଦର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦି) } ଅନ୍ୟରୂପ ଦାୟିତ୍ୱଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—3. Irresponsible. ୪ । ଯନ୍ତ୍ରଣାମୁକ୍ତ—4. Free from pain.

ବେ ଦସ୍ତୁର(ର)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ଦସ୍ତୁର=ନିୟମ)—
Be dastur(ri) ୧ । ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟବହାରବିରୁଦ୍ଧ—1. Not customary; against custom or practice. ୨ ।
ବେଦସ୍ତୁର ବେଦସ୍ତୂର ଅନିୟମିତ—2. Irregular. ୩ । ଅବୈଧ; ବିଧି-ବିରୁଦ୍ଧ; ବେଆଇନ—3. Illegal. ବୈଦେ. ବ—୧ । ବେଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Illegality. ୨ । ଅନିୟମ—2. Irregularity.

ବେ ଦାଉ—ଦେ. ବ—୧ । ଅଗଞ୍ଜ; ବେଖଞ୍ଜ; ଅକଳଆ ଅବସ୍ଥା—
Be dāu 1 Inconvenient position. ୨ । ଅସୁବିଧା
ବେଦାଉଁ —2. Inconvenience. ଦେ. ବଣ—ଅସୁବିଧା-
ବେଦାଉ ଜନକ—Inconvenient.

ବେ ଦାଗ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା) —୧ । ସହିଁରେ ଦାଗ ବା କଳଙ୍କ ନ
Be dāg ଥାଏ; ନିଷ୍କଳଙ୍କ—1. Spotless; stampless.
ବେଦାଗ ୨ । ଅଚିହ୍ନିତ—2. Unmarked.
ବେଦାଗ

ବେ ଦାଗି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବସ୍ତୁର) ବଣ—ଅକଳଙ୍କ—
Be dāgi Spotless.

ବେଦାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବେଦର ଅଙ୍ଗ=ଅବୟବ)—
Bedānga 'ଶିକ୍ଷା, କଳ୍ପ, ବ୍ୟାକରଣ, ନିରୁକ୍ତ, ଛନ୍ଦ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ' ଏହି ଛଅଟୋଟି ବେଦର ଅଂଶ—The 6 parts or sciences comprised in the Vedas.
[ଦ୍—୧ । ସ୍ୱର ବିଜ୍ଞାନ—ଯାହାଦ୍ୱାରା ବୈଦିକ ସୂକ୍ତମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ'ଜର ସ୍ୱରସଯୋଗପ୍ରଭୃତି ଗାନ କରିବାର ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହୁଏ—୨ । କଳ୍ପ—ସୂତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥ; ବେଦର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାଗର ସାର ଉତ୍ତମାନ ଏଥିରେ ସୂତ୍ରାକାରରେ ପ୍ରଥିତ ହୋଇଅଛି—୩ । ବ୍ୟାକରଣ—ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟାଦର ଆକାର ପ୍ରକାର ଓ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟାଦର ଜ୍ଞାନ ଯହିଁରୁ ହୁଏ—୪ । ନିରୁକ୍ତ—ବୈଦିକ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ପ୍ରତିପାଦକ ଗ୍ରନ୍ଥ—୫ । ଛନ୍ଦ —'ଗାୟତ୍ରୀ, ଉଷ୍ଣିକ୍, ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍, ବୃହତ୍ତି, ପଂକ୍ତି, ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍, ଜଗତୀ' ଏହି ୭ଟି ବୈଦିକ ଛନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—୬ । ଜ୍ୟୋତିଷ—ଯଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହଙ୍କର ଗତି, ସ୍ଥିତି, ଫଳ ଆଦିର ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହୁଏ ।]

ବେ ଦାଢ଼—ଦେ. ବଣ—ଦନ୍ତୁର; ଅତୀକ୍ଷ୍ଣ—
Be dārdha ଭୋଁତା ବେଧାର Blunt; not sharp.
[ବେଦାଢ଼ୁ(ଢ଼ି)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଦାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡି)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଲୋକାଚାରବିରୁଦ୍ଧ—1. Against
Be dāṇḍa(ṇḍi) the custom of the country.
ବେରାସ୍ତା ୨ । ଅନ୍ୟାୟ; ବେନିୟମ—2. Illegal; irregular.
ବେରାସ୍ତା ୩ । ଅନୁଚିତଯୁକ୍ତ—3. Improper.

ବେଦାଦ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବେଦ+ଆଦି)—ବେଦର ପ୍ରଥମ
Bedādi ଉଚ୍ଚାରଣ; ପ୍ରଣବ; ଓଁକାର—The mystic syllable om.

ବେଦାଧିପ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବେଦ+ଅଧିପ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେଦର
Bedādhipa ଅଧିପତି ଗ୍ରହ—The respective planets presiding over each Veda. [ଦ୍—ଋକ୍ ବେଦର—ବୃହସ୍ପତି, ଯଜୁର୍ବେଦର—ଶୁକ୍ର, ସାମବେଦର—ମଙ୍ଗଳ, ଅଥର୍ବ ବେଦର—ବୁଧ ।]

ବେଦାଧ୍ୟୟନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବେଦ+ଅଧ୍ୟୟନ)—ବେଦ ପଢ଼ିବା
Bedādhyayana The studying of the Vedas.

ବେଦାଧ୍ୟାପକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବେଦ+ଅଧ୍ୟାପକ)—
Bedādhyāpaka ଯେ ବେଦ ପଢ଼ାଏ—A person who teaches the Vedas.

ବେଦାଧ୍ୟାପନ(ନା)—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବେଦ ପଢ଼ାଇବା—
Bedādhyāpana(nā) Teaching of the Vedas.

ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ—ସଂ. ବଣ—ବେଦ ପାଠ କରୁଥିବା (ଶବ୍ଦ)—
Bedādhyāyī Studying the Vedas.

ବେଦାନା—ସଂ. ବଣ (ଫା. ବେ+ଦାନା=ମଞ୍ଜି)—ମଞ୍ଜି ବିହୀନ—
Bedānā Seedless. ସଂ. ବ—କାବୁଲୀ ଛାଲମ୍ବ—
ବେଦାନା ବେଦାନା Kabuly pomegranette.

ବେଦାନ୍ତ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ୟାସଦେବ ପ୍ରଣୀତ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର;
Bedānta ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ୱରୂପ ଓ ନିରୂପକ ଶାସ୍ତ୍ର—The Vedānta; (ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) the system of philosophy propounded by sage Byāsa.

ବେଦାନ୍ତ ବାଦ—ସଂ. ବ—ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନର ମତ; ବ୍ରହ୍ମବାଦ—The
Bedānta bāda doctrines of the Vedānta philo-
(ବେଦାନ୍ତମତ—ଅନ୍ୟରୂପ) sophy.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦାନ୍ତ ବାଦୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—ବେଦାନ୍ତମତାବଲମ୍ବୀ; ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ—
Bedānta bādī Following the Vedanta doctrines.
(ବେଦାନ୍ତବାଦଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବେ ଦାନ୍ତି—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଦନ୍ତହୀନ—Toothless.
Be dānti ବେଦାଁତ ବେଦାଁତୀ (ବେଦାନ୍ତୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ବେଦାନ୍ତୀ; ବେଦାନ୍ତୁଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବେଦାନ୍ତୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—ବେଦାନ୍ତମତାବଲମ୍ବୀ; ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ—
Bedāntī Following the doctrines propounded in the Vedānta philosophy. ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବେଦାନ୍ତୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bedānti.

ବେ ଦାବି—ବୈଦେ.ବ (ଘା)—ଦାବିର ଅଭାବ—Want of claim.
Be dābi ଦେ. ବଣ—ଯାହାକୁ କେହି ଦାବି କରୁନାହିଁ—
ବେଦାବୀ ବେଦାବୀ Unclaimed.

ବେଦାଭ୍ୟାସ—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବେଦପାଠପୂର୍ବକ ଘୋଷିବା—
Bedābhyāsa 1. The committing of the Vedas to memory. ୨ । ବେଦଚର୍ଚ୍ଚା; ବେଦପାଠ—
2. Studying of the Vedas. ୩ । (ବିଶେଷାର୍ଥ) ବେଦର ବିଚାର; ଅନୁଶୀଳନ; ଜପ; ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନା—
3. Discussion; exercise; contemplation; study and teaching of the Vedas.

ବେଦାମି—ଦେ. ବଣ—୧ । ମୂଲ୍ୟହୀନ—1. Valueless.
Be dāmi ବେଦାମୀ ବେଦା ୨ । ଅମୂଲ୍ୟ—2. Invaluable.

ବେଦି(ଦୀ)—ଫ. ବ (ବିଦ୍ ଧାତୁ=ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା+ଅଧିକରଣ. ଇ)
Bedi(dī) ୧ । ଯଜ୍ଞାଦି କ୍ରିୟାର୍ଥ ପରିଷ୍କୃତ ସ୍ତୂପୀକୃତ ଭୂମି—(ବେଦିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Altar prepared for Vedic sacrifice. [ଦ୍ର—ବେଦୀର ଆକୃତି ସାଧାରଣତଃ ଚତୁରସ୍ର ଓ ଉତ୍ତରରୁ ସଦୃଶ; ବିଭିନ୍ନ କ୍ରିୟାରେ ବେଦିର ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଯଥା—ସ୍ଥାନ ବେଦି, ଗର୍ତ୍ତା ବେଦି, ଦୋଲ ବେଦି ବା ଝୁଲଣ ବେଦି, ଯଜ୍ଞ ବେଦି, ଦୋମ ବେଦି, ବ୍ରତ ବେଦି, ବିବାହ ବେଦି, ଲୁକର୍ମ ବା ଲୁକୁର ବେଦି ।] ୨ । ମଞ୍ଚ—2. Platform. ୩ । ମାଟି ପଡ଼ି ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ଥିବା ସ୍ଥାନ—3. A raised mound of earth ୪ । ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—4. A kind of fish. ୫ । (ବିଦ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ) ପଣ୍ଡିତ—5. Learned man; Philosopher.) ୬ । ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ—6 Signet ring. ୭ । ବରୁଡ଼ି—7. Wasp.

ବେଦିଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବେଦି+ଜନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଯଜ୍ଞ
Bedijā ବେଦୀରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଥିବାରୁ)—ଦ୍ରୌପଦୀ—
Draupadī.

ବେଦିତ—ସ. ବିଣ (ବିଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବେଦ ଧାତୁ=ଜଣାଇବା+
Bedita କର୍ମ. ତ)—୧ । ଜ୍ଞାପିତ—1. Reported. ୨ । ଉଦ୍ବେଦିତ—2. Made known. ୩ । ଦର୍ଶିତ—
3. Shown; exhibited. ୪ । ସାକ୍ଷାତ୍କୃତ—
4. Visited; interviewed.

ବେଦିତବ୍ୟ—ସ, ବିଣ—(ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ଜ୍ଞାତବ୍ୟ; ଜ୍ଞେୟ—
Beditabya Knowable.

ବେଦିତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Beditā ୧ । ଯେ ଜାଣେ, ଜ୍ଞାତା—1. Knowing. ୨ । ସାକ୍ଷାତ୍କର୍ତ୍ତା—2. Having seen.

ବେଦିନ—ଦେ. ବ—୧ । ଅଦିନ—1. Bad day. ୨ । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ—2.
Bedina Bad weather. ୩ । ଅସମୟ—3. Improper time. ବୈ. ବିଣ—(ସାରସୀ. ବେ=ବିଜ୍ଞାନ+ଅରଘା ଘାନ=ଧର୍ମ)—୧ । ଧର୍ମଜ୍ଞାନ; ଅଧର୍ମୀ—1. Irreligious. ୨ । ପାପୀ—2. Sinful.

ବେଦି ନଗୁତି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. ବ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ବର କନ୍ୟା ବିବାହ ବେଳାରେ
Bedi naguti ଆସି ପହଞ୍ଚିବା (ଦ୍ୱାର ଗଣ୍ଡି ପଡ଼ିବା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେବା ପାଇଁ ବରବାଲ୍ଲ କନ୍ୟାବାଲ୍ଲକୁ ଯାହା ଧନ ଦିଅନ୍ତି—The money paid by the bridegroom's party to the bride's party for expenses incurred by the latter till the moment of the marriage ceremony
[ଦ୍ର—ଏହା ଏକପ୍ରକାର କନ୍ୟା ଶୁଳ୍କ ।]

ବେଦି ମୁହଁ—ଦେ. ବ. (ସ. ବେଦୀ+ମୁଖ)—ଯେଉଁ ପାଖରେ ପାହାଚ
Bedi muhañ ଦ୍ୱାରା ବେଦୀ ଉପରକୁ ଆସିବାକୁ ହୁଏ—The
ବେଦୀର ମୁଖ mouth of an altar; the place where
ବେଦୀକା ମୁହଁ people step to an altar by means of a flight of steps (ଉ—ବଡ଼ା ବାସି ବିନ ବେଦି ମୁହଁ ପୋଡ଼ା । ପ୍ରବଚନ ।)

ବେଦୀ —ସ. ବିଣ. (ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ
Bedī ହୁଏ ଯଥା—ତ୍ରିବେଦୀ, ଦ୍ୱିବେଦୀ, ଚତୁର୍ବେଦୀ)—ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ—Versed in the Vedas. ସ. ବ—୧ । ବେଦି (ଦେଖ)—1 Bedi (See) ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2, Brahmā. ୩ । ବିବାହକାଳୀ ସ୍ୱାମୀ; ପରମେଶ୍ୱର—3. Husband; bridegroom. ୪ । ପଣ୍ଡିତ—4. Learned person. ଦେ. ବିଣ. (ସ. ବେଦୀୟ)—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେଦର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brahmana following the doctrines of a particular Veda. (ଯଥା—ଯଜୁର୍ବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ)

ବେଦୀଶ —ସ. ବ. (ବେଦୀ=ସର୍ବଜ୍ଞ+ଈଶ=ପ୍ରଭୁ)—ବ୍ରହ୍ମା—
Bedīsa Brahmā. (ଉ—ବେଦୀଶ ବିକଳ୍ପି କର୍ମ ଆରମ୍ଭରେ। ଭାଷ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ବେଦୁଇନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବେଡୁଇନ୍)—ଆରବ ଦେଶୀୟ ଦସ୍ୟୁ
Beduin ଜାତି ବିଶେଷ—A caste of robbers in
ବେଦୁଇନ୍ Arabia; the Beduins
ବେଦୁଇନ୍

ବେ ଦୁଲ୍—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଯାଜପୁର) ବଣ—ନିର୍ଭୟ; ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—
Be dul Fearless; free from anxiety.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଦୋକ୍ତ—ସ. ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍) ବେଦରେ ଲେଖା ଯାଇଥିବା—
Bedokta Prescribed in the Vedas.
(ବେଦୋଦ୍ଭତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଦ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବିଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଯାହା ଜାଣିବା ଉଚିତ; ଜ୍ଞେୟ; ବୋଧ୍ୟ—1. Fit or proper to be known. ୨ । ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ—2. Fit to be seen. ଦେ. ବ—ପରଂବ୍ରହ୍ମ—God. (ଉ—ବେଦ୍ୟ ବୋଲ ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଲକ୍ଷ୍ମୀସାଇଁ, ଯେଣୁଃ ସୁଖଦୁଃଖ ତାହାଙ୍କର ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ବେଧ—ସ. ବ (ବିଧ୍ ଧାତୁ=ବିଦ୍ଧ କରିବା+ଅ)—୧ । ବସ୍ତୁର ସ୍ଥୂଳତାର ପରିମାଣ—1 Thickness of a thing. (ବେଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଗଭୀରତା—2. Depth. ୩ । ବିଦ୍ଧ; ଛିଦ୍ର—3. Perforation; hole. ୪ । ବିଦ୍ଧକରିବା; ଛିଦ୍ର କରିବା; ଫୋଡ଼ିବା—4. Perforating; piercing through. ୫ । ବିବାହାଦି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟନିଷେଧକ ଗ୍ରହ ସଂସ୍ଥାନ—5. The position or conjunction of planets unpropitious for the performance of marriage and other ceremonies. ଦେ. ବ (ସଂ. ବିଧବା; ବିଧବାର ଅବୈଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସେବା)

ଛିନାଳୀ ବ୍ୟଭିଚାର ୧ । ସ୍ତ୍ରୀର ପରପୁରୁଷସଙ୍ଗମ—1. Adultery of a woman. ୨ । ବେଧୋଇ-ବେଧୁୟା ଜାରଜ 2. Adulteress. ୩ । ଜାରଜ ସନ୍ତାନ—3. A child born of adultery. ଦେ. ବିଣ—ଜାରଜ—Bastard.

ବେଧକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବିଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ବିଦ୍ଧକାରକ; ଯେ ଫୋଡ଼େ; ଯେ ଛିଦ୍ରକରେ—Perforating; (ବେଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) piercing; penetrating. ସଂ. ବ—୧ । କର୍ପୂର—1. Camphor. ୨ । ଧନିଆ—2. Coriander. ୩ । ଗର୍ଭିଣ ଧାନ୍ୟ—3. Paddy blade pregnant with grains.

ବେଧ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ଅଶ୍ଳୀଳ) ଅବୈଧଭାବରେ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗର୍ଭବତୀ କରିବା—1. To make pregnat by illicit intercourse with a lady. ୨ । ଛିଦ୍ର କରିବା—2 To perforate

ବେଧ ଛୁଆ—ଦେ. ବ (ଭୁଲ. ସ. ଅବୈଧସନ୍ତାନ)—ଜାରଜ ସନ୍ତାନ—Bedha chhuā A bastard.

ବେଧ ପିଲା, ବେଧ ଫଳ } ଅନ୍ୟରୂପ ବେଧୁୟା, ବେଦୁୟା, ବେଦୋ ଅକୁଳା, ଜାରଜ ସନ୍ତାନ

ବେ ଧଡକ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ନିର୍ଭୟୀ 1. Fearless. ୨ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—2. Free from anxiety. ୩ । ଅତ୍ୟଧିକ; ବେଧଡ଼କ ଅତ୍ୟନ୍ତ—3. Excessive. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଭୟ ନ କରି—Fearlessly. (ଉ—ତୁନ୍ଦ ପରବାସ କରବେ ନାହିଁ, ବେଧଡ଼କ ଜେଲଖାନାକୁ ଗଲଯାଉନୁ । ଫକୀର-ମୋହନ. ଛମାଣଆଠଗୁଣ ।)

ବେଧ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ତ୍ରୀ ଯାଯଜ୍ଜୀବନସ୍ଥରେ ଆସକ୍ତା ଥିବା ସମୟରେ Bedha dharibā ଜାଣି ଗିରଫ କରିବା—To detect a woman committing adultery. (ଉ—ବେଧକୁ ଧରିବ ଶତ୍ରୁରେ ; ଭଗ)

ବେଧନ—ସ୍ତ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) – ଛଡ଼ଣ—Chisel. Bedhan (ବେଧୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଧନ—ସ. ବ (ବିଧ୍ ଧାତୁ + ଅନ)—ଭେଦନ; ବିଦ୍ଧକରଣ—Bedhana Piercing; perforating. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥଟ୍ଟା ଓ ଗାଳରେ (ବ୍ୟବହୃତ)—ବେଧୋଇ—An adulteress.

ବେଧନୀ—ସ. ବ (ବିଧ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ମଣିଆଦ Bedhanī ଭେଦ କରିବାର ଛୁଞ୍ଚି—1. A needle to bore into gems, ୨ । ଫୋଡ଼ଣୀ—2. Gimlet. ୩ । ଭୁଅଁରି—3. A drill; a boring needle.

ବେଧନୀୟ—ସ. ବିଣ (ବିଧ୍. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ) —ଭେଦ୍ୟ—Bedhanīya Penetrable,

ବେଧ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ୍ତ୍ରୀ ଯଷରେ) ପରପୁରୁଷ ସଙ୍ଗମ Bedha pakā(ke)ibā କରିବା—To commit adultery ବ୍ୟଭିଚାର କରନା with a paramour.

ବେଧ ବୁଜୁଳା(ଳି)—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରସବାନ୍ତେ ଅବୈଧ ପ୍ରଶସ୍ତୋତ୍ପନ୍ନ Bedha bujulā(li) ଭ୍ରୂଣ ବା ସନ୍ତାନାଦିକୁ ଗୋପନ କରି ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବେଧୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ବାନ୍ଧିଥିବା ପୁଡ଼ା—1. A package containing the offspring of adultery which an adulteress wants to dispose of secretly. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଗୋପନୀୟ ବସ୍ତୁ—2. (figurative) A secret thing or a thing which a person wants to conceal.

ବେ ଧରମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ (ସ. ବିଧର୍ମୀ)—୧ । ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—Bedharamī 1. Professing a different religion. ବିଧର୍ମି ୨ । ଧର୍ମତ୍ୟାଗୀ—2. Renegade; converted to another religion. ୩ । ପାପୀ—3. Sinning; sinful, (ବେଧର୍ମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଧସ—ସ. ବ (ବେଧସ୍ + ଅ)—ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠମୂଳ; ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିର ମୂଳ—Bedhasa The base of the thumb.

ବେଧା—ସ୍ତ୍ରାଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଘୁଷୁ; ବାଲେଶ୍ୱର ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—Bedhā ବେଧୁଆ (ଦେଖ(—Bedhuā (See). ଦେ. ବ—(ସ. ବେଧା)—ବ୍ରହ୍ମା—Brahmā.

ବେଧାଇ—ସ୍ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବେଧେଇ;ନଷ୍ଟଚରିତ୍ରା (ସ୍ତ୍ରୀ); Bedhāī ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ—Unchaste (woman). ଛିନାଳ ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଧାଇ ଛୁଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ବେଧ ଛୁଆ; ଜାରଜ
Bedhāī chhuā ସନ୍ତାନ—1. Illegitimate son. ୨ ।
ବେଧୁଆ (ଦେଖ)—2. Bedhuā (See)

ବେଧାଃ—ସ. ବ (ବଧ୍ ଧାତୁ=ବଧାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍ ପ୍ରତ୍ୟ
Bedhāḥ ବ ଉପସର୍ଗ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—
2. Bishṇu. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—3. The sun. ୪ ।
ପଣ୍ଡିତ—4. Philosopher. ୫ । ଶ୍ୱେତାର୍କ ବୃକ୍ଷ—
5. Name of a plant (Calotropis Gigantica). ୬ । ଅନନ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର—6. The son of Ananta.

ବେଧାଡ଼—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଏକ ସରଲରେଖାରେ ନ ଥିବା—
Bedhāṛdi 1. Not arranged in a line. ୨ ।
ବେଧାରା **ବେଧାଡ଼ି** ବେଧାଡ଼; ଅନିୟମିତ—2. Irregular.
ବେଧାରା

ବେଧାଡ଼—ଦେ. ବ (ଫା. ବେ+ସ. ଧାଡ଼)—୧ । ବେନିୟମ;
Bedhāṛa ଅନିୟମ—1. Irregularity. ୨ । ଗୋଲମାଲ
ବେଧାରା **ବେଧାରା** —2. Confusion.
ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନିୟମିତ—1. Irregular. ୨ ।
ଗୋଲମାଲିଆ; ବିଗିଡ଼ା—2. Confused. ୩ । ପ୍ରଚଳିତ ରୀତିର ବିରୁଦ୍ଧ—3. Against custom or practice.

ବେଧିତ—ସ. ବିଣ (ବଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ବିଦ୍ଧ କରିସାଇ ଥିବା—
Bedhita Perforated.

ବେଧିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍କ)—୧ ।
Bedhinī ଜୋକ—1. Leech. ୨ । ମେଥି—2. Fenugreek.

ବେଧୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବଧ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବେଧକ
Bedhī (ଦେଖ)—Bedhaka (See) ଦେ. ବିଣ—
(ବେଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଧୋଇ; ପରପୁରୁଷରତା ସ୍ତ୍ରୀ—An adulteress.

ବେଧୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭୁଲ. ସ. ଅବୈଧ)—୧ । ଜାରଜ—
Bedhuā 1. Bastard. ୨ । ପରସ୍ତ୍ରୀରତ—
ବେହୁ(ଧୁ)ୟା; ବେଦୋ 2. Adulterer. ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ଅଧୁଆ;
ଜାରଜ ଅପ୍ରାତ—3. (ironical) Unwashed.
[ବେଧେ(ଧୋ)ଈ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବ୍ୟଭିଚାରୀ **ବେଧୁଆ**

ବେଧୁନି—ଗ୍ରାଦେ (ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନି; ସ. ବେଧନୀ) ବ—ଛନ୍ଦଣ—
Bedhuni Chisel.

ବେଧୁମ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେଦମ୍)—୧ । ବେଜାସ୍ତ; ଅତିରିକ୍ତ
Bedhum —1. Excessive. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—2.
ବେଦମ **ବେଦମ** Very much.

ବେଧେ(ଧୋ, ଧୁ)ଈ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପରପୁରୁଷରତା ସ୍ତ୍ରୀ—
Bedhe(dho, dhu)ī Adulteress.
ହିନାଲ **ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ, ବେଚାଲୀ**

ବେଧେ(ଧୋ)ଈ ପୁଅ—ଗ୍ରାଦେ. ବ (ଘୁଷ୍ଟି ଖାଲ) (ଭୁଲ.ସ. ବ୍ୟବାୟୁତ)
Bedhe(dho)ī pua ଜାରଜ—A bastard.
ବେଧେ(ଧୋ)ଈ ପ(ପୋ), ବେଧୋଈ ପୁଅ,
ବେଧୋଈ ପୋ, ବେହୁ ପୋ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ବେଧଗମ୍ୟ—
Bedhya Penetrable. ସ. ବ—ଶରବ୍ୟ; ଲକ୍ଷ୍ୟ—
Target; a mark to shoot at a butt.

ବେ ନଜର—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣର ଅଭାବ—
Be najara 1. Want of supervision. ୨ । ବେ
ବେନଜର ଅନୁଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟି—2. Unfavourable look.
ବେନଜର ୩ । ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ—3. Want of fore-
(ସୁନଜର—ବିପରୀତ) sight ୪ । ଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ—
4. Negligence. ବୈଦେ. ବିଣ—ବେନଜରୀ
(ଦେଖ)—Benajari (See)

ବେ ନଜରି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ ନଜର+ଇ)—୧ ।
Be najari ବେ ଅନ୍ଦାଜ—1. One who has no sense
ବେନଜର of proportion ୨ । ଅମନୋଯୋଗ—2. Careless;
ବେନଜରୀ (ବେନଜରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) negligent.

ବେ ନା(ଲା)ବଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେଲବଜ୍)—ଅଶୁଦ୍ଧ—
Be na(la)baj **ବେଲବଜ** Incorrect.

ବେନସିବ୍(ବା)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେନସୀବ୍)—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—
Be nasib(bā) Unfortunate. ବୈଦେ. ବ (ଫା)—
ବଦନସୀବ **ବେନସୀବ** ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—Misfortune; ill-luck.

ବେନା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବେଣା (ଦେଖ)
Benā Beṇā (See)

ବେ ନାଏ(ୟ)କ୍—ଦେ. ବ. (ଫା. ବେଲୟାକତ୍)—
Be nāe(ya)k ୧ । ନାଲ୍ଲୟକ; ନିକୃଷ୍ଟ—1. Inferior.
ନାଲାୟେକ ୨ । ଅଯୋଗ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Unworthy.
ବେଲାୟକ ୩ । ଅଯୋଗ୍ୟ—3. Unfit.
[ବେଲ୍ଲାଏ(ୟ)କ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେନାତି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବେଞ୍ଜାତି (ଦେଖ)
Benāṭi Beṇjāṭi (See)

ବେନାମ(ମି)ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ. (କଚରଆ) (ଫା)—ଯାହା ନାମରେ ର
Benāma(mi)dār ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତି ବେନାମି କରିସାଏ-
ବେନାମୀଦାର ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତି; An ostensible holder of a property;
ବେନାମଦାର a nominal owner.

ବେନାମି —ବୈଦେ. ବ. (କଚରଆ) (ଫା.ବେ+ନାମ=ନାମ, ଯତ୍ନ)—
Benāmi ଅନ୍ୟ ନାମରେ ଗୁପ୍ତାୟିତ ହୋଇଥିବା ବା କ୍ରୀତ ହୋଇ-
ବେନାମୀ ଥିବା—1. (property) Benami; purchased
ବେନାମି in the name of a person other than the
(ସ୍ୱନାମି—ବିପରୀତ) real owner; held in another
person's name. ୨ । ନାମ ବିଆ ନ ଯାଇ ଗୁପ୍ତାୟିତ
ବେନାମ } ଅନ୍ୟରୂପ ହୋଇଥିବା—2. Anonymous.
ବେନାମା } ୩ । ନାମ ମାତ୍ର—3. Nominal; fictitious. ଦେ. ବ - ୧ । ବେନାମି ଚିଠି (ଦେଖ)

Digitized by srujanika@gmail.com

1. Benāmi chiṭhi (See) ୨ । ବେନାମି କାରବାର (ଦେଖ)—2. Benāmi kārabāra (See)

ବେନାମି କରିବା—ଦେ. କି. (କରିରଥ)—ମହାଜନ ଅଦଙ୍କ ଦାଇରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଆପଣାର କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବିଶ୍ୱାସରେ ଅନ୍ୟ ନାମରେ ତାଗଜ ପତ୍ରରେ ଦରନ୍ତ ହସ୍ତାନ୍ତର ଦେବା—To have one's property transferred nominally to another person.

Benāmi karibā
ବେନାମୀ କରା
बेनामी करना

ବେନାମି କବ(ବା)ଲ—ବୈଦେ. ବି. (କରିରଥ; ଫା) —ସେଉଁ ଦଲିଲରେ ପ୍ରକୃତ ଖରିଦଦାର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ନଥାଏ ସେ ପ୍ରକୃତ ଖରିଦଦାର ନ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିକ୍ରେତା ସେ ସମ୍ପତ୍ତିର ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ମାଲିକ ଥାଏ—A Benami kabālā or deed of sale in the name of an ostensible purchaser.

Benāmi kaba(bā)lā
ବେନାମୀ କବାଲା
बेनामी कबला

ବେନାମି କାରବାର—ବୈଦେ. ବି. (କରିରଥ) (ଫା)—ଅସଲ ମାଲିକର ନାମ ଗୋପନ ରଖାଯାଇ କରାଯିବା କାରବାର—Benami transaction; a paper transaction.

Benāmi kārabāra
ବେନାମୀ କାରବାର
बेनामी कारबार

ବେନାମି ଚିଠି—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ସେଉଁ ଚିଠିରେ ପ୍ରେରକ ଆପଣାର ନାମ ଗୋପନ କରିଥାଏ—ବେନାମୀ ଚିଠି Anonymous letter.

Benāmi chiṭhi
बेनामी चिट्ठी

ବେନାମି ତମସୁକ—ବୈଦେ. ବି. (କରିରଥ) (ଫା)—୧ । ସେଉଁ ତମସୁକରେ ଲେଖାଥିବା ମହାଜନ ପ୍ରକୃତ ମହାଜନ ନ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ମହାଜନ ହୋଇଥାଏ—1. A bond executed in favour of an ostensible creditor. ୨ । ମହାଜନଙ୍କ ଦାଇରୁ ଆପଣା ସମ୍ପତ୍ତି ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବନା ଠିକାନେଣଦେଣରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମହାଜନରୂପେ ଠିଆ କରାଇ କରାଯିବା ତମସୁକ—2. A fictitious bond executed without passing of consideration.

Benāmi tamasuka
ବେନାମୀ ତମସୁକ
बेनामी तमसुक

ବେନାରସ—ଦେ. ବି. (ନାମ) (ସଂ• ବାରାଣସୀ; ଇଂ. ବେନାରସ)—ବନାରସ; କାଶୀ—Benares.

Benārasa
ବେନାରସ
बनारस

ବେନାହ(ହା)କ—ଦେ. କି. ବିଣ. (ଫା. ନାହକ୍) —ବୃଥା; ଅକାରଣେ—In vain.

Benāha(hā)kε
नाहक

ବେନି—ଦେ. ବିଣ. (କେବଳ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ସଂ. ବିନ୍ଦି)—୧ । ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟକ—1. Two. ୨ । ଉଭୟ—2. Both. (ଉ—ଶୁଣୁଥିବ ଏକା ଡେର ବେନି ଶ ଉ । କୃଷ୍ଣସିହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

Beni
दो

ବେ ନିଅ(ହା)ଜ—ଦେ. ବି—ବିସ୍ମରଣ—Forgetting.

Be niā(hā)ja
बिसरन

ବେନିଏ(ଏଁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ପଦ୍ୟ)—ଦୁହେଁ; ଦୁଇଜଣଯାକ;ଉଭୟେ-Benie(eñ) Both. (ଉ—ବେନି ଘରେ ପଡ଼ନ୍ତି ବେନିଏ । ଦୁ ଜନା ଦୋନୋ ଗ୍ରାଣାଥ. ମହାଯାଗ ।)

ବେନିକୁଳ—ଦେ. ବି—(ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କର) ବାପ ଘର ଓ ଶାଶୁ ଘର—Benikula
ଦୁ କୁଳ
दोनो कुल
(ଉ—ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ବେନିକୁଳ, ଝଡିଲୁ ସେହେ ଛଡ଼ା ଫୁଲ । ଭୂପଦ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ)

ବେନିମାନ—ଗ୍ରାଦେ• (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ଜାମୁରଧି (ଦେଖ) Benimāna 1. Jāmurdhi (See)
୨ । ଚକ୍କଣୀ (ଦେଖ)—2. Chikkaṇī (See)

ବେନିୟ(ହ)ତ(ତି)—ଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବେ+ଫ. ଇନ୍ସାଫ୍) —୧ । କୃତଘ୍ନ—1. Ungrateful. ୨ । ଇମାନଦାରୀମ; ଅବିଶ୍ୱାସୀ—2. Unfaithful; perfidious. ୩ । ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ ଦୃଢ଼ ବହୁକାଳ ଆସ୍ଥା ବା ଭକ୍ତି ରଖି ନ ପାରେ—3. Inconstant; fickle. ଦେ. ବି—୧ । ଗର ଇନ୍ସାଫ; କୃତଘ୍ନତା-1. Ingratitude. ୨ । ଇମାନ ଦାରୀ—2. Perfidy. ୩ । ମାନସିକ ଦୃଢ଼ତାର ଅଭାବ—3. Inconstancy. ୪ । ଦୁରଦୃଷ୍ଟ; ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—4. Misfortune.

Beniya(ha)ta(ti)
ବେନିୟତ
बेनियत
बेनियती

ବେନିୟ(ୟା)ନ୍—ଦେ. ବି. (ଫ. ବଣିକ)—ଅଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଜାଲ ବୁଣା ଝୁଲୁ; ଗେଞ୍ଜି—A gauze undervest; banian. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ କଲିକତାର ବଣିଆମାନେ ଏହିପରି ଅଧା ଝୁରୁଆ ପିନ୍ଧୁଥିବାରୁ ସାହେବମାନେ ଏହି ଝୁଲୁକୁ ଏହି ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।]

Beniya'yā)n
ବେନିୟାନ
बनियाइन

ବେନିୟମ—ଦେ. ବି—୧ । ଅନିୟମ—1. Irregularity. ୨ । ନିୟମର ଅଭାବ—2. Want of rules. ୩ । ଅଶୃଙ୍ଖଳା—3. Want of discipline or system.
(ବେନିଆମି—ଅନ୍ୟରୂପ)

Beniyama
ବେନିୟମ
बेनियम

ବେନିଶାଣ(ଣି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ ନିଶାନ୍)—ଅଚିହ୍ନିତ; ଚିହ୍ନଶୂନ୍ୟ—Having no distinctive mark; unidentifiable.

Benisāṇa(ṇi)
बेनिशान

ବେନିଶାପ୍—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଫା. ବେଇନ୍‌ସାଫ)—ବେଇନ୍‌ସାପ୍ (ଦେଖ)—Beinsāp (See).

Benisāp

ବେନୁ—ଦେ. ବି (ସ. ବେଣୁ)—୧ । ବେଣୁ ; ବଂଶୀ—1. Flute. ୨ । ବେଣୁଧର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ—2. Name for calling persons named Benudhara,

Benu
ବେନୁ

ବେନ୍ଦର—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ଗାଈ ମାଙ୍କଡ଼—Bendarā Ape.

ବେନ୍ଦା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—ଲମ୍ବା ଖଇଁଚ—A long trap for catching fish. [ଦ୍ର—ଏହା ମାଛ ଧରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଏ ମୁସ୍ତଗ୍ରାହର ।]

Bendā

ବେନ୍ଦାଲି—ସ୍ତ୍ରୀ (ଗଡ଼୍ଡାଡ) ବ—ଜିଗର; ଏକଇଁ—
Bendāli Obstinacy.

ବେନ୍ଦ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ସଂ. ବାନଶ୍ଚ; ହି. ବନ୍ଦ୍ରା=ମାଇ
Bendrī ମାକଡ଼) — ଲୁଚ୍ଚିଆ ସ୍ତ୍ରୀ—A bad woman. [ଦ୍ର—
ଘରେ ନାହିଁ ବେନ୍ଦ୍ର (ଚତୁରକନା), ବାଲ ଜୁରୁତେ (ମୁଣ୍ଡ
ଜୁଣାଉଛୁ) ବେନ୍ଦ୍ରୀ । ଛଗ ।]

ବେପ୍ (ଧାତୁ)—ସ—କମ୍ପିତ ହେବା—
Bep (root) To tremble.

ବେ ପଥ(ନ୍ତ)—ଦେ. ବ—ବିପଥ (ଦେଶ)—Bipatha (See).
Be patha(ntha) ବିପଥ **बेरास्ता**

ବେପଥୁ—ସଂ. ବ (ବେପ୍ ଧାତୁ + ଉତ. ଅଥୁ)—୧ । କମ୍ପ; କମ୍ପନ—
Bepathu 1. Shaking; trembling; quaking; shiver; tremor. [ଦ୍—ଏହା ଅଷ୍ଟ ସାତ୍ତ୍ୱିକାନୁଭାବ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—ଭୟ, ଦ୍ୱେଷ ବା ସ୍ନେହାଦି ହେଉରୁ ଯେଉଁ ଗାତ୍ର-କମ୍ପ ହୁଏ ତାହାର ନାମ ବେପଥୁ । ଏହାର ଉଦାହରଣ—ଲେଖୁ ଲେଖୁ ଚଉଲ୍ଲାକମ, ଲେଖିଲେ ତହିଁରେ ନଜ ନାମ, ଥରନ୍ଥର ଥରଲ୍ଲା ତାଙ୍କ କର, ଦେଖି ସଖି ମୁହିଁ କଲ ଭମ, ଗୋ ବେଲ କହୁ, ନବ ଗଦ ତୋର ଛଡ଼ ନାହିଁ—ଅରମଜ୍ୟ. ବଦଧ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରାମଣି !]

ବେପନ—ସଂ. ବ (ବେପ୍ ଧାତୁ + ଉତ. ଅନ)—କମ୍ପ; କମ୍ପନ—
Bepana Shaking; quaking.

ବେପମାନ—ସଂ. ବଣ. ସୁଂ (ବେପ୍ ଧାତୁ + ଉତ୍ତୁଂ. ଆନ)—କମ୍ପମାନ; ଯେ
Bepamāna କମ୍ପୁଅଛି—Shaking; quaking; quivering; trembling; shivering.
(ବେପମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବେ ପରଦା—ବୈଦେ.ବ (ଫା ବେ+ପରଦା=ଆବରଣ)—୧ । ଉନ୍ମୁକ୍ତ;
Be paradā ଆବରଣଶୂନ୍ୟ; ଖୋଲା; ବେଆବୃତ—1. Un-
(ବେପର୍ଦ୍ଦା—ଅନ୍ୟରୂପ screened; uncovered; open;
ବେପରଦା exposed. ୨ । ବେହୁଦା; ନଲଜ—2 Shameless.
बेपरदा ୩ । ବେଇଜ୍ଜତ; ସମ୍ଭ୍ରମଶୂନ୍ୟ—3. Shorn of prestige; immodest.

ବେ ପରବା—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେପରବା) —୧ । ନିର୍ଭୟ—
Be parabā 1. Fearless. ୨ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—2. Free from anxiety.
ବେପରବା, ବେପରୋୟା **बेपरवाइ; बेपरवा**
(ବେପରବାଏ(ଇ), ବେପରୁଆ, ବେପରୋଇ, ବେପରୋଆ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବେପ(ଫ)ସନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେପସନ୍ଦ)—୧ । ଅସମ୍ମୋଦିତ;
Bepa(pha)sanda ଗରପସନ୍ଦ—1. Unapproved. ୨ ।
ବେପସନ୍ଦ ବିଶ୍ୱାସର ଅଯୋଗ୍ୟ—2. Unbelievable.
गरपसन्द

ବେ ପାଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—ଗଣନାରେ ଭୁଲ—Miscalculation;
Be pāñcha wrong estimate. ଦେ. ବଣ—୧ । ଅସୁବିଧା-
बेपाँच ଜନକ—1. Inconvenient. ୨ । ଯୁଜିବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଯାଇ ପାରି ନ ଥିବା—2. Unprovided for.

ବେପାର—ଦେ. ବଣ—ଅକୂଳ (ସମୁଦ୍ର)—
Bepār Endless (See).

ବେପାର—ଦେ. ବ (ସଂ. ବ୍ୟବହାର; ବ୍ୟାପାର)—୧ । ବ୍ୟବସାୟ;
Bepāra ବାଣିଜ୍ୟ—1. Trade; business. (ଉ—ତାହାଙ୍କ ବେପାର ମଧ୍ୟେ ଯେ ସୁରୁକି, ଜାଣେ ବେପାର ପଦରୁକି । ଜଗନ୍ନାଥ. **बयापार, बेपार** ଭାଗବତ ।) ୨ । ପେଶା; ଜୀବିକା—2. Profession. ୩ । ଘଟଣା; ବ୍ୟାପାର; କାର୍ଯ୍ୟ—3. Event; work; action. ୪ । ଅଳ୍ପ ମୂଲଧନରେ ବ୍ୟବସାୟ—4. Petty trade. ୫ । ଅଡ଼ଦ୍ଧ; ଘାଇଟି; କାମ—5. The works of a household. (ଉ—ସଯୋଦା ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର, ଘର ବେପାର ତୁମ୍ଭେ କର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବେପାର ବଣିଜ—ଦେ ବ (ସଦ୍ଭବର; ସଂ. ବ୍ୟାପାର + ବାଣିଜ୍ୟ)—
Bepāra bañija ବ୍ୟବସାୟ—Trade; business. (ଉ—ବେପାର ବାଣିଜ୍ୟ ଏ କଥା, ସେ କଥା, ବେପାର ବଣିଜ କଥା ଦେଇଁ **बयापार वनिज** ଦେଇଁ ବସ୍ତୁପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠିଲା । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ବେପାରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ବ୍ୟାପାରୀ)—୧ । ବ୍ୟବସାୟୀ; ବଣିକ୍—
Bepāri 1. Trader; trademan. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବଣିକ୍—
(ବେପାରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A petty trader. (ଉ—ବେପାରୀ ବେପାରି ବଣିଜାର ଘାଟେ, ଫସାର ମାଟେ ଭ୍ରମୁଥାଏ—
बया(वे)पारी ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ଘାଟେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମର ଘାଟକବର୍ଗେଷ—A caste in Ganjam.

ବେ ପୀର୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—୧ । ଅଣଗୁରୁଆ; ଗୁରୁଘ୍ନ—
Be pīr 1. Having no teacher. ୨ । ଗୁରୁଘ୍ନ—
ବେପୀର 2. Masterless. ୩ । ଅକୃତଜ୍ଞ; କୃତଘ୍ନ—3. Ungrateful. ୪ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—4. Shameless. ୫ । ନାସ୍ତିକ—5. Atheist.

ବେ ଫରାକତ(ତ)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ଅପ୍ରଶସ୍ତ; ଫକାଣ୍ଡି—
Be pharākata(ti) ବେଫରାକତ **बेफराकत** Narrow.
(ବେଫରାକତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଫଳ—ଦେ. ବଣ—ବିଫଳ (ଦେଶ)
Bephala Biphala (See).

ବେ ଫାଇ(ଏ,ୟ)ଦା—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା. ବେ ଘ. (ଫା)ଫାଇଦା)—
Be phāi(e, ya)dā ୧ । ଲାଭହୀନ—1. Profitless. ୨ । ବୃଥା—2. Vain. ୩ । ଅନର୍ଥକ; ନିଷ୍ଫଳ—3. Useless; fruitless. ୪ । ଅକାମ୍ପିକା—4. Worthless. ବୈଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ବୃଥା—In vain

ବେ ଫାଁସ—ବୈଦେ. ବଣ ଫା)—୧ । ଅକଥ୍ୟ; ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ—
Be phāñsa 1. Unfit to be spoken out; unspeakable. ୨ । ଅସମ୍ବଦ୍ଧ; ଖାପ୍‌ଖାପ୍‌ହୁଜୁଗୁରାହୁଡ—2. Un
बेफास connected; incoherent. ୩ । ବନ୍ଧନଶୂନ୍ୟ—3. Free from bond. ବୈଦେ. ବ—(ଫା)—

Digitized by srujanika@gmail.com

୧ । ବିପଦ—1. Danger; difficulty. ୨ । ଅସଙ୍କଟାପନ୍ନ ଅବସ୍ଥା—2. Critical position. ୩ । ବିପନ୍ନ ସମସ୍ୟା—3. Dialema. ୪ । ଅସମ୍ବଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା—4. Incoherence.

ବେ ଫାଙ୍କ Be phāṅka ବେଫାଙ୍କ **ବେଫାଙ୍କ**—ବୈଦେ. ବିଣ—ଫା.—ବ୍ୟବଧାନରହିତ—Without any opening.

ବେ ଫିକର(ରି) Be phikara(ri) ବେଫିକର **ବେଫିକର**—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବେଫିକ୍ରୀ)=୧ । ଅଶ୍ରମପ୍ରାଣ—1. Shelterless. (ବେଫିକରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନିରୁପାୟ—2. Resourceless. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟକର୍ମରହିତ—3. Unemployed. ୪ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ; ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ—4. Unconcerned; careless; thoughtless; indifferent.

ବେବକ(ଖ)ତ Bebaka(kha)t ବେବକ୍ତ **ବେବକ୍ତ**—ବେଦେ. ବି ଫା. ବେ+ବକ୍ତ)—୧ । ଅସମୟ—1. Bad time; improper time. ଅସମୟ ୨ । ଦୁଃସମୟ—2. Bad times. **ବେବଖତ** (ଫା.)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ବେବକ୍ତ(ଖ୍ତ)—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ଅସାମୟିକ—1. Untimely. ୨ । ଅକାଳଜ—2. Premature.

ବେ-ବନ୍ଦୋବସ୍ତ Be bandobasta ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ **ବେ-ବନ୍ଦୋବସ୍ତ**—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେ-ବନ୍ଦବସ୍ତ)—୧ । ଅନିୟମ—1. Irregularity. ୨ । ଶୃଙ୍ଖଳାର ଅଭାବ; ଅବ୍ୟବସ୍ଥା—2. Want of proper arrangement. ୩ । ଗୋଲମାଲ—3. Confusion; chaos. ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ବିଶୃଙ୍ଖଳ—1. Chaotic. ୨ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—2. Unsettled. ୩ । ଯେଉଁ ମାହାଲରେ ସରକାର ଗ୍ରଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ—3. Unsettled; having undergone no settlement operation. ୪ । ଅନିୟମିତ—4. Irregular.

ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତି ମାହାଲ Be bandobasta (sti) māhāla ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୀ ମହଲ **ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୀ ମହଲ**—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଗ୍ରଜ୍ୟରେ ସରକାରଙ୍କ ଗ୍ରଜସ୍ୱ ଆଦ୍ୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ—Non-regulated districts; estates in which revenue settlement operations have not yet taken place. (ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମହଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତି Be bandobasti ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ **ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ**—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା.)—ବେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ (ଦେଖ) Be bandobasta (See)

ବେ ବରଗ(ଗା) Be baraga(gā) ବେବର୍ଗ **ବେବର୍ଗ**—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥାରହିତ; ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବେ—1. Without any method or arrangement. ୨ । ବିସୌଷ୍ଠବପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Unsymetrical. ୩ । ଅଭଦ୍ର—3. Uncivil. ୪ । ଭଦ୍ର-ସମାଜର ସ୍ୱଭ ଜାଣି ନ ଥିବା—4. Uncouth; boorish.

ବେ ବରିଆ; ବେ ବର୍ଗ
ବେ ବର୍ତିଆ, ବେ ବର୍ତ୍ତା
ବେ ବାଗ, ବେ ବାଗିଆ
—ଅନ୍ୟରୂପ

ବେବରଦାସ୍ତ(ସ୍ତି) Bebaradāst (sti) ବେ ବରଦାସ୍ତ **ବେବରଦାସ୍ତ**—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବେ ବରଦାସ୍ତ)—୧ । ଅସହିଷ୍ଣୁ—1. Impatient. ୨ । ଅସହ୍ୟ—2. Intolerable; unbearable. [ଦ୍ର—ଏ କଥାଟି। ଜଳାଏତ ବେବରଦାସ୍ତ । ଫକୀର ମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] ବେ. ବି—ଅସହିଷ୍ଣୁତା—Impatience.

ବେ ବରାଦ(ଦ୍ଦି)ତ Bebarād(di)t ବେ ବରାତ **ବେବରାତ**—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବେ-ବରାର୍ଦ୍ଦ)—୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ—1. Unmethodical; without proper arrangement. ୨ । ଯାହା ଭର୍ମ. ବା ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ—2. Not pre-ordained. ୩ । ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇ ନ ଥିବା—3. Without pre-arrangement. ୪ । ଯାହା ପୂର୍ବରୁ ଆଦେଶ ହୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ—4. Not previously ordered for.

ବେବର୍ତ୍ତା Bebarttā ବେବର୍ତ୍ତା **ବେବର୍ତ୍ତା**—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବ୍ୟବହର୍ତ୍ତା)—୧ । ବେଭାପ୍ତ; ମ୍ୟାନେଜର—1. Manager. ୨ । ତତ୍ତ୍ୱାବଧାୟକ—2. Superintendent; supervisor. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—3. Head of an establishment. ୪ । ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—4. A title given by Rajas.

ବେବର୍ତ୍ତା ପଟ୍ଟନାୟ(ୟି)କ Bebarttā paṭṭanāe(ya)ka ବେବର୍ତ୍ତା ପଟ୍ଟନାୟକ **ବେବର୍ତ୍ତା ପଟ୍ଟନାୟକ**—ଦେ. ବି—୧ । କରଣଙ୍କ ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି—1. Title given to karanas. ୨ । ଆଠଗଡ଼ର ରାଜବଂଶର ଉପାଧି—2. A family title of the Chiefs of Athgarh [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ବେବର୍ତ୍ତା ବା କାର୍ଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ ।]

ବେ ବଶ Be baśa ବେବଶ **ବେବଶ**—ଦେ. ବିଣ—ଅବଶ; ଅଧୀନତାରୁ ବହିର୍ଭୂତ—Beyond control; uncontrollable.

ବେବସା Bebasā ବେବସା **ବେବସା**—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବ୍ୟବସାୟ)—ବ୍ୟବସାୟ; ପେଶା—Profession. (ବେବସାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେବସାଦାର Bebasādār ବେବାସାଦାର **ବେବସାଦାର**—ଦେ. ବିଣ—ବ୍ୟବସାୟୀ; ବିଷୟବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—Of business; professional; practical.

ବେବସାଦାର ଲୋକ Bebasādār loka ବେବାସାଦାର ଲୋକ **ବେବସାଦାର ଲୋକ**—ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Man of business. ୨ । ବିଷୟବୁଦ୍ଧି ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Business man; practical man

ବେବସାଦାରୀ Bebasādārī ବେବାସାଦାରୀ **ବେସାଦାରୀ**—ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ୟବସାୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. The state of being a man of business. ୨ । ଦୋକାନଦାରୀ—2. The state of being a shop-keeper. ଦେ. ବିଣ—୧ । ବ୍ୟବସାୟୀର ଉପଯୁକ୍ତ—1. Befitting a man of business. ୨ । ବିଷୟବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—2. Practical.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେବସାୟ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ବ୍ୟବସାୟ)—୧ । ଜୀବିକା—1. Livelihood. ୨ । ପେଶା—2. Profession; business. ୩ । କାରବାର—3. Trade.

Bebasāya ବେବସାୟ **ବ୍ୟବସାୟ**

ବେବସାୟୀ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ବ୍ୟବସାୟୀ)—ବ୍ୟବସାୟ (ଦେଖ)

Bebasāyī ବେବସାୟୀ **ବ୍ୟବସାୟୀ** Byabasāya (See)

ବେବସ୍ଥା(ସ୍ତା)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ବ୍ୟବସ୍ଥା)—ବ୍ୟବସ୍ଥା (ଦେଖ)

Bebasthā(stā) **ବ୍ୟବସ୍ଥା** Byabasthā (See)

[ଉ—ତୋହ୍ନର ପ୍ରଶନ ବେବସ୍ଥା—ଯଶୋବନ୍ତ, ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।] [ଉ—ଉନତ୍ରିବନର ବେବସ୍ଥା, ଶୁଣ କହିବା ତହିଁ କଥା—ଗ୍ରାଡୀ. ଜଗୁଁଣମାଦାସ୍ୟ ।]

ବେବହାର—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ବ୍ୟବହାର)—ବ୍ୟବହାର; ଆଚରଣ—

Bebahāra ବେଭାର **ବେବହାର** Conduct; treatment.

ବେ ବା—ଦେ. ଅ (ସମ୍ବତର)—ଅବଜ୍ଞାପୂରକ ଅବ୍ୟୟ—

Be bā **ବେବା** Disdainful address.

ବେବାକ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଫା)—୧ । ବିବାକ୍; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—

Bebāk 1. Wholly; fully; completely. ୨ । କିଛି ବେବାକ ବାକି ନ ରହି—2. Without having any remainder. ବିଣ—ସମସ୍ତ—Whole; entire.

ବେବାକ, ଚୂକ୍ତା

ବେ ବା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅବଜ୍ଞାପୂରକ ଭାଷା ପ୍ରଯୋଗ କରିବା; ଗାଳ ଦେବା; ଭୁକାର କରିବା—To address a person with disdain.

Be bā karibā

ଅବେ ଅବେ କରନା, ବେ ବା କରନା, କର୍ଚ୍ଚୋପକ୍କୀ ବୋଲନା

ବେ ବାଟ—ଦେ. ବ—ବିପଥ (ଦେଖ)

Be bāṭa ବେବାସ୍ତା **ବେବାସ୍ତା** Bipatha (See)

ବେ ବୁଦ୍ଧି(ଧି)ଆ—ଦେ. ବିଣ—ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ—Foolish; stupid.

Be buddhi(dhi)ā ନିର୍ବୁଦ୍ଧି **ବେବୁଧିୟା**

ବେବଲ—ଗ୍ରା. ବ—ବିହ୍ୱଳଜନିତ ବାକ୍ୟ—Words uttered by a bewildered person.

Bebhaḷa [ଉ—ମୋତେ ଭଲ ଭଲ ବେବଲ କହି—ଗ୍ରାଡୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜୟୀ ।]

ବେବଲି—ଗ୍ରା. ବିଣ—ବିହ୍ୱଳ—Bewildered.

Bebhaḷi [ଉ—ବେବଲି ମତ୍ତ ଆଉଚ ଦୃତଙ୍କାନେ ଚକଲେ ଲ୍ୟେଟ ସାଉଁଟିଲେ—ଗ୍ରାଡୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜୟୀ ।]

ବେଭାର—ଦେ. ବ (ସଂ. ବ୍ୟବହାର)—୧ । ବ୍ୟବହାର; ଆଚରଣ—

Bebhāra 1. Treatment; conduct. [ଉ—ସାକ୍ଷାତେ ବେଭାର ଧର୍ମ ଯହ୍ନ ବେଭାର ସେ କଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. **ବ୍ୟବହାର, ବେଭାର** ବନ ।] ୨ । ପ୍ରଥା; ଆଚାର; ପ୍ରଥା—2. Custom; practice, [ଉ—ଲୋକମାନଙ୍କର ବେଭାର ବିଧାନ—ତତ୍ତ୍ୱ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. **ଆଦ** ।] ୩ । ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ବନ୍ଧୁଘରକୁ ବଥାଯିବା ଉପଢୌକନ—3. Social presents and gifts, ୪ । ଉପଭୋଗ—4. Enjoyment; use. ୫ । ବାଣିଜ୍ୟ; ବ୍ୟବସାୟ; ବେପାର—5. Trade; business. ୬ । ଘରର ସାମଲତ; ସାଂସାରିକ ବିଷୟ କର୍ମ—6. Wordly affairs. ୭ । କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା—7. Prestige. [ଉ—ବେଭାର ବୁଡ଼ା ଅନୁଜ ମୋ ମନୁଜ ଶରଣ ସାରିବ ଆଗ—ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।] ୮ । କାରଣ—8. Cause. [ଉ—ଏ ଆଦ ସେତେ ଚନ୍ଦ୍ରାଭାର, କହ ତୋ ବମନ ବେଭାର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୯ । ଶକ୍ତି—9. Power. [ଗାଇ ଗୋପାଙ୍କ ଭାବଭେଲେ, ବୃନ୍ଦାଙ୍କ ବେଭାର ସାରଲେ—ବ୍ରଯଭ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ଦେ.ବିଣ—ଉଚିତ—Proper; fit. [ଉ—ଏ କଥା ନୋହଇ ବେଭାର, ଏମନ୍ତ କଲୁ ତୁ ବଗୁର—ଗ୍ରାଡୀ. ଜଗୁଁଣମାଦାସ୍ୟ ।]

ବେଭାର ବଣିଜ—ଦେ. ବ (ସମ୍ବତର)—ବାଣିଜ୍ୟ—Trade; business.

Bebhāra baṇija ବେପାର ବାଣିଜ୍ୟ **ବ୍ୟାପାର ବନିଜ**

ବେଭାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବେଭାରି (ଦେଖ)—1. Bebhārī

Bebhāriā (See) ୨ । ସାଧାରଣ; ବିଶେଷତ୍ୱଶୂନ୍ୟ—2. Ordinary.

ବେଭାରି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବ୍ୟବସାୟୀ—1. Trading. ୨ । ବିଷୟୀ-ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ—2. Practical. ଦେ. ବ—୧ । ବେବହାରୀ ବେପାରୀ—1. Tradesman. ୨ । ଘରର ସାମଲତକାର ବା କର୍ତ୍ତା—2. The manager of a family. ୩ । ସେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସାଂସାରିକ ବିଷୟ ଦେଖାଶୁଣା କରେ—3. Manager.

Bebhārī

ବେଭାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ—1. Really; in reality. [ଉ—ବେଭାରେ ସେ ଗଜତ ଗ୍ରାସ କାଜେଇ ଶରଣରେ—ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।] ୨ । ପରି—2. Like. [ଉ—ବସ୍ତିନାପୁରେ ଚାଙ୍କ ଘରେ, ବହ୍ନନ୍ତି ଅଉଥି ବେଭାରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବ୍ୟବହାରସେ

ବେ ଭୋଳ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ—ବିହ୍ୱଳ—Bewildered. [ଉ—

Be bhoḷa ଗାବନ୍ତି ବାବନ୍ତି ନଚନ୍ତି ବାଳା, ଜ୍ୟୁଦ ମଦନଶରେ (ବେଭୋଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଭୋଳା—ଗ୍ରାଡୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜୟୀ ।]

ବେମ—ସଂ. ବ (ବେ ଧାତୁ=ଲୁଗା ବୁଣିବା+କରଣ. ମନ; ୧ମା, ୧ବ)—୧ । ମାକୁ—1. Spindle. ୨ । ତନ୍ତ୍ର—2. Loom.

Bema

ବେ ମଉକା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେ+ମୌକା=ସ୍ଥାନ; ସୁବଧା)—

Be maukā ୧ । ଅଡଚଣ; ଅସୁବଧା—1. Inconvenience; want of opportunity. ୨ । ଅସଙ୍ଗତି—2. Impropriety. ୩ । ଅଯୋଗ୍ୟତା—3. Unfitness.

ବେମୌକା

(ବେମୁ[ମୋ]କା, ବେମୌକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ଅସୁବିଧାଜନକ—1. Inconvenient. ୨ । ଅସାମୟିକ—2. Unseasonable. ୩ । ଅସଙ୍ଗତ; ଅନୁଚିତ—3. Improper; irregular. ୪ । ଦେଶକାଳକୁ ଅନୁପଯୁକ୍ତ—4 Inopportune. ୫ । ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ—5. Displaced from the proper place. ୬ । ଅଯୋଗ୍ୟ—6. Unfit.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେ ମଉ(ହ)ଜୁତ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେମୌଜୁଦ୍)—୧ । Be mau(ha)jut(d) ଅନୁପସ୍ଥିତ—1. Absent; not present. ୨ । ଅପ୍ରସ୍ତୁତ—2. Not ready. ୩ । ଅବଦ୍ୟମାନ; ଅବର୍ତ୍ତମାନ—3. Non existent. ୪ । ଅସ୍ଥାୟୀ—4. Transient; not permanent.

ବେମଗ୍‌ଦୁର—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ + ମକ୍‌ଦୁର) (କଚରଆ)—୧ । ଅକ୍ଷମ; ଅଯୋଗ୍ୟ—1. Unable. ୨ । ଶକ୍ତିହୀନ—2. Powerless. ୩ । ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ; ଦେବାଳିଆ—3. Insolvent.

ବେମଗ୍‌ଦୁର(ରି) ଦରଖାସ୍ତ—ଦେ ବି (କଚରଆ)—ଯେଉଁ ଦରଖାସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଋଣଜାଲଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ଅତ୍ୟଧିକ ଋଣକୁ ପରିଶୋଧ କରି ପାରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଜାଣି ଆପଣାର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଅଦାଲତଙ୍କ ହାତରେ ସମର୍ପଣ କରେ ଓ ଅଦାଲତ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବିକ୍ରୟ କରି ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ସମ୍ପତ୍ତିର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଦେଣାକୁ ହାରାହାରି ଭାବରେ ପରିଶୋଧ କରନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ବେମଗଦୁର' ବା ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ତାକୁ ଋଣ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ନିଷ୍କୃତି ଦିଅନ୍ତି—A petition to the Judge to be declared 'Insolvent'. **ବେମଗଦୁର ଦରଖାସ୍ତ**

ବେମଗଦୁରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ଅକ୍ଷମତା—1 Inability; powerlessness. ୨ । ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବାର ଅକ୍ଷମତା—2. Insolvency. Bemagdurī **ବେମଗଦୁରୀ**

ବେମଜବୁ(ଭୁ)ତ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଜବରଜଙ୍ଗତ—Not strong. Bemajabu(bhu)t **ବେମଜମୂତ**

[ବେମଜବୁ(ତ୍)ଇଆ, ବେମଜବୁ(ତ୍)ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେମଜା(ଜ୍ଞା)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ବିସ୍ୱାଦ; ଘାଣିଆ—1. Having a bad taste. ୨ । ଅମାଜିତ (ବସନ ଆଦି)—2. Unpolished; unwashed; (utensils etc). ଦେ. ବିଣ (ସ. ଅମାର୍ଜିତ) ଅମଜା—Unscoured; unpolished. Bemajā(jjā) **ବେମଜା** **ବେମଜା**

ବେମଞ୍ଜୁର(ରି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା.) ନାମଞ୍ଜୁର; ଅସମ୍ମତ; ଅସ୍ୱୀକାର—Refusal; disagreement. ଦେ. ବିଣ—ଅସ୍ୱୀକୃତ—Disapproved. Bemañjura(ri) **ବେମଞ୍ଜୁର** **ନାମଞ୍ଜୁର**

ବେମଣ(ଣି, ନି)ଷ—ଦେ. ବି—୧ । ଅମନୁଷ୍ୟ—1. A bad person. ୨ । ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ—2. An unfit person. Bemaṇa(ṇi, ni)sha **ବେମାନୁଷ**

ବେମତଲବ୍(ବ୍)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବେମତଲବ୍)—୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ—1. Aimless, ୨ । ନିସ୍ୱାର୍ଥ—2, Disinterested. ୩ । ଅର୍ଥହୀନ—3. Meaningless. Bematalab(b) **ବେମତଲବ**

[ବେମତଲବି (ବି), ବେମତାଲ୍ (ତ୍), ବେମତାଲିଆ (ବି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେମନ—ଦେ ବି—(ସ. ବିମନସ୍)—୧ । ମନର ଅସ୍ଥେଲ; ମନୋମାଳନ୍ୟ; ବିମନା ବିରୋଧ—1. Difference of opinion; disagreement. ୨ । ବିବାଦ—2. Dispute. Bemana **ବିମନ** ଦେ. ବି—ବିମନାଃ

ବେମ(ମୁ)ନାସ(ସି)ଫ୍(ବ୍)—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବେମୁନାସିବ୍)—୧ । ଅସମ୍ମତ; ବେପସନ୍ଦ; ଅମନୋମାତ—1. Unapproved. ୨ । ଅଯଥା; ଅନୁପଯୁକ୍ତ—2. Improper. ୩ । ଅଯୋଗ୍ୟ—3. Unfit. Bema(mu)nāsa(si)ph(b) **ବେମୁନାସିବ** **ବେମୁନାସୀବ**

ବେମରଜି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—1. Dissatisfied. ୨ । ଯାହାର ମନୋଗତ ଭାବ ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ—2. One whose intention cannot be ascertained or probed. Bemaraji **ବେମରଜୀ**

ବେ ମରାମତ(ତି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ + ମରାମତ = ଜୀର୍ଣ୍ଣସଂସ୍କାର) ଯାହା ମରାମତ ହୋଇନାହିଁ; ଅସଂସ୍କୃତ; ଜୀର୍ଣ୍ଣ; ମରାମତ ସଂସ୍କାରହୀନ—Unrepaired; out of repair. Be marāmata(ti) **ବେମରାମତ** **ବେମରମ୍ମତି**

ବେମରମ୍ମତି ବୈଦେ. ବି—ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅସଂସ୍କୃତ ଅବସ୍ଥା—Want of ବେମରମ୍ମତ(ତ୍ତି)—ଅନ୍ୟରୂପ repair; the state of being unrepaired. **ବେମରମ୍ମତି**

ବେ ମର୍ଦ୍ଦା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ଅମନୁଷ୍ୟ—1. Unmanly. ୨ । କାପୁରୁଷ; ଭୀରୁ—2. Coward; timid. Be marddā **ବେମର୍ଦ୍ଦା** **ନାମର୍ଦ୍ଦା**

ବେ ମର୍ଦ୍ଦାନା(ନି)—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ବେମର୍ଦ୍ଦାନା)—କାପୁରୁଷତା—Cowardice; unmanliness. Be marddānā(ni) **ବେମର୍ଦ୍ଦାନା** **ନାମର୍ଦ୍ଦାନା**

ବେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଦେ. ବି—ଅମାର୍ଯ୍ୟାଦା—ଦେ. ବି—ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା; ଅପମାନ; ଅସମ୍ମାନ—Disrespect; insult. Be marjyādā **ବେମର୍ଯ୍ୟାଦା** ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅସମ୍ମାନିତ—1. Disrespected ୨ । ଅପମାନିତ—2. Insulted.

ବେ ମହତ(ତ୍ୱ)—ଦେ. ବି—(ଫା. ବେ + ସ. ମହତ୍ତ୍ୱ)—୧ । ଅସମ୍ମାନ; ଅପମାନ—1. Loss of respect or prestige. ୨ । ଅଭଦ୍ରତା—2. Rudeness; uncivility. ଦେ. ବିଣ—ବେମହତି (ଦେଖ)—Bemahata (See) **ବେମହତ୍ତ** **ଅମହତ୍ୱ**

ବେ ମହତି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବେଇଜ୍ଜତ; ଅସମ୍ମାନିତ—1. Disrespected. ୨ । ଅଭଦ୍ର—2. Ungentlemanly; rude. ୩ । ହତପ୍ରତିଷ୍ଠ—(ବେମହତ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. Destitute of prestige. Be mahati **ବେଇଜ୍ଜତ** **ବେଇଜ୍ଜତୀ**

ବେମାର(ରି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବିମାର) ରୋଗ—Illness. Bemāra(ri) disease. ବୈଦେ. ବିଣ—ବେମାରିଆ (ଦେଖ) ବେମାର, ବ୍ୟାରାମ—Bemariā (See) ବ୍ୟାରାମ,ବେମାର **ବୀ(ବେ)ମାରି** **ବୀ(ବେ)ମାର**

ବେମାର(ରି)ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରୋଗ ଧରିବା—To be attacked with disease. Bemāra(ri)dharibā **ବିମାରି ପକଡନା** (ବେମାର(ରି) ଘୋଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେମାର(ର) ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—
Bemāra(ri) pardibā **बिमारीमे पढना** To fall sick.
[ବେମାର(ର)ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେମାରିଆ—ଦେ. ବିଣ (ଫା. ବିମାର୍)—୧ । ରୁଗ୍ଣ—1 Sick.
Bemariā ୨ । ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—2. Ill; invalid.
ବେମାର(ରୀ) **बीमार**

ବେ ମାଲୁମ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେ+ମାଅଲୂମ=ବୋଧ)—୧ ।
Be mālum ଅଗୋଚର; ଅବିଦିତ; ଅଜଣା; ଅଜ୍ଞାତ—1. Un-
ବେମାଲୁମ **बेमालुम** known; unperceived. ୨ । ଅବୋଧ୍ୟ·
2. Incomprehensible. ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ ।
ଅଜ୍ଞାତତ୍ୱାବରେ—1. Unawares. ୨ । ଅଜଣାରେ—
2. Without any previous intimation.

ବେ ମିଆଦ(ଦୀ)—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା)—୧ । ଅସୀମ;ଯେଉଁ ବିଷୟରେ
Be miāda(dī) ମିଆଦ୍ ବା ସମୟର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ନ ଥାଏ—
ବେମେୟାଦ, ବେମେୟାଦି 1. Unlimited; indefinite; having
बेमियाद no time fixed for performance before-
hand; without any stipulated time.
୨ । ସ୍ଥାୟୀ—2 Permanent. ୩ ।
ଚିରକାଳ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—3. Settled for ever.
୪ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ବାବା ଉତ୍ତ ଉମାଦ ଆଇନ ଖଟେ
ନାହିଁ—4. Unaffected with the law of
limitation.

ବେ ମିଆଦ(ଦୀ)ପଟ୍ଟା(ଟ୍ଟା)—ଦେ.ବି—ଯେଉଁ ପଟ୍ଟାରେ ପଟ୍ଟାଲିଖିତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ
Be miāda(dī)paṭa(ṭṭa) ଉଇତ କେତେକାଳ ସକାଶେ ଦଖଲ
ବେମେୟାଦୀପାଟ୍ଟା ହେବ ଏହା ଲେଖା ହୋଇ ନ ଥାଏ; ସ୍ଥାୟୀ ପଟ୍ଟା;
बेमियादीपट्टा ଚିରସ୍ଥାୟୀ ପଟ୍ଟା—A permanent lease;
a lease granted for an indefinite term.

ବେ ମିଆଦୀ କାମ(ର୍ଯ୍ୟ)—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାପାଇଁ
Be miādī kāma(rjya) କାଳର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ନ
ବେମେୟାଦୀ କାମ ଥାଏ—A work for the completion of
बेमियादी काम which no time is fixed.

ବେ ମିଆଦୀ ତମସୁକ—ବୈଦେ. ବି (ଫା.)—ଯେଉଁ ତମସୁକରେ
Be miādī tamasuka ଋଣ ପରିଶୋଧ ପାଇଁ ମିଆଦ ବା କାଳ
ବେମେୟାଦୀ ତମସୁକ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ—A bond in
बेमियादीतमसुक which no time is fixed before-
hand and mentioned for liquidation of
the debt.

ବେ ମି(ମେ)ଳ—ଦେ.ବିଣ—ଅମେଳ; ମିଳନର ଅଭାବ—Disunion;
Be mi(me)la ବେମେଳ **बेमेल** disagreement

ବେ ମି(ମେ)ହନତ୍(ତ୍ତ)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେମେହନତ)—୧ ।
Be mi(me)hanat(ti) ଶ୍ରମ; ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି; ଯେ ପରିଶ୍ରମ କରେ ନାହିଁ,
ସୁସ୍ତୀ **बेमिहन्नती** କୋଡ଼ିଆ; ଅଳସୁଆ—1. Idle. ୨ ।
ବେମିମେ)ହନ୍ତ(ନ୍ତି) } —ଅନ୍ୟରୂପ ଶ୍ରମକ୍ଷମ; ପରିଶ୍ରମକାତର—
ବେମେହେନ୍ତ (ନ୍ତି) } 2. Not laborious.
बेमिहन्नत ବୈଦେ. ବି. ପରିଶ୍ରମର ଅଭାବ—Want of
labour.

ବେ ମୁ(ମୋ)କାବିଲା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ ମୋକାବିଲ)—
Be mu(mo)kābilā ସାମ୍ନା ମୁକାବିଲ ବା ପରସ୍ପର ଦର୍ଶାଇ ନ
ବେମୁକାବିଲା ଥାଏ—Unchecked; not compared;
बेमोकाबिला not confronted.

ବେ ମୁ(ମୋ)କାମ୍(ମି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଗୃହଶୂନ୍ୟ—
Be mu(mo)kām(mi) Houseless; shelterless
बेमुकाम

ବେ ମୁର(ରୁ)ବ୍ବା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ+ମୁରୁବ୍ବୀ=ରକ୍ଷକ)—
Be mura(ru)bi ୧ । ରକ୍ଷକ ବା ଅଭିଭାବକଶୂନ୍ୟ—1.
[ବେମୁର(ରୁ)ବ୍ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] Guardianless. ୨ ।
ବେମୁରୁବୀ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ—2. Masterless. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
बेमुरुवी ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ—3 Unrestrained. ୪ । ସାମ୍ନାରେ
କେହି ମୁରବ୍ବୀ ବା ସମ୍ଭାଷୁକ ନ ଥାଏ—4. Without
a protector or patron.

ବେ ମୁରୱତ୍(ତ୍, ବ୍)—ବେଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ+ମୁରୱତ୍=ସମ୍ମାନ)
Be murātap(ph, b) —୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—1. Shameless.
ବେମୁରାତିବ ୨ । ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶୂନ୍ୟ; ସମ୍ମାନବିହୀନ—2. Undignifi-
बेमुरातीब ed; destitute of honour or dignity.
୩ । ଅସମ୍ମାନକାରକ—3. Disrespectful. ୪ ।
ଅସମ୍ମାନିତ—4. Dishonoured.

ବେ ମୁଲାକାତ୍(ତ)—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଫା. ବେମୁଲାକାତ୍)—
Be mulākāt(ti) ଦେଖା ବା ସାକ୍ଷାତ ନ ହୋଇ—
बेमुलाकात Without interview or meeting.
ବୈଦେ. ବି—ସାକ୍ଷାତର ଅଭାବ—Failure to meet;
want of interview.

ବେ ମୁଲାଜ୍ଜା—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଫା. ବେ+ମୁଲାହ୍ଜା)—
Be mulājjyā ବେ ମୋହବତ (ଦେଖ)—Be mohabat
बेमुलाहिजा (ବେମୁଲାହ୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

ବେ ମୂଲ—ଦେ. ବି—ଅତି ବେଶୀ ଦାମ;ଚଢ଼ାଦାମ—High price;
Be mūla dear price; excessive price; ବେ. ବିଣ.
ବେ ଚଢ଼ାଦାମ —ମହାର୍ଘ—Dear in price; high-priced.
बेमूल ଅକାରା **बेमूल; बेजर**

ବେ ମୋହ(ହୋ)ବତ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେମୁହାବତ୍)—୧ ।
Be moha(ho)bat ଉପଯୁକ୍ତ ଆଦରର ଅଭାବ—1. Disregard
बेमुहब्बत and want of consideration for the
[ବେମୋହ(ହୋ)ବତ—ଅନ୍ୟରୂପ] feelings of others.
୨ । ଅନୁରୋଧ, ଉପରୋଧାଦି ରକ୍ଷା ନ କରିବା—2.
Want of acting to please another.
୩ । ନିର୍ମମତା—3. Want of sympathy. ବୈଦେ.
बेमुहबती ବିଣ—୧ । ସାମ୍ନାର ଉପଯୁକ୍ତ ଆଦର ନାହିଁ—1.
Disregardful or insensitive to the feel-
ings of others. ୨ । ଯେ ପରର ଉପରୋଧ
ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା ନ କରେ—2. Having no fear
for another person's favour or dis-

Digitized by srujanika@gmail.com

pleasure. ୩ । ଯେ ପରର ମନ ଜୁଗି କାମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରେ—3. Not acting to please another. ୪ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ—4. Unkind. ୫ । ନିର୍ମ୍ମମ—5. Unsympathetic.

ବେ ମୋହ୍(ହୋ)ବତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ବେମୋହ୍‌ବତ (ଦେଖ)
Be moha(ho)batiā Bemohabata (See)

ବେର୍—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି (ସଂ. ବେଳା)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Ber The sun.

ବେର୍(ରି, ରେ)ଜ୍(ଜି, ଜୀ)—ବୈଦେ. ବି (କରିଆ) (ଆ. ବେରଜ୍ er(ri, re)j(ji, jī) =ଉପରୁ ତଳକୁ ସ୍ତମ୍ଭାକାରରେ (ଭେରିଜ—ବିପରୀତ) ଲେଖାଥିବା ସ୍ତମ୍ଭିମାନଙ୍କର ମିଶାଣ)—
ବେରିଜ ଯେଉଁ ହିସାବର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା ସବୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ
ବେରିଜ ବାଗରେ ମିଶାଣ କରିଯାଏ—The mode of totalling up the figures of an account in one direction.

ବେରଜ—ପ୍ରା. (ସଂ. ବ୍ରଜ) ବି—ବ୍ରଜ ନାମଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକିବା ନାମ—A name for calling Braja.
[ବେରୁଜା, ବେରେଜ, ବେରେଜା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେର(ରି,ରେ)ଜ୍(ଜି) ମିଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିସାବରେ
Ber(ri,re)j(ji) milā(le)ibā ସ୍ତମ୍ଭାକାରରେ ଲେଖା ଥିବା
ବେରିଜ ମେଳାନ ଅଙ୍କମାନଙ୍କର ମିଶାଣ କର ହିସାବ କରିବା—
ବେରିଜ ମିଳାନା To check an account by totalling up the figures written in columns.

ବେର(ରି,ରେ) ଜ(ଜି) ହିସାବ—ବୈଦେ. ବି—ବେରୁଜ ପ୍ରଣାଳୀରେ
Ber(ri,re) ja (ji) hisāba ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତମ୍ଭାକାରରେ ସ୍ଥିତି-
ବେରିଜ ହିସାବ ମାନଙ୍କର ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଲେଖା ହୋଇଥିବା ହିସାବ—
ବେରିଜ hisāb Accounts consisting of figures written in vertical columns.

ବେର୍‌ନା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଅଳ୍ପ ଗହୀର ଜମି—Law field.

ବେର୍ ପେଲା—ଦେ. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ବଳପଣା ବା ଜବରଦସ୍ତି;
Ber pelā ଅନାବଶ୍ୟକରୂପେ—Doing a work gratuitously or without being asked.

ବେର—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱା ବା ଅଜ୍ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଟ)—
Bera ୧ । ଶରୀର; ଦେହ—1. Body. ୨ । କୁଙ୍କୁମ—2. Saffron. ୩ । ବାଇଗଣ—3. Brinjal.
ପ୍ରା. ବି (ଇତର ଜନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷରୁ 'ଳ' ସ୍ଥାନରେ ର)—ବେଳ—Time.

ବେରକ—ସଂ. ବି.—(ବେର + କ)—କର୍ପୂର—
Beraka Camphor.

ବେରଙ୍ଗ—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ବେରଙ୍ଗ୍)—୧ । ଅନ୍ୟରଙ୍ଗ; ବର୍ଣ୍ଣାନ୍ତର—1. Another colour.
Beranga ୨ । ବଦରଙ୍ଗ; ତାସ ଖେଳରେ ଦୁଃ। ହୋଇଥିବା ରଙ୍ଗ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ରଙ୍ଗର ତାସ—2. Cards of a class different from the one which has turned out at the cutting. ୩ । ଯେଉଁ ଡାକ ଚିଠିରେ ପ୍ରେରକ ଟିକଟ ମାରି ନ ଥାଏ; ବେଆରଙ୍ଗ—3. Unpaid letter. ବୈଦେ.ବିଣ—୧ । ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—1. Of another colour. ୨ । ବିବର୍ଣ୍ଣ; ଯାହାର ରଙ୍ଗ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ବଦ୍‌ଳି ହୋଇଥାଏ—2. Pale; discoloured. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣହୀନ—3, Colourless. ୪ । ପ୍ରତ୍ୟହୀନ—4. Shorn of lustre.

ବେରଣା—ଦେ. ବି—୧ । ଯାଏ ଜମି—1. Marshy land.
Beraṇā ୨ । ଦେଣା ଘାଏ—2. A field overgrown with Beṇā grass.

ବେରଣ୍ଡ—ପ୍ରା. ବି. (ସଂ. ବଣ; ବରଣ୍ଡ)—ମୁହଁରେ ବାହାରିବା ବରୁଣ;
Beraṇḍa ମୁଖବ୍ରଣ—Pimple; boil on the face
ବରଣ୍ଡେ

ବେର୍‌ଲିନ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ଜର୍ମାଣର ରାଜଧାନୀ—Berlin, the
Berlin capital of Germany.

ବେରସିକ—ଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବେ + ସଂ. ରସିକ)—୧ । ଅରସିକ;
Berasika ରସଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—1. One who has no sense
ବେରସିକ of humour or wit. ୨ । ବଦ୍ ରସିକ; ରସ-
ବେରସିକ ଭଙ୍ଗକାରୀ—2. One who is of a bad taste. ୩ । କବିତ୍ୱବିହୀନ—3. Devoid of poetry.

ବେରସିଦ୍—ଦେ. ବିଣ. (ବେ+ରସିଦ)—ରସିଦ୍ ବା ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାର
Berasid ପତ୍ର ନଆ ନ ଯାଇ ଦିଆ ଯାଇଥିବା (ଧନ ବା ବସ୍ତୁ
ବେରସୀଦ୍ ଆଦି)—(articles) Given or paid without a receipt being granted.

ବେରୁ—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବି. (ଭୁଲ• ଓଡ଼ିଆ ବେଜ୍‌ଝଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ
Berũ ବେଜ୍‌ବେରୁ)—ମାହୁଷ୍ୟ ବୈବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି-
ବିଶେଷ; ବେଜ୍‌ବେରୁ—A family title of fishermen and Māhishyas. ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ ଭାଷା) ବି—ବେଳ—Time.

ବେରାଜ୍(ଜି)—ଦେ. ବି—୧ । ଅସନ୍ତୋଷ—1. Discontent;
Berāj(ji) Dis-satisfaction; Dis-affection. ୨ ।
ନରରାଜୀ ଅସମ୍ମତି; ମତଭେଦ—2. Dis-agreement. ୩ । ସ୍ୱୀକାର—3. Denial; refusal. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅସମ୍ମତ—1. Not consenting; disagreeing. ୨ । ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—2. Dis-satisfied; discontented; disaffected.

ବେରାଦର—ଦେ. ବି—ବିରାଦର (ଦେଖ)
Berādara Birādara (See)

ବେରାମ୍(ମି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ବେ + ଆରାମ)—ବେମାର; ରୋଗ—
Berām(mi) Disease; illness; sickness. ଦେ. ବିଣ—
ବ୍ୟାରାମ ୧ । ବେମାର; ରୁଗ୍ଣ—1. Diseased; laid with
ବୀମାର illness. ୨ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—2. Attacked with
[ବେରାମିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] disease; sick; ailing and delicate in health.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେରମ ଆରମ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ଘାଡ଼ା; ରୋଗ—Disease. Berāma ārāma [ଉ—× × ×କାହାର ପୁଅ ଝିଅର ବ୍ୟାରାମ ସ୍ୟାରାମ ବେରମ ଆରମ ହେଲେ ଜ୍ୟା କାହାର ମାନସିକ ଥିଲେ ପୂଜା ହୁଏ । ଫଳାରମୋଦ୍ଦନ. ଭ୍ରମାଣଆଠଗୁଣ ।]

ବେରମ(ମି) ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—1. To Berāma(mi)pardibā be attacked with sickness. ବ୍ୟାରାମେ ପଡ଼ା ୨ । ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଶଯ୍ୟାଗତ ହେବା—2. To [ବେରମ(ମି) ଧରିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ] be laid up with a sickness.

ବେରୱା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ବେଷ୍ଟନ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ Berhā ପିନ୍ଧାଲୁଗା ତଳେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଖେଣ୍ଟ କନା—1. A small bit of rag used by females as underwear below her loin cloth. ୨ । ଝିଅମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବଡ଼ କନ୍ଥୁଗା—2. A long strip of cloth tugged along the privities by girls. [ଦ୍ର- ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ସାନ କନ୍ଥୁଗା=ଚେଡା ।]

ବେ ରାହା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେ+ରହା)—୧ । ଭୁଆଁ; ଉପଥ—Be rāhā 1. Wrong road. ୨ । ଅପଥ; କୁପଥ; କୁମାର୍ଗ—ବେରାସ୍ତା 2. Evil ways. ୩ । ଅନିୟମ—3. Irregularity; ବେରାହା want of method. ୪ । ଭ୍ରାନ୍ତି—4. Erring. ଦେ. ବଣ—୧ । ଶୃଙ୍ଖଳା ବା ନିୟମରହିତ—1. Irregular; unmethodical. ୨ । କୁପଥଗାମୀ—2. Taking to wrong or evil ways. ୩ । ଭ୍ରାନ୍ତି—3. Erring.

ବେରିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ (ଇଂ) ବଣ—ବେଆରିଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି Bering(ṅgi)(etc) (ଦେଖ)—Beāring etc(See). (ବେରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେରିଜ(ଜି)—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ) (ଫା. ବେରଜ୍)—ହିସାବ Berij(ji) କାଗଜରେ ସ୍ତମ୍ଭାକାରରେ ଲେଖାଥିବା ବହୁ ସଂଖ୍ୟା ଯାକ୍ତ- ବେରିଜ ମିଳିତ ହୋଇ ଲେଖା ହୋଇଥିଲେ ଯାକ୍ତମୂଳିଆ ସଂଖ୍ୟା- ବେରିଜ ମାନଙ୍କୁ ପିଶାଇ ତାହାଣ ପାଖରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାକ୍ତର ଯୋଗ ଫଳକୁ ଲେଖି ସେହି ଯୋଗଫଳମାନଙ୍କୁ ଯୋଗ କଲେ ତହିଁର ଯୋଗଫଳ [ତେରଜ] ଠିକ୍ ହେଲା କି ନାହିଁ ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତମ୍ଭର ଯୋଗଫଳକୁ ପିଶାଇବା— The adding up of the totals of every column in account.

ବେରିଜ ତେରିଜ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେରଜ୍+ତେରଜ୍)— Beriji terijī କାଗଜରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଲେଖାଥିବା ହିସାବମାନ ବେରିଜତେରିଜ ଠିକ୍ ଅଛି କି ନାହିଁ ଜାଣିବାପାଇଁ ଶେଷ ବା ତାହାଣ ବେରିଜ୍‌ତେରିଜ ପାଖର ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଯୋଗ କରିବା (ତେରଜ) ଓ ତଳର ପିଶା ହୋଇଥିବା (ଟୋଟାଲ) ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ସବୁ ମୋଟ ସଂଖ୍ୟାରୁ (ମୋଟ ଟୋଟାଲରୁ) ଫେଡ଼ି ହିସାବ ଠିକ ଥିବାର ତେକ୍ କରିବାର ନାମ ବେରିଜ—Adding up the figures in an account longitudinally and horizontally and checking the correctness thereof.

ବେରିବେରି—ବୈଦେ. ବ (ସିଂହଳୀୟ ବେରି=ଦୁର୍ବଳତା; ବେରି Beriberi ବେରି=ବିଶେଷ ଦୁର୍ବଳତା) ବ—ଭୟଙ୍କର ପ୍ରାଣ ବେରୀବେରୀ ରୋଗବିଶେଷ—Beriberi; a kind of fatal **ବେରୀବେରୀ** disease. [ଦ୍ର—ଅତି ସଫା କଲଗୁଡ଼ଲ ଖାଇଲେ ଏ ରୋଗ ଜନ୍ମେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସାରପ୍ରାନ ଖାଦ୍ୟ ଏ ରୋଗର ପୋଷକତା କରେ । ଏ ରୋଗ ସାମ୍ପ୍ରତିକ; ଏଥିରେ ଶୋଥ ଜନ୍ମେ । ଏ ରୋଗ ଆଗେ ଚୀନ୍‌ଦେଶରେ, ତା ପରେ ଜାପାନରେ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ରୁଷ ଜାପାନ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ୫୦ ହଜାର ଜାପାନୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ରୋଗ ଧରିଥିଲା । ଜର୍ମାନ ଯୁଦ୍ଧରେ ମେସୋପୋଟାମିଆରେ ଅନେକ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଏ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପୁରୁଷଲୋକଙ୍କୁ ଏ ରୋଗ ବେଶି ଧରେ । ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ ଏହି ଯେ—ଗୋଡ଼ ଅବଶ ହୋଇଯାଏ; କ୍ରମେ ଗୋଡ଼ ଓ ଜଙ୍ଘ ଦରଜ ହୁଏ ଓ ଦେହ ଫୁଲିଯାଏ; ମୁହଁ ମଧ୍ୟ ଫୁଲେ; ଦେହର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଟିପିଲେ ଖାଲ ହୋଇଯାଏ ମାତ୍ର ସେ ଖାଲ ସ୍ଥାନ ଶୀଘ୍ର ପୂରିଯାଏ ନାହିଁ; ହାତ ଗୋଡ଼ କ୍ରମଶଃ ଅତଳ ହୁଏ; ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ; ରୋଗୀ ଦୃଷ୍ଟି ବିଭ୍ରାମ ନ କରି ଚଲ୍ଲବୁଲ୍ଲ କଲେ ବା ପରିଶ୍ରମ କଲେ ହଠାତ୍ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ; ଏ ରୋଗୀର ଖର ନାଶ୍ୱାସ ବହେ; ନାଡ଼ି ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ; ବେଶି ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ ନାହିଁ—ସଦ୍ୟସମାଗର— ୧ । ୨ । ୩୧ ।]

ବେରୁଆଁ (ହାଁ)—ଦେ. ବ (ସ. ସାରଣ ବା ବରକ)—ଜଳଜ ସାର୍ଦ୍ଦୃଣ beruañ(hāñ) ବା ଘାସ ବିଶେଷ—A kind of aquatic ବୋର, ମାଁଦୁରକାଟି reed or grass with which mats are woven (Cyperus Tegetum). [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଦୁଇ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏହାର ଡାଙ୍ଗକୁ ଚିର ଶୁଖାଇ ଦେଇ ବୁଣନ୍ତି ।]

ବେରୁଆଁ (ହାଁ)ମସିଣା(ଚଟେଇ, ମସିଣା ଦେଇ)—ଦେ. ବ—ବେରୁଆଁ ରେ Beruañ(hāñ) masiṇā ବୁଣା ହୋଇଥିବା ମୁଦୁର୍—Mat ବୋରପାଟି, ବୋଟପଟ୍ଟି woven with a kind of aquatic reed or grass.

ବେ ରୂପ—ଦେ. ବ (ସ. ବିରୂପ)·୧ । ବଶ୍ରୀ ରୂପ; କୁତ୍ସିତ ରୂପ—Ugly Be rūpā form; deformity. ଦେ. ବଣ—ବେରୂପା (ଦେଖ)- ବେରୂପ **ବଦ୍‌ସୁରତୀ** Berūpā (See).

ବେରୂପା—ଦେ. ବଣ (ସ. ବିରୂପ)—୧ । ବଶ୍ରୀ; ଶ୍ରୀହୀନ; କୁତ୍ସିତରୂପ- Berūpā ବିଶିଷ୍ଟ—1. Ugly; deformed. ୨ । ଅସୁନ୍ଦର— ବେରୂପ 2. Not beautiful. ୩ । ବିବର୍ଣ୍ଣ—3. Pale; dis- **ବଦ୍‌ସୁରତ** coloured. ୪ । ଯାହାର ସୁନ୍ଦର ରୂପ ପରେ କାନ୍ତା କାରଣରୁ ମ୍ଳାନ ହୋଇଥାଏ—4. Having one's countenance become pale

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେ ରୁଲ୍(ଲୁ)—ବୈଦେ (ଫା. ବେ+ଇଂ. ରୂଲ=rule)—ବିଣ—
Be rūl(lu) ଜଯୁମ ବା ବ୍ୟବହୃତ—Contrary to rules; irregular.
ବେରୂଲ

ବେ ରୋଜଗାର—ବୈଦେ (ଫା. ବେ+ରୋଜଗାର) ବି—୧ । ଅସ୍ଥି-
Be rojagāra ବଯୁନ ଅବସ୍ଥା; ଅର୍ଜ୍ଜନରହିତ ଅବସ୍ଥା—1. A
ବେରୋଜଗାର state of being without any income.
ବେରୋଜଗାରୀ ୨ । ଗୃହରୁ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା—2 Unemploy-
ment. ବିଣ—ବେରୋଜଗାର (ଦେଖ)—
Berojagāri (See).

ବେ ରୋଜଗାର—ବୈଦେ. ବି. (ଆ) ବିଣ—୧ । ଅର୍ଜ୍ଜନରହିତ—
Be rojagāri 1. Having no earning. ୨ । ଆସ୍ଥାୟୀ—
ବେରୋଜଗାରୀ 2. Incomeless. ୩ । ଗୃହରଶୂନ୍ୟ;
ବେରୋଜଗାର ବେକାର—3. Unemployed. ୪ । ଜୀବିକା-
(ବେରୋଜଗାରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଯୁନ—4. Having no
means of support.

ବେର୍ଥ—ଗ୍ରା. ବି. (ସ. ବ୍ୟର୍ଥ)—ବ୍ୟର୍ଥ—Fruitless.
Bertha ବ୍ୟର୍ଥ

ବେର୍ଥା—ଗ୍ରା. ବି. (ସ. ବୃଥା)—ବୃଥା—
Bertha Ineffectual.
(ବୃର୍ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ୍ର- ୧ । ଚଞ୍ଚଳ ହେବା—1. To be restless.
Bel (root) ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

ବେଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସ୍ର. ବେଳା)—୧ । ବେଳ; କାଳ;
Bel ସମୟ—1. Time. ୨ । ଦିବସର ଔଳ—2. Time or
half part of day. (ଯଥା—ସକାଲ୍ ବେଲ୍, ଉପର
ବେଲ୍ ।) ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—3. The sun. ବୈଦେ. ବି.
(ଇଂ. ବେଲ୍) ବି—୧ । ପିଠା ଘଣ୍ଟା—1. Bell; gong.
୨ । ମନୁଷ୍ୟର ମନକୁ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ
କରିବା ନିମନ୍ତେ ବଜା ଯିବା ଘଣ୍ଟା—2. Alarm bell.
୩ । ଲୁଗାର ଗାଣ୍ଠି—3. Bale of cloth. ୪ । ଯାମିନ-
4. Bail. ବୈଦେ. (ଫା) ବି—୧ । ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ—
1. Jasmine. ୨ । (ଭୁଲ. ସ. ବଲ୍ଲୀ) ଲତା—
2 Creeper. ୩ । ସୂତା ଦ୍ୱାରା ଲତା ଆକାରରେ ବୁଣା
ହୋଇଥିବା ଲୁଗାର ଖଣ୍ଡ; ଲଡ଼—3. Lace; frill
worked on a cloth in the shape of a
running creeper. ୪ । (ବହୁ କଣ୍ଟାର ମୁଣ୍ଡ
ଯାଖ ମଲ୍ଲୀଭଳି ଘର ଗୋଲ ଥିବାରୁ) ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ
ବନ୍ଧାଳଆ ବେଣୀକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଟକାଇ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ
ସେଉଁ ଲୁହାର କଣ୍ଟା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—4. Small
hair pins fixed to the coiled braid of hair
to make it stay firmly in a position.

ବେଲ୍ ଉଦବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସ. ବେଳା+ଉଦୟ)—
Bel udibā ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦିତ ହେବା—The rising
of the sun.

ବେଲ୍ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବନ୍ଧାଳଆ ବେଣୀ ବାନ୍ଧି
Bel kaṇṭā ଚାରୁ ଗୋଟିଏ ସୋଜ କରି ଗୁଡ଼ାଇ ଛଡ଼ା ବେଣୀକୁ
ବେଲ କାଁଟା ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ରଖାଇବା ପାଇଁ ସେହି ସୋଜାରେ
ବାଁଲକା କାଁଟା ସେଉଁ ଚଣ୍ଟା ଗୁଞ୍ଜନ—Small hair pins
fixed to the coiled braid of hair to make
it remain firm in its position.

ବେଲ୍ ଚକି(କ୍କି)—ଦେ. ବି (ଫା. ବେଲଚଦ୍=ଫାଇଣ୍ଡା+ସ. ଚକ୍ର)—
Bel chaki(kki) କୋଠା କାମ ପାଇଁ ଚୂନକୁ ଘଣା ବୁଲାଇବା
ବେଲ ଚାକି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଫେଣ୍ଟିବାର ପଥର ଚକ—
ବେଲ ଚକ୍କୀ A stone mill for grinding lime.
[ଦ୍ର—ସେଉଁଠାରେ ବହୁତ ଯେଣ୍ଟା ଚୂନ ଲୋଡ଼ା ହୁଏ
ସେଠାରେ ଚୂନ ସଙ୍ଗେ କାଳ ବା ସୁରଙ୍କାକୁ ଭିଜି ଦ୍ୱାର୍ ନ
ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ପଥରଖଣ୍ଡିକୁ ଗର୍ତ୍ତ କର ସେ ଗର୍ତ୍ତରେ
ଚୂନ ଓ କାଳ ଆଦ ପୂରାଇ ଘଣା ବୁଲାଇବା ପର ବଳଦଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ପଥର ଚକକୁ ବୁଲାଇ ଫେଣ୍ଟାଯାଏ ।]

ବେଲ୍ଟିନ୍(ଙ୍ଗ୍, ନ୍, ଙ୍ଗି, ଣ୍, ଣି)—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି. (ଇଂ. ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍)—
Belṭin(ṅg, ni, ṅgi, ṇ, ṇi) କାଗଜରୁ କାଳ ଶୋଷିବାର
ବ୍ଲାଟିଙ୍ଗ୍ କାଗଜ—Blotting paper.
[ବଲ୍ଲଟିଣ୍(ଙ୍ଗ୍, ନ୍, ଣି, ଙ୍ଗି, ନି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଲ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. (ଫା) ବିଣ—କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ଖଡ଼ି ବା ଫିତା
Beldār ବସା ଯାଇଥିବା (ଲୁଗା ବା ଶାଢ଼ୀ)—
ବେଲଦାର **ବେଲଦାର** Embroidered cloth.

ବେଲ୍ ପହଡ଼—ଗ୍ରାଦେ. (ସେବଗାପୁର) ବି. (ସ. ବେଳା+ପ୍ରହର)—
Bel pahari ଓସର ଔଳ—Afternoon.

ବେଲ୍ ଫୁଲ—ଦେ. ବି. (ଫା. ବେଲ୍ଲ; ବ. ବେଲ୍ ଫୁଲ୍ ବଙ୍ଗଳାରୁ
Bel phula ଅନୁଭୂତ)—୧ । ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ—1. Jasmine.
ବେଲ ଫୁଲ ୨ । ମଲ୍ଲୀ କଢ଼ ଆକୃତିର ମୁଣ୍ଡ ଅଡ଼ୋ ଗୋଲଢ-
ବେଲା ସଯୁକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ କେଶର ଚଣ୍ଟା—2. Hair
pin of the shape of jasmine buds.

ବେଲ୍ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇଂ. ବେଲ୍+ସ. ବାଦନ)—
Bel bajā(je)ibā ଘଣ୍ଟା ବଜାଇବା—To ring a bell.
ବେଲ ଦେଓୟା **ବେଲ ବଜାନା**

ବେଲ୍ ବୁଟା(ଟା)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ଲୁଗାରେ ଓ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡରେ
Bel buṭā(ṭṭā) କୁଞ୍ଚ ଦ୍ୱାରା କରା ଯାଇଥିବା ଫୁଲ, ଲତା ଓ
ବେଲ ବୁଟା ବନ୍ଧାନ—Embroidery work wrought
ବେଲ ବୁଟା on cloth in the shape of flowers,
creepers and stars.

ବେଲ୍ ବୁଟା(ଟା)ଦାର୍—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା)—ଯେଉଁ ଲୁଗାରେ ବେଲ
Bel buṭā(ṭṭā)dār ବୁଟା କରା ଯାଇଥାଏ—
Embroidered.

ବେଲ୍ବୁର୍ଡା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସନ୍ଧ୍ୟା; ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ—
Belburḍā Sunset; night-fall.

ବେଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ୍ର—୧ । ଚଞ୍ଚଳ ହେବା—1. To be restless.
Bell (root) ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଲ—ସ. ବ (ବେଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା+ଅ)—ଉଦ୍ୟାନ—Bela Garden. ଦେ. ବ (ଦ୍ରା· ବେଲ, ସ. ବେଲା; ତା· ବେଲେ)—୧ । ବେଳା; ସମୟ—1. Time. ୨ । ଫୁରସେତ୍; ଅବସର—2. Leisure. ୩ । ଘଣ୍ଟିର ବା ଦିବସର ସମୟ—3. Time of day or night. ୪ । ସୁଯୋଗ—4 Opportunity. ୫ । ସୁବିଧାଜନକ ସମୟ; ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ—5. Opportune time; proper time. ୬ । ଥର; ବାର—6. Time. [ଉ—ଶ୍ରୀ ଜଗଦେବ ବୋଲେ, ଡେଢ଼େ କଲୁ ବି ଢେଲେ ବେଲେ, ଧର କୋଲେ ଡାକୁ ସ୍ପାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୭ । ଜୀବନର ସମୟ—7. Time of one's life. ୮ । ଦିବାକାଳ; ଦିବାଭାଗ—8. Day-time. ୯ । ଦିବସର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧକାଳ; ପୂର୍ବାହ୍ଣ ବା ଅପରାହ୍ଣ କାଳ; ଓଳ—9. Half of the day time; forenoon or afternoon. ୧୦ । ଘଟଣା ଘଟିବାର ସମୟ—10. The time of an occurrence. ୧୧ । ବିଷୟ—11. Concern; matter; case. (ଯଥା—ତୁମ ବେଲକୁ ଉତ୍ତର ନଶାଅ, ମୋ ବେଲକୁ ଉତ୍ତର ନଶାଅ ।) ୧୨ । ପାଳ—12. Turn.

ବେଲ—ଦେ. ବ (ସ. ବିଲ୍ୱ; ପା· ବେଲ୍ଲୋ)—୧ । ଶ୍ରୀଫଳ; ବିଲ୍ୱଫଳ ଓ ବୃକ୍ଷ—1. Bael; Aegle Marmelos. ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ନାମ—ଶ୍ରୀଫଳ, ମାଲୂର, ମଙ୍ଗଲ୍ୟ, ଶିବେଷ୍ଟ, ଶଲ୍ୟ, ଶୈଲଯଜ୍ଞ, ମହାଫଳ, ସଦାଫଳ, ଶିବତରୁ, କଣ୍ଟକାଢ୍ୟ, ଶିବଦ୍ରୁମ, ମହାଫଳିତୁ, ଗୋଦନ୍ତଭଙ୍ଗା, ଦୃଢ଼ବାଡ, ସତ୍ୟଫଳ, ପକ୍ଷଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଚକ୍ରଫଳ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଫଳ, ଗନ୍ଧଫଳ

ବେଲ

ବେଲ; ଶ୍ରୀଫଳ

ମ. ବେଲ

ଗୁ. ବେଲ

ତା. ବିଲ୍ୱମ୍, ବିଲ୍ୱମଟ୍ଟମ୍; ତେଲ

ତେ. ମାରେଡ, ଦଣ୍ଟିର, ବିଲ୍ୱପାଣ୍ଡୁ, ମାରେଡୁ, ମାଲୂରମ୍ (Kirtikar)

କ. ବିଲ, କଟ୍ଟୋର

[ଉ—ଏହା ନାରଙ୍ଗାଦି ବର୍ଗର ବୃହତ୍ କଣ୍ଟକବୃକ୍ଷ ଓ ଉହାର ଫଳ ବର୍ତ୍ତୁଳ, ଘନ କି ପିଣ୍ଡି; ଫଳ ଗଛରେ ୮।୧୦ ମାସ ରହି ଖରାଦିନେ ପାଚେ । ଏହାର କଞ୍ଚା ଓ ପାଚିଲା ଫଳ, ପତ୍ର ଓ ଥଉ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏହାର ଘନ ମହାଦେବଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଚଢ଼ା ହୁଏ । ପାଚିଲା ବେଲକୁ ପଣା କର ଖାଆନ୍ତି ଓ ମୁରବା କରନ୍ତି । ଏହି ଗଛର ଡେର ମାଟିଭିତରେ ମାଡ଼ିଯାଏ ଓ ଉହାର ଗଣ୍ଡୁଳରୁ ଖୁବ ଖଣ୍ଡ-ଦୂରରେ ଝୁଆଁ ବାହାର ନୂଆ ଗଛ ବାହାରେ । ଋଗ୍ବେଦେ ପଡୁଯାଳ ଝଡ଼ିଯଉଁ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁର, କଷାୟ, ଗରମ, ହୃଦ୍ୟ, ରୁଚିକର, ଘନ, ଗ୍ରାହ୍ୟ, ପିତ୍ତକର, ଯକତ, କାଡାଉସାଇ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ । ଏଥିର ଫଳ ପାଚିଲେ ଫଳ ମଧ୍ୟର ମିଠା ସରବତ ପଣା କର ଓ ମୁରବ୍ବା କର ଖିଆଯାଏ । ଫଳ ଉପରେ ଗୋଟିଏ କଠିନ ଅବରଣ ଥାଏ । କଞ୍ଚା ବେଲକୁ ଶୁଖାଇ ଔଷଧାର୍ଥ ରଖାଯାଏ, ପାଚିଲା ବେଲ କୋଷ୍ଠକାଠିନ୍ୟ ଦୂର କରେ ଓ ପତଳା ଝାଡ଼ାକୁ ମଧ୍ୟ ବାନ୍ଧେ ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. Name given to females.

ବେଲଅଠା—ଦେ. ବ—ବେଲ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଠା—The Bela athā gum found inside the Bael fruit. ବେଲର ଆଠା

ବେଲ ଉଇଁ(ଦି)ବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବା—Bela uiñ(di)bā Sunrise.

ବେଳ ଉଣ୍ଡିବା—ଦେ କି—ସୁବିଧାଜନକ ସମୟ ବା ସୁଯୋଗ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା—To be on the look out for a suitable opportunity. ସମୟ ଖୋଜା (ବେଳ ଖୋଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଲ ଓ(ଉ)ତା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଓପରଓଳ, ଅପରାହ୍ଣ—Bela o(u)tā Afternoon.

ବେଲ କରଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବେଲ ଗଛର ଡାଳରୁ ବାହାରିଥିବା କୋମଳ ଶାଖା—Tender shoots of a Bael-branch. ବେଲର କୁଁଡ଼ି [ଉ—ବଗଡ଼ା ଅନ୍ନ କେ ଅଣିଲ୍ଲ, ବେଲ କରଡ଼ି ଲୁଣ ଅଁଳା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବେଳ କାଳ——ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବ)—(ସ. ବେଳା+କାଳ)—Bela kāla ୧ । ସମୟ—1. Time. [ଉ—ଭୋଗ ସଯୋଗ ସମୟ ବେଳକାଳ । କହିଲେ ସରୁ ଏ ଯୁଗଳ । ଭୂପଦ୍ମ. ପ୍ରେମ-ପଦ୍ମାମୃତ ।] ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ—2. Proper time or moment. [ଉ—ଏତ ବେଳ କାଳ ହୋଇ ଅଛୁ ତୋହର, ଏଥିରେ କଲ କଥା ନ କରୁ କୁମର । କୃଷ୍ଣଜିଦ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।]

ବେଳକୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ—1. At a fixed Belaku time. ଶେଷେ ବକତମେଁ [ଉ—କର୍କଟ ବେଣ୍ଡ ନଲ, କଦଳୀ ଆଦ ଫଳ, ବେଳକୁ ନାଶକୁ ଉଜନ୍ତି । ପାଳକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।] ୨ । ଭବିଷ୍ୟତରେ—2. In future.

ବେଳକୁ ବେଳ—ଦେ. କି. ବିଶ—୧ । ସମୟାନୁକ୍ରମେ—1. As Belaku bela time passes by. ୨ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ; କ୍ରମେ କ୍ରମେ କ୍ରମଶଃ—2. Gradually; from time to time. (ବେଳ ବେଳକୁ; ବେଳୁଁ ବେଳ, ବେଳୁଁ ବେଳୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେ ଲକ୍ଷ—ଦେ. ବିଶ—(ଫା. ବେ+ସ. ଲକ୍ଷ)—ଯାହାର କୌଣସି ଲକ୍ଷ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ଥାଏ—Aimless; having no aim. ଲକ୍ଷହୀନ ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଶ—ମୂଲ୍ୟଶୂନ୍ୟ—Valueless. [ଯଥା—ତୋ ଆଖିରେ ମୁଁ ବେଲକ ବିଶୁଚ ନାଁ ?]

ବେ ଲଗ୍—ଦେ. ବିଶ—(ସ. ବିଲଗ୍ନ)—୧ । ଅସଂଲଗ୍ନ—Be lag ଆଲଗା 1. Unattached; unconnected. ୨ । ପୃଥଗୀକୃତ—2 Separated.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଳ ଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରାଇବା—1. To let the fixed time pass. ୨ । ସମୟ ବୃଥା ବ୍ୟୟ କରିବା—2. To while away time.

ବେଳ ଗଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—୧ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—1. The passing of the fixed time. ୨ । ଖରା ଲେଉଟିବା; ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳ ହୋଇ ଯିବା—2. The passing of noon; the sun's passing the meridian.

ବେଳ ଯାଓୟା
ବେଳ ଯିବା
ବେଳ ଘୁଲିଯିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଳ ଘଟିବା—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସଥେଷ୍ଟ ସମୟ ଅବସର ମିଳିବା—1. To find time for doing a thing. ୨ । ପାଳି ପଡ଼ିବା—2. The arrival of one's turn.

ବେଳ ମିଳିବା, ବେଳ ହେବା,
ବେଳ ପଡ଼ିବା, ବେଳ ପାଇବା
ବେଳ ଅସିବା, ବେଳ ପଡ଼ିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଲଙ୍କ(ଙ୍ଗ)—ଦେ. ବି—ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Belaṅka(ṅga) A kind of war weapon.

ବେଲଜ(ଜ୍ଜ)ତ—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା)—ସ୍ୱାଦଘ୍ନ—
Belaja(jja)t ବେଲଜତ **ବେଲଜ୍ଜତ** Tasteless; insipid.

ବେଲ(ଲ୍ଲ)ଜ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—(ଫା. ବେ+ସଂ. ଲଜ୍ଜା)—୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ; Bela(lā)jyā ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅଲ୍ଲଜୁକ—1. Shameless. [ବେଲ୍ଲଜୁକ (ପୁଂ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଲଜ୍ଜାଜନକ (କାର୍ଯ୍ୟ)—(ବେଲ୍ଲଜୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Shameful (etc).

ବେଲଣ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବେଷ୍ଟନ, ବେଲନ)—ରୁଟିକୁ ବେଲିବା Belaṇa ବେଲନ କ୍ରିୟା—Act of rolling bread.

ବେଲଣା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ବେଷ୍ଟନ, ବେଲନ)—୧ । ରୁଟି ବେଲିବା Belaṇā ନମନ୍ତେ ଶିଲପୁଅ ପରି କାଷ୍ଠଦଣ୍ଡ—1. A paste-pin; ବେଲନା; ବେଲନ୍ ବେଲନ a rolling pin. ୨ । ବେଲଣା ପେଢ଼ି (ଦେଶ)—2 Belaṇā perḍi (See)

ବେଲଣା କାଠି—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ କାଠର ଶିଲପୁଅଦ୍ୱାରା ରୁଟି ବେଲା Belaṇā kāthi ଯାଏ—Rolling pin used in rolling ବେଲନା, ବେଲନ ବେଲନୀ balls of kneaded bread.

ବେଲଣା ପେ(ପି)ଢ଼ି(ଢ଼ି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ବେଷ୍ଟନପୀଠ)—ଯେଉଁ କାଷ୍ଠ Belaṇā pe(pi)ḍi(ḍhi) ଫଳକ ବା ପୀଠ ଉପରେ ମଇଦାର ବେଲନପୀଡ଼ି, ବେଲନ ଚାକି ଗୁଲା ରଖି ବେଲଣା କାଠଦ୍ୱାରା ରୁଟି ବେଲନ ପୀଡୀ ବେଲିବାକୁ ହୁଏ—A slab of plane wood (ବେଲଣା ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) on which balls of kneaded bread are rolled into shape.

ବେଳ ଧରିବା—ଦେ. କି (ସଂ ବେଳ+ଧୃ ଧାତୁ)—ବିବାହାଦିର Bela dharibā ଉପଯୁକ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବା ଲଗ୍ନ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର ବେଳା ଧରା କରିବା—To ascertain the astrologically auspicious proper moment for marriage etc.

ବେଲନ(ଣ)—ସ. ବି (ସଂ. ବେଲ୍ ବା ବେଷ୍ଟ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା+ Belana(ṇa) ଭାବ. ଅନ)—ରୁଟି ବେଲିବା—Rolling of cakes.

ବେଲ ପଣା—ଦେ. ବି (ସଂ. ବେଲ୍ବ+ପାନକ)—ପାଚିଲା ବେଲର Bela paṇā ଶସ୍ୟକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳ ଗୁଣ୍ଡିବାକୁ ହୁଏ; କଞ୍ଚା ବା ବେଲର ପାନା ଚଳ ମିଶାଇ ଯେଉଁ ପ୍ରସାଦକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ତାକୁ ବେଲପଣା କହନ୍ତି—Sweet drink made by mixing the kernel of ripe bael fruit in water and sweetening it.

ବେଲପତୁରି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବିଲ୍ୱ+ପତ୍ର)—ବେଲପତ୍ରର ଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ—Belapaturi Smelling like Bael leaves. ଦେ. ବି—ବେଲପାତାର ମତନ ୧ । ବେଲ ପତ୍ର (ଦେଖ)—Bela patra (See) ୨ । ଯେଉଁ ଆମ୍ବର ଗନ୍ଧ ବେଲପତ୍ରର ଗନ୍ଧ ପରି ଜଣାଯାଏ—2. Mango having the smell of bael leaves.

ବେଲ ପତ୍ର(ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ବିଲ୍ୱ+ପତ୍ର)—୧ । ବେଲ ଗଛର Bela patra(trī) ପତ୍ର—1. Bael leaves. [ଦ୍ର—ଏହାର ବେଲପାତା ଗନ୍ଧ ବଡ଼ ହୃଦ୍ୟ, ଏହା ଈଶାନ୍ତ ଓ ମହାଦେବଙ୍କ **ବେଲପତ୍ତା** ଉପରେ ଦିଆଯାଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରାପ୍ତି କରି ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଅର୍ପଣ କରିବା ବେଲପତ୍ରି ପରି କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରାର୍ଥୀ କାର୍ଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେବା ବା ଭେଟିବା ଉତ୍କୋଚ ଆଦି—2. (Figurative) Bribe or presents given to one in authority for confering a post or doing some favour just as bael leaves are offered by votaries of Śiba for obtaining some boon.

ବେଲପତ୍ରି ଚଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଶିବମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ବେଲ Belapatri char̤hā(r̤he)ibā ପତ୍ରି ଅର୍ପଣ କରିବା—1. To ବେଲପାତା ଚଢ଼ାନ put bael leaves on the image of
ବେଲପତ୍ରି ଦେବା
ବେଲପତ୍ରି ଲଗି କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
Śiba. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଧନ ବା ଉପଢ଼ାକନ୍ଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—2. (figurative; ironical) To satisfy a person by money or other presents.

ବେଲ ପାଚିଲା, କୁଆର କି ଗଲା—(ଉଗ; ନ୍ୟାସ୍ତ)—ବେଲ ଫଳ Bela pāchilā kuāra ki galā କଠିଣ ଆବରଣଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ବେଲ ପାକଲେ କାକେର କି ଥିବାରୁ ପାଚିଲା ବେଲ ଉଭରର ସୁସ୍ୱାଦୁ ଶସ୍ୟ ଖାଇବାରେ କୁଆ ନରଖି ହୁଏ; ଏପରି ସ୍ଥଳରେ କୌଣସି ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଲୋକ ଆଶା ନ କରିବା ପାଇଁ ଏ ଉଗ ବୋଲାଯାଏ—An analogy from the fact that the crow does not rejoice when the bael fruits become ripe (as the crow cannot eat it on account of its hard rind).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଲ ପାରୁ—ଦେ. ବ—ପାଚିଲା ବେଲରୁ ପାଣିରେ ରକ୍ତ ଶୁଣିଲେ Bela!pāru ସେଥିରୁ ବାହାରିବା ତନ୍ତୁମୟ ପଦାର୍ଥମାନ—The fibrous substance got after mixing the kernel of ripe Baels with water.

ବେଲବତୀ କନ୍ୟା—ଦେ. ବ—କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶାପଗ୍ରସ୍ତା ସୁନ୍ଦରୀ Belabatī kanyā କନ୍ୟା—Name of a beautiful girl described in the folk-tales as having assumed the shape of a bael fruit on account of a curse. [ଦ୍ର—ଶାପଗ୍ରସ୍ତା ହୋଇ ଏ କନ୍ୟା ବନଯାକ ବେଲ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ; ସୁଉରୁ ବେଲ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରେ । ସୁନାସୁଅ ଭାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାକୁ ବିବାହ କର ଶାପମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।]

ବେଲ ବୁଡ଼—ଦେ.ବ -ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ; ସନ୍ଧ୍ୟା —Evening; sunset. Bela burda ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳା

ବେଲ ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ Bela burdā(rde)ibā ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବାର ଅବସ୍ଥା ଘଟାଇବା—ସନ୍ଧ୍ୟା କରା To prolong a work till evening.

ବେଲ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ହେବା; ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବା—The setting of the sun. Bela burdiba [ଉ—ଯହିଁ ବେଳା ରତରତ ହଓୟା ବେଳ ବୁଡ଼ଇ ତହିଁ ରହୁଯାଏ । ଭୃଷ୍ଣର୍ଦ୍ଦ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୟରେ, ବଳ ।

ବେଲ ବୁଝା—ଦେ. ବଣ—ସମୟଜ୍ଞ; କାଳଜ୍ଞ—Knowing the Bela bujhā time. {ଉ—ବେଳବୁଝା ଯାଗ୍ୟବ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ ଯେ ସମୟ ଜାନେ ଗ୍ରାମ୍ୟ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଧ୍ୟଶବଳାସ ।

ବେଲମା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ନୀଚ ଜନ୍ତୁ ଜାତିବିଶେଷ—Belamā 1. A class of low caste weavers. ୨ । (ବେଲମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଲମା (ଜନ୍ତୁ) ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୁଣା ଯାଇଥିବା ଲୁଗା- 2. Cloth woven by Belamā weavers.

ବେଲ ମୁ(ମୋ)ର(ରୁ)ବା(ବୁ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବଲ୍ୱ+ଫା. ମୁରବ୍ବା)- Bela mu(mo)ra(ru)bā(bbā) ପାଚିଲା ବେଲର ଖୋଳ ଛଡ଼ାଇ ତା ଉତର ଖସରୁ ଚେକା ଚେକା କର କାନ୍ଥ ଚକ ପାଗରେ ସିଝ କର ଛଆର କରି ଯାଇଥିବା ରୁଚିକର ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—Slices of the ବେଲର ମୋରବା ବେଲମୁରବ୍ବା kernel of ripe bael fruit preserved in sugar.

ବେ ଲମ୍ବରୀ—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା. ବେ+ଇଂ. ନମ୍ବର) ଯେଉଁ ସେୟିର Be lambarī ବା ବସ୍ତୁର ନମ୍ବର ନ ଥାଏ—Having no ବେନମ୍ବରୀ ବେଲମ୍ବରୀ number or mark attached to it. (ବେଲମ୍ବରୀଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଲ(ଲି)ମ୍ବି—ଦେ. ବ—ଅରଣ୍ୟ ଉରୁବିଶେଷ— Bela(li)mbi Averrhoa Bilimbar.

ବେଲ ଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଦିବସର ଅବସାନ—1. The end of Bela jibā the day. ୨ । ନିରୂପିତ ସମୟ ଗତ ହିବା—ବେଳା ଯାଓୟା 2. The passing away of the fixed time.

ବେଲ ରତରତ—ଦେ. ବ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ—1. Sunset. ୨ । Bela rata rata ବେଳା ରତରତ ମୃଦୁ ସନ୍ଧ୍ୟା—2. Dark. (ବେଳ ଉତା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଲ ଶୁଣ୍ଠ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ବଲ୍ୱଶଲ୍ଲଟୁ; ବଲ୍ୱପେଶିକା)— Bela sunṭhā କଞ୍ଚା ବେଲରୁ କାଢ଼ି ଚାଦାରୁ ଔଷଧାର୍ଥ ବ୍ୟବହାର (ବେଲ ଶୁଣ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ପାଇଁ ଶୁଖାଇ ରଖିଥିବା ବେଲଚେଁଠା ଖଣ୍ଡମାନ—Slices of raw bael fruit kept ବେଲଗିରି dried up for medicinal purposes.

ବେଲସୁଁ(ହୁଁ)—ଦେ. ଅ—୧ । ଆଗରୁ; ପୂର୍ବରୁ—1. Beforehand. Belasuñ(huñ) ୨ । ସମୟ ଥାଉଁ ଥାଉଁ—2. When there ଆଗେ ଥେକେ, ବେଳା ବେଳୀ is still time enough. ଆଗାଡୀ (ଉ—ବାଲକେ ମୋର ବୋଲ କର, ବେଲହୁଁ ଗୋବିନ୍ଦ ସ୍ମର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବେଲ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ Bela hebā ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—1. The arrival ସମୟ[ବେଳା]ହଓୟା of the fixed or proper moment ବକ୍ତ ହୋନା for the doing of an act. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅବସର ମିଳିବା—2. Getting of leisure for doing a work. ୩ । ସକାଳଠାରୁ କ୍ରମଶଃ ଦିବସର କାଳ ଅଗ୍ରସର ହେବା—3. Advance of the day from morning .

ବେଲା—ସ. ବ (ବେଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)- Belā ୧ । ବେଳ; ସମୟ; କାଳ—1. Time. ୨ । ଋତୁ— 2. Season. ୩ । ଦିବସ; ଦିବାଭାଗ—3. Day. time. ୪ । କାଳବିଭାଗ—4. Division of time. ୫ । ଇଂରେଜ ଏକ ଘଣ୍ଟା ପରିମିତ କାଳ; ହୋର; (ଚତୁର୍ବିଂଶତି ବେଳାର ରହୋରାତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠେ)—5. A period of one hour. ୬ । ଅବସର—6.Leisure- ୭ । ସୁବିଧା; ସୁଯୋଗ—7. Opportunity; opportune moment. ୮ । ସୀମା—8. Limit. ୯ । ସମୁଦ୍ର—9. The sea. ୧୦ । ରାଗ; ରସ— 10. Juice; humour; passion. ୧୧ । ନଦୀର ବା ସମୁଦ୍ରର ତୀର—11. Shore. ୧୨ । ଜଳ— 12. Water. ୧୩ । ଜୁଆର ଭଟା—13. Tide; ebb and flow tide. ୧୪ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା— 14. Respect; honour. ୧୫ । ବାକ୍— 15. Word. ୧୬ । ପୀଡ଼ା—16. Illness. ୧୭ । ହଠାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ—17. Sudden death. ୧୮ । ବୁଦ୍‌ବୁଦ— 18. Bubble. ୧୯ । ରକ୍ତଫଳବିଶେଷ—19. A kind of red fruit. ୨୦ । ବୁଧଗ୍ରହଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା— 20. Name of the wife of planet Mercury. ୨୧ । ଦିନମାନର ଅଠଭାଗରୁ ଏକଭାଗ; ପ୍ରାୟ ୩ ଘଣ୍ଟା (ହି. ଶ)—21. A period of about 3 hours. ୨୨ । ରୋଗ; ବେମାର (ହି, ଶ)—22. Illness;

Digitized by srujanika@gmail.com

disease. ଦେ. ବ—୧ । ଦିବସର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ବା ବେଳା ପଶ୍ଚାର୍ଦ୍ଧ; ପୂର୍ବାହ୍ଣ ବା ପଶ୍ଚାହ୍ଣ; ଓଳ—1. Half of the daytime; forenoon or afternoon. (ଯଥା—ସକାଳ ବେଳା, ଅପର ବେଳା)—୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ—2. Fit or proper time for the doing of a particular act.

ବେଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—୧ । ଢଂସ୍ଥା—1 Bowl. [ଉ—ଟଗୋଲ Belā କାଁସା ବେଲ୍ଲରେ ନେଉ ମୁଦ୍ଦ ଉଡାଇ ଦେଲେ × × ବେଳା **ବେଲନା** ଗାଳ ଦବ । ଫଙ୍କାରମୋଡନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୨ । ବଡ଼ କାଂସ୍ୟ ପାତ୍ର—2. A big bell metal dish. ୩ । ରୁଟି ବେଲିବା କର୍ମ—3. The act of rolling flour paste into rolls. ବୈଦେ. ବେଳ **ବେଳା** ବ. (ଫା)—ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ—Jasmine. ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବେଳା; ସମୟ—Time.

ବେଲ୍ଲଏ(ୟ)କ୍—ବୈଦେ. ବଣ—ଫା.—ବେନାଏକ୍ (ଦେଖ)—
Belāe(ya)k Benāek (See)

ବେଳା ଓତା—ଗାଦେ. (କନକା) ବ—ଅପର ବେଳା; ଅପର ଓଳ—
Belā otā Afternoon.

ବେଳା କୂଳ—ସ. ବ—(ବେଳା=ଜୁଆର+କୂଳ=ତୀର)—ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବା ତମଲୁକ ଦେଶ—Tamluk in Midnapur.
Belā kūla

ବେଳା ଜ୍ୱର—ସ. ବ—(ସ. ଯ. ଲୋ)—ମରିବା ବେଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛୁ ହୁଏ
Belā jwara ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଜ୍ୱର (ହ. ଶ)—Fever which attacks a person just before his death.

ବେଲ୍ଲତ—ଗାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ପିଦୁଡ଼ି; ଗୁଡ଼ାଖୁ—
Belāti Guava.

ବେଲ୍ଲଦାନ—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) —ଯୁଦ୍ଧୋପକରଣ ବିଶେଷ—
Belādāni A kind of material required for fighting. [ଉ—ବେଲ୍ଲ ଦାନ ନାନା ସଜ, ସବୁ ଜାଡ ଭୁଲ୍ ବନାଇ ବାହାର ଦୋଇଲେ ବରଜନାଜ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରଉଦ୍ଯମ ।]

ବେଲାଧିପ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ବଳମାନର
Belādhipa ଏକାବକ୍ରମେ ଆଠ ପ୍ରହରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରହର ଅଧିପତି ଗ୍ରହ—(astrology) The planet said to preside over every succeeding 3 hours of each week day. [ଦ୍ର—ରବି, ଶୁକ୍ର, ବୁଧ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଶନି, ବୃହସ୍ପତି ଓ ମଙ୍ଗଳ, ଏହି କ୍ରମରେ ଗ୍ରହମାନେ ବେଳାଧିପ ହୁଅନ୍ତି; ଯେଉଁ ଦିନ ଯେଉଁ ବାର ହୁଏ ସେହି ଦିନ ପ୍ରଥମ ୩ ଘଣ୍ଟା ସେହି ନାମଧାରୀ ଗ୍ରହ ବେଳାଧିପ ହୁଅନ୍ତି, ତହିଁରେ ଉପରୋକ୍ତ କ୍ରମ ଅନୁସାରେ କ୍ରମଶଃ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରହମାନେ ବେଳାଧିପ ହୁଅନ୍ତି । ହ. ଶ]
ବେଳାଧିପତି
ବେଳାଧୀଶ
ବେଳାଧୀଶ୍ୱର

ବେଲ୍ଲବ(ବା)ଳି—ଦେ. ବ. ୧ । (ସ. ବେଲ୍ଲଳ+ବଲୀ)—
Belāba(bā)li ମହାସୁରଭୋକ୍ତ ଅସୁରବିଶେଷ—1. Name of a demon mentioned in the Mahābhārata. ୨ । (ସ. ଉଲ୍ଲବଲ) ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରବିଶେଷ; ହୁଣ୍ଡୋଳ ସ୍ୱରର ସ୍ତ୍ରୀ (ହ. ଶ)—2. Name of a secondary musical tune.
ବେଳାବଳି

ବେଳା ବେଳି—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଶୀଘ୍ର—1. Soon.
Belā beli ୨ । ଉତ୍ତଳ—2. Earlier.

ବେଳାବେଳୀ (ଉ—କନ୍ୟୁଛୁ ଏବେଦେଁ ବେଳାବେଳ ଲେଉଟ । ଜଲ୍ଦୀ ଘାଳକୃଷ୍ଣ. ଉଷକଷ୍ଟୋଳ ।)

ବେଲ୍ଲ ବେଲ୍ଲି—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର)—ରୁଟି ବା ପିଠା ବେଲିବା କାର୍ଯ୍ୟ-
Belā beli The act of rolling flour-paste into cakes and bread.
ବେଳାବେଳୀ

ବେଳା ଭୂମି—ସ. ବ—ସମୁଦ୍ର କୂଳ—
Belā bhūmi Sea-shore.

ବେଲାର—ଗାଦେ. (ଭୂଜଙ୍ଗ ଆଦ ଭଲମାଲ) ବ—ଗୁଣ୍ଡଆଡ଼େ ଏଣ୍ଡ ବା ବାଲୁକାଦବେଷ୍ଟିତ ସମୁଦ୍ର ଅପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଚାଷ ଜମି—
Belāra Arable land in the sea coast surrounded by sand-dunes.

ବେଲ୍ଲଳ—ସ. ବ—ମହାସୁରଭୋକ୍ତ ଅସୁରବିଶେଷ—
Belāla Name of a demon mentioned in the Mahābhārata.

ବେଳାସ୍ତ—ଦେ. ବ. (ସ. ବେଳ+ଅସ୍ତ)—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ; ସନ୍ଧ୍ୟା—
Belāsta Evening; sunset.
(ଉ—ବେଳାସ୍ତ ଦେବର ଜାଣି ମେଲ୍ଲଣି ଦେଲୁଟି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ବେଲି—ଦେ. ବ. (ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ—ଚଞ୍ଚଳ ହେବା; ସ. ବେଷ୍ଟ ଧଳ—କେଳନାଗସ୍ତ୍ର; ତୁମ୍ବା ସ. ବଲ୍ଲୀଢ)—୧ । ପରିହାସ; ବେଲେଲ୍ଲାଗିରି, ବେଲୀ ଥଟ୍ଟା—1. Jesting. ୨ । ଭଙ୍ଗୀ; ଛଇ; ବେଲକାମୀ କୌତୁକ—2. Trick; sport; amusement. ୩ । ଢଙ୍ଗ—3. Mode; manner. (ଉ—ଯେଉଁ କାଳେ ଯେଉଁ ଯୋନ ମୁଁ ଅଣ୍ଟା କରେଁ, ସେ କାଳରେ ଗଲଇଁ ସେ ଗୁଲ ବେଲ୍ଲରେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କିଡ. ମହାଭାରତ ଅଶ୍ୱମେଧ ।) ୪ । ଛଟା ଗାଳବା—4. Feigning. ୫ । ରସିକତା—5. Gallantry. ୬ । ମିଥ୍ୟାକଥା—6. False words. ୭ । ଖୋଟ ବେଲ୍ଲ ବା କଂସା—7. Small metal bowl. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଳା 'ବେଲ୍ଲି'ର ଅର୍ଥ ଫନଉଡା ଥାଳୀ ।]

ବେଲିଆ(ଢା)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ବେଢେଲ; ଥଟ୍ଟିଲ—1. Jestive; sportive. ୨ । ଯେ ଛଟା ଗାଳେ [ବେଲେଇ(ଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] —2. Feigning. ୩ । ରସିକ—ବେଲେଲ୍ଲା; ବେଲ୍ଲିକ୍; ରସିକ 3. Gallant.
Beliā(hā)

ବେଲ୍ଲ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଛଟା ଗାଳବା—1. To feign.
Beli karibā [ଉ— × × × ଆନ୍ଧ୍ରର ବେଲ୍ଲ ବଡ଼ରୁ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାନ କରା କୋଉ ଗାଉରେ ପଶିବୁ ? ଉଦାର. ରହସ୍ୟମାଳୀ ।]
ବେଲ ବାଡ଼ିବା, ବେଲ ଖେଳବା, ବେଲ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା, ବେଲ ଦେବା, ବେଲ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଲିକା—ସ. ବ—ନଦୀ ଉତ୍ତର ଜଳଚ୍ଛବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ (ହ୍ର. ଶ)—
Belikā Land adjoining the bank of a river.

ବେଲିଙ୍ଗ (ଙ୍ଗି) ବାଉଁଶ—ଦେ. ବ—ଛୋଲିଙ୍ଗ ବାଉଁଶ ସରୁ ଜାଖପୁ
Beliṅg(ṅgi) bāuñsa ବାଉଁସ (ବାଉଁଶ ଭଳେ ନୋଖ ଦେଖ)—
ବେଳଡ଼ ବାଁଶ A slender species of Bamboo.

ବେଲିବା—ଦେ. କି (ସ. ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ)—ମଇଦାର ଖଳରୁ ବେଲଣା-
Belibā ଦ୍ୱାରା ବଳିବା—To roll dough into bread.
ବେଲା **बेलना**

ବେଲିହା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ – ବେଲି (ଦେଶ)—Beli
Belihā (See) ଦେ. ବଣ—ବେଲିଆ (ଦେଶ)—
Beliā (See)

ବେ ଲିହା(ଆ)ଜ୍(ଜ)—ଦେ. ବ (ପା. ବେ + ନଦ୍ଧାଜ୍ = ସ୍ମରଣ)—
Be lihā(ā)j(ji) ୧ । ବିସ୍ମରଣ—1. Forgetting. ୨ ।
ବେଆନ୍ଦାଜ ଅନୁକଳର ଅଭାବ; ବେଅନ୍ଦାଜ—2. Want of
बेअंदाज idea of proportion. ଦେ. ବଣ—୧ ।
(ବେଲିହାଜିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେ ଯାଖୋର ପକାଏ—1. Forget-
ful. ୨ । ଯାହାର ଅନୁକଳର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ—2.
Having no sense of proportion.

ବେଲୁ(ଲୁଁ)—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଆଦ୍ୟରୁ; ପ୍ରଥମରୁ—1. From
Belu(luñ) the beginning. [ଉ—ତା ହୁସାବ ଦେବା
ଆଗେଥେକେ ବେଲୁଁ ଜାହା ଭାବ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଦରବାର ।]
पहलेसे ୨ । ପୂର୍ବରୁ—2. From before.
ବେଲୁସୁ(ସୁଁ), ବେଲୁନୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଲୁନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବେଲ୍ଲୁନ୍)—ବ୍ୟୋମଯାନ—
Belun Balloon.

ବେଲୁଚି—ବୈଦେ. ବଣ (ପା)—ବେଲୁଚସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Beluchi Beluchi; relating to Beluchistan.
ବେଲୁଚୀ ବ—ବେଲୁଚସ୍ଥାନବାସୀ—A Beluchi; a person
बेलुची of Beluchistan.

ବେଲୁଚସ୍ଥା(ସ୍ଥା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ପା)—ଅଫଗାନସ୍ଥାନର ଦକ୍ଷିଣରେ
Beluchistā(sthā)n ଥିବା ଇଂରାଜାଧିକୃତ ଦେଶ—
ବେଲୁଚିସ୍ତାନ **बेलुचिस्तान** Beluchistan.

ବେଲୁ(ଲୋ)ରି—ଦେ. ବ—୧ । ବଲୋର (ଦେଶ)—Bilori (See)
Belu(lo)ri ୨ । ଖଟରେ ବୁଣାଯିବା ଫିତା; ଲେବାରୁ—
(ବେଲୋରି—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Tape woven on a bedstead.
ଲେବାର ପ୍ରାଦେ (ଉଦ୍ରଖ) ବ—ଲଣ୍ଠନ୍—Lantern.
लेबार

ବେଲୁ(ଲେ)ରି ଖଟ—ଦେ. ବ—ଲେବାରବୁଣା ଖଟ—
Belu(le)ri khata A bedstead woven with tapes.
ଲେବାରବୋନା ଖାଟ **लेवारका खटिया**

ବେଳେ—ଦେ.ଅ—୧ । ଦିନକେ ଥରେ;ଓଳଏ—1. Once during
Bele the day. [ଉ—ବ୍ରହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତ କରଣ ବେଳେ ଘୃତ
ଏକବେଳା ଖାଇ । ବୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଘ୍ରବଉ. ବନ ।] ୨ ।
बार ଥର—2. Time. [ଉ—ଜଉ ଉଉ ବେଳେ ତାଙ୍କୁ
ଦର୍ଶନ କରିବା । ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।] ଦେ. କି.
ବଣ—ଥରେ—Once. [ଉ—ବୋଲ—ବଚନ ଉ
ଲଙ୍କା ଆଉ ବେଳେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରଶବଲାସ ।]

ବେଳେକ—ଦେ. କି ବଣ—ଥରେ ମାତ୍ର—Once only.
Beleka ଏକବାର **ऐकदफा**

ବେଳେକେ—ଦେ. କି. ବଣ—ଥରକେ—At a time.
Beleke ଏକବାରେ

ବେଳେ ବେଳେ—ଦେ. ଅ—ସମସ୍ତ ସମସ୍ତରେ – At times; occa-
Bele bela ବାରେବାରେ **एकएक दफा** sionally.

ବେଳେଶ୍ୱର—ଦେ. ବ—ପୁରୀଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ପାଞ୍ଚକୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ର-
Beleśwara କୂଳରେ ଥିବା ବେଳେଶ୍ୱର ନାମକ ଗ୍ରାମ ଓ ତହିଁରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—Name of village and the
image of Śiba on the sea-shore 8 or 10
miles from the town of Puri. ବେଳେଶ୍ୱରେ ବସ୍ୟ
(ଉ—ସୁଯୋଗ ଜାଣି ଖାଣିଲେ ବାଣ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଭଜ୍ରଗୀତା ।)

ବେଲ୍ଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଚଞ୍ଚଳ ହେବା—1. To be restless. ୨ ।
Bell(root) ଗତି କରିବା—2. To move.

ବେଲ୍ଲ—ସ. ବ—(ବେଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା + ଘଞ୍. ଅ)—୧ ।
Bella ଗମନ; ଗତି—1. Going; motion. ୨ । ସଞ୍ଚାଳନ;
କମ୍ପନ—2. Shaking. ୩ । ବିହଙ୍ଗ (ଦେଶ)—
3. Birdanga (see)

ବେଲ୍ଲଜ—ସ. ବ (ବେଲ୍ଲ୍ + ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bellaja ଗୋଲମରିଚ—Black pepper.

ବେଲ୍ଲନ(ଣ)—ସ. ବ—(ବେଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା + ଘଞ୍. ଅନ)—
Bellana(ṇa) ୧ । ଲୁଣ୍ଠନ; ଭୂଇଁରେ ଗଡ଼ିବା—1. Wallow-
ing. ୨ । ଚଳନ — 2. Moving. ୩ ।
ସଞ୍ଚାଳନ; ଦୋଦୋଲିବା—3. Rocking. ୪ । କମ୍ପନ
4. Shaking; vibration. ୫ । ବେଲଣା—
5. Roller used in making pastry cakes.

ବେଲ୍ଲହଲ—ସ. ବ—(ବେଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା + ଅଳ)—୧ ।
Bellahala ଲମ୍ପଟ; କାମୁକ—1. A lecher. ୨ । ନାଗର—
2. Gallant.

ବେଲ୍ଲି—ସ. ବ—(ବେଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା + ଇ)—୧ । ବଲ୍ଲି;
Belli ଲତା—1. Creeper. ୨ । ମଲ୍ଲୀଫୁଲ—2. Jasmine;
Arabian jasmine.

ବେଲ୍ଲିକା—ସ. ବ ଘୋଇ ଶାଗ; ଜହ୍ନଘୋଇ—
Bellikā A kind of creeper used as pot-herb.

ବେଲ୍ଲିତ—ସ. ବଣ—(ବେଲ୍ଲ୍ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା + କର୍ମ. ତ)—୧ ।
Bellita ବଙ୍କା; ବୁଢ଼ିଲ—1. Curved; bent. ୨ । କମ୍ପିତ—
2. Shaken; vibrating. ୩ । ଜଡ଼ିତ—

Digitized by srujanika@gmail.com

3. Attached; surrounded. [ଭୂ--ଭୋଳନ୍ତୁ ଶିବ କାହିଁ ଅଗଣିତ, ଶିଲାସ୍ତୂପ ଘନ ବୃକ୍ଷେ ବେଷ୍ଟିତ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ରଶିର ।] ୪ । ଦୋଳିତ - 4. Waved. ୫ । ଲୁଣ୍ଠିତ—5. Wallowing. ସ. ବ—(ବେଷ୍ ଧାତୁ+ଞ୍ଜବ.ଡ)—୧ । ଚଳନ—1. Moving. ୨ । ଦୋଳନ—2. Waving. ୩ । ଲୁଣ୍ଠନ—3. Wallowing.

ବେଶ--ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ବେଶ୍)—୧ । ଅଚ୍ଛା; ଭଲ; ଉତ୍ତମ— Beś 1. Good. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent. ବେଶ ବେଶ ୩ । ପ୍ରଶଂସନୀୟ—3. Praiseworthy. ୪ । ଖୁବ୍; ବହୁତ—4. Much; great. ୫ । ସୁନ୍ଦର—5. Beautiful; charming. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଅଚ୍ଛା— 1. Well. ୨—ଉତ୍ତମରୂପେ—2. Goodly. ୩ । ଖୁବ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—3. Greatly; much. ଅ—(ଅନୁମୋଦନାର୍ଥକ) ଭଲ ହେଲା—Well done !

ବେଶ୍ କଥା—ଦେ. ବ—(ଫା. ବେଶ୍+ସ. କଥା)—ଭଲ କଥା; ଅଚ୍ଛା କଥା—Good matter. e̊s kathā बेशकथा अच्छा बात्

ବେଶ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆପଣା ମନ ମୁତାବକ କାମ କରିବା— Beś karibā 1. To act according to one's free ବେଶ କରା आच्छा करना will. ୨ । ଭଲକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା— 2. To do well. ୩ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଆପଣା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିବା—3. To conduct one self creditably.

ବେଶ୍ ଚାରିପଇସା—ଦେ. ବ—(ଫା. ବେଶ୍+ଚାର ପଇସା)—ଉତ୍ତମ Beś chāripaisa ଅର୍ଥ ଲାଭ—Good cash gain or ବେଶ ଚାରପୟସା आच्छा दोपैसा profit.

ବେଶ୍ ଚେହେରା—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ବେଶ୍+ଚେହେରା)— Beś cheherā ସୁନ୍ଦର ବା ମନମୋହକର ରୂପ— ବେଶ ଚେହାରା वेश चेहेरा A charming appearance.

ବେଶ(ଷ)—ସ. ବ—(ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+ଅଧ୍ୟ. ଅ; ବିଷ୍ Beśa (sha) ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସଜ୍ଜା; ପୋଷାକ—1. Dress; guise; garb; toilette. ୨ । ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରାଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜାକରଣ କ୍ରିୟା—2. Act of dressing; decoration. ୩ । ବେଶ୍ୟାପଲ୍ଲୀ; ବାସ୍ତା ସାସ୍ତା—3. Prostitute's quarter. ୪ । ବେଶ୍ୟାଳୟ—4. Whore house; a house of ill fame. ୫ । ଗୃହ—5. House. ୬ । ବସ୍ତ୍ରଗୃହ; ତମ୍ବୁ (ହି.ଶ)—6. Tent. ୭ । (+ଞ୍ଜବ.ଅ) ପ୍ରବେଶ—7. Entrance. ଦେ. ବ (ସ. ବେଶ, ବେଷ)—୧ । ଯାହାରେ ବେଶ ବା ଅଭିନୟରେ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ପିନ୍ଧିବା ପୋଷାକ— मेश 1. Garb worn by actors and dancers. ୨ । ଚିତ୍ର—2. Painting. [ଭୂ—ଉଠ ବଚନ ବେଶରେ ଭୁତ ଦେଶରେ । ଉଷ. ପ୍ରେମସୁଧାନଦ୍ଧ ।] ୩ । ଚେହେରା—

3. Appearance. [ଭୂ—ଏ ବଚନ ବେଶେ କେଜାଣି ଦୁଃଖେ ସ୍ୱର୍ଗ ଝୁରୁଛୁ ଏଡ଼େ ଆଉରେ / ସ୍ୱଧାନାଥ ଯାଦବ୍ତ] ୪ । ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବସରେ ଦିନ ଦିବସର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସମୟରେ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସଜ୍ଜା—4. Different garbs or dresses put on deities on different festive occasions or during different periods of the day and night. [ଦୃ—ଯେଉଁ ସଜ୍ଜା ବା ବେଶରୁ ସାଧାରଣ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଦର୍ଶନ କରି ପାରନ୍ତି । ଯଥା—ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ମଦନମୋହନ ବେଶ, ଗିରଧାରୀବେଶ, ନୃସିଂହବେଶ, ବଡ଼ସିଂହାର ବେଶ, ନବଯୌବନବେଶ, ସାଖୀଗୋପାଳଙ୍କର ଭଜନ-ବେଶ ।] ଦେ. ବଣ—ସୁବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ—Fitted up with dainty dress and ornaments. (ଉ-ବେଶ ନୋହୁ କେବେ ଏ ବେଶେ ଭୁମ୍ଭେ ଯାଅେ, ନ ଯିବ ତାହାଙ୍କର ମନରୁ ସେ ଆସେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ବେ ଶକ୍ - ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—୧ । ନିର୍ଭୀକ—1. Fearless. ୨ । Be śak ନିଃସନ୍ଦେହ—2. Doubtless; free from doubt. ବେଶକ କ୍ରି. ବଣ—୧ । ନିର୍ଭୟକଥାବରେ—1. Fearlessly. वेशक ୨ । ନିଶ୍ଚିତରୂପରେ—2. Doubtlessly. ୩ । ଅବଶ୍ୟ; ଅଲବତ୍—3. Certainly.

ବେଶକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+ଳ୍ୱୁଳ୍. ଅକ)- Beśaka ପ୍ରବେଶକାରକ; ପ୍ରବେଶକାରୀ—Entering. ସ. ବ—(ବେଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବିଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ବା ଅଧିକରଣ. ଅକ) ଗୃହ— House.

ବେଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସଜ୍ଜିତ କରିବା—To Beśa karibā dress up a person; to decorate; to ବେଶ କରା भेश करना fit up with dress.

ବେଶ କାରକ—ସ. ବଣ ଓ ବ. ପୁଂ (ବେଶ + କାରକ)—ଯେ କୌଣସି Beśa kāraka ବ୍ୟକ୍ତିର ବେଶବିନ୍ୟାସ କରେ—Decorator; [ବେଶକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] a person who dresses up ବେଶ କାରକା ବେଶକାରଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ other people.

ବେଶ ଧରିବା -ଦେ. କ୍ରି—ବେଶ ପରିଧାନ କରିବା; କୌଣସି ବେଶରେ Beśa dharibā ସଜ୍ଜିତ ହେବା—To put on a garb ବେଶ ଧ(ପ)ରା भेश पहरना or dress; to a sume a garb. (ବେଶ ପଳ୍ଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଶ ଧାରକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବେଶ+ଧାରକ)—୧ । ଯେ ବେଶରେ Beśa dhāraka ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ—1. Dressed up. ୨ । (ବେଶଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୌଣସି ବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ—2. Assum- ବେଶଧାରକା ବେଶଧାରଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ ing the garb of. ୩ । କପଟ-ବେଶଧାରୀ—3. Wearing a mask. or disguise. ସ. ବ—ଅଶ୍ୱତରସ୍ତ୍ରୀ—1. An

Digitized by srujanika@gmail.com

imposter. ୬ । ବହୁରୂପୀ—2. The wearer of a mask or disguise.

ବେ ଶଙ୍ଖୁଡ଼ି—ଦେ. ବିଣ—ଜଳଶଙ୍ଖୁଡ଼ି; ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ଜଳଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ Be ṡankhurdi କରା ହୋଇ ନ ଥାଏ—(food) Not
ଯେ ଶংকড়ীনয় boiled in water.

ବେଶଙ୍ଖୁ(ଙ୍ଖୋ)ଲା—ଦେ. ବିଣ—ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ—
Be ṡankhu(ṅkho)lā ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ Uninvited.

ବେଶଧର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବେଶ + ଧୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅମୁକର Besadhara ବେଶ ଧାରଣକାରୀ—1. Assuming the garb of. ୬ । ଛଦ୍ମବେଶୀ—2. Wearing a mask. ବି—୧ । ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀ—1. The wearer of a mask. ୬ । ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ—2. An imposter; a wicked person assuming the garb of a recluse. ୩ । ଜୈନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—3. A sect of Jainas. ୪ । ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ (ହି.ଶ)—4. A hybrid caste mentioned in the Hindu mythologies.

ବେଶଧାରକ, ବେଶଧାରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ବେଶଧରୀ, ବେଶଧାରିକା, ବେଶଧାରିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ବେଶନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ବେଶ)—ବେଶ (ଦେଖ)—Besa (See) Besana (ଉ—ମାସ୍ୟାବନ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ନାନାବିଧ ଅର୍ଥୀ କରନ୍ତି ବେଶନ । ପ୍ରତାପ. ଶଶିସେଣା ।)

ବେଶନ୍ତ—ସଂ. ବି-(ବିଶ୍ ଧାତୁ = ପ୍ରବେଶ କରିବା + ଅଧିକରଣ. ଅନ୍ତ)—Besanta ୧ । ପଲ୍ୱଲ; କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳାଶୟ—1. A small tank or pool. ୬ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ଦେ. ବିଣ—ବେଶଶୂନ୍ୟ—Devoid of garb or ornament. (ଉ—କାନ୍ତରହିତ କାନ୍ତା ପ୍ରାୟେ ହୋଇଲେ ସରସୀମାନେ ବେଶଅନ୍ତ । ସାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ବେଶ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନଟ ବା ନର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କର Besa pakā(ke)ibā ବେଶ ବାନ୍ଧିବା—1. (said of
বেশধরা actors) To assume the garb of. ୬ । ବେଶ ଅବଦ୍ୱାରା ନିଜେ ସଜ୍ଜିତ ହେବା—2. To be decorated with proper dress.

ବେଶ ବାନ୍ଧିବା, ବେଶଲଗା(ଗେ)ଇବା, ବେଶହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ବେଶ ପୋଷାକ—ଦେ. ବି (ସହଚର) (ସଂ. ବେଶ+ଫା. ପୋଷାକ୍)—Besa poshāka ସାଜସଜ୍ଜା—Dress; habiliments.
বেশপোষাক

ବେଶବଧୂ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବେଶ୍ୟା (ହି. ଶ)—Prostitute; harlot. Besabadhū (ବେଶଯୁବତୀ; ବେଶବନିତା; ବେଶ ସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଶବବ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ଅକାରଣ—1. Causeless. Besabab ୬ । ବୃଥା; ନିଷ୍ଫଳ—2. Fruitless. କ୍ରି. ବିଣ—
অকারণ ୧ । ଅକାରଣରେ—1. Without any cause. ୬ ।
बेशबब् ବୃଥାରେ—2. In vain.

ବେଶବାସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବା ବହୁବ୍ରୀହି)-ବେଶ୍ୟାଗୃହ (ହି.ଶ)—Besabāsa Prostitute's house; a house of ill fame. ଦେ. ବି (ସଂ. ବେଶ ସଙ୍ଗେ ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ ବାସ ଶବ୍ଦର ଯୋଜନ ।)—୧ । ବେଶ—1. Dress; garb. ୬ । ବେଶରଚନ—2. Toilette.

ବେଶବ(ବୁ)ର—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେସବ୍ର)—୧ । ଅଧୀର—Besab(bu)r 1. Impatient. ୬ । ଅସ୍ଥିର—2. Restless.
বেশবুর बेशबरा ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ବେସବରୀ)—
ବେଶବୁରି(ରୀ), ବେଶବ୍ରି(ରୀ) } ଅନ୍ୟରୂପ বেশবুরী बेशबर

ବେଶବାର—ସଂ. ବି—(ବିଶ୍ ଧାତୁ = ପ୍ରବେଶ କରିବା + ଭାବ. ଅ = Besabāra ବେଷ; ବୃ ଧାତୁ = ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା + ଭାବ. ଅ)—୧ । ତିଅଣରେ ଦିଆ ଯିବାପାଇଁ ଧନିଆ ସୋରିଷ ଆଦିର ବଟା; ବାଟଣା—1. A paste of spices for flavouring curry; sauce. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ତିଅଣ—2. A kind of curry.

ବେଶ ବା(ଵା)ଲ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେ+ସଵାଲ୍)—୧ । Besabā(wā)l ଅଜିଜ୍ଞାସିତ—1. Unasked; unques-
বে সবাল tioned. ୬ । ନିରୁତ୍ତର—2. Non-plussed.
बेशवाल (ବେଶୁଆଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେଶ ଭାଙ୍ଗିବା—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) କ୍ରି—ବେଶ ରଚନା କରିବା; ବେଶ Besa bhāngibā ହେବା—To fit up oneself with dress. (ଉ—ବେଶ ଭାଙ୍ଗୁଛନ୍ତି ପୁଏ ମଣ୍ଡପଠାଇଁ । ପୀତାମ୍ବର. ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାଞ୍ଚନବର୍ଣ୍ଣ ।)

ବେଶଭୂଷା—ସଂ. ବି (ସହଚର) (ବେଶ + ଭୂଷା = ଅଳଙ୍କାର)—Besabhūshā ସାଜସଜ୍ଜା; ପୋଷାକ ଓ ଅଳଙ୍କାର—Dress and ornaments. (ଉ—ନାଗରଙ୍କ ବେଶଭୂଷାରେ ନସ୍ୱନ ମନ୍ଦ ଅଛ ଭ୍ରୂକ୍ଷେ । ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।)

ବେ ଶମା(ମ୍ଭା)ଲ୍—ଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେଷାମାଲ)—ଅସମ୍ଭାଳ; ଅଧୀର—Be samā(mbhā)l Impatient.
বে শামাল बेशामाल

ବେଶ(ସ)ର—ସଂ. ବି (ବେଶ + ସୃ ଧାତୁ = ଦାନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; Besa(sa)ra ବା ବେଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧ । ଅଶ୍ୱତର; ଗଧ ଔରସରେ ଘୋଡ଼ୀ ପେଟରୁ ଓ ଘୋଡ଼ା ଔରସରେ ମାଈଗଧ ପେଟରୁ ଜାତ ଅଣ୍ଡ, ଖଚର—Mule. ଦେ. ବି (ସଂ. ବେଶବାର)—୧ ।
বেসবার, বেসর ତରକାରୀରେ ଦିଆଯିବା ସୋରିଷବଟା—1. Rye
बेसर paste for curry. ୬ । ସୋରିଷ ବଟା ଦିଆଯାଇ ଡିଅର କରାଯାଇ ଥିବା ମାଛ ତିଅଣ—2. Fish curry prepared with rye paste. ୩ । ବାମନାସାରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଗୁଣା—3. A tip or ornament worn on the left nose. (ଉ—ନାସାମଣ୍ଡିବ ବେଶରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ଥିବ ବାସରେ । ଉଷ୍ଟ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।) ୪ । ସୋରିଷ—4. Rye.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରକା—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ ସରୋକା)—ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ—
Be śarakā ବେସରୋକା Unconnected; unrelated.
ବେଶରୋକା [ବେଶସ୍ୱକ(କା), ବେଶଃସ୍ୱକା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଶ ରଚନ(ନା)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବେଶ + ରଚନ)—
Beśa racha na(nā) ପୋଷାକ; ଅଳଙ୍କାର; ଚନ୍ଦନ; ସୁଗନ୍ଧାଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜା— Toilette; the act of fitting up with dress.

ବେଶର ପାଣି—ଦେ. ବ (ବେଶର + ପାଣିପୃ)—୧ । ବେଶର ବଟା
Beśara pāṇi ମିଶିଥିବା ଜଳ—1. Water mixed in
ସୋରଷେ ବାଟାର ଜଳ the rye-paste. ୨ । ବେଶର-
ସୋରଷେ ବାଟାର ଝୋଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତରକାରୁ—2. A curry
made with water-mixed rye paste.

ବେଶର ବଟା—ଦେ. ବ—ସୋରଷରୁ ବାହିବା—
Beśara baṭā ସୋରଷେ ବାଟା The act of pasting rye.

ବେଶର ବାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୋରଷ ବାହିବା—1. To
Beśara bāṭibā bruise rye for preparing paste.
ସୋରଷେ ବାଟା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପରିଶ୍ରମଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବା—2. (figurative) To perform a
laborious task. (ଉ—ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଲେ ଫସର
ଫାଟି, ସାନ ସାନ ଆସିଲେ ବେଶର ବାଟି । ଉଗ ।)

ବେ ଶରମ(ମା)—ବୈଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଫା. ବେଶରମ୍)—ନଲ୍ଲଜ୍ଜ—
Be śarama(mā) ବେଶରମ **ବେଶରମା** Shame-less.
(ବେଶରମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବେଶାଦ(ଦ୍ଦି)—ଦେ. ବ (ଫା. ବଣାଦ୍=ବ୍ୟବସାୟର ପାଣ୍ଠି)—୧ ।
Beśād(di) ଶକ୍ତି; କ୍ଷମତା—1. Power. ୨ । ବଳ—
ବେସାଦ 2. Strength. ୩ । ବ୍ୟବସାୟର ମୂଳପାଣ୍ଠି; ମୂଳଧନ;
ତାକତ; ବେଶାତ ପୁଞ୍ଜି—3. Capital of a business. ୪ ।
ଦୋକାନର ଜିନିସପତ୍ର—4. Stock in trade. ୫ ।
ସମ୍ପତ୍ତି; ଧନ—5. Riches.

ବେଶାବୁତ୍(ତୁ, ତି)— ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେଶାବତ୍)—ଅପ୍ରମାଣିତ
Beśābut(tu, ti) ବେସାବିତ **ବେସାବୀତ** —Unproved.

ବେଶାର—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବେଶର; ତରକାରରେ ଦଅଁାଯିବା
Beśār ପାଇଁ ବଟା ଦୋଇଥିବା ସୋରଷ—Rye-paste
added to curry.

ବେଶି—ଦେ. ବ (ଫା.ବେଶ୍=ବେଶୀ; ଅଧିକ୍ୟ; ଅଦ୍ଧିରେକ Excess;
Beśi surplus; ଭୁଲ ସ. ବଶେଷ)—୧ । ବହୁତ; ଅଧିକ—
ବେଶୀ 1. Great; large. ୨ । ବଶେଷ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—2.
ବେଶୀ Much. ୩ । ଅତ୍ୟଧିକ—3. Too much. କ୍ରି.
ବଣ—ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ; ବଶେଷ ପରିମାଣରେ—
Too much. ବଣର ବଣ—ଅଧିକତର—More
than. (ଯଥା—ସେ ମୋଠାରୁ ବେଶି ଧଣ=
ଅଧିକତର ଧଣ ।)

ବେଶି କମ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଫା. ବେଶୀ+କମତି)—ଅଳ୍ପାଧିକ୍ୟ; କମିବଢ଼ି-
Beśi kam କମ ବେଶୀ ବେଶି—Less or more.
ବେଶି କମତି } —ଅନ୍ୟରୂପ ଦେ. ବଣ—ଅଳ୍ প বা ଅଧିକ—
ବେଶି କମ } More or less.

ବେଶି ଭାଗ—ଦେ. ବ—(ଫା. ବେଶୀ+ସ. ଭାଗ) ଅଧିକାଂଶ—
Beśi bhāga ବେଶୀର ଭାଗ Large portion; major portion.

ବେଶୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବେଶ=ସଜ୍ଜା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା.
Beśī ଏବ.)—୧ । ବେଶକାରକ—1. Dressing up. ୨ ।
(ବେଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଜ୍ଜିତଯୁକ୍ତ—2. Dressed. ବୈଦେ.
ବଣ (ଫା.)—ବେଶି (ଦେଖ)—Beśi (See)

ବେ ଶୁମାର(ରି)—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ବେଶୁମାର)—ଅସୁମାର;
Be śumār(ri) ଅଗଣ୍ୟ; ଅସଙ୍ଖ୍ୟ—Countless.
ବେଶୁମାର **ବେସୁମାର**

ବେ ଶୁର—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା.)—୧ । ବେଟଣ୍ଟାସ; ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ—
Be śur 1. Unconscious. ଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ସ.
ବେଶୁର **ସ୍ୱର**)—ସ୍ୱରର ଅମେଳ ଦୋଷୁ ଶ୍ରୁତିକଟୁ—2. Un-
ବେଶୁର melodius; of unharmonious tune. ୩ । ସରଗର
ସଙ୍ଗେ ଅମେଳ—3. Discordant.

ବେଶୁର—ତ୍ରାଦେ. (ସାଲୁପୁର) ବ—ବେଶର (ଦେଖ)
Beśura Beśara (See)

ବେଶୁସ୍ୱ—ଦେ. ବଣ—(ଫା. ବେ+ସ. ସ୍ୱର)—ବେଶୁର ୨,୩
Beśurā ବେଶୁର(ରା) (ଦେଖ)—Beśur 2, 3 (See)
ସୁର(ରା)

ବେଶ୍ୱର—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱତର—Mule. ଦେ. ବ—(ସ. ବେଶ୍ୱର
Beśwara ବାର) ବେଶର (ଦେଖ)—Beśara (See)

ବେଶ୍ମ—ସ. ବ—(ବେଶ୍ମନ୍; ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ. ବଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ
Beśma କରିବା+ଅଧିକରଣ. ମନ୍)—ଉବନ; ଗୃହ; ସଦ୍ମ—
House.

ବେଶ୍ମ କଳିଙ୍ଗ—ସ. ବ—ତୁଣ୍ଡକ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ର. ଶ)—
Beśma kaliṅga The sparrow.

ବେଶ୍ମ ନକୁଲ—ସ. ବ—ବେଶ୍ମନ୍=ଗୃହ+ନକୁଲ)—ଗନ୍ଧମୂଷିକ;
Beśma nakūla ଚୁଚୁନ୍ଦୁର—Musk rat; mole;
shrew.

ବେଶ୍ମଭୂ—ସ. ବ—(ବେଶ୍ମନ୍=ଗୃହ+ଭୂ=ଭୂମି) —୧ । ବାସୋପଯୁକ୍ତ
Beśmabhū ସ୍ଥାନ -1. A habitable place. ୨ । ଘର-
ବାଡ଼—2. Homestead.

ବେଶ୍ୟ—ସ. ବ—(ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—
Beśya ବେଶ୍ୟାଳୟ—The house of a prostitute;
brothel.

ବେଶ୍ୟା—ସ. ବ—(ବେଶ=ସଜ୍ଜା+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ ।
Beśyā ବାଗୁଙ୍ଗନା; ଦାସ୍ତ; ଗାଜଙ୍ଗ; କସବୀ—1. Prostitute;
public woman. ୨ । ବବ୍ବଳଗଣ୍ଡି; ଅଜାନବଲ୍ଲି
ଲତା—2. A kind of creeper.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଶ୍ୟାଗୁର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ—(ବେଶ୍ୟା=ଗଣିକା+ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ=ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ)—
Beśyāchārjya ୧। ଘଠମର୍ଦ୍ଦ;ଭଡ଼ୁଆ—1. A procurer. ୨। ବେଶ୍ୟାଙ୍କର ନୃତ୍ୟଗୁରୁ—2. A dancing master to a dancing girl.

ବେଶ୍ୟା ପଣ—ଦେ. ବ—ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Beśyā paṇa ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି Beśyābṛutti (See)

ବେଶ୍ୟାବାର—ସ. ବ—(ବେଶ୍ୟା+ବାର=ସମୂହ)—ବେଶ୍ୟାସମୂହ—
Beśyābāra A company of prostitutes.

ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି—ସ. ବ—(ବେଶ୍ୟା+ବୃତ୍ତି)—ବାରବନିତାରୂପେ ରୋଜଗାର କର ଜୀବକାନ୍ତଦ୍ୱାହ; ଖାନଙ୍କା-ପଣିଆ—The profession of a prostitute; prostitution.

ବେଶ୍ୟାଳୟ—ସ. ବ—(ବେଶ୍ୟା+ଆଳୟ)—ବେଶ୍ୟାର ଘର—
Beśyālaya Brothel; the house of a prostitute.

ବେଷାଦ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ବଷାଦ)—ଶକ୍ତଶାଳୀ—
Beshād Strong; powerful. [ଉ—ଯସ୍ମଃ ପରିଣତ ମଧୁର ସାସିଚ ଶର୍କର୍ଗ୍ କେତେ ବେଷାଦ୍ ଗୋ। କବିସୁର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ।]
ବୈଦେ. ବ—ଶକ୍ତି; ବଳ; ସାମର୍ଥ୍ୟ—Strength; power. (ଯଥା—ତାର ବେଷାଦ କେତେ ?)

ବେଷ୍ଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ବେଢ଼ିବା—
Beshṭa (root) To surround.

ବେଷ୍ଟ—ସ. ବ—(ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ=ବେଢ଼ିବା+ଭାବ.ଅ)—୧। ପରିଧି—
Beshṭ 1. Circumference. ୨। ବାଡ଼—2. Enclosure; fencing. ୩। ପ୍ରାଚୀର; ବେଢ଼ା—3. Compound wall. ୪। ଆଠା—4. Gum ୫। ତାପିନ୍—5. Turpentine.

ବେଷ୍ଟକ—ସ. ବିଣ—(ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ=ବେଢ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Beshṭaka ଗୋଟାଏ ବେଢ଼ିଥିବା; ଯେ ବେଷ୍ଟନ କରେ—Surrounding. ସ. ବ—୧। ଉଷ୍ଣୀଷ; ପଗଡ଼ି—1. Turban. ୨। ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଆଠା—2 Gum. ୩। ତାପିନ୍—3. Turpentine ୪। ଲାଉ—4. Gourd. ୫। ପ୍ରାଚୀର—5. Compound wall.

ବେଷ୍ଟିତ—ସ. ବିଣ (ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Beshṭita ଗୋଟାଏ ଆବୃତ—Surrounded. ସ. ବ. (ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ) ବେଷ୍ଟନ; ଗୋଟାଏ ଘେରି ଦେବା—Surrounding.

ବେଷ୍ଟନ—ସ. ବ. (ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—
Beshṭana ୧। ବାଡ଼—1. Fencing. ୨। ବେଢିବା—2. Surrounding. ୩। ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ—3. Circumambulation. ୪। କର୍ଣ୍ଣଭୂଷର—4. The hole of the ear. ୫। ବର୍ଣ୍ଣ; ରଙ୍ଗ—5. Colour. ୬। ଅକ୍ଷର—6. Letter. ୭। ନୃତ୍ୟକାଳୀନ ହସ୍ତଭଙ୍ଗୀ—7. The poses of the hand while dancing. ୮। (ବେଷ୍ଟ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ) ପରିଧି; ବେଢ଼—8. Circumference; girth. ୯। ପଗଡ଼ି—9. Turban. ୧୦। କମରପଟ୍ଟୀ—10. Belt.

ବେଷ୍ଟନକ—ସ. ବ—ରତିବନ୍ଧବିଶେଷ—A kind of pose during copulation.
Beshṭanaka

ବେଷ୍ଟନିକା—ସ. ବ. (ବେଷ୍ଟନ+ଇକ+ଆ)—
Beshṭanikā ଡାଲପୁରୀ; ବେଢ଼ପିକା (ଦେଶ) A kind of sandwich.

ବେଷ୍ଟ ବଂଶ—ସ. ବ (ବେଷ୍ଟ=ବେଷ୍ଟନ+ବଂଶ=ବାଉଁଶ)—
Beshṭa baṁsa କଣ୍ଟା ବାଉଁଶ; ମୂଲା ବାଉଁଶ—A kind of thorny bamboo. ବେଉଡ଼ ବାଂଶ

ବେଷ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଢ଼ାଇ ଦେବା—To be surrounded.
Beshṭibā (ଉ—ଦେହରେ ବେଷ୍ଟି ମହାଗିରି, ରହିଲ୍ଲ ହସ୍ତରୂପ ଧରି। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ)

ବେଷ୍ୟ—ସ. ବ. (ବିଷ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+ଯ)—ପାଖାପାଖି ଜଳ—
Beshya Drinking water.

ବେସନ—ସ. ବ. (ବେସ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ମ. ଅନ)—
Besana କଞ୍ଚା ଭୁଷ ଆଦର ଚୂନା—Flour of unfried gram etc. बेसन

ବେସନ୍ଦ—ଦେ. ବ—ଜଇସଣ୍ଡା (ଦେଶ)
Besanda Jaisaṇḍā (See)

ବେ ସମୟ—ଦେ. ବ. (ଫା. ବେ+ସମୟ)—୧। ଅସମୟ—1. Bad times. ୨। ଅନୁପଯୁକ୍ତ କାଳ—2. Unsuitable time. ବେ ବକ୍ତ

ବେ ସମାନ—ଦେ.ବିଣ. (ଫା. ବେ+ସଂ. ସମାନ)—ଅସମାନ—
Be samāna ଅସମାନ Unequal.

ବେ ସରକାରୀ—ବୈଦେ.ବିଣ (ଫା)—ଯାହା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ନୁହେଁ—
Be sarakārī Unofficial.
ବେସରକାରୀ बेसरकारी

ବେସର ପୁରିଆ ବସୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁଷ୍ପ) ବ—ପୁଷ୍ପ ସଦ୍ଭାଙ୍ଗ ଶାସନର ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀବିଶେଷ—
Besarapuriā basu A clan of Brāhmaṇas in the Puri district.

ବେସାର ବଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସୋରିଷ ବଟା—
Besāra baṭā Mustard paste; rye-paste.

ବେ ସୁଖ—ଦେ.ବ. (ଫା. ବେ+ସଂ. ସୁଖ)—୧। ବେଯାର—1. Disease. ୨। ଅସୁଖ; ଘୃଣା—2. Disgust; hatred. ଅସୁଖ ବିସୁଖ

ବେସେବେସ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବିଣ—ନିରାପଦ ଓ ସୁସ୍ଥ—
Besebes Safe and sound.

ବେସ୍ତ—ଗ୍ରା.ବ. (ସଂ. ବ୍ୟସ୍ତତା)—ବ୍ୟସ୍ତତା (ଦେଶ)
Besta Byastatā (See) (ଉ—ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିର ରହିଲେ (ବେସ୍ତିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଣ୍ଡ ଘୋଉଁ, ତା ଦେଖି ଭୁମ୍ବ ସେନା ବେସ୍ତ କଲେ ମଉ। କୃଷ୍ଣବିଳି.ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ) ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟସ୍ତ)—୧ । ବ୍ୟସ୍ତ (ଦେଖ)—1. Byasta (See) ୨ । ରୁଗ୍ଣ—2. Sick; ailing; ill. (ଉ—ମୁଁ ବେସ୍ତ ହେଇଁ ହେଇଁ ପଲଣି । ଉକାଶ. ଯୌଉକ)ଁ ୩ । ଦୁଃଖିତ—3. Sorry; worried.

ବେସ୍ତିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ବ୍ୟସ୍ତ କରେ; ବ୍ୟସ୍ତଜନକ; ବ୍ୟସ୍ତତାସୂଚକ—Worrying.
Bestiā

ବେହକ୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଫା) —୧ । ଅନ୍ୟାସୂ—1. Injustice; wrong. ୨ । ସ୍ୱତ୍ୱର ଅଭାବ—2. Want of title, ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନ୍ୟାସୂ—1. Unjust; wrong. ୨ । ବେଠିକ୍; ଅସତ୍ୟ—2. Untrue; not right. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଅନ୍ୟାସୂକ୍ରମେ—1. Wrongly. ୨ । ବୃଥା—2. For nothing; in vain. ୩ । ବିନା ଦୋଷରେ—3. Without any fault.
Be hak
ବେହକ
ବେହକ

ବେ ହକ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ.ବିଣ (କରଉଅ)—Having no title or interest
Be hakdār

ବେ ହଜମ୍(ମି)—ବୈଦେ.ବି. (ଫା)—ବଦହଜମ୍; ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ—Indigestion.
Behajam(mi)
ବେହଜମ(ମୀ) ବୈଦେ. ବିଣ—ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନ ଥିବା—Undigested.

ବେହଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ବାହାଡ଼ା (ଦେଖ)
Beharḍā Bāhārḍā (See)

ବେହତ୍—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବ—ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍)—ଗର୍ଭୋପାତ୍ତନା ଗୌ; ସେଉଁ ଗାଈ ଗର୍ଭର ପକାଏ—A cow which miscarries.
Behat

ବେହଦ୍(ଦ୍ଧ)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଫା. ବେହଦ୍)—୧ । ଅସୀମ—1. Limitless. ୨ । ଅଶେଷ—2. Endless. ୩ । ଭାରୁବ୍; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ—3. Astonished. ୪ । ନାବୋଦ; କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—4. Bewildered,
Behad(dda)
ବେହଦ
ବେହଦ୍

ବେହ(ହା)ୟ୍ୟା—ଦେ. ବିଣ—ବେହୁଆ (ଦେଖ)
Beha(hā)yā Behiā (See)

ବେହ(ହେ)ରଣ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ବିହାର)—୧ । ସଛାମଣ୍ଡପ—1. A roofed pandal. (ଉ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଦିବ୍ୟ ବେହରଣରେ । ମଧୁସୂଦନ. ସ୍ୱପ୍ନମାଳା) ୨ । ବଇଠକ ସଭା—2. Meeting; assembly, ୩ । ବିହାର ସ୍ଥାନ; ବିହାର ମଣ୍ଡପ—3. A portico where people sit for recreation. ୪ । ବିହାର—4. Recreation. ୫ । ଉପବେଶନ ବା ଶୟନ—5. Sitting or sleeping. (ଉ—ଖଟାଅ ମୋତେ ତା ବେହରଣ ଫୁଲ ଖଟ ତଳେ ହବା ଜଣା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ) ୬ । (ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ) ଉପବେଶନ; ବସିବା; ବଜେ କରିବା—6. Sitting (used in respect of Rājās),
Beha(he)raṇa

ବେହରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବସିବା—To sit.
Beharaṇa karibā

ବେହରଣ ମଣ୍ଡପ—ଦେ. ବି (ସଂ. ବିହାର+ମଣ୍ଡପ)—ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ ରାଜା ବସନ୍ତି—An pandal where a Rājā sits.
Beharaṇa maṇḍapa

ବେ ହଲକ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ)—ଦମ୍ଭୀନ; ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ—Impatient.
Be halak
ବେହଲକ
ବେହଲକ

ବେହା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ବିବାହ)—ବିବାହ—Marriage.
Behā
ଓଡ଼ ବେହା ବିବାହ

ବେହାଇ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ବିବାହିତ)—ବାହା ହୋଇଥିବା—Wedded. [ଉ—ଯେଡ଼ା କରିବାକୁ ନ ପାଅ ଲଜ୍ଜା, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ବେହାଇ ଉଉଯା—ପ୍ରଭାତ. ଶବ୍ଦଚେଣା ।]
Behāi

ବେ ହାକିମ(ମି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ବେ+ହାକିମ୍)—ଯହିଁରେ କେହ କର୍ତ୍ତା ବା ସ୍ୱାମୀ ନାହାନ୍ତି—Lordless; masterless.
Be hākim(mi)

ବେହାଗ—ଦେ. ବି—ମିଶ୍ରରାଗବିଶେଷ—Name of a mixed musical tune.
Behāga
ବେହାଗ
ବେହାଗ
(ବେହାଗଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବେହା ଘର—ଗ୍ରା. ବି (ବିବାହ+ଘର)—ବିବାହ ଉତ୍ସବ—Marriage ceremony.
Behā ghara

ବେହାତ—ଦେ. ବିଣ (ଅ. ବେ+ସଂ. ହସ୍ତ)—ହସ୍ତାନ୍ତରିତ; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ହସ୍ତଗତ—Gone to another's hand or control.
Behāta
ବେହାତ

ବେହାୟା—ବୈଦେ. ବିଣ—ବେହୁଆ (ଦେଖ)—Behiā (See)
Behāyā

[ଉ—ଓଢ଼ୋ କାନ୍ଥଥିଲ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଚଢ଼ି, (ବେସ୍ୱା, ବେଦ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିର୍ଲଜ୍ଜ ବେହାୟା ଲୁଗ୍—ଉତ୍କାର ରହ୍ମାଳୀ ।]

ବେହାର—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ବିହାର)—ବିହାର—Sport.
Behāra
[ଉ—ଶୀଘ୍ର ସଙ୍ଗେ ବେହାର କରନ୍ତୁ—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ବେହାରି—ଗ୍ରା ବ ଓ ବିଣ—ବିହାର (ଦେଖ)
Behāri Bihāri (See)

ବେହାଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ବେ+ହାଲ୍)—୧ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା—1. Bad condition. ୨ । ଦୁର୍ବଳ ଅବସ୍ଥା—2. Weak state. [ଉ—ଗାଲେଇ ବାହାର ଅସିବା ବେହାଲ ବିନଠାରୁ ମାମୁଁ ମାଇଁ ବଡ଼ ବେହାଲରେ ପଡ଼ିଲେଣି—(ବେହାଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] ବୈଦେ. ବେହାଲ ବିଣ—୧ । ଦୁର୍ବଳ—1. Weak. ୨ । କ୍ଷୀଣ—2. Feeble. ୩ । ବିପନ୍ନ—3. Beset with danger. ୪ । ଘୋରଦଶାଗ୍ରସ୍ତ—4. Beset with misery. ୫ । କାତର; କାତର; ନିରୁପାୟ—5. Helpless.
Behāl
ବେହାଲ
ବେହାଲ

ବେହୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ଫା. ବେହାୟା) —ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ଅଲ୍ପଲଜ୍ଜ—Shameless.
Behiā
ବେହାୟା
ବେହାୟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେହୁଆଗିର୍—ଦେ. ବ—୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜତା—1. Shameless Behiāgiri conduct. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଲୋକର ଆଚରଣ—2. The conduct of a shameless person. ବେହୁଆପଣ (ପଣିଆ) ବେହୁଆମି } ଅନ୍ୟରୂପ ବେହାୟାଗିରି, ବେହାୟାପନା, ବେହାୟାମି **बेहायागिरी**

ବେହୁପ(ପୋ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଅଶ୍ଳୀଲ ଗାଳ)—ଜାରଜ—Bastard son Behipa(po) (ବେହୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) of an adulteress.

ବେହୁଲି —ଦେ. ବଙ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବିବାହିତା)—୧ । ବିବାହବଧୂରେ Behilī ଗ୍ରହୀତୃତା; ବିବାହିତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. (one's) Married ବିବାହିତ (wife); taken as one's wife by marriage. **वियहुती** (ଯଥା—ବେହୁଲି ମାଇପ, ବେହୁଲି ଝିଅ ।) ୨ । ବିବାହିତା (ବାଳିକା); ଝିଅଟି—2. Married (girl).

ବେ ହିସାବ୍(ବି)—ବୈଦେ. ତ (ଫା.ବେହିସାବ୍)—୧ । ଶୃଙ୍ଖଳାଶୂନ୍ୟତା—Behisāb(bi) 1. Want of order or method ୨ । ବେହିସାବ[ବି] ବଦ୍ ଖରଚ; ଅପବ୍ୟୟିତା—2. Squandering **बेहिसाब[वि]** money. ବୈଦେ. ବଣ—୧ । ଯେ ଗଣନା-ପୁଙ୍ଖକ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରେ—1. Wanting in foresight. ୨ । ଅବିବେଚକ—2. Inconsiderate. ୩ । ଜ୍ଞାଣଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—3. Reckless; rash. ୪ । ଅଯଥା ବ୍ୟୟ ପ୍ରତି ଯେ ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖେ—4. Reckless in expenditure. ୫ । ଶୃଙ୍ଖଳାରହିତ—5. Methodless.

ବେଘ୍ନା—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବିବାହିତା)—ବିବାହିତା; ବିବାହ ସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହୀତୃତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(one's) Married ବିବାହିତ (wife). (ଯଥା—ବେଘ୍ନା ମାଇପ, ବେଘ୍ନା ଝିଅ ।) **वियहुती** (ରଖେଇ—ବିଘଣ୍ଟ)

ବେ ହୁକୁମ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେହୁକୁମ୍)—୧ । ଆଦେଶ ବ୍ୟତି-Be hukum ରିକ୍ତ—1. Unauthorised; not covered ବେହୁକୁମ by any order. ୨ । ଆଦେଶବିରୁଦ୍ଧ—2. Contrary **बेहुक्म** [ବେହୁକୁମତ(ତ୍ତ ଅନ୍ୟରୂପ] to orders.

ବେହୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ବେଝଡ଼ା (ଦେଶ)
Behurdā Beurdā (See)

ବେହୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଝଡ଼ିବା (ଦେଶ)
Behurdibā Beurdibā (See)

ବେହୁ(ହୋ)ଦ୍ଦା(ଦା)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେହୁଦ୍ଦା)—୧ । ଅନ୍ୟାୟୀ—Behu(ho)ddā(dā) 1, Wrong, ୨ । ଅନୁଚିତ—2. Im-ବେଆଡ଼ା **बेहुद्दा** proper, [ଉ—ଉମ୍ ଏସା ବେହୁଦା ସବାଲ କରୁଚେ ତ, ତୁମାକୁ ଓକାଲତ କେନ୍‌ସିଲ୍ କରଦେଗା—ଫକୀରମୋହନ. ତୁମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] ୩ । ଅନିୟମିତ—3. Irregular. ୪ । ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ-କାରୀ—4. Transgressing or infringing a rule.

ବେହୁର(ରୁ)ମତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେ+ହୁରୁମତ୍)—Behur(ru)mat(ti) ବେଇଜ୍ଜତ୍ ୧ । ସମ୍ଭ୍ରମଘ୍ନତା; ଅସମ୍ମାନତା—1. Dishonourable; disrespectful, ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜତା—2. Shameless. ଦେ. ବ—୧ । ସମ୍ଭ୍ରମ—1. Want of dignity. ୨ । ଅସମ୍ମାନତା— **बेहुरमत(ती)** 2. Disrespect.

ବେହୁରା—ଦେ. ବ—ବେଉରା (ଦେଶ)
Behurā Beurā (See)

ବେହୁ(ହୋ)ସ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ବେହୋସ୍)—୧ । ଚୈତନ୍ୟ-Behu(ho)s ଘ୍ନତା; ଅଚେତନତା—1, Unconscious; sense-ବେହୁସ, ବେହୋସ less. ୨ । ନିର୍ବୋଧ—2. Foolish, ୩ । **बेहोस** (ତତ୍ତ୍ୱାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଗଳ; ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—3. Mad.

ବେହୁସିଆର୍(ରି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା.ବେହୋସିଆର)—୧ । ଅସାବଧାନ; Behusiār(ri) ଗରହୁସିଆର—1. Incautious. ୨ । ଯତ୍ନଘ୍ନତା-ବେହୁସିଆର 2. Careless. ବୈଦେ. ବ—ଅସାବଧାନତା— **बेहोसियार(री)** Carelessness,

ବେହେଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବଣ—ବାହାଡ଼ା (ଦେଶ)—Beherdā Bāhārdā (See) ଦେ. ବଣ—ବେଆଡ଼ା; ଅନୁଚିତ—Beārdā (See)

ବେହେଡ଼ି —ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ଚଉଡ଼ାମୁହଁ ମୋଟା ଘ୍ରେଟ ହାଣ୍ଡି—Beherdi A thick earthen pot with a wide mouth.

ବେହେଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—୧ । ଘ୍ରେଟ ଓ ସରଜ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Behentā 1. L. Lemonia. [ଦ୍ର—ଏହାର କାଠ ଶକ୍ତ ଓ ଏ ଗନ୍ଧର କାଠରେ ଶଗଡ଼ର ଅଶ ଭଲ ହୁଏ ।] ୨ । ବେଂଟା (ଦେଶ)—2. Benṭā (See).

ବେହେରା—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଫ. ବାହକ; ଭୁଲ ବହାର=ଲୀଳା, ଭ୍ରମଣ, Beherā ଭୁଲ. ଇଂ. ବେଆରର୍)—୧ । ଯାନ ବାହକ; ପାଲ୍‌ଖିବାହକ—1. Palki bearer. ୨ । (ବେହେରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କେତେକ ଜୁଲୁଲୀସୂ ଶୂଦ୍ର ଓ ବୈଶ୍ୟଙ୍କ ବେହାରା ବଂଶୋପାଧି—2. Family title of certain **बैरा** Śūdras and Baiśyas of Orissa. [ଦ୍ର—ଗଉଡ଼, ପାଟର, କେଉଟ, ଭଣ୍ଡାର, ଶିଅଳ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଜାତିଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବେହେରା ଅଟେ ।] ୩ । ଦାଣ୍ଡୁଆ ଜାତିର ନେତା ବା ଦଳପତି; ଜାତିବେହେରା—3. The headman of a caste guild. ୪ । ଭୃତ୍ୟ—4. Servant. (ଦ୍ର—ବାବୁ ଘରେ ବଡ ବସାଇ ବେହେରା—ଗଧାନାଥ. ଦରବାର । ୫ । ମାଲିକ—5. Owner; master. (ଦ୍ର—ବେଶ କର ସାରଥିରେ ଆଗୁଆଣି—ବେହେରା ସଙ୍ଗ ଶୋଭୁ ପୁଣ୍ଡା ପୁଣି । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଲାଶବଲାସ୍) । [ଦ୍ର—ଜୁହଳର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗଉଡ଼, ବାଉରି, ପାଣ, ଦାଢ଼ି, ଢଳ ଓ ସାନ୍ତାଳ-ମାନେ ପାଲ୍‌କି ବେହେରା କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।] ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ଜଯପୁର) ବ—ଗୃହ-ସମ୍ଭାରଙ୍କ ସରଦାର; ଖମାରେର—

Digitized by srujanika@gmail.com

The head amongst the servants engaged for agriculture

ବେଢ଼େରଣିଆ(ଆଁ) ପୁଅ—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟରପୁଅ; ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଉତ୍ତିରା
Beherāṇiā(āñ) pua ସ୍ତ୍ରୀଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—The illegitimate son of a Raja

ବେଢ଼େରଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବେଢ଼େର ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman of the Beherā caste. ୨ । (ସ. ବହାର ଶବ୍ଦରୁ ବହାରଣୀ; ସୁନ୍ଦା ଯାହା ସଙ୍ଗେ ଚହାର କରନ୍ତି)—ସୁନ୍ଦାଙ୍କ ଉତ୍ତିରା ସ୍ତ୍ରୀ 2. The concubine of a Raja.

ବେଢ଼େରା ପଧାନ—ଦେ. ବ—୧ । (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର) କୃଷକ
Beherā padhāna ସୈନ୍ୟଦଳର ନେତା—1. The captain or leader of the militia of ancient Orissa. ୨ । ବେଢ଼େର ଦାନ୍ତୁଆ ଜାତିର ନେତା—2. The headman of some caste-guilds.

ବେଢ଼େରା ପୁଅ—ଦେ. ବ (ବେଢ଼େରାଜାତିସୂଚକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବୋଧନରେ
Beherā pua ବ୍ୟବହୃତ)—ବେଢ଼େର ଜାତିର ସନ୍ତାନ—(ବେଢ଼େର ଝିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) A member of the Beherā caste.

ବେଢ଼େରି—ଦେ. ବ—ଦୁଧ ଅଉଟିବା ଓ ଦହି ମୋହିବାରେ
Beherī ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ହାଣ୍ଡି—A kind of earthen pot used for boiling milk and churning curd. [ଦ୍ର—ସ୍ତନେ ଦୁଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ଝଟିକ ବେଢ଼େରି—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ସ୍ତ୍ରୀଚଲଲନା ।]

ବେଢ଼େ(ଢ଼)ଲ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବେଷ୍ଟଦଳ)—ବେଲଅ (ଦେଖ)
Behe(ha)la Belia (See)

ବେଢ଼େ(ଢ଼)ଲପଣ—ଦେ. ବ—ବେଲ (ଦେଖ)—Beli (See)
Behe(ha)lapaṇa [ବେଢ଼େଲପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବେଢ଼େଲା—ବୈଦେ. ବ (ସ. ବଲ୍ଲକା, ଇଂ ସ୍ପୋଲ୍ଲ୍, ସ୍ପୁଲ୍; ସ୍ପୋଲ୍ଲ)—ଗୁରୁଗୋଟ ତନ୍ତିବଦ୍ଧବଂଶିଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ର—Violin
Behelā ବେହେଲା ଚିକାରା, ବେଲା [ଦ୍ର—ଏହୁ ତାରଯୁକ୍ତ ଘୋଡ଼ାର ଲାଞ୍ଜ ବାଲରେ ନିର୍ମିତ ଧନୁଗୁର୍ଣ୍ଣ (କମାଣି) ଦ୍ୱାରା ଘଟିତ ଦୋଇ ମଧୁର ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ଏହୁ ଗୁର ଗୋଟ ତାରରୁ ଗୃହୀତ ସ୍ୱର ବାହାରେ । ଯଥା—୧. ପଞ୍ଚମ, ୨. ସୁର, ୩. ମଧ୍ୟମ, ୪. ଖାଦ ।]

ବେଢ଼େଲା କମାଣି—ଦେ. ବ (ସ. ବଲ୍ଲକା+କମାଣ)—୧ । ବେଢ଼େଲା
Behelā kamāṇi ତାରକୁ ଟେକି ଧରିଥିବା ପାତଳ ଚଓଡ଼ା କାଠ—1 A comb-shaped bit of thin wood supporting the strings of the violin. ୨ । ବେଢ଼େଲା ଛଡ଼ (ଦେଖ)—2. Behelā chharda (See)

ବେଢ଼େଲା ଛଡ଼(ଡ଼)—ଦେ. ବ—ବେଢ଼େଲା ତାରକୁ ଘଷିବା ପାଇଁ
Behelā chharda((rḍi) ବ୍ୟବହୃତ ଘୋଡ଼ାର ଲାଞ୍ଜ. ବାଳରେ ନିର୍ମିତ ଧନୁ ଆକାରର ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ—
ବେହେଲାର ଛଡ଼ୀ The bow of a violin.
ବେଲାକା ଛଡ

ବେଢ଼େଲା ତାର—ଦେ. ବ—ବେଢ଼େଲାରେ ଝଙ୍କାରିବା ପାଇଁ ଜନ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ବିଶେଷ—
Behelā tāra ବେହେଲାର ତାର **ବେଲାକା ତାର** Violin string.

ବେଢ଼େ(ଢ଼)ସ୍—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—ବେଢ଼ୁସ୍ (ଦେଖ)
Behos Behus (See)

ବୈ—ଅ. ଅ (ବା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଉତ୍ତି. ଐ)—ପାଦପୂରଣାର୍ଥ, ସମ୍ବୋଧନ ଓ ଅନୁନୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ—
Baī A particle used in completing a sentence, in addressing and in entreaty. [ଦ୍—ଏହୁ ସଂସ୍କୃତ 'ବୈ' ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ବଇ', ଓଡ଼ିଆରେ 'ବ', ପାର୍ସୀରେ 'ବ' ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ତନ୍ତୁ ଏହୁ 'ବୈ' ଶବ୍ଦର ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ।] ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବସ୍ତ)—୧ । ବହି, ପୁସ୍ତକ—1. Book. ୨ । (ଅଦର୍ଥକ) ବୈଷ୍ଣବ ବା ବୈରାଗୀ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବା ନାମ—2. Name for calling Baishṇaba or Bairāgi. (ବୈଅ—ଅନାଦରାର୍ଥକ)

ବୈଁଶୋରି—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର ବଂଶୀ—A small flute.
Baiñsori (ଦ୍ର—ଅଷର ଦୋଇଅନ୍ତୁ ବେଶୁ ଯେ ବୈଁଶୋରି । ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଦତ୍ତ ଗୀତା ।)

ବୈକବ(ବା)ଲା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବୈକବାଲ) (ଚରିତ୍ରାର୍ଥ)—
Baī kaba(bā)lā ବିକ୍ରୟ ପତ୍ର—A deed of sale
କବାଲା **ବୈକବାଲା**

ବୈକର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବଣ. (ବକର୍ତ୍ତନ+ଅ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ—
Baikarttana 1. Belonging to the Solar dynasty. ୨ । ସୌର—2. Solar, ସଂ. ବ. (ବକର୍ତ୍ତନ+ଅର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ଶନି ଗ୍ରହ—1. The planet Saturn. ୨ । ଅଙ୍ଗରାଜ କର୍ଣ୍ଣ—2. King Karṇṇa. [ଦ୍ର—ଅଙ୍ଗରାଜ କର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବେ କବଚ ଓ କୁଣ୍ଡଳ ଦୁଇ ଛେଦନ କରି ସୂରନରଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବାରୁ 'ବୈକର୍ତ୍ତନ' ନାମରେ ବଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । ମହାଭାରତ; ଅରବାହୁତା କୁନ୍ତୀଙ୍କଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ଏ ନାଉ ହୋଇଥିଲେ ।

ବୈକଲ୍ପିକ—ସଂ. ବଣ. (ବକଳ୍प+ଇକ)—୧ । (ବ୍ୟାକରଣ)
Baikalpika ବକଳ୍ପରେ ଯାହା ସିଦ୍ଧ ହୁଏ—1. (grammar) Optional; alternative. ୨ । ସନ୍ଦେହଯୋଗ୍ୟ—2. Doubtful.

ବୈକଲ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ବକଳ+ଷ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ବକଳତା; ବିକୃତ
Baikalya ଅବସ୍ଥା—1. Defect; impaired condition. ୨ । ଖଞ୍ଜତା—2. Lameness. ୩ । ଅଙ୍ଗହୀନତା—3. Want of limb. ୪ । ଅଭାବ—4. Want. ୫ । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା—5. Incompleteness; imperfection.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈକାର—ସ. ବ (ବିକାର+ସ୍ୱାର୍. ଅ)—୧ । ବିକୃତି—1. Baikāra Deterioration. ସ. ବିଶ—ବିକାରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ —Relating to deterioration. ଦେ. ବିଶ—ସାତ୍ତ୍ୱିକ—Relating to the satwa quality. [ତୁ—ବୈକାର ରଜସ ତାମସ, ଏ ତିନରୂପେ ତା ପ୍ରକାଶ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ବୈକାଳ—ସ. ବ (ବିକାଳ+ଅ)—୧ । ଅପରାହ୍ଣ—1. Baikāla Afternoon. ୨ । ଦିବସର ଶେଷ ବେଳା—2. The last portion of the day-time.

ବୈକାଳୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ତୁଳ. ବ. ବୈକାଲ)—ଅପରାହ୍ଣ; ଔପରଔଳ—Afternoon. Baikālī

ବୈକାଳିକ—ସ. ବିଶ (ବିକାଳ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—ଅପରାହ୍ଣକାଳୀନ —Relating to or happening in the afternoon. aikālika

ବୈକୁଣ୍ଠ—ସ. ବ (ବିକୁଣ୍ଠ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ; ବକୁଣ୍ଠୀଙ୍କୁ; କମ୍ବା ବ= Baikuṇṭha ବିତ୍ତ+କୁଣ୍ଠ=ମାୟା; ଯାହାର ବିତ୍ତ ମାୟା ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । କମ୍ବା ବ=ବିଗତ+କୁଣ୍ଠା; କୁଣ୍ଠାରହିତ ଦୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଅକୁଣ୍ଠିତଭାବରେ ଯେ ପୃଥ୍ୱୀକୁ ସୃଷ୍ଟି କର ଅଛନ୍ତି)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ର—2. Indra. ୩ । (ବ=ବିଗତ+କୁଣ୍ଠ=ପ୍ରଭାବରହିତ) ଗୋଲୋକଧାମ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପୁରୀ—3. The abode of Bishṇu. ୪ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗ—4. The paradise of the Baishṇaabs. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ବିଖ୍ୟାତ ନାମ—A name given to males.

ବୈକୁଣ୍ଠ ଏକାଦଶୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶ୍ରୀରଙ୍ଗନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସବବିଶେଷ—Name of a festival in the temple of Srī Ranganatha. aikuṇṭha ekādasī

ବୈକୁଣ୍ଠ ତୋରା(ଡା)ଣୀ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା ଜଳସାମ୍ପୀ ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦହ ପଖାଳ ଓ ନାଡ଼ିଆଦ ଭୋଗ ଦିଆଯାଏ—The offering consisting of ricewater mixed with curd and some cakes, Baikuṇṭha torā(rḍā)ṇī

ବୈକୁଣ୍ଠ ଧାମ—ସ. ବ (ବୈକୁଣ୍ଠ+ଧାମନ୍) —ଗୋଲୋକ ଧାମ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପୁରୀ—The abode of Bishṇu. Baikuṇṭha dhāma [ବୈକୁଣ୍ଠପୁର(ଙ୍ଗ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ(ପତି)—ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. Baikuṇṭha nātha(pati)

ବୈକୁଣ୍ଠବାସୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବୈକୁଣ୍ଠବାସିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତମାନେ ମରଣ ପରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପରେ ବୈକୁଣ୍ଠଲୋକରେ ବାସ କରୁଥାଆନ୍ତି—2. The devotees of Bishṇu who after death transmigrate to and permanently reside in Paradise. (ବୈକୁଣ୍ଠବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Baikuṇṭhabāsī

ବୈକୃତ—ସ. ବ (ବିକୃତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ବିକୃତତ୍ୱ; କାମ୍ଭିକ ବା ମାନସିକ ବିକାର—1. The state of deterioration. ୨ । ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମ ସୃଷ୍ଟି—2. The material creation. [ତୁ—ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମ ବୈକୃତ ସମ୍ପାର, ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନର ସମ୍ଭାର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] Baikṛuta

ବୈକ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବ (ବିକ୍ରାନ୍ତ+ଅ)—୧ । ବିକ୍ରାନ୍ତମଣି; ରୁମ୍ବୀ— A sort of gem; ruby. [ତୁ—ଏହା ଶ୍ୱେତ, ରକ୍ତ ଓ ପୀତ—ଗାତ ବଜ୍ର; କୁବଜ୍ରକ, ନାଲ ଭେଦରେ ୩ ପ୍ରକାର ।] ୨ । ଗୋନାସ— ସ୍ପର୍ଶମଣି—2. Touch-stone; the philosopher's stone. ୩ । ଚୁମ୍ବକପଥର—3. Loadstone; magnet. Baikrānta

ବୈକ୍ଳବ୍ୟ—ସ. ବ (ବିକ୍ଳବ+ସ୍ୱାର୍. ଯ)—ବାତରତା; ବ୍ୟାକୁଳତା; ଅଧୀରତା—Confusion; affliction; agitation. Baiklabya

ବୈଖାନସ—ସ. ବ (ବି+ଖନ୍ ଧାତୁ+ଡଉଁ. ଅ; +ଅନ୍ ଧାତୁ= ଖାତ ରହିବା+ଡଉଁ. ଅସ; ଯେଉଁମାନେ ବୃକ୍ଷମୂଳାଦ୍ୱାସ୍ ଖାତ ରହନ୍ତି)—୧ । ଏକଜାତୀୟ ଋଷି—1. A class of sages or ascetics. (ତୁ—ବୈଖାନସ ଗଣ ଘେନ ବାଟେ ମେଲା । ଉଷ. ବୈଦେସ୍ପାୟନ-ବଲାସ ।) ୨ । ବାନପ୍ରସ୍ଥ; ବନବାସୀ—2. A Hindu who has renounced the home and gone to live in the forest. ସ. ବିଶ—ବାନପ୍ରସ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the third stage of a Hindu's life. Baikhānasa

ବୈଗୁଣ୍ୟ—ସ. ବ (ବିଗୁଣ+ସ୍ୱାର୍. ଯ)—୧ । ବିଗୁଣତା; ଗୁଣଗ୍ରହଣ୍ୟ; ବିକୃତତା—1. Derangement; deterioration. ୨ । ଅପରାଧ; ଦୋଷ—2. Fault; guilt. ୩ । ନୀଚତା—3. Inferiority; meanness; lowness. ଦେ. ବ—୧ । ବିରକ୍ତି; ଅପ୍ରସନ୍ନତା—1. Displeasure; annoyance. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—2. Defect. ୩ । ଦୁଃଖ—3. Grief; sorrow. Baigunya

ବୈଚ(ଚି)—ଦେ. ବ (ସ. ବଚକ୍ତ)—ବଇଚ (ଦେଶ)— Baicha(chi) Baincha (See).

ବୈଚକ୍ଷଣ୍ୟ—ସ. ବ (ବିଚକ୍ଷଣ+ସ୍ୱାର୍. ଯ) —ବିଚକ୍ଷଣତା; ନୈପୁଣ୍ୟ— Sharpness; eminence; dexterity; skill. Baichakshaṇya

ବୈଚିତ୍ତ୍ୟ—ସ. ବ (ବିଚିତ୍ତ+ସ୍ୱାର୍. ଯ)—ମନଭ୍ରମ— Mental confusion or derangement. Baichittya

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈଚିତ୍ର୍ୟ—ଫ. ବ (ବିଚିତ୍ର + ଭାବ. ଯ)—୧ । ବିଚିତ୍ରତା; ଚମତ୍କାରତ୍ୱ; ନାନାରୂପତା—1. Variety; diversity. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty; elegance; grace.

ବୈଜନକ—ଫ.ବ (ବଜନକ + ଅ)—ଜନ୍ମମାସ; ଯେଉଁ ମାସରେ କୌଣସି ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ—The month of the year in which a child has was born.

ବୈଜୟନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବି + ଜି ଧାତୁ = ଜୟ କରିବା + ଅନ୍ତ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର୍ଗ—1. The paradise or abode of Indra. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱଜ—2. The banner of Indra.

ବୈଜୟନ୍ତିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବୈଜୟନ୍ତୀ = ପତାକା + ଇକ)—ପତାକାଧାରୀ—Carrying a banner. (ବୈଜୟନ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୈଜୟନ୍ତୀ—ସଂ. ବ (ବୈଜୟନ୍ତ + ଈ)—୧ । ପତାକା—1. Flag; banner. ୨ । ଜାନୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିତ ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ (ବୈଜୟନ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଞ୍ଚୀ ମାଳା—2. A five-coloured garland reaching the thighs. ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ଥ ମାଳା—3. The garland of Bishnu. ୪ । ଅଧ୍ୱରୋହିଣୀ; ନଣୁଣୀ—4. Ladder; staircase. ୫ । ଧନଗୁ ବା ଜୟନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ—5. Name of a plant; Eychonomene Sesban.

ବୈଜୟିକ—ଫ. ବଣ (ବିଜୟ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ବିଜୟସୂଚକ Baijayika 1. Triumphal; indicating victory. ୨ । ବିଜୟପ୍ରଦ—2. Granting victory; enabling one to gain victory

ବୈଜୟିକୀ ବିଦ୍ୟା—ଫ. ବଣ (ବୈଜୟିକ + ଈ)—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା Baijayikī bidyā କଲେ ବିଜୟ ଲାଭ ହୁଏ—A science which enables the votary to be victorious.

ବୈଜାତ୍ୟ—ଫ. ବ. (ବିଜାତ + ଭାବ. ଯ)—୧ । ବିଜାତୀୟତା—Baijātya 1. Difference of caste or nationality. ୨ । ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ—2. Disparity; dissimilarity. ୩ । ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ—3. Derangement; strangeness. ୪ । ଲଜ୍ଜାହୀନତା—4. Lasciviousness. ୫ । ସ୍ୱଭାବରେ ପ୍ରଭେଦ—5. Difference of nature.

ବୈଜୁଲିକ—ଦେ. ବ—ଜୁଜୁଜୁଲିଆ ପୋକ—Baijulika Firefly [ଉ—କେତୁ ବୋଇଲା ଭଲ ଗଗନ ଭାରକ । ନୋହିଲେ ବହୁଛିଦ୍ର ଖଡ଼ୁକୀ ବୈଜୁଲିକ । କୃଷ୍ଣବିହ ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ବୈଜ୍ଞାନିକ—ଫ. ବଣ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ) (ବିଜ୍ଞାନ + ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ Baijñānika ଜ୍ଞାନାର୍ଥ. + ଇକ)—ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Scientific. ଫ.ବ. ପୁଂ—୧ । ବିଜ୍ଞାନବିଶାରଦ ପଣ୍ଡିତ—1. A scientist. ୨ । ବିଶେଷଜ୍ଞ—2. An expert; a specialist.

ବୈଠକ(ଈ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ବଇଠକ (ଈ) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Baiṭhaka(ki) (etc) Baiṭhaka(ki)etc (See)

ବୈଠା(ଠି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ବଇଠା(ଠି) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Baiṭhā(ṭhi) (etc) Baiṭhā(ṭhi) etc (See)

ବୈଠାଣି—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦମାପୁର) ବ—ହୁକା ଆଦର ବଇଠି—Baiṭhāṇi The stand for a Hukā etc.

ବୈଠାର(ରୁ)—ଦେ. ବ—ବଇଠାର(ରୁ) (ଦେଖ) Baiṭhāra(ru) Baiṭhāra(ru) (See)

ବୈଡ଼୍—ଗ୍ରାଦେ. (କନ୍ଧକ) ବ—ଉଡ଼; ବଢ଼େଇ; ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ଜନ-ସମାଗମ; ଲୋକଗହଳି—Baird Pressure of a crowd of people; over-crowding.

ବୈଡ଼ା(ଡ଼ା)ଳ ବ୍ରତ—ଫ. ବ—(ବିଡ଼ାଳ + ଅ; + ବ୍ରତ)—ଜଜର ଘାପ Bairdā(ḍā)la brata ଧର୍ମ ଗୋପନ କରି ଜଜକୁ ଧାର୍ମିକ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରାଇବା; ଭଣ୍ଡ ଭପସ୍ୱିତା—Hypocricy,

ବୈଡ଼ାଳ ବ୍ରତିକ—ଫ. ବଣ.ପୁଂ (ବିଡ଼ାଳ ବ୍ରତ + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥ. ଇକ,ଇନ୍)—Bairdala bratika ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ—Hypocretical. (ବୈଡ଼ାଳ ବ୍ରତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ; (ବୈଡ଼ାଳ ବ୍ରତିକା, ବୈଡ଼ାଳବ୍ରତିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୈଡ଼ୂର୍ଯ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବ—(ଫ. ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ)—ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ) Baidurjya Baidūrjya (See)

ବୈଣ—ଫ.ବଣ—(ବେଣୁ + ଜାତକାର୍ଥେ)—ବାଉଁଶ ବ୍ୟବସାୟୀ; ବେଣୁ-Baiṇa ଜୀବୀ—Trading in bamboos.

ଫ. ବ—ବାଉଁଶରେ ପାତ୍ରାଦି ନର୍ମାଣକାରୀ ଚମ—The Dome caste who live upon the manufacture of bamboo-works.

ବୈଣବ—ଫ. ବଣ—(ବେଣୁ + ଜାତାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ବାଉଁଶନର୍ମିତ—Baiṇaba 1. Made of bamboo. ୨ । ବାଉଁଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—(ବୈଣବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Relating to bamboo. ୩ । (ପୁଂ) ବେଣୁଜୀବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Trading in bamboos or manufacturing bamboo work. ୪ । ବାଉଁଶ ଧାନ—4. Grains or seeds of bamboo.

ବୈଣବୀ—ଫ. ବ. (ବୈଣବ + ଈ)—ବଂଶ ଲୋଚନ—Baiṇabī Bamboo manna.

ବୈଣିକ—ଫ.ବଣ.ପୁଂ (ବୀଣା + ବାଦନ ଅର୍ଥେ ଇକ)—ବୀଣା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Baiṇika Relating to harp.

ଫ. ବ.ପୁଂ—୧ । ବୀଣା ବାଦକ—1. Harper. ୨ । ନାରଦ ମୁନି—2. Sage Nārada.

ବୈଣବ୍ୟ—ଫ. ବ (ବେଣୁ + ଯ)—ବଂଶ ଲୋଚନ—Baiṇabya Bamboo manna.

ବୈଣ୍ୟ—ଫ. ବ (ବେଣ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଯ)—ବେଣ ରାଜାର ପୁତ୍ର; Baiṇya ପୃଥୁ—P ṛuthu, the son of king Bena.

ବୈତଂଶିକ—ଫ. ବ. ପୁଂ (ବତଂଶ = ଜାଲ + ଜୀବିକା ଅର୍ଥରେ ଇକ)—Baitaṁsika ୧ । ଯେ ଜାଲଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ—1. A trapper; a person who catches

Digitized by srujanika@gmail.com

animals with nets. ୨ । ମାଂସ ବିକ୍ରୟୀ; ଯେ ପଶୁ-ପକ୍ଷୀଙ୍କର ମାଂସ ବିକ୍ରୟ କରେ (ପ୍ରବୁଦ୍ଧବାଦ)—2. A trader in meat.

ବୈତନିକ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ. (ବେତନ+ଜୀବିକା ଅର୍ଥରେ ଇକ)—

Baitanika ୧ । ବେତନଭୋଗୀ—1. Salaried; getting salary. ୨ । ବେତନ ସାଧ୍ୟ—2. Performable by means of salaried servants. ବି. ବି—ବେତନ-ଭୋଗୀ ଭୃତ୍ୟ—Salaried servant.

ବୈତମ—ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୁଣା; ପ୍ରାଚୀନ—1. Old.

Baitama ୨ ପୁରୁଣା ଓ ବ୍ୟବହାରର ଅନୁପଯୋଗୀ—2. Old and useless.

ବୈତରଣୀ(ଣି)—ବି. ବି (ବିଷମ ଅର୍ଥେ ତରଣ=ପାର ହେବା ସହିତରେ;

Baitaraṇī(ṇi) ବି+ତରଣ+ଈ;+ଇ; କର୍ମ। ତିତରଣ=ଦାନ+ଇ;+ଈ; ଦାନ ଦ୍ୱାରା ଯାହାକୁ ତରନ୍ତି)—୧ । ଯମ ପୁରୀକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଥିବା ପୌରାଣିକ ନଦୀ—1. The mythological river surrounding the abode of the departed spirits (corresponding to the Styx of Greek mythology). [ଦ୍ର—ଏହାର ଜଳ ରୁଧିରମୟ, ତପ୍ତ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଓ ଅସ୍ଥିକଙ্କାଳ ସମନ୍ୱିତ । ମୃତ୍ୟୁ ପରଠାରୁ ଗୋଦାନ ଦେଲେ ସେହି ଗୋରୁର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ଏ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତ ନଦୀକୁ ପାର ହୁଏ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ।] ୨ । ଉତ୍କଳର ନଦୀ ବିଶେଷ—2. Name of a river in Orissa. [ଦ—ଯାଜପୁର ଏହି ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ; ଏହା କେନ୍ଦୁଝର ଗୋନାସିକା ପର୍ବତରୁ ବାହାରି ବଙ୍ଗୋପ-ସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି ।] ଦେ. ବି—ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତ ବଳା କଷ୍ଟରେ ତପ୍ତା ବୈତରଣୀ ନଦୀକୁ ପାର ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ଦିଆଯିବା ଗୋଦାନ ଆଦି—Gift of cows etc given by a dying person with a view to safely cross the Baitaraṇi river after death.

ବୈତସ—ବି. ବିଣ (ବେତସ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ବେତ ଗଛ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Baitasa Relating to the cane plant.

(ବୈତସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି. ବି—ଅମ୍ଳ ବେତସ ଗୁଳ୍ମ—A kind of sour plant.

ବୈତାନ—ବି. ବିଣ (ବିତାନ+ଅ)—ଯଜ୍ଞୀୟ; ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Baitāna Relating to vedic sacrifice; sacrificial.

(ବୈତାନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବି.ବି—୧ । ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି—1. Sacrificial fire. ୨ । ହୋମ—2. Vedic oblation unto fire; burnt offering. ୩ । ହୋମରେ ଦିଆଯିବା ନୈବେଦ୍ୟ—3. Offering made during vedic sacrifice and put into the fire.

ବୈତାଳ—ବି. ବି (ବି=ବିବିଧ+ତାଳ=ତାଦ୍ୟାଦିର ଲୟ+ଅ)—

Baitāla ୧ । ସୁଭ ପାଠକ; ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରାତ

(ବୈତାଳିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାଲରେ ମଙ୍ଗଳ ଗାନ କରି ପ୍ରଭାତର ଜଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ କରନ୍ତି—1. A herald; ministrel; a bard who awakens a king by singing songs in the morning. ୨ । ଗାରୁଡ଼ି ବିଦ୍ୟା ସାଧକ; ବାଜିଗର; ବେତାଳ ସାଧନ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଭୂତଜ୍ଞ—2. A conjurer; magician.

ବି. ବିଣ—ବେତାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Betāla.

ଦେ. ବି—ବୋଇତାଳ (ଦେଶ)—Boitāla (See)

ବୈତାଳୀୟ—ବି. ବି—ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—

Baitāliya A kind of metre.

[ଦ୍ର—ଏହି ଛନ୍ଦରେ ପ୍ରଥମ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ ୧୪ଟି ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୧୬ଟି ଲଘୁବର୍ଣ୍ଣ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ପ୍ରଥମ ଓ ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷର ଗୁରୁ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅକ୍ଷର ଲଘୁ ।]

ବୈତାଳ(ଳୁ)—ଦେ. ବି—ବୋଇତାଳ(ଳୁ) (ଦେଶ)

Baitāla(lu) Boitāla(lu) (See)

ବୈତ୍ରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ବୈତରଣୀ (ଦେଶ)

Baitraṇi Baitaraṇī (See)

(ଉ— ପାଦତ୍ରୀ ସେତେ ପ୍ରବେଶିଲେ, ବୈତ୍ରଣୀ ସ୍ନାନ ଦାନ କଲେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ବୈଦ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ଫ ବୈଦ୍ୟ)—ବଇଦ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)

Baida (etc) Baida etc. (See)

ବୈଦଗ୍ଧ(ଗ୍ଧ୍ୟ)—ବି. ବି (ବିଦଗ୍ଧ+ଷ୍ଟ୍ରୀରେ ଅ; ଯ)—୧ । ରସିକତା—

Baidagdha(gdhya) 1. Gallantry; humour; wit (ବୈଦଗ୍ଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) jocularity. ୨ । ଗୃହୁସ୍ଥ; ପଟୁତା—2 Cleverness; skill. ୩ । ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ—3. Dexterity; learning; ୪ । ରଙ୍ଗୀ; ଛଳ—4. Dalliance.

ବୈଦଗ୍ଧ କଳା—ବି. ବି (ଅଙ୍ଗୀ ଭଙ୍ଗି)—ରସିକତା ସୂଚକ ହାବ ଭାବ—

Baidagdha kalā Exhibition of gallantry by signs.

ବୈଦଗ୍ଧ ବିଳାସ—ବି. ବି (ଅଙ୍ଗୀ ଭଙ୍ଗି)—ଗୃହୁସ୍ଥ ପ୍ରକାଶ—

Baidagdha bilāsa Show of skill or gallantry.

ବୈଦ(ଦ୍ୟ)ନାଥ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ବି. ବୈଦ୍ୟନାଥ)—ବୈଦ୍ୟନାଥ (ଦେଶ)

Baida(di)nātha Baidyanātha (See).

ବୈଦର୍ଭ—ବି. ବିଣ (ବିଦର୍ଭ=ଦେଶ ବିଶେଷ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଓ ତଦ୍ଧାର୍ଥେ

Baidarbha +ଅ)—୧ । ବିଦର୍ଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Bidarbha country. ୨ । ବିଦର୍ଭ ଦେଶୋତ୍ପନ୍ନ—2. Produced in the Bidarbha country. ବି. ବି—୧ । ବିଦର୍ଭ ରାଜ—1. The king of the Bidarbha country. ୨ । ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ପିତା ଭୀମସେନ—2. The father of Damayanti. ୩ । ବାକ୍‌ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ—3. Skill in speech; cleverness of speech; jugglery in speech.

ବୈଦନ୍ତିକ—ବି. Tooth-ache.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈଦର୍ଭୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୈଦର୍ଭ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ଦମୟନ୍ତୀ—
Baidarbhī 1. Damayanti. ୨ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ପତ୍ନୀ—
2. The wife of sage Agastya. [ଦ୍ର—ବୈଦର୍ଭୀ ପଦ ଅଇଲେ ସଙ୍କୋଚ, ବଦରୁ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଋଷି ପ୍ରିୟ । ଦୃଷ୍ଟ. ବୈଦେଘୁଷବଳାସ ।] ୩ । ରୁକ୍ମିଣୀ—
3. Rukminī. ୪ । ବୈଦର୍ଭୀ ସ୍ତ୍ରୀତି (ଦେଖ)—
4. Baidarbhī rīti (See)

ବୈଦର୍ଭୀ ସ୍ତ୍ରୀତି—ସ. ବ—ରଚନାସ୍ତ୍ରୀତି ବିଶେଷ; ସରଳ ଓ ମଧୁର ରଚନା
Baidarbhī rīti ବିଶେଷ—A sweet and easy style in composition. [ଦ୍ର—ଏ ରଚନା ଶ୍ରୁତିମଧୁର ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ସମାସଘ୍ନ ବା ସ୍ୱଳ୍ପ ସମାସ ଯୁକ୍ତ ଅଟେ ।]

ବୈଦଳ—ସ. ବ (ବଦଳ+ଅ)—୧ । ମୃଗ ବିନ୍ଧ ଅନ୍ଧ ଚୂନାରେ
Baidala ତିଆରି ରୁଟି ବା ପିଠା—1. Pastry cake made of pulse. ୨ । ଭିକ୍ଷୁକର ମୃତ୍ତିକା ପାତ୍ର—
2. Beggar's earthen bowl.

ବୈଦଳିକ ଶିମ୍ବି—ସ. ତ—(ବୈଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ) ମଟର, ବରଗୁଡ଼ ପ୍ରଭୃତି
Baidalika simba ଶିମ୍ବି ଧାନ୍ୟର ଛୁଇଁ—The beans of pea other pulse.

ବୈଦାନ୍ତିକ—ସ. ବିଣ (ବେଦାନ୍ତ+ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଜ୍ଞାନାର୍ଥେ ଇକ)—
Baidāntika ବେଦାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Bedānta. ସ. ବ—ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନବେତ୍ତା ପଣ୍ଡିତ—A person learned in the Bedānta Philosophy.

ବୈଦାର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବହିଦାର (ଦେଖ)
Baidār Bahidāra (See)

ବୈଦିକ—ସ. ବିଣ (ବେଦ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ବେଦସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Baidika —1. Vedic; relating to the Bedas. ୨ । ବେଦୋକ୍ତ; ବେଦନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—2. Enjoined or laid down in the Bedas. ୩ । ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ—
3. Studying the Bedas. ୪ । ବେଦଜ୍ଞ—
4. Versed in the Bedas. ସ. ବ—ଭୁଲୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ —A higher class of Brāhmaṇas.

ବୈଦିକ କାଳ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଭାରତୀୟ ଇତିହାସର
Baidika kāla ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ବେଦ ବିଶେଷଭାବରେ (ବୈଦିକଯୁଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା—The vedic age; the age in Indian history when the Bedas were followed. [ଦ୍ର—କୌଣସି କୌଣସି ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ସେ ଏହା ଆଜିରୁ ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର କାଳ ।]

ବୈଦିକ ଧର୍ମ—ସ. ବ—ସନାତନ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ—The vedic
Baidika dharma religion; the Hindu religion as it was practised in the vedic age. [ଦ୍ର—ବୈଦିକ ଧର୍ମରେ ପ୍ରତିମା ପୂଜା ଓ ଜାତିଭେଦ ନ ଥିଲା । ସେ ସବୁ ପୌରାଣିକଯୁଗର କଳ୍ପିତ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ।]

ବୈଦିକ ପନ୍ଥା—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ; ବୈଦିକ
Baidika panthā ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସାମାଜିକ ଦଳ—The class formed amongst the Baidika Brāhmaṇas.
ବୈଦିକ ଗୋଷ୍ଠୀ, ବୈଦିକ ସମାଜ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବୈଦିକ ବିଧି—ସ. ବ—ବେଦବିହିତ ବିଧି—Vedic rules;
Baidika bidhi rules of conduct enjoined in the Bedas.

ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସ. ବ—ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ
Baidika brāhmaṇa ବିଶେଷ—A class of Brāhmaṇas. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ସେ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ୫ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ୧—ସାଆନ୍ତ (ବଙ୍ଗଦେଶର ଭୁଲୀନ ପଦ) । ୨—ବୈଦିକ ବା ଶାସମା (ଗଞ୍ଜାମରେ ଦାନ୍ତୁଆ) । ୩—ପଣ୍ଡା, ମଡ଼ିଆ ବା ଦେଉଳଆ । ୪—ପଞ୍ଚାଅଙ୍ଗ ବା ସାରୁଆ । ୫—ମାସ୍ତାନ, ଦଳୁଆ ବା ବଳଭଦ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ (ବଦାରରେ ଭୁଇଁହାର ଓ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଝାଡ଼ୁଅଙ୍କ ପଦ) । ସାଆନ୍ତମାନେ ଓଡ଼ିଆସ୍ତ୍ରାଙ୍କ ଗୁରୁ ଓ ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଝୁଟ୍ କମ୍ । ଅନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନତ କରନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡାମାନେ ଠାକୁରସେବା କରନ୍ତି । ପଞ୍ଚଅଙ୍ଗମାନେ ସାରୁ ବାଇଗଣ ଆଦି ଫସଲ ଆବାଦ ଓ ତାହା ବିକ୍ରି କରି ଜୀବିକା ଚଳାନ୍ତି । ପଣ୍ଡା ଓ ପଞ୍ଚଅଙ୍ଗ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚେଦ ଝୁଟ୍ କମ୍ । ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦଳ ବୁଣନ୍ତି ଓ ପିକା ଖାଆନ୍ତି ।]

ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ (ବଦୂର=ପଙ୍କଜ ବିଶେଷ+ଜାତ୍ୟର୍ଥେ. ଅ)—
Baidūrjya କୃଷ୍ଣଗୋଚବର୍ଣ୍ଣ ମଣି ବିଶେଷ; ନୀଳକାନ୍ତମଣି; ନୀଳା—Sapphire; Lapis Lazuli (a gem of ultramarine colour).

ବୈଦେଶିକ—ସ. ବିଣ (ବିଦେଶ+ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଭବ ଅର୍ଥରେ ଇକ)—
Baidesika ୧ । ବିଦେଶୀ; ବିଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. (ବୈଦେଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Relating to a foreign country. ୨ । ବିଦେଶାଗତ—2. Come from a foreign country. ୩ । ବିଦେଶୋତ୍ପନ୍ନ—3. Produced in a foreign land. ୪ । ଉତ୍ପନ୍ନ ଦେଶବାସୀ—
4. Residing in a foreign country. ସ. ବ —ବିଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—Foreigner; a stranger.

ବୈଦେହ—ସ. ବିଣ (ବିଦେହ=ମିଥିଲା+ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଭବ ଅର୍ଥରେ
Baideha ଅ)—୧ । ମିଥିଲାବାସୀ—1. Residing in Mithilā country. ୨ । ମୈଥିଳ; ମିଥିଲା ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Mithilā country (modern Bihar). ସ. ବ—୧ । ମିଥିଲାର ରାଜା
1. The king of Mithilā. ୨ । ଜନକ ରାଜା—
2. King Janaka, the reputed father of

Digitized by srujanika@gmail.com

Sītā. ୩ । ମିଥିଲାବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A man of Mithilā. ୪ । ବଣିକ୍—4. A trader; merchant. ୫ । ଶୂଦ୍ରିଣୀଠାରୁ ଓ ବୈଶ୍ୟମାଠାରୁ ସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ—5. A hybrid caste orginating in a śūdra father and Baiśya mother.

ବୈଦେହକ—ସ. ବି. (ବୈଦେହ+କ)—୧ । ନାନା ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ Baidehaka ସଉଦାକାରୀ ବଣିକ୍—1. A trader dealing in various sorts of merchandise. ୨ । ଶୂଦ୍ରାଠାରୁ ଓ ବୈଶ୍ୟମାଠାରୁ ସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ—2. A hybrid caste.

ବୈଦେହକ——ସ. ବିଣ (ବିଦେହ+ଇକ)—୧ । ବିଦେହ ବା Baidehika ମିଥିଲା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Mithilā country. ୨ । ମିଥିଲାବାସୀ—2. Residing in Mithilā. [ଉ—ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ ପୁଣ ସଲକ୍ଷଣେ ସେହି ବୈଦେହକ ଜନେ ତକୋରକୁ ମୋହ ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।]

ବୈଦେହୀ—ସ. ବ—(ବିଦେହ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ଙ୍କୀ. ଈ)—୧ । Baidehī ଜାନକୀ; ସୀତା—1. Sītā. ୨ । ହରଦ; ହଳଦୀ—2. Turmeric. ୩ । ବଣିକ୍ ଘରୁଣୀ—3. The wife of a trader. ୪ । ଗୋରୋଚନା—4. A yellow pigment obtained from dead cattle. ୫ । ପିପ୍ପଳୀ—5. Long pepper. [ଉ—ବୈଦେହୀ ପ୍ରମାଣ ଫଳେ କନ୍ଦୁ କର ଜାତ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।] ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆ ଯିବା ନାମ—A name given to females.

ବୈଦେହୀ(ଇ) ବଲାସ—ଗ୍ରା.ବ—ବୈଦେହୀଶବଲାସ (ଦେଖ) Baidehī(i) bilāsa Baidehīśabilāsa (See)

ବୈଦେହୀଶବଲାସ—ଦେ. ବ (ଅଧୁନକ)—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କୃତ Baidehīśabilāsa ବୈଦେହୀଶ ବା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୀବନଚରିତାତ୍ମକ ପଦ୍ୟ କାବ୍ୟ ବିଶେଷ—Name of an Oriya epic poem in 4 volumes by Upendra Bhañja, depicting the incidents of Rāmachandra's life, in which every line begins with the letter 'ba' [ଦ୍ର—ଏହି ପୁସ୍ତକ ୪ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ କାବ୍ୟ ଓ ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର 'ବ' ଅକ୍ଷରରେ ରଚିତ ଦେଖାଯାଇଛି । ଏପରି ରଚନାବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଓ ଶବ୍ଦପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟରେ ବିରଳ ।]

ବୈଦ୍ୟ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ବେଦ=ଆୟୁର୍ବେଦ+ଜ୍ଞଳାର୍ଥେ ଯ)—Baidya ୧ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟୀ (ବୈଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଭିଷକ୍; ଚିକିତ୍ସକ—1. A physician (following the Hindu system of medicine). ୨ । ବିଦ୍ୱାନ୍; ପଣ୍ଡିତ; ଜ୍ଞାନୀ—2. A learned man; a philosopher; a wise man. ଦେ. ବ—ଅମ୍ବଷ୍ଠ ଜାତି; ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ଓ ବୈଶ୍ୟମାଠାରୁ ପୂର୍ବବଙ୍ଗର ଚିକିତ୍ସାବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତିବିଶେଷ—A caste of physician in East Bengal. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦ୍ୱିଜାତି ଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପରି ବ୍ରତ ନୁଅନ୍ତି ଓ ସଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣ କରନ୍ତି; ସାଧାରଣତଃ ଦାସଗୁପ୍ତ ଓ ସେନଗୁପ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଏମାନଙ୍କର ବଂଶଗତ ଉପାଧି ଅଟେ ।]

ବୈଦ୍ୟକ—ସ. ବିଣ (ବୈଦ୍ୟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା Baidyaka ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Āyurbedic treatment. ସ. ବ—୧ । ଆୟୁର୍ବେଦ—1. The Hindu medical science. ୨ । ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସା ଗ୍ରନ୍ଥ—2. A treatise on the Hindu medical system.

ବୈଦ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ.)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଦ୍ୟ— Baidya chandra 1. An eminent physician. [ଉ—ବାଣୀ କନ୍ୟାସ୍ୱ, ବୈଦ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ସୁଶ୍ରେଣ ଜ୍ୱରତ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।] ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A title bestowed on eminent physicians.

ବୈଦ୍ୟନାଥ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟ=ଚିକିତ୍ସକ+ନାଥ=ପ୍ରଭୁ)—Baidyanātha ୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ—1. Śiba. ୨ । ଶିବାନୁଚର ଭୈରବ ବିଶେଷ—2. Name of an attendant of Śiba. ୩ । ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ; ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଗପୁର ବିଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସାନ୍ତାଲ ପ୍ରଗଣା ଜିଲ୍ଲାର ଦେଓଘର ସବ୍‌ଡିଭିଜନସ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—3. Image of Śiba in Deoghar in Santhal Perganas. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଏହା ଗୋଟିଏ ପୀଠ ଓ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ । ଏଠାରେ ୨୨ ଗୋଟି ମନ୍ଦିର ଶିବଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ଏଠାର ଶିବଲିଙ୍ଗ ଭାରତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦ୍ୱାଦଶ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ।] ୪ । ଉତ୍ତରବିହାର ଭାରତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥ; ବୈଦ୍ୟନାଥ ଲିଙ୍ଗଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠିତ ନଗର, ଦେଓଘର —4. The town of Deoghar. [ଦ୍ର—ଏ ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଥିବାରୁ ଏଠାକୁ ଭାରତର ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ସଦ୍ଗୃସ୍ତ ; ସଦ୍ଗୃସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସନ୍ତି ଓ ଏଠାରେ ଅନେକ ବଡ଼ ଲୋକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସାର୍ଥ ପ୍ରାସାଦମାନ ତୋଳି ଅଛନ୍ତି ।

ଏ ଦେବତାଙ୍କ ନାଳରେ ବହୁ ଶତ ଭକ୍ତ ନର ନାରୀ ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥ ଓ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭାର୍ଥ 'ଧାରଣା' ପଡ଼ନ୍ତି । ଏ ସ୍ଥାନରେ କୂପ ଜଳ ଅତି ସୁସ୍ୱାଦୁ । ଏ ଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନୀୟରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ 'ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଫଳତଃ ଏ ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁ ଗୁଣରେ ଓ ଦେବତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ବହୁ ସଦ୍ଗୃସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଧାରଣା ଯନ୍ତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସାଧ୍ୟ ରୋଗମାନଙ୍କୁ ମୃଣ୍ଡାଇବ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏଠାରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକରାସ ବର୍ଗୀସ୍ଥ ବଡ଼ଲୋକ ମାନଙ୍କର । ଏ ସ୍ଥାନ ଯାଦାଉଆ । ଏଠାରେ ଭଲ ସଦେଶ ଓ ବସାଦହ ମିଳେ ଏବ ଲୁଣାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଜନସମାନ ଏଠାରେ ହୋଇଥାଏ ।]

ବୈଦ୍ୟରାଜ—ସ. ବ—(ବୈଦ୍ୟ+ରାଜନ;୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଦ୍ୟ-
Baidyarāja An eminent physician.

ବୈଦ୍ୟ ସଙ୍କର—ସ. ବଣ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକ କାଲରେ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ବନା ଉଭ ଉଭ ଚିକତ୍ସକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚିକତ୍ସିତ ହେବା(ରୋଗ)—(sickness of a person) Which is being treated simultaneously by different physicians without reference to or consultation with each other.

ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ—ବୈଦ୍ୟକ (ଦେଖ)
Baidya śāstra Baidyaka (See).

ବୈଦ୍ୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବୈଦ୍ୟ+ଆ) ୧ । ବୈଦ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Baidyā 1. Feminine of Baidya. ୨ । କାକଲ; ମଧୁରସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ଧ୍ୱନି—2. A sweet musical tune or note. ୩ । କାକୋଲ୍ୟା ନାମକ ଔଷଧ—3. Name of a drug.

ବୈଦ୍ୟୁତ—ସ. ବଣ (ବିଦ୍ୟୁତ୍+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ) —୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବା
Baidyuta ତତ୍ତ୍ୱତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Electric; electrical. (ବୈଦ୍ୟୁତିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of electricity.

ବୈଦ୍ୟୁତାଲୋକ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବୈଦ୍ୟୁତ+ଅଲୋକ)—୧ ।
Baidyutāloka ବିଦ୍ୟୁତର ଆଲୁଅ—1. The light of a flash of lightning. ୨ । ବିଜୁଳି ବତ୍ତି—2. Electric light or lamp.

ବୈଧ—ସ. ବଣ (ବିଧି+ଅଞ୍ଚନେତ ଅର୍ଥରେ ଅ)—୧ । ବିଧି ସମ୍ମତ—
Baidha 1. Conforming to rules. ୨ । ରୀତି ସମ୍ମତ—(ଅବୈଧ—ବିପରୀତ) 2. Conforming to usage or custom. ୩ । ବିଧିସିଦ୍ଧ; ଆଇନ ସଙ୍ଗତ—3. Legal; lawful.

ବୈଧତା(ତ୍ୱ)—ସ. ତ; (ବୈଧ+ତ୍ତ୍ୱ ତା; ତ୍ୱ)—ବିଧିସିଦ୍ଧତା—
Baidhatā (twa) Legality; lawfulness.

ବୈଧବ—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସ. ବିଧବା) -ବିଧବା—1. Widow. ୨ ।
Baidhaba (ସଂ. ବୈଧବ୍ୟ) ବୈଧବ୍ୟ—2. Widowhood.

ବୈଧବ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବିଧବା+ତ୍ତ୍ୱ. ଯ)—ସ୍ତ୍ରୀର ବିଧବାବସ୍ଥା; ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ
Baidhabya ମୃତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—Widowhood.

ବୈଧବ୍ୟ କଷ୍ଟ—ସ.ବ—ବିଧବା ହେବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ
Baidhabya kashṭa The pangs of widowhood; ବୈଧବ୍ୟ ଟ୍ଲେଶ, ବୈଧବ୍ୟ ଦୁଃଖ ବୈଧବ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବୈଧବ୍ୟ ଯାତନା; ବୈଧବ୍ୟ ବେଦନା } ଅନ୍ୟରୂପ the pain and privations of a widow.

ବୈଧବ୍ୟ କାତରା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଂସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍ପୁ)—ବିଧବା ହେବାଯୋଗୁ
Baidhabya kātarā ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋକ ବିହ୍ୱଳା—Overwhelmed with the grief of widowhood.

ବୈଧବ୍ୟଜନିତ ଦୁଃଖ, ବୈଧବ୍ୟଦୁଃଖ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବୈଧବ୍ୟ ଘଟଣା(ନା)—ବେ. ବ—ବୈଧବ୍ୟ; ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀନାଶରୂପ
Baidhabya ghaṭaṇā(nā) ଅବସ୍ଥା—Widowhood;

ବୈଧବ୍ୟ ଦଶା, ବୈଧବ୍ୟାବସ୍ଥା } ଅନ୍ୟରୂପ the state of becoming a widow.

ବୈଧର୍ମ୍ମ୍ୟ—ସ. ବ (ବିଧର୍ମ୍ମ+ତ୍ତ୍ୱ. ଯ)—୧ । ନାସ୍ତିକତା—1. A-
Baidharmmya theism. ୨ । ଭିନ୍ନ ଧର୍ମ୍ମ ପାଳନ ନ କରିବା—(ସାଧର୍ମ୍ମ୍ୟ—ବିପରୀତ) 2. Heterodoxy in religious matters. ୩ । ଏକ ଧର୍ମ୍ମ ତ୍ୟଜି ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଅବସ୍ଥା—3. Apostacy. ୪ । ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ-
4. Dissimilarity; difference. ୫ । ବୈପରୀତ୍ୟ--
5. Contrariety.

ବୈଧାତ୍ର—ସ. ବ (ବିଧାତୃ+ଅଞ୍ଚତ୍ୟ ଅର୍ଥରେ. ଅ)—ସନତ୍କୁମାରାଦ୍ଦ
Baidhātra ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର—The sons of Brahmā.
ସ. ବଣ—୧ । ବିଧାତୃ ବା ବ୍ରହ୍ମାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Creator or Brahmā. ୨ । ଈଶ୍ୱରକ--
2. Divine.

ବୈଧାତ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୈଧାତ୍ର+ଈ)—୧ । ବାହ୍ମୀ ଶାଗ—1. A
Baidhātrī kind of potherb. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣଝାଟିଆ (ଦେଖ)—2. Brāhmaṇa jhāṭiā (See).

ବୈଧୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୈଧ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ବୈଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Baidhī Feminine of Baidha.

ବୈଧୀ ଭକ୍ତି—ସଂ. ବ—ବିଧି ଅନୁଷ୍ଠାନ କର (ବେଦ ଓ ସ୍ମୃତିବିହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କର) ଯେ ଭକ୍ତି ଜନ୍ମେ—The
Baidhī bhakti devotion which is engendered in the mind by the performance of the rites prescribed in the scripture.

ବୈଧୁର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବିଧୁର+ତ୍ତାର୍ଥେ. ଯ)—ବିଧୁରତା; କାତର
Baidhurjya ହେବା ଅବସ୍ଥା—The state of being afflicted or overwhelmed with grief.

ବୈଧୃତ—ବେ. ବ (ସଂ. ବୈଧୃତ; ବୈଧୃତ ଯୋଗ ଅଶୁଭ ଥିବାରୁ)—
Baidhṛuta ୧ । ବିବାଦ; ବିସମ୍ବାଦ—1. Dispute. ୨ । କଳି—2. Quarrel. ବେ. ବଣ—ବିବାଦକାରୀ—
Disputing; quarrelling.

ବୈଧୃତି—ସ. ବ (ବ=ବିପରୀତ+ଧୃତି=ଧୃତି ନାମକ ଶୁଭକର ଯୋଗ;
Baidhṛuti ଉପାଦାନ)—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯୋଗବିଶେଷ;
ବିଷ୍କୁମ୍ଭାଦି ୨୭ଯୋଗରୁ ଶେଷୋକ୍ତ ଯୋଗ—One of the 27 astrological conjunctions, which is considered as very inauspicious.
[ଦ୍ର—୨୭ଟି ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏହି ଯୋଗ ଓ ବ୍ୟତିପାତ ଯୋଗ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ସର୍ବଥା ପରିହାର୍ଯ୍ୟ; ଏ ଯୋଗରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ବ୍ୟାଘାତ ଓ କଳ ଗ୍ଭଗି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।] ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ବୈଧୃତ (ଦେଖ) Baidhṛuta (See)

ବୈଧେୟ—ଫ. ବଣ (ବଧି+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଏୟ) —୧ । ବଧିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Baidheya 1. Relating to rules. ୨ । ବୈଧ— 2. Legal; rational. ୩ । (ବଧେୟ+ଅ) ମୂର୍ଖ— 3. Ignorant, ୪ । ମୂଢ଼— 4. Foolish.

ବୈନତେୟ—ଫ. ବ. ପୁଂ (ବନତା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ) —୧ । ବନତା Bainateya ନନ୍ଦନ—1. Son of Binatā. ୨ । ଅରୁଣ— 2. Dawn personified. ୩ । ଗରୁଡ଼—3. The mythological king of birds and the carrier of Bishṇu on his back.

ବୈନାୟକ—ଫ. ବ (ବନାୟକ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ବନାୟକ (ଗଣେଶ, Bainā̤yaka ଗରୁଡ଼) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Binā̤yaka (Ganeśa and Garurda).

ବୈନାୟକୀ ବଦ୍ୟା—ଫ. ବ—ଗାରୁଡ଼ୀ; ତାନ୍ତ୍ରିକ ବଦ୍ୟା; ଗୁଣୀବଦ୍ୟା— Bainā̤yakī bidyā The science or art of magic. [ଦ୍ର—ଏହା ଚତୁଃଷଷ୍ଟି କଳା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ।]

ବୈନାୟିକ—ଫ. ବଣ (ବନୟ+ଇକ)—ବନୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Bainā̤yika Relating to humility or modesty. ଫ. ବ—୧ । ଯୁଦ୍ଧରଥ—1. War-chariot. ୨ । (ବନାୟ=ଖଣ୍ଡନ+ଇକ; ଯେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ମତକୁ ଖଣ୍ଡନ କରେ) ବୌଦ୍ଧ—2. A Buddhist.

ବୈନାଶିକ—ଫ. ବଣ (ବନାଶ+ଇକ)—୧ । କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ; କ୍ଷଣ- Bainā̤sika ଭଙ୍ଗୁର—1. Transient; fleeting. ୨ । ଯାହା ଅବଶ୍ୟ ବନଷ୍ଟ ହେବ—2. Subject to decay. ଫ. ବ—୧ । ନାଡ଼ୀ ନକ୍ଷତ୍ରବିଶେଷ—1. An astrological star. ୨ । ବୃଢ଼ିଆଣୀ; ଲୁତା—2. Spider. ୩ । ଦାସ—3. A slave. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଷୀ— 4. An astrologer.

ବୈପରୀତ୍ୟ—ଫ. ବ (ବପରୀତ+ଯ)—୧ । ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ— Baiparītya 1. Contrariety. ୨ । ଓଲଟ; ବପର୍ଯ୍ୟୟ— 2. Opposition; inversion.

ବୈପିତ୍ର—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବପିତୃ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ଏକ ମାତାଙ୍କ Baipitra ଗର୍ଭଜାତ, କନ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପିତାଙ୍କ ଔରସ (ବୈପିତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସନ୍ତାନ)—Uterine (brother or sister); born of the same mother but through different fathers,

ବୈବଧିକ—ଫ. ବ.ପୁଂ (ବବଧ=ଧାନ୍ୟାଦି ଗ୍ରାପ୍ତି+ବ୍ୟବସାୟାର୍ଥେ ଇକ)— Baibadhika ୧ । ଧାନ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ—1. A dealer in food grains. ୨ । ବାର୍ତ୍ତାବହ; ଦୂତ—2. Messenger. ୩ । ଭାରବାହକ— 3. Carrier of loads.

ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବବର୍ଣ୍ଣ+ଯ)—୧ । ବବର୍ଣ୍ଣତା —1. Disco- Baibarṇṇya loration; change of colour. ୨ । ମ୍ଳାନତା; ମାଳନ୍ୟ—2. Paleness; blush. ୩ । ଅସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Want of loveliness, grace or beauty. ୪ । ଜୁହୁଣ୍ଡିତ ସ୍ତ୍ରୈନିକ ସ୍ତ୍ରୈନିକାଙ୍କଠାରେ ପହଲ୍ଲିତ ଅଷ୍ଟଦଶା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—4. One of the eight stages through which unsatiated lovers pass.

ବୈବସ୍ୱତ—ସଂ. ବ ପୁଂ (ବବସ୍ୱତ୍=ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—୧ । Baibaswata ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ର—1. Son of the Sun-god. ୨ । ମାନବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ଋଷି; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ସପ୍ତମ ମନୁ—2. The great Hindu law-giver; the primeval ancestor of the human beings, being the 7th in descent from Manu. ୩ । ରୁଦ୍ରଦେବତାବିଶେଷ—3. One of the Rudra Deities. ୪ । ଯମ—4. The God of death. [ଦ୍ର—ବଲୁଛିବଷେ ଜାତ ଶ୍ରମ ଆଣ, ବୈବସ୍ୱତ ଏ ଗଣେ ତା ମାର୍ତ୍ତଣ—ଉଷ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଳାସ ।] ୫ । ଶନଗ୍ରହ—5. The plant Saturn. ୬ । ଅଙ୍ଗ- ଗ୍ଭଳ କର୍ଣ୍ଣ—6. The king Karṇṇa. ଦେ. ବଣ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) —ବନାଶକ—Destructive.

ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ—ସଂ. ବ—ମନୁଙ୍କର ସପ୍ତମ ବଂଶଧର—The 7th Baibaswata manu Manu or progenitor of mankind (7th in descent from the 1st Manu).

ବୈବସ୍ୱତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୈବସ୍ୱତ=ଯମ+ଈ)—ଯମଦେବତାଙ୍କ Baibaswatī ଅଧିଷ୍ଠିତ ଦିଗ; ଦକ୍ଷିଣଦିଗ—The south quarter of the globe (said to be presided over by Jāma).

ବୈବସ୍ୱତୀ ପ୍ରଭା—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ Baibaswatī prabhā ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ଅବରତ ୬ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖାଯିବା ନୈସର୍ଗିକ ଆଲୋକପ୍ରଶ୍ନି- Aurora Australis; the Southern Lights.

ବୈବାସିତ୍ ଡିକ୍ରି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (କରଅ) —ବନ୍ଧକ Baibāsit ḍikri ଉପ୍ରାରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ତାରିଖରେ ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ଦେଣଦାରଙ୍କୁ ବନ୍ଧକମୁକ୍ତ କରିବାର କ୍ଷମତା ରହିତ କରିଥିବା ଉପ୍ରା—Decree for foreclosure in a mortgage suit; a decree absolute in a mortgage suit.

ବୈବାହିକ—ସଂ. ବଣ (ବବାହ+ଇକ)—୧ । ବବାହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Baibāhika 1. Pertaining to marriage; marital. (ବୈବାହିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବବାହ ଉପଯୋଗୀ—2. Fit to be given in marriage; marriageable. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ସମ୍ବନ୍ଧୀ; ଝୋଇଁକ ବାପ ବା ବୋହୂର ବାପ; ଅପଣାର ପୁତ୍ରର ବା କନ୍ୟାର ଶ୍ୱଶୁର—The father-in-law of one's son or one's daughter,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈବୋଧିତ—ଶ. ବ—(ବିବୋଧ+ଇତ)—୧ । ବୈତାଳିକ; ସ୍ତୁତି—
Baibodhita 1. Herald; the morning bard.
୨ । ଭୂତୁଡଅ; ବାଜୀକର—2. A conjurer; a magician.

ବୈଭବ—ଶ. ବ—(ବିଭବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସମୃଦ୍ଧି; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—
Baibhaba 1. Affluence; grandeur; pre-eminence.
୨ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—2. Riches; wealth. ୩ । ଅମାନୁଷିକ ଶକ୍ତି; ବଦ୍ଧୁତ୍ୱ—3. Divinity; extraordinary power. ୪ । ଶକ୍ତି—4. Strength; might; power. ୫ । ମହତ୍ତ୍ୱ; ମହିମା; ଗୌରବ—5. Glory; greatness. ୬ । ସମ୍ମାନ—6. Honour; respect.

ବୈଭାଷିକ—ଶ. ବଣ—(ବିଭାଷା+ଇକ)—(ବ୍ୟାକରଣ) ବୈକଳ୍ପିକ;
Baibhāshika ବୈକଳ୍ପିକ—(grammar) Formed optionally or as an alternative.

ବୈଭୋଗ—ଗ୍ରା. ବ—(ଶ. ବ+ଭୋଗ)—ଭୋଗ—Enjoyment.
Baibhoga (ଉ—ଯେ ବଡ଼ ପୃଥ୍ୱୀରେ ବୈଭୋଗ, ସକଳ ସେ ପୁରେ ଶସ୍ୟଯୋଗ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ବୈଭ୍ରାଜ—ଶ. ବ—(ବି+ଭ୍ରାଜ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କଣ୍ଟୁ.ଅ)—
Baibhrāja କୁବେରଙ୍କ ଉଦ୍ୟାନ—The garden of the God of wealth. ଦେ. ବଣ—ଦେଦୀପ୍ୟମାନ—Dazzling. (ଉ—ବନସ୍ଥତ ସ୍ୱତ ଶୋଭତ ଭ୍ରାତ ବୈଭ୍ରାଜ ବୈଭ୍ରାଜ ସୁରସା ରସା ଜଉକର ଖାଜ । ଭାଜ. ବୈଦେଘ୍ରଶଉଲାସ ।)

ବୈମାତୃ—ଦେ. ବଣ—(ଶ. ବୈମାତ୍ର; ବୈମାତ୍ରେୟ)—ବୈମାତୃ;
Baimātṛu ବୈମାତ୍ରେୟ; ବିମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ—Born of the same father but from different mothers; born of one's step-mother.
ବୈମାତୃକ
ବୈମାତ୍ରିକ
ବୈମାତ୍ରେୟ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବୈମାତୃ(ବି) ଭଉଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାବତ ଭଉଣୀ—
Baimātṛu (tri) bhauṇī Step-sister.
(ବୈମାତ୍ରୀ ଭଉଣୀ, ବୈମାତ୍ରି(ତ୍ରି)କ ଭଉଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୈମାତୃ(ବି) ଭାଇ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଶ. ବୈମାତୃ ଭ୍ରାତା)—ସାବତ
Baimātṛu(tri) bhāi ଭାଇ—Step-brother.
(ବୈମାତ୍ରିୟ ଭାଇ, ବୈମାତ୍ରି(ତ୍ରି)କ ଭାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୈମାତ୍ର—ଶ. ବଣ. ପୁଂ (ବିମାତୃ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ବିମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ—
Baimātra Born of the same father but through (ବୈମାତ୍ରେୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) different mothers; born of (ବୈମାତ୍ରୀ, ବୈମାତ୍ରେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) one's step-mother.

ବୈମାତ୍ର ଭ୍ରାତା—ଶ. ବ. ପୁଂ—ସାବତ ଭାଇ; ଅପରାର ବିମାତାଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Baimātra bhrāta Step-brother.
(ବୈମାତ୍ରେୟ ଭ୍ରାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୈମାତ୍ରାୟୀ—ଶ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିମାତୃ+ଅୟୁ+ଈ)—ବୈମାତ୍ରୀ ଭଉଣୀ-
Baimātrāyī Step-sister.

ବୈମାତ୍ରୀ ଭଗିନୀ—ଶ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ସାବତ ଭଉଣୀ; ଅପରାର ବିମାତାଙ୍କ
Baimātrī bhaginī ଝିଅ—Step-sister.
(ବୈମାତ୍ରେୟୀ ଭଗିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୈମାନ—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା. ବେ-ଇମାନ୍)—ବେଇମାନ୍; ବେମାନ୍;
Baimān ବେଇମାନ ବେଦ୍ମାନ କୃତଘ୍ନ—Ungrateful.

ବୈମାନ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବେଇମାନୀ)—କୃତଘ୍ନତା—Ingrati-
Baimāni tude. ବେଦେ. ବଣ—ବୈମାନ୍ (ଦେଶ)—
Baimān (See).

ବୈମାନିକ—ଶ. ବଣ ପୁଂ (ବିମାନ+ଇକ)—୧ । ବିମାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Baimānika 1. Relating to an aerial car or (ବୈମାନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) balloon. ୨ । ବିମାନଗତ୍ୟା—2. Travelling by means of cars or aeroplanes. ଶ. ବ.ପୁଂ ୧ । ବିମାନଗତ୍ୟାକ—1. The driver of a car. ୨ । ବିମାନାରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A passenger in a car.

ବୈମୁଖ—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ (ବି ବିମୁଖ)—୧ । ଦୁଃଖିତ—1. Sorry.
Baimukha afflicted. ୨ । ଅବସନ୍ନ—2. Despondent-(ବୈମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ପ୍ରତିକୂଳ—3. Unpropitious; unfavourable. ୪ । ପରାଙ୍ମୁଖ—4. Averse.

ବୈମୁଖ୍ୟ—ଶ. ବ. (ବିମୁଖ+ତ୍ୟାବେ ଯ)—୧ । ବିମୁଖତା;
Baimukhya ପରାଙ୍ମୁଖତା—1. Aversion; shrinking.
୨ । ଅବସନ୍ନତା—2. Despondency. ୩ । ପ୍ରତିକୂଳତା—3. Opposition. ୪ । ପଛକୁ ଦୃଷ୍ଟିବା; ପଛାଡ଼ ଗମନ—4. Shrinking back; turning back. ୫ । ପଛଅଡ଼କୁ ପଳାଇଯିବା—5. Flight

ବୈମେୟ—ଶ. ବ—ବଦଳ; ବଦଳ (ହି. ଶ)—
Baimeya Exchange; barter.

ବୈୟର୍ଥ—ଶ. ବ—(ବ୍ୟର୍ଥ+ତ୍ୟାବ ଅ)—ବ୍ୟର୍ଥତା (ହି. ଶ)—
Baiyartha Futility.

ବୈୟାକରଣ—ଶ. ବଣ. ପୁଂ (ବ୍ୟାକରଣ+ଅର୍ଥତାର୍ଥେ ଅ)—୧ ।
Baiyākaraṇa ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Grammatical.
(ବୈୟାକରଣିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାରଦର୍ଶୀ-2. Versed in grammar. ଶ. ବ—୧ । ବ୍ୟାକରଣ-ବେତ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି; ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A grammarian. ୨ । ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା—2. Author of a work on grammar.

ବୈୟାଘ୍ର—ଶ. ବଣ (ବ୍ୟାଘ୍ର+ଅ)—୧ । ବ୍ୟାଘ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Baiyāghra 1. Relating to tiger; feline. ୨ । ବ୍ୟାଘ୍ର ଚର୍ମାବୃତ; ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ ପରିହିତ—2. Wearing a tiger skin. ଶ. ବ—ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ରଥ, ଯାହା ଉପରେ ବାଘଚମଡ଼ା ମଡ଼ା ଦେଇଥିଲା (ହି. ଶ)—A kind of car used in ancient India which was overlaid with tiger-hide.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈୟାଘ୍ର(ଘା)ଦ୍ୟ—ସ. ବ - [ବ୍ୟାଘ୍ର(ଘା)ଦ+ଯ]—ବ୍ୟାଘ୍ରା(ଘ)ଦ Baiyāghrapa(pā)dya ମୁନିଙ୍କ ଗୋତ୍ର; ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି-ବିଶେଷଙ୍କ ଗୋତ୍ର—The clan descended from Byāghrapa(pā)da, a sage, the progenitor of the family in which Bhīshma was born. [ଦ୍—ଏହି ଗୋତ୍ରରୁ ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ।]

ବୈୟାଘ୍ର ରଥ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ବୈୟାଘ୍ର+ରଥ)—ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମାବୃତ Baiyāghra ratha ରଥ—A car covered over with tiger skin.

ବୈୟାସ—ସଂ. ବଣ (ବ୍ୟାସ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ବ୍ୟାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Baiyāsa (ହି. ଶ)—Relating to Byāsa. (ବୈୟାସକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୈୟାସକ—ସ. ବଣ ଓ ବ-(ବ୍ୟାସ+ଅକ+ଇ) —ବ୍ୟାସଙ୍କ ଗୋତ୍ରରେ Baiyāsaki ବା ବଂଶରେ ଉତ୍ପନ୍ନ—Born of the family or clan of Byāsa.

ବୈୟାସିକ—ସଂ. ବଣ (ବ୍ୟାସ+ଇକ)—ବ୍ୟାସଦେବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ବ୍ୟାସ- Baiyāsika ଦେବଙ୍କ ରଚିତ ବା ସଙ୍କଳିତ—Compiled or drawn up or composed by sage Byāsa.

ବୈର—ସଂ. ବ (ୱାର+ଅ)—୧ । ବୈରୋଧ; ବିଦ୍ୱେଷ; ଶତ୍ରୁତା— Baira 1. Enmity; hostility. ୨ । ଶୌର୍ଯ୍ୟ—2. Courage; prowess; valour.

ବୈରକ୍ତ୍ୟ(କ୍ତ)—ସ. ବ(ବିରକ୍ତ+ଯ;+ଅ)—୧ । ବିରାଗ; ବୈରାଗ୍ୟ— Bairaktya(kta) 1. Indifference; apathy. ୨ । ବିରକ୍ତି—2. Disgust; displeasure. ୩ । ଘୃଣା—3. Dislike; hatred.

ବୈରଖ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବୈରକ୍)—ପତାକା—Flag. [ବ୍—Bairakha ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ଯା ଧଣ୍ଡା ବୈରଖ, ଘୁଣି ବୋଲନ୍ତି ମଣିମା ପତାକା ଦେଖ, ଏ ବେଡ଼େ ନାହିଁ, କେଡ଼େ ଲମ୍ବଡ଼, ମାନ ଆସୁଛ ବରଖ ଉଠି—ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।]

ବୈରଙ୍ଗିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ(ବ+ରଙ୍ଗ=ରାଗ+ଇକ)—୧ । ବିବେକୀ— Bairangika 1. Discriminating; conscientious. ୨ । ବିରାଗାର୍ହ—2. Disgusting. ୩ । ସଂସାର ତ୍ୟାଗୀ—3. Renouncing the world. ୪ । ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ—4. Self-controlled. ସଂ. ବ ପୁଂ—ମୁନି; ତପସ୍ୱୀ—Anchorite; sage.

ବୈର ନର୍ଯ୍ୟାତନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦାରୁ ସାଧିବା; ଶତ୍ରୁର ପ୍ରତ୍ୟ- Baira nirjyātana ପକାର ସାଧନ—Retaliation; taking revenge.

ବୈର ପ୍ରତିକାର, ବୈର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା, ବୈରଶୋଧ, ବୈରଶୁଦ୍ଧି, ବୈରୋଦ୍ଧାର } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବୈର ଭାବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶତ୍ରୁତା— Baira bhāba Enmity; hostility.

ବୈରଲ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବିରଳ+ଭାବ. ଯ)—ବିରଳତା— Bairalya Scarceness; sparseness.

ବୈରସେନ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ୱାରସେନ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ୱାରସେନ Bairasena ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ନଳରାଜା—King Nala, son of Bīrasena.

ବୈରସ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବିରସ+ଯ) ୧। ବିରସତା—1 Despondency. Bairasya ୨ । ଅରୁଚି—2. Disrelish; reluctance; aversion.

ବୈରା—ସ. ବ ଓ ବଣ—୧ । ବହିର୍ଭୂତ (ଦେଶ)—1. Bahirā Bairā (See) ୨ । ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଖିଲଣ କାମ କରିବା ସମୟରେ ଖିଲଣ ତଳର ଖାଲ ସ୍ଥାନରେ ଭରିବା ଇଟା, ପଥର, ମାଟିଆଦି—2. Stones, bricks and earth put below the arch when it is eing constructed.

ବୈରାଗ—ଆ. ବ—୧ । (ସ. ବୈରାଗ୍ୟ)—ବୈରାଗ୍ୟ (ଦେଖ)— Bairāga 1. Bairāgya (See). ୨ । ରାଗ; ରୋଷ—. 2. Anger-

ବୈରାଗୀ—ସ. ବ ବିରାଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସଂସାର Bairāgi ବିରକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ବୈଷ୍ଣବ—1. An anchorite ୨ । ବିବେକୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A conscientious, person. ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ବଆଇବା (ବୈରାଗିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାମ—1. Name given to males. ୨ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅଭଦ୍ରନ ସାଧୁ ବା ବାବାଜୀ— 2 A sect of anchorites.

ବୈରାଗ୍ୟ—ସ. ବ (ବିରାଗ+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ସଂସାର ପ୍ରତି Bairāgya ଅନାସକ୍ତି; ସଂସାର ପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ବା ଔଦାସୀନ୍ୟ— 1. Indifference to wordly concerns. ୨ । ସଂସାର ବିରାଗୀର ଧର୍ମ—2. The ways of an anchorite. ୩ । ବିବେକ—3. Conscience. [ଦ୍—ବୈରାଗ୍ୟଦ୍ୱାରା ସଂସାର ପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ଓ ସଂସାର ତ୍ୟାଗର ଭାବ ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ବିବେକଦ୍ୱାରା ସତ୍ ଅସତ୍ ପ୍ରଭେଦ ଜ୍ଞାନ, ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଜ୍ଞାନ, ସମ୍ୟକ ବିଷୟର ଜନିତ ଜ୍ଞାନ ଓ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତି ଅନାସକ୍ତି ସୂଚିତ ହୁଏ ।]

ବୈରାଜ୍ୟ—ସ. ବ (ବ+ରାଜନ୍+ଯ)—୧ । ଏକହ୍ନ ଦେଶରେ Bairājya ଦୁଇ ଜଣ ରାଜାଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତଭାବରେ ରାଜ୍ୟଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ; ଦ୍ୱୈତଶାସନ (ହି. ଶ)—1. A system of administration in which two kings or rulers rule a kingdom jointly; diarchy. ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦ୍ୱୈତ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. A kingdom governed by two kings or rulers simultaneously.

ବୈରାଟ—ସଂ. ବଣ (ବିରାଟ+ଅ)—୧ । ବିରାଟ ଦେଶୀୟ— Bairāṭa 1. Pertaining to the Birāṭa country. (ବ୍—ଅସନ୍ତୁ ସମ୍ଭବକୁଳେ ବୈରାଟ ଘରାଇ, ଗାଂଶୁ ତନ୍ତୁ । ରଘୁନାଥ. ମନ୍ଦାସାଜା) ସଂ. ବ—୧ । ବିରାଟ ଦେଶର

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜା—1. The king of the Birāṭa country. ୨ । ଲାଲ୍ ଗୋପ କୀଟ; ସାଧବଘରବୋହୁ ପୋକ— 2. Cochineal; velvet insect.

ବୈରତଙ୍କ—ସଂ. ବ—ଅର୍ଜୁନ ଗଛ—A tree; Terminallia Bairātaṅka Alata Glabrā.

ବୈରସ୍ୟମାଣ—ସଂ. ବଣ. ସଂ. (ବୈର+ଆ+ଆନ)—ଶତ୍ରୁତାଚରଣକାରୀ—Doing hostile acts. Bairāyamāṇa (ବୈରସ୍ୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୈରି ଘନ—ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ବୈରଘ୍ନ)—ବୈରଘ୍ନ; ଶତ୍ରୁହନ୍ତା— Bairi ghana Destructive of the foes. (ଦ୍ର—ବୈରଘନ ସୁଲାର୍ଡ଼ରେ ଯୁକ୍ତ ସତ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ନଶ- ବଳ . ।) (ବୈରଘ୍ନ—ସମ୍ବୁଦ୍ଧରୂପ)

ବୈରିତା (ତ୍ୱ) – ସଂ. ବ (ବୈରିନ୍+ଭାବାର୍ଥ ତା, ତ୍ୱ)—ଶତ୍ରୁତା— Bairitā(twa) Enmity; hostility.

ବୈରୀ—ସଂ. ବଣ. ସଂ (ବୈର+ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—ବୈରଯୁକ୍ତ; Bairī ଶତ୍ରୁଭାପନ୍ନ—Inimicial; hostile. ସଂ. ବ. ସଂ— (ବୈରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଶତ୍ରୁ—1. Enemy; antagonist; an adversary. ୨ । ବହୁତ ପକ୍ଷୀ; ବୃଦ୍ଧାକାର ଶ୍ୟେନ— 2. A big falcon; goshawk.

ବୈରୂପ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବରୂପ+ଭାବାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ବରୂପତା— Bairūpya 1. Deformity. ୨ । କଦର୍ଯ୍ୟତା—2 Ugliness. ୩ । ବିକୃତତ୍ୱ—3. Unnatural condition; deterioration; derangement.

ବୈରୋଚନ(ନି)—ସ. ବ (ବରୋଚନ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ; ଇ)— Bairochana(ni) ୧ । ବରୋଚନ ଦୈତ୍ୟର ପୁତ୍ର ବଳି ରାଜା— 1. King Bali. ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—2. The Buddha. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ —3. The sun God.

ବୈରୋତ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବୈର+ଉତ୍ପତ୍ତି)—ଶତ୍ରୁତାର Bairotpatti ସୂତ୍ରପାତ—The beginning of hostility.

ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ—ସ. ବ (ବଲକ୍ଷଣ+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ବଶିଷ୍ଟ୍ୟତା; Bailakshaṇya ବିଶେଷତ୍ୱ—1. Peculiarity. ୨ । ବିଘମତା—2. Difference ୩ । ଭାବାନ୍ତର; ବିକାରାନ୍ତର—3. Disparity; derangement.

ବୈଲକ୍ଷ୍ୟ—ସ. ବ (ବଲକ୍ଷ=ଲକ୍ଷିତ+ଯ)—୧ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା— Bailakshya 1. Bashfulness. ୨ । ବିସ୍ମୟ— 2. Surprise; astonishment. ୩ । ସ୍ୱଭାବର ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ—3. Difference of nature.

ବୈଲ(ଲା)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବଏଲର୍)—ବାଷ୍ପଗଳନ ସମ୍ବରେ Baila(lā)r ଥିବା ଜଳପାତ୍ର, ଯହିଁର ଜଳରୁ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ବଏଲାର ଯନ୍ତ୍ରଗଳକ ବାଷ୍ପ ବାହାରେ—The boiler of a ବେଲର steam engine.

ବୈଲ—ଗାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—ବଳଦ— Bailā Bullock.

ବୈଶଦ୍ୟ—ସ. ବ (ବଶଦ+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ)—ବଶଦତା— Baisadya Clearness.

ବୈଶମ୍ପାୟନ—ସ. ବ (ବଶମ୍ପାୟନ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ମହାଭାରତ Baisampāyana ଓ ପୁରାଣାଦର ବକ୍ତା ବ୍ୟାସଶିଷ୍ୟ ମୁନିବିଶେଷ —Name of a sage, disciple of Byāsa who narrated the Purāṇas.

ବୈଶସ—ସ. ବ (ବଶସ+ଅ)—୧ । ବଶସନ; ବଧ୍ୟ; ବଧ— Baisasa 1. Killing; slaughter. ୨ । ବିପଦ୍— 2. Calamity; danger. ୩ । ଅନଷ୍ଟାଘାତ— 3. Mishap. ୪ । ବାଧା; ପ୍ରତିରୋଧ—4. Obstacle. ୫ । କଳହ—5. Quarrel.

ବୈଶସ୍ତ—ସ. ବ (ବଶସ୍ତ+ଅ)—୧ । ଅସ୍ତ୍ରକାର—1. Authority. Baisastra ୨ । ଶସ୍ତ୍ରଗ୍ରହଣ୍ୟ—2. The state of being unarmed or having no weapons. ୩ । ଶାସନ—3. Rule. ୪ । ସ୍ୱମତା—4. Power. ୫ । ପ୍ରଭାବ—5. Influence.

ବୈଶାକ—ଦେ. ବ—୧ । ବଙ୍ଗଦେଶର କାୟସ୍ଥଙ୍କର ଜାତୀୟ ବିଶେଷ— Baisāka 1. A title of the Bengalee Kāyasthas. ବସାକ ୨ । ଓଡ଼ିଶ୍ୟାରେ ପାଟସୂତ୍ର ବଣୋପାଧି ବିଶେଷ— 2. A family title of cloth and twist dealers in Orissa.

ବୈଶାଖ—ସ. ବ (ବଶାଖା=ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଅ= Baisākha ବୈଶାଖୀ; ବୈଶାଖୀ=ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା+ଅ; ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଯୁକ୍ତ ମାସ)—୧ । ଶାଳବାହନ ଶକାବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ମାସ; ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଗ୍ରୀଷ୍ମମାନ ମାସ— 1. The lunar month of Baisākha (April-ay). [ଦ୍ର—ଏହା ଗ୍ରୀଷ୍ମମାନ ବୈଶାଖ ମାସ ସୌର ମାନ ମେଷ ମାସ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଏ ମାସ ପଞ୍ଜାବଙ୍କାନ୍ତି- ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ; ଏହାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମାସ ଚୈତ୍ର ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାସ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ । ଏହା ମାସ ଓ ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାସ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ । ହିନ୍ଦୁମତରେ ଏହା ୪ଟି ଧର୍ମ ମାସ (ଆଷାଢ଼, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ, ବୈଶାଖ) ମଧ୍ୟରୁ ଏକ; ଏଥିରେ ବ୍ରତ୍ତମାନେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ଓ ଦାନଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ।] ୨ । ଦଧିମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ; ଖଣ୍ଡା—2. Churning rod. (ଦ୍ର—ବୈଶାଖ ମାସରେ ମନ୍ତ୍ରର ଅଯୋଧ୍ୟା ଭାଣ୍ଡେ ଥିଲା କ୍ଷୀର ପୂର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ନଶବଳାସ ।) ୩ । ରକ୍ତ ପୁନର୍ନବା (ହି. ଶ) —3. The red variety of Hogweed. ୪ । ଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଭଳି ବିଶେଷ (ଜ୍ୟୋ. ଶ)— 4. A malevolent planet attacking horses. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରଭାବରେ ଘୋଡ଼ାର ଶସ୍ତ୍ରର ଘା ସ୍ୱୟଂ ଦୋଇ- ଯାଏ ଓ ଘୋଡ଼ା ସର୍ବଦା ଭୟେ (ହି. ଶ)—ଦେ. ବ— ବୈଶାକ (ଦେଶ)—Baisāka (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ଦେ. ବ (ସ. ବୈଶାଖ+ପୂର୍ଣ୍ଣିମା)—ଶୁକ୍ଳମାନ
Baiśākha pūrṇṇamī ବୈଶାଖ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—The
ବୈଶାଖ ପୁନେଇଁ } ଅନ୍ୟରୂପ full-moon day of the
ବୈଶାଖ ପୁନମୀ } lunar month of Baiśākha.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଶାକ୍ତଶୁଙ୍କର ଫୁଲଦୋଳ (ପୁଷ୍ପଦୋଳା) ଉତ୍ସବ ହୁଏ ।]

ବୈଶାଖ ବ୍ରତ—ସ. ବ—ବୈଶାଖମାସରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠେୟ
Baiśākha brata ବ୍ରତ ବିଶେଷ—Religious vows observed in the month of Baiśākha
[ଦ୍ର—ବ୍ରତଧାରୀ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ, ଦ୍ୱିବସ୍ୟ ଓ ତୃଷାର୍ତ୍ତକୁ ଜଳଦାନ ଆଦ କରନ୍ତି ।]

ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବ—ସୌରମାନ ବୈଶାଖର ବା ମେଷମାସର
Baiśākha saṁkrānti ପ୍ରଥମ ଦିନ; ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ମଦ୍ଦାବତ୍ସର (ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂକ୍ରାନ୍ତି—The 1st day of the solar month of Mesha or Baiśākha.
[ଦ୍ର—ଏହା ବାବାଜୀ ଶ୍ରୀ ରାଧାରମଣ ଦେବଙ୍କର ଜନ୍ମ ଦିବସ ।]

ବୈଶାଖୀ—ସଂ. ବ (ବିଶାଖା+ଇ; ବିଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା)—
Baiśākhī ଶୁକ୍ଳମାନ ବୈଶାଖମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାସୀ—The full-moon day of the month of Baiśākha. ଦେ. ବିଶେ—୧ । ବୈଶାଖ ମାସରେ ଜାତ—1. (a person) Born in the month of Baiśākha ୨ । ବୈଶାଖ ମାସରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ—2. (ceremony ; Observeable in the month of Baiśākha. (ଯଥା—ବୈଶାଖୀ ବ୍ରତ ।) ୩ । ବୈଶାଖ ମାସରେ ଘଟିବା—3. (an event) Happening or taking place in the month of Baiśākha. (ଯଥା—ବୈଶାଖୀମେଳା, ବୈଶାଖୀ ବର୍ଷା, ବୈଶାଖୀ-ପବନ ।)

ବୈଶାଖୀ ମେଳା—ଦେ. ବ—ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବା ବୈଶାଖ
Baiśākhī melā ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ହେବା ମେଳା ବା ଉତ୍ସବ—A religious gathering held on the last day of the lunar Baiśākha or the 1st day of the solar Baiśākha month.
[ଦ୍ର—ବୈଶାଖୀ ମେଳା ପ୍ରତି ବର୍ଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି (ଅପ୍ରେଲ ମାସ ତା ୧୩ ତାରିଖ)ରେ ପଡ଼େ । ୧୯୧୯ ସାଲ ଅପ୍ରେଲ ୧୩ ତାରିଖରେ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଅମୃତସ୍ୱର ମଧ୍ୟସ୍ଥ 'ଜଲିନ୍‌ୱାଲ୍‌ବାଗ୍' ବାଗ୍ (Jallinwalla Bag)ନାମକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗୃହାଦି ବେଷ୍ଟିତ ପଡ଼ିଆରେ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଗୃହୀତ ଗୋଟିଏ ଆଇନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମବେତ କନ୍ଦୁ ସହସ୍ର ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ୍ ଓ ଶୀଖ୍ ଆଦଙ୍କ ମେଳକୁ ଭାଙ୍ଗିବାପାଇଁ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ସେନାପତି ଜେନେରଲ୍ ଡାୟାର୍ (General Dyer) ଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପଲଟଣମାନେ ଗୁଳି ଚଲାଇ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏହି ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ (Jallinwalla Bag massacre)ର ଫଳରେ ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା ।]

ବୈଶାଖ୍ୟ (ଖ୍ଷ)—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ବୈଶାଖ—ବୈଶାଖ (ଦେଖ)
Baiśākhya(kṣha) Baiśākha (See)

ସ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ)—1. Name of an ancient sage. ୨ । ବିଶାରଦ ବା ପଣ୍ଡିତ ହେବାର ଭାବ; ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. Proficiency. ୩ । ନର୍ମ୍ମଲତା; ସ୍ୱଚ୍ଛତା (ହି. ଶ)—3. Clearness.

ବୈଶାରଦ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ବିଶାରଦ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ବିଶେଷଜ୍ଞ
Baiśārada ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—1. An expert. ୨ । ପଣ୍ଡିତ (ହି. ଶ)—2. A learned man.

ବୈଶାଲ(ଲି,ଲୁ,ଲା)—ଦେ. ବ—(ସ. ବହ୍ନିଃ ଶଳାକା)—ବ୍ରତ ଓ
Baiśāla(la, lī, lā) ବିବାହ ବେଦୀ ନିକଟରେ ଯେଉଁ ବାଉଁଶ [ବଇଶାଳ(ଳ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦଣ୍ଡ ପୋତାଯାଏ—A staff driven to the ground near an alter prepared for marriage or sacred thread ceremony. [ଉ—ବୈଶାଳେ ଶୂଳ ଉରମ ଉଘୁଳିଲା ଥିବା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଣ୍ଡବିଳାସ ।]

ବୈଶାଳୀ—ସ. ବି. (ନାମ)—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜୀବିତ କାଳରେ ପ୍ରାଚୀନ
Baiśālī ଉତ୍ତରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଗର—Name of a town celebrated during the lifetime of the Buddha. [ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ମଜଫରପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବସାଢ଼ ନାମକ ଗ୍ରାମ ପ୍ରାଚୀନ ବୈଶାଲୀ ନଗରର ଅବଶେଷ ଥିବାର ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି । ଏ ନଗରକୁ ରାଜା ଚେଟକଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଶାଲ ବସାଇ ଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ବିଶାଲ ପୁରୀ ବା ବିଶାଲ ନଗରୀ । ବୁଦ୍ଧଦେବ କେତେ ଥର ଏ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଜୈନ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମହାବୀରଙ୍କର ଏହି ନଗରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହା ଜୈନମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଏ ନଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା ଓ ଏଠାରେ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ବାସ କରୁଥିଲେ ।—(ହି. ଶ)]

ବୈଶିକ—ସ. ବ—(ବେଶ ବା ବେଶ୍ୟା+ଇକ; ନ୍ୟାୟତଃ)—୧ ।
Baiśika ବେଶ୍ୟାର ଛଳ ବା ଭଙ୍ଗି—1. The tricks of a courtesan. ୨ । (ପୁଂ)—ବାରାଙ୍ଗନାବିଳାସୀ ପୁରୁଷ—A frequenter of brothels; a regular visitor to harlots. [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ୩ ଶ୍ରେଣୀର ନାୟକ ମଧ୍ୟରୁ ବୈଶିକ ଏକଉମ—ହି.ଶ ।]

ବୈଶୀପୁତ୍ର—ସ. ବ—ବେଶ୍ୟାପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—
Baiśīputra The son of a harlot.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ—ସ. ବ—(ବଶିଷ୍ଟ+ଯ)—୧ । ବିଶେଷତ୍ୱ—1. Individuality. ୨ । ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Bailakshanya (See)

Baisishtya

ବୈଶୁନ୍(ଲ୍)ତାନ୍(ନା)—ବୈ.ଦେ. ବ—ବଇଶୁନ ତାନ୍ (ଦେଖ)

Baisun-(l-)tān(nī) Baisun-tān (See)

ବୈଶେଷିକ—ସ. ବ—(ବିଶେଷ = 'ବିଶେଷ' ନାମକ ବସ୍ତୁ + ଅରୂପଣାର୍ଥେ ଇକ; ଯାହା 'ବିଶେଷ' ନାମକ (ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତୁକୁ ଜରୂପଣ କରଅଛି)—କଣାଦ ମୁନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନ୍ୟାୟ ବା ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—

Baiseshika The system of Hindu philosophy propounded by sage Kaṇāda

[ଦ୍ର—କଣାଦଙ୍କର ଏକ ନାମ ଉଲୁକ । ଏଥିପାଇଁ ଏ ଦର୍ଶନର ଅନ୍ୟ ନାମ ଔଲୁକ୍ୟ ଦର୍ଶନ । ଏ ଦର୍ଶନ ନ୍ୟାୟ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି । ଗୌତମରେ ପ୍ରମାଣ ପକ୍ଷ ପ୍ରଧାନ ଓ ଏ ଦର୍ଶନରେ ଧ୍ରମେୟ ପକ୍ଷ ପ୍ରଧାନ । ଈଶ୍ୱର, ଜଗତ୍ ଓ ଜୀବ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୌତମ ଓ ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ ଦ୍ୱୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏକ ଅଟେ । ଏ ଦର୍ଶନ ଗୌତମ ଦର୍ଶନର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଗୌତମ ମୁଖ୍ୟତଃ ତର୍କ ପଦ୍ଧତି ଓ ପ୍ରମାଣ ବିଷୟର ଜରୂପଣ କରଅଛନ୍ତି, ତନ୍ମୁ କଣାଦ ଦ୍ରବ୍ୟର ପଦାର୍ଥରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟର 'ବିଶେଷତା' ବୁଝାଇବାରୁ ଏହାର ନାମ 'ବୈଶେଷିକ' ହୋଇଅଛି । ନଅଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ଯଥା—ପୃଥ୍ୱୀ, ଜଳ, ତେଜ, ବାୟୁ, ଆକାଶ, କାଳ, ଦିକ୍, ଆତ୍ମା ଓ ମନଃ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ପୃଥ୍ୱୀ, ଜଳ, ତେଜ, ଓ ବାୟୁ ପରମାଣୁ ଅବସ୍ଥାରେ ନିତ୍ୟ ଓ ସ୍ଥୂଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନିତ୍ୟ । ଆକାଶ, କାଳ, ଦିକ୍, ଓ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟ ଓ ସର୍ବ-ବ୍ୟାପକ । ମନ ନିତ୍ୟ, ତନ୍ମୁ ଅଣୁରୂପକ ଥିବାରୁ ବ୍ୟାପକ ନୁହେଁ । କଣାଦ ଏହି ପ୍ରକାରେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ସ୍ଥିର କରଅଛନ୍ତି ।

ଗୌତମ ୧୬ଟି ପଦାର୍ଥ ମାନିଥିଲେ, ତନ୍ମୁ କଣାଦ ୬ଟି ପଦାର୍ଥ ମାନିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—ଦ୍ରବ୍ୟ, ଗୁଣ, କର୍ମ୍ମ, ସାମାନ୍ୟ, ବିଶେଷ ଓ ସମବାୟ । ପରେ ଅଭାବ ବୋଲି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ ମାନିଅଛନ୍ତି । ଦ୍ରବ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ (ପରିଗଣନ), ଲକ୍ଷଣ ଓ ପରୀକ୍ଷା ଛଡ଼ା କଣାଦ ଗୁଣକୁ ଓ କର୍ମ୍ମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରଅଛନ୍ତି । ଦ୍ରବ୍ୟର ସଙ୍ଖ୍ୟା, ପୃଥକ୍ତ୍ୱ, ଜ୍ଞାନ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ ଆଦି ୨୪ଟି ଗୁଣ ଅଛି । ଏଥିରେ ଉତ୍କ୍ଷେପଣ, ଅବକ୍ଷେପଣ, ଆଦି ୫ ପ୍ରକାର ଗତିକୁ କର୍ମ୍ମର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି । ବାକି ରହିଲା 'ସାମାନ୍ୟ' । ଏହା ଦ୍ରବ୍ୟ, ଗୁଣ ଓ କର୍ମ ଏହି ତିନିରେ ସତ୍ତା ରୂପେ ମିଳେ । ପଞ୍ଚମ ପଦାର୍ଥ 'ବିଶେଷ' ପୃଥୀ, ଜଳ, ତେଜଃ ଓ ବାୟୁର ପରମାଣୁରେ ଅଛି । 'ବିଶେଷ' ଅନନ୍ତ ଅଟେ । ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନର ପରମାଣୁବାଦ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ । ପରମାଣୁ ନିତ୍ୟ ଓ ଅକ୍ଷର ଅଟେ । ପରମାଣୁମାନଙ୍କ ଯୋଜନାରେ ସବୁ ପଦାର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି । ଆକାଶ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ୪ ଭୂତର ପରମାଣୁ ଅଛି । ୨ ପରମାଣୁ =ଦ୍ୱ୍ୟଣୁକ; ୩ ଦ୍ୱ୍ୟଣୁକ=ତ୍ରସରେଣୁ; ୪ ଦ୍ୱ୍ୟଣୁକ୍= ଚତୁରେଣୁ—ହ୍ର. ଶ]

ବୈଶେଷ୍ୟ—ସ. ବି. (ବିଶେଷ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଯ)—ବିଶେଷତା—

Baiseshya Peculiarity; characteristic.

ବୈଶ୍ୱଦେବ—ସ୍ର. ବି. (ବିଶ୍ୱଦେବ+ଅ; ପୃଥ୍ୱୀର ଭାବଜାତ ଦେବତା ଓ ଭୂତ ବା ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଅନ୍ନ ବଳି)—ବିଶ୍ୱଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ପ୍ରତିଦିନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନ୍ନ ବଳିଦାନ ବିଧି—A daily ceremony of offering oblations of food to various Deities, the fire, certain beings and animals, observed by the twice born amongst the Hindus. [ଦ୍ର—ସକାଳେ ଗୃହସ୍ଥର ପାକ ଶେଷ ହେବା ପରେ ଏ 'ଅନ୍ନ ବଳିଦାନ' ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନକୁ ଗୁଣ, ଗୋମୟ ଓ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ପରିଷ୍କୃତ କର ସେଠାରେ ମୃତ୍ତିକାରେ ଠାଆ କର ତହିଁରେ ପାକାଗ୍ନିକୁ ବଳ ଦିଆଯାଏ, ତା ପରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବରେ ବଳିଦାନ, କରାଯାଏ :—

୧ ବ୍ରହ୍ମା, ୨ ପ୍ରଜାପତି, ୩ ଗୃହ୍ୟଗଣ, ୪ ଅନୁମତି, ୫ କଶ୍ୟପ (ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ବଳି ଅଗ୍ନିରେ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ); ୬ ଧନ୍ୱନ୍ତରି, ୭ କଳି, ୮ ପୃଥ୍ୱୀ, ୯ ଧାତୃ, ୧୦ ବିଧାତୃ, ୧୧-୧୪ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ, ୧୫-୧୮ ଚତୁଷ୍କୋଣ, ୧୯ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ୨୦ ଅନୁମତି, ୨୧ ବିଶ୍ୱଦେବଗଣ, ୨୨ ବିଶ୍ୱଭୂତଗଣ, ୨୩ ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ, ୨୪ ଉଷା, ୨୫ ଭୂତପତି, ୨୬ ପିତୃଗଣ, ୨୭ ଯକ୍ଷ, ୨୭-୩୩ ସନକାଦି ସପ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ-ପୂର୍ବକ ଠାଆ ଉପରେ ଗଣ୍ଡାଏ ଗଣ୍ଡାଏ ଅନ୍ନ ଦିଆଯାଏ ।

ତା ପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ରରେ ବଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଅନ୍ନରୁ ଜନ୍ମଲିଖିତ ରୂପେ ପାଣି ଛଡ଼ାନ୍ତି । ୩୪-୩୬ ପିତୃ, ପିତାମହ ଓ ପ୍ରପିତାମହ, ୩୭-୩୯ ମାତାମହ, ପ୍ରମାତାମହ ଓ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରମାତାମହ, ୪୦-୪୫ ପିତୃ ଓ ଜଣ ଓ ମାତା ମହାଦି ୩ ଜଣ, ୪୭ ଅଉଥ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ୪୮-୫୦, ଶ୍ୱାନ, ଗୃଧ୍ରାଲ ଓ ବାୟସ । କେହି କେହି ବୈଶ୍ୱଦେବ ସ୍ଥାନରୁ ଉଠି ଆସି ଅଗଣାରେ ବା ଘରର ବାଡ଼ଆଡ଼େ ୪୮-୫୦ ବଳି ଦିଅନ୍ତି । ୫୦ ବଳିକୁ 'କାକ ବଳି' ବୋଲାଯାଏ । ଶେଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରନ୍ତି ।

ନିଷ୍ଠାପର ଗୃହସ୍ଥ ଦେବପୂଜା ଓ ବୈଶ୍ୱଦେବ ନ କରି ଭୋଜନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ବୈଶ୍ୱାନର—ସ. ବି. (ବିଶ୍ୱନର+ଅ; ଏହା ବିଶ୍ୱଜନଙ୍କ ଜଠରରେ ଥିବାରୁ)—୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire. ୨ । ଜଠରାଗ୍ନି—2. The digestive energy in animals. ୩ । ଚଉକ ବୃକ୍ଷ, ଧଳା ଚଉ ଗଛ—3. Lead wort (plant). ୪ । ବେଦାଂଶ ବିଶେଷ—4. Name of a portion of the Bedas. ୫ । ପିତୃ (ହ୍ର. ଶ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

5. Bile. ୬ । ପରମାତ୍ମା (ହୃ. ଶ)—6. The Supreme Spirit. ୭ । ଚେତନ (ହୃ. ଶ)—7. Consciousness.

ବୈଶ୍ୱାସିକ—ସ. ବି. ପୁଂ. (ବିଶ୍ୱାସ+ଇକ)—ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A trusted person. (ବୈଶ୍ୱାସିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଣ. ପୁଂ—ବିଶ୍ୱସ୍ତ—Trusted.

ବୈଶ୍ୱୀ—ସ. ବି (ବିଶ୍ୱ=ବିଶ୍ୱଦେବଗଣ+ଈ; ବିଶ୍ୱଦେବମାନଙ୍କର ଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଉପରେ ଆଧିପତ୍ୟ ଥିବାରୁ)—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ନକ୍ଷତ୍ର—(astrology) The twenty-first asterism.

ବୈଶ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବିଶ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+କ୍ୟପ୍+ଯ. ଯେଉଁ ଜାତି ଦ୍ୱିଜାତିମାନଙ୍କର ଶେଷଭାଗରେ ଥିବା ଯାଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ପଶୁପାଳନ ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମ । ପଶୁପାଳନ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ବୃତ୍ତି ଅଟେ । ବୈଦିକ କାଳରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ ବୋଲା ଯାଉଥିଲା । ବୈଶ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବୈଦିକ ବିଶ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଘରେ ଯେତେବେଳେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ସେତେବେଳେ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଗୋପାଳନରେ ନିଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବୈଶ୍ୟ ବୋଲାଗଲା—ହୃ. ଶବ୍ଦସାଗର ।) (ଯେଉଁ ଜାତି ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସ୍ତ ସତ, ଯଯୁଷ୍ମଙ୍କୁ ନଯୋଜଳେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପଦେ—ଗୁପ୍ତନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) [ଦ୍—ଯଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ପଶୁପାଳନ ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମ । ପଶୁପାଳନ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ବୃତ୍ତି ଅଟେ । ବୈଦିକ କାଳରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ ବୋଲା ଯାଉଥିଲା । ବୈଶ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବୈଦିକ ବିଶ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଘରେ ଯେତେବେଳେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ସେତେବେଳେ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଗୋପାଳନରେ ନିଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବୈଶ୍ୟ ବୋଲାଗଲା—ହୃ. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ବୈଶ୍ୟ କରଣ—ଦେ. ବି—ଜାତି ବିଶେଷ—A caste of Baisya karana Baisyas. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ବାଲ୍ୟବିବାହ ନାହିଁ । ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ଗୃହଶାଳମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଉପାଧି ମହାନ୍ତି ।]

ବୈଶ୍ୟ ବଣିକ୍—ଦେ. ବି (ସ. ବୈଶ୍ୟ ଓ ବଣିଜ୍)—ବୈଶ୍ୟ ବା ବଣିଆମାନଙ୍କର ଶାଖା ବିଶେଷ—A sect of the trading caste. (ବୈଶ୍ୟ ବଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ବଣିଆମାନେ ସୁନାରି, ଘୋଷଲୀ ଓ ବୈଶ୍ୟ ଏହି ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ।]

ବୈଶ୍ରବଣ—ସ. ବି (ବିଶ୍ରବସ୍=ଋଷି+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ; 'ବି' ସ୍ଥାନରେ 'ବୈ' ଓ 'ଅ' ସ୍ଥାନରେ 'ଣ' ଆଗମ)—ବିଶ୍ରବା ଋଷିଙ୍କର ପୁତ୍ର—The son of sage Bisrabā. [ଦ୍ର—କୁବେର, ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିଭୀଷଣ—ବୈଶ୍ରବଣ ଅଟନ୍ତି ।]

ବୈଷ(ଷି)ମ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବି (ସ. ବୈଷ୍ଣବ)—୧ । ବୈଷ୍ଣବ (ଦେଖ)—Baisha(shi)ma Baishnaba (See). ୨ । ବୈଷ୍ଣବ ନାମକ ବୈଷ୍ଟବ,ବୈଷ୍ଟମ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବା ନାମ—2. Name for calling a person named Baishnaba.

ବୈଷ୍ଣୁ(ଷ୍ଣୁ)ବ,ବୈଷ୍ଣୁମ,ବୈଷ୍ଣୁମ ବୈଷ୍ଣୁମ, ବୈଷ୍ଣମ ବୈଷମାଣୀ, ବୈଷ୍ଣୁବାଣୀ, ବୈଷ୍ଣୁମାଣୀ ବୈଷ୍ଣେବା(ମା)ଣୀ, ବଇଷ୍ଣି(ଷ୍ଣୁ)ମାଣୀ ବୈଷ୍ଣି(ଷ୍ଣୁ)ମାଣୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ସ୍ତ୍ରୀ

ସ. ବି (ବିଷମ+ଅ) ବୈଷମ୍ୟ (ଦେଖ)—Baishamya (See).

ବୈଷମ କୁଳ—ଦେ. ବି—ବୈଷ୍ଣବ ସମାଜ—Baishama kula The society of Baishnabas.

ବୈଷମ ଢେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୈରାଗ୍ୟ ଧାରା ଗୃହଣ ପୂର୍ବକ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିବା—To renounce the world or one's household-ties by being converted into a Baishnaba. (ବୈଷମ ଢୋଇସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ର ବା ବିଷ୍ଣୁମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ଓ ମାଳା ଡୋର କୌପୀନ ଗ୍ରହଣ କରି ଓ ପିନ୍ଧି 'ବୈଷ୍ଣବ' ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବା—2. To be initiated into Baishnabism by having the eseteric formula whespered into the ear by the spiritual preceptor and to put on rosary waist-string and a narrow strip of cloth over the privities.

ବୈଷ(ଷି, ଷୁ)ମାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବୈଷ୍ଣବୀ)—୧ । ବୈଷମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Baishama. ୨ । ମାଙ୍ଗୁଣି; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବୈଷ୍ଣବ ଧାରା ନେଇ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିଅଛି—2. A female mendicant. [ଦ୍ର—ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ବୈଷମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ନ ହୋଇ ବୈଷମର ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ ଅଟେ । ଆସାତତଃ ବୈଷମାଣୀ ବୈଷମଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଧର୍ମପତ୍ନୀ ନୁହନ୍ତି ।]

ବୈଷମ୍ୟ—ସ. ବି (ବିଷମ+ଯ)—୧ । ବିଷମତା; ସାମ୍ୟଭାବ ଅଭାବ—Baishamya 1. Want of uniformity; unevenness, inequality. ୨ । ବୈସାଦୃଶ୍ୟ—2. Dissimilarity; disparity. ୩ । ବିରୁଦ୍ଧଭାବ; ଶତ୍ରୁତା—3. Enmity; hostility. ୪ । ଅମେଳ—4. Disagreement.

ବୈଷୟିକ—ସ. ବିଣ (ବିଷୟ+ଇକ)—୧ । ବିଷୟ କର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; Baishayika ସାଂସାରିକ—1. Worldly ୨ । ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ—2. Domestic. ୩ । ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3 Relating to business. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେବା କରିବା—4. Sensual; sensualist. ୫ । ବିଷୟୀବାନ୍; ଧନୀ—5. Well-to-do. ୬ । ବ୍ୟବସାୟ ବା ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିପୁଣ—6. Skilful in business; practical. ୭ । ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସକ୍ତ—7. Devoted or addicted to worldly concerns. ୧ । ସ. ବି--ବିଷୟୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A man of the world. ୨ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A rich man; a well-to-do person.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈଷୟିକ ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ (ଅଧୁନକ; କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନ Baishayika bijñāna ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ସାଂସାରିକ ବିଷୟ ପରଚ୍ଛଳନାରେ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ; ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ—Practical science. [ସମା—ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ, ମାନବିଜ୍ଞାନ, ସ୍ନେହ ପରମାଣ ବା ବ୍ୟବହାରିକ ଜ୍ୟାମିତି ।]

ବୈଷୟିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ସାଂସାରିକ ବିଷୟର Baishayika byabasthā ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—Arrangement or mangement of one's worldly affairs.

ବୈଷୟିକ ବ୍ୟାପାର—ସ. ବ—୧। ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Worldly concerns ୨ । ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି—2. Worldly riches and possession. Baishayika byāpāra ବୈଷୟିକ କର୍ମ, ବୈଷୟିକ କାର୍ଯ୍ୟ, ବୈଷୟିକ ବୃତ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବୈଷ୍ଣବତ—ସ. ବ (ବିଷ୍ଣୁବତ୍+ଅ)—ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି (ଦେଶ) Baishubata Bishuba saṁkrānti (See)

ବୈଷ୍ଟିକ—ସ. ବ—ବେଠିଆ—A person impressed into service. [ତ—ଅଥ୍ୟା-ସ୍ୱରୂପ ଭୋରଣା-ଗଠନେ ବ୍ୟାପୃତ ଯେତେ ବୈଷ୍ଟିକ—ଗ୍ରଥାନାଥ. ପାଙ୍ଗ ।]

ବୈଷ୍ଣୁତ—ସ. ବ (ବ+ସ୍ନୁ ଧାତୁ=ସ୍ନୁତ କରିବା+କରଣ. ତ)—ହୋମରସ୍ନୁ; ହୋମ ପାଉଁଶ; ବିଭୂତ—The ashes left after the performance of burnt offerings. Baishṭuta

ବୈଷ୍ଣବ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି (ବିଷ୍ଣୁ+ଉପାସକାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Bishṇu. (ବୈଷ୍ଣବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜାରତ; ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ—2. Devoted to the worship of Bishṇu. ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଉପାସକ—1, A devotee of Bishṇu. ୨ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ମହାପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ—2. The Bishṇu Purāṇa. ୩ । ହୋମରସ୍ନୁ—3. The ashes of sacrificial fire. ୪ । ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—4. An ancient weapon of war. ୫ । ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର—5. The Discus weapon of Bishṇu. ଦେ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—1. An anchorite devoted to Bishṇu [ଦ୍ର—ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ 'ଜଡଙ୍ଗୀ' ଓ ଗୃହସ୍ଥ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ 'ଗୁସ୍ତୀ' ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ବୈରାଗୀ, ଭାବାଜୀ—2. An anchorite; a religious mendicant. [ଦ୍ର—ବୈଷ୍ଣବର ପ୍ରକୃତପ୍ରତ୍ୟୟଗତ ଅର୍ଥ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ; କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଆଦି ସବୁ ପ୍ରକାରର ବୈରାଗୀଙ୍କୁ ବୈଷ୍ଣବ ବୋଲାଯାଏ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଅନେକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଧର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ, ଦେଶ ଅନୁସାରେ, ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ବା ନ କରିଥିବା ଅନୁସାରେ, ସ୍ଥାନ ଅନୁସାରେ ଓ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ବହୁତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କର ବହୁତ ନାମକରଣ ହୁଏ ।

ଧର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ—ରାମାନନ୍ଦୀ, ରାମାନୁଜୀ, ଅଲବଡ଼ୀ ଓ ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟ । ଦେଶ ଅନୁସାରେ—ଗୌଡ଼ୀୟ ବା ଗଉଡ଼ିଆ । ଗୃହତ୍ୟାଗ ଅନୁସାରେ—ଗୁସ୍ତୀ, ଜଡଙ୍ଗୀ, ବୈରାଗୀ ଓ ବରକୁ । ବେଶ ଅନୁସାରେ—ନାଗା, ନଙ୍ଗୁଲୀ, ଲୁମ୍ବୀସଟ୍ଟା, ଲେଙ୍ଗଟିଆ, ରାମାଉତ ଓ ମାଳବକ୍ସା । ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଅନୁସାରେ—ରାମାଉତ, ମହାପ୍ରାଭୁଆ ଓ ପରମାର୍ଥୀ ଇତ୍ୟାଦି :] ୩ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to males. ଗ୍ରାମେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପାଟକ ବିଶେଷ—A caste of people in the district of Ganjam.

ବୈଷ୍ଣବ ଓଝା ବାଡ଼ି—ଗ୍ରାମେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଯାଜପୁର-ବୈଷ୍ଣବ ଓଝା କାରିଗର କୃତ ବଙ୍କ୍ୟାଚ ବାଡ଼ି ବା ଯଷ୍ଟି—B. C. Ojhā's polished stick (made in Jajpur).

ବୈଷ୍ଣବ କୁଳ—ଦେ. ବ—ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—A sect of Baishṇaba kula Baishṇabas. (ତ୍ର—ନାଁ ଭଣ୍ଡାରୁଲ ନାଁ ବୈଷ୍ଣବ କୁଳ—ଭଗ ।)

ବୈଷ୍ଣବ ଥାଳ—ଦେ. ବ—ଯୋଗୀ ଥାଳ (ଦେଶ)—Baishṇaba thāla Jogī thāla (See)

ବୈଷ୍ଣବତା—ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି—1. Devotion to Bishṇu ୨ । ବୈଷ୍ଣବର ଆଚରଣ—2. Conduct of a Baishṇaba. Baishṇabatā

ବୈଷ୍ଣବୀ(ମା)ଣୀ—ଦେ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ବୈଷ୍ଣବୀ; ମାତାଜୀ—Baishṇabā(mā)ṇī A female anchorite.

ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ସ. ବ—ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଉପ ଉପ ଶ୍ରେଣୀ ବା ଆଖଡ଼ା—Sect of anchorites. (ବୈଷ୍ଣବ ସମାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) Baishṇaba sampradāya

ବୈଷ୍ଣବୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବିଷ୍ଣୁ+ଅ+ଈ)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟା—Relating to Bishṇu. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆଦ୍ୟା ଶକ୍ତି ବା ଜଗତ୍‌ସୃଷ୍ଟି କାରିକା ଶକ୍ତି—1. The prime or creative energy of Bishṇu or God. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଜଗତ୍‌ପାଳନକାରିଣୀ ଶକ୍ତି ବା ମାୟା—2. The illusive energy of Bishṇu. ୩ । ଦୁର୍ଗା—3. Goddess Durgā. ୪ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ (ବିଷ୍ଣୁପଦୋଦ୍ଭବା ଥିବାରୁ)—4. The Ganges. ୫ । ତୁଳସୀ ବୃକ୍ଷ (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବର ଯୋଗୁଁ ବୃକ୍ଷା ତୁଳସୀରୂପେ ଜାତ ହେବାରୁ)—5. The holy Basil plant; Ocymum Sanctum. ୬ । ଅପରାଜିତା ଲତା ଓ ଫୁଲ—6. Clitoris Ternatia (creeper and flower). ୭ । ଶତାବରୀ; ଛତୋଗ୍ରା—7. Asparagus. ୮ । ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ହ୍ର. ଶ)—8. The earth. ୯ । ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର —9. The 22nd asterism. ୧୦ । (ବୈଷ୍ଣବ+ ଅ)—ବୈଷ୍ଣବର ସ୍ତ୍ରୀ—10. The wife of a Baishṇaba. ୧୧ । ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ—11. A female devotee of Bishṇu. ଦେ. ବ— ମାତାଜୀ; ବୈଷ୍ଣମାଣୀ—A female anchorite.

ବୈଷ୍ଣବ(ମି)ଆ—ଦେ. ବ—ବାବାଜୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Baishṇabi(mi)ā an ascetic; or a recluse.

ବୈଷ୍ଣବ୍ୟ—ସଂ. ବ୍ର (ବିଷ୍ଣୁ+ଯ)—ବିଷ୍ଣୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Baishṇabya Relating to Bishṇu.

ବୈସ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ (ସଂ. ବୟସ)—୧ । ବୟସ ଇତ୍ୟାଦ Baisa (etc) (ଦେଖ)—1. Bayasa etc (See) ୨ । ଯୌବନ—2. Youth.

ବୈସର୍ଗିକ—ସଂ. ବ୍ର (ବିସର୍ଗ+ଇକ)—ବିସର୍ଜ୍ଜନୀୟ; ତ୍ୟାଜ୍ୟ (ହ୍ର. ଶ) Baisargika —Fit to be abandoned.

ବୈସର୍ଜ୍ଜନ—ସଂ. ବ (ବିସର୍ଜ୍ଜନ+ଅ)—୧ । ବିସର୍ଜ୍ଜନ କର୍ମ୍ମ—1. Baisarjana Relinquishment. ୨ । ବିସର୍ଜ୍ଜିତ ବା ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ (ହ୍ର. ଶ)—2. A thing which has been dedicated. ୩ । ଯଜ୍ଞର ବଳି (ହ୍ର. ଶ)— 3. Vedic oblation or offering.

ବୈସାଦୃଶ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବିସଦୃଶ+ଯ)—୧ । ବୈଷମ୍ୟ—1. Baisādṛusya Inequality; divergence. ୨ । ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ; ଅସମାନତା—2. Dissimilarity.

ବୈସାରଣ—ସଂ. ବ (ବିସାରନ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—ମତ୍ସ୍ୟ; ମାଛ— Baisāriṇa Fish.

ବୈସୂଚନ—ସଂ. ବ (ବି+ସୂଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ, ସୂଚ ଧାତୁ=ଜଣାଇବା+ Baisūchana ଅ=ବିସୂଚନ+ଅ)—ନାଟକାଦିରେ ପୁରୁଷର ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶ ଧାରଣ—The introduction of a male in the garb of a female in a drama

ବୈସ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଶ (ବିସ୍ୱର+ଷ୍ୟଞ୍. ଯ)—ଗଳା ବସିଯିବା ଅବସ୍ଥା Baiswarjya (ହ୍ର. ଶ.)—Hoarseness of the voice.

ବୈହଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଶ (ବିହଙ୍ଗ+ଅ)—ବିହଙ୍ଗ ବା ପକ୍ଷୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Baihaṅga (ହ୍ର. ଶ)—Relating to bird.

ବୈହାୟସ—ସଂ. ବ—ଅସୁରଗୁରୁ ବଳିର ରଥ—The chariot of Baihāyasa Bali, the king of demons.(ଉ—ମୟ ନାମକ ଘୋର ଯାଦବ, ସ୍ୱର୍ଗରେ ବୈହାୟସ ନାମ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ସଂ. ବିଶ—(ବିହାୟସ୍+ଅ)—ଆକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the sky; aerial.

ବୈହାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ ବ. ଓ ବିଶ. ପୁଂ (ବିହାର+ଯ)—ଆମୋଦର ଇଚ୍ଛାଉଥିବା ଲୋକ; ଥଟ୍ଟା ମଶ୍କରା; ପରିହାସଯୋଗ୍ୟ ଅପ୍ରୀତି (ବୈହାର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟକ୍ତି—A person related in such a manner that jokes can be cut with him. [ଦ୍ର—ପୁରୁଷର ବୈହାର୍ଯ୍ୟ—ଯଥା—ନାଈ, ନାଈ ବେଲ୍ଲ, ଶଳା, ଘଣେଇ, ଅଜା, ମାମୁଅଜା, ଜ୍ଞାନ- ଶଳା, ସାନ ସଡୁ, ଜ୍ୱାଇଶଳା ଓ ନାଉଣୀଜୋଇଁ ।

ସ୍ତ୍ରୀର ବୈହାର୍ଯ୍ୟ—ଯଥା—ବଅଉ, ଜ୍ୱାଇଶଳା, ଘଣେଇ, ଅଜା, ନାଈ, ନାଉଣୀଜୋଇଁ, ନଣନ୍ଦେଇ ଓ ମାମୁଅଜା ।

ପୁରୁଷର ବୈହାର୍ଯ୍ୟା—ଯଥା— ଜ୍ୱାଇଁ, ଶାଳୀ, ନାଉଣୀ, ନାଉଣୀବୋହୂ, ଆଈ, ମାଈଁଆଈ, ଶଳାଜ୍ୱାଇଁ, ଘଣେଇର ଭଉଣୀ ବା ଭଉଣୀର ନଣନ୍ଦ ।

ସ୍ତ୍ରୀର ବୈହାର୍ଯ୍ୟା—ଯଥା—ଆଈ, ମାଈଁଆଈ, ନାଉଣୀ, ନାଉଣୀବୋହୂ ଓ ନଣନ୍ଦ ।]

ବୈହାସିକ—ସଂ ବ. ପୁଂ (ବିହାସ+ଇକ)—ବିଦୂଷକ; ଭଣ୍ଡ— Baihāsika A jester; buffoon. (ଉ—ବୈହାସିକ ହେବେ ନ ବୁଝିଲ ଜନେ ଉହିଁକ ବେଦ୍ଧି ବଡ଼ର ଦେ । ବିରୂଧେ ! ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ବୋ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବୂ=ଗନ୍ଧ)—୧ । ବୂ; ଗନ୍ଧ—1. Smell. Bo ୨ । ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—2. Bad smell; offensive odour.

ବୋ ବୂ ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—(ସମ୍ବୋଧନ) ରେ—(interjection) Oh !. [ଦ୍ର—ବାମଣ୍ଡା ଓ ଗାଙ୍ଗପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ 'ବୋ' ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶ୍ୟାରେ 'ରେ' ସଙ୍ଗୀ ବା ମାନଭର ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରଭ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) କି. ବିଶ—ମ—Too.

ବୋଆ—ଦେ. ବ—ବୁଆ (ଦେଖ) Bo-ā Bu-ā (See)

ବୋଆଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସଂ. ବୋଦାଲ; ଭୁଲ• ବ• Bo-ālia ବୋଆଲ)--ବାଲଆ (ମାଛ) (ଦେଖ)—Bāliā (fish) (See)

ବୋଆଳୁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବହୁବାର; ଉଦାଲକ)—ଗରଭଣା ଗଛ— Boālu Cordia Myxa (tree). ବହୁୟାର, ବୋୟାରିଆ **बहुआर, लसोडा, रुहिला** ମ. ଭୋଙ୍କର ଫା. ଶୁରପିସ୍ତନ୍ ବା ବଡ଼

ବୋଇ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବୂ=ଗନ୍ଧ)—ବୋ (ଦେଖ) Bo-i Bo (See)

ବୋଇ(ଇ)ତ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୋହିତ୍ଥ; ବହିତ୍ର; ପ୍ରା. ବଇତ୍ତ)— Boi(hi)ta ୧ । ନୌକା—1. Boat. ୨ । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ଜାହାଜ— ଜାହାଜ 2. Ship; sea-going vessel. [ଉ— **जहाज, बोहित** ଜ୍ୱାଇ ବୋଇତ ଯଥା ମାଲ ସମୁଦ୍ରରେ—ମଧୁସୂଦନ. ଶ୍ଳଦମାଳା ।] ୩ । ବାଣିଜ୍ୟ ପୋତ—3. Merchantman; trading vessel. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ପୋତରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିବାର ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ମିଳେ । ୧୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରରୁ ଜାହାଜମାନ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲା । ପଞ୍ଚାରମୋହନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାହାଜଆ ଶବ୍ଦ ଭାଙ୍ଗର ଗଲ୍ପଗୁଳ୍ପରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।] ୪ । ମୋଟା ଲୁଗା—4. Coarse cloth. ୫ । ମୋଟ ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର—5. Thick silk cloth. [ଉ—ଆଗେ ସିଲ୍କଥାଏ କଲା ବୋଇତ ଉଡ଼େଇ ନେଉଛୁ ଭୂଇ—ବାସୁମା ଗୀତ ।]

ବୋଇତ କୁଦ—ଦେ. ବ—କୌଣସି କୌଣସି ନଦୀର ମୁହାଣରେ Boita kuda କୂଳ ଖୋଲା ଦୋଇ କଳଆଡ଼କୁ ଲାଗି ସେଉଁ କୁଦ ଦୁଇଟି କରାଯାଇ ଥାଏ ଓ ବୋଇତ ସମୁଦ୍ରର ଆସି ସହିର ମଝିରେ ରହେ--Dams made at the mouth of a river to shelter ships. [ଦ୍—ସାତୀ ନଦୀକୂଳରୁ ପ୍ରାୟ ½ ମାଇଲ ଦୂର ଯାଏଁ ଜମି ଖୋଲାଯାଇ, ତାହାର ଦୁଇ ଧଗରେ ଦୁଇଟି ମାଟିକୁଦ କରାଯାଇଅଛି । ସେହି ସ୍ତୂପ ଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ଆସି ବୋଇତମାନ ରହୁଥିଲା । ଭୁଲସୀପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନର ଜଯୁଦୁରରେ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ କୁଦରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଲୁହା ଶାବଲ ପୋତା ଯାଇଅଛି । ବୋଧ ହୁଏ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ବୋଇତଖାନ ସେହି ଶାବଲରେ ଖଟାଇ ରଖା ଯାଉଥିଲା ।]

ବୋଇତ ଖଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜାହାଜକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ Boita khaṭā(ṭe)ibā ନଙ୍ଗର କରିବା—To anchor a ship.

ବୋଇତ ବନ୍ଦା(ନ୍ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି ବାଣିଜ୍ୟପୋତ ବ୍ୟବସାୟ Boita bandā(nde)ibā ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ଅନୁକୂଳ କରିଥିବା ସମୟରେ ଓ ବିଦେଶରୁ ଫେରିଆସିବା ସମୟରେ ବଣିକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସାଙ୍ଖପାଉ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ବାଣିଜ୍ୟପୋତକୁ ବନ୍ଦାପନା କରିବା–To worship a ship by waving light before it while it is going out for a voyage or returning home after a voyage. [ଦ୍—ବଣିକ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଫୁଲ ଓ ସାଙ୍ଖପାଉ ନେଇ ବୋଇତକୁ ବନ୍ଦାପନା କରୁଥିବା କାହାଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ । କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟାର ପରଦିନ ଅଇ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଓଡ଼ିଆ ଗୃହର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଗଣାରେ ମୁରୁଜରେ ଏବଂ ପୀଠରେ ବୋଇତର ବା ଡଙ୍ଗାର ଛବି ଲେଖି ସେହି କଳ୍ପିତ ବୋଇତ ଉପରେ ପେଟରା, ବାକସ ଓ ବାସନ ଆଦି ଅଣ୍ଡା ଜମା କରି ବୋଇତକୁ ବନ୍ଦାନ୍ତି । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରାଚୀନ ବଣିକମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରାର ଅନୁକୂଳର ସ୍ମାରକ ଓ ରଜର ଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ଠାକୁରଣୀଗାଧୁଆ ଦିନ ସକାଳେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଗଣାରେ ମୁରୁଜ ଆଦରେ ବୋଇତର ଛତ୍ର କାଟି ତାହା ଉପରେ ବାକସ ଆଦି ରଖି ବନ୍ଦାପନା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା କରନ୍ତି । ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ବୋଇତ ଫେରି ଆସିବା ସମୟରେ କରାଯାଉଥିବା ବନ୍ଦାପନାର ସ୍ମାରକ ।]

ବୋଇତ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଜାହାଜ ଡୁବିଯିବା—1. The Boita burḍibā sinking of a ship; shipwreck. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ଉପାୟ ବା ଆଶା ଭାଙ୍ଗିଯିବା—2. (figurative) The breaking of one's hopes or livelihood

ବୋଇତ ଭଙ୍ଗା ତୁ(ତୋ)ଠ--ଦେ.ବ- ପୁଣ୍ୟଜଳା ଅର୍ଣ୍ଣଆସାହୁ ସ୍ନାନ ନକଟେ ର Boita bhaṅgā tu(to)ṭha କୁଶଭଦ୍ରା ନଦୀର ତୁଠ—Name of a bathing place in the river Kuśabhadrā, said to be the site of a shipwreck. [ଦ୍—କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏ ନଦୀରେ ବୋଇତ ଯାତାୟତ କରୁଥିଲା ଏବଂ ଏଠାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବୋଇତ ଭାଙ୍ଗି ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲା—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ବୋଇତାଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବହିତ୍ରପାଳ)—୧ । ଜାହାଜର ସ୍ୱାମୀ ବା Boitāla ମାଲିକ—1. The owner of a ship. (ଉ—ବୋଇତ୍ତଆଳ, ବୋଇତୁଆଳ, ବୈତାଳ, ବୈତ୍ତ(ତୁ)ଆଳ } ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଇତୁଆଳ ଯେ ଦଶରଥ ନୃପତ୍ତ—ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।) ୨ । ଯୋଡଗୁଲକ; କାପ୍ତାନ୍—2. The captain of a ship. ୩ । ଯୋଡବାସ୍ତ୍ର ନାବିକ—3. Sailor. (ଉ—ଉହ୍ନରେ ପରପୃଷ୍ଠି ଦୋଇଣ ବୋଇଡେ । ଘାସୁଥିଲେ ବୋଇତାଳଙ୍କ ସିବା ଘାଡେ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଘୁରତ. ବନ ।) ୪ । ଯୋଡ ବଣିକ—4. A merchant who carries on trade in ships. ୫ । ବୋଇତାଳୁ (ଦେଖ)—5. Boitālu (See)

ବୋଇତାଳ ଦେଉଳ—ଦେ. ବ—ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ କଯାଲୀ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ Boitāla deula ଦେଉଳ—A ship-shaped three-spired temple at Bhubaneśwara. [ଦ୍—ଏହା ବୋଇତର ବା ଜାହାଜର ଆକାରରେ ନିର୍ମିତ ଓ ଜାହାଜର ୩ ଗୋଟି ମାସୁଲ ପରି ଏହାର ୩ ଗୋଟି ଅର୍ଥାତ୍ ଉପରେ ୩ ଗୋଟି ଚିଶୂଲ ଅଛି । ଏପରି ଗଢ଼ଣର ଦେଉଳ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ନାହିଁ । ଏହା ମାଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳର ଶିଳ୍ପକଳା ଅନୁସାରେ ରଚିତ; ଏ ଦେଉଳରେ କଯାଲେଶ୍ୱରୀ ଠାକୁରଣୀ ଅଛନ୍ତି ।]

ବୋଇତାଳ ପଖିଆ—ଦେ. ବ--ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟା ବା ବଡ଼ ଧାନ—Boitāla pakhiā A species of coarse paddy. (ବୋଇତାଳ ଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋଇତାଳୁ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବହିତ୍ର ଓ କର୍କାରୁ, ଏହା ପ୍ରଥମେ Boitālu ବିଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଜାହାଜ ବା ବୋଇତ ଦ୍ୱାରା ସ କର୍କୋଟକା, ବୃତ୍ତ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ଆସିଥିବାରୁ ଏହି ନାମ)—ଏକ ବୈତାଳ, ବିଲାତି କୁମଡ଼ା, ପ୍ରକାର ପିଠା କଖାରୁ; ଲତା ଫଳ—
ଗୋଲ କୁମଡ଼ା, ଗୁଡ଼ କୁମଡ଼ା, Gourd; Curcurbita Maxima.
ମିଠା କୁମଡ଼ା, ସୂର୍ଯ୍ୟ କୁମଡ଼ା, [ଦ୍—ଏ ଘାଚଲେ ଦଲଦଆ ପ୍ରିଣ
ଜାହାଜୀ କୁମଡ଼ା କାଲି ହୁଏ ଓ ଉରକାଗ୍ନ କଲେ ପିଠ
କୋଲା, ଲାଲ କୁମରା, ଲଗେ । ଏଥିର ଗଛ ବର୍ଷା ଦନେ
ସାଫୁରୁ କୁମରା ଲଗେ, ଫଳ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଯାବେ
ଏହା ବର୍ଷଜୀବୀ ଲତା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବୋଇଲ ଅଳ୍ପ, ବୋଇଲ କଥାରୁ, ବୈଠାଳ, ବୈଠାଳୁ, ବୈଠ କଥାରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋଇଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—କଥିତ ବଚନ—Word spoken. (ତୁ—Boilā ଅମୁର ବୋଇଲ୍ଲ ସେହୁ, ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଦୋଉ ଏ । ପ୍ରାକୃ. ନଲ ଉଚ୍ଚ ।) ଦେ. କ୍ରି (ବୋଲିବା କ୍ରିୟାର ଅତୀତ କାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ [ସେ] କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଲଗିବା ରୂପ)—(ସେ) କହିଲା—(he or she) Said. [ଦ୍ର—ବୋଲିବା କ୍ରିୟାର ଅତୀତ କାଳରେ ବୋଇଲ୍ଲ ଆଦ ସ୍ଥାନରେ ବିକଳ୍ପରେ ବୋଇଲା, ବୋଇଲେ, ବୋଇଲ, ବୋଇଲ୍ଲ, ବୋଇଲ୍ଲ ଆଦ ଆକାର ହୁଏ ।]

ବୋଇଲେ—Boile ଦେ. ଅ—୧ । ପରବର୍ତ୍ତରେ—1. Instead of. (ତୁ—ଆଲ ବୋଇଲେ କାଲ ଶୁଭେ, ଘର ଯୋଡ଼ ବୋଇଲେ ବଣ ଯୋଡ଼ ଶୁଭେ—ଛଗ ।) ଦେ. ଅ—୨ । ଏବଂ; ଓ—2. And. (ଯଥା—ଚାର ଦାଢ ବୋଇଲେ ଗୋଡ଼ କଥା କହୁଛୁ; ଅର୍ଥାତ୍ ଚାର ଦାଢ ଓ ଗୋଡ଼ ଆଦ ହବୁ ଅଙ୍ଗ ଅସ୍ଥିର ।) ୩ । ବୋଲି— 3. As; to speak of. (ତୁ—ଏତେ ବଡ଼ ଗୋଷ୍ଠୀ, କଣ୍ଡଗ୍ର ବୋଇଲେ ବନ୍ଦଆ ଏଜ୍ଜଃଷ୍ଟଆ । ଫକାରମୋଦନ. ଗଲ୍ପସଲ୍ପ) ଦେ. କ୍ରି (ବୋଲିବା କ୍ରିୟାର ଅତୀତକାଳ ଆଦରାର୍ଥକ [ସେ, ସେମାନେ, ଆପଣମାନେ] କର୍ତ୍ତା ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର)—କହିଲେ—(he, they) Said.

ବୋଉ—Bou ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ବଧୂ)—ବୋହୂ (ଦେଖ) ବୌ ବହୂ Bohū (See) ପ୍ରାଦେ. (କଝକ, ପୁଗ୍ର) ବ—ମାଆ—Mother. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ପୁତ୍ର ଓ କଝକ ଜନ୍ମର ବ୍ରାହ୍ମଣ, କେତେକ କରଣ ଓ ଖଣ୍ଡାୟତ ବା କ୍ଷତ୍ରିୟ ପରିବାରରେ ମାତାଙ୍କୁ 'ବୋଉ' ଓ ପିତାମହୀଙ୍କୁ 'ମା' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଶୂଦ୍ରମାନେ ମାତାଙ୍କୁ 'ମା' ଓ ପିତାମହୀଙ୍କୁ 'ବୁଢ଼ୀ ମା' ବା 'ଆଈ' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।]

ବୋଉ ଉଲୁଗୁଣୀ—Bou ulugunī ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସେଉଁ ଶାଶୁ ଜମ୍ମା ନଣନ ବଉଁକା ଟକୀ ବୋହୂଉ ସବଦା ଉଲୁଗୁଣା ବା ଗଞ୍ଜଣା ଦଅନ୍ତି—(a mother-in-law or husband's sister) Very oppressive or sarcastic towards the bride.

(ବୋଉ କଞ୍ଚକା, ବୋଉ କଞ୍ଚା, ବୋଉ ଗଞ୍ଜୀ, ବୋଉ ଗଞ୍ଜଣୀ, ବୋଉ ଜଞ୍ଜାଳୀ, ବୋଉ ଖୁ(ଖେ)ଖେଇ, ବୋଉଉଘେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋଉ କଥା କହ—Bou kathā kaha ପ୍ରାଦେ. (ସେନ୍ଦମାପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ବ. ବଉ କଥା କଉ)— ଶାଖାଶ୍ରୟୀ କର୍ତ୍ତର ଚୋଚଲ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ—The Indian cuckoo; Cuculus Miscropterus. [ଦ୍ର—ଏହା ୧୬।୧୭ ଆଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ, ପାଦ୍ଦିଶିଆ ବର୍ଣ୍ଣ, କୋକିଳ ପରି ପରଭୃତ; ଗୋଡ଼ରେ ପର ଅଛି; ମୁଣ୍ଡରେ ଶିଖା ନାହିଁ; ପକ୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ପୁଚ୍ଛ ଖୁବ । ଏହାର ସ୍ୱର 'ବୋଉ କଥା କହ' ଧ୍ୱନି ପରି ଶୁଣା ଯିବାରୁ ଏହି ନାମ ।]

ବୋଉଉ(ବୁ)—Bout(tu) ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ. (ସଂ. ବହୁ)—ବହୁତ—Much; many.

ବୋଉଲ—Boula ପ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ବଉଳ (ଦେଖ) Baula (See)

ବୋଉଲୋ !—Boulo ! ଦେ. ଅ—ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦ ବା ଭୟ ସମୟରେ କମ୍ପିବା ଅର୍ଥରେ ସ୍ୱର—(Interjection) Exclamation uttered on account of sudden fear. (ବୋଉଲୋ ବୋଉ ! —ଅନ୍ୟରୂପ) ଓମା !

ବୌଁ—Boñ ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଭୋଁ; ଭୋଁ ଭୋଁ ଶବ୍ଦ; ଶଙ୍ଖ ଧ୍ୱନି ପରି ଶବ୍ଦ—Sound like that of blowing a conch.

ବୋକ—Boka ଦେ. ବ—ଚୁମ୍ବନ; ଚୁମ୍ବନ—Kiss. (ତୁ—ଆଙ୍ଗ୍ଲିସିଙ୍କ କୁକୁର ମୁହଁରେ ବୋକ—ଛଗ ।)

ବୋକଗୁ—Bokachā ବୈଦେ. ବ. (ଭୁର୍କା.ବୁକ୍ଗୁ)—ଲୁଗାପଟା ଆଦର ବଡ଼ ପୁଡ଼ା ବା ଗଣ୍ଠିର; ଗଣ୍ଠିଗ୍—A large packet or bundle of clothes etc. ବୁଚକା ବୁକଚା ବୁଲୁ(ବି)ଗୁ ବୁକଗୁ } ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଯୋଷ୍ଟଲା, ପୁଡ଼ା, ବୁଜୁଲା, ବୋକଗୁ, ଗଣ୍ଠୁଗ୍, ଗଣ୍ଠିଗ୍, ବୋଞ୍ଚ, ଗାଣ୍ଠି, ଏମାନଙ୍କ ଅର୍ଥ, ଜନସ ପଦ ଗୁଡ଼ଏ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ଦୋଇ କର୍ ଯାଇଥିବା ପୁଡ଼ା, ଚନ୍ଦ୍ର ଏମାନଙ୍କ ଆକାର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ।]

ବୋକଗୁ କରିବା—Bokachā karibā ଦେ. କ୍ରି—ସବୁ ପଦାର୍ଥକୁ ବାନ୍ଧି ଗୋଟଏ ଗଣ୍ଠିର ବୁଚକା ବାଁଧା ବୁକଚା ବାଁଧନା କରିବା—To make or tie up things into a big packet (ବୋକଗୁ ବାନ୍ଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋକଗୁ ପତର(ପାତି)—Bokhachā patara(pāti) ଦେ. ବ.(ଅନର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ବୋଚକା ବୋଚକୀ 1. Big and small parcels, ୨ । ଲୁଗା ପଟା ବୁକଚା ବୁକଚୀ —2. Bag and baggage.

ବୋକଗୁ ବୁହା—Bokachā buhā ଦେ.ତ—୧। ଯେ ଅନ୍ୟର ବୋକଗୁ ବୁହେ-1. One who carries a package or baggage; baggage-carrier. ୨ । ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ପଥିକକୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଲୁଗାପଟାର ବୋକଗୁ ବନ୍ଧନ କର ସାଙ୍ଗରେ ଯାଏ—A. A servant who accompanies the master & carries the master's bag and baggage. [ଦ୍ର—ବୋକଗୁବୁହା ଶବ୍ଦର ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରୁ ନଜର୍ବିଆ, ଏଥିପାଇଁ ଅତି ଓଛ୍ଚ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କହନ୍ତି 'ଓଲୁଙ୍କ ବୋକଗୁବୁହା' । ଜମ୍ମା ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଥିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ନଜର୍ବିଆ ଲୋକ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ବୋକଗୁ ବୋହିବାର ଘର ପଡ଼େ, ଏଥିପାଇଁ ଏ ପ୍ରବଚନର ସୃଷ୍ଟି ।]

ବୋକଗୁବୁହା ବେଠି—Bokachābuhā bethi ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦେଶଭେଦରେ ବନା ମଜୁରରେ ପ୍ରଚଳକର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଆଦର ବୋକଗୁ ବୋହି ନେବାର ପ୍ରଥା—The practice of carrying the baggage

Digitized by srujanika@gmail.com

without any wages prevalent in some native States.

ବୋକ(କୁ)ଚି—ଦେ. ବ--ଗ୍ରେଃ ବୋକ୍ସ; ଗୁଛୁଳ-A small package Boka(ku)chi ବୁକଚୀ **बुकची** or parcel.

ବୋକ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୁମ୍ବନ କରିବା; ଚୁମ୍ବିବା—To give a Boka debā ଚୁମ ଖାଇବା **चुमा लेना** kiss; to kiss.

ବୋକରା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଉଡ଼ିଆ) ବ--(ସଂ. ବର୍କର; ଗୁଳ ହି. ବେକରା)—Bokarā ଅଣ୍ଡିଆ ଛେଳି—He-goat.

ବୋ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗନ୍ଧାଇବା; ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କରିବା—To emit Bo karibā ବୁ କରା **बू करना** an offensive smell. (ବୋଇ କରିବା, ବୋ ଦେବା, ବୋଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋକା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ବର୍କର; ପ୍ରା. ବୋକଡ଼=ଗ୍ରୁଗଳ)—Bokā ୧ । ବକା; ବଗା; ମୂଢ଼; ଓଟ୍ଟୁ; ଜଡ଼ବୋଧ—1. Stupid; (ବୋକ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) foolish; silly. ୨। ଅର୍ଦ୍ଧପାଗଳ—2. Idiotic. ବୋକା ୩ । ମୂକ—3. Dumb. ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ବୁଡ୍‌ବକ୍. **बोदा** (ଗୁଳ. ହି. ବେକର୍ଗ)—ବୁଜା; ବୋଦା; ବଳି ଦିଆଯିବା ମେଣ୍ଢା ବା ଛେଳି—A sheep or goat used as a victim for sacrifice.

ବୋକାତି(ଲି)ଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅଳ୍ପ ବୋକା; ଜଡ଼ବୋଧ—Bokāti(li)ā 1. Foolish (less foolish than a Bokā). ଅର୍ଦ୍ଧ ପାଗଳ—2. Idiotic.

ବୋକା ପଣ—ଦେ. ବ—ଜଡ଼ବୋଧତା—Foolishness; folly; Bokā paṇa ବୋକାମି **नादानी** stupidity. (ବୋକାପଣିଆ ବୋକାମ୍ପି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋକାରାମ୍—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ଗାଳି)—ଜଡ଼ବୋଧଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ Bokārām ସ୍ଥାନୀୟ; ଅତି ଜଡ଼ବୋଧ—A fool of fools; ବୋକାରାମ very foolish (person),

ବୋଝ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବହ୍ୱ; ଯଦାଥମ୍ବନ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧ ହୋଇଥିବାରୁ)-Bojha ୧ । ଭାର—1. Burden. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଝ, ବୋଝା ବୋହିବା ବନ୍ଧ ବସ୍ତୁରସ୍ତୁ—2. A load carried ବୋଝ on the head. ୩ । ଯାନ ବାହନାଦିଙ୍କ ଉପରେ ବାହୁତ ହେବା ଭାର 3. A load carried on animals or conveyances. ୪ । ଭାର; ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ—4. Heavy responsibility. ୫ । ଗୁରୁ ଭାର—5. A heavy weight. ୬ । ଖେଳାଳିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଦଳର ପରାଜୟର ଫଳ—6. A defeat sustained by one of the two contending parties in a game. ୭ । ତତ୍ତ୍ୱ ବିଶେଷ ଘଟନା ଉପଲକ୍ଷରେ ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ପଠାଯିବା ବେଭାର ତେଭାର ପଦାର୍ଥମାନ ଏକତ୍ର କରାଯାଇଥିବା ଗଣ୍ଠି (ଏହାକୁ ସାଧାରଣତଃ ଭଣ୍ଡାର ମୁଣ୍ଡାଇ ବା ପିଠିରେ ଗଣ୍ଠି କର ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ନେଇ)—7. A load made up of presents sent to a relative on special occasions. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପଠାଯାଉଥିବା ବୋଝର ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛି । ଯଥା—ଜୁମାରପଣ୍ଡିମା ବୋଝ, ସାବଜୀ ଅମାବାସ୍ୟା ବୋଝ, ଦୁଇଆଓଁଷା ବୋଝ, ଫଲଖୁଆ ବୋଝ, ଶଙ୍ଖୁଲା ବୋଝ, ଚଉଥିଆ ବୋଝ, ପହିଲପାଳ ବୋଝ, ଦୁଆରପାଳ ବୋଝ, ଦ୍ୱାଦଶିବୋଝ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୮ । ବାଡୁଙ୍ଗିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଝୁଲାଯାଇଥିବା ଦୁଇ ପୋଟଳା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗା—8. One of the two packages suspended from both ends of a yoke carried on man's shoulder. [ଦ୍ର—ବୋଝକୁ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଇ କରି ନେଇ; ଭାରକୁ ବାଡୁଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା କାନ୍ଧରେ ଓଜନାଇ କରି ନେଇ, ବୋଝଟିକୁ ପିଠିରେ ପକାଇ କରି ନେଇ । ବୁଜୁଳାକୁ କାନ୍ଧରେ ଯାଇକରି ନେଇ; ପୋଟଳାକୁ ହାତରେ ଧରିକରି ନେଇ ଓ ଚାଙ୍ଗୁଳିକୁ କାନ୍ଧର ଦୁଇ ପାଖରେ ଲମ୍ବାଇ କରି ନେଇ ।]

ବୋଝ ଓହ୍ଲା(ହ୍ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣା ମୁଣ୍ଡରୁ ବା ପର Bojha ohlā(hle)ibā ମୁଣ୍ଡରୁ ବୋଝକୁ ମୁକ୍ତ କରିବା—ବୋଝା ନାମାନ **बोझउतारना** To unload; to discharge a load. ଦେ. ବ—ବୋଝ ଖଲ୍ଲାସ (ଦେଖ) (ବୋଝ ଉତାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Bojha khalāsa (See).

ବୋଝ ଖଲ୍ଲାସ(ସି)—ଦେ. ବ—୧ । ବନ୍ଧନ କରୁଥିବା ବୋଝରୁ Bojha khalāsa (si) ମୁକ୍ତ ହେବା; ଭାର ମୋଚନ—1. Unloading; discharge of a load. ୨ । ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱରୁ ନିଷ୍କୃତିଲାଭ—2. Release from a heavy responsibility.

ବୋଝ ଓହ୍ଲେଇବା (ଉଡୁଗ୍) / ବୋଝ ଓହ୍ଲିବା / ବୋଝଖସିବା } ଅନ୍ୟରୂପ—

ବୋଝ ଖେଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ବୋଝକୁ ବନ୍ଧନ କରିବାକୁ Bojha kheñchibā ସମର୍ଥ ହେବା—1. To be able to carry a load; to sustain a load. ୨ । କୌଣସି କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—2. To be able to accomplish a difficult task.

ବୋଝ ଖେଞ୍ଚିବା / ବୋଝଉଠା(ଠେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ—

ବୋଝ ଘେ(ଘି)ନି ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘୁଅଣୀ ହୋଇ ଆସିବା; Bojha ghe(ghi)ni āsibā (ବସୁଃଗ୍ରାମ୍ୟ ବଧୂ) ପିତ୍ରାଳୟରୁ (ବୋଝ ଅଣି ଆସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ୱାମୀ ଘରକୁ ବୋଝ ଭାର ସହିତ ପ୍ରଥମଥର ଆସିବା; ପହିଲପାଳ ଆସିବା—To come to the husband's house for the first time after attaining puberty (said of a girl married before puberty).

ବୋଝ ଚାପିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ Bojha chāpibā ଗୁରୁ ଭାର ଅର୍ପଣ କରିବା—1. To put a heavy load on a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ପଣ କରିବା-2. To put a heavy responsibility on the shoulders of a person.

(ବୋଝ ଲଦିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋଝା ଚାପାନ

बोझ लादना

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଝ ବଥା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ—
Bojha dia A kind of game.

ବୋଝ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଖେଳାଳୁକୁ ଖେଳରେ
Bojha debā ପରାଜିତ କରିବା—1. To defeat an
ହାରାନ ହରାना antagonist in a game.
ତତ୍ତ୍ୱ ପାଠାନ तेभार भेजना ୨ । କୌଣସି ବନ୍ଧୁର ଘରକୁ ଦେଉଚର
ପଠାଇବା—2. To send a present to the
house of a relative.

ବୋଝ ଧରିବା—ଦେ. ବ (କୌଣସି ଝଗଡ଼ା ବା ଭଙ୍ଗା) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Bojha dharibā ପରିମିତ ସଦୋଝ ବୋଝ ବହିବାକୁ ସମର୍ଥ
ବୋଝ ସମ୍ଭା(ମ୍ଭେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ହେବା—To have a carrying capacity
ବୋଝ ସମ୍ଭାଳିବା } of so much load.
ବୋଝାସାମଳାନ

ବୋଝ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୋଝ ବହନ କରିବା—1. To
Bojha nebā carry a load. ୨ । ଖେଳରେ ପରାସ୍ତ
ବୋଝା ଲଓୟା ହେବା—2. To sustain defeat in a
game.

ବୋଝ ବଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ.ବ—(ଜଣେ ଲୋକ ବା ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼
Bojha balā(le)ibā ବା ଭଙ୍ଗା) ଯେଉଁ ଭାର ନେବା ପାଇଁ
ବୋଝ ବଳଯଢ଼ିବା } ସମର୍ଥ, ତହିଁରୁ ବୋଝ ବେଶି
ବୋଝ ବଳିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ହୋଇଯିବା—Overload-
ବୋଝ ବଢ଼ିବା } ing; state of being
overladen,

ବୋଝ ବୁଝା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ବୋଝ ଆଦି;
Bojha bujhā ବୋଝମାନ—Loads etc.

ବୋଝ ବୁହା—ଦେ. ବ—ବୋଝ ବହନ କରିବା—The carrying
Bojha buhā of a load. ବଣ—ବୋଝବୁହାଳି (ଦେଖ)
Bojhabuhāli (See).

ବୋଝ ବୁହା(ହେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବୋଝକୁ
Bojha buhā(he)ibā ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ନିଆଇବା—
(ବୋଝ ବୁହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To cause a load to
be carried by another person from one
place to another.

ବୋଝ ବୁହାଳି—ଦେ. ବଣ ଓ ବଣ—ଭାରବାହକ—Carrying
Bojha buhāli loads; carrier of loads.
ବୋଝାରୀ କୁଲୀ

ବୋଝ ବେଭାର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଉପଢୌକନ ସମ୍ଭାର;
Bojha bebhāra ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ବୋଝ ଓ ଭାରରେ
ତତ୍ତ୍ୱ तेभार ପଠାଯିବା ଉପଢୌକନ—Extensive
presents sent to the house of a
relative.

ବୋଝ ବୋଚକ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ
Bojha bokachā ବହନ କରିବା ବୋଝ ଓ ପିଠିରେ ନେବା
ବୋଚକ—1. Loads; luggage, ୨ । ଗୁରୁ ଭାର—
2. Heavy weight.

ବୋଝ ବୋଝ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବୋଝ ଦ୍ୱାରା
Bojha bojha (ପଠାଯିବା ; ସଦାର୍ଥ)—By loads.

ବୋଝ ବୋଝ ହୋଇ } ଅନ୍ୟରୂପ— ବଣ. ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବୋଝ
ବୋଝବା (ଲୁ)ବୋଝ } ବହିଥିବା—Consisting
of many loads.

ବୋଝ ବୋ(ବ)ହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୋଝକୁ ବହନ କରିବା—
Bojha bo(ba)hibā To carry a load.
ବୋଝା ବହା बोझासीचलेजा

ବୋଝ ଭାର—ଦେ. ବ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ବୋଝବେଭାର (ଦେଖ)
Bojha bhāra 1. Bojha bebhāra (See).
୨ । ବୋଝ ବୋଚକ (ଦେଖ)—
2. Bojha bokachā (See)
(ଉ—ଅଈ ସମରଥ ଯେବଣ ଲୋକ, ବୋଝ ଭାର ବୋହି
ଲୋଗ୍ ତା ବେକ—ଭଗା ।)

ବୋଝ ମୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି-ମୁଣ୍ଡରେ ବହନ କରି ବୋଝ ନେବା-
Bojha mundā(nde)ibā To carry a load on the
ମାଥାୟ ବୋଝା ଲଓୟା शीरपर बोझ लेना head,
(ଉ—ମୁଣ୍ଡାଇ ଇବନ-ବୋଝ କାହିଁ ଅବା ବନୁ, ଗୁଞ୍ଜାମାଳେ
ବମଣ୍ଡିତା ଭରତ ସୁଭଦ୍ରା, ଆସୁଛନ୍ତି ଦଳେ ଦଳେ ଆଳାପି
ମଧୁରେ—ଗ୍ରାଥନାଥ. ସଦ୍ଭାସାହା ।)

ବୋଝା(ଝେ)ଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଭାରସ୍ଥାପନ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା
Bojhā(jhe)i ଜନ୍ତୁ ବା ଯାନ ଉପରେ ଭାର ଲଦିବା—
ବୋଝାଇ 1. Loading. ୨ । ଭାର ବହନ କରିବାର କ୍ଷମତା—
2. Carrying capacity. ବଣ—ଯାହା ଉପରେ
ଭାର ଲଦା ଯାଇଥାଏ—Loaded; laden. (ଯଥା—
ବୋଝାଇ ଗାଡ଼ି) ।

ବୋଝାଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଙ୍ଗା,ରେଲଗାଡ଼ି,ଶଗଡ଼ ଆଦିରେ ଭାର
Bojhāi karibā ହେବାପାଇଁ ଭାର ଲଦିବା—To load a
ବୋଝାଇ କରା बोझलादना cart or boat etc,

ବୋଝାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୋଝ ମୁଣ୍ଡରେ ରଖି ବହନ କରିବା—
Bojhāibā To carry a load on the head.
ବୋଝାବହା बोझउठाना

ବୋଝିଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଝ ବୋହିବା ବ୍ୟକ୍ତି;
Bojhiā ମୁଣ୍ଡ ବୋଝିଆ—1. Carrier of loads by the
(ବୋଝିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) head, ୨ । ବୋଝବୁହା କୁଲି ବା ମୁଲିଆ-
ବୋଝିଆ; ମୁଟେ 2. Porter; cooly, ୩ । (ଘୃଣାର୍ଥକ) ଗାଳ
बोझिया; कुली ଭଳି—3. A menial servant, ୪ ।
ଖେଳରେ ହାରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—4. One who has
sustained defeat in a game. [ଉ—ଯେ
କାନ୍ଧରେ ଭାର ବଦେ ଭାଲୁ ଭାରୁଆ, ଯେ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଝ
ବୁଦେ ଭାଲୁ ବୋଝିଆ, ଯେ ଶଗଡ଼ରେ ଭଲସ ବଦେ ସେ
ଭାଲୁ ଶଗଡ଼ିଆ ବା ଗାଡ଼ିଆଲ କହନ୍ତି ।]

ବୋଝେ—ଦେ. ବଣ. ଓ କ୍ରି. ବଣ—୧ । (ମନୁଷ୍ୟର, ଗାଡ଼ିର, ଭଙ୍ଗା-
Bojhe ଆଦର) ଏକ ବୋଝ ପରିମିତ—1. One full load of.
୨ । ଗୋଟିଏ ବୋଝ ମାତ୍ର—2. One load only of.
୩ । ବହୁତ; ବଣେଷ—3. Much; too much.
(ଯଥା—ଏ କାର୍ଯ୍ୟଟା ବୋଝେ ଭାର ହୋଇଅଛି) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ; ଭୁଲ. ସ. ପୋତ) —ଅଧୁନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ନିର୍ମିତ ନୌକା—A modern boat. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ବୋଟ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ବୋଟର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ନାମ ଦଆ ଯାଇଅଛି । ଯଥା—

ବୋଟ ଅଗ୍ନିବୋଟ୍, ଗଧା ବା ମାଲବୋଟ୍, ଜାଲବୋଟ୍, ଟଣାବୋଟ୍, ଘାନ୍ଦିବୋଟ୍, ବାରବୋଟ୍, ମଝରବୋଟ୍, ପାଲବୋଟ୍, ଲାଇଫ୍‌ବୋଟ୍, ଦାଉଦ୍‌ବୋଟ୍, ଇତ୍ୟାଦି ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ଗୋବ—Knob; the stamping of a hot stump on an affected limb.

ବୋଟ୍ ଚଣା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବୃଟ—

Bot chaṇā Chick pea.

ବୋଟ୍ ଟଣା—ଦେ. ବ—ବୋଟକୁ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଟାଣିବା—Towing of a boat. Bot ṭaṇā ବୋଟଟାନା **ବୋଟଖୀଁଚଲେନା**

ବୋଟ୍ ପାଗଡ଼—ଦେ. ବ—ବୋଟକୁ ଟାଣିବା ମୋଟ ଦଉଡ଼ି—Stout towing ropes for boats. Bot pāg*a*rda

ନୌକାଟାନା ଦଉଡ଼ି **ବୋଟ ଖୀଁଚନେକା ରସ୍ସୀ**

ବୋଟ୍ ବସାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କି—ଗୋବ ବସାଇବା—To fix a knob; to press a hot stump on an affected limb. Bot basāibā

ବୋଟା—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦାସୀ (ହି. ଶ.)—1. Maid-servant. Boṭā ୨ । ମୂଲଅଣୀ (ହି. ଶ)—2 A female day-labourer. ୩ । ଧାତ୍ରୀ (ହି. ଶ.)—3 A nurse.

ବୋର୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବୋର୍ଡ୍)—୧ । ଉପରେ କଲା ବା ଅନ୍ୟ Bo*r*d ରଙ୍ଗ ବୋଲାସାଇଥିବା କାଠର ଉକ୍ତା; ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ୍— (ବୋର୍ଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A coloured board; a black board. **ବୋରଡ; ବୋର୍ଡ** ୨ । ମନ୍ତ୍ରଣା ସଭା ସମିତି—2. A board of councillors or other functionaries. ୩ । ବଙ୍କା ସ୍ତର କାଗଜର ମୋଟା ଉକ୍ତା; ପେଷ୍ଟ୍‌ବୋର୍ଡ୍; ଟିସ୍‌ବୋର୍ଡ୍—3. Paste board. ୪ । ଉଚ୍ଚତରେ ଥିବା ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରଧାନତମ ବିଚାରାଳୟ—4. Judicial Board of the Privy Council. ୫ । ପ୍ରଦେଶର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶାସନ ବା ରାଜସ୍ୱ ମଣ୍ଡଳୀ; ରେଭନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ୍—5. The highest executive or revenue Board of a Province. ୬ । ସମିତି—6. Board; an association. (ଯଥା—ଡକ୍ସିକ୍ୟୁବୋର୍ଡ୍, ଲୋକାଲବୋର୍ଡ୍, ଇଭ୍‌ନଅନ୍‌ବୋର୍ଡ୍ ।)

ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଡାଇରେକ୍ଟର୍ସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ପୌର Bo*r*d oph dāirekṭars କର୍ମଚାରୀ ପରିଚାଳକ ସମିତି—1. Board of Directors. ୨ । ସାବେକ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ପରିଚାଳକ ସମିତି—2. Board of Directors of the East India Company. [ଦ୍ର—ଏହାପରି ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ରେଭନ୍ୟୁ, ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଏଜୁକେସନ୍, ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟୀଜ୍, ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ସର୍ଜନ୍ସ୍, ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଟ୍ରେଡ୍ ଆଦି ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବୋଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଘାଟକବିଶେଷ — Bo*r*da A sub-caste Sudras in the district of Ganjam. ସ. ବ—ଗୁଆ (ହି· ଶବ୍ଦସାଗର)— Betel-nut.

ବୋଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସ. ବୋଡ୍ଡ; ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ ଗୋନସ)—ଗୋନସ Bo*r*dā ସର୍ପ; ବିଷଧର ସର୍ପବିଶେଷ—Viper. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ବୋଡ଼ା **ବୋଡାସାଁପ** ଦେହ ୨।୩ ଫାଡ ଲମ୍ବ ଓ ଲାଞ୍ଜୁଡ଼ ୮।୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ଓ ଦେହ ଅପେକ୍ଷା ସରୁ । ଲୋକେ କୁହାସ କରନ୍ତି ଯେ ଏ ସାପ ପ୍ରତିବର୍ଷ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଲାଞ୍ଜୁଡ଼ ଆଡ଼ୁ ଛୁଡ଼ ଛୁଡ଼ ଖେଳି ଦେଇଥାଏ । ଏମାନେ ଅଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପେଟରୁ ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ବିଷରେ ଦାଠାଇ ମନୁଷ୍ୟ ମରିଯାଏ ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ଖତସ୍ଥାନ ଓ ଅଙ୍ଗ ଫୁଲିଯାଏ ଓ ସ୍ପର୍ଶଶକ୍ତିରହିତ ହୋଇଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଦଂଶିତ ସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ ହୋଇ ବଡ଼ ଦଗ୍ଧ ହୁଏ ଓ ଜ୍ୱରତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଘଟିଥାଏ ।

ଏମାନେ ଗୋଖର ଆଦି ସାପଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମୋଟା, କନ୍ତୁ ଲମ୍ବରେ ସାନ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ ସାପମାନଙ୍କ ପରି ଦ୍ରୁତବେଗରେ ପଳାଇ ଯାଇନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଫଣା ନାହିଁ ।

ଅଜଗର ସାପ ଏହା ଜାଣିଥି । ଏକଜାତିଥି ଚନ୍ଦ୍ରିତଦେହ ଖେଳି **ବୋଡ଼ାକୁ** ଚନ୍ଦ୍ରବୋଡ଼ା ବା ଚନ୍ଦନବୋଡ଼ା (Russell's viper) କହନ୍ତି ଓ ଜଳରେ ରହିବା ଚଳଚଞ୍ଚଳଯୁକ୍ତ ଏକଦାତ ଲମ୍ବ ବୋଡ଼ାକୁ ଚକ୍ରବୋଡ଼ା ବୋଲିସାଏ ।] ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ଧାନ୍ୟାଦି ମାପିବା ପରିମାଣ ପାତ୍ର ବିଶେଷ—1. A measure for corn. ୨ । ବଲୁଆ—2. Jackal. ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବିଣ—ବଡ଼—Big; large; great.

ବୋଡ଼ା ଛତୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବ· ଏକପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ Bo*r*dā chhatu ଛତୁ—A kind of mushroom. [ଦ୍ର—ଏହା ଛତୁ ସୋନପୁର,ସମ୍ବଲପୁର,କଲାହାଣ୍ଡି, ଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ବେଶି ମିଳେ; ଏହା ଶାଳୁଆଗଛ ମୂଳରେ ଭୂଇଁ ଉପରୁ ବାହାରେ । ଏହା ଫୁଟିବା ସମୟରେ ଭୂମି ଫାଟିଯାଏ ଓ ଲୋକେ ତାହା ଜାଣିଯାଇ ଭୂମିଖୋଳ ତୋଳି ଆଣନ୍ତି । ଛେଳିର ଚର୍ବିପରି ଏହା ଚିକ୍କଣ; ଏହାର ଉଅଣ ଖାଇବାକୁ ମାଂସ ଉଅଣ ପରି ଲାଗେ ।]

ବୋଡ଼—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବୋଡ୍ଡ)—୧ । ପାଞ୍ଚଗଣ୍ଡା ବା ୨୦ କଡ଼ା Bo*r*di କଉଡ଼ି; ପଣର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ—1 Twenty cowry-shells (formerly used as currency.) **ବୁଡ଼ୀ ବୋଡୀ** ୨ । ବୁଢ଼ା କପା—2. Bori cotton.

ବୋଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—ବୋଡ଼ି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Bo*r*di. Bo*r*diā (ଉ—ନାଆ ଶୁଦ୍ଧ ଖରଦଜରେ ସରକ ନେଆଣ କରିବା। ବୁଡ଼(ଡ଼ି)କିୟା ସକାଶେ ଘାଣ୍ଟ ଘାଣ୍ଟ ବୋଡ଼ିଆ ଯୋଡ଼ାଏ ; ଯୋଗ୍ୟ ବଳଦ ଖାଉଡ଼ି ବି ଅଛୁ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ପ୍ରାଦେ—୧ । (କେନ୍ଦୁଝଡ଼ା ଓ ମାଲଗିର) ବ—ବୁଢ଼ିଆ (ଦେଶ)—Bu*r*diā (See). ୨ । (ସାଜପୁର) ବ—ବଡ଼ିଆ (ଦେଶ)—Ba*r*diā (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଉଅ—ଦେ. ବଣ—ବୋଉଆ (ଦେଖ)—Bordiā (See).

Bordikiā ବ—କଡ଼ାସଣ୍ଡା ପଣ୍ଡିତଆ; ଗଣିତର ସଙ୍ଖ୍ୟା ଗଣନା ବୁଡ଼ିକିୟା ଶିକ୍ଷିତ। ଓ ମୁଖସ୍ଥ କରିବା ଯାଇଁ ପଣ୍ଡିତଆ ପରି ପ୍ରଣାଳୀ ବୁଡ଼ିକିୟା ନାମତା ବିଶେଷ—An arithmetical table which is committed to memory and deals with 'Bordi' calculation. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ କେତେ କଡ଼ାରେ କେତେ ଗଣ୍ଡା, କେତେ ଗଣ୍ଡାରେ କେତେ ବୋଡ଼, କେତେ ବୋଡ଼ରେ କେତେ ପଣ ଓ କେତେ ପଣରେ କେତେ କାହାଣ ହୁଏ, ଏହା ଶିକ୍ଷା କରି-ଯାଏ। ଉଦାହରଣ—ଦୁଇ କେ ଦୁଇ କଡ଼ା, ଦୁଇ ଗଣ୍ଡା, ଦୁଇ ବୋଡ଼ ଦଶଗଣ୍ଡା, ଦୁଇପଣ, ଦୁଇପଦକା ଆଠପଣ, ଦୁଇ କାହାଣ।]

ବୋଡ଼ିଙ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଛତ୍ରାବାସ; ହୋଷ୍ଟେଲ୍—

Bordiṅg ବୋର୍ଡ଼ିଙ୍ ବୋର୍ଡିଂଗ A hostel for students. (ବୋର୍ଡିଙ୍, ବୋଡ଼ଙ୍ ହାଉସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧। ବୋଡ଼ା (ଦେଖ)—1. Bordā (See).

Bodra ୨। ଏକପ୍ରକାର ମତ୍ସ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. A kind of fish.

ବୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ବୋଡ଼ (ଦେଖ)

Bodrī Bordi (See).

ବୋଡ଼ବ୍ୟ—ବି. ବଣ (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ବହ୍ୟମାନ—

Bordhabya Fit to be carried.

ବୋଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତୃ; ବୋଢୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—

Bordhā ୧। ବିବାହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. One who marries a female. ୨। ଭାରବାହକ—2. Carrier of a burden. ୩। ସାରଥି—3. A driver; a charioteer. ୪। ବଳଦ—4. Ox. ୫। ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ—5. A guide; one who leads the way. ୬। ବହନ କର୍ତ୍ତା—6. Carrier; transporter. ୭। ଋଷଭକ ନାମକ ଔଷଧ—7. A rare herb.

ବୋଢ଼ୁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମୁନି ବିଶେଷ—Name of a sage.

Bordhu [ଦ୍ର—ତର୍ପଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହାଙ୍କୁ ଜଳ ଦେବାକୁ ହୁଏ।]

ବୋଣ୍ଟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ବା ଧାତୁ=ଗନ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉଣ୍ଟ)—

Bonṭa ୧। ଫୁଲ ଆଦର ଡେଙ୍ଗି; ବୃନ୍ତ—

ବୋଁଟ(ଟା) 1. Stalk of flowers etc.

ଡାଂଟ ୨। ଲଙ୍ଗଳର ଦେଣ୍ଡ (ଯୋଗେଷ୍ଟନ୍)—2. The handle of a plough.

ବୋଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଆରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—

Bonṭā Eriolaena Hookeriana (tree) (Haines).

ବୋତଡ଼ା—ଜାତି. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗାୟକ ବିଶେଷ—

Botardā A subcaste of Śudras in the district of Ganjam.

ବୋତଲ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବଟ୍‌ଲ୍; ପ୍ରାଚୀନ ଇଂ. ବଟେଲ୍; ଭୁଲ. ଫର୍ତ୍ତୁ. ବଟେଲ୍ଲ)—୧। କାଚର ବା ଚମଡ଼ା ମାଟିର ଲମ୍ବା ବୋତଲ ଓ ଗୋଲାକାର ନଳ ଥର ସରୁମୁହାଁ ପାତ୍ର—

ବୋତଲ 1. Bottle. [ଦ୍ର—ବଡ଼ ପାତ୍ରକୁ ବୋତଲ ଓ ଛୋଟ ବୋତଲକୁ ଶିଶି କୁହାଯାଏ।]. ୨। ମଦ ବୋତଲ—2. Wine bottle.

ବୋତଲ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି. (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ବହୁତ ମଦ୍ୟ ପାନ

Botala chaṛdhā(ṛdhe)ibā କରିବା—To drink (bottles of) wine or brandy.

ବୋତଲ ଚଢ଼ାନ

ବୋତଲ ଛି(ଠି)ପି—ଦେ. ବ—ବୋତଲର ମୁହଁରେ ମଗ୍ଜ ସାଇଥିବା ଖୋଲର ବା କାଠଆଦର ଗୋଲା—

Botala chhi(ṭhi)pi The cork or stopper of a bottle.

ବୋତଲକା ଡାଟ

ବୋତଲ ପାଣି—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ)—କାଳ ପାଣି; ବଳାତ ମଦ; ବ୍ରାଣ୍ଡି—Brandy.

Botala pāni ବୋତଲର ଜଳ

ବୋତଲକୀ ପାନୀ

ବୋତା—ଦେ. ବ (ସ. ବୃକ୍ଷ)—୧। ପଣସ ଫଳର ଅସାର ଅଂଶ ବା ଭୂତି; ଭେଁତା; ଭଁୟଡ଼ି; ଭୁତଡ଼ି; ଭୁତୁଡ଼ି

Botā ଗ୍ଲେତ୍ସା—1. The refuse and rind of the jack fruit. ୨। ବୋଉ

କଟହଲକା ବୁସ (ଦେଖ)—2. Boti (See)

ବୋତାଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବୋଉ (ଦେଖ)

Botāṇḍi Boti (See)

ବୋତାମ—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ. ବଟ୍ଟନ୍)—ଜାମା ପ୍ରଭୃତିର ବନ୍ଧନ ଖୋଲ

Botāma ଅଂଶକୁ ଏକତ୍ର ସଂଲଗ୍ନ କରିବାର ଗୁଣ୍ଡି ବା ଚକ୍ତା—

ବୋତାମ Button. [ଦ୍ର—ବହ୍ ଧାତୁ, ଅସ୍ତି, ଶିଘ୍ର ଓ କନା ଆଦରେ ନର୍ମିତ ହୁଏ।]

ବଟନ; ବୋତାମ

ବୋତି—ଦେ. ବ (ସ. ବୁସ, ବୃସ)—ମୁଗ, ବିରି, କୋଳଥ ଆଦର

Boti ଖଜ ଛଡ଼ା ହେବା ପରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଛୁଇଁର ଖୋସା ଓ ଶୁଖିଲା

ଭୁସୀ ପତ୍ରର ଗୁଣ୍ଡ—The emptied pods of pulse

ବୁସ grains and dried leaves after the seeds are separated.

ବୋତିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ପୂତି)—୧। ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଶରୀରରୁ

Botiā ବାହାରିବା ପୂତି (ଗନ୍ଧ)—1. Disagreeable (smell)

ବୋଟକା, ବୋକଟା (like that from the body of cattle and sheep). ୨। ଘୋଗୁ; ସଡ଼ା (ଗନ୍ଧ)

ବଦବୂଦାର —2. Foetid (smell).

ବୋତିଆ ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବ—ପଶୁଆଦିଙ୍କ ଦେହରୁ ବାହାରିବା ଗନ୍ଧ—

Botiā gandha Stench from the body of animals.

ବୋଟକା ଗନ୍ଧ ବଦବୂ

ବୋତିଲଇ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶୁଆଁଲଇ (ଦେଖ)

Botilai Śuāñlai (See)

ବୋଦ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ—ଆର୍ଦ୍ର; ଓଦା—Moist. ଦେ. ବ—ଗୋଷ୍ଠୀ

Boda ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ; ବୌଦ୍ଧରାଜ୍ୟ—Name of an Oriya state in the Eastern states Agency.

(ଦ୍ର—ଅଙ୍ଗୁଳିଗି ଯାଇଁ କଳପଛିଳାଭ ହରଦ୍ରା ଯୋଗାଏ ବୋଦ । ସ୍ୱାଇନାଥ, ଘାଙ୍ଗଡ଼ା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଦ (ଡୁ, ଧ, ଧୁ)କା—ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳ—1. Fat.
Boda(du, dha, dhu)kā ୨ । ଭାବଦା; ସ୍ତବ୍ଧ (କାନ)—2. Dinned; stunned (said of the ear). ୩ । ସ୍ପର୍ଶ ଶକ୍ତି ରହିତ (ଅଙ୍ଗ ବା ଚର୍ମ)—3. Become insensible to touch. ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗୋଠ କାକୁଡ଼ି (ଦେଖ)—Goṭha kākurḍi (See).

ବୋଦ(ଡ,ଡୁ)ସି—ଗ୍ରାଦେ (କଟକ) ବ—ଲମ୍ବାଟ ଘର, ଲମ୍ବୁ ଚମ୍ପାଳଆ
Boda(di,du)si ବର୍ଣ୍ଣର ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ମାଛ—Datrioides Quadrifaciatus (fish). [ଡ—ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ରେଣ୍ଟା ଓ କାଉଯୁକ୍ତ; ଏମାନେ ଜଡ଼ଭାବାପନ୍ନ ।]

ବୋଦା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବର୍ଦ୍ଧର; ପ୍ରା. ବୋଦ୍ଧଡ଼=ଖଗ; ସଂ· ବସ୍ତ=
Bodā ଖଗ--ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର)—୧ । ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ନିକଟ ବଳି ପାଁଠା ବଧଯିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ଅଣ୍ଡକୋଷ ସେଣ୍ଢା ବା ଛେଳି **बोकरा, कुरबानीका पशु** ବା ମହିଷ; ଖାବଚଲ—1. Male sheep, goat or buffalo offered as a sacrifice before a Goddess; a victim for sacrifice before a Goddess. (ଉ—କଣ୍ଠିଙ୍କର ଖଣ୍ଡାରେ ଖୁମ ଦାଢ ଗଦା, ଆଜ ଦେବ ଯୁବେ ଆଦ୍ୟନି ଯଜ୍ଞ ବୋଦା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ କର୍ଣ୍ଣ ।) ୨ । ଅଣ୍ଡିର ସେଣ୍ଢା ବା ଛେଳି—2. A male goat or sheep. ୩ । (ଗାଳି ବିଶେଷ) ସେଉଁ ଲୋକ ଖାଇ ପିଇ ବୋଦାପରି ଦୁଷ୍ଟ-ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ—3. (A term of rebuke) A person who has grown fat.

ବୋଦା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ବଳିଦାନ କରିବା—
Bodā pakā(ke)ibā To sacrifice a victim before a Deity (ବୋଦା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) **बलिदेना(चढ़ाना)**

ବୋଦା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—(ଛେଳି ପ୍ରଭୃତି) ଦେବତାଙ୍କ ଆଗରେ ବଳି
Bodā pardibā ବଧଯିବା ବା ବଧ କରାଯିବା—To be sacrificed before a Goddess (said of a victim). **बलि चढ़ना**

ବୋଦା ବ୍ରତ—ଗ୍ରାଦେ. (ଆଳ) ବ—ବାଛୁରା ବ୍ରତ (ଦେଖ)
Bodā brata Bāchhuri brata (See).

ବୋଦା ଯାଚିବା—ଦେ. କି—ମନୋବାଞ୍ଛାର ସିଦ୍ଧି ହେଲେ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ
Bodā jāchibā ନିକଟରେ ଖଗାଦି ବଳି ଦେବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ପାଁଠା ମାନତକରା ହେବା ବା ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—To promise to sacrifice an animal before a Goddess on the fruition of a certain purpose; to offer to give a victim to a Goddess. **बलि मानना** [ବୋଦା ମାନିବା (ମନାଇବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୋଦାଲ—ସ, ବ—ବାଲିଆ ମାଛ—The sheat fish; cat fish; Wallago Attu.
Bodāla

ବୋଦା ହାଣିବା—ଦେ· କି—ବଳିରୁ ବଧ କରିବା—To decapitate a victim at a sacrifice.
Bodā hāṇibā **पाँठाकाटा बलिचढ़ाना** (ବୋଦା କାଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବୋଦୁଆ—ଦେ.ବ—୧ । ମାଛ ଧରିବା ସମୟ ବ୍ୟବହୃତ ବାଉଁଶ
Boduā ଚେରାର ବେଢ଼ା—1. A wicker work of bamboo strips used for catching fish by dragging it in shallow water. [ଡ—ଏଥା ବାଡ଼ିଶ ପାଣିଥରେ ବୁଣା ହୋଇଥାଏ ଓ ଉଭୟ ଦାଢ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଓ ମଝାଡ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏଥାରୁ ଜାଲପରି ପାଣିରେ ଭଲାଇ ମାଛ ଧରନ୍ତି ।] ୨ । ପେଲଣା ଜାଲ (ଦେଖ)—2. Pelaṇā net (See).

ବୋଦ୍ଧା—ସ. ବ୍ୟ (ବୁଧ୍. ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ବୋଦ୍ଧୃ, ୧ମା·
Boddhā ୧ବ)—୧ । ଜ୍ଞାତା; ଯେ ଜାଣେ—1. Knowing. (ବୋଦ୍ଧ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଜ୍ଞାନୀ—2. Wise.

ବୋଧ - ସ. ବ (ବୁଧ· ଧାତୁ=ବୁଝିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବୁଦ୍ଧି—
Bodha 1. Intellect. ୨ । ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—2. Understanding; realisation. ୩ । ଜ୍ଞାନ—3 Knowledge; wisdom. ୪ । ଅଭିପ୍ରାୟ—4. Intention. ୫ । ଜାଗରଣ-5. Waking. ୬ । ମନରେ ଉଦିତ ହେବା ଭାବ—6. Idea; mental impression. ୭ । ଅନୁଭୂତି—7. Perception; sensation; experienc. ୮ । ସୁଖଦୁଃଖାନୁଭବ ଶକ୍ତି -8. Power or capacity of feeling· ୯ । ବୋଧ; ସାନ୍ତ୍ୱନା—9. Consolation. ୧୦ । (ବୋଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ବୋଧିତ କରିବା; ବୁଝାଇବା—10. Explaining.

ବୋଧ ଦେ. ବ—୧ । ଦର୍ଶନ—1. Seeing. ୨ । ସମ୍ଭାବନା—2. Expectation. (ଉ—ଏ ନିମିତ୍ତମାନରୁ ପାର୍ଥ ହାତେ ବଧ, ହେବେ କର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ସବୁର ହେଲା ବୋଧ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ କର୍ଣ୍ଣ ।) ୩ । ସନ୍ତୋଷ—3. Satisfaction. ୪ । ଉତ୍ସାହଦାନ; ହେମନ୍ତ ଦେବା—4. Encouragement.

ବୋଧ ବ୍ୟ—୧ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ; ତୃପ୍ତ—1. Satisfied; contented. (ଉ—ହୋଇଲ ମୁହିଁ ତାହା ଦେଖି ଅତ ବୋଧ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଉତ୍ସାହିତ—2. Encouraged. ୩ । ଆଶ୍ୱସ୍ତ—3. Consoled. ୪ । ଜ୍ଞାତ—4. Known. (ଉ—ଶିବଙ୍କ ସ୍ୱରୂପର ନୋହୁଲ ତାଙ୍କ ବୋଧ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ· ବନ ।) ୫ । ଅନୁଭୂତ—5. Perceived.

ବୋଧକ—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ବୁଧ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍, ବୋଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Bodhaka ଅକ)—୧ । ଜ୍ଞାପକ; ସୂଚକ—1. Indicating. (ବୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେ ଧାନ୍ଦି କରେ—2. Dazzling. ୩ । ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗକାରୀ—3. Awakening from sleep. ୪ । ଯାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରାଏ; ଯାହା ବୁଝାଇ ହୁଏ—4. Explaining or causing to be

Digitized by srujanika@gmail.com

understood. ବି. ପୁଂ—୧ । ଦୂତ; ଚର—1. Messenger. ୨ । ଗୁଇନ୍ଦା—2. An informer; spy. ୩। ଶିକ୍ଷକ; ଗୁରୁ—3. Teacher; preceptor. ୪ । ସେଜୁଁ ଦ୍ୱାବ ଭ୍ରୁବ ବା ସଙ୍କେତଦ୍ୱାର। ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ପରସ୍ପରର ମନୋଭାବ ପରସ୍ପରକୁ ଜଣାନ୍ତି (ହୁ. ଶ)—4. Movements of the limbs or signs by which lovers intimate their minds to each other.

ବୋଧକର—ସ. ବି. ପୁଂ (ବୋଧ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bodhakara (ବୋଧକାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବୋଧକାରୁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୈତାଳିକ; ସୁଚ୍ଚଯାଠକ—A herald; a ministrel or bard who daily awakens the king by singing songs. (ଉ-ବୋଧ ଜନକ ଦ୍ୱରଧ୍ୱନି ସ୍ୱପ୍ନମ୍ବର ଉଚ୍ଚତ, ବୋଧ କର ମୁଖେ ବଶ୍ୟାତ ନୃପତଣେ ଅଗତ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶ ବିଲାସ ।) ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଜ୍ଞାପନକାରୀ—1. Informing. ୨ । ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗକାରୀ—2. Awakening.

ବୋଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଚାର କରିବା—1. To think. Bodha karibā ୨ । ଅନୁମାନ କରିବା—2. To guess. ବୋଧକରା ୩ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—3. To believe; to **बोध करना** trow. ୪ । ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା; ବୁଝି ପାରିବା—4. To understand; to realise. ୫ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା; ଅନ୍ୟର ମନକୁ ଥଣ୍ଡା କରିବା—5. To satisfy; to appease. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଥଣ୍ଡା କରିଦେବା; ଜବତ୍ କରିଦେବା—6. (figurative) To subdue; to teach a person a lesson. ୭ । ଅନୁଭବ କରିବା—7. To feel. ୮ । ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା—1. To console; to assuage one's grief.

ବୋଧ କରି ମୁଠାଏ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାନ୍ତ୍ୱୋଷପୂର୍ବକ ଭୋଜନ କରିବା—To take one's meal with a feeling of satisfaction; to have a meal to one's satisfaction.

ବୋଧଗମ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବୋଧ+ଗମ୍ୟ)—୧ । ବୁଝିବାର ଯୋଗ୍ୟ—Bodhagamya 1. Fit to be understood. ୨ । ସାଦା ବୁଝି ହୁଏ—2. Intelligible; comprehensible.

ବୋଧ ଗୋଚର—ସ. ବିଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅନୁମିତ—Bodha gochara 1. Inferred; conjectured. ୨ । ବୁଝାଯାଇଥିବା—2. Understood; comprehended.

ବୋଧ ଜନକ—ସ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜ୍ଞାନୋତ୍ପାଦକ—Bodha janaka Producing knowledge or comprehension.

ବୋଧଜ୍ଞ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବୋଧ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଅନ୍ୟ Bodhajña ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭିପ୍ରାୟଜ୍ଞ—Knowing the (ବୋଧଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) intentions of another; able to fathom the mind of another. ବି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ An epithet of Śrīkṛushṇa.

ବୋଧ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା—1. To Bodha debā console. ୨ । କଥାଦ୍ୱାରା ପରିତୁଷ୍ଟ କରିବା ବୋଧ ଦେଓୟା —2. To satisfy a person by words. **बोधदेना; बोधना** ୩ । ଦୈର୍ଯ୍ୟ ଦେବା—2. To encourage to assure. ୪ । ଆଶା ଦେବା—4. To give hope.

ବୋଧନ—ସ. ବି (ବୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବୋଧ୍ ଧାତୁ=ଜଣାଇବା+ଲ୍ୟୁ) Bodhana ଅନ)—୧ । ବୋଧ—1. Knowledge. ୨ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ; ସୁବାସ ଧୂଆଁ ଦେବା—2. Fumigating with scen . ୩ । ଜଣାଇବା; ଜ୍ଞାପନ; ବିଜ୍ଞପ୍ତି—3. Intimation. ୪ । ନିଦ ଭଙ୍ଗାଇବା; ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରିବା—4. Awakening; arousing from sleep. ୫ । ଉତ୍ତୀପନ—5. Exciting; instigating. ୬ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନ; ଅନୁଭୂତି—6. Sensation; perception. ୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବୁଧଗ୍ରହ—7. The planet Mercury. ୮ । (+ଭ୍ରୁବ ଅନ) ବାତି ବା ନିଆଁ ଲଗାଇବା (ହୁ. ଶ)—2. Lighting of a lamp or fire.

ବୋଧନୀ—ସ. ବି (ବୋଧନ+ଈ)—୧ । ଜ୍ଞାନ; ବୋଧ—1. Bodhanī Knowledge; perception. ୨ । ଅଧ୍ୟାପନା—2. Teaching. ୩ । ଜ୍ଞାପନ—3. Informing. ୪ । ନିଦରୁ ଉଠାଇବା—4. Awakening. ୫ । (ବୁଧ ଧାତୁ ଣିଚ+ଅଧିକରଣ ଅନ+ଈ) ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳଷଷ୍ଠୀ—5. The 6th day of the bright fortnight of Āswīna. ୬ । କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ; ଉତ୍ଥାପନ ଏକାଦଶୀ; ପ୍ରବୋଧନ ଏକାଦଶୀ—6. A festival observed on the 11th day of the bright fortnight of Kārttika. [ଓ—ଏ ଦିନ ବିଷ୍ଣୁ, ଗରୁଡ଼ମାନେ କଲ୍ପିତ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠନ୍ତି ।] ୭ । ପିପ୍ପଳୀ (ହୁ. ଶ)—7. Long pepper.

ବୋଧନୀୟ—ସ. ବିଣ (ବୁଧ୍ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଜ୍ଞାପନୀୟ—Bodhanīya Fit to be intimated.

ବୋଧ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେବା—1. To be Bodha pāibā consoled. ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—ବୋଧ ପାଓୟା 2, To feel contented. **सन्तुष्ट होना; बोध पाना** ୩ । ଆଶାନ୍ୱିତ ହେବା—3. To have hope.

ବୋଧ ପ୍ରବାହ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ମନର ଯେଉଁ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଚିନ୍ତା, Bodha prabāha ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ, ଅନୁଭବଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଏ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି—The faculty of sensation or perception,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଧ ବା(ସୋ)ଧ—ଦେ. ବ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ ଜନ୍ୟ ଅର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)- Bodha bā(so)dha ୧ । ଆଶ୍ୱାସନା—1. Consolation, ବୋଧ ସୋଧ (ଉ—ଭଲ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ବୋଧ ସୋଧ କଲେ, **बोधसोध, बोधबाध** ସ୍ତ୍ରୀ ଦେଲ ତାଙ୍କ ଖାନ୍ତୁ । ଅକାସ୍ତ. ସାଥନ୍ତୁଅ ବାଡା ।) ୨ । ବୁଦ୍ଧି ସୁଦ୍ଧି; ବୁଝିବାର କ୍ଷମତା— 2. Intelligence. ଦେ ଜଣ—୧ । ଆଶ୍ୱସ୍ତ— 1. Consoled. ୨ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—2. Satisfied.

ବୋଧ ବାସର—ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଜାଗ୍ରତ ଦିନ; ଜାଗରଣୈକା- Bodha bāsara ଦଶୀ; କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ— 1. The 11th day of the bright fortnight of the month of Kārttika (for Bishṇu). [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରା । ବିଷ୍ଣୁ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ କଳ୍ପିତ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ଥାଆନ୍ତି ଓ ଏ ଦିନ ଶୟନାବସ୍ଥାରୁ ଉଠନ୍ତି । ଶିବ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ଶୁଅନ୍ତି ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ଉଠନ୍ତି ।] ୨ । ଶିବଙ୍କର ଜାଗ୍ରତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ; କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ – 2. The 14th day of the bright fortnight of the month of Kārttika (for Śiba).

ବୋଧ ଲଗିବା— ଦେ. ବ—ମନରେ ସନ୍ତୋଷ ଜଣାଯିବା — Bodha lāgibā A feeling of satisfaction. ସନ୍ତୋଷ ହଓୟା **सन्तोष लगना**

ବୋଧ ଶକ୍ତି—ଦେ. ବ—୧ । ବୁଝି ପାରିବାର କ୍ଷମତା— Bodha śakti 1. Understanding; discretion (ବୋଧ ସଦୃଶ— ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଭଲ ମନ୍ଦ ବାଛିବାର କ୍ଷମତା— ବୁଝିବାର ଶକ୍ତି 2. Power of distinguishing good **बोध शक्ति** from bad; discrimination. ୩ । ଚୈତନ୍ୟ—3. Consciousness. ୪ । ସୁଖ-ଦୁଃଖାନୁଭବ କରିବାର କ୍ଷମତା—4. Feeling; the power or capacity of feeling pleasure or pain.

ବୋଧ ହୁଏ—ଦେ. ଅ.—୧ । ମୁଁ ବିବେଚୁଛି; ମୁଁ ବୋଧ କରୁଛି; Bodha hue ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି—1. It seems; me- ବୋଧ ହୟ seems; methinks. ୨ । ସମ୍ଭବତଃ—2. Pro- **मुझे सुझता है, मुझे बोध होता है** bably.

ବୋଧ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । (କୌଣସି ବିଷୟ) ଅନୁମିତ ହେବା— Bodha hebā 1. To seem; to appear. ବୋଧ ହଓୟା ୨ । ଲବିବା; ଅନୁଭୂତ ହେବା—2. To be **मालुम होना** felt. (ଯଥା —ମୋ ଜ୍ୱରଦେଶ ଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କୁ ଭଲ **प्रसन्न होना** ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ ।) ୩ । ବୋଧ ସୋଧ ହେବା; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—3, To be satisfed. (ଉ—ବୋଧ ହେଲା ଚତ୍ତ ସାହିକେ ତାର । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ବୋଧା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଶ. (ସ. ବୋଦ୍ଧା)—୧ । ଜ୍ଞାନୀ—1. Wise. Bodhā ୨ । ଅଭିଜ୍ଞ; ଅନୁଭବୀ—2. Experience ୩ । ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ବିଚକ୍ଷଣ— 3. Prudent; worldly wise.

ବୋଧା(ଧେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ବୋଧିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ— Bodhā(dhe)ibā The causative form of Bodhibā) ବୁଝାନ ୧ । ବୋଧ ଜନ୍ମାଇବା; ସମଝାଇବା—1. To make **बोध करना** one understand or perceive. (ଉ— ବୋଧାଇ ଶୁଣ୍ଟୁ ଭବ ଉପୁଡ଼ୁ ନୋହୁ ମୁଁ ଦନ୍ତବାସ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।) ୨ । ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା— 2. To console.

ବୋଧାବୋଧ—ଦେ. ବ. (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାନ; ଭଲ Bodhābodha ମନ୍ଦ ବିଷୟର କରିବାର ଶକ୍ତି—1. Discri- ବୋଧାବୋଧ mination. ୨ । ଜ୍ଞାନ ଓ ଅଜ୍ଞାନ— **समझ** 2. Knowledge and want of know- ledge.

ବୋଧା ବୋଧି କରିବା—ଦେ. କି—ବୋଧ ସୋଧ କରିବା; ବୁଝାଇ Bodhā bodhi karibā ସୁଝାଇ ଦେବା—To appease; ବୋଧ ସୋଧ କରା to make one understand or **बोध देना, मनाना** realise the real situation. (ଉ—ଯାଯାବରକୁ ବୋଧାବୋଧି କର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଶାନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବର ଅପ୍ରେରଣା ଗଲ୍ଲା । ଦୈନନ୍ଦ ଅଶା ।)

ବୋଧି—ସ. ବିଶ. (ବୁଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ଜ୍ଞାତା— Bodhi 1. Knowing. ୨ । ଜ୍ଞାନୀ—2. Wise. ୩ । ବିଦ୍ୱାନ୍—3. Learned. ବ—୧ । (+ଜ୍ଞାନ. ଇ)— ସମାଧି ବିଶେଷ—1. A state of mental tran- quility during meditation. ୨ । ବୋଧ; ଜ୍ଞାନ- 2, Understanding. ୩ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—3. The holy fig tree; Ficus Religiosa.

ବୋଧିତ—ସ. ବିଶ. (ବୁଧ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଜ୍ଞାପିତ— Bodhita 1. Informed. ୨ । ଜାଗରିତ—2. Aroused from sleep.

ବୋଧିତବ୍ୟ—ସ. ବିଶ. (ବୁଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବୋଧ ଧାତୁ + କର୍ମ ତବ୍ୟ)— Bodhhitabya ଜ୍ଞାପିତବ୍ୟ—Fit to be intimated or made known.

ବୋଧି ତରୁ—ସ. ବ—୧ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—1. The holy fig Bodhi taru tree; Ficus Religiosa. [ଦ୍ର—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ ବୋଧି ଦ୍ରୁମ } ଅନ୍ୟରୂପ ମୂଳେ ବୌଦ୍ଧ ଋଷିମାନେ ଓ ବୁଦ୍ଧଦେବ ବୋଧି ବୃକ୍ଷ } ସ୍ୱୟଂ ବସି ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଏଥି- ଲାଗି ଏ ଗଛ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ ଅତି ପବିତ୍ର ।] ୨ । ବୁଦ୍ଧଗୟାରେ ସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ, ଯହିଁ ମୂଳରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ—2. The holy fig tree under which the Buddha sat in meditation.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବୋଧି ଧାତୁ)—୧ । ମନକୁ ପ୍ରବୋଧ
Bodhibā ଦେବା; ନିଜ ମନକୁ ବୁଝାଇବା—1 To calm or
ବୋଝାନ console one's mind. (ଉ—ନଳକୁ ଅଶ୍ୱବଦ୍ୟା
बोध देना ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଦେଲେ, ଏମାନ କହି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ବୋଧିଲେ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ.ମହାଭାରତ. ଅନୁଶାସନ ।) ୨। ନିଜର ମନକୁ ଶାନ୍ତ
କରିବା—2. To pacify one's own mind. ୩।
ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରବୋଧିବା ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା—3. To console
a person; to pacify a person. (ଉ ବୋଧି
ଚଢେ ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ ନାଡା, ବୁଦି ଝୁଡ଼ରୁ ତ ଦେଲ୍ଲ ଏଡା—
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୪। ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—4. To
satisfy. (ଉ—କନ୍ଦୁଅଛ ସେବେ ଭୁହ ଡାକୁ
ଧରନୁ, ଝୁଣ୍ଟଳ ସାଙ୍ଗୁ ଶ୍ଲଡ଼ ଆନରେ ବୋଧିବୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ବୋଧି ସତ୍ତ୍ୱ—ସ.ବ—୧ । ବୌଦ୍ଧ ଋଷି—1. A Buddhist sage.
Bodhi sattwa ୨ । ବୌଦ୍ଧ—2. A Buddhist. ୩। ବୁଦ୍ଧ
ବିଶେଷ—3. A class Buddhist sages. [ଦ୍ର—
ଯେଉଁ ବୌଦ୍ଧ ଋଷି ନିଜର ତପସ୍ୟା ଓ ଜ୍ଞାନଲବ୍ଧଦ୍ୱାରା
ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ଲାଭ କରିବାର ଅଧିକାସ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅଥଚ
ଅବଧି ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ଲାଭ କରି ନାହାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ
ବୋଲିଯାଏ; ବୋଧି ସତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ୩ଟି ଅବସ୍ଥା ଅଛି, ସେ
ଅବସ୍ଥା ଯାର ହେଲେ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ।]

ବୋଧେ—ଗ୍ରା. ଅ. ('ବୋଧ ହୁଏ'ର ସଙ୍କିପ୍ତ ଆକାର)—ସମ୍ଭବତଃ;
Bodhe ବୋଧ ହୁଏ—It seems; perhaps·
ବୋଧହୟ **मुझे मुमकताहे की, शायद्**

ବୋଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଜ୍ଞାତବ୍ୟ—
Bodhya 1. Knowable. ୨ । ଯାହା ବୁଝି ହୁଏ—
2. Comprehensible.

ବୋନ(ନା)ସ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ବୋନସ୍)—୧। ଯାଗଶ୍ରମିକ ଛଡ଼ା କର୍ମୀ
Bona(nā)s ବା ଉତ୍ପାଦନକାରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଅର୍ଥ; ଯାଗତୋଷିକ—
ବୋନାସ 1. Bonus; extra gratuity paid to work-
बोनस men. ୨ । ଋଣ ଦିଆଯାଇଥିବା ଧନ ଯାଇଁ ମହାଜନ
ଯେଉଁ ସୁଦ ପାଆନ୍ତି, ତଦତ୍ତିରିକ୍ତ ଯେଉଁ ଧନ ବା ସୁଦ ତାଙ୍କୁ
ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯାଏ-2. Premium beyond the usual
interest. ୩ । ଯୌଥ କମ୍ପାନିର ଅଂଶିଦାରମାନଙ୍କୁ
ଉଭତ୍ତେଣ୍ଡୁରୁ ଅଧିକା ସାଧା ଯାଗତୋଷିକ ଦିଆଯାଏ—
3. An extra divident paid to shareholders
of a jointstock company. ୪ । ଜୀମାଗାର
ଅଧିକାରୁ ଜୀବନଜୀମାକାରୀମାନଙ୍କୁ ଜୀମା କରାଯାଇଥିବା
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧନ ଉପରେ ସାଧା ଅଧିକା ଧନ ଦିଆଯାଏ—
4. Bonus paid to the policy holders of a
life insurance company.

ବୋପ ଦେବ—ଦେ.ବ (ନାମ)—ଜନୈକ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଣେତା—
Bopa deba The name of the compiler of a
Sanskrit grammar. [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗୀୟ
ବ୍ୟାକରଣର ଅନ୍ତର୍ତ୍ତେ ଦେବଗିରସ୍ଥ ମହାସ୍ୱଜ ମହାଦେବଙ୍କ
ଧର୍ମୀକରଣର ଏ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୭ମ ଶତାବ୍ଦିର
ଶେଷ ଓ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦିର ଆରମ୍ଭର ଲୋକ । ଏ ଶଙ୍କର୍ଷ-
ଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ଶଙ୍କରଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଯୁଗରେ
କାଶୀସ୍ଥ ଶୂର ନାନାସ୍ଥାନରୁ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରି
ଗଙ୍ଗାତେ ନକ୍ଷେପ କଲେ ଓ ବୋପ ଦେବ ବନ୍ଧୁ କୃଷ୍ଣରେ
ଉହିଁର ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ଏ ଭାଗବତର ୩ ଖଣ୍ଡ ଶୈଳୀ
(ଦଶଲୀଳା, ମୁକ୍ତାଫଳ ଓ ପରମହଂସପ୍ରିସ୍ୱ) ପ୍ରଣୟନ କରି
ଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ମୁଗ୍ଧବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଣେତାରୂପେ
ଏ ନଗଦି ଖ୍ୟାତ । ଏ ୧ ଖଣ୍ଡି ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା
କରିଥିଲେ । କେହି କେହି ଏହାଙ୍କୁ ବୈଦ୍ୟବଂଶ ସମ୍ଭୂତ
ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ
ରହିଅଛି । ଏ ଗୋତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ବିଷୟରେ ଖଣ୍ଡି ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ
ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ ଓ ରାମାନୁଜା-
ଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ପଞ୍ଚମ ଗୁରୁସ୍ଥାନୀୟ ଥିଲେ—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର
ବାଗାଲ୍ଲ ଅଧ୍ୟୟନ ।]

ବୋପା— ଗ୍ରା. (ଇଉର) ବ (ସ ବପ୍ତା)—୧ । ବାପ—1. Father.
Bopā [ଦ୍ର-ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପିତାଙ୍କୁ ନଜା ଓ ବାପା, କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ଦଦା,
ବାପା କରଣ ଓ ଶୂଦ୍ରମାନେ ବାପା, ଇଉର ଶୂଦ୍ରମାନେ ବାଆ,
बाप ଓ ବୋପା ଡାକନ୍ତି ।] ୨ । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି
ବାତ୍ସଲ୍ୟାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ; ଦେ ବତ୍ସ !—2. A term of
endearment to an youngster.

ବୋପାଙ୍କ ଉତନ—ଦେ. ବ (ଗାଳ)—୧ । ପିତୃଧନ; ପିତୃତ୍ୱକୁ
Bopāṅka utana ଧନସମ୍ପତ୍ତି—1. Paternal property.
(ବୋପାମାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ମନୁଷ୍ୟର
बपौती ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱତ୍ୱ ଥାଏ—2. A property to which a
person has full right and title.

ବୋପାଲୋ—ଗ୍ରା. (ଇଉର) ଅ—୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାର୍ଥକ ଓ ଉତ୍ସାର୍ଥକ
Bopālo ଅବ୍ୟୟ; ବାପରେ !—1. Interjection; oh God !
ବାପରେ ବାପ Oh father ! ୨ । ଶାରୀରିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବା ହଠାତ୍
बाबारे बाबा, बापरे बाप ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦକାଳେ ମନୁଷ୍ୟର ଡାକ—
ବୋପାଲୋ ବୋପା, ବୋପାଲୋ ମାଆଲୋ, ବୋପାଲୋ ମାଆ } ଅନ୍ୟରୂପ
2. An interjection used in times of mental agony or sudden danger.

ବୋପାଲୋ ମଲି—ଗ୍ରା. ଅ (ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦ ସମୟରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ)
Bopālo mali ହେ ପିତଃ ! ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ସମସ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ, ମୋତେ
बापरे मरताहुँ ରକ୍ଷା କର—An exclamation invoking
बापरे मरेगेलाम help during sudden danger,

ବୋପାଲୋ ମାଆଲୋ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିକଳରେ ଭୟଙ୍କର ହୋଇ
Bopālo mā-ālo hebā ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର କରିବା—To utter
बापरे मारे करा exclamations in extreme agony.
बापरे माआरे करना

ବୋପେଇ—ଗ୍ରା. (ଇଉର ବ୍ୟବହୃତ) ବ—୧ । ଶ୍ୱଶୁର—1, Father-
Bopei in-law. ୨ । ଜୋଇଁକୁ ସମ୍ବୋଧନ—2. A term
used in addresing one's son-in-law.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋବର୍—ଦେ. ବ—ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡାକାଠ ଫାଟି ଗଲେ ବା ଭାଙ୍ଗି
Bobarā ଗଲେ ଫାଟିକାଠ ଦୁଇଖଣ୍ଡର ଗୁରୁଘାଏ ସେଇଁ ଲୁଚା
ଘାଣ୍ଟିଆ ଗୁଡ଼ାଇ କର କାଠ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡକୁ ପରସ୍ପର ସଲଗ୍ନ
କର ରଖାଯାଏ,ଭଙ୍ଗା ଲୁଚା ଘାଣ୍ଟିଆକୁ ଓ ଦଣ୍ଡକାଠକୁ ପରସ୍ପର
ସହିତ ଦୃଢ଼ ସଲଗ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ସେଇଁ ପତଳା କାଠଖୀଲ
ଫାଙ୍କରେ ବାଢ଼ିଆ ଯାଏ— A thin wedge driven
into the interstice between the iron ring
and the broken shaft of a cart to make
the ring sit tight.

ବୋବା—ଦେ. ବଙ୍ଗ. ପୁଂ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଯେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ନ
Bobā ପାରି ବା ବା ବା, ବୋ ବୋ ବୋ, ଏହିପରି ଅସ୍ପଷ୍ଟ
ବୋବା କରେ)—୧ । ଜଡ଼ା; ମୂକ—1. Mute; dumb.
ବୌକା, ଗୁଂଗା ୨ । ତୋତଲା—2. Stammering. (ତୁ—ଶୁକ
(ବୋଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋଇଲେ ଆଦୌ କର୍ମକର ଅଟଇ, ବୋବା ବୋଲୁ
ଅଛ ତ ଏଥିରେ କେ ବଡ଼—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ଶାନ୍ତି ।) ୩ । ବୋବାଳ (ଦେଶ)—3. Bobāli
(See)

ବୋବା(ବେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ତୁଳ. ଇଂ. ବବ୍ବେଲ୍)—
Bobā(be)ibā ୧ । ରଡ଼ି ଛଡ଼ିବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିବା;
କାନ୍ନାକାଟି କରା ବିଳାପ କରିବା—1. To bewail or lament
ଚିତ୍କାର ରୋନା loudly. (ତୁ—ତୁଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ଗୁଡ଼ାଏ ନ ମର
ବୋବାଳ କରିବା, ବୋବାଳ ଛଡ଼ିବା, ବୋବାଳ ପକାଇବା, ବୋବାଳ ଘାଡ଼ିବା, ବୋବ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ବୋବାଇ, ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ମତରେ ଦୋଇଲୁଣି
ବାଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୨ । (ଇତର
ଜୀବଜନ୍ତୁ) ରବ କରିବା—2. To utter sound
(said of animals). (ତୁ– ବୋବ ଦେଲା
ପକ୍ଷି-ନାଦ ଛଳର, ବଦନେ କାଳ ପଡ଼ିଲା ଦଗର—ଉଦ୍ଧ.
ବେଦେଶ୍ୱାଶତ୍ୱଲାସ ।)

ବୋବାଳ—ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍ପୀଡ଼ରେ ବା ଦୁଃଖରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ; ଡାକ;
Bobāli ବଳଲ ଡାକ; ବଳଲ ଚିତ୍କାର—Loud cry of
କାନ୍ନାକାଟି distress. (ତୁ—ଲଡାକୁ କର ସର୍ପ ଭୟେ,
ଚିତ୍କାର ରୋନା, ଚିତକାର ବୋବାଳ ଘାଡ଼ିଲେ ଥୋକାଏ—
(ବୋବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୂପଦ. ପ୍ରେମପଯୋମୁଦ ।) ୨ ।
ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦଣା; ବାହୁନା; ରଡ଼ି—2. Loud
ଡାକ crying; wail. ୩ । ନାଦ; ରବ;ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି—3. Loud
ଆବାଜ sound ୪ । ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ କଣ୍ଠଧ୍ୱନି; ରବ—
4. Sound made by birds and beasts.
[ଦ୍ର— ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କର ବୋବାଳର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ
ନାମ ଅଛି; ଯଥା—ବାଘ, ସିଂହଙ୍କ—ଗର୍ଜ୍ଜନ, ଦେଖାଳ,
ରଡ଼ି । ହାତୀର—ଯେଏଁକାଳ (ସ. ବୃଂହଣ; ବୃଂହିତ) ।
ଘୋଡ଼ାର—(ସ. ହ୍ରେଷା) ହେରେଷା; ହେଁହେଁ । ବଳୁଆ,
ଭାଲୁର—ଭୁକା । ମାକଡ଼—ଖେଙ୍କା । ଷଣ୍—
ଦେଖାଳ, ଦେଖାଳଖାଇବା । ଗାଈ, ବଳଦ, ବାଛୁର—
ହମ୍ବାଳବା । ମେଣ୍ଢା, ଛେଳି—ବୋବାଳ, ମେଁ ମେଁ
କରିବା । ଗଧ—ରଡ଼ି । ପକ୍ଷୀ—ରବିବା;
ବୋବାଇବା, ବୋବାଳ, ବୋବ ।]

ବୋବାଳ ପା(ଗ୍ଭ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିବା—
Bobāli pā(chhā)ṛdibā To cry aloud.
କାନ୍ନାକାଟି କରା **ଚିତ୍କାର ରୋନା**
[ବୋବ ପା(ଗ୍ଭ)ଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୋମା—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବମ୍)—ବମ୍ (ଦେଶ)
Bomā ବୋମା **ବମ** Bam (See)

ବୋମୁ ଗ(ଗୁ)ରା—ଦେ. ବ—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Flagellaria Indica
Bomu ga(gu)rā (Haines). [ତୁ—ଏହା ମହାନଦୀ ଜିଲ୍ଲାର
ବାଁଚାଁଦ **ହର୍ଚ୍ଚଲ** ଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ଗଣ୍ଠି ଲଷତ୍ ଲାଲ ।]

ବୋର —ସ. ବ (ବା ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+ଉଲ)—ଦାଲୁଅ ଧାନ—
Bora Summer paddy; marsh rice.
ଦେ. ବ—୧ । ବୋଲ (ଦେଶ)—1. Bola (See).
୨ । ବୋର ଧାନ (ଦେଶ)—Bora dhāna (See).
ବଣ—ଅଳଙ୍କାର ବା କାଠି ନ ଭରିବା ଯୋଗୁଁ ବୁଜି
ଦୋଇ ଯାଇଥିବା (କାନର ବା ନାକର ଛିଦ୍ର)—
ଛାଁଦାବୁଜା **ଛେଦବନ୍ଦ** Filled up (bore in the ear or
nose). [ତୁ—ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିବା ପାଇଁ କାନରେ
ଓ ନାକରେ ଯେଉଁ ଛିଦ୍ର ଫୋଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ସେଥିରେ
ଅଳଙ୍କାର ନ ଥରିଲେ ଛଅଦିନ ବାଦ ତାହା ବୁଜି (ବୋର)
ହୋଇଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଛିଦ୍ରରେ ଲୋକେ ନଳ କାଠି
ବା ସୋଲ ଥର ତାକୁ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧାଯିବା କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସେଲ୍ଲ ରଖିଥାଅନ୍ତି ।] ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ କଲାହାଣ୍ଡି)
ବ—ବଦର; ବରକୋଳ—Jujube (berry).

ବୋରକ—ସ. ବ—୧ । ବୋର (ଦେଶ)—1. Bora (See).
Boraka ୨ । ବୋଲକ (ଦେଶ)—2. Bolaka
(See).

ବୋର(ଳ)ଝାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ (ସ. ବାରପର୍ଣ୍ଣୀ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଭାସମାନ
Bora(la)jhāñji ଦଳ—1. Water lettuce; Serra-
(ବରଝାଞ୍ଜି—ଅନ୍ୟରୂପ) tophyllum Submersum;
ସ. ବାରପର୍ଣ୍ଣୀ, କୁମ୍ଭିକା Pristia Stratiotes.
ଟୋପାପାନା, ପାନା { ତୁ—୧୮୭୩ ସାଲରେ ଡାଞ୍ଜୋର
ଜଳକୁମ୍ଭୀ ଜେଲ୍‌ରେ କାରାମୁକ୍ତ ହେଲେ ଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖାଁଏ
ତେ. ତୁଣ୍ଟିକୁର; ବେଦ୍ଦାସ୍ପେ, ବୋରଝାଞ୍ଜି ଜମାକର ରଖି ସଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା
ଜଳକୁମ୍ଭୀ ଦେଖାଗଲା ଯେ ୬।୭ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ
ଜେଲଖାନାର ସମସ୍ତ ଶରଯୋକ ଉକ୍ତ ବୋରଝାଞ୍ଜି ପାଖକୁ
ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଆସି ସେଠାରେ ମରଗଲେ—Kirtikar]
୨ । (ଲଷଣାଥ) (ଜଳରେ ଭାସୁଥିବା ବୋରଝାଞ୍ଜି ପବନ
ଦ୍ୱାରା ବଢାଡ଼ିତ ହୋଇ ଯୋଗଶ୍ୱର ଏ ପାଖ ସେ ପାଖକୁ
ଆଉଜି ଯିବାରୁ ଓ ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ପବନ ବହେ ସେହି
ଆଡ଼କୁ ଶୁଖିଲ ହୋଇଥିବାରୁ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମତ ସ୍ଥିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ନ ଥାଏ ଓ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ମତବାଦ ଗ୍ରହଣ ଦୋଇ ଅଳ୍ପ ଏ ପକ୍ଷ କାଳ ସେ ପକ୍ଷକୁ ସମର୍ଥନ ବା ଅବଲମ୍ବନ କରେ—2. (figurative) A fickle-minded person; a person who sticks to no fixed principle or opinion or party, but is led (like floating duck weed wafted by wind from one part of a tank to another) to avow one side to-day and another to-morrow.

ବୋରଟ—ସ. ବ—ଜୁନ ଫୁଲ—A kind of Jasmine.
Boraṭa

ବୈଦେ. ବ ଇଂ. ବୋର୍ଡ୍)—ବୋଡ଼୍ (ଦେଖ)
Bord (See)

ବୋରଠ—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—ମୁରୁମ (ଦେଖ)
Boraṭha Muruma (See).

ବୋରଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଚଲ୍‌କାର ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ—A kind of fish found in the Chilka lake.
Borarḍā

ବୋର ଧାନ—ଦେ. ବ ସ. ବୋରକ; ବରକ=ଉଣଧାନ୍ୟବିଶେଷ)—ନାଲଗୁଣ୍ଡଳବର୍ଣ୍ଣିଆ ମୋଟ ଧାନ—A species of paddy producing rice of red colour.
Bora dhāna
ବୋରୋ ବୋରୋଧାନ
ବୋରୋ ଧାନ

ବୋରବ—ସ. ବ—ବୋର (ଦେଖ)
Boraba Bora (See).

ବୋରା—ଦେ. ବ (ସ. ବସ୍ତ=ବସ୍ତ୍ର)—ଚାଉଳ ବା ଚଣପତର ଦଉଡ଼ିରେ ବୁଣା ବଡ଼ ବସ୍ତା; ଅଳା—Big gunny bag.
Borā
ବୋରା ବୋରା

ବୈଦେ. ବଣ ଖାରାପ (ପା. ବୂର୍) —୧ । ବୁର୍; ମନ—1. Bad.
ବୁରା [ଦ୍ର—ଯେଉଁ କଛୁ ଭଲ ବୋର୍ ବାସନା ଲକ୍ଷଣ—ମାରା. ଶିବସ୍ତୁତ୍ସେଦମ୍ ।] ୨ । ଅନୁଚିତ (କର୍ମ)—2. Improper (act).

ବୋରା(ରେ)ଇ—ବୈଦେ. ବଣ (ପା) —ବୋରା (ଦେଖ)—Bora (See).
Borā(re)i
ବୁରାଇ

ବୈଦେ. ବ. (ପା. ବୂର୍ଉ)—ମନ ପଣ—Badness.

ବୋରି—ଦେ. ବ—୧ । ଅନେକ ତାଳ, ଖଜୁରୀ ଆଦ ଗଛ ଥିବା ସ୍ଥାନ; ତାଳ ମରେଇ; ତାଳ ବନ—1. A tope of palm trees.
ବୋରିଆ
ବୋରେଇ
—ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ପୁଡୁଗ (ଦେଖ)—2. Purduga (See).

ବୋରିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଙ୍ଗାମ) ବ.—ପୋଦଲା ମାଛ—A kind of fresh water fish; Cirrhina Reba.
Boriā

ବୋରିକ୍ ଏସିଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସୁନାଗା ବା ଟାଙ୍ଗଣା ଖଇ ମିଶ୍ରିତ ଏକପ୍ରକାର ଚୂନା—(ବୋରସିକ୍ ଏସିଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Boric acid; boracic acid.
Borik esiḍ
ବୋରିକ ଏସିଡ

[ଦ୍ର—ଏହା ଚୂନା ବା ଅମ୍ଳର ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବୋର୍କା(ର୍ଖା)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ)—ମୁସଲମାନ୍ ଭଦ୍ରପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଘରୁ ବାହାରିଲା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତକରୁ ଆବୃତ କରି ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ଣି ବା ଖୋଲ ଲମ୍ବି ଥାଏ—A dress or veil covering the whole body from head to foot, used by Mahomedan ladies while going out.
Borkā (rkhā)
ବୁର୍କା

[ଦ୍ର—ଏଥିର ଆଖି ପାଖରେ ଦୁଇଟି ଛିଦ୍ର ଥାଏ ଓ ଆବୃତା ନାରୀ ସେହି ଛିଦ୍ର ବାଟେ ବହିର୍ଜଗତକୁ ଦେଖିବାକୁ ସମର୍ଥା ହୁଅନ୍ତି ।]

[ବୁର୍କା(ର୍ଖା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବୋର୍ଡ୍—ବେଦେ ବ (ଇଂ)—ବୋଡ଼୍ (ଦେଖ)
Bord Bord (See)

ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଏକ୍‌ଜାମିନର୍‌ସ୍—ପରୀକ୍ଷକ ନିର୍ବାଚନ ସମିତି—Board of Examiners.
Bord aph ekjāminars
ବୋର୍ଡ ଅଫ ଏକ୍‌ଜାମିନାର୍ସ
ବୋର୍ଡ ଅଫ ଏକଜାମିନର୍ସ

ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଏକ୍‌ଜାମିନେସନ୍—ବେଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ ସମିତି ବହୁତ ପରୀକ୍ଷା ବିଷୟ ବିଶ୍ୱର ବୋର୍ଡ ଅଫ ଏକଜାମିନେସନ କରନ୍ତି—Board of Examination.
Bord aph ekjāminesan
ବୋର୍ଡ ଅଫ ଏକଜାମିନେସନ

ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟିଜ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—କୌଣସି ଜମାଦାର ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିବା ବୋର୍ଡ ଅଫ ଟ୍ରଷ୍ଟି ବିଷୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ସମିତି ବା ଦଳ—Board of trustees.
Bord aph ṭrabṭij
ବୋର୍ଡ ଅଫ ଟ୍ରଷ୍ଟିଜ୍

ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଟ୍ରେଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —ଦେଶର ବାଣିଜ୍ୟ ପରିଚାଳନା ବିଷୟକ ସଭା—Board of Trade.
Bord aph ṭred
ବୋଡ଼ ଅଫ ଟ୍ରେଡ; ବୋଡ ଅଫ ଟ୍ରେଡ

ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଡାଇରେକ୍‌ଟର୍ସ୍—ବୈବେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ସୌଥ କାରବାରର ପରିଚାଳକ ସମିତି—Board of Directors. ୨ । ସାବକ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ପରିଚାଳକ ସମିତି—2. Board of Directors of the East India Company.
Bord aph dāirekṭars
ବୋଡ଼ ଆଫ ଡାଇରେକ୍ଟର୍ସ
(ବୋର୍ଡ ଅଫ୍ ଡିରେକ୍ଟର୍ସ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବୋଡ ଅଫ ଡାଇରେକ୍ଟର୍ସ

ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ରେଭିନ୍ୟୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସରକାର ସମିତି—ରେଭିନ୍ୟୁ ବୋଡ଼; ବୋଡ଼ଅଫରେଭିନ୍ୟୁ
Bord aph rebhinyu
ବୋଡ଼ ଅଫରେଭିନ୍ୟୁ

Board of Revenue.

ବୋଲ—ସ. ବ—(ବା. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଲ)—୧ । ଗୁଗୁଳ ପରି ଏକପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧଧୂମୋତ୍ପାଦକ ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ସ. ବୁଗାର, ରକ୍ତ ଗନ୍ଧକ, ଗନ୍ଧ ରସ; ଗ୍ରୀକ୍—1. Myrrh; balsam; frankincense; storax; banzoin; libanum.
Bola
ବୋଲ

ଗନ୍ଧରସ, ଶଲ୍ଲକୀ, ରକ୍ତାଯହ
ଓ. ଗ୍ଲୋବାନ୍
ଗନ୍ଧବୋଲ, ଖୁନ ଖାରାପି

[ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷର ନିର୍ଯ୍ୟାସ । ଏହା ଶୁଖାଇ କରି ନାଆଁରେ ପକାଇଲେ ସୁଗନ୍ଧ ହୁଏ । ବାହାରେ । ଏ ଗଛ ଆଫ୍ରିକା ଓ ଆରବରେ ଜନ୍ମେ ଓ ଏଥିର ଶୁଖିଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଲ୍ଲମୋଡ୍ରୋଯୋଲମ୍ ଜର୍ଯ୍ୟାସ ବା ଲୋବାନ୍ ସେ ଦେଶରୁ ଆମ ଦେଶକୁ ଆ. କେଷ୍ଟଇଯୋଲମ୍ ଆସେ।] ୨ । କ୍ଷାର ଜଳ—2. Alkaline ଫା. ମୁର୍ water. ୩ । ପାଉଁସଗୋଳଥ ପାଣି—3. ଆ. ମୁରଘାଫ୍ Water mixed with ashes. ଦେ. ବ. (ସ.ସ୍ତର,ଲେପ)—୧ । ଦେହରେ ବସିବା ମଇଳ ପରସ୍ତ ବା ମଉମଡ଼ି ସ୍ତର—1. A layer of dirt deposited on the **ପର୍ତ, ଚୋର** unwashed body ୨ । ପାନ ଆଦର ରସ ଦ୍ୱାର ଦାନ୍ତ ଓ ଓଠ ଉପରେ ବସିଥିବା ମୋଟ ଲାଲ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତର— ଦରାନୀ 2. A thick layer of coloured pigment deposited on the lips and on the teeth as a result of excessive chewing of betel. (ଉ—ନେଉ ତାମ୍ବୂଳ ବୋଲଯୁଉ । ଭୂତଉ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ) ୩ । ଅଳତା ବା ବଟା ଢଳଢା ପ୍ରଭୃତିର ବା ରଙ୍ଗର ସ୍ତର; ପୋଚ୍ଚ—3. A layer of paint or paste of articles such as lac-dye or turmeric. (ଉ—ଶିର ସ୍ତନର ବଣେ ଯାବକ ବୋଳେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଉଶୀବଙ୍କ. ଶ ଗୀତ ।)

ବୋଲକ—ସ୍ପ. ବ—(ବା.ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଉଳ+କ)— Bolaka ୧ । ଲେଖକ; ଲିପିକର—1. Writer; scribe. ୨ । ଚିତ୍ରକର—2. Painter.

ବୋଲ ବସିବା— ଦେ. ବ—ଦେହ ଅଦରେ ମଇଳାର ବା ରଙ୍ଗର ସ୍ତର Bola basibā ବସିଯିବା—The deposit of a layer of ଦରାନୀ ବସା; **ଚୋର ବୈଠନା** dirt or paint on the body.

ବୋଲ—ଦେ. ବ (ସ. ବଦ୍ ଧାତୁ. ପ୍ରା. ବୋଲ୍ଲ)—୧ । ବଚନ; Bola କଥା; ବାକ୍ୟ—1. Word; speech; saying. କଥା **ବୋଲ, କହନା;** (ଉ—ଚଣ୍ଡ ମୂରତ୍ତ ଧଇଲା ବା ବୋଲେ; ଚରଣ ପଙ୍କଜ ଧଇଲେ ଦେଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବତା) ୨ । ବାଦ୍ୟରୁ ଉଠିବା ଶବ୍ଦ—2. Sound of a musical instrument. ୩ । ବୋଲି; ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ ଆଦଙ୍କୁ ଚଲାଇବା ନମନ୍ତେ ଗୁଲକ ଦ୍ୱାର ବ୍ୟବହୃତ ସାଙ୍କେତିକ ବା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବାକ୍ୟ— 3. Formulas or set phrases used by drivers of beasts for guiding them. ୪ । ଆଦେଶ—4. Order. ୫ । ପରାମର୍ଶ;ଉପଦେଶ—5. Advice. (ଉ--ଅଜ ସ୍ତ୍ରୀମ ରଜାଙ୍କ ବୋଲରେ ନଲଙ୍କୁ—କୃଷ୍ଣବିଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ବନ) । ୬ । ଅନୁରୋଧ—6. Request. (ଉ--ତାହାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ତୁମ୍ଭେ କର ମୋ ବୋଲରେ। କୃଷ୍ଣବିଦ୍ର. ମହାଭାରତ.ବନ) । ୭ । ଡାକ—7. Call. ୮ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା—8. Promise. (ଉ—ବାଳ ବାଲୁକା ଖେଳ; ବଧିରେ ତ ଆନ ତୁମ୍ଭ ବୋଲ । ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବଲାସ) ।

ବୋଲକରା—ଦେ. ବଣ—ଆଦେଶ ପ୍ରତିପାଳନକାରୀ; ଆଜ୍ଞାପାଳକ— Bolakarā ଯେ କଥା ଶୁନେ; **ଆଜ୍ଞାଧୀନ** Carrying out (ଅବୋଲକର୍—କ୍ରିଯାପ) orders; obedient. ଦେ. ବ— ଆର୍ଦ୍ଦାଲୀ; **ଅରଦଲୀ** ଆଦେଶ ପାଳନାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟ; ଅର୍ଦ୍ଦଲୀ— An orderly servant.

ବୋଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜଣକର ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ Bola karibā କରିବା—1. To act according to କଥା ଶୁନା; **ବାତମାନନା** one's directions. [ଉ—ଦ୍ରୌପଦୀ ବୋଇଲେ ମୋ ବୋଲ କର ବାରୁ—କୃଷ୍ଣବିଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ସଭା) । ୨ । ଆଦେଶ ମାନିବା—2. To obey one's orders. (ଉ—ଆଜ ଠାରୁ ବୋଲ ସେ କରିବେ ତୁମ୍ଭର—କୃଷ୍ଣବିଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ବନ) । ୩ । ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା—3. To carry out a request. (ଉ—ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ମୋ ବୋଲ କର ଦ୍ୱିଜ ପୂଜା । ଏ ଜଗତ ଯାକରେ ଦେବ ମହାତ୍ମଜା—କୃଷ୍ଣବିଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ଅନୁଶାସନ) ; ୪ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଗାଓୟା; **ଚଲନା** ହେବା—4. To be in a properly working order. (ଯଥା—ଏ ଘଣ୍ଟଣା ବେଢ଼େଲ୍ଟ ଆଜି ବୋଲ କରୁ ନାହିଁ) ୫ । (ଆଦେଶ ଆଦି) ପ୍ରତିପାଳିତ ହେବା—5. To be obeyed; to be acted upon. ୬ । ଆଦୃତ ହେବା— ଚଳା 6. To be respected. (ଯଥା—ଆଜକାଲି ଯୁଗରେ **ଚଲନା** ଆମ ମରହୁଁ ଆଜ୍ଞ କଥା ବୋଲ କରୁ ନାହିଁ ।) ୭ । କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳ କରା କରିବା; ଫଳପ୍ରଦ ହେବା—7. To be effective. **ଗୁଣ କରନା** (ଯଥା—ମୋ ଔଷଧ ଏ ରୋଗରେ ବୋଲ କଲା ନାହିଁ ।) ଚଳା ୮ । ଇତସ୍ତତଃ ଗତିରେ ହେବା; ଅସ୍ଥିର ହେବା— **ଚମକନା** 8. To move to and fro; to be restless. (ଯଥା—ସେ ଝୋଡ଼ାର ଦାଉ ବୋଇଲେ ଗୋଡ଼ି ବୋଲ କଥା ମାନା କରୁଅଛି ।) ୯ । ଅସୃଗ୍ଧାଧୀନ ହେବା—9. To be **ବୋଲମାନନା** under control. (ଯଥା—ମୋ ଦାଉରେ ଏ ଘୋଡ଼ା ଗାଓୟା ଆଜି ବୋଲ କରୁ ନାହିଁ ।) ୧୦ । (ବାଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଦି) **ବୋଲ ନିକାଲନା** ବାଦକର ହସ୍ତଗୁଳନାବଶ ହେବା—10. (a musical instrument) To obey the hands of a player.

ବୋଲଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ—1. Name of a Bolang place in Balasore. [ଦ୍ର-ଏହି ସ୍ଥାନ ବାଲେଶ୍ୱର ନଗରର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ବହୁତ ବାହାଁଶ ଗଛ ଅଛି ଏବଂ ଏଠାରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାଲୁର ଉପଦ୍ରବ ଶୁଣାଯାଏ ।] ୨ । ଚଲକାର ଏକପ୍ରକାର ମାଛ— 2. A kind of fish found in the Chilka lake.

ବୋଲ(ଲି) ଗୂଲ(ଲି)—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର Bola(li) chāla(li) କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ ଆଚରଣ; ଗୂଲଚଳଣ; ବୋଲଚାଲ ଆଚରଣ—Words and conduct; **ବୋଲଚାଲ** behaviour.

ବୋଲ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ; ଭୁଲ. ସ. ବଲ୍ଟ୍)—ଲୁଡ଼ା ପେଚର ଅଗ Bolaṭ ଯାଖରେ ଅଖାଯିବା ଘର୍ଷଯୁକ୍ତ ଚକଉ; ଉତ୍ତର— ବୋଲଟ **ବୋଲ୍ଟ** Bolt of an iron screw. (ବୋଲ୍ଟୁ, ବୋଲ୍ଟ୍, ବୋଲ୍ଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲଣ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ବଦ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ବୋଲ୍ଲ ଧାତୁ)—
Bolaṇa ୧ । ବଚନ—1. Word. ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରାଦିର ପ୍ରମାଣିକ ବଳା **ବୋଲନା** ବାକ୍ୟ— 2. A saying.

ବୋଲଣା—ଦେ. ବ—୧ । ଅପବାଦ; ନିନ୍ଦା ଇତ୍ୟାଦି—1. Blame; Bolaṇā ନିନ୍ଦା **ଶିକାୟତ** blasphemy; defamation. ୨ । ଗାଳ; ଉତ୍ସର୍ଜନା—2. Rebuke. (ଉ—କେଠି କର ଜ ବୋଲଣା ? ଛଗ ।) ୩ । ଗାଳ ଖାଇବାର କାର୍ଯ୍ୟ; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଗାଳ ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼େ—3. A work for which the doer deserves or courts rebuke.

ବୋଲଣା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୋଲଣା ଦେବା (ଦେଖ)—
Bolaṇā karibā 1. Bolaṇā debā (See). ୨ । ଗାଳ (ବୋଲଣା କାମ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖାଇବା ଭଳ କାର୍ଯ୍ୟ କାଜକରେ କଥା ଶୁନା କରିବା—2. To do a work for which a person deserves or courts rebuke. (ଉ—ଖାଡ଼ିନ ଆସିବାବେଳେ, ଯେତେ ସାଦା କହିଥିଲେ, ସାଙ୍ଗୋର ସକଳ କାମ, ଜର ବୋଲଣା— ଉଡାର. ଗୀତଲହସ୍ତ ।)

ବୋଲଣା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପବାଦ ଦେବା; ନିନ୍ଦା କରିବା—
Bolaṇā debā 1. To defame; to blame. ୨ । ଗାଳ **ଶିକାୟତ କରନା** ଦେବା—2. To rebuke; to reprimand.

ବୋଲଣା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିନ୍ଦା ପାଇବା; ନିନ୍ଦିତ ହେବା—
Bolaṇā pāibā 1. To be blamed. ୨ । ଉତ୍ସିତ ହେବା; (ବୋଲଣା ଶୁଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗାଳ ଖାଇବା—2. To be କଥାଶୁନା **ନିନ୍ଦାଶୁନନା** censured or rebuked.

ବୋଲଦ(ଦା)ର—ଦେ ବ—ଚର୍ମାସନ ବିଶେଷ—
Bolada(dā)ra A seat or stool covered over with hide.

ବୋଲ ପାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଦେଶ ପ୍ରତିପାଳନ କରିବା—
Bola pāḷibā 1. To obey one's order; to carry (ବୋଲ ମାନିବା, ବୋଲ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) out one's କଥା ଶୁନା order. ୨ । ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା—2. To **ବାତ ମାନନା** accede to a request.

ବୋଲ ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପରାମର୍ଶ ବା ଉପଦେଶ
Bola batā(te)ibā ଦେବା—1. To give an advice, କଥା ବଳା ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା— **ବାତ ବତାନା** 2. To request a person to do an act.

ବୋଲ ହାକ—ଦେ. ବ—(କରିଥିକ ସମ୍ବନ୍ଧର)—୧ । ଆଦେଶ ଓ
Bola hāka ଉପଦେଶ—1. Order and advice. ୨ । ଡାକ ହାକ ଗୃହସ୍ଥର ଦୈନନ୍ଦିନ ସାଧାରଣ କର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ଗୃହ୍ୟକୁ **ବୋଲ** ଆଦେଶ—2. Ordinary order of a routine nature in a household.

ବୋଲହାକ କରିବା (ଶୁଣିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଗୃହରେ ବା ଅଫିସ୍‌ରେ
Bolahāka karibā (śuṇibā) ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସାଧାରଣ ଆଦେଶ-ଡାକ ହାକ ଶୁନା ପାଳନ କରିବା—To carry out the **ବୋଲ ବଜାନା** ordinary orders of a householder or of an officer. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଦେଶର 'ବୋଲ-କର୍ତ୍ତ' ଓ ସାହେବଙ୍କ 'ଅର୍ଡର୍‌ଲି'ମାନେ କରନ୍ତି ।]

ବୋଲା—ଦେ. ବ—ବୋଳିବା ବା ଲେପିବା କ୍ରିୟା—Act of
Bolā ମାଖା **ପୋତନା** smearing or daubing. [ଉ—ଦଲା-ଅଞ୍ଜନ-ପ୍ରଭୃତି ବୋଲା ପଦାର୍ଥ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ] ବଣ—ଲେପିତ—Smeared; anointed [ଉ—କାହାର ଅବା ଭସ୍ମେ ବୋଲା ଭନ୍ତୁ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]

ବୋଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—ବୋଲିବା କ୍ରିୟା—Act of speaking.
Bolla ବଳା **ବୋଲନା** [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ଗୀତ ବୋଲ୍ଲ, ବଡ଼ ବୋଲ୍ଲ, ଛୁଦ୍ରା ବୋଲ୍ଲ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବୋଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବୋଲିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Bolā(le)ibā The causative form of Bolibā.) ବଳାନ, ବୋଲାନ ୧ । ଜୁହାଇବା; ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବୋଲିବା କ୍ରିୟା **ବୋଲାନା** କରାଇବା—1. To cause to be spoken. ୨ । ଅଭିହିତ ହଓୟା ବୋଲ୍ଲ ଯିବା; କଥିତ ହେବା—2. To be **କହଲାନା** spoken as. [ଉ—ପ୍ରଭୁ ବୋଲ୍ଲଣ ତୁମ୍ଭେ ଅନୁକ୍ଷଣ, ଦେବଲ ଦେବଲଗା ଉଚ୍ଚୟର ବାହନ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଦରବାର ।] ୩ । ଖ୍ୟାତ ହେବା—3. To be known as. [ଉ—ବୋଲ୍ଲଏଁ ମୁଁ କରବରନା-ପ୍ରବର ! ତୋ କରସଇଠଧରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୪ । ଅଭିହିତ ହେବା; ନାମରେ ଡକା ହେବା—4. To be styled or called as. [ଉ—ଅଙ୍ଗା କାଟି ଦେବାରୁ କର୍ଣ୍ଣ ବୋଲ୍ଲାଇଲେ । କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାଭାରତ. ଆଦି] **ବୋଲାନା** ୫ । କହି ପଠାଇବା—5. To send words. [ଉ—ବୋଲ୍ଲାଇଲେ ଅଳସୁତ ପୁର ଜମନକୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।]

ବୋଲ୍ଲବନ୍ତ—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—[ବୋଲିବା କ୍ରିୟାର, ଉତ୍ତମପୁ
Bolābanti ପୁରୁଷ ସାମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ) ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, କର୍ମ ବାଚ୍ୟ ଆକାର]—କଥିତ ହୁଅନ୍ତି—(he or thy) Are Called. (ଉ—ଏ ଭେଦ ନ ଜାଣି ଯେହୁ ଗୁରୁ ବୋଲ୍ଲବନ୍ତ—ଗୀତା. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ବୋଲ୍ଲ ବୋଲି—ଦେ. ବ—(ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ)—୧ । କଥୋପକଥନ—
Bolā boli ବଳାବଳି, ବୋଲାବୁଲି 1. Conversation. **ବାତଚିତ** ୨ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଳି ଓ ବଚସା—2. Mutual quarrel; recrimination. ୩ । ଗୀତ ଆଦି ବୋଲିବା କ୍ରିୟା—3, Act of singing. ୪ । ଉତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର—4. Dialogue.

ବୋଲ୍ଲବୋଲି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୀତ ଆଦି ବୋଲିବା—
Bolā boli karibā ବଳାବଳି କରା 1. To sing. **ବୋଲାବୋଲୀ ହୋନା** ୨ । ଗାଳ ଦେବା—2. To rebuke; to chide.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲ୍ଲ ବୋଲ୍ଲ ହେବା—ଦେ. କି--୧ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଳହ କରିବା.
Bolla boli hebā 1. To quarrel with each
ପରସ୍ପର ଗାଳାଗାଳି ଦେଓୟା other; to engage in
ବୋଲାବୋଲି ହୋନା mutual quarrel. (ଉ—ଏହି ରୂପେ ଦୁହେଁ ଯେ ବୋଲ୍ଲବୋଲ୍ ହୋଇ, ସାଗର ମୁଳକୁ ସେ କହିଲେ ଅନାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବନ ।)
୨ । କଥୋପକଥନ କରିବା—2. To converse. (ଉ—ଏହିରୂପେ ପରସ୍ପରେ ବୋଲ୍ଲବୋଲ୍, ହୋଇ ଗଲାଇଲେ ମୁଖାଏ ଉପୁ ଜୁଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।)

ବୋଲି—ଦେ. ବ (ସ. ବଦ୍ ଧାତୁ, ପ୍ରା. ବୋଲ୍ଲି)—୧ । ଭାଷା;
Boli କଥା; ବାକ୍ୟ—1. Word. ୨ । ପ୍ରବଚନ—
ବୁଲୀ ବୋଲୀ 2. Saying; proverb. (ଉ—ଏକ ଗ୍ରାମର ଗାଳ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମର ବୋଲି—ଉଗ)
କହାବତ ୩ । ବିଜ୍ଞାନ, କଳା ଓ ଶିଳ୍ପ ଆଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ; ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ—
ମୁହାବୀରା 3. Phraseology; technical words and phrases used in different sciences and arts. ୪ । ଶୁଆଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାର ପଦ—
ବଲି ବୋଲୀ 4. Sentences taught to parrots.
ବୁଲି; ବୋଲୀ ୫ । ବାହକ ପଶୁଙ୍କୁ ଚଲାଇବା ପାଇଁ ଗୁଲକର ବିଚିତ୍ରାର୍ଥ-ବୋଧକ ବଚନମାନ—5. Set phrases used by drivers to guide animals. ୬ । ଭାଷା; ଏକ ଏକ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାର ପ୍ରାଦେଶିକ ରୂପ—
ବୁଲି; ବୁଲି 6. Dialectical forms of a language; provincialism. ୭ । କଥା କହିବା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ଦୋଷରୁ କଥାର ମଝିରେ ମଝିରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ନିରର୍ଥକ ବିଭିନ୍ନ ବାକ୍ୟ ବା ଶବ୍ଦ—7. Individual peculiarities interspersed at intervals of speech by different persons as a result of habit. ୮ । ଏକ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଜାତିରେ ବା ସମାଜରେ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳିତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ—8 Different phraseologies or forms of a word current amongst different societies of a locality; patois.
୯ । ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବାର ସାଙ୍କେତିକ ଧ୍ୱନି; ଘତ; ସ୍ୱରଲିପି; ବାଦ୍ୟର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ବାଦ୍ୟ ଓ ଗୀତର ସ୍ୱରବଦ୍ଧ—9. The set phraseology for a song or musical instrument.
[ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟର ଓ ନୃତ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ ବୋଲ ଅଛି, ଯଥା—ଚାଖୁନ୍‌ଧିନା, ଚାକ୍ ଚାକ୍ ଧିନା ଇତ୍ୟାଦି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗୀତର ଓ ତାଳର ଭିନ୍ନ ଭିନ ବୋଲ ଅଛି ।

ଭନ୍ତି, କୁମ୍ଭାର, କମାର, ବଢ଼େଇ, ଗଜୁଡ଼, ତେଲି, ପାଟର, ଭୁଲାଉଣା, ବାଦ୍ୟକାର, ଦାତ ମାଜୁନ୍ତି, ଘୋଡ଼ା ସଇସ, ଶଗଡ଼ିଆ, କରୁଆନ୍, ନାଉସ୍ତ, ଦୋକାନୀ, ଗ୍ଲେର, ଚଣକର, ବୈଷ୍ଣବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, କେଲା ଆଦିଙ୍କର ବ୍ୟବହୃତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ 'ବୋଲି' ଅଛି ।

ଦେଶର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ଏକ ଶବ୍ଦର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ 'ବୋଲି' ଅଛି । ଯଥା—କଟକରେ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଯେଉଁ ନାମରେ ଡାକନ୍ତି, ଗଞ୍ଜାମରେ, ସମ୍ବଲପୁରରେ ଓ ମେଦନୀପୁରରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସେହି ବସ୍ତୁକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ 'ବୋଲି'ରେ ଡାକନ୍ତି । ଏକ ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ଯେଉଁ ନାମରେ ଡାକନ୍ତି ଶୂଦ୍ରମାନେ ସେହି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ନାମରେ ବା ବୋଲିରେ ଡାକନ୍ତି । ଯଥା—

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବୋଲି—	ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ବୋଲି —
ଚିନା	ଚାଉଳ
ମାଲଯା, ମଥାଦହି	ଚେଲ
କଦଳୀ	କଦଳ
ଜଳ	କଳ
କଂସା	ବେଲ୍ଲ
ଛତ୍ର	ବାଡ଼ା
ବାପା	ବାଆ, ବୋପା
ପିଣ୍ଡା	ଘରପୁଣିଆଁ

କଟକ ସହରର ଇତର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବୋଲି ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ବୋଲିଠାରୁ ମଧ୍ୟ ପୃଥକ୍, ଯଥା—

ଭଦ୍ର ବୋଲି—	ଇତର ବୋଲି—'
ଆମେ	ହାମେ
ନଈ	ଲଇ
ନଡ଼ିଆ	ଲଡ଼ିଆ
ନାଡ଼ା	ଲଡ଼ା
ନେ	ଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରି ଘଟେଇ ବୋଲି, କଟରିଆ ବୋଲି, ମହାଙ୍ଗନିଆ ବୋଲି, ଦଣ୍ଡିଦାରିଆ ବୋଲି ମାନ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କଥା କହିବାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ 'ବୋଲି' ବା 'ମୁଦ୍ରାଦୋଷ' ଥାଏ । କେଣେ କେଣେ ଲୋକ କଥା କହିଲା ବେଳେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନିରର୍ଥକ ବା ବେଦରକାସ୍ତ 'ବୋଲି' ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହା କ୍ରମେ ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରେ । ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଆସ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଗଲ୍ଲଟିରୁ, ଆନ୍‌ଗଟିରୁ, ପୁଲ୍ଲଟି, ଜାଣିଥାର ଯେ, ବସିକରି, ଆନେ-ଡେରେ, କରିକରି, ଅଥଚ, ହଠାତ୍ ଭଲ କରନ୍ତୁ, ଫେରି ଗଲ୍ଲଟିରୁ, ଫିଟ୍, ବୁଝିଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।

"ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲି, ସେଠାରେ ସଞ୍ଜବେଳ ରହି ଘରକୁ ଫେରିଲି ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହ୍ନ ବାକ୍ୟଟକୁ 'ମୁଁ ଯାଇବୋଷ' ବାଲ୍ଲ ଅଯଶାର ଜରର୍ଥକ 'ବୋଲ୍' ଲଗାଇ କର କହନ୍ତି । ଯଥା—ବ୍ରତମାନ ମୁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲ, ବ୍ରତମାନ ସେଠାରେ ଘଣ୍ଟାଏ ରହି ବ୍ରତମାନ ଘରକୁ ଫେରିଲି ।

ଏହ୍ନ 'ବ୍ରତମାନ' ବୋଲିର ପ୍ରଯୋଗ ଏହ୍ନ ବାକ୍ୟରେ ଜରର୍ଥକ ଅଟେ ।]

ବଲେ କି—ବୋଲିବା କ୍ରିଯାର ଅସମାପିକା ରୂପ—The infinite form of the verb Bolibā.

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଅବଧି ଅ—୧ । (ସମୟର ବା ସ୍ଥାନର ସୀମା ଜରୂପକ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଅବଧି—1. Upto.

ତକ (ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସତ୍ତାକୁ ବୋଲି ଯେଉଁ ଗଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସତ୍ତା ।) ୨ । ଉକ୍ତ ହୁଏ;

ବୋଲତେହିଁ ଅଭିହତ ହୁଏ; କଥିତ ହୁଏ; ବୋଲାଯାଏ; ଲୋକରେ କଥିତ ହୁଏ—2. Is styled as; is known as. (ଯଥା—ଯେଉଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳକୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ତାକୁ 'କାଳ୍ୟ' ବର୍ତ୍ତି ବୋଲି ।) ୩ । ଦେଲେ; ସୁଦ୍ଧା—3. Even. (ଯଥା—ପୁଅ ରେଜଗାରିଆ ବୋଲି କଅଣ ବାପଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦିବ ?) ୪ । ସେ ହେଉ; କାରଣରୁ—

ବଲେ କେ ସବବ 4. Because; owing to. (ଯଥା—ମୁଁ ସେଠାକୁ ଗଲି ବୋଲି ଗୁରୁଅଣା ଜୋରମାନା ଦେଲି ।) ୫ ।

ବୋଲତେ ହି ବୁଝାଇବେଲକୁ—5. To speak of. (ଉ—ସେ ପୁଅଟି ମାଇର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଅଖି; ତାକୁ ମାଇ ବଡ଼ ଗେହ୍ନା କରନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ହି ବଲେ ୬ । ହୋଇଥିବାରୁ—6. Being. (ଯଥା—ଆଜ ତାଙ୍କ ପୁଅର ବାବଦ ବୋଲି ସେ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଡାକିଛନ୍ତି ।) ୭ । କେବଳ—7. Only. (ଯଥା—ମୁଁ ବୋଲି ଏତେ ଗାଳ ସହୁ ଗଲି ।) ୮ । ହେବାର; ଥିବାର—8. Of being. (ଉ—ଉହ୍ନର ଏହ୍ନଟି ବୋଲି କୃପା କଲ୍ୟ ବଶୀଟ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବୈଶାଖଚନ୍ଦ୍ର ୫. ଗୀତ ।)

ବଲେ ଲିୟେ ୯ । ବଗ୍ୱର କର; ଭାବ—9. Thinking. (ଯଥା—ମୁଁ ଖାଇବ ବୋଲି ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲି ।) ୧୦ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—10. With a view to (ଯଥା—ଉଦ୍ଦ ଓଣ୍ଟି ଫେର ଯାଇବ ବୋଲି ଘାଣ ବର୍ଷ ତାଙ୍କର ଚରର କଲି ।)

ବଲେ ନାମକେ ୧୧ । ନାମକ—11. Named; (ଯଥା—ଗ୍ରାମ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଏକ ପୁଅ ଅଛି ।) ୧୨ । ଯଥା; ରୂପେ—12. Namely; as. (ଉ—ବସ୍ତ୍ରଖେଣ ବୋଲି ତାହାଙ୍କ ନାମ ଦେଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।) ୧୩ । (ଗୋଟିଏ କ୍ରିଯାଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟର ବିଷୟ ଅନ୍ୟ କ୍ରିଯାଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟର ବିଷୟୀଭୂତ

ବଲେ ଇସଲିୟେ ହେଲେ ୧୨ ବାକ୍ୟ ପରେ ଲଗିବା ଶବ୍ଦ) ଏହ୍ନ ମର୍ମରେ—13. That; to the effect. (ଉ—ଇକା କାଢ଼ିଥାଇ ବ୍ରଜେ, ଲଳତାର ଦୁଦାମୁଜେ, କରୁଣା ଅଛ ବୋଲି ଯା, ନେଲ କେ ତା ଦର ହ ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବୈଶାଖଚନ୍ଦ୍ର ଉ. ଗୀତ ।)

ବୋଲି କର—ଦେ. ଅ—ବୋଲି (ଦେଶ) Boli (See) Bolikari (ବୋଲିକର—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ବୋଲି ଧରିବା ଦେ· କି—୧ । (ଗୃହପାଳିତ ଶୁଆ, ଶାଗ୍ୱ ବା ବଣି) ଶିକ୍ଷା ବଆଯିବା ବଚନକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ବୁଲିଧରା ଶିଖିବା—1. To learn to sing; to be able **ବୋଲି ଧରନା** to repeat the words taught to it (said of a parrot etc).) ଗୋଟିଏ ବିଷୟକୁ ବା କଥାକୁ ବା ଜଗରକୁ ଦୃଢ଼ଗ୍ରାବରେ ଧରିବା ବା କହିବା —2. To stick to one formula.

ବୋଲିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଲିପ୍ ଧାତୁର ଅକ୍ଷର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ?)—୧ । Bolibā ଲେପନ କରିବା; ମାଖିବା—1. To besmear; to [ବୋଲା(ଲେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] anoint; to put a **ମାଖା** layer upon. (ଉ—ସମସ୍ତଙ୍କ ଘାଣ୍ଟେ ଦଂଶ ଦଂଶି **ଲେପନା** ପଦ୍ମ-ପତ୍ରରେ ଶବ୍ଦର ବୋଳ । ଗୁଣାକାର. ପାଦଙ୍କ ।) (ବୋଳଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଘନଭାବରେ ଲେପନ କରିବା—[ବୋଲା ଦେ(ଯି)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ] 2. To besmear, thickly; to plaster. ୩ । ଲେସିବା—3. To bungle; to daub (ଯଥା—ସେ ଲେଖିଲା ବେଳେ କାଗଜ ଉପରେ ଗୁଡ଼ାଏ ସ୍ୟାହି ବୋଳିଛି ।) [ଦ୍ର—ବ୍ୟବହାରରେ 'ଲେପିବା' ଓ 'ବୋଳିବା' ବା 'ଲେସିବା' ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଲେପିବା—କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ପତଳା କର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପାତିଆ ବସ୍ତୁର ସ୍ତର ଦେବା । ଲେସିବା ବା ବୋଳିବା—ଘନ ସ୍ତର ଲେପିବା । ଲଗାଇବା ଓ ମାଖିବା—ଲେପିବାଠାରୁ ପତଳାସ୍ତର; ଜଲ୍ଦି 'ବୋଳିବା' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ପରମାଣ୍ୱାତ୍ମକ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ।]

୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପର ଉପରେ ଦୋଷ ଅର୍ପଣ କରିବା 4. To lay the blame on another. (ଯଥା—ସେ ଅଯେ ଦୋଷ କର ମୋ ଉପରେ ବୋଳି ଦେଇଛ ।)

ବୋଲିବା—ଦେ. କି. (ସଂ. ବଦ ବା ବୃ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ବୋଲ୍ଲ ଧାତୁ; ତୁଳ Bolibā ପ୍ରା. ବୋଲ୍ଲଇ—ବମ୍ହ)—୧ । କହିବା—1. To **ବଲା** speak; to say. (ଉ—ବୋଲି ଦେଲ ସିନା **ବୋଲନା** ଗେଲେ ଦୂସି, ବଙ୍ଗ ତୋ ସମ ନାହିଁ ବଯାଶୀ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବୈଶାଖଚନ୍ଦ୍ର ୬ ଗୀତ ।) ୨ । ଗାନ କରିବା; ଗାଇବା—2. To sing. (ଯଥା—ଗୀତ ବୋଲିବା) ୩ । ଆବୃତ୍ତି କରିବା—3. To recite. ୪ । ଗାଳି ଦେବା—4. To rebuke; to abuse. ୫ । ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା—5. To describe. (ଉ—ଶୁକ ଦେଉଳକୁ ଜଆଇଲେ, ଏମନ୍ତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୋଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ଦେ. ବ—ଭାଷାଯିବା କଥା; ବାକ୍ୟ—Saying; version. (ଉ—ଋଭୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜା ଶ୍ରୀମୁଖେ ଦେଖା ଦେଲୁ, ତୁମ୍ଭେ ବୋଲିବାର ତାହାକୁ ଶୁଣାଇଲୁ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଳ ବାଳ—ଦେ. (ବୋଳବା ଓ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାସ୍ପ ନରର୍ଥକ ସଦ୍ଦରର Boli bāli ବାଳବା କ୍ରିୟାଦ୍ୱୟର ଅସମାପିକା ରୂପ) କ୍ରି—ଭାଲ କରେ ବଶେଷ ପରମାଣରେ ଲେପନ କରନ୍ତ—By besmearing thickly or well. **अच्छी तरह**

ବୋଳ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନଜ ଦେହରେ ଲେପନ କରବା—Boli hebā 1. To besmear one's own body. ମାଖା (ଉ—ଦୋଇଥାଏ ବୋଳ ଚନ୍ଦାବଳ ଢେଳ- **लगाना, लेपना** ନଉଞ୍ଜ ଭୁସୁମ ବାସ ଗୋ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ) ୨ । ନଜ ଦେହକୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ଆବୃତ କରବା—2. To cover one's body with another thing. (ଉ—ଦେହରୁ ଚର୍ମ କେତେ ଦୋଇଛନ୍ତ ବୋଳ । କୃଷ୍ଣବିଜୟ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ)

ବୋଳୁଅ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବୁଲ ଧାତୁ—ନମଗ୍ନ ହେବା, ଯାହା ପାଣିରେ Bolua ବୁଡ଼ଯାଏ)—ବୃହଦାକାର ମୃତ୍ତିକା; ଢେଲା; ମାଟିର ଚାପଡ଼ା ବଡ଼ ଟେକା; ଟେଲା—Big clod of earth. **चेका(की)** [ଦ୍ର—ଟେକାଠାରୁ ଟେଲା ବଡ଼, ଟେଲାଠାରୁ ବୋଳୁଅ ବଡ଼ ।]

ବୋଳୁଅ ଉଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ Bolua uñchā(ñche)ibā ଲକ୍ଷ କର ମାରବାକୁ ଢେଲା ବୋଳୁଅ ଉଠା(ଠେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଉତ୍ତୋଳନ କରବା— ବୋଳୁଅ ଉତ୍ତୁଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ)ଇବା } To lift a clod for ଚାପଡ଼ା ତୋଳା throwing at a person or thing. **चेका उठाना**

ବୋଳୁଅ ଛଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର Bolua chhārdibā ଢେଲା ନକ୍ଷେପ କରବା—To throw ବୋଳୁଅ ପକାଇବା a big clod at a person ବୋଳୁଅ ପିଙ୍ଗିବା or thing. ବୋଳୁଅ ଫୋପାଡ଼ିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଳୁଅ ମାରବା ଚାପଡ଼ା ଛୋଡ଼ା **चेका मारना**

ବୋଳୁଅ ବୃଷ୍ଟି କରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜୀବ ଉପରକୁ Bolua brushṭi karibā ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଟେଲା ବୋଳୁଅ ଲଦିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ମାରବା—To ବୋଳୁଅରେ ଘୋଡ଼ ପକାଇବା } belabour a ଢିଳ ବୃଷ୍ଟି କରା person or animal with a shower **चेका बरसाना** of clods

ବୋଳୁଆ—ଦେ. ବଣ—ଟେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ—Boluā Full of clods. ଚାପଡ଼ା ଚାପଡ଼ା **चेकावाला(ली)**

ବୋହୁ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ) ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଏଠାକୁ Bohi āṇibā ଆଣିବା—To carry things to this ବୟେ ଆନା **चढना** place from elsewhere.

ବୋହୁ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜଳାଦ) ଉଚ୍ଚରୁ ଭଲକୁ ସ୍ରୋତ ଦ୍ୱାରା Bohi āsibā ମାଡ଼ ଆସିବା—To come down; to flow ବୟେ ଆସା **ढोना** down.

ବୋହୁତ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୋହିତ୍ଥ)—ବୋଇତ (ଦେଖ) Bohita Boita (See)

ବୋହିତ (ଉ—ଏ ଉଚ ସାଗର ବୋହୁତ, ପଣ୍ଡିତେ ବଗୁରଲେ **जहाज** ଚତ୍ତ । ଭୂପତ୍ତ ପ୍ରେମପଞ୍ଚୁାତ)

ବୋହୁତ୍ତ—ସ. ତ. (ବହ୍ ଧାତୁ + କରଣ ଇତ୍ତ)—ଅର୍ଣ୍ଣବପୋତ; Bohittha ନୌକା;ଜାହାଜ (ହ. ଶ)—Ship; a sea-going vessel

ବୋହି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ନେଇ ଯିବା Bohi debā ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେବା—1. To give ବୟେ ଦେଓୟା away a thing to a person to carry **बहादेना** (ବୁଝାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) it away. ୨ । କୌଣସି ଜଲାଶୟରୁ ପାଣି ବୁଝାଇ ଜଳ ନଃଶେଷ କରବା—2. To bale out a tank dry. ଶୁଖିୟେଦେଓୟା **सूखादेना**

ବୋହି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ତରଳ ପଦାର୍ଥ) ପାତ୍ରରୁ ଉଛୁଳ ପଡ଼ିବା—Bohi pardibā To overflow; to flow out of a ବୟେ ପଡ଼ା **बह निकलना** receptacle.

ବୋହିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ବହ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଭର ଆଦ ବହନ କରବା—Bohibā 1. To carry loads etc, (ଉ—ବୋହୁ ବହା, ବୟା ବୋହୁକା ଯିବ ଶିରେ ଘାଡକ ଓଳଆ । ଉକାପ୍ତ ଗୀତ **ढोना** ଲହ୍ମଣ୍ଡା ।) ୨ । (ଜଳାଦ) ସ୍ରୋତ ରୂପେ ଭଲ ଆଡ଼କୁ **बहना** ଗତ୍ତ କରବା—2. To flow down in a current (said of liquid). ୩ । (ବାୟୁ) ବେଗରେ ଗତ୍ତ କରବା; ପବମାନ ହେବା—3. To blow (said of wind). ୪ । (ଝାଳ ବା ରକ୍ତ) ସ୍ରବବା—4. To trickle down. ୫ । ଜମିବାଡ଼ିକୁ ପାଣି ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବମ୍ବ ଜଳାଶୟକୁ ଶୁଖାଇବା ପାଇଁ ଶେଷା ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଜଳାଶୟରୁ ଜଳ ଉତ୍ତୋଳନ କରବା—5. To lift or bale ଉଲୀଚନା out water from a tank for irrigation purposes. ୬ । (ବହ ଧାତୁ ଣିଚ; ବାହୁ ଧାତୁ) ଅନ୍ୟ ବହାନ ଦ୍ୱାରା ବହନ କର୍ମ କରାଇବା; ବୁଝାଇବା—6. To cause **बहवाना** another to carry a load. ୭ । (ଯାନ ବାହନ ଆଦ) ବାହୁବା; ଗତ୍ତଳ କରାଇବା—7. To drive (a **चलाना** car or a beast). ୮ । (ନଦ, ନଦୀ) ପବ୍ବତରୁ ବା ବହେ ଆସା ଦ୍ରୁଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା; ବୋହୁ ଆସିବା; ବାହାରବା— **निकलना** 8. To rise from its source (said of a river).

ବୋହି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (ଜଳ ଆଦ) ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ଭଲକୁ ସ୍ରୋତ Bohi jibā ଦ୍ୱାରା ଗତ୍ତ କରବା—1. To flow down. (ଉ— ବୟେଯାଓୟା **बहजाना** ବୋହୁଯିବା ପାଣି ଯାଉ ଢେଣିଚ, ବନ୍ଧେଇଲ୍ଲ ଘାଟ ରତ୍ନ ଏଣିଚ । ଭଗ ।) ୨ । (ବଙ୍ଗାର୍ଥ) ଭାସିଯିବା; ନଷ୍ଟ ହେବା; ନଷ୍ଟ ହେବା—2. To be spoilt or lost. (ଯଥା—ସେ ମତେ ନ ପଗ୍ଧରଲେ ମୋର ଚ ବୋହୁଗଲ୍ଲ ?)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋହୁତ୍—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବହୁ—ବହୁତ—Many; much.

Bohut ଦେ. ଅ—ଧାନ ପ୍ରଭୃତି ମାପିବା ବେଳେ ପ୍ରଥମ ଗଣ୍ଡିର ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ—A word uttered by a person while measuring the first gauni of paddy

ବୋହୂ—ଦେ. ବ (ସ ବଧୂ; ପ୍ରା. ବହୂ)—୧ । ମାତା—1. Bohū Mother. ୨ । ପୁତ୍ରବଧୂ—2. Daughter-in-law. ବଉ; ବୌ ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ—3. Wife. ୪ । ନବ ବିବାହିତା କନ୍ୟା—ବହୂ 4. A bride. ୫ । ଗୃହଶୁଣୀ 5. House-wife. ୬ । ସାନ ପୁତୋହୂ ଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀ—6. Younger brother's wife

ବୋହୂ କଣ୍ଟକୀ—ଦେ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ--ଯେଉଁ ଶାଶୁ ବା ନଣନ ବଧୂ ଉପରେ ସବୁଦା Bohū kaṇṭakī ଅଗ୍ରସନ୍ତା ଓ ଅତ୍ୟଗ୍ରତା—(a mother-in- ବଉକାଣ୍ଟକୀ law or husbands' sister) Always sarcastic and oppressive towards the daughter- **ବହୂକଣ୍ଟକୀ** in-law.

ବୋହୂଝଣ୍ଟଣୀ(ଣୀ),ବୋହୂଜଂଜାଳୀ
ବୋହୂଝୁ(-ଣ)ଣୋଇ,ବୋହୂଝୁଲୁଗୁଣୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ବୋହୂଝୁଘୋଇ, ବୋହୂଝୁଘାଣୀ

ବୋହୂ ଗାଧୁଆ ବେଳ— ଦେ. ବ—ରାତ୍ରି ଯାହାନ୍ତିଆ ବେଳ; (ଯେଉଁ Bohū gādhuā bela ସମୟରେ ଗ୍ରାମର ପୁରୁଷମାନେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ଗ୍ରାମରେ ହରହର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରାମର ନବାଗତା ବଧୂମାନେ ଗ୍ରାମର ଜଳାଶୟରେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି)—The last quarter of the night (when the daughters-in-law take their bath in the ଭୋର; **ଅନ୍ଧରୌଖ, ତଡକ** village tank)

ବୋହୂଟି—ଦେ. ବ—ବଧୂ ଶବ୍ଦର ସ୍ନେହସୂଚକ ଆକାର— Th$_e$ Bohūṭi endearing form of the word Bohū. [ଉ—ବଉଟୀ ନୂଆ ବୋହୂଟି ! ନଈକ ଗାଧୋଇ ଘିରୁ ନାହିଁନ୍ତି, ଥଣ୍ଟିଆ **ବୌହର** କମ୍ପୀର ଜଳ ବସିଛୁ, ଝାଲୁ ବଳ ଗେଲ ଦବଟି । ଶିଶୁଗୀତ ।)

ବୋହୂ ପିଲା—ଦେ. ବ—ବାଳିକା ବଧୂ; ନୂଆ ବୋହୂ—
Bohū pilā ବଉଡ଼ୀ A girl daughter-in-law.

ବୋହୂ ବୋହୂକା—ଦେ. ବ—ବାଳିକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘରକରଣାର Bohū bohūkā ଅନୁକରଣ କରିବାର ଖେଳ--A play amongst ବୌ ବୌ ଖେଳା child-girls who play at house-keeping. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଜଣେ ବାଳିକା ଶାଶୁ, ଜଣେ ବୋହୂ, ଜଣେ ଶ୍ୱଶୁର ଓ ଜଣେ ନଣନ ହୁଏ—

ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଆଉ ଏକପ୍ରକାର କ୍ରୀଡ଼ା ଅଛି ତାକୁ 'ବଉବସନ୍ତ' ଖେଳ କହନ୍ତି । ଏଥିରେ ଜଣେ ବାଳିକା ବୋହୂ ହୁଏ । ତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଦଳେ ପିଲ୍ଲ ବାହାରନ୍ତି । ଆଉ ଦଳେ ପିଲ୍ଲ ସେ ବୋହୂକୁ ଅପହରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଏ ଖେଳ ଆମ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ଫଳତଃ ବଙ୍ଗଦେଶରେ 'ବୋହୁଚୋର'ର ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତ ଅନୁକରଣ ଏବେ ଦେଖାଯାଉଅଛୁ, ତାହା ଓଡ଼ିଶାରେ **କନିଆ ପୁରାକା ଖେଳ** ଦେଖା ନାହିଁ ।]

ବୋହୂ ଭୂଆଶୁଣୀ —ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ ଶାଶୁ ଘରକୁ Bohū bhūāsuni ଆସିଥିବା ନବାଗତା ବଧୂ—1. Daughter- କୁଳବଧୂ in-law recently come to her husband's house. ୨ । ପରିବାରର ଯୁବତୀ ବଧୂଗଣ—2. The young wives of a family. ୩ । କୁଳବଧୂ— **ବହୂବେଟୀ** 3. House-wife.

ବୋହୂ ସାଆନ୍ତାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ବଧୂ+ସାମନ୍ତ)—ଉଚ୍ଚ ବା Bohū sā-āntāni ବଡ଼ଲୋକ ଘରର ବଧୂଙ୍କ ପ୍ରତି ଇତର ବୌଠାକୁରାଣୀ; ବୌଠାକୁରୁଣ ଲୋକଙ୍କର ବା ଗୃହର ଗୃହକର୍ତ୍ତୀଙ୍କ **ବହୂଜୀ** ସମ୍ବୋଧନ—A term of address to a nobleman's daughter-in-law by the servants etc.

ବୋହୂ ସୁଆ(ହା)ଗି —ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବଧୂ+ସୌଭାଗ୍ୟ)— Bohū suā(hā)gi ଯେଉଁ (ଶ୍ୱଶୁର ବା ଶାଶୁ) ବଧୂ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ସୌସୋହାଗୀ ସ୍ନେହ ଓ ଆଦର କରନ୍ତି—(a father-in-law or (ବୋହୂସୁଆ[ହା]ଣିଆ—ପୁଂଲିଙ୍ଗରୂପ) mother-in-law) [ବୋହୂଗୋଲେ(ଲ୍ଲେ)ଇ —ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ] Very fond of **ବହୂସୋହାଗୀ(ସୋହାଗୀନ)** one's daughter-in-law.

ବୌଦ୍ଧ—ସ. ବ (ବୁଦ୍ଧ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ Bauddha ମତାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A Buddhist. ୨। ବୁଦ୍ଧଦେବ- ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ—2. Buddhism. [ଦ୍ର—ଏହି ଧର୍ମ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଜଗତ୍କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଏ ଧର୍ମରେ ସ୍ୱୀକୃତ ନୁହେ । ଏ ଧର୍ମରେ ଜୀବହିଂସା ଓ ଜାତିଭେଦ ନାସ୍ତି । ଏହ ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ଜଗତରେ ବ୍ୟାପକ ରୂପରେ ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୀନ୍, ଜାପାନ, ସିଂହଳପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ଲୋକେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜୀବନ- କାଳରେ ଉତ୍କଳର ଦୁଇ ଜଣ ବଣିକ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହ ମଗଧକୁ ଯାଇଁ ଯାଇଁ ବାଟରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଭେଟି ତାଙ୍କ- ଠାରୁ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କଠାରୁ କେଶ ଓ ନଖ ଧାରଣ କରି ଉତ୍କଳକୁ ଫେରି ଆସି ତାହା ରକ୍ଷିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଚୈତ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଅଶୋକ ଉତ୍କଳ ଜୟ କରିବାରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇଥିଲା ।

ଅନ୍ଧ୍ର ରାଜା ନାଗାର୍জୁନଙ୍କର ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା କଥା ଇତିହାସରୁ ମିଳେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନସାଂ ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଥିବାବେଳେ ଉତ୍କଳରେ ହୀନଯାନ ଓ ମହାଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୀବ୍ର ବାଦାନୁବାଦ ଲାଗି ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବିବିଧାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପରେ ମହାଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବ୍ୟବହୃତ ଅନେକ ମନ୍ତ୍ର ଖୋଦିତ ଅଛି । ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ତନ୍ତ୍ର ମତ ବୌଦ୍ଧ ମତରୁ ଉଦ୍ଭୂତ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ତନ୍ତ୍ର-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମତପ୍ରଧାନ ଭଜ୍ର ଯାନ ବା ବଜ୍ର ଯାନରୁ ଜ୍ଵଳରେ ସଦ୍ଧର୍ଜ-ଯନର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆବିଷ୍କୃତ ଇତିହାସ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ଅତଏବ ବଳରାମ ଦାସ ଓ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବୌଦ୍ଧ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ଜ୍ଵଳୀୟ ଯୋଗୀ-ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧ ବୋଲି ମାନବାକୁ ଦେବ । ସଦ୍ଧର୍ଜଆ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ଵଳୀୟ ଯୋଗୀ-ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି ।

ଓଡ଼ଆ ଭାଗବତକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେହେଁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣକାର ହନ୍ଦ୍ର ବଳରାମ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶୂଦ୍ରଠାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ନୁହେଁ, ତଜ୍ଜ୍ଵ ବୌଦ୍ଧ 'ଜାତକ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହା ଅନୁମୋଦିତ । ବୌଦ୍ଧ ଜାତକମାଳାର ଗଳ୍ପ ସହିତ ସାନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ 'ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ'ରେ ଥିବା ଶିଅଳଠାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ଗଳ୍ପର ମେଳ ଅଛି । ଜ୍ଵଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମାଜ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଆଦିଙ୍କ ଶୂନ୍ୟ ଉପାସନା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ବୌଦ୍ଧ ସଦ୍ଧର୍ଜ-ଯାନ ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ଵଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟର ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି—ଶ୍ରୀ ଚିନାୟକ ମିଶ୍ର. ସଦ୍ଧର୍ଜାର ୧୦।୧୦ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି, "ହେ ଭିକ୍ଷୁଗଣ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇ ଅନ୍ତକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ମଧ୍ୟମ ମାର୍ଗ (ମଧ୍ୟମା ପ୍ରତିପଦା) ଅବଲମ୍ବନ କରିବ । ଏ ଦୁଇ ଅନ୍ତ ଯଥା—୧ । କାମ ବା ବିଷୟଭୋଗର ପାଇଁ ଯତ୍ନ ଓ ୨ । ଶରୀରକୁ କ୍ଲେଶ ଦେବା । ଏ ଦୁଇ ଅନ୍ତକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବ । ବୌଦ୍ଧମତ ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ବସ୍ତୁ ନିତ୍ୟ ନୁହେଁ । ନିତ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟ ବୋଲି କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ; ସବୁ କ୍ଷଣିକ ମାତ୍ର ଅଟେ । ବୌଦ୍ଧମାନେ ଆତ୍ମାର ଅମରତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ କର୍ମବାଦ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶରୀରର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ଓ ଆତ୍ମା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ; କିନ୍ତୁ କର୍ମଫଳରୁ ଉକ୍ତ ନଷ୍ଟ ଅଂଶ ସ୍ଥାନରେ ନୂଆ ନୂଆ ଅଂଶ ଓ ନୂଆ ଜୀବ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଅତଏବ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବରେ କେବଳ କର୍ମ ସୂତ୍ରରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ୨ ପ୍ରଧାନ ଶାଖା, ହୀନଯାନ ଓ ମହାଯାନ । ହୀନଯାନ ବୌଦ୍ଧ ମତର ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ପୁରାତନ ରୂପ ଅଟେ । ମହାଯାନ ହୀନଯାନର ବିସ୍ତୃତ ରୂପ ଅଟେ ଓ ଏଥିରେ ବହୁ ଦେବୋପାସନା ଓ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ କ୍ରିୟାମାନ ଅଛି । ହୀନଯାନର ପ୍ରଚାର ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ଶ୍ୟାମ ଓ ସିଂହଳରେ ଏବଂ ମହାଯାନର ପ୍ରଚାର ତିବ୍ବତ, ମଙ୍ଗୋଲିଆ, ଚୀନ, ଜାପାନ, ମାଞ୍ଚୁରିଆ ଆଦିରେ ହୋଇଅଛି । ଅଢୁକାଳ ପୃଥିବୀରେ ସବୁ ଧର୍ମ ଅପେକ୍ଷା ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ; ବେଶି—ହି. ଶ. । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଜାତି ବିଚାର ନାହିଁ; ଚିତ୍ତ ମଳିନ୍ୟ ଦୂର କରି କାମନାର ବିନାଶ ପୂର୍ବକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ନଷ୍ଟ କରି ସୁଖରୁ ଓ ଦୁଃଖରୁ ନିସ୍ତାର ଲାଭ କରିବା ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଶିକ୍ଷା ଅଟେ; ସତ୍ଦୃଷ୍ଟି, ସତ୍ ସଂକଳ୍ପ, ସତ୍ଭାଷ୍ୟ, ସତ୍କର୍ମ୍ମବ୍ୟବହାର, ସତ୍ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ, ସତ୍ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ ସ୍ମୃତି ଓ ସମ୍ୟକ୍ ସମାଧି, ଏହି ଅଷ୍ଟବିଧ ଉପାୟରେ ଆତ୍ମୋତ୍କର୍ଷ ସାଧନ କରିବା ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଉପଦେଶ । ଦୟା, ବୁଦ୍ଧି ପରିଚାଳନ ଏଥିର ଉପଦେଶ । ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ଅଉଧାନ ।]

ବୁଦ୍ଧ—୧ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Buddha, ୨ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Buddhist; Buddhistic. ୩ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ—3. Promulgated by the Buddha. ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜ୍ୟବିଶେଷ—Name of an Oriya state in the Eastern Agency. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣପ୍ରସାଦ ଦେବ ବିଶ୍ୱପୁର ରାଜକୁମାର କଲେଜରେ ପାଠ ସମାପ୍ତ କରି ସେଠାରୁ କୃତିତ୍ୱ ସହକାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଜ୍ଵଳୀୟ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାର ଓ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଅନୁରାଗ ଥିଲା । ସେ ଏ ଭାଷାକୋଷର ଜଣେ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଅଟନ୍ତି ।]

ବୌଦ୍ଧାବତାର—ପୁ. ବ—କଳିଯୁଗରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନବମ ଅବତାର—Bauddhāvatāra The 9th incarnation of Bishnu. [ଦ୍ର—ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କୁ ଓ ପୁରୀରେ ବିରାଜିତ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କୁ ଲୋକେ ବୌଦ୍ଧାବତାର ବୋଲି ମାନନ୍ତି ।]

ବୌଧ—ପୁ. ବ (ବୁଧ=ବୁଧଗ୍ରହ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ବୁଧଗ୍ରହଙ୍କ ପୁତ୍ର; ରାଜା ପୁରୂରବାଃ—Name of King Baudha Purūravāḥ.

ବୌଧାୟନ—ପୁ. ବ (ବୁଧ+ଆୟନ)—ହିନ୍ଦୁ ସୂତ୍ରକାର ଋଷି ବିଶେଷ—Name of a sage. [ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରୌତସୂତ୍ର, ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର ଓ ଧର୍ମସୂତ୍ର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥତ୍ରୟ ରଚନା କରିଥିଲେ—ହି. ଶ. ।]

ବୌ(ବୈ)ରାଣୀ ଦୁର୍ଗ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. (ନାମ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୩ଶ ଓ ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗଞ୍ଜାମର ଏକ ସୁଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗ—Name of a strong castle of ancient Orissa established in the 13th and 14 centuries A. D.

ବୌଷଟ୍—ପୁ. ବ (ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଔଷଟ୍; ଯାହାଁ ଘୃତାଦିକୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ନେବେଦନ କରିବା ମନ୍ତ୍ରାଙ୍ଗ—The mystical syllable or incantation attached to the name of the Deity to whom ghee etc are offered in a vedic sacrifice.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟଂଶକ—ଙ. ବ (ବ+ଅଂଶ+କ) —ପର୍ବତ—
Byaṁsaka Hill; mountain.

ବ୍ୟଂସକ—ଙ ବିଣ. ପୁଂ—୧ । (ବ+ଅନ୍ସ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରତାରଣା କରିବା +କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ) ଦୁର୍ତ୍ତ; ପ୍ରତାରକ—1. Cheating; fraudulent. ୨ । (ବ+ଅଂସ+କ) ସ୍କନ୍ଧହୀନ—2. Shoulderless.
yaṁsaka

ବ୍ୟଂସନ—ଙ. ବ (ବ+ଅନସ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ) —ପ୍ରତାରଣା—
Byaṁsana Cheating

ବ୍ୟଂସିତ—ଙ. ବିଣ (ବ+ଅନସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ପ୍ରତାରିତ—
yaṁsita Cheated; deceived.

ବ୍ୟକଟ—ପ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ବ୍ୟକ୍ତ; ପ୍ରକାଶିତ—Published;
Byakata manifest (ଦ୍ର—ସରମ ପରମ ଗୁପତ । ଶ୍ରୀଗୁରୁ କୃପାରୁ ବ୍ୟକତ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

[ଦ୍ର—'ବ୍ୟ' ଓ 'ବ୍ୟା' ଅକ୍ଷରରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷରୁ ପ୍ରାମ୍ୟ ଭାଷାରେ 'ବେ' ରୂପେ ଅଯ ଷ୍ଟ ହୋଇ କଥିତ ହୁଏ । ଯଥା—ବ୍ୟକ୍ତି—ବେକତି ବେକେତି । ବ୍ୟତିକ୍ରମ—ବେତିକ୍ରମ । ବ୍ୟତିରେକ—ବେତିରେକେ । ବ୍ୟତୀତ—ବେତୀତ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ—ବେତିବେସ୍ତ । ବ୍ୟବସାୟ—ବେବସା, ବେଉସା । ବ୍ୟାପାର—ବେପାର, ବ୍ୟବହାର—ବେଭାର ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବ୍ୟକ୍ତ—ଙ. ବିଣ (ବ+ଅନ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରକାଶ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Byakta ୧ । ପ୍ରକାଶିତ—1. Published; expressed. ୨ । ସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ—2. Made clear. ୩ । ସ୍ପଷ୍ଟ; ସ୍ଫୁଟ; ପ୍ରକଟିତ—3. Clear; articulate; patent; manifest. ୪ । ସ୍ଥୂଳ—4. Thick. ୫ । ଦୃଷ୍ଟ—5. Perceived; seen. ୬ । ଅନୁମିତ—6. Inferred; guessed. ୭ । ଦୃଶ୍ୟ—7. Visible. ୮ । ବିଶିଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ—8. Individuated; clearly indicated. ୯ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ବିଜ୍ଞ—9. Knowing. ବ.—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.

ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପିଟାଇ କରି କହିବା; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା—1. To speak out; ବ୍ୟକ୍ତ କରା **वयक्त करना** to make clear; to express clearly. ୨ । ଦେଖାଇବା—2. To manifest; to show.
Byakta karibā

ବ୍ୟକ୍ତ ଗଣିତ—ଙ. ବ—ଯାଥାଗଣିତ—
Byakta gaṇita Arithmetic.

ବ୍ୟକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାର୍ଥ—ଙ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ବ୍ୟକ୍ତ =ପ୍ରକାଶିତ+ଦୃଷ୍ଟ=ଅବଲୋକିତ+ଅର୍ଥ=ବସ୍ତୁଜାତ ବିଷୟ; ଦୃଷ୍ଟ ବିଷୟ ଯାହା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି)—ଯେ ନିଜେ ବସ୍ତୁଜାତ ବିଷୟ ଆଖିରେ ଦେଖିଅଛି; ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ—Having himself seen a thing. ବ.—କୌଣସି ଘଟଣା ସ୍ୱୟଂ .ଦେଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ସାକ୍ଷୀ—An
Byakta dṛushṭārtha

eye-witness; one who gives direct evidence of an occurrence.

ବ୍ୟକ୍ତରୂପ—ଙ.ବିଣ ପୁଂ-୧। (ବହୁବ୍ରୀ.ହି;ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି ରୂପ ଯାହାର)—ଯାହାର ରୂପ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଅଛି—1. Having a visible form. ୨ । ସ୍ଥୂଳରୂପ—2. Having a material form. ବ—(କର୍ମଧା) —୧ । ଦୃଶ୍ୟ ରୂପ—1. Visible form. ୨ । ସ୍ଥୂଳ ମୂର୍ତ୍ତି—2. Material form. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀ.ହି) ବିଷ୍ଣୁ—3. A name of Bishṇu.
Byakta rūpa (ବ୍ୟକ୍ତରୂପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟକ୍ତି—ଙ. ବ—(ବ+ଅନଜ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରକାଶିତ ହେବା+କର୍ମ. ତି)
Byakti ୧ । ମନୁଷ୍ୟ; ଲୋକ; ଜଣ—1. Individual; a distinct person; person. ୨ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—2. One of a class ୩ । ଶରୀରୀ—3. A corporeal or material being. ୪ । ପ୍ରାଣୀ; ଜୀବ—4. Animal. ୫ । ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ; ପଦାର୍ଥ—5. Thing; article. ୬ । (+ଭାବ.ତ)—ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି; ପ୍ରକାଶ—6. Manifestation. [ଦ୍ର—ବ୍ୟକ୍ତି ଶବ୍ଦ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହେଲେହେଁ ଭାଷାରେ ଏହା ମନୁଷ୍ୟ ବା ଲୋକ ଅର୍ଥରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହ୍ରସ୍ୱ. ଶ. ।]

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ—ଙ. ବିଣ—୧ । ଜଣକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to an individual. ୨ । ନିଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Personal; relating to one's self. ୩ । ସ୍ୱାର୍ଥପର—3. Selfish.
Byaktigata ଜାତିଗତ ଦଳଗତ —ବିପରୀତ

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଈର୍ଷା—ଙ.ବ--ଅଦକ୍ଷା;ଅବାଞ୍ଛିତ—Personal grudge.
Byaktigata īrshā (ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ହିଂସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉନ୍ନତି—ଙ. ବ—ଜଣକର ଉନ୍ନତି—
Byaktigata unnati Personal improvement.

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଜଣକର ବିଶିଷ୍ଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ—Individual difference.
Byaktigata pārthakya (ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବୈଷମ୍ୟ – ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶେଷତା(ତ୍ୱ)—ଦେ.ବ – ଜଣକର ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥା ବା ଗୁଣ—Individual peculiarity; individuality.
Byaktigata biśeshatā(twa) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶିଷ୍ଟତା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ —ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବ—ଦେ. ବ—ଜଣର ମନରେ ଉଦିତ ଭାବ—Personal feeling.
Byaktigata bhāba ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବ **वयक्तिगत भाव**

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥ—ଦେ. ବ—ନିଜର ନିଜର ଉପକାର—Personal interest.
Byaktigata swārtha

ବ୍ୟକ୍ତି ଗ୍ରହ—ଙ. ବ (ବ୍ୟକ୍ତି+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉପଲବ୍ଧି (ବ୍ୟକ୍ତି ଗ୍ରାହ୍ୟତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜ୍ଞାନକ ମନୋଭାବ—Discernment of individuality; the mental quality
Byakti graha

Digitized by srujanika@gmail.com

by which the peculiarities of different things are realised.

ବ୍ୟକ୍ତିତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ବ୍ୟକ୍ତି+ତ୍ୱ.ତା,ତ୍ୱ)—୧ । ସ୍ୱତାନ୍ୟ; ବ୍ୟକ୍ତି
Byaktitā(twa) ବିଶେଷର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—Individuality; one's superiority over others. ୨ । ବିଶିଷ୍ଟତା; ବିଶେଷତ୍ୱ—2. Peculiarity.

ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ—ସ. ବ—୧ । ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି—
Byakti biśesha – 1. One individual out of a class. ୨ । କେହି ଜଣେ ଲୋକ; ଜଣେ କେହି; ଜଣେ କେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2, A particular person

ବ୍ୟକ୍ତି ଭେଦ—ସ. ବ—ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ପ୍ରଭେଦ;
Byakti bheda ସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଜଣେ—A distinct individual; a particular individual.

ବ୍ୟକ୍ତୀକରଣ—ସ. ବ (ବ୍ୟକ୍ତ+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ୱି+କରଣ)—
Byaktīkaraṇa ସ୍ପଷ୍ଟୀ କରଣ; ପ୍ରକାଶ କରଣ; ଯାହା ପୂର୍ବେ ବ୍ୟକ୍ତ ନ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା କର୍ମ—Making clear or manifest a thing which was not so before.

ବ୍ୟକ୍ତୀକୃତ—ସ. ବିଣ—(ବ୍ୟକ୍ତ+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃତ)—
Byaktī kṛuta ପ୍ରକଟିତ; ସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ; ଯାହାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି—Made manifest; made clear.

ବ୍ୟକ୍ତୀଭୂତ—ସ. ବିଣ—(ବ୍ୟକ୍ତ+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ୱି+ଭୂତ)—ଯାହା
Byaktībhūta ପୂର୍ବେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ-(ବ୍ୟକ୍ତୀଭବ—ତ) ଅଛି—Become manifest or evident.

ବ୍ୟଗ୍ର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବି+ଅଗ୍ର; ବିଗତ ବା ବହିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି
Byagra ଅଗ୍ର ଯାହାର)—୧ । ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ—
1. Eager; ardent; zealous. ୨ । ବ୍ୟସ୍ତ; ଚିନ୍ତିତ—2. Anxious. ୩ । ଅଧୀର—3. Impatient. ୪ । ବ୍ୟାକୁଳ—4. Bewildered; perplexed. ୫ । ଭୀତ; ଚକିତ—5. Alarmed; (ବ୍ୟଗ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) affrighted; afraid. ୬ । ଉଦ୍ୟୋଗୀ; ଉଦ୍ୟମଶୀଳ—6. Prompt; diligent; assiduous. ୭ । ଆସକ୍ତ—7. Fondly attached; dovoted to ବ.—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu. ଦେ. ବ—୧ । ବେଗ—1. Force. ୨ । ବ୍ୟଗ୍ରତା; ଅଧୀରତା—2. Impatience [ତ୍ର—ବାସ ଗୃହେ ସ୍ତ୍ରୀ ସୀତଙ୍କ କାମ ବ୍ୟଗ୍ର ଯେ । ପ୍ରାଚୀ. ରାମାୟଣ ।]

ବ୍ୟଗ୍ରଚିତ୍ତ—ସ.ବିଣ.ପୁଂ (ବିହ୍ୱଳ ହୃଦୟ;ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇଅଛି ଚିତ୍ତ ଯାହାର)—
Byagra chitta ୧ । ଆକୁଳ; ବ୍ୟସ୍ତ—1. Bewildered; (ବ୍ୟଗ୍ର ମାନସ, ବ୍ୟଗ୍ରଚେତାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) perturbed. ୨ । (ବ୍ୟଗ୍ରଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦ୍ବିଗ୍ନ—2 Anxious. ୩ । ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ—3. Eager; ardent; zealous.

ବ୍ୟଗ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ—(ବ୍ୟଗ୍ର+ତ୍ୱାର୍ଥେ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ବ୍ୟସ୍ତତା;
Byagratā (twa) ଅଗ୍ରତ୍ୱ—1. Ardour; zeal; eagerness. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳତା—2. Perplexity; bewilderment. ୩ । ଅଭୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Alarm.

ବ୍ୟଙ୍ଗ—ସ. ବିଣ—(ବି=ସ୍ପଷ୍ଟ+ଅଙ୍ଗ)—୧ । ବିକଳାଙ୍ଗ; ଅଙ୍ଗହୀନ;
Byaṅga କୋଢ଼ିଆ—1. Deformed; crippled; mutilated. ୨ । ବ୍ୟର୍ଥ; ନିଷ୍ଫଳ—2. Fruitless. ବି—୧ । ଭେକ ବେଙ୍ଗ—1. Frog. ୨ । ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ବିଶେଷ; ଭଙ୍ଗ ରୋଗ—2. A disease resulting in black patches on the face. [ତ୍ର—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରପ୍ରକାଶ ମତରେ ଅଭିଭୂତ କ୍ରୋଧ ବା ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ତାପୁ କୁପିତ ହୋଇ ମୁହଁରେ ଖେଚ୍ଚି ଖେଚ୍ଚି କଳା ଦାଗ ବା ବ୍ରଣ ବାହାର ପଡ଼େ—ହୁ. ଶ. ।] ଦେ. ବ.—(ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—୧ । ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ; ବିଦ୍ରୂପ—1. Irony; satire; sarcasm. ୨ । ବିଘ୍ନ; ବାଧା—2. Impediment,

ବ୍ୟଙ୍ଗକ—ସ. ବ. (ବ୍ୟଙ୍ଗ+କ; ଇଚ୍ଛୁ ପଙ୍ଗଚ୍ଛମାନଙ୍କର ଯଷ୍ଟ ଛେଦନ
Byaṅgaka କର ପଙ୍ଗଚ୍ଛମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କର ଥିବାରୁ)—ପଙ୍ଗଚ୍ଛ (ହି. ଶ)—Mountain,

ବ୍ୟଙ୍ଗ କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ବିକୃତରୂପ ଜଣାଯାଇଥିବା କଥା—
Byaṅga kathā 1. Distorted speech. ୨ । ବିଦ୍ରୂପ (ବ୍ୟଙ୍ଗ ବାକ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗବଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋକ୍ତି—2. Irony; satire; sarcasm.

ବ୍ୟଙ୍ଗକର—ସ. ବିଣ—ଯେ ବିକଳାଙ୍ଗ କରେ—Mutilating.
Byaṅgakara (ବ୍ୟଙ୍ଗକାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଥଟ୍ଟା କରିବା—
ବ୍ୟଙ୍ଗ କରା ବଯଙ୍ଗ କରନା To jest; to jeer; to satirize.

ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୂପ—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ) (ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ+ବିରୂପ)—
Byaṅga bidrūpa ୧ । ଶ୍ଳେଷବଚନ—1. Irony; satire. ବ୍ୟଙ୍ଗବିଦ୍ରୂପ ବୋଲିଟୋଲୀ ୨ । ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜକ ଉପହାସ—2. Gibe; sneer.

ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ—ଦେ. ବିଣ—ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାତ୍ମକ (ଦେଖ)—
Byaṅgātmaka Byāṅgyātmaka (See). (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ—ସ. ବ—ବିକଳୀକୃତ ଅର୍ଥ—Distorted meaning.
Byaṅgārtha ଦେ. ବ—ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ (ଦେଖ)—Byaṅgyārtha (See)

ବ୍ୟଙ୍ଗିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅନ୍‌ଜ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ —୧ । ବିକଳୀକୃତ-
Byaṅgita 1. Distorted; crippled; mutilated. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳୀକୃତ—2. Confounded; confused.

ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି—ସ. ବ—ବିକଳୀକୃତ ଉକ୍ତି—Distorted speech.
yaṅgokti ଦେ. ବ—ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟୋକ୍ତି (ଦେଖ)—Byaṅgyokti (See).

ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ—ସ. ବ (ବି+ଅନ୍‌ଜ ଧାତୁ=ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା+କର୍ମ. ଯ)—
Byaṅgya ୧ । ନିଗୂଢ଼ାର୍ଥ—1. Hidden meaning; implied sense. ୨ । ଭାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ— .Rea or

Digitized by srujanika@gmail.com

intended meaning ୩। ସୂଚ୍ୟାର୍ଥ—3. Hinted meaning. [ଦ୍ର—ବାଚ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ଭେଦରେ ଶବ୍ଦର ଶକ୍ତି ତିନିବିଧ; ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଭିଧା, ଲକ୍ଷଣା ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ) ଶବ୍ଦର ବ୍ୟଞ୍ଜନାବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକଟିତ ଅର୍ଥକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଏହା ଶବ୍ଦର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥଠାରୁ ପୃଥକ୍ ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଅଟେ ।] ୩ । ଉପହାସ; ପରିହାସ—3. Joke; satire; sarcasm. ୪ । ଶ୍ଳେଷ—ଉଲୁଗୁଣା; ଉପହାସ—4 Irony; sneer ୫ । ଦ୍ୱିଶାସୂଚକାର୍ଥଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ--5. Innuendo; insinuation.

ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାତ୍ମକ—ସ, ବିଣ—ଯହିଁରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ନିହିତ ଥାଏ—Byangyātmaka (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Having a covert meaning; ironical; insinuative

ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ—ସ. ତ—୧ । ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ—1. Implied meaning yangyārtha [ଦ୍ର--ପ୍ରଥମେ ବାକ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ତାହା ଛଡ଼ା ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ନିହିତ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।] ୨। ଶ୍ଳେଷାର୍ଥ—2. Covert or insinuating meaning

ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟୋକ୍ତି—ସ. ତ—୧ । ବକ୍ରୋକ୍ତି; ଶ୍ଳେଷୋକ୍ତି—1. Sarcasm; Byangyokti irony. ୨। ଦୁଇ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ଉକ୍ତି—2. A pun; a play on words. ୩ । ଥଟ୍ଟା; ପରିହାସ; ଚତୁର ବାକ୍ୟ—3 Jeer; jest; joke. ୪ । ଢ଼ାର୍ଥକ ଚତୁର—4. Innuendo; insinuation; covert joke.

ବ୍ୟଜ—ସ. ତ—(ବି+ଅଜ ଧାତୁ=ଗତିଯୁକ୍ତ କରିବା+ଘଞ୍ ପ୍ର)—Byaja ୧ । ବାୟୁ ସଞ୍ଚାଳନ—1. Ventilation. ୨ । ପବନ କରିବା; ବିଞ୍ଚିବା—2. Fanning.

ବ୍ୟଜନ ସ. ତ—୧ । (ବି+ଅଜ୍ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁଟ୍ ପ୍ର. ଅନ) —ବ୍ୟଜ Byajana (ଦେଖ)-1. Byaja (See). ୨ । (+କୃତ୍ ଅନ) ବ୍ୟଜନୀ (ଦେଖ)—2. Byajanī (See).

ବ୍ୟଜନୀ—ସ. ତ (ବି+ଅଜ୍ ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁଟ୍ ଅନ+ଙ୍ଗୀ. ଈ)—ଚାଲୁଣି; Byajanī ବିଞ୍ଚଣା; ପଙ୍ଖା—A hand-fan.

ବ୍ୟଜ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ଯ)—ଶବ୍ଦର ବ୍ୟଞ୍ଜନାଶକ୍ତି Byajya ଦ୍ୱାରା ଯାହା ବୁଝାଯାଏ (ହୁ. ଶ) —Comprehensible by the implied or insinuated meaning.

ବ୍ୟଞ୍ଜକ—ସ. ତ୍ରିଣ । ବି+ଅଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରକାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତା Byañjaka ଅକ)—୧ । ପ୍ରକାଶକ—1. Manifesting; (ବ୍ୟଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) indicating; making plain. ୨ । ଯାହା କୌଣସି ଭାବକୁ ବା ଅର୍ଥକୁ ମନରେ ଜନ୍ମାଏ--2. Suggesting a meaning or thought; thought. provoking; suggestive. ତ—୧ । ଦୃଶ୍ୟଗତ ଭାବ ପ୍ରକାଶକ ଅଭିନୟ—1. A representation expressing feelings or passions; a mute acting suggesting the thoughts of the actor. ୨ । ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦ୍ୱାରା ବୋଧକ ଶବ୍ଦ (ପ୍ରକୃତ-ଭାବ)—2. A word which implies a certain meaning different from its apparent meaning.

ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶ୍ଳେଷ—ଦେ. ତ—ଅନୁପ୍ରାସ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର Byañjaka śleśa ତତ୍ପୁରୁଷ —A figure of speech consisting of puns. [ଦ୍ର-- ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାରଙ୍କ ଚତୁର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିର ନାମଲକ୍ଷିତ ଯଦଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶ୍ଳେଷଃ ଅଟେ—ସ୍ୱରସ ନାଥରେ ଦାସ ଆସ ବୋଲୁ ନାହିଁ, ବର୍ଷକ ରଶତେ ଛେଦ ଦେଲ ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ, ଭାବଭଥନ କଥାଇଁ ଦେଇଛୁ ମୁଁ ଦାନ, କୃଷ୍ଣାର୍ଥ ପଦ୍ମା ଥରେ କରୁ ଜନା ଦାନ ।]

ବ୍ୟଞ୍ଜନ —ସ. ବ (ବି+ଅନଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ; ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କୌଣସି Byañjana ଭାବସ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ପାଏ)—୧ । ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବୋଧକ ଲକ୍ଷଣ; ଚିହ୍ନ —1. Distinctive sign or mark, token. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂମାନଙ୍କର ପ୍ରଭେଦଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ (ଯଥା—ପୁରୁଷର ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତନ)—2. Distinctive marks of the sexes. ୩ । କ ଠାରୁ ହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ୩୩ଟି ବର୍ଣ୍ଣ—3. The consonants. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ୪୨ ଟି ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ୧୩+ବ୍ୟଞ୍ଜନ ୩୩+ଅଯୋଗବାହ ୩=୪୨; ବର୍ଣ୍ଣମାନ ସ୍ୱର, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଓ ଅଯୋଗବାହ ଏହି ତିନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଅଠାରୁ ଔ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ୧୩ଟି ବର୍ଣ୍ଣକୁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାନ ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି । କ ଠାରୁ ହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୩୩ଟି ବର୍ଣ୍ଣକୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣମାନେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନୁସ୍ୱାର, ବିସର୍ଗ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁକୁ କେହି କେହି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଓ କେହି କେହି ଅଯୋଗବାହ ବର୍ଣ୍ଣ କହନ୍ତି ଓ କେହି କେହି ଏ ୩ଟି ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ୩୩ଟି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ୩ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ୨୫ଟି ବର୍ଗୀୟ ବା ସ୍ପର୍ଶ ବର୍ଣ୍ଣ । ଯଥା—କ ବର୍ଗ (୫), ଚ ବର୍ଗ (୫), ଟ ବର୍ଗ (୫), ତ ବର୍ଗ (୫) ଓ ପ ବର୍ଗ (୫);

୮ଟି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟ ବା ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା—ଯ, ର, ଲ, ବ;

୪ଟି ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା—ଶ, ଷ, ସ, ହ ।] ୪ । ଅନ୍ନ ଭୋଜନର ସହାୟକ; ତରକାରୀ; ସୂପ ଶାକାଦ (ଯହିଁର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ ହୁଏ)—4 Curry; sauce; stew. ୫ । ଅବୟବ; ଅଙ୍ଗ (ହୁ. ଶ)—5. Limb. ୬ । ଉଳପେଟର ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନ; ଉପସ୍ଥ (ହୁ. ଶ)-6. The part of the body below the abdomen. ୭ । ସିଦ୍ଧ ଭୋଜ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ (ହୁ.ଶ)—7. Any boiled

Digitized by srujanika@gmail.com

food. ୮। (+ଭୂତ, ଅନ) ବ୍ୟକ୍ତ ହେବାର ବା କରିବାର କ୍ରିୟା (ହୃ. ଶ)—8. Manifestation.

ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ଧି—ସ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ)—ପଦାନ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଅନ୍ୟ Byañjana sandhi ପଦାଦ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ବା ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣର ଯୋଗ—(Grammar) The conjuction of the final consonant of one word with the first consonant or vowel of the following word.

ବ୍ୟଞ୍ଜନା—ସ. ବ (ବ୍ୟଞ୍ଜନ + ଆ)—୧ । ବାକ୍ୟର ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ- Byañjanā ବୋଧକ ଶକ୍ତି; ଯେଉଁ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟର ଗୂଢ଼- ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥର ବା ଗୂଢ଼ାର୍ଥର ବା ଅଭିପ୍ରେତାର୍ଥର ବା ସୂଚ୍ୟାର୍ଥର ବୋଧ ହୁଏ—1. The power of a word by which it suggests a hidden meaning or innuendo. ୨ । ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି—2. A figurative mode of speech; irony; sarcasm. ୩ । ପ୍ରତୀକରଣ—3. The act of making manifest or patent.

ବ୍ୟଞ୍ଜନା ବୃତ୍ତି—ସ. ବ—ଶବ୍ଦର ଯେଉଁ ବୃତ୍ତି ବା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦର ବା Byañjanā bṛutti ବାକ୍ୟର ବାଚ୍ୟାର୍ଥ ଓ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ ଠାରୁ (ବ୍ୟଞ୍ଜନାଶକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୃଥକ୍ ବକ୍ତାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରେତ ଗୂଢ଼ାର୍ଥର ବୋଧ ଜନ୍ମେ—The power of a word by which the hidden meaning or suggestion or intention of the speaker is gathered, apart from its literal or patent meaning. [ଦ୍ର—ଏହି ବ୍ୟଞ୍ଜନାବୃତ୍ତି ଆସାଦତଃ ଦ୍ୱିବିଧ; ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଓ ଅର୍ଥସମ୍ବନ୍ଧୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା । ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନାକୁ ଶାବ୍ଦୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଓ ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନାକୁ ଆର୍ଥୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା କହନ୍ତି ।]

ବ୍ୟଞ୍ଜିତ—ସ. ବ.—(ବ+ଅନ୍‌ଜ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରକାଶିତ- Byañjita 1. Expressed. ୨ । ସୂଚିତ—2. Suggested; hinted. ୩ । ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦ୍ୱାରା ବୋଧିତ—3. Understood or conveyed by the implied meaning.

ବ୍ୟଡ଼ମ୍ବକ—ସ. ବ —(ବ+ଅଡ଼ [ଉତ୍ତ] ଧାତୁ=ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା + Byaṛdambaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ)—ଏରଣ୍ଡ ଗଛ; ଗବ ଗଛ— The castor oil plant; Ricinus Communis.

ବ୍ୟତ—ସ. ବ—ଘୋଡ଼ା (ହୃ. ଶ)— Byati Horse.

ବ୍ୟତିକ(କା)ର—ସ. ବ—(ବ+ଅତି+କୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)— Byatika(kā)ra ୧ । ବ୍ୟସନ;ବିପଦ—

1. Misfortune; calamity ୨ । ବ୍ୟାପ୍ତି—2. Pervading; diffusion; overspreading. ୩ । ସମ୍ପର୍କ; ସମ୍ବନ୍ଧ—3 Connection; relation. ୪ । ମିଶ୍ରଣ—4. Mixture; union; combination. ୫ । ପରସ୍ପର କର୍ମ କରଣ—5. Mutual action. ୬ । ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧ—6. Mutual connection. ୭ । ବିନାଶ (ହୃ. ଶ)—7. Ruin; destruction. ୮ । (+ କର୍ମ. ଅ) ସମୂହ—8. Multitude. ସ. ବହୁ (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ସମ୍ପର୍କଯୁକ୍ତ—Related.

ବ୍ୟତିକ୍ରମ—ସ. ବ (ବ+ଅତିକ୍ରମ)—୧ । କ୍ରମର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—1. Byatikrama Inversion of order or arrangement. ୨ । ବୈପରୀତ୍ୟ—2. Opposision; contrariety. ୩ । ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ; ଓଲଟାଇବା - 3. Transgression; reversion. ୪ । ଅନ୍ୟଥା ଭାବ— 4. Deviation. ୫ । ଭଙ୍ଗ—5. Violation; breach. ୬ । ବାଧା; ବିଘ୍ନ (ହୃ. ଶ)—6. Obstacle; obstruction.

ବ୍ୟତିକ୍ରମଣ—ସ. ବ (ବ+ଅତିକ୍ରମଣ)—୧ । କ୍ରମର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ Byatikramaṇa କରିବା—1. Inverting the order. ୨ । ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ—2. Transgression or violation of a rule.

ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବଣ (ବ+ଅତିକ୍ରାନ୍ତ)—୧ । ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ Byatikrānta —1. Inverted; reversed. ୨ । (ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତି—ବ) ଉଲ୍ଲଂଘିତ—2. Transgressed; violated.

ବ୍ୟତିଚାର—ସ. ବ (ବ+ଅତିଚାର) —୧ । ଯଥାଚରଣ—1. Byatichāra Commission of sinful acts. ୨ । ଦୋଷ 2. Fault; defect.

ବ୍ୟତିପାତ—ସ. ବ (ବ+ଅତି+ପତ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । Byatipāta ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପାତ; ଘୋର ଉପଦ୍ରବ—1. A great oppression or calamity. ୨ । ବ୍ୟତୀପାତ (ଦେଖ)—2. Byatīpāta (See)

ବ୍ୟତି ବ୍ୟସ୍ତ—ସ. ବଣ. (ସ. ବ+ଅତି+ବ୍ୟସ୍ତ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ Byati byasta ବ୍ୟସ୍ତ—1. Much perplexed; much harassed. (ଉ— କରିବା ଯାଇ ନୋହି ବ୍ୟତି ବ୍ୟସ୍ତ, ଘର ବାଡ଼ି, ଜମି, ଜମା ବନୋବସ୍ତ । ବ୍ରଧାନାଥ ଦରବାର) ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ—2. Unusually busy or engrossed in work.

ବ୍ୟତିରିକ୍ତ—ସ. ବଣ. (ବ+ଅତିରିକ୍ତ)—୧ । ବିଭିନ୍ନ—1. Dis- Byatirikta tinct; different. ୨ । ଅତିରିକ୍ତ—2. Ex- (ବ୍ୟତିରିକ୍ତତା—ବ) cessive;extra. ୩। ବର୍ଦ୍ଧିତ—3. Increased; enlarged. ୪। ପୃଥକ୍ କୃତ—4. Separated; withheld.

ବ୍ୟତିରେକ—ସ. ବ. (ବ+ଅତିରେକ) —୧ । ପ୍ରଭେଦ; ବିଭିନ୍ନତା— Byatireka 1 Difference; dissimilarity. ୨ । ଅଭାବ- 2. Want; absence. ୩ । ବୃଦ୍ଧି—3. Increase; growth. ୪ । ଅତିକ୍ରମ—4. Transgression. ୫ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଉପମାନ ଅପେକ୍ଷା ଉପମେୟର ଅଧିକ୍ୟ ବା ବିଶେଷତା ବୁଝାଇବା ଅଳଙ୍କାର—5. A

Digitized by srujanika@gmail.com

figure of speech in which there is dissimilarity between the matters compared. [ଦ୍ର—ଉପମାନରୁ ଉପମେୟର ନ୍ୟୂନ କଥିତ ହେଲେ ବ୍ୟତିରେକ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ । ଯଥା—ଇନ୍ଦୁଯୁଧେ ତାର ଅଧୋରମେ, ନବେ ଯେଉଁ ତୁଳନା, ତହିଁ ବଳ ଇନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗେ ସୁକଣ୍ଠର ତୁଳା ଅଲଣା—ଗ୍ରାନାଥ. ଉଷା । (କୁଲମଣି. ଅଳଙ୍କାରତରଙ୍ଗିଣୀ)] ୬ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରାବସ୍ଥିତି—6. Individual existence. (ଉ—ଅସ୍ମାଃ ସଦ୍ଦା ସଦ୍ଦାଚାବେ, ଅନ୍ୟସ୍ମ ବ୍ୟତିରେକ ଗ୍ରବେ—ଜଗନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବ୍ୟତିରେକୀ—ଫ. ବ (ବ୍ୟତିରେକ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Byatirekī ୧ । ପୃଥକ୍‌କାରକ—1. Separating; distinguishing. ୨ । ଅଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Needy; full of want. ୩ । ପ୍ରତିଷେଧକ—3. Negative; Countermanding. ୪ । ଅତିକ୍ରମଣ କାରୀ (ହ୍ର.ଶ)—4. Transgressing. ୫ । ବିଭିନ୍ନତା ଉତ୍ପାଦନକାରୀ (ହ୍ର. ଶ)—5. Producing difference.

ବ୍ୟତିରେକେ—ଦେ.କ୍ରି. ବିଶ—୧ । ବ୍ୟତୀତ;ବିନା—1. Without. Byatireke ବ୍ୟତିରେକେ **ସିବାୟ** ୨ । ଛଡ଼ା—2. Except.

ବ୍ୟତିଷକ୍ତ—ଫ. ବିଶ (ବି+ଅତି+ସନ୍‌ଜ୍ ଧାତୁ=ଅସକ୍ତ ହେବା + Byatishakta କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଅସକ୍ତ—1. Attached to; devoted. ୨ । ପରସ୍ପର ମିଳିତ—2. Mutually united; mixed up. ୩ । ଗ୍ରଥିତ—3. Orderly arranged together; set.

ବ୍ୟତିସଙ୍ଗ—ଫ. ବ (ବି+ଅତି+ସନ୍‌ଜ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—Byatisaṅga ୧ । ପରସ୍ପର ମିଳନ—1. Mutual union; conjunction; coincidence. ୨ । ଆସକ୍ତି—2. Attachment; love; devotion. ୩ । ଏକତ୍ର ବନ୍ଧନ—3. The tying of things together; mutual bond. ୪ । ବିନିମୟ; ବଦଳ (ହ୍ର. ଶ)—4. Exchange

ବ୍ୟତି(ତୀ)ହାର—ଫ. ବ (ବି+ଅତି+ହୃ. ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—Byati(tī)hāra ୧ । ପରସ୍ପର ଏକରୂପ କ୍ରିୟା କରଣ—1. The act of both performing similar kind of work; reciprocity. ୨ । ପର୍ଯ୍ୟାୟକରଣ; ପାଳ କରି କାମ କରିବା 2. Act of doing by turns. ୩ । ପରିବର୍ତ୍ତନ; ବିନିମୟ; ବଦଳ—3. Exchange. ୪ । ଗାଳମନ୍ଦ—4. Abuse. ୫ । ମଲ୍ଲମରି; ମାଡ଼ପିଟ—5. Scuffle.

ବ୍ୟତୀକାର—ଫ. ବ—ବ୍ୟତିକର (ଦେଶ)—Byatīkāra Byatikara (See).

ବ୍ୟତୀତ—ଫ. ବିଶ—(ବି+ଅତୀତ)—୧ । ବିଗତ—1. Gone. ୨ । Byatīta ଅତୀତ—2. Past. ୩ । ଅତିବାହିତ—3. Passed over; whiled away. ୪ । ତ୍ୟକ୍ତ—4. Abandoned. ୫ । ମୃତ—5. Dead; deceased. ୬ । ବିଲୁପ୍ତ—6. Destroyed; disappeared. ୭ । ସମ୍ପନ୍ନ—7. Accomplished; effected; completed.

ବ୍ୟତୀତ ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—୧ । ଛଡ଼ା—1. Except; apart **ସିବାୟ** from. ୨ । ବିନା; ବ୍ୟତିରେକେ—2. Without.

ବ୍ୟତୀପାତ—ଫ. ବ (ବି+ଅତି+ପାତ)—୧ । ଉତ୍ପାତ; ଝଡ଼ାପାତ, Byatipāta ଧୂମକେତୁ, ଭୂମିକମ୍ପାଦ ଅମଙ୍ଗଳଜନକ ଉତ୍ପାତ—1. Natural calamities (e. g. earthquake, comet, falling of shooting stars etc). ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ୨୭ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ସପ୍ତଦଶ ଅଶୁଭକର ଯୋଗ – 2. (Astrology) the 17th inauspicious astrological conjunction. [ଦ୍ର—ବୈଧୃତ ଯୋଗ ପର ଏ ଯୋଗ ଅଦ୍ୟନ୍ତ ଅମଙ୍ଗଳକର ଯୋଗ । ଏ ଯୋଗ ପଡ଼ିଥିବା ସମସ୍ତରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟିକ ।] ୩ । ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଶ୍ରବଣା, ଧନିଷ୍ଠା, ଆର୍ଦ୍ରା, ଅଶ୍ଲେଷା ବା ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିବା ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯୋଗ—3. A conjunction of certain asterisms with the amābāsyā day. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କଲେ ବହୁ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ—ହ୍ର. ଶ ।] ୪ । ଅଶ୍ରଦ୍ଧା; ଅପମାନ—4. Disrespect; dishonour.

ବ୍ୟତ୍ୟୟ—ଫ. ବ (ବି+ଅତି+ଇ. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)-୧ । ବ୍ୟତିକ୍ରମ—Byatyaya 1. Transgression; reversion. ୨ । ବୈପରୀତ୍ୟ—2. Opposition; contrariety. ୩ । କ୍ରମ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—3. Inverted order; retrogression.

ବ୍ୟତ୍ୟସ୍ତ—ଫ. ବିଶ (ବି+ଅତି+ଅସ୍ତ) —୧ । ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତ—Byatyasta 1. Transgressed. ୨ । ବିପରୀତ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ; ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ—2. Inverted; reversed. ୩ । ଓଲଟପାଲଟ—3. Tupsy turvy. ୪ । ଗୋଲମାଲ ହୋଇଥିବା—4. Disordered; confused.

ବ୍ୟତ୍ୟାସ—ଫ. ବ (ବି+ଅତି+ଅସ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)-୧ । ବିପର୍ଯ୍ୟାସ; Byatyāsa ଓଲଟ ପାଲଟ ହେବା—1. Inversion. ୨ । ଲେଉଟ ପାଉଟ—2. Confusion. ୩ । ଗୋଲମାଲ—3. Disorder.

ବ୍ୟତ୍ର(ତ୍ରି,ତ୍ରେ)କେ—ଭା. ଅ (ସପ୍ତ୍ୟ) —ବ୍ୟତୀତ; ଛଡ଼ା—Besides; Byatra(tri,tre)ke except. [ଉ—ବଡ଼ବାନଳେ ଯତ୍ତାଅ ଛାଡ଼ା ଗ୍ରାସ ଗଣେ, ବ୍ୟତ୍ରକେ ଏଥିରୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗଣେ । ଭଞ୍ଜ. **ସିବାୟ** ବୈଦେଘୁଣବଲାତ୍ର ।]

ବ୍ୟଥ (ଧାତୁ)—ଫ—ବଥାଇବା—Byatha (root) To ache.

ବ୍ୟଥକ—ଫ. ବିଶ (ବ୍ୟଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ପୀଡ଼ାଦାୟକ—Byathaka [ବ୍ୟଥିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Painful.

ବ୍ୟଥନ—ଫ, ବ. (ବ୍ୟଥ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପୀଡ଼ା; ବ୍ୟଥା—Byathana 1. Pain. ୨ । ପୀଡ଼ା ଦେବା—2. Giving pain. ଦେ. ବିଶ. (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ପୀଡ଼ାଦାୟକ (ହ୍ର. ଶ)—Painful.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟଥା—ସ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବ୍ୟଥ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ପୀଡ଼ା; କ୍ଲେଶ; Byathā ବେଦନା; ଦୁଃଖ—1. Pain; agony; distress. ୨ । ବଥା; ବଥା—2. Aching. ୩ । ଶୋକ—3. Grief; sorrow; woe. ୪ । ଭୟ—4. Fear; alarm.

ବ୍ୟଥା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଥାଇବା—To ache. Byathā karibā ବ୍ୟଥା କରା **व्यथा करना** (ବ୍ୟଥା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟଥା କାରକ—ସ. ସ୍ତ୍ରୀ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ବେଦନା ଦଏ— Byathā kāraka 1. Causing pain; distressing.

ବ୍ୟଥା ଦାତା } ବ୍ୟଥା ଦାୟକ } ବ୍ୟଥା ଦାତ୍ରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

୨ । ଦୁଃଖ ଜନକ— 2, Sorrowful.

(ବ୍ୟଥା କାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟଥାତୁର—ସ. ସ୍ତ୍ରୀ. ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବ୍ୟଥା+ଅତୁର) —ବ୍ୟଥା Byathātura ଯୋଗୁ ଅଛି ଅକୁଳ—Overwhelmed with pain; distressed. (ବ୍ୟଥାତୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟଥା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପୀଡ଼ା ଦେବା; କଷ୍ଟ ଦେବା— Byathā debā To give pain. ବ୍ୟଥା ଦେଓୟା **व्यथा देना**

ବ୍ୟଥା ବିହୀନ—ସ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବେଦନା ଶୂନ୍ୟ—Free Byathā bihīna from pain; painless. (ବ୍ୟଥା ରହିତ, ବ୍ୟଥା ଶୂନ୍ୟ, ବ୍ୟଥା ହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟଥିତ—ସ. ସ୍ତ୍ରୀ. ପୁଂ. (ବ୍ୟଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବ୍ୟଥା ପ୍ରାପ୍ତ; Byathita ଦୁଃଖିତ—1. Distressed; agonised; pained; troubled. ୨ । ପୀଡ଼ିତ—2. Afflicted; ailing; sick; ill. ୩ । ସନ୍ତପ୍ତ—3. Agitated. ୪ । ଭୀତ—4. Alarmed. ୫ । ଶୋକଗ୍ରସ୍ତ—5. Overwhelmed with grief. ସ. ବ. (+ଭାବ ତ) ବ୍ୟଥା; ସନ୍ତାପ—Pain; trouble. (ଉ—ବହୁତ ବ୍ୟଥିତକୁ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ କଥିତକୁ, ସ୍ଥିର ନ କଲ ଚତ୍ତେ ଦେଲେ ସେ । ଭଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବ୍ୟଥିତ ପ୍ରସୂ—ସ. ବଣ—ବ୍ୟଥାଜାତକାଳୀ— Byathita prasū Troublesome; painful. (ଉ — ସାଙ୍ଗରେ । ବ୍ୟଥିତପ୍ରସୂ ସେ ଲଘନ । ଭଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ବ୍ୟଥିତ ହୃଦୟ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ବ୍ୟଥିତ+ହୃଦୟ) —୧ । ବ୍ୟଥା- Byathita hṛudaya ପ୍ରାପ୍ତ ମନ—1. Distressed mind. ୨ । ମାନସିକ ଦୁଃଖ—2. Mental agony. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯ ଦ୍ୱା ମନରେ ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି— (ବ୍ୟଥିତ ହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Mentally troubled; agonised.

ବ୍ୟଥିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଦ୍ୟ) (ସ. ବ୍ୟଥା)—୧ । ବ୍ୟଥା ଦେବା— Byathibā 1. To give pain. ୨ । ବଥାଇବା— ବ୍ୟାଥାନ 2. To ache. (ଉ—ଅଦ୍ୟାପି ତା ବ୍ୟଥଇ ବ୍ୟଥନା ମାନସେ । ମଧୁସୂଦନ. ଉତ୍ତରଗ୍ରନ୍ଥରତ୍ନ)

ବ୍ୟଥୀ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ବ୍ୟଥିତ) —ବ୍ୟଥିତ— Byathī Troubled; agonised; pained. (ଉ—ବୋଇଲେ ବହୁତ ସେ ବ୍ୟଥୀ ନୋହୁ ଛଡ଼ି) କୃଷ୍ଣଙ୍କି ଜ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ବ୍ୟଥ୍ୟ—ସ. ବଣ. (ବ୍ୟଥ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବ୍ୟଥା ଦେବାର Byathya ଯୋଗ୍ୟ—1. Deserving to be troubled. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ) ଭୟ ଉତ୍ପାଦକ; ଭୟାନକ (ହୃ.ଶ)— 2. Frightful.

ବ୍ୟଧ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବିଦ୍ଧ କରିବା—1. To pierce. Byadha (root) ୨ । ପୀଡ଼ନ କରିବା—2. To oppress.

ବ୍ୟଧ—ସ. ବ. (ବ୍ୟଧ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବିଦ୍ଧ କରଣ; ବିନ୍ଧିବା; Byadha ଫୋଡ଼ିବା; ବେଦନ—1. Piercing; perforating; boring. ୨ । ପୀଡ଼ା; ବ୍ୟଥା; ବାଧା— 2 Distress; agony; pain; ache. ୩ । ପ୍ରହାର କରିବା—3. Striking; beating. ୪ । ପ୍ରହାର; ମାଡ଼—4. Blow; stroke.

ବ୍ୟଧନ—ସ. ବ. (ବ୍ୟଧ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଫୋଡ଼ିବା କର୍ମ— Byadhana Act of piercing.

ବ୍ୟଧିକ୍ଷେପ—ସ. ଭଂ (ବି+ଅଧିକ୍ଷେପ)—ନିନ୍ଦା (ହୃ. ଶ)— Byadhikshepa Blame.

ବ୍ୟଧିଜନ—ସ. ବ. (ବି+ଅଧିଜନ)—ବନ୍ଧୁଜନ— Byadhijana Friend.

ବ୍ୟଧ୍ୱ—ସ. ବ. (ବି+ଅଧ୍ୱ)—ବିପଥ; କୁମାର୍ଗ— Byadhwa Bad way; evil way.

ବ୍ୟଧ୍ୟ—ସ. ବଣ. (ବ୍ୟଧ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ବେଧନାର୍ହ—Fit to Byadhya be bored or pierced through. ବି—ଧନୁର୍ଗୁଣ—Bow string.

ବ୍ୟପଦେଶ—ସ. ବ. (ବି+ଅପ+ଦିଶ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)— Byapadesa ୧ । ଛଳ; ବ୍ୟାଜ—1. Pretext; pretence; excuse; dodge; trick. ୨ । ପ୍ରତାରଣା— 2. Fraud; deceit. ୩ । ଇଙ୍ଗିତ—3. Hint. ୪ । ଆପଣାର ମନୋଗତ ଭାବକୁ ବକ୍ର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରଣ—4. Indirect expression of one's desire or intention; giving hints. ୫ । ନାମ —5 Name. ୬ । ଉପାଧି—6. Title. ୭ । ବଂଶ; କୁଳ—7. Family. ୮ । (+ଭାବ. ଅ)—ନାମୋଲ୍ଲେଖ; କଥନ—8. Mention of one's name. ୯ । ନିନ୍ଦା (ହୃ. ଶ)—9. Blame.

ବ୍ୟପଦେଷ୍ଟା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବି+ଅପ+ଦିଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. Byapadeshṭā ୧ବ)—୧ । କପଟୀ; ଛଳନା କାରକ—1 .Pre- (ବ୍ୟପଦେଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) tending; fraudulent. ୨ । ନାମୋଲ୍ଲେଖକାରୀ—2.Mentioning the name. ୩ । ନିନ୍ଦାକାରୀ—3. Blaming. ବି—ଛଳନାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଠକ; ପ୍ରତାରକ—A cheat; a swindler.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟପନୟ୍—ସ. ବ. (ବ+ଅପ+ନୀ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—Byapanaya ୧ । ବିନାଶ (ହି. ଶ)—1. Ruin. ୨ । ତ୍ୟାଗ—2. Abandonment.

ବ୍ୟପନୟନ—ସ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅପ+ନୀ ଧାତୁ=ଭାବ. ଅନ)—୧ । Byapanayana ଅସ୍ୱୀକାର—1. Denial. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ—2. Rejection; withdrawal. ୩ । ବର୍ଜ୍ଜନ; ପରିତ୍ୟାଗ—3. Desertion; abandonment.

ବ୍ୟପନୀତ—ସ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅପ+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—୧ । ଅସ୍ୱୀକୃତ Byapanita 1. Denied. ୨ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—2. Withdrawn; deserted; abandoned.

ବ୍ୟପବର୍ତ୍ତିତ—ସ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅପ+ବୃତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ୍ମ.ତ)—Byapabarttita ଯାହାକୁ ଫେରାଇ ଅଣା ହୋଇଅଛି; ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ—Made to return.

ବ୍ୟପରୋପଣ—ସ. ବ (ବ+ଅପ+ରୁହ ଧାତୁ ଣିଚ=ରୋପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । Byaparopana ଅବତାରଣ; ଅନ୍ୟକୁ ଉଲଟାଇବା (ବ୍ୟପରୋପିତ—କ୍ଲୀ ଣ) ଖସାଇବା—1. Causing a person to descend or come down. ୨ । ମୂଲୋତ୍ପାଟନ—2. Overthrow; uprooting. ୩ । ସର୍ବନାଶ—3. Total ruin. ୪ । ଦୂରୀକରଣ—4. Driving away; repulsion.

ବ୍ୟପାକୃତ—ସ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅପ+ଆ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ. ତ)—Byapākṛuta ୧ । ଦୂରୀକୃତ; ଅପସାରିତ; ଅପସାରଣ—1. Removed; expelled; driven away. ୨ । ଅସ୍ୱୀକୃତ—2. Unacknowledged; disavowed. ୩ । ନିରସ୍ତ—3. Restrained; appeased; calmed. ୪ । ନିବୃତ୍ତ—4. Stopped.

ବ୍ୟପାୟ—ସ. ବ (ବ+ଅପ+ଇ. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । Byapāya ଅପନୟନ—1. Removal. ୨ । ବିନାଶ—2. Destruction; ruin. ୩ । ସମ୍ଭାବ୍ୟସ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମ—3. Common virtue.

ବ୍ୟପାଶ୍ରୟ—ସ. ବ (ବ+ଅପ+ଆ+ଶ୍ରି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—Byapāśraya ୧ । ଆଶ୍ରୟ; ଅବଲମ୍ବନ—1. Support; prop; defence; shelter. ୨ । ପର ଉପରେ ନିର୍ଭରତା—2. Dependence.

ବ୍ୟପେକ୍ଷା—ସ. ବ (ବ+ଅପ+ଈକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—Byapekshā ୧ । ଆକାଙ୍କ୍ଷା; ଇଚ୍ଛା—1. Desire; wish. ବ୍ୟପେକ୍ଷକ ବ୍ୟପେକ୍ଷିତ } ବ ଣ ୨ । ଅପେକ୍ଷା; ଆଶା—2. Hope; expectation. ୩ । ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ—3. Earnest or special request. ୪ । ଆଗ୍ରହ (ହି. ଶ)— 4. Eagerness.

ବ୍ୟପେତ—ସ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅପ+ଇ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Byapeta ପ୍ରତିରୁଦ୍ଧ—1. Confined. ୨ । ବିରୁଦ୍ଧ—2. Opposed. ୩ । ଅପଗତ; ଦୂରୀକୃତ—3. Removed; driven away.

ବ୍ୟପୋହ—ସ. ବ (ବ+ଅପ+ବହ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—Byapoha ବିନାଶ (ହି. ଶ)—Ruin; destruction,

ବ୍ୟବକଳନ(ନା)—ସ. ବ (ବ+ଅବ+କଲ୍ ଧାତୁ=ଗଣନା କରିବା Byabakalana(nā) +ଭାବ ଅନ)—୧ । (ଗଣିତ) (ସକଳନ—ବିପରୀତ) ବିଯୋଜନ; ବିଯୋଗ; ଫେଡ଼ାଣ; ଏକରାଶିରୁ (ବ୍ୟବକଳିତ—କ୍ଲୀ) ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଫେଡ଼ିବା—1. (arithmetic) Subtraction; deduction. ୨ । ଜମାରୁ ଖରଚ ବାଦ ଦେଇ ବାକି କାଢ଼ିବା—2. Act of making up an account by deducting the expenditure from the receipt.

ବ୍ୟବକୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅବ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—ପୃଥକ୍ Byabakīrṇṇa କରାଯାଇ ଥିବା (ହି. ଶ)—Separated.

ବ୍ୟବଚ୍ଛିନ୍ନ—ସଂ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅବ+ଛିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—୧ । Byabachchhinna ବିଶ୍ଳେଷିତ—1. Analysed. ୨ । ଛିନ୍ନ; କର୍ତ୍ତିତ—2. Cut off; separated. ୩ । ଅପସ୍ତ୍ରାର୍ଥ ଖଣ୍ଡଶଃ କରାଯାଇଛି—3. Dissected. ୪ । ମୋଚିତ—4. Freed. ୫ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—5. Ascertained. ୬ । ବିଭକ୍ତ—6. Divided.

ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବ (ବ+ଅବ+ଛିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । Byabachchheda ବିଶ୍ଳେଷଣ—1. Analysis. ୨ । ବିଭାଗ (ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକ—କ୍ଲୀ ପୁଂ) —2. Division. ୩ । ଶରୀରରୁ ବାଣାଦି ମୋଚନ—3 Extraction of arrow from the body. ୪ । ପରୀକ୍ଷାର୍ଥ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟିବା—4. Dissection for experiment. (ଯଥା—ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ । ୫ । (+କର୍ମ୍ମ ଅ) ବିଭାଗ; ଖଣ୍ଡ—5. Section. ୬ । ବିରାମ (ହି.. ଶ)—6. Cessation.

ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ବିଜ୍ଞାନ—ସ. କ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଜୀବଦେହକୁ Byabachchheda bijñāna ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଭିତରିର ଅଂଶ-ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ବିଦ୍ୟା } ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ଶାସ୍ତ୍ର } ଅନ୍ୟରୂପ ମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ର-The science of Anatomy.

ବ୍ୟବଦାନ—ସ. ବ (ବ+ଅବଦାନ)—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଓ Byabadāna ପବିତ୍ର କରିବା କର୍ମ୍ମ (ହି. ଶ)—Purification.

ବ୍ୟବଧାନ—ସ. କ୍ଲୀ (ବ+ଅବ+ଧା. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—Byabadhāna ୧ । ଫାଙ୍କ; ଅନ୍ତର—1. Interval; space. ବ୍ୟବଧା ବ୍ୟବଧି } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଦୁଇ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଦୂରତ୍ୱ—2. Distance. ୩ । ତିରୋଧାନ—3. Disappearance. ୪ । ଆଚ୍ଛାଦନ— 4. Covering; enveloping. ୫ । (+କରଣ.ଅନ) । ପରଦା—5. Screen. ୬ । (+କର୍ମ୍ମ.ଅନ) ବିଭାଗ; ଖଣ୍ଡ (ହି.ଶ.)—6. Division; piece; section.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବସା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ବ୍ୟବସାୟ)—୧ । ଜୀବିକା; ବ୍ୟବସାୟ—Byabasā 1. Profession. (ଉ—ଏ ବୃଦ୍ଧକ ବୟ, ଆହା! ବ୍ୟବସା ବି ବଣ୍ଟରେ । ଯୋଡଲେ ଦାରୁଣ ରଣ, ବ୍ୟବସାରେ—ବଦ୍ରବସା ଗଧାକାଥ. ନନ୍ଦକେଶଗ୍ସ ।) ୨ । ବଣିଜ; ବେପାର—2. Trade; business.

ବ୍ୟବସାୟ—ପୁ. ବ (ବ+ଅବ+ସୋ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । Byabasāya ଯତ୍ନ; ଉଦ୍ୟମ—1. Care; exertion. ୨ । ଚେଷ୍ଟା—2. Effort. ୩ । ଇଚ୍ଛା; କଳ୍ପନା; ଅଭିପ୍ରାୟ—3. Desire; device; intention. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu. ୫ । (+କର୍ମ.ଅ) ବେପାର; ବାଣିଜ୍ୟ;ବଣିଜ; କାରବାର—5. Trade; business; commerce. ୬ । (+କରଣ.ଅ) ଜୀବନୋପାୟ; ବୃତ୍ତି; ଜୀବିକା; ପେଶା—6. Profession; occupation; calling ୭ । ବ୍ୟାପାର;କାର୍ଯ୍ୟ—7. Action;doing. ୮ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଆରମ୍ଭ (ଜ୍ଯୋ. ଶ)—8.Commencement of a work. ୯ । (କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଶିବ (ହ. ଶ.)—9. Śiba.

ବ୍ୟବସାୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବେପାର କରିବା; କାରବାର Byabasāya karibā କରିବା—1. To engage in a ବ୍ୟବସା କରା trade or business. ୨ । ଜୀବିକା ନିମନ୍ତେ ବୃତ୍ତି ବଦ୍ରବସା କରନା କୌଣସି ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—2. To take to a profession; to engage in an occupation.

ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ—ବେପାରର ଗଞ୍ଜ—Mart; a centre Byabasāya kendra of business or trade. ବ୍ୟବସାର କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟାପାରକା କେନ୍ଦ୍र

ବ୍ୟବସାୟ ଜ୍ଞାନ—ଦେ. ବ—ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଭିଜ୍ଞତା; ବିଷୟ- Byabasāya jñāna ବୁଦ୍ଧି—Professional or practi- ବ୍ୟବସା ଜ୍ଞାନ, ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟବସା ଗ୍ୟାନ cal experience or knowledge.

ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଦେ. ବ—ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ; ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—Byabasāya drabya ବ୍ୟବସା ଦ୍ରବ୍ୟ ମାଲ Merchandise. (ବ୍ୟବସାୟ ସାମଗ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟବସାୟ ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବ—୧ । ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେହିଁ Byabasāya buddhi ବୁଦ୍ଧି ଆବଶ୍ୟକ—1. Business ବ୍ୟବସା ବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟବସାୟ ବୁଦ୍ଧି instinct. ୨ । ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା ବା ଆକାଙ୍କ୍ଷା—2. Business propensity.

ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ଥଳ—ଦେ. ବ—୧ । ବାଣିଜ୍ୟର ଜାଗା—1. A place Byabasāya sthala of business. ୨ । ସେଉଁଠାରେ ବ୍ୟବସାର ସ୍ଥଳ ବ୍ୟବସାୟ କରିଯାଏ—2. A place where a ବ୍ୟାପାରକା ଜଗହ man follows his profession. ୩ । (ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶିଳ୍ପଶାଳା; କାରଖାନା—3. Foctory;workshop ୪ । ବାଣିଜ୍ୟର ଆଡ୍ଡା; ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର—4. A mart; a trade centre.

ବ୍ୟବସାୟାବଲମ୍ବନ—ପୁ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍) —ଗୋଟିଏ ବେପାର ବା Byabasāyābalambana ଜୀବିକାକୁ ଧରିବା—Taking to or ବ୍ୟବସାୟାବଲମ୍ବନ sticking to a trade or profession.

ବ୍ୟବସାୟୀ—ପୁ. ବିଣ. ପୁଂ (ବ୍ୟବସାୟ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍. ୧ମା. Byabasāyī ୧ବ)—୧ । ବେପାରୀ; ସଉଦାଗର; ବାଣିଜ୍ୟ- (ବ୍ୟବସାୟିନ୍ମା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—1. Trader; merchant. ୨ । ସାଂସାରିକ ବିଷୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତତ୍ପର—2. Practical. ୩ । ବେବସାଦାର; ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବୀ—3. Following a profession; professional. ୪ । ତତ୍ପର; ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ—4. Exerting; active; diligent. ୫ । ଅନୁଷ୍ଠାନକାରୀ—5. Performing; practising.

ବ୍ୟବସିତ—ପୁ. ବ (ବ+ଅବ+ସୋ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Byabasita ଚେଷ୍ଟିତ; ଉଦ୍ୟତ—1. Engaged in; endeavouring to do; about to do; ready to do ୨ । ପ୍ରତାରିତ—2. Defrauded; deceived; cheated. ୩ । ଅବଧାରିତ; ସ୍ଥିରୀକୃତ—3. Settled; ascertained. ୪ । ନିଶ୍ଚିତ—4. Certain; sure ୫ । (+କର୍ମ. ତ) ଅଭିପ୍ରେତ—5. Intended; aimed at. ୬ । ଅନୁଷ୍ଠିତ—6. Performed; done; accomplished. ବ—୧ । (+ଘଞ୍. ତ) ଅବଧାରଣ—1. Settlement; ascertainment; determination. ୨ । ନିଶ୍ଚୟ—2. Certainty. ୩ । ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମକ ଜ୍ଞାନ—3. Clear knowledge.

ବ୍ୟବସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବ+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ+ଆ)—୧ । ବନ୍ଦୋ- Byabastha ବସ୍ତ—1. Arrangement. ୨ । ପଦ୍ଧତି—2. Method; mode. ୩ । ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ସ୍ଥାପନ—3. Placing things separately. ୪ । ବିଧି; ବିଧାନ; ନିୟମ—4. Rule; formula. ୫ । ଆଇନ୍—5 Law; a rule of law; ordinance. ୬ । କାନୁନ୍—6. Regulation. ୭ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧି—7. A precept enjoined by the scriptures. ୮ । ସାମାଜିକ ନିୟମ—8. A rule of society. ୯ । ଆଦେଶ—9. Order; precept; injunction; decree; prescription. ୧୦ । ସ୍ଥିତି—10. Situation. ୧୧ । ଅବସ୍ଥା—11. State; condition. ୧୨ । ସ୍ଥିରତା—12. Firmness; certainty. ଦେ. ବ—୧ । ବିଚାର; ବିବେଚନା—1. Consideration. (ଉ—ଏଣୁ ଭଲ ମନରେ ନାହିଁ ତୋ ବ୍ୟବସ୍ଥା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରତ. ବନ ।) ୨ । ଆଚରଣ—2. Conduct. (ଉ—ବଉଳ ଭେବେ ମନ୍ଦି ଅର୍ଥିବେ ଘଟିହିଁ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା—ଉଷ. ବେଦେସ୍ପଶ- ବଲାସ ।) ୩ । ଅବସ୍ଥା—3. State; condition.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଡ୍—ଏବେ ଦୋ ଶୃଣ ମହାରଥୀ । ତୋ ଭାଇ ଜଳମା ବ୍ୟବସ୍ଥା—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୪ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପତ୍ର—4. Prescription.

ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା—To make arrangements; to arrange. Byabasthā karibā ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା **व्यवस्था करना**

ବ୍ୟବସ୍ଥା କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବ ଓ ତ୍ରି ପୁଂ—ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ; ଆଇନକର୍ତ୍ତା—Byabasthā karttā Legislator; law giver. (ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବ୍ୟବସ୍ଥାକର୍ତ୍ତ୍ରୀ (ଜାତିଶୀ)-ସ୍ତ୍ରୀ]

ବ୍ୟବସ୍ଥାତା—ସଂ. ବ. ଓ ତ୍ରି. ପୁଂ—(ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୧ମା. ୧କ.)—୧ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତକାରୀ—(ବ୍ୟବସ୍ଥାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ); 1. One who makes arrangment. ୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥାଦାତା—2. Lawgiver; legislating.

ବ୍ୟବସ୍ଥାତିକ୍ରମ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ନିୟମଭଙ୍ଗ କରଣ—Byabasthātikrama Transgression of law; in- (ବ୍ୟବସ୍ଥାତିକ୍ରମଣ-ଅନ୍ୟରୂପ) fringement of rule.

ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦର୍ପଣ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ Byabasthā darpaṇa ଲିପିବଦ୍ଧ ଦୋଇଅଛୁ—A book laying down religious or legal precepts.

ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦାତା—ସଂ. ବ ଓ ତ୍ରି.ପୁଂ—୧ । ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର ବା ଆଇନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧେ Byabasthā dātā ମତ ଦିଏ—1. One who delivers ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦାୟକ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦାସ୍ତୀ } an opinion an any rule or law.

୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ—2. Law giver; legislator,

ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ଉଦ୍ଦେଶ କରିବା—Byabasthā debā 1. To lay down a rule of law; ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଓୟା to prescribe. ୨ । ଉପସ୍ଥିତ କୌଣସି ବିଷୟ **व्यवस्था देना** ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧିର ଉଦ୍ଦେଶ କରିବା-2. To give a prescription that will suit the particular case.

ବ୍ୟବସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ—(ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. ଅନ)—୧ । Byabasthāna ଅବସ୍ଥିତି—1. Position; situation. ୨ । ପ୍ରତିଷ୍ଠା—2. Establishment. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu. ୪ । (+ଅଧିକରଣ.ଅନ) ବିଚାରାଳୟ—4. Court of justice. a place of trial.

ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁମୋଦିତ—ସଂ. ବିଶ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବ୍ୟବସ୍ଥା+ଅନୁମୋଦିତ) Byabasthānumodita ୧ । ବିଧି ଅନୁମୋଦିତ; ବିଧିସିଦ୍ଧ; ବୈଧ—1. Established ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଙ୍ଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସିଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସିଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁମତ } —ଅନ୍ୟରୂପ by law; conformable to rules; legal.

୨ । ବିଧିବଦ୍ଧ—2. Laid down in codes; codified.

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ—ସଂ. ବିଶ. (ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ ଣିଚ୍ ସ୍ନାପି ଧାତୁ+ Byabasthāpaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଧି—(ବ୍ୟବସ୍ଥାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Legislating; legislative; prescribing. ୨ । ବିଧାନକର୍ତ୍ତା; ନିୟାମକ; ବିଧାୟକ—2. Controlling; ordaining; regulating. ୩ । ସଂସ୍ଥାପକ—3. Settling; fixing; establishing. ବି.—ଆଇନକର୍ତ୍ତା; ବିଧି କର୍ତ୍ତା—Legislator; a lawgiver.

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା—ଦେ. ବ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଯେଉଁ ସଭାଦ୍ୱାରା Byabasthāpaka sabhā ଆଇନ୍ ମାନ ପ୍ରଣୀତ ବା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ—The Legislative Assembly; the Legislative Council [ଦ୍—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ୨ । ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ।]

ବ୍ୟବସ୍ଥା ପତ୍ର—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—୧ । ବିଧି ଲେଖାଥିବା Byabasthā patra ପତ୍ର—1. Prescription; a ruling. ୨ । ଡାକ୍ତରମାନେ ରୋଗୀକୁ ଦେବା ରୋଗନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ଓ ଔଷଧନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପତ୍ର—2. Doctor's prescription. ୩ । ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣାର ବା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନାର୍ଥ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରବାକ୍ୟ ଉଦ୍ଧାରପୂର୍ବକ ଦେଇଥିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାସମ୍ବଳିତ ଲିପି—3 A prescription given by pandits quoting sastric rulings regarding a certain question. ୪ । ଆଇନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଧି ଲେଖାଥିବା ପତ୍ର; ନଜୀର—4. A ruling on law; a written legal opinion.

ବ୍ୟବସ୍ଥା ପଦ୍ଧତି—ଦେ. ବ—ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବା ନିୟମର ପ୍ରଣାଳୀ—Byabasthā paddhati Method of arrangement.

ବ୍ୟବସ୍ଥାପନ—ସଂ. ବ—(ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ ଣିଚ୍ ସ୍ନାପି ଧାତୁ+ଲ୍ୟୁ. Byabasthāpana ଅନ)—୧ । ବିଧିନିୟମ ପ୍ରଣୟନ—1. Legislation. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ; ସ୍ଥିରୀକରଣ—2. Settlement; adjustment; ascertainment. ୩ । ପ୍ରତିଷ୍ଠାକରଣ—3. Establishment. ୪ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା—4. Making arrangement. ୫ । ଶାସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବା—5. Laying down of a rule of the scriptures. ୬ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଆଇନ ଘଟିତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଲେଖି ଦେବା—6. Laying down a point of law.

ବ୍ୟବସ୍ଥାପନୀୟ—ସଂ.ବିଶ—(ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—Byabasthāpanīya ୧ । ନିର୍ଦ୍ଧାରଣୀୟ—1. Ascertainable. ୨ । ବିଧିବଦ୍ଧ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be legislated or codified. ବ୍ୟବସ୍ଥାପୟିତବ୍ୟ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥାପ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାପ୍ୟ

ବ୍ୟବସ୍ଥାପୟିତା—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—(ବି+ଅବ+ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Byabasthāpayitā ତୃ, ୧ମା. ୧କ)—୧ । ଆଇନ୍କର୍ତ୍ତା—(ବ୍ୟବସ୍ଥାପୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Legislating. ୨ । ବିଧାନକର୍ତ୍ତା—2. Regulating; adjusting.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦ୍—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ-କାଯ୍ୟ ସମିତି—Legislative Assembly.
Byabasthā parishad ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦ୍

ବ୍ୟବସ୍ଥାପିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅବ+ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ବିଧିରୂପେ ଲିଖିତ; ବିଧିବଦ୍ଧ—1. Codified, legislated. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ; ନିୟମିତ—2. Appointed; fixed; regulated. ୩ । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—3. Established; adjusted. ୪ । ସ୍ଥିରୀକୃତ—4. Ascertained; settled.
Byabasthāpita

ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଇନର ମୌଳିକ ବିଧି ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—Jurisprudence; the science of law.
Byabasthā bijñāna

ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର; ମନୁ, ଯାଜ୍ଞବର ଆଦି ମୁନିଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର; ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ର—(ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଂହିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Hindu codes of law compiled by Marm and others. ୨ । ବିଧିବଦ୍ଧ ଆଇନ୍—2. Codified law; a statute; a code of law. ୩ । ବ୍ୟବସ୍ଥାବିଜ୍ଞାନ—3. Jurisprudence.
Byabasthā śāstra

ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୁଦ୍ଧ—ସ.ବ (ବ୍ୟବସ୍ଥା+ବିରୁଦ୍ଧ)—ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବା ଆଇନର ବିପରୀତ—Contrary to rules; illegal. (ବ୍ୟବସ୍ଥାବିଗର୍ହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Byabasthā biruddha

ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ନିଶ୍ଚିତ, ସ୍ଥିରୀକୃତ; ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—1. Fixed; settled; ascertained. ୨ । ବିଧିବଦ্ধ—2. Decreed; codified; arranged. ୩ । ନିୟମିତ-3. Regulated; orderly. ୪ । ନିଯୁକ୍ତ—4. Engaged; appointed. ୫ । ପ୍ରଚାରିତ—5. Published; proclaimed. ୬ । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—Established. ୭ । ପୃଥକ୍‌କୃତ—7. Separated. ୮ । ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ—8. Firmly settled or fixed. ୯ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)-ସମ୍ୟକ୍ ଅବସ୍ଥିତ—9. Peculiarly placed.
Byabasthita

ବ୍ୟବସ୍ଥିତି—ସ. ବ (ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥା-ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ; ସ୍ଥିରୀକରଣ—2. Settlement; ascertainment. ୩ । ସମ୍ୟକ୍ ଅବସ୍ଥିତି—3. Peculiar sitnation.
Byabasthiti

ବ୍ୟବସ୍ଥେୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be laid down or legislated.
Byabasthеya

ବ୍ୟବହରଣ—ସ. ବ (ବି+ଅବ+ହୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—ଅଭିଯୋଗ ଆଦିର ନିୟମାନୁସାରେ ବିଚାର; ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି—Hearing or regnlar trial of a suit or case.
Byabaharaṇa

ବ୍ୟବହରଣୀୟ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅବ + ହୃ ଧାତୁ +. କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ—(ବ୍ୟବହର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Fit for use. ୨ । ପ୍ରଚଳିତ; ଯାହା ବସ୍ତୁର ବ୍ୟବହାରରେ ଚଳି ଆସୁଅଛି-2. Customary.
Byabaharaṇīya

ବ୍ୟବହର୍ତ୍ତା—ସ. ବ (ବି+ଅବ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ବ୍ୟବହର୍ତ୍ତୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ୱଜକର୍ମଗୃଦ୍ଧ (ବ୍ୟବହର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରଜ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ଓ ପ୍ରଥାମାନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖେ—1. A public servant appointed to watch if people are following the custom. ୨ । ପ୍ରାଭ୍‌ବକାକ; ଯେ କୌଣସି ବିଧିର ପ୍ରଚଳନ କରେ—2. A person who introduces a custom or usage. ୩ । ବିଚାରକ; ଦାକମ; ଜଜ୍—3. A judge; a court; a magistrate. ୪ । ପ୍ରଜ-କର୍ମଗୃଦ୍ଧବିଶେଷ; ପ୍ରଜକାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନକ—4. A superintendent appointed by the king. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ବେବର୍ତ୍ତା ଶବ୍ଦ ଏହି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ।]
Byabahartta

ବ୍ୟବହାର—ସ. ବ (ବି+ଅବ+ହୃ ଧାତୁ=ବିଚାର କରିବା+ଭାବ ଘ. Byabahāra ଅ)—୧ । କାରବାର; ବ୍ୟବସାୟ; ବାଣିଜ୍ୟ; ବେପାର—1. Trade; commerce. ୨ । ଆଚରଣ—2. Conduct; treatment; behaviour. ୩ । ଋଣଦାନ; ସଦାଜନ୍ମା—3. Usury; advancing money on interest; investment of money. ୪ । ମାମଲା; ମକଦ୍ଦମା—4. Law suit; litigation. ୫ । ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର—5. Administration of ustice; judicial trial. ୬ । ଆଇନ୍—6. Law. ୭ । ଲୋକାଚାର; ପ୍ରଥା; ଲୋକପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା; ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା—7. Practice; usage; custom; social custom. ୮ । ଚୁକ୍ତି—8. Contract. ୯ । ପ୍ରଚଳନ; କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗିବା; ପ୍ରୟୋଗ—9. Use; vogue. ୧୦ । ଲୌକିକ ବା ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟ—10. Wordly w ork; business, ୧୧ । କ୍ରିୟା; କର୍ମ; କାର୍ଯ୍ୟ—11. Affair; act. ୧୨ । ବେପାର; ଲୌକିକତା; ସାମାଜିକ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଦେୟ ଉପଢୌକନ—12. Presents givin in observance of social custom. ୧୩ । ଉପଭୋଗ—13. Enjoyment. ୧୪ । ଝଗଡ଼ା; ବିବାଦ (ହୃ.ଶ)—14 Dispute; qarrel. ୧୫ । ସର୍ତ୍ତ; ପଣ—15. Condition. ୧୬ । ମକଦ୍ଦମା ରୁଜୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃହିତ ହେବାର ବିଧି-16. Legal procedure. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ବେପାର ଶବ୍ଦ ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ।]
Byabahāra

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବହାରକ—ସ. ବ୍ରି. ପୁଂ—୧ । ପ୍ରଥା ବା ସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରକ—1. Acting according to custom. ୨ । ସାବାଳକ (ହି. ଶ); ପୂର୍ଣ୍ଣବୟସ୍କ—2. Major come of age. ସ. ବ—ବ୍ୟବହାରଜ୍ଞାବ; ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀ (ହି. ଶ)—Lawyer.

ବ୍ୟବହାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବା ବା ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—1. To bring a thing into one's use. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଉପଭୋଗ କରିବା—2. To enjoy or use a thing.

ବ୍ୟାପାର କରନା ବ୍ୟବହାର କରନା ୩ । ବେପାର କରିବା—To enter into a trade or business.

ବ୍ୟବହାରଜୀବୀ—ସ. ବ୍ରି. ପୁଂ (ବ୍ୟବହାର+ଜୀବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ବ୍ୟବହାରଜୀବିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ବ୍ୟବହାରଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହି. ଶ)—Lawyer.

ବ୍ୟବହାରଜ୍ଞ—ସ. ବ୍ରି. ପୁଂ (ବ୍ୟବହାର=ମକଦ୍ଦମା ଚଲାଇବା+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ; (ବ୍ୟବହାରଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାବାଳକ—1. Come of age; major ୨ । ଆଇନଜ୍ଞ—2. Versed in law. ୩ । ବହ୍ୱଜ୍ଞ—3. Acquanted with customs and usages,

ବ୍ୟବହାର ଦର୍ଶନ—ସ. ବ--ଅଯୋଗର ସଭ୍ୟାସଭ୍ୟ ବିଚାରପୂର୍ବକ ନିର୍ଣ୍ଣୟ Byabahāra darśana (ହି. ଶ)—Adjudication of a charge.

ବ୍ୟବହାର ଦର୍ଶୀ—ସ. ବ୍ରି. ପୁଂ—୧ । ବିଚାରକ—1. Judge. ୨ । ଜୁରି; ବିଚାରକଙ୍କ ସଦାସ୍ୟକ—2. Jury. (ବ୍ୟବହାରଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟବହାର ପାଦ—ସ. ବ (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି)—ମକଦ୍ଦମାର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା—Byabahāra pāda (Hindu Law) The different stages of litigation. [ଦ୍ର—ମକଦ୍ଦମାରେ ୧—ପୂର୍ବପକ୍ଷ (ଦରଖାସ୍ତ ବା ଅରଜି), ୨—ଉତ୍ତର ପକ୍ଷ (ପ୍ରତିବାଦୀର ଜବାବ), ୩—କ୍ରିୟା (ପ୍ରମାଣ ଆଦିର ଉପସ୍ଥାପନ) ଓ ୪—ନିର୍ଣ୍ଣୟ (ବିଚାରପୂର୍ବକ ଫଇସଲ୍) ଏହି ଚାରିଟି ପାଦ ଅଛି) ।]

ବ୍ୟବହାର ବିଧି—ସ. ବ—ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶାସ୍ତ୍ର; ଆଇନ୍—Law of procedure; jurisprudence.

ଦେ. ବ—କୌଣସି ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା--Prescription or directions for using a medicine.

ବ୍ୟବହାର ମାତୃକ(କା)—ସ. ବ—ବିଚାର ବା ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Byabahāra mātṛuka(kā) ସମୁଦାୟ କ୍ରିୟା—Legal procedure. (ଯଥା—ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର, ପ୍ରତିବାଦୀର ଜବାବ ଦାଖଲ, ମକଦ୍ଦମାର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ତଦବୀର ସାକ୍ଷୀସମନ, ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ହାଜର ଓ ସାକ୍ଷ ଦେବା, ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଜେରା, ଜବାବ ସବାଲ୍, ଫୈସଲ । ମିତାକ୍ଷର ଅନୁସାରେ ଏଥିର ସଂଖ୍ୟା ଉଣେଇଶି ହି. ଶ ।)

ବ୍ୟବହାର ମାର୍ଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବ୍ୟବହାର+ମାର୍ଗ)—ହିନ୍ଦୁ Byabahāra mārga ସ୍ମୃତି ପ୍ରଣୁମାନଙ୍କରେ ଲେଖାଥିବା ଋଣ ଦାନାଦି ଅଷ୍ଟାଦଶବିଧ ମକଦ୍ଦମାର କାରଣ—Eighteen kinds of causes of action according to the Hindu law.

ବ୍ୟବହାର ରସ—ସ. ବ—ସଂସାରସକ୍ତି—Byabahāra rasa Worldliness.

ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗିବା--ଦେ.କ୍ରି—୧। ବ୍ୟବହୃତ ବା ଉପଭୁକ୍ତ ହେବା—Byabaharare lāgibā 1. To be used or enjoyed. (ବ୍ୟବହାରରେ ଅସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବା—ବ୍ୟବହାରେ ଲାଗା(ଆସା) 2. To become useful; to be of use.

କାମମେ ଆନା; ବ୍ୟବହାରମେ ଲଗନା

ବ୍ୟବହାର ଶାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ—ବ୍ୟବସ୍ଥାଶାସ୍ତ୍ର; ଆଇନ୍; ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର—Byabahāra śāstra Law; jurisprudence.

ବ୍ୟବହାର ସିଦ୍ଧ—ସ. ବ (ତତ୍ପୁ. ତତ; ବ୍ୟବହାର+ସିଦ୍ଧ)—ସ୍ମୃତି-ସମ୍ମତ—Byabahāra siddha Customary; established by usage.

[ବ୍ୟବହାରସଙ୍ଗତ, ବ୍ୟବହାରସମ୍ମତ, ବ୍ୟବହାରାନୁମୋଦିତ, ବ୍ୟବହାରାନୁମତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବ୍ୟବହାରାଜୀବ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟବହାର+ଆଜୀବ=ଜୀବିକା ଯାହାର)—ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀ; (ବ୍ୟବହାରାଜୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର, ବାରିଷ୍ଟର ଆଦି—Lawyer; pleader; Vakil, Muktar, Barrister etc.

ବ୍ୟବହାରାସନ—ସ. ବ—ବିଚାରାସନ; ଇଜଲାସ୍—The Bench; the Byabahārāsana seat of justice.

ବ୍ୟବହାରିକ—ସ. ବ୍ରି (ବ୍ୟବହାର+ଇକ)—୧ । ବ୍ୟବହାର-ସିଦ୍ଧ—1. Practical; estabished by usage. ୨ । ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to trade. ୩ । ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—3. Useful. ୪ । ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସେ—4. Of use; useful. ସଂ. ବ—ଇଙ୍ଗୁଦୀ (ହି.ଶ) (ଦେଶ)—Ingudī (See)

ବ୍ୟବହାରିକା—ସଂ. ବ୍ରି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ୟବହାରିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Byabahārikā Feminine of Byabahāraka.

ସଂ. ବ—୧ । ସଂସାରରେ ରହି ସଂସାର ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା (ହି. ଶ)—1. Acting in conformity to the worldly practice. ୨ । ଇଙ୍ଗୁଦୀ(ହି. ଶ)—2. Ingudī (See) ୩ । ଝାଡୁ (ହି ଶ)—3 Broomstick.

ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବ୍ରି (ସଂ ବ୍ୟବହାରିକ)—୧ । ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—1. Practicable; ୨ । ଯାହା (ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—2. Of every day use. ୩ । ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଥସେ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଞ୍ଜ. Practical; useful. ଦେ. ବ. ଗୁମାସ୍ତା—Agent. (ବ୍ୟବହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବ୍ୟବହାର +ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—ବ୍ୟବହାରକାଷ୍ଟ—Using enjoying.

ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ବ+ଅବ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । Byabahārjya ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ—1, Useful. ୨ । ଯାହା ବ୍ୟବହୃତ କରିଯାଇ ପାରେ—2, Fit to be used; useable. ୩ । ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଇ-ପାରେ—3. Practical. ୪ । ଉପଭୋଗ୍ୟ—4. Enjoyable.

ବ୍ୟବହିତ—ସଂ. ବଣ (ବ+ଅବ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । Byabahitā ଆଚ୍ଛାଦିତ—1. Covered; protected. (ଅବ୍ୟବହିତ—ବିପ୍ରକୃତ) ୨ । ଅନୁରୁତ—2, Removed, ୩ । ଅନୁର୍ହିତ—3, Vanished. ୪ । ଯହିଁ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଥାଏ; ଅସଂଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ—4, Situated at a distance from each other; interspersed. ୫ । ଅଧଃକୃତ—5, Brought down; lowered. ୬ । ବିକୃତ—6. Impaired; distorted. ୭ । ଲୁକ୍କାୟିତ (ହୃ. ଶ) —7. Hidden; concealed.

ବ୍ୟବହୃତ—ସ. ବ (ବ+ଅବ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Byabahṛuta ୧ । ଆଚରିତ—1. Used; followed. ୨ । ଅନୁଷ୍ଠିତ—2. Done. ୩ । ଉପଭୁକ୍ତ; ଅଧିକୃତ—3, Enjoyed; possessed. ୪। ବିଚାରିତ—୪. Judged; considered. ୫ । ସ୍ଥିରୀକୃତ—5. Acerrained. settled.

ବ୍ୟବହୃତି—ସ. ବ (ବ+ଅବ+ହୃ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—Byabahṛuti ୧ । ବ୍ୟବସାୟରେ ମିଳିବା ଲାଭ (ହୃ. ଶ)—1. Profit in business. ୨ । ବାଣିଜ୍ୟ (ହୃ. ଶ)—2. Trade. ୩ । ନୁଶଳତା (ହୃ. ଶ)—3. Proficiency.

ବ୍ୟବାୟ—ସ. ବ (ବ+ଅବ+ଇ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଗମନ; Byabāya ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ; ସମ୍ଭୋଗ—1. Copulation; sexual intercourse. ୩ । ଆଚ୍ଛାଦନ—3. Covering. ୪ । ମଝିରେ ରହିବା—4. Intervention. ୫ । ଅନ୍ତର୍ଧାନ—5. Disappearance. ୬ । ପବିତ୍ରତା—6. Purity; holiness ୭ । ତେଜଃ—7. Vigour; splendour; energy; halo. ୮ । ପରିଣାମ; ଫଳ (ହୃ. ଶ)—8. Result. ୯ । ବିଘ୍ନ; ବାଧା (ହୃ. ଶ)—9. Obstruction; obstacle. ୧୦ । ପରଦା (ହୃ.ଶ) —10. Screen.

ବ୍ୟବାୟ ଶୀଳ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବ୍ୟବାୟ+ଶୀଳ)—ବ୍ୟବାୟୀ (ଦେଖ) Byabāya śīla Byabāyī (See)

ବ୍ୟବାୟ ଶୋଷ—ସ. ବ – ଅତ୍ୟଧିକ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ ଯୋଗୁଁ ଜନ୍ମିବା ଏକ Byabāya śosha ପ୍ରକାର ସ୍ନାୟୁରୋଗ (ହୃ. ଶବ୍ଦସାଗର)— A kind of pulmonary consumption due to excessive sexual enjoyment.

ବ୍ୟବାୟୀ—ସ.ବଣ.ପୁଂ (ବ୍ୟବାୟ+ଇନ୍;୧ମା. ୧ବ)—୧ । କାମୁକ— Byabāyī 1; Amorous. ୨ । ଲମ୍ପଟ—1. Dissolute; adulterous. ୩ । ଯେଉଁ ଔଷଧ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦୁଇ ଦେହ ଭିତରେ ବ୍ୟାପ୍ତି ଯାଏ (ହୃ. ଶ)— 2. (a medicine) Which is diffused throughout the system immediately after it is taken.

ବ୍ୟଭିର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ବ୍ୟବହାର)—୧ । ବ୍ୟବହାର; ଆଚରଣ — Byabhāra 1. Conduct. [ଉ—ସ୍ୱଦଶ ଦେବେ ବ୍ୟାଭାର ବୋଲ୍ଯନ୍ତୁ ସ୍ୱାର, ଗୋଷ୍ଠ ନୋହେ ସ୍ୱାରଙ୍କର ବତାବ ବ୍ୟଭାର—ଭଗବାଥ. ବଚନ ସମାପ୍ତ । ୨ । ଉପଭୋଗ—2. Use; enjoyment. ୩ । ବେଭ୍ଭାର (ଦେଖ)—3 Bebhāra (See).

ବ୍ୟଭିଚାର—ସ. ଚ—(ବ+ଅଭି+ଚର୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଭ୍ରଷ୍ଟତ୍ୱ; Byabhichāra କଦାଚାର—1. Wickedness; profligacy, wantonness; bad conduct. ୨ । ଅନିୟମ— 2. Irregularity; departure from rule. ୩ । ପୁରୁଷର ପରସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ବା ସ୍ତ୍ରୀର ପରପୁରୁଷ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗମ—3. Adultery fornication; lechery. ୪ । ଲଙ୍ଘନ; ଅନ୍ୟଥାଚରଣ—4. Deviation, acting otherwise; transgression. ୫ । ସ୍ଖଳନ—5. Falling off; slipping. ୬ । ନିୟମର ବଦ୍ଧଜନ୍ମ; ନିୟାଭଙ୍ଗ—6. Exception to a rule. ୭ । ଅନ୍ୟଥାଚରଣ—7. Acting contrary. ୮ । ଅଙ୍ଗ ବ୍ୟାପ୍ତି—8. Suffusion. ୯ । ଅବ୍ୟାପ୍ତି— 8. Absence; of diffusion. ୧୦ । (ନ୍ୟାୟ ମତରେ) ହେତୁଦୋଷ ବିଶେଷ; ଯୁକ୍ତିରେ ଏକ ଶବ୍ଦକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦୋଷ—10. (In logic) A defect of reasoning consisting of using the same term in different senses.

ବ୍ୟଭିଚାର ଦୋଷ—ସଂ. ବ—୧ । ପରସ୍ତ୍ରୀ ବା ପରପୁରୁଷ ସଙ୍ଗମ Byabhichāra dosha ଦୋଷ—1. Adultery. ୨ । ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ହେତୁଦୋଷ ବିଶେଷ—2. (In logic) A defect consisting of using the same term in different senses. ୩ । ବିବାଦାସ୍ପଦ ବିଷୟକୁ ଛାଡ଼ି ବିଷୟାନ୍ତରର ବିଚାର—3. Deviating from the real matter in dispute and introducing another.

ବ୍ୟଭିଚାରି—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବ୍ୟଭିଚାର+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Byabhichāri ୧ । ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାରତ; ନଷ୍ଟଚରିତ୍ର—1. Profligate; (ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) dissolute. ୨ । ପରସ୍ତ୍ରୀଗାମୀ—

(ବ୍ୟଭଚାରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Lecherous; adulterous. ୩ । ଲଙ୍ଘନକାରୀ; ଅନ୍ୟଥାଚାରୀ—3. Going astray; deviating; transgressing. ୪ । ଅଭିବ୍ୟାପ୍ତ—4. Overspreading; pervading. ୫ । ଶୃଙ୍ଗାରାଦ୍ଦ ରସର ଭାବବିଶେଷ; ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ (ଦେଖ)—5. Sanchārī bhāba (See). ୭ । ସ୍ୱମାର୍ଗଭ୍ରଷ୍ଟ—7. Gone astray. ୫—ପରସ୍ତ୍ରୀଗାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Adulterer; fornicator.

ବ୍ୟଭଚାରିଣୀ—ସ. ବି. ଓ ବିଶ ସ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ୟଭଚାରିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଦୋଷଯୁକ୍ତ ରୁଣୀ; ନଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ; କୁଲଟା ସ୍ତ୍ରୀ, ପର ପୁରୁଷଗାମିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—Adulteress; an unchaste woman. Byabhichāriṇī

ବ୍ୟଭଚାରି ଭାବ—ସ. ବି—ଶୃଙ୍ଗାରାଦ୍ଦ ରସର ଭାବବିଶେଷ; ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ—The mental states of persons expierencing Byabhichārī bhāba

[ଦ୍ର—ସ୍ଥାୟୀ ଭାବର ସହକାରୀ ରୂପେ ଆଉ ଯେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଭାବ ମନରେ ଉଦ୍ଦିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଭଚାରି ଭାବ ବୋଲାଯାଏ ।

ସମସ୍ତ ରସରେ ୩୩ ଗୋଟି ବ୍ୟଭଚାରି ଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ନିର୍ବେଦ, ଆବେଗ, ଦୈନ୍ୟ, ଶ୍ରମ, ମଦ, ଜଡ଼ତା, ଉତ୍ସୁକତା, ମୋହ, ବିବୋଧ (ଜାଗରଣ), ସ୍ୱପ୍ନ, ଅପସ୍ମାର (ମନର ଚଞ୍ଚଳତା), ଗର୍ବ, ମରଣ, ଆଲସ୍ୟ, ଅମର୍ଷ (ଅସହିଷ୍ଣୁତା), ନିଦ୍ରା, ଅବହିତ୍ଥା (ଭାବଗୋପନ) ଔସୁକ୍ୟ, ଉନ୍ମାଦ, ଶଙ୍କା, ତ୍ରାସ, ମତି, ବ୍ୟାଧି, ତ୍ରାସ, ଲଜ୍ଜା, ହର୍ଷ, ଅସୂୟା (ପରଗୁଣରେ ଦୋଷାରୋପଣ), ବିଷାଦ (ଉପାସ୍ୟାଦିବଳତ ସତ୍ତ୍ୱସତ୍ତ୍ୱ), ଧୃତି, ଚପଳତା, ଗ୍ଲାନି (ନିଷ୍ପ୍ରଭତା), ଚିନ୍ତା, ବିତର୍କ (ସନ୍ଦେହ ଦେଉ ବିତର୍କର)]

ବ୍ୟଭହାସ—ସ. ବି. (ବି+ଅଭ+ହସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଉପହାସ; ଥଟ୍ଟା—Jest; sneer. Byabhihāsa

ବ୍ୟୟ—ସ. ବି. (ବି+ଇ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅପଚୟ; ଖରଚ—1. Expenditure; outgoing; expense. ୨ । କ୍ଷୟ; ନାଶ—2. Decay; waste; loss; destruction. ୩ । ଅଭାବ—3. Want; deficiency. ୪ । ଅପଗମ—4. Departure. ୫ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଲଗ୍ନରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ଥାନ—5. (astrology) The 12th place from one's 'Lagna' or natal sign. ୬ । ଦାନ (ହେ. ଶ)—6. Gift. ୭ । ପରିତ୍ୟାଗ (ହେ. ଶ)—7. Abandonment. ଦେ. ବି—୧ । ଧନକ୍ଷୟ—1. Loss of money. ୨ । ଅପବ୍ୟୟ—2. Waste of money. [ଦ୍ର—ଏହାର ଓଡ଼ିଆ ଅପଭ୍ରଂଶ ବଏ, ବସ୍ ।] ୩ । ମହାଜନଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆଦି ଋଣ ନେବା—3. Borrowing money etc from a creditor. ୪ । ଦୋକାନଠାରୁ ସଉଦା ନେବା—4. Taking articles from a trader or shopkeeper.

ବ୍ୟ ବିଶ

ବ୍ୟୟ

ବ୍ୟୟକ—ସ.ବିଶ.ପୁଂ(ବି+ଇ ଧାତୁ+ଣ୍ୱୁଲ୍ ଅକ)—ଯେ ବ୍ୟୟ କରେ—Byayaka (ବ୍ୟୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Spending.

ବ୍ୟୟ କରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମସ୍ତ ଭୁଲଜାତ ବସ୍ତୁକୁ ଦୌଣସି ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲନା କରିବା—To exhaust all comparisions. (ଦ୍ର—ବ୍ୟୟ କରି ଦେବା ଏହା ଉଣା ତା ଶିରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ) Byaya kari debā

ବ୍ୟୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଖରଚ କରିବା—1. To spend. ୨ । କରଜ କରିବା—2. To borrow. ୩ । ମହାଜନଠାରୁ ପଦାର୍ଥଦ୍ରବ୍ୟ ନେବା—3. To take goods from a trader, Byaya karibā ব্যয় করা ব্যয় করনা

ବ୍ୟୟ କାତର—ସ. ତ. ପୁଂ (ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କୃପଣ—Niggardly; stingy; close-fisted; miserly. (ବ୍ୟୟକୃଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବ୍ୟୟକାତର୍—ସ୍ତ୍ରୀ) Byaya kātara

ବ୍ୟୟ କାତରତା—ସ. ବି—କୃପଣତା—Miserliness; niggardliness; stinginess Byaya kātaratā

ବ୍ୟୟ ବାହୁଲ୍ୟ—ସ. ବି(ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଧିକ ବ୍ୟୟ—Heavy expenses. Byaya bāhulya

ବ୍ୟୟ ବୃଦ୍ଧି—ସ. ବି(ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଖରଚ ବଢିବା—Increase of expenditure. Byaya bṛuddhi

ବ୍ୟୟ ଶୀଳ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟୟ+ଶୀଳ)—୧ । ଖଯଚ୍ଚି; ଯେ ବେଶୀ ବ୍ୟୟ କରେ; ଖରଚୀ; (ବ୍ୟୟଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାଦ୍ଦାଖର୍ଚ୍ଚୀ—Extravagant; spendthrift. Byaya śīla

ବ୍ୟୟ ଶୀଳତା—ସ. ବି—ଖଯଚ୍ଚପଣିଆ; ସାଦ୍ଦା ଖରଚ—Extravagance. Byaya śīlatā

ବ୍ୟୟ ସାଧ୍ୟ—ସ. ବି. (ଅସ୍ପା ତତ୍; ବ୍ୟୟ+ସାଧ୍ୟ)—ସାଦ୍ଦା ଧନବ୍ୟୟ-ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ କରାଯାଇ ପାରେ; ବ୍ୟୟଦ୍ୱାରା (ବ୍ୟୟ ସାପେକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦାମ୍ଭାଦ୍ୟ—Costing money; expensive Byaya sādhya

ବ୍ୟୟ ସ୍ଥାନ—ସ. ବି (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନର ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ଥାନ—(astrology) The 12th house from one's 'Lagna' or natal sign. Byaya sthāna

ବ୍ୟୟାଧିପ—ସ. ବି. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଜନ୍ମ ଲଗ୍ନଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ଥାନର ଅଧିପତି ଗ୍ରହ—The planet presiding over the 12th house from one's 'Lagna'. Byayādhipa ବ୍ୟୟାଧିପତି, ବ୍ୟୟାଧୀଶ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟୟିତ—ସ.ବିଶ.(ବି+ଇ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଖରଚ କରିଯାଇଥିବା—1. Spent; expended. ୨ । ଅପଚିତ—2. Consumed, ୩ । ବିଗତ—3. Gone; past. ୪ । ବିନଷ୍ଟ; କ୍ଷୟିତ—4. Lost; decayed; destroyed; wasted. Byayita

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବ୍ୟୟ୍+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Byayī ୧ । ବ୍ୟୟଶୀଳ—1. Extravagant; spendthrift. ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ, ଯଥା—ଧନବ୍ୟୟୀ, ମିତବ୍ୟୟୀ)—2. Spending. (ବ୍ୟୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟର୍ଥ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅର୍ଥ)—୧ । ବିଫଳ; ବୃଥା—1. Fruitless; Byartha vain. ୨ । ପଣ୍ଡ; ନିଷ୍ଫଳ—2. Ineffectual. ୩ । ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ—3. Useless; unnecessary. ୪ । ବେଫାଇଦା; ଲାଭଜନକ—4. Profitless. ୫ । ଅନର୍ଥକ—5.Meaningless. ୬ । ଅମୂଳକ—6. Groundless. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରାମ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶ ବଅର୍ଥ, ବୃଥାୟ ବଯଥ ବେର୍ଥ ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବୃଥାରେ—In vain.

ବ୍ୟର୍ଥ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପଣ୍ଡ ବା ନିଷ୍ଫଳ କରିବା—Byartha karibā To make ineffectual. ବ୍ୟର୍ଥ କରା ବ୍ୟର୍ଥକରନା

ବ୍ୟର୍ଥଚେଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟର୍ଥ+ଚେଷ୍ଟା)—ଯାହାର ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହୋଇଅଛି—One whose efforts have become fruitless. Byartha cheshṭa (ବ୍ୟର୍ଥଚେଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟର୍ଥଚେଷ୍ଟା—ସ. ବି (କର୍ମ୍ମଧା, ବ୍ୟର୍ଥ+ଚେଷ୍ଟା)—ବିଫଳପ୍ରଯତ୍ନ—Fruitless endeavour. Byartha cheshṭā

ବ୍ୟର୍ଥତା—ସ୍ତ୍ର. ବି—(ବ୍ୟର୍ଥ+ଭାବ. ତା) —ନିଷ୍ଫଳତା—Fruitlessness; futility. Byarthatā

ବ୍ୟର୍ଥ ପରିଶ୍ରମ—ସ. ବି (କର୍ମ୍ମଧା; ବ୍ୟର୍ଥ+ପରିଶ୍ରମ)—ବୃଥା ଶ୍ରମ—Byartha pariśrama Vain labour. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବ୍ୟର୍ଥ ପରିଶ୍ରମା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହାର ପରିଶ୍ରମ ବୃଥା ହୋଇ-[ବ୍ୟର୍ଥଶ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଛି—Whose labours have become fruitless.

ବ୍ୟର୍ଥ ମନୋରଥ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ—Whose desires remain unfulfilled. [ଦ୍ର—ଏହିପର ବ୍ୟର୍ଥପ୍ରୟାସ, ବ୍ୟର୍ଥପ୍ରଯତ୍ନ, ବ୍ୟର୍ଥକାମ, ବ୍ୟର୍ଥଜୀବନ, ବ୍ୟର୍ଥଜୀବନ ଆଦ ଯତ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।] Byartha manorat (ବ୍ୟର୍ଥମନୋରଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟଲୀକ—ସ. ବି (ବି+ ଅଲ୍. ଧାତୁ=ନିବାରଣ କରିବା+କର୍ମ୍ମ. ଇକ)-Byalīka ୧ । ପୀଡ଼ା; ମନୋଦୁଃଖ—1. Sorrow; grief; distress; affliction. ୨ । ଲଜ୍ଜା— 2. Shame. ୩ । ଅପରାଧ—3, Guilt; crime. ୪ । ପ୍ରତାରଣା—4. Fraud; deception. ୫ । କାମ ଆବେଗରେ କୃତ ଅପରାଧ (ହ. ଣ)—5. Crime committed in a fit of amourousness. ୬ । ଦୁଃଖ; କଷ୍ଟ (ହ. ଣ)-6. Pain; trouble. ୭ । ପୀଠମର୍ଦ୍ଦ; ବଟ (ହ. ଣ)—7, A panderer. ୮ । ବିଲକ୍ଷଣତା (ହ. ଣ)—8. Peculiarity. ୯ । ଅଦ୍ଭୁତତା (ହ.ଣ)-9.Strangeness. ବିଣ—୧ । ଲମ୍ପଟ—1. Lecherous; adulterous; libertine. ୨ । ଅପ୍ରିୟ—2, Disagreeable. ୩ । ଅନୃତ; ମିଥ୍ୟା—3. False; untrue. ୪ । ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ଅନୁଚିତ-4, Unfit to be done; improper. ୫ । କଷ୍ଟଦାୟକ—5,Painful. ୬ । ଅପରିଚିତ—6, Unacquainted. ୭ । ଅଦ୍ଭୁତ—7, Strange; wonderful.

ବ୍ୟଲୀକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ— ବ୍ୟଲୀକ (ଦେଖ) Byalīkatā(twa) Byalīka (See),

ବ୍ୟଷ୍ଟକା—ସ. ବ (ବି+ଅଷ୍ଟକ+ଆ)—କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ପ୍ରଥମଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ତିଥି (ହ. ଣ)—The next day of the Pūrṇṇimā. Byashṭakā

ବ୍ୟଷ୍ଟି—ସ.ବ (ବି+ଅଶ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+ଭାବ.ଇ)-୧ । ପୃଥକ୍‌ପୃଥକ ହେବା—1, Separation; detachment. ୨ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହେବା—2, Becoming single. ୩ । ବିଶ୍ଳେଷଣ-3, Analysis, ୪ । ସମୂହରୁ ବା ସମାଜରୁ ପୃଥକ୍ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ—4, Every individual person or thing taken out of many. [ଦ୍ର=କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁ ଏକତ୍ର ହେଲେ ସମଷ୍ଟି ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ବଣ୍ଟିଗଲା ବା ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ହେଲେ ବ୍ୟଷ୍ଟି ହୁଏ ।]

ବ୍ୟଷ୍ଟି ଭାବ—ବେ. ବ—ପୃଥକ୍ ଭାବ; ବଣ୍ଟିଗଲା ଭାବ—Separation into different entities. Byashṭi bhāba

ବ୍ୟସନ—ସ. ବ (ବି+ଅସ୍, ଧାତୁ=କ୍ଷେପଣ କରିବା+କର୍ମ୍ମ. ଅନ; ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶ୍ରେୟୋମାର୍ଗରୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଏ)—Byasana ୧ । କାମଜ ଓ କ୍ରୋଧଜ ଦୋଷ—1, Vice; vicious conduct or practice (e.g, drinking, gambling, hunting etc),[ଦ୍ର—କାମଜ ବ୍ୟସନ ଦଶପ୍ରକାର । ଯଥା—ମଦ୍ୟପାନ, ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ା, ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା, ପରଦାରା, ମୃଗୟା, ବୃଥାଭ୍ରମଣ, ଦୁଃଖ, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟ । କ୍ରୋଧଜ ବ୍ୟସନ ଆଠ ପ୍ରକାର । ଯଥା—ଦୁଃସାହସ, ଦ୍ରୋହ, ଅସୂୟା, ପ୍ରତାରଣା, ଈର୍ଷା, ଦ୍ୱେଷ, କଟୁକ୍ତି ଓ ନିଷ୍ଠୁର ଗ୍ରହଣ ।] ୨ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; ବିପଦ—2. Adversity; misfortune; mishap; ill-luck. ୩ । ବିଷୟାନୁରକ୍ତି—3. Attachment or being addicted to worldly concerns. ୪ । ଅଶୁଭ; ଅମଙ୍ଗଳ—4. An evil; calamity; disaster. ୫ । ଦୁଃଖ; କଷ୍ଟ—5. Sorrow; affliction; misery; trouble; pain. ୬ । ବିନାଶ—6. Distruction; ruin; overthrow. ୭ । ପତନ—7. Fall. ୮ । ପାପ—8. Sin. ୯ । ଅପରାଧ—9. Crime; guilt, ୧୦ । ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା—10. Fruitless endeavour. ୧୧ । ଅଯୋଗ୍ୟତା 11. Unfitness. ୧୨ । ଦୋଷ—12. Fault; defect. ୧୩ ।ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ—13. Evil omen.୧୪ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସାମର୍ଥ୍ୟ—14. Inability. ୧୬ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅତ୍ୟଧିକ ମନୋନିବେଶ—16. Being addicted to any perticular matter.

ବ୍ୟସନାର୍ତ୍ତ—ବି. ବହୁ. ପୁଂ (ଦୁଃଖୀ ଅର୍ଥରେ); ବ୍ୟସନ+ଆର୍ତ୍ତ)—ବିପଦ୍ଗ୍ରସ୍ତ Byasanārtta Overwhelmed with calamity. (ବ୍ୟସନାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟସନାସକ୍ତ—ବି. ବହୁ. ପୁଂ (ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ; ବ୍ୟସନ+ଆସକ୍ତ)—୧ । କୁକ୍ରିୟାରତ—1. Vicious. ୨ । କୌଣସି (ବ୍ୟସନାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକରୂପେ ଆସକ୍ତ—3. Addicted to anything or practice.

ବ୍ୟସନୀ—ବି. ବହୁ. ପୁଂ—(ବ୍ୟସନ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Byasani ୧ । କୁକ୍ରିୟାରତ—1. Vicious; addicted to (ବ୍ୟସନିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) evil practices. ୨ । ବ୍ୟସନାର୍ତ୍ତ; ବିପନ୍ନ- (ବ୍ୟସନିତା—ବ) 2. Overwhelmed with calamity; distressed, ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆସକ୍ତ—3 Unduly devoted to; excessively attacted to. ୪ । ବେଶ୍ୟାଗାମୀ (ହି. ଶ)—4. Habituated to visiting prostitutes.

ବ୍ୟସନୋଦ୍ଭବ—ବି. ବହୁ (ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ; ବ୍ୟସନ+ଉଦ୍ଭବ)—ବ୍ୟସନରୁ Byasanodbhaba ଉତ୍ପନ୍ନ—Arising from vice; originating in vicious practices.

ବ୍ୟସୁ—ବି. ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ=ବଗତ+ଅସୁ=ପ୍ରାଣ ଯାହାର)—Byasu ମୃତ—Deceased; dead.

ବ୍ୟସ୍ତ—ବି. ବହୁ (ବି+ଅସ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବ୍ୟାକୁଳ—Byasta 1. Agitated; perplexed; agonised. ୨ । (ସମସ୍ତ—ବିରକ୍ତ) ବିରକ୍ତ—2. Displeased; annoyed. ୩ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନ; ପୃଥକ୍କୃତ—3. Separated. ୪ । ଅସମାପ୍ତ—4. Unfinished, ୫ । ବିସ୍ତୃତ; ବ୍ୟାପ୍ତ—5. Diffused; spread; expanded; pervaded. ୬ । ବିପରୀତ; ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ—6. Inverted; inverse. ୭ । ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ—7. Thrown away: tossed. ୮ । ବିକ୍ଷିପ୍ତ—8. Strewn; scattered. ୯ । କାର୍ଯ୍ୟଲିପ୍ତ ହେବାରୁ ଅସ୍ଥିର; କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ—9, Busy with work; worried with work; busily engaged. ୧୦ । ଏଣେ ତେଣେ ମିଳିଲା ହୋଇଥିବା; ଗୋଳମାଳିଆ—10. Confused; tangled; dishevelled; mismanaged. ୧୧ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—11. Dis-ordered. [ଦ୍ର—ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ତତ୍ତ ମାଛରେ ବାଲା, ବୃଣ ଗଣ ତ ବଶୁଛି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋତ୍ତରଙ୍କ ବ ଗୀତ ।] ବି. ବ—ବ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳତା;ବ୍ୟସ୍ତତା; ଦୁଃଖ—Sorrow; grief; agony, ତନ୍ମୀ worry. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରାମ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ବେସୁ]

ବ୍ୟସ୍ତ କରିବା—ବି. କ୍ରି—ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା—To trouble; to Byasta kariba annoy; to worry. ବାସ୍ତକରା ବ୍ୟସ୍ତକରନା

ବ୍ୟସ୍ତତା—ବି. ବ (ବ୍ୟସ୍ତ+ତା)—ବ୍ୟାକୁଳତା— Byastatā Perplexity; worry.

ବ୍ୟସ୍ତ ତୈରାଶିକ—ବି. ବ—(ଗଣିତ) ଯେଉଁ ତୈରାଶିକରେ ପ୍ରଥମ ଓ Byasta trairāsika ତୃତୀୟ ରାଶିର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଶିର ସ୍ଥାନର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହୁଏ—(arthmetic) Irregular or inverse Rule of Three. [ଦ୍ର—'ସମସ୍ତ' ତୈରାଶିକରେ ଯଥା ଥିବା ଉଭୟ ରାଶିର ସାହାଯ୍ୟରେ ଚତୁର୍ଥ ରାଶି ବାହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ରାଶିର ଗୁଣନ କର ପ୍ରଥମ ରାଶିଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିଯାଏ; କିନ୍ତୁ 'ବ୍ୟସ୍ତ' ତୈରାଶିକର ପ୍ରଥମ ଓ ତୃତୀୟକୁ ଗୁଣି ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଶିଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଉଦାହରଣ ଯଥା—୧୦ ଜଣ ଲୋକ ଯେଉଁ କାମକୁ ୨୦ ଦିନରେ କରନ୍ତି ୫୦ ଜଣ ଲୋକ ସେ କାମକୁ କେତେ ଦିନରେ କରିବେ ? ବ୍ୟସ୍ତ ତୈରାଶିକରେ ଏହାର ଫଳ ହେବ ୪, ସମସ୍ତ ତୈରାଶିକରେ ଏହାର ଫଳ ଯାହା (୧୦୦) ହେବ ତାହା ଭୁଲ ।]

ବ୍ୟସ୍ତ ପଦ—ବି. ବ—୧ । ସମାସଯୁକ୍ତ ପଦ—1, Simple or Byasta pada uncompounded words. (ଯଥା—ନଖର ଜଳ; କୂପରେ ପଡିଲା, ପଦ୍ମପର ଲୋଚନ ଯାହାର ଇତ୍ୟାଦି ।) ୨ । (ହିନ୍ଦୁ ଆଇନ୍) ଋଣ ଝଟ୍କାପାଇଁ ଯେଉଁ ଆଇନ ନାମରେ ନାଲିସ୍ ହୋଇଥାଏ, ସେ ଋଣ ନ ସୁଝି ଓଜର କରିବା (ହି. ଶ)—2. (Hindu Law) The filing of objection by the debtor instead of paying off the loan, when the creditor sues for it.

ବ୍ୟସ୍ତ ବିଧି—ବି. ବ (ଗଣିତ) ଗଣିତରେ ବିଲୋମ ବିଧି—Byasta bidhi (Mathematics) Rule of inversion.

ବ୍ୟସ୍ତରେ ପଡ଼ିବା—ବି. କ୍ରି—ବିପନ୍ନ ହେବା—To be put in Byastare pardibā difficulty: to land in danger, ବ୍ୟସ୍ତେପଡ଼ା ତକଲୀଫମେ ପଡନା

ବ୍ୟସ୍ତ ସମସ୍ତ—ବି. ବହୁ (ବିପରୀତାର୍ଥ ସବୁରେ)—୧ । ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ସମସ୍ତ Byasta samasta —3. Separated and conjoined. ୨ । କେତେବେଳେ ଏକତ୍ରୀଭୂତ ଓ କେତେବେଳେ ପୃଥଗ୍ଭୂତ—2. Now scattered, now collected.

ଆସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ବି. ବହୁ—୧ । ଉପୁ ବ୍ୟସ୍ତ—1, Utterly ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ, ତବାହତବାହ unnerved, ୨ । ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ—2, Much afflicted.

ବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—ବି, କ୍ରି—୧ । ବ୍ୟାକୁଳ ହେବା—1, To worry Byasta hebā one's self; to be troubled or ବ୍ୟସ୍ତ ହଓୟା worried, ୨ । ଦୁଃଖ ପାଇବା—2, To ତକଲିଫ ହୋନା suffer agony, or distress, ୩ । ମନୋଦୁଃଖ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାଶ କରିବା—3, To give vent to on's grief.

ବ୍ୟସ୍ତାଲଙ୍କାର—ସଂ. ବ—କାବ୍ୟର ଅଲଙ୍କାରବିଶେଷ—A figure of speech in rhetoric. [ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ ଉପମାନକୁ ଉପମେୟର ସଥାସ୍ଥାନରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରି ନ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଯାଏ ସେଠାରେ ଏ ଅଲଙ୍କାର ହୁଏ; ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ କୋଽକବ୍ଭାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀର ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦ୍ୟମାନ ବ୍ୟସ୍ତାଲଙ୍କାରର ଉଦାହରଣ—ସୁମନାମାନେ ମାନସେ ହସନ୍ତି, ଲବଣାମ୍ବୁସିକ୍ତ ନେତ୍ରେ ଏ ନାଗରୀ । କର ମଳିପା ଭୂରୁଡେ ଗୁଞ୍ଜତ, ଉରସ କଞ୍ଚୁକେ କରେ ସଂଯୁତ, ପୁଣି ସେ ସୁନ୍ଦର । ପଦ୍ମରେ ଲୀଳା ଦେଇ ଦଂଶକର ।]

ବ୍ୟସ୍ତିତ—ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ବ୍ୟଥିତ)—ବ୍ୟସ୍ତତା ଯୁକ୍ତ—1, Suffering distress; afflicted, ୨ । ଦୁଃଖିତ—2, Sorry; grieved, ବ୍ୟସ୍ତ तंग

ବ୍ୟହ୍ନ—ସଂ, ବ (ବ+ଅହନ୍)—ଗତକାଲି (ହୁ. ଶ)—Yesterday, Byahna

ବ୍ୟା—ଗ୍ରାଦେ (ମେଦମାପୁର) ବ (ଭୁଲ ହୁ, ବ୍ୟାହ୍, ବ, ବସ୍ୟୈ)—ବବାହ—Marriage, Bya (ବସ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାକରଣ—ସଂ. ବ (ବ+ଆ=କୃ ଧାତୁ=ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଦେବା+କରଣ ବା ଅଧକରଣ ଅନ; ଯହିଁରେ ବା ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଏ)—୧ । ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକ ଓ ଭାଷାନିୟାମକ ଶାସ୍ତ୍ର; ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ଓ ଅର୍ଥର ଓ ପ୍ରୟୋଗର ନିୟମ ଆଦି ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ; ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କ୍ରିୟା, ସମାସ ଆଦି ନିରୂପିତ ହୁଏ;ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ନିର୍ମାଣ ଓ ଗ୍ରଥନ ପ୍ରଣାଳୀ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଏ—1 Philology, the science of grammar (orthography; etymology, syntax and prosody). [ଦ୍ର—ଏ ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷିତ ଭାଷାର ଉତ୍କର୍ଷଙ୍ଗଳତା ନିବାରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଭାଷା ଓ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାଧାରଣତଃ ଅବୋଧ୍ୟ ବିଷୟମାନ ସୁଖରୂପେ ବୁଝାଯାଏ ।] ୨ । (+ଭାବ, ଅନ) ବିଶ୍ଳେଷଣ—2. Analysis, ୩ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ—3. Expounting; commenting. ୪ । ବିସ୍ତାରଣ—4. Expanding, ୫ । ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ, କାରିଗରୀ—5, Artistic work; work-manship. (ଦ୍ର—ପଣ୍ଡିତ ଯାର ବ୍ୟାକରଣ, ବୁଦ୍ଧି ବିଷସୂତ୍ର ମନୁଜଣ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।)

ବ୍ୟାକରଣଜ୍ଞ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବ୍ୟାକରଣ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Byākaraṇajña ବୈୟାକରଣ;ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ର ଜାଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A grammarian; a philologist. ବ୍ୟାକରଣବିତ୍ } ବ୍ୟାକରଣବେତ୍ତା } ଅନ୍ୟରୂପ

ବଣ. ପୁଂ—ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଜ୍ଞ—Well versed in grammar.

ବ୍ୟାକରଣ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଭିଜ୍ଞତା—A knowledge of grammar; grammstical knowledge. Byākaraṇa jñāna

ବ୍ୟାକରଣ ଦୋଷ—ଦେ. ବ—ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ; ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ—Grammatical mistake Byākaraṇa dosha व्याकरण दोष

ବ୍ୟାକରଣ ବହିର୍ଭୂତ—ସଂ. ବଣ—ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରର ନିୟମବିରୁଦ୍ଧ—Ungrammatical; contrary to the rules of grammar. Byākaraṇa bahirbhūta (ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାକରଣ ବିହିତ—ସଂ. ବଣ—ବ୍ୟାକରଣର ବିଧି ଅନୁସାରେ ଶୁଦ୍ଧ—Grammatically correct; correct according to the rules of grammar. Byākaraṇa bihita ବ୍ୟାକରଣସଙ୍ଗତ, ବ୍ୟାକରଣସମ୍ମତ, ବ୍ୟାକରଣ ସିଦ୍ଧ, ବ୍ୟାକରଣାନୁମତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ.ବ—ବ୍ୟାକରଣ ୧ (ଦେଖ)—The science of grammar; philology. Byākaraṇa śāstra

ବ୍ୟାକର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବ+ଆ+କୃ ଧାତୁ+ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା; ପରମେଶ୍ୱର (ହୁ.. ଶବ୍ଦସାଗର)—God; the Creator. Byākarttā

ବ୍ୟାକାର—ସଂ. ବ (ବ+ଅକାର)—୧ । ବିକୃତ ରୂପ; ବିରୂପ—1. Deformity. ୨ । ଆକାରର ପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Change of form, ୩ । (ବ+ଆ+କୃ ଧାତୁ +ଘଞ୍.ଅ) ବ୍ୟାଖ୍ୟା (ହୁ. ଶ)—3. Annotation. Byākāra

ବ୍ୟାକୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବଣ (ବ+ଆ+କୃ ଧାତୁ=ବିକ୍ଷେପ କରିବା+କର୍ମ. ନ)—୧ । ବ୍ୟାପ୍ତ—1. Spread about; diffused. ୨ । ଏଣେ ତେଣେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା—2. Dispersed; strewn; scattered. Byākīrṇṇa

ବ୍ୟାକୁଳ—ସଂ. ବଣ (ବ+ଆକୁଳ)—୧ । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ; ଅତି ଆକୁଳ; ଅତି ଉତ୍କଣ୍ଠିତ—1. Very anxious or uneasy. (ବ୍ୟାକୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କାତର; ବ୍ୟସ୍ତ—2. Distracted; agitated; perturbed;worried, ୩ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ—3. Overwhelmed; dumbfounded; ୪ । କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ—4. Busily engaged; busy, engrossed in work, ୫ । ଭୟବିହ୍ୱଳ; ଭୟାତୁର—5. Terrified; frightened, alarmed. ୬ । ବିକଳ—6. Distressed, ୭ । ଅସ୍ଥିର—7. Restless. ଦେ. ବ—ବ୍ୟାକୁଳତା—Perturbation, (ଦ୍ର—ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାନ ଜନିତ ମନ । ବ୍ୟାକୁଳ ଶବ୍ଦ ଦେ ନିୟତ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାତର କରିବା—1. To worry, Byākula karibā to agitate pain, ୨ । କଷ୍ଟ ଦେବା—2, To afflict; to pain. ବ୍ୟାକୁଳ କରନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାକୁଳ ଚତ୍ତ —ଫ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟାକୁଳ+ଚତ୍ତ ସାଦାର)—Byākula chitta ଅସ୍ଥିରମନାଃ—Mentally perturbed or disturbed. (ବ୍ୟାକୁଳଚତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟାକୁଳଚେତାଃ, ବ୍ୟାକୁଳମନାଃ, ବ୍ୟାକୁଳାତ୍ମା, ବ୍ୟାକୁଳାନ୍ତଃକରଣ, ବ୍ୟାକୁଳହୃଦୟ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟାକୁଳତା—ଫ. ବ (ବ୍ୟାକୁଳ+ତ୍ୱ ତା)—୧ । ଉଦ୍ବିଗ୍ନତା—Byākulatā 1. Anxiety; agitation; distress; ୨ । କାତରତା; ବ୍ୟଗ୍ରତା—2. Perturbation. ୩ । ମନର ଅସ୍ଥିରତା—3. Mental restlessness.

ବ୍ୟାକୁଳ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବ୍ୟକଳ ବା ବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—1. To Byākula hebā grieve; to be worried. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳ ବ୍ୟାକୁଳ ହଓୟା व्याकुल होना ହେବା—2. To be distressed; to be afflicted. ୩ । ଅସ୍ଥିର ହେବା—3. To be restless. ୪ । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେବା—4. To be uneasy or anxious.

ବ୍ୟାକୁଳିତ—ଫ. ବିଶ—ବ୍ୟାକୁଳ (ଦେଖ) Byākulita Byākula (Apte) (See)

ବ୍ୟାକୃତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବି+ଆ+କୃ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ତ୍ତ୍ୱ. ଇ)—Byākūti ୧ । ଛଳ; ବଞ୍ଚନା—1. Deception; fraud; trick; deceit; stratagem. ୨ । ଛଦ୍ମବେଶ—2 Disguise; mask.

ବ୍ୟାକୃତ—ଫ. ବିଶ (ବି+ଆ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ—Byākṛuta 1. Explained. ୨ । ପ୍ରକାଶିତ—2. Manifested; displayed. ୩ । ରୂପାନ୍ତରିତ—3. Transformed. ୪ । ବିକୃତ—4. Distorted; deformed; disfigured. ୫ । ପୃଥକ୍‌କୃତ—Analysed (Apte).

ବ୍ୟାକୃତି—ସ୍ତ୍ରୀ.ବ (ବି+ଆକୃତି)—୧ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ--1. Annotation. Byākṛuti ୨ । ବିକୃତ ଆକାର—2. Deformity; disfigurement. ୩ । ରୂପାନ୍ତର—3. Transformation. ୪ । ଛଦ୍ମରୂପ—4. Disguise; mask. ୫ । ବିକୃତି—5. Derangement.

ବ୍ୟାକୋଶ(ଷ)—ଫ. ବ (ବି+ଆ+କୋଶ)—ବିକଶିତ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ— Byākoṣa(ṣba) Expanded; fullblown.

ବ୍ୟାକ୍ରୋଶ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବି+ଆକ୍ରୋଶ)—୧ । ଦୁର୍ବାକ୍ୟ; ଭରସ୍କାର—Byākroṣa 1. Reproach; abuse. ୨ । ଅପମାନ—2. Insult. ୩ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର କରିବା—3. Hallooing.

ବ୍ୟାକ୍ଷେପ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବି+ଆକ୍ଷେପ)—୧ । ବିଳମ୍ବ; କାଳକ୍ଷେପ—Byākṣhepa 1. Delay; procrastination. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳତା; ଚଂଚଳ୍ୟ ବ୍ୟବମୂଢ଼ତା (ହୁ. ଶ)—2. Consternation; bewilderment.

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ବି+ଆ+ଖ୍ୟା ଧାତୁ=ଜଣାଇବା, ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା +ତ୍ତ୍ୱ. ଅ+ଆ)—୧ । ବିବରଣ; ବର୍ଣ୍ଣନା—Byākhyā (ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Description; statement; narration. ୨ । ଟୀକା; ଅର୍ଥ ପ୍ରକଟନ—2. Annotation; commentary; exposition. [ଦ୍ର—କୌଣସି ଜଟିଳ ବିଷୟକୁ ସରଳ ଭାବ ଦ୍ୱାରା ଓ ଭାଷା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ବୋଲଯାଏ । ବୃତ୍ତ, ଭାଷ୍ୟ, ବାର୍ତ୍ତିକ, ଟୀକା, ଟିପ୍ପଣୀ ଆଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟାର ଅନେକ ଭେଦ ଅଛୁ ।]

ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝାଇବା—1. To Byākhyā karibā explain. ୨ । ଟୀକା କରିବା—ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରା व्याख्या करा 2. To annotate.

ବ୍ୟାଖ୍ୟା କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବ ଓ ବିଶ—ଟୀକାକାର— Byākhyā karttā Commentator; annotator. (ବ୍ୟାଖ୍ୟାକର, ବ୍ୟାଖ୍ୟାକାରକ, ବ୍ୟାଖ୍ୟାକାର୍ତ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଗମ୍ୟ—ସଂ.ବିଶ (ଗମ୍ୟା ଭଲି)—ଯାହା ବ୍ୟାଖ୍ୟାର ସହାଯତାରେ ବୁଝାଯାଇ ପାରେ—Byākhyā gamya Comprensible (ବ୍ୟାଖ୍ୟାବୋଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) with the help of annotations. ସଂ. ବ (ହିନ୍ଦୁ ଆଇନ୍)—ବାଦୀର ଅଭିଯୋଗର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ଏଣୁ ତେଣୁ ବୁଲାଇ କର ଜବାବ ଦେବା (ହି. ଶ)—(Hindu law) Prevaricating replies to the plaintiff's allegations in a suit.

ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଗ୍ରନ୍ଥ—ସଂ. ବ—ଟୀକାଗ୍ରନ୍ଥ—Glossary; commentary; Byākhyā grantha (ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପୁସ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) key.

ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ—ସଂ. ବିଶ (ବି+ଆ+ଖ୍ୟା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ବିବୃତ; Byākyāta ଯାହା ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଦୋଇଥିଛୁ—Explained; annotated.

ବ୍ୟାଖ୍ୟାତା—ସଂ. ବ ଓ ବିଶ. (ପୁଂ) (ବି+ଆ+ଖ୍ୟାତୃ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, Byākhyātā ୧ମା. ୧ବ)—ଅର୍ଥକର୍ତ୍ତା—Explaining; (ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) commenting; a commentator.

ବ୍ୟାଖ୍ୟେୟ—ସଂ. ବିଶ (ବି+ଆ+ଖ୍ୟା ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । Byākhyeya ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ—1. Describeable. ୨ । ଯାହା ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଯାଇ ପାରିବ—2. Capable of being explained or commented upon (ବ୍ୟାଖ୍ୟାତବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.ବାଗ୍)—ଥଳ—Bag. Byāg ବ୍ୟାଗ ବୈଗ

ବ୍ୟାଘଟ୍ଟନ—ଫ. ବ (ବି+ଆ+ଘଟ୍ଟ ଧାତୁ+ତ୍ତ୍ୱ ଅନ)—୧ । Byāghaṭṭana ଆଲୋଡ଼ନ; ମନ୍ଥନ—1. Churning. ବ୍ୟାଘଟ୍ଟକ / ବ୍ୟାଘଟ୍ଟି ତ } ବିଶ— ୨ । ପୋଷ୍ଟା; ମର୍ଦ୍ଦନ; ବଟା—2. Pestling; macerating. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ବଟା, ବାଟିବା, ବାଟଣା ।]

ବ୍ୟାଘାତ—ଫ. ବି. (ବି+ଆ+ହନ୍ ଧାତୁ+ତ୍ତ୍ୱ ଅ)—୧ । ବାଧା; Byāghāta ବଦ୍ଧ; ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—1. Obstruction; hindrance; obstacle. ୨ । ପ୍ରତିବନ୍ଧ—2. Interruption; stoppage; cessation. ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୭ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଅଶୁଭ ସୂଚକ ତ୍ରୟୋଦଶ ଯୋଗ—3. (astrology) One of the 27 astrological conjunctions, the 1st 6 'Daṇḍas' ofwhich are inauspicious. [ଦ୍ର—ଏ ଯୋଗ ପଡ଼ିଥିବା ଦିବସର ପ୍ରଥମ ୬ ଦଣ୍ଡ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କୌଣସି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବା ଉଚିତ ।] ୪ । ପ୍ରହାର; ଆଘାତ—4. Blow; stroke. ୫ । କାବ୍ୟର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—5. A figure of speech in rhetoric. [ଦ୍ର—କୌଣସି ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ଯେଉଁ ଆକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ବା ଯେଉଁ ଫଳ ଘଟିଅଛି ସେହି ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁର ଉକ୍ତ ଆକାରପ୍ରାପ୍ତିର ବା ଉକ୍ତ ଫଳ ଘଟିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା ରୂପ ଅଳଙ୍କାର, ଯଥା—

ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପାୟୁଧ ବଲ୍ଲଭ ମୋ ହୃଦ
ଭକ୍ତୁଛି ସେହି ତା ହୃଦ,
ମଣିଥିଲ ଯାହା ଅର କରି, ଏବେ
ସେ ମୋର ଇଷ୍ଟ ସ୍ମରୁଦ । ଗୁଧାନାଥ. ଯଯାତି

ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ବ୍ୟାଘାତ ଅଳଙ୍କାର ବୋଲିଯାଏ ।]

ବ୍ୟାଘାତକ—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି (ବି+ଆ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—୧ । Byāghātaka ବିଘ୍ନକାରୀ; ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—Causing obstruction; hindering; obstructing. (ବ୍ୟାଘାତିକା, ବ୍ୟାଘାତକାରିଣୀ, ବ୍ୟାଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ୟାଘାତକାରୀ (କାରକ) } ଅନ୍ୟରୂପ
ବ୍ୟାଘାତୀ }

ବ୍ୟାଘ୍ର—ସ. ବି, ପୁଂ (ବି+ଆ+ଘ୍ରା. ଧାତୁ=ଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ହିଂସା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ବଡ଼ାଳ ଜାତୀୟ (ବ୍ୟାଘ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବନ୍ୟ ଓ ଜୀବଘାତୀ ବୃହତ୍ ଶ୍ୱାପଦ ବିଶେଷ; ବାଘ—Byāghra 1. Tiger. ୨ । ଉକ୍ତ ଏରଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ; ନାଲି ଭବଗଛ—2. The red castor seed plant. ୩ । କରଞ୍ଜ (ହ୍ର.ଶ) (ଦେଖ)—3. Karañja (See). ବିଣ ଓ ବି—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ଯଥା—ପୁରୁଷ ବ୍ୟାଘ୍ର, ନର ବ୍ୟାଘ୍ର)—ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief amongst many of a class; prominent; excellent.

ବ୍ୟାଘ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ତ୍ରି (ବ୍ୟାଘ୍ର+ଙୀ)—ବାଘ ଜାତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଘୁଣୀ—Byāghrī Tigress.

ବ୍ୟାଘ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ବ୍ୟାଘ୍ର+ଙୀ)—ଭଣ୍ଟି; ଭଣ୍ଟୀ (ଦେଖ)—Byāghrī Bhaṇṭi (See)

ବ୍ୟାଘ୍ରୀତିଳ—ସ. ବି—ତିଳ ଜାତୀୟ ଏକ ଶସ୍ୟ; ବାଘୁଣୀତିଳ—Byāghrītila A kind of sesamum; Sesamum Orientale.

ବ୍ୟାଘ୍ରୀତିଳ—ସ. ବି—ତିଳ ଜାତୀୟ ଏକ ଶସ୍ୟ; ବାଘୁଣୀତିଳ—Byāghrītila A kind of sesamum; Sesamum Orientale.

ବ୍ୟାଘ୍ରୀତୁଣ୍ଡୀ—ସ. ବି—ଏକ ଲତା; ବାଘୁଣୀତୁଣ୍ଡୀ—Byāghrītuṇḍī A kind of creeper; Coccinia Indica.

ବ୍ୟାଘ୍ରୀନଖୀ—ସ. ବି—ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—ନଖୀ (ଦେଖ)—Byāghrīnakhī Nakhī (See) (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।)

ବ୍ୟାଘ୍ରାୟୁଧ
ବ୍ୟାଘ୍ରପୁଷ୍ପି } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟାଘ୍ରନାୟକ—ସ. ବି (ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ବ୍ୟାଘ୍ର+ନାୟକ=ଯେ ନେଇଯାଏ)—ଶୃଗାଳ—Byāghranāyaka Jackal.

ବ୍ୟାଘ୍ରନାଦକ
ବ୍ୟାଘ୍ରସେବକ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟାଘ୍ରପାଦ(ତ୍,ଦ୍)—ସ. ବି (ବ୍ୟାଘ୍ର ପର ପାଦବଗିଁୟ)—Byāghrapāda(t,d) ୧ । ସୃଜିଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣେତା ମୁନିବିଶେଷ—1. Name of a sage [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଗୋତ୍ରକୁ 'ବୈୟାଘ୍ରପାଦ(ଦ୍ୟ)' ବୋଲିଯାଏ । ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ ଏହି ଗୋତ୍ରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଋଷି ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଗୋତ୍ରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଋଗ୍‌ବେଦର କେତେକ ମନ୍ତ୍ରର ଏ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ ।] ୨ । ଭଇଁଚି (ଦେଖ) 2. Bhaiñchi (See)

ବ୍ୟାଘ୍ରପୁଚ୍ଛ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟାଘ୍ର+ପୁଚ୍ଛ)—୧ । ଏରଣ୍ଡ ଗଛ—Byāghra puchchha 1. Castor seed plant. ୨ । ବାଇଗବା ଗଛ—2. Jatropha Curcas (plant). ୩ । (ବ୍ୟାଘ୍ର ତତ୍) ବାଘର ଲାଞ୍ଜ—3. The tail of a tiger.

ନାମ 'ଭାଲୁକାରେ ବ୍ୟାଘ୍ରଗନ୍ଧର ନାମ ନାହିଁ, 'ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ କ୍ରୀଡ଼ିତ'ର ନାମ ଅଛି; ତଲୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ କ୍ରୀଡ଼ିତ' ରଚନାର ଉଦାହରଣ ନାହିଁ । ବାଘ ଶିକାର ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ହିଡ଼ଏ ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ ଓ ପରେ ଶିକାର ଆଡ଼କୁ ଅସ୍ତ୍ରର ଝୁଏ; ଏହି ଲକ୍ଷଣରୁ ଏ ରଚନାର ନାମ ବ୍ୟାଘ୍ରଗତି ହୋଇଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ଓ ଅଳଙ୍କାର କୌସ୍ତୁଭ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଏ ଶବ୍ଦର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ ।]

ବ୍ୟାଘ୍ର ଚର୍ମ—ସ. ତ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବାଘର ଚମଡ଼ା; ବାଘ ଛାଲ—Byāghra charma Tiger-hide

ବ୍ୟାଘ୍ର ନଖ—ସ. ତ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବାଘ ନଖ; ବାଘର ନଖ—Byāghra nakha 1. Tiger's claw. ୨ । (ବହୁପୁତ୍ରୀହି) (ବ୍ୟାଘ୍ର ନଖର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୁଅ୍ଲା ବା ସିହୁଗଛ; ଛତୁଆ ସିହୁ—2. Euphorbia (with strong hooked thorns on the trunk). ୩ । ହାରର ମଝିରେ ଲଗା ଯିବା ବାଘ ନଖାକୃତିରେ ସୁନା ବା ରୂପା ଛାଞ୍ଚି ହୋଇଥିବା ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—3. An ornament shaped like tiger's claw put in the middle of a necklace and sometimes consisting of tiger claws overlaid with gold or silver. ୪ । ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—4. A kind of scent; onyx; Unguis Odoratus.

ବ୍ୟାଘ୍ର ନଖକ—ସ.ବି (ବ୍ୟାଘ୍ର ନଖ+କ)—ନଖ ବୃକ୍ଷୁଡ଼ା; ନଖକତ—Byāghra nakhaka Scratches made by the nail.

ବ୍ୟାଘ୍ରନଖୀ—ସ. ବି—ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—ନଖୀ (ଦେଖ)—Byāghranakhī Nakhī (See) (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।)

ବ୍ୟାଘ୍ରାୟୁଧ
ବ୍ୟାଘ୍ରପୁଷ୍ପି } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟାଘ୍ରନାୟକ—ସ. ବି (ଉପପଦ ତତ୍; ବ୍ୟାଘ୍ର+ନାୟକ= ଯେ ନେଇଯାଏ)—ଶୃଗାଳ—Byāghranāyaka Jackal.

ବ୍ୟାଘ୍ରନାଦକ
ବ୍ୟାଘ୍ରସେବକ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ୟାଘ୍ରପାଦ(ତ୍,ଦ୍)—ସ. ବି (ବ୍ୟାଘ୍ର ପର ପାଦବଗିଁୟ)—Byāghrapāda(t,d) ୧ । ସୃଜିଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣେତା ମୁନିବିଶେଷ—1. Name of a sage [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଗୋତ୍ରକୁ 'ବୈୟାଘ୍ରପାଦ(ଦ୍ୟ)' ବୋଲିଯାଏ । ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ ଏହି ଗୋତ୍ରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଋଷି ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଗୋତ୍ରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଋଗ୍‌ବେଦର କେତେକ ମନ୍ତ୍ରର ଏ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ ।] ୨ । ଭଇଁଚି (ଦେଖ) 2. Bhaiñchi (See)

ବ୍ୟାଘ୍ରପୁଚ୍ଛ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟାଘ୍ର+ପୁଚ୍ଛ)—୧ । ଏରଣ୍ଡ ଗଛ—Byāghra puchchha 1. Castor seed plant. ୨ । ବାଇଗବା ଗଛ—2. Jatropha Curcas (plant). ୩ । (ବ୍ୟାଘ୍ର ତତ୍) ବାଘର ଲାଞ୍ଜ—3. The tail of a tiger.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାଘ୍ର ବର—ଦେ. ବ—ମହାବଳ ବାଘ—The Royal Bengal tiger. Byāghra bara [ଦ୍ର—ବ୍ୟାଘ୍ର ବର ଶବର ମାରଣ୍ତି ଗଳ ଯୋଗେ ଯେ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ-ବଲାସ ।]

ବ୍ୟାଘ୍ର ଭୀତି—ସ. ବ (*ମୀ ଈ) —୧ । ବ୍ୟାଘ୍ର ଯୋଗୁଁ ଭୟ—Byaghra bhiti 1. Fear of tiger. ୨ । ବାଘ ଭୟ; (ବ୍ୟାଘ୍ରତ୍ରାଡ—ବଣ) ଦୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟାଘର ଉପଦ୍ରବ ହେବାରୁ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଜନ୍ମିବା ଭୟ—2. Fear of tiger's attack in the minds of people at a tiger-infested locality.

ବ୍ୟାଘ୍ର ମେରୁ—ଦେ. ବ—ରାଜସ୍ଥାନର ପର୍ବତ ବିଶେଷ—Name of Byāghra meru a mountain in Rajputana. [ଉ—ନନାଦତ କରୁଥିଲେ ଅରଣ୍ୟସ୍ଥୀ, ବ୍ୟାଘ୍ରମେରୁ ଗାସିସ୍ଥାର ଗହ୍ୱଲ । ନନ୍ଦକଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାସ୍ତ ।]

ବ୍ୟାଘ୍ର ଲୋମ—ସ. ବ (ବ୍ୟାଘ୍ର+ଲୋମନ୍; ୬ମା. ୧ବ)—୧ । Byaghra loma (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବାଘ ଦେହର ଲୋମ—1. The fur on the body of a tiger. ୨ । (ବନ୍ଦୁକୀହ୍ର) ମୁଛ (ହ୍ର. ଶ)—2. Mustaches.

ବ୍ୟାଘ୍ର ଶାବକ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବ୍ୟାଘ୍ର+ଶାବକ)—ବାଘଛୁଆ Byāghra śābaka —Tiger-cub. (ବ୍ୟଘ୍ର ଶିଶୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଘ୍ର ହସ୍ତ—ସ. ବ (ବନ୍ଦୁକୀହ୍ର)—ନାଲ ଗଛ ଗଣ୍ଡ—Byāghra hasta The red variety of castor-seed plant. [ବ୍ୟାଘ୍ରଦଲ(ଳା), ବ୍ୟାଘ୍ରଦଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବ୍ୟାଘ୍ରାସ୍ୟ—ସ. ବ ପୁଂ (ବନ୍ଦୁକୀହ୍ର; ବ୍ୟାଘ୍ରର ଅସ୍ୟ=ମୁଖ ପର ଆସ୍ୟ ଯାହାର)—ମାର୍ଜାର; ବିରୁଡ଼—Byāghrāsya Cat. ବିଶ—ବ୍ୟାଘ୍ରମୁଖ, ବ୍ୟାଘ୍ରବକ୍ତ୍ର } ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟାଘ୍ର ପର ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ; ବାଘୁଆ ମୁହାଁ—Having a face like tiger's.

ବ୍ୟାଘ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ୟାଘ୍ର+ଈ)—୧ । ବାଘୁଣୀ—1. Byāghrī Tigress. ୨ । କଣ୍ଟକାସ୍ତ; ଅଣ୍ଟୁଗ୍ରନ୍ତି—2. A medicinal plant; Solanum xanthocarpum. [ଦ୍ର—ଏହାର କଣ୍ଟା ବାଘ ନଖ ପର ଆକୃତିଥିଆ ଅଟେ ।] ୩ । ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହ୍ର. ଶ)—3. Onyx; shell.

ବ୍ୟାଘ୍ରୀ ତୈଳ—ସ. ବ—ଅସୁକେଦୋକ୍ତ ତୈଳ ବିଶେଷ; ପୀନସାଦ Byāghrī taila ନାସା ରୋଗର ଉପକାସ୍ତ ତୈଳ—A medicinal oil prepared as an antidote against polypus of the nose.

ବ୍ୟାଙ୍କ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.ବାଙ୍କ୍)—୧ । ଗଚ୍ଛିତ ଧନର ଭଣ୍ଡାର—1. A Byāṅk bank for money. ୨ । ରାଜଭଣ୍ଡାରଖାନା—ବ୍ୟାଙ୍କ୍ 2. Treasury. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟୀ କୋମ୍ପାନୀ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜନ ବୈଂକ ରଖି ସୁଧରେ ଟଙ୍କା ଲଗାନ୍ତି—3. A firm or company of bankers. (ଯଥା—ପେଉଙ୍ଗସ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ୍, ଇମ୍ପିରିୟଲ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ୍, ବେଙ୍ଗଲ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ୍, କୋଅପରେଟିଭ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଇତ୍ୟାଦି, ଏହି ଇଂରାଜ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଦେଶୀ ଓ ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଭାଷାରେ ଚଳୁଥିଲା ଯଥା—ବ୍ୟାଙ୍କ୍ଦଲାଲ, ବ୍ୟାଙ୍କ ଚୁଟି, ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଅଫିସ ଇତ୍ୟାଦି ।)

ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ନୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମୁଦ୍ରା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟାଙ୍କରୁ Byāṅk not ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଟଙ୍କା ପାଇବାର ବଦ୍ଧ ଟପଣା—ବ୍ୟାଙ୍କନୋଟ୍ ବୈଂକନୋଟ Bank note.

ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ବାବୁ—ଦେ. ବ—ବ୍ୟାଙ୍କ୍ର ପ୍ରଧାନ ଦେଶୀସ୍ଥ କର୍ମଚାସ୍ତ—Byāṅk bābu The Indian head officer of a ବ୍ୟାଙ୍କବାବୁ ବୈଂକବାବୁ bank.

ବ୍ୟାଙ୍କର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ ମହାଜନ ସୁଧରେ ସାଧାରଣଙ୍କ Byāṅkar ସଙ୍ଗେ ଟଙ୍କା ଦିଆ ନିଆ କରେ ଓ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ବ୍ୟାଙ୍କର ବୈଂକର ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜନ୍ କରେ—A banker.

ବ୍ୟାଜ—ସ. ବ (ବ+ଅଜ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କରଣ ଅ)—Byāja ୧ । ବାହାନା; କପଟ; ଛଳ—1. Pretext; trick; deceit; pretence. ୨ । କାଳହରଣ—2. Delay. ୩ । ବାଧା; ବିଘ୍ନ—3. Obstacle; obstruction. ୪ । ବଆଜ; ସୁଦ—4. Interest on money lent.. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ବଆଜ ।]

ବ୍ୟାଜ ଖାଇବା—ଦେ.କ୍ରି (ଦ୍ୟୋତକ)—ଟଙ୍କାର ସୁଧ ଭୋଗ କରିବା—Byāja khāibā ସୁଦଖାଓୟା ବିଆଜଖାନା To live on usury.

ବ୍ୟାଜଖୋର୍—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ (ସ୍ର. ବ୍ୟାଜ+ପା.ପ୍ରତ୍ୟସ୍ଥ ଖୋର୍; ଦ୍ୟୋତକ)—ଯେ ଖାତକଠାରୁ ଅଧିକ ସୁଧ ନେଇ—Byājakhor ସୁଦଖୋର ବିଆଜଖୋର (ବ୍ୟାଜଖୋସ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବ) Usurer. (ବ୍ୟାଜଖିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଜ ସ୍ତୁତି—ସ. ବ—୧ । କପଟ ସ୍ତୁତି; କପଟ ପ୍ରଶଂସା; ଖୁସାମଦ୍—Byāja stuti 1. Flattery. ୨ । କାବ୍ୟର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—2. A figure of rhetoric. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ନନ୍ଦାବାକ୍ୟଦ୍ୱାସ୍ତ ସ୍ତୁତି ଓ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟଦ୍ୱାସ୍ତ ନନ୍ଦା ସୂଚିତ ହୁଏ । ଅଯାଇତଃ ସ୍ତୁତ୍ୟମାନ ନନ୍ଦା ବା ସ୍ତୁତି ଯେବେ ପରଶେଷରେ ବିପସ୍ତିତ ଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୁଏ ତେବେ ବ୍ୟାଜସ୍ତୁତି ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ । ସ୍ତୁତିରୁ ନନ୍ଦା ଯଥା—ସାଙ୍ଘେବ ଯୋଷାକ ଢେହୁ ଅବା ଚିହ୍ନ,, ସର୍ବୁଡେ କଦଇ ବଙ୍କା ବଙ୍କା ହୁନ୍ତ, ଥରେ ଥରେ ଦସି ସାଙ୍ଘେବ ଠାଣିରେ ଘୋଷଇ ବଦନ ରେମାଇ କାନ୍ତରୁ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଦରବାର । ନନ୍ଦାରୁ ସ୍ତୁତି ଯଥା— ତୁମ୍ଭେ ଆବାସ ଘର, ମାନସ ସରୋବର,, ଶୁଭଲ କଗେସ୍ତର ରବ; ଷଣେ ନ ରହ ଧାଇଁ, ଗଲଟ ଚାହିଁଯାଇଁ, ଆଉ ନ ଥିବେ ତେତେ ଦେବ ହେ । କୃପାକଥ । ମନ ଜାଣିବା ଲୋକେ ବଶ, ତୁଅନ୍ତ ସରୁ ଅଶୀରଷ, ମନ୍ତ୍ରାଧୀନ ତ ଭୁମ୍ଭେ, ବଶାଇ ଅଛ ଦମ୍ଭେ,ଭୁଜଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭ ଥରୁ ବସ ହେ । ମହାପ୍ରଭୁ! ତବସୂର୍ଯ୍ୟ. ତବତା । ଭୁଲମଣି· ଅଳଙ୍କାରତରଙ୍ଗିଣୀ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାଜୋକ୍ତି—ସ. ବ—୧ । ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି; ଛଳୋକ୍ତି; କଥାର ଛଇ—
Byājokti 1. Irony; a covert expression; innuendo.
୨। ବ୍ୟାଜସ୍ତୁତି—2. Covert flattery. ୩ । କାବ୍ୟର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—3. A figure of rhetoric.
[ଦ୍ର—କୌଣସି ଛଳନାଦ୍ୱାରା ଜଣାଯିବା ବିଷୟର ସୋପନକୁ ବ୍ୟାଜୋକ୍ତି ବୋଲିଯାଏ ।

ଯଥା—ସଖୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗୁଲବାକୁ ବାଲା
ଯାଦରେ ନ ଥିଲା ଶଙ୍କା,
ଗୁହୁଁ ଗୁହୁଁ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷିତ ହେଲା
ପୁନଶ୍ଚ ନଯଉ ପ୍ରଭୁ ।
ଜୁରୁବକ କଣ୍ଠା ଲଗି ଗଲା ବୋଲି
ସଖୀଙ୍କି କହିଲା ଛଳ,
ତ୍ରିଯଂବଦା ବୋଲେ ଯୁରୁବକ କଣ୍ଠା
ମୀନାନ୍ତି ! ଗଲ୍ଲତ ଗଳ ।

ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର. ପ୍ରଣସ୍ତ ବଷ୍ଟସ୍ତ ।—ଲୁଲମଣି ଅଳଙ୍କାର ଉରଚ୍ଛଟା ।]

ବ୍ୟାଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବାଟ୍)—୧ । ପେଣ୍ଡୁ ବାଡ଼େଇବାର ଯଷ୍ଟି—
Byāṭ ବ୍ୟାଟ ବୈଟ 1. Bat. ୨। ବାଦୁଡ଼ି; ବାଦୁଡ଼—
2. Bat.

ବ୍ୟାଟ୍ ବଲ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ବାଟ୍+ବଲ)—ପେଣ୍ଡୁ ଓ ପେଣ୍ଡୁ ବାଲ୍ଲଆ
Byāṭ bal ଯଷ୍ଟି; ଦଣ୍ଡ ଓ ଉଦ୍ଦ ଲ—Bat and ball,
ବ୍ୟାଟ ବଲ ବୈଟ ବଲ

ବ୍ୟାଟେରୀ(ଟା)ସ୍ତ୍ରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —୧ । ଉତ୍ତୁପୋଦକ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Byāṭe(ṭā)ri 1. Electric battery. ୨ । ଡୋପଶ୍ରେଣୀ-
ବ୍ୟାଟାରୀ ବାଟାରୀ ଓ ତାହା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଜଯୁକ୍ତ ସୈନ୍ୟ ବ୍ୟୁହ-
2. Battery; battallion.

ବ୍ୟାଡ଼—ସ. ବ (ବ+ଅ+ଅଡ଼ ଧାତୁ=ଉଦ୍ୟତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-
Byarḍa ୧ । ସର୍ପ—1. Snake; serpent. ୨ । ଶ୍ୱାପଦ;
ମାଂସାହାସ୍ତ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ—2. A carnivorous beast; a beast of prey. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra. ୪ । ପ୍ରତାରକ; ଶଠ—4. A cheat; deceiver; knave. ୫ । ବାଘ (ହି. ଶ)—5. Tiger. ବି. ବିଶ ପୁଂ—ପ୍ରବଞ୍ଚକ—Deceitful; fraudulent.

ବ୍ୟାଡ଼ି—ସ. ବ. (ନାମ) (ବ୍ୟାଡ଼+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ)—ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ-
Byārḍi କୋଷ ଓ ବ୍ୟାକରଣକାର ମୁନି ବିଶେଷ—
Name of a sage, Sanscrit lexicographer and grammarian.

ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍— ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ବାଣ୍ଡ୍)—ଐକତାନିକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବାଜା
Byānḍ ବଜାଇବାର ଦଳ—A musical band.
ବ୍ୟାଣ୍ଡ ବୈଣ୍ଡ

ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ବାଜା—ଦେ. ବ. (ଇଂ ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ଓ ସଂ. ବାଦ୍ୟ)—
Byānḍ bājā ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶୀୟ ଐକତାନିକ ବାଦ୍ୟ—Band.
ବ୍ୟାଣ୍ଡ ବାଜା ବୈଣ୍ଡ ବାଜା

ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ମାଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଐକତାନିକ ବାଦକମାନଙ୍କର
Byānḍ māshṭar ନେତା ବା ଗୁରୁ—Band master.
ବ୍ୟାଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର ବୈଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର

ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ଷ୍ଟ୍ୟା(ଷ୍ଟା)ଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ମଞ୍ଚଉପରେ ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍
Byānḍ-shṭyā(shṭā)nḍ ବାଜା ବଜାଇବା ଦଳ ବାଜା-
ବ୍ୟାଣ୍ଡ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ ବୈଣ୍ଡ ଷ୍ଟୈଣ୍ଡ ବଜାନ୍ତି—Band stand.

ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ—ଦୈଦେ. ବ. (ଇଂ ବାଣ୍ଡେଜ୍)—ବାଣ୍ଡେଜ୍ (ଦେଖ)
Byāṇḍej Bāṇḍej (See)
ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ ବୈଣ୍ଡେଜ

ବ୍ୟାତ୍ତ—ସ. ବଣ. (ବ+ଅ+ଅତ୍ ଧାତୁ—ଗମନ କରିବା+କର୍ମ. ତ;
Byātta ବ୍ୟା ବ+ଆ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବିସ୍ତାରିତ;
ବିସ୍ତୃତ—1. Expanded; extended. ୨ । ମେଲା—
2. Agape; widened. ବ—ମେଲା କରିଥିବା ପାତ୍ର—
Opened mouth.

ବ୍ୟାତ୍ତ ମୁଖ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟାତ୍ତ+ମୁଖ)—ଯାହା ପାତ୍ର
Byātta mukha ମେଲା ହୋଇଥାଏ—Having one's
(ବ୍ୟାତ୍ତାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ) mouth agape. ବ (କର୍ମଧା)—
ବ୍ୟାତ୍ତ ମୁଖୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ମେଲା ହୋଇଥିବା ପାତ୍ର—Opened
ବ୍ୟାତ୍ତାନନା } mouth.

ବ୍ୟାତ୍ୟୁ(ତ୍ତ୍ୟୁ)କ୍ଷୀ—ସ. ବ. (ବ+ଅତ୍ତ+ଉକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରିବା+
Byātyu(ttyu)kshī ଉତ୍ତ. ଅ+ଣ୍ଡ)—ଜଳକ୍ରୀଡ଼ାବିଶେଷ;
ପାଣିରେ ପଶି ପରସ୍ପର ପାଣି ଫୋପଡ଼ା ଫୋପଡ଼ି ହେବା
କ୍ରୀଡ଼ା—A sport while bathing and mutually splashing each other with water.

ବ୍ୟାଦାନ—ସ. ବ. (ବ+ଅ+ଦା. ଧାତୁ+ଉତ୍ତ. ଅନ)—୧ ।
Byādāna ପ୍ରସାର; ବିସ୍ତାର—1. Expansion. ୨ । ମେଲା
କରିବା—2. Unfolding; gaping. ୩ । ଉଦ୍ଘାଟନ-
3. Opening.

ବ୍ୟାଦତ୍ତ—ସ. ବ (ବ+ଆ+ଦା. ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ପ୍ରସାରିତ;
Byādita ବିସ୍ତାରିତ—1. Expanded; unfolded. ୨ ।
ମେଲା କରାଯାଇଥିବା; ଉଦ୍ଘାଟିତ—2. Opened

ବ୍ୟାଦିଶ—ସ. ବ.—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହି. ଶ)—A name of.
Byādiśa Bishnu.

ବ୍ୟାଧ—ସ. ବ (ବ୍ୟଧ. ଧାତୁ=ବଧିବା, ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Byādha ୧ । ମୃଗବଧ ବୃତ୍ତିଜୀବୀ ଜାତି ବିଶେଷ; ଶବର;
ଢେଲା—1. A caste of hunters. ୨ । ଶିକାରୀ;
ବିଦ୍ଧତ—2. A huntsman; fowler. ୩ । ନିଷ୍ଠୁର
ବ୍ୟକ୍ତି—3. A cruel man. ୪ । ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—
4. Wicked person.

ବ୍ୟାଧ ଭୀତ—ସ. ବ. ବହୁବ୍ରୀହି—ମୃଗ; ହରିଣ—Stag; deer.
Byādha bhīta ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୀ ଭତ୍)—ବ୍ୟାଘ୍ର ଯୋଗୁଁ
ଭୟଗ୍ରସ୍ତ—Fearful of the tiger.

ବ୍ୟାଧା—ସ. ବ (ବ+ଅ+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଅ+ଆ)—
Byādhā ଅଶନି; ବଜ୍ର—Thunder.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାଧି+ସ.ବ (ବ+ଅ+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଇ; କର୍ମ୍ମ Byādhi ପୀଡ଼ିତ ହେବା+କରଣ ଇ)—୧ । ପୀଡ଼ା; ରୋଗ—1. Disease; illness; sickness. ୨ । କୁଷ୍ଠରୋଗ-2. Leprosy. ୩ । ଅପରିତୃପ୍ତ ନାୟକର ଅବସ୍ଥା ବା ଦଶା-ବିଶେଷ—3. One the states of an unsatiated lover. [ଦ୍—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟାଧି)—ଦେ. ବ—୧ । ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସ—1, A bad habit. ୨ । ଗୁରୁତର ପୀଡ଼ା—2.Serious illness.

ବ୍ୟାଧିକ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ବ୍ୟାଧିଯୁକ୍ତ)—ରୋଗୀ; ପୀଡ଼ିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Byādhika Sick (person). (ଉ—ଦୁର୍ଲଭ ଦରଦ୍ ବ୍ୟାଧିକ, କେବଳ ଜଣାଙ୍କେ କଲଙ୍କ । ବୃଦ୍ଧ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ବ୍ୟାଧିକର—ସ. ବଣ—ଯାହା ଦେହରେ ପୀଡ଼ା ଜନ୍ମାଏ—Causing Byādhikara (ବ୍ୟାଧିକତ୍ୱ—ସ୍ତ୍ରୀ) sickness, (ବ୍ୟାଧିକାରକ; ବ୍ୟାଧିଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଧି ଗ୍ରସ୍ତ—ସ.ବଣ. ପୁଂ । ଂସ୍ଥା ଉତ୍ତ, ବ୍ୟାଧି+ଗ୍ରସ୍ତ)—ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ, Byādhi grasta ପୀଡ଼ିତ—Sick; ill; seized by a (ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) disease,

ବ୍ୟାଧି ଘାତ—ସ. ବ (ବ୍ୟାଧି+ହନ୍ ଧାତୁ=ନାଶ ହେବା+କର୍ତ୍ତା, Byādhi ghāta ଅ)—ସୁନାଙ୍ଗ ଗଛ—Cassia Fistula; Cathartocarpus Fistula, (tree). (ବ୍ୟାଧିଘ୍ନ, ବ୍ୟାଧିଘାତକ, ବ୍ୟାଧିଘାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଧି ଘୋଟିବା—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—Being Byādhi ghoṭibā very sick; being overtaken or ବ୍ୟାଧି ଧରା **व्याधि पकडना** seized by a disease, (ବ୍ୟାଧି ଧରିବା, ବ୍ୟାଧି ଘୋଟିଥିବା, ବ୍ୟାଧି ପଶିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଧିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବ୍ୟାଧି+ତଳାର୍ଥେ ଇତ)—ପୀଡ଼ିତ— Byādhita (ବ୍ୟାଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) —Ill; sick

ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇ କରିଥିବା Byādhimukta Recovered from illness, (ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ—ବ)

ବ୍ୟାଧି ଶୂନ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଂସ୍ଥା ତତ୍)—ରୋଗଶୂନ୍ୟ; ସୁସ୍ଥ— Byādhi śūnya Healthy; hale; free from illness. (ବ୍ୟାଧିଘ୍ନ, ବ୍ୟାଧିରହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟାଧୂ(ଧୁ)ତ —ସ. ବଣ (ବ+ଆ+ଧୂ. ଧାତୁ=କମ୍ପିବା+କର୍ମ. ତ)— Byādhū(dhu)ta କମ୍ପିତ; ଗଳିତ; ଆନୋଳିତ—Shaken; made to tremble; agitated.

ବ୍ୟାଧୂତି—ସ. ବ (ବ+ଆ+ଧୂ. ଧାତୁ=କର୍ମ୍ମ ବା+ଭାବ. ତି)— Byādhūti କମ୍ପନ—Shaking; trembling.

ବ୍ୟାଧୂନନ—ସ. ବ (ବ+ଆ+ଧୂ. ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ+ଭାବ. ଅନ)— Byādhūnana ୧ । କମ୍ପାଇବା—1. Causing to tremble. ୨ । (+ଧୂ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ବା ଭାବ. ଅନ)—କମ୍ପିବା; କମ୍ପନ—2. Trembling; shaking.

ବ୍ୟାନ—ସ. ବ (ବ+ଅନ. ଧାତୁ=ବହିବା+କରଣ. ଅ)—ଶରୀର Byāna ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରାଣଗୋଷ୍ଠ ବାୟୁ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of the 5 vital airs of the body. [ଦ୍—ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୃତି ବାୟୁର ସମଷ୍ଟି ଅଟେ; ଏ ସବୁ ଶରୀରର ବହୁତ ଅଂଶରେ ଥାଏ—୧ ହୃଦସ୍ଥାଳୁର୍ଗତ ବାୟୁର ନାମ 'ପ୍ରାଣ', ୨ ଗୁହ୍ୟ ଦେଶସ୍ଥ ବାୟୁର ନାମ 'ଅପାନ', ୩ ନାଭି ସମୀପସ୍ଥ ବାୟୁର ନାମ 'ସମାନ', ୪ କଣ୍ଠଦେଶସ୍ଥ ବାୟୁର ନାମ 'ଉଦାନ', ୫ ସର୍ବଶରୀରଗାମୀ ବାୟୁର ନାମ 'ବ୍ୟାନ') ।

ବ୍ୟାପକ—ସ. ବଣ (ବ+ଆପ. ଧାତୁ=ପାଇବା+ଣ୍ୱୁଲ୍. ଅକ)—Byāpaka ୧ । ବ୍ୟାପ୍ତିଶୀଳ; ଯାହା ବ୍ୟାପିଥାଏ; ସବୁଆଡ଼େ (ବ୍ୟାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟାପିଥିବା; ବିସ୍ତାରିତ—1. Pervading; spreading; diffused. ୨ । ଆଚ୍ଛାଦକ-2. Covering. ୩ । ସ୍ଥାନବ୍ୟାପୀ—3. Spread over an area. ୪ । କାଳବ୍ୟାପୀ—4. Extending over a period. ୫ । ଗପଡ଼ୀ—5. Talkative. ୬ । ଦୀର୍ଘ—6. Long. ୭ । ଯାହାର ବ୍ୟାପ୍ତି ଅଛି—7. That which has extension. [ଦ୍—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ବ୍ୟାପିଥାଏ ତାକୁ ବ୍ୟାପକ କହନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ବ୍ୟାପି ରହିଥାଏ ତାକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ ବା ବାପ୍ୟ କହନ୍ତି । ଯଥା—ରୋଗ 'ବ୍ୟାପକ', ଶରୀର 'ବ୍ୟାପ୍ତ'; ଆକାଶ ବ୍ୟାପ୍ୟ, ସେଦ ବ୍ୟାପିକ; ପୁଷ୍କରିଣୀ ବ୍ୟାପ୍ୟ, ଜଳ ବ୍ୟାପକ ।] ବ—(ନ୍ୟାସଦର୍ଶନ) ସ୍ୱାଭାବିକରଣ; ବସ୍ତୁର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ୍ମବିଶେଷ—The essential property or attribute of a thing.

ବ୍ୟାପକତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ —୧ । ବାଢ଼ିଯିବାର ଅବସ୍ଥା—1. Diffusion. Byāpakatā(twa) ୨ । ଗପୁଡ଼ଣ—2. Garrulity.

ବ୍ୟାପକ ନ୍ୟାସ—ସ. ବ—ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସର୍ବାଙ୍ଗବ୍ୟାପକ ନ୍ୟାସ- Byāpaka nyāsa ବିଶେଷ—A tantric process which diffuses action or vibration throughout the system of the devotee.

ବ୍ୟାପକବନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବଣ—ବ୍ୟାପକ (ଦେଖ)—Byāpaka (See). Byāpakabanta (ଉ—ଯେ କର୍ମେ ବସ୍ତୁରୂପ ଧରେ, ବ୍ୟାପକ-ବନ୍ତ ଏ ସଥାରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବ୍ୟାପତ୍ତି—ସ. ବ (ବ+ଆ+ପଦ୍, ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ. ତ୍ତି)— Byāpatti ୧ । ବିପଦ; ବିପତ୍ତି—1. Danger; calamity; misfortune, ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

ବ୍ୟାପନ—ସ. ବ (ବ+ଆପ୍. ଧାତୁ=ପାଇବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । Byāpana ବ୍ୟାପ୍ତି; ବିସ୍ତାର—1. Diffusion; extension.

ବ୍ୟାପ୍ତ, ବ୍ୟାପିତ, ବ୍ୟାପ୍ୟ } ବଣ ୨ । ବ୍ୟାପିବା-2. Spreading. ୩ । ଆଚ୍ଛାଦନ-3. Covering. ୪ । ସବୁଆଡ଼େ ସେବିବା-4. Suffsion; overspreading.

ବ୍ୟାପନ୍ନ—ସ. ବ.(ବ+ଆ+ପଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ତ)-୧ । ବିପଦ୍ଗ୍ରସ୍ତ; ବିପଦ୍- Byāpanna ଗ୍ରସ୍ତ—1. Involved in danger or mi-

Digitized by srujanika@gmail.com

fortune. ୨ । ମୃତ-2. Dead; deceased. ୩ । କ୍ଷତ-ଗ୍ରସ୍ତ—3. Injured. ୪ । ସଂସାରସକ୍ତ-4. Addicted to or engrossed in worldly concerns,

ବ୍ୟାପାଦ୍—ସ. ବ (ବି+ଅ+ପଦ୍ ଧାତୁ ଶିଚ୍=ପାଦ ଧାତୁ=ଗମନ Byāpād କରିଯିବା+ଘଞ୍. କୃତ୍)—୧ । ବଧ; ବିନାଶ—1. Destruction; murder. ୨ । ପରର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା—2. Thought for injuring others. ୩ । ବ୍ୟାପତ୍ତି (ଦେଶ)—3. Byāpatti (See).

ବ୍ୟାପାଦକ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ବି+ଅ+ପଦ. ଧାତୁ ଶିଚ୍=ପାଦ ଧାତୁ= Byāpādaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍)—୧ । ମାରାତ୍ମକ; ପ୍ରାଣନାଶକ—1. Deadly; fatal; mortal. ୨ । ହତ୍ୟାକାରୀ—2. Murderous. ୩ । ବିନାଶକ—3. Destructive; ruinous.

ବ୍ୟାପାଦନ—ସ. ବ (ବି+ଅ+ପଦ. ଧାତୁ ଶିଚ୍=ପାଦ. ଧାତୁ+ Byāpādana ଲ୍ୟୁଟ. ଅନ)—୧ । ମାରଣ; ବଧ—1. Killing; murder. ୨ । ବିନାଶ—2. Destruction. ୩ । ପରର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତନ—3. Wishing or contem- (ବ୍ୟାପାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) plating injury to others,

ବ୍ୟାପାଦିତ—ସ. ବିଣ (ବି+ଅ+ପଦ. ଧାତୁ ଶିଚ୍=ପାଦ ଧାତୁ+ Byāpādita କର୍ମ. ତ)—୧ । ନିହତ—1. Killed; murdered. ୨ । ବିନାଶିତ—2. Destroyed. ୩ । ଆହତ. 3. Hurt; injured.

ବ୍ୟାପାର—ସ. ବ. (ବି+ଅ+ପୃ ଧାତୁ=ପରିଶ୍ରମ କରିବା+ଘଞ୍. Byāpāra ଅ)—୧ । କ୍ରିୟା; କର୍ମ; କାର୍ଯ୍ୟ—1. Transaction; affair; action. ୨ । କାଣ୍ଡ; ଘଟଣା—2. Event. ୩ । ବାଣିଜ୍ୟ; ବ୍ୟବସାୟ; ବେପାର—3. Trade; business; traffic. ୪ । ପେଶା; ବୃତ୍ତି; ଜୀବିକା—4. Occupation; profession. ୫ । ପରିଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—5. Act requiring physical labour. ୬ । ନିଯୋଗ—6. Appointment. ୭ । ଅଭ୍ୟାସ କରିବା; ଅନୁଶୀଳନ—7. Application; devotion to a subject; exercise. ବେ. ତ—ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ; ଆଡ଼ୁଅ— Menial household works. (ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ସେ ଏକାକୀ, ମୋହର ଜନମ ସେଚ୍‌ଛା ।ବ୍ୟାପାର କରେ ଗୃହ ଦିନେ, ଏମନ୍ତ ବିଧର ବିଧାନେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ବ୍ୟାପାରିତ—ସ. ବିଣ. (ବ୍ୟାପାର+ନିଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—ବ୍ୟାପୃତ Byāpārita (ଦେଶ)—Byāpṛuta (See)

ବ୍ୟାପାରୀ—ସ. ବିଣ.ପୁଂ (ବ୍ୟାପାର+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ)— Byāpārī ୧ । ବ୍ୟବସାୟୀ; ବଣିଜ୍ୟରତ—1, Engaged in (ବ୍ୟାପାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) trade. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ବେପାରୀ ।] ୨ । କ୍ରିୟାସକ୍ତ; କାର୍ଯ୍ୟାସକ୍ତ—2. Engrossed or busy in any work. ସ. ବ. ପୁଂ—ବଣିକ୍; ବେପାରୀ—Trader.

ବ୍ୟାପିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଣ୍ଡିଗଣ୍ଡୀ; ଚଳଚୁଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀ— Byāpikā A pert woman; a shrew.

ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ୟାପକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Byāpaka.

ବ୍ୟାପିତ—ଦେ. ବିଣ. (ପଦ୍ୟ)—ବ୍ୟାପ୍ତ; ପରିପୂରିତ—Filled up. Byāpita (ଉ—ହୃଦରେ ବ୍ୟାପିତ ମହା ଅନଳ । ଅଉମର୍ତ୍ୟ. ବଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।) ସ. ବିଣ (ବି+ଆପ ଧାତୁ ଶିଜନ୍ତ+ କର୍ମ. ତ)—ଯାହାକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କରା ହଅ ଯାଇଅଛୁ— Caused to be spread or diffused.

ବ୍ୟାପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବି+ଆପ ଧାତୁ)—୧ । ଘୋଟିବା— Byāpibā 1. To pervade through. ୨ । ଗୃହ ବ୍ୟାପା ବ୍ୟାପନା ଅଡ଼େ ବସ୍ତୁତ ଦେବା; ଭେଦ ଯିବା— 2, To diffuse; to overspread. ୩ । ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—3 To be published or spread everywhere. (ଉ—'ଗ୍ରଜ୍ୟ ଭେଉ ଯିବେ ଗ୍ରଜା' ଏ ବାର୍ତ୍ତା ନବରେ, ନବରୁ ନବରେ, ଉଡୁଁ ବ୍ୟାପି ଜନପଦେ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) ୪ । ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା; ଘୋଡ଼ାଇ ବା—4. To surround to envelop. ୫ । ଘଟିବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ବା କାଳ ଅଧିକାର କରିବା—5. To occupy a period of time. ୬ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବା—6, To occupy a place or area.

ବ୍ୟାପୀ—ସ.ବିଣ.ପୁଂ(ବି+ଆପ୍ ଧାତୁ+ଶୀଲାର୍ଥେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Byāpī ୧ । ବ୍ୟାପକ—1. Spreading; diffusing; (ବ୍ୟାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) pervading. ୨ । ଆବରଣକାରୀ; ଆଚ୍ଛାଦକ— 2. Overspreading; enveloping. ୩ । ଯାହା ଏତେ ସମୟକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ବ୍ୟାପିଥାଏ ବା ଅଧିକାର କରି ଥାଏ—3. Spread over a certain space or time. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.

ବ୍ୟାପୃତ—ସ. ବିଣ. (ବି+ଆ+ପୃ ଧାତୁ=ପରିଶ୍ରମ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Byāpṛuta ତ)—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ; କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିବା- (ବ୍ୟାପୃତା—ବ) 1. Engaged or busy in a work. ୨ । ନିଯୋଜିତ—2. Employed; appointed ବ—୧ । ମନ୍ତ୍ରୀ;ସଚିବ—1. A councillor. ୨ । ରାଜକର୍ମଗୃହ୍ୟ—2. A government officer.

ବ୍ୟାପ୍ତ—ସ. ବିଣ. (ବି+ଆପ ଧାତୁ=ପାଇବା+କର୍ମ. ତ)— Byāpta ୧ । ବିସ୍ତାରିତ—1, Spread; diffused. ୨ । ବେଷ୍ଟିତ—2. Encompassed; enveloped; encircled. ୩ । ପରିପୂରିତ—3. Filled up. ୪ । ଆଚ୍ଛନ୍ନ; ଆଚ୍ଛାଦିତ—4. Covered; overspread. ୫ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ—5. Celebrated. ୬ । ଏକାଧାରସ୍ଥିତ— 6. Concomitant. ୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) ବ୍ୟାପ୍ତିଯୁକ୍ତ— 7. Having expansion.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାପ୍ତ ବନ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ—ବ୍ୟାପ୍ତ (ଦେଖ)—Byāpta (See) Byāpta banta (ଉ—ଅଶେଷ ବ୍ୟାପ୍ତବନ୍ତ ନାନା ସ୍ତୁତେ। (ବ୍ୟାପ୍ତିବନ୍ତ—ଦେଖଳରୂପ) ଅଉମର୍ତ୍ୟ. ବଦଦୁ ଚନ୍ତାମଣି।)

ବ୍ୟାପ୍ତି—ସ. ବ. (ବ+ଆପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—୧। ବ୍ୟାପନ; Byāpana ସର୍ବଦାବସ୍ଥାନ—1. Overepreading; pervading; diffusion; omnipresence. ୨। ବୟୁଦ୍ଧ; ପ୍ରସାର—2. Extension; extent. ୩। ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ବଭୂତ୍ତ—3. Divinity; majesty; glory. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ।] ୪। ଶିବଙ୍କର ଅଶିମାଦି ବଭୂତ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ସର୍ବଦାବସ୍ଥିତି ରୂପ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—4. Omnipresence of God Śiba; universal concomitance of God Śiba. ୫। (ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ବସ୍ତୁର ସହଜ ଧର୍ମ (ଯଥା—ଜଳର ତାରଲ୍ୟ, ଅଗ୍ନିର ତାପ, ସର୍ତ୍ତଘର ତୈଳତ୍ତଦତ୍ତ—5. (Hindu Philosophy) An inseparable or inborn attribute of a thing; the adjunct of a matter. ୬। ଲାଭ; ପ୍ରାପ୍ତି—6. Gain; acquisition. ୭। (ଆଧୁନିକ ଜଡ଼ବଜ୍ଞାନ) ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ସ୍ଥାନ-ବ୍ୟାପକତା ରୂପ ଗୁଣ—7. The attribute of matter, occupying a space. ୮। ପ୍ରସିଦ୍ଧି—8. Celebrity. ୯। ବେଷ୍ଟନ; ବେଢିବା—9. Enveloping. ୧୦। ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତି—10. Concomitance.

ବ୍ୟାପ୍ତି ଗ୍ରହ—ସ. ବ—ବ୍ୟାପ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୋଧ—Apprehension Byāpti graha of universal concomitance.

ବ୍ୟାପ୍ତି ଜ୍ଞାନ—ସ. ବ—ସାଧାରଣ ଗୁଣର ବା ଧର୍ମର ଅବସ୍ଥାନରୁ ବସ୍ତୁର Byāpti jñāna ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—An idea of the existence of a matter on seeing its adjuncts.

ବ୍ୟାପ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବ+ଆପ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧। ବ୍ୟାପଯୋଗ୍ୟ; Byāpya ଯାହାକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଯାଇ ପାରେ; ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟ—1. Capable of being expanded or spread out. ୨। ଅନୁମେୟ—2. Imaginable. ୩। ସାଧ୍ୟ—3. Feasible; possible. ବ.—(ନ୍ୟାୟ-ଦର୍ଶନ)—୧। ଅନୁଦେଶ ବୃତ୍ତି; ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥକୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟାପକ ଘୋଷି ଥାଏ—1. (Hindu philosophy) A thing pervaded over by another thing. ୨। ସାଧନ; ହେତୁ—2. Expedient; means. ୩। ଭୁଶ୍ଚୋତିଷ୍ଠ; ବୃତ୍ତ—3. A medicinal plant; Costus Speciosus.

ବ୍ୟାପ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ.ବ—(ବ୍ୟାପ୍ୟ+ଭାବ. ତା,ତ୍ୱ)-ବ୍ୟାପଯୋଗ୍ୟତା; ଅନ୍ୟ Byāpyatā(twa) ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—The capacity of being pervaded over by another thing.

ବ୍ୟାପ୍ରିୟମାଣ—ସ. ବ (ବ+ଆ+ପୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ବ୍ୟାପୃତ Byāpriyamāṇa ହୋଇଥିବା—Being engaged.

ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ—ସ. ବ (ବ+ଆ+ବୃତ୍ ଧାତୁ=ଘୂରିବା+ଭାବ. ଅନ)—Byābarttana ୧। କେନ୍ଦ୍ରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ପରିଭ୍ରମଣ; (ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତକ, ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ—ଦେଖ) ଆବର୍ତ୍ତନ; ଘୂରିବା—1. Rotation. ୨। ପଶ୍ଚାତ୍ ଦେଖା ଦେବା; ଫେରିବା—2. Act of turning the face away. ୩। (ବୃତ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ବର୍ତ୍ତି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ପଶ୍ଚାତ୍ ଫେରାଣ—3. Causing to turn back.

ବ୍ୟାବହାରିକ—ସ. ବଣ (ବ୍ୟବହାର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—୧। Byābahārika ବ୍ୟବହାରିକ; ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to custom, usage, law or use. ୨। ଯାହା ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ—2. Practical; of every day use; useful. ୩। ବ୍ୟବହାରସିଦ୍ଧ—3. Conforming to practice, use or custom. ୪। ଆଇନଜ୍ଞ—4. Versed in law. ୫। ଆଇନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—5. Legal, ବ.—୧। ବିଚାରପତ୍ତି—1. Judge; magistrate. ୨। ମନ୍ତ୍ରୀ—2. Councillor.

ବ୍ୟାବୃତ୍ତ—ସ. ବଣ (ବ+ଆ+ବୃତ୍ ଧାତୁ=ନିଷେଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Byābṛutta ତ)—୧। ନିବୃତ୍ତ—1. Stopped; ceased. ୨। (+କର୍ମ. ତ) ନିବାରିତ; ନିଷିଦ୍ଧ—2. Prevented. ୩। ଖଣ୍ଡିତ—3. Divided. ୪। ପୃଥକ୍ କୃତ—4. Separated. ୫। ମନୋନୀତ—5. Chosen; elected. ୬। ବେଷ୍ଟିତ—6. Surrounded; enveloped. ୭। ସ୍ତୁତ—7. Worshipped; adored; eulogised. ୮। ଆଚ୍ଛାଦିତ—8. Covered. ୯। ନିଷ୍କୃତ—9. Withdrawn; expelled; refuted.

ବ୍ୟାବୃତ୍ତି—ସ. ବ (ବ+ଆ+ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧। ବିଚ୍ଛେଦନ; Byābṛutti ଖଣ୍ଡନ—1. Division; splitting up. ୨। ପୃଥକ୍ କରଣ—2. Separation. ୩। ମନୋନୟନ—3. Election. ୪। ବେଷ୍ଟନ—4. Surrounding; girdle. ୫। ସ୍ତୁତି—5. Praise; eulogy. ୬। ନିଷ୍କରଣ—6. Expulsion exclusion. ୭। ନିବୃତ୍ତି—7. Stoppage; cessation. ୮। ବାଧା—8. Hindrance; obstruction. ୯। ନିଯୋଗ—9. Appointment. ୧୦। ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—10. Contrariety; inversion; reversion.

ବ୍ୟାମ—ସ. ବ—(ବ+ଆ+ମା ଧାତୁ=ମାପିବା+କରଣ. ଅ)—ବେଁ; Byāma ଦୁଇ ବାହୁକୁ ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ପ୍ରସାରିତ କଲେ ଏକ (ବ୍ୟାମକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାହୁର ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ୍ରରୁ ଅନ୍ୟ ବାହୁର ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାର୍ଥକ୍ୟର ପରିମାଣ—

Digitized by srujanika@gmail.com

Fathom; the length measured between the middle fingers of the two arms stretched out to the full extent in opposite directions.

ବ୍ୟାମର୍ଷ—ସ. ବ—(ବ+ଆ+ମୃଷ୍ ଧାତୁ=ଘଷିବା+ଘଞ୍. ଅ)—
Byāmarsha ଉତ୍ପାଟନ; ଉପାଡ଼ିବା—1. Uprooting. ୨ । ଉଠାଇ କର ଫୋପାଡ଼ିବା; ଟେକିବା—2. Uplifting; throwing. ୩ । ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ—3. Impatience. ୪ । ବ୍ୟାକୁଳତା—4. Enbarassment.

ବ୍ୟାମିଶ୍ର—ସ. ବଣ (ବ+ଆ+ମିଶ୍ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସମ୍ମିଳିତ—
Byāmisra 1, United; amalgamated. ୨ । ଏକୀକୃତ; ମିଶ୍ରିତ—2, Mixed together; unified. ସ. ବ—ଦୁଇ ପଦାର୍ଥକୁ ବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଏକତ୍ର ମିଳାଇବା କର୍ମ-
Amalgamation.

ବ୍ୟାମୋହ—ସ. ବ—(ବ+ଆ+ମୁହ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ ।
Byāmoha ମୋହ—1. Stupefaction; fascination.
ବ୍ୟାମୋହକ, ବ୍ୟାମୋହଜନକ, ବ୍ୟାମୋହଜନତ—ବଣ ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତି; ଭ୍ରମ—2, Error; mistake. ୩ । ଚିତ୍ତବୈକଲ୍ୟ; ବିହ୍ୱଳତା; ଅଧୀରତା—3, Embarassment; bewilderment. ୪ । ପୀଡ଼ା—4. Affliction. ୫ । ଅଜ୍ଞାନ—5. Ignorance

ବ୍ୟାୟତ—ସ. ବଣ (ବ+ଆ+ୟମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଦୀର୍ଘ;
Byāyata ଲମ୍ବା—1. Long; prolonged. ୨ । ଉଚ୍ଚା-2, Tall. ୩ । ଉଚ୍ଚ—3 High. ୪ । ବିସ୍ତୃତ—4 Extended. ୫ । ବ୍ୟାପୃତ—5 Engaged. ୬ । ଦୃଢ଼—6 Strong; firm. ୭ । ଦୂର—7. Distant. ବ—୧ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ—1. Length. ୨ । ପ୍ରସାର—2, Width; expanse. ୩ । ଉଚ୍ଚତା; ଉଚ୍ଚତା—3. Height.

ବ୍ୟାୟାମ—ସ. ବ (ବ+ଆ+ୟମ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ବଳା-
Byāyāma ଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାଳନରୂପ ଶ୍ରମସାଧନ—1, Physical exercise; bodily exercise. ୨ । କୁସ୍ତୀ; ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା—2. Athletic exercise; wrestling. ୩ । ଦୁର୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ—3. Walking in perilous places. ୪ । ପୌରୁଷ—4. Manhood; manliness. ୫ । ବ୍ୟାପାର—5. Transaction; action. ୬ । ବୃତ୍ତି—6, Business; occupation. ୭ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ—7. Length. ୮ । ବେନ୍; ବ୍ୟାମ—8. A fathom. ୯ । ପରିଶ୍ରମ—9. Labour.

ବ୍ୟାରାମ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଭୁଲ ବ. ବ୍ୟାଘ୍ରମ)—
Byārāma ବେଗ୍ମି; ରୋଗ—Sickness.

ବ୍ୟାଳ—ସ. ବ (ବ+ଆ+ଅଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସର୍ପ—
Byāla 1. Snake; serpent. ୨ । ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ; ଶ୍ୱାପଦ (ବ୍ୟାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Beast of prey. ୩ । ଚତାବାଘ—3. Leopard. ୪ । ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଦନ୍ତୀ—4. A vicious elephant. ୫ । ରାଜା—5. King. ୬ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—6. Name of a metre. ୭ । ଚନ୍ଦକ;ଧଳା ଚତାମୂଳ—7. Plumbago Zeylanica (plant). ବିଶ—୧ । ନିଷ୍ଠୁର—1. Cruel; villainous. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—2. Wicked; rogue. ୩ । ହିଂସ୍ର—3. Malicious; mischievous.

ବ୍ୟାଳ ଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଗ୍ରସୀଭୂତ—
Byāla grasta Beset with beasts of prey.

ବ୍ୟାଳ ଗ୍ରାହ—ସ. ବ (ବ୍ୟାଳ=ସର୍ପ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା
Byāla grāha +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଅହି ଧରିକି; ସାପୁଆ ଖେଳା (ବ୍ୟାଳଗ୍ରାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) —Snake-catcher; snake charmer.

ବ୍ୟାଳ ଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସ. ବ—ଗୋକ୍ଷୁର—Tribulus Terrestris,
Byāla damshtra (plant).

ବ୍ୟାଳ ନଖ—ସ. ବ—ଗୋକ୍ଷୁର ନାମକ କଣ୍ଟକୀ ଫଳ—A thorny
Byāla nakha berry; Tribulus Terrestris, ୨ । ନଖୀ; ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ—2. Onyx; shell.

ବ୍ୟାଳ ମୃଗ—ସ. ବ—ଚତା ବାଘ; ନେପାଳ ବାଘ—Leopard.
Byāla mṛuga

ବ୍ୟାଳ(ଲ)ମ୍ବ—ସ. ବ—ରକ୍ତ ଏରଣ୍ଡ—Red species of castor
Byāla(la)mba seed plant.

ବ୍ୟାଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଦେ. ବ—ଅନନ୍ତ; ଶେଷଦେବ—The mytho-
Byāla śreshṭha logical Serpent-king holding up the universe. (ଦ୍ର—ବ୍ୟାଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଖିନା ଅଉଷେକ, ବୋଲ୍ଲ ବୋଲି ଡାକିଥିବା ଉତ୍ସୁକ । ଭାଗ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଳାସ ।)

ବ୍ୟାସ- ସ. ବ (ବ+ଆ+ଅସ୍ ଧାତୁ=ବିତ୍ତାର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Byāsa ଅ)—୧ । ବୃତ୍ତର ବା ଗୋଲକର ମଧ୍ୟ ରେଖା; ଯେଉଁ ରେଖା କେନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଦୁଇ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ପରିଧିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥାଏ—1, Diameter of a circle or sphere. ୨ । ବିସ୍ତାର—2, Extension. ୩ । ପରିମାଣବିଶେଷ—3, A sort of measure, ୪ । ସମାସଯୁକ୍ତ ପଦର ସମାସବିଚ୍ଛେଦ—4, The analysis of a compound word into its component words. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପୁରାଣପାଠକ—5, A reader of the Purāṇas, ୬ । ବେଦ ବିସ୍ତାରକାରୀ ଓ ମହାଭାରତ ଆଦି ପୁରାଣମାନଙ୍କ ରଚୟିତା ମୁନିବିଶେଷ; କୃଷ୍ଣଦ୍ୱୈପାୟନ; ବ୍ୟାସଦେବ; ବେଦବ୍ୟାସ—6, The sage Byāsa who arranged the Bedas into

Digitized by srujanika@gmail.com

4 books and complied the Mahābhārata and other Purāṇas. [ଦ୍ର—ନବାମଧ୍ୟସ୍ତୁ ଦ୍ୱୀପରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ଦ୍ୱୈପାୟନ । ଏହାଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ କଳା ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ନାମ କୃଷ୍ଣ-ଦ୍ୱୈପାୟନ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ତପସ୍ୟା କଲେ ଓ ଏ ବେଦମାନଙ୍କ ସଗ୍ରହ ଓ ବର୍ଗୀକରଣ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ବେଦବ୍ୟାସ । ପରେ ଏହାଙ୍କ ମାତା ସତ୍ୟ-ବତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ଶାନ୍ତନୁ ଓ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନିଃସନ୍ତାନ ମୃତ ହେବାରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଏ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଦୁଇ ବିଧବାପତ୍ନୀ ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଳିକାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନିୟୋଗ ବିଧି ଅନୁସାରେ ସହବାସ କଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେଲା । ଏହାଙ୍କ ଔରସରେ ବିଚିତ୍ର-ବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦାସୀଗର୍ଭରେ ବିଦୁର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ପାରାଶର୍ଯ୍ୟ, କାମାନ, ବାଦରାୟଣ, ସତ୍ୟତ୍ରତ, ସତ୍ୟବତ ଓ ସତ୍ୟରତ ।] ୭ । ପୁରାଣାନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କଳ୍ପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ବେଦମାନଙ୍କର ସଗ୍ରହ ଓ ବର୍ଗୀକରଣ ୨୮ ଜଣ ଋଷି (ହ. ଶ)—7. 28 sages said to have compiled and classified the Bedas at defferent times. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାର ବୋଲି କଥିତ । ଏମାନଙ୍କ ନାମ ସ୍ୱୟଂଭୁବ, ପ୍ରଜାପତ୍ୟ ବା ମନୁ, ଉଶନା, ବୃହସ୍ପତି, ସବିତା, ମୃତ୍ୟୁ ବା ଯମ, ଇନ୍ଦ୍ର, ବସିଷ୍ଠ, ସାରସ୍ୱତ, ତ୍ରିଧାମ, ଋଷଭ, ବା ବିଭୁ, ସୁତେଜା ବା ଉତ୍ତମ୍ବାଜ, ଅନ୍ତରକ୍ଷ ବା ଧର୍ମ୍ମ, ବପୁବନ୍ ବା ସୁତନ୍ତୁ, ତ୍ରିଯାରୁଣି, ଧନଞ୍ଜୟ, କୃତଞ୍ଜୟ, ଋତଞ୍ଜୟ, ଭରଦ୍ୱାଜ, ଗୌତମ, ଉତ୍ତମ ବା ହର୍ଯ୍ୟତ୍ମା ବାଚଶ୍ରବା ବା ନାରାୟଣ ବା ବେଣ, ସୋମଶୁଷ୍ମାୟନ ବ ତୃଣବନ୍ଦୁ, ଋକ୍ଷ ବା ବାଲ୍ମିକି; ଶକ୍ତି, ପରାଶର, ଜାତୁକର୍ଣ୍ଣ ଓ କୃଷ୍ଣଦ୍ୱୈପାୟନ (ହ. ଶ) ଦେ. ବ—୧ । ପୁରାଣ-

ବ୍ୟାସ ପାଠକ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁରାଣ କଥା ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାନ୍ତି

ବାସ (ହ. ଶ)—1. A narrator of the Purāṇas. ୨ । ଜ୍ଞାନୀ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି—2. A title given to learned and wise men.

ବ୍ୟାସକୂଟ—ସ. ବ—୧ । ବ୍ୟାସ ଦେବଙ୍କ ରଚିତ ମହାଭାରତୋକ୍ତ

Byāsakūṭa ଶ୍ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁରୂହାର୍ଥ ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶ୍ଲୋକ-ତତ୍ୱ—1. Obscure couplets in the writings of sage Byāsa in the Mahābhārata. ୨ । ସୀତାହରଣ ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାଲ୍ୟବାନ୍ ସଙ୍କଟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିବା କୂଟ ଶ୍ଲୋକ (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—2. Some obscure couplets uttered by Rāmachandra immediately after the forcible removal of Sītā by Rāvaṇa.

ବ୍ୟାସକ୍ତ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବି+ଆସକ୍ତ)—୧ । ଅତ୍ୟାସକ୍ତ—

Byāsakta 1. Addicted to; enamoured of; doting (ବ୍ୟାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) on. ୨ । ସଲଗ୍ନ—2. Attached to; (ବ୍ୟାସକ୍ତ—ତ) connected with; close to. ୩ । ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ—3. Confused; bewildered.

ବ୍ୟାସଙ୍ଗ—ସ. ବ (ବି+ଆସଙ୍ଗ)—୧ । ଅତ୍ୟାସକ୍ତି—1. Attach-

Byāsaṅga ment. ୨ । ବିଶେଷ ସଂଯୋଗ—2. Close connection; adhesion. ୩ । ବିଶେଷ ମନୋ-ଯୋଗ—3. Close attention.

ବ୍ୟାସ ଦେବ—ସ. ବ—ବ୍ୟାସ ଋଷି—

Byāsa deba Sage Byāsa.

ବ୍ୟାସ ପୀଠ—ସ. ବ—୧ । ପୁରାଣ ପାଠକଙ୍କ ବସିବାର ଉଚ୍ଚ ଆସନ—

Byāsapīṭha 1. An elevated seat or stool for (ବ୍ୟାସାସନ—ଅନ୍ୟରୂପ) the reader of a Purāṇa. ୨ । ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ପୁରାଣକୁ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ କାଠର ଉଚ୍ଚାସନ (ଏହାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ ମୁଦ ହୋଇଯାଏ)—2. A folding stool on which a Purāṇa is placed while being read.

ବ୍ୟାସ ସରୋବର—ସ. ବ (ନାମ)—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥବିଶେଷ—

Byāsa sarobara Name of a place of Hindu pilgrimage. [ଓଡ଼ିଆ ଭଲେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ—ସ. ବ—ବ୍ୟାସର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ; କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ପରିଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

Byāsārddha ଅଙ୍କିତ ସରଳ ରେଖା—Radius.

ବ୍ୟାସିଦ୍ଧ—ସ. ବିଶ (ବି+ଆ+ସିଦ୍ଧ)—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ (ହ. ଶ)—

Byāsiddha 1. Prohibited. ୨ । ଅବରୁଦ୍ଧ (ହ. ଶ)—2. Confined. ୩ । ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ (ହ. ଶ)—3. Obstructed.

ବ୍ୟାସୀୟ—ସ. ବିଶ (ବ୍ୟାସ+ଈୟ) —ବ୍ୟାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Byāsiya Relating to Byāsa.

ବ୍ୟାହତ—ସ. ବିଶ (ବି+ଆହତ)—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ; ନିବାରିତ—

Byāhata 1. Prevented; repelled. ୨ । ବିଫଳୀକୃତ—(ବ୍ୟାହତ—ତ) 2. Made futile; nullified. ୩ । ଭୀତ—3. Alarmed. ୪ । ଦୂରୀକୃତ—4. Driven away; expelled. ୫ । ନିରାଶ—5. Despaired. ୬ । ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—6. Obstructed; restrained.

ବ୍ୟାହତତ୍ୱ—ସ. ବ—ଅଳଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅର୍ଥଦୋଷ ବିଶେଷ—

Byāhatatwa A defect in composition. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ କୌଣସି ବିଷୟର ଉତ୍କର୍ଷ ବା ଅପକର୍ଷର ଉଦ୍ଦେଶ କରି, ପରେ ତାହ ଅନ୍ୟଥା ପ୍ରତିପାଦନ କଲେ ବ୍ୟାହତତ୍ୱ ଦୋଷ ହୁଏ । ଉଦାହରଣ ଃ – ଶୁଖିଛୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ, ନିରତେ ମାଲ ଲୋଚନ, ଢେବେଢେଁ ଖୋଲକୁ ଉପମା ଦେବାକୁ ନାହିଁ ନା ଭଳଭୁବନ, ନାସ୍ତାରଭନ—ବଳଭାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାହାର—ସ. ବ (ବ+ଆ+ହୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଆ)—୧ । କଥନ; Byāhāra ଉକ୍ତି—1. Speech; saying. ୨ । ସ୍ପଷ୍ଟ ଧ୍ୱନି—2. Articulate sound.

ବ୍ୟାହୃତ—ସ. ବଣ (ବ+ଆ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । କଥିତ—Byāhṛuta 1. Spoken. ୨ । ଉଚ୍ଚାରିତ—2. Uttered; pronounced.

ବ୍ୟାହୃତି—ସ. ବ (ବ+ଆ+ହୃ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ତ)—୧ । ଉକ୍ତି; Byāhṛuti କଥନ—1. Speech. ୨ । (+କର୍ମ. ତ) 'ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ', ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରର ଏହି ଅଙ୍ଗ—2 The syllables Bhūḥ, Bhubaḥ and Swaaḥ in the beginning of the Gāyatrī Vedic formula.

ବ୍ୟୁଚ୍ଛିତ୍ତି—ସ. ବ (ବ+ଉତ୍+ଛିଦ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ତ)—ବିନାଶ; Byuchchhitti ଉଚ୍ଛେଦ—Ruin; destruction; eradication.

ବ୍ୟୁଚ୍ଛେତ୍ତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ+ଉତ୍+ଛିଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; Byuchchhettā ବ୍ୟୁଚ୍ଛେତୃ; ୧ମା· ୧ବ)—ବିନାଶକ—(ବ୍ୟୁଚ୍ଛେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Desturctive.

ବ୍ୟୁତ୍କ୍ରମ—ସଂ. ବ (ବ+ଉତ୍କ୍ରମ)—୧ । କ୍ରମବିପର୍ଯ୍ୟୟ; ବ୍ୟତିକ୍ରମ—Byut-krama 1. Inversion. ୨ । ଅନିୟମ—2. Irregularity. ୩ । ଗୋଲମାଲ—3. Confusion.

ବ୍ୟୁତ୍କ୍ରାନ୍ତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ+ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତ+ଆ)—ପ୍ରହେଳିକା Byut-krāntā (ହି. ଶ)—Riddle.

ବ୍ୟୁତ୍ଥାନ—ସ. ବ. (ବ+ଉତ୍ଥାନ)—୧ । ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ କାମ କରିବା Byutthāna (ହି. ଶ)—1. Working independently ୨ । ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ (ହି. ଶ)—2. Acting in opposition or hostility. ୩ । ବାଧା ଦେବା (ହି. ଶ)—3. Obstructing. ୪ । ନୃତ୍ୟ ବିଶେଷ (ହି· ଶ)—4. A kind of dance. ୫ । ଚଞ୍ଚଳ ଅସ୍ଥିର, ଦୃଢ଼ ଓ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଅବସ୍ଥା, ସାଧା ଯୋଗସାଧନର ପ୍ରତିକୂଳ ଅଟେ (ହି. ଶ)—5. Want of concentration of mind; the habit of mental wandering. ୬ । ହଠାତ୍ ଉଦୟ—6. Sudden rise or appearance. ୭ । ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ—7. Elevation.

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବ (ବ+ଉତ୍+ପଦ୍ ଧାତୁ=ବୁଝିବା+ଭାବ. ତି)—Byut-patti ୧। ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ବା ବୋଧ—1. Critical or deep knowledge of a science. ୨ । ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ—2. Special or expert knowledge. ୩ । ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ; ବହୁବତ୍ତା—3. Deep learning, proficiency; scholarship. ୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟାଦିର ବିଭଜନ କୌଶଳ—(grammar) Etymology; derivation of words. ୫ । ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଗଢ଼ଣ—5 Formation of words. ୬ । କୌଶଳ—6. Dexterity. ୭ । ଶବ୍ଦର ମୂଳରୂପ—7. The original form of a word. ୮ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ବିଶିଷ୍ଟ ଉତ୍ପତ୍ତି (ହି. ଶ)—8. The peculiar origin of a thing. ୯ । ଜନ୍ମ—9. Birth.

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କରିବା—ଦେ. କି—ବଶର କରିବା—To consider; to Byut-patti karibā judge. [ଉ—ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କର ସେ ଉପରୁ ଦୋଇ, ବନପଦ୍ମଟିଣୁ ଗଜ ମାରଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ—ସ.ବଣ ପୁଂ(ବ+ଉତ୍+ପଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)-୧ । ଶାସ୍ତ୍ର-Byut-panna ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପନ୍ନ—1. Versed in a science. (ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସାରଦର୍ଶୀ; ସାରଜ୍ଞସମ—2. Specialist in any science; proficient; well versed. ୩ । ପଣ୍ଡିତ—3. Learned. ୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍ପନ୍ନ (ଶବ୍ଦ)—4. (Grammar) Derived (word); derivative. ୫ । ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଯୁକ୍ତ—5. Connected with the derivation; etymological. ୬ । ସଂସ୍କୃତ; ସାହାର ସଂସ୍କାର ହୋଇଅଛି (ହି.ଶ)-6. Reformed; purified.

ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକ—ସ. ବଣ (ବ+ଉତ୍+ପାଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । Byut-pādaka ସାହାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଜନ୍ମେ; ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଜନକ—(ବ୍ୟୁତ୍ପାଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Producing proficiency. (ବ୍ୟୁତ୍ପାଦନ—ବ) ୨ । ସଂସ୍କାରଜନକ—2. Result-in purity or perfection. (ବ୍ୟୁତ୍ପାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ଉତ୍ପାଦକ—(ହି. ଶ)—3. Productive.

ବ୍ୟୁତ୍ପାଦିତ—ସ. ବଣ—(ବ+ଉତ୍+ପାଦ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Byut-pādita ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ—Derived or formed from etymology.

ବ୍ୟୁତ—ସ. ବଣ—(ବେ ଧାତୁ=ବୁଣିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସୂତ—Byuta (ବ୍ୟୁତ୍ତ—ବ) 1. Sewn. ୨ । ବୁଣା ହୋଇଥିବା-2. Woven.

ବ୍ୟୁତପତି—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ) (ସ. ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି)—୧ । ଅନୁମାନ—Byutapati 1. Guess; inference. [ଉ—ଖାତ ବେଗରେ ଗମନ ଲଭିଲା ସେ ଶାନ୍ତ, ବନ୍ଧ ଦିନ୍ଦ୍ୱାରରେ ଏମନ୍ତ ବ୍ୟୁତପତି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।]

୨ । ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge. ୩ । ବୋଧ; ଅନୁଭୂତି—3. Understanding; perception.

ବ୍ୟୁତପନ(ନ୍ନ)—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—ବ୍ରହ୍ମା—Brahmā. (ଉ—Byutapana(nna) ବ୍ୟୁତପନ୍ନ ଅସୁର ଭୁଜଗଣ୍ଡା ଯୁଗ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ବ୍ୟୁଦାସ—ସ. ବ (ବ+ଉତ୍+ଅସ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)-୧ । ପର୍ଦ୍ଦନ—Byudāsa 1. Pounding; rubbing. ୨ । ପରିତ୍ୟାଗ—2. Rejection; exclusion; abandonment relinquishment. ୩ । ନିଷ୍କାସନ—3. Expulsion. ୪ । ନିବାରଣ; ନିରସନ—4. Refutation;

Digitized by srujanika@gmail.com

prevention. ୫ । ଔଦାସ୍ୟ—5. Indifference. ୬ । ଅବଜ୍ଞା—6. Disregard. ୭ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ସମୁଚିତ ବ୍ୟବହାର ନ କରିବା; ଅପବ୍ୟବହାର—7. Abuse; want of proper use of a thing.

ବ୍ୟୁଷ—ସ. ହ—(ବି+ଉଷ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା, ରୁଗ୍ଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Byusha ଅ, ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ରୁଗ୍ଣ କରେ; ଭୁଲନା କର ପ୍ରତ୍ୟୁଷ) ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସମୟ (ହ. ଶ)—1. The time of sunrise. ୨ । ପ୍ରାତଃକାଳ (ହ. ଶ)—2. Morning.

ବ୍ୟୁଷ୍ଟ—ସ. ବିଶ (ବି+ବସ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବାସି, Byushṭa ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ—1, Stale; not fresh. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ—ବାସି ।] ୨ । (ବି+ଉଷ୍. ଧାତୁ=ଦଗ୍ଧ କରିବା+କର୍ମ.ତ) ଦଗ୍ଧ--2. Burnt;scorched. ହ—(ବି+ଉଷଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ) ୧ । ପ୍ରାତଃ—1. Morning. ୨ । ଦିନ; ସକାଳରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ 2. Day time. ୩ । (+କର୍ମ ତ) ଫଳ—3. Fruit.

ବ୍ୟୁଷ୍ଟି—ସ. ହ (ବି+ବସ୍. ଧାତୁ+ଅଥ. ତ)—୧ । ଫଳ—Byushṭi 1. Fruit. ୨ । ସମୃଦ୍ଧି—2 Prosperity. ୩ । ସ୍ତୁତି--3. Praise; eulogy. ୪ । (ବି+ଉଷ୍. ଧାତୁ+ଘ୍ରଞ୍. ତ) ଦାହ; ଜ୍ୱଳନ—4 Conflagration; combustion. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ ତ)ପ୍ରାତଃ – 5. Morning. ୬ । (ବି+ବଶ୍. ଧାତୁ+ଘ୍ରଞ୍. ତ) ଇଚ୍ଛା—6. Inclination.

ବ୍ୟୁଢ଼—ସ. ବିଶ (ବି+ବହ୍. ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ତ)-୧ । ବିପୁଳ; ପ୍ରଶସ୍ତ—Byūṛdha 1. Wide; broad; extensive. ୨ । ସ୍ଥୂଳ; ପୃଥୁଳ—2. Bulky; corpulent. ୩ । ସଂହତ—3. Compact; welded together; strongly knit. ୪ । ସ୍ଫୀତ—4. Swollen. ୫ । ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—5. Arranged. ୬ । ତୁଲ୍ୟ—6. Similar. ୭ । ଉତ୍ତମ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—7. Good; excellent. ୮ । ବିବାହିତ—8. Married. ୯ । ପରିହିତ—9. Clothed; clad. ୧୦ । ଦୃଢ଼—10. Strong; firm; hard; tight. ୧୧ । ବାହିତ—11. Conducted. ୧୨ । ସୁସନ୍ନଦ୍ଧ—12. Well girt. ୧୩ । ଯେ ବ୍ୟୂହ ରଚନା କରି ଠିଆ ହୋଇଅଛି (ହ. ଶ)—13. Standing ready for fight after forming a battle array.

ବ୍ୟୁଢ଼ କଙ୍କଟ—ସ.ବିଶ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି,ବ୍ୟୁଢ଼=ବ୍ୟବସ୍ଥିତ+କଙ୍କଟ=ସାଞ୍ଜୁ Byūṛdha kaṅkaṭa ଯାହାଠାରେ)—ଉତ୍ତମରୂପେ ସାଞ୍ଜୁଦ୍ୱାରା ଆବୃତ—Well girt with armour.

ବ୍ୟୁଢ଼ି—ସ. ବ (ବି+ଉଦ୍ ଧାତୁ=ତର୍କ କରିବା+ଘ୍ରଞ୍. ତ)—Byūṛdh ୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥା—1, Orderly arrangement. ୨ । ସ୍ଥୂଳତା—2, Thickness.

ବ୍ୟୁଢ଼ୋରସ୍କ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟୁଢ଼=ପ୍ରଶସ୍ତ+ଉରସ୍= Byūṛdhoraska ବକ୍ଷୋଦେଶ ଯାହାର; କ ଅର୍ଥରେ)—ଯାହାର ବକ୍ଷ ଚଉଡ଼ା—Broad-breasted.

ବ୍ୟୂତ—ସ. ବିଶ. (ବି+ବେ ଧାତୁ=ବୁଣିବା.+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସୂତା Byūta ଦ୍ୱାରା ବୁଣା ଯାଇଥିବା—1. Woven. ୨ । ସିଲେଇ କରା ଯାଇଥିବା—2. Sewn.

ବ୍ୟୂତି—ସ. ବ (ବି+ବେ ଧାତୁ+ଘ୍ରଞ୍. ତି)—୧ । ବସ୍ତ୍ରନ; ଲୁଗାବୁଣା Byūti —1, Weaving of cloth. ୨ । ସିଲେଇ;ସିଆଁ—2. Sewing, ୩ । (+କର୍ମ. ତି) ତାଗା—3 Stitch.

ବ୍ୟୂହ—ସ. ବ. (ବି+ଉହ୍ ଧାତୁ=ତର୍କ କରିବା; ବଳୟାଗ କରିବା+ Byūha ଘ୍ରଞ୍. ଅ)—୧ । ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ; ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ସୈନ୍ୟ-ଦଳକୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ପୂର୍ବକ ସଜ୍ଜିତ କରିବା—1. Battle-array; arraying of troops in order. ୨। (+କର୍ମ.ଅ)—ସଜ୍ଜିତ ସୈନ୍ୟ ଦଳ—2.A line of soldiers. ୩ । (+କର୍ମ. ଅ) ସମୂହ—3. Multitude ୪ । ସୈନ୍ୟ ଦଳ—4. Phalanx; a body of troops; army. ୫ । (+ଘ୍ରଞ୍. ଅ) ବିସ୍ତାର—5. Expansion; diffusion, ୬ । ନିର୍ମାଣ; ଗଠନ—6. Disposition; manufacture. ୭ । (+କର୍ମ. ଅ) ଦେହ; ଶରୀର—7. Body. ୮ । ତର୍କ (ହ. ଶ) – 8. Argument. ୯ । ପରିଣାମ (ହ. ଶ)—9. End; final result. ୧୦ । କୌଣସି ଆକ୍ରମଣରୁ ବା ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ରଚିତ ଯୋଜନା (ହ. ଶ)—10. Any arrangement for self-defence against any attack or danger [ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚଉରଙ୍ଗ ସେନାକୁ ନାନା କୌଶଳରେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ କରି ରଖା ଯାଉଥିଲା । ଆକାର ଆଦ ଅନୁସାରେ ବ୍ୟୂହର ଅନେକ ନାମ ଥିଲା; ଯଥା—ଦଣ୍ଡ ବ୍ୟୂହ,ଶକଟ ବ୍ୟୂହ,ବଜ୍ର ବ୍ୟୂହ, ଗରୁଡ଼ ବ୍ୟୂହ, ଶ୍ୟେନ ବ୍ୟୂହ, ମଣ୍ଡଳ ବ୍ୟୂହ, ଧନୁର୍ବ୍ୟୂହ, ସର୍ବତୋଭଦ୍ର ବ୍ୟୂହ । ରାଜା ବା ପ୍ରଧାନ ସେନାପତ୍ତି ବ୍ୟୂହର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଶତ୍ରୁର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆକ୍ରମଣରୁ ଦୂରରେ ରହୁଥିଲେ ଓ ଆଦେଶାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟୂହ ଗଠନା କରୁଥିଲେ ।]

ବ୍ୟୂହ ପାର୍ଷ୍ଣି—ସ. ବ—(ଶ୍ରୀ ତତ୍) ସୈନ୍ୟ ଦଳର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗ— Byūha pārshṇi The rear of an army.

ବ୍ୟୂହ ଭେଦ—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ ତତ୍) —ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ସୁସଜ୍ଜିତ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ Byūha bheda ସୈନ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା—Penetrating or breaking into the enemy's line.

ବ୍ୟୂହ ରଚନ(ନା)—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ ତତ୍)—ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ Byūha rachana(nā) ପ୍ରଣାଳୀରେ ସଜ୍ଜିତ କରିବା—Disposal or arranging of troops in battle order.

ବ୍ୟୂହିତ—ସ. ବି (ବ୍ୟୂହ+ଇତ)—ବ୍ୟୂହାକାରରେ ସଜ୍ଜିତ (ସୈନ୍ୟ) Byūhita —(army) Arranged in battle order.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଉ—ଅନ୍ତେ ଉତ୍ତ ସବନର ବ୍ୟହତ ବାହୁମା । ଗ୍ରଧାନାଥ. ମଦାସାଡା ।)

ବ୍ୟେ (ଧାତୁ)—ସ—ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—To cover.
Bye (root)

ବ୍ୟୋମ—ସ. ବ (ବ୍ୟେ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍; ବ୍ୟଥାଚନ, ବ୍ୟୋମନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଆକାଶ; ଅମ୍ବର; ଶୂନ୍ୟ; ନଭୋମଣ୍ଡଳ—1. The sky; the heavens. ୨ । ଜଳ—2. Water. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନାର୍ଥ ମନ୍ଦିର—3. A temple sacred to the Sun-god. ୪ । ମେଘ (ହ. ଶ)—4. Cloud. ସ. ବ—୧ । ଗ୍ରମାସୃଣୋତ୍ତ ଗ୍ରସିଦ୍ଧ ବଶେଷ: ବ୍ୟୋମାସୁର—1. Name of a demon. (ଉ—ବ୍ୟୋମମାର୍ଗେ ସିବା ଗୁହ୍ନି, ବ୍ୟୋମ ଉତ୍ପାଟଣ କହୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଶବଲାସ ।) ୨ । ଗ୍ରଜବଦୋତ୍ତ ଦୈତ୍ୟ ବଶେଷ (ଏହାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମାରିଥିଲେ ।)—2. Name of another demon killed by Śrīkṛushṇa.

ବ୍ୟୋମ କେଶ(ଶୀ)—ସ. ବ (ବ୍ୟୋମ=ଆକାଶବ୍ୟାପୀ କେଶ ସାଢାର, ବ୍ୟୋମ+କେଶ:+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମହାଦେବ—Śiba. ଦେ. ବ. ପର୍ବତ—Mountain. (ଉ—ଶୁଭ୍ର ମନାକଶା ଯଥା ବ୍ୟୋମ କେଶ କେଶେ । ମଧୁସୂଦନ. ଆକାଶଗୁଚ୍ଛ ।) [ଦ୍ର—ପୁରାଣମତରେ ମହାଦେବ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ସ୍ୱମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କଲ୍ଲବେଳେ ତାଙ୍କର କେଶ ଆକାଶରେ ବ୍ୟାପିଥିଲା, ତେଣୁ ତାହାଙ୍କ ନାମ ବ୍ୟୋମକେଶ ହୋଇଅଛି । କନ୍ତୁ ଏହା ପୁରାଣୋକ୍ତ କଲ୍ପନା ମାତ୍ର । ଉକ୍ତକବ ମଧୁସୂଦନ ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ଏବ ପୌରାଣିକ ମୂର୍ତ୍ତିକଳ୍ପନାରେ ବଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ କବତାରେ 'ବ୍ୟୋମ କେଶ' ଶବ୍ଦ ଶିବ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଶଂସିତ କବତାରେ 'ବ୍ୟୋମକେଶ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୋମବ୍ୟାପୀ କେଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗ୍ରାଗ୍ର ବା ଶିଖର ସାଢାର ଏହାପର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ବଳରେ 'ପର୍ବତ' ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଓ ବ୍ୟୋମକେଶକେଶକୁ ପର୍ବତର ଶିରୋଦ୍ଭାଗ ବୋଲି ଅର୍ଥ କରାଯାଇ ପାରେ ବୋଲି କେହି କେହି ମତ ଦଅନ୍ତି ।]

ବ୍ୟୋମ ଗଙ୍ଗା—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଆକାଶ ଗଙ୍ଗା; ମନ୍ଦାକନୀ—Byoma gaṅgā The Ganges said to flow in the heavens.
(ବ୍ୟୋମ ସରତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟୋମ ଗମନୀ—ସ. ବ. (ବ୍ୟୋମ+ଗମନ+ଈ)—ଯେଉଁ ବଦ୍ୟା ସାହାଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ (ହ. ଶ)—The act or science with the aid of which a man can travel in the sky.

ବ୍ୟୋମ ଚର—ସ. ବଶ. ତ୍ପୁ (ବ୍ୟୋମ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଗଗନ; ବଦ୍ୟାସ୍ଥ—1. Travelling in the sky. ବ—୧ । ଦେବତା—
(ବ୍ୟୋମଗସ୍ଥ— ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ୟୋମଗସ୍ଥ, ବ୍ୟୋମଗୁରଗୀ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. The Gods. ୨ । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦ—2. Stars and planets. ୩ । ପକ୍ଷୀ—3. Bird.

ବ୍ୟୋମ ଦୋଳୀ—ଦେ. ବ—ଆକାଶରେ ଶୂନ୍ୟରେ ଝୁଲୁଥିବା ଦୋଳୀ—
Byoma dolī A swing suspended in the sky.
(ଉ—ବ୍ୟୋମ ଦୋଳୀରେ ହୃଦସ୍ଥ କୋଳେ ଭାସ୍ ପ୍ରଭୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଶବଲାସ ।)

ବ୍ୟୋମ ଧୂମ—ସ. ବ. (ସ. ଯ. ଲୋ)—ମେଘ—
Byoma dhūma Cloud.
(ଉ—ବ୍ୟୋମ ଧୂମକୁ, ଭାଦ୍ରା ସମୟକୁ, ଲକ୍ଷିବା ଏ ମାନସ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଶବଲାସ ।)

ବ୍ୟୋମ ନାସିକା—ଦେ. ବ—ବ୍ୟୋମ ଲାସିକା (ଦେଖ)
Byoma nāsikā Byoma lāsikā (See)
(ଉ—ବ୍ୟୋମ ନାସିକା ପର୍ ହୋଇ ଆକାଶେ, ବଲାସ ପ୍ରକାଶ କଲ୍ଲ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଶବଲାସ ।)

ବ୍ୟୋମ ପାଦ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି) —ବିଷ୍ଣୁ—
Byoma pāda Bishṇu.

ବ୍ୟୋମ ମଞ୍ଜର—ସ. ତ—ଧ୍ୱଜ; ପତାକା—
Byoma mañjara Flag; standard.

ବ୍ୟୋମ ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ୟୋମ+ମଣ୍ଡଳ=ସ୍ଥାନ)—
Byoma maṇḍala ୧ । ଧ୍ୱଜ; ପତାକା—1. Flag.
୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳ—2. The sky.

ବ୍ୟୋମ ମୁଦ୍ଗର—ସ. ବ—୧ । ବାପୁର ଗର୍ଜ୍ଜିତ ବା ଶବ୍ଦ—
Byoma mudgara 1. Loud sound produced by wind or tempest. ୨ । ଘଡଘଡ଼ ଶବ୍ଦ—2. The sound of thunder.

ବ୍ୟୋମ ଯାନ—ସ. ବ—୧ । ଦେବଯାନ; ବମାନ—1. The ærial cars of the Gods, ୨ । ବେଲୁନ୍—2. Balloon aeroplane
Byoma jāna

ବ୍ୟୋମ ଲାସିକା—ସ. ବ. (ବ୍ୟୋମ=ଆକାଶ+ଲାସିକା=ନର୍ତ୍ତକୀ)—
Byoma lāsikā ୧ । ଶୂନ୍ୟ ନର୍ତ୍ତକୀ—1. A dancing female who performs dances in the air. ୨ । ଉଚ୍ଚଆ ପକ୍ଷୀ—2. The sky lark. (ଉ—ବ୍ୟୋମ ଲାସିକା ନର୍ତ୍ତନେ ହୋଇଅଛ ମେଲା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଶବଲାସ ।)

ବ୍ୟୋମୋଦକ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ବମା ସ. ଯ. ଲୋ; ବ୍ୟୋମ ପଦ୍ଧତ ଉଦକ)—ବର୍ଷା ଜଳ—Rain water.
Byomodaka

ବ୍ୟୋମ୍ନିକ—ସ.ବଶ (ବ୍ୟୋମନ୍+ଇକ; ବ୍ୟଥାଚନ)—ଆକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Byomnika Relating to the sky.

ବ୍ୟୋଷ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶୁଣ୍ଠି, ପିପ୍ପଳ ଓ ମରତର ସମାହାର; ତ୍ରିକଟୁ—A mixture of dry ginger, long pepper and black pepper.
Byosha

ବ୍ରଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଗମନ କରିବା—
Braj (root) To go; to walk.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରଜ—ସଂ. ବି. (ବ୍ରଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଗମନ—1. Going; Braja walking. ୨ । (+ଅଧ୍ୱକରଣ. ଅ)—ପଥ—2. Road; way. ୩ । ଗୋଷ୍ଠ—3. A herd of cows; cow-pen; a pasture for cows. ୪ । (+ବର୍ଗ. ଅ)—ସମୂହ—4. Multitude; assemblage. ୫ । ପୌରାଣିକ ଶୂରସେନ ଦେଶର ଏକ ଅଂଶ; ଅଧୁନାକ ମଥୁରାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଚୀନ ଗୋକୁଳ ଗ୍ରାମ—5. An ancient village near Mathurā. ୬ । ବୃନ୍ଦାବନ—6. Bṛundābana. [ଦ୍ର—ଏହି ଦେଶ ବୃନ୍ଦାବନ, ଗୋକୁଳ, ମଥୁରା, ଆଗ୍ରା ଆଦି ସହିତ ପରିଧିରେ ୧୨୮ ମାଇଲ ଅଟେ । ହି.ଶ] ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ରଜ ଶବ୍ଦରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ—1. Name by which persons having names beginning with Braja are called. ୨ । ଗୋପାଳ; ଗରୁଡ଼—2. Cowherd. (ଉ—ବ୍ରଜ ନକର ଜାଣ୍ଟା ଲଷଣେ, ବଶ୍ୱ ପସୂ ଜଦସୂ କରଣେ । ଭଙ୍କ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ବ୍ରଜକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବ୍ରଜ ଧାତୁ+କଣ୍ଟୁ. ଅକ) —ଉପସ୍ୱୀ—
Brajaka A sage.

ବ୍ରଜ କାମିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗୋପନାସ୍ତ୍ରୀ; ବ୍ରଜନାସ୍ତ୍ରୀ—
Braja kāminī A woman of Bṛundābana.
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମନ୍ଦିରସରେ ଉତ୍ତ କରୁଥିଲେ ।]
(ବ୍ରଜଗୋପିକା, ବ୍ରଜଗୋପୀ, ବ୍ରଜନାଗସ୍ତ୍ରୀ, ବ୍ରଜନାସ୍ତ୍ରୀ, ବ୍ରଜବଧୂ, ବ୍ରଜବାଳା, ବ୍ରଜରମଣୀ, ବ୍ରଜାଙ୍ଗନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରଜ କଶୋର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନାମ—
Braja kiśor A name of Śrīkṛushṇa.
ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମ—A name given to males.
(ବ୍ରଜକୁମାର, ବ୍ରଜଗୋପାଳ, ବ୍ରଜନାଗର, ବ୍ରଜନାଥ, ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ, ବ୍ରଜବଲ୍ଲଭ, ବ୍ରଜବିନୋଦ, ବ୍ରଜବିନୋଦନ, ବ୍ରଜବିଲାସୀ, ବ୍ରଜବିହାସ୍ତ, ବ୍ରଜମୋହନ, ବ୍ରଜରମଣ, ବ୍ରଜରାଜ, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର, ବ୍ରଜାନନ୍ଦ, ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର, ବ୍ରଜେଶ୍ୱର, ବ୍ରଜବଲ୍ଲଭ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରଜ କଶୋସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଧିକାଙ୍କ ନାମ—
Braja kiśorī A name given to Rādhikā.
(ବ୍ରଜନାଗସ୍ତ୍ରୀ, ବ୍ରଜବିନୋଦିନୀ, ବ୍ରଜବିହାସ୍ତ୍ରୀ, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରୀ, ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ, ବ୍ରଜବଲ୍ଲଭା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରଜ ଧାମ—ସଂ. ବି. (ବ୍ରଜ+ଧାମନ୍)—ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମ—
Braja dhāma Bṛundābana.

ବ୍ରଜ ଧୂଳି—ସଂ. ବି—ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ଓ ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁ
Braja dhūli ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳର ଧୂଳି—The dust of the ବ୍ରଜଧୂଳା, ବ୍ରଜରେଣୁ Braja country which is looked upon ବ୍ରଜଧୂଳ as very sacred by the Baishnabas.

ବ୍ରଜ ନଗର—ଦେ. ବି—ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମ—The holy place of
Braja nagara Bṛundābana where Śrīkṛushṇa

ବ୍ରଜପତ, ବ୍ରଜପୁସ୍ତ୍ର, ବ୍ରଜଭୂମି } ଅନ୍ୟରୂପ had his sports with the Braja-women.

ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଓଜନା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର
Brajanātha barḍajenā ପଶ୍ଚାର୍ଦ୍ଧରେ ଜନ୍ମିଥିବା ଛେଙ୍କାନାଳ ବାସୀ ଜନୈକ କବି—Name of an Oriya poet of the latter half part of the 18th century; the author of the Samara Taranga.
[ଦ୍ର—ସରଦାରମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିବା ସମୟରେ ସରଦାରମାନଙ୍କର ଓ ଛେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ନିର୍ଯ୍ୟୋତନ ମହାନ, ବାବାଦୁରଙ୍କର ଛେଙ୍କାନାଳ ଗଡ଼ ଜକଟରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବ୍ରଜନାଥ ସମରତରଙ୍ଗ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କ ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡିଚା (ରଥ)ଯାତ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ ।
ଡାକ୍ତରୀଚରଣଙ୍କ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ଏହାଙ୍କ ନାମ ବ୍ରଜନାଥ ଦାସ ବୋଲି ଲେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ବ୍ରଜ ବାଳକ—ସଂ. ବି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସଙ୍ଗତର ବ୍ରଜ ନଗରର ଶିଶୁ—
Braja bālaka A cowherd companion of (ବ୍ରଜସ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śrīkṛushṇa.

ବ୍ରଜବାଳା—ସଂ. ବି—ଗୋପନାସ୍ତ୍ରୀ; ଗୋପକନ୍ୟା; ଗୋପାଙ୍ଗନା—A
Brajabālā woman belonging to Braja country.

ବ୍ରଜ ବୋଲି—ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହୃତ
Braja boli ମୈଥିଳ ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ଭାଷା ମିଶ୍ରଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଏକ-
ବ୍ରଜବୁଲି ପ୍ରକାର ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭାଷା—A language mixed
ବ୍ରଜବୋଲୀ up of Bengalee and Biharee languages used by classical writers of Bengal.
[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗୀୟ ପ୍ରାଚୀନ କବି ବିଦ୍ୟାପତି, ଚଣ୍ଡୀଦାସ, ଜ୍ଞାନଦାସ ଆଦି ଓ ଅଧୁନାକ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଆଦି ଏ ଭାଷାରେ ବହୁ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ବସ୍ତୁ ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ରଜବୁଲିର ଭାଷା ନୁହେଁ । ଏହା ମିଥିଲାର ସନ୍ନିହିତବର୍ତ୍ତୀ ଭାଷା ଅଟେ । ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର]

ବ୍ରଜଭାଷା(ଖା)—ଦେ. ବି—ମଥୁରା, ବୃନ୍ଦାବନ ଓ ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ
Brajabhāshā(khā) ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ କଥିତ ପ୍ରାକୃତ
ବ୍ରଜଭାଷା ବ୍ରଜଭାଷା[ଖା] ଶୌରସେନୀ ଭାଷାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଏକପ୍ରକାର ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା—A dialect of Hindi spoken round Mathurā and Bṛundābana. [ଦ୍ର—ଏହା ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଦିଲ୍ଲୀର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମଥୁରା, ଆଗ୍ରା, ଇଟାୱା ଓ ଏଥିର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା । ଏଥିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଶୌରସେନୀ ପ୍ରାକୃତରୁ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଏ ଭାଷା ସଙ୍କରାବସ୍ଥାରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଏ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ବହୁତ ଉଚ୍ଚ ଓ ଅଧିକ । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମର ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରାଚୀନ କବି ଏହି ଭାଷାରେ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଯଥା—ତୁଳସୀଦାସ, ସୂରଦାସ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦାଗ୍ୱଦାସ । ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ କବମାନେ ଏହି ଭାଷାରେ କବତାମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଆଜକାଲି ଯାହା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ନାମରେ ଚଳୁଅଛୁ ତାହା ଅର୍ବାଚୀନ ଅଟେ । ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ଶୂରସେନ ଦେଶର ଏକ ଅଂଶର ନାମ ବ୍ରଜ ଥିଲା ଓ ସେହି ନାମ ଅନୁସାରେ ବ୍ରଜ ଭାଷାର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛୁ । କର୍ଣ୍ଣୌଜୀ ଭାଷାର ବ୍ରଜ-ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛୁ । ବ୍ରଜଭାଷା ସଙ୍ଗେ ବ୍ରଜ-ବୋଲିର ବଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜ୍ଞାନ୍ତ ମହାତ୍ମାର ପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କ ହିନ୍ଦୀଗ୍ରନ୍ଥ ।]

ବ୍ରଜ ମଣ୍ଡଳ—ଦେ.ବ—ମଥୁରାମଣ୍ଡଳ—The country of Braja. Braja maṇḍaḷa [ଦ୍ର—ମଥୁରା ଓ ବୃନ୍ଦାବନର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ (ବ୍ରଜଭୂମି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଞ୍ଚଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାଲ୍ୟଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏହା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ପବତ୍ର ତୀର୍ଥ । ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ମଥୁରର ୪ ଦଗରେ ୧୪ କୋଶ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳ ଅଟେ ଓ ଏହାକୁ ପରକ୍ରମା କରିବା ମହାପୁଣ୍ୟ—ହ. ଶ ।]

ବ୍ରଜ ମଲ୍ଲୀ—ଦେ. ବ (ସ. ନାମ ତ୍ରୁଣ୍ଡୀର)—ଏକପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପଗୁଳ୍ମ—Braja mallī A kind of flowering shrub. [ଦ୍ର—ଘେଁଟୁ, ଭାଁଟ ବ୍ରଜମଲ୍ଲୀ ଏହା ଉଚ୍ଚରେ ୫।୬ ହାତ ବଢ଼େ । ଏ ଗଛର ଡାଳ ଅଗରେ ଗୋଟଏ ଥୋପା ବାହାରେ ଓ ଏ ଥୋପାରେ ଶତାଧିକ ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ପର ସୁବାସିତ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏ ଫୁଲର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଆକାର ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ପର, ତେଣୁ ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ଅପେକ୍ଷା ସାନ, ମୋଟ ଓ ନାଲ । ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ମଲ୍ଲୀ ପାଖୁଡ଼ା ଅପେକ୍ଷା ମୋଟା । ଏ ଗଛର ଚେରରୁ ପ୍ରଧାନ ଗଣ୍ଠାରୁ ୧୦ ହାତ ପରିଧି ମଧ୍ୟରେ ଭୂମିରୁ ନୂଆ ଗଛ ସବୁ ଗଜା ଦେଇ ବାହାରେ । ଏହାର ପତ୍ର ଓ ଗଛ ଗେଣ୍ଡୁଚି ଗଛ ଓ ପତ୍ର ପରି । ଫୁଲ ଗେଣ୍ଡୁଚି ଫୁଲ ପରି ସେନ୍ଦ୍ରା ସେନ୍ଦ୍ରା,କନ୍ତୁ କେଶର ସ୍ନାନ । ଏହାକୁ କେହି କେହି ତ୍ରୁଣ୍ଡୀର ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ବ୍ରଜରାଜ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବ୍ରଜ+ରାଜନ୍)—ବ୍ରଜରାଜା—Brajarāja King of Braja, ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ବ୍ରଜରାଜ ସିଂହ ଦେବ; ଖଡ଼ିଆଳର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା—2. Name of a late Rājā of Khardiāḷa. [ଦ୍ର—ଏ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ରଜବଧୂ ବଲାସ, ରୂପମଞ୍ଜରୀ, ଶୋଭାବଳିସ୍ୱ, ପ୍ରବନ୍ଧ ରତ୍ନକାବ୍ୟ, ବହୁଲା ଚତୁଦ୍ଦଶୀ, ଚତୁଷ୍ପାଦୁଷଣ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଖଡ଼ିଆଳ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଏଥିର ପ୍ରଚାରବାର ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେହେଁ ଏହା ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ୧୯୩୫-୩୬ରେ ସାଲିଆମେଣ୍ଟ ସିଲେକ୍ଟ କମିଟିଙ୍କ ସୁପାରିସ ଫଳରେ ଏହା ନବ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛୁ ! ଖଡ଼ିଆଳର ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାବର୍ଗମାନେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସେବକ ଓ ଅନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ରାଜା ବ୍ରଜରାଜସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲାଲ ଶିବନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କ ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ରଘୁନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଲାଲ ଶିବନାରାୟଣ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସେବକ । ଖଡ଼ିଆଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ବହୁଶତ ଶବ୍ଦ ସୋଗାଇ ଓ ଅନ୍ୟରୂପେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ସେ ଏ ଭାଷାକୋଷର ଜଣେ ସଦ୍ଧର୍ମୀରୂପେ ପୃଷ୍ଠାଭ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ଲାଲ ସାହେବଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଏ ଟୀକା ସଙ୍ଗୃହୀତ ।]

ବ୍ରଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଗତ୍ୟ)—ଗମନ କରିବା—To go. (ଉ—Brajibā ଏ ଘେନ ବ୍ରଜେ ଥିଲେ ଭାଗ୍ୟ । ସମାନ ନୋହେ ବ୍ରଜନା ବ୍ରଜନା ତତ୍ତ୍ୱବର୍ଗ—ପ୍ରାଚୀ. ପୃଣ୍ଡିତମ ତତ୍ତ୍ୱୋଦସ୍ୱ ।)

ବ୍ରଜେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଶ—କ୍ଷଣମାତ୍ର; ଅଳ୍ପସମସ୍ୱ—A moment only. Braje (ଉ—ବ୍ରଜେ ଯେ ବ୍ରଜେ ମାତ୍ର ରହେ । କୃଷ୍ଣ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଭକ୍ତ ହୁଏ—ପ୍ରାଚୀ. ପୃଣ୍ଡିତମତତ୍ତ୍ୱୋଦସ୍ୱ ।)

ବ୍ରଜ୍ୟା—ସଂ. ବ (ବ୍ରଜ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଯ+ଆ)—Brajyā ୧ । ପର୍ଯ୍ୟଟନ; ଦେଶ ଭ୍ରମଣ—1. Travel; perigrination. ୨ । ଯାତ୍ରା—2. March. ୩ । ଗମନ—3. Going; moving. ୪ । ବର୍ଗ;ଶ୍ରେଣୀ-4. Class; section. ୫ । ବର୍ଗ ସଂଖ୍ୟା—5. A square number. ୬ । ରଙ୍ଗ—6. Paint; colour. ୭ । ତାମସା—7. Sport; merriment. ୮ । ବଜ-ଗୀଷ୍ଟର ଯାତ୍ରା; ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା—8. March of a person desirous of victory; a march for battle. ୯ । ଦେଶାକ୍ରମଣ—9. Attack; invasion. ୧୦ । (ଅଶ୍ୱକରଣ. ଅ+ଆ) ରଙ୍ଗଭୂମି; ନାଟ୍ୟଶାଳା (ହ. ଶ)—10. Stage; dancing hall.

ବ୍ରଣ୍ (ବ୍ରଣ)—ସ—କ୍ଷତ କରିବା—Braṇ To wound.

ବ୍ରଣ—ସ. ବ (ବ୍ରୁଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କ୍ଷତ; ଘାଆ—Braṇa 1. Wound; sore. ୨ । ବଦ୍ରଧି; ବଥ—2. Boil; tumour. ୩ । ବାଗୀ—3. Bubo. [ଦ୍ର—ସ୍ଥାନ ଓ ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ବ୍ରଣମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛୁ, ଯଥା—ନାଡ଼ୀବ୍ରଣ, ପୁଷ୍ପବ୍ରଣ, ଦୁଷ୍ଟବ୍ରଣ, ମୁଖବ୍ରଣ, ଦୃଷ୍ଟ ବ୍ରଣ, କ୍ଷତବ୍ରଣ ଓ ସଦ୍ୟୋବ୍ରଣ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ବ୍ରଣ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—କ୍ଷତ; ଘାଆ—Braṇa granthi Sore.

ବ୍ରଣ ରହିତ—ସ. ବଣ—୧ । ଅକ୍ଷତ—1. Unwounded. ୨ । ବେଦନାରହିତ—2. Painless. ୩ । (ବ୍ରଣଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାହାଁରେ କୌଣସି କ୍ଷତର ଦାଗ ନାହିଁ—3. Bearing no mark of injury or scar.

ବ୍ରଣ ଶୋଥ—ସ. ବ—ବଦ୍ରଧି; ବ୍ରଣସ୍ଫୋଟକ; ବଥ—Braṇa śotha Abcess.

ବ୍ରଣିତ—ସ. ବଣ (ବ୍ରଣ+ତାରକାତ ଅର୍ଥରେ ଇତ)—୧ । ବ୍ରଣ ଯୁକ୍ତ—Braṇita 1. Having a boil. ୨ । କ୍ଷତ—2. Suffering (ବ୍ରଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) from a wound; wounded.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । କ୍ଷତଚିହ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ—3. Having a cicatrice or scar; scarred.

ବ୍ରତ—ସଂ. ନ (ବୃ. ଧାତୁ=ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା+କର୍ମ. ଅତ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗାଦି ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯାଏ(—୧ । ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ, ଧନାଦି କାମନାରେ ନିୟମିତ ବା ସଙ୍କଳ୍ପିତ ଧର୍ମକର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଉପବାସାଦି—1. A voluntary religious observance; the carrying out of a religious vow or fast. ୨ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ; ପାପକ୍ଷୟକର ଶୁଦ୍ଧ୍ୟାଦି କର୍ମ—2. Religious atonement; expiation. ୩ । ତପସ୍ୟା; ତପଶ୍ଚରଣ—3. Religious penance or austerity. ୪ । ପୁଣ୍ୟଜନକ ଓ ପାପକ୍ଷୟକର କର୍ମ; ଧର୍ମନିୟମ; ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନ—4. Religious observance; act of devotion. ୫ । (ବୈଦିକ ଅର୍ଥ) କର୍ମ; କାର୍ଯ୍ୟ—5. Act; action; work. ୬ । ଶାସନ—6. Rule. ୭ । ସଙ୍କଳ୍ପ—7. A vow. ୮ । ଭକ୍ଷଣ—8. Eating; partaking of food. ଦେ. ନ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଉପନୟନ—1. The putting on of the sacred thread ceremony of a twice-born boy amongst the Hindus. ୨ । ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବ—2. Religious ceremonies and festivals. ୩ । ବ୍ରତଧାରୀମାନ ହାତରେ ସୋଡ଼ିଏ ସୂତ୍ର ବାନ୍ଧନ୍ତି—3. A thread worn round the arm of the person observing a certain religious vow. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ବରତ, ବର୍ତ୍ତ । ୪ । ଧର୍ମସମ୍ପର୍କୀୟ ଉପବାସ—4. Religious fast. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ରତ ପାଳତ ହୁଏ । ଯଥା—ଅନନ୍ତବ୍ରତ; ସୁଦଶାବ୍ରତ, ସୋମନାଥବ୍ରତ, କୁକୁଟୀ ବ୍ରତ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବ୍ରତ, ଉପବାସ (ଓଷା), ପର୍ବ, ଯାତ୍ରା ଆଦି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ଗୋଲମାଲ ଦେଖାଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ରତକୁ ଓଷା ବୋଲଯାଏ ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଉତ୍ସବକୁ ଯାତ୍ରା ବୋଲଯାଏ ।] ୫ । ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପପୂର୍ବକ ନିଷ୍ଠା ବା ଐକାନ୍ତିକତା ସହକାରେ କରଯିବା କର୍ମ—5. Any work undertaken to be performed after a firm resolve. ୬ । ଅଣ୍ଡିଆ ବାଛୁରୀକୁ 'ଧରବା' ବା ତାର ମୁଷ୍ଟଚ୍ଛେଦନ କରବାରୂପ କର୍ମ—6. The act of castrating a bull calf. [ଦ୍ର—ଦ୍ୱିଜାତି ବାଳକର ବ୍ରତ ବା ଉପନୟନ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିଜତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ହେବାପରି ଆମ ଦେଶରେ ଅଣ୍ଡିଆ ବାଛୁରୀର ମୁଷ୍ଟଚ୍ଛେଦନଦ୍ୱାରା 'ବଳଦତ୍ୱ' ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ; ଏଥିପାଇଁ ବାଛୁରି-ଧରୁଆ ବାଛୁରୀଙ୍କ ବ୍ରତ ବୋଲଯାଏ । ପୁଣି ବାଛୁରୀକୁ ଧରି ସାରି ତାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ତାଉଲ ଲୁହାରେ (ଦ୍ୱିଜାତି ବାଳକ ଦେହରେ ପରଭା ପଡ଼ିଲାପରି) ଲମ୍ବ ଚଉ ଲଗଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ବାଛୁରୀର ମୁଷ୍ଟଚ୍ଛେଦନ ପ୍ରତି 'ବ୍ରତ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ବ୍ରତ ଉଜୁଆଁ—ଦେ. ନ (ସଂ. ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ)—ସଙ୍କଳ୍ପିତ ବ୍ରତରୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟତାର ଉଦ୍‌ଯାପନ ସମାପନ ରୂପ କର୍ମ—The act of formal completion or conclusion of the performance of a religious vow or fast.

ବ୍ରତ ଉଜେଇଁବା—ଦେ. କି (ସଂ. ବ୍ରତ+ଉଦ୍‌ଯାପନ)—କୃତ୍ୟମତେ ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାନକୁ ସମାପନ କରିବା—To bring the performance of a vow to a formal finish.

ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ(ନା)—ସଂ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବ୍ରତ ଉଜୁଆଁ (ଦେଖ)—Brata udyāpana(nā) Brata ujuāñ (See) (ବ୍ରତ ସମାପନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରତ ଉପାସ—ଦେ. ନ (ସଙ୍କରର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ବ୍ରତ+ଉପବାସ)—Brata upāsa ବ୍ରତ ଓ ଉପବାସ—Religious vows (ବ୍ରତ ଓପାସ, ବ୍ରତ ଓଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) and fasts. ବ୍ରତ ଉପୋସ **ବ୍ରତ ଉପାସ**

ବ୍ରତ କଥା—ଦେ. ନ—ସୋମନାଥ ବ୍ରତ, କୁକୁଟୀ ବ୍ରତ ଆଦି ସମ୍ପର୍କୀୟ Brata kathā ବରଣ, ନ୍ୟାସ ଓ ଉପାଖ୍ୟାନ—A narrative ବ୍ରତ କଥା how a certain vow originated and **ବ୍ରତକୀ କଥା** how it is to be performed. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କେତେକ ବ୍ରତକଥା ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ବ୍ରତକଥା ଓ ମାଦଳାଘାଣ୍ଡି ଓ କେତେକ ଗୁଜବଶାବଳୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ସନଦମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାମାନ ପଦ୍ୟ ଅଟେ ।]

ବ୍ରତ କରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ପୌଣସି ଦ୍ୱିଜାତି ବାଳକର ଉପ-Brata karā(re)ibā ନୟନ କରାଇବା—To have the ପୈତେ ଦେଓୟା ceremony of Upanayana performed **ଜନେଉ କରାନା** on a Hindu boy of the 3 higher castes. (ଦ୍ର—କାଳରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ତାଙ୍କୁ କରାଇଲେ ବ୍ରତ, ଯୋଗ କଲେକ ସୁଖମାନ ସେ ବନ୍ଧୁତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।)

ବ୍ରତ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ପୌଣସି କଠୋର ବ୍ରତ ପାଳନ Brata karibā କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା—1. To ବ୍ରତ କରିବା take a solemn vow. ୨ । ପୌଣସି ବ୍ରତ ପାଳନ **ବ୍ରତ କରନା** କରିବା ବା ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସଙ୍କଳ୍ପକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା—2. To observe or carry out a vow; to perform a religious vow. ୩ । ପୌଣସି ଦ୍ୱିଜାତି ବାଳକର ଉପନୟନ ସଂସ୍କାରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବୈଦିକ କର୍ମରେ ବେଦୀ ଉପରେ ବହ୍ନି କର୍ତ୍ତାରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—3. To preside at

Digitized by srujanika@gmail.com

the sacred thread ceremony of a boy.

୫ । ବାଛୁରକୁ ଧରିବା—4. To castrate a calf.

ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବ୍ରତ+ଗ୍ରହଣ)—୧ । କୌଣସି Brata grahaṇa ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଙ୍କଳ୍ପ— 1. The taking of a religious vow. ୨ । ବ୍ରତ ଧାରଣ (ଦେଖ)—2. Brata dhāraṇa (See) ୩ । ବ୍ରତ ପାଳନ (ଦେଖ)—3. Brata pāḷana (See)

ବ୍ରତ ଘର—ଦେ. ବ—ଉପନୟନ ଉତ୍ସବ; ବଡ଼ୁଘର—The Brata ghara ceremony of the assumption of ପୈତେ ଘର the sacred thread by a Brāhmaṇa boy. **जनेउ घर**

ବ୍ରତଘ୍ନ—ସଂ. ବଣ (ବ୍ରତ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯାହା Brataghna ବ୍ରତାଚରଣରେ ବାଧା ଘଟାଏ—1. Causing (ବ୍ରତଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) obstruction to or interruption in the performance of a religious vow. ୨ । ପୁଂ. ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ରତାଚରଣରେ ବାଧା ଦିଏ—2. One who puts obstacles on the smooth performance of religious vows.

ବ୍ରତତି(ତୀ)—ସଂ. ବ (ବୃତ୍ ଧାତୁ=ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ୍;+ଙ୍ଗୀ)— Bratati(tī) ୧ । ବଲ୍ଲୀ; ଲତା—1. Creeper. ୨ । (+ ଉବ. ଅଚ୍) ବିସ୍ତାର; ବିସ୍ତୃତି—2. Extension; expansion.

ବ୍ରତ ତିଥି—ଦେ. ବି—ଉପନୟନ ନିମନ୍ତେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାଦ୍ୱାରା Brata tithi ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଭ ଦିବସ—An auspicious day ପୈତାର ତିଥି settled for the celebration of **जनेउकी तिथि** the sacred thread ceremony.

ବ୍ରତ ଦାସ—ସଂ. ବ—ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବ୍ରତ ବିଶେଷ ପାଳନ Brata dāsa କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଂକଳ୍ପ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି— A person who takes a vow of performing a religious vow before a Deity.

ବ୍ରତ ଧରିବା—ଦେ. ବ—ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିବା—To take up on Brata dharibā one's self the performance of (ବ୍ରତ ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a vow. ବ୍ରତ ନଓୟା **व्रत करना**

ବ୍ରତ ଧାରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ରତକୁ ଅବଲମ୍ବନ Brata dhāraṇa କରିବା— An undertaking to observe a vow. ଦେ. ବ—ବ୍ରତୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଧେୟ ସୂତ୍ର (ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ, ରକ୍ଷୀ ବ୍ରତ)କୁ ବେଢ଼ରେ ଗିନ୍ଧିବା—The wearing of a sacred thread indicating the observance of a religious vow.

ବ୍ରତଧାରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ Brata dhārī କରିଥାଏ; ବ୍ରତୀ—A person who has (ବ୍ରତ ଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) undertaken or resolved to (ବ୍ରତ ଧର—ଅନ୍ୟରୂପ) observe a particular religious vow.

ବ୍ରତ ନାଶ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ରତ ପାଳନର ଧାରାବାହିକତାର Brata nāśa ବିନାଶ—Interruption in the regular performance of a vow.

ବ୍ରତ ନାଶନ—ସଂ. ବ—ପରର ଅନୁଷ୍ଠିତ ବ୍ରତ ସାଧନରେ ବାଧା ଦେବା - Brata nāśana Putting of obstacles to the (ବ୍ରତ ଭଞ୍ଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) smooth performance of a vow by a person.

ସଂ. ବଣ—ବ୍ରତଘ୍ନ (ଦେଖ)—Brataghna (See)

ବ୍ରତ ନିୟମ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ Brata niyama ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିବା ବିଧାନ—Rules laid ବ୍ରତ ବିଧି ବ୍ରତ ବିଧାନ } —ଅନ୍ୟରୂପ down for the observance of particular vows.

ବ୍ରତ ପାରଣା—ସଂ.ବ--ବ୍ରତର ବା ବ୍ରତାର୍ଥ ଉପବାସର ଶେଷରେ ଭୋଜନ- Brata pāraṇā Meal taken on the completion of (ବ୍ରତ ପାଳଣା, ବ୍ରତପାଳନା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) a fast; breakfast on the conclusion of a religious fast.

ବ୍ରତ ପାଳନ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସଙ୍କଳ୍ପିତ ବ୍ରତକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ Brata pāḷana ପରିଣତ କରିବା—Due performance (ବ୍ରତ ରକ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) or observance of a solemn vow taken.

ବ୍ରତ ପାଳିବା—ଦେ. କି—ସଙ୍କଳ୍ପିତ ବ୍ରତ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା— Brata pāḷibā To duly perform a vow taken. ବ୍ରତପାଳନ କରା **व्रत पालना; व्रत निवाहना**

ବ୍ରତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାନ କର୍ମକୁ ନିୟମାନୁସାରେ Brata pratiṣṭhā ଶେଷ କରିବା—The due completion or performance of a religious vow. ବ୍ରତ ସମାଧି, ବ୍ରତ ସମାଧାନ ବ୍ରତ ସମ୍ପାଦନ, ବ୍ରତ ସାଧନ ବ୍ରତ ସମାପନ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ରତ ବିଘ୍ନ—ସଂ. ବ—୧ । ପୁଣ୍ୟଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ବା ବ୍ରତ ପାଳନ Brata bighna ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ତରାୟ—1. Obstacles to the ବ୍ରତ ବାଧା ବ୍ରତ ବ୍ୟାଘାତ } —ଅନ୍ୟରୂପ performance of a solemn vow. ୨ । ବ୍ରତ ପାଳନ ମଧ୍ୟରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରତ ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତି ନ ହେଇଥିବା, ଉପସ୍ଥିତ ହେବା କୌଣସି ବାଧା—2. An obstruction to or interruption in the completion of a vow.

ବ୍ରତ ବିବାହ—ସଂ. ବ—(ସହଜର ଶବ୍ଦ)—ଉପନୟନ ଓ ବିବାହ— Brata bibāha Sacred thread ceremony and (ବ୍ରତଉଆ, ବ୍ରତ ବାହା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) marriage ceremony.

ବ୍ରତ ବେଦି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବେଦୀ ଉପରେ ଉପନୟନ କ୍ରିୟା Brata bedi ସମାହିତ ହୁଏ—An alter on which the ଉପନୟନର ବେଦୀ ceremony of investiture **जनेउमण्डप (वेदी)** of sacred thread is performed.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରତଭ୍ରଗ(ଜ)ତ(ତ)—ଦେ.ବ୍ରଣ—(ସଂ.ବ୍ରତ ଭଜ୍)—୧ । ବ୍ରତ ପଶ୍ଚାତ୍‌...
Brata bhaga(ka)ta(ti) 1. Devoted to the strict (ବ୍ରତ ଭଗ[କ]ତଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) observance of religious vows. [ଉ—ବ୍ରତ ଭଗତ ଯେତେ ଜତ, ବସନ୍ତ ବଇଶ୍ଵ ପୁର—ପ୍ରାତୀ. ଜଗୁର୍ଣ୍ଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।] ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ବ୍ରତର ବାହ୍ୟ ଜତ୍ମମାନଙ୍କର ପାଳନକାରୀ—2. (ironical) Following or practising the outer forms of a religious vow, though not conforming to the spirit thereof.

ବ୍ରତଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ;)—ବ୍ରତର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଯଥାବତ୍ ପାଳନ Brata bhaṅga କରିବାରେ ବା ବ୍ରତ ସମାଧା କରିବାରେ ବାଧା—Interruption in the smooth performance of a vow.

ବ୍ରତ ଭଞ୍ଜନ—ଦେ.ବ—୧ । ବ୍ରତଭଙ୍ଗ (ଦେଶ) 1. Bratabhaṅga Brata bhaṅgana (See) ୨ । ବ୍ରତଭଞ୍ଜନ (ଦେଶ)—2. Brata bhañjana (See)

ବ୍ରତ ଭଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଅନ୍ୟର ଆରବ୍ଧ ବ୍ରତରେ Brata bhañjana ବାଧା ପ୍ରଦାନ—Interrupting another's smooth performance of a vow.

ବ୍ରତ ଭିକ୍ଷା—ଦେ. ବ—ବ୍ରତଦେଖାରେ ଉପନୟନ ପରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର Brata bhikshyā ମେଖଳା ପରିହତ ଓ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ଦ୍ୱିଜ ବାଳକକୁ ବନ୍ଧୁମାନେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଓ ଅଳଙ୍କାରାଦି ଦିଅନ୍ତି—Gifts made to a newly initiated boy of the twice born castes amongst the Hindus by his relatives and friends on the day of the ceremony while he is still on the altar. [ଉ—ଦ୍ୱିଜ ବାଳକର ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ଓ ସଙ୍କ୍ଷୋପବୀତ ଧାରଣ ପରେ ସେ ମୌଞ୍ଜି ମେଖଳା ଓ କୃଷ୍ଣମୃଗାଜିନ ପରିଧାନ କରି ପଳାଶ ଦଣ୍ଡ ଧାରଣ କରି ବ୍ରତ ଦେଖାରେ ଭିକ୍ଷା ମାଗେ । ସେ ଗୋଟିଏ ଥାଳ ଧରି ଠିଆ ହୁଏ ଓ ତା ପଛରେ ତା ମାମୁ ଠିଆ ହୋଇ ପିଲା ଧରିଥିବା ଥାଳକୁ ଟେକି ଧରି ଥାଆନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ବାଳକର ମାତା, ଭଗିନୀ ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନେ (ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ) ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ବାଳକ "ଭବଦ୍‌ଭିକ୍ଷାଂ ଦେହି" (ଆପଣ ଭିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତୁ) ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥାଏ ଓ ଭିକ୍ଷାଦାତା ଓ ଦାତ୍ରୀମାନେ ବାଳକର ଥାଳରେ ରଖାଦୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଢାଣ୍ଡିରେ ଥିବା ଘିଅଭାତ ସେ ଥାଳରେ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଅଳଙ୍କାର ଓ ଧନ ଦିଅନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଉପନୟନ କର୍ମ ପରେ ବାଳକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ବେଦାଧ୍ୟୟନାର୍ଥ ଗୁରୁ ଗୃହକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରୁଥିଲା ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ପାଇଁ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଥିଲା ଓ ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ଅନ୍ନ ଧନ ଓ ବସ୍ତ୍ରକୁ ନେଇ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱିଜ ବାଳକର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟବ୍ରତ, ଗୁରୁ ଗୃହ ଗମନ ଓ ବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ସାଙ୍ଗମାନ ଲୁପ୍ତ ହେଲାଣି, ଏହିନ୍ତୁ ବ୍ରତଦେଖାରେ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବା ଓ ଭିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ ବିଧି କେବଳ ପୁଦ୍ଦାଲର ବିଧିର କଙ୍କାଳମାତ୍ରାବଶେଷ ରୂପେ ରହିଅଛି । ଅଳତାଲି ଦ୍ୱିଜ ବାଳକ 'ବ୍ରତ ଭିକ୍ଷା' ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ଉଳ ପାଏ ସେଉଳ ସେ ନଜେ ପିନ୍ଧେ ଓ ପାଇ। ଧନ ଥାଏ ତାହା ତା ପିତାମାତାଙ୍କ ହାତରୁ ଯାଏ ।]

ବ୍ରତ ରକ୍ଷା—ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ରତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ—The Brata rakshā proper carrying out or performance of a vow taken.

ବ୍ରତ ସଙ୍କଳ୍ପ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ମନରେ ସଙ୍କଳ୍ପ—Resolve to observe a vow. ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ କରାଯିବା ସଙ୍କଳ୍ପ—A set of phrases formally uttered by a person who is going to observe a vow; formal undertaking to observe a religious vow.

ବ୍ରତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—ଦେ. ବ.—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ଓ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ Brata sampūrṇṇa ବ୍ରତର ପୂର୍ତ୍ତିରା ବିଧାନ—Smooth ବ୍ରତ ସମାପ୍ତି, ବ୍ରତ ଶେଷ } —ସମ୍ଭତରୂପ completion or conclusion of the performance of a religious vow.

ବ୍ରତାଚାରୀ—ସଂ. ବଣ. ଓ ବ. ପୁଂ—(ବ୍ରତ+ଆ+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Bratāchārī ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ.)—ବ୍ରତୀ; ବ୍ରତାଚାଳନକାରୀ—(ବ୍ରତାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) One engaged in the observance of a religious or solemn vow.

ବ୍ରତାଦେଶ—ସଂ. ବ—ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର; ହ. ଶ)—Bratādesa The ceremony of the investiture of a boy with the sacred thread.

ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାନ—ସଂ ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ରତ ପାଳନ ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ; ବ୍ରତ Bratānushṭhāna ପାଳନ—The performance of a vow; the rites of performing a vow.

ବ୍ରତାନ୍ତ ଭୋଜନ—ସ.ବ—ବ୍ରତଧାରଣା;ବ୍ରତୀବା ଉପବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ରତ Bratānta bhojana ସମାପନାନ୍ତେ ପ୍ରଥମ ଭୋଜନ—The breakfast after the completion of a religious fast.

ବ୍ରତାମୃତ—ସ. ବ—ମର୍ତ୍ତ୍ୟମାନ କଦଳୀ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର); ଚମ୍ପା କଦଳୀ—Bratāmṛuta A kind of delicious ripe plantain. or banana. [ଉ—ବ୍ରତଧାରୀମାନେ ଏହା ଖାଇଥିବାରୁ ବୋଧ ହୁଏ ଏହ ନାମ ।]

ବ୍ରତିବା—ଗ୍ରା. କି (ସଂ. ବୃତଧାତୁ) —ବର୍ତ୍ତିବା (ଦେଶ) Bratibā Barttibā (See)

ବ୍ରତୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବ୍ରତ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Brati ୧ । ବ୍ରତ ପାଳନକାରୀ; ବ୍ରତଧାରୀ—1. Engaged in (ବ୍ରତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) the observance of a vow. ୨ । ଉଗ୍ର ବ୍ରତିକ } ଅନ୍ୟରୂପ ଦୁଷ୍କର ବ୍ରତ—2. Engaged in the performance of religious penance.

Digitized by srujanika@gmail.com

୩ । ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଥାଏ; ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ—3. Resolved to do a work. ୪ । ନିୟମସ୍ଥ—4. Regulated; keeping one's self under rules. ସଂ. ବି, ପୁଂ—୧ । ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ—1. A Brahmachāri. ୨ । ଉପସ୍ଥୀ; ମୁନି—2. A sage.

ବ୍ରତୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବ୍ରତ)—୧ । ବର୍ତ୍ତୁଆ; ଯାହାର ଉପନୟନ Bratuā ସଂସ୍କାର ହୋଇଅଛି—1. (a boy of the twice ସାର ପୈତେ ହୋଇଛି born caste) Having the sacred **ଜନେଉବାଲା** thread ceremony performed on him. (ବର୍ତ୍ତୁଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ୨ । ବ୍ରତୀ (ଦେଶ)—2. Bratī (See). [ଅବ୍ ବ୍ରତୁଆ—ବ୍ରତସ୍ଥିତ] **ବ୍ରତଧାରୀ ବ୍ରତୀ**

ବ୍ରଦଲି—ଦେ. ବି-ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର— Bradali A kind of war weapon used in ancient times.

ବ୍ରଧ୍ନ—ସଂ.ବି (ବଧ୍. ଧାତୁ=ବାନ୍ଧିବା +କର୍ତ୍ତା ନ,ନିପାତନ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ- Bradhna 1. The sun. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2 Śiba. ୩ । ବୃକ୍ଷମୂଳ; ତେର—3. Root of a tree. ୪ । ବ୍ରହ୍ମା—4. Brahmā; the Creator. ୫ । ଅର୍କଗଛ —5. The swallowwort;Calotropis Gigantia (plant) ୬ । ଶରୀର—6. Body. ୭ । ପୁତ୍ର— 7. Son. ୮ । ରୋଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—8. Name of a disease. ୯ । ଦିନ; ଦିବସ (ହି. ଶ)— 9. Day. ୧୦ । ଘୋଡ଼ା (ହି, ଶ)—10. Horse. ୧୧ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁ ଭୌତ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)— 11. Name of the son of the 14th Manu. ୧୨ । ସୀସା—12. Lead (Apte). ୧୩ । ଶରର ଅଗ୍ର ବା ମୁନି--13. The point of an arrow .(Apte)

ବ୍ରଧ୍ନ ପାଦ—ସଂ. ବି (ବ୍ରଧ୍ନ=ଗଛର ତେରପର+ପାଦ ଯାହାର)—ଏକ Bradhna pāda ପ୍ରକାର ଜଳଚର ଜୀବ—Medusa; a jelly fish;Callinema Ornata; Rhiropoda. [ଦ୍—ଏହା ଛତାକାର ମସୃକରୁ ଶୁଦ୍ଧଅଡ଼େ ଗଛର ତେର ପର ଲମ୍ବି ଥିବା ତନ୍ତୁ ଯୁକ୍ତ ଅତି କୋମଳ ଉପମାନ ଜୀବ ।]

ବ୍ରଧ୍ନ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସୀସା ଧାତୁ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)— Bradhra Lead; plumbum.

ବ୍ରଶ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବୁରୁଶ୍ (ଦେଶ) Braś Brush; Burus (See).

ବ୍ରଶ୍ଚ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଛେଦନ କରିବା— Braścha (root) To cut.

ବ୍ରଶ୍ଚନ—ସଂ. ବି (ବ୍ରଶ୍ଚ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । କର୍ତ୍ତନ; ଛେଦନ— Braschana 1. Cutting; boring. ୨ । (+କରଣ ଅର୍ଥ) ସ୍ପର୍ଶ ଅଦ ଧାତୁ କାଟିବାର ଅସ୍ତ୍ର; ଛେଣୀ—2. Metal-cutting instrument;a chisel used in cutting metal. ୩ । (+ପକ୍ଷାର୍ଥ ଅର୍ଥ)ବୃକ୍ଷଚ୍ଛେଦନ ବାଦ ନିର୍ଯ୍ୟାସ- 3. Juice coming out of a tree when cut; gum. ୪ । କାଠ ଚରିଲେ ଉହିଁରୁ ଝଡ଼ିବା ଗୁଣ୍ଡ; କରତ ଗୁଣ୍ଡ (ହି. ଶ)-4. Sawdust. ୫ । କୁରଢ଼ି (ହି. ଶ)— 5. Axe. ବିଣ—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର୍ଥ) ଛେଦକ— Cutting.

ବ୍ରହ୍ମ—ସଂ.ବି--(ବୃହ୍ଦ୍. ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା; ପୀନ୍ତି ପାଇବା+କରଣ ବା Brahma କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍, ନିପାତନ; ବୃହ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା.୧ବ; ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟାଦି ଜଗତ୍ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଅଛି,ବା ଯେ ନିଜର ତେଜ ଦ୍ୱାରା ଜଗତରେ ପୀନ୍ତି ପାଇଅଛନ୍ତି)—୧। ବେଦୋକ୍ତ ବିରାଟ ପୁରୁଷ; ପରମ ପୁରୁଷ; ପରମେଶ୍ୱର; ପରଂବ୍ରହ୍ମ; ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ—1. God; the Godhead; the Supreme Being. [ଦ୍— ଜଗତର କାରଣ ଏକମାତ୍ର ନିତ୍ୟଚେତନ ସତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମ ଅଟେ । ଏହା ସତ୍, ଚିତ୍, ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ଈଶ୍ୱର ଅଟେ । ଜଗତରେ ଏହାର ଅଭିରିକ୍ତ ଆଉ ଯାହା ସବୁ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ତାହା ସବୁ ଅସତ୍ ଓ ମିଥ୍ୟା ଅଟେ । ବ୍ରହ୍ମ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ, ଅଖଣ୍ଡ, ନିତ୍ୟ, ନିର୍ଗୁଣ ଓ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଅଟେ; ଏହା ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ୱରୂପ ଲକ୍ଷଣ । ବ୍ରହ୍ମ ଜଗତର କାରଣ ଅଟେ; ଏହା ବ୍ରହ୍ମର ତଟସ୍ଥ ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । ଜଗତ୍ ବ୍ରହ୍ମର ପରିଣାମ ବା ବିକାର ନୁହେଁ (ଅର୍ଥାତ୍, ବ୍ରହ୍ମ ଜଗତରେ ପରିଣତ ହୋଇ ନାହାଁନ୍ତି); ଏହି ଜଗତ୍ ବ୍ରହ୍ମର ବିବର୍ତ୍ତ ଅଟେ (ଅର୍ଥାତ୍, ବ୍ରହ୍ମ ଜଗତ୍ ରୂପେ ପ୍ରତୀତ ହେଉଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତ୍ ବ୍ରହ୍ମର ଅସତ୍ ବା ମିଥ୍ୟା ବା ଭ୍ରମ ରୂପ ଅଟେ) । ବ୍ରହ୍ମ ଛଡ଼ା ଆଉ ସବୁ ମିଥ୍ୟା ଓ ଭ୍ରମ ଅଟେ ଓ ଆଉ କାହିଁରେ ପାରମାର୍ଥିକ ସତ୍ତା ନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମର ସମ୍ୟକ୍ ନିରୂପଣକାରୀ ଆଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଉପନିଷଦ ଅଟେ । ଏଥିରେ 'ନେତି ନେତି' (ଏହା ବ୍ରହ୍ମ ନୁହେଁ, ଏହା ବ୍ରହ୍ମ ନୁହେଁ) ପ୍ରଣାଳୀରେ ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ୱରୂପକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯାଇଅଛି । ଉପନିଷଦ (ଆଦ୍ୟ ଭୂମି ଅର୍ଥ) ଏହି ବଚନ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମାର ଓ ବ୍ରହ୍ମର ଅଭେଦ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ କରି ଯାଇଅଛି । ବ୍ରହ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏହି ଜ୍ଞାନର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ 'ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍ୟା' । ପରେ ବ୍ୟାସଦେବ 'ବ୍ରହ୍ମ-ସୂତ୍ର'ରେ ବ୍ରହ୍ମକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ରୂପେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରି ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନର ଆଧାର ଅଟେ । ହି. ଶବ୍ଦସାଗର ।] ୨ । ଏ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା; ବ୍ରହ୍ମା; ବିଧାତା—2. Brahmā; the Creator of the universe. [ଦ୍—ଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଅଛି ।] ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. A Brāhmaṇa. ୪ । ଯଜ୍ଞାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ନିଯୋଜିତ ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତ—4. The chief priest officiating at a vedic rite. ୫ । ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ଋଷି ବିଶେଷ—5. Name of a Hindu lawgiver sage. ୬। ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ୨୭ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଯୋଗ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ସପ୍ତବିଂଶତ୍ତମ ଯୋଗ —6. One of the 27 astrological conjunctions. [ଦୃ—ଏହା ଶୁଭ ଯୋଗ ।] ୭ । ବେଦ—7. The Bedas. ୮ । (କ) ଓଁକାର; ପ୍ରଣବ, (ଖ) ବେଦ ମନ୍ତ୍ର—8. (a) The mystic vedic syllable 'Om' (b) A vedic formula or incantation. ୯ । ବ୍ରହ୍ମତେଜଃ; ଉଚ୍ଚ ସତ୍ତ୍ୱ; ଚୈତନ୍ୟ;ସତ୍ତ୍ୱ, ଚିତ୍ତ ଓ ଆନନ୍ଦ—9. The Holy spirit; the Essence of the Energy of the Creator; the Great Divine Unknown; the Divine Spark pervading the universe. ୧୦ । ଏକ ସଂଖ୍ୟା—10. The number one. ୧୧ । ତପସ୍ୟା—11. Religious austerities. ୧୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ; ସ୍ୱର୍ଗ ଧାତୁ; କୁମାର ବ୍ରତାବଲମ୍ବନ—12. Celebacy; the practice of restraining one's animal passions and the flow of the semen virile. ୧୩ । ଜୈନମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସେବକ ବିଶେଷ—13. Name of a principal attendant of the Jaina saints. ଦେ. ବ—୧ । ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମା—1. The soul of a man. (ଯଥା—ଏ କାମ କରିବାକୁ ଆଉ ମୋ ବ୍ରହ୍ମ ଛାଡୁ ନାହିଁ ।) ୨ । ମନୁଷ୍ୟର ମନ—2. Man's mind. ୩ । ଯେଝ; କ୍ଷୁଧାଜୁରତା—3. Hungriness; hunger [ଦୃ—ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚଢ଼ିବା ଶ୍ଲୋକ, ଏଥିରୁ ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ସୂଚିତ ହୁଏ,ଯଥା —୧ । ଜଳର ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚଢ଼ିବା ଶ୍ଲୋକ ବା ଯେଝ; ୨। ପବର ଶ୍ଲୋକଶୋଷ କାଶି କ୍ଷୁଧାଜୁରକୁ ଅନ୍ନାଦ ଦେବା ଶ୍ଲୋକ ।] ୪ । ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ —4. A title of Bengalee Kāyasthas. ୫ । ଉତ୍ତରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ ବିଶେଷ—5. The country of Burma. (ଉ—ଯେଉ ଗଳ ବିଷେବଉ ମାଲ ଇଶ୍ୱବତାଥୌଉ ବ୍ରହ୍ମ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ମଦାସାଶା ।) ୬ । ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱତ୍ୱ; ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରେତ (ହ. ଶ)—6. The ghost of a dead Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ଅବଧୂତ—ଦେ.ବ—ବ୍ରହ୍ମଧ୍ୟାୟୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—A recluse who meditates on the Brahmā. (ଯଥା—ସତ୍ୟ ମହିମା ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ବ୍ରହ୍ମ ଅବଧୂତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା) ।

ବ୍ରହ୍ମ କନ୍ୟକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବ୍ରହ୍ମନ୍+କନ୍ୟକା)—Brahma kanyakā ୧ । ସରସ୍ୱତୀ—1. The Goddess of (ବ୍ରହ୍ମକନ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) learning. [ଦୃ—ସୃଷ୍ଟିସମୟରେ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।] ୨ । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାକ—2. A pot herb; Ruta Graveolens. ୩ । ସୋମଲତା—3. A creeper producing the 'Soma' juice; Ascelpias Acida. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟିଆ; ସ୍ୱର୍ଗୀ (ହ. ଶ.)—4. Name of a plant; Clerodendron Siphonanthus.

ବ୍ରହ୍ମ କର୍ମ—ସ. ବ—(ବ୍ରହ୍ମନ୍+କର୍ମନ୍; ମ. ସ. ଲୋପ; ବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣ Brahma karma କର୍ମ ।)—୧ । ଯୋଗ ସାଧନ—1. The practice of holy mental concentration. ୨ । ବେଦବିହିତ କର୍ମ—2. Acts enjoined in the Bedas. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—3. The duties of a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ କଳ୍ପ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଗୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର Brahma kalpa ଅବସ୍ଥିତି ବା ଜୀବନକାଳ ଅଟେ—That period in which one Brahmā is said to exist. ସ.ବିଶ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ —Like Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମ କାଣ୍ଡ—ସ. ବ – (ମ.ତ.ଲୋ; ବ୍ରହ୍ମରୂପକ କାଣ୍ଡ) ବେଦର ଯେଉଁ Brahma kāṇḍa ଅଂଶରେ ବ୍ରହ୍ମର ମୀମାଂସା କରିଯାଇଅଛି; (କର୍ମକାଣ୍ଡ—ବିପରୀତ) ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ —That part of the Bedas dealing with metaphysics.

ବ୍ରହ୍ମ କୁଣ୍ଡ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଖୋଦିତ ସରୋବର ବିଶେଷ—Brahma kuṇḍa Name of a tank. [ଦୃ—ଏହି ଉତ୍ତ ତୀର୍ଥରେ ବ୍ରହ୍ମ କୁଣ୍ଡ ନାମରେ ସରୋବରମାନ ଅଛି ।]

ବ୍ରହ୍ମକୁ(କୋ)ଶା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) —ଅଜମୋଦା; ବଣ ଜୁଆଣି— Brahmaku(ko)śā Seseli Indicum.

ବ୍ରହ୍ମକୁର୍ଚ୍ଚ—ସ.ବ—ବ୍ରତ ବିଶେଷ;ଏକ ଦିବାରାତ୍ର ଉପବାସ ରହି ତତ୍ପରେ Brahmakurchcha ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ପାନରୂପ ବ୍ରତ ବା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ— A penance consisting of drinking a mixture of five articles from the cow after 24 hours' fast. [ଦୃ—ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବା ଅଶୁଚି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଛୁଇଁବା ଜନିତ ଅଶୁଚି ଦୂର କରିବାପାଇଁ ଏ ବ୍ରତ କରିଯାଏ—ହ. ଶ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବ—ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରନ୍ଥି (ଦେଶ)—Brahma granthi Brahma ganṭhi (See). (ଦୃ—ଏହା ଯଦି ନ ହୁଏ, ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଗାଣ୍ଠି ଅଡ଼ାଇଦେଇ, ଏ ବ୍ରହ୍ମଗଣ୍ଠି ଛଡ଼ାଇ ପକାଇବି । ଫକୀର ମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।) ब्रह्मगाँठ

ବ୍ରହ୍ମଗିରି—ସ. ବ—ପର୍ବତ ବିଶେଷ—Name of a mountain. Brahma giri ଦେ. ବ—ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଥାନା ବିଶେଷ— Name of a Police station in the District of Puri.

ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ—ସ. ବ (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ ବିଶେଷ— Brahma gupta Name of an astronomer who corrected and revised the data of the ancient astronomical treatise Brahmasiddhānta with the help of many other astronomical treatises. [ଦୃ—ଏ ବିଷୟର ଗ୍ରନ୍ଥର ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଜ୍ୟୋତିଷ ତତ୍ତ୍ୱ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଚନା କରିଥିଲେ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ)। କନ୍ଥଚାଲର ସୂତ୍ରଣା ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେବାରୁ ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଗଣନାମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଏ ନାଲଚାନ୍ଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟତର ସାଜସଜ୍ଜାର କରି ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଶୁଦ୍ଧତର କରିଥିଲେ । (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ଆମାଦେର ଜ୍ୟୋତିଷୀ) ।]

ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରନ୍ଥି—ସ. ବ—ଯଜ୍ଞୋପବୀତର ଗଣ୍ଠି—The knot of a Brahma granthi Brāhmaṇa's sacred thread.

ବ୍ରହ୍ମ ଗୋଳ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—The Universe. Brahma gola (ବ୍ରହ୍ମଗୋଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରହ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ ହୁ· ଶ)—Brahmagraha The ghost of a deceased Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମଘାତକ—ସ· ବଣ ଓ ବ. ସଂ—ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ବଧ କରେ—Brahmaghātaka The slayer of a Brāhmaṇa. (ବ୍ରହ୍ମଘ୍ନ, ବ୍ରହ୍ମଘାତୀ, ବ୍ରହ୍ମହା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବ୍ରହ୍ମଘାତକା, ବ୍ରହ୍ମଘାତକୀ, ବ୍ରହ୍ମଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ବ୍ରହ୍ମ ଘୋଷ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବ୍ରହ୍ମ=ବେଦ+ଘୋଷ=ଧ୍ୱନି)—Brahma ghosha ୧ । ବେଦଧ୍ୱନି—1. The sound or the utterance of the Beda. ୨ । ବେଦପାଠ (ହୁ· ଶ)—2. The reading or recital of the Bedas.

ବ୍ରହ୍ମଘ୍ନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୃହକନ୍ୟା; ଘୃତକୁମାରୀ; ଘିଇକୁଆରୀ—Brahmaghnī The aloe; Aloes Perfoliata.

ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଚର୍. ଧାତୁ+ଷ୍ୟଞ୍. ୟ=ଆଚରଣ)—Brahmacharjya ୧ । ବ୍ରହ୍ମଚାରୀର ଧର୍ମ ବା କରଣୀୟ ବ୍ରତ—(ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The austerities practised by a Brahmachārī. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀର ବା ସ୍ତ୍ରୀରୁପର ସ୍ମରଣ, ଦର୍ଶନ, ସ୍ପର୍ଶ, ବିଷୟାଳାପ, ମୈଥୁନ ଆଦି ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅଷ୍ଟବିଧ ମୈଥୁନରୁ ବିରତିରୂପ ବ୍ରତ--2. The vow of complete abstention from any connection with the opposite sex; absolute continence. ୩ । ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ଉପନୟନର ପରଠାରୁ ବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବଲମ୍ବନୀୟ ଗୁରୁଗୃହରେ ବାସ ଓ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ରୂପ ଆଶ୍ରମ-3. The 1st stage of a Brāhmaṇa's life; the stage before marriage, consisting of studying the Bedas and leading a chaste life in the house of the preceptor. ୪ । ଶାର୍ଯ୍ୟରକ୍ଷାରୂପ ବ୍ରତ; ଶାର୍ଯ୍ୟଧାରଣ —4. The vow of restraining the flow of semen virile from one's body. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ଆଶ୍ରମତ୍ରୀୟ ଜୀବନର ୪ ଆଶ୍ରମ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ଆଶ୍ରମ । ଦ୍ୱିଜ ବାଳକର ୭ମ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଆଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲା । ସେ ଯାଇ ଗୁରୁଙ୍କ ଘରେ ରହି ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲା । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମଦ୍ୟମାଂସ ପ୍ରଭୃତି, ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ, ସୁସ୍ୱାଦୁ ଓ ମଧୁର ବସ୍ତୁ ଭୋଜନ, ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ଶ୍ରବଣ ଓ ଦର୍ଶନ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ଗୁରୁସୁଶ୍ରୂଷା କରି ଘଷା କରି ଆଣି ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ସେବା, ଗୁରୁଙ୍କ ପାଇଁ ହୋମସମିଧ ସଂଗ୍ରହ ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାପାଳନ ଏବଂ ପ୍ରାତଃ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ହୋମ କରିବା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ୨ପ୍ରକାର:—୧ । ଉପକୁର୍ବାଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଅବଲମ୍ବନୀୟ ଓ ୨ । ନୈଷ୍ଠିକ ବା ଆଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ— ହୁ. ଶ· ।]

ବ୍ରହ୍ମ ଚପ୍ପ(ପୁ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ—ନର୍ଘାତ ଚପ୍ପଡ଼ା—A tight slap, Brahma chāpa(pu)rdā ବରମ ଚପେଟା

ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟିଆ; ଭୂର୍ଜ୍ଜ—Brahmachāriṇī 1. A medicinal shrub; Siphonanthus Indica. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durgā. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମୀଶାଗ—3. A potherb. ୪ । ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ—4. Name of a tree. ୫ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦୃଢ଼ଧାରଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—5. A woman observing the vow of continence. ୬ । ସରସ୍ୱତୀ (ହୁ· ଶ)—6. Goddess Saraswatī.

ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବ୍ରହ୍ମ=ବେଦ+ଚର ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ବ)—୧ । ଉପନୟନ ପରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଜ (ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୁରୁ ଗୃହରେ ରହି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରେ; ପ୍ରଥମାଶ୍ରମୀ—1. A boy of the twice-born caste who studies the Bedas in the preceptor's house after his investiture. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତାବଲମ୍ବୀ—2. One practising continence or self-control. ୩ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପନୟନ ପରେ ଆଜୀବନ ସନ୍ନ୍ୟାସ ବ୍ରତାବଲମ୍ବୀ; ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—3. Anchorite; sannyāsī. [ଦ୍ର- ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ୨ ଶ୍ରେଣୀର ଯଥା—ଉପକୁର୍ବାଣ—ବିବାହ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ରହେ । ନୈଷ୍ଠିକ—ଯେ ଆଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ରହେ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ଚଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ମନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେବା—Serious displeasure or annoyance, Brahma chirdibā ବ୍ରହ୍ମା ଚଟେ ଯାଓୟା ବରମ ବିଗଡନା (ବ୍ରହ୍ମ ଚଢ଼ିଯିବା, ବ୍ରହ୍ମ ଜଳିବା, ବ୍ରହ୍ମ ଜଳିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରହ୍ମ ଚହ୍ନିବା—ଦେ. କ—୧ । ନିଜର ପେଟ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା Brahma chinhibā ଅନ୍ତରକୁ ଦେଖିବା—1. To know ବ୍ରହ୍ମା ଚେନା only one's belly ୨ । ଅନ୍ୟର ଭୋକ ଶୋଷ ବରମ ପହଚାନନା ଜାଣିବା—2. To know the want or hunger of other people.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମ ଚେତା—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ବ୍ରହ୍ମ + ଚେତସ୍)—ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ
Brahma chetā ଯାହା ମନ ସବୁବେଳେ ଲାଗିଥାଏ—Always devoted to God; godly. (ଉ—ବ୍ରହ୍ମଚେତା ସାଧୁ (ବ୍ରହ୍ମଚେତାଃ—ସଂ. ରୂପ) ପଣ୍ଡିତ ଜନେ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତ ।)

ବ୍ରହ୍ମଜଟ(ଟା)—ସ. ବ—ଦମନକ; ଦଅଣା ଗୁଳ୍ମ—Artemisia
Brahmajaṭa(ṭā) Scoparia (plant); wormwood.

ବ୍ରହ୍ମ ଜଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅତି କ୍ଷୁଧାଜନିତ ବେଦନା ହେବା—1. A
Brahma jalibā feeling of acute hunger. ୨ । (ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ୱାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—2. Being ବ୍ରହ୍ମ ଜଳା **बरम जलना** enraged.

ବ୍ରହ୍ମଜାତି ହୀରା—ସ.ବ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହୀରା—A first class diamond;
Brahmajāti hīrā a diamond of the first water.

[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରମତେ ବର୍ଣ୍ଣବେଦରେ ହୀରା ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର ଏହ ଚାରି ଜାତିରେ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମଜାତି ହୀରାର ବର୍ଣ୍ଣ ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା; କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ହୀରାର ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତ; ବୈଶ୍ୟ ଜାତି ହୀରା ପୀତ ଓ ଶୂଦ୍ର ଜାତି ହୀରା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ।

ରସାୟନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଜାତି ହୀରା ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ଏହା ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧି ଦାୟକ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ହୀରା ରୋଗ ନାଶକ, ଜୟ ଓ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ନିବାରକ । ବୈଶ୍ୟ ଜାତି ହୀରା ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଦାୟକ ଓ ଶରୀରର ଦୃଢ଼ତା ସମ୍ପାଦକ । ଶୂଦ୍ର ଜାତି ହୀରା ରୋଗ ନାଶକ ଓ ବୟସ୍ଥାପକ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ବ୍ରହ୍ମଜାର—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଉପପତି (ହ. ଶ)—1.
Brahmajāra The paramour of a Brāhmaṇi woman. ୨ । (ଏ ବଂଶିଷ୍ଟଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ହରଣ କରିଥିବାରୁ) ଇନ୍ଦ୍ର—2. Indra.

ବ୍ରହ୍ମଜୀବୀ—ସ. ବ (ବ୍ରହ୍ମନ୍ = ବେଦ + ଜୀବ ଧାତୁ = ବଞ୍ଚିବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Brahmajībi ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବୈଦିକ କ୍ରିୟାକର୍ମ କରି ଯେ ଯେଣ ତେଣେ ପୌରୋହିତ୍ୟ—1. One who earns his living by performing vedic rites; a professional priest. ୨ । ପାରିଶ୍ରମିକ ଗ୍ରହଣ କରି ଯେ ବେଦ ପଢ଼ାଏ—2. A professional teacher of the Bedas. ୩ । ହୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଅପବିତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. An inferior or impure Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବ୍ରହ୍ମନ୍ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ।
Brahmajña (ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରମାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ — 1. Knowing the truths regarding the Supreme Being. ୨ । ବେଦଜ୍ଞ—2. Versed in the Bedas. ୩ । ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀ—3. Holding the doctrine that there is only one God; pantheistic. ବ—୧ । ଋଷି—1. A sage. ୨ । ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚିହ୍ନିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଯୋଗସାଧକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who practises Jōga.

ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ; ଆତ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱବୋଧ; ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ
Brahma jñāna ଜ୍ଞାନ—True knowledge of God; spiritual wisdom.

ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ – ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Brāhmajña
Brahma jñānī (See) ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ — A modern Brāhmo; a theosophist.

ବ୍ରହ୍ମ ଠକ—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରତାରକାଗ୍ରଣୀ; ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଠକି ପାରେ;
Brahma ṭhaka ଶଠାଗ୍ରଣୀ—1. A master cheat. **बरमठग** ୨ । ପ୍ରତାରକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A fraudulent Brāhmaṇa. ୩ । ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶ ଧରି ଲୋକଙ୍କୁ ଠକେ—3. A person who cheats people by assuming the garb of a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ଡିମ୍ବ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—The Universe.
Brahma ḍimba

ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ—ସ ବଣ. (ବ୍ରହ୍ମନ୍ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Brahmaṇya 1. Relating to Brahma. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to a Brāhmaṇa. brahminic. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭକ୍ତ ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବକ; ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଳକ; ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତୈଷୀ—3. Loving or protecting the Brāhmaṇas; devoted to the service of Brāhmaṇas. ବ—୧ । ନାରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ବ୍ରହ୍ମତେଜଃ—2. The Spirit or Spark of Divinity; the Godhead. ୩ । ଶନି ଗ୍ରହ—3. The planet saturn.

[ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର କଷ୍ଟକ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଅଟନ୍ତି ।] ୪ । ବ୍ରହ୍ମଦାରୁ ଗଛ; ଭୁଁଇ ଗଛ—4. The mulberry tree; Morus Indica. ୫ । ମୁଞ୍ଜତୃଣ—5. A sort of fibrous grass from which the girdle of a Brahmachāri is made; Saccharum Munja. ୬ । (+ତ୍ୱ. ତ) ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ—6. The state of being a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଦେବ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ବିଷ୍ଣୁ—
Brahmaṇya deba Bishṇu.

ବ୍ରହ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ—ସ. ତ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନ (ଦେଖ)
Brahma tattwa Brahma jñāna (See)

ବ୍ରହ୍ମ ତାଳ—ସ. ବ—ବାଦ୍ୟର ତାଳ ବିଶେଷ—Name of a
Brahma tāla Hindu musical tune.

[ଦ୍ର—ଏହି ତାଳର ୧୪୫ ମାତ୍ରା । ଏଥିରେ ୧୦୫ ଆଘାତ ଓ ୪୫ ଖାଲି ତାଳ ରହେ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ତାଳୁ—ସ. ବ— ମସ୍ତକର ଗୁପ୍ତ; କପାଳ ଉପରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନଟି
Brahma tāḷu ଖୁବ୍ ନୋମଲ—The crown of the head.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଶିଶୁମାନଙ୍କର କପାଳ ଉପରେ ହାତ ଦେଇ ଦେଖିଲେ ଏହା ସ୍ଥାନଟି ଚର୍ମମୟ ଓ କୋମଳ ଲାଗେ ଓ ସବୁଦା ଦୁକ୍‌ଦୁକ୍ ହେଉଥାଏ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ତାଲୁକା—ଦେ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ତାଲୁ (ଦେଖ)
Brahma tālukā Brahma tālu (See)

ବ୍ରହ୍ମ ତୀର୍ଥ—ସ. ବ—୧ । ଅଜମୀରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୮ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନର୍ମଦା ତଟବର୍ତ୍ତୀ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ; ପୁଷ୍କର ତୀର୍ଥ-
Brahma tīrtha 1. Name of a place of pilgrimage near Ajmere. ୨ । ପୁଷ୍କର ମୂଳ; ଔଷଧ ବିଶେଷ—2. A medicinal root; the root of Alpotaxis Auriculata. ୩ । ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଠିର ମୂଳ ଭାଗ—3. The root of the thumb. [ଦ୍ର—ଏହା ବାଟେ ଜଳ ଉର୍ପଣ କଲେ ବ୍ରହ୍ମା ପାଆନ୍ତି ।]

ବ୍ରହ୍ମ ତେଜଃ—ସ. ବ—୧ । ପ୍ରକୃତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ତେଜ; ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଜନିତ ତେଜ
Brahma tejah (ବ୍ରାହ୍ମଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The spark emitted from the body of a true Brāhmaṇa. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଓ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ଜନିତ ତେଜ—2. The halo surrounding a Brāhmaṇa versed in spiritual lore.

ବ୍ରହ୍ମ(ହ୍ମୋ)ତ୍ତର—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରହ୍ମନ୍)—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର
Brahma(hmo)ttara ନିଷ୍କର ଜମି—Land given free of rent to a Brāhmaṇa; brahmottar. **ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର, ବ୍ରହ୍ମଚର**

ବ୍ରହ୍ମତ୍ତର ଟଙ୍କୀ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଜମିରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜା
Brahmattara ṭaṅkī ଚରସ୍ଥାୟୀ ଟଙ୍କା ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ —A revenue free Brahmottar land held at a perpetual quit rent,

ବ୍ରହ୍ମତ୍ତର ବାଯ୍ୟାପ୍ତି—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଫା. ବାଯେୟାପ୍ତ୍)—
Brahmattara bāỵyāpti ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଲାଖରାଜ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ବାଜେୟାଫତ ଉପରେ ଇଂରାଜ ସରକାର ଖଜଣା ବସାଇ **ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ବାଜେୟାପତ** ଅଛନ୍ତି—Resumed Brahmottar. [ବ୍ରହ୍ମା(ହ୍ମୋ)ତ୍ତର ବାଜଅପତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବ୍ରହ୍ମତ୍ତର ବାହି(ହେ)ଲ୍(ଲି)—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଫା. ବଦାଲ୍)—
Brahmattara bāhi(he)l(li) ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଜମିର ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ବାହେଲ ସନଦକୁ ଇଂରାଜ ସରକାର ସ୍ୱୀକାର କର **ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ବାହେଲ** ଅଛନ୍ତି—Confirmed Brahmottar; revenue free land held in perpetuity.

ବ୍ରହ୍ମତ୍ତର ଲାଖରାଜ(ଜ)—ଦେ. ବ. (ସ. ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଫା. ଲାଖିରାଜ୍)—
Brahmattara lākharāja(ji) ବ୍ରହ୍ମତ୍ତର (ଦେଖ) Brahmattara (See)

ବ୍ରହ୍ମତ୍ତ୍ୱ—ସ. ବ. (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ତ୍ୱ. ତ୍ୱ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମ ସାୟୁଜ୍ୟ; ପରଂ-
Brahmattwa ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ଲୀନ ହେବାର ଅବସ୍ଥା; ମୋକ୍ଷ—1. Final beatitude of the soul. ୨ । ଯଜ୍ଞ ହୋମ ଆଦରେ ଦୃଢ଼ ରହିବାକୁ (ବ୍ରହ୍ମା) ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. The state of being invoked or selected as a Brahmā (chief priest) in a vedic ritual. ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣର କ୍ରିୟା; ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣିଆ—The condition of being a Brāhmaṇa; the performance of the duties of a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମତ୍ର—ସଂ. ବଣ (ବ୍ରହ୍ମନ୍=ବ୍ରାହ୍ମଣ+ତ୍ରୈ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+ Brahmatra କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୋଷଣାର୍ଥେ ଦତ୍ତ (ବୃତ୍ତି)—Given to a Brāhmaṇa for his maintenance.
ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମତ୍ତର (ଦେଖ)—Brahmattara (See)

ବ୍ରହ୍ମଦ—ସ. ବ. (ବ୍ରହ୍ମ=ବେଦ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Brahmada ୧ । ବେଦଗୁରୁ; ବେଦାଧ୍ୟାପକ—1. A preceptor of the Bedas. ୨ । ପାଖା ଗୁରୁ—2. One's spiritual preceptor.

ବ୍ରହ୍ମ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ବ୍ରହ୍ମ=ବ୍ରାହ୍ମଣ+ଦଣ୍ଡ)—
Brahma daṇḍa ୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଷ୍ଟି; ବାଦୁଣ ଝାଟିଆ ନାମକ ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ—1. Siphonanthus Indica; a medicinal plant. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଶାପ ଜନିତ ଦଣ୍ଡ—2. Punishment or evil befalling a person as a result of a Brāhmaṇa's curse. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ସଷ୍ଟି—3. A stick used by a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ଦଣ୍ଡୀ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ; ଭୁଶୁଘୋଡ଼ା—Name
Brahma daṇḍī of a medicinal plant; Lampra- [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଅଜଦଣ୍ଡୀ, choinium Microcephalum. କଣ୍ଡଯତ୍ରଫଳା] [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଗରମ, କଫ ଓ କଫ ଏବଂ ବାଉନାଶକ—ହୃ. ଶ ।]

ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ—ସ. ବ (ବ୍ରହ୍ମ=ବ୍ରହ୍ମ+ଦତ୍ତ=ଅର୍ପିତ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର-
Brahmadatta ବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା—1. Name of a King of the Lunar dynasty. [ଦ୍ର—ଏ ଅଣ୍ଡଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ ଓ ଯୋଗବଳ ପ୍ରଭାବରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା—2. Name of a King of Ikshwāku dynasty. ଦେ. ବ—କଳିଙ୍ଗ ବା ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ରାଜା—Name of a king of Kaliṅga or ancient Orissa. [ଦ୍ର—ଏ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ଦାନ୍ତକୁ ଅଣି ଦନ୍ତପୁର (ପୁରୀ)ରେ ରଖିଥିଲେ ।]

ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଭା—ସ. ବ (ବ୍ରହ୍ମ+ଦର୍ଭ+ଅ)—ଯମାନ; ଯୁଆଣୀ—Ligu-
Brahmadarbhā sticum Ajwan; Carum Copticum Ptychotis.

ବ୍ରହ୍ମ ଦାତା—ସ.ବ.ପୁଂ (ବ୍ରହ୍ମଦାତୃ, ୧ମା. ୧ବ)—ବେଦାଧ୍ୟାପକ ଗୁରୁ
Brahma dātā (ହୃ. ଶ)—A teacher of the Bedas.

ବ୍ରହ୍ମ ଦାନ—ସ. ବ—ବେଦାଧ୍ୟାପନ (ହୃ. ଶ)—
Brahma dāna Teaching of the Bedas.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମଦାରୁ—ସ. ବ—ଭୁଁଚ ଗଛ—The mulberry tree; Brahmadāru Morus Indica.

ବ୍ରହ୍ମ ଦିବସ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବ୍ରହ୍ମ+ଦିବସ)—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର Brahma dibasa ଗୋଟିଏ ଦିନ (ସାଢ଼ା ଦେବତାଙ୍କର ୨୪୦୦ [୬୪ ଦଳାର] ବର୍ଷ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ୧୦୫୧୦୭୦୦୦୦ [୧୦ ନିଜ ୫୧ କୋଟି ୬ ଲକ୍ଷ] ବର୍ଷ; ଏଢ଼ା ୧୦୦ ଚତୁର୍ଯୁଗୀ ସଙ୍ଗେ ସମାନ—A period of ten billion human years, which is one day to the Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶ—ଦେ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ସାଗରର ପୂର୍ବକୂଳସ୍ଥ ଦେଶବିଶେଷ—Brahma desa Burma (country).

ବ୍ରହ୍ମ ଦୈତ୍ୟ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱସ; ପ୍ରେତଯୋନି ପ୍ରାପ୍ତ ଅବିବାହିତ Brahma daitya ବ୍ରାହ୍ମଣ—The ghost of a Brāhmaṇa (ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱସ, ବ୍ରହ୍ମପିଶାଚ—ଅନ୍ୟରୂପ) who died a bachelor.

[ଦ୍ର—ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଜାମ୍ବ, ବେଲ, ବଟ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଏହି ଗଛର ଗଣ୍ଡରେ ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ ବାସ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଗଛରେ ଓ ଜଳୁଜଳୁଆ ଖରାବେଳେ ପିଲାଙ୍କୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଏ ଗଛମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ଲୋକେ ମନା କରନ୍ତି । ଏ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱସମାନେ ଗ୍ରାମର ଯୁବକ ଓ ଯୁବତୀମାନଙ୍କଠାରେ ଆବଶ୍ଟ ହେବା ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ବ୍ରହ୍ମ ଦୋଷ—ସ. ବ (ମ.ପ.ତତ୍ପୁ)—ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟାରୂପ ଅପରାଧ (ହ୍ର.ଶ)—Brahma dosha The guilt of killing a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମଦୋଷୀ—ସ. ବିଶ. ଓ ବ. ପୁଂ—ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ଅପରାଧୀ (ହ୍ର. ଶ)—Brahmadoshī Guilty of murdering a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ଦ୍ରବ—ସ. ବ—ଗଙ୍ଗାଜଳ (ହ୍ର. ଶ)—Brahma draba The water of the Ganges.

ବ୍ରହ୍ମ ଦ୍ରୁମ—ସ. ବ—ପଲାଶ ଗଛ (ହ୍ର. ଶ)—Butea Frondosa Brahma druma (ବ୍ରହ୍ମଦ୍ରୁ; ବ୍ରହ୍ମପାଦପ—ଅନ୍ୟରୂପ) (tree).

ବ୍ରହ୍ମ ଦ୍ରୋହୀ—ସ. ବିଶ ପୁଂ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଦ୍ରୋହ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Brahma drohī ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରେ ବୈର ରଖିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Inimical to Brāhmaṇas.

ବ୍ରହ୍ମ ଦ୍ୱାର—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ରନ୍ଧ୍ର (ଦେଖ) Brahma dwāra Brahma randhra (See)

ବ୍ରହ୍ମନାଭ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ବ୍ରହ୍ମନ୍=ବ୍ରହ୍ମା, ନାଭିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସାଦୃଶ୍ୟାର୍ଥକ)—ବିଷ୍ଣୁ—Brahmanābha Bishṇu.

ବ୍ରହ୍ମନାଳ—ସ. ବ—ଚକ୍ରତୀର୍ଥର ପୂର୍ବଭାଗରେ ଥିବା କାଶୀସ୍ଥ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Brahmanāḷa Name of a holy place in Benares.

ବ୍ରହ୍ମ ନିରୂପଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପରମାତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତତ୍ତ୍ୱର ସ୍ଥିରୀକରଣ—Brahma nirūpaṇa Ascertainment of the true nature of the Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମ ନିରୂପଣ ଗୀତା—ଦେ. ବ—ଭୀମାବୋଇଙ୍କ କୃତ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥ Brahma nirūpaṇa gītā ବିଶେଷ—Name of a religious poem composed by Bhīmābhoi.

ବ୍ରହ୍ମ ନିର୍ବାଣ—ସ. ବ—ପରମସ୍ୱରୂପ; ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମାର ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହେବା—Brahma nirbāṇa The final absorption of the human soul in the Divine Soul after death.

ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭକ୍ତ—1. Devoted to Brahmanishṭha Brāhmaṇas. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସମ୍ପନ୍ନ—2. Having a true knowledge of the Brahma. ସ. ବ—ଫାରସାକୋଳ ଗଛ (ହ୍ର. ଶ)—(ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) The tulip tree; Thaspesia Papulnea.

ବ୍ରହ୍ମନିଶା—ଦେ. ବ—କଳ୍ପ; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରାତ୍ରି—An Brahmanisā unending era. (ଉ—ଲୋକନେ ମଣାଷ ନଶା ବ୍ରହ୍ମନଶା କଷାଯିତ ନୋଦେ ଲୋଚନ—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ୱନସ୍ୱ ।) [ଦ୍ର—ଏଢ଼ା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦିନର ସମାନ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୦ ନିଜ ୫୧ କୋଟି ୬ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ପଇତା—ଦେ. ବ (ସ. ବ୍ରହ୍ମୋପବୀତ)—ଯଜ୍ଞୋପବୀତ—Brahma paitā A Brāhmaṇa's sacred thread. (ବ୍ରହ୍ମ ପୈତା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବ୍ରହ୍ମ ଦଉଡ଼ି—ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରହ୍ମପତ୍ର—ସ. ବ—ପଲ୍ଲଶପତ୍ର—The leaf of the Butea Brahmapatra Frondosa tree.

ବ୍ରହ୍ମ ପଦ—ସ.ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ—1. The state of being Brahma pada a Brāhmaṇa. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନତ୍ୱ—2. The state of having a true knowledge of the Brahma. ୩ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି (ହ୍ର. ଶ)—3. Salvation; final beatitude.

ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ବଙ୍ଗଦେଶର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳବାହୀ ନଦବିଶେଷ—1. Brahmaputra The river Brahmaputra in Assam and East Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ନଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ କାଳିକା ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଦନୁ ବ୍ରହ୍ମା ଶାନ୍ତନୁ ମୁନିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅମୋଘାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଅମୋଘା ପଳାଇ ଯାଇ ପଣ୍ଡିକୁଣ୍ଡୀରର ଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧ କରିଦେଲେ । ବ୍ରହ୍ମା କାମଜର୍ଜରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କ ରେତଃ ସ୍ଖଳିତ ହେଲା । ବ୍ରହ୍ମା ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ସେ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କଲା ପରେ ଶାନ୍ତନୁ ଆସି ପହଞ୍ଚି ସେ ଅଲୌକିକ ବ୍ରହ୍ମୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଧ୍ୟାନଦ୍ୱାରା ତହିଁର କାରଣ ଅବଧାରଣ କଲେ । ଋଷି ତାହା ଜଳେ ସ୍ନାନ କରି ସ୍ୱୀୟ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅମୋଘାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ତାହା ନିଷେକ କଲେ ଓ ତହିଁର ଫଳରେ ଅମୋଘାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ଏ ନଦ ମାନସସରୋବରର ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖରେ ହିମାଳୟର ପୂର୍ବଭାଗକୁ କାଟି ବୁଲି ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖ ହୋଇ ଆସାମ ଦେଶ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖ ହୋଇ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ଦେଇ ଗୋଆଲନ୍ଦଠାରେ ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇ ପଦ୍ମା ବା ମେଘନା ନାମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧାରଣ କର ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ୁଅଛୁ । ଏ ନଦର ପୌରାଣିକ ନାମ ଅମୋଘାନନ୍ଦନ ଓ ଲୌହିତ୍ୟ । ହୁ. ଶ; ଏହାକୁ ନଦୀ ବୋଲି ନ ଯାଇ ନଦ ବୋଲିଯାଏ ।] ୨ । ତୀର୍ଥବିଶେଷ—2. Name of a Hindu place of pilgrimage. ୩ । ମଲୟାଚଳରେ ଜାତ କଠିଲବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ରାବର ବିଷବିଶେଷ—3. Name of a mineral poison. ୪ । (ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର) ବଶିଷ୍ଠ ଋଷି—4. The sage Basishṭha. ୫ । କପିଳ ମୁନି—5. The sage Kapila. ୬ । ନାରଦ ଋଷି—6. The sage Nārada. ୭ । ମନୁ—7. Manu. ୮ । ମରୀଚ ଋଷି—8. Sage Marīchi. ୯ । ସନକାଦି ଋଷି—9. Sanaka and other sages said to have been born of Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରୀ—ସ. ବ—୧ । ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ—1. The rivar Sara-Brahma putrī swatī (now non-existent). [ତୁ—ଏହା ପ୍ରୟାଗରେ ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନାର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳ(ତ୍ରିବେଣୀ)ରେ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲା ।] ୨ । ବାରୁଣୀ କନ୍ଦ; ବାଇଖୋଜଆ ଅଳୁ—2. Bulbular yam. ୩ । ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ (ହୁ. ଶ)—3. The Goddess Saraswatī.

ବ୍ରହ୍ମପୁର—ଦେ. ବ—୧ । ଦେଉଳ; ଦେବ ମନ୍ଦିର—1. Brahmapura Temple. [ତୁ—ଜଗତ୍ପତି ପୁର ରହୁ ମନ୍ଦିର ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଲା ଝଡ଼ି । ଭ୍ରମରୋଇ ଭଜନ ।] ୨ । ଗଞ୍ଜାମର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନଗର—2. Name of a big town in the Ganjam district. [ତୁ—ଏହା ନୂଆନ ଓଡ଼ିଶା ଭୁକ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଅଂଶ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ଆସୁଅଛୁ ।] ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମଲୋକ (ଦେଖ)—1. Brahmaloka (See) ୨ । ହୃଦସ୍ (ହୁ. ଶ)—2. The heart.

ବ୍ରହ୍ମ ପୁରାଣ—ସ. ବ—ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରଥମ ପୁରାଣ—Brahma purāṇa First of the 18 Purāṇas of the Hindus. [ତୁ—ଧୁରାଣ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ; ସମସ୍ତ ପୁରାଣାଦିରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣର ଶ୍ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୧୦ ହଜାର ଥିବାର ଲେଖା ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆଜକାଲି ମିଳୁଥିବା ପ୍ରତ୍ନର ଶ୍ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୭ ହଜାର । ଏଥିରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରର ବହୁତ ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି ଓ ୭୦ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି; ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡରେ ମାରବାଡ଼ର ବଲ୍ଲକା ନଦୀର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା ଓ ଅନେକ ତୀର୍ଥର କଥା ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଅଛି । (ହୁ· ଶବ୍ଦସାଗର) ।]

ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୀ—ସ. ବ—କୈଳାସ ପର୍ବତ ଉପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଧାମ—Brahma purī The mythological abode of Brahmā on the Kailāsa hills.

ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷ—ସ. ବ—୧ । ପରମାତ୍ମା; ପରମେଶ୍ୱର—1. God; Brahma purusha the Holy Spirit. ଦେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବାତ୍ମା—The soul of a person. (ଯଥା—ମୋ ବ୍ରହ୍ମପୁରୁଷକୁ ଘାର ବାଧିଲାଣି ।]

ବ୍ରହ୍ମବଦ୍ୟ—ସ. ବ—(ବ୍ରହ୍ମ+ବଦ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ସ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମ-Brahmabadya ଜ୍ଞାନ—1. Spiritual knowledge. (ବ୍ରହ୍ମୋଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବ୍ରହ୍ମବାକ୍ୟ—2. Metaphysical discourse. ୩ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖନିର୍ଗତ ବାକ୍ୟ—3. Words spoken by Brahmā. ୪ । ବେଦାନ୍ତିକ ମତବିଶେଷ (ଈଶ୍ୱର ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଓ ସର୍ବଜ୍ଞ ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ମତ)—4. The vedantic theory of the omnipresence of God. ବିଶ.—(ବ୍ରହ୍ମ=ବ୍ରହ୍ମା+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ମ. ସ)—ବ୍ରହ୍ମୋକ୍ତ—Said by Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମବଦ୍ୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉକ୍ତି; ପ୍ରବଚନ—Brahmabadyā Wise saying; proverb.

ବ୍ରହ୍ମ ବଧ—ସ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣର ହତ୍ୟା—The murder of a Brahma badha (ବ୍ରହ୍ମ ବଧ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ବନ୍ଧୁ—ସ. ବ—(ବ୍ରହ୍ମନ୍+ନିନ୍ଦିତ ଅର୍ଥରେ ବନ୍ଧୁ)—ନିନ୍ଦିତ Brahma bandhu ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଘୃଣିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A degraded Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ବର୍ଚ୍ଚଃ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ତେଜଃ (ଦେଖ) Brahma barchchaḥ Brahma tejaḥ (See) (ବ୍ରହ୍ମ ବର୍ଚ୍ଚସ୍, ବ୍ରହ୍ମ ବର୍ଚ୍ଚସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରହ୍ମ ବର୍ଚ୍ଚସ୍ୱୀ—ବି. ବହି. ପୁଂ—ବ୍ରହ୍ମ ତେଜୋବିଶିଷ୍ଟ—Endowed Brahma barchchaswī with refulgence due to spiritual knowledge.

ବ୍ରହ୍ମବର୍ତ୍ତ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ଦେଶ—Name of an ancient Brahma bartta country in north western India.

ବ୍ରହ୍ମବର୍ଦ୍ଧନ—ସ. ବ.—ତାମ୍ର; ତମା—Brahma bardhana Copper.

ବ୍ରହ୍ମ ବାଦ—ସ. ବ—୧ । ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ—1. The Bedānta Brahma bāda Philosophy. ୨ । ବେଦ—2. The Bedas. ୩ । ବେଦାଧ୍ୟୟନ—3. Study of the Bedas. ୪ । ଉଚ୍ଚ ନୀତିପାର୍ଥକ ବାଦବିଶେଷ; ଅଦ୍ୱୈତବାଦ—4. Pantheism.

ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ—ସ.ବି ଓ ବି.ପୁଂ—(ବ୍ରହ୍ମ+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଣିନି. ଇନ୍)—୧ । ବେଦାନ୍ତବାଦୀ—1. A vedantist; pantheistic. ୨ । ବେଦଜ୍ଞ; (ବ୍ରହ୍ମବାଦିନ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଦାଧ୍ୟୟନୀ-2. A reader of the Bedas; versed in the Bedas.

ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବ୍ରହ୍ମବାଦିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍ଗି)—ଗାୟତ୍ରୀ; Brahma bādinī ବେଦ ମାତା—A name of Gāyatrī.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମ ବାଲୁକ—ସ. ବ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Name of Brahma bāluka a place of Hindu pilgrimage. [ଉ—ଯଜ୍ଞନ ଯାଜନ କର ବ୍ରହ୍ମ ବାଲୁକରେ, ସ୍ଥାନ କଲେ ଲୋକ ନ ପଡ଼େ ଯେ ଶୋକରେ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ବ୍ରହ୍ମବିତ୍—ସ. ତତ୍ପ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ବିତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍;)—Brahmabid ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Brahmajña (See) ବି.—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ବିଦେଶ—ସ. ବ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର, ପଞ୍ଚାଳ, ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ଶୂରସେନ ନାମକ ଦେଶ ଚତୁଷ୍ଟୟ—The countries (4 in number) round the Kurukshetra.

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରତିପାଦକ ଶାସ୍ତ୍ର—1. Theo-Brahma bidyā sophy; theology. ୨ । ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର—2. Philosphy of the Bedas; the Bedānta philosophy.

ବ୍ରହ୍ମ ବିନ୍ଦୁ—ସ. ବ—୧ । ବେଦପାଠ କାଳରେ ମୁଖଜର୍ଗତ ନଶ୍ୱୀ-Brahma bindu ବନ ବିନ୍ଦୁ—1. Particles of saliva coming out of the mouth while reading the Bedas. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ରେତଃ—2. The semen of Brahmā. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ—2. The semen of a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମ ତେଜଃ (ଦେଖ)—1. Brahma Brahma bīrjya tejaḥ (See). ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ରେତଃ—2. The semen of Brahmā. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ରେତଃ 3. The semen of a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ବୁଜୁଲି(ଳା)--ଗ୍ରାଦେ.(ସାଜପୁର) ବ--ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତ ବଡ଼ ବୁଜୁଲା Brahma bujuli(lā) A big packet (of eatables offered at priestly functions) as is tied up by a Brāhmaṇa (priest) to be carried home.

ବ୍ରହ୍ମ ବୃକ୍ଷ—ସ. ବ—୧ । ପଲ୍ଲଣ ବୃକ୍ଷ—1. Butea Frondosa. Brahma bṛuksha ୨ । ଡୁଡୁମ୍ବର—2. The glomerous fig tree.

ବ୍ରହ୍ମ ବୃତ୍ତି—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ (ଦେଖ)—1. Brahmaswa Brahma bṛutti (See) ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜୀବିକାନିର୍ବାହୋପାୟ—2. Means of livelihood of a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମ ବୃନ୍ଦା—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ—The capital of Brahma bṛundā Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମ ବେଦ—ସ. ବ(ବୃହନ୍+ବିଦ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ—Brahma beda 1. Spiritual wisdom ୨ । ବେଦଜ୍ଞାନ—2. Knowledge of the Bedas

ବ୍ରହ୍ମ ବେଦି—ସ. ବ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ନଜଦିସ୍ଥ ଦେଶ ବିଶେଷ—Name Brahma bedi of a country in north-western India.

ବ୍ରହ୍ମବେଦୀ—ସ. ତତ. ପୁଂ—(ବ୍ରହ୍ମ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଘଞ୍; ୧ମା. Brahma bedī ୧ବ)—ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Brahmajña (See). (ବ୍ରହ୍ମବେଦଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ—ସ. ବ—ଅଷ୍ଟାଦଶ ମହାପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ୧୦ମ Brahmabaibartta purāṇa ପୁରାଣ—One of the Hindu mythologies. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ; ନାରଦପୁରାଣ, ଶିବପୁରାଣ ଓ ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣରେ ଏ ପୁରାଣର ଯେଉଁ ବର୍ତ୍ତିନା ଅଛୁ, ଆଜକାଲି ଯେଉଁ ପୁରାଣ ମିଳୁଅଛୁ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ବର୍ତ୍ତିନାର ମେଳ ହେଉ ନାହିଁ । ଆଜକାଲି ମିଳୁଥିବା ପୁରାଣ ବ୍ରହ୍ମଖଣ୍ଡ, ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡ; ଗଣେଶଖଣ୍ଡ ଓ କୃଷ୍ଣଜନ୍ମଖଣ୍ଡ, ଏହିପର ୪ ଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ—ହି. ଶ.]

ବ୍ରହ୍ମଭୂତ—ସ. ତତ—ବ୍ରହ୍ମଙ୍କଠାରେ ଲୀନ; ସାଯୁଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ—Brahmabhūta Become one or merged in the Supreme Being. ବ—ବ୍ରହ୍ମଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—The state of being merged in the Supreme Soul.

ବ୍ରହ୍ମଭୂତି—ସ ବ—ସନ୍ଧ୍ୟା—Brahmabhūti Evening.

ବ୍ରହ୍ମଭୋଜ—ସ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ (ହି. ଶ); ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ Brahmabhoja ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଖୁଆଇବାରୂପ ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ—The feeding of Brāhmaṇas (considered meritorious).

ବ୍ରହ୍ମ ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ—ଉତ୍ତରାକାଶରେ କୃତ୍ତିକା ବା କରେଇର ଆକୃତି Brahma maṇḍala ବିଶିଷ୍ଟ ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ—A constellation (ବ୍ରହ୍ମକଟାହ—ଅନ୍ୟରୂପ) of stars in the northern sky. [ଦ—ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ୩୫ ସଂଖ୍ୟକ ପରିଚୟ ଦେଖ—See Nakshatra No. 35].

ବ୍ରହ୍ମମଣ୍ଡୂକୀ—ସ. ବ—୧ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ.) (ଦେଖ)—1. Indian Brahmamaṇḍūkī madder. ୨ । ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ (ହି ଶ.)—2. Maṇḍūkaparṇṇī (See). ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣଝାଟିଆ (ହି. ଶ.)—3. Brāhmaṇa-jhāṭiā (See).

ବ୍ରହ୍ମମୟ—ସ. ତତ—୧ । ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସତ୍ତାଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ (ଜଗତ୍)—Brahmamaya 1. Pervaded with the Divine Spirit. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Pertaining to Brāhmaṇas. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of Brāhmaṇas; exclusively occupied by Brāhmaṇas. (ବ୍ରହ୍ମମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ରହ୍ମ ମୀମାଂସା—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ଓ ଗୁଣ ବର୍ତ୍ତିନାତ୍ମକ Brahma mīmāṁsā ବେଦାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—Name of

Digitized by srujanika@gmail.com

a work on the Bedānta system of philosophy.

ବ୍ରହ୍ମ ମୂର୍ଦ୍ଧଭିତ୍—ସ. ବ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=କପାଳ+ଭି. ଧାତୁ+କ୍ତ୍ୱି, ଭିତ୍) —ଶିବ;ମହାଦେବ—
Brahma mūrddhabhṛut Śiba.

ବ୍ରହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—ସ. ବ—ବଡ଼ପ୍ରତ୍ୟୁଷ (ହ. ଶ.); ପ୍ରତ୍ୟୁଷ—
Brahma muhūrtta Early morning.

ବ୍ରହ୍ମମେଖଳ—ସ. ବ—ମୁଞ୍ଜତୃଣ—A sort of fibrous grass;
Brahmamekhala Saccharum Munja.

ବ୍ରହ୍ମ ଯଜ୍ଞ—ସ. ବ (ବ୍ରାହ୍ମଣର ନିତ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ) ବେଦ ଅନୁସାରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ବେଦାର୍ଥଯାସ ଓ ବେଦା-ଧ୍ୟାପନ—The regular study and teaching of the Bedas enjoined on each Brāhmaṇa.
Brahma jajña
(ବ୍ରହ୍ମସତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଯଜ୍ଞ ଯଥା—ନୃଯଜ୍ଞ ଓ ଦେବ ଯଜ୍ଞ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ଯଷ୍ଟି—ସ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟି (ଦେଖ)—
Brahma jashṭi Brāhmaṇa jhāṭi (See)
(ବ୍ରହ୍ମଯଷ୍ଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରହ୍ମ ଯୋଗ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚା ବା ସାଧନା—
Brahma jōga Cultivation of spiritual knowledge or spiritual exercises.

ବ୍ରହ୍ମ ଯୋନ—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମଗିରି; ଗୟାର ପର୍ବତବିଶେଷ—
Brahma jōni Name of a mountain in Gayā.
[ଦ୍ର—ଏହା ହନୁମାନଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ] । ୨ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଧ୍ୟାନ (ହ. ଶ.)—2. Meditation on the Brahma.

ବ୍ରହ୍ମ ଯୋନୀ—ସ. ବ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ ତୀର୍ଥବିଶେଷ; ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀର ତୀରରେ ପୃଥୂଦକ ନିକଟସ୍ଥ ତୀର୍ଥ—
Brahma jōnī A place of Hindu pilgrimage in N. W. India. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ୪ ବର୍ଣ୍ଣର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ରନ୍ଧ୍ର—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମତାଲୁ (ଦେଖ)—1. Brahma randhra tālu (See ୨ । ବ୍ରହ୍ମ ତାଲୁରେ (ବ୍ରହ୍ମଚ୍ଛିଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ କଳ୍ପିତ ଅଛି ସୂକ୍ଷ୍ମଛିଦ୍ର ବାଟେ ଯୋଗସାଧକମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣବାୟୁ ବାହାର ଯାଏ—
2. The imaginary hole on the top of the skull through which the vital spark of Jogis passes away.

ବ୍ରହ୍ମ ରାକ୍ଷସ—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମ ଦୈତ୍ୟ (ଦେଖ)—
Brahma rākshasa 1. Brahma daitya (See) [ଦ୍ର—ମନୁଙ୍କ ମତରେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସହବାସ, ପରସ୍ତ୍ରୀଗମନ, ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱହରଣ କରିଥାଏ, ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେ ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଲୋକ ବଧ୍ୟ ଏହିଭଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧାଦ୍ଦ ନ କରି ମଲେ ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ ହୁଏ ।]
୨ । ଶିବଙ୍କ ଗଣବିଶେଷ—2. A class of attendants of Śiba.

ବ୍ରହ୍ମରତ—ସ. ବ—୧ । ଶୁକଦେବ (ହ. ଶ.)—1. Sage Brahmarata Śuka. ୨ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍ୟ ମୁନି (ହ.ଶ)-2. Sage Jājñyabalkya.

ବ୍ରହ୍ମରାତ୍ର—ସ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ; ରାତ୍ରିର ଶେଷ ଅଂଶ—
Brahmarātra The last part of the night; early morning; a period of about 1½ hours before daybreak.

ବ୍ରହ୍ମରାତ୍ରି—ସ. ବ (ବୃହନ୍+ରା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କ୍ତ୍ରି, ହ୍ରି, Brahma rātri ସେ ଜନକ ରାଜାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଦେଇଥିଲେ)-
୧ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍ୟ ମୁନି—1. The Sage Jājñabalkya. ୨ । (ବୃହନ୍+ରାତ୍ରି)—ଦେବତାଙ୍କର ୨୪ ହଜାର ବର୍ଷ ପରିମିତ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ରାତ୍ରି—
2. One night of Brahmā which is equal to 10 billions of human years.
[ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପରେ ମନୁଷ୍ୟ ଗଣନାରେ ୧୦ ନିଜ ୫୧ କୋଟି ୬ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି ଚଳେ । ଏହା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ଦିନ; ତା ପରେ କଳ୍ପସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରଳୟ ହୁଏ ଓ ବ୍ରହ୍ମା ପୁଣି ସେଇଭଳ କାଳ ଶୋଇ ରହନ୍ତି । ଏହା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ରାତ୍ରି । ତା ପରେ ବ୍ରହ୍ମା ନିଦରୁ ଉଠି ପୁଣି ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ।]

ବ୍ରହ୍ମରାଶି—ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. (ଦ୍ର—ନାଶିବେ ତୋର ପୁଃଖରାଶି, ଆମ୍ଭେ ଦେଖିବୁଁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ପରଶୁରାମ (ହ. ଶ.)—2. A name of Paraśurāma. ୩ । ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର (ହ. ଶ.)—3. The Śrabaṇā asterism when it is overtaken by the planet Jupiter.

ବେ. ବଶ—ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ—Knowing the truth regarding God. (ଦ୍ର—ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ଉଲ୍ଲସି,ବୋଲଇ ଶୁଣ ବ୍ରହ୍ମରାଶି—ଭୂପଦ୍ର. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ବ୍ରହ୍ମରିତ—ସ. ବ—ପିତ୍ତଳ ବିଶେଷ; ବିଙ୍ଗଳା—
Brahmarīti A kind of brass.

ବ୍ରହ୍ମ ରେ(ଲେ)ଖ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଜୀବର ଜନ୍ମଠାରୁ ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନର ଅବଶ୍ୟଜ୍ଞାତା ଘଟଣାମାନ,ଯାହାକୁ ଜନ୍ମ ଦେବାସମୟେ ବ୍ରହ୍ମା ତା କପାଳରେ ଲେଖି ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି (ହ. ଶ); କପାଳ ଲେଖନ—
Brahma re(le)kha The supposed decree which is written on every animal's brow by Brahmā just after his birth.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି—ସଂ. ବ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଋଷି)—୧ । ବଶିଷ୍ଠାଦ ମୁନିଗଣ—1. A Brahmarshi class of saints. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଷି—2. A Brāhmaṇa who has become a sage. ୩ । ବଶିଷ୍ଠ, କଶ୍ୟପ, ଅତ୍ରି, ଭୃଗୁ ଏହି ପଞ୍ଚ ପ୍ରଜାପତ୍ତିଙ୍କ ବଂଶଧର ମୁନିଗଣ—3. Sages descended from Baśisṭha and other 4 sages. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠାଦ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ । ଦେବର୍ଷି—ଧର୍ମଙ୍କ ପୁତ୍ର ନର, ନାରାୟଣ, କ୍ରତୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ବାଲଖିଲ୍ୟ, ପୁଲହଙ୍କ ପୁତ୍ର କର୍ଦ୍ଦମ, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ପୁତ୍ର ଇଡ଼ବେର, ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ପୁତ୍ର ଅଚଳ, କାଶ୍ୟପ ପୁତ୍ର ନାରଦ ଓ ପର୍ବତ । ରାଜର୍ଷି—ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ, ନଳ, ଜନକ, ବଶ୍ୱାମିତ୍ର । ଦେବ ଭ୍ୟାଗଘରେ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷିମାନେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ, ଦେବର୍ଷିମାନେ ଦେବଲୋକରେ ଓ ରାଜର୍ଷିମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ ବାସ କରନ୍ତି ।]

ବ୍ରହ୍ମ ଲୋକ—ସଂ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ—1. The residence of Brahmā. [ଦ୍ର—ଏହା ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଓ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞମାନଙ୍କର ପରଲୋକରେ ବାସସ୍ଥାନ ଅଟେ ।] ୨ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ଲବ୍ଧ ମୋକ୍ଷ—2. The final beatitude attained by Brahmajñānis.

ବ୍ରହ୍ମଶର—ଦେ. ବ (ସଂ. ବ୍ରହ୍ମଶିରଃ)—ବ୍ରହ୍ମଶିରଃ (ଦେଖ)
Brahmaśara Brahmaśiraḥ (See)

ବ୍ରହ୍ମଶଲ୍ୟ—ସଂ. ବ—ସୋମବଲ୍ଲୀ; ବବୂଲ ଗଛ—
Brahmaśalya Name of a tree; Acacia Arabica

ବ୍ରହ୍ମ ଶାସନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । ବେଦର କୀ ସ୍ମୃତିର ଆଦେଶ
Brahma śāsana (ହ. ଶ)—1. The injunctions laid down in the scriptures. ୨ । ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଗ୍ରାମ (ହ. ଶ)—2. A village given free by a king to Brāhmaṇas to live in.

ବ୍ରହ୍ମଶିରଃ—ସଂ. ବ—ବାହ୍ମଶର; ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର; ମହାପ୍ରଳୟସୃ ଯୁକ୍ତାସ୍ତ୍ର
Brahma śiraḥ ବଶେଷ—A very powerful and lustrous war-weapon. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ମହାଭାରତରେ ଅଛୁ । ଦେଖା-ଗୃହ୍ୟ ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଏ ଅସ୍ତ୍ରର ଖେଳନ ଶିକ୍ଷା କରି ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କୁ ଶିଖାଇଥିଲେ । ହ. ଶ]
ବ୍ରହ୍ମବାଣ, ବ୍ରହ୍ମଶିର } ଅନ୍ୟରୂପ

ବ୍ରହ୍ମ ସଂହିତା— ଭଗବତ୍ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସଂଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥ ବଶେଷ—
Brahma saṁhitā A Hindu theological treatise.

ବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍ଗୀତ—ଦେ. ବ—ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସ୍ତବଗୀତିକା; ବ୍ରହ୍ମୋ-
Brahma saṅgita ପାସନାତ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତ—Hymns composed in honour of the Formless Supreme Being. [ଦ୍ର—ରାଜା ରାମମୋହନରାୟ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଏ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଥମ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ।]

ବ୍ରହ୍ମସତୀ—ସଂ. ବ—ସରସ୍ୱତୀ —
Brahmasatī The Goddess of learning.

ବ୍ରହ୍ମସତ୍ର—ସଂ. ବ—ବ୍ରହ୍ମସଜ୍ଞ (ଦେଖ)
Brahmasatra Brahmajajña (See).

ବ୍ରହ୍ମସଭା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସଭା—1. The Brahmasabhā council held in the court of God Brahmā. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଭା—2. An assembly or meeting of Brāhmaṇas.

ବ୍ରହ୍ମ ସମାଜ—ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ (ଦେଖ)—Brāhma Brahma samāja ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ब्रह्मसमाज samāja (See).

ବ୍ରହ୍ମ ସମ୍ଭବ—ଅ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ଭବ ବା ଜନ୍ମ ଯାହାର)—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ—
Brahma sambhaba Born of Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମ ସରଃ—ସ.ବ—ଉତ୍ତର ଦେଶୀୟ ମାନସରୋବର ନାମକ ପାଞ୍ଚଟ୍ୟ ହ୍ରଦ; ହ୍ରଦ ଶବ୍ଦାର୍ଥ ବଶେଷ—Name of a big Brahma sarah inland lake north of the Himalayas.

ବ୍ରହ୍ମ ସାବର୍ଣ୍ଣି—ସ. ବ—ଦ୍ୱାଦଶ ମନୁ—The 12th descendant Brahma sābarṇṇi from Manu.

ବ୍ରହ୍ମ ସାୟୁଜ୍ୟ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସହିତ ସଯୋଗ; ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ଲାଭ—
Brahma sāyujya Merging in the Brahma.

ବ୍ରହ୍ମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ବଶେଷ—The title of an Brahma siddhānta astrological work.

ବ୍ରହ୍ମ ସୁବର୍ଚ୍ଚଳା—ସ. ବ—ଆଦତ୍ୟଭକ୍ତାର ପ୍ରକାର ଭେଦ; ଏକ ପ୍ରକାର Brahma subarchchalā ବନ୍ୟ ଶାକ; ଅଶସୋରିଷ—A sort of wild potherb; Cleomi Viscosa; Polanisia Icosandra; the sunflower plant. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଋଷିମାନେ ଏ ଗୁଳ୍ମର କନ୍ଦ ରସ ପାନ କରୁଥିଲେ । ହ. ଶ ।]

ବ୍ରହ୍ମସୂ—ସ. ବ. (ବ୍ରହ୍ମ+ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Brahmasū ୧ । କନ୍ଦର୍ପ—1. Cupid; the God of love. (ବ୍ୟୁ—ବ୍ରହ୍ମସୂ ଜଡ ସୁନ୍ଦର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରହ୍ମଶର, ପ୍ରଯୋଗ ଏ ଧାମସୂତ୍ରେ ଜ୍ଞର ଉପର । ଭଞ୍ଜ. କୈଦେଖ୍ମଶବଲାସ ।) ୨ । ଅନିରୁଦ୍ଧ—2. Aniruddha. ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବଶେଷ (ହ. ଶ)—3. Name of an image of Bishṇu.

ବ୍ରହ୍ମ ସୂତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ବାହ୍ମଣର ଯଜ୍ଞ ସୂତ୍ର; ପଇତା—
Brahma sūtra 1. A Brāhmaṇa's sacred thread. ୨ । ବେଦାନ୍ତ ସୂତ୍ର—2. The aphorisms of the Vedānta. [ଦ୍ର—ଏହା ବ୍ୟାସ ଦେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ।]

ବ୍ରହ୍ମ ସୂନୁ—ସଂ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମ ଦତ୍ତ (ଦେଖ)
Brahma sūnu 1. Brahma datta (See) ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. A son of Brahmā.

ବ୍ରହ୍ମ ସୃଜ—ସ. ବ. (ବ୍ରହ୍ମ+ସୃଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ
Brahma sṛuja ଉତ୍ପତ୍ତିକାରୀ—1. The begetter of Brahmā. ୨ । ଶିବ (ହ. ଶ)—2. Siba.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ତେୟ—ଫ. ବ—ଗୁରୁଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ ସେ ଅନ୍ୟକୁ ପଢ଼ାଉ
Brahmasteya ଥିବା ପାଠକୁ ଶୁଣି କର ପାଠ ପଢ଼ିବା (ମନୁ
ସଂହିତା) (ହ.ଶ)—Learning of the lessons which
a teacher is teaching to another, by
overhearing it and without his
permission.

ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ—ଫ. ବ (ବ୍ରହ୍ମ+ଧନାର୍ଥେ. ସ୍ୱ)—ବ୍ରାହ୍ମଣର ସମ୍ପତ୍ତି—
Brahmaswa The property of a Brāhmaṇa.

ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱୀ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ.—୧ । ଋଣୀ—1. Debtor. ୨ । ପିତାଶତ୍ରୁର
Brahmaswī ସହାୟକ—2. The helper of one's
fathers enemy. (ଦ୍ର—ବୋଲେ ଦଶରଥର ଧନ
ବ୍ରହ୍ମଶର, ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱୀ ପ୍ରାଣ ଧନ ଦେ । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶ-
ବିଳାସ ।)

ବ୍ରହ୍ମ ହତ୍ୟା—ଫ. ବ(ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧ—The murder-
Brahma hatyā ing of a Brahmaṇa. [ଦ୍ର—
ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହା ଗୋଟିଏ ମହାପାତକ ଓ ଏଥିର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
ଅତି କଠୋର ।]

ବ୍ରହ୍ମ ହବିଃ—ଫ.ବ— ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଆହୁତି—
Brahma habiḥ Oblations of ghee offered to
Brahma or God.

ବ୍ରହ୍ମହା—ଫ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ (ବ୍ରହ୍ମ+ହନ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+
Brahmahā କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ବ୍ରହ୍ମଘାତୀ—Murderer of a
Brāhmaṇa. ବ—ଶୂଦ୍ରାପତି ବ୍ରାହ୍ମଣ—A
Brāhmaṇa marrying a Śūdra woman.

ବ୍ରହ୍ମହୁତ—ଫ. ବ (ବ୍ରହ୍ମନ୍=ବ୍ରାହ୍ମଣ+ହୁତ=ଉଦ୍ଦିଷ्ट)—ଅତିଥି
Brahmahuta ସେବା; ନୂତନଙ୍କ—Entertainment of
a guest or stranger ; hospitality

ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦୟ—ଫ. ତ—ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ (ନକ୍ଷତ୍ର ତାଲେ ଫଳ ଫଳକ
Brahma hṛudaya ପରିଚୟ ଦେଖ)—Name of a star;
Cappella.

ବ୍ରହ୍ମା—ଫ.ବ. ପୁଂ— (ବ୍ରହ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ;୧ମା.୧ବ) ଏହା ବେଦରେ ସାଧାରଣ
Brahmā ସ୍ତୁତିବାଚକ ଶବ୍ଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି)—
(ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସ୍ତୁତି—1. Hymn; prayer. ୨ ।
ସ୍ତୋତା; ସ୍ତୁତିକାରୀ—2. A man who prays.
୩ । କବି—3. A poet. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣ; ବିପ୍ର—
4. Brāhmaṇa. ୫ । ଋତ୍ୱିକ୍; ପୁରୋହିତ—
5. Priest. ୬ । ବୈଦିକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତ
—6. The chief priest presiding at a
Vedic rite. ୭ । କୁଳପୁରୋହିତ—7. One's
family priest. ୮ । ବୃହତ୍ପତି; ଉତ୍ତରକାଶୀସ୍ଥ
ନକ୍ଷତ୍ରବିଶେଷ (ନକ୍ଷତ୍ରତାଲେ ଫଳ ପରିଚୟ ଦେଖ)—
8. Name of a star; Cappella. ୯ । ହିନ୍ଦୁ
ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ତ୍ରିଗୁଣ ରୂପ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ;
ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା; ବିଧାତା; ପ୍ରଜାପତି—9. The Creator of
the Universe (according to the Hindus).
[ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁ ପାଳନ କରନ୍ତି ଓ
ଶିବ ସଂହାର କରନ୍ତି ।—ମନୁସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ ସ୍ୱୟଂଭୂ
ଭଗବାନ୍ ପ୍ରଥମେ ଜଳକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ତହିଁରେ ସ୍ୱୀୟ
ବୀଜ ବୁଣିଲେ, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ହୈମାଣ୍ଡମଧ୍ୟ ଅଣ୍ଡ ବାହାରିଲା;
ସେହି ଅଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ରହ୍ମା ବାହାରିଲେ । ଭାଗବତ ଅନ୍ୟ
ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଥମେ ମନ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱ,
ଅହଙ୍କାର ଓ ପଞ୍ଚ ତନ୍ମାତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ପଞ୍ଚ
ମହାଭୂତ, ଏହି ୧୬ କଳାରୁ ସମୃଦ୍ଧାତ ବିରାଟ ରୂପ ଧାରଣ
କଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ଯେତେବେଳେ ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇଥିଲେ
ତାଙ୍କ ନାଭିରୁ ଗୋଟିଏ ନାଡ଼ୀଲଗା ପଦ୍ମ ଫୁଟିଲା ଓ ସେହି
ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଜନ୍ମିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ
ଧାତା, ବିଧାତା, ପ୍ରଜାପତି, ବେଧାଃ, ପିତାମହ, ପରମେଷ୍ଠି,
ପଦ୍ମଯୋନି, ବିଧି, ବିଶ୍ୱସୃକ୍ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଦଶଜଣ ମାନସପୁତ୍ର
ମରୀଚି, ଅତ୍ରି, ଅଙ୍ଗିରା, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ, କ୍ରତୁ, ପ୍ରଚେତା,
ବଶିଷ୍ଠ, ଭୃଗୁ ଓ ନାରଦ । ସପ୍ତଋଷି ମାନଙ୍କରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ
ବେଦମାନଙ୍କର ପ୍ରକଟୟିତା ବୋଲିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମା
ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭାଗ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ
କରନ୍ତି —ହି. ଶ) । ୯ । ବେଦବକ୍ତା—9. The
recitor of the Bedas. ୧୦ । ଅର୍ହତ୍ ବିଶେଷ; ଜୈନ
ଉପାସକବିଶେଷ - 10. A class of Jaina saints.
ଦେ. ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. A
family title of Brāhmaṇas. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
କୌଣସି ବିଷୟରେ ସଦ୍ଦୋଚ ବ୍ୟକ୍ତି ବା କର୍ତ୍ତା—2. The
master or head in any matter.

ବ୍ରହ୍ମା କୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଯାଜପୁରରେ ଥିବା ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡ—Name of
Prahmā kuṇḍa a sacrificial pit in Jājpur.
[ଦ୍ର—ଯାଜପୁରରେ ବ୍ରହ୍ମା ଯେଉଁଠାରେ ଯଜ୍ଞ କରିବା
ପାଇଁ କୁଣ୍ଡ ଖୋଳାଇଥିଲେ ସେଥିରୁ ବରଜା ଦେବୀ
ବାହାରିଥିଲେ । ନାଭିଗଣ୍ଡି ବରଜା ସୁଦ୍ଧ ।]

ବ୍ରହ୍ମାକ୍ଷର—ଫ. ବ—ଓଁକାର—
Brahmākshara The mystic syllable 'Om'.

ବ୍ରହ୍ମାଗ୍ରଭୂ—ଫ. ବ—ଘୋଟକ; ଘୋଡ଼ା; ଅଶ୍ୱ—
Brahmāgrabhū The horse.

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସର୍ଜନା—ଦେ. ବ—୧ । ବିଧାତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ଜଗତ୍—
Brahmāṅka sarjanā 1. Brahmā's creation.
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ସାଧାରଣ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଘଟନା—
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସର୍ଜନା } 2. An ordinary or natural
(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସର୍ଜନା—ବିପରୀତ) thing
ब्रह्मा सर्जना ब्रह्माकी सर्जना

ବ୍ରହ୍ମାଞ୍ଜଳି—ଫ. ବ—୧ । ସାମବେଦ ପାଠ ସମୟରେ ସ୍ୱର ବର୍ତ୍ତାଗ କରିବା
Brahmāñjali ଅଞ୍ଜଳି କରଣ—1. Joining the palms
of the hands for keeping time while reciting

Digitized by srujanika@gmail.com

the Sāma Beda. ୨। ବେଦାଧ୍ୟୟନର ଆରମ୍ଭରେ ଓ ଶେଷରେ ପ୍ରଣବୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଗୁରୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୃତାଞ୍ଜଳ ଦେବା—2. Folding the palms in honour of the preceptor while beginning to read and finishing the reading of the Bedas.

ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପତ୍ନୀ—Brahmāṇi 1. The wife of Brahmā. ୨। ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି—2. The creative energy of Brahmā (personified). ୩। ଦେବୀ ବିଶେଷ—3. Name of a Goddess. ୪। ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—4 A female Brāhmaṇa. ୫। ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—5. A medicinal scent. ୬। ଏକ ପ୍ରକାର କଂସା—6. A kind of bellmetal. ୭। ସରସ୍ୱତୀ (ହି. ଶ)—7. Goddess Saraswatī.

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱ ଗୋଲକ—Brahmāṇḍa 1. The universe; the world.

[ଦ୍ର—ମତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଇଚ୍ଛା କରି ପ୍ରଥମେ ଜଳର ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଓ ତହିଁରେ ସାଜ ବୁଣିଲେ ; ସାଜ ବୁଣିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ତୋଜୋମୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ଅଣ୍ଡ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ସେହି ଅଣ୍ଡ ବା ଗୋଲକରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଜନ୍ମିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ଉକ୍ତ ଅଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବରଷ ବାସ କରି ଚାଲୁ ହୁଇ ଫାଳ କଲେ; ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଖଣ୍ଡରେ ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଲୋକ ଓ ଅଧୋଖଣ୍ଡରେ ପୃଥିବୀ ଆଦିକୁ ରଚନା କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ବିଶ୍ୱଗୋଲକକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୋଲାଯାଏ—ହି. ଶ] ୨। ନର କପାଳ; ଖପୁର (ହି. ଶ)—2. The human skull.

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣ—ସ. ବ—ପୁରାଣ ବିଶେଷ—Brahmāṇḍa purāṇa Name of a Purāṇa.

[ଦ୍ର—ପୁରାଣ ତଳେ ଟିକା ଦେଖ ।]

ବ୍ରହ୍ମାତ୍ମଭୂ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱ; ଘୋଟକ—Brahmātmabhū Horse.

ବ୍ରହ୍ମାଧିଗମନ—ସ. ବ—ବେଦ ପାଠ—Brahmādhigamana Reading of the Bedas.

(ବ୍ରହ୍ମାଭ୍ୟାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁଭୂତ Brahmānanda ପରମାନନ୍ଦ—The joy which one feels when he realises the Brahma.

ବ୍ରହ୍ମା ପୁତ୍ର—ଦେ. ବ (ସ. ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର—1. The Brahmā putra son of Brahmā. ୨ । ଜାମ୍ବବାନ୍—2. Jāmbabān. (ନ୍ର—ବ୍ରହ୍ମା ପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାରଦ୍ୱୟ ସ୍ଥିତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଣ୍ଡଚଳାସ ।]

ବ୍ରହ୍ମା ବରଣ—ଦେ. ବ—ବୈଦିକ କର୍ମରେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତଙ୍କର Brahmā baraṇa ନିଯୋଜନ—The act of formally choosing and engaging the chief priest for a vedic ritual

ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ—ସ. ବ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ନିକଟସ୍ଥ ଦୃଷଦ୍ୱତୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ Brahmāvartta ନଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ—Name of a holy place in N. W. India

[ଦ୍ର—ମନ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ପରମ୍ପରାଗତ ଆଖ୍ୟାକୁ ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଦାଗର ବୋଲି ବୋଲା ଯାଇଅଛୁ ।]

ବ୍ରହ୍ମାମ୍ଭଃ—ସ. ବ—ଗୋମୂତ୍ର; ଚନ୍ଦି—Brahmāmbhaḥ The urine of the cow.

ବ୍ରହ୍ମାୟଣୀ—ପ୍ରା. ବ. (ସ. ବ୍ରାହ୍ମୀ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ସାବତ୍ରୀ—Brahmāyaṇi 1. The wife of Brahmā. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଶକ୍ତି—2. The creative energy of Brahmā ୩ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଯୋଗିନୀ (ଦେବୀ)ଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—3. One of the 18 popular Goddesses.

ବ୍ରହ୍ମାୟୁଷ—ଦେ.ବ (ସ. ବ୍ରହ୍ମାୟୁଃ)—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପରମାୟୁ; ଅନନ୍ତକାଳ—Brahmāyusha The lifetime or the age of a Brahmā ; an indefinitely long period.

(ଉ—ବ୍ରହ୍ମାୟୁଷ । ବଦରଲ୍ଲ ନର ଜାଃଷାସକେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଣ୍ଡଚଳାସ ।)

ବ୍ରହ୍ମାରଣ୍ୟ—ସ.ବ—ବେଦ ପାଠର ସ୍ଥାନ—A place where the Brahmāraṇya Bedas are read and explained.

ବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣ—ସ. ବ—ନିଜର କୃତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ—The Brahmārpaṇa act of renanciating or dedicating one's work unto God.

ବ୍ରହ୍ମାସନ—ସଂ. ବ—(ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଆସନ)—ଯୋଗାସନ; ଧ୍ୟାନାସନ; Brahmāsana ପଦ୍ମାସନ; ଯେଉଁ ଆସନରେ ବସି ପରମାର୍ଥ ବ ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରାଯାଏ—A posture which is prescribed for persons performing religious meditation.

ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଅସ୍ତ୍ର)—୧ । ବ୍ରହ୍ମବାଣ; ବ୍ରହ୍ମତେଜୋମୟ Brahmāstra ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର;ମହାସମରାସ୍ତ୍ରାଗାର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର--1. A very powerful and never-failing weapon used in the wars in ancient India. ୨। ବ୍ରହ୍ମଶାପ—2.A Brāhmaṇa's curse. ୩।(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ରପରି ଅମୋଘ ପ୍ରଯୋଗ ବା ଔଷଧ ବା ଉପାୟ-3.(figurative) Any sure means (like the Brahmāstra),a sure weapon); a never-failing remedy;an unfailing remedy.

ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ - ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନିପାତନ)—Brahmishṭha ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ; ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠ—Devoted to (ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) the contemplation of the Brahma.

ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗା—Brahmishṭhā Goddess Durgā.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମୀ—ସଂ. ବ (ବୃହ୍, ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍ + ଇ)—Brahmī ୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ପଙ୍କୁଆ ମାଛ; ବମୀମାଛ—1. A kind of fish moving in the mud at the bottom of water (shaped like a cylinder); Macrognathus Pancalus. ୨ । ଭୂର୍ଜୀ; ବ୍ରାହ୍ମଣଷ୍ଟୀଅ—2. Siphonanthus Indica. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମୀଶାଗ—3. A potherb; Ruta Graveolens. ଦେ·ଚ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A Brahmo. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2 A Burmese.

ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର (ଇତ୍ୟାଦି) - ସଂ.ଦେ.ମ୍ଲେ ବ (ବ୍ରହ୍ମନ୍=ବ୍ରହ୍ମଣ + ଉତ୍ତର Brahmottara(etc) =ପ୍ରଧାନ ବା ଅଗ୍ରଭାଗସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ମ୍ଲେ ସଂ ବ୍ରହ୍ମନ୍)—ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Brahmattara etc (See).

ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ସବ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମଣ୍ଡୁଷାର ସ୍ୱଳ୍ପଧାମ୍ନାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ Brahmotsaba ବ୍ରହ୍ମପ୍ରଭୃତି ଦେବ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଦେବାଳୟ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିବସର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ—A grand festival observed in Mandassa in the district of Ganjam.

[ଦ୍ର—ଏହା ବୈଶାଖ ମାସରେ ହୁଏ । ଏହା ପଣ୍ଡାସଂଜ୍ଞକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଏଠାରେ ଦଶ ଦିନ ଖୁବ୍ ଗଡ଼ଜମ ଓ ଯାତ ହୁଏ । ମଣ୍ଡୁଷାର ସ୍ୱଳ୍ପବଂଶ ସ୍ୱମାନ୍ୟ ମଠାବଲମ୍ବୀ ବୈଷ୍ଣବ ଅଟନ୍ତି । ସ୍ୱଳ୍ପବଂଶପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେବଙ୍କ ନାମ ବାସୁଦେବ; ଏ ଉତ୍ସବରେ ମଣ୍ଡୁଷାବାସୀଙ୍କର ଓ ଜଳପବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳର ବହୁସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ଆସି ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି; ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ ସଙ୍ଗୀତ, ବୈଠକ, ସଙ୍ଗୀ ନାଚ ଆଦି ହୁଏ ଓ ବଜାପାର୍ଥବସ୍ତୁ ପଦ୍ୟଦୋକାନ ଦାଣ୍ଡରେ ବସେ । ଏ ଉତ୍ସବରେ ଓଡ଼ିଶାର ଓ ଗଞ୍ଜାମର ସ୍ତ୍ରୀ-ମାନେ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତରେ ଯାଇ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ମାଘୋତ୍ସବ—A festival held by the Brahmos in the month of Māgha.

ବ୍ରହ୍ମୋପଦେଶ—ସ. ବ—୧ । ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ—1. Brahmopadeśa Vedic instruction. ୨ । ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ—2. Spiritual instruction regarding the Formless God.

ବ୍ରହ୍ମୋପାସକ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଉପାସକ—1. Brahmopāsaka Worshipping the Brahmā. (ବ୍ରାହ୍ମୋପାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଉପାସନାକାରୀ—2. Worshipping the Formless God. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—A Brāhmo.

ବ୍ରହ୍ମୋପାସନା—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଉପାସନା—1 Worship of Brahmopāsanā Brahmā. ୨ । ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଉପାସନା—2. Worship of the Formless God.

ବ୍ରହ୍ମୌଦନ—ସ. ବ (ବ୍ରହ୍ମ=ବ୍ରାହ୍ମଣ + ଓଦନ=ଅନ୍ନ)—ଯଜ୍ଞ-କାଳରେ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନ୍ନ—Brahmaudana Food distributed amongst the priests officiating at a vedic sacrifice.

ବ୍ରାକିଟ୍(ଟି)—ପ୍ରା. ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବ୍ରାକେଟ୍)—ବ୍ରାକେଟ୍ ୨ (ଦେଖ) Brākiṭ(ṭi) Brāket 2 (See).

ବ୍ରାକେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବନ୍ଧନୀ ଚିହ୍ନ Brāket —1. Bracket. ୨ । (ସ. ନାମ ସାଲ୍ଲର—ବ୍ରାକେଟ, ବ୍ରେକେଟ ଯୋଗେଷ୍ଟନ୍) — କାନ୍ଥରେ ଲୁଗା ଝାଙ୍କିବା ବ୍ରାକେଟ; ବ୍ରେକେଟ ଉପଯୋଗୀ କାଠର ଏକାଧିକ ମେଖଯୁକ୍ତ ପଟା—2. A bracket for hanging clothes. ୩ । ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିବା ଦୁଇ ଜଣ ଛାତ୍ର ପରୀକ୍ଷାରେ ସମାନ ନମ୍ବର ପାଇଥିବା ଅବସ୍ଥା—3. The state of 2 examinees securing equal marks in an examination and being thus bracketed.

ବ୍ରାଜ—ସ. ବ (ବ୍ରଜ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କୁକୁର (ହି. ଶ)—1. Dog. ୨ । ଦଳ; ସମୂହ—2 Multitude. ୩ । (+ ଉତ୍ସ. ଅ)—ଗମନ—3. Going.

ବ୍ରାଜି—ସ. ବ (ବ୍ରଜ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ବାୟୁ; ପବନ—Wind; air.

ବ୍ରାଞ୍ଚ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଶାଖା—Branch. (ଯଥା—ବ୍ରାଞ୍ଚ୍ ଅଫିସ୍, ବ୍ରାଞ୍ଚ୍ ଡାକଘର, ବ୍ରାଞ୍ଚ୍ ଲାଇନ୍—ଇତ୍ୟାଦି ।) ବ୍ରାଞ୍ଚ୍ ବ୍ରାଞ୍ଚ୍

ବ୍ରାଣ୍ଡି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବରଣ୍ଡି; ଉତ୍କଟ ମଦ; ଉତ୍ର ସୁରା—Brāṇḍi Brandy; spirituous liquor. ବ୍ରାଣ୍ଡୀ, ବ୍ରେଣ୍ଡୀ ବ୍ରାଣ୍ଡି

ବ୍ରାତ—ସ. ବ (ବୃ ଧାତୁ=ବରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଅତ)—୧। ସଂଘ; ଦଳ—1. Crowd; assemlage. ୨ । ପତିତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସନ୍ତାନ—2. A descendant of a fallen Brāhmaṇa. ୩ । ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯିବା ବରଯାତ୍ରୀ ବା କନ୍ୟାଯାତ୍ରୀ—3. A company of the relations of the bride or of the bridegroom attending a marriage. ୪ । ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ—4. Bodily labour; physical labour. ୫ । ସମୁର ଖଟିବା—5. Working for daily wages.

ବ୍ରାତା—ସ. ବ. ପୁଂ (ବ୍ରାତ + ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ମଜୁରିଆ; କୁଲି—Brātā A daily labourer; cooly; a journeyman (ବ୍ରାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) labourer. ବଶ (ବ୍ରତ + ଇନ୍)—ବ୍ରତନିଷ୍ଠ—Devoted to the performance of religious vows.

ବ୍ରାତ୍ୟ—ସ. ବଶ (ବ୍ରତ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ସଂସ୍କାର ବଞ୍ଚିତ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟସ ଅତୀତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ହେଲ୍ଲେ ବ୍ରତ ସନ୍ତାନ ବ୍ରତ ହୋଇ ନାହିଁ—(a person of the

twice born caste) Who has not been invested with the sacred thread after he has passed the proper age. ୨ । ବ୍ରତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to a religious vow. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର (ହି. ଶ)—3. Born of mixed parents; hybrid

ବ୍ରାତ୍ୟ ସ୍ତୋମ—ପୁ. ଷ—୧ । ପସ୍ତାର ବଦ୍ଧାନ ଯଜ୍ଞ—1. A vedic sacrifice not duly performed. ୨ । ଯଜ୍ଞ ବଶେଷ—2. A sort of vedic sacrifice.

ବ୍ରାନ୍ଦ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)ବ (ସ. ବରଣ୍ଡ)—୧ । ଘରଗୁଲର କାଠ ଆଦ Brānda ଉପକରଣ; ଗୁଲ ଘରର କାନ୍ଥ ଉପରେ ରଖାଯିବା ସମସ୍ତ କାଠ, ଯାହା ଉପରେ ଗୁଲ ରହେ; ଦଲମ—Woodwork of the thatch in a thatched house. ୨ । ଗୁଲଘରର ଶେର୍ତା—2. The roof-plates and wall-plates of a thatched house.

ବ୍ରାହ୍ମ—ସ. ବଣ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଓ ଜ୍ଞାନାର୍ଥେ ଅ)—୧ । Brāhma ବ୍ରହ୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Brahma. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Brahmā. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାରଦ ଋଷି—1. Sage Nārada, the son of Brahmā. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମତୀର୍ଥ (ଦେଖ)—2. Brāhmatīrtha (See). ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ (ଦେଖ)—3. Brāhmadharma (See). ୪ । ବ୍ରାହ୍ମ ପୁରାଣ (ଦେଖ)—4. Brāhma purāṇa (See). ୫ । ବ୍ରାହ୍ମ ବବାହ (ଦେଖ)—4. Brāhma bibāha (See). ଦେ. ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ (ଦେଖ)—1. Brāhma samāja (See). ୨ । (ପୁଂ) ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜୀ (ଦେଖ)—2. Brāhma samāji (See) ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Professing the ବ୍ରାହ୍ମ (ବ୍ରାହ୍ମି ବ.—ଷ) Brahmo religion.

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସ. ବଣ—(ବ୍ରହ୍ମନ୍=ବ୍ରହ୍ମ, ବେଦ+ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ. ଅ; ଯେ Brāhmaṇa ବ୍ରହ୍ମକୁ ବା ବେଦକୁ ଜାଣେ; କିମ୍ବା ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ (ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୁଖରୁ ଜାତ)—ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ—Knowing the Brahma. ବ.—୧ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—1. person who has deep knowledge about the Supreme Being. ୨ । ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଚାର ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ଆଦ ଓ ପ୍ରଧାନ ବର୍ଣ୍ଣ—2. Brāhmaṇa; the highest of the 4 Hindu castes. [ବ୍—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୈଦିକ ଯୁଗରୁ ହୋଇଅଛି । ବେଦରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଯେ ସେ ଯୁଗରେ ଗୁଣ କର୍ମ ବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା; କାଳକ୍ରମେ ସେହି ଜାତିବିଭାଗ ବଶାନୁକ୍ରମରେ ଚଳିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୁତ୍ର, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ନ ହେଲେହେଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେଉଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବଭିନ୍ନ ନାମର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏହିପରି—ପ୍ରଥମେ ଲୋକ 'ଶୂଦ୍ର' ରୂପେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରେ, ଉପନୟନ ସସ୍କାର ପରେ ସେ 'ଦ୍ୱିଜ' ବୋଲାଏ; ବେଦ ପାଠ କଲେ ତାହାର ନାମ 'ବିପ୍ର' ହୁଏ; ବିପ୍ର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିପ୍ରର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଲେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୁଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦଶବିଧ ସସ୍କାର—୧ । ଗର୍ଭାଧାନ—ବବାହ ପରେ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ସହବାସ କରି ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚାର କରାଇବା ନମନ୍ତେ ବେଦବିହିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ୨ । ପୁଂସବନ—ଗର୍ଭର ତୃତୀୟ ମାସରେ ଗର୍ଭ ସ୍ପନ୍ଦନ ସମୟରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଅଙ୍ଗର । ୩ । ସୀମାନ୍ତୋନ୍ନୟନ—ଗର୍ଭର ୪ର୍ଥ, ୬ଷ୍ଠ ବା ଅଷ୍ଟମ ମ'ସରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଅଙ୍ଗର । ୪ । ଜାତକର୍ମ—ସନ୍ତାନ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲେ ଜନକଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଅଙ୍ଗର । ୫ । ନାମକରଣ—ଜନ୍ମର ୬ ମାସ ପରେ ସନ୍ତାନର ନାମ ଦେବା ଆଙ୍ଗର । ୬ । ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ—୧ ବର୍ଷ ବୟସ ହେବା ପରେ ସନ୍ତାନକୁ ପ୍ରଥମେ ଅନ୍ନ ଖୁଆଇବା ଆଙ୍ଗର । ୭ । ଚୂଡ଼ାକରଣ—୩ୟ ବର୍ଷ ପରେ ସନ୍ତାନର ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ କର ସୁଲବିଶେଷରେ କେଶଗୁଚ୍ଛ ରଖା କର ତଦ୍ୱାରା ଶିଖା ବନ୍ଧନ କରିବା ଆଙ୍ଗର । (ଏହା ଉପଲକ୍ଷରେ କର୍ଣ୍ଣବେଧ ଓ ବଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରାଯାଏ) । ୮ । ଉପନୟନ—ଯାଗାଦି କର୍ମ ପୂର୍ବକ ସନ୍ତାନକୁ ସଜ୍ଞୋପବୀତ ପିନ୍ଧାଇବା ରୂପ ସସ୍କାର—ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କର ଏହି ସସ୍କାରକୁ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ବୋଲାଯାଏ । ଉପନୟନ ହେବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଦ୍ୱିଜ' । ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟଙ୍କର ଉପନୟନ ନମନ୍ତେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବୟସ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଉପନୟନ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦ୍ୱିଜ ସନ୍ତାନ ଶୂଦ୍ର ବୋଲି ବବେଚିତ ହୁଏ ଓ ସସ୍କାର ହେଲେ ତାକୁ ଦ୍ୱିଜ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ସସ୍କାରହିଁ ଦ୍ୱିଜର ପ୍ରଧାନ ସସ୍କାର । ଉପନୟନ କର୍ମ ସାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ବାସ କର ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରିବ, ଏପରି ବଧି ଅଛି । ୯ । ସମାବର୍ତ୍ତନ—ଗୁରୁ ଗୃହରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତ କର ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବବାହ ନମନ୍ତେ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସିବା ସମୟରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଅଙ୍ଗର । ଏହାଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ ସମାପ୍ତ ହୁଏ । ୧୦ । ବବାହ—ବେଦବିହିତ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପୂର୍ବକ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ ରୂପ ଆଙ୍ଗର ଓ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସବୁ ସସ୍କାର ବା 'ଦଶ କର୍ମ' ନାମ ମାତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଅଛି ଓ ଉପନୟନ ବେଳେ ଏକାବେଳକେ ଏହି ଦଶ କର୍ମର ଅଭିନୟ ମାତ୍ର କରି ସାରୁଅଛନ୍ତି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ସେ 'ଦଶ କର୍ମରେ ବ୍ରତ ହେଲା', କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ନବମ କର୍ମ ସମାବର୍ତ୍ତନର ଓ ଦଶମ କର୍ମ ବା ବବାହର ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଧା

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଦ୍ୱିଜମାନଙ୍କର ଗୃହଗୋଟ୍ଟ ଆଶ୍ରମ ଜଦ୍ଧ ଷ୍ଟ ଅଛି ଯଥା—୧ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ—ଉପନୟନ ପରେ ବିବାହ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ବାସ କର ସମସ୍ତ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷା ପୂର୍ବକ ବେଦାଭ୍ୟାସ ଓ ଗୁରୁସେବା । ୨ । ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ—ବିବାହ ପୂର୍ବକ ଗୃହସ୍ଥର ଆଶ୍ରର ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତିପାଳନ । ୩ । ବାନପ୍ରସ୍ଥ—ସନ୍ତାନ ଆଦ ଗ୍ରହ କରିବା ପରେ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କର ତପଃ ସାଧନାର୍ଥ ଅରଣ୍ୟକୁ ଯିବା ଓ ସେଠାରେ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇ ରହିବା । ୪ । ସନ୍ନ୍ୟାସ ବା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବ୍ରତ—କେତେକ କାଳ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କର ଅନ୍ତ ବୟସ ହେଲେ ଜନପଦମାନଙ୍କରେ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରକ୍ଷା କର ଜୀବନ ଧାରଣ ।

ଏହି ଆଶ୍ରମମାନ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟସମାନ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଏ ଆଶ୍ରମମାନ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ପାଳିତ ହେଉନାହିଁ । ଉପନୟନର ପରଦିନ (କହିଲେ ଚଳେ) ବିବାହ କର ଗୃହସ୍ଥ ହୋଇ ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଶାସ୍ତ୍ର ନିରୂପିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତିନି ଯଥା—ଅଧ୍ୟୟନ, ଯଜନ ଓ ଦାନ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଶାସ୍ତ୍ର ନିରୂପିତ ଜୀବିକା ତିନି, ଯଥା—ଅଧ୍ୟାପନ, ଯାଜନ ଓ ପ୍ରତିଗ୍ରହ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ନିତ୍ୟ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ୱଧର୍ମ, ଯଥା—ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଧ୍ୟାନ, ଆରାଧନା ଓ ଦେବଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ନୈବେଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲକ୍ଷଣ ଯଥା—ଯୋଗ, ତପସ୍ୟା, ଦାନ, ବ୍ରତ, ଦମ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯମ, ଶୌଚ, କ୍ଷମା, ସରଳତା, ଅହିଂସା, ଦୟା, ବିଦ୍ୟା, ବିଜ୍ଞାନ, ଆସ୍ତିକ୍ୟ, ସତ୍ୟବାଦିତା । ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ର ଓଁକାର ଓ ଗାୟତ୍ରୀ ।

ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ (ଯଥା ଅଗ୍ନି, ପଦ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ଆଦିରେ) ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ନିତ୍ୟକ୍ରିୟା, ଆଚରଣ, ଲକ୍ଷଣ, ଆଦି ବିଶେଷରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି; ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କଥା ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସନା ଓ ଯଜ୍ଞ ସାଧନ ଅଟେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରଭାବରେ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ଶିକ୍ଷାଗାରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ବ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ କ୍ରିୟାକଳାପର ଏକପ୍ରକାର ଲୋପ ଘଟିଅଛି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କର, ଏପରିକି ଶୂଦ୍ରର, କ୍ରିୟା କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ପୁରାଣକାରମାନେ ସର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସଦାଗୁରୁରତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କର ଅଛନ୍ତି ଓ ନିନ୍ଦିତ କର୍ମକାରୀ ଆଚାର-ରହିତ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ବିଷଘ୍ନନ ସର୍ପ ଓ ଶୂଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କର ଅଛନ୍ତି । କେତେଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶୂଦ୍ର ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବେ ତାହା ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ଓ ତାହା ଦେଖିଲେ ଆଜକାଲି ସମାଜରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେ ପରିଚୟ ପକାଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଦ ବାଚ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିବ । ପୁରାଣ ମତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବାହ୍ୟ ଚିହ୍ନ ଯଥା—ଗଳଦେଶରେ ଯଜ୍ଞ ସୂତ୍ର ଧାରଣ, ସର୍ବଦା ନର୍ମଳ ଉତ୍ତରୀୟ ଓ ଧୌତ ଅଧୋବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ, ଲଲାଟରେ ତିଳକ, ହସ୍ତରେ କୁଶାଙ୍ଗୁରୀୟ, କଟୀଦେଶରେ କୁଶମୟୀ ମେଖଳା ଓ ମସ୍ତକରେ ଗୁରୁତ୍ୱବିଦ୍ୟା ଶିଖା ଧାରଣ ।

ପୁରାଣ ମତରେ ନମ୍ନୋକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିନ୍ଦିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଟନ୍ତି, ଯଥା—ବିଷ୍ଣୁମନ୍ତ୍ର ବିହୀନ, ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ରହିତ, ଏକାଦଶୀ ବିହୀନ, ବୃଷବାହକ (ଶଗଡ଼ିଆ ବା ଦଲିଆ), ଧାବକ (ପଦାତିକ ବା ପିଅଦା), ଶୂଦ୍ରାନ୍ନଭୋଜୀ (ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଓ ଶୂଦ୍ର ଠାରୁ ଦାନଗ୍ରାହୀ), ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ପୂଯକାର (ପାଚକ), ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ଯାଜକ (ପୁରୋହିତ), ଶୂଦ୍ରାପତି, ଅସିଜୀବୀ (ପଲ୍ଟଣ ବା ପୁଲିସ ଚାକିରିଆ), ମସୀଜୀବୀ (କିରାଣୀ), କନ୍ୟାବିକ୍ରୟୀ, ଦୀରନାମ ବିକ୍ରୟୀ, ବିଦ୍ୟା-ବିକ୍ରୟୀ, ସକାଳଠାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଥର ଭୋଜନ-କାରୀ, ମତ୍ସ୍ୟମାଂସଭୋଜୀ, ଦେବଦୂଷକ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ କେହି କେହି ଜନ୍ମତଃ ଶୂଦ୍ର ଉପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁକିର୍ଯ୍ୟାରତ ହୋଇ ଶୂଦ୍ର ତ୍ୱ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଦେଶବିଶେଷରେ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀ ଅଛି । ଯଥା-ଓଡ଼ିଶାବାସୀ—୧. ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ, ୨. ସଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡା, ଦେଉଳିଆ, ୩. ମାସ୍ତାନ ବା ବଳଭଦ୍ର ଗୋଶ୍ରୀ, ୪. ସାରୁଆ, ଆଠଗଡ଼ିଆ ।

ଗଞ୍ଜାମବାସୀ—୧. ଶାସମା ବା ଦାନୁଆ, ୨. ପଣ୍ଡା ୩. ଦଳୁଆ, ୪. ପନ୍ନଅର, ସାରୁଆ, ୫. ଭାଦ୍ରୀ ।

ସମ୍ବଲପୁରବାସୀ—୧. ଓଡ଼ିଆ, ୨. ଝାଡୁଆ, ୩. ରଘୁନାଥିଆ ।]

୩ । ବେଦର ଉପସଂହାର ଭାଗ—3. The concluding sections of the Bedas. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଯାଗ ଯଜ୍ଞର ନିୟମାବଳୀ ଓ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରସମୂହ ଓ କ୍ରିୟା କର୍ମାଦି ବିବୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଦୁଇଟି ଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ ଅଟେ । ୧ । ଶ୍ରୌତସୂତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମହିଦାସ ଋଷି ପ୍ରଣୀତ, ୨ । କୌଷିତକ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସଙ୍ଖ୍ୟାୟନ—କୁଷିତକ ଋଷି ପ୍ରଣୀତ ।] ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣସମୂହ—4. A conclave of Brāhmaṇas. ୫. ବିଜ—ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ—Knowing the Brahma. ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୋହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brāhmaṇa serving as a priest, ୨ । ପାଚକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa serving as a cook. ୩ । ପୂଜାଦ୍ୱାରା ବା ଦେବମୂର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. A Brāhmaṇa who worships a Deity as a profession. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନରେ ଭୋଜନାର୍ଥ ଜମା ହୋଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ—4. Brāhmaṇas assembled to partake of a feast. ୫ । ଭିକାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ—5. A begger Brāhmaṇa.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ବ୍ରହ୍ମା—6. Brahmā. (ଉ—ସେହିକାଳେ ରୁଦ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରାଦ ଦେବତାବ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥଉ କରୁ ଅସିବେ ସଉବ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଗୁରୁ. ବଳ ।)

ବ୍ରାହ୍ମଣକ—ସ. ବ (ବ୍ରାହ୍ମଣ+ନନ୍ଦଭାର୍ଥେ. କ)—୧ । ନନ୍ଦନ କର୍ମକାସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brāhmaṇa doing forbidden acts. ୨ । ଅସୂଧଜୀବୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଦେଶ—2. A country inhabited by Brāhmaṇas who have taken to the profession of wielding weapons or of being soldiers.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବ—୧ । ଦେବତାରୂପୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—Brāhmaṇa gosā(se)iñ (ବ୍ରାହ୍ମଣ ଠାକୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାମୁନଠାକୁର **वाभनगोसाइँ** 1. A Bāhmaṇa who is as adorable as a Deity. ୨ । ଦେବତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. Deities and Brāhmaṇas. ୩ । ମୂର୍ତ୍ତାରାଧୀ ବ ।ହ୍ମଣ—3. A Brāhmaṇa cook or worshipper of idols.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚାଣ୍ଡାଳ—ସ. ବ—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମକାସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—Brāhmaṇa chāṇḍāḷa 1. A Brāhmaṇa doing forbidden acts. ୨ । ପତିତ ବା ଜାତିଚ୍ୟୁତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. An outcasted Brāhmaṇa. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସରେ ଶୂଦ୍ରା ଗର୍ଭ ଜାତ ସନ୍ତାନ—3. A son born of a Brāhmaṇa father and Śūdra mother.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟି—ଦେ. ବ—ଘଣ୍ଟାକର୍ଣ୍ଣୀଦବର୍ଗର ସାର୍ଦ୍ଧାୟୁଃ ସାର୍ଦ୍ଧ ସପ୍ତ ସପ୍ତତି ସଦୃଶ ଗୁଳବରଶେଷ—Clerodendron, Siphonanthus Indica. [ଦ୍ର—ଏହାର ସଜ ଲମ୍ବ । ୬।୭ ଗୋଟି ସଜ ସପ୍ତତି କୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଥାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ୩।୪ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ । ଗଛ ତଳରେ ଫଳ ଫୁଟେ । ଫଳ ପେଲ୍ଲବେଳେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଙ୍ଗାର ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ ବୋଲି ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଅଙ୍ଗାରବଲ୍ଲୀ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରୁକ୍ଷ, କଟୁ ଉଷ୍ଣ କଷାସ୍ୱ, ରୁଚିକର, ହୃଦ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱ, ପାଚକ, ଲଘୁ ଓ ଅଗ୍ନିଦୀପକ । ଏହା ରକ୍ତ ଗୁଲ୍ମ, ଶୋଥ, କାଶ, କଫ, ଶ୍ୱାସ, ପୀନସ, ଜ୍ୱର ଓ ବାୟୁନାଶକ ।]

ବ୍ରାହ୍ମଣତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ବ୍ରାହ୍ମଣ+ଭାବ. ତା,ତ୍ୱ)—ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ; ବ୍ରାହ୍ମଣର ଶାସ୍ତ୍ରବହିତ କ୍ରିୟା ପାଳନ କରିବାର ଅବସ୍ଥା—Brahminhood; the state of being a Brāhmaṇa not in name only but in conduct.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବତା—ଦେ, ବ (ସପ୍ତରର ଶବ୍ଦ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଦେବତା—Brāhmaṇa debatā Brāhmaṇas and Deities.

ବ୍ରାହ୍ମଣପଣ—ଦେ. ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣତା (ଦେଖ)—Brāhmaṇapaṇa 1. Brāhmaṇatā (See). [ବ୍ରାହ୍ମଣଗତିଥି(ର୍ଥି)-ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ପୁରୋହିତ—2. Priesthood. ବାମୁନଗିରି; **वाभनगिरी** ୩ । ଯାଚାବୃତ୍ତି—3. Begging.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରିୟ—ସ. ବଣ—୧ । ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭକ୍ତ—1. Loving the Brāhmaṇas. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହିତକର (କାର୍ଯ୍ୟ) 2. Advantageous to Brāhmaṇas. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Loved by Brāhmaṇas. ବ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—A name of Bishṇus

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣ(ଷ୍ଣେ)ବ—ଦେ. ବ (ସପ୍ତରର ଶବ୍ଦ)—ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବଗଣ—Brāhmaṇa baishṇa(shṇe)ba ବାମୁନବୈଷ୍ଣବ; **वाभनवैष्णव** Brāhmaṇas and devotee. of Bishṇu or anchorites

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଓ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ ଦାନ ଭୋଜନାଦଦ୍ୱାରା ସତ୍କାର ବାମୁନ ବୈଷ୍ଣବ କରା କରିବା—To entertain Brāhmaṇas **वाभन वैष्णव करना** and Baishṇabas with food and gifts.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରୁବ—ସ. ବ. ପୁଂ (ବ୍ରାହ୍ମଣ+ବ୍ରୁ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ଯେ ଆପଣାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି କହି ଥାଏ)—ନାମମାତ୍ର ସଇତାପକା ବ୍ରାହ୍ମଣ; ନନ୍ଦନ କର୍ମକାସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ମହାବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa doing forbidden acts.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭିକା(ଖା)ରୀ—ଦେ. ବ (ସପ୍ତରର ଶବ୍ଦ; ସ. ବ୍ରାହ୍ମଣ+ଯାଚାକାସ୍ତ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବାମୁନଭିକା(ଖା)ରୀ ଭିକ୍ଷୁକ-1. Brahmanas and beggars. **वाभनभिकमंगावा** ୨ । ଯାଚାବୃତ୍ତିଧାସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A beggar Brāhmaṇa.

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରାସ୍ଥତ୍ତ୍ୱି, ମୃତାହ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଆଦର କର୍ତ୍ତ୍ତ Brāhmaṇa bhojana ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଭୋଜନ ଦିଆଯାଏ—A feast given to Brāhmaṇas on funeral and other occasions

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଷ୍ଟିକା—ସଂ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଝାଟି (ଦେଖ)—Brāhmaṇa jāshṭikā jhāṭi (See). [ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବ୍ରାହ୍ମଣାୟନ—ସଂ. ବ (ବ୍ରାହ୍ମଣ+ଜାତାର୍ଥେ ଅପ୍ତ୍ୟ)—ବଂଶଜ ବା ଉଚ୍ଚ Brāhmaṇāyana ବଂଶୋଦ୍ଭବ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa born of a high or respectable caste; a Brāhmaṇa of pure descent.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ(ଆଁ)—ବେ. ବ୍ରାହ୍ମଣ (ସଂ. ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତଯୁକ୍ତ—Brāhmaṇiā(āñ) 1. Befitting a Brāhmaṇa. ୨ । ବାମୁନିୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Brāhmaṇa.

ବାମନୀୟା ବ--୧ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—1. Name of a tree. (ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ଯେ କୁମ୍ଭୀବାଦାଡ଼ା ଅର୍ଥଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣର କାର୍ଯ୍ୟ—2 Act befitting a Brāhmaṇa. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗରେ ଘରଠାରୁ ଅନୁଗ୍ରହ ବା ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥ ଅନୁସରଣ, ଦାନ ଗ୍ରହଣ, ଉଞ୍ଛାବୃତ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ବୁଝାଏ ।]

ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ଅଙ୍କ—ବେ. ବ—ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଆଦ ପୁରୁଣା ଢାଞ୍ଚ ଲେଖା Brāhmaṇiā aṅka ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦେବନାଗର ଅଙ୍କର ସଦୃଶ ଓଡ଼ିଆ ଅଙ୍କ—Oriya figures or digits resembling Deba nāgari found in ancient Oriya manuscripts.

ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ କଙ୍କଡ଼ା—ବେ. ବ—ଚଲ୍ଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ Brāhmaṇiā kaṅkarḍā କଙ୍କଡ଼ା—A species of large crabs found in the Chilkā lake.

ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଦାନ Brāhmaṇiā karibā ନେବା ବା ମାଗଣା ନେବା—1. To take a thing as a free gift. ୨ । ଉଞ୍ଛା କରିବା-2 To beg for alms.

ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ବେଙ୍ଗ—ବେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ବେଙ୍ଗ—Spotted Brāhmaṇiā beṅga and striped frog; marsh frog; (ବ୍ରାହ୍ମଣୀବେଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) Rana Palustris. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ କୋଳାବେଙ୍ଗ ପିଠିରେ (ବ୍ରାହ୍ମଣର ପଇତାପରି) ଧଳା ଡୋରା ଥାଏ ।

ବାମନବେଂଗ ଏମାନେ ଘାଣ୍ଟି ନଳକଣ୍ଠରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଦେହ ମଣ୍ଡଳ । ଏମାନେ ଜଳଯୁତର ଅଟନ୍ତି; ବର୍ଷାକାଲରେ ଖୁବ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ରବ କରନ୍ତି । କେତେକ ମାଉଜାତିପୁ ଲୋକେ ଏହାର ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି । ଏହାର ମାଂସ ଖାଇଲେ ବାଉଳିଆ ଭଲ ହୁଏ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।]

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ରାହ୍ମଣ +ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିୟା Brāhmaṇī ସ୍ତ୍ରୀ—1. A Brāhmaṇa woman. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପତ୍ନୀ—2. A Brāhmaṇa's wife. ୩ । ଭାର୍ଗୀ; ବ୍ରାହ୍ମଣଝାଡ଼ିଆ ଗୁଳ୍ମ—3. Siphonanthus Indica (plant). ୪ । ପୁନ୍ନା; ତିଙ୍ଗଡ଼ଶାଗ—4. A potherb; Trigonella Corniculata. ୫ । ବ୍ରାହ୍ମୀଶାଗ—5. A potherb; Ruta Graveolens. ୬ । ବରଝା; ବରୁଡ଼ୀ-6. Wasp. ୭ । କାଇ; ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣ-ବିଶେଷ—7. A sort of ant; the yellow tree ant. ବେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର କଟକଜିଲ୍ଲା ବାଟେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ନଦୀବିଶେଷ—Name of a river of Orissa.

[ଦ—ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ ଛୋଟନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳରୁ ବାହାର ତାଳଚେରର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ସୀମାରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତକୁ ସ୍ପର୍ଶ କର ଶାମଲୋଇ, ନଉଗା ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ଛୋଟନଦୀ-ଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ଟକଲେବର ହୋଇ (ତାଳଚେର, ପାଲଲହଡ଼ା ଓ ଛେଙ୍କାନାଳ ବାଟେ ଆସି) ସୁତନ୍ତା ଓ ବଲଗମ୍ପୁର ଗଡ଼ଠାରେ ମୋଗଲବନ୍ଦ (କଟକ ଜଜ୍ଞା) ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । ଏଥିରୁ ଖରସୁଆ ଓ କମ୍ଭୀରିଆ ନାମକ ଯୋଡ଼ଏ ଶାଖା ନଦୀ ବାହାର ପଶ୍ଚିମ ଏଥିସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ବରୂପା ମହାନଦୀରୁ ବାହାର ଓ ବୁଢ଼ା ବୈତରଣୀରୁ ବାହାର ଏଥିସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣୀରୁ ମାହଘଡ଼ା ନାମକ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ବାହାର (ବଙ୍ଗୋପ)ସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଅଉ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଗୋବସ୍ତ ନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇ ଗଣ୍ଡାଖିଆ ନାମ ଯେଉ (ମହାନଦୀର ଏକ ଶାଖା) ଜମୁନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି । ଅବଶେଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବୈତରଣୀ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ସମ୍ମିଳିତ ନଦୀର ନାମ ଧାମରା । ଧାମରା ସୁନ୍ଦର (?) ନାବ୍ୟ ଅଟେ । ପ୍ରଭ ସ୍ରୋତରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜମାନ (ବଙ୍ଗୋପସାଗରରୁ ଧାମରା ମୁହାଣ ବାଟେ ଗହନବାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଯାତାୟାତ କରୁଅଛି । ଧାମରା ନାମକ ଏକ ବନ୍ଦର ଏହ ଧାମରା ନଦୀର ଉତ୍ତର ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ । (କଟକଜଜ୍ଞାର) ପଞ୍ଚାମୁଣ୍ଡେଇ ଓ ଧର୍ମଶାଳା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ତୀରରେ ସ୍ଥିତ । ତାଳଚେର ଗଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀର ଉପରେ ଓ ଛେଙ୍କାନାଳ ଗଡ଼ ପ୍ରାୟ ୪ କୋଶ ଅନ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ—ଗିଆଙ୍ଗ-ମୋହନ ଓଡ଼ଶାର ଇତିହାସ]

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନାନୀ—ବେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—1. A Brāhmaṇī nānī Brāhmaṇa widow. ୨ । ରଜାମାନଙ୍କ ବାମୁନ ଠାକୁରାନ ଘରେ ନିଯୁକ୍ତ ବିଧବା ପାଚକା—2. A Brāh-**ବିଧବା ବାମନୀ** maṇa widow serving as cook in a Raja's harem. ୩ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—3. A term of address to a Brāhmaṇa lady by Śūdras.

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସାପ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମାଟି ବର୍ଣ୍ଣର ସାପ Brāhmaṇī sāpa ସାପ—A kind of non-poisonous snake.

ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ବ୍ରାହ୍ମଣ+ସମୂହାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ସମବେତ ବ୍ରାହ୍ମଣ Brāhmaṇya ଗଣ—1. An assembly of Brāhmaṇas. ୨ । (+ତ୍ୱ. ଯ) ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ—2. Brāhmaṇa-hood. ୩ । ଶନି ଗ୍ରହ—3. The planet Saturn. [ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରହ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ଜଣ୍ଟକ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ମିତ୍ର ଗ୍ରହ ଅଟନ୍ତି ।]

ବ୍ରାହ୍ମ ତୀର୍ଥ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ତୀର୍ଥ; ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠର ମୂଳ ଦେଶ—Brāhma tīrtha The root of the thumb.

[ଦ୍ର—ଉର୍ଘଣ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମୟରେ ଏହି ବାଟେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଜଳ ଦିଆଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରାହ୍ମ ଦବସ—ସ. ବ—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ଦିନ ଓ ଏକ ରାତ୍ରି; Brāhma dibasa ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଗଣନାରେ ୧୦୫୧୦୭୨୦୦୦୦ (ବ୍ରାହ୍ମଦୋରାତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବର୍ଷ (୧୦ ନିଦ ୧୧ କୋଟି ୭ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ) ବ୍ୟାପୀ ଦିବସ ଓ ଏତ୍ତିକ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ରାତ୍ରି—1. One day and night to Brahmā. [ଦ୍ର—ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦୋଇଅଛି ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଦିନଯାକ ସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗନ୍ତି ଓ ରାତ୍ତିରେ ଶୁଅନ୍ତି । ସେ ଶୋଇଲେ କଲ୍ପାନ୍ତ ପ୍ରଳୟ ଘଟେ ଓ ସେ ସକାଳୁ ଉଠି ପୁଣି ନୂଆନ ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି; ତାଙ୍କର କାଳ ଗଣନା ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ କାଳ ଗଣନା ସମାନ ନୁହେ ।

ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ କାଳ ଗଣନା କ୍ରମେ

ସତ୍ୟଯୁଗ—୧୭୨୮,୦୦୦ ବର୍ଷ

ତ୍ରେତାଯୁଗ—୧୨୯୬,୦୦୦ ବର୍ଷ

ଦ୍ୱାପରଯୁଗ—୮୬୪,୦୦୦ ବର୍ଷ

କଳିଯୁଗ—୪୩୨,୦୦୦ ବର୍ଷ

ଏହିପରି ମନୁଷ୍ୟର ୪୩ ଯୁଗରେ ଦେବତାଙ୍କର ୧ ଦିନ ହୁଏ । ଏହି ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଦେବତାଙ୍କର ୧୦୦୦ ଯୁଗ=୪୩୦୦୦ ବର୍ଷ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦିନ ହୁଏ ଓ ୪୩୦୦୦ ବର୍ଷ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରାତ୍ତି ହୁଏ ।]—୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଗଣନାରେ ଏକ ଦିନ—2. One day to Brahmā.

ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମ—ସ. ବ—ବେଦ ପାଠ ସମାପନ ପୂର୍ବକ ଗୁରୁ ଗୃହରୁ Brāhma dharma ସମାଗତ ରାଜାଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରୂପ ଗୃହଧର୍ମ —A duty enjoined on a king, consisting of entertaining a Brāhmaṇa returned from the house of the preceptor after completing his studies and his Brahmacharjya and before he enters into the 2nd or married stage of life. ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମ ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମ ସମାଜୀମାନଙ୍କ ଆଚରିତ ନିର୍ଗୁଣ ଏକେଶ୍ୱର ବାଦ ଧର୍ମ ब्राह्म धर्म Pantheism practised by the Brahmos; Brāhma Samāja (See)

ବ୍ରାହ୍ମ ପିଙ୍ଗା—ସ. ବ—ରୌପ୍ୟ; ରୂପା—Silver. Brāhma piṅgā

ବ୍ରାହ୍ମ ପୁରାଣ—ସ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ପୁରାଣ; ପୁରାଣବିଶେଷ— Brāhma purāṇa Name of a Hindu Purāṇa.

ବ୍ରାହ୍ମ ବିବାହ—ସ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିବାହ ପ୍ରଥା Brāhma bibāha ବିଶେଷ [ଏଥିରେ ବରକୁ ଆହ୍ୱାନ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଅଳଙ୍କୃତା କନ୍ୟାକୁ ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ ପ୍ରଦାନ କରିଯାଏ । (ବିବାହ ଚଳେ ଟୀକା ଦେଖ)]—A form of marriage prevalent amongst the Hindus of ancient India by giving a decorated girl to an invited bridegroom. ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମସମାଜରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବିବାହ ପ୍ରଥା—Marriage performed according to the Brahmo Samaj.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବେଦୋକ୍ତ ଓ ପୁରାଣୋକ୍ତ ସମ୍ମାନ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ଲିଖାରେ ଦିଆଯାଇଛି ।]

ବ୍ରାହ୍ମ ମନ୍ଦିର—ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ଯେଉଁଠାରେ Brāhma mandira ସମବେତ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି—(ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ମନ୍ଦିର—ଅନ୍ୟରୂପ) The hall where the ବ୍ରାହ୍ମ ମନ୍ଦିର ब्राह्म मन्दिर Brāhmos meet for prayer.

ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—ସ. ବ—୧ । ରାତ୍ରିର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରହର; ରାତ୍ରିର ଅନୁମ Brāhma muhūrtta ୨ ଦଣ୍ଡ, ମତାନ୍ତରରେ ୪ ଦଣ୍ଡ; ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ସମୟ—1. The last 48 minutes (or according to some 96 minutes) of the night. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୧ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସମୟ (ମନୁଷ୍ୟର ଗଣନାରେ ୩୬,୦୨,୦୦୦ (୩୬ କୋଟି ୨୦ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର) ବର୍ଷ—2. A period of about $3\frac{1}{5}$ billion human years.

ବ୍ରାହ୍ମ ସଂହିତା—ସ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ Brahma saṁhitā ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Name of an ancient Hindu astrological treatise.

[ଦ୍ର—ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବେଦାଙ୍ଗ ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।]

ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ—ଦେ. ବ—୧ । ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓ Brāhma samāja କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ସେନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରବର୍ତ୍ତିତ-ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ ब्राह्म समाज ନିର୍ଗୁଣବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଧର୍ମସମାଜବିଶେଷ 1. The Brahmo Samaj. [ଦ୍ର—ଇତିହାସରେ ଇଂରାଜ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପାଦ୍ରୀମାନେ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଓ ନିର୍ଗୁଣବାଦ ପ୍ରଚାରପୂର୍ବକ ନବଶିକ୍ଷିତ ହିନ୍ଦୁ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଆଡ଼କୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ଉଦାସୀନ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଇଂରାଜଶିକ୍ଷିତ ହିନ୍ଦୁ ଯୁବକମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପ୍ରଥା ଉପରୁ ଆଚରଣକୁ ସହ୍ୟ ନ ପାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁସମାଜରୁ ତଡ଼ିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ ଉପନିଷଦରେ ପ୍ରଚାରିତ କୌଣସି ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ନିର୍ଗୁଣ ଏକେଶ୍ୱରଙ୍କ ଭଜନ ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷିତ-ମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ନାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ ଓ ତହିଁର ଫଳରେ ବହୁ ନବଶିକ୍ଷିତ ବର୍ଗୀୟ ଯୁବକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ହେଲେ ନାହିଁ] । ୨ । ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ମନ୍ଦିର—2. The prayer hall of the Brāhmo Samājists.

ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜୀ—ଦେ,ବଶ—ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Brāhma samāji Brāhmo Samāja. ବ—ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର (ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜିଆ —ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଷୟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବ୍ରାହ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) A Brāhmo; a Brāhmo Samājist ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜୀ; ବ୍ରହ୍ମ ସମାଜୀ

{ଦ୍ର—ଏମାନେ ନଗ୍ନକାର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଉପାସକ । ପ୍ରଥମେ ଗଳା ଗ୍ରମମୋହନଙ୍କ ଦ୍ୱାର୍ ଏ ସମାଜର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇ-ଥିଲା ଓ ଗ୍ରମମୋହନ ବେଦାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ ଓ ପ୍ରତିମା ପୂଜା କରୁ ନ ଥିଲେ, କନ୍ତୁ ନଜେ ସଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣ କରୁଥିଲେ । ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମଧ୍ୟ ଏହ ଦଳର ଥିଲେ । ଏହ 'ଆଦ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ'କୁ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପୃକ୍ତ କର ନବବିଧାନ ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜକୁ ଗଠିତ କଲେ । ଏହା ସାଧାରଣ ବ୍ରହ୍ମସମାଜ ଓ ପରେ 'ନବବିଧାନ ବ୍ରାହ୍ମ-ସମାଜ' ନାମରେ ପରଚିତ ହେଲା । ଆଧୁନକ ବ୍ରାହ୍ମମାନେ ଏହ ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତ । ଏମାନେ ଜାତଭେଦ ମାନନ୍ତ ନାହିଁ ଓ ହନ୍ଦୁ ସମାଜର ଜାତଭେଦ ଶ୍ରାଦ୍ଧକ ପଇତା ଓଁମାଳ ଆଦ ଧାରଣ କରନ୍ତ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି ନଯମ ନାହିଁ । ଫଳତଃ ଏମାନେ ହନ୍ଦୁ ଓ ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ବେଦାନ୍ତର ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ବା ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏମାନେ ଉପାସନା ଓ ବବାହାଦରେ କେତେଗୁଡ଼ଏ ବୈଦକ ମନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ରର ଅନୁବାଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତ । ଏମାନଙ୍କର ବବାହ ହନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବଧିଦ୍ୱାର୍ ସମାହତ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବବାହକୁ ଏମାନେ ହନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପର ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଧର୍ମବନ୍ଧନ ବୋଲ ପ୍ରତଳ କରନ୍ତ । କନ୍ତୁ ଅହନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଜନ୍ମନ୍ତେ ସେହଁ ବବାହ ଆଇନ୍ ସରକାର ବଧିବଦ୍ଧ କରଅଛନ୍ତ ସେହ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କର ବବାହ ସରକାରଙ୍କ ନଯୁକ୍ତ ରେଜଷ୍ଟାରଙ୍କ ନକଟରେ ରେଜଷ୍ଟର କରାଯ ଏ ଓ ସେଥିରେ ବରକନ୍ୟା 'ହନ୍ଦୁ' ନୁହନ୍ତ ବୋଲ ଘୋଷଣା କରନ୍ତ । ପୂର୍ବେ ଖାଣ୍ଟି ହନ୍ଦୁ ସମାଜ ଏମାନଙ୍କୁ ବଧର୍ମୀ ବୋଲ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶିଆସ୍ତିଆ କରୁ ନ ଥିଲେ; କନ୍ତୁ ଆଧୁନକ ହନ୍ଦୁ ସମାଜ ପୂର୍ବର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଛାଡ଼ବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଣ୍ଟି ହନ୍ଦୁଙ୍କ ସମାଜରେ ମିଶିବାରେ ଉଚ୍ଚ ବାଧା ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ କ, ଏମାନେ ହନ୍ଦୁ ଦେବାଳଯରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କର ପାରୁଅଛନ୍ତ ଓ ହନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସାମାଜକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଭୋଜମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରୂପେ ଯୋଗ ଦେଉଅଛନ୍ତ । ଅନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ପୂର୍ବେ ଯେତେବେଳେ ଖାଣ୍ଟି ହନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ବେଶି ଥିଲା ଓ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ବଲାତ ଫେରନ୍ତାମାନଙ୍କୁ ହନ୍ଦୁ ସମାଜ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲା ସେତେବେଳେ ହନ୍ଦୁ ସମାଜକୁ ତ୍ୟାଗ କର ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜର ଆଶ୍ରଯ ନେଉଥିଲେ; କନ୍ତୁ ଆଜକାଲ ହନ୍ଦୁ ସମାଜର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା କ୍ରମଶଃ କମିଯିବା ଓ ସାମାଜକ ନଯମମାନ ଶିଥିଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମରେ ନବ ଦୀକ୍ଷିତଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପୂର୍ବ ପର ବଢୁ ନାହିଁ । ଏହ ଧର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ଏହ ଯେ—ସୃଷ୍ଟିର ଅଦ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ନଗ୍ନକାର ପରବ୍ରହ୍ମ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ଏ ସୃଷ୍ଟିର ଅରମ୍ଭ ହୋଇଅଛ । ସେ ନଗ୍ନକାର,ଅନନ୍ତ,ଅବ୍ୟକ୍ତ, ଅଦ୍ୱି-ତୀଯ, ଅପରମେଯ, ଜ୍ଞାନସ୍ୱରୂପ, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ, ପ୍ରେମସ୍ୱରୂପ, ନର୍ବିକାର, ଚୈତନ୍ୟମଯ, ମଙ୍ଗଳମଯ, ସର୍ବଜ୍ଞ, ସର୍ବଜନସୃଷ୍ଟା, ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ନରବଲମ୍ବ, ସର୍ବଶକ୍ତମାନ୍, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟନ୍ତ । ତାହାଙ୍କର କାହା ସହତ ତୁଳନା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏକମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ଉପାସନାଦ୍ୱାର୍ ଐହକ ଓ ପାରତ୍ରକ ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରବାଦ୍ୱାର୍ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉପାସନା କରାଯାଏ । ସବୁ ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିବାରୁ ପରସ୍ପରଙ୍କ ଭାଇ ଓ ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପରସ୍ପରଙ୍କ ଭଉଣୀ ଅଟନ୍ତ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଜାତଭେଦ ନାହିଁ ।}

ବ୍ରାହ୍ମହୁତ—ସ.ବ (ବ୍ରାହ୍ମ+ହୁତ)—୧ । ଅତଥିସେବା; ଅତଥେଯତା—Brāhmahuta 1. Hospitality. ୨ । ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କର ବଶେଷତଃ ଅଭ୍ୟାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର, ସତ୍କାର—2. Entertainment of a stranger, specially a Brāhmaṇa new-comer.

ବ୍ରାହ୍ମିକା—ସ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟି (ଦେଖ)—Brāhmaṇajhāṭi. Brāhmikā (See). ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—ବ୍ରାହ୍ମିକା A lady professing the Brahmo religion.

ବ୍ରାହ୍ମୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ରହ୍ମନ୍+ଈ)—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Goddes. Brāhmī Durgā. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବଶ୍ୱସର୍ଜନ ଶକ୍ତ—2, The creative energy of Brahmā (personified). ୩ । ଶିବଙ୍କର ଅଷ୍ଟମାତୃକାନ୍ତର୍ଗତ ମାତୃକାବଶେଷ—3. One of the creative Goddesses related to Śiba. ୪ । ସରସ୍ୱତୀ—4. The Goddess of learning. ୫ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପତ୍ନୀ—5. The wife of a Brāhmaṇa. ୬ । ରୋହଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର; ଜ୍ୟୋତଷୋକ୍ତ ୪ର୍ଥ ନକ୍ଷତ୍ର—6, The 4th asterism. ୭ । ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମ ବବାହ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାର୍ ପ୍ରଦତ୍ତ କନ୍ୟା—7. A bride given away by the father according to the old Brāhma form. ୮ । ମାଇବେଙ୍ଗ; ବେଙ୍ଗୁଲ—8. A she-frog. ୯ । ବରବ୍ଦୁଣ୍ଡର ପିପୀଲକା ବଶେଷ; କାଇ—9. A yellow species of ants; the tree ants. ୧୦ । ଦୁର୍ଗା; ବ୍ରାହ୍ମଣଝାଟିଆ—10. Siphonanthus Indica (plant). ୧୧ । ହଲମୋଚକା; ହଡ଼ପିଶୁ ଶାଗ—11. A potherb growing near water; Hingcha Repens. ୧୨ । ବାରମ୍ବା କନ୍ଦ; ଏକପ୍ରକାର ଆଳୁ—12. A kind of yam. ୧୩ । ସୋମଲତା—13. The celebrated vedic drink-producing creeper of the sages;

Digitized by srujanika@gmail.com

Asclepias Acida. ୧୪ । ବମ୍ବା ବା ଭୋଲମାଛ—14. A tubular fish; Macrognathus Pancalus. ୧୫ । ମଦାକ୍ଲୋଲଷ୍ଟଙ୍ଗା ଲତା ଗୁଳ୍ମ; ଏକ ପ୍ରକାର ପୁଷ୍ଟ ପୁଷ୍ଟକା ଗୁଳ୍ମ—15. A sort of creeper emitting a phosphorescent light; Cardiospermum Helicacabum. ୧୬ । ଅଡ଼ୁଶ ପର୍ଣ୍ଣୀ; ଏକ ପ୍ରକାର ଶାଗ—16. A potherb growing near water; Ruta Graveolens or Herpestis Monnieria. ଦେ. ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ—1. The Brāhmaṇī river. (ଦ୍ର—ଏହ ସେହ୍ନ ବ୍ରାହ୍ମୀ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଗାବନ୍ଧା । ଗ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶସ୍ତ୍ର ।) ୨ । ଆଧୁନିକ ବ୍ରାହ୍ମମତାବଲମ୍ବୀ—2. A Brahmo.

ବ୍ରାହ୍ମ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜୀ

ବ୍ରାହ୍ମୀ କନ୍ଦ—ସ. ବ—ବାଗ୍ଦା କନ୍ଦ—A kind of yam; an esculent root.
Brāhmī kanda

ବ୍ରାହ୍ମୀ ଗାୟତ୍ରୀ—ସ. ବ—୩୬ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବୈଦିକ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—Name of a Vedic metre of 36 syllables or letters.
Brāhmī gāyatrī (ହ. ଶ) [ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବୈଦିକ ଛନ୍ଦ ଅଛନ୍ତି ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମୀ ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍ (୪୮ ବର୍ଣ୍ଣ), ବ୍ରାହ୍ମୀ ଉଷ୍ଣିକ୍ (୪୨ ବର୍ଣ୍ଣ), ବ୍ରାହ୍ମୀ ଜଗତୀ (୭୨ ବର୍ଣ୍ଣ), ବ୍ରାହ୍ମୀ ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍ (୭୭ ବର୍ଣ୍ଣ), ବ୍ରାହ୍ମୀ ପଂକ୍ତି (୭୦ ବର୍ଣ୍ଣ),ବ୍ରାହ୍ମୀ ବୃହତୀ (୫୪ ବର୍ଣ୍ଣ)—ହ. ଶ ।]

ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି—ସ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ବସ୍ତୁ-ଚିତ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାଚୀନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା; ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାଚୀନ ଜାତୀୟ ଲିପି—The old Indian script.
Brāhmī lipi [ଦ୍ର—ଏହ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରୁ ଦେବନାଗସ୍ତ୍ର, ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ପାଲ୍ଲ, ଗୁରୁମୁଖୀ, ବର୍ମ୍ମୀ, ଉଇଗୁ, ତେଲଗୁ, ତାମିଲ୍ ଗ୍ରନ୍ଥ, ମାଲବ୍ୟ, ଦ୍ରାବଡ଼ୀ, ସିଂହଳୀ, ଶ୍ୟାମ, କାମ୍ବୋଜୀ, ଯବଦ୍ୱୀପୀ ଆଦ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଲିପିମାନ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଲିପିର ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ସଂଖ୍ୟା ୪୨ ଥିଲା । (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)

କୌଣସି କୌଣସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ମତ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୫୦୦ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଥିଲା ଓ ଏହା ୨୨ ଗୋଷ୍ଠ ସେମେଟିକ୍ ବା ଫାଗାସୀୟ ଚିତ୍ର—ଲିପିରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ହ. ଶ]

ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାକ—ସ. ବ—ଜଳାଭୂମିରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଲତା ଶାଗ—A potherb; Herpestis Monnierria.
Brāhmī śāka
ସ. ସରସ୍ୱତୀ, ବସୁସ୍ରା, ସୁରସା, ଶାରଦା, କପୋତବେଗା, ବୈଧାତ୍ରୀ, ଦିବ୍ୟତୋଳା, ସୁବର୍ଚ୍ଚଳା, ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରନ୍ଥୀ, ସରସ୍ୱତୀ, ସୋମବଲ୍ଲୀ, ବ୍ରହ୍ମକନ୍ୟକା, ମଣ୍ଡୂକୀ, ଘୀଗୁ, ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ, ଦବପ୍ୟା ଓ. ଅଡ଼ୁଶପର୍ଣ୍ଣୀ(ଣ୍ଡୀ) ବ୍ରହ୍ମୀ, ବର୍ମୀ **ବରସ୍ୱୀ, ବ୍ରହ୍ମୀ, ଶ୍ୱେତଚମନୀ** ତେ. ଶିମ୍ରୁଲତେକ୍କୁ, ଅଧବର୍ଣ୍ଣୀ ମ. ବାମ, ବ୍ରହ୍ମ ମାଣ୍ଡୂକୀ ତା. ୱାମୀ

ପ୍ରଜ୍ଞାବର୍ଦ୍ଧକ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ମାଦ ରୋଗ ଉପଶମ ଅଟେ । ଅପସ୍ମାରୋକ୍ତ ଘୃତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଘୃତ ବୋଲିଯାଏ । ଏହ ଘୃତ ସେବନ କଲେ ଶ୍ଲଥ-ମାନଙ୍କର ମେଧା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।]

ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ—ସ. ବଶ. (ବ୍ରହ୍ମ + ଘ୍ୟବ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଯ)—ବ୍ରହ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Brāhmya
ବ୍ରାହ୍ମ; ବ୍ରହ୍ମୀ Relating to the Brahma. ଦେ. ବଶ—୧ । ଆଧୁନିକ ବ୍ରାହ୍ମମତ ବା ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the modern Brāhmoism. ୨ । ଆଧୁନିକ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜଭୁକ୍ତ; ବ୍ରାହ୍ମ—2. Brāhma.

ବ୍ର.ବ—୧ । ବିସ୍ମୟ—1. Astonishment; wonder. ୨ । ଅଲୌକିକ ବ୍ୟାପାର—2. Miracle. ୩ । ଦୃଶ୍ୟ—3. Scene. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ବା ପୂଜା—4. Worshipping a Brāhmaṇa; devotion to a Brāhmaṇa.

ବ୍ରିଖ ଭାନୁ—ଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦରୁ ଷ ସ୍ଥାନରେ ଶ ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁକୃତ)—ବୃଷ ଭାନୁ (ଦେଖ)—Brikha bhānu
(ବୃଷ ଭାନୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See) (ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚଶ୍ରବା ସ୍ୱର୍ଗରେ ବିଖଭାନୁ ଦୁଲ୍ଲଭୀ । ଗ୍ରାଚୀ. ଉସବାରମ୍ଭ ।)
ବିଖଭାନୁ

ବ୍ରିଗେଡ୍—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ.ବ୍ରିଗେଡ୍)—ଘାଦାତିକ ବା ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କର ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ଦଳବିଶିଷ୍ଟ ସେନା ଦଳ—Briged
ବ୍ରିଗେଡ **ବ୍ରିଗେଡ** Brigade.

ବ୍ରିଗେଡିଅର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ବ୍ରିଗେଡ୍ ନାମକ ସେନା ଦଳର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—Brigadier.
[ବ୍ରିଗେଡିଅର ଜେ(ଜ)ନରଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]
ବ୍ରିଗେଡିୟାର **ବ୍ରିଗେଡିୟର**

ବ୍ରିଚ୍ ଅଫ୍ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (କରରଥ)—ଚୁକ୍ତିଭଙ্গ—Brich aph kaṇṭrākṭ
ବ୍ରୀଚ ଅଫ୍ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟ **ବ୍ରୀଚ ଅଫ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟ** Breach of Contract.

ବ୍ରିଚ୍ ଅଫ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ) (କରରଥ)—ବିଶ୍ୱାସଭଙ୍ଗରୂପ ଅପରାଧ; ଧନ ବା ସମ୍ପତ୍ତି ପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା—Brich aph ṭrasht
ବ୍ରୀଚ ଅଫ ଟ୍ରଷ୍ଟ **ବ୍ରୀଚ ଅଫ ଟ୍ରଷ୍ଟ** Breach of trust.

ବ୍ରିଚି(ଚେ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବ୍ରୀଚେସ୍)—ଜଙ୍ଘିଆ—Brichi(che)s
ବ୍ରୀଚେସ **ବ୍ରୀଜୀସ** Breeches; knee breeches.

ବ୍ରିଜ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ପୋଲ—1. Bridge.
Brij ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ତାସ ଖେଳ—2. A kind of
ବ୍ରୀଜ **ବ୍ରୀଜ** game at cards.

ବ୍ରିଜ୍‌କି—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ବ୍ରଜ ଭାଷା (ଦେଖ)
Brij-kī Braja bhāshā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରିଟନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବ୍ରିଟେନ୍‌ବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Britan ବ୍ରିଟନ ବ୍ରିଟନ A Briton.

ବ୍ରିଟିଶ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ)—୧ । ଇଂଗ୍ଲଣ୍ଡ; ଇଂଲଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Britiś 1. English. ୨ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ସ୍କଟଲଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
ବ୍ରିଟିସ ବ୍ରିଟିସ 2. British.

ବ୍ରିଟିଶ କେଶରୀ—ଦେ. ବ—ବଲରେ ସଂଦ୍ଧ ସହତ ତୁଳନା କରି
Britiś kesarī ସାଉଥ୍‌ବା ଓ ଜାଗାସ୍ଥ ପତାକାରେ ସଂଦ୍ଧର ରୂପ
(ବ୍ରିଟିଶ ସଂଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚହ୍ନିତ ଥିବା ଇଂଗ୍ଲଜ ଜାତି—
ବ୍ରିଟିସ କେଶରୀ The British lion.
ବ୍ରିଟିଶ କେଶରୀ

ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବଲ୍ଲତ ସରକାର—
Britiś gabharṇṇament British Government.
ବ୍ରିଟିସ ଗଭର୍ଣମେଣ୍ଟ ବ୍ରିଟିଶ ଗଭର୍ଣମେଣ୍ଟ
(ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର—ଦେଶଜ ରୂପ)

ବ୍ରିଟିଶ୍ ଜାତ—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ସଂ. ଜାତି)—
Britiś jāti ୧ । ଇଂଗ୍ଲଜ ସରକାର—1. British Govern-
ବ୍ରିଟିସ ଜାତି ବ୍ରିଟିଶ ଜାତି ment. ୨ । ବ୍ରିଟେନ୍‌ବାସୀଗଣ—
2. The British nation.

ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ)—ବଲ୍ଲତର ଲୋକପ୍ରତିନଧିଙ୍କ
Britiś pārliāmeṇt ଗଠିତ ଶାସନ ସଭା—British
ବ୍ରିଟିସ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ Parliament.
[ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲ୍ୟାମେଣ୍ଟ, ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲି(ର୍ଲେ)ମେଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବ୍ରିଟିଶ୍ ଫ(ଫା)ର୍ମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ
Britiś pha(phā)rm ସ୍ଥାପିତ କୌଣସି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାସଂ-
ବ୍ରିଟିସ କୁମ୍ପାନୀ ସଘ—1. A British firm or company.
ବ୍ରିଟିସ କୋମ୍ପାନୀ ୨ । ଯେଉଁ ବାଣିଜ୍ୟ-ସଘର ଅଂଶିଦାର ବା ସଭ୍ୟ
[ବ୍ରିଟିଶ୍ ବ(ଭୋ, ବୁ)ଝାମା—ଅନ୍ୟରୂପ] କେବଳ ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍-
ବାସୀ ଅଟନ୍ତି—2. A firm or company of
which the people of Great Britain only
are shareholders or members.

ବ୍ରିଟିଶ୍ ଫାର୍ମ୍(ର୍ମା)କୋପିଆ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନର
Britiś phārma(mā)kopiā ସାଧାରଣ ଡାକ୍ତର ସମ୍ପେଲନ
ବ୍ରିଟିସ୍ ଫାର୍ମାକୋପିୟା ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭୈଷଜ ଶାସ୍ତ୍ର—
ବ୍ରିଟିଶ ଫାର୍ମାକୋପିୟା British Pharmacopœa.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଉକ୍ତ ସମ୍ପେଲନ କର୍ତ୍ତୃକ ଅନୁମୋଦିତ
ଦେଶୀୟ ଓ ବଦେଶୀୟ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ତାଲିକା ଓ
ବଉନ୍ନ ଔଷଧମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଲିପିବଦ୍ଧ
ହୋଇଅଛି ।]

ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ବ୍ରିଟିଶ୍+ସଂ. ସାମ୍ରାଜ୍ୟ)—ଇଂଗ୍ଲଜ
Britiś sāmrājya ଜାତିଙ୍କ ଶାସିତ ପୃଥିବ୍ୟାପୀ ରାଜ୍ୟ—
ବ୍ରିଟିସ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବ୍ରିଟିସ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ The British Empire.
[ଦ୍ର—ଏହା କାନେଡା, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକା ପର
କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାମୃତ୍ତଶାସନପ୍ରାପ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଓ ଭାରତବର୍ଷ,
ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍ ସେଇମାନଙ୍କ ଓ ଲଙ୍କା ପର କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ସ୍ୱାସୃତ୍ତଶାସନାର୍ଥୀ ରାଜ୍ୟର ସିଂହାସନରେ ଗଠିତ ।]

ବ୍ରିଟେନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶ—
Briten 1. Britain; England. ୨ । ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍;
ବ୍ରିଟେନ୍ ବ୍ରିଟେନ ଇଂଲଣ୍ଡ, ସ୍କଟଲଣ୍ଡ ଓ ୱେଲ୍‌ସ୍‌ନିକଟ ରାଜ୍ୟ—
2. Great Britain.

ବ୍ରୀଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଲଜ୍ଜ କରିବା—1. To feel shame.
Brird (root) ୨ । ଫିଙ୍ଗିବା—2. To throw (Apte).

ବ୍ରୀଡ଼(ଡ଼ା)—ସ. ବ (ବ୍ରୀଡ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଲଜ୍ଜା; ଲଜ୍ଜ;
Brīrḍa(ṛḍā) ଶରମ—Shame; modesty; coyness.

ବ୍ରୀଡ଼ାକର—ସ. ବଣ—(ବ୍ରୀଡ଼ା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଲଜ୍ଜାଜନକ;
Brīrḍākara ଯାହା ମନୁଷ୍ୟରୁ ଲଜ୍ଜିତ କାର୍ଯ୍ୟ—Shameful;
(ବ୍ରୀଡ଼ାଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) producing modesty or
shame.

ବ୍ରୀଡ଼ା ବିହୀନ—ସ. ବଣ—(*ସ୍ୱା ତତ୍) ନଲିଙ୍ଗ—
Brīrḍā bihīna Shameless; immodest.
(ବ୍ରୀଡ଼ାରହିତ, ବ୍ରୀଡ଼ାଶୂନ୍ୟ, ବ୍ରୀଡ଼ାଘ୍ନ, ଘ୍ନ୍ରୀଡ଼ାବର୍জିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରୀଡ଼ିତ—ସ. ବଣ—(ବ୍ରୀଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—ଲଜ୍ଜିତ—Ashamed;
Brīrḍita modest. ବ—ଲଜ୍ଜା—Shame; modesty.

ବ୍ରୀହି—ସ. ବ (ବୃ ଧାତୁ=ପ୍ରାର୍ଥନା ତରିବା+କର୍ମ. ହି; ନଘାତନ)—
Brīhi ୧ । ଧାନ୍ୟ;ଧାନ—1. Paddy;rice. ୨ । ବଅଳ ଧାନ—
2. Rice ripening in the rains. ୩ । ଯେଉଁ
ଶସ୍ୟରୁ ଡାଲି ହୁଏ—3. Pulse-grains; lentil.
୪ । ବରି ନାମକ ଶସ୍ୟ; ମାଷ—4. A kind of pulse;
vetches; Phasoelus Radiatus

ବ୍ରୀହିକ—ସ. ବଣ (ବ୍ରୀହି+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ କ)—୧ । ଧାନ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—
Brīhika 1. Full of paddy. ୨ । ଶସ୍ୟଯୁକ୍ତ—
2. Full of grains.

ବ୍ରୀହି କାଞ୍ଚନ—ସ. ବ (ଯେଉଁ ବ୍ରୀହି କାଞ୍ଚନ ପର ଦଲବଥା)—ମୟୂର—
Brīhi kāñchana A leguiminous plant; Ervum
Hirsutum; Cicer Lens.

ବ୍ରୀହି ଧାନ୍ୟ—ସ. ବ—ଶାଳ ଧାନ—Winter paddy.
Brīhi dhānya (ବ୍ରୀହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଅନ୍ୟ ରୂପ)

ବ୍ରୀହି ଭେଦ—ସ. ବ—ଶସ୍ୟ ଭେଦ; ଏକ ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ—
Brīhi bheda A kind of grain or pulse.

ବ୍ରୀହ୍ୟ—ସ. ବ (ବ୍ରୀହି+ସ୍ୱେଚ୍ଛାର୍ଥ. ଏ)—ବ୍ରୀହିଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର—
Brīhī A field of grains or pulse.

ବ୍ରୁ(ବ୍ରୋ)ଚ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ ବ୍ରୁଚ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗା ଓ
Bru(bro)ch ଲୁଗା ଆଦିକୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଟକାଇ ରଖିବା
ବ୍ରୁଚ, ବ୍ରୋଚ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ବଶିଷ୍ଟ ସୂନାର ବା
ବ୍ରୁଚ ରୂପାର କଣ୍ଟା—Brooch.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରୁବତ୍—ସ. ବଣ ପୁଂ [ବ୍ରୁ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍ (ଶତୃ)]—Brubat କହୁଥିବା—Speaking. [ଦ୍ର—ଏହି ସମ୍ପୃକ୍ତ ଶବ୍ଦର (ବ୍ରୁବାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ ବରଲ ।] (ବ୍ରୁବତ୍ତା, ବ୍ରୁବାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ବ୍ରୁଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବ୍ରଶ୍)—୧ । ବ୍ରଶ୍; ବୁରୁସ; ଲୁଗା, କେଶ Brus ଓ ଦାନ୍ତ ଆଦି ସଫା କରିବାର ଉପକରଣ—1. Brush. ବ୍ରସ୍, ବ୍ରସ୍ ବ୍ରୁଶ [ଦ୍ର—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ରଶ୍ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ସେହି ଅନୁସାରେ ତାହାର ନାମ ହୁଏ ଯାଇଥାଏ । ଯଥା—ଲୁଗା ବ୍ରୁଶ୍, ଯୋତା ବ୍ରୁଶ୍, ଘୋଡ଼ା ବ୍ରୁଶ୍, ଘଣ୍ଟା ବ୍ରୁଶ୍, ଅଳଙ୍କାର ବ୍ରୁଶ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ । ଚିତ୍ର ତୁଳିକା—2. Painter's brush. ୩ । ଘୋଡ଼ାର ଦେହ ସଫା କରିବା ବ୍ରଶ୍—3. Horse's brush.

ବ୍ରୁଶ୍ କରିବା – ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ରୁଶ୍‌ଦ୍ୱାରା ଯୋତା, ଲୁଗା ଆଦି ସଫା Brus karibā କରିବା—To brush; to cleanse with ବ୍ରୁ(ବ୍ରୁ)ସ କରା ବ୍ରୁଶ କରନା brush. (ବ୍ରୁଶ୍ ମାରିବା=ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ୍ରୁହାମ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—ଘଣ୍ଟାଝିଅ ଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦରଚକିଆ-Bruhām ବ୍ରୁହାମ ବୃହାମ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି—Brougham. [ଦ୍ର—ଏହାର ଆଗର ଓ ପଛର ଘଣ୍ଟାଝିଅକୁ ଉଠାଇଲେ ଗାଡ଼ିଟି ବନ୍ଦ ହୁଏ ଓ ଖସାଇ ଦେଲେ ଗାଡ଼ି ଅନାବୃତ ହୁଏ; ଏଥିରେ କେବଳ ଜଣେ ବସି ପାରନ୍ତି ଓ ଆଗପାଖ ଆସନରେ ଖୋଷ୍ଟିଏ ଖେଚ୍ଚ ବାକ୍ସ ବା ବାଗ୍ ରଖା ଯାଇ ପାରେ । ବଲ୍ଲଭର ବ୍ରୁହାମ୍ ନାମକ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ପ୍ରଥମେ ଏ ଗାଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏ ଗାଡ଼ିର ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ବ୍ରେ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଗଧ ରବ—Braying of an ass. Bre sound ଦେ. ବ—ତାସର ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ—A kind of game at cards.

ବ୍ରେକ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । ମଝିର ଗାଡ଼ି, ସାଇକେଲ, ରେଲ Brek ଆଦି ଯାନମାନ ଚଳୁଥିବା ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଗତିକୁ ବ୍ରେକ ବ୍ରୈକ ଅଟକାଇବା ନମନ୍ତେ ଚକିରେ ଲଗିଥିବା ଯନ୍ତ୍ର—1. Brake ୨ । ବ୍ରେକ୍‌ଭାନ୍ (ଦେଖ)—2. Brek-bhān (See)

ବ୍ରେକ୍ ଭାନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ରେଲ ଗାଡ଼ିର ଯେଉଁ କକ୍ଷରେ Brek-bhān ବ୍ରେକଭାନ ଗାର୍ଡ ଥାଏ—A brakevan. ବ୍ରୈକ ଭନ [ଦ୍ର— ଏଥିରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଘର ଲଗେଜ୍ ଆଦି ରଖାଯାଏ ଓ ସାଧାରଣତଃ ସେହି କକ୍ଷରେ ଗାଡ଼ିର ଗତିକୁ କନ୍ଦ କରିବାର ଗୃହ ଥାଏ ।]

ବ୍ରେକ୍‌ସ୍‌ମ୍ୟା(ମେ)ନ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ରେଲ ଗାଡ଼ିର ବ୍ରେକ୍ Breks myān(me)n ଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ଥଳକ କର୍ମଚାରୀ—Brakesman, ବ୍ରେକ୍‌ସ ମାନ ବ୍ରୈକସମୈନ

ବ୍ରେଭିଅର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଛପାଖାନାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) —Brebhiar ଛାପିବାର ଅକ୍ଷରର ଏକପ୍ରକାର ଟାଇପ୍ ବା ଛପା ବେଭିୟର ବ୍ରେବିୟର ଅକ୍ଷର—Brevier type in printing.

ବ୍ରେସ୍‌ଲେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସୁନାରୂପାର Bres-let ଏକପ୍ରକାର ତାରକଣି ତାମର ଗଡ଼ୁ ବା ବଲସ୍— ବ୍ରେସଲେଟ ବ୍ରୈସଲେଟ Bracelet

ବ୍ରୈହ୍—ସ. ବଣ. (ବ୍ରୀହି+ଅ)—ଧାନ୍ୟହରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ— Braiha Made from brihi.

ବ୍ରୈହେୟ—ସ. ବ (ବ୍ରୀହି+ଷେଢ଼ଂର୍ଥେ ଏୟ)—ଧାନ୍ୟାଦି ଜନ୍ମିବାର Braiheya ଉପଯୁକ୍ତ ଷେତ—A field fit for growing rice etc.

ବ୍ରୋଚ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ସୁରତଠାରୁ ୩୨ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ Brocha ସହର—Name of a town in western India; ବ୍ରୋଚ Broach [ଦ୍ର—ଏହାର ପୁରାତନ ନାମ ଭୃଗୁକଚ୍ଛ । ବ(ଭ)ରୋଚ ପୂର୍ବେ ଏହା ନର୍ମଦା ଓ ସମୁଦ୍ରର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୁଦ୍ର କ୍ରମେ କ୍ରମେ ୧୫ କୋଶ ଦୂରକୁ ଯାଇଅଛି । ଏହାସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଭୃଗୁ ଋଷିଙ୍କର ଆଶ୍ରମ ଥିଲା । ଏଠାରେ ହନୁ ଦେବମନ୍ଦିର ଅଛି । (ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ)]

ବ୍ରୋଟ୍‌ଭର୍—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ (ଇଂ. ବ୍ରଟ୍ ଓଭର୍)— Brot-bhar (ଗଞ୍ଜାମର ମହାଜନମାନଙ୍କ ଖାତାରେ ଚଳତ ଶବ୍ଦ) ଅନ୍ୟ ଖାତାରୁ ବା ଅନ୍ୟତ୍ର ଲିଖିତ ହିସାବରୁ ଅଣାଯାଇ ନୂଆ ଖାତାରେ ବା ନୂଆ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖାଯାଇ ଥିବା (ହିସାବ ବା ସଂଖ୍ୟା)—(account or figures) Brought over from some other khātā or page.

ବ୍ଲକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ –1. Block. ୨ । Blak ଭୂମିର ଚତୁଷ୍କୋଣ ଖଣ୍ଡ —2. A square block of land. ୩ । (ଛପାଖାନା) ଯେଉଁ ଉପରେ ଚିତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ ହୁଏ—3. A block for printing pictures.

ବ୍ଲଟ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇଂ. ବ୍ଲଟ୍)—ଶୁଖି ନ ଥିବା ଲେଖା କାଳକୁ Blat karibā ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍ ଦ୍ୱାରା ଶୁଖିବା—To blot an undried writing.

ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—କାଳ ଶୁଖିବା କାଗଜ; ଯେଉଁ ସରନ୍ଧ୍ର କାଗଜ Blating ଦ୍ୱାରା କାଳ ଶୋଷି ହୋଇଯାଏ; ମସୀଶୋଷଣ ପତ୍ର— ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍(ଣ୍) ବ୍ଲଟିଂ ବ୍ଲଟିଣ୍ } Blotting. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟରୂପ]ଦେଖରେ ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍ କାଗଜ ନଥିଲା । ଲୋକେ ଧୂଳିଦ୍ୱାରା ବମ୍ବା ଧୂଳର କନାଧୁଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ବ୍ଲଟିଂ, ବେଲାଟିଂ ଶୁଖି ନ ଥିବା କାଳ ଲେଖାକୁ ଶୁଖାଇଥିଲେ ।] ବ୍ଲାଟିଣ୍, ସୋଖତା

ବ୍ଲାଉସ୍(ଜ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବ୍ଲାଉସ୍)—ଘାଗରା; ପଟ୍ଟଅଣ୍ଡା Blāus(j) ବୋତାମ ବନ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପରଧେୟ ଲମ୍ବା ବ୍ଲାଉଜ ଜାମା—Blouse. [ଦ୍ର—ଏହା ଆଗେ ସାହେବାଣୀ-ବ୍ଲାଉଜ ମାନେ ପିନ୍ଧିଥିଲେ । ଆଜ କାଲି ନବ୍ୟଶିକ୍ଷିତା ଘରଘରଣୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପିନ୍ଧିଅନ୍ତନ୍ତି ।]

ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ୍(ର୍ଡ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଚକ୍ ଖଡ଼ିରେ ଲେଖିବା ନମନ୍ତେ Blāk-bord(rd) ବ୍ୟବହୃତ ସ୍ଥଳଫଳ ଯାଇଥିବା କାଠ ପଟ୍ଟା— ବ୍ଲାକବୋର୍ଡ ବ୍ଲାକବୋର୍ଡ Black board.

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ଲୁ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ବ୍ଲୁ) —ଝୁଲୁ; ନୀଳରଙ୍ଗ—Blue colour.
Blu ବ୍ଲୁ, ବୁଲୁ ବ୍ଲୁ

ଚଣ—ନୀଳଆ—Blue.

ବ୍ଲୁ ବ୍ଲାକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —ନୀଳ ଓ କଳା ମିଶା (କାଳ); ଯାହା ଲେଖା ଦେଲ୍ଲବେଳେ ପ୍ରଥମେ ନୀଳ ଦେଖା-ଯାଇ ପରେ କଳା ଦେଖାଯାଏ—Blue black (ink).
Blu blāk
ବ୍ଲୁବ୍ଲାକ, ବୁଲୁବ୍ଲାକ
ବ୍ଲୁବ୍ଲୈକ

ବ୍ଲୁ ବ୍ଲାକ୍ କାଲି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କାଳ ଲେଖିଲେ ବେଳେ ପ୍ରଥମେ ନୀଳ ଦେଖାଯାଇ ପରେ କଳା ଦେଖାଯାଏ—Blue-black ink.
Blu blāk kāli
ବ୍ଲୁବ୍ଲେକ କାଳୀ
ବ୍ଲୁବ୍ଲୈକ ସ୍ୟାହୀ

ବ୍ଲୋ ପାଇପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —ପାପ ଶୈଖାକୁ ଫୁକି ସେହି ଶୈଖା-ଦ୍ୱାରା ଧାତୁର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ବଣିଆଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବଙ୍କମୁଖ ସରୁ ଫୁଙ୍କନଳୀ—Blow-pipe.
Blo pāip
ବ୍ଲୋ ପାଇପ
ବ୍ଲୋ ପାइप

ଭ

ଭ—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଚତୁର୍ବିଂଶ ଓ ପ ବର୍ଗୀୟ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ । [ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଓଷ୍ଠ । ଦୁଇ ଓଷ୍ଠ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ସବେଗରେ ବାହାର ଗଲେ ଏହା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଏହି ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଭ୍ରମର ଓ ମାଛର ଶବ୍ଦ (ବଁ ବଁ; ଭଣ ଭଣ), ମୁଖର ବମନ ଶବ୍ଦ (ଭକ୍ ଭକ୍), ମୁଖ ନିଃସୃତ ଶବ୍ଦ (ଭଃ ଭଃ), ଜଳ ବୁଦ୍ବୁଦ ଶବ୍ଦ (ଭର୍ ଭର୍, ଭୁଡ୍ ଭୁଡ୍), ଖଇ ଫୁଟିବାର ଓ ବେଶ ପ୍ରବାହର ଶବ୍ଦ (ଭଡ଼ ଭଡ଼); ଜାହ୍ନବାର ଶବ୍ଦ (ଭେଁ ଭେଁ), ଭୁଜୁରର ଶବ୍ଦ (ଭୋ ଭୋ) ଭୁଷ୍ପ, ବେସ୍ପ ଓ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି (ଭୁଁ, ଭୌଁ) ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏ ଅକ୍ଷରର ୨ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଭେଦ ଅଛି; ଦୁଇ ଓଠକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବନ୍ଦ କରି ପରେ ଛଡ଼ାଲେ ବ (ଇଂସ୍ୱଜ bh) ଓ ଓଠକୁ ସାମାନ୍ୟ ପୃଥକ୍ ରଖି ଛଡ଼ା ଦେଲେ ଅବର୍ତ୍ୟ ଵ ଉଳ ବ (ଇଂସ୍ୱଜ v) ହୁଏ]—The twentyfourth consonant corresponding to the aspirate b(=bh). ୨. ବ (ଭା ଧାତୁ ପାପ୍ତି ଯାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ନକ୍ଷତ୍ର—1. Star. [ଭ—ଉତ୍ପନ୍ନ ବ ଦ୍ୱାରା ସେ ବସ୍ତ ଅବଧାରେ । କଳ୍ପସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]
୨ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ—2. The preceptor of the demons. ୩ । ଗ୍ରହ—3. Planet. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଷିକ ରାଶି—4. A sign of the zodiac. ୫ । (ଭୃ ଧାତୁ + ଘଞ୍. ଅ)—ଭ୍ରମ; ଭ୍ରାନ୍ତି—5. Mistake; error. ୬ ।(ଭଣ୍ ଧାତୁ-ଶବ୍ଦ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ]—ଭ୍ରମର—6. Black bee.

ଭଅଁ—ଦେ. ଅ [ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ]—ଭ୍ରମରମାନଙ୍କର ଗୁଣୁଗୁଣୁ ଶବ୍ଦ—
Bha-añ ଭୌଁ ଭୌଁ ଭୁଁ ଭୁଁ The buzzing of a bee.
ଭଅଁ ଭଅଁ
ଭୁଁ
ଭଁଭଁ } ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—ଭଅଁ ଭଅଁ ଅପେକ୍ଷା ଭୁଁ ଭୁଁ ମାତ୍ରାର ଧ୍ୱନି; ଭେଁ ଭେଁ ଭୁଇଁର ଧ୍ୱନି; ଭୋଁ ଭୋଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୁଇଁର ଧ୍ୱନି ।]

ଭଅଁର—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରମର)—୧ । ଭ୍ରମର; ଭୃଙ୍ଗ; ଦ୍ୱିରେଫ—
Bha-añra 1. The black bee; the humble-bee; Andrenidae.
ଭଅଁର; ଭୌର

[ଦ୍ର—କଉମାନେ ମଧୁକର (ମହୁମାଛୁ) ଓ ଭ୍ରମର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରଖି ନାହାନ୍ତି । ଭ୍ରମରେ ସୁସ୍ଥର ମଧୁ ଖାଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମହୁମାଛୁମାନେ ମଧୁ ସଞ୍ଚୟ କରି ମହୁଫେଣା ବାନ୍ଧି ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ରହନ୍ତି । ଭ୍ରମରମାନେ ଏହା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭ୍ରମରମାନେ କଳା ଓ ମହୁମାଛୁମାନଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ।

କେହି କେହି ଭଅଁର ଓ ବରୁଡ଼ (ସ. ବରଟ)ଙ୍କୁ ଏକ ଜାତୀୟ ଜୀବ କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ପୃଥକ୍ । ବରୁଡ଼-ମାନେ ଏକତ୍ର ବସା ବାନ୍ଧି ରହନ୍ତି ।]

ଭଅଁର ୨ । କାଠରେ ଛିଦ୍ର କରିବା ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
ବରମା 2. Auger; gimlet; boring instrument.

ଭଅଁର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଅଁର ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କାଠରେ ଛିଦ୍ର କରିବା—
Bha-añra karibā To bore through wood with a gimlet.
ଭଅଁର କରା; ବରମାସେ ଛେଦକରନା

ଭଅଁର(ରା) ଗୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଳେଶ୍ୱର) ବ—ଭଅଁ ଭଅଁ ଶବ୍ଦ କରି
Bha-añra(rā) gurdi ଉଡ଼ୁଥିବା ବଡ଼ ଆକାରର ଗୁଡ଼ି-ବିଶେଷ—A big sized paper-kite that produces a sharp whizzing sound while flying.

ଭଅଁରମାରୀ—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରମରମାରୀ; ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ; ଭ୍ରମରାରି; ଭୃଙ୍ଗମାରୀ; ଭୃଙ୍ଗାରୀ; ମାଂସପୁଷ୍ପିକା; କୁଷ୍ଠାରି; ଭ୍ରମର; ସପ୍ତଳିଲତା)—Bohun Upas; the upas tree; Antiaris Toxicaria.
Bha-añramārī
ଭ୍ରମରମାରୀ

[ଦ୍ର—ଏହା କୁଷ୍ଠ ରୋଗର ପ୍ରଧାନ ଔଷଧ ବୋଲି କଥିତ । ଏହା ନକଟକୁ ଭ୍ରମରମାନେ ଗଲେ ମରଯାଆନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି ଯେ କେନ୍ଦୁଝରରେ ଏଥିର ଗୋଟିଏ ମାନ୍ଦ ଗଛ ଅଛି ଓ ଲୋକେ ସେ ଗଛର କାଠକୁ ବ୍ୟବହାର କରି କୁଷ୍ଠ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କେହି କେହି ଏ ଗଛକୁ କୃଷ୍ଣଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ଭଅଁରା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବଡ଼ ଛତା ପର ବାହାଁଶରୁଣା ଓ ଛପର ଦୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଲାକାର ଗୃହ । ଏହାକୁ ବୁଣାବୁଣି କରି ମଣ୍ଡାଇ ନେଇ ଲୋକେ ଗୃହସ୍ଥ ଖଳା ଉପରେ ରଖି ଭାଡ଼ା ବାନ୍ଧନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଭାଡ଼ାରେ ରହି ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ଥିବା ଗୋରୁ ଛତ୍ରମାନେ ଚଗନ୍ତି—

Digitized by srujanika@gmail.com

A sort of provisional thatch with frame-work of bamboo with thatch propped up by four pillars used by people in the jungles of Orissa States as a protection while guarding crops.

ଭମର୍ଗ } ଅନ୍ୟରୂପ ଭମର } ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଭ୍ରମରବର ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଡାକିବା ନାମ—Abbreviated way of calling persons named Bhramarabara. (ଉ—ଚଅଁର୍ ଭଅଁର୍ ଦଓଁ ଗୁଇ, ମାନ୍ତ ମାରଗଲେ ବାଜୁଥାଇ—ଛଗ ।) ଦେ. ବ—ବାଉଁଶ କାଠିରେ ବୁଣା ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଖଇଞ୍ଚ—A wicker-work cage-like contrivance for catching fish.

ଭଅ(ଇ, ଉ, ଏ)ଣୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ. ଭଗିନୀ; ଭର୍ଗୀ)—୧ । ଭଗିନୀ—1. Sister. ୨ । ମାଉଳ, ବଇନ, ଭଇନ, ବୋନ ପିଉଷ୍ପସା, ମାଉଷ୍ପସା ଆଦଙ୍କ କନ୍ୟା—2. Cousin-sister. ୩ । ସମବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମ୍ବୋଧନ—3. Term of mutual address amongst women of the same age.

ଭଅ(ଇ, ଉ, ଏ)ଣୀ ଗିଆ(ହା)—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅଶ୍ଳୀଳ)—ଗାଳ ଭାନଚୋଦ

Bha-a(i, u, e)ṇī giā(hā) ବଶେଷ—A term of filthy abuse.

ଭଅ(ଇ, ଉ, ଏ)ଣୀ ଜୋଇଁ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀର ସାନ ଭଉଣୀର ସ୍ୱାମୀ—A woman's younger sister's husband. [ଦ୍ର—ସାନ ଭଉଣୀକୁ ବଡ଼ ଦେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଘଣାର ସ୍ତ୍ରୀର ବଡ଼ ଭଉଣୀ ଦେଢ଼ଶାଶୁ ଅଝନ୍ତୁ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥଟ୍ଟା କରିବା ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା ଦେବା ନିଷିଦ୍ଧ । ବଡ଼ ଭଉଣୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଅଘଣାର ଉଣେଇ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ସାନ ଭଉଣୀ ଅଘଣାର ଶାଳୀ; ଶାଳୀ ଓ ଉଣେଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ ଚଳେ ।]

ଭଅଣ୍ଡ—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୀସହର ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ସହର) ବ(ସଂ, ଭୋଗମଣ୍ଡପ) (ଭଅଣ୍ଡପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରସମ୍ପର୍କୀୟ ସେବାଦାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।) ଭୋଗମଣ୍ଡପ; ଦେବତାଙ୍କ ଯେଉଁ ଧୂପରେ ଦୋଠ ଭୋଗ ସଙ୍ଗେ ସାଧାରଣ ସାଜୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଭୋଗ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ଲଗାଯାଏ—The offering offered to the Deity Lord Jagannatha of Puri and Liṅgarāja of Bhubaneśwara when offerings for the general public are offered along with the daily offerings prepared from the funds of the deity.

ଭଅପ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ବପୁ)—ବଢ଼ପ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Bha-apa (etc) Bahapa etc (See)

ଭଅପିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଗ୍ରା. ବଣ—ବଢ଼ପଆ (ଦେଖ)

Bha-apiā(yā) (ଭଅପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Bahapiā (See)

ଭଅପିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଢ଼ପିବା (ଦେଖ)

Bha-apibā Bahapibā (See)

ଭଇଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବ—ଭସ୍ପା (ଦେଖ)

Bha-iā(yā) Bhayā (See)

ଭଇଁଚ(ଚି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ବଇଁଚ(ଚି) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Bha-iñcha(chi) (etc) Ba-iñcha(chi) etc (See)

ବୈଁଚି କଟାଇ; କିଂକିଣୀ; ଘଂଜ

ଭଇଁ(ଉଁ)ରା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ଭ୍ରମର)—ନଟ୍ଟ—

Bha-iñ(uñ)rā Spinning top. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) (ଭଉଁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ (ସଂ. ବଧିର)—କାଲ—Deaf.

(ଉ—ଭଇଁରା ଟାରେ ପୁରାଣ ସରା । ଶୁଣିଲା ଲୋକେ ଦୋଇବେ କାବା—ଛଗ ।)

ଭଇଁଷ(ଷା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହିଷ)—ମହିଷ; ମଇଁଷି—Buffalo.

Bha-iñsha(shā) ଭଇଁବ, ଭୈଁସା; भैंस

ଭଇଁଷା—ଦେ. ବଣ—ମହିଷଠାରୁ ଜାତ—Produced from buffalo. (ଯଥା—ଭଇଁଷା ଘିଅ ।)

Bha-iñshā ଭୈଁସା भैंसका

ଭଇଁଷା ଅନ୍ଧାର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୁହଁସନ୍ଧ୍ୟାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗଭୀରକାଳ—Time after dusk.

Bha-iñshā andhāra

[ଦ୍ର—ଏ ସମୟରେ ମଇଁଷିମାନେ ଗୁରଣ ସ୍ଥାନରୁ ଫେରିବାରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ନାମ ହୋଇଥିବ । ମଇଷିଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଘର ଅନ୍ଧକାର ବୋଧ ହେବାରୁ ।]

ଭଇଁଷା ଗାଣ୍ଡିରେ ଯିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—(କୌଣସି ପଦାର୍ଥ, ଧନ ବା ପରଶ୍ରମ) ବ୍ୟର୍ଥ ଯିବା; ଅପବ୍ୟୟିତ ହେବା—To be wasted away; to go for nothing.

Bha-iñshā gāṇḍire jibā भैंसा गाँडमे याना

ଭଇଁଷି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ମଇଁଷି—

Bhaiñshi Buffalo.

ଭଇମା—ଦେ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ଭୈମୀ)—ଭୀମକନ୍ୟା; ଦମୟନ୍ତୀ—Daughter of king Bhīma, Damayanti, the consort of Nala. [ଦ୍ର—ନଳ ରଜାଙ୍କର ଭୀମ ରଜାଙ୍କ ଘରେ, ଶବ୍ଦ ଦେଇଗଲେ ସେ ଭଇମା ଭାଷାରେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

Bhaimī

ଭଇ(ଏ)ରବ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ଭୈରବ)—୧ । ଭୈରବ ବା ଭଇରବ ଗଣ୍ଡାକର୍ଣ୍ଣ; ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷମୀ (ରଖା ପଞ୍ଚମୀ ବା ରେଖା ପଞ୍ଚମୀ) ଦିନ କବାଟରେ ଚନ୍ଦନ ଦୋଇ ସ୍ୱଜିତର ପୂଜା କରାଯାଉଥିବା ମହାଦେବଙ୍କ ଅନୁଚରଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି—1. An image of an attendant of Śiba depicted on the door and worshipped in the night of the 5th day of the dark fortnight of the month of Bhādra.

Bhai(e)raba

[ଦ୍ର—ରେଖା ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଭୈରବ ବା ଗଣ୍ଡାକର୍ଣ୍ଣଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଗଣେଶ ଓ ମହାଦେବଙ୍କ ଚନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱାରରେ ଲେଖା ଦୋଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଭୈରବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଥିବାର ଚନ୍ଦରେ ଲେଖାଯାଏ] । ୨ । ମହାଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ (ଭୈରବ ଦେଖ) —2. A particular image of Mahādeba (Bhairaba See) [ଉ—ଦେବ ଉଇରବଙ୍କ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇଚ୍ଛା କର— କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମରତ. ସତ୍ତ ।

ଭଇରୁ—ଦେ. ବ—ଭେରୁ (ଦେଖ)—
Bhairu Bheru (See).

ଭଉ—ଗ୍ରା. ଅ (ସ. ବନ୍ଧୁ) ଏକ—ଧାନମାପୁଣିମାନେ ଧାନ ମାପିଲ୍ଲ-ବେଳେ ପ୍ରଥମ ଗଡ଼ୁଣି ମାପିବା ସମୟରେ 'ଏକ' ବୋଲ
ଭଉଡ଼ ଭଉଡୁ } ଅନ୍ୟରୂପ— ନ କହି ବନ୍ଧୁତ, ଭଉ, ରାମ, ଜଗନ୍ନାଥ
ରାମ ଆଦ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି—
ରାମ Peculiar ejaculation denoting the number 'one' uttered while beginning to measure the first pot of paddy.

ଭଉଁର—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ)—ଲୁନ; ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ କୁନ୍ଦ କର ଗୋଲ
Bhauñra ଭ୍ରମିଯନ୍ତ୍ର **ଖରାଦ** କରାଯାଏ; ଚକ୍ରଯନ୍ତ୍ର—A turning lath.

ଭଉଁରା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ଭ୍ରମର)—ଲଟୁ (ଭ୍ରମର ପର
Bhauñrā ଶବ୍ଦ କରୁଥିବାରୁ ଏ ନାମ)—Spinning top.

ଭଉଁରା(ରୀ)—ଦେ. ବ. (ସ. ଭ୍ରମି)—୧ । ଜଳଭ୍ରମି; ମଲମଲୀ—
Bhauñri(rī) 1. A whirlpool; eddy. (ଉ—ଭଉଁରୀ
ଭଁବର, ଭୌରୀ ଖେଳେ ମାଛ, ଚଳଲୁ ବତାସ୍ତ, ପ୍ରକାଶି
ଭଉଁରି, ଭାଉଁରୀ, ଭୌରୀ ସଙ୍ଗୀତ ଉଦାର । ମଧୁସୂଦନ. ନଘାପ୍ରତ ।)
୨ । (ସ. ଭ୍ରମରକ) ଶଙ୍ଖର ଲ୍ଲେମାବର୍ତ୍ତ; କେଶର ବା
ଲ୍ଲେମର ଭ୍ରମରକ—2. A whorl. ୩ । (ସ. ଚକ୍ରଭ୍ରମି)
ଏକ ପ୍ରକାର ପିଲ୍ଲ ଖେଳ, ଚକା ଉଉଁରୀ; ଘାଉଁରୀ;
ଘୁରପାକ ଚକ୍ରାକାର ଗତିବିଶେଷ—3. Whirling motion.
(ଉ—ଚକା ଚକା ଉଉଁରୀ, ମାମୁଁ ଘର ଚଉଁରୀ । ଶିଶୁ-ଗୀତ ।) ୪ । ଘୋଡ଼ାର ଦେହରେ ଥିବା ଲ୍ଲେମାବର୍ତ୍ତ (ଏହାର ଅବସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ଘୋଡ଼ାର ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ କଳ୍ପିତ ହୁଏ)—4. Whorl on the body of a horse. ୫ । ଅଳଙ୍କାରରେ ବସାଯିବା ଯେଉ ଲାଗିଥିବା ଖିଲ୍—5. Screw put on an ornament ୬ । (କ)—ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରାର ଶେଷ ବା ଏକବିଂଶ ଦିନ । ଏ ଦିନ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଡଙ୍ଗାରେ ବସାଇ ଉଡାଉ ଚନ୍ଦନତଡ଼ାଗ ମଧ୍ୟରେ ଚକ୍ରାକାରର ବୁଲନ୍ତି—6. (a)—The 21st day of the Chandan Jātrā festival. ୭ । (ଖ)—ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ଏକାଦଶୀ; ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ—6. (b)—The 11th day of the bright fortnight of Baisākha. ୭ । ପକ୍ଷି-ବିଶେଷ—7. A kind of bird. ୮ । ଉଡ଼ାଣୀରେ ଚକ୍ରାକାର ଗତି କରୁଥିବା ରୂପ କ୍ରୀଡ଼ା— 8. Moving a boat in circles in sport.

ଭଉଁରିଆ—ଦେ, ବ (ସ. ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ=ଭ୍ରମଣ କରିବାରୁ)—ସେହିମାନଙ୍କ
Bhauñriā ମାପର ସାରକ ଲିପି । ସେଉଁ କାଗଜରେ ଜମି ମାପ କରିବା ସମୟରେ ମାପର ବିବରଣ (ଅର୍ଥାତ୍ ଜମିର ନମ୍ବର, ବର୍ଗ, ପାର୍ଶ୍ୱ, ପ୍ରତି ପରମାଣ, ସେରୁଫଳ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଦ ଓ ଜମିର ଅବସ୍ଥା ଆଦି) ଲେଖା ଦୋଇଥାଏ—
ଭୌରିୟା **ଖତିୟାନ** A concise memorandum or note regarding the measurement of land; a land-measurement field-book showing the particulars of each plot of land serially; old fashioned field-book.
[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୮୫୭ ସାଲର ସାବକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମାପ ସମୟରେ ଜମିର ବିବରଣମାନ ଯେଉଁ ଚାଲପତ୍ରରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲା ତାହାକୁ ଉଉଁରିଆ ଚାଲପତ୍ର କହନ୍ତି । ଏହି ସାବକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଉଉଁରିଆ ଚାଲପତ୍ରରେ ଲେଖାଥିବାରୁ ତାକୁ ଚାଲପତ୍ର ଉଉଁରିଆ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଏହାର ବିବରଣମାନ ଏବେବଦୁର ଠିକ୍ ଯେ ଗତ ୧୮୫୮ ସାଲର ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ତେନ୍ ମାପ ସମୟରେ ଏହି ଉଉଁରିଆ ସାହାଯ୍ୟରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଖସଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ଆଧୁନିକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ଉଉଁରିଆକୁ ଖସଡ଼ା (khasra) ବୋଲି କୁହାଯାଏ ଓ ଆଧୁନିକ ସର୍ଭେଅରମାନେ ଜମି ମାପ କରି ଯେଉଁ ମୂଳକ ଲିପି ଆର କରନ୍ତି ତାକୁ ଫିଲ୍ଡ଼ (field book) ବୋଲାଯାଏ । ହାଲ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ମାପ ହୋଇଥିବା ଜମି ସମ୍ବନ୍ଧେ ସନ୍ଦେହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଜମିକୁ ସାବକ ଚାଲପତ୍ର ଉଉଁରିଆ ଅନୁସାରେ ସରଜମିନରେ ମଡ଼ାଣ କରି ହାଲ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ମାପ ଠିକ୍ ଅଛି କି ନାହିଁ ଏହା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର କଲକ୍ଟରୀ ମାହାଫିସ-ଖାନା (Collectorate Record Room)ରେ ଏହି ସାବକ ଚାଲପତ୍ର ଉଉଁରିଆମାନ ସଯତ୍ନରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି; ଓ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସକଦ୍ଦମାର ପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଉହାର ସହମୋଦର ନକଲ ଦିଆଯାଏ । ସାବକ ଉଉଁରିଆରେ ମାପ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଶିରୋନାମା (Heading) ରେ ସନ, ଜିଲ୍ଲା, ପ୍ରଗନ୍ନା, ମଉଜାର ନାମ, ଜମିଦାରଙ୍କ ନାମ, ଅମଳଙ୍କ ନାମ, ଯେଉଁ ଚଉକିଆ ପଦକା ଧରି ମାପ କରିଥିଲା, ତାହାର ନାମ ଓ ପଦକାର ପରମାଣ (ଚବିଶ ଦସ୍ତି, ବତି ଦସ୍ତି ବା ବାର ଦସ୍ତି), ମଉଜାର କେଉଁ ଦିଗର କେଉଁ ଶଙ୍କୁ (Starting point) ରୁ ପଦକା କେଉଁ ଦିଗକୁ ଚଲିଲା ତାହା ଲେଖାଯାଇ ତହିରେ ଜମିର ଧାରିବାହକ ନମ୍ବର ଓ ବିବରଣ ଲେଖା ଦୋଇଥିଲା । ଏହି ଦୋଡଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା । ଯଥା—

ସବ ସ୍ତିତି କରବ ଉଉଁରିଆ—

ସନ ୧୨୪୮ ସାଲ । ମୁ । ଅଙ୍ଗରେଜୀ ୧୮୪୨ ସାଲ । ଜି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଟକ । ପ୍ର । କୋଦଣ୍ଡା । ତା । ରଘୁନାଥପୁର ଉତ୍ତରା ୧୯୭୫ ନମ୍ବର । ମୌ । ବମ୍ବୁର । ଜମିଦାର ଶାଶେଇ ଅଗ୍ରଣ୍ୟ । ଅମୀନ କାଶୀନାଥ ମାଦ୍ରାଜ୍ର ଦରପଦ୍ଦକେ ୬୪ ଦସ୍ତି ପଦ୍ଦକା ଚଲାଇବାରେ କେଶବମଳକ ତତ୍ତ୍ୱବଦାର । ପ୍ରଥମେ ପଦ୍ଦକା ଚଳନ୍ତ ଗ୍ରାମର ପୂର୍ବ ମୁଣ୍ଡ ଗ୍ରାମଠାରୁ ଗ୍ରାମୀଙ୍କ ବରଗଛଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ—

ଏହି ଶିରୋନାମା ତଳେ ଜମିର କ୍ରମିକ ନମ୍ବର

ନ ୧—ଗ୍ରାମ ସାହୁ ବାଡ଼ି ଉ.ଦ. କାଶୀ ପୁ. ପ. କା୧୪ ଜମି ମା ୦।୮୵ ମାଣ୍ଡିଆ କୋଲଥ, ସୋସ୍ପମ ଏଥିରେ ନଡ଼ିଆ— ୬ ଗଛ, ଭାଲ ୧ ଗଛ, ବଡ଼ିଶ ୬ ବୁଦା, ଗଜା ଅମ୍ବ ୪ ଗଛ ।

ନ ୬—ଉ.ପ. (ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବ ନମ୍ବରର ପଶ୍ଚିମକୁ ପଦ୍ଦକା ଚଳନ୍ତ)—ଗ୍ରାମ ପଧାନ ଗୃଷଜମି

ଉ. ଦ. ପୂର୍ବରେ କା ୫୨ ପଶ୍ଚିମରେ କା ୫ ଉ.ଦ.ସା କା ୫୩ ପୁ. ଧ. ଉତ୍ତରରେ କା ୬ ଦକ୍ଷିଣରେ କା ୫୩ ପୁ.ପ.ସା ୬୨ ଜମି ମା ୦।୮୵ ସାରଧ ଅଉଲ } —ଏଥିରେ ପଣସ ଗଛ ୧ । ଦଖଲ ଜମିଦାର ।

ଉ. ଅଥଙ୍ଗା ଦୋସମାଲ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ନମ୍ବର ତାଲପତ୍ରରେ ଲମ୍ବ ଢୋଇ ଗୋଟିଏ ଥାଡ଼ରେ ଲେଖାଯାଏ ।

ଉଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ସାଙ୍କେତିକ ଓ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା ।

କା=କାହାଣ=୪ ପଦ୍ଦକା=୧୬ ପଣ ।

ଦର ପଦ୍ଦକେ=ବ୍ୟବହୃତ ପଦ୍ଦକାର ପରମାଣ ।

ଉ. ଦ=ପୂର୍ବ ନମ୍ବର ଜମିର ଦକ୍ଷିଣକୁ ।

ଉ. ଉ=ପୂର୍ବ ନମ୍ବର ଜମିର ଉତ୍ତରକୁ ।

ଉ. ପ=ପୂର୍ବ ନମ୍ବର ଜମିର ପଶ୍ଚିମକୁ ।

ଉ. ପୁ=ପୂର୍ବ ନମ୍ବର ଜମିର ପୂର୍ବକୁ ।

ଉ. ଦ=ଜମିର ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ମାପ ।

ଉ. ଦ. ସା=ଯେଉଁ ଜମି ସମକୋଣୀ ନୁହେଁ ତାର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ମାପ କରିବାକୁ ପୂର୍ବ ମୁଣ୍ଡରେ ଓ ପଶ୍ଚିମ ମୁଣ୍ଡରେ ଜମା ଏକାଧିକ ସ୍ଥଳରେ ମାପ କରିଯାଇ ତାହା ଜଗୋଟ କର ଯାହା ମାପ ହିସାବରେ ନିଆଯାଏ (Mean measurement).

ପୁ. ପ=ଜମିର ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ମାପ ।

ପୁ. ପ. ସା=ଅସମକୋଣୀ ଜମିର ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନର ମାପର ଜଗୋଟ ହିସାବ ବା ସାର ।

ଉ=ଉତ୍ତର । ଦ=ଦକ୍ଷିଣ, ଦଖଲକାର ।

ପୁ=ପୂର୍ବ । ପ=ପଶ୍ଚିମ । ମୁ=ମୁଡାବକ ।

ମାଣ୍ଡିଆ କୋଲଥ=ଯେଉଁ ଜମିରେ ମାଣ୍ଡିଆ ଓ କୋଲଥ ହୁଏ ।

ଦୋଫସଲ=ଯେଉଁ ଜମିରେ ବର୍ଷକେ ୨ ଥର ଫସଲ କରିଯାଏ । (ଯଥା—ଧାନ ଓ ମୁଗ ।)

ଅଉଲ=ଉଚ୍ଚଭୂମି ଜମି ।

ଦୋସ୍ପମ=ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଜମି ।

ସୋସ୍ପମ୍=ଦୋସ୍ପମ ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ ।

ଗୁରୁତ୍ତମ୍=ସୋସ୍ପମ୍ଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ।

ଏହା ଛଡ଼ା

। ଜ । ଜନ୍ମା ।

। ତା । ତାଲୁକେ ।

। ପ୍ର । ପ୍ରଗନ୍ନା ।

। ମୌ । ମୌଜା ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଲେଖାଥାଏ ।

ଉଡ଼ିଆ ଡାକିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜମି ମାପ ସମୟରେ ମାପିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଛଡ଼ା Bhauñriā ḍākibā ଆଉ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି 'ଉଡ଼ିଆ' ଧରି ପଢ଼ିବା (ଏହା ଦ୍ୱାରା ମାପିବା ବ୍ୟକ୍ତି କେଉଁ ଅଡ଼େ କେତେଦୂର ମାପିବ ତାହା ଜାଣି ପାରି ମାପେ)—To dictate the contents of a Bhauñriā paper to the person who is engaged in measuring the land.

ଉଡ଼ିଆ ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ସାବକ ଉଡ଼ିଆରେ ଲେଖାଥିବା Bhauñriā mar̤dā(r̤de)ibā ହବରଣମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସରଜମିନ୍‌ରେ ମାପ କରି ସାବକରେ ଖେନ୍ଦମାନଙ୍କର ହଦର ଆକାର ଥିଲା ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା । [ଏଉଦ୍ଦ୍ୱାରା ସାବକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମୟରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖେନ୍ଦର କ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି ତାହା ଜଣା ପଡ଼େ)—To ascertain the old positions of plots (as they existed at the time of the old settlement) on the spot with the help of the directions contained in the old Bhauñriā papers.

ଉଡ଼ିଁ କବାଟ—ଦେ. କ—କବାଟ କଳକା କଣ୍ଟକୁ ବାହାରୁ ଭିତ୍ତି Bhauñri kabāṭa କରି କବାଟର ଉତର ପାଖରୁ ବନ୍ଦ ଢୋଇଥିବା କଳଣୀକୁ ଫିଟାଇବା ପାଇଁ ଛିଦ୍ର ଥିବା କବାଟ—A peculiar sort of door having a hole through which key is applied from outside to open it by loosening the bolt from inside.

ଉଡ଼ିଁ ଖେଳ—ଦେ. କ—୧ । ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା, ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା Bhauñri khel̤a ଠାରୁ ୨୧ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ବାଇହ(ହ)ଖେଳା ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା—1. The Chandana jātrā ମୀମାରି ଖେଳା festival in the month of Baiśākha commencing from the 3rd day of the light fortnight in which idols are taken in boats to tanks and the boats moved round the tank. ୨ । ପାଣିରେ ଡଙ୍ଗାକୁ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଘୁରାଇବା ଖେଳ—2. Sporting in water by moving the boat in a circle.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଡ଼ିର ଖେଳବା—ଦେ. କି—୧ । ଚକ୍ରଭ୍ରମିରୂପ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; Bhauñri khelibā ଜଳରେ ଡଙ୍ଗାକୁ ଚକ୍ରଗତି କରାଇ କ୍ରୀଡ଼ା ବାଇଚଖେଳା କରିବା—1. To move a boat in water in a circle in a sportive mood. ଝୀମ୍ଝୀରୀ ଖେଳନା ୨ । ଜଳରେ ଖେଳି ଉଡ଼ିଆ ସୃଷ୍ଟି କରିବା—2. To produce small whorls in the current of water.

ଉଡ଼ିର ଜାଲ—ଦେ. ବ—ଖେପିଜାଲ—A circular casting Bhauñri jāla ମାଥାଘୁରାଣୀ ଜାଲ ଘୁମୋଆ ଜାଲ net.

ଉଡ଼ିର ଦେବା—ଦେ. କି—ଘାଉଁରି ଖାଇବା; ଚକ୍ରାକାରରେ ଗତି Bhauñri de bā କରିବା—To whirl round and ଚକ୍କର ଦେଓୟା round; to make a circular motion. ଭୌଁରୀ ଦେନା (ଉ—ଘାସଦଣ୍ଡି ଲଇ ମଝିଲଘନ୍ତୁ ଦଇ ଉଡ଼ିର, ଉଡ଼ ବଡ଼ଖିଲ ବେଢ଼ି ଦ ଶୋଉ ଚୁଣ୍ଡି ଚଉଁର । ଜଗନ୍ନାଉଳ ।)

ଉଡ଼ିଁ(ଅଁ)ରିବା—ଦେ . କି—୧ । ଉଅଁର ଦ୍ୱାରା ଛିଦ୍ର କରିବା— Bhauñ(añ)ribā 1. To bore with a gimlet. ୨ । ଛାଁଦାକରା, ଭଉଁରକରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଜୁନରେ ବସାଇ ଜୁଜିବା— ଛେଦନା 2. To shape a thing round with the help of the turning lath.

ଉଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ (ଇଉର) ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଉଜ୍ଜୀ— Bhauṇḍī Sister.

ଉତ(ତୁ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ (ସଂ. ବହୁ)—ବହୁ; ବହୁତ—Many; much. Bhauta(tu) (ଉ—ନଈଶୁଆର ଉତୁ ଆଇଷ, ଘାଟ କଥା ବହୁତ ବହୁତ ଘାଟରେ ଅଛୁ, ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଉକାସ୍. ରହସ୍ୟାଳୀ ।)

ଉଏ—ସ୍ତ୍ରୀ.ବ (ସଂ. ଉତ୍ପ)—Fear; terror. (ଉ—ଯେ କରୁଛୁ ସେହି Bhae ଭୟ ଡର ଧନ୍ୟ ହୁଅ ନାହିଁ ଉଏ । ଶିବସ୍ନେହୋଦୟ ।)

ଉକ୍ ଉକ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଝଲକା ଝଲକା ବାନ୍ତି Bhak bhak କରିବା ପ୍ରକାର ଉଦ୍ଗୀରଣ ଶବ୍ଦ—1. Said of ଭକ୍‌ଭକ୍ gusts of vomitting. (ଉ—ଉକ ଉକ ବାହାର ଭକ୍, ଭକ୍ ଭକ୍ କରଇ ଉଦ୍ଭତ, ସେ ଧର ଦେଖି ଦେଖି କଲ୍ଲ ମୋତେ ବ୍ୟସ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭ୍ରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।) ୨ । ବକ ବକ; ନିର୍ବୋଧ ଲୋକପରି ଚାହିଁ ରହିବା—2. To stare like a fool; vacant staer. (ଯଥା—ସେ ମୋ ମୁହଁକୁ ଉକ ଉକ କରି ଅନାଇଛୁ) । ୩ । ମଦ୍ୟପାୟୀର ମୁଖରୁ ବାହାରିବା ତୀବ୍ର ଗନ୍ଧ—3. Strong smell coming out of the mouth of an inveterate drunkard. (ଯଥା—ତା ମୁହଁରୁ ଭାଉ ଗନ୍ଧ ଉକ ଉକ ହୋଇ ବାହାରୁଛି ।) ୪ । ବେଙ୍ଗମାନଙ୍କର ରବ—4. Croaking sound of frogs. (ଉ—ଭେକ ସେ ବରଷାକୁ ଭେଖ କରି ଯାଇ, ବାହାରନ୍ତୁ ଦାଣ୍ଡକୁ ଉକ ଉକ ହୋଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭ୍ରତ. ବନ ।) ୫ । ବକ ବକ; ବକିବା ପ୍ରକାର; ବ କବଚାର୍-5. Clatter--- ing. (ଯଥା— ଦନସାଢ଼ ଉକ ଉକ ହୋଇ ତା ପାଟ ଫୋଲ ହେଉ ନାହିଁ ।)

ଉକ୍ ଉକ୍ କରିବା—ଦେ. କି—ବକ ବକ କରିବା; ବୃଥା ଗପିବା— Bhak bhak karibā To talk at random; to chatter. [ଉକ୍ ଉକା(କେ)ଇବା;ଉକ୍ ଉକ୍ ହେବା-ଅନ୍ୟରୂପ] ବକବକ କରା

ଉକ୍ ଉକ୍ ହେବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. ଯାଜପୁର କି—ଘୋଲାଇବା କରିବା— Bhak bhak hebā Aching of limbs due to exhaustion or overwork. (ଯଥା—ଉଜ୍ଜାଳିଠି ଉକ୍ ଉକ୍ ହେଉଅଛୁ ।)

ଉକ୍ ଉକୁମ୍ କୁମ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ପାରାପାଳଙ୍କର ପ୍ରଣୟ- Bhak bhakum kum ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଘଡ଼ଘଡ଼ି—The cooing of ବକବକମ ଘୁଟକନା a pigeon.

ଉକ(ଗ)ତ ବିଟ(ଟା,ଟୋ)ଲ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ଉଣ୍ଡ ଉକୁ—A Bhaka(ga)ta biṭa(ṭa,ṭo)la hypocritical devotee; ଭକ୍ତ ବିଟକେଲ one who feigns devotion.

ଉକଉକା(କୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ବାବଦୂକ)—ବାବଦୁକ— Bhakabhaki(ku)ā Clattering; chattering; creak- ବକବାଦୀ ing; a chatter box.

ଉକ୍ ଖାଇଯିବା—ସ୍ତ୍ରୀ. କି—୧ । ବିଫଳ ହୋଇଯିବା—1. (Slang)- Bhak khāijibā To miscarry. ୨ । ହତଭମ୍ବ ବିଫଳ ହୋଇଯିବା—2. To be dumb-founded. ଥତ ମତ ହୋଇଯିବା ଭକ ଖାନା, ଭକୁଆନା

ଉକ(ଗ)ତ—ଦେ. ବି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ଉକ୍ତ)—୧ । ଉକ୍ତ—1. Devo- Bhaka(ga) ta ଭକତ ଭଗତ tee; votary. [ଉ—ଦ୍ୱର ଉକତ ସେତେ ଜନ, ତାହାଙ୍କ ସେ କର୍ତ୍ତୃ- ଭୂଷଣ । ଭାଗବତ. ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ ।] ୨ । ବଦ୍ଧାରବାସୀ ସେସ୍ତ୍ରାଣ୍ଡା ବୈଷ୍ୟମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ (ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ବର୍ଣିକ୍ ଓ ମହାଜନରୂପେ ବସତି କରୁଅଛନ୍ତି—2. Family title of Bihari Jeswars (Baiśyas) domiciled in Orissa for generations as merchants and money-lenders. ୩ । ରାଜପୁତାନାର ଏକ ଜାତି—3 A caste of Hindus in Rajputana. [ଉ—ଏ ଜାତିର କନ୍ୟାମାନେ ନାଚ କରନ୍ତି ଓ ପୁରୁଷମାନେ ଉକ୍ତ ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାଦ୍ୟ ବଜାନ୍ତି; ଏ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୀରେ 'ଉଗତାନ୍' ବୋଲାଯାଏ ।]

ଉକ(ଗ)ତ ବଶ୍ୱାସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଉକ୍ତ + ବଶ୍ୱାସ)—୧ । ବଶ୍ୱାସୀ Bhaka(ga)ta biśwāsa ବା ବଶ୍ୱାସାସ୍ପଦ ଉକ୍ତ—1. A ଭକତେର ବିଶ୍ୱାସ ଭକତର ବିସାସ trusted devotee. [ଉ—ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦୂରଇ ଅଶ, ସେ ମୋର ଉକତ ବଶ୍ୱାସ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ବଶ୍ୱାସୀ ଓ ଉକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବନ୍ଧୁ- 2. A trusted and devoted friend. [ଉ—ଆସ ମଉଡ଼ ମୋର ପାଶ, ତୁ ମୋର ଉକତ ବଶ୍ୱାସ । ଗଜ ନିସ୍ତାରଣ ।] ୩ । ଉକ୍ତି ସେଇଁ ଗୁରୁଙ୍କ ଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଶ୍ୱାସ ବା ଆସ୍ଥା ରଖିଥାଏ—3. A master on whom the devotee places utmost

Digitized by srujanika@gmail.com

confidence. (ଝ—ବୋଲଅ ି ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଭକଉ-ବଶାସ, ମୋ ଶ୍ୱର ବ କହ ପାରିବ ତୁମ୍ଭ ଯଜ୍ଞ—କୃଷ୍ଣଚି ଦ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୱତ. ଆଦ ।)

ଭକ(ଗ)ତି—ଦେ. (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ସ. ଭକ୍ତି)—ଭକ୍ତି—Bhaka(ga)ti Devotion; religious devotion; ଭକତି **ଭଗତି** characteristic of votaries. [ତୁ—ଜଗମ ବାଞ୍ଛାତରୁ ଫଳ । ଭଗତ କଲ୍ପଲତା ଫଳ । ପ୍ରେମଘଣ୍ଟାମୃତ । ୧।୭ ।]

ଭକ(ଗ)ତିଆ(ୟା)—ଦେ.ବଣ—(ଅବଜ୍ଞାର୍ଥ; ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ)—୧ । ଭକ୍ତ—Bhaka(ga)tiā(yā) 1. Devoted, having devotion. ଭକ୍ତିମନ୍ତ; ଭଣ ଭକ୍ତ [ଯଥା—ମଧୁର ଭକତିଆ, ମୁଖ ଭଗତିଆ, ମିଛ **ଭଗତିଆ** ଭଗତିଆ ।] ୨ । ଭକ୍ତିର ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ଓ ଭଙ୍ଗୀ-ପ୍ରକାଶକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହୃଦସ୍ଥରେ ଭକ୍ତିବଜ୍ଞାନ —2. Showing oneself off as devoted, while actually not so. ଦେ. ବ—(ଅବଜ୍ଞା ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ)—ଭକ୍ତ—Devotee.

ଭକର ଭକର—ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବକ୍ତ ବକ ଗତିବା Bhakara bhakara ପ୍ରକାରେ—Said of chattering. ବକ ବକ **ବକର ବକର**

ଭକା(କୁ)—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ—(ସ. ଭେକ)—୧ । ବକା; ବଗା; Bhakā(ku) ବୋକା; ଓଲୁ; ନବୋଧ—Foolish; a fool; ଭେକୋ ଭେକୁଆ **ଭକୁଆ** (ଭକୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) a simple-[ଭକେ(ଟୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ton. ୨ । ହତବୁଦ୍ଧି; ଜଂଜର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବମୂଢ଼—2. Dumb-founded; bewildered; nonplussed. ୩ । ମୂର୍ଖ—3. Ignorant; an ignoramus.

ଭକାର—ସ. ବ (ଭ+କାର)—୧ । ଭ ଅକ୍ଷର—1. The letter Bhakār ଭ । ୨ । ଭ ମାତ୍ରା; ଭ ଫଳା—2. The sign of letter ଭ in a dipthong (as in ମ+ଭ=ମୋ) ୩ । କୁମ୍ଭାରର ଚକ—3. Potter's wheel. ଦେ. ବ. —(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବମନ—Vomiting.

ଭକିଆ(ୟା)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଆଲୁଅ—Bhakiā(yā) A light.

ଭକିବା—ଦେ. କି—(ସ. ଭକ୍ଷ ଧାତୁରୁ)—ଭକ୍ଷଣ କରିବା; ଖାଇବା—Bhakibā ଭକା; ଭକ୍ଷା; ଭକ୍ଷା **ଭକସନା** To eat. [ଭକ୍ଷିବା; ଭକ୍ଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭକୁ ଡ଼(ର)—ସ. ବ (ସ. ଭକ୍ଷୁର)—ଭାକୁର ମାଛ—Catla Bucha-Bhakkurda(ra) nani like American sheep's କାଳୋ head fish.

ଭକୁ—ବୈଦେ. (ଅ) ବଣ—[ସ. ଭକ୍ତଜଡ (ଜଡ଼ଧନ)]—୧ । ଓଲୁ; Bhaku ଭେକୋ; ଭେକୁୟା ବୁଦ୍ଧିହୀନ—1. Stupid. ୨ । **ଭକବା; ଭକୁବା** ଜଂଜର୍ତ୍ତବ୍ୟବମୂଢ଼—2. Bewildered; dumb-(ଭକୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) founded. [ତୁ—ବ୍ୟର୍ଥରେ ତୁମ୍ଭେ ମର ନାହିଁ—ଭକୁଆ ଢୋଇ ଲଡୁ ବୋଲିବା ମାନଙ୍କେ ଭେକ ଯାଏ ନାହିଁ । ତୁଳସୀ. ବଚନ ସ୍ତମାସୃତ. ଆଦ ।]

ଭକୁଆ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠକିବା—Bhakuā karibā 1. To cheat a person. ୨ । କୌଣସି [ଭକୁଆ ବନା(ନେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଓଲୁ ବୋଲ ପ୍ରତି-ଭେକୋ ବାନାନ ପନ୍ନ କରିବା—2. To make a fool of some person.

ଭକୁଆ ବନିବା—ଦେ. କି—୧ । ପ୍ରତାରିତ ହେବା; ଠକାମିରେ ପଡ଼ିବା-Bhakuā banibā 1. To be made a fool of; to be (ଭକୁଆ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) cheated. ୨ । ହତବୁଦ୍ଧି ହେବା; ଭେକୋ ବନେ ଯାଓୟା ଅବାକ୍ ହେବା—2. To be dumb-founded.

ଭକ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭଜ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା; ଭାଗ କରିବା + Bhakta କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—1. Devoted. (ଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) devout. ୨ । ଅନୁରାଗୀ; ଅନୁରକ୍ତ—2. Attach-(ଅନୁରକ୍ତ—ହସନ୍ତରୂପ) ed to; fond of. ୩ । ଦେବତା ବା (ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ଭକତ, ଭଗତ ।) ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ—3 Pious; devoted to God and elders. ୪ । ସ୍ୱାମୀ ବା ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ—4. Loyal; faithful. ୫ । (+କର୍ମ.ତ) ବିଭକ୍ତ; ଭଙ୍ଗା ଢୋଇଥିବା—5. Broken; divided; cut into pieces. ସ. ବ—୧ । ସେବକ—1. Servant. ୨। ଦାସ; ବିଶ୍ୱାସୀ ଭୃତ୍ୟ—2. Devoted servant. ୩ । ପୂଜକ—3 Worshipper; adorer. ୪ । ଶିଷ୍ୟ—4. Disciple. ୫ । ଅନୁରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. Ardent lover. ୬ । ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—6. Votary; devotee. ୭ । (ଭଜ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ମ. ତ)—ଅନ୍ନ, ଭାତ ରନ୍ଧା ଢୋଇଥିବା ଗୁଡ଼ୁଳ—8. Boiled rice.

ଭକ୍ତ କର—ସ. ବଣ. (ଭକ୍ତ=ଭାତ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bhakta kara ୧ । ପାଚକ; ଯେ ଭାତ ପ୍ରସ୍ତୁତ—1. A cook. (ଭକ୍ତାକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ—କୃତ୍ରିମ ଧୂପ—A kind of in-cense; fumigation.

ଭକ୍ତ ଚରଣ ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ନାମକ ଉତ୍କଳର Bhakta charana dāsa ଜନପ୍ରିୟ ସମ୍ବଲପୁର ପ୍ରନ୍ତର ରଚୟିତା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏ ମହାପୁରୁଷ ସୁନାଖଲା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ 'ଭକ୍ତଚରଣ' ଏହାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଷ୍ଣବ ନାମ । ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ପ୍ରନ୍ତର ସୁଲଳିତ ଶବ୍ଦଗୁଚ୍ଛ ଓଡ଼ିଆ ଓଡାଣୀଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନହାର । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସୁବହତ ଗୀତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳା-କଳେବର କହାଇ ଚରିତ୍ରଶା ଓ ମନୋବୋଧ ଚରିତ୍ରଶା ପ୍ରଧାନ—The poet of Mathuramangala which enjoys a sort of universal popu-larity in Orissa. He was born in a village named Sunākhalā (18th century). His

Digitized by srujanika@gmail.com

original name was Bairagi Charan Patnaik, He assumed the name Bhakta Charan after embracing Vaisnavism and becoming a mendicant. The nectarine strains of Mathuramangal are an invaluable treasure of the Oriya literature. Kalākalebara Kahnāi Chautisā and Manobodha Chautisā are among his most famous poems with which every Oriya is familiar.

ଭକ୍ତ ଡାକ—ଦେ. ବ. (ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତର ଆହ୍ୱାନ—
Bhakta ḍāka The call of the votary to God. ଭକ୍ତର ଡାକ (ଉ—ଡେର ଥାନ୍ତୁ ଶତଶ ଭକ୍ତ ଡାକକୁ—ଉଜଳ ।)

ଭକ୍ତ ତାରକ—ସ. ବଶ. (ଭକ୍ତ + ତୃ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) —ଭକ୍ତୋଦ୍ଧାର-କାରୀ—Saviour of one's votaries.
Bhakta tāraka (ଭକ୍ତ ତାରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭକ୍ତ ଦାସ—ସ. ବଶ. (ଭକ୍ତ=ଅନ୍ନ + ଦାସ=ଉତ୍ତମ) —୧ । ଅନ୍ନ. Bhakta dāsa ଦାସ; ଯେ ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ପାଇବ ବୋଲି ଭକ୍ତି କରିଥାଏ—1. One who becomes attached just to get his two morsels. ୨ । ପରାନ୍ନ-ପ୍ରତିପାଳକ—2. A toady; a hanger on. ୩ । (ବିନମ୍ରୋକ୍ତି) ଭକ୍ତର ଭକ୍ତ; ଦାସାନୁଦାସ; ଭକ୍ତାନୁଭକ୍ତ; ଅତି ବିନୀତ ଭକ୍ତ—3. (a term of humility) A humble devotee; a devotee of the devotes; a servant of a devotee. [ଦ୍ର—କଥାରେ ବିନମ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି ମୁଁ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେବାର ଏମନ୍ତ ବି ଭକ୍ତଦାସରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।]

ଭକ୍ତ ପ୍ରାଣ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭକ୍ତ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ; ଭକ୍ତ-ବତ୍ସଳ—Fond of one's devotees; (ଭକ୍ତପ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) gracious towards one's devotees.
ସ. ବ. (ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭକ୍ତର ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣ—The heart of a devotee.

ଭକ୍ତ ବତ୍ସଳ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—ଭକ୍ତ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ—Attached to devotees; gracious to devotees (ଭକ୍ତବତ୍ସଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ—ଭଗବାନ—Name of God. (ଭକ୍ତବତ୍ସଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭକ୍ତ ବତ୍ସଳତା—ସ. ବ—ଅନୁରକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଦ୍ୟେହ—
Bhakta batsalatā Attachment to devotees. (ଭକ୍ତବାତ୍ସଲ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭକ୍ତ ବିତ(ଟା, ଟେ)ଳ—ଦେ. ବ—ଛଳ ଭକ୍ତ; କପଟ ଭକ୍ତ—
Bhakta biṭa(ṭā, ṭe)la One who feigns devotion; (ଭକ୍ତ ଭଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) a mean votary; a votary in ଭକ୍ତ ବିଟଲ **भक्त विटल** name.

ଭକ୍ତ ମଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଭାତର ଫେଣ—
Bhakta maṇḍa The scum of boiled rice. (ଭକ୍ତ ପଲାକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭକ୍ତ ରଙ୍କ—ଦେ. ବ—ଉପବାସ ଯୋଗୁଁ କୃଶ ଭକ୍ତ—A devotee
Bhakta raṅka emaciated on account of religious fasting. (ଦ୍ର—ସୁଜନେ । କେବଳ ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ, କଚ୍ଛପ, ମତ୍ସ୍ୟ, ମଣ୍ଡୁକମାନଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ଦୋଇଗଲା କାପ୍ୟେ । ଉପକଣ୍ଠୋଳ)

ଭକ୍ତ ରକ୍ଷକ—ସ. ବ—ଯେ ଭକ୍ତକୁ ରକ୍ଷାକରେ—Saviour of devotees.
Bhakta rakshaka (ଭକ୍ତରକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭକ୍ତ ଶାଳା—ସ. ବ—୧ । ପାକଶାଳା; ରେଷେଇଘର—1. Cook-room. ୨ । ସମବେତ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର
Bhakta śāḷā (ଭକ୍ତଶରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭଜନ ଓ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଶ୍ରବଣର ସ୍ଥାନ—2. A place where devotees congregate for prayer and religious instruction.

ଭକ୍ତା—ଦେ. ବ (ସ. ଦ୍ରୋକ୍ତା) —୧ । ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ବଂଶଗତ ଉପାଧି
Bhaktā ବିଶେଷ—1. A family title. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ବାରିପଦା) ବ—୨ । ଯଶାସଙ୍କାନ୍ତି ବନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତ ଲୋକେ କରୁଥିବା ଝାମୁଜାତ—2. A festival peculiar to Orissa when votaries of Durgā walk on fire or prickly thorns. ୩ । ଭକ୍ତାବ୍ରତଧାରୀ ଦଳ—3. The band of these votaries.

ଭକ୍ତାଧୀନ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—ଭକ୍ତର ବଶୀଭୂତ—Said of God
Bhaktādhīna who willingly makes Himself (ଭକ୍ତାଧୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) subservient to His devotees.

ଭକ୍ତାନୁରକ୍ତ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—ଭକ୍ତବତ୍ସଳ—Attached to or
Bhaktānurakta fond of devotees. (ଭକ୍ତାନୁରକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭକ୍ତାନୁରକ୍ତି—ବ)

ଭକ୍ତାଶ୍ରୟ—ସ. ବଶ—ଭକ୍ତର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ—
Bhaktāśraya The refuge of a devotee.

ଭକ୍ତି—ସ. ବ (ଭଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. କ୍ତି) —୧ । ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା
Bhakti ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ବା ଶ୍ରଦ୍ଧା—1. Devotion; Devotedness. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଭକ୍ତି ନବଧା—୧ । ନାମଶ୍ରବଣ, ୨ । କୀର୍ତ୍ତନ, ୩ । ସ୍ମରଣ, ୪ । ପଦସେବା, ୫ । ପୂଜା, ୬ । ସ୍ତବ, ୭ । ପରଭର୍ଯ୍ୟା, ୮ । ସଖ୍ୟଭାବରେ ସମ୍ଭାଷଣ ଓ ୯ । ଆତ୍ମସମର୍ପଣ । ଭକ୍ତି ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ବୋଲି ଧରା ଯାଇଅଛି । ୧ । ଶୁଦ୍ଧା ଭକ୍ତି, ୨ । ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତି । ୧ । ଭାଗବତରେ ଶୁଦ୍ଧା ଭକ୍ତିର ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଯାଇ ଅଛି । ସବୁ କର୍ମକୁ ନାରାୟଣଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିବ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମକର୍ମବିବରଣ, ନାମଶ୍ରବଣ ଓ ଗାନ କରିବ, ନାମସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ନୃତ୍ୟ କରିବ, ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ ହରିଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ଅତ୍ୟଦ୍ଭାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ପଞ୍ଚ ମହାପୁରୁଷ ବା ପଞ୍ଚସଖା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତିର ପନ୍ଥା—ଏମାନେ କହନ୍ତି—ଯଜ୍ଞ, ଦାନ, ମନ୍ତ୍ର, ଶ୍ରୁତି, ଜ୍ୟୋତି, ଅବାଡ଼, ବ୍ରଜ, ସମାଧି, ଉସଗୁଣ—ଏସବୁଠାରୁ ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ଭକ୍ତିରେ ସାଧକର ସାଧନ ଓ ସିଦ୍ଧିର ସୋପାନ । ସମାଧିଯୋଗରେ ପରମଦର୍ଶନ ଓ ପରମଦର୍ଶନ ପରେ ଜୀବର ଭଗବତ୍ ଲୀଳାସ୍ୱାଦ ଓ ଚରମସ୍ୱ ରସ-ଭାବଭକ୍ତିହିଁ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତିର ଚରମକୋଟି ଅଟେ । ଶୁଦ୍ଧା ଭକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଉଭୟଙ୍କର ସାଧନ-ପ୍ରଣାଳୀ ପୃଥକ୍ । ଗୁଣଭେଦରେ ଭକ୍ତି ୩ ପ୍ରକାର—ସାତ୍ତ୍ୱିକୀ, ରାଜସୀ ଓ ତାମସୀ ।] ୨ । ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ବା ସ୍ନେହ—2. Reverence for or attachment for one's elders. ୩ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ—3. Loyalty. ୪ । ଉପଗୁରୁ; ପୂଜା—4. Worship; homage. ୫ । (+କର୍ମ. ଟି)—ଅଂଶ—5. Portion; share. ୬ । ବଣ୍ଟା; ବଣ୍ଟନ—6. Division; partition. ୭ । ଅଳଂକାର—7. Ornament (Apte). (ଯଥା—ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିମତ୍ତା ହେ ଅବମାର ବେଣୀ । ମହାସାନ୍ଧ୍ୟ ।) ୮ । ରଚନା—8. Composition. ୯ । ଭଙ୍ଗୀ; ଭଙ୍ଗିମା—9. Demeanour; mode; pose. ୧୦ । ଗୌଣୀ ବୃତ୍ତି—10. The connotative attribute of a word. ୧୧ । ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା (ହି. ଶ)—11. Service; attendance. ୧୨ । ଅଙ୍ଗ; ଅବୟବ (ହି. ଶ)—12. Limb. ୧୩ । ରେଖାଦ୍ୱାରା କରାଯିବା ବିଭାଗ (ହି. ଶ)—13. A division made by means of a line. ୧୪ । ଅନୁରାଗ; ସ୍ନେହ (ହି. ଶ)—14. Attachment; affection.

ଭକ୍ତିଆ(ୟା)—ବି. ବଣ—୧ । ଭକ୍ତ—1. Devoted. ୨ । ଭକ୍ତ-ବତ୍ସଳ—2 Attached to one's devotee. ଭକ୍ତିୟାଭଓ (ଉ—ତାହାକୁ ଭଗବତ କହୁ, ଦାସଭକ୍ତିଆ ଅଟେ ସେହୁ । ପୁଣ୍ଡିଭମ. ତତ୍ତ୍ୱୋଦୟ ।) ୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ; ଯଥା—ମଧୁରଭକ୍ତିଆ)—3. Having devotion. ବି. ବ—୧ । ଭକ୍ତ—1. A devotee. (ଉ—ହିଡ଼ି ଶୃଗାଳ ପଥର ମହିମା, ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିଆମାନେ ତା ଜାଣିମା । ଗ୍ରାମୀ. ରତ୍ନସଂ-ମଞ୍ଜରୀ ।) ୨ । ଭଣ୍ଡ ଭକ୍ତ—2. A hypocritical devotee.

ଭକ୍ତି କର—ବି. ବଣ (ଭକ୍ତ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଭକ୍ତିର ଉତ୍ପାଦକ; ଭକ୍ତିର ଉଦ୍ରେକକାରୀ (ହି. ଶ)—Producing devotion in the mind of a person.

ଭକ୍ତି କରିବା—ଦେ. କି—ହୃଦୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବା—To have regard for; to be devoted to. ଭକ୍ତି କରା भक्ति करना

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ—ବି. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ଭକ୍ତି+ଗ୍ରନ୍ଥ)—ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭକ୍ତି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି—Bhakti grantha A devotional book.

ଭକ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱ—ବି. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭକ୍ତି+ତତ୍ତ୍ୱ)—ଭକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ତଥ୍ୟ—The principles of or truths about devotion

ଭକ୍ତି ଦାତା—ବି. ବଣ—ସାଧା ମନରେ ଭକ୍ତିରସ ଉଦ୍ରେକ କରିବା—Bhakti dātā Infusing or producing the sentiment of devotion in the mind of a person.

ଭକ୍ତିଦାୟକ, ଭକ୍ତିପ୍ରଦ, ଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟକ, ଭକ୍ତିସଞ୍ଚାରକ, ଭକ୍ତିସଞ୍ଚାରୀ

ଭକ୍ତି ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଦେବତା ବା ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିବା—Bhakti dekhā(khe)ibā To give expression to one's regard or devotion to a Deity or an adorable person.

ଭକ୍ତି ଦେଖାଇବା

ଭକ୍ତି ପଥ—ବି. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭକ୍ତିର ନବଧା Bhakti patha ସୋପାନ; ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଭଜନା କରିବାର ପନ୍ଥା—The mode of approaching God through devotion; the devotional aspect of religion. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଛନ୍ତିପ୍ରକାର ଭଜନ କରାଯାଇ ପାରେ; ଯଥା—ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ (ବୈରାଗୀଙ୍କର), କର୍ମମାର୍ଗ (ଗୃହସ୍ଥାଙ୍କର) ଓ ଭକ୍ତିମାର୍ଗ (ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର) ।]

ଭକ୍ତିପଥ, ଭକ୍ତିମାର୍ଗ (ଭକ୍ତିବାଚ—ଦେଶଜ ରୂପ)

ଭକ୍ତି ପର—ବି. ବଣ. ପୁଂ—ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ—Exclusively devoted to. (ଭକ୍ତିପରା, ଭକ୍ତିପରସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭକ୍ତିପରସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bhakti para

ଭକ୍ତି ପୂତ—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭକ୍ତି+ପୂତ)—ଭକ୍ତି ଯୋଗୁଁ ନର୍ମଳୀକୃତ (ହୃଦୟସ୍ଥ)—(heart) Purified with the sentiment of devotion. (ଭକ୍ତିପୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭକ୍ତିଶୁଦ୍ଧ, ଭକ୍ତିଶୋଧିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bhakti pūta

ଭକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ—ବି. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍;ଭକ୍ତି+ପୂର୍ଣ୍ଣ)—ଭକ୍ତିରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full of devotion; abounding in devotion. (ଭକ୍ତିପୂରିତ, ଭକ୍ତିମୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bhakti pūrṇṇa

ଭକ୍ତି ପୂର୍ବକ—ବି. କି. ବଣ—ଭକ୍ତି ସହିତ; ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବରେ—Accompanied with devotion; respectfully; with due devotion. (ଭକ୍ତିପୂରାସର—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bhakti pūrbaka

ଭକ୍ତି ପ୍ରବଣ—ବି. ବଣ (ଭକ୍ତି+ପ୍ରବଣ=ନମ୍ର)—ଭକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବିଗଳିତ; ଭକ୍ତିରସଦ୍ୱାରା ଦ୍ରବୀଭୂତ (ହୃଦୟସ୍ଥ)—(heart) Moistened; made soft or overflowing with the sentiment of devotion.

Bhakti prabaṇa

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭକ୍ତି ପ୍ଲୁତ—ଫ. ବଣ—ଭକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ (ହୃଦୟ)—(heart) Bhakti pluta Overflowing with devotion. (ଭକ୍ତିପ୍ଲାବିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭକ୍ତିବାଦ—ସ. ବ—ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ ଓ କର୍ମମାର୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ଭକ୍ତିମାର୍ଗ Bhakti bāda ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏହା ପ୍ରତିପାଦନ—The exposition of the theory that devotion is higher than either knowledge or action.

ଭକ୍ତି ବିଭେଦ—ଦେ. ବଣ—ଯାହା ଭକ୍ତି ବିଷୟକୁ ବିଭେଦ କରିଅଛି Bhakti bibheda ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷଦଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ବୁଝାଇ ଦେଇଅଛି—Fully explaining the subject of devotion. (ଜ୍ର—ଥରମ୍ଭ କଲ୍ଲ ଏ ଭରତ, ଭକ୍ତିବିଭେଦ ଭ୍ରଗବତ—ବୃଯଦ୍ଭ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ଭକ୍ତି ଭାଜନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଭକ୍ତିର ପାତ୍ର; ଯାହାଙ୍କୁ Bhakti bhājana ଭକ୍ତି କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ—Deserving of respect; adorable; reverend.

ଭକ୍ତି ଭାବ—ସ.ବ—ଦେବତାବିଷୟିଣୀ ରତ୍ତି;ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ-- Bhakti bhāba Religion devotion; respect for elders.

ଭକ୍ତିମନ୍ତ—ବେ. ବଣ (ସ. ଭକ୍ତିମତ୍ ଶବ୍ଦ)—ଭକ୍ତିମାନ୍— Bhaktimanta Devoted; devout; regardful. ভক্তিমন্ত भक्तिमन्त

ଭକ୍ତିମାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭକ୍ତି+ଅଛ ଅର୍ଥରେ ମତ୍; ୧ମା. ୧ବ) — Bhaktimān ଭକ୍ତିଶୀଳ—Devoted; devout. (ଭକ୍ତିମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭକ୍ତିମୂଳକ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭକ୍ତି+ମୂଳକ) —ଯାହା ଭକ୍ତି- Bhaktimūlaka ରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଭକ୍ତିରସଦ୍ୱାରା ପ୍ରତୋଦିତ— Prompted by devotion; proceeding from heart's devotion.

ଭକ୍ତି ଯୋଗ—ସ. ବ—୧ । କେବଳ ଭକ୍ତିମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ Bhakti joga ଭଗବତ୍ପ୍ରାପ୍ତିରୂପ ସାଧନା – 1. Following the mode of attaining God through devotion. ୨ । ଭକ୍ତିମାର୍ଗଦ୍ୱାରା ଭଗବାନଙ୍କ ଆରାଧନା-- 2. Praying to God through devotion.

ଭକ୍ତି ରସ—ସ. ବ—ଭକ୍ତିରୂପ ଅନୁରକ୍ତ ଭାବ—The sentiment Bhakti rasa of devotion; sense of devotion

ଭକ୍ତିଲ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭକ୍ତି+ଲ)—ଭକ୍ତିଦାତା (ହ. ଶ.) Bhaktila (ଦେଶ)—Bhaktidātā (See) ସ. ବ— (ଭକ୍ତିଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ତମ ଘୋଡ଼ା (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)— A good horse.

ଭକ୍ତି ଲୋକ—ଦେ. ବ—ଭକ୍ତ—A devotee. [ଜ୍ର—କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ Bhakti loka ଭକ୍ତ ଜରନ୍ତି ଯେ ଜନ, ସେ ସଦା ଭକ୍ତିଲୋକ ଜାଣ—ବୃନାବତୀ ଦାସୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]

ଭକ୍ତି ଶୂନ୍ୟ—ସ. ବଣ (୩ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଯାହାର ଭକ୍ତି ନ ଥାଏ— Bhakti śūnya 1. Devoid of the sentiment of devotion; lacking piety. ଭକ୍ତିହୀନ, ଭକ୍ତିରହିତ, ଭକ୍ତିବିହୀନ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଅଭକ୍ତ—2. Impious.

ଭକ୍ତି ସଞ୍ଚାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ହୃଦୟରେ ଭକ୍ତିଭାବର ବା Bhakti sanchāra ଭକ୍ତିରସର ଉଦୟ—The rising of the sentiment of devotion in a person's mind. ଭକ୍ତ୍ୟୁଦ୍ଗମ, ଭକ୍ତ୍ୟୁଦ୍ରେକ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭକ୍ତି ସୂଚକ—ସ. ବଣ—ଯାହାଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟରକ ଭକ୍ତି ସୂଚିତ ହୁଏ— Bhakti sūchaka Indicating the sentiment of devotion.

ଭକ୍ତି ସୂତ୍ର—ସ. ବ—ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ ମୁନିଙ୍କ ରଚିତ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଭକ୍ତି Bhakti sūtra ବିଷୟକ ସୂତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥ (ହ. ଶ)—Name of a treatise on devotion by sage Śāṇḍilya.

ଭକ୍ତୋପସାଧକ—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭକ୍ତ+ଉପସାଧକ)— Bhaktopasādhaka ୧ । ପାଚକ; ରୋଷେଇଆ (ହ. ଶ)— (ଭକ୍ତୋପସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Cook. ୨ । ପରିବେଶକ (ହ. ଶ.)—2. One who serves food; a waiter at table.

ଭକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ) - ସ—ଭୋଜନ କରିବା; ଖାଇବା— Bhaksh (root) To eat.

ଭକ୍ଷ—ସ. ବଣ (ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଅଦ୍ୟାର୍ଯ୍ୟ; ଅଦ୍ୟାତ୍ମକ; Bhaksha ଭକ୍ଷ୍ୟ—1. To be eaten; eatable. ୨ । (ଅଭକ୍ଷ—ବର୍ଜ୍ୟ) ଯାହା ଖାଇବାର ଉଚିତ—2. Fit to be taken. ବ—୧ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—1. Food. [ଜ୍ର—ଭକ୍ଷ ଦେଲ୍ଲ ବହୁ ମୋ ପୁତ୍ର ଧନଗରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦ୍ଭାଗବତ. ବନ ।] ୨ । ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ବା ଉଚିତ—2. Fit or proper food. ୩ । (+ ଭାବ. ଅ) ଭୋଜନ—3. Eating; taking meal. [ଜ୍ର—ରମ ସଙ୍ଗେ ଅମୃତ ବନ୍ଧୁ ସମର କର ମୁନଙ୍କି କରୁଥିଲ ଭକ୍ଷ—ବତଭ. ବ୍ରମାସ୍ତୁତି ।]

ଭକ୍ଷକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଖାଦକ; ଭୋଜନ- Bhakshaka କାରୀ – Eating. (ଯଥା—ଗୋମାଂସଭକ୍ଷକ—(ଭକ୍ଷିକା – ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଫ୍ଟାଶିଅ (beef-eating), ନରଭକ୍ଷକ—ଯେ ନରମାଂସ ଖାଏ (carnival), ଜୀବ ଭକ୍ଷକ, ମାଂସ ଭକ୍ଷକ—ମାଂସାଶୀ (carnivorous), ଫଳ ଭକ୍ଷକ— ଫଳାହାରୀ (vegetarian) ।)

ଭକ୍ଷ କାର—ସ. ବ (ଭକ୍ଷ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗୁଡ଼ିଆ (ହ. ଶ)— Bhaksha kāra Confectioner.

ଭକ୍ଷଣ—ସ. ବ (ଭକ୍ଷ୍+ଭାବ. ଅନ)—ଭୋଜନ; ଖାଇବା— Bhakshaṇa Eating; partaking of food.

ଭକ୍ଷଣ କରିବା—ଦେ. କି (ସ. ଭକ୍ଷଣ)—ଖାଇବା; ଉଦରିବା— Bhakshaṇa karibā ভক্ষণ করা भक्षण करना To eat.

ଭକ୍ଷଣୀୟ—ସ. ବଣ (ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ) —ଭକ୍ଷଣ କରିବାର Bhakhaṇiya ଯୋଗ୍ୟ—Eatable. ବ—ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ— Eatables; food.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭକ୍ଷ ପାନ—ଦେ. ବ (ଭକ୍ଷ + ପାନ)—୧ । ଆହାର—1. Food. Bhaksha pāna [ଉ—ତାହାକୁ କଲ୍ପ ଭକ୍ଷପାନ । ଦେଖାଇ ଖାଦ୍ୟପାନ, ଅନ୍ନପାନୀ ଦ୍ୱାରଷ ବଧାନ—ଗ୍ରାଚୀ. ନର୍ଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।] ୨ । ଭୋଜନ—2. Eating. ୩ । ଭୋଜନ ଓ ପାନ—3. Eating and drinking. ୪ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ପାନୀୟଦ୍ରବ୍ୟ—4. Food and drink.

ଭକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ) ଭୋଜନ—ପୁ. ବ—ଭକ୍ଷ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇବା—Taking of Bhaksha(kshya) bhojana proper food. ଦେ. ବ—ଖାଓୟା ଦାଓୟା **खाना पीना** ୧ । ଜ୍ଞାତବାସୀଙ୍କରେ ଆପଣାର କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବା—1. Feeding of one's kinsmen and relatives on ceremonial occasions. ୨ । ଜାତ ଭୋଜ—2. Caste dinner. ୩ । ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରସ୍ପରଙ୍କ ଘରେ ଅନ୍ନଭୋଜନରୂପ ସମ୍ପର୍କ—3. The relationship between two persons of the same caste dining at each other's house on ceremonial feasts.

ଭକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ)ଭୋଜ(ଜି)—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଘରେ ଉତ୍ସବାଦ ସମୟରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଅନ୍ନଭୋଜନ କରନ୍ତି; ଜାତ ଭୋଜ—Bhaksha(kshya)bhoji(jī) ଭକ୍ଷଭୋଜୀ Persons who partake of cooked food at a person's house on occasions of caste-dinners. [ଦ୍ର—ସାମାଜିକ ଭୋଜରେ ଆପଣା ଜ୍ଞାତି କୁଟୁମ୍ବ (kinsmen) ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ (realatives) ଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏକଜାତିସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନଭୋଜନ ନିମନ୍ତେ ଡକାଯାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ଷଭୋଜୀ ବୋଲାଯାଏ ।]

ଭକ୍ଷୟିତବ୍ୟ—ଦେ. ବଣ (ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ଭକ୍ଷଣ-ଯୋଗ୍ୟ; ଭକ୍ଷ୍ୟ; ଭକ୍ଷଣୀୟ—Bhakshayitabya 1. Edible. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଶିଅଯିବ—2. To be eaten.

ଭକ୍ଷାଭକ୍ଷ—ପୁ. ବ (ଭକ୍ଷ + ଅଭକ୍ଷ)—ଖାଦ୍ୟାଖାଦ୍ୟ; ଭକ୍ଷାଭକ୍ଷ୍ୟ; ଭକ୍ଷ ଓ ଅଭକ୍ଷଦ୍ରବ୍ୟ—Bhakshā bhaksha Proper food and improper food; food proper to be taken and food forbidden by śāstric injunctions to be taken.

ଭକ୍ଷାଶୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଭୋଜନପ୍ରିୟ—1. Fond of eating; voracious. [ଉ—ଦ୍ୱିଜମାନେ ତ ଭୋଜନବିଲାସୀ ଅଟନ୍ତି ଭକ୍ଷାଶୀ—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୨ । ଭୋଜନାର୍ଥୀ—2. Desirous of taking a meal.

ଭକ୍ଷିତ—ବି. ବଣ (ଭକ୍ଷ୍ + କର୍ମ. ତ)—ଭୁକ୍ତ—Bhakshita Eaten.

ଭକ୍ଷିତବ୍ୟ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭକ୍ଷୟିତବ୍ୟ)—ଭକ୍ଷୟିତବ୍ୟ (ଦେଖ)—Bhakshitabya Bhakshayitabya (See). [ଦ୍ର—ମନ୍ନଅର୍ଦ୍ଧଲିଆଙ୍କ ଇଂଗ୍ଲଣ୍ଡ ଅକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ସ୍ମୃତି କୋଷରେ ଓ ଆପ୍ଟେଙ୍କ କୋଷରେ 'ଭକ୍ଷୟିତବ୍ୟ, ଭକ୍ଷ୍ୟ' ଶବ୍ଦ ଅଛି; ବନ୍ତୁ 'ଭକ୍ଷିତବ୍ୟ' ରୂପ ନାହିଁ । ସ୍ମୃତିରେ ଭକ୍ଷିତବ୍ୟ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ମିଳୁ ନାହିଁ ।]

ଭକ୍ଷିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—ଖାଇବା—Bhakshibā To eat. [ଉ—ନାନାଜାତିର ଭକ୍ଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ଷା **भक्षना** ଭକ୍ଷିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ଭକ୍ଷୀ—ସ' ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଭକ୍ଷଣକାରୀ—Bhakshī Eating. (ଭକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭକ୍ଷ୍ୟ—ସ. ବଣ [ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ]—୧ । ଭକ୍ଷଣୀୟ; ଖାଦ୍ୟ—Bhakshya 1. Eatable. ୨ । ଭୋଜନ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—ଅଭକ୍ଷ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ବା ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit or proper to be eaten. [ଉ—ଯଜ୍ଞେ ସାହା ମୋର ନ କରନ୍ତୁ ଭକ୍ଷ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବନ] । ବ—୧ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—1. Food. ୨ । ଅନିଷିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ—2. Unforbidden food.

ଭକ୍ଷ୍ୟ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି [ସ. ଭକ୍ଷ]—ଭକ୍ଷଣ କରିବା; ଭୋଜନ କରିବା—Bhakshya karibā To eat up. [ଉ—ଭକ୍ଷକରା **भक्षना** ତାହାର ନାହିଁ ପକ୍ଷାପକ୍ଷ. ସକଳ କରଇ ସେ ଭକ୍ଷ—ଭାଗବତ. ଅସୃ ସ୍ତୁତି ।]

ଭକ୍ଷ୍ୟକାର—ସ. ବ (ଭକ୍ଷ୍ୟ + କୃ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ—Bhakshyakāra 1. One who cooks food. ୨ । ହୋଟେଲ୍‌ବାଲା—2. Hotel-keeper. ୩ । ଆପୂପିକ; ପିଷ୍ଟକବିକ୍ରେତା—3. A seller of cakes. ୪ । ମୁଢ଼ିଆ—4. Confectioner.

ଭକ୍ଷ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଭକ୍ଷ୍ୟ + ଦ୍ରବ୍ୟ)—୧ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—Bhakshya drabya 1. Food. ୨ । ଭୋଜନସାମଗ୍ରୀ—2. Victuals. ୩ । ଭୋଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—3. Proper food.

ଭକ୍ଷ୍ୟାବଶିଷ୍ଟ—ସ. ବଣ [୭ମୀ ତତ୍]—ଭୁକ୍ତାବଶିଷ୍ଟ; ଭୁକ୍ତିଶିଷ୍ଟ; ଅଇଁଠା—Bhakshyābaśishṭa Left after meals; left at the table.

ଭକ୍ଷ୍ୟାବଶେଷ—ସ. ବ—ଭୁକ୍ତାବଶିଷ୍ଟଦ୍ରବ୍ୟ—Bhakshyābaśesha Leavings of a dinner.

ଭକ୍ଷ୍ୟାଭକ୍ଷ୍ୟ—ସ. ବଣ (ସଦ୍ଧରତ)—ଖାଦ୍ୟାଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ—Bhakshyābhakshya Proper and improper food.

ଭକ୍ଷ୍ୟାଭକ୍ଷ୍ୟ ବିଚାର—ସ. ବ—ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଅଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିବେଚନା—Bhakshyābhakshya bichāra Consideration of what food is proper and what food is not proper to be taken.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭକ୍ଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—ଖାଇବା—To eat.
Bhakhibā [ଉ—ଜୀବନ ରକ୍ଷିବାକୁ ଭକ୍ଷିଲେ ମାନ ଭଖା ଭଖନା ବାତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଭଖେନ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ—ଉଗ—
Bhakhen A popular saying.

ଭଖେନ ମାର୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—କ୍ରି—ଉଗ ମେଲବା—
Bhakhen mārbā To utter a popular saying.

ଭଗ—ସଂ. ବ—(ଭଜ୍ ଧାତୁ=ସେବନା କରବା; ସେବା କରବା +କର୍ମ. ଅ (ଗ)—୧ । ଯୋନି; ସ୍ତ୍ରୀଚିହ୍ନ—1. Vagina; vulva. ୨ । ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ (ଯଥା—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ, ଯଶଃ, ଶ୍ରୀ, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ)—2. Glory; halo; divinity. ୩ । ଜ୍ଞାନ—3. Wisdom; knowledge. ୪ । ବୈରାଗ୍ୟ—4. Absence of concern with worldly matters. ୫ । ଶ୍ରୀ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ସୌଭାଗ୍ୟ—5. Prosperity, affluence. ୬ । ଯଶଃ—6. Renown; fame. ୭ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—7. Beauty; charm. ୮ । ଉତ୍କର୍ଷ—8. Excellence. ୯ । ମାହାତ୍ମ୍ୟ—9. Greatness. ୧୦ । ଶକ୍ତି ବା ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ—10. Power; might. ୧୧। ଧର୍ମ—11. Religion; law. ୧୨ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି—12. Salvation; beatitude. ୧୩ । ଗୁହ୍ୟ ଦେଶ—13. Anus. ୧୪ । ଚେଷ୍ଟା; ଯତ୍ନ—14. Care; effort. ୧୫ । ଇଚ୍ଛା—15. Desire; wish; intention. ୧୬ । ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜଣ—16. One of the twelve shining deities. ୧୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—17. The sun. ୧୮ । ଚନ୍ଦ୍ର—18. The moon. ୧୯ । ପୂର୍ବଫାଲ୍‌ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର—19. The eleventh asterism. ୨୦ । ଯତ୍ନ—20. Care.

ଭଗଣ—ସଂ. ବ—୧ । (ଭ=ନକ୍ଷତ୍ର+ଗଣ=ସମୂହ)—ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିର ଗୃହଆଡ଼େ କୌଣସି ଗ୍ରହର ଥରେ ମାତ୍ର ଭ୍ରମଣ; ଖଗୋଳରେ କୌଣସି ଗ୍ରହର ଥରେ ଘୁରବା—The revolution of a planet round the 12 signs of the zodiac. ୨ । (ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ର) ଆଦ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ୨ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁଥିବା ଗଣ (ଯଥା—ଦାତନ, ଭୋଜନ)—2. (Prosody) A triplet whose first letter is long and subsequent 2 letters are short.

ଭଗତ—ଦେ. ବ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. Name Bhagata given to persons. ୨ । ଭକତ (ଦେଖ)—ଭଗତ ଭଗତ 2. Bhakata (See).

ଭଗଦତ୍ତ—ସଂ. ବ (ନାମ)—୧ । ପ୍ରାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିଷପୁର; (କାମରୂପ)ର ଅଧିପତି ନରକ ବା ନରକାସୁର ପୁତ୍ରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—1. The name of a king; the son of Narakāsura. [ଉ—ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜସୂୟ ସମୟରେ ମଦନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ ଥିଲା । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ କୌରବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲା—ହ. ଶ] ୨ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପତ୍ନୀ ଭାନୁମତୀର ପିତା—2. Father of Bhānumatī, the wife of Durjyodhana. (ଉ—ଭଗଦତ୍ତ ଅତି ଯେତେକ ଖଡ଼ିସ୍ପ. କାଣ୍ଡବେ ସେ ଭୂମୁର ଶତ୍ରୁଙ୍କର ଜାସୂ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।)

ଭଗନ—ଗ୍ରା. ବଣ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ଭଗ୍ନ)—ଭଗ୍ନ—Broken. (ଉ—ଭଗନ ହଧାରେ ସେ ସାନୁମାନ ଶତ ଯୋଜନ ଭଗନ ମୃତ୍ତି ଭଗନ ପ୍ରହାରେ ତାହାକୁ ମାର ସେ । ବୈଦେହୀଶବଳାଶ)—୧ । ଭାଙ୍ଗିଯିବା; ଭଙ୍ଗ—1. Breaking. ୨ । ବାଧା—2. Obstruction.

ଭଗନ କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ. ଭଗ୍ନ)—୧ । ଭାଙ୍ଗିବା—1. To break. ୨ । ବାଧା ଦେବା—2. To interrupt; to baffle. [ଉ—ଆଶା ଭଗନ କଲେ ଗର୍ଭିଣୀଙ୍କ ଦୋଷ, କରୁଛନ୍ତି ଋଷିବ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।]

ଭଗନ୍ଦର—ସଂ.ବ—[ଭଗ=(ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରରୁ)+ଦୃ ଧାତୁ (ବଦାର୍ତ୍ତି କରିବା+ଅ]—ମଳଦ୍ୱାରରେ ବ୍ରଣ ବା କତ—Anal fistula; fistula in ano. [ଉ--ଏହା ଗୁଦାବର୍ତ୍ତ ବା ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରର ବାଡ଼ରେ ଜନ୍ମେ । ଏ ବ୍ରଣ ନ ଫୁଟିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାକୁ ପୀଡ଼କା ବୋଲିଯାଏ ଓ ଫୁଟିଗଲେ ଭଗନ୍ଦର ବୋଲିଯାଏ । ଏ ବ୍ରଣ ଫୁଟିଗଲେ ନାଲିଆ ଫେଣ ଓ ପୂଜ ବାହାରେ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗାତ୍ତର ହୋଇଗଲେ ମଳ ଓ ମୂତ୍ର ମାର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ମିଳିଯାଏ—ହ. ଶ]

ଭଗବତ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ ଭଗବତ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଭଗବାନ୍—1. God. Bhagabata (ଉ—ମହିମା ତୋହର ଅନନ୍ତ, ନମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବତ । ଭାଗବତ. ୧୨ଶ ସ୍କନ୍ଧ ।) ୨ । ଭାଗବତ ଭଗବନ୍ତ (ଦେଖ)—2. Bhāgabata (See)

ଭଗବତ ଗାଦି(ଦୀ)—ଗ୍ରା. ବ—ଭାଗବତ ଗାଦି; ଭାଗବତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଭାଲଯତ୍ନ
Bhagabata gadi(dī)
ଭାଗବତଗୋସାଇଁ
ଭାଗବତଗାଦି
ଗାଦିଗୋସାଇଁ } ଅନ୍ୟରୂପ
ପୋଥି ଆଦି ରଖାଯାଇ ପୂଜା କରି ଯାଉଥିବା ଆସ୍ତାନ—A heap of Bhāgabat books kept together and worshipped. [ଉ—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଭାଗବତ ଗାଦି, ଭାଗବତ ଗାଦିର ପୂଜା ଓ ଭାଗବତ ଘର ପ୍ରଥା ନାହିଁ ।

ଭଗବତ ଘର—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ଭାଗବତ ଘର; ଯେଉଁ ଘରେ ଭାଗବତ ପୋଥି ରଖା ଯାଇ ପୂଜା କରିଯାଏ—
Bhagabata ghara
ଭଗବତ ଝୁଣ୍ଟି [ଙ୍କୀ]
ଭାଗବତ ଝୁଣ୍ଟି } —ଅନ୍ୟରୂପ
1. A room where Bhāgabat books are kept and worshipped. ୨ । ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ସାଧାରଣ ଗୃହ, ଯେଉଁଠାରେ ଭାଗବତ ଗାଦି ଥାଏ ଓ ଯେଉଁଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପୁରାଣପାଠ ହୁଏ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. A common room of a village where Bhāgabata books are worshipped and read every day or often. [ଦ୍ର—ଏହା ଉତ୍କଳୀୟ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦ୍ଗୋପ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କର ଘରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଗାନ୍ଧ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଗାନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣମାନ ମଧ୍ୟ ଥାଏ ଓ ପ୍ରତ୍ଯହ ଜଣେ ଏ ଗାନ୍ଧକୁ ନୈବେଦ୍ୟାନ୍ଧଦ୍ୱାରା ପୂଜା କରିଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘର ଥାଏ, ସେ ଘରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଗାନ୍ଧ ପୂଜା କରିଯାଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟହ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେଠାରେ ପୁରାଣପାଠ ବେଳେ ଅନେକ ଗ୍ରାମବାସୀ ଜୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଶୁଣନ୍ତି ଓ ଆଗନ୍ତୁକ ଅଶ୍ୱତ୍ଥମାନେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଅଶ୍ରୟ ପାଆନ୍ତି ।]

ଭଗବତ୍(ତ)ଗି(ଗୀ)ତା—ଦେ. ବ—[ସଂ. ଭଗବଦ୍ ଗୀତା]—ଭଗବଦ୍ Bhagabat (ta) gi (gī) tā ଗୀତା (ଦେଖ)

Bhagabad gītā (See)

ଭଗବତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭଗବତ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍କି)—୧ । ଦୁର୍ଗା— Bhagabatī 1. Goddess Durgā. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. 2. Durgā. ୩ । ସରସ୍ୱତୀ (ହି. ଶ)—3. Saraswatī. ୪ । ଗଙ୍ଗା [ହି·ଶ]—4. The Ganges [personified] ଦେ. ବ—ପୁଣ୍ୟ ଜଳା ବାଣପୁରରେ ବିରାଜିତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୁର୍ଗା ପ୍ରତିମା—An idol of Durgā at Banpur in the Puri district. [ଦ୍ର—ସମ୍ବନ୍ଧ ଲଭଣ ଭଗବତୀଙ୍କର । ସ୍ୱୟାନାଥ ।] [ଦ୍ର—ଏ ପାରମ୍ପରିକ ପ୍ରାଚୀନ ପରିବାରଙ୍କ ଇଷ୍ଟଦେବତା । ଅଗେ ପାରମ୍ପରିକ ଓ ବାଣପୁରର ଏକ ରାଜା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦି ବୁଝା ସୁଝା କରିବା ନିମନ୍ତେ କଟକର ଜଜ୍ଜ ଜଜ ସାହେବଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ କମିଟି ଅଛି ।]

ଭଗବତ୍ ପ୍ରେମ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଭଗବଦ୍ ଭକ୍ତି— Bhagabat-prema Devotion to God.

ଭଗବତ୍ ପ୍ରେମିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଭଗବଦ୍ ଭକ୍ତ; ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ Bhagabat premika ପ୍ରେମଯୁକ୍ତ—Devoted, (ଭାଗବତ ପ୍ରେମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଗବତ ପ୍ରେମିକା, ଭାଗବତ ପ୍ରେମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ

ଭଗବନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ଭଗବତ୍)—ପୂଜ୍ୟ—Adorable. ବ—Bhagabanta ଭଗବାନ୍; ଈଶ୍ୱର; ବିଷ୍ଣୁ—God; Bishnu.

(ଉ—ନାର୍ଦ୍ଦ ଅମ୍ବା ଗୁଣବନ୍ତ, ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବନ୍ତ । ଭାଗବତ. ୧୦୩ ।)

ଭଗବଦ୍ ଗୀତା—ସଂ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ଭଗବତ୍=ଭଗବାନଙ୍କ Bhagabad gītā ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ + ଗୀତା)—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଉପସ୍ଥିତ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଓ ତାଙ୍କ ସାରଥି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଛଳରେ ଜ୍ଞାନଯୋଗ, ଭକ୍ତିଯୋଗ ଓ କର୍ମଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପାରମାର୍ଥିକ ତତ୍ତ୍ୱ-ଉପଦେଶ—Bhagabatgītā (Lit. Lord's Hymns) a spiritual desertation on the principles of Hindu religion emanating from the mouth of Sreekṛushṇa and addressed to Arjuna. [ଦ୍ର—ଏହା ମହାଭାରତର ଭୀଷ୍ମପର୍ବର ଅନ୍ତର୍ଗତ; ଏହା ଉପନିଷଦ ବା ବେଦାନ୍ତର ସାରାଂଶ । ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସମରପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅପର ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ଆପଣାର ଗୁରୁ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ୱଜ୍ୟଲାଭାର୍ଥ ଏମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଅଛନ୍ତି ଏହା ଭାବି ଯୁଦ୍ଧ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଅସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗ କରି ବସିଥିଲେ । ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କର ସାରଥି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେହିଠାରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ମୋହ ଦୂର କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟସାଧନାର୍ଥ କଳିପ୍ରଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲେ । ଏଥିର ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏହି କି ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କଳିପ୍ରଭାବରେ ସଂସାରରେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମସାଧନ କରି ନିଜ ଜୀବନକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବ ଓ ସମସ୍ତ କର୍ମର ଫଳ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିବ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ୧୮ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଯୋଗ ବୋଲି ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଏହି ୧୮ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ-ଭାବରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହା ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ବା ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ ।

୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ—ଅର୍ଜ୍ଜୁନବିଷାଦ ଯୋଗ, ୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ—ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଯୋଗ, ୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟ—କର୍ମଯୋଗ; ୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ—କର୍ମବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣ ଯୋଗ, ୫ମ ଅଧ୍ୟାୟ—କର୍ମସନ୍ନ୍ୟାସ ଯୋଗ, ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ—ଆତ୍ମସଂଯମ ଯୋଗ, ୭ମ ଅଧ୍ୟାୟ—ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନ ଯୋଗ, ୮ମ ଅଧ୍ୟାୟ ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମଯୋଗ, ୯ମ ଅଧ୍ୟାୟ—ରାଜବିଦ୍ୟା ରାଜଗୁହ୍ୟ ଯୋଗ, ୧୦ମ ଅଧ୍ୟାୟ—ବିଭୂତି ଯୋଗ, ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟ—ବିଶ୍ୱରୂପଦର୍ଶନ ଯୋଗ, ୧୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟ-ଭକ୍ତି ଯୋଗ, ୧୩ଶ ଅଧ୍ୟାୟ—କ୍ଷେତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞବିଭାଗ ଯୋଗ, ୧୪ଶ ଅଧ୍ୟାୟ—ଗୁଣତ୍ରୟବିଭାଗ ଯୋଗ, ୧୫ଶ ଅଧ୍ୟାୟ—ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯୋଗ, ୧୬ଶ ଅଧ୍ୟାୟ—ଦୈବାସୁର ସମ୍ପଦ୍‌ବିଭାଗ ଯୋଗ, ୧୭ଶ ଅଧ୍ୟାୟ—ଶ୍ରଦ୍ଧାତ୍ରୟ-ବିଭାଗ ଯୋଗ, ୧୮ଶ ଅଧ୍ୟାୟ—ସନ୍ନ୍ୟାସ ଯୋଗ ।

ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥଘର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ଏତେ ଆଦୃତ ନୁହେଁ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ମୁସଲମାନ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଦର କରନ୍ତି ଏବଂ ଯୁରୋପ ଆମେରିକା ଆଦି ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଦ୍ଦସ୍ୟ ସଦ୍ଦସ୍ୟ ଉକ୍ତି ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ହିନ୍ଦୁ ନୁହନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଥିର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାର ଉପଦେଶକୁ ନିଜର ଜୀବନର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରିଅଛନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଗବତ୍ ବିଗ୍ରହ—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି—
Bhagabad bigraha An image of Bishṇu.

ଭଗବତ୍ ଭକ୍ତ—ସ. ବ. ଓ ବିଣ ପୁଂ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—୧। ଈଶ୍ୱରପ୍ରେମିକ
Bhagabad bhakta 1. Devoted to God. ୨। (ଭଗବତ୍ ଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ; ବୈଷ୍ଣବ—2. A devotee of Bishṇu.

ଭଗବତ୍ ଭକ୍ତି—ସ. ବ. (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି—
Bhagabad bhakti Devotion to God.

ଭଗବତାରାଧନ(ନା)—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଈଶ୍ୱରୋପାସନା—
Bhagabadārādhana (nā) Praying to God.

ଭଗବତାଶ୍ରୟ—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଅସ୍ଥା-
Bhagabadāśraya Trust or refuge in God.

ଭଗବତାଶ୍ରିତ—ସ. ବ. ପୁଂ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଭଗବାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୟ
Bhagabadāśrita କରିଥିବା—Relying on God.
(ଭଗବତାଶ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଗବାନ୍—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭଗ=ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)
Bhagabān ୧। ଜ୍ଞାନାଦି ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ—1. Divine; [ଭଗବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] endowed with divinity. [ଦ୍ର—କେବଳ ଈଶ୍ୱର ଭଗବନ୍ତ ଭଗବାନ । ସ୍ତ୍ରୀ. ଶିବ-ସ୍ତ୍ରୋତ୍ରମ୍ ।] ୨। ପୂଜା; ପୂଜନୀୟ—2. Adorable; worshippable. ବ.—୧। ପରମେଶ୍ୱର—1. God. ୨। ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩। ବୁଦ୍ଧଦେବ 3. The Buddha. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A Name given to males
(ଭଗବାନ—ଦେଶଜ ରୂପ)

ଭଗବାନ କବିରାଜ—ଦେ. ବ (ନାମ) [ଦ୍ର—୭୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର
Bhagabāna kabirāja ଅର୍ଥାତ୍ ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ କବି ଗୁଣ୍ଡିଗ ଚକ୍ରଧର ନାମକ ସ୍ତମ୍ଭର ପ୍ରଣେତା । ଜଗନ୍ନାଥ. ସ୍ତାରୀନ ଥିଲେ ।] Name of an Oriya poet of the 14th century A. D.

ଭଗଲ ଚଗଲ ହେବା—ସ୍ତାଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି. ଚଗଲ ବଗଲ ହେବା;
Bhagal chagal hebā ଅସ୍ଥିର ହେବା—To be restless.

ଭଗ(ଜ,ଗି,ଗୁ)ଲି— ସ୍ତାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହି. ଭଗଲ=ଛଳୀ;
Bhaga (ja,gi,gu)li ଭଗଲ୍=ଛଳ)—୧। ହେଳି; ଥଟ୍ଟା—1. Joke; jesting. ୨। ଛଳ; କପଟ—2. Fraud, ୩। ବାହାନା—3. Feigning; pretence.

ଭଗ(ଜ,ଗି,ଗୁ)ଲି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. ୧। ଥଟ୍ଟା କରିବା—1. To
Bhaga(ja,gi,gu)li karibā cut jokes; to jest. ୨। ବାହାନା କରିବା—2. To feign. ୩। ପ୍ରଶ୍ନର ଠିକ୍ ଯବାବ୍ ନ ଦେଇ ଏଣୁ ତେଣୁ ଯବାବ୍ ଦେବା—3. To return evasive answers to questions; to prevaricate.

ଭଗ ଶାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—କାମଶାସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ)—
Bhaga śāstra The sexual science.

ଭଗହାରୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭଗ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bhagahari ଶିବ (ହି. ଶ.)—A name of Śiba.

ଭଗା—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ଭଗ୍ନ)—ଭଙ୍ଗା; ଭଗ୍ନ—
Bhagā ଭାଁଗା ଟୁଟା Broken.

ଭଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଦୂରଡ଼ାଇ ଦେବା—1. To
Bhagā(ge)ibā scare away. ୨। ତଡ଼ି ଦେବା—
ଭଗା(ଗେ)ଇ ଦେବା
ଭାଗେଇବା, ଭାଗେଇ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ 2. To drive away.
ଭାଗାନ
ଭଗାନା } ୩। ପଳାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—3. To force a person to flee away. ୪। ଉଠାଇ ଦେବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୟ ଦେଖାଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—4. To cause a person to flee away from a place by scaring him or by threatening him.

ଭଗାରି(ରୀ)—ସ. ବ. ପୁଂ (ସ. ଭ୍ରାତୃବ୍ୟ)—୧। ଜ୍ଞାତି; କୁଟୁମ୍ବ—
Bhagāri(rī) 1. Kinsman. ୨। ଦାୟାଦ (ଭ୍ର-ଭଗାରି ଜନ
ଭଗାରୀ ବଦନ ସ୍ଥାନ ଦ୍ରୁଏ ତା ଅବଧାନେ କ: ପୁ)—2. Heirs
ଭଗାରଣୀ } ଅନ୍ୟରୂପ to the same ancestors.
ଭଗାରୁଣୀ } ୩। ଆପଣାର ଲବରୁ ଅଂଶ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତି-
(ଭଗାରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ ଓ ବିଣ) 3. A cosharer; a person who takes a share from one's income. ୪। ବିପକ୍ଷ; ଶତ୍ରୁ—4. Enemy; opponent; an antagonist. (ଭ୍ର—ଭାଲୁ ମୋ ଧନ ନ ସର, ଭଗାସ୍ତ ହୋଇଲ୍ଲ ମନ୍ତ୍ରସ୍ତ ନାସ୍ତ, ଭ୍ରମ ହେଲେ ଦଣ୍ଡଧାସ୍ତ—କୌଶଲ୍ୟା ସ୍ତୋଦନ ଚତୁଦ୍ଦଶ ।) ୫। ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—5. A rival. ୬। ଯାହାମାନେ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ଦେବା ଉପହାରରୁ ଯାତ୍ରି ଆଣିଥିବା ଗୁମାସ୍ତା ଯାତ୍ରା ଅଂଶ ପାଏ ଉକ୍ତ ଅଂଶରୁ ପୁଣି ଭାଗ କରାଇବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଗୁମାସ୍ତା—6. A rival Gomāstā who takes a share from a Pandā's own pilgrim-hunter from whatever the latter gets as his reward from the particular pilgrim's Pandā.

[ଦ୍ର—ଜ୍ଞାତିମାନେ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଭାଗ ନଅନ୍ତୁ ଓ ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଭାଗହାସ୍ତ ବା ଭଗାସ୍ତ ବୋଲିଯାଏ; ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ଭାଗସମ୍ବନ୍ଧେ ଭଗାରିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଶତ୍ରୁତା ହେଉଥିବାରୁ ଭଗାସ୍ତର ଅର୍ଥ ଶତ୍ରୁ ହୋଇଅଛି ।]

ଭଗାରିଆ—ଦେ. ବ—୧। ଭଗାରି (ଦେଶ)—Bhagāri (See)
Bhagāriā ଶତ୍ରୁ ୨। ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A rival.
ଦେ. ବିଣ—ଶତ୍ରୁତାପନ୍ନ—Inimical.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଗାରତା—ଦେ. ବ—ଭଗାରପଣ—Rivalry; enmity. [ଉ—Bhagāritā ଭୋଦର ମୋଦର ଭାଇ ଭଗାରତା ଦୋଷ, ଅଢଠାରୁ ଗଲ୍ଲା ରେ ଅଧମ ପୁରୁଷ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦ୍ଦାଭାରତ• ବନ ।]

ଭଗାରି ପଣ—ଦେ. ବ--୧ । ଜ୍ଞାତିତ୍ୱ—1. Kinship. ୨ । ଶତ୍ରୁତା—Bhagāri paṇa 2. Enmity. [ଉ—ଭତ୍ରମେଳେ ବାଧା ଶତ୍ରୁ ଦେଇ ଅଚରଲ୍ଲ ଭଗାରପଣ ଆମ୍ଭର—ସ୍ୱଧାନାଥ. ।]

ଭଗାରପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭଗାରି ହସା—ଦେ.ବ—ଜ୍ଞାତିବେଶୀମାନଙ୍କ ଉପହାସ—Ridicule of one's neighbours and kinsmen. ଲୋକହସା ଦେ. ବଶ—ଜ୍ଞାତିବେଶୀମାନଙ୍କର ଉପହାସାସ୍ପଦ; ଲୋକଙ୍କ ହସା—Becoming the butt-end of ridicule to one's neighbours and kinsmen. [ଉ—କଲ୍ଲାକର୍ମଞ୍ଚଳେ ଦେଲୁଁ ଭଗାରହସା—ଉତ୍କାଙ୍କ. ଗୀତଲହସ୍ତା ।]

ଭଗାଳ—ସ୍ତ. ବ—ମନୁଷ୍ୟର ଖପୁର (ହ. ଶ)—Bhagāḷa Human skull.

ଭଗି—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଆଦରାର୍ଥକ)—ଭଗବାନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for calling a person named Bhagabānna. Bhagi ଭଗି (ଭଗିଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ)

ଭଗିନ—ସ. (ସମ୍ବୋଧନ)—ଭଗିନୀ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନରେ ରୂପ; ହେ ଭଉଣି !—O sister. Bhagini

ଭଗିନୀ—ସ୍ତ. ବ (ଭଗ=ଯହ୍ନ+ଇନ୍+ଙ୍ଗୀ. ଈ; ଯେ ଭାଇକୁ ଜନ୍ମ କରେ କମ୍ବା ଜନଜ୍ ଧାତୁ=ଜ୍ଞାଁବା+ଡ+ଙ୍ଗୀ. ଈ (ଭଗ୍ନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) =ଯେ ପିତୃଗୃହର ଓ ଭାତା ଅଦ୍ଧଙ୍କର ମାୟା ତ୍ୟାଗି ଦେଇ ବବାହତା ହୋଇ ଶ୍ୱଶୁରଘାଏ)—୧ । ଭଉଣୀ; ସହୋଦର୍ତ୍ତ—1. Sister. ୨ । ସମ-ବୟସ୍କା ନାସ୍ତ ଜ୍ଞାତ ସମ୍ବୋଧନ—2. A term of address to a woman of one's equal age. (ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ—ଭଅଣି, ଭଉଣୀ, ଭଇଣୀ, ଭଏଣୀ, ବଇଣୀ, ବଏଣୀ, ବଢ଼େଣୀ ।)

ଭଗିନୀ ପତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଆପଣାର ଭଗିନୀର ସ୍ୱାମୀ—Bhaginī pati One's sister's husband. (ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ (ଭଗ୍ନୀପତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) —ଉଣେଇ, ଉଣୋଇ, ଭେଣେଇ, ଭେଣୋଇ ।)

ଭଗିନୀୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭଗିନୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଈୟ୍) —ଭଣଜା Bhaginīya (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—One's sister's son (ଭଗିନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଗୀରଥ—ସ.ବ—ସଗର ରାଜାଙ୍କ ନାତି;ଜହ୍ନୁଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ନରପତ୍ତି-Bhagīratha Name of a king who by his penances succeeded in inducing the Ganges to descend to the earth from the heaven. [ଦ୍ର-ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜା ଦଲୀପଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । କପିଳମୁନଙ୍କ ଶାପରୁ ସଗର ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଭଗୀରଥ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଘୋର ତପସ୍ୟା କଲେ ଓ ତପସ୍ୟାରେ ସଫଳ ହୋଇ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀକୁ ଆଣି ସଗରତନୟମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର ସାଧନ କଲେ । ଏ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ପୃଥିବୀକୁ ଆଣିଥିବାରୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଏକନାମ ଭାଗୀରଥୀ ଅଟେ ।]

ଭଗୁଆ—ଦେ. ବଶ (ଗୈରିକ) —ଗେରୁଆ (ରଙ୍ଗ); ଗେରୁମାଟିରେ Bhaguā ରଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା—(cloth) Coloured with red ochre. ଗେରୁଆ ଭଗବା ଦେ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷିକ)—ଆକାଶର ଉତ୍ତର ଗୋଳ—The sidereal sphere; celestial sphere.

ଭଗୁଡ଼ି(ଲି)—ଦେ. ବ—୧ । ଖେଯତ୍; ଛଇ; ବେଲ; ଥଟ୍ଟା—1. Jest; Bhagurḍi(li) ଠଟ୍ଟା joking. ୨ । ପଳାଯନ—2. Flight.

ଭଗୁଡ଼ି ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ପଳାଇବା—To flee away. Bhagurḍi batā(te)ibā ଭେଗେ ଯାଓୟା

ଭଗୋଳ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମେଷାଦ ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିଙ୍କର ମଣ୍ଡଳ—Bhagola The zodiac circle; the astrological circle showing the 12 signs of the zodiac. ରାଶିଚକ୍ର, ରାଶିମଣ୍ଡଳ } ଅନ୍ୟରୂପ (ଖଗୋଳ—ଜ୍ୟୋତିଷ)

ଭଗ୍ନ—ସ. ଭଣ (ଭନଜ୍ ଧାତୁ=ଭାଙ୍ଗିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଖଣ୍ଡିତ Bhagna ଭଙ୍ଗା—1. Broken. ୨ । ଛିନ୍ନ—2. Torn. (ଭଗ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ଫାଟ ଯାଇଥିବା—3. Cracked; fractured. ୪ । ବଜିତ; ପରାଜିତ—4. Defeated; vanquished. ୫ । ନିବୃତ୍ତ; ସ୍ତମ୍ଭିତ—5. Prevented; stopped. ୬ । ବିନଷ୍ଟ—6. Spoilt; destroyed. ୭ । ବିବସ୍ତ—7. Afflicted. ୮ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟିତ—8. Routed; put to flight. ଦେ. ବ—୧ । ପରାଜୟ—1. Defeat. [ଉ—ନାରଦ ପେଟି କୁଶଘାଣି । ଅସୁରବଳ ଭଗ୍ନ ଶୁଣି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ପଳାୟନ—2. Rout; flight of the army from the battle field.

ଭଗ୍ନ କଣ୍ଠ—ସ. ବ (କର୍ମଧା) —ବିକୃତ ସ୍ୱର—Hoarse voice. ଭଣ Bhagna kaṇṭha ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଗଳାର ସ୍ୱର (ଭଗ୍ନକଣ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିକୃତ ହୋଇଅଛି—Having a croaking or hoarse voice.

ଭଗ୍ନ ଗୃହ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଭଙ୍ଗା ଘର—Bhagna gṛuha Dilapidated house.

ଭଗ୍ନ ଚିତ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନିରାଶ—1. Hopeless. ୨ । ହତାଶ—2. Desperate. Bhagna chitta (ଭଗ୍ନଚେଷ୍ଟା, ଭଗ୍ନମନା, ଭଗ୍ନହୃଦୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଭଗ୍ନଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଗ୍ନ ଚେଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉଦ୍ଯୋଗହୀନ; ଯାହାର Bhagna cheshṭa ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହୋଇଅଛି—1. Having

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଭଗ୍ନଚେଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) one's endeavours baffled. ୨। ଚେଷ୍ଟାରୁ ନିବୃତ୍ତ—2. Desisting from any endeavour.

ଭଗ୍ନ ଦର୍ପ—ସ. ବହ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚଉଗଜ; ଯାହାର ଗର୍ବ ଚୂନା ହୋଇଅଛି—Having one's pride humbled down; humiliated.
Bhagna darpa
(ଭଗ୍ନଦର୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଗ୍ନ ଦଶା—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—ଭଙ୍ଗା ଅବସ୍ଥା—
Bhagna daśā Broken condition.

ଭଗ୍ନ ଦୂତ—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—୧। ଅଉଜ୍ଲାନ୍ତ ଦୂତ—1. An over-
Bhagna dūta fatigued messenger. ୨। ଯେଉଁ
ଭଗ ପଦାଇତ
ଭଗ୍ନ ପାଇତ } ଅନ୍ୟରୂପ ସୈନ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାଇ ଆସି ଅପଣା ପକ୍ଷର ପରାଜୟବାର୍ତ୍ତା ଆପଣା ସ୍ୱଜ୍ୟଙ୍କୁ ବା ସ୍ୱଜାକୁ ଜଣାଏ—2. A fugitive who carries the news of his own party's defeat to the headquarters.

ଭଗ୍ନ ଦେହ—ସ. ବହ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଯାହାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—1. Of shattered health.
(ଭଗ୍ନସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ରୁଗ୍ଣଶରୀର—2. Invalid; of
(ଭଗ୍ନଦେହା—ସ୍ତ୍ରୀ) delicate or impaired health.

ଭଗ୍ନ ପାଦ—ସ. ବହ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି—
Bhagna pāda Crippled; having a broken leg.

ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧। ଅନ୍ୟ ରାଶି ସହିତ ସମୁକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ-1. An asterism joined to a strange sign of the zodiac. ୨। ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ ପୁନର୍ବସୁ, ଉତ୍ତରଷାଢ଼ା, କୃତ୍ତିକା, ଉତ୍ତର ଫାଲ୍ଗୁନୀ, ପୂର୍ବଭାଦ୍ରପଦ ଓ ବିଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ର—2. The 7th, 21st, 3rd, 12th, 25th and 16th asterisms. [ବ୍ୟୁ—ଏ ଛଅଟି ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ-ମତରେ ଦ୍ୱିପାଦ ଦୋଷ ଲାଗେ ଓ ଅଶୌଚ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଦାନାଦି ଦ୍ୱାରା ଏ ଦୋଷର ଶାନ୍ତି କରାଯିବା ବିହିତ—ହି. ଶବ୍ଦସାଗର।]

ଭଗ୍ନ ପୃଷ୍ଠ—ସ.ବହ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଯାହାର ପୃଷ୍ଠ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି—
Bhagna pṛuṣṭha 1. Having one's back broken.
୨। କୁବଜ; କୁବଜା—2. Hump-backed.

ଭଗ୍ନ ପ୍ରାୟ—ସ. ବଣ—ଧ୍ୱଂସୋନ୍ମୁଖ—
Bhagna prāya About to fall.

ଭଗ୍ନ ମନୋରଥ—ସ. ବହ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ମନୋବାଞ୍ଛା ବିଫଳ ହୋଇଅଛି—Having one's hopes and wishes baffled; having one's projects dashed to the ground.
Bhagna manoratha

ଭଗ୍ନ ସନ୍ଧି—ସ. ବହ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଦେହର ଗଣ୍ଠି ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ-
Bhagna sandhi ଅଛି—Having one's joints fractured. ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା)—ଗଣ୍ଠି ସ୍ଥାନରୁ ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଯିବା—Fracture of the bone at the joint.

ଭଗ୍ନ ସନ୍ଧିକ—ସ. ବ—ଘୋଳ ଦହି (ହି. ଶ)—
Bhagna sandhika Churned curd.

ଭଗ୍ନ ସାହସ—ସ. ବହ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ସାହସ ଦବ ଯାଇଅଛି—Discouraged.
(ଭଗ୍ନସାହସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଗ୍ନ ସ୍ତୂପ—ସ. ବଣ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍) —ସ୍ତୂପୀକୃତ ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ—
Bhagna stūpa Heap of ruins.

ଭଗ୍ନ ହୃଦୟ—ସ. ବହ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନରାଶ; ହତାଶ—
Bhagna hṛudaya Disappointed; broken-hearted.
(ଭଗ୍ନହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଗ୍ନାଂଶ—ସ.ବ—୧। ମୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟର ଖଣ୍ଡିତ ଅଂଶ—1. A broken
Bhagnāṁśa part of an orginal whole thing.
୨। (ଗଣିତ) ଏକ ସଂଖ୍ୟାର ଅଂଶଘଟିତ ଅଂଶ—(mathematics) Fraction. [ବ୍ୟୁ—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ରାଶିକୁ ଏକାଧିକ ଅଂଶରେ ଖଣ୍ଡିତ କଲେ ତହିଁର ଏକ ବା ତତୋଽଧିକ ଅଂଶକୁ ଭଗ୍ନାଂଶ କୁହାଯାଏ। ସମୁଦାୟ ବା ମୌଳିକ ବସ୍ତୁକୁ ବା ସଂଖ୍ୟାକୁ ଯେତେ ଅଂଶରେ ଭଗ୍ନ ବା ଖଣ୍ଡିତ କରାଯାଏ ସେହି ସଂଖ୍ୟାର ନାମ ହର ଓ ଉକ୍ତ ଅଂଶର ଯେତେ ଗୋଟି ଏକତ୍ର ହେବେଚତ ହୁଏ ତହିଁର ନାମ ଲବ। ୬୫ କୁ ୫ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ ୬୫ ଦେଲ୍ଲ ହର ଓ ୫ ଦେଲ୍ଲ ଲବ; ଲବକୁ ଉପରେ ଲେଖି ତହିଁ ତଳେ ଗୋଟିଏ ଗାର ଦାଣ୍ଡ ହର ସଂଖ୍ୟାକୁ ଲେଖାଯାଏ; ପ୍ରଧାନତଃ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ଭଗ୍ନାଂଶ ପାଠୀଗଣିତରେ ଦେଖାଯାଏ—୧। ସାଧାରଣ ବା ସାମାନ୍ୟ ଭଗ୍ନାଂଶ (simple fraction) ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଭଗ୍ନାଂଶରେ ୨ଟି ମାତ୍ର ଅଙ୍କ ଥାଏ, ୨। ଜଟିଳ ଭଗ୍ନାଂଶ ବା ଭଗ୍ନାଂଶର ଭଗ୍ନାଂଶ (compound fraction; a fraction of a fraction) ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ଭଗ୍ନାଂଶ ରାଶିକୁ ଦୁଇଟି ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରେ ବିଭକ୍ତ କରି ତହିଁରୁ ବଦଲ କରାଯିବା ଭଗ୍ନାଂଶ ଓ ୩। ଦଶମିକ ଭଗ୍ନାଂଶ (ବା ଦଶମିକ ଘଟିତ ଭଗ୍ନାଂଶ) (Decimal fraction.)

ଭଗ୍ନାତ୍ମା—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଭଗ୍ନ+ଅତ୍ମନ୍; ଭଗ୍ନାତ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମ-
Bhagnātmā ୧ବ.) ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. [ବ୍ୟୁ—ଗୁରୁପତ୍ନୀ ହରଣ କରିବାରୁ ଶିବ ଏହାଙ୍କୁ ତିଶୂଳଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ।]

ଭଗ୍ନାବଶେଷ—ସ. ବ—(କର୍ମ୍ମଧା ବମ୍ଭୀ ୬ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ଭଗ୍ନ ପଦାର୍ଥର
Bhagnāvaśesha ଯାହା ଅଂଶ ରହି ଯାଇଥାଏ—1. The
(ଭଗ୍ନାବଶିଷ୍ଟ—ବଣ) remains of a broken thing.
୨ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା ଗୃହାଦିର ବାକି ରହିଥିବା ଅଂଶ—2. Ruins of a structure or building

ଭଗ୍ନାବସ୍ଥ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭଗ୍ନ+ଅବସ୍ଥା)—ଭଗ୍ନଦଶାପ୍ରାପ୍ତ—
Bhagnāvastha Having a broken condition, ruined; dilapidated.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଗ୍ନାବସ୍ଥା—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା ଅବସ୍ଥା—Bhagnābasthā Broken or dilapidated condition.

ଭଗ୍ନାଶ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀ ହି; ଭଗ୍ନ+ଆଶା)—ନଉାଶ—Bhagnāśa Disappointed; of shattered hopes. (ଭଗ୍ନାଂଶା—ସ୍ତ୍ରୀ. ଓ ଦେଶଜ ରୂପ)

ଭଗ୍ନୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭଉଣୀ (ଦେଖ) Bhagnī (etc) Bhaginī (See)

ଭଗ୍ନୀଜ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଭଗ୍ନୀ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଭଣଜା—Bhagnīja Sister's son. (ଜ—ମାଉଲଙ୍କ ବଜାଡାକୁ (ଭଗ୍ନିଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭଗ୍ନୀଜ ଗଛ । ଦେବଦୁର୍ଲଭ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୱ ।)

ଭଗ୍ନୀ ହତ୍ୟା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଉଣୀକୁ ମାର ପକାଇବା—Bhagnī hatyā Murdering one's sister.

ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ (ଉନଜ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍, ଅ)—୧ । ଭାଙ୍ଗିଯିବା; ଭଗ୍ନହେବା—1. Breaking; fracture. (ଜ—ମାନସ ଅଙ୍ଗ ଭେଦ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ ରଚନ୍ତ ମୋହ । ଭକ୍ତ. ମ. ଗୀତ ।) ୨ । ଖଣ୍ଡ—2. Piece; cutting. ୩ । ହାନି—3. Loss. ୪ । ନାଶ—4. Destruction; ruin. ୫ । କୁଟିଳତା—5. Crookedness. ୬ । ପ୍ରତିବନ୍ଧ; ବାଧା—6. Interruption; obstruction. (ସଥା—ରସଭଙ୍ଗ ।) ୭ । ପଳାୟନ—7. Defeat; routing. (ଜ—ଉପୁଜୁ ଜୁରୁ ସାରନ୍ତି ରଣେ ଦେଲେ ଭଙ୍ଗ । ରାଧାନାଥ ।) ୮ । ନିବୃତ୍ତି; ବନ୍ଦ—8. Stoppage; cessation; dissolution. (ସଥା—ଯାତ୍ରାଭଙ୍ଗ ।) ୯ । ରଚନା; ଚିତ୍ରଣ—9. Composition; writing; painting. (ସଥା—ପତ୍ରଭଙ୍ଗ ।)—୧୦ । ବ୍ୟତିକ୍ରମ; ଲଙ୍ଘନ; ନ ମାନିବା—10. Infringement; transgression; violation. (ସଥା—ଆଦେଶ-ଭଙ୍ଗ, ଆଜ୍ଞାଭଙ୍ଗ, ନିୟମଭଙ୍ଗ, ପ୍ରତିଜ୍ଞାଭଙ୍ଗ, ସତ୍ୟଭଙ୍ଗ ।) ୧୧ । ଉତ୍ତଙ୍ଗ; ଢେଉ—11. Wave; billow. ୧୨ । ବିଶ୍ଳେଷଣ—12. Analysis. ୧୩ । ରୋଗ—13. Disease. ୧୪ । ବିଦାରଣ; ଭେଦ—14. Splitting; laceration; piercing. ୧୫ । ବ୍ୟସନ—15. Vice. ୧୬ । ଭୟ—16. Fear. ୧୭ । ନିରସନ—17. Refutation; rejection. ୧୮ । ଭଙ୍ଗୀ—18. Demeanour. ୧୯ । ଗମନ; ଗତି (ହ. ଷ)—19. Going; motion. ୨୦ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ନାଗବିଶେଷ (ହ. ଣ)—20. Name of a mythological serpent. ୨୧ । ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବଙ୍କା କରିବା ରୋଗ (ହ. ଣ)—21. A disease making the patient crooked. ୨୨ । ଗଞ୍ଜେଇ (ଗଛ, ପତ୍ର)—22. Cannabis Sativa (plant and leaves). ୨୩ । ଗଞ୍ଜାଇର ପତ୍ର ବଟା ଦୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେବା ଉନ୍ମାଦଉନ୍ମାଦକ ପାନୀୟ; ଭାଙ୍ଗ—23. An intoxicating drink made of the pestled leaves of Cannabis Sativa. ଦେ. ବ (ସ. ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ମୁଖର ଚର୍ମ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ିଯିବା ରୋଗ—Addison's disease; Melanoderma; a disease consisting of black discolouration in some parts of the face.

ଭଙ୍ଗଡ଼—ଦେ. ବଣ—ସିବିଲୋର; ଭାଙ୍ଗଡ଼—Addicted to drinking Bhānga. ଭାଙ୍ଗଡ

ଭଙ୍ଗ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟହଭଙ୍ଗ କର ରଣକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାଇବା—To give way when attacked; to flee away from the thick of the fight.

ଭଙ୍ଗ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବଣ—ମୁହଁରେ କଳା କଳା ଦାଗରୂପ ରୋଗ ଦେଖା ଦେବା—Being attacked with Melanoderma or Addison's disease.

ଭଙ୍ଗ ପ୍ରବଣ—ସ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ସାଙ୍ଗ ସଦୃଶରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ; ଭଙ୍ଗୁର; ମସ୍କା—Brittle; fragile.

ଭଙ୍ଗ ପ୍ରବଣତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ+ତା କମ୍ବା ତ୍ୱ)—ସଦୃଶରେ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଅବସ୍ଥା—Brittleness; fragility.

ଭଙ୍ଗା—ଦେ. ବ (ସ. ଉନଜ୍ ଧାତୁ ଭଙ୍ଗ; ଭଞ୍ଜନ)—୧ । ଭାଙ୍ଗିବା କର୍ମ (ଭାଙ୍ଗିବା ଦେଖ)—1. Act of breaking; ଭାଙ୍ଗା; ଭାଙ୍ଗାନ Bhāṅgibā (See). ୨ । ଭଙ୍ଗାଇବା କର୍ମ ତୋଡନା; ତୋଡବାନା (ଭଙ୍ଗାଇବା ଦେଖ)—2. The act of causing to break; Bhaṅgāibā (See). ୩ । ଦସ୍ତୁ ବାଟୀଏ ଖେଳରେ ସାର ସବୁ ଗୋଲାଇ ରଖିବା ଉତ୍ତାରୁ ଉପରର କେତେକ ସାରକୁ କାଢ଼ି ତଳେ ରଖିବା—3. The act of taking out some cards from the top and putting them at the bottom in the game of cards, [ଜ—ଭଙ୍ଗା ଶବ୍ଦର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅର୍ଥ ଘାଇ ଭାଙ୍ଗିବା ଓ ଭଙ୍ଗାଇବା ଶବ୍ଦର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅର୍ଥମାନ ଦେଖ । ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ । ସଥା—ଓଳଅଭଙ୍ଗା, ଘରଭଙ୍ଗା, ପଡ଼ିଆଭଙ୍ଗା, ପଥଭଙ୍ଗା, ପାଣିଭଙ୍ଗା, ପାନଭଙ୍ଗା, ପେଟଭଙ୍ଗା; ମକଦ୍ଦମାଭଙ୍ଗା, ଝଙ୍କାଭଙ୍ଗା, ନୋଟଭଙ୍ଗା; ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି)ଭଙ୍ଗା; ମନଭଙ୍ଗା, ମଣ୍ଡଳ ବା ମୁଣ୍ଡୁଲାଭଙ୍ଗା, ଲୁଗାଭଙ୍ଗା, ଦାଣ୍ଡିଭଙ୍ଗା ।] ଦେ. ବଣ (ସ. ଭଗ୍ନ)—୧ । ଭଗ୍ନ—1. Broken, ୨ । ନଷ୍ଟ—2. Ruined, ୩ । ଦଦଗ୍; ପଟା—3. Unsound; fractured; cracked, ୪ । (ପୁଂ) ସେ ଭାଙ୍ଗେ—4. Breaking; spoiling, ୫ । ସେ

ଭଙ୍ଗାଏ—5. Causing breach. [ଭ—କେହି [ଭଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ନ ଜାଣନ୍ତୁ ଉତର ଗୋଇ, ସମସ୍ତେ କହନ୍ତୁ ଘର ଭଙ୍ଗେଇ । ଉଗ ।] ସ. ବି (ଭଙ୍ଗ+ଆ) ବଳସ୍ୟା; ଗ୍ରାଙ୍ଗ; ଗଞ୍ଜେଇ ଗଛ—Cannabis Sativa.

ଭଙ୍ଗାଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ କହିବା—To explain Bhaṅgāi kahibā a matter in detail.

ଭେଁଗେ ବଳା (ଭ—ଯେତେ ରୂପେ ଭଙ୍ଗାଇ କହିଲେ ଦେଲେ ନୃପ ଦେବସାମାର କ୍ରୋଧ ବଢିଲା ଅମାପ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଭ୍ରତ. ଆଦ ।)

ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭନଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—ଭାଙ୍ଗିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form of Bhāṅgibā. ୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଭାଙ୍ଗିବା କର୍ମ ଭୁନ୍ନା, ଭୁନାନା, ତୋଡବାନା କରାଇବା—1. To cause to be broken or demolished. ୨ । ନଷ୍ଟ କରାଇବା—2. To cause destruction of; to cause to be spoilt. ୩ । ବଡ଼ ମୁଦ୍ରା ବା କୋଟ ବଳସ୍ୟରେ ଛୋଟ ମୁଦ୍ରା ନେବା—3. To exchange currency of larger value to small coins. ୪ । ବରତ କରାଇବା; ରହତ କରାଇବା—4. To cause to stop; to prevent a person from doing a thing. ୫ । (ବିବାଦ ବା ମକଦ୍ଦମାରୁ) ଆପୋସିରେ ମିମାଂସା କରାଇବା—5. To cause a case or dispute to be amicably decided or settled. ୬ । ଉତତ ଦୋଇଥିବା ବେଶ ଅଦରୁ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା କଢାଇବା—(ଯଥା—ବେଶ ଭଙ୍ଗାଇବା)—6. To cause a person to dismantle the decoration put on a person. ୭ । ପେଟ ଟଣା ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଚତ ଦୋଇ ଶୋଇଥିବା ମନୁଷ୍ୟର ପେଟ ଉପରେ ଗୋଟେ କଂସା ବା ବଡ଼ ପାତ୍ର ରଖାଇ ଉପର୍ଯୁପରି ଅନ୍ୟ ପାତ୍ରରୁ ସେ କଂସା ମଧ୍ୟକୁ ଥଣ୍ଡା ବା ଗରମ ପାଣି ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଅଜାଡାଇବା (ଯଥା—ପାଣି ଭଙ୍ଗାଇବା)—7 To. cause a person to repeatedly pour water into a shallow pan put on the belly of a person lying flat with a view to alleviate the latter's belly-ache. ୮ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ ମୁରୁଜ ବା ଝଡ ବା ପିଠଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡଳ ଓ ଚକ୍ର ଆଦ ଅଙ୍କତ କରାଇବା (ଯଥା—ମୁଣ୍ଡ ଲା ଭଙ୍ଗାଇବା)—8. To cause another to draw circles and other artistic figures on the ground. ୯ । ଦୁଗୁଳ ଆଦ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ବରଗସୁକ୍ତ ବା ଅପ୍ରସନ୍ନ କରାଇବା (ଯଥା—ମନ ଭଙ୍ଗାଇବା)—9. To cause a person to be displeased or annoyed with another by back-biting. ୧୦ । ଦଉଡ଼ ଆଦକୁ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବଳାଇବା (ଯଥା—ଦଉଡ଼ ଭଙ୍ଗାଇବା)—10. To cause a rope to be twined or twisted. ୧୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଲୁଗା ଆଦକୁ ଲୁଞ୍ଚ ବା ଭାଜ କରାଇବା (ଯଥା—ଲୁଗା ଭଙ୍ଗାଇବା)—11. To cause a cloth to be artistically folded. ୧୨ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପାନ ଖିଲ ସଜାଇବା (ଯଥା—ପାନ ଭଙ୍ଗାଇବା)—12. To cause another to prepare packets of betel or nuts etc for chewing. ୧୩ । କୌଣସି ପରିବାରରେ ଅନୁବିବାଦର ସୃଜନ କରି ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଜନ୍ମାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ପୃଥଗାନ, ପୃଥଗ୍‌ବାସ କରାଇବା (ଯଥା—ଘର ଭଙ୍ଗାଇବା)—13. To cause or bring about internal dispute or rupture (in a family). ୧୪ । ପୂର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥା ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣକୁ ଗର୍ଭରୁ ଝରାଇବା (ଯଥା—ପେଟ ଭଙ୍ଗାଇବା—14. To cause abortion or miscarriage ୧୫ । କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ନ ହେବାର ଉପାୟ କରିବା (ଯଥା—ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭଙ୍ଗାଇବ ।)—15. To cause the breaking of a proposal. ୧୬ ।ଅଭିପ୍ରେତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବା—16. To dissuade a person from carrying out a certain wish.

[ଦ୍ର—ଭାଙ୍ଗିବା କ୍ରିୟାର ଉନ ଉନ ଅର୍ଥର ଣିଜନ୍ତ ରୂପରେ ଭଙ୍ଗାଇବା; କ୍ରିୟା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—(ଗାଈ) ଗର୍ଭବତୀ ନ ହେବା; ବୃଷଯଙ୍ଗମ ପରେ ଗର୍ଭଧାରଣ ନ କରିବା—(a cow) Not to be successful in one copulation with a bull.

ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ଘରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ-ଭଁାଗା କାଁଥ Bhaṅgā kānthaṛā bris. ୨ । ଘରର ଗୃହ ବା ଗୃହ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବା ପରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥମାନ—2. The broken and outstanding walls of a house of which the roof has come down.

ଭଙ୍ଗା ଚୁରା—ଗ୍ରାଦେ. (ସଦ୍ଭବର) ବ—ଭାଙ୍ଗିବା ଓ ଚୂନା କରିବା—Bhaṅgā chūrā Breaking and pounding. ଭାଙ୍ଗ ଚୁର ବଶ—ଭଗ୍ନ ଓ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—Broken and pounded. ତୋଡନା ଚୂରନା ଭାଙ୍ଗାଚୂରା ଟୁଟାଫୁଟା

ଭଙ୍ଗାଣିଆ(ଆଁ)—ଗ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଭୁଲ. ବ. Bhaṅgāṇiā(āṅ)—ଭାଗାମା)—୧ । ଟଙ୍କା ଆଦର ଝୁରୁଣ୍ଟ; ଟଙ୍କା ଭାଙ୍ଗାନିୟା ଆଦ ବେଶି ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରାକୁ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ବହୁ ତୋଡନେବାଲା ମୁଦ୍ରାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ—1. Change of currency of higher value into coins of lower value. ୨ । ବେଶି ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରା ବଳସ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରାମାନ; ଝୁରୁଣ୍ଟ—2. Smaller coins

Digitized by srujanika@gmail.com

received in exchange for coins or higher value. ଦେ. ବ—ସାଦ୍ଧା ଭୁଙ୍ଗେ—Breaking; causing rupture. (ଯଥା—ସନ୍ଧଭଙ୍ଗାଣିଆ କଥା; ସରଭଙ୍ଗାଣିଆ ଶ୍ଲୋକ ।)

ଭଙ୍ଗାଭୁ(ଫୁ)ଟଃ—(ସଦ୍ଭବ) ବ—ଭଙ୍ଗା ଓ ଫୁଟା (ଦ୍ରବ୍ୟମାନ)—Bhaṅgātu(phu)ṭā Broken and cracked [things]. (ଭଙ୍ଗାଭୁଲା, ଭଙ୍ଗାଦଦଗ୍ଧ, ଭଙ୍ଗାଫଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାଁଗାଟୁ(ଫା)ଟା

ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ—ସ. ଷ—କାବ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—A poetical Bhaṅgābhaṅga ślesha composition in which a line conveys various senses. [ଦ୍ର—ଏ ରଚନାରେ ଅଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ ଓ ସଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ପଦର ନାନା ଅର୍ଥ କଢ଼ାଯାଇ ପାରେ; ଶ୍ଳେଷ ଉଲ୍ଲେ ଟୀକା ଦେଖ ।] (ଉ—ଘନଚାପ ବନାଶନ ପାଇଁ ଯେ ଦ୍ୱର, ଉତ୍କୁଲ ଓ ନୋହୁଚ୍ଛ ଅଛୁ ଓ ଜଭାବସ୍ତୁ, କୁମୁଦକାସ୍ତ ସତ ବଚ୍ଛେଦ ଉମ ବାର, ସଙ୍ଗ ଶୈତ୍ୟୋଧାର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ଆହ୍ଲାଦ-କାସ୍ତ । ଅଉମନ୍ୟୁ. ଛନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା ।)

ଭଙ୍ଗା ଭଙ୍ଗା—ଦେ. ବ (ବହୁବଚନ)—୧ । ବିଶେଷ ଭାଙ୍ଗି ଥିବା; ବଙ୍କା Bhaṅgā bhaṅgā ବଙ୍କା—1. Having creases and ଭଙ୍ଗା ଭଙ୍ଗା bends. ୨ । ଦଦଗ୍ଧ—2. Half-broken. ୩ । ଅସ୍ପଷ୍ଟ (ବାଲସ୍ପଷ୍ଟା)—3. Prattling [speech]. ୪ । ଅସ୍ପଷ୍ଟ (କଥା)—4. Indistinctly expressed; half-expressed [words].

ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—ଭାଙ୍ଗିବା କ୍ରିୟା—The act of breaking. Bhaṅgābhaṅgi ଭାଙ୍ଗାଭାଙ୍ଗି

ଭଙ୍ଗାରି—ସ. ବ—(ଭଙ୍ଗ+ଅରି)—ମଶା [ହି. ଶ]—Bhaṅgāri Mosquito.

ଭଙ୍ଗି(ଙ୍ଗୀ)—ସ. ବ (ଭନଜ୍ ଧାତୁ=ଭାଙ୍ଗିବା+ଭାବ. ଇ, ଈ)—Bhaṅgi[ṅgī] ୧ । ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—1. Beauty. (ଉ—ଭଙ୍ଗୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାଁ ଭୁରୁ ମାଳ ଭୁଜଙ୍ଗୀ ଭ୍ରମର ଜୀବ ସଙ୍ଗି । କବି-ସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷ୍ୱଭଙ୍ଗ୍ୟୁ, ତ ଗୀତ ।) ୨ । ଗୃଢ଼ୁଷ୍ଟ; ଛଇ—2. Trick. (ଉ—ଶଇନ ତ ଜାଣନ୍ତୁ ଖେଳର ଭଙ୍ଗିକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୩ । ରୂପ; ଛବି; ପ୍ରତିକୃତି—3. Picture; form. ୪ । ଛଟକ; ଦାବଭାବ; ଅଙ୍ଗର; କ୍ରୀଡ଼ା (ଯଥା—ଭାବଭଙ୍ଗି; ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗି)—4. Gesture; contortion of the limbs. ୫ । ଥଟ୍ଟା ତାମସା; ରଙ୍ଗ; କୌତୁକ—5. Jest; joke; sport; repartee. ୬ । ଉଉଙ୍ଗ—6. Wave. ୭ । ଛଳ—7. Disguise. ୮ । କ୍ରୀଡ଼ାଜନକ ଭାବ—8. Amusing ways; wantonness; sportiveness. ୯ । ରଚନା—9. Composition. ୧୦ । ରସିକତା—10. Gallantry; wish; honour. ୧୧ । ଉଦ୍ଦ; ଭାବ—11. Condition. ୧୨ । ରଙ୍ଗ; ପ୍ରକାର—12. Kind; mode; manner; ways. ୧୩ । ବନ୍ୟାସ (ହି. ଶ)—13. Arrangement. ୧୪ । ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ—14. Irony; ironical expression.

ଭଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—[ଭଜ୍ଜ୍ରୁ ଅନୁଭୂତ]—ଡାଡ଼; ମେଦେନ୍ତର—Bhaṅgi ଭାଁଗୀ ଭଂଗୀ Sweeper.

ଭଙ୍ଗିଆ(ୟା)—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ [ସ. ଭଙ୍ଗୀମତ୍]—୧ । ଛଇଳ—Bhaṅgiā[yā] 1. Assuming different gestures. ଭଙ୍ଗୀ, ଭଉଙ୍ଗି ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । କୌତୁକୀ—2. Sportful; sportive. ୩ । ରସିକ—3. Gallant. ୪ । (ବାକ୍ୟ) ରସିକତା ପୂର୍ଣ୍ଣ—4. Humourous; witty.

ଭଙ୍ଗି(ଙ୍ଗୀ) କଥା—୧ । ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ—1. Covert or ironical Bhaṅgi(ṅgī) kathā expressions. ୨ । ଅବୋଧ କଥା—2. Mystical or unintelligible expression. ୩ । ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା—3. Witty or humorous expressions.

ଭଙ୍ଗି କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି-୧ । ଗୃଢ଼ୁଷ୍ଟ ଦେଖାଇବା; ଛଇ ଦେଖାଇବା—Bhaṅgi kārḍhibā 1. To display tricks. ୨ । ଛଟକ ଭଙ୍ଗି ଦେଖା[ଖେ]ଇବା ଭଙ୍ଗି ଦେବା ଅନ୍ୟରୂପ ଦେଖାଇବା—2. To assume enchanting ଭାଙ୍ଗି ଦେଖାନ ways. ୩ । ଥଟ୍ଟା ଖେଳବା—3. To play tricks. ୪ । ପ୍ରକାର ଦେଖାଇବା—4. To display various curious modes or ways.

ଭଙ୍ଗିତା—ଦେ. ବ—ଭଙ୍ଗି; ଛବି; ରୂପ—Picture; form. [ଉ—Bhaṅgitā ଲଲ୍ଲଟେ ତଳନ ତତା, ସିନ୍ଦୂରବିନ୍ଦୁ ଶୋଉତା, ଭନୁ କୋଳେ ବ ସବତା । ଏହୁ ଭଙ୍ଗିତା ଦେ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ-ବଭାସ ।]

ଭଙ୍ଗିବଚନ—ଦେ.ବ—୧ । ପରହାସ ବାଣୀ—1. Jocose words. Bhaṅgi bachana ୨ । ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ—2. Witty ପରିହାସ ବଚନ saying. [ଉ—ସଙ୍ଗୀତ ଏହୁକାଳେ, ଭଙ୍ଗୀବଚନ ପ୍ରକାଶ କଲେ—ଉଜ୍ଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁଜସ୍ତ ୩୫ । ୧୨]

ଭଙ୍ଗିମା—ସ. ବ (ଭଙ୍ଗ+ଭାବାର୍ଥେ. ଇମନ୍; ଭଙ୍ଗିମନ୍, ୧ମା ୧ ବଚନ)—Bhaṅgimā ୧ । ଭଙ୍ଗି; ଛଟକ; ଛଇ—1. Amusing deportment. ୨ । ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty; charm. ୩ । ଢଙ୍ଗ—3. Mode. [ଯଥା—ସେ ଭନ ଭଙ୍ଗିମାରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।]

ଭଙ୍ଗିମାନ୍—ସ. ବି. ପୁଂ (ଭଙ୍ଗି+ମତ୍ ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ; ୧ମା ୧ବଚନ)—Bhaṅgimān ୧ । ଭରଙ୍ଗିତ—1. Waving. ୨ । [ଭଙ୍ଗିମତ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଭଙ୍ଗି ମା; ଛଇଳ—2. Assuming charming ways. ୩ । କୌତୁକୀ—3. Sportful, wanton.

ଭଙ୍ଗୀସ୍ୱାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । (ଭଙ୍ଗ+ଇସ୍ୱସ୍; ୧ମା ୧ବ)—Bhangiyān ସେ ରଣରେ ଭଙ୍ଗଦେଇ ପଳାସ୍ତନ କରେ—[ଭଙ୍ଗୀସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Deserting from the thick of

a fight; renegade from the rank of the army. ୨ । (ଭଙ୍ଗି + ଇମନ୍; ୧ମା ୧ବଚନ)—ଭଙ୍ଗିମାନ୍ [ଦେଖ]—2. Bhaṅgimān [See]

ଭଙ୍ଗୀର—ବି. ବଣ—ଶୃଙ୍ଗୁଘପୁଣ୍ଡି—Artful. [ଭୃ—ଭାଷିଲ୍ Bhaṅgīra ସୁନର ଦରଦାସୀ ବ ଭଙ୍ଗୀର ଶିର ଦେଉ ପଛେ ସେ ତୋ ପରସର ଦେ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି]

ଭଙ୍ଗୀଳ—ସ. ବଣ (ଭଙ୍ଗ + ଇଲ)—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟର ବିକଳତା Bhaṅgīla [ହି. ଶ.]—The deformity of a sense-organ.

ଭଙ୍ଗୁର—ସଂ. ବଣ (ଭଜ୍ ଧାତୁ=ଭାଙ୍ଗିବା + ଶୀଳାର୍ଥେ. ଉର)—Bhaṅgura ୧ । ବକ୍ର—1. Crooked. ୨ । ମଦ୍‌କା; (ଭଙ୍ଗୁର—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ—2. Brittle; fragile. ୩ । କୂଟବୁଦ୍ଧିପୁଣ୍ଡି—3. Crafty. ୪ । ଯାହା ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ—4. Frangible. ୫ । ଯାହାର କାର୍ଯ୍ୟର ଓ ମତର ସ୍ଥିରତା ନ ଥାଏ—5. Inconstant; fickle. ୬ । ବିନଶ୍ୱର; ବିନାଶଶୀଳ—6. Prone to destruction; destructible; subject to decay. [ଭୃ—ଭଙ୍ଗୁର ଭବର ଭାଇ. ସୁଖ ଏହିପର—ଗ୍ରାଣନାଥ. ମଦ୍ଦାସାଙ୍ଗ ।] [ଦ୍ର—ଭଙ୍ଗୁର ବା ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—କାଚ ପାଚୁ ଆଦ) ରୁ କଥାରେ କଢ଼ନ୍ତୁ ଏହା ଲୁଲୁଡ଼ା ଡ଼ମ୍ ଯର ଦୋଇଅଛୁ । ଏହା ଟୁକୁ ଟୁକା ଦୋଇଅଛୁ ।] ଦେ. ବ—ନଈର ବାଙ୍କ—ମଗୁର The bend of a river.

ଭଙ୍ଗୁରତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଭଙ୍ଗୁର + ତା)—୧ । ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣତା—Bhaṅguratā(twa) 1. Fragility; frangibility. ୨ । ବିନାଶଶୀଳତା—2. Destructibility.

ଭଙ୍ଗୁରା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭଙ୍ଗୁର + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଭଙ୍ଗୁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Bhaṅgurā Feminine of Bhaṅgura.

ସଂ. ବ—୧ । ଅତିବିଷା—1. Aconite. ୨ । ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ (ଦେଖ)—2. Priyangu (See)

ଭଚକ୍ର—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିଚକ୍ର; ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିଙ୍କ Bhachakra ଗୃହରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ବିଜ୍ଞାପକ (ଉପଚ୍ଛର— ଅନ୍ୟରୂପ) ଚକ୍ର—1. The stellar sphere; the zodiac. [ଦ୍ର—ଏହି ୧୨ ରାଶିଙ୍କର ୧୨ଟି ଘର ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ରାଶିରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାଆନ୍ତି ତହିଁର ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ଗଣନାନୁସାରେ ଚକ୍ର ।]

୨ । ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ବିଭକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଗତିପଥସୂଚକ ଭୂଗୋଳ—2. The lunar zodiac.

ଭଚ ଚୁକା—ଦେ. ବ—୧ । (ବନୁଆ ଯେଉଁପର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାବକ ଲୁକୁରର ମୁହଁରୁ ପଳାଏ, ସେହିପର) କୌଶଳପୂର୍ବକ Bhacha(chu)kā ଶେୟାଲ ଫାଁକୀ ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାବକର କବଳରୁ ଖସିଯିବା—1. Estalamatola; हीलाहवाला caping from onset of a pursuer; the artful evasion of one's pursuers. ୨ । ଟାଲମଟୋଳ—2. Putting off on various excuses.

ଭଚକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଧମକାଇବା; ଭୟ ଦେଖାଇବା; Bhachakā(ke)ibā ଭୀତଗ୍ରସ୍ତ କରାଇବା—1. To threaten; ଧମକାନ, ଫାଁକୀ ଦେଓୟା to stun a person with fear; to हीलाहवाला बताना; ठगना terrify a person. ୨ । ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାବକକୁ ଏଡ଼ିବା; ଭଚକା ମାରିବା—2. To evade a chase. ୩ । ଉଣ୍ଡାଇବା—3. To put off a person on some excuse.

ଭଚ(ଚୁ)କା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଘାତକୁ ଧରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇଥିବା Bhacha(chu)kā debā କୌଶଳି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଶଳ ପ୍ରଯୋଗ- ଶେୟାଲ ଫାଁକୀ ଦେଓୟା ପୃଷ୍ଠକ ଧରି ନ ଦେବା; ଏଡ଼ିବା—1. To हीलाहवाला बताना baffle one's pursuers; to evade one's chasers. ୨ । ଉଣ୍ଡିବା—2. To put off on some excuse.

ଭଚ୍ଚ(ର୍ଚ୍ଚ)ନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—(ସଂ. ଭର୍ତ୍ସନା)—ଭର୍ତ୍ସନା; ଗାଳ— Bhachchha(rchcha)nā Rebuke; censure; abuse. (ଭର୍ତ୍ସନା, ଭ୍ରୁଚ୍ଚନା, ଭ୍ରୁଚ୍ଚନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭର୍ତ୍ସନା डाँटडपट

ଭଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସେବା କରିବା—1. To serve; to Bhaj (root) devote oneself to the service of.

୨ । ପୂଜା କରିବା—2. To worship. ୩ । ନାମ ସ୍ମରଣ କରିବା—3. To recite the names of a person. ୪ । ସ୍ତୁତି କରିବା—4. To pray. ୫ । ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା—5. To take shelter under a person. ୬ । ବିଭାଗ କରିବା—6. To divide or share.

ଭଜ—ଦେ. ବ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Names given to Bhaja persons. ସ. କ୍ରି—(ଭଜ୍ ଧାତୁ ଲୋଟ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଭଜ ହରି; ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦ; ଭଜ ୧ବଚନ)—ଭଜନା କର—Do भज गोविन्द, भज आनन्द worship. (ଭୃ—ଭଜ ମନ କଲା (ଭଜ—ଆଦରାର୍ଥକ ରୂପ) କଲାଇ, ଭଜଲେ ଏ ଦୁଃଖ ରହିବ [ଭଜିଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ] ନାହିଁ ।)

ଭଜଗୋବିନ୍ଦ, ଭଜନ, ଭଜନା, ଭଜନାନନ୍ଦ, ଭଜନ ଭଜ(ଜା), ଭଜଆ(ୟା), ଭଜମନା, ଭଜହର } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭଜକ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି—(ଭଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଭଜନ- Bhajaka କାରୀ—1. Praying. ୨ । ବିଭାଗକାରୀ— (ଭଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Dividing.

ଭଜକଟ—ବି. ବ—(ଭଞ୍ଜନ ଓ କର୍ତ୍ତନ=ଭାଙ୍ଗିବା ଓ କାଟିବା ରୂପ Bhajakaṭa କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟ, ବା ଭଜନ ଓ କଷ୍ଟ କ୍ରମା ଭଜା ଭଜକଟ ଓ କଷ୍ଟ)—୧ । ବ୍ୟାଘାତ, ବିଘ୍ନ—1. Obstruction; भंवर जाल, गडबडी impediment. ୨ । ବିଷମ ସମସ୍ୟା— 2. Dilemma; difficult predicament. ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଷ୍ଟକର ଉଦ୍ଯୋଗ, କଷ୍ଟଦାୟକ ଉଦ୍ଯୋଗ—3. Difficult exertion. ୪ । କଷ୍ଟଜନକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—4. Difficult task. ୫ । ଗୋଲମାଳିଆ କାର୍ଯ୍ୟ—5. Confused act. ୬ । ଦୃଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟା; ଗୋଲମାଳ—6. Entanglement; confusion. ୭ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନମନ୍ତେ ଅବଲମ୍ବିତ ନାନା ଉପାୟ—7. Expedients followed to attain one's object.

ଭଜକଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଧନ ନମନ୍ତେ ନାନା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ଉପ୍ୟମରେ (ଭଜକଟରେ ପଶି(ଡ଼)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଙ୍କଟାପନ୍ନ ହେବା—

भजकट करना 1. To be entangled in confused

गोलमालमे फंसना actions with a view to achieve one's object. ୨ । ଗୋଲମାଳରେ ପଡ଼ିବା—2. To be involved in confusion and entanglements. ୩ । ଦୃଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟାରେ ପଡ଼ିବା—3. To fall into a false position or predicament.

ଭଜନ୍—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ. ଭୋଜନ)—ଭୋଜନ—

Bhajan Meal; eating.

ଭଜନ—ସଂ. ବି (ଭଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) —୧ । ଦେବାଦଙ୍କର ସ୍ତୁତି ଗାନ ବା ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ ବା ନାମକୀର୍ତ୍ତନ—

Bhajana 1. Reciting the praise of gods or deities; repeatedly reciting the name of the worshipped deity. ୨ । ଆରାଧନା; ଉପାସନା—2. Praying. ୩ । ସେବା—3. Serving; service; attendance. ୪ । ଅର୍ଚ୍ଚନ, ପୂଜା—4. Worship; adoration. ୫ । ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ—5. Taking shelter under. ୬ । ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ—6. Yielding one's self up to; surrendering one's self. ୭ । ବାରଂବାର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମସ୍ମରଣ—7. Recalling and repeating the name of a person. ୮ । ଭାଗ କରିବା—8. Dividing. ୯ । (+କର୍ମ. ଅନ) ଭାଗ—9. Share; allotment. ୧୦ । (+ଅଧିକରଣ ଅନ) ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ତବ; ସ୍ତୁତି, ସ୍ତୋତ୍ର—10. Hymn. ଦେ. ବ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—Name given to persons.

ଭଜନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସଂ. ଭଜ୍ ଧାତୁ)—ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ କରିବା, ଭଜିବା—1. To repeatedly recite the names of a deity.

भजन करना ୨ । ସବୁଦା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ନେହ ବା ଭକ୍ତି ସହିତ ସ୍ମରଣ କରିବା; ସୁମରିବା; ଜପିବା—2. To cherish the memory of a person constantly. ୩ । ସ୍ତବ କରିବା—3. To pray. ୪ । ଆଶ୍ରୟ ନେବା—4. To take shelter or refuge. ୫ । ଲଭିବା, ଭଜିବା; ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—5. To get; to attain. (ଯଥା—ମୃତ୍ୟୁ ଭଜନ କରିବା) ୬ । ସେବା କରିବା—6. To serve.

ଭଜନ ଗୃହ—ସଂ. ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍) —୧ । ଉପାସନା ମନ୍ଦିର; ଯେଉଁ

Bhajana gṛuha ମନ୍ଦିରରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରାଯାଏ—

ଭଜନଜଲସ୍ଥ, ଭଜନମନ୍ଦିର, ଭଜନଶାଳା, ଭଜନାଳସ୍ଥ ଭଜନାଗାର } 1. A prayer hall.

—ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଗିର୍ଜ୍ଜା—2. Church. ୩ । ମସଜୀଦ୍—3. Mosque. ୪ । ଦେବମନ୍ଦିର—4. Temple.

ଭଜନ ଭୋଜନ—ଦେ. ବ—(ନିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦ୍ଦରର ଶବ୍ଦ)—୧ ।

Bhajana bhōjana ସ୍ତୁତିପାଠାଦି—1. Hymn. ୨ । ଭଜନ ଟଜନ ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ—2. Daily prayers. ୩ । ଗୁପ୍ତ

भजन उजन ମନ୍ତ୍ରଣା—3. Secret consultation or counsel.

ଭଜନ ମାଳା—ସଂ.ବ—(୭ମ୍ଭୀ ତତ୍, ୪ର୍ଥୀ ତତ୍)—୧। ଜପମାଳା; ଯେଉଁ

Bhajana mālā ମାଳା ସାହାଯ୍ୟରେ ଗଣନାପୂର୍ବକ ଦେବାଦଙ୍କ (ଭଜନମାଳ[ଳି]—ଦେବଜରୂପ) ନାମ ଜପ କରାଯାଏ—1. String of beads used for reciting the names of deities. ୨ । ସ୍ତବସ୍ତୁତ୍—2. Collection of hymns.

ଭଜନ ସାଧନ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ଦରର)—୧ । ସ୍ତବ ଓ ପୂଜା; ପୂଜା ଓ ଜପ

Bhajana sādhana ସେବା ଆରାଧନା—1. Worshipping

भजन साधन and praying; worship and prayer. ୨ । ଦୈବାର୍ଚ୍ଚନ; ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ—2. Daily worship or prayer. ୩ । ସାଧ୍ୟସାଧନ, ଅନୁନୟ ବିନୟ—3. Entreaties; repeated prayers.

ଭଜନ ସ୍ମରଣ—ସଂ. ବ—(ସମାର୍ଥକ ସଦ୍ଦରର)—୧ । ସ୍ତୁତିପାଠାଦି—

Bhajana smaraṇa 1. The saying of prayers or (ଭଜନ ପୂଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) recital of hymns. ୨ । ସ୍ତୁତି ପାଠ ଓ ମାଳା ଜପ—2. Prayers and telling of beads. ୩ । ନୈତିକ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ—3. Daily worship of God. ୪ । ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ—

4. Daily prayers and rites.

ଭଜନା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ଥ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—A species

Bhajanā of paddy. ଦେ. ବିଶ—ଉପାସନା—Worshipping. (ଉ—ନାମଭଜନା ଲୋକମାନେ, ବସନ୍ତ ଅର୍ଥବେଦ ପ୍ରାତ୍ମେ । ପ୍ରାତଃ. ଭଜଗୋବିନ୍ଦମ୍ ।)

ସଂ. ବି. (ଭଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ + ଆ)—ଭଜନ; ଆରାଧନା; ସେବା—Praying; worshipping.

ଭଜନା ଦେ. ବି. (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଭଜନାନନ୍ଦର ଡାକ ନାମ—A name for calling Bhajanānanda.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଜନା କରିବା—ଦେ. କି. (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଭଜନ କରିବା
Bhajanā karibā (ଦେଶ)—1. Bhajana karibā
ভজনা করা (See) ୨ । ଭଜିବା (ଦେଶ)—2. Bhajibā
भजन करना, भजना (See)

ଭଜନାନନ୍ଦ—ସ. ବ. (ସ. ଷ, ଲୁ)—ଈଶ୍ୱରଭଜନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର
Bhajanānanda ଅନୁଭୂତ ଆନନ୍ଦ—The happiness ex-
भजनानन्द perienced by a person who prays to God. ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ଯେ ଈଶ୍ୱରଭଜନରେ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରେ—Happy in the worship of God ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଭଜନାନନ୍ଦୀ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ଭଜନାନନ୍ଦ)—ଈଶ୍ୱର ଭଜନ କରି
Bhajanānandī ଯେ ସ୍ୱଶ୍ରରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଥାଏ—Happy in
भजनानन्दी the worship of the Godhead.

ଭଜନି—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂଦ୍ଭୂମ) ବି—ଭଜନା (ଦେଖ)
Bhajani Bhajanā (See)
भजनी ଦେ. ବିଣ—ଭଜନକାରୀ—Reciting hymns.
ଦେ. ବି—୧ । ଭଜନ କରିବା ଲୋକ—1. The person praying. ୨ । (ଅଦର୍ଥକ) ଭଜନାନନ୍ଦର ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Bhajanānanda.

ଭଜନୀୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଭଜ୍+କର୍ମ. ଅନୀୟ—୧ । ପୂଜା; ପୂଜନୀୟ
Bhajanīya (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Worshippable; adorable;
(ଭଜନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) venerable. ୨ । ଭଜନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ (ସ୍ତୁବାଦି)—2. Fit to be recited.

ଭଜ ମନ—ଦେ. ଅ. (ନିଜ ମନକୁ ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ମନ ତୁ
Bhaja mana ଭଜନା କର—O mind, you do pray
भज मन (to such or such a deity). ଦେ. ବ ପୁଂ—
भजमन ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males

ଭଜମାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ । ବିଭାଜକ
Bhajamāna —1. Dividing. ୨ । ଉପାସନାରତ—
(ଭଜମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Engaged in prayers. ୩ । ପୂଜା କରୁଥିବା; ପୂଜାକାରୀ—3. Worshipping. ୪ । ଉପଯୁକ୍ତ—4. Proper; suitable. ୫ । ସେବମାନ; ସେବାରତ—5. Engaged in serving.

ଭଜା—ଦେ. ବି (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁରୁ ଉର୍ଜନ)—୧ । ଉର୍ଜନ; ଭାଜିବା
Bhajā କର୍ମ—1. Act of frying; roasting; baking.
ভাজা ୨ । ଉର୍ଜିତ ଖାଦ୍ୟ; ଭାଜି; ଭଜା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ—
भूनना 2. Fried food; roast. (ଯଥା—ଚୁଲିଭଜା,
ভাজা କଦଳୀଭଜା ।) ଦେ. ବିଣ (ସ. ଉର୍ଜିତ)—୧ ।
भूनाहुआ ଉର୍ଜିତ; ଯାହାକୁ ଭାଜିବାକୁ ହୋଇଥାଏ—1. Fried; roasted; baked. (ଯଥା—ଭଜାମୁଗ, ଭଜାମାଛ, ହୋଇଭଜା ଖଇ ।) [ତୁ—ଜ୍ଞାନାତ୍ମାନମ୍ ତୁ ଅଗୁଣ, ସକାମେ ଯେ ତୋର ଚରଣ, ତୁଳନ୍ତି ଜନ୍ମ ତାଙ୍କ ନାହିଁ, ଭଜା ସାଜର ଖାଦ୍ୟ ହୋଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

୨ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ଭାଜିବା କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହୁଏ—2. Used for frying. (ଯଥା—ଭଜା ଝଡ଼ୁକା; ଭଜା ହାଣ୍ଡି—
୩ । ଘିରାଦରେ ଯାହାକୁ ଭର୍ଜିତ କରାଯାଇଅଛି—3. Fried in ghee or oil. (ଯଥା—ଘିଅଭଜା ଖାଗ ।) ୪ । ବାଲିରେ ମିଶାଇ ଯାହା ଉର୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ—4. Fried by being put in heated sand etc. (ଯଥା—ବାଲିଭଜା ମୁଗ)

ଭଜା(ଜେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି
Bhajā(je)i debā ବିଷୟର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପନ୍ନ କରାଇବା—
ভজিয়েদেওয়া 1. To have the truth of a matter
मुकाबला कराना established by proof. ୨ । ସଙ୍ଗୃହୀତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପସ୍ଥିତି ଓ ଉକ୍ତିଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଷୟର ସତ୍ୟତା ବା ଅସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବା—2 To have a thing proved or disproved by confronting the person concerned.

ଭଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ—ଭଜିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)
Bhajā(je)ibā ୧ । ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଇବା—1. To
ভজান cause another to say prayers. ୨ ।
भजवाना ଭରଜାଇବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବା ଅନୁସରଣ
ভজান ଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବା ବଶୀଭୂତ କରିବା—2. To please
सन्तुष्ट रखना a person by one's devotion or constant attendance. । (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ)

ଭୁନାନା; ଭୁନବାନା ଭାଜିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ; ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭାଜିବାକ୍ରିୟା
କରାଇବା—3 To cause to be fried. ୪ । (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ)—ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା; ମଗାଇବା; ରାଜି କରାଇବା—4. To induce; to persuade; to cau se to agree. ୫ । ମୁଆଜା ମୁକାବଲା କରାଇବା
মোকাবিলা করা କୌଣସି ବିଷୟର ସତ୍ୟତା ବା ଅସତ୍ୟତାକୁ
भजार कराना ପ୍ରମାଣ କରିବାପାଇଁ ସଙ୍ଗୃହୀତ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ମୁକାବଲା କରାଇବା—5. To cause a matter to be proved or disproved by confronting the person concerned. ୬ । ହିସାବ ମୁକାବଲା କରାଇବା—6. To get an account explained
(हिसाब) मिलाना करना and settled.

ଭଜା(ଜେ)ଇବା ମଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ (ସଦ୍ଭବର)—
Bhajā(je)ibā majā(je)ibā ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ ଓ ମସଜ୍ ଧାତୁ—
ଭଜା(ଜେ)ଇ ମଜା(ଜେ)ଇ ରହିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଭରଜେଇବା,
ଭଜା(ଜେ)ଇବା ରଜା(ଜେ)ଇବା } କୌଣସି
ভজানমজান ବ୍ୟକ୍ତିର ମରଜି ନେବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ବା
मिलाना; राजिमिलान करना ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା; ବାକ୍ୟ, ସେବା ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ରଖିବା—To

Digitized by srujanika@gmail.com

keep a person well pleased with one's words, devotion or action.

ଭଜା ଖଡ଼ିକା—ଦେ. ବ—ଭଜାଭଜ ଖଡ଼ିକା (ଦେଖ)
Bhajā khaṛdikā Bhajābhaji khaṛdikā (See).

ଭଜା ଖରଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ଅଳ୍ପ ପାଣିରେ ଖରଡ଼ା ଦେଇ ଭଜା ଯ(ସି)ନ୍ନ(ନ୍ୟୋ)ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ।
Bhajā kharaṛdā ତେଲ ବା ଘିଅରେ ଭଜା ଦୋଇଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ—Curry; ଭାଜାଡ଼ାଲନା fried in ghee or oil after being boiled ରଘାଭୂନା with a little water.

ଭଜା ଡାଲି—ଦେ. ବ—(ସ. ଭର୍ଜିତ+ଦାଲ)—ଭଜା ମୁଗ ବା ଭଜା Bhajā ḍāli କୋଳଥ ରଗଡ଼ା ଦୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୋଇଥିବା ଭାଜା ଡ଼ାଲ ଭୁଜୀହୁଈ ଦାଲ ଡାଲି—Split pulse prepared (ଭଜା ଡାଲି ବା ଜାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) from fried grains.

ଭଜା ତଅଣ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ) (ସ. ଭର୍ଜିତ+ତେମନ)—ଭଜା ଓ Bhajā tiaṇa ତରକାରୀ; ତଅଣଭଜ; ତରକାରୀ ଭଜା—(ଭଜା ତରକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Fried vegetable and ଭାଜା ତରକାରୀ भाजी तरकारी curry

ଭଜା ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—(ଫଳାଦ) ଭଜାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ Bhajā poṛdā ଓ ପୋଡ଼ାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ—(Vegetables) (ଭଜା ଭରଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) Fried and singed. ଭାଜା ପୋଡ଼ା भाजी और साना

ଭଜା ଭଜ—ଦେ. ବ (ସ. ଭର୍ଜନ)—୧। ଭୁଜବା ଭୁଜିଯା—1. Act Bhajā bhaji of frying. ୨। ଭଜା ଆଦ ତରକାରୀ—ଭାଜାଭାଜି 2. Curry and fried vegetables. ବଣ—ଭୁନାଭୁନୀ ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଭୁଜବା କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ—Used in frying. (ଯଥା—ଭଜା ଭଜ ଅଣ୍ଟିକା।)

ଭଜାଭଜ ଅଣ୍ଟିକା—ଦେ. ବ—ସେଉଁ ଅଣ୍ଟିକା ବା ହାଣ୍ଡିରେ ଘିଉଳ Bhajābhaji āṭikā ମୁଗ ଆଦ ଭଜା ହୁଏ—An earthen (ଭଜାଭଜ ହାଣ୍ଡି—ଅନ୍ୟରୂପ) pot in which pulse, paddy ଭାଡ etc are fried,

ଭଜାଭଜଖଡ଼ିକା—ଦେ. ବ—ସେଉଁ ଖଡ଼ିକାଗୋଛାଦ୍ୱାରା ଭଜା ଦେଉ- Bhajābhaji khaṛdikā ଥିବା ଧାନ, ଘିଉଳ ଓ ମୁଗ ଆଦକୁ ଲାରନକୀଖଡହୀ ଖରଡିବାକୁ ହୁଏ—A bunch of cocoanut leaf stalks with which grains etc are stirred during frying.

ଭଜା ମୁଗ—ଦେ. ବ (ସ. ଭର୍ଜିତ ମୁଦ୍ଗ)—ସେଉଁ ମୁଗ ଭରଡ଼ା ଦେବା Bhajā muga ପୂର୍ବରୁ ଭଜା ଦୋଇଥାଏ; ମୁଗ—Pulse ଭାଜାମୁଗ भुजाहुआ मुंग fried before being split. (ଦଦୋଉ—କଞ୍ଚାମୁଗ)

ଭଜା ରଗଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଡାଲି କରିବାପାଇଁ ମୁଗ ଦରଡ଼ ଆଦକୁ Bhajā ragaṛdā ଭୁଜବା ଓ ତଳରେ ରଗଡିବା—Frying ଭାଜାଭାଙ୍ଗା भुनना दलना and splitting of pulses for dāl.

ଭଜା ରନ୍ଧା—ଦେ. ବ (ସ. ଭର୍ଜନ+ରନ୍ଧନ)—ଖାଦ୍ୟ ଭୁଜବା କାର୍ଯ୍ୟ Bhajā randhā ଓ ରନ୍ଧବା କାର୍ଯ୍ୟ—Act of frying and ଭାଜାରାଂଧା भूनारंधा cooking articles for food'

ଭଜଆ—ଗ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି- Bhajiā ବଶେଷ—An aboriginal tribe of the name. ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)-ଭଜନାନନ୍ଦର ଡାକ ନାମ—A name for calling Bhajanānanda.

ଭଜିବା—ଦେ. କି. ସ (ଭଜ୍ ଧାତୁ)—୧। ପୂଜା କରିବା—1. To Bhajibā worship. ୨। ଭଜନ କରିବା; ସ୍ତବ କରିବା—ଭଜା 2. To pray. (ଯଥା—ଯାଦ୍ୱାପାଇଁ ଶିବ ପୂଜ, ଥାଉ, ଭଜନା ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ଭଜ, ଥାଉ। ଜଗତ୍ପୂର୍ଯ୍ୟ।) ୩। ମାଳା ଜପିବା—3 To tell beads. (ଯଥା—ଭକ୍ତ ମାଳା ତୁମ୍ଭର ଗଳାରେ ପଡ଼ୁଛୁ, ଏଥିରେ ଭଜଲେ ବ ମୁକ୍ତି ନୋହୁଛୁ। କୃଷ୍ଣଦିବ୍ୟ ମହାତ୍ମଭତ. ବନ।) ୪। ଜପଯୁର୍ଯ୍ୟପର ନାମ ଦୁରଣ କରିବା—4. To repeatedly utter the name of a person in attachment or devotion. ୫। ରଟିବା—5. To utter constantly. (ଯଥା—ମନରେ ନାହିଁକ ମାଳରେ ନାହିଁ, ଭଜ ଭଜ ହରି ପାଇବୁ କାହିଁ—ଛଗ।) ୬। ଏକାନ୍ତରୂପେ ଆସକ୍ତ ହେବା—6. To be deeply attached to. ୭। ଦଳ ଗ୍ରଭ ଝୁରିବା—7. To pine away in the thought of a person. ୮। (ମୃତ୍ୟୁ, ଲୟ, ବନାଶ ଆଦ ଅବସ୍ଥା) ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ଭୋଗ କରିବା—8. To get; to experience; to suffer (death, self-extinction). (ଉ—ମାଳ ଭୁଞ୍ଜତ ଭୁନ୍ତୁଳ ଭଉ, ଭନ୍ଥୁଲ୍ଲ ଅସୁ ବ୍ୟସୁ ସ୍ୱଉ—କବଦୂର୍ଯ୍ୟ। ଚନ୍ଦ୍ର ଭାଦ୍ୱାଙ୍କ ଅଉ ଭନ୍ତୁଭା ଭଜନ୍ତୁ। କୃଷ୍ଣଦିବ୍ୟ, ମହାତ୍ମଭତ. ଆଦ। ଭା ଜଥାକୁ ସୁଖ ନ ଭଜେ ମୋର କର୍ଣ୍ଣ। କୃଷ୍ଣଦିବ୍ୟ ମହାତ୍ମଭତ. ବନ।) ୯। ଗୁଣଗାନ କରିବା; ପ୍ରଶଂସା କରିବା—9. To eulogise; to praise. ୧୦। ପତ୍ନୀରୂପେ ବରଣ କରିବା; ପ୍ରେମ ଦାନ କରିବା—10. To love; to court; to choose as one's husband. (ଉ—ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରାରେ ତା ଶୁଣିଣ ଦ୍ୱିଜେ, ଜପୀ ତୁମ୍ଭେ ଋଷିକ ଭଜଲ ଘୃଣିଲେ। କୃଷ୍ଣଦିବ୍ୟ. ମହାତ୍ମଭତ. ବନ।) ୧୧। ସାଧନ କରିବା—11. To practise. ୧୨। ସେବା କରିବା—12. To serve. (ଉ—ଅଳ୍ପେଶ ବୁଦ୍ଧିରେ ସମସ୍ତେ, ତାହାଙ୍କୁ ଭଜ ଯଥୋଚିତେ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।) ୧୩। ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସହିତ ଅନୁଗମନ କରିବା—13. To follow with devotion. ୧୪। ପର ମନକୁ ତୁଷି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—14. To seek to please a person. ୧୫। ଶରଣାଗତ ହେବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ନେବା—15. To take shelter under a person. (ଉ—ସେ ତ ସ୍ୱାମୀକେ ସ୍ତ୍ରିଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ଭଜିବ, ରସିକ ଜଣେ ସିନା ବୁଝି ଦୋଇବ। ଭାଗ. ଲକ୍ଷ୍ମୀଚରିତ।)

ଭଜୀ—ସ. ବଣ. (ଭଜ୍ ଧାତୁ+ଉନ୍; ୧ମା. ୧ ବଚନ)—Bhajī ସେ ଭଜେ; ଭଜନକାରୀ—Praying. (ଭଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଜୁ(ବୁ)ସି(ସୀ)—ଦେ. ବଣ. (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଭକ୍ତ—
Bhaju(bu)si(sī) 1. Devoted to. ୨ । ଯେ କୌଣସି
ଭକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନ ଜଗି ଥାଏ—2. Acting according
भक्त to the wish or pleasure of a person.
୩ । ନମ୍ର ସେବାକାରୀ—3. Diligently serving. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଶରଣାପନ୍ନ—
4. Taking shelter under a person.
ଭକ୍ତି ବ—୧ । ଭକ୍ତ—1. Devotion. ୨ । ଆସକ୍ତି;
भक्ति ଅନୁରକ୍ତି—2. Attachment. ୩ । ଭଲାଇବା;
ରଝାଇବା କର୍ମ—3. The act of pleasing a person.

ଭଜ୍ୟମାନ—ସ ବଣ. ପୁଂ (ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ)—୧ । ସେବ୍ୟ-
Bhajyamāna ମାନ—1. Being served. ୨ । ଯାହା
(ଭଜ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଉକୁ କଟା ଯାଉଅଛି—2. Being divided.

ଭଞ୍ଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଭାଙ୍ଗିବା—1. To break. ୨ । ଲୋପ
Bhañj (root) କରିବା—2. To obliterate; to cause
(ଭନ୍ଜ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) to disappear. ୩ । ବିନାଶ
କରିବା—3. To destroy; to ruin.

ଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବ—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—1. Family
Bhañja title of Khatriyas. ୨ । ଘୁମୁସର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ,
କେନ୍ଦୁଝର, ହଲଦିଆ ଆଦି ରାଜାମାନଙ୍କର ବଂଶଗତ ଉପାଧି—
2. Family title of kings of Ghumsar, Mayūrbhañj, Keonjhar and Haladiā in Orissa. ୩ । ଭଞ୍ଜ କବି (ଦେଖ)—3. Bhañja kabi (See). [ଦ୍ର—ଏ ଭାଷାକୋଷରେ କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାଦରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ପଦ୍ୟମାନଙ୍କରେ 'ଭଞ୍ଜ' ନାମ ଲେଖା ଯାଇଅଛି ।] ସ୍ଥାନ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପୋଲୁହ (ଦେଖ)—Poluha (See)

ଭଞ୍ଜକବି—ଦେ. ବ—(ଘୁମୁସର ରାଜବଂଶରେ ଜନ୍ମିଥିବାରୁ) ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ-
Bhañja kabi Upendrabhañja,
(ଭଞ୍ଜ ସାହିତ୍ୟର—ଅନ୍ୟରୂପ) (See) the renowned classical poet of Orissa (of Ghumsur in the district of Ganjam.) [ଭଗ୍ୟବାନ୍ ବେନ ବାଣୀଙ୍କ କୁମର, କବି ବଲଦେବ ଭଞ୍ଜ ସାରବର ।
ଗ୍ରନ୍ଥାନାଥ. ଚଉକା ।]

ଭଞ୍ଜ କମ୍ବଦନ୍ତୀ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳର ଭଞ୍ଜବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ
Bhañja kimbadantī ପ୍ରାଚୀନ ଉପାଖ୍ୟାନ—The tradition about the origin of the Bhañja family. [ଦ୍ର—ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଜନେ ବଶିଷ୍ଠ ଋଷି ବଣରେ ଚୁଲି ଚୁଲି ମୃଗମିଥୁନଙ୍କ କାମକ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖି କାମାର୍ତ୍ତ ହେଲେ ଓ କୌପୀନରେ ତାଙ୍କ ଅମୋଘ ରେତଃ ସ୍ଖଳିତ ହେଲା । ସେ କୌପୀନକୁ ଦଣ୍ଡର ତୀର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଧୋଇବାରୁ ଦୁଇଟି ବନ୍ଦୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ତାକୁ ଗୋଟିଏ ମୟୂର ଜଳ ସହିତ ପାନ କରି ଦୁଇଟି ଅଣ୍ଡ ପ୍ରସବ କଲା । ଅଣ୍ଡ ବଢ଼ିବାରୁ ମୟୂରୀ ଖଣ୍ଡ ପଳାଇଲା ଓ ବଶିଷ୍ଠ ଜଳରେ ଅଣ୍ଡ ଦୁଇଟିକୁ ପାଇଲେ । ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଡ ଫାଟି ଶିଶୁ ଜାତ ହେବାରୁ ବଶିଷ୍ଠ ଶିଶୁର ନାମ ମଦନ ରଖା ଦେଲେ। ଅନ୍ୟ ଅଣ୍ଡଟି ନ ଫୁଟିବାରୁ ଋଷି ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ ଓ ସେଥିରୁ ବାହାରିବା ଶିଶୁ ମୋଦକ ଭଞ୍ଜ ବୋଲାଇଲେ । ଅଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟୋତ୍ତାପରେ ପକ୍ୱ ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ବଶିଷ୍ଠ ଶସ୍ତ୍ର ଓ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିପୁଣ କଲେ । ଏହି ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଚତୋର ଓ ଉତ୍କଳବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶରେ ରାଜତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପରେ କନିଷ୍ଠ ମୋଦକ ଦେଶ ତ୍ୟାଗ କରି ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜଜେମାଙ୍କୁ ହରାଇ କେନ୍ଦୁଝର ବୋଲାଇଲା ଓ ତହିଁରେ ଜଣେ ରାଜପୁତ୍ରା ରଜା ଦେଲେ ।

ବୌଦର କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଜା ଘାନବନ୍ଧୁ ନନ୍ଦଙ୍କର ଔରସ ପୁତ୍ର ବନାମୃକ ନନ୍ଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଘାଳଭ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଦୁଇଟି କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁମାର ରଘୁନାଥ ଓ ବନମାଳୀ ବଣରେ ବଧ କଲେ । ଘାନବନ୍ଧୁ ନନ୍ଦ ପୁତ୍ରର ମରଣବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ସନ୍ଦେହରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଏହି ଦୁଇ କୁମାରଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ତୁମ୍ଭ ବଂଶଧରମାନେ କଲନ୍ଦ କରି ରାଜଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରଘୁନାଥ ରଜା ହେଲେ ଓ ଖିଞ୍ଜାଲି (ବର୍ତ୍ତମାନ ଘୁମସର)ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ହେଉ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି ଖିଞ୍ଜାଲିକୁ ବୌଦ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ । ଖିଞ୍ଜାଲିର ଅଦମ ଅଧିବାସୀମାନେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ କବ, ଗଣ୍ଡ, ପାଣ ଆଦି ଜାତିର ଲୋକ ଥିଲେ । ରଘୁନାଥ ସେମାନଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରି ସେଠାରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପୁରାତନ ଦୁର୍ଗ (ଘୁମା=କୁଡ଼ିଆ-ଘର, ଗଡ଼) ଓ ତହିଁର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ (ସର=ଜଳି) ଛୋଡ଼ ଦେଶି ସେହିଠାରେ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କଲେ । (ଖ୍ରୀ. ୮୩୨ ଅବ୍ଦ) । ସେ ଗଡ଼ର ନାମ ଘୁମସର ହେଲା । ବନମାଳ ଭଞ୍ଜ ରଘୁନାଥଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସେ ରାଜ୍ୟ ପାଇଲେ । ଘୁମସର ଭଞ୍ଜବଂଶୀୟମାନେ ରଘୁନାଥ (୮୩୨ ଖ୍ରୀ) ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୪୯ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୫୮ ଜଣ ରାଜା ଘୁମସର ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ । ଶେଷ ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ (୧୮୩୨—୧୮୩୫) ଅଙ୍କ ସମୟରେ ଇଂରାଜଙ୍କଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ପେନସନ୍ ପାଇଲେ ଓ Vellore ରେ ରହିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଭଞ୍ଜବଂଶର ଲୋପ ହୋଇଅଛି ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଏହି ବଂଶର ଶୀଳଭଞ୍ଜ ଭଞ୍ଜ (୧୭୦୧-୩)ଙ୍କ ପୁଅ । ଶୀଳଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ବନଷ୍ଟ ପୁତ୍ର ଥାଇ ପୂର୍ବା କୌଶଲରେ ପିତାଙ୍କ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବଧ କରି ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ଦୁଇ ପୁରୁଷ ଛଡ଼ା କଳେଇ ଧନ ଭଞ୍ଜଦ୍ୱାର୍ ବଡାଡ଼ିତ ହୋଇ ଗୁମସର ପରତ୍ୟାଗ କର ଧର୍ଗକୋଟ ଓ ଅଠଗଡ଼ରେ ଓ ଶେଷରେ ନୂଆଗଡ଼ରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ। ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମାଲକଣ୍ଡଙ୍କ ପୂର୍ବ। ସେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳକ ମଲ୍ଲ ସାଧନ କର ଅସାଧାରଣ କବତ୍ୱ ପାଇଥିଲେ।

ଇଂରାଜ ପୂର୍ବେ ଚକାକୋଲ ସର୍କାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥାଇ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍-ମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଜଣେ ନବାବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା;ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ଗୁମସର ରାଜା ଶିବଜନ୍ମଙ୍କୁ ଦଃଖାଇ ତାଙ୍କ ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ। ତତ୍ପରେ ଶାକର (୧୭୯୦-୧୮୧୯) ରାଜା ହେଲେ ଓ ପୁତ୍ର ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ଦୌର୍ବଲ୍ୟରେ ବରକୁ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଛଡ଼ି ତୀର୍ଥକୁ ଗଲେ ଓ ଧନଞ୍ଜୟ ରାଜା ହେଲେ। ଧନଞ୍ଜୟ ଜଣେ ନରହନ୍ତା ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଥିଲେ ଓ ମାଇଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ଙ୍କ ବଙ୍ଗଳରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରୁ ପେନସନ୍ ପାଇ ରହିଲେ ଓ ଶାକର ତୀର୍ଥରୁ ଫେର ଥସି ପୁଣି ୧୮୧୯ ଠାରୁ ୧୮୬୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜା ହେଲେ। ଉତ୍ତରେ ରୁବ ହେବାରୁ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମଚ୍ଛ-କ୍ରମେ ଧନଞ୍ଜୟ ରାଜା ହେଲେ। କନ୍ତୁ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବଦ୍ରୋହ୍ମ ହୋଇ ଯୁବ କର ୧୮୬୫ରେ ମଲେ ଓ ତତ୍ପରେ ଏହା ଖାସ କର ସରକାର ନେଲେ ଓ Russel ସାହେବ କଲେକ୍ଟର ଗୁମସରର ପ୍ରଥମ ଇଂରାଜ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ହେଲେ। ତାରଣୀତରଣ ରଥଙ୍କ ଗୁମସର ଇତିହାସରୁ ଗୃହୀତ (ଉ. ସା. ୧୯୧୩)।]

ଭଞ୍ଜକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) —୧ । ଭଙ୍ଗକାରୀ; ଭଞ୍ଜନକାରୀ—1. Breaking. ୨ । ନବାରକ (ଭଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2.—Preventing. (ଯଥା—ବିପଦ୍. ଭଞ୍ଜକ, ସନ୍ଦେହଭଞ୍ଜକ, ମାନଭଞ୍ଜକ ।)

ଭଞ୍ଜନ—ସ. ବ (ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) —୧ । ଭାଙ୍ଗିବା—1. Breaking. ୨ । ଘଷାଇବା—2. (ଭଞ୍ଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Removal. ୩ । ଶତ୍ରୁନ; ନିରସନ; ଦୂରୀକରଣ —3. Dispelling; expelling. ୪ । ମେଷ୍ପତ୍ତି; ମୀମାଂସା—4. Settlement; decision. ବଣ. ପୁଂ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ହୁଏ; ଯଥା—ବିପଦ-ଭଞ୍ଜନ, ଦୁଃଖଭଞ୍ଜନ, ଜଳଦ୍ରଭଞ୍ଜନ, ମାନଭଞ୍ଜନ)—୧ । (କଲଙ୍କର) ନିରସନ—1. Dispelling. ୨ । (କଲହର) ମୀମାଂସା କରିବା; ମେଷ୍ପତ୍ତି—2. Amicable settlement. ୩ । (ବିପଦର)—ନିବାରଣ—3. Prevention (of a danger). ୪ । (ମାନର) ଦୂରୀକରଣ—4. Removal.

ଭଞ୍ଜା—ଦେ. ବ—ଯେ ଭାଙ୍ଗେ—Breaking. (ଯଥା—ଶକଟ-ଭଞ୍ଜା ଭାଂଗା ଭଞ୍ଜା, ସାମଲା ଭଞ୍ଜା।)—**तोडनेवाला; भंजा**

ଭଞ୍ଜା(ଞ୍ଜି)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ) —ଭଙ୍ଗାଇବା Bhañjā(ñje)ibā —To cause to break. ଭାଙ୍ଗାନ —ହେବେ ସେ ଲଙ୍କିତ ଜଡ ଶିବରେ ଦଂସ ଗରବ **तोडवाना** ଭଙ୍ଗାଇବ। ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ୩।୧୧.।)

ଭଞ୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—ଭାଙ୍ଗିବା—To break. Bhañjibā (ଭୂ—ଭଞ୍ଜ ଭଞ୍ଜସ୍ୱାରବର ସନ୍ଧ୍ୟାପ ଏବେ। ଭଞ୍ଜ. ଭାଂଗା **भंगना** ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ୧।୪)

ଭଞ୍ଜୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ + ଇନ୍; ୧ସା. ୧ବ) —ଭଞ୍ଜକ— Bhañji (ଭଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Breaking; dispelling.

ଭଞ୍ଜୀୟ—ଦେ. ବଣ (ଭଞ୍ଜ + ସ. ପ୍ରତ୍ୟୟ ଈୟ) —ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ Bhañjīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Upendra Bhañja (Poet). (ଯଥା—ଭଞ୍ଜୀୟ ରଚନା, ଭଞ୍ଜୀୟ ଯୁଗ, ଭଞ୍ଜୀୟ କବତା, ଭଞ୍ଜୀୟ ଗୃହସ୍ଥ, ଭଞ୍ଜୀୟ ସାହତ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦ ।)

ଭଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । କହିବା—1. To tell; to speak. Bhaṭ (root) ୨ । ପୋଷଣ କରିବା; ରକ୍ଷା କରିବା—2. To maintain; to entertain; to nourish; to foster. ୩ । ଭଡ଼ା ଦେବା—3. To hire (Apte). ୪ । ମୂଲ ପାଇବା—4. To receive wages (Apte).

ଭଟ୍—ସ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—କାଁରେ ବାଇଗଣ ପୋଡ଼ିଲ ବେଳେ ଭାଙ୍ଗି ଫାଟିଯାଇ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବାହାରେ—An onomatopoetic sound (as of the bursting of a brinjal when thrown into fire). **भट**

ଭଟ୍ ଭଟ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—୧ । ଗପସପ—1. Gibble-gabble. ୨ । ବଡ଼ଘାଟି କରିବା ଶବ୍ଦ—2. Sound as of loud talk. (ଭୂ—ଭଟ ଭଟ ଭଟ ହୋଇ କବତ୍ୱ ପଢ଼ିଲେ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଳ୍ପରଭ.) **भट भट**

ଭଟ ଭଟ୍, ଭଟ ଭ୍ରଟ୍, ଭଟର ଭଟର, ଭଟର ଭ୍ରଟର, ଭଟ୍ ଭଟ୍, ଭଠ ଭଠ, ଭଠର ଭଠର } ଅନ୍ୟରୂପ

ଥାଦ ।) ୩ । କୋଳାହଳ —3. Ado; row; noise. ୪ । କଳି—4. Quarrel. (ଭୂ—ବୋଉଟା ଶାଶୁ ସଙ୍ଗେ ଭଟ୍ ଭଟ୍ ଲଗାଇଲାଣି। ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ) ୫ । ଗାଳମନ୍ଦ—5. Abuse. ୬ । ଭୁଟ୍ ଭୁଟ୍; ବୁଦ୍ ବୁଦ ସ୍ଫୋଟନ ଶବ୍ଦ—6. The sound of bursting of bubbles. (ଭୂ—ଉପରେ ଚଢ ପଟ, ପଟ ଉତରେ ଯାଅ ଭଟ ଭଟ। ଛଗ।)

ଭଟ୍ ଭ୍ରଟ୍—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ଧଡ଼୍ ଧାଡ଼ Bhaṭ bhāṭ (ମାଠିଆ ଥାଦ) ପଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ—The sound of falling of earthern pots.

ଭଟ୍ ଭଟ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗପସପ୍ କରିବା—1. To gibble-gabble. ୨ । ଘାଟି କର ଅନେକ (ଭଟର ଭଟର ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗଡ଼ିବା—2. To talk loudly; to gabble. (ଭୂ—ଚ ହେବ ଭଟ ଭଟ କରା **भट भट करना** ଅଉ ଭଟ ଭଟ୍, ତହିଁକୁ ଭଟ୍ ହେଲା ଅରମ୍ଭଟ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚତୋପ୍ପଦଙ୍କ. କ. ଗୀତ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଟ୍(ଟ)ଭଟିଆ(ୟା)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଗପୁଡ଼—1. Gabbling; Bhaṭ(ṭa)bhaṭiā(yā) talkative. ୨ । କଳହୁଡ଼ୀ—2. Quarrelsome. [ଭଟ୍(ଟ)ଭଟା, ଭଟ୍(ଟ)ଭଟେଲ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଭଟ୍(ଟା)କା—ସ. ବ—୧ । ଭୁଲ—1. Mistake. ୨ । କ୍ଷତି—2. Loss. ୩ । ବଜାର—3. Market rate. ୪ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ଦାମ କଷାକଷି—4 Higgling and haggling; negotiation. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଭୁଲ ଓ ବାଜେ ସଙ୍ଗେ ନରର୍ଥକ ବା ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶରୂପେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ଭୁଲଭଟକା, ବାଜେଭଟକା—A meaningless term added to Bhul and Bhāu]

ଭଟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭଟ୍ ଧାତୁ=ଘୋଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବୀର; ଶୂର—1. Hero. ୨ । ରଣଶୂର; (ଭଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୋଦ୍ଧା—2. Warrior; combatant. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ; ଭୁଂଅଜାତି—3. Name of a hybrid caste. ୪ । ନୀଚଜାତିବିଶେଷ—4. A class of low caste. ୫ । ମୂଲ ନେଇ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ସୈନିକ—5. A mercenary or hired soldier (Apte). ୬ । ଜାତିଚ୍ୟୁତ ବ୍ୟକ୍ତି—6. An out—caste (Apte). ୭ । ରାକ୍ଷସ—7. A demon (Apte). ସ. ବିଣ—୧ । ନୀଚ; ହୀନ; ଘାମର—1. Mean; low; vile. ୨ । ପତିତ; ଜାତିଚ୍ୟୁତ—2. Outcasted. (ସ. ଭଟ) —୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଉପାଧ୍ୟବିଶେଷ—1. A family title of Brahmaṇas. ୨ । ଶୂଦ୍ରଙ୍କର ଉପାଧ୍ୟବିଶେଷ—2. A family title of Śūdras. ୩ । ଭାଟ; ସ୍ତୁତିପାଠକ—3. A panegyrist; herald; bard.

ଭଟ ଅମଳ—ଦେ. ବ.—ପରଦୃଷ୍ଟ ଅମଳ; ପ୍ରାଚୀନ କାଳ—Ancient Bhaṭa amala पुराना जमाना times. (ଭଟ ଅମଳଆ—ବିଣ) [ଦ୍ର—ପରଦୃଷ୍ଟାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ବିଥଲ ଭଟ୍ଟ ନାମକ ଜଣେ ବଡ଼ ଦସ୍ୟାଗୀଲ ସର୍ଦ୍ଦାର ଥିଲେ। ସେ ବହୁ ଜମି ଦାନ କରିଥିଲେ। ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନେକ ସନନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳେ। ତାଙ୍କ ଉପାଧ୍ୟରୁ ଏ ପ୍ରବଚନ ହୋଇଅଛି।]

ଭଟ ଅମଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ପ୍ରାଚୀନ କାଳୀନ; ଅଧୁନା ଅବ୍ୟବହୃତ ଓ ଅନାଦୃତ (କଥା ବା ବିଷୟ ବା ଫେସନ୍)—Bhaṭa amaliā पुरानो आमलेर Obsolete; archaic; out of date; पुराने जमानेका (काम) old-fashioned.

ଭଟକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କରିବା—1. To cause Bhaṭakā(ke)ibā ଭାଗାନ loss to a person. ୨ । ଭୀତ କରାଇବା—2. To frighten. ୩ । ଭଗାନା, भडकाना ଝୁରୁଡ଼ାଇ ଦେବା—3. To scare away. ୪ । ଭ୍ରମରେ ପକାଇବା—4. To cause a person to fall into error. ୫ । ଠକାଇବା—5. To cheat; to defraud.

ଭଟକିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭୁଲ କରିବା—1. To commit Bhaṭakibā mistake. ୨ । ଝୁରୁଡ଼ି କର ପଳାଇବା—2. To be scared away. ୩ । ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ଭଗନା, भगजाना, भडकना ହେବା—3. To go astray. (ଭଟକି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୪ । ଠକାମିରେ ପଡ଼ିବା—4. To be cheated ୫ । କ୍ଷତିରେ ପଡ଼ିବା—5. To suffer loss.

ଭଟ ପଣ୍ଡିତ—ଦେ ବିଣ (ଭଟ୍ଟ+ପଣ୍ଡିତ; ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ମହାପଣ୍ଡିତ— Bhaṭa paṇḍita A big Pandit. ଭଟ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ भट पण्डित

ଭଟ ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ—ଭଟ୍ଟମିଶ୍ର (ଦେଶ)—Bhaṭṭa miśra (See) Bhaṭa miśra ପ୍ରାଦେ. (ବାଣପୁର, ପୁରୀଜିଲ୍ଲା) ସ. (ଭଟ=ମାଡ, ଘୃଣ)—ପତିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଉପାଧ୍ୟ ବିଶେଷ—The family title of a class of fallen Brāhmaṇas of Banpur in the Puri district who were outcasted for giving their girls in marriage to Kshatriya Kings. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କୁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିବା ଫଳରେ ସମାଜଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିଲେ।]

ଭଟା—ସ. ବ (ଭଟ୍ ଧାତୁ=ଘୋଷଣ କରିବା+ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱାର୍ଥେ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ +ଆ)—ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ଗୋରେଖ ଗୁଜୁଲ; ମହାକାଳ ଭାଟା; ଭାଁଟି ଫଳ—Colocynth. ଦେ. ବ (ସ. ବୃତ୍ ଧାତୁ= ଗୁଳନ କରିବା)—୧ । ସମୁଦ୍ର ଜଳଶ୍ୱାଭର ଦୈନିକ (ଜୁଆର—ବିପରୀତ) ହ୍ରାସ—1. Ebb-tide of the ocean. ୨ । ସମୁଦ୍ର ଭଟ୍ଟା ଯୋଗୁଁ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ନଦୀର ଜଳହ୍ରାସ—2. The ebb-tide of a river. ୩ । ନଦୀର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଡଙ୍ଗା ବା ଷ୍ଟାଳ ଯିବା ଘାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗଭୀର ଜଳ ନ ଥାଏ—3. The shallow part of a ଘଟ୍ଟୀ, डाँर river. ୪ । କ୍ଷୟ; ଅବନତି—4. Waning; deterioration. ୫ । ପ୍ରତାରଣା; ଠକାମି—5. Fraud; deceit; cheating. ୬ । କ୍ଷତି; ଲୋକସାନ—6. Loss. ୭ । (ସ. ଭଟ୍ଟ) ପିଅଦା—7. A peon. ପ୍ରାଦେ—(ବାମଣ୍ଡା) ବ—୧ । ବାହାର; ଘରର ବହିର୍ଦ୍ଦେଶ—1. The outside part of a house. ୨ । (ବୈଦେ) ବ (ଭୁଲ. ଏହା ଅର୍ଥରେ ହ୍ର. ଭଟା)—ନଦୀର ଜଳସ୍ରୋତ ଜଳଶୂନ୍ୟ ଶୁଷ୍କ ସ୍ଥାନ—2 A dry place near the river-current. ୩ । (ବୌଦ) ବ. ନଦୀର ଦୁଇ କୂଳରେ ଥିବା ଶୁଖିଲା ସ୍ଥଳଭାଗ—3. The dry banks of a river. ୪ । (କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ଜୟପୁର) ଉଚ୍ଚ ଜମି—4. High land.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବ (ସ. ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ)—ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ) Bhaṭṭāchārjya Bhaṭṭāchārjya (See)

ଭଟା ନଈ—ଦେ. ବ—ସମୁଦ୍ରର ଭଟା ଯୋଗୁଁ ମୁହାଣ ନକଟନ୍ତୁ ଯୁଆର ଗଡ଼ୁଥିବା ନଦୀ—Ebbing river; a river at the ebb-tide. Bhaṭā naī ଭାଟାଝିଅ ନଦୀ ଘଟତୀହୁଡ଼ ନଦୀ

ଭଟା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନଦୀ ବା ସମୁଦ୍ରର ଜୁଆର ଗଡ଼ିଯିବା—To ebb (said of the sea or of a river). Bhaṭā pardibā ଭାଟାପଡ଼ା, ଭାଟାନ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ପଡ଼ିବା (ଜାହାଜ ଚଳାଣ ଉଚ୍ଚାମାନ ଭଟାରେ ପଡ଼ି ଅଟକିବା ଉପମାରୁ)—Obstruction in course of the execution of some business. (ଉ—ଭଟା ପଡ଼ିଗଲା ଦୁଷ୍ଟ କଲ୍ପନା ଜୁଆରେ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଙ୍ଗମାଦଭ୍ୟ ।) ଭାଟାମେ ପଁସନା

ଭଟାଭଟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଟାବଟି କରିବା; ଉଣ୍ଡାଇବା; ଧପାଇବା—1. To inveigle; to put off on some excuse. ୨ । ଠକାଇବା; ପ୍ରତାରଣା କରିବା—2. To deceive; to defraud. Bhaṭābhaṭi karibā ଠଗାଠଗୀ କରା ଠଗାରଗୀ କରନା

ଭଟାରୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଭଟ୍ଟାରିକା)—ବଡ଼ାମ୍ବା ଗଳ୍ପୀର ମହାନଦୀ-କୂଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେବୀବିଶେଷ—Name of a goddess in the Bardāmbā State on the Mahānadī river. Bhaṭārī (ଭଟାରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଟାରେ ପଡିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଷତ୍ତିଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—1. To be put to loss. ୨ । ଠକାମିରେ ପଡ଼ିବା—2. To be defrauded or cheated. Bhaṭāre pardibā ଘାଟାମେ ଫଁସନା

ଭଟିତ(ଟ)—ସ. ବ—କବାବ; ଶଳାକାଦ୍ୱାରା ଭବ ଦୋଇ ପକ୍ୱ ଦୋଇ-ଥିବା ମାଂସ—Meat roasted on fire while pierced through with an iron poker or staff. Bhaṭita(tra)

ଭଟିମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ନାମ)—କଟକଛନ୍ତା କଯିଲାସରେଡ଼ ଷ୍ଟେସନର ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ କଂସାର ଗ୍ରାମ—A village in the district of Cuttack famous for bell metal utensils manufactured there. Bhaṭimuṇḍā [ଦ୍ର—ଏହା କଂସା ଆଦ ବାସନପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କେହି କେହି ଏ ଗ୍ରାମକୁ ଘଣ୍ଟିମୁଣ୍ଡା କହନ୍ତି ।]

ଭଟେଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ସିଂଭୂମ) କ୍ରି—ଖାଲରେ ମାଟି ଭରତ କରିବା—To fill up a pit with earth Bhaṭeibā

ଭଟୋତ୍ପଲ—ସ. ବ (ନାମ)—ବରାହାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବୃହତ୍ସଂହିତା ଗ୍ରନ୍ଥର ଟୀକାକାର; ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଉତ୍ପଳ ଭଟ୍ଟ; ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୯ମ ଓ ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀ; ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବାସସ୍ଥାନ କାଶ୍ମୀର—The celebrated commentator of Bṛuhat saṁhitā by Barāhāchārjya; his other name is Utpala Bhaṭṭa; he was a Brāhmaṇa by caste and was born in Kāśmīra in 9th or 10th century A. D. Bhaṭotpala

ଭଟ୍ଟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭଟ୍ଟ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ)—୧ । ବଶ-ଂବଦ ଗାୟକ; ଭାଟ; ସ୍ତୁତିପାଠକ—1. Panegyrist; bard. ୨ । ଗୋଟିଏ ବେଦକୁ ଅଦ୍ୟନ୍ତ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmaṇa who has got by heart a whole Veda. ୩ । ପଣ୍ଡିତ—3. A Paṇḍita. ୪ । ଅଧ୍ୟାପକ—4. A teacher. ୫ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା—5. A philosopher. ୬ । ସ୍ୱାମିତ୍ୱ—6. Mastery. ୭ । ଯୋଦ୍ଧା—7. Warrior. (ଉ—ଉଦ୍ୟମ କଲ୍ପ ସେ ଗଳନ, ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ଭଟ୍ଟମାନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) ୮ । ସ୍ୱାମୀ; ପ୍ରଭୁ—8. Lord; master. [ଦ୍ର—ରାଜା ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନରେ ନାଟକାଦିରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Apte ।] ୯ । ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ନାମ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଉପାଧିବିଶେଷ—9. A title used with the name of a learned Brāhmaṇa (Apte). ୧୦ । ଭାଟ ନାମକ ମିଶ୍ର ଜାତି—10. A mixed caste whose occupation is that of bards or panegyrist (Apte). ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗୀୟ ଓ ମରହଟ୍ଟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—A family title of some Bengalee or Marahattee Brāhmaṇas. Bhaṭṭa

ଭଟ୍ଟ ନାରାୟଣ—ସ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗଳାର ରାଜା ଆଦିଶୂରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞସମ୍ପାଦନାର୍ଥ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଆଣତ ପଞ୍ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—Name of one of the five Brāhmaṇas brought from Kanauj to settle in Bengal by king Ādiśūra and to perform Vedic sacrifices. [ଦ୍ର—ଏ ବେଶୀସଦ୍ଭାର ନାମକ ସପ୍ତଶତ ନାଟକର ରଚୟିତା] Bhaṭṭa nārāyaṇa

ଭଟ୍ଟ ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ—ପୁରୀଜଳ୍ଲାର କୁଳୀନ (ସାଆନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ)ଙ୍କଠାରୁ ଛାଡ଼ାପୃଡ଼ାରେ ଝଟିବ ଜନ୍ମ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବିଶେଷ—A high class of Brāhmaṇas in the Puri Sāsan villages. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସାଧାରଣ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତଳୁ ସମାଜର ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏମାନଙ୍କର ଆସନ ଉଚ୍ଚତର । ସାଆନ୍ତମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସଭା ଅର୍ଥାତ୍ 'ଶଙ୍ଖ ଓ ସଭା'ରେ ପରିବେଷଣ କରିବା ନମନ୍ତେ ଏମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଏମାନଙ୍କୁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ 'ଅଶକଧରା ମିଶ୍ର' ବୋଲିଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଉପାଧି 'ମିଶ୍ର' ।] (ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱରେ ସାନ ଶୂଦ୍ର ଯେତେବ କରେ, ଭଟ୍ଟ ମିଶ୍ର ହୁଅଇ ସେ ମଧ୍ୟଲୋକରେ—କୃଷ୍ଣହରି ଦ.ମହାଭାରତ.ବନ ।) Bhaṭṭa misra

ଭଟ୍ଟା—ଦେ. ବ—ଭଟ୍ଟା (ଦେଖ)—Bhaṭā (See). ୧ । ଜଳ ଗର୍ଭର ଅନାବଶ୍ୟ ଶୁଖିଲା ଅଂଶ ସହିତରେ ଡଙ୍ଗା ଯିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପାଣି ନ ଥାଏ—1. Shallow part of a river insufficient for the plying of boats. ୨ । ବାରଣ୍ଡା—2. Verandah. Bhaṭṭā (ଦେଖ)—ଭାଟେ (ସମ୍ବଲପୁର)

ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭଟ୍ଟ + ଆଚାର୍ଯ୍ୟ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ; ବିଦ୍ୱାନ; ପଣ୍ଡିତ—1. A learned Paṇḍita. ୨ । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଅଧ୍ୟାପକ—2. A professor of Vedic philosophy. ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ Bhaṭṭāchārya

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family title of some Bengali Brāhmaṇas. (ଯଥା—ବଦ୍ୟାଣ୍ଡନ୍ୟ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ—(ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି)—ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଂଶର ବଂଶଧର ଅଥଚ ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି ।)

ଭଟ୍ଟାର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭଟ୍ଟ=ସ୍ୱାମିତ୍ୱ+ର୍ ଧାତୁ=ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bhaṭṭāra ଅ) ୧ । ମାନନୀୟ; ମାନ୍ୟ—1. Respectable, ୨ । ପୂଜ୍ୟ—2. Worshippable; adorable. ସ. ବି—ଉଚ୍ଚମନା ବା ଉଦାରମନା ପ୍ରଭୁ—A noble lord (Apte). [ଦ୍ର— ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଏହା ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧିରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Apte]

ଭଟ୍ଟାରକ—ସ. ବି. ପୁଂ (ଭଟ୍ଟାର+କ)—୧ । ଋଷି; ମୁନି—1. Sage. Bhaṭṭāraka ୨ । ପଣ୍ଡିତ; ଦାର୍ଶନିକ—2. A learned man; (ଭଟ୍ଟାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) a philosopher. ୩ । (ନାଟକରେ) ରାଜା—3. (In drama) A king. ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—4. The sun. ୫ । ଦେବତା—5. Deity. ବିଣ—ମାନନୀୟ; ପୂଜନୀୟ—Respectable; worshipful; venerable. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ପଣ୍ଡିତ ଓ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧିରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—Apte.

ଭଟ୍ଟାରକ ବାସର—ସ. ବି—ରବିବାର—Sunday (Apte). Bhaṭṭāraka bāsara (ଭଟ୍ଟାରକବାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ।

ଭଟ୍ଟାରୀ—ଦେ. ବି—ଭଟ୍ଟାରକା (ଦେଖ) Bhaṭṭārī Bhaṭṭārikā (See)

ଭଟ୍ଟାରିକା—ଦେ. ବି—ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ବଡ଼ମାଗ୍ଦଜସ୍ଥ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ—The name of an idol of Durga on the bank of the Mahānadī in the Feudatory State of Bardambā in Orissa. [ଦ୍ର—ମହାନଦୀରେ ନାଉରମାନଙ୍କର ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିପଡ଼ରେ ଯିବା ଯାଇଁ ନାଉରମାନେ ଏ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା ଓ ବଳି ମନାସି ଥାନ୍ତି; ଭଟ୍ଟାରକା ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥ (ଭଟ୍ ଧାତୁ) ପୋଷଣ ବା ରକ୍ଷାକାରିଣୀ ଅଟେ ।] [ଦ୍ର—ବସନ୍ତ ଉତ୍ତରଭଟେ ଭଟ୍ଟାରିକା—ସ୍ୱାମୀନାଥ. ନନ୍ଦକେଶସ୍ୱ ।] ସ. ବି. ଓ ବିଣ (ଭଟ୍ଟାରକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଭଟ୍ଟାରକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhattāraka. ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଉଦାରହୃଦୟା ବା ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A noble lady (Apte) ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ରକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ଦେବୀ—2. A tutelary deity (Apte)

ଭଟ୍ଟି—ସ. ବି (ନାମ)—୧ । ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରଣୀତ ଭଟ୍ଟି କାବ୍ୟର ରଚୟିତା—Name of the author of Bhaṭṭikāvya who was the son of Śrīdhara Swāmi.

୨ । ରାମଚରିତାତ୍ମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାବ୍ୟ [ଏହା ଭଟ୍ଟିଙ୍କ ରଚିତ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ଜନନୀଙ୍କର ବିୟୋଗ ହେବାରୁ ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହେଲେ ଓ ବଲଭୀ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତ୍ତ ଏହାଙ୍କର ଲାଳନ ପାଳନ ଓ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ; ପରେ ଏ ରାଜା ରାଜାଙ୍କ ରାଜକୁମାର ମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷକରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ରାଜକୁମାର ମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର୍ଥ ରାମଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଭଟ୍ଟି କାବ୍ୟ ରଚନା କଲେ; ଏଥିରେ କାବ୍ୟ ଛଳରେ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା ହୋଇ ଯାଇଅଛି; ଟୀକାକାର ମଲ୍ଲିକ ଜୟନ୍ତ ଯେ ଭଟ୍ଟି କାବ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତୃହରିଙ୍କ ରଚିତ—ସୁବଲଚରିତ] । Name of an epic in Sanskrit dealing with the life of Rāmchandra.

ଭଟ୍ଟିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଭଟ୍ଟ=ସ୍ୱାମିତ୍ୱ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—Bhaṭṭinī ୧ । ରାଣୀ; ପଟ୍ଟମହାଦେବୀଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ରାଣୀ; ଅଭିଷିକ୍ତା ମହିଷୀ—1. A queen (not crowned); a princess (Apte). [ଦ୍ର— ନାଟକରେ ଦାସୀମାନେ ଏହି ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ରାଣୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ।] ୨ । ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A noble lady; a lady of high rank (Apte). ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—3. The wife of a Brāhmaṇa (Apte).

ଭଡ଼୍—ଦେ. ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ନାକରେ ସଞ୍ଜାତ ଶିଦ୍ଧାଣି Bhard ନାକରନ୍ଧ୍ରରେ ପଶି ନିଃଶ୍ୱାସଯୋଗେ ଭିତରେ ଭଡ଼୍ ଭଡ଼୍ ଭଡ଼୍ ଭଡ଼୍ ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର ଭଡ଼ର୍ ଭଡ଼ର୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ଉତ୍ପନ୍ନ ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ—1. Gurgling sound of thickened rheum inside the nose during breathing. ଭଡ଼ଭଡ଼ ୨ । ଖୋଳ ଭାସା ବାଜାକୁ ବେତରେ ବଜାଇବା ଶବ୍ଦ—ଖଡମଡ 2. The sound of striking small kettle drums with thin sticks. ୩ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ବେତରେ ପିଟିବା ଶବ୍ଦ—3. Repeated cracking sound of cane-beating. ୪ । କଅଁ ଉପରେ ଖଇ ଫୁଟିବାର ଶବ୍ଦ—4. Bursting or cracking sound of corn etc while being fried. ୫ । ଖୋଳ ବସ୍ତୁ ଫାଟିବାର ଶବ୍ଦ—5. Cracking or bursting sound. ୬ । ଘାଆ ପୂଜପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଅବସ୍ଥା—6. The state of sore becoming full of pus. ୭ । ହୁକା ଟାଣିବାର ଶବ୍ଦ—7. The bubbling sound of a hubble-bubble. ୮ । କଠିନ ଜିନିସ ଚୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ—8. Sound produced by chewing hard things. (ଦ୍ର— ଘଡ଼ଶୁଣ୍ଡି ପିଠା ଦେଖି ମଳ ତରେଇ ଖବେଇ, ଘଣ୍ଟି

ଫଡ଼ାଏ ଦାଢରେ ଧର ଭଡ଼ ଭଡ଼ ଶବ୍ଦେଇ । ଛଗ ।) ୯ । ଅସ୍ଥି ଆଦ କଠିଣ ବସ୍ତୁ ଭଗ୍ନ ହେବାର ଶବ୍ଦ—9. The sound of breaking of bone and other hard things. (ଉ—ଏହ ସକାଶରୁ ସ୍ତ୍ରୀସ ଦ୍ୱାଡ଼ସାଏ, ସେହ କାଳରେ କଲ୍ଲ ଭଡ଼ ଭଡ଼ ଡାକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୱତ. ବନ ।)

ଭଡ଼୍ ଭ୍ରଡ଼୍—ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଭଗ୍ନ ହେଉ Bhard bhard ମାଡ଼ର ଶବ୍ଦ—1. Cracking sound ଭଡ଼ ଭ୍ରଡ଼ ଭ୍ରଡ଼ ଭ୍ରଡ଼୍ } ଅନ୍ୟରୂପ of repeated cane-beating, ୨ । ଅନର୍ଗଳରୂପେ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିବା ପଟପାଟ ଭକାରେ —2. Loud talking without interrup- पटापट tion. ୩ । ଏକାଧିକ ଦଉଡ଼ି ଦଢାଇ ଛିଣ୍ଡିଯିବା ଶବ୍ଦ— 3. Sudden breaking of ropes. ୪ । କୌଣସି ଦୃଢ଼ ପଦାର୍ଥ ବାରମ୍ବାର ଭୂପତିତ ହେବାର ଶବ୍ଦ— 4. Repeated thumping sounds. (ଉ—ଶାଳୁ ମଦ୍ଭାଗ୍ୱର ସେ କାଣ୍ଡର ବ୍ୟଥାରେ, ଭଡ଼୍ ଭ୍ରଡ଼ ହୋଇଣ ପଡ଼ନ୍ତ ରଥରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୱତ. ବନ ।)

ଭଡ଼୍ କନା(ନା)—ଦେ. ଜି. ଭଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଠୋ ହନ, ଠକ Bhardkinā[ni] ଠକ; ଦଢାଇ ଦଉଡ଼ି ଛିଣ୍ଡିଯିବା ଭକାରେ— ଭଡ଼୍କର, ଭଡ଼୍ଦ(ଧ)ସ୍ ଭଡ଼ୋକନ(ନା), ଭଡ଼ୋକର } ଅନ୍ୟରୂପ Like the sudden breaking of a rope. ଭଡ଼ୋଦଶ୍ (ସ୍)

ଭଡ଼—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବୃହତ୍)—ବଡ଼—

Bharda ବଡ଼ बडा Large.

ଭଡ଼ ଭଡ ସ. ବ—୧ । ପ୍ରାଚୀନକାଳର ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତି— A hybrid caste of ancient India. [ଦ୍ର—ଲେଟ ପିତା ଓ ଘାବର ମାତାଠାରୁ ଏ ଜାତି ଉତ୍ପନ୍ନ—(ହ. ଶ) ।] ଦେ. ବ—୧ । ଶୂଦ୍ର ଜାତିର ଉପାଧିବିଶେଷ—1. A family title of some Śūdras. ୨ । ବଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ଆଁପତ୍ର —2. A kind of large sized tobacco leaves imported into Orissa. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଣ୍ୟବାହୀ ବଡ଼ ନୌକା— 6. A kind of big country boat used in ancient times for conveying merchandise.

[ଦ୍ର—ତ. ଭଡ଼; ସ. ଭ୍ରର=ଭ୍ରରବାହୀ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ବଡ଼ ନୌକା, ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱର ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ଦର ଥିବା ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ସମୁଦ୍ର ବାଟେ 'ଭଡ଼' ନୌକା-ଦ୍ୱାରା ଆସୁଥିବା ଚୁଆଁପତ୍ରକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ବା ଭଡ଼ ପତ୍ର କୋଲ୍ଲ ଯାଉଥିଲ୍ଲ । ଭଡ଼ ପତ୍ର ଅମ ଦେଶୀ ପତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଆକାରରେ ବଡ଼ (ଭଡ଼) ଥିବାରୁ ଭଡ଼ ଅର୍ଥ ବଡ଼ ହେଲ୍ଲ ଓ ବଡ଼ ଯାନକୁ ଭଡ଼ ଯାନ କୋଲ୍ଲଗଲ୍ଲ ।]

ଭଡ଼ଂ—ଦେ. ବ—ଭଡ଼ଙ୍ଗ (ଦେଶ)—Bhardanga (See)

Bhardam (ଭଡ଼ଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଡ଼କ୍(ମ୍)—ଦେ. ବ—(ସ. ଭୟଭ୍ରମ, ପ୍ରା. ଭଡ଼ମ୍)—୧ । ଦଢାଇ Bhardak(mba) ଉତ୍ପନ୍ନିତ ଭୟ —1. Sudden fear; ଚମକ खौफ alarm. ୨ । ଛନକା; ଖୁଦ୍ଧ—2. Fright; ଭଡ଼ଂ भडक; भडम्बा; तडक भडक terror. ୩ । ଅଡ଼ମ୍ବର 3. Grandeur; display; show; ado. ୪ । ଚକଚକ୍ୟ—4. Splendour; brightness. ୫ । ଦଗା; ଧପ୍ପା—5. Deception; fraud.

ଭଡ଼କ-ଦାର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅଡ଼ମ୍ବରମୟ—1. Grand. ୨ । Bhardak-dār ଭଡ଼ଙ୍ଗିଆ ଚକଚକିଆ-2 Shining; dazzling

ଭଡ଼କା—ଦେ. ବ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ବୁଦ୍‌ବୁଦ—1. Bubble Bhardakā बुलबुला फल भडका ୨ । ନଡ଼ିଆ ଡୁବୁା; ଡୁବୁାର ସେଉଁ ଅଂଶରେ ପାଣି ରହେ—2. Hubble bubble; the bottom-pot of a hukah (ଯଥା—ଚୁଙ୍ଗୀ ଭଡ଼କା ।) ୩ । ଶିଦ୍ଧାଣିର ମେଞ୍ଚା— 3. Clod or flake of rheum.

ଭଡ଼କା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭଡ଼କିବାର ଶିଜନ୍ତ) —୧ । Bhardakā(ke)ibā ଭଡ଼କାଇବା; ଡୁବୁଡ଼ାଇବା—1. To ଭଡ଼କାନ scare away. ୨ । ଭୟ ଦେଖାଇବା; ଧମକାଇବା; भडकान ଚମକାଇବା—2. To frighten; to terrify; to threaten. ୩ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ (ଯଥା—କଲ୍ଲଚୂନର ଶିଘକୁ) ପାଣିରେ ପକାଇ ଭଡ଼ ଭଡ଼ ଶବ୍ଦ କରାଇବା ଓ ଚୂନ ଉତ୍ପାର କରିବା—3. To cause a thing to bubble (as in slaking lime); to slake burnt shells or lime into quick lime. ୪ । (ମୁହଁରେ) ଦାମ୍ଭିକତା ପ୍ରକାଶ କରିବା; ଭୁରୁଡ଼ ଦେଖାଇବା (ଯଥା—ମୁହଁ ଭଡ଼କାଇବା)— 4. To indulge in bravado.

ଭଡ଼କିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଚକଚକିଆ—1. Dazzling. ୨ । Bhardakiā ଭଡ଼ଙ୍ଗିୟା ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—2. Grand. भडकीला

ଭଡ଼କିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉତ୍ପନ୍ନିବା (ଦେଖ)—1. Bhaṭakibā Bhardakibā (See). ୨ । ଖେତରେ ବଅଁଶିବା ସାର ଅଜ୍ଞାତସାରରୂପେ ବଳିଷ୍ଠ ହେବା ଯୋଗୁଁ ସେଥିରେ ଜଠିବା ଗଛ ଆଦ (ଯଥା—ଧାନ; ଆଳୁ) ଅଜ୍ଞାତସାରରୂପେ ବଢ଼ିଯାଇ ଉପଯୁକ୍ତ ଫଳ ନ ଧରିବା—Said of plants growing too lustily (owing to excess of manure) and so not producing a good harvest. ୩ । ଭୟ କରି ପଳାଇବା; ଡୁବୁଡ଼ିବା—3. To flee away through fear, to be scared away. ୪ । ଭୟଚକିତ ହେବା; ଭୟକରିବା—4. To shy; to be frightened.

ଭଡ଼କେଇତା—ଦେ.ବ (ସ. ଭଡ଼୍) —ନୀଚ ଶୂଦ୍ର ଜାତିବିଶେଷ— Bhardakeitā A low caste sūdra whose profession it is to prepare pots of hubble

Digitized by srujanika@gmail.com

bubble with cocoanut shell. [ଦ୍ର— ଏମାନେ ନଡ଼ିଆକୁ ଆଖିରୁ କଣା କର କୋରଣା ପର ଏକପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ତାହା ଉଭରର ଶସ୍ୟାକ କୋରୁଇ କାଢ଼ି ନେଇ ନଡ଼ିଆକୁ ଧୂଆ ଉସ୍ୱାର କରନ୍ତି । ଏ ବୃକ୍ଷାରେ ଲୋକେ ମଞ୍ଜି ଗୁଣ୍ଡିଥାଦ ରଖନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିରେ ହୁକା ମଧ୍ୟ ଉସ୍ୱାର ହୁଏ । ସଭ୍ୟବାସାରେ ଏ ଜାତିର କେତେଗୋଟି ପତ୍ରବାର ଅଛନ୍ତି ।]

ଭଡ଼ଙ୍ଗ—ଦେ-ବ—(ସ. ବାଦ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର)—୧। ଆଡ଼ମ୍ବର;ବାଦ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର—Bhardaṅga ଭଡ଼ଂ **ଭଡଙ୍ଗ ଭଡ଼ୀଙ୍ଗ** 1. Ostentation; ado; display; show of splendour. ୨। ଗୃଢ଼ଚକ୍ୟ—2. Splendour; glitter. ୩। (ସ. ବାଗାଡ଼ମ୍ବର) ବାଗାଡ଼ମ୍ବର—3. Bragging; tall talk.

ଭଡ଼ଙ୍ଗିଆ(ୟା)—ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ବାଦ୍ୟାଡ଼ମ୍ବରବଶିଷ୍ଟ—1. Bhardaṅgiā(yā) Ostentatious; grand. ୨ । ଭଡ଼କାଳ ଭଡ଼ଙ୍ଗୀ ଭଡ଼ଙ୍ଗିୟା **ଭଡଙ୍ଗିୟା; ଭଡକୀଲା** ଚକଚକିଆ—2. Bright; dazzling. ୩ । ବାଗାଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ—3. Bragging. ଦେ. ବ-ଆଡ଼ମ୍ବର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A braggart.

ଭଡ଼ ପତ୍ର—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ଅକୃତ୍ରିମବଶିଷ୍ଟ ଚୂଆଁ ପତ୍ର—Large sized Bharda patra **ବଡା ତମ୍ବାକୁପତ୍ତା** tobacco leaf.

ଭଡ଼ ପାନ—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ଅକୃତ୍ରିମବଶିଷ୍ଟ ପାନପତ୍ର—Large sized Bharda pāna betel leaf. [ଦ୍ର—ଅକୃତ୍ରିମ ଅନୁସାରେ ପାନକୁ **ବଡା ପାନ** ଭଡ଼ (ବଡ଼), ମଝଲା (ମଧ୍ୟମାକୃତି) ଓ ଗିଲି (ପାନ) ବୋଲାଯାଏ ।)

ଭଡ଼ ଭଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ବଡ଼ ବଡ଼ିଆ; ବାବଦୂକ; ବୃଥା ବାକ୍ୟ-Bharda bhardiā ବ୍ୟୟକାଶୀ—Bragging; talkative. (ଭଡ଼ ଭଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବକୁୟା **ଭଡଭଡିୟା, ବଡବଡିୟା**

ଭଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସ. ଭୃତକ)—୧ । ଗୃହ, ଯାନ ଅବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର Bhardā କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୃହସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବା ଯାନସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଦିଆ ଭାଡ଼ା ସ୍ଥିର ଧନ, (ଯଥା—ଘରଭଡ଼ା; ଗାଡ଼ିଭଡ଼ା)—1. Hire for **ଭାଡା** use of a house or conveyance ୨ । (ଅଶିଷ୍ଟାର୍ଥ) ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଅର୍ଜିତ ଧାନଧନ—2. Wages of infamy earned by an adulteress. ୩ । ଆଦାନ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟବହାର କରିବାର ମୂଲ୍ୟସ୍ୱରୂପ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀକୁ ଧନ ଦେବାର ପ୍ରଥା—3. The system of hire or letting out. ୪ । ଖଣ୍ଡେ ଗାଡ଼ିରେ ବୋଝାଇ ହୋଇ ଯାଇପାରିବା ପରିମିତ ବସ୍ତୁ—4. A cart-load of things. ୫ । ଏକା ଦୃଷ୍ଟିକେ ଚାଲିବା ବାଟ ବା ଦୂରତ୍ୱ; ଭେର୍—5. Distance walked by a person at one stretch. ୬ । ପାହୁଣ୍ଡ—6. Step; foot-step; pace. (ଦ୍ର—ଦୁଃଶାସନର ଚ ନାହିଁଟ ଚଢ଼ୁ ବୀଡ଼ା, ପଲାଇଲା ପନ୍ଥକୁ କାଢ଼ି କର ଭଡ଼ା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।) ୭ । ରେଳ ଆଦିରେ ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେୟ ଧନ—7. Fare for travelling in rail or ship. ଦେ. ବିଣ—୧ । ବହୁ ପରିମିତ—1. In large quantity. ୨ । ଗାଡ଼ିପରିମିତ—2. Cart-loads of. (ଯଥା—ଚନ ଭଡ଼ା କାଠ ଆଣିବ ।) ୩ । ଭଡ଼ା ଲଗିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ—3. Let out on hire. (ଯଥା—ଭଡ଼ା ବଗି; ଭଡ଼ା ଗାଡ଼ି; ଭଡ଼ା ବସା ।) [ଦ୍ର— ଘର ବା ଯାନାଦିର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଗୃହସ୍ୱାମୀକୁ ଦିଆଯିବା ଧନକୁ ଭଡ଼ା ଓ ଭୂମିକୁ ଭୋଗ କରିବାପାଇଁ ଭୂସ୍ୱାମୀକୁ ଦିଆଯିବା ଧନକୁ ଖଜଣା କୁହାଯାଏ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ପରିଶ୍ରମକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେବା ଧନ (ଦୈନିକ ରେଟରେ ମୂଲ ବା ମଜୁର, ଏବଂ ମାସିକ ରେଟରେ ଦରମା ବୋଲାଯାଏ ।] ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ପାଦଚିହ୍ନ—Foot-mark.

ଭଡ଼ାଏ—ଦେ ବ ଓ ବିଣ—୧ । କିଛି ବାଟ; ଥୋଡ଼ାଏ ବାଟ; ଭେର୍ଏ—Bhardāe 1. Some distance. (ଦ୍ର—ନବାବ କବରଙ୍କ **ଚକ୍କର** ଶବେ ସେ ଘୋଡ଼ାଏ, ଭଲରେ ଯାଇଁ ନ ପାରୁଲେ ଟ ଭଡ଼ାଏ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଥରେ—2. Once. ୩ । ଶଗଡ଼ ବା ନାବରେ ଥରେ ବୋଝାଇ ହେବା ପରିମିତ; ଏକ ଗାଡ଼ି ବା ନାବପୂର୍ଣ୍ଣ—3. One load of. ୪ । ଏକ ପାହୁଣ୍ଡ—4. One step.

ଭଡ଼ା କଉଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ଶକଟ ବା ଗୃହାଦିର ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ଦେୟ Bhardā kaurdi ଧନ—1. Hire money. ୨ । ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀର ଭଡ଼ା ଧନ / ଭଡ଼ା ପଇସା } ଅନ୍ୟରୂପ ଅର୍ଜିତ ଧନ—2. The earnings of adultery of a woman. **ଭାଡ଼ା ପଇସା** **ଭଡାକା ଧନ ପୈସା**

ଭଡ଼ା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହ ବା ଯାନକୁ Bhardā karibā ଭଡ଼ା ଦେଇ ବ୍ୟବହାର କରିବା କଥା ସ୍ଥିର (ଭଡ଼ା ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—1. To settle to hire; to engage on **ଭାଡପରଲେନା, ଭଡାକରନା** hire. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହ ବା ଯାନାଦିକୁ ଭଡ଼ା ଦେଇ ବ୍ୟବହାର କରିବା—2. To take on hire.

ଭଡ଼ା କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଦ୍ୟ)—ଚାଲିବା; ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇବା—Bhardā kārdhibā To put forth steps; to advance **ଡେଗ ଉଠାନା** steps. (ଦ୍ର—କଳ ସେହ୍ନଖଣି ପନ୍ଥକୁ କାଢ଼ି ଭଡ଼ା ଆଉ କଣ୍ଟ ଯାଇଁ ଗୃଷ୍ଟେକ ବାହାଡ଼ା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।

ଭଡ଼ା ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସନାର୍ଥ)—କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀର ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି-Bhardā khāibā ଜନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପୁରୁଷ ପୋଷି ଦେବା—**ରାଣ୍ଡୀକା ପୈସା ଖାନା, ରାଣ୍ଡୀବାଜୀକା ପୈସା ଖାନା** To live on the earning of an adulteress (said of a male).

ଭଡ଼ାଖିଆ(ୟା)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସନାର୍ଥ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭଡ଼ା Bhardā khiā(yā) ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ—(ଭଡ଼ାଖୋର—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Living on the earnings of

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଭଡ଼ାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) hire. ୨ । ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତିଜନିତ ଅର୍ଥରେ
ରାଣ୍ଡୀବାଜୀ ପୈସା ଖୋର ଜୀବିକାନିର୍ବାହକାଗ୍ର—2. Living on the earnings of adultery.

ଭଡ଼ା ଘର—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭୃତକ+ଗୃହ) —ଯେଉଁ ଘରକୁ ଗୃହ-
Bhardā ghara ସ୍ୱାମୀ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ସକାଶେ
ଭାଡ଼ା ଘର ଭଡ଼ାରେ ଲଗାନ୍ତୁ—Hired or rented house;
ଭାଡା ଘର a house let out on hire.
[ଦ୍ର—ଏହିପର ଭଡ଼ା ବଗି, ଭଡ଼ା ବସା, ଭଡ଼ା ଗାଡ଼ି, ଭଡ଼ା ଜାହାଜ ଆଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ଭଡ଼ା ଛିଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବ୍ୟବହାର
Bhardā chhinḍā(ṇḍe)ibā କରିବା ବା ଭୋଗ କରିବା
ଭାଡ଼ା ସ୍ଥିର କରା ନିମନ୍ତେ ବସ୍ତୁସ୍ୱାମୀକୁ କେତେ ଭଡ଼ା ହଆଯିବ
ଭାଡା ତୋଡନା ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା—1. To settle the
ଭାଡ଼ା ଚୁକାନ hire of a thing to be let out.
ଭାଡା ଚୁକାନା ୨ । ବସ୍ତୁକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଯୋଗୁଁ ବସ୍ତୁ-
ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଦେୟ ଭଡ଼ା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଦାୟ ଦେବା; ଚୁକ୍ତି କରି ଦେବା—2. To pay off the whole hire due to the owner for the use of a thing.

ଭଡ଼ାଟିଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭୃତକୀୟ)—୧ । ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Bhardāṭiā ଘରେ ଭଡ଼ା ଦେଇ ରହନ୍ତି—1. Lodgers on
(ଭଡ଼ାଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) rent; occupiers of a house on
ଭାଡ଼ାଟେ, ଭାଡ଼ାଦାର hire. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭଡ଼ା ଦେଇ
ଭଡୌତି, ଭାଡାଦାର ଅନ୍ୟର ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରେ—
2. Lessees on hire. ବି—ଭଡ଼ାରେ ବ୍ୟବହାର ଦେଉଥିବା ଗାଡ଼ି ଘର ଆଦ—(thing) Let out on hire.

ଭଡ଼ା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭଡ଼ା ଯାଇବା ପାଇଁ ଅଯଣାର
Bhardā debā ଗୃହାଦିକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ
[ଭଡ଼ା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେବା—1. To let out
ଭାଡ଼ା ଦେଓୟା, ଭାଡ଼ା ଲାଗାନ a thing on hire. ୨ । ଭଡ଼ା-
ଭାଡେପର ଦେନା, ମାଡା ଦେନା ଗୃହ ଆଦ ନିମନ୍ତେ ଦେୟ ଧନକୁ ଗୃହ-
ସ୍ୱାମୀକୁ ଦେବା—2. To pay the hire or rent of some thing used on rent to the owner. ୩ । (ଅଶିଷ୍ଟାର୍ଥ) ଅଯଣାର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଧନ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷର ଉପଭୋଗ ପାଇଁ ଛଡ଼ ଦେବା—3. To let out a woman (who is in one's keeping) for prostitution.

ଭଡ଼ା ନାଲ(ଲି)ଶ(ଶି, ଚ, ଛି)—ଦେ. ବ. (ଓ. ଭଡ଼ା+ଫା.ନାଲିଶ)—
Bhardā nāla(li)š(ši, ch, chi) ବସ୍ତୁର ସ୍ୱାମୀ ବ୍ୟବହାରକାରୀ
ଭାଡ଼ାର ଜନ୍ୟେ ନାଲିସ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଭଡ଼ା ପାଇଁ ଦାବର
ଭାଡେକୀ ନାଲିସ କରିବା ମକଦ୍ଦମା—A suit by the owner for realisation of the hire or rent due from the user.

ଭଡ଼ା ଦାର—ଦେ.ବ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଯଣାର ଘର ଆଦକୁ ଅନ୍ୟ
Bhardā dār ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭଡ଼ା ଲଗାଏ—1. A person who
ଭାଡ଼ାଦାର lets out his house or other things
ଭାଡାଦାର to others on hire. ୨ । ଭଡ଼ାଟିଆ (ଦେଖ)

ଭଡ଼ା ବାଲ୍ଲ, ଭଡ଼ା ବୁଆଲ୍ଲ—ପୁଂ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଭଡ଼ା ବାଲ୍ଲ, ଭଡ଼ା ବୁଆଲ୍ଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } Bhardāṭiā (See)

ଭଡ଼ା ବାକି(କୀ)—ଦେ. ବ. (ଭଡ଼ା+ଫା. ବାକୀ)—ବାଢିଆ
Bhardā bāki(kī) ଭଡ଼ା; ବସ୍ତୁସ୍ୱାମୀକୁ ଦେୟ ଭଡ଼ା ସାଢାଚ
ଭାଡା ବାକୀ ବ୍ୟବହାରକାଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ବାଢ ପଡ଼ିଯାଏ—
Arrear dues on account of the use of a thing.

ଭଡ଼ିଲ—ସ. ବ—୧ । ସେବକ; ଶୂକର; ଉଷ୍ଟ୍ର—1. A servant
Bhardila (Apte). ୨ । ଯୋଦ୍ଧା—2. Warrior (Apte).

ଭଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ଭଣ୍ଡରୂ ବା ସଂ. ଭୃତ=ଘାସର ସଂ. ଭୃତ୍ ଧାତୁ
Bhardua =ଭଡ଼ା ଗ୍ରହଣ କରିବା (ଇଂ. ବଅଡ୍ bawd)
(ଭାଡୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସହିତ ତୁଳନା କର)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର

ଭଡ଼ୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିବିଶେଷ—1. A hybrid caste.
ଭାଡ଼ୋଇ } [ଦ୍ର—ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କର ଜାତି, ଯେଉଁମାନେ
ଭାଡୁୟା, ଭେଡୁୟା ବେଶ୍ୟାକୂଳରେ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାର
ଭଣ୍ଡବା, ଭଗତ, ଏହି ଜାତି ଗଠିତ । ଏହି ସମାଜରେ ଅନ୍ୟ ସମାଜ
ଭଗତବାଜ, ଭଣ୍ଡୁଆ ପରି ଗୃହସ୍ଥ ଓ ଗୃହିଣୀ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଜାତିମାନେ ଢେଲଙ୍ଗୀ ବାଜା ବଜାନ୍ତି ଓ ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାଜା ବଜାଇ ଜୀବିକାର୍জ୍ଜନ କରନ୍ତି । ଗୁଜୁଟୁଆରେ ଉଗଡ ବା ଉଗଡ଼ିଆ ନାମକ ଏକ ଜାତି ଅଛନ୍ତି; ଏମାନେ ବୈଷ୍ଣବ ସାଧୁଙ୍କ ସନ୍ତାନ ଥିବାର କହନ୍ତି । ଏ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନର୍ତ୍ତକୀ ଓ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି କରନ୍ତି ଓ ପୁରୁଷମାନେ ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କୁ ବେଶ କରନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାଦ୍ୟ ବଜାନ୍ତି । ହୁ. ଶ] ୨ । ନର୍ତ୍ତକୀ ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାଜା ବଜାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି; ମାଦେଲଆ; ବେଶ୍ୟାର ଯୋଷ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଘୁରଦା—2. A musician or player of music attached to a party of dancing girls. ୩ । ଅଭ ନର୍ଲ୍ଲଜ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A shameless creature. ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ବେଶ୍ୟା ବା ପର-ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋଗାଏ—4. A panderer; a bawd. ବେ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—୧ । ନର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜ; ଅଲଜ୍ଜକ—1. Shameless. ୨ । ନୀଚ—2. Low; mean. ୩ । ଯେ ନାରକୁ ପର-ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋଗାଏ—3. Bawdy; pandering. ୪ । ରଣ୍ଡୀବାଜ; ନର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜଭାବେ ବେଶ୍ୟାସକ୍ତ—4 Habitually and shamelessly attached to prostitutes.

ଭଡ଼ୁଆ ଗିରି—ଦେ, ବ—୧ । ନର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜତା—1. Shamelessness.
Bhardua giri ୨ । ନାର ପୁରୁଷକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋଗାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ—
ଭଡ଼ୁଆପଣ 2. The profession of a
ଭଡ଼ୁଆପଣିଆ(ଆଁ) } ଅନ୍ୟରୂପ bawd. ୩ । ରଣ୍ଡୀବାଜା—
ଭଡ଼ୁଆ ବୃତ୍ତି } 3. Habit of visiting pros-
ଭାଡ଼ାମି, ଭାଡ଼ୋୟାଗିରି **ଭଣ୍ଡୁଆଗିରି** titutes.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ—କହିବା—
Bhaṇ (root) To speak.

ଭଣ୍ଟ୍ – ଦେ. ଅ. (ସ. ବନ୍ଧନ)—ଶୀଘ୍ର; ବନ୍ଧନ; ଶୀଘ୍ର; ଝଟିତି; ହଠାତ୍—
Bhaṇ Very soon; immediately; at once.
ଫୋରନ

ଭଣ୍ ଭଣ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ମାଛି ଏକସ୍ଥାନରେ ବେଢ଼ି ଯାଇ ଭେଣାଦ୍ୱାରା କରିବାର ଭନଭନ ଗଣଗଣ ଶବ୍ଦ—1. The buzzing sound ଭିନଭିନା ହଟ; ଭିନକନା; ଭନଭନ of a swarm of flies. (ଭଣର୍ ଭଣର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ଜାହାଣ କାହାଣ ମାଛି କଟା ଯାଗାରେ ବସିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଘର ସାପ୍ ଭଣଭଣ ହେଉଅଛନ୍ତି —ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।) ୨ । ପଚା ପଦାର୍ଥର ଜାତ ଗନ୍ଧ—2. Putrid smell. (ଯଥା—ନଳାମୁହଁ ଭଣଭଣ ଗନ୍ଧଉଛି ।) ୩ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ (ଖାଦ୍ୟ, ଘାଆ)ରେ ମାଛି ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବେଢ଼ି ଭଣଭଣ ଶବ୍ଦ କରୁଥାନ୍ତି—3. (food or sore) Infested with a swarm of buzzing flies. ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହୋଇ—4. With a fœtid smell. (ଯଥା—ଏ ଘରେ ପିଲ୍ଲାମାନେ ହଗିବାରୁ ଘର ଭଣଭଣ ଗନ୍ଧଉଛି ।)

ଭଣ୍ ଭଣା—ଦେ. ବିଣ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଭଣଭଣ ଶବ୍ଦକାରୀ—
Bhaṇ-bhaṇā ଭନଭନିଆ; ଭନଭନେ Buzzing; humming.
ଭନଭନା (ଭନ୍‌ଭଣିଆ[ଆଁ], ଭଣଭଣା, ଭଣଭଣିଆ[ଆଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଣ୍ ଭଣା ମାଛି—ଦେ. ବି—୧ । ଗଣଗଣିଆ ବଡ଼ ମାଛି—1. Buzz-
Bhaṇ-bhaṇā māchhi ing fly. ୨ । ପଚା ପଦାର୍ଥରେ ଭନଭନେ ମାଛି ବସିଥିବା ନେଳଆ ମାଛି—2. The blue bottle ଭନଭନିୟା ମାଛି (ଭଣଭଣିଆ[ଆଁ] ମାଛି—ଅନ୍ୟରୂପ) fly.

ଭଣଜା(ଜ୍ଞା)—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସ. ଭଗିନୀଜ)—ଭଉଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଭଉଣୀର
Bhaṇajā(ñjā) ପୁତ୍ର—Sister's son. (ଉ—ଶତ୍ରୁନ ଭାଗନା ଭାନଜା; ବହନୋତ; ଭଗିନା ବୋଇଲେ ଭଣଜା କହି ଯାହା (ଭଣଜା ବୋହୂ—ସ୍ତ୍ରୀ) —କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) (ଭ୍ରାଣଜା, ଭ୍ରାଣିଜା, ଭ୍ରାଣିଜୀ—ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ) [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଆପେ ଯେଉଁ ପିଣ୍ଡଗ୍ରହୀତାଙ୍କୁ (ପିତୃପିତାମହ ଓ ପ୍ରପିତାମହ) ପିଣ୍ଡ ଦେବ, ଅଥଚ ଭଣଜାର ଭଣଜା ମଧ୍ୟ ସେହି ମାନଙ୍କୁ (ଭଣଜାର ମାତାମହ, ପ୍ରମାତାମହ ଓ ବୃଦ୍ଧ-ପ୍ରମାତାମହରୂପେ) ପିଣ୍ଡ ଦେବ । ଏସ୍ଥଳରେ ଭଣଜା-ଦ୍ୱାରା ମାମୁଁର ପିତୃଲୋକେ ପିଣ୍ଡ ପାଆନ୍ତି । ଏଥିଲଗି ସେ ମାମୁଁଙ୍କ କୁଳଜନଜନ ଅଟେ ଓ ଭଣଜାର ଦୋଷ ମାମୁଁ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଭଣଜାକୁ ମାମୁଁ ଭଲ୍ ଆଦର କରନ୍ତି । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ମାତା-ମହଙ୍କର ପୁତ୍ର ଯୌଗାନ୍ଧ ନ ଥିଲେ ଦୌହିତ୍ର (ଝିଅର ପୁତ୍ର) ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାମୁଁଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପୂର୍ବେ ଭଣଜା ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେଉ ନ ଥିଲେ; ଏବେ ନୂତନ ଆଇନ ହୋଇଅଛି ଯେ ମାମୁଁଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଭଣଜା ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବ ।]

ଭଣଜା(ଜ୍ଞା) ବୋଉ(ହୂ)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଭଗିନୀଜ ବଧୂ) —
Bhaṇajā(ñjā) bou(hū) ଭଣଜାର ସ୍ତ୍ରୀ—The wife of ଭାଗନା ବଉ ଭାନଜାକୀ ବହୂ one's sister's son. [ଉ—(ଭଣିଜା ଜୋ[ଜ୍ୱା]ଇଁ—ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ) ଦୋଳରେ ଯାଏ ଦୋଳରେ ଆସେ, ଭଣଜାବୋହୂ ଘର ପରସେ—ଶିଶୁଗୀତ ।]

ଭଣତି—ଦେ. କ (ସ. ଭଣ୍ ଧାତୁ)—ଭଣିତା (ଦେଖ)
Bhaṇati Bhaṇitā (See)

ଭଣୟିତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭଣ୍ ଧାତୁ + ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । କଥକ;
Bhaṇayitā ଯେ କହେ—1. Speaking. ୨ । ଯେ (ଭଣୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କୌଣସି ବିଷୟ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁରେ ଜୁଗାଏ—2. Causing a thing to be spoken through another's mouth.

ଭଣା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସୁଖାଳଙ୍କା) ବ. ପୁଂ (ପୁରୁଷ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳି)—
Bhaṇā ଭଉଣୀଗିଦାର ସଙ୍କେତ ରୂପ; ଭଗିନୀର ସତୀତ୍ୱଧର୍ମନାଶ-କାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A vile term of abuse used to males (a person committing incest with his sister.) ଦେ. ବ—ଭଣିବା କ୍ରିୟା (ଦେଖ) The act of Bhaṇibā (See)

ଭଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭଣିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଅନ୍ୟ
Bhaṇā(ṇe)ibā ବ୍ୟକ୍ତିର ରଚିତ ଗୀତାଦିରୁ ଆପଣା ନାମରେ ଭଣାନ ଭଣାବାନା ରଚିତା କରାଇବା—To cause a song to be wound up with one's name as the author although one is not such. [ଦ୍ର—ଉତ୍କଳରେ ଗୁଜସତ୍ତର କବମାନେ ସ୍ୱରଚିତ ଗୀତ ଅନ୍ୟକୁ ଆପଣା ନାମରେ ନ ଭଣି ତାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ରାଜାମାନଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା କରୁଥିଲେ ଓ ଆଜକାଲି ମଧ୍ୟ ସେପରି କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତମାନଙ୍କୁ ଆଠଗଡ଼ ଓ ଜଳନ୍ତର ରାଜାମାନଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା କରିଥିଲେ ।]

ଭଣା ଖାଇବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (କେଉଁ ଯାଡ଼ା)—କ୍ରି—ଚିନ୍ତାଜ୍ୱର ହେବା—
Bhaṇā khāibā To become gloomy with anxiety. (ଯଥା—ମୋ ମନ ଭଣା ଖାଉଛି ।)

ଭଣିତ—ସ. ବିଣ (ଭଣ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ଉକ୍ତିତ; କଥିତ—
Bhaṇita 1. Spoken; uttered; said. ୨ । (ଗୀତ) ରଚିତ—2. Composed (said of a song).

ଭଣିତା(ତି)—ଦେ. ବ (ସ. ଭଣ୍ ଧାତୁ; ଭଣିତ)—୧ । ପଦ୍ୟ ବା
Bhaṇitā(ti) ଗୀତ ଶେଷରେ ରଚୟିତାଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ଭଣିତା ଭାଗ ଭଣିତା ପଦ—1. The concluding portion of a poem or song mentioning the name of

Digitized by srujanika@gmail.com

the composer. ୨ । ଗଦ୍ୟ ଶେଷରେ କବିଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ—2. Peroration of a song; the mentioning of the name of the composer of a song at its end. ୩ । (ସ. ଭଣିତା) ଗୀତ ଶେଷରେ ଯାହାଙ୍କ ନାମ ରଚକ ବୋଲି ଲେଖା ଥାଏ—3. The reputed or declared author of a song. ଦେ· ବ୍ୟ (ସ. ଭଣିତ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ ଗୀତର ଶେଷ ପଦ ରଚିତ ହୋଇଥାଏ—Concluded with the name of the reputed author.

ଭଣିତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭଣିବା; ଗୀତ ରଚନା କର ଶେଷ ପଦରେ (ରଚକ) ଅଯଶାର ବା ଆଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା—1. To wind up a song by adding one's name or the name of one's patron at the end (said of the author). ୨ । ଭଣିତା ପଦ ବୋଲି ଗୀତ ବୋଲ୍ଲ ଶେଷ କରିବା—2. To conclude the singing of a song by reciting its last couplet.

Bhaṇitā karibā ଭଣିତା କରିବା (ରଚକ) ଅଯଶାର ବା ଆଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା—1. To **भणिता लगाना (करना)** wind up a song by adding (ଭଣ୍ଡି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) one's name or the name of one's patron at the end (said of the author).

ଭଣିତା(ତି) ପଦ—ଦେ. ବ (ସ. ଭଣିତ ପଦ)—ଗୀତର ଶେଷ ପଦ ଯହିଁରେ ରଚକଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଥାଏ—ଭଣିତାପଦ **भणित पद** The concluding couplet of a song in which the composer's or his patron's name is embodied.

Bhaṇiti ଭଣିତି—ସ. ବ (ଭଣ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. କ୍ତି)—୧ । କଥନ—1. Speaking ୨ । ବାକ୍ୟ; କଥା—2. Speech; word ୩ । ଉଚ୍ଚାରଣ—3. Utterance.

ଭଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭଣ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବୋଲିବା; କହିବା—1. To speak. (ଉ—ଦଂଷ ସେ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ଭଗା ମୁଖକୁ ସେହ୍ନଣି, ଗୁହ୍ନି ନର ଘର ବରନ ଦେଲ୍ଲ ଭଣି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଭ୍ରରଭ. ବନ ।) ୨ । ଗୀତ ରଚନା କରି ସମାପ୍ତ କରିବା—2. To conclude the composing of a song. ୩ । ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—3. To utter. (ଉ—ଅନେ ଦେଲେ ନାମକୁ ନ ରଣେ ମୁଁ ଭୂମର ଦେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚମ୍ପୂ ।) ୪ । (କବି) ଗୀତ ଶେଷରେ ଅଯଶାର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ରଚକରୂପେ ପ୍ରଯୋଗ କରିବା—4. To embody one's name or the name of another person in the concluding lines of a song. [ଦ୍ର—ଗୁଜରାଟର କବିମାନେ ନଜେ ଗୀତ ବା ପଦ୍ୟ ରଚନା କର ଅପଣାର ନାମରେ ନ ଭଣି ଉକ୍ତ ଗୁଜାଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା କରିବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କୃଷ୍ଣଚରିତ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂକୁ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ତନ୍ତୁ ତଦାନୀନ୍ତନ ଅଷ୍ଟଭୂର୍ଗର ଅଧିପ ବାଲୁକେଶଦେବ ଭୂପଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ "କବିସୂର୍ଯ୍ୟ" ଓ "କବି ସମ୍ରାଟ୍" ଅଷ୍ଟଭୂର୍ଗନାଥମାନଙ୍କର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ହୁଏ ।]

Bhaṇṭāka ଭଣ୍ଟାକ—ସ. ବ—ଖଡ଼ା ଶାଗ (ହି. ଶ.)—A kind of potherb.

Bhaṇṭāki ଭଣ୍ଟାକି—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭଣ୍ଟ୍ ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ + ଆକ + ଇ; ଫୋଡ଼ିବା ନମନ୍ତେ ବାଇଗଣକୁ ନଆଁରେ ଫକାଇଲେ ତାହା ଫାଟିଯାଇ ସେଥିରୁ ଉଠିବା ଶବ୍ଦରୁ)—ବାର୍ତ୍ତାକି; ବାଇଗଣ—Brinjal; egg-fruit.

Bhaṇṭuka ଭଣ୍ଟୁକ—ସ. ବ—ଶ୍ୟେନାକ; ଫଣଫଣା (ହି. ଶ.)—Bignonia Judica (plant).

Bhaṇḍ (root) ଭଣ୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ପ୍ରତାରଣା କରିବା; ଭଣ୍ଡିବା—1. To cheat; to inveigle. ୨ । ଥଟ୍ଟା କରିବା; ରଙ୍ଗରଦ୍ଦସ୍ୟ କରିବା—2. To jest; to indulge in buffoonery. ୩ । ଉପହାସ କରିବା—3. To mock. ୪ । ଗାଳି ଦେବା—4. To chide; to upbraid (Apte). ୫ । ଭାଗ୍ୟବାନ କରିବା—5. To make fortunate (Apte). ୬ । ମଙ୍ଗଳସୂଚକ କର୍ମ କରିବା—6. To do an auspicious act (Apte).

Bhaṇḍa ଭଣ୍ଡ—ସ. ବଣ (ଭଣ୍ ଧାତୁ + ଅ)—୧ । ଧୂର୍ତ୍ତ; ଶଠ—1. Cheating; deceitful. ୨ । କୁତ୍ସିତ; ଛଦ୍ମ; ଭାଣ୍ଡ—2. Hypocritical; feigning; dissembling; pretending. ୩ । ସ୍ୱାଙ୍ଗିଆ; ଥଟ୍ଟିଲ; ବେଲଆ—3. Jesting; mimicking. ୪ । ଅଶ୍ଳୀଲ ବାକ୍ୟର କଥକ—4. Speaking obscene words. ସ. ବ—୧ । ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଧଞ୍ଚାବାଜ୍ ଲୋକ—1. A cheat. ୨ । ଅଭିନେତା; ନଟ—2. An actor; a player. ୩ । ସ୍ୱାଙ୍ଗୀ; ଯାତ୍ରାଦଳରେ ବାକ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା—ଓଡ଼ିଆ ଯତ୍ରାରେ ଦ୍ୱାଗ୍) —3. A jester; a buffoon. ୪ । ଥଟ୍ଟିଲ ଲୋକ—4. A mimic. ୫ । ଉଲ୍ଲଜ୍ଜ ଲୋକ—5. A brazen faced man ୬ । ଛଦ୍ମଗ୍ରସ୍ତ —6. A hypocrite. ୭ । ଅଶ୍ଳୀଲବାକ୍ୟକଥକ ବ୍ୟକ୍ତି—A speaker of obscene things.

Bhaṇḍaka ଭଣ୍ଡକ—ସ. ବ (ଭଣ୍ଡ + କ)—ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ, କଳଲପାଙ୍ଗ ଚଢ଼େଇ—The blue wagtail

Bhaṇḍa gaṇeśa ଭଣ୍ଡ ଗଣେଶ—ଦେ· ବ—ଘଳା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାଞ୍ଚିରୁ ଆଣାଯାଇ ଓ ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ଗଣେଶମୂର୍ତ୍ତି—The image of Ganeśa

Digitized by srujanika@gmail.com

brought down from Conjeverum by Raja Purusottama Deva and installed in the compound of the Jagannath temple.

ଭଣ୍ଡ ଗୀତ —ସ. ବ—ଅଶ୍ଳୀଳ ସଙ୍ଗୀତ—Obscene song. Bhaṇḍa gīta **ଭଣ୍ଡୌଆ; ଭଣ୍ଡିଲା**

ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (କର୍ମଧା; ଭଣ୍ଡ+ତପସ୍ୱିନ୍; ୧ମା. ୧ବ) Bhaṇḍa tapaswī —୧ । ବସ୍ତୁତଃ ବଇଷମ; କପଟବୈରାଗୀ; (ଭଣ୍ଡତାପସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତାପସବେଶଧାରୀ ଶଠ; ଦୁଦ୍ଦଇତପସ୍ୱୀ— 1. A hypocritical ascetic. ୨ । ଧୂର୍ତ୍ତ; ପ୍ରତାରକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A cheat; a dessembler. ୩ । କୃତ୍ରିମ ଧାର୍ମିକ—3. A person who assumes piety.

ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
ଭଣ୍ଡ ତାପସୀ }

ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱିତା—ସ.ବ (ଭଣ୍ଡତପସ୍ୱିନ୍+ତା, ଭୂ)—କପଟ ବୈରାଗ୍ୟ; Bhaṇḍa tapaswitā କପଟଧାର୍ମିକତା—Hypocrisy; feigned piety.

ଭଣ୍ଡତା(ତ୍ୱ) —ସ. ବ (ଭଣ୍ଡ+ତ୍ୱବ.ତା, ଭୂ)—୧ । ଭାଣ୍ଡସଦୃଶ— Bhaṇḍatā(twa) 1. Buffoonery; mimicry. ୨ । କପଟତା—2. Dissimulation; hypocrisy. ୩ । ଶଠତା—3. Deceitfulness.

ଭଣ୍ଡନ—ସ. ବ (ଭଣ୍ଡ୍, ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରତାରଣା; Bhaṇḍana ଠକାଇବା—1. Cheating. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ— 2. Battle; war. ୩ । (+କରଣ. ଅନ)—କବଚ; ସାଞ୍ଜୁ—3. Armour; mail. ୪ । ହାନି, କ୍ଷତି (ହ. ଶ)—4. Loss; injury.

ଭଣ୍ଡ ବକର —ବେ. ବ—ଖଣ୍ଡସଣ୍ଡ; ଅଶ୍ଳୀଳବାକ୍ୟ—Obscene lan- Bhaṇḍa bakara guage. ବଣ—ଅଶ୍ଳୀଳ—Obscene. (ଭଣ୍ଡବଜ, ଭଣ୍ଡସଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାଁଡ଼ **ଅଶ୍ଳୀଳ ସଶ୍ଳୀଳ**

ଭଣ୍ଡର(ରା) —ବେ. ବଣ—୧ । (ସ. ଘଞ୍, ସ. ଭଣ୍ଡ=ହାନି; କ୍ଷତି) Bhaṇḍara(rā) —ଘଞ୍ଜ, ନଷ୍ଟ, ବିଫଳ, ବିଗଡ଼ିଥିବା—1. Spoilt; baffled. (ଯଥା—ଅନ୍ୟରୂପ ବର୍ଷାଯୋଗୁଁ ଭୋଜ୍ୟା ଭଣ୍ଡର ହୋଇଗଲା ।) ୨ । (ସ. ଭଣ୍ଡ) ଲଜ୍ଜିତ —2. Ashamed. ୩ । ଲଜ୍ଜାଗ୍ରସ୍ତ—3. Put to shame. ୪ । ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ—4. Ludicrous; ridiculous. ୫ । ଯେ ଭଣ୍ଡାଏ; ପ୍ରତାରକ—5. Fraudulent; deceitful; cheating. ୬ । ପ୍ରତାରିତ—6. Defrauded; cheated.

ଭଣ୍ଡର(ରା) ଭଣ୍ଡରୁ ଭଣ୍ଡୋର(ରା) ଭଣ୍ଡୁର ଭଣ୍ଡୁଳ ଭଣ୍ଡ୍ର ଭଣ୍ଡ୍ରୁ ଭଣ୍ଡୋର(ରା) ଭଣ୍ଡ୍ର ଭଣ୍ଡ୍ରୁ ଭଣ୍ଡୋର(ରା) ଭଣ୍ଡୁଳ **ଭଙ୍ଗ; ଶରମିନ୍ଦା**

ଭଣ୍ଡର(ରା) କରିବା—ବେ. କି—୧ । (ସ. ଘଞ୍, ବଙ୍ଗ) କୌଣସି Bhaṇḍara(rā) karibā କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଘଞ୍ଜ ବା ନଷ୍ଟ କରିବା— ଭଣ୍ଡୁରକରା 1. To spoil a work. ୨ । (ସ. ଭଣ୍ଡ) **ଭଣ୍ଡନା** କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲଜ୍ଜାଗ୍ରସ୍ତ କରିବା—2. To put a person to shame. ୩ । ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କରିବା —3. To expose a person to ridicule.

ଭଣ୍ଡର —ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) (ତୁଳ. ହି. ଏହି ଅର୍ଥରେ ଭଣ୍ଡାର୍) — Bhaṇḍarā ୧ । ଭୋଜ; ମହୋତ୍ସବ—1. A feast. ୨ । ସାଧୁ ବା ବାବାଜମାନଙ୍କ ଭୋଜ—2. A feast of ascetics.

ଭଣ୍ଡଳ—ବେ. ବଣ (ସ. ଭଣ୍ଡ)—ଭଣ୍ଡ; ପ୍ରତାରକ—Fraudulent· Bhaṇḍala ବେ.ବ—ପ୍ରତାରକ ବ୍ୟକ୍ତି—A knave; a cheat.

ଭଣ୍ଡହ ସିନା—ସ. ବ. (ଭଣ୍ଡ+ହାସ+ଇନ୍+ଇ)—ବେଶ୍ୟା—A Bhaṇḍahāsinī prostitute; a harlot; a courtesan.

ଭଣ୍ଡା—ବେ ବ. (ସ. ଭଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଭଣ୍ଡିବା କାର୍ଯ୍ୟ, ଠକବା Bhaṇḍā କାର୍ଯ୍ୟ—1. Cheating. ୨ । (ସ. ଭୃଣ୍ଡ; ପିଣ୍ଡ) ଭଣ୍ଡାନ କଦଳୀ କାନ୍ଦର ଅନ୍ତରେ ଥିବା ଭଣ୍ଡାକାର ମୃଦୁଳମଞ୍ଜସ୍ୱ; **ଭଣ୍ଡନା** ଏଥିରୁ କ୍ରମଶଃ କଦଳୀ ଫେଣାମାନ ବାହାରୁଥାଏ— **ମୋଚା କେଳାକା ଫୁଲ; କୋସା** 2. The sheath containing layers of blossoms of the plantain which is at the top of the bunch. ୩ । (ସ. ପିଣ୍ଡଳୀ **ପିଣ୍ଡଳୀ, ଝୁରା** ପିଣ୍ଡିକା)—ଗୋଡ଼ର ପେଣ୍ଡା, ଅଣ୍ଡ ଓ ଗୋଇଠିମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୋଡ଼ର ପଛଆଡ଼ର ମାଂସଳ ଅଂଶ; ନଳୀ ଗୋଡ଼ର ପଛଆଡ଼ର ମାଂସଳ ଅଂଶ— 3. The calf of the leg; the swell of the leg. [ଉ—"ଅରଲ୍ଲା ପାଦର ଭଣ୍ଡା ଥର ଥର ଥରେ"—ବ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା] । ପ୍ରାଦେ (କଲାହାଣ्ଡି-- ବ ହାଣ୍ଡି—Earthen cooking pot.

ଭଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା —ବେ. କି—(ସ. ଭଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଧଗାଇବା; Bhaṇḍā(ṇḍe)ibā ଠକିବା—1. To cheat; to deceive. [ଭଣ୍ଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଉ—ଦେଦେ ଗ୍ଭଯା ଜଏ, ଲୋକଙ୍କୁ ଭାଁଡ଼ାନ **ଠଗନା** ଓଡ଼ାଏ । ପାଳକୃଷ୍ଣ. ଧର୍ମସାଗର ।] ୨ । ଶିଶୁଙ୍କୁ ଏଣୁ ତେଣୁ କଥାଦ୍ୱାରା ଭୁଲ୍ଲାଇବା—2. To inveigle children. **ଧପ୍ପା ଦେନା** ୩ । ଛଳଚାତୁରୀପୂର୍ବକ କାଳକ୍ଷେପଣ କରିବା 3. To put off the doing of a thing from day to day on one pretext or other.

ଭଣ୍ଡା କାଢ଼ିବା —ବେ. କି—କଦଳୀ ଗଛ ପେଣ୍ଡା ପକାଇବାର ପ୍ରଥମରେ Bhaṇḍā kardhibā ଭଣ୍ଡା ବାହାର କରିବା—(said of **ନୋମା ନିକାଲନା** the plantain tree) To send forth (ଭଣ୍ଡା ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the sheath containing the layers of its blossoms.

ଭଣ୍ଡାଣ—ବେ ବ—(ସ. ଭଣ୍ଡନ)—ଭଣ୍ଡାଇବା; ଠକାଇବା; ଭୁଲ୍ଲାଇବା- Bhaṇḍāṇa ଭାଁଡ଼ାନ୍ **ଠଗନା** Deceit; inveigling. [ଭଣ୍ଡାଣିଆ (ଅଁ)—ବଣ] ଯଥା—ପିଲ୍ଲ ଭଣ୍ଡାଣ— To deceive children.

ଭଣ୍ଡାର—ବେ. ବ—(ସ· ଭଣ୍ଡାଗାର)—୧ । ଧନାଗାର—1. Trea- Bhaṇḍāra ଭାଣ୍ଡାର **ଭଣ୍ଡାର୍** sury. ୨ । ଧନସଞ୍ଚୟ ସ୍ଥାନ—2. A place where money is hoarded. ୩ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସଞ୍ଚିତ ହେବାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଗାର; ସରଘର—3. A store house; a magazine. [ଜ୍—ଦେ ନୃପ ସବଦା ପଶି କରିବା ଭଣ୍ଡାରେ—ଗ୍ରଧାନାଥ ମଦାସାଣ୍ଡା] ୪ । ପୁଞ୍ଜୀ; ସ୍ଥାୟୀ ଧନ—4. Fund.

ଭଣ୍ଡାର କୋଣ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାୟୁ କୋଣ—North-west. [ଦ୍ର—ଏ ଦିଗରେ ମେଘ ଦେଖା ଯିବା ଦ୍ୱାରା ଶୀଘ୍ର ଓ ଜୋରରେ ବର୍ଷା ହେବା ସୂଚିତ ହୁଏ ।] Bhaṇḍāra kona

ଭଣ୍ଡାର ଘର—(ସ. ଭାଣ୍ଡାଗାର+ଗୃହ)—୧ । ଯେଉଁ ଘରେ ଧନ ଗଚ୍ଛିତ ରହେ; ଯେଉଁ ଘରେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଭାଣ୍ଡାର ଘର ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ—1. Store house; a store. **ଭଣ୍ଡାରଘର** ୨ । ଯେଉଁ ଘରେ ଘରବାରର ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ସଞ୍ଚିତ ଥାଏ, ସରଘର—2. A store-room for victual. Bhaṇḍāra ghara

ଭଣ୍ଡାର ଘରି(ରୁ)ଆ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ଭାଣ୍ଡାଗାରକ)—ସରଘରର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଜଣକର—Stores keeper; steward. **ଭଣ୍ଡାରୀ ଭଣ୍ଡାରି** [ଭଣ୍ଡାରଘରଅଣି(ଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] Bhaṇḍāri ghari(ru)ā

ଭଣ୍ଡାର ଘରିଣ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭଣ୍ଡାର ଘରଅଣୀ—Bhaṇḍāra gharien **ଭଣ୍ଡାରୀନ** A female steward.

ଭଣ୍ଡାରୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭଣ୍ଡୁ (ଦେଖ) Bhaṇḍārā Bhaṇḍarā (See)

ଭଣ୍ଡା ରାଇ—ଦେ. ବ—କଦଳୀ ଭଣ୍ଡାରେ ଶୁଖା ଓ ବେସର ହଅ ଯାଇ ଥିବା ଭରକାରୀ—A curry made from plantain blossoms boiled with rye-paste. ମୋଚାର ଘଣ୍ଟ (ଭଣ୍ଡା ରାଇଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) Bhaṇḍā rāi

ଭଣ୍ଡାରୀ—ଦେ. ବ—(ସ. ଭାଣ୍ଡାଗାରିକ)—୧ । ଭଣ୍ଡାରରକ୍ଷକ ଭୃତ୍ୟ; ସର-ଘରଅ—1. A store keeper; a steward. **ଭାଣ୍ଡାରୀ ଭଣ୍ଡାରି** ୨ । (ସ. ଭଣ୍ଡ=ଧୂଳି, ନାପିତମାନେ ଧୂଳି ଥିବା ନାପିତ **ହଜାମ; ନାଇ** ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ତୁମା ସ. ଭାଣ୍ଡ=ନାପିତର ଖର (ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧାର)—ନାପିତ; କ୍ଷୌରକାର; ବାରକ—2. Barber. Bhaṇḍāri

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଜନାମୁଠିଆ ଓ ତମ-ମୁଠିଆ ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଭକ୍ତ, ତମମୁଠିଆମାନେ ଉଚ୍ଚତର ଓ ଜନାମୁଠିଆ ବା ହାଣ୍ଡୁଆମାନେ ଜନ୍ମଜାତ ଭଣ୍ଡାରମାନେ ଗ୍ରାମସେବକ ଅଟନ୍ତି ଏମାନେ କ୍ଷୌର କର୍ମ କରନ୍ତି, ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରକୁ ବୋହୂ ଓ ଜେଓର ନେଇ ଯାଆନ୍ତି, ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବଦେଶକୁ ଶୁକରରୂପେ ଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ସେବାର ଯାବଜ୍ଜୀବିକ ସ୍ୱରୂପ ଦେଉଥିବା ଜମି ବା ଜରତନ ପାନ୍ତି । ସେବା ଜନ୍ମକୁ ଭଣ୍ଡାରମାନେ ଜଜ ଜଜ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାମ ବାଣ୍ଟି ନେଇ ଥାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଅଛି; "ଗାଁ କାହାର ? ନାଁ ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରୀ ବୋଲନ୍ତି ଆମର ଆମର" । ଉତ୍ସବାଦରେ ଆଗତ ବନ୍ଧୁ-ମାନଙ୍କୁ ଚର୍ଚ୍ଚା କରବାର ଭାର ଭଣ୍ଡାରୀ ଉପରେ । ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନଖ କାଟେ, ଗୋଡ଼ରେ ଅଲତା ଦଏ ଓ ଉତ୍ସବାଦ ସମୟରେ ଗ୍ରାମରେ ଦଳସା, ତେଲ, ପିଠା ଆଦ ବାଣ୍ଟେ । ଉକ୍ତରେ ଅଛି ଯେ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଦୋଷ କଲେ ଭଣ୍ଡାରୀ ଉପରେ ବାହାରର ଲୋକେ ଦୋଷ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଅଛି "ଗାଁ ଯାକ ପଣସ ଖାଇଲେ ଭଣ୍ଡାର ମୁଣ୍ଡରେ ଅଠା" । ଗ୍ରାମରେ ଭଣ୍ଡାରୀ ବଭିନ୍ନ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖେ ଉତ୍ତମ । ସେଥି ପାଇଁ ଉକ୍ତରେ କହନ୍ତି "ମାର ମାର ଭଣ୍ଡାରଆକୁ ମାର" । "ଭଣ୍ଡାର ମାରଣ ସମସ୍ତଙ୍କ ଝାଘରୁ" ।

\+ \+ \+

ଭଣ୍ଡାରଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଭଣ୍ଡାରଘରଆ ଜଣକର—1. A store keeper. ୨ । ଭଣ୍ଡାରୁ—2. A barber. ଭାଁଡ଼ାରୀ **ଭଣ୍ଡାରୀ** (ଯଥା—ମାର ମାର ଭଣ୍ଡାରଆକୁ ମାର—ଉକ୍ତ ।) ୩ । ସାରସ ଜାତୀୟ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣର ପକ୍ଷୀ—3. A kind of black bird. Bhaṇḍāriā

ଭଣ୍ଡାରି ଖୁର—ଦେ. ବ—ଚଲ୍ଲାର ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ—A species of fish found in the lake of Chilkā.

ଭଣ୍ଡାରି ଖୁରୁ(ରି)ଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ଶ୍ୱେତ-ବର୍ଣ୍ଣ ଛୁଦ୍ର ଖୁରାକୃତି ମତ୍ସ୍ୟ—A species of white razor-shaped fish. Bhaṇḍāri khuru(ri)ā

ଭଣ୍ଡାରି ଜାଗିର—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ କ୍ଷୌରକାର୍ଯ୍ୟବାଦ ପାଇଁ ବରମା ପରବର୍ତ୍ତରେ ଗଜାଙ୍କ ଠାରୁ ବା ଗ୍ରାମର (ଭଣ୍ଡାରୀ ଦେଉଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) କୋଠ ସକ୍ଷତ୍ତରୁ ଭଣ୍ଡାରକୁ ବଆଯିବା ଜମି—Land assigned to a barber-family in lieu of its services to the villagers. Bhaṇḍāri jāgiri

ଭଣ୍ଡାରି ବରତନ—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷୌରଦ କାର୍ଯ୍ୟ ନମନ୍ତେ ଭଣ୍ଡାର (ଭଣ୍ଡାର ବର୍ତ୍ତନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଇବା ବାର୍ଷିକ ନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧନ—Fixed annual wages given to a barber by every householder in a village. **ନାଇକୀକମାଇ** Bhaṇḍāri baratana

ଭଣ୍ଡାରି ବଦାକି—ଦେ. ବ—ଉତ୍ସବାଦରେ ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ନେଇଥିବା ଭଣ୍ଡାରକୁ ବଆଯିବା ପୁରସ୍କାର-ନାଇକୀବିଦାୟୀ A reward given to a barber who comes from the house of a relative with presents. Bhaṇḍāri bidāki

ଭଣ୍ଡାରି ଭରାଣ୍ଡିରେ ବଗ୍ରଡ଼ି ବଗାଡ଼ିଲା—(ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ)—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ବୋଲାଯିବା ବାକ୍ୟୋଚ୍ଚାଦକ ପଦ—A sentence dictated to test the correctness or otherwise of a child's Oriya pronunciation [ଦ୍ର—ଏହାପର ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ଦେଶରେ ବାକ୍ୟୋଚ୍ଚାରଣ ପଦମାନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତି ଓ ଶିଶୁମାନେ ତାହା ଠିକ୍‌ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିପାରିଲେ, ହର୍ଷ ଲାଗେ । ଯଥା—ମିଥିଲା ଅଞ୍ଚଳରେ ବୋଲାଯାଏ । ୧ । ଭାଙ୍ଗୁରୁ ବାଘ ଫୁଟୁଥାଏ (ବେତା ତଳେ ବାଘ ଫଁ ଫଁ. ହେଉଛୁ) ୨ । ଖଲ ପରଷଦ ସେର ଛତକେ ସାତେକ (ଥିଲା ସୋରଷ ସେର ଛଅ ବ ସାତ) ।]

ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ—ଦେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭଣ୍ଡାରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—A barber-woman. **ନାପିତାନୀ ନାଇନ, ହଜାମୀନ** Bhaṇḍārunī

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଣ୍ଡି—ସଂ. ନ (ଭଣ୍ ଧାତୁ+ଇ)—ଗତି; ତରଙ୍ଗ—Wave.

Bhaṇḍi ଦେ. ନ—୧ । (ସଂ. ଭୃଣ=ଗାତ, ଏହା ପତ୍ରାକାର ଥିବାରୁ)—ଭୃଣ୍ଡି; ଗାଃଫୁଲର ଅଗରେ ଲାଗିଥିବା ଫୁଲ—1. Tassels attached to the end of hair-tapes. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜୁଡ଼ାବନ୍ଧାର ଉପକରଣବିଶେଷ; ଜୁଡ଼ାର ମୁଚୁଲା—2. A pillow-like case used in tying the hair into a chignon. [ଦ୍ର—ତରଙ୍ଗ ଭଣ୍ଡି ତର ଦବ୍ୟ ଜୁଡ଼ାକୁ, ସଜାଡ଼ିଲେ ଯୁବା ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧାକୁ—ତରଙ୍ଗ. ଲବଙ୍ଗୟବଙ୍ଗ ।] ୩ । ଇଟାକାନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ରଖା ଯାଇଥିବା ଗାତ—3. Holes left in brick walls. (ଯଥା—ଗୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିବା ସ୍ଥାନକୁ ଦେଜ, ଭଣ୍ଡିକାଙ୍ଗୁଳ ଅଛନ୍ତୁ ସାଜ, ଭଣ୍ଡୀ-ପ୍ରସାଦ ଗୁଣ୍ଡକୁ ଖଣ୍ଡି, ଇନ୍ତୁ ବଗୁର ଯେ—ବ୍ରଜନାଥ. ସମର-ତରଙ୍ଗ ।) ୪ । ଶିକାଘର ମଞ୍ଚାରେ ବା ବାଡ଼ରେ କରା ଯାଇଥିବା କଣା, ଯହିଁ ବାଟେ ବନ୍ଦୁକ ମାରେ ଓ ଶିକାରକୁ ଜଣେ—4. Loopholes in the wall of a Machan. ୫ । କଦଳୀର ଭଣ୍ଡା—5. The sheath containing the layers of blossoms of plantain.

ଭୁଁଡ଼ା ୬ । ଅଣ୍ଡିରା ତାଲଗଛର ପୁଷ୍ପ ମଞ୍ଜରୀ—6. The piston-shaped flower-pod of a male palm tree. ୭ । ପଣସର ଭେମ୍ପୁକୁ ଲାଗିଥିବା ଲମ୍ବା ଅଂଶ, ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡର ଗୁରଆଡ଼େ ଖୋସା ସଲଗ୍ନ ଥାଏ—7. The stem inside the jackfruit to which are attached seed capsules.

ଭଣ୍ଡିକା—ସଂ. ନ—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ଲତା; ମଞ୍ଜୁଆଠ—The Indian Bhaṇḍikā madder plant [creeper]; Rubia Cordifolia.

ଭଣ୍ଡି, ଭଣ୍ଡୀତଙ୍ଗା, ଭଣ୍ଡିଙ୍ଗା, ଭଣ୍ଡିର ଲଉକା } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭଣ୍ଡି କାଙ୍ଗୁଲା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ପ୍ରାଚୀନ. ନ—ବପକର ଚୋପଗୁଳା

Bhaṇḍi kāṅgulā ବାଜଲେ ଗଡ଼ ପାଚେରୀର କଛ ଅଳପ୍ପ କର ନ ପାରିବ ଏହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାଚରରେ କରିଯାଇଥିବା ଛୁଟା ଛିଦ୍ର ବା ଗୋପ୍ତ ଗାତ—False holes made in the wall of a fort so that the adversary's bullets will not damage the wall. (ଉ—ଗୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିବା ସ୍ଥାନକୁ ଦେଜ, ଭଣ୍ଡିକାଙ୍ଗୁଳ ଅଛନ୍ତୁ ସାଜ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।)

ଭଣ୍ଡିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଣ୍ଡାଇବା (ଦେଶ)—Bhaṇḍāibā [See].

Bhaṇḍibā (ଉ—କେଲା ଖାଏ ଭଣ୍ଡି, ରଜା ନଏ ଭଣ୍ଡି । ଉଜ ।)

ଭଣ୍ଡି(ଣ୍ଡୀ)ର(ଳ)—ସଂ. ନ—୧ । ଶିରୀଷ ବୃକ୍ଷ—1. The sirisha

Bhaṇḍi[ṇḍī]ra[la] tree. ୨ । ଦୃଢ (ହ୍ର. ଣ)—2. Messenger. ୩ । ଶିଳ୍ପୀ (ହ୍ର. ଣ)—3. Artisan.

ଭଣ୍ଡୂକ—ସଂ. ଣ—୧ । ଏକପ୍ରକାର ମାଛ; ଭାଙ୍ଗୁଡ଼ ମାଛ—1. A Bhaṇḍūka kind of small fresh water fish.

କାତଳା ୨ । ଶ୍ୟୋନାକ; ଫଣଫଣା (ହ୍ର. ଣ)—2. Bignonia

ଭାକୁଡ଼ Indica.

ଭତର୍(ଡ଼ା)—ଦେ. ନ—୧ । ବସ୍ତ୍ରର ଅଞ୍ଚଳର ଏକ କୃଷକ ଜାତି, Bhatarā[ṛdā] (ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ଭତର୍ଡ଼ା)—1. A class of farmers in Bastar. ୨ । ଭତ୍ତ୍ରଡ଼ା (ଦେଶ)—2. Bhattaṛdā [See].

ଭତର୍(ଡ଼)—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତ୍ରର) ନ—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଗୋଷ୍ଠୀବିଶେଷ

Bhatari(ṛdi) ପ୍ରାଦେଶିକ ରୂପ—The Bhatri dialect; (ଉତ୍ତର, ଉତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) A dialect of the Oriya language spoken by 20000 people inhabiting the North Eastern corner of Bastar State in C. P. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରରର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ କୋଣ (ପ୍ରାଚୀନ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ) ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାୟ ୨୦ ହଜାର ଲୋକଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ନ ଯାଇ ଦେବନାଗସ୍ତ୍ର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାଯାଏ । ଏ ଭାଷା ମରହଟ୍ଠୀ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଅଛି ।]

[ଦ୍ର—ଉତର ଭାଷାର ନମୁନା (ଗ୍ରିୟରସନ୍ ସାହେବଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଗୃହୀତ)—କୋନୋ ମନୁଶର ଦୁଇଗୋଃ ବେଟା ରହ୍ନା । ହିଁସ୍ ଉତର ସାନ ପୀଲ୍ଲ ବୁବା-କେ ବଲ୍ଲ୍ୟା, ଏ ବୁବା ! ଧନ ଉତର ଜେ ମୋର ଭାଗ ରଲେ ତା-କେ ମୋ-କେ ଦେସ୍ । ତେତେବେ ହିଁସ୍ ହିଁସ୍-ମନ-କେ ଧନ ବାଁଣ ଦେଲ୍ଲା । ଖୁବ ଧନ ନା ହୋଇ ରହ୍ନା, ସାନ ବେଟା ସବ-କେ ଗୌଣ୍ଡବ ଥାନେ ବନାଇ କର ଦୂର ଦେଶ ଉଠି ଗଲ୍ଲା । ତେବେ ହିଁସ୍ ସବ୍-କେ ସାରଲ୍ଲା । ତେବେ ହିଁସ୍ ଗ୍ରଜ-ମେଁ ବହୁତ ଉଖ ପଡ଼ିଲ୍ଲା ଔର ହିଁସ୍ ଗଉବ ହୋଏଲ୍ଲା । ଔର ହିଁସ୍ ପୁରଥୀ କାହାର ଘରେ ଜାଇ କଣ ଗୌଠକର ଘରେ ଥେବଲ୍ଲା । ହିଁସ୍ ମନୁଶ ଆପନାର ବେଡ଼ା-ମେ ବର୍ଷା ଉସ୍ତ୍ରକେ ପଠାଏଲ୍ଲା । ଔର ହିଁସ୍ ତେ ଗୋଠାକେ ବର୍ଷା ଖାସ୍ ତୋରଲ୍ଲ ତାକେ ଖାଇକର ସେଟ ଉରବା ତାକେ ଖୋଜତେ ରଲ୍ଲ ଔର ତାକେ କୋଇ ନା ଦେତେ ରଲ୍ଲ । ତେବେ ତାକେ ବେତ ପଡ଼ିଲ୍ଲ ଔର ହିଁସ୍ ବଲଲ୍ଲ ମୋର ବୁବାଘର କତେକ ଭୁତୋ ଲୋଗର ଖାଇବାର ଠାନେ ବାରସୀ ଅସେ, ଔର ମେଁ ଭୁଖେ ମରସ୍ତା ଅତେ । ମେଁ ଉଠିକର ମୋର ବୁବା ଲଗେ ଜାସ୍ତା ଔର ତାକେ ବଲସ୍ତା ସ୍ୟେ ବୁବା ! ଭଗବାନର ଉଲୁମ ନା ମାନଲୁଁ ଔର ତମର ପୁରେ ପାପ କରଲ୍ଲା । ଫେର ତମର ବେଟା ବଲବାର ଡୌଲି ନା ଆସୁଲ୍ଲା । ମୋକେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପନାର ଭୁଇଆର ଅପନାର ବାପ ଲଗେ ଗଲ୍ଲା । ତେବେ ଦଁସ୍ଟ ଖୁବେ ଦୁର ରଲ୍ଲା; ତେବେ ତାର ବାପ ତା-କେ ବେଶ କର ମସ୍ଥା କରଲ୍ଲା ଆର ପଗ୍ରଇ କର ଟେଃଡ଼ା ଘୋଟାଇ କର ଚୁମଲ୍ଲା । ବେଃଟା ତାକେ କଲଲ୍ଲା, ବୁବା ! ମୁଁସ୍ପେ ଭଗବାନର ହୁକୁମ ନା ମାନଲ୍ଲ ଆର ଭୁଲ୍ଲର ସ୍ଥରେ ପାପ କରଲ୍ଲା । ଆର ମୈଁ ଭୁଲ୍ଲର ବେଃଟା ବୌଲ୍ଲଏବାର ଡୌଲ ନା ବୌଲ୍ଲା । ବୁବା ଅପନାର କବାଡ଼କେ କଲଲ୍ଲା ସବ-ଲେ ନଗଦ ଫଃଇ ହୁଃଇ କର । ତାକେ ପିଂଧାଡ଼ା ଆର ଆର ତାଃ ବାଡେ ମୁଗା ଆର ଗୋଡ଼େ ପଗ୍ରଇ ପିନ୍ଧାଡ଼ା ।]

ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ—କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଇଟି ପୁଅ ଥିଲା; ଛୋଟି ଉଚ୍ଚରୁ ସାନ ପୋଲା କହିଲା; ଦେ ବାପା ! ଧନରେ ଯାହା ମୋର ଭାଗ ହେଉଛି ତାହା ମୋତେ ଦେ । ତେବେ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ ବାଣ୍ଟି ଦେଲା । ବେଶି ଦିନ ହୋଇ ନାହିଁ, ସାନ ପୁଅ ସବୁ ଧନକୁ ଗୋଟଏ ସ୍ଥାନରେ ଜମାଇ ଦୂର ଦେଶକୁ ଗଲା । ଯେତେବେଳେ ସେଠାରେ ସବୁ ଧନ ସାରିଲା, ତେବେ ସେ ରାଜ୍ୟରେ ବଡ଼ ଦୁଃକରେ ରହିଲା ଓ ସେ ଗରିବ ହୋଇଗଲା ଓ ସେ ଦେଶରେ ଜଣକ ଘରେ ଯାଇ ରହିଲା । ସେ ମନୁଷ୍ୟ ତାକୁ ଆପଣା ପଡ଼ିଆରେ ଘୁଷୁର ଚରାବାକୁ ପଠାଇଲା ଏବଂ ଯେଉଁ ଶସ୍ୟକୁ ଘୁଷୁର ଖାଆନ୍ତି ଏ ତାକୁ ଖାଇ ପେଟ ପୂରାଇ କାମ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲା ଓ କେହି ତାକୁ କିଛି କାମ ଦେଲେ ନାହିଁ । ତେବେ ତାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ (ଚନ୍ତା) ହେଲା, ସେ କହିଲା, ମୋ ବାପ ଘରେ କେତେ ମୁଲିଆ ଖାଇ ବଞ୍ଚୁଛନ୍ତି ଓ ମୁଁ ଦୁଃଖରେ ମରୁଅଛି । ମୁଁ ଉଠିକରି ମୋ ବାପ ପାଖକୁ ଯିବି ଓ ତାକୁ କହିବି, ହେ ବାପ ! ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କ ହୁକୁମ ନ ମାନିଲି ଓ ତୋଠାରେ ପାପ କଲି । ପୁଣି ତୁମ୍ଭର ପୁଅ ବୋଲ୍ଲଯିବା ଯୋଗ୍ୟତା ମୋର ନ ହେଲା । ତାକୁ ଆପଣାର ମୁଲିଆ ତା ବାପ ପାଖକୁ ନେଲା । ତେବେ ସେ ଖୁବ୍ ଦୂରରେ ରହିଲା । ତେବେ ତା ବାପ ତାକୁ ଦେଖି କରୁ ମାୟା କଲା ଓ ତାକୁ ଉଚ୍ଚ ଉଠାଇ ଘୋଟାଲ କର ଚୁମ୍ବନ କଲା । ପୁଅ ତାକୁ କହିଲା, ବାପା ! ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କ ହୁକୁମ ନ ମାନିଲି ଓ ତୁମ୍ଭଠାରେ ପାପ କଲି ଓ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପୁଅ ବୋଲ୍ଲଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନ ହେଲି । ବାପ ଆପଣା ଚାକରକୁ କହିଲା, ସବ୍ୟାପେକ୍ଷା ଭଲ ଲୁଗା ଆଣି କର ତାକୁ ପିନ୍ଧାଅ ଓ ତା ହାତରେ ମୁଦି ଓ ଗୋଡ଼ରେ ପାଣ୍ଟେଇ (ଜୋତା) ପିନ୍ଧାଅ ।]

ଭଉଡ଼ା(ଗ୍ର)—ଦେ. ବ—ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଓଡ଼ିଆ କୃଷକ—A class of Bhattardā(rā) Oriya peasants inhabiting the neighbouring tracts of Jeypore in Vizag and Bastar in C. P [their language Bhatri is a dialect of the Oriya language].

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଜୟପୁର ଓ ବସ୍ତରର ସୀମା ସଲଗ୍ନ ମଲକାନଗିରି ଓ ନବରଙ୍ଗପୁର କୋଃସାଇ ଓ ଜୁମାର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନଙ୍କ ଭାଷାର ଭତ୍ତ୍ରି ବା ଭତଡ଼ୀ ।]

ଭତା(ଗ୍ର)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭୃତି)—୧ । ବେଃଟା; କମିସନ; ଘାଡ଼ସେର— Bhatā(ttā) 1. Commission; brokerage. ୨। ଭୃତ୍ୟକୁ ଦିଆଯିବା ବେତନର ଅତିରିକ୍ତ ଧନ; ବକ୍ସିସ୍— 2. Extra remuneration of a servant; tip. ୩ । ଅବଶ୍ୟକାଯ ଖର୍ଚ୍ଚ ସକାଶେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆ ଯାଉଥିବା ମାସିକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ—3. Perquisite; monthly allowance.

ଭଦଭଦଲି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭରଦ୍ୱାଜ ବା ଭଦ୍ର)—୧ । ଶାଖାଶ୍ରୟୀ Bhadabhadali ବର୍ତ୍ତର ୧୨ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ପକ୍ଷୀ [ମୁଣ୍ଡ ପାଦିଁଶିଆ, ଭେଣା ଖଇରା, ପକ୍ଷ ନାନାବି ବର୍ଣ୍ଣରଞ୍ଜିତ] ଭରଦ୍ୱାଜ ପକ୍ଷୀ—1. The blue Jay Coracias Indica; The Indian Roller; Eurystomus Orientalis Trogons. [ଦ୍ର—ଏହା ପକ୍ଷୀର ପର ନାନା-ବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ ଥିବାରୁ ଗୋରୁଜଗା ଟୋକାମାନେ ବାଃରୁ ସେ ପକ୍ଷକୁ ଖୋଃଟାଇ ନେଇ ଛତାରେ ଖୋସନ୍ତି ।] ୨ । ଏକପ୍ରକାର ସାନ ଗଛ—[ଦ୍ର—ଏହା ଦେଢ଼ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଫଳ ଆଙ୍ଗୁଠି ଝିଅ ପର ଶିବଲିଙ୍ଗ ଆକୃତି ହରିଦ୍ରା ଓ ଛହିଁରା ଅଗରେ ଖୋସା ନ ଥାଇ ଅଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫଳର ମୂଳରୁ ଶ୍ୱେତ ବକଲକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଥାଏ । ଏହାର କୋମଳ ପତ୍ର ଶାଗ ହୁଏ ।]—A kind of plant.

ଭଦର—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ଭଦ୍ର)—ଭଦ୍ର (ଦେଖ)—Bhadara (See). ବ—୧ । ମେଲ୍ଲଘର—1. A hall. ଭଦ୍ର ଭଦ୍ର କ୍ଷୌରୀ ୨ । କ୍ଷୌର କର୍ମ; ମୁଣ୍ଡନ—2. Act of shaving.

ଭଦର କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—କ୍ଷୌର କରିବା—To shave. Bhadara karibā ଭଦ୍ର କରନା କ୍ଷୌରୀ କରା

ଭଦର ଲୋକ—ଗ୍ରା. ବ—ଭଦ୍ର ଲୋକ (ଦେଖ)— Bhadar loka ଭଲା ମାନୁସ Bhadra loka (See)

ଭଦର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କ୍ଷୌର ହେବା—To be shaved. Bhadara hebā ଭଦ୍ର ହୋନା କ୍ଷୌରୀ ହଓୟା

ଭଦ୍ର—ସଂ. ବ (ଭଦ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରୀତ ହେବା + କରଣ. ର)—୧ । କ୍ଷେମ; Bhadra ସୌଭାଗ୍ୟ—1. Prosperity; good fortune. ୨ । କୁଶଳ; କଲ୍ୟାଣ; ମଙ୍ଗଳ; ଶୁଭ—2. Welfare; wellbeing; happiness; bliss. ୩ । ଉତ୍ତମତା —3. Goodness. ୪ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ର)— ମହାଦେବ; ଶିବ—4. Siba. ୫ । ବଳରାମ; ବଳ-ଭଦ୍ର—5. Shrikrushna's elder step brother Balarāma. ୬ । ସ୍ୱୟାନୁଚର ବା ଦୂତ ବିଶେଷ— [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କଠାରୁ ସୀତାଙ୍କ ଅପବାଦ ଶୁଣି ସ୍ୱୟଦ୍ରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ବନକୁ ନିର୍ବାସନ କରିଥିଲେ—ହ. ଶ]—6. Name

of an attendant or informer of Rāma. ୨ । ଉତ୍ତର ଦିଗର ଦିଗ୍‌ଗଜ (ହି.ଶ)—7. Name of a mythological elephant guarding the north. ୮ । ଖଞ୍ଜପକ୍ଷୀ; ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ; କଜଳପାଟି ଚଢ଼େଇ—8. The wagtail. ୯ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା-କାନନ; ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ଭଦ୍ରବନ—9. Name of a forest in Bṛundābana. ୧୦ । ବଳଦ—10. Bullock; ox. ୧୧ । ଷଣ୍ଢ; ବୃଷଭ—11. Bull. ୧୨ । ସାଧୁ; ଭଦ୍ର ସନ୍ତାନ—12. Son of a respectable family; a gentleman. ୧୩ । ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—13. A family title. ୧୪ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—14. Gold. ୧୫ । ଲୌହ—15. Iron. ୧୬ । ନୀଳପଦ୍ମ—16. Blue lily. ୧୭ । ଚନ୍ଦନ—17. Sandal. ୧୮ । କଦମ୍ବ—18. Nuclea Cadamba (tree). ୧୯ । ସୁଧୁନ୍ନା ଗଛ; ସିଜୁ ଗଛ—19. Euphorbia (tree). ୨୦ । ମୁସୁରକ; ମୁଥା—20. Root of Duba grass. ୨୧ । ନାଗର ମୁଥା—21. A big species of bulbous grass root. ୨୨ । ଇନ୍ଦ୍ରଯବ—22. Echites. ୨୩ । ଦେବଦାରୁ—23. Cedar. ୨୪ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଦ୍ୱାରପାଳ (ହି. ଶ)—24. Name of the rightside gateman of Bishṇu. ୨୫ । ସ୍ୱର ସାଧନର ପ୍ରଣାଳୀ ବିଶେଷ—25. A kind of practising of music. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସାରେସା, ରେଗାରେ, ଗାମାଗା, ମାଗାମା, ପାଧାପା, ଧାନ୍ଧା, ନସାନ୍ଧ, ସାରେସା, ସାନ୍ଧସା, ନଧାନ୍ଧ, ଧାପାଧା, ପାମାପା, ମାଗାମା, ଗାରେଗା, ରେସାରେ, ସାନ୍ଧସା—ହି. ଶ) ।] ୨୬ । ବଳଭଦ୍ରଙ୍କର ଏକ ସହୋଦର (ହି. ଶ)—26. One of the uterine brothers of Balarāma. ବିଣ—୧ । ଉତ୍ତମ—1. Good. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Excellent. ୩ । ସାଧୁ—3. Honest; virtuous. ୪ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍; ଭାଗ୍ୟବାନ୍—4. Fortunate; prosperous; lucky. ୫ । ମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ—5. Auspicious; propitious. ୬ । ହିତକର—6. Beneficial. ୭ । ସତ୍‌ବଂଶ ଜାତ—(ସ୍ତ୍ରୀ—ଭଦ୍ରା) 7. Born of a respectable family. ୮ । ସୁନ୍ଦର—8. Beautiful. ୯ । ନମ୍ର; ଶାନ୍ତ—9. Gentle. [ଦ୍ର—ବୈଦିକ ଜମାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଭଦ୍ରର ଅର୍ଥ ଗୃହ, ଗୁଜା, ପଶୁ, ଧନ ପ୍ରଭୃତି ମନୁଷ୍ୟର ଯାବତୀୟ ଆବଶ୍ୟକ, ଓଡ଼ିଆ ଚଲନ୍ତି କଥାରେ ଧନ ଜନ ଗୋପଲସ୍ତ୍ରୀ । ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାରରେ ସଦ୍‌ବଂଶଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ଦେ. ବ—(ସ. ଭଦ୍ରାକରଣ)—ଶିରୋମୁଣ୍ଡନ—Shaving of the head.

ଭଦ୍ର—ସ. ଅ (ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ହେ ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତି ! ହେ ମହାଶୟ !—1. (Interjection) O good sir ! O kind sir !

ଭଦ୍ର ଉତ୍ସବ—ଦେ. ବ—(ସ. ଭଦ୍ର+ଉତ୍ସବ)—୧ । ମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବ—1. A social or family ceremony. ୨ । ଭଦଭଦଳଆ ପକ୍ଷୀ—2. The blue Jay. (ଉ - ବାରେ ବାରେ ଦେଖି ଭଦ୍ର ଉତ୍ସବକୁ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ଭଦ୍ରକ—ସ. ବ (ଭଦ୍ର+କ)—୧ । ନାଗର ମୁଥା—1. A kind of grass root. ୨ । ଦେବଦାରୁ ଗଛ—2. The cedar tree. ୩ । ୨୨ ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଚରଣବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦୋ-ବିଶେଷ—3. Name of a metre containing 22 letters in a foot. ୪ । ମୁଗ; ଚନା ଆଦି ଶସ୍ୟ (ହି. ଶ)—4. Cereals. ବିଣ—ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର—Beautiful.

ଭଦ୍ରକ(ଖ)—ଦେ. ବ—ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ମହକୁମା ଓ ନଗର—Name of a Sub-division and town in the district of Balasore in Orissa; Bhadrak.

ଭଦ୍ରକାର—ସ. ବିଣ—(ଭଦ୍ର+କୃ. ଧାତୁ+ଅ)—ମଙ୍ଗଳକାରୀ (ହି. ଶ)—Beneficient. ସ. ବ—ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରୋଲ୍ଲ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Name of an ancient country.

ଭଦ୍ରକାଳୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ—1. An (ଭଦ୍ରକାଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) incarnation of Durga. [ଦ୍ର—ଏ ଦେବୀ କ୍ରୋଧରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇ ସ୍ୱୟଭଦ୍ର ସହିତ ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ନାଶ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ୧୬ ଟି ହାତ ଥିବାର କଳ୍ପିତ ଓ ଏ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଏକମାତ୍ରତା (ହି. ଶ) ।] ୨ । ଗନ୍ଧପ୍ରସାରଣୀ; ପସାରୁଣୀ ଲତା (ଦେଶ) (ହି. ଶ)—2. Pasāruṇī (See). ୩ । ନାଗର ମୁଥା (ହି. ଶ)—3. A kind of grass root.

ଭଦ୍ରକୁମ୍ଭ—ସ. ବ—ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ସ୍ଥାପିତ ଦୃଶ୍ୟ କୁମ୍ଭ—A pot full of water placed as an auspicious sign on ceremonial occasions.

ଭଦ୍ରଖି(କି)ଆ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ଭଦ୍ରକ ଅଧିବାସୀ—Resident of Bhadrak. (ଭଦ୍ରଖିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଦ୍ର ଘଟ—ସ. ବ. (ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପ)—ଗୋଟିଏ କୁମ୍ଭ, ଯାହାର ମୁହଁର ଦୁଇ ପାଖରୁ ଫୁଲମାଳା ବାହାର ଓଦୋଳ ପଡ଼ୁଥିବାର ଭଳି ଦେଖାଯାଏ—(ancient sculpture) A pitcher from both sides of the mouth of which wreaths of flowers are shown to be flowing out. [ଦ୍ର—ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଆଦିରେ ବିଶେଷତଃ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବୋଇବାଳ, ପରଶୁରାମେଶ୍ୱର

ଅବ୍ଦ ଖ୍ରୀ: ୬ଷ୍ଠ ଓ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ମିତ ମହାନ୍ ମାନଙ୍କରେ ଭଦ୍ରତ୍ୱର ରୂପ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ବୌଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷ ଅନୁସାରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସୂଚକ ।]

ଭଦ୍ର ଜନ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ଆଧୁନିକ)—୧ । ସ୍ୱଜନ; ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି; ଭଲ ଲୋକ—1. A good man. ୨ । ଉଚ୍ଚ କୁଳୋଦ୍ଭବ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Born of a respectable or genteel family; gentleman.

ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି, ଭଦ୍ର ଲୋକ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭଦ୍ରଜନୋଚିତ—ସ. ବଣ. (ଶ୍ରୀ ଉତ୍; ଭଦ୍ରଜନ + ଉଚିତ; ଆଧୁନିକ)—ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—Observable by a gentleman; befitting a gentleman; gentlemanly.

(ଭଦ୍ରଜନସ୍ୱଲଭ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଦ୍ର ତରୁଣୀ—ସ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଗୋଲ୍ଲପ (ହି. ଶ)—A kind of rose.

[ଦ୍ର—ଘାଣ୍ଟଳ, କୁଞ୍ଜିକା, ଭଦ୍ରତରୁଣୀ ଆଦ କେତେ ଜାଣିର ଗୋଲ୍ଲପ ଅଛି—ହି. ଶ]

ଭଦ୍ରତା—ସ. ବ. (ଭଦ୍ର + ତ୍ୱାର୍ଥେ ତା; ଆଧୁନିକ)—୧ । ଭଦ୍ରତ୍ୱତା; ସାଧୁତା—1. Goodness. ୨ । ଶିଷ୍ଟତା; ସୌଜନ୍ୟ—2. Politeness; gentlemanliness. ୩ । ସୁଜନୋଚିତ ବ୍ୟବହାର; ଶିଷ୍ଟାଚାର—3. Polite conduct. ୪ । କଲ୍ୟାଣ—4. Welfare. ୫ । ଆଦବ୍ କାଇଦା; ଭଦ୍ର ସମାଜର ବ୍ୟବହାର—5. Etiquette; rules of genteel society; good manners; good breeding.

ଭଦ୍ରତା ଅନୁରୋଧରେ—ଦେ. କି. ବଣ—ସୌଜନ୍ୟରକ୍ଷାପୂର୍ବକ—Bhadratā anurodhare For the sake of politeness; in compliance with the rules of genteel society.

ଭଦ୍ରତାର ଖାତିରରେ, ଭଦ୍ରତା ଜଗି } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭଦ୍ରତାର ଅନୁରୋଧେ, ଭଦ୍ରତାର ଖାତିରେ

भद्रताका खातिरीसे

ଭଦ୍ରତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁଜନୋଚିତ ବ୍ୟବହାର କରିବା; ଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର କରିବା—To display politeness; to act as a gentleman; to behave politely.

Bhadratā karibā

ଭଦ୍ରତା ଦେଖା(ଶେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭଦ୍ରତାଚରଣ—ସ. ବ. (ଶ୍ରୀ ଉତ୍; ଭଦ୍ରତା + ଆଚରଣ; ଆଧୁନିକ)—ସାଧୁତା ପ୍ରଦର୍ଶନ—Polite or gentlemanly behaviour.

Bhadratācharaṇa

(ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଦ୍ରତାନୁମୋଦିତ—ସ. ବଣ. (ଶ୍ରୀ ଉତ୍; ଆଧୁନିକ)—ସାଧୁତା-ନୁମୋଦିତ; ଭଦ୍ର ବା ସଭ୍ୟ ସମାଜ ଦ୍ୱାରା (ଭଦ୍ରତାନୁମତ, ଭଦ୍ରତା ସମ୍ମତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁମତ (ବ୍ୟବହାର)—(conduct) Approved by genteel society or by etiquette.

Bhadratānumodita

ଭଦ୍ରତା ବିରୁଦ୍ଧ—ସ. ବଣ. (ଶ୍ରୀ ଉତ୍; ଆଧୁନିକ)—ସୌଜନ୍ୟବିରୁଦ୍ଧ; ଶିଷ୍ଟାଚାରବିରୁଦ୍ଧ—Against the dictates of politeness.

Bhadratā biruddha

(ଭଦ୍ରତାବିଗର୍ହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଦ୍ରତାମୂଳକ—ସ. ବଣ. (ଆଧୁନିକ)—ଭଦ୍ରପ୍ରକୃତ୍ତିଜାତ—Born of or dictated by one's good nature or gentility.

Bhadratāmūlaka

ଭଦ୍ରତା ରକ୍ଷା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଦ୍ର ସମାଜର ବିଧି ପାଳନ କରିବା—To follow the rules of politeness or etiquette.

Bhadratā rakshā karibā

ଭଦ୍ରତିକ୍ତା—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ମହାଇକ୍ତା; ତରେଇତା ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କ ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ; ସବଇକ୍ତା—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ସବଇକ୍ତା, ମହାଇକ୍ତା, ଶ୍ୱେତରୁଦ୍ଧା, ଶଙ୍ଖିନୀ, ସୂକ୍ଷ୍ମପୁଷ୍ପା, ଭଲ୍ଲୁଫଳା, ସାମ୍ବା, ଭିକ୍ତା, ଯଶସ୍ୱିନୀ କାଳମେଘ

Bhadratiktā A medicinal plant of pungent taste; Andrographis Paniculata. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଭିକ୍ତାମ୍ଳରସ, ଅର୍ଶଘ୍ନାପକ, ରୁଚକର ଓ ରେଚକ; ଏହା ବିଷଦୋଷ, ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି, କିମି, କୁଷ୍ଠ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ଓ ବାଲରୋଗରେ ସୁଫଳପ୍ରଦ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ; ଏହା ବାସକାଦି ବର୍ଗର ବର୍ଷାୟୁଃ ଶାକ; ଗନ୍ଧ ସିଧା, ପତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟାକାର ଓ ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଉତ୍ତରେ ଆଗାଳରକ୍ତ ଚିହ୍ନ—ଯୋଗେଶ୍ୱର ।]

ଭଦ୍ରତୁଙ୍ଗ—ସ. ବ (ନାମ)—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ (ମହା-ଭଦ୍ରତୁଙ୍ଗ ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର) (ହି. ଶ)—A sacred place for the Hindus.

Bhadratuṅga

(ଭଦ୍ର—ଭଦ୍ରତୁଙ୍ଗ ତୀର୍ଥକୁ ଗଲେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ, ଦୁଇଥର ଆଦେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ରଥୀଙ୍କ ନାୟକ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଭଦ୍ର ତୁରଗ—ସ. ବ—ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ନଅଗୋଟି ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—One of the nine divisions of the ancient Jambu dwīpa.

Bhadra turaga

ଭଦ୍ରଦନ୍ତ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ)—ହାତୀ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—Elephant.

Bhadradanta

ଭଦ୍ରଦନ୍ତୀ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—କେଶରୁହା, ଇଷଗନ୍ଧା, ଜୟାବହା, ଅବର୍ତ୍ତକା, ଜୟଂଗୀ

Bhadradantī A medicinal tree; a species of Croton Polyandrum. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣ, ରେଚକ ଓ କୃମି, ଶୂଳ, କୁଷ୍ଠ ଏବଂ ଅମଦୋଷନାଶକ ।]

ଭଦ୍ରଦାରୁ—ସ. ବ—ଦେବଦାରୁ (ବୃକ୍ଷ) (ହି. ଶ)—Cedar (tree).

Bhadradāru

ଭଦ୍ରଧନ—ସ. ବ—ନାଗରମୁଥା (ହି. ଶ)—A species of bulbous-rooted grass.

Bhadradhana

ଭଦ୍ରପଣିଆ(ଆଁ)—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ)—୧ । ସୌଜନ୍ୟ; ଶିଷ୍ଟତା—ଭଦ୍ରତା ୨ । ଭଦ୍ରତ୍ୱତା—ଭଲମନସୀ (ଭଦ୍ରପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Goodness.

Bhadrapaṇiā(āṅ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଦ୍ର ପରିବାର—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ)—ଭଦ୍ର ବଂଶ (ଦେଖ)
Bhadraparibāra Bhadrabaṁśa (See)

ଭଦ୍ର ପର୍ଣ୍ଣୀ(ର୍ଣ୍ଣୀ)—ସଂ. ବ—୧ । ସୁସାରଣୀ (ଲତା); ଯସାରୁଣୀ (ହି. ଶ)—1. Paederia Fœtida (creeper). ୨ । ଗମ୍ଭାର ଗଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. Gmelina Arborea (tree).
Bhadra parṇṇā(rṇṇī)

ଭଦ୍ର ପୀଠ—ସଂ. ବ—୧ । ବସିବାର ଆସନ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—1. A seat to sit upon. ୨ । ରାଜା ବା ଦେବତାମାନଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେବା ସିଂହାସନ (ହି. ଶ)—2. The throne on which kings or idols are installed.
Bhadra pīṭha

ଭଦ୍ର ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ)—୧ । ଉତ୍ତମ ସ୍ୱଭାବ—1. Good nature. ୨ । ଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବ—2. Polite nature.
Bhadra prakṛuti

ଭଦ୍ର ପ୍ରକୃତିକ—ପୁଂ ଭଦ୍ରୀ ପ୍ରକୃତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ } ବଣ

ଭଦ୍ର ବଂଶ—ସଂ. ବ—ସତ୍‌ବଂଶ; ଭଲକୁଳ—Respectable family.
Bhadra baṁsa ଭଦ୍ରବଂଶ **अच्छा कुल, खानदान**

ଭଦ୍ରବଂଶଜ (ଜୀ)ଯ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସତ୍‌ବଂଶଜାତ—Respectable; of a noble family; genteel.
Bhadrabaṁsaja (baṁsīya) (ଭଦ୍ରବଂଶଜା [ଜୀଯା]—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭଦ୍ରବତା—ସଂ. ବ—କଟ୍‌ଫଳ; କାଫଡ଼ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Myrica Sapida (tree)
Bhadrabatī

ଭଦ୍ରବନ—ସଂ. ବ—ମଥୁରା ନକଟସ୍ଥ ଏକ ବନ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—Name of a forest near Mathurā
Bharabana

ଭଦ୍ରବଲା—ସଂ. ବ—୧ । ସୁସାରଣୀ ଲତା (ହି. ଶ)—1. Pæderia Fœtida creeper. ୨ । ମାଧବୀ ଲତା (ହି. ଶ)—2. Mādhabī; a flowering creeper.
Bhadrabalā

ଭଦ୍ରବଲ୍ଲଭ—ସଂ ବ—ବଳରାମ (ହି. ଶ)—A name of Balarāma.
Bhadra ballabha

ଭଦ୍ରବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଗୁଳୁବିଶେଷ—1. Vallaris Heynei (plant). [ଦ୍ର—ଏହା ଭଗ୍ନାଦି ବର୍ଗର ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ ଅନ୍ୟ ୫ ନାମ—ଶୀତଘ୍ନୀ, କ୍ଷୁପ; ଯଜ୍ଞ ଅଙ୍ଗୁଳୀ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମପତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ, ଭୂମିମଣ୍ଡ, ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧିକା ଫୁଲ ଧଳା, ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଥୋପା ଥୋପା, ହାପରମଳୀ ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଫୁଟେ; ଫଳ ଲମ୍ବା । ଏହା ବ୍ରଣ, ଭଗ୍ନାସ୍ଥି ଓ ନାଡ଼ିବ୍ରଣ ବିନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ଓ ଯୋଗେଶତନ୍ତ୍ର ।]
Bhadravallī (plant) ୨ । ବିଶଲ୍ୟକୃତ (ଦେଖ)-2. Bisalyakṛuta (See).

ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ)—ଭଦ୍ରଜନ (ଦେଖ)—Bhadrajana (See)
Bhadra byakti

ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ)—୧ । ସଦାଚରଣ—1. Good conduct. ୨ । ଭଦ୍ରଜନୋଚିତ ଭଦ୍ରବ୍ୟବହାର ବ୍ୟବହାର—2. Gentlemanly behaviour. **ସଲୁକିୟତ** ୩ । ଶିଷ୍ଟ ଆଚରଣ—3. Polite behaviour.
Bhadra byabahāra

ଭଦ୍ର ମୁଖ—ସଂ. ବଣ—ପ୍ରସନ୍ନମୂର୍ତ୍ତି—Of a happy or blissful appearance. ସଂ. ବ—ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ଜନୈକ ଗୁପ୍ତଚର—Name of a spy of Rāmachandra. [ଦ୍ର—ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ଅସିବା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହାର ମୁଖରୁ ସଜ୍ଜନର ଲୋକେ ଭୁଣ୍ଡାଇ ଦେଉଥିବା ସୀତାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ଲଙ୍କାବାସ ଜନିତ କଳଙ୍କାରୋପଣ କଥା ଶୁଣି ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ଅବସ୍ଥାରେ ସୀତାଙ୍କୁ ବନକୁ ନିର୍ବାସିତ କରିଥିଲେ ।] (ଉ—ପ୍ରବେଶିଣ ଗ୍ରାମ୍ୟେଶ୍ୱର ଗୁପ୍ତଚର ଭବନ, ଗୁପ୍ତଚର ଭଦ୍ରମୁଖେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ପ୍ରଶନ । ନନକଶୋର. ସୀତାବନବାସ ।)
Bhadramukha

ଭଦ୍ର ମୁଞ୍ଜ—ସଂ. ବ—ଶର ବା ଆଖପର ଏକ ପ୍ରକାର ତୃଣ—A kind of reed grass; Saccharam Munja.
Bhadramuñja

ସଂ. ନାମ—ଶର, ବାଣ, ତେଜନ, ଇକ୍ଷୁବେଷ୍ଟନ । ରାମଶର **रामसर** ମ. ମୋଲ ଦେ. ମୁଞ୍ଜଗଡ୍ଡୀ; ଅନନ୍ତମୂଳଙ୍ଗ

[ଦ୍ର—ଏହାର ଗଛ ଆଖପର ତେଙ୍ଗା, ବଲ୍ଲ ପତ୍ର ସରୁଆ; ଏହା ମଧୁର କଷାୟରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ; ଏହା ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ବିସର୍ପ, ଶ୍ରମ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ନେତ୍ରରୋଗ ଓ ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ ଓ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ; ଏହାଦ୍ୱାରା ମେଖଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଭଦ୍ର ମୁସ୍ତ—ସଂ. ବ—ନାଗର ମୁଥା—A sort of grass root; Cyperus Rotundus.
Bhadramusta (ଭଦ୍ର ମୁସ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଦ୍ର ଯବ—ସଂ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଯବ—Seed of Holarrhena Antidysenterica.
Bhadrajaba

ଭଦ୍ର ଲୋକ—ଦେ. ବ—୧ । ସତ୍‌ବଂଶ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person of a respectable family. ୨ । ସେହିଁ ଭଦ୍ରଲୋକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣ ଭଦ୍ରସମାଜସଙ୍ଗତ—2. Gentleman. ୩ । ସ୍ୱଜନ; ଶିଷ୍ଟ ଓ ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A good man. ୪ । ଉଭୟ ଲୋକଙ୍କ; ପଞ୍ଚାୟତ—4. Arbitrator.
Bhadra loka **भलामानुस**

ଭଦ୍ର ଶେଣା—ଦେ. ବ—ନାଉରମାନଙ୍କର ସୋଷାଇ କରିବାପାଇଁ ନୌକାର ପଛ ପଟର ନକଟତମ ଦୋଗୁଣାରେ ଥିବା କୋଠରୀ—The kitchen room in a country boat.
Bhadra seṇā

ଭଦ୍ର ଶ୍ରୀ—ସଂ. ବ—ଶୀତଳ ଚନ୍ଦନ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Sandal; Santalum Album.
Bhadra śrī

ଭଦ୍ର ସନ୍ତାନ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ)—ସତ୍‌ବଂଶଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି—A person of respectable family. **खान्दानी आदमि**
Bhadra santāna

ଭଦ୍ର ସମାଜ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ)—୧ । ସଭ୍ୟ ସମାଜ—1, Civilized society. ୨ । ସତ୍‌ବଂଶୀୟ **सभ्यसमाज** ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସମାଜ—2. Polite society; polished society.
Bhadra samāja

ଭଦ୍ରା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଭଦ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ଜନନୀ ସୁଭଦ୍ରା; Bhadrā କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭଉଣୀ—1. Name of the mother of Abhimanyu. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ କନ୍ୟା—2. Daughter of the Sun-god. ୩ । କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜଣେ ପତ୍ନୀ-3. Name of one of the wives of Śrīkṛushṇa. ୪ । ଉତ୍ତରକୁରୁ ଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ଗଙ୍ଗାସ୍ରୋତ—4. The current of the Ganges while flowing through the Uttarakuru country. ୫ । ଆକାଶ ଗଙ୍ଗା; ମନ୍ଦାକିନୀ—5. The Ganges said to flow in the sky. ୬ । ବିଷ୍ଟିର ଅନ୍ତିମ ୩ ଦଣ୍ଡ—6. The last 3 Daṇḍas of Bishṭi Yoga. ୭ । ଶୁକ୍ଳର ୨ୟା, ୭ମୀ ଓ ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥି—7. The 2nd. 7th and 12th days of a lunar fortnight. ୮ । ହାଲିମ (ଦେଖ)—8 Hālima (See) ୯ । (ଆୟୁର୍ବେଦ) ଅନନ୍ତା, ଜୀବନ୍ତୀ, ଉମ୍ବିର, ଶମୀ, କଟଫଳ, ଗମ୍ଭାର, ନାଳୀ, ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା, ହରିଦ୍ରା, ମୃଥା, ରାସ୍ନା, ବଚ, ଶ୍ୱେତ ଦୂର୍ବା ଓ ଦନ୍ତୀ—9. Name of 14 drugs in Ayurveda. ୧୦ । ଗୋରୋଚନା—10. Yellow-pigment found in the body of cows ୧୧ । ପସାରୁଣୀ ଲତା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—11. Pæderia Fœtida (creeper). ଦେ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀଙ୍କର ଏକଦମ୍ଭା ସଖୀ—A female companion of Chandrāvalī. [ତୁ—ଭଦ୍ରା ବଚନ କଲ୍ପ ରଚନ ଚ ସୋଗେ ଅଇଲୁ ଅଜ । ଅଭିମନ୍ୟୁ ହଦଗୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।] ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସୂତ୍ର ସୂତା (ନଳଙ୍କ ଅଭିଧାନ)—A reel of thread,

ଭଦ୍ରାକରଣ—ଫ. ବ—ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ; କ୍ଷୌର କରିବା—Bhadrākaraṇa Shaving; tonsure.

ଭଦ୍ରାକୃତ—ଫ. ବଣ—ଉପନୟନାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ବିଧିପୂର୍ବକ ମୁଣ୍ଡିତ (ମସ୍ତକ)—(head) Shaved or tonsured on ceremonial occasions. (ଭଦ୍ରାକରଣ—ଦ)

ଭଦ୍ରାକ୍ଷ—ଫ. ବ—ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ପରି ଏକପ୍ରକାର ମଞ୍ଜି—A kind of seed Bhadrāksha of a berry used as beads of a rosary. [ତୁ—ଏଥିରେ ମାଳ ହୁଏ ।]

ଭଦ୍ରାତ୍ମଜ—ଫ. ବ—(ଭଦ୍ର=ଲୌହ+ଆତ୍ମଜ)—ଅସି; ଖଡ୍ଗ; ତଣ୍ଡା—Bhadrātmaja Sword.

ଭଦ୍ରାଭଦ୍ର—ଦେ. ବଣ (ସଦ୍ଗତ)—ଭଦ୍ର ଓ ଅଭଦ୍ର; ଶିଷ୍ଟ ଓ ଅଶିଷ୍ଟ; Bhadrābhadra ଭଲ ଓ ମନ—Good and bad; gentle and rude. ଦେ. ବ—ମଙ୍ଗଳ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ଭଦ୍ରାଭଦ୍ର ଭଦ୍ରାମଦ୍ର Good and evil.

ଭଦ୍ରାମି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଭଦ୍ରତା—Gentlemanliness; politeness. Bhadrāmi

ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ—ଫ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭଦ୍ର=କୁଶଳୀ+ଅଶ୍ୱ)—ପୃଥିବୀର ନଅବର୍ଷ Bhadrāśwa ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ (ମେରୁର ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ)—One of the 9 divisions of the world according to the ancient Hindu geography.

ଭଦ୍ରାଶ୍ରୟ—ଫ. ବ—ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ—Bhadrāśraya The sandal wood tree.

ଭଦ୍ରାସନ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ଭଦ୍ର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଆସନ)—୧ । ପ୍ରାସାଦ—Bhadrāsana 1. Building; palace. ୨ । ସିଂହାସନ—2. Throne. ୩ । ଯୋଗାସନ ବିଶେଷ—3. A posture in meditation. ଦେ. ବ—୧ । ବାସ୍ତୁ; ଘର ବାଡ଼—1. Homestead. ୨ । ପୈତୃକ ଘର ବାଡ଼—2. One's ancestral homestead.

ଭଦ୍ରି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଙ୍ଗାମ) ବ.—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ ବା ଗୋଷ୍ଠୀ· Bhadri ବିଶେଷ—A class of Brāhmaṇas.

ଭଦ୍ରୈଳା—ଫ. ବ (ଭଦ୍ର+ଏଳା)—ବଡ଼ ଅଲେଇଚ—Cardamum; Bhadraijlā the larger Elettaria Cardamomum.

ଭଦ୍ରୋଚିତ—ଫ. ବଣ (ଅଧୁନାବ) (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ଭଦ୍ର+ଉଚିତ)—୧ Bhadrochita ଶିଷ୍ଟତା ସମ୍ମତ—1. Polite. ୨ । ସାଧୁ ଜନୋଚିତ—2. Becoming to or befitting a gentleman.

ଭଦ୍ରୋଚିତ ଆଚରଣ—ଦେ. ବ—ସୁଜନୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ—Polite Bhadrochita ācharaṇa conduct; gentlemanly ଭଦ୍ରାମି ଭଲମନସାତ୍ conduct or behaviour.

ଭନ୍—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ. (ଫ. ବଦ୍ଧନ)—ବଦ୍ଧନ; ଶୀଘ୍ର—Bhan ଜଲ୍ଦ୍ ଶିଗ୍‌ଗୀର Soon.

ଭନ୍ଦ୍ (ଧାତୁ)—ଫ—୧ । ପ୍ରୀତ ହେବା—1. To be pleased. Bhand (root) ୨ । ଶୁଭ ହେବା—2. To be auspicious.

ଭନ୍ଦଡ଼—ଦେ. ବ. (ଫ. ଭଦ୍ର)—ଭୁଦା; ଓଧ; ଓଲୁଅ—Bhandarda Otter; weales.

ଭନ୍ଦଡ଼, ଭୌଁଦଡ଼ ଦେ. ବଣ—ଓଲୁ—Foolish; stupid.

ଉଦ୍, ଉଦ୍‌ବିଳାବ

ଭନ୍ଦିଳ—ଫ. ବ. (ଭନ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଳ)—ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—Bhandila Weal.

ଭପ (ଇତ୍ୟାବ)—ଦେ. ବ—ବହପ ଇତ୍ୟାବ (ଦେଖ) Bhapa (etc) Bahapa etc. (See)

ହିମ୍ମତ ଦେ. ବ—୧ । ସାମର୍ଥ୍ୟ—1. Strength. ୨ । ଦେହବଳ; ସାହସ—2. Courage.

ଭପଞ୍ଜର—ଫ. ବ—ଭଚକ; ରାଶି ଚକ୍ର—Bhapañjara The zodiac.

ଭପା—ଦେ. ବଣ—୧ । ରୁରୁଡ଼ା; ଦାମ୍ଭିକ—1. Tough; brazen-faced. ୨ । ଧପାବାଜ୍—2. Deceptive; deceiving. Bhapā (ଭଘାଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭବ୍‌କା ଗୁଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (କାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଘୁଡ଼ି ଉଡ଼ୁଥିବା ବେଳେ Bhab-kā chhārdibā ଦରକାର ହେଲେ ହଠାତ୍ ଏକାଥରକେ ଭବ୍‌କା ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଭବ୍‌କା କଢ଼ିବା } ବହୁତ ସୂତା ଛାଡ଼ି ଦେବା—To let off a great length of

Digitized by srujanika@gmail.com

string while a paper-kite is being flown.

ଭବ—ସ. ବ. (ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା+ଘ୍ଞ.ଅ)—୧ । ସତ୍ତା; ସ୍ଥିତି—Bhaba 1. Existence. ୨ । ଉତ୍ପତ୍ତି—2. Birth. ୩ । ଲାଭ; ପ୍ରାପ୍ତି—3. Gain; receipt; acquisition. ୪ । ମଙ୍ଗଳ—4. Weal; prosperity; welfare. ୫ । ପ୍ରାଧାନ୍ୟ; ଶ୍ରେଷ୍ଠତା—5. Excellence. ୬ । (+ ଜର୍ତ୍ତୁ. ଅ) ଉଦ୍ଭ ଲୋକ; ସଂସାର—6. The world. ୭ । ଭଗବାନ୍; ଈଶ୍ୱର—7. God. ୮ । ମହାଦେବ; ଶିବ—8. Śiba. ୯ । ଶିବଙ୍କର ଜଳମୂର୍ତ୍ତି; ଜଳମୂର୍ତ୍ତି ଶିବ (ଜଳରୁ ସଂସାରର ଉତ୍ପତ୍ତି)—9. One of the 8 forms of Śiba (the form of water). ୧୦ । ଉତ୍ତମ; ଓଡ଼ ଫଳ—10. An acid fruit; Dilenia Indica. ପ୍ରା. ବ. (ସ. ଭଗ)—ଯୋନି—Vagina.

ଭବକା—ଦେ. ବ—୧ । ହାବୁକା (ଦେଶ)—1. Hăbukā (See). Bhabakā ୨ । ଜଳ ବୁନ୍ଦ୍—2. Bubble. ୩ । ଜଳର ଧାକ୍କା ଧକ୍କା ଉରଙ୍ଗ—3. Wave; billow. ୪ । ବଡ଼ ଗର୍ତ୍ତ ବୁଲବୁଲା ବା ଛିଦ୍ର ଅଦ୍ଦରୁ ଜୋରରେ ଉତ୍ପତ୍ତିଥିବା ଜଳ ଭୁଭୁକ, ଝରୋରା ଅଦ୍ଦର ନିର୍ଗମନ—4. Gushing of water or any liquid through an opening. (ତୁ—ଉଣଡଣ୍ଡ-ଉଣ୍ଟ ଢାଙ୍କ କଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡେ ପଶି, ଶୋଣିତ ଭବକା ସଦ୍ଦ ଅଇଲା-ବାଦ୍ଦାର । ଗୁଣାନାଥ. ମଦ୍ଦାସାଡ଼ା ।)

ଭବ କାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଭବ+କାର୍ତ୍ତ)—ସଂସାର ରୂପ Bhaba kārā ବନ୍ଦୀଶାଳା—The world campared to a (ଭବବନ୍ଧ, ଭବବନ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) prison.

ଭବ କୂପ—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଭବ+କୂପ)—ସଂସାର ରୂପ କୂପ— Bhaba kūpa The world or mundane existence compared to a well.

ଭବ ଜଲଧି—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଭବ+ଜଲଧି)—ସଂସାର ରୂପ Bhaba jaladhi ସମୁଦ୍ର—The world compared to an ocean.

ଭବ ପାର୍ତ୍ତବାର, ଭବ ସାଗର, ଭବ ସମୁଦ୍ର, ଭବସିନ୍ଧୁ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭବତ୍—ସ. ସର୍ବନାମ (ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଷଷ୍ଠୀ ପୁରୁଷ)— Bhabat ଆପଣ; ତୁମେ—Thou; you.

[ତ୍ର—ଉଷାରେ ଏହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ଭବତ୍ ପ୍ରେରତ, ଭବଦନୁଗ୍ରହ, ଭବଦାଦଷ୍ଟ, ଭବଦୀୟ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଭବତ୍ ପ୍ରସାଦ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ— Bhabat-prasāda Thy favour. (ଭବଦନୁଗ୍ରହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭବତ୍ ପ୍ରେରତ—ସ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରତ— Bhabat prerita Sent by thee.

ଭବତ୍ ସନ୍ନିଧି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଆପଣଙ୍କର ନୈକଟ୍ୟ— Bhabat sannidhi Nearness to thee. (ଭବତ୍ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭବତ୍ ସକାଶାତ୍—ସ. କି. ବଣ—ଆପଣଙ୍କଠାରୁ— Bhabat sakāśāt From thee.

ଭବତ୍ତରଣ—ସ. ବ—ସଂସାର ରୂପ ନଦୀ ବା ସାଗରକୁ ପାର ହେବା— Bhabataraṇa Crossing the river of the world.

ଭବତ୍ତାରଣ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ସଂସାରରୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର Bhabatāraṇa କରନ୍ତି—Delivering peopie from the (ଭବତ୍ତାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) woes of the world ସଂ. ବ—ଈଶ୍ୱର—God.

ଭବତ୍ତାରିଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗା— Bhabatāriṇī Goddess Durgā.

ଭବଦାରୁ—ସଂ. ବ—ଦେବଦାରୁ— Bhabadāru The pine; cedar.

ଭବଦୀୟ—ସଂ. ବଣ. (ଭବତ୍+ଈୟ)—ଆପଣଙ୍କର—Thine; Bhabadīya yours; belonging to thee.

ଭବଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ. (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଭବ+ଦ୍ୱାର)—ସଂସାର ରୂପ Bhaba dwāra ଦ୍ୱାର—The world compared to ଭବଦ୍ଦ୍ୱାର an entrance. ପ୍ରା. ବ—ଭଗ—Vaginal orifice. (ତୁ— ସ୍ତ୍ରୀର ଅଙ୍ଗରେ ଭବଦ୍ୱାର, ଜନ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ନାର ଘର । ପ୍ରାଚୀ. ଜଗତ୍ପିଣ୍ଡ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।)

ଭବନ—ସଂ. ବ (ଭୂ. ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅନ) —୧ । ଆଲୟ; Bhabana ବାସସ୍ଥାନ; ଗୃହ—1. House; residence; dwelling. ୨ । (+ଭାବ. ଅନ) ସ୍ଥିତି—2. Existence. ୩ । ଉତ୍ପତ୍ତି—3. Birth.

ଭବନୀୟ—ସ.ବଣ (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅନୀୟ)—ଭବିତବ୍ୟ; ଯାହା ଅବଶ୍ୟ Bhabanīya ଘଟିବ—Which must happen.

ଭବଭୂତ—ସ. ବ—ସଂସାରରୂପୀ ଭଗବାନ୍— Bhababhūta God.

ଭବଭୂତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶିବଙ୍କର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. The Bhababhūti divinity of Śiba. ୨ । (ନାମ) ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ନାମକ ଜନୈକ କବି—2. Name of a great Sanskrit poet named Śrīkaṇṭha. [ତ୍ର—ଏ ମାଲତୀ-ମାଧବାଦି ନାଟକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ।]

ଭବ ରନ୍ଧ୍ର—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଭବ+ରନ୍ଧ୍ର)—ସଂସାରରୂପ ରନ୍ଧ୍ର— Bhaba randhra The world compared to a hole. ପ୍ରା. ବ—ଭଗରନ୍ଧ୍ର—Vaginal orifice.

ଭବ(ବି)ଷ୍ୟତ—ପ୍ରା. ବ (ସ. ଭବିଷ୍ୟତ୍)—୧ । ଭବିଷ୍ୟତ୍କାଳ— Bhaba(bi)shwati ଭବିଷ୍ୟତୀ 1. Future. ୨ । ଭାବିଘଟନା—2. Future event. ୩ । ଘଟନା—3. Event; happening. ୪ । ଦୁର୍ଘଟ ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦ—4. Accident; mishap. ପ୍ରା. ବଣ—ଭାବି—Future.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭବଷତ ପଡ଼ିବା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—ଦଠାତ୍ ଭଯଦ ଘଟିବା—The happening of an accident.
Bhabashwatī pardibā
भबस्वती पडना

ଭବସନ୍ଧି—ଦେ.ତ୍ଭବି—ଭଷମ ସମସ୍ୟା—Insoluble problem; dilemma.
Bhabasandhi

ଭବା—ସ.। ବି—ଭବ୍ୟ; ଓଜ୍ (କନ୍ନଡ଼ଜ. ଦ୍ରବେକ୍ଷୁ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Dilenia Indica; an acid fruit.
Bhabā

ଭବାଦୃଶ(ଶ୍, କ୍ଷ)—ସ.ବିଣ. ପୁଂ (ଭବତ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅ,ତ୍ୱ,ଷ)—ଅପଣଙ୍କ (ଭବାଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ); ଯେଉ—Like thee.
Bhabādṛuśa(ś,ksha)

ଭବାନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭବ=ଶିବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍ଗି; ଆନ୍ ଅଗମ)—ପାବ୍ବତୀ—Pārbatī.
Bhabānī

ଭବାନୀ ଗୁରୁ—ସ.ବି. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଇତ୍; ଭବାନୀ+ଗୁରୁ; ପାବ୍ବତୀଙ୍କ ପିତା)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—The Himālayas.
Bhabānī guru

ଭବାନୀ ପଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ଜନୈକ ମରହଟ୍ଟା ଶାସକ—A governor of Orissa under the Marahattas.
Bhabānī paṇḍita

ଭବାନୀ ପତି—ସ. ବି. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଇତ୍; ଭବାନୀ+ପତି)—ଶିବ; ମହାଦେବ—Śiba. (ଭବାନୀଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)
Bhabānī pati

ଭବାନୀପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—କଲିକତାର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ନଗରୀ—A suburb of Calcutta.
Bhabānīpura

ଭବାନୀ ଭ୍ରୁକୁଟୀ ଭଙ୍ଗୀ—ସ. ବି—ପାବ୍ବତୀଙ୍କର ଭ୍ରୁଭଙ୍ଗୀ—The various contortions of the eyebrows of Pārbatī.
Bhabānī bhrukuṭī bhaṅgī

ଭବାବ୍ଧି—ସ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଭବ+ଅବ୍ଧି)—ସଂସାରରୂପ ସାଗର—The world compared to an ocean. (ଭବାର୍ଣ୍ଣବ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Bhabābdhi

ଭବାରାଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଭବ+ଆରାଧ୍ୟ)—ସଂସାରପୂଜ୍ୟ—Worshipped by the whole world. ସଂ. ବି. ପୁ—ଭଗବାନ୍—God.
Bhabārādhya

ଭବି—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ (ସଂ. ଭବ୍ୟ)—ଭବ୍ୟ; ସାଧୁ—Good. ଭବି (ଉ—ଆପେ ଭଲ ଆପେ ଭବ ଆପେ ନଷ୍ଟକୁ ନଷ୍ଟ—ଗ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଗୀତା ।)
Bhabi

ଭବିକ—ସଂ. ବିଣ (ଭବ=ମଙ୍ଗଳ+ଇକ)—ଶୁଭଜନକ—Auspicious. ସଂ. ବି—ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—Weal; prosperity.
Bhabika

ଭବିତବ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଭୂ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୁ ଭବ୍ୟ)—୧ । ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ; ସାଧା ଘଟିବ—1. Which must happen; inevitable. ୨ । ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ—2. Unavoidable; irresistible. ୩ । ସାଧା ଘଟିବ ବୋଲି ବିଧାତା ପୂର୍ବରୁ କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରଥିବା—3. Preordained. (ଭବିତବ୍ୟତା—ବି)
Bhabitabya

ଭବିତବ୍ୟତା—ସ. ବି (ଭବିତବ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ତା)—୧ । ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବିତା—1. Preordinance. ୨ । ଅନିବାର୍ଯ୍ୟତା—2. Inevitability. ୩ । ଅଦୃଷ୍ଟ; ଭାଗ୍ୟ—3. Fortune; luck.
Bhabitabyatā

ଭବିତା—ସ. ବି (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ଭବିତୃ, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସାଧା ଘଟିବ—1. That which will happen ୨ । ଭବିଷ୍ୟତ—2. Future.
Bhabitā

ଭବିଷ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଭବିଷ୍ୟ)—୧ । ଭବିଷ୍ୟତ—1. The future. ୨ । ଘଟଣା—2. Event; happening. ୩ । ଅଘାଡ଼ୁଆ ବିଷୟ—3. A queer thing or proposal. ୪ । ଆଡ଼ମ୍ବର—4. Ado; grandeour. ୫ । ଅଘଟନ ବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା—5. A strange or wonderful event. ୬ । ଅଘଟନ ପ୍ରସ୍ତାବ—6. A strange proposal. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସାଧା ପରେ ଘଟିବ—1. Future ୨ । ଅଘାଡ଼ୁଆ—2. Queer; odd. ୩ । କୁତ୍ସିତ—3. Ugly.
बेबातकी बात

ଭବିଷ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଘାଡ଼ୁଆ କଥା ବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିବା—To make a queer or odd proposal.
Bhabisha kārḍhibā
बेबातकी बात निकालना
(ଭବିଷ ବାହାର କରିବା, ଭବିଷ ଦେଖା[ଖେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭବିଷ୍ଣୁ—ସଂ ବିଣ (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇଷ୍ଣୁ)—୧ । ଘଟୁଥିବା—1. Happening. ୨ । ଉତ୍ପତ୍ତିକାରକ—2. Producing.
Bhabishṇu

ଭବିଷ୍ୟ—ସ.ବିଣ (ଭୂ ଧାତୁ+ଭବିଷ୍ୟତ୍ରେ ଘଟିବା ଅର୍ଥରେ ଯ)—ସ୍ତ୍ରୀ; ସାଧା ଘଟିବ—About to happen; future. ସ. ବି—୧ । ଆଗାମୀ ଘଟଣା—1. Future event. ୨ । ଭବିଷ୍ୟ ନାମକ ପୁରାଣ—2. Name of a Purāṇa indicating future events. ଦେ. ବି—ଭବିଷ (ଦେଖ)—Bhabisha (See)
Bhabishya

ଭବିଷ୍ୟଜ୍ଞ—ସ.ବିଣ ପୁଂ(ଭବିଷ୍ୟ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଯେ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଜାଣିଥାଏ—Knowing the future. (ଭବିଷ୍ୟଜ୍ଞା - ସ୍ତ୍ରୀ)
Bhabishyajña

ଭବିଷ୍ୟତ୍—ସ. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ; ସାଧା ଘଟିବ; ଭବିତବ୍ୟ—Future; about to happen.
Bhabishyat

ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ—ସ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟାର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳ—The future tense of a verb.
Bhabishyat-kāla

ଭବିଷ୍ୟତ—ଦେ.ବିଣ (ସ.ଭବିଷ୍ୟତ୍)—ସାଧା ପରେ ଘଟିବ—Future. ଦେ. ବି—୧ । ଆଗାମୀ ସମୟ—1. The future. ୨ । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଘଟଣା—2. Future event.
Bhabishyata
होनहार

ଭବିଷ୍ୟଦ୍ଗର୍ଭ—ସ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ ଇତ୍)—ଭବିଷ୍ୟତକାଳର ଗର୍ଭ—The womb of the future.
Bhabishyad-garbha

ଭବିଷ୍ୟଦ୍ ଜ୍ଞାନ—ସ. ବି—ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୋଧ ବା ବୁଝି—Knowledge about the future.
Bhabishyad-jñāna

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବକ୍ତା—ସ. ବ. ପୁଂ (ସ. ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବକ୍ତୃ, ୧ମା. ୧ବ)—
Bhabishyadbaktā ଯେ ଆଗାମୀ ଘଟଣା କଥା କହୁ ଥାରେ (ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) —Foreteller; prophet; soothsayer. ସ. ବଣ—ଭବିଷ୍ୟତ ଘଟଣା କହୁଥାରବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Prophesying; foretelling.

ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାକ୍ୟ—ସ. ବ (ଭବିଷ୍ୟତ୍+ବାକ୍ୟ)—ଭବିଷ୍ୟତ୍କାଳରେ
Bhabishyadbākya ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟ ଘଟିବ ତାହା (ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାଣୀ ~ଅନ୍ୟରୂପ) ପୂର୍ବରୁ କହିବା—Foretelling; prediction prophecy.

ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାର୍ତ୍ତା—ସ. ବ (ଭବିଷ୍ୟତ୍+ବାର୍ତ୍ତା)—ଆଗାମୀ କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ
Bhabishyadbārttā ସ୍ୱବାଦ—Information about the future events.

ଭବିଷ୍ୟନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ—୧ । ଭବିଷ୍ୟତ (ଦେଖ)
Bhabishyanta 1. Bhabishyata (See)
୨ । ଭାବଷ୍ବତ (ଦେଖ)—2. Bhābashwati (See).

ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ—ସ. ବ—ପୁରାଣ ବିଶେଷ; ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯାହା ଯାହା
Bhabishya purāṇa ଘଟିବ, ତାହା ଯେଉଁ ପୁରାଣରେ ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି—Name of a Purāṇa indicating future events.

ଭବିଷ୍ୟ ବାଣୀ—ସ. ବ—ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାକ୍ୟ—
Bhabishya bāṇī Foretelling; prediction.

ଭବିଷ୍ୟ ସୂଚନା—ସ. ବ—ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଘଟଣାର ପୂର୍ବାଭାସ—
Bhabishya sūchanā Indication of future events; anticipatory statement.

ଭବୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଭବାନୀ; ପାର୍ବତୀ—
Bhabī Pārbatī.

ଭବୁଷି—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ (ସ. ଭବିଷ୍ୟତ୍)—ଭବିଷ୍ୟତ—
Bhabushi Future.

ଭବ୍ୟ—ସ. ବଣ [ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଯ]—୧ ମଙ୍ଗଳଜନକ; ଶୁଭଯୁକ୍ତ;
Bhabya ଶୁଭଜନକ—1. Auspicious. ୨ । ସଭ୍ୟ—[ଭବ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Civilized. ୩ । ଶିଷ୍ଟ; ଭଦ୍ର—3. Polite; civil. ୪ । ଶାନ୍ତପ୍ରକୃତିକ—4. Of a calm nature. ୫ । ସାଧୁ; ସତ୍—5. Honest. ୬ । ମାର୍ଜିତ ରୁଚିବିଶିଷ୍ଟ—6. Of refined taste. ୭ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—7. Fortunate. ୮ । ଭାବୀ; ଭବିଷ୍ୟତ—8. Future; likely to happen. ୯ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—9. Excellent. ୧୦ । ଉତ୍ତମ—10. Good: nice. ୧୧ । ଉପସ୍ଥିତ; ବର୍ତ୍ତମାନ—11 Existing. ୧୨ । ଉପଯୋଗୀ; ଉପଯୁକ୍ତ—12. Proper: fit; worthy. ସଂ. ବ—୧ । ଓଡ଼ଗଛ ଓ ଫଳ—1, Dilenia Indica (tree and fruit), ୨ । ଅବସ୍ଥିତି—2. Existence (Apte). ୩ । ଭବିଷ୍ୟତ୍କାଳ—3. Future time (Apte). ୪ । ଫଳ—4. Result; fruit (Apte). ୫ । ଉତ୍ତମଫଳ—5. Good result (Apte). ୬ । ସୌଭାଗ୍ୟ—6. Prosperity (Apte), ୭ । ଅସ୍ଥି—7. A bone (Apte). ଦେ. ବଣ—ସମୀଚୀନ—Proper. [ଭ୍—ଯେ ଯଥା ଭବ୍ୟ ସର୍ବଦେଶ, ବଙ୍ଗେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଉଚ୍ଚାରଣ—ସାଧୀ. ପୃଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ଦୟା ।]

ଭବ୍ୟତା—ସ. ବ (ଭବ୍ୟ+ଭାବ. ତା)—ଭଦ୍ରତା—
Bhabyatā Civility; politeness.

ଭବ୍ୟଦାୟକ—ସ. ବଣ (ଭବ୍ୟ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ସୁଖଦ;
Bhabyadāyaka ସୁଖପ୍ରଦ—Causing happiness.
[ଭ୍—ଭବ୍ୟଦାୟକ ମାଣିକ୍ୟ ବର; ଭ୍ରମ ଜାତ କରୁଅଛୁ ମଧ୍ୟ ଧର । ଭବ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ. ଚତୋପ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ବ. ଗୀତ ।]

ଭବ୍ୟ ସଭ୍ୟ—ଦେ. ବଣ (ସଙ୍ଗତର)—ଭଦ୍ର—
Bhabya sabhya Polite; civil.

ଭବ୍ୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ସ. ଆଗମ)—ଦୁର୍ଗା—
Bhabyā Durgā.

ଭମ୍—ସ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଭଁ ଭଁ—
Bham An imitative sound.

ଭମ୍‌କିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମଲପୁର) କ୍ରି—ନାଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ବଳବଳେଇବା-
Bham-kibā To speak or talk during deep sleep.
गलगलाना, बौआना

ଭ ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋ ଭଦ୍; ବ+ମଣ୍ଡଳ)—ଆକାଶମଣ୍ଡଳ; ଗ୍ରହ
Bha maṇḍala ମଣ୍ଡଳ—The stellar sphere; the zodiac.

ଭମ୍ବ(ମ୍ବ)ର—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଭ୍ରମର)—ଭ୍ରମର—
Bhama(mba)ra Bumble-bee.
भो रा; भमर ଭୋମର

ଭମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—୧ । ବମା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bhamā (etc) ଭୋମା 1. Bamā etc (See).
୨ । (ସ, ବବର) ବବର—2. A big hole.

ଭମ୍ବର—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ବବର)—୧ । ବବର; ବଡ଼ ଗର୍ତ୍ତ—
Bhambara 1. A big hole. ୨ । (ସ. ଭ୍ରମର)—ଭ୍ରମର—
भौंरा; विभ्रर ଭୋମର 2. Bumble-bee.

ଭମ୍ଭ—ସ. ବ (ଭମ୍=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+ଘ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧ ।
Bhambha ଧୂମ; ଧୂଆଁ—1. Smoke. ୨ । ମଛିକା; ମାଛୁ—2. Flea.

ଭମ୍ଭରାଳି—ସ. ବ (ଭମ୍+ଘ. ଧାତୁ+ବାଳି)—ଭଣଭଣା ମାଛି;
Bhambharāḷi ଚାଁଗିଚାଁଗା ମାଛି—Buzzing flea. the blue bottle fly.

ଭୟ—ସ. ବ (ଭୀ ଧାତୁ—ଭୀତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ତ୍ରାସ; ଶଙ୍କା;
Bhaya ଡର—1. Fear; dread; apprehension.
୨ । ଅନିଷ୍ଟାଶଙ୍କା; ବିପଦର ଆଶଙ୍କା—2. Risk or apprehension of danger. ୩ । ଭୀତି—3. Dismay; terror; fright. ୪ । (+ବରଣ.ଅ) ବିପଦ—4. Danger; peril;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଖ୍ରିତ ହେବା—1. To fear; Bhaya karibā to be afraid of. ୨ । ଭୟ କରିବା—2. To apprehend.

ଭୟ କାତର—ସ. ବ୍ରୀ ପୁଂ.(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୟ + କାତର)—ଭୟାର୍ତ୍ତ; Bhaya kātara ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ ଯୋଗୁଁ ବିହ୍ୱଳ—Overwhelmed with fear; terrified. ଭୟବିହ୍ୱଳ, ଭୟବିହ୍ୱଳ, ଭୟଦ୍ରୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ (ଭୟକାତରତା-ବ; ଭୟକାତରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୟ ଖାଇବା—ଦେ. ବ—ଭୟଦ୍ରୁତ ହେବା—The state Bhaya khāibā of being terrified or overtaken with fear. ଭୟ ଖାଇଯିବା, ଭୟ ଖାଇ ଗୋଡ଼େଇବା, ଭୟ ଲାଗିବା, ଭୟ ମାଡ଼ିବସିବା(ମାଡ଼ିବା)—ଅନ୍ୟରୂପ **ଡର ଲଗନା** ଭୟକରା

ଭୟଙ୍କର—ସ. ବ୍ରୀ (ଭୟ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଖ୍ରିତପ୍ରଦ; Bhayaṅkara ତ୍ରାସଜନକ—1. Fearful; terrific; (ଭୟଙ୍କରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) alarming. ୨ । ଘୋର—2. Terrible; formidable. ୩। ବେଜାୟ; ଅତ୍ୟଧିକ- 3. Excessive. ଦେ. କ୍ରି. ବ୍ରୀ ଓ ବିଶର ବ୍ରୀ—ଅତ୍ୟନ୍ତ; ଘୋର—Very; too much. [ଯଥା—ସେ ଭୟଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟ ଥିଲା ।]

ଭୟ ଚକିତ—ସ.ବ୍ରୀ ପୁଂ(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍;ଭୟ + ଚକିତ)—ଭୟଦ୍ୱାରା ଚମକି Bhaya chakita ପଡ଼ିଥିବା—Startled with fear. (ଭୟଦ୍ରୁତ, ଭୟସନ୍ତ୍ରସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଭୟଚକିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୟ ଝଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନରୁ ଭୟ ଦୂର ବା ତ୍ୟାଗ କରିବା— Bhaya chhārdibā To shake off fear from one's mind. **ଭୟଛୋଡନା** ଭୟଛଡ଼ା

ଭୟଜନକ—ସ. ବ୍ରୀ (ଭୟ + ଜନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଯାହା Bhayajanaka ଭୟ ଜନ୍ମାଏ—Causing fear; terrific. (ଭୟଦ, ଭୟପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୟ ଜନ୍ମା(ନ୍ମେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୟ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା— Bhaya janmā(nme)ibā To cause apprehension; ଭୟଜନ୍ମାନ **ଭୟପୈଦାକରନା** to produce fear

ଭୟତମ—ଗ୍ରା (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ୍ରୀ—ଭୟଙ୍କର—Causing Bhayatama fear; terrific. [ତୁ—ଭୟଙ୍କର ଭୟ ସମ, ତୁଳନ୍ତି ସେଣୁ ଭୟତମ—ଗ୍ରାବୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣଭୟତଦ୍ରୋଦସ୍ୟ ।]

ଭୟତ୍ରାତା—ସ.ବ୍ରୀ ପୁଂ. (ଭୟ + ତ୍ରୈ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ତୃ, ୧ସା.୧ବ)— Bhayatrāta ଯେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭୟରୁ ବା ବିପଦରୁ ତ୍ରାଣ କରେ— (ଭୟତ୍ରାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Saving people form fear or danger.

ଭୟ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଡରାଇବା—To frighten; to Bhaya dekhā(khe)ibā ଭୟଦେଖାନ **ଭୟଦିଖାନା** terrify.

ଭୟ ନାଶନ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ବିପଦ ନିବାରକ— Bhaya nāśana Preventing fear of danger. (ଭୟନାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ଭଗବାନ—God.

ଭୟ ପଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଭୟ କରିବା— Bhaya pardibā To fear.

ଭୟ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖ୍ରିତ ହେବା; ଡରିବା— Bhaya pāibā To be frightened; to be terrified. **ଭୟ ପାଓୟା ଭୟପାନା**

ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୟ + ପ୍ରଦର୍ଶନ)—ଅନ୍ୟକୁ ଭୟ Bhaya pradarśana ଦେଖାଇବା—Terrifying, frightening others.

ଭୟପ୍ରାପ୍ତ—ସ. ବ୍ରୀ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ଭୟ + ପ୍ରାପ୍ତ)—ଖ୍ରିତ— Bhayaprāpta Frightened.

ଭୟ ବିକ(ହ୍ୱ)ଳ—ସ.ବ୍ରୀ.ପୁଂ(ଷଷ୍ଠୀତତ୍;ଭୟ + ବିକଳ)-ଭୟଦ୍ୱାରା ଅର୍ତ୍ତ- Bhaya bika(hwa)la Overwhelmed with fear; (ଭୟ ବିହ୍ୱଳତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଭୟବିକା[ହ୍ୱ]ଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) terrified.

ଭୟଭାଗ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୟ + ଭାବ)—ଭୟଭାବ; ଖ୍ରିତ—Fright, Bhayabhāga (ଉ—ନାଗମାନେ ମନୁ ଖ୍ରିତନୁ ଭୟଭାଗ— **ଭୟଭାବ** ଭୟଭାବ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦ୍ଭାଭାରତ **ଅନ୍ଧ**)

ଭୟ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ.ବ—ମନରୁ ଭୟ ଦୂର ହେବା—Shaking Bhaya bhāṅgibā off of fear. ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ମନରେ ଭୟଭାଙ୍ଗା **ଭୟଛୋଡନା** ଉପସ୍ଥିତ ଭୟକୁ ଦୂର କରିବା—To ଭୟଭେଙ୍ଗେଦେଓୟା **ଭୟଛୁଡାନା** remove fear from the mind of another.

ଭୟଭୀତ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୟ + ଭୀତ)—ଖ୍ରିତ; ତ୍ରସ୍ତ— Bhayabhīta (ଭୟଭୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Frightened.

ଭୟ ଭୀତି—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—ଉତ୍ତର ଭୟ— Bhaya bhīti **ଭୟ ଭୀତି** ଭୟଭୀତି Fear.

ଭୟ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଡରିବା; ଖ୍ରିତ ହେବା— Bhaya mārdibā ଭୟ କରା; ଭୟ ବୋଧ ହେଉୟା Being **ଭୟ ଲଗନା** frightened or alarmed. (ଭୟ ବୋଧ ହେବା, ଭୟ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୟ ରହିତ—ସ. ବ୍ରୀ—୧ । ନିର୍ଭୟ—1. Fearless. ୨ । Bhaya rahita ଶଙ୍କା ରହିତ—2. Free from apprehension. (ଭୟଶୂନ୍ୟ, ଭୟଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ଭୟ ଘଟିବାର ଶଙ୍କା ନାହିଁ— 3. Free from any risk of danger.

ଭୟଶୀଳ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୟ + ଶୀଳ)—ଭୟାତୁ; Bhayaśīla (ଭୟଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖ୍ରିତୁ—Timid; fearful.

ଭୟା—ଦେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଜଳଯାନ ବିଶେଷ (ଭଗବନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ Bhayā ଜୁହ୍ଲଲ)—A kind of ancient boat or ship. ବୈଦେ.ଅ—(ହିନ୍ଦି. ଭୈୟା;ସ. ଭ୍ରାତୃ୬୪)—ହେ ଭାଇ !— Oh, brother ! ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ. (ସ. ଭୟ ଭୟ)—କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ବାଘଆଦ ମାରିବା ଯୋଗୁଁ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁରଭୟ ସେ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଲୋକଙ୍କର ବା ସେ ବାଟେ ଯିବା ଲୋକଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନରେ ଉତ୍କଟ ଅନଷ୍ଟାଶଙ୍କା (ଯଥା—ଜଙ୍ଗଲ ବାଟରେ ବାଘ ଭୟା)—Risk of danger from wild animals (in a tract visited or infested by a tiger or other wild animal).

ଭୟାକୁଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (√ଭୟ୍ଭା ଉତ୍ତ; ଭୟ୍+ଆକୁଳ)—ଭୟବ୍ୟାକୁଳ—Bhayākula Overwhelmed with fear; terrified; (ଭୟାକୁଳିତ, ଭୟାର୍ତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) terror-struck. (ଭୟାକୁଳା, ଭୟାକୁଳତା; ଭୟାର୍ତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୟାକୃତ—ଦେ.ବଣ—ଭୟଙ୍କର; ଭୟଙ୍କର—Terrible; dreadful. Bhayākṛuti [ଉ—ଦେ ଦେବଦେବ ବେଦପଢ଼ି, ବଗେ ବସନ୍ତୁ ଭୟାକୃତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଭୟାନକ—ସ.ବଣ—ଯାହାଠାରୁ ଭୟ ପାଇବାକୁ ହୁଏ; ଭୟଙ୍କର; ଭୟଜନକ Bhayānaka Terrific; terrible. ସ. ବ—୧ । ବ୍ୟାଘ୍ର—1. Tiger. ୨ । ରାହୁ—2. The Dragon's head. ୩ । କାବ୍ୟର ରସବିଶେଷ; ଭୟ ଯେଉଁ ରସର ସ୍ଥାୟୀଭାବ—3. The sentiment of terror in literature. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ ଓ ବିଶର ବଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Very much. ୨। ଭୟଙ୍କର ଭାବରେ—2. Awfully.

ଭୟାପହ—ସ, ବଣ. ପୁଂ (ଭୟ+ଅପ+ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+Bhayāpaha କରଣ.ଅ)—୧ । ଭୟ ନାଶକ—1. Allaying (ଭୟାପହା—ସ୍ତ୍ରୀ) fear. ୨ । ଭୟହାତା—2. Saving from danger. ସଂ. ବ— ୧ । ନୃପତି—1. King. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu.

ଭୟାବହ—ସଂ. ବଣ (ଭୟ+ଅ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧ । Bhayābaha ଭୟଜନକ—1. Formidable; terrible. ୨ । ବିପଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ—2, Fraught with danger; dangerous. ୩। ବିପଦର ଆଶଙ୍କାଜନକ—3.Risky

ଭୟାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (√ଭୟ୍ଭା ଉତ୍ତ, ଭୟ+ଅର୍ତ୍ତ) —ଭୟ- Bhayārtta ଦ୍ୱାରା ବିହ୍ୱଳ; ଭୟକାତର—Overwhelmed [ଭୟାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] with fear; terrified; frightened.

ଭୟାଳୁ—ସଂ. ବଣ (ଭୟ+ଉକ୍ତ ବଶିଷ୍ଟାର୍ଥରେ ଆଳୁ)—ଭୀରୁ— Bhayāḷu Timid; coward; alarmed.

ଭୟେଣୀ—ପ୍ରା. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଭଗିନୀ. ପ୍ରା. ଭଇଣୀ)— Bhayeṇī ଭଉଣୀ—Sister. (ଉ—ଦୁଇ ଗାୟେଣୀ, ଦୁହିତା ବୋନ ବହୀନ ସଦ୍ଭବସ୍ତ, ଏ ମୋର ସାନ ଭୟେଣୀ ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରହ୍ଲାଦ ।)

ଭର—ଦେ.ଅ.(ସ.ଭୃ ଧାତୁ; କାଲ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)— Bhar ଭର ଭରାମ; ଯାକ—Throughout. (ଯଥା—ଦନତର ମୁଁ ଏ କାମରେ ଲାଗି ରହିଛି ।)

ଭରଦର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) କ୍ରି. ବଣ. (ତୁଳ. ହି. ଜୋର୍ ଡୋର୍)— Bhar-dar ଝିଟପଟରେ—Briskly. (ଯଥା—ଘାଗ ମେଘୁଥ ଦେବାରୁ ଧାନ ବୁଣାବୁଣି ଭରଦର୍ ଲାଗିଛି ।)

ଭରପୂର—ଦେ. ବଣ. (ସ. ଭରତ+ସ. ପୂର୍ଣ୍ଣ)—ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ— Bhar-pūr **ଭରପୁର** ଭରପୁର Full; full to the brim.

ଭରଭଙ୍ଗ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବଣ—ଅନାବୃତ; ମେଳା— Bhar-bhang Open; uncovered.

ଭରଭର—ଦେ. ଅ—୧ । ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଉଠିବାର ଶବ୍ଦ—1, The sound Bhar-bhar of bubbling. ୨ । ଗାଢ଼ ଫେଣଯୁକ୍ତ **ଭଟଭଟ** ତରଳ ପଦାର୍ଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of thick slimy or foamy liquid matter. (ଯଥା—କଲାଠି। ଘଟ ଭରଭର୍ ହୋଇଅଛୁ ।)

ଭରର—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଫରର୍; ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଭରର୍ Bhar-r ଶବ୍ଦ —Imitative sound of fluttering. (ଭରର୍ ଭରର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) **ଫରର**

ଭର ସ. ବ (ଭୃ ଧାତୁ=ପୋଷଣ କରିବା+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ଭରଣ Bhara ପୋଷଣ—1. Maintenance. ୨ । ନିର୍ଭର; ଅବଲମ୍ବନ—2. Support; reliance. ୩ । ଭାର—3. Weight; load; burden. [ଉ—ମସ୍ତାଥି ବର ଭର ବହିଲେ ମୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।] ୪ । ଆବର୍ତ୍ତିବ—4. Appearance ୫ । ଆଧିକ୍ୟ—5. Excess; abundance. ୬ । ଗୌରବ—6. Respect; regard; glory. ୭ । ପୂରଣ—7. Filling; fulfilling. ୮ । ଅସ୍ଥା; ବିଶ୍ୱାସ—8. Confidence. ୯ । ଆଗ୍ରହ—9. Eagerness. ୧୦ । ଆଶା—10. Hope. ୧୧। ସମୂହ—11. Multitude;collection. ସ.ବଣ. ପୁଂ—୧। ଭରଣକର୍ତ୍ତା; ଯେ ଭରଣ କରେ—1. Maintaining. [ଦ୍ର—ଏହି ବିଶେଷାର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ।] ଦେ.ବଣ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ, ଯଥା —ପଛଭର; ଆଗଭର)- ୧ । (ଅମୁକ) ଦିଗକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା—1. Going or advancing towards (such or such a direction). ୨ । (ଅମୁକରେ) ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of; full with. (ଉ—ଶ୍ରୀମତୀ ସଙ୍କଟରେ ଲଙ୍କାଭରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । (ପେଟକୁ) ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ (ଖାଦ୍ୟ)—3. (food)Enough for filling up (one's belly). (ଯଥା —ପେଟଭର ଭୋଜନ ।) ୪ । (ପିଠିର) ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଗୃହାଁ—4. Equal to the capacity of (one's back). (ଉ—ପେଟଭର ଭୋଜନ ଦେଇ ପିଠିଭର କାମ ନେଲେ ସିନା ଖାଇବନ)

ଭର(ର୍)ଜ—ଦେ. ବ—୧ । କ୍ଷତିପୂରଣ—1. Compensation. Bhara(rā)u ୨ । ପୂର୍ତ୍ତି; ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା; ଭରିବା—2. Filling **ଭରନା** up. ୩ । (ଡଙ୍ଗା ଆଦିକୁ) ବୋଝାଇ କରିବା— 3. Loading. ଦେ. ବଣ—୧ । ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ— **ଭରାହୁଇ, ପୁରା ଭରା** 1, Filled up. ୨ । ବୋଝାଇରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ— 2. Full laden.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭରଉ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ଷତ ପୂରଣ କରିବା—1. To Bharau debā compensate; to make up for. ୨ । **ଭାରଦେନା** ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To fill up. ୩ । ବୋଝାଇ **ଭରନା** ଭରା ଦେଓୟା କରିବା—3. To load.

ଭର କରିବା(ରଖିବା)—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁଠାରେ Bhara karibā(rakhibā) ନିର୍ଭର କରିବା—To depend ଭର ରାଖା **ଉମୀଦ କରନା** on; to be supported by.

ଭରଛନ(ନା)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଭର୍ତ୍ସନା)—ଉତ୍ସର୍ଜନା (ଦେଖ)—Bharachhana(nā) ଭରଛନ **ଭରତ୍ସନା** Bhartsanā (See).

ଭରଜା—ଦେ.ବ—ମୁଆଜା; ମୁକାବିଲା—Confronting; substan- Bharajā **ମୁକାବିଲା** ମୋକାବଲା tiation; verification.

ଭରଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମୁଆଜା Bharajā(je)ibā କରାଇବା—1. To confront. ୨ । ଭଜାନ ମୁକାବିଲା କରାଇବା—2. To substantiate a **ମୁକାବିଲା କରନା** matter by evidence. ୩ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—3. To satisfy.

ଭରଜା ଭରଜି—ଦେ. ବ—ପରସ୍ପର ସହିତ ମୁଆଜା ମୁକାବିଲା—Bharajā bharaji Mutual confronting; substanti- **ମୁକାବିଲା** ation of a matter between 2 persons.

ଭରଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଜିବା (ଦେଖ) Bharajibā Bhajibā (See).

ଭରଟ—ସ.ବ(ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅଟ)—କୁମ୍ଭକାର; କୁମ୍ଭାର—Potter. Bharaṭa ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଭରାଟ (ଦେଖ)—Bharāṭa (See).

ଭର(ରା,ରୋ)ଟ—ଦେ. ବଣ (ସ ଭୃ ଧାତୁ)—କୌଣସି ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା Bhara(rā,ro)ṭa ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—Filled up. (ଯଥା—ସେ **ଭରାଟି ଭରା** ଉଙ୍ଗା ଧାନରେ ଭରଟ ଦୋଇଛୁ)

ଭରଣ—ସ. ବ (ଭୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା; ପୂରଣ—Bharaṇa 1. Filling up. ୨ । ପୋଷଣ; ପ୍ରତିପାଳନ—2. Maintenance; support. ୩ । ଧାରଣ—3. Holding; bearing. ୪ । (+କରଣ ଅନ) ବେତନ—4. Salary; pay. ୫ । ମିଶ୍ର ଧାତୁବିଶେଷ; ଝୁଣ୍ଟ—5. A mixed metal; bronze. ଦେ. ବ—୧ । ଶସ୍ୟର ପରିମାଣ ବିଶେଷ—1. A measure of corn. [ଦ୍ର—୧ ଭରଣ=୪ପୌଣ୍ଟି=୮୦ ଗଣ୍ଡି ।] ୨ । ଏକ ଖଣ୍ଡ ଗାଡ଼ିରେ ବୋଝାଇ ହେବା ପରିମାଣ —2. A cartload. ୩ । (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ଅଳତା ଆଦି) ଲଗାଇବା—3. Painting (with lac dye or other dye). (ଉ—ଉଥି ପୁରେଖିତ ଅଳତାଭରଣ ଦେଖିଲେ ରଞ୍ଜଇ ମନ । ପ୍ରାଚୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୟ ।) ପ୍ରାଦେ(ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ଏକ ଏକର ଭୂମିର ଏକ ପଞ୍ଚମାଂଶ ବା ୨୦ ଡେସିମଲ୍ ଜମି—1. One-fifth of an acre. [ଦ୍ର—ଚଞ୍ଚାମରେ ଏକ ଏକର=୧୦୦ ସେଣ୍ଟ୍=୫ ଭରଣ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ୨୫ ବା ୩୨ ସେଣ୍ଟରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଭରଣ ଜମି ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । ଧାନ **ଆଦ** ଶସ୍ୟର ପରିମାଣ ବିଶେଷ—2. A measure of corn. [ଦ୍ର—୨୦ କୌଡ଼ି=୮୦ କୌଣି=୧ ଭରଣ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ୫୦ ବା ୬୨ କୌଡ଼ିରେ ୧ ଭରଣ ହୁଏ ।]

ଭରଣ ପୂରଣ—ଦେ.ବ—(ସଦ୍ଭବ;ସ.ଭରଣ + ପୂରଣ)—ପୂର୍ତ୍ତିକରିବା Bharaṇa pūraṇa ଭରଣପୂରଣ **ଭରପୁର**—Fulfilment.

ଭରଣ ପୋଷଣ—ସ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବ)—୧ । ପ୍ରତିପାଳନ—Bharaṇa poshaṇa 1. Maintenance. ୨ । ଖୋରପୋଷାକ ଦେବା—2. Giving food and clothes.

ଭରଣପୋଷଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରତିପାଳନ କରିବା— Bharaṇaposhaṇa karibā ଭରଣପୋଷଣକରା To **ଭରଣ ପୋଷଣ କରନା** maintain; to support

ଭରଣ ଭରଣ—ଦେ. ଗଣ—ବହୁ ଭରଣ ପରିମିତ— Bharaṇa bharaṇa Many Bharaṇas of.

ଭର(ରି)ଣା—ଦେ. ବ (ସ. ଭରଣ)—୧ । ପୂର୍ତ୍ତି—1. Filling up. Bhara(ri)ṇā **ଭରନା; ଭରନ** ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣତା—2. Fullness. ୩ । କୌଣସି ପାତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥର ପରିମାଣ—3. Quantity required to fill up receptacle; supplement, ଭରନୀ ୪ । କ୍ଷତିପୂରଣ—4. Compensation.

ଭର(ରି)ଣା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା—1 To fill up a Bhara(ri)ṇā karibā thing; to supplement. ଭରନ କରନା ୨ । କ୍ଷତି ପୂରଣ କରିବା—2. To compen- **ଭର ଦେନା** sate

ଭର(ରି)ଣାକୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଯୁମ୍ଭିଲକୁ; କୌଣସି ହିସାବ ପୂର୍ତ୍ତି Bhara(ri)ṇāku ହେବା ନିମନ୍ତେ—Towards an **ବାବତମେ** account. (ଯଥା—ମୋର ଦେଣା ଭରଣାକୁ ମୁଁ ମହାଜନଙ୍କୁ ଆଜ ୫ ୨୫୍ ଦେଲି ।)

ଭରଣି—ଦେ. ବ (ସ. ଭରଣ)—୧ । ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା କିୟା—1. Act Bharaṇi **ଭରନା** of filling up. ୨ । ଲୁଗାର ଆଡ଼ ଭରନୀ **ବାନା** ବାଗର ସୂତା—2. The woof-thread.

ଭରଣି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା—1. To fill up. Bharaṇi karibā ୨ । କ୍ଷତିପୂରଣ କରିବା— ଭରଣକରା **ଭରନ କରନା** 2. To compensatte. (ଭରଣି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭରଣୀ—ସ. ବ (ଭରଣ+ଈ)—ଦ୍ୱିତୀୟା ନକ୍ଷତ୍ର; ସପ୍ତବିଂଶତି ନକ୍ଷତ୍ର Bharaṇī ମଧ୍ୟରୁ ୩ ଗୋଟି ତାରକାଯୁକ୍ତ ତ୍ରିକୋଣାକାର ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ; ୨ୟ ନକ୍ଷତ୍ର—The 2nd asterism. (ନକ୍ଷତ୍ର ଚକ୍ରେ ଟିକା ୫ ଦେଖ

ପ୍ରାଦେ. (ସୋନପୁର) ବ—ଅଶ୍ୱିନ ଯୁଦ୍ଧରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ଉତ୍ତୁ କରିବା ପାଇଁ ବଳା ଯିବା ଚେପଟା ଢୋଲର ଉତ୍ତୁଟ ଓ ଛୁଣ୍ଡାଣ ଅନୁସାରେ ଏକ ଥର ବାଦନ-

Digitized by srujanika@gmail.com

The cadenced beating or fanfare of flat drums according to a fixed tune in order to make Samalai Ṭhākurāṇī possess a person. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ଷୋଳ ଭରଣୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଠାକୁରାଣୀ କାଳଶୀ ଠାଟେ ଭର କରନ୍ତି ।]

ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଚଣ୍ଡୀମ) ବ— ଫରୁଆ—A gallipot.

ଭରଣୀଭୂ—ସ. ବ (ଭରଣୀ=ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ + ଭୂ=ଜାତ)—ଗ୍ରହଭେଦ- Bharaṇībhū The Dragon's head.

ଭରଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅନୀୟ)—ଭର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ପୋଷଣୀୟ- Bharaṇīya Fit to be nourished.

ଭରଣ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଭରଣ+ଯ)—ଭରଣୀୟ; ପୁଷ୍ଟପାଲ୍ୟ—Fit to Bharaṇya be nourished. ସଂ. ବ—ବେତନ; ଦରମା-- Pay;salary.

ଭରଣ୍ୟଭୁକ୍—ସଂ. ବିଣ (ଭରଣ୍ୟ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=ଭୋଜନ କରିବା + Bharaṇyabhuk କ୍ୱିପ୍; ଭରଣ୍ୟଭୁଜ;ଏମା. ଏବ)—ବେତନ- ଭୋଗୀ (କର୍ମଗୃହ୍ୟ)—(a servant) Getting pay; salaried (servant.)

ଭରଣ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭରଣ୍ୟ+ଆ)—ଭରଣ୍ୟ; ବେତନ— Bharaṇyā Pay; salary.

ଭରଣ୍ଡ—ସଂ.ବ (ଭୃ ଧାତୁ+କଣ୍ଡୁ ଅଣ୍ଡ)—୧। ପ୍ରଭୁ, ସ୍ୱାମୀ—1. Lord; Bharaṇḍa master. ୨ । ଭର୍ତ୍ତା; ସ୍ୱାମୀ—2. Husband. ୩ । ରାଜା—3. King. ୪ । ବୃଷ—4. Bull. ୫ । କୃମି—5. Maggot; worms. ଦେ. ବ—ମୁଖବ୍ରଣ ବରଣ୍ଡ—A boil on the face.

ଭରତ—ସଂ ବ—(ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅତ)—୧ । ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କର Bharata ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର—1. The third son of Daśaratha ୨ । ରାଜର୍ଷି ବିଶେଷ—2. Name of a saintly king. ୩ । ଶକୁନ୍ତଳା ଗର୍ଭଜାତ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ପୂର୍ବ ନାମ ସର୍ବଦମନ)—3. Name of the son of Dushmanta [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ନାମରୁ ଭାରତବର୍ଷ ନାମ ହୋଇଅଛି ।] ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣଜୁମାର ବିଶେଷ; ଜଡ଼ ଭରତ—4. Name of a Brāhmaṇa. [ଦ୍ର— ଜଡ଼ ଭରତ ଦେଖ ।]

୫ । ଭରତ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶ—5. The race of king Bharata. ୬ । ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନାଟ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି—6. Name of the sage who first introduced music. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ନାଟ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଓ ଏଥିରେ ଉତ୍ତ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।]

୭ । ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର—7. The science of dancing and music. ୮ । ନଟ—8. An actor. ୯ । ତନ୍ତୁବାୟ; ତନ୍ତୀ—9. Weaver. ୧୦ । ବ୍ୟାଧ—10. Hunter. ଦେ. ବ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ଭରଦ୍ୱାଜ ବା ଭରଦ୍ଦା ପକ୍ଷୀ—2. Skylark. [ଉ—ଶୁଭଲ ଉଦାସ ଭରତନାଃସ୍ୱନ ଗହଲଘନ ଉଡ଼ାଲେ । ନନ୍ଦକଶୋର ଶମିଷ୍ଠା ।]

ଭରତ ଖଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଭାରତବର୍ଷ—India. Bharata khaṇḍa

ଭରତ ପୁତ୍ରକ—ସ. ବ (ଭରତ=ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା + ପୁତ୍ର + Bharata putraka ଭୁଲ୍ୟାର୍ଥରେ କ)—୧ । କାଂସ୍ୟତାଳ ବ୍ୟବସାୟୀ—1. A Professional musician. ୨ । ନଟ; ଅଭିନେତା—2. An actor.

ଭରତପୁର—ଦେ. ବ—ଭରତପୁର (ଦେଶ) Bharatapura भरतपुर ଭରତପୁର Bharathapura (See)

ଭରତର୍ଷଭ—ସ.ବିଣ ଓ ବ(ଭରତ+ଋଷଭ)—ଭରତବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ Bharatarshabha ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief amongst the descendants of king Bharata.

ଭରତ ସେଣ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେକ ଓଡ଼ିଆ କବି—An Bharata sheṇa Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ ସଞ୍ଜାମ ଜଣା ଧର୍ମକୋଟ ଦୁର୍ଗରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; ଜାତିରେ ଶୂଦ୍ର; ଏ ଧର୍ମକୋଟ ରାଜା ରଘୁନାଥ ଦିହିଙ୍କ ସମୟରେ (୧୮୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ) ଜୀବିତ ଥିଲେ । 'ସୁଲୋଚନା ପରିଣୟ' ଓ 'ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ' ଏହାଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟ । ଭାଷା, ଭାବର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତମ ।]

ଭରତା—ଦେ. ବ—୧ । (ପଦ୍ୟ) (ସ. ଭର୍ତ୍ତା)—ସ୍ୱାମୀ; ପତି— Bharatā 1. Husband. [ଦ୍ର—ଭରତାସେବା ବନା ଭରତା ଭାତାର ଆନ ମତେ ଜାଙ୍କୁ, ନାହିଁ ଗତି ଜାଣ ସଯାରୁ ଉତ୍ତରାନ୍ତୁ । କୃଷ୍ଣଦିବ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ଭରଥା (ଦେଶ) —2. Bharathā (See).

ଭରତାଗ୍ରଜ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭରତ + ଅଗ୍ରଜ) —ରାମଚନ୍ଦ୍ର— Bharatāgraja Rāmchandra,

ଭରତି—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଭୃ ଧାତୁ)—ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—Filled up. Bharati [ଉ—ଅଳାବଦ୍ଧ ପତ୍ରଗରେ ଜଗତ୍ତା କରାଯାଇଛୁ ଭରତି । (ଭର୍ତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ଦେ. ବ—୧ । ଭର୍ତ୍ତୀ ପୂର୍ତ୍ତି—1. Filling up. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣତା – 2. ଭରତି Fullness । ପ୍ରବେଶ କରଣ—3. Admission. ଭର୍ତ୍ତି ୪ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ନାମ ଲେଖାଇବା— 4. Admission into a school.

ଭରତିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଭରଦ୍ୱାଜ)—ଶାଖାଶ୍ରପୀ ବର୍ଗର ପକ୍ଷିବିଶେଷ— Bharatiā The skylark; pipit; Alanda Arvensis. ଭାରଇ [ଉ—ଭରତିଆ ରୂପେ ମୁଖର ସେ ଝଙ୍କ, ଭୂମି ଅଳ- ଲାବା; ଲବା କମ୍ପି ପଥେ । ରାଧାନାଥ. ଗାଙ୍ଗତା ।] [ଦ୍ର— ଏହା ୮।୯ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବା; ଏହାର ପକ୍ଷ ଖଇରା; ମୁଣ୍ଡରେ ଶ୍ୱେତ ଜଟି; ଥଣ୍ଡ ସରୁ । ଏ ପକ୍ଷୀଟିରେ ବସା କରେ ଏବଂ ସିଟି ମାରି ଭୂଇଁରୁ ଅକାଶକୁ ସିଧା ହୋଇ ଉଠେ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ପ୍ରଳୟକାଳରେ ଏହାର ବସା ଉପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଡ଼ିଘାଣି ମାଡ଼ ଯାଇ ୨ ଚାଳ ଘାଣି ଦୋଇଗଲ୍ଲ; ମାନ ଭଗବାନ୍ ଏହାକୁ ସେ ଘାଣିରୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ । ଅଣ୍ଡର ମଧ୍ୟ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ଭୂମିରେ ଭରଣ୍ଡା ପକ୍ଷୀର ବସା ନ ଥିବାରୁ ଏ ସବଦା ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ବୁଲୁଥାଏ ଏବଂ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ବେଳେ ଡମ୍ ଛଡ଼ିଲେ ଡମ୍ ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ି ଫାଟି ଯାଏ । ସେଥିରୁ ସେଥିଁ ପିଲ୍ଲ ଜନ୍ମ ହୁଏ ସେ ପୁଣି ମାଆ ଘାଖକୁ ଆକାଶକୁ ଉଡ଼ିଯାଏ !]

ଭରତ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ପୁରାଇବା—1. To thrust. ୨ । **Bharati karibā** ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To fill up. ୩ । **ଭର୍ତ୍ତି କରିବା**—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରବେଶ କରାଇବା—3. To admit. ୪ । **ଭରତି କରା** ଖାତାର ନାମ ଲେଖିବା—4. To admit a **ଭର୍ତାକରନା** student to a school.

ଭରତ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଭରତ)—୧ । ଭରତ (ଦେଖ)—1. **Bharatha** Bharata (See). ୨ । ଭରତ ନାମକ **ଭର୍ତ୍ତିଆ ଭରତିଆ ଭରଥିଆ ଭରଥ** } ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Bharata. ୩ । ଧାତୁ ବିଶେଷ —3. A kind of metal.

ଭରତ ପୁର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଜ୍ୟବିଶେଷ— **Bharatha pura** A state in Rajputana. [ଦ୍ର—ଏଠାର ରାଜା ଚାନ୍ଦବଂଶୀୟ । ଭରତପୁର ଦୁର୍ଗ ନର୍ମାଣ-କୌଶଳ ଯୋଗୁଁ ଅଭେଦ୍ୟ ଓ ଅଜେୟ ବୋଲି ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିଲା । ଏଠାରେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ମଦନମୋହନ, ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।]

ଭରଥା—ଦେ. ବ—ଆଳୁ, କଦଳୀ, ବାଇଗଣ ଆଦିକୁ ନଆଁରେ ଘୋଡ଼ି **Bharathā** ବା ସିଝି କର ତାକୁ ଚକଟ ହାତିରେ ତେଲ ଓ **ଚାଟନୀ, କଚଟା ଅରଦାବା, ଭରତା** ମସଲାଆଦି ଗୋଳାଇ ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ—Fruits boiled with water or in fire and then made into a paste with spices added to it and used as curry.

ଭର ଦେବା—ଦେ. କି—ଭର୍ ଦେବା (ଦେଖ) **Bhara debā** **ଭରଦେନା** ଭରଦେଓୟା Bharā debā (See)

ଭରଦ୍ୱାଜ—ପୁ. ବ. (ଭର + ଦ୍ୱା + ଜ=ଜାତ, ଜନ୍ମ। ଓ ଧାତୁ=ଭରଣ **Bharadwāja** କରିବା + ଅତ୍ + ବାଜ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ମମତାକୁ କହୁଥିଲେ —ହେ ମମତେ ! ଆମେ ଭରସ୍ୱ ଭାଇଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଉତ୍ପନ୍ନ ଏହ ପୁତ୍ରକୁ ଭର, ଅର୍ଥାତ୍ ପାଳନ କର— ଏଣୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ଭରଦ୍ୱାଜ)—୧ । ଗୋତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି ବିଶେଷ—1. Name of a sage who founded a race. [ଦ୍ର—ଏ ମହାରାଜା ଭରତଙ୍କ ପାଳକ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପିତା । ପ୍ରୟାଗରେ ଏହାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଥିଲା] ୨ । ଭରତିଆ ପକ୍ଷୀ—2. The sky lark. ୩ । ଭଦଭଦଲିଆ ଚଢ଼େଇ—3. The blue jay.

ଭରପେଟ—ଦେ. ବିଣ ଓ କି ବିଣ—ଉଦରପୂର୍ତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଖାଇବା); **Bharapeta** **ଭରପେଟ** ପେଟଭର ପେଟଭରା—Bellyful.

ଭରଭର—ଦେ. ବ—ଉଦ୍ଭଟ; କର୍କଶନାଦକାରୀ ଫୁତ୍କୃ ବିଶେଷ— **Bharabharā** A trumpet producing a harsh **ଭୁଭୁରୁ, ତୁରହୀ** ତୁରୀ sound.

ଭରମ—ପୁ. ବ. (ଭୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅର୍ଥ)—ଭର୍ତ୍ତା; ଭରଣପୋଷଣ କର୍ତ୍ତା— **Bharama** Supporter. ଦେ. ବ (ପୁ. ପ୍ରଭ୍ରମ)—୧ । **ଭରମ** ସମ୍ଭ୍ରମ; ମାନ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା—1. Respect. ୨ । ପ୍ରତିଷ୍ଠା; **ଭରମ** ଇଜ୍ଜତ—2. Prestige; credit. ୩ । (ପୁ. ଭ୍ରମ) ଭ୍ରମ; ଭ୍ରାନ୍ତି—3. Mistake. ୪ । (ପୁ. ଭର୍ମ) ସୁନା —4. Gold. ଗ୍ରା. ବିଣ—ଭ୍ରାନ୍ତ—Mistaken; (ଉ—ଋଣୀ ହୋଇଲ ମୁଁ ଖାତେଶ୍ୱରୀଠାରେ କରଥିଲଇ ଜନ୍ମ, ଅମର ମୋହନ ମାନ ନ କରରୁ ଭୁତ ନୋହିଲୁ ଭରମ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।)

ଭରମଣ—ଗ୍ରା. ବ. (ପୁ. ଭ୍ରମଣ)—ଭ୍ରମଣ— **Bharamaṇa** **ଭରମନା** Travelling.

ଭରମ ରଖିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଜ୍ଜତ ବଞ୍ଚାଇବା ବା **Bharama rakhibā** ସମ୍ଭାଳିବା—To save the pres- ସଂଭ୍ରମ ରାଖା tige of a person; to save a person **ଭରମ(ମା) ରଖନା** from loss of credit.

ଭରମ ସରମ—ଦେ. ବ (ପୁ. ଭ୍ରମ+ପା. ଶର୍ମ) —ସମ୍ମାନ ଓ ଲଜ୍ଜା— **Bharama sarama** ଭରମ ସରମ Respect and modesty.

ଭରମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଭ୍ରମଣ କରାଇବା— **Bharamā(me)ibā** 1. To cause to walk. **ଭ୍ରମାନ** ୨ । ବୁଲାଇବା; ଘୁରାଇବା—2. To whirl. **ଭରମାନା** ୩ । ଭ୍ରମରେ ପକାଇବା—3. To cause to err.

ଭରମିବା—ଦେ. କି (ପୁ. ଭ୍ରମ ଧାତୁ)—୧ । ଭ୍ରମିବା; ବୁଲିବା— **Bharamibā** 1. To walk. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରିବା **ଭରମନା** 2. To wander about. ୩ । (ମଥା) ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ **ଭ୍ରମା** ହେବା ବା ବୁଲାଇବା—3. To reel. ୪ । ଘୂରିବା— 4. To spin round; to revolve. ୫ । ବ୍ୟାକୁଳ ହେବା—5. To be distressed. (ଉ—ଭରମି ନ ଯା ତୁ ମଲୁଥ ବାଣରେ । ବିଦର୍ଭ୍ୟ. ବିଶୋତ୍ତରଖଣ୍ଡ. ୭ ଗୀତ ।)

ଭରମ୍ଭର—ପୁ. ବ (ଭର୍+ଭର)—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସ୍ଥା; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର— **Bharambhara** 1. Full reliance or trust. ୨ । ପରସ୍ପର ଉପରେ ପରସ୍ପରର ଆସ୍ଥା—2. Mutual confidence.

ଭରସା—ଦେ. ବ (ପୁ. ଭର + ଆଶା)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟୟ; ଆସ୍ଥା; ବିଶ୍ୱାସ; **Bharasā** ନିର୍ଭରତା—1. Reliance; trust. ୨ । ଭରସ- **ଭରସା** ଶୀଳତା—2. Confidence. ୩ । ଆଶା— **ଭରୋସା** 3. Hope; expection. (ଉ—ନ ଫେଙ୍ଗ ପୁଣି ଦୁଷ୍ଟ, ସ୍ୱଜନର ନାଦ୍ଦଇଙ୍କ; ଭରସ୍ତ ଭରସା ବଡ଼ାଅ ଅପରମିତ । ବିଦର୍ଭ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୪ । ଆଶ୍ରୟ; ଅବଲମ୍ବନ— 4. Shelter; refuge. ୫ । ଦେମନ୍ତ—5. Encou-

Digitized by srujanika@gmail.com

ragement. ୨ । ସାହସ—6. Courage. (ଉ—ଡାକମଧ୍ୟମାକୁ ଡାକ ଅଣିବାକୁ ଏଠାକୁ କାହା ଭରସା-କରିପୂର୍ବ୍ୟ. ଦଶୋତ୍ତରଶ୍ଳୋକ ଓ. ଗୀତ।) ୨ । ଆଶାର ସ୍ଥଳ—7. Place or resort of one's hopes; one's last resort or hope.

ଭରସା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଶା କରିବା—1. To hope.
Bharasā karibā ୨ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—2. To believe.
भरोसा करना ୩ । ଆଶ୍ରା କରିବା—3. To rely on; to
ଭରସାକରା depend upon;

ଭରସା ଖଟିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବାକୁ ସାହସ
Bharasā khaṭibā ଦେବା—Having the courage
भरोसा होना ଭରସାପାଓୟା to do a thing;
(ଭରସା ପାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) mustering of courage.

ଭରସା ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରିବା—
Bharasā chhārḍibā To give up hope; to
ଭରସା ଛାଡ଼ା **भरोसा छोडना** lose hope,
(ଭରସା ତେଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭରସା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଶାନ୍ୱିତ କରାଇବା—
Bharasā debā 1. To raise hope.
(ଭରସା[ସେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବରଦ
ଭରସା ଦେଓୟା ଦେବା—2. To promise. ୩ । ସାହସ ଦେବା—
भरोसा देना 3. To encourage; to infuse courage.
୪ । ଆଶ୍ରୟ ଦେବା—4. To patronise.

ଭରସାନ୍ୱିତ—ଦେ. ବଣ—ଆଶାନ୍ୱିତ; ଆଶାଯୁକ୍ତ—
Bharasānwita Hopeful; expectant.

ଭରସା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ସାହସ ବା ଦମ୍ଭ
Bharasā pāibā ପାଇବା—To get hope; to be en-
ଭରସା ପାଓୟା couraged by another, ଦେ. ବ—
भरोसा पाना ଭରସା ଖଟିବା—Having the cour-
age to do a thing.

ଭରସା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାହସ ବାନ୍ଧିବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା
Bharasā bāndhibā ହୃଦୟରେ ସାହସୀ ହେବା—To
ଭରସା ବାଁଧା muster courage to do a thing.
भरोसा बाँधना

ଭରସିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେବା—
Bharasibā 1. To be bold enough to do a thing;
ଭରସା କରା to venture to do a thing; to have
भरोसा करना courage. ୨ । କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହେବା—2. To
resolve to do a thing. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ ବାନ୍ଧିବା—3. To gird up one's
loins to do thing.

ଭରହ—ଦେ. ବ—ବାଦ୍ୟବିଶେଷ—A kind of musical
Bharaha instrument.

ଭର—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଭୃ ଧାତୁ)—୧ । ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full; filled
Bharā up. [ଉ—ତେଣୁ ମୋର ଅଛ ଭର୍ଲ ଅନଳ, ମଧୁସୂଦନ
ଭରା ଭୃତ୍ତରଗ୍ନଗତରୁତ ।] ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବୋଝାଇ ଜଳ-
भराहुआ ଯାଇଥିବା—2. Fully laden; loaded. [ଯଥା—
ଭର୍ଲ ଡଙ୍ଗା ।] ଦେ. ବ—(ସଂ. ଭର)—୧ । ଠେସ;
ଠିଙ୍ଗୁ; ଆଶ୍ରା—1. Prop; support. [ଉ—ଆଣ୍ଠୁଆଇ
ଭର ଭର୍ଲ ଦେଇ ପୁଣ ଉଠନ୍ତି । ବଈଦାଥ. ବଚଜ ସ୍ତମାସ୍ତୁଣ ।]
୨ । ବୋଝ; ଭର—2. Load. ୩ । ଡଙ୍ଗା ଆଦର
ଭାର ବୋଝ—3. Cargo of a boat etc. ୪ ।
लदौनी ଭରିବା; ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—4. Filling up

ଭର୍ଲ(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଭରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—
Bharā(re)ibā ୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇବା—1. To cause to
ଭରାନ; **भरवाना** be filled up. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବା—
2. To be filled up. ୩ । ପିନ୍ଧାଇବା—3. To
cause to wear or put on. (ଉ—ସନାଦ ଜଳିଣୀ
କଣ୍ଠଉଟେ ପୁଣି ଜାବ ଥିଲେ ଭର୍ଲଇବ—ଅଭମନ୍ୟୁ.
ବଦତ୍ତଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।) ୪ । ସମାଇବା—4. To suffice;
to be contained. (ଯଥା—ଏ ଘରେ ସବୁଜଣ
ଗଡ଼ିଲ ଉରେଇବ ନାହିଁ ।)

ଭର୍ଲଉ—ଦେ ବ—୧ । ଉଣା—1. Complement; filling
Bharāu up; that which makes up a deficiency,
୨ । ନିଶା—2. Intoxication,

ଭର୍ଲ(ରେ)ଣ—ଦେ. ଣ—ପୂର୍ତ୍ତି; ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—Filling up.
Bharā(ro)ṇa ଭରାଟ; **भराई** ଦେ. ବଣ—ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—Filled up.

ଭର୍ଲଡୁବି—ଦେ. ବ—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବୋଝାଇ ବୋଇଥିବା ଡଙ୍ଗା
Bharāḍubi ବୁଡ଼ିଯିବା—1. The sinking of a
ଭରାଡୁବୀ laden boat.

ଭର୍ଲ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଭାର)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ—(ଯଥା-ଯଷ୍ଟି,
Bharā debā ଦାଢ) ଉପରେ ଆଶା ରଖିବା ବା ନର୍ଭର
भारादेना କରିବା—1. To depend upon; to rely
ଭରାଦେଓୟା on a prop. (ଯଥା—ସେ ବାଡ଼ରେ ଭର୍ଲ ଦେଇ
ଗଲୁଛୁ ।) ୨ । ଠେସ ଲଗାଇବା—2. To prop up.
(ଯଥା—ସେ କାନ୍ଥରେ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ବାଉଁଶ ଭର୍ଲ ଦେବାକୁ
ଡାକା ପଡ଼ି ନ ଯାଇ ଠିଆ ହୋଇ,ରହିଛୁ ।) ୩ । କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ବା ଅର୍ପଣ
କରିବା—3. To lay the burden or res-
ponsibility of a work on any person.

ଭର୍ଲଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସ. ଭୃଧାତୁ)—ଢିଙ୍କି ମୁଣ୍ଡରେ ଭୂମିରେ ଥିବା ଗାତ
Bharāṇḍi (ଯାହାଁରେ କୁଟା ଦେବା ଜନ୍ୟ ଦରକାର ହେଉଥିବା ଦୁଇ ଏବ
ଢେଁକିର ଗର୍ତ୍ତ; **उखड** ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ଢିଙ୍କିର ମୁଷଳ ପଡ଼େ)—The
receiving hole in the ground on which
the pestle of a Dhiṅki pounds the grains.
(ଉ—ଭଣ୍ଡାର ଭର୍ଲଣ୍ଡିରେ ଜଳଡ଼ ଜଗାଡ଼ିଲୁ—ଶିଶୁବଚନ।)

ଭର୍ଲଣାଦା(ଆ)—ଦେ. ବ — ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଝାଇ ବୋଇଥିବା ନୌକା—
Bharā nāḍā (ā) A fully laden boat.
ଭରାନାଆ; **भरीहुइनाव** (ଭର୍ଲଡଙ୍ଗା, ଭର୍ ନା—ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭର୍ପେଟ—ଦେ. ବ—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣଉଦର ଜଠର—1. Full belly. Bharā peṭa ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭ—2. A womb with a ଭରା ପେଟ **ମରାହୁଆ ପେଟ** fully developed child in it.

ଭର୍ଭର(ରି)—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭୃ ଧାତୁ, ଭରତ)—୧ । ଭରପୂର; Bharābhara(ri) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Completely full; ଭରପୂର; **ମରାମର, ମରତି** filled up to the brim. ୨ । ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Thronged; crowded. ଦେ. ବ—୧ । ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା—1. The state of being full. ୨ । ଭିଡ଼; ଜନତା—2. A crowd. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ପରିପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—Fully. (ଯଥା—ନଈ ଭର୍ତ୍ତରି ବହିଛି ।)

ଭର୍ତ୍ତ ଲୋକ—ଦେ.ବ—(ସ.ଭରତ=ପୂର୍ଣ୍ଣ)-ବହୁତ ଲୋକ—A large Bharā loka crowd of men; a large throng of **ମରପୁର** ଭୀଡ़ people.

ଭରି—ଦେ. ବ(ସ.ଭୃତ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିର ଓଜନର ପରିମାଣ ବିଶେଷ; ତୋଲା; Bhari ଏକ ଟଙ୍କାର ଓଜନ—A weight of metals and **ମରି** gems; one Tola. [ଦ୍ର—୧ ଭରି=୧୦ ମସା= ଭର; **ମର** ୮୦ ଭରି=୩୨୦ ଧାନ] ଦେ. ବଣ—(ସ. ଭରତ) ପୂର୍ଣ୍ଣ—Full; filled up. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଯଥା—ଗ୍ରାସ ଭରି; ଜନଭରି) ୧ । ଯାକ; ଭମାମ୍—1. Throughout. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—2. Fully. ୩ । ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି (ଯଥା—ପେଟଭରି ଖାଇବ)—3. By filling up. ସାଦେ. (ସଂଦ୍ରୁମ) ବ—ଏକ ଗାଡ଼ିରେ ବୋଝାଇ ହେବା ପରିମିତ ଜିନିସ—A cartload of articles.

ଭରିତ—ସ. ବଣ—୧ । (ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ତ)—ପୂରିତ; ପୂର୍ଣ୍ଣ— Bharita 1. Filled up; full. ୨ । ପୁଷ୍ଟିପାଳିତ; ପୋଷିତ—2. Nourished; maintained. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ ତ) ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ; ସବୁଜ ରଙ୍ଗ—3. Green. ୪ । (ଭର+ ବଶିଷ୍ଟାର୍ଥେ ଇତ) ଭର ବଶିଷ୍ଟ—4 Supported; propped up.

ଭରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭୃ ଧାତୁ)—୧ । ପୂରାଇବା; ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା— Bharibā 1. To fill up. ୨ । ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ **ମରା; ମରନା** କରାଇବା—2. To thrust into. ୩ । ପୂରିବା; ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—3. To be filled up. (ଉ—ଭରୁଅଛୁ ସଂପ୍ରାଣ ମହା ଦରଷରେ । ମଧୁସୂଦନ. ଉତ୍କଳଗାଥା ।) ୪ । ସଯୁକ୍ତ କରିବା—4. To join. (ଉ—ବିଷାଦ ଅସହଣ, ଜଳେ ବସୁ ଭରିଣ, ଶଙ୍କାର ଦୁଃଖ କୃପାଣ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୫ । ଧାରଣ କରିବା; ଲଗାଇବା; ପିନ୍ଧିବା—5. To wear; to hold; to put on. (ଉ—କବଚକୁ ଭରିଣ ଧରିଲେ ସେ ଶଣ୍ଢା । କୃଷ୍ଣସିଂହ—ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୬ । ରଖିବା—6. To put. (ଉ—ଦେଲେ ଘନସାର-ସାର, ଭରି ଘାନ ଭାର-ଭାର, ବରମୁଣ୍ଡି ଦେଲୁଁ ବାରବାର—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।) ୭ । ବୋଝାଇ କରିବା—7. To load. ୮ । (ଜଳ ଆଦିକୁ ମୁଖ ମଧ୍ୟରେ) ଢାଳ ଦେବା—8. To pour into (the mouth). (ଉ—ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଚମ୍ବୁଡ଼ି ସୁଧା ଶୂନ୍ୟ ତର ତୃଷିତର ମୁଖେ ଭରି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କୋଶଳ ଭଞ୍ଜ, ତ ଗୀତ ।) ୯ । ବ୍ୟାପିବା—9. To be spread. (ଉ—ଅପକାରଜ ଭରୁ ଧ୍ରୁବଲୋକରେ—ଅରମନ୍ତ୍ୟ. ବଦଂଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।), ୧୦ । ଭରି ଜିବା (ଦେଖ)—10. Bhari jibā (See).

ଭରି ଭୋଜନ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂରିଭୋଜନ)—ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ— Bhari bhojana Eating to the full; full meal. ପୂର୍ଣ୍ଣଭୋଜନ **ମରପୁରଭୋଜନ**

ଭରିମା—ସ. ବ (ଭୃ ଧାତୁ+ଭାବ.ଇମନ୍; ଭରିମନ୍.୧ମା.୧ବ)—ଭରଣ; Bharimā ପ୍ରତିପାଳନ—Maintenance

ଭରି ଜିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ପାଦ ଆଦି) ରୋଗରୁ ବା ଦେଶୀ ବାଟ ଗୁଲିବା। Bhari jibā ସୋଜୁଁ ଫୁଲିଯିବା—1. To be swollen. (ଭରେଇ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (said of legs). ଫୁଲେଇଯାଓୟା **ଫୁଲଜାନା** (ଯଥା—ଜାକୁ କୁଣ୍ଡିଆରେ ବା ଗୋଡ଼ ଭରେଇଯାଓୟା **ମରଜାନା** ଭରି ଗଲାଣି ।) ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବା— 2 .To be filled up with.

ଭରୁ—ସ. ବ—(ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. Bharu ୨ । ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ସମୁଦ୍ର—3. Sea. ୪ । ସ୍ୱାମୀ—4. Master. ୫ । (+କରଣ ଉ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—5. Gold.

ଭର୍ଗ—ସ. ବ (ଭୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଶିବ—1. Śiba. Bharga ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2 Brahmā ୩ । (+କର୍ମ୍ମ ଅ) ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ତେଜଃ—3. Divine splendour in the sun. ୪ । (+ଭାବ ଅ) ଭର୍ଜନ; ଭାଜିବା— 4. Frying; roasting. ୫ । (+କରଣ ଅ) ଦୀପ୍ତି; ଜ୍ୟୋତିଃ—5. Lustre; radiance.

ଭର୍ଜନ—ସ. ବ (ଭୃଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଭାଜିବା— Bharjana 1, Frying; roasting. ୨ । (+କର୍ମ୍ମ ଅନ) ଭଜା—2. Roasted food; baked meal.

ଭର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ପ୍ରତିପାଳ୍ୟ; ପୁଷ୍ଟି- Bharttabya ପାଳନୀୟ—Requiring to be supported or maintained.

ଭର୍ତ୍ତା—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ଭର୍ତ୍ତୃ; ୧ମା ୧ବ)— Bharttā ୧ । ସ୍ୱାମୀ—1. Husband. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ— 2. Bishnu. ୩ । ପ୍ରଭୁ—3. Lord; master. ୪ । ଅଧିପତି; ରାଜା—4. King; ruler. ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଧାରଣକର୍ତ୍ତା—1. Holding. ୨ । (ଭର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ରକ୍ଷଣକାରୀ—2. Saving. ୩ । ପୋଷଣକରିଥିବା. 3. Supporting; propping up. ୪ । ପୋଷଣକର୍ତ୍ତା— 4 Maintaining.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭର୍ତ୍ତୃଦାରକ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ନାଟ୍ୟୋକ୍ତିରେ) ସ୍ତ୍ରଜନ୍ମୁକ—
Bharttṛdāraka (dramatic parlance) A prince.

ଭର୍ତ୍ତୃଦାରିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ନାଟ୍ୟୋକ୍ତିରେ) ସ୍ତ୍ରଜକନ୍ୟା—
Bharttṛdārikā (dramatic parlance)-Princess.

ଭର୍ତ୍ତୃହରି—ସଂ. ବ (ନାମ)—୧ । ସ୍ତ୍ରଜା ବଜ୍ରମାହତ୍ୟଙ୍କର ବୈମାତ୍ରେୟ
Bharttṛhari ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା—1. Name of a king and poet who renounced the world. [ଦ୍ର—ଏ (ସଭାନ୍ତରରେ) ଅନ୍ଧ୍ରିଭାବ୍ୟର ରଚୟିତା; ସଂସାର ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବୈରାଗ୍ୟ ଶତକ ନାମକ ୧୦୦ ଶ୍ଲୋକ ବୈରାଗ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଶ୍ଲୋକ ରଚନା କରଥିଲେ । ଶୃଙ୍ଗାର-ଶତକ ଓ ନୀତିଶତକ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ।]
୨ । 'ବାକ୍ୟ ପ୍ରଦୀପ' ଗ୍ରନ୍ଥ କର୍ତ୍ତା ବୈୟାକରଣିକ କବି-ବିଶେଷ—2. Name of a grammarian poet.

ଭର୍ତ୍ସ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ଗାଳ ଦେବା—
Bharts (root) To abuse; to rebuke; to scold.

ଭର୍ତ୍ସନ(ନା)—ସ.ବ (ଭର୍ତ୍ସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ; +ଆ)—୧। ଗାଳଦେବା
Bhartsana(nā) 1. Rebuking; scolding. ୨ । ତିରସ୍କାର; ଗାଳ—2. Abuse; evil names. ୩ । ନିନ୍ଦା—3. Slander; blasphemy. ୪ । ତର୍ଜନ; ଧମକ—4. Threat; menace.

ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗାଳ ଦେବା—To abuse; to
Bhartsanā karibā ଭର୍ତ୍ସନା କରା scold.
भर्त्सना करना

ଭର୍ତ୍ସିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭର୍ତ୍ସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ତିରସ୍କୃତ—
Bhartsita 1. Rebuked; abused; reproached. ୨ । (ଭର୍ତ୍ସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିନ୍ଦିତ—2. Blamed; reviled.

ଭର୍ମ—ସ. ବ (ଭୃ ଧାତୁ+କରଣ. ମନ୍)—୧ । ମୂଲଆର ମୂଲ—
Bharma 1. Wages. ୨ । ଭଡ଼ା—2. Hire. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—3. Gold. ୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା—4. Gold coin. (+କର୍ତ୍ତୁ.ମନ୍) ୫ । ନାଭି—5. Navel.(+କର୍ମ.ମନ୍) ୬ । ବୋଝ—6. Burden; load. ୭ । ଗୃହ—7. House.

ଭଲ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଭଦ୍ର; ପ୍ରା. ଭଦ୍ଦ; ଗା. ଭଦ୍ଦ; ପା. ଭଦ୍ଦ)—୧ । ଆଚ୍ଛା; ବେସ୍;
Bhala ଉତ୍ତମ—1. Good. ୨ । ମଙ୍ଗଳସୂଚକ—
ଭାଲ भला, अच्छा 2. Auspicious. ୩ । ହିତକର—(ବିପକ୍ଷ—ମନ୍ଦ) 3. Beneficial. ୪ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—4. Excellent. ୫ । ସୁସ୍ଥ—5. Healthy; free from illness. ୬ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ; ଦୋଷଶୂନ୍ୟ—6. Faultless; flawless. ୭ । ସୁଖୀ—7. Happy; blessed. ୮ । ନିର୍ମଳ; ପବିତ୍ର—8. Pure. ୯ । ନିଷ୍ପାପ—9. Innocent. ୧୦ । ଭଦ୍ର—10. Gentle. ୧୧ । ଆନନ୍ଦିତ—11. Gladdened. ୧୨ । ସାଧୁ; ସତ୍—12. Honest. ୧୩ । ଧାର୍ମିକ—13 Pious. ୧୪ । ସୁନ୍ଦର—14. Beautiful. ୧୫ । ଶାନ୍ତିମୟ—15 Peaceful. ଦେ. ବ—୧। ଭାଲ ଭଲାଇ ଶ୍ରେୟ; ମଙ୍ଗଳ—1 Weal; well-being. ୨ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—2 Health. ୩ । ଉପକାର; ହିତ; ଲାଭ—3 Benefit. ୪ । ଉତ୍ତମତା—4. Goodness. ୫ । ସୁଖ—5. Happiness. ୬ । ମନର ଶାନ୍ତି—6. Mental peace. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଭାଲ ଭଲେ ଉତ୍ତମରୂପେ—Well, ଦେ, ଅ—ଉତ୍ତମ; ଆଚ୍ଛା; ବେଶ୍—Well ! allright!

ଭଲ ଔଷଧ—ଦେ. ବ—ଗୁଣକାରକ ଔଷଧ—
Bhala oshadha ଭାଲ ଓଷୁଦ An efficacious
अच्छीदवाइ remedy.

ଭଲ କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ହିତ ବାକ୍ୟ—1. Beneficial words.
Bhala kathā ଭାଲକଥା अच्छीबात ୨ । ଧର୍ମସମ୍ପୃକ୍ତୀୟ କଥା—2 Religious saying. ୩ । ସଦୁପଦେଶ; ଉତ୍ତମ ଉପଦେଶ—3 Good advice. ୪ । ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ—4 Good act.

ଭଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚିକିତ୍ସାଦ୍ୱାରା ରୋଗୀକୁ ଆରୋଗ୍ୟ
Bhala karibā କରିବା—1. To cure of any sick-
ଭାଲକରା ness by treatment. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
भला करना ଉପକାର କରିବା—2. To benefit a person. ୩ । ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—3. To do a good act. ୪ । ଉତ୍ତମ ଫଳ ଦେଖାଇବା—4. To show good result.

ଭଲ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—1. To praise.
Bhala kahibā ୨ । ହିତୋପଦେଶ ଦେବା—2. To give
ଭାଲବଲା good advice. ୩ । ଉତ୍ତମରୂପେ କହିବା—
भला कहना 3. To speak well.

ଭଲକା—ଦେ. ବ(ସ. ଜଲକା; ଝଲକା=ତରଙ୍ଗ—ଢେମସଚନ୍ଦ୍ର)—
Bhalaka ବାନ୍ତିର ଝଲକା ବା ଧାରା—A gush of
भभका vomiting. [ଦ୍ର—ମୁଖ ଦେଇ ଉତ୍ତୁ ଝଲକ ଭଲକା କେତେ ବାନ୍ତି, କଲେ ଯେ ଉକଲେ ଉଚ୍ଚତ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ ନାଉ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।]

ଭଲକିବା—ସ୍ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ଭଲପୁର) କ୍ରି—ସ୍ୱର ବାର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Bhalakibā ଚହ୍ନିବା—To recognize a person from
his voice.

ଭଲ କୁଳ—ଦେ. ବ—ସତ୍‌ବଂଶ—High family.
Bhalakula ଭାଲକୁଳ भलाकुल

ଭଲ ଘର—ଦେ. ବ—୧ । ସତ୍‌ବଂଶ—1. High family. ୨ ।
Bhala ghara ଧନୀ ଘରବାର—2. Rich family. [ଦ୍ର
ଭାଲଘର —ଭଲଘର ଦେଖି ଝିଅକୁ ଦେଲ, ଜୋଇଁ ଗଣ୍ଡିଆ
अच्छाघर ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଭଗ ।] ୩ । ସୁନ୍ଦର ଗୃହ—3. A good-looking house.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଲ ଗୁହିଁ(ହି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ମଙ୍ଗଳକାମନା କରିବା—
Bhala chāhiñ(hi)bā To wish one well.
(ଭଲଯାଞ୍ଚିବା, ଭଲବାଞ୍ଛିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାଲ ଚାଓୟା **भलाचाहना**

ଭଲ ଚେହ୍ନେରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭଦ୍ର; ଫା. ଚେହ୍ରହ୍) ସୁନ୍ଦର
Bhala chehrā ଚେହ୍ନେରା; ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି—Charming
ଭାଲ ଚେହାରା **भला चेहरा** appearance.

ଭଲ ଥିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁସ୍ଥ ବା ନିରୋଗୀ ରହିବା—1. To be
Bhala thibā healthy; to do well. ୨ । ସୁଖରେ
(ଭଲ ରହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରହିବା; ସୁଖୀ ହେବା—2. To be
ଭାଲଥାକା happy. ୩ । ମନର ଆନନ୍ଦରେ ବା ଶାନ୍ତିରେ
भला रहना; अच्छा रहना ରହିବା—3. To be hale and
hearty; to live in peace.

ଭଲ ଦିନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭଦ୍ର+ଦିନ)—୧ । ଉତ୍ସବ ଦିବସ—
Bhala dina 1. A holiday; a festive day. ୨ ।
ଭାଲଦିନ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଶୁଭଦିନ—2. A pro-
अच्छादिन, भलादिन pitious day according to
astrological calculation. ୩ । ମେଘ, ବୃଷ୍ଟି
ଆଦି ରହିତ ଦିବସ—3. A clear day. ୪ । ସେଉଁ
ଦିବସଟି ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖରେ କଟାଏ—4. A happy
day for a man.

ଭଲ ଦି(ଦୁ)ଶିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଭଦ୍ର+ଦୃଶ ଧାତୁ)—୧ । ସୁନ୍ଦର
Bhala di(du)śibā ଦେଖାଯିବା—1. To look well.
ଭଲ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । କରଣୀୟ ବୋଲି
ଭଲ ଦେଖାଯିବା } ବୋଧହେବା—
ଭାଲ ଦେଖାନ **अच्छा दिखना** 2. To seem proper.

ଭଲ ଦି(ଦେ)ହ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭଦ୍ର+ଦେହ)—୧ । ସୁସ୍ଥ ଶରୀର—
Bhala di(de)ha 1. Sound body. ୨ । ଭଲ ସୁତାରେ
ଭାଲ ଗା ବୁଣା ଲୁଗାର ଦେହ—2. Good texture of a
भला बदन cloth.

ଭଲ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନର ମେଳ ବା
Bhala pardibā ସଦ୍ଭାବ ହେବା; ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଜନ୍ମିବା—
ମୀଳ ହୋୟା 1. Being in good terms.
मेल होना, सुलह होना ଯଥା—ସେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଭଲ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।) ୨ । ସୁଦଶା
अच्छा दिन होना ପଡ଼ିବା; ସୌଭାଗ୍ୟର ଦେହ ହେବା—2. Dawning of good fortune. (ଯଥା—ମୋତେ ଭଲ
ମାସ ହେଲା ଭଲ ପଡ଼ୁଛି ।) ଦେ. କ୍ରି—ଫଳରେ ଭଲ
ଭାଲ ପଡ଼ା ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିବା—To be known even-
भला पडना tually to be good; to turn out to be
good, (ଯଥା—ଏ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡିକ ଭଲ ପଡିଲା ।)

ଭଲ ପାଇବା—ଦେ କ୍ରି (ଭୁଲ. ବଙ୍ଗଳା ଭାଲବାସା)—୧ । ସ୍ନେହ ପାଇବା—
Bhala pāibā 1. To like. ୨ । ସ୍ନେହ କରିବା—2. To love.
ଭାଲବାସା ୩ । ମନୋମତ ହେବା—3. To suit one's taste,
पसार करना ୪ । ଥଦର କରିବା—4. To fondle.

ଭଲ ପିଲା—ଦେ. ବ—୧ । ସୁନ୍ଦର ପିଲା—1. A fair-looking
Bhala pilā boy. ୨ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବାଳକ—2. Good boy.
ଭାଲ ଛେଲେ ୩ । ଶାନ୍ତ ବାଳକ—3. Gentle boy. ୪ । ପଢ଼ୁଆ
भला(अच्छा)लडका पिल्ला —4 Efficient or studious boy.

ଭଲଭଲିଆ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଚନ)—ଧୋବାଧାଉଳିଆ (ଦେଖ)
Bhalabhaliā Dhobadhāuliā (See)
ଭାଲଭାଲ ଲୋକେ **भलाभला** (ଭଲଭଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭଲ ଭାଇ(ଯା)—ଦେ. ବ—ତେଲ ଗୁଡ଼ିଆ ଆଦି ଦାନ୍ଦୁଆ ଜାତିର ମୁଖିଆ
Bhala bhāi(yā) ଲୋକ (ଯେଉଁ ଲୋକ ଜାତିଅଣ ସଙ୍ଘରେ
ଭଲ ରକମର କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ପାରେ)—A forward
member of a caste-guild.

ଭଲ ମନୁଷ୍ୟ—ଦେ. ବ—୧ । ସୁସ୍ଥ ଲୋକ—1. Healthy man.
Bhala manushya ୨ । ସଜ୍ଜନ; ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A good
ଭାଲ ମାନୁଷ man; an honest person. ୩ । ଭଦ୍ର ଲୋକ—
भलमानुष 3. Gentleman. ୪ । ଶାନ୍ତ ଲୋକ—4. A
[ଭଲ ମଣ(ଣି,ନ)ଷ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] gentle or peaceful
person.

ଭଲ ମନ୍ଦ—ଦେ. ବଣ (ବିପରୀତାର୍ଥ ସଦ୍ଭାବର; ସଂ. ଭଦ୍ର+ମନ୍ଦ)—
Bhala manda ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ; ଶୁଭାଶୁଭ—Good and
ଭାଲ ମନ୍ଦ bad. (ଯ—ଭଲ ମନ୍ଦ ବାରତା ବୁଝେ ନରନ୍ତର—
भलाबुरा; भलामन्द କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ଦେ. ବ—
ଘରବାରର ଶୁଭାଶୁଭ ସମାଦ; ଦୁଃଖସୁଖ—Good
and bad news of a family.

ଭଲ ଲାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ତୃପ୍ତିକର ବୋଧ ହେବା—1. To
Bhala lāgibā seem pleasant. (ଯଥା—ଶୀତ ଦିନ
ଭାଲ ଲାଗେ ମୋ ଚେ ଭଲ ଲାଗେ ।) ୨ । ମନକୁ ଯାଇବା;
अच्छालगना ମନୋମତ ହେବା—2. To suit one's mind.
(ଯଥା—ତା ପ୍ରସ୍ତାବଟି ମୋତେ ଭଲ ଲାଗିଲା) ୩ ।
(ଶରୀର) ସୁସ୍ଥ ବୋଧ ହେବା—3. To seem healthy;
to feel well. (ଯଥା—ମୋ ହାତ ଆଜି ଭଲ ଲାଗୁ
ନାହିଁ ।) ଦେ. ବ—୧ । ତୃପ୍ତି ବୋଧ—1. A feeling
of satisfaction or contentment. (ଯଥା—
ଏଠାରେ ରହିବାକୁ ମୋତେ ଭଲ ଲାଗେ ।) ୨ ।
(ଦେହର) ସୁସ୍ଥତା ବୋଧ—2, Feeling well.
(ଯଥା—ହାତରୁ ଭତଭ ଓଷାଇ ସିବାରୁ ମୋତେ ଭଲ
ଲାଗୁଛି ।)

ଭଲ ଲୁଗା—ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତ୍ର—1. Excell-
Bhala lugā ent or valuable cloth. ୨। ସଦ୍ଭାବ ଲୁଗା;(ଯେଉଁ
(ବିପରୀତ—ନରସା ଲୁଗା) ଲୁଗା ଛୁଆଁ ବା ମାଡ଼ ହୋଇ ନ ଥାଏ;
ଭାଲକାପଡ଼ ଅଛୁଆଁ ଲୁଗା (ବିପରୀତ—ଛୁଆଁ ଲୁଗା)—2. A pure
भलाकपडा or unsoiled cloth; a cloth which has
not been contaminated by prohibited touch.

[ଦ୍ର—ଅଶୁଚିଜାତି ବୀଣ୍ଡାରୁ ଓ ଘାଟୁଆଣୀ ଯା (ଉତ୍ତମଙ୍ଗ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୀ ଆଦଙ୍କୁ ଛୁଇଁଲେ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ପୋଖରୀପାଣି ଗଲେ ଉକ୍ତ ଲୁଗା ଛୁଆଁ ବା ମାତ୍ର ହୁଏ । ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ସ୍ନାନରେ ଶୋଇବାକୁ ଦୋଇଥାଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଗନ୍ଧବାସ ଛୁଆଁ ବୋଲ ବବେଚତ ହୁଏ । ସେ ଲୁଗାକୁ ଧୋଇଦେଲେ ତାହା ଭଲ ହୋଇଯାଏ । ଘାଟ ଶବ ଓ ମଠା ଲୁଗା ଛୁଆଁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଏ ଲୁଗାମାନଙ୍କୁ ଅମ୍ଳାନ ବସ୍ତ୍ର ବୋଲିଯାଏ । ପାଣିରେ କଷା ହୋଇଥିବା ଗାମୁଛ ଆମ ଦେଶରେ ଛୁଆଁ ଦୋଷରେ ଦୂଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ୩ । ଯେଉଁ ଲୁଗା ଚର ଯାଇ ନାହିଁ; ଦଡ଼ଲୁଗା (ବସ୍ତ୍ରଚ—ଚର୍ଲୁଗା)—3. A cloth which has not become torn.

ଭଲ ଲୋକ—ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍ତ ଲୋକ—1. Gentleman. Bhala loka ୨ । ସତ୍ ଲୋକ—2. Good or honest man.

ପଂଚ ୩ । ସାଲସ; ପଞ୍ଚାୟତ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଭାଲଲୋକ ବବାଦକାରୀ ଉଭୟପକ୍ଷ ବବାଦର ଅପୋସି ନଶ୍ତି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଯାଇଁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମାନ ଥାଅନ୍ତି—3. An umpire; an arbitrator. ୪ । ବବାହରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ—4. A go-between in a marriage; marriage broker, ୫ । ସକ୍ତିର ଖରଦବକ୍ରିରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ—5. A negotiator in a sale; broker.

ଭଲଲୋକି—ଦେ. ବ—୧ । ସାଲସି; ପଞ୍ଚାବତ; ବନା ମକଦମାରେ ବବାଦର ବଗୁର—1. Arbitration; consi-

ପଂଚାୟତୀ

ଭଲଲୋକୀ

deration of a dispute for its amicable settlement. ୨ । ଉଦ୍ଦତା—2. Politeness.

ମଧ୍ୟସ୍ଥତା ୩ । ବବାଦରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା—3. Umpireship; or mediation in a dispute. ୪ । ବବାହରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା—4. Negotiation in the matter of a marriage. ୫ । ମଧ୍ୟସ୍ଥତାର ପାରଶ୍ରମିକ—5. Remuneration paid to a negotiator or broker,

ଭଲଲୋକ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ସାଲସି କରିବା; ବବାଦ ଆଦ Bhalaloki karibā ଅପୋସିରେ ଉଣ୍ଟାଇବା—1. To arbi-

ପଞ୍ଚାୟତୀକରଣ

trate; to settle a dispute amicably. ୨ । ବବାଦରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କର୍ମ କରିବା—2. To act as a mediator or umpire in a dispute. ୩ । ଅନ୍ୟର ବବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରିବା—3. To act as a negotiator or go-between in another person's marriage.

ଭଲଲୋକି କରଣ

ଭଲ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ସୁସ୍ଥ ବା ରୋଗମୁକ୍ତ ହେବା—1. Bhala hebā To be cured of a disease; to rec-

ଭାଲ ହଓୟା

over from an illness. ୨ । (କୌଣସି ବିଷୟ) ଫଳରେ ଉତ୍ତମ ଦେଖାଯିବା—

ଅଚ୍ଛାହୋନା

2. To turn out to be good. ୩ । ମନୋମତ ହେବା—3. To suit one's taste; to be to one's liking.

ଭଲ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଭଦ୍ର)—୧ । ଧନ୍ୟ—1. Praiseworthy. Bhalā ୨ । ଆଚ୍ଛା; ଉତ୍ତମ—2. Good; excellent. (ଉ—ଭାଲ; **ମଲା** ବୋଇଲେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଭଲ ଧର୍ମ ଅଛି । ଅନେକ ବସ୍ତ୍ର ଦେଖ ଦେଇଁ ବାହାରୁଛ—କୃଷ୍ଣସିନ୍ଦୁ. ସଭାଗୃରଚ.ସପ୍ତ ।) ୩ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋଜ୍ଞ—3. Lovely. ୪ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ—4. Wonderful. ବେ. କି. ବଣ—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟରୂପେ—1. Excellently. ୨ । ସୁନ୍ଦରରୂପେ—2. Beautifully. ବେ. ଅ—୧ । ଆଚ୍ଛା; ବେଶ୍—1. Well. (ଉ—ଭଲ ମାନୁଛ ବେଶ, ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖ—ଜବସୂର୍ଯ୍ୟ, କଣୋସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର, ଭ ଗୀତ) ୨ । (ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମକ) ନିଶ୍ଚେ—2. (Expressive of certainty) Certainly; surely. ୩ । (ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକ) 3. (Interrogative) (ଉ—ତୋର ବଏ ଅଛି ଭଲ) ୪ । (ବସ୍ମୟାର୍ଥକ) ଆହା ! 4. (Expressive of wonder) Oh ! (ଉ—ଭଲ ଭୁଲିଲ୍ ତା ପ୍ରୀତିରେ, ପ୍ରାଣ ସଜନୀ । ସଙ୍ଗୀତ ।) ୫ । (ପାଦ ପୂରଣାର୍ଥକ) ହିଁ—5. (for completing a sentence) Too. ୬ । (ବାକ୍ୟ ଉପରେ ଜୋର୍ ଦେବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ପଣ—6. (for emphasis). (ଯଥା—ତୁମର ଏତେ ଗୁରୁର ବାକର ଥାଉ ଥାଉ ତୁମେ ଭଲ ପର ଓଲାଉଛ କଥା ?) ୭ । ପୁନଶ୍ଚ—7. Again. (ଯଥା—ଏ କାମ କରିବାକୁ ତୋତେ ମୁଁ ଦଶଥର କହିଲିଣି, ତୁ ଶୁଣୁ ନାହୁଁ; ଏଥରକ) ମୁଁ ଭଲ ନେହୁର୍ ହୋଇ କହୁଛି, ମୋ କଥା ଥରେ ଶୁଣ୍ ।)

ଭଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି (ଭଳବା କିମ୍ବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ; ସଂ. ବହ୍ୱଲ) Bhalā(le)ibā ୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଥାଦ୍ୱାରା ତରଳାଇବା—

ମୁମାଲେନା ଭୋଲାନ୍

1. To melt the heart of a person by words. ୨ । ଲେପ ଆଦ ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା କଥା ଆଦକୁ ଦଗ୍ଧରିବା ବା ଫୋଲାଇବା—2. To cause a boil to soften by using ointment. ୩ । ପ୍ରଲୁବ୍ଧ କରିବା—3. To tempt a person, ୪ । କଥାରେ ଭୁଲାଇବା—4. To inveigle.

ଭଲା(ଲେ)ଇ ହେବା—ଦେ. କି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ)—ଅପେ ଦୋଷୀ ବା ମନ୍ଦ Bhalā(le)i hebā ହୋଇ ଥିବା ଭଲ ବା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲ

ଭୁଲାବାଦେନା

ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ହେବା—(ironical) To show one's self as good or innocent, (though actually not so); to try to pass off as good or innocent.

ଭଲ ବୋ(ବୁ)ରା—ଦେ. ବଣ (ବସ୍ତ୍ରଚାଥ ସହଚର; ସଂ. ଭଦ୍ର ଓ ଫା. Bhalā bo(bu)rā ବୁର) ଭଲ ଓ ମନ—Good and bad.

ଭାଲମନ୍ଦ

ଦେ. ବ—୧ । ଭଲ କଥା ଓ ମନ କଥା—1. Matters

ଭଲାବୁରା

good and bad. ୨ । ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ ସମ୍ବାଦ—2. Tidings good and bad. ୩ । ପାରିବାରିକ ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ—3. Family maters good and bad; family matters.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଲ —ଦେ. ବ—ପ୍ରକାର—Sort; kind. ଦେ. ଅ. ୧ । ସଦୃଶ; Bhali ତୁଲ୍ୟ; ସମାନ—1. Like; similar. ୨ । ଯୋଗ୍ୟ—ମତ; ମତନ 2. Deserving. (ଉ—ତୋ ଉଚିତ ସେବା ଭଲ, **କାଏସା, କାମାଫିକ** କୋହଲ ଯେବେ ରେ ଅଳ । ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ୍ୟ—ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । ପ୍ରାୟ—3. About.

ଭଲିଆ(କା)—ଦେ. ବିଶ—ସମ—Like; similar. ଦେ. ଅ—Bhaliā(kā) ପରି; ସଦୃଶ—Like. (ଉ—ଅଶ୍ୱାଗୁଣ୍ଡା ଘାଇଁ (ଭଲିବଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବହୁ ନାହିଁ ସେ ଭଲିଆ । ଉଦାତ୍ତ. ଗୀତ ମତନ **କାଏସା, କାମାଫିକ** ଲଦ୍ଦସ୍ତ ।)

ଭଲିୟମ୍—ଲୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଭଲ୍ୟୁମ୍)—ଏକାଧିକ ଖଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ ବା Bhalium ଭାଗବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥର ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡ ବା ଭାଗ—ଭଲ୍ୟୁମ **ଭଲ୍ଲୁମ** One volume of a book or work (ଭଲ୍ୟୁମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) of many volumes.

ଭଲିକିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଲକିବା (୨) (ଦେଖ)—Bhalakibā (2) Bhalikibā (See).

ଭଲିତ—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ବହ୍ୱଳ)—ବହ୍ୱଳ—Overwhelmed. Bhalita (ଉ—ଯହିଁ ଭଲିତ ଦୋଇଲନ୍ତୁ ଋଷି । ଭାଗ. ପ୍ରମ-**ବିହ୍ୱଳ** ଭୋଳ ସ୍ୱଧାନାଥ ।)

ଭଲିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବହ୍ୱଳ) —୧ । ତରଳ ଯିବା; ଘୋଳଯିବା— Bhalibā 1. To become soft or liquid. ୨ । (କୌଣସି [ଭଲଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବସ୍ତୁର କଥାରେ) ମୁଗ୍ଧ ହେବା—2 To ଭୋଳା **पानीपानी होजाना** be charmed. ୩ । ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ ହେବା—**ଭୁଲାଜାନା** 3. To be mistaken, ୪ । ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ **ଭୁଲଜାନା** ହେବା—4 To be perplexed; to be bewil-**ବିଗଡଜାନା** dered. [ଉ—ସେ ଯୋଷା, ଭଲ କହିବାରେ ମୁଦୁଭାଷା । ଭାଗ. କୋଟୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର ।] ୫ । (ପ୍ରସୂତୀର ଶବ୍ଦର) ସାନ୍ନିପାତିକ ଅବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—5. [the system of a newly delivered woman] To develop signs of collapse.

ଭଲି ଭଲି—ଦେ.ବିଶ (ବହୁବଚନ)—୧ । ନାନାପ୍ରକାରର; ନାନା ପ୍ରକାର— Bhali bhali 1. Of various sorts; of different ରକମରକମାରି kinds. ୨ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ; ବିଉନ୍ନ—2. Various. **କୀସମକୀସମକା** ଦେ. ଅ—ବିଉନ୍ନ ପ୍ରକାରେ—In various ଭଲକା(କ୍ରି,କ୍ରୁ)ଭଲ, ଭଲ ଭଲକା ଭଲଭଲଆ, ଭଲଭଲକିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ kinds or ways.

ଭଲୀ—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସେ ଭଲଇ ହୁଏ; ସେ ଅପରକୁ ଭୁଲାଇ ବା ଛଦ୍ମବେଶ ବୋଲି ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ Bhalī ଭଲୀ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବ—Trying to pass one's self (ଭଲେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) off as good or innocent, though actually bad or guilty.

ଭଲୀ ସକସ୍—ଦେ. ବିଶ—(ହି. ଭଲୀ+ଫା ସକ୍ସ୍=ଖୁବ୍ ସମର୍ଥ ବା Bhali sakas ବଳ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମର୍ଥଶାଳୀ—1. Very **ମଲା ସକସ** powerful. ୨ । ବଡ଼ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—2. Very

ଭଲୀ ସକ୍ସ୍ବାଲ୍ଲା } —ଅନ୍ୟରୂପ patient. ୩ । ଖୁବ୍ ଭଲୀ ସକସିଆ } ସାହସୀ—3. Very bold. ୪ । ଖୁବ୍ ବଳିଆ—4. Very strong. ୫ । ଖୁବ୍ ଧନୀ—5. Very rich. ୬ । ଖୁବ୍ ସହନଶୀଳ—6. Very forbearing. ଦେ. ବ—୧ । ଖୁବ୍ ବଳ ବା ଶକ୍ତି—1. A great power or strength. ୨ । ଖୁବ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. A large amount of patence. ୩ । ଖୁବ ବଳିଆ ଲୋକ—3. A very strong man. ୪ । ଖୁବ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A very patient person. ୫ । ଖୁବ୍ ଧନୀ ଲୋକ—5. Very rich man. ୬ । ଖୁବ୍ ସମର୍ଥଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି-6. Very powerful person.

ଭଲେ—ଦେ.କ୍ରି.ବିଶ—୧। ଉତ୍ତମରୂପେ—1. Well; thoroughly. Bhale [ଉ—ଆପଣାର ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଦେଖାଇ ମୋ ଭୁଲେ । ଯୁକ୍ତ (ଭଲେ ଭଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଲେ ଜାଣିବ ମୋ ବଳଟି ଭଲେ । ଭାଲଏ; ଭାଲଏ ଭାଲଏ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାତ୍ମାରଚ କଣ୍ଠି ।] ୨ । **ଭଲେ** ସହଜରେ; ଅନାୟାସରେ—2. Easily; without trou-ble. [ଉ—ପରଶୁମଣି ପରଶରେ, ଲୌହ କାଞ୍ଚନ ହୁଏ ଭଲେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୩ । ଜୀବନର ସାଧାରଣ ଘଟଣା ବା ଅବସ୍ଥାକ୍ରମେ;ସଥାନିୟମରେ—3. In the natural course of life; in the ordinary course of life or events; duly. [ଉ—ମତେ ଅସି ଜର ଅବସ୍ଥା ହେଲା ଭଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମାରଚ ଅଦ ।] ୪ । ନଶ୍ଚେ; ନିଶ୍ଚିତରୂପେ—4. Certainly. [ଉ—ପାଣ୍ଡବମାନେ ଯାହା ବନଭୁକ୍ତି ଗଲେ, ମୋ ମତରେ ସବୁର ନାଶନ୍ତି ସେ ଭଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମାରଚ. ବନ] ୫ । ସାଧାରଣତଃ—5. Ordinarily ୬ । ସଥା ଯୋଗ୍ୟରୂପେ; ଉଚିତ ରୂପେ—6. Properly.

ଭଲ୍ଲ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ବଧ କରିବା— Bhalla (root) To kill.

ଭଲ୍ଲ—ସଂ. ବ (ଭଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଭାଲୁ—1. A bear. ୨ । Bhalla (+କରଣ.ଅ)ବେଧକାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ଭାଲ; ବର୍ଚ୍ଛା—2. A spear. ୩ । ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଫଳାଯୁକ୍ତ ବାଣବିଶେଷ—3. An arrow with a crescent-shaped head or blade.

ଭଲ୍ଲ ମନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବ—ଜାମ୍ବବାନ୍ (ଦେଖ)—Jāmbabān (See) Bhalla mantri [ଉ—ବେଲ ଭଲ୍ଲ ଭଲ୍ଲ ମନ୍ତ୍ରୀ, ବ୍ୟବସ୍ଥିତରେ କହନ୍ତି । ଭାଗ. ବୈଦେପ୍ରଶଂସାବିଳାସ ।]

ଭଲ୍ଲ(ଲ୍ଲୁ,ଲ୍ଲୁ)କ—ସଂ. ବ. ପୁ (ଭଲ୍ଲ ଧାତୁ+କ; ଉକ; ଉକ)—ଭାଲୁ— Bhalla (llu; llū)ka Bear. [ଭଲ୍ଲକା (କା), ଭଲ୍ଲୁ (ଳୂ)କା (କା)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଭଲ୍ଲ(ଲ୍ଲୁ; ଲ୍ଲୁ)କ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବ—ଷଣ୍ଢସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ କମ୍ପଜ୍ୱର; ଭାଲୁ ଜ୍ୱର— Bhalla(llu; llū)ka jwara A shivering ague lasting for a short time. [ଉ—ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ଭାଲୁମାନେ ବହୁ ସମସ୍ତ ଭାର କର୍ମ କର୍ମ ସୋର ପଡ଼ନ୍ତୁ ଏବଂ ଅଳ୍ପ ସମସ୍ତ ପରେ ସେ କମ୍ପ ଛଡ଼ସାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଲ୍ଲାତ—ସ. ବ (ଭଲ୍ଲ=ବାଣବିଶେଷ+ଅତ୍ ଧାତୁ=ଭୁଲ୍ୟ ଦେବା+ Bhallāta କର୍ତ୍ତୃ ଅ;+କ; ଯାହା ଭଲ୍ଲ ପର ଦେହରେ ବିଦ୍ଧ ହୋଇ (ଭଲ୍ଲାତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାଏ)—ଭାଲିଆ ଗଛ ଓ ଫଳ—The marking nut (plant and fruit).

ଭଲ୍ଲିକ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଜଣେକ Bhallika ଓଡ଼ିଆ ବଣିକ ('ତ୍ରିପୁଷ' ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—An Oriya trader; contemporary of the Buddha.

(See notes under 'Tripusha'.)

ଭଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ. (ଭୁକୁର ଅର୍ଥ) ଭୁକିବା—

Bhash (root) To bark.

ଭଷ—ସ.ବ. ପୁଂ (ଭଷ୍ ଧାତୁ=ଭୁକିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଭୁକୁର Bhasha (ଭଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Dog.

ଭସ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ଦୀପ୍ତି ପାଇବା; ଦୀପ୍ତ ହେବା; ଜକ୍‌ଜକ୍ ହେବା—

Bhas (root) To dazzle; to shine.

ଭସ୍‌କା—ଦେ. ବିଶ—ଭସ୍ ଭସିଆ (ଦେଖ) Bhas-bhasia (See)

Bhas-kā ଭସକା (ଭସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର)

ଭସକା ବିଶ. ପୁଂ—ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳକାୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Fat (man) corpulent.

ଭସ୍‌ଭସ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ତୁଳନାକର ଇଂ. ହିସ୍‌ସିଙ୍—

Bhas-bhas hissing)—ବଡ଼ ମୁଣିରୁ ମୋଟାଏ ସାନ ଛିଦ୍ର (ଭସ୍‌ଭସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଟେ ପବନ ବା ପାଣି ଜୋରରେ

ଭସଭସ ବାହାରିବାର ଶବ୍ଦ; ଫସ୍‌ଫସ୍—Hissing sound of

ଭସଭସ water or air escaping from a bag through a small hole.

ଭସ୍‌ଭସିଆ—ଦେ. ବିଶ—୧ । ଫସ୍‌ଫସିଆ; ଯେଉଁ ଛିଦ୍ରମୟ ଥଳ ଆଦରୁ

Bhas-bhasiā ପାଣି ବା ପବନ ଭସ୍‌ଭସ୍ ହୋଇ ବାହାର ଯାଉ (ଭସ୍‌କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥାଏ—1. (a bag with holes)

ଭସ୍‌କା, ଭସ୍‌ଭସିଆ From which water or air es-

ଭସ୍‌ଭସିଆ capes with a hissing sound.

୨ । ଅସୁଆଦିଆ; ପାଣିଚିଆ—2. Insipid; tasteless.

୩ । ଦଲ୍‌ଦଲିଆ—3. Soft and elastic.

ଭସା—ଦେ. ବ. (ସ. ଭାସ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା, ପ୍ରକାଶ ପାଇବା)—

Bhasā କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଜଳରେ ଭାସମାନ କରିବା—

ଭାସା The act of floating a thing on water.

ଭସ୍‌ନା ଦେ. ବିଶ—ଭାସମାନ—Floating.

ଭସା(ସେ)ଇ ନେବା—ଦେ. କି—ସ୍ରୋତର ବଗରେ ଭାସମାନ ବସ୍ତୁକୁ

Bhasā(se)i nebā ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେଇ ଯିବା—To cause a

ଭାସିୟେ ଲଓୟା floating thing to move down with

ଭସାଲେନା the current. (ଯଥା—ନଈବଢ଼ି କେତେ ଗାଈ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଭସାଇ ନେଲା ।)

ଭସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି. ('ଭାସିବା' କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—

Bhasā(se)ibā ୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଜଳରେ ଭାସମାନ

ଭାସାନ କରିବା—1. To set a thing afloat on

ଭସାନା water; to cause a thing to float on water. ୨ । ନୌକାକୁ ଜଳରେ ଭାସିବା ନିମନ୍ତେ ଛଡ଼ି ଦେବା ବା ଘେଲ ଦେବା—2. To cause a boat to float on water; to launch a boat.

(ଭସାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇବା—3. (figurative) To cause ruin to a person; to ruin a person. (ଉ-ନଦୀ କୂଳେ ଜନ୍ମି ଉପସ୍ଥିତା ହୋଇ ମୋତେ ତ ଭସାଇ ଦେଲୁ । ନନ୍ଦକିଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା) ୪ । ଜଳ ପ୍ଲାବନ ଦ୍ୱାରା ଜଳ ସ୍ରୋତରେ ଦୂରକୁ ନେଇ ଯିବା—4. To cause to float away by flood water; to drift. (ଯଥା—ଗତ ପୁଙ୍ଗ ବର୍ଷ କାଠସୋତ ନଇବଢ଼ି ଅନେକ ଘର ଭସାଇଲା ।) ୫ । ପ୍ଲାବିତ କରିବା—5. To flood; to inundate. (ଯଥା—ସେ ଲୁଡ଼ରେ ଶସ୍ୟକୁ ଭସାଇଲାଣି ।)

ଭସା ଜାଲ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ତୁଳ. ସଂ. ଭ୍ରଷା ଜାଲ)—

Bhasā jāla ଭାସମାନ ଜାଲବିଶେଷ—A kind of float-

ଭସା ଜାଲ ing net. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ପାଣିରେ ଭସାଇ ଦେଲେ ମାଛମାନେ ଏହା ଉପରକୁ ଡେଇ ପଡ଼ି ଜାଲରେ ଜଳ ହୋଇ ଲାଖି ରହନ୍ତି ।]

ଭସାଣି—ଦେ. ବିଶ—ଭାସି ଅସୁଥିବା—Floating.

Bhasāṇi (ଉ—ଭସାଣି ଜାହାଜଟାକୁ ବାଟରେ ଓଗାଳ ରଖିବେ-

ଭସନେବାଲା ପଙ୍କାରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।) ଦେ. ବ—ନଈ ବଢ଼ିରେ ବା ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସି ଆସିଥିବା ବସ୍ତୁ—Flotsam; things found floating on the water of a river or sea.

ଭସାଣି କଙ୍କଡ଼ା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସାମୁଦ୍ରିକ ଜଙ୍କଡ଼ା-

Bhasāṇi kaṅkaṛdā ବିଶେଷ—A kind of sea-crab.

ଭସାଳୀ—ଦେ. ବିଶ ଓ ବ. (ଗାଳି)—ଭାସି ଅସିଥିବା; ନିରାଶ୍ରୟ; ଭାଦୁଁ

Bhasāḷī ଅଇଲା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Helpless (person); a

ଆ bird of passage; a vagrant.

ଭସାଭସି—ଦେ. ବ—ବହୁପଦାର୍ଥ ଭସାଇବା କର୍ମ—

Bhasābhasi The act of causing many things to

ଭାସାଭାସି ଭସାଭସୀ float.

ଭସା ମେଘ(ବଉଦ)—ଯେଉଁ ମେଘ ଖଣ୍ଡ ପବନରେ ଇତସ୍ତତଃ ଚଳୁଥାଏ

Bhasā megha(bauda) Cloud drifted by wind.

ଭାସାମେଘ ଭାସାବାଦଲ

ଭସିତ—ସ. ବ. (ଭସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ଭସ୍ମ; ପାଉଁଶ—

Bhasita Ashes.

ଭସେଇ କି(କ)ରି କହିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସାଳପୁର) ବ—ଖୁସାମତ କଥା

Bhasei ki(ka)ri kahibā କହିବା—To flatter.

ଭସ୍କିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—କାଦୁଅରେ ଗୋଡ଼ ଦବ ଗଲେ

Bhaskibā ପାଦର ଗୁରୁ ଧାରରେ (କାଦୁଆ ମାଟି) ଉପରକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଠିବା—(mud) To rise up along the edge of the feet when one walks on soft mud.

ଭସ୍ତ୍ର(ସ୍ତ୍ରି)କା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ଭସ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଡ + କ + ଆ)-୧ । ଚର୍ମ ମୁଣ୍ଡିରେ Bhastra(strī)kā ପବନ ପୂରାଇ ମୁହଁ ବାଟେ ବାହାର କରିବା (ଭସ୍ତ୍ରା, ଭସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ; କମାରର ଘୁଣ୍ଟା ବା ସନ୍ତା—1. Blacksmith's bellows. ୨ । ଉସ୍ତି; ପାଣି ଆଦି ଏକସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ବୋହିବା ସରୁମୁହାଁ ଚମଡ଼ାଥଳି; ମଶକ —2. A leathern bag for carrying water.

ଭସ୍ମ—ସଂ. ବି. (ଭସ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍; ଭସ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Bhasma ୧ । ପାଉଁଶ—1. Ashes. ୨ । ଅୟୁର୍ବେଦକ ବା ରସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସୁନା ଆଦି ଧାତୁ ଓ ମୁକ୍ତା, ଶଙ୍ଖ ଆଦିକୁ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଭସ୍ମରେ ପରିଣତ କରିବା ବିଧିକୁ 'ମାରଣ' କୋଇଥାଏ । ଏହି ଭସ୍ମମାନ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ରୋଗରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଅୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଧାତୁର ଓ ରତ୍ନର ଭସ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୩ । ହୋମରେ ଜଳାଯିବା କାଠ ଆଦିର ପାଉଁଶ; ବିଭୂତି—3. The ashes of wood etc burnt in Homa. ୪ । ଚଡା ଭସ୍ମ; ମୃତ୍କାର ପୋଡ଼ା ପାଉଁଶ—4. Ashes left after cremation. ଦେ. ବି—ସୁଜୀର୍ଣ୍ଣ ଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁର ପରିଣତି—The remains of food in the stomach after it is well digested.

ଦେ. ବିଣ—୧। ଭସ୍ମୀଭୂତ—1. Reduced to ashes ୨ । ସୁଜୀର୍ଣ୍ଣ (ଖାଦ୍ୟ)—2. Well digested.

ଭସ୍ମକ—ସଂ. ବି (ଭସ୍ମ + କ)—୧ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—1. Gold. ୨ । Bhasmaka ରୌପ୍ୟ—2. Silver. ୩ । କଫର ହ୍ରାସ ଓ ବାୟୁପିତ୍ତର ପ୍ରକୋପ ଜନିତ ରୋଗ ବିଶେଷ—3. A kind of disease due to loss of phlegm and excess of bile and wind. ୪ । ଭସ୍ମକୀଟ—4. A kind of worm in the stomach.

ଭସ୍ମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ Bhasma karibā କରିବା—1. To reduce a thing ଭସ୍ମ କରା to ashes. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର भस्म करना ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇବା—2. To cause annihilation or extermination; to ruin. ୩ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା ବା ପାର୍ କରିବା—3. To digest a food.

ଭସ୍ମ କୀଟ—ସଂ. ବି—ଉଦର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ପୋକ—Bhasma kīṭa A kind of worm in the stomach which eats up whatever the person eats and makes him or her ever hungry and craving for food. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା ଖାଏ ଏମାନେ ଶୀଘ୍ର ତାହା ଭସ୍ମ କରି ଦେବାରୁ ଜଲ୍ଦି ମନୁଷ୍ୟ ସବୁଦା ପ୍ରବଳ କ୍ଷୁଧାଦ୍ୱାରା ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୁଏ । ଏହା ଗୋଟିଏ ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ ।]

ଭସ୍ମ କୂଟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭସ୍ମ + କୂଟ)—ପାଉଁଶଗଦା—Bhasma kūṭa A heap of ashes. (ଭସ୍ମସ୍ତୂପ, ଭସ୍ମରାଶି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭସ୍ମଗତ—ଦେ. ବିଣ—ଭସ୍ମାତ୍—Reduced to ashes. [ଦ୍ର—ଜ୍ଞାନ ଅନଳ ଦ୍ୱେଲେ ଜାତ, ତେବେ ସେ ଦୋଏ ଭସ୍ମଗତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଭସ୍ମ ଗୁଣ୍ଠନ—ସଂ. ବି—ଭସ୍ମଲେପନ; ଦେହରେ ପାଉଁଶ ବୋଳ ଦେବା Bhasma guṇṭhana —Smearing the body with (ଭସ୍ମଲେପନ, ଭସ୍ମବିଲେପନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ashes.

ଭସ୍ମସାତ୍—ସଂ. ବିଣ (ଭସ୍ମ + ପରିଣତାର୍ଥରେ ସାତ୍)—୧ । ଭସ୍ମରେ Bhasmasāt ପରିଣତ ଭସ୍ମୀଭୂତ—1. Reduced to ashes. ୨ । ଭସ୍ମାକାରରେ ପରିଣତ—2. Reduced to a state of ashes; oxidised

ଭସ୍ମା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଯାଜପୁର) ବ. ସୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବଦାଯିବା ଏକପ୍ରକାର Bhasmā ଗାଳ—A term of abuse to males.

ଭସ୍ମାଚ୍ଛନ୍ନ—ସଂ.ବିଣ (ତତ୍ପୁ. ତତ୍; ଭସ୍ମ + ଆଚ୍ଛନ୍ନ)—ପାଉଁଶଦ୍ୱାରା ଆବୃତ-Bhasmāchchanna Covered over with ashes. (ଭସ୍ମାଚ୍ଛାଦିତ, ଭସ୍ମାବୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭସ୍ମାଧାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭସ୍ମ + ଆଧାର)—୧ । ପାଉଁଶ Bhasmādhāra ରଖିବାର ପାତ्र—1. A receptacle for ashes. ୨ । ମୃତଦେହର ଭସ୍ମାବଶେଷ ରକ୍ଷା କରିଯିବା ସ୍ମାଲୀ ବା ପାତ୍ର—2. An urn to preserve the remains of the dead.

ଭସ୍ମାବଶିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—ପୋଡ଼ିଯାଇ ପାଉଁଶ ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ (କୌଣସି ବସ୍ତୁ) Bhasmābaśishta —Reduced to ashes after be- (ଭସ୍ମାବଶିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ing burnt; burnt to ashes

ଭସ୍ମାବଶେଷ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭସ୍ମ + ଅବଶେଷ)—୧ । ପୋଡ଼ି Bhasmābaśesha ଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥର ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଥିବା ଭସ୍ମରୂପ ଅଂଶ—1. The ashy remains of a burnt thing. ୨ । ଭସ୍ମୀଭୂତ ଦେହ—2. A body turned to ashes; the ashy form of a body which has been burnt down.

ଭସ୍ମାନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ସୁଂ (ତତ୍ପୁ. ତତ୍; ଭସ୍ମ + ଅନ୍ଧ)—ଆଖିରେ ପାଉଁଶ Bhasmāndha ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ଧ—Blinded with (ଭସ୍ମାନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ashes.

ଭସ୍ମାସୁର—ଦେ. ବ—ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—Name of a demon. Bhasmāsura [ଦ୍ର—ଏ ତପସ୍ୟା କରି ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇଲା ଯେ, ଏ ଯାହା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବ ସେ ଜଳି ପାଉଁଶ ହୋଇଯିବ । ଏହାର ସତ୍ୟତା ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମେ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଲା ଓ ମହାଦେବ ପଳାଇଲେ; ମହାଦେବଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁ କୁହ କର ନଜ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବାକୁ ଏହାକୁ କହିଲେ । ଏ ଭାହା କରବାରୁ ଭସ୍ମ ହୋଇଗଲା ।] [ତ୍—ଦୁଷ୍ଟକୁ ଦଣ୍ଡ ବାହାବର, ଚେତାଇ ଦେଲା ଭସ୍ମାସୁର । ଭୂପଦ୍ଧ. ପ୍ରେମପଥାମୃତ ।]

ଭସ୍ମିତ—ସ. ବ୍ରଣ (ଭସ୍ମ+ଯୁକ୍ତ ବା ପରିଣତାର୍ଥେ ଇତ)—୧ । Bhasmita ପୋଡ଼ି ଯାଇ ଗାଡ଼ିଶ ହୋଇଥିବା—1. Reduced to ashes. ୨ । ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed.

ଭସ୍ମୀଭୂତ—ସ. ବ୍ରଣ (ଭସ୍ମ+ଅଭୂତ ଭଲାବେ. ଭୂ+ଭୂତ)—୧ । Bhasmībhūta ଭସ୍ମରେ ପରିଣତ; ପୋଡ଼ି ଯାଇ ଗାଡ଼ିଶ ହୋଇଥିବା—1. Reduced to ashes; burnt to ashes. ୨ । ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed; ruined. ୩ । ଜୀବଦ୍ଦେହାଦ୍ୱାରା ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା—3. Digested.

ଭା (ଧାତୁ)—ସ—ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—To shine.
Bhā (root)

ଭା (ଭାଃ)—ସ. ବ (ଭା ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଅସ୍)—୧ । ଦୀପ୍ତି; ପ୍ରଭା—Bhā (bhāḥ) 1. Lustre; radiance. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—2. Light. ୩ । କିରଣ—3. Ray. ୪ । ଶୋଭା—4. Beauty; splendor.

ଭାଆର (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବ ଓ ବ୍ରଣ—ବାହାର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bhā-āra [etc] भार Bhāhāra etc etc [See]

ଭାଆରିବା—ପ୍ରା. କ୍ରି—ବାହାରିବା (ଦେଖ)
Bhā-āribā भारना Bāhāribā [See].

ଭାଇ—ଦେ. ବ ପୁଂ (ସ. ଭ୍ରାତୃ; ପ୍ରା. ଭାଉ; ଭାଇ)—୧ । ଭ୍ରାତା; ସହୋଦର—Bhāi 1. Brother. ୨ । ଖୁଡ଼ୁତା ବା ଦେଉଡ଼ାଙ୍କ ପୁଅ; ମାମୁଁ, ଭାଇ ପିଉସା ବା ମଉସାଙ୍କ ପୁଅ—2. Cousin. ୩ । କୁଟୁମ୍ବୀ—भाई, भैया 3. Kinsman. ୪ । ଏକ ଜନ୍ମଭୂମିର ସନ୍ତାନ—4. One's countryman. ୫ । ସଙ୍ଗୀ—5. Companion. ୬ । ଧର୍ମଭାଇ—6. Godbrother. ୭ । ଏକ ଜାତିର ବା ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବ୍ୟକ୍ତି—7. Member of a particular caste-guild or community. ୮ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—8. Persons working at the same place; colleague. ୯ । ଏକ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଂଶୀଦାର—9. Cosharers in a property. ଦେ. ଅ—ସମ ବୟସ୍କ, ସମସ୍ତର ବା ସମ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ବୋଧନ—A word addressed to people of the same age, position or condition,

ଭାଇଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରାତୃ+ଆଳ)—୧ । ଜ୍ଞାତି; କୁଟୁମ୍ବୀ ଭାଇ—Bhāiā 1. Kinsman; one's agnate. ୨ । ଦୂର ସମ୍ପର୍କୀୟ (ଭାଇଆଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜ୍ଞାତି ବା କୁଟୁମ୍ବ—2. Distant agnate. ଦେ. ବ୍ରଣ—୧ । ଭାଇ ସମ୍ପର୍କୀୟ—भैया; भाया 1. Brotherly. ୨ । ଭାଇଭାଗ ସମ୍ପର୍କୀୟ—2. Relating to fraternal or any other agnatic shares.

ଭାଁ ଭାଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—କାନ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭୂତ ହେବା Bhāñ bhāñ ଏକ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ—A ringing sound or ଭାଁଆଁ ଭାଁଆଁ / ଭାଇଁ ଭାଇଁ, ଭାଉଁ ଭାଉଁ } ଅନ୍ୟରୂପ sensation experienced inside the ear. ଭାଁଭାଁ ଭାଁଭାଁ

ଭାଇ କୁମା(ମ୍ବା,ମ୍ଭା)ଲ—ଦେ. ଅ (ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଡାକ)—Bhāi kumā (mbā; mbhā)la ସବାରର ଆଗ ବାଡ଼ିଶର [ଭାଇକୁମା (ମ୍ବା, ମ୍ଭା)ଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଜଳଟରେ କାନ୍ଧେଇ ଥିବା [ଭାଇ ପି (ପି)ଙ୍ଗାଲ (ଳଆ)—ବପଭ୍ରଂଶ] ବେହେରାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ—A term used by palki bearers, to denote the foremost bearer.

ଭାଇ ଗରବ—ଦେ. ଅ (ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଡାକ)—ସବାରର ବାଡ଼ିଶର ମୂଳରେ କାନ୍ଧେଇ ଥିବା ବେହେରାଙ୍କୁ ଡାକ—A term used by palki bearers, to denote the bearer at the root of the pole.

ଭାଇ ଘର—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ) ବ—କୌଣସି ଘର ସମ୍ମୁଖରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଅନ୍ୟ ଘର— A house raised in front of another.

ଭାଇଚ—ଦେ. ବ—(ସ. ବାଚ୍ୟ)—ବାଇଚ; ଦୋଷାରୋପ—Finding fault with a person; cavilling.

ଭାଇଚାରା—ଦେ. ବ—୧ । କୁଟୁମ୍ବିତା—1. Kinship. ୨ । କୁଟୁମ୍ବୀ ଭାଇ—2. Kinsman. ୩ । ଜାତିଭାଇ—ଭାୟା भायाचारा; भाइचारा 3. Castemen. ୪ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—4. Brethren. ୫ । ଭାଇ ସମ୍ପର୍କ—5. Fraternal relationship.

ଭାଇଜାନ୍—ବୈଦେ ବ (ଫା)—ଭ୍ରାତା ବା ସଙ୍ଗୀ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ Bhāijān ସମ୍ବୋଧନ—A term of endearment addभାଇଜାନ भाईजान dressed to a brother or bosom-companion.

ଭାଇ ଜନ୍ମିତିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଉଲ. ହି. ଭାଇ ଜୁତୀୟା)—Bhāi jiuñtiā ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ମହାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଭାଇ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାଏ ଜମଉଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ବାଳକାମାନେ ଯେଉଁ ଓଷା ପାଳନ କରନ୍ତି—A festival observed on the bright fortnight of Aswina in Sambalpur by women and girls having brothers. [ତ୍—ଏ ଦିନ ବିବାହିତା ଭଉଣୀମାନେ ଶ୍ୱଶୁର ଘରୁ ଭାଇଙ୍କ ଘରକୁ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ଭାଇଙ୍କୁ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନରେ ବେଶ କରି ପିଠା ଆଦି ଖୁଆନ୍ତି । ଭଉଣୀମାନେ ଦିନ ଯାକ ଉପବାସ ରହି ଦୁର୍ଗାଙ୍କଠାରେ ଭାଇଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ କାମନା କରନ୍ତି ଏବଂ ଜଉନ୍ତିଆ (ସୂତ୍ର) ପିନ୍ଧନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚହ୍ନି ଆସନ ଭାଇମାନେ ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ନଆ ଲୁଗା ଦେଆନ୍ତୁ ଓ ପରେ ଶାଶୁଘରକୁ ବଦାସ୍ କରନ୍ତୁ ।]

ଭାଇତରିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଭାଇ ସମ୍ପର୍କୀୟ —1. Relating to Bhāitiriā brothers; fraternal; brotherly.

ଭାଇଚାରା ଭାୟା ୨ । କୁଟୁମ୍ବୀ—2. Agnatic.

ଭାଇ ଦୁତିଆ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଭ୍ରାତୃ ଦ୍ୱିତୀୟା)—ସମ୍ବତ୍ସରର କାର୍ତ୍ତିକ Bhāi dutiā ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା—The 2nd day of the ଭାଇ ଦୁତୀୟା bright fortnight of the month of **ଭାଇଦୂଜ** Kārttika. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଯମୁନା ଆପଣାର ଭାଇ ଯମଙ୍କର ପୂଜା କରି ଥିବାରୁ ଭଉଣୀମାନେ ଜଳ ଜଇର ଭାଇଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ।]

ଭାଇ ଦେବା—ଦେ. କି—ହାଡୁଆ ପାଟକ ଓ ପାଣ କଣ୍ଡୁରାଙ୍କ ସମାଜରେ Bhāi debā କୌଣସି ଲୋକ ମରଗଲେ ତାହାର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି **ଦାହମେ ଜାନା** କ୍ରିୟାରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ଜାତ ଭାଇମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରତିନିଧିସ୍ୱରୂପ ଜଣେ ଭାଇକୁ ପଠାଇବା [ଦ୍ର—ଜାତ ବେହେରା ଠାରେ ଭାଇ ଦେବା ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ।] (the headman of a caste-guild) To depute a representative to attend the funeral of a deceased casteman.

ଭାଇଧନ—ଦେ. ଅ—ଭାଇ ବା ମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱେଷ ସମ୍ବୋଧନ— Bhāidhana A term of endearment addressed to **ଭାଇ; ଭାଇଜାନ** ଭାଇଜାନ a brother or friend.

ଭାଇନା (ନ୍ନା)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଘରର ପ୍ରଚଳିତ) ବଡ଼ଭାଇ— Bhāinā(nnā) Elder brother (in a Brāhmaṇa-**ଦାଦା; ଭୈୟା, ଭାୟା** family). [ଦ୍ର—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ମହାନଦୀର (ଭାଇନନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ତର ଭରଫର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କୁ (ଭାଉଜ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନନା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ଓ ପିତାଙ୍କୁ 'ନନା' ନ କହି ବାପା ବୋଲି କହନ୍ତି: ପୁଣି ଜିଲ୍ଲାରେ ଓ କଟକଜିଲ୍ଲାର ମହାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣକୂଳବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କୁ ଭାଇନା ଓ ପିତାଙ୍କୁ ନନା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।]

ଭାଇପଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ—1. Brotherhood. ୨ । ଭ୍ରାତୃ- Bhāipaṇa ଉଚିତ ବ୍ୟବହାର—2. Brotherly conduct. ୩ ; ଏକ ସମାଜଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାମାଜିକ କର୍ମମାନଙ୍କର ନିୟମିତ ସମ୍ପାଦନ (ଯଥା, ଜାତିଅଣ ସଭାରେ ଝିଅପିଅ, ମୂର୍ଦ୍ଦାର ଉଠାଇବା, ଯାଉବାଉକ ଉତ୍ସବାଦିରେ ଯୋଗ ଦେବା ଆଦି)— 3. Regular discharge of one's duties to the other members of the society or guild to which one belongs.

ଭାଇପନା; ଭାଇପନ, ଭାଇଚାରା (ଭାଇ ଧର୍ମୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଇ ପି(ଫି)ଙ୍ଗାଳ—ଦେ. ଅ (ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଡାକ) —ପଛ Bhāi pi(phi)ṅgāla; ବାଉଁଶରେ ଥିବା ବେହେରାକୁ ଆଗ [ଭାଇପି (ଫି)ଙ୍ଗାଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବେହେରାର ସମ୍ବୋଧନ— A term used by palki bearers to denote (ବଡ଼ଗଡ—ଭାଇଲୁମ୍ବାଳ) the rearmost bearer.

ଭାଇ ପିଛୁଲ—ଦେ. ଅ (ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଡାକ)—ଆଗ ବେହେରା- Bhāi pichhila ମାନଙ୍କର ପଛ ବେହେରାଙ୍କ ଡାକିବା ଡାକ— A term used by the bearers of the front pole of a palki to those at the rear.

ଭାଇପୁଅ—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର)—୧ । ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର; ଭାଇର— Bhāipua 1. One's brother's son; nephew. ୨ । ଭାଇପୋ; **ଭତୀଜା** ରାଜାଙ୍କ ବନ୍ଧୁବର ବା କୁଟୁମ୍ବ —2. A Raja's kinsmen or agnates. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ— ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପାଟକବଂଶୋଦ୍ଭବ —A caste of Sūdras in the district of Ganjam.

ଭାଇ ବରାଦର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର; ସ. ଭ୍ରାତୃ+ଫା. ବରାଦର)— Bhāi birādara ୧ । ସହୋଦର ଭାଇ ଓ କୁଟୁମ୍ବୀ ଭାଇମାନେ— **ଭାଇ ଭାୟାଦ; ଭାଇବିରାଦର** 1. Brothers and causins. ୨ । କୁଟୁମ୍ବୀଗଣ—2. Kinsmen.

ଭାଇ ବେହେରା—ଦେ. ବ—ହାଡୁଆମାନଙ୍କ ଜାତି ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Bhāi beherā ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—A headman of a caste- **ମୁଖିଆ, ଭାଇଗ୍ରନ** ପରମାଣିକ guild.

ଭାଇବୋହୂ(ଉ)—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରାତୃବଧୂ) – ଭ୍ରାତୃବଧୂ; ସାନଭାଇର Bhāibohū(u) ସ୍ତ୍ରୀ —The wife of one's younger **ଭାଇବଉ; ଭାଉଜ, ଭାଭୀ** brother.

ଭାଇ ଭଉଣୀ—ଦେ. ବ (ବହୁବଚନରେ ସଦ୍ଭବର) —ଭାଇ ଓ ଭଉଣୀ— Bhāi bhauṇī Brother and sister. **ଭାଇବହିନ ଭାଇବୋନ; ଭାଇବହୀନ**

ଭାଇ ଭଗାରି—ଦେ. ବ—୧ । ଦାୟାଦ; ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଂଶୀଦାର— Bhāi bhagāri 1. Cosharer with a person in res- **ଭାଇଭାଗାରି; ଭାଇବନ୍ଧୁ** pect of patrimony. ୨ । ଜ୍ଞାତି- ଶତ୍ରୁ—2. One's co-sharer, and so, one's enemy or rival.

ଭାଇ ଭଗାରିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଦାୟାଦ ବା ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରେ Bhāi bhagāriā ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ —1. Pertain- **ଭାଇବନ୍ଧୁ** ing to agnatic or cognatic co-sharers. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ପରିବାରର ପ୍ରତିବେଶୀରୂପେ ଭାଇ ଓ ଭଗାରମାନେ ବାସ କରନ୍ତି—2. (a person or family) Surrounded by co-sharers as **ଭାଇଭାଗାରିୟା** neighbours.

(ଦ୍ର—ଭାଇ ଭଗାରିଆ ଘର, ଯେ ନ ପଶିବ ସେ ପଶିଲ, କାହାକୁ କରିବ ପର ?—ଛଗ)

ଭାଇ ଭାଗ—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରାତୃ+ଭାଗ) —୧ । ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Bhāi bhāga ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ବଣ୍ଟନ—1. Partition of **ଭାଇ ବାଣ୍ଟ ଭାଇବ (ବା)ଣ୍ଟନ}** —ଅନ୍ୟରୂପ patrimony amongst brothers.

ଭାଇକାଅଂଶ ୨ । ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କର ଅଂଶ—2. The **ଭାଇକାଭାଗ** share or allotment of one brother or **ଭାଇକାହିସ୍ସା** co-sharer. (ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଭାଇ ଭାଗ କେଶ୍ରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଇ, ରୋଗ ହେ ସୁଖରେ ବସ୍ତିନା ନାମେ ସମ୍ପ୍ର—କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ଭାଇଭାଗ ସଦାଭାରତ. ଭଦ୍ରୋଗ ।)

ଭାଇ ଭାତ—ଦେ. ବ—ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ବଅସିବା ରୋଜନ—Caste-dinner. Bhāi bhāta **ଭାଇଭାତ, ଭାଇଭାତ** (ଭାଇ ରୋଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜାତିର ଭୋଜ

ଭାଇ(ଏ)ର(ଡ଼ା) ଭାଇ—ଗାଦେ. (ମେଦନାପୁର ଓ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) Bhāi(e)rā(ṛdā) bhāi ବ (ଭୁଲ. ଏହା ଅର୍ଥରେ ବ. ଏହା ଶବ୍ଦ) ସତୁ; ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀର ଭଉଣୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ; ଶ୍ୟାଲୀପତ୍ତ—One's brother-in-law, being the husband of one's wife's sister.

ଭାଇ ଲେଖା—ଦେ. ବ—୧ । ଭ୍ରାତୃ ସମ୍ପର୍କ—1. Brotherly relationship. ୨ । ଦୂର ସମ୍ପର୍କରେ ଭାଇ— Bhāi lekhā **ଭାଇଲେଖା; ଭୈୟାରୀ** 2. One's distant causin. ଦେ. ଭାୟା ଭଣ—୧ । ଭ୍ରାତୃସ୍ଥାନସ୍ଥ(ବ୍ୟକ୍ତି)—1. In the position of a brother, ୨ । ଦୂର ସମ୍ପର୍କରେ ଭାଇରୂପେ ସମ୍ପୃକ୍ତ—2. Distantly related to a person as causin.

ଭାଇ ଶଲା—ଦେ. ବ· ପୁଂ—କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଭାଇର ଶଲା— Bhāi śalā A woman's brother's wife's brother. **ଭାଇଶାଲା** [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଭାଇଶଲା ସରଦାସାମ୍ପଦ ଅଃନ୍ତୁ ।]

ଭାଇସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଦୁଇଆଡ଼ୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଗୃଡ଼ି ଧରିବା Bhāis ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ଦୁଇ ଫାଳଆ ଜଳ—A ଭାଇସ **ବାଇସ** mechanic's vice.

ଭାଇସ୍‌ଚାନ୍‌ସେଲ(ଲ୍ଲ)ର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳସ୍ଥର Bhāis-chānsela(lā)r ଚାନ୍‌ସେଲର୍ ବା ସଭାପତ୍ତଙ୍କ ସହକାସ୍ତ— ଭାଇସ ଚାନ୍ସେଲର୍ **ବାଇସ ଚାନ୍ସେଲାର** Vice-chancellor of a university.

ଭାଇସ୍‌ଚେୟାର୍‌ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଡଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ- Bhāis-cheār-ma(me,myā)n ବୋର୍ଡ଼ ଓ ମିଉନିସିପାଲ୍ଟିର ଭାଇସ୍‌ଚେୟାରମେନ **ବାଇସଚେୟାରମୈନ** ସହକାସ୍ତ ଚେଆରମ୍ୟାନ୍— (ଭାଇସ୍‌ଚେରମ୍ୟାନ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) Vice-chairman.

ଭାଇସ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ—ବୈଦେ· ବ. (ଇଂ)—ସଭା ସମିତି ଆଦର Bhāis-president ସହକାସ୍ତ ସଭାପତ୍ତ—Vice-president. ଭାଇସ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ **ବାଇସ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ**

ଭାଇସ୍ ର(ଗ୍ୱା)ୟ୍(ଏ)—ବୈଦେ.ବ. (ଇଂ)—ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରତିନଧ ଭାରତର Bhāis-ra(rā)y(e) ବଡ଼ଲାଟ—The Viceroy of India. ଭାଇସ୍‌ରାୟ **ବାଇସରାୟ**

ଭାଇ ସଭା—ଦେ. ବ—ଜାତିଭାଇମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା Bhāisabhā ନମନ୍ତେ ଦେବା ସଭା—A meeting of **ଭାଇସଭା,** ଜାତଭାଇଦେର ସଭା caste-men.

ଭାଉ—ଦେ. ବ (ସ.ଭାବ)—୧ । ପଦାର୍ଥର ବଜି ଦର—1. Rate Bhāu of the price of an article. ୨ । ମୂଲ୍ୟ— ଭାଓ **ଭାବ** 2. Price or value of a thing. ୩ । ମୂଲ୍ୟ ନର୍ଦ୍ଧାରଣ—3. Settlement of the price of a thing.

ଭାଉଁକରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଦରଦାମ୍ କରିବା;କୌଣସିଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବଣିବାପାଇଁ Bhāu karibā ମୂଲ୍ୟଇବା—To appraise the value ଭାଓକରା **ଭାବକରନା** of a thing.

ଭାଉଚର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି ଧନ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିବାର Bhāuchar ନଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଗୃହୀତ ରସିଦ୍—A voucher. ଭାଉଚର **ଭାଉଚର**

ଭାଉ ଛିଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ Bhāu chhiṇḍā(ṇḍe)ibā ନରୂପଣ ହରିବା—To settle **ଭାବତୋଡନା** ଭାଓ ସ୍ଥିରକରା the price of a commodity.

ଭାଉ ଛିଣ୍ଡିବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟର ନର୍ଦ୍ଧାରଣ ବା Bhāu chhiṇḍibā ସ୍ଥିରୀକରଣ—1. The settlement (ଭାଉ ହଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) of the price of a thing. ୨ । **ଭାବଟୁଟନା** ଦେଢା ବଦେଢାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଭାଓ ସ୍ଥିର ହଓୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚୁକ୍ତି—2.Final agreement between the seller and the purchaser as to the price of an article offered for sale.

ଭାଉଜ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଭ୍ରାତୃଜାୟା; ପ୍ରା. ଭାଉଜାଅ)—୧ । Bhāuja ଭ୍ରାତୃଜାୟା; ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—1. The wife of a ବଉଦିଦୀ man's elder brother. ୨ । କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀର ବଡ଼ **ଭାବୀ, ଭାବଜ, ଭଉଜୀ,** ଭାଇର ବା ସ୍ଥାନ ଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀ—2. The **ଭୌଜୀ, ଭୌଜାଇ** wife of a woman's elder or ଭାଇ(ଉ)ଜ younger brother.

ଭାଉଜ ବୋଉ—ଦେ. ବ (କରଣ ଓ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣସମାଜ ପ୍ରଚଳିତ)—ଭାଉଜ; Bhāuja bohu ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—Wife of one's elder ବଉଦିଦୀ **ଭୌଜାଇ** brother.

ଭାଉ ଭ(ବ)ଟକା—ଦେ· ବ (ଅନର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦ୍ଭବ)—୧ । Bhāu bha(ba)ṭakā ପଣ୍ୟର ଦର ଦାମ—1. Sale-rate of (ଭାଉବଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) a commodity. ୨ । ଦର ଦାମ **ଭାବସୌଦା** ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା—2. Negotiation for ଭାଓଟାଓ the sale of a thing; appraisement. ୩ । ଦ୍ରବ୍ୟର ଦାମ—3. The price of a commodity.

ଭାଉଭଟକା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବଣିବା ପାଇଁ Bhāubhaṭakā karibā ମୂଲ୍ୟଇବା—To negotiate (ଭାଉବଟା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the price of an article **ଭାବସୌଦା ପଟାନା** ଭାଓକରା to be sold; to appraise.

ଭାଉଲିଆ—ଦେ. ବ ସଂ. ବହୁତ; ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ୟବହାରରୁ ଗୃହୀତ)— Bhāuliā କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଠରୀ ବଶିଷ୍ଟ ଶ୍ଲେଟ ନୌକା ବା ଡୁଙ୍ଗୀ — ଭାଉଲିୟା, ଭାଉଲେ A very small house-boat.

ଭାକ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଭାଜ୍ ଧାତୁ=ଅଂଶ Bhāk କରିବା+କ୍ୱିପ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଭାଗୀ; ଅଂଶୀ— (ଭାକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Enjoying; sharing. ଦେ. ଅ—ଭାଗ୍ (ଦେଖ)- Bhag (See).

ଭାକ୍‌ଭାକୁମ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ପାରା ପୁମୁରିବା ଶବ୍ଦ— Bhāk-bhākum The cooing of pigeons. ଭାକ୍‌ଭାକୁମ୍‌କୁମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) **ଗୁଟରଗୁଁ** ବକ୍‌ବକ୍‌ଟୁକୁମ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାକ—ଦେ. ବ (ସଂ. ବାକ୍)—କଥାର ଠିକଣା ବା ସ୍ଥିରତା— Bhāka Constancy or consistency in one's words କଥାର ଠିକାନା **बातका ठिकाना** or promise.

ଭାକୁ(କୂ)ଟ—ସଂ. ବ—୧ । ଭାକୁଡ଼ ମାଛ—1. A big fresh Bhāku(kū)ṭa water fish; Catla Buchanani. ୨ । ବେକେଟ୍ଟା ମାଛ—2. Another kind of big fish living in both fresh and salt water; Lates Calcarifer. ୩। ପର୍ବତବିଶେଷ— 3. Name of a mountain.

ଭାକୁଡ଼(ର)—ଦେ. ବ (ସ. ଭାକୁଟ୍ଟ) —ମଧୁର ଘାଣିରେ ରନ୍ଧିବା ବଡ଼ Bhākurḍa(ra) ବଡ଼ କାଉଯୁକ୍ତ ଏଜପ୍ରକାର ମାଛ—A କାତଳା **भाकुड** kind of big fresh water fish with scales; Catla Buchanani. [ଦ—ଏ ଲମ୍ବରେ ୨ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼ ଏବଂ ଛୋଟ ମୁଣ୍ଡଘର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ମୁଣ୍ଡକୁ ପୋରୁଆ କରି ଖାଇଲେ ଖୁବ୍ ବଳ ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକେ ଏହି ମାଛକୁ ବଡ଼ ଆଦର କରନ୍ତି ।]

ଭାକୁଡ଼ କଲି—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ସାନ ଭାକୁଡ଼ ମାଛ; Bhākurḍa kali ଭାକୁଡ଼ିଆ—A kind of young water fish.

ଭାକୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ବେଶ୍ୟାପୁତ୍ର— Bhākurḍā **भड़ुवा** Son of a harlot.

ଭାକୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୁ) ବ—ଯେଉଁ ଖୁଣ୍ଟରେ ବଳଦକୁ ବନ୍ଧାଯାଏ; ବଳ Bhākurḍi ଖୁଣ୍ଟ; ଶ୍ଳଷ୍ଠଖମ୍ - The sacrificial post to which a victim is tied before immolation.

ଭାକୁଡ଼(ର)ିଆ—ଦେ. ବ—ଛୋଟ ଭାକୁଡ଼ ମାଛ—A young Bhākurḍi(ri)ā କାତଳା ବାଚ୍ଚା Bhākurḍa fish, **भाकुड जीरा** ଦେ. ବଣ—ଭାକୁଡ଼ ମାଛ ପରି ଛୋଟ ବା ଗେଡ଼ା **भकुरी** ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ—Dwarf and stout (person). ବେଁଟେ ଖେଟେ **भाकुड़िया**

ଭାକୁନିଆ(ଆ) ଗନ୍ଧ—ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ— Bhākuniā(āñ) gandha A very bad smell; stench.

ଭାକେଶ୍ୱରୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବାକ୍ୟେଶ୍ୱରୀ)—ଦେବୀବିଶେଷ— Bhākeśwarī Name of a popular Goddess.

ଭାକ୍ତ—ସ. ବଣ. (ଭକ୍ତ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଭାତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Bhākta 1. Relating to boiled rice. ୨ । ଭକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to a devotee. ୩ । (ଭକ୍ତି = ଗୌଣୀ ବୃତ୍ତି+ସଜାତାର୍ଥେ. ଅ) ଲକ୍ଷଣିକ (ଅର୍ଥ)— 3. Denotative; phenomenal. ୪ । ଗୌଣ (ଅର୍ଥ)—4. Secondary. ୫ । ଅଭକ୍ତ—5. Not real; hypocritical.

ଭାକ୍ତ ଦିନ—ସ. ବ—ଦିନର ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ଭାଗ; ଉଷା ଓ ଗୋଧୂଳି; Bhākta dina ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଦୁଇରୁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ୨ ଘଣ୍ଟା ସମୟ—Twilight; early dawn and dusk; an hour and a half before sunrise and after sunset.

ଭାକ୍ତିକ—ସ, ବଣ. ପୁଂ (ଭକ୍ତ+ପ୍ରତ୍ୟୟାର୍ଥେ. ଇକ)—ଭାଡୁଆ; ପରାନ୍ନ- Bhāktika ପାଳିତ; ପରୋପଜୀବୀ—(a person) Brought up at the expense of another; depending on another for meals.

ଭାଖା(କା)—ଦେ. ବ. (ହିନ୍ଦୀରେ ଷ ସ୍ଥାନରେ ଖ ଉଚ୍ଚାରଣରୁ ଅନୁକୂଳ) Bhākhā(khā) —୧ । ମନର ଭାବକୁ ମୁହଁ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ ଭାଷା କରିବା—1. Form assumed by a thought **भाखा** when expressed in speech. ୨ । ଭାଷା— 2. Language. (ଉ—ଅଛି ଯଉନେ ପାଠ ମୃଦ୍ଧ ଥୋଇଲା, କହୁ ମଧୁର ମୃଦୁ ଭାଷା । ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷା ଅଉଲାଷ ।) ୩ । କୌଣସି ଦେଶରେ କୁହାଯାଉ ଥିବା ଭାଷା—3. The vernacular language of a country. ୪ । ମୁହଁର କଥା— 4. Speech. (ଉ—ଏକ ଲେଖାଏଁ ସଢ଼େଇ ଭାଷା ସର ନୁହେଁ । ଛଗ ।) ୫ । ବାକ୍ୟ—5. Words. ୬ । ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା; ଉପଭାଷା; ଏକ ଭାଷାର ଦେଶାଂଶ ଭରଳତ ଆକାର; ସ୍ଥାନୀୟ ବୋଲି—6. Dialect; dialectical form of a language. (ଉ—ନଈକେ ବାଙ୍କା, ଦେଶକେ ଭାଷା । ଛଗ ।) ବଣ—କଥିତ—Spoken; uttered. [ଦ୍ର— ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ' କୁ 'ଖ' ପର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି; ଯଥା—ପାଷାଣ=ପାଖାନ, ପାଷଣ୍ଡ=ପାଖଣ୍ଡ, ବରଷା=ବରଖା, ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସ. 'ଷ' (କ+ଷ) ଗ୍ରା; 'କ୍ଷ' (କ+ଷ) ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ; ଯଥା—ସ. କ୍ଷୟ=ଗ୍ରା. କକ୍ଷ, ସ. ଅକ୍ଷର= ଗ୍ରା. ଅକ୍ଖର, ସ. ଅକ୍ଷି=ଗ୍ରା. ଅକ୍ଖି ।]

ଭାଖି(କି)ବା—ଦେ. କି (ସ. ଭାଷ୍ ଧାତୁ) —ଭାଷିବା; କହିବା;—To Bhākhi(ki)bā speak; to talk. (ଉ—ଶାଢ଼ର ଭାଖି, ଭାଷା **भाखना** ତୁମେ ମୋ ଆଖି, ଆଖିରେ ଦେଲା ସଖି, କାହାର ଦେଖି ? ଗ୍ରାଚା. ଉଦ୍ଧସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୟ ।)

ଭାଗ୍—ଦେ—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଗଲଯିବା ପାଇଁ Bhāg ଘୃଣାର୍ଥକ ଆଦେଶ ବଚନ)—ଗଲ ଯା !—Get away ! ଦୂରହଓ **भागो** Be off

ଭାଗିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର; ଭୁଲ. ହି. ଭାଗ୍‌ନା)—୧ । ପଳାଇ Bhāg-bā ଯିବା—1. To flee away. ୨ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗଲ ଯିବା—2. To go away to another place; to leave a place.

ଭାଗ—ସ. ବ—(ଭଜ୍ ଧାତୁ=ଭାଗ କରିବା+ଭାବ. ଅ)-୧ । ବଣ୍ଟନ— Bhāga 1. Division. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ) ଅଂଶ; ହିସା— 2. Part; share; allotment. ୩ । ଖଣ୍ଡ; ଟୁକୁରା—

Digitized by srujanika@gmail.com

3. Piece; bit; portion. ୪ । ପରିମାଣ—4. Quantity ୫ । କାଳାଂଶ—5. Part of time; a period of time. ୬ । ଅନୁପାତ—6. Proportion; ratio. ୭ । ଦେଶାଂଶ; ପ୍ରଦେଶ; ଅଞ୍ଚଳ—7. A tract of country; locality. ୮ । ଅଦୃଷ୍ଟ; ଭାଗ୍ୟ—8. Luck; fortune. ୯ । (+ପ୍ରବ. ଅ) ବଣ୍ଟନ; ବିଭାଗ କରଣ—9. Apportionment; separating into parts. ୧୦ । (ଗଣିତ) ହରଣ କ୍ରିୟା—10. (arithmetic) The process of division.

ଭାଗ ବଟିଆ ଦେ. ବ—୧ । ଖେତୁସ୍ୱାମୀ ଓ କୃଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଯାଇ କରାଯିବା ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ—1. Half share of the produce of a land, taken by each of the landowner and cultivator. ୨ । ଜମିକୁ

ଭାଓଳୀ ଭାବଳୀ ଚାଷ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁରୁ ଅଧେ ନେବ ଏଙ୍କ ଖେତ ସ୍ୱାମୀ ଅନ୍ୟ ଅଧକ ପାଇବ, ଏହି ସରେତ୍ ଅନୁସାରେ ଜମି ଚାଷ କରିବା ପ୍ରଥା—2. The system of apportionment of the produce of a land, half and half, between the landowner and the cultivator. ୩ । ପ୍ରକାର—3. Kind. ୪ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ବଣ୍ଟନରେ ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣ-ଜଣଙ୍କେ ପଡ଼ିବା ଅଂଶ—4. Share which is alloted to one co-sharer on partition. ୫ । ଔଷଧ ଓ ବାରୁଦ ଆଦ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନମନ୍ତେ ମିଶ୍ରା ଯିବା ଉପକରଣମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପରିମାଣ—5. Specified quantities of the respective ingredients required to make up a mixture (e.g. m edicine; gun powder, curry etc). ୬ । (ହିନ୍ଦୀ —ପଳାୟନ; ପଳାଇବା—6. Fleeing away; flight.

ଭାଗ କରିବା —ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶରେ ପୃଥକ୍ କରିବା—1. To divide a thing into parts or shares. ୨ । ବଣ୍ଟାଯାଇ କରିବା—2. To partition. ୩ । (ଗଣିତ) ହରଣ କରିବା—3. (arithmetic) To divide. ୪ । ଭାଗ ଚଷିବା—(ଦେଖ)—4. Bhāga chashibā (See).

ଭାଗ ଖଜଣା —ଦେ. ବ (ସ. ଭାଗ+ଆ. ଖଜାନା)—କୃଷୀ ନଗଦ ଖଜଣା ପରିବର୍ତ୍ତରେ କୃଷଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ଭାଗ ବସ୍ତୁର ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧକ ଜମିଦାରକୁ ଦିଏ—Produce rent **ଭାଉଳି** (generally half the produce) payable by (ବିପକ୍ଷରେ —ନଗଦ ବା ନଗଦ ଖଜଣା) the cultivator to the land-lord.

ଭାଗ ଚଷିବା —ଦେ. କ୍ରି— ଖେତୁସ୍ୱାମୀକୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁର ଅର୍ଦ୍ଧେକ **Bhāga chashibā** ଦେବା ଚୁକ୍ତିରେ ତାହାର ଜମିକୁ କୃଷ (ଭାଗ ଧରିବା; ଭାଗ ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—To cultivate a land on stipulation of paying half the produce to the land-lord.

ଭାଗଚାଷ ବଟିଆଚାସ ଜୋତନା

ଭାଗକୃଷ —ଦେ. ବ—ଜମିଦାରଙ୍କୁ କୃଷ ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁର ଅଧେ Bhāga chāsha ଦେବା ଚୁକ୍ତିରେ ଜମି କୃଷ କରିବା ପ୍ରଥା—The system of cultivating land on produce-rent.

ଭାଗଚାଷୀ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଉପର ଚାଷ ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁର ଅଧେ Bhāgachāshī ଜମିଦାରଙ୍କ ଦେବାକୁ ବଦଳ କରି ଜମି କୃଷ (ଭାଗଚଢା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରେ —Bhaga-tenant; a cultivator who holds land on produce-rent. **ବଟିଆଦାର**

ଭାଗଡ଼—ଦେ.ବ-ଦଉଡ଼; ପଳାୟନ—Running away. [ପ୍ରପ୍ରୋଗ Bhāgarda —ଭାଗଡ଼ ଦେବା; ଭାଗଡ଼ ବଦା(ଡେ)ଇବା ।] **ପଳାୟନ ଭଗଦର**

ଭାଗଦାର—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଂଶ Bhāgadār ଥାଏ; ଅଂଶୀଦାର; ସହଭାଗୀଦାର—1. Cosharer. **ଭାଗଦାର** ୨ । ଯେଉଁ ପ୍ରଜା ଅନ୍ୟ ଖଜଣା ଦେବାର ଚୁକ୍ତି କରି ଅନ୍ୟର ଜମି କୃଷ କରେ—2. A royat who cultivates another's land on stipulation of paying produce rent.

ଭାଗ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆସର୍ତ୍ତାର କୌଣସି ଜମିକୁ ଭାଗ କୃଷ Bhāga debā କରିବା ନମନ୍ତେ ପ୍ରଜାକୁ ପଟା ଦେବା—1, To ଭାଗଦେଓୟା; ଭାଗେଜମି ବିଲିକରା let out one's land to a **ବଟିଆଦେନା; ଭାଉଲିଦେନା** cultivator on produce-rent. ୨ । (ପ୍ରଜା) ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ଭାଗ ତାହାଙ୍କୁ ଦେବା—2. To deliver half the produce of a holding to the land-owner. ୩ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ କାହାରକୁ ଅଂଶ ବା ହିସ୍ସା ଦେବା—3. To allow a person to take a share from any property.

ଭାଗ ଧାନ —ଦେ. ବ—କୃଷ ଜମିରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଧାନରୁ ପ୍ରଜା ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧକ Bhāga dhāna ଜମିଦାରକୁ ଦିଏ—Half the produce **ଭାଗଧାନ, ବଟିଆଧାନ** of paddy of a holding held by a royat on produce-rent.

ଭାଗଧେୟ —ସଂ. ବ (ଭାଗ+ଧାତ୍ୱର୍ଥେ. ଧେୟ)—୧ । ଭାଗ୍ୟ; ଅଦୃଷ୍ଟ— Bhāgadheya 1. Luck; destiny. ୨ । (+ଧା. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ) ଜମିର କର; ରାଜସ୍ୱ—2. Rent of a holding. ୩ । ଅଂଶ; ଭାଗ—3. Share; allotment. ୪ । (+ଅପାଦାନେ. ଯ) ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ; ଦାୟାଦ—4. Heir. ସ. ବ୍ରୀ—୧ । ଅଂଶୀ; ଯାହାର (ଭାଗଧେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭାଗ ପାଇବାକୁ ଦାବୀ ଥାଏ—1. Deserving to get a share. ୨ । ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସୂତ୍ରେ ଧନଭାଗୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Entitled to a share in a patrimony.

ଭାଗ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଅଂଶ ନେବା—Bhāga nebā 1. To take a share from a ଭାଗଲଓ୍ୟା property. ୨ । ବିବାଦ ଆଦରେ କୌଣସି ପକ୍ଷ **हिस्सालेना, भागलेना** ସମର୍ଥନ କରିବା—2. To take the side of one party in a dispute.

ଭାଗ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଅଂଶ ବା ହିସ୍ସା ପ୍ରାପ୍ତ Bhāga pāibā ହେବା—To get a share from a ଭାଗ ପାଓ୍ୟା **भागपाना; हिस्सा पाना** property.

ଭାଗ ଫଳ—ସ. ବ (ଗଣିତ)—ହରଣ ଫଳ; ବଡ଼ ସଂଖ୍ୟାକୁ Bhāga phala ଛୋଟ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ହରଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ପଡ଼େ—(arithmetic) Quotient; the resultant of a process of division.

ଭାଗ ବଣ୍ଟନ—ସ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Bhāga baṇṭana ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର ଅଂଶରେ ବାଣ୍ଟିବା—Parti- ଭାଗ ବାଁଟୋୟାରା tioning a thing into different **भागवाँट** shares or portions.

(ଭାଗ ବଣ୍ଟନ୍, ଭାଗ ବାଣ୍ଟ, ଭାଗ ବାଣ୍ଟନ୍—ଦେଶଜରୂପ)

ଭାଗ ବଣ୍ଟା—ଦେ. ବ (ସ. ଭାଗ ବଣ୍ଟନ)—ଭାଗ ବଣ୍ଟନ (ଦେଖ) Bhāga baṇṭā ଭାଗ ବାଁଟିରା Bhāga baṇṭana (See) **भाग वाँटोयारा भाग वाँट** (ଭାଗ ବାଣ୍ଟ୍ ଆନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଗବତ—ସ. ବଣ (ଭଗବତ୍=ଭଗବାନ୍+ଉକ୍ତ ଅର୍ଥେ. ଅ)—Bhāgabata ୧ । ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରେ ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—1. Devoted to God. ୨ । ଧାର୍ମିକ—2. Pious; god-fearing. ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ—1. A devotee of Bishṇu. ୨ । ଈଶ୍ୱରପ୍ରେମିକ—2. A lover of God. ୩ । ଭାଗବତମତାବଲମ୍ବୀ ଦାର୍ଶନିକ—3 A philosopher holding the views or theories propounded by the Bhāgabata. ୪ । ଭଗବାନ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ)ଙ୍କ ଲୀଳା, ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଓ ଭକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟାସଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ (ଏହା ୧୨ ସ୍କନ୍ଧରେ ବିଭକ୍ତ ।)—4. A religious poem in Sanskrit in 12 volumes depicting the life of Śrīkṛushṇa and other theological matters. [ଦ୍ର—ଏହି ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ ପଦ୍ୟରେ ଭାଗବତ ରଚନା କରି ଅଛନ୍ତି । ଉହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ପ୍ରଧାନ । ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ପ୍ରତି ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କର ଖୁବ୍ ଆଦର ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥ ଆପଣା ଘରେ ଗୋଟିଏ ଗାଦ କରି ସେଥିରେ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥରାଜି ଭାଲ୍ ପୂଜା କରନ୍ତି ଏବଂ ଉକ୍ତ ଗାଦରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ 'ଭାଗବତ ଗାଦ' ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଙ୍ଗିୟ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଗୃହରେ 'ଭାଗବତ ଗାଦ' ରଖାଯାଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ସେ ଘରକୁ ଭାଗବତ ଘର ବା ଭାଗବତ ଚୁଙ୍ଗୀ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ବିଶେଷତ ଶୂଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରାମରେ 'ଭାଗବତ ଘର' ପ୍ରାୟ ବିଶେଷ ଆଦର ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଭାଗବତ ବୋଲ୍ଲଯାଏ ଏବଂ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ, ବିଶେଷତଃ ବୁଢ଼ାମାନେ, ଭାଗବତ ଶୁଣିବାକୁ ସେଠାରେ ଜୁଣ୍ଡି ହୁଅନ୍ତି । ଭାଗବତ ଗାଦରେ ଥିବା ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଦେବତା ଜ୍ଞାନରେ 'ଭାଗବତ ଗୋସାଇଁ' ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଗ୍ରାମରେ ମାଗ୍ଘଯତ୍ର ଆଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଲୋକେ 'ସପ୍ତାହ ଭାଗବତ' ବସାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଅହୋରାତ୍ର ସାତ ଦିନ ଯାଏ କରି ଭାଗବତ ବୋଲନ୍ତି ଏବଂ ଶେଷ ଦିନ 'ଭାଗବତ-ଗୋସାଇଁ'ଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ସାମଗ୍ରୀ ମହା ସମାରୋହରେ ଭୋଗ ଲଗାଇ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି । ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠର ସମାପ୍ତିକୁ ଭାଗବତ ବଢ଼ା ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ବୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥିରେ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ଭାଗବତ ଗାଦମାନ ବିମାନମାନଙ୍କରେ ଅଣା ଯାଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭାଗବତ ମେଳନ ଉତ୍ସବ କରାଯାଏ ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ଭାଗବତ ଗାଦି—ଦେ, ବ—ସ୍ତୂପାକାରରେ ସଜ୍ଜିତ ସମସ୍ତ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ Bhāgabata gādi (ଯାହାକୁ ପୂଜା କରାଯାଏ)—A heap **भागवत गादि** of palm leaf manuscripts of Bhāgabata worshipped with reverence.

ଭାଗବତ ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବ—ଦେବତାରୂପେ ପୂଜା କରା ଯାଉ- Bhāgabata gosā[se]iñ ଥିବା ଭାଗବତ ଗାଦ—A set of **भागवत गोसाई** Bhāgabata books stored in a heap on a raised platform or bimāna and worshipped as a Deity.

ଭାଗବତ ଘର—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଗ୍ରାମର ସେଉଁ ସାଧାରଣ ଗୃହରେ Bhāgabata ghara ଭାଗବତ ଗାଦ ରଖା ଯାଇଥାଏ—A (ଭାଗବତ ଚୁଙ୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) common room in a village where Bhāgabata palm-leaf-works are kept, worshipped and read. [ଦ୍ର—ଭାଗବତ ଘରେ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଯୋଷି ଗାଉଥିଲେ ଘୁଙ୍ଗୁରହତ । ଜନ-ବଧୋର. ନର୍ଦ୍ଦରଣୀ ।] [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଭାଗବତ ଗାଦ ରଖା ଯାଇ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୂଜା କରାଯାଏ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କରାଯାଏ; ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଭାଗବତ **भागवतघर** ଘର ପ୍ରଥା ନାହିଁ ।]

ଭାଗବତ ବଢ଼ା—ଦେ. ବ—ସପ୍ତାହବ୍ୟାପୀ ଅହୋରାତ୍ର ଭାଗବତ ପାଠ Bhāgabata bardhā ସମାପ୍ତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୈବେଦ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ଭାଜା ବଣ୍ଟା ଦିବା ଉତ୍ସବବିଶେଷ—The ceremony of distributing offerings offered to the Bhāgabata books on the occasion of their reading being finished after a week's continuous reading.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଗବତ ମେଲନ—ଦେ. ବ. (ଷ. ଭାଗବତ + ମିଳନ)—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ Bhāgabata melana ସ୍ଥାନରେ ପୂଜା ପାଇଥିବା ଭାଗବତ (ଭାଗବତ ମେଳଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗାଦମାନ ଭମାନମାନଙ୍କରେ ନଆଯାଇ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସମ୍ମିଳିତ ହେବା ଏବଂ ଉତ୍ସବଲକ୍ଷେ କରାଯିବା ବାର୍ଷିକ ଯାତ୍ରା ଓ କୀର୍ତ୍ତନ ଆଦ—The annual festival of carrying the heaps of Bhāgabata manuscripts from different places to a rendezvous and having Saṅkīrttana and dancing done there.

ଭାଗବତ ଲକ୍ଷଣ—ଷ. ବ—ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟମାନଙ୍କର Bhāgabata lakshaṇa ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ—Peculiarities of the Bhāgabata books. [ଦ୍ର—ଏହା ଦଶ ଗୋଟି, ଯଥା—ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥାନ, ପୋଷଣ, ଊତି, ମନ୍ବନ୍ତର, ଈଶକଥା, ନିରୋଧ, ମୁକ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଆଶ୍ରୟ । ଭାଗବତ ୨ୟ ସ୍କନ୍ଧ ୧୦ମ ଅଧ୍ୟାୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ଭାଗବତ ସପ୍ତା—ଦେ. ବ (ଷ. ଭାଗବତ + ସପ୍ତାହ)—କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ Bhāgabata saptā ଘଟଣା ଉପଲକ୍ଷରେ ବା ମାଗିଥିବା ଆଦ ଭାଗବତ ସପ୍ତା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏକ ସପ୍ତାହକାଳ ଅହୋରାତ୍ର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ହେବା ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ ରୂପ ଉତ୍ସବବିଶେଷ—Continuous reading of the Bhāgabata books for one week at a fixed place on occasions of calamities etc.

ଭାଗବତୀ—ଷ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଭଗବତ୍ + ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଭଗବାନଙ୍କ Bhāgabatī ସମ୍ବନ୍ଧୀୟା—Pertaining to God; akin to beatitude. (ଦ୍ର—ଅନ୍ନ ଲଭଇ ଯେଉଁ ଗଢ, ଚାଦାରୁ ବୋଲ ଭାଗବତୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) [ଦ୍ର—ଏଠାରେ 'ଭାଗବତୀ' ପଦ 'ଗଢ' ଏହି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ପଦର ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ।]

ଭାଗ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ Bhāga basā(se)ibā କର ରଖିବା—To make separate allotments out of a thing. **ଭାଗ ବସାନ ଭାଗ ରଖନା**

ଭାଗ ବାଣ୍ଟିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶରେ Bhāga bāṇṭibā ଭାଗ କରିବା—To partition a thing into lots. **ଭାଗ ବାଁଟନା**

ଭାଗ ଚଲ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଜମିକୁ ପୂଜା ଭାଗ ପ୍ରଥାରେ କୃଷ କରିଥାଏ—A land cultivated by a royat under the system of produce rent. **ବଟେୟା ଜୋତ**

ଭାଗ ଭୁଗା—ଦେ. ବ. (ସମାସରେ)—ଅଂଶ ଅନୁସାରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଭାଗ ଆଦ- Bhāga bhugā ଭାଗ ଟାଗ **ଭାଗଭୁଗ**

ଭାଗ ମାପ—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଉପକରଣମାନଙ୍କର Bhāga māpa ବିଶ୍ରଣାର୍ଥ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଗ—1. Due or (ଭାଗ ଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) proper allotment of the ଭାଗ ମାପ ingredients of a mixture. **ଭାଗନାପ** ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ଉପକରଣମାନଙ୍କୁ ମାପ ମୁତାବକ ମିଶାଇବା—2. Mixing of the ingredients according to due proportion.

ଭାଗ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଭାଗ କାଢିବା Bhāga lagā(ge)ibā —1. To partition a thing ଭାଗ ଲାଗାନ into lots. ୨ । ଆପଣା ଜମିକୁ ଭାଗ ପ୍ରଥା **ଭାଗ ଲଗାନା** ଅନୁସାରେ ଚାଷ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଜାକୁ ଦେବା—ଭାଗେ ଜମି ବିଲି କରା 2. To let out one's land or **ବଟୟା ଲଗାନା** produce-rent.

ଭାଗ ଶେଷ—ଷ. ବ—(ଗଣିତ)—ଗୋଟିଏ ରାଶିକୁ ଅନ୍ୟ ରାଶି ଦ୍ୱାରା Bhāga śesha ଭାଗକଲେ ଯାହା ବାକୀ ରହିଯାଏ—(arithmetic) The remainder in division.

ଭାଗ ହର—ଷ. ବ. (ଭାଗ + ହୃ ଧାତୁ + ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ— Bhāga hara The taking of a share.

ଷ. ବିଣ. (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଅଂଶଗ୍ରାହୀ—Taking a share.

ଭାଗ ହାର—ଷ. ବ (ଭାଗ + ହୃ ଧାତୁ + ଘଞ୍, ଅ)—୧ । ଯେଉଁ Bhāga hāra ଉପାୟରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଶିକୁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ସମାନ ଅଂଶରେ ବାଣ୍ଟି କରାଯାଏ—1. The arithmetical process of dividing a number into equal shares. ୨ । ବାଣ୍ଟିବା ଗ୍ରହଣ; ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ—2. The taking of a share.

ଭାଗା—ଦେ. ବ. (ହି. 'ଭାଗ୍‌ନା' କ୍ରିୟାର ଅତୀତକାଳ ଜାତ ପୁରୁଷ Bhāgā ଅନାଦରାର୍ଥକ ୧ବଚନ ଆକାର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରୁ ଅନୁକୃତ)—ଭାଗା ପଳାୟନ—Fleeing away. (ଯଥା—ସେ ଭାଗା **ଭାଗଦର** ଦେଲା ।) ବିଣ—ପଳାୟିତ—Fled. (ଯଥା—ଏହା ଶୁଣି ସେ ଭାଗା ।) ଦେ. ବ—ଭାଗବତ ଓ ଭାଗୀରଥୀର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—A name for calling Bhāgabata and Bhāgirathi.

ଭାଗାଭାଗି କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ Bhāgābhāgi karibā ବାଣ୍ଟି ନେବା—To partition (ଭାଗି ଆଭାଗି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a thing into shares ଭାଗାଭାଗି କରା **ବାଁଟଚୁଟ କରନା** amongst each other.

ଭାଗାରି—ଦେ. ବ. (ଷ. ଭାଗଦାର)—୧ । ସେ ଭାଗ ନିଏ— Bhāgāri 1. One taking a share. ଭାଗାରୀ ୨ । ଅଂଶୀଦାର—2. Cosharer. ଭାଦେ. (ପୁରା **ହିସ୍ସାଦାର** ସମ୍ପର୍କ) ବ—ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀ ଗୁମାସ୍ତା ଅନ୍ୟ ଯାତ୍ରୀଗୁମାସ୍ତା ପୁରୀଠାରୁ ଆଣିଥିବା ଯାତ୍ରୀର ଦେଇଥିବା ଅର୍ଥରୁ ସେଖୋକୁ ଗୁମାସ୍ତାଠାରୁ ଭାଗ ନିଏ—A pilgrim-hunter who takes a share of the perquisites paid by a pilgrim to the pilgrim-hunter who has piloted him to Puri.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଗିକ—ସ. ବ. (ଭାଗ + ବୃଦ୍ଧି ଅର୍ଥରେ ଇକ)—ଅସଲ ଓ ସୁଦ ଟଙ୍କା—
Bhāgika Capital and interest of the money lent.

ଭାଗିନେୟ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ଭଗିନୀ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥରେ ଏୟ)—
Bhāgineya ଭଉଣୀର ପୁଅ; ଭଣଜା—Sister's son.

ଭାଗିନେୟୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଭାଗିନେୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଭଉଣୀର ଝିଅ;
Bhāgineyī ଭାଣିଜା—Sister's daughter

ଭାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଭନ୍‌ଜ୍ ଧାତୁ) —୧ । (ଶୁଦ୍ଧକ୍ର ବ୍ୟବହୃତ)—
Bhāgibā ଭାଂଗା **तोडना** ଭଗ୍ନ କରିବା; ଭାଙ୍ଗିବା—**टूटना** 1. To break. ୨ । (ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହୃତ) ଭାଜିବା; ଭାଙ୍ଗିଯିବା; ଭଗ୍ନ ହେବା—2. To be broken. [ଉ—ସେହ୍ନ ସିନା ବଡ଼ ପଣ, ସହିଁ ଲଗି ଅଲୁକର ବଜ୍ର-ଦନ୍ତ ଯାଏ ଭାଗି । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ଦରବାର ।]
୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା ନ କରିବା ବା ଏଡ଼ିବା—3. To disregard or avoid a person's request. ୪ । (ଯାତ୍ରା, ସ୍କୁଲ, କଚେରି ବା ହାଟ ଆଦର କାଫି) ଶେଷ ବା ସ୍ଥଗିତ ହେବା—4. To be dismissed (said of a court, office, school or fair). ୫ । (ମନୁଷ୍ୟର ଦମ୍ଭ ବା ବଳ) ବନଷ୍ଟ ହେବା;କମିଯିବା—5. (a man's strength) To be destroyed or lost; to abate. ୬ । କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ନ ହେବା—6. To fall through (said of a proposal).
ଭାଗା; **भागना** ୭ । ପଳାୟନ କରିବା—7. To flee away [ଉ—ଜହ୍ନ ସେ ସେହ୍ନକ୍ଷଣି ଧଡ଼ଘଡ଼େ ଉଠି । ଦାମଡ଼ାଙ୍କୁ ବୋହ୍ନ ଭାଗିଲା କର ପିଠି—କୃଷ୍ଣହରି ଦ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।]

ଭାଗୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭାଗ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୨ମା. ୧ବ)—୧ ।
Bhāgī ଅଂଶୀ; ଭାଗଦାର—1. Entitled to a share. (ସ୍ତ୍ରୀଭାଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—2. Inheriting. ୩ । (ଭଜ୍ ଧାତୁ= ଭାଗ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍) ଅଂଶ ପ୍ରାପ୍ତିକାରୀ—3. Getting a share. ୪। ହକ୍‌ଦାର—4. Entitled to. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଦୋଷଭାଗୀ, ପାପଭାଗୀ, ଧନଭାଗୀ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଭାଗୀଦାର—ଦେ.ବ (ସ. ଭାଗ + ଫା.ଦାର୍; ଭୁଲନାକର ଅଂଶୀଦାର)—
Bhāgīdār ଭାଗଦାର; ଅଂଶୀଦାର—Cosharer.
ଭାଗୀଦାର; **हिस्सादार**

ଭାଗୀରଥୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭଗୀରଥ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥରେ ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ,)—
Bhāgīrathī ଭଗୀରଥଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆଣାଯାଇ ଥିବାରୁ)—ଜାହ୍ନବୀ; ଗଙ୍ଗା—The Ganges.
[ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରଦାନ ସମୟରେ ଗଙ୍ଗା ମହାସୁଜ ଭଗୀରଥଙ୍କ କୋଳରେ ଉପବେଶନ କରିଥିଲେ, ସେହି ଦିନଠାରୁ ଗଙ୍ଗା ଭଗୀରଥଙ୍କ କନ୍ୟା ହୋଇ ଭାଗୀରଥୀ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।)

ଭାଗୁଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଭାଗଦର)—୧ । ଅଂଶୀଦାର; ଭାଗଦାର୍—1.
Bhāguā ଭାଗଦାର; **हिस्सादार** Cosharer. ୨ । ଯେ ଭାଗ ବା (ଭାଗୁଆଳ, ଭାଗୁଆଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଂଶ ନେଇ—2. One who takes a share. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଭାଗରେ କରିଥିବା ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ; ସରିକଦାର୍—3, Partner. ୪ । ସରିକଦାରୀ—4. Partnership. ଦେ. ବିଣ—ଭାଗଦାରଙ୍କ ଅଧିକୃତ (ଜମି, ବ୍ୟବସାୟ)—Carried on or owned by cosharers.
[ଭଜ ଭାଗୁଆଳ କାଳୁଡ଼ା କାଢ଼—ଭଗ]

ଭାଗୁଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ —ପଳାଉକ—
Bhāgurdā Retreating; seceding.
भगुआ (ଭାଗୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଗୁଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବ —୧ । ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଧାଇଁ ପଳାଇବା; ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ—
Bhāgurdi(li) 1. Fleeing away in fright; rout. **ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ; भगदर** (ଉ—ସେକାଳେ ଦୁଇ ସେନା ଲୋକରେ ଭାଗୁଡ଼ି । ପଡ଼ିଲ୍ଲ ପଡ଼ବାରେ ରଥୀଙ୍କ ଶରଧାଡ଼ି—କୃଷ୍ଣହରି ଦ.ମହାଭାରତ. ସ୍ତ୍ରୀପର୍ବ ।) ୨ । ମାପ କରିଯାଇ ଖଣ୍ଡିରେ ବା ଓଳଆରେ ଘାଟତି, ଘାଟି; **घटति** ରଖାଯାଇ ଥିବା ଶସ୍ୟାଦିରୁ କେତେ ସମୟ ଅନ୍ତେ ଖଣ୍ଡିରୁ ବା ଓଳଆରୁ କାଢ଼ି ସୁଦ୍ଧା ମାପ କରିବା ସମୟରେ ମାପରେ ଯାହା କମିଥ ବା ଭୁଟ ଦେଖାଯାଏ—2. Shrotage found on remeasurement of grains stored in pits or in straw-packets.

ଭାଗୁଡ଼ି(ଳି) ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ଦେବା; ତ୍ରାସ
Bhāgurdi(li) bātā(te)ibā ହୋଇ ପଳାଇବା—To flee away in fright or panic; to be routed.
ଭାଗି; भगदर मचाना

ଭାଗୁରି—ସ. ବ (ନାମ)—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଣେତା ଋଷିବିଶେଷ—
Bhāguri Name of a Sanskrit grammarian.

ଭାଟେ—ଦେ. ଅ—୧ । (ଅମ୍ବୁକର) ଅଯତ୍ନରେ—Under one's
Bhāge ହାତେ **पञ्जामे, हाथमे** clutches.
୨ । (ଅମ୍ବୁକର) ସମ୍ମୁଖରେ; ହାରୁଡ଼େ—2.In front of. (ଉ--ପଡ଼ିଥିଲ ଥରେ ତା ଭାଗେ ଲୋ-କବିପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)
କ୍ରି (ହି. 'ଭାଗ୍‌ନା' କ୍ରିୟାର ଅତୀତକାଳ ଆଦର୍ଶାର୍ଥକ ୧ମ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନ ରୂପ; ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ; ହଜରୁ ଅନୁକୂଳ) (ସେ) ପଳାଇଲା—(he) Fled away. [ଯଥା, ସେ ମୋତେ ଦେଖି ସେଠାରୁ ଭାଗେ) ଖାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ —କୌଣସି ଦଳର ବା ପଞ୍ଚାର ଏକ ଅଂଶ—
One part of a group.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଗ୍ୟ—ସ. ବ (ଭଜ୍ ଧାତୁ=ଭାଗ କରିବା+କର୍ମ୍ମ ଯ)—୧। ବିଭକ୍ତ; Bhāgya ଅଦୃଷ୍ଟ; କପାଳ—1. Luck; lot; fate; fortune. ୨। ସୌଭାଗ୍ୟ; ସୁଦଶା—2. Good fortune. ୩। ଭାଗିକ; ଅସଲ ଓ ସୁଧ ଟଙ୍କା—3. Capital and interest of money invested. ସ. ବିଣ—୧। ବିଭାଜ୍ୟ—1, Divisible. ୨। ବଣ୍ଟନୀୟ—2. Distributable. ୩। ଖଣ୍ଡନୀୟ—3. Partible.

ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ—ଦେ. ଅ. ୧। ଦୈବଯୋଗେ; ଅଦୃଷ୍ଟ ଅନୁସାରେ—Bhāgya krame 1 As luck would have it; luckily; ଭାଗ୍ୟକ୍ରୁ, ଭାଗ୍ୟରେ, ଭାଗ୍ୟେ } ଅନ୍ୟରୂପ fortunately. ଭାଗ୍ୟବଶତଃ—ସମ୍ଭବରୂପ ଭାଗ୍ୟି, ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ, ଭାଗ୍ୟବଶତଃ; ଭାଗ୍ୟିସ ୨। ସୁଯୋଗ କ୍ରମେ—2. Fortunately. **ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ**

ଭାଗ୍ୟ ଗଣନା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାଗ୍ୟ+ଗଣନା)—ଅଦୃଷ୍ଟର Bhāgya gaṇanā ଫଳାଫଳ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଗଣନା ଆଦ୍ୱାରା ଆଗରୁ କୁହିବା—Telling of one's fortune by astrological calculations etc.

ଭାଗ୍ୟ ଚକ୍ର—ସ. ବ (ରୂପକ. କର୍ମ୍ମଧା;ଭାଗ୍ୟ+ଚକ୍ର)—ଅଦୃଷ୍ଟରୂପ ଚକ୍ର Bhāgya chakra (ଯେପରି ଚକ୍ର ଘୂରୁ ଘୂରୁ କେତେବେଳେ ଉପରକୁ ଓ କେବେ ତଳକୁ ହୁଏ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭାଗ୍ୟଅନୁସାରେ ସେହିପରି କେତେବେଳେ ଭଲ ଘଟେ ଏବଂ ଫେରି କେତେବେଳେ ମନ ଘଟସାଏ)—The wheel of fortune.

ଭାଗ୍ୟ ଟେକିବା—ଦେ. ବ—ଭାଗ୍ୟୋଦୟ ଦେବା; ସୌଭାଗ୍ୟ ପଦ୍ଧୁବା Bhāgya ṭekibā —The state of being very (ଭାଗ୍ୟତେଜିବା, ଭାଗ୍ୟଖୋଲିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) lucky; the ଭାଗ୍ୟଖୁଲା **ଭାଗ୍ୟଖୁଲନା** dawning of good fortune.

ଭାଗ୍ୟ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣା ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଅନ୍ୟ Bhāgya dekhā(khe)ibā ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗରେ ଗର୍ବରେ ପ୍ରକାଶ [ଭାଗ୍ୟ ଦେଖା(ଖେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରିବା—To show ବୈଭବଦେଖାନ off one's good fortune or riches **ଭାଗ୍ୟ ଦିଖଲାନା** before others.

ଭାଗ୍ୟଦେବୀ—ସ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—Goddess of fortune. Bhāgyadebī

ଭାଗ୍ୟଫଳ—ସ. ବ—ଅଦୃଷ୍ଟର ପରିଣାମ; ପୂର୍ବଜନ୍ମାର୍ଜ୍ଜିତ କର୍ମ୍ମର ସୁଖ Bhāgyaphala ଦୁଃଖାଦି ଫଳ—The result of one's luck.

ଭାଗ୍ୟବଳ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାଗ୍ୟ+ବଳ)—କପାଳର ଜୋର Bhāgyabala —The force of one's good fortune.

ଭାଗ୍ୟବା(ମା)ନ୍—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ଭାଗ୍ୟବତ୍)—ଭାଗ୍ୟବାନ୍; Bhāgyaba(ma)nta କପାଳିଆ—Fortunate. [ତୁ—ଭାଗ୍ୟିମାନ, ଭାଗ୍ୟମନ୍ତ ମଉଜ ଋଷିଙ୍କ କେଦାର ନାମେ ସ୍ଥାନ,

ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକର ମୁଖ ସେ ଦର୍ଶନ। କୃଷ୍ଣସିଂହ (ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମହାଭାରତ. ବନ।]

ଭାଗ୍ୟବାଦୀ—ସ. ବିଣ. ଓ ବ ପୁଂ (ଭାଗ୍ୟ+ବାଦିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—Bhāgyabādī ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କହେ ଯେ (ଭାଗ୍ୟବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖ ଦୁଃଖ ତାହାର ଉଦ୍ୟମ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ, ସାଉ ତାହାର ଅଦୃଷ୍ଟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ—Fatalist; fatalistic.

ଭାଗ୍ୟବାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭାଗ୍ୟ+'ଅଛି' ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା. Bhāgyabān ୧ବ)—ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ; ଅଦୃଷ୍ଟବାନ୍; କପାଳିଆ (ଭାଗ୍ୟବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —Lucky; fortunate.

ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭାଗ୍ୟ+ବିଧାତୃ ୧ମା. ୧ବ)—Bhāgya bidhātā ୧। ଯାହା ଉପରେ ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖ ଦୁଃଖ (ଭାଗ୍ୟବିଧାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିର୍ଭର କରେ; ଅଦୃଷ୍ଟର ବିଧାତା—1. The dispenser of a person's fortune; a person on whom depends one's weal or woe. ୨। ବିଧି; ବିଧାତା—2. The Creator. [ତୁ—ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ବା ବିଧାତା ମନୁଷ୍ୟର ଇହଜୀବନର ଘଟଣାମାନ ଜନ୍ମର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ତା କପାଳରେ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି। ଏହି ଘଟଣା ସକଳ ଭଲ ମନୁଷ୍ୟର ପୂର୍ବଜନ୍ମକୃତ କର୍ମ୍ମର ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଫଳ।]

ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାଗ୍ୟ+ବିପର୍ଯ୍ୟୟ)—୧। Bhāgya biparĵyaya ଦୁରଦୃଷ୍ଟ; ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ—1. Ill luck; adversity. ୨। ସୌଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Change of fortune; reverse of fortune.

ଭାଗ୍ୟଲିପି—ସ. ବ—ଅଦୃଷ୍ଟ ଲିଖନ; କପାଳ ଲେଖନ; ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର Bhāgyalipi କର୍ମ୍ମରେ ଲେଖାଥାଏ—That which has been preordained by Fate. [ତୁ—ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ହେବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ବିଧାତା ପୁରୁଷ ତାର କପାଳ ଉପରେ ପୂର୍ବଜନ୍ମକୃତ କର୍ମ୍ମର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ଅକଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଘଟଣାବଳି କଲମ ଧରି ଲେଖିଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ତଦନୁସାରେ ସେ ଜୀବନରେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ।]

ଭାଗ୍ୟହୀନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ନଞ୍ଥା ତତ୍; ଭାଗ୍ୟ+ହୀନ)—ହୀନ Bhāgyahīna କପାଳିଆ; ଦୁଇଭାଗ୍ୟ—Unfortunate. (ଭାଗ୍ୟହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାଗ୍ୟୋଦୟ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାଗ୍ୟ+ଉଦୟ)—ସୌଭାଗ୍ୟର Bhāgyodaya ଆବିର୍ଭାବ—The dawning of one's good fortune.

ଭାଙ୍କାର—ସ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଭାଂ=ଧ୍ୱନି+କାର)—ତେରି- Bhāṅkāra ଶବ୍ଦର ଧ୍ୱନି—The sound of trumpets.

ଭାଙ୍—ଦେ. ବ (ଯୁବକ ସ୍ତ୍ରୀଶବ୍ଦାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଦେଶୀ କସରତରେ Bhāṅg ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଶବ୍ଦେଶ କରନ)—ଭାଙ୍ଗ; ବଳକର—

Digitized by srujanika@gmail.com

(a term of school drill) Dismiss ! ଭାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପାନ ସଙ୍ଗେ ଖିଆଯିବା ଓ ପାଟରେ ପକାଯିବା ତମାଖୁଗୁଣ୍ଡା—Tobacco powder used for chewing with or without betel.

ଭାଙ୍ଗଚି—ଦେ. ବ (ସ. ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—କୌଣସି ସଙ୍କଳ୍ପିତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଭାଙ୍ଗିବାପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା; ଭୁମନ୍ତ୍ରଣା—Machinations or advice given to a person to spoil a proposal.

ଭାଙ୍ଗଚି ଦେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନଷ୍ଟ ବା ପଣ୍ଡ କରିବା (ଭାଙ୍ଗଚି ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା—To give evil advice to a person with a view to spoil a proposal.

ଭାଙ୍ଗ ପତର—ଭାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଧୂଆଁପତ୍ର; ତମାଖୁ—Tobacco leaf.

ଭାଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସ. ଭଙ୍ଗ)—୧ । ଗଞ୍ଜେର ଗଛର ପତ୍ର—1. The leaves of the Indian hemp. ୨ । ଭାଙ; ଭାଙ୍ଗ, ଭାଂ ଗଞ୍ଜେଇ, ପତ୍ର ବା କଳି (ମଞ୍ଜରୀ) ସଙ୍ଗେ ମରିଚ ସବଜୀ; ଭଂଗ; ଠଣ୍ଡାଇ ମସଲା ଆଦି ବାଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଉନ୍ମାଦକ ଧାମାପୃହଭେଷ—2. An intoxicating drink made by pounding the leaves of Indian hemp with black pepper and other spices. ୩ । (ସ. ଭଜ୍ ଧାତୁ) ଲୁଗାଆଦି ଭାଙ୍ଗି ରଖିବାର ଦାଗ—3. A crease of anything (cloth etc) which has been folded. ୪ । ଲୁଗାଆଦି ଭଳା ଗଲେ ସେଥିଁ ସ୍ତର ସ୍ତୂପ—4. The layer of anything like cloth when fold up. ୫ । ଭାଙ୍ଗିବା ବା ରଙ୍ଗୀ ରତନା କରିବା—5. Making an artistic fold. ୬ । ଚତ୍ର ଓ ମଣ୍ଡଳ ଆଦର ଅଙ୍କନ—6. Drawing of pictures or artistic circles. ଭାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପାନ ସଙ୍ଗେ ଖାଇବା ବା ପାଟରେ ପକାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ତମାଖୁଗୁଣ୍ଡା—Tobacco powder used for chewing with or without betel.

ଭାଙ୍ଗ ଉଚର(ଳ)—ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜେଇ ବା ଦସ୍ତୁଖେଳର ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ; ଖେଳାଳି ହାତରେ କୌଣସି ରଙ୍ଗର ରଜା, ନଅ ବା ଦୋକା ଥିଲେ ଓ ତାହାର ହାତରେ ୧୪ ଖଣ୍ଡ ସାରରୁ କମ୍ ସାର ଥିଲେ ତାହାକୁ ହାତମ କରିବା ନମନ୍ତେ ଖେଳିବାର ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ (ନଜେ)—A particular stage in the game of country cards in which a player has got the king card and the cards with 9 and 2 points and has got less than 14 cards in his hands.

ଭାଙ୍ଗ ଘୋଟିବା—ଦେ. କି (ସ. ଭଙ୍ଗ+ଘଟ୍ଟ ଧାତୁ)—ମରିଚ ଓ ମସଲା ସହିତ ପତ୍ର ବା ଗଞ୍ଜେଇକଳିକୁ ଗୋଟିଏ ଭାଣ୍ଡ ଘୋଟା ପଥୁରି କୁଣ୍ଡୀରେ ରଖି ଖଣ୍ଡେ ବାଡ଼ର ମୁଷରେ ଭାଙ୍ଗ ଆଁଗ ଘୋଟନା ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବା—To pound the leaves of (ଭାଙ୍ଗ ବାଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Indian hemp with black pepper and spices in a mortar with the help of a wooden pestling rod.

ଭାଙ୍ଗପତ୍ର—ଭାଦେ (ବୌଦ) ବ—ଧୂଆଁପତ୍ର; ତମାଖୁ—Tobacco leaf.

ଭାଙ୍ଗପାଣି—ଦେ. ବ (ସ. ଭଙ୍ଗ+ପାନୀୟ)—ଗଞ୍ଜେଇ ବା ପତ୍ର ଓ ମରିଚ ଆଦି ସୁଗନ୍ଧି ବସ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବା ପାନୀୟବିଶେଷ; ଭାଙ୍ଗ ମରିଚପାଣି—A drink made by mixing Indian hemp paste with water.

ଭାଙ୍ଗ ଫିକ—ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜେଇ ଖେଳର ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ; ଖେଳାଳି ହାତରେ କୌଣସି ରଙ୍ଗର ରଜା, ଆଠ ଓ ଛକା ଥିଲେ ଓ ୨୧ ଖଣ୍ଡ ସାରରୁ ବେଶି ଥିଲେ ଆଠକୁ ବା ଛକାକୁ ହାତମ କରିବା ପାଇଁ ଖେଳିବା (ନଜେ)—A particular stage or state of affairs in the card game of Gañjapā when a player has the king card, the cards with eight and 3 points and has got more than 21. cards in his hands.

ଭାଙ୍ଗ ଭୁଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—ଭାଙ୍ଗିବା କ୍ରିୟା; ଭାଙ୍ଗଭୁଙ୍ଗି—The act of breaking.

ଭାଙ୍ଗ ସ(ସି)ରା—ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜେଇ ଖେଳର ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ; ଖେଳାଳିର ହାତରେ କୌଣସି ରଙ୍ଗର ରଜା, ଦହ ବା ଏକା ସହିତ ୧୦ ଖଣ୍ଡ ସାରରୁ ଅନୁନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା; ନଜେ]—A particular state of affairs in the card game of Gañjapā when a player has less than 10 cards including the king card and the cards having 10 points or one point in his hands.

ଭାଙ୍ଗା—ଭାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବଣ (ଭୁଲ. ବ ଭାଙ୍ଗା)—ଭଙ୍ଗା; ଭଗ୍ନ—Broken.

ଭାଙ୍ଗିଆ—ଭାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକଜାତୀୟ ପଗା ଦଉଡ଼ି—A kind of rope for tying cattle.

ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି (ସ. ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ସକର୍ମକ) ଭଗ୍ନ କରିବା; ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବା—1. To break; to break into pieces. ୨ । (ଅକର୍ମକ) ଭୁଷିବା; ଭଗ୍ନ ହେବା—2. To be broken. ୩ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କଥାକୁ ରକ୍ଷା ନ କରିବା—3. To disregard a person's request. [ଉ—ବା ଶୁଣି କେତେ ଋଷି ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ପଢ଼ିଲେ, କେତେ ଋଷି ଯଜ୍ଞ କର ତାହା ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ । କୃଷ୍ଣହିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । (ସକର୍ମକ)(ଆଦେଶ) ଅମାନ୍ୟ କରିବା; ଲଙ୍ଘନ କରିବା —4. To disobey; to transgress. (ଉ—ମୋ ଆଜ୍ଞା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ତୋହର ଶକତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୫ ।(ସକର୍ମକ) (ପ୍ରସ୍ତାବ) ସ୍ଥଗିତ ରଖିବା—5. To postpone or adjourn a proposal; to hold in abeyance. ୬ । (ସକର୍ମକ) ଖରାପ କରିବା; ଧ୍ୱଂସ କରିବା; ବନଷ୍ଟ କରିବା—6. To destroy; to demolish. (ଉ—ଯୁବ କର ଭାଙ୍ଗିବ ନୃପଗର୍ବଜନ୍ମ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୭ । (ସକର୍ମକ) (ମଣ୍ଡଳ ଆଦ) ଅଙ୍କନ କରିବା—7. To draw circles and figures. ୮ । (ଅକର୍ମକ) (କଚରି ଆଦର କାର୍ଯ୍ୟ) ବନ୍ଦ ହେବା—8. To be dismissed; to be closed (said of courts and offices). ୯। ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋବବାଦ ଘଟାଇବା(ଯଥା —ସେ ଅମୁକ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମନ ଭାଙ୍ଗିଦେଲା)—9.To cause dissension between two persons. ୧୦ । (ସକର୍ମକ) (ମକଦ୍ଦମା) ଆଦ ଆପୋସିରେ ମୀମାଂସା କରିବା—10.To settle (cases) amicably. ୧୧ । (ସକର୍ମକ) (ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ) ଜୁଟିଆ କରିବା; ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ ଦାଣ୍ଡି ମାର ଗୃଷ ଚମିରେ ପରିଣତ କରିବା—11. To reclaim; to bring under cultivation. ୧୨ । (ସକର୍ମକ) ଦୂର କରିବା— 12. To remove. (ଉ—ସେ ଅବା ଜରୂପରେ ଭାଙ୍ଗିବେ ସନ୍ଦେହ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୧୩ । (ସକର୍ମକ) କଢ଼ିବା; ବଳିଯିବା—13. To excel; to exceed. (ଉ—ସିଂହୀ ସିଂହ ଦସ୍ତୀ ଦସ୍ତି ମାଠାକୁ ଗଲ୍ଲ, ଶୋଭାକୁ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଯିବାର ଭାଙ୍ଗିଲା— କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବରାଟ ।) ୧୪ । (ଗୋବର୍ତ୍ତ ଚଢ଼େଇ ପାଳବାବାଲ୍ଲଙ୍କ ଭାଷା) (କୌଣସି ଗୋବର୍ତ୍ତ ଚଢ଼େଇ)ଅନ୍ୟ ଚଢ଼େଇକୁ ଜବାଦରେ ଜଇବା—14. To defeat another bird in fight (said of a bulbul bird). ୧୫ । (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ) ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟନ କରିବା(ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି)—15. To retreat or flee away from a battle field. ୧୬। ଥରେ ବଳା ଯାଇଥିବା ଦଉଡ଼ିକୁ ଏକାଧିକ ସର କରି ବଳିବା—16.To twist strings or strands into a rope. ୧୭। (ଭାଙ୍ଗିଦେବା-ସକର୍ମକ ଅନ୍ୟରୂପ) (ସକର୍ମକ)ପେଟରୋଗୀଲେ ପେଟଉପରେ (ଭାଙ୍ଗିଥିବା-ଅକର୍ମକ ଅନ୍ୟରୂପ; ପାଣିପୂର୍ଣ୍ଣ କଂସା ବା ଅନ୍ୟ ବଡ଼ ପାତ୍ର ରଖିସେହି ପାତ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ଉପଯୁର୍ପରି ପାଣି ଅଳାଡ଼ିବା;(ଯଥା—ତା ପେଟରେ ପାଣି ଭାଙ୍ଗିଲେ ପେଟ-ରୋଗ ବନ୍ଦ ହେବ)—17. To repeatedly pour water into a big cup placed on the belly when there is some disorder in the stomach. ୧୮ । (ଅକର୍ମକ) ନଦୀର ବନ୍ଧ ଆଦ ସ୍ରୋତର ବେଗରେ ନଷ୍ଟ ହେବା (ଯଥା—ନଈବନ୍ଧ ରେ ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଗଲା)—18. To give way; to be breached (said of a bank. ୧୯ । ଲୁପ୍ତ ହେବା —19. To disappear; to be gone. (ଯଥା, ମେଘ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି; ବଳ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି) ୨୦ । (ସକର୍ମକ) —ଲୁପ୍ତ କରିବା—20. To cause to disappear. (ଯଥା, ରୋଗ ମୋ ବଳ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି) ୨୧ । ପଣ୍ଡ କରିବା— 21. To nullify.

ଭାଙ୍ଗୁଆ—ଦେ. ବଣ. ସଂ—ଭଙ୍ଗଡ଼; ଭାଙ୍ଗ ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ— Bhāṅguā Addicted to taking the intoxicating ଭାଙ୍ଗୀ, ଭାଙ୍ଗଡ଼, ଭାଙ୍ଗର drink, Bāṅga.

ଭଂଗେରୀ (ଭାଙ୍ଗୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାଙ୍ଗୁଆଣି (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ—ଭାଙ୍ଗଡ଼ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ) Bhāṅguāṇi (etc) Bhāṅgchi etc (See).

ଭାଙ୍ଗୁଣି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଭଙ୍ଗ) —୧ । ଭାଙ୍ଗିବା—1. Act of Bhāṅguṇi breaking. ୨। ଅନ୍ୟଥାକରଣ;ଲଙ୍ଘନ—Viola- ଭାଙ୍ଗନ tion. ୩ । ଯେଉଁ ଉପାୟଦ୍ୱାରା ଉସାୟନ ଔଷଧର ତେଜ **ତୋଡନା** ଉଣା ହୁଏ—3. Appliances by which the potency of tonics is lost or lessened

ଭାଙ୍ଗୁଣିଆ(ଆ)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେ ଭାଙ୍ଗେ—1. Breaking; Bhāṅguṇiā(āñ) one who breaks. ୨ । ଯେ ନଜର ଭାଙ୍ଗାନିୟା ପରିବାରର ଶାନ୍ତି ନଷ୍ଟ କରେ—2. Causing **ତୋଡନେବାଲା** disturbance in one's own family. ୩ । ଯେ ପରର ଘର ଭାଙ୍ଗେ—3. Creating dissensions in another's family.

ଭାଜକ—ସଂ. ବ (ଗଣିତ) (ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ଅକ)—ଯେଉଁ ରାଶିଦ୍ୱାରା Bhājaka ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଭାଗ କରାଯାଏ—(arithmetic) A (ଭାଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ) divisor. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ବଭାଗକାଶ୍ୟ— Dividing; partitioning.

ଭାଜନ—ସଂ. ବ (ଭଜ୍. ଧାତୁ=ସେବା+କରିବା + କର୍ମ. ଅନ)— Bhājana ୧ । ଆଧାର; ପାତ୍ର—1. Receptacle. ୨ । ଆଶ୍ରୟ—2. Refuge; shelter. ୩ । ସୁପାତ୍ର; ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର—3. A deserving person. ସଂ.ବଣ— (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯୋଗ୍ୟ—Deserving. (ସଂ. ସ୍ନେହ-ଭାଜନ, ସ୍ନେହପାତ୍ର ଇତ୍ୟାଦ ଶବ୍ଦ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)

ଭାଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭଜ୍ ଧାତୁ) —ଭର୍ଜିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ; ତେଲରେ ବା ଘିଅରେ ଭଜା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ—Roasted or fried Bhāji ଭଜା, ଭାଜୀ food. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । କୋଶଳା **ଭାଜି, ଭୁଜିୟା** ଶାଗ—1. A kind of potherb. [ଉ— ଭାଜର ଉଠେ କେନା ଯାଏନ୍ ଖାଏ । ଛତ୍ତ । ଏଥିର ଅର୍ଥ କୋଶଳା ଶାଗ ଲାଗି କନାଗିର ପାଣି ଖାଏ; ତୁଳନା-କର, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଚଳିତ ଛଗ—ଦାଲୁଅ ଲାଗି କନାଗିର ପାଣି ଖାଏ ।] ୨ । (ତୁଳ. ହି. ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦ) ଶାଗ - 2, Pot-herb.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଜିତ—ବି. ବର୍ଣ [ଭଜ୍ ଧାତୁ +କର୍ମ. ତ]—ପୃଥକ୍‌କୃତ; ବଣ୍ଟିତ—
Bhājita Divided. ବି. ବ—ଭାଗ; ଅଂଶ—Part; share.

ଭାଜି ତରକାରି—ଦେ. ବ [ସମ୍ଭରର]—ଭଜା ଓ ତରକାରି—
Bhāji tarakāri Fried fruit and curry.
ଭାଜୀ ତରକାରୀ **भुजिया तरकारी**

ଭାଜିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବି. ଭଜଜ୍ ଧାତୁ)—(ଅକର୍ମକ) ୧ । ଭାଙ୍ଗିଯିବା;
Bhājibā ଭଗ୍ନହେବା—1 To be broken. (ଉ—ଭରୁ
ଭାଂଗା ପବନଲୁ ଘାଇଣ କୃଷ୍ଣଜ, ଲଙ୍କାଙ୍କର ଉପରେ ଟେଚ
तुटना ହେଲେ ଭାଜି । କୃଷ୍ଣଦି୍ବ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ ।
ରହିଯିବା; ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହେବା—2, To be exhausted.
(ଉ—ଥଜ ନ ଯାଉଛି, ଭାଜୁଛୁ ମୋ ବଳ, ଭାଜି କରିଥିଛ
ବକ୍ଷରେ ଚତ୍ତେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । (କୌଣସି
ପ୍ରସ୍ତାବ) ରହିତ ହେବା—3. (a proposal) To be
ଭାଗା kept in abeyance. ୪ । ପଳାଇବା—4. To flee
भागना away. ' ଉ—ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଶରୀରରେ ଭାଜିଲେ ଯଇକୁ ।
କୃଷ୍ଣଦି୍ବ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୫ । ପରାଜିତ ହେବା—
5. To be vanquished. ୬ । ପରାଜିତ ହୋଇ
ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ହେବା--6. To be routed after defeat.
ଭାଜା ୭ । (ସକର୍ମକ)(ସଂ. ଭ୍ରଜ୍ ଧାତୁ) ଭର୍ଜନ କରିବା—7. To
भुजना, माजना, भुजना fry; to roast.
(ଭଜିବା—ଅକର୍ମକ ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଜି ଶାଗ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ଭୁଲ ଶାଗ ଅର୍ଥରେ ହି.
Bhāji sāg ଭାଜା)—କୋଶଲା, ଲେଜିଟିଆ ଆଦି ଶାଗ—
Potherb

ଭାଜ୍ୟ—ବି. ବି. (ଭଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—(ଗଣିତ) ଯେଉଁ ରାଶି
Bhājya ଅନ୍ୟ ରାଶି ଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରାଯାଏ—
(arithmetic) A dividend.
ବି. ବର୍ଣ—ଯାହାକୁ ଭାଗ କରିବା ଉଚିତ; ଭାଗାର୍ହ; ଭାଗ
ଯୋଗ୍ୟ—Divisible.

ଭାଞ୍ଜ—ଦେ. ବି. (ସଂ ଭଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟାଦିରେ
Bhāñja ମିଶାଯିବା ନିକୃଷ୍ଟ ଧାତୁ; ଖାଦ—1. Dross. ୨ । ଭାଙ୍ଗ;
ଖାଦ ସ୍ତର—2. Layer; fold. ଦେ. ବର୍ଣ—ନିକୃଷ୍ଟ—
खाद ଭାଁଜ **तह** Inferior.

ଭାଞ୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ଭଜ୍ ଧାତୁ)—(ସକର୍ମକ) ୧ । ଭାଙ୍ଗିବା—
Bhāñjibā 1. To break into pieces. (ଉ—ବୃଷ
ଭାଁଜା **तोडना** ସ୍ତ୍ରୀଗିବା ସିନା କର୍ମ, ଭାଙ୍ଗିବା ଅଭଦ୍ର ଅଧର୍ମ ।
ଭାଁଜା ଭୂପଦ୍ମ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୨ । ଲୁଗା ଆଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି
तह करना, तह लगाना ଭାଙ୍ଗିବା—2. To fold (cloth etc).
୩ । (ଅକର୍ମକ) ପଳାଇବା—3. To flee away.
ଭାଗା (ଉ—ଶୁକ୍ରର ତେଜ ଯଜ୍ଞ ବଳେ, ଅସୁ ଭାଙ୍ଗି ଲେ ବଗ-
भागना ପାଳେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭାଟ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଭଟ୍ଟ) – ୧ । ବଂଶଚରିତଜ୍ଞାପକାର୍ତ୍ତନକାରୀ ଗାୟକ—
Bhāṭa 1. Bard; herald. ୨ । ସ୍ତୁତିପାଠକ; ବନ୍ଦୀ—
ଭାଟ 2. A panegyrist. (ଉ—ନୋହଲେ ବର୍ଣା ଭାଟ
फाट ପ୍ରାପେ ସ୍ତୁତ କର । କୃଷ୍ଣଦି୍ବ. ମହାଭାରତ. ସଭା)
୩ । ବର୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ—3. A hybrid caste
୪ । ରାଜଦୂତ—4. Ambassador.

ଭାଟକ—ବି. ବି. (ଭଟ୍ ଧାତୁ=ଭଡ଼ା କରିବା +ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅକ)—
Bhāṭaka ୧ । ଘର ଆଦିର ଭଡ଼ା—1. Rent or hire for
the use of a house etc. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର
ମୂଲ୍ୟ—2. Price of a thing.

ଭାଟ ଭିକା(ଖା)ରି—ଦେ.ବି.(ସମ୍ଭରର)(ବି.ଭଟ୍ଟ + ଭିକାକାରି)—ଭାଟ ଓ
Bhāṭa bhikā(khā)ri ଭିକୁକ—Bards and beggars
ଭାଟ ଭିଖାରୀ [ଦ୍ର—ଦୁହେଁ ଭାଟମାନେ ସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କ
भाट भिखारी ନକଟରେ ପ୍ରଭ୍ୟହ ସ୍ତୁତି ପାଠ କରି ଚଳୁଥିଲେ ।
ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଥା ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହେବାରୁ ଏବେ ଭାଟମାନେ
ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କବିତା ବୋଲି ଉଷା କରି ପେଟ
ପୋଷନ୍ତି ।]

ଭାଟି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଭାଣ୍ଡୀ)—୧ । ବଡ଼ ଚୁଲି—1. A furnace;
Bhāṭi ଭାଟି' kiln. ୨ । ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—
भाट, भट्ठी, भट्ठा 2, Large pot for distilling wine
or spirits. ୩ । ଅର୍କ କାଢ଼ି ମଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ
କରିବାର ଯନ୍ତ୍ର—3. Still. ୪ । ଧୋବା ଯେଉଁ
ବଡ଼ ବଡ଼ ହାଣ୍ଡିରେ ଲୁଗା ସିଝାଏ—4. Large earthen pots for boiling clothes to be washed by a washerman; a washerman's cloth-boiling pot. ୫ । ଇଟା ପୋଡ଼ିବା ଚୁଲି—
5. Brick kiln. ୬ । ଗେରୁଆ ପଥର ପୋଡ଼ି ଚୂନ ପ୍ରସ୍ତୁତ
କରିବା ଚୁଲି—6 Lime kiln. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ
କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଟି ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ନାମରେ କଥିତ
ଯଥା—ଧୋବା ଭାଟି, ମଦ ଭାଟି, ଇଟାଭାଟି ଇତ୍ୟାଦି ।]
୭ । ପୋଡ଼ା ଯାଇଥିବା ଇଟାର ସ୍ତୂପ—7. The
arranged heap of bricks burnt in a kiln
୮। ଯେଉଁ ଘରେ ମଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—8. Distillery.

ଭାଟିଆ – ଦେ. ବି—୧ । ଗୁଜରାଟବାସୀ ବୈଶ୍ୟ ବଣିକ – 1. A
Bhāṭiyā Baisya merchant of Gujerat. ୨ । କଚ୍ଛ
ଭାଟିୟା ଓ କାଠିଆବାଡ଼ର ଅଧିବାସୀ ହାଟିଆମାନଙ୍କ କଥିତ
भाटिया ସିନ୍ଧି ଭାଷାର କଚ୍ଛିଭାଷାର ରୂପାନ୍ତରିତ ଉପଭାଷାବିଶେଷ-
2. A sub-dialect of Kachchhi dialect of the Sindhi language spoken by the Bhatias fo Cutch and Kathiawar.
୩ । ଭାଟିର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person in-charge of a kiln or distillery.

ଭାଟିଆ ବେଣ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ—
Bhāṭiā beṇa A religious sect.
[ଦ୍ର—ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ଧନ
ସମ୍ପତ୍ତି ଏମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ମାଂସ ଭୋଗବିଳାସ ବାସନା
ଆଦୌ ନ ଥାଏ । ମଦନମୋହନ. ଗୌଣ ଦର୍ଶକ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଟିଆରା(ରୀ)—ଦେ. ବ—୧ । ଅନ୍ନବିକ୍ରେତା—1. Seller of cooked rice. ୨ । ମଦବିକ୍ରେତା—2. A vendor of wine. ୩ । ଯେ ଗୃହରେ ଥାଇ ସିଝାଇ ମଦ ତିଆର କରେ—3. A wine distiller.
Bhāṭiārā(rī)
ଭାଟିୟାରୀ
भाटियारी

ଭାଟିଆର—ଦେ. ବ. (ସ. ଭର୍ତ୍ତୁଦାରକା)—ଗୀତର ରାଗବିଶେଷ ('ରାଗ' ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—Name of a tune in song (see notes under Rāga).
Bhāṭiāri
ଭାଟିୟାରୀ
भटियारी

[ଦ୍ର—ମହାରାଜ ଭର୍ତ୍ତୁହର ଏହି ରାଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଏହା ତାହା ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଗେୟ । ଏହା ସପ୍ତସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ । ଏଥିରୁ ଦୁଇ ସ୍ୱର କୋମଳ ।]

ଭାଟି ଖାନା—ଦେ, ବ—ଯେଉଁ ଘରେ ମଦ ଭାଟି ଥାଏ ବା ମଦ ତିଆରି ହୁଏ—Distillery.
ଭାଟିଖାନା
भट्टीखाना

ଭାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ଘଟ୍ଟ ଧାତୁ=ଗୁଳନ କରିବା)—(ନୁଆଣ) କମିବା—(flowtide) To ebb.
Bhāṭibā
ଭାଟା
भाटा

(ଦ୍ର—ଆଜ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । × × × × ବାରଟା ବେଳେ ନୁଆର ଭାଟିବ । ଠିକ ତେତ୍ତିକ ବେଳେ ପଡ଼ୁଛୁ ଅମୃତ ଯୋଗ—ଫଙ୍କାରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ)
ଘଟନା
घटना

ଭାଟୁ(ଟୁ)ଇ—ଦେ. ବ (ସ. ବର୍ତ୍ତକ)—ବଡର ତରୁଇ—The grey quail bird): Cotarnix Communis.
Bhāṭu(ṭu)i
ବଟେର
बटेर

ଭାଟୁଆର—ଦେ. ବଣ—ଭାଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a Bhāṭa or panegyrist. (ସଥା—ଭାଟୁଆରି ଭାଟୁ(ଟୋ)ଆରି ଜାଗର ।)
Bhāṭuāri
ଭାଟୋଆରି
भाटोत्तर

ଭାଟୋ—ଭ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) —ବ. ପୁଂ—ଉଣୋଇ; ଉତ୍ତିମପତ୍ନି—Sister's husband.
Bhāṭo

ଭାଠି—ଭ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ମଦଖଟ—1. Wine shop.
Bhathi
୨ । ଭାଟ (ଦେଖ)—Bhaṭi (See).

ଭାଡ଼୍(ଡ଼୍)ଭାଡ଼୍(ଡ଼୍)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଉଡ଼୍ ଉଡ଼୍; କୌଣସି ଶକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଚୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ—ଭଡ ଭଡ କଡ଼କଡ଼ Sound of chewing hard things.
Bhārḍ(rḍu) bhārḍ(rḍu)

[ଦ୍ର—ପଡ଼ୋଶୁଣୀ ଘର ପିଠା ଦେଖି ମନ ହବେଇ ଖବେଇ, ଘସି ଘଡ଼ା ଖଣ୍ଡେ ଦାଇରେ ଧର ଭାଡ଼୍ ଭାଡ଼୍ ଗ୍ରେବେଇ । ଉଗ ।]

ଭାଡ଼—ଦେ. ବ (ସ. ବଟଙ୍କ)—୧ । କାଠ ବାଉଁଶ ଆଦିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଞ୍ଚା—1. A raised framework of bamboo or planks; scaffold; a platform used for stocking things.
Bhārḍi
ମଚାଣ
मचान

[ଦ୍ର—ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଜନସଘଡ଼ ଉଣିବା ପାଇଁ ଘରର ଗୁଳ ତଳେ କାନ୍ଥ ଉପରେ ତମ୍ବା (ଭୂଇଁରେ ଖଣ୍ଡି ପୋତି) ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ଆଡ଼ଧାରଣା ଦେଇ ଉକ୍ତ ଧାରଣା ଉପରେ ବାଉଁଶ ବା ପଟା ବଛଇ ଭାଡ଼ ତିଆର କରଯାଏ । ଯାତ୍ରାକାଳୀ ବା ବାଜାଦାରମାନଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ଓ ବଣରେ ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଭାଡ଼ ବା ମଞ୍ଚା ବନ୍ଧାଯାଏ । ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶସ୍ୟ ଖେତକୁ ରାତ୍ରରେ ଜଗିବା ପାଇଁ କୃଷକମାନେ ବଲ ମଝିରେ ଖଣ୍ଡି ପୋତି ତା ଉପରେ ଭାଡ଼ ତିଆର କରନ୍ତି ।] ୨ । ମୁଡ଼ି, ଖଇ ଆଦି ଭଜା ଯିବାର ଏକ ଖେପ ବା ଥର—2. One baking or frying (of fried rice etc.) (ଯଥା—ମୁ ଭାଡ଼ିଏ ମୁଡ଼ି ଭାଜି ଦେଇ ଯିବ) ୩ । ଦାନ୍ତମାନଙ୍କର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣି ପଂକ୍ତି—3. A row of teeth (ଯଥା—ଏକା ମୁଣ୍ଡେକେ ତୋର ଭାଡ଼ିଏ ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ଦେବ ।)

ଭାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—ଭାଡ଼ ଜଗୁଆଳ; ଯେ ଭାଡ଼ ଉପରେ ଥାଇ ରାତ୍ରରେ ଶସ୍ୟଖେତ ଆଦି ଜଗେ—One who watches the crops in the night from a high scaffolding.
Bhārḍia
ମାଚାଓ୍ୱାଲା
मचानवाला

[ଉ—କେ ଗୁଲା ବାକଲ୍ଲ, ମୁଣ୍ଡ [ଭାଡ଼ିଆର(ଲ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଘେନଗଲ୍ଲ, ଭାଡ଼ ଉପରୁ ଭାଡ଼ିଆର । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।]

ଭାଡ଼ି ଚଢ଼ାଲେଇବା—ଭ୍ରାଦେ. [ଗଡ଼ଜାତ] କ୍ରି—ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାଡ଼ି ଉପରେ ଥିବା ଲୋକେ ବାଦ୍ୟାଦି ବଜାଇ ଓ ଗାତକର ଘେରମଧ୍ୟସ୍ଥ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ଭାଡ଼ ପାଖକୁ ହୁରୁଡ଼ାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା—(the beaters) To commence the beat.
Bharḍi chahaleibā

ଭାଣ୍(ନ୍)ସ—ଭ୍ରାଦେ. [ଗଡ଼ଜାତ; ତୁଳ ହି. ଭାନସ୍=ଘାଟ]—ରାନ୍ଧଣଶାଳା; ରୋଷେଇ ଘର—Cookroom; kitchen.
Bhaṇ(n)-sa

ଭାଣ—ସ. ବ (ଭଣ୍ ଧାତୁ=କହିବା + ଅଧିକରଣ. ଅ)—୧ । ଏକ ଅଙ୍କରେ ସମାପ୍ତ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧବିଶେଷ—1. A drama in one act.
Bhāṇa
୨ । ପ୍ରତାରଣା; ଦୋଷ—2. Belief; perception. ୩ । ବାହାନା; ଛଳ; କପଟ—3. pretence; feigning. ୪ । ଜ୍ଞାନ—4. Knowledge. । କଥା; ବାକ୍ୟ—5. Saying; speech; utterance.

ଭାଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାହାନା କରିବା; ଛଳନା କରିବା; ଛଟା ଭାଗକରା
Bhāṇa karibā
ବାହାନା କରନା
बाहाना करना
—To feign; to pretend; to simulate.

ଭାଣ(ଣି, ଣେ ଜା (ଜ୍ଞା)—ଦେ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ସ.ଭଗ୍ନୀଜା)—ଭଉଣୀର ଝିଅ—Sister's daughter.
Bhāṇa (ṇi, ṇe) jī (ñji)
ଭାଗିନୀ
भानजी

ଭାଣ(ଣି, ଣେ) ଜ (ଜ୍ଞି) ଜୋଇଁ—ଦେ.ବ (ସ. ଭଗ୍ନୀଜା ଓ ଜାମାତୃ)—ଭଉଣୀର ସ୍ୱାମୀ—The husband of one's sister's daughter.
Bhāṇa (ṇi, ṇe) ji (ñji) joiñ
ଭଗିନ ଜାମାଇ
भगिन जमाई

ଭାଣ୍ଟା—ଭ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—କଇଁବେଞ୍ଚ; କଇଁର ସ୍ୱଚ୍ଛ-କୋଷ—The fruits of the water-lily.
Bhāṇṭa

ଭାଣ୍ଟା—ଭ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଚିନା ପ୍ରଭୃତି ସାନପାତ୍ର—vessel small; cup.
Bhāṇṭā

ଭ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଇଗଣ—Brinjal.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଣ୍ଡ Bhāṇḍ —ଗାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ୍ରଣ —ଅଶ୍ଳୀଲ —Indecent. (ଭାଣ୍ଡରେସର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଣ୍ଡ Bhāṇḍa —ସ. ବ (ଭଣ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ)—୧ । ପାତ୍ର; କୋଷ; ହାଣ୍ଡି—1. A receptacle; a pot. ୨ । ବାଇଦ; ଢୋଲ; ଆନଦ୍ଧବାଦ୍ୟ—2. A drum. ୩ । (ଭନ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ତମ ସ୍ୱବାଦ ଦେବା, ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ମୂଳ ଧନ ପୁଞ୍ଜି—3. Capital. ୪ । ଗଚ୍ଛିତ ଧନ—4. Hoard; fund. ୫ । ନାପିତର ଅସ୍ତ୍ରାଧାର; ଉସ୍ତାର ମୁଠା—5. A razor-case; pouch for a barber's tools. ୬ । ଦେହ; ଶରୀର—6. Body. ୭ । (ରା ଧାତୁ=ପାଇ ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଣ୍ଡ)—ଅଳଙ୍କାର 7. Ornament ୮ । ଅଶ୍ୱଭୂଷଣ;ଘୋଡ଼ାର ସାଜ—8. Trappings for a horse. ୯। ନଦୀର ଶଯ୍ୟା—9. The bed of a river; river bed. ୧୦। (ଭଣ୍ +ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ) ଭାଣ୍ଡପଣିଆ—Shamelessness; **ତାଣ୍ଡ ମାଗଡ** indecency. ଦେ .ବ୍ରଣ (ସ. ଭଣ୍ଡ)—୧ । ପ୍ରତାରକ; ଶଠ—1. Cheating; swindling. ୨ । ଭଣ୍ଡାପୂର୍ତ୍ତି—2. Full of indecency. ୩। ଥଟ୍ଟିଲ;ବଦୂଷକ—3. Jestive. ୪ । ନଲ୍ଲିଜ—4. Shameless. ୫ । ଫଳ; ନିଷ୍ଫଳ—5. Fruitless. ଦେ. ବ—୧ । ଠକ—1. Cheat. ୨ । ବଦୂଷକ—2. Jester. ୩ । ଅଶ୍ଳୀଲଭାଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି — 3. A speaker of vulgar and indecent things. ୪ । ଶରବିଦ୍ଧା; ଅତି ଲଜ୍ଜିତ— Put to great shame or humiliation.

ଭାଣ୍ଡ କଥା Bhāṇḍa kathā —ଦେ. ବ—୧ । ଥଟ୍ଟିଲ କଥା—1. Jugglery; ଭଣ୍ଡ କଥା **दिल्लगी** buffonery. ୨ । ନଲ୍ଲିଜ କଥା—2. Shameless words; ribaldry. ୩ । ନିଷ୍ଫଳ ବା ଘଣ୍ଟ ବିଷୟ—3. A fruitless matter; a vain thing. [ଭାଣ୍ଡରେସଡ଼ (ଡା) କଥା ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭାଣ୍ଡ କରିବା Bhāṇḍa karibā —ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଅପ୍ରତିଭ କରିବା—1. To put a person to shame; to **शर्मिंदा करना** humiliate a person to nonplus. [ଭାଣ୍ଡ ବନା(ନେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଉଣ୍ଡାଇ କରିବା; ବିଗାଡ଼ିବା; ଘଣ୍ଟ କରିବା—2. To nullify or spoil a matter.

ଭାଣ୍ଡଗିରି Bhāṇḍagiri —ଦେ. ବ—୧ । ହାସ ପରିହାସ—1. Jesting; ribaldry. ୨ । ଉଣ୍ଡାମି; ନଲ୍ଲିଜତା—**ତାଣ୍ଡାମି(ମି) दिल्लगीबाजी** 2. Shamelessness; depravity. [ଭାଣ୍ଡପଣ, ଭାଣ୍ଡପଣିଆ (ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭାଣ୍ଡପ କରିଦେବା Bhāṇḍarā karidebā —ଗାଦେ. (ସାଳପୁର) କି—୧ । ଅପମାନ ଦେବା-1. To insult (ଯଥା—ସେ ଉଲ୍ଲେକରେ ମୋତେ ଭାଣ୍ଡପ କରି ଦେବ)—୨ । ଶବ୍ଦପ କରିଦେବା; ଉଣ୍ଡାର କରିବା; ନଷ୍ଟ କରିବା—2. To spoil; to disorganise; to nullify

ଭାଣ୍ଡା Bhāṇḍā —ଦେ. ବ (ପ୍ରାଚୀନ)—୧ । ଅପଦ—1. Danger; calamity. [ଭ—ଥରେ ବାରୁ । ଭୁମି ସବୁ ଭାଣ୍ଡା ଘେନିଯାଇ, ଫାଣ୍ଡା ଦାଢ ପୁଙ୍ଖେ ପଶା ଖେଳ ଦୁଃଖକୁ ଦେଲଇଁ । ସ ରଲା-**ଘାଟୀ** ମହାଭାରତ. ବିରାଟ ।] ୨ । ଜୀବନର ଘାଟୀ— . A crisis; critical point of one's life.

ଭାଣ୍ଡାଗାର Bhāṇḍāgāra —ସ. ବ (ଧନ୍ଧୀ ଉଡ଼;ଭାଣ୍ଡ=ଗଚ୍ଛିତ ଧନ+ଆଗାର)—୧ । ଧନାଗାର; ଉଣ୍ଡାର—1. Treasury. ୨ । (ଭାଣ୍ଡାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତୁସଞ୍ଚୟ ସ୍ଥାନ; ସରଘର—2. Storehouse; magazine. ୩ । ପୁଞ୍ଜି—3. Fund; hoard.

ଭାଣ୍ଡାଗାରିକ Bhāṇḍāgārika —ସ. ବ. ପୁଂ (ଭାଣ୍ଡାଗାର+ରକ୍ଷଣାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ଭୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ—1. Treasurer. ୨ । (ଭାଣ୍ଡାରିକ, ଭାଣ୍ଡାପ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସରଘରର ରକ୍ଷକ—2. Store-(ଭାଣ୍ଡାଗାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) keeper; store-house-keeper.

ଭାଣ୍ଡିଆ Bhāṇḍiā —ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ଭଣ୍ଡ)—୧ । ଭାଣ୍ଡ; ନଲ୍ଲିଜ—1. Shameless. ୨ । ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ [ଭାଣ୍ଡେ(ଣ୍ଡୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଲଜ୍ଜା ବା ଅପମାନ ପ୍ରସ୍ତୁ—**ଭାଁଡ଼ बेसरम** 2. Put to shame or humiliation before many people. ୩ । ନବୋଧ ଅବା ମିଥ୍ୟାବାଦୀ **ଅପ୍ରତିଭ** ବୋଲ ପ୍ରତିପାଦିତ—3. Proved to be a liar; **बेपानि** ପଣ **पण्ड** befooled. ୪ । ଉଣ୍ଡୋର; ନଷ୍ଟ—4. Spoiled; nullified; undone.

ଭାଣ୍ଡିର Bhāṇḍira —ଦେ. ବ—**ବେଲଗଛ**—The Bel tree.

ଭାଣ୍ଡୀର Bhāṇḍīra —ସ. ବ (ଭାଣ୍ଡ=ପାତ୍ର+ଈର ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ ଅ)—୧ । ବଟବୃକ୍ଷ; ବରଗଛ—1. The banyan tree. ୨ । ବ୍ରଜମଲ୍ଲୀ (ଦେଖ)—2. Brajamalli (See)

ଭାଣ୍ଡୁଆ Bhāṇḍuā —ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ଭଣ୍ଡ)—୧ । ଶଠ; ଭଣ୍ଡ—1. Swindling; deceptive ୨ । ନଲ୍ଲିଜ—[ଭାଣ୍ଡେ(ଣ୍ଡୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Shameless. ୩ । ଭାଡ଼ୁଆ—**ଭାଁଡ଼ भागड** 3. Bawdy. ୪ । ଥଟ୍ଟିଲ—4. Jestive. **ଭେଡୁୟା भड्डुआ** ୫ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ଲଜ୍ଜିତ ବା ଅପମାନିତ କରେ—5. Humiliating or putting a person to shame. ୬ । ଅଶ୍ଳୀଲଭାଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି—6. Speaker of indecencies.

ଭାଣ୍ଡେଇବା Bhāṇḍeibā —ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କି (ଭୁଲ ବ. ଭାଁଡାନ)—ଉଣ୍ଡାଇବା; ଠକାଇବା—To cheat.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାତ(ଥ୍)—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭାତ—Boiled rice. Bhāt(th)

ଭାତ-ଖୁଆ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଅନ୍ନ ଗ୍ରାସନ ଉତ୍ସବ—The ceremony of a child's taking boiled rice for the 1st time. Bhāt-khuā

ଭାତ—ସ. ବ୍ୟ (ରା ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ଗାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପ୍ରକାଶିତ; ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱାତ —1. Displayed; manifested; shining; resplendent. ୨ । ଦୀପ୍ତ; ଆଲୋକିତ—2. Lighted; illuminated. ସ.ବ—ପ୍ରଭାତ; ସକାଳ—Morning; dawn. ଦେ. ବ ଭାତ (ସ. ଭକ୍ତ; ପ୍ରା. ଭତ୍ତ)—୧ । ସିଦ୍ଧ ଉଣ୍ଡୁଳ; ଅନ୍ନ; ଭାତ ରନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ଗୁଡ଼ୁଳ—1. Boiled rice. ୨ । (ସୂଚତାର୍ଥ) ଖାଦ୍ୟ—2. Food. (ଉ—ଧନକୁ ଯାର ଘରେ ନ ଥାଏ ଭାତ; ବ୍ୟର୍ଥ ଅଟେ ବାବୁଦେ ! ତାହାର ଜୀବନ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।) ୩ । ଦାନା; ଜୀବିକା-ନିର୍ବାହର ଉପାୟ—3. Means of living; livelihood.

ଭାତଖିଆ ହାତ—ଗ୍ରାଦେ. (ଉଦ୍ଭବ) ବ—ତାହାଣ ହାତ—Right hand. Bhātakhiā hāta

ଭାତ ଗଳା—ଦେ.ବ (ସ. ଭକ୍ତ+ଗଳନ)—ସିଦ୍ଧ ଅନ୍ନରୁ ପେଜ ଗାଳିବା —The act of scumming of boiled rice. Bhāta galā ଭାତଗାଳା; **ମାଁଡପଶାନା**

[ଉ—ପ୍ରକୃତରେ ଭାତ ଗଳା ଯାଏ ନାହିଁ, ଭାତରୁ ପେଜ ଗଳା ଯାଏ, ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ; ଭୁଲ. କୋଡ଼ ହାଣିବା, ଖରା ଭାଜିବା, ଚୁଡ଼ା କୁଟିବା ।]

ଭାତ ଜାମୁ—ଦେ.ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଜାମୁଗଛ ଓ ତାହାର ଶ୍ୱେତ ଫଳ ବା ଛୋଟ ଜାମ; **ଛୋଟା ଜାମୁନ** Bhāta jāmu କୋଳ—A kind of small blackberry [tree and its fruit].

ଭାତ ଡାଲି—ଦେ.ବ (ସଦ୍ଭବର) (ସ.ଭକ୍ତ+ଦାଳି)—ଭାତ ଓ ଡାଲି—ଭାତତାଲ; **ଭାତ ଦାଲ** Bhāta dāli Boiled rice and porridge of pulses.

ଭାତ ତଅଣ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର) (ସ.ଭକ୍ତ+ତେମନ)—ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନ—ଭାତ ତରକାରୀ; **ଭାତତିମନ; ଭାତ ତରକାରି** Bhāta tiaṇa (ଭାତ ଉରକାସ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) Boiled rice and curry.

ଭାତ ନଦ—ଦେ. ବ (ସ. ଭକ୍ତ+ନଦ୍ରା)—ଭାତ ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅଳସିବା ଗାଢ଼ ନଦ୍ରା—Deep sleep overtaking a person just after meals. Bhāta nida ଭାତର ନିଦ; **ଭାତନସା**

ଭାତ ପରଷା—ଦେ. ବ (ସ. ଭକ୍ତ+ପରିବେଷଣ)—ଖାଇବା ଥାଳିକୁ ପ୍ରଭୃତିରେ ବା ଖାଦ୍ୟପାତ୍ରରେ ଅନ୍ନର ପରିବେଷଣ—ଭାତ ପରିବେଷନ; (ପରଷା)**ଭାତ ପରୋସନା** The serving up of boiled rice on the plate of a diner. Bhāta parasha (ଭାତ ପରୁଷିବା—କ୍ରିୟାରୂପ)

ଭାତ ପରଷାଳ(ଳୁଣୀ)—ଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ନ ପରିବେଷଣକାରୀ Bhāta parashāḷi(shuṇī) ବ୍ୟକ୍ତି—A person who serves up boiled rice. ତେ ଭାତ ପରସେ **ଭାତ ପରୋଶନେବାଲା**

ଭାତ ପୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ଭାତ ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ଲୁଗାର ପୁଡ଼ା—ପଣୁଅ—1. Some boiled rice tied up in cloth. ୨ । ରେଖା ପଞ୍ଚମୀ ନ ଗୁଡ଼ରେ ଘର ଗୁଳରେ ଝୁଲୁଥ୍ ଦେବା କୁଶର ବୁଣା ପୁଡ଼ିଆ; 2. A plaited roll of rush hung from the thatch over the front door of a house on the fifth day of the dark fortnight of the month of Bhād a. Bhāta purdā

ଭାତ ବଢ଼ା—ଦେ.ବ—ହାଣ୍ଡରେ ଅନ୍ନ ବାଢ଼ିବା—ଭାତବାଢ଼ା; **ଭାତ ନିକାଲନା** Bringing out of rice from the cooking pot and serving it up on a plate. Bhāta bardhā (ଭାତ ବାଢ଼ିବା—କ୍ରିୟା)

ଭାତ ବର୍ତ୍ତନ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର) ଭୃତ୍ୟକୁ ଦଅଯିବା ଅନ୍ନ ଓ ଦରମା—ମାସିନା ଖୋରାକ; **ଭାତ ବରତନ** Food and salary given to a servant. (ଭାତ ବତ୍ତନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Bhāta bartana

ଭାତ ରନ୍ଧା—ଦେ. ବ ସ (ଭକ୍ତ+ରନ୍ଧନ)—ଗୁଡ଼ୁଳକୁ ସିଦ୍ଧ କରି ଅନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—The act of boiling rice for food. ଭାତରାଁଧା **ଭାତ ରାଁଧନା** (ଭାତ ରନ୍ଧିବା—କ୍ରିୟା) [ଉ—ଗୁଡ଼ୁଳ ରନ୍ଧା ଦୋଇ ଭାତ ହୁଏ; ଭାତ ରନ୍ଧା ଯାଏ ନାହିଁ] Bhāta randhā

ଭାତରେ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର ଦେବାର ଉପାୟ କରିବା ବା ଖାଦ୍ୟକା କାଢ଼ି ନେବା—ପେଟକାଟନା; **ରୋଜୀମାରନା** To punish a person by stopping his food or taking away the means of his living instead of beating him with one's hands. (ଭାତରେ ଧୂଳ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ହାତରେ ନ ମାର ଭାତରେ ମାରିବା—ଉକ୍ତି) Bhātare māribā

ଭାତ ଲୁଗା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର) ଅନ୍ନ ଓ ବସ୍ତ୍ର; ଖୋରାକ ପୋଷାକ—ଭାତକାପଡ଼ ଲୁଗା ଆମକୁ ସେ ଦେଇ— କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।) Bhāta lugā

ଭାତ ସୋଲ—ଦେ.ବ—ଖୋଲ ସୋଲ—Hollow cork or sola. ଫାଁପାସୋଲା; **ଖୋକଲାକୋଢିଲା** Bhātasola

ଭାତା—ଦେ. ବ (ସ. ଭସ୍ତ୍ରା, ଭସ୍ତ୍ରୀ)—ବାୟୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜ୍ୱଳା ଜାଳିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କମାରର ଚର୍ମ ନଳୀ—ଜାତା; **ଧୌଁକନୀ; ଭାଥୀ** smith's bellows. (ଉ—ଲୌହ-କାରକ ଗୃହେ ଭାତା । ବହା ଜଳସ ନ ଗଡ଼ନ୍ତି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) Bhātā

ଭାତି—ସ. ବ (ରା ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—ଦୀପ୍ତି—Splendour; brilliance. ଦେ. ବ—ଭାଭା (ଦେଖ) Bhāta [See].

ଭାତ ପରଷାଳ(ଳୁଣୀ)—ଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ନ ପରିବେଷଣକାରୀ Bhāta parashāḷi(shuṇī) ବ୍ୟକ୍ତି—A person who serves up boiled rice. ତେ ଭାତ ପରସେ **ଭାତ ପରୋଶନେବାଲା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଉଆ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଣ୍ଡାମ, ଗଡ଼ଜାତ) ବ. (ସଂ. ଭକ୍ତ; ସଂ. ଭୃତ୍ତ= Bhātiā ବେତନ)—୧ । ଦରମା—1. Salary. ୨ । ଭାତା[ତି]; ଖୋରପୋଷ— 2. Maintenance-allowance. ୩ । ଗୃକରକୁ ଦିଆ ପରବର୍ତ୍ତରେ ଦିଆଯିବା ଧାନ; ମାସିକ ପଡ଼ଧାନ ବା ଧନ—3. Monthly bole of paddy or money for expenses given to a servant in lieu of daily food. ୪ । ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ—4. Victuals. ୫ । (ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼, କାଉନ୍ସିଲ୍ ଆଦର) ଅବୈତନିକ ମେମ୍ବରମାନେ ମିଟିଙ୍ଗରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାଯାଇଁ ଯାଇବା ଖୋରପୋଷ ଓ ଗସ୍ତଖର୍ଚ୍ଚା—5 Travelling and fooding allowance given to honorary members [e.g. of District Boards, Councils etc.

ଭାଉ ତାଇବା—ଦେ. କି—ଭାଉରେ ପବନ ପୂରାଇ ଭାଉକୁ ତପିବା Bhāti tāibā ଦ୍ୱାରା ଉହାଁର ମୁହଁର ଛିଦ୍ରବାଟେ ପବନକୁ ନଆଁ ଜାଁତା ଚାଲାନ ଦେହକୁ ଖଡ଼ବା—To blow the bellows. **भाथी चलाना**

ଭାଉଆ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ଭକ୍ତ)—୧ । ଭାତ ପରି (ଶୁକ୍ଳ, କୋମଳ)—Bhātuā 1. (White, soft) Like boiled rice. ଭାତୁଆ; ଭାକୁବା ୨ । ଭାତ ପରି ସ୍ୱାଦଘ୍ନ—2. Tasteless like rice. ଭାତୁଡ଼ିଆ, ଭେତୋ ଦେ.ବ—୧। ଅନ୍ନର ଦାସ;ପରାନ୍ନଘାଳତ ବ୍ୟକ୍ତି— **भत खौआ** 1. A person serving for food only; a person eating the salt of another. ୨ । ଗୃକର—2. Servant. (ଯଥା; ଭାତ ଥିଲେ ଭାଉଆ ଅନେକ ?—ଛଗ)

ଭାଉଆଣି—ଦେ. ବ—ଭାତ ରନ୍ଧା ହେବା ଯାଏଁ ଯାକ ଯାହାରେ ସେଦ୍ଧଁ Bhātuāṇi ଜଳ ଫୁଟୁଥାଏ—Water boiling in the cooking pot for boiled rice. ଭାତେରଜଳ **अधन** (ଉ—ପୂଣ ଆର ଗରଆରେ ଭାଉଆଣି ଦେଇ, କଞ୍ଚାଳଆ କାଠ ନେଇ ଚୁନ୍ନକ ଫିଙ୍ଗଇ—ସ୍ତ୍ରୀ. ନଳଚରିତ।)

ଭାଉଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ଭାତ ପରି କ୍ଷୁଦ୍ରାକାର ହେଉ)—ଦେହରେ Bhāturḍi ଜନ୍ମିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ମାଂସଗ୍ରନ୍ଥି; ମାଂସଗୋଳ— ଆବ, ଭାତୁଡ଼ୀ **मस्सा** Tumour; wart. [ଦ୍ର—ଖେଚ ମାଂସପିଣ୍ଡକୁ ଭାଉଡ଼ି ଓ ବଡ଼କୁ ଆବୁ ବୋଲିଯାଏ ।]

ଭାଦ୍ର—ସଂ. ବ. (ଭଦ୍+ଅ+ଇ=ଭାଦ୍ରୀ=ଭାଦ୍ର ପଦ ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ Bhādra ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଭାଦ୍ରୀ+ମାସାର୍ଥେ ଅ)—ଶରତ୍ ଋତୁର ପ୍ରଥମ ମାସ; ଶ୍ରାବଣର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଅଶ୍ୱିନର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଗୃନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ; ଭାଦୁଆ ମାସ—The lunar month following Śrābaṇa and preceding Āswina.

ଭାଦ୍ର ପଦ(ଦା)—ସଂ. ବ—୧ । ପୂର୍ବ ଭାଦ୍ରପଦ (ଷଡ଼ବିଂଶ) ଓ ଉତ୍ତର. Bhādra pada(dā) ଭାଦ୍ରପଦ (ସପ୍ତବିଂଶ) ନକ୍ଷତ୍ର— 1. The 26th and the 27th asterisms. ୨ । ଭାଦ୍ର ମାସ—2. The month of Bhādra.

ଭାଦ୍ରବ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭାଦ୍ର, ଭାଦ୍ରପଦ)—ଭାଦ୍ର ମାସ— Bhādraba The month of Bhādra. ଭାଦର, ଭାଦ୍ଦର **भादव**

ଭାନ—ସଂ. ବ. (ଭା ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+ଭାବ. ଅନ)— Bhāna ୧ । ଦୀପ୍ତି—1. Splendour; radiance. ୨ । ପ୍ରତୀତି—2. Belief. ୩ । ଶୋଭା—3. Beauty. ୪ । ପ୍ରକାଶ—4. Manifestation. ୫ । ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତୀତି—5. A false impression. ଦେ. ବ—ଛଳ; ବାହାନା—Feigning; excuse. (ଉ—ଅଭ ବନଯୂର ଭାନ କରଇ କେପୁଣି.—ରଘୁନାଥ. ମହାସାଲ୍ଭ ।) ଦେ. ବଣ—୧ । ଅସାର—1. Unsubstantial. ୨ । ମନ୍ଦ—2. Bad. (ଉ—ଜଏ ସାର, ଭାନ ଜଏ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତା ଜଣା— ରଘୁନାଥ ସାହୁଣୀ ଚରିତ ।)

ଭାନ କରିବା—ଦେ. କି—ଭାଣ କରିବା; ବାହାନା କରିବା— Bhāna karibā To feign. ଭାଣ କରା **बाहाना करना**

ଭାନସ୍—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଉଲ. ଏହ ଅର୍ଥରେ ହ. ଭାନସ୍)— Bhanas ରନ୍ଧନ; ପାକ କରିବା; ରନ୍ଧିବା—Cooking.

ଭାନସ୍ ଘର—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ଉଲ. ଏହ ଅର୍ଥରେ ହ. ଏହ Bhanas ghar ଶବ୍ଦ)—ପାକଶାଳା—Kitchen.

ଭାନୁ—ସଂ. ବ (ଭା ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ନୁ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ— Bhānu 1. The sun. ୨ । କିରଣ; ରଶ୍ମି—2. Ray of light. ୩ । (+ଭାବ. ନୁ) ଦୀପ୍ତି; କାନ୍ତି—3. Radiance; splendour; refulgence. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ନୁ) ଶିବ— 4. Śiba. ୫ । ପ୍ରଭୁ—5. Lord. ୬ । ରାଜା—6. King. ୭ । ଗନ୍ଧର୍ବଜାତିଶ୍ରେଷ— 7. Name of a heavenly chorister.

ଭାନୁ ଉଦିତ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭାନୁପୁରୁ, ଭାନୁ+ଉଦସ୍)-୧ । ସୁଗ୍ରୀବ— Bhānu udita 1. Sugriba. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦସ୍—2. Sunrise. (ଉ—ବ୍ରହ୍ମ ହେଲୁ ଭୁ ଭାଗ୍ୟ ଭାନୁ ଉଦତେ,ବିଧାନ ହେବ ପ୍ରେମଦୃଷ୍ଟି ତେମନ୍ତେ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।)

ଭାନୁପତ୍ରୀ—ସଂ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ଭାନୁ+ପତ୍ରୀ)—ରଶ୍ମିଶର; ରଶ୍ମି- Bhānupatrī ରୂପ ଶର—Ray of light compared to an arrow. (ଉ—ବିଚତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାନୁ ଭାନୁପତ୍ରୀ ସଙ୍କାନୁ ଦନୁଜ ସମାନୁଜ ଧୀର—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।)

ଭାନୁବତୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଭାନୁମତୀ)—୧ । ଅଇର ଗଉଡ଼ Bhānubatī ଛେଲାମାନେ ଲୁନ୍ଥକ ଦେଖାଇବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଭାନୁମତୀ ସେଦ୍ଧଁ ସ୍ଥୀର ଦାଢ ଗୋଡ଼ ବାଜ ଚାଲୁ ପେଡ଼ରେ ପୁରାଇ ଦେଇ' ପେଡ଼ ଗୃରଘାଡେ ଲୁଗା ସେଘାଇ ବଥାନ୍ତି ଏବ ଯେ କୌଶଳକ୍ରମେ ଉଲ୍ଲ ବନ୍ଧନ ଫିଟାଇ ଦେଇ ସେହ ପେଡ଼ରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଦ୍ଦାର ପଡ଼ ଭଲ ସାଡ଼ୀ ଆଦ ପିନ୍ଧ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରେ—1. (a show of magic) A woman coming out of a closed box where she is imprisoned after being bound hand and foot. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ—2. (figurative) A graceful woman.

ଭାନୁବତୀ ଖେଳ—ଦେ. ବ—ଭାନୁବତୀ ରୂପ ଭୁଲୁକ ଦେଖାଇବା ଖେଳ—Magical exhibition consisting of Bhānubatī. (ଭାନୁବତୀ ସୁଆଙ୍ଗ; ଭାନୁବତୀ ଭୁଲୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Bhānubatī kheļa ଭାନୁମତୀର ଖେଳ नजरबंद

ଭାନୁମତୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାନୁ=କିରଣ, ଶୋଭା+ମତୁ୍ଵର୍ଥେ ମତ୍+ଙୀ.ଇ)—୧ । କିରଣମତ୍ତୀ—1. Having rays of light; refulgent; radiant. ୨ । ଅତିସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Very charming (lady), cynosure. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମହିଷୀ—1. Durjyodhana's Ranee. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମକ ପୁତ୍ର ଓ ଲକ୍ଷଣା ନାମେ କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଥିଲେ)—୨ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ରାଣୀ—2. Bikramāditya's Ranee. ୩ । ଭାନୁନାମକ ଯାଦବଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ସହଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—3, Name of a wife of Sahadeba. [ଦ୍ର—ନଲୁମୃଦୈତ୍ୟ ଏହାକୁ ହରଣ କରି ନେଇଥିଲା; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନଲୁମୃକୁ ବଧ କରି ଏହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଓ ପରେ ପଞ୍ଚମ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରାଇଲେ—ସ୍ଵଲଚରିତ୍ର] ୪ । ଭୁଲୁକବିଦ୍ୟାପଣ୍ଡିତା ରୋଜରୁଜଜନଯୀ— 4. The daughter of king Bhoja said to be a great magician.

ଭାନୁମାନ୍—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଭାନୁ=କିରଣ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ମତ୍; ୧ମା. ବ୍ର ବ)—ଭାସ୍ତିମାନ୍; ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ—Refulgent; (ଭାନୁମତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) radiant. ସ. ବ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । କଳିଙ୍ଗ ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର—2. The son of the king of Kaliṅga. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭୀମଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ—କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଇତିହାସ ।]

Bhānumān ଭାସ୍ତିମାନ୍; ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ—Refulgent; (ଭାନୁମତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) radiant.

ଭାନ୍ତି—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରାନ୍ତି)—୧ । କାନ୍ତି; ଦୀପ୍ତି—1. Splendour; radiance. (ଦ୍ର—ସଜଳ ଜଳଦ କାନ୍ତି, ଗାଇମଣି **दिखावट, भाँति** ଜିଣି ଭ୍ରାନ୍ତି—ପ୍ରାଚୀ. ବଦ୍ଧସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୟ ।) ୨ । ପ୍ରକାର; ଭାଁତି ଢଙ୍ଗ; ରୂପ—2. Type; pattern; mode; manner.

Bhāpa **भाफ** ଭାପ; ଭାପରା (ଭାପ, ଭାପର, ବାଷ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାପିବା—ଦେ.କି (ସ.ବାଷ୍ପ)—ବାଷ୍ପଯୁକ୍ତ ହେବା; ବାଷ୍ପାୟମାନ ହେବା—Bhāpibā ଭାପା **उबलना; भाफहोना** To evaporate; to emit vapour.

ଭାବ—ସ. ବ (ଧା. ଧାତୁ=ହେବା+ଘଞ୍ ବ. ଅ)—୧ । ଜନ୍ମ; ଉତ୍ପତ୍ତି—Bhāba 1. Birth. ୨ । ସୃଷ୍ଟି—2. Creation. ୩ । ଅସ୍ତିତ୍ଵ; [ବିପରୀତ—ଅଭାବ] ସ୍ଥିତି—3. Existence; being. ୪ । ଦେବତ୍ଵ—4. Divinity. ୫ । ପ୍ରକୃତି; ସ୍ଵଭାବ; ସହଜ ଗୁଣ—5 Attribute; nature; natural disposition. ୬ । ଚିତ୍ତ—6. Heart. ୭ । ମନ—7. Mind. ୮ । ଆତ୍ମା—8. Soul. ୯ । କ୍ରିୟା—9. Action. ୧୦ । ଅବସ୍ଥା; ଦଶା—10. Condition; state. ୧୧ । ଭଙ୍ଗି; ଭଙ୍ଗୀ—11. Mode. ୧୨ । ମାନସିକ ଉଦ୍‌ବେଗ; ଚିନ୍ତା; ଭାବନା-12. Thought; anxiety. ୧୩ ।ବାକ୍ୟାର୍ଥ—13. Meaning of words. ୧୪ । ଫଳ—14. Result; consequence. ୧୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ, ଅ) ବସ୍ତୁ—15. Thing. ୧୬ । ଉପଦେଶ—16. Advice. ୧୭ । ଅଭିପ୍ରାୟ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—17. Intention; aim. ୧୮ । ଚେଷ୍ଟା—18. Endeavour. ୧୯ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ; ମର୍ମ—19. Purport; gist. ୨୦ ଜଗତ୍—20. The creation. ୨୧ । ଧ୍ୟାନ—21. Contemplation. ୨୨ । ଆବେଗ; ଆବେଶ—22. Sudden change of mind; paroxysm; pathos. ୨୩ । ପ୍ରକାର; ରକମ—23. Kind. ୨୪ । ସମ୍ଭାବନା—24. Possibility. ୨୫ । ବିଳାସ—25. Sport; pleasure. ୨୬ । ମନର ଅବସ୍ଥା; ମନୋବିକାର ବିଶେଷ—26. Mental condition; idea; feeling; emotion. ୨୭ । କାମ—27. Wish; cupid. ୨୮ । ଅନୁରାଗ; ପ୍ରୀତି; ପ୍ରଣୟ—28. Love; attachment. ୨୯ । ମନର ମେଳ; ସଦ୍ଭାବ—29. Good feeling; mental agreement. ୩୦ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ; ବନ୍ଧୁତା—30. Friendship. ୩୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଧାତୁର ଅର୍ଥ—31. (Grammar) The meaning of a verbal root. ୩୨ । (ଅଳଙ୍କାର) କାବ୍ୟରେ ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା—32. (rhetoric) Feeling; sentiment. [ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ ରସର ବିକାଶ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ହୋଇ ନ ଯାଇ ଅଂଶତଃ ହୋଇଥାଏ ଅଥବା ଯେଉଁଠାରେ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ କିମ୍ବା ବିରୋଧୀ ଭାବ ଲକ୍ଷିତ ନ ହୋଇ କେବଳ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବର ଉଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ସେଠାରେ ଭାବ। ଭାବରୂପେ ବାଚ୍ୟ ହୁଏ । ଏହି ଭାବ ନାନାବିଧ—କୁଲମଣି. ଅଳଙ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ରିକାଣୀ ।] ୩୩ । (ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର) ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷତଃ ସୂତ୍ରଧାରଙ୍କ ପ୍ରତି ନମ୍ର ସମ୍ବୋଧନ—33. An address of respect in dramatic language ୩୪ । ଉକ୍ତି (ହି. ଶ.)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବ
ଭାଷ

34. Devotion. (ଦ୍ର—ବଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ତା ଭାବରେ ବଭୋଗୀ ହେଲେ ଜବରେ । ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଗଶରଲାଶ ।) ୩୫ । ମୁଖର ଆକୃତି ବା ଚେଷ୍ଟା (ହ.ଶ)—35. Facial expression. ୩୬ । ଉର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନ; ଯର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (ହ. ଶ)—36. Attentive observation. ୩୭ । ବଶ୍ଚୟ—37. Consideration. ୩୮ । ବଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ)—38. A learned person. ୩୯ । ଜନ୍ତୁ (ହ.ଶ)—39. Animal, ୪୦ । ଯୋନ (ହ. ଶ)—40. Female organ. ୪୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜନ୍ମକାଳୀନ ନକ୍ଷତ୍ର (ହ. ଶ)—41. (astrology) A person's natal star. ୪୨ । କଳ୍ପନା (ହ. ଶ)—42. Imagination; fancy. ୪୩ । ମନରେ ଗୁପ୍ତ ରହିଥିବା ଇଚ୍ଛା (ହ. ଶ)—43. Secret wish. ୪୪ । ଭରସା; ବଶ୍ୱାସ (ହ. ଶ)—44. Faith; trust. ୪୫ । ଘୁଡ଼ (ହ. ଶ)—45. Market rate. ୪୬ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଶସ୍ଥିତି, ଉପବେଶନ, ପ୍ରତାଶନ, ଗମନ ଆଦି ୧୨ଟି ଚେଷ୍ଟା, ଯାହାକି ମନୁଷ୍ୟର ଜାତକ ଗଣନା ସମୟରେ ବଶ୍ଚୟ କରିଯାଏ (ହ. ଶ)—46. (astrology) The particular posture of a planet in connection with one's horoscope. ୪୭। ନାୟକ ଆଦିଙ୍କୁ ଦେଖି କମ୍ବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ନାୟିକା ମନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ୬୮ଟି ସ୍ୱତଃଜ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରୁ ୩୫ଟି ଅଙ୍ଗଜ ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ (ହ. ଶ.)—47. The first of the mental conditions which are indicated by bodily expressions in the heroines of romance in respect of lovers. [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟକାରମାନେ ଏହି ଭାବକୁ ୧, ସ୍ଥାୟୀଭାବ, ୨. ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ; ଓ ୩. ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବରେ ବଭକ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଇଚ୍ଛା, ଦ୍ୱାସ, ଶୋକ, କ୍ରୋଧ, ଉତ୍ସାହ, ଉତ୍ସୁ, ଜୁଗୁପ୍ସା ଓ ବସୂୟ-ସ୍ଥାୟୀଭାବ; ନବେଦ, ଗ୍ଲାନି, ଶଙ୍କା, ଅସୂୟା, ମଦ, ଭ୍ରମ, ଆଳସ୍ୟ, ଦୈନ୍ୟ, ଚିନ୍ତା, ମୋହ, ଧୃତି, ସ୍ମୃତି, ବପଲବ୍ଧା, ହର୍ଷ, ଅବେଗ, ଜଡ଼ତା, ଗର୍ବ, ବଷାଦ, ଉତ୍ସୁକତା, ନିଦ୍ରା, ଅପସ୍ମାର, ସ୍ୱପ୍ନ, ବବୋଧ, ଅମର୍ଷ, ଉଗ୍ରତା, ବ୍ୟାଧି, ଉନ୍ମାଦ, ମରଣ, ତ୍ରାସ ଓ ବତର୍କ-ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ; ସ୍ୱେଦ, ସ୍ତମ୍ଭ, ସ୍ୱେମାଞ୍ଚ, ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, ବେପଥୁ, ବୈବର୍ଣ୍ଣ, ଅଶ୍ରୁ ଓ ପ୍ରଲୟ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।] ୪୮ । ସଙ୍ଗୀତର ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ କରାଇବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱର, ନେତ୍ର, ମୁଖ, ବା ଅଙ୍ଗାବୟବ ବଭନ୍ନ ଚାଳନ; ପାରିଯା (ହ. ଶ.)—48. Gesiculations; modulutions of voice and movements of limbs made by singers to make the audience realise the purport of song. ୪୯ । ଦ୍ୱାବ; ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ମନୋଭାବଜ୍ଞାପକ ଭଙ୍ଗୀ (ହ. ଶ)—49. Lovers' gesticulations or blandishments. ୫୦ । [ସାଂଖ୍ୟ] ଜନ୍ମ, ସ୍ଥିତି,ବୃଦ୍ଧି ଓ କ୍ଷୀଣତାପ୍ରାପ୍ତ, ଧ୍ୱଂଶାତ୍ମକ ଅତଜଲଦ୍ଧର ପଦାର୍ଥ (ହ. ଶ)—50. (Sāṁkhya philosophy) A perishable thing having birth, existence, growth, waning and end. ୫୧ । ବୁଦ୍ଧିର ଯେଉଁ ଗୁଣଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନ, ଅଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମର ଧାରଣା ଜନ୍ମେ [ହ. ଶ]—51. Power of discrimination. ୫୨ । [ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ] ଦ୍ରବ୍ୟ, ଗୁଣ, କର୍ମ, ସାମାନ୍ୟ, ବଶେଷ ଓ ସମବାୟ ଏହି ୬ଟି ବଦ୍ୟମାନ ବସ୍ତୁ—52. [Baiśeshika philosophy] Thing, attribute, act, commonness and peculiarity.

ସ. ଅ. (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତି)—ସୂତ୍ରଧାରକୁ ନଟୀର ସମ୍ବୋଧନ = A term of address of respect in drama.

ଦେ. ବ—ଭାବଗ୍ରାହି ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—Name for calling 'Bhābagrāhi.

ଭାବକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୂ ଧାତୁ. ଣିଚ୍=ଭାବ. ଧାତୁ=ଚନ୍ତା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେଉଁ ଗାୟକ ଗୀତର (ଭାବକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭାବ ଅନୁସାରେ ସ୍ୱର ବଦଳାଇ ପାରେ—1. A singer who can modulate his voice according to the sentiment of the song. ୨ । ଚାରୁକ ବା ଚନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Thinker. ୩ । ଉତ୍ପାଦକ—3. Producer. ସ. ବଶ. ପୁଂ—୧ । ଚନ୍ତାଶୀଳ—1. Thoughtful. ୨ । ଉତ୍ପାଦନକାତ୍ମ—2. Productive.

ଭାବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ ଭାବକରା Bhāba karibā କରିବା—1. To set up friendship with a person. ୨ । ପ୍ରଣୟ କରିବା—2. To make love. **भाव करना**

ଭାବ ଗତି—ଦେ.ବ (ସ.ଭାବ+ଗତି)—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆନ୍ତରିକ Bhāba gati ଓ ବାହ୍ୟ ଅବସ୍ଥା; ଆକାର ପ୍ରକାର; ହାବଭାବ—(ଭାବଗତିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Mental and external ଭାବଗତିକ condition; feelings and deportments. **हावभाव**

୨ । ଛଟକ; ଚଙ୍ଗ୍ ଚାଙ୍ଗ୍; ଭାବଭଙ୍ଗୀ—2. Deportment; demeanour; outward expression of one's inner thought. ୩ । ଅବସ୍ଥା—3. Condition. ୪ । ଚଙ୍ଗ—4. Mode. ୫ । ସ୍ଥୂଳ ଚଳନ—5. Conduct; behaviour.

ଭାବ ଗମ୍ଭୀର—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ଶ୍ୟା ଚତ୍ର, ଭାବ+ଗମ୍ଭୀର)—Bhāba gambhīra ୧ । ପ୍ରଗାଢ଼ ଚନ୍ତାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୋଦିତ—1. Inspired by deep thought. [ଭାବଗମ୍ଭୀର—ସ୍ତ୍ରୀ] ଭାବ ଗମ୍ଭୀରତା } ଭାବଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ } ବ

୨ । ଗମ୍ଭୀର ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of deep thought. ୩ । ଭାବର ଗାଢ଼ତ୍ୱ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗୁଁ ଗମ୍ଭୀର—3. Looking grave or serious on account of excess of sentiments.

ଭାବଗର୍ଭ—ଫ, ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀ; ଭାବ+ଗର୍ଭ)—୧ । ଅର୍ଥଗର୍ଭ; Bhābagarbha ଯହିଁରେ ଅର୍ଥ ନିହିତ ଅଛି—1. Having a (ଭାବଗର୍ଭକ—ଅନ୍ୟରୂପ) meaning; significant. ୨ । ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of sentiment or feeling; sentimental.

ଭାବଗ୍ରାହୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ଭାବ+ଗ୍ରହ୍, ଧାତୁ+ଇନ୍, ଇ, ୧ମା Bhābagrāhī ୧ବ)—ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନୋଭାବ ବୁଝି ପାରେ—Able to understand another's intention or thoughts. ଫ. ବ—ଭଗବାନ୍—God. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ଭାବ ତରଙ୍ଗ—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭାବ+ତରଙ୍ଗ)—ଭାବର ଢେଉ; Bhāba taraṅga ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସ—Waves of emotion.

ଭାବ ତରଳ—ଫ. ତ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭାବ+ତରଳ)—ହୃଦୟର ଆବେଗ Bhāba taraḷa ଦ୍ୱାରା ତରଳିତ; ଭାବ ତୋଳ—Melting with emotion; moved or led away by sentiments; emotional; sentimental

ଭାବ ତାରଲ୍ୟ—(ଭାବ+ତାରଲ୍ୟ)—ହୃଦୟର ଆବେଗଦ୍ୱାରା ତରଳିତ Bhāba tāralya ହେବାର ଅବସ୍ଥା—Sentimentality. (ଭାବତରଳତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାବ ଦୋସ୍ତି—ଦେ. ବ. (ଫ. ଭାବ+ଫା. ଦୋସ୍ତୀ)—୧ । ଗାଢ଼ ବନ୍ଧୁତା Bhāba dosti —1. Close friendship; intimacy. ଭାବ ଦୋସ୍ତୀ ୨ । ପ୍ରଣୟ—2. Love. ଦେ. ବଣ—ଗାଢ଼ **भाव दोस्ती** ବନ୍ଧୁତା ବା ପ୍ରଣୟ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Intimate.

ଭାବନା(ନା)—ଫ. ବ. (ଭାବ ଧାତୁ=ଚିନ୍ତା କରିବା+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—Bhābana(nā) ୧ । ଧ୍ୟାନ; କଳ୍ପନ; ଅନୁଚିନ୍ତନ—1. Deliberation; contemplation. ୨ । ବିବେଚନା—2. Consideration. ୩ । ମାନସିକ ଉଦ୍ବେଗ; ଚିନ୍ତା—3. Anxiety; thought. ୪ । ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନ—4. Reflection; circumspection. ୫ । ଅଭିଷେକ—5. Sprinkling.. ୬ । ଔଷଧର ସମ୍ଭାରବିଶେଷ; ଚୂର୍ଣ୍ଣରେ ତୈଳ ଅବା ବାରଂବାର ମିଶାଇ ଯୋଷ ଶୁଖାଇବା କ୍ରିୟା; ଅଭିଶ୍ରୁତ—6. Act of mixing a juice or other liquid repeatedly with a medicinal powder which is being prepared. ୭ । ଅଧିବାସନ; ଅଙ୍ଗସଂସ୍କାରକରଣ; ବେଶବିନ୍ୟାସ—7. Toilette. ୮ । ସଜାଇବା—8. Furnishing. ୯ । ଅନୁଭବରୁ ଓ ସ୍ମୃତିରୁ ଜାତ ମାନସିକ ସଂସ୍କାର—9. A state of mind resulting from experience or memory.

ଭାବନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚିନ୍ତା କରିବା—1. To think. Bhābanā karibā ୨ । ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହେବା—2. To be ଭାବନା କରା **भावना करना** anxious.

ଭାବନା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୂର୍ଣ୍ଣାଦିରେ ରସାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ତୈଳାଦି Bhābanā debā ମିଶାଇବା—To mix a juice or ଭାବନା ଦେଓୟା liquid with a powder and drying it. **भावना देना**

ଭାବ ନାବ୍(ଭ୍)—ଦେ. ବ. (ଅନର୍ଥକ ସଦ୍ଧରର)—୧ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—Bhāba nāb(bh) 1. Intimacy. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିସଙ୍ଗେ [ଭାବଲ୍ଲ(ଘା)ବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ମିଳା ମିଶା—2. The state of ଭାବଟାବ, ଭାବସାବ mixing freely with a person. **भावसाव** ୩ । ପ୍ରଣୟ; ଗାଢ଼ ବନ୍ଧୁତା—3. Close friendsbip or love.

ଭାବନୀୟ—ଦେ. ବଣ. (ଭାବ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଚିନ୍ତନୀୟ—Bhābanīya Thinkable.

ଭାବ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫଳ ଭୋଗ କରିବା—Bhāba pāibā To enjoy the result. ଫଳ ପାଓୟା **फल पाना**

ଭାବ ପ୍ରକାଶ—ଫ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ପ୍ରକାଶ)—ମନୋଗତ Bhāba prakāśa ଭାବର ପ୍ରକାଶ; ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା—Expression of one's feelings, thought, meaning or intention. ଦେ. ବ—ସଂସ୍କୃତ ଆୟୁର୍ବେଦିକ ଚତୁର୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—Name of a Sanskrit work on the Hindu system of medicine. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ମଦ୍ର ଦେଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଭାବ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସକଳିତ ହୋଇଥିଲା—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ।]

ଭାବ ବହୁଳ—ଫ. ବଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ବହୁଳ)—ଅର୍ଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—Bhāba bahuḷa Abounding in meaning or ideas (ଭାବ ବହୁଳତା, ଭାବବାହୁଲ୍ୟ—ବ) or thoughts.

ଭାବ ବାଚ୍ୟ—ଫ. ବ. (ବ୍ୟାକରଣ)—ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱହୀନ ରୂପ—Bhāba bāchya (grammar) The impersonal voice of a sentence. [ଦ୍ର—ବାକ୍ୟର ବାଚ୍ୟ ତିନିଧ; କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ, କର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟ । କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, କର୍ମ ବାଚ୍ୟରେ କର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଭାବ ବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ପ୍ରାୟଶଃ ଅନୁକ୍ତ ରହେ । ଉଦାହରଣ—କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ—ବାଳୀକି ରାମାୟଣ ଲେଖିଥିଲେ; କର୍ମବାଚ୍ୟ—ବାଳୀକିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାମାୟଣ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ଭାବବାଚ୍ୟ-ନଦୀ ତୀରରେ ବଂଶୀ ବାଜିଲା; ମତେ ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦର ବାଚ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ; ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଭାବ ବାଚ୍ୟ ଏକତମ; ଭାବବାଚ୍ୟରେ କେବଳ ଧାତ୍ୱର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଯଥା—ଗମନ, ଶୟନ, ଗତି, ସ୍ଥିତି ଇତ୍ୟାଦି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବ ବାଦୀ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ (ବାଇବ୍ଲ ଅନୁବାଦକଙ୍କ ଭାଷା)—ଭବିଷ୍ୟଦ୍ ବକ୍ତା।—A prophet.
(ଭାବ ବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାବ ବାହାରିବା—ଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ)—ବିଷୟସ୍ଥ ଫଳ ଘଟିବା—ଭବିଷ୍ୟତ ଫଳଲିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
Bhāba bāhāribā The happening of unto-ward consequence.
ଭାବ ବେରିଏ ଯାଓୟା **पोल खुलजाना**

ଭାବ ବିନିମୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ବିନିମୟ)—ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—Exchange of ideas.
Bhāba binimaya

ଭାବ ବିଳାସ—ସ. ବ. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଚିନ୍ତାରେ ଓ ଲେଖାରେ କୌଣସି କାଳ୍ପନିକ ଆଦର୍ଶର ଅନୁସରଣ—Idealism.
Bhāba bilāsa

ଭାବ ବିଳାସୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସେ ଚିନ୍ତାରେ ଓ ଲେଖାରେ କୌଣସି କାଳ୍ପନିକ ଆଦର୍ଶର ଅନୁସରଣ କରେ—Idealistic.
Bhāba bilāsi (ଭାବ ବିଳାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାବ ବୋଧ—ସ ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ବୋଧ) —ଅର୍ଥୋପଲବ୍ଧି; ଭାବକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—Realisation of the meaning of a matter.
Bhāba bodha

ଭାବ ବୋଧକ—ସ. ବଣ—ଯାହା କୌଣସି ଅର୍ଥ ବା ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରେ—Indicating a meaning.
Bhāba bodhaka (ଭାବଦ୍ୟୋତକ, ଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ, ଭାବସୂଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନରେ ଜନ୍ମିବା ଭାବର ପ୍ରକାଶ ବା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି—Giving vent to one's idea or feeling.
Bhāba byakti

ଭାବ ଭଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବ—୧ । ମୁଖରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଚେଷ୍ଟାମାନ—1. Facial expressions. ୨ । ଭାବଗତି (ଦେଖ)—2 Bhāba gati (See).
Bhāba bhaṅgī

ଭାବ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଥିବା ବନ୍ଧୁତା ବା ସମ୍ପର୍କ ଛିଣ୍ଡାଇବା—1. To cut off one's connection or friendship. ୨ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବନ୍ଧୁତାର ବିନାଶ ଘଟାଇବା—2. To cause severance of friendship between 2 persons. ଦେ.ବ—୨ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟର ଲୋପ—Breach of friendship between two persons.
Bhāba bhaṅgibā ଭାବଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା / ଭାବଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା } ର ଅନ୍ୟରୂପ
ଭାବଭାଙ୍ଗା (ଭାଙ୍ଗାନ) **भावतोडना, भावहटाना** ଭାବଭାଙ୍ଗା **भावतुटजाना**

ଭାବ ଭୋଳ(ଲା)—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭାବବିହ୍ୱଳ)—ଭାବରେ ବିହ୍ୱଳ ଭାବେ ବିହ୍ୱଳ—Maddened or overwhelmed with feelings.
Bhāb bhola(lā) **भाव भोला**

ଭାବମୟ—ସ. ବଣ (ଭାବ+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ମୟ) —୧ । ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of meaning. ୨ । ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of love. ୩ । ଚିନ୍ତାପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of thoughts; thoughtful.
Bhābamaya

ଭାବ ମିଶ୍ର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଭାବପ୍ରକାଶ ନାମକ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା—Name of the author of the Hindu medical work Bhābaprakāśa.
Bhāba miśra
[ଦ୍ର—ଏ ୩୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମଦ୍ର(ପ୍ରାଚୀନ ପଞ୍ଜାବ)ଦେଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଲଟ୍ଟନ ମିଶ୍ର। ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର।]

ଭାବମୂଳକ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭାବ+ମୂଳ+କ)—୧ ଯାହାର ମୂଳରେ ଭାବ ବା ଆବେଗ ଥାଏ—1. Actuated by tense feeling; sentimental. ୨ । ଅର୍ଥମୂଳକ—2. Having meaning or significance.
Bhābamūlaka

ଭାବ ରଖିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ସଦ୍ଭାବ ବା ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା—To continue friendship with a person.
Bhāba rakhibā **भावरखना**

ଭାବର ପିଆସ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭାବ+ପ୍ରିୟ) —ଭାବ ବା ପ୍ରେମଦ୍ୱାରା ଯାହାକୁ ବଶ କରାଯାଇ ପାରେ ଭାବେର ପିୟାରା—Controllable by love or devotion.
Bhābara piārā **भावका प्यारा** (ଭାବର ପ୍ୟାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାବ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା—1. To establish friendship. ୨ । ପ୍ରଣୟ କରିବା—2. To make love.
Bhāba lagā(ge)ibā **भावलगाना** (ଭାବ ଲଗେଇବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

ଭାବ ଶୁଦ୍ଧି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ଶୁଦ୍ଧି)—ଚିନ୍ତାର ବିଶୁଦ୍ଧି ବା ପବିତ୍ରତା—Purity of thoughts.
Bhāba śuddhi (ଭାବ ସଂଶୁଦ୍ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାବ ସଞ୍ଚାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ସଞ୍ଚାର)—ଚିନ୍ତାର ଉଦୟ—The dawning of a thought; the coming of an idea.
Bhāba sañchāra

ଭାବ ସିନ୍ଧୁ—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସମୁଦ୍ର ପରି ଉଛୁଳୁଥିବା ଭାବ—Emotion compared to the sea.
Bhāba sindhu (ଭାବସମୁଦ୍ର, ଭାବସାଗର, ଭାବାବ୍ଧି, ଭାବାର୍ଣ୍ଣବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାବାତ୍ମକ—ସ. ବଣ— ଭାବଗର୍ଭ (ଦେଖ)—Bhābagarbha
Bhābātmaka (ଭାବାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See)

ଭାବାନ୍ତର—ସ. ବ (ଅନ୍ୟ+ଭାବ; କର୍ମଧାରୟ) —ମନର ଅବସ୍ଥାନ୍ତର; ଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ—Change of feeling; another emotion or sentiment.
Bhābāntara

ଭାବାବେଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ଆବେଗ) —ଭାବର ଅତି ବୃଦ୍ଧି—Overflow of feeling.
Bhābābega (ଭାବାଧିକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାବାବେଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ଆବେଶ) —ଭାବର ଉତ୍ପତ୍ତି ବା ଆବିର୍ଭାବ—The dawning or appearance of an idea or thought.
Bhābābeśa

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବାଭାସ—ପୁ.ବ—ଗଣିକାର ବା ଅନୁଗ୍ରଗିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସମ୍ପର୍କ କୌଣସି ପୁରୁଷ Bhābābhāsa ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଖୋଭର,ଲଜ୍ଜାର ବା ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ହେଲେ ପୁରୁଷର ଯେଉଁ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—The mental condition of a man when the woman whom he loves becomes the occasion for or cause of his regret, shame or anxiety (literally;—the semblance of sentiment). [ଦ୍ର—ଭାବାଭାସର ଉଦାହରଣ—ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀ କର ଇଷ୍ଟିର ବାମାକୁ ହେବ ଯଦି ତାର ମତ, ନ ହେଲେ ଜୀବନ ଯାଯିବ ହୋଇ ତା ଗୁପତ-ପ୍ରଣୟେ ରତ । ଗଙ୍ଗାଧର. ଜାତକବଧ ।]

ଭାବାର୍ଥ—ପୁ. ବ—୧ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—1. Gist; purport. ୨ । Bhābārtha ପ୍ରକୃତ ଅଭିପ୍ରାୟ—2. Real intention.

ଭାବାର୍ଥକ—ପୁ. ବଣ (ଭାବାର୍ଥ+କ)—ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ— Bhābārthakā Purporting to be; significant.

ଭାବାର୍ଥ ଦୀପିକା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କୃତ ଶ୍ରୀମଦ୍- Bhābārtha dīpikā ଭାଗବତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକା—The famous commentary on the Bhāgabata by Śrīdhara Swāmī.

ଭାବିକ—ପୁ. ବଣ (ଭାବ+ଇକ)—୧ । ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ—1. Having Bhābika meaning. ୨ । ସ୍ୱାଭାବିକ—2. Natural. ୩ । ଭାବଯୁକ୍ତ—3. Consisting of ideas or emotions. ୪ । ଉଦ୍ଦୀପକ—4. Inciting. ୫ । ଭବିଷ୍ୟତ୍‌କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ — 5. Relating to future. ପୁ. ବ—୧ । କାବ୍ୟାଲଙ୍କାରବିଶେଷ— 1. A figure of speech. ୨ । ସାଜଗଣିତର ସମୀକରଣବିଶେଷ — 2. An equation in algebra involving products of unknown quantities.

ଭାବିତ—ପୁ. ବଣ (ଭୂ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଭାବ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । Bhābita (ପୁଂ) ଚିନ୍ତାକ୍ରାନ୍ତ; ଚିନ୍ତିତ; ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ—1. (ଭାବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Thoughtful; anxious. ୨ । ଅଙ୍ଗୀକୃତ —2. Agreed. ୩ । ପ୍ରମାଣୀକୃତ—3. Proved. ୪ । ଘଟିତ—4. Happened. ୫ । ପରୀକ୍ଷୀକୃତ— 5. Purified; chastened. ୬ । (ଔଷଧାଦି) ସିକ୍ତ; ଅମୃତେଦୋକ୍ତ 'ଭାବନା' ଦ୍ରବରେ ରସାଦି ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରିତ—6. (medicinal powder) Mixed with a juice; steeped. ୭ । ବାସିତ—7. Scented; perfumed. ୮ । ପ୍ରାପ୍ତ—8. Acquired. ୯ । ପ୍ରାପିତ—9. Caused to be acquired.

ଭାବିତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚିନ୍ତିତ ହେବା—To be anxious. Bhābita hebā ଭାବିତ ହଓୟା **चिन्तित होना**

ଭାବିତାତ୍ମା—ପୁ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଭାବିତ+ଆତ୍ମନ୍ ୬ମା.୨ବ)—୧ । Bhābitātmā ପୂତାତ୍ମା—1. One whose mind has been chastened by spiritual contemplation. ୨ । ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମା—2. Pure in heart.

ଭାବିତ୍ର—ପୁ. ବ (ଭାବ ଧାତୁ=ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇତ୍ର)— Bhābitra ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ; ସ୍ୱର୍ଗ,ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ —The heaven, the earth and the nether world.

ଭାବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପୁ. ଭୂ ଧାତୁ, ଣିଚ୍=ଭାବ ଧାତୁ)—୧ । ଚିନ୍ତା Bhābibā କରିବା—1. To think. ୨ । ସ୍ଥିର କରିବା—ଭାବା **भावना** 2. To settle. ୩ । ଉଦ୍ଦିଗ୍ନ ହେବା—3. To be anxious. ୪ । ସ୍ମରଣ କରିବା—4. To recollect. ୫ । ଅନୁଭାବନ କରିବା—5. To think out; to find out. ୬ । ବିଚାର କରିବା; ବିବେଚନା କରିବା—6. To consider. ୭ । ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ କରିବା; ଅନୁତାପ କରିବା—7. To repent.

ଭାବିବା ଚିନ୍ତିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଦୃଶ)—ଉତ୍ତମରୂପେ ଚିନ୍ତା କରିବା— Bhābibā chintibā To consider well; to deli- ଭାବା ଚିନ୍ତା **सोच विचार करना** berate.

ଭାବିନୀ—ପୁ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାବ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଭାବନାଯୁକ୍ତା— Bhābinī 1. Thoughtful. ୨ । ଚିନ୍ତିତା—2. Anxious. ୩ । ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତା—3. Graceful. ୪ । କାମୁକୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—4. Lustful (lady). ପୁ. ବ—୧ । କାମିନୀ 1. Woman. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife. ୩ । ପ୍ରିୟା— 3. One's beloved woman.

ଭାବୀ—ପୁ. ବଣ (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ; Bhābī ଭବିଷ୍ୟତ୍—1. Future. ୨ । ଆଗାମୀ; ଯାହା ଘଟିବ—2. Would be. ଦେ. ବ—ଭବିଷ୍ୟତ୍‌କାଳ— The future. (ଦ୍ର—ଭାବି ଅର୍ଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନ-ସର୍ବସ୍ୱ ବଦ୍ଦରେ । ରଘୁନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)

ଭାବୀ ବଂଶଧର—ପୁ. ବ—ମନୁଷ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ— Bhābī bamśadhara Future generations.

ଭାବୁକ—ପୁ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଶୀଳାର୍ଥେ. ଉକ)—୧ । ଚିନ୍ତା Bhābuka ଶୀଳ—1. Thoughtful. ୨ । ଧ୍ୟାନଶୀଳ— (ଭାବୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Contemplative. ୩ । ଭାବଜ୍ଞାତା— 3. Able to understand another's intentions or thoughts. ପୁ. ବ—୧ । ଯେ ଚିନ୍ତା କରେ—1. A thinker. ୨ । ମଙ୍ଗଳ—2. Weal. ୩ । ଭଉଣୀପତି—3. One's sister's husband.

ଭାବୁକତା(ତ୍ୱ)—ପୁ.ବ (ଭାବୁକ+ତାବାର୍ଥେ ତା;+ତ୍ୱ)—ଚିନ୍ତାଶୀଳତା— Bhābukatā (twa) Thoughtfulness.

ଭାବୁସି—ଦେ. ବଣ—୧ । ପ୍ରେମଶୀଳ—1. Loving; affection- Bhābusi ଭାବେର **प्रेमी** ate. ୨ । ପ୍ରଣୟୀ—2. Inti- ଭାବ **भाव** mate. ଦେ. ବ—ପ୍ରଣୟ—Attachment; intimacy.

ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଭାବ+ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ)—ଭାବ ତରଙ୍ଗ Bhābochchhwāsa ଉତ୍ପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଉଦିତ ହେବା ଭାବବୃତ୍ତି— Overflow of feelings.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବୋଦୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ଉଦୟ)—ମନରେ ଭାବର ଉଦୟ—Dawning of an idea.
Bhābodaya
(ଭାବୋଦ୍ଭବ; ଭାବୋଦ୍ରେକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ—ସ. ବଣ—ଯାହା ମନରେ କୌଣସି ଭାବର ଉଦ୍ରେକ କରେ—Thought-provoking.
Bhāboddīpaka

ଭାବୋଦ୍ଦୀପନ(ନା)—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ଉଦ୍ଦୀପନ)—ମନରେ ଭାବର ଉତ୍ତେଜନ—Provocation of thought in the mind.
Bhāboddīpana (nā)

ଭାବୋନ୍ମତ୍ତ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭାବ+ଉନ୍ମତ୍ତ)—ଭାବଭୋଳ—Maddened or overwhelmed by an idea.
Bhābonmatta
(ଭାବୋନ୍ମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାବୋନ୍ମାଦ—ସ ବ—ଭାବ ବଦ୍ଧୁଲତା; କୌଣସି ଭାବାଧିକ୍ୟ—Madness about any fixed idea.
Bhābonmāda

ଭାବ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଭବଭବ୍ୟ; ଯାହା ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ—1. Inevitable. ୨ । ଭବିଷ୍ୟତ୍—2. Future. ୩ । ଚିନ୍ତନୀୟ—3. Thinkable. ୪ । ସାଧ୍ୟ; କରଣୀୟ—4. Performable.
Bhābya

ଭାମ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—To be angry.
Bhām (root)

ଭାମ—ସ. ବ (ଭା ଧାତୁ=ବସ୍ତୁ ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମ)—୧ । ଭାନୁ—1. The sun. ୨ । କରଣ—2. Ray of light. ୩ । (+ଭାବ ମ) ପୀତି—3. Splendour; lustre; radiance. ୪ । (ଭାମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା+ଭାବ ଅ) କ୍ରୋଧ; କୋପ—4. Rage; anger. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ ମ) ଭଉଣୀପତି—5. Sister's husband. ୬ । ଓଧ ଜାତୀୟ ଜନ୍ତୁ; କଣ୍ଟାଶ ଜାତୀୟ ଜନ୍ତୁ—6. A wild cat; palm civet; Paradoxurus Niger.
Bhāma

ଭାମନ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭାମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—କ୍ରୋଧୀ ପୁରୁଷ—A passionate man.
Bhāmana (ଭାମନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାମା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅଭି. କ୍ରୋଧନା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A violent or angry woman; a shrew; vixen; virago. ୨ । ନାରୀ—2. Woman. ୩ । ସତ୍ୟଭାମା—3. A wife of Srikrushna
Bhāmā

ଭାମିନୀ—ସ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାମ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ)—୧ । ଅଭିକ୍ରୋଧନା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A shrew; a passionate woman. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାରୀ—2. Woman. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାମିନ୍+ଈ) ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhāmī.
Bhāminī

ଭାମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭାମ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—କ୍ରୋଧୀ—Angry; passionate.
Bhāmī

ଭାର—ସ. ବ (ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଗୁରୁତ୍ୱ; ଓଜନ—1. Weight; heaviness. ୨ । କ୍ରୋଧ ବା ଅଭିମାନ-ଜନିତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—2. Sullenness due to anger or displeasure. ୩ । (+କର୍ମ. ଅ) ସ୍ତୂପି; ସମୂହ—3. Multitude. ୪ । ବୋଝ—4. Load. ୫ । ଦାୟିତ୍ୱ—5. Responsibility; charge. ୬ । (+କରଣ ଅ) ପରିମାଣ ବିଶେଷ—6. A standard of weight.
Bhāra

ଭାର ଭାର ବ—୧ । ନିର୍ଭରତା—1. Dependence. ୨ । ବାଙ୍କରି ଦୁଇ ପାଖରେ ଝୁଲା ହୋଇ ଏକ ସଙ୍ଗେ ବୁହାଯିବା ଦୁଇଟି ବୋଝ—2. Two loads carried on one shoulder by means of a yoke. ୩ । ଶିକା ଓ ବାଙ୍କରି—3, A Banghy and its 2 scales. ୪ । ଜଣେ ଲୋକର ବାଙ୍କରିରେ ବୋହି ପାରିବା ପଦାର୍ଥର ପରିମାଣ—4. As much as can be carried by a person on the shoulder by means of a yoke; [ଦ୍ର—ବୋଝ ମୋଟକଥା ଏବଂ ତାହା ମୁଣ୍ଡରେ ବା ପିଠିରେ ବୁହାଯାଏ । ଭାର ସୋଡ଼କଥା ଏବଂ ତାହା ବାଙ୍କରିର ଦୁଇ ପାଖରେ ଝୁଲୁଥିବା ଶିକା ଦ୍ୱାରା ବୁହାଯାଏ । ଭାରର ଦୁଇ ପାଖର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୋଝକୁ ଅଙ୍ଗା ବୋଲାଯାଏ ।] ୫ । ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ଭାର ଦ୍ୱାରା ପଠାଯିବା ଉପଢୌକନ—5. Presents sent to relatives (and generally carried by yokes). ଦେ. ବଣ—୧ । ଭାରୀ—1. Heavy. ୨ । ଭାର; ଭାର କଷ୍ଟକର; ଶକ୍ତ; ଜଟିଳ—2. Difficult;

ଭାରଇମଲ୍(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭାର ଓ ମଲ୍ଲ)—୧ । ପ୍ରଧାନ ବୀର—ପ୍ରଧାନମଲ୍ଲ; ଭାରମଲ୍ଲ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖୁବ୍ ଭାରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଦୂରକୁ ଉଠାଇ ପାରେ—1. A chief hero or warrior. ୨ । ଭାରମଲ୍ଲ—2. A champion of heavy weight.
Bhāraimala(lla)

ଭାର(ରୁ)କୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । କ୍ରୋଧ ବା ଅଭିମାନ ସୋଗୁଁ ଭାର; ଫୁଲାହୁଆ ୨ । ଫୁଲୁକା—2. Swollen. (ଭୁରୁକୁଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଭାର[ରୁ]କୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Bhāra(ru)kunḍā

ଭାରକୁଣ୍ଡା ମୁହାଁ—ଦେ. ବ ପୁଂ—୧ । ବରସ ମୁହାଁ—1. Having a frowning face. ୨ । ଫୁଲୁକାମୁହାଁ; ଫୁଲୁକା-ଯାର ସର୍ବଦା ମୁଖ ଭାରଥାକେ ଗାଲଆ—2. Having a swollen or puffed up face. ମୁହ ଫୁଲା
[ଭାରକୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡୀ) ମୁହାଁ, ଭୁରୁକୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡୀ) ମୁଖ—ସ୍ତ୍ରୀ]
Bhārakunḍā muhāṅ

ଭାରକେନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭାର+କେନ୍ଦ୍ର)—୧ । ଭାରର ବା ବାଙ୍କରିର ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁ—1. The middle point of a yoke. ୨ । [ବିଜ୍ଞାନ] ପଦାର୍ଥର ମଧ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ—2. [science] Centre of gravity.
Bhārakendra (ଭାରମଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଂସ୍ଥା ତତ୍ପୁ.)—୧ । ଯାହା ଉପରେ ଭାର ଲଦା ହୋଇଥାଏ—1. Loaded. ୨ । ଦାୟିତ୍ୱ-(ଭାରକ୍ରାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରସ୍ତ—2. Burdened with a responsibility. (ଭାରଗ୍ରସ୍ତା, ଭାରକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାରଗ୍ରହ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଭାର+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସେ ଭାର ବା ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରେ—Taking a load or responsibility. (ଭାରଗ୍ରାହୀତା, ଭାରଗ୍ରାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଭାର ଗ୍ରାହିଣୀ; ଭାରଗ୍ରହା; ଭାରଗ୍ରହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭାର ଘେନି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ବୟସ୍ଥପ୍ରାପ୍ତା କନ୍ୟା) ବୋଝ ଭାର ନେଇ ବାପ ଘରୁ ଶଶୁର ଘରକୁ ଯିବା—ତତ୍ତ୍ୱନିୟେ ଯାଓୟା 1. (a grown up girl) To go to her husband's house accompanied with presents (carried by carriers) from her father's house. ୨ । (କନ୍ୟା) ବାପଘରୁ ଶଶୁର ଘରକୁ ପହିଲ ଯାଇଯିବା—2. (a girl) To start for the husband's house with presents for the first time after attaining puberty. (ଭୁ—ଫୁଲ ଫୁଟିଗଲା ପଲୁରୁ, ପର ପୁଅକୁ ଉସେଇ ଦେଇ, (ଭାର ନେଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାର ଘେନିଗଲା ସୁଲୁସୁ—ଛଗ ।) **गौना होकर जाना; दुरागमन करना**

ଭାର(ରୁ)ଣ୍ଡ—ସ. ବ—ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଉତ୍ତରକୁରୁ ଦେଶନ୍ତ ପକ୍ଷି-Bhāra(ru)ṇḍa ବିଶେଷ; ଗଣ୍ଡଭୈରବ ତଢ଼େଇ (ଦେଖ)—Name of a fabulous gigantic bird with 2 bodies joined

ଭାରତ—ସ. ବ (ଭାରତ+ଅ; ଭରତ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରଣେତାଙ୍କୁ ଦାନ କରି Bhārata ଯାଇ ଥିବାରୁ, କିମ୍ବା ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଭରସାର ଭରତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହୋଇଥିବାରୁ)—୧ । ଭାରତବର୍ଷ—1. India. (ଦ୍ର—ଏହା ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ନଅଟି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ)—୨ । ଭରତ ରାଜାଙ୍କ ତନୟ—2. Name of the son of king Bharata. ୩ । (ଭରତ+କୃତାର୍ଥେ ଅ ଭରତ ବଂଶୀୟମାନଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରାଯାଇ ଅଛି) ବେଦବ୍ୟାସ ରଚିତ ମହାଭାରତ ନାମକ ମହାକାବ୍ୟ—3. The great Indian epic Mahābhārata. [ଦ୍ର—ମହାଭାରତ ଅତି ବିଶାଳଗ୍ରନ୍ଥ ଏବଂ ଏଥିରେ ଭାରତବର୍ଷର ସବୁ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ କହିଥାଅନ୍ତି,—ଯାହା ନାହିଁ ଭାରତେ ତାହା ନାହିଁ ଭାରତେ, ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯାହା ନାହିଁ ତାହା ଭାରତବର୍ଷରେ ନାହିଁ ।] ୪ । ନଟ—4. An actor. ୫ । ଅଗ୍ନି—5. Fire. ୬ । ଭରତଙ୍କ ସକଳିତ ସଙ୍ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ ଓ ନାଟ୍ୟ ବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ର—6. The science of music and dramaturgy compiled by Bharata [Apte]. ସ. ବିଶ—ଭରତ ବଂଶୀୟ—Belonging to the race of Bharata

ଭାରତ ଖଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଭାରତବର୍ଷ—The country of India. Bhārata khaṇḍa

ଭାରତ ଗୀତିକା—ସ.ବ (ଅଧୁନକ)—ଜାତୀୟ ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ଭାରତବର୍ଷ Bhārata gītikā ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଙ୍ଗୀତ—Indian national anthem or song. (ଭାରତଗୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାରତ ଗୌରବ—ସ. ବିଶ (ଅଧୁନକ; ବହୁବ୍ରୀ.)—ଭାରତବର୍ଷର Bhārata gaurava ଗୌରବ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୃଦ୍ଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—ଭାରତ ରତ୍ନ, ଭାରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାରତଚନ୍ଦ୍ରମା, ଭାରତରତ୍ନ } ଅନ୍ୟରୂପ (a person) Who is an ornament to India. ଦେ. ବ—ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ—An eminent Indian.

ଭାରତ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବିଶ ଓ ବ—ଭାରତ ଗୌରବ (ଦେଖ) Bhārata Bhārata chandra gauraba (See). ଦେ. ବ (ନାମ) ଅନ୍ନଦା ମଙ୍ଗଳ ଓ ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ରଚୟିତା ବଙ୍ଗଦେଶର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଚୀନ କବି—Name of a celebrated classical poet of Bengal. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୭୧୨ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ ୧୭୭୦; ଏ ୫୮ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମରେ ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କରିଥିଲେ । ଏ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଜିଲ୍ଲାର ପଣ୍ଡୁଆ ଗ୍ରାମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ପ୍ରାଙ୍କ ବିଦ୍ୟୁଗ ଯୋଗୁଁ ଏହାଙ୍କ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ବାସ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା ଓ ଏ ମାତୁଲାଳୟକୁ ଓ ଦୁଗୁଳକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଫାରସୀ ପଢ଼ି ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଏ କନ୍ଦୁ ଦୁଃଖରେ ଚଳୁଥିଲେ; ବିବାହ କରି ଘରକୁ ଫେରି ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କଲେ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଜନଙ୍କ ଜନ୍ୟମିତ ରୂପେ ଦେଇ ନ ପାରିବାରୁ ସମ୍ପତ୍ତି ପୁଣି ହାତ୍ ହେଲା ଓ ଏ କାରୁରୁବ ହେଲେ । ବର୍ଦ୍ଧମାନରୁ ଲୁଚି କରି ଗଲେ ଅସି ଏ ଦିନାକେତେ କଷ୍ଟକରେ ମଜରଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ରହି ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ଭାଗବତାଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ବୃନ୍ଦାବନ ଗଲେ । ସେଠାରୁ ଫେରି ଫରସଡାଙ୍ଗାର ଦେବାନ ଇନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ କିଛିଦିନ ରହିବାପରେ ନବଦ୍ୱୀପ ବିଦ୍ୟାତ ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ରହି, କବିତା ରଚନା କରି ସଭାରେ ପାଠ କରୁଥିଲେ ଓ ଏହି ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ 'ଅନ୍ନଦାମଙ୍ଗଳ' ଓ 'ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର' କାବ୍ୟ ରଚନା କଲେ । ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କୁ 'ରାୟ ଗୁଣାକର, ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ପଦଲାଳିତ୍ୟ, ଶବ୍ଦଯୋଜନା ଓ ସରଳ ଭାଷା ତାଙ୍କ ରଚନାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ବିବିଧ ଛନ୍ଦ ଏ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ସତ୍ୟ ନାରାୟଣଙ୍କ ପାଞ୍ଚାଳି (ଥାଲ୍ଲ) ରଚନା କରିଥିଲେ । ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ସଲେ ବାଙ୍ଗାଲ୍ଲ ଅଭିଧାନ ।)

ଭାରତ ଛଡ଼ା—ଦେ, ବିଶ—୧ । ଭାରତର ସୀମା ବହିର୍ଭୂତ—1. Beyond the domains of India. ଭାରତଛାଡ଼ା ୨ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଯାହା ମିଳେ ନାହିଁ—2. Not obtainable in India. ୩ । ଦୁନିଆ ଛଡ଼ା—3. Not to be met in the world. ୪ । ମହାଭାରତରେ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ- **भारतके बाहरकी, दुनियासे बाहर**

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ—4. Not mentioned in the Mahābhārata.

ଭାରତ ପର୍ବ-ସ. ବ-ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥର ୧୮ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଖଣ୍ଡ— Bhārata parba Any of the 18 parts of the great epic Mahābhārata. ଦେ. ବ—ଗୁଷ୍ଠଣ କାଣ୍ଡ; ମହାଗଣ୍ଡଗୋଳ—A great hubbub or ado.

ଭାରତବର୍ଷ—ସ. ବ—ଭାରତ ମହାଦେଶ—The Indian continent. [ଦ୍ର—ଯୌଗୋଳିକ ଗୁଟୋଳ ମତରେ ପୃଥିବୀର ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରୁ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଏକଉପ ଉହାଁର ନଅ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଭାରତବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ । ଏହା ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣରେ ଓ ମହୋଦଧିର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।] Bhāratabarsha

ଭାରତବର୍ଷୀୟ—ସ. ବଣ. (ଭାରତବର୍ଷ+ଇୟ)—ଭାରତବର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ- Bhāratabarshīya (ଭାରତୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) Indian.

ଭାରତବାସୀ—ସ. ବଣ. ଓ ବ ତ୍ରି (ଭାରତ+ବସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) Bhāratabāsī ଭାରତରେ ବାସ କରୁଥିବା—Inhabiting or (ଭାରତବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) residing in India; an Indian.

ଭାରତ ମହାସାଗର—ଦେ. ବ—ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ମହାସମୁଦ୍ର— Bhārata mahāsāgara The Indian ocean,

ଭାରତ ସମୁଦ୍ର, ଭାରତ ସାଗର } —ଅନ୍ୟରୂପ ଭାରତ ମହାସାଗର **भारत महासागर**

ଭାରତ ମାତା—ସ. ବ. (ଅଧୁନକ)—ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଜନ୍ମଜାରୂପ Bhāratamātā ଜନ୍ମଭୂମି—Mother India; the mother country of the Indians.

ଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ Bhārata juddha ମଧ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଦିବସବ୍ୟାପୀ ମହାଭାରତୋକ୍ତ ମହାସମର—The great war (lasting for 18 days) described in the Mahābhārata between the Pāṇḍaba brothers and the Kauraba brothers.

ଭାରତ ରମଣୀ—ଦେ. ବ—ଭାରତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଗଣ—The womanBhārata ramaṇī hood of India; the women of India.

ଭାରତନାସ୍ତ୍ରୀ ଭାରତ ଲଲନା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ଭାରତ ଲୀଳା—ଦେ. ବ—ମହାଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣିତ କୌଣସି ଉପଜୀବ୍ୟ Bhārata līlā ଅବଲମ୍ବନ କରି କରାଯିବା ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟ— ମହାଭାରତ ଲୀଳା A country-play or dancing party **महाभारतलीला** for the performance of any episode of the Mahābhārata.

ଭାରତ ସନ୍ତାନ—ସ. ବ (ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଭାରତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି— Bhārata santāna An Indian. (ଭାରତ ସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାରତ ସରକାର—ଦେ. ବ (ସ. ଭାରତ+ଆ. ସରକାର୍)—ସମସ୍ତ- Bhārata sarkāra ଦ୍ୱୀପସ୍ତ ସହିତ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାରତ ସରକାର **भारत सरकार** ନିଯୁକ୍ତିତ ଶାସନତନ୍ତ୍ର— (ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) India Government.

ଭାରତି—ଦେ. ବ—କାଣ୍ଡମୁଣ୍ଡି;ତୂଣୀର—A quiver for arrows. Bhārati [ଦ୍ର—କୁସୁମ କୋଦଣ୍ଡ କାଣ୍ଡ, କେତେ କରଥିଲ ତୁନ **तरकस** ରୁଣ, ଭର୍ଦ୍ଦଶ ନୋହୁବା ଭାରତରେ—ଭବଭୂତି. ବଶୋଷ୍ଟ ତଳ୍ପ କ. ଗୀତ ।]

ଭାରତିଆ—ଦେ. ବ—ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ବଅସାଇଥିବା ବଡ଼ କଡ଼ Bhāratiā କାଠ (ଯାହା ଉପରେ ଶ୍ରେଣ୍ଠ କଡ଼ମାନ ବଅସାଏ)— A big cross-beam placed on two pillars and on which are laid the ordinary beams of a building.

ଭାରତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଭରତ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ବାଣୀ; Bhāratī କଥା—1. Words; speech. ୨ । ସରସ୍ୱତୀ— 2. The Goddess of learning. ୩ । କାବ୍ୟ-ରଚନାର ବୃତ୍ତିବିଶେଷ—3. A mode of lyrical composition. [ଦ୍ର—ଏତଦ୍ୱାରା ରୌଦ୍ର ଓ ବଭତ୍ସ ରସର ବର୍ଣ୍ଣନ କରାଯାଏ (ହୁ. ଶ)—୪ । ଭରଦଅ ପକ୍ଷୀ—4. Skylark. ଦେ. ବ—ଦଶ ନାମୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-ମାନଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—One of the titles of ascetics.

ଭାରତୀୟ—ଦେ. ବଣ (ଭାରତ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଈୟ)—୧ । ଭାରତବର୍ଷ Bhāratīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Pertaining to India. ୨ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଜାତ—2. Indian.

ଭାରତୀୟ ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନ୍—ଦେ. ବ—୧୮୬୦ ସାଲରେ ପ୍ରଣୀତ ଓ Bhāratīya daṇḍabidhi āin ଭାରତୀୟ ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନ ଦଣ୍ଡବିଧାୟକ ଆଇନ୍—The Indian **भारतीय दण्डविधि आईन** Penal code.

ଭାରଥ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଭାରତର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)— Bhāratha ୧ । ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥ—1. The epic Mahā- **भारथ** bhārata. ୨ । ଭାରତବର୍ଷ—2. India.

ଭାରଥୋ(ଥୁ)ର—ଗ୍ରା. ବ (ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଭର)—ବନ୍ଧୁ ପରକୁ ପଠାଯିବା Bhāratho(thu)ra ଭାର ବୋଝ ଆଦ ଉପଢୌକନ— ଭାରଟାର Presents sent to relatives. **भार त्यभार**

ଭାର ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ—ବାଡୁଙ୍ଗି—A yoke for carrying on the Bhāra daṇḍa shoulder loads suspended at both ends.

ଭାରଦା—ଦେ. ବ. (ସ. ଭର୍ତ୍ତୃ+ଦାତ୍; ଉଣ୍ଡ)—୧ । (ଗାଳ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି Bhāradā ଧନ ବା ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇବା ଆଶାରେ ଅପଣାର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଭାଡ଼ୋୟା ଘର ପୁରୁଷର ସମ୍ଭୋଗାର୍ଥ ପଠାଇବ—1. A per- **भडवा** son who lets out his wife for the carnal enjoyment of another for consi-

Digitized by srujanika@gmail.com

deration. ୨ । ଭଣ୍ଡୁଆ—2. A bawd; panderer ଦେ. ବ୍ୟ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ—Shameless.

ଭାରତୀ ସଭା—ଦେ. ବ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଣ୍ଡଳୀ— Bhāradā sabhā A society of shameless or depraved persons.

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ସ.ବି. ପୁଂ (ଭରଦ୍ୱାଜ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥରେ. ଅ)—୧ । ଦ୍ରୋଣ- Bhāradwāja ପୂର୍ଯ୍ୟ—1. Droṇa. ୨ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନି —2. Sage Agastya. ୩ । ଭରଦ୍ଭଅ ପକ୍ଷୀ; ଭଡ- ତଦଳଅ ଭଡ଼େଇ—3. The blue jay. ୪ । ଅସ୍ଥି; ହାଡ଼—4. Bone. ୫ । ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ [ହି. ଶ]— 5. The planet Mars. ସ. ବ୍ୟ—୧ । ଭରଦ୍ୱାଜ ଗୋତ୍ର ସମ୍ଭବୀୟ ବା ଗୋତ୍ରରୁ ଜାତ—1. Of the family of Bharadwāja; descended from sage Bharadwāja. ୨ । ଭରଦ୍ୱାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 2. Relating to Bharadwāja.

ଭାର ନେବା—ଦେ. କି—୧। କୌଣସି ଭାରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେବା— Bhāra nebā 1. To carry a load to another place. ଭାର ଲଓୟା ଭାର ଉଠାନା ୨ । କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା— 2. To take upono neself a responsibility.

ଭାରବାହ—ସ. ବ୍ୟ (ଭର + ବହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଭାର Bhāra bāha ବହନ କରେ—Carrying a load.

ଭାରବାହ୍, ଭାରବାହକ, ଭାରବାହୀ, ଭାରୱାଡ଼, ଭାରୋଦ୍ବହ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଦେ. ବ—୧ । ବୋହିଆ- 1. A porter; a carrier.

୨ । ଭାରୁଆ—2. A person who carries loads suspended at both ends of a yoke put on one shoulder.

ଭାରବାହୀ ପଶୁ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପଶୁ ବୋଝ ବୋହିବାରେ (ଯଥା— Bhārabāhī paśu ବଳଦ, ଘୋଡ଼ା, ଦାଙ୍ଗ, ଗଧ ଇତ୍ୟାଦି)— A beast of burden.

ଭାରବି—ସ. ବ—ବୃତ୍ତସଂହାର ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟର Bhārabi ପ୍ରଣେତା—Name of the author of a celebrated Sanskrit work (relating to an episode in the Mahābhārata). [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମ- ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ (ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର) । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏହାଙ୍କ ଗୁରୁଙ୍କ ଗୋରୁ ଚରାଇବାକୁ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ ସେଠାର ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ—ହ. ଶ. ।] ଦେ. ବ୍ୟ (ଭା + ରବି) ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ତେଜସ୍ୱର— As brilliant as the sun. (ଦ୍ର—ଭାରବି ଙ୍କର ମେଳ ସାଧିବ, ଭାବ ଶାଳମେଘ ଭଳି ଭାରବି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୀଶବିଳାସ ।)

ଭାର ଭାର—ଦେ. ବ୍ୟ—ବହୁତ; ଅନେକ=Much; many. (ଦ୍ର— Bhāra bhāra ବହୁତ ତୋ ଦୁଲୁମ ଭାରଭାରରେ । ଜବପୂର୍ଯ୍ୟ— ଭାରଭାର ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ. କ୍ରି. ବ୍ୟ—ବହୁ ପରିମାଣରେ— ଭାରଭାର Very much; too much. (ଦ୍ର—ଚତୁମଧ୍ୟ। ଜଗୋସ୍ୱା, ମତ୍ର ଦେଇ ଘାଗୋର, ସେ ମୋହ ସଙ୍ଗାଦୁଛୁ ଭାର ଭାର । ଜବପୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ. ବ—ଅନେକ ଭାର; ଭାରମାନ—A large number of loads carried in Bhāras.

ଭାର ମଦାର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର; ସ. ଭାର + ଫା. ମଦାର)—କୌଣସି Bhāra madāra କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ;କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଓ ଭାର ନିର୍ଭର—Responsibility and dependence for ଭାରଡର a certain work.

ଭାର ଯଷ୍ଟି—ସ. ବ—ବାହୁଙ୍କି; ଦୁଇ ପାଶ୍ୱରେ ବୋଝ ଲଟକାଇ Bhāra jashṭi ବୋହିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଯଷ୍ଟି— A yoke used for carrying burdens suspended from both ends.

ଭାରଯୁକ୍ତ—ସ. ବ୍ୟ (ଅଯାଚିତ୍)—୧ । ଭାଗ୍ୟ—1. Heavy; Bhārajukta burdensome. ୨ । ଦାୟିତ୍ୱଯୁକ୍ତ— 2. Onerous; responsible.

ଭାରସହ —ସ. ବ୍ୟ—୧ । ଗୁରୁଭାର ବହନ କ୍ଷମ—1. Capable of Bhārāsaha carrying a heavy load. ୨ । ଗୁରୁଭାର ଧାରଣ କ୍ଷମ—2. Capable of sustaining a great weight. ୩ । ତେମଡ଼ା—3. Tenacious.

ଭାର ସୁମାର ପଦ—ଦେ. ବ—ସାପଧରି ଝାଡ଼ିବା ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ଗାରୁଡ଼ Bhāra sumāra pada ମନ୍ତ୍ର—Snake-charm. (ଦ୍ର— ଭାର ସୁମାରପଦ; ପଉଶୁ କେଦାରଗଦ । ପ୍ରବଚନ ।)

ଭାରସୁହା—ଦେ. ବ୍ୟ (ସ. ଭାରସହ)—ଭାରସହ (ଦେଖ)— Bhārasuhā Bhārasaha (See). (ଦ୍ର—ଭାରସୁହା କାଣ୍ଡ- ଭାରସହ ମାନଙ୍କୁ ବାଛି ବାଛି, ବଳଲେ ଭାଙ୍ଗୁ ଯୁଦ୍ଧର ଉତ୍ସୋଧ ଭାରସହା ମୁରୁଛି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ଭାରହର—ସ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ଭାର + ହୃ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Bhārahara ୧ । ଭାରବହ (ଦେଖ)—1. Bhārabaha (ଭାରବାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See). ୨ । ଯେ ପୃଥିବୀର ଭାର ହରଣ କରନ୍ତି—2. Removing the load of sin from the earth. ସ. ବ. ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.

ଭାରୁ—ଦେ. ବ (ସ. ଭାର)—୧ । (ଉଚ୍ଚ କୋଠାକାମ କରିବା ସମୟରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ବସିବା ଓ ଶିକା ଆସିବା ଓ ଇଟା Bhārā ଭାବା ପରି ଆଦ ରଖିବା ଓ କାଅଣାଘାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବାଉଁଶ ବା ଭାରସାହା; ମଚାନ କାଠରେ ତିଆରି ପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ୍ୟା ବା ସିଢ଼ି—1. A ଭାର ଭାର scaffolding or staircase made of bamboo or timber for the use of men and materials in the course of building structures). ୨ । ବୋଝ—2. Load; burden,

Digitized by srujanika@gmail.com

• । ଭାର; ଦାୟିତ୍ୱ—3. Responsibility. ୪ । ଭରସା; ଆଶ୍ରା—4. Prop; support. (ଜ୍ର-ଜନ୍ମମାନ୍ ମାଟିରେ ଭାର ଦେଇ···ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା । ମାଲକଣ୍ଠ. ଚିତ୍ତଙ୍କ ସ୍ତମ୍ଭସ୍ୱରୂପ ।) ଦେ ବଣ—ଭାର—Heavy.

ଭାରକ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି (ଷ୍ଟ୍ରା ଭଜ୍; ଭାର+ଅକ୍ରାନ୍ତ)—Bhārākrānta ୧ । ଭାରଗ୍ରସ୍ତ—1. Loaded. ୨ । ଗୁରୁ (ଭାରକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭାର ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ବା ବ୍ୟସ୍ତ—2. Heavily laden; overburdened. ୩ । କୌଣସି ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରସ୍ତ—3. Charged with a heavy trust or responsibility.

ଭାରକ୍ରାନ୍ତା—ସ. ବ—ଏକ ବାର୍ତ୍ତିକ ବୃତ୍ତ (ହ. ଶ)
Bhārākrāntā Name of a Sanscrit metre.

ଭାରବଲମ୍ବକତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ବଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ପଦାର୍ଥର ପରମାଣୁ
Bhārābalambakatā(twa) ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ଆକର୍ଷଣ (ହ. ଶ)—Mutual attraction between the atoms of a thing.

ଭାର ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚ ଅଟ୍ଟାଳିକା ବା ଦେବାଳୟାଦିର ଉଚ୍ଚ
Bhāra bāndhibā ଅଂଶମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱଳ୍ପସ୍ଥିତିମାନଙ୍କର କାମ
ଭାରାବାଁଧା କରିବା ପାଇଁ ଓ ସେଠାକୁ ଯିବା ପଥରଆଦ
मचान बाँधना; भारसहां बाँधना ଉଠାଇବା ନିମନ୍ତେ କାଠବାଉଁଶକୁ ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ମଞ୍ଚ ବା ସିଢ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To raise a scaffolding or staircase of bamboo or timber in the course of constructing big structures, such as buildings or temples.

ଭାରି—ସ. ବ (ଧା. ଧୀରୁ=ଭୟ ଦେଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ସିଂହ—
Bhāri The lion. ଦେ.ବଣ (ସ.ବହୁତର)—୧ । ଅତ୍ୟଧିକ—
ଭାରୀ 1.Much; excessive. ୨। ଅଧିକ; ବଡ଼—2.Great,
भारी large. • । ଦୁବ୍ଦ୍ଦ; ଓଜନଦାର—3. Heavy; weighty. ୪ । ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ—4. Important. ୫ । (ସବାର ବେଢ଼େଇଙ୍କ ଭାଷା) ଲୋକଗହଳ; ଜନତା ପୂର୍ଣ୍ଣ—5. Crowded. (ଯଥା—ଆଗଲ୍ଲା ଭାରି ।) ୬ । ବ୍ୟଥାଯୁକ୍ତ—6. Painful. (ଯଥା—ଆଜ ମୋ ମୁଣ୍ଡଟା ଭାରି ଲାଗୁଛି) ୭ । ପୀଡ଼ାଯୁକ୍ତ—7. Sick (ଯଥା—ଆଜି ମୋ ପେଟ ଭାରି ଲାଗୁଛି ।) ୮ । ଅସହ୍ୟ—8. Unbearable. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—
1. Much. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବରେ; ଅତ୍ୟଧିକ—
ବେରିୟେ 2. Too much; excessively. • । (କିଏ ବା
बाहर ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ; ଯଥା—ଗଲ ଏଠାରୁ ଯିବା ଭାର) ବାହାର; କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ—3. Out; forth (of a place): ଦେ.ବ (ସ. ଭାର)—୧ ।
ଭାର ଭାର; ଗୁରୁତ୍ୱ; ଓଜନ—1. Weight; heaviness.
ଭାର. (ଜ୍ର—ସେ ଯଦି ସେ ଘୋଡ଼ାର ଋତୁସମୟ ଭାର, ନ ସହ

ଶୋଇଲେ ଭୂମିରେ ଅଶ୍ୱ ପାଦ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଉଡ଼; ଲୋକ ଗହଳ—2. Crowd
ଭୀଡ of men. ଗ୍ରା (ଇଉଉ) ବ (ଭୁଲ. ବାଡ଼ି ସ୍ଥଳରେ ବାରି)—ଭାଡ଼ି (ଦେଶ)—Bhārdi (See)

ଭାରି(ରୁ)ଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଭାରବାହ)—ଭାରବାହକ; ଯେ ବାଡ଼ୁଙ୍କି
Bhāri(ru)ā ଦ୍ୱାରା କାନ୍ଧରେ ବୋଝ ବୁହେ—A person
ଭାରୀ carrying weights suspended from the
भारिआ ends of a yoke carried on the shoulder; a banghy-man.

ଭାରିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭାର+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇକ)—୧ । ଭାରବାହୀ
Bhārika —1. Carrying loads on the shoulder (ଭାର—ଅନ୍ୟରୂପ) by means of a yoke. ୨ । ଭାରବିଶିଷ୍ଟ—2. Heavy.

ଭାରିଚେମା—ଦେ. ବ—ବଡ଼ଚେମା; ଏକପ୍ରକାର କଉଡ଼ି ଖେଳ—
Bhārichemā A kind of Indian game of cowries.

ଭାରିତ୍ୱ—ଦେ. ବ—ଧୀରତା; ସହ୍ୟଶୀଳତା—
Bhāritwa Patience; forbearance.

ଭାରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସ. ବହିଃ)—ବାହାରିବା—To go out; to
Bhāribā come out. (ଜ୍ର—ଶ୍ୟାମଗୁଣ ପରସ୍ତି, ଚତ୍ତ-
ବେର ହଓୟା; ବେରୁନ ଉଚ୍ଚରେ ସତ୍ତି, ରସିଲ୍ଲସି ବଦର ଭାରିବ ଗୋ ।
बाहर होना କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଭାରିମଲ(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବ (ସ. ଭାର+ମଲ୍ଲ)—୧ । ପ୍ରାଚୀନ
Bhārimala(lla) ଓଡ଼ିଆ ରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଜୟାଧିବଶେଷ—1. A title conferred on warriors by the ancient Oriya kings. ୨ । ଖୁବ୍ ଭାରି ବସ୍ତୁକୁ ଭୂମିରୁ ଉଠାଇବା ମଲ୍ଲ—2. A champion of heavy weights

ଭାରିଯା—ଦେ. ତ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଭାର୍ଯ୍ୟା)—ସ୍ତ୍ରୀ; ମାଇପ—Wife.
Bhārijā [ଜ୍ର—ବଣ୍ଡକ ଅରଣ୍ୟରେ ଭାରିଯା ବୃକ୍ଷଟି ।
ଭାର୍ଯ୍ୟା; ମାଗୀ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ଗ୍ରା. ଅ—
जोरू; बेगत ବାହାର ଯାଅ—Get out ! go out !
ବେରିଏଯାଓ **बाहरयाओ**

ଭାରିଯା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପତ୍ନୀରୂପେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା;
Bhārijā karibā କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରିବା—
ବିବାହ କରା 1. To marry a woman;
शादी करना to take a wife. [ଜ୍ର—ଅଳ୍ପ (ଘରଭଙ୍ଗା କରିବା—ବିପତ୍ତିର ବିଷୟ ଏ ସାରୁ ପରର, ସେ ଏ ଦୌଇବ ଟେମନୀ କରା ଯାନ ? ପରଘରେ ଯାହାକୁ ଭାରିଯା କରିବ, ସେ ଏ **रखेलि रखना** ଜାଣିବ ମନ ? ଭଗ ।] ୨ । କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ ନ କରି ତା ସଙ୍ଗେ ପତ୍ନୀରୂପେ ରହିବା ବା ସହବାସ କରିବା—2. To live with a woman as one's wife without wedlock.

ଭାରିଯା ଢଳଅା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଦେଯ୍ୟାର୍ଥ)—ସ୍ତ୍ରୀର ଆଜ୍ଞାବଶବର୍ତ୍ତୀ
Bhārijā talia (ବ୍ୟକ୍ତି); ସ୍ତ୍ରୈଣ—Hen-pecked
(ଭରସା ବୋଲଢ଼ଙ୍କି—ଅନ୍ୟରୂପ) (husband).
ମାଗର ଆଁଚଳଧରା, ମେଗୋ **मौगियाह**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାର ଲଗିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଭର ବୋଧହେବା—1. Feeling Bhāri lāgibā of heaviness. ୨ । ମାଡ଼ପଡ଼ିବା; (ଭାର ବୋଧହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗହଳ ଥିବା ପର ବା କେହି ଭାରଲାଗା ଲୋକ ଥିବାପର ଜଣାପଡ଼ିବା—2. A feeling as भार लगाना if some people are present. [ଉ—ତରମଭାଗ ମୋ ଭାର, ଲଗି କାହିଁ ଭ୍ରମେ ଭର, ତମଭତ କାହିଁ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବୈଶୋଖ ବକ୍ଷ୍ ଚ ଗୀତ ।] ୩ । (ଦେହ)ର ଅସୁସ୍ଥତା ବୋଧ—3. A feeling of sickishness.

ଭାରି—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ଭାର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଭାରକ (ଦେଖ)—Bhāri (ଭାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Bhārika (See).

ଭାରୁଆଳି—ଦେ. ବ—ଭାରିଆ (ଦେଖ)—Bhāruāli Bhāriā (See)

ଭାରୁ(ରୋ)ଇ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭରଦ୍ୱାଜ)—ଭରଦ୍ଦାଅ ପକ୍ଷୀ—Bhāru(ro)i The lark; the grey quail; Coco-mantis Merulenus. [ଉ—ଏହା ଶାଖାଶ୍ରୟୀ ଭାରୁଇ ବର୍ଗର ପକ୍ଷୀ; ୧୦।୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ । ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଲମ୍ବା ଚାଞ୍ଚିଟିଆ ଓ ପକ୍ଷ ଖଇରା । ଏହା ବଣରୁଦାରେ ରହେ ।]

ଭାରୁଣ୍ଡ—ବି. ବ—୧ । ଭାରଣ୍ଡ (ଦେଖ)—1. Name of a Bhāruṇḍa fabulous bird. ୨ । ରାମାୟଣୋକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ବନବିଶେଷ—Name of a forest mentioned in the Rāmāyaṇa. [ଉ—ଏ ପକ୍ଷୀବର ସବୁସ୍ଥଳ ନଦୀର ଜଳକଣରେ ଥିଲା ହି. ଶ]

ଭାର୍ଗଣ—ବି. ବ—ପାଣ୍ଡବପକ୍ଷୀୟ ଜନୈକ ଯୋଦ୍ଧା—Name of a Bhārgaṇa warrior fighting for the Pāṇḍabas. [ଉ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନି ପରସ୍ପେ ଶରକ୍ଷାଏ ଦ୍ରୋଣ, ସଜ୍ଜଲେ ସହ୍ୟାରେ ପଡ଼ଲେ ଭାଗଣ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।]

ଭାର୍ଗବ—ବି. ବ. ପୁଂ (ଭୃଗୁ=ମୁନିବିଶେଷ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥରେ ଅ)—୧ । Bhārgaba ଭୃଗୁମୁନିଙ୍କ ବଂଶଧର—1. A descendant of sage Bhṛugu. ୨ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ—2. The preceptor of the demons. ୩ । ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପୁରୋହିତ—3. Name of the priest of Daksha. ୪ । ପରଶୁରାମ—4. Paraśurāma. ୫ । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଋଷି—5. Sage Mārkaṇḍeya. ୬ । ହସ୍ତୀ—6. Elephant. ୭ । ଶେୟାକାନ୍ଦ; ପଳପଳା (ହି. ଶ)—7. Bignonia Indica. ୮ । କୁମ୍ଭାର (ହି. ଶ)—8. Potter. ୯ । ହୀରା (ହି. ଶ)—9. Diamond. ବି. ବଣ—୧ । ଧାନୁଷ୍କ; ଧନୁର୍ଦ୍ଧର—1. Holding a bow. ୨ । ଭୃଗୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Bhṛugu.

ଭାର୍ଗବୀ—ବି. ବ (ଭୃଗୁ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)-୧ । ପାର୍ବତୀ—1. Pārbatī. Bhārgabī ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—2. Goddess of fortune. ୩ । ଦୂବ୍ଦା—3. The Creeping grass. ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର ପୁଣ୍ୟ ନଦୀରେ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀବିଶେଷ—The name of a river in Orissa. (ଉ—ଭାର୍ଗବୀ, ସ୍ୱର୍ଗର ସ୍ୱଗମ ନାଃଶ୍ରେଣୀ, ମନୋହର ଯାର ମାଳ ମାରବେଣୀ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଚଲଭା ।) [ଉ—ଏହା ପୁଣ୍ୟ ଜଳ ବାଲକାଃଠାରୁ କୁଥାଇ ନଦୀରୁ ବାହାର ଚଲଭାରେ ପଡ଼ିଅଛୁ] । ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଚ—କନ୍ଦାରୁ ଜନ୍ମିବା ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳୁ—A kind of plant growing from bulbs.

ଭାର୍ଗୀ(ର୍ଙ୍ଗୀ)—ବି. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଯଷ୍ଟି ନାମକ ଗୁଳ୍ମ; ବାଛୁଣଝାଡ଼ିଆ—A Bhārgī(rṅgī) medicinal plant; Clerodendron Syphonanthus. (ଭୃର୍ଙ୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାର୍ଜନ—ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ଭୃଜନ)—୧ । ଭୃଜନ; ଯୋଗ୍ୟ—1. Desirving; fit for. ୨ । ଭୋଗି; ଭୋଗ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—2. Liable to experience. (ଉ—ଏରୂପେ ଯେ ଦୈକରେ ଦର୍ଶନ । ସେ ଦୁଃଖେ ନୁହନ୍ତି ଭାର୍ଜନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭାର୍ଯ୍ୟା—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୃ ଧାତୁ=ପୋଷିବା+କର୍ମ୍ମଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଯାହାକୁ ସ୍ୱାମୀ ପୋଷଣ କରେ)—୧ । ପତ୍ନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—Bhāryā 1. Wife ୨ । ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ—2. One's wedded or lawful wife.

ଭାର୍ଯ୍ୟାଜିତ—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ଭାର୍ଯ୍ୟା ଜିତ)—ସ୍ତ୍ରୀବଶ (ପୁରୁଷ)—Bhāryājiṭa Hen-pecked (husband).

ଭାର୍ଯ୍ୟାଽ—ବି. ବ. ପୁଂ (ଭାର୍ଯ୍ୟା+ଅଽ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ଭାର୍ଯ୍ୟା-ଦ୍ୱାରା ଅପଣାର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ)—ଭାଇବା; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଥାଦି ଲୋଭରେ ଅପଣାର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପର-ପୁରୁଷର ଉପଭୋଗ ନମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିଦଏ; ଭାର୍ଯ୍ୟାର ଭଡ଼ାଖିଆ—A person who lives on the earnings of his wife's adultery; a person who lets his wife be enjoyed by another for consideration.

ଭାର୍ଯ୍ୟାଽତିକ—ବିଃ ବଣ. ପୁଂ (ଭାର୍ଯ୍ୟା+ଅଽ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇକ)—ଅପଣା ଭାର୍ଯ୍ୟାଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ;ସ୍ତ୍ରୈଣ (ହି.ଶ)—Bhāryāṭika (a person) Devoted to his wife; hen-pecked.

ଭାର୍ଯ୍ୟାବନ୍ତ—ବି. ବଣ (ସଂ ଭାର୍ଯ୍ୟା+ବତ୍)—ଯାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅଛୁ—Bhāryābanta Having a wife; married. (ଉ—ଭାରଯା ଯାର ଅଛୁ ଭାର ଘର । ଭାର୍ଯ୍ୟାବନ୍ତ ଲୋକର ଅନନ ନରନ୍ତର—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।)

ଭାର୍ଯ୍ୟାବୃକ୍ଷ—ସଉଜ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ) ବକମ ଗଛ—Sappan wood Bhāryā bṛuksha (tree).

ଭାଲ(ଲୁ)ଚୁକା ଦେବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ପାଳପୁର) କ୍ରି—ଧୋକା ମାରିବା—Bhāla(lu)chukā debā To deceive; to cheat.

ଭାଲ—ବି. ବ (ଭା ଧାତୁ=ପାପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଲ)—୧ । ଲଲାଟ; Bhāla କପାଳ; ମସ୍ତକର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗ ଉପରିଭାଗ—1. Forehead.

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । କର୍ମ, ଅଦୃଷ୍ଟ—2. Luck; lot; fortune. ୩ । ଆଭା; ଦୀପ୍ତି—Lustre. ଦେ. ବ (ସଂ. ଭଲ୍ଲ) ୧ । ଭାଲ; ବର୍ଚ୍ଛା—1. A spear. (ଉ—ଚାଲୁକ ପୂର୍ବ ଭାଳୀ; **ଭାଲା,ଭାଲ** ବାମ 'ହାତରେ ଭାଲ—ବ୍ରଜନାଥ· ସମରଭରଙ୍ଗ) ୬ । ତୀରର ଫଳକ—2. The blade or head of an arrow.

ଭାଲକୁଣୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଭାଲୁକୁଣୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Bhālakuṇī(etc) Bhālukuṇī etc, (See).

ଭାଲଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ(ବହୁବ୍ରୀ.ହ; ଭାଲ+ଚନ୍ଦ୍ର)—୧ । ମହାଦେବ;ଶିବ—Bhāla chandra 1. Śiba. ୬ । ଗଣେଶ—2. Gaṇeśa.

ଭାଲ(ଲେ)ଣା(ଣି)—ଦେ. ବ (ସ. ଭାବନା)—୧ । ଚିନ୍ତା; ମନର ବ୍ୟାକୁଳତା—1. Anxiety. ୬ । ଚିନ୍ତା; **ଆଫଶୋସ ଚିନ୍ତା, ଅପସୋସ** ଭାବନା—2. Thought.

ଭାଲ ଦର୍ଶନଯ· ବ— (ବହୁବ୍ରୀ.ହ; ଭାଲରେ ଦର୍ଶନ=ଚକ୍ଷୁ ଯାହାଙ୍କର)—Bhāla darśana ୧ । କପାଳଲୋଚନ; ମହାଦେବ—1. Śiba. ୬ । ସିନ୍ଦୂର—2. Vermilion.

ଭାଲ ପଟ୍ଟ(ଟ୍ଟ)—ସଂ· ବ—(ରୂପକର୍ମଧାରଯ; ଭାଲରୂପ ପଟ୍ଟ=ପଟ୍ଟ।)—Bhāla paṭṭa(ṭa) କପାଳର ସମ୍ମୁଖଭାଗ—The brow; the plate of the forehead; the bone of the forehead, ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାଥି) କର୍ମ; ଅଦୃଷ୍ଟ—(ଭାଲଫଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. (figurative) Luck; lot.

ଭାଲପଟ୍ଟ ଲେ(ଲି)ଖନ—ସ. ବ—ବଧାତାଙ୍କ ଲେଖା; ଅଦୃଷ୍ଟ ଲେଖନ; Bhālapaṭṭa le(li)khana ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟ—The scribblings written on the forehead by the Creatar at one's birth. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ବଧାତା ତାହାର ଭାଲପଟ୍ଟରେ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନର କର୍ମ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଘଟଣାମାନ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି ।]

ଭାଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ଭାସ୍ଵାଡକ)—ଭାଲିଆ—Bhālā Marking nut.

ଭାଲାଙ୍କ—ସ. ବ (ଭାଲ+ଅଙ୍କ)—୧ । କରତ (ହ. ଶ)—Bhālāṅka 1. Saw. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ଶାଗ (ହ. ଶ)—2. A kind of potherb. ୩ । ରୋହମାଛ (ହ. ଶ)—3. Rohi fish. ୪ । କଇଁଚ (ହ. ଶ)—4. Tortoise. ୫ । ଶିବ (ହ. ଶ)—5. Śiba. ୬ । (ସାମୁଦ୍ରିକ) ଦେହରେ ବହୁ ଶୁଭସୂଚକ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ପୁରୁଷ (ହ. ଶ)—6. A person bearing many auspicious signs on the body.

ଭାଲି(ଳି)—ଦେ. ବ (ସ. ଭଲ୍ଲ)—ଭଲ୍ଲାସ୍ତ୍ର; ଭଲ୍ଲ ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର; ବର୍ଚ୍ଛା—Bhāli(lā) 1. Spear; javelin. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି କାଣ୍ଡ—2. A crescent-headed arrow. [ଉ—ବ ରଥଲ ଭାବ ଥିଲ୍ଲ ଭାଲ, ବାଜ ଭୂମି ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ଭାଲ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଭାଲିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ଭଲ୍ଲାତକ)—୧ । ଅମ୍ଳବର୍ଗର Bhāliā ମଧ୍ୟମାକୃତି ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ଓ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ଫଳ—1. Marking nut; king nut; Semicarpus Anacardium. [ଦ୍ର—ଏହାର କାଠ କୋମଳ, ଘରର ଜମ୍ବୁପତ୍ର ଶ୍ଲେଷ୍ମଶ; ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶାଖାଗୁଡ଼ିକରେ ପତ୍ର ଥାଏ ବସନ୍ତକାଳରେ ପତ୍ର ଝଡ଼େ; ଫଳ କୃଷ୍ଣ ବା ଅରକ୍ତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଫଳର ଜନ୍ମ ଦେଶରେ ନାରଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣ ଅମ୍ବ ପରି ଅଣ୍ଡାକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥୂଳ ବୃନ୍ତ ଥାଏ ଓ ଉହାର ତେ ଜଡ଼ଉଡ଼ୁଲୁ, ଜଉମାମିଡ଼ି ମଞ୍ଜି ଘୋଡ଼ କର ମନୁଷ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି । ଫଳର ରସ ଦେହରେ ଲଗିଲେ ଘାଆ ହୁଏ; ଏଥର ବ, ଝାଡ଼ା ଫେରବା ଯାଗାରେ ସେ ଫଳକୁ ବାଟି କର ପକାଇଲେ ପୋଖର ବସିବା ଲୋକର ମଳଦ୍ୱାରରେ ଘାଆ ହୋଇଯାଏ । ଚୂନପାଣି ସଙ୍ଗେ ଏ ଫଳର ରସକୁ ମିଶାଇ ଧୋବାମାନେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରଙ୍କ ଲୁଗା ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ କଳାଦାଗ ଲଗାନ୍ତି । ଭାଲିଆ ଦୁଇପ୍ରକାର; କଳା ଭାଲିଆ, ଲଙ୍କା ଭାଲିଆ ।] ୬ । ସ୍ତନର ଗ୍ରେଯକରୋଗ—2. A disease of women's breast. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)—ଲଙ୍କାଆମ୍—Cashew nut.

ଭାଲିଆଖାଇ—ଦେ. ବ—କୋଚ୍ଚଖାଇ ପରି ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—Bhāliākhāi A kind of bird like the hornbill. (ଭାଲ୍ୟାଖାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଲିଆ ଗୁଜୁଲ—ଦେ. ବ—ଭାଲିଆ ଫଳ ଭିତରେ ଥିବା ଶସ୍ୟ—Bhāliā chāula The kernel inside the marking (ଭାଲ୍ୟା ଗୁଜୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) nut. ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)—ପୋଡ଼ା ଲଙ୍କାଆମ୍ ଭିତରୁ ବାହାରିବା ସୁଆଦିଆ ଶସ୍ୟ—The sweet kernel inside burnt cashew nut

ଭାଲିକାଣ୍ଡ—ଦେ· ବ (ସ. ଭଲ୍ଲକାଣ୍ଡ)—ଭଲ୍ଲ ପରି ଚାଉଳିଆକାଣ୍ଡ; Bhālikāṇḍa ଏକପ୍ରକାର ଶର—A kind of arrow **ଭାଲାକାଁଡ** with a flat sharp head. (ଉ—ବାଣରେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟର ରଜାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ, ଭାଲିକାଣ୍ଡେ ଆଗ ବାଡୁଭୁଣ୍ଡି କାଟିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.ବନ ।)

ଭାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭୂ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଭାବ ଧାତୁ)—୧ । ବିବେଚନା Bhāḷibā କରିବା—1. To consider. (ଉ—ଶିଥିଲ ଭାବା **ଭାବନା, ସୋଚନା** ପରି ବ ଧନ ! ମନରେ ଭାଳିଲୁ ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବୈଶାଖଚନ୍ଦ୍ର. ଖ-ଗୀତ ।) ୬ । ପରାମର୍ଶ କରିବା—2. To consult. (ଉ—ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ବାପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ଭାଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୩ । ଭାବିବା; ଚିନ୍ତା କରିବା—3. To think. ୪ । ଚିନ୍ତିତ ହେବା—4. To be anxious or uneasy. (ଉ—ଦେଖି ସବୁଦେବ ବସିଲେ ମନେ ଭାଳି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୫ । ଅନୁତାପ କରିବା—5. To regret; to repent.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଲି ଭାଲି—ଦେ. କି. ବଣ—ବହୁ ବିବେଚନା କରି; ଭାବି ବାବି; ବହୁ ଚିନ୍ତା ପୂର୍ବକ—After mature consideration. (ଉ—ଗୁନ୍ଥି ଫୁଲମାଳୀ ମାଳୀ, ପ୍ରାସ୍ତେ ଘାଉ ଭୂଲ ଭୂଲ, କେ ଚତୁ ଲେଖିବ ଭାଲ ଭାଲ—ଉଷ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।)

Bhāli bhāli
ଭେବେ ଭେବେ
सोच सोचकर

ଭାଲୁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଋକ୍ଷ, ଋକ୍ଷକ, ଭାଲୁକ)—୧ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବଡ଼-ଲୋମଯୁକ୍ତ ବନ୍ୟ ହିଂସ୍ର ଚତୁଷ୍ପଦ—1. The bear; Melursus Ursinus. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶୀତ ଗୋଡ଼ରେ ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଦୁଇ ପଛ ଗୋଡ଼ରେ ଚଲନ୍ତି । ଏମାନେ ଫଳ ଓ କାଠ ଖାଆନ୍ତି; ଜଇ ହୁଙ୍କାକୁ ଆଗଗୋଡ଼ର ନଖଦ୍ୱାରା କଣା କରି ଭିତରୁ ଜଇମାନଙ୍କୁ ଖୋଣ୍ଟି ନଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ନଖ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ । ବନ୍ୟଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ଆଖୁଡ଼ଆରରେ ପଶି ଅଖୁ ଗଛକୁ ଗେଡ଼ାଇ ରସ ଖାଆନ୍ତି । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ଏମାନଙ୍କ ଜଇ କଖଦମସ୍ତ ଓ ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହକୁ ଗୃହଦେଲେ ହାଡ଼ରୁ ମାଂସଯାକ ସ୍ୱଳ୍ପି ଦୋଇ ବାହାର ଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଶୁଭବାର ବନ ଅଳ୍ପକାଲସ୍ଥାୟୀ କଳ୍ପଜ୍ୱର ହୁଏ । ଲୋକେ ଭାଲୁଙ୍କୁ ଯୋଷି ନାଷ୍ଟ କରବାକୁ ଶିଖାନ୍ତି ।

ଭାଲୁ ଜଇମାନଙ୍କୁ ନିର୍ମୂଳ କରି ଖୋଷି କରି ନଏ । ମଲା ଭାଲୁର ଚମ ଖଣ୍ଡିଏ ଭୂଇଁରେ ପୋତି ଦେଲେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଚମ ଖଣ୍ଡିକୁ ଜଇ ବେଢ଼ି ଯାଆନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଆଖୁଡ଼ଆରରେ ଜଇ ଲାଭିଲେ ଲୋକେ ଜଆର ଜକଟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭାଲୁ ଚମ ପୋତି ଦଅନ୍ତି । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସବୁ ଜଇଯାକ ସେହି ଭାଲୁ ଚମ ନିକଟରେ ଜମା ହୋଇଗଲେ ସେତୁସ୍ୱାମୀ ସେହି ସ୍ଥାନଟି ଖୋଳି ସବୁ ଜଇଗୁଡ଼ାକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦଏ ଓ ଏପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ଆଖୁ ଜଆସ୍ୱରୁ ଜଇଯାକ ବିନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ।

ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶର ଋକ୍ଷମାନଙ୍କ ଗ୍ରୋମ ଧଳା ଓ ଜିକୁ ଶ୍ୱେତ ଋକ୍ଷକୁ ଧଳା ଭାଲୁ (white bear of the polar regions) କହନ୍ତି । ଭାଲୁଜାତିସ୍ଥ ଏକ-ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନ୍ତୁ ଭୂମିରେ ଗର୍ତ୍ତ କରି ବସା କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଗାଡ଼ ଭାଲୁ (The jungly bear; sloth bear ବା Melursus Labiatus କହନ୍ତି ।] ୨ । ପୁଂ. ଅପତ୍ତିଆଣୀଙ୍କ ଜଆସିବା ନାମ—2 A name given to male children whose birth has been preceded by the death of their elder brother or sister

Bhālu
ଭାଲୁକ
भालू

ଭାଲୁଆ—ଦେ. ବଣ—ଭାଲୁ ପରି ଘନ ଓ ବଡ଼ ଲୋମଯୁକ୍ତ—Having shaggy hairs like the bear; shag-haired.

Bhāluā
ଭାଲୁକେର ମତନ
भालुआ

ଭାଲୁ(ଲୁ)କ—ସଂ. ବ (ଭଲ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କଣ୍ଟି. ଉକ, ଉକ)—ଋକ୍ଷ; ଭାଲୁ—The bear.

Bhalu(lū)ka

ଭାଲୁ କାନ୍ଦ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭାଲୁକ+କ୍ରନ୍ଦନ)—ମନୁଷ୍ୟର ଆର୍ତ୍ତ କ୍ରନ୍ଦନ ପରି ଆହତ ଭାଲୁର କାନ୍ଦଣା—ଭାଲୁକେର କାନ୍ଦନା । The plaintive moan of a wounded bear which has a peculiar resemblance with the wail of a human being.

Bhālu kānda
ଭାଲୁକା ରୋନା
(ଭାଲୁ କାନ୍ଦଣା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଲୁକି—ଦେ. ବ—ଋଷିବିଶେଷ (ବାଲ୍ମିକୀ ?)—A sage bearing this name. (ଉ—ନାରଦ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ, ଭାଲୁକି, ଦ୍ୱୈପାୟନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

Bhāluki

ଭାଲୁକୁଣୀ—ଦେ.ବ-୧। ବାଳକାମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଓଷା—1. A festival observed by girls in the month of Bhādraba, accompanied with dancing with dishevelled hair. [ଦ୍ର—ଏ ଓଷାରେ ବାଳକାମାନେ ଭାଦ୍ରବ ମାସର ପ୍ରଥମ ରବିବାର ଦିନ ଚିଲ୍ଲି ମୁଣ୍ଡକୁ ପୂଜା କରି ସେଠାରେ ମୁଣ୍ଡମାନ ମଲୁଲା କରି ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ନାଚନ୍ତି ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ବାଳ ମଲୁଲା ଓ ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ—2. A woman with dishevelled hair.

Bhālukuṇī
ଭାଲୁକୁଣୀ ଓଷା

ଭାଲୁକୁଣୀ ଓଷା—ଦେ. ବ.—ଭାଲ୍ଲୁକୁଣୀ (୧) ଦେଖ

Bhālukuṇī oshā Bhālukuṇī (1) See.

ଭାଲୁକୁଣୀ ମୁଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର କେଶ ବେଭିଲ ଓ କଙ୍କତିକା ଦ୍ୱାରା ସଯତ ନ ହୋଇ ଅଡ଼ୁଆ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡର ଏଣେ ତେଣେ ପଡ଼ି ଥାଏ—(a woman) With dishevelled and uncared and uncombed hair.

Bhālukuṇī muṇḍī

ଭାଲୁ ଜ(ଚ)ଟା—ଦେ. ବ— ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—

Bhālu ja(cha)ṭā A species of fine paddy.

ଭାଲୁ ଜର—ଦେ. ବ—ଭାଲୁକୁ ଶୁଭବାର ଦିନ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଅଳ୍ପ-କାଳ ସ୍ଥାୟୀ ଗାଢ଼ କମ୍ପ—A shivering ague attacking bears on fridays.

Bhālu jara
ଭାଲୁକ ଜ୍ୱର
भालुका बुखार

ଭାଲୁ ଜାମୁ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଜାମୁ—

Bhālu jāmu Eugenia Fruticosa.

ଭାଲୁ(ଳେ)ଣି—ଦେ. ବ— (ସଂ. ଭାବନା)—୧ । ମହାଚିନ୍ତା; ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା—1. A great anxiety. ୨ । ଭାବନା ଚିନ୍ତା—2. Thought. [ଉ—ଏମନ୍ତେ ହର କାର୍ଯ୍ୟ ଶୁଣି, ଆନନ୍ଦେ କରଇ ଭୋଳେଣି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୩ । ପରାମର୍ଶ—3. Consultation. [ଉ—ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ସୁଧିଷ୍ଠିର ନରମଣି, ଭାଇଙ୍କ ଭୁଲେ ବସି କଲେ ଏ ଭାଲୁଣି—କୃଷ୍ଣସିଦ. ମହାଭାରତ ।]

Bhālu(le)ṇi
ଭାବନା
भावना

ଭାଲୁ ଧରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପରର ମୁହଁରେ ପକାଇ ଦେବା—1. To

Bhālu dharā(re)ibā
ମୁହଁରେ ପକାଇ ଦେବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିପଦେ ଫେଲା **टंटामे फसाना** cause a person fall in- [ଭାଲୁ ଧସ୍ତ(ରେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] to a danger. ୨। କୌଣସି ବିପନ୍ନ ସଙ୍ଗୀକୁ ବିପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଛଡ଼ି ଦେଇ ଚାଲି ଆସିବା—2. To leave a companion helpless in a perilous situation. ୩। କୌଣସି କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଦାୟିତ୍ୱରେ କୌଣସି ଲୋକକୁ ଉରଝ କର ଦେଇ ହଇରାଣ କରିବା—3. To harass a person by engaging him in a business presenting insuperable difficulties and of great responsibility.

ଭାଲୁ ପୋକ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—[ଭୁଲ. ଏହି ଶବ୍ଦର ଇଂ· Bhālu puka wooly bear (ଲୋମଶ ଭାଲୁ)]—ସମ୍ବାଲୁଆ—Caterpillar; wooly bear.

ଭାଲୁ ଶୋଷା—ଦେ. ବ—(ସ. ଭାଲୁକ + ଶୋଷଣ) (ଲକ୍ଷଣାଥ) (ଭାଲୁ Bhālu sosha ଭଳି ଦୁଇ ଦୁଇଟାରେ ମୁହଁ ପୂରାଇ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ନାଃଶ୍ୱାସ ଟାଣି ନେବାଦ୍ୱାରା ଉଇମାନଙ୍କୁ ଶୋଷି କର ଖାଇବାପରି) ଗଭୀର ଶୋଷଣ କ୍ରିୟା—(figurative) Act of deep sucking (like a bear sucking in ants from an ant-till through a hole). ବଣ—୧। ଭାଲୁ ପରି ଶୋଷଣକାରୀ—1. Sucking anything deeply (like the bear sucking ants.) ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ଲୋଭୀ—2 (figurative) Very avaricious. ୩। ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧନ ଶୋଷଣକାରୀ—3. Extortionate.

ଭାଲେରି—ଦେ. ବ—ଚଲିକା କୂଳସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ, [ଏହା ପୁରୀ ଓ Bhāleri ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ]—A hill on the shore of the Chilka lake [ତୁ—ଶୋଭେ ଶୋଭାମସ୍ୟ ଭୂଧର ଭାଲେରି । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଚଲିକା ।]

ଭାଲ୍ୟୁ ପେବଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଭାଲ୍ୟୁଏବଲ୍)—ଡାକରେ Bhālyu pebal ପ୍ରେରିତ ବସ୍ତୁକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଭାଲୁପେଏବଲ ପହଞ୍ଚାଇ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରେରକ ସ୍ଥିର କରିଥିବା ମୂଲ୍ୟ ମେତୁ ପେବଲ ଓ ତାକ ମାଧ୍ୟମରେ ଆଦାୟ କର ପ୍ରେରକଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇବାର ଡାକବିଭାଗୀୟ ସ୍ୱତ୍ୱ; ଡାକ ବିଭାଗର 'ଦେକଉଡ଼, ଖା ପିଠା' ସ୍ୱତ୍ୱ ।—The Value-payable postal system.

ଭାଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—କହିବା—
Bhāsh (root) To speak.

ଭାଷ—ସ. ବ (ଭାଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧। ଉକ୍ତି; କଥନ—
Bhāsha 1. Utterance; speaking. ୨। (+କର୍ମ. ଅ) ବାକ୍ୟ; କଥା; ବଚନ—2. Word. [ତୁ—ଭୁଜ ବହି ନ କହ ମୋତେ ଭାଷ । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୩। (+କରଣ. ଅ) ଭାଷ୍ୟ; ଟୀକା ଗ୍ରନ୍ଥ—3. Commentary.

ଭାଷକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଭାଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅର୍ଥ)—କଥନ, ଯେ Bhāshaka କହେ—(ଭାଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Speaking.

ଭାଷଜ୍ଞ—ସ. ବଣ. ତ ବ. ପୁଂ—ଭାଷାରେ ଅଭିଜ୍ଞ (ହି. ଶ)—
Bhāshajña Linguist; adept; in the study of (ଭାଷଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) languages; philologist.

ଭାଷଣ—ସ. ବ—(ଭାଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧। କଥନ; କହିବା—
Bhāshana 1. Speaking; utterance. ୨। (+କର୍ମ. ଅନ) ଉକ୍ତି; ବାକ୍ୟ; ବକ୍ତୃତା—2. Speech; words and sentences. ୩। ଗପିବା—3. Talking. [ତୁ—ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା, ବକ୍ତୃଭାଷଣ, ପରୁଷ ଭାଷଣ, ବୃଥା ଭାଷଣ ।]

ଭାଷପତ୍ର—ସ. ବ—(ସ. ଯ. ତ୍ପୁ; ଭାଷ+ପତ୍ର)—ଏକାଧିକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ
Bhāsha patra ସ୍ୱାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାପତ୍ର—A written opinion on a doubtful point of Hindu Law signed by many distinguished Pandits.

ଭାଷା—ସ. ବ (ଭାଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧। ମନର ଭାବର Bhāsha ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ—1. Vehicle of thought; outward expression of one's inmost thoughts. [ତୁ—କଣ୍ଠ ସ୍ୱର, ଦାବଭାବ, ଆକାର, ଇଙ୍ଗିତ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଅର୍ଥରେ 'ଭାଷା' ରୂପରେ ଗଣ୍ୟ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ସବୁ ଜୀବଙ୍କର ଭାଷା ଅଛି, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ନିଜର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ହର୍ଷ ବେଦନା, ମୃତ୍ୟୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଇଚ୍ଛା, ବିରାଗ ଓ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।] ୨। ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନୋଗତ ଭାବ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ସଙ୍କେତ ବା ଶବ୍ଦ—2. Expression; signals and words by which a person's intentions and thoughts are conveyed to another. [ତୁ—ବ୍ୟକ୍ତ ନାଦର ସମଷ୍ଟି, ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସମାଜର ବା ଦେଶର ଲୋକେ ଆପଣା ମନୋଗତ ଭାବ ଅନ୍ୟ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଓ ଯାହାକୁ ଅଭିହିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବୁଝନ୍ତି ତାହା ଭାଷା ଅଟେ । କଥା ନ କହି ମଧ୍ୟ ସଙ୍କେତ ବା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ମନୋଗତ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରେ । ସାଙ୍କେତିକ ବା ଅନୁଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ଯଥା,—ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, ହାବ ଭାବ, ଆକାର ଇଙ୍ଗିତ, ଗନ୍ଧ, ଚେଷ୍ଟା, ନେତ୍ରବକ୍ତ୍ରବିକାର । ଶାବ୍ଦିକ ବା ଉଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା,ଯଥା,- ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ବାକ୍ୟ । ଏହା ପୁଣି ୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା, କଥ୍ୟ ଭାଷା ଓ ଲେଖ୍ୟଭାଷା ବା ସାହିତ୍ୟ । ଭାରତବର୍ଷରେ ୧୪୨ ଗୋଟି ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ, ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱାରାହାର ୧୦ ଲକ୍ଷ ଲୋକାର୍ଦ୍ଧ ଲୋକ ୨୩ଟି ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ କଥା କହନ୍ତି । ଭାରତରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୋଟାମୋଟି ସଂଖ୍ୟା—ହିନ୍ଦି ୧୦କୋଟି, ବଙ୍ଗଳା ୫ କୋଟି, ତେଲିଙ୍ଗ ୩ କୋଟି, ମରହଟ୍ଟୀ ୨ କୋଟି, ତାମିଲି ୨ କୋଟି, ଓଡ଼ିଆ ୧ କୋଟି, ପଞ୍ଜାବୀ ୧ କୋଟି, ଗୁଜରାଟି ୨ କୋଟି, ବ୍ରାହ୍ମ ଭାଷା ୧

Digitized by srujanika@gmail.com

କୋଟି, କର୍ଣ୍ଣାଟୀ ୧ କୋଟି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷା ୭ କୋଟି । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସତ୍ତରାଧିକ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏକ ସମାଜର ବା ଦେଶର ବା ଅଞ୍ଚଳର ଭାଷାକୁ ଅନ୍ୟ ସମାଜର, ଦେଶର ବା ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକାଧିକ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱମାନଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନ କର ଭାଷାବିଜ୍ଞାନବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପୃଥିବୀର ଭାଷାମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବର୍ଗରେ (ଯଥା ଆର୍ଯ୍ୟ, ସେମେଣ୍ଟିକ୍ ହେମେଣ୍ଟିକ୍, ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ, ଓ ଏକ ବର୍ଗର ଭାଷାକୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ କରଅଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାଖାକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭାଷାରେ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜିଯଭାଷାରେ ବା ଭାଷରେ ବିଭକ୍ତ କରଅଛନ୍ତି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡର ଇଂରାଜୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅବତରଣିକାରେ ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ସୂଚନା ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।]

୩ । କଥ୍ୟ ଭାଷା—3. Spoken language, ୪ । ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଭାଷା—4. Words having meaning. ୫ । (+କର୍ମ ଅ) ବଚନ; ଉକ୍ତି, ବାକ୍ୟ; କଥା—5. Speech; utterance. ୬ । କଥ୍ୟ ଭାଷାର ପ୍ରାଦେଶିକ ବୋଲି; ଭାକା; ଭାଷା—6. Dialect. ୭ । ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା; ଦେଶୀୟ ଭାଷା—7. Vernacular; the current language of a country. ୮ । ବାକ୍ୟ ରଚନାର ଛନ୍ଦ—8. Style of composition. ୯ । ବାଗ୍‌ଦେବୀ; ସରସ୍ୱତୀ—9. The Goddess of learning. ୧୦ । ସଙ୍ଗୀତ-ବିଶେଷ—10. Name of a musical air. ୧୧ । ଅରଜୀ; ଅଭଯୋଗ ପତ୍ର (ହି.ଶ)—11. A complaint, plaint. ଦେ. ବ—ଚିଠି; ପତ୍ର—A letter; an epistle.

ଚିଠି **चिट्ठी**

ଭାଷା ତତ୍ତ୍ୱ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ଭାଷାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଚାର—Philology; the science of language.

Bhāsha tattwa (ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ, ଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭାଷାତୀତ—ସ. ବିଶ (*ସ୍ତ୍ରୀ ତୀ)—ବଚନାତୀତ; ଯାହା କଥାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ—Beyond expression; inexpressible. (ଉ—କେମନ୍ତେ କବିଙ୍କ ସେହି ଭାଷାତୀତ ଭାବ, ଜାବାତ୍ମାରେ ପରମାତ୍ମା ଭୂମା ଅନନ୍ତ ବିଭୁ । ମଧୁସୂଦନ. ଭୁସ୍ତମାଞ୍ଜଳି ।)

Bhāshātīta ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ

ଭାଷାନ୍ତର—ସ. ବ କର୍ମଧା; ଅନ୍ୟ+ଭାଷା)—୧ । ଅନ୍ୟ ଭାଷା—1. Another language. ୨ । ଅନୁବାଦ; ତର୍ଜମା—2. Translation.

Bhāshāntara ୧. ଅନ୍ୟ ଭାଷା

ଭାଷାନ୍ତର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକଭାଷାରୁ ଅନ୍ୟଭାଷାରେ ତର୍ଜମା କରିବା—To translate.

Bhāshāntara karibā ଭାଷାନ୍ତର କରା

ଭାଷାନ୍ତରିତ—ସ. ବିଶ. (ଭାଷ+ଅନ୍ତରିତ)—ତର୍ଜମା କରାଯାଇଥିବା; ଅନୂଦିତ—Translated.

Bhāshāntarita ଅନୂଦିତ

ଭାଷା ପତ୍ର—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥ ସତ୍ତତର)—ଚିଠିପତ୍ର; ଚିଠି ଆଦି—ଭାଷାପତ୍ତର—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) Letters

Bhāshā patra ଚିଠିପତ୍ର **चिट्ठिपत्रि**

ଭାଷା ପରିଚ୍ଛେଦ—ସ. ବ (ନାମ)—ବିଶ୍ୱନାଥ ନ୍ୟାୟପଞ୍ଚାନନଙ୍କ କୃତ ନ୍ୟାୟ ପରିଭାଷା ଗ୍ରନ୍ଥ—A work on the phraseology of the Hindu system of logic.

Bhāshā parichchheda

ଭାଷାବଦ୍ଧ—ସ. ବି(ଅସ୍ମାତ୍)—ସାଧାରଣ କଥ୍ୟଭାଷାରେ ରଚିତ—Composed in the vernacular.

Bhāshābaddha

ଭାଷାବନ୍ଧ—ସ. ବ—ଦେଶର କଥ୍ୟଭାଷାରେ ରଚନା—Composition in the vernacularr.

Bhāshābandha

ଭାଷା ବ୍ୟାକରଣ—ଦେ. ବ—କୌଣସି କଥ୍ୟଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ—ଭାଷାବ୍ୟାକରଣ **भाषाव्याकरण** Grammar of any vernacular language.

Bhāshā byākaraṇa

ଭାଷାଭାଷି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା—To converse. (ଉ—ଏଠାରେ କଥା ବଲାବଲି ହଉଥିବା ଯାଯାବର କାଶ୍ୟପ ଅତ୍ରି ଋଷି, ମାନେ ବସି **बातचीतकरना** ହୋଇଥିଲେ ଭାଷାଭାଷି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

Bhāshābhāshi hebā

ଭାଷିତ—ସ ବିଶ (ଭାଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ) କଥିତ—Spoken, ସ. ବ (+ଭାବ ତ); କଥନ—Speaking; utterance. (+କର୍ମ ତ) ବଚନ; ବାକ୍ୟ—Speech; words. (ଉ—ତେବେହେଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତା ନ କଲେ ସନ୍ଦେହ, ବୋଇଲେ ମିଥ୍ୟା ନୋହେ ମୋହର ଭାଷିତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

Bhāshita

ଭାଷିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ କ୍ରି ସ ଭାଷ୍ ଧାତୁ) କହିବା—To speak; ଭାଷା **भाषना**

Bhāshibā (ଉ—ଅଶ୍ରୁ ପୁଣି ଦୁର୍ଗେଶ ଭାଷେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳୋତ୍କଳ. ଭଙ୍ଗ. ଣ ଗୀତ ।)

ଭାଷୀ—ସ. ବିଣ- ସୁଂ (ଭାଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ) ଯେ କହେ—Speaking, [ଦ୍ର—ଏହା ସମାସରେ (ଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରପଦରୂପେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା ମଧୁରଭାଷୀ, ପ୍ରିୟଭାଷୀ । 'ଭାଷୀ' 'ଭାଷିଣୀ' ଆଦି ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ପ୍ରିଭାଷୀର କଥିତ କର ନରେ ଚୁଡ଼ି ପାଶି,ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହେବାରୁ ହୋଇ ଦରଶୁ ଦ୍ୱାଭାଷୀ; ବଚ୍ଚେ କଲେ ସୀତାଭାଷୀ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

Bhāshī

ଭାଷ୍(ଷ) ଭାଷ୍(ଶ୍)—ଦେ.ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଫାସୁ ଫାସୁ; ଚଷୁ ଆଦି ଭସ୍‌ଭସ୍ **भस्‌भस्‌** ଶବ୍ଦ—A sound resembling that of pounding of chaff,

Bhāshu(sh) bhāshu(sh)

ଭାଷ୍ୟ—ସ. ବ (ଭାଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଯ)—୧ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ—1. Expounding; exposition. ୨। (+ଭରଣ ଯ)

Bhāshya

ସୂତ୍ର ବଚରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ; ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସୂତ୍ରମାନଙ୍କର ଟୀକା ଥାଏ—2. A treatise explaining aphorsmis. ୩ । ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଗ୍ରନ୍ଥ—3 A commentary; an annotation. ୪ । ଗୃହ ବଶେଷ (ଗଢ଼ୁଛବାଦ)—4. A kind of house or building. ୫. ବଣ କଥାଯାଇ—Speakable.

ଭାଷ୍ୟକର—ସ. ବଣ. ଓ ବ—(ଭାଷ୍ୟ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Bhāshyakara ୧ । ଟୀକାକାର; ସୂତ୍ର ବବରଣ ଲେଖକ—1. Annotator. ୨ । ପାଣିନ ବ୍ୟା କରଣର ଓ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଟୀକାକାର ପତଞ୍ଜଳ ମୁନ --2. Sage Patañjali. ଭାଷ୍ୟକାର ଭାଷ୍ୟକୃତ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭାସ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଦୀପ୍ତ ପାଇବା—1. To shine. Bhās (root) ୨ । ପ୍ରକାଶ ପାଇବା—2. To be manifest.

ଭାସ୍(ସ,ସଃ,ସା) ସ. ବ. (ଭାସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.କ୍ୱିପ୍;+ଅ;+ଅସ୍;+ଅ +ଆ)-୧ । ଅଭା;କାନ୍ତି; ଦୀପ୍ତି—1. Lustre; splendour. ୨ । ଶୋଭା—2. Beauty. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍ ଇତ୍ୟାଦି) ଆଲୋକ—3. Light. ୪ । ବରଣ—4 Ray of light.

ଭାସ—ସ. ବ. (ଭାସ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଗୃଧ୍ର ପକ୍ଷୀ—1. The Bhāsa vulture. ୨ । କୁକୁଡ଼—2. Cock; fowl ୩ । ପାଣିକୁଆ—3.The little cormorant(bird). [ଉ—ଶ୍ୟେନ, ଭାସ ବା ଛତ୍ରିଗିଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୪ । ଗୋଷ୍ଠ; ଗୋଶାଳା—4.Cowshed;cattle-pen. ୫ । ସ୍ୱାଦ (ହ. ଶ)—5. Taste. ୬ । ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ (ହ. ଶ)—6. False knowledge. ୭ । ମହାଭାରତୋକ୍ତ ପର୍ବତ ବଶେଷ (ହ. ଶ)—7. Name of a mountain mentioned in the Mahābhārata. ୮ । ଭାସ୍ (ଦେଖ)—8. Bhās (See). ଦେ. ବ. (ନାମ)—ସ୍ୱପ୍ନ ବାସବଦତ୍ତା ନାଟକ ପ୍ରଣେତା ଦୂନାମଖ୍ୟାତ କବି । [ଦ୍ର—କବିତା ବଭବରେ ଏ କାଳିଦାସଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ।]—Name of a Sanscrit poet, the author of Swapna-bāsabadattā.

ଭାସ କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ ପୁଂ (ନାମ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଶୋକବନ ଉଜାଡ଼ିବା ସମୟରେ ହନୂମାନ୍ ଦ୍ୱାରା ନହତ ରାବଣ ସେନାଧିପ ଅସୁରବଶେଷ (ହ. ଶ)—Name of a demon, commander of Rābana.

ଭାସନ୍ତ—ସ. ବଣ—(ଭାସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍ତ)—୧ । ମନୋହର—Bhāsanta 1. Beautiful; charming. ୨ । ଦୀପ୍ତିଶୀଳ—2. Dazzling; lustrous; shining. ୩ । ଭାସମାନ—3. Floating. ସ. ବ—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । ଭାସ—୧,୨ଏବଂ (ଦେଖ)—3. Bhāsa 1 and 2 and 3 (See).

ଭାସନ୍ତା —ଦେ. ବଣ—(ସ. ଭାସ୍ଧାତୁ)—ଭାସମାନ; ଭାସୁଥିବା—Bhāsantā ଭାସନ୍ତ **मस्नेवाला** Floating.

ଭାସନ୍ତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଭାସନ୍ତ+ଈ)—ନକ୍ଷତ୍ର; ତାରକା—Star. Bhāsantī

ଭାସମାନ—ସ. ବଣ. (ଭାସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଶାନଚ୍)—୧ । ଦୀପ୍ତିମାନ୍—Bhāsamāna 1. Dazzling; lustrous. ୨ । ଜ୍ୟୋତିଃ-(ଭାସମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୀଳ—2, Shining; emitting rays of light. ୩ । ଜଳରେ ଭାସୁଥିବା—3. Floating.

ଭାସି ଗଲା—ଦେ. ଅ. [ଅବଜ୍ଞା ବା ବେଖାତିର ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ]—ମୁଁ ଏ Bhāsi galā କଥାକୁ ଖାତର କରୁ ନାହିଁ—(Interjection. ବୟେଗେଲ; **जानेदो** I care a fig for it)

ଭାସିତ—ସ. ବଣ (ଭାସ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ତେଜୋମୟ (ହ.ଶ)—Bhāsita 1. Shining; brilliant. ୨ । ପ୍ରକାଶମାନ (ହ. ଶ)—2. Manifest.

ଭାସିବା—ଦେ. କି—(ସ. ଭାସ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଜଳ ବା ବାୟୁ ଉପରେ Bhāsibā ଅବସ୍ଥିତ କରିବା—1. To float on water or ଭାସା; **भासना** air. ୨ । ବପନ୍ନ ହେବା; ସଙ୍କଟାପନ୍ନ ହେବା—2, To be ruined; to be overwhelmed with calamity.

୩ । ପ୍ଲାବତ ହେବା; ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—3. To be overflooded; to be flooded with water. [ଯଥା —ଏ ଦେଶ ସାଜ ନଈବଢ଼େରେ ଭାସୁଛି; ତା ଆଖି ଲୁହରେ ଭାସୁଛି ।) ପ୍ରାଦେ. (କୌଦ, ଜଳାଦାଣ୍ଡି, ଗଡ଼ଳାଉ) କି—ପଙ୍କ ଓ ବାଲି ଆଦିରେ ଗୋଡ଼ ବଳିଯିବା (foot) To sink in mud—(ଯଥା—ପଙ୍କରେ ମୋ ଗୋଡ଼ଟା ବସିଗଲା ।)

ଭାସି ଯିବା—ଦେ. କି (ସ. ଭାସ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଜଳ ଉପରେ ଭାସିବାର Bhāsi jibā ଗତି କରିବା—1. To move by floating ଭେସେଯାଓୟା; **भासजाना** on water; to drift. ୨ । ଜଳ-ପ୍ଲାବିତ ହେବା—2. To be flooded with water, ୩ । ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେବା—3.To be ruined;to be a lost man

ଭାସିଲାଇନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ରେସେଲାନ୍)—ଦେହ ଚର୍ମର ମସୃଣୀ Bhāsilāin କରଣାର୍ଥ ନାମକ ବ୍ୟବହୃତ ଆଲୁଅ ମଲମବବଶେଷ—ଭେସିଲିନ୍ **भेसिलीन** (ଭାସିଲୀନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Vaseline.

ଭାସୁ—ସ. ବ (ଭାସ୍=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ— Bhāsu The sun.

ଭାସୁର—ସ. ବ (ଭାସ୍ ଧାତୁ+ଶାଳାର୍ଥେ. ଉର)—୧ । ସ୍ଫଟିକ— Bhāsura 1. Crystal stone. ୨ । ଯୋଦ୍ଧା—2. Warrior. (ଭାସୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । କୁଷ୍ଠ ରୋଗର ଔଷଧ (ହ. ଶ)—3. Medicine for leprosy. ସ. ବଣ—୧ । ଦୀପ୍ତିଯୁକ୍ତ; ଦୀପ୍ୟମାନ—1. Shining. ୨ । ଭୟଙ୍କର—2. Terrible (Apte).

ଭାସୁରତାପାଦନ —ଦେ. ବ (ଅଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା)—ଡେଚ୍ଚେକ Bhāsuratāpādana . ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ବଚ୍ଛସ୍ତଣ ସ୍ଥିର ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରହିଲେ ପାତ୍ରର ତଳରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଚକଚକିଆ ବସ୍ତୁ ବସିଯିବା ଅବସ୍ଥା—Crystallization.

ଭାସ୍କର Bhāskara ସ. ବି. (ଭାସ୍=ପୀପ୍ତି +କ୍ର ଧାତୁ=କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଦିବାକର; ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତଶିରୋମଣି ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା ଜ୍ୟୋତିର୍ଗୋଳବିତ୍—3. Name of a celebrated astronomer. ୪ । ବୀର—4. Warrior. ୫ । ଧାତୁ ପ୍ରସ୍ତରାଦିରେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସଂଗଠନକାରୀ - 5. An artist in stone or metal. ୬ । ଅର୍କତରୁ-6. Calotropis Gigantea (plant). ୭ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—7. Gold. ୮ । ଶିବ (ହି. ଣ)—8. Śiba. ସ. ବିଣ—ଦୀପ୍ୟମାନ—Lustrous; dazzling. ଦେ. ବି—କର୍ପୂର—Camphor.

ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ Bhāskara paṇḍita —ଦେ. ବି (ନାମ)—ନାଗପୁରର ମର୍ହଟ୍ଟା ରାଜା ରଘୁଜୀ ଭୌସ୍ଲାଙ୍କ ଦେବାନ୍—Name of the minister of the Marhatta King Raghuji Bhonsla. [ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗର ନବାବ୍ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କ ସମୟରେ ବଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ନବାବଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବଙ୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧନୀ ଜଗତ୍ ସେଠଙ୍କ ଘର ଲୁଟି ୫କା ନେଇଗଲେ । ନବାବ୍ ପେଶବାଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେବାରୁ ପେଶବାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ରାଘୁର ବଙ୍ଗଲା ତ୍ୟାଗ କଲେ (ଖ୍ରୀ ୧୭୫୨) । ପରେ ପୁଣି ରାଘୁର ବଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ନଗର ଓ ଗ୍ରାମମାନ ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ । ଏହା ଉତ୍ପତ୍ତିର 'ବର୍ଗୀମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର' ବୋଲି ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶେଷରେ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ଗୁପ୍ତ ଘାତକ ନିଯୁକ୍ତ କରି ରାଘୁରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ । ଏଥିରେ ରଘୁଜୀ ଭୌସ୍ଲା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ବାରମ୍ବାର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏଥିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ୧୭୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନବାବ୍ ରଘୁଜୀଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ଓ ବଙ୍ଗର ଚୌଥ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବାର୍ଷିକ ୧୨ ଲକ୍ଷ ୫କା ରଘୁଜୀଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କଲେ । ସ୍ଥଳଭଦ୍ର ।]

ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ Bhāskarāchārjya —ସ. ବି (ନାମ)—ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି ଆଦି ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା ଜନୈକ ମହାପଣ୍ଡିତ—Name of a great Indian astronomer. [ଦ୍ର—ଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କର୍ଣ୍ଣାଟର ବିଜାପୁରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ମହେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ତିନି ପୁରୁଷ ଓ ପର ପୁରୁଷମାନେ ଦୈବଜ୍ଞ ଥିଲେ । ଭାସ୍କର ପାଟୀଗଣିତ ଓ ବୀଜଗଣିତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଲୀଲାବତୀ'ର ପ୍ରଣେତା ଥିଲେ । ଏ ଜଗତ୍ ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣିର ବାଷ୍ୟ (ବ୍ୟାଖ୍ୟା) ଲେଖି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସ୍ଥଳଭଦ୍ର]

ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ Bhāskarjya —ସ. ବି (ଭାସ୍କର+ଯ) —ଧାତୁ ପ୍ରସ୍ତରାଦି ଖୋଦିତ କରି ମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ କରିବା କଳା; ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କଳାରୁ ଏକତମ—Architecture; stone and metal carving.

ଭାସ୍କୋ ଡି ଗାମା Bhāsko ḍi gāmā —ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଇତ୍ତରୋପର ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍ ଦେଶୀୟ ବିଖ୍ୟାତ ନାବିକ—Name of a celebrated Portugese sailor who visited India in the 15th century A. D.; Vasco de Gama. [ଦ୍ର—କଲମ୍ବସ୍ ଭାରତ ଆବିଷ୍କାର କରିବାରୁ ବାହାର ଜାହାଜରେ ପଶ୍ଚିମ ଦଗରୁ ଯାଇ ଆମେରିକା ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ଭାସ୍କୋ ଭାରତାନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପୂର୍ବ ଦଗରୁ ଯାଇ ଉତ୍ତମାଶା ଅନ୍ତରୀପ ବାଟେ ବୁଲି ୧୪୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳସ୍ଥ କାଲିକଟଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଓ ସେଠାର ରାଜା (ଜାମୋରନ୍)ଙ୍କ ଠାରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍ ରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତିକ୍ ମାନଙ୍କର ଭାରତ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାର ସନନ୍ଦ ପାଇଲେ ଓ ସେହିଦନ ଠାରୁ ଭାରତ ସହିତ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍‌ବାସୀ ମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।]

ଭାସ୍ୱତୀ Bhāswatī —ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭାସ୍+ବତ୍+ଙ୍ଗୀ ଈ)—ଦୀପ୍ତି—Splendour; lustre. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭାସ୍ୱାନ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhāswān.

ଭାସ୍ୱର Bhāswara —ସ. ବିଣ (ଭାସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବର)—ଆତ୍ମପ୍ରଭ; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—Shining; bright; radiant.

ଭାସ୍ୱାନ୍ Bhāswān —ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭାସ୍+ବତ୍=ଭାସ୍ୱତ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ—1. Luminous; shining; (ଭାସ୍ୱତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କିରଣଶାଳୀ—2. Emitting rays of light. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun ୨ । ବୀର—2. Hero; warrior. ୩ । ଅର୍କଗୁଳ—3. Calotropis Gigantea (Apte)

ଭାସ୍ମନ Bhāsmana —ସଂ. ବି (ଭସ୍ମନ୍=ଭସ୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅ)—ଭସ୍ମଜାତ ବସ୍ତୁ—A thing produced from ashes.

ଭି Bhi —ପ୍ରାଦେ (ସମଲପୁର) ଅ (ସଂ. ଅନ୍ତି; ଭୁଲ ହି. ଭୀ)—ଦି; ମଧ୍ୟ; ଆନ୍ତର ମଧ୍ୟ; ଏବ—Also; and.

ଭିଃ ପିଃ Bhih-piḥ —ଦେ. ବି (ଇଂ. ଭାଲ୍ୟୁ ପେଏବ୍ଲ୍ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ପ୍ରଥମ ୨ ଅକ୍ଷର)—ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଡାକଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତାଙ୍କ ଜଣକଠାରେ ଉ. ପି. ଉ. ପ. ପି ଉ. ପି. ପୋଷ୍ଟ ଭି ପି ଭି ପି] ଅନ୍ୟରୂପ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରେରକକୁ ଦଆଇବାର ଡାକ ବିଭାଗର ପଦ୍ଧତି—Value payable post.

ଭିଃ ପିଃ ପାର୍ସଲ(ର୍ସେ)ଲ୍—ଦେ, ବି (ଇଂ,ଭାଲ୍ୟୁପେଏବ୍ଲ ପାର୍ସଲ୍) ଭି ପି ପାର୍ସେଲ ଟିକା ଆଦାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଠାଯିବା ପାର୍ସଲ—भिः पिः पार्सिल Value payable parcel; V.P. parcel).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଥା—ପ୍ରାଦେ. [ସୁଗ୍ମଜଷ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜ] ବ (ସ. ବବାହ)—
Bhiā ବବାହ—Marriage. (ଉ—କ ବଥା ? ଉକା ଉଥା—
ବିଏ(ୟେ) **ବଯାହ** କଥାର ଲଥା ।) ଦେ. ବ (ସ.ବଧାନ)—
କାମାନ କମାନା ଅର୍ଜ୍ଜନ; ଉପାର୍ଜ୍ଜନ—Earning.

ଉଥା(ଏ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବଧାନ)—୧ । ହେଇବା; ଘଟାଇବା—
Bhiā(e)ibā 1. To cause to happen. ୨ । ବଧାନ
କରାନ କରିବା; ଘଟିବାର ଉପାୟ କରିବା; ଫଳରେ ଘଟାଇବା—
ବିଧାନ କରନା 2. To bring about; to result in.
(ଉ—ଏକ ଏ ରୂପରୁ ଏହ ସିନା ଦେବ ! ଉଆଇଲ୍ଲ
ଯେତେ କଳ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଘାବଂଗ ।) ୩ । ସୃଷ୍ଟି
କରିବା—3. To create. (ଉ—ମେଘାଗମେ ଯହିଁ
ସୃଷ୍ଟିଚ କଦମ୍ବେ ଶିଖଣ୍ଡ ଭାଣ୍ଡବ ରଙ୍ଗ, ଦେଖି ଆସୁଥିଲ୍ଲ ପ୍ରଭେ
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଉଆଇଛୁ ବ ଅନଙ୍ଗ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଯଯାଚ ।)
୪ । ସମ୍ପାଦନ କରିବା—4 To perform. ୫ ।
ଯୋଗାଡ଼ କରିବା—5. To arrange. (ଉ—ଆଜ୍ଞା
ଦେବ ଯେବେ, ମତୋହ୍ନ ସଞ୍ଚା ଉଆଇବ ଢେକେ । ପ୍ରାତୀ.
ପ୍ରଭାସ. ଶଶିସେଣା ।) ୬ । ଜାତ କରିବା—6. To
produce; to bring forth. ୭ । ନମ୍ମାଣ କରିବା—
7. To build. (ଉ—ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ମଧ୍ୟ ପୁର, ଉଆଇ
ରହ ପୃଥୁ ଷର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୮ । ସୁରୁଘାତ
କାମାନ ବା ଆରମ୍ଭ କରିବା—8. To begin a work;
କମାନା to commence. ୯ । ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—9. To
earn. ୧୦ । ସଞ୍ଚୟ କରିବା—10. To gather.
୧୧ । ସୁରୁଘାତ କରିବା—11. To lay the
foundation of.

ଉଥା କରା(ରେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ. କ୍ରି (ସୁଗ୍ମ)—ଅପଣା ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କୁ
Bhiā karā(re)ibā ଘାବସ୍ତ କରିବା—To give one's
ବିଏ କରାନ **ବଯାହ କରାନ** children in marriage.
(ଉଥା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଉଥାଘର—ପ୍ରାଦେ (ସୁଗ୍ମଜଷ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜ) ବ. (ସ. ବବାହ+
Bhiāghara ଗୃହ)—ବବାହୋତ୍ସବ—Marriage cere-
ବିଏବାଡ଼ୀ **ବଯାହ; ସାଦୋବଯାହ** mony or festival.

ଉଥା ଚଢ଼େଇ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ନଈବାଲିରେ ଓ ସମୁଦ୍ର
Bhiā chardhei ପଠାରରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବଚରଣ କରୁଥିବା
ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ । (ଦ୍ର—ଏମାନେ ଆକାଶରେ
ଉଡ଼ଗଲ୍ଲବେଳେ ଶୂନ୍ୟରେ ଝୁଲୁଥିବା ତୋରଣ
ପର ଦେଖାଯାନ୍ତି ଓ କଁଅର କାଁଆଁର ସ୍ୱର କରି
ଉଡ଼ନ୍ତି ।)—A species of bird building
nests in river banks or seashore
flying in an arch-like course.

ଉଥାଣ—ଦେ. ବ (ସ. ବଧାନ)—୧ । ବଧାନ—1. Dispensa-
Bhiāna tion. ୨ । ରଚନା; ନମ୍ମାଣ—2. Construction;
ବିଧାନ making. ୩ । ସୃଷ୍ଟି; ସର୍ଜ୍ଜନ—3. Creation. (ଉ—
ବିଧାନ ଫୁଲେ ଫୁଲେ ସରୁ ଉଥଣ ଯେଣୁ ସେ ପ୍ରଭୁ ଫୁଲ
ବନୋଦଥ । ଜଗମୋହନ ଗ୍ଲଜ ।) ୪ । ଉପାର୍ଯ୍ୟ—
4. Means. ୫ । କାର୍ଯ୍ୟ; ଘଟଣା—5. Act; event.
୬ । ରଚନାକୌଶଳ—6. Art. ୭ । ସୂତ୍ରପାତ;
ଆରମ୍ଭ—7. Beginning. ୮ । ଜମିର ଶ୍ରେଣୀ
ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜମି ଉପରେ କର
ବସାଇବା—8. Assessment of rent on
holdings according to the qualities of
land. ୯ । ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଜମିର ଜମା କରଖ
ଲେଖାଥାଏ — Land assessment state-
ment. ୧୦ । ଗୁଡ଼ ଆଦର ପାଗ—10, The boil-
ing of molasses to make syrup. ୧୧ ।
ଘଟଣ; ଘଟାଇବା—11. Bringing about.

ଉଥାଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ବଧାନ)—ଉଆଇବା (ଦେଖ)—
Bhiāna karibā Bhiāibā (See).
ବିଧାନ କରା **ବିଧାନକରନା**

ଉଥାଣିଆଁ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବଧାନରୁ)—ବବାହ ଆଦ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ
Bhiāniāñ ବେଶ୍ୟାରୂପେ ସଠାସିବା ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ଅଥଚ
ବିଦାଇକା ଦେଖିବାକୁ ଆଡମ୍ବରଥ (ଲୁଗାପ୍ରଭୃତ)—Cheap yet
showy sort of (clothes) meant for
presentation to relations in marriage
ceremonies.

ଉଥା ଭିତ—ଦେ. ବ (ଜରର୍ଥକ ସଦ୍ଧତର)—ଅର୍ଥାଦର ଉପାର୍ଜ୍ଜନ—
Bhiā bhiti Earning of money etc.
ଉପାୟଟୁପାୟ, ଅର୍ଜ୍ଜନଟର୍ଜ୍ଜନ; କାମାନଟମାନ **ଅର୍ଜନଉର୍ଜନ; କମାଉମା**

ଉଥା ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସୁଗ୍ମଜଷ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣସମାଜ) କ୍ରି. (ସ. ବବାହ) —
Bhiā hebā ବବାହ କରିବା; ବବାହିତ ହେବା—
ବିଏକରା **ବଯାହକରନା** To marry.

ଉକ(ଖ)—ଦେ. ବ (ସ. ଉକ୍ଷ)—୧ । ଉକ୍ଷାଦ୍ରବ୍ୟ—1. Alms.
Bhika(kha) ୨ । ଉକ୍ଷାବୃତ୍ତି—2. Begging; beggary.
ଭିକ (ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ସିନାଃ ଲେଖିଥନ୍ତୁ ଉଖ । କୃତ୍ତିସିଂହ.
ଭିକ୍ଷା; ଭୀକ୍; ଭୀଖ ମହାଭାରତ ବନ ।) ୩ । ଉକାରି ନାମକ
ଉକନ,ଉକା,ଉକ,ଉକୁ } ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—
ଉକେଇ,ଉକାରଥ 3. A name for calling
Bhikāri.

ଉକ ଚାଉଳ—ଦେ. ବ—୧ । ଉକ୍ଷା ଦଆଯିବା ନମନ୍ତେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ
Bhika chāula ତଣ୍ଡୁଳ—1. Rice set apart for
ଭିକ୍ଷାର ଚାଉଳ being given away as alms. ୨ । ଉକ୍ଷାଲବ୍ଧ
ଭୀକଚାବଲ ତଣ୍ଡୁଳ—2 Rice received as alms.

ଉକ ଝୁଲି—ଦେ. ବ—ଉକ୍ଷାକାଙ୍କର ଝୁଲି—Beggar's pouch or
Bhika jhuli ଭିକ୍ଷାରଝୁଲୀ **ଭୀଖକୀଝୋଲୀ** wallet.

ଉକଥାଳ—ଦେ. ବ (ସ ଉକ୍ଷା+ସ୍ଥାଳୀ)—ଉକ୍ଷାପାତ୍ର—Baggar's
Bhikathāla ଭିକ୍ଷାରଥାଳ **ଭୀଖକାବର୍ତନ** bowl.

ଉକ(ଖ) ଦୁଃ(ଦୁ)ଖ - ଦେ.ବ —(ଉନ୍ନାର୍ଥକ ସଦ୍ଧତର) (ସ. ଉକ୍ଷା + ଦୁଃଖ)-
Bhika(kha) duḥ(du)kha ଜୀବନ ବବାହାର୍ଥ ଉକ୍ଷା ମାଗିବା ଓ
ଭିଖଦୁଖ ମୂଲ ଲଗିବା—Begging alms and working
on wages for earning one's livelihood.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିକ ପସର୍ଗ—ଦେ. ବ—୧ । ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ପଦାର୍ଥରୂ—1. Things Bhika pasargā received as alms ୬ । ଭିକ ଥାଳ (ଦେଶ)—2. Bhika thāḷa [See]. ଏ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘୋଷ୍ୟପୁତ୍ର; ଦତ୍ତକ ପୁତ୍ର—3. An adopted son.

ଭିକମଗା—ଦେ. ବ, ଓ ବଣ ପୁଂ—ଭିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷୀ—Beggar. Bhikamagā ଭୀଖମଂଗା—ପୁଂ ଭୀଖମଂଗନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ (ଭିକମାଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭିକମଗାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭିଖାରୀ

ଭିକ ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭିକ୍ଷା କରିବା—To beg for alms. Bhika māgibā ଭୀଖ୍ ମାଁଗା ଭୀଖମଗା

ଭିକା(ଖା,କ୍ଷା)ରି—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ଭିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷୀ)—୧ । ଭିକ୍ଷୁକ—Bhikā[khā,kshā]ri 1. Beggar. ୬ । ଅପତ୍ତିଥଣି ଭୀଖରୀ ବଡ଼ଭାଇ ନାମ—2. A name given to persons ଭୀଖାରୀ whose elder brothers or sisters died [ଭିକା(ଖା)ରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] before his birth. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ-1. Living on alms. (ଉ—ଜରୂପରେ ଭିକାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଳାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।) ୬ । ପ୍ରାର୍ଥୀ—2. Supplicant. (ଉ—ଭୋଳଅଛ ଜଳ ଧଳ ସ୍ତୋର ଘାଂଶୁଜ, ଜଯଚନ୍ଦ୍ର ଯବନର ପ୍ରସାଦ ଭିକାସ୍ୱ । ଗୁଖାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)

ଭିକାରି ପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ, ଓଡ଼ିଆ କବି Bhikāri paṭṭanāyaka ('ଲଙ୍କା ଦହନ ନାଟକ' ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ତାରଣୀ. ହନୁଲ ଇତିହାସ ।)—An ancient Oriya poet of the name.

ଭିକାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷୀ+ବ୍ରାହ୍ମଣ)—୧ । Bhikāri brāhmaṇa (ଘୃଣାର୍ଥକ) ଭିକ୍ଷାକାଙ୍କ୍ଷୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A ଭିକାରୀ ବାମୁନ Brāhmaṇa living on alms; a ଭିକାରି ବାମନ beggar Brāhmaṇa. ୨। (ବହୁବଚନ)ଭିକ୍ଷୁକ-ଗଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ—2. Beggars and Brāhmaṇas.

ଭିକାରି(ରୁ)ଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭିକ୍ଷୁକୀ; ଭିକ୍ଷା କରୁଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—Bhikāri(ru)ṇī Beggar woman. ଭିକାରିନୀ ଭିକାରିନ

ଭିକ୍ଟୋରିୟା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) ନାମ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକା Bhikṭoriā ବ୍ରିଟେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀମତୀ ମହାରାଣୀ—The late Queen Victoria, Empress of India. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୧୯, ସିଂହାସନାରୋହଣ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୭, ବିବାହ ୧୮୪୦, ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ଖ୍ରୀ ୧୯୦୧ । ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ୪ର୍ଥ ଉଇଲିଅମ୍ଙ୍କ ରାଜୁତ୍ୱକାଳରୁ ଏ ଇଂଲଣ୍ଡ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ଜର୍ମାନର ସାକ୍ସକୋବର୍ଗ ଓ ଗୋଥାର ପ୍ରିନ୍ସ ଆଲବର୍ଟଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା ଓ ଏହାଙ୍କର ୯ ପୁତ୍ର ଓ ୫ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ଯୁବରାଜ ଏଡ୍ୱାର୍ଡ଼ ୭ମ ଏଡ୍ୱାର୍ଡ଼ରୂପେ ଖ୍ରୀ ୧୯୦୧ ରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଓ ରାଜ୍ଞୀ ସମ୍ରାଟ ହୋଇଥିଲେ ଓ ୭ମ ଏଡ୍ୱାର୍ଡ଼ଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରିନ୍ସ ଜର୍ଜ୍ ୫ମ ଜର୍ଜରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଓ ରାଜ୍ଞୀ ସମ୍ରାଟ ଅଟନ୍ତି । ରାଜ୍ଞୀଙ୍କର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣର ପର ବର୍ଷ (ଖ୍ରୀ ୧୮୫୮ରେ) ମହାରାଣୀ ରାଜକର ଶାସନରୁର ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତଦୁପଲକ୍ଷରେ ସେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଜାମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସମାନ ଅଧିକାର ପାଇବେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତା ଥିଲେ ଜାତି ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସବୁ ପ୍ରଜା ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ କନିଷ୍ଠପୁତ୍ରମାନେ ଓ ଯୁବରାଜଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ରାଜତ ଆଗମନ କରିଥିଲେ । ୧୮୭୭ ସାଲରେ ମହାରାଣୀ ରାଜରାଜ୍ଞୀସ୍ୱ ଉପାଧି ଧାରଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ୫୦ ବର୍ଷ ପୂରିବାରୁ ଖ୍ରୀ ୧୮୮୭ ରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୁବିଲୀ ଉତ୍ସବ ଓ ୬୦ ବର୍ଷ ପୂରିବାରୁ ୧୮୯୭ ସାଲରେ ହୀରକ ଜୁବିଲୀ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ପର ୬୪ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିବା କ୍ୱଚିତ୍ ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଘଟିଛି । ଏହାଙ୍କ ସୁଦୀର୍ଘ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ରାଜତନ୍ତ୍ରରେ ଓ ବ୍ରିଟେନରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା, ଓ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଅନେକ ଦେଶ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ରେଳ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ପ୍ରଭୃତି ହେଲା, ସୁଏଜ କେନାଲ ଖୋଲା ଗଲା ଓ ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପନ୍ନ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ।]

ଭିକ୍ଷ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଯାଚ୍ଞା କରିବା; ଭିକ ମାଗିବା—Bhiksh (root) To beg.

ଭିକ୍ଷା—ସଂ. ବ—(ଭିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅନୁଗ୍ରହ-Bhikshā ପ୍ରାର୍ଥନା—1. Request for favour. ୬ । ଧନ ବା ଖାଦ୍ୟାଦି ପ୍ରାର୍ଥନା; ଭିକ ମାଗିବା—2. Begging. ଏ । (+କର୍ମ ଅ+ଆ)—ଭିକ; ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ—3. Alms. ୪ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବା ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥିତ ଏକ ଗ୍ରାସ ଅନ୍ନ—4. One mouthful of food begged for by an ascetic. ୫ । ସେବା—5. Tending. ଦେ. ବ—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କର ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭୋଜନ କ୍ରିୟା ନିର୍ବାହ—The act of a Sannyāsi (ascetic) taking food bestowed as alms. (ଉ—ଭିକ୍ଷା ନ ଦେଇ ଆଗ ମୋତେ । ପାରିଜା ଜଲ୍ଲ ଏ ଯୁଗତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. (ଭିକ୍ଷ୍ୟା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ଭାଗବତ ।)

ଭିକ୍ଷା(କ୍ଷୁ)କ—ସଂ. ବ (ଭିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ; ଭିକ୍)—ଭିକାସ୍ୱ; ଭିକ୍ଷୁକ Bhikshā(kshu)ka —A beggar; mendicant. (ଭିକ୍ଷୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭିକ୍ଷା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଭିକ୍ଷ ଧାତୁ)—୧ । ଭିକ ମାଗିବା—Bhikshā karibā ଭୀଖ ମାଗା 1. To beg for alms. ଭିକ୍ଷା କରନା ୬ । ଅନୁଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—2. To (ଭିକ୍ଷ୍ୟା ମାଗିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) solicit a favour. ଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଜନ କରିବା (ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପକ୍ଷେ)—3. To feed oneself(said of an ascetic). (ଉ—ଯେ ବା ମିଳଇ ଯେତେବେଳେ, ସେ ଭିକ୍ଷା କରେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭିକ୍ଷା ଚର୍ଯ୍ୟା—ଫ.ବ—(ଭିକ୍ଷା + ଚରଧାତୁ+ଭାବ.ଯ + ଆ) —ଉକ ମାଗି Bhikshā charjyā ଖାଇବା ନିର୍ବାହ କରିବା—Beggary; (ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) begging as a profession.

ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ଭିକ୍ଷା + ଜୀବ ଧାତୁ+ଣ୍ଡି.ଇନ୍; ୭ମା ୧ବ.) Bhikshājībi ଯେ ଭିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହ କରେ—Subsisting on (ଭିକ୍ଷାଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭିକ୍ଷାଜୀବ—ଅନ୍ୟରୂପ) alms.

ଭିକ୍ଷା ଝୁଲି—ଦେ. ବ—ଭିକ୍ଷା ଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ ରଖିଥିବାର ଥଳି ବା ମୃଗା— Bhikshā jhuli ଭିକ୍ଷାର ଝୁଲି Beggar's pouch. **ମିକ୍ଷାକୀ ଝୋଲି** (ଉ—ଯୋକ ଭିକ୍ଷା ଝୁଲି, ପଥେ ପଥେ ବୁଲି, ଭିକ୍ଷା ମାଗି ପରେ ଜୀବନ ଧାରଣ । ନନ୍ଦକିଶୋର. ଭୁଷ୍ଣୁଭୂମାଣ୍ଡ ।)

ଭିକ୍ଷାଟନ—ଫ. ବ—(ମଧ୍ୟ ପଦଲୋପୀ, ଭିକ୍ଷା + ଅଟନ) —ଭିକ୍ଷା କରିବା Bhikshāṭana ଜନମନ୍ତେ ଏ ଘର ସେ ଘର ଓ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବୁଲିବା—Travelling about begging alms; mendicancy.

ଭିକ୍ଷାନ୍ନ—ଫ. ବ (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧା; ଭିକ୍ଷା+ଅନ୍ନ) —୧ । ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ Bhikshānna —1. Food obtained as alms. ୨ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର (ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ) ଭୋଜନ—2 The meal of a Sannyāsi, (bestowed as alms).

ଭିକ୍ଷା ପାତ୍ର—ଫ. ବ (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧା ଭିକ୍ଷା+ପାତ୍ର)—ଭିକ ରଖିବା Bhikshā pātra ଅଧାର; ଭିକ ଥାଳ—A beggar's (ଭିକ୍ଷା ଭାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) bowl.

ଭିକ୍ଷା ପୁତ୍ର—ଫ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—୧ । ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର Bhikshā putra ପରେ ବାଳକର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ଉଙ୍ଗପୂର୍ବକ ଅପୁତ୍ରକ ବା ଅପୁତ୍ରକା ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ରରୂପେ ଗୃହୀତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମାର—1. A Brāhmaṇa boy adopted as a son by a childless male or female after the sacred thread caremony but before marriage. ୨ । ଯୋଷ୍ୟପୁତ୍ର; ଦତ୍ତକପୁତ୍ର—2. Adopted son.

ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ଭିକ୍ଷା+ଅର୍ଥ ଧାତୁ=ମାଗିବା+ଣ୍ଡି. ଇନ୍; Bhikshārthi ୧ମା.୧ବ) —ଭିକ୍ଷା ମାଗିବା ବା ଯାଇବା ଯାଇଁ (ଭିକ୍ଷାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭିକ୍ଷାସ୍ଥିତି—Begging alms ଫ. ବ—ଭିକ୍ଷୁକ— Beggar.

ଭିକ୍ଷା ଲବ୍ଧ—ଫ. ବଣ. (ତୃତୀୟା ତତ୍ ପୁରୁଷ; ଭିକ୍ଷା+ଲବ୍ଧ)— Bhikshā labdha ଭିକ୍ଷା ମାଗିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ— Obtained by begging.

ଭିକ୍ଷାଶୀ—ଫ. ବଣ. ବ ଓ ପୁଂ (ଭିକ୍ଷା+ଅଶ୍ ଧାତୁ+ଣ୍ଡି. ଇନ୍; ୧ମା. Bhikshāśi ୧ବଚନ)—ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ—Mendicant; professional beggar.

(ଉ—ଯେ ଯୋଗୀ ଗୃହ ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ତାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ଭିକ୍ଷୁକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ଭୂତ୍ତଜିତ. ପଦାଭ୍ୟରତ ଶାନ୍ତ ।)

ଭିକ୍ଷିତ—ଫ. ବଣ (ଭିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଯାଚତ; ପ୍ରାର୍ଥିତ— Bhikshita Begged or prayed for.

ଭିକ୍ଷୁ—ଫ. ବଣ. (ଭିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ଯାଚକ— Bhikshu Soliciting; begging. (ଭିକ୍ଷୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ—୧ । ଚତୁର୍ଥାଶ୍ରମୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ସନ୍ନ୍ୟାସୀ— (ଭିକ୍ଷୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A Brāhmaṇa who has taken to the 4th stage of life; viz. begging in the old age (as enjoined in the Hindu Śastras); a religious mendicant. ୨ । ଭିକାରୀ —2. Beggar; mendicant. ୩ । ବୁଦ୍ଧ ଶିଷ୍ୟ —3. A disciple of the Buddha. ୪ । ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—4. A Buddhist monk. ୫ । ପରିବ୍ରାଜକ—5. An itinerant monk. ୬ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ଅବଲମ୍ବନୀୟ ଧର୍ମ ଆଶ୍ରମ— 6. The 4th or last stage in the life of a twice born, enjoined by the Śastras.

ଭିକ୍ଷୁକାଶ୍ରମ—ଫ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭିକ୍ଷୁକ ଆଶ୍ରମ)—ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ର- Bhikshukāśrama ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଥ ଆଶ୍ରମ—The fourth stage in the life of a twice-born, enjoined by the Hindu scriptures (but not observed at present).

ଭିକ୍ଷୋପଜୀବୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ଭିକ୍ଷା + ଉପ ଜୀବୀନ୍)—ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ (ଦେଶ) Bhikshopajībi Bhikshājībi (See) (ଭିକ୍ଷୋପଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭିକ୍ଷ୍ୟମାଣ—ଫ. ବ. (ଭିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଶାନଚ୍) — Bikshyamāṇa ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଥିବା—Engaged in begging; begging alms.

ଭିଖାରୀ—ଦେ. ବ ପୁଂ.—ଭିକାରୀ (ଦେଶ) Bhikhārī Bhikārī (See) (ଉ—ମଦଗଳଗମନରୁ, କଦମ୍ବ ମୂଳଆରୁ, ସଖୀଶାଳ। ଭିଖାରରୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଭିଖା(ରି)ରୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭିକାରୁଣୀ— Bhikhā(ri)runī Bhikāruṇī. (ଉ—ତୁମ୍ଭ ପଦେ ଆଜ ପ୍ରେମ ଭିଖାରିଣୀ । ବ୍ରଜନାଥ. ନଉଡେଉସ୍ତ ।)

ଭିଖୁକ—ଗ୍ରା. ବ. (ଫ. ଉଁ ବ)—ଭିକ୍ଷୁକ (ଦେଶ) Bhikhuka Bhikshuka (See) (ଉ—ଭିଖୁକ କଥାରୁ ସର୍ତ୍ତି କରଅଛ ମାନ । ପ୍ରଭାତ ଶଶି ସେଣା ।)

ଭିଗ୍‌ଲେଇବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି. (ତୁଳ. ବ. ଭେଙ୍ଗାନ; ହି. Bhig-leibā ଭିଜ୍‌କାନା)—୧ । ଶତ୍ରୁର ଦେବା —1. To

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଭିଙ୍ଗେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) make faces. ୨ । ମାଗିବା ବେଳେ ଅତ୍ୟଧିକ ଲେରେଡ଼େଇ ହେବା ବା ନ୍ୟୂନ ହେବା—2. To excessively humiliate oneself while supplicating for a favour.

ଭିଖାରେନ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭିକାରୁଣୀ—
Bhikhāren A beggar woman.

ଭିଗା(ଜା)—ବି. ବିଣ—ଆର୍ଦ୍ର; ଓଦା—
Bhigā(jā) Moist.
ଭିଜା **भींगा**

ଭିଗା(ଗେ, ଜା, ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ସ୍ୟନ୍ଦ ଧାତୁ=ସ୍ରବିବା; ଭିଜା ଉଦ ଧାତୁ; ଭିଜିବା କ୍ରିୟାର ଭିଜାନ ଶିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଓଦା କରିବା—To moisten; to wet; to soak.
Bhigā(ge, jā, je)ibā
ଭିଜାନା, **भिंगाना**

ଭିଗି(ଜି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ଉଦ୍ ଧାତୁ=[ଜଳ] ଭେଦ କରିବା)—ଓଦା ହେବା; ଆର୍ଦ୍ର ହେବା—To get wet; to be moistened; to be drenched or steeped in water.
Bhigi(ji)bā
ଭିଜା **भींगना**

ଭିଜାଣ—ବି. ବ—ଓଦା କରିବା କ୍ରିୟା—Act of moistening.
Bhijāṇa ଭିଜାନ **भींगाना**

ଭିଜା ମାଟି—ବି. ବ—ଆର୍ଦ୍ର ମୃତ୍ତିକା—Wet soil; soil saturated with water.
Bhijā māṭi ଭିଜା ମାଟି **भींगी मिट्टी**

ଭିଜିଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଭିଜିଟ୍)—୧ । ଡାକ୍ତରଙ୍କର ରୋଗୀକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯିବା—1. Doctor's visit to a patient. ୨ । ଉତ୍ସମାନତ୍ସାରେ ପରିଦର୍ଶକ କର୍ମଗ୍ରତ୍ସାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବଦ୍ୟାଳୟର ପରିଦର୍ଶନ—2. Formal inspection of a school etc. ୩ । ରୋଗୀକୁ ଚିକତ୍ସାର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିବା ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଦେୟଯିବା ସମ୍ମାନୀ ବା ଦର୍ଶନୀ—3. A doctor's visiting fees. ୪ । ପରିଦର୍ଶନ—4. Visit; inspection.
ଭିଜିଟ୍ **भिजट**

ଭିଜିଟ୍ ବହି—ବି. ବ (ଇଂ. ଭିଜିଟର୍ସ୍ ବୁକ୍)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ବଦ୍ୟାଳୟାଦିର ପରିଦର୍ଶକମାନେ ଆପଣାର ମନ୍ତବ୍ୟ ଲେଖି ରଖିଯାଅନ୍ତି—A visitors' book; a book kept for recording the remarks of inspections.
Bhijiṭ bahi
ଭିଜିଟ୍ ବୁକ୍ ଭିଜିଟର୍ ବୁକ୍ (ବହି) } ଅନ୍ୟରୂପ
ଭିଜିଟର ବହି **भिजिट वही**

ଭିଜିଟ୍ କାର୍ଡ(ର୍ଡ୍)—ବି. ବ (ଇଂ. ଭିଜିଟିଙ୍ଗ୍ କାର୍ଡ୍)—ଦର୍ଶନୀ ପତ୍ରିକା; କୌଣସି ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବା ପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରୁ ଆପଣାର ନାମ ଧାମ ଲେଖି ଯେଉଁ ଛବି (ଭିଜିଟିଙ୍ଗ୍ କାର୍ଡ୍[ର୍ଡ୍]—ଅନ୍ୟରୂପ) କାଗଜ ବା ଛିକ୍‌ଣି ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାକୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି—A visiting card.
Bhijiṭ kārd(rḍ)
ଭିଜିଟିଙ୍ଗ କାର୍ଡ **भिजिटिङ्ग कारड**

ଭିଜିଟର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଭିଜିଟର)—ପରିଦର୍ଶନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ପରିଦର୍ଶକ—Visitor.
Bhijiṭar ଭିଜିଟାର **भिजिटार**

ଭି(ଭେ)ଜିଟେବଲ୍ ଘିଅ—ବି. ବ (ଇଂ. ଭେଜିଟେବଲ୍+ସ. ଘୃତ) —ଉଦ୍‌ଭିଦରୁ ଜାତ ଘିଅ—ଗଛ ଘୀ Vegetable ghee.
Bhi(bhe)jitebal ghia

ଭିଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଗିବା (ଦେଶ)—Bhigibā (See)
Bhijibā ଭିଜା **भिंगना**

ଭିଜ୍ଞ—ବି. ବିଣ. ସଂ (ସ. ଅଭିଜ୍ଞ)—ଚତୁର—(ଭଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Bhijña Skilful; intelligent or smart.

ଭିଟ୍—ସ୍ତ୍ରୀ. (ସାଜପୁର) ବ—ସଙ୍କଟସ୍ଥଳ; ସମାଧାନକଳ ବିଷୟ; ସମସ୍ୟା—A fix; a perplexing problem; dilemma. (ଯଥା—ମୋତେ ଗୋଟେ ବଡ଼ ଭିଟ୍ ପଡ଼ିଯାଇଛି ।)
Bhiṭ

ଭିଟା—ବି. ବ (ସ. ଭଟ୍)—୧ । ପୈତୃକ ବାସଭୂମି; ମୌରସୀ ଘରବାଡ଼ି—1. Ancestral homestead. ୨ । ଭିଟା ଉଦ୍ଦ ଜମି—2. Homestead land. [ଦ୍ର—**ଭିହ** ପୈତୃକ ଭିଟା—ପୈତୃକ ଘର ଉଦ୍ଦ ଅର୍ଥରେ, ଓ ବାସୁଭିଟା—ଘରଉଦ୍ଦ ଓ ଘରବାଡ଼ି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
Bhiṭā

ଭିଟା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ଭାବରେ ବାସଭୂମିରୁ ଉଚ୍ଛେଦ କରିବା ଭିଟା ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରିବା ଭିଟାମାଟି ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଭିଟାରୁ ଘୁଘୁଚରାନ; ଭିଟାଉଚ୍ଛନ୍ନ କରା **डीह उजाडना**
—To bring about the utter ruin of a person by ousting him from his homestead.
Bhiṭā uṭhā(ṭhe)ibā

ଭିଟାମିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଭିଟାମିନ୍)—ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଖାଦ୍ୟରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନଜାତୀୟ ପୁଷ୍ଟିକର ସାର୍‌ଂଶ ଭିଟାମୀନ **भिटामीन** —Vitamin.
Bhiṭāmin

ଭିଡ଼—ବି. ବ (ସ. ବଦ୍ଧୁଲ; ଉତ୍ସ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଜନତା; ଲୋକ ଗହଳି—1. Crowd; rush of people at a place. ୨ । ଉଡ଼ିବା ବା ଟାଣିବା ଅବସ୍ଥା; ଟଣାଟଣି—2. The act of drawing tightly. ୩ । ଚାପ; ନିଦ୍ଧ—3. Pressure. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟର ଚାପ ବା ଆଧିକ୍ୟ—4. Pressure of work. ୫ । କଷ୍ଟ; ଦୁଃଖ—5. Difficulty; trouble. ୬ । ବଡ଼ ଜାଲର ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡ—6. One component piece of a big net. [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜାର ଜଳାଶୟରେ ମାଛ ମାରିବା ପାଇଁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜାଲର ଉଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଗଇଁଠାଇ ଆବଶ୍ୟକମତେ ଜାଲକୁ ଲମ୍ବା କରିଯାଏ ।]
ଭିଡ଼ **भीड(र)**

ଭିଡ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କସି କରି ଟାଣିବା—1. To draw tightly ୨ । ଟାଣିବା ନମନ୍ତେ ବିଶେଷ [ଉଡ଼ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରିଶ୍ରମ ଦରକାର କରିବା ଜୋରେ ଟାନା (ଯଥା—ଦଲୁଆ ବା ପଲୁଆ ଯୋଗୁଁରେ ବଡ଼ **कसकर खिंचना** ଜାଲ ପକାଇ ତାହା ଟାଣିଲା ବେଳକୁ ଉହାଁରେ ଜୋର ଚାଓୟା ପଙ୍କ ଓ ଦଳ ବାଧା ଦେବାରୁ ଜାଲ ଭାସ ଉଡ଼
Bhirda karibā

Digitized by srujanika@gmail.com

बल चाहना କରେ)—2. To require a great force to draw. ୩ । ଜଗର କରିବା; **जिद् करना** ନ୍ଦବନ୍ଧ କରିବା—3. To press; t^o importune.

ଭିଡ଼ କାମ—ଦେ. ବ—ବହୁପରିଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—Work entailing great labour; **कष्टसाधा काज कठिन काम** toilsome work.

Bhirḍa kāma

ଭିଡ଼ ଘୋ(ମା,ମୋ)ଡ଼—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର)—୧ । ଖୁବ୍ ଜନତା—1. A very thick crowd, **भारीभिड़** ୨ । ଖୁବ ଟଣା ଓଟର—2. Tight drawing; **भिडभाड** tugging. ୩ । ନ୍ଦବନ୍ଧାତିଶଯ—3. Importune or pressing request. ୪ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଟଣାଟାଣି—4. Mutual dragging; tug of war. ୫ । ବଳ କସାକସି—5. A mutual test of strength between two contending parties.

Bhirḍa bhā(mā,mo)ḍa

ଭିଡ଼(ଡ଼ା) ଜାଲ—ଦେ. ଷ—ବଡ଼ ଜାଲ; ସାହା ଗଭୀର ଜଳରେ ପକାଯାଇ ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଦଉଡ଼ି ଧରିଥିବା ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉପରକୁ ଉଡ଼ା ହୋଇ ଅଣାଯାଏ—A big net which is cast in deep waters and the ends of the ropes passing through the top and bottom of which are dragged into the shore. [ଦ୍ର—ଉଡ଼ଜାଲ ଏକାଧିକ ଖଣ୍ଡ ଉଡ଼ ଏକତ୍ର ଗୁନ୍ଥାଯାଇ ଉଡ଼ଜାଲ ପକାଯାଏ ।]

Bhirḍa(rḍā) jāla ଟାନାଜାଲ **महाजाल**

ଭିଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଘାଡ଼୍ ଧାତୁ)—୧ । ଉଡ଼ିବା; କସି କର ଟାଣିବା ବା ଓଟାରିବା—1. Pulling or dragging tightly. ୨ । ଦୃଢ଼ବନ୍ଧନ; କସି କର ବାନ୍ଧିବା—2. Binding tightly. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଜୁଡ଼ାରେ ବନ୍ଧାଯିବା ଉଡ଼ଆ—3. A tape tied tightly round a chignon. ୪ । ଗାଢ଼ାଲିଙ୍ଗନ—4. A tight embrace. [ଜ—ଅରନବ କ୍ରୀଡ଼ା, କାଳେ ଗାଢ଼ ଉଡ଼ା, ଅନୁଭବରୁ ଚ, ଲଭୁଥିବ ବ୍ରୀଡ଼ା । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୫ । ଗୁପିବା—5. Pressing. ୬ । (ସଂ. ବହୁତର) ପୁଞ୍ଜ; ସମୂହ—6. Multitude. [ଜ—ସଘର ପୁନଙ୍କରେ ଯାଇ କର ଘାଡ଼ା, ବ୍ରହ୍ମାକୁ ଜଣାଇଲେ ଭକ୍ତଲୋକ ଉଡ଼ା କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୭ । ଚଳୁଥିବା ନୌକାର ବା ସବାରଆଦର ଗତି ସ୍ତମ୍ଭିତ କରିବା—7. Stopping the motion of a moving conveyance.

Bhirḍā (rḍe) ibā

ଭିଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଭିଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)-ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭିଡ଼ିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—1. To cause to be tightly drawn up, pressed or embraced. [ଜ—ଘାଡ଼ାଇ ଓଷ୍ଠକୁ, ଭିଡ଼ାଇ ଅଙ୍ଗକୁ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ] ୨ । ଯୁଝାଇବା; ମିଳିତ କରାଇବା—2. To cause to meet. ୩ । ସଲଗ୍ନ କରାଇବା—3, To cause to stick or adhere. ୪ । ଚଳୁଥିବା ଯାନଆଦର ଗତି ସ୍ତମ୍ଭିତ କରାଇବା—4. To cause the motion of any conveyance to be stopped.

ଭିଡ଼ା ଭିଡ଼ା—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ବହୁତର)—ବହୁ—Many. [ଜ—ଘରବତ ଘର ଯେ ମହଁରେ ଲଡ଼ଭା । କୂଳରେ ବାଜୁଥିଲେ ଦୋଇ ଉଡ଼ାଉଡ଼ା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

bhirḍā bhirḍā **अनेक बहुत**

ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଟଣାଟଣି ବା ଛିଙ୍କାଛିଙ୍କି—1. Mutual dragging ୨ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟାନାଟାନି **भिडाभिडि** ନ୍ୟରେ ସଲଗ୍ନ ହେବା—2. Sticking to each other. ୩ । ଉତ୍ତମ କର ଉଡ଼ିବା—3. Dragging tightly. ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଆଲିଙ୍ଗି; କୁଣ୍ଢି ଅକୁଣ୍ଢି ।—Tightly embracing each other. [ଜ—କୃଷ୍ଣ ଅରଜୁନ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ପ୍ରିଯ, ଉଡ଼ାଭିଡି ହୋଇଲେ ଲଗଇ ହୃଦଯ —କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

Bhirḍā bhirḍi

ଭିଡ଼(ଡ଼ୁ)ଣି—ଦେ. ବ—ଜୁଡ଼ାରେ ଭିଡ଼ିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପାଟଫୁଲ; ଉଡ଼ା—A tassellated tape used for binding a chignon tightly.

Bhirḍi(rḍu)ṇi **मोथा की पेंठा डोर**

ଭିଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଘାଡ଼୍ ଧାତୁ)—୧ । ଛିଙ୍କିବା; ଜୋରରେ ଟାଣିବା, ଟାନା, **भिडना** ଟାଣିବା—2. To attract; to draw; to pull. ୩ । ଆଙ୍କରେ ବାନ୍ଧିବା; ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବାନ୍ଧିବା—3. To bind tightly. (ଜ—ବାହାରଲେ ଅଙ୍କାଟର ଗାମୁଛ ଉଡ଼ ସଜନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ । ୪ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା—4. To embrace closely; to hug. [ଜ—ପ୍ରେମରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଉଡ଼ଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୫ । ଦୃଢ଼ କର ଯାକିବା—5. To press closely. [ଜ—ଗୋପ ଯୁବତୀଙ୍କ ଶୈତ୍ୟମଣ୍ଡି, ତୋ ପଦକଞ୍ଜ ଚୁମିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣି, ଭୁଜେ ଧର ତୁ ଯେ ଦରଶାନ୍ତି ନ ରଖିଲୁ ଉଡ଼ ରେ —କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୬ । ଦୃଢ଼ ରୂପରେ ସଲଗ୍ନ କରିବା—6. To attach firmly; to fix firmly [ଜ—ଯରୁ କଣ୍ଠରେ ଘାତ ତେଲ ଉଡ଼—କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକରଚମ୍ପୂ. ସ-ଗୀତ ।]

ଚାପା **चापना** **कसना** **कसके पकडना**

ଟେନେ ଛାଡ଼ାନ ନୋଚନା ଥାମାନ ଭିଡନା

୨ । ନଡ଼ଆ ଆମ୍ବ ଆଦ ଫଳର ଖୋଯାକୁ ହାତରେ ଓଟାରି ଛଡ଼ାଇବା—7. To peel off the rind of a fruit with the hand. ୮ । ଗତି କରୁଥିବା ସବାର ବା ନୌକାଆଦର ଗତିକୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରିବା—୪.

Digitized by srujanika@gmail.com

To stop or draw up a moving conveyance (such as a palki or boat) .୧ । ଦୃଢ଼ ଗତିରେ ଚଲିବା—9. To walk briskly. [ଉ-ଉଡ଼ ଦେଲେ ଅର୍ଥରେ ଦେଖାଇ ବକ୍ରୋକ୍ତି—କୃଷ୍ଣସିଂହ.ମଦାଲ୍ସରଭ. ବନ ।] ୧୦ । ଚପିବା—10. To squeeze. ୧୧ । ଧୀର ସ୍ଥିର ଅବଚଳଭାବରେ ଉତ୍ସାହର ସହିତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପଥରେ ଗତି କରିବା—11. To proceed in a course of action with steadiness and determination; to go on without relaxation. ୧୨ । ଜମାଇବା; ସ୍ଥିର କରିବା; ଦୃଢ଼ କରିବା—12. To set firmly (one's seat). [ଉ—ଉଲ୍ଲ ଭୁମ୍ବେ ବସିଅଛ ଆସନକୁ ଉଡ଼—କୃଷ୍ଣସିଂହ.ମଦାଲ୍ସରଭ. ବନ ।] ୧୩ । ମୁଠାଇବା; ମୁଠାଇ ଧରିବା—13. To clasp or grasp tightly. (ଉ—ସେ ଜାଣ୍ଡ ତିଓଣୀ ହୁଦରେ ଗଲ୍ଲ ବୁଢ଼, ମୋହ ଗଟେ ତିଓଣୀ ଧୁନ୍ଦ ସର୍ତ୍ତି ଉଡ଼—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରଭ. କଣ୍ଡି ।] ୧୪ । ବନ୍ଧନକୁ ଦୃଢ଼ତର କରିବା—14. To tighten a bond; to make tighter.

ଟେପା
ଟିପନା

ଜମାନ
ଜମାନା

ମୁଠୀୟେ ଧରା
ମୁଠି କଷନା

[ଉଡ଼ାସି(ଦେ)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ]

ଉଡ଼ିମ୍ବ – ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଆନଦ ବାଦ୍ୟବିଶେଷ; ଗୋଲ—A kind of drum.
Bhirdimba

ଉଡ଼ିଉଡ଼ି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ବାନ୍ଧି କରି ବା ଓଟାରି—1. Tightly; by binding or pulling tightly. (ଉ—ଘୁଣି ସେ କୂଳେ ଆସି ଚପୁଡ଼ା ଟେନେଟୁନେ **ମିଡଭାଡ କରକେ** ଚପୁଡ଼, ଦୋଇ ଦେଦେ ଲୁଟା ପିନ୍ଧଲେ ଉଡ଼ିଉଡ଼ି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମଦାଲ୍ସରଭ. ବନ ।)
Bhirdibhārdi

ଉଡ଼ିହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ସକାଶେ ଟାଣି ଓଟାରି ହେବା—1. To pull one's self with force in order to be extricated from a bondage. ୨ । ମୋଡ଼ [ଖାଓୟା], ଆଡ଼ଭାଙ୍ଗା ଭିଡ଼ି ହେବା; ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗାଦି ବସ୍ତେପ **ଖୀଚତେ ରହନା** କରିବା—2. To throw about one's limbs. (ଉ – ସେଭେକ ଥୁଲ୍ଲ ଗର୍ଭେ ଯଦି, ଜାଣ୍ଡି ହେବ କୁ ହେଲ ଭିଡ଼ି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କବିତା) ।
Bhirdihebā
ଉଡ଼ିଉ(ମା)ଡ଼ି ହେବା
ଉଡ଼ିମୋଡ଼ି ହେବା
—ଅନ୍ୟରୂପ
ଆଡ଼ମୋଡ଼ା କରା, ଆଡ଼ାମୋଡ଼ା କରା

ଉଡ଼େ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଦୃଢ଼ତାବରେ; ଖୁବ୍ କସିକରି—Tightly; firmly. (ଉ—ଉଳ ଘାଣିକୁ ଛଡ଼ ମୋ ଗଲେ, ଭିଡ଼େ ପଦ ଜୋରେ **ମିଡକର** କଞ୍ଜ ଖଞ୍ଜ ଧରଣୀ ଉଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚଉପଦୀ (ଭିଡ଼ରେ; ଭିଡ଼କରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚକ୍ଷୁ 'ଭ' ଗୀତ) ।
Bhirde

ଉଣ୍ଡଉଣା—ଦେ. ବଣ. (ସ ଭିନ୍ନ ଉତ୍ସ)—ଉଣା ଉଣା (ଦେଖ)—ଟୁକୁରା ଟୁକୁରା — **ଚିରଚିର**
Bhin-bhinā
Bhinābhinā (See)

ଉଣା—ଦେ. ବ. (ସ. ଉତ୍ସ)—୧ । ତୂଳା ଆଦିକୁ ପିଞ୍ଜିବା—1. Carding (of cotton). ୨ । ବଦାରଣ—ଧୁନା **ଧୂନନା** 2. Splitting up; tearing up. ୩ । ଧୁନା[ନ୍ତ]ରୀ **ଘୁନରୀ** ଗଭୀର ଗ୍ରାଞ୍ଚୁଡ଼ା—3. Scratching deeply. ୪ । ପେଚ୍ଚି ବ୍ୟକ୍ତି ତୂଳାକୁ ଉଣେ—**ଧୂନୋହୁଇ** 4. Cotton carder. ୫ । ଦେ. ବଣ.—ପିଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା—5. Carded.
Bhinā

ଉଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଉଣିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପିଞ୍ଜିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause to be carded. **ଧୁନାନ ଧୁନବାନା**
Bhinā(ne)ibā

ଉଣା କାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ- ତୂଳା ଉଣିବାର ଧନୁ—Cotton-carding bow. **ଘୁନରିକା କାଠ** [ଉଣା କା(ଙ୍କା)ଠି —ଅନ୍ୟରୂପ]
Bhinā kāṇḍa

ଉଣା(ଣି) ଉଣା—ଦେ.ବଣ (ସ.ଉତ୍ସ ଉତ୍ସ)—ଚହଚହଟା; ଉଣା ତୂଳା ସବୁ ଧୁନୋଧୁନୋ, ତୁଳୋଧୁନା ହୋଇଥିବା—Torn or split up into splinters or rags; shredded. **ଚିର ଚିର**
Bhinā(ṇi) bhinā

ଉଣା ଉଣି—ଦେ. ବ—୧ । ତୂଳା ଉଣିବା ବା ପିଞ୍ଜିବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ—ଧୁନାଧୁନି, ଆଁଚଡ଼ା ଆଁଚଡ଼ି 1. Carding of cotton. ୨ । ପରସ୍ପରକୁ ଗ୍ରାଞ୍ଚୁଡ଼ିବା; ଗ୍ରାଞ୍ଚୁଡ଼ା ଗ୍ରାଞ୍ଚୁଡ଼—2. Scratching of one another. **ଘୁନା ଧୂନୀ**
Bhinā bhini

ଉଣା ହାତୁଡ଼ି—ଦେ. ବ-ତୂଳା ଉଣିବା ଧନୁର ସୂତ୍ରକୁ ଆଘାତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଲକ ଯୁକ୍ତ ଧୁନାରୀର ହାତୁଡ଼ି କାଠି—The dumbbell used for striking the string of a carding bow. **ଘୁନରିକା ହଥୁରି**
Bhinā haturḍi

ଉଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଉତ୍ସ ବା ସ. ଧୂ ଧାତୁ; ଚେଦନ ବା ଧୂନନ)—୧ । (ତୂଳାକୁ) ପିଞ୍ଜିବା—1. To card (cotton). ୨ । ଚହ ଚହ କରି ବଦାରଣ [ଉଣା ଦେ(ଯି)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ) କରିବା—2. To tear up into shreds or splinters. **ଧୁନା ଧୂନୀ**
Bhiṇibā

ଉଣି ଘୁଣି – ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଉଲରୂପେ; ଗ୍ରାଞ୍ଜଲ୍ୟଭାବରେ; ଭଲ ଭଲ କରି—Thoroughly; minutely. ଖୁବ ଭାଲ କରେ **ଘୁନ ଘୁନ କର**
Bhiṇi bhāṇi

ଉଣି ଉଣି ହେବା—ଗ୍ରାଦେ.(ଯାଜପୁର)କ୍ରି –ରାଗରେ ଗରଗର ହେବା—ରାଗେ ଗର ଗର କରା **କ୍ରୋଧମେ ଗିର ଗିରାନା**
Bhiṇi bhiṇi hebā

ଉଣି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପିଞ୍ଜା ହୋଇ ଯାଇବା—1. To be capable of being carded. ୨ । ଉଣି-ହୋଇ ଯିବା (ଦେଖ)—2. Bhiṇi hoi jibā (See)
Bhiṇi hebā

ଉଣି ହୋଇଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିବା—ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତହଓୟା **ଘୁନାଜାନା**
Bhiṇi hoijibā

ଉଣେ(ଣୋ)ଇ—ଦେ. ବ (ସ. ଉଗ୍ନୀପତ୍ନ)—୧ । ଉଗ୍ନୀପତ୍ନ—ଭଉଣୀ ସ୍ୱାମୀ 1. Sister's husband. (ଉ—ଦରଦ
Bhiṇe(ṇo)i

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋନାଇ, ବନାଇ କରିଲେ ଜନ୍ମ । ଉଶୋଇ ଜଲ୍ଲ ଏଡ଼େ କର୍ମ । ବହନୋଇ ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) [ଦ୍ର—ଅମ ସମାଜରେ କୌଣସି ପୁରୁଷର ବଡ଼ ଭଉଣୀଙ୍କର ଓ ସାନ ଭଉଣୀଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ଭାର ଉଶେଇ ଅଟେ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସାନ ଭଉଣୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଭଉଣୀ-ଜୋଇଁ ଓ ବଡ଼ ଭଉଣୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଉଶେଇ ଅଟନ୍ତି । ଉଶେଇର ଆପେକ୍ଷିକ ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶଳା, ଶଳାଘରଜ ଓ ଶାଳୀ; ଏମାନେ ପରସ୍ପର ପରିହାସସ୍ଥାନୀୟ । ଭଉଣୀ-ଜୋଇଁର ଆପେକ୍ଷିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଦେଉଶାଶୁ; ଏଦୁହେଁ ପରସ୍ପର ପରିହାସ ସ୍ଥାନୀୟ ନୁହନ୍ତି ।] ୬ । ଭୁଲା ଉଣିବା କର୍ମ— ଧୁନାଇ 2. Cotton-carding. ଂ । ଭୁଲା ଉଣିବାର ମଜୁର— ଘୁନାଇ 3. The wages paid for carding cotton.

ଭିତ୍ରି—ଦେ. ବଣ—ଉତର (ଦେଶ)—Bhitari (See).

Bhit-ri (ଉତ୍ତର୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭିତ୍ରି ବଲଦ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶଗଡ଼ରେ ବା ହଳରେ Bhit-ri balad ଲଗିଥିବା ବାଆଁ ପାଖର ବଳଦ । (ବିପକ୍ଷ (ବିପକ୍ଷ—ବାହାର ବଳଦ) ଅଡ଼ାଇବାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଭତ୍ରରେ ଭତ୍ର !)— The bullock yoked to the left side of a cart or plough.

ଭିତ୍ରିଆ ପିଲା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଉତ୍ତରିଆ ପିଲା (ଦେଶ) Bhit-riā pilā Bhitiriā pilā (See).

ଭିତ—ଦେ. ଅ (ସ. ଉତ୍ତ ବା ଅବତଃ)—୧ । ଆଡ଼; ଦଗ— Bhita 1. Direction. ୬ । ଦଳ;ପକ୍ଷ—2. Party. ଦିକ ଓର ଂ । ପାଖ—3. Side.

ଭିତର—ଦେ.ବ- -(ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର) ଅଭ୍ୟନ୍ତର; ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ—1. Inside; Bhitara interior. ୬ । ମଧ୍ୟ—2. Midst; the middle. ଭି(ଭେ)ତର ଂ । ଜଆସ; ଅନ୍ତଃପୁର—3. Harem; female **ଭିତର, ଅନ୍ଦର** apartments. (ଉ—ସେ ଲୋକ ଆଜ୍ଞା ମାନ ଯାଇ (ବିପକ୍ଷ—ବାହାର) ଉତରକୁ, ବୁହେଁ ଅସି କହୁଲ୍ଲ ନୃପତ ଉଲଙ୍କକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୪ । ମନ; ଅନ୍ତଃକରଣ; ହୃଦୟ—4. Heart; mind. (ଉ— ଗୋଳ ଦେଲ ମୋର ବାହାର ଉତର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କଶୋସ୍ୱ ଚଞ୍ଚୂ. ଗ ଗୀତ; କଥା କହୁଥାଏ ଉରମକୁ, ଖୁଲିଯାଉଥାଏ ସରମକୁ, ଉତରେ ଉତରେ ଯାହା ଦଉଥାଏ, ସାଖୀ ଦଉଥାଏ ଧରମକୁ । ଭଗ ।) ୫ । ଅନ୍ତରକ ଇଚ୍ଛା— 5. Inward wish. ସ. ବଣ—୧ । ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ; ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ (ଯଥା—ଉତରଅଗଣା)— 1. Internal. ୨। ଗୁପ୍ତ—2. Secret. ଂ । ଆନ୍ତରକ; ମାନସିକ—3. Mental. (ଉ—କରନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗେ ଅନେକ ଶସ୍ତ୍ର, କେହି ନ ଜାଣେ ଉତର ଘାପ ।ପାଳକୃଷ୍ଣ. ରସ-କଲ୍ଲୋଳ ।) ୪ । ଦୁଇର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ—4. Placed or situated between two; interlocated,

ଭିତର ଅଗଣା—ଦେ. ବ (ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର+ଅଙ୍ଗନ) —୧ । ଗୃହର Bhitara agaṇā ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ—1. Inner court- (ଉତର ଖଞ୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) yard of a house. ୬ । ଗୃହର ଭିତର ପରସ୍ତ ଅନ୍ତଃପୁର ସଲଗ୍ନ ଅଗଣା (ଯହିଁରେ ପରିବାରର **ଭିତରି ଆଁ (ଅଁନ)** ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଚଲପ୍ରଚଳ କରନ୍ତି)—2. The courtyard of a house attached to the female apartments.

ଭିତର କଥା—ଦେ. ବ (ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର+କଥା)—୧ । ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ Bhitara kathā ବିଷୟ—1. Internal affairs. ୬ । (ଉତର ବିଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହୃଦୟରେ ଗୁପ୍ତ ଭାବ—2. Secret ଭିତରେର କଥା mentality. ଂ । ଅନ୍ତରକ ଇଚ୍ଛା—3. **ଭିତରିଆ ବାତ** Inward wish. ୪ । ଚିନ୍ତା—4. Thought.

ଭିତର ଘର—ଦେ. ବ—୧ । ଅନ୍ତଃପୁର—1. Inner apart- Bhitara ghara ments. [ଉ—ତୁମ୍ଭେ ବୋଲିବ ଉତର ଭିତର ବାଡ଼ି ଘରେ ଥାଇ । କୃଷ୍ଣହିଂ. ମହାଭାରତ ବନ ।] **ଅନ୍ଦରକା ଘର** ୬ । ଗୃହର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅଂଶରେ ନିର୍ମିତ ଗୃହ— 2. A house built inside the premises. ଗ୍ରାଦେ (ଖୋରଧା) ବ—ରୋଷେଇ ଘର—Kitchen; cook-room.

ଭିତର ଛ(ଚ୍ଛେ)ଉ—ଗ୍ରାଦେ (ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର) ବ—ମନ୍ଦିରରେ Bhitara chha(chhe)u ସେବକମାନଙ୍କର ଉତ୍ତାବଧାରକ କର୍ମ- [ଉତରଛୁ(ଚ୍ଛୋ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗୃଖ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରଜଦତ୍ତ ଜଗାମ୍ବଦେଶ— (ଉତରଛୁଉ ପଣ୍ଡାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) A title granted to the person who is appointed to supervise the daily service of a Deity.

ଭିତର ତହବିଲ—ଦେ. ବ (ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର+ଫା. ତହବିଲ୍)—ଗଚ୍ଛିତ Bhitara tahabila ବା ସଞ୍ଚିତ ଧନ—Hoarded wealth, ବାହାର ତହବିଲ } ବିପକ୍ଷ stored up cash. [ଦ୍ର— ତଲସ୍ଥ ତହବିଲ } ସାଧାରଣତଃ ଧନ। ଲୋକଙ୍କର ତହବିଲ ଭିତର ତହବିଲ ବା ଧନ ୨୫ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଯାଏ; ବାହାର **ଭିତର ତହବିଲ** ତହବିଲ, ଯହିଁରୁ ତଲସ୍ଥ ଆସୁ ବ୍ୟୟ ତଳେ; ଉତର ତହବିଲ,ଯହିଁରେ ଧନ ଗଚ୍ଛିତ ରହେ ଓ ଅନ୍ୟବାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ବିନା ଯେଉଁ ତହବିଲରେ ହାତ ବଢ଼ାଯାଏ ନାହିଁ ।]

ଭିତର ଦୋଳ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଗ୍ରହଙ୍କ ଉପରେ ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ Bhitara dola ଦିନ ଅବର ଅର୍ପଣ—The sprinkling (ଉତର ଫଗୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) of Abira or red powder on the image of Krushṇa on the ninth day of the lighted fortnight of Phālguna. [ଦ୍ର—ଉହିଁ ପରଦିନ (ଫଗୁଦଶମୀ)ଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ମନ୍ଦିରର ବାହାରକୁ ନେଇ ଯାଇ ବାହାର-ଫଗୁ ଉତ୍ସବ କରାଯାଏ ।]

ଭିତର ପରସ୍ତ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଭୁଲ ବ. ଉତର ପରସ୍ତ)— Bhitara parasta ଉତର ଅଗଣା (ଦେଶ)—Bhitara aganā (See)

ଭିତର ପୂଜା—ଦେ. ସ.ବ. (ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର+ପୂଜା)—ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଶରତ୍- Bhitara pūjā କାଳୀନ ଷୋଡ଼ଶ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ପୂଜନର ଆରମ୍ଭ ଭିତର ପୂଜା (ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀ)ଠାରୁ ନବପତ୍ରିକା ପୂଜାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅରମ୍ଭ (ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ପୂଜା— The worship of the Goddess Durgā for 16 days beginning from the 8th of the dark fortnight of Āswina to the 8th of the bright fortnight, both inclusive. [ଦ୍ର—ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଷୋଳ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଶାରଦୀୟ ପୂଜନ ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀରେ ସମାପ୍ତ ହୁଏ; ନବ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ପୂଜନ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦାଠାରୁ ଆରବ୍ଧ ହୋଇ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀରେ ସମାପ୍ତ ହୁଏ; ଦିଦିନ ବ୍ୟାପୀ ବା ନବଚଣ୍ଡିକା ପୂଜା ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀରେ ଆରବ୍ଧ ହୋଇ ନବମୀରେ ସମାପ୍ତ ହୁଏ। ଏହି ଷୋଳ ଦିନ ମଧ୍ୟରୁ ବା ନଅ ଦିନ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ୧୦ ଦିନ ବା ୭ ଦିନ ପ୍ରତିମାଙ୍କ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପୂଜା କରାଯାଏ ଏହି ପୂଜାକୁ ଭତର ପୂଜା କହନ୍ତି। ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀଠାରୁ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ପୂଜା ହୁଏ ତାକୁ ବାହାର ପୂଜା ବୋଲିଯାଏ; କାରଣ, ଏହି ୩ ଦିନ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଘଟକୁ ବା ମୃଣ୍ମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ମନ୍ଦିରର ବାହାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇ ପୂଜା କରାଯାଏ।]

ଭତର ଫାଙ୍କ—ଦେ. ବ—୧। ପଦାର୍ଥର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରେ ଥିବା ମେଲ୍ଲ— Bhitara phāṅka 1. A gap inside the body of ଫୋପର a thing. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବିବାଦ— **ଭୀତର ଫାଁକ** 2. Internal dispute or rupture.

ଭତର ଫାଙ୍କା—ଦେ. ବିଣ—୧। ଯାହା ଭତରେ ଫାଙ୍କ ଅଛି— Bhitara phāṅka 1. Having a gap in the inside. ଫୋପରା **ଭୀତର ଫାଁକା** ୨। ଘୋଲ୍ଲା—2. Hallow.

ଭତର ବାହାର—ଦେ ବି. (ବିପରୀତ ସଦୃଶର; ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର + Bhitara bāhāra ବହିଃ)—୧। ଅନ୍ତର ଓ ବହିଃସ୍ଥଳ—1. ଭିତର ବାହାର Inside and outside. ୨। ମନ ଓ ଦେହ— **ଭିତର ବାହର** 2. Mind and body. ୩। ମାନସିକ ଭାବନା ଓ ବହିଃପ୍ରକାଶିତ ଭାବପ୍ରବ—3. Mental thoughts and external expressions.

ଭତର ଭଣ୍ଡାର—ଦେ. ବି. (ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର + ଭାଣ୍ଡାଗାର)—ଗୃହ Bhitara bhaṇḍāra ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଗଚ୍ଛିତ ଧନର ଭଣ୍ଡାର— (ବିପରୀତ—ବାହାର ଭଣ୍ଡାର) Private treasury. ଭିତର ଭାଣ୍ଡାର [ଦ୍ର— ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଖରଚ ପାଇଁ ଧନ ନଅଣ୍ଟା ହେଲେ **ଭିତର ଭଣ୍ଡାର** ଏ ଧନ କଢ଼ା ହୁଏ।] (ଉ—ଏହି ମତେ ଦୁଇ ଚାରି ଦିବସ ଗଲା, ଭତର ଭଣ୍ଡାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ସାରିଲା। ଗ୍ରାରା. ନଇ ଉତ୍କଳ।)

ଭତର ସେବା—ଦେ. ବ—ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ Bhitara sebā ଦେବତାମାନଙ୍କୁ କରାଯିବା ସେବା (ଯଥା—ଧୂପ-ଦୀପାଳକ, ପୂଜା ପଣ୍ଡା, ମୁଖ ସିନ୍ଦୁରା ଆଦିଙ୍କର ସେବା— The services done to a Deity within the 'holy of holies' of the temple or the inner shrine.

ଭତ(ତ)ର—ଦେ. ବିଣ. (ସ ଅଭ୍ୟନ୍ତରକ)—୧। ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ— Bhita(ti)ri 1. Internal. ୨। ଆନ୍ତରିକ; ମାନସିକ— ଗୁପ୍ତ, ଭିତରୀ 2. Inward;mental. ୩। ଗୁପ୍ତ—3. Secret. ୪। **ଭିତରୀ** ଗୋପନୀୟ—4. Confidential, ୫। ଅନ୍ତଃପୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 5. Relating to the female apartments.

ଭାଦେ. (ଭତର ଦ୍ରଷ୍ଟା)—୧। ଭତରକୁ—1. Into. ୨। ମଧ୍ୟରେ—2. Inside; in; amongst.

ଭତ(ତ)ର କଥା—ଦେ. ବ—(ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତରକ + କଥା)—୧। Bhita(ti)ri kathā ଗୁପ୍ତ କଥା—1. Secret or confi- ଭି(ଭେ)ତରର କଥା, ଭି ତରୀକଥା dential matter **ଭିତରୀ ବାତ** ୨। ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବିଷୟ—2. Internal affair. [ଭତ(ତ)ର ମାମଲତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩। ଅବୈଧ ଉପାୟ—3. Underhand means. ୪। ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା— 4. Inward wish.

ଭିତ(ତ)ରିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ଆଭ୍ୟନ୍ତରକ)—୧। ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ— Bhita(ti)riā ଭିତରିୟା 1. Internal; inner ୨। **ଭିତରିୟା** ଅନ୍ତଃପୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the harem. ୩। ରହସ୍ୟ ଭେଦକାରୀ—3. Prying into or unra- velling secrets ୪। ଆନ୍ତରିକ; ମାନସିକ— 4. Inwand; mental. ୫। ଗୁପ୍ତ—5. Secret. ଦେ ବ—ରହସ୍ୟ ଭେଦକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି— One who prie into or unravels secrets.

ଭିତ(ତ)ର ଗୁଲ୍(ଲ୍)—ଦେ. ବ—୧। ଗୁପ୍ତ ବା କୂଟ ଆଚରଣ— Bhita(ti)ri chāl(li) 1. Diplomacy; tactics. ଭିତରିଚାଲ **ଭିତରିଚାଲ** ୨। ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର—2. Plot.

ଭିତ(ତ)ରିଆ ଟୋକା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃ- Bhita(ti)riā ṭokā ପୁରକୁ ଖବର ନଆଣିବା କରିବା ପିଲ୍ଲ [ଭତ (ତ)ରିଆ ପିଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଛୋକର—A page or young boy engaged in a Raja's harem or seraglio.

ଭିତ(ତ)ରି ଖବର—ଦେ. ବ—(ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତରକ + ଫା. ଖବର)— Bhita(ti)ri khabara ୧। ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସମ୍ବାଦ—1. News ଭିତିରିଖବର about internal affairs. ୨। ଗୁପ୍ତ ଖବର— **ଭିତରୀଖବର** 2. Secret news. ୩। ଗୋପନୀୟ ସମ୍ବାଦ— 3. Confidential information. ୪। ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ଆସିଥିବା ସମ୍ବାଦ—4. News sent from the harem by the Ranees.

ଭିତ(ତ)ରି ପେଚ(ଞ୍ଚ)—ଦେ. ବ (ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତରକ + ଫା. ପେଚ)— Bhita(ti)ri pecha(ñcha) କୂଟ ଯୁକ୍ତି ବା କୌଶଳ— ଭିତରପ୍ୟାଚ **ଭିତିରିପେଚ** Secret device; covert means.

ଭିତ(ତ)ରି ଭିତ(ତ)ରି—ଦେ. କି. ବିଣ—ଗୋପନରେ—Secretly. Bhita(ti)ri bhita(ti)ri ଭିତରେଭିତରେ **ଭିତରୀଭିତର**

ଭିତରେ—ଦେ. କି. ବିଣ; ଅବ୍ୟୟ (ସ. ଅଭ୍ୟନ୍ତର)— Bhitare ୧। ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରେ—1. Inside (ଉ—ବାହାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିତରେ ସାରୁ ଉଉରେ ସାରୁ । ଉଗ ।) ୬ । ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ—2. Amongst (many). (ଉ—କୋଣ୍ଠ ଉଉରେ ଗୋଟିଏ ମଣିଷ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ତୋଳେ । ଉଗ) ୭ । ହୃଦୟରେ; ମନରେ—3. In the heart; mentally. ୮ । ଦେହ; ଦ୍ୱାରା—4. By. (ଯଥା—ତୋ ଉଉରେ ଯାହା ଦେବ ତାହା ହୁ କର) ୯ । ଗୋପନରେ; ଗୁପ୍ତରେ; ଲୋକ ନଯନ ଅଗୋଚରରେ—5. Secretly. (ଉ—ବଡ଼ରେ ମାରିଛ କହୁଚ ଗ୍ଲପ, ଉଉରେ କରୁଛ ଅପାର ପାପ । ଉଗ ।) ୬ । ସମୟର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ—6. Within the time-limit of; during. (ଉ—ତେତେବେଳ ଉଉରେ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ, ସମର୍ପ ଶୀଘ୍ରମକୁ ଅମ୍ଭେ କହୁଥାଇଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଭିତରେ ଭିତରେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଅପଣା ଅପଣା ମଧ୍ୟରେ, ମାନ୍ଦ ଗୋପନରେ—1. Amongst one another but not openly. (ଉ—ଗାଁରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉଉରେ ଉଉରେ ବଦଅ ଅଜି ଗେଲ୍ଲୀକଥା ଫୁଟୁରୁ ଫୁଟୁରୁ ହେଲେ । କୁନ୍ତଲାକୁମାର୍ଯ୍ୟ. ନଅଭୁଣ୍ଡୀ ।) ୨ । ଗୋପନରେ; ଲୋକଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଲରେ—2. In secret. (ଉ—ଏକାଦଶୀ ନରହରି; ଉଉରେ ଉଉରେ ଚୁଡ଼ା ମାରୁ; ଉଉରେ ଉଉରେ ଛେନା ଚକଟା, ବାହାରେ ଲଗିଛୁ କଳ । ଉଗ ।)

ଭିତା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ମେଦନୀପୁର) ବ. (ତୁଳ. ବ. ଉତ୍ତ=ଦଗ, ଉରଫ)—୧ । ଧାର—1. Edge. ୨ । ଦଗ—2. Quarter. ୩ । ଉରଫ—3. Direction.

ଭିତା ମାରିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ମେଦନୀପୁର) କି—କଉ କରିବା (ଦେଖ) Bhitā māribā Kati karibā (See).

ଭିତେ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (କଟକ) ଅ—ଦ୍ୱାରା—By. (ଯଥା—ମୋ ଉତେ ଯା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।) Bhite ଦ୍ୱାରା ସେ

ଭିତ୍ତ—ବି. ବଣ (ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଖଣ୍ଡିତ— Bhitta Cut; split up.

ଭିତ୍ତି—ବି. ବ. (ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତି)—୧ । ପ୍ରଦେଶ; ଅଞ୍ଚଳ— Bhitti 1. Province; tract of country. ୨ । ବିଭାଗ—2. Department; division. ୩ । ପାତର; କାନ୍ଥ; ବାଡ଼—3. Wall. ୪ । କ୍ଷୁଦ୍ରାଂଶ; ଖଣ୍ଡ—4. Small portion piece; fragment. ୫ । ପ୍ରଭେଦ—5. Difference. ୬ । ଗୃହର ମୂଳସତ୍ତନ; ମୂଳଦୁଆ—6. Foundation.

ଭିତ୍ତିକା—ବି. ବ (ଉତ୍ ସ୍ୱାର୍ଥେ କ+ଆ)—କାନ୍ଥ— Bhittikā Wall.

ଭିତ୍ତିମାତ୍ର—ବି. ବ (ବଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଉତ୍+ମାତ୍ର)—କାନ୍ଥର ଉପର ଭାଗ; କାନ୍ଥର ଦେହ—The surface of a wall; the body of a wall. Bhittimātra

ଭିତ୍ତି ଚୌର—ବି. ବ (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା: ଉତ୍+ଚୌର)—ଯେଉଁ ଗେର କାନ୍ଥରେ ସିନ୍ଧ କରି ଗେର ଭରେ; ସିନ୍ଧଆଳ ଗେର—A house breaker; a burglar. Bhitti chaura

ଭିତ୍ତି ପ୍ରସ୍ତର—ବି. ବ (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା; ଉତ୍+ପ୍ରସ୍ତର)—ଘରର ମୂଳଦୁଆରେ ବା ନୂଆଘରରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥାପିତ ପଥର— Foundation stone. Bhitti prastara

ଭିତ୍ତି ଭୂମି—ବି. ବ—(ବଷ୍ଠୀତତ୍ ଉତ୍+ଭୂମି)—ଘରର ମୂଳଦୁଆ— Bhitti bhūmi The foundation of a building.

ଭିତ୍ତି ମୂଳ—ବି. ବ (ବଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଉତ୍+ମୂଳ)—ମୂଳଦୁଆ; ଭୂଇଁ ତଳର ତଳେ ଥିବା କାନ୍ଥର ଅଂଶ—Foundation wall; the part of a wall below the ground level. Bhitti mūla

ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ—ବି. ବ (ବଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଉତ୍+ସ୍ଥାପନ)—ଘରର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇବା--Laying of the foundation of a house or building. Bhitti sthāpana

ଭିତ୍ତି ହୀନ—ବି. ବଣ (ବଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଉତ୍+ହୀନ)—୧ । ଯାହାର ମୂଳଦୁଆ ନ ଥାଏ—1. Without foundation. ୨ । ଅମୂଳକ—2. Groundless. ୩ । ଯାହାର ଉଠା ବା ଘର ନାହିଁ—3. Homeless. Bhitti hīna

ଭିତ୍(ନ୍ଦ) ଧାତୁ(ବି)--ଭେଦ କରିବା—To pierce; to penetrate. Bhid(nd) root

ଭିଦ୍—ବି. ବଣ (ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଭେଦକାର୍ଯ୍ୟ (ଯଥା—ଗୋତ୍ରଭିତ୍)—Piercing. Bhid

ଭିଦା—ବି. ବ (ଉତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅ+ଆ)—୧ । ଛେଦନ; କର୍ତ୍ତନ— 1. Cutting. ୨ । ଭେଦ କରିବା; ଉତରିବା ପଶିବା—2. Penetrating; piercing. ୩ । ଫାଡ଼ିବା; ବିଦାରଣ—3. Splitting up; tearing. ୪ ଯାର୍ଥକ୍ୟ; ପ୍ରଭେଦ—4. Difference. ୫ । ଫୋଡ଼ିବା; କଣା କରିବା—5. Drilling; boring. Bhidā

ଭିଦି(ଦୁ)ର—ବି. ବ (ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉର, ଉର)—ବଜ୍ର; ଅଶନି— Bhidi(du)ra Thunder. [ଉ—ଉଦୁର ଏହୁଟ ଭବେଦ ମୁଣ୍ଡରେ)—ଭବିସୁର୍ଯ୍ୟ. ଭଗୋତ୍ସଚକ୍ଷୁ 'ଉ' ଗୀତ ।]

ବି. ବଣ—୧ । ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ—1. Brittle; fragile. ୨ । ମିଶ୍ରିତ—2. Mixed together.

ଭିଦେଲିମ—ବି. ବଣ (ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ କର୍ତ୍ତୃ. ଏଲିମ)—ଭଙ୍ଗୁର— Bhideḷima Brittle; fragile.

ଭିଦ୍ୟ—ବି. ବଣ (ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଭେଦକାର୍ଯ୍ୟ; ଯାହା ଭେଦ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ—1. Penetrable. ୨ । ଯାହାକୁ କଣା କରିବା ଉଚିତ—2. Fit to be bored through. ବ.—ତୀର ଭେଦକାର୍ଯ୍ୟ ନଦ—A river which bursts through the embankment. Bhidya

ଭିଦ୍ୟମାନ—ବି. ବଣ—୧ । (ଉତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—ଯାହା ଭେଦ କରୁଅଛୁ—1. Piercing. ୨ । (+କର୍ମ. ଅନ)—ଯାହାକୁ ଭେଦ କରା ଯାଉଅଛୁ— 2. Being rent asunder. Bhidyamāna

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିନ—ପ୍ରା. ବ୍ରଣ (ସ. ଭିନ୍ନ)—ଭିନ୍ନ (ଦେଶ)
Bhina Bhinna (See).

ଭିନ(ନି, ନୁ)ସ୍ତ୍ରା(ସ୍ତା)—ବୈଦେ. ବ (ଇ°)—ଫୁଲ ଲତାବଶେଷ—
Bhina(ni,nu)strā(stā) ଭିନିଷ୍ଟା A kind of flowering
भिनिस्ता creeper; Bignonia Venusta.

ଭିନେ—ପ୍ରା. ବ୍ରଣ (ସ. ଭିନ୍ନ)—୧ । ଭିନ୍ନ—1. Separated.
Bhine ଭିନ୍ନ भिन्न; जुदा ୨ । ପୃଥଗନ୍ନ ଓ ପୃଥଗ୍‌ବାସ
ହୋଇଥିବା—2. Separated in mess and lodging. ୩ । ଅଲଗା; ପୃଥକ୍—3. Separate.
[ଦୃ—ପ୍ରକୃତିର ଶିକ୍ଷା ଭିନେ । ଗ୍ରଧାକାଥ. ଚତେକ୍ଷା ।]
୪ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—4. Individual; distinct.

ଭିନେ ହେବା—ପ୍ରା. କ୍ରି—ପୃଥଗନ୍ନ ବା ପୃଥଗ୍‌ବାସ ବ ଜ୍ରଦସ୍ପ୍ର ହେବା—
Bhine hebā To separate from each other in
ଭିନ୍ନ ହଓୟା भिन्न होना mess or lodging or both.

ଭିନେ ହାଣ୍ଡି କରିବା—ପ୍ରା. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ରୁଷେଇରୁ ଅଲଗାର
Bhine hāṇḍi karibā ରୁଷେଇକୁ ଅଲଗା କର ନେବା—
To separate from another in mess.

ଭିନ୍ଦିପାଳ—ସ. ବ. (ଭିନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଘ୍ରବ. ଇ=ଭିନ୍ଦି=ଖଣ୍ଡର
Bhindipāla ଭେଦନରୁ+ପାଳ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କଞ୍ଚି.
ଅ)—ଯେଉଁଣାସ୍ତ୍ରବଶେଷ; ଯେଉଁଣୀସୃ ଶରବଶେଷ—
A weapon thrown at the enemy; a short arrow thrown by the hand or through a tube.

ଭିନ୍ନ—ସ. ବ୍ରଣ (ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅଲଗା; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର;ପୃଥକ୍—
Bhinna 1. Separate; distinct. ୨ । ଅନ୍ୟ—2. Different. ୩ । ଛିନ୍ନ—3. Torn. ୪ । ବିଭକ୍ତ
4. Divided. ୫ । ତ୍ୟକ୍ତ—5. Abandoned. ୬ । ଭଗ୍ନ—6. Broken. ୭ । ଖଣ୍ଡିତ—7. Cut. ୮ । ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ; ବିଦାରିତ—8. Split up. ୯ । ମର୍ଦ୍ଦିତ;
ବିଦଳିତ—9. Pounded; crushed. ୧୦ । ବେଧିତ—10. Pierced. ଦୃ—କାମ ଶରେ ହୃଦସ୍ପ୍ର
କର ଦେବ ଭିନ୍ନ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମହାତ୍ମବତ. ସଭା ।]
୧୧ । ବିତୁରିତ; ବିତୁଲୀକୃତ—11. Diffused. ୧୨ । ପ୍ରତିଫଳିତ—12. Reflected. ୧୩ । ବିଫଳୀକୃତ;
ନିରସ୍ତ—13. Nullified. ୧୪ । ଶିଥିଳୀକୃତ—14. Slackened. ୧୫ । ବିକଶିତ—15. Opened; manifested; full-blown. ୧୬ । ସ୍ଖଳିତ—16. Slipped. ୧୭ । ଲୁଣ୍ଠିତ—17. Looted. ୧୮ । ସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ—18. Made clear. ୧୯ । ମିଶ୍ରିତ—19. Mixed. ୨୦ । ପୃଥକ୍ କୃତ—20. Separated; severed. ଦେ. ଅ—(ସଂ. ଉନ୍ନମ୍)—ବ୍ୟତୀତ;
ଛଡ଼ା—Besides; except; save. ଦେ. ବ—
ଭିନ୍ନାଂଶ—A fraction.

ଭିନ୍ନକ—ସ. ବ (ଭିନ୍ନ+କ)—ଶ୍ରମଣକ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ—
Bhinnaka A Buddhist monk.

ଭିନ୍ନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଲଗା କରିବା; ପୃଥକ୍ କରିବା—
Bhinna karibā 1. To separate. ୨ । ଅପଣାଠାରୁ
ଭିନ୍ନ କରା अलग करना ଅନ୍ୟର କରିବା—2. To separate from one's self. ୩ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—3. To abandon.

ଭିନ୍ନ କ୍ରମ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କ୍ରମରଙ୍ଗରୂପ କାବ୍ୟର ଦୋଷ-
Bhinna krama ବିଶେଷ—A defect in literary composition consisting of the breaking of sequence. ସଂ. ବ୍ରଣ—ଯାହାର କ୍ରମରଙ୍ଗ ହୋଇ-
ଅଛୁ—Having the sequence broken.

ଭିନ୍ନ ଗୁଣନ—ଦେ. ବ (ଗଣିତ ପରିଭାଷା)—ଭଗ୍ନାଂଶ ଗୁଣିମାନଙ୍କର
Bhinna gunana ଗୁଣନ—Multiplication of fractions. [ଦୃ—ଏହୁସର 'ଭିନ୍ନ ଫଳନ' 'ଭିନ୍ନ
ବ୍ୟବକଳନ'; ଭିନ୍ନ ଦରଣ ଆଦ ଶବ୍ଦ ଦୃଏ ।]

ଭିନ୍ନ ଜାତି—ଦେ. ବ (କର୍ମଧା; ଭିନ୍ନ+ଜାତି)—ଜଣ୍ଡାନ୍ତର; ଅନ୍ୟଜାତି
Bhinna jāti ବା ଶ୍ରେଣୀ—Another caste or class; a different class.

ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ—ଦେ. ବ୍ରଣ ସୁଂ (ଭିନ୍ନ ଜାତି+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇୟ)—ଅନ୍ୟ
Bhinna jātīya ଜାତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Belonging to a
(ଭିନ୍ନଜାତୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) different class or caste.

ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଅନ୍ୟପ୍ରକାର—
Bhinna prakāra Different kind.
ସ. ବ୍ରଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର—Of different kind or sort.

ଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ—
Bhinna bṛutti Different profession.

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ—ଦେ. ବ୍ରଣ (ବହୁବଚନ)—୧ । ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ; ଛିନ୍ନ
Bhinna bhinna ଛିନ୍ନ—1. Shattered to pieces.
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ [ଦୃ—ବଘାଉ ବେନ୍ଦ ସାଗୁମାନ, ବାଜ ଉଡୁରେ
भिन्न भिन्न ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେପ୍ତାଶବଲାସ ।] ୨ । ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍; ବହୁପୃଥକ୍ (ବସ୍ତୁ)—2. Many different or distinct(things).

ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଏବ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହେବା
Bhinnabhānna hebā —1. To be separated
ଭିନ୍ନ ହଓୟା and scattered. ୨ । ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହେବା—
भिन्न भिन्न होना 2. To be routed. ୩ । ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବା—3. To be shattered to pieces. ୪ । ପୃଥଗନ୍ନ ପୃଥଗ୍‌ବାସ ହେବା—4. To be separated from one another in mess and lodging.

ଭିନ୍ନ ମତ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଭିନ୍ନ+ମତ)—ପୃଥକ୍‌ମତ; ଅନ୍ୟମତ—
Bhinna mata Separate or different opinion.
ଭିନ୍ନମତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ—ଭିନ୍ନମତାବଲମ୍ବୀ (ଦେଶ)—
Bhinnamatābalambi (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିନ୍ନମତାବଲମ୍ବୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭିନ୍ନମତ+ଅବଲମ୍ବ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ପୃଥକ୍‌ମତପୋଷଣକାରୀ—(ଭିନ୍ନମତାବଲମ୍ବିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ) Holding a different view or opinion.

ଭିନ୍ନ ରୁଚ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭିନ୍ନ+ରୁଚି)—ପୃଥକ ରୁଚବିଶିଷ୍ଟ—Bhinna ruchi Of different taste.

ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ପୃଥକ୍ ରୁଚି—Different taste.

ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରଭେଦ—1. Difference. ୨ । Bhinnābhinna ଅନ୍ୟଥାତ୍ୱବ—2. The state of being ଭେଦାଭେଦ otherwise. [ଉ—ବେଦ କଚନେ ଅଛୁ କଛୁ **ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ; ଭେଦାଭେଦ** ଏଥିରେ ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁର୍ଜମାଦାସ୍ୟ ।]

ଭିନ୍ନାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଭିନ୍ନ+ଅଞ୍ଜନ)—ଦଳିତାଞ୍ଜନ (ଦେଖ) Bhinnāñjana —Dalitāñjana (See).

[ଉ—ଝଟେ ନୋହୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନାଞ୍ଜନକେଶୀ ମନକୁ ମନ ଖିଅଇବ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାବାସ୍ୟ ।]

ଭିନ୍ନାର୍ଥ- ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଭିନ୍ନ+ଅର୍ଥ)—ପୃଥକ୍ ବା ଅନ୍ୟ ମାନେ—Bhinnārtha Different meaning. ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ଭିନ୍ନାର୍ଥକ (ଦେଖ)—Bhinnārthaka (See).

ଭିନ୍ନାର୍ଥକ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭିନ୍ନ+ଅର୍ଥ)—ପୃଥକ୍ ବା ଅପର-Bhinnārthaka ଅ ବିଶିଷ୍ଟ—Having different meaning or meanings.

ଭିନ୍ନେ—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭିନ୍ନ)—୧ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର; ପୃଥକ୍—1. Separate. Bhinne distinct. ୨ । ଅସାଧାରଣ—2. Unusual; ଭିନ୍ନ peculiar; extraordinary. [ଉ—ଭିନ୍ନେ ଆଜ **ଭିନ୍ନ** ଡୋ ସ୍ୱଜ୍ଞରେ, ପଙ୍କଜନସ୍ପନା ! ମାନେ ବଲୁଛୁ ସଜ୍ଞରେ । ପ୍ରାଚୀନ. ସଙ୍ଗୀତ. ଘୋଷା ।] ୩ । ପୃଥଗନ୍ନବାସ—3. Separated in mess and lodging. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ପୃଥକ୍‌ଭାବରେ—1. Differently. ୨ । ଅସାଧାରଣ ଭାବରେ—2. Unusually.

ଭିୟା—ଉସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ ଭୀ ଧାତୁ=ଭୟ କରିବା+ଭାବ. ଆ)—ଭୟ; ଶଙ୍କା—Bhiyā Fear; apprehension.

ଭିରିଙ୍ଗ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଘୃଣା—Bhiriṅg Hatred.

ଭିରିର୍ଡି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—ଭିରୁଡ଼ି (ଦେଖ) Bhirirḍi Bhirurḍi (See)

ଭିରୁଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବ ସ. ଉଦ୍ଦଂଶୋଳ, ବରଟ)—ଦୁଲଦଥା ଡୋରା-Bhirurḍi(li) ଭୀମରୁଲ ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦଂ—Wasp.

ଭିଣ୍ଡ, ତତୈଥା, ବରୈ, ବିଡ(ଳ)ନୋ

ଭିରୁଡ଼ି(ଳି)ମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ମୁଖରେ ସବୁବେଳେ Bhirurḍi(li)muhāñ ବୋଧସୂଚକ ଉଗ୍ରୀ ଦେଖାଯାଏ—ଭୀମରୁଲ ମୁଖୀ Frowning; having a face indicative **ବିଡନୀ ମୁହାଁ** (ଭିରୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) of an angry mood. (ଭିରୁଡ଼ି[ଳି] ମୁଖାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭିରୁଡ଼ି ମାଇଲା ପରି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଭିରୁଡ଼ି ଦଂଶିଲେ Bhirurḍi māilā pari nebā ତା କାନ୍ଦୁଡ଼ର ଜ୍ୱାଳାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଭୀମରୁଲ କାମଡ଼ାନେର ମତ ହଓୟା ଯେପରି ଅସ୍ଥିର ହୁଏ ସେହିପରି) **ବିଡନୀକାଟନେକା ଏସା ହୋନା** ଅସ୍ଥିର ହେବା—1. To be restless. ୨ । କ୍ରୋଧରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା—2. To be restless with anger.

ଭିରୁଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) ବ—ଭିରୁଡ଼ି—Bhiruli Wasp.

ଭିଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଭେଦନ କରିବା—Bhil (root) To pierce.

ଭିଲ୍(ର୍)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଦଳ; ଗୋଷ୍ଠି; ମେଳା—Bhil(r) A crowd; multitude.

ଭିଲ—ଦେ. ବ (ସ. ଭିଲ୍ଲ)—ଜଙ୍ଗଲୀଜାତିବିଶେଷ—The Bheels; Bhila a wild people inhabiting India.

ଭୀଲ **ଭୀଲ**

ଭିଲାର୍(ଲି)—ଦେ. ବ—ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ଶାଖାବିଶେଷ; ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ, ଭିଲାରି(ଲି) ଗୁଜୁଟାନା, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ବେରାର ଓ ଖାନ୍ଦେଶ ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିବାସୀ ଭିଲମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ଭିଲ୍ଲୋଡ଼ (ଡ଼ି) } ଅନ୍ୟରୂପ ଭିଲାରୀ **ଭିଲାରୀ** ଭିଲ A language spoken by the Bheels.

ଭିଲେଜ୍ ନୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ସେଟଲମେଣ୍ଟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) Bhilej not (ଇଂ. ଭିଲେଜ୍ ନୋଟ୍)—ଗ୍ରାମସ୍ଥ ସେଟଲମେଣ୍ଟ ଭିଲେଜ ନୋଟ ସମୟରେ ସେଟଲମେଣ୍ଟ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ବା **ଭିଲେଜ ନୋଟ** ମହଜା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେତେକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିବା ଲେଖା—A village note prepared by a Settlement Officer embodying certain informations regarding every village.

ଭିଲେଜ୍ ରେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ସେଟଲମେଣ୍ଟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) (ଇଂ. Bhilej ret ଭିଲେଜ ରେଟ୍)—ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭିଲେଜ ରେଟ ଶ୍ରେଣୀର ବା ବିଷୟର ଜମିମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ **ଭିଲେଜ ରେଟ** ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱଜସ୍ୱ ରେଟ୍‌ର ଦାରଦ୍ୱାର ହୁସାବରେ ମାଣ ପ୍ରତି ଯେତେ ଖଜଣା ପଡ଼େ—Village rate; the mean rate of rent for an acre of land in a village, calculated from the different rates prevalent in the mouza.

ଭିଲେଜ୍ ସେସ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଇଂ. ଭିଲେଜ୍ ସେସ୍)—Bhilej ses ମହଜାର ଜମି ଶୁଷ କରିବା ଯୋଗୁଁ ପେଟି କର ଭିଲେଜ ସେସ ରସୁଦ ଉପରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ଓ ଯାହା ଶୁକରାଦ୍ୱାରା, ଟଙ୍କାଦ୍ୱାରା ବା ଶସ୍ୟାଦଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରକୁ ବା ପଟେଲକୁ ଦିଆଯାଏ—A cess which a resident or cultivator ryot in a village pays or renders to the proprietor or to the Patel in money, **ଭିଲେଜସେସ** kind or services. (ସମ୍ବଲପୁର ମାଳୁଆଲ୍ ୧୯୨୮ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିଲ୍ଲ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଉଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଲ)—ପ୍ରାଚୀନ ଜଙ୍ଗଲୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ—Name of an aboriginal wild tribe of India (ଭିଲ୍ଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଗୁଜୁଟାନା, ସିନ୍ଧୁ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରାନ୍ତର ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କରେ ବାସ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଧାନ ଅଟନ୍ତି ଓ ଚାଷ ଚଲାଇବାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଏମାନେ ଜଷ୍ଟୁର-ପ୍ରକୃତି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସଭ୍ୟବାସ, ସରଳ ଓ ସ୍ୱାମିଭକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରଗ୍ରଣମାନଙ୍କରେ ଏମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା ଓ ଜୀବର ପୁରୁଷଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସଙ୍କର ଜାତି ବୋଲିଯାଇ ଅଛୁ—ହ. ଶ ।]

ଭିଲ୍ଲା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ—ପରଦାସ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—(a person) In terms of jesting (ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ଅନ୍ୟରୂପ) with another.

ଭିଲ୍ଲି—ସ. ବ (ଉଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଲ+ଇ)—୧ । ଲୋଧ୍ର ବୃକ୍ଷ; ଲୋଧ୍ର ଗଛ—1. Symplocos Racemosa (tree). ୨ । ଭିଲ୍ଲଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman of the Bhilla tribe.

ଭିଷ୍(ସ୍) (ଧାତୁ)—ସ. (ସୌତ୍ର ଧାତୁ) —ରୋଗର ପ୍ରତିକାର କରିବା—To treat a disease.

ଭିଷକ୍—ସ. ବ (ଭିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ୍; ଭିଷଜ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଚିକିତ୍ସକ; ବୈଦ୍ୟ; ଡାକ୍ତର—A physician.

ଭିଷକ୍ ପାଶ—ସ. ବ (ଭିଷଜ୍+ନିକୃଷ୍ଟାର୍ଥେ ପାଶ)—ଅଧମ ବୈଦ୍ୟ—A quack.

ଭିଷକ୍(ଗ୍) ବୃତ୍ତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭିଷକ୍+ବୃତ୍ତି)—ବୈଦ୍ୟବୃତ୍ତି; ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟ—The profession of a physician.

ଭିଷକ୍(ଗ୍)ରତ୍ନ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍, ଭିଷକ୍+ରତ୍ନ)—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ପ୍ରଧାନ ଚିକିତ୍ସକ—An eminent physician. (ଭିଷକ୍ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଭିଷଗ୍ରତ୍ନ, ଭିଷଗ୍ରାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭିଷଜ(ଜ)—ପ୍ରା. ବ (ସ.ଭିଷକ୍; ଭିଜଜ୍)—ଚିକିତ୍ସକ—Physician. Bhishaka(ja)

ଭିସ୍ତି—ଦେ. ବ (ସ. ଭସ୍ତା; ଏହା ଜୁମ୍ବାରର ଭାତ ପର ଚର୍ମ ନର୍ମିତ ଓ ଅତ୍ୟଧିକ ଶିଥିଳ ଥିବାରୁ)—୧ । ମସକ; ପାଣି ବୋହିବା ମସକ - ଜନ୍ତୁରେ ଏକପ୍ରକାର ଚର୍ମ ମୁଣା (ଏଥିରେ ୫।୭ ଗାଠିଆ ଭିସ୍ତୀ ପାଣି ସମାଏ)—1. A collapsible leathern bag used in carrying water. ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଭସ୍ତିଦ୍ୱାରା ପାଣି ବୁହେ—2. A water-carrier; a person carrying water in a big leathern bag.

ଭିସ୍ତିବାଲ୍ଲ, ଭସ୍ତି-ଜୁଆଲ୍ଲ, ଭସ୍ତିରୁଅଲ୍ଲ } ଅନ୍ୟରୂପ ଭିସ୍ତି ମିସ୍ତୀ; ମସ୍କା

ଭୀ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଭୀତ ହେବା—1. To be afraid. ୨ । ଭୟ କରିବା—2. To fear; to dread.

ଭୀ—ସ. ବ (ଭୀ ଧାତୁ+କ୍ୟପ୍)—୧ । ଭୟ; ଭୟୁ—1. Fear. ୨ । ତ୍ରାସ—2. Fright; alarm. ୩ । ଶଙ୍କା—3. Apprehension.

ଭୀଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସ. ବହୁତର)—ସମୂହ—Multitude. (ଉ—ଭୀଡ଼ଲୁଙ୍କ ଧନୁରୁ ବାହାର ଶର ଭୀଡ଼ା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାପ୍ରାସ୍ଥାନ, ବନ ।) Bhirda

ଭୀତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଶଙ୍କିତ; ତ୍ରସ୍ତ—1. Afraid; frightened; alarmed. ୨ । ଅଶଙ୍କିତ—2. Apprehensive. (ଭୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bhita

ଭୀତକ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ଭୀତ) —ଅସୂୟାବଦ୍ଧ—Beside one-self with fear. [ଦ୍ର—ବନା ରସ ମୁଁ ଦୋଇବ ବୃଦ୍ଧ ଶୋକରେ ଭୀତକ ଦୋଇ ବନ ଦେବ—ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ରବଲାସ ।] Bhitaka

ଭୀତ ଚତ୍ତ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ଭୀତ+ଚତ୍ତ)—ଅସୂୟାବଦ୍ଧ ହୃଦୟ—Frightened heart; terrified mind. Bhita chitta

(ଭୀତ ଚତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୀତ+ଚତ୍ତ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ତ୍ରସ୍ତ—Frightened; alarmed.

ଭୀତ ତ୍ରସ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଏକାର୍ଥ ସମାସର)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ତ୍ରସ୍ତ—Frightened; terrified. Bhita trasta

(ଭୀତତ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୀତଧୀ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅସୂ ଯୋଗୁଁ ଯାହାର ବୁଦ୍ଧି ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଅଛି—(one) Whose senses have been overpowered with fear. Bhitadhi

(ଦ୍ର—ବଜ୍ରାଘଶ ସମ୍ଭବି, ଆଶେ କଲ୍ପ ଅବଧି, ଫଳା ଭୂ ଦେଲୁଣି ଭୀତଧି । ଉଷ୍ଣ. ବୈଦେଘ୍ରାଶ୍ରବଲାସ ।)

ଭୀତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୟ ପାଇବା—To be afraid; to be alarmed or terrified. Bhita heba

ଭୀତ—ସ. ବ. (ଭୀ ଧାତୁ+ଭାବ କ୍ତି)—୧ । ଭୟ—1. Fear. ୨ । ଆଶଙ୍କା—2. Apprehension. ୩ । ତ୍ରାସ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ—3. Terror. ଭୀତି ; ଭୟ ; ଡର

ଭୀତିକର—ସ.ବଣ.(ଭୀତ+କୃ ଧାତୁ+ଅ)—ଭୟ ଉତ୍ପାଦକ; ଯାହା ଭୟ ଜନ୍ମାଏ—Terrific; alarming; dreadful. Bhitikara

(ଭୀତିଜନକ, ଭୀତିପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଭୀତିକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୀତି କରିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଡରିବା—1. To fear; to dread. ୨ । ଆଶଙ୍କା କରିବା—2. To apprehend. Bhiti karibā ଭୟ କରା ଭୀତି କରନା

ଭୀତି ବିହ୍ୱଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଭୀତ+ବିହ୍ୱଳ)—ଭୟ ତ୍ରସ୍ତ—Overwhelmed with fear; frightened; terrified. Bhiti bihwala

(ଭୀତିବିହ୍ୱଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭୀତିବିହ୍ୱଳତା—ବ)

ଭୀତି ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଭୟ ମାଡ଼ିବା; ଭୟୋଦ୍ରେକ—Being frightened. Bhiti mardiba ଭୟ ପାଓୟା ଭୀତି ହୋନା

(ଭୀତି ଲଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୀରୁ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ଭୀତ)—ଭୀରୁ; ସ୍ୱଭାବତଃ ଭୟଶୀଳ—
Bhitu Timid; coward; cowardly.

ଭୀମ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୀ ଧାତୁ+ଅପାଦାନରେ ମ; ଯାହାଠାରୁ ଭୟ ପ୍ରାପ୍ତ
Bhīma ହୁଏ)—୧ । ପ୍ରଚଣ୍ଡ—1. Violent. ୨ । ଭୀଷଣ; ଭୟଙ୍କର; ଭୟାନକ—2. Terrible; terrific. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨ । (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର ନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—2. A name of Bishṇu. ୩ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ—3. The second Pāṇḍaba brother. [ଦ୍ର—ଏ ବାୟୁଙ୍କ ସଂଯୋଗରେ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ଥିଲେ । ଏ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଠାରୁ ସାନ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ଏକହିଁ ଦିବସରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଈର୍ଷାରେ ଏହାଙ୍କୁ ଥରେ ବିଷ ଲଡ୍ଡୁ ଖୁଆଇ କାନ୍ଧ କରି ପାଣିରେ ପକାଇ ଦେଲେ, ପାଣିରେ ନାଗ ଦଂଶନ କରିବାରୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଷଲଡ୍ଡୁର ବିଷ ଉଭୁରି ଗଲା । ଗଦା ଯୁଦ୍ଧରେ ଭୀମ ଖୁବ୍ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ । ଏ ହିଡ଼ିମ୍ବ ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କରି ତା ଭଉଣୀ ହିଡ଼ିମ୍ବାକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ଘଟୋତ୍କଚ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ଅଜ୍ଞାତବାସ ସମୟରେ ଏ ବଲ୍ଲବ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ସୂପକାର କର୍ମ କରୁ ଥିଲେ । ସଭାରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ବିବସ୍ତ୍ରା କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଜଙ୍ଘରେ ବସାଇବାକୁ କହିବାରୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ଜଙ୍ଘକୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ତାହାହିଁ କରିଥିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ବଦ କରି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ଟାଣି ଆଣିଥିବା ଦୁଃଶାସନଙ୍କର ରକ୍ତ ଏ ପିଇଥିଲେ । ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ସମୟରେ ସହଦେବ, ନକୁଳ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।] ୪ । ବିଦର୍ଭରାଜ; ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ପିତା, ଭୀମସେନ—4. Name of the father of Damayantī. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ୩ ପୁତ୍ର, ଦମ, ଦାନ୍ତ ଓ ଦମନ, ଏବଂ ଏକ କନ୍ୟା ଦମୟନ୍ତୀ ଥିଲେ ।] ୫ । ଦାନବ-ବିଶେଷ—5. Name of a demon. ୬ । ଗନ୍ଧର୍ବବିଶେଷ—6. Name of a heavenly chorister. ୭ । କାବ୍ୟରେ ଭୟାନକ ରସ; ନବରସ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଉମ 7. The sentiment of terror in literature. ୮ । ମହର୍ଦ୍ଦି ବଶାମ୍ରିଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୁରୁଷ ଓ ପୁରୂରବାଙ୍କ ପୌତ୍ର—8. Grandson of Purūrabā. ୯ । କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପୁତ୍ର; ରାବଣ ସେନାପତି—9. The son of Kumbhakarṇṇa. ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ଜଳଯାନବିଶେଷ—2. Name of a species of ancient sea-going vessel. (ଦ୍ର—ଜୈନ ରାଜାଙ୍କ 'ଯୁକ୍ତି କଳ୍ପତରୁ' ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।) (ଉ--ଭୀମବଳ କୋଇନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ଜଣା—ଉଗ =ଭୀମଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟ କୁନ୍ତୀଙ୍କୁ ଜଣା; ପୁଅର ସାମର୍ଥ୍ୟ ମାଆଙ୍କୁ ଜଣା—A proverb meaning "One's strength or prowess is known to his own people". ୨ । ପହଲ ବାଜା ଭୀମ ଦ୍ୱାରେ—ଉଗ=(ଶତରଞ୍ଜ ପଦ୍ଧତର ଶାଯଫଳରେ ମହାରାରଭୋକ୍ତ ଯୁଦ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଭୀମ ପ୍ରଥମବାର ଦ୍ୱାର ଶେଷବାର ଜଣିଥିବା ଦ୍ୱାରାଖ୍ୟାନରୁ) ବଳୁଆ ଲୋକ ପ୍ରଥମ ଥର ଦ୍ୱାରଯାଏ, ପ୍ରଥମର ଥର ଦ୍ୱାରବା ଜିତ୍ତ ନୁହେଁ । ଶେଷରେ ଯେ ଦ୍ୱାରେ ଓ ଜିତେ ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଦ୍ୱାର ଜିତ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ—2. A proverb meaning "Final victory is the real victory").

ଭୀମ କର୍ମ୍ମା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୀମ ଅଟେ କର୍ମ୍ମ ଯାହାର; ଭୀମ
Bhīma karmmā କର୍ମ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଭୀଷଣ କର୍ମ-କାରୀ—1. Doing terrible acts. ୨ । ବିଶେଷ +କର୍ମ୍ମୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Very active; (man) of action.

ଭୀମ ଗର୍জ୍ଜନ—ସ. ବ. (କର୍ମ୍ମଧା, ଭୀମ+ଗର୍জ୍ଜନ)—ଭୀମନାଦ (ଦେଖ)
Bhīma garjjana Bhīmanāda (See)

ଭୀମ ବଣ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଗର୍জ୍ଜନ ଭୟଙ୍କର—Of frightful roar.

ଭୀମ ଦର୍ଶନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୀମ ଅଟେ ଦର୍ଶନ ଯାହାର;
Bhīma darśana ଭୀମ+ଦର୍ଶନ)—ଭୀଷଣରୂପବିଶିଷ୍ଟ; (ଭୀମ ଦର୍ଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଭୀତ ହୁଏ; ବିକଟାକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ—Of terrifying appearance; looking hideous or frightful.

ଭୀମ ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ମତା-
Bhīma dāsa ବଲମ୍ବୀ କରଣ କବି—Name of an Oriya poet of Puri of the 17th. century who composed devotional verses.

[ଦ୍ର—ତାଙ୍କର ଲେଖା ଉତ୍କଳମାର୍ଗଭିତ୍ତି ହେଲେହେଁ ସେଥିର ଭାଷା ସର୍ବଜନଗ୍ରାହ୍ୟ ବା ସରଳ ନୁହେଁ । ସେ ଉତ୍କଳବତ୍ସମାଳା ବା ଉତ୍କଳ ରତ୍ନାବଳୀ ଓ ଦ୍ୱାରଉତ୍କଳ ଚତ୍ରୋଦସ୍ୱ ନାମକ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ଭୀମ(ମା) ଧୀବର—ଦେ. ବ (ନାମ)—(ଜାତିରେ କେଉଟ) ଜୈତ୍ରବ
Bhīma(mā)dhībara ଓ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ା ସମ୍ବନ୍ଧରେ "କପଟଯାଶା" ନାମକ କମଗାସ୍ୱ କବିତାର ରଚୟିତା—Name of a very popular Oriya poet, a fisherman by caste.

ଭୀମ ନାଦ—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ଭୀମ+ନାଦ)—୧ । ଭୀଷଣ ଶବ୍ଦ; ହୁଙ୍କାର;
Bhīma nāda ବିକଟ ଗର୍জ୍ଜନ—1. Terrible sound; (ଭୀମ ନାଦା—ବଣ. ପୁଂ) dreadful roar ୨ । ଭୀମଙ୍କ ରବ ପର ରବ—2. Roar like that of Bhīma. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି, ଭୀମ ଅଟେ ନାଦ ଯାହାର) ସିଂହ—3. The lion. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭୟଙ୍କର-ନାଦକାରୀ—Having a dreadful sound; roaring terribly.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୀମ ପରାକ୍ରମ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ଭୀମ+ପରାକ୍ରମ)—୧ । ଉତ୍କଟ ଶକ୍ତି- Bhīma parākrama 1. Terrible might. ୨।(ଦ୍ରୌ ଚଉ) (ଭୀମ ପରାକ୍ରମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୀମଙ୍କର ଶକ୍ତି—2. The might of Bhīma. ବଣ. ସଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୀମ ଅଟେ ପରାକ୍ରମ ଯାହାଠାରେ)

ଭୀମ ବିକ୍ରମ } ଭୀମ ବଳ } —ଅନ୍ୟରୂପ —ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳଶାଳୀ—Mighty; of dreadful strength.

ଭୀମ ବେଗ—ସ, ବ (କର୍ମଧା; ଭୀମ+ବେଗ)—ପ୍ରବଳ ବେଗ— Bhīma bega Terrific force or velocity.

ଭୀମ(ମା) ଭୋଇ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଅନ୍ଧ କବି ଓଡ଼ିଆ କବି (ଖ୍ରୀ. Bhīma(mā) bhoi ୧୮୨—୧୮୬୫)—Name of a blind Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ ବେଢ଼ାଖୋଲର ଓଡ଼ିଆ କବିବଂଶରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ; ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ପିତାଙ୍କୁ ହରାଇଥିଲେ ଓ ଗରିବ ଥିବାରୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କର ଗାଈ ଗୋରୁ ଜଗିବା ତାଙ୍କର ଜୀବିକା ଥିଲା । ଅତି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ତାଙ୍କର ଅଲେଖ ବା ସତ୍ୟ-ମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରତି ମତି ବଳିଥିଲା ଓ ପରେ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଭେଣ୍ଟ ତେନ୍ତୋଳାଠାରୁ ଆସି ସେଠାରେ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷା ନେଇ "ସୁଚ୍ଛନ୍ତାମର୍ଣ୍ଣ" ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ସତ୍ୟ-ମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । ଏହାଙ୍କର ଭଜନମାଳା ଓ ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣଗୀତା ମହିମାଧର୍ମୀବଲମ୍ବୀ-ମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପ୍ରାରୀ ସମ୍ପିତଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।]

ଭୀମ ରଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ଭୀମନାଦ; ବିକଟ ଗର୍ଜ୍ଜନ—1. Bhīma rardi Terrific sound; terrible roar.

ଭୀମନାଦ **ଭୀମନାଦ** ୨ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଡାକିଥିବା ବେଳେ ଭୀମଙ୍କର କରିଥିବା ରଡ଼— 2. The roaring challenge of Bhīma to Durjyodhana for battle.

ଭୀମନାଦ ଭୀମଗର୍ଜ୍ଜନ } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଭୀମ ଦୁରଥର ରଡ଼ କରିବାଯାକେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ରହିଲେ; ତୁନ୍ତୁ ତୃଟାସ୍ଥ ରଡ଼ ଶୁଣି ଆଉ ଥରୁ ହୋଇ ନ ପାରି ଲୁଚିବା ସ୍ଥାନରୁ ବାହାରି ଆସି ଭୀମ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ଓ ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ମୃତ ହେଲେ ।]

ଭୀମରଥ—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ରବିଶେଷ—1. Name of one Bhīmaratha of the sons of Śrīkṛushṇa. ୨ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ରବିଶେଷ—2. Name of a son of Dhṛutarāshtra. ୩ । କୂର୍ମାବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ନିହତ ଅସୁର—3. Name of a demon killed by Bishṇu in His incarnation of the Tortoise.

ଭୀମରଥୀ—ସ. ବ (ଭୀମରଥ+ଇ)—ମନୁଷ୍ୟର ବୟୋଦଶାବିଶେଷ, ଭୀମରତି ହେବାର ଦଶା—The period of a man's life

ମରତି after he passes the age of 77 years, 7 ଓ, ଉମରଉ months and 7 days. [ଦ୍ର—ହନୁଙ୍କର ବଖାସ ସେ ଏହି ଦଶା ପରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବିତ ହେଲେ ପ୍ରତିଦିନ ତାହା ପଶ୍ଚରେ ଶତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣାସ୍ତୁପ ଯଜ୍ଞ ତୁଲ୍ୟ ହୁଏ, ସେ ଇଚ୍ଛାକ୍ରମେ ଫିରା ଆସିବା କଲେ ତାହା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବା ତୁଲ୍ୟ ହୁଏ, ସେ କଥା କହିଲେ ମଦ୍ଧ ଜଘ ତୁଲ୍ୟ ହୁଏ, ଜଦ୍ରା ତାହା ପଶ୍ଚରେ ଧ୍ୟାନ ଓ ଅନଳ ତାହା ପଶ୍ଚରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ।]

ଭୀମରାଜ—ଦେ. ବ(ସ.ଉଡ଼ୁଙ୍ଗରାଜ)—ବହୁତ ସ୍ୱର ଅନୁକରଣକାରୀ କଳା ପକ୍ଷୀ- Bhīmarāja Large racket-tailed drongo; the ଭିମରାଜ **ଭୀମରାଜ** mocking bird of India; Dissemurus Paradises. [ଦ୍ର—ଏହା କଜଳଘାଡ଼ ପର ମଲାର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଜନ୍ତୁ ୧ ହାତଲମ୍ବ; ମୁଣ୍ଡରେ ଚୂଳ ଅଛି । ଏହା ବହୁ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ସ୍ୱରର ଅବିକଳ ଅନୁକରଣ କରିପାରେ; ଏହାର ଗୋଡ଼ ଖୁବ୍ ଓ ପକ୍ଷା ବଡ଼ । ଏହାର ଉମ୍ବ ଉପରେ ନାଲ ଓ ଗୋଲାପି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚଉମାନ ଥାଏ ।]

ଭୀମଶକଟ(ତି)—ଦେ. ବଣ(ସ. ଭୀମ+ଶକ୍ତି)—ଅଲୌକିକ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ— Bhīmasakata(ti) Of superhuman might. [ଭ—ବାବ୍ଦିମଧ୍ୟସ୍ଥ ସଦାଗତ ପୁସ୍ତକ ଆରୋପ୍ୟ ଭୀମ ଶକଟଂ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ଭୀମସିଂହ—ଦେ. ବ. ନାମ—୧ । ରାଜପୁତାନାର କୃଷ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କ ପିତା— Bhīmasiṁha 1. Father of Kṛushṇakumārī of Rajasthan ୨ । ଚତୋର ରାଣୀ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ— 2. Husband of Padmini of Chitor.

ଭୀମସେନ—ସ. ବ. (ନାମ) (ଭୀମ ଦେଖ) ୧ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ— Bhīmasena 1. Name of the second Pāṇḍaba brother. ୨ । ବିଦର୍ଭରାଜ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ପିତା—2. Name of the father of Damayanti. ଦେ. ବ. ସଂ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ – A name given to males.

ଭୀମସେନା ଏକାଦଶୀ—ସ. ବ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ—The Bhīmaseni ekādasi 11th day of the bright (ଭୀମଉରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) lunar fortnight of Jyaishṭha

[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ନିର୍ଜ୍ଜଳ ଉପବାସ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।]

ଭୀମସେନା କର୍ପୂ(ପୁ)ର—ଦେ. ବ—୧ । ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଓ ସୁମାତ୍ରାଦ ଦ୍ୱୀପ- Bhīmaseni karpū(pū)ra ଜାତ କର୍ପୂର—1, Barus ଭୀମସେନୀ କର୍ପୂର camphor; camphor produced in the islands of Sumatra and Borneo. [ଦ୍ର—ଏହା ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଓ ସୁମାତ୍ରାଦ ଦ୍ୱୀପର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ (Dryobalanus Aromatica)ର କାଣ୍ଡରେ ସଞ୍ଚିତ କର୍ପୂର । ଏହା ଅପକ୍ୱ ବା ଅର୍ଦ୍ଧପକ୍ୱ କର୍ପୂର ଅଟେ; ଚୀନ ଓ ଜାପାନ ଦେଶର ଏତ୍ତଦାର ଗଛ (Cinnamonum Camphora)ର କାଠକୁ ସିଝାଇ କର୍ପୂର ବାହାର କରିଯାଏ । ଏହାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ଲୋକେ କର୍ପୂର ବା ଭୀସ୍ମର କହନ୍ତି । କର୍ପୂରକୁ ବାଷ୍ପୀଭୂତ କର ଶୋଷ୍ଧତ କରିଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର୍ପୂରକୁ ଶୀତକର୍ପୂର କହନ୍ତି ଓ କର୍ପୂରରୂପେ ବୃକ୍ଷ ଛାଣ୍ଡରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କର୍ପୂରକୁ ଭୀମସେନୀ କର୍ପୂର କହନ୍ତି] ।

ଭୀମା—ଦେ. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଭୀମ ଓ ଭୀମସେନ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—A name used in calling Bhīma and Bhīmasena.

ଭୀମା **भीमा** ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଭୀମ+ଆ)—୧ । ଗ୍ରୋଚନ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ — 1. A herbal scent. ୨ । କୋରଡ଼ା; ଚାବୁକ (ହି. ଶ)—2. Whip. ୩ । ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତରୁ ବାହାରି କୃଷ୍ଣା ନଦୀରେ ମିଳିତ ହୋଇଥିବା ନଦୀ—3. A tributary of the Kṛushṇā river in the Deccan. ୪ । ଭୀମା ଦେବୀ (ଦେଖ)—4. Bīhmā debī (See).

ଭୀମା ଦେବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦେବୀ ବିଶେଷ —1. A particular Bhīmā debī Goddess. (ଉ—ଭୀମାଦେବୀଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଯୋନ ପୀଠରେ ଯାଇ, ସ୍ନାନ କଲେ ଯେ ଦେବୀସ୍ୱରୂପ ସେ ହୁଅଇ । କୃଷ୍ଣଦିଂଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । (ଚଣ୍ଡୀସପ୍ତଶତୋକ୍ତ) ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅବତାରବିଶେଷ—2. An incarnation of Durgā. (ଦ୍ର - ଚଣ୍ଡୀ ସପ୍ତଶତର ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ୫୧।୫୨ ଶ୍ଲୋକରେ ଦୁର୍ଗା କହୁଛନ୍ତି;—ହେ ମାନଗଣରେ ମୁଁ ଭୀମରୂପ ଧାରଣ କରି ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ବଧ କରି ମୁନିମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବି, ତେଣୁ ମୁନିମାନେ ମୋତେ ଭୀମା-ଦେବୀ ନାମରେ ସ୍ତବ କରିବେ] ।

ଭୀମୋତ୍ତର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ପାଣ୍ଡିକଖାରୁ; କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—
Bhīmottara White gourd.

ଭୀରୁ(ଲୁ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୀ. ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥ କର୍ତ୍ତୃ ରୁ)—ଭୀତ
Bhīru(lu) ସ୍ୱଭାବ; କାପୁରୁଷ; ସ୍ୱଭାବତଃ ଭୟଶୀଳ; ଡରୁଆ; ଡରକୁଳା; ଛେରୁଆ—Timid; cowardly by nature ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ୧ । ଶୃଗାଳ—1. Jackal. ୨ । ବ୍ୟାଘ୍ର—2. Tiger. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ଆଖୁ—3. A kind of sugarcane. ୪ । କଣ୍ଟକାରୀ—4. Solanum Indicum. ୫ । ଶତାବରୀ—5. Asparagus. ୬ । ଶତପାଦିକା—6. Centepede. ୭ । ଛାୟା—7. Shadow. ୮ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ୱଭାବତଃ ଭୀତା ସ୍ତ୍ରୀ-S A timid woman (M. W.) ୯ । ଛେଳି (ହି. ଶ)—9. Goat. ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାରୀ—1. Woman (ଉ—ଭୀରୁଠାରେ କଣ୍ଠେ ଚଳି ରଣ ବଳିଷିକା । ଗଧାକାଥ. ମହାଯାଶା ।) ୨ । ପତ୍ନୀ—2. Wife. (ଉ—ବଳାଡ଼କୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇଲା ପର୍ବ ଈଶ୍ୱର ଭୀରୁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲଶବଳାସ ।)

ଭୀରୁ(ଲୁ)କ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ—(ଭୀରୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେକ)—୧ । ଭୀତୁ—
Bhīru(lu)ka 1. Chicken-hearted; cowardly.

ଭୀତ । ଭୟଗ୍ରସ୍ତ—2. Alarmed; overwhelmed ଭୟତରାସୀୟା with fear. (ଉ—ବଣ୍ଟୁକ ପକ୍ଷୀମାନେ ଡେଇଁ, ଡରପୋକ; ବାୟର ମୁଖରେ ଅନଳେ ଜଳେ, ଦେଖାଇ ନାଶି ଭୀରୁକ, ଦେଲେ ଦୃଷ୍ଟିଲେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଲଶବଳାସ ।)

ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । ଘେଚକ—1. Owl. ୨ । ଶୃଗାଳ—2. Jackal. ୩ । ଭଲ୍ଲୁକ—3. Bear. ୪ । ବନ-4. Forest.

ଭୀରୁତା(ତ୍ୱ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଭୀରୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । କାପୁରୁଷତା
Bhīrutā(twa) —1. Cowardice; timidity. ୨ । ଭୟ; ଉତ୍ତ୍ୱ (ହି. ଶ)—2. Fear.

ଭୀରୁ ପ୍ରକୃତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୀରୁ+ପ୍ରକୃତି)—
Bhīru prakṛuti ଭରକୁଳା; ଭରୁଆ—Timid by nature; (ଭୀରୁପ୍ରକୃତିକ, ଭୀରୁସ୍ୱଭାବ—ଅନ୍ୟରୂପ) chicken-heart-(ଭୀରୁ ପ୍ରକୃତିକା, ଭୀରୁ ସ୍ୱଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ted.

ଭୀରୁ ମତ୍ସ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଡୋଡ଼ି (ଦେଖ)—
Bhīru matsya Tordi (See)

ଭୀରୁ ହୃଦୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭରକୁଳା—Timid.
Bhīru hṛudaya ସ୍ତ୍ରୀ. ବ —ଡରଣ; ମୃଗ (ହି. ଶ)—(ଭୀରୁହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Deer.

ଭୀଲ(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଉଣ୍ଟ)—ଉଣ୍ଟ (ଦେଖ)—
Bhīla(lla) ଭିଲ **मील** Bhilla (See)

ଭୀଲ ଭୂଷଣ—ସଂ. ବ (ଭୀଲ ଜାତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କାଠମାଳାଭୂଷଣ
Bhīla bhūshaṇa ଥିବାରୁ)—କାଇଁଚ; ଘୁଞ୍ଚା (ହି. ଶ) —Abrus Precatorius.

ଭୀଲୁକ—ସଂ. ବ—ଭଲ୍ଲୁ (ହି. ଶ)—Bear. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଭୀରୁ;
Bhīluka ଡରୁଆ—Timid.

ଭୀଷକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୀ ଧାତୁ ଶିତ ଭୀଷି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Bhīshaka ଭୀଷଣ; ଉତ୍କଟ (ହି. ଶ)—Terrific. (ଭୀଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୀଷଣ—ସଂ. ବଣ (ଭୀ ଧାତୁ ଶିତ୍=ଭୀଷି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—
Bhīshaṇa ୧ । ଭୀମ; ଉତ୍କଟ; ଦାରୁଣ; ଭୀତିପ୍ରଦ—Frightful; terrible, awful; horrible. ୨ । ଗାଢ଼; ଦୃଢ଼—2. Tight; firm. ବ—୧ । ଶିବ—1. Śiba. ୨ । କପୋତ—2. Dove. ୩ । ଉତ୍ପାନକ ରସ—3. The sentiment of fear in literature. ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ଉତ୍ପ୍ରଦର୍ଶନ—4. Frightening. ୫ । ଲୁବଣ୍ଡୁ (ହି, ଶ); ଲୋଭାନ୍—5. Olibanum. ୬ । ଶଲ୍ଲକୀ ବୃକ୍ଷ [ହି, ଶ]—6. Boswellia Serrata (tree). ୭ । ବ୍ରହ୍ମା [ହି. ଶ]—7. Brahmā.

ଭୀଷଣତା(ତ୍ୱ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଭୀଷଣ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—ଦାରୁଣତା—
Bhīshaṇatā(twa) Frightfulness.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୀଷଣ ଦର୍ଶନ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭୀମଦର୍ଶନ (ଦେଖ) Bhīshaṇa darśana Bhīmadarśana (See). (ଭୀଷଣଦର୍ଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୀଷଣାକାର—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍କଟର ରୂପବଶିଷ୍ଟ— Bhīshaṇākāra Of dreadful form or appearance. (ଭୀଷଣାକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଭୀଷଣାକାରା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ଭୀଷଣାରବ—ସ. ବ (କର୍ମଧା, ଭୀଷଣ + ଆରବ) —ଉତ୍କଟର ଶବ୍ଦ; ଭୀମ Bhīshaṇārāba ନାଦ—Dreadful or terrible noise.

ଭୀଷ୍ମ—ସ୍ତ୍ରା. ବ—୧ । (ପଦ୍ୟ) ଭୀଷ୍ମ (ଦେଶ)—1. Bhīṣhma Bhīshama (See). ୨ । ଭୀଷ୍ମ (ଦେଶଜ) (ଦେଶ)— **ଭୀଷମ ମୀସମ** 2. Bhīshma (deśaja) (See)

ଭୀଷା—ସ. ବ (ଭୀ· ଧାତୁ, ଶିଜନ୍ତ ଭୀଷି. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ + ଆ)— Bhīshā ଉତ୍କଟ ଭୟଦର୍ଶନ; ଭୟଉତ୍ପାଦନ—Frightening.

ଭୀଷିତ—ସ. ବଶ (ଭୀ. ଧାତୁ ଶିଜନ୍ତ = ଭୀଷି. ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)— Bhīshita ଉତ୍କଟ ଭୟଦର୍ଶିତ—Frightened; terrified; scared.

ଭୀଷ୍ମ—ସ. ବଶ (ଭୀ. ଧାତୁ = ଉତ୍କଟ ଯାଇବା + ଅସାଦାନ ମ; ଷ ଆଗମ)- Bhīshma ଭୀଷଣ—Terrible. ସ. ବ—୧ । ରାକ୍ଷସ— 1. A demon. ୨ । ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ଗାଙ୍ଗେୟ; ଶାନ୍ତନୁ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଏହାଙ୍କର ମାତା ଗଙ୍ଗା)— 3. The son of king Śāntanu by the Ganges. [ଦ୍ର—କୁରୁଦେଶର ରାଜା ଶାନ୍ତନୁ ଗଙ୍ଗା ଦେବୀଙ୍କୁ ଏହି ସର୍ତ୍ତରେ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଯେ ଗଙ୍ଗା ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ଓ ଶାନ୍ତନୁ ତାଙ୍କୁ ନିଷେଧ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ; ନିଷେଧ କଲେ ଗଙ୍ଗା ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯିବେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ସାତଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଲେ ଓ ଜନ୍ମ ହେବାମାତ୍ରଣି ଗଙ୍ଗା ଉକ୍ତ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପାଣିରୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଉଥିଲେ । ଅଷ୍ଟମ ପୁତ୍ର 'ଦେବବ୍ରତ'ଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗା ପାଣିରୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଶାନ୍ତନୁ ତାଙ୍କୁ ନିଷେଧ କରି ଉଗାଳ ସେ କୁମାରଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ଏଥିରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ବିବାହ-କାଳୀନ ସର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲି ଗଲେ ଓ ଶାନ୍ତନୁ ଏ ଶିଶୁକୁ ପାଳିଲେ । ପରେ ନାମକରଣରେ 'ଭୀଷ୍ମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା' ଯୋଗୁଁ ଦେବବ୍ରତଙ୍କର ନାମ 'ଭୀଷ୍ମ' ହେଲା । ଗଙ୍ଗା ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବା ପରେ ଶାନ୍ତନୁ ଧୀବର-ରାଜଙ୍କର କନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀ ବା ଯୋଜନଗନ୍ଧାଙ୍କ ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ, କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କର ବିବାହିତା ପତ୍ନୀ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ଭୀଷ୍ମ ପରେ ରାଜା ହେବେ ଓ ଧୀବରରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ରାଜା ହେବେ ନାହିଁ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଧୀବରରାଜ ଅପରା କନ୍ୟାକୁ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ । ଭୀଷ୍ମ ଏହା ଶୁଣିପାରି ଧୀବରରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ ଯେ ଅପରାଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ରାଜା ହେବେ, ମୁଁ ରାଜା ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଅଛି । ଧୀବରରାଜ କହିଲେ ତୁମେ ସିନା ରାଜା ହେବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତୁମ ପୁତ୍ରଯୌଦ୍ଧାମାନେ ରାଜ୍ୟାଦ ଦାବୀ କରିବେ । ଏହା ଶୁଣି ଭୀଷ୍ମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଯେ ମୁଁ ଅପରାଙ୍କର ଏ ଆଶଙ୍କା ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚିରକୁମାର-ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି । ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଧୀବରରାଜଙ୍କ ଠାରୁ ତାଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଜନନୀ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି ଅଣି ଭୀଷ୍ମ ପିତାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କଲେ । ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ଭୀଷ୍ମ ଚିରକୌମାରବ୍ରତ ଧାରଣ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞାକୁ ଭୀଷ୍ମପ୍ରତିଜ୍ଞା ବୋଲିଯାଏ । ଭୀଷ୍ମ ଅମୃତକ ଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ କିଏ ପିଣ୍ଡ ଦେବ ବୋଲି କେହି ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ ସସାରର ସମସ୍ତ ଲୋକେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଓ ମତେ ପିଣ୍ଡ ଦେବେ । ଏଥିପାଇଁ ମାଘ ଶୁକ୍ଲ ଅଷ୍ଟମୀଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ପାଇଁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରନ୍ତି । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ନୀ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଏକ ଗନ୍ଧର୍ବଦ୍ୱାରା କୁମାର ଅବସ୍ଥାରେ ହତ ହେଲେ ଓ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ କାଶୀରାଜଙ୍କର ୩ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ; କିନ୍ତୁ ନିଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ମରିବାରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଆଦେଶକ୍ରମେ ପରାଶରଙ୍କ ଔରସ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ କାନୀନ ପୁତ୍ର ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଦୁଇ ବିଧବାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପାଣ୍ଡୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏ ଜଣେ ମହାବୀର ଥିଲେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ଏହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାଧୀନ ଥିଲା । ଏ କୌରବମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଦଶଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଗୋଷ୍ଠିଏ କୌଶଳ କରି ଏହାଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଶର ଖସାଇ ପକାଇଲେ ଏବଂ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଶରଦ୍ୱାରା ଏ ଘୋଡ଼ା ହୋଇ-ଯିବା ପର ହେଲେ । ଅର୍ଜୁନ ଏତେ ଶରଦ୍ୱାରା ଏହାଙ୍କ ଦେହକୁ ବିଦ୍ଧ କଲେ ଯେ ସେହି ଶରମାନ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଦେହତମାମ ଆଚ୍ଛନ କଲା । ଉକ୍ତ ଶରମାନ ଦେହରେ ଲାଗିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଭୀଷ୍ମ ସେହି ଶରଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇ ରହିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ମରିବାର ପୁଣ୍ୟକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ ମାଘ ଶୁକ୍ଲ ଅଷ୍ଟମୀଦିନ ଆପଣାର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ; ଶରଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ବହୁମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଉପଦେଶମାନ ଦେଇଥିଲେ । ମହାଭାରତର ଗୋଷ୍ଠିଏ ପର୍ବ 'ଭୀଷ୍ମପର୍ବ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।] ଦେ. ବ (ସଂ ଭୀଷ୍ମ = ଉତ୍କଟର ଜମ୍ବା ବିଷମ)—ଭୀଷମ ବା ବିଷମ; ମହାନଦୀ ଓ ଅନ୍ୟ ପର୍ବତ-ସଙ୍କୁଳ ନଦୀମାନଙ୍କ ଶଯ୍ୟାରେ ଉପରକୁ ବାହାରିଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ବା ପାହାଡ଼ ଖଣ୍ଡମାନ—Block of stones and boulbers in the beds of rocky rivers, which raise their heads over the surface of water [ଦ—ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନଦୀର ଜଳ

ବିଷମ
ବିଷମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ବୁଡ଼ିଥାଆନ୍ତି ଓ କେତେକ ପାଣି ଉପରକୁ ଉଠିଥାଆନ୍ତି । ନୌକା ଗଲନ ପଥରେ ଏମାନ ଅଳ୍ପ ଉତ୍କଟର, ଏବଂ ଏହି ଭୀଷ୍ମମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅନେକ ଡଙ୍ଗା ମାଡ଼ି ଯାଏ । ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ନୌଗଲକ ବା କଡ଼ ଅଲଙ୍କ ଅନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁଳ ନଦୀଶଯ୍ୟାକୁ ଛଡ଼ି ଆସିବା ନୌକା ପଥରେ ସଙ୍କଟ ନୁହେଁ; ସମ୍ବଲପୁରଠାରୁ କୌଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାନଦୀର ଶଯ୍ୟା ଏହି ଭୀଷ୍ମମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ନଈର ପୂର୍ଣ୍ଣ କଢ଼ିବେଳେ ଏ ଭୀଷ୍ମମାନ ଅଧିକାଂଶ ପାଣି ତଳେ ବୁଡ଼ ରହିଥାଆନ୍ତି; କନ୍ତୁ ନଈର ଅଧା ବଢ଼ିସମୟରେ ଏହି ଭୀଷ୍ମମାନଙ୍କରେ ଜଳସ୍ରୋତ ବାଜ ଭୀଷଣ ଅନୋଳନ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଓ ଡଙ୍ଗାମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନତା ସହକାରେ ନ ଚଲାଇଲେ ଡଙ୍ଗାମାନ ଏଥିରେ ମାଡ଼ ଖାଇ ଚୂନା ହୋଇଯାଏ ।]

ଭୀଷ୍ମକ—ସଂ. ବ (ଭୀଷ୍ମ +କ)—ବିଦର୍ଭରାଜ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପିତା—Bhīshmaka A king of Bidarbha and father of Rukmiṇī.

ଭୀଷ୍ମକ ସୁତା—ସଂ. ବ—(ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତ; ଭୀଷ୍ମକ+ସୁତା)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ଭୀଷ୍ମଙ୍କ କନ୍ୟା, ଭୀଷ୍ମକ ଦୁହିତା—ଅନ୍ୟ ସଂ. ରୂପ) ଭୀଷ୍ମକ ଦୁହିତା, ଭୀଷ୍ମକ ଦୁଲ୍ଲଲୀ } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ Bhīshmaka sutā ରୁକ୍ମିଣୀ—Rukmiṇī, the principal queen of Śrīkṛushṇa.

ଭୀଷ୍ମ କଟକ—ଦେ. ବ. ନାମ—ବିଶାଖାପଟ୍ଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଓଡିଆ ଜମିଦାରୀ; ବିଷମ କଟକ—Name of a Bhīshma kaṭaka ବିଷମ କଟକ Zemindary estate in the Vizagapatam district. [ଦ୍ର—ଏହା ପୂର୍ବେ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର (ଭୀଷ୍ମ କଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଧୀନ ଥିଲା, କନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ଏ ଜୟପୁରରୁ ପୃଥକ ହୋଇଯାଇଥିଲା; ଏବେ ତାହା ଜୟପୁର ମହାରାଜା ଖରିଦ କର ଜୟପୁରଭୁକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଏଥିର ଶିଷ୍ଟିତ ଯୁବକ ସୈନ୍ୟ 'ଆଟସୈନ୍ୟ' ଉପାଧି ଧାରଣ କରି ବିଶାଖାପାଟଣାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଶରଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବ—ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଶରାଘାତରେ ଭୂମି ହୋଇ ଭୀଷ୍ମ ଶଯ୍ୟା } ସ୍ୱରୂପ ଭୀଷ୍ମଶରଶଯ୍ୟା } ଥିବା ବାଣମାନ ଲାଗିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଭୀଷ୍ମଙ୍କର ଉକ୍ତ ବାଣମାନଙ୍କ ଅଗ୍ରରେ ଶୟନ—The bed of arrows thrown by Arjuna which stuck to the body of Bhīsma like the quills of a porcupine and with which Bhīshma lay down as comfortably as on a feathery bed [Mahābhārata].

Bhīshmaṅka śaraśajyā ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଶରାଘାତରେ ଭୂମି ହୋଇ ଥିବା ବାଣମାନ ଲାଗିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଭୀଷ୍ମଙ୍କର ଉକ୍ତ ବାଣମାନଙ୍କ ଅଗ୍ରରେ ଶୟନ—The bed of arrows thrown by Arjuna which stuck to the body of Bhīsma like the quills of a porcupine and with which Bhīshma lay down as comfortably as on a feathery bed [Mahābhārata].

ଭୀଷ୍ମ ଜନନୀ - ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତ)—ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ—Bhīshma jananī The mother of Bhīshma [the Ganges personified]. [ଦ୍ର—ଭୀଷ୍ମ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଭୀଷ୍ମ ତର୍ପଣ—ସଂ. ବ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ଭର୍ପଣ କରିବା ସମୟରେ ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ Bhīshma tarpaṇa ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତର୍ପଣ କରିବା ଜଳ-ଜଲାଦ—Oblation of water and sessamum seeds offered to Bhīshma by every Hindu during Tarpaṇa

ଭୀଷ୍ମ ଦେବ—ସଂ. ବ—ଭୀଷ୍ମ (ଦେଖ)—Bhīshma (See) Bhīshma deba (ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୀଷ୍ମ ପଞ୍ଚକ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ ପଞ୍ଚକ; କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀଠାରୁ Bhīshma pañchaka ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ସ୍ନାନଦାନ, ଉପବାସ, ଅମିଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସଂଭୋଗାଦି ବର୍ଜନମୂଳକ ବ୍ରତବିଶେଷ- A religious vow observed for the last 5 days of the month of Kārttika (consisting of morning bath, frugal food, refraining from animal food, oil and co-habitation).

ଭୀଷ୍ମ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସଂ. ବ. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା)—ମାଘ ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ ବା Bhīshma śrāddha ଭୀଷ୍ମାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବା ପିଣ୍ଡଦାନ କର୍ମ—Śrāddha or oblation of boiled rice offered to Bhīshma by every Hindu householder on the 8th day of the bright lunar fortnight of Māgha.

ଭୀଷ୍ମାଷ୍ଟମୀ—ସଂ. ବ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ (ଯେଉଁ ଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ Bhīshmāshṭamī ଅବଶ୍ୟକ ଭୀଷ୍ମଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡ ଦାନ କରନ୍ତି)—The 8th day of the bright lunar fortnight of Māgha (on which day every Hindu is enjoined to offer oblation of rice-cake to Bhīshma).

ଭୁଅ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ବ୍ୟୂଢ଼)—ବ୍ୟୂଢ଼—Battle-array. Bhua (ଉ—ଜାତୁ ଯୋନ ଭୁଅ ହୋଇଛନ୍ତି ସମ ସୈନ୍ୟ । ଗୀତା ବ୍ରହ୍ମରୂପଣ ଗୀତା ।)

ଭୁଆ—ଦେ. ବ—ଅଣ୍ଡିଆ ବିରଡ଼ା—Tom cat; a male cat. Bhuā [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଉଗ୍ର ଓ ନଷ୍ଟପ୍ରକୃତିର ଭୁଆ ବିରଡ଼ା ଭୁଆ ବିଲେଇ } ଅନ୍ୟରୂପ ହୁଅନ୍ତି ଓ ନବ ଜାତ ବିରଡ଼ା ଛୁଆମାନଙ୍କୁ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏଥିର ବି, ହୁଲୋ, କୁନୋ ଅପଣା ଛୁଆକୁ ମଧ୍ୟ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି ।] (ଉ—ପଶୁ-ମାନେ ତା ଦେଖି ହୋଇ ଏକ ଗୋଷ୍ଠି, ହୋଇଲେ ଧର୍ମାତ୍ମା ହୋଇଲା ଏ ଭୁଆଟି । କୁସୁମିତ. ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଯୋଗ ।) ଗ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଲାବ ବିଭ—ଫମ୍ପା ବା ଭୁଉଣିଆ (ନଡ଼ିଆ)—(cocoanut) Without kernel or water owing to defective growth.

ଭୁଆ ଆପଣା ଛୁଆକୁ ଖାଇବା (ନ୍ୟାପ୍ୟ) —ଦେ. ଉଗ - ଯେଉଁ ଭୁଆ Bhuā āpaṇā chhuāku khāibā (nyāya) ବିରଡ଼ା ଆପଣା

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଲୋ ବେରାଳ ନିଜେର ଛାନା ଖାଏ ଔରସ ଜାତ ଶିଶୁକୁ ଖାଇଯାଏ
बिलाव अपने बच्चों को खाता है ତାଠାରୁ ଘର କୁଆ ପ୍ରତ୍ତ ସମ୍ଭବ। ଅଶା କରିବା ରୂପ ଦୁସ୍ପଶା ସ୍ଥଳରେ ଏ ଉକ୍ତି ବୋଲିଯାଏ—(an analogical saying) To expect kindness and mercy from a male cat which eats up its own kitten.

ଭୂଆଁ—ଦେ. ବ. (ସ. ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ)—୧। ମନୁଷ୍ୟ ବାଟ ଭୁଲ ବୁଲିବା ଅବାଟ—1. Wrong way taken by a person by mistake. ୨। ସମ୍ଭାଳୁଆ ପୋକ—2. Caterpillar; wooly bear. ଦେ. ବିଣ—୧। ଅସାର—1. Unsubstantial. ୨। ଅଲୀକ—2. Unreal. ୩। ଭ୍ରମ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଭାନ୍ତ—3. Mistaken; erroneous. ୪। ବୋକା—4. Foolish. ୫। ଫମ୍ପା—5. Empty. ୬। ମିଛୁଆ—6. Lying.

Bhuāñ chakkar bhuyyo muṭhā(ṭhī)
ଚକ୍କର ଭୁୟୋ ମୁଠା(ଠୀ)

ଭୂଆଁ ଘାସ—ଦେ. ବ—୧। ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ମତେ ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—Bhuāñ ghāsa 1. A kind of grass said to possess the property of causing the person who treads on it to go the wrong way. [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ ଯଥିକ ଭୂଆଁ ଘାସ ମାଡ଼ିଲେ ଭୂଆଁ ବୁଲେ।]

ଭୂଆଁ ବୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଭ୍ରମରେ ଅବାଟରେ ବୁଲିବା—Bhuāñ bulibā 1. To take a wrong road by mistake; to wander after having lost the way. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରିବା—2. To do fruitless labour. ୩। ଭ୍ରାନ୍ତ ହେବା—3. To be mistaken.
ଚକ୍କର ଦେବା

ଭୂଆଁରା ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) କ୍ରି—୧। କାଳ୍ପନିକ କରିବା—Bhuāñrā dekhā(khe)ibā 1. To brag. (ଭୂଆଁର ବଡ଼ା(ଡେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଛଳନା କରିବା; ବାହାନା କରିବା—2. To feign; to plead an excuse.

ଭୂଆଁଳ(ର)—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗଛ—A species of wild tree; Cordia Myxa.
Bhuāñla(ra)

ଭୂଆଁ(ଆ)ସୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ବଭ୍ରୁସ୍ନା=ବଭ୍ରୁବାର ସ୍ତ୍ରୀବର୍ଗ; ଭୁଲ. Bhuāñ(ā)suṇī ସ. ବଧୂ+ସୂନୁ। କେହ କେହ କହନ୍ତି ଏହା ନୂତନ ବୌ, କୁଳବଧୂ ବହୁବଚନ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ; ପରନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୀରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବହୁବଚନ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅଛି)—୧। ନବବଧୂ; କୁଳ ଭୂଆସୁଣୀ; ଭୁଲବଧୂ—1. A newly wedded wife; the daughter-in-law of a family. (ଭୂ—ଥଠଗଡ଼ ବଇଗୁଣୀ, ଶୁଣିଲ୍ଲ ନଡ଼ିଆ ପଇଡ଼ ପାଣି, ବୁଢ଼ୀକାଳେ ଭୂଆସୁଣୀ—ଗଞ୍ଜାମର ଉକ୍ତି।) ୨। କୁଳ ଯୁବତୀ—2. A young housewife. ୩। ବଧୂ; ବୋହୂ—3. Daughter-in-law. (ଭୂ—ବ୍ଲଳ ଭୂଆସୁଣୀ ଦାଣ୍ଡରେ ଉଭା—ଉକ୍ତି; ବହୁ ଭୂଆସୁଣୀର ବାସି ଯାଇଥରେ ଲୁଗିଯାନ୍ତୁ। ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ।) ୪। ଏକ ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି ଗଛ—4. Name of a wild tree. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲି ଗଛ। ଏ ଗଛର ନାମ ସେଣ୍ଡା ବା ସେନ୍ଦା। ଏହାର ବସ୍ତୁତ ଜଙ୍ଗଲ ସମ୍ବଲପୁର, ଛେତ୍ତାଖୋଲ, ବାମଣ୍ଡା ଆଦରେ ଅଛି। ଜଣେକ ଜଳକଷ୍ଟସ୍ଥ ମହାଜନଙ୍କ ଶଯ୍ୟାରେ ମହାଜନଙ୍କର ବଡ଼ି ଦ୍ୱାର ଉପରି ଥସିଥିବା ଗୋଟିଏ ସାଳରୁ ଗୋଟିଏ ଗଛ ଉଠିଅଛି। ଲୋକେ ଏହାକୁ ଭୂଆସୁଣୀ ଗଛ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି। ଜନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀମାତ୍ର ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ ଏ ଗଛରୁ କେହି ଚଢ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ଜନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏହା 'ସେଣ୍ଡା' ନାମକ ବୃକ୍ଷ ଅଟେ। (ଶବ୍ଦେସ୍ମ ଶା ଶଶିଭୂଷଣ ସ୍ମୃତିକଠାରୁ ଗୃଗୃତ)। ୫। ଚଲିକାରେ ଥିବା ଏକ ଜାତିର ମାଛ—5. A kind of fish (in the Chilka lake). ୬। ଗଳାରେ ବିକଟ ଚିତ୍କାର କରିବା ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—6. A species of hoarsely screeching bird. ୭। ଜଳଜୀବ ବିଶେଷ; ଶିଶୁମାର—7. A kind of aquatic animal; Gangetic porpoise.

ଭୂଆସୁଣୀ ଗାଧୁଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ, ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ନାନ କରିବା ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ—Bhuāsuṇī gādhuā ଗାଧୁଆ—The time of early bath before sunrise. (ଭୂଥସେନ୍ ଗାଧୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂଆସୁଣୀ ମାଛ—ଦେ. ବ—ଶିଶୁମାର—Bhuāsuṇī māchha Gangetic porpoise.

ଭୂଆସୁଣୀ ଯିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ବାଲିକା ବୟସ୍କା ହେବା Bhuāsuṇī jibā ପରେ ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା; ପତ୍ନୀଘର ଯିବା—To go to the husband's house for the first time after attaining puberty (said of a girl given in marriage before she attained puberty.)

ଭୂଆସେନ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହ୍ର, ବହ୍ନାସିନ)—ଭୂଆସୁଣୀ (ଦେଖ)—Bhuāsuṇī (See) Bhuāsen

ଭୂଇଁ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂମି)—୧। ପୃଥିବୀ ଉପର; ଭୂମି—1. Land; surface of the earth ୨। ମୃତ୍ତିକା; ମାଟି—2. Soil. ୩। ପୃଥିବୀ—3. The earth. (ଭୂଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Bhuiñ
ଭୁଇଁ ମୁଇଁ

ଭୂଇଁ ଅଅଁ(ଏଁ)ଳା—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂମ୍ୟାମଳକୀ; ବର୍ଷାଋତୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାକବିଶେଷ, (ପତ୍ର ଓ ଫୁଲ ଗ୍ଲେଟ୍ ଅଅଁଳା ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ)—A herb. Phyllanthus Niruri [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଷାଦିନେ ଶୀତଳ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ; ଗୋଟିଏ ଡେଙ୍ଗରେ ଦୁଇଟି ପତ୍ର ଥାଏ। ପତ୍ର ମୂଳରେ ଅଳ୍ପ ଗ୍ଲେଟ୍ ଫୁଲ ଧରେ ଓ ଫୁଲରୁ ସୋରିଷ ପରି ଫଳ ଧରେ। ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା
Bhuiñ a(añ, eñ)ḷā
ସ. ନାମ—ଭୂମ୍ୟାମଳକୀ, ଶିବା, ତାମଳକୀ, ଭୂଧାତ୍ରୀ, ଅମୃତ, ଅଙ୍ଗିକା, ସ୍ରେତ୍ରମଲୀ, ଧାତ୍ରିକା, ଉଦ୍ଗାମଳକୀ, ବହୁବର୍ଷ୍ୟା, ବହୁଜଟା, ବହୁଫଳା
ଭୂଇଁ ଆମ୍ବଳା
भूइँ आँवला, भोमी आँबरा

Digitized by srujanika@gmail.com

ମ ଭୂଯଁାବଲୀ ବାସୁବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଶୀତଘ୍ନାର୍ଶ । ଏହା
ତେ. ନେଲଉଶିରକେ ପିପାସା, କାସ, ରକ୍ତପିତ୍ତ, କଫ,
ଗୁ. ଭୋଂଆଂବଲୀ କଣ୍ଡୁ ଓ ସ୍ତନ୍ୟନାଶକ; (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)
ଏହା ବାତକାରକ ଓ ଦାହ୍ନନାଶକ—ହୁ. ଶ ।]

ଭୂଇଁ ଅଦା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୂମି ଓ ଆର୍ଦ୍ରକ)—ହରଦ୍ରାବର୍ଗର କ୍ଷୁଦ୍ର
Bhuiñ adā ବହୁପଦ ଶାକବିଶେଷ; (ଫୁଲ ଇଟାକଅ ରଙ୍ଗର)—
ଭୁଇଆଦା **ଭୂମୀଆଦା** A herb; Hedychium Coccineum.

ଭୂଇଁ ଆଁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୂମିଜ, ଭୂମିକ)—୧ । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର
Bhuiñāñ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ—1. A wild caste of
ଭୁଞ୍ଜିଆ **ଭୂମିଆ** hillmen of Orissa.

(ଭୂଁୟି,ଭୂଇଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏମାନେ ନାଗବଂଶୀ, ଯବନବଂଶୀ,
ଘାଦାଡ଼ୀ, ଆସମାନ ଏହୁପର ୪ ଉନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବଉନ୍ତି ।
ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଭୂଁୟି ପଦର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ତଥା ଓ
ଓଡ଼ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କର ଏପର ପଦ୍ଧତି ଅଛି । ଏମାନେ
ସମସ୍ତରେ ସୈନିକଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ।
ବାଲେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବେଶୀ—ଜଗବନ୍ଧୁ.
ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।] ୨ । ଗଡ଼ଜାତର ଅପୂଜା ଦେବତା-
ବିଶେଷ—2. A sylvan Deity. ୩ ।
କେନ୍ଦୁଝରର ଆଦିମ ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ ଜାତିବିଶେଷ—3. A
class of aboriginal land owners in the
State of Keonjhar. [ଦ୍ର—କେନ୍ଦୁଝରର
ଭୂଁୟିମାନେ ପୂର୍ବେ ରାଜା ନିର୍ବାଚନ କରୁଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି
ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦୁଝରର ରାଜାଙ୍କୁ ଭୂଁୟିମାନେ ନିର୍ବାଚନ
ପର୍ବରେ ପୂର୍ବ ସ୍ୱତ୍ୱ ଅନୁକରଣ କରି ରାଜଗାଦିରେ
ବସାନ୍ତି । ଏମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଘୁଅ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି
ସ୍ନେହରେ ତୁ, ତା, ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଗତ
(ଉନବିଂଶ) ଶତାବ୍ଦୀରେ ମେଳ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ଓ ଗଉଣ୍ଟ-
ମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଧରଣୀଧର ନାମକ ଜଣେ
ବ୍ୟକ୍ତିର ନେତୃତ୍ୱରେ ଏମାନେ ବିଦ୍ରୋହାଚରଣ କରିଥିଲେ ।
ଫଙ୍କାରମୋହନ ସେ ସମସ୍ତରେ କେନ୍ଦୁଝରର ଦେବାନ୍
ଥାଇ ଏ ବିଦ୍ରୋହର ପ୍ରଣତ ଭାଙ୍କ ଜୀବନଚରିତରେ
ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।] ୪ । ସାମନ୍ତ ରାଜା; ଜମିଦାର—
4. A feudal lord; zemindar. ୫ । ବଙ୍ଗଦେଶର
ବାର ଜଣ ସାମନ୍ତ ଭୂସ୍ୱାମୀ; ବାର ଭୂଁୟି—5. Twelve
feudal lords of Bengal. ୬ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କର
ଉପାଧିବିଶେଷ—6. A family title of certain
Khaṇḍāitas.
[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ପଲେଇ, ଜେନା ଆଦ ବଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟ ବଶିଷ୍ଟ
ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅଧୁନା ଶିଷିତ, ଧନୀ ଓ ପଦସ୍ଥ ହୋଇ ମୌଳିକ
ବଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟଙ୍କୁ ବଦଳାଇ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଭୂଁୟି ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ
କରିଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଓଡିଶାରେ ବରଳ ନୁହେଁ ।]

ଭୂଇଁ ଆଁ ଗାତ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ବାଙ୍କି) ବ—ବଲ୍ମାନଙ୍କରେ ହୋଇଥିବା
Bhuiñāñ gāta ଗାତ—Pits or holes appearing
in cornfields.

ଭୂଇଁ ଆଁ ଜ୍ୱର—ଦେ. ବ—ଗଡ଼ଜାତରେ ହେବା ଏକପ୍ରକାର ପତ୍ତଳ
Bhuiñāñ jara ଜ୍ୱର—A kind of fatal malarial
fever prevailing in the Oriya States.
[ଦ୍ର—ଏ ଜ୍ୱର ଜଙ୍ଗଲର ଭୂଇଁଆ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରକୋପ
ଜନିତ ବୋଲି ଗଡ଼ଜାତରେ ବିଶ୍ୱାସ । ଏହା ମାତ୍ସ୍ୱକ
ହ୍ରଦ ।]

ଭୂଇଁ ଆ ପି(ପୀ)ଢ଼—ଦେ. ବ (ନାମ) (ସଂ. ଭୂମିଜ+ପୀଠ)—
Bhuiñāñ pi(pī)ṛdha କେନ୍ଦୁଝରର ଭୂଁୟା ଜାତି ବାସ କରୁଥିବା
ଭୁଞ୍ଜାପୀଢ଼ ଅଞ୍ଚଳ—The tract in the Keonjhar State
inhabited by the Bhuyāñs.

ଭୂଇଁ ଆଁ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ଭୂଇଁଆଁ ନାମକ ବନଦେବତା ମନୁଷ୍ୟ
Bhuiñāñ lāgibā ଦେହରେ ଆବିଷ୍ଟ ହେବା—The state of
ଭୂତେ ପାଓୟା **भूत लगना** a person being possessed
by the Deity Bhuiñāñ.

ଭୂଇଁ କଖାରୁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୂମି+କର୍କାରୁ)—ଲତାକନ୍ଦବିଶେଷ—
Bhuiñ kakhāru Ipomoea Digitata. [ଦ୍ର—
ସଂ. ନାମ—ଭୂମିକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ, ଏହା କଲମ୍ବାଦି ବର୍ଗର ସାର୍ଥ ଲତା;
ବଦାଲୁ, କୃଷ୍ୟକନ୍ଦ, ସ୍ୱାଦୁକନ୍ଦା, ପିଣ୍ଡଆଳୁ ପରି ଏହାର ମୂଳରେ
କ୍ଷୋଣ୍ଡୀ, ସିତା, କ୍ଷୀରବଲ୍ଲୀ; ପିଣ୍ଡାକାର ମୂଳ ଜନ୍ମେ । ଏହା ମୂଳର
କ୍ଷୀରଗୁଲ୍ମା, ପୃଥ୍ୱୀକା ଉତ୍ତର ଶୁଳ୍କ ଓ ଏହାକୁ ସିଦ୍ଧ କରି
ଭୁଇକୁମଡ଼ା, ଭୁଇକୁମଡ଼ୋ, ଖିଆଯାଏ; ପତ୍ର ଖାଦ ଥାଏ ଆଙ୍ଗୁଠି
ଭୂମି କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ, ସିମିସ୍ରା, ବାହାର ଥିବା ହାତ ପାମୁଲ ପରି;
ବିଲାଇକନ୍ଦ, ବିଡାରୀକନ୍ଦ ଫୁଲ ଆମ୍ବାଲରକ୍ତ, ଛାଙ୍ଗ ମସୃଣ ।
ବିଲ୍ଲୁୟାକନ୍ଦ, ଭୂଇଁକନ୍ଦ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ପୁଷ୍ଟିକର,
ମ. ଭୂଇଁ କୋଇଲା ସ୍ୱରବର୍ଦ୍ଧକ, ମୂତ୍ରକର, ସ୍ତନ୍ୟଶୁଦ୍ଧ ଓ
ଗୁ. ଭୋକାଲୁ ବଲବର୍ଦ୍ଧକ, ବସ୍ତିପ୍ରସାଦକ ଓ
ତେ. ନେଲଗୁଁବୁଡୁ ଗ୍ରସାସ୍ୱନ । ଏହା ପିତ୍ତଦୋଷ,
ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି, ବାୟୁ ରୋଗ ଓ ଦାହ୍ନନାଶକ ।]

ଭୂଇଁ କଦମ୍ବ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୂମି କଦମ୍ବ)—୧ । ଭୂକଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ—
Bhuiñ kadamba 1. A kind of tree. ୨ । ସୋମ-
ସଂ. ନାମ—ମହାଶ୍ରାବଣିକା, ସ୍ନିଗ୍ଧାଦି ବର୍ଗର ବର୍ଷାଜାତ ଶାକଗୁଳ୍ମ—2.
ଭୂକଦମ୍ବ, ଭୂକଦମ୍ବିକା, Sphæranthus Indicus
କଦମ୍ବପୁଷ୍ପିକା, ଅବ୍ୟଥା, (plant). [ଦ୍ର—ଏହା ଧାନ
ଅଣ୍ଡ ଉପତ୍ୟକା ଜଆରରେ ଓ ଜଳମୟ ସ୍ଥାନରେ
ବଡ଼ ଥୁଲକୁଡ଼ି, ଗୋରକ୍ଷମୁଣ୍ଡି ଜନ୍ମେ । ଗଞ୍ଜାମରେ ଏହାର ନାମ
ଗୋରଖମୁଣ୍ଡୀ, ଘୋରକମୁଣ୍ଡୀ ବଣକଦମ୍ବ, ମୁଣ୍ଡୀ, ଗୁଣ୍ଡୀ । ଏହା ଗଲ-
ତେ. ବୋଡ଼ି ସରପତେଟ୍ଟୁ ଗଣ୍ଡ, ଅପତାନ୍ତ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, କୃମି,
ସୋନବ୍ରଣ, ପାଣ୍ଡୁ, ଶ୍ଲୀପଦ, ଅରୁଚି, ଅପସ୍ମାର, ପ୍ଲୀହା,
ମେଦ ଓ ଗୁଦଭ୍ରଂଶ ବ୍ୟାଧି ବିନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଭୂଇଁ କମ୍ପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୂମିକମ୍ପ)—ଭୂମିକମ୍ପ—Earth-quake.
Bhuiñ kampa ଭୂମିକମ୍ପ **ଭୂଇଁକମ୍ପ, ଭୂଇଁଡୋଳ**

ଭୂଇ କଲମ୍ବ—ଦେ. ବ—ଘରର ଛପରେ ଛପିବା ଗୁଲ୍ମବିଶେଷ; (ଏହା
Bhuiñ kalarā ହାତେ ବା ଦୁଇହାତ ଛଡ ହୁଏ । ଗୋରୁ ଗାଈ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବଙ୍କ ଔଷଧରେ ଲଗେ)—A kind of herb used as medicine for kine.

ଭୁଇଁକୋରୁ(ଡୁ)ଅଁ—ଦେ. ବ. (ସ. ଭୂମିକୂଷ୍ମାଣ୍ଡ)—ଏକପ୍ରକାର କୂଷ୍ମାଣ୍ଡ
Bhuiñkoru(rdu)aṁ ଭୂଁୟିକୁମ୍ଭଡ଼ା ଲୁଡୁଡ଼ ଗଛ—A kind of plant.

ଭୁଇଁ ଖଜୁର(ର,ରି)—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂମି ଖର୍ଜୂର)—ଏକ ପ୍ରକାର
Bhuiñ khajura(rā, ri) ଖେଚ ଖଜୁର ଗଛ; ଯେଣ୍ଡି ଖଜୁର—
ସ.—ଭୂମି ଖର୍ଜୂରକା, ସ୍ୱାଦୁ, ଦୁସ୍ପେହା, ମୃଦୁଚ୍ଛଦା, ସ୍ୱଳ୍ପ ଫଳା, କାକ କର୍କଶୀ, ସ୍ୱାଦୁ ମସ୍ତକା ।
ମ. ଶିନ୍ଦୀ, ଖଜୁରୀ
ଗୁ. ଖଜୁରୀ, ଖାରକ
ତେ. ଇଂଟାଚେଟ୍ଟୁ, ଖଜୁରପୁଚେଣ୍ଡୁ, ପିଣ୍ଡ ଖେଜର; ଭୁଇଁଖେଜୁର

A species of small date palm. [ଦ୍ର—ଏ ଗଛର ସ୍ୱଳ୍ପ ଭୂମିକୁ ଲାଗି ଥାଏ ଓ କେତେ ଭୂମି ଛଡ଼ ଉପରକୁ ଉଠେ ନାହିଁ, ଏହାର କୋଳ ସାଧାରଣ ଖଜୁରକୋଳ ଅପେକ୍ଷା ସାନ ଏବଂ ମିଷ୍ଟତର ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏ ଖଜୁରଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଗୁଣ ବଶିଷ୍ଟ ।]

ପିଣ୍ଡ ଖଜୁର; ଭୂଇଁ ଖଜୁର

ଭୁଇ ଚଣା—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂଚଣକ)—ତେର ଚଣା; ଚୀନାବାଦାମ;
Bhuiñ chaṇā ମୃଗଫଳୀ—Groundnut; Pea-nut; ଭୁଇଁଚଣା; ବିଲାତୀମୁଗ; ଚୀନାବାଦାମ; ମାଟିକଲାୟ Arachis
ମୁଗଫଳୀ Hypogala. [ଦ୍ର—ଏହା ଲତା ଜାତୀୟ । ଏଥିର ତେ. ବରଣସନ ଗଜସୁ] ତେରରେ ଛୁଇଁ ଧରେ ଓ ଛୁଇଁ ଉତ୍ତରେ ବୃନ୍ତ ପର ସୁଗନ୍ଧଦ୍ୟ ମଞ୍ଜି ଥାଏ ।]

ଭୁଇଁ ଚମ୍ପା—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂମି ଚମ୍ପକ)—ଜିଞ୍ଜିବ୍ରା ବର୍ଗର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାକଗୁଳ୍ମ
Bhuiñ champā ବିଶେଷ—Kæmferias Rotunda (a
ଭୁଇଁ ଚାଁପା **ଭୂଇଁଚମ୍ପା** plant and its scented flowers.)
[ଦ୍ର—ବୈଶାଖ ମାସରେ ଏଥିର ପତ୍ରମାନ ଶୁଖି ନଷ୍ଟ ହୋଇ-ଯାଏ ଓ ମୂଳରୁ ସୁଗନ୍ଧ ଥଳା ଫୁଲ ବାହାରେ ଓ ଉକ୍ତ ଫୁଲ ଭୂଇଁରୁ ବାହାରିଲା ପର ଦେଖା ଯାଏ । ପତ୍ର ଦୀର୍ଘ ଗଛର ପତ୍ର ପର, ଫୁଲ ସକାଳେ ଫୁଟେ । ଫୁଲ ଫୁଟିବା ବନ୍ଦ ହୋଇ-ଯିବା ପରେ ପତ୍ର ବାହାରେ ।]

ଭୁଇଁ ଛତୁ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂମି+ଛତ୍ରାକ)—ମାଟି ଛତୁ; ମାଟିରୁ ଉଠିଥିବା
Bhuiñ chhatu ଛତୁ—A kind of mushroom;
ଭୂଇଁ ଛାତୁ(ତା) coming out of the surface of the
ଭୂଇଁଫୋର; ଗୋବରଛତା; ସାପକୀ ଛତ୍ରୀ earth. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ (ଭୁଇଁ ଫୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମତରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ତ୍ରିଦୋଷଜନକ, ପିତ୍ତଳ, ଗୁରୁ ଏବଂ ବମି, ଅତିସାର, ଜ୍ୱର ଓ କଫକାରକ । ବଲ୍ମୀକ ଓ ଶୁଚିପ୍ରଦେଶ ଜାତ ଓ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଛତୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଛତୁମାନ ଦୋଷଜନକ ।]

ଭୁଇଁ ଜମା—ଦେ. ବ—ଧୂଳିଅଜମା—A kind of black ant.
ଧୂଳୋଜଂଦା **ଭୂଇଲହର ଚୁଟ୍ଟା**

ଭୁଇଁ ଜାମୁ—ଦେ.ବ (ସ. ଭୂମି ଓ ଜମ୍ବୁ)—ବଣଜାମୁ; ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ଲେଷ
Bhuiñ jāmu ଜାମୁ ଗଛ ଓ ତହିଁର ଶ୍ଲେଷଫଳ—Premna
ଭୂଇଁଜାମ; ବନଜାମ Herbacea; Ardisa Humiles; a
ଭୂଇଜାମନ; ଜାମୁନୀ species of small blackberry.
ସ—ବାକଜମ୍ବୁ, କ୍ଷୁଦ ଜମ୍ବୁ, [ଦ୍ର—ଏହା ଜାମୁ ଜାତୀୟ ବନ୍ୟକ୍ଷୁପ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯଡ଼ା, ନାଦେୟୀ, ଜଳ ଜମ୍ବୁକା । ବଡ଼େ, କୋଳ ଜାମୁ କୋଳ ଅପେକ୍ଷା
ମ. ନଦୀ ଜାମ୍ବୂଲ ଶ୍ଲେଷ । ଫଳ ଜାମୁ ଫଳ ପର, ଫଳୁ
ଗୁ. ଡୁଙ୍ଗଶ୍ୱ ଜାମୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ; ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଧାରକ, ରୁକ୍ଷ; ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ ଦୁଷ୍ଟି ଓ ଦାହ ନାଶକ ।]

ଭୁଇଁ ଡମ୍ବିରି—ଦେ. ବ—(ସ. ଭୂମି+ଉଦୁମ୍ବର).-ଶ୍ଲେଷ ଶ୍ଲେଷ ଫଳଯୁକ୍ତ
Bhuiñ ḍimbiri ଡମ୍ବିର ଗଛ—Fig tree with very
ଭୂଇଁ ଡୁମୁର **ଭୂଇଁଡୁମୁର** small fruits.

ଭୁଇଁ ତଳ—ଦେ.ବ (ସ.ଭୂମି ତଳ)—୧ । ପୃଥ୍ୱୀର ତଳ ବା ପୃଷ୍ଠଦେଶ—
Bhuiñ tala 1. The surface of the earth; ୨ । ଅନାବୃତ-
ଭୂମି ତଳ **ଭୂଇ ତଳ** ଦଉ ଭୂମି—2. Bare ground.

ଭୁଇଁ ଦ(ଡ,ନ,ଲ,ର)ଅ(ଣ)ଣ—ଦେ. ବ—(ସ.ଭୂମି ଓ ଦଳନ କମ୍ବା ଭୂମି
Bhuiñ da (ḍa, na, la, ra) a(ha)ṇa ଦବ୍ଦନ, ପ୍ର।
ଭୂଇଁ ଓ ଦଅଣ)—ରଜ ସଜ୍ଞାନ୍ତର ପର ଦବସ । ଭୂମି ରଜସ୍ୱଳା ହେବାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦନ—The second day after Rajasankrāṇṭi (in the month of Ashārdha or Mithuna.)
ଅମ୍ବୁବାଚିର ଦ୍ୱିତୀୟଦିନ **ଅମ୍ବୁବାଚିକା ଦୁସରା ଦିନ**

ଭୁଇଁ ଦାନ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂମିଦାନ)—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୂମି ଦାନ କରବା—
Bhuiñ dāna ଭୂମୀଦାନ **ଭୂଇଁଦାନ** Gift of land (to Brāhamaṇas)

ଭୁଇଁ ନିମ(ମ୍ବ)—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂ ନିମ୍ବ)—ତରେଇତା ଜାତୀୟ
Bhuiñ nima (mba) ବର୍ଷାୟୁଃ ଶାକ ଗୁଳ୍ମ ବଶେଷ—
ସ. ନାମ—ବସପର୍ଣ୍ଣୀ, ମାକୁଲି, ନେତ୍ର ମୀନା, ପତ୍ର ଭଣ୍ଡୁଲି, ଯବ ଛତ୍ରା, ମଦ୍ୟାଛତ୍ରା, ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପା, ମାଦ୍ୟେଶସ୍ତ୍ର, ଶର୍ଙ୍ଗିଜା, ସୂକ୍ଷ୍ମ ପୁଷ୍ପା, ଛତ୍ରାଫଳା, ଛତ୍ରା, ଯାସ୍ତ୍ର,
ଭୂଇଁ ନିମ
Andrographis Paniculata. [ଦ୍ର—ଏହା ବାସକାଦ ବର୍ଗର ଗୁଳ୍ମ; ଗଛ ସିଧା; ପତ୍ର ମସ୍ତ୍ୟାକାର, ପ୍ରେମସ୍ପାନ; ପତ୍ରର ଧାର ଅଖଣ୍ଡିତ; ଫୁଲ ଥଳା ଓ ଉତରେ ଆମାଳ ରଙ୍ଗଚଢ଼ା, କେଶର ୬ଟି; ପତ୍ର ଓ ଗଛ ଅତି ତିକ୍ତ । ଏହା ଅର୍ଶ-ଘ୍ନ, ଦୀପକ, ରେଚକ ଓ କଷଦୋଷ, ରକ୍ତ-ଦୁଷ୍ଟି, କିମି, କୁଷ୍ଠ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ।]

ଭୁଇଁ ପଦ୍ମ—ସ୍ଥାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ—ସ୍ଥଳପଦ୍ମ (ଦେଖ)
Bhuiñpadma Sthala padma (See)

ଭୁଇଁ ଫୋଡ଼—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭୂମି ଓ ସ୍ଫୋଟ)—୧ । ଭୂମିଭେଦା—
Bhuiñphorda 1. Piercing through the ground.
ଭୂଇଁଫୋଡ଼ ବ—ଦଠାତ୍ ମାତ ସ୍ଥାନରୁ ଉପରକୁ ଉଠିବାରୁ ଯାହାର **ଭୂଇଁଫୋଡ** ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଗନ୍ଧ ହୁଏ—An upstart,

ଭୁଇଁ ବରକୋଳ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂବଦର)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ଲେଷ
Bauiñ barakoli ବରକୋଳ (ବରକୋଳ ଦେଖ)—A
ମେଟୋକୂଳ small prickly bush which grows
ଝାଡବୈର; ଝରବୈର wild, bearing small plums like
ଗୁ. ଘାଲେଚନ the jujube. Zizyphus Micro-
ମ. ଜଙ୍ଗଲବେ।ର phylla.
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଅଜପ୍ରିୟା, ଭୂକଣ୍ଟକ, ବାଲକପ୍ରିୟ, ସୂକ୍ଷ୍ମଫଳା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂଇଁବାଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ଲେଷ୍ମ ନଡ଼ିଆ ଓ ଗଛ, (ଏ
Bhuiñbāṇa ଗଛର ଗଣ୍ଡ ଭୂମି ଛଡ଼ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଏଥିରେ
ନଡ଼ିଆ ଫଳେ ଓ ନଡ଼ିଆର ସେଣ୍ଡା ଭୂଇଁରେ ଲଗିଥାଏ)—
1. A small species of cocoanut. ୨ ।
ଏକପ୍ରକାର ବାଣ ବା ଆତସବାଜୀ ; ଭୂରୁଜ୍ରୀବାଣ—
2. A kind of firework.

ଭୂଇଁ ବି(ଭି)ରୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ସୁନାଗୁଣା ପରି ଜକ୍ ଜକ୍ ଦଶୁଥିବା ସାନ
Bhuiñ bi(bhi)ruṛḍi ସାନ ବରୁଡ଼ି, (ଏମାନଙ୍କ ବସା କାଦୁଅରେ
ଭୂଇଁବୀଡନୀ ଛୋଟ ଓ ଜୁଗୁଡ଼ା ଦୋଇଥିବା ପଲମ୍ପରି ଦଶୁଥାଏ)
ଂ ମରାଳ —A species of small-sized wasps; mudwasp.

ଭୂଇଁ ବେତ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୂମି ବେତସ)—ଏକପ୍ରକାର ବେତ—
Bhuiñ beta ଭୂଇଁବେତ ହାଁଚିବେତ Calamus Reticulatus

ଭୂଇଁମାଳି—ଦେ. ବ—ଗଡ଼ଜାତର ଜାତିବିଶେଷ—Name of a
Bhuiñmāḷi ଭୂଇମାଳୀ wild tribe in the Oriya States.

ଭୂଇଁମୂଳ—ଦେ. ତ—ମୁସଲମାନ୍ ଅମଳରେ ବଙ୍ଗୋଇ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ
Bhuiñmūḷa କରୁଥିବା କାନୁନ୍‌ଗୋ (ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ
ଭୂଇମୂଳ ଏହି ଅର୍ଥରେ ପୁରୀ ଓ ଖୋରଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଏ ଶବ୍ଦ
ପ୍ରଚଳିତ ହେଇଅଛି)—Accountant (during the Moslem rule in Orissa)

ଭୂଇଁଲତା(ଟା)—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଅଧ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ସରୁଆ ପୋକ;
Bhuiñlatā(ṭā) (ଏମାନେ ଚିକିଶାଳରେ ଗାତ କରି ରହନ୍ତି ।
ଜନା କାମୁଡ଼ଲେ ପରି କାମୁଡ଼ି ପକାନ୍ତି)—
A kind of long worm.

ଭୂଇଁହାର—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂମିହର)—ବହାର ଓ ସଂଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶର
Bhuiñhāra ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ—A class of
ଭୁମିହାର Brāhmaṇas in Bihar and U.P.
ଭୂଇଁହାର (ଭୂମିହାର ଭଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।) [ଦ୍ର—ଆର୍ଯ୍ୟା-
ବର୍ତ୍ତର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ୫ ଶ୍ରେଣୀ (ସାରସ୍ୱତ, କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ,
ଗୌଡ଼, ମୈଥିଳ, ଉତ୍କଳ)ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୂଇହାରଙ୍କ ନାମର
ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶାରେ ବଳଭଦ୍ର ଗୋଡ୍ଡୀ
ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପରି ସାମାଜିକ ପରସ୍ଥିତି ଥିବାର ଅନୁମିତ
ହୁଏ ।]

ଭୁଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି—1. The sound
Bhuñ of blowing of conchshells. ୨। ତୁରୀର ଧ୍ୱନି-
(ଭୁଁ ଭୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The blast of a trumpet.
ଭୋଁ ୩ । ରେଲଗାଡ଼ିର ସିଟ୍‌ର ଧ୍ୱନି—3. The sound of
ଭୋଁ the railway whistle. ୪ । କୁକୁରମାନଙ୍କର
ସଙ୍ଗମ ଋତୁରେ ଗଳାରେ ଓ ଘୋର ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ
କରିବା ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନିବତ୍ ଘୋର୍ଘ ଶବ୍ଦ—4. The braying sound of dogs during the mating season. ୫ । ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନ—5. Humming or buzzing sound.

ଭୁଁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଛିଦ୍ର; ଜଳା; ରନ୍ଧ୍ର—
Bhuñṛḍi Hole; aperture.

ଭୁଁବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶଙ୍ଖ ବଜାଇବା—1. To
Bhuñ bajā(je)ibā blow a conchshell. ୨ । ସୋର୍ଘ-
ଭୋଁବାଜାନ ସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିବା—2. To bewail with
ଭୋବଜାନା a long sound. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ; ବବାହଆଦି
ଉତ୍ସବରେ ଶଙ୍ଖଆ ଶଙ୍ଖ ଫୁଙ୍କେ ଓ ମୁଠିଏ ଖାଇବାକୁ
ଯାଇବା ଛଡ଼ା ତାର ଅନ୍ୟ କିଛି ଲାଭ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହି
ଲକ୍ଷଣାରୁ)—ଜଣାପରଶ୍ରମିକରେ କର୍ମ କରିବା—3. To work without wages.

ଭୁଁ ଭାଁ (ଭୁଁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଭୁଁ (ଦେଖ)—
Bhuñ bhāñ (bhuñ) 1. Bhuñ (See) ୨ ।
ଭୋଁ ଭାଁ (ବହୁବଚନ) ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଭୁଁ ଶବ୍ଦ—2.
ଭୀ. ଭାଁ A succession of blasts, buzzigs or whistlings.

ଭୁଁସା—ପ୍ରାଦେ (ଲରଆ) ବ (ଭୁଲ ହି. ଭୂସା)—ଭୁଷି; ରନ୍ଧୁ—
Bhuñsā Chaff.

ଭୁକ୍—ସ. ବଣ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍. ଅନନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
Bhuk ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା, କ୍ଷୀରଭୁକ୍ ; ବଳଭୁକ୍, ଆଖୁଭୁକ୍)
ଭୋକ୍ତା; ଯେ ଖାଏ; ଖାଦକ—Eating. ପ୍ରାଦେ
(ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭୋକ; କ୍ଷୁଧା—Hunger.

ଭୁକ(ଖ)—ପ୍ରାଦେ (କାଲେଶ୍ୱର) ବ (ସ. ବୁଭୁକ୍ଷା)—୧ । ଭୋକ; କ୍ଷୁଧା
Bhuka(kha)—1. Hunger. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କାମନା
—2. (figurative) Desire.

ଭୁକା—ଦେ. ବ (ସଂ. ବୁକ୍ ଧାତୁ)—ଭୁକିବା; କୁକୁରଆଦିଙ୍କ
Bhukā ବୋବାଳ—Barking of dogs etc. ପ୍ରାଦେ
ଡାକ (କାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ଭୋକଲା; କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ—Hungry.
ଭୂକନା

ଭୁକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭୁକିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ (ଭୁକିବା
Bhukā(ke)ibā ଦେଖ)—1. To cause to bark. ୨ ।
ଡାକାନ ଭୁକବାନା ପ୍ରବେଶ କରାଇବା; ଉତ୍ତରକୁ ପୁସାଇବା—
ଭୋକାନ ଘୁସବାନା 2. To thrust.

ଭୁକାଭୁକି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ବହୁଶଃ ଭୁକିବା—
Bhukābhuki ଘେଉ ଘେଉ; ଭୁକ ଭୁକ Repeated barking.
ଭୁକା ଭୁକି

ଭୁକିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବୁକ୍ ଧାତୁ)—୧ । (କୁକୁରଆଦି) ରବ
Bhukibā କରିବା—1. To bark (said of dogs)
ଘେଉ ଘେଉ କରା ୨ । ଧାଡ଼ି କରି ରଡ଼ି କରିବା—
ଭୂ(ଭୁଁ)କନା 2. To make a loud sound with the
ଭୁକା mouth. ୩ । (ସ. ଫୁଟ୍ ଧାତୁ) ବେଦ କରିବା; ପ୍ରବେଶ
ଘୁସନା କରିବା (ଯଥା ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ଭୁକିବା)—3. To enter in to a thing by piercing; to penetrate.

ଭୁକ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୃଥା ବହୁକାଳ ଧାଡ଼ି କରିବା—To talk
Bhuki hebā ଘେଉ ଘେଉ କରା loudly and long, but
ଭୂକ ଭୂକ କରନା to no effect.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁକ(ଖି)ଲା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ (ସଂ. ବୁଭୁକ୍ଷିତ) (ବାଲେ-
Bhuki(khi)lā ଶ୍ୱରରେ ଓ ସ୍ଥାନରେ ଭ ଉଚ୍ଚାରଣ, ଭୁଲ. ବଂ. ଭୁଖା)—କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ; ଭୋଖିଲା—Hungry.

ଭୁକୁ(ଗୁ)ତନ—ଦେ. ବ (ସଂ.ଭୁକ୍ତ)—୧ । ସନ୍ତୁଳନ—1. Compen-
Bhuku(gu)tanā sation. ୨ । ମେଳ କରାଇବା—2.Caus-
(ଭୁକୁ[ଗୁ]ତାନ[ନ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ing to tally. ୩ । ମଜୁରୀ
ଭୁକୁତନ ଭୁଗୁତାନା ଦେବା—3. Giving credit; setting
off a sum in the accounts. ୪ । ମଜୁରୀ
ବଦଖିବା ଧନ—4. Set off amount.
(ଭୁକୁ[ଗୁ]ତ[ତା]ନ[ନ] ଦେବା —ପ୍ରୟୋଗ)

ଭୁକୁ(ଗୁ)ତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୁକ୍ତ)— ୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ
Bhuku(g u)tā(te)ibā ଭୁକ୍ତାଇବା; ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଭୁକ୍ତ କରିବା
ଭୁକ୍ତାନ; ଭୁକତନ କରା ବା ମେଳ କରାଇବା—1. To cause a
ଭୁଗୁତାନା thing to be imposed on another;
to cause to tally. ୨ । ମୁକାବିଲା କରାଇବା—
2. To confront. ୩ । ହିସାବରେ ମଜୁରୀ ଦେବା—
3.To set off;to give credit in the account.
୪ । ପ୍ରମାଣିତ କରିବା—4. To prove; to
demonstrate. । ଛିଦ୍ରଆଦିରେ ଚଟୁଦିଆ କାଳକ
ଆଦି ବସାଇ ବା ପୂରାଇବା—5. To dovetail; to
fit a thing (e. g. a plug) into another
(e.g. a hole).

ଭୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଢ)—୧ । ଖାଇଥିବା—1,
Bhukta Having eaten. (ଯଥା, ଅର୍ବଭୁକ୍ତ) ୨ । (+କର୍ମ.ଢ)
ଭକ୍ଷିତ—2. Eaten. (ଯଥା—କୀଟଭୁକ୍ତ ।) ୩ ।
ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—3 Included in; comprised in.
(ଯଥା—ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ ।) ୪ । ଉପଭୁକ୍ତ; ଭୋଗକୃତ—4.
Enjoyed. ବ.—(+ଭାବ. ଢ)—ଭୋଗ—
Enjoyment.

ଭୁକ୍ତ ପାକ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁକ୍ତ +ପାକ)—୧ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର
Bhukta pāka ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—1. Digestion of food
taken. ୨ । ଚର୍ବିତ ଚର୍ବଣ—2. Ruminating.

ଭୁକ୍ତପାଚ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଭୁକ୍ତ ଓ ପଚନ)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ
Bhuktapācha ବା ଦେବ ନୈବେଦ୍ୟକୁ ଖାଇବା; ପ୍ରସାଦ ସେବନ
—Eating of food left by another or of
food offered to a Deity.

ଭୁକ୍ତପୂର୍ବ—ସଂ ବିଣ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ପୂର୍ବ ନଞାଦ)—୧ । ପୂର୍ବେ ଯାହା
Bhuktapūrba ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଭୁକ୍ତ ବା ଉପଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛୁ
—1. Already partaken of or enjoyed by
another; already tasted by another.
ବ. —ଅଇଁଠା—Leavings of a person's dinner.

ଭୁକ୍ତ ଭୋଗ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୁକ୍ତ+ଭୋଗ)—ଭୁକ୍ତଭୋଗ—
Bhukta bhoga Already enjoyed by another.
ସ. ବ—ଭୁକ୍ତ ଭୋଜନ (ଦେଖ)—Bhuktabhojana
(See)

ଭୁକ୍ତ ଭୋଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଭୁକ୍ତ ଭୋଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bhukta bhogī ୧ । ଯେ ଭୋଗ କରିଅଛୁ—1. One who
(ଭୁକ୍ତ ଭୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) has enjoyed. ୨ । ପ୍ରବୀଣ; ଅଭିଜ୍ଞ—
2. Experienced. ୩ । ଯେ ବହୁତ ଅଭିଜ୍ଞତା କରି
ଜାଣି ଅଛୁ—3. Grown wise by experience.
୪ । ଅନ୍ୟର ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଖାଦକ ବା ଉପଭୋଗୀ—
4. Partaking of or enjoying a thing
already enjoyed by another.

ଭୁକ୍ତ ଭୋଜନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଭୁକ୍ତ+ଭୋଜନ)—୧ । ଚର୍ବିତ
Bhuktabhojana ଚର୍ବଣ—Ruminating; chewing
of the cud.
୨ । ପରର ଅଇଁଠା ଖାଇବା—2. Partaking of
the leavings of another's dinner.

ଭୁକ୍ତା(କ୍ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାମିଲ୍ କରାଇବା—1. To
Bhuktā(te)lbā cause a thing to be included
ଭୁକ୍ତାନ in another thing. ୨ । ମେଳ କରାଇବା
ଭୁଗତାନା —2. To cause a thing to fit into or
tally with another thing. ୩ । ମୁକାବିଲା
କରାଇବା—3. To confront. ୪ । ପ୍ରବେଶ
କରାଇବା—4 To cause to enter; to thrust.
୫। ମଜୁରୀ ବଦଖାଇବା--5. To cause to be set off.
୬ । ଖାପ ଖୁଆଇବା ଭଳି ଏକ ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ
ପୂରାଇବା—6. To dovetail. ୭ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦ୍ୱାରା
ପ୍ରମାଣିତ କରିବା—7. To prove by direct
evidence.

ଭୁକ୍ତାବଶିଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁକ୍ତ+ଅବଶିଷ୍ଟ)—ଖାଇବା
Bhuktābasishṭa ପରେ ଥାଳରେ ଯାହା ବଳି ଥାଏ; ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ;
ଅଇଁଠା—Left in the dish after meal.

ଭୁକ୍ତାବଶେଷ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଭୁକ୍ତ+ଅବଶେଷ)—ଅଇଁଠା—
Bhuktābasesha Leavings of a dinner; orts.
(ଭୁକ୍ତୋଚ୍ଛିଷ୍ଟ, ଭୁକ୍ତ ଶେଷ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁକ୍ତି—ସଂ. ବ ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଈ)—୧ । ଭୋଜନ—
Bhukti 1. Eating. ୨ । ଭୋଗ 2. Enjoyment.

ଭୁକ୍ତିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଭୁଜ ଧାତୁ)—୧ । ଭୋଗ କରିବା—
Bhuktibā 1; To enjoy. ୨ । ମେଳ ଖାଇବା—2. To
ମୀଲଖାନା, ଲବାଓସ୍ତା coincide with; to tally with.
ମେଲଖାନା, ମୀଲଜାନା ୩ । ଖାପ ଖାଇବା—3. To fit in.

ଭୁଖ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମଲପୁର) ବ—(ତୁଳ. ହିଂ. ଭୁଖ୍) —୧। ଭୋକ; କ୍ଷୁଧା-
Bhukh 1. Hunger. ୨। (ଭଇରଭୁଖା) ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—2. Famine,
scarcity.

ଭୁଖା(ଖି)—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର, ସମଲପୁର) (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମଲ-
Bhukhā (khi) ପୁରରେ ଓ ସ୍ଥାନରେ ଭ ଉଚ୍ଚାରଣ।ଭୁଲ. ବଂ.ଓ ହ
(ଭୁଖିଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏହି ଅର୍ଥରେ ଭୁଖା)—କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ—
Hungry

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁଖେ ହାଉର୍ ହାଉର୍—ଗ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର) ବ୍ୟ—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଧାତୁର; Bhukhe hāur hāur କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ; କ୍ଷୁଧାଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରପୀଡିତ; ଖିଧାୟ ଛଟପଟ ହୋକରେ ପାଣ୍ଟୁ ପାଣ୍ଟୁ ହେବା—Suffering **भुखसे तिलमिलाजाना** from extreme hunger; very hungry; oppresed by excessive hunger.

ଭୁଗଲି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ୍ୟ—ଛୋଟ ଝୋକାଇ— Bhug-li Small basket.

ଭୁଗ - ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ୍ୟ—(ଓ ସ୍ଥାନରେ ଉ ଉଚ୍ଚାରଣ; ଭୁଲ. ବ. ଭୁଗା=ଭୋଗକର୍)—ଭୋଗ (ଦେଖ)—Bhoga (See) Bhuga

ଭୁଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ୍ୟ—୧ । ବଡ଼ ଘାଟଆ; ଦାଢ଼ିଗିଆ— Bhugā 1. Basket. ୨ । ଝୋଟେଇ—2. Big basket, hampen.

ଭୁଗା(ଗେ)ଇ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ୍ୟ—ଭୋଗେଇ; ଛୋଟ ବାଢ଼ି- Bhugā(ge)i (ଭୁଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗିଆ—Small basket.

ଭୁଗା(ଗେ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି (ଭୁଲନାକର ବ. ଭୁଗାନ; Bhugā(ge)ibā ଓ ସ୍ଥାନରେ ଉ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଭୋଗାଇବା (ଦେଖ) Bhogāibā (See)

ଭୁଗିବା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି (ଭୁଲ ବ. ଭୁଗା; ଓ ସ୍ଥାନରେ Bhugibā ଉ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଭୋଗିବା(ଦେଖ)—Bhogibā (See)

ଭୁଗୁଲି—ଗ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ୍ୟ—ସାନ ଝୋକେଇ— Bhuguli Small basket.

ଭୁଗ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=କୁଟିଳ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଚ)—୧ । କୁଟୁ; Bhugna ବକ୍ର—1. Crooked. ୨ । ଆନତ—2. Bent. ୩ । ଭଗ୍ନସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—3. Shattered in health; of delicate or broken health.

ଭୁଚ୍(ଚୁ)କା—ଦେ. ବ୍ୟ—ଭୁରୁଚୁକା (ଦେଖ)— Bhuch-(chu)kā Bhuruchukā (See)

ଭୁଚ୍(ଚୁ)କା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି ୧ । ଭୁରୁଚୁକା ଦେବା (ଦେଖ)— Bhuch-(chu)kā(ke) ibā 1. Bhuruchukā debā(See)

ଭୁଚ୍ (ଚୁ)କା ଦେବା, ଭୁଚ୍(ଚୁ)କା ମାରିବା, ଭୁଚ୍(ଚୁ)କା ବଢା(ଡେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଭୟ ଚକିତ କରିବା —2, To alarm a person.

ଭୁଚ୍(ଚୁ)କା ଭୁଚ୍(ଚୁ)କି—ଦେ. ବ୍ୟ—ଧସାଧସି—Cheating. Bhuch-(chu) kā bhuch-(chu) ki ଧାଷ୍ପାଧାପି **घप्पाधप्पि**

ଭୁଚ୍(ଚୁ)ହବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୟ ଚକିତ ହେବା; କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ Bhuch-(chu) kibā ହେବା—To be dumbfounded; ହକଚକିଏଯାଓୟା **भुचक्ना** to be bewildered.

ଭୁଜ୍ (ଧାତୁ) ସଂ.—୧ । ଖାଇବା—1. To eat; ୨ । ଭୋଗ- Bhuj (root) କରିବା—2. To enjoy ୩ । କୁଟିଳ ହେବା—3, To be crooked. ୪ । ନମ୍ର ହେବା- 4. To bend; to be bent ୫ । (ରାଜ୍ୟ)ଶାସନ କରିବା 5. To rule or govern (Apte). ୬ । ବଙ୍କାଇବା- 6. To curve. ୭ । ଅନୁଭବ କରିବା; ସହିବା— 7. To experience; to endure (Apte).

ଭୁଜ୍(ଜୁ)ଣି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ୍ୟ (ସଂ. ଭୋଜନ)—ସେଦିନ ଦାଢ଼ଦ୍ୱାରିଆ Bhuj-(ju)ni ଭୋଜନ କରିଯାଏ; ଚାଦାଣ (ଦାଢ଼); ଜାଇବ ହାତ- Right (hand); used in lifting food to (ପ୍ରସ୍ପୋଗ—ଭୁଜୁଣିହାତ) the mouth

ଭୁଜ—ସଂ. ବି. (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ୧ । ବକ୍ରାକୃତି—1. Crooked Bhuja form. ୨ । ସମସ୍ତ ହସ୍ତ; ବାହୁ—2. Arm; the ଭୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) whole hand. ୩ । କ୍ଷେତ୍ରର ବାହୁ; କ୍ଷେତ୍ରର ସୀମା ରେଖା—3. The side or arm of a field or figure. ୪ । ସର୍ପର କୁଣ୍ଡଳ—4. The coil of a serpent (M. W.) ୫ । ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ—5 The trunk of an elephant(Apte) ୬ । ବାଙ୍କ— 6. A bend (Apt). ୭ । ବୃକ୍ଷ ଶାଖା—7 The branch of a tree (Apte). ୮ । ତ୍ରିଭୁଜର ଭୂମି -8. The base of a triangle (Apte.) ୯ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶଙ୍କୁର ଭୂମି—9. (astronomy) The base of a shadow (Apte-) ସଂ. ବିଣ—କୁଟିଳ- crooked, ଦେ. ବିଣ (ସଂ.ଭୁଜ ଧାତୁ)ଖାଦ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସଞ୍ଚିତ (ଧାନ)—(paddy) Stored for food pur- ଖୈହନ **खैहनधान** poses. ଦେ. ବି. ୧ । ଖାଦ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସଞ୍ଚିତ ଧାନ—1. Paddy stored for food pur- poses. ୨ । (ସଂ. ଭୂର୍ଜ) ଭୁର୍ଜ (ଦେଖ)—2. Bhūrja (See) ଗ । ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବି. ଧାନ—Paddy.

ଭୁଜ କୋଟର—ସଂ. ବି. (ଏକ୍ଟୀ ଉଚ୍ଚ; ଭୁଜକୋଟର)—କାଖ ଖଲ— Bhuja kotara Arm-pit.

ଭୁଜଗ(ଙ୍ଗ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଭୁଜ=ବକ୍ରାକୃତି+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; Bhujaga(ṅga) ଯେ ବକ୍ର ଭାବରେ ଗମନ କରେ)— (ଭୁଜଙ୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ଫଣୀ; ନାଗ; ସର୍ପ— 1. Serpent

ଭୁଜଗୀ ଭୁଜଙ୍ଗୀ ଭୁଜଙ୍ଗମୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଲିମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି —2. Lecher. (ଜ୍—ଭବ୍ୟ ଭଜନ ନଷ୍ଟଦୂତୀ, ଭବେ ଯେ ଭୁଜଙ୍ଗରେ ପ୍ରୀତି । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେପ୍ପାଶ- ବଲାସ ।) ୩ । ଶଠ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A cheat. ୪ । ସୀସକ—4. Lead. ବିଣ—୧ । ଲିମ୍ପଟ— 1. Lecherous. ୨ । ଶଠ—2, Fraudulent; cheating.

ଭୁଜଗୀ(ଙ୍ଗୀ)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୁଜଗ+ସ୍ତ୍ରୀ.)—୧ । ନାଗୁଣୀ— Bhujagī(ṅgī) 1. She-serpent. ୨ । ନଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ— (ଭୁଜଙ୍ଗମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. An adulteress. ୩ । କ୍ରୂର ନାଗୁ—3. A cruel woman.

ଭୁଜଗା(ଙ୍ଗା)ଶନ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୁଜଗ=ସର୍ପ ଅଟେ ଅଶନ= Bhujagā(ṅgā)śana ଖାଦ୍ୟ ଯାହାର)—୧ । ମୟୂର— 1. Peacock. ୨ । ଖଗଗାଶନ; ଗରୁଡ଼—2. Garuḍa. ସଂ. ବିଣ—ସର୍ପଭୋଜୀ—Eating serpents.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁଜଙ୍ଗ ପ୍ରୟାତ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୁଜଙ୍ଗର ପ୍ରୟାତ ବା ଗତି ପରି ପ୍ରୟାତ ଯାହାର)—ସଂସ୍କୃତ ବୃତ୍ତବିଶେଷ; (ଦ୍ର—ଏହା ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଅକ୍ଷରରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପୁଇଁ ଚରଣ ଯୁକ୍ତ; ଜହ୍ୟ ଚରଣର ୧ମ, ୪ର୍ଥ, ୭ମ ଓ ୧୦ମ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ; ଅବଶିଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ)—A sort of metre in Sanskrit.

ଭୁଜଙ୍ଗ(ଗ ଭୁକ୍—ସଂ. ବ. (ଭୁଜଙ୍ଗ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Bhujaṅga(ga)bhuk ୧ । ମୟୂର—1. Pea-fowl.
୨ । ଗରୁଡ଼—2. Garurda.

ଭୁଜ ଛୁଆଁ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ ଓ ଛ (ସଂ. ଭୁଜ+ସ୍ପର୍ଶ, ସ୍ପୃଶ୍)—
Bhuja chhuaṅ ରୋଗୀର ରୋଗୋପଶମ କାମନା କରି ଦେବତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବା ଟଙ୍କା ବା ଅଳଙ୍କାର (ଯାହାକୁ କ ରୋଗୀର ହାତରେ ଛୁଆଁକରି ଅଲଗା ରଖି ଦିଆଯାଏ)—Money or a piece of ornament which is touched by a patient's hand and deposited in the name of a Deity for being offered to the Deity on the patient's recovery from the illness.

ଭୁଜ ଜୁ)ଣି ହାତ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୋଜନ ଓ ହସ୍ତ)—ଭାତଖାଇ ହାତ—
Bhuja(ju)ṇi hāta Right hand. [ଦ୍ର—(ଭୁଜଣିବାହା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କର ଭୁଜଣି ହାତ ଦଢ଼ା, କାଟିଲେ ଛଟ ଭାଣ୍ଡେ ସେ ଦ୍ୱିଜ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ।]

ଭୁଜ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ (ରୂପକ)—ଦଣ୍ଡ ବା ସଷ୍ଟି ସହିତ ତୁଳନାପୂ ବାହୁ—
Bhuja daṇḍa The arm compared to a staff.

ଭୁଜ ଦଳ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କରପଲ୍ଲବ—
Bhuja dala Palm of the hand.

ଭୁଜପତ୍ର——ଦେ. ବ—୧ । (ରାଜାଙ୍କର) ନିଜ ହାତରେ ଲେଖା ଯାଇଥିବା ପତ୍ର—1. A letter in the handwriting (said of a king)
ଭୁଜପତ୍ର ୨ । (ସଂ. ଭୂର୍ଜପତ୍ର (ଦେଖ)—2.) Bhūrjapatra (See

ଭୁଜପାଶ—ସଂ. ବ (ଭୁଜ ରୂପ ପାଶ)—ଆଲଙ୍ଗନକାଳରେ ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ଦୁଇ ହସ୍ତରୂପ ପାଶ ବା ବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ—
Bhujapāśa The arms encircling the person embraced, compared to a noose)

ଭୁଜପାଶି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୁଜ ପାଶ)—ଭୁଜ ପାଶ (ଦେଖ)
Bhujapaśi Lhujapāśa (See) [ଦ୍ର—ଭୁଜପାଶିକୁ ଛନ୍ଦ ମୋ ଗଲେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୋତ୍ତ ଭକ୍ତ. ଉ. ଗୀତ ।

ଭୁଜ ପ୍ରତିଭୁଜ—ସଂ. ୪ (ଦ୍ୱନ୍ଦ)—ସମାନ୍ତରକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖୀନ
Bhuja pratibhūja ବାହୁଦ୍ୱୟ (ହ. ଶ)—The two opposite sides of a parallelogram,

ଭୁଜ ବନ୍ଧନ—ସ. ବ. ୧ । (ଅସ୍ଥା ତତ୍)—୧ । ବାହୁ ଦ୍ୱାରା ଆଲଙ୍ଗନ—
Bhuja bandhana 1. Clasping; embrace. ୨ । (ରୂପକ କର୍ମ ଧା)—ଭୁଜ ପାଶ (ଦେଖ)—2. Bhuja-pāśa [See].

ଭୁଜ ବ(ବ୍ୟ)ୟ—ଦେ. ବ—ହାତ ଖରଚ—Pocket expenses.
Bhuja ba(bya)ya हातखरचं हातखर्च

ଭୁଜବଳ—ଦେ. ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—
Bhujabala A family title of the Kshattriyas.
(ଭୁଜବୀର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବାହୁ ପରାକ୍ରମ—The might of one's arms.

ଭୁଜ ମଧ୍ୟ—ସ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଛାତି—The breast; the chest.
Bhuja madhya (ଭୁଜାନ୍ତର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁଜ ମୂଳ—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । କାନ୍ଧ—1. Shoulder.
Bhuja mūla ୨ । ଡେଣା—2. The root of the arm.
(ଭୁଜାମୂଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁଜ ଶିଖର—ସଂ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାନ୍ଧ—The shoulder.
Bhuja śikhara (ଭୁଜଶିରଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁଜା—ସ. ବ—(ଭୁଜ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ+ଆ)—୧ । ବାହୁ (ହ. ଶ)—
Bhujā 1. The arm. ୨ । ହାତ—2. The hand. (Apte). ୩ । ସର୍ପର କୁଣ୍ଡଳ—3. The coil of a snake (Apte). ୪ । ଗୁଡ଼ାଇବା—4, Winding [Apte]. ଦେ. ବ—(ସ. ଭୁଜ୍ ଧାତୁରୁ କର୍ତ୍ତୃ. ଘଞ୍)—ଘଞ୍ଚ ଭଣ୍ଡୁଳ ଧାନ୍ୟାଦି; ମୁଢ଼ି ଭୁଞ୍ଜା—
ଭୁଜା Fried rice or paddy; parched grain. [ଦ୍ର—ଭୁଜିଆ, ଭୁଜା ଚୁଡ଼ା, ମୁଢ଼ି, ଚୁଡ଼ାଭଜା, ଝୁଡୁମ୍ ଆଦରୁ ଭୁଜା ବୋଲିଯାଏ ।] (ଦ୍ର—ଭୁଜା ବୋଲି ପିଠା ବୋଲି ଖଡ ଢଳ, ଭାଇ ବୋଲି ବାପ ବୋଲି କାଚ ଢଳ । ଛଗ)
ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସବିଭକ୍ତି) ବ—ମୁଢ଼ି—Fried rice.
(ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜଳଖିଆ—Luncheon.

ଭୁଜାଇବା—ଦେ (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସ. ଭୁଜ୍ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ)—
Bhujāibā ଭୁଞ୍ଜାଇବା (ଦେଖ)—Bhunjāibā (See)
ଖାଓୟାନ **खिलाना**

ଭୁଜା ଉଖୁଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ଭୁଜା ଓ ଉଖୁଡ଼ା—
Bhujā ukhurḍā Unseasoned fried paddy
ମୁଡ଼ି ମୁଡ଼କି and fried paddy seasoned with
भुजालाई jaggery.

ଭୁଜାକନ୍ଥ—ସ. ବ (ଭୁଜା+କନ୍ଥ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହାତ ନଖ—
Bhujākaṇṭha The nails of the hand (Apte).

ଭୁଜା ଖିଆ—ଦେ. ବ—ଭୁଜା ଖାଇବା ନମନ୍ତେ ପିଲାଙ୍କୁ ବା ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ
Bhujā khiā ଦିଆଯିବା ପଇସା—Tips given to
ମେଠାଇଖିଆ servants and children for luncheon.
जल ख

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁଜାଗ୍ର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭୁଜ+ଅଗ୍ର)—ବାହୁର ଅଗ୍ରଭାଗ—
Bhujāgra The fore part of the hand.

ଭୁଜାତଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁଜା+ତଳ)—କରପୃଷ୍ଠର (ହ. ଶ)
Bhujātala —The palm of the hand spread flat.

ଭୁଜାନ୍ତର—ଦେ. ବ—୧ । (ଅନ୍ୟ+ଭୁଜ)—ଅନ୍ୟଭୁଜ—1. Another arm. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବକ୍ଷସ୍ଥଳ—2. The chest.
Bhujāntara

ଭୁଜାନ୍ତରାଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁଜ+ଅନ୍ତରାଳ)—ଛାତି—
Bhujāntarāla The breast (Apte).
ଭୁଜାମଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁଜାପୀଡ଼—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁଜ+ଆପୀଡ଼)—ଭୁଣ୍ଟାଇବା; ଆଲଙ୍ଗନ—Clasping or folding in the arms (Apte).
Bhujāpīrḍa

ଭୁଜାଭୁଜି—ଦେ. ବ (ନରର୍ଥକ ୬ଷ୍ଠ ସଦ୍ଭରର ଶବ୍ଦ)—ଭୁଜାଅଦ୍ଭ ଜଳଖିଆ—Light refreshment consisting of fried rice etc.
Bhujā bhuji
ମୁଢ଼ି ଟୁଢ଼ି ଭୁଜା ଭୁଜି

ଭୁଜାଲି—ଦେ. ବ (ସ. ଭୁଜ=ବଙ୍କ)—ନେପାଳଦେଶୀୟ ବାଙ୍କ କଟୁଆ; କୁକ୍‌ରି—A kukri; a bent billhook.
Bhujāli
ଭୁଜାଲୀ, ଭୋଜାଲୀ ଭୁଜାଲି

ଭୁଜିଷ୍ୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=କର୍ତ୍ତୃ. ଇଷ୍ୟ)—୧ । ଦାସ; (ଭୁଜିଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଦ୍ଭରୁ—2. A companion. ୩ । (+ କର୍ମ ଇଷ୍ୟ)—କରସୂତ୍ର; ହାତ କବଚରେ ବନ୍ଧାଯିବା ସୂତ୍ର—3. A string worn round the wrist. ୪ । ହାତଖଡ଼ୁ—4. Wristlet; bracelet. ୫ । ରୋଗ—5. Disease (Apte). ସ. ବଣ. ପୁଂ —ସ୍ୱାଧୀନ—Independent (Apte).
Bhujishya ଭୁଜ୍ୟ—A slave; servant, ୨ । ସଙ୍ଗୀ;

ଭୁଜିଷ୍ୟା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୁଜିଷ୍ୟ+ଆ)—ଭୁଜିଷ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Bhujishyā Feminine of Bhujishya. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦାସୀ—1. Maid servant (Apte). ୨ । ସେବାଦାସୀ—2. Handmaid (Apte). ୩ । ବେଶ୍ୟା—3. Harlot (Apte).

ଭୁଜୁ(ଞ୍ଜୁ, ଞ୍ଜୁ)ଣି—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଭୁଜ୍ ଧାତୁ)—ଯେଉଁ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା
Bhuju(ñja, ñju)ṇi ଖିଆଯାଏ; ଦକ୍ଷିଣ; ଡାହାଣ (ହାତ)—Right (hand); (hand) employed in taking food.

ଭୁଜୁ(ଞ୍ଜୁ)ଣି(ନି) କର—ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣ ବା ଡାହାଣ ହାତ—Right
Bhuju(ñju)ṇi(ni) kara hand.[ଉ—ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବଙ୍କାଲେ ଛଳୋଟ ନାସ୍ତଚ, ଭୁଜୁଣି ଭରେ ନଣ କରଦେଲେ ଜୁଚ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ଭୁଜ୍ୟ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୋଜ୍ୟ)—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଦିନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ
Bhujya ଦିଆଯିବା ସିଧା ବା ପକ୍ୱା—A tray of victuals given to a Brāhmaṇa on the occasion of a Śrāddha. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରାଦ୍ଧ (ପିଣ୍ଡ ଦାନ) କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧବାସରେ ଷୋଳଟି ପାତ୍ରରେ ରନ୍ଧନୀୟ ସାମଗ୍ରୀମାନ ରଖି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରନ୍ତି ।]

ଭୁଞ୍ଜିବା—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) କ୍ରି (ସଂ. ଭୁଜ୍ ଧାତୁ; ଭୁଲ ହ. ଭୁନ୍‌ଜା)
Bhuñj-bā —ଭଜିବା—To fry; to roast.

ଭୁଞ୍ଜାକ୍(କ)—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଜାରପତ୍ତ—
Bhuñjak (ka) Paramouro.

ଭୁଞ୍ଜାକ୍ ପୂରେଇ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ ଓ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ବଟପୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପରପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଅପଣା ଘରକୁ ଡାକିଆଣି କାମତୃପ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରେ—Adulterous (woman); a woman who invites paramours to and entertains them in her house.
Bhuñjak pūreī

ଭୁଞ୍ଜା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) ବ (ସଂ. ଭୁଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଭୋଜନ; ଖାଇବା—
Bhuñjā 1, Eating. ୨ । ଭୋଗ; ଉପଭୋଗ—
ଭୁଞ୍ଜା 2, Enjoyment. ଦେ. ବଣ—୧ । ଭୋଜନକାର୍ଯ୍ୟ
ଭୋଜନ —1, Eating. ୨ । ଭୋଗକାର୍ଯ୍ୟ—2. Enjoying.

ଭୁଞ୍ଜାଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସ. ଭୁଜ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—
Bhuñjāibā ୧ । ଖୁଆଇବା—1. To feed. (ଉ—ଦ୍ୱିଜ ଭୁଞ୍ଜାନ୍ ଋଷି ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ କରାଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ଖିଲାନା ଆଦ ।) ୨ । ଭୋଗ କରାଇବା—2. To cause to; enjoy. (ଉ—ଭା ଦେଇ ଦେବତା ପିତୃଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ଭୁଞ୍ଜାନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—
Bhuñjāna ଭୋଗକାର୍ଯ୍ୟ—Enjoying.
(ଭୁଞ୍ଜାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୁଞ୍ଜାଭୁଞ୍ଜି—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବ—ଖିଆଖେଇ; ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଖୁଆଇବା—Mutual feeding; feeding each other.
Bhuñjābhuñji

ଭୁଞ୍ଜିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି ସ. ଭୁଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଖାଇବା—
Bhuñjibā 1. To eat. (ଉ—ସଙ୍ଗତେ ଭୁଞ୍ଜାଇ ଭୁଞ୍ଜି ବ,
ଭୁଞ୍ଜା ଖାନା ଘଲଙ୍କେ ଘେନ ପଡୁଛନ୍ତୁ । ଭୂପଦ୍ଧ. ପ୍ରେମଯଜ୍ଞ ମୁଦ୍ଧ ।)
୨ । ଉପଭୋଗ କରିବା; ଭୋଗ କରିବା—2. To enjoy. (ଉ—ଏଣୁ ସ୍ୱଜ୍ୟ ଭୁଲେ ଯାଇବ ଶ୍ରିପୃବତ୍ତା, ସୁଜ ଜନ୍ୟା ସୁଣିଷ୍ଟ ଭୁଞ୍ଜିବ ସମ୍ପତ୍ତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୩ । ଦୁଃଖ ବା ସୁଖ ଭୋଗ କରିବା—3. To experience or pass through pain or pleasure. (ଉ—ଆପଣା କରମ ଭୁଞ୍ଜି ଯାଉଅଛୁ ମୁହିଁ । ଗାତା. ଉତ୍ତାପ ଶଙ୍ଗିସେଣା ।)

ଭୁଣ୍ଟ୍—ଦେ. ବ—ବିନାଶ—Destruction. ଦେ. ବଣ—ଛତ୍ରଖନ୍ନ—
Bhuṭ Scattered; thrown pell mell.

Digitized by srujanika@gmail.com

—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଗୁପ୍ତ କଥୋପକଥନ— Bhuṭ(ṭu)bhuṭ 1. Whisper. ୨ । ଗୁପ୍ତ କଥୋପକଥନଦ୍ୱାରା କାନାକାନି ଗୁପ୍ତ କଥାର ପ୍ରକାଶ—2. The dissemination ଫୁସଫୁସାହଟ of a thing by whisper.
ଭୁଟଭାଟ ଫୁଦଫୁଦ, ଫୁସଫୁସ

ଭୁଟ୍(ଟୁ)ଭାଟ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁନ ଭୁନ କଥା ଶୁଣା ଦେବା— Bhuṭ(ṭu)bhāṭ hebā To talk in whispers. କାନାକାନି କରା, କାନେ କାନେ କଥା ବଲା
ଫୁଦଫୁଦ କରନା, ଫୁସଫୁସାନା

ଭୁଟ୍(ଟୁ)ଭୁଟ୍(ଟୁ)—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ବୁଦବୁଦର ସ୍ଫୋଟନ Bhuṭ(ṭu)bhuṭ(ṭu) ଶବ୍ଦ; ଭୁଡ୍ଭୁଡ୍—1. Bubbling ଭୁଟ୍‌ଭୁଟ୍ sound. ୨ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣଜନିତ ପେଟ ଉଉରେ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଭଟଭଟ ଶବ୍ଦ—2. Bubbling sound inside the stomach due to indigestion.

ଭୁଟ(ଟା,ଟା)—ଦେ. ବ. (ସ. ଉତ୍ପ୍ଲ; ପ୍ରା. ଉଟ୍ଟା)— Bhuṭa(ṭā, ṭṭā) ୧ । ମକା—1. Indian corn. ଭୁଟା, ମକାଇ ୨ । ବାଜରା—2. Maize; millet.
ଭୁଟ୍ଟା, ମକ୍କା, ବାଜରା

ଭୁଟାନ୍—ଦେ. ବ. (ନାମ) (ସ. ଭୋଟ; ଭୋଟାଙ୍ଗ) —ଭୋଟ ନ୍; Bhuṭān ହିମାଳୟ ସଂଲଗ୍ନ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟବିଶେଷ— ଭୁଟାନ Name of a native state near Nepal in ଭୁଟାନ India; Bhutan. [ଦ୍ର—ଏ ପାର୍ବତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ସିକିମର ପୂର୍ବ ଓ ଆସାମର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିର ଅଧିବାସୀମାନେ ଖୁବ ପରିଶ୍ରମୀ ଓ ସାହସୀ ଓ ପର୍ବତାରୋହଣକ୍ଷମ ଅଟନ୍ତି । ଏ ଦେଶର ଘୋଡ଼ା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।]

ଭୁଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଭୁଟାନ୍ ଦେଶୀୟ —Belonging to Bhuṭiā Bhutan. (ଯଥା—ଭୁଟିଆ ଟାଙ୍ଗଣ,ଭୁଟିଆ କମ୍ବଲ, ଭୁଟିୟା ଭୁଟିଆ ଜାତି ।) ଦେ. ବ—ଭୁଟାନ୍ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି— ମୁଟିୟା An inhabitant of Bhuṭān.

ଭୁଟିଆ ଟାଙ୍ଗଣ—ଦେ. ବ—ଭୁଟାନ୍ ଦେଶୀୟ ଘୋଡ଼ା—A kind of Bhuṭiā ṭāṅgaṇa hardy horse imported from [ଭୁଟିଆ ଦ୍ରଃ] ଭୁଟିୟା ଘୋଡ଼ା ମୁଟିୟା ଘୋଡା Bhutan; Bhutanese pony.

ଭୁଡ୍(ଡୁ)ଭୁଡ୍(ଡୁ)—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବୁଦବୁଦର ସ୍ଫୋଟନ ଶବ୍ଦ Bhurḍ(ṛḍu)bhurḍ(ṛḍu) —The sound of bubbles ଭୁଡ଼ଭୁଡ଼ ଭୁରଭୁର bursting or coming out.

ଭୁଡ଼ି(ଡ଼ି, ଡୁ)—ଦେ. ବ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ସ. ବୁଦ୍‌ବୁଦ)— Bhurḍ(ṛḍu)bhurḍā(ṛḍi, ṛḍu) ଭୁଡ଼ି; ବୁଦ୍‌ବୁଦ— ଭୁଡ଼ଭୁଡ଼ି ବୁଲବୁଲା Bubble.
[ଭୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ଭୁଡ଼(ଡ଼ୁ)କା, ଭୁଡ଼ଭୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭୁଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ (ସ. ଭୂର=ଅଧିକ)—ଘୋଡ଼ାଏ Bhurḍā (ବାଃ); ହେଉଏ (ବାଃ); ଖଣ୍ଡ ଦୂର (ବାଃ)— (ଭୁଡ଼ାଏ—ଅନ୍ୟରୂପ) walking) Some distance; (taking) a round.

ଭୁଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ସ. ବୁଦ୍‌ବୁଦ)—୧ । ବୁଦବୁଦ— Bhurḍi 1. Bubble. ୨ । ପେଟର ଅନ୍ତ୍ର—2. Entrails. ଭୁଡ଼ି ବୁଲବୁଲା ଭୁଡ଼ି ଅଂତଡିୟା

ଭୁଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ିଥିବା ମାଛ, କୁମ୍ଭୀର, Bhurḍi māribā ଜନ୍ତୁର ଆଦ) ନିଶ୍ୱାସ ପବନକୁ ଜଳଉପରକୁ ଭୁଡ଼ଭୁଡ଼ କରା ବୁଦ୍‌ବୁଦାକାରରେ ଉଠାଇବା--To raise bubbles ଭୁରଭୁରାନା, ବୁଲବୁଲେ ଉଠାନା to the surface of water (ଭୁଡ଼ି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (said of animals under water).

ଭୁଡ଼(ଡୁ)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—୧ । ଭୂରୀ ବାଦ୍ୟ; ହେଣ୍ଡା; କାହାଲି— Bhurḍa(ṛḍu)ṅga 1. Trumpet. ୨ । ରଣସିଂଘା— ଭୋରଙ୍ଗ, ତୁରୀ ତୁରହୀ 2. Clarion.

ଭୁଡ଼(ଡୁ)ଙ୍ଗିଆ—ଦେ. ବ—ଭୂରୀ ବଜାଇବା ଲୋକ; କାହାଳିଆ— Bhurḍa(ṛḍu)ṅgiā Trumpeteer. ତୁରୀ ଓୟାଲା ତୁରହୀବାଲା

ଭୁଡୁକା—ଦେ. ବ. (ସ. ବୁଦ୍‌ବୁଦ)—ବୁଦ୍‌ବୁଦ—Bubble. Burḍukā ଭୁଡ଼ଭୁଡ଼ି ବୁଲବୁଲା

ଭୁଡୁକାଣି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଭୁଲ ବ. ଭୁଡ଼ୁକୁଣା)—କୁମ୍ଭୀର, Bhurḍukāṇi ମାଛ ଆଦ ପାଣି ଉତରେ ରହି ନିଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ସେଉଁ ଜଳ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଜଳ ଉପରକୁ ଉଠାନ୍ତି— The bubbles raised to the surface by alligators, fish etc from deep water.

ଭୁଡୁଭୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ଚଲତାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଚିମୁଡ଼ି Bhurḍubhurḍā ମାଛ—1. A species of shrimps found in lake Chilka. ୨ । ଭୁଡ଼ଭୁଡ଼ା (ଦେଖ) 2. Bhurḍ-bhurḍā (See)

ଭୁଡ଼େ—ଦେ. କ୍ରି. ବ—ଉଡ଼ାଏ; ହେଉଏ (ଚାଲିବା)—(walking) Bhurḍe Some distance; at a stretch. ଏକ ଚକ୍କର ଏକ ଚକ୍କର

ଭୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ତୁନ୍ଦୀ=ଉଦର)—୧ । ସ୍ଥୂଳ; ମୋଟା; Bhuṇḍā ଭୁଣ୍ଡାଭୁଣ୍ଡା—1. Fat; corpulent. ୨ । ଭୁଁଡ଼ିଆ, ଭୁଁଡ଼ୋ, ଭୁଁଦୋ ଲୋଦର—2. Pot-bellied, ତୋଁଦବାଲା (ଭୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୁଣ୍ଡାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଭଣ୍ଡାଇବା; ଜଣାଇବା; Bhuṇḍāibā ଠକିବା—To cheat; to deceive.

ଭୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—୧ । ଘରୁଆର ବା ସ୍ତନର ଅଗ୍ରଭାଗ; ଚୁଚୁକ— Bhuṇḍi ଚୁଁଚୀ ଚୁଁଚୀ 1. The knob at the top of a circular wooden box; nipple. ଥୋପ ପୁଂଦନା ୨ । ଭଣ୍ଡି; ଘାଟଫୁଲର ଅଗ୍ରଭାଗ—2. The tassel attached to a tape. ଭୁଁଡ଼ି ତୋଁଦ ୩ । ଥଳୁଲ ପେଟ; ସ୍ଥୂଲୋଦର—3. Pot-belly. ୪ । ଭାଇଚ, ବାଜୁ ପ୍ରଭୃତିର ସୂତାରେ ଓଦୋଳୁଥିବା କଚ୍ଚଲ କୋଳ ଅଳଙ୍କାର ଅଗ୍ରଭାଗ—4. The tapering ball-like thing hanging from the armlet of women.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁତ(ତୁ)ଅଇର—ଦେ. ଈ (ସ ଭୂତଭୈରବୀ) — ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ Bhuta(tu)airi କଣ୍ଟକୀ ଗୁଳ୍ମ (ଏଥିର ପତ୍ର ଶ୍ଲେଷ୍ମଶ, ଯନ୍ତ୍ରର ଦାଢ଼ ଭୂତଭୈରବୀ କର୍ତ୍ତିତ ଓ ଫୁଲ ଶ୍ୱେତ ଏବଂ ତୀବ୍ର ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ)— **ଦୋରଣ୍ଡା** A wild thorny plant with leaves and flowers of strong odour; Premna Integrifolia. ଦ୍ର—ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାକୁ ଦୋରଣ୍ଡା କହନ୍ତି ଓ ଏ ଗଛ ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ଥିବାରୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଗୋଟିଏ ଅଂଶର ନାମ ମଧ୍ୟ ଦୋରଣ୍ଡା ହୋଇଅଛି । କଟକ ସହରରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମାଗାଖ ସଡ଼ାରେ ଏ ଗଛ ବହୁତ ଜୁଟେ । ଏହାର ଫୁଲ ନାଲି ଓ ଦଳଦଅ ଅଟେ ଶ୍ୱେତ କାହାଳ ପରି; ଡେଙ୍ଗରେ ଗେନ୍ଥା ଗେନ୍ଥା ହୋଇ ଫୁଲ ଓ ଫଳ ଧରେ; ଫୁଲ ବର୍ଷାଦିନେ ଫୁଟେ; ଏହାର ମୂଳ ଔଷଧରେ ଲାଗେ—ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ।]

ଭୁତା—ଦେ. ବଣ—୧ । ଓଟ୍ଟ୍ୟ—1. Foolish; stupid. ୨ । ଭୁଇ ଭୁତୋ ଉଲ୍ଲୁ ପରି କଦାକାର ଓ କଲା—2. Unseemly like a ghost. ଦେ. ବ. ପୁଂ— (ଭୁଇଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦଅଯିବା ନାମ—A name given to males.

ଭୁତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ—ଉଣ୍ଡାଇବା; ଧୋକାଇବା—To cheat. Bhutā(te)ibā ଠକାନ **ଠଗାନା** (ଭୁତାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁତି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ସିଂଭୂମ) (ସ. ଭୃତି)—ମଯୁର; ଦଳଆ ବା ମୂଲଆକୁ ଦଅଯିବା ଧାନ ମୂଲ—Wages in kind given to a day-labourer.

ଭୁତିଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଭୁତା ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର Bhutiā ଡାକ ନାମ—Corruption of the name Bhutā. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକଜାତୀୟ ଗାଈଚୁଆଁ ଗହୁଡ଼—A class of cowherds. ଗ୍ରାଦେ. (ଭତି ଗ୍ରାଣା) ବ—ମୂଲଆ—Labourer.

ଭୁତିଆ(ହା)ର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.(ସ. ଭୃତି; ଭୃତିକର; ଭୃତ୍ୟ)— Bhutiā(hā)r ଦୈନିକ ଧାନ ମୂଲ ନେଇ କାମ କରିବା ମୂଲଆ— (ଭୁତିଆ[ୟା,ହା]ରେନ—ସ୍ତ୍ରୀ) A day labourer who is paid in kind.

ଭୁଦାରଚଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମାଲତୀର ଗଡ଼ଜାତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ Bhudārachandī ଠାକୁରଣୀ—The celebrated Deity of the Nīlagiri Oriya State.

ଭୁଦେଇ ବାଳୁଙ୍ଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଯେଉଁ ବାଳୁଙ୍ଗା Bhudei bāluṅgā ଧାନ ଜହରେ ଧଳା ରଙ୍ଗର ବାଳ ଭଳି ତଅଁର ଥାଏ—A kind of paddy with white hairlike stings on.

ଭୁଦେଇ ବୋଇତାଳ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଜହର କଲା Bhudei boitāla ବା ଗାଢ଼ ସବୁଜ ଏବଂ ଉତ୍ତର ସାମାନ୍ୟ ଦଲଦଅ ଏକପ୍ରକାର ବୋଇତ କଖାରୁ—A species of red gourd.

ଭୁନା—ଦେ. ବ—୧ । (ଅଶ୍ଳୀଳ) ଯୋନି—1. Vagina Bhunā ୨ । ଭୁଇଁ ଆ (ଦେଶ)—2. Bhuiāñ (See)

ଭୁନାଭୁଜା—ଗ୍ରାଦେ (ରଣପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଚୁଡ଼ାରେ ଭଜାଯାଇ Bhunābhujā ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀବିଶେଷ—A kind of confectionery prepared from fried paddy.

ଭୁନି—ଦେ. ବ (ସ. ଶୌମ)— ଧଡ଼ି ଓ ମୁଦୁଣ୍ଡା ନ ଥିବା ଧଅବାର Bhuni ପରଧେସୂ ଧଳା ଲୁଗା—A white cloth without borders worn by widows.

ଭୁନ୍ଦଡ଼—ଦେ. ବଣ—ଔଦ୍ଧତ୍ୟ; ବୃଦ୍ଧିଘ୍ନ—Stupid.

Bhundaṛd ଭୌଁଦଡ଼, ଭୌଁଦା **ମୋନ୍ଦୁ** (ଭୁନା[ନ୍]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁନ୍ଦାମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ—ଉରସ ଓ ଫୁଲୁକା ମୁଖଯୁକ୍ତ—Having Bhundāmuhāñ a swollen and frowning face. ଭୁଁଦୋମୁଖୋ **ମୋଁଦମୁହାଁ** (ଭୁନା[ନ୍ଦୀ]ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୁବନ—ସ. ବ (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ; ଜଗାଡନ)—୧ । ସପ୍ତସ୍ୱର୍ଗ ଓ Bhubana ସପ୍ତପାତାଳ ସମନ୍ୱିତ ଜଗତ—1. The universe; ଭୁବନ **ଭୁବନ** the creation consisting of seven upper and seven nether ଭୁବନା ଭୁବନ } ଅନାଦରାର୍ଥକ worlds. [ଦ୍ର—ସପ୍ତସ୍ୱର୍ଗ—ଭୂ,ଭୁବ, ସ୍ୱ, ମହ, ଜନ, ତପ, ସତ୍ୟ । ସପ୍ତପାତାଳ—ଅତଳ, ବିତଳ, ସୁତଳ, ତଳ, ତଳାତଳ, ରସାତଳ, ପାତାଳ ।] ୨ । ପୃଥିବୀ—2. The earth. ୩ । ଦେଶ—3. Country; region. ୪ । ବାସସ୍ଥାନ; ଘର—4. Residence; house. ୫ । ଜଳ—5. Water. ୬। ଏକକଡ଼ା କଉଡ଼ିର ଚଉଦ ଭାଗର ଏକଭାଗ—6.One fourteenth of a cowri ୭ । ଜୀବ—7 A being; a living creature (Apte). ୮ । ବିଭବଶାଳି ହେବା—8. Becoming prosperous (Apte). ଦେ. ବ. ନାମ—ଭୁବନେଶ୍ୱର ବା ଭୁବନାନନ୍ଦ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—A name for calling people named Bhubaneswara and Bhubanānanda.

ଭୁବନଜ—ଦେ. ବ (ସ. ଭୁମିଜ=ନରକାସୁର)—ମାଳତ (ରାକ୍ଷସ)— Bhubanaja Demon Mārīcha. [୬—ବିଷ୍ଣୁ ବାଣ ପକ୍ଷେ ଭୁବନଜ ଜବନେ ଦେଲେ ସେ ପଳାଇ ଅର୍ଦ୍ଧିର—ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେଘୁଶବିଳାସ ।]

ଭୁବନତ୍ରୟ—ସ. ବ—ତିନିଭୁବନ; ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ—The Bhubanatraya three worlds (e. g. the heaven, the earth and the nether region).

ଭୁବନ ପାବନ—ସ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍; ଭୁବନ+ପାବନ)— Bhubana pābana ଜଗତ୍ତ୍ରାତା—The Savior of the world.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁବନପାଳ—ସ· ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁବନ+ପାଳ)—ଜଗତ୍ପାତା—Bhubanapāḷa The Protector or Lord of the world.

ଭୁବନ ବିଖ୍ୟାତ—ସ. ବଶ (୬ମୀ ତତ୍; ଭୁବନ+ବିଖ୍ୟାତ)—Bhubana bikhyāta ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ—Renowned throughout the world. (ଭୁବନବିଖ୍ୟାତ, ଭୁବନବିଦିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁବନବ୍ୟାପୀ—ସ. ବଶ.ପୁ° (ଭୁବନ+ବ+ଆପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍)—Bhubanabyāpi ଜଗଦ୍ବ୍ୟାପ୍ତ—Diffused through the universe; pervading the universe. (ଭୁବନବ୍ୟାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୁବନ ମୋହନ—ସ. ବଶ. ପୁ° (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁବନ+ମୋହନ)—Bhubana mohana ବିଶ୍ୱମୁଗ୍ଧକାରୀ—Charming the universe. ଦେ. ବ—ପୁରୁଷଙ୍କ ବାଚିବା ନାମ—A name given to males.

ଭୁବନାନନ୍ଦ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁବନ+ଆନନ୍ଦ)—୧ । ଜଗତର ଆନନ୍ଦ—Bhubanānanda 1. The delight of the universe. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପରମେଶ୍ୱର—2. God. ଦେ· ବ. ପୁ°—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବାଚିବା ନାମ—A name given to males.

ଭୁବନାଶ୍ରୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁବନ+ଆଶ୍ରୟ)—ପୃଥିବୀର ଆଶ୍ରୟ-ସ୍ଥଳ—Bhubanāśraya The refuge of the universe.

ଭୁବନେଶ୍ୱର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୁବନ+ଈଶ୍ୱର)—Bhubaneśwara ୧ । ଜଗତ୍ପତି—1. God. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2. Śiba. ୩ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—3. Name of a place of Hindu pilgrimage in the district of Puri in Orissa. ୪ । ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ; ଲିଙ୍ଗରୂପ—4. Name of the image of Śiba at Bhubaneśwara. [ଦ୍ର—ଲିଙ୍ଗରୂପ ମନ୍ଦିରର ପତ୍ତନ ପୂଜା ଯଯାତି କେଶରୀ ପକାଇଥିଲେ । ପରେ ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କେଶରୀ ଏହି ମନ୍ଦିର-କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ଓ ଏଦ୍ଦାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ଚତୁଃସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପକଳା ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିରମାନ ଅଛନ୍ତି ।] ଦେ. ବ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—Name given to males.

ଭୁବନେଶ୍ୱର କବିଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ(ନାମ)-ଓଡ଼ିଆକବି—Name of an Bhubaneśwara kabichandra Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ବ୍ରହ୍ମପୁର ନିକଟ ହୁଜୁଲ ଗ୍ରାମର ପୁରୁଷ; ସେ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ୧୮୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୧୮୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୀତେଶବିଳାସ, ବାସୁଦେବ ବିଳାସ, ପ୍ରବନ୍ଧମାଳା ପ୍ରଧାନ । ତାରଣୀତରଣ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ।]

ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଡ଼ ପଣ୍ଡା—ଦେ. ବ. ନାମ—ଜନୈକ ଉତ୍କଳୀୟ ପଣ୍ଡିତ Bhubaneśwara barḍa paṇḍā ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—Name of a learned Pandit and author. [ଦ୍ର—ଏ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜଗିରଥ ଗଡ଼ଜାତବାସୀ, ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଓ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣେତା । ପୁରାଙ୍କ ବର୍ଗ-ପୁରୁଷ ହୋଇ ପୁରୀରୁ ବତାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ ସ୍ତୋତ୍ରୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ—ସ, ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଭୁବନେଶ୍ୱର+ବ) —୧ । ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା—Bhubaneśwari 1. Durgā. ୨ । ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଦେବୀ ତ୍ରିପୁରସୁନ୍ଦରୀ—2. One of the ten Tantric incarnations of Durgā. [ଦ୍ର—ଏ ଚତୁର୍ଭୁଜା, ପାଶାଙ୍କୁଶବରାଭୟହସ୍ତା, ତ୍ରିନୟନା, ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁଶେଖରା, ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣା, ସୁଭୂଷିତା ଓ ପଦ୍ମାସନା ରୂପରେ କଳ୍ପିତା ।]

ଭୁବନ୍ୟୁ—ସ. ବ (ଭୂ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍ୟୁ)—୧ । ପ୍ରଭୁ—Bhubanyu 1. Master; lord. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun.

ଭୁବଃ—ସ· ଅ (ଭୂ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ୍) —୧ । ପୃଥିବୀର ଉପରସ୍ଥ Bhubaḥ ସପ୍ତସ୍ୱର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭୁବନ; ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ—1. The atmosphere; ether; the world or sphere immediately above the earth. ୨ । ଗାୟତ୍ରୀର ବ୍ୟାହୃତିତ୍ରୟ (ଭୂଃ,ଭୁବଃ,ସ୍ୱଃ) ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—2. One of the three Byāhṛutis. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon. ୪ । ଅଗ୍ନି—4. Fire.

ଭୁବି—ଦେ. (ସପ୍ତମ୍ୟ) ବ. (ସ. ଭୁବ=ପୃଥିବୀରେ)—ପୃଥିବୀ—The world; the earth. (ଉ—ବିଶ୍ୱରେ କାହିଁ ଅଛ ନାରାୟଣ । ଉଷ. ତୋଟକବୃତ୍ତାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ଭୁବିନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ (ଭୁବ+ଇନ୍ଦ୍ର)—ରାଜା—Bhubīndra A king.

ଭୁୟାଁ (ଭବ୍ୟାବ)—ଦେ. ବ—ଭୁଇ ଆ ଇତ୍ୟାବ (ଦେଖ) Bhuyāñ [etc] Bhuiān etc [See].

ଭୁୟାଁ କରଣ—ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ କ୍ଷତ୍ରିୟ—Bhuyāñ karaṇa A class of Kshatriyas.

ଭୁୟାଁର—ଦେ. ବ—ଭୁଆଁଳ ଗଛ (ଦେଖ)—Bhuyāñra Bhuāñla (tree) (See)

ଭୁରୁକି—ଦେ. ବ—ଭୁରୁଭି (ଦେଖ) Bhur-ki Bhuruki (See).

ଭୁଲୁ(ରୁ)କୁଣ୍ଡା (ଇତ୍ୟାବ)—ଦେ. ବଶ. ପୁ°—ଭୃଙ୍ଗୀ ଇତ୍ୟାବ (ଦେଖ)—Bhāṛkuṇḍā etc (See). (ଭୃଙ୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୁରୁ(ରୁ)ଚୁକା—ଦେ. ବ—(ସ. ଉତ୍ପତତତ)—୧ । ଚୁରୁକା; ଶୃଗାଳର ଧାବନ ଭଙ୍ଗୀ—Bhur-[ru]chukā ଗୋଡ଼ାଇ ଥିବା କୁକୁରକୁ ଶୃଗାଳର ଏଡ଼ିବା ଚୁରୁକା କର୍ମ—The jackal's evading the pursuit of a dog. [ଦ୍ର—ବଲୁଆମାନଙ୍କୁ କୁକୁର ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଡ଼ାଇଥିବାବେଳେ କୁକୁରକୁ ବଲୁଆ ପଇରେ ଲାଗିଯିବା ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ବଲୁଆ ଉତ୍ସର୍ଜନ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଅଧୋବାୟୁ ତ୍ୟାଗ କରେ ଓ ଭଦ୍ରିକ ଅସହ୍ୟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧକୁ କୁକୁର ସମ୍ଭାଳ ନ ପାର ଥମିଯାଏ ଓ ଇତ୍ୟବସରରେ ବଲୁଆ ପଳାଇଯାଏ । ଏହାକୁ ଭୁରୁଚକା ବା ଭୁରୁକା ବୋଲୁଯାଏ ।] ୨ । ଭଣ୍ଡାଇବା; ଧୋକା ମାରିବା—2. Cheating.

ଭୁରୁ(ରୁ)ଚୁକା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ବଲୁଆ) ଗୋଡ଼ାଇଥିବା Bhur(ru)chukā debā କୁକୁରକୁ ଏଡ଼ିବା—1. To elude ଫାଁକୀଦେଓୟା the pursuit of the chasing hound ଭୁଚୁକ ବଢା(ଡେ)ଇବା, (ମାରିବା) } ଅନ୍ୟରୂପ (said of a jackal). ୨ । ଧଣ୍ଡା ମାରିବା; ଠକାଇବା—2. To elude a person; to cheat a person.

ଭୁରୁଚକିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଉତ୍ସର୍ଜତ)—ଉତ୍ସ ତତ୍ତ ଦେବା— Bhurchukibā To become dumb-founded. ହକଚକାନ **ଭୁଚକନା**

ଭୁର(ରୁ,ରି) ଭୁଜା—ଦେ. ବ (ସ. ଭୁର ଭୋଜନ)—ସାମାନ୍ୟ କଞ୍ଚା Bhur(ru,ri)bhujā ଜଳଖିଆ ସାମଗ୍ରୀ ବା ଝୁଡ଼ୁମ୍ ଆଦ— **ଭୁଜା** A small quantity of fried rice etc for light ଚାଲଚିଡ଼େ tiffin purposes. [ଘ— ଘରେ ନ ଥାଏ ଭୁର୍‌ଭୁଜା ବେଳା କରୁଥାଏ ଦୁର୍ଗାପୂଜା । ଛଗ ।]

ଭୁର୍‌ରା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଧୂଆଁ ଖାଇବା ପାଇଁ ଚଲମରେ Bhur-rā ସଜା ଦେବା ଧୂଆଁପତ୍ର ଗୁଣ୍ଡ—Tobacco-powder for smoking.

ଭୁର୍‌ରା ଉଡ଼ାଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଚଲମରେ ଧୂଆଁ ଖାଇ Bhur-rā urḍāibā ମୁହଁରୁ ଧୂଆଁ ଛଡ଼ିବା—To puff out smoke after smoking tobacco.

ଭୁରୁଲିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଭୁଲିବା (ଦେଖ) Bhur-libā Bhulibā (See).

ଭୁରୁଶା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ-ଅଂଶୁଳାଯୁ; ଅଂଶୁଯର ଲୋମଯୁକ୍ତ— Bhur-śā Covered with fibrous furs.

ଭୁରୁଶା ପୋକ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସମ୍ଭାରୁଆ ପୋକ— Bhur-śā pok Caterpillar; the wooly bear.

ଭୁର(ରୁ)ସୁଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବ—ଭୁରସଙ୍ଗା (ଦେଖ) Bhur[ru]suṅga(ṅgā) Bhur-sangā (See).

ଭୁରା—ଦେ. ବ (ଆ. ବୁରବା—ଗୁଣ୍ଡା)—୧ । ଶୁଖିଲା ମୋଟା ଗୁଡ଼; ଖଣ୍ଡ; Bhurā ଏକପ୍ରକାର ଗୁଡ଼; ଏକ ପ୍ରକାର ଚୂନା କଳ—1. A kind ଗୁଁଡ଼ୋ ଗୁଁଡ଼ୋ ଜୁଁଡ଼ା ବୁରାଦା of molasses; raw brown sugar; rough unrefined sugar. ୨ । ଗୁଣ୍ଡ— 2. Powder.

ଭୁରି—ଦେ. ବ—ବୁବୁଦ—Bubble. Bhuri ଭୁଡ଼ୁଭୁଡ଼ି **ବିଲବିଲା**

ଭୁରିଖଡ଼୍(ର୍)-ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବ—ଭଣ୍ଡିଘାସ (ଏହା କୁଆଁରେ ଲାଗେ)- Bhurikhard(r) A kind of grass used for thatching purposes.

ଭୁରି ଘାରି-ଦେ. ବ—ଉଡ଼ଙ୍ଗ; ଫାକ୍ଟି— Bhuri bhāri Effrontery.

ଭୁରି ସିନ୍ଦୂର—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଫକାସିନ୍ଦୂର— Bhuri sindūra Vermilion of faint red colour.

ଭୁରୁ—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରୂ)—ଭ୍ରୂ; ଭ୍ରୂଲତା—Eye-brow (ଭ୍ରୂ— Bhuru ଦ୍ୱେଷ ବଦନ ବଙ୍କା ଭ୍ରୁରୁ, ଯାହୁଁ ଜାଣିବ ଠକଙ୍କ ଭୁକ୍ତ ମୌ' ଗୁରୁ । ଛଗ ।)

ଭୁରୁକି—ଦେ. ବ—ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଚୂନା—Powder. Bhuruki ଗୁଁଡ଼ୋ **ବୁରାଦା, ବୁକନୀ, ଭୁରକା**

ଭୁରୁଡ଼(ଡ଼ା,ଡ଼ୁ)—ଦେ. ବ—୧ । ଦମ୍ଭପୂର୍ବକ ଭତ୍ସ୍ୟାଗ୍ୟାନ କରିବା; ଦମ୍ଭ- Bhururḍa(ṛḍā;ṛḍu) ପୂର୍ବକ ସତ୍ତକଥାକୁ ନ ମାନିବା; ଫାଙ୍କୀ ଦାମ୍ଭିକତା—1. Effrontery. ୨ । ଠକାମି— **ଢିଠାଇ** 2. Cheating. ୩ । ଦାମ୍ଭିକତାପୂର୍ବକ ନିଜ ଦୋଷର ଅସ୍ୱୀକାର—3. Brazen-faced denial of one's guilt.

ଭୁରୁଡ଼ା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦମ୍ଭପୂର୍ବକ ସତ୍ୟକଥାକୁ Bhururḍā ନ ମାନେ; ଦାମ୍ଭିକ—A person who has **ଢୀଠ** ଠେଟା ଟାଟ effrontery; impudent.

ଭୁରୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା— Bhuruḍā(ṛḍe)ibā 1. To persuade; to incite. ୨ । ଉତ୍ତେଜନା କରିବା—2. To instigate.

ଭୁରୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦମ୍ଭପୂର୍ବକ ନ ମାନିବା—1. To Bhururḍā(ṛḍe)ibā deny a thing with effrontery. ଦୋଷ ନାମାନା, ଧାପାନ ୨ । ଧୋକାଇବା—2. To defraud. **ଉତାନଘାଇ** ୩ । ଠକିବା—3. To cheat. ଭୁରୁଡ଼ି କାଢ଼ିବା, ଭୁରୁଡ଼ି ବଢା(ଡେ)ଇବା, ଭୁରୁଡ଼ି ମାରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ୪ । ସତ୍ୟ କଥାକୁ ନ ମାନିବା— 4. To deny a true fact. [ଭ୍ରୂ—ଘୁଣି ଦୂତ ଆଗରେ ଭୁରୁଡ଼ାଇ କଥା । ଦ୍ୱିସିଣ କହିଲେ ଦ୍ରୁପଦ ମହାରଥା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।]

ଭୁରୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଭୁରୁଡ଼ି— Bhurudi Effrontery.

ଭୁରୁଡ଼ି କୋଲି—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର)—ଏକପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଫୋଳ— Bhururḍi koli A kind of edible plum.

ଭୁରୁ(ରୁ)ଥାଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମନବୋଧ କର Bhuru(r)thāibā କହିବା; କଥା କହି ମନବୋଧ କରାଦେବା— To bring about one's satisfaction with sweet words; to coax.

(ଭଙ୍ଗିଚାହାଁ) **ଭୁରୁ ନୀଳ ଭୁଜଙ୍ଗୀ ଭ୍ରମର ଜୀବସଙ୍ଗୀ**—(କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ (Bhaṅgichāhāṅ) Bhuru nīla bhujaṅgī bhramara jībasaṅgī ବଶୋଦ୍ଗତଙ୍କ 'ଉ' ଗୀତରୁ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ ଜାବସଙ୍ଗୀ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ! (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର) ଭୁଲତାରୂପ କାଳସର୍ପୀର ଭ୍ରମ ଅର୍ଥାତ୍ ଭ୍ରମଣର ଭଙ୍ଗୀକୁ ଗୃହାଁ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୃନ୍ଦାବନରେ ବଂଶୀବାଦନ କରୁଥିବା ବେଳେ ଭୁଲତାର ସେପର ଖେଳନା କରୁଥିଲେ ତାହାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଲଳତା ଗୁଣ୍ଡକାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କର କହୁଅଛନ୍ତି— (A passage in the song of Kabisūrjya) The play of Srikṛushṇa's eyebrow (while blowing the flute) looks like a moving-blue serpent. [ଦ୍ର—ବଂଶୀରବଦ୍ୱାନନଚନ୍ଦ୍ରରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ସନ୍ଦେହଜନକ ସ୍ଥଳ ଥିବାରୁ ଏଠାରେ ଏଥିର ଅର୍ଥ ବଅଗଲ୍ଲ, ଲୋକେ ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝି ନ ପାର 'ଭ୍ରମତ୍ ଜାବସଙ୍ଗି' ପ୍ରଭୃତ ନାନାପ୍ରକାର ପାଠାନ୍ତର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ।]

ଭୁରୁ ଭଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭ୍ରୁଭଙ୍ଗୀ)—ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ; ଖାଇର—
Bhuru bhanga Slightest regard or considera-
ଖାତୀର **खातीर** tion.

ଭୁରୁ(ର୍)ଭୁରା—ଦେ. ବ—ଭୂମି ଖୋଳିବା କୀଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ତିକାର ଗୁଣ୍ଡା
Bhuru(r)bhurā —Pulverised earth due to the boring of certain insects.

ଭୁରୁସ(ସୁ) ଙ୍ଗ (ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୂରସୁଗନ୍ଧ; ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ Bhurusa(su) ṅga (ṅgā) କାଳଶାକ, କୃଷ୍ଣଜମ୍; ସୁରଭିଜମ୍) [ଭୁର୍(ସୁ)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ଅନ୍ୟରୂପ] —ନାରଙ୍ଗାଦିବର୍ଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭରୁ ଭୁରଙ୍ଗୀ; ଭୁସୁଙ୍ଗା [ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ର କାମିଙ୍ଗାଗଛର ପତ୍ର ପରି, **वरसङ्गा; हरारि; कटनिम** ଜଳୁ ଖୁବ୍ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ଉତ୍କାପ୍ତରେ ଓ ଡେ. କରବେ ପାକୁ କାଢ଼ିରେ ଏ ପତ୍ରକୁ ବଘାରନ୍ତି ଓ ତରକାରି କରନ୍ତି ।]—Curry-leaf tree; Murraya Keonigii; Bergera Keonigii.

ଭୁରୁଶୁଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ଅଳ) ବ—ଧାନ ଗଛର ରୋଗବିଶେଷ । (ଏଥିରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ଧାନଗଛରୁ ଫଳ ନ ଥିବା Bhurusuṇḍā ଗୋଟିଏ କେଣ୍ଡା ବାହାରେ ଓ ଧାନ ଗଛ ମରଯାଏ— A malady (blight) of the paddy plant wherby a bunch of grain without rice comes out and the plant dies shortly after.

ଭୁରୁଚୁକା—ଦେ. ବ—ଭୁରୁଚୁକା (ଦେଖ)
Bhurchuckā Bhuruchukā (See)

ଭୁଲ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭ୍ରମ, ପ୍ରା. ଭୁଅ, ସଂ. ଭୋଲ=ବହୁଳ, ମେଦଜ)
Bhul —୧ । ଭ୍ରମ, ଭ୍ରାନ୍ତି—1. Mistake; error; (ଭୁଲୁ—ଚ୍ଛାମ୍ୟରୂପ) oversight. ୨ । ବସ୍ମରଣ—2. ଭୁଲ Forgetting. ୩ । ଦୋଷ—3. Fault. ୪ । **ଭୁଲ** ଅଶୁଦ୍ଧି—4. Incorrectness. ବଣ—୧ । ଭ୍ରାନ୍ତ —1. Mistaken, erroneous. ୨ । ଅଶୁଦ୍ଧ— 2. Incorrect; wrong.

ଭୁଲ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭ୍ରମ କରିବା
Bhul karibā ଭୁଲ କରା To commit a mistake or oversight
भुल करना

ଭୁଲ୍ ଚୁକ୍—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ—Mistake.
Bhul chuk (ଭୁଲ ଚଝକା, ଭୁଲ୍ ଭ୍ରାନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଭୁଲଚୂକ୍; ଭୁଲଭ୍ରାନ୍ତି **भुलाभटका; भुलचूक**

ଭୁଲ୍ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ଭ୍ରମ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା—
Bhul dekhā(khe)ibā To point out another's
ଭୁଲ ଦେଖାନ **भुल दिखलाना** mistake.

ଭୁଲ୍ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟର ଭ୍ରମ ଦେଖିବା—1. To
Bhul dharibā detect another's mistake.
(ଭୁଲ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୁଲଧରା **भुल निकालना**

ଭୁଲ୍ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭ୍ରମ ଦୂର କରିବା, ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କରିବା
Baul bhāngibā —To remove a mistaken
ଭୁଲଭାଙ୍ଗାନ **भूल दूरकरना** idea; to correct an error.

ଭୁଲ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳର ଗଡ଼ଜାତ, ବାଲେଶ୍ୱର)—୧ । ଭୋଳ
Bhula (ଦେଖ)—1. Bhola (See) ୨ । (ବାଲେଶ୍ୱର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳ) ଲୁଣାମାଟି ଯାହାକୁ ବ ପାଣିରେ ଗୋଳ କଣ୍ଡ ଉପରେ ଘୁଣ୍ଟାଇଲେ ପାଣି ମରଯାଇ ପଙ୍ଗା ଲୁଣ ମରଯାଏ—2. Earth (near the Balasore sea-coast in Orissa) yielding salt by being mixed with water and then boiled dry.

ଭୁଲ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭୋଳ) (ଭୁଲ. ବଂ. ଭୋଲମାଛ; ହେଲେ ମାଛ)
Bhula —ଶକଳୀ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ; ବୋଦସି— A kind of scaly fish; Barilius Bola.

ଭୁଲଣା—ଦେ. ବ [ସଂ. ଭ୍ରମ]—୧ । ବସ୍ମରଣ—1. Forgetting.
Bhulaṇā ୨ । ଭୁଲାଇବା—2. Deluding; misleading.

ଭୁଲତା—ଦେ. ବ [ସଂ. ଭ୍ରୂଲତା]—ଭ୍ରୁଲତା; ଆଖି ଉପରେ ଥିବା
Bhulatā ରୋମରେଖା—Eye-brow. [ଦ୍ର—ଭ୍ରୂଲତା-ଭୁଲତା ବଙ୍କି ଚାର, ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଆକାର, ଶର ମାରୁଛି ମୋ ହୃଦୟୁ **भौं** ଗୃହିଁରେ । ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଭୁଲତା ଭଙ୍ଗୀ—ଦେ ବ [ସଂ. ଭ୍ରୂଲତା ଭଙ୍ଗୀ]—୧ । ଭ୍ରୂଲତାର
Bhulatā bhangi ଆକୃତି ବା ଛନ୍ଦ—1. The shape of the eye-brow. ୨ । ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ—2. Amorous play of the eye-brow.

ଭୁଲା—ସଂ. ବ. ନାମ—ନର୍ମଦାର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମ
Bhulā ହୋଇଥିବା ସପ୍ତଦଶଶତାବ୍ଦୀସ୍ଥ ଜନୈକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ('ଗ୍ରହ ଗଣିତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା)— A celebrated 17th century Indian astronomer. ଦେ. ବ—ଭୁଲବା—
[ଭୁଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Forgetting; oblivion. ଦେ. ବଣ—
ଭୋଳା ୧ । ଯେ ଭୁଲ କରେ—1. Committing mis-
भोला, भूलक takes; erring. ୨ । ହେଳା; ଯେ ଭୁଲସାଏ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Forgetful. [ଭ—ଭୁଲ୍ଲ ମନ, ଭୁଲୁ କାହିଁକ ? ଭଜନ ।]

ଭୁଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା - ଦେ. କ୍ରି [ଭୁଲବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ]—୧ । ଭ୍ରମରେ ପକାଇବା—1. To mislead; to dupe. ୨ । ବସ୍ତୁ ଓ ଘଟାଇବା—2. To cause to forget. ୩ । ଭଣ୍ଡାଇବା—3. To wheedle; to seduce. ୪ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—4. To fascinate; to charm.

Bhulā(le) ibā ଭୁଲାଇବା
भुलाना

ଭୁଲ୍ଲାକ୍(କି)—ବୈଦେ. (ଦଶିଆ ଶବ୍ଦ) ବି. (ଉର୍ଦ୍ଦୁ. ବୁଲ୍ଲାକ୍)—ବୁଲ୍ଲକ (ଦେଖ)—Bulāki (See)

Bhulāk(ki) ବୁଲାକି, ନୋଲକ
बुलाकी

ଭୁଲଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ—ଯେ ଭୁଲ୍ଲାଏ; ଭ୍ରାନ୍ତିକ—Misleading; deceitful; causing forgetfulness.

Bhulāṇiā(āṁ) ଭୁଲାନିୟା
भुलभुलैयाँ

ଭୁଲ ଭ(ବ୍ଭୋ)ଟକା—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଦାବୁଡା ଝଟକା—ଭୁଲେ ଭୁଲକେ

Bhulā bha(bho)ṭakā Accidentally; occasionally; not at regular intervals.

ଭୁଲ୍ଲ ମନ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ମନ ସବୁ କଥା ଭୁଲଯାଏ—1. A mind prone to commit mistakes; erring mind. ୨ । ଭୋଳା ମନ—2. Forgetful mind.

Bhulā mana ଭୋଳା ମନ
भुलक मन

ଭୁଲିଆ—ଜାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଜସପୁର)—୧ । ପାଣିଛୁଆଁ ଏକଜାତିପୁ ଜନ୍ତୁ—1. A class of weavers from whose hands high caste people can take water for drinking. [ଦ୍ର—ଉନ୍ନତମାନଙ୍କର ଜାତ,—ଭୁଲିଆ, ଭୁଲି, ଭୁଞ୍ଜା । ଏମାନେ ସୁତା ବାଟନ୍ତି ଓ ଲୁଗା ବୁଣନ୍ତି ।] ଦେ. ବ—ଛତ୍ତିଶଗଢ଼ୀ ଭାଷାର ଏକ ଭାଷାନ୍ତର—A sub-dialect of the Chhatisgarhi language. (ଭୁଲିଆ ଭାଷାର ଉଦାହରଣ—ଗୁଟେ ମନୁଷ୍ୟକ ଯୁଡ଼େ ବେଟା ରହସ୍ । ଅକରୁ ଉଉରୁ ସାନ୍ ବେଟା ବୁଆଙ୍କେ କହସ୍ତ ଆଗୋ ବୁଆ ! ସମ୍ପତ୍ତିକ ମର ଜୁନ୍ ଭାଗ୍ ଥରଦେ, ତାହା ମଙ୍କେ ଭାଗ କରଦେ । ବୁଆ ଇଟା ଶୁଇନ୍‌କ ଅକର ସମ୍ପତ୍ତିକ ଦୁହ୍ନ ବେଟାଙ୍କେ ଭାଗ କରୁ ଦେଇସ୍ । କେତେ ଦନ ଗଇସ୍, ସାନ୍ ବେଟା ଅକର ଭାଗମ ସାହା ପଡ଼ିସ୍ ସମ୍ପତ୍ତି ସାକରୁ ଏକ ଯାଗାନେ ରଏଞ୍ଜକ୍ ବଦେଶକ୍ ପଲ୍ଲ ଗଇସ୍ । ହୁଇଠାନେ ସାହା ପାରୁତା ଖର୍ଚ୍ଚା କରୁକ କେତେକ ଦନ ଗଇସ୍ ତ ସମ୍ପତ୍ତି ସାକରୁ ଉଡ଼ାଏ ଦେଇସ୍ । ଏନ୍ତା ବେଲ୍‌ଙ୍କେ ଦୋ ଦେଶେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ସ୍ ଯ ଦୋ ପିଲ୍ଲ ଖାଏ ବାଙ୍କେ ନାଇ ପାଇସ୍ ସ, ଜୁଆଣ୍ଟନେ ଦୁଃଖ୍ ପାଇସ୍ । (ଗ୍ରିଅରସନ୍‌ଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଗୃଗ୍ଧୃତ) । ଏଥିର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ —ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ୨ଟି ପୁଅ ଥିଲେ । ସାଙ୍କ ଉତରୁ ସାନ ପୁଅ ବାପକୁ କହିଲା ତ ଦେ ବାପ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମୋର ଯେଉଁ ଭାଗ ପଡୁଛି ତାକୁ ମୋତେ ଭାଗ କର ଦେ । ବାପ ଏହା ଶୁଣି କର ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ ଭାଗ କର ଦେଲା । କେତେ ଦନ ପରେ ସାନ ପୁଅ ତାହା ଭାଗରେ ଯାହା ପଡିଲା ସେ ସମ୍ପତ୍ତି ଯାକ ଏକତ୍ର କର ଦୂର ଦେଶ ଗଲା । ଇତ୍ୟାଦ । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଏହାର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ଓ ଉତ୍ତରଭାଷା ସଙ୍ଗେ ଖୁବ୍ ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି ।)

Bhuliā ଭୁଲିୟା
भूलिया

ଭୁଲିଙ୍ଗ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭେରଣ୍ଡ)—ପୌରାଣିକ ବୃହତ୍ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ—A kind of fabulous bird (like Phœnix. (ଭ—ସେ ବନ ଗୃର ପାଖେ ଭୁରୁଣ୍ଡ ଭୁଲିଙ୍ଗ, ପକ୍ଷୀ ସଦି ରହି ଅଛନ୍ତି ଦୋଇ ସଙ୍ଗ । କୃଷ୍ଣହରିଦ. ମଦାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ପର୍ବ ।)

Bhuliṅga

ଭୁଲିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଭ୍ରମ କରିବା—1. To commit mistake. ୨ । ବସ୍ତୁ ଦେବା; ପାସୋରିବା—ଭୁଲା 2. To forget. ୩ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—3. To be (ଭୁଲସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) fascinated. ୪ । ପର କଥାରେ ଠକି ଯିବା—4. To be beguiled.

Bhulibā ଭୁଲିବା
भूलना

ଭୁଶ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଶୁଖିଲା ମାଟି ଦଠାତ୍ ତଳି ପଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ—1. The sound of falling down of dry earth. ୨ । ଦଠାତ୍ ପଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ—2. The sound of sudden fall. ୩ । ପୁନଃ ପୁନଃ ସ୍ଖଳନର ଶବ୍ଦ—3. Repeated slipping sound. ୪ । ଦଠାତ୍—4. Suddenly.

Bhuś ଭୁଶ୍(ସ୍ୱ)ଭୁଶ୍(ସ୍ୱ) ଅନ୍ୟରୂପ ଭୁଶ୍(ସ୍ୱ)ଭୁସ୍

ଭୁଶ୍‌କା(କ)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଦଠାତ୍—1. All of a sudden. ୨ । ଭୁଶ୍ ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ—2. Making a sudden sound. [ଭୁଶ୍‌କନା(ନ), ଭୁଶ୍‌ଦ(ଧ)ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

Bhuś-kā(ki) ଭୁଷ କରେ
पिनपिन

ଭୁଶ୍(ଶୁ)ଭୁଶ୍(ଶୁ) ଚାଲି—ଦେ. ବ—ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ଶବ୍ଦ କର ଚାଲିବା—Bhuś(śu)bhuś(śu) chālі Strid ingwith loud steps. ଦୁମ ଦୁମ କରେ ଚଲା

Bhuś(śu)bhuś(śu) chālі
पिनपिनाकर चलना

ଭୁଶା(ସା) —ଦେ. ବ—୧ । ଭୁଶିବା—1. Goring. ୨ । ଭେଞ୍ଚିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର—2. A goring stroke. (ଭ—ଘୋଡ଼ାର କାମ କାଳ ଭୁଶାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରହାଜର ଚକ୍ଷୁ. ଘ ଗୀତ ।) ୩ । ଯଷ୍ଟିର ସ୍ଥୂଳ ଦ୍ୱାରା କେଞ୍ଚ—3 Poking with the end of a rod. ଦେ. ବଣ—ଶିଥିଳ (ମାଟି); ଯାହା ଉପରେ ଚାଲିଲା ବେଳକୁ ଗୋଡ଼ ଚଳକୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼େ—Loose (earth or sand).

Bhuśā(se) ଢାହି
गोता

ଭୁଶା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁଶିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Bhuśā(se)ibā Causative form of the verb 'Bhuśibā'.

ଭୁଶା ବାଲି—ଦେ. ବ—ଅସ୍ଥିର ବାଲୁକା; ଝୁଗୁଲା ବାଲି, ସହଁରେ ଗୋଡ଼ ଗଳ ପଡ଼େ—Quicksand.

Bhuśā bāli ଧସା ବାଲି
धसा बालु

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂଶା ମାଟି—ଦେ. ବ—ଶିଥିଳ ମୃତ୍ତିକା—
Bhuśā māṭi Loose soil.
धसा माटी भुसनी मिट्टी

ଭୂସି—ଦେ. ବ. (ସ. ଭୂଷ)—ଗହମ, ଯବ, ଗୋଧୂମାଦିର ଖୋସା ବା ଭତ୍ତ—The chaff of wheat or barley; bran; husk.
भूसी चूर, भूस, भूसी

ଭୂସି ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଉଲ. ବ. ଦୁଷୋ ଚିଂଗଡ଼ୀ)—ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—
Bhusi chingurḍi A kind of small shrimp.

ଭୂଶୁକା ଭୂସ୍କା (ଦେଶ)
Bhuśukā Bhuskā (See)

ଭୂଶୁକି—ଭୂସ୍କି (ଦେଶ)
Bhuśukī Bhuski (See)

ଭୂଶୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ଥୂଳ ଅଥଚ ଅକାମିକା ବା ଅସୁନ୍ଦର ଲୋକ—Fat, idle and ugly (person.)
धण्डामार्का मुषण्डा (ଭୂଶୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୂଶୁଣ୍ଡୀ—ସ. ବ (ଯୋଗବାଶିଷ୍ଠ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ)—ଚିରକାଳଜୀବୀ; ଚିରଯୁଗଦର୍ଶୀ କାକ; ଚିରଞ୍ଜୀବୀ କାକ—A mythological immortal crow.
ଭୂଷଣ୍ଡ, ଭୂଷଣ୍ଡୀ, ଭୂଶୁଣ୍ଡୀକାକ } ଅନ୍ୟରୂପ
[ଦ୍ର—ଏ କାକ ବହୁକୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କରି ଚତୁର୍ଭୁଜ ହୋଇଥିଲା ଓ ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ହୋଇଥିଲା; ଏହାଙ୍କ ବଡ଼ ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡରେ ଭୂଶୁଣ୍ଡୀକାକର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି ।]

ଭୂଶୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସ. ଧ୍ୱସ୍ତ)—ଭୂଶୁଡ଼ିବା (ଦେଶ)—Bhuśurḍā Bhuśurḍibā (See). ବିଣ—ଭୂଶୁଡ଼ି ଯାଇ ଧସା ଥିବା—Whose edges or banks have fallen down. (ଯଥା—କୂଅ ଭୂଶୁଡ଼ିବା ।)
धसना धसाहुआ

ଭୂଶୁଡ଼ି(ରି,ଳି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭ୍ରଂଶ, ଉଲ. ପ୍ରା. ଉଦ୍‌ସିଡେ ବମ୍ବା ସ. Bhuśurḍi(ri,li)bā ଧ୍ୱନ୍ସ୍ ଧାତୁ ୨ସ୍)—୧ । ନଦୀର ବା କୂଅାଦିର ଭୂଶୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା । ଭୂଶୁଡ଼ି ପିବା } ଅନ୍ୟରୂପ କୂଳର ମାଟି ଖସିଯାଇ ଭଇଲ୍ ଭଳି ପଡ଼ିବା—1. To collapse; to come down (said of portion of the soil on the bank of a river or well. ୨ । ସ୍ଥଳଭ ଦେବା; ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହେବା—2. To give way. (ଦ୍ର—ଭୂଶୁଡ଼ିବାଟ ସତ୍ତାବତ ନଯୁମ ଧଉ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବୈଶାଖରଥ୍ୟ. ୪ ଗୀତ ।)
धसना; धसजाना

ଭୂଶୁଣ୍ଡି(ଶ)ଣ୍ଡୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରାଚୀନ ସମୟର ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—Bhuśu(śa)ṇḍī A kind of firearm of ancient India. [ଦ୍ର—ଏହା ବାନ୍ଦୁକସ୍ୱ ପଦ୍ଧତିର ଲମ୍ବା, ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଡ଼ିଯୁକ୍ତ ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ । ଏହାର ବର୍ତ୍ତୁଳ କୃଷ୍ଣ, ଏହା ସର୍ପସର ଭୟଦର୍ଶନ । ଏହା ଗାଢନ ଏବଂ ଦୁର୍ଭେଦନ ଭୟସ୍ୱ ଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ ।]

ଭୂଷ—ଗ୍ରାଦେ (ସାଳପୁର) ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—
Bhuśa A kind of small-sized shrimp.

ଭୂଷ(ଷ)ଣ୍ଡି—ସ. ବ—ବିଶେଷଣୀୟ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର; ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A kind of weapon; a weapon used in throwing at the enemy.
Bhuśa(ṣa)ṇḍi

ଭୂସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭିଦ୍ ଧାତୁ ବମ୍ବା ୨ଦ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମୁନାଅଁ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବା ଶୃଙ୍ଗଦ୍ୱାରା କେଶ୍ବବା; ବକ୍ସବା—ଗୋତା ମାରା 1. To gore; to give a thrust with a pointed weapon or horn). (ଭୁସିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଗାତରେ ମାଟି ଭର୍ତ୍ତି କର ବାଡ଼ରେ ଖୁନ୍ଦବା - 2. To ram earth into a hole.
Bhusibā
ढाही लगाना, चीरना

ଭୂସି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁନାଅଁ ଅସ୍ତ୍ର ବା ଶୃଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଫୋଡ଼ି ହୋଇ ଯିବା—To be pierced with a sharp weapon or the horn of an animal. [ଦ୍ର—ଯେ ଶିଖଣ୍ଡୁଳ ନଯୂନବୁନ୍ଧରେ ବନେ ନୋହୁଥିବ ଭୂସି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ଭଲ୍ଲଲଗା ।]
Bhusi hebā

ଭୂସ୍କା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ମୋଟା; ମେଧା; ସ୍ଥୂଳକାୟ (ଧୂରୁଷ) —Fat (man
Bhuskā (ଭୂସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୂସ୍ତୃଣ—ସ. ବ—ଗନ୍ଧମାତୃଣୀ (ଦେଶ)—Gandhamātṛī (See)
Bhustṛuṇa [ଦ୍ର—କବିସୂତ୍ର ଦ୍ୱୈକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ଭୂ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ହେବା—1. To be. ୨ । ଜନ୍ମିବା—2. To be born.
Bhū (root)

ଭୂ—ସ. ବ (ଭୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ପୃଥିବୀ—1. The world. ୨ । ପାତାଳ - 2. The nether regions. ୩ । ଭୂମି—3. The earth. ୪ । ପ୍ରଦେଶ; ଅଞ୍ଚଳ — 4. Country; tract of country. ୫ । ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି —5. Sacrificial fire. ୬ । ଆଧାର—6. Receptacle. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ, ଯଥା ଆତ୍ମଭୂ, ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ)—ଯେ ଜନ୍ମେ—Born of.
Bhū (root)

ଭୂଃ—ସ. ଅ (ଭୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ସୁକ୍)—ସପ୍ତଭୁବନ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ଭୁବନ—The first of the seven worlds.
Bhūh

ଭୂଅଖଣ୍ଡ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଭୂଖଣ୍ଡ)—ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ—
Bhūakhaṇḍa The entire world.

ଭୂଇଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଭୂଇଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Bhūin (etc) Bhuin etc (See)
[ଦ୍ର—ମୋହର ଉଯୋବନ ଭୂଇଁ, ଅଛ ସୁଗନ୍ଧ ଜଲୁ ଭୁହ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଭୂଇଁ କଇଠ(ଥ)—ଦେ (ବୈଦ୍ୟକ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟଗନ୍ଧ—
Bhūiñ kaiṭha(tha) [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ବଣିଆ ମହତ ସହିତ ବାଟି ଖାଇଲେ ଦାରୁଣ ବାତବ୍ୟାଧି ଉପଶ୍ମ ହୁଏ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. ଉଲ୍ଲଦ୍ରମ ।]—A kind of wild tree.

ଭୂଇଁ କ(କୋ)ରୁଆଁ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସୁଗନ୍ଧ ବନ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ—A kind of wild flower of sweet smell.
Bhuin ka(ko)ruāñ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂଇଁ କାମଡ଼ା—ଦେ. (ବୈଦ୍ୟକ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଲତା [ଦ୍ର—Bhūiñ kāmarḍā ଏହାର ପତ୍ରରସ ପୁଧ ସହିତ ବାନ୍ତି ପାନ କଲେ ମେହରୋଗ ପ୍ରଶମିତ ହୁଏ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ] A kind of medicinal creeper Merremia Emarginata. [ଦ୍ର—ଏହା କଲମ୍ବାଦିବର୍ଗର ଲତା; ଭୂମିରେ ମାଡ଼େ; ଏହାର ପ୍ରତି ଗଣ୍ଠିରୁ ତେର ବାହାରେ; ପତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର, ଡେମ୍ପ ଲମ୍ବ; ଫୁଲ ଶ୍ୱେତ ଦଲବିଶି—ସୋଗେଶ୍ୱର ।]

ଭୂଇଁକୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ Bhūiñ chākuṇḍā ପଚ୍ଚର କ୍ୱାଥ ଓ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ମୃଦୁ ବିରେଚକ ଓ ତେଜ, ଚାଙ୍ଗେରୀ ମେହବ୍ରଣ ଓ କଫନାଶକ । ଏହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଣ ଗୁଲ୍ଫା ତୁଲ୍ୟ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।] A kind of medicinal plant.

ଭୂଇଁପଟକା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଛୋଟ ସୂତା ଗୁଡ଼ାଇ ଉଆର Bhūiñ paṭakā ଦୋଇଥିବା ଗୋଲାକୃତି ପଟକାବିଶେଷ—A kind of crackers. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଭୂଇଁ ଉପରେ କଚାଡ଼ି ଦେଲେ ଏହା ସଶବ୍ଦରେ ଫାଟିଯାଏ ।]

ଭୂ କଦମ୍ବ—ସ. ବ—ଭୂଇଁ କଦମ୍ବ (ଦେଖ) Bhū kadamba Bhūiñ kadamba (See).

ଭୂ କମ୍প—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ; ଭୂ+କମ୍ପ)—ଭୂମିକମ୍ପ—Bhū kampa Earth-quake. (ଭୂକମ୍ପନ, ଭୂଚଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂ କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+କର୍ଣ୍ଣ)—ବିଷୁବରେଖାର ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ—Bhū karṇṇa The radius of the equator.

ଭୂକାନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+କାନ)—ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ କପୋତ—Bhūkāna Blue pigeon.

ଭୂ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଭୂଇଁ କଖାରୁ (ଦେଖ) Bhū kushmāṇḍa Bhūiñ kakhāru (See).

ଭୂ କେଶ—ସ. ବ—୧ । ଶୈବାଳ; ଶିଉଳି—1. Moss. Bhū keśa ୨ । ବଟବୃକ୍ଷ—2. The banian tree.

ଭୂ କେଶା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାକ୍ଷସୀ—Bhū keśā Demoness.

ଭୂ ଖଣ୍ଡ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୃଥିବୀର ଅଂଶ ବା ଅଞ୍ଚଳବିଶେଷ—Bhū khaṇḍa A division of the globe; a tract of country.

ଭୂ ଖର୍জ୍ଜୁର—ସ. ବ—ଭୂଇଁ ଖଜୁର (ଦେଖ) Bhū kharjjura Bhūiñ khajuri (See).

ଭୂ ଗର୍ଭ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ଗର୍ଭ)—୧ । ପୃଥିବୀର ଅଭ୍ୟନ୍ତର; ମାଟିତଳ—1. The bowels of the earth. Bhū garbha ୨ । ଭବଭୂତି କବି—2. A name of the poet Bhababhūti.

ଭୂଗର୍ଭନିହିତ—ସ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭୂଗର୍ଭ+ନିହିତ)—ମାଟିତଳେ ସ୍ଥିତ—Bhūgarbhanihita Deposited or situated in the lower strata or region ef the earth.

ଭୂଗର୍ଭବିଦ୍ୟା (ଶାସ୍ତ୍ର)—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ)—ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପୃଥିବୀର Bhūgarbha bidyā (śāstra) ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ତଥ୍ୟମାନ (ଭୂତତ୍ତ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି—Geology.

ଭୂଗୋଳ—ସ. ବ ଭୂ=ପୃଥିବୀ+ଗୋଳ=ମଣ୍ଡଳ—୧ । ଗୋଲାକାର Bhūgola ପୃଥିବୀ—1. The terrestrial globe. ୨ । ଭୂମଣ୍ଡଳ—2. The earth. ୩ । ପୃଥିବୀର ଉପରସ୍ଥ ବିଷୟ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟଜ୍ଞାପକ ବିଦ୍ୟାବିଶେଷ—3. Geography. [ଦ୍ର—ଭୂଗୋଳ ତ୍ରିବିଧ; ସ୍ଥଳମାତ୍ରକ, ଜାତୁଦ୍ଭକ ଓ ବାଣିଜ୍ୟକ ।]

ଭୂଗୋଳ(ଲ)କ—ସ. ବ. (ଭୂଗୋଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ପୃଥିବୀମଣ୍ଡଳ, Bhūgola(la)ka ପିଣ୍ଡାକାରତ୍ତ ପୃଥିବୀ—The terrestrial globe.

ଭୂଗୋଳ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବ—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀର ଆକୃତି, ଗତି, Bhūgola bidyā ଧର୍ମ, ବିଭାଗ, ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଜଣାଯାଏ—Geography.

ଭୂଗୋଳ ବିବରଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂଗୋଳ+ବିବରଣ) - Bhūgola bibaraṇa ପୃଥିବୀର ବିବରଣ—Geographical (ଭୂଗୋଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) description of the earth.

ଭୂ ଚକ୍ର—ସ.ବ—୧ । ପୃଥିବୀର ପରିଧି—1. The circumference Bhū chakra of the globe. ୨ । ବିଷୁବରେଖା (ହି. ଶ) —2. The equator. ୩ । ଅୟନ ବୃତ୍ତ (ହି. ଶ)—3. The ecliptic. ୪ । କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ (ହି. ଶ)—4. Equinoctial circles.

ଭୂ ଚଣକ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ—ଭୂଇଁଚଣା, ଚୀନାବାଦାମ, ମୁଗଫଳୀ—Bhū chaṇaka Ground nut; (Arachis Hypogoea.

ଭୂ ଚମ୍পକ—ସ. ବ—ଭୂଇଁ ଚମ୍ପା (ଦେଖ)— Bhū champaka Bhūiñ champā (See).

ଭୂ ଚର—ସ. ବିଣ. ତ୍ରି (ଭୂ+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସ୍ଥଳଚର; ଯେ Bhū chara ପୃଥିବୀ ଉପରେ ବିଚରଣ କରେ—Roaming on (ଭୂଚଷ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) the earth ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । ମନୁଷ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳଚର ଜୀବ—1. Animals moving on the land. ୨ । ଶିବ (ହି. ଶ)—2. Siba. ୩ । ତନ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧି, ଯହିଁ ଫଳରେ ସାଧକର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଅଗମ୍ୟ, କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ଓ କୌଣସି ବିଷୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ (ହି. ଶ)—3. A sort of success in Tantric exercise in which a person can go any where and can see and do any thing.

ଭୂ ଚିତ୍ର—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ଚିତ୍ର)—ପୃଥିବୀର ମାନଚିତ୍ର— Bhū chitra Map of the world.

ଭୂ ଛାୟା—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; (ଭୂ+ଛାୟା)—୧ । ପୃଥିବୀର ଛାୟା— Bhū chhāyā 1. The shadow of the earth. ୨ । ରାହୁ—2. The Dragon's head; the ascending node; the shadow of the earth fall-

Digitized by srujanika@gmail.com

ing on the moon causing ecipse. ୫ । ଅନ୍ଧକାର—3. Darkness.

ଭୂଞ୍ଜା—ଦେ. ବ—ଭୁଇଁଆ (ଦେଶ)—
Bhūñjā Bhuiāñ (See)

ଭୂତ—ସ. ବ—(ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବାୟୁତର ଦେବଯୋନି ବିଶେଷ—1. A class of aerial beings. ୨ । ପିଶାଚ—2. Ghosts; evil spirits. [ଦ୍ର—ସବୁ ଦେଶରେ, ସବୁ କାଳରେ, ସବୁ ଜାଭିରେ 'ଭୂତ'ମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା କଳ୍ପନା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ଯେଉଁ ଜୀବମାନଙ୍କ ଆତ୍ମାମ ନ ମୋକ୍ଷଗତି ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନେ ଭୂତ ବା ପ୍ରେତରୂପେ ନାନା ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ଧାରଣ କରି ପୃଥିବୀରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଗଛରେ ବାହାରନ୍ତି ଓ ଶ୍ମଶାନ, ନିର୍ଜ୍ଜନ ସ୍ଥାନ ଓ ମହାରଣ୍ୟରେ ରହନ୍ତି ଓ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ରୂପ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ସମୟେ ସମୟେ ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର କରନ୍ତି ଓ ବାଳକ ବାଳିକା ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ଏମାନେ କୌଣସି କୌଣସି ଗୃହକୁ ଅଧିକାର କରି ସେଠାରେ ନାନା ଅଲୌକିକ ଘଟନା ଘଟାନ୍ତି । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅତ୍ମା 'ଭୂତ' ହେବା କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ଭୂତମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ କ୍ରିୟାକଲାପ ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ।] ୩ । ଶିବଙ୍କର ଅନୁଚର ବା ଗଣସମୂହ—3. The attendants of Śiba. ୪ । ଜଗତର ପଞ୍ଚ ମୌଳିକ ଉପାଦାନ (ଯଥାଃ---(କ୍ଷିତି) ପୃଥିବୀ, (ଅପ୍) ଜଳ, (ତେଜଃ) ଅଗ୍ନି, (ମରୁତ୍) ବାୟୁ ଓ (ବ୍ୟୋମ) ଆକାଶ—4. The five primordial elements of the creation (viz, the earth, water, fire, air and ether.) ୫ । ପ୍ରାଣୀ; ଜୀବ; ଜନ୍ତୁ—5. Animals; animated beings. ୬ । ଚିରନ୍ତନ; ସତ୍ୟ—6. Eternal or fundamental truths. ୭ । ଅତୀତ ସମୟ—7. The past. ୮ । ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ—8. Investigation of facts; enquiry about an affair. ୯ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ହି. ଶ)—9. Kārttikeya. ୧୦ । ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ)—10. A pre-eminent Jogi. ୧୧ । ପ୍ରେତ ପିଶାଚ ଆଦିଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ଶାନ୍ତି କରିବା ଔଷଧ (ହି. ଶ)—11. Any medicine which protects a person from the attack of ghosts. ୧୨ । ଲୋଧ୍ର ବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ) 12. Simplocus Racemosus. ୧୩ । ସୃଷ୍ଟ ଜଡ଼ ବା ଚେତନ ବସ୍ତୁ (ହି. ଶ)—13. Created thing; animato or inanimate object. ୧୪ । କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ (ହି. ଶ)—14. The dark lunar fortnight. ୧୫ । ମୃତ ଶରୀର; ଶବ (ହି. ଶ)—15. Dead body. ୧୬ । ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ମୃତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଆତ୍ମା; ପ୍ରେତ—16. The souls or spirits of dead beings who have not yet attained salvation ୧୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଅତୀତ ହୋଇଥିବା କ୍ରିୟାର କାଳ—17. (grammar) The past tense. ୧୮ । ବୃତ୍ତ (ହି. ଶ)—18. Circle. ବି. ବ୍ୟ—୧ । ଅତୀତ; ଗତ—1. Past; gone. ୨ । ଜ୍ଞାତ—2. Known. ୩ । ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced. ୪ । ଲବ୍ଧ—4. Obtained. ୫ । ଉଚିତ—5. Proper. ୬ । ସ୍ୱରୂପ, ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ—6. Equal; similar. ୭ । ଉପାସିତ—7. Worshipped. ୮ । ସତ୍ୟ—8. True. ୯ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଯଥା—ଜାଶ୍ମୀଭୂତ, ଜଳୀଭୂତ, ସ୍ତ୍ରୀଭୂତ,) ପରିଣତ—9. Changed into. ୧୦ । ଅବସ୍ଥିତ—10. Existing on. ୧୧ । ଯୁକ୍ତ; ମିଳିତ (ହି. ଶ)—11. Joined; mixed. ଦେ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ବିଣ—୧ । ଅବିବେଚକ—1. Thoughtless. ୨ । ପ୍ରେତ ପରି ବିଚରଣଶୀଳ—2. Wandering like a ghost. ୩ । ଦୁରନ୍ତ; ଦୁଷ୍ଟ—3. Wicked. ୪ । ଭୂତପରି ଦେଖିବାକୁ କଦର୍ଯ୍ୟ—4. Ugly-looking like a ghost.

ଭୂତ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. ବ—ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ବାହାରେ ବିଚରଣ କରିବାରୂପ ଏକ-ଭୂତ ଉଠାବା } ଅନ୍ୟରୂପ ପ୍ରକାର ରୋଗ--(a disease)
ଭୂତ ଗଛରେ ଉଠାଇବା } Somnambulism.
Bhūta uṭhā(ṭhe)ibā
ନିଶି ପାଓୟା(ଲାଗା) sleep—walking. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗ-

नींदमे चलाफीरा करना ସୁପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଦ୍ରିତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଚାଲୁ ଛଡ ଚାଲୁଥିବା ପରି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ନିଦ ମଲମଲ ହୋଇ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ଘରୁ ବହାର୍ଭାଗ ହୁଏ ଓ ନିଦ୍ରିତ ଅବସ୍ଥାରେ ନାନାକାର୍ଯ୍ୟ କରେ (ଯଥା—ଗୁଳେ, ପାଣି ବୁହାଏ ଓ ଲେଖାପଢ଼ି କରେ); ଜନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରୁଥିଲ ବେଳେ ସେ ଶୋଇଥାଏ ଓ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଏ କଥାସବୁ ତାର ସ୍ମରଣ ନ ଥାଏ । ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ସେ ଲୋକକୁ ଭୂତ ଉଠାଇ ନେଇ ପଛକୁ ଦାଢ଼ଦ୍ୱାର ଫିଟି ମାର ପକାଏ ।]

ଭୂତ କାରଖା(ଖେ)ନା—ଦେ. ବ (ସ. ଭୂତ+ଫା. କାରଖାନାହ୍)—
Bhūta kārakhā(khe)nā ୧ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନରେ
ଭୂତେର କାରଖାନା ବହୁ ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରାଯାଏ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-
भूत कारखाना ବିହୀନ ବା ଫଳବିହୀନ କାର୍ଯ୍ୟ—1. A work of fruitless labour; a wild goose chase. ୨ । ଅନଧିଷ୍ଠାତୃକ ବିଷୟ—2. An affair in which there is no master

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂତ କାଳ—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ଭୂତ+କାଳ)—୧ । ଅତୀତ ସମୟ—Bhūta kāla 1. The past. ୨ । ବ୍ୟାକରଣରେ କ୍ରିୟାର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାଳ ମଧ୍ୟରୁ ପୂର୍ବେ ଘଟି ସାଇଥିବା ବିଷୟ-ସୂଚକ କାଳ—2. (grammar) The past tense.

ଭୂତ କେଶୀ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ତୃଣ—Coridalis Govaniana; a herbarious plant. [ଦ୍ର ଭୁଇକେଶ ଏହା ପଞ୍ଚମ ହିମାଳୟର ଶାକବିଶେଷ; ଏହାର ତେର ମୂତକେଶ: भूतकिस ଝାଣୁଆ, ମୂଳ ଚର୍ମରୋଗ ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।]

ଭୂତ ଖାନା—ଦେ. ବ—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ନଷ୍ଟମି ଓ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ଜମା ହୋଇ-ଭୁତଖାନା ଥାଆନ୍ତି—1. (figurative) A rendezvous of evil and wicked persons. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନଦେଖା-ସ୍ୱାମିକ ବିଷୟ—2. (figurative) An affair having no master. ୩ । ଯେଉଁ ଘରେ ଭୂତ ଥିବାର ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି—3. A haunted house. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ବଡ଼ ଘରମାନଙ୍କରେ କେହି ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଯାହା ଜର୍ଜ୍ଜନ ଓ ଅପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ—4. (figurative) An uninhabited big house or houses which remain unclean and uncared for. [ଦ୍ର—ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ କୌଣସି ଘରେ ବହୁକାଳ କେହି ବାସ ନ କଲେ ସେ ଘରେ ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦି ରହନ୍ତି ଓ ସେଠାକୁ ଲୋକେ ବାସ କରିବାକୁ ଗଲେ ଉକ୍ତ ଭୂତମାନେ ସେଠାରେ ନାନା ଉତ୍ପାତ ଓ ଅଲୌକିକ କାଣ୍ଡ କରନ୍ତି । ଭୂତମାନେ ନାନା ଭୟଙ୍କରରୂପ ଧାରଣ କରି ଓ ପୁଣି ଉଭେଇଯାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାନ୍ତି । କୌଣସି ଗଡ଼ଜାତରେ ରାଜାଙ୍କ ଅଶ୍ୱଥୁରୂପେ ଗୋଟିଏ ଭୂତାଧିକୃତ ଘରେ ଏ ପ୍ରକାରଗ୍ରାହକ ୩୪ ଜଣ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଥିଲେ । ସେ ଘରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ କୋଠରୀରେ କେତେଜଣ-ଙ୍କରେ 'ଦୁମ' ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ କୋଠରୀରେ ଥାଉଁ ଉହାର ଜକଟବର୍ତ୍ତୀ କୋଠିରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ କୋଠିରକୁ ଯିବାରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୂର୍ବାଧିକୃତ କୋଠିରରେ ଶୁଣାଯାଏ । ତଥା ସେ ଭୂତ କାହାର ଅନଷ୍ଟ କରିବାର ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । କଟକ ସହରରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବସା ଯାଏ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବସାରେ ଜନାକେତେ ଭୂତର ଉପଦ୍ରବ ହେଲା । ଶୂନ୍ୟରୁ ବସ୍ତୁ ଓ ଟଙ୍କା ପଡିଲା । ଭାତ ହାଣ୍ଡିରେ ଓ ଭାତ ପଡ଼ରେ ଓ ବନ୍ଦ ଥିବା ଆଲମାରି ଅନ୍ଦରେ ଓ କାନ୍ଥରୁମାନଙ୍କରେ ସଦ୍ୟଃ ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁ ଦେଖାଗଲା; ଘରର ଥିବା ବସ୍ତୁମାନ ଶୂନ୍ୟରେ ରହି ବାହାରେ ଆଣି କଣ୍ଟଉ ଦେଲା । ୩।୪ ମାସ ଏହା ହେବା ପରେ ଜଣେ ଗୁଣିଆ ଆସି ଏ ଉପଦ୍ରବ ବନ୍ଦ କଲେ ।]

ଭୂତ ଗଣ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ଗଣ)—ଶିବାନୁଚରଗଣ; Bhūta gaṇa ଶିବଗଣ—The attendants of Śiba.

ଭୂତ ଗତ—ସ. ବଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ଗତ)—ପଞ୍ଚଭୂତରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ Bhūta gata ବା ମିଳିତ—Reverting to the five elements from which all created things and beings were originally born. [ଦ୍ର—ଭ୍ରହ୍ମ ମତରେ ଏ ସୃଷ୍ଟି ପଞ୍ଚଭୂତ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ ଓ ଶେଷରେ ପୁଣି ପଞ୍ଚଭୂତରେ ମିଳିତ ହୋଇ ରହିଯାଏ ଓ ଜଗତ ଉଚ୍ଚେ ।]

ଭୂତ ଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହାକୁ ଭୂତ ଲାଗିଥାଏ—Bhūta grasta (ଭୂତଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Possessed of ghosts or evil spirits.

ଭୂତଘ୍ନ—ସ. ବଣ (ଭୂତ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯେଉଁ Bhūtaghna ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଭୂତ ଛଡ଼େ-(ଭୂତଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1.(a medicine) Used in freeing persons possessed of evil spirits; to exorcise evil spirits from persons. ୨ । ଓଟ; ଉଷ୍ଟ୍ର—2. The camel. ୩ । ରସୁଣ—3. Garlic. ୪ । ଭୂର୍ଜ୍ଜ ବୃକ୍ଷ—4. Birch tree.

ଭୂତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ସ.ବଣ—କାର୍ତ୍ତିକ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ; ନରକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—Bhūta chaturddasī The 14th day of the dark fortnight of Kārttika. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଯମଙ୍କର ପୂଜା ଓ ତର୍ପଣ କରାଯାଏ ।]

ଭୂତ ଛଡ଼ାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନ୍ତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ର, ଧୂପ ବା ପ୍ରହାରାଦି ଦ୍ୱାରା Bhūta chhardāibā ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୂତ ଲାଗିଥାଏ ତା (ଭୂତ ଝାଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେହରୁ ଭୂତକୁ ଦୂର କରାଇବା—(ଭୂତ ଖଣ୍ଡିବା—ବ) 1. To exorcise. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୂତ ଛାଡ଼ାନ, ଭୂତ ଝାଡ଼ାନ, ଭୂତ ନାବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଷ୍ଟାମିକୁ भूत छोडाना, भूत झाडना, भूत उतारना ଜବଦ୍ କରିବା—2. To teach wicked person a lesson.

ଭୂତ ଜଟା—ସ. ବ—ଜଟା ମାଂସୀ (ଦେଖ)
Bhūta jaṭā Jaṭā māṁsī (See)

ଭୂତ ତତ୍ତ୍ୱ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ତତ୍ତ୍ୱ)—ପଦାର୍ଥ ବିଦ୍ୟା; Bhūta tattwa ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନ—Physics; natural science.

ଭୂ ତତ୍ତ୍ୱ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ=ପୃଥିବୀ+ତତ୍ତ୍ୱ)—ପୃଥିବୀର ଉତ୍ପତ୍ତି, Bhū tattwa ଗଠନ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ—Geology.

ଭୂତତ୍ତ୍ୱ ବିତ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୂତତ୍ତ୍ୱ+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Bhū tattwabit କ୍ୱିପ୍)—ଭୂତତ୍ତ୍ୱ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଜ୍ଞ (ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ତ୍ୱା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତି—A geologist.

ଭୂତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ପୃଥିବୀର ଅବୟବାଦିର ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧର ଇତିହାସାତ୍ମକ ଶାସ୍ତ୍ର—Bhūtattwa bidyā Geology.

ଭୂତତ୍ତ୍ୱ ବିଜ୍ଞାନ
ଭୂତତ୍ତ୍ୱ ଶାସ୍ତ୍ର } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂତ ଧାତ୍ରୀ—ସ. ବ (ଭୂତ=ସୃଷ୍ଟ ଜୀବ+ଧାତ୍ରୀ=ପାଳୟିତ୍ରୀ)—
Bhūta dhātrī ବସୁଧା; ଧରଣୀ; ପୃଥ୍ୱୀ—The earth.

ଭୂତ ନାଥ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ନାଥ)—୧ । ଭୂତେଶ;
Bhūta nātha ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨ । ବହୁତ
ଭୂତ ପତି } ଅନ୍ୟରୂପ
ଭୂତ ବାହନ } ଅନ୍ୟରୂପ
2. Name of the leader of the attendants of Śiba.

ଭୂତ ନାୟକ—ସ ବ, ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ନାୟକ)—ଶିବ—
Bhūta nāyaka Śiba.
(ଭୂତ ବନାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂତ ନାୟିକା—ସ. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ନାୟିକା)—ଦୁର୍ଗା—
Bhūta nāyikā Durgā.

ଭୂତ ପକ୍ଷ—ସ. ବ—କୃଷ୍ଣମାନ ମାସର କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ—The dark fort-
Bhūta paksha night of the lunar month.

ଭୂତ ପି(ଖି)ଆ—ଦେ. ବ୧—ମାରୁ (ନଡ଼ିଆ); ଯେଉଁ କଡ଼ିଆର
Bhūta pi(khi)ā ବାହାରରେ କୌଣସି ଦୋଷ ଦେଖାଯାଏ
ନାହିଁ କନ୍ତୁ ଉତର ଫମ୍ପା ଓ ଉତରେ ପାଣି ବା ଶସ୍ୟ ନଥାଏ-
An empty cocoanut.

ଭୂତ ପୂର୍ବ—ସ. ବଣ (ପୂର୍ବରେ ଭୂତ ଅର୍ଥାତ୍ ଘଟିଥିବା)—ପୂର୍ବତନ;
Bhūta pūrba ଯାହା ପୂର୍ବରେ ଘଟିଥିଲା—Late; recent;
former; that which existed before.

ଭୂତ ପ୍ରଲୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ପ୍ରଲୟ)—ସୃଷ୍ଟ ଜୀବ ଓ
Bhūta pralaya ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ବିନାଶ—The destruc-
tion of the created beings and things.

ଭୂତ ପ୍ରେତ—ସ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଭୂତ, ପ୍ରେତ ଓ ପିଶାଚାଦି ଦେବ-
Bhūta preta ଯୋନି—Different classes of aerial
ଭୂତ ପ୍ରେତ ପିଶାଚ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଭୂତ ପିଶାଚ } ଅନ୍ୟରୂପ
beings or spirits.

ଭୂତ ବର୍ତ୍ତମାନ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ—
Bhūta barttamāna Past and present.

ଭୂତ ବାସ—ସ. ବ—ହରିତକୀ; ବାଡ଼ାଡ଼ା (ଗଛ ଓ ଫଳ)—
Bhūta bāsa Beleric Myrobalan.

ଭୂତ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବ—ଦେବ, ଅସୁର, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଯକ୍ଷ, ପିଶାଚ, ନାଗ,
Bhūta bidyā ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମାନସିକ
ରୋଗମାନଙ୍କ ନିଦାନ ଓ ଉପାୟଆଲୋଚକ ଅୟୁର୍ବେଦର
ଶାଖା (ହି. ଶ)—A branch of Hindu medical
science dealing with mental diseases
due to the influence of deities, ghosts,
planets etc.

ଭୂତ ବୃକ୍ଷକ—ସ. ବ—୧ । ଗର୍ଜଣା ଗଛ—1. Cordia Myxa
Bhūta bṛukshaka (tree). ୨ । ଶୋମନାଢ଼; ଘଣଘଣା—
(ଭୂତ ବୃକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Bignonia Indica.

ଭୂତ ବୈରି—ସ. ବ—ଭୂତ ଅରି (ଦେଖ)
Bhūta bairī Bhuta airi (See)
(ଭୂତ ବୈରିଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ—
Bhūta bhabishyata Past and future.

ଭୂତ ଭବ୍ୟ—ସ. ବ—ସଦ୍ଭସ୍ତୁନାମୋଲ୍ଲ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—
Bhūta bhabya A name of Bishṇu.

ଭୂତ ଭର୍ତ୍ତା—ସ. ବଣ (ଭୂତ+ଘ ଧାତୁ+ତୃ; କୃତ୍)—ଜୀବପାଳକ;
Bhūta bharttā ପୃଥିବୀସ୍ଥ ଜୀବମାନଙ୍କର ପାଳନକର୍ତ୍ତା—
(ଭୂତଭୃତ୍— ଅନ୍ୟରୂପ) Maintaining the created
beings. ସ. ବ—୧ । ଭଗବାନ; ନାରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁ;
ପରମେଶ୍ୱର—1. Bishṇu; God. ୨ । ଶିବ—
2. Śiba.

ଭୂତ ଭାବନ—ସ. ବ (ଭୂତ+ଭୂ ଧାତୁ+ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ ।
Bhūta bhābana ଜୀବଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ପରମେଶ୍ୱର—
1. The Creator; God. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—
2. Śiba. ୩ । ନାରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu.
୪ । ବ୍ରହ୍ମା—4. Brahmā. ୫ । ବହୁତ ଭୈରବ—
5. An attendant of Śiba.

ଭୂତ ଭୂତି—ଦେ.ବ—ଅଶରୀରୀ ଅବସ୍ଥା—The state of being
Bhūta bhūti disembodied. [ଭୂ—ସ୍ୱପ୍ନମା ସମାପ୍ତ
ଦେଲ୍ଲ ଜନ, ଭୂତଭୂତି ଲଉଥିବ ମଦନ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟି-
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]

ଭୂତ ମୟ—ସ.ବଣ (ଭୂତ+ମୟ)—ପଞ୍ଚଭୌତିକ; ପଞ୍ଚଭୂତ ଉପାଦାନରେ
Bhūta maya ପୂର୍ଣ୍ଣ—Consisting of the five
(ଭୂତମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) primordial material elements.

ଭୂତ ମୁଣ୍ଡା (ମୁଣ୍ଡିଆ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ମୁଣ୍ଡର କେଶମାନ
Bhūta munḍa (munḍiā) ରୁକ୍ଷ, କର୍କଶ ଓ ଅସମ୍ଭବଭାବେ
[ଭୂତମୁଣ୍ଡି (ମୁଣ୍ଡେଇ)—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ହୋଇଥାଏ—Having long
ଟୋକାମାଥା ଭୂତମୁଣ୍ଡା unkempt hair on one's head.

ଭୂତଯଜ୍ଞ—ସ. ବ—ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନଦାନ ବା ବୈଶ୍ୱଦେବରୂପ
Bhūta jajñya ଗୃହସ୍ଥର ନିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ବଳିଦାନ—The
daily ceremony enjoined on every house-
holder to offer oblations of food to the
created beings of the universe.

ଭୂତ ଯୋନି—ସ. ବ—ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଭୂତ ବା ପ୍ରେତରୂପରେ
Bhūta joni ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ—The life of a ghost or an
unemancipated spirit assumed by an
animal after death (as a result of his
actions).

ଭୂ(ଭୋ)ତ ଲେଣ୍ଡିଆ—ପ୍ରାଦେ (ବାଳେଶ୍ୱର) ବଣ—(ଗୁଡ଼ି) ଯାହାର ଲାଞ୍ଜ
Bhū(bho)ta leṇḍiā କାଗଜର ଅଭାବ ବା ଅନ୍ୟକାରଣରୁ
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—(Paper kite) Having its tail end
incomplete.

ଭୂତଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ=ପୃଥିବୀର+ତଳ)—୧ । ଧରାତଳ,
Bhū tala ପୃଥିବୀର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ବା ଉପରିଭାଗ—1. The
surface of the earth. ୨ । ପା...

Digitized by srujanika@gmail.com

2. The nether regions. ୩ । ଅନାଚ୍ଛାଦିତ ଭୂମି—3. The bare surface of the earth; the bare ground

ଭୂତଳ ଶୟନ——ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ଭୂତଳ + ଶୟନ) — ଭୂମି Bhūtala śayana ଶଯ୍ୟା; ଖାଲ ଭୂଇଁରେ ବଛଣା ନ ପକାଇ ଭୂତଳଶଯ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶୋଇବା—Sleeping on the bare ground.

ଭୂତଳ ଶାୟୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୂତଳ + ଶୀ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) — Bhūtala śāyī ଧରଣୀଶାୟୀ; ଭୂମିଶଯ୍ୟାରେ ଶୟାନ— (ଭୂତଳଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sleeping on the bare ground.

ଭୂତ ଲଗିବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ଲୋକଠାରେ ଭୂତାବେଶ Bhūta lāgibā ହେବା; ଡାଦାଣୀ ଲଗିବା—1. Being possessed with ଭୂତେପାଓୟା; ଭୂତଲାଗା, ଘାଡ଼େଭୂତଚାପା an evil spirit. भूतलगना, भूतचढना, भूतसवारहोना

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ମାଇତଆ ଯୁବକ, ସ୍ୱାମୀବରହୀତା ଯୁବତୀ ଓ ଯୁବତୀବିଧବାମାନଙ୍କୁ ଭୂତ ବା ଡାଦାଣୀ ଲଗେ । ଏମାନେ ଘନ ଘନ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଆନ୍ତି ଓ ପ୍ରଳାପ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅଶେଷ ବଳପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି; ଯଥା, ୨୦ ସେର ପାଣି ଉଠି ଦୋଇଥିବା ଗଗ୍ଦର ଫନକୁ ଦାନ୍ତରେ କାମୁଡ ୧୦ । ୨୦ ଦାତ ଦୂରକୁ ଝେଡ଼ି ନଅନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଏ ରୋଗ ମାଗସ୍ପର୍ଶକ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଗୁଣିଆମାନେ ସନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ, ନାନାପ୍ରକାର ଧୂପ (ଯଥା—ଅଜୁଆବାଲ ଯୋଡ଼ା, ଝୁଣା, ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଧୂପ) ଓ ନୈବେଦ୍ୟ (ଯଥା ଛେନାପଣା) ଓ ବଳି ଦେଇ ଓ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କରେ ପ୍ରଦାକ୍ଷଦ କର ଭୂତଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଭୂତ ଛଡ଼ାନ୍ତି । ଭୂତ ଛଡ଼ଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଚୈତନ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାଉଳପରି ହେବା—2. (figurative) Acting like a mad man. ୩ । କ୍ରୋଧରେ ବାଉଳ ପରି ହେବା—3. Being maddened with rage.

ଭୂତ ଶୁଦ୍ଧି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ + ଶୁଦ୍ଧି)—୧ । ପୂଜା ଆଦ Bhūta śuddhi ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ମନ୍ତ୍ର ଓ ନ୍ୟାସାଦିଦ୍ୱାରା ଦେହ-ଶୋଧନ—1. The ceremonial rite of purifying one's body before beginning the performance of any religious rite. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହର ଉନ୍ନ ଉନ ଅଂଶକୁ ମନ୍ତ୍ରପାଠପୂର୍ବକ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବଳା ଭୂତଶୁଦ୍ଧିରେ ଦେବପୂଜା କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ ।] ୨ । ଚୈତନ୍ୟ—2. Consciousness.

ଭୂତ ସଞ୍ଚାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ + ସଞ୍ଚାର) — ଭୂତାବେଶ; Bhūta sañchāra କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଶରୀରରେ ଭୂତ ପଶିବା; ଭୂତ ଲଦିବା—Possession of a person's body by an evil spirit.

ଭୂତହର—ସ. ବ (ଭୂତ + ହୃ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଭୂତଗ୍ରସ୍ତ ରୋଗୀକୁ Bhūtahara ଏଥିର ଧୂପ ଦଅଯାଏ)—ଗୁଗୁଳ (ହୃ. ଣ)— Bdellium.

ଭୂତ ହାସ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରବଳ ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ [ଏଥିରେ Bhūta hāsa ରୋଗୀର ଉଚ୍ଚ୍ୟମାନ ଅବୟବ ଦ୍ରୁତ, ରୋଗୀ ବହୁତ ପ୍ରଳାପ କରେ ଓ ଦନ୍ତେ (ହୃ. ଣ)]—A kind of disease accompanied with delirium and loud laughing.

ଭୂତା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭୂତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhūta.

Bhūtā ସ. ବ—କାର୍ତ୍ତିକ କୃଷ୍ଣଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—The 14th day of the dark fortnight of the month of Kārttika. ଦେ. ବ—୧ । ଦାୟିତ୍ୱଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ଲୋକ- 1. (A man) Without any sense of responsibility. ୨ । ଅସାବଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A careless person. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦଅଯିବା ନାମ— (ଭୂତ, ଭୂତଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) A name given to males.

ଭୂତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଧପାଇବା—1. To cheat; to Bhūtā(te)ibā deceive. ୨ । ଭଣ୍ଡାଇବା—2. To ଧାପା ଦେଓୟା wheedle. [ଦ୍ର—ଭୂତମାନେ ଗଛରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଧପାଦେନା ଉଠାଇ ନେଇ ଭଣ୍ଡିବାର ଲୋକବଖାସରୁ ଏହି ଅର୍ଥ !]

ଭୂତାଣ୍ଡି—ଦେ. ବଣ—୧ । ଭୂତଭୁଲ୍ୟ ବ୍ୟବହାରକାରୀ— Bhūtāṇḍi 1. Conducting one's self like a ଭୂତେରମତନ ghost. ୨ । ଭୂତର ଉପଯୁକ୍ତ—2. (work) भूतकेऐसा Befitting a ghost. (ଭୂତାଣ୍ଡି ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂତାତ୍ମା—ସ. ବ (ଭୂତ=ପଞ୍ଚଭୂତ ଅନ୍ତେ ଆତ୍ମନ୍ ଯାହାର)—୧ । Bhūtātmā ଶରୀର; ଦେହ—1. Material body. ୨ । ପ୍ରେତାତ୍ମା; ପ୍ରେତ—2. Ghost; evil spirit. ୩ । ଶିବ—3. Śiba. ୪ । ବ୍ରହ୍ମା—4. Brahmā. ୫ । ବିଷ୍ଣୁ—5. Bishnu. ୬ । ପରଂବ୍ରହ୍ମ—6. The Universal Spirit. ୭ । ଯୁଦ୍ଧ (ପ୍ରକୃଷ୍ଟଭାବେ)— 7. Battle.

ଭୂତାନ୍ତ—ଦେ. ବଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) — ଅତୀତ; ଭୂତ—Past. Bhūtānta [ଉ—ଉଅ ଅକ୍ଷରଟି ଯେଉଁ ଭୂତାନ୍ତ ଉତ୍ତିଷ୍ୟ ପ୍ରାଚୀ· ବ୍ରହ୍ମବିରୂପଣ ଗୀତା ।]

ଭୂତାବାସ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ + ଆବାସ) — ୧ । ଶରୀର; Bhūtābāsa ଦେହ—1, Body. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2 Bishnu.

ଭୂତାବିଷ୍ଟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ + ଆବିଷ୍ଟ)—ଭୂତଗ୍ରସ୍ତ— Bhūtābishṭa Possessed by a ghost. (ଭୂତାବିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂତାବେଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ଆବେଶ)—ଭୂତ ଲଗିବା—
Bhūtābeśa Possession of a person by an evil spirit.

ଭୂତାର୍ତ୍ତ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ଋତ ବା ଆର୍ତ୍ତ)—
Bhūtārtta ଭୂତଗ୍ରସ୍ତ (ଦେଶ) —Bhūtagrasta (See) (ଭୂତାର୍ତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୂତାର୍ଥ—ସ. ବଶ—୧ । ଯଥାର୍ଥ; ବାସ୍ତବ; ସତ୍ୟ—1. Actual; Bhūtārtha true; real. ୨ । ଅକୃତ୍ରିମ—2. Natural,

ଭୂତି—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ ଭୂ ଧାତୁ+କରଣ. ତି)—୧ । ମହାଦେବଙ୍କ
Bhūti ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ (ମହିମା, ଅଣିମା, ଲଘିମା, ବ୍ୟାପ୍ତି, ପ୍ରାକାମ୍ୟ, ବଶିତା, ଇଶିତା, କାମାବଶାୟିତା)—1. The eight divine attributes of God Śiba. ୨ । ବିଭୂତି; ଭସ୍ମ—2. Ashes. ୩ । ବୈଶ୍ୟଜାତିର ଉପାଧି—3. A title of the Baiśyas. ୪ । ହସ୍ତୀର ସିନ୍ଦୁରାଦି-ଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜା—4. Decking of an elephant with paint. ୫ । (+ଉଦ୍ଭବ. ତ) ଅଭ୍ୟୁଦୟ—5. Rise. ୬ । ମଙ୍ଗଳ—6. Weal. ୭ । ଉତ୍ପତ୍ତି—7. Birth. ୮ । ଉତ୍କର୍ଷ—8. Excellence. ୯ । ସିଦ୍ଧି—9. Success. ଦେ. ବ—ମୂଲ୍ୟ; ଦାମ୍—Price. ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉତ୍ତର ଗ୍ରାଣ୍ଟ) ବ—ମଜୁରୀ—Wages.

ଭୂତୁଡ଼ିଆ—ଦେ.ବ—ଗୁଣିଆ; ଭୂତ ଛଡ଼ାଇବା ବା ଭୂତ ଲଗାଇବା ଲୋକ-
Bhūturdiā ରୋଜା; ଭୁତୁଡ଼େ ଓଝା; ଗୁଣି An exorcist.
(ଭୂତୁଡ଼ା, ଭୂତସିଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂତୁମ୍ବୀ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଅଳାବୁ; ଲାଉ—
Bhūtumbī A kind of gourd.

ଭୂତ୍ରୁ(ସ୍ତ୍ରୁ)ଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ତୃଣ)—ସୁରଭି ତୃଣବିଶେଷ;
Bhūtṛu(stṛu)ṇa ଗନ୍ଧତୃଣ; ଧନଶୀ—Andropogen
ସ, ନାମ—ଗୁନ୍ଦ୍ୟଘାଟ, Citratus; lemon-scented
ଭୂତାକ, ସୁଗନ୍ଧ, ଜମୁକତ୍ରିପୁ, grass. [ତ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର
ଛତ୍ର, ମାଲାତୃଣ ମତରେ ଏହା ବରେଚକ, ଲଘୁ,
ରାମକପୁର ଅଗ୍ନିପାଚକ, ରୁକ୍ଷ, ନେତ୍ରର ଅହିତ-
ଭୂତୃଣ କର, ମୂତ୍ରଶୋଧକ, ଓ ବୃଷ୍ୟ, ମଳ-
ଗୁ. ଭୁତୃଣ ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ପିତ୍ତର ଓ ରକ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭି-
କର ।]

ଭୂତେଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂତ+ଈଶ)—ମହାଦେବ—
Bhūteśa Śiba.

ଭୂଦାର—ସ. ବ (ଭୂ=ଭୂମି+ଦୃ ଧାତୁ=ବଦାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Bhūdāra ଅ)—ବରାହ; ଶୂକର—Boar; pig.

ଭୂଦେବ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ଦେବ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Bhūdeba (ଭୂସୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) Brāhmaṇa.

ଭୂଧର—ସ. ବ (ଭୂ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ।
Bhūdhara ପର୍ବତ; ମହୀଧର—1. Hill; mountain. ୨ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—2. An incantation mentioned in the Ayurbeda. ୩ । ଶେଷ ନାଗ; ଅନନ୍ତ ଦେବ—3. The great serpent upholding the universe. ୪ । ବଟୁକ ଭୈରବ; ଶିବଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଅନୁଚର—4. The leader of the attendants of Śiba.

ଭୂ ଧାତ୍ରୀ—ସ. ବ—ଭୁଇଁଅଁଳା (ଦେଶ)
Bhū dhātrī Bhuiñ a-añlā (See)

ଭୂ ନିମ୍ବ—ସ. ବ—ଚରେଇତା (ଦେଶ)
Bhū nimba Chireitā (See)

ଭୂ ନିପ—ସ. ବ—୧ । ପୋକଶୁଙ୍ଘା (ଦରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଶ)
Bhū nīpa Pokaśunghā (See) ୨ । ଭୁଇଁକଦମ୍ବ (ଦେଶ)—2. Bhuiñ kadamba (See)

ଭୂପ—ସ. ବ (ଭୂ=ପୃଥ୍ୱୀ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରାଜା; ନୃପତି
Bhūpa —King; ruler of a kingdom.
(ଭୂପାଳ, ଭୂଭୁଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂପତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ପତି)—ରାଜା—King. ଦେ.
Bhūpati ବ—ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି—Title of some of the Oriya Rajas.

ଭୂପତି ପଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ଜନପ୍ରିୟ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ
Bhūpati paṇḍita କବି—Name of an Oriya poet. [ତ୍ର—ଏ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳବାସୀ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ପୁରୀ ରାଜା ବଦ୍ୟଧିର ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗକୁ ତୀର୍ଥାଟନରେ ଯାଇ ପୁରୀକୁ ଆସି ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ଖୋରଧା ରଥିପୁର ଗ୍ରାମରେ ବାସ କଲେ । ଏ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ; ସେ ହିନ୍ଦି, ସଂସ୍କୃତ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଜାଣୁଥିଲେ; ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶିକ୍ଷି ତହିଁରେ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଭୂପତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ନାମକ କବିତା ପ୍ରଣୟନ କଲେ ।]

ଭୂପତି ଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ରାଜା ଓ କବି—Name of
Bhūpati bhañja an Oriya Raja and poet. [ତ୍ର—ଗଣେଶ ବିଭୂଦ୍ଧ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ କାଲ୍ପନିକ ଇତିହାସ । ବନାୟକ, ହୃଲ୍ଲସାହୁଦ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ଭୂବ—ଦେ. ବ (ସଂସ୍କୃତ 'ଭୂ' ଶବ୍ଦର ବନ୍ଧୁବଚନ 'ଭୂବ'ର ଅପଭ୍ରଂଶ)—
Bhūba ପୃଥ୍ୱୀ—The earth. [ତ୍ର—ଏ ସେଣୁ ମେଲଣ୍ଟ ଦୋଇବେ, ଏ ଭୂବ ଟେକ୍ଟେ ଆକର୍ଦ୍ଦିବେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଭୂ ବଲୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ବଲୟ)—ପୃଥ୍ୱୀର ପରିଧି—
Bhū balaya The circumference of the earth

ଭୂ ବାୟୁ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୃଥ୍ୱୀର ଉପରସ୍ଥ ପବନ—The
Bhū bāyu atmosphere; the air over the surface of the earth.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂ ବୃତ୍ତ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ବୃତ୍ତ)—କଳ୍ପିତ ବୃତ୍ତ—
Bhū brutta The equator.

ଭୂ ଭାଗ—ସ. ବ. (ଭୂ+ଭାଗ)—୧ । ସ୍ଥଳଭାଗ—1. The solid
Bhū bhāga portion of the earth, as distinguished from the water portion of it.
୨ । ଦେଶାଂଶ—2. A political division of the earth.

ଭୂଭାର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ଭାର)—୧ । ପୃଥିବୀର ଭାର—
Bhūbhāra 1. The burden of the earth.
୨ । ପୃଥିବୀରେ ପାପର ପ୍ରାବଲ୍ୟ—2. The prevalence of sin in the world.

ଭୂଭୃତ୍—ସ. ବ (ଭୂ=ପୃଥିବୀ+ଭୃ ଧାତୁ=ପୋଷିବା, ଧରିବା+
Bhūbhṛut କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିନ୍)—୧ । ରାଜା—1. King.
୨ । ପର୍ବତ—2. Mountain.

ଭୂମଣ୍ଡନା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ମଣ୍ଡନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା
Bhūmaṇḍanā ପୃଥିବୀ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ)—ଅଦ୍ଭୁତ ସୁନ୍ଦରୀ—
Beautiful (woman); beautifying the world.

ଭୂମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ. (ଭୂ=ପୃଥିବୀ+ମଣ୍ଡଳ)—୧ । ଜଗତ୍; ପୃଥିବୀ—
Bhūmaṇḍala 1. The world. ୨ । ଭୂଗୋଳକ—2. The terrestrial globe.

ଭୂମା—ସ. ବ (ବହୁ+ଇମନ୍=ନିପାତନ, ଭୂମନ୍, ୧ମା ୧ବ)—
Bhūmā ୧ । ବହୁତ୍ୱ—1. Plurality; immensity.
୨ । ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ପୁରୁଷ ଭଗବାନ—2. The all-pervading God. ସ. ବଣ (ବହୁ+ମନ୍)—ଭୂୟିଷ୍ଠ;
ବହୁଳ—Great; extensive.

ଭୂମାନନ୍ଦ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଭୂମା+ଆନନ୍ଦ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ—
Bhūmānanda Great joy. (ଉ—ବର ଜୀବାତ୍ମାକୁ ଶାନ୍ତି
ଭୂମାନନ୍ଦ, ଘଲାବ ନିଭାଅ ଦୁଃଖ । ନନ୍ଦକିଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।)

ଭୂମି(ମୀ)—ସ. ବ (ଭୂ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ମି;+ଈ)—୧ । ପୃଥିବୀ—
Bhūmi(mī) 1. The earth. ୨ । ଦେଶ—2. Country.
୩ । କ୍ଷେତ୍ର—3. Field. ୪ । ଜମି; ପୃଥିବୀର ଉପରସ୍ଥ
ମୃତ୍ତିକା—4. Soil over the surface of the earth. ୫ । ସ୍ଥାନ;ଆଧାର—5. Place;site; receptacle. ୬ । ମୂଳଦୁଆ—6. Foundation. ୭ ।
ବାସସ୍ଥାନ—7. Residence. ୮ । ଖଣି;ଆକର—8.
Mine. ୯ । ଜିହ୍ୱା—9. Tongue. ୧୦ । ଯୋଗୀମାନଙ୍କର
ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ—10. A certain condition of persons engaged in meditation. ୧୧।ମୂର୍ତ୍ତିମାନ
ବଇଠି—11. The base or pedestal of an image.

ଭୂମିଆଁ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଓଡ଼ିଆ ଚାଷକରିଶ୍ରେଣୀ—
Bhūmiāñ A low caste of Śudras in the district of Ganjam.
[ଦ୍—ଏମାନେ ଚାଷପାଡ଼ି ଓ ସାଲମା ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ସଦ୍ୟଗ, ଅନାର୍ଯ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର । ଏମାନେ ପାଣି ଦେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଗୋଡ଼ ଦ୍ୱାର ଧୁଅନ୍ତି, ଜଳ ପିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ଭୂମି କମ୍ପ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂମି+କମ୍ପ)—ପୃଥିବୀର ଅଳ୍ପକାଳସ୍ଥ
Bhūmi kampa ଗଳତ ଧାତୁ ଆଦର ଆଲୋଡ଼ନଜନିତ ପୃଥିବୀ-
ପୃଷ୍ଠର କମ୍ପନ—Earthquake. [ଦ୍—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ପୃଥିବୀକୁ ଫେଣ ଧରିଥିବା ବାସୁକା କଡ଼ ଲେଉଟାଇବାରୁ ଭୂମିକମ୍ପ ହୁଏ; ଜଳୁ ପୃଥିବୀ ପ୍ରଥମେ ଅତ୍ତ ଉଷ୍ଣ ଅଗ୍ନିମୟ ତରଳ ବସ୍ତୁ ଥିଲା, ତାହା କାଳକ୍ରମେ ଥଣ୍ଡା ହୋଇ ଜୀବଙ୍କ ବାସୋପଯୋଗୀ ହୋଇଅଛୁ; ତଥାପି ଏହାର ଗର୍ଭ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିମୟ ରହିଅଛୁ । କେଲେ କେଲେ ଏହି ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ଅଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତପ୍ତ ଓ ତରଳ ଧାତୁ ଆଦି ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ମୁଖ ବାଟେ ବାହାରକୁ ବାହାରେ । ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ଉତ୍ତପ୍ତ ତରଳ ବସ୍ତୁ ବାହାରକୁ ବାହାରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଭୂମି ଦୋହଲି ଯାଏ, ଏହାକୁ ଭୂମିକମ୍ପ କହନ୍ତି ।]

ଭୂମିକା—ସ. ବ (ଭୂମି+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ବକ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟର ବା
Bhūmikā ଗ୍ରନ୍ଥର ଅବତରଣିକା; ପୂର୍ବାଭାସ ବା ସୂଚନା—
1. Introduction to a book or discourse.
୨ । ପତ୍ତନ; ମୂଳଦୁଆ—2. Foundation. ୩ । ସ୍ୱଜ୍ଜା;
ବେଶଧାରଣ —3. Putting on of a dress; toilet. ୪ । ରୂପାନ୍ତରପରିଗ୍ରହ—4. Changing of form. ୫ । ରଚନା—5. Composition.
୬ । (ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ଚିତ୍ତର ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ—6. A condition of the mind. ୭ । ବେଶ ବଦଳାଇବା-
7. Changing of dress.

ଭୂମି କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଭୂଇଁ କଖାରୁ (ଦେଖ)
Bhūmi kushmāṇḍa Bhūiṁ kakhāru (See)

ଭୂମି ଗତ—ସ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଭୂମିରେ ଅବସ୍ଥିତ—
Bhūmi gata 1. Situated on the ground.
୨ । ଭୂପତିତ—2. Fallen down. ୩ । ଭୂମିଷ୍ଠ—
3. Born.

ଭୂମି ଗତେ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. ବଣ—ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ—
Bhūmi gate On being born. (ଉ—ଅବ୍ଦ ତର୍ଦ୍ଦୁ
ଭୂମି ଗତେ, ବାମନ ଦେଖିଲେ ଅତ୍ତତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭୂମି ଗମ—ସ. ବ (ଭୂମି+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଓଟ (ହ୍ର. ଶ)—
Bhūmi gama Camel.

ଭୂମି ଗୃହ—ସ. ବ (ମ.ଯ.ତ୍ପୁ)—ଭୂଗର୍ଭରେ ବା ମାଟିତଳେ ନିର୍ମିତ
Bhūmi gṛuha ଘର—A house built under the surface of land; under-ground house; cellar.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂମି ଚମ୍ପକ—ସ. ବ—ଭୁଇଁ ଚମ୍ପା ଦେଖ)
Bhūmi champak Bhūiñ champā (See)

ଭୂମି ଚଳ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଭୂମି କମ୍ପ—
Bhūmi chala Earthquake.
(ଭୂମି ଚଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂମିଜ—ସ. ବଣ (ଭୂମି + ଜନ୍ ଧାତୁ + ଅ)—୧ । ଭୂମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Bhūmija 1. Produced from the earth. ୨ । (ଭୂମିଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଖେତ ଜାତ; କୃଷିଜାତ—2. Produced from agriculture. ସ. ବ—୧ । ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—
The planet Mars ୨ । ନରକାସୁର—
2. The name of a demon. ୩ । ସୁନା (ହ. ଶ)-
3. Gold. ୪ । ସୀସା (ହ. ଶ)—4. Lead (metal). ଗାଦେ. ଦେ.—୧ । ଭୂଇଁଆ ଜାତି (ଦେଖ) Bhūiāñ jāti Se) ୨ । ଭୂଇଁଆ ଜାତିର ଭାଷା—
2. Language spoken by the Bhuyañs in Singbhum, Manbhum and Mayurbhunj.

ଭୂମି ଜମ୍ବୁ—ସ. ବ—ଭୁଇଁ ଜାମୁ (ଦେଖ)
Bhūmi jambu Bhūiñ jāmu (See)

ଭୂମିଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଭୂମିଜ + ଆ)—ଧରଣୀସୁତା; ସୀତା—Sītā.
Bhūmija (ଭୂମିସୁତୀ, ଭୂମିସଭବା, ଭୂମିସୂତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂମି ଜାତ—ସ. ବଣ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଭୂମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced
Bhūmi jāta from the earth. ସ. ବ—ବୃକ୍ଷାଦି; ଉଦ୍ଭିଦ-
Trees and plants; vegetables.

ଭୂମି ଜୀବୀ—ସ. ତ. ପୁଂ—(ଭୂମି + ଜୀବ୍ ଧାତୁ + ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Bhūmi jībī ୧ । କୃଷକ—1. An agriculturist. ୨ । (ଭୂମି ଜୀବନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୈଶ୍ୟ (ହ. ଶ)—2. Baisya.

ଭୂମି ତଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଭୂମି + ତଳ) ଭୂତଳ; ଧରାପୃଷ୍ଠ—
Bhūmi tala The surface of the earth or soil.

ଭୂମି ଦାନ—ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଭୂମି + ଦାନ)—ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଜମି ଦେବା—
Bhūmi dāna Gift of land (to a Brāhmaṇa); grant of land (to a Brāhmaṇa.)

ଭୂମି ଦେବ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ.)—୧ । ଭୂଦେବ; ବ୍ରାହ୍ମଣ—1.
Bhūmi deba Brāhmaṇa. ୨ । ରାଜା—2. King.
[ଉ—ଏକ ରଥକରେଣ୍ଟ ଦ୍ରୋଣ ଭୂମି ଦେବ । ସଦାବ୍ରତେ ଷଣ୍ଢେ ଦେବତା ମାନବ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଭୂମି ଧର—ସ.ବ—(ଭୂମି + ଧୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧ । ଭୂଧର; ପର୍ବତ—
Bhūmidhara 1. Mountain. ୨ । ଅନନ୍ତ; ଶେଷନାଗ—
2 The great mythological serpent upholding the universe.

ଭୂମିପ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୂମି + ପା. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ବମ୍ବା ପାଳ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ନୃପ; ରାଜା—King.
Bhūmipa
(ଭୂମିପତି, ଭୂମିପାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂମି ପିଶାଚ—ସ. ବ—ତାଳବୃକ୍ଷ—
Bhūmi pisācha Palm-tree.

ଭୂମିପୁତ୍ର—ସ. ତ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—1. The
Bhūmiputra planet Mars. ୨ । ନରକାସୁର—
2. A demon. ୩ । ଶେୟାନାକ; ପଟପଟିଆ—
3. Bignoniea Indica.

ଭୂମି ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ବ (ଉପପଦ ସମାସ; ଭୂମି + ବର୍ଦ୍ଧକ; ଯାହା ସଡ଼ିଯାଇ
Bhūmi barddhaka ଭୂମିର ଅବସ୍ଥାକୁ ବଢ଼ାଏ)—ମୃତଶରୀର
(ହ. ଶ)—Dead body; corpse.

ଭୂମିବଲା—ସ. ବ—ଶାକ ତରୁ ବିଶେଷ—Sida Veronicifolia
Bhūmibalā (plan t) [ଦ୍ର—ଏହା ଗଲୁ ଜାତିର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲା ପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବଂ ସିଂହଳରେ
ବର୍ନନିୟାର ଘାସମୟ ସୁଲମାନଙ୍କରେ ବା ପଡ଼ିଆ
ସାନ୍ତାଲୀ. ସାର, ତାଣ୍ଡି, ଭୂମିରେ ହୁଏ; ଏ ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ;
ବାରଅର, ଚୋଙ୍ଗା, ସାକାମ । ଏହାର ଶାଖା ଲମ୍ବ ଓ ସିଧା ଉପରେ
ତା, ଯାଲାକ୍ଷାସି, ଯାଲକ୍ଷାଦୁ ବଢ଼େ । ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଓସାରିଆ ଓ
ତେ. ଗସ୍ପାପୁଆକୁ ଅଣ୍ଡାକାର; ଫୁଲ ଶ୍ୱେତ, ଫୁଲର ରଙ୍ଗ
ଗୁ. ଭୋସ୍ପାବଲା ଧଳା ଓ ଦଳଦଅ ମିଶା; ପାଖୁଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ
ମ. ଭୁଇତଜ୍ନା,ଭୋସ୍ପାବାଲ ବସ୍ତୁତ ।
ଏହାର ସବୁ ଫୁଲ ଓ ଫଳ କଷା ଘାଆ,ଜ୍ୱରଗ୍ରସ୍ତ ଅଙ୍ଗାର୍ତ୍ତି,
ଓ ଗ୍ରନ୍ଥିବଯୋଡ଼ାର ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।]

ଭୂମି ବଲ୍ଲୀ—ସ. ବ—ଭୁଇଁଅଳା (ଦେଖ)
Bhūmi ballī Bhūiñ a-añlā (See).

ଭୂମି ବାଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—ଅଚଳସ୍ଥ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି; ସମ୍ପତ୍ତି—
Bhūmi bārḍi Immoveable property.
ଜମୀବାଡ଼ି **ଜମିନବାରୀ**

ଭୂମିବାସ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ: ଭୂମି + ବାସ)—ଜମି ଓ ଘରମାନ
Bhūmibāsa Land and houses. (ଉ—ଗିହ
ସ୍ଥିରା ଭୂମିବାସ; ଏ ସବୁ ଭୁମ୍ପର ପ୍ରକାଶ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭୂମି(ମୀ)ରୁହ—ସ ବ (ଭୂମି + ରୁହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ବୃକ୍ଷ—
Bhūmi(mī)ruha Tree; plant.

ଭୂମି ଲବଣ—ସ. ବ—ସୋରା (ହ. ଶ)—
Bhūmi labaṇa Saltpetre; nitre.

ଭୂମି ଲାଭ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଜମିପ୍ରାପ୍ତି—
Bhūmi lābha Acquisition of land.

ଭୂମି ଲୁଣ୍ଠିତ—ସ. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ଭୂମିରେ ଗଡ଼ୁଥିବା—
Bhūmi luṇṭhita Rolling on the ground.

ଭୂମି ଲେପ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଗୋବର (ହ. ଶ)
Bhūmi le; a Cowdung.

ଭୂମିଲୋକ—ଦେ. ବ—ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଲୋକଗଣ—The people of the
Bhūmilok a terrestrial regions. (ଉ—ଆମ୍ଭ ଭୁଲେ
ଭୁଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଭୂମିଲୋକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନପର୍ବ ।).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂମି ଶଯ୍ୟା—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ଭୂମି+ଶଯ୍ୟା)—ଭୂତଳରେ ଶୋଇବା-
Bhūmi śajyā Sleeping on the bare ground.

ଭୂମି ଶାୟୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୂମି+ଶୀ. ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bhūmi śāyī (ଭୂମିଶାୟିତ-ଅନ୍ୟରୂପ) [ଭୂମିଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]
୧। ଧରଣୀଶାୟୀ—1. Sleeping on the bare ground; lying on the ground. ୨। ମୃତ—2. Dead (and lying prostrate on the ground.)

ଭୂମିଷ୍ଠ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୂମି+ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ପ୍ରସୂତ; ଜାତ
Bhūmishṭha ଉତ୍ପନ୍ନ; ଜାତ—1. Born. ୨। ଭୂମିଶାୟିତ—
(ଭୂମିସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) 2. Lying prostrate on the ground. ୩। ପ୍ରଣତ—3 Bowing; stooping with the face turned towards the ground.

ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରସୂତ ହେବା; ଜନ୍ମ ହୋଇ ପଡ଼ିବା—
Bhūmishṭha hebā To be born.
ভূমিষ্ঠ হওয়া **भूमिष्ठ होना**

ଭୂମି ସାଉଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠନ—Rolling on the
Bhūmi sāuṇṭā ground. (ଉ—କାଣ୍ଡଘାତରେ ଉଚ୍ଚେ ମାଟିତେଗଡ଼ାଗଡ଼ି (ହଓୟା) ପଡ଼ିଣ କେତୋଟା, ଦେବେ ଭୂମି ସାଉଣ୍ଟା **भूमिमे लोटपोट (करना)** ଦନ୍ତୁଜଙ୍କ ବେଃ। କୃଷ୍ଣସିଂହ.ମହାଭାରତ (ପ୍ରଯୋଗ—ଭୂମିସାଉଣ୍ଟା ଦେବା) ବନପର୍ବ।)

ଭୂମିସାତ୍—ସ. ବ (ଭୂମି+ପରଣତ୍ତାର୍ଥେ. ସାତ୍)—ଭୂପାତିତ—
Bhūmisāt Fallen to the ground; laid on the ground; consigned to the ground.

ଭୂମି ସମ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ (ଭୂମିରୂପ ସମ୍ପତ୍ତି.ରୂପକ କର୍ମଧା;ଭୂମି +ସମ୍ପତ୍ତି)—
Bhūmi sampatti ଜମିବାଡ଼ି; ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—Landed property.

ଭୂମି ସମ୍ଭବା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୭ମୀ ତତ୍; ଭୂମି+ ସମ୍ଭବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Bhūmi saṁbhabā ସୀତା—Sītā

ଭୂମି ସୁର—ସ. ବ—ଭୂସୁର; ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Bhūmi sura A Brāhmaṇa.

ଭୂମିହାର—ସ. ବ—(ଭୂମି+ହୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଦାର ଓ ସଂଯୁକ୍ତ
Bhūmihāra ପ୍ରଦେଶବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ—A class of Brāhmaṇas of Bihar and the United Provinces. [ଦ୍ର—ଏ ଜାତି ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟା ବଦାର ପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରନ୍ତି। ଏମାନେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି କହନ୍ତି ଓ ନିଜକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି। ଏ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା କଥା ଶୁଣାଯାଏ; କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ପରଶୁରାମ ପୃଥ୍ୱୀକୁ ନିଃକ୍ଷତ୍ରିୟ କରିଥିଲେ ସେହି ସମୟରେ ସେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ଭାର ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ଭୂମିହାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶର ଅଟନ୍ତି। କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ମଗଧସ୍ଥିତ ଜରାସନ୍ଧ ସ୍ୱାନୁଷ୍ଠିତ ସଜ୍ଞ ପାଇଁ ଏକ ଲକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ି ଥିଲେ। ତନ୍ମଧ୍ୟ ଏତେ ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନ ମିଳିବାରୁ ତାଙ୍କର ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଜମ୍ବୁମାଳୀପୁ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ପଇତା ପିନ୍ଧାଇ ଜରାସନ୍ଧଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଠିଆ କରାଇ ଦେଲେ, ଏମାନେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନ। ଯେ ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଜାତିର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କଠାରେ ସଜନ, ଯାଜନ ଆଦ ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତ କର୍ମର ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ ଅନେକ କର୍ମ ଏମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ; ଏମାନେ ଦାନ ପ୍ରତିଗ୍ରହ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଖେତବାଡ଼ି ଓ ଚାକରି କରି ଜୀବିକାନିର୍ବାହ କରନ୍ତି। (ହୁ.ଶ) ଓଡ଼ିଶାରେ ବଳଭଦ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପରି ବଦାରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ଏମାନଙ୍କର ପରସ୍ଥିତି ଥିବାର ଜଣାଯାଏ। ଭୂମିହାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହଳ ଚୁଲ୍ଲନ୍ତି, ଧୂମପାନ କରନ୍ତି।]

ଭୂମୀନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂମି+ଇନ୍ଦ୍ର)—ନୃପତ୍ତି; ରାଜା—
Bhūmīndra King.

ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂମି+ଅଧିକାରୀ)—୧। ଭୂସ୍ୱାମୀ—
Bhūmyadhikārī 1. The owner of land. ୨। ଜମିଦାର—2. Landlord; zamindar.
[ଦ୍ର—ଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନେ ପ୍ରଥ 'ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ' ସ୍ଥଳରେ 'ଭୂମ୍ୟାଧିକାରୀ' ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଲେଖୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ।]

ଭୂମ୍ୟାମଲକୀ—ସ. ବ—ଭୁଇଁ ଅଁଳା (ଦେଖ)
Bhūmyāmalakī Bhuiṅ a-aṅlā (See)

ଭୂମ୍ୟାଲୀକ—ସ. ବ—ଜମି ସମ୍ବନ୍ଧେ ମିଥ୍ୟାଭାଷଣ (ହୁ. ଶ)—
Bhūmyālīka Speaking falsehood or untruths about land.

ଭୂୟଃ(ୟସ୍)—ସ. ବ (ବହୁ+ଇୟସ୍ ଶବ୍ଦ, ପ୍ରଥମା ୧ବଚନ)—
Bhūyaḥ(yas) ଆଧିକ୍ୟ; ବାହୁଲ୍ୟ—Excess. ବଣ—୧। (ଭୂୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଧିକ; ବହୁ—1. Great; many; much. ୨। ପ୍ରଚୁର—2. Plentiful. ଅ—୧। ପୁନଶ୍ଚାର—1. Again. ୨। ପୁନଃ ପୁନଃ—2. Repeatedly.

ଭୂୟାଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଭୁଇଁଆଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bhūyāñ (etc) ଭୁୟଁା **भूमिया** Bhuiñāñ etc (See)
(ବ୍ୟ—ଅନଳ ଲଗାଇ ଦୋଇଥିବେ ମନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତେ ଭୂତାଁ ପ୍ରମଦା। ସ୍ୱାଧୀନାଥ. ଯାତ୍ରୀ।)

ଭୂୟିଷ୍ଠ—ସ. ବଣ (ବହୁ+ଇଷ୍ଠ)—ବହୁତ; ଅତ୍ୟଧିକ—
Bhūyishṭha Very much; the greatest.

ଭୂୟୋଦର୍ଶନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଭୂୟଃ+ଦର୍ଶନ)—୧। ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ-
Bhūyodarśana 1. Observation. ୨। ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିବା—2, Looking attentively at a thing.

ଭୂୟୋଭୂୟଃ—ସ. ଅ (ଭୂୟଃ+ଭୂୟଃ)—ପୁନଃପୁନଃ; ବାରମ୍ବାର—
Bhūyobhūyaḥ Repeatedly; again and again.

ଭୂର ଘୁର—ଦେ. ବ—ଦାମ୍ଭିକପଣ; ଦାମ୍ଭିକତା; ଭୁବୁଡୁ—
Bhūr bhār ' Bravado.
दाम्भिकता **गीदड, भपकी**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂରି—ସ. ବଣ (ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ପ୍ରଚୁର—1. Plenti-
Bhūri ful. ୨ । ବହୁ; ଅଧିକ—2. Much; many.
[ଭୂରିତା(ତ୍ୱ)—ବ] (ଉ—ବଶାଳ ସେ ଭୂରି ଶାଳ, ବଚ୍ଛୋକ
ଲୋକରେ ମେଳ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।)
ବ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—1. Gold. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. Brahmā.
୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu. ୪ । ଶିବ—4. Śiba.
୫ । ଇନ୍ଦ୍ର—5. Indra. ୬ । ସୋମଦତ୍ତଙ୍କର ଏକ
ପୁତ୍ର—6. Name of a son of Somadatta.

ଭୂରି ଗନ୍ଧା—ସ. ବ—ମୂଗ୍ୟାଂସୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—
Bhūri gandhā A scented herb.

ଭୂରି ଗମ—ସ. ବ (ଭୂରି+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bhūri gama ଗଧ (ହି. ଶ)—The ass.

ଭୂରି ତେଜାଃ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୂରି+ତେଜସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bhūri tejāḥ ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ) -Fire.

ଭୂରି ଦକ୍ଷିଣ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଭୂରି+ଦକ୍ଷିଣା)—ବିଷ୍ଣୁ—
Bhūri dakshiṇa Bishṇu. ସ. ବଣ—ଯେଉଁ ଯଜ୍ଞରେ ବହୁ
ଦକ୍ଷିଣା ଦିଆଯାଏ—A vedic sacrifice in which
great and large presents are made.

ଭୂରି ଦୁଗ୍ଧା—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବୃଶ୍ଚିକାଳି (ହି.ଶ)—ବିଛୁଆଡ ଗୁଳ୍ମ—
Bhūri dugdhā The stinging nettle.

ଭୂରି ଭୋଜନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ଭୂରି+ଭୋଜନ)—୧ । ପୂର୍ତ୍ତି
Bhūri bhojana ଭୋଜନ—1. Full meal. ୨ । ଅନେକ
ଲୋକଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବା—2. The feeding of
many people.

ଭୂରି ମଞ୍ଜରୀ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧଳା ତୁଳସୀ (ହି. ଶ)—
Bhūri mañjarī The white or green variety
of the Holy Basil plant.

ଭୂରି ରସ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଆଖୁ (ହି. ଶ)—
Bhūri rasa Sugarcane.

ଭୂରିଶଃ—ସ. ଅ (ଭୂରି+ବାର୍ଥେ ଶସ୍)—ବହୁବାର—Many
Bhūriśaḥ times; times without number.

ଭୂରିଶ୍ରବାଃ(ବା)—ସ. ବ (ଭୂରି ଶ୍ରବସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ରାଜବଂଶୀୟ
Bhūri śrabāḥ(bā) ଗୁଳା ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର—A prince
of the lunar dynasty, killed by Arjuna.
[ଦ୍ର—ଏ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ କୌରବ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ
କରି ଶେଷରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ଭୂରିଶ୍ରବା ପାଗ ବାନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧୁ ମହାଭାରତ ଶେଷ (ନ୍ୟାସୁ; ସାଲପୁର)—
Bhūriśrabā pāga bāndhu bāndhu mahābhārata śesha ଭୂରିଶ୍ରବା ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବାକୁ ସଜ୍ଜିତ ହେଉ ହେଉ ଅଠର
ଦିନ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେବା ନ୍ୟାସୁ; (ଭୁଲ—ପାଗ ବାନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧୁ
କରିବା ବେଳକୁ)—(analogy) To miss a function while making elaborate preparations to attend for the same.

ଭୂରୁ—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରୁ)—ଭୁଲତା—Eyebrow (ଉ—ମଞ୍ଜୁ
Bhūru ଭୁଜଗ ଭୂରୁ ତଳ ନୟନାଞ୍ଚଳ ଦେଖରେ ଛାଳ ।
ଭ୍ରୂ ମୈଁ ଜଦ୍ଦପୂର୍ବିୟ, ସଙ୍ଗୀତ ।)

ଭୂରୁକ୍ଷେପ—ଦେ. ବ—ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ (ଦେଖ)
Bhūrukshepa Bhrūkshepa (See)
ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ (ଉ—ଦେଖି ସ୍ତ୍ରୀମା ସ୍ତ୍ରିୟ ରୂପ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ନାହିଁ
ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ଭୂରୁକ୍ଷେପ । ଭୂପଦ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ଭୂରୁ ଭଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୀ)—ଦେ. ବ (ପଦ୍ୟ)—ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗି (ଦେଖ)
Bhūru bhaṅga(ṅgī) Bhrūbhaṅgi (See)
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗି (ଉ—ମାଳ ଉରଙ୍ଗେ ଭୂରୁଭଙ୍ଗୀ ଉତ୍ପଳ । ଗୋଧାନାଥ.
ମେଘଦୂତ ।)

ଭୂରୁ ଲତା—ଦେ. ବ (ସ. ଭ୍ରୂଲତା)—ଭୁଲତା—Eye-brow.
Bhūru latā (ଉ—କାମ ଧନୁ ସଦୃଶ ଭୂରୁଲତା ଦୁଇ—
(ଭୂରୁଲେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) କୃଷ୍ଣଜିହ୍ୱ. ମହାଭାରତ. ବନପର୍ବ ।)
ଭ୍ରୂଲତା ମୈଁ

ଭୂରୁହ—ସ ବ (ଭୂ+ରୁହ୍ ଧାତୁ+ଅ)—୧ । ବୃକ୍ଷ—1. Tree.
Bhū ruha ୨ । ବୃକ୍ଷଲତାଦି—2. Vegetables. ୩ । ଅର୍ଜୁନ
ବୃକ୍ଷ—3. Arjuna (tree). ୪ । ଶାଳ ବୃକ୍ଷ—
4. Śāla (tree).

ଭୂର୍ଜ୍ଜ—ସ. ବ—କୋମଳ ଚର୍ମବତ୍ ତ୍ୱକ୍‌ବିଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Bhūrjja A variety of the Birch tree; Betula
ଭୋଜପତ୍ର (Kirtikar) Utilis; Betula Bhojpatra
(Kirtikar). [ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟ ପ୍ରଦେଶରେ
ଜନ୍ମେ । ଏହାର ତ୍ୱକ୍ ସ୍ତରର ଦୋଇ ପଡଳା ଚମଡ଼ା ପର
ଖସିଯାଏ । ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏହି ବଲ୍କଳରେ ଲେଖୁ-
ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଥିରେ ସଖ ମନ୍ତ୍ର ଲେଖାଯାଏ; ଘର
ଛାଅର କରିବା ପାଇଁ ଏ ଗଛର କାଠ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—
ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ।]

ଭୂର୍ଜ୍ଜପତ୍ର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂର୍ଜ୍ଜ+ପତ୍ର)—ଭୂର୍ଜ୍ଜ ଗଛର ବକଳ;
Bhūrjja patra ଭୋଜ ପତ୍ର—The bark of the Birch
tree (used like paper). [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ
ପତ୍ର ହିନ୍ଦୁମାନେ ଭୂର୍ଜ୍ଜପତ୍ରରେ ଲେଖୁଥିଲେ ଇଜିପ୍ଟର
ଲୋକେ ମଧ୍ୟ Papyrus (ପାପିରସ୍) ନାମକ ଗଛର
ଶୁଖିଦ୍ୱାର କାଗଜ କାମ ଚଳାଉଥିଲେ ଓ ଏହି ଗଛର ନାମରୁ
କାଗଜର ଇଂରାଜୀ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ Paper (ପେପର୍) ଉଦ୍ଭୂତ
ହୋଇଅଛୁ ।]

ଭୂର୍ତ୍ତା(ର୍ତ୍ତେ)ଇବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ଉଣ୍ଡାଇବା;
Bhūrtā(rte)ibā ଭୁଲ୍ଲାଇବା—To inveigle.
[ଭୁର୍ତ୍ତାଭୁର୍ତ୍ତି କରିବା, ଭୂରୁତା(ରୁତେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭୂର୍ଲୋକ—ସ. ବ (ଭୂଃ+ଲୋକ)—ଭୂଲୋକ; ପୃଥିବୀ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ—
Bhūrloka The earth.

ଭୂଲତା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୂ+ଲତା)—କେଞ୍ଚୁଆ; ଜାଅ—
Bhūlatā Earth-worm.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂଲୋକ—ସଂ. ବ—ସପ୍ତର୍ଯ୍ୟଲୋକ—The earth.
Bhūloka

ଭୂଶକ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରାଜା—King.
Bhūśakra (ଭୂବଲ୍ଲର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୂଶୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଭୂ+ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ନେଉଳ; ଗୋଧା ଆଦ ବିଲେଶୟୀ ଜୀବ—2. The class of animals living in dens or burrows.
Bhūśaya

ଭୂଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍) —ଭୂମିଶଯ୍ୟା (ଦେଖ)
Bhūśajyā Bhūmiśajyā (See)

ଭୂଶାୟୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୂ+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) —୧ । ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଶୋଇଥିବା—1. Sleeping or lying on the bare ground. ୨ । ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିବା—2. Fallen down. ୩ । ମୃତ (ହ. ଶ) —3. Dead.
Bhūśāyī (ଭୂଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୂଷଣ—ସଂ. ବ (ଭୂଷ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ) —୧ । ଅଳଙ୍କାର; ଗହଣା —1. Ornament. ୨ । ସଜ୍ଜା—2. Paraphernalia. ୩ । (+ଭାବ. ଅନ) ଶୋଭା —3. Beauty. ୪ । ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧାଇବା—4. Decoration. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବିଷ୍ଣୁ—5. Bishṇu. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) —ଭୂଷଣ-ସ୍ୱରୂପ; ଶୋଭା ବା ପ୍ରଶଂସା ବା ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧକ (ଯଥା—ସ୍ୱର୍ଗତ ମଧୁସୂଦନ କୁଳଭୂଷଣ ପୁନ ଥିଲେ) —(figurative) Glorifying; glorious; an ornament (as in 'he was an ornament to the society'). ବେ. ତ—ଭୂଷିତ; ଅଳଙ୍କୃତ—Decorated. [ଉ- ବହୁତରେ ଭୂଷଣ, ଶିରେ ଜଟା ଧରଣ, ପ୍ରାସାଦ ଦୁଆରେ ବସିଲା । ବଚନ ଗ୍ରମାସୃଣ ।]
Bhūshaṇa

ବେ. ବ—୧ । ପ୍ରଶଂସାଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ—1. A praiseworthy thing. ୨ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ବିଷୟ—2. Graceful thing.

ଭୂଷଣ କଥା—ବେ. ବ—ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ, ଶୋଭନୀୟ; ବିଷୟ—
Bhūshaṇa kathā A praisworthy matter.

ଭୂଷଣ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରିୟ—
Bhūshaṇa priya Fond of ornaments or decorations.
(ଭୂଷଣପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭୂଷଣପ୍ରିୟତା—ବ)

ଭୂଷଣୀ—ବେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଭୂଷିତା) —ଭୂଷିତା; ଅଳଂକୃତା—
Bhūshaṇī Adorned with ornaments. [ଉ—ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ନାନାରତ୍ନ ଭୂଷଣୀ ପାରୁଶରେ ୫୪ ୫୪ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବଳାସ ।]

ଭୂଷଣୀୟ—ସଂ. ବଣ (ଭୂଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ) —ଅଳଙ୍କରଣୀୟ—
Bhūshaṇīya Fit to be decorated.

ଭୂଷଣ୍ଡ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଭୂଷଣ୍ଡ (ଦେଖ)—Bhushaṇḍa (See)
Bhūshaṇḍa (ଭୂଷଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୂଷା—ସଂ. ବ (ଭୂଷ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅଳଙ୍କାର; ଭୂଷଣ—1. Ornament; decoration.
Bhūshā

ବେ (ସଂ. ବଧ୍ ଧାତୁ) —ବଧ୍ଦବା; କେଞ୍ଚବା—Thrusting; goring. [ଉ—ଅନଙ୍ଗ ବାଣବରଷା, ସଙ୍ଗେ ତ ଜୁରଙ୍ଗଦୃଷା, ସଶ୍ରେଷ ଅଘାଙ୍ଗଭୂଷା ମିଶିଲା ରେ । ବଦ୍ଧସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ଭୂଷାଇବା—ବେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସଂ. ଭୂଷ୍ ଧାତୁ, ଭୂଷିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭୂଷଣ କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause to decorate.
Bhūshāibā

ଭୂଷାବତୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୂଷା+ବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଅଳଙ୍କୃତା—
Bhūshābatī Decorated with ornaments.
(ଭୂଷାବାନ୍—ପୁଂ)

ଭୂଷିତ—ସଂ. ବଣ (ଭୂଷା+ଇତ) —ଅଳଙ୍କୃତ—Decorated; adorned.
Bhūshita (ଭୂଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୂଷିବା—ବେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସଂ. ଭୂଷ୍. ଧାତୁ)—ଭୂଷଣ କରିବା; ସଜ୍ଜିବା—To deck; to decorate. (ଉ—ଭୂଷା ଭୂଷନା ଅଳକା ଶିର ଭୂଷଇ ଦେ । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।)
Bhūshibā

ଭୂଷ୍ଣୁ—ସଂ. ବଣ—(ଭୂ. ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ. ଷ୍ଣୁ; ଭୁଲ. ଜିଷ୍ଣୁ, ସହିଷ୍ଣୁ)—୧ । ଉତ୍ପତ୍ତିଶୀଳ; ଜନ୍ମଶୀଳ—1. Habituated to be born. ୨ । ଭବିଷ୍ୟତ୍—2. Future.
Bhūshṇu

ଭୂଷ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଭୂଷ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଭୂଷଣୀୟ (ଦେଖ)
Bhūshya Bhūshaṇīya (See).

ଭୂ ସଂସ୍କାର—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯଜ୍ଞ, ହୋମ, ଦୈବଦେବ ଆଦର ନିମନ୍ତ୍ରେ ଭୂମିରେ ରେଖାଙ୍କନ, କୁଶ, ଗୋମୟ ଓ ଜଳଦ୍ୱାରା ବିଧିପୂର୍ବକ ଭୂମିର ସଂସ୍କାର ବା ପରିଷ୍କରଣ—The consecration or ceremonial cleansing of the site for a vedic fire-sacrifice or Baiswadeba.
Bhū saṁskāra

ଭୂସାଈ—ବେ. ବ—(ସଂ. ଭୂସ୍ୱାମୀ) —ରାଜା—
Bhū sāiñ King.

ଭୂସୁତ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ଭୂ+ସୁତ) —୧ । ମଙ୍ଗଲଗ୍ରହ—
Bhū suta 1. The planet Mars. ୨ । ବୃକ୍ଷଲତାଦି—2. Trees and plants; vegetables. ୩ । ନରକାସୁର—3. A demon.

ଭୂସୁର—ସଂ. ବ— (୭ମୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍) —ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Bhūsura Brāhmaṇa.

ଭୂସ୍ତୃଣ—ସଂ. ବ—ଭୁତୃଣ (ଦେଖ)
Bhūstṛuṇa Bhutṛuṇa (See)

ଭୂସ୍ଥ—ସ. ବଣ (ଭୂ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପୃଥିବୀସ୍ଥିତ—
Bhūsthā Situated on the earth. ସ. ବ—
(ଭୂସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମନୁଷ୍ୟ (ହ. ଶ)—Man.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂସ୍ୱର୍ଗ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ଭୂ+ସ୍ୱର୍ଗ; ମୌରଗଣିକ)—ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—Bhū swarga The Sumeru mountain. ଦେ. ବ ପୃଥିବୀରେ ଥିବା ସ୍ୱର୍ଗପରି ସୁଖମୟ ସ୍ଥାନ—A delightful place like paradise on earth.

ଭୂସ୍ୱାମୀ—ସ. ତ. ପୁଂ (ଭୂ+ସ୍ୱାମିନ୍, ୭ମା. ୧ବ)—୧ । ଜମିଦାର—Bhūswāmī 1. Landlord; zemindar. ୨ । ଭୂପତି; (ଭୂସ୍ୱାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ରାଜା—2. King.

ଭୃ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଧାରଣ କରିବା—1. To hold; to sustain. ୨ । ବରଣ କରିବା; ପୋଷିବା—2. To maintain.

ଭୃକୁଂଶ(ସ)—ସ. ବ. ପୁଂ [ଭୃ+କ୍ରୁନ୍ ଶ(ସ) ଧାତୁ=ଗତି ଯାଇବା+ Bhṛukumśa(sa) ସଜ୍ଞାର୍ଥେ ଅ]—ସ୍ତ୍ରୀବେଶଧାରୀ ନର୍ତ୍ତକ (ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର)—A male-dancer in female attire.

ଭୃକୁଟି(ଟୀ)—ସ. ବ (ଭୃ+କ୍ରୁଟ୍ ଧାତୁ=କୁଟିଳ ହେବା+ଇ; ବ Bhṛukuṭi(ṭī) ନଗାଇନ)—ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ—A frown; contraction of the eye brow. ଦେ. ବ (ସଂ. ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ)—ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ; ଶିବାନୁଚର—Name of an attendant of Śiba.

ଭୃକୁଟି(ଟୀ) କୁଟିଳାନନ—ସଂ. ବ (ଭ୍ରୂକୁଟୀଦ୍ୱାରା କୁଟିଳ ଆନନ; Bhṛukuṭi(ṭī) kuṭilānana ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଓ କର୍ମଧା)—ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା ବକ୍ର ହୋଇଥିବା ମୁଖ—A face made wry with frowning; scowling face. ସଂ. ବହ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଓ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭ୍ରୂକୁଟିଦ୍ୱାରା ଯାହା ମୁହଁ ବଙ୍କା ହୋଇଛି—With the face made wry with frowning; [ଭ୍ରୂକୁଟି(ଟୀ) କୁଟିଳାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ] scowling.

ଭୃକୁଣ୍ଡା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଭୁରୁକୁଣ୍ଡା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bhṛukuṇḍā (etc) Bhur-kuṇḍā etc (See)

ଭୃଗୁ—ସଂ. ବ (ଭୃଜ୍ ଧାତୁ=ଭାଜିବା+ଉ)—୧ । ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ Bhṛugu ପିତା, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ମାନସ ପୁତ୍ର ଓ ପ୍ରଜାପତି-ବିଶେଷ; ମୂଳ ବିଶେଷ—1. Name of a sage, father of Śukra and a progenitor of mankind. [ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଜନେ ରୁଦ୍ର ଏକ ଯଜ୍ଞ କରୁଥିଲେ ଓ ତାହା ଦେଖିବାକୁ ବହୁ ଦେବ, ଦେବୀ, ଦେବକନ୍ୟା ଓ ଋଷି-ମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ଉକ୍ତ ଯଜ୍ଞରେ ଆହୁତି ଦେବା ସମୟରେ ଦେବକନ୍ୟାମାନଙ୍କ ରୂପରେ ମୋହିତ ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କର ରେତଃପାତ ହେଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉକ୍ତ ରେତଃକୁ ଅଞ୍ଜଳୀ କରଣଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷଣ କରି ନେଇ ଅଗ୍ନିରେ ପକାଇଲେ ଓ ଉକ୍ତ ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟରୁ ଯଜ୍ଞାଗ୍ନିଶିଖା ମଧ୍ୟରୁ ଭୃଗୁଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେଲା । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏ ଶିବଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟ; ପରଶୁରାମ ଏହାଙ୍କ ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସ ପୁତ୍ର ଥିଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମା ଏହାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଜାପତି-ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଦକ୍ଷସୁତା ଖ୍ୟାତିଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ବିଷ୍ଣୁପତ୍ନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଏହାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଧାତା ଓ ବିଧାତା । ଏ ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଓ ଭୃଗୁବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ । ଷଣ୍ଡିମୃ ସ୍ୱଜା ସାଙ୍ଗ-ଦବ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ଭୟରେ ଏହାଙ୍କର ଶରଣ ଗଣିବାରୁ ଏ ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କର ଶତ୍ରୁ ଭୟରୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମୁନିଋଷିମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପାଖେ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ନ କରିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସାର କଲେ; ପରେ ଭୃଗୁ ସ୍ତବ କର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କଲେ । ସେଠାରୁ ଯାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ପାଖେ ପରୀକ୍ଷା ତାଙ୍କ ନମସ୍କାର ନ କରିବାରୁ ମହାଦେବ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଭସ୍ମୀଭୂତ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ଓ ଭୃଗୁ ସ୍ତୁତିଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ କର ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଠାକୁ ଗଲେ; ବିଷ୍ଣୁ ସେତେବେଳେ ଶୋଇଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଭୃଗୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଛାତିସ୍ଥଳରେ ଏକ ଗୋଇଠା ମାଇଲେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେଲା ଓ ପଦାଘାତ କରିଥିବା ହେତୁ ସେ ଭୃଗୁଙ୍କ ଉପରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ହୃଦୟର କଠୋରତା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ପାଦର ବ୍ୟଥା ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ ବିଷ୍ଣୁ ଭୃଗୁଙ୍କୁ ପଚାରି ଭୃଗୁଙ୍କ ପଦସେବା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ନିଜର ବକ୍ଷରେ ଅଦ୍ୟାପି ଭୃଗୁ ପଦାଘାତଚିହ୍ନ ଧାରଣ କରିଥିବାର ଦେଖିବ । ଏହା ଦେଖି ଭୃଗୁ ସ୍ଥିର କଲେ ବିଷ୍ଣୁହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବ —ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ।] ୨ । ଦ୍ରୋଣାଗୁର୍ଯ୍ୟ (ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର) —2. A name of Droṇa. ୩ । ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ—3. The planet Venus. ୪ । ଶିବ—4. Śiba. ୫ । ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ—5. High and steep land. ୬ । ପର୍ବତର ଭାଲୁଦେଶ—6 The brow of a mountain. ୭ । ପର୍ବତର ଗଡ଼ାଣିଆ ସ୍ଥାନ (ଯେଉଁଠାରୁ ଗଡ଼ ପଡ଼ିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ପର୍ବତର ତଳଯାକେ ଏକଦମ୍ ଗଡ଼ିଆସେ)—7. Precipice; the steep slope of a mountain. ୮ । ପ୍ରପାତ—8. Waterfall; cataract; cascode. ୯। ପର୍ବତରେ ଭାଲୁଦେଶରେ ଥିବା ସମତଳ ଭୂମି 9, Table land. ୧୦ । ପରଶୁରାମ (ହ. ଶ)—10. Paraśurāma. ୧୧ । ଭୃଗୁମୁନିଙ୍କ ବଂଶ (ଦୁବଲ) 11. The race of which the progenitor was Bhṛugu. ୧୨ । ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟ (ହ. ଶ)—12. Śukra, the preceptor of the demons. ୧୩ । ଜମଦଗ୍ନି (ହ. ଶ)—13, Jamadagni; the father of Paraśurāma.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୃଗୁକଚ୍ଛ—ସ. ନ—ହନୁମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ଘାଟ, ଆଧୁନିକ ଭରୋଚ ଭଡୋଚ
Bhṛugukachchha ଭରୋଚ ବା ବ୍ରୋଚ—The Sanscrit name of Broach on the mouth of the Narbuda river in Bombay presidency. [ଦ୍ର—ଏହା ବୋମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶରୁକ୍ତ, ନର୍ମଦା ନଦୀ କାମ୍ବେ ଉପସାଗରରେ ପଡ଼ୁଥିବା ମୁହାଣ ନିକଟରେ ଏ ନଗର ଅବସ୍ଥିତ ।]

ଭୃଗୁଜ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୃଗୁ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Bhṛuguja ଭୃଗୁବଂଶ ଜାତ—Born in the family of Bhṛugu. ସ. ନ—୧ । ଭୃଗୁଙ୍କ ପୁତ୍ର—1. Son of Bhṛugu. ୨ । ଭୃଗୁବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A scion of the Bhṛugu family. ୩ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ—3. Śukrāchārjya.

ଭୃଗୁପତି—ସ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୃଗୁ=ଭୃଗୁ ବଂଶ+ପତ୍ତି=ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱାର)—ଭୃର୍ଗବ; ପରଶୁରାମ (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାର)—
Bhṛugupati ଭୃଗୁଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଭୃଗୁନନ୍ଦନ (ନନ୍ଦନ)
ଭୃଗୁନାଥ
ଭୃଗୁନାୟକ
ଭୃଗୁରାମ
ଅନ୍ୟରୂପ
Paraśurāma, an incarnation of Bishṇu.

ଭୃଗୁ ବାର—ସ. ନ—ଶୁକ୍ରବାର—Friday.
Bhṛugu bāra (ଭୃଗୁବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୃଗୁମାନ୍—ସ. ବିଣ (ଭୃଗୁ+ମତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଗଡ଼ାଣିଆ (ପର୍ବତ)—
Bhṛugumān Precipitous; steep (mountain). (ଉ—ବୁଦ୍ଦେଲୀଟରେ ମାଲବର୍ତ୍ତି ଭୃଗୁମାନ ତେର । ରାଧାନାଥ. (ଭୃଗୁମାନ—ଦେଶଜରୂପ) ସମାପ୍ତ ।)

ଭୃଗୁ ରେଖା—ସ. ନ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବକ୍ଷୋଦେଶରେ ଭୃଗୁ-
Bhṛugu rekhā ମୁନିଙ୍କ ପଦାଘାତର ଚିହ୍ନ (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—(ଭୃଗୁଲତା—ଅନ୍ୟରୂପ) The mark left on the breast of Bishṇu by the kick of sage Bhṛugu.

ଭୃଗୁ ସୁତ—ସ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—
Bhṛugu suta 1. Sage Śukra. ୨ । ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ (ହୁ.ଶ)—2. The planet Venus.

ଭୃଙ୍କୁଶ—ସ. ନ—ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶଧାରୀ ନଟ (ହୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—
Bhṛuṅkuśa A dancer or actor appearing in a female garb.

ଭୃଙ୍ଗ—ସ.ନ (ଭୃ.ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଗ)—୧ । ଭ୍ରମର—1. The humble bee. ୨ । ଖଞ୍ଜନୀ ପକ୍ଷୀ—2. The fork-tailed shrike; the black drongo. ୩ । ନଟ; ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A libertine; a lecher. ୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଜଳପାତ୍ର—4. A golden vase. ୫ । ଗୁଳ୍ମ-ବିଶେଷ; କେଶଦୂତୀ—5. Name of a plant. ୬ । ଗୁଡ଼ତ୍ୱକ୍ ଗଛ—6. Cinnamon. ୭ । ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଗଛ—7. Wedelia Calendulacea. (ଦ୍ର—ବିଭୀତକ ଭୃଙ୍ଗ ଭୃଙ୍ଗ ଭୃଙ୍ଗ କରେ କେଳ, ବଳା ବଳା ବଳତା ବି ପୁଷ୍ପଦାସ୍ତେ ଫଳ । ଅଞ୍ଜ. ବୈଦ୍ୟେଶ୍ୱରଲାସ ।) ୮ । ଉରୁଡ—8. Wasp.

ଭୃଙ୍ଗକ—ସ. ନ (ଭୃଙ୍ଗ+କ)—ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ (ଦେଶ)
Bhṛuṅgaka Bhīmarāja (See).

ଭୃଙ୍ଗଜ—ସ. ନ (ଭୃଙ୍ଗ+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଅଗୁରୁ (ହୁ.ଶ)—
Bhṛuṅgaja Agallochium.

ଭୃଙ୍ଗଜା—ସ. ନ (ଭୃଙ୍ଗଜ+ଆ)—ଭାର୍ଗୀ; ବାତ୍ସନଖାଦ୍ୟ—
Bhṛuṅgajā Clerodendron Siphonanthus (plant).

ଭୃଙ୍ଗଟ—ଦେ. ନ—ବୈରାଗୀଙ୍କ ପରିଧାନବସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Bhṛuṅgaṭa A cloth worn by ascetics.

ଭୃଙ୍ଗପ୍ରିୟା—ସ. ନ—ମାଧବୀଲତା—Name of a creeper
Bhṛuṅgapriyā with sweet scented flowers.

ଭୃଙ୍ଗବନ୍ଧୁ—ସଂ. ନ (ବନ୍ଧୁସ୍ତ୍ରୀ ବା ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । କୁନ ଗୁଳ୍ମ
Bhṛuṅga bandhu (ଦେଶ)—1. Kunda plant (See) ୨ । କଦମ୍ବ ଗଛ (ହୁ. ଶ)—2. Nuclea Cadama (tree).

ଭୃଙ୍ଗମୋହିନୀ—ସଂ. ନ (ଭୃଙ୍ଗ+ମୁହ୍, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ—
Bhṛuṅgamohinī ୧ । ଚମ୍ପକ ଗଛ—1. The Champaka tree. ୨ । କନକଚମ୍ପକ (ହୁ. ଶ) (ଦେଶ)—2. Kanakachampā (See)

ଭୃଙ୍ଗରାଜ—ସ. ନ—୧ । କଳା ଭଅଁର—1. The black bee. ୨ । ଭ୍ରମର ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. A big humble ବାଙ୍ଗ, କେଶରାଜ bee. ୩ । ବଡ଼ କଳଲଥାଉ କାଉପରି ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ ମଁଗରା,ମାନା ପକ୍ଷୀ—3. The large racket-tailed black drongo. ୪ । ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—4. Name of a vedic sacrifice. ୫ । ଗନ୍ଧମାଦନସ୍ଥିତ ଶାକବିଶେଷ [ଦ୍ର—ଏହା କେଶବର୍ଦ୍ଧକ ଓ କେଶର ଦୂତକର (ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ କେଶରଞ୍ଜ, କେଶ୍ୟ, କୁନ୍ତଳବର୍ଦ୍ଧକ) କେଶରଦା; କେଶଦୂତୀ ଗୁଳ୍ମ (ଏହା ଆର୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମେ)—5. Wedelia Calendulacea (a herb) Verbesina Scandens. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ—6. Spilanthes Oleracia (plant).

ଭୃଙ୍ଗାରି(ରୀ)ଟ(ଟି)—ସ. ନ (ଭୃଙ୍ଗ+ରୀ. ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଅ
Bhṛuṅgari(rī)ṭa(ṭi) ଇ)—ଶିବାନୁଚରବିଶେଷ—One of the attendants of Śiba.

ଭୃଙ୍ଗରୋଳ—ସ. ନ—ଉରୁଡ଼—
Bhṛuṅgaroḷa The wasp; hornet.

ଭୃଙ୍ଗାଭିଷ୍ଟ—ସ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆମ୍ବ ଗଛ (ହୁ. ଶ)
Bhṛuṅgābhishṭa The mango tree.

ଭୃଙ୍ଗାର—ସ. ନ (ଭି. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଆର=ଯାହା ଭୃଙ୍ଗାର ଜଳ ଧାରଣ କରେ)—୧ । ଝୁଣ୍ଟି; ଗଡ଼ୁ; ଜଳ-ପାତ୍ର ବିଶେଷ—1. A waterpot with a spout;

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ଲବଙ୍ଗ—2. Clove. ୩ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—3. Gold. ୪ । ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ଦେଶ)—4. Bhṛuṅgarāja (See). ୫ । ସୁବର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଜଳପାନପାତ୍ର (ହ. ଶ)—5. A drinking vessel made of gold.

ଭୃଙ୍ଗାର—ଦେ. ବ (ଶବ୍ଦୀ ଉତ୍) —୧ । ଝିଙ୍କାର ପୋକ—1. The Bhṛuṅgāri cricket (insect). ୨ । ବଣ ଗନ୍ଧ (ହ. ଶ)—2. Pandanus Odoratissimus plant.

ଭୃଙ୍ଗାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । ଝଡ଼ପୋକ—1. Winged ants. ୨ । Bhṛuṅgārikā ଝିଙ୍କାର ପୋକ—2. The cricket (insect).

ଭୃଙ୍ଗାର୍କ—ସଂ. ବ—କେଶଦୁଦୁଗ୍ଧ ଗୁଳ୍ମ—
Bhṛuṅgārka Wedelia Calendulacea (plant).

ଭୃଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ (ଭୃଙ୍ଗ+ଇନ୍; ଏ ଭୃଙ୍ଗପର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ)—
Bhṛuṅgī ୧ । ଶିବାନୁଚରବିଶେଷ—1. One of the attendants of Śiba. ୨ । ବଡଗଛ (ହ. ଶ)—2. Banian tree. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ. ଭୃଙ୍ଗ+ଈ) ମାଈ ଭଅଁର—3. A female wasp. ୪ । ଅଉଷଧ (ହ. ଶ)—4. Aconite. ୫ । ଭୃଙ୍ଗ (ହ.ଶ)(ଦେଶ)—5. Bhṛuṅga (See).

ଭୃଙ୍ଗୀଫଳ—ସଂ. ବ—ଅମ୍ଡା (ହ. ଶ)
Bhṛuṅgī phala Hogplum.

ଭୃଙ୍ଗୀଶ—ସଂ. ବ (ଶବ୍ଦୀ ଉତ୍; ଭୃଙ୍ଗୀ+ଈଶ)—ଶିବ—
Bhṛuṅgīśa Śiba.

ଭୃଙ୍ଗେଷ୍ଟା—ସଂ. ଚ (ଭୃଙ୍ଗ+ଇଷ୍ଟ+ଆ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣହାଟିଆ ଗୁଳ୍ମ—
Bhṛuṅgeshṭā 1. Clorodendron Siphonanthus (plant). ୨ । ଘିକୁଆଁସ (ହ. ଶ)—2. Indian Aloes. ୩ । ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ. ଶ)—3. A young woman.

ଭୃତ୍—ସଂ. ଚଣ (ଭୃ. ଧାତୁ+କ୍ତୁଁ. ବ୍ୟତ୍ୟୟ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଭୂତ୍ଭୃତ୍)—୧ । ପାଳନକର୍ତ୍ତା—1. Supporting; maintaining. ୨ । ଧାରୀ, ଧାରଣକର୍ତ୍ତା—2. Holding; bearing. ୩ । ଯେ ଜଠାଇ ପରେ—3. Upholding.

ଭୃତ—ସଂ. ବଣ (ଭୃ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପାଳିତ; ପୁଷ୍ଟ—
Bhṛuta 1. Brought up; maintained. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full; filled up. ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଭୃତ୍ୟ; ଗୃହକ (ହ. ଶ)—1. Servant. ୨ । ବୋହିଥ ଗୃହର; ବୋଜଗୁରୁଆ ଗୃହର [ହ. ଶ]—2. A servant who carries his master's luggage.

ଭୃତକ—ସଂ. ବ (ଭୃ. ଧାତୁ+କରଣ. ତ+କ)—୧ । ମୂଲ୍ୟ; ବେତନ; ଦରମା—
Bhṛutaka 1. Wages; salary. ୨ । (+କର୍ମ. ତ+କ) ଭୃତ୍ୟ; ଗୃହର—2. Servant. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ+କ) ମାସ—3. Month. ବଣ-ବେତନଗ୍ରାହୀ—Acting for wages; salaried.

ଭୃତ—ସଂ. ବ (ଭୃ ଧାତୁ+କରଣ. ତି)—୧ । ବେତନ—
Bhṛuti 1. Salary. ୨ । (+ଭାବ. ତି) ପୂର୍ଣ୍ଣତା—2. Fullness. ୩ । (+କରଣ. ତି ବୃତ୍ତି; ପୋଷ୍ୟକ-ପୋଷାକ ଖଞ୍ଜା—3. Maintenance grant. ୪ । (+ଭାବ. ତି) ଭରଣପୋଷଣ—4. Maintenance. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ତ) ମୂଳ ଧନ—5. Capital ୬ । ମୂଲ୍ୟ—6. Price; value. ୭ । (+ଭାବ. ତି) ପୂରଣ—7. Filling up.

ଭୃତିଜୀବି—ସ.ବଣ.ପୁଂ (ଭୃତି+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bṛutijībī ୧ । ବେତନଗ୍ରାହୀ—1. Salaried. ୨ । ବୃତ୍ତି-(ଭୃତିଜୀବନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୋଗୀ—2. Enjoying a grant or allowance for maintenance

ଭୃତିଭୁକ୍—ସ. ତତ୍ପୁ (ଭୃତି+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Bhṛutibhuk ଭୃତିଜୀବୀ (ଦେଶ)—Bhṛutijībī (See)

ଭୃତ୍ୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୃ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଦାସ; ଗୃହର—
Bhṛutya 1. Slave; servant. ୨ । ପରାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—(ଭୃତ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Dependent. ୩ । (+କରଣ. ଯ) ବୃତ୍ତି; ବେତନ—3. Salary. ୪ । (+ଭାବ. ଯ) ଚିକିତ୍ସା—4. Medical treatment.

ଭୃତ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ଭୃତ୍ୟ+ଭାବ. ତା)—ଗୃହର—Service.
Bhṛutyatā(twa) (ଭୃତ୍ୟପଣ—ଦେଶଜରୂପ)

ଭୃତ୍ୟାଧ୍ୟାପନ(ନା)—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଭୃତ୍ୟ+ଅଧ୍ୟାପନ)—ଦରମା
Bhṛutyādhyāpana ନେଇ ବେଦ ପଢ଼ାଇବା—Teaching of the Bedas in return for wages received.
[ଦ୍ର—ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରଅନୁସାରେ ନିନ୍ଦନୀୟ ।]

ଭୃମି—ସ. ବ (ଭୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ଘୂର୍ତ୍ତିବାୟୁ—1. Whirl-
Bhṛumi wind. ୨ । ଜଳଭୃମି; ଭଅଁର—2. Whirlpool; eddy. ୩ । (+ଭାବ. ଇ) ଭ୍ରମଣ—3. Walk. ୪ । ଘୂରିବା—4. Whirling. ୫ । ବୈଦିକକାଳର ବୀଣାବିଶେଷ—5. A kind of harp used in the Vedic times.

ଭୃଶ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଭ୍ରଂଶ ହେବା—
Bhṛuś (root) To slip off.

ଭୃଶ—ସ. ବଣ (ଭୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବହୁଳ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—
Bhṛuśa 1. Excessive. ୨ । ବାରଂବାର ଘଟୁଥିବା—2. Repeated. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Very much. ୨ । ପୁନଃ ପୁନଃ; ବାରମ୍ବାର—2. Repeatedly.

ଭୃଷତ୍—ସ. ବ(ଭୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅତ୍)—ପାଷାଣ; ପଥର—
Bhhṛushat Stone.

ଭୃଷାଳୀ—ସ ବ—ମଏନା (ଦେଶ)
Bhṛushāḷī Maena (See)

ଭୃଷ୍ଟ—ସ. ବଣ (ଭ୍ରସଜ୍ ଧାତୁ=ଭର୍ଜ୍ଜା+କର୍ମ. ତ)—ଉଚ୍ଚିତ; ଉଜା ହୋଇଥିବା—
Bhṛushṭa Fried; roasted.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୃଷ୍ଟକାର—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୃଷ୍ଟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)--ମୁଢ଼ି, ମୁଢ଼ିମ୍ବ
Bhṛushṭakāra ଆଦ କରିବା ଜାତି; ଖଜଲ ଆଦ ଭାଜିବା ହିନ୍ଦୁ-ଜାତି—A caste of Hindus who fry corn.

ଭୃଷ୍ଟାନ୍ନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା. ଭୃଷ୍ଟ+ଅନ୍ନ)—ମୁଢ଼ି—
Bhṛushṭānna Fried rice.

ଭୃଷ୍ଟି—ସ. ବ (ଭୃସଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତି)—୧ । ମୁଢ଼ି—1. Fried. Bhṛushṭi rice. ୨ । (+ଭାବ. ତି) ଭାଜିବା—2 Frying. roasting. ୩ । (+ଅଧିକରଣ. ତ) ଜନଶୂନ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ—3. A lonely garden.

ଭେଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ବଧାନ)—ଉଆଇବା (ଦେଖ)
Bheibā Bhiāibā (See)

ଭେଉ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭେଦ)—ମର୍ମ୍ମ; ରହସ୍ୟ; ଫେଜ୍—Secret; Bheu key. ଗାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବାଗ; ଫେଉ ମେଉ ଭଙ୍ଗ; ଖାତ—One's ways. [ଯଥା—ତାର ଭେଉ ଯାଇବା ବଡ଼ କଠିନ ।]

ଭେଉଆ—ଦେ. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ, ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରେ ବ୍ୟବହୃତ, ସଂ. ଭେଦ, ସଂ ଉଦ ଧାତୁ)—୧ ଭେଦୁଆ—1. A spy. ୨ । ଯେ ଗୁପ୍ତ କଥାମାନ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରେ—2. Abetrayer of one's secrets.

ଭେଉ ଭେଉ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—କୁକୁର ଭୁକିବା ଶବ୍ଦ—
Bheu bheu ଭେଉଁଭେଉଁ ଭୁମୁ The barking sound of a dog.

ଭେଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚୈସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିବାର
Bheṁ ଭେଁ ଭେଁ ମୈଁ ମୈଁ ଶବ୍ଦ—1. Sound of loud cry.
ଭେଁ ଭେଁ, ଭେଁ ଭେଁ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । କୁକୁରଙ୍କ ଘାର୍ଘ ଭୁକିବାର ଶବ୍ଦ—2. Sound of long barking or whining of a dog. ବ—ଭେଁ ଭେଁ ଶବ୍ଦ କରି କାନ୍ଦିବା ଶିଶୁ—A child given to loud crying; a whining child. [ଉ—ଭେଁ କାନ୍ଦେ, ଭେଁ କାନ୍ଦେ, କାନେ ନଟେଇ ମୂଷି, ନଟେଝୁମର କାନ୍ଦୁଅଛୁ ଘରକୁ ନ ଆସି—କାହ୍ନାଣୀ ଗୀତ ।]

ଭେଁଡ଼(ଡି)—ଗାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ (ଭୁଲ ହି. ଭେଁଡ଼)—୧ । ମେଣ୍ଢା—
Bheṁṛdi(ḍi) 1. Ewe. ୨ । ରେଣ୍ଡି—2. Lady's finger.

ଭେକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୁ ଧାତୁ=ଭୁତ ହେବା+ଅଘାଦାନ କ)—
Bheka [ଭେକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଙ୍ଗ; ମଣ୍ଡୂକ—Frog.

ଭେକ(ଖ)—ଦେ. ବ (ସ. ବେଶ)—୧ । ପୋଷାକ; ବେଶ; ପରିଚ୍ଛଦ—1. Dress. (ଉ—ଯୁବ ଭେକ ନ ଥିଲା ଯାହାର ତାହାକୁ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଲେ ସେ ବହୁ ସମ୍ମାନକୁ । କୃଷ୍ଣଦି. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । ବୈଷ୍ଣବର ବେଶ; ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବା ଉତ୍ତମ ବେଶ; ବୈଷ୍ଣବ, ସାନେ ଦୀକ୍ଷା ନେବା ସମୟରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଭୋର, କୌପୁନ ଆଦ—2. The scanty dress assumed by a recluse at his initiation; the garb of an anchorite. (ଉ—ଭେଟରେ ବସ୍ତ୍ରତ. ପୁଣି ଭଲଙ୍କ ଲଗିବ । ଗୀତୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।) [ଦ୍ର—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବ (ଯଥା—ଶାକ୍ତ, ବୈଷ୍ଣବ, ଶୈବ, ତାନ୍ତ୍ରିକ, ଗାଣପତ୍ୟ ସୌର ଆଦ)ଙ୍କର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଭେକ ଅଛି । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଉନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଭୋଷ୍ଟା, କୌପୁନ୍ନା, ବହିର୍ବାସ, ଭେଶ ଧାରଣ ମାଳା (ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ, ତୁଳସୀ, ପଦ୍ମକେଶର ବା ସ୍ଫଟିକର) ଓ ଉଲକ (ତ୍ରିପୁଣ୍ଡ୍ର, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପୁଣ୍ଡ୍ର, ଅର୍ଦ୍ଧପୁଣ୍ଡ୍ର ବା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱପୁଣ୍ଡ୍ର) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । କାହାର ଗେରୁଆ ଲୁଗା, କାହାର କୌପୁନ୍ନା । ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର, ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଶାଖାବଲମ୍ବୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭେକ ପୃଥକ୍ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୌଡ଼ୀୟ, ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଖ୍ରୀସାଉଦ୍ଧ,ନମାଉଦ୍ଧ ଆଦଙ୍କର ଭେକ ମଧ୍ୟ ବହୁତ । ଏଥିପାଇଁ ଭେକ ଦେଖି ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଶାଖା ଚହ୍ନିବାକୁ ହୁଏ ।] ୩ । ଅବଲମ୍ବନ; ଆଶ୍ରୟ—3. Shelter; refuge. (ଉ—ଭେକ ସେ ବରଷାକୁ ଭେକ କରି ଯାଇ, ବାହାରନ୍ତା ଦାଣ୍ଡକୁ ଭକ ଭକ ହୋଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୪ । ଶେଷ ଭରସା—4. Ultimate hope. ୫ । ଛଦ୍ମବେଶ—5. A mask. ୬ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବ୍ୟବସାୟର ବା ବୃତ୍ତର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବେଶ—6. Respective garbs of various professions; ୭ । ଜୀବିକା; ବୃତ୍ତି; ବ୍ୟବସାୟ—7. Profession. calling; livelihood. ୮ । ପଦବୀ—8. Position.

ଭେକ ଘି(ଘେ)ନିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବେଶ ଧାରଣ
Bheka ghi(ghe)nibā କରିବା; ବେଶ ପିନ୍ଧିବା—1. To
(ଭେକ ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) put on a special dress.
ଭେକ ଲଓୟା ୨ । ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ଡୋର
ମେଖ ଲେନା କୌପୁନ ଆଦ ଗ୍ରହଣ କରି ବୈଷ୍ଣବ ହେବା—
2. To be converted to Baishnabism by taking the garb (a string for the waist and a strip of cloth to cover the privities and a string of rosaries) from the preceptor at the initiation. (ଉ—ଗ୍ରାମର ବୁଢ଼ା ଭଲଆ ଦଶ ବାର ଜଣ ଭଦ୍ରୀ ଭେକ ନେବାର କଥା ହେଲଣି । ଫକିରମୋହନ—ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ଭେକ ଚଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୀବିକାନିର୍ବାହ—Getting on with
Bheka chalibā ଜୀବିକାଚଳା one's livelihood.
ନିର୍ବ୍ବାହ ଚଳା ଗୁଜର ଚଲନା

ଭେକ ଚଳା(ଳେ,ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ଅଯଥା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା—
Bheka chalā(le)ibā To eke out one's livelihood.
ଜୀବିକାଚାଳାନ (ନିର୍ବ୍ବାହକରା) ଗୁଜର ଚଲନା

ଭେକଟ(ଟା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ବେଳଟ; ଖାଲୁଟ)—ଖାଲୁଡ଼ ମାଟ
Bhekaṭa(ṭā) ଜାଗାସ୍ଥ ବଡ଼ ନୁଣି ମାଟ—A big salt-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେଟକୀ ଭାକୁର water fish; Latis Calcarifer; Coius Vacti. [ଡ—ଏମାନେ ସମୁଦ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ନଈବଢ଼ି ସମୟରେ ନଈମୁହଁବାଟେ ପିଠା ପାଣିକୁ ଜୁଠି ଆସନ୍ତି; ପାର୍ଶ୍ୱରେ ୩।୪ ଢାଉ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି । ଭାଲୁଡ଼ ମାଛଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁ ଗୋଟାଏ ଓ ଉଲ ଓଠ ବଡ଼; ପିଠି ଉପରର କଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗି ଦାଢ଼ୁଆ [ଉ— "ଶଲ୍ଲାରୁଢ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକଟେ ଭେକଟା" ରଘୁନାଥ—ଚଉକା ।]

ଭେକଟା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବକଟ)—୧ । ବକଟ—1. Fierce. Bhekaṭā ୨ । କଦାକାର—2. Ugly.

ଭେକଟିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ (ଭେକଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ଭେକଟାଳ }

ଭେକଟା ମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଭେକଟା ମାଛ ପର ଗୋଲା ମୁହାଁ— Bhekaṭā muhāñ 1. (a person) Having powted [ଭେକଟା(ଟୀ)ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] lips (like the boar-fish). ବିକଟ ମୁଖୋ ୨ । (ସ. ବକଟ+ମୁଖ) ବକଟ ମୁଖ ବଶିଷ୍ଟ; କରାଳ-ବଦନ—2. Having an ugly face; having a fierce visage.

ଭେକ ଦୁ(ଦୁଃ)ଖ—ଦେ. ଭ (ସଦ୍ଭବର) (ସ. ଭକ୍ଷା+ ଦୁଃଖ)— Bheka du(duḥ)kha ଭକ୍ଷା କରିବା ଓ ମୂଲ ଲାଗିବା— ଭିକ୍ଷା ସି(ଟି)କ୍ଷା Begging in the garb of a mendi- ଭୀଖ ଦୂଖ cant and working for wages.

ଭେକ ଦୁଃଖ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭକ୍ଷା କର ଓ ମୂଲ ଲାଗି ପେଟ Bheka duḥkha karibā ପାଳିବା – To maintain [ଭେକ ଦୁଃଖ କର ପେଟ ପୋଷିବା (ଚଳିବା)—ଅନ୍ୟରୂପ] one's ଭିକ୍ଷା ସିକ୍ଷା କରା self by begging (in the garb of ଭୀଖ ଦୂଖ କରନା a recluse) and by labour.

ଭେକ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗୁରୁ) ଶିଷ୍ୟକୁ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା Bheka debā ସମୟରେ ବୈଷ୍ଣବର ଭେକ (ଡୋଳ, କୌପୁନ୍ଦା, ଭେକ ଦେଓୟା ମାଳ, ଚଳକ ଆଦି) ଶିଷ୍ୟକୁ ଅର୍ପଣ କରିବା— ଭେଖ ଦେନା (a religious preceptor) To hand over to a disciple formally the garb of one's sect while initiating him.

ଭେକ(ଖ)ଧାରୀ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବେଶଧାରୀ)—୧ । ବେଶ ଧିକ୍ଷ- Bheka(kha)dhārī ଥିବା—1. Wearing a dress; [ଭେକ(ଖ)ଧାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] dressed. ୨ । ଛଦ୍ମ ବେଶଧାରୀ— ଭେକଧାରୀ 2. Masked. (ଉ—କେହୁ ବଷ ଦାନେ ଗୁପତ ଭେଖଧାରୀ ମାରଣେ, ଧର୍ମ ଭେଖଧାରୀ କେହୁ ଦେଖେ ବସନେ । ରଘୁନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) ୩ । କପଟାଚାରୀ—3. Hypocritical. ଦେ. ବ—ବୈଷ୍ଣବ—Baishṇaba. (ଉ - ତୁଳସୀର ଘରର ଯେ ଅଟେ ପୁଣ ସର, ସାନ କଡ଼ ନ କରିବ ଯେତେ ଭେକଧାରୀ । ଗ୍ରାତୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।)

ଭେକ(ଖ)ଧାରୀ ବୈଷ୍ଣବ—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବୈଷ୍ଣବର ବେଶଧାରୀ Bheka(kha)dhārī baishṇaba ବକଟ ବୈଷ୍ଣବ; ବହୁଡ଼ ଭେକଧାରୀ ବୈଷ୍ଣବ ବଉଷମ—(figurative) A recluse by

ଭେଖଧାରୀ ବୈଷ୍ଣବ dress but not in fact; a wolf in sheep's clothing.

ଭେକ ନ ଥିଲେ ଭିକ ମିଲେ ନାହିଁ—ଦେ. ଗଦ୍ୟ—ବୈଷ୍ଣବର ବେଶ Bheka na thile bhika mile nāhiñ ନ ଥିଲେ ସାଧାରଣ ଭେକ ନା ଥାକଲେ ଭିକ ମିଲେନା ଲୋକେ ଭାବୁ ବୈଷ୍ଣବ ବୋଲି ଭେଖସେ ଭୀଖ ମିଲତା, ଭେଖେ ଭୀଖ ମାନନ୍ତୁ ନାହିଁ ଓ ଉକ ହଅନ୍ତୁ ନାହିଁ—(a proverb meaning that the garb is essential to a recluse for securing alms.

ଭେକ ନ ସରିବା - ଦେ. ବ-ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ନ ହେବା—Stoppage Bheka na saribā of one's means of living. ପେଟ ନା ଚଲା ଗୁଜର ନହିଁ ଚଲନା (ଭେକ ସରିବା—ବଉଷଗ୍ଧ)

ଭେକନା—ବ (ଭେକ+ସଦୃଶାର୍ଥେ ନ+ଏ)—ଏଣ୍ଟୁଲା ମାଛ (ଲମ୍ବ Bhekanī ୧୨।୧୪ ଅଙ୍ଗୁଳ; ଗୋଦ୍ଦଲା ମାଛ ଜାତୀୟ । ଏମାନେ ଖରିଶଲା ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ନଈରେ ସନ୍ତରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଆଖି କପାଳ ଉପରେ ବେଙ୍ଗଙ୍କ ପର ଉଠିଥିବାରୁ ଏ ନାମ-କରଣ)—A kind of fresh water fish with protruding eyes; Mugil Corsula.

ଭେକ ମାରିବା – ଦେ. କ୍ରି—ଦାନା ମାରିବା; ଦାନାରେ ବିଷ ଦେବା; Bheka māribā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ଉପାୟ (ଭେକ ମାର ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବନ୍ଦ କର ଦେବା—To de- ଦାନା ମାରା prive a person of the means of his ଦାନା ପାନୀ ମାରନା livelihood.

ଭେକରାଜ—ସଂ. ବ—କେଶ ଦୁପୁରି ଗୁଲ୍ମ (ହି. ଶ) — Bhekarāja Wedelia Calendulacea (plant).

ଭେକଳା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ଭକ୍ତିବତ୍ ?)—୧ । ମୁର୍ଖ; ମୂର୍ଖ— Bhekalā ଭେକୋ 1. Foolish; idiotic; sheepish. ହୁଗଡା, ଭକୁଆ ୨ । ହତବୁଦ୍ଧି—2. Bewildered. (ଭେକଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭେକା—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଅବାକ୍)—୧ । ଅବାକ୍; ବାକ୍ୟରହିତ— Bhekā 1. Dumb. ୨ । ବକା; ବୋକା; ଓହ୍ଲ— ଭେକା, ଭେକା ଚେକା 2. Stupid; silly; foolish. ଅକ୍କାବକ୍କା ୩ । ହତଭମ୍ବ ବ୍ୟବହାର—3. Bewildered; struck dumb; confounded. (ଉ—ଭେକା କର ଦେଲ ଦେସାଙ୍କି ଭୀଷଣ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ଘଟନା । ରଘୁନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।)

ଭେକା(ଖୀ, ଙ୍କା)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅତି ଘାନଘୁବାପନ୍ନ; ରଙ୍କାଳିଆ— Bhekā(khā, ṅkā) 1. Beggarly; poor. ୨ । କୁରୂପ—2. Ugly. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ—3. Needy.

ଭେକୀ—ସଂ. ବ—ଥାଲକୁଡ଼ି(ଣୀ) (ଦ୍ରବେକୃଷ୍ଣଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।) (ଦେଶ) Bhekī Thālakurḍi (ṇi) (See)

ଭେଜ୍‌ରି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ—ଅଙ୍କୁରାଣି; ଭେଜ— Bhej-ri Solanum Xanthocarpum.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (କରଇଥ; ଭେଜବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପଠାଇବା—To send through another; to cause to be sent or despatched.
Bhejā(je)ibā
ପାଠାନ, ଭେଜାନ
भेजाना, भेजवाना

ଭେଜା ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି (କରଇଥ) (ଭେଜବା କ୍ରିୟାର କର୍ମ ବାଚ୍ୟ)—ପଠାଯିବା—To be sent.
Bhejā jī(he)bā
ପାଠାନ ହଓୟା, ଭେଜାନ ହଓୟା
भेजा जाना

ଭେଜି—ଦେ. ବ (ସ. ବୃନ୍ତାକ)—୧ । ବୃନ୍ତାକ ୧ (ଦେଖ)
Bheji 1. Solanium Indicum (plant and fruit)
ବ୍ୟାକୁଡ଼, ଭେଜୀ ବେଗୁନ
२ । (ସ. ଭେଦା) ଝାଡ଼ା ଔଷଧ—କଟାଇ, ବରହଟା, ଗୁଲଭଂଟା
2. A carthartic.
ଜୋଲାପ
ଭଣ—ଖୁବ୍ ଛୋଟ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ (ଯଥା—ଭେଜି ବାଇଗଣ)—Diminutive; tiny; pigmy; wee.
ଭେଜି କରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବୁକା (ବୋଦା) ବଳି ଦେଇ (ସେହି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ) ଉକ୍ତ ମାଂସ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରିବା—To distribute amongst the villagers the meat of a goat or sheep sacrificed to the village Goddess.
Bhejī karibā

ଭେଜିତ—ଦେ. ଭଣ (କରଇଥ)—ପ୍ରେରିତ—
Bhejita Sent; despatched.

ଭେଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (କରଇଥ)—ପଠାଇବା—To send; to despatch. (ଉ—ସରକାରଙ୍କୁ ଭେଜିବା ସକାଶେ ପାଠାନ ଗ୍ଲସ୍ ଦେଦରୁ ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ବାହାର କରିଯାଇ ଜମାଦାର ଥଳୀରେ ରଖିଲେ । ଫଗୁରମୋହନ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।) [ଦ୍ର—ଉତ୍କଳର କରେସ୍ପମାନଙ୍କରେ ଫାରସୀ ନବଳମାନ ପ୍ରଚଳିତ ହେଇଥିବା ସମୟରେ ଓ ଇଙ୍ଗରେଜୀଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଅମଳରେ ଭେଜାଇବା, ଭେଜିବା, ଭେଜିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପ୍ରଯୋଗ ଗ୍ରେବକାସ୍ତ, ରପୋର୍ଟ ଓ ସନଦମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।]
Bhejibā
ପାଠାନ
भेजना

ଭେଜି ବାଇଗଣ—ଦେ. ବ—ଭେଜି ୧ (ଦେଖ)
Bheji bāigaṇa Bheji 1 (See)

ଭେଟ—ଦେ. ବ (ସ. ଭିଦ୍ ଧାତୁ—ହି. ଶ; ସ. ମେଳ)—୧ । ଦୁଇ ବା ଭତୋଽଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ବା ମିଳନ—1. Meeting of two or more persons.
Bheṭa
ଭେଟ
भेंट
२ । ଦର୍ଶନ; ଦେଖା; ମୁଲାକାତ—2. Interview; visit. ୩ । ଦେବତା ଆଦିଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଦର୍ଶନ କରିବା ସମୟରେ ଧରାଯିବା ଉପଢୌକନ; ଭେଟି; ଦର୍ଶନୀ—3. Presents given to Deities by pilgrims. ୪ । ଭେଟି; ରାଜା ଆଦିଙ୍କୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଉତ୍ସବାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ଧରାଯିବା ଭେଟି; ସଲ୍ଲମୀ; ନଜରାନା—4. Presents given to kings on special occasions; nuzzerana; salami. ୫ । ଦଶହରାରେ ଦେବୀଦର୍ଶନ ସମୟରେ ସାଇକ ବା ସୈନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କର ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦିର ଝଲନା ପୂର୍ବକ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ—5. Presenting arms and saluting to a Raja by the assembled soldiers during Dasaharā.

ଭେଟଣା(ଣୀ)—ଦେ. ବ (ସ. ଭେଦନ)—୧ । ହଠାତ୍ ଭେଟ ହେବା—Bheṭaṇa(ṇā) 1. Sudden meeting; encounter.
ଭେଟ ମୈଁଟ
२ । ଭୂତ ପିଶାଚାଦିଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଭେଟିବା ଯୋଗୁଁ ଶ୍ଲୋକ ଶ୍ରବଣ ଓ ମାରାତ୍ମକଭାବେ ଘାଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—2. Being overtaken with sudden alarm and mortal disease on encountering a ghost or other preternatural being. ୩ । ଭୂତ ପିଶାଚାଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରୁଡ଼ାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପଡ଼ିଯିବା ଓ ତଜ୍ଜନିତ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଭୂତାବେଶ ହେବା—3. Sudden encounter with a ghost or evil spirit and consequent possession of the person with the same. ଭଣ-୧। ହଠାତ୍ ଭୂତ ପିଶାଚାଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରୁଡ଼ାରେ ପଡ଼ିଯିବା ଯୋଗୁଁ ମାରାତ୍ମକ ଉନ୍ମାଦ, ଜ୍ୱର, ଝାଡ଼ା, ବାନ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଘାଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. (a person) Overtaken with sudden alarm and mortal disease (fever, vomiting and evacuation) on suddenly encountering a ghost. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହତଭମ୍ବ—2. (figurative) Bewildered. (ଉ—ପଦ ବୋଲି କୁଆଡ଼େ ଗଲା ? ମୁଁ ତ ଭେଟଣା ହୋଇଗଲି । ଉକାପ୍ତ. ଯୌଭୁକ ।)

ଭେଟ(ଟି) ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉପଢୌକନ ଦେବା—
Bheṭa(ṭi) debā To give presents.
ଭେଟ ଦେଓୟା
भेंट देना

ଭେଟ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଦେ. ବ—ଭେଟି (ଦେଖ)—Bheṭi (See) (ଉ—ସଙ୍କେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଥିଲେ, ନୃପେ ଭେଟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଣି ତାଙ୍କ ପାଶେ ଦେଲେ । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ ଆଦି ।)
Bheṭa drabya
ଭେଟ ଜିନିଷ
भेंटकी चीज

ଭେଟ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାକ୍ଷାତ ପାଇବା; ଦର୍ଶନ ପାଇବା—
Bheṭa pāibā To have an interview.
ଦେଖା ପାଓୟା
भेंट करना
(ଉ—ପାଇବ ଭେଟ କହି କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ. ଭେଟ ମିଳନା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ) ମହାଭାରତ. ଆଦି ।)

ଭେଟଭାଟ—ଦେ. ବ (ନିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତିପୂର୍ବକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—
Bheṭabhāṭa ମିଳନ; ଦର୍ଶନ—Interview.
ମିଳନ, ସାକ୍ଷାତ
भेंटउट, भेंटघांट

ଭେଟ ମଣ୍ଡପ(ଶାଳା)—ଦେ.ବ—ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ ଗୁଣୀ ବା ଠାକୁରାଣୀ ଆସୁଥିବା ରାଜାଙ୍କୁ ବା ଠାକୁରଙ୍କ ବରପକ୍ଷଙ୍କୁ (ଯଥା—Bheṭa maṇḍapa(śālā)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଣ୍ଡି ଗୃ ଘରୁ ଅସୁଥିବା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ) ପ୍ରଥମରେ ଦେଖା କରନ୍ତି—A temple or house at which place the Queen or the female Deity (e.g. Lakshmī) first sees or meets with the King or the male Deity (e.g. Lord Jagannātha) respectively while he is returning home after a sojourn. (ଉ—ବ୍ରତ ଗଟାଧର ସେବା କରଣ ଦେଓିଣ କରୁଣାସିନ୍ଧୁ,ବେନ ଦସ୍ତ ଧର ଭେଟ ଶାଳାକୁ ଜଳେ କଲେ ପାନବନ୍ଧୁ । ପାନକୃଷ୍ଣ. ଗୁଣସାଗର ।)

ଭେଟ(ଟି) ସଲ୍ଲମୀ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ)—
Bheṭa(ṭi) salāmī ଭେଟ; ଉପଢୌକନ—Presents. ଭେଟୀ ସେଲାମୀ **भेंट सलामी**

ଭେଟ ହେବା—ଦେ, କି—ଭେଟିବା—To have an interview. Bheṭa hebā (ଉ—ପ୍ରଭୁସ ଜାର୍ଥେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗତେ ଭେଟ ଭେଟହଓୟା ହେଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।) ଦେ. ବ—ଦୁଇ **भेंटहोना; भेंटना** ଜଣଙ୍କର ପରସ୍ପର ଦେଖାଦେଖି ହେବା—Interview.

ଭେଟା—ଦେ. ବଣ ଓ ବ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଭେଟାଏ—1. One Bheṭā who brings about an interview. ୨ । (ଗାଳି) (ଭେଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପୁରୁଷ ଜକଙ୍କରେ ପର-ମେୟେମାନୁଷର ଦାଲାଲ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଣି ଭେଟାଏ; ଭାଉଦା—2. Panderer **भड़ुआ** ଗ୍ରାମେ (ସାଜପୁର) ବ—ଉଟାମାଟି—Homestead land.

ଭେଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଭେଟ ବା ମିଳନ କରାଇବା—1. To bring about an Bheṭā(ṭe)ibā ଭେଟାନ, ଭେଟଦେଓୟା interview between two persons. **भेंटकरवाना** (ଉ— ସେହୁଖଣି ଆସି ଋଷିଙ୍କି ଯେଜଗଲେ,ନୃପ ଜନ୍ମେଜୟ ଶ୍ରମରେ ଭେଟାଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦ ।) ୨ । ପର ପୁରୁଷ ଜକଙ୍କରେ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇବା—2. To pander. ୩ । ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା; ଅଟିବା—3. To suffice; to be sufficient. (ଯଥା—କୂଅ ଗଭଳ ଭଉ ପୁରୁଣା ଗଭଳ ଭଉ ପର ଭେଟାଏ ନାହିଁ ।)

ଭେଟାଭେଟି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ପରସ୍ପର ମିଳନ ବା ସାକ୍ଷାତ—Bheṭābheṭi Meeting each other; interview. (ଉ—ଭେଟାଭେଟୀ ଏସ ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟା ଦୁହେଁ ହୋଇ ଭେଟାଭେଟି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. **मिलनजुलन, भेंटघांट** ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ଭେଟି—ଦେ. ବ—ସଲ୍ଲମୀ; ଦର୍ଶଣୀ; ରାଜା, ଜମିଦାର ବା ଦେବତା ଅର୍ଦ୍ଧଙ୍କୁ ପହିଲେ ଭେଟିବା ସମୟରେ ବା ଉତ୍ସବାଦି ସମୟରେ ଭେଟା ଦଆଯିବା ଉପଢୌକନ—Presents given to a king or landlord or a Deity at the first meeting. (ଯଥା—ଦଶହରା ଭେଟି; ସୁନାଅଭେଟି ଇତ୍ୟାଦି ।) **भेंट, नजराना**

ଭେଟି କରିବା—ଦେ. କି—ଉପଢୌକନ ଦେବା—To make a Bheṭi karibā ଭେଟିଦେଓୟା **भेंटदेना** present. (ଭେଟ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭେଟିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମିଲ୍.ଧାତୁ; ତୁଲ.ଲ୍ଲଟିନ୍ ଉଡୋ=ଦେଖିବା)—Bheṭibā ୧ । ସାକ୍ଷାତ କରିବା—1. To meet. (ଉ—ଗାଣ୍ଡବ ଭେଟା ସ୍ଥଳେ ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।) **भेंटकरना** ୨ । ମିଳିତ ହେବା; ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—2. To join a person; attend. (ଉ—ତରମ ଆଡ଼େ ତତ୍ତ ଉତ୍ତ ହେଲ, ଗୁରୁର ଶ୍ରମରେ ଭେଟୁଛ ବୋଲ । ଜଗପୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗତା ।) ୩ । ସଲ୍ଲମୀ ବା ଭେଟ ଦେବା—3. To give a present. (ଉ—ବନ୍ଧୁଜୀବ ଅଧରୀଚ ଏ ପଞ୍ଚ ଭେଟିବ । ଭଞ୍ଜ. ଭୋଟବ୍ରତ୍ତାଣ୍ଡସ୍ତବଜ୍ଞ ।) ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—୧ । ବାଜିବା; ଆଘାତ କରିବା—1. To strike. ୨ । ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—2. To collide.

ଭେଟେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଅଦୌ; ଜମାରୁ—1. At all. ୨ । ଥରେ Bheṭe ସୁଦ୍ଧା—2. Even once. (ଯଥା—ତା ସଙ୍ଗେ ମୋର ଆଦତେ **बीलकूल, जराभी** ଭେଟେ କଥାଉଷା ନାହିଁ ।)

ଭେଟେ ଭେଟେ-ଦେ. କି. ବଣ—ପ୍ରତି ଥର ସାକ୍ଷାତ ହେଲାବେଳେ—Bheṭe bheṭe At every meeting. [ଉ—ସଯତ୍ନ ଏହୁ, ବାରବାର ଭେଟେ ଭେଟେ ଗୁରୁକୁ ଜାହୁଁ ବଚନ ଉଆରିବ । ଭଞ୍ଜ. **बारबार** ଚେମସ୍ତଧାକଥ ।]

ଭେଡ଼—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଧାତୁ=ଉତ୍ପ କରିବା+ କର୍ତ୍ତୁ. ଡ଼;ଜଯାଚନ)—Bherḍa ୧ । ମେଣ୍ଢା—1. Sheep (Apte). ୨ । (+ (ଭେଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଣ୍ଡକରଣ.ଓ) ଭେଲା—2. A raft; a float (Apte).

ଭେଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଭେଡ୍ଡ, ଭେଡ଼୍. ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା)—Bherḍā ୧ । ଦଣ୍ଡା; ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଲମ୍ବା ଜଙ୍ଗଲ ବା ଭେଡ଼ି ଭାଗାଡ଼ ପଡିଥ—1. Long strip of jungle or **धूर** waste land by the side of cultivated fields. ୨ । ପଗାର; ଉଚ୍ଚ ହୁଡ଼ା—2. A high ridge round a field. ୩ । ଭେଣ୍ଟା; ଭଡ଼ା; ଗଲିବାର ବଢ଼େ ବାଟ—3. A distance (walked). ୪ । ନଦୀର ମୁହାଣରେ ଭେଡ଼ା ଓ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ବସ୍ତୁତ ଜନ୍ମଭୂମି (ଯାହା ଜଇବଢ଼ି ସମୟରେ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଯାଏ ଓ ବଢ଼ି ଗୁଡ଼ିଗଲେ ଶୁଖେ—**चक्कर** 4. Wide expanse of alluvial land on the mouth of rivers and along the seashore which remain submerged during the rainy season. [ଦ୍ର—ଭେଡ଼ାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବୃତ୍ତାକାର ବନ୍ଧ ବଆଯାଇ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତର ପରିଧି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭୂମିକୁ ଆବାଦ କରାଯାଏ । ଏହି ବୃତ୍ତାକାର ବନ୍ଧକୁ ସ୍ଥନର ବନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭେଡ଼ ବୋଲାଯାଏ ।] (ଉ—ଭେଡ଼ା ଅଙ୍ଗାଧାସ୍ତ ଭୂସ୍ପାନ ଭୂମି ସମୁଦ୍ର ଦାଢ଼େ, ଦ୍ୱୀପ ପ୍ରାସ୍ତେ ଜୁଡ଼ ଜନପଦ ସହିଁ ଭାସେ **अशाढ़े** । ସ୍ୱାଧାନାଥ. ଉଷା ।) ୫ । ପାଦୁଣ୍ଡ—5. Step; pace. (ଉ—ଅସୁର ପାଇଁ ମହାକାଶ, ପୁଣ୍ଣିଲ ଭେଡ଼ା ଅଷ୍ଟାଦଶ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୬ । ଭେଡ଼ ୧ ଓ ୨ (ଦେଶ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

6. Bherdi 1 & 2 (See). ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଅଳ) ବ—ବର୍ଷତମାମ୍ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାନଚଲ—Water-logged paddy field. [ଦୃ—ଏଥିରେ ପାଣିରେ ଧାନ ବୁଣାଯାଏ ଓ ପାଣିଶୁଖିବେଳେ ଧାନ କଟାଯାଏ ।]

ଭେଡ଼ାଏ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଭେଟ୍‌ଏ (ଦେଶ)—1. Bherāe Bherdāe (See). ୨ । ଥରେ—2 Once. (ଉ—ଏକବାର ବୋଇଲି, ଠଣ ଯେ ସୁନର ବେନ ଘୋଏ, ଠକ ଉଣ୍ଡି ଗଲେ କୃଷ୍ଣ ନଇଲେ ଭେଡ଼ାଏ । ମାରକଣ୍ଡ. କେଶବକୋଇଲି ।) **एकचक्कर**

ଭେଡ଼ା ତାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପଡ଼ିଆ ଭୂମିକୁ କୃଷି କରିବା ପାଇଁ ଆବାଦ କରିବା—To reclaim waste land. **पडती तोडना**

ଭେଡ଼ି—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ଭେଡ଼) ୧ । ମେଣ୍ଢା—1. Sheep; a ram; Ovis; the domestic sheep (ଭେଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଲୋମଯୁକ୍ତ ମେଣ୍ଢା; ଦୁମ୍ବା—2. A kind of sheep with big wool. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—3. A kind of fish. **भेड(डा)**

ଭେଡ଼ିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (କନକା) କ୍ରି—ଦଉଡ଼ିବା; ଧାଇଁବା—To run.

ଭେଡ୍ର—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଭ୍ରୀ ଧାତୁ=ଭ୍ରୀଡ ଦେବା+କର୍ତ୍ତା. ଡ୍ର) ମେଣ୍ଢା (ଭେଡ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)—A ram (Apte).

ଭେଣୋ(ଣେ)ଇଁ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ଭଗ୍ନୀପତି)—ଭଉଣୀପତି—One's sister's husband. (ଉ—ବନାଇ ଅଣ୍ଟାଭଙ୍ଗା ପିତା କୃପଙ୍କର ଭେଣୋଇଁ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍‌ରଉ. ସ୍ତ୍ରୀପ୍ର ।) **बहनोई**

ଭେଣ୍ଟ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ତୁଳ ବ. ଭୈଣ୍ଟୁ; ଭୈଣ୍ଟୁ)—ଜଇଁଫୁଲର ମଞ୍ଜି—The seeds of waterlily. (ଭେଣ୍ଟ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦୃ—ଏ ମଞ୍ଜିମାନ ପୋଷଣ ପର; ଏହାକୁ ଭଜିଲେ ଏଥିରୁ ବାହାରିବା ଖଇକୁ ଭେଣ୍ଟ୍‌ଖଇ ବା ଭେଣ୍ଟ୍ଲ ଖଇ କହନ୍ତି ।]

ଭେଣ୍ଡର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଚନ୍ଦେଇ—1. Vendor. ୨ । ଷ୍ଟାମ୍ପବନ୍ଦେଇ—2. Stamp—vendor. **भेण्डर भेण्डर**

ଭେଣ୍ଡା—ଦେ ବିଣ. ପୁଂ (ତା. ବେଣ୍ଡ=ଯୁବକ)—୧ । ଯୁବା; ଯୁବକ—1. Youth; young. (ଉ—(ଭେଣ୍ଡାଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସବୁକେ ତ ଦୋଇଛୁ ଭେଣ୍ଡିଆ ବସୁସ । ଜୁଆନ, ଜୋୟାନ କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍‌ରଉ. ସତ୍ର ।) ୨ । ବଳିଷ୍ଠ —2. Strong. (ଉ—ନଉଲଙ୍କ ରଥ (ଭେଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏଷାକୁ ମାର ଖଣ୍ଡା, ଛୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲେ ଶଲ୍ୟ ମଦ୍ର ଭେଣ୍ଡା । କୃଷ୍ଣସିଂଦ, ମଦାଲ୍‌ରଉ. ଶଲ୍ୟ ।) ବ —୧ । ଯୁବକ—1. A youth; a young man. ୨ । ବଳିଷ୍ଠ ଓ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଯୁବକ—2. A stout and strong youth. (ଉ—ସବୁଜରେ ତ ଅଛ ସୁନର ଯେ ଭେଣ୍ଡା । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍‌ରଉ. ବନ ।) **नव जवान**

ଭେଣ୍ଡା ପଣ—ଦେ. ବ—ଯୁବତ୍ୱ—Youth; the state of being a youngman; youthfulness. (ଉ—ସବୁଦେବ ଜୋୟାନୀ ଭୁଲରେ କୃପାଗୁର୍ଯ୍ୟ ଉଣ, କଲେ ବୁଢ଼ାକାଳେ ଦେଖାଇ ନବଜବାନୀ ଭେଣ୍ଡା ପଣ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍‌ରଉ. ସ୍ତ୍ରୀପ୍ର ।) [ଭେଣ୍ଡା ପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭେଣ୍ଡା ବଅ(ୟ, ଏ)ସ—ଦେ. ବ—ଯୁବାବସ୍ଥା—Youth. Bhendā ba-a(ya, e)sa ଜୋୟାନ ବୟସ **नवजवानी**

ଭେଣ୍ଡା ବଅ(ଇ, ୟ, ଏ)ସିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅଳ୍ପାୟୁଃ— Bhendā ba a (i, ya,e)siā 1. Dying young, ଜୋୟାନ **नवजवान** (ଚାଲରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୨ । ନବ ଯୁବକ—2. Youthful.

ଭେଣ୍ଡା ବେଳ—ଦେ. ବ—ଯୌବନକାଳ—The period of life Bhendā bela between childhood and full ଜୋୟାନ ବୟସ **नवजवानी** manhood; youth.

ଭେଣ୍ଡା ଭଜି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (କସ୍ତୁର) ବ—ଖଟା କାଠିରଅ; ପଙ୍ଗତ Bhendā bhāji କାଠିରଅ—A red variety of jute **कुतुरुम** plant tasting sour.

ଭେଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଚିଣ୍ଡିଶ)—ଜବାନ୍ଦ ବର୍ଗର କୃଷିଜାତ ଫଳଗୁଳ୍ମ Bhendi —Lady's finger; Hibiscus Esculentus. ଧେଁଡ଼ଶ, ଢେଁଡ଼ଶ [ଦୃ—ଏହା ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ଜନ୍ମେ । ଏହି **भेण्डी; तोरई** ଗଛ ୫ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ପତ୍ର ଗବପତ୍ର ପର୍ଣ୍ଣ । ଫଳ ମେଷଶୃଙ୍ଗ ତୁଲ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ସରୁ ଓ ଲମ୍ବ ଓ ଚିକ୍କଣ ଇସବଶିଷ୍ଟ । ମଞ୍ଜି ମଟର ମଞ୍ଜି ପର୍ଣ୍ଣ । ପାଚିଲେ ଫଳ ଫାଟିଯାଏ । ଏହାର ଫଳ ଧଳା ଓ ନାଲ ଭେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ହୁଏ । ତୁହୁଲର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଏହାକୁ ମେଣ୍ଢିଭିଣ୍ଡା ବୋଲ କହନ୍ତି; ଏଥିର ଖୁଲରୁ ଦୋଷ ପର ଏକପ୍ରକାର ଅଂଶୁ ବାହାରେ ।] ବିଣ—ଖାଦଯୁକ୍ତ; ଖାରାପ, ପାନମିଶା ଜଲୁଷ୍ଟ ଧାତୁ ମିଶ୍ରିତ (ସୁନା)—Alloyed; **खराप** (gold) adulterated with baser metals. (ଉ—ସୁନରେ ଖତ ଦେଲେ ନେଇ, ଭେଣି ସେକେଦ୍ଧ ସୁନା ପାଇ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ଜାଲ୍ (ମୁଦ୍ରା)—Counterfeit (coin); (ଉ—ମଲ୍ଲ ଯା ! ଛୁଅଁ ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଲ୍ଲ ଭେଣ୍ଡି । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।]

ଭେଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—ଭେଣ୍ଡା ୫ (ଦେଖ)—Bhendā (See) Bhendiā ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ତୁଳସୀ ଚଉପ୍ତ—A platform on which a holy Basil plant is reared for worship.

ଭେଣ୍ଡିଆ ମର୍ଦ୍ଦନ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବୃକ୍ଷବିଶେଷ— Bhendiā marddana Name of a tree. [ଦୃ—ଏହ ବୃକ୍ଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋଟ ଓ ଉଚ୍ଚରେ ବଢ଼େ । ଏଥିରେ ବାସନ୍ତ ମଧୁ ଫେଣା କରନ୍ତି । ଏହାର ପତ୍ରରେ ନାହା ଭଥର ହୁଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେଣ୍ଡି ପତ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭେଣ୍ଡି ଗଛର ଅଂଶୁ—The Bhenḍi pat fibres of the lady's finger plants. (ଭେଣ୍ଡି ପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭେଣ୍ଡି ଭଁଅର—ବି. ବ—ଭେଣ୍ଡି ଗଛର ଫୁଲକୁ ଖାଇବା ଉମର ପର Bhenḍi bhaañra ଏକ ପ୍ରକାର ପୋକ—A kind of ଟେଁପସର ପୋକା insect feeding on the flowers of **ଭେଣ୍ଡୀକା କୀଡା** lady's finger plant.

[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ଆଙ୍ଗୁଠି ପର ପୋଟ; ଖୋଲ-ଯୁକ୍ତ ଆବରଣ ତଳେ ପଶି ଥାଏ; ଖୋଳ ଉପରେ କଳା, ଧଳା, ଡ଼ଲଡ଼ଥ, ଟ୍ରାପିମାନ ଥାଏ; ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବ ଓ କଳା ।]

ଭେଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡି—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଚଟ୍ଟିଖଡ଼ୁଣ୍ଡୀ—A cup-Bhenḍi muṇḍi shaped ornament for the hair into which a bunch of plaited-hair-string is firmly attached with lac.

ଭେଣ୍ଡି ସୁନା—ବି. ବ—୧ । ଜରସା ସୁନା—1. Gold of inBhenḍi sunā ferior quality. **ଖାରାପ ସୋନା ଖୋଟା ସୀନା**

୨ । ଖାଦ ମିଶ୍ରିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—2. Gold adulterated with baser metal; an alloy of gold. ୩ । ଜକଲ ବା ଟିଲ୍ଟ ସୁନା—3. A gilt metal.

ଭେଣ୍ଡେର—ସ୍ତ୍ରୀ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବ—କୋଢ଼ଶିଆଲି—Bhenḍerā Fox.

ଭେଦ—ସ. ବ—(ଭିଦ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ ବା ବିଦାରଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବିଦାରଣ କରିବା; ଫାଡ଼ିବା—Bheda 1. Piercing; splitting up. ୨ । ବିଚ୍ଛେଦ—2. Separation. ୩ । ଛେଦନ—3. Cutting. ୪ । ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ; ଅସାଧାରଣତା—4. Peculiarity; unusualness. ୫ । ବୈଷମ୍ୟ; ଅନୈକ୍ୟ—5. Dissimilarity. ୬ । ପ୍ରଭେଦ; ପାର୍ଥକ୍ୟ; ବିଭିନ୍ନତା—6. Difference; diversity. ୭ । ବିଭାଗ—7. Division. ୮ । ଭଙ୍ଗ—8. Breaking. ୯ । ବିବାଦ; ବିରୋଧ; ମନୋମାଳନ୍ୟ—9. Dissension. ୧୦ । ମନୋଭଙ୍ଗ—10. Disagreement. ୧୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଜାତ କରାଇବା ବା ଶତ୍ରୁକୁ ବଶ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଉପାସ୍ୱବିଶେଷ—11. Charms employed for fomenting quarrel between two persons or bringing an enemy under subjugation. ୧୨ । ବେଧନ; ଫୋଡ଼ିବା—12. Penetration; boring. ୧୩ । ଉନ୍ମେଷ; ପ୍ରକାଶ—13. Opening up. ୧୪ । ରେଚନ; ଉଦର ଭଙ୍ଗ; ପତଳା ଝାଡ଼ା ହେବା—14. Purging; looseness of the bowels; diarrhœa. ୧୫ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟାଭାବ—15. Want of mutuality or reciprocity. ୧୬ । ମର୍ମ୍ମ; ଉତ୍ତର କଥା; ରହସ୍ୟ; ଗୁପ୍ତକଥା—16. Secret; the key to a matter. ୧୭ । ପ୍ରକାର—17. Kind; manner. (ଯଥା ଜନ୍ତୁଭେଦ =ଏକପ୍ରକାର ଜନ୍ତୁ ।) ବି. ବ—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ—1. Connection. [ଦ୍ର—ଏଣେ ତାହାର ନାହିଁ ଭେଦ, ଶୁଣ କହିବା ତତ୍ତ୍ୱ ବୋଧ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ଭେଦକ—ସ. ବଣ—(ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ପୃଥକ୍‌କାରକ—Bhedaka 1. Separating. ୨ । ବିଦାରଣକାରୀ—(ଭେଦକାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Piercing. ୩ । ବିଚ୍ଛେଦ (ଭେଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରକ—3. Causing separation. ୪। ବିରେଚକ—4. Cathartic; purgative. ୫ । ବିଶିଷ୍ଟଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ—5. Distinctive; characteristic.

ଭେଦ କରିବା—ବି. କ୍ରି—୧ । ବିଦାରଣ କରିବା; ଚିରିବା—Bheda karibā 1. To pierce; to split up. ୨ । ଫୋଡ଼ିବା—2. To penetrate; to bore. ୩ । ପୃଥକ୍ କରିବା—3. To separate. ୪ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି ବା ମନୋମାଳନ୍ୟ ଜନ୍ମାଇବା—4. To sow seeds of dissension between ଭେଦକରା; **ଭେଦ୍‌କରନା** two persons.

ଭେଦ ଜାଡ଼ିବା—ବି. କ୍ରି—୧ । ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା—Bheda kardhibā 1. To find out or unravel the ଭେଦ ବାହିର କରା **ଭେଦ ନିକାଲନା** secret of a matter, (ଭେଦ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To publish a secret.

ଭେଦ ଜ୍ଞାନ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ସ୍ୱଗତତ୍ୱ ବୋଧ—Bheda jñāna 1. Realisation of distinction. (ଭେଦ ବୁଦ୍ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅନାତ୍ମୀୟ ଭାବ—2. Unfriendly feeling. ୩ । ଏକତାର ଅଭାବ—3. Want of unity.

ଭେଦ ଧାଡ଼ି—ବି. ବ—୧ । ପ୍ରଭେଦ ସମୂହ—1. A number Bheda dhārdi of differences ordistinctions. ୨ । ରହସ୍ୟସମାନ—2. Secrets. [ଦ୍ର—ପ୍ରସନ୍ନ ଦୋଇଣ ମୋତେ କହ ଭେଦ ଧାଡ଼ି । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।]

ଭେଦନ—ସ. ବ (ଭିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଭେଦକରଣ—Bhedana 1. Act of separating or dividing. ୨ । ବିଦାରଣ; ଚିରିବା—2. Piercing. ୩ । ବେଧନ; ଫୋଡ଼ିବା—3. Boring; piercing. ୪ । ଝାଡ଼ା କରାଇବା—4. Purging. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ; ଯେ ଭୂମିକୁ ଚାଡ଼େ) ଶୂକର—5. Hog. ୬ । (ଯାହା ଚଂରଳ ଝାଡ଼ା କରାଏ)—ହିଙ୍ଗୁ—6. Asafœtida.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେଦନାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । ଭେଦନ କରିବାର ଅସ୍ତ୍ର—1. A piercing or splitting up weapon or instrument. ୨ । ଫୋଡ଼ିବା ଅସ୍ତ୍ର—2. A boring instrument; a drill.
Bhedanāstra

ଭେଦନୀୟ—ସଂ. ବଣ—(ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଭେଦନ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be penetrated or pierced through.
Bhedanīya

ଭେଦ ପାଇବା—ଦେ. କି—ଗୁପ୍ତ କଥା ବା ରହସ୍ୟ ଜାଣି ପାରିବା—To find out the secret.
Bheda pāibā
ଭେଦ ପାଓୟା **भेद पाना**

ଭେଦ ପ୍ରତ୍ୟୟ—ସଂ. ବ—ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରୁ ଜଗତ୍ ପୃଥକ୍, ଏହି ଜ୍ଞାନ—The belief that the Creator is something distinct from the creation
Bheda pratyaya

ଭେଦ ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ରହସ୍ୟର ରହସ୍ୟ ଶିଖାଇ ଦେବା—1. To teach a person the secret of a matter. ୨ । ଭେଦ କାଢ଼ିବା (ଦେଖ)—2. Bheda Kārḍhibā (See)
Bheda batā(te)ibā
ଭେଦ ବତାଲାନ **भेद बताना**
ଭେଦ ଦେନା, ଭେଦ ବତା(ତଲା)ନା **भेद देना, भेद बता(तला)ना**

ଭେଦ ବାନ୍ତି—ଦେ. ବ—୧ । ଝାଡ଼ା ଓ ବାନ୍ତି—1. Purging and vomiting. ୨ । ଡଇଜା—2. Cholera.
Bheda bānti
ଭେଦ ବମୀ **दस्तकै**

ଭେଦ ଭାଦ—ଦେ. ବ—(ନିରର୍ଥକ ସମ୍ପୃକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଭେଦ (ଦେଖ)—Bheda (See)
Bheda bhāda
ଭେଦଟେଦ (ଭାଦ) **भेदभाद** (ଭେଦ ଛେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭେଦ ଜ୍ଞାନ—ଦେ. ବ—୧ । ଭେଦ ଜ୍ଞାନ (ଦେଖ)—1. Bheda-Bheda bhāba jñāna (See) ୨ । କପଟ—2. Hypocrisy.
Bheda bhāba jñāna
ଭେଦ ଭାବ **भेदभाव**

ଭେଦ ମଦନ—ଦେ. ବ—କଣ୍ଟା ମଏଣ (ଦ୍ରବେକ୍ଷୁ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ (ଦେଖ)
Bheda madana
Kaṇṭā maeṇa (See)

ଭେଦରା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (କଲାଦାଣ୍ଡି) ବ—ବଲ୍ଲଡ ବାଇଗଣ—Tomato.
Bhedarā

ଭେଦ ହେବା—ଦେ. କି—ଫାଟି ଯିବା; ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେବା—To give way; to crack. [ଉ—ସେ ଶୂନ୍ୟ ଭେଦ ହଓୟା ଅଣ୍ଡ ଭେଦ ହୋଇ, ଉହୁଁ ଜନମ ଜ୍ଞାବଜ୍ଞାସ୍ତୁ । ଯଶୋବନ୍ତ. ଫଟ ଜାନା **फट जाना**
Bheda hebā

ଭେଦ ହେବା—ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଚୁମ୍ବି ଗୀତା]। ଦେ. ବ—ଦେହ ଭେଦ ହେବା; ପ୍ରସୂତିର ସନ୍ତାନ ଜନନ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମ ଜଳ ସ୍ରାବ ହେବା—Primary watery discharge from the uterus before delivery.

ଭେଦା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଭେଦ; ଯାହା ଦାତାମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାଭେଦରେ କମ ବେଶି ହୋଇ ଆଦାୟ ହୁଏ) ଗୁଣା—Subscription; contribution.
Bhedā
ଚାନ୍ଦା **चंदा, वेहरी**
(ଯଥା—ଗ୍ରାମ ଭେଦା; ଠାକୁରଙ୍କୀ ମାଜଣା ଭେଦା ଇତ୍ୟାଦି ।)

ଭେଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଭେଦ)—୧ । ଭେଦବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ରୂପ—1. The causative form of 'Bhedibā'. ୨ । ପ୍ରବେଶ କରାଇବା—2. To cause to penetrate. ୩ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବୁଝାଇବା; ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା—3. To explain clearly. (ଉ—ଗୁରୁଜୀଙ୍କୁ କହିଲେ ବୁଝାଇ, ଏ ଲଙ୍କ ଶବ୍ଦର ଭେଦାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
Bhedāibā
ଭିଜାନ **भिजाना**
ଭିଗାନା **भिगाना**
୪ । ବଡୁଳାଇବା—4. To soak.

ଭେଦା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଗୁଣା ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିବା; ଗୁଣା ଉଠାଇବା—(ଭେଦା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To raise a subscription.
Bhedā uṭhā(the)ibā
ଚାନ୍ଦା ତୋଳା **चंदा करना(लेना)**

ଭେଦାନ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ଭେଦ)—ମର୍ମ; ରହସ୍ୟ—Secret.
Bhedānta
(ଉ—ବିଷ୍ଣୁ ଶ୍ଲୋକ ହୋଇଲେ ଭେଦାନ୍ତ ଜଣା ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀତୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।)

ଭେଦା ପଞ୍ଚା—ଦେ.ବ (ବଦ୍ଧରର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ଭେଦ+ପଞ୍ଚ))—ଗ୍ରାମ ଭେଦା; ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଚାଁଦାଟାଁଦା ସଂଗୃହୀତ ଗୁଣା—Subscription raised from villagers for a common purpose.
Bhedā pāñchā
ଚଁଦାଉଁଦା **चँदाउँदा**

ଭେଦା ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଉପରେ ଚାଙ୍କ ଚାଁଦା ବସାଇ ଦେଯ ଗୁଣାର ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା (ଭେଦା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)—To assess the amount of public subscription of different persons (according to difference of rank or wealth).
Bhedā basā(se)ibā
ଚାଁଦା ବସାନ **चंदा बैठाना**

ଭେଦାଭେଦ—ସଂ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧ । ପ୍ରଭେଦ ଓ ଐକ୍ୟ—1. Difference and similarity. ୨ । ବିଚ୍ଛେଦ ଓ ମିଳନ—2, Separation and union. ୩ । ଅନାତ୍ମୀୟତା ଓ ଆତ୍ମୀୟତା—3. Separation and oneness. ଦେ.ବ(ସଂ. ଭେଦ) ପ୍ରଭେଦ—Difference.
Bhedābheda
ଭେଦାଭେଦ **भेदाभेद**

ଭେଦାଭେଦ ଜ୍ଞାନ—ଦେ. ବ—୧ । ଏଜଣକ ଆତ୍ମୀୟ ଓ ସେ ଜଣକ ପର, ଏହାର ଜ୍ଞାନ—1. Discrimination; observing distinction between that which is one's own and which is not. ୨ । ଭଲର ଓ ମନ୍ଦର ବଛାର—2. Discriminating between good and bad.
Bhedābheda jñāna
(ଭେଦାଭେଦ ବଛାର—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଭେଦାଭେଦ ଜ୍ଞାନ **भेदाभेद विचार**

ଭେଦିତ—ସଂ. ବଣ (ଭିଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ଭେଦ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ବିଦ୍ଧ—Pierced through.
Bheditā

ଭେଦିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଭିଦ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଭେଦ କରିବା; ବିଦାରଣ କରିବା—1. To penetrate; to pierce. (ଉ—ଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାଗ ବେଦ ଭେଦି, ଜାଡ ହେଲେ ଶତ୍ରୁ ଅଂଶରେ ଦ୍ରୌପଦୀ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମହାଭାରତ. ଅଶ୍ୱ ।)
Bhedibā
ଭେଦନା **भेदना**
୨ । (ଜଳ) ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା—2. To soak or pass through (said of water).

Digitized by srujanika@gmail.com

(ତ୍ର—ତହିଁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଶାଳା ଭାଗିରଥୀ ନଦୀ, ରହିଣ ବନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଘାଡାଳକୁ ଭେଦ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଭ୍ରଭ. ବନ ।) ୩ । କୌଣସି ବିଷୟର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବା —3. To pry into the secrets of a matter. ୪ । କୌଣସି ବିଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିବା —4. To know a matter well; to be well conversant with a matter. ୫ । ମୋହିବା; ତରଳାଇବା—5. To charm; to melt (one's heart). (ତ୍ର—କାଳଜୀ ଉଟେ ଭୋ କୁମର; ତୁଦସୁ ଭେଦଲ୍ଲ ଆମ୍ଭର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭେଦ(ଦୁ)ର—ସ. ବି (ଭଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇର; ଭୃର)—ଉଦୁର; ବଜ୍ର Bhedi(du)ra —Thunderbolt.

ଭେଦୀ—ସ. ବିଣ. ସୁଂ (ଭଦ୍ ଧାତୁ + ଇନ୍; ଭେଦିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)— Bhedī ଯାହା ଭେଦ କରେ; ବିଦାରକ—Piercing; (ଭେଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) penetrating. [ତ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ମର୍ମଭେଦୀ, ହୃଦୟଭେଦୀ, ଇଚ୍ଛାଭେଦୀ ଇତ୍ୟାଦି ।] ଦେ. ବି—ଝାଡ଼ା ଔଷଧ— A purgative; a cathartic.

ଭେଦୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଭେଦକ)—୧ । ଯେ କୌଣସି ବିଷୟର Bheduā ଭେଦ ବା ରହସ୍ୟକୁ ଜାଣେ—1. Conversant ଗୁପ୍ତଚର with the secrets of a matter. ୨ । ଯେ ଭେଦିୟା; ଭେଦୁଆ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥାରେ—2. Detective; able to find out secrets. ବି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଚର; ଗୁପ୍ତଚର—1. A spy ୨ । ମଧ୍ୟସ୍ଥ—2. A go-between.

ଭେଦୁଆ ପୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଗୁପ୍ତଚର ଦ୍ୱାରା ଅନୁସନ୍ଧାନ Bheduā purā(re)ibā କରାଇବା—1. To have an ଗୁପ୍ତଚର ଲାଗାନ investigation made through a spy. ଭେଦିୟା ଲଗାନା ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣାଦି ଉପରେ ଗୁପ୍ତ [ଭେଦୁଆ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ପାଇଁ ଗୁପ୍ତଚର ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—2. To employ a spy to watch the movements of a person.

ଭେଦୁର—ସଂ. ବି—(ଭଦ. ଧାତୁ + ଉରୁ. ଉର)—ଉଦୁର; ବଜ୍ର— Bhedura Thunder.

ଭେଦୋ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ଉଲ. ହି. ଭଦା; ଭଦ୍ ଭଦ୍)— Bhedo ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳ; ସ୍ଥୂଳକାୟ—Fat; corpulent.

ଭେଦ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଭଦ୍. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ଭେଦନୀୟ— Bhedya Penetrable; fit to be pierced through.

ଭେନେ(ନୋ)ଇ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ସ. ଭଗ୍ନୀପତି)— Bhenē(no)i ଭଗ୍ନୀପତି—One's sister's husband.

ଭେବଳ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ବିହ୍ୱଳ)—୧ । ବିହ୍ୱଳ; ବିଭୋର— Bhebala 1. Bewildered; enchanted. ୨ । ଯେ ବିହ୍ୱଳ ସହଜରେ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଘାସୋର ପକାଏ—2. Prone to forget everything easily

ବିହ୍ୱଳ ଭୋଳା ଭୋଲା (ଭେବଳା, ଭେବଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭେରଲିହା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—୧ । ଅଲୁଣା; ସମାଜ Bher-lihā ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Out-casted. ୨ । ବିନାଳଣା—2. Taking food cooked by others irrespective of caste-consideration.

ଭେର(ରେ)ଣ୍ଡା—ଦେ. ବି (ସ. ଏରଣ୍ଡ)—୧ । ଗବଗଛ—1. Bhera(re)ndā The castor oil plant. ୨ । (ସ. ଭେରଣ୍ଡ ଭେରଣ୍ଡା ଫେରୁ) ଅଣ୍ଡିଆ ବଲୁଆ—2. A he-jackal. ଷଣ୍ଡୀ; ରଣ୍ଡୀ ୩ । ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ—3. Ferocious animal. ଗୀଦଡ ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ରାତ୍ରିରେ ବିକଟ ସ୍ୱର କରିବା ଅମଙ୍ଗଳସୂଚକ ପକ୍ଷିବିଶେଷ —A bird whose screeching at night forebodes evil

ଭେରୁ—ଦେ. ବି—୧ । ଭେଡ଼ା; ଘେରୁ—1. Circuit. ୨ । Bherā ଶବ୍ଦେଦୂର—2. Some distance. ଚକ୍କର ଚକ୍କର, ଫେରା ୩ । ପାଦୁଣ୍ଡ—3. Step.

ଭେରୁଏ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଘେରୁଏ—1. Making one Bherūe circuit. ୨ । ଅରୁଏ; ଭଡ଼ାଏ; ଶବ୍ଦେଦୂର— ଏକଚକ୍କର ଏକଚକ୍କର; ଏକଫେରା 2. For a distance.

ଭେରୁ(ରି)—ସ. ବି (ଭୃ ଧାତୁ=ଭୃତ ଦେବା + ଉ; + ଇ)—ରଣ Bheri(rī) ଢକ୍କା; ପଟହ—War drum. ଦେ. ବି—ତୁରୀ ୧ । ଲମ୍ବା; ବଡ଼ି କାହାଳୀ—1. A long trumpet. [ତ୍ର—ତୁରହି, କରନାଲ ଭୂପଟ୍ଟ ଇଙ୍ଗିତେ ଭୈରବେ ବାଜନ୍ତ ସଙ୍କେତ ଭେରୀ । ରାଧାନାଥ. ଉତ୍କଳ ।] [ତ୍ର—ଭେରୁର ସମ୍ଭବ ଅର୍ଥ ଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ଥ (ଭୁଲ) ପୃଥକ୍ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁରେ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭବତ ଭାଷାଗତ ଅର୍ଥ(ଉତ୍କା)ରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ଭେରୁ (ଦେଖ) 2. Bheru (See).

ଭେରୁ—ଦେ. ବି (ସ ବିଳ)—ନମ୍ବାଦ ବର୍ଗର ମଧ୍ୟମାକୃତି ବନ୍ୟ ତରୁ— Bheru The Indian satin wood; Chloroxylon ଭେରୁ Swietenia. [ତ୍ର—ଏହି ଗଛ ଓଡିଶା, ଛତ୍ତିଶଗଢ଼ ଓ ଧୌରା, ଭିରରା. ଗିରିୟା, ଭେରା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ପାରସ ଅରଣ୍ୟରେ ସ. ଦଲଦା, ଭେରଆ ଜନ୍ମେ । ଏହା ନମ୍ବାଦବର୍ଗର ତା. ମୃଡ଼ୁଡାଡ଼ି, ବରୁସ ମଧ୍ୟମାକୃତି ଆରଣ୍ୟ ତରୁ । ଏହାର ତେ. ବିଣ୍ଟୁ, ବିଣ୍ଟୁଡ଼ା, ବିଣ୍ଟୁକୁର୍ରା] କାଠ ପୀତାଭ, ସୁଗନ୍ଧ, ଘନ ଓ ବଣ୍ଡା, ଜାଣ୍ଟୁଚେଟ୍ଟୁ । ଚକ୍କଣ । ଏହାର ଛେଲି ବାନ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ. ଘୋଷଘଣ୍ଟଲ ଧବଳ କୁଷ୍ଠରେ ଲଗାଇଲେ ଉପକାର ହୁଏ । ଏ କାଠ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳ ସହିବାରୁ ଏଥିରେ ଲୋକେ ଅଙ୍କ କରନ୍ତି । ଏ କାଠ କୁନିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚକ୍କଣ ହୁଏ; ତେଣୁ ବଡ଼ କାଠ ଗ୍ରାସ୍ ଫାଟିଯାଏ (ଯୋଗେଶ୍ୱର); ଏହି କାଠରେ ଘଣ୍ଟାର ଭଲ ମୁଷଳ ହୁଏ । ଏ କାଠକୁ ଜଳାଇଲେ ଏଥିରୁ ଖୁବ୍ ଟାଁ ବାହାରେ (ହି. ଶ) ।]

ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଚଟକା-ଭଳିଆ ଡଙ୍ଗା— Flat-bottomed boat.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେରୁଆଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମଲପୁର) ବ—ଭେରୁ (ଦେଶ)
Bheruāñ Bheru (See).

ଭେରୁଣ୍ଡ—ସ. ବଣ (ସ. ଧା. ଧାରୁ)—ଉତ୍ପାନକ—Fierce. ବ—
Bherunḍa ଉର୍ଦ୍ଧାରଣ—Pregnancy; conception.

ଭେରୁଣ୍ଡା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦେବୀବଶେଷ—1. Name of a
Bherunḍā Goddess. ୨ । ଯକ୍ଷିଣୀ ବଶେଷ—2. Name of a female of the 'Jaksha' class of aereal beings.

ଭେରେଷା—ଦେ. ବଣ [ସ. ଭ୍ରେଷ=ଅନ୍ୟାସ୍ୱ, ଖାଯ ବା ଭ୍ରଷ୍ଟ ଗମନ
Bhereshā (ଆଗ୍ରେ) ବା ସ. ହ୍ରେଷା=ଅଶ୍ଳୀଳ ଶବ୍ଦ; ଯେ ଅଶ୍ଳୀଳ
(ଭେରେଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ କରେ] —ଭାଣ୍ଡ; ନିର୍ଲଜ୍ଜ—Shame-
ଭାଁଡ଼ less; laughing immoderately. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ
ଭାଁଡ ଲୋକ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭାବରେ ବଡ଼ ଖରାପ କଥା କହେ
(ଭେର୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) ତାହାକୁ ଭେରେଷା କୁହାଯାଏ ।]

ଭେରେଷାଗିରି—ଦେ ବ—ନିର୍ଲଜ୍ଜତା—Shamelessness.
Bhereshāgiri ଭାଁଡ଼ପଣା ଭାଁଡଗିରି
(ଭେରେଷାଯଣ[ଯଣୀଯ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭେଲ—ସ. ବ (ଧା, ଧାରୁ+ଅଥକରଣ• ର)—୧ । ଭେଲା (ଦେଶ)
Bhela 1. Bhela (see) ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ର) ମୁନି
ବଶେଷ—2. Name of a sage• ବଣ—୧ । (+
କର୍ତ୍ତୃ. ର) ଭୀରୁ (ହି. ସ; ମେବଗା)—1. Timid; coward ୨ । ଶ୍ରନଥ—2. Frightened; alarmed. ୩ । କ୍ଷିପ୍ର; ତତ୍ପର—3. Quick; agile; hasty (Apte). ୪ । ମୂର୍ଖ; ଅଜ୍ଞ (ମେବଗା)—4. Illiterate; ignorant. ୫ । ଓଲୁ; ନବୋଧ—5. Foolish; stupid• ୬ । ଅସ୍ଥିର; ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—6. Unsteady; fickle [Apte]. ୭ । ଢେଙ୍ଗା—7. Tall [Apte]

ଭେଲ—ଦେ. ବଣ [ସଂ. ମିଲ୍, ଧାରୁ; ଜୁଲ. ଭା, ଭେଲରୂପା]—
Bhela ୧ । ନକଲି; କୃତ୍ରିମ—1. Artificial; counter-
ଭେଲ feit; imitated. ୨ । ଅଶୁଦ୍ଧ—2. Impure. ୩ ।
ଗୋବରାହା, ଖରାପ ମିଶ୍ରିତ—3. Adulterated; alloyed.
[ଦ୍ର—ଭଲ ସୁନା ବୋଲି ଭବେ ଯେ ଭଲସେ, ଭେଲ ସୁନା ଚଡୁଗୁପ୍ତର ନକସେ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଦରବାର ।] ବ—
ପାନ ୧ । ସୁନା ଆଦରେ ମିଶିବା ନକୃଷ୍ଟ ଧାରୁ—1. Alloy;
ମିଲୌନୀ, ଖାଦ base metals added to gold [ଦ୍ର—ଭଲ ସୁନା ବୋଲି ଭବେ ଯେ ଭଲସେ, ଭେଲ ସିନା ଚଡୁଗୁପ୍ତର ନକସେ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ଦରବାର ।] ୨। କୃତ୍ରିମ ପଦାର୍ଥ—
2. Artificial thing; a counterfeit. ୩ । ମଜ
ମେକୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥ—3. Adulterated article.
ଜାଲୀରୂପୟା ୪ । ଜାଲ୍ ଟଙ୍କା—4. Counterfeit coin.

ଭେଲକ—ସଂ. ବ (ଭେଲ+କ)—ଭେଲା (ଦେଶ)—Bhelā (See).
Bhelaka [ଦ୍ର—ବଢ଼ିଲା ନଦୀ ଭେଲକରେ ମେଲକ ଦୋଇଣ ନସ୍ତେଜ ଯଥା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରାଶବଜାସ ।]

ଭେଳ ଳ,ଳେ)କା—ଦେ• ବଣ. [ସ ଭେଳ=ଖିଗ୍ଭ(Apte);ଅଜ୍ଞ, ସ୍ତ୍ରୀରୁ
Bhela(li,le)kā (ମେବଗା)]୧। ଓଲୁ—1. Stupid, ୨। ସ୍ତବ୍ଧ;
ଶ୍ରନଥ—2. Frightened ୩ । ଦ୍ରତବୁଦ୍ଧି; ଚଂ-
ଭେଲକୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—3. Bewildered; puzzled
ଭୈଚକ, ହକ୍କାବକ୍କା,ଭୟଭୀତ (ଜୁ-ନଲବ ଦାଗି ଦେବା ବେଳେ ନଯଉ (ଭେଲକା, ଭେଲ୍ବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସବୁଙ୍କୁ ଲାଗଇ ଭେଲବ । ବଜନାଥ. ଭେଲକୀ ସମରଭରଙ୍ଗ) ୪ । ମୋହୁତ—4. Enchanted ବ—
ଘବଡାହଟ ୧ । ଚଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା— 1. Bewilderment.
ନଜରବନ୍ଦୀ ୨ । (ସ. ଭେଳ=ନବୋଧ, ଯାହା ଦର୍ଶକକୁ ନବୋଧ-ଘର କରଦଏ)—ଜୁଜୁକ – 2. Jugglery; magical trick, (ଜୁ-ଦେଖିଲେ ମନେ ଲାଗେ ମଦନ ଭେଲବ, କୃଷ୍ଣଦିବ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।) ୩ । ଝୋଙ୍ଗ;ସଂଜ୍ଞାଲୋପ—
3. Loss of one's senses.

ଭେଲକା—ଗ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବଣ—ଭେଲକା (ଦେଶ)
Bhelakā Bhelakā (See)

ଭେଲକା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ କରିବା; ଦ୍ରତ-
Bhelakā karibā ବୁଦ୍ଧି କରିବା—1. To bewilder.
[ଭେଲକା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିବା—
ଭେଲକୀ ଲାଗାନ 2. To enchant. ୩ । ଶ୍ରନଥ କରିଦେବା—
ଭୟଭୀତ କରନା 3. To frighten a person out of his wits.

ଭେଲକା ମାରିଯିବା—ଦେ• ବ—ଚଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା; ଶ୍ରନଥ
Bhelakā mārijibā ହେବା—Being bewildered or alarmed.

ଭେଲକା(କି) ହେବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ମୁଗ୍ଧ ହେବା; ମୋହୁତ ହେବା—
Bhelakā(ki) hebā 1. To be enchanted.
ଭୋଳ(ବିହ୍ୱଳ) ହଓୟା ୨ । ଧନ୍ଦ ହେବା; ଦ୍ରତବୁଦ୍ଧି ହେବା—
ବିହ୍ୱଳହୋନା; ଘବଡାନା 2. To be bewildered or puzzled.

ଭେଲକି ଦେଖା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୁଜୁକ ଦେଖାଇବା—
Bhelaki dekhā(khe)ibā To exhibit jugglery.
ଭେଲକୀ ଦେଖାନ ନଜରବନ୍ଦ କରନା,

ଭେଲକି ବାଜି—ଦେ. ବ—ଭୋଜ ବାଜି (ଦେଶ)—
Bhelaki bāji Bhoja bāji (See)
ଭେଲକୀ ବାଜୀ ନଜରବାନ୍ଦ; ଛଳାବଳ

ଭେଲ ମିଶା(ଶେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଶୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥରେ ନକୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ
Bhela misā(še)ibā ମିଶାଇବା—To adulterate base
ଭେଲ ମିଶାନ things with superior ones.
ଖାଦ ମିଲାନା

ଭେଲା—ଦେ. ବ (ସ. ଭେଳ; ଭେଲକ)—୧ । ପ୍ଲବ; ଭାସୁଥିବା; ନଦୀ-
Bhelā ଆଦି ପାର ହେବା ନମନ୍ତେ ପ୍ଲବମାନ କାଷ୍ଠାଦି—
ଭେଲା 1. A raft; a float. (ଜୁ—ଧର ଦର-ଘାଦପଦ୍
ବେଡା; ଭେରା ଭେଲା । ମଧୁସୂଦନ. ସଙ୍ଗୀତମାଳା ।) ୨ ।
ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନଥିବା ଘାଇଁ କାଠ କାଠିଁଶଆଦର ପଟାଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

—2. A number of timbers or bamboos tied into a raft for the purpose of being carried to a distance on the water. ୫ । ନଦୀଆଦ ପାର ହେବାର ନୌକା—3. Boat; means of crossing a river. (ଉ—ମୋ ଜୀବନଭେଲା ଧର କାମନଦୀ ପାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରଚ ବନ ।) ୮ । ଗୋଷ୍ଠ; ସମୂହ—4. Cluster; multitude. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜୀବିକା; ବଞ୍ଚିବାର ଉପାୟ—5. (figurative) Means of livelihood. ୬ । ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ—6. Refuge.

ଭେଲ୍ଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ, ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପିଣ୍ଡୁଳା; ଗୁଡ଼ଆଦର
Bhelā ମେଣ୍ଢା—Lump; clod (of molasses). ବଣ —୧ । ସରୁ—1. Fine. ୨ । ଅସୁନ୍ଦର—2. Ugly. (ଉ—ମୁହଁଟି ସୁନର ଦେହଟି ଭେଲ୍ଲା । ଛଗ ।) ୩ । ଚେପ୍ଟା—3. Flat. ପ୍ରା (ଇତର) ଅ—ଭଲ୍ଲ (ଦେଶ) Bhalā (See)

ଭେଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମିଳନ; ମେଳନ)—୧ ।
Bhelā(le)ibā ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ମେଳାଇବା; ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ଜଡ଼କରା ଏକତ୍ର କରାଇବା—1. To cause many
ইকট্ঠা করনা people to assemble; to collect
ମାତାନ many people. ୨ । ବହୁଲୋକଙ୍କୁ କୌଣସି
ମନାନା ଗୋଷ୍ଠୀ କାର୍ଯ୍ୟଗାଇଁ ମଜାଇବା—2. To cause people to form a company or association to do a work.

ଭେଲା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନଦୀଆଦ ପାରହେବା ପାଇଁ ଭେଲା
Bhelā bāndhibā ଗଠନ କରିବା—1. To make a
ଭେଳାବାଁଧା raft. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
ବେଡା ବାଁଧନା ସାଧନାର୍ଥ କୌଣସି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—2. (figurative) To pursue or have recourse to a means to accomplish an object. (ଉ—ହର ନାମରୁ ବାନ୍ଧିଥିରୁ ଭେଲା । ଛଗ ।)

ଭେଲା ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସର୍ବନାଶ ଘଟିବା—
Bhelā burdibā (figurative) Being overtaken
ଭେଳା ଡୁବା by ruin. (ଉ—ନଉକା ନାସିକା ଦେଲେ
ବେଡା ଡୁବନା ବୁଡ଼ିବ ଭେଲା । ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।)
(ଭେଲା ବୁଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭେଲା ଭେଲା—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ହୋଇ—1. In
Bhelā bhelā groups; in shoals. (ଉ—ଗ୍ରାମ
ଦଳ ଦଳ ଯାଗ କୁଣ୍ଡେ ପଡ଼ିବା ଭେଲା ଭେଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ଝୁଣ୍ଡକେଝୁଣ୍ଡ, ଦଳକେଦଳ ମହାଲ୍ସରଚ ଅଦ ।) ୨ । ଘଲ ଘଲ; ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟକ—2. In herds. (ଯଥା—ଉଲମାଳ ନଈରେ କୁମ୍ଭୀର ଗୁଡ଼ାକ ଭେଲା ଭେଲା ହେଇଥାଆନ୍ତି ।)

ଭେଲି—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବ—ଟବଲ୍ (ଦେଖ)—Beli (See)
Bheli ଦେ. ବ—ଭେଲିଗୁଡ଼ (ଦେଖ)—Bheligurda (See)

ଭେଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବଣ. ପୁଂ—ବେଲିଆ (ଦେଖ)
Bheliā Beliā (See)

ଭେଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ସାମର୍ଥ୍ୟ—
Bheliā Strength.

ଭେଲି ଗୁଡ଼—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କାଠଆ ଗୁଡ଼; ପିଣ୍ଡାକୃତି କଠି-
Bheli gurda ନ ଯାଇଥିବା କାଠଆ ଗୁଡ଼—Solid molasses. (ଭେଲେଇଗୁଡ଼, ଭେଲୋଇଗୁଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ)
ପାଟାଳୀଗୁଡ଼ ମେଲୀଗୁଡ

ଭେଲିଙ୍ଗି—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବ—ବେଲି (ଦେଖ)—Beli (See)
Bhelingi (ଯଥା—ସେ ଭେଲିଙ୍ଗି ବାହାର କରୁଛି ।) ଦେ. ବ—ବେଲିଙ୍ଗି (ଦେଖ)—Belingi (See)

ଭେଲୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ଭୁଲ ସ. ଭେଲକ)—ଉପାୟ—
Bhelu Means; resources.

ଭେଲୁଆଁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ଉଜ୍ଜାଡକ; ଭୁଲ ହ. ଉଲାଙ୍ଗି)
Bheluāñ —ଗୁଲିଆ—Marking nut.

ଭେଲୁଆ ବାଇଗଣ—ଦେ. ବ—ଅଣ୍ଡ ବଡ଼ ପାଲୁଆ ବାଇଗଣ—Big
Bheluā bāiganа brinjals grown on silted
[ଭେଲୁ(ଲେ)ଇ ବାଇଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] lands.
ବଡ଼ବେଗୁନ, ପାଲବେଗୁନ ବଡାବିଗନ

ଭେଲୁ(ଲ୍ୟୁ)ପେ ଏ ବଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଭାଲ୍ୟୁ-
Bhelu(lyu)pe-e bal (etc) ପେଏବ୍ଲ୍)—ଉ. ପି. ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—Bbi. pi. etc (See)

ଭେଲେ(ଲେ)ଇ ଆମ୍ବ—ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ଆମ୍ବ—A species
Bhele(lo)i āmba of mango, generally big in size.
ବଡ ଆମ୍ବ [ଦ୍ର—ବେଲ ପଚିବୁ ଛେଚିଲେ ଯେଉଁ ଗନ୍ଧ ହୁଏ, ସେହି
ବଡା ଆମ ଜାଇଫଳ ଆମ୍ବର ସେହିପରି ଗନ୍ଧ ହେବାରୁ ଉକ୍ତ ନାମ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।]

ଭେଲେରି—ଦେ. ବ—ଖୋରଧାର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ
Bheleri ପର୍ବତ; ଭୁଲେର ପାହାଡ଼—A hill in the south-west of Khurda.

ଭେଶ୍ରିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. ପୁଂ (ସ. ଦ୍ୱେଷ=ଅନ୍ୟାପୁ;
Bhes-riā ଦୋଷ; ଲୁଚଥ ଗମନ; (ଅସ୍ତ୍ରେ)—୧ । ଅଶ୍ଳୀଲ—
(ଭେଶ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Vulgar; indecent. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—2. Shameless.

ଭେଶ୍ରିଆ କଥା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ଅଶ୍ଳୀଲ ବାକ୍ୟ—
Bhes-riā kathā 1. Vulgar or coarse or indecent words. ୨ । ଅପଭାଷା—2. Vulgar language

ଭେଶ—ଦେ. ବ. (ସ, ବେଶ)—୧ । ବେଶ; ପୋଷାକ—1. Dress.
Bhesa ୨ । ସାଜସଜ୍ଜା—2 Toilette. ୩ । ଚେହେରା—
ବେଶ ମେଶ 3. Appearance.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେଶ(ଶେ)ଡ଼ା(ଣ୍ଡ) —ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ଭ୍ରଷ୍ଟ)—୧ । କଦର୍ଯ୍ୟ; Bheśa'śe))rḍā(rā) କୁତ୍ସିତ—1. Ugly. ୨ । ଅଳଥ— [ଭେଶ(ଶେ)ଡ଼ୀ(ଣ୍ଡ)—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Slovenly; slatternly. ଭେସରା ୩ । ଭେରେଶା; ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ନଲଠା—3. Shameless. ମଦ୍ଦା, ଫୁହର ୪ । ଅଶ୍ଳୀଲ—4. Indecent.

ଭେଶ ବଦଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନକର ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ Bheśa badalā(le)ibā କରିବା—To assume a disguise; to put on a mask; to change one's dress. ଭେଶ ବଦ୍‌ଲାନା

ଭେଶର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. (ସଂ. ଭ୍ରଷ୍ଟ)— Bheśar ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ଅଶ୍ଳୀଲ; ଲଜ୍ଜାଘ୍ନନ—Shameless; impudent; vulgar.

ଭେଶର—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବେଶର ଗୁଣା—A kind of Bheśara ornament for nose. (ଜୁ—ମଣ୍ଡିଲ୍ଲ କର୍ଣ୍ଣଜ କେଉର, କ ସୁନ୍ଦର ନାସାପୁଟ ଭେଶର । ଉଜ୍ଜ. ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତ୍ତା ।]

ଭେଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଭୟ କରିବା—1. To fear; to dread Bhesh (root) (Apte). ୨ । ଭୟ ପାଇବା; ଭୀତ ହେବା—2. To be frightened.

ଭେଷ—ସ. ବ (ଭେଷ୍ ଧାତୁ + ଘଞ୍. ଅ)—ଭୟ— Bhesha Dread.

ଭେଷଜ—ସ. ବ (ଭେଷ=ଭୟ; ରୋଗ ଭୟ + ଜ ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା +ଅ; ଯାହା ରୋଗ ଭୟକୁ ଜୟ କରେ)— Bheshaja ୧ । ଔଷଧ—1. Medicine. ୨ । ରୋଗରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର—2. A spell against a disease (Apte). ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ସଉଫ—3. A kind of fennel (Apte).

ଭେଷଜାଗାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଘୋଷଳ ବଣିଆର ଦୋକାନ; Bheshajāgāra ଯେଉଁ ଦୋକାନରେ ଔଷଧ ବିକି ହୁଏ— An apothecary's shop. ସ. ବଣ—ଆରୋଗ୍ୟକାରୀ —Curative (Apte).

ଭେଷଜାଙ୍ଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭେଷଜ + ଅଙ୍ଗ)—ଔଷଧର Bheshajāṅga ଅନୁପାନ—Anything taken as a vehicle with a medicine.

ଭେଷଜ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଭେଷଜ+ଯ) —ଆରୋଗ୍ୟକାରୀ— Bheshajya Curative (Apte).

ଭେସ୍ତା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ, (ଭୁଲ. ବ. ଭେସ୍ତା, ସ. ବ୍ୟସ୍ତ)— Bhestā ତାସ ବାଣ୍ଟିବା ବେଳେ କୌଣସି କାରଣବଶତଃ ତାସ ଢଗ ଦୋଇଯିବା ବା ଜଣକର ଅଂଶ ଅନ୍ୟର ହାତରେ ପଡ଼ିବା—The missing of one's card or confusion of cards at the time of distribution after shuffling.

ଭେସ୍ତା କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି. (ଭୁଲ. ବ. ଭେସ୍ତା ଦିଅ)— Bhestā karibā ତାସକୁ ଗୋଳାଇ ଦେବା—To shuffle cards.

ଭେସ୍ତା ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି (ଭୁଲ ବ. ଭେସ୍ତା ଦଉପୁା)— Bhestā hebā (ତାସ) ଗୋଳଥ ଦୋଇଯିବା—To get confused (said of playing cards).

ଭୈଁଷା (ଇତ୍ୟାଦି) —ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଭଇଁଷା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Bhaiñshā (etc) Bhaiñshā etc. (See)

ଭୈକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ)—ସ. ବ (ଭିକ୍ଷା + କୃତାର୍ଥେ ବା ସମୂହାର୍ଥେ. ଅ)— Bhaikṣha(kshya) ୧ । ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁସମୂହ—1. Things got by begging; alms. ୨ । ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି— 2. Mendicancy (Apte). ସ. ବଣ. ପୁଂ— ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ—Living on alms.

ଭୈକ୍ଷ ଚର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟା)—ସ. ବ (ଭୈକ୍ଷ+ଚର୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ; + ଆ)— Bhaikṣha charjya(jyā) ୧ । ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ— ଭୈକ୍ଷ ଚରଣ, ଭୈକ୍ଷ ଜୀବିକା, ଭୈକ୍ଷ ବୃତ୍ତି ଅନ୍ୟରୂପ 1. Living by begging; taking to alms; beggary. ୨ । ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ବୁଲିବା—2 Going about from door to door begging alms (Apte).

ଭୈକ୍ଷ ଜୀବୀ —ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୈକ୍ଷ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ + ଇନ୍; ୩ମା. ୧ବ)— Bhaikṣha jībī ଭିକ୍ଷୁକ—Beggar. (ଭୈକ୍ଷ ଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୈକ୍ଷାକୁଳ —ସ. ବ—ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ବଣ୍ଟାଯାଏ— Bhaikshākula Almonry; a place where alms are distributed.

ଭୈକ୍ଷୁକ—ସ. ବ (ଭିକ୍ଷୁକ+ସମୂହାର୍ଥେ. ଅ)—ଗୁଡ଼ିଏ ଭିକ୍ଷୁକ— Bhaikshuka A number of beggars (Apte). (ଭୈକ୍ଷୁକ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୈମ—ସ. ବଣ (ଭୀମ + ଅ)—ଭୀମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Bhaima Bhīma. ସ. ବ, ପୁଂ. ରାଜା ଉଗ୍ରସେନ (ହରି. ଶ)— King Ugrasena.

ଭୈମସେନ(ନ୍ୟ)—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୀମସେନ+ଇ; ଯ)— Bhaimaseni(nya) ଭୀମସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର—A son of Bhīmasena (Apte).

ଭୈମୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୀମ=ଭୀମସେନ ପୁତ୍ର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍କୀ)—୧ । ନଳପତ୍ନୀ ଦମୟନ୍ତୀ—1. Damayantī, the daughter of king Bhīma. ୨ । ଭୀମ ଏକାଦଶୀ; ମାଘମାସ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ—2. The 11th day of the bright fortnight of Māgha. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭୈମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhaima.

ଭୈୟା—ଦେ. (ହିନ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ) ଅ (ସ. ଭ୍ରାତା)—ହେ ଭାଇ !— Baiyā ଭାଇ ମୈୟା Oh brother !

ଭୈରବ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୀରୁ + ଅ)—୧ । ମହାଦେବଙ୍କର ଉତ୍ପାଳକ Bhairaba ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି (ଯଥା—ଅସିତାଙ୍ଗ, ରୁରୁ, ଚଣ୍ଡ, କ୍ରୁଦ୍ଧ, (ଭୈରବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉନ୍ମତ୍ତ, କପିଳ, ଭୀଷଣ, ସଂହାର)—1. Eight terrible forms of God Siba. [ଦୁ—ଯେଉଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମୟରେ ଅନ୍ଧକ ରକ୍ଷସ ସଙ୍ଗେ ମହାଦେବଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା ସେହି ସମୟରେ ଅନ୍ଧକର ଗଦା ବାଜି ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଫରଚରୁଡ଼ା ହୋଇଗଲା, ସେଥିରୁ ରକ୍ତଧାର ବହିଲା; ସେହି ରକ୍ତଧାରରୁ ଘାଞ୍ଚଟ ଭୈରବ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ । କୌଣସି କୌଣସି ଯୁଗଶ ମତରେ ଭୈରବଙ୍କ ସଖ୍ୟା ୮, (ଯଥା— ମହାଭୈରବ, ସହାର ଭୈରବ, ଅସିତାଙ୍ଗ ଭୈରବ, ରୁରୁ ଭୈରବ, କାଳ ଭୈରବ, କ୍ରୋଧ ଭୈରବ, ତାମ୍ରଚୂଡ଼ ଭୈରବ, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଭୈରବ । ମତାନ୍ତରରେ ଏମାନଙ୍କ ନାମ ଅସିତାଙ୍ଗ ଭୈରବ, ରୁରୁ ଭୈରବ, ଚଣ୍ଡ ଭୈରବ, କ୍ରୋଧ ଭୈରବ, ଉନ୍ମତ୍ତ ଭୈରବ, କପାଳ ଭୈରବ, ଭୀଷଣ ଭୈରବ, ସହାର ଭୈରବ । ତାନ୍ତ୍ରିକମାନେ ଭୈରବମାନଙ୍କୁ ବଶିଷ୍ଠରୂପେ ଉପାସନା କରନ୍ତି— ହ. ଶ. । ଭୈରବମାନଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଉ ଏକ ଉପାଖ୍ୟାନ ପାଇଁ ପୀଠ ଶବ୍ଦ ଭଲେ ଝୀଟା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ; ବୈଶାଖସପ୍ତମୀ ଦିନ କଳାଝଟରେ ଓ କାନ୍ଥରେ ଚନ୍ଦିତ ଭୈରବ ମୂର୍ତ୍ତି ଏକପଦ ବଶିଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି; କାଶୀରେ ଭୈରବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି ଓ ଏଠାକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ପଣ୍ଡାମାନେ ମୟୂରପୁଚ୍ଛର ବଡ଼ାରେ ନାମମାତ୍ର ପ୍ରହାର କରନ୍ତି] ୨ । ମହାଦେବ; ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ନଦଋଶେଷ— 3. Name of a river. ୪ । ସ୍ୱରବିଶେଷ; ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ୬ ସ୍ୱର ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ମାଲବ ସ୍ୱର— 4. Name of one of the six musical airs of the Hindus. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହା ୬ ସ୍ୱର ମଧ୍ୟରୁ ଏକ । ଏହାର ଗାନ ସମୟ ଶରତ୍ ଋତୁ, ରବିବାର ଓ ପ୍ରତଃକାଳ ଅଟେ । ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀ ୫, ଯଥା— ଭୈରବୀ, ବୈରାଗୀ, ମଧୁମାଧବୀ, ସିନ୍ଧବୀ ଓ ବଙ্গାଳୀ । ଏହା ହାସ୍ୟରସର ସ୍ୱର ।] ୫ । ଉତ୍କଟର ରୂପ—5. Terrible form. ୬ । ତାରାବତୀ ଗର୍ଭରେ ଶିବଙ୍କ ଔରସରୁ ଜାତ ପୁତ୍ର—6. The son of Śiba born of Tārābati. (ଦ୍ର—ବହୁ ଖଡ୍ଗ ଫଳକ ଅସ୍ତ୍ର ଭୈରବ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।) ୭ । ଉତ୍କଟର ଶବ୍ଦ (ହ. ଶ)— 7. Terrible noise. ୮ । କାବ୍ୟରେ ଉତ୍କଟର ରସ (ହ. ଶ)—8. The terrific sentiment in literature. ୯ । ନାଗବିଶେଷ (ହ. ଶ)— 9. Name of a mythological serpent. ୧୦ । ଯେଉଁ ତାନ୍ତ୍ରିକ ମଦ୍ୟପାନ କରୁ କରୁ ବମନ କରନ୍ତି (ହ. ଶ)—10. A Tantric worshipper who vomits while taking wine. ୧୧ । ସଙ୍ଗୀତର ତାଳବିଶେଷ (ହ· ଶ)—10. Name of a musical measure. ବେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males. ବି. ବିଣ— ୧ । ଉତ୍କଟର—1. Terrible; frightful. ୨ । ଦୁଃଖାର୍ତ୍ତ—2. Miserable (Apte). ୩ । ଭୀମନାଦୀ (ହ. ଶ)—3. Of frightful sound or roar.

ଭୈରବ ଘାଟୀ—ବେ. ବ (ନାମ)—ଗଙ୍ଗୋତ୍ରୀଠାରୁ ତିବ୍ବତକୁ ଯିବାର ତିବ୍ବତ ଯିବାର ଏକ ପାହାଡ଼ିଆ ରାସ୍ତା Bhairaba ghāṭī ଘାଟୀ—A Himalayan mountai pass for going to Tibet from Gangotri. **ଭୈରବ ଘାଟୀ** [ଦ୍ର—ଏହା ୧୧୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ଭୈରବ ଯାତନା—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତ୍ପୁ; ଭୈରବଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଯାତନା)— Bhairaba jātanā କାଶୀରେ ମୃତ୍ୟୁଲାଭ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କାଶୀର ଭୈରବଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଦିଆଯିବା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଦଣ୍ଡ (ବେତ୍ରପ୍ରହାର), ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅତ୍ମା ପରମାତ୍ମାରେ ଲୀନ ହେବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି—A sort of purificatory physical torment (e. g. caning) or penance inflicted by Bhairaba on those who die at Benares to make their spirits fit for absorption into the Supreme Spirit. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀମାନେ କାଶୀର ଭୈରବଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ସେଠାର ପଣ୍ଡାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପିଠିରେ ମୟୂରପୁଚ୍ଛରେ ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ବଡ଼ାରେ ନାମମାତ୍ର ପ୍ରହାର (ଭୈରବ ଯାତନା) ଦିଅନ୍ତି ।]

ଭୈରବ ସାଧିବା—ବେ. କ୍ରି—ତାନ୍ତ୍ରିକ ମତରେ ଭୈରବଙ୍କ ଆରାଧନା Bhairaba sādhibā କରିବା---To worship the Bhai- ଭୈରବ ସାଧା rabas according to Tantric rites. [ଦ୍ର— **ଭୈରବ ସାଧନା** ଭୈରବ ଏକଗୋଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ଏ ସାଧନାରେ (ଭୈରବ ସଧା[ଧେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏକପାଦରେ ଠିଆ ହୋଇ ହସ୍ତଗୁଳନ କରନ୍ତି ।]

ଭୈରବୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୈରବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଦୁର୍ଗା; ସତ୍ତା— Bhairabī 1. Wife of Śiba. ୨ । ଭୈରବାନୁଚର ଦେବୀ-ବିଶେଷ—2. Name of a goddess accompanying Bhairaba. [ଦ୍ର—ଭୈରବୀଙ୍କର କେତେକ ମୂର୍ତ୍ତି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି; ଯଥା—ତିପୁର ଭୈରବୀ; କୋଳେଶ ଭୈରବୀ; ରୁଦ୍ର ଭୈରବୀ; ନବଦ୍ୟା ଭୈରବୀ; ଚୈତନ୍ୟ ଭୈରବୀ—ହ. ଶବ୍ଦସାଗର ।] ୩ । ସ୍ତ୍ରୀରାଗବିଶେଷ— 3. Name of a secondary musical air. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ମତରେ ଭୈରବୀ ସ୍ତ୍ରୀରାଗ ଭୈରବ ସ୍ୱରର ସ୍ତ୍ରୀରାଗ ବିଶେଷ । ଏ ସ୍ତ୍ରୀରାଗ ଶରତ୍ ଋତୁର ପୂର୍ବାହ୍ଣରେ ଗେୟ । ଏହା ସପ୍ତସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଏଥିର ସ୍ୱର ଗୋଷ୍ଠ ସ୍ୱର କୋମଳ--ହ.ଶ ।] ୪ । ଶୈବ ସନ୍ୟାସିନୀ— 4. A female ascetic devoted to Śiba. ୫ । ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟାର ଏକତମା; ଗୃମୁଣ୍ଡା—5. One of the 10 forms of Pārbati. ୬ । ନଦୀବିଶେଷ- 6. Name of a river. ୭ । ଦୁର୍ଗାପୂଜାରେ ଦୁର୍ଗା-ରୂପେ କଳ୍ପିତା ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷୀୟା କନ୍ୟା- 7. A girl of 12 or a young girl representing the goddess Durgā at the Durgā festival (Apte.)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୈରବୀ ଚକ୍ର—ସ. ବ—ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର କୁଳାର୍ଣ୍ଣବ ମତରେ ଯେଉଁ ଚକ୍ର ବା
Bhairabī chakra ତନ୍ତ୍ରସାଧକ ମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ବସି ପଞ୍ଚମକାର ସାଧନ କରିଥାଏ—A circle of tantric worshippers sitting in which tantric devotees perform the ritual of 'Pañchamakāra'.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ପାଶିବ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବାମ ମାର୍ଗ ସାଧକମାନେ ନଦିଷ୍ଟ ଉଥି ଓ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଦେବୀ ପୂଜାର୍ଥ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଏକ ଚକ୍ର ବା ମଣ୍ଡଳରେ ବସି ପଞ୍ଚମକାର ସାଧନ କରନ୍ତି ତାହାକୁ ଭୈରବୀଚକ୍ର କୋଲିଥାଏ । ଏଥିରେ ସମ୍ମିଳିତ ସାଧକମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଆଦି ଭେଦର ବିଚାର ରଖାଯାଏ ନାହିଁ ।] ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍କଟ କୂଟ; କୂଟ ଚକ୍ର—
ଭୈରବୀ ଚକ୍ର 1. A puzzling snare or trick; deep
भैरवी चक्र conspiracy. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ମଜ୍ଜଥା ମଦ୍ୟପ ଗୋଷ୍ଠୀ—2. (Ironical) A company of merry drinkers.

ଭୈରବେ—ଦେ. କି. ବ—(ସ. ଭୈରବ)—୧ । ଭୀଷଣରୂପେ—
Bhairabe 1. Terribly. ୨ । ଅତି ଉତ୍ପୋତ୍ପାଦକ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ—2. Tremendously loudly. (ଉ—ଭୂପତି ଇଙ୍ଗିତେ ଭୈରବେ ବାଜଇ ସଙ୍କେତ ଭେରୀ ସ୍ୱଧାନାଥ. ଉଷା ।)

ଭୈରବେଶ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମହାଦେବ; ଶିବ—
Bhairabesa Śiba.

ଭୈରୋ—ଦେ. ବ—ବହିରା (ଦେଶ)—Bahirā (See)
Bhairā ଗ୍ରାମ୍ୟ.—(ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଡୋଡ଼ମାଛ—
A kind of tubular fish.

ଭୈଷଜ—ସ. ବ—(ଉଷଜ୍+ଅ)—୧ । ଔଷଧ—1. Medicine.
Bhaishaja ୨ । ଚିକିତ୍ସା—2. Medical treatment. ୩ । ଉଷକ୍ ପୁତ୍ର—3. The son of a physician. ୪ । ଲାବ ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—4. The quail (bird) (Apte). ୫ । ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ବା ଛାତ୍ର (ହି. ଶ)—5. A disciple or student of a physician.

ଭୈଷଜ୍ୟ—ସ. ବ—(ଭେଷଜ+ଯ)—୧ । ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସକ—
Bhaishajya 1. A physician. ୨ । ଔଷଧ—2. Medicine. ୩ । ଔଷଧର ଉପକରଣ—3. Materials or herbs used in medicine. ୪ । ଚିକିତ୍ସା—4. Medical treatment (Apte) ୫ । ଔଷଧାଦିର ରୋଗମୁକ୍ତ କରିବା ଗୁଣ—
5. Curativeness; healing power (Apte).

ଭୈଷଜ୍ୟ ଦର୍ପଣ—ସ. ବ—ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସା ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—
Bhaishajya darpaṇa Name of a work on the
(ଭୈଷଜ୍ୟ ରତ୍ନାବଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Āyurbedic system of medicine.

ଭୈଷଜ୍ୟୋଦ୍ୟାନ—ସ. ବ—ଯେଉଁ ବଗିଚାରେ ଔଷଧ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋ-
Bhaishajyodyāna ଜନୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ ଗଛ ଥାଏ—A garden containing medicinal plants or herbs.

ଭୈଷ୍ମକୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶ୍ୱଶୁର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Bhaishmakī ରୁକ୍ମିଣୀ—Rukmiṇī.

ଭୋ—ଦେ. ବ—(ସ. ଭବ୍ୟ)—ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିରର ଉଚ୍ଚ ଗାତ୍ରରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ
Bho ଚିତ୍ରବିଶେଷ—Pictures like coat of arms engraved on the walls of ancient temples.
ଅ.—(ସମ୍ବୋଧନ) ଦେ; ଆଦେ; ଦୋ; ଆଦୋ—
(Interjection) Oh [ଉ—ଏ ଦ୍ୱାର ତରତ ବର୍ଣ୍ଣନ, ଭୋ ସ୍ମର ସାବଧାନେ ଶୁଣ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଭୋ ଭା (ଦେଶ)
Bho bhā (See).

ଭୋଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜବଂଶବିଶେଷ—
Bhoi 1. Name of a dynasty of ancient kings of Utkala. ୨ । ଗ୍ରାମର ସାଧାରଣ ହିସାବରକ୍ଷକ—ଗୁମାସ୍ତା; ଭୂଇଁ ମୂଳ—2. The village accountant ୩ । ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ ଗ୍ରାମ ଶାସନଭାର-ପ୍ରାପ୍ତ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପାଧି—A title given to the person employed by the independent kings of Orissa to look after the administration of a viliage. [ଦ୍ର—ଉତ୍କଳ ଗଜପତିଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଭୋଇ ଜନାର୍ଦ୍ଦନଙ୍କ ବଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ପୁତ୍ର ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଖୋରଧା ଅଧିକାର କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜତ୍ୱ ଚଳାଇଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ଖୋରଧା ରାଜାମାନେ ଭୋଇ ବଂଶୀୟ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେଲେ । କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ ।] ୪ । ବାଉରୀମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—
4. A family title of 'Bāuris'.

ଭୋଇ ପିଲା—ଦେ. ବ—ବାଉରି ଜାତିର ସନ୍ତାନ—A person
Bhoi pilā belonging to the Bāuri caste.
(ଭୋଇ ପୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୋଇ ମୂଳ—ଦେ. ବ—ଭୂଇଁମୂଳ (ଦେଶ)
Bhoi mūla Bhuiñ mūla (See)

ଭୋଉଁରି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସାଲପୁର) ବ—ଭଉଁରି (ଦେଶ)
Bhouñri Bhauñri (See) (ଉ—ଡେକା ଡେକା ଭୋଉଁରି, ମାମୁଁ ଘର ଖୋଉଁରି । ଶିଶୁ ଗୀତ ।)

ଭୋଃ—ସ. ଅ—(ସମ୍ବୋଧନ)—ଭୋ (ଦେଶ)
Bhoḥ Bho (See)

ଭୋଁ ଭାଁ (ଭୋଁ)—ଦେ. ଅ—ଶଙ୍ଖ ଓ ସୀଟି ଆଦିର ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—
Bhoñ bhāñ (bhoñ) Whizzing or whistling sound;
ଭୋଁଭୋଁ the sound of conch shell or loud whistle.
ଭୋଁଭୋଁ (ଯଥା—ବାହାଳ ଭୋଁ ଭୋଁ କରି ସିଟୀ ମାରିଲା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋକ(ଖ)—ଦେ. ବ (ସ. ବୁଭୁକ୍ଷା)—କ୍ଷୁଧା—Hunger. (ଉ—Bhoka(kha) ଦେ ସ୍ୱଳ୍ପକୃଷ୍ଟ କର ଡାହ୍ନ, ଭୋକେ ଜଳଇ ଆମ୍ଭ ଭୋକ(ଖ); କ୍ଷିଧା **ଭୂଖ** ଦେହ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭୋକ କରିବା—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହେବା—
Bhoka karibā Feeling of hunger.
କ୍ଷିଦେ ପାଓୟା **ଭୂଖ ଲଗନା**
[ଭୋକ ଦେଖା(ଶେ)ଇବା, ଭୋକ ଲଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭୋକତା—ଗ୍ରା. (ଯଦ୍ୟ) ବଣ—ଭୋକ୍ତା (ଦେଖ) Bhoktā (See)
Bhokatā (ଉ—କର୍ତ୍ତୃ ଭୋକତା ବେନ ଭେଦ, ଏ ବେନ ସଶସ୍ତ୍ର ମୋ ଛେଦ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭୋକତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଭୁକ୍ତାଇବା (ଦେଖ)
Bhokatā(te)ibā Bhuktāibā (See)

ଭୋକ ବାଉଳା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । କ୍ଷୁଧାଯୋଗୁଁ ବାଉଳ—
Bhoka bāulā 1. Maddened by hunger.
କ୍ଷିଧାୟ ପାଗଳ ୨ । କ୍ଷୁଧା ଯୋଗୁଁ ବିବେକଶୂନ୍ୟ—2. Rendered unconscientious by pangs of hunger.
ଭୁଖସେ ବେଚୈନ
(ଭୋକ ବାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୋକ ବକଳ—ଦେ. ବ—(ସ. ବୁଭୁକ୍ଷା + ବ୍ୟାକୁଳ)—କ୍ଷୁଧାର ଜ୍ୱାଳା;
Bhoka bikala କ୍ଷୁଧାଦ୍ୱାର୍ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବାର କଷ୍ଟ—କ୍ଷିଧାର ଜାଳା **ଭୂଖକୀ ବୈଚନୀ**
Pangs of hunger.
(ଉ—ଭୋକ ବକଳରେ ଚାଟଅ କାମୁଡ଼ିବା । ଛଅ ।)

ଭୋକ ବକଳା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଅତ୍ୟ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ; କ୍ଷୁଧାଗ୍ନିଦଗ୍ଧ—
Bhoka bikalā କ୍ଷିଧାୟ ଅସ୍ଥିର 1. Very hungry; **ଭୂଖସେ ବ୍ୟାକୁଲ** gnawed by hunger. ୨ । ଯେ କ୍ଷୁଧାର
(ଭୋକ ବକଳଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜ୍ୱାଳା ସହ୍ୟ ନ ପାରେ—2. One
(ଭୋକ ବକଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) who cannot long withstand the pangs of hunger.

ଭୋକ ମରିବା—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଧା ଦେଖାଇବା ସମୟରେ ଖାଇବାକୁ ନ
Bhoka maribā ପାଇବାରୁ କ୍ଷୁଧା ନଷ୍ଟ ହେବା—The
(ଭୋକ ମରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) deadening of the sharpness of hunger due to not being propitiated at the proper time.
କ୍ଷିଧା ମଁରେ ଯାଓୟା
ଭୂଖ ମରନା

ଭୋକ ମାରିବା—ଦେ. କି—କ୍ଷୁଧାର ଉଦ୍ରେକ ବେଳେ ନ ଖାଇ କ୍ଷୁଧା-
Bhoka māribā ବୃତ୍ତିକୁ ଶାନ୍ତ କରିବା—To stifle the craving of hunger (by not eating when one feels hungry).
କ୍ଷିଧା ମାରା
ଭୂଖକୋ ମାରନା

ଭୋକରେ ଆଟପାଟୁ ହେବା—ଦେ. କି—ଅତ୍ୟ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହେବା—
Bhokare ātupāṭu hebā To feel very hungry; to
ଭୋକରେ ପାଟୁପାଟୁ ହେବା
ଭୋକରେ ଦଂସା ଉଡ଼ିଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ loose one's sanity and vitality on account of extreme hunger.
କ୍ଷିଧାୟ ଆଟୁପାଟୁ ହଓୟା
ଭୂଖମେ ଲହାଲୋଟ ହୋନା

ଭୋକରେ ପାଟି ପାକୁ ପାକୁ ହେବା—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇ
Bhokare pāṭi pāku pāku hebā ପାଟିରେ ଲାଳ ଅତ୍ୟଧିକ କ୍ଷିଧାୟ ପାକ ପାକ କରା ଦୁଇ ପାଟି ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଲାଗିଯିବା—The
ଭୂଖସେ ମୁହଁ ବାନା repeated sticking of lips due to extreme hunger.

ଭୋକ ଶୋଷ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ) (ସ. ବୁଭୁକ୍ଷା + ତୃଷା)—
Bhoka śosha କ୍ଷୁଧା ଓ ତୃଷ୍ଣା—Hunger and thirst.
କ୍ଷିଧା ତେଷ୍ଟା **ଭୂଖ ପ୍ୟାସ**

ଭୋକା(ଖା)—ଦେ. ବଣ (ସ. ବୁଭୁକ୍ଷିତ)—କ୍ଷୁଧିତ—
Bhokā(khā) Hungry.
[ଭୋକ(ଖ)ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ] କ୍ଷୁଧିତ **ଭୁଖା**

ଭୋକା(କେ,ଖା,ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ବୁଭୁକ୍ଷିତ)—କ୍ଷୁଧିତ ହେବା—
Bhokā(ke,khā,khe)ibā To feel hungry; to
କ୍ଷୁଧିତ ହଓୟା **ଭୁଖା ହୋନା** hunger.

ଭୋକିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ଭୁକିବା (ଦେଖ)
Bhokibā Bhukibā (See)

ଭୋକୀ ଶୋଷୀ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଅତ୍ୟ କ୍ଷୁଧିତ ଓ ଗରିବ
Bhokī śoshī ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—The hungry and the thirsty; the foodless poor people. (ଉ—ସୌଭାଗ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଭୋକୀ ଶୋଷୀ କୌଶଲ୍ୟା ତୋହର ଦେଖିଥିଲେ ଭୋକା-ଶୋଷୀ । ରଘୁନାଥ. ଯାଜ୍ଞ ।)
ଭୋକା ତୃଷୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଭୋକା ଉଚ୍ଚୀ
ଭୁଖା ପ୍ୟାସା

ଭୋକ୍ତବ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ଭକ୍ଷିତବ୍ୟ—
Bhoktabya 1. Eatable. ୨ । ଉପଭୁକ୍ତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Enjoyable.

ଭୋକ୍ତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ଭୋକ୍ତୁ ୧ମା. ୧ବ)—
Bhoktā ୧ । ଭକ୍ଷକ—1. Eating. ୨ । ଉପଭୋକ୍ତା; (ଭୋକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୋଗକାରକ—2. Enjoying. ୩ । ଅନୁଭବ କାରୀ—3. Experiencing. ବ—୧। ଭୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Enjoyer. ୨ । ଖାଦକ—2. Eater. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishnu. ୪ । ଭର୍ତ୍ତା; ପତି (ହି. ଶ)—4. Husband. ୫ । ପ୍ରେତବିଶେଷ (ହି. ଶ)—5. A class of ghosts. ଦେ. ବ—୧ । ବଂଶଗତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—1. A family title. ୨ । ଗ୍ରାମର ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ମଗୃତ୍ତାବିଶେଷ—2. Title of a village official. ୩ । ଗ୍ରାମର ସରବରତ୍ତାର ବା ମଝିଆ—3. The tenure-holder or middle man of a village (through whom the villagers pay their rents to the king).

ଭୋକ୍ତା(କ୍ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଭୁକ୍ତାଇବା (ଦେଖ)
Bhoktā(kte)ibā Bhuktāibā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋକ୍ତୃତ୍ୱ—ସ. ବ (ଭୋକ୍ତୃ+ତ୍ୱ)—ଭୋକ୍ତାର ଭାବ—
Bhoktṛutwa The state of being a Bhoktā,

ଭୋଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଭୋକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Bhokha (etc) Bhoka etc (See)

ଭୋଗ—ସ. ବ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା, ଭୋଗ କରିବା+କର୍ମ. ଅ) —୧ । ସୁଖର କିମ୍ବା ଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତି—1. Experience of pleasure or pain; enjoyment of pleasure or suffering from pain. ୨ । ଉପଭୋଗ—2. Enjoyment. ୩ । ଭୋଜନ; ଭକ୍ଷଣ—3. Eating. ୪ । ଧନାଦି ଉପଭୋଗଜନିତ ସୁଖ—4. Worldly happiness. ୫ । ସୁଖ; ବିଳାସ—5. Luxury. ୬ । ଧନ; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—6. Riches; prosperity. ୭ । ଅଧିକାର—7. Possession. ୮ । ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିବେଦିତ ଭୋଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ; ନୈବେଦ୍ୟ—8. Food offered to a Deity; offering. [ଦ୍ର—ଦେବତାଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ସମର୍ପିତ ହେବା ପରେ ନିବେଦିତ ବସ୍ତୁକୁ ଭୋଗ ବୋଲିଯାଏ ଓ ଭୋଗ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ଅନୁଣିଆ ବୋଲିଯାଏ ।] ୯ । ଭୋଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ—9. Food. ୧୦ । ସାପ—10. Serpent. ୧୧ । ସର୍ପ ଫଣା—11. Serpent's hood. ୧୨ । ସର୍ପର ଦେହ—12. The body of a serpent. ୧୩। ପଣ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ବା ବେଶ୍ୟାର ବେତନ—13. The remuneration paid to a prostitute. ୧୪ । ପାଳନ—14. Maintainance; bringing up. ୧୫। ଦେବ—15. Deity. ୧୬ । ସମୟ ଯାପନ; କାଳାତିକ୍ରମ; ସମୟ ବଢିବା—16. The passing of time. ୧୭ । ରୋଗୀର ଶରୀରରେ ରୋଗର ସ୍ଥିତିକାଳ—17. The duration of an attack of a disease. ୧୮ । ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ଭୋଗ; ରମଣ (ହି·ଶ)—18. Cohabitation. (ଉ—କେବେ ହେଲେ ତୁମର ପରସ୍ତ୍ରୀ ଭୋଗ, କରିବାରେ ତ ବଡଅଛୁ ଅନୁରାଗ । କୃଷ୍ଣଙ୍କିଙ୍କ. ମହାଭାରତ ଅନୁଶାସନ ।) ୧୯ । ଦୁଃଖ; କଷ୍ଟ (ହି.ଶ)—19. Pain; suffering. ୨୦ । ମାନ; ପରିମାଣ (ହି. ଶ)—20. Measure. ୨୧ । ଗୃହ; ଘର (ହି. ଶ)—21. House; habitation. ୨୨ । ପ୍ରାରବ୍ଧ; ପୂର୍ବଜନ୍ମାର୍ଜିତ ପାପ ପୁଣ୍ୟର ଫଳ; ଯାହା ଜ ମନୁଷ୍ୟ ସହିବା ଦ୍ୱାରା ଭୋଗ କରେ (ହି. ଶ)—22 The result of one's sins or meritorious acts in a previous existence which a person undergoes in this life. ୨୩ । ସୈନ୍ୟ ବ୍ୟୂହ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—23. A kind of battle-array. ୨୪। ଫଳ(ହି. ଶ) 24.Result. ୨୫। (ଆଇନ୍) ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର; ଦଖଲ-26. (Law) Possession. ୨୬ । ଭଡା; କେରେସ୍ତା (ହି. ଶ)—26. Hire. ୨୭ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗୁରୁର ଏକ-ରାଶିରେ ରହିବା ସମୟ (ହି. ଶ)—27. The time during which a planet is within a certain sign. ୨୮ । ନଗର ବା ପ୍ରଦେଶ—28. Town or province. ୨୯ । ଭୋଜି—29. Feast; repast (Apte).

ଭୋଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉପଭୋଗ କରିବା—1. To enjoy.
Bhoga karibā ୨ । ରମଣ କରିବା—2. To cohabit.
ଭୋଗ କରା (ଉ—ମୁଁ ତ ତାର ହେଲି ମୋତେ ଲର୍ଦ୍ଦ କର । **भोग करना, भोगना** ଭୂମିକୁ କ ଭୋଗ କରିବ କଲେ ଧରି । କୃଷ୍ଣଙ୍କିଙ୍କ. ମହାଭାରତ ବିରାଟ ।) ୩ । ନିଜେ ଅନୁଭବରେ ଆଣିବା—3. To experience; to undergo; to go through an experience. ୪ । ନୈବେଦ୍ୟ ଭୋଗ ଲାଗାନ ଅର୍ପଣ କରିବା—4. To offer food to a Deity.
भोग लगाना ୫ । ସହିବା—5. To bear; to suffer.

ଭୋଗ ଗୁଚ୍ଛ—ସ. ବ—ବେଶ୍ୟାକୁ ଦିଆଯିବା ମୂଲ୍ୟ—Wages paid
Bhoga guchchha to a prostitute (Apte).

ଭୋଗ ଗୃହ—ସ. ବ—୧ । ବାସ ଗୃହ—1. Residence.
Bhoga gṛuha ୨ । ଅନ୍ତଃପୁର—2. The harem; ladies'apartments.
ଭୋଗ ଶାଳା, ଭୋଗ ସଦ୍ମ, ଭୋଗାବାସ } ଅନ୍ୟରୂପ ୩ । ଭୋଗ ରନ୍ଧାଯିବା ଘର; ଦେବତାଙ୍କ ନୈବେଦ୍ୟର—A room for cooking food for being offered to Deities.

ଭୋଗ ଚଢା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେବତାଙ୍କ ଉପରେ (ଯଥା—
Bhoga chardhā(rdhe)ibā କାଶୀରେ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ଓ ଅନ୍ନ-ଭୋଗ ଚଢାନ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ଉପରେ) ନୈବେଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଅର୍ପଣ କରିବା-
भोग चढाना To offer offerings to a Deity by putting the articles over the Deity (as is done is Benares).

ଭୋଗ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେବତାଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବା—
Bhoga debā To make an offering to a Deity.
ଭୋଗ ଦେଓୟା **भोग देना**

ଭୋଗ ଦେହ—ସ. ବ—୧ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବାତ୍ମା ଯେଉଁ
Bhoga deha ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର ଧରି ଉଶୋପଭୋଗ ଯାଏ ପୁଣ୍ୟର ଫଳ ଭୋଗ କରେ—1. The subtle or spiritual body of a person after his death. ୨ । ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗକାରୀ ଶରୀର—2. The body which enjoys happiness and suffers misery.

ଭୋଗଧର—ସ. ବ (ଭୋଗ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଭୋଗୀ; ସର୍ପ—
Bhoga dhara Serpent (Apte).

ଭୋଗପତି—ସ. ବ. (ସପ୍ତମୀ ତତ୍) —କୌଣସି ନଗରର ବା ପ୍ରଦେଶର
Bhoga pati ଶାସନକର୍ତ୍ତା (ହି· ଶ)—The ruler of a town or province (Apte).

ଭୋଗପାଳ—ସ. ବ. (ଭୋଗ+ପାଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Bhogapāla ସହିସ—Groom (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଗ ପିପାସା—ସ. ବ—ସାଂସାରିକ ସୁଖ ଓ ବିଷୟ ଭୋଗ ପାଇଁ Bhoga pipāsā ମନୁଷ୍ୟର ବଳବତ୍ତା ଇଚ୍ଛା—Hankering after worldly enjoyment.

[ଭୋଗତୃଷ୍ଣା, ଭୋଗବାସନା, ଭୋଗଲିପ୍ସା, ଭୋଗାଭିଳାଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ଭୋଗ ପିପାସୁ—ସ. ବଣ—ସାଂସାରିକ ସୁଖଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛୁକ— Bhoga pipāsu Hankering after worldly enjoyment.

ଭୋଗାଭିଳାଷୀ, ଭୋଗଲିପ୍ସୁ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭୋଗ ପିଶାଚିକା—ସ. ବ—କ୍ଷୁଧା; ଭୋକ— Bhoga pisāchikā Hunger (Apte).

ଭୋଗବଟା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ବିଷୟାଦିରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ— Bhoga baṭā 1. Intimate knowledge of a matter, ୨ । ଅଭିଜ୍ଞତା; ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତା; ଅନୁଭବ— 2. Experience. ୩ । ବୈଷୟିକ ବିବରଣ— 3. Material description

ଭୋଗବତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଭୋଗବତ୍+ଈ)—୧ । ପାତାଳ ଗଙ্গା— Bhogabatī 1. The river Ganges flowing in the nether world. ୨ । ପାତାଳସ୍ଥ ନାଗପୁରୀ —1. The city of the serpents in the nether regions. ୩ । ଗଙ୍গାନଦୀ (ହ. ଣ)—3. The Ganges. ୪ । କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ଏକ ମାତୃକା (ହ.ଣ) —4. Name of one of the mothers of Kārttika. ୫ । କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ଦ୍ୱିତୀୟା ତିଥିର ରାତ୍ରି—5. The night of the second day of a lunar month.

ଭୋଗବନ୍ଧକ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଭୋଗ୍ୟ+ବନ୍ଧକ)—ଦଖଲବନ୍ଧକ; Bhogabandhaka ଫଳବନ୍ଧକ—Usufructuary mortgage, ଦଖଲବନ୍ଧକ **भोगबन्धक**

ଭୋଗବସ୍ତୁ—ସ. ବ—ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ— Bhogabastu An object of enjoyment.

ଭୋଗବାନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭୋଗ+ବତ୍; ଭୋଗବତ୍ ୧ମା. ୧ବ)— Bhogabān ୧ । ଭୋଗୀ—1. Enjoying. ୨ । ସୁଖୀ— 2 Happy (Apte). ୩ । ସୁଖପ୍ରଦ—3. Delightful (Apte). ୪ । ଫଣାଯୁକ୍ତ—4. Hooded (serpent). ୫ । କୁଣ୍ଡଳ ଯୁକ୍ତ—5. Having coils (Apte). ବ—୧ । ଫଣୀ; ସର୍ପ—1. Serpent. (ଭୋଗବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନୃତ୍ୟ ଗୀତ—2. Music and dance dancing; acting and singing together (Apte). ୩ । ପର୍ବତ—3. Mountain (Apte).

ଭୋଗବିଳାସ—ସ. ବ—ଐହିକ ସୁଖଭୋଗ ଓ ଆନନ୍ଦ; ଆମୋଦ Bhogabilāsa ପ୍ରମୋଦ—Enjoyment; worldly pleasures and luxuries; amusements.

ଭୋଗବିଳାସୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ-ଯେ ସଂସାରର ସୁଖଭୋଗରେ ମାତିଥାଏ— Bhogabilāsī Enjoying worldly pleasures. (ଭୋଗବିଳାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୋଗଭୂମି—ସ. ବ—୧ । ସୁଖ ଭୋଗ କରିବାର ସ୍ଥାନ—1. Place Bhogabhūmi of bliss. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven. ୩ । ଭାରତାନ୍ତର ପ୍ରଦେଶ—3. A country outside India.

ଭୋଗମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବ—ବଡ଼ ବଡ଼ ଦେବତାଙ୍କର ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା (ଯଥା— Bhogamūrtti ମହାଦେବଙ୍କର ଚଳ ପ୍ରତିମାର ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମଦନମୋହନ)—Removable images of immovable idols.

ଭୋଗରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗରିବଲୋକଙ୍କ ନିଜଚାଷ ଜମି— Bhogarā The land cultivated by a landlord himself (and not by tenants). [ଦ୍ର— ମାଟିଦାରର ନିଜଚାଷ ଜମିକୁ ସିର ବୋଲିଯାଏ ।]

ଭୋଗରାଇ—ଦେ. ବ—ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ସମୁଦ୍ର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ Bhogarāi ସିକତା ସ୍ତୂପମୟ ସ୍ଥାନ —Name of a tract of (ଭୋବରାଇ —ଅନ୍ୟରୂପ) country in the district of Balasore which is full of sand-dunes along the sea-shore.

ଭୋଗରାଗ—ଦେ. ବ (ନିରର୍ଥକ ଧ୍ୱନିମୂଳକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଠାକୁରଙ୍କୁ Bhogarāga ନୈବେଦ୍ୟ ଆଦିଦ୍ୱାରା ପୂଜନ—Worship of ଭୋଗଟୋଗ a Deity consisting of offerings and **भोगराग** other rites. ସଂ. ବ—ଭୋଗବିଳାସ (ଦେଖ)— Bhogabilāsa See.

ଭୋଗ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେବତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ Bhoga lagā(ge)ibā ନୈବେଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିବା—To ଭେଗଲାଗାନ offer an offering to a Deity by pro- **भोगलगाना** nouncing incantations.

ଭୋଗ ସାଧନ—ସଂ.ବ—୧ । ଭୋଗପାଇଁ ସାଧନା —1. Practice or Bhoga sādhana solicitations for enjoyment or prosperity. ୨ । ଭୋଗର ଉପାୟ ବା ଉପାଦାନ— 2. Luxury; means or materials of enjoyment; means to enjoyment.

ଭୋଗ ସୁଖ—ସ. ବ—୧ । ଭୋଗଜନିତ ଆନନ୍ଦ—1. Pleasure Bhoga sukha derived from enjoyment. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେବାଜନିତ ସୁଖ—2. Pleasures due to sensual enjoyment.

ଭୋଗସ୍ଥାନ—ସ. ବ—୧ । ପାର୍ଥିବ ସୁଖଭୋଗର ଆଧାର (ଅର୍ଥାତ୍ Bhoga sthāna ଶରୀର)—1. The material body. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସେବାର ସ୍ଥାନ—2. Place for sensual enjoyment. ୩ । ଅନ୍ତଃପୁର—3. The harem.

ଭୋଗ ହେବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । (କୌଣସି ସକ୍ଷମ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା) Bhoga hebā ଉପଭୁକ୍ତ ହେବା—1. To be enjoyed ଭୋଗ ହଓୟା (anything by any person). ୨ । (ଦୁଃଖ **भोगाजाना** ସୁଖ ଆଦି) ଅନୁଭବରେ ଆଣିବା—2. To be experienced or undergone (happiness or suffering). ୩ । (ସମୟ) ଅତିବାହିତ ହେବା—3. To pass (said of time).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଗା—ଦେ. ବ—ଧପ୍ପା; ପ୍ରତାରଣା; ଫାଙ୍କି; ଯଷ୍ଟି—Cheating; Bhogā ଭୋଗା **फाँकी, पट्टी** deception; imposture. ପ୍ରାଦେ. (ଥଠମ୍ବିକ) ବ—ଗୃଉଲଃଆ ବାଉଁଶିଆ—A basket used for washing rice.

ଭୋଗା(ଗେ)ଇ—ଦେ. ବ—(ଏଥିରେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଭୋଗ ଆଦ ବଅ Bhogā(ge)i ଯାଉଥିବାରୁ) କ୍ଷୁଦ୍ର ପାତ୍ରବିଶେଷ—A small basket. ଚୁପଡ଼ୀ **मौकी** (ଭୌଟେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭୋଗିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ); The Bhogā(ge)ibā causative form of Bhogibā)—ଭୁଗାନ, ଭୋଗାନ ୧ । କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରାଇବା—1. To cause **भोगाना** another to suffer. ୨ । କଷ୍ଟ ଦେବା; ଦୁଃଖ ଦେବା—2. To given trouble.

ଭୋଗା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧପା ମାରିବା; ପ୍ରତାରଣା କରିବା; ଭଣ୍ଡା- Bhogā debā ଇବା—To cheat; to wheedle; to ଭୋଗା ଦେଓୟା **पट्टी मारना** delude. (ଭୋଗା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୋଗାଧାର—ସ. ବ—ଭୋଗ ସ୍ଥାନ (ଦେଖ) Bhogādhāra Bhoga sthāna (See)

ଭୋଗାଧି—ସ. ବ—ଭୋଗବନ୍ଧକ; ଦଖଲବନ୍ଧକ— Bhogādhi Usufructuary mortgage (Apte).

ଭୋଗାନ୍ତ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୋଗ+ଅନ୍ତ)—ଭୋଗର ଶେଷ— Bhogānta The end of enjoyment.

ଭୋଗାନ୍ତର—ସ. ବ—ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଭୋଗ— Bhogāntara Another pleasure or enjoyment.

ଭୋଗାବଲି(ଳି)—ସ. ବ (ଭୋଗ+ଅବଳୀ=ଶ୍ରେଣୀ)—୧ । ନାନା- Bhogābali(li) ବିଧ ଭୋଗ—1. Various enjoyments. ୨ । ସ୍ତୁତି; ପ୍ରଶଂସା—2. Praise; eulogy. ୩ । ନାଗ-ପୁରୀ—3. The city of the mythological serpents. ୪ । ଭାଟର ସ୍ତୁତି—4. The panegyric of a professional encomiast (Apte).

ଭୋଗାଭୋଗ—ସ. ବ—ଭୋଗ ଓ ଭୋଗର ଅଭାବ—Enjoyment Bhogābhoga and absence thereof.

ଭୋଗାୟତନ—ସ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୋଗ+ଆୟତନ)—ସୁଖ ଓ Bhogāyatana ଦୁଃଖ ଭୋଗର ଆଧାରରୂପୀ—Being a receptacle of enjoyment of both pleasure and pain. ବ—ଜଡ଼ ଶରୀର—Physical or material body.

ଭୋଗାର୍ଥୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୋଗ+ଅର୍ଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Bhogārthi ଭୋଗାଭିଳାଷୀ; ଭୋଗପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ—Desiring (ଭୋଗାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) enjoyment; praying for enjoyment.

ଭୋଗାର୍ହ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୋଗ+ଅର୍ହ) —ଭୋଗର Bhogārha ଉପଯୋଗୀ—Fit to be enjoyed. ବ—୧ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ସାଂସାରିକ ବିଭବ—1. Prosperity; wordly happiness. ୨ । ସମ୍ପତ୍ତି; ଧନ— (ଭୋଗାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Riches; property.

ଭୋଗାସକ୍ତ—ସ. ତତ୍. ତ୍ରି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୋଗ+ଆସକ୍ତ)—ଐହିକ Bhogāsakta ସୁଖଭୋଗରେ ଅନୁରକ୍ତ—Addicted to (ଭୋଗାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) worldly enjoyments.

ଭୋଗାସକ୍ତି—ସ. ବ—୧ । ଐହିକ ସୁଖଭୋଗ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି—1. Atta- Bhogāsakti chment to worldly pleasures. ୨ । ଭୋଗାଭିଳାଷ—2. Hankering after sensual or worldly enjoyment.

ଭୋଗିକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭୋଗ+ଇକ)—ଘୋଡ଼ା ସଇସ— Bhogika A groom; a horse-keeper.

ଭୋଗିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାଶୟା ବ୍ୟକ୍ତିର ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ; ଘୋଇଲୀ— Bhoginī Concubine of a Rājā. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭୋଗୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhogī.

ଭୋଗିବଲ୍ଲଭ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଭୋଗିନ୍+ବଲ୍ଲଭ)—ଚନ୍ଦନ— Bhogiballabha Sandal (Apte).

ଭୋଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିବା— Bhogibā 1. To enjoy pleasure or undergo ଭୁଗା, ଭୋଗା suffering [ଉ—ପୂର୍ବଜନ୍ମେ କରଥିଲ ମୁହିଁ **भोगना** ମହାପାପ, ଭୋଗୁଅଛୁ ତାହା ଫଳେ ଏ ଘୋର ସନ୍ତାପ —ନନ୍ଦକିଶୋର. ସୀତା ବନବାସ ।] ୨ । ଅନୁଭବରେ ଆଣିବା; ଅଙ୍ଗେ ଜଣାଇବା—2. To experience. [ଉ—ଭୋଗି ନାହିଁ କେବେ ଅଭାବର ତାପ —ଗ୍ରନ୍ଥାନାଥ. ଦରବାର ।] ୨ । ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିବା—3. To suffer or undergo hardships.

ଭୋଗୀ—ସ. ବଣ (ଭୋଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଭୋଗକାରୀ— Bhogī 1. Enjoying. ୨ । ଭକ୍ଷକ—2. Partaking (ଭୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of; eating. ୩ । ସୁଖୀ—3. Happy. ୪ । ଯେ ଅସୂୟ କରେ; ଭୋଗାସକ୍ତ—5. Luxurious; indulging is sensual pleasures. ୫ । ଫଣା-ଯୁକ୍ତ—(ସର୍ପ) 5. Hooded (serpent). ୬ । (ଅଇନ) ଦଖଲକାର-6. Possessing. ୭ । ଅନୁଭବକାରୀ—7. Experiencing. ୮ । ଯହିଁରେ ବାଙ୍କମାନ ଅଛୁ—8. Having curves (Apte). ୯ । ଧନୀ—9. Rich; opulent (Apte). ବ-୧। ଫଣୀ; ସର୍ପ--1. Serpent; a hooded serpent. ୨ । ରାଜା—2. King. ୩ । ଗ୍ରାମାଧ୍ୟକ୍ଷ—3. The headman or the proprietor of a village ୪ । ଭଣ୍ଡାରୀ—5. A barber. ୫ । ଅସୂୟୀ ଲୋକ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରାୟଣ ବ୍ୟକ୍ତି— 5. A voluptuary (Apte). ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ତେଲୁଗୁରୁ ଅନୁକୃତ)—ମକର ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ପୂର୍ବଦିବସ ରାତ୍ରିରେ ଦେବା ଅଗ୍ନିପ୍ଲବ—The bonfire lighted on the night previous to Makarasankrānti.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଗୀନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଭୋଗିନ୍+ଇନ୍ଦ୍ର)—ନାଗଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାସୁକି; ଅନନ୍ତ—The mythological king of serpents.
Bhogīndra (ଭୋଗୀଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୋଗୁଆ—ଦେ, ବଣ—ଉଗୁଆ; ଗେରୁ ମାଟିରେ ରଞ୍ଜିତ (ବସ୍ତ୍ର); ଗେରୁଆ —(a cloth) Died red with ochre. ଗେରୁୟା **भगवा**
Bhoguā

ଭୋଗ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ଭୋଜ୍ୟ—1. Eatable. ୨ । ଉପଭୋଗ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ (ବସ୍ତୁ)—2. Enjoyable. ବ—୧ । ଧନରତ୍ନାଦି—1. Riches. ୨ । ଉପଭୋଗ—2. Enjoyment. (ଉ—ବର୍ତ୍ତିଷଣ କରିବ ଜନ୍ମପୂ ଲଙ୍କା ଭୋଗ୍ୟ । ବଳନାଥ. ବଦତୁ ଗ୍ରାମାସୃଣ ।) ୩ । ଶସ୍ୟ —3. Corn; grain (Apte). ୪ । ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ—4. An object of enjoyment [Apte].
(ଭୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Bhogya

ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ—ସ. ବ (ଭୋଗ୍ୟ=ଭୋଗ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ+ବସ୍ତୁ =ପଦାର୍ଥ)—ମନୁଷ୍ୟର ଯାହା ଭୋଗଯୋଗ୍ୟ —Things enjoyed by persons; enjoyable things. [ଦ୍ର—ଏହ ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଦଶ ବିଧ; ଯଥା —ଭୂମି ଗୌ ଦାସଦାସୀଚ ବସନଂ ଭୂଷଣାଶନେ,
ଭୁରଗୋ ମହିଷୋ ବାମା, ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁ ଦ୍ୱିଯଷ୍ଟକଂ ।
ଭୂମି, ଗୋରୁ, ଦାସ, ଦାସୀ, ବସନ, ଭୂଷଣ, ଭୋଜନ, ଅଶ୍ୱ, ମହିଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ।]
Bhogya basu

ଭୋଗ୍ୟମାନ—ଭୂ· ବ—ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁ—Object of enjoyment. [ଉ—ଗ୍ରଧାନୁ କର ଭୋଗ୍ୟମାନ । ସଙ୍ଗୀତନ୍ତ୍ର, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]
Bhogyamāna

ଭୋଗ୍ୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୋଗ୍ୟ+ଆ)—ଗଣିକା; ବେଶ୍ୟା—A prostitute. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଭୋଗ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhogya.
Bhogyā

ଭୋଜ—ସ. ବ (ନାମ) (ଭୁଜ୍+ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯଦୁବଂଶ—1. The Royal dynasty of Jādus ୨ । ମାଲବଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ; ଧାର ନଗର; ଭୋଜସ୍ତମ୍ଭ—2. The ancient capital of the Mālaba kingdom. [ଦ୍ର—ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ ଓ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଥିଲା ।] ୩ । ଭୋଜନଗରୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ନାମ; ଭୋଜରାଜ—3. The name of a famous king of Bhoja. [ଦ୍ର—ଏ ଐତିହାସିକ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ଇନ୍ଦୁମତୀ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା କୃତ୍ରିକା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଲୀଳାବତୀ; ସେ ମଧ୍ୟ ବିଦୁଷୀ-ଥିଲେ । କାଳିଦାସ କବି ଏହାଙ୍କ ରାଜସଭାର ନବରତ୍ନ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ଏ ରାଜା ବେତାଳ ସାଧନ କରି-ଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାଂଶ ବା ୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାଂଶରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଅନୁସ୍ତୀ ଥିଲେ, ଓ ଶୃଙ୍ଗାରମଞ୍ଜରୀ, ଚମ୍ପୂ ରାମାୟଣ, ଶୃଙ୍ଗାରପ୍ରକାଶ, ସରସ୍ୱତୀକଣ୍ଠାଭରଣ, ଚମ୍ପୁପ୍ରକାଶ, ବ୍ୟବହାରସମୁଚ୍ଚୟ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ହ. ଶ.] ୪ । ବିଦର୍ଭ ଦେଶର ରାଜା—4. Name of a king of Bidarbha; the father of Indumati. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କୁ ରଘୁବଂଶୀୟ ରାଜା ଅଜ ବିବାହ କରି-ଥିଲେ ।] ୫ । ଭୋଜବିଦ୍ୟା; ଭୋଜବାଜୀ; ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ—5. Magic; legerdemain. ୬ । ଶାନ୍ତନୁଦେବଙ୍କ ଗର୍ତ୍ତଜାତ ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—6. Name of a son of Basudeba. ୭ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଖା ଗୋପବାଳକ ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—7. Name of a cowherd companion of Śrīkṛushṇa. ୮ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା କାନ୍ୟ-କୁବ୍ଜର ରାଜା—8. Name of a king of Kannouj in the 9th century A. D. ୯ । ଆଧୁନିକ ବିହାର ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଭୋଜପୁର (ହ. ଶ)—9. The ancient name of Bhojapur in Patna.

ଭୋଜନ **भोजन** ଦେ. ବ—(ସଂ· ଭୋଜନ)—୧ । ଭୋଜନ—1. Eating. [ଉ—ଶାକ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇଣ ପୃଷ୍ଠରରେ, ରହ ଦ୍ୱିଜଙ୍କୁ ସେ ବଥଇ ଭୋଜ ଥରେ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ଭୋଜ—2. A feast;

ଭୋଜ **भोज** banquet ଗ୍ରା.—(ଇତର)—୧ । ବୋଝ—1. A load. ୨ । ଅଙ୍ଗା; ଦୁଇରେ ବୁହା ଦେବା ଦୁଇଟି ବୋଝରୁ ଗୋଟିଏ—2. One of the two loads carried suspended from a yoke.

ଭୋଜକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଭୋଜନକାରୀ-(ଭୋଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Eating.
Bhojaka

ଭୋଜନ—ସ. ବ—(ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଭକ୍ଷଣ;ଖାଇବା—1. Eating. ୨ । (+କର୍ମ ଅନ) ଭକ୍ଷ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ; ଖାଦ୍ୟ—2.Food. ୩ । ଖୁଆଇବା; ଲୋକକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବା--3. Feeding people. ୪ । (+ଅଧିକରଣ ଅନ) ଭୋଜ—4. A feast.
Bhojana

ଭୋଜନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖାଇବା—To eat; to dine. ଭୋଜନ କରା **भोजन करना**
Bhojana karibā

ଭୋଜନ କାଳ—ସ. ବ—୧ । ଖାଇବା ବେଳ—1. Time of dinner. ୨ । ଖାଇବାର ନିରୂପିତ ସମୟ--2. Time fixed for taking one's meal.
Bhojana kāla

ଭୋଜନ ଦକ୍ଷିଣା—ସ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୋଜନ ବିଆଇବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ବିଆଯିବା ଅର୍ଥାଦି ଉପଢୌକନ—Monetary present given to a Brāhmaṇa after feasting him.
Bhojana dakshinā

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଜନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖାଇବା ସାମଗ୍ରୀ Bhojana debā ଖାଇବାକୁ ଦେବା—To feed another person; to bestow a dinner on another. ଭୋଜନ ଦେଓୟା **भोजन देना**

ଭୋଜନପଟୁ—ବି. ବିଣ—୧ । ଖାଇବା ବିଷୟରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ— Bhojanapaṭu 1. Expert in eating. ୨ । ପେଟୁ; ଉଦରମୃଗ—2. Greedy; gluttonous.

ଭୋଜନ ପାତ୍ର—ବି. ବ—ଯେଉଁ ପାତ୍ରରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଖାଏ; ଯେଉଁ Bhojana pātra ପାତ୍ରରେ ଖାଦ୍ୟ ଜନସ ଖାଦକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖାଯାଏ—Food-tray; the plate on which a person's dinner is placed.

ଭୋଜନ ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୋଜନକ୍ରିୟା ଶେଷ କରିବା— Bhojana bardhā(rdhe)ibā To finish one's meal; ଭୋଜନ ଶେଷ କରା, ଖାଓୟା ସାରା to finish eating. **भोजनसे निवटना** (ଭୋଜନ ସାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୋଜନ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଭୋଜନର ସମାପ୍ତି— Bhojana bardhibā The end of a dinner. ଭୋଜନ ଶେଷ ହଓୟା **भोजनका निवटारा**

ଭୋଜନ ବିଲାସୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ.—ପେଟୁ— Greedy. Bhojana bilāsī (ଭୋଜନ ବିଲାସିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୋଜନ ବେଳା—ବି. ବ—୧ । ଖାଇବାର ସମୟ—1. The time Bhojana belā of dinner. ୨ । ଖାଇବାର ନିରୂପିତ ସମୟ—ଖାବାର ବେଳା 2. The time fixed for taking one's daily meals. **भोजनका समय** (ଭୋଜନ ବେଳ ଦେ. ରୂପ; ଭୋଜନ ସମୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୋଜନ ଭଜନ—ଦେ. ବ (ନିରର୍ଥକ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)— Bhojana bhājana ଖାଇବା କ୍ରିୟା; ଖିଆପିଆ—Act of eating. ଭୋଜନ ଭାଜନ **भोजन झाजन**

ଭୋଜନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ)—ଖାଇବା; ଚିଲିବା— Bhojana māribā (Ironical) To eat one's fill. ପେଟ ଭରାନ **भोजन मारना**

ଭୋଜନ ଶକ୍ତି—ବି. ବ—ଖାଇବା ବିଷୟରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ—Ability or Bhojana śakti capacity to eat (i. e. to digest what a person eats).

ଭୋଜନ ଶାଳା—ବି. ବ—୧ । ଭୋଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ Bhojana śālā ସ୍ଥାନସ୍ଥ ଗୃହ—1. Dining room. ୨ । (ଭୋଜନାଗାର, ଭୋଜନାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହୋଟେଲ୍— 2. A hotel.

ଭୋଜନ ସାମଗ୍ରୀ—ବି. ବ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ— Bhojana sāmagrī Ready-made food.

ଭୋଜନ ସ୍ପୃହା—ବି. ବ—୧ । ଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା—1. Bhojana spṛuhā Hankering after food. ୨ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ରୁଚି—2. A liking or relish for food. ୩ । ଭୋଜନେଚ୍ଛା; ଭୋକ; କ୍ଷୁଧା—3. Hunger.

ଭୋଜନାକାଙ୍କ୍ଷା—ବି. ବ—୧ । ଭୋଜନେଚ୍ଛା—1. Desire for Bhojanākāṅkshā food. ୨ । ବୁଭୁକ୍ଷା; ଭୋକ— 2. Hunger.

ଭୋଜନାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ବି. ବ—୧ । ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଯୁକ୍ତ— Bhojanākāṅkshī 1. Desirous for getting a meal. (ଭୋଜନାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭୋଜନାଚ୍ଛାଦନ—ବି. ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଭୋଜନ + ଆଚ୍ଛାଦନ)—ଖୋରାକ Bhojanāchchhādana ପୋଷାକ; ଖାଦ୍ୟ ଓ ବସ୍ତ୍ର— Fooding and raiment.

ଭୋଜନାବଶିଷ୍ଟ—ବି. ବିଣ—ଉଚ୍ଛାବଶିଷ୍ଟ; ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ—(food) Left Bhojanābaśishṭa in the plate after dinner,

ଭୋଜନାବଶେଷ—ବି. ବ—ଉଚ୍ଛାବଶେଷ; ଅଇଁଠା; ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ— Bhojanābaśesha Leavings of a dinner; orts.

ଭୋଜନାର୍ଥୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଭୋଜନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ Bhojanārthī ଉପସ୍ଥିତ; ଭୋଜନାକାଙ୍କ୍ଷୀ—1. Desirous (ଭୋଜନାର୍ଥିନୀ. -ସ୍ତ୍ରୀ) for getting a meal. ୨ । ଭୋଜନ ପ୍ରାର୍ଥୀ—2. Soliciting food.

ଭୋଜନୀୟ—ବି. ବିଣ—(ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଭୋ.ୟ; Bhojanīya ଖାଇବାର ଉପଯୋଗୀ—Eatable; fit to be partaken of.

ଭୋଜନେଚ୍ଛା—ବି. ବ—୧ । ଭୋକ; ବୁଭୁକ୍ଷା—1. Hunger. Bhojanechchhā ୨ । ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା— 2. Desire for food.

ଭୋଜ ପତି—ବି.ବ—୧ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁଗ୍ରଗୀ, କବିମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠ- Bhoja pati ପୋଷକ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମାଲବର ଭୋଜ ରାଜ } —ଅନ୍ୟରୂପ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା; ଭୋଜ ୨ (ଦେଶ)— ଭୋଜାଧିପ } 1. Name of a famous king of Malwa country. [ଦ୍ର—ମାଦଲା ପାଞ୍ଜିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏ କାଠଦ୍ୱୀପ ଜଳଯାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରକାର କାଠ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପଯୋଗୀ ଏହା ସଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା । ଏ ଜାହାଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ନିୟମାବଳୀ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି 'ଯୁକ୍ତି କଲ୍ପତରୁ' ନାମକ ପୁସ୍ତକ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏ ପୁସ୍ତକର ବିଷୟକୁ ପ୍ରବଣ କରି ଅଧ୍ୟାପକ ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍‌ମୁଦ ମୁଖର୍ଜି Indian Shipping ଅର୍ଥାତ୍ ଭାରତରେ ଜାହାଜ ବ୍ୟବସାୟ ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।] ୨ । କଂସ (ହ. ଶ) —2. A name of Kamsa.

ଭୋଜପତ୍ର—ବି. ବ—(ସଂ. ଭୂର୍ଜ ପତ୍ର)—୧ । ଭୂର୍ଜ ଗଛ—1. The Bhoja patra Birch tree; Betula Bhojapatra. ସଂ. ନାମ—ଭୂର୍ଜ ପତ୍ର, ଭୂର୍ଜ, ୨ । ଭୂର୍ଜ ଗଛର ପତଳା ବଳଳ— ଚର୍ମୀ, ବହ୍ନି ବଲ୍କଳ; 2. The bark of the ମୃଦୁତ୍ୱକ୍, ଛତ୍ର ପତ୍ର, ଶିବ, Birch tree. [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ନିଗ୍ଧଚ୍ଛଦ, ପତ୍ର ପୁଷ୍ପକ ହିମାଳୟରେ ୧୫୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂଜ, ବହୁପତ୍ର, ବହୁତ୍ୱକ୍ ସ. ଭୂର୍ଜପତ୍ର ଗୁ. ଭୋଜ ପତ୍ର ଭୁର୍ଜ(ଜ)ପତ୍ର **ଭୋଜପତ୍ର**

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର କାଠ ଖୁବ୍ ଚେମଡ଼ ଓ ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଘର ଛଅର କାମରେ ଲଗେ । ଏହାର ପତ୍ର ଗୋରୁ ଖାଅନ୍ତି । ଏହାର ଛଲ ନାଲ ଓ ଫକ୍କା ଥଲା ହୁଏ ଓ ଏଥିର ଛଲ କାଗଜ ପର ପରସ୍ତୁ ପରସ୍ତୁ ହୋଇ ଛଡ଼େ । ଛଲ ଉପରେ ନାଲ ଡୋରମାନ ପଡ଼ି ଥାଏ । ଏହାର ପତ୍ରର କ୍ୱାଥ ବାତନାଶକ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ବଲକାରକ, ଜ୍ୱର ନାଶକ, କଷାୟ ରସ ଓ ଗୁରୁଗ୍ରନ୍ଥି. କଣ୍ଡୁ ରୋଗ, ରକ୍ତ ପିତ୍ତ, ଗ୍ରହଣି, ମୋଦୋଦୋଷ ଓ ବିଷନାଶକ । ହ୍ର. ଶ ।]

ଭୋଜପୁର—ଦେ. ବ—୧ । ଭୋଜ ରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ; ଧାରାନଗର—Bhojapur ଭୋଜ ନଗର ଭୋଜପୁରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. The name of the capital of king Bhoja (in Malwa). ୨ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଭୋଜପୁର—2. Bhojpur in Bihar.

ଭୋଜ ପୁରୀ—ଦେ. ବ—ବିହାର ପ୍ରାନ୍ତର ଏକ ବିଭାଷା—Bhoja purī ଭୋଜପୁରୀ ବି°—ଭୋଜପୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—A dialect of the Bihari language. ବି°—Relating to Bhojpur. **ଭୋଜପୁରୀ**

ଭୋଜ ପ୍ରବନ୍ଧ—ସ.ବ—ଭୋଜରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—Bhoja prabandha Name of a work dealing with the acts of king Bhoja.

ଭୋଜ ବାଜି—ଦେ. ବ—ବାଜିଗର; ଭେଲକି; ଭାନୁମତି; ଦୃଷ୍ଟିର ଭ୍ରମ-ଜନକ ଖେଳ—Legerdemain; feats of jugglery. (ଉ—ଦେଶି ଦେଶି ଗଣ୍ଡାପଥେ ଏହାପର ନାନା, ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭୋଜବାଜି ପ୍ରାପ୍ତ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।) ୨ । ମାୟା—2. Illusion. Bhoja bāji **ଭୋଜବାଜୀ** **ବାଜିଗରୀ**

ଭୋଜ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟା—The science of magical feats or legerdemain. Bhoja bidyā

ଭୋଜୟିତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ଭୋଜ ଧାତୁ=ଖୁଆଇବା + ତୃ, ଭୋଜୟିତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ (ଭୋଜୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୁଆଏ—1. Feeding another person. ୨ । ଅନ୍ନଦାତା—2. Giving or bestowing food on another. ବ—ଅତିଥିକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତି—A host. Bhojayitā

ଭୋଜ ରାଜ—ସ. ବ (ନାମ)—ଭୋଜ ୨ (ଦେଖ)—Bhoja 2 (See) Bhoja rāja (ଉ—ଭୋଜ ରାଜ-ସଭା ଲଭଲ ମୋତେ ଅଜ ବ୍ୟାପରେ । ଗୁଣାକର. ଚତୁର୍ଭାଗା ।)

ଭୋଜା—ଦେ. ବ (ସ. ଭୋଜ୍ୟ)—ଭୋଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ; ଖାଦ୍ୟ—Bhojā Victuals; food. ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଭଜା, ମୁଢ଼ି, ବୁଟ୍ ଆଦି ଜଳଖିଆ—Tiffin consisting of fried rice. (ଉ—ଛତୁ ଦେଇଥାଏ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସଙ୍ଗୀତ, ଅଣ୍ଡି ଭୋଜା ଖାଇ ଦୋଇ ଅନଜଣ । କେଶବ. ବୈଦେହୀଶ ।]

ଭୋଜାଲି—ଦେ. ବ (ସ. ଭୁଜବାଳ; ଭୁଲ. କରବାଳ)—ବାଙ୍କ କତ୍ତି; ଗୁର୍ଖାମାନଙ୍କର କୁକ୍ରୀ—A bent bladed bill hook; a Goorkha's kukri. Bhojāli ଭାଜାଲିଆ, ଭୁଜାଲୀ **ଭୁଜାଲି**

ଭୋଜି—ଦେ. ବ (ସ. ଭୋଜନ)—ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ବଆଯିବା ଭୋଜନ —A feast; a dinner partaken of by many people. [ଉ—ବୈରବ ବୈରବୀ-ଭୋଜି ଭୂମି ଗ୍ରାସ୍ତ ବଣିଲା ସଗ୍ରାମ-ସ୍ଥଳୀ । ଗୁଣାକର. ପାଦ୍ଧତ୍ତା ।] Bhoji ଭୋଜ **ଭୋଜ**

ଭୋଜି କରିବା—ଦେ. କ —କେତେକ ଲୋକ ମିଶି ଗୋଷ୍ଠୀ ଭୋଜର ଦ୍ରବ୍ୟ କରିବା—To get up a feast) Bhoji karibā ଭୋଜ କରା **ଭୋଜ କରନା**

ଭୋଜି ଦେବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କର ଭୋଜନ ଦେବା—To bestow a feast on others. Bhoji debā ଭୋଜ ଦେଓୟା **ଭୋଜ ଦେନା**

ଭୋଜିବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କି—ଖାଇବା—To eat. (ଉ—ଭୋଜିଲେ ସଙ୍ଗଘରେ ଭଙ୍ଗ । ଗ୍ରାଟୀ. ନଗ୍ନଶ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟ) Bhojibā ଖାଓୟା **ଭୋଜନ କରନା**

ଭୋଜି ଭାତ—ଦେ. ବ—ଭୋଜି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅନ୍ନ ବା ଖାଦ୍ୟ—Bhoji bhāta Food prepared for a feast. ଭୋଜର ଅନ୍ନ **ଭୋଜକା ଭାତ**

ଭୋଜୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଖାଏ; ଭୁକ୍—Eating; subsisting on. [ଦ୍ର—(ଭୋଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏହ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ମାଂସଭୋଜୀ, ଶାକାନ୍ନଭୋଜୀ ଇତ୍ୟାଦି ।] Bhojī

ଭୋଜ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଭୋଜନୀୟ; ଖାଦ୍ୟ; ଖାଇବା ଉପଯୋଗୀ—Eatable; fit to be taken. [ଦ୍ର—ଭୋଜ୍ୟ ଓ ଭୋଗ୍ୟ ଏକ ଧାତୁରୁ ଓ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟୟରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ; କିନ୍ତୁ ଭୋଗ୍ୟର ଅର୍ଥ ଭୋଗ କରିବାର ଉପଯୋଗୀ ।] ବ—୧ । ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁ—1. Food. ୨ । ଖାଇବାପାଇଁ ଅଉପ୍ରେତ ଦ୍ରବ୍ୟରାଜି—2. Eatables; victuals; provisions. ୩ । ସ୍ୱାଦୁ ବା ରୁଚିକର ଖାଦ୍ୟ—3. A dainty (Apte). ୪ । ଲାଭ—4. Advantage; benefit (Apte). ୫ । ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଭୋଜ୍ୟବସ୍ତୁ—5. Eatables offered to the manes (Apte). ୬ । ସ୍ୱର୍ଗତ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ଭାର; ସିଧା; ସଞ୍ଚା—6. Victuals presented to Brāhmaṇas on the occasion of Srāddha. [ଦ୍ର—ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦନ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦଅନ୍ତି ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅରନ୍ଧା ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାର ଦାନ କରନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଜ୍ୟ ଉଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)ର୍ଗ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଭୋଜ୍ୟୋତ୍ସର୍ଗ (ଦେଖ)
Bhojya uchha(chchha)rga Bhojyotsarga (See)

ଭୋଜ୍ୟକାଳ—ପୁ. ବ—ଖାଇବାର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ—
Bhojyakāla Meal-time (Apte).

ଭୋଜ୍ୟ ଟେକି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିତୃଗଣଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଉପଲକ୍ଷରେ
Bhojya ṭeki debā ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତକୁ ଉଠାଇ
ଭୋଜ୍ୟି ଦେଓୟା ଦେଇ ଦାନ କରିବା—To hand over
ଭୋଜ୍ୟ ଦେନା victuals to a Brāhmaṇa on the occasion of Srāddha.

ଭୋଜ୍ୟାତ୍ମକ—ପୁ. ବଣ (ଭୋଜ୍ୟ+ଅତ୍ମନ୍+କ)—୧। ଭୋଜ୍ୟ ବା
Bhojyātmaka ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to food. ୨। ଭୋଜ୍ୟୋତ୍ସର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the offering of victuals to a Brāhmaṇa.

ଭୋଜ୍ୟାନ୍ନ—ପୁ. ବ (କର୍ମଧା)—ଭୋଜନର ଉପଯୋଗୀ ଅନ୍ନ—
Bhojyānna Food proper to be taken.

ଭୋଜ୍ୟୋତ୍ସର୍ଗ—ପୁ. ବ—ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଅର୍ପିବା ଖାଦ୍ୟ
Bhojyotsarga ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାରୂପ କର୍ମ—The offering of victuals to a Brāhmaṇa on the occasion of a Srāddha.

ଭୋଟ୍—ଦୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଆପଣା
Bhoṭ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନ କରିବା ପାଇଁ
ଭୋଟ ଦଳସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦେବା ମତ—Vote.
ଭୋଟ

ଭୋଟ୍ ଦାତା—ଦେ. ବ—ଭୋଟର (ଦେଖ)
Bhoṭ dātā Voṭar (See)
ଭୋଟଦାତା ଭୀଟଦାତା

ଭୋଟ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣା ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Bhoṭ debā ନିର୍ବାଚନ ନିମନ୍ତେ ମତ ଦେବା—
ଭୋଟ ଦେଓୟା To vote for; to give vote for.
ଭୀଟ ଦେନା

ଭୋଟ—ପୁ. ବ—୧। ଭୋଟାଙ୍ଗ (ଦେଖ)—1. Bhoṭāṅga (See)
Bhoṭa ୨। ଭଲଭ (ଦେଶ)—2. The country of
ଭୋଟ Tibet. ବେ. ବ—୧। ଭୋଟ କମ୍ବଲ (ଦେଖ)
ଭୀଟିୟା କମ୍ବଲ 1. Bhoṭa kambaḷa. ୨। ଲାଲ କମ୍ବଲ—
2. Red blanket.

ଭୋଟ ଅମଲ—ବେ. ବ (ପ. ଭଟ୍ଟ)—ବହୁ ପୁରୁଣା—
Bhoṭa amaḷa Very old.
ମାରାଠା ଆମଳର (ଉ—ଭୋଟ ଅମଲର ଭଟ୍ଟ। ଭୁଲୁଭାଲୁମାପ୍ତ.
ଆଦମ ଜବାନାକା ନଅଭୁଣ୍ଡୀ।)

ଭୋଟ କମ୍ବଲ—ବେ. ବ—ଭୂଟାନ ଦେଶୀୟ ଉଲ୍ଲୁଷ୍ମ ମେଷ ଲୋମ
Bhoṭa kambaḷa ନିର୍ମିତ କମ୍ବଲ—Blanket imported
[ଭୋ(ଉ)ଟିଆ କମ୍ବଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] to India from
ଭୋଟ କମ୍ବଲ ଭୀଟିୟା କମ୍ବଲ Bhutan.

ଭୋଟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯେ ଭୋଟ ଦଏ; ନିର୍ବାଚକ—
Bhoṭar Voter.
ଭୋଟାର ଭୀଟର (ଭୋଟର—ପ୍ରାଦେଶିକ, ଗଞ୍ଜାମ)

ଭୋଟା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ମୋଟା; ପୃଥୁଳ; ସ୍ଥୂଳକାୟ—
Bhoṭā Corpulent.
(ଭୋଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୋଟା ମୋଟା

ଭୋଟାଙ୍ଗ—ପୁ. ବ (ଭୋଟ+ଅଙ୍ଗ; ଭଲଭ ଦେଶର ଅଙ୍ଗ)—
Bhoṭāṅga ଭୂଟାନ୍ ଦେଶ; ଭାରତରେ ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ
ନେପାଳ ନିକଟସ୍ଥ ସ୍ୱାଧୀନ ସ୍ଥାନ—Bhuṭān; name of a free state in the north of India near Nepal.

ଭୋଟାଧିକାର—ବେ. ବ—ଭୋଟ ଦେବା ବା ନିର୍ବାଚନ କରିବାକୁ
Bhoṭādhikāra ଆଇନ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଧିକାର—Right of
ଭୋଟାଧିକାର ଭୀଟାଧିକାର voting.

ଭୋଟାନ୍—ବେ. ବ (ପ. ଭୋଟାଙ୍ଗ)—ଭୋଟାଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Bhoṭān Bhoṭāṅga (See)
ଭୁଟାନ ଭୁ(ଭୀ)ଟାନ

ଭୋଟିଆ—ବେ. ବଣ (ପ. ଭୋଟୀୟ)—୧। ଭୋଟ (ଦେଖ)—
Bhoṭiā 1. Bhoṭa (See). ୨। ଭୂଟାନ୍ ଦେଶୀୟ—
ଭୁଟିୟା 2. Belonging to the country of Bhuṭān.
ଭୀଟିୟା (ଯଥା—ଭୋଟିଆ ଟାଙ୍ଗଣ=ଘୋଡ଼ା) ବ—୧। ଭୂଟାନ-
ଦେଶବାସୀ ଜାତିବିଶେଷ—1. People of the Bhuṭān country. ୨। ଏହି ଜାତିର କଥିତ ଭାଷା-
2. The vernacular of the Bhutanese people.
[ଦ୍ର—ଏ ଭାଷା ଭଲଭ, ଭୂଟାନ, କାଶ୍ମୀର, ସିକ୍କିମ ଓ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗରେ ଚଳିତ ହୁଏ।]

ଭୋଟୀ—ବେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ସ୍ଥୂଳ ଦେହା—1 Corpulent; fat
Bhoṭī (female). ୨। ଅଦୁଗ୍ଧବତୀ (ଗାଈ)—2. (a cow)
(ଭୋଟରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Giving no milk.

ଭୋଟୀୟ—ପୁ. ବଣ—ଭୋଟ ଦେଶୀୟ— Relating to
Bhoṭīya Tibet or Bhutan; Bhutanese.

ଭୋଡ୍‌କା—ବେ. ବ—ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ପ୍ରକାର ମାଦକ
Bhoḍ-kā ପାନୀୟ—A sort of liquor used in
ଭୋଡ଼କା ଭୋଡକା Russia; Vodka.

ଭୋର୍ଡଙ୍ଗ—ବେ. ବ—ତୂର୍ଯ୍ୟ; ରଣଶିଂଘା—
Bhorḍaṅga Clarion; trumpet.
ଭୋରଙ୍ଗ; ତୁରୀ ତୁରହୀ

ଭୋର୍ଡଙ୍ଗା—ବେ. ବଣ—୧। ଘୋଲା; ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ—1. Hollow.
Bhorḍaṅgā ୨। ଭରା; ବଡ଼ ଓ ଘୋଲା—2. Big and
ମୋଟା ଓ ଫାଁପା ମୋଟାଆରଖୋଖଲା hollow.

ଭୋର୍ଡଙ୍ଗିଆ—ବେ. ବ—ସଜ୍ଜନଯୋଗରେ ତୂର୍ଯ୍ୟ ବା ରଣଶିଙ୍ଗା
Bhorḍaṅgiā ବଜାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A trumpeter. (ଉ—
ତୁରୀଓୟାଲା ଭଜ୍ ସୁର୍ଯ୍ୟର ଓଡ଼ାଡ଼, ବହୁତ ଗୁମର ସଡ଼.
ତୁରହୀବାଲା ଭୋର୍ଡଙ୍ଗି ଆମାନେ ତହିଁ ଲଗିଥ ଦେଇ। ଗାତୀ. ନଳ
ଭଲଭ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଏକ ଜାତିସୂଚକ ଲୋକଙ୍କ କଥିତ Bhoṇḍā ଓଡ଼ିଆର ଏକ ବିକୃତ ଭାଷା (ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସୀର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା କେତେକ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ)—A dialect of the Oriya language spoken by some Oriyas living in a portion of the Madras Presidency.

ଭୋଦ(ଦୁଅ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଭାଦ୍ର)—ଭାଦ୍ର ମାସ—The month of Bhoda(dua) Bhādra. (ଦ୍ର—ଭୋଦୁଅ ମାସର ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ଗୀତ ଖୁଦୁଭୁଣୀ-ଓଷା-ମେଳ । ନନ୍ଦଉତ୍ସବ· ସୀତାବନବାସ ।) **ଭାଦର ଭାଦ୍ରୋ**

ଭୋ ଦଇବ—ଦେ. ଅ—ହା ଦୈବ ! ହାଇରେ କପାଳ !—Bho daiba (Interjection) O my ill-luck ! (ଭୋ ଧର୍ମ; ଭୋ ବଧାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) **ହେଦୈବ ହେଧର୍ମ**

ଭୋଦୁଅ ଫୁଟା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶୂଦ୍ରଘରର ଯୁବତୀ Bhodua phuṭā କନ୍ୟାମାନେ ଭାଦ୍ର ମାସରେ ଶାଶୁଘରୁ ବାପ ଘରକୁ ଆସିବା—The coming back of a Śūdra daughter-in-law to her father's house from the house of her father-in-law during the month of Bhādra.

ଭୋଦୁଅ ମଙ୍ଗଲା(ଲା,ଲି)—ଗ୍ରାଦେ(ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ଭାଦ୍ରମାସରେ ବା Bhodua maṅgalā(lā,li) ବର୍ଷାସରେ ଏହା ଫୁଟିବାରୁ)—ଏକପ୍ରକାର ଛତୁ—A kind of mushroom.

ଭୋଦୁଆ—ଦେ. ବଣ—ଭୋଦେଇ (ଦେଖ) Bhoduā Bhodei (See)

ଭୋଦେଇ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଭାଦ୍ର)—ଭାଦ୍ରମାସରେ ଜନ୍ମିବା ବା Bhodei ଅମଳ ହେବା—Produced in or harvested ଭାଦୋଇ during the month of Bhādra. ଦେ. ବ **ଭଦ୍ଦଇ** —ଏକପ୍ରକାର ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—A kind of shrimp. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଧରାଯାଆନ୍ତି ।]

ଭୋଦେଇ ଖରା—ଦେ. ବ—ଭାଦ୍ର ମାସର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଖରା—The Bhodei kharā strong heat-rays of the sun (ଭୋଦୁଅ ଖରା—ଅନ୍ୟରୂପ) during Bhādra. [ଦ୍ର—ଏ ଭାଦ୍ରେରରୋଦ ମାସରେ ଲୁଗାପଟା ଖରାରେ ଦେଲେ ଲୁଗାପଟାରେ **ଭାଦ୍ରୋକାରୋଦ** ଅଳ୍ପ ପୋକ ଲାଗେ ନାହିଁ ।]

ଭୋଦେଇ ଖସା—ଦେ. ବ—ଭାଦ୍ର ମାସରେ ଅମଳ ହେବା ଏକପ୍ରକାର Bhodei khasā ତିନ୍ନି—A kind of sesamum ଭାଦୋଇ ତିଳ harvested in Bhādra. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର **ଭଦ୍ଦଇତିଲ** ଖସାର ନାମ ମାଘୀ ଖସା ।]

ଭୋଦେଇ ଧାନ—ଦେ. ବ—ବର୍ଷଳ ଧାନ—Bhodei dhāna Paddy harvested during rains. ଭାଦୋଇ ଧାନ **ଭଦ୍ଦଇଧାନ, ଆମନଧାନ**

ଭୋଦେଇ ଫସଲ—ଦେ. ବ—ଭାଦ୍ର ମାସରେ ଅମଳଦାନ ହେବା ଫସଲ Bhodei phasala (ବଅଳ, ମାଣ୍ଡିଆ, ବାଦରୁ, ମକା, କୋଦୁଅ ଭାଦୋଇ ଫସଲ ଇତ୍ୟାଦି)—The crops harvested in **ଭଦ୍ଦଇଫସ୍ତ** Bhādra.

ଭୋ ଦେବ—ସ. ଅ (ସମ୍ବୋଧନ)—ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ସ୍ୱାମୀ ଆଦିଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର Bho deba ସମ୍ବୋଧନ; ହେ ପ୍ରଭୋ—(Interjection) Oh ଭୋଦେବ **ଭୋଦେବ** Lord !

ଭୋଦେ(ଦୈ)ବା(ବ)—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । କେବେ; ବମ୍ପିତ; ଅକାଳେ Bhode(dai)bā(bi) ସକାଳେ—1. Untimely and at କାଳେଭଦ୍ରେ irregular intervals. ୨ । ଦୈବାତ୍;ଅକସ୍ମାତ୍— **କମ୍ମୀକମ୍ମୀ** 2. Accidentally. ୩ । ଦ୍ୱରତ୍; କଦାଚତ୍— 3. Scarcely. ୪ । ଅନାସୃମ୍ପିତରୂପେ ଓ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଥର- 4. At times, few and far between. (ଯଥା-- ମୁଁ ଭୋଦେବା କଲ୍ଲକତା ଯାଇଁ ।)

ଭୋଦଡ଼—ଦେ. ବଣ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) (ସଂ. ରୁଦ୍ର=ଔଧ)—Bhondarḍa ୧ । ଔଧପର ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି—1, Having a (ଭୋନ୍ଦା[ଦୁ]- ଅନ୍ୟରୂପ) scowling face. ୨ । ଔଲୁ— ଭୋଁଦା **ଭୋଁଦୁ** 2. Foolish.

ଭୋପା—ଦେ. ବ—୧ । ମହାଦେବ, ଘାଟୱାଲ ଓ ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କର Bhopā ଶୂଦ୍ର ସେବକ ବା ମାଳ—1. A caste of Śūdra Sebakas of Śiba and Pārbatī or other village gods and goddesses. ୨ । ବାଗାଡ଼ମ୍ବର- ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A braggart. ୩ । ମିଛୁଆ— 3. A liar. ବଣ—୧ । (ସଂ. ବନ୍ଧୁଜୀବୀ) ଗପଡ଼ୁ— ବକୁୟା 1. Talkative. ୨ । ବାଗାଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରିୟ; ଗପଡ଼ୁ— **ଗପକଡ** 2. Bragging; boastful. ୩ । ମିଛୁଆ;ମିଥ୍ୟାବାଦୀ— 3. Lying. ୪ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ; ଯେଉଁ ଲୋକର କାମରେ ଛନ୍ଦ ଠିକ୍ ଠିକଣା ନ ଥାଏ—4 Whimsical. ୫ । ଆଲୁରୁବାଲୁରୁଆ—5. Unmethodical. ୬ । ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ; ବିବେଚନା ଶୂନ୍ୟ—5. Foolish; unthoughtful.

ଭୋପାଳ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧ୍ୟଭାରତରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା Bhopāla ଶାସିତ ଏକ ପ୍ରଧାନ ମିତ୍ରରାଜ୍ୟ—A native ଭୂପାଳ State in Central India ruled by **ଭୋପାଳ** a Mussalman Nabab. [ଦ୍ର—ହବୁଗ୍ରଜା ଭୋପାଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନଗର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏହାର ନାମ ଭୋପାଳ ହୋଇଥିଲା । (ମଦନମୋହନ-ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ) ।]

ଭୋପାଳିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ମିଥ୍ୟା—1. False. ୨ । ଭୋପା Bhopāliā (ଦେଖ)—2. Bhopā (See).

ଭୋବନ—ଦେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ଏକଶ୍ରେଣୀ— Bhobana A class of the Kshatriyas of ancient Orissa.

ଭୋବନି—ଗ୍ରା. ବ. ସଂ—(ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ) ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ— Bhobani A name for calling a person named ଭୁବନ **ଭୁବନ** Bhubaneśwara. (ଭୋବନା—ଅନାଦରାର୍ଥକ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋବନ(ନେ)ଶ(ଶ୍ୱ)ର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ୍ଥାନର ନାମ)—ଭୁବନେଶ୍ୱର (ଦେଖ)—Bhubaneśwara (See).
ଭୁବନେଶ୍ୱର **ଭୁବନେସର**

ଭୋ-ଭା—ଦେ. ଅ—୧ । ଭେଁ ଭେଁ; ଉଚ୍ଚ କାନ୍ଦଣାର ଶବ୍ଦ—1. Sound of loud lamentation. (ଭେଁ ଭେଁ, ଭୋ ଭୋ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଭେଉଁ ଭେଉଁ **ଭୋଭା; ମେଁ ମେଁ**

ଭୋ ଭୋ ଡକା ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳଲ ଦୋଇ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କନ୍ଦନର ଭୋଳ ଭେଉଁ ଭେଉଁ କରେ କାନ୍ଦା କରିବା—To make a loud bewailing sound.
ମେଁ ମେଁ ହୋନା (କରନା)

ଭୋର୍—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭୃ ଧାତୁ=ପୂରଣ କରିବା)—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Filled up. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ; ଜାକଜମକ—2. Splendid; bright; dazzling. ୩। ଅଡ଼ମ୍ବର-ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Pompous. ୪ । ସମାପ୍ତ—4. Finished; completed. ୫ । ବଭୋର; ଭୋଳ—5. Enchanted. ୬ । ପ୍ରକାଶିତ; ପ୍ରକଟିତ—6. Published. ୭ । ନଶାରେ ଉନ୍ମତ୍ତ—7. Intoxicated.
ଭୋର **ଭୋର**

ବ—୧ । (ସ. ଭୃ ଧାତୁ; ରାତ୍ରିର ଶେଷ ବା ସମାପ୍ତି)—ପ୍ରତ୍ୟୂଷ; ପ୍ରାତଃକାଳ—1. Morning; dawn; day-break. ୨ । ଶେଷ; ସମାପ୍ତି—2 Completion; finish ୩ । ଦୀପ୍ତି—3. Lustre. ୪ । ଅଡ଼ମ୍ବର—4. Ado; pomp.
ଶେଷ **ଖତମ**
ଆଡ଼ମ୍ବର **ଠାଟବାଟ**

ଭୋର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକଟିତ କରିବା—To publish a matter.
ଚାଉର କରା **ପ୍ରକଟ କରନା**

ଭୋର୍ ବେଳ(ଲା)—ଦେ. ବ—ପ୍ରତ୍ୟୂଷକାଳ—Early morning; dawn.
ଭୋର ବେଳା **ଭୋରକା ବକ୍ତ**

ଭୋଳ—ଦେ. ବଣ (ସ. ବଳ୍ଲ)—୧ । ମୋହିତ; ମୁଗ୍ଧ; ବଳ୍ଲ—1. Enchanted ୨ । ବାଉଳା; ବାଉଳ; ଉନ୍ମତ୍ତ—2. Intoxicated; maddened. (ଉ—ମଦର ଘାନେ ଭୋଳ ଦୋଇ, ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ନ ଜାଣଇ। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।) ୩ । ହିତାହିତ ବିବେଚନା ଶୂନ୍ୟ—3. Incapable of distinguishing between right and wrong. ୪ । ଭ୍ରାନ୍ତ—4. Mistaken. ୫ । ବାଉଳା; ବିସ୍ମରଣଶୀଳ; ଯେ ଭୁଲିଯାଏ—5. Forgetful. (ଉ—ଆମ୍ଭେ ଭୋର, ଗଞ୍ଜେଇଆ ଭୋଳ, ଧୂର୍ତ୍ତ ପଭୁରଆ ଘରେ ନଉ ଗୋଳ—ଭଗ।) ବ—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତତା—1. Madness. ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତି; ଭ୍ରମ—2. Mistake. ୩ । ବାଉଳା; ବିସ୍ମୃତି—3. Forgetfulness; oblivion. ୪ । ଶୂଦ୍ର ଓ ମାସ୍ତାନମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାସ୍ୟ ବିଶେଷ—4. A family title of Śūdras and Māstānas. ୫ । (ସ. ଭୋଳ) ଚଲଚାରେ ମିଳିବା ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ—5. A class of salt-water fish (in Chilkā). ୬ । ଜମିର ବନ୍ଧରେ ବା ହଡ଼ରେ ପୁଣ୍ଟିବା ଜଣା ବା ଗଳଥା—6. A hole under a ridge or embankment. ପ୍ରାଦେ.(ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସେଉଁ ଚଢ଼ୁଆ ଲୁଣି ମାଟି ବର୍ଷା ଦଦେ ଫଲଫଲେଇ ଯାଏ—Saline soil which becomes swollen during the rains. [ଉ—ଉତ୍ତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ଲୁଣି ମାଟି ବର୍ଷା ପାଣି ସଙ୍ଗେ ଧୋଇ ଦୋଇ ଆସି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜମା ଦୋଇଥାଏ, ସେହି ଲୁଣି ପାଣି ଓ ମାଟିକୁ ଖାଇବା ପାଇଁ ସେଠାକୁ ମୃଗ, ଶମ୍ବର ଓ ଗୟଲମାନେ ଆସନ୍ତି। ବାଣୁଆମାନେ ସେ ସ୍ଥାନ ଜାଣି ଉହିଁ ନକଟରେ ଛଳ ରହି ଭୋଳ ଖାଇବାକୁ ଆସିବା ପଶୁକୁ ଶିକାର କରନ୍ତି।] ସଂ. ବ—ବୋଦସି ମାଛ ପରି ଏକ ପ୍ରକାର କାଉଥା ମାଛ (ଏହାର ଧଳା ଦେହରେ ନେଳଆ ଭଲ ଚଦ୍ଦ ଥାଏ; ଗାଲଣି ଗ୍ଲେଟ ଓ ମୁହଁ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସ୍ତୁତ; ବନସିରେ ସଦ୍ଦଳରେ ଧରା ପଡ଼େ—ଯୋଗେଶ୍ୱର୍ତ୍ତ । ପାଠାର୍ଥୀମାନେ ଏ ମାଛ ଖାଇଲେ ପାଠ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି)—Barellius Bola (fish).
ଭୋଳ **ଭୋଳ**

ଭୋଳ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । ଭୁଲିଯିବା—1. To forget.
ବିହ୍ୱଳ ହଓୟା **ଭୂଲନା, ପଗଲା ହୋନା**

୨ । ବାଉଳା ବା ଭ୍ରାନ୍ତ ହେବା—2. To become mad. ୩ । ନଶାରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା—3. To be intoxicated.

ଭୋଳା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ବତ୍ସଳ)—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ—1. Intoxicated. (ଉ—ସାରସ ଗଢ ଅବଳା, ସାର ସଙ୍ଗତ ଯାଇ ମୁହିଁ ନରତେ, ଭାବେ ହେଉ ଥାଇ ଭୋଳା। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରୁକ୍ମା ଗୀତ।) ୨ । ବିସ୍ମରଣଶୀଳ—2. Forgetful. ୩ । ବାଉଳା—3. Mad. ୪ । ଅବଘଟ (ବ୍ୟଙ୍ଗ); ସରଳ ହୃଦୟୀ—4. Frank.
ଭୋଳା **ଭୋଳା**

ବ—୧ । ଭୋଳାନାଥ (ଦେଖ)—1. Bholānātha (See). ୨ । ଭୋଳାନାଥର ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Bholānātha.

ଭୋଳା ନାଥ—ଦେ. ବ—୧ । ମହାଦେବ; ଶିବ—1. God Śiba.
ଭୋଳା ନାଥ **ଭୋଳାନାଥ**

[ଉ—ମହାଦେବ ସଦାବା ଗଞ୍ଜେଇ ନଶାରେ ଭୋଳ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଏହି ଲୌକିକ ନାମ ହୋଇଅଛି।] ୨ । ଲୋକଙ୍କୁ ବଥାଯିବା ନାମ—2. A name given to males. ଦେ. ବଣ—ବିସ୍ମରଣଶୀଳ—Forgetful.

ଭୋଳି—ସଂ. ବ—ଓଟ—Camel (Apte). ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଅଦଗ୍ଧାର୍ଥକ) ଭୋଳାନାଥର ଡାକ ନାମ—A name for calling Bholānātha.
ଭୋଳି **ଭୋଳି**

ଭୋଳିତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ବତ୍ସଳିତ)—୧ । ଭୋଳ; ମୁଗ୍ଧ—1. Enchanted. ୨ । ଉନ୍ମତ୍ତ—2. Intoxicated. ୩ । ବିସ୍ମରଣଶୀଳ; ଭ୍ରାନ୍ତ—3. Forgetful; oblivious.
ଭୋଳିତ **ଭୋର**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୌଗୋଳିକ—ସ.ବଣ (ଭୂଗୋଳ+ଇକ)—୧ । ଭୂଗୋଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Bhaugolika 1. Geographical; relating to the terrestrial globe. ୨ । (ପୁଂ) ଭୂଗୋଳ ବିଦ୍ୟା-ବିଶାରଦ—2. Versed in geography.

ଭୌଜଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ (ଭୁଜଙ୍ଗ+ଅ)—ସର୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Serpentine. Bhaujaṅga ସଂ. ବ—ଅଶ୍ଳେଷା ନକ୍ଷତ୍ର—The 9th lunar mansion. (ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

ଭୌଜି ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବସ୍ତର) ବ (ଭୁଲ. ଏହା ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ ଭୌଜାଇ ଶବ୍ଦ)—ଭାଉଜ—The wife of one's elder brother. Bhaujī

ଭୌଜ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଭୋଜ+ଯ)—ସେଠି ପ୍ରଜ୍ୟ କେବଳ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସୁଖ ଭୋଗ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶାସିତ ହୁଏ; ଯଉନ୍ଥି ପ୍ରଜା ପାଳନ ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖାଯାଏ ନାହିଁ (ହି. ଶ)—A kingdom of which the government is run for the profit of the ruler and not in the interest of the ruled. Bhaujya

ଭୌଟ—ସଂ. ବଣ (ଭୋଟ+ଅ)—ଭବତୀୟ (ହି. ଶ)—Bhauṭṭa Tibetan.

ଭୌତ—ସଂ. ବଣ (ଭୂତ+ଅ)—୧ । ପଞ୍ଚଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Bhauta 1. Relating the 5 elements. ୨ । ଭୂତ ପ୍ରେତାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Ghostly. ୩ । ଜୀବ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to living beings (Apte). ୪ । ପାଗଳ—4. Crazy; mad (Apte). ୫ । ପୈଶାଚିକ—5. Demoniacal (Apte). ବ—୧ । ଭୂତଯଜ୍ଞ—1. Oblation offered to the created beings. ୨ । ଭୂତ ପ୍ରେତାଦିଙ୍କ ଉପାସକ—2. A worshipper of demons and spirits. ୩ । ଦେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଦେଉଳିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ପଣ୍ଡା—3. A class of Brāhmaṇas who take to worshipping in a temple as their profession. ଭା. ବଣ (ସ. ବହୁ)—ବହୁତ; ଅଧିକ—Many; much. बहुत बहूत

ଭୌତିକ—ସ. ବଣ (ଭୂତ+ଇକ)—୧ । ସ୍ୱାଭାବିକ—1. Natural, elementary Bhautika ୨ । ଭୂତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Bhūta. ୩ । ପଞ୍ଚଭୂତ ଘଟିତ—3. Material; physical. ୪ । ଭୂତପ୍ରେତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Ghostly. ବ—୧ । ଭୂତନାଥ; ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨ । ମୁକ୍ତା—2. Pearl (Apte). ୩ । ମୌଳିକ ଉପାଦାନବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ—3. Anything elemental (Apte).

ଭୌତିକ ଦେହ—ସ. ବ—ପଞ୍ଚଭୂତ ଘଟିତଜଡ଼ ଶରୀର—The material body. Bhautika deha (ଭୌତିକ ଶରୀର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୌତିକ ନିୟମ—ସ. ବ—ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମ—Law of nature; physical law. Bhautika niyama

ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥ—ସ. ବ—ପଞ୍ଚଭୂତରୁ ଜାତ ବସ୍ତୁ—A material thing. Bhautika padārtha (ଭୌତିକ ବସ୍ତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୌତିକ ବିଦ୍ୟା—ସ ବ—୧ । ବେତାଳ ସାଧନା; ଭୂତ ବା ବେତାଳ ସାଧନାରୂପ ବିଦ୍ୟା—1. Demonology; necromancy. ୨ । କାଳିକ ବିଦ୍ୟା—2. Black art; magic; sorcery. Bhautika bidyā

ଭୌତିକ ବ୍ୟାପାର—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—୧ । ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା—1. Wonderful event; supernatural affair. ୨ । ଭୂତ ପ୍ରେତ ଘଟିତ ବ୍ୟାପାର; ଭୂତପ୍ରେତଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ—2. A ghostly affair; a visitation of ghosts and evil spirits. Bhautika byāpāra ଭୌତିକ ବ୍ୟାପାର (ଭୌତିକ କାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୌତି—ସ. ବ (ଭୌତ+ଇ)—ରଜନୀ; ରାତ୍ରି—The night. Bhautī

ଭୌମ—ସ. ବଣ (ଭୂମି+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ପାର୍ଥିବ—Bhauma 1. Terrestrial; worldly. ୨ । ଭୂମିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Earthly. ୩ । ଭୂମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced from the earth. ବ. (ଭୂମି+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ପୃଥିବୀପୁତ୍ର;ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ—1. The planet Mars. ୨ । ଆକାଶ; ଅମ୍ବର—2. The sky. ଦେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଏକ ରାଜବଂଶ—A dynasty of kings of ancient Orissa.

ଭୌମ ଜଳ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ଜଳ—Subterranean water. Bhauma jala

ଭୌମନ—ସ. ବ—ବାସ୍ତୁକର୍ମୀ—The heavenly architect of Hindu mythology. Bhaumana

ଭୌମ ବାର—ସ. ବ—ମଙ୍ଗଳବାର—Tuesday. Bhauma bāra (ଭୌମବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭୌମ ରତ୍ନ—ସଂ. ବ (ଭୌମ=ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ+ରତ୍ନ; ଏ ରତ୍ନ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁ ଥିବାରୁ)—ପ୍ରବାଳ; ପୋହଲା—Coral. Bhauma ratna

ଭୌମିକ—ସଂ. ବଣ (ଭୂମି+ଇକ)—ଭୂମିସ୍ଥିତ—Situated on the ground. Bhaumika ବ—୧ । ଭୂସ୍ୱାମୀ; ଜମିଦାର—1. Landlord. ୨ । ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି—2. Title of feudal lords. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ଭୁଇଁ, ଭୂୟାଁ ।]

ଭୌମୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୂମି+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଧରତ୍ରୀତନା; ସୀତା—Sītā. Bhaumī [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଜନକ ଋଷି ହଳ କରିବା ସମୟରେ ଲଙ୍ଗଳ ସିଆରୁ ପାଇଥିଲେ ।]

ଭୌରିକ—ସଂ. ବ (ଭୂର+ଇକ)—କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ; ଭାଣ୍ଡାଗ୍ନି—Treasurer. Bhaurika

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୌଁର (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ—ଭଉଁର ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Bhauñri (etc) Bhauñri etc (See)

ଭ୍ରଂଶ—ସଂ. ବ (ଭ୍ରଂସ୍ ଧାତୁ=ପଡିବ ଦେବା+ଅ)—୧ । ଖସେ; ନାଶ; ବନାଶ—1. Destruction. ୨ । ସର୍ବନାଶ—2. Ruin. ୩ । ପତନ—3. Overthrow; fall. ୪ । ଅବନତ—4. Degeneration; deterioration. ୫ । ଚ୍ୟୁତ—5. Slipping off ୬ । ପଳାୟନ—6. Fleeing away. ୭ । ସତ୍ମାର୍ଗରୁ ସ୍ଖଳନ—7. A fall from virtue; depravity.

ଭ୍ରଂଶାଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କି—ଭ୍ରଷ୍ଟ କରାଇବା—To cause to Bhramśāibā be displaced. [ଉ—ଘୁଣି ଭ୍ରଂଶାଉ ଭ୍ରଷ୍ଟ କରା ସୁଖ ସ୍ୱାମୁଁ । ଯେଣୁ ଦୋଇଲ୍ଲ ତୋର ମନ୍ତ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭ୍ରଂଶାନା ଭାଗବତ ।]

ଭ୍ରଂଶିତ—ସଂ. ବଣ (ଭ୍ରଂଶ+ଇତ)—ନଷ୍ଟ; ନାଶପ୍ରାପ୍ତ—Bhramśita Spoiled.

ଭ୍ରକୁଟି(ଟୀ)—ସଂ. ବ (ଭ୍ରୁ+କୁଟ୍ ଧାତୁ=କୁଟୀଳ ହେବା+ଇ, ଈ, ନଯାଇନ)—ଭ୍ରୁକୁଞ୍ଚନ (ଦେଖ) Bhrakuṭi(ṭī) Bhrukuñchana (See)

ଭ ଭ(ଥ)—ଗ୍ରା ବ (ସଂ.ଭରତ)—ଭରତ (ଦେଖ)—Bharata (See) Bhrata(tha) [ଉ—କୈକେୟୀ ସେରୂପେ ଭରତଙ୍କୁ ଜାତ ଭରତ ଭରତ କଲେ—କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ଭ୍ରତ(ଥ)ଖଣ୍ଡ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଭରତଖଣ୍ଡ)—ଭାରତବର୍ଷ—India. Bhrata(tha khaṇḍa [ଉ—ଭରତଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ମିଥିଲା ଭାରତଖଣ୍ଡ ଭରତଖଣ୍ଡ ନାମେ ଦେଶ । ତହିଁ ଅଧିପତ୍ତି ଯେ ଜନକ ନରବରଣ—ବଳରାମ. ବରତ ସ୍ତ୍ରୀପର୍ବ ।]

ଭ୍ରତା(ଥା)—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସଂ. ଭ୍ରାତା) ଭାଇ—1. Brother. Bhratā(thā) ଭାଇ ଭୈୟା, ଭାଇ

ଭାତାର ଭତାର, ଭରତାର ୨ । (ସଂ. ଭର୍ତ୍ତା) ସ୍ୱାମୀ; ପତି—2. Husband. [ଉ—ମାସ୍ୟା ଦୋଇ ସିନା ତୋର ଭ୍ରତା ଦୋଇଥିଲ୍ଲ—ଗୁପ୍ତାସ. ସପ୍ତଶେଷା ।]

ଭ୍ରତ ଦାସ—ଦେ. ବ—ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ—Name of a disciple of Bhratha dāsa Achyutānanda dāsa. [ଉ—ମୁକୁନ ଅନନ୍ତ ଦାସ ଭ୍ରତ ଦାସ ଇନ—ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।]

ଭ୍ରନ୍ସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ପଡିବ ଦେବା—1. To fall. ୨ । Bhran-s (root) ଚ୍ୟୁତ ଦେବା—2. To slip off. ୩ । ନଷ୍ଟ ଦେବା—3. To be destroyed or lost ୪ । ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ଦେବା—4. To be displaced.

ଭ୍ରମ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଭ୍ରମଣ କରିବା; ବୁଲିବା—Bhram (root) To walk.

ଭ୍ରମ—ସଂ. ବ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଭ୍ରାନ୍ତି; ଭୁଲ—Bhrama 1. Mistake; erring; error. ୨ । ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ; ମାସ୍ୟା—2. Illusion; delusion. ୩ । ଭ୍ରମଣ; ବୁଲିବା—3. Walking. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଜଳାବର୍ତ୍ତ; ସଲସଳ—4. Eddy; whirlpool. ୫ । ବିପରିତ ବୁଝିବା; ଭ୍ରଂଶ—5, Aberration. ୬ । ଚକ୍କି ଦେବା; ଘୁରିବା—6. Whirling. ୭ । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ ଦେବା—7. Dizziness. ୮ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) କୁମ୍ଭକାରର ଚକ୍ର—8. Potter's wheel. ୯ । କୁଦାଳିବା—9. A turning lathe. ବେ.ବ (ସଂ.ଭର୍ମ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Gold. [ଉ—ଭ୍ରମ ସୁମନ ଗନ୍ଧେ କାହା ଜବଶ୍ୱ ସାଜିବ ଭ୍ରମ ଗନ୍ଧସ୍ୱ—ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସ୍ୱଧାନଧି ।] ବଣ—ଭ୍ରାନ୍ତ—Mistaken; deluded. [ଉ—ଦେ ଜାଣଇ ସୀତା, ତାହାର ବନ୍ଧତା, ବ କାରଣେ ହୁଅ ଭ୍ରମ ଦେ—ବଳରାମ. ବରତ ସ୍ତ୍ରୀପର୍ବ ।]

ଭ୍ରମ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭୁଲ୍ କରିବା—1. To commit Bhrama karibā mistake; to err. ୨ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ ଭ୍ରମ କରା ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବା—2. To slip off from one's ଭ୍ରମ କରନା aim. (ଉ—ଏରୂପେ ଯୋଗ ସମାଧିରେ, ଯେବେ ଏ ମନ ଭ୍ରମ କରେ, ତେବେ ସଯମ ମନ କର, ଧ୍ୟାନେ ଚନ୍ତୁବ ନରହର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୩ । ମନରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ପୋଷଣ କରିବା—3. To mistake; to entertain a mistaken notion.

ଭ୍ରମ ଜାଲ୍(ଲ)—ସ. ବ—୧ । (ରୂପକ) ଭ୍ରାନ୍ତିରୂପ ବଷମ ଫାଶ—Bhrama jāla(la) 1. A net of illusions. ୨ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଭ୍ରମସମୂହ—2. A number of errors.

ଭ୍ରମଣ—ସ. ବ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ପର୍ଯ୍ୟଟନ—Bhramaṇa 1. Travel. ୨ । ବୁଲିବା—2. Walking. ୩ । ଘୁରିବା—3. Whirling.

ଭ୍ରମଣକାରୀ—ସ. ବଣ. ଓ ବ. ପୁଂ—୧। ଯେ ବୁଲେ—1. Walking. Bhramaṇakārī ୨ । ପର୍ଯ୍ୟଟକ—2. Travelling; (ଭ୍ରମଣକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ traveller.

ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ—ଦେ. ବ—ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ (ଦେଖ) Bhramaṇa kāhāṇī Bhramaṇa bṛuttānta (See) ଭ୍ରମଣ କାହିନୀ ଭ୍ରମଣକୀ କହାନୀ

ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ସ. ବ—ପର୍ଯ୍ୟଟକର ବବରଣ—Description Bhramaṇa bṛuttānta of a travel. (ଭ୍ରମଣକଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭ୍ରମଣ ଶୀଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଭ୍ରମଣ+ଶୀଳ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବୁଲା—Bhramaṇa śīla Itinerant; roving. (ଭ୍ରମଣଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଭ୍ରମଣଶୀଳତା—ବ)

ଭ୍ରମଣୀ—ସ. ବ (ଭ୍ରମଣ+ଈ)—୧ । ବୁଲିବା; ବୁଲା—1. Bhramaṇī Walking; walk. (ଉ—ନଦୀତ୍ତାମପୁର, ଗମଇ ସୁଖର, ଗଲଯଭେ ଶ୍ରମଜାଲ, ରଜନୀ ଭ୍ରମଣୀ ସାରଣ ସେକାଳେ ମିଳଲେ କୈକେୟୀ କାଳ । ବଳରାମ. ବରତସ୍ତ୍ରୀପର୍ବ ।) ୨ । ଜୋକ (ହ୍ର. ସ)—2. Leech.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରମଣୀ ବେଳା—ସ. ବ—ବଚରଣ କରିବାର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ—
Bhramaṇī bela Time for roaming about or
ବେଡ଼ାବାର ସମୟ **ଘୁମନେକା ବକ୍ତ** taking a walk.

ଭ୍ରମ ନିରସନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଭ୍ରମ+ନିରସନ)—ଭ୍ରମର ଦୂରୀ-
Bhrama nirasana କରଣ—Removal of a mistake.

ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ—ସ. ବ (ଗ୍ରାସ୍ ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଧତର ଶବ୍ଦ)—ଭୁଲ୍ ଭ୍ରାନ୍ତି
Bhrama pramāda —Mistakes; errors; errors
of omission and commission.

ଭ୍ରମ ବଶ(ଶ୍ୟ)—ସ. ବଶ. ପୁଂ—୧ । ଭ୍ରାନ୍ତିର ଅଧୀନ—1. Subject
Bhrama baśa(śya) to delusion. ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତ—
(ଭ୍ରମବଶା(ଶ୍ୟା)—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Mistaken; erring.

ଭ୍ରମ ବଶତଃ—ସ. କ୍ରି ବଶ—୧ । ଭ୍ରାନ୍ତି ହେତୁ—1. Due to
Bhrama basataḥ mistake; by mistake: on
account of mistake. ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତି ପୂର୍ବକ—
2. Mistakenly.

ଭ୍ରମ ବାତ—ସ. ବ—ସବଦା ଘୂରୁଥିବା ଆକାଶସ୍ଥ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ (ହ. ଶ)
Bhrama bāta —The current of air in the
sky which has always a whirling motion.

ଭ୍ରମ ମାଣ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—୧ ।
Bhrama māṇa ଦୃଶ୍ୟମାନ—1. Whirling ୨ ।
(ଭ୍ରମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭ୍ରମଣଶୀଳ—2. Itinerant; walking;
travelling.

ଭ୍ରମର—ସ. ବ.ପୁଂ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—୧ । ଭୃଙ୍ଗ; ମଧୁକର;
Bhramara ଭଅଁରା—1. Large black bee;
(ଭ୍ରମରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) humble bee. ୨ । କାମୁକ—2. A
lecherous person. ୩ । ଭଅଁର; କାଠରେ ଛିଦ୍ର
କରିବା ଯନ୍ତ୍ର—3. A drilling machine; brace
and bit; gimlet. ବେ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—
ଭ୍ରମଣର; ଚଳନର—Of walking; of movement.
(ଉ—ଉଡୀଯିବାଁ, ଭ୍ରମରାଳ ଭୁଜଙ୍ଗୀ ଭ୍ରମର ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ।
- କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଚୋଗୁଚ୍ଛ ର. ଗୀତ ।)

ଭ୍ରମରକ—ସ. ବ (ଭ୍ରମର+କ)—୧ । ଭୃଙ୍ଗ—1. Black bee.
Bhramaraka ୨ । ଶୃଙ୍ଗ—2. Horn. ୩ । ଜଳଭ୍ରମି;
ଘୂର୍ଣ୍ଣି—3. Whirlpool. ୪ । ଭଅଁର ଯନ୍ତ୍ର—
4. Gimlet. ୫ । ଲମ୍ବଚଲମ୍ବିତ କୁଞ୍ଚିତ କୁନ୍ତଳ—
5. Ringlets of hair hanging down from
the forehead.

ଭ୍ରମର କୀଟ—ବେ. ବ—ଭୂମିରଗୋକ; ମଟି ଉଜୁଡ଼ା—
Bhramara kīṭa Mud wasp.

ଭ୍ରମର କୃଷ୍ଣ—ସ. ବଶ (ମ. ତ. ସ୍ତ୍ରୀ; ଭ୍ରମରବତ୍ କୃଷ୍ଣ)—ଭ୍ରମର
Bhramara kṛishṇa ପରି କଳା—Black as bee.

ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଅଁରର ଗୁଣୁଗୁଣୁ ଧ୍ୱନି—
Bhramara guñjana The buzzing of a bee.
(ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜିତ; ଭ୍ରମର ଝଙ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭ୍ରମରଚ୍ଛଲୀ—ସ. ବ—ଜଙ୍ଗଲୀ ବଡ଼ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A kind of big
Bhramarchchhalī wild tree. [ଦ୍ର—ଏହାର ଯନ୍ତ୍ର କାଦାମ
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଭ୍ରମାହ୍ବା, ପତ୍ର ପତ୍ର; ଗନ୍ଧ ବଦ୍ଭତ ଛୁଇଁ ଧରେ;
ଉଙ୍ଗାହ୍ବା, ଶୀରଦ୍, ଭୃଙ୍ଗମୂଳକା] ଏହାର କାଠ ଧଳା ଓ ଉଲ୍ଲୁଣ୍ଠ
ଉତ୍ତଗନ୍ଧା, ଚ୍ଛଙ୍ଗୀ, ଭ୍ରମର୍, ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ଶୀଘ୍ର ପୋକ
ଭ୍ରମଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି ଜନ୍ମାଏ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ
ଏହା ସ୍ୱାଦ, ରୁଚିକର, ଅଗ୍ନିଦୀପକ ଓ ସବୁ ଦୋଷଘ୍ନ—
ନାଶକ—ହ. ଶ]

ଭ୍ରମର ନାଗ—ସ. ବ (ମ. ତ. ସ୍ତ୍ରୀ. ଭ୍ରମରବତ୍ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଠଃ ନାଗ)—
Bhramara nāga କଳାନାଗ—Black cobra.

ଭ୍ରମରମାରି—ସ. ବ—୧ । ଭଅଁରମାରି (ଦେଶ)—1. Bha-añra-
Bhramaramāri māri (See) [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ
(ଭ୍ରମରଘ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାଲବଦେଶରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଜନ୍ମେ ।
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ ଭ୍ରମରଘ୍ନ, ଏଥିର ଫୁଲ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଗନ୍ଧିତ ।
ଉଙ୍ଗାବ; ମାଂସପୁଷ୍ପିକା, ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ଉଷ୍ଣ; ଏହା
ଲୁଣ୍ଠାର, ଭ୍ରମଘ୍ନ, ସପ୍ତଚ୍ଛଦା ଶ୍ଳେଷ୍ମ, କୃମି, ଶୋଥ, କୁଷ୍ଠ, ବ୍ରଣ ଓ
ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ—ହ. ଶ. ଭଅଁରମାରି ଉଲେ ଝୀକା
ଦେଶ ।]

ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ କର୍ମ କରିବା
Bhramare paṛdibā ବା ଭ୍ରାନ୍ତି ଧାରଣା ମନରେ ପୋଷିବା—
ଭ୍ରମେ ପଡ଼ା ଭ୍ରମମେ ପଡନା To fall into an error; to be
mistaken.

ଭ୍ରମରେଷ୍ଟା—ସ. ବ (ଭ୍ରମର+ଇଷ୍ଟ+ଆ)—୧ । ଭୁଇଁଜାମୁ (ହ.ଶ.)-
Bhramareshṭā 1. A tiny species of blackberry.
୨ । ବାଣ୍ଟ୍ରିଶଛାଣ୍ଡିଆ (ହ. ଶ.)—2. Clerodendron
Syphonan thus (tree).

ଭ୍ରମରୋତ୍ସବ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ. ହି; ଭ୍ରମରମାନଙ୍କର ଏ ଫୁଲ ପ୍ରିୟ
Bhramrotsaba ଥିବାରୁ) —ମାଧବୀଲତା—Hipatage
Madhablata (a flowering creeper).

ଭ୍ରମ ହେବା—ବେ. ବ—ଭ୍ରାନ୍ତି—Falling into a mistake;
Bhrama hebā being mistaken.
(ଭ୍ରମ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା, ଭ୍ରମ ଘଟିବା, ଭ୍ରମ ଜନ୍ମିବା, ଭ୍ରମ
ଜାତ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଭ୍ରମ ହଓୟା **ଭ୍ରମହୋନା**

ଭ୍ରମରୀ—ସ. ବ—ଭ୍ରମରଚ୍ଛଲୀ (ଦେଶ) (ହ. ଶ.)—
Bhramarī Bhramarachchhalī (See)
ଭୋମରା **ଭୌଁରା** ବେ (ସଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ଭ୍ରମର)—ଭ୍ରମର—
The tack bee.

ଭ୍ରମରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭ୍ରମର+ଈ)—୧ । ମାଈ ଭଅଁର—
Bhramarī 1. A female wasp. ୨ । ଭ୍ରମରଚ୍ଛଲୀ
(ଦେଶ)—2. Bhramarchchhalī (See)
୩ । ଜଭୁକା ନାମକ ଲତା; ଘୁଡ଼ଘୁଡ଼ିଆ ହ. ଶ.)—
1. A kind of herbal creeper. ୨ । ମୃଗୀ
ରୋଗ (ହ. ଶ.)—2. Epilepsy. ୩ । ପାର୍ବତୀ
(ହ. ଶ.)—3. Pārbatī.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରମଣ୍ଡ ଫୁଲ—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗିଅ ଶବ୍ଦ)—ଭଅଁର ଅକାରର କାନଫୁଲ—
Bhramarī phula An ornament or ring for the ear resembling a black bee.
[ଜ୍ର—କର୍ଣ୍ଣେ ଘାଟଙ୍କ ଭ୍ରମଣ୍ଡ ଫୁଲ ଶୋଦେ—ଘାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]

ଭ୍ରମା—ଦେ. ବ—ଭ୍ରମ (ଦେଖ) Bhrama (See)

Bhramā ଭ୍ରମ ଭ୍ରମ, ଭୋର (ଜ୍ର—ବନାଶ ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ବଘାକ କର୍ମରୁ ନୋହୁବ ବଘାଇଁ ଭ୍ରମ । ଅଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।)

ଭ୍ରାନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ବଣ.—ଭ୍ରାନ୍ତ—Mistaken. (ଜ୍ର—ଭାଦାର ମାର୍ଗେ ଶିବ ବ୍ରହ୍ମା, ଗଛ ନ ଜାଣି ଦୋନ୍ହୁ ଭ୍ରମା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ଭ୍ରମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭ୍ରମିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Bhramā(me)ibā 1. The causative form of ଭ୍ରମାନ Bhramibā. ୨ । ବହୁତ ବୁଲାଇବା—2. To
ଭ୍ରମାନା cause to walk much. ୩ । ଭ୍ରମରେ ପକାଇବା 3. To cause one to fall into error. ୪ । ଘୂରବା—4. To whirl. (ଯଥା—ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଭ୍ରମାଉଛୁ ।) ୫ । ଘୁଗୁଇବା—5. To cause to spin round or whirl.

ଭ୍ରମାତ୍ମକ—ସ. ବଣ—(ଭ୍ରମ + ଆତ୍ମନ୍ + କ)—୧ । ସନ୍ଦିହାନ ବା
Bhramātmaka ସାହା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭ୍ରମ ଜାତ ହୁଏ (ହୁ. ଶ)—1. (a matter) In or about which mistake is committed. ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତ—2. Mistaken. ୩ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—3. Doubtful; doubting.

ଭ୍ରମାସକ୍ତ—ସ.ବ.ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦି ସଫା କରେ (ହୁ.ଶ)—
Bhramāsakta A cleaner of weapons.

ଭ୍ରମି(ମୀ)—ସ. ବ—(ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଇ; + ବ)—୧ । ଜଳଭ୍ରମି;
Bhrami(mī) ଜଳାବର୍ତ୍ତ; ପାଣି ଉଣ୍ଡିର—1. Whirlpool; eddy. ୨ । ଘୂର୍ତ୍ତିବାଯୁ—2. Whirl-wind. ଦେ.ବ—(ସ. ଭ୍ରମ)—ମୂର୍ଚ୍ଛା—Swoon.

ଭ୍ରମିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଭ୍ରମ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇତ)—୧ । ଭ୍ରମଣକାରୀ
Bhramita (ହୁ. ଶ)—1. Roaming. ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତ (ହୁ.ଶ) 2. Mistaken; erring. ୩ । ଶଙ୍କିତ (ହୁ. ଶ)—3. Apprehensive.

ଭ୍ରମିତ ନେତ୍ର—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ଭ୍ରମିତ + ନେତ୍ର)—ଟେରା
Bhramita netra (ହୁ. ଶ)—Squint-eyed. (ଭ୍ରମିତ ନେତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭ୍ରମିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ଭ୍ରମ ଧାତୁ)—୧ । ଭ୍ରମଣ କରିବା—
Bhramibā ଭ୍ରମା **ଭ୍ରମନା** 1. To walk; to travel. (ଜ୍ର—ଦୈବେ ଜଗ୍ ନାମେ ଘଷଘର୍ଘା ଭ୍ରମୁ ଥିଲା । କୃଷ୍ଣଦିଜ ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୨ । ଭୁଲ୍ କରିବା—2. To commit mistake. (ଜ୍ର—ଭ୍ରମିଥିଲ ବୋଲ ପୁଣି ହାସ କଲ ଜାତ । ଅଙ୍କ. ଦୋଷବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର ।) ୩ । ଘୂରିବା—3. To whirl; to spin round.

(ଜ୍ର—କୁଶଳ କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ସମ୍ମୁଖେ ଭ୍ରମିଲେ ବାଡଭଙ୍ଗ-ମାନେ । ଘାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ଭ୍ରମି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୃଥାରେ ବୁଲିବା—1. To walk or
Bhramī hebā wander aimlessly. ୨ । ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମେ ପୂରା ପଡ଼ିବା—2. To fall into error. (ଜ୍ର—ସବୁ **ଭ୍ରମନା** କଥା ଜାଣି ବା ଭ୍ରମୁଅଛ ଭୁମ୍ଭେ । କୃଷ୍ଣଦିଜ. ମହାଭାରତ ସଭା) । ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା—3. To wander; to roam about.

ଭ୍ରମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ଭ୍ରମ + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଭ୍ରାନ୍ତ—
Bhramī 1. Mistaken. ୨ । ଉତ୍ପରଦ୍ଭତ (ହୁ.ଶ)—(ଭ୍ରମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Bewildered; alarmed. ସ. ବ—୧ । ଭ୍ରମଣ (ହୁ. ଶ)—1. Walking; roaming. ୨ । ଘୂରିବା—2. Whirling; spinning round. ୩ । ସୈନିକ ମଣ୍ଡଳ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିବା ରୂପ ସେନାରଚନା (ହୁ.ଶ)—3. Battle-array in which the army stands fixed in a particular position. ୪ । ମଲମଲ; ପାଣିର ଖୁବ୍ ସ୍ରୋତ ଥିବା ଉଣ୍ଡିସ୍ଥ (ହୁ.ଶ)—4. Whirlpool, ୫ । କୁମ୍ଭାରର ଚକ (ହୁ. ଶ)—5. Potter's wheel.

ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସ. ବଣ—(ଭ୍ରଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—୧ । ଅଧଃପତିତ;ଚ୍ୟୁତ—
Bhrashṭa 1. Fallen down; degraded. ୨ । (ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ଥାନ ଚ୍ୟୁତ—2. Displaced; expelled. ୩ । ଉତ୍ସୋର; ନଷ୍ଟ—3. Degenerated; spoiled. ୪ । ଅଧାର୍ମିକ; ଅସତ୍—4. Irreligious. ୫ । ଦୂଷିତ; ଦୋଷଯୁକ୍ତ—5. Corrupted ୬ । ଦୁଷ୍ଟଚର୍ତ୍ର 6. Depraved. ୭ । (ଆଜ୍ଞା) ଲଂଘିତ—Transgressed.

ଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନଷ୍ଟ କରିବା—1. To spoil,
Bhrashṭa karibā ୨ । ଦୂଷିତ କରିବା—2. To corrupt, ଭ୍ରଷ୍ଟ କରା **ଭ୍ରଷ୍ଟକରନା** ୩ । ନ ପାଳିବା—3. To disobey. [ଜ୍ର—ଯେ ପିତା ଆଜ୍ଞା ଭ୍ରଷ୍ଟ କରେ, ନରକେ ପଡ଼ଇ ନର୍ତ୍ତରେ । ଭୂପଦ୍ମ ପ୍ରେମ ସମ୍ପାମୃତ ।)

ଭ୍ରଷ୍ଟକାର—ଗ୍ରା. ବଣ—ଅଶ୍ଳୀଲ; ଅଦ୍ରୁ; ଘୃଣ୍ୟ ଆ—Indecent;
Bhrashṭakāra ଅଶ୍ଳୀଲ **ଭଦ୍ଦା, ଫୁହର** obscene. (ପ୍ରଯୋଗ—ଭ୍ରଷ୍ଟକାର କଥା, ଭ୍ରଷ୍ଟକାର ଗାଳ)

ଭ୍ରଷ୍ଟ ଚରିତ୍ର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍ସନ୍ନଘ୍ନାଳ; ନଷ୍ଟ-
Bhrashṭa charitra ଚରିତ୍ର—Immoral; depraved. (ଭ୍ରଷ୍ଟ ଚରିତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ଭ୍ରଷ୍ଟତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—୧ । ନଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥା—1. Fallen condition.
Bhrashṭatā(twa) ୨ । ପତିତ ଅବସ୍ଥା—2. Degradation; degeneration.

ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ. ବ—ଭ୍ରଲଚ୍ଚା ସ୍ତ୍ରୀ; ଅସତୀ; ବ୍ୟଭଚାରିଣୀ; ସଂଜ୍ଞା—A
Bhrashṭā spoiled woman; a lewd woman; an unchaste woman; an adulteress. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ଭ୍ରଷ୍ଟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Bhrashṭa.) ଦୁଷ୍ଟଚରିତ୍ରା—Depraved; adulterous (woman).

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରଷ୍ଟାଚରଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭ୍ରଷ୍ଟଶ୍ଚାସୌ ଚରଣଶ୍ଚ ; ଭ୍ରଷ୍ଟ+ଆଚରଣ)—
Bhrashṭācharaṇa ୧ । ଯାଯାଗୃସ୍ତ—1. Sinful. ୨ । (ଭ୍ରଷ୍ଟାଗୃର—ଅନ୍ୟରୂପ) କଦାଗୃସ୍ତ—2. Deviating from (ଭ୍ରଷ୍ଟାଚରଣା, ଭ୍ରଷ୍ଟାଗୃସ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) morality. ବ—(କର୍ମଧା) ମନ୍ଦ ଆଚରଣ; କଦାଗୃର—Depraved conduct.

ଭ୍ରଷ୍ଟାଗୃସ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—କଦାଗୃସ୍ତ; ଯାଯାଗୃସ୍ତ—Sinful; im-
Bhrashṭachārī (ଭ୍ରଷ୍ଟାଗୃରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) moral.

ଭ୍ରାଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ପାପ୍ତି ଯାଇବା—
Bhrāj (root) To shine; to look brilliant.

ଭ୍ରାଜକ—ସ. ବ (ଭ୍ରାଜ୍ ଧାତୁ+ଅକ)—ପିତ୍ତ—Bile; the bilious
Bhrājaka humour of the physical system.

ଭ୍ରାଜିବା—ଦେ. (ସଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ଭ୍ରାଜ୍ ଧାତୁ)—ଶୋଭା ଯାଇବା—
Bhrājibā ଭ୍ରାଜା ଭ୍ରାଜନା To shine; to look brilliant.

ଭ୍ରାଜିଷ୍ଣୁ—ସ. ବଣ—(ଭ୍ରାଜ୍ ଧାତୁ+ଶୀଲାର୍ଥେ. ଇଷ୍ଣୁ)—୧ । ପାପ୍ତିଶୀଲ-
Bhrājishṇu 1. Resplendent; lustrous; shining. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—2. Bright. ୩ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ; ସୁନ୍ଦର-
3. Beautiful.

ଭ୍ରାଜୀ—ସ. ବଣ ପୁଂ—(ଭ୍ରାଜ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା.୧୬)—୧। ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—
Bhrājī 1. Bright. ୨ । ପାପ୍ତିଶୀଲ—2. Shining; (ଭ୍ରାଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) lustrous.

ଭ୍ରାତ(ଥ)—ଦେ. ବ—(ସ. ଭ୍ରାତୃ)—ଭାଇ; ଭାଇ—
Bhrāta(tha) ଭାଇ ଭ୍ରାତ Brother.
[ଦ୍ର—ଦସ୍ତ ନ ବଶିଲେ ଭ୍ରାଥ ଜଜଟେ ମରଇ । ଭାରୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ଭ୍ରାତଃ—ସ, (ସମ୍ବୋଧନ) —(ଭ୍ରାତୃ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ଭାଇ !—
Bhrātaḥ Oh brother !

ଭ୍ରାତା—ସ. ବ—(ଭ୍ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ଭ୍ରାତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—
Bhrātā ସହୋଦର; ଭାଇ—Brother. [ଦ୍ର—ଏହା ସମାସରେ ଭ୍ରାତୃ -ରୂପ ଧାରଣ କରେ ଯଥା—ଭ୍ରାତୃବଧୂ, ଭ୍ରାତୃ ବତ୍ସଳ, ଭ୍ରାତୃ ସ୍ନେହ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଭ୍ରାତା ଭଗିନୀ(ଭଗ୍ନୀ)—ସ. ବ—(ସଦ୍ଭତ ଶବ୍ଦ)—ଭାଇ ଓ ଭଉଣୀ—
Bhrātā bhaginī(bhagnī) Brother and sister.

ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ର—ସ. ବ. ପୁଂ – (ସ. ଭ୍ରାତୃ ଶବ୍ଦର ୪ର୍ଥୀ ବହୁବ୍ରୀ ୧ ବତନ ରୂପ
Bhrātushputra ଭ୍ରାତୁଃ=ଭାଇର+ପୁତ୍ର)—ଭାଇର ପୁଅ;
(ଭ୍ରାତୃ ପୁତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘୁଅ; ଭାଇପୁଅ—Brother's son;
(ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ରୀ—ବଯସ୍ତତଲିଙ୍ଗ) ଭାଇ ପୋ ଭତିଜା nephew.

ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୌତ୍ର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ସ. ଭ୍ରାତୃ ଶବ୍ଦର ୪ର୍ଥୀ ବହୁବ୍ରୀ ୧ବ. ରୂପ
Bhrātushpautra ଭ୍ରାତୁଃ=ଭାଇର+ପୌତ୍ର)—ଭାଇର
ଭାଇଙ୍କା ପୋତା ଘୁଅର ପୁଅ – Brother's son's son.
ଭାୟେର ନାତି (ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୌତ୍ରୀ—ବଯସ୍ତତ ଲିଙ୍ଗ)

ଭ୍ରାତୃ—ସ. ବ—(ଭ୍ରାଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ)—ଭାଇ—
Bhrātṛu Brother.

ଭ୍ରାତୃକ—ବ ଦେଶ—(ଭ୍ରାତୃ+ବ)–ଭ୍ରାତୃଯୋଗ୍ୟ—Fit for a
Bhrātṛuka brother. ସ. ବ—ଭାଇ ଠାରୁ ମିଳିବା ଧନ ଆଦ (ଦ୍ର. ଶ)—Riches or property acquired from one's brother.

ଭ୍ରାତୃକଳ୍প—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଭାଇ ପରି; ଭ୍ରାତୃ ତୁଲ୍ୟ—Like a
Bhrātṛu kalpa (ଭ୍ରାତୃ ତୁଲ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) brother.

ଭ୍ରାତୃଜ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଭୃତୁସ୍ତ; ଭାଇ ପୁଅ–Brother's son.
Bhrātṛuja (ଭ୍ରାତୃଜା—ବଯସ୍ତତ ଲିଙ୍ଗ)

ଭ୍ରାତୃଜାୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାତୃ; ଭ୍ରାତୃ+ଜାୟା)—୧ । ଭାଉଜ;
Bhrātṛujāyā ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—1. Elder brother's ଭାଇଜ ଭାମୀ wife. ୨ । ଭ୍ରାତୃବଧୂ;ସାନ ଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀ;ଭାଇବୋହୂ—
ଭାତ୍ରବଧୂ ଭମୂ 2. Younger brother's wife.

ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ(ତା)—ସ. ବ (ଭ୍ରାତୃ+ତ୍ୱ ତ୍ୱ; ତା)—ଭାଇ ପଣ—
Bhrātṛutwa(tā) Brotherliness.

ଭ୍ରାତୃଦେବ—ସ. ବ—ଦେବତାତୁଲ୍ୟ ବଡ଼ଭାଇ—
Bhrātṛudeba Elder brother (equal to a Deity).

ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱିତୀୟା—ସ. ବ—ଭାଇ ଦୁଇଆ (ଦେଶ)
Bhātṛudwitiyā Bhāi dutiā (See).

ଭ୍ରାତୃ ନିର୍ବିଶେଷରେ—ବେ. କ୍ରି. ବଣ—ଭାଇ ସମାନ ଭାବରେ; ଭାଇ
Bhrātṛu nirbiseshare ପରି—In a brotherly ଭ୍ରାତୃନିର୍ବିଶେଷେ manner. (ଯଥା—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭ୍ରାତୃନିର୍ବିଶେଷରେ ଭାଇକେସମାନ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲି ।)

ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର—ସ. ବ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଘୁଅର—
Bhrātṛuputra One's brother's son.
(ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ରୀ—ବଯସ୍ତତ ଲିଙ୍ଗ)

ଭ୍ରାତୃପ୍ରତିମ—ସ. ବ. ପୁଂ (ଭ୍ରାତୃ+ପ୍ରତିମା+ଅ) —ଭାଇପରି—
Bhrātṛu pratima Like one's brother.

ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମ—ସ. ବ—ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—Brotherly
Bhrātṛuprema attachment. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—ବଡ଼ଭାଇ ପ୍ରତି ସାନଭାଇର ଭକ୍ତି ଓ ସାନଭାଇ ପ୍ରତି ବଡ଼ଭାଇର ବାତ୍ସଲ୍ୟ ।]

ଭ୍ରାତୃବତ୍ସଲ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସାନଭାଇ ପ୍ରତି ସ୍ନେହଶୀଳ—
Bhrātṛubatsala Attached to one's younger (ଭ୍ରାତୃବତ୍ସଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଭ୍ରାତୃବତ୍ସଲତା—ବ] brother.

ଭ୍ରାତୃବଧ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଭାଇକୁ ବଦ୍ଧ୍ୟା କରିବା—
Bhrātṛubadha Fratricide.

ଭ୍ରାତୃବଧୂ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ -ଭାଇବୋହୂ; ସାନଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀ—
Bhrātṛubadhū Younger brother's wife.

ଭ୍ରାତୃବାତ୍ସଲ୍ୟ-ସ.ବ-ସାନ ଭାଇ ପ୍ରତି ବଡ଼ଭାଇର ବା ବଡ଼ଭଉଣୀର ସ୍ନେହ-
Bhrātṛubātsalya Brotherly affection; affection (ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ—ଅନ୍ୟରୂପ) for one's younger brother.

ଭ୍ରାତୃବିଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଭାଇମାନେ ପରସ୍ପର ଠାରୁ
Bhrātṛubichchheda ଦୂରରେ ରହିବା; ଭାଇଭାଇ ଠାଇଁ-ଠାଇଁ ହେବା—Separation between brothers.

ଭ୍ରାତୃବିବାଦ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ;
Bhrātṛubibāda ଭାଇ ସଙ୍ଗେ ଭାଇର କଳ—Dispute between brothers; fraternal dissension

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରାତୃ ବୃନ୍ଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଭାଇମାନେ—1. Brothers. ୨ । ଏକ Bhrātṛu bṛunda ଦେଶବାସୀ ବା ଏକ ଜାତିସୂଚକ ବା ଏକ ବ୍ୟବସାୟୀକଲ୍ପୀ ବା ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—(ଭ୍ରାତୃଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Brethren.

ଭ୍ରାତୃବ୍ୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ଭ୍ରାତୃ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ· ବ୍ୟ)·୧ । ଭାଇର ପୁତ୍ର—Bhrātṛubya 1. Brother's son. ୨ । ଶତ୍ରୁ—2. An (ଭ୍ରାତୃବ୍ୟା—ଉପଯୁକ୍ତ ଲିଙ୍ଗ) enemy.

ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି—ବଡ଼ ଭାଇ ପ୍ରତି ସାନଭାଇର ପ୍ରେମ—A younger Bhrātṛubhakti brother's devotion to the elder.

ଭ୍ରାତୃତ୍ୱଭାବ—ସଂ. ବ—୧ । ଭାଇଭାଇ ସମ୍ବନ୍ଧ; ସୌଭ୍ରାତ୍ର—Bhrātṛubhāba 1. Brotherly relationship. ୨ । ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସଦ୍ଭାବ ପର ସଦ୍ଭାବ--Brotherly feeling; brotherly affection or attachment.

ଭ୍ରାତୃଶ୍ୱଶୁର—ସଂ. ବ ପୁଂ—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ; (ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କପର Bhrātṛuswasura ସମ୍ମାନାର୍ଥ) ଦେଢ଼ଶୁର—Husband's ଭାସୁର ମାସୁର (ଭ୍ରାତୃଶ୍ୱଶ୍ରୁ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) elder brother.

ଭ୍ରାତୃସ୍ଥାନୀୟ—ସଂ. ବଣ· ପୁଂ—୧ । ସମ୍ପର୍କରେ ଭାଇ—1. Related Bhrātṛusthānīya to one as brother. ୨ । ଭାଇପରି; ଭ୍ରାତୃତୁଲ୍ୟ—2. Like a brother; in the posi- (ଭ୍ରାତୃସମ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion of brother to one.

ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ—ସଂ· ବ—୧ । ସାନ ଭାଇ ପ୍ରତି ବାତ୍ସଲ୍ୟ—1. Affec- Bhrātṛusneha tion for one's younger brother· ୨ । ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମ (ଦେଖ)—2. Bhrātṛuprema (See).

ଭ୍ରାତୃହତ୍ୟା—ସଂ ବ (ଶସ୍ତ୍ରୀଭତ୍) —ଭ୍ରାତୃବଧ—Fratricide. Bhrātṛuhatyā (ଭ୍ରାତୃଘାତ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ଭ୍ରାତୃହନ୍ତା—ସଂ. ବଣ· ପୁଂ—ଯେ ଭାଇକୁ ହତ୍ୟା କରେ— Bhrātṛuhantā (ଭ୍ରାତୃଘାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) A fratricide.

ଭ୍ରାତ୍ରୀୟ—ସ. ବଣ (ଭ୍ରାତୃ+ଇୟ)—୧ । ଭ୍ରାତୃସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Bhrātṛiya 1. Fraternal. ୨ । ଭ୍ରାତୃସମ; ଭାଇପରି— 2. Brotherly.

ଭ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବଣ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ—1. Bhrānta Whirling; revolving. ୨ । ଭ୍ରମଣଶୀଳ—(ଭ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Itinerant. ୩ । ଯେ ଭ୍ରମଣ କରିଥାଏ —3. Travelled. ୪ । ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ—4. Erroneous; full of mistakes. ୫ । ଯାହାର ଭ୍ରମ ଜନ୍ମିଥାଏ—5. Mistaken; deluded; fallen into error; erring. ୬। ବିଚଳିତବ୍ୟବହାରଯୁକ୍ତ (ହୃ. ଶ)—6. Bewildered. ୭। ଉନ୍ମତ୍ତ(ହୃ.ଶ)—7. Maddened. ସ. ବ—୧ । ମତ୍ତ ହାତୀ (ହୃ. ଶ)—1. A maddened elephant. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ଗଛ; ଗୁଜୁରାଧତୁରା (ହୃ. ଶ)—2. A large species of thorn apple plant.

ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା—ସ. ବ—ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ—Erroneous belief; Bhrānta dhāraṇā mistaken notion.

ଭ୍ରାନ୍ତ୍ୟା(ନ୍ତ୍ୟା)ପହ୍ନୁତି-ସ.ବ—ତୌଣସି ଭ୍ରାନ୍ତିର ଦୂରୀକରଣାର୍ଥ ସତ୍ୟବସ୍ତୁର Bhrāntyā(ntyā)pahnuti ବର୍ଣ୍ଣନରୂପ ଜାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ (ହୃ. ଶ)—A rhetorical figure in which true facts are described to remove a mistaken notion from the mind of the reader.

ଭ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବ (ଭ୍ରମ ଧାତୁ+ଭାବ ଇ)—୧। ଭ୍ରମ;ଭ୍ରମାଦ—1. Error; Bhrānti mistake. ୨ । ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ; ମୋହ—2. Delusion. ୩ । ମାୟା—3. Illusion. ୪ । ଭ୍ରମଣ—4. Walk; wandering. ୫ । ଘୂର୍ଣ୍ଣନ—5. Revolution. ୬ । ସନ୍ଦେହ (ହୃ. ଶ) —6. Doubt. ୭ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଯହିଁରେ ଉପସ୍ଥିତ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଅନୁପସ୍ଥିତ ବସ୍ତୁର ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦର୍ଶକର ମନରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ବସ୍ତୁର ଧାରଣା ଜନ୍ମିବା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ—7. A figure of speech in which is described how a person mistakes one thing for another thing on account of the former's similarity with the other. ଭ୍ରା.ବ (ସ. ଭାବ)--ଶୋଭା Beauty. (ଭୂ—ଗାଏଁଣୀଙ୍କ ଗଢ଼ ଭ୍ରାନ୍ତି ଗଡ଼ୁଥିବା ଭରଙ୍ଗ, ଦେଖିଣ ବି ଝଲେ ମନ ଲୋଭନ ଯେ ଅଙ୍ଗ । ପ୍ରାଚୀ ଉତ୍ତରସ୍ୟମଙ୍ଗଳା ।]

ଭ୍ରାନ୍ତି କର—ସ.ବ(ଭ୍ରାନ୍ତି+କୃଧାତୁ+ଅ)—୧। ଯାହା ଭ୍ରାନ୍ତି ଜନ୍ମାଏ— Bhrānti kara 1. Delusive. ୨ । ସନ୍ଦେହ ଉତ୍ପାଦକ— ଭ୍ରାନ୍ତି ଜନକ / ଭ୍ରାନ୍ତି ପ୍ରଦ } ଅନ୍ୟରୂପ 2. Doubtful; creating doubt.

ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର—ଦେ. ବ (ଭ୍ରାନ୍ତି+ଦୂରୀଭାବ)—ମନରୁ ଭ୍ରାନ୍ତିର Bhrānti dūra ବୋଧ—Removal of doubt ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର ହୋଇବା **भ्रान्ति दूर होना** from one's mind.

ଭ୍ରାନ୍ତି ନିବାରଣ—ସ. ବ—୧ । ମନରୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ବା ଭ୍ରମ ଦୂର ଦେବା— Bhrānti nibāraṇa 1. Removal of a mistake from one's mind. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ଭାବ ଦୂର କରିବା—2. Removing a mistake from another's mind.

ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂରୀକରଣ / ଭ୍ରାନ୍ତି ନିରସନ / ଭ୍ରାନ୍ତି ନିରାକରଣ / ଭ୍ରାନ୍ତି ଶୋଧନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ଭ୍ରାନ୍ତି ବିନୋଦ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ; ସେକ୍‌ସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ନାଟକର Bhrānti binoda ନାମର ଅନୁବାଦ)—ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିବା (ଭ୍ରାନ୍ତି ବିଳାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେବାର ଫଳରେ ଘଟିବା ଅଘଟନ— Comedy of errors.

ଭ୍ରାନ୍ତିମାନ୍—ସ. ବଣ—୧ । ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ—1. Mistaken. ୨ । କୁପଥ- Bhrāntimān ଗାମୀ—2. Going astray. ବ—କାବ୍ୟା- (ଭ୍ରାନ୍ତିମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A rhetorical figure. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସାଦୃଶ୍ୟ ହେତୁ କଳ୍ପନାକୃତ ପ୍ରକୃତ ବିଷୟରେ ତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଭ୍ରମ ହୁଏ । ଯଥା— ଶିବା ଖୋଜିଲେ ଯେ ସ୍ତ୍ରୀମ ଅଛନ୍ତି ନାହାନ୍ତି ଭ୍ରମ ଶିବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଙ୍ଗାକୁ ଖୋଜିଲେ କଣ। ମିଳେଇ, ଲୁଘୁମ ବୁଦ୍ଧତା ଅଦୃଷ୍ଟ ରଜାର ସ୍ୱତ୍ୱ, ମୋଦ୍ଦାର ବତ୍ତା ମୋଟ ଚନ୍ଦାକୁ ଘାଇ, ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମନ୍ତୁ, ମଧୁ ପଗ୍ଗସ୍ୟେ କୁସୁଦମା ଲୋଡ଼ନ୍ତୁ । ଅଭ୍ରମକ୍ଷ୍ୟ. ଉଦଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ଭ୍ରାନ୍ତି ମୂଳକ—ସଂ. ବ—ଯାହା ଭ୍ରାନ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଘଟିଥାଏ—Due to Brānti mūlaka error; based on mistake.

ଭ୍ରାନ୍ତି ହର—ସଂ. ବ—ଯାହା ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର କରେ— Bhrānti hara Removing error.

ଭ୍ରାମକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍; ଭ୍ରମି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) — Bhrāmaka ୧ । ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ଭ୍ରମରେ ପକାଏ—1. Leading one to error. ୨ । ଯେ ବହୁତ ବୁଲାଏ— (ଭ୍ରମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Causing a person to roam. ୩ । ଶଠ; ଧୂର୍ତ୍ତ—3. Deceptive; cheating. ବ—୧ । ଶଠ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A cheat. ୨ । ବଲୁଆ—2. Jackal. ୩ । ଚୁମ୍ବକ ପଥର—3. Load stone; magnet. ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ—4. Sun flower. ୫ । କାନ୍ତ ଲୌହ (ହି. ଶ)—5. A kind of iron.

ଭ୍ରାମର—ସଂ. ବ (ଭ୍ରମର+ଅ)—୧ । ଭ୍ରମର ସଦୃଶ ଏକପ୍ରକାର ମଧୁ; Bhrāmara ମହୁ—1. A kind of honey collected by the humble bee. [ଦୃ—ସତଗୁଡ଼ର ଯେଉଁ ଭ୍ରମର ମାନେ ଦେଖାଯାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅକୁଦ୍ଧରେ ବହୁତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଭ୍ରମରମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ସଞ୍ଚିତ ଭ୍ରମରମଧୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠକୁଲ୍ୟ ନାମିତ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ରକ୍ତ ପିତ୍ତ ନାଶକ, ମୃଦୁ-ଜନକ, ଲାଭ୍ୟକର, ଗୁରୁ, ମଧୁରବିପାକ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ପିତ୍ତଳ ଓ ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ-ବଙ୍ଗଳା ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ୨ । ଚୁମ୍ବକ ପଥର; ଅୟସ୍କାନ୍ତମଣି—2. Magnetic stone. load stone. ୩ । ନୃତ୍ୟ ବିଶେଷ—3. A kind of whirling ring-dance. [ଦୃ—ଏ ନୃତ୍ୟରେ ବହୁ ଲୋକ ମଣ୍ଡଳ ହୋଇ ବୁଲ ବୁଲି ନାଚନ୍ତି । ଗଡ଼ଜାତର ଆଦମନବାସୀମାନେ ଏହି ପ୍ରକାର ନାଚ ନାଚନ୍ତି ।] ୪ । ଅପସ୍ମାର ରୋଗ—4. Epilepsy. ବଣ—ଭ୍ରମର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the black bee.

ଭ୍ରାମରୀ—ସ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭ୍ରାମର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଭ୍ରାମରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Bhrāmarī 1. The feminine of Bhrāmara. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durgā. [ଦୃ—ଚଣ୍ଡୀପୁରୁଣରେ ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ୫୩।୫୫ ଶ୍ଲୋକରେ ଦେବୀ ସ୍ୱବକାସ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ କହିଅଛନ୍ତି, 'ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅରୁଣ ନାମକ ଘୋରସ ତ୍ରିଲୋକ୍ୟରେ ମହାବାଧା କରିବ, ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ବହୁ ଷଟ୍‌ପଦ ଭ୍ରମରରୂପ ଧାରଣ କରି ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟର ହିତ ନମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ମହାସୁରକୁ ବଧ କରିବ ଓ ଲୋକେ ସବଂତଃ ମୋତେ ସେ ସମୟରେ 'ଭ୍ରାମରୀ' ନାମରେ ସ୍ତୁତି କରିବେ ।] ୩ । ଘୁଡ଼ଦାଡ଼ା ଲତା (ହି. ଶ)—3. A kind of herbal creeper. ୪ । (ପୁଂ; ଭ୍ରାମର+ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ) ଅପସ୍ମାର ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—4. A person subject to epeleptic fits. ସ. ବଣ—୧ । (ପୁଂ) (ଭ୍ରାମର+ଇନ୍) ଅପସ୍ମାର ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—1. Epileptic. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଭ୍ରାମରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Bhrāmara.

ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+ଅନ)—୧ । ଘୂର୍ତ୍ତ୍ୟମାନ; Bhrāmyamāṇa ଯାହାକୁ ଘୂରା ଯାଉଥାଏ—1. Being (ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) whirled round. ୨ । ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ବହୁତ ବୁଲାଉଅଛି—2. Caused to wandr or roam.

ଭ୍ରାଷ୍ଟ୍ର—ସ. ବ—୧ । (ଭ୍ରଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ୍ର; କଯାଟନ)—ଆକାଶ Bhrāshṭra (ହି. ଶ)—1. The sky. ୨ । (ଭ୍ରଜ ଧାତୁ+କରଣ ବା ଅଧିକରଣ ତ୍ର, କଯାଟନ) ଭଜାଭଜ ଦାଣ୍ଡି; ସେଉଁ ଦାଣ୍ଡିରେ ଗୁଡ଼ଲ ଭଜ ମୁଢ଼ି, ଚୁଡ଼ା ଭଜ ଡୁଡ଼ୁମ୍ ଆଦ ଭଜାଯାଏ (ହି. ଶ)—2, A pot for frying rice and other corn.

ଭ୍ରୂକୁଂସ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶଧାସ୍ତ ନର୍ତ୍ତକ ବା ନଟ (ହି. ଶ)— Bhrukumsa An actor or dancer in female dress.

ଭ୍ରୂ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଊ)—ଚକ୍ଷୁର ଉପରେ ଓ ଲଲାଟର Bhrū ନିମ୍ନରେ ଥିବା ଧେନୁକାକୃତି ଲୋମରଜି; ଭୁରୁଡା—Eyebrow; the line of hair or the arches over the eyes; the hairy arches above the eyes.

ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚନ—ସ. ବ (ଭ୍ରୂ+କୁଞ୍ଚନ=ସଙ୍କୋଚ; ବକ୍ରୀଭାବ)—କଟାକ୍ଷ; Bhrūkuñchana କ୍ରୋଧାଦିଜନିତ ଭ୍ରୂର ବକ୍ରତା-Scowling; frown; knitting of the eyebrows due to anger or displeasure.

ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚନ କରିବା -ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ରୋଧରେ ମୁହଁ ଟଣ ଟଣ କରିବା— Bhrūkuñchana karibā 1. To scowl; to frown. (ଭ୍ରୂକୁଟି କରିବା-ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କ୍ରୋଧ ବା ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟି ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚନକରା, ଭ୍ରୂକୁଟି ବା ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. (figu- **ଭାଁଟେରକରନା, ଭୌହଚଢାନା** rative) To show signs of one's anger, disagreement or displeasure.

ଭ୍ରୂକୁଟି(ଟୀ)—ସ. ବ (ଭ୍ରୂ+କୁଟ୍ ଧାତୁ=କୁଟିଲ ହେବା+ଇ, ଈ)— Bhrūkuṭi(ṭī) ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚନ (ଦେଖ)—Bhrūkuñchana (See) ଦେ. ବ (ସ. ଭୃଙ୍ଗୀ)—ମହାଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରପାଳ ଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—One of the two gatekeepers of Siba. [ଦୃ—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କ ନାମ ନନ୍ଦୀ ।]

ଭ୍ରୂକୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭ୍ରୂକୁଟୀ)—ଭ୍ରୁରୁକୁଣ୍ଡା ଭ୍ରୂକୁଟିଯୁକ୍ତ— Bhrūkuṇḍā Frowning; scowling. (ଭ୍ରୂକୁଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗାଲ ଫୋଲା **ଭଦ୍ରା**

ଭ୍ରୂକୁଣ୍ଡା ମୁହାଁ—ଦେ. ବ—ଭ୍ରୁରୁକୁଣ୍ଡା ମୁଖ ଯୁକ୍ତ—Having a Bhrūkuṇḍā muhāñ scowling face. (ଭ୍ରୂକୁଣ୍ଡୀ ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗାଲ ଫୋଲା **ଭଦ୍ରା ମୁହାଁ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଭ୍ରୁ+କ୍ଷେପ)—୧ । ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ; ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚନ—1. Look; glance; a cast of the eyebrows (for an expressive look). ୨ । ସଙ୍କେତ ଜ୍ଞାପନାର୍ଥ ଭ୍ରୂର ଇର୍ଷତ୍ ଚାଳନା—2. Sidelong glance indicating some sign. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ମାନ; ଖାତିର—3. (figurative) Regard; respect.

ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବା—1. To look at. ୨ । ଖାତିର କରିବା—2. To take notice of; to pay heed to. (ଯଥା—ସେ ମୋ କଥାକୁ ଅଦୌ ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ କଲା ନାହିଁ ।)

ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ କରିବା
ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରନା

ଭ୍ରୁଣ (ଧାତୁ)—ସ—ଆକାଙ୍କ୍ଷା କରିବା; ଆଶା କରିବା—To hanker after; to wish; to hope for.

ଭ୍ରୁଣ—ସ. ବ (ଭ୍ରୁଣ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁ; ଶିଶୁର ଗର୍ଭରେ ଥିବା କେଲର ଅବସ୍ଥା—1. Fœtus; the embryo in the womb. ୨ । ଅଜାତ ଶିଶୁ; ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ହେବାର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥା—2. An unborn child. ୩ । ବାଳକ—3. A boy. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀର ଗର୍ଭ (ହି. ଶ)—4. Womb; uterus.

ଭ୍ରୁଣ
ଭ୍ରୂଣ

ଭ୍ରୂଣଘ୍ନ—ଦେ. ବହ. ପୁଂ (ଭ୍ରୂଣ+ହନ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—ଯେ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣକୁ ନାଶ କରେ; ଯେ ଭ୍ରୂଣ ଘାତକ, ଭ୍ରୂଣଘାତୀ, ଭ୍ରୂଣହା } ଅନ୍ୟରୂପ ଯେଉଁ ଉପାୟ; ଗର୍ଭଘାତକାସ୍ତ्र—Bringing about or causing abortion or miscarriage.

ଭ୍ରୂଣଘ୍ନ
ଭ୍ରୂଣ(ଭ୍ରୂ)ଘ୍ନୀ
ଭ୍ରୂଣଘାତିକା, ଭ୍ରୂଣଘାତିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

ଭ୍ରୂଣ ହତ୍ୟା—ସ. ବ—ଗର୍ଭଘାତ ଦ୍ୱାରା ଗର୍ଭସ୍ଥ ସନ୍ତାନର ବିନାଶ—Causing miscarriage or abortion.

ଭ୍ରୂଣ ହତ୍ୟା

ଭ୍ରୂଧନୁଃ—ସ. ବ (ରୂପକ)—ଧନୁକାକୃତି ଆଖି ଉପର ଲୋମର ରେଖା; ଭୁରୁ—The bowlike line of furs over the eye; the arched eyebrow.

ଭ୍ରୂବିକାଶ—ସ. ବ—ଆଖି ଠାରୁ କଟାକ୍ଷ—An amorous play of the eye brow.

ଭ୍ରୂବିକାଶ
ଭ୍ରୂ ବିଭ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ

ଭ୍ରୂ(ଭ୍ରୁ)ଭଙ୍ଗ—ସ. ବ—୧ । କ୍ରୋଧରୁ ବା ଅସନ୍ତୋଷରୁ ଜାତ ଭ୍ରୂକୁଟି—Frown; scowl (due to anger or displeasure). ୨ । ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ—ଅନ୍ୟରୂପ ଦେ. ବ—ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ; ଖାତିର—Regard; care.

ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ
ଭ୍ରୂକୁଟି
ଭ୍ରୂ ଭଙ୍ଗୀ(ଙ୍ଗୀ)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଭ୍ରୂବିକାଶ (ଦେଖ) 1. Bhrūbikāśa (See) ୨ । ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ (ଦେଖ) 2. Bhrūbhaṅga (See)

ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ(ଙ୍ଗୀ)
ଭ୍ରୂ ଭଙ୍ଗିମା—ଅନ୍ୟରୂପ

ଭ୍ରୂମଧ୍ୟ—ସ. ବ—ଭ୍ରୂଯୁଗଳର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ—The middle of the eyebrows; the portion just over the bridge of the nose.

ଭ୍ରୂମଧ୍ୟ

ଭ୍ରୂଲତା—ସ. ବ (ରୂପକ)—ଭୁଲତା—Eyebrow; the arched eyebrow. (ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ଭୁଲତା ।)

ଭ୍ରୂଲତା

ଭ୍ରୂସଙ୍କେତ—ସ. ବ—ଆଖି ଠାରୁ; ଭ୍ରୂ ସଞ୍ଚାଳନ ଦ୍ୱାରା ଇଙ୍ଗିତ ବା ଇଷାରା—A suggestive wink; a significant gesture made by the turning of the eyebrow.

ଭ୍ରୂସଙ୍କେତ
ଭ୍ରୂସାଙ୍କେତ

ଭ୍ରେଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଗମନ କରିବା—To go.

ଭ୍ରେଷ—ସ, ବ (ଭ୍ରେଷ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ଗମନ—1. Going. ୨ । ଭ୍ରମଣ—2 Walking. ୩ । ଅନଧିକାର ପ୍ରବେଶ—3. Trespass. ୪ । ଅନାସୃ; ଦୋଷ—4. Fault; wrong. ୫ । ଭ୍ରାନ୍ତ ଗମନ—5. Going astray; deviation from the path of rectitude. ୬ । ନାଶ (ହି. ଶ)—6. Ruin. ୭ । ଭୟ; ଡର—7. Fear.

ଭ୍ରେଷ
(ଭ୍ରେଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମ

ମ—ଫ—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଣ୍ଣ, ପ ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ (ଏହା ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଓଷ୍ଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ)—The 25th consonant corresponding to 'M' of the English alphabet. ବ. (ମା ଧାତୁ=ପରିମାଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯମ—1. God of death ୨ । (+କରଣ. ଅ) ସମୟ—2. Time. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu, the God of preservation. ୪ । ଶିବ—4. Śiba, the God of destruction. ୫ । ବ୍ରହ୍ମା - 5. Brahmā, the God of creation. ୬ । ଚନ୍ଦ୍ର—6 Moon. ୭ । (+କର୍ମ ଅ) ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—7. Beauty. ୮ । ବିଷ—8. Poison. ୯ । ମୁଖ—9. Mouth. ୧୦ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ମନୁଷ୍ୟ—10. Man. [ଦ୍ର—ଭାଷାର ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ ଅବ୍ୟୟ ଶବ୍ଦ ଏହି ଅକ୍ଷର ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—କମ୍‌କମ୍, ଘମ୍‌ଘମ୍, ଝମ୍‌ଝମ୍, ଝମର ଝମର, ମକ୍‌ମକ୍, ମଝିମଝି, ମଡ଼ମଡ଼, ଭମ୍‌ଭମ୍, ଛମ୍‌ଛମ୍, ଉମ୍‌ଉମ୍, ଦମ୍‌ଦମ୍, ଦୁମ୍‌ଦାମ୍, ମିଟିମିଟି, ଝୁମୁଝୁମୁ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ଜୀ ଦେ. ଅ—ଜନ୍ମଲକ୍ଷିତ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ରୁବ—An interjection used in the following cases. ୧ । ସମ୍ବୋଧନ—1. In addressing a person. ୨ । ବାକ୍ୟ ସମାପ୍ତି—2. In completing a sentence. ୩ । ବାକ୍ୟର ଉତ୍ସିଷ୍ଟତା ଦ୍ୟୋତକ—3. In emphasising a sentence. ୪ । ଅନାଦରାର୍ଥକ—4. Expressing disregard. ୫ । ଉତ୍ସୁକ୍ୟ, ସନ୍ଦେହ ବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜକ—5. In expressing surprise, doubt or wonder. [ଦ୍ର—'ମ' ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ସମ୍ବୋଧିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରେ ବସେ; ଯଥା—ରାମ ମ; ତନ୍ତୁ ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବରେ ଓ ପରେ 'ହେ' ବସେ, ଯଥା—ହେ ରାମ, ରାମ ହେ ।]

ମ ଅ—ଦେ. ଅ—ମ (ଦେଖ)—Ma (See)
Ma-a

ମଅଣ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—୧ । ମଣ (ଦେଖ)—1. Maṇa (See) ୨ । ମହଣ (ଦେଖ)—2. Mahaṇa (See)
Ma-aṇa

ମଅଣ ସାରୁ—ଦେ. ବ—ମାଣସାରୁ—Arum Indicum; Alocasia Indica.
Ma-aṇa sāru

ମଅନ୍—ଦେ. ବ (ସ. ମଥନୋତ୍ଥ=ଘୃତ ? ବମ୍ବା, ସ. ମଦନ=ମଦ୍ଦନ —ଯୋଗେଷ୍ଟନ,)—ରୁଟି ଓ ଲୁଚି ଘାଇଁ ଅଟାର ବା ମଇଦାର ପିଣ୍ଡ ତରତରା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଅଟାରେ
Ma-an ମୟାନ

ମୋୟା; ମୋୟନ ବା ମଇଦାରେ ମିଶାଯିବା ଘିଅ—Ghee mixed with flour before it is mixed with water and kneaded into dough. [ଦ୍ର—ଅଟାରେ ମଅନ୍ ଦେଲେ ରୁଟି ବା ପୁରି ଫୁଲୁକା ଓ ଡାଲୁକା ହୁଏ ।]
ମୋୟା ଦାର, ମୋୟନ ଦାର

ମଅନ୍ ଦାର—ଦେ. ତତ—ମୟାନ ବା ତରତରା ଘିଅ ଦଅଯାଇ ତଆର ଢୋଇଥିବା (ପୁରି, ଲଚି ବା ରୁଟି); ଖାଦ୍ୟ—ମୟାନ ଦାର (Bread etc) Prepared with a leaven of ghee.
ମୋୟା ଦାର, ମୋୟନ ଦାର

ମଅମ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୋମ୍; ତୁଳ ସ. ମଧୁଚ୍ଛମ୍)—ମହୁମ
Ma-ama ମୋମ **ମୋମ** (ଦେଖ)—Mahama (See)

ମଅଳ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମଳ)—ମଳ; ମଳ—Dirt; filth; execrement. ତତ—ମଇଳ; ମଳଯୁକ୍ତ; ମଳିଆ; ମୟଳା **ମୈଳ, ମଳା** ମସିଆ—Dirty; filthy.
Ma-ala

ମଅଳଣ(ନ)—ଦେ. ତତ (ସ. ମ୍ଲାନ)—୧ । ମ୍ଲାନ—1. Pale. ୨ । ଝାଉଁଳି ବା ମଉଳି ଯାଇଥିବା—2. Withered. ୩ । ସଭାଆଦର ଭଙ୍ଗ—3. The dispersal of a meeting or gathering. ତ—ମ୍ଲାନ ହେବା—Paling; discolouration.
Ma-alaṇa(na) **ମଳାନ**

ମଅଳଣ(ନ) ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମଉଳିଯିବା; ମ୍ଲାନ ହେବା—1. To become pale.
Ma-alaṇa(na) pardibā **ମଳାନ ହୋନା**
୨ । (ସଭା) ଭାଙ୍ଗି ଯିବା—2. (a meeting) To disperse.

ମଅଳ ମ୍ଲେଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ଦେ. ତତ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମଳ ଓ ମ୍ଲେଚ୍ଛ)—ମଳଯୁକ୍ତ ଓ କୁତ୍ସିତ (ଶବ୍ଦର ଓ ବସ୍ତୁଧାତ୍ମ)—Foul and dirty.
Ma-ala mlechha(chhā)
ମଅଳ ମେଲେ(ଳ)ଚ୍ଛଆ } ଅନ୍ୟରୂପ
ମଅଳ ମେଲେ(ଳ)ଚ୍ଛ(ଚ୍ଛା) }
(ମଅଳ ମ୍ଲେଚ୍ଛୀ, ମଅଳ ମେଲେଚ୍ଛୀ, ମଅଳ ମେଲେଚ୍ଛେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ନୋଂଗରା **ମ୍ଲେଚ୍ଛ**

ମଅଳଆ—ଦେ. ତତ (ସ. ମଳନ)—ମଳନ—Dirty; filthy.
Ma-aliā ମୟଳା **ମୈଳା**

ମଇ—ଦେ. ବ (ସ. ମର୍ଦ୍ଦକା; ମଦ୍ଦକା; ମଦ)—୧ । ଦଳ କରାଯାଇ ଥିବା ଜମିର ଟେକାମାନଙ୍କୁ ଭାଙ୍ଗି ସମତୁଲ କରିବା କାମକୁ ସେଡ଼ ଉପରେ ଦୋସରାଯିବା କାଶୁଣ୍ଡି ପରି କୃଷିଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—1. A ladder-like harrow drawn over ploughed fields to reduce the ploughed up clods of dry earth into powder; a beam; a clod-crusher; clod-breaker. [ଦ୍ର—ଗାତଲା ଧାନରେ ମଇଦେବା କ୍ୟାସ୍—ସେତରେ ଧାନ ଗାତିଥିବା ସମୟରେ ମଇ ଦେଲେ ଧାନଗୁଡ଼ିକ ଗଛରୁ ଝଡ଼ି ପଡ଼ି ମାଟିରେ ପଶିଯାଇ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ କୃଷକର ସର୍ବନାଶ ଘଟେ ବୋଲି, ବହୁପରିଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ଚୌତିସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫଳଯୋଗ ହେଲକୁ ବନ୍ଦ ବା ସର୍ବନାଶ ବା ନଷ୍ଟଲତା ଘଟିଲେ ଏହି ଉପମା ଦଆଯାଏ ।]
ମଇ; ପଟେଲ ହେଁଗା

ଜିଓଳ ଜିଗନ—୨ । ଜଅଲ ଗଛ; ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି ବଡ଼ ଗଛ—2. A kind of wild tree; Odina Wodier.

ମେ ମଇ—ବୈଦେ (ଇଂ. ମେ)—ଇଂରାଜ ବର୍ଷର ପଞ୍ଚମ ମାସ—The month of May.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଇଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାମଣ୍ଡା) (ତୁଳ ଫା. ମେବା)—
Maiā ୧ । ପିଚୁଡ଼ି—1. Guava. ୨ । (ସମ୍ବଲପୁର)
ଆଉ—2. Custard apple.

ମଇଁଷ—ଦେ. ବ (ସ. ମହିଷ)—ମଇଁଷି (ଦେଖ)
Maiñsha Maiñshi (See)

ମଇଁଷାଘିଅ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଜଗୁର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ତୁଳ ବ. ରଇଁଷା
Maiñshā ghia ଘୀ)—ମଇଁଷିର ଦୁଧରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘିଅ—
Ghee prepared from buffalo-milk; ghee produced from the milk of buffaloes.

ମଇଁଷାଳ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ମହିଷପାଳ)—ମହିଷରକ୍ଷକ; ସେ ମହିଷ
Maiñshāla ଚରାଏ—A tender of buffaloes.
भैंसवार ମହୀଷେର ରାଖାଲ

ମଇଁଷାସୁର—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମହିଷାସୁର) —ମହିଷାସୁର (ଦେଖ)
Maiñshāsura Mahishāsura (See)

ମଇଁଷି—ଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମହିଷ)—ଗୋ ଜାତୀୟ ଚତୁଷ୍ପଦ
Maiñshi ବର୍ଗର ଗୃହପାଳିତ ଏଣ୍ଡୁବିଶେଷ—Buffalo.
ଭୟସ, ମହିଷ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଜଳାଶୟରେ ଚରନ୍ତି ଓ ପାଣିରେ
भैंसा:, महीष ବୁଡ଼ିବାକୁ ପୁଞ୍ଜ ପାଆନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ବନ୍ୟ
ଭେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ମଇଁଷି ଅଛନ୍ତି । ବନ୍ୟ
ମଇଁଷି କଳା ଓ ଶ୍ମଶ୍ରୁଗୁମ୍ଫକୃଦ୍ଧକ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ମଇଁଷି
ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣର ଅଟନ୍ତି । ଅଣ୍ଡିର ମଇଁଷିକୁ ଯୋଡ଼ ବା
ଯୋଡ଼ଅ ବୋଲାଯାଏ ।] ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସିଂହଭୂମି) ବ—
ମାଈ ମଇଁଷି—She-buffalo. [ଦ୍ର—ଅଣ୍ଡିଆ
ମଇଁଷିକୁ ହିନ୍ଦୁଭୂମିରେ କେଡ଼ା କୁହାଯାଏ ।]

ମଇଁଷିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମହିଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
Maiñshiā buffalo. ୨ । ମହିଷଜାତ; ମହିଷୋତ୍ପନ୍ନ—
ମଇଷା, ଭୟସା 2. Produced from buffalo. ୩ । (ଏକ-
भैंसका ଜାତୀୟ ଫଳ ବା ଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ
ଫଳକୁ ବା ଜନ୍ତୁକୁ ମଇଁଷିଆ ଓ ଛୋଟ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଫଳକୁ
ବା ଜନ୍ତୁକୁ ଗାଈଆ ବୋଲାଯାଏ) ବଡ଼ଜାତୀୟ—3.
Belonging to a large species, ଦେ.ବ. ପୁଂ—
ମହିଷ ରକ୍ଷକ—A tender of buffaloes.

ମଇଁଷିଆ ଜୋକ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଜୋକ—A large
Maiñshiā joka ବଡ଼ ଜୌକ species of leeches.
महीसिया जोंक (ଗାଈଆ ଜୋକ—ବିପରୀତ)

ମଇଁଷିଆ ଦେ(ଦି)ହ—ଦେ. ବ (ସ. ମହିଷ+ଦେହ)—ଯେଉଁ ଶରୀର
Maiñshiā de(di)ha ଶୀତର ବଦଳରେ ସବୁଦା ଗରମ ଥିବା ଘର
भैंसीया देह ଭଣାଯାଏ ଓ ଯେ ସବୁଦା ଥଣ୍ଡା ପାଣିରେ ପୁଞ୍ଜ ପାଏ—
A person who always feels hot and likes cold bath (like the buffalo).

ମଇଁଷାଳ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ମହିଷପାଳ)—ମହିଷ ରକ୍ଷକ—
Maiñshiāla A person who tends buffaloes; a
ମହିଷ ଚରାନ ଲୋକ, ମହିଷେର ରାଖାଲ buffalo-herd.
भैंसवार

ମଇଁଷିଆଳ ଛତା—ଦେ. ବ (ସ. ମହିଷପାଳ+ଛତ୍ର)—ମହିଷରକ୍ଷକ-
Maiñshiāla chhatā ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ତାଳ-
ପତ୍ରର ଛତା—Very big palm-leaf umbrellas
used by buffalo-herds. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ
ମଫସଲରେ ମଇଁଷିମାନଙ୍କୁ ମଇଁଷିଆଳମାନେ ଜଙ୍ଗଲରେ
ଚରାନ୍ତି ଓ ଗାଧୁରେ ଜଙ୍ଗଲର ଛୋଟଖି ସ୍ଥାନରେ ମଇଁଷି-
ମାନଙ୍କୁ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଛାଡ଼ କରି ରଖନ୍ତି ଓ ବୃତ୍ତର ମଝିରେ
ମଇଁଷିଆଳ ଶୁଅନ୍ତି । ମଇଁଷିଆଳମାନେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ (୨୩
ହାତ ବା ୫ ହାତ ବ୍ୟାସବିଶିଷ୍ଟ) ତାଳପତ୍ର ଛତା ବ୍ୟବହାର
କରନ୍ତି ଓ ସେହି ଛତାକୁ ଭୂଇଁରେ ପୋତି ଛତା ତଳେ
ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୁଅନ୍ତି । ସେହି ଛତାର ଶୁଭରୁ ଶିକା
ଟାଙ୍ଗି ସେ ଶିକାରେ ଅଘଣାର ଖାଦ୍ୟାନ୍ନ ଓ ମଇଁଷିଙ୍କଠାରୁ
ଦୁହିଁ ଦେବା ଦୁଧ ରଖନ୍ତି ।]

ମଇଁଷିଆ ଶୋଲ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଶୋଲ—A big
Maiñshiā śola species of Æschynomene. [ଦ୍ର—
ମୋଟାସୋଲା ଏହା ସାଧାରଣ ଶୋଲ ଗଛଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ଏଥିର
କାଟିଶୋଳା ଡାଙ୍ଗମାନ ସାଧାରଣଶୋଲ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ।]

ମଇଁଷି ଘିଅ—ଦେ. ବ (ସ. ମହିଷ+ଘୃତ)—ମଇଁଷି ଦୁଧରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Maiñshi ghia ଘୃତ—Ghee made from buffalo-
ଭଇଁସା ଘି भैंसका घी milk. [ଦ୍ର—ଏହାର ମଇଁଷି ଦୁଧ,
ମଇଁଷି ଦହି ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମଇଚ୍ଛ(ଚ୍ଛେ)ଦ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ପୁରୁ) ବିଣ—ମୁକ୍ତହସ୍ତ—Liberal; open-
Maichha(chhe)d handed. (ଯଥା—ସେ ମଇଚ୍ଛେଦ
ଦୋଇ ପୁଅ ଚାଲିଯିବାରେ ଟଙ୍କା ଖରଚ କଲେ ।)

ମଇତନ କଣ୍ଟା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମୈତ୍ରକଣ୍ଟା (ଦେଖ)
Maitana kaṇṭā Maitrakaṇṭā (See)

ମଇତା—ଦେ. ବ—କୁଆମଇତା ଲତା ଓ ଫଳ—A kind of cucur-
Maitā bitaceous creeper and its fruit.

ମଇତ୍ର—ଦେ. ବ.ପୁଂ (ସ. ମିତ୍ର)—୧ । ମିତ୍ର—1. Friend. (ଦ୍ର—
Maitra ଭକ୍ତଙ୍କେ ବୁଝାମଣା କର । ଶତ୍ରୁ ମଇତ୍ର ସମ ହର—
मित्र मीत ବୃଥଉ. ପ୍ରେମପଦ୍ୟାମୃତ ।) ୨ । ସମ ନାମଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—
(ମଇତ୍ରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. A namesake. ୩ । ସମନାମଯୁକ୍ତ ଦୁଇ
ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ଧର୍ମ-ବନ୍ଧୁତା; ମିତ୍ରତା—3. A god-
relationship established between two
namesakes.

ମଇତ୍ରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମିତ୍ର)—ମଇତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
Maitrāṇī ମିତାନୀ मीतनी of Maitra.

ମଇଥୁ(ଥି)ନ—ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବ—ମୈଥୁନ (ଦେଖ)
Maithu(tha)na Maithuna (See)

ମଇ(ୟ,ଏ)ଦା—ଦେ.ବ (ସ.ସମ୍ବାଦ)·ଗୋଧୂମର ସୂକ୍ଷ୍ମଚୂର୍ଣ୍ଣ—Fine flour
Mai(ya,e)dā of wheat. [ଦ୍ର—ମଇଦା ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଥଉରର
ମଇଦା, ମୟଦା मैदा ଦାନାବିଶିଷ୍ଟ ଖଦଡ଼ା ଚୂନାକୁ ଅଟା ବୋଲାଯାଏ ।]

ମଇଦା କଳ—ଦେ. ବ—ମଇଦା ପେଷିବାର ଚକ୍ର କଳ—
Maidā kaḷa ମୟଦା କଳ मैदाकल Flour-mill.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଇଦାଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମ୍ୟ) ବ (ସଂ. ମେଧ୍ୟ+ଦଣ୍ଡ)—Maidāṇḍi ମେଢ଼ିଖୁଣ୍ଟ; ଧାନ ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇବା ପାଇଁ ବଳଦ ଯୋଗୁ ଦାଉଣୀ ବନ୍ଧାଥିବା ଖୁଣ୍ଟ—The central post to which bullocks are tethered for treading paddy.

ମଇଦାନ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୈଦାନ୍=ପଡ଼ିଆ)—୧ । ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ Maidāna ଗ୍ରାମର; ପଡ଼ିଆ—1. A wide expanse of ମୟଦାନ **मैदान** waste land; a vast field; a meadow ୨ । (ଲୋକେ ଗ୍ରାମର ଗ୍ରାମ୍ୟସ୍ଥ ପଡ଼ିଆକୁ ଛାଡ଼ାଫେରି ଯାଉଥିବାରୁ) ଛାଡ଼ା ଫେରବା—2. Easing one's self; passing stools. ଂ । ଛାଡ଼ାରୋଗ—3. Diarrhoea; cholera. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଅପରାହ୍ଣ—Afternoon. [ଦ୍ର—ସମ୍ଭବତଃ ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ଅପରାହ୍ଣରେ ଛାଡ଼ାଫେରିବାକୁ ଯିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଦେଖାଯିବାରୁ ଏହା ଅର୍ଥ ।]

ମଇଦାନ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବା—To go to Maidāna jibā ବାହ୍ୟି ଯାଓୟା ease one's self. **मैदान जाना**

ମଇଦାନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛାଡ଼ା ଫେରବା—1. To pass Maidāna hebā stools. ୨ । ଛାଡ଼ା ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—ବାହ୍ୟି ହଓୟା 2. To suffer from diarrhoea or cholera. **झाडा होना** ଦେ. ବ—ପତଳାଛାଡ଼ା ହେବା—Looseness of stools.

ମଇଧାନ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ମଧ୍ୟାହ୍ନ)—ଅପରାହ୍ଣ—Maidhān (ମଇଧାନ୍ ବେଳ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Afternoon.

ମଇଧେ,ଧ୍ୟେ)—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ମଧ୍ୟ; କଟରଆ)—୧ । ମଧ୍ୟରେ—Maidhe(dhye) 1. Amongst. (ଉ—ଅଳଙ୍କାର ମଇଦ୍ଧେ ମଧ୍ୟେ **मेंसे** ନମକାଠି ଥାନେ—ଛଗ ।) ୨ । ମଧ୍ୟରୁ—**मद्धे** 2. From; out of. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ହସାବପତ୍ରରେ 'ମଧ୍ୟରୁ' ଅର୍ଥରେ ଙ୍ଗ ଏହିପରି ସାଙ୍କେତିକରୂପେ ଲେଖା ଯାଏ ।

ଯଥା—ଜମା ୫ ୩୧ ଙ୍ଗ ଖରଚ ୪ ୨୬ ଯାଉ ବାକି ରହିଲା ୫ ୦ ୩୬ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଛଅଟଙ୍କା ଜମା ମଇଧେ ବା ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଟଙ୍କା ଦୁଇଅଣା ଖରଚ ବାଦ୍ ଯାଇ ବାକି ବଳିଲା ଚଉଦଅଣା ।]

ମଇନର—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ.(ଇଂ ମାଇନର୍) ବିଣ—ନାବାଳକ—Mainara Minor. ବ—ନାବାଳକ ପିଲା—A minor.

ମଇ(ୟ,ଏ)ନା—ଦେ.ବ (ସଂ.ମଦନ ସାରିକା)—ସାଗ୍ନ—The Indian grackle; the myna; Eulabes Intermedia. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବଣିଚଢ଼େଇ ଜାତିସ୍ଥ ଅଟନ୍ତି ଓ ଘରାଡ଼ରେ ରହନ୍ତି । ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ପରି କଥା କହିବାକୁ ଶିଖନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ଏ ଚଢ଼େଇକୁ ପୋଷନ୍ତି ।] ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବଣିଚଢ଼େଇ—The common myna; Acridotheres Tristis. ବୈଦେ. (ଫା. ମାଦ୍‌ଆନା)—ମହଲା; ମାସିକ ବେତନ—Monthly salary.

ମଇନାକ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—ମୈନାକ (ଦେଶ)—Maināka Mainaka (See) [ଉ—ମଇନାକ ପର୍ବତ ଗେଡ଼ ଜଇଲାସ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ମଇନ୍ଦର—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ସଂ. ମନ୍ଦ୍ରାଦ୍ର)—ଗଞ୍ଜାମର ମନ୍ଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଶୈଳ—Name of a hill in the Ganjam district. [ଉ—ବାଘ ବଇଦ ବା ଜିଲ୍ଲ ଦଳେ । ଗୃଷ କଲ ମଇନ୍ଦର ମାଲେ—ଗଞ୍ଜାମ. ଗ୍ରାଇଲ ଗୀତ ।]

ମଇଫ(ଫି)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମଇଫିଲ୍)—ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ ସଭାମଣ୍ଡପ; Maipha(phi)l ମଜ୍‌ଲସ୍ ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ ସଭାଗୃହ—A house or ମାଇଫଲ **मोफिल** place equipped for holding a fete.

ମଇମନ୍—ବେଦେ.ବ (ଇଂ ମାଇନ୍=ଧନଦେବ ?)—ପଶ୍ଚିମ ଭାରତୀୟ କଚ୍ଛ ଦେଶୀୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ମୁସଲମାନ୍—The Cutchee ମୟମନ **मैमन** Memmons. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ପ୍ରଥମେ ହିନ୍ଦୁ ଥିଲେ ଓ ପରେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏମାନଙ୍କର ହିନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନୁସାରେ ଦାମ୍ପତ୍ୟଭୋଗ କରିଥାଏ ।]

ମଇର—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ମୟୂର)—ମୟୂର—Peafowl; peacock, Maira ମୟୂର **मोर** (ମଇରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଇ(ୟ,ଏ)ରା—ଦେ.ବ—(ସଂ.ମୋଦକକାର)—୧ । ଗୁଡ଼ିଆ; ହାଲୁଇ—Mai(ya,e)rā ମୟରା **हलवाई** 1. Confectioner. ୨ । ଲର୍ଡ଼ ମଇରା; ମାର୍କୁଇସ୍ ଅଫ୍ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍ ବା ଲର୍ଡ଼ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍—2. Lord Moira, Marquis of Hastings. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୮୧୩ ଠାରୁ ୧୮୨୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତର ବଡ଼ ଲାଟ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର, ନେପାଳ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ପିଣ୍ଡାରି ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା; ଶ୍ରୀରମ୍ପୁର ଠାରୁ ପ୍ରଥମ ବଙ୍ଗଳା ସମାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓ କଲିକତାର ପ୍ରେସିଡ଼େନ୍ସି କଲେଜ୍ ୧୮୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ।]

ମଇରୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଜବନ୍ଧ; ମୁଣ୍ଡହୀନ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ—1. A Mairī headless human trunk. ୨ । ମାଈ ମୟୂର—**मोरनी** 2. Peahen

ମଇ(ହି)ରି ଗିରିଆ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୟୂର ଗ୍ରୀବକ)—ଭୁଉଆ; ତାମ୍ର Mai(hi)ri giriā ଘଣ୍ଟିତ ନୀଳ ବର୍ଣ୍ଣ ଉପରତ୍ନ; ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ—**तूते मोर तुतिया** Copper sulphate; blue vitriol. ସଂ. ମୟୂର ଭୁତ୍ତ, ଭୁତ୍ତ

ମଇରି ପରି ଗଡ଼ିବା(ଲୋଟିବା)—ଦେ.କ୍ରି—(ସଂ. ମଣ୍ଡା+ଓ. ଗଡ଼ିବା)—Mairī pari gaṛdibā(loṭibā) ଶାସ୍ତ୍ରରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଛଟପଟ ଯନ୍ତ୍ରଣାୟ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଦେଓୟା ବୋଲି ଭୂମିରେ ଲୋଟିବା (କବନ୍ଧ ପରି)—**मोरकीतरहलोटपोट करना** To roll or wallow on the ମଇରି ଭଳିଆ ଗଡ଼ିବା } ମଇରି ଭଳିଆ ହେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ground in extreme agony or pain.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଇ(ଏ)ଲ୍—ଦେ. ଅ—ହାତୀ ଉପରେ ଆରୋହୀ ଚଢ଼ିବା ସାଇଁ ହାତୀକୁ Mai(e)l ଥାଉଁଇବା ନିମନ୍ତେ ମାହୁନ୍ତଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ—ମୟେଲ The driver's call to an elephant to kneel **ଘେ ଘେ, ମୟଲ ମୟଲ** down that it may be mounted on. (ମଲ୍ ମଲ୍, ମଲ୍, ମଏଲ୍‌ମଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଇ(ଏ)ଲ୍ (ଲି)ଖୁରା—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମୈଲ ଖୋର୍)—ଘୋଡ଼ାଙ୍କ Mai(e)l (li) khurā ପିଠିରେ ଜୀନ୍ ତଳେ ପକାଯିବା ପତଳା ଗଦି-ଜୀନର ଗଦୀ **ମୌଲ ଖୋରା** A thin cushion put on the back of a horse below the saddle.

ମଇଲ(ଲ)—ସ୍ତ୍ରୀଦେ, (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. (ଇ°) ବ—(ଇଂ. ମାଇଲ୍)—Mai|a(la) ମାଇଲ; ଅଧ କୋଶ—A mile.

ମଇ ଏ)ଲମ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଆ. ମଲ୍‌ହମ୍; ମରହମ୍)—୧ । ମଲମ—Mai(e)lam ମଲମ **ମଲହମ** 1. Ointment. ୨ । ଦେବତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ରୁଆ ଚନ୍ଦନ ବୋଳବା ମାଙ୍ଗ ବିଶେଷ—2. The ritual of annointing idols with sandal paste and other scents. ୩ । ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଦେହରୁ ପିନ୍ଧିଥିବା ବେଶ ଓ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ିବା—3. Taking off of the dress and ornaments from an idol.

ମଇ(ଏ,ୟ)ଲା(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବ—(ସ. ମଳ)—୧ । ମଳ—Mai(e,ya)l|ā (lā) ମୟଲା **ମୈଲା** 1. Dirt; filth. ୨ । ଗୁଡ଼; ବଷ୍ଠା—2. Dung; ordure; night soil. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥି) ପାପ—3. (figurative) Sin. ୪ । ମନ ଚିନ୍ତା—4. Evil thoughts. ବିଶ—୧ । ମଳଥ; ମଳଯୁକ୍ତ—1. Dirty; filthy. ୨ । ଅପରିଷ୍କୃତ—2. Unclean. ୩ । ମଳିନ—3. Soiled.

ମଇଲ୍ଲ କରିବା—ଦେ. କି—ମଳଯୁକ୍ତ କରିବା—To soil; to be Mail|ā karib|ā ମୟଲା କରା **ମୈଲା କରନା** foul.

ମଇଲ୍ଲ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ସହରର ବଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି Mail|ā gā|rdi ବୁହାଯାଏ—A cart for carrying away ମୟଲାଗାଡ଼ି **ମୈଲାଗାଡୀ** ordure or night soil etc.

ମଇଲ(ଲ୍ଲ)ଟ ବାଡ଼(ଡ଼ା)—ଦେ. ବ ଇଂ. ମାଣ୍ଟେଟ୍=କାଠର ବଡ଼ Maila(lā)|ta bā|rda(|rdā) ହାତୁଡ଼ା; ଏ ବାଡ଼ର ଖୁଣ୍ଟମାନ [ମଲ(ଲ୍ଲ)ଟବାଡ଼(ଡ଼ା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ହାତୁଡ଼ାରେ ପିଟି ଢୋଇ କସାଯିବାରୁ)—ନଈ ଖାଇଯାଇଥିବା ବନ୍ଧର ମୂଳରେ ହାତୁଡ଼ାରେ ପିଟିସାଇ ବସା ଯାଇଥିବା କାଠର ବା ବାଉଁଶ-ଖୁଣ୍ଟିର ବାଡ଼—A fencing consisting of a row of wooden or bamboo posts driven into the ground with heavy hammers to prevent erosion of embankments.

ମଇଲଣ—ଦେ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ—(ପ୍ରୋଫେସର୍ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭଙ୍କ Mail|āṇa ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) ପାଇଖାନା—Latrine; privy.

ମଉ—ପ୍ରା. ବ (ସ. ମଧୁ)—ମଧୁ; ମହୁ—Mau **ମୌ** ମୌ Honey.

ମଉକା—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୌକା=ଘଟଣାସ୍ଥଳ) —୧ । ଅବସର—Mauk|ā 1. Leisure. ୨ । ସୁବିଧା; ସୁଯୋଗ—ସୁଯୋଗ **ମୌକା** 2. Opportunity. ୩ । ଘଟଣାସ୍ଥଳ—3 Place of occurence. ୪ । ଉପଯୁକ୍ତ [ମୋ(ମୌ)କା—ଅନ୍ୟରୂପ] କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର—4. A proper field for one's action.

ମଉକୁପ୍(ପ୍,ବ୍)—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ ମକ୍‌ଫୁପ୍) (କଟକଆ)—୧ । Maukup (ph, b) ସ୍ଥଗିତ—1. Stopped. ୨ । କିଛିକାଳପାଇଁ ମ(ମୋ)କୁଫ ବ) **ମୌକୁଫ** ସ୍ଥଗିତ—2.Stopped for a time; postponed; suspended. ୩ । (ଚାକିରୀରୁ ଆଦରୁ) ବରଖାସ୍ତ—3 Dismissed (from service). ୪ । ରଦ୍ କରି ଯାଇଥିବା—4 Annulled; nullified; set aside.

ମଉକୁପି(ଫି,ବି)—ବୈଦେ ବ (ଆ. ମକ୍‌ଫୂମୀ) (କଟକଆ)- ୧ । Maukupi(phi,bi) ସ୍ଥଗିତ—1.Stoppage. ୨। ବରଖାସ୍ତି—ମକୁଫୀ 2. Dismissal. ୩ । ସାମୟିକ ସ୍ଥଗିତ—3. **ମୌକୁଫୀ** Temporary stoppage; postponement; suspension. ୪ । ରଦ୍ ହୋଇ ଦେବା ଅବସ୍ଥା—4. Annulment.

ମଉଚ୍ଛ(ଚ୍ଛୁ)ବ—ଦେ. ବ (ସ ମହୋତ୍ସବ; ପ୍ରା. ମହୋଚ୍ଛବ)—୧ । Mauchha(chhu) ba ମହୋତ୍ସବ—1. A great festival. ୨ । ବଡ଼ ଭୋଜି—2. ମଉଚ୍ଛ—ଅନ୍ୟରୂପ) A great feast. (ଉ—ଗୋଟାଏ ଘରେ **ବଡା ଭୋଜ;** ମେଳା ମଉଚ୍ଛବରେ ପିଠା ଖଜା ଆଉର ଦୁଇ । **ମହୋତ୍ସବ; ମହୋତ୍ସା** ଫଳାରମୋଦନ. ଗଲ୍ପସ୍ଵଲ୍ପ ।) ୩ । ମଠର ମହନ୍ତ ଆଦିଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଉପଲକ୍ଷରେ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଭୋଜି—3. A feast given to Baishṇabas on the anniversary of the death of a Mahanta.

ମଉଜ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା.ମୌଜ୍=ଲହଡ଼ା; ଉରଙ୍ଗ)—୧ । ଆମୋଦ-Mauja ପ୍ରମୋଦ; ମଜା—1. Amusement. ୨ । ଆନନ୍ଦ-ମଉଜ **ମୌଜ** ଲହଡ଼ା—2. A wave of merriment. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ଜହ୍ନା ଆଦର ସୁଖପ୍ରଦ ଆମୋଦ—3. Pleasure derived from sensual enjoyment. ୪ । ଆନନ୍ଦ—4. Happiness; joy. ୫ । ସୁଖ ଭୋଗ—5. Enjoyment of pleasure. ୬ । ମୌଜା (ଦେଶ) —6. Mauj|ā (See)

ମଉଜ ବେଳ(ଲା) —ଦେ. ବ—(ଫା. ମୌଜ+ସ. ବେଳା)—ମଜାର Mauja bel|a (l|ā) ସମୟ—A time of amusement ମୌଜର ସମୟ or merriment. [ଉ—ରଥ ଗଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ, **ମୌଜକା ସମୟ** ଖଣ୍ଡ ମଉଜ ବେଳେ । ଶିଶୁଙ୍କ ରଥ ଗୀତ ।]

ମଉଜ ଭାତ—ଦେ. ବ—(ଶିଶୁ ଭାଷା)—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନାର୍ଥେ Mauja bhāta ପିଲା ମାତା ଭାତ ଭାଲ ଘିଅ ଆଦ ମୋଲାଇ ବେଢ଼େ ଭାତ କରିଥିବା ଚୁଲିବାସୀ ଅନ୍ନ ପିଣ୍ଡ—A ball of rice

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୟାର ଭାତ dal and ghee rolled and kneaded together to attract children.

ମଉଜା—ବୈଦେ. ବ—୧ । (କଚରଅ) (ଅ. ମୌଳା) —ଗ୍ରାମସ୍ଥ Maujā ଅଦାୟର ସୁବଧା ନମନ୍ତେ ଗୃହ ସମୂହର ବା ଭୂମି ସମୂହର ମୌଜା **मौजा** - ସମଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଗ୍ରାମ—1. A village, being the unit of some houses or plots, fixed for revenue purposes. [ଦ୍ର— ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ । ମୌ ।] ୨ । (ଫା. ମୋଜହ୍) ମୋଜା **मोजा** ମୋଜା; ଗୋଡ଼ ମୁଣା—2. Stockings. ୩ । ଢେଉ **मौज** (ଫା. ମୌଜ୍) ଢେଉ—3 Wave.

ମଉଜାବାର(ରି)—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା.) (କଚରଅ)—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ Maujā war(ri) ମଉଜା ସକାଶୁ—Relating to different mauzas or villages. (ଯଥା— ମଉଜାବାର ରେଜଷ୍ଟର୍ଯ୍ୟ ।) **मौजा वार** (ମଉଜଉଆର [ରି], ମଉଜା ଉଆର[ରି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଉଜା ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା.ମୌଜା+ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦାର୍)—ମଉଜାର Maujādār ଜମିଦାର—The proprietor of a village ମୌଜାଦାର **मौजादार**

ମଉଜ—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା.)—୧ । ଆମୋଦ ପ୍ରିୟ—1. Fond Mauji of amusements or sensual pleasures. (ମଉଜଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଥାଏ— ମଜାଦାର **मौजी** 2. Always merry. ୩ । ମନ ମଉଜା (ଦେଶ)—3. Mana mauij (See)

ମଉଜ କଡ଼ାଏ (ଘଟେ)—ଦେ. ବ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ଆମୋଦପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି— Mauji kardāe (paṭe) (ironical) A person fond of pleasures and amusements; a ଆପ ମୌଜୀ happy-go-lucky person. (ମଉଜଅ କଡ଼ାଏ [ଘଟେ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଉଜ ରମ୍—ଦେ. ବଣ—୧ ଅତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—1. Careless. Mauji rām ମୌଜୀ ରାମ **मौजी राम** ୨ । ମଉଜ (ଦେଶ)— 2. (a person) Fond of amusements. ୩ । ସଂସାରର ଦୁଃଖରେ ନଲିପ୍ତ—3. Not irritated or by affected worldly sorrows.

ମଉ(ହୁ)ଜୁତ୍(ଦ)—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ମୌଜୂଦ୍)—୧ । ଉପସ୍ଥିତ— Mau (hu)jut(d) ମଜୁତ(ଦ) 1. Present; at hand. **मौजूद** ୨ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରଖା ଯାଇଥିବା—2. Ready. ୩ । ନଗଦ; ଗଚ୍ଛିତ (ଧନାଦି)—3. Cash; ready cash,

ମଉଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ମୁକୁଟ ପ୍ରା. ମଉଡ଼) ମୁକୁଟ—1. A Maurda crown. ୨ । ଟୋପି—2. Hat; cap. ମକୁଟ **मौर** ୩ । (ଫା. ମୋହର୍; ତୁର୍କ; ସ. ମୁଦ୍ରା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା; ମୋହର **मोहर** ମୋହର—3. Gold coin. ୪ । (ସ. ମକୁଟ; ବାଙ୍ଗଳା ଘର **कोनिआ घर** ପ୍ରା. ମଉଡ଼)—ଚତୁଷ୍କୋଣ ଗୃହ ଘର; ଯେଉଁ ଘରର ଦାଢ଼ଅଳ ନ ଥାଏ—4. A house with a tapering quadrangular or pyramidal thatch; a thatched house without a gable.

ମଉଡ଼ଗରଦାନ ୫ । (ସ. ମୌଳି) ବେକ ଗଣ୍ଠି; ଗରଦନ—The nape ମୌର of the neck.

ମଉଡ଼କଟା ସୁନା—ଦେ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା କାଟି କରି ବଣିଅଦ୍ୱାରା ଅଳଙ୍କାର Maurdakaṭā sunā କରାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହଳୁଦ ସୁନା—ମୋହରଗଳାନ ସୋନା Pure gold got from gold coins. **मोहरदार सोना**

ମଉଡ଼ ଘର—ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗଳାଘର; ଯେଉଁ ଘରର ଗୃହପାଖେ ୪ଟି ତିକୋଣ ଗୃଳ (ମଉଡ଼ମଣି ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥାଏ—A house with a pyramidal thatch. [ନାଗୁଳଆ ଘର—ତଉଣ୍ଡିଘ] **कोनिया घर**

ମଉଡ଼ମଣି-ଦେ. ବ (ସ. ମୁକୁଟମଣି)—୧ । ମୁକୁଟରେ ଥିବା ପଥର— Maurdamaṇi 1. Gem set in a crown. ୨।(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମକୁଟମଣି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି; ପ୍ରଧାନ ବା ସରଦାର—2. (figura- **मौर, शिरमौर** tive) The chief or head of a class. (ଦ୍ର—ଆପଣ ସ୍ୱଜାତିର ମଉଡ଼ମଣି, ସଭାଏ ଦେଲ୍ଲ ବସିଲେଣି । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ) [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତ୍ତିଙ୍କୁ 'ଲଷେ ରଜାରେ ମଉଡ଼ମଣି' ବୋଲି ଲୋକେ କହୁଥିଲେ ।]

ମଉଡ଼ ମାଳ(ଲା)—ଦେ. ବ (ସ. ମୋହର୍+ସ. ମାଳ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାର Maurda māla(lā) ହାର—A necklace of gold ମୋହରେରମାଳା coins. [ଦ୍ର—ଧୋବଣୀ ବେକରେ ମଉଡ଼ମାଳ, **मोहरमाला** ବୋହୁ ପଉଁଥିଲା ହାଳ । ଗୋରୁଜଗାହୋକାଙ୍କ ଗୀତ]

ମଉଡ଼ଶେଣୀ—ଦେ. ବ—ମଉଡ଼ମଣି ଘରର ଗୃଳ ତଳେ ଓ ଗୃହକାନ୍ଥ Maurdaśeṇī ଉପରେ ଥିବା ଶେଣୀ (ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ)-Wall-plates of pyramidal thatched houses.

ମଉଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସ. ମୌଳି)—୧ । ପାଗ; ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ-1. Helmet. Maurdā ୨ । ବେକ; ଗ୍ରୀବା—2. Neck. [ଦ୍ର—ଅଳପ ପାଇ ପାଗଡ଼ୀ କେହିଁ ମୁଣ୍ଡକୁ, ରୂପି ଅଛନ୍ତି ଖାଲ ମୁଣ୍ଡକୁ, ମଉଡ଼ା ଟୋପ ଦେଇଛନ୍ତି କାହାର, ଉଚ୍ଚ ମାପକୁ ଯେ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମର ଘାଡ଼ **मौर** ତରଙ୍ଗ ।]

ମଉ(ହୁ)ତ—ପ୍ରାଦେ (ସାଜୁଆର] ବ. [ତୁଲ. ହି. ମୌତ; ଆ, ମୌତ୍]— Mau(hu)ta ୧ । ମୃତ୍ୟୁ—1. Death. ୨ । ମୃତ୍ୟୁର ସମୟ— 2. The time of death.

ମଉନ—ପ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବଣ ଓ ବ(ସ. ମୌନ)—ମୌନ (ଦେଶ)— Mauna Mauna (See). [ଦ୍ର—ଦ୍ୱାରଣାଙ୍କବନ୍ଧ ଗୃହିଁ ବକ୍ଷା ବମ୍ ଅଧର ଢେଲୁ ମଉନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମଉନମାଲା—ପ୍ରା. ବ (ସ. ମୋହନ ମାଳା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ଧାତୁ ଗୋଲକରତ୍ନ Maunamāla ଗୁମ୍ଫିତ ମାଳା—A necklace of gold or ମୋହନମାଳା **मोहनमाला** silver balls.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଉନ(ନୁ)ମୁହାଁ—ଗ୍ରା. ବିଣ.ପୁଂ (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) (ସ. ମୌନମୁଖ)—ମୌନାବ-
Mauna(nu)muhāñ ଲମ୍ବୀ;ରୁହ୍ସଇଭାନ-(ironical) Silent;
(ମଉନ[ନୁ]ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) taciturn to all appearances
ଚୁପସୟତାନ but scheming. [ଉ—ମଉନମୁହାଁର ଅଥାର ଗୁଣ
ମୌନମୁହାଁ ଭଗ ।] [ଦ୍ର—ମଉନମୁହାଁମାନେ ଭାର ବପଣ୍ଡୀ ବା ରୁହ୍-
ସଇଭାନ ବୋଲ ଲ୍ଲେକପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛ୍ଟି ।]

ମଉନା[ନେ]ଈ—ଗ୍ରା. ବି—ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ନାମ—
Maunā[ne]ī Name of a popular Goddess.

ମଉନାବତୀ—ଗ୍ରା. ବି [ସ. ମୌନବତ୍ତା]-ବେତାଲ ପଞ୍ଚବିଂଶତି କାହାଣୀରେ
Maunābatī ବର୍ଣ୍ଣିତ ମୌନବ୍ରତଧାରିଣୀ ରାଜକନ୍ୟାବିଶେଷ—
ମୌନାବତୀ Name of a silent princess of the folk-
tale called Betālapañchabiṁsati.
[ଦ୍ର—ଏହି ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ବିବରଣ ଯଥା—ଏକ ଦେଶର
ରାଜଜେମା ମୌନବ୍ରତ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଯେ କଥା
କୁହାଇ ଧାରିବ ସ୍ତମ୍ଭା ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେ କନ୍ୟାକୁ
ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିବେ ବୋଲ ସତ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଅନେକ
ରାଜପୁତ୍ର ଅସି ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳମନୋରଥ ହେଲେ ।
ଶେଷକୁ ସାରିବାଙ୍କମାଦତ୍ତ୍ୟ (ଯେ ବେତାଲସାଧନା କରି
ଥିଲେ) ବେତାଲମାନଙ୍କ ସହାୟତ ସେ କନ୍ୟା ନିକଟରେ
ପହଞ୍ଚି ବେତାଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଛଳରେ ଏହାର
କୌଶଳରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଉତ୍ତରମାନ କଲେ (ଯଥା--ଦୋଷୀକୁ
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଅବଧକୁ ବଧ ବୋଲି ଉତ୍ତର କରିବା) ଯେ,
ମୌନାବତ୍ତା ଏହା ଶୁଣି ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ
ନାହିଁ, ଓ ଉକ୍ତ ଅନ୍ୟାସ୍ୟ ଉତ୍ତରମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବାଦ କରିବା
ପାଇଁ ପାଟି ଫିଟାଇଲେ । ତାଙ୍କ ମୌନବ୍ରତଭଙ୍ଗ ହେବାରୁ
ସାର ବିକ୍ରମାଦତ୍ତ୍ୟ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କଲେ ।]

ମଉନାବେଶୀ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ମୌନ+ବେଶ)—ମଉନ ବ୍ରତ ଧାରଣ
Maunābesī କରିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who was
taken the vow of keeping silence.

ମଉନା ବାବାଜୀ(ବାବା)—ଗ୍ରା. ବି—ଯେଉଁ ବାବାଜୀ ମୌନ ବ୍ରତ
Maunī bābājī(bābā) ଅବଲମ୍ବନ କରି ଥାଆନ୍ତି—
ମୌନୀବାବା An anchorite who has taken the vow
ମୌନୀବାବା of silence.

ମଉର(ରୁ)ସ(ସି)—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ ବି (ଆ. ମୌରୁସୀ)—
Maura(ru)sa(si) ମୌରସ(ସି) (ଦେଶ)- Maurasa(si)
(See) (ଉ—ଔପାଧିକ ରାଜା ଉଚ୍ଛାସନେ ରୁଷି, କ୍ଷୁଣ
ଦେଇଛନ୍ତି ରାଜା ମଉରୁସି । ରଘୁନାଥ. ଦରବାର ।)

ମଉ(ହୁ)ରାଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବି (ସ. ମୁରଲ; ମଧୁରାଳକା)—ମଧୁର
Mau(hu)rārdi(li) ଜଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଏକ ଗୁଳାଲି
ମୌରଲା କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ—A tiny fresh water fish;
ମୌରାଲୀ, ଖେସରା Aspidoparia Marar.
[ଦ୍ର—ଏ ମାଛ ୩।୪ ଅଙ୍ଗୁଳି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ
ଦେହରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କାଣ୍ଟ ଅଛୁ; ଉଦର ଗୋଲ, ମୁହଁ
ଛୋଟ, ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ; ଏ ମାଛ ଖାଇବାକୁ ଖୁବ୍ ରୁଚିକର ଓ
ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମଉର୍ବୀ—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ମୌର୍ବୀ)—ଧନୁର ଗୁଣ—
Maurbī Bow-string. (ଉ—ରୁରୁ ଧନୁ ଅଞ୍ଜନ ମଉର୍ବୀକ
(ମଉର୍ବୀକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଞ୍ଜନ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଟ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।)

ମଉଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ମହୁଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Maula (etc) Mahula etc. (See)

ମଉଲ(ଳ)—ଦେ. ବି (ସ. ମୌଳ)—୧ । ମସ୍ତକ—1. Head.
Maula(li) ୨ । ଦେବମୂର୍ତ୍ତିର ମସ୍ତକରେ ଥିବା ମୁକୁଟ—2।
ମୌର Crown on the head of an image.
ମୌଡ଼ ଦେ. ବିଣ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଶ୍ରେଣୀମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—
(figurative) Best of a class. (ଉ—
ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥୁ, ଗୁନ୍ଥୁ ଚଢ଼ତେ ସଢ଼ସା ଦେଖିଲା ଯୁବା-ମଉଳ ।
ରଘୁନାଥ. ଯସାଇ ।)

ମଉଲ—ଦେ. ବି—ମହୁଲ (ଦେଶ)
Maula Mahula (See)

ମଉଲ(ଳା)ନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ମୌଲନା (ଦେଶ)
Maula(lā)nā **Maulanā** (See)

ମଉଲ୍ବୀ—ବୈଦେ. ବି—(ଆ ମୌଲ୍ବୀ)—ମୌଲବୀ (ଦେଶ)
Maulabī **Maulabī** (See)

ମଉଲ(ନା) ମୁଗୁ(ଗ)ଲ—ଦେ. ବି—ଭାରତକୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆକ୍ରମଣ
Maula(nā) mugu(ga)la କରିବା ବୈଦେଶିକ ମୋଗଲ ବା
(ମଡ଼ନା ମୁଗୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁସଲମାନ୍ ଶତ୍ରୁର କାଳ୍ପନିକ ନାମ
(ଜଗନ୍ନାଥ,ଭାଗବତ)—Name of some foreign
invader whose invasion of India has
been foretold in the Bhāgabata. [ଉ—
ଏମନ୍ତେ ମଉଲ(ନା) ମୁଗୁଲ, ପୃଥିବି ହୋଇବେ ସେ ଶଲ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] [ଦ୍ର—ଭାଗବତରେ ଲେଖା
ଅଛୁ ଯେ କଳିଯୁଗ କ୍ରମଶଃ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଲ୍ଲେଚ୍ଛ
ଧର୍ମ୍ମାତ୍ମା ହେବେ, ସଯାଚରେ ସାଧୁ ଭାର ବହିବ, ଦେଶକୁ
ବିଦେଶୀମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିବେ ଓ ମଉଲ(ନା) ମୁଗୁଲ
ଭାରତକୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବେ ।]

ମଉ(ହୁ, ହୁ) ଲା—ଦେ. ବି—୧ । (ସ. ମାତୁଲ)—ମାତୁଲ; ମାମୁ—
Mau(ha, hu)lā 1. Mother's brother; maternal
ମାମା uncle. [ଉ—ବାର ବରଷ ମଉଲା ଘୋଷେ,
ମାମା ଖୁଡୁଆ ଦେଖିକେ କୋଡ଼ରେ ବସେ । ଭଗ ।] ୨ ।
ମହାଳୟା [ସ. ମହାଳୟା] ମହାଳୟା [ଦେଶ]—
ମହାଳୟା 2. Mahālayā (See) ଜ । ମାତୁଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
3. Relating to one's mothe'rs brother.

ମଉ[ହୁ,ହୁ]ଲା ଅମାବସ୍ୟା—ଦେ.ବି.-[ସ. ମହାଳୟା ଅମାବାସ୍ୟା]—
Mau(ha,hu) lā amāsyā ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ଅମାବାସ୍ୟା—The
ମହାଳୟା newmoon of the month of Āswina.
ମହାଳୟା [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ମହାଳୟା ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା ବିହିତ ।]

ମଉଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି (ମଉଳିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ;
Maulā(le)ibā The causative form of Maulibā),
ଶୁକାନ ୧ । ଝାଉଁଳିବାର ଉପାୟ କରିବା—1. To cause to
ମୌଳାନା wither. ୨ । (ସ. ମଳନ) ମଳନ କରିବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. To cause to turn pale. * । ସଭା ଆଦି ଭଙ୍ଗାଇବା—3. To cause a meeting or assembly to disperse.

ମଉଳା ଛତୁ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଛତୁ—A kind of Maulā chhatu mushroom. [ଦ୍ର—ଏହା ଆଶ୍ୱିନ ବା କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଜନ୍ମେ। ଏହାର ନାଡ଼ି ଗଛର ମାଟିରୁ ଉଠିବା ଛତୁର ନାଡ଼ିଠାରୁ ଦୀର୍ଘ, କନ୍ତୁ ଉପର ଛତି ଉକ୍ତ ଛତୁର ଛତି ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼।]

ମଉଳା ନିମନ୍ତ୍ରଣ—ଦେ. ବ (ସ. ମାତୁଳ+ନିମନ୍ତ୍ରଣ)—ବାଳକର ମାମାରବାଡ଼ୀ ତନ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ମାମୁଙ୍କ ନକଟକୁ ପଠାଯିବା ନିମନ୍ତ୍ରଣ—Maulā nimantraṇa ଉପନୟନ ବା ବାଳକାର ବବାହ ଉତ୍ସବରେ ମାମୁ ଯୋଗ ଦେଇ ଉକ୍ତ ପାଞ୍ଚ ଦିନନ୍ତୁ।] Formal invitation sent with a tray to boy's or girl's maternal uncle before the boy's 'upanayana or girl's marriage is performed. [ଦ୍ର—ଗୋଷ୍ଠୀ ଭାଲରେ ପାଞ୍ଚ, ନଡ଼ିଆ, ଗୁଆ, ମଦାପ୍ରସାଦ ଓ ଡାଲପତ୍ରରେ ଲିଖିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ପଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ମାମୁଙ୍କ ନକଟକୁ ପଠାଯାଏ ଓ ପଣ୍ଡା ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ଶଙ୍ଖ ଓ ଜଣେ ମଦୁରଆ ଯାଆନ୍ତି। ବ୍ରତରେ ବା ବବାହ ଉତ୍ସବରେ ମାମୁ ଯୋଗ ଦେଇ ଉକ୍ତ ପାଞ୍ଚ ଫିରନ୍ତି।]

ମଉ(ହ)ଳା ପକ୍ଷ—ଦେ. ବ (ସ. ମହାଲୟା ପକ୍ଷ)—ପିତୃପକ୍ଷ; ଅପର ପକ୍ଷ; Mau(ha)lā paksha ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ—The dark ପିତୃପକ୍ଷ **पितृपक्ष** fortnight of the month of Āswina.

ମଉଳାପୁଅ ଭାଇ—ଦେ, ବ (ସ. ମାତୁଳ ପୁତ୍ର+ଭ୍ରାତୃ—ମାମୁପୁଅ ଭାଇ—Maulāpua bhāi One's cousin, being the son of ମାମାତୋ ଭାଇ **ममेरा भाई** one's maternal uncle.

ମଉଳା ଭଞ୍ଜା—ଗ୍ରାଦେ (ସମଲପୁର) ବ. (ସ. ମୌଳି)—୧। ଗୃହଘରର Maulā bhanjā ମଥାନ ବା ଭୁଲ—1. The ridge or topmost strip of a trangular thatch. ୨। ଗୃହଘରର ଦୁଇ. ଗୃହର ମଥାନ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିବା ଏକ ଦୀର୍ଘ ଉଡ଼ୁଡ଼ା ଛଣର ଚାଟି—2. A plate of straw put on the ridge of gabled thatches.

ମଉଳାଶୁଭ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ମାତୁଳ ଓ ଶ୍ୱଶୁର)—ମଲାଶୁର; Maulāśubha ଆପଣା ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମାତୁଳ—(ମଉଳା ଶଶୁର, ମଲାଶୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) One's husband's or wife's maternal uncle. [ଦ୍ର—ଆମ ସମାଜରେ ମଉଳାଶୁର ଓ ଭଣଜାବୋହୁ ମାମାଶ୍ୱଶୁର ପରସ୍ପର ମୁହଁ ଗୁହିଁବାର ଓ ଅଇଣ୍ଠା ଛୁଇଁବାର ନିଷିଦ୍ଧ।] **ममेराससुर, ममियाससुर**

ମଉ(ହ)ଳା ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସ. ମହାଲୟା ଶ୍ରାଦ୍ଧ)—ପିତୃପକ୍ଷରେ ବା Mau(ha)lā śrāddha ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷରେ କରଯିବା ପିତୃ-ମହାଲୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ **श्राद्ध**—The Śrādha offered to one's **महालयाश्राद्ध** ancestors during the dark fortnight of Āswina. [ଦ୍ର—ଯେ କୌଣସି ମାସର ଯେଉଁ ତିଥିରେ ଆପଣାର ପିତା ମରଥାଆନ୍ତି ପିତୃପକ୍ଷର ସେହି ତିଥିରେ ମହାଲୟା ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରଯାଏ। ଯେ ତିଥିରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରବାକୁ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ମହାଲୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ।]

ମଉଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମ୍ଲୈ. ଧାତୁ=ମ୍ଳାନ ହେବା)—୧। ମ୍ଳାନ Mauliba ହେବା—1. To become pale. (ଉ—କେଡ଼େ ଶୁକିୟେଯାଓୟା ସୁକୁମାର ବସ୍ତୁ ସବେ ଅବା ମଉଳିଯିବ ପରଶେ। **मौलना** ଗୁଧାନାଥ. ଯାଦବୀ।) ୨। ଝାଉଁଳି ଯିବା—2. To wither. (ଉ—ଏକମାତ୍ର ଯାଉଛାତ ଗ୍ରାଉଚନଦନ୍ତୁ। ପଉଲ୍ଲ ମଉଳ ଝଡ଼। ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଦଳମାଦଉ।) * । ନଗ୍ନୁଜ ହେବା—3. To be shorn of lustre. ୪। ଗର୍ବ ବା କ୍ରୋଧ ତ୍ୟାଗ କର ନତ ହେବା; ନମ୍ର ହେବା—4. To climb down; to become crestfallen.

ଭଙ୍ଗହଓୟା * । (ସଭା ଆଦି) ଭାଙ୍ଗି ଯିବା—5. To disperse. (said of an assembly or meeting.

ମଉ(ହୁ)ଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବ (ସ. ଶଯ୍ୟା)—ମଧୁ ଶଯ୍ୟା (ଦେଖ) Mau(hu)śajyā Madhu śajyā (See)

ଫୁଲ ଶଯ୍ୟା **कोहबर शय्या**

ମଉ(ହୁ)ଷଧ(ଧି)—ଗ୍ରା• ବ (ସ. ମହୌଷଧ)—ଅବ୍ୟର୍ଥ ଔଷଧ—Mau(hu)shadha(dhi) An unfailing medicine; ମହୌଷଧ **महौषध** panacea.

[ଉ—ଦ୍ୱରଜ୍ଞ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ବ୍ୟାଧି, ଉଆଇ ମନ୍ତ୍ର ମଉଷଧି। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ମଉସମ—ଦେ. ବ—ମୌସୁମୀ ବାୟୁ (ଦେଖ)—Mausumī bāyu Mausama (See) [ଉ—ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ସଦ୍ଦସ୍ତାଧକ ଜାହାଜ ନଦୀ ଜଳକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କର ମଉସମ ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦର ଘାଟରେ ଉସ୍ତଥିଲା। ଫକୀର ମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ।]

ମଉସା—ଦେ• ବ. ପୁଂ (ସ. ମାତୃଷ୍ୱସା=ମାଉସୀ; ମାଉସୀଙ୍କ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାର)—ମାଆଙ୍କର ଭଉଣୀପତି—One's mother's Mausā ମାସା, ମେସା, ମେସୋ **मौसा** sister's husband.

ମଏ—ଦେଦେ. ଅ (କଟରଆ) (ଫା. ମାଯ୍; ଭୁଲ ସ. ମଧ୍ୟ)—୧। ସହିତ—1. With; together with. ୨। ମଧ୍ୟ; ମାୟ ଏବ—2. Also; and. * । ଅନ୍ୟକୁ ମିଶାଇ—**माय** 3 Including. ପ୍ରା. ଅ (ପ୍ରାଚୀନ) (ସ. ମଯୂ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ, ଦୁଃଖ ମଏ) —ସ 'ମଯୂ' ପ୍ରତ୍ୟୟ—Full of. [ଉ—ଯେ ଭାଷା କୋଟି କୋଟି ମୋକ୍ଷ ମଏ, ନ ଦେବୁ ସୁନା ଯାଚଲେ ବଣାଏ। ପ୍ରାଚୀ. ପରତେ ଗୀତା] କ୍ରି. ବ୍ୟ (ସ. ମଯୂ)—ବ୍ୟାପକ ରୂପେ—Throughmय, ତମାମ out. (ଯଥା···ସେଗ ଦେଶମଏ ବ୍ୟାପିଗଲା।) **मय, तमाम** ଦେ. ବ—ଦଶୁ ଆଦି ଜୀବଜନ୍ତୁର ଋତୁକାଳ—The ଋତୁ rut period of different animals; the **थिराना** mating period of animals; the time of heat of animals.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଏଁ—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ (ଭୁଲ ହୁ. ମୈଁ)—
Maeñ मैं; ଅମ୍ମେ—I.

ମଏ(ୟ)କାଲ—ଦେ. ବ—ପଶୁ ଆଦ ଜୀବଜନ୍ତୁର ଋତୁ ବା ସଙ୍ଗମକାଳ—
Mae(ya)kāla The period of rut of animals; mating season of animals.
ଋତୁ ସମୟ
थिरानेका समय [ମଏ(ୟ)ଦନ, ମଏ ଋତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଏ(ୟ, ଅ)ଣ—ଦେ. ବ (ସ. ମଦନ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର କଣ୍ଟକୀ
Mae(ya, a)ṇa ଗୁଳ୍ମ—1. A medicinal bushy
ସ. ମଦନ, ମଦନକଣ୍ଟକ, ପିଣ୍ଡ, plant; the Bushy
ନଟ, କରଣ୍ଟାଟ, ଶଲ୍ୟକ, Gardenia: Randia
ଧାତ୍ରଫଳ, ଶଲ୍ୟ, ଛର୍ଦ୍ଦନ, Dumetorum.
ବିଷଘ୍ନ, ପିଣ୍ଡୀତକ, ମରୁବକ [ଦ୍ର—ଏହା ଆଉଆଦ ବର୍ଦ୍ଦର ବନ୍ୟ
ମୟନା ଫଳ,ମଏନା,ମଏନା କାଁଟା ଗୁଳ୍ମ । ଶୃଗିଳ ପଡ଼ିଆରେ ଏହା ଗଛ
मैन फल, करहर ଉଠେ । ଗଛରେ ସିଧା ସିଧା ଲମ୍ବା
ତେ. ବସନ୍ତ, ମଣ୍ଡତେଟ୍ଟୁ, ମାଙ୍ଗ] କଣ୍ଟା ଥାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଶ୍ୱେତ,
ସ. ମେଣ୍ଢାଦ୍ରଳ ଧଳା ଓ ପଦ୍ମଦଳ ବଶିଷ୍ଟ; ଫଳ
ଗଞ୍ଜାମୀ -ଗସଘସା, ଘସଘସା, ପିଣ୍ଡାକାର । ଫୁଲ ଓ ଫଳ ଔଷଧରେ
ଉଷାଳୀ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଏହା ହୃଦ୍ୟ, ବ୍ରଣ,
ତା. ମଡୁକକୁଲସ୍ଥ କୁଷ୍ଠ, କଫ, ଆନାହ, ଶୋଥ ଓ
ସ. ଗେନ୍ଧ ଗୁଲ୍ମ ବ୍ରଣ ନାଶକ ।]
ଗୁ. ଛାଲ ୨ । ଏକ ଜାତୀୟ ବଡ଼ ବନ୍ୟ ଗଛ;
ସହ୍ୟା ପିଣ୍ଡୀତକ—Randia Longispina.

ମଏଦାନ୍—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବୈଦେ (ଫା) ବ—ମଇଦାନ (ଦେଶ)
Maedān Maidāna (See)

ମଏ ମତ୍ତା(ନ୍ତା)—ଗା. ବଣ (ସ. ମଦମତ୍ତ)—ମତ୍ତ; ଜହ୍ମତ୍ତ—
Mae mattā (ntā) Wholly absorbed; intoxicated.
ମଦ ମତ୍ତ (ହ୍ର—ଦ୍ରର ରସେ ମଦ୍ୟ ପାନେ ସବେ ମଏମତ୍ତ ।
मदमत्त, मैमंत ଗାତୀ. ବ୍ରହ୍ମକରୂପଣ ଗୀତା ।)

ମଏ(ୟ) ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ପଶୁ ଆଦ; ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ) ସଙ୍ଗମ କରିବା-
Mae(ya) jibā 1. To copulate (said of beasts)
ପାଳ ଦେଖା ୨ । (ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ଆଦ) ଋତୁମତ୍ତା ହେବା—
उहाना, वाहाना 2. To have menses (said of ani-
थिराना mals in rut); to be in heat.

ମଏଲ୍କା—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ— ମାଟିର ଝୁର ବା ସର୍ପ—
Mael-kā Earthen saucer or pan.

ମଏଲ୍ଛା—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ (ସ. ମ୍ଲେଚ୍ଛ)—
Mael-chhā ଚୋଉର୍; ମଳଆ—Dirty; filthy.

ମଂଜିର୍—ଗାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ (ସ. ମଞ୍ଜୀର)—ମନ୍ଦିର; ଜଳ—
Mamjirā (ମଁଜିର—ଅନ୍ୟରୂପ) Small cymbals.

ମଁଗ—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଙ୍ଗ (ଦେଶ)
Mañg Manga (See)

ମଁଜ—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଞ୍ଜ (ଦେଶ)
Mañj Mañja (See)

ମଁଜି—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଞ୍ଜି (ଦେଶ)
Mañji Mañji (See)

ମଁଡ଼୍ବା—ଗାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ମଣ୍ଡିବା (ଦେଶ)
Mañḍ-bā Maṇḍibā (See)

ମଁଡ଼ି(ଡ଼ି)ଆ—ଗାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ମାଣ୍ଡିଆ (ଦେଶ)
Mañḍi(ḍi)ā (ଭୁଲ. ହୁ. ମଁଡୁଆ) Māṇḍiā (See)

ମଁଦ୍—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ମଦ୍ୟ)—ମଦ—Wine.
Mañd ବଣ (ସ. ମନ୍ଦ)—ମନ୍ଦ—Bad.

ମକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଭୂଷିତ କରିବା—To adorn.
Mak (root) [ମନ୍ଦ (ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମକ୍ତବ୍—ବେଦେ. ବ (ଫା)—ଆରବୀ ଓ ଫାରସୀ ଭାଷା ପଢ଼ିବାର
Mak-tab ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ—Primary school
ମକ୍ତବ for teaching the Persian and Arabic
मकतब (ମକ୍ତବ୍-ଅନ୍ୟରୂପ) languages.

ମକ୍ (ଖ)ମଲି—ଗାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ଗେଣ୍ଡୁ ଫୁଲ; କୁସୁମ ଫୁଲ—
Mak-(kh)-mali Safflower; Carthamus Tinctorius.

ମକଚ୍—ଦେ. ବ (ସ. ମଲନ)—୧ । ମୋଡ଼ିବା—1. Twisting;
Makachā wrenching. ୨ । ଦଳନ; ଦଳା; ମଳା—
ମଚକା 2. Trampling; treading; bruising.
मसलना ଦେ. ବଣ—ଦଳିତ—Bruised; trodden;
trampled; sprained.

ମକଚ୍ ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମକଚିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Makachā(che)ibā The causative form of
ମଚକାନ मसलान Makachibā).
ଦଳାଇବା—To cause to be bruised; crushed or trampled.

ମକଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମଲ ଧାତୁ)—୧ । ମଳିବା; ଦଳିବା—
Makachibā 1. To tread; to bruise; to crush.
ମଚକା मसकना [ଦ୍ର—ସେ ଗଛର ପବନ ବାଜ ସମସ୍ତେ ଆଣ୍ଠି
ମକଚ, ଜଦରୁ ଉଠିଲା ପର ଉଠି ବସିଲେ । ମାଲକଣ୍ଠ
ପିଲଙ୍କ ଗ୍ରମାସ୍ଥଣ ।] ୨ । ମୋଡ଼ି ଦେବା—2. To
sprain; to twist; to wrench.

ମକଡ଼ା—ଗାଦେ. (ଆଠମଛିକ ବ—(ଭୁଲ. ହୁ. ମକଡ଼ା)—ବୁଢ଼ିଆଣୀ;
Makaṛḍā ମାକଡ଼ସା—Spider.

ମକଦ(ଦ୍ଦା)ମ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମୁକଦ୍ଦମ୍=ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରାଚୀନ)—
Makada(dda)ma ୧ । ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ମଧ୍ୟ-
ମକଦ୍ଦମ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ
मुकद्दम କରି ଅପଣାର କାର୍ଯ୍ୟରତ ମାଲିକାନା କାଟି ନେଇ ବାକି
ଖଜଣା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦଏ—1. A tenure holder
under a zamindar. ୨ । ଗ୍ରାମାଧିକାରୀ—2. The
proprietor of a village. ୩ । ଗ୍ରାମର ସରଦାର
3. Village headman. [ଦ୍ର—ଗୋକେ ପଣ୍ଡରଲେ
କ ବୋଲ ବୋଲବ ? ମୁ ତ ଗାଆଁ ମକଦମ ହଇ । ଉଗ ।]
୪ । ରେଳବାଇ କୁଲିଦଳଙ୍କ ସରଦାର—4. A sar-
dar of a gang of Railway coolies. ଗାଦେ.
(ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଡେପୁଟି କମିସନର୍ ବା ଉଦ୍ଦସିଲଦାରଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ଶାସନାଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Exe-

Digitized by srujanika@gmail.com

cutive head of a village appointed by the Deputy Commissioner or Tahasildar.

ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁକଦମା)—ମାମଲା; ଅଦାଲତରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ଅଭିଯୋଗ—Case in court; litigation. [ଦୃ—ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ମୁକଦ୍ଦମା ଅଦାଲତରେ ଦାବର ଦେବା ମକଦମାର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ନାମ ଅଛି । ଯଥା—ଫଉଜଦାର ବା ଫୌଜଦାରୀ ମକଦମା, ଦେଉଣ୍ଣ ବା ଦେଓାଣ ମକଦମା, ଦଉଡ୍ ବା ସେସନ ମକଦମା । ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ଅଦାଲତରେ ଜୟଲାଭ କରେ ତାର ମକଦମା ଡିଗ୍ରି (ଜି) ହେଲା ଓ ଯେ ହାରେ ତା ମକଦମା ଡିସ୍‌ମିସ୍ ହେଲା ବୋଲାଯାଏ । ମକଦମା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜ ଓ ଫାର୍ସୀ ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ପଶିଛି । ଯଥା—ୱାଇଜ, ଇସୁ, ସାକ୍ଷଦାଏଡ୍, ଅପିଲ୍, ମୋସନ୍, ସାଏଲ୍, ଅସାମୀ, ମଜଦ୍ଦର, ମଜଦ୍ଦରୀ, ମୁଦେଇ,ମୁଦାଲା, ଫିରସ୍ତାଦ, ତମାଦ, ଅରଜ, ଜବାବ୍, ସମନ, ପିଆଦ, ନୋଟିସ୍ ।]

ମକଦମା କରିବା—ଦେ. କି—ଅଦାଲତରେ ଅଭିଯୋଗ ଆଣିବା—To file a suit or complaint in court.

ମକଦମା ଖର୍ଚ(ର୍ଚା)—ବୈଦେ ବ (ଫା. ମୁକଦମା+ଖର୍ଚା)—ଅଦାଲତରେ ବା ବଲଟଙ୍କରେ [ମକଦମା ଖରଚ(ଗ୍ଭ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମକଦମା ପାଇଁ କରିବା ଆଇନ୍ ଜର୍ଦ୍ଦାରୁଡ ବ୍ୟୟ—Costs of a suit; expenses of litigation which are recognised by law. [ଦୃ—ମକଦମାର ପକ୍ଷମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ମକଦମାରେ ଯାହା ବ୍ୟୟ କରିଥାଆନ୍ତି ତାହା ମକଦମା ଖରଚ ବୋଲି ଅଦାଲତ ସ୍ଥିର କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ମକଦମାର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଚଦ୍ଦାର ପାଇଁ ଯେଉଁକ ବ୍ୟୟ କରିଥିବ ବୋଲି ସରକାରଙ୍କ ଆଇନରେ ଜର୍ଦ୍ଦାରୁଡ ହୋଇଅଛି ତାହା ମକଦମା ଖରଚ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।]

ମକଦମା ଡିକ୍ରି(ଗ୍ରି)—ବୈଦେ. ବ (ଜରୁଆ) (ଫା. ମୁକଦମା+ Makadamā dikri(gri) ଇଂ. ଡିକ୍ରୀ)—୧ । ମକଦମାରେ ମକଦ୍ଦମା ଡିଗ୍ରୀ (ଏକପକ୍ଷର) ଜୟଲାଭ—1. Victory of **ମୁକଦ୍ଦମା ଡିଗ୍ରୀ** one of the parties to a suit. ୨ । ମକଦମାରେ ବାଦୀର ଜୟଲାଭ—2. A case being decided in favour of the plaintiff.

ମକଦମା ଡିସ୍‌ମିସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଜରୁଆ) (ଫା. ମୁକଦମା+ଇଂ. Makadamā dis-mis ଡିସ୍‌ମିସ୍)—୧ । ମକଦମାରେ ଏକ- ମକଦ୍ଦମା ଡିସମିସ ପକ୍ଷର ପରାଜୟ—1. Defeat of one **ମୁକଦ୍ଦମା ଡିସମିସ** of the parties to a suit. ୨ । ମକଦମାରେ ବାଦୀର ଦାବୀର ନାମଞ୍ଜୁର—2. The dismissal of the plaintiff's claim.

ମକଦମା ଦାଏ(ୟ)ର୍(ରି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁକଦମା+ଦାୟର) Makadamā dāe(ya)r(ri) —କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ

ମକଦ୍ଦମା ଦାୟେର ମକଦମାର ଉପସ୍ଥାପନ—Institution or **ମୁକଦ୍ଦମାଦାୟେର** filing of a case.

ମକଦମା ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମୁକଦ୍ଦବାଜ୍)—ମାମଲା ପ୍ରିୟ— Makadamā bāj Addicted to litigation; litigious. (ମକଦମାବାଜୀ—ଜ) ମକଦ୍ଦମା ବାଜ୍ **ମୁକମେ ବାଜ**

ମକଦମା ମାମଲା—ବୈଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ଫା. ମୁକଦମା Makadamā mamalā +ମୁଖମଲ୍ଲା)—ମକଦମା ଆଦି— ମାମଲା ମକଦ୍ଦମା **ମାମଲା ମୁକଦ୍ଦମା** Litigation.

ମକଦମା ଲଢ଼ିବା—ଦେ. କି (କଟରଆ)—ଅପର ପକ୍ଷ ବିରୁଦ୍ଧରେ Makadamā laṛdhibā ଅପଣାପକ୍ଷର ଜୟଲାଭ ପାଇଁ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ା ଅଦାଲତରେ ପ୍ରଯତ୍ନ କରିବା—To contest a **ମୁକଦ୍ଦମା ଲଢନା** suit.

ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମି—ବୈଦେ.ବି (ଫା.ମୁକଦ୍ଦମୀ)—ଜମିଦାରଙ୍କ ଅଧୀନ ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱ Makada(dda)mi ବିଶେଷ—A sort of tenure under ମକଦ୍ଦମୀ **ମୁକଦ୍ଦମୀ** a zamindar.

ମକଦଲ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଅଉ; ବଡ଼ିଅଲ— Makadala The custard apple.

ମକଦଲ ଫୁଲ—ବେ. ବ—ମଖମଲ୍ ବା ମଖିଚଗୁଡ଼ ଫୁଲ—A small Makadala phula and veriegated kind of ଚିନେର ଗେଁଦା safflower; french marigold; Tagetes **ଗୁଲଦାଉଦୀ ଗେନ୍ଦା** Patula.

ମକମକ—ବେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ବେଙ୍ଗର ଡାକ— Makamaka 1. The croaking of frogs. ୨ । ମକମକ ବର୍ଷାଋତୁରେ ଶାମୁକମାନଙ୍କର (କଳ୍ପିତ) ଧ୍ୱନି— **ଟରଟର୍, ଟରଟୋ** 2.The imaginary sound produced by oysters during the rains. [ଦୃ—ଶାମୁକ କାମୁକଙ୍କ ହୃଦରେ ଉମକ, ଥୋଇଲା କାଳ ଜାଣି ବୋଲ୍ ହାବଭାବ ମକ ମକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ- **କସମସ** ଲୋକମାନଙ୍କର କାମୋଦ୍ଦୀପନା ସୂଚକ ଭାବଭଙ୍ଗି ବା **ମଟକ** ଚେଷ୍ଟା—3. The external indications of amorous women; flirting of amorous women. ୪ । ବାବଦୂକ ବ୍ୟକ୍ତିର କହିବାକୁ ସୁବିଧା ନ ମିଳିବା ଯୋଗୁଁ ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରକାଶ—4. Exhibition of restlessness by a talkative person when he does not get an opportunity to speak. ୫ । ବିରହାତୁର ବ୍ୟକ୍ତିର କାମଚେଷ୍ଟା ଓ ଅସ୍ଥିରତା—5. External indications and restlessness of a separated lover,

ମକମକ ହେବା—ବେ. କି (ସ. ମକମକାୟତେ)—୧ । (ଭେକ) Makamaka hebā ମକମକ ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To croak ମକମକା(କେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ (said of a frog). ମକମକା(କେ)ଇ ହେବା } ୨ । ଚିତ୍କାର କରିବା—2. ମକମକା To make loud noise. ୩ । ଯୌବନରେ **ଟରଟୋ କରନା** କାମଜ୍ୱାଳା ଯୋଗୁଁ ମତ୍ତତା ପ୍ରକାଶ କରିବା— ହାବଭାବ ଦେଖାନ 3. To exhibit external signs of

Digitized by srujanika@gmail.com

କସମସାନା unsatiated lust; to flirt. [ଦ୍ର—ଏହ
ମଟକନା ଅର୍ଥରେ କାମୋନ୍ମତ୍ତ ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷତଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୪ । ଧୃଷ୍ଟତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—4. To exhibit impudence. ୫ । (ସମ୍ଭୋଗ) ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା; ଦମଦମ ହେବା—5. [bad sense]—To show signs of restlessness.

ମକମକା(କି)—ଦେ. ବ—୧ । ଭେକରବ—Croaking of frogs.
Maka makā(ki) ୨ । ଦାବଭାବ ଦ୍ୱାରା କାମମତ୍ତତା ପ୍ରକାଶ--
ମକମକି, ହାବ 2. Exhibition of signs of unsatiated
କସମସା lust ବିଣ—ମକ ମକଆ (ଦେଖ)
ମଟକନୀ, ମଟକୀ Maka makiā (See)

ମକମକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମକମକାପୂତେ)—୧ । ମକ ମକ
Maka makā(ke)ibā ହେବା (ଦେଖ)—1. Makamaka
ମକମକାନ **ଉଧିୟାନା, କସମସାନା, ମଟକନା** hebā (See)
୨ । ଉନ୍ମତ୍ତ କରାଇବା—2. To intoxicate. ୩ । ଧୃଷ୍ଟ କରାଇବା—3. To make impudent. [ଉ—ତାକୁ ଭୂତ ମକମକଉଛି, ନାଁ। ବସ୍ତୁତ ମକମକଉଛି ? ଛଗ।] ୪ । ବରହରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା—4. To feel restless and sickly owing to one's separation from the beloved.

ମକମକିଆ—ଦେ. ବିଣ. ସୁଂ—୧ । କାମାତୁର—1. Lustful; lasMaka makiā ଅସ୍ଥିର **ଉଦାମ, ମଟକୀଲା** civious.
(ମକ ମକା[କେ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେ କାମାତୁର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେ
2. Exhibiting amorous signs; thirsting for satisfaction of lust with the opposite sex; flirting.

ମକର୍‌ଲା—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଉଲ.ହି. ମକଡ଼ା)—ବୁଢ଼ିଆଣୀ--
Makar-lā Spider.

ମକର୍‌ଲା ଜାଲ—ଗାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଉଲ. ହି. ମକଡ଼ଜାଲ)
Makar-lā jāla ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଜାଲ—Cob web.

ମକ(ଖ)ମଲ—ଗାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ଫୁଲ ଗଛ—
Maka(kha)mali A species of flower tree.
(ଦ୍ର—ଗୁରୁବାର ଦିନ ମକମଲ ଫୁଲ ଗଛ ମୂଳେ ଦୁଧ ଗୁଡ଼ାଇ ପ୍ରଣାମ କର ଏହାର ଫୁଲ ଉତ୍ପାଟନ କର ଆଣି ରଖିଥିବ । ଏହ ମୂଳକୁ ବାଟି ପ୍ରସବବେଦନାର୍ତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପାନ କରାଇଲେ ସେ ସତ୍ୱର ପ୍ରସବ କରିବ । ପ୍ରସବ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଏହ ଗଛର ମୂଳ ଆଣି ବାଟି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପାନ କରାଇଲେ ପ୍ରସବ ବେଦନା ଲୁପ୍ତ ହୁଏ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।)

ମକର—ସଂ. ବ—(ମ=ମୁଖ, ବିଷ+କୃ ଧାତୁ=ବିଶେଷ କରିବା+କର୍ତ୍ତା
Makara ଅ; କର୍ମା ମାସ୍ୟା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ; କର୍ମା ମ=
ମନୁଷ୍ୟ+କୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+କର୍ତ୍ତା. ଅ; ନଥାଉନ
ସିନ୍ଧୁ)—୧ । ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଜଳଜନ୍ତୁ ବିଶେଷ—1. A mythological marine animal (half beast and half fish.) [ଦ୍ର—ଏ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ବାହନ ଓ କାମଦେବଙ୍କ ଧ୍ୱଜ ଅଟେ ।

ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଏହାର ମୋଟେ ଏଗୁଣ ଅଛି । ଏହାର ମସ୍ତକ ଓ ଆଗମୋଡ଼ ଦ୍ୱସୃ କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗ ପରି ଏବ ଦେହ ଓ ପୁଚ୍ଛ ମତ୍ସ୍ୟ ପରି । କେହ କେହ ଏହାକୁ ଭୂମୀର, କେହ ଦାଙ୍ଗର କହନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ରରେ ଓ ପ୍ରସ୍ତରଖ ଖୋଦିତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଦେହ ଭୂମୀର ପରି ଓ ଦାନ୍ତ ପରି ଗୋଟିଏ ଶୁଣ୍ଡ ଏ ଉପରକୁ ଟେକି ଥିବାର ଚିତ୍ର ଦେଖି ହୋଇ ଥାଏ । ଏ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ମଗର ।] ୨ । ଏକ ଶୃଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ମତ୍ସ୍ୟ-ବିଶେଷ; ମଗର; ଶୁଣ୍ଡା ମଗର—2. Sword-fish. (ଦ୍ର—ଏହାର ଉପର ଓଠରୁ ଗୋଟିଏ ଶୃଙ୍ଗ ଦୁଇ ପାଞ୍ଚେ ହାତ ପରି ଦନ୍ତୁରିତ ହୋଇ ଆଗକୁ ବାହାରିଥାଏ ।) ୩ । ଶୁଣ୍ଡାମଗର; ଦାଙ୍ଗର—3. Shark. ୪ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାଶିଚକ୍ରର ଦଶମ ରାଶି—4. The sign of Capricorn in the zodiac. ୫ । କୁବେରଙ୍କ ନବ୍ୟବିଶେଷ—5. The name of a gem of the Hindu God of wealth. ୬ । ସୌରମାନ ମାଘ ମାସ—6. The solar month of Māgha. ଦେ. ବ—

ମକର ମକରାନ୍ତି ଦିନ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ କରି ଯାଉଥିବା 'ମକରଗୁଡ଼ୁଲ' ଖାଆଖୋଇ ହୋଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ବନ୍ଧୁତା—A god-relationship or sworn friendship set up between two persons by each feeding the other some Makara Chāula.

ମକର କୁଣ୍ଡଳ—ସ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ମକରଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ-
Makara kuṇḍala An earring in the shape of a Makara.

ମକର କେତନ—ସ. ବ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ମକର ଅଟେ କେତନ=
Makara ketana ପତାକା, ଧ୍ୱଜ ଯାହାର; ଏହାଙ୍କ ଧ୍ୱଜରେ
ମକରକେତୁ ମକରର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବାରୁ)—
ମକରଧ୍ୱଜ ଅନ୍ୟରୂପ— ମୀନକେତନ; ଝଷକେତନ; କାମଦେବ;
ମକରାଙ୍କ କନ୍ଦର୍ପ—1. The God Cupid.
୨ । (ଶ୍ୱାପଦ; ମକରର କେତନ=ବାସସ୍ଥାନ)—
2. The sea.

ମକର କ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବ (ଭୂଗୋଳପରିଭାଷା) -ନକ୍ଷତ୍ରକକ୍ଷାରୁ ୨୩ ଅଂଶ
Makara krānti ଦକ୍ଷିଣରେ କଳ୍ପିତ ରେଖା—
(ମକରମଣ୍ଡଳ - ଅନ୍ୟରୂପ) The Tropic of Capricorn.
[ଦ୍ର—ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତର ୨୩ ଅଂଶ ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ରେଖାକୁ କର୍କଟକ୍ରାନ୍ତି Tropic of Cancer ବୋଲାଯାଏ ଓ ୨୩ ଅଂଶ ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ରେଖାକୁ ମକରକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହ ମକରକ୍ରାନ୍ତିକୁ ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ମାଘ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଛୁଅଁନ୍ତି । ଏହାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣଗତିର ଶେଷ ସୀମା । ଏହାଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଫେରନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମକରଗୁଲ—ଦେ. ବ—ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ଲଗାଯିବା ଗୁଡ଼ମିଶ୍ରିତ ଅପକ୍ୱ ତଣ୍ଡୁଳ—ମକରର ଚାଉଳ **मकरचोरट** Rice mixed with molasses offered to Deities on the Makara Saṁkrānti day.

Makara chāuḷa

ମକର ଧ୍ୱଜ—ସଂ ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ମକର+ଧ୍ୱଜ=ପତାକା)—୧ । Makara dhwaja ମକରକେତନ; କାମଦେବ—1. The God Cupid. ୨ । (ଆୟୁର୍ବେଦ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକ ମିଶ୍ରିତ ଦୋଇ ପୁଟପାକପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୋଇଥିବା ମହାଶକ୍ତିଶାଳୀ ରସାୟନ ଔଷଧବିଶେଷ-2. (Hindu medicine) A sublimate of mercury and sulpher prepared through the catalytic agency of gold; oxide of mercury. [ଦ୍ର—ଏହା ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବୃଦ୍ଧ ଓ ରୁଗ୍ଣବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯୌବନର ବଳ ଓ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରେ । ପ୍ରକ୍ରିୟାର ବିଭିନ୍ନତା ଓ ପୁଟର ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ଏହି ଔଷଧକୁ ରସସିନ୍ଦୂର, ସିଦ୍ଧ ମକରଧ୍ୱଜ, ଷଡ଼ଗୁଣ ବଳ-ଜାରିତ ସିଦ୍ଧ ମକରଧ୍ୱଜ, ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ମକରଧ୍ୱଜ, ବୃହତ୍-ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ମକରଧ୍ୱଜ ଦ୍ଭୁଏ । ଅନୁପାନ ଅନୁସାରେ ଏହା ପ୍ରାୟ ସାବତୀୟ ରୋଗରେ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ । ବାଜୀକରଣ ଓ ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ରୋଗରେ ଏହା କବିରାଜମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଯୋଗ । ଶୋଧିତ ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକ ସଙ୍ଗେ କନ୍ଦଳୀ ସୂନା ମିଶାଇ ବୋଇଲରେ ବନ୍ଦ କର ବୋଇଲକୁ ବାଲି ହାଣ୍ଡିରେ ପୋତି, ଉନା ଦନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ହାଣ୍ଡି ତଳେ ଜଅଁ ଜଳ ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଉତ୍ପାତ୍ୟବାସ୍ପ ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକର କେତେକ ଅଂଶ ବାଷ୍ପରୂପେ ଉଡ଼ିଯାଏ ଓ ବାକି ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକ ମିଶିଯାଇ ବୋଇଲର ବେକ ପାଖରେ ଲାଲି ରଙ୍ଗ;କନ୍ଦୁ ସୂନା ରଙ୍ଗ ସେହିପରି ରହିଥାଏ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଘୃତାସୃଜକ ସାଦ୍ଧାସ୍ୟ ବା ଉପସ୍ଥିତିଦ୍ୱାରା ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକ ଏହି ରୂପ ଧାରଣ କରେ । ଅଧିକାଂଶ ଗନ୍ଧକ ବାଷ୍ପ-ରୂପେ ଉଡ଼ିଯାଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ମକରଧ୍ୱଜ ।]

ଦେ.ବ.—୧ । ହନୁମାନର ପୁତ୍ରବିଶେଷ—1. Name of a son of 'Hanumān. [ଦ୍ର—ଯହିଁ ସେ ମକର ଧ୍ୱଜ ଏସନ୍ତୁ ଶୁଣିଲା, ଏ ସୋଦର ପିଅର ଯେ ବୋଲିଣ ଜାଣିଲା । ଭଷ୍ଟକାବ. ଚରଚରଗ୍ରାସୃଗ ।]

୨ । ନାସିକାର ବାମ ପୁଡ଼ାରେ ବହୁଥିବା ନିଃଶ୍ୱାସ ପବନର ଦକ୍ଷିଣ ପୁଡ଼ାରେ ବହିବା ଅବସ୍ଥା—2. The state of the breath passing through the right nostril. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମରେ ବାମ ସ୍ୱର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗଲେ. ମକରଧ୍ୱଜ ବୋଲନ୍ତି ସେ ସ୍ୱରକୁ ଭଲେ । ପ୍ରାର୍ତ୍ତୀ. ଶିବ ସ୍ୱରୋଦୟ ।]

ମକରନ୍ଦ—ସ ବ—(ମକର+ଦୋ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Makaranda ଅ)—୧ । ପୁଷ୍ପରସ; ଦୃଶ୍ୟ ମଧୁ—1. Honey inside flowers. ୨ । କୁନ୍ଦ ଧୂଳି ଗନ୍ଧ—2. A kind of flower plant. ୩ । ତଣ୍ଡୁଳ; ପୁଷ୍ପରେଣୁ-3. Pollen of flowers. ୪ । କୋକିଳ—4. The cuckoo (Apte). ୫ । ମଧୁମକ୍ଷିକା—5. A bee (Apte). ୬ । ସୁବାସିତ ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—6. A kind of fragrant mango tree (Apte). ଦେ. ବ—(ନାମ)—ଜ୍ୟୋତିଷିକ ସାରଣୀ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ସ୍ୱନାମଖ୍ୟାତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—The name of the author of an astronomical work Sāraṇi who was a Brāhmaṇa.

ମକରନ୍ଦ କଣା—ସ. ବ(ଶ୍ରୀତତ୍)—ପୁଷ୍ପରେଣୁର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦାଂଶ—Makaranda kaṇā A grain of pollen.

ମକରନ୍ଦ ବତୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମକରନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣା; ମଧୁବର୍ତ୍ତିକା—Makaranda batī Full of flower-honey. ବ—ପାଟଳ ଫୁଲ—Bignonia Suaveolens (flower).

ମକର ବାଲୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଯେଉଁ କାଠଖଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ଶଗଡ଼ର ଦୁଇଟି ଦଣ୍ଡା ଅଗ ପାଖରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଆଳର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳର ତଳପଟରେ ଯୋଡ଼ା ଦୋଇଥାଏ—A wooden pin joining the 2 beams of a cart on the front (where they taper to a point).

Makara bāluā

ମକର ବାହିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମକର+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ ଈ. ସ୍ତ୍ରୀ)—ଜାହ୍ନବୀ; ଗଙ୍ଗା—The river Ganges.

Makara bāhinī

ମକର ବ୍ୟୂହ—ସ. ଷ—ମକରର ଶରୀର ଆକୃତିରେ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ—Makara byūha A battle array formed in the shape of a 'Makara'.

ମକର ମଙ୍ଗଳ—ସ. ବ—ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମକାଳୀନ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଶୁଭ-ଯୋଗବିଶେଷ; ଜାତକରେ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ ମକର ରାଶିରେ ରହିଥିଲେ ଏହି ଯୋଗ ହୁଏ—An auspicious conjuction of the planet Mars with the sign of Capricorn at one's birth.

Makara maṅgaḷa

(ମକର ମଙ୍ଗଳ; ମକର ମଙ୍ଗଳ ଯୋଗ—ଦେଶଜରୂପ)

[ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ ମକର ରାଶିର ମୂଦ୍ଦରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁଖୀ ଓ ଧନବାନ୍ ହୁଏ ।]

ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବ—ମାଘ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ଉତ୍ତରସ୍ପର୍ଶ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ଯେଉଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧନୁ ରାଶିରୁ ମକର ରାଶିରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି—The passage of the sun from the sign of Sagitarius to that of Capricorn.

Makara saṁkrānti

(ମକର ସଂକ୍ରମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତିରୁ ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଫେରନ୍ତି, ଏ ଦିନରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଏହି ଯାତ୍ରା ଉପଲକ୍ଷରେ ଅପକ୍ୱ ଗୁଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼, ନଡ଼ିଆ, ପାଚିଲା କଦଳୀ ଆଦ ମୋଳିଆ ଦୋଇ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ମକର ଗୁଡ଼ିଆ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ଭୋଗ ଖିଆ ଚେଇ ଦୋଇ ଲୋକେ 'ମକର' କରନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମକର୍ଲ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟ ଖରିଡ ଧାନ—A species of coarse paddy. ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଆଣ୍ଠୁ କରିବା ପାଇଁ ଘରର କାନ୍ଥ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ଧାରଣା ଉପରେ ବସା ଯିବା ଦୁଇଗୋଡ଼ିଆ ତ୍ରିକୋଣାକାର କାଠ ଖଣ୍ଡ—A two-legged triangular piece of wood placed on the cross beams of an earth-roofed thatched house. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ତୁଳ. ହି. ମାକଡ଼ି) ମାକଡ଼ସା. ବୁଢ଼ିଆଣୀ—Spider.

ମକରାକର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମକର+ଆକର)—ସମୁଦ୍ର—Makarākara The sea.
(ମକରାଳୟ, ମକରାବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମକରାକ୍ଷ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ରାବଣର ସେନାପତ୍ତିବିଶେଷ—Makarāksha Name of one of the generals of Rābāna.

ମକରାର(ରି,ଲି)—ବୈଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ମୁକରର(ରି) (ଦେଖ) Makarār(ri,li) Mukarara(ri) (See)

ମକରାଶ୍ୱ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ; ମକର ଅଟେ ଅଶ୍ୱ ବା ଯାନ ଯାହାଙ୍କର)—ବରୁଣଦେବ—Makarāśwa The God of the ocean.

ମକରାସନ—ସଂ. ବ (ରୁଦ୍ରଯାମଲୋକ୍ତ ; ତାନ୍ତ୍ରିକ ଯୋଗାସନବିଶେଷ—Makarāsana A posture in sitting laid down in the Tantras.

ମକରିକା—ସଂ. ବ (ମକର+ସାଦୃଶ୍ୟାର୍ଥେ. କ+ଆ)—ମକରାକାର ପତ୍ରାବଳୀ; ଲଲାଟରେ କସ୍ତୁରୀ ଓ ଚନ୍ଦନାଦି (ମକରପତ୍ର, ମକରାଳେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱାରା ମକରାକାରରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର; ଚନ୍ଦନପାଟୀ—Paintings on the forehead in the shape of a Makara.

ମକରୀ—ସଂ. ବ (ମକର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ମକରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Makarī 1. The feminine of Makara. ୨ । ମକରିକା (ଦେଖ)—2. Makarikā (See). [ଦ୍ର—ବେନ୍ଦ କରେ ଧର ଧର-ଭୀମଣ୍ଡନଶିଖି ଶିଖି ଫଳ ଜୁରଜ ମକରୀ କର—ଉଦ୍ଭ. ପ୍ରେମସୁଧାକଥି ।] ୩ । (ମକର+ଅର୍ଥ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍)—ସମୁଦ୍ର—3. The ocean.

ମକ(ଖ,ଖି)ଶୋ(ଚୋ)ଷ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବଣ—(ତୁଳ. ହି. Maka(kha,khi)so(cho)sh ମକ୍ଷୀରୂପ)—କୃପଣ—Miserly.

ମକା[କ୍କା]—ଦେ. ବ—୧ । ଧାନ୍ୟାଦି ବର୍ଗର ଶସ୍ୟବିଶେଷ—Makā[kkā] 1. Indian corn; maize; Zea Mays; [ଦ୍ର—ଏହାର ଭୁଟା, ମକା, ମକାଇ ଗଛ ଓ ପତ୍ର ଖୁବ ଅଳ୍ପ ଗଛ ଘର; ଭୁଟ୍ଟା, ମକ୍କା, ମକଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଣ୍ଠିରୁ ଆବରଣାବୃତ ଲମ୍ବା ଫଳ ବାହାରେ ଓ ଉକ୍ତ ଫଳର ଶୁଖ ଗାଗରେ ଦାନ୍ତ ଘର ମଞ୍ଜିମାନ ଘନ ଦୋଇ ଲମ୍ବିଥାଏ; ଖୋସା [ଖଜଦୋଷି]ର ଅଗରୁ ଗୁଡ଼ିଏ କେଶ ଘର ଘରୁ ଲମ୍ବି ଝୁଲି ବାହାରିଥାଏ । ଏ ଗଛର ଆଦି ନିବାସ ଅମେରିକା ।]

ମକ୍କା ମକ୍କା ୨ । [ନାମ [ଆରବ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ—2. Mecca in Arabia. [ଦ୍ର—ଏହା ମୁସଲମାନ ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ । ଏଠାର ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମମନ୍ଦିରକୁ କାବା ବୋଲାଯାଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନ୍ ଦୈନିକ ନମାଜ (ପ୍ରାର୍ଥନା) କରିବେଳେ ଏହି ନଗର ଦିଗକୁ ମୁହଁ କରନ୍ତି ।]

ମକାଖଇ—ଦେ. ବ—ମକାର ମଞ୍ଜିକୁ ଭାଜି ଫୁଲର କରାଯିବା ଲଘା—Makākhai Fried corns of maize.
ମକାରଖୈ ମକ୍କାଇଲାବ
(ମକାଲଘା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମକା ଖୋସା—ଦେ. ବ—ମକାଫଳର ସାଜ କୋଷ—The Makā khoshā cylindrical shaft to which the corns of the Indian—corn are attached; the corn-cob of maize.
ମକ୍କାର ଭାଁଟା
ମକାକା କୋସା

ମକା ଦାନ୍ତ—ଦେ.ବ—ମକାଘର ଦାନ୍ତ—Teeth like the grains of Indian corn.
Makā dānta
ମୁକ୍ତାର ମତନ ଦାଁତ ମକ୍କା ଦାଁତ
[ମକାଦାନ୍ତିଆ (ପୁଂ), ମକାଦାନ୍ତେଇ, ମକାଦାନ୍ତୀ —ସ୍ତ୍ରୀ—ବଣ]

ମକାର—ସଂ. ବ—(ମ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କାର) ୧ । 'ମ' ଅକ୍ଷର—Makāra 1. The letter 'Ma'. ୨ । ମ ଅକ୍ଷର ସୂଚକ ମାତ୍ରା (୍ମ); ମଫଳା—2. The sign of the letter Ma when added to consonants. ୩ । ଓଁକାର ବା ପ୍ରଣବ ମନ୍ତ୍ରର ତୃତୀୟ ବା ଶେଷ ଅଙ୍ଗ- 3. The last component element of the mystic syllable Oñ'. [ଦ୍ର—ଓଁ=ଅ (ବ୍ରହ୍ମା)+ଉ(=ବିଷ୍ଣୁ)+ମ(=ମହାଦେବ) ।] ୪ । ମ ଅକ୍ଷରରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ପାଞ୍ଚଗୋଟି ବିଷୟ (ସାଧାରଣ କାମମାର୍ଗୀ ତାନ୍ତ୍ରିକମାନେ ସାଧନା କରନ୍ତି)—4. The five things beginning with the letter 'Ma' which Tantric devotees use during their esoteric rites. (ଦ୍ର—ମଦ୍ୟ, ମାଂସ, ମଦ୍ୟ, ମୈଥୁନ ଓ ମୁଦ୍ରା ଏହି ପଞ୍ଚକୁ ପଞ୍ଚମକାର କୁହାଯାଏ ।)

ମକାର ସାଧନା(ନା)—ସଂ. ବ—ପଞ୍ଚମକାର ଦ୍ୱାରା ତାନ୍ତ୍ରିକ ସାଧନା—Makāra sadhana(nā) Tantric or esoteric ritual performed with the aid of five things beginning with the letter 'Ma'.

ମଲର୍ଲା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମହାକାଳ)—ମହାକାଳ ଲତା—Trichosanthes Palmata (Haines).
ମାକାଳ [ଦ୍ର—ଏ ଲତାର ତେର ସାପ ବିଷର ଔଷଧରୂପେ
ମାକାଲ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମକୁଟ—ସଂ. ବ—(ମନ୍‌ଜ୍.ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କରଣ ଉଟ)—୧ । Makuṭa ମୁକୁଟ; ଶିରୋଭୂଷଣ—1. Crown; diadem. ୨ । ଅନ୍ଧାରି (ଦେଶ)—2. Andhāri (See). ୩ । ମକୁଟା (ଦେଶ)—3. Makutā (See).

ମକୁଟ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ଧାରି ମାରିବା (ଦେଶ)—Makuṭa māribā Andhāri māribā (See)

ମକୁଟା--ଦେ.ବ (ସଂ.ମକୁଟ)--୧ । ମୋଟ ସୂତରେ ଉଆର ଏକ ପ୍ରକାର ମଠା ମଟକା Makuṭā —1. Cloth made of coarse or worsted silk. ୨ । ବାଉଳ; ଘରର ଦାଢ଼ିଅଳ୍ପ ଉପରର ଗୁଲରେ **ମୁକଟା** ପଦାକୁ ବାହାର କରିଯାଇ ବନ୍ଧାଯାଇଥିବା ନଡ଼ା ଗୋଞ୍ଚ — 2. Straw projecting from the gable-roof. **ଓଡିଆନୀ** ୩ । ନାଦାଗୁଳଆ ଘରର ଦାଢ଼ିଅଳ୍ପ ଉପରର ଚିତ୍ରକାର ଅଂଶ—3. Gable of a thatched house.

ମକୁନ୍ଦ(ନ୍ଦା,ନ୍ଦି)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ ମୁକୁନ୍ଦ)—୧ । ମୁକୁନ୍ଦ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ; Makunda (ndā,ndi) ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ମୁକୁନ୍ଦ— ମକୁନ୍ଦ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling **ମକୁନ୍ଦ** Mukunda. (ଉ—ଖାଲି ମକୁନ୍ଦା ଫେର୍ ଘାର୍, ଦୋଦୋର ପଇସା ଅଣ୍ଟାରେ ମାର୍—ଉଗ ।)

ମକୁନ୍ଦି ଉଖୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଦୋପାଗୀ ଉଖୁଡ଼ା— Makundi ukhurḍā An excellent kind of sweets ଦୋପାଗୀ ମୁଡ଼କୀ prepared by seasoning fried paddy **ପାଗାହୁଆଲାବା** with treacle twice.

ମକୁନ୍ଦି ଉଖୁଡ଼ା ଖାଇଲାପର ମୁହଁ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)— Makundi ukhurḍā khāilā pari muhaṅ karibā ୧ । ମୁଖ ସରସ କରା ମୁହଁ ସରସ କରିବା; ମୁଖରେ ଆନନ୍ଦର ଚିହ୍ନ ପ୍ରକାଶ **ଲାଇଖାନେକେ ଏସା ମୁହଁ ବନାନା** କରିବା—1. To show facial signs of pleasure. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ମୁହଁ ବିରସ କରିବା; ମୁଖରେ ଅସନ୍ତୋଷର ଚିହ୍ନ ପ୍ରକାଶ କରିବା— 2. (irony) To show signs of discontent.

ମକୁପ୍(ଫ୍,ବ୍)—ବୈଦେ ବିଶ—(ଧା, ମୌକୁଫ୍)—ସମସ୍ଥାନ୍ତରକୁ Makup (ph,b) ଗତ୍ତଯିବା—Postponed; deferred. ମକୁଫ (ଯଥା—ଉଜୁରା ବର୍ଦ୍ଧକ ସକାଶେ ମକୁବ୍ କରାଗଲା)— **ମୌକୁଫ** ବ—ସନ୍ଦଲତ—Postponement. [ମକ୍ଟି(ଫି)(ବ)—ବ]

ମକୁର—ସ. ବ (ମନ୍‌ଜ୍ ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କରଣ. ଉର)— Makura ୧ । ମୁକୁର; ଦର୍ପଣ—1. Looking glass; mirror. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଉର) ମୁକୁଲ; କଢ଼ି— 2. Bud; blossom. ୩ । କୁମ୍ଭକାରର ଦଣ୍ଡ; ଚକ୍କଳ ଦଣ୍ଡ—3. The rod or handle of the potter's wheel. ୪ । ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ—4. The Bakula tree. ୫ । ବଡ ଯୁଲ—5. The Arabian jasmine (Apte).

ମକୁଳ—ସଂ. ବ (ମନ୍‌ଜ୍. ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉଳ)— Makula ୧ । ଫୁଲର କଢ଼ି—1. Bud; blossom. ୨ । ବକୁଳ (ଗଛ)—2. The Bakula tree (Apte).

ମକୁଷ୍ଟ(ଷ୍ଠ)—ସ. ବ—ବନ୍ୟ ମୁଦ୍ଗ; ବଣ ମୁଗ—A kind of wild Makushṭa(shṭha) pulse grain; Phaselous Aconi- (ମକୁଷ୍ଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) tifolius· ସ. ବଣ—ମନ୍ଦଗାମୀ; ମନ୍ଥର- Moving slowly.

ମକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଗତି କରିବା — Makk (root) To move.

ମକ୍କଳ—ସଂ· ବ - ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଶୂଳରୋଗ ବିଶେଷ—A kind of colic Makkala of females. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ପ୍ରସବ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାଭି ଉଲେ, ପଞ୍ଜର ଦାଢ଼ ଚଲେ ଓ ମୂତ୍ରାଶୟରେ ପୀଡ଼ା ହୁଏ, ପକ୍ୱାଶୟ ଫୁଲଯାଏ ଓ ମୂତ୍ରରୋଧ ହୁଏ— ହ. ଶ ।]

ମକ୍ରି(କ୍ରେ)ଲ—ବୈଦେ. ବ (ଧା; ମୋଅକ୍ରୁଲ୍)—ଓକିଲଙ୍କ ଯଜମାନ— Maki(kke)la Client. (ଉ—ଆଇନ ଘୋଥି ସଜାଡ଼ ଦେଇ ମକ୍କେଲ ଉକିଥାକୁ ଆଉଜି ମକ୍ରେଲକୁ ଗୃହିଁ ବସିଥାଆନ୍ତି । ଫକାର **ମୁଆକିଲ, ମୋକୀର** ମୋଦ୍ଦନ· ଚୁମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ମକ୍ରୀ—ପ୍ରାଦେ (କଲାଦ୍ୱାଣ୍ଡି) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ମକ୍ଡୀ)—ବୁଢ଼ିଅଣୀ— Makrī Spider.

ମକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସ୍ତୂପି କରିବା—1. To heap up; to Maksh(root) accumulate. ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା— 2. To be angry. ୩ । ଗମନ କରିବା—3. To go.

ମକ୍ଷ—ସ. ବ (ମକ୍ଷ. ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ସମ୍ଭ୍ରମ—1. Multi- Maksha tude. ୨ । (+କର୍ମ.ଅ) ଗଦା; ସ୍ତୂପ—2. Heap ୩ । କ୍ରୋଧ—3. Anger; wrath. ୪ । (+କରଣ. ଅ) ସ୍ତ୍ରୀ ଦୋଷ ଗୋପନ କରଣ; କପଟାଚାର—4. Concealing or hiding one's fault; hypocrisy.

ମକ୍ଷି—ଦେ. ବ—ମକ୍ଷିକା (ଦେଖ)—Makshikā (See). (ଉ— Makshi ମକ୍ଷି ଉଡ଼ାବାକୁ ଏବେ ନାହିଁ ବଳ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ମକ୍ଷୀ ଚଲକା) ବଣ—ଅତି କୃପଣ—Very miserly. (ଉ— ଘ୍ରାଣଃ ବ ଥିଲା ଭୁବାକୁ ବଳ ଉଦ୍ଧିତଥା; ମକ୍ଷି ବୋଲ ସରଛ । ଫକାରମୋଦ୍ଦନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ମକ୍ଷି(କ୍ଷୀ)କ(କା)—ସଂ.ବ (ମକ୍ଷ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅକ; +ଆ)—୧.ମାଛୁ- Makshi(kshī)ka(kā) 1. Flea; the common house- flea. ୨ । ମହୁମାଛୁ—2. Bee.

ମକ୍ଷିକାମଳ—ସ. ବ—(ଦୁଷ୍ଟୀତତ୍) ମହୁଣ; ମଧୁସିକ୍‌ଥ— Makshikā mala Beeswax.

ମ(ମଂ)କ୍ଷୁ—ସ. ବଣ—(ମକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ଗତିବିଶିଷ୍ଟ— Ma(maṁ)kshu Moving.

(ମକ୍ଷୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଶୀଘ୍ର; ଶୀଘ୍ର—1. Sharp; soon. ୨ । ପ୍ରକୃତରେ—2 Truly; really. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—3. Exceedingly.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଖ୍ (ଧାତୁ—ସଂ.—ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—
Makh (root) To go; to move.

ମଖ—ସଂ. ବି—(ମଖ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗମନ କରାଯାଏ)—ଯାଗ; ଯଜ୍ଞ— Vedic sacrifice.

ମଖଡ଼—ଦେ. ବିଣ—ଦୁଷ୍ଟ; ବଖଡ଼—
Makharda Wicked; wanton.
(ମଖଡ଼ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାକଡ଼ **ବଖଡ**

ମଖଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ. (କଟକ) ବି—ଥଟ୍ଟା କଥା—A jest; a joke.
Makhaṇḍi (ଉ—ଋଣ କରିବାରେ ମଖଣ୍ଡି ମଧୁର କୃଷ୍ଣ ସେବା ଟାଟ୍ଟି **ଦିଲ୍ଲଗୀ** କରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟବାନ । ଉକାସ୍ତ. ଗୀତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।)

ମଖ ଦ୍ୱିଷ୍—ସଂ. ବି (ମଖ+ଦ୍ୱିଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ରାକ୍ଷସ—
Makha dwish Demon.

ମଖ(କ୍ଖ)ନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ମକ୍ଷଣ; ମନ୍ଥନ; ମଥନେଚ୍ଛୁ)—
Makha(kkha)na ୧ । କଞ୍ଚା ଦୁଧରୁ ବାହାରିବା ଲହୁଣୀ—ମାଖନ୍ 1. Milk butter. ୨ । ନବନୀତ; ଲହୁଣୀ—**ମକଖନ୍** 2. Butter [ଉ—ଦୁଧରୁ ମଥନ ଓ ଦହିରୁ ଲହୁଣୀ ଫା. ମଷକାଦ୍ ବାହାରେ ।]

ମଖନା—ଗ୍ରାଦେ. (ଲରଆ) ବି—କୋଇଡ କଖାରୁ—Red pumpkin; Cucurbita Maxima.
Makhanā

ମଖମଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—କୋମଳ ସ୍ଥୂଳ ଚକ୍ଚକ ବସ୍ତ୍ର—
Makhmala ମଖମଲ **ମଖମଲ** Velvet.

ମଖମଲ୍(ଲି) ଖିଅର—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଖିଅରରେ ମୂଢ଼ ବା ମୃଣ୍ଡ
Makhamala(li) khiara ମଖମଲ ପରି ଚକ୍ଚକ ଜଣାଯାଏ—ମଖମଲର ମତନ କାମାନ A velvety shave.
ମଖମଲି କ୍ଷୌର

ମଖମଲ୍(ଲି) ଗଛ—ଦେ. ବି—ମଖମଲ ପରି ପତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ପ୍ରକାର
Makhamala(li) gachha ଲତାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ—A kind of creeping plant with velvety leaves.
ମଖମଲ ଗାଛ **ମଖମଲି ପୌଧା**

ମଖମଲ୍(ଲି) ଫୁଲ—ଦେ. ବି (ସଂ. ମକ୍ଷମଞ୍ଜୀ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ
Makhamal(li) phula କୁସୁମ ଫୁଲ; ମାଖିଚ କୁଜ ଫୁଲ—ଚିନେର ଗେଁଦା A small species of safflower; French marigoid.
ଗୁଲଦାବଦୀ

ମଖମଲ୍(ଲି) ପୋକ—ଦେ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ କୀଟ—
Makhamala(li)poka The cocculus.
ମଖମଲି ପୋକା, ସିନ୍ଦୂରେ ପୋକା **ବୀର ବହୁଟୀ, ରେଶମୀ କୀଡା**

ମଖମଲି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ)—ମଖମଲ ପରି କୋମଳ ଓ ଚକ୍ଚକ—
Makhamali Velvety; soft and glossy.
ମଖମଲି **ମଖମଲୀ**

ମଖ ରକ୍ଷଣ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି—ଯଜ୍ଞ ରକ୍ଷାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Protector of sacrifices.
Makha rakshaṇa (ଉ—ବିପୁଳ ମଖ (ମଖ ରକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରକ୍ଷଣ ପ୍ରାଣ ହାଣ ମୁଖ ସୌମିତ୍ରି ସ୍ମରଣ । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ରାଣବଲାସ ।) ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞକୁ ରକ୍ଷା କରିବା—Protecting the performance of a vedic sacrifice.

ମଖ(ଖି, କ୍ଖି)ଚୁ(ଚୋ, ଶୁ, ଶୋ)ଷ୍—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମକ୍ଷିକା=
Makha(khi, kkhi)chu(cho, śu, śo)sh ମକ୍ଷୁମାଛୁ; ମାଛିଟେପା ମକ୍ଷୁମାଛୁ ପର ସଦୃଶପ୍ରିସୃ; ଚମ୍ପା ସେ ଘିଅରେ ପଡ଼ିଥିବା **ମକ୍ଖୀଚୂପ** ମାଛିର ବଦଳରୁ ଘିଅ ଶୋଷି ଖାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଏ)
—ଅତି କୃପଣ—Very miserly; niggardly.

ମଖ(ଖା)ସା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବି (ସଂ. ମକ୍ଷାସା)—
Makha(khā)sā ପୁରସ୍କାରରୂପେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଜାଗିର—Jagir land granted as a reward for services rendered. ୧ । (ଗଞ୍ଜାମ, ଜୟପୁର) ବି—ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ରାଜସ୍ୱରେ ଯେଉଁ ଜାଗିର ଦିଆଯାଏ—1. Jaigirs granted to public servants on quit-rent for rendering service.

ମଖ(ଖା)ସାଦାର୍—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ (ଫା) ବି—ଜାଗିର
Makha(khā)sādār ଭୋଗକାରୀ; ଜାଗିରଦାର—Jagirdar; a holder of service tenure.

ମଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମକ୍ଷଣ)—(ମାଖିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ-
Makhā(khe)ibā ରୂପ—The causative form of ମାଖନ 'Mākhibā'). ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ମାଖିବା କ୍ରିୟା କରିବା **ଲଗବାନା** To cause to besmear or anoint.
(ଉ—ଘଷାଇ ସାଉନ ନଉ ମଖାଇଣ ଘାଉନ୍ତରା ଦେଇ ଥାନ୍ତୁ ଘାଲଟାଇ କୃଷ୍ଣକାନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କର । ଉକାସ୍ତ. ଗୀତ-ଲହରୀ ।)

ମଖାନ୍ନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଖ=ଯଜ୍ଞ+ଅନ୍ନ)—୧ । ଯଜ୍ଞାନ୍ନ—
Makhānna 1. Boiled rice offered in vedic sacrifice. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜାତ ଶାକ ଓ ତଦ୍ଜାତ ଫଳ, ପାଣିଫଳ ତହିର ଫଳ, ମାଖନା; ତାଲମଖନା—
ମଖିନା 2. A kind of aquatic pot-herb; Euryeli Eerox, [ବ୍ୟୁ—ସ. ମଖାଣେ ଗୁ ମଖାଳା ଏହ ଫାଳର ଖଇ ସୁଖାଦ୍ୟ ଓ ମୁଖରୋଚକ ।)
ମାଖନା

ମଖି ଛୋଡ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସୁଗ) ବିଣ—ମଖ (ଖି) ଶୁଷ୍ (ଦେଖ)
Makhi chhoṛd Makha(khi) śush (See).

ମଖୁଣ୍ଡି(ଣ୍ଡି)—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ମଇଦା ଜଖୁଡ଼ା; ସୁମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ
Makhuṇḍi(ṇḍi) ପଦାର୍ଥ—Sweets. [ଉ—ତୋତେ ଯେ ବି ମଖୁଣ୍ଡି ଖାଇବାକୁ ହବ ଯେ, ତୁ ତା ଘରକୁ ନଉ ସକାଳୁ ଦଉଛୁ ଯାହ୍ ।]

ମଗ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବେଞ୍ଜଲୀୟ ଗ୍ଲାସ୍—
ag ମଗ **ମଗ** A mug.

ମଗ୍(ଜ୍)ଦୁର୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ମକ୍ଦୂର)—ଶକ୍ତି; ସାମର୍ଥ୍ୟ;
Mag(k)dur ପରାକ୍ରମ—Power; strength.
(ମଗ୍ଦୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଗହୁର, ଶକ୍ତି **ମକଦୁର**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଗ୍‌ଦୁର୍‌ ଭର୍‌ (ରି)—ଦେ. କି. ବ୍ୟ—ସଥାଶକ୍ତି; ସାଧ୍ୟାନୁସାରେ, ଯାବତ୍‌ ସର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—To the best of one's power or ability. (ମଗ୍‌ଦୁର୍‌ ଭରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ମୋ ମଗ୍‌ଦୁର୍‌ ଭର ମୁଁ ଏ କାମ କରିବି, କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ତ୍ତ ହେବା ଏଥରଙ୍କ ଦାଉରେ।)

Magadur bhar(ri) ସର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ମଗ—ସ. ବି—(ମ=ବେଦ+ଗୈ ଧାତୁ=ଗାଇବା+ଅଥ ଅ)—୧। ଶାକ ଦ୍ୱୀପ; ମଘ (ଦେଖ)—Magha (See) ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜକ ପୁରୋହିତ--2. A priest of the sun god. ୩। ପ୍ରାଚୀନ ପାରସ୍ୟ ଦେଶବାସୀ—3. A Magian (Apte) ଦେ. ବ—୧। ଚନ୍ଦ୍ର-ମଗ ଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆରାକାନ୍‌ ଦେଶ—1. The Arakan country in Burma. ୨। ଆରାକାନ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An Arakanese (ଉ—ମଗ ଦେଶିଆ ଅଳୁ ଖାଇଲେ ରସ ରଙ୍ଗନ୍ତୁ ନାହିଁ। ଉଗ।) [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଷୋଡ଼ଶ ଓ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଜଳଦସ୍ୟୁ ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ। ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନ୍‌ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ପାତ ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ; ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆରାକାନରେ କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟାଦି କରି ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି।]

Magadesha ମଗଦେଶ

ମଗଜ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମଗ୍‌ଜ୍‌)—୧। ମସ୍ତିଷ୍କ—1. Brain. ୨। ବୁଦ୍ଧି—2. Intellect. ୩। ମନ—3. ମଗଜ ମଗଜ Mind. ୪। ହୃଦୟଗତ ଭାବ—4. Mental condition. ୫। (ଫା. ମଗଜୀ)—ମଗଜ (ଦେଖ) 5. Magaji (See)

Magaja ମଗଜ

ମଗଜ ଖରଚ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଫା. ମଗଜ୍‌+ଖର୍ଚ୍ଚ)—ମସ୍ତିଷ୍କ ଖରଚ କରିବା;ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନା କରିବା-ମଗଜ ଖରଚ କରା] To exercise one's brain or intellect ମଗଜପଚାନା

Magaja kharacha karibā

ମଗଜ ଖରାପ ହେବା—ଦେ. ବ—(ଫା. ମଗଜ୍‌+ଖରାପ)—ମାଗଲ ହେବା—Derangement of brain. ମଗଜ ଖାରାପ ହଓୟା ମଗଜ ଖୌଲନା

Magaja kharāpa hebā

ମଗଜ ଗରମ(ମି)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମଗଜ୍‌+ଗରମ)—୧। ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତି—1. Derangement of brain. ୨। ବଦ୍ଧି ଜାତ ହେବା; ଚଟିବା—2. Loss of temper. ଦେ. ବ୍ୟ—ବିକୃତ ମସ୍ତିଷ୍କ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Deranged. [ମଗଜଉତ୍ତମ ଚି)ଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

Magaja garama(mi) ମଗଜ ଗରମ(ମି) ବିକୃତି

ମଗଜ ଥଣ୍ଡା—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମଗଜ୍‌+ଠଣ୍ଡା)—୧। କ୍ରୋଧଶାନ୍ତି—1. The cooling of rage. ୨। ମଗଜ ଠାଣ୍ଡା ମଗଜଠଣ୍ଡା ମନ ସନ୍ତୋଷ—2. Contentment.

Magaja thandā

ମଗଜ ଲଡ୍ଡୁ—ଦେ. ବ—[ସ. ମଗଧ+ଲଡ୍ଡୁ; ଏହା ମଗଧ (ଦକ୍ଷିଣ ବିହାର) ଅଞ୍ଚଳରେ ଖୁବ ଅଦୃତ ହୋଇଥିବାରୁ] ମଗଧ ଲାଡୁ ଯିଅରେ ବଜା ହୋଇ ଥିବା ଅଣ୍ଟାକୁ ଚନ ସଙ୍ଗେ ମିଶା ମଗଦ୍‌ ଲଡୁ, ମଗଦଲ ଯାଇ ବଲା ଯାଇଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଲଡ୍ଡୁ—A kind of sweet ball made of flour fried in ghee and mixed with sugar,

Magaja lardu

ମଗଜା—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଲପୁର) ବ୍ୟ—୧ ମନଥାଁ—1. Wayward. ୨। ମନମୋଟଆ; ଗର୍ବିତ— 2. Proud; arrogant.

Magajā

ମଗଜି—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧। ଶେଷ ରେଢେଇ ଆଦରେ ଦିଆଯିବା ସରୁ ଧଡ଼ି—1. A narrow border sewn to quilts; an edging. ୨। ବସ୍ତ୍ରାଦିର ଧଡ଼ି— 2. The border of a cloth; hem.

Magaji ମଗଜି

ମଗଜିଦାର—ବୈଦେ. ବ୍ୟ (ଆ. ମଗଜି+ଫା. ଦାର୍‌)—ସରୁ ଧଡ଼ିଦାର୍‌—Having a narrow border.

Magajidār ମଗଜିଦାର

ମଗଣ—ସ. ବି—କବିତାର ୮ ଗଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ; ଯହିଁରେ ୩ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣର ସୁଦ୍ଧ ଥାଏ—A unit of 3 long letters in a poem or verse

Magaṇa

ମଗଧ (ଧାତୁ)—ସ—ସ୍ତୁତି କରିବା—To eulogise.

Magadh (root)

ମଗଧ—ସ. ବି (ମଗ=ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ+ଧା ଧାତୁ=ଧରିବା+କର୍ତ୍ତୃ, ଅ; ମଗଧ୍‌ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଦକ୍ଷିଣାଂଶର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—1. The ancient name of the southern part of the Bihar Division. ୨। (ମଗଧ୍‌ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ସ୍ତୁତି ପାଠକ—2. A panegyrist; a bard. ୩। ମଗଧ ଦେଶୀୟ ଲୋକ—3. A man belonging to the Magadha country. ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର ଜାଙ୍ଗଲ ଓ ଅନୂପ ପ୍ରଦେଶର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମତଳ ଅଂଶ—The plain country between the jungles and the low tracts of the Orissa Coast. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗଡ୍‌ଡ଼-ମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ ଭେଦ—A subcaste of 'Garurdas' in Sambalpur district. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗୃଧ୍ରକଳ ଜାତି।]

Magadha ମଗଧ

ମଗଧ ଭାଷା—ସ. ବ—ମାଗଧ ବା ପାଲୀ ଭାଷା—The Pali language.

Magadha bhāshā

ମଗଧା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗଡ୍‌ଡମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷ—A sub-caste of the milkman caste.

Magadhā ମଗଧା

ମଗଧାଧିପ—ସ. ବ (ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଗଧ+ଅଧିପ)—୧। ମଗଧର ରାଜା—1. The king of Magadha ୨। ଜରାସନ୍ଧ—2. Jarāsandha; the wicked demon-king of Magadha

Magadhādhipa ମଗଧାଧିପତି, ମଗଧେଶ୍ୱର, ମଗଧାଧୀଶ୍ୱର, ମଗଧେଶ ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଗନ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବଣ—ମଗ୍ନ (ଦେଖ)—Magna (See)
Magana ମଗନ **मगन**
ମଗ(ଘ)ମ—ଦେ. ବ (ସ. ମର୍ମ; ମଗ୍ନ)—୧ । ଗୋପନି ବିଷୟର ମର୍ମ ବା ରହସ୍ୟ—1. The secret of a matter; the key to a matter. ୨ । ଅନ୍ତର୍ଦେଶ—2. Inside. ୩ । ହୃଦୟ; ଅନ୍ତର—3. Heart. (ଯଥା—ଏ କଥା ତା ମଗମକୁ ବାଧିଲା ।) ବଣ—୧ । ଗୁପ୍ତ—1. Secret. ୨ । ମର୍ମଭେଦୀ—2. Heart-rending; affecting the vital parts. ୩ । ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ (ବିଷୟ)—3. Expressed by signs.
ମଗ ଘ)ମେ ମଗ(ଘ)ମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ମର୍ମେ ମର୍ମେ—1. Into the vital parts; affecting the vital parts. ୨ । ଗୁପ୍ତ ରୂପେ—2. Secretly; in secret.
ମଗର—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବୈଦେ (ଅ) ଅ (ଭୁଲ. ହି. ମଗର୍)—୧ । ବରଂ—1. But. ୨ । ପରନ୍ତୁ—2. On the other hand. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ମକର (ଦେଖ) 1. Makara (See) ୨ । (ଭୁଲ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦି ଏହି ଶବ୍ଦ) କୁମ୍ଭୀର—2. Alligator.
ମଗର—ଦେ. ବ (ସ. ମକର)—୧ । ମକର (ଦେଖ) 1. Makara (See) (ଭୁ—କଲା ମୁଣ୍ଡ ଜଳେ ମଗର **मगर** ଛାଡ଼ିଦେ ଦେଖାଇ, ବୁଲଇ ମଗର ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁ । ଗ୍ରାଖାନାଥ. ଚଉକା ।) ୨ । ନେପାଳ ଜାତିବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. A class of the Nepalese. ଗ୍ରାଦେ. (ଉଡ଼ିଆ.ସମ୍ବଲପୁର)—କୁମ୍ଭୀର—Alligator.
ମଗର କୁ(କି)ମ୍ଭୀର—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ମକର ଓ କୁମ୍ଭୀର ଆଦି ହିଂସ୍ର ଜଳଜନ୍ତୁ—Sharks and alligators. **मगरमच्छ**
ମଗର ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ (ସ.ମକର+ମୁଣ୍ଡ)—ସୁନାର ବା ରୁପାର ଗଢ଼ା ଓ ମକର ମୁଖ ମୁଣ୍ଡର ପ୍ରଭୃତି—The ends of some ornaments, such as gold and silver bangles, shaped like the head of a Magara. **मगर मुख**
(ମଗରମୁହାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ମଗର(ଙ୍କ) ମୁଲୁକ—ଦେ. ବ—ଅରାଜକତା ଓ ଉତ୍ପାତର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିବା ଦେଶ—A country where lawlessness reigns supreme. **मगर(ंक) मुलुक, मगका मुल्क**
ମଗର ମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମକର+ମୁଖ)—ସାମ୍ନାର ମୁହଁ ବା ମକର ମୁଖ। ମୁଣ୍ଡରୁ ମଗରର ମୁହଁ ପରି ଶୁଣ୍ଡଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ—Having the end modelled like a 'Magara'. **मगर मुहाँ**
(ମଗରମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ମଗରମୁହାଁ ପାଲଙ୍କି, ମଗରମୁହାଁ ବାଲ୍ଟ, ମଗରମୁହାଁ ଅନନ୍ତ, ମଗରମୁହାଁ କୁଣ୍ଡଳ ଇତ୍ୟାଦି ।)
ମଗରବ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ—The west. Magarab ମଗରବ **मगरब**
ମଗରବୀ—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ. ମଗରିବ୍)—ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the west. (ଯଥା—ମଗରବୀ (ମଗରିବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ନମାଜ୍=ମୁସଲମାନମାନେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଯେଉଁ ନମାଜ୍ ବା ପ୍ରାର୍ଥନା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।) ଦେ. ବ (ଆ. ମଗରିବ୍)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ଅବ୍ୟବହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳ—1. The time immediately after sunset. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ମୁସଲମାନମାନେ ପଶ୍ଚିମକୁ (ମକ୍କା ଆଡ଼କୁ) ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଆରମ୍ଭ କରିବା ନମାଜ—2. A Mahomedan's prayer just after sunset. **मगरबकी, मगरिब, मगरीब**
ମଗର ଲେଉଟ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାର; ସ. Magara leuṭ ମକର ଓ ଲୁଣ୍ଠନ)—ଜମ୍ବୀର ପର ଭୂଇଁରେ [ମଗର ଗ୍ଲେଃ(ଠ)ଅନ୍ୟରୂପ] ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗଡ଼ି ହେବା—[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ ଜମିଦାର ବା ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ରେଢ଼ାଖୋଲର ଜମିଦାର ରାଜାଙ୍କ ଜଜ୍‌ଟଙ୍କୁ ବାର୍ଷିକ କର ଦେବାକୁ ଅସିଲ୍ଲାବେଳେ ସେ ଅଧୀନତାର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ କରୁଥିବା କୁମ୍ଭୀରପରି ଗଡ଼ିକୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ରେଢ଼ାଖୋଲର ଜମିଦାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ କାଦୁଅ ବୋଳ ହୋଇ ଖଣ୍ଡଦୂରରୁ ଉଲେ ଖୋଇ ଲେଉଟ୍ଟ ଲେଉଟ୍ଟ ରାଜାଙ୍କ ଚରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ନଜରଣା ଦେଇ ସାର ପରେ ଠିଆ ହେବା ସ୍ୱଭାବ)] ମଗର ଲେଉଟ୍ଟ ବୋଲି ଯାହାକୁ (ପରମାନନ୍ଦ **ଅର୍ଥ୍ୟ**, ଉତ୍ପଳ ସାହୁଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି)— (Literally) Alligator's rolling or crawling on the ground. (Note—It was a curious performance formerly done once a year by the Zamindar of Rairākhol when the Raja of Sambalpur was his suzerain; it consisted of the Zamindar besmearing himself with mud and lying down and crawling along the ground, like an alligator, to the Raja's feet).
ମଗରୀ—ବୈଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଆ—ମଗରୂର୍=ଗର୍ବିତ)—୧ । ଗର୍ବିତ—1. Proud. ୨ । ଧୃଷ୍ଟ; ଅବାଧ୍ୟ—2. Insubordinate; impudent; insolent. (ମଗରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ପ୍ରଭୁର ଆଦେଶ ଅବମାନନାକାରୀ (ଭୃତ୍ୟ)—3. Disobedient (servant). ଗ୍ରାଦେ (ହିନ୍ଦୁମି) ବ—୧ । ପାଣି ସିଞ୍ଚାଯାଇଁ ଉପର ଦୋଇଥିବା ମାଟିର ନଳା—1. Earthen tube used as the

Digitized by srujanika@gmail.com

channel for water to flow out ୨ । ଖପରଲି ଘରର ମଥାନ ଉପରେ ବଆଘିବା ଅର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାକାର ଖପରଲ—Semicircular thatching tiles which are laid on the top of a tiled thatch.

ମଗରପଣ—ଦେ ବ—ଅବାଧ୍ୟତା—Insubordination; dis- Magarāpaṇa ମଗରାପନା, **ମଗରୁରୀ** obedience. [ମଗର୍ ଧାତୁ; ମଗରେ(ଶ୍ୱ)ର୍; ମଗର୍+ତ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଗହୀ—ଦେ. ବ—(ସ.ମାଗଧୀ) ବହାର୍ଷ୍ଟ୍ରାର ଏକ ପ୍ରାଦେଶିକ ରୂପ— Magahī A dialect of the Bihari language. ମଗହି; **ମଗହୀ** ଦେ. ବଣ—ମଗଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Magadha.

ମଗା—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ମାର୍ଗଣ) — ଯାଚ୍ଞା; ମାଗିବା— Magā 1. Asking; begging. ୨ । ଉଛୁକ—2 ମାଗା; **ମାଂଗନ** Beggar. ବଣ—୧ । (ଅନ୍ୟଠାରୁ) ମାଗି ଅଣିଥିବା (ପଦାର୍ଥ)—1. (a thing) Obtained ମାଗା; **ମାଁଗାହୁଆ** from another by asking for it. ୨ । ଉଷାକାଳୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Begging alms.

ମଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି. (୧ । ମାଗିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ— Magā(ge)ibā The causative form of Māgibā). ମାଗାନ; **ମଂଗବାନା** ୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁ ମାଗିବା— 1. To ask for a thing through another ଡେକେପାଠାନ person. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଅଣାଇବାକୁ ସ୍ୱବାଦ ଦେବା—2. To send for (a thing); to order for the supply of a thing. [ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ନଳର ଦେଖରୁ ଯିବାକୁ । ମଗାଇଲେ ସାରଥିଏ ଶ୍ରୀମ ରଜାଙ୍କ । କୃଷ୍ଣଜି ଦ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମଗାମଗି—ଦେ. ବ—ମାଗିବା କ୍ରିୟା; ମାଗଯାଚ; ମାଗି ଅଣିବା କ୍ରିୟା— Magāmagi The act of begging. ମାଗାମାଗି **ମାଁଗାମାଁଗୀ**

ମଗାଯଗୁ—ଦେ. ବ (ସ. ମାର୍ଗଣ+ଯାଚଞା)—୧ । ମାଗିବା ଓ Magāyjachā ଯାଚବା—1. Asking and offering. ୨ । ମାଗାଯାଚା (ଏକାର୍ଥକ) ଯାଚଞା—2. Asking and begg- **ମାଁଚାଁଗ** ing. ୩ । ମଗାମଗି (ଦେଶ)—3. Magāmagi (See). ଦେ. ବଣ—ଯାହା ମାଗିବାର ଅଣାଯାଇ ଥାଏ— Obtained by begging

ମଗାହୀ—ପ୍ରାଦେ (ଶ୍ରୀହଟ୍ଟନାଗପୁର) ବ—ମଗହୀ (ଦେଶ)—Magahi Magāhī (See). [ଦ୍ର—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ ବାମଡ଼ାର କୁଡ଼ମାଲି ଭାଷା ଏହି ମଗାହୁଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର ଅଟେ ।]

ମଗୁ—ପ୍ରା. ବ—୧ । (ସ. ମୃଗ) ମୃଗ—1. Deer. ୨ । (ସ. ମାର୍ଗ) Magu **ମଗୁ** ପନ୍ଥା; ବାଟ—2. Road; way.

ମଗୁ(ଘୁ)ଣିର—ପ୍ରା. ବ (ସ. ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ; ମାର୍ଗଶିରଃ)—ମାର୍ଗଶିର ବା Magu(ghu)śria ଅଗ୍ରହାୟଣ ମାସ—The lunar month ଅଘାନ of 'Mārgaśira' following Kārttika. (ଦ୍ର—**ଅଗହନ, ମାର୍ଗଶିର** କାର୍ତ୍ତିକ ସରନ୍ତେ ସପ୍ତି ମଗୁଣିର ଅସେ । ପ୍ରାତୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୱ ।)

ମଗ୍ନ—ସ. ବଣ (ମସ୍ଜ୍, ଧାତୁ=ବୁଡ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବୁଡ଼ିଯାଇ Magna ଥିବା; ନିମଜ୍ଜିତ—1. Immersed; plunged; (ମଗ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) sunken; drowned. ୨ । ଅନ୍ତଃପ୍ରବିଷ୍ଟ— 2. Entered inside. ୩ । ବଚ୍ଚେର; ତନ୍ମୟ— 3. Absorbed in; engrossed; exclusively occupied with. ୪ । ଆସକ୍ତ—4. Addictd to. ୫ । ମଦମତ୍ତ; ନଶାରେ ଚୂର୍; ଚ୍ଚେଲ (ହ. ଶ)— 5. Intoxicated; inebriated. ୬ । ଲୀନ (ହ.ଶ)— 6. Swallowed up; entranced. ୭ । ପ୍ରସନ୍ନ, ହର୍ଷିତ (ହ. ଶ)—7 Delighted; overjoyed. ୮ । ଭଲକୁ ଦବି ଯାଇଥିବା (ଯଥା—ସନ୍ଦନାସିକା, ମନ୍ଦ ସ୍ତନ) [ହ. ଶ]—8 Sunken; suppressed (e. g nose; female breast). [ଦ୍ର—ଏହାର୍।୬।୩ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଚନ୍ଦ୍ରାମଗ୍ନ, ଜଳମଗ୍ନ, ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ; ପ୍ରେମମଗ୍ନ, ଶୋକମଗ୍ନ ଇତ୍ୟାଦି ।] ସ.ବ—ପର୍ବତ ବଚ୍ଚେଷ; ମଗ୍ନଗିରି (୨) (ଦେଶ)—Magnagiri (2) (See).

ମଗ୍ନଗିରି—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମଗ୍ନ+ଗିରି)—୧ । ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ Magna giri ଥିବା ପର୍ବତ; ବୁଡ଼ା ପାହାଡ଼—1. Submarine (ମଗ୍ନପର୍ବତ—ଅନ୍ୟରୂପ) rock. ୨ । ପୌରାଣିକ ମୈନାକପର୍ବତ- 2. Name of a mythological mountain. [ଦ—ଏ ହିମାଳୟର ପୁତ୍ର । ଇନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତମାନଙ୍କ ପକ୍ଷଚ୍ଛେଦ କରିବା ସମୟରେ ମୈନାକ ପର୍ବତ ସମୁଦ୍ରରେ ଲୁଚି ରହି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିଥିବା ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ମଘ—ସ. ବ (ମହ୍, ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ଅ)—୧ । (+ଭାବ. ଅ) Magha ପୂଜା—1. Worship. ୨ । ସୁଖ—2. Happi- ness; pleasure. ୩ । (+କରଣ. ଅ) ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି (ହ. ଶ)—3. Riches. ୪ । ପୌରାଣିକ ଭୂଗୋଳ ଅନୁସାରେ ମ୍ଲେଚ୍ଛାଧିଷ୍ଠିତ ଦ୍ୱୀପବଚ୍ଚେଷ ଓ ତଦ୍ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—4. Name of a mythological island or division of the globe and its barbarian inhabitants (Apte). ୫ । ପୁଷ୍ପ ବଚ୍ଚେଷ (ହ. ଶ)—4. A kind of flower (Apte). ୬ । ପୁରସ୍କାର (ହ. ଶ)—6. Reward. ୭।ଉପହାର— 7. A present (Apte). ୮ । ଦଶମ ନକ୍ଷତ୍ର; ମଘା— 8. The tenth lunar mansion (Apte). ଦେ ବ-ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଅରାକାନ ପ୍ରଦେଶ ଓ ତଦ୍ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି- ଗଣ—The Arakan country and the Arakanese people. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଜଳଦସ୍ୟୁରୂପେ ଅତ୍ୟାଚାର

Digitized by srujanika@gmail.com

କରୁଥିଲେ ।] ଗ୍ରାଦେ (ସାଲପୁର) ବଣ—କୃପଣ—Miserly.

ମଘ ଦେଶ—ଦେ. ବ—ବ୍ରହ୍ମଦେଶୀୟ ଆରାକାନ ପ୍ରଦେଶ—The Magha desa Arakan province in Burma.

(ମଘମ୍ଲେଚ୍ଛ ଅନ୍ୟରୂପ) ମଗେରମଲ୍ଲୁକ **मघोंकामुल्क्**

ମଘବା(ବାଃ)—ସ. ବି. ପୁଂ (ମହ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନ୍, ଅସ୍; ମଘବନ୍, Maghabā(bāḥ) ୧ମା. ୧ବ।—୧ । ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର—(ମଘୋନା – ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Indra; the king of Hindu gods. ୨ । ପେଚକ—2 An owl (Apte). ୩ । ବ୍ୟାସଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—3. A name of Byāsa (Apte).

ମଘବାଜିତ୍—ସ. ବ—ରାବଣର ପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍; ମେଘନାଦ [ହ. ଶ]—Maghabājit The valiant son of Rābaṇa.

ମଘବାନ୍—ସ. ବ. ପୁଂ [ମଘ=ସୁଖ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ] —ଇନ୍ଦ୍ର—Maghabān (ମଘବତ୍, ମଘୋନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Indra.

ମଘା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ [ମହ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ଆ]—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ Maghā ୨୨ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚଦାରକାଯୁକ୍ତ ଦଶମ ନକ୍ଷତ୍ର—The 10th lunar mansion or stellar constellation. [ଦ୍ର—ଏ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା ନିଷିଦ୍ଧ, ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ, See notes under Nakshatra) ଗ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ବ—ମାଘ—The month of Māgha. ଗ୍ରାଦେ. ବଣ—ମାଘ ମାସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the month of Māgha. [ଉ—ମଘା ବରଷା, ମାଆପରସା, ଏ ଦୁହିଙ୍କର ଏକା ଦଶା । ଛଗ ।]

ମଘାତ୍ରୟୋଦଶୀ—ସ. ବ—ଭାଦ୍ର ମାସର ମଘାନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣା Maghā trayodasī ତ୍ରୟୋଦଶୀ—The 13th day of the dark fortnight of Bhādra if it falls on the Maghā asterism. [ଦ୍ର—ଏ ତିଥିରେ ମଧୁ ବା ଘୃତଦ୍ୱାରା ପିତୃଲୋକଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୁଏ ।]

ମଘାପଞ୍ଚମୀ ଯୋଗ—ସଂ. ବ [ଜ୍ୟୋତିଷ]—ପଞ୍ଚମୀ ତିଥି ଓ ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରର Maghāpañchamī jōga ମିଳନ—The auspicious conjunction of Maghā asterism on the fifth day of any lunar fortnight. [ଦ୍ର—ଏ ତିଥିରେ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କର ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ତୀର୍ଥରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କଲେ ପିତୃଗଣ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରନ୍ତି ।]

ମଘା ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ (ଲାକ୍ଷଣିକ) —ଯାତ୍ରାଦି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଜନ୍ମ ଘଟିବା—(figurative) The happening of an obstacle in the beginning of a good work.

ମଘାଭବ—ସ. ବଣ (ମଘା+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଘା ନକ୍ଷତ୍ର ଜାତ—Born at a time when (ମଘାଭୂ—ଅନ୍ୟରୂପ) the constellation of Maghā was in the ascendant. ବ—୧ । ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟ—1 Sukrāchārjya, the preceptor of the demons. ୨ । ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ (ହ. ଶ)—2. The planet Venus.

ମଘୋନା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଘବନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ; ଶଚୀ—Maghonī The wife of Indra.

ମଙ୍କ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move (Apte). Maṅk (root) ୨ । ଭୂଷିତ କରିବା—2. To adorn (ମନ୍କ୍ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (Apte).

ମଙ୍କଣକ—ସ. ବ—ଋଷି ବିଶେଷ—Name of a saint. Maṅkaṇaka (ଉ—ପୂର୍ବରୁ ମଙ୍କଣକ ଯେ ସ୍ଥାନରେ ବସି, ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ ଗାଲେ ନେଉଳ ଖୋଳି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ମଙ୍କନ(ଣ, ଳ)କ—ସ. ବ—୧ । ମହାଭାରତୋକ୍ତ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ଦ୍ୱାରପାଳ ଯକ୍ଷବିଶେଷ—1. Maṅkan a (ṇa, ḷa)ka Name of a demigod said to guard the Kurukshetra battle-field. (ଉ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଙ୍କଣକ ଦ୍ୱାରପାଳ, ଅଛନ୍ତି ନମଇଁ ଯେ ତାଙ୍କ ପାଦତଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । ଋଷି ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—2. Name of a sage

ମଙ୍କିଳ—ସ. ବ (ମଙ୍କ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଳ) —ଦାବାଗ୍ନି—Maṅkiḷa Forest conflagration (Apte).

ମଙ୍କୁର—ସ. ବ (ମଙ୍କ ଧାତୁ+କରଣ. ଉର) —ମୁକୁର; ଦର୍ପଣ—Maṅkura Mirror.

ମଙ୍କ୍ଷଣ—ସ. ବ—ଗୋଡ଼ରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସାଜୁ—An armour of Maṅkshaṇa the legs; greaves. (Apte).

ମଙ୍ଖ—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଭାଟ—1. A royal bard (Apte). Maṅkha ୨ । ଏକଶ୍ରେଣୀର ଔଷଧ—2. Medicament of a particular class (Apte).

ମଙ୍ଗ୍ (ଧାତୁ) —ସ—ଗମନ କରିବା—To go; to move. Maṅg (root) [ମନଗ୍ (ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଙ୍ଗ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଉନ୍ନ—Maṅg Loom.

ମଙ୍ଗଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହ. ସଂଗତା)—ଉଞ୍ଛୁକ; Maṅg-ṛi ଉଞ୍ଛକ; ଉଞ୍ଛାଶୀ; ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତିଆ—Beggar.

ମଙ୍ଗନିଆ—ଗ୍ରାଦେ (ଢଳାଢାଣ୍ଡି) ବ (ଭୁଲ ହ. ସଂଗନ୍; ମଙ୍ଗିନ୍ପା) Maṅg-niā ମାଗନ୍ତା; ଉଞ୍ଛୁକ—Beggar.

ମଙ୍ଗରା—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବ—ମଲ୍ଲିଫୁଲ—Maṅg-rā The jasmine flower.

ମଙ୍ଗ୍ରି ପାଟି—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବ—ମଥାନ ବା ମଝିଘରୀ—Maṅg-ri pāṭi The top wooden plate of a thatched house.

ମଙ୍ଗ—ସ. ବ (ସ. ମଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ନୌକାର ମୁଣ୍ଡ; Maṅga ନୌକାର କର୍ତ୍ତୃ (ହ. ଶ)—1. The end of

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗେଲୁଇ head of a boat; the prow of a boat
ଗଲହୀ (Apte). [ଦ୍ର—ଡଙ୍ଗାର ଆଗ ପାଖର ମଙ୍ଗଳୁ ଅଗମଙ୍ଗ ଓ ପଛପାଖର ମଙ୍ଗଳୁ ପଛମଙ୍ଗ କହନ୍ତି ।] ୨ । ଜାହାଜର ପାର୍ଶ୍ୱ—2. The side of a ship (Apte).

ସମ୍ମତି, ରାଜି ଦେ. ବ—ମଙ୍ଗିବା; ସ୍ୱୀକାର; ସମ୍ମତି—Consent;
ରାଜୀ agreeing to a thing. ବଣ—ସ୍ୱୀକୃତ—
(ଅସଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) Agreeable; consenting;
ସମ୍ମତ; ରାଜି ରାଜୀ agreeing.

ମଙ୍ଗତ୍ ଜ(ଜା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା.ମଙ୍ଗତ୍=ଯେ ମଜେ ବା ରଜ କରେ
Mangat ja(jā)n +ଜାନ୍=ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ)—ନର୍ତ୍ତକୀ; ବେଶ୍ୟା—
[ମଙ୍ଗନ୍ ଜ(ଜା)ନ୍ —ଅନ୍ୟରୂପ] A female dancer; dancing girl, who has accepted the profession of dancing out of her free will; prostitute.

ମଙ୍ଗ ଧର୍ନ୍ନ—ଦେ. ବ—୧ । ନୌକାର ପଛ ପଟରେ ଲଗିଥିବା ନୌକାର
Manga dharā ଗତିର ଦିଗନିୟାମକ ଆନ୍ଦୁଳା—1. The
ହାଇଲ helm of a boat; the rudder. [ଦ୍ର—ସୁତାନ
ଡୁମ୍ବାଲା, ପତବାର ଡଙ୍ଗା ଗଢ଼ା ଦେଲେ ଡଙ୍ଗାର ପଛ ପାଖରେ
ହାଲଧରା; ହାଲୀ କବଜାଦ୍ୱାରା ଫଲଟା କରାଯାଇ ଥାଏ । ମଙ୍ଗଧରା ମଧ୍ୟ
ପତ ବାରିୟା ଡଙ୍ଗାର ପଛପାଖରେ ଲଗିଥାଏ । ମଙ୍ଗଧରା ଡଙ୍ଗାର ପଛ
ପଟରେ ଦଉଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ଛଡା ହୋଇଥାଏ ।] ୨ ।ମଙ୍ଗିଆଳ;
ଯେଉଁ ନାବିକ ନୌକାର ପଛ ମଙ୍ଗରେ ଲଗିଥିବା ଆନ୍ଦୁଳାକୁ
ଧରି ନୌକାର ଗତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ—2. Helmsman. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୁଖିଆ—(figurative) Leader.

ମଙ୍ଗ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଡଙ୍ଗାର ପଛ ମଙ୍ଗର ଆନ୍ଦୁଳାକୁ ଧରି ଡଙ୍ଗାର
Manga dharibā ଗତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା—To steer
ହାଲଧରା **ପତବାର ଧରନା** at the helm.

ମଙ୍ଗନ—ଦେ. ବ—(ସ. ମଙ୍ଗଲ)—୧ । ବିବାହର ପୂର୍ବ ଦିବସ; ମଙ୍ଗଲ-
Mangana କୃତ୍ୟ—1. The day previous to a
ମଙ୍ଗଳକତ୍ୟ ଅଧିବାସ **ମଙ୍ଗଲକୃତ୍ୟ** marriage. (ଉ—ଆଜ
ମଙ୍ଗନ କାଲ ବାହା, ବସ କରୁଅଛୁ କନ୍ୟାର ମାଆ । ଭଗ । ୨ । ବିବାହର ପୂର୍ବ ଦିବସରେ ବର ଓ କନ୍ୟା ଯେଉଁ ମଙ୍ଗଳ କର୍ମ କରନ୍ତି) 2. The ceremonies performed on the eve of a marriage.

ମଙ୍ଗନ ଓଟା—ଦେ. ବ—ବିବାହର ପୂର୍ବ ଦିବସରେ ବର ଓ କନ୍ୟା
Mangana otā ଯେଉଁ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି—New cloths put on by the bride and the bridegroom on the day previous to the marriage [ଦ୍ର—କନ୍ୟାର ଲୁଗାକୁ ମଙ୍ଗନ ସାଡ଼ି ଓ ବରର ଲୁଗାକୁ ମଙ୍ଗନ-ପାଞ୍ଚ କହନ୍ତି ।]

ମଙ୍ଗର୍—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବସ୍ତର) ବ—(ସ. ମକର)—କୁମ୍ଭୀର ..
Mangar Alligator.

ମଙ୍ଗରାଜ—ଦେ. ବ—୧ । କେତେକ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧିବିଶେଷ—
Mangarāja 1. A family title of kings. ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title of Kshatriyas.

ମଙ୍ଗରାଜି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଝୁଡ଼ୁମ୍ବ ବା ଚୁଡ଼ା·
Mangarāji ଭଜା ।—A kind of fried rice.

ମଙ୍ଗଲ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଙ୍ଗଳ (ଦେଖ)
Mangal Mangala (See)

ମଙ୍ଗଳ—ସ. ବ—(ମନ୍‌ଗ୍. ଧାତୁ=ଘିବା+କର୍ମ. ଅଳ)—୧ । ଶୁଭ;
Mangala କଲ୍ୟାଣ; ଶ୍ରେୟ—1. Welfare; bliss; auspiciousness. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟ—2. Prosperity. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅଳ) ଗ୍ରହଭେଦ—3. The planet Mars. ୪ । ମଙ୍ଗଳବାର—4. Tuesday. ୫ । ମହାଦେବ; ମଦ୍ଦେଶ୍ୱର; ଶିବ—5. Śiba, ୬ । ଦେବାଦିଙ୍କର ସ୍ତୁତି—6, Hymns to the Gods, ବଣ—ଶୁଭକର—Auspicious; lucky, ଦେ. ବ.—୧ । ମଙ୍ଗଳାଚରଣ; ସୂତ୍ରାଦି ପାଠ ପୂର୍ବରୁ ବୋଲୁଥିବା ମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ ବାକ୍ୟ—1. Benedictory sentences uttered before beginning to read or recite a religious discourse. [ଉ—ଏମନ୍ତ ଋଷିମାନଙ୍କ ମୁଖୁ ଶୁଣି, ମଙ୍ଗଳ ଆରମ୍ଭିଲେ ଲୌମହର୍ଷଣି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ୨ । ମଙ୍ଗଳ ବାକ୍ୟ; ଶୁଭ ବାକ୍ୟ—2. Benedictory utterance. (ଉ—ଅଷ୍ଟଦେଇ ପ୍ରଭୁ ଶିରେ, ମଙ୍ଗଳ କଲେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୩ । ଶୁଭ ବାଦ୍ୟବିଶେଷ—3. Music played on auspicious occasions. (ଉ—ମଦନ ଭଜସୁ ମଙ୍ଗଳ, ବାଦ୍ୟ ମୋ ନୂପୁର ଯୁଗଳ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ମଙ୍ଗଳ ଆଳତି—ଦେ. ବ—(ସ· ମଙ୍ଗଳ ଓ ଆର୍ତ୍ତିକ) —ପ୍ରଚଳନ
Mangala ālati ସକାଳେ ଦେବ ବିଗ୍ରହମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟାଭ୍ୟାଗ ମଙ୍ଗଳ ଆରତୀ ସୂଚକ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ କରାଯିବା ଆରତି ବା ପାଖାଦ
ମଙ୍ଗଳ ଆରତୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦ୍ୱାରା ପୂଜା—The ceremony of waving lights as the first thing done in the morning before idols. (ଉ—ମାଲାଚଳ ଧାମେ ପ୍ରଭୁଙ୍କେ ମଙ୍ଗଳ-ଆଳତି ଦର୍ଶନ ପାଇଁ । ରଘୁନାଥ. ପାଦଙ୍କ ।)

ମଙ୍ଗଳ କର—ସ. ବଣ—(ମଙ୍ଗଳ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶୁଭକର -
Mangala kara Beneficial; auspicious; blissful. (ମଙ୍ଗଳଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଙ୍ଗଳ କର୍ମ—ସ. ବ—ବିବାହାଦି ଶୁଭ କର୍ମ - Festive occasions;
Mangala karma auspicious or happy family-rites. [ଦ୍ର—ବ୍ରତ, ବିବାହ, କର୍ଣ୍ଣବେଧ, ଗୃହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଯଜ୍ଞ ଆଦି ମଙ୍ଗଳ କର୍ମର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ମଙ୍ଗଳ କାମନା—ସ. ବ—କୁଶଳ ପ୍ରାର୍ଥନା; ହିତାକାଂକ୍ଷା—
Mangala kāmanā Wishes for one's welfare,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଙ୍ଗଲ କାମୀ —ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ —ଭଲଚାହାଁଣି; କଲ୍ୟାଣପ୍ରାର୍ଥୀ—
Maṅgala kāmī Wishing one's welfare.
(ମଙ୍ଗଳ କାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଙ୍ଗଳ କୁମ୍ଭ —ବି.ବ—ବ୍ରତ ବବାବାହ ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ବେଦରେ
Maṅgala kumbha ବା ଗୃହର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ସ୍ଥାପିତ ଜଳ-
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳଶ; ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ—A jar full of water kept on
the altar or at the door on ceremonial
and festive occasions.
(ମଙ୍ଗଳ କଳଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଙ୍ଗଳ କୃତ୍ୟ —ବି. ବ—(ମଙ୍ଗଳ + କୃତ୍ୟ = କର୍ମ) ବବାହ—
Maṅgala kṛutya Marriage. ଦେ. ବ. ମଙ୍ଗଳ—
(ଦେଖ)—Maṅgala (See).

ମଙ୍ଗଳ ଗାନ—ବି. ବ—ଶୁଭକୃତ୍ୟାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ଗାନ କରିବା
Maṅgala gāna ସଙ୍ଗୀତ—Songs sung on auspi-
cious occasions.
(ମଙ୍ଗଳ ଗାୟନ, ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ, ମଙ୍ଗଳ ଗୀତିକା, ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ,
ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଙ୍ଗଳ ଘଟ —ବି· ବ—ସେଉଁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଳଶକୁ ଦେବୀପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ
Maṅgala ghaṭa ସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି କଳ୍ପନା କର
(ମଙ୍ଗଳ କଳଶ— ଅନ୍ୟରୂପ) ପୂଜା କରାଯାଏ—A jar filled
up with water and worshipped in lieu
of Goddess Durgā.

ମଙ୍ଗଳ ଚଣ୍ଡିକା —ବି.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଭଗବତୀ; ଦୁର୍ଗା—1. Durgā.
Maṅgala chandikā ୨ । ଅଭୀଷ୍ଟସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥ ମଙ୍ଗଳବାରରେ
(ମଙ୍ଗଳଚଣ୍ଡୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସେଉଁ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ବା
ଭଗବତୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି—2. Goddess Durgā
worshipped by females on Tuesdays.
[ଦ୍ର···ଏ ଦ୍ୱିତୀୟା, ରକ୍ତାବତୀସ୍ତବନସ୍ଥା, ଗୌରବର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ
ଅଟନ୍ତି । ଧନୀ ସଉଦାଗରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଥମେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଏ ପୂଜା ଚଳାଇଥିବା ବିଷୟ ବ୍ରତ କଥାରେ ଉଲ୍ଲେଖ
ଦେଇଅଛି ।]

ମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା —ବି. ବ—ମଙ୍ଗଳ କାମନା; କଲ୍ୟାଣ ଚିନ୍ତା;ଶୁଭକାମନା—
Maṅgala chintā Thoughts for one's welfare;
(ମଙ୍ଗଳଚିନ୍ତକ—ପ୍ର. ବଣ) good-wishes.

ମଙ୍ଗଳଣ(ନ)—ଦେ. ବ—(ବି. ମଙ୍ଗଳ)—ମଙ୍ଗଳବା; ମଙ୍ଗଳାଚରଣ;
Maṅgalaṇa(na) ବବାବାହ ପୂର୍ବରୁ ଅଭ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାର
ଅଧିବାସ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଦେବାରାଧନା ଓ ଦାଣ୍ଡିମଙ୍ଗୁଳା ଆଦ—
ଅଧିବାସ A propitiatory ceremony performed by
females consisting of invoking the bless-
ings of the village Goddess on festive
occasions and consecrating earthen
cooking pots for those occasions.
୨ । ଅଭିଷେକ; ପୂଜାଧିବାସ—2. Consecration.

ମଙ୍ଗଳ ଦର୍ଶନ—ବି. ବ—ଶୁଭସୂଚକ ବସ୍ତୁର ଦର୍ଶନ; ଶୁଭଶକୁନ—
Maṅgala darśana Seeing or meeting with an
(ମଙ୍ଗଳଦର୍ଶନା —ସ୍ତ୍ରୀ) auspicious thing. ବଣ. ପୁଂ—
ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଭଲ ମଙ୍ଗଳ ଘଟିବାର ସୂଚନା ହୁଏ—
Auspicious; whose sight indicates the
happening of a happy event.
[ଦ୍ର—ବାଆଁ ବଲୁଆ, ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ, ଦଦରଦଲଆ ପଙ୍ଖୀଥାଦ
ମଙ୍ଗଳ ଦର୍ଶନ ଅଟନ୍ତି —]

ମଙ୍ଗଳ ଦାୟକ —ବି. ବଣ—୧ । ଭଲକର—1. Beneficial. ୨ ।
Maṅgala dāyaka କଲ୍ୟାଣପ୍ରଦ—2. Bringing
(ମଙ୍ଗଳଦାନ, ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) about bliss.
(ମଙ୍ଗଳଦାୟିକା, ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଙ୍ଗଳ ପାକ—ଦେ. ବ—୧ । ବବାବାହ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟର ପୂର୍ବ ଦିନ
Maṅgala pāka ରାନ୍ଧିବା ପାଇଁ କରିଥିବା ନୂଆ ହାଣ୍ଡି—
(ମଙ୍ଗଳ ପାଗ, ମଙ୍ଗଳ ଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The new set
ମଙ୍ଗଳପାକ of Earthen pots for a festive occasion.
ମଙ୍ଗଳ ପାକ ୨ । ବରର କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ବବାହାଦିର ପୂର୍ବ
ଦିନ ଦିଆଯିବା ଅନ୍ନ ଭୋଜନ—2. A feast of cooked
food given to the kindreds and relatives
of the bridegroom on the eve of marriage,
generally in the night previous to the
day of marriage. [ଦ୍ର—ମଙ୍ଗଳ ଭୋଜନ ସାର
ବର ଓ ବରଯାତ୍ରିମାନେ କନ୍ୟା ଘରକୁ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି ।]

ମଙ୍ଗଳ ପାଠକ—ବି. ବ.ପୁଂ—୧ । ସ୍ତୁତିପାଠକ; ଭାଟ —1.A bard;
Maṅgala pāṭhaka a panegyrist.
(ମଙ୍ଗଳଗାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଙ୍ଗଳ ପୁର—ଦେ. ବ—୧ । ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ପିପିଲି ନଜଝସ୍ଥ ଗୋଟିଏ
Maṅgala pura ବଡ଼ ଗ୍ରାମ—1. Name of a
populous village in the district of Puri
[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଦ୍ୱାଃ ବସେ ଓ ଏହା ଅନେକ କେଲାଙ୍କ
ବାସସ୍ଥାନ ।] ୨ । ବାଲେଶ୍ୱରର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗ୍ରାମ
—2. Name of a village in Balasore
district. [ଦ୍ର—ଏହା ମୁଖ୍ୟ ପଥର ବାସନ ନିମନ୍ତେ
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ—ବି. ବ—ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ବଜାଯିବା ବାଦ୍ୟ—
Maṅgala bādya Music played on festive
occasions. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ମଙ୍ଗଳ ଶବ୍ଦ; ମଙ୍ଗଳ
ସମ୍ପୃକ୍ତ ଆଦ ,ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ମଙ୍ଗଳ ବାର—ବି. ବ—ଭୌମବାର; ସୋମବାରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିନ—
Maṅgala bāra Tuesday. ଦେ. ବ—ମଙ୍ଗଳ-
(ମଙ୍ଗଳବାସର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାରରେ କରିଥିବା ବ୍ରତବିଶେଷ—
A ritual performed on Tuesday. (ଭୂ—
ମାସି ମଙ୍ଗଳ ବାର ଗଲ, ଏବେହେଁ କଲେ ନଜନାପ୍ତି ।
ଭୂପତି· ପ୍ରେମସଞ୍ଜୀମୃତ ।)

ମଙ୍ଗଳ ମୟ —ବି. ବଣ (ମଙ୍ଗଳ + ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ମୟ)—୧ । ସୁଖପୂର୍ଣ୍ଣ
Maṅgala maya —1. Blissful. ୨ । କଲ୍ୟାଣ-

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମଙ୍ଗଳମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କର—2. Felicitous. ବ. ପୁଂ—ଭଗବାନ; ଈଶ୍ୱର—God; the All Good.

ମଙ୍ଗଳ(ଳା)ଯାତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଆଶ୍ୱିନମାସରେ ଇତର Maṅgala(lā)jātrā ଜାତିସ୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସେଉଁ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି—The jātrā performed by low caste women in the month ef Āświna. [ଦ୍ର—ଛେଣ୍ଡୁ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ମଙ୍ଗଳ ସମାଗୁର—ସ. ବ—୧ । ସୁସମାଗୁର—1. Good news. Maṅgala samāchāra ୨ । ଶୁଭ ପବାଦ—2. Happy news. ଦେ. ବ (ଖାତ୍ରଙ୍କ ଭାଷା) —ବାଇବଲ୍—The Gospel.

ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ବିଧାନ—ସ. ବ—ବରଣ ଡାଲିରେ ଦେଯ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ Maṅgala sambidhāna —Articles arranged in a tray ready for ceremonial invitation on festive occasions.

ମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ—ସ. ବଣ—ଯାହା ଭଲ ଶୁଭର ସୂଚନା କରେ—Maṅgala sūchaka Auspicious; indicating future bliss.

ମଙ୍ଗଳ ସୂତ୍ର—ସ. ବ—ବିବାହ ବେଦରେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ହାତରେ ଦୁବ (ମଙ୍ଗଳସୂତ୍ରଧର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବନ୍ଧାସିବା ଦୁଲଦଅ ସୂତା—An Maṅgala sūtra auspicious string worn in the arm by the bride and the bridegr om on the occasion of marriage.

ମଙ୍ଗଳ ହାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ବିବାହ ବା ଉତ୍ତଅନ୍ଦ ଉପଲକ୍ଷେ ପାକ କରିବା Maṅgala hāṇḍi ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ କରିସିବା ପ୍ରଥମ ପାଗହାଣ୍ଡି ଅଧିବାସେର ହାଁଡ଼ୀ —The set of cooking pots **अधिवासकी हाँडी** first used in cooking the food on family-ceremonies.

ମଙ୍ଗଳ ସ୍ନାନ—ସ. ବ—୧ । ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନ ଉପଲକ୍ଷରେ କୃତ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ସ୍ନାନ Maṅgala snāna —1. A holy ceremonial bath taken on festive occasions. ୨ । କୋଇଲି ବୁଡ଼; ବିବାହ ଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ କନ୍ୟାର ସ୍ନାନ—2. The ceremonial bath taken by a bride early in the morning of the day of marriage.

ମଙ୍ଗଳା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମଙ୍ଗଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଭଗବତୀ; ପାର୍ବତୀ; Maṅgalā ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । ପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A chaste lady; a lady devoted to her husband. ୩ । ଶୁଭ୍ର ଦୁବା; ଧଳା ଦୁବ—3. The bleached creeping grass. ୪ । ହରିଦ୍ରା;ହଳଦୀ—4. Turmeric. ୫ । ଦୁବା; ନୀଳ ଦୁବା- 5. The blue Dooba grass. ଦେ. ବ—୧ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କାକଟପୁରସ୍ଥ ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ—1. Name of the image of Goddess Durgā in Kākaṭapur (District Puri.) ୨ । ଘନ୍ଦେଇ ଠାକୁରାଣୀ; ବାଟ ମଙ୍ଗଳା—2. A popular Goddess worshipped by village females in a hole dug in cross-ways of a village road. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଗ୍ରାମରାସ୍ତ୍ରୀମାନେ ତମାନେ ଗ୍ରାମର ଦୋଛକ ବାଣ୍ଡରେ ଗାତ ଖୋଳ ପଶା ଇତ୍ୟାଦି ଭୋଗ ଦେଇ ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ସେ ଦିନ ରାତ୍ରିରେ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶିଳପୁଅକୁ ଏହି ଘନ୍ଦେଇ ବା ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀ ରୂପେ କଳ୍ପନା କର ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଗଇଣ୍ଡା ଅଟକାଳ ଆଦ ଭୋଗ କରନ୍ତି ।] ୩ । ମାଟ ବଣ ଅବଧାନମାନେ ଉଷା କରିବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନ ବୁଲିବ । ସରସ୍ୱତୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି—3. The image of Saraswati carried by village pedagoguess while going a begging. ୪। ବିବାହର ଏତେ ଦିନ ପରୁ—4. So many days from the day of marriage [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଇନ ମଙ୍ଗଳା, ପାଞ୍ଚ ମଙ୍ଗଳା, ଛଅ ମଙ୍ଗଳା, ସାତ ମଙ୍ଗଳା, ଆଠ ମଙ୍ଗଳା, ଦଶ ମଙ୍ଗଳା । ବଣ--ମଙ୍ଗୁଳା(ଦେଶ) Maṅgulā (See) ଗ୍ରାମେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶୂଦ୍ର, ପାଣ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ପୂଜା ପାଉଥିବା ଗ୍ରାମ ଦେବତା—A village Goddess worshipped by Śūdras and low caste people, such as Pāṇas and others. [ଦ୍ର—ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ମଙ୍ଗଳା ଜାତ ହୁଏ ଓ ଚୈତ୍ର ଏବଂ ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ମଙ୍ଗଳ ବାର ଦିନ ଏହାଙ୍କ ପାଖରେ ଭୋଗ ଦିଆଯାଏ ଓ ମାଳଜା ହୁଏ ।]

ମଙ୍ଗଳାକର—ସ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଙ୍ଗଳ+ଆକର)—ମଙ୍ଗଳମୟ; Maṅgalākara କଲ୍ୟାଣମୟ—Full of bliss.

ମଙ୍ଗଳାଧାର } ଅନ୍ୟରୂପ
ମଙ୍ଗଳାଳୟ } ବ—ମଙ୍ଗଳର ପ୍ରଦାନ—Source of all bliss.

ମଙ୍ଗଳାକାଙ୍କ୍ଷା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଙ୍ଗଳ+ଆକାଙ୍କ୍ଷା) —Maṅgalākāṅkshā ମଙ୍ଗଳ କାମନା (ଦେଶ) Maṅgala kāmanā (See)

ମଙ୍ଗଳାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ସ. ବଣ, ପୁଂ—ମଙ୍ଗଳକାମୀ (ଦେଶ) Maṅgalākāṅkshī Maṅgalakāmī (See) (ମଙ୍ଗଳାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଙ୍ଗଳା ଖୁଣ୍ଟ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ସାଇପୁର) ବ—ଠାକୁର ଘରେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ପୂଜା Maṅgalā khuṇṭa କରିବ ପାଇଁ ସ୍ଥାପିତ ଖୁଣ୍ଟ— **मङ्गलाखुटी** A ceremonial post put in the Ṭhākuraghara room, representing Goddess Maṅgalā.

ମଙ୍ଗଳା ଘର—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଗଡ଼ଜାତ)ବ--ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମଦେବତାମନ୍ଦିର-- Maṅgalā ghara The temple of the village Deities of Śūdra villages.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଘଟ(ଣ୍ଟ)—ଦେ. ବ--୧ । କାଳଟପୁରର ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ Maṅgaḷāṅka ghaṭa(ṇṭa) ନକଟରେ ପୂଜା ଦୋଇଥିବା ମୃତ୍ତି (ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଘଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଳପାତ୍ର—A small water-jar representing the Goddess Maṅgaḷā which the sebakas carry from village to village. [ଦ୍ର—ଏହି ଘଣ୍ଟକୁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସେବକମାନେ ପୂଜା ବଭୂଷିତ କର ମଙ୍ଗସଲର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲନ୍ତି ।] ୨ । ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି—2. An image of Maṅgaḷā carried by the Sebakas from village to village for begging purposes. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସେବକମାନେ ଗୋଷ୍ଠିଏ ଗୋଷ୍ଠିଏ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକମାନଙ୍କରେ ରଖି, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲାଇ ଘଣ୍ଟା ବଜାଇ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଗୁଡ଼ାଳ, ଡ଼ଲପା, ଦୂବ, ସିନ୍ଦୂର ଆଦି ସଗ୍ରହ କରନ୍ତି ।]

ମଙ୍ଗଳାଚରଣ-·ସ.ବ—(ଶ୍ରୀ ଉତ୍; ମଙ୍ଗଳ + ଆଚରଣ)୧ । ଦୌଣସି Maṅgaḷā charaṇa ଶୁଭକର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆରମ୍ଭରେ କରଯିବା ମଙ୍ଗଳଗ୍ରଦ କର୍ମ— 1. Propitiatory ceremony; auspicious ceremony performed at the beginning of a festive occasion; auspicious preliminary observances. ୨ । କର୍ମାରମ୍ଭରେ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତୁତି ପାଠ—2. Preliminary prayer in the beginning. ୩ । କାବ୍ୟାଦର ନାନ୍ଦୀ ଶ୍ଲୋକ ବା ଦେବତାଙ୍କ ବନ୍ଦନା—3. The opening lines of a poem invoking a Deity for a blessing.

ମଙ୍ଗଳାଗୌର·-ସ. ବ—୧ । ମଙ୍ଗଳାଚରଣ (ଦେଖ)—1. Maṅgaḷā Maṅgaḷāchāra charaṇa (See) ୨ । ଶୁଭକର ବିଧି—2. Auspicious usage or custom. ୩ । ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନ—3. An auspicious occasion. ୪ । ଶୁଭ ପ୍ରଦ ବିଧି ନିମ୍ନମାଦର ଅନୁଷ୍ଠାନ—4. Observance of propitious ceremonies.

ମଙ୍ଗଳାମଙ୍ଗଳ—ସ. ବ—(ବିପରୀତାର୍ଥ ସଦୃତର ଶବ୍ଦ)—ଭଲ ମନ୍ଦ; Maṅgaḷāmaṅgaḷa ଶୁଭାଶୁଭ; ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ—Prosperity and diversity; bliss and misfortune.

ମଙ୍ଗଳାରୋପଣ—ସ. ବ—ବବାହ ବା ବ୍ରତ କର୍ମର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କର୍ମ ସାଦା ସୂତାରେ ଦୋଇ ସାରବା ପରେ ଅଣ୍ଟୌଷଧି ଘଷିଲେ (ମଙ୍ଗଳାର୍ପଣ—ଦେଷଜ ରୂପ) ମଧ୍ୟ ବବାହ ବା ବ୍ରତ ଆଦି କର୍ମ ବନ୍ଦ ହୁଏ ନାହିଁ—The preliminary religious ritual in a marriage, or thread ceremony, which being performed, the ceremonies are not stopped on account of any social impurity.

ମଙ୍ଗଳାଷ୍ଟକ—ସ. ବ—ବବାହ ବ୍ରତ ଓ ଶୁଭ ସାଡ଼ାଦ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ Maṅgaḷāshṭaka ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ରୂପ ବୋଲଯିବା ଆଠଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ—A collection of 8 '8 ślokas' recited on propititious or festive occasions.

ମଙ୍ଗଳୋତ୍ସବ—ସ. ବ—ଶୁଭ ପର୍ବ; ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନ—Auspicious or Maṅgaḷotsaba festive occasions. [ଦ୍ର—ବବାହ, ବ୍ରତ, ସଜ୍ଞ, କର୍ଣ୍ଣବେଧ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ପର ପ୍ରଭୃତିରୁ ମଙ୍ଗଳୋତ୍ସବ ବୁଝାଯାଏ ।]

ମଙ୍ଗଲ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ମଙ୍ଗଳ + ହିତାର୍ଥେ, ଯ)—୧ । ମଙ୍ଗଳଜନକ; Maṅgalya ଶୁଭଜନକ—1. Auspicious; propitious. (ମଙ୍ଗଲ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସୁଖକର; ସୁଖଦାୟକ—2. Producing happiness. ୩ । ସୁନ୍ଦର—3. Beautiful. ବ—୧ । ଚନ୍ଦନ—1. Sandal. ୨ । ଦଧି—2. Curd. ୩ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—3. Gold. ୪ । ବିଲ୍ୱ ବୃକ୍ଷ—4. The Bel tree. ୫ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—5. The holy fig tree. ୬ । ସିନ୍ଦୂର—6. Vermilion. ୭ । କଇଥ ଗଛ—7. Wood apple (tree). ୮ । ନଡ଼ିଆ ଗଛ—8. Cocoanut tree. ୯ । ସଇଡ଼-- 9. Raw or green cocoanut. [ଦ୍ର—ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ପୂଜାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ନାନା ପଦାର୍ଥ ଯଥା-- ପୁଣ୍ଡିକୁମ୍ଭ, ଦୂବ, ବରକୋଳ ପତ୍ର, ଡ଼ଲପା, ଚନ୍ଦନ, ଦହି, ନଡ଼ିଆ, ସଇଡ଼, ଗୁଆ, ଆମ୍ବପାଲ ଇତ୍ୟାଦି ଶୁଭସୂଚକ ବୋଲି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସେମାନେ ସଥାକ୍ରମେ 'ମଙ୍ଗଲ୍ୟ' ଓ ମଙ୍ଗଲ୍ୟା ବୋଲି ଅଭିହିତ ।]

ମଙ୍ଗଲ୍ୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମଙ୍ଗଲ୍ୟ + ଆ)—୧ । ଦୁର୍ଗା; ଭଗବତୀ; Maṅgalyā ପାର୍ବତୀ—1. Goddess Durgā. ୨ । ଦୂବା, ଦୂବ—2. The Dooba grass. ୩ । ଗୋରୋଚନା 3. A yellow pigment obtained from the carcass of a cow. ୪ । ହରିଦ୍ରା; ଡ଼ଲପା— 4. Turmeric. ୫ । ଶତପୁଷ୍ପା; ସତ୍ରପ—5. Dill-seed. ୬ । ଅଗୁରୁ ବିଶେଷ—6. Fragrant aloes-wood. ୭ । ମସୀ; ସ୍ୟାହ; କାଳ—7. Ink. ୮ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧ—8. Name of a rare medicinal herb. ୯ । ବଚ (ଦ୍ରବେଦ୍ରବ୍ଯ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)— 9. Sweet flag root.

ମଙ୍ଗଲ୍ୟାଗୁରୁ—ସ. ବ—କେଦାରଖଣ୍ଡରେ ଜାତ ଅଗୁରୁବିଶେଷ— Maṅgalyaguru An excellent species of aloes-wood growing in Kedārakhaṇḍa. [ଦ୍ର—ଏହା ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଶୀତଳ ଏବ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରିତ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ତାହାର ଗୁଣକୁ ବର୍ଦ୍ଧନ କରେ ।]

ମଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—୧ । ମଙ୍ଗାମଙ୍ଗି (ଦେଶ)—Maṅgā maṅgi Maṅgā (See) ତାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ—୧ । ବନ୍ୟ

ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—1. Name of a wild tree. [ଉ—ଏହୁ ଗଛ ମାଡ଼ ଢାଳ ଜାଡ଼ ହୁଏ । ଏଥିର ଛାଇରୁ ବାଡ଼ ହୁଏ । ଏହା ସଲଖରେ ଦଣ୍ଡ ପର ବଢ଼େ; କେନା ହଏ ନାହିଁ ।] ୨ । ଜନ୍ତୁ ଶିକାର ପାଇଁ କରା ଯାଇଥିବା ଘର ବା ମଞ୍ଚା—2. A machan; a platform raised in the forest for hunters.

ମଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମନୋନୟନ)—ମଙ୍ଗିବା କ୍ରିୟାର Mangā(ṅge)ibā ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form ରାଜିକରାନ; **राजिकराना; मनाना** of 'Mangibā'. ୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ରାଜି କରାଇବା; ମନାଇବା—1. To succeed in inducing a person to consent or agree to a matter. [ଉ—କେବଳ ଧନଗ୍ରାହୀ ନଥେ ମଙ୍ଗାଇଲେ ଆମ୍ଭେ ଯିବ, ଧନ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କୁ ଭଲେ । କୃଷ୍ଣଜିଦ୍ ମହାଭାରତ.ବନ।] ୩ । ମନାଇବା; ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—3. To induce. ୪ । ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା—4. To propitiate a person. ଗ୍ରା.କ୍ରି—(ମାଗିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଆନାନ; **मंगवाना** ମଗାଇବା—To send for.

ମଙ୍ଗାମଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—(ସ. ମନୋନୟନ)—୧ । ସମ୍ମତି—Mangāmangi 1. Consent. ୨ । ରାଜି ହେବା—ରାଜି; **राजीखुसी** 2. Agreeing. ୩ । ରାଜି କରିବା—3. Inducing a person to agree.

ମଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମନୋନୟନ ବା ମନ୍ ଧାତୁ=ସମ୍ମତିହେବା)—Mangibā ୧ । ରାଜି ହେବା—1. To consent; to agree ରାଜିହୋଇବା; **राजीहोना, मानना** [ଉ—ସେଇ ପାଣ୍ଡବଙ୍କରେ ମଙ୍ଗା ଯାଉନୁ । ଫଳାରମୋଦନ ଗଲ୍ପ ସ୍ୱଳ୍ପ ।] ୨ । ମାନିବା—2. To admit. [ଉ—ସେ ବଧିବ ନ ମଙ୍ଗିବାରୁ ପର ପଢ଼ାଉଛ । ଲାଜ ସମ୍ବେ ନାଶି ଆଜ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂ, ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମଙ୍ଗୁ—ଦେ. ବଣ.ପୁଂ—୧ । ଯେ ରାଜି ହୁଏ;ସମ୍ମତି—1. Agreeing; Mangu consenting. ଦେ. ବ.—ଯେ ନୌକାର ମଙ୍ଗରେ ହାଲୀ; **पतवारिया** ଥାଏ; ମଙ୍ଗଧର—A sailor holding the (ମଙ୍ଗୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) helm of a boat. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ (ମଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଞ୍ଚିବା ନାମ—2. Name given to persons.

ମଙ୍ଗୁଆଳ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ନାଉରୀ ଡଙ୍ଗାର ମଙ୍ଗ ଧରିଥାଏ; ମଙ୍ଗ Mangu-āla ହାଲୀ; **पतवारिया** ଧରା—Helmsman.

ମଙ୍ଗୁ ମଠ—ଦେ. ବ—ପୁରୀରେ ଥିବା ଶୀଖମାନଙ୍କ ମଠ—A Math Mangu matha at Puri appertaining to the Sikhs.

ମଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. ବଣ—ମଙ୍ଗଳଣ ସଂସ୍କାରତ ହୋଇଥିବା (ବର, କନ୍ୟା, Mangulā ବାଣ୍ଡି ଓ. ଦେବତା)—In respect of which 'Mangalana' or consecration ceremony has been performed.

ମଙ୍ଗୁଳି—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଶୁଭ ଦର୍ଶନ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Auspicious; Mangulī a person whose sight indicates com- **मङ्गली, लछमिनिया** ing bliss. (ମଙ୍ଗୁଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ ମଙ୍ଗୁଳୀ; ମଙ୍ଗଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅମଙ୍ଗୁଳିଆ—ବିପରୀତ)

ମଙ୍ଗୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମଙ୍ଗଳ) ୧ । ବିବାହ ଓ ବ୍ରତଆଦି ଶୁଭକର୍ମ- Mangulibā ସ୍ଥାନ ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରାମଦେବତାପୂଜା, ବାଣ୍ଡି ମଙ୍ଗୁଳା ମଙ୍ଗଳାଚାର କରା ଆଦ ମଙ୍ଗଳାଗ୍ନର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା—1. T **मङ्गलाचारकरना** perform propitious ceremonies on the eve of festive occasions. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନଜେ ଅଶୁଚି ହୋଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁବା, ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ବାରଣ ନ ରଖିବା; ଶ୍ରଶ୍ୟାଶ୍ରଶ୍ୟ ବାରଣ ନ ଅଶୁଦ୍ଧକରା ରଖିବା—2. (figurative) To observe no dis- **छूतकरा** tinction between the touchable and untouchable; to pollute clean people and things by one's touch (said of a person who is himself unclean),

ମଙ୍ଗ୍ରା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ (ଭୁଲ. ହି. ମଙ୍ଗ୍‌କସ୍ୱା)—ମାଗୁଣିଆ— Mangrā Beggar.

ମଚମଚ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)ଅ—କୋମଳ ବସ୍ତୁ ଚେବାଇବାର ବା Mach-mach ଯୋଡା ମାଡ଼ ଗଲିବାର ଶବ୍ଦ—Squeaking ମଚ ମଚ sound; creaking sound (e.g. of munching **मचमच** a soft thing or walking with shoes on).

ମଚକା—ଦେ. ବ—ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ ଦୋଇଯିବା—Wrenching; Machakā sprain; bruise. ବଣ—ମୋଡ଼ ଦୋଇ ଯାଇ ମଚକେଯାଓୟା **मचकना** ଥିବା—Sprained.

ମଚକିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ଗୋଡ଼ ବା ହାତଆଦି) ମୋଡ଼ ଦୋଇଯିବା- Machakibā 1. To be wrenched; to be sprained ମଚକେଯାଓୟା or bruised (said of a hand or leg). **मचकजाना** ୨ । ମଚ ମଚ ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To make a ମଚମଚକରା munching sound. ୩ । ଅଳ୍ପ ଫାଟିବା—3. ମଚକାନ To crack slightly. ଗ୍ରା. ବ—ମଚକିବା—ମଚକା To squeeze; to crush.

ମଚ ମଚ – ଦେ. ଅ—ମଚ୍ ମଚ୍ (ଦେଶ)—Mach mach (See) Macha macha ବ—ବନ୍ୟବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Melengtonia Hortensis; the Indian cork tree.

ମଚଲା—ଦେ. ବ—୧ । କୁଣ୍ଡିଆ ରୋଗବିଶେଷ; ଶୁଖିଲା କୁଣ୍ଡିଆ— Machalā 1. A sort of dry itches; scabies. ଖୋସ ୨ । ବିଚିତ୍ର ରୋଗ—2. Eczema. ୩ । କୋଡ଼ଯାଦୁ; **खुजली** କୋଷ, ଗୁହ୍ୟ ଓ ଲିଙ୍ଗମୂଳରେ ହେବା କଣ୍ଡୁମୟ ଦଦ୍ରୁ— 3. An itching ringworm attacking the privitees.

ମଚା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ମଚାନ) ଗୃହଭିତର ଉତ୍ତରେ Machā କରାଯିବା ଉଡ଼ା—A scaffolding inside a thatched house.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଚୁଆ—ଗ୍ରା.ବ—(ସ. ମଞ୍ଚ)–ଖଟର ଦଣ୍ଡା—The long beam of a bedstead. (ଉ=ଗୁମ ନାମ ଲଗି ଅଛୁ ଡାଙ୍ଗ ପାସ ଥଉଣୀ ମଚୁଆ—ଗ୍ରାଡୀ ବ୍ରହ୍ମଜରୁପଣ ଗୀତା ।)

Machuā

ମଚୁଆ ପାଟି ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—ପାଖପେଣ୍ଡୀ—

Machuā pāṭi The side wall-plate of a thatched house

ମଚ୍ଛ—ସ. ବ [ମଦ. ଧାତୁ=(ଜଳରେ) ତୁଷ୍ଣ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଶ]—ମତ୍ସ୍ୟ; ମାଛ—Fish.

Machchha

ମଚ୍ଛଲ—ଗ୍ରା. ବଣ—(ସ. ବତ୍ସଳ)—ବତ୍ସଳ—

Machchhala Loving; compassionate.

ମଚ୍ଛ(ଛ୍ୟ,ଚ୍ଛ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ମତ୍ସ)—୧ । ମାଛ—1. Fish. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମତ୍ସାବତାର—2. The 1st incarnation of Bishnu (in the shape of a fish). [ଉ—ମଚ୍ଛ କଚ୍ଛ ଅବତାର ଛନ୍ତି ଯାଏ ପଢ଼, ଗ୍ରାଡୀ. ବ୍ରହ୍ମଜରୁପଣ ଗୀତା ।]

Machha(chhya,chchhya)

ମଚ୍ଛଡ଼—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—(ଭୂଲ. ହି. ମଚ୍ଛଡ଼)—ମଶା—

Machhardā Mosquitoes.

ମଚ୍ଛଡ଼ଦାନି—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ନ—(ଭୂଲ. ହି. ମଚ୍ଛଡ଼ଦାନୀ) ମଶାର—

Machhardadāni Musquito-curtain.

ମଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)ଦଅ—ଦେ. ବ—୧ । ଜଳ, ପୋଖରୀ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜଳାଧାରରେ ମାଛ ଧରବାର ସ୍ୱତ୍ୱ—ମାଛଧରାସ୍ୱତ୍ୱ 1. Fishing right in a river or tank. ମାଛ୍ମାରନେକା ହକ ୨ । ମାଛ ଧରିବା ଜଳାଧାର—2. ମାଛ କର Fishery-tank. ୩ । ମାଛ ଧରବା ବ୍ୟକ୍ତି ଜଳାଧାରର ମାଲିକଙ୍କୁ ଯେଉଁ କର ଦଏ—ମାଚ୍ଛ କର 3. Fishery rent.

Machha(chchha)diā

ମଚ୍ଛଦଅ କର—ଦେ. ବ—ଜଳ ପୋଖରୀ ଆଦରୁ ମାଛ ଧରବା ପାଇ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ଖଜଣା—ମାଛକର ମାଚ୍ଛ କର (ମଚ୍ଛଦଅ ଖଜଣା, ମଚ୍ଛଦଅ ଜମା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Machhadiā kara Fishery rent; rent payable to the land-lord of a river or tank for enjoying the fishery right.

ମଚ୍ଛା (ଚ୍ଛା)—ଦେ. ବ—୧ । ପଣ୍ୟାର୍ଥ ଉତ୍ପିତ ବସ୍ତୁଆଦର ନମୁନା—ନମୁନା ବାନଗୀ 1. A sample of commodities offered for sale (e.g. corn). ୨ । ବଣିଆଘରକୁ କାମ କରବାକୁ ସୁନା ଦେଲେ, ଘଡ଼ଣା ଢଆର କର ଦେବା ବେଳେ ଯେଉଁ ସୁନା ବଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲା, ବଣିଆ ତାହା ଦେଲା ବ ଉହିଁରେ ଖାଦ ମିଶାଇଲା, ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଉକ୍ତ ସୁନା ମଧ୍ୟରୁ ମାଲିକ କାଟି ରଖିବା ଟିକେ ସୁନା—2. A bit of gold kept for verification out of the gold entrusted to a goldsmith for turning it into some article.

Machchhā (chchhā)

ମଜ୍‌କୁର—ବୈଦେ. ବଣ ବା ସର୍ବନାମ (ଆ)—(ଉଚ୍ଚରଆ)—ପୂର୍ବୋକ୍ତ; ସେହ—Aforesaid; that.

Maj-kur ଉକ୍ତ; ସେହ

ମଜକୁର ମଜକୂର (ମଜ୍‌କୁରଥ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଜ୍ କୁରି—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ)—ଯେଉଁ ଜମିର ଖଜଣା ପ୍ରଜାଠାରୁ ନଜେ ଜମିଦାର ବା ନଜେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଅସୁଲ କରନ୍ତି; ଖାସ ଖାସ୍ ଅସୁଲ—(land) Of which the rent is realised direct by the landlord or by the Government (without the intervention of any middleman).

Maj-kuri

ମଜ୍‌କୁରି ଜମା—ବୈଦେ. ବ—ପ୍ରଜାଠାରୁ ଜମିଦାର ସ୍ୱଂୟ ଅସୁଲ କରିବା ଜମା—Rent realised from a raiyat directly by the landlord. ମଜକୁରୀ ଜମା

Maj-kuri jamā

ମଜ୍(ଜ୍)ବୁ(ଭୁ)ତ—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ-ମଜବୂତ)—୧ । ବଳବାନ; ମଜବୁତ Firm. ୩ । ଶକ୍ତ—3. Hard. ୪ । ଦକ୍ଷ; ପଟୁ—4. Expert. [ଉ—ମୁଁ ହୁସାବ ବଝାବରେ ଖୁବ୍ ମଜ୍‌ବୁତ୍ ବୋଲ ତମେତେ ଠକାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

Maj-(jb)bu(bhu)t

[ମଜ୍‌ବୁ(ଭୁ)ତା—ବଶେଷ୍ୟ] ଫଙ୍କାରମୋଡ଼ନ. ଛମାଣ. ଅଠଗୁଣ ।]

ମଜ୍ ମୁ(ମୋ)ଆଁ—ବୈଦେ• ବ (ଫା. ମଜ୍‌ମୁଆ=ସପ୍ତଗ୍ରାହ)—ଏକ ପ୍ରକାର ମଜମୋୟଁ । ଆତର ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ସପ୍ତଗ୍ରାହ ଦ୍ରବ ଓ ବଦ୍ଦାରୁ ମଜମୁଆ ଇତ୍ର ଜାନଯଜ୍ଞ ସେ୍ରଗରେ ଜାନରେ ଘଷାଇବେ ଉପକାର ହୁଏ ।]

Maj-mu(mo)āñ

ମଜ୍‌ମୁନ୍—ବୈଦେ• ବ (ଆ) (ଉଚ୍ଚରଆ)—୧ । ମର୍ମ—1. Purpose. ୨ । ଲେଖା ଯାଇଥିବା ବଷୟର ସାର୍‌ଂଶ (ଯାହାକି ମଜମୁନ ଦେଉଙ୍ଗ୍‌ରେ ଲେଖା ଥାଏ)—2. Purport of a writing noted in the heading. ୩ । ଦେଉଙ୍ଗ୍—3. A heading. ମଜମୁନ

Maj-mun

ମଜରୁ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରାନ୍ତି; କ୍ଲାନ୍ତି—Fatigue.

Majarā

ମଜରା ବଣ—ଶ୍ରାନ୍ତ; କ୍ଲାନ୍ତ—Fatigued. କାୟଲ ଥକାବଟ, ଥକା ହୁଲ

ମଜଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମଜଲ୍)—୧ । ଦଉକର ଗୁଲବାକୁ ବାଟ—1. One day's journey. ୨ । ଭ୍ରମଣ—2. Journey. ମଜଲ

Majal(li)

ମଜଲ(ଲି)ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—୧ । ଭ୍ରମଣର ଶେଷ ସୀମା—1. The end or last point or limit of a journey. ୨ । ଆରବ୍ଧ କର୍ମର ସମାପ୍ତି—2. The end of a work. ରାସ୍ତାର ଶେଷ ସୀମା ମଜଲକା ଶେଶ

Majala(li)munda

ମଜଲ୍(ଲି)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମଜଲିସ୍)—୧ । ଉଚ୍ଚ ଗୀତାଦିର ସଭା—1. A musical gathering. (ମଜଲ୍[ଲ]ସି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସମାବେ୍ଦଯୁକ୍ତ ସଭା ବା ବୈଠକ—2. A grand meeting or assemblage of people. ୩ । ଦରବାର; ରାଜସଭା—3. A king's court; darbar. ୪ । ପାରସ୍ୟର ରାଜସଭା—4. The royal court of Persia. ୫ । ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ—5 Amusements. (ଉ—ବଡ଼ଘରଙ୍କମାନଙ୍କରେ ସବଦିଃଆମାନଙ୍କର ମଜଲିସ ।

Majalis ମଜଲିସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫଙ୍କାଇମୋଡ଼ନ. ଛମାଣ ଥଠଗୁଣ ।) ୨ । ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ୟ; ଅସୂସ—6. Luxury; grand style of living.

ମଜ(ଝ)ଲି—ଦେ. ବ (ସ. ମଧ୍ୟ)—ମାର୍ଗମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗାନ୍ତୁନବାସ—ଚଟି ଘର **सराइ** Maja(jha)li A rest-shed for travellers along a road.

ମଜଲ[ଲି]ସ(ସି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି ~ ମଜଲ କରିବା; ଅମୋଦରେ କାଳ ବାଟିବା—To spend time in merriment; to amuse-ment. ମଜଲିସ ଜମା(ମେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] **मजलिस जमाना**

ମଜହର—ବୈଦେ. ବ. ସଂ (ଜରଥ) (ଫା)—ଅଦାଲତରେ ଆପତ୍ତି-କାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—An objector in any pro-ceeding in a court of justice. (ମଜହରୀ, ମଜହରଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) **मजहर**

ମଜହରୀ(ର)ଲା—ଦେ. ବ (ଜରଥ) (ଫା)—ଆପତ୍ତିକାରୀର ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ—The opposite party of an objector; a counter-objector. **मजहराला**

ମଜା—ଦେ. ବ (ସ. ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ମାର୍ଜନ)—୧ । ମାଜିବା; ମାର୍ଜନ କରିବା—1. Rubbing; polishing; scouring. ମାଜା ଘଷା **मांजना घसना** (ଯଥା—ବାସନ ମଜା, ଅଳଙ୍କାର ମଜା, ଘଷାମଜା) ୨ । (ସ. ମଜ୍ଜା) ମଜ୍ଜା—2. Marrow.

ମଜା **मजा** ବୈଦେ ୧ । (ଫା. ମଜା=ସ୍ୱାଦ) ମଜ୍ଜ, ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ—1. Amusement; pleasure; delight. ୨ । ସୁଖଭୋଗ—2. Enjoyment. ୩ । ତାମସା—3. Amusements; sports; (ଉ—କରଇ ସେ କେତେ ରଙ୍ଗ କେତେ ମଜା ଗ୍ୟାନାଥ. ଦରବାର ।) ୪ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତତା—4. Freedom from care ୫ । (ଅ ମୂଲାଃ=ସ୍ୱାଦ)—5. Flavour; taste. ମଜା ୬ । ଖାଦ୍ୟରେ ରୁଚି— 6. Relish. ୭ । (ଆ. ମଜାକ୍= ଥଟ୍ଟା) ଥଟ୍ଟା; ପରିହାସ—7. Jest; sport. ବଦ—୧ । ମାର୍ଜିତ—1. ମାଜା **मंजा हुआ** Polished; scoured. ୨ । ମଜ୍ଜିତ; ମଗ୍ନ—2. ମଜା **मजा** Sunken.

ମଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମାଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form of Mājibā). ମାଜାନ ୧ । ମାର୍ଜିତ କରାଇବା—1. To cause to be polished or scoured. (ଉ—ଧରାଇଲା କରେ ମଜାଇ ଦରପଣ । କୃତ୍ତିବି ମହାରାବତ ବନ ।) **मंजवाना** ମଜାନ ୨ । (ମଜିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) ମଗ୍ନ କରାଇବା; ଆସକ୍ତ କରିବା—2. To cause to sink; to cause to be addicted or attached. (ଉ—ମଜାଇ ସେ ସୁଧା ହ୍ରଦେ । ମଧୁସୂଦନ. ସଙ୍ଗୀତ-ମାଳା ।) ୩ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—3. To enchant. **मुग्ध करना**

(ଉ—ସ୍ତ୍ରୈଣ ଜନ ମନ ମଜାଇ ଡୋର ଏଡ଼େ ଗୁମାନ । ଗ୍ୟାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।)

ମଜା ଉଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖଭୋଗ କରିବା, ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରିବା—To enjoy sensual pleasures. (ମଜା ଲୁଟିବା, ମଜା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Majā urdā(rde)ibā **मजा उड़ाना (लूटना)**

ମଜାକ୍—ବୈଦେ. ବ —୧ । (ଅ. ମଜା)ମଜା; ମଜ୍ଜ; ସୁଖ—1. Pleasure. ୨ । (ଅ.ମଜାକ) ଥଟ୍ଟା—2. Jest; sport. Majāk **मजाक**

ମଜା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମଜ୍ଜ କରିବା; ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଜନିତ ସୁଖ-ଭୋଗ କରିବା—1. To enjoy sensual pleasures. ୨ । ଥଟ୍ଟା କରିବା—2. To play jokes. Majā karibā **मजा करना**

ମଜା ଘଷା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ ସ ମାର୍ଜନ, ଘର୍ଷଣ)—ମାଜିବା ଓ ଘଷିବା—Act of rubbing and chafing. Majā ghashā **मांजना घसना**

ମଜା ଚଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ଆସ୍ୱାଦନର ସୁଖଭୋଗ କରିବାକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଜାଚାଖନ ସୁବିଧା ଦେବା—1. To let one have a taste of some sweet thing. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ବା ଧମକ) ବିଫଳ ଭୋଗ କରାଇବା—2. (ironical) To cause one to taste the bitter result. Majā chakhā(khe)ibā **मजाचखना**

ମଜା ଚାଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଆସ୍ୱାଦନ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା—1. To taste the sweetness of an enjoyable thing. ୨ । ଅନୁଭବ କରିବା—2. To experience. ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ବିଫଳ ଭୋଗ କରିବା—3. (ironical) To suffer the bitter results of a thing. Majā chākhibā **मजाचाखना**

ମଜାଟା ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌତୁକ ଦେଖିବା—1. To see the fun. ୨ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ସୁକୃତି ବା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖିବା—2. To witness the adversity (of any one). (ମଜା ଦେଖିନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Majāṭā dekhibā **मजादेखना**

ମଜାଦାର—ବୈଦେ.ବଣ (ଆ ମଜେଦାର୍)—ପ୍ରୀତିକର-1. Pleasant. ୨ । କୌତୁକଦାୟକ—2. Amusing. Majādār **मजेदार**

ମଜା ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌତୁକ ବା ରଙ୍ଗ ଦେଖିବା—1. To see the fun of a thing. ୨ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଲାଗିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖରେ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା—2. To feel pleasure or to enjoy while others are quarelling. ୩ । (ଧମକାଣ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦେବା—3. (threat) To teach a person a lesson. ୪ । ଅନୁଭବ କରିବା—4. To experience. Majā dekhibā **मजा देखिना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଜା ଦେବା—ଦେ. କି—ସୁଖ ଦେବା—To give pleasure.
Majā debā ମଜାଦେଓୟା **मजादेना**

ମଜା ନେବା—ଦେ. କି—୧ । ଆମୋଦ ଉପଭୋଗ କରିବା—
Majā nebā 1 To enjoy pleasures.
ମଜାଲଓୟା **मजालुटना**
୨। କୌଣସି ମଜାକୁ ଶେଷ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ କରିବା-
2. To enjoy a thing to satiation; to drink the cup to the dregs.
(ମଜାଲୁଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଜା ବାହାଣ୍ଟିବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଭୟଙ୍କର ଭୋଗ
Majā bāhāriji[ba]ā କରିବା—1. Suffering the bitter
ମଜା ବେରିଏଯାଓୟା effects of one's acts. ୨ । ଅନୁଭୂତ ସୁଖ
मजानिकलजाना ଓ ଶାନ୍ତିର ଲୋପ—2. Cessation of
(ମଜା ଭଙ୍ଗ(ଜ)ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) one's peace and
[ମଜା ବାହାର କରିବା, ମଜା ଭଲାଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ] happiness.

ମଜାମଜ—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତମରୂପେ ମାଜିବା କ୍ରିୟା—
Majāmaji Act of rubbing thoroughly.
ମାଜାମାଜି **मंजामंजि**

ମଜାମୁଠା—ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ମାଜିବା ପାଇଁ
Majā muṭhā ବାରମ୍ବାବାଲରେ ବା ବେଣାଚେରର ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା
ମାଜବାର ବୁରୁସ ଦୋଇଥିବା ଗୁଚ୍ଛ—A brush of pig's hair
कुची or khuskhus tied together and used as a brush for cleansing ornaments

ମଜାର କଥା—ଦେ. ବ—୧ । କୌତୁକଜନକ ବ୍ୟାପାର—1. An
Majāra kathā amusing matter. ୨ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ
(ମଜାର ବସ୍ତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତୁ—2. A wonderful thing
ମଜାରକଥା ୩ । ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ—3. An excellent
मजेकीबात thing.

ମଜାର ଗପ(ପ୍ପ,ଲ୍ପ)—ଦେ. ବ—୧ । କୌତୁକପ୍ରଦ ଗଳ୍ପ—1. An
Majāra gapa[ppa,lpa] amusing story, a
ମଜାରଗପ **मजेकीगप** romantic story.

ମଜ୍(ଜ୍ଜି)ବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମଜ୍ଜ୍. ଧାତୁ=ମଗ୍ନ ହେବା, ଗାଧୋଇବା)-
Maj(jji)bā ୧ । ମଗ୍ନ ହେବା; ବୁଡ଼ିବା;ଡୁବିବା;ନିମଜ୍ଜିତ ହେବା
ମଜ୍ଜା —1. To sink; to dive. ୨ । ଅନ୍ୟର ପ୍ରେମରେ ବା
मजना ଅନୁରାଗରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହେବା—
2. To be absorbed in love or attachment. ୩ । ଆସକ୍ତ ହେବା—3. To be attached to. ୪ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—4. To be enchanted by; to be charmed by.

ମଜୁତ୍(ତ୍)—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ମୌଜୁଦ୍) (ତତ୍ତରଅ)—
Majut[d] ୧ । ବଦ୍ୟମାନ—1. Present. ୨ । ପ୍ରସ୍ତୁତ—
(ମଅଜୁତ, ମଦ୍ଦଜୁତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Ready; at hand. ୩ ।
ମଜୁଦ[ଂ] ଜମାଥିବା; ଗଚ୍ଛିତ; ନଗଦ—3, In cash;
मौजुद treasured. ବ—ନଗଦ ଧନ—Cash.

ମଜୁତ୍ ଜରିବା—ଦେ. ବ (ତତ୍ତରଅ)—୧ । ଜମା ରଖିବା—
Majut karibā 1. To deposit. ୨ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଖିବା—
ମଜୁତକରା **मौजुदकरना** 2. To keep ready.

ମଜୁତି(ଦି) —ବୈଦେ. ବଣ)ଅ. ମୌଜୁଦ୍) (ତତ୍ତରଅ)—ଗଚ୍ଛିତ
Majuti[di] ରଖାଯାଇଥିବା—Kept ready; kept as
ମଜୁଦୀ **मौजुद** cash; treasured.

ମଜୁମ୍‌ଦାର—ବୈଦେ (ଫା. ମଜମୁଅଦାର୍=ସ୍ୱଳ୍ପର ହିସାବ ରକ୍ଷକ)—
Majum-dār ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ସ୍ୱଳ୍ପର ହିସାବରକ୍ଷକ
ମଜୁମଦାର ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ବଂଶପରମ୍ପରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—A
title bestowed by kings on certain revenue accountants. ଦେ.ବ—ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦିଙ୍କ
ଉପାଧିବିଶେଷ—A family title of Bengalee Brahmaṇas and others.

ମଜମୁନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା) (ତତ୍ତରଅ)—୧ । ମସୁଦା; ଚଠା—
Majamun 1. Draft. ୨ । ଆଲୋଚ୍ୟ ବା ଲିଖିତ ବିଷୟ—
ମଜମୁନ **मजमून** 2. Subject matter of a discourse or writing.

ମଜୁର(ର୍)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମଜ୍‌ଦୁର୍)—ଶ୍ରମଜୀବୀ; ମୂଲ୍ୟ—
Majura(r) A day labourer. ପ୍ରା.ବ (ସଂ.ମଯୂର)—ମୟୂର—
ମଜୁର **मजदुर; मजुर मजूर** Peacock.

ମଜୁର(ର)ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ମୂଲ୍ୟ—
Majur[ri]dār Day labourer.
ମଜୁରଦାର, ରୋଜମଜୁର, **मजदूर, मजुर**

ମଜୁରା—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁଜର୍)—ପୂର୍ବରୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଧନକୁ
Majurā ପରେ ହିସାବ ସମୟରେ କାଟିବା ବା ଉଣା ଦେବା
ମଜୁରା —Accounting for or setting off
मु(मो)जरा money paid before; a set-off. ପ୍ରାଦେ.
मुजरा (ଗଡ଼ଜାତ) (ଆ. ମୁଜର୍)—ରାଜାଙ୍କୁ କରାଯିବ
ପ୍ରଣାମ ବା ଅଭିବାଦନ—Obeisance made to a king. (ଉ—ମଜୁରା କର ଦୁଲୁମ ଘାଇ ଯାନ୍ତୁ ସତ୍ତର। ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ପ୍ରଣାମ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଜାର ରାଜାଙ୍କୁ କରିବା ପ୍ରଣାମ ବା 'ମଜୁରା'ର ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । ମଜୁରା କରିବା ଲୋକ ଆଗ କର ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳେ ଲଗାଏ । ପରେ ଆପଣା ବାଉଲି ମୁଣ୍ଡରେ, କେଉଁଠାରେ ଓ ଯେଉଁଠାରେ ଛୁଆଁଏ । ଏଥିର ଅର୍ଥ ଏହିକ ଏ ମୁଣ୍ଡ ଶ୍ରମୁଙ୍କର ଏ କେଉଁ ଶ୍ରମୁଙ୍କର ଅଟେ ଓ ଏ ଯେଉଁ ଶ୍ରମୁଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ଥାଇତ ଦେଉଅଛି ।]

ମଜୁରା କରିବା—ଦେ. କି—ପୂର୍ବଦତ୍ତ ଧନକୁ ହିସାବରେ ଉଣା କରିବା
Majurā karibā —To set off previous payments
ମଜୁରା କରା ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବା—
मुजरा करा To bow before a king.

ମଜୁରା ଦେବା—ଦେ. କି—ହିସାବ ଚଳାବ ଦେବାବେଳେ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଦତ୍ତ
Majurā debā ଧନକୁ ହିସାବରେ ଆଣିବା—To grant a

Digitized by srujanika@gmail.com

•ମଜୁରା ଦେଓୟା **मुजरा देना** person a set off for previous payments made by him.

ମଜୁରୀ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୁସାବ କରାଯ ଦେବା ସମୟରେ ଆଯଣାଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବପ୍ରଦତ୍ତ ଧନକୁ ଉଣା ପାଇବା—To get a set off for one's previous payments. ମଜୁରୀ ପାଇବା / ମଜୁରୀ କଟେଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ **मजुरा पाओया मुजरा लेना**

ମଜୁରି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମଜ୍‌ଦୂର)—ମୂଲ୍ୟ; ପାରିଶ୍ରମିକ—Wages. Majuri **मजूरी; मजुरि**

ମଜୁରିଆ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମଜ୍‌ଦୂର)—ମୂଲିଆ—Day labourer; a hired man; a labourer. Majuriā **मजूर मजदूर**

ମଜୁରି ଖ(ଖା)ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୂଲ ଲଗିବା; ମଜୁର ଯାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To work as a day labourer; to work for wages. Majuri kha(khā)ṭibā **मजूरी खटना** (ମଜୁରିଲଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) **मजूरी लगना**

ମଜୁଶି—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ଅଗ୍ନି ଉପାସକ ପାରସୀ ଜାତି—The Parsees who worship the fire. Majusi **मजुसी**

ମଜେଜା—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ଯଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅସାଧାରଣ କ୍ଷମତା-ଜନିତ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଏ—Miracles performed by God or prophets. Majejā **करामाती** କେରାମତ

ମଜ୍ଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ବୁଡ଼ିବା; ମଗ୍ନ ହେବା—To dive; to sink; to plunge in water. Majj (root) [ମଜ୍ଜ୍(ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଜ୍ଜନ(ଥ)—ସ. ବ (ମଜ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ମଗ୍ନ ହେବା+ଭାବ. ଅନ; ଅଥ) ୧ । ମଗ୍ନ ହେବା; ଡୁବିବା—1. Act of sinking; plunging. ୨ । ଅବଗାହନ—2. Immersion. ୩ । ମଜ୍ଜା - 3 Marrow. Majjana(tha)

ମଜ୍ଜନୋନ୍ମୁଖ—ସ. ବଣ ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ ଊଢ଼; ମଜ୍ଜନ+ଉନ୍ମୁଖ)—ଯେ ବୁଡ଼ି ଯାଉଅଛି—Sinking; about to sink down. Majjanonmukha (ମଜ୍ଜମାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମଜ୍ଜନୋନ୍ମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଜ୍ଜଫଳ—ସ. ବ—ମାଜୁ ଫଳ—Oak galls; gall nuts. Majjaphala ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—କାଷ୍ଠାବାସ, କାଷ୍ଠରେଣୁ **माजूफल मात्रफल** ଗୁ. ମାଂସ୍ୟା° ମ. ମାୟାଫଳ ଫା. ମାଜୁମ, ମାଜୁ ଆ. ଅସ୍ଥ, ସମରଭୁଲ ଭୁରଫା

[ଦ୍ର—ବୃକ୍ଷଭେଦରେ ଏହା ଫଳ ନୁହେଁ । ଏକ ପ୍ରକାର ପୋକ ପଶ୍ଚିମଦେଶୀୟ ଓକ୍ ନାମକ ବୃକ୍ଷବିଶେଷର କୋମଳ ଶାଖାରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଛିଦ୍ର କରି ତା ମଧ୍ୟରେ ଡିମ୍ବ ପାରନ୍ତି ସେହି ଛିଦ୍ରବାଟେ ଗଛରୁ ଅଠା ବାହାର ହୋଇ ମୃଗରେ ଗୁଆପତ୍ର ଅନୁମାନ ଜନ୍ମି ଯାଏ । ସଥାସମୟରେ ସେହି ଅବୁ-ବୁଦ୍ଧକ ଫୁଟାଇ ପୋକମାନ ସେହି କଣା ବାଟେ ବାହାର ଯାଆନ୍ତି । ସେହି ଗୁଆ ଅବୁଦ ବଣିଆ ଜମାଟ ଅଠାକୁ ମାଜୁଫଳ ବୋଲଯାଏ ଓ ଏହା ଔଷଧରେ ଲଗେ; ଏହା ହରଡ଼ା ଅପେକ୍ଷା ବେଶି କଷା, ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ସ୍ତମ୍ଭାଣ୍ଡ, ବଳକର, ଜ୍ୱରଘ୍ନ ଓ ରକ୍ତସ୍ରାବ ରୋଧକ । ଏହା ମୁଖ ଓ ଦନ୍ତରୋଗ, ଶ୍ୱେତ ପ୍ରଦର, ଅର୍ଶଃ, ଯୋନିକନ୍ଦ, ଅଗ୍ନିମାର ଗ୍ରହଣୀ ଓ ପ୍ରବାହିକା ରୋଗନାଶକ ।]

ମଜ୍ଜା—ସ. ବ (ମଜ୍ଜ୍ ବା ମଗ୍ନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଏହା ଅସ୍ଥି ଉଦରେ ମଗ୍ନ ଥାଏ ବୋଲି)—୧ । ହାଡ଼ରସା ଅସ୍ଥି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ତରଳ ପଦାର୍ଥ—1. Marrow. ୨ । ବୃକ୍ଷର ରସ—2. Sap. ୩ । ବୃକ୍ଷର ମଜ୍ଜା—3. The pith of a tree. ଦେ. ବ—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ—1. (figurative) Inside. ୨ । ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶ—2. Innermost place. ୩ । ହୃଦୟ; ମନ; ଅନ୍ତଃକରଣ—3. Heart; mind. (ଉ—କେବଳ ଦେହ ନୁ ମୋ ମଜ୍ଜା ମଜ୍ଜିଯିବ ଜୁଇ ରଉରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚଉରାରତ୍ନ କ. ଗୀତ ।) ୪ । ଇଚ୍ଛା—4. Wish; desire. (ଉ—ଦମସୃଜ୍ଜୀ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ କଲେ ମଜ୍ଜା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୫ । ମନୋଗତ ଭାବ—5. Intention; motive. (ଉ—ଆଜ ଆସି କହୁଲେ ମୋତେ ନଳ ରଜା, ଆଣି-ଦେଲେ ଜାଇଁକି ଏ ମୋହର ମଜ୍ଜା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମଜା)—୧ । ମଜ୍ଜନ; ସୁଖ; ଆନନ୍ଦ—1. Pleasure. ୨ । ସୁଖ-ଭୋଗ—2. Enjoyment of pleasure. ୩ । କୌତୁକ—3. Amusement. Majjā

ମଜ୍ଜା(ଜ୍ଜେ)ଇବା—ଦେ. ବ (ମଜ୍ଜିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—୧ । ନମଜ୍ଜିତ କରିବା—1. To cause to sink. ୨ । ମନ୍ତ୍ରପୂତ କରିବା—2. To enchant; to charm. Majjā(jje)ibā **मजाना** (ଉ—ନବ ରମଣୀମଣି ବେଣୀ ନର୍ତ୍ତକୀ, ନର୍ତ୍ତନେ ଚତ୍ତ ପଜ୍ଜାଇବ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।) ୩ । ପ୍ରେମରେ ଆସକ୍ତ ବା ଆବଦ୍ଧ କରିବା—3. To enchain by ties of attachment.

ମଜ୍ଜାଗତ—ସ. ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ ଊଢ଼)—୧ । ଅନ୍ତର୍ନିହିତ—1. Situate inside. ୨ । ଶରୀରର ଧାତୁଗତ—2. Constitutional. ୩ । ଦୃଢ଼ ସମ୍ବନ୍ଧ—3. Inseparately connected; forming an integral part of. Majjāgata

ମଜ୍ଜାଗତ ଶରଦ(ଦି)—ଦେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟର ଦେହସ୍ଥଜ୍ଜାତର ବା ଧାତୁର ଗୁଣରୁ ସେହିଁ ଶରଦ ଧରିଥାଏ (ସାଦ୍ଦ । [ମଜ୍ଜାଗତଶ୍ଳେଷ୍ମ(ଶ୍ମା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବାହ୍ୟ ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗରେ ମଜ୍ଜାଗତଶର୍ଦ୍ଦି ସହଜରେ ଛଡ଼େ ନାହିଁ)—Cold which **मज्जागतशर्दी** attacks a person due to some constitutional peculiarity; a persistent attack of cold.

ମଜ୍ଜାରସ—ସ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଊଢ଼)—ରେତଃ; ଶୁକ୍ର—Semen. Majjārasa

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଜ୍ଜାସାର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଜାଇଫଳ—
Majjāsāra The nutmeg.

ମଜ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ (ମଜ୍ଜ ବା ମସଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ମଗ୍ନ—
Majjita Sunken; drowned. [ଦ୍ର—ଏହୁ ଶବ୍ଦ 'ନ' ଉପସର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ନମଜ୍ଜିତ ରୂପରେ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମଜ୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମଜ୍ଜ ଧାତୁ)—ମଜ୍ଜବା (ଦେଶ)—Majibā
Majjibā (See) (ଉ—ପିଠାମଦ୍ଦ ସରରେ ଯେ ଜନ ମଜା ମଜ୍ଜଇ, ସରୁର ମନଲୁଟ ଜାଣ ସେ ରଞ୍ଜଇ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. **ମଜ୍ଜନା** ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ମଜ୍ଜି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମଜ୍ଜଧାତୁ)—୧ । ମଜ୍ଜିତ ହେବା—1 To
Majji jibā be sunk; to be drowned. ୨ । ଦୃଢ଼-ମଜେଯାଓୟା **मज जाना** ରୂପେ ନମଜ୍ଜୁ ହେବା—2 To be closely engaged. (ଉ—କେବଳ ହେଲ୍ଲ ମୋ ମଜ୍ଜା । ମଜ୍ଜି ଯିବ ତ ଭୁଲ୍ ରଉରେ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋପ୍ତାରଭଞ୍ଜ. କ. ଗୀତ ।) ୩ । ଅତ୍ର ମୃଗ୍ଧ ବା ଆସକ୍ତ ହେବା—3. To be attached or addicted to.

ମଝଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—(ସଂ. ମଧ୍ୟ)—ମଧ୍ୟଭଳ; ଦୁଇ
Majhal ଶ୍ରେଣୀର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ—Medium; of the middle class.

ମଝଲ(ଲି) ରୂପ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏଷତ୍ ଦଲଦଥ ଚଞ୍ଚୁଯୁକ୍ତ
Majhal(li)rūpa ଶୁଆ—Yellowish-beaked parrot.

ମଝ(ଝି)ଲ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ମଧ୍ୟ)—୧ । ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତ—
Majha(jhi)la 1. Situated in the middle. ୨ । ମାଝେର, ମେଜୋ **मझोला, मझला** ମଝିଆଁ—2 Intermediate.

ମଝା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ମଧ୍ୟ. ଗ୍ରା. ମଝିଝ)—୧ । ମଧ୍ୟଭାଗ—
Majha 1. The middle. ୨ । କଟି—2, Waist.
ମାଝା (ଉ—ମଝା ହିଁ ଉପରେ ତ ସଉବନକଷ୍ଟ, ରେଖେ ଉଠି ବେନ **ଡାଁଡ** କୁମ୍ଭ ଅଛ ତ ଉତ୍ତର. ଶିଶୁଶଙ୍କର—ଉଷା ଅଉଲାଷ ।)
ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତ—
Situated in the middle.

ମଝା ଖୁଲ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଝିଦାଣ୍ଡ; ରାସ୍ତାର ମଧ୍ୟଭାଗ —
Majhā khuli The middle of the road.

ମଝା ମଝି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ—1, In the
Majhā majhi ମାଝା ମାଝି **मझा मझि** middle. (ମଝିଆ ମଝି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମଧ୍ୟ ଭଳଥ—2. Moderately. ୩ । ମଝି ବାଟରେ—3. Half way.

ମଝାଳ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମଧ୍ୟ)—ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ—The middle.
Majhāla ମାଝାରି **मज्झ** ବିଣ—ମଧ୍ୟଭଳଥ—ମାଝାରି **मझल** Middling; of moderate size.

ମଝାଳି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଥୋଡ଼ର ଘଲ୍ଲଣ ଦ୍ୱୟର ମଝିରେ
Majhāli ଥିବା ଦଉଡ଼ି—The string in the middle of the two packs of a pack-saddle.

ମଝି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମଧ୍ୟ, ଗ୍ରା. ମଝିଝ)—୧ । ମଧ୍ୟଭାଗ—1. The
Majhi ମାଝ **विच; मज्झ** middle. ୨ । ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who is in the middle. (ଉ—'ଆଗ, ସୁନା ଘାଗ; ମଝି ମର୍ଦ୍ଦଗାଜା, ଯଉ ଗୁଦ୍‌ଘୋଟୁ' । ଶିଶୁଗୀତ ।) ବିଣ—୧ । ମଧ୍ୟଭାଗରେ ସ୍ଥିତ—1. Situate in the middle; middle-most. ୨ । ଦୁଇର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—
2. Intermediate.

ମଝିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମଝିଆଁ (ଦେଶ)—Majhiāñ (See)
Majhiā ଗ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ମାଛି; ମାଛୁ ଧରିବା ଓ ନୌକା ଚଲାଇବା ବ୍ୟବସାୟରେ ନଯୁକ୍ତ କେଉଁ ଜାତିବିଶେଷ—1. A caste of fishermen and boatmen. ୨ । ନୌଚାଳକ—2. Boatman.

ମଝିଆଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ମଧ୍ୟମ, ଗ୍ରା. ମଝିଝିଅ)—୧ । ମଧ୍ୟମ—
Majhiāñ ମେଜ, ମେଜୋ 1. Intermediate. **विचला, मझला** ୨ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଓ କନିଷ୍ଠର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ (ସନ୍ତାନ)—(ମଝିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. (child) Born between the eldest and the youngest. (ଯଥା—ମଝିଆଁ ପୁଅ ।)

ମଝିଆଣୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମଝିଆ ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Majhiāṇī Majhiāñ. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମଝିଆ ମେଜୋ; **मझली** ଜାତିୟା ସ୍ତ୍ରୀ—A female of the 'Majhiā' caste of Sambalpur.

ମଝି ଘର—ଦେ. ବିଣ—ଦୁଇ ଘରର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଘର—The
Majhi ghara middle room. [ଦ୍ର—ଏହପରି ମଝିକୋଠା, ମାଝେରଘର; **मझलाघर** ମଝି କୋଠରୀ, ମଝି କୋଳି, ମଝି ଅଙ୍ଗା, ମଝି ଅଗଣା, ମଝି ବାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।]

ମଝିତନ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମଧ୍ୟତନ)—ମଧ୍ୟସ୍ଥ—Middle; situate
Majhitana in the middle.

ମଝି ଦରିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ସମୁଦ୍ରର ମଧ୍ୟଭାଗ; ସମୁଦ୍ରର ଗଭୀରତମ
Majhi dariā ପ୍ରଦେଶ—1. The deep sea; the mid-ମାଝଦରିୟା **बीचदरिया** ocean. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘୋର ବିପଦ—2. (Figurative) Great danger.

ମଝି ଦରିଆକୁ ପେ(ଠେ)ଲିଦେବା—ଦେ.କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି
Majhidariāku pe(ṭhe)lidebā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଷ୍ଟସ୍ପୃ ବା ଦୁଃକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମାଝଦରିୟାୟ ଠେଲି ଦେଓୟା ବିପଦ କର ବିପଦକୁ ଫେଲିଦେବା—**मझधारमे छोडना** To drive a person in a helpless ମଝି ନଈକୁ ଫେଲି ଦେବା ମଝିନଈରେ ଦିଆ(ଟେ)ଇ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ or bewildered condition into extreme danger.

ମଝିଦାଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଦାଣ୍ଡର ମଧ୍ୟ ଭାଗ—The middle of the
Majhi dāṇḍa road. [ଉ—ମଝି ଦାଣ୍ଡରେ ଯଉ ଯାଇଥିବେ ରାସ୍ତାର ମାଝ; ମାଝ ରାସ୍ତା ଗଡ଼ । କୃଷ୍ଣହରି ଦ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
बीचरास्ता; मझरास्ता

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଝି ନଈ—ଦେ.ବ--ନଦୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ—The middle of a river. Majhi naī [ଉ—ଦଦର୍ଶ ଉଟା, ମଝି ନଈରେ ଦେଲୁ ନଦୀର ମାଝଖାନ; **ମଝିଧାର** (ମଝିଧାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦଗା । ଛଗ ।]

ମଝିମଝିକା(ଆ)— ଦେ. ବିଣ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ମଧ୍ୟଭାଗ ସ୍ଥିତ— Majhi majhikā(ā) 1. Situated in the middle; ମାଝମାଝି; **ମଝୋଲା** intermediate. ୨ । ଯେ ଦୁଇ ବିପରୀତ ମତ (ମଝି ମଝିକଥା— ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ମତକୁ ଦୃଢ଼ କରି ନ ଧରେ—2. Not firmly holding either of the 2 extreme views in a matter. [ଉ—ସଭାରେ ମୁଢ଼ ଯେଉଁ ଜନ, ଯେବା ଛୟରେ ଦୃଢ଼ ମନ । ଏ ବେନ ସଭାରୁ ଉରନ୍ତି । ମଝି ମଝିକା ନାଶ ଯାନ୍ତି'। ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ । ଦୃଢ଼େ ଉରନ୍ତି, ମୃଢ଼େ ଉରନ୍ତି, ମଝି ମଝିକଥା ବୃଦ୍ଧ ମରନ୍ତି—ଛଗ ।]

ମଝିସିଆଁ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ମଧ୍ୟସ୍ୟୁତ) ଦୁଇଖଣ୍ଡ (ଲୁଗା ଆଦି)ର Majhisiāñ ଧାରରେ ସିଲାଇ ଦୋଇଥିବା—Sewn by ମାଝଖାନେ ସେଲାଇକରା joining the edges of two **ବୀଚସିଲାଇହୁଆ** pieces of cloth. (ଉ—ମୃଣ୍ଡରେ ମଝିସିଆଁ ଛପ୍‌ଲଆ ରଡ଼ୁମୀ ବନ୍ଧା । ଫକୀରମୋହନ.ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ମଞ୍ଚ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଉଚ୍ଚ ହେବା—To be high. Mañch (root) [ମନ୍ଚ (ଧାତୁ) —ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଞ୍ଚ—ସଂ. ବ—(ମଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃଅ;)—୧ । ଖଟ— Mañcha 1. Bedstead. ୨ । ମଞ୍ଚା; ଉଚ୍ଚ— (ମଞ୍ଚକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A scaffolding; a stage. ୩ । ବେଦୀ; ମଣ୍ଡପ—3. A platform; a pulpit. ୪ । ଉନ୍ନତ ସ୍ଥାନ—4. An elevated place. ଦେ. ବ. **ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ** (ସଂ. ମର୍ତ୍ତ୍ୟ)—ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ; ପୃଥିବୀ—The earth. **ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ** [ଉ—ଜଳପାନ ଦେଇ ଯେ କରଏ ସ୍ୱସ୍ତିବାଚ । ସେ ପୁଣି ଆଉ ଥରେ ନ ଦେଖେ ଆସି ମଞ୍ଚ । କୃଷ୍ଣବିଜୟ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମଞ୍ଚଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବ— (ସଂ. ମର୍ତ୍ତ୍ୟଖଣ୍ଡ)—ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳ; ପୃଥିବୀ— Mañcha khaṇḍa The earth. (ଉ—ଅନନ୍ତ ଅଂଶୁ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଖଣ୍ଡ **ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ** ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ସ୍ୱର୍ଗ ପାତାଳ ମଞ୍ଚଖଣ୍ଡ । ସଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ମଞ୍ଚ ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବଧ କରିବା; ମାର Mañcha chharḍā(ṛḍe)ibā ପକାଇବା—To kill. ସଂସାର ଥେକେ ବିଦାୟ କରା (ଉ—ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ସେ ଦାଉଲୁଲକୁ **ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଛୋଡାନା** ନାଗପାଶ, ବନ୍ଧନରେ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଏଏ ମଞ୍ଚ । କୃଷ୍ଣବିଜୟ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ମଞ୍ଚପୁର(ରି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର)—ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର— Mañchapura(ri) The terrestrial globe; the earth.

ମଞ୍ଚମଣ୍ଡଳ, ମଞ୍ଚଭୁବନ, ମଞ୍ଚଲୋକ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳ **ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳ** — ଅନ୍ୟରୂପ

ଉ—ସକଳ ଋତୁଙ୍କର ସାର ଶସ୍ୟ ସମ୍ପଦ ମଞ୍ଚପୁର ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ମଞ୍ଚା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମଞ୍ଚ)—୧ । ଉଚ୍ଚ ଘର—1. A high Mañchā scaffolding. (ଉ--ମଞ୍ଚାରୁ ପଡ଼ି ମାମୁ ମଲା,ମଡେହି ମାଚା, ମାଚନ ଦଇବ ରଖିଲା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ) । ୨ । ଫସଲ **ମଚାନ** ଜଟିବା ପାଇଁ ବଲରେ କରାଯିବା ଘର— A scaffolding raised in the field to watch the crops. ୩ । ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ଶିକାର କରିବା ପାଇଁ ବଣରେ ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଘର—3. A machan; a high platform raised in the forest for seating the hunters

ମଞ୍ଚା(ଗୁ,ଞ୍ଚେ,ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଟହାଇବା; ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା; Mañchā(chā,ñche,che)ibā ଲାଗାନ ମତାଇବା— To instigate; to incite.

ମଞ୍ଚାଳନ—ଦେ. ବ— (ସଂ. ମର୍ଦ୍ଦନ)—୧ । ସବାଦନ; ଘଷିବା;ଚପିବା— Mañchālana 1. Chafing with the hands. ଟେପା **ଦବାନା, ଚାପନା** (ଯଥା—ପାଦ ମଞ୍ଚାଳନ) । ୨ । ମର୍ଦ୍ଦନ— ମୁଆନ **ମଥନା** 2. Churning.

ମଞ୍ଚା(ଗୁ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ପାଦ) ସବାଦନ କରିବା; ଘଷିବା— Mañchā(chā)libā 1. To chafe or rub with the ଟେପା hands; to shampoo. ୨ । ହାତରେ ଚପିବା— **ଚାପନା** 2. To press with the hands. (ଉ—ବଞ୍ଚଣୀପାଦ ମୋହା ମଞ୍ଚାଳ ଗଲ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାଲହ୍ୱି) । ୩ । ମନ୍ଥିବା— **ମୁଆନା** 3. To churn. ୪ । ଦୁଇ ହାତର ଲେଉଡ଼ରେ ମଳିବା— ଦଳା 4. To crush a thing between the two **ମଳନା** palms.

ମଞ୍ଜ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1.To make a sound. Mañja (root) ୨ । ମାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା; ମାଜିବା— 2.To polish; [ମନ୍ଜ୍ (ଧାତୁ) —ଅନ୍ୟରୂପ] to rub.

ମଞ୍ଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଜ୍ଜା)—୧ । କାଠର ମଝିରେ ଥିବା ସାର ଭାଗ— Mañja 1. The pith of a wood. (ଉ—ବୃକ୍ଷର **ମାଁଜ, ମାଜ** ଉଲଗେ ସିନା ମାଟି କରେ ଭିଜି, ମାଜ ଭାର ହବା **ସାଡିଲ** ସାଧ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗିର ମଞ୍ଜରୁ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଳରାମଦାସ ।) ୨ । କଦଳୀ ଗଛର ଗଣ୍ଡିର ମଧ୍ୟଭାଗ-2. The pith or core of a plantain tree, ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କଥାର ମର୍ମ୍ମ; ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ—3. (figurative) Secret matter. ୪ । ମଞ୍ଜ ପତ୍ର (ଦେଖ)—4. Mañja patra (See) ଗାଦେ. (ବିଦ୍ରଭୂମି ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ— ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Name of a small tree. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଦ୍ରଭୂମି, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲ-ମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ର ଚକଚକିଆ ଓ ବେଶ ବଡ଼ ସବୁ । ଏ କାଠର ଗୋଲେଇ ୫ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ।]

ମଞ୍ଜ କାଠ—ଦେ. ବ—କାଷ୍ଠର ମଜ୍ଜା; କାଠ ଉଉରର ସାର ଅଂଶ— Mañja kāṭha The strong interior portion or ମାଜ କାଠ **ସାଡିଲ କାଠ** core of a timber.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଞ୍ଜକାଳା ମାରିବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ଥା ଓ ଜ୍ୱାଳ)—କଦଳୀ ଓ Mañjakāḷā māribā ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଛର ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗ (ମଞ୍ଜ ମରିବା —ଅନ୍ୟରୂପ) (ଏ ରୋଗ ହେଲେ ଗଛର ମଞ୍ଜ ପ୍ରଥମେ ମାଜ ଶୁଖା ଶୁଖିଯାଏ)—A disease attacking plantain **ବୀର ସଡନା** and other trees by which the pith first withers. (ପ୍ର—ଶବ୍ଦେ ଛେଦଜ୍ଞ ନାହିଁ କେହି, ଉତ୍ତରେ ମଞ୍ଜକାଳା ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ମଞ୍ଜନ—ଦେ. ବ (ସ. ମାର୍ଜନ)—ଦାନ୍ତଘଷା ଗୁଣ୍ଡି— Mañjana Tooth powder.
ମାଜନ **ମଞ୍ଜନ**

ମଞ୍ଜ ପତ୍ର—ଦେ. ବ—୧ । କଦଳୀ ଗଛର ମଝିରୁ ବାହାରଥିବା ବଡ଼ Mañja patra ପତ୍ର—1. A big new leaf which has (ମଞ୍ଜ ପତର—ଅନ୍ୟରୂପ) emerged from the pith of a ଆଙ୍ଗୋଟି କଳାପାତ plantain tree. ୨ । କଦଳୀ ଗଛର **ବୀର ପତ୍ତା** କୋମଳ ପତ୍ର—2. The tender or new leaf coming out of a plantain plant.

ମଞ୍ଜ(ଞ୍ଜି)ରା—ଦେ. ବ (ସ. ମଂଜୀର)—ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ; ଝାଞ୍ଜ— Mañja(ñji)rā Cymbals.
ମନ୍ଦିରା (ପ୍ର—ମୃଦଙ୍ଗ ମଞ୍ଜୀରକୁ ଗଦ୍ଦକେ ବାଇଲେ । **ମଜୀରା** କୃଷ୍ଣଦି ଦ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।)

ମଞ୍ଜରୀ(ରି)—ସ. ବ (ମଞ୍ଜୁ=ମନୋଜ୍ଞତା+ରୀ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Mañjarī(rī) ଇ, ଈ)—୧ । ଅଙ୍କୁର; ମୁକୁଳ; କଢ଼ି— 1. Blossom; bud. ୨ । ବୃନ୍ତରେ ଲମ୍ବିଥିବା ଗୁଚ୍ଛମୁନ୍ତ ବା ଝୁଲ—2. Tufts attached to a stem. ୩ । ପଲ୍ଲବାଙ୍କୁର—3. Newly blossomed tender leaf. (ଯଥା—ତୁଳସୀ ମଞ୍ଜରୀ) ୪ । ଫୁଲର ବା ଶସ୍ୟର ଦେଣ୍ଡା—4. A flower-spike; an ear of corn, a shoot; a sprout. ୫ । ତିଳକବୃକ୍ଷ— 5. Tilaka tree. ଦେ. ବ—ପାଦର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଘାଗୁଡ଼ି—A tinkling ornament for the leg. (ପ୍ର—ଅର୍ଦ୍ଧ ଯୁଗଳେ ମଞ୍ଜରୀ ଦୋଳେ,ସେ ପାଦ କମଳେ ଦେବ ମନ ଭ୍ରମଲେ । ଗୀତା. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)

ମଞ୍ଜରିତ—ସ. ବିଣ (ମଞ୍ଜର+ପ୍ରାପ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଇତ)—୧ । ମୁକୁଳିତ— Mañjarita 1. Blossomed; blooming. ୨ । ଅଙ୍କୁରିତ— 2. Sprouting.

ମଞ୍ଜରିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—କଅଁଳିବା; ଗଜୁରିବା—To sprout. Mañjaribā ମଞ୍ଜରା **मंजरना**

ମଞ୍ଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଛଗୀ; ମାଇ Mañjā ଛେଳୀ—1. She-goat. ୨ । ମଞ୍ଜରୀ—2. Sprout.
ଥୋଡ଼ ଦେ. ବ (ସ. ମଞ୍ଜା)—କଦଳୀଗଛର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସାରାଂଶ— **ବୀର** The pith of plantain plant. [ପ୍ର—ଏହା ଉତ୍ତକାଷ୍ଠରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମଞ୍ଜା ଆମ୍ବିଳ—ଦେ.ବ—ଥୋଡ଼ ବା କଦଳୀ ମଞ୍ଜା ସହିତ ଖଟା ଦିଆଯାଇ Mañjā āmbila ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଖଟା ତରକାରୀ ଥୋଡ଼େରଅମ୍ବଳ । ପ୍ର—ମଞ୍ଜାରେ ଘର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ବ୍ରବ୍ୟ **ବୀରକୀଖଟାଇ** ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ)—A curry made from chips of plantain-tree-piths by mixing it with acid.

ମଞ୍ଜାରୀ ·ଦେ. ବ (ସ. ମାର୍ଜ୍ଜାରୀ)—୧ । ବିରୁଡ଼ି—1. Cat. Mañjārī (ପ୍ର – ଦୁଇଣ ଖୋଇଲେ ଅଧରେ, ସେତେ ମଞ୍ଜାରୀ ବେରାଲ ମୁଖା ଧରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) (ପ୍ର— **ବିଲ୍ଲ** ଅଲଅଳ ଘର ମଞ୍ଜାରୀ, ଡୋକ ଖାଇଗଲେ ଝିଙ୍କାର । ପାଳିଟା ମାଁନାର ଛଗ ।) ୨ । (ସ. ମନ୍ଦାର) ପାଳଯଥା ଗଛଘର **ଫରହଦ** ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—2. Erythrina Suberosa (Haines). [ପ୍ର—ଗୁଆଗଛମାନ ଥଣ୍ଡା ରହିବ ବୋଲି ଗୁଆ ବାଡ଼ରେ ଏ ଗଛ ଲଗାଯାଏ ।]

ମଞ୍ଜି(ଞ୍ଜୀ)—(ମନଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇ; +ଈ)—ମଞ୍ଜର; ଅଙ୍କୁର— Mañji(ñjī) Sprout; shoot. ଦେ. ବ (ସ. ସାଜ; ବୀଚି **ବୀଜ** ତୁଲ ସ. ମନ୍ଥା)—୧ । ଫଳମଧ୍ୟସ୍ଥ ସାଜ— 1. Seed. ୨ । ଆଗାମୀ ବର୍ଷ ପାଇଁ ରଖାଯିବା ଧାନ ଆଦ ଶସ୍ୟର ବିହନ—2 Paddy and other seeds kept for sowing next year ୩। ଫଳର ବା କାଣ୍ଡାଦିର ସେଉଁ ଅଂଶ ନୂଆ ଗଛ ଜନ୍ମାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—3. The portion of a plant or fruit used for raising new plants. [ପ୍ର—ଆଖୁମଞ୍ଜି=ଆଖୁଦଣ୍ଡର କ୍ଷୁଦ୍ରଖଣ୍ଡମାନ । ଆଳୁମଞ୍ଜି =ଆଳୁପିଣ୍ଡର ଅଂଶ । ଯୋଝଲମଞ୍ଜି=ଯୋଝଲ ଗଛର ଡେରର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶ ।] ୪ । ଅଣ୍ଡକୋଷ— **ଆଁଡକୀଗୁଠଲୀ** 4. The testis. ୫ । ମାଇକି ଉମ୍— ଡିମ **ଅଣ୍ଡା** 5. The spawn or ova of fishes. **ଖୀଲ, କୀଲ** ୬ । ପାଚିଥିବା ବ୍ରଣ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ବ୍ରଣେରଚାଲ କଠିଣ ପୁଳମସୃ ଗୋଲକ—6. A hard wedge-like pus inside a ripened boil. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କଥାର ଗୁପ୍ତ ମର୍ମ; ରହସ୍ୟ ବା ସତ୍ତ୍ୱ—7. (Figurative) The secret of a matter. ୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରିବାର ମୂଳ ମନ୍ତ୍ର—8. (Figurative) The key to a problem. [ପ୍ର—କଥାର ମଞ୍ଜି, କୁଆ ଧାନ ଖାଏ ବୋଲୁଲୁ ଗଞ୍ଜି—ଛଗ ।] ୯ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟର ମୂଳ କାରଣ— 9. (Figurative) The root cause of a matter. (ଯଥା—କଳମଞ୍ଜି)

ମଞ୍ଜିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ଫଳି ଅଧିକ ପକ୍ୱ ହେବାରୁ ଭିତରି ମଧ୍ୟରେ ମଞ୍ଜିସାକ ଯାକଳ ହୋଇ ଯାଇ ଥାଏ— Mañjiā 1. Running into seeds (ଯଥା—

ମଞ୍ଜିଥ ବାଇଗଣ) । ୨ । ସାଜଯୁକ୍ତ—2. Seedy; full of seeds. ୩ । ଚଲ୍‌କାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—3. A class of salt water fish found in the Chilka lake.

ମଞ୍ଜିଆ କଦଳୀ—ଦେ. ବ—ଭିତରେ ମଞ୍ଜି ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର କଦଳୀ; ବଣୁଆ କଦଳୀ—A species of plantain which has seeds inside. [ଦ୍ର—ଏହା **बीजवाला केला** ଅଖାଦ୍ୟ; ମାତ୍ର କେହି କେହି ଖସି ଥିବା ବେଳେ ଏହାକୁ ଭର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି ।]
Mañjiā kadaḷi

ମଞ୍ଜିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମଞ୍ଜୁ+ଇକ+ଆ)—ବାଗ୍‌ଙ୍ଗନା; ଗଣିକା; ବେଶ୍ୟା—Prostitute. ଦେ. ବ—ସ୍ତର ବା ଥାକ—Layer; row. (ଉ—ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ ଘୁଞ୍ଚ ଘୁଞ୍ଚକା, ଉହିଁରେ ବସିଛୁ ଭଳ ମଞ୍ଜିକା । ନନ୍ଦକ୍ଷୋର. ଜର୍ଜ୍ଜରଣୀ ।)
Mañjikā

ମଞ୍ଜି ଫଳା—ସ. ବ—କଦଳୀ—
Mañji phaḷā The plantain

ମଞ୍ଜିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—(ସ. ମନ୍ଥ ଧାତୁ)—ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପଶି ଯିବା—To enter into a dense forest.
Mañjibā

ମଞ୍ଜିମା—ସ. ବ—(ମଞ୍ଜୁ+ଭାବ ଇମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ମନୋଜ୍ଞତା; ମଞ୍ଜୁଳତା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Beauty.
Mañjimā

ମଞ୍ଜି ମାଛ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ମାଛର ପେଟରେ ବହୁତ ଲୁଗି ଥାଏ—A fish with spawns.
Mañji māchha ଡିମ ଭରା ମାଛ **अंडाभरी मछली**

ମଞ୍ଜି ଶୁଖୁଆ—ଦେ. ବ—ଶୁଖା ଯାଇ ଥିବା ମାଛ ମଞ୍ଜି—Dried fish spawn.
Mañji sukhuā ମାଛେର ଡିମେର ଶୁକୋ **शुकडी अंडो**

ମଞ୍ଜି(ଞ୍ଜୀ)ଳ—ସ. ବ—(ମଞ୍ଜୁ+ଇଲ, ଈଲ)—ଅଟ୍ଟାଳିକା; ଘର; ମନ୍ଦିର—House; building.
Mañji(ñjī)la

ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—ସ. ବ—(ମଞ୍ଜୁ=ମନୋହର+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) ଅଛୁକାଦ ବର୍ତ୍ତର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଲତାବିଶେଷ—ଅନ୍ୟ ସ—ଲୋହିତ ଲତା, ରକ୍ତ[—The Indian madder; Rubia Manjistha [ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟ ପାଦଭୂମି ଜଙ୍ଗଲୀ (ଦରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ମୂଳ ଘା ଭଲ କରିବାକୁ ତୈଳକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
ଦେ. ମଞ୍ଜିଥି
ମଞ୍ଜିଥ, ଅରୁଣା, ମଞ୍ଜିଷ୍ଟା
मञ्जित; मिजिथ; मजिट

ଦେ. ବ—ମଞ୍ଜିଥ, ଅରୁଣା, ମଞ୍ଜିଷ୍ଟା **मञ्जित; मिजिथ; मजिट** ଏକ ପ୍ରକାର ଅନୁରାଗ—A kind of love. [ଦ୍ର—ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁରାଗ ଖୁବ ଗାଢ଼ ହେଲେ ତାକୁ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ବୋଲାଯାଏ, ମାଳୀ ଓ ଲୁପ୍ତମ୍ବୀ ଏବାଠାରୁ ଶିଖନ୍ତର ।]

ମଞ୍ଜୀର—ସ. ବ—(ମନ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଈର)—ନୂପୁର ଘୁଙ୍ଗୁର ବଥା ମଳ; ବାଜେଣୀ; ପାଞ୍ଜ୍—A tinkling anklet.

ମଞ୍ଜୁ—ସ. ବ—(ମନ୍‌ଜ୍ ଧାତୁ=ମାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । Mañju ସୁନ୍ଦର; ମନୋଜ୍ଞ—1. Lovely; beautiful. ୨ । ମନୋମୋଦ୍ଦର—2. Charming; enchanting. captivating. ୩ । ମଧୁର—3. Sweet.

ମଞ୍ଜୁଆତି—ଦେ. ବ—(ସ. ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା)—ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ—ସ. ନଖରଞ୍ଜକ, ନଖ ରଞ୍ଜନା ଦେ. ଗୋରଖା ଆ. ହେନା ମେଦୀ; ମେହଦୀ **मेहदी** (ମଞ୍ଜାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Mañjuāti A kind of small tree, the leaves of which are crushed and pasted on the hands and legs which become red-coloured; Hena; Lawsonia Alba; the evergreen privet (tree) Rhamnus Alaternus. [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଉଚ୍ଚରେ ୫।୭ ହାତ ବଢ଼େ । ଏଥିର ପତ୍ରକୁ ବାଟି ହାତ ଗୋଡ଼ରେ ବୋଳିଲେ ସେ ସ୍ଥାନମାନ ନାଲ ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ ହୁଏ । ଏଥିର ଡାଲରେ ଖୋଚ ଖୋଚ କଣ୍ଟା ଅଛି । ଏ ଗଛକୁ ଲୋକେ ବାଡ଼ରେ ଲଗାନ୍ତି—ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର—୧ । ଘାଣି ମଞ୍ଜୁଆଇ—1. Lawsonia Alba. ଏଥିର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଫକା । ୨ । ଘାଟ ମଞ୍ଜୁଆଇ—2. Alcanna Tinctoria; Lawsonia Inermis (Haines) Henna; Alcanet. ଏଥିର ଫୁଲ ସନାର ଫୁଲ ପରି ଗାଢ଼ ନାଲ ଓ ଫୁଲର ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ା ଦୋହଲ ।]

ମଞ୍ଜୁକେଶୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ମଞ୍ଜୁ+କେଶ+ଅଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍)—ସୁକେଶଯୁକ୍ତ; ମନୋହର କେଶବିଶିଷ୍ଟ—(ମଞ୍ଜୁ କେଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a lovely tress of hair on the head. ସ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa.
Mañju keśī

ମଞ୍ଜୁଗମନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ମଞ୍ଜୁ+ଗମନ)—ଯାହାର ଗତି ସୁନ୍ଦର—Having a lovely gait. ବ—ଦଂସ—The swan.
Mañju gamana (ମଞ୍ଜୁଗମନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଞ୍ଜୁଘୋଷ—ସ. ବ—(କର୍ମ୍ମଧା; ମଞ୍ଜୁ+ଘୋଷ)—୧ । ମଧୁର ଧ୍ୱନି—1. A sweet sound. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଜୈନ ଦେବତାବିଶେଷ—2. Name of a Jaina Deity. ୩ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ସାଧକଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାବିଶେଷ—3 Name of a tantric Deity. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ—Sweet-toned.
Mañju ghosha

ମଞ୍ଜୁପାଠକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ମନୋଜ୍ଞ ରୂପେ ବୋଲି ପାରେ; ସୁପାଠକ—One whose recitation is sweet; a good reader. ବ—ଶୁକପକ୍ଷୀ; ଶୁଆ—The parrot.
Mañju pāṭhaka (ମଞ୍ଜୁପାଠିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଞ୍ଜୁଭାଷୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମଞ୍ଜୁ+ଭାଷ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ମଧୁରଭାଷୀ; ସୁଭାଷୀ; ମିଷ୍ଟଭାଷୀ—Of sweet speech.
Mañju bhāshī (ମଞ୍ଜୁଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଞ୍ଜୁ ଭାଷିଣୀ—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ଏପ୍ରୋଦଶାକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—
Mañju bhāshiṇī A Sanscrit metre of 13 syllables.
ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମଧୁରଭାଷିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Of sweet speech.

ମଞ୍ଜୁର(ରି)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମନ୍‌ଜୁର୍)—୧ । ଅନୁମୋଦନ; କୌଣସି
Mañjur(ri) ପ୍ରାର୍ଥନାର ପ୍ରଦାନ—1. Sanction; granting
(ନାମଞ୍ଜୁର—ବିପରୀତ) of a request; approval. ୨। ସମ୍ମତି;
ମଂଜୁର(ରି) ଅଙ୍ଗୀକାର; ସ୍ୱୀକାର—2. Consent. ବିଣ. (ଆ.
ମଂଜୂରୀ, ମନ୍‌ଜୂର୍)—୧ । ଅନୁମୋଦିତ—1. Granted;
ମଂଜୁର approved; sanctioned. ୨ । ଅଙ୍ଗୀକୃତ—
2. Consented; agreed to.

ମଞ୍ଜୁର—ଦେ. ବ (ସ. ମଞ୍ଜୁ)—ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—
Mañjura Name of a bird.
ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳ) ବ—ମୟୂର—Peacock.

ମଞ୍ଜୁର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରାର୍ଥନା ପ୍ରଦାନ କରିବା—
Mañjura karibā To grant a prayer.
ମଞ୍ଜୁର କରା ମଂଜୁର କରନା

ମଞ୍ଜୁଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମଞ୍ଜୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଳ)—୧ । ସୁନ୍ଦର; ସୁଦୃଶ୍ୟ;
Mañjula ମନୋହର—1. Charming; enchanting;
(ମଞ୍ଜୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) captivating. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ; ସମୀଚୀନ—
2. Proper. ବ—୧ । କଞ୍ଜୁଞ୍ଜ; କୁଞ୍ଜବନ—
1. Grove; a bower ୨ । ଶୈବାଳ; ଶିଉଳୀ—
2. Moss.

ମଞ୍ଜୁଳତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ମଞ୍ଜୁଳ+ତ୍ତ୍ୱ. ତା,ତ୍ୱ) —ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—
Mañjulatā(twa) Loveliness.

ମଞ୍ଜୁଳବତୀ—ଦେ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ମନୋହାରିଣୀ—
Mañjulabatī Charming (feminine).
(ଉ—ବଞ୍ଜୁଳ ବନେ ମଞ୍ଜୁଳବତୀ ସୀତା ଏକାଳ ଅବସ୍ଥା ଧର
ଯେ । ଉଜ. ବୈଦେପ୍ରାଣବିଳାସ ।)

ମଞ୍ଜୁ(ଞ୍ଜୂ)ଷା—ସ.ବ(ମଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଉଷ+ଅ)-୧ । ପେଡ଼; ପେଡ଼ା;
Mañju(ñjū)shā ପେଟରା—1. A trunk; a casket; a
basket with lid. ୨ । ସିନ୍ଦୁକ—2. A chest.
୩ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ଦେଖ)—3. Mañjiṣṭhā (See)
୪ । ପାଷାଣ—4. Stone. ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର
ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଜମିଦାରୀ;(ମଦ୍ରେଦ୍ରଯବଂଶ ଏହ ମଞ୍ଜୁଷାରାଜ୍ୟର
ଅନ୍ତର୍ଗତ)—Name of an estate in the Ganjam district.

ମଞ୍ଜୁହାସୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ-ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁହାସ; ସାଧାରଣ ଦନ୍ତ ମଧୁର—One who
Mañjuhāsi has a charming laugh.
(ମଞ୍ଜୁହାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଟ୍‌ମଟ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ (ସ. ମଡ୍ ଧାତୁ=ଭାଙ୍ଗିବା)—
Maṭ-maṭ ୧ । ମଡ଼ମଡ଼୍; କାଠର ବା ଗଛର ଡାଳ ଭାଙ୍ଗି ଯିବାର
ମଟମଟ ଶବ୍ଦ—1. Sound of breaking of hard
ମଟମଟ things (e.g. wood, boughs).
୨ । ବଡ଼ଡ଼ାକୁ ଜବ ଟାଣିଲେ ଛିଣ୍ଡି ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ
ଶବ୍ଦ ହୁଏ; କଟ୍‌କଟ୍; ଉଟ୍‌ରଟ୍—2. The sound made by a rope before it breaks asunder.
୩ । ଖଟ ଆଦର ଉପରି ଫୁଟିବାର ଶବ୍ଦ—3. Creaking sound of the joints of bedsteads and other furnitures. ୪ । ଆଖି ଟେମ୍ପା କରି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ
କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା; ଉଟ୍‌ମଟ୍—4. Staring with distended eyes; mode of staring at a thing steadily. (ଉ—ବାଘ ଘର ଛାତରେ ଗୃହ ଓଷ୍ଠ ଉଟ୍,
ଖୁମ ଭୁମ୍ଭ ପୁଏ ଗ୍ରହଣେ ମଟ୍‌ମଟ୍ । କୃଷ୍ଣଦିବ୍ୟ. ମହାଭାରତ
ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।)

ମଟକ—ଦେ. ବ. (ସ. ପଲକ)—୧ । ଚକ୍ଷୁର ପଲକ; ଆଖି ମିଟିକା—
Maṭaka 1. The wink of the eye; the twink-
ଲହମା ମଟକ ling of the eye. ୨ । ପଲକପଡ଼ନମାତ୍ର କାଳ-
2. A twinkle. ୩ । ମିଟିକା (ଦେଖ)—3. Miṭikā (See)

ମଟକା—ଦେ. ବିଣ—ମସକା; ଭଙ୍ଗୁରବଣ—Fragile. ବ. (ସ.
Maṭakā ବଣ୍ଟାଲା)—୧ । ଘୋଟଲ ଆକୃତିର ଏକ ପ୍ରକାର
ମଟକା ବନ୍ୟ ଲତା ଫଳ—1. A wild cucurbita-
ବନପରବଲ tious fruit and creeper; Metothria
Heterophylla. [ଦୃ—ଏହାକୁ ଭଲରେ ଜଳରେ ଖାଆନ୍ତୁ
ଓ କଅଁଳ ଥିଲା ବେଳେ ଏହା କଞ୍ଚା ମଧ୍ୟ ଖିଆଯାଏ ।] ୨ ।
ମଟକା (ସ.ମୃଣ+କର୍ତ୍ତନ) ମୋଟା ସୂତାର ଚସର ଲୁଗା; ପାରଆ
ମୁଗଟା ମଲୁଟା; ମଠା—2. A kind of coarse silk cloth
[ଦୃ—ପାଟର ଗୋଟି ଘୋକମାନେ ଗୋଟିର ମୁହଁକୁ କାଟି
ବାହାର ଗଲେ ସେହୁ ଗୋଟିକୁ ଯେଉଁ ସୂତା ବାହାରେ
ମଟକା, ବଡେରୀ ଉହିଁରେ ମଲୁଟା ଓ ମଠା ହୁଏ ।] ୩ । ,(ସ. ମଙ୍କର)
ମଙ୍କରା, ମରକଚା ଗୁଳ ଘରର ମଥାନ—3. The ridge of a thatched straw roof. ୪ । ଛୁଆଣି ଦୋଇଥିବା
ଘରର ଗୁଳ ଉପରେ ଯେଉଁ ବଡା ଗୁଳର ଥାଟ ସଙ୍ଗେ
ବନ୍ଧା ଦୋଇଥାଏ ସେହୁ ବନ୍ଧା ଲଉଗଣ୍ଠିରେ ଥିବା
ଛିଦ୍ରମାନ—4. Holes in the roof a thatched house near the knots of the bamboo laths laid over the thatch.
୫ । ମିଟିକା (ଦେଖ)—5. Miṭikā (See)

ମଟକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଖି ମିଟିମିଟି କରିବା—1. To
Maṭakā(Ke)ibā open and shut one's eyes
ମଟକା repeatedly; to twinkle; to wink.
ମଟକ(କା)ନା ୨ । ମଟମଟ କରି ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To stare.
୩ । ନୟନ ଇଙ୍ଗି କରିବା; ଆଖି ମିଟିକା ମାରିବା—
3. To show signs of amorousness by suggestive winks.

ମଟକା ପାଣି—ଦେ. ବ—ଗୁଳର ମଥାନରୁ ଯେଉଁ ବର୍ଷାପାଣି ଘର
Maṭakā pāṇi ଭିତରକୁ ଗଳିପଡ଼େ—Water leaking
ମଟକାର ଜଳ through the holes near the knots of
ବଡେରୀକାଚୁନା the roofs of a thatched house. [ଦୃ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଅସର୍ ବରଷାରେ ମଟରା ପାଣି ପଡ଼େ; କନ୍ଥ ପରେ ସେହୁ ଲଇଗଣ୍ଠିର ଜଣାସ୍ପନ ମନକୁ ବୁଜ ଦୋଇସାଏ ଓ ସେବାରେ ପାଣି ଗଡ଼େ ନାହିଁ ।]

ମଟନ ଚପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେଷ ପଞ୍ଜରର ମାଂସକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କର ଭଜବା ଖାଦ୍ୟ—Mutton chop; a rib of mutton for broiling, with the end of the bon eat the smaller part chopped off.

Maṭan chap
ମଟନଚପ
ମଟନଚପ

(ଦ୍ର—ଏହାପର ମଟନ୍ କଟ୍‌ଲେଟ୍ ଶବ୍ଦ ସଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ଚଳେ)

ମଟନ୍ ଜୁସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେଣ୍ଢା ମାଂସର ସ୍ୱରୂପ—Mutton-soup.

Maṭan jus
ମଟନଜୁସ

(ମଟନ୍ ସୁପ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଟମଟକା—ଦେ. ବ—ମଟକା ୧ (ଦେଖ)

Maṭa maṭakā
Maṭakā 1 (See).

[ମଟମଟା, ମଟମଟେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଟମଟେଇ କରି ଗୁହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅଖି ମେଲା କରି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନେକକ୍ଷଣ ଗୁହିଁବା—To stare at a thing.

Maṭa maṭei kari chāhiñbā
ଘୂରନା, ମଟକନା

[ମଟ ମଟ କରି ଗୁହିଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଟର—ଦେ. ବ (ଭୁଲ; ସ୍ତ ବର୍ତ୍ତୁଳ)—ବର୍ତ୍ତୁଳ ଖାଇବାଶିମ୍ବି ଜାତୀୟ ଜୁଷିଜାତ ଲତାଫଳବିଶେଷ—The pea; Pisum Arvense.

Maṭara
ମଟର
ମଟର

[ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ମଟରର ଜୁଷି ହୁଏ । ୧ । ଦେଶୀ ମଟର—1. Field pea; Pisum Arvense. [ଦ୍ର—ଏହାର ଛୁଇଁ ରେପ୍ଟା, ଫୁଲ ବାଇଗଣୀ ରଙ୍ଗର । ଏଥିର କଅଁଳ କୁଇଁକୁ ଓ ମଞ୍ଜିକୁ ତରକାରୀ କରି ଖିଆଯାଏ ।] ୨ । କାବୁଲି ମଟର—2. Pisum Sativium. ୩ । ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ମଟରଜାତୀୟ ଖୁବ୍ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଲତା ଅଛି । ଏହାକୁ ଲୋକେ ସୁଗନ୍ଧ ଫୁଲର ସଉକରେ ଲଗାନ୍ତି । ଏହାର ନାମ ସୁଗନ୍ଧ ମଟର—3. Sweet pea; Lathyrus Odoratos. [ଦ୍ର—ଦେଶୀ ମଟର ଗଛର ଫୁଲ ବାଇଗଣୀ, କାବୁଲି ମଟରର ଫୁଲ ଧଳା । ଏ ମଞ୍ଜିକୁ ବର୍ଷା ଓ ଶରତକାଳରେ ଗହୁର୍ ଗୃଖ ଦୋଇଥିବା ଓ ଖତ ଦଆଯାଇଥିବା ଜଥରରେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି କରି ଲଗାଯାଏ । ଏ ଲତାକୁ ବଞ୍ଚାରେ ସଡ଼ାଯାଏ । ଏଥିର ଛୁଇଁ ସଧ୍ୟରେ ଗୋଲ ମଞ୍ଜିମାନ ଥାଏ । ଖୁବ୍ କଅଁଳ ଛୁଇଁକୁ ଓ ଭଆମଞ୍ଜିକୁ ତରକାରୀ ଓ ଭଜାକରି ଖିଆଯାଏ । ଛୁଇଁ ଯାଉଥିଲେ ମଞ୍ଜିକୁ ଶୁଖାଇ ଲୋକେ ଡାଲି କରନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଏ ମଞ୍ଜିର ଭୁଜୁଆ କରାଯାଏ । ଦେଶୀମଟରର ସଂ. ନାମ—କଳାୟ, ମୁଣ୍ଡଚଣକ, ହରେଣୁ, ରେଣୁକ, ସଦକ, ବିପୁଟ, ଅଣ୍ଡବର୍ତ୍ତୁଳ, ଘଂନ, ଗାଲବ, କଂଶୀ, ସଙ୍ଗଲ, ସଙ୍ଗନକ—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁର, ସ୍ୱାଦଷ୍ଟ, ଶୀତଳ, ପିତ୍ତ-ନାଶକ, ବୁଚକର, ବାତକାରକ, ପୁଷ୍ଟିକନକ, ମଳଭଃସାରକ

ମଟର ଓ ରକ୍ତବୁଷ୍ଟି ନାଶକ—ହୁ. ଶ ।] ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ମୋଟର୍)—ମଟରକାର (ଦେଖ)—Maṭarakār (See).

Motar
ମୋଟର

ମଟରକଣ୍ଟିଆ—ଗ୍ରାଦେ [ବାଲେଶ୍ୱର] ବ—ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—A kind of salt water fish.

Maṭara kaṇṭiā
ମଟରକଣ୍ଟିଆ

[ଦ୍ର—ଏହାର ପେଟରେ ମଟର ଭଳି ବଡ଼ ବଡ଼ ଏବଂ ଶକ୍ତ ମଞ୍ଜି-ମାନ ଦେଖାଯାଏ ।]

ମଟରକାର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମୋଟର୍+କାର୍)—ଖୋଦିତ କେରୋସିନ୍ ବା ପେଟ୍ରୋଲ୍ ଜଳାଯାଇ ଉଦ୍ଭାସ୍ତ ମଟରକାର ପରଶୁଳତ କଳ ଗାଡ଼ି—Motor car.

Maṭarakār
ମୋଟରକାର

ମଟର ଚଣା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ଫ. ବର୍ତ୍ତୁଳ ଚଣକ)—ମଟର (ଦେଖ)—Maṭara (See).

Maṭara chaṇā
[ବାଟୁଳା ଚଣା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଟର ବୋଟ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—ଖୋଦିତ କେରୋସିନ୍ ବା ପେଟ୍ରୋଲ ଜଳାଯାଇ ଉଦ୍ଭାସ୍ତ ପରଶୁଳତ ଡଙ୍ଗା—Motor boat.

Maṭara bot
ମଟରବୋଟ

ମଟର ମାଳ—ଦେ. ବ—ମଟର ସଞ୍ଜିପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଲକତସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରଥିତ ସୁନାର ମାଳା—Necklace made of small golden peas strung together.

Maṭara māla
ମଟର ମାଳା

ମଟର ଲରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବହୁଲୋକ ବା ବହୁ ପରମାଣରେ ପଦାର୍ଥ ବୋହିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ବଡ଼ ମଟର ଗାଡ଼ି—Motor lorry.

Maṭara larī
ମଟରଲରୀ

ମଟା(ଟୁ)—ଦେ. ବ (ଫ. ମୁଡ)—ପଶା ବା କଉଡ଼ି ଖେଳରେ ସେଇଁ ସାର ବା ଗୋଟ ମାଡ଼ ଖାଇ ଆଉ ଘାଲରେ ବସି ନ ମଡ଼ା, ମରା ଥାଏ—A dice ball or cowrie which has been superseded by another in the game of dice or cowrie and has not yet been restored to the board.

Maṭā(ṭu)
ମଡା

ମଟାମ—ଦେ. ବ— ୧ । କାଠର ଓ କାଠର ସମକୋଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ମାପିବା ସମକୋଣୀ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—1. A mason's or carpenter's square (used in ascertaining right angles). ୨ । ସମତଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ସମତଳ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. A carpenter's or plumber's level.

Maṭāma
ମଟାମ
ସମତଳ ଯନ୍ତ୍ର

[ଦ୍ର—ଗୃଜମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ କାନ୍ଥ ବା ଚଳଚୁଆ ସମତଳ ଦୋଇଅଛି କି ନାହିଁ ଏହା ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେଇଁ ଜିଦୋଣବିଶିଷ୍ଟ ମଟାମ ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତାହାକୁ ଡଙ୍ଗା ମଟାମ (Plumb level) କହନ୍ତି ।

ବଢ଼େଇ ଓ ଗୃଜମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଭୂମି ଓ ତକ୍ତାବଲ ଆଦର ସମତଳ ଠିକ୍ ଥିବାର ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେଇଁ ତରଳୀଭୂତଦ୍ରବ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଳଯୁକ୍ତ ମଟାମ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତାହାକୁ ସ୍ପିରିଟ୍‌ମଟାମ (Spirit level) କହନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଠାମସଇ(ହି)—ବେ. ବଣ—ସମତଳବଶିଷ୍ଟ; ସମକୋଣବଶିଷ୍ଟ ବା
Matāma sai(hi) ଲମ୍ବ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ—Confir-
ମଟାମସଇ ming to the plumb line; exactly horiz-
मटाम सही ontal or perpendicular or level.

ମଠାଳି—ବେ. ବଣ (ସ. ମୃତ୍ତିକା)—କର୍ଦ୍ଦମମୟ ବା ଚିକ୍କଣ (ମାଟି)—
Maṭāla Hard and clayey (soil). (ତୁ—
ଏଁଟେଲ ସେଇଟା ଏକଚିଆ ପଦର ମାଣ ମଠାଳ ଜମି-ଘର
चिकट, मटियार କଲଦ। ଫଟ୍ଟାଇମୋଦନ. ଗଲ୍ପସ୍ଥଲ୍ପ।) ବ—
ଏଁଟେଲ ମାଟି ୧। ଚିକ୍କଣ ମାଟି; ବିଶେଷ କର୍ଦ୍ଦମମୟ ଓ କଠିଣ
चिकट; मटियार मिट्टी ମାଟି—1. Hard and clayey
soil. [ତୁ—ଏଦ୍ଦାକୁ ଲୁଦ୍ଦାଲଦ୍ଦୁଣିଆ ମାଟି ମଧ୍ୟ
କୁଦ୍ଦାଯାଏ। ବର୍ଷା ହେଲେ ଏ ମାଟି କର୍ଦ୍ଦମମୟ (ଲଦ୍ଦୁଣି
ପରି) ହୁଏ ଓ ଶୁଖିହେଲେ ଲୁଦ୍ଦାଖରି ପରି ଟାଣ ହୋଇ
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଫାଟିଯାଏ। ସାଧାରଣତଃ ଛଅ ପ୍ରକାର
ମଠାଳ ଜମି ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା—୧। ବାଲିଆ ବା
ବାଲିଆଗୁ ବା ଦୋରସା ମଠାଳ; ଏଦ୍ଦା ବାଲି ଓ କାଦୁଅ
ମିଶ୍ରିତ ମାଟି—୨। ଚେଲ୍ଲିଆ ମଠାଳ—ଏଦ୍ଦା ଚିକ୍କଣ
କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ ମାଟି—୩। ଗୁନ୍ଥୁଆ ମଠାଳ ବା ଲୁଦ୍ଦା ଲଦ୍ଦୁଣିଆ
ମଠାଳ; ଯାହା ଶୁଖିଗଲେ ଲୁଦ୍ଦା ପରି ଟାଣ ହୁଏ ଓ ଓଦା
ହେଲେ ଲଦ୍ଦୁଣି ପରି କଅଁଳି ହୋଇଯାଏ।] ୨। ବିଳମ୍ବ
ଟାଳା —2. Delay. ୩। ମଠାଳବା—3. Putting off
टालना of the doing of a matter.

ମଠାଳିଆ—ବେ. ବଣ—କର୍ଦ୍ଦମମୟ ଓ ଟାଣୁଆ (ମାଟି)—
Maṭāliā Hard and clayey (soil).
ଏଁଟେଲ चिकना; मटियार

ମଠାଳିବା—ବେ. କି (ସ. ଟଳ ଧାତୁ)—୧। ଅପେକ୍ଷା କରିବା—
Maṭāliba 1. To wait. ୨। ବିଳମ୍ବ କରିବା—
सबुर करना 2. To delay. ୩। ସମୟକୁ ଟାଳିବା—
सबुर करना 3. To put off a work from time to
ଗଡ଼ନ time. ୪। ଶାନ୍ତ ହେବା; କମିବା—4. To
टालना a bate. (ଯଥା—ଚିତ୍ତକରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଦନେ ୪ଟା
ठांडा हउया टलजाना ବେଳ ପୁରା ଖଣ୍ଡ ମଠାଳେ।)

ମଠିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପ୍ରେତ ଯୋନିବଶେଷ—
Maṭiā A class of ghosts. [ତୁ—ଶିଶୁମାନେ
ବନ୍ତ କାନ୍ଦିବା ଦେଖା ଗଲେ ଓ ତହିଁର କାରଣ ସ୍ୱରୂପ
ଦୃଶ୍ୟମାନ କୌଣସି ରୋଗ ଆଦି ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ନ
ଯାଉଲେ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିକ ନବାସୀମାନେ କହନ୍ତି
ଯେ ପିଲାକୁ ମଠିଆ କନାଇଛନ୍ତି ଓ ପିଲାଠାରୁ ମଠିଆକୁ
ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଗୁଣିଆ ଆଣି ଦେଖାନ୍ତି।]

ମଠ୍ (ଧ.ରୁ)—ସ—ବାସ କରିବା—
Maṭh (root) To live in; to reside.

ମଠ—ସ. ବ (ମଠ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅ; ଯେଉଁଠାରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ-
Maṭha ମାନେ ବାସ କରନ୍ତି)—୧। ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମ;
ଟୋଲ—1, A residential Sanscrit school.
୨। ବାସସ୍ଥାନ—2. Residence. ୩। ଦେବସେବା;
ପ୍ରତ୍ତତ ଜମିତ୍ତ ସ୍ଥାପିତ ଓ ଜମି ବାଡ଼ ଖଞ୍ଜା ଥିବା ଆଶ୍ରମ—
3. A religious endowment. [ତୁ—ଉତ୍ତ ପ୍ରକ୍ଷ
ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବାହ୍ମିପ୍ରତିଷ୍ଠାତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ମଠର ନାମ
ହୋଇଥାଏ, ଯଥା—ଗୌଡ଼ୀୟ ମଠ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମଠ, ବଣ୍ଡୀ
ମଠ, ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ମଠ, ରାମାନନ୍ଦୀମଠ, ନିମ୍ବାର୍କୀ ମଠ,
ମଧ୍ୱୀ ମଠ, ରାମକୃଷ୍ଣ ମଠ ଇତ୍ୟାଦି। ପୁରୀରେ ଅନେକ-
ଗୁଡ଼ିଏ ମଠ ଅଛି ଓ ମଠାଧୀଶମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦିନେ
ଖଞ୍ଜାଥିବା ଅମୃତମୁଣୋହ ସ୍ପର୍ଶ ରୋଗ କର ତହିଁର ପ୍ରତିବର୍ଷ
ଆସୁରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରୋଗ, ମଠର ଠାକୁରଙ୍କ ଓ ଅତିଥି
ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କ ସେବା, ଦରିଦ୍ର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଭରଣ-
ପୋଷଣ ଓ ଶବସତ୍କାର ଆଦି କରନ୍ତି। ପୁରୀରେ ଇମାରମଠ,
ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ୱ, ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱ, ଓଡ଼ିଆ, ପାପୁଡ଼ିଆ, ବଡ଼ପଙ୍ଜୁ,
ବଡ଼ଛତା, ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ, ଚିମାଳୀ, ସାନଛତା, ରାମଜୀ,
କଟକିଆ, ସୁଧାକାନ୍ତିମଠ ଆଦି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
ମଠ ପ୍ରଧାନ। ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ମଠର ସମ୍ପତ୍ତି
ଖଞ୍ଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ବ୍ୟୟିତ ହେଉ ନ ଥିବାର ସ୍ଥାନୀୟଲୋକେ ଅଭିଯୋଗ
କରନ୍ତି। ମଠର ପ୍ରଧାନ ବାବାଜୀଙ୍କୁ ମହନ୍ତ କହନ୍ତି;
ମହନ୍ତମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦାରପରିଗ୍ରହ କରନ୍ତି ନାହିଁ।
ଯେଉଁ ମଠର ମହନ୍ତ (ଅନ୍ୟତଃ ଦୂରଗତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ
ଦେଖିବା ବଳ) ଭୁମର ବୃତ୍ତ ଧାରଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ
ତାହାକୁ ନିହଙ୍ଗମଠ ବୋଲାଯାଏ। ପୁରୀର ଅଧିକାଂଶ ମଠ
ନିହଙ୍ଗ ମଠ ଅଟେ। ଯେଉଁ ମଠର ମହନ୍ତ ଗୃହସ୍ଥ ଅଟନ୍ତି
ତାହାକୁ ଗୃହସ୍ଥମଠ ବୋଲାଯାଏ। କଟକ ଛାଉଣି ନେମ୍ବାଳ
ମଠ, ଫତଗଡ଼ ମଠ ଆଦି ଗୃହସ୍ଥମଠ।] ୪। ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ
ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମ; ବାବାଜୀ ମାତାଜୀଙ୍କ ଆଖଡ଼ା—
4. Math; hermitage of anchorites: a
monastery. ୫। ମନ୍ଦିର; ଦେଉଳ; ଦେବସ୍ଥାନ—
5. Temple ୬। ଗଲ୍ଲୀ; ରଥ; ଗାଡ଼ି (ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବାଦ)
—6. Cart. ବେ. ବ (ସ. ମନ୍ଥର; ପ୍ରା. ମନ୍ଥଅ)—
ବିଳମ୍ବ; ଦେରି ୧। ଡେରି; ବିଳମ୍ବ—1. Delay. (ତୁ—ନ
देरी କର ମଠ ବରମାଗ ଦେବା ବନ୍ଦନ। କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତ. ବନ।) ୨। ବିଳମ୍ବ କରିବା—
2. Delaying. ବଣ—ବିଳମ୍ବିତ—Delayed. (ତୁ
—ନାବ ଯେମନ ନାବକେ ଜଗତ ଜିତ, ପଥିକଙ୍କ ଗମନ
ହୁଅଇ ମଠ। ପାଳକୃଷ୍ଣ. ଜଗମୋହନ।)

ମଠ ଅଲଣା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଯାଜପୁର) ବଣ—ଈଷତ୍ ଅଲଣା (ତରକାରି)—
Maṭhā alaṇā (curry) Slightly wanting in
salt.

ମଠ କରିବା—ବେ, କି—ବିଳମ୍ବ କରିବା—To delay.
Maṭha karibā [ତୁ—ବୋ ଇଲେ ଗୋ ଦୌପଦୀ ବେଗେ
(ମଠେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜିତ ଜିତ, ବ୍ୟର୍ଥ ଘରେ ବହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେରିକରା **मिटयाना** କରୁଛ ଇତ୍ୟା ମଠ—କୃଷ୍ଣଦିଦ ମଦାଗୁରତ. ସତ୍ର ।)

ମଠାଧୀଶ୍ୱର—ସ. ବ. ପୁଂ (ମଠ+ଧୃ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Maṭhadhārī ଅନ୍) —୧ । ଯେଉଁ ବୈଷ୍ଣବମାନେ (ମଠାଶ୍ରମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମଠରେ ବାସ କରନ୍ତି—1. The (ମଠସ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) inmates of a monastery. ୨ । ମଠର ମହନ୍ତ—2. The Mahanta or head of a Maṭha; abbot.

ମଠବାଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ମଠ ଆଦି; ମଠ ଓ ମଠର Maṭhabārḍi ସମ୍ପତ୍ତି—A Maṭha and its proper- ମଠବାଡ଼ି **मठबारी** ties.

ମଠ.ବୈଷ୍ଣବ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ମଠାଶ୍ରମୀ ବୈଷ୍ଣବ—A monk Maṭha baishnaba belonging to a Māṭha· ମଠେରବୈଷ୍ଣବ **मटवैष्णव** (ମଠ ବୈଷ୍ଣବୀ, ମଠ ବୈଷ୍ଣବାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମଠ ବଇଷ୍ଣ[ଣି]ମ, ମଠ ବଇଷ୍ଣବ, ମଠବୈସମ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ମଠ.ମଠ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ Maṭha maṭha hebā ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—1. To (ମଠେଇ ମଠେଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) shrink from ଦେରିକରା **मटियाना** doing a work. ୨ । କାମ କରିବାକୁ ଡେର କରିବା—2. To delay in [ମଠ ମଠ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] doing a work.

ମଠର—ସ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ=ମାନ୍ୟ କରିବା+କର୍ମ. ଅର ପ୍ରତ୍ୟୟ)—Maṭhara ପ୍ରାଚୀନ ମୁନିବିଶେଷ—Name of an ancient sage. ଦେ. ବଣ (ସ. ମତ୍ତ)—Maddened. ବ (ସ. ମନ୍ଥର)—ବିଳମ୍ବ—Delay.

ମଠ ସମ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ—ମଠ ଉଦ୍ଦେଶ ଥିବା ଦାନ୍ତି— Matha sampatti The property endowed for a Maṭha

ମଠା—ଦେ. ବ—ଗଦଦ; ଏକପ୍ରକାର ମୋଟ ରେସମ ଲୁଗା; ଟସର; Maṭhā ମଲ୍ଲୁଟ।—Tusser; a kind of coarse silk. ମଟକା **कोकटा, मुकटा** [ଦ୍ର –ରେସମ ବା ଘାଟ ଏକପ୍ରକାର ପୋକଙ୍କ ଗୋଟିରୁ ବାହାରେ । ମଠା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଗୋଟିରୁ ବାହାରେ । ରେସମ ଗୋଟିମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନଧସ୍ତ ପୋକମାନେ କାଟି ବାହାର ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ଗୋଟି-ମାନଙ୍କୁ ଗରମ ପାଣିରେ ଦେଇ ପୋକମାନଙ୍କୁ ମାର ଯକାଇବାକୁ ହୁଏ । ଗୋଟିର ମୁହଁରେ ଛିଦ୍ର ହେଲେ ଗୋଟି ଭିତରଯାଏ ଥିବା ରେସମ ସୂତା ଛିଣ୍ଡିଯାଏ; ତନ୍ନୁ ମଠା-ଗୋଟିରେ ଥିବା ପୋକମାନେ ଗୋଟିର ମୁହଁ କାଟି ପ୍ରଜାପତି ହୋଇ ଉଡ଼ିଯିବା ପରେ ସେହି ମୁହଁକଟା ଗୋଟିରୁ ମଠା ସୂତା କଢାଯାଏ ।] ବଣ—ଯାହା ମଠା ବା ମଠୋରାହୁଆ ଚିକ୍କଣ ହୋଇଥାଏ—Polished. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଚଲାମ) ବ (ସ. ମଂଥିତ)—ଘୋଳ ଦହି; ତକ (ଭୁଲ. ହି. ମଠା, ବ. ମାଠା=ଘୋଳ ଦହି)—Churned curd.

ମଠା(ଠୋ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଳମ୍ବ କରିବା—1. To delay. Maṭhā(ṭhe)ibā ୨ । (ମାଠିବାର ଣିଜନ୍ତ) ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦେରିକରା **देरीकरना, मटियाना** ମାଠିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା—ପାମିସକରାନ **चिकनाकराना, मठोराना** 2. To cause to be polished.

ମଠାଧିପ—ସ ବ (ମଠ+ଅଧିପ)—ମହନ୍ତ—The head of a Maṭhādhipa Maṭha; an abbot of a ମଠାଧୀଶ ମଠାଧିଷ —ଅନ୍ୟରୂପ monastery.

ମଠିଆ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମ୍ୟ) ବ—(ଭୁଲ. ହି. ମାଠ, ମଟ୍ଠକା, Maṭhiā ମଟ୍ଠିକା; ବ. ମଟ୍‌କା)--ମାଠିଆ—An earthen water jug.

ମଠୁଆ—ଦେ. ବଣ ପୁଂ—୧ । ଅଳସୁଆ—1. Idle; slow; lazy; Maṭhuā slothful [ଉ—ଅଳ୍ପ ବୃଦ୍ଧି ମଠୁଆ ହଳସ ଆଳସେ **सुस्त** ସୁଦ୍ଧକାର—କୃଷ୍ଣଦିଦ ମଦାଗୁରତ. ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।) ୨ । ଯେ ସବୁ କାମରେ ମଠ କରେ—2. Dilatory; procrastinating. ୩ । ଯେ ମଠରେ ରହେ— **मठबाला** 3. Living in a Maṭha. ୪ । ମଠସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 4. Relating to a Maṭha.

ମଠେ—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି ବଣ—ମଠରେ, ଧୀରେ ଧୀରେ—Slowly Maṭhe [ଉ—ମଠେ ଗଢ ଯହିଁ ଭ୍ରଶଭଦ୍ରା କରେ— ଧୀରେ ଧୀରେ **सुस्तीसे** ଗ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର ।]

ମଡ଼ମଡ଼—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଶୁଷ୍କ ବୃକ୍ଷର ଶାଖା ଭାଙ୍ଗିବାର Mar̤dmar̤d ଶବ୍ଦ—1 The rattling sound of the ମଡ଼ମଡ଼ **मडमड, मुरमुर** breaking of the branches of a tree. ୨ । ଟାଣୁଆ ଜିନିଷ ଚେବାଇବାର ଶବ୍ଦ - 2. The sound of chewing hard substances; crunching sound. [ଉ—କାହିଁକି ଗୋଟେ ବାଳୁଙ୍କି ମଡ଼ମଡ଼ କରି ଚେବାଇ ପକାଇଲେ— ମଧୁସୂଦନ ଜ୍ରତ୍ରରଗ୍ରନ୍ଥରତ ।] [ଦ୍ର—ମଡ୍ ମଡ ଶବ୍ଦଠାରୁ ମୃଡ଼୍‌ମୃଡ଼୍ ଶବ୍ଦ ଅନୁଚ୍ଛ ।]

ମଡ଼କ—ଦେ. ବ—(ସ. ମରକ)—ମାଣ୍ଡରୁଗ; ମହାମାରୀ; ଯେଉଁ ଦରାମକ Mar̤daka ରୋଗଦ୍ୱାରା ଏକସମୟରେ ବହୁ ଲୋକ ମରନ୍ତି— ମଡ଼କ **मरी, मरकी** A fatal epidemic (e g. pestitence,cholera, plague, smallpox etc) [ଉ—ଧୂମକେତୁ ଭୀମ ପୁଚ୍ଛ ସଞ୍ଚାଳ ବହନ; ଜଗିଥେ ଅକାଶେ ଥାଇ ବୁଣଇ ଯେସନ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମଡ଼କ ଗ୍ରନ୍ଥେ—ଗ୍ରଧାନାଥ. ବେଣୀସଂହାର ।]

ମଡ଼କା—ଦେ. ବଣ—ମସକା; ଉଙ୍ଗୁରବଣ— Mar̤dakā Fragile; brittle. ମଚ(ଟି)କା **कुडकीला**

ମଡ଼ଙ୍ଗ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଣିତ) ବ—ଶସ୍ୟାଦିର ଏକ ପ୍ରକାର ମାପ—A Mar̤daṅga measure of corn; a unit of weight [ଦ୍ର—୧ ମଡ଼ଙ୍ଗ=୮ ବଣା=୬୦୦ ପଲ=ଗ୍ରାପ୍ର ୧୦ ବାଲେଶ୍ୱର ସେର ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଡ଼(ଡ଼,ର) ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବଙ୍ଗ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ମୃତବତ୍ସା)—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ମୃତବତ୍ସା ପ୍ରସବ କରେ—1. A woman giving birth to still born children. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନମାନେ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହୁଅନ୍ତି—2. A woman whose offsprings do not survive their infancy.

Marda(rdi, ra) chhi
मृतजनी

[ଦ୍ର—ଏଡ଼େ ମଡ଼ୁଛୁ ଅଛୁ କାହିଁ, କେ ବୋଲେ ମୁଖ ଭା ନ ଗୁହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭ୍ରଗବତ ।]

ମଡ଼(ଡ଼)ଫୁଲ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବ—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଦେବତାଙ୍କ ନୈବେଦ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବହୃତ) (ମେଢ଼ ଫୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୋଜନାଦର ପକ୍ୱ ସାମଗ୍ରୀ; ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ—1. Cooked articles of meal (of a Raja or a Deity). ୨ । (ମାଦଲା ଘାଣ୍ଟିରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଦେବତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ପକ୍ୱାନ୍ନ—2. Boiled rice intended for a Deity or Raja.

Marda(rdha)phuli

ମଡ଼ଫୁଲ୍ ଘର—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବ—ରାନ୍ଧଣଶାଳା—

Marda phuli ghara Cook-room; kitchen.

ମଡ଼ ମଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଗୁଳ୍ମ—A kind of large shrub; Antidesma Diandrum (Haine).

Marda mardi

[ଦ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ସାଧାରଣତଃ ପାଙ୍ଗଭ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଝରଣା ନକଟରେ ଜନ୍ମେ ।]

ମଡ଼ ମଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଙ୍ଗ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଭଙ୍ଗୁରତା—

Marda mardiā 1. Fragile. ୨ । ରୁଗ୍ଣ ଓ ଦୁର୍ବଳ—2. Weak and lean (on account of illness). ୩ । (ପତ୍ର ଆଦି) ଶୁଖିଯିବାରୁ ମଡ଼ା ଭଙ୍ଗୁରତା—3. Dried and become crisp (said of leaves etc).

ମଡ଼ର କେଶ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ) (କଚରଥା)—ନରହତ୍ୟା ମକଦମା; ଖୁଣୀ ମକଦମା—A murder case.

Mardar kes
मड़र केस मडर केस

ମଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୃତ; ପା ମୃର୍ଦ୍ଦା)—୧ । ମୃତ ଦେହ; ଶବ; ମୃର୍ଦ୍ଦାର—1. Dead body; carcass.

Mardā
मुरदा; मुरदार

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶବ ମରବା ସଙ୍ଗେ ସଦ୍ୟ ଶ୍ମଶାନକୁ ନଅଯାଏ ତାକୁ ସଜ ମଡ଼ା ଓ ଯେ ତିନିଦିନ ପରଦିନ ଯାଏ ପଡ଼ି ରହେ ଧାନ ମାଡ଼ା ତାକୁ ବାସି ମଡ଼ା କହନ୍ତି ।] ୨ । ଧାନ ବେଙ୍ଗଲା—2. ଦୌନୀ Treading of paddy sheaves by bullocks. ମାଡ଼ା ୩ । (ସଂ. ମର୍ଦ୍ଦନ) ଦଳନ; ମାଡ଼ିବା; ଗୋଡ଼ରେ ଦଳିବା—3. Treading; trampling.

ରୌଂଦନା

ବଙ୍ଗ—୧ । ପଦମାଡ଼ା ଦଳିତ—1. Trodden; trampled ୨ । ଶବପରି ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳଯୁକ୍ତ—2. Reduced to skeleton (like a corpse). ୩ । ଯେ ମାଡ଼ିଥାଏ—3. Treading on. ୪ । (ସଂ. ମର୍ଦ୍ଦିତ) ଲୋକେ ଯାତାୟାତ କରୁଥିବା ରାସ୍ତା (ବାଟ)—4. Beaten (path). ୫ । ପାଣିମାଡ଼ିଥିବା ପଟୁଆ (ସ୍ଥାନ)—5. Irrigated by water.

ରୌଂଦୁଆ

ମଡ଼ା ଅମଡ଼ା—ଦେ. ବଙ୍ଗ (ବିପରୀତାର୍ଥ ବୋଧକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ମାଡ଼ିଥିବା ଓ ମାଡ଼ି ନ ମାଡ଼ିଥିବା (କ୍ଷେତ୍ର) ପଟୁଆ ଆର ଅପଟୁଆ—1. Irrigated and non-irrigated (lands) ୨ । ଲୋକମାନେ ଚଲୁଥିବା (ବାଟ) ପଥ ଅପଥ ଓ ବାଟ ଘିଣ୍ଟି ନ ଥିବା (ସ୍ଥାନ)—2. Beaten and unbeaten (track).

Mardā amardā
पटुआ और अपटुआ
चालू और मरा
राहबेराह

ବ—ପଥ ଓ ଅପଥ—Beaten and unbeaten paths; 'rough and smooth' (as in 'Over rough and smooth she trips along').

ମଡ଼ା(ଡ଼େ ଇବା—ଦେ. କି (ମାଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ମ.ଡ଼ାନ ୧ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ମାଡ଼ିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା; ଦଳାଇବା; ମଢ଼ାନା ଦଳାଇବା—1. To cause to be trampled; to cause to be trodden. (ଯଥା—ସେ ବଳଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧାନ ମଡ଼ାଉଛୁ) —୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ (ଜଳ) ଦେଓୟାନ ବସ୍ତୁତ କରାଇବା—2. To cause (a land or place) to be irrigated. (ଯଥା—ସେ ମୂଲଆଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତରେ ପାଣି ମଡ଼ାଉଛୁ ।)

Mardā(rde)ibā The causative form of Mardibā

[ଜଳ]ଦେଓୟା ୩ । ଭୂମିରେ ଜଳ ସେଚନ କରିବା—3. To irrigate a field. (ଯଥା—ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନ ଅଖ ସେଚରେ ପାଣି ମଡ଼ାଉଛୁ) ୪ । ଅନ୍ୟର ଜମିକୁ ଅଧିକାରକରା କାର କରିବା—4. To encroach on another's boundary or land. (ଯଥା—ସେ ବାଡ଼ିକୁ ପରା ମୋ ଜମିରେ ବାଡ଼େ ମଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି)

ମଡ଼ାନା
ମଢ଼ାନା
ସିଂଚବାନା, ପଟବାନା
ସିଂଚନା,ପଟାନା

୫ । ଦେହରେ କୁତ୍ସିତ ବା ଯୋଡା ପିନ୍ଧିବା—5. To put on a dress on the body. (ଯଥା—ସେ ଉଡ଼ଉ ଯୋଡା ମଡ଼େଇ କର କରେରୁ ବାହାର ଅଛୁ)—୬ । କୌଣସି ଦିଗକୁ ଗତି କରାଇବା—6. To cause to take a course towards any direction. (ଯଥା—ନଦୀର ପୂର୍ବ ଘାଣ୍ଟରେ ବହୁତ ପାଣି ଅଛି, ଯନ୍ତ୍ରିମକୁ ମଡ଼େଇ କର ନ ଗଲେ ଲୁଣା ଓଦା ଦୋଇଯିବ)—୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ପଡାଇ ଦେବା ବା ଲଦି ଦେବା—7. (Figurative) To lay a burden or responsibility on another. (ଯଥା—ଜମିଦାର ବାଡଦାରଙ୍କ ଦେଯ ଖଜଣା ମୋ ଉପରେ ମଡ଼ାଇ ପିଛନେଥେକେ ଯୋରାନ ଦେଲେ) ୮ । ଡଙ୍ଗାର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଥାଇ କାଠ ମାର ଅଗ ପଙ୍ଗକୁ ବୁଲାଇବା—8. To turn or direct the front end of a boat by manipulating the pole at the hind part of it.

ମଡ଼ାନା
ଚାପାନା
ଚାପା ଦବାନା

୯ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଲଦି ଦେବା—9. To put or a press thing on

Digitized by srujanika@gmail.com

another. (ଯଥା—ବଙ୍କା ବାଡ଼ିଶକୁ ଜଥଁରେ ଶେଷ ଦେଇ ତା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପୁଅର ମଡ଼ାଇ ଛୁଞ୍ଚିବନ ରଖି ଦେଲେ ତାଡ଼ା ସିଧା ହୋଇ ଯାଏ)· –୧୦ । କୌଣସି ଲତାକୁ ବୃକ୍ଷ ବା ଗୁଳ ବା ଉଞ୍ଚା ଉପରେ ମାଡ଼ିବାର ଉପାୟ କରିବା– 10. To cause a creep to creep over trellise. (ଯଥା—ଲଉ ଗଛକୁ ଗଡ଼ାଳ ପିଢ଼ାରେ ମଡ଼ାଇଲେ ଭଲ ଫଳ ଦିଏ)

ପୁକୁର ମାବାନ ଛାପନା ୧୧ । (ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ନଦୀ ବା ପୋଖରୀରେ ପୋତୁଡ଼ିକୁ) ମାଡ଼ିବା—11. To press (a fishing basket on the ground of a shallow tank or river to catch fish). (ଯଥା—ଜଳରେ ମାଛ ମାଡ଼ାନ ଧରିବାକୁ ଲୋକେ ପୋତୁଡ଼ି ମଡ଼ାଉ ଅଛନ୍ତି) ୧୨ । ବଳଦଙ୍କୁ

ରୌଦ୍‌ବାନା, ଦୌନୀକରନା ପୋତ ଧାନକୁ ବେଙ୍ଗଲା ଦକାଇବା— 12. To have the paddy sheaves trodden

ବାଗାନ ବଢାନା by tethered bullocks. ୧୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା— 13. To induce a person to do a thing. (ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ଏକାମ କରିବାକୁ ଯେତେ ମଡ଼ାଇଲି ସେ ମାଡ଼ିଲା ନାହିଁ) ୧୪ । (କ ଟ୍ରରେ କାଗଜ, ଟେବଲରେ କନା) ଉଛୁଇବା—14. To spread a layer [of cloth on a table].

ମଢନା

ମଡ଼ା କଡ଼ା—ଦେ. ବ୍ୟ—ଶବବାହକ; ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଶବକୁ ଘରୁ କାନ୍ଧି ଶ୍ମଶାନକୁ ନଅନ୍ତି କମ୍ବା ଶବ ଶ୍ମଶାନକୁ କାଁଧକାଟି ନଥା ଗଲ୍ଲବେଳେ ଶବ ସଙ୍ଗେ ଯାଆନ୍ତି—(Persons)

ମୁର୍ଦ୍ଦା ଲେନେବାଲା

ମଡ଼ାକାନ୍ଧି, ମଡ଼ାକାନ୍ଧିଆ, ମଡ଼ାସାଇଁ, ମଡ଼ାସାଙ୍ଗୀ, ମଡ଼ାସାଙ୍ଗିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ

Carrying the dead body to the cremation ground or accompanying the corpse to the cremation ground in funeral procession

ମଡ଼ାକଡ଼ା ଭାଇ—ଦେ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗ୍ରାମବାସୀ ଯେଉଁ କୁଟୁମ୍ବ ବା ବନ୍ଧୁମାନେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବକୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନଅନ୍ତି ବା ଶ୍ମଶାନ ଯାତ୍ରାବେଳେ ଶବର ଅନୁଗମନ କାଁଧକାଟି କରନ୍ତି;ଶବବାହକ ବାନ୍ଧବଗଣ—Agnates, neighbours and relatives who (according to the caste and social grade of the deceased) carry his deadbody and accompany a person's funeral procession.

ମଡ଼ାକାନ୍ଧିଆ ଭାଇ, ମଡ଼ାସାଙ୍ଗୀ ଭାଇ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସାଗଭାତଭାଇ

[ଦ୍ର—ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ଲୋକରେ ଅଛି:—'ସ୍ୱଜନୈଶ୍ଚାରେ ଶ୍ମଶାନେତ ସନ୍ତିଷ୍ଠତ ସବାନ୍ଧବାଃ' ।]

ମଡ଼ା କାମୁଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ଅଭିଶପ୍ତ କରାଳ କରିବା—

Mardā kāmurdibā **ବହୁତ ତଙ୍ଗ କରନା** To importune.

ମଡ଼ାଖାଇ—ଦେ. ବ—ମଡ଼ା ମଶାଣି; ଶ୍ମଶାନ—

Mardā khāi Cremation ground.

ମଡ଼ା ଚଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ .(ଗାଳ) (ସ. ଶ୍ମଶାନଚଣ୍ଡୀ)—

Mardā chandiā ୧ । ଶ୍ମଶାନବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. (a term (ମଡ଼ା ଚଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of abuse) A person living in the

ମସାନିଆ cremation ground. ୨ । ଶ୍ମଶାନବାସୀ ଉତ୍ତର ସାଧକ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଭୈରବ ଓ ଭୈରବୀ), ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ମଶାନରେ ରହନ୍ତି ଓ ଶବ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି; ଅଘୋର ପନ୍ଥା ନେଇଥିବା ଶ୍ମଶାନବାସୀ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ— 2. Persons (male or female) who perform esoteric (Tantric) rites and live in the cremation ground and eat the flesh of the dead bodies taken to the cremation ground [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଉପାସକ ଅଟନ୍ତି ।] ୩ । (ସ. ମୃତପ) ଯେଉଁ ଲୋକ ଶ୍ମଶାନରେ ଶବର ବସ୍ତ୍ରାଦି ଗ୍ରହଣ କରି ତାହା ବେଚି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ—3. A person who lives on the selling of the clothes of dead men left in the cremation ground.

ମଡ଼ା ଜମି—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—୧ । ଯେଉଁ ଜମିରେ ପାଣି ମାଡ଼ି

Mardā jami ଥାଏ—1. A field which has been

ଚାଲୁଜମୀନ irrigated by canal water

ପଟୀହୁଇ ଜମୀନ ୨ । ଯେଉଁ ଜମିରେ ଏକପଘା ରାସ୍ତା ପଡ଼ିଥାଏ— 2. The land on which there is a beaten track.

ମଡ଼ାଣ—ଦେ. ବ—ପୂର୍ବର ଉଡ଼ିରଆକୁ ଦେଖି ଜମିକୁ ମାପ କରିବା—

Mardāna Measurement of land with reference

ପରତାଲ ପରତାଳ to an old field book.

ମଡ଼ା ଉଡ଼ିରିଆ—ଦେ. ବ—ଜମିକୁ ଆଉ ଥରେ ମାପ କରି ସାବକ

Mardā bhauñriā ଉଡ଼ିରିଆ ସଙ୍ଗେ ମେଳ ବା ଅମେଳ ଥିବା

ପରତାଲ ଖତିୟାନ ତ୍ରୁଟି ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆଉର ଥରେ ମାପିବା ଉଡ଼ିରିଆ—Revised fieldbook; remeasurement field book.

ମଡ଼ା ପଦା—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ଶ୍ମଶାନ—Cremation

Mardā padā ground; grave yard.

ମଡ଼ା ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଶବଦାହ—

Mardā pordā Cremation of the dead body.

ମଡ଼ି ପୋଡ଼ା, ମଡୁଇ ପୋଡ଼ାନ ମୁର୍ଦ୍ଦା ଜଲାନା ଦେ. ବ୍ୟ—ଶବଦାହକ— Cremating the dead body.

ମଡ଼ାମଡ଼ି—ଦେ. ବ ଓ ବ୍ୟ—ଦଳାଦଳି; ଚକଟାଚକଟି; ଲୁଚାଲୁଚି;

Mardāmardi ପରସ୍ପରକୁ ଲୁଚିବା ଚକଟିବା (କାର୍ଯ୍ୟ)—

ଦଳାଦଳି କୁଚଲାକୁଚଲୀ Trampling each other.

(ଉ—ପାଣ୍ଡାଲମାନେ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନକୁ ଛାଡ଼, ପଲାଇଲେ ସୁଜନ ହୋଇ ମଡ଼ାମଡ଼ି । କୃଷ୍ଣଙ୍କି ଦ. ମଡ଼ାଘରଡ ଦୋଣ ।)

ମଡ଼ା ମଶାଣୀ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ମଶାନ)—ଶ୍ମଶାନ—Cremation)

Mardā masāṇi ମଡ଼ାମଶାନ **ମରଘ; ମଶାନ** ground.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଡ଼ା ମୁର୍ଦ୍ଦାରଅ – ଦେ. ବ୍ୟ – ୧ । ଶବପରି ଅଟ କୃଶ—1. Weak or emaciated like a corpse. ୨ । ଅଟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ—Too much worn out. **मुरदा**

ମଡ଼ି—ଦେ. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ତାମ୍ରପଟ୍ଟ ସନଦ)—ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଲାଗି ଗ୍ରାମ ଅନୁମଦ ଗ୍ରାମି ଜମ୍ମେ ଦେୟ କର (ପ୍ରୋଫେସର୍ ଆର୍ଚ୍ଚିବଲ୍ଡ)—A tax payable to the king for perfomance of Srāddha.

ମଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ ଓ ବ୍ୟ—ମଡ଼ିଆ (ଦେଖ)—Mardhiā (See)

Mardiā ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବ—ବସ୍ତର ଅଧିବାସୀ କନ୍ଧମାନଙ୍କର ଭାଷା—The language spoken by the Kandhas in Bastar State.

ମଡ଼ି(ଡ଼ୁ, ରି, ରୁ)ଚ୍ଚ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୋରଚ୍ଚ)—ମୃରୁଚ୍ଚ; ଲୁହା Mardi(rdu; ri; ru)chā ଆଦରେ ଲାଗିବା କଳଙ୍କି—Rust ମୋରଚା, ମଡ଼ିଚା (on metals). ବ୍ୟ—କଳଙ୍କି ଲାଗିଥିବା —Rusted; rusty. **मुर्चा**

ମଡ଼ିଚ୍ଚ ଧରିବା—ଦେ. କି ଓ ବ—ମୃରୁଚ୍ଚ ଧରିବା;ଲୁହା ଆଦରେ କଳଙ୍କି Mardichā dharibā ଲାଗିବା—To be rusted or ମର୍ଚ୍ଚେ ଧରା (ଲାଗା) rusty; to be covered with **मुर्चा लगना (धरना)** (ମଡ଼ିଚ୍ଚ ଲାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) rust.

ମଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବ—ମଡ଼ଅ (ଦେଖ)—Mardhuā (See) ଗ୍ରାଦେ Marduā (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଛନ୍ନଣ୍ଡିଆ (ଭୁଲ. ହି. ମଡ଼ଇ =ଘଣ୍ଡିଶାଳା)—A temporary shed.

ମଡ୍ଡୁ—ସ. ବ (ସସନ୍ ଧାତୁ=ପଚ୍ଚଡ ଦେବା + କଣ୍ଡୁ. ଜ୍)—ଆନନ୍ଦ Maḍḍu ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ—A kind of drum. (ମଡ୍ଡୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଡ଼୍ଢ—ଦେ. ବ (ସ. ମୃତ)— ଶବ—Corpse; caracass. [ଦ୍ର Mardha —ମନୁଷ୍ୟର ଶବକୁ ମଡ଼ା ଓ ପଶୁର ଶବକୁ ମଡ଼ ମଡ଼ା **मुर्दा** ବୋଲାଯାଏ ।]

ମଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ମୂର୍ଦ୍ଦାରଅ; ଶବପରି ଶୀର୍ଣ୍ଣ—1 Emaciated or lean like a corpse. ୨ । Mardhiā ମଡ଼ା ଶବବାହକ—2. Carrying the dead body; corpse-bearing. ବ—୧ । (ସ. ମଣ୍ଡପ)— **मुरदा** କାଁଧକାଟ ମଡ଼ିଆ; ପତ୍ର ଛୁଡ଼ିଆ—1. A hut made of କୁଡ଼େ leaves and twigs. (ଦ୍ର—ମଡ଼ିଆ ଦୁଆରେ **मढी; मँडिया** ଯେ ଅଛଇ ବେଲ ଗଛ, ତହିଁ ତଳେ ବସିଛନ୍ତି ବଲ୍ଲୁଣ୍ଡ ବସୁ । ବ୍ୟଜନାଥ. ଉତ୍କଳବ୍ରାହ୍ମାଣ ।) ୨ । (ସ. ମୃତାହ) ଶୂଦ୍ରର ଶବଦାହରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବା ପୌରୋହିତ କର୍ମକାରୀ ପତିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଅଗ୍ରଦାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ମଡ଼ିପୋଡ଼ା,ମଡୁଇପୋଡ଼ା ପଣ୍ଡାବ୍ରାହ୍ମଣ-2. A fallen Brāhmaṇa; **मुर्दनी** a low caste of Brāhmaṇas who officiate at the funeral ceremony of Śūdras. ୩ । (ବଣିଆ ଶବ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର ଛୋଟ ହାତୁଡ଼ି—3. A gold-**मठरना** smith's small hammer.

ମଡ଼ିଆ ଅଇଁଠା—ଦେ. ବ—ପତିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପୃଷ୍ଟ— Mardhiā aiṇṭhā Food made unclean by the (ମଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡା ଭୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) touch of a low caste Brāhmaṇa. [ଦ୍ର—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଗର୍ଭାଙ୍ଗ ସାସନ-ମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରାମ ଦେବତା, ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ ଆଦଙ୍କ ସେବକ ପଣ୍ଡା ପିଠା ଆଦ ସାହା ଶଙ୍କୁଡ଼ି ଭୋଗ ଲଗାନ୍ତି, ଉକ୍ତ ଭୋଗର ଅଂଶ ଅଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଘରେ ପଣ୍ଡା ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଉକ୍ତ ପିଠା ଆଦରୁ 'ମଡ଼ିଆ ଶଙ୍କୁଡ଼ି' ବୋଲ୍ଲସାଏ । ତାହାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ, ଅବରଜୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶିଲ୍ପ ଓ ଶୂଦ୍ରମାନେ ଖାଆନ୍ତି ।]

ମଡ଼ିଆ କୋଟର—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ ଜାତ) ବ—ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ କୋଟର Mardhiā koṭara ହରଣ—A short-statured species of deer.

ମଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସଙ୍କରଜ ଶବ୍ଦ)—ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ— Mardhiā paṇḍā Brāhmaṇa of an inferior caste. (ମଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ମଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଘରେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀୟ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ କନ୍ୟା ଆଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ଅଶୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଉଚ୍ଚନୀଚ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । କୃପାସିନ୍ଧୁ—ଇତିହାସ ।]

ମଡ଼ିଆଳ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବ—୧ । ଉଜଳ; ଧୋବା—1. A Mardhiāla washer man. ୨ । ଘାଲଛା ଲୁଗା; ଅନ୍ୟର ଧୋପା; **धोबी** ବ୍ୟବହୃତ ଲୁଗା —2. Cloth already used by ଛାଡ଼ା କାପଡ଼ another person. ୩ । ମଳଆ ଲୁଗା—3. **छेडाहुआकपडा** Soiled cloth; cloth soiled by use. ମୟଲାକାପଡ଼; **मैलाकपडा** ୪ । ଧୋବାଘରେ ଧଉ କଗି ଧୋଇ ବାସିକାପଡ଼; **कलपदिआहुआ कपडा** ସଫା ଧୋଇଥିବା ରାଜାଙ୍କ ଲୁଗା ବା ପୋଷାକ—4. Clothes or dress of a king which have been washed by the washer-man. (ଉ—ଦେଖିବା କେମନ୍ତ ସୁନର । ରାଜାର ମଡ଼ିଆଳ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ମଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବ—ତାଳ ପତ୍ରର ପିଠି ପାଖରେ ଥିବା ଚେମଡ଼ା ଭଳି ପର Mardhuā ଶାଣୁଆ ଖଡ଼କା—The tenacious and fibତାଳ ପାତାର ଶୀର **रीढ** rous rib running at the back of a palm leaf. [ଉ—ମଡ଼ୁଆ ଖଣ୍ଡିକ ଗୁଡ଼ା ଦୋଇଅଛୁ ଲମ୍ବରେ କେତେ **ଅଙ୍ଗୁଳ** । ଉତ୍କାର. ସାଆନ୍ତୁଆ ବାଡ଼ା ।] ଗ୍ରାଦେ (ସାଲପୁର) ବ—ଖଇ ଆଦ ଭାଜିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ନଡ଼ିଆପତ୍ର ଖଡ଼କାର ଗୁଚ୍ଛ; ଭଜା ଉଚ୍ଚ ଖଡ଼କା—A bunch of the fibrous ribs of cocoanut leaves used for agitating corn which is being fried.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଡ଼ୁଆ ଶାଙ୍କ (ଙ୍କୋ)ଳି—ଦେ. ବ—ଚାଲଘରର ଶିର୍‌ରେ ଜମିର ଏକ-
Mardhuā saṅku(ṅko)li ପ୍ରକାର ଫାଶ ।—
An obsolete kind of punishment inflicted on wicked boys by old pedagogues, consisting of tying the noosed ends of a palm-leaf-rib to the toes of the boy and putting the curved rib-string round his neck, so that his head and legs come nearer together. [ଦୃ—ପୂର୍ବେ ଗୁରୁକୁଳମାନଙ୍କରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ବଥ ଯାଉଥିଲା; ଏଥିରେ ଦଣ୍ଡିତ ବାଳକକୁ ଭୂମିରେ ବସାଇ ତାହାର ଦୁଇ ଗୋଡ଼ର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳି-ଦ୍ୱୟରେ ମଡ଼ୁଆର ଶେଷରେ ଥିବା ଫାଶଦ୍ୱୟକୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଆବଦ୍ଧ କର ମଡ଼ୁଆର ସହିତ ଅଂଶକୁ ବାଳକର ମୁଣ୍ଡବାଟେ ଗଲାଇ ବେକରେ ପକାଇଲେ ସେ ବାଳକଟିର ମୁଣ୍ଡ ଓ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଏକାଠେଇଁ ଲମ୍ବିଯାଇ ବାଳକଟିର ମୁଣ୍ଡ ନଇଁକରି ଭୂଇଁ ଯାଏକୁ ଲମ୍ବିଯାଉଥିଲା ଓ ଏଥିରେ ଦଣ୍ଡିତ ବାଳକର ଖୁବ୍ କଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଓ ହିନ୍ଦୀସ୍ଥାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗ୍ରାମ୍ୟପାଠଶାଳାମାନଙ୍କରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।]

ମଣ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଶବ୍ଦକରିବା—
Maṇ (root) To make a sound.

ମଣ (ଧାତୁ)—ପ୍ରାକୃତ—୧ । ବୋଧ କରିବା; ଜାଣିବା—1. To think;
Maṇa (root) to know. ୨ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—
2. To trow; to believe. ୩ । ଶବ୍ଦ କରିବା—
3. To make a sound.

ମଣ—ସ. ବ—(ଅର୍ବାଚୀନ ସ୍ୱତ୍ୱ)—ମଦ୍ଦଣ; ୪୦ ସେର—
Maṇa One maund; 40 seers. ଦେ. ବ.—
ସାୟେସ୍ତା; **ତାଲିମ** ଘୋଡ଼ା ଓ ବଳଦମାନଙ୍କୁ କାମ ଶିଖାଇବା ପାଇଁ ତାଲିମ କରିବା—Training given to horses and bullocks; breaking a horse or young bullock. ବର୍ଣ—ତାଲିମ ହୋଇଥିବା (ପଶୁଆଦି)—
Trained (animals) for work. ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବ—୪୦ ବାଟି ଓଜନ—Weight of forty bāṭis.

ମଣ କରିବା—ଦେ. କି—ଘୋଡ଼ା ଆଦିକୁ ତାଲିମ କରିବା—
Maṇa karibā To train or break an animal.
ସାୟେସ୍ତାକରା **ସାଧନା; ତାଲିମକରନା**

ମଣ(ଣି)ଷ—ଦେ. ବ (ସ. ମନୁଷ୍ୟ)—୧ । ଲୋକ; ମନୁଷ୍ୟ—
Maṇa(ṇi)sha 1. Man; person. ୨ । ଚାକର—
ମାନୁଷ 2. Servant. ୩ । କୁଲି; ମୂଲିଆ—3. Cooly;
ମାନୁଖ labourer.

ମଣହିଁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବ୍ରେକ୍ଷନ—
Maṇahiñ Meal.

ମଣ ହେବା—ଦେ. କି (ପଶୁ ଆଦି) କାମ କରିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷିତ ହେବା—
Maṇa hebā To be trained or broken (said of
ସାୟେସ୍ତାହୋଇବା **ତାଲୀମହୋନା** beasts of burden.

ମଣା—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ. ଧାତୁ=ଜାଣିବା)—୧ । ବୋଧ; ଜ୍ଞାନ—
Maṇā 1. Understanding; knowledge. ୨ ।
ମଣାଇବା; ମନୋରଞ୍ଜନ—2. Gratifying; ବର୍ଣ—
ମଣିଆ (ଦେଶ)—Maṇiā (See).

ମଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ ଚନ. ଧାତୁ; ମଣିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ
Maṇā(ṇ)ibā ରୂପ—The causative form of
ମନମାନାନ 'Maṇibā')—୧ । ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା—1. To
ମନାନା gratify. (ଉ—ଭଗବାନ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ଥାଉ; ଗୋପୀଙ୍କି
ମୋକାବିଲା କରା କହିଲା ମଣାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ ।
ମୁକାବିଲା କରନା; ମନାନା ମୁକାବିଲା, କରାଇବା—2. To
ରାଜିକରାନ settle a matter by confronting or
ମନାନା comparing. ୩ । ସ୍ୱଚ୍ଛ କରାଇବା—3. To cause
ଲୟାନ to agree ୪ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—4. To persuade.
ମନାନା ୫ । ଅଧୀନ କରାଇବା—5. To bring under
ସାୟେସ୍ତାକରା control. ୬ । (ପଶୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ) କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳ
ତାଲିମକରନା, ଫେରନା ହେବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା—6. To
train (beast of burden). (ଉ—ଦାମଡ଼ା ଯୋଡ଼ିକୁ
ମଣାଇଥିଲ ମୁହିଁ, ଉଚିତ ଏବେ ଘେନଗଲ୍ଲ ବେକେ
ବୁଝାନ ବୋହ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।) ୭ । ବୁଝାଇବା—
ବୁଝାନା 7. To cause to understand.

ମଣାଣ—ଦେ. ବ (ପ୍ରା. ମଣ୍. ଧାତୁ=ଜାଣିବା)—୧ । ମନାଇବା;
Maṇāṇa ସ୍ୱଚ୍ଛ କରାଇବା-1 Causing to agree, (ଉ—
ରାଜି ସନ୍ଧିସ୍ଥରେ ଧାଁରେ ଜଣାଣ ମଣାଣ ନ କଲ ବହି ବଣରେ—
ମନାନା ଅଉମନ୍ୟୁ. ବଦରଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।) ୨ । ମୁକାବିଲା—
ମୋକାବିଲା **ମୁକାବିଲା** 2, Confronting; checking.

ମଣି(ଣୀ)—ସ. ବ (ମଣ୍. ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଇନ୍. ଇ)—
Maṇi(ṇī) ୧ । ରତ୍ନ; ବହୁମୂଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତରାଦି ପ୍ରସ୍ତର—1. Precious stone; gem. [ଦୃ—ମଣି ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଅଛି । ଯଥା—ହୀରା, ନୀଳା, ମୋତି ବା ମୁକ୍ତା, ମାଣିକ୍ୟ, ପଦ୍ମରାଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି । ରତ୍ନ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।] ୨ । ମୁକ୍ତା—2. Pearl. ୩ । ସାପର ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ ସଦୃଶ ବସ୍ତୁ—3. A gem found in the head of a serpent. [ଦୃ—ନଅ ହୋଇ ଧଳା ହୋଇଥିବା ଗୋଖର ସାପର ଫଣା ଜକଟସ୍ଥ ମସ୍ତକାଂଶରୁ କେଲାମାନେ ସୋରଷ କା ମାଣ୍ଡିଆ ପରି ଦୁଇଟି ଛୋଟ ଦଳଦଥ ମଣି ବାହାର କରିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି, କନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସର୍ପମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ମଣି ଥିବାର କଥିତ ତାହା ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଆଲୋକମୟ ଥିବାର କଥିତ ଓ ତାହା ସାପମୁଣ୍ଡରେ ଥିବାବେଳେ ଜକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ରହିଁର ପ୍ରଭାଦ୍ୱାରା ଆଲୋକିତ କରେ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି । ସେସବୁ ଆଲୋକମୟ ମଣି ସତ୍ୟଯୁଗର ସର୍ପମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।] ୩ । ଚୂଡ଼ାନ୍ତ—4. The top of the head. ୫ । ଅଢାଗଲ ସ୍ତନ—5. The false nipple hanging down a goat's neck. ୬ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅକାଳେ ଉଦିତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—6. A rainbow appearing of out time. ୭। ହାତଗଣ୍ଠି;ମଣିବନ୍ଧ—7. The wrist. ୮। ଲଙ୍ଗାଗ୍ର; ସୁପାର—8. The top of the penis. ୯। ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋନିର ନାସିକାକୃତି ଅଗ୍ରଭାଗ; ସେଣ୍ଡି—9. The clitoris of the female organ. ୧୦। ଅଳଞ୍ଜର; ଜଳପାତ୍ର; ଜାଦାଲ୍ଲ—10. A water-jar. *ବର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Best. [ଉ—ବସ୍ତୁ ସ୍ପର୍ଶମଣି ମଣି,-ଭଣ୍ଡୁ ପୁଣି ଆଣି ଆଣି, ଶଙ୍କା ଦୂର ସେହି ଖଣି, ଲଙ୍କା ରାଜନ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ) ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ)—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦଅସିବା ନାମ—

ମନି 1. Name given to persons. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି, ମନି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଆଦଙ୍କ ଭାକ ନାମ—2. A name for calling males and females whose names contain 'Maṇi'.

ମଣି(ଣୁ)ଆ—ଦେ. ବଶ—ଭାଲମ କରିଯାଇଥିବା (ପଶୁ)—Maṇi(ṇu)ā Trained; broken (said of beasts of (ଅମଣିଆ—ବିପରୀତ) burden).

ସାୟେସ୍ତା **ତାଲିମକିୟାହୁଆ, ଫେରାହୁଆ**

ମଣିଆଁ—ପାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃଗ—A kind Maṇiāñ of small unspotted deer. [ଦ୍ର—ଏହା ଉଚ୍ଚରେ ୨ । ୬ ଫୁଟ ହୁଏ; ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଲୁକୁରର ବର୍ଣ୍ଣପର ଓ ଦେହରେ ଛୋଟି ଛୋଟି ଦାଗ ନ ଥାଏ । ପୁରୁଷ ଜାତିର ଶିଂଘ ଥାଏ । ମାଇର ଶିଙ୍ଘ ନ ଥାଏ । ସମ୍ବରଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ମାଟିଆ ନାଲ, ଏହା ମଣିଆଁ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଇଷାର ବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନେ ଲୁଣ୍ଟୁରାଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ହରଣଠାରୁ ଛୋଟ ।]

ମଣି ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଖାରବା—1. To consider. Maṇi āṇibā [ଉ—ବୋଲନ୍ତୁ ତ ଜାଣୁ ରମଣିମଣିକ ହୃଦେ ମଣି ଆଣିଲେ ଏ ସତ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ ।] ୨ । **ଜାଂଚକରଲେନା** କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ମୁକାବଲା କର ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To take charge of a thing by checking and tasting it.

ମଣିକ—ସ. ବ (ମଣି + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଅଳଞ୍ଜର; ଜାଦାଲ୍ଲ—Maṇika 1. A water-jar. ୨ । ମାଠିଆ (ହ୍ର. ଶ)—2. An earthen pitcher.

ମଣି କଙ୍କଣ—ସ. ବ—ରତ୍ନଖଚିତବଳୟ—

Maṇi kaṅkaṇa A bracelet set with gems.

ମଣି କର୍ଣ୍ଣିକା—ସ. ବ— (ମଣି + କର୍ଣ୍ଣିକା=କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ)—୧ । ମଣିଯୁକ୍ତ Maṇi karṇṇikā କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ—1. An earring set with gems. ୨ । କାଶୀସ୍ଥ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ଓ ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଗୋଟିଏ ଘାଟ—2. Name of a sacred place and bathing ghat of the Ganges in Kāśī (Benares) [ଦ୍ର—ଏହ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଶିବଙ୍କ ମଣିଯୁକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ପଡ଼ି ଥିବାରୁ ଏହ୍ନ ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । କାଶୀଖଣ୍ଡରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାଦେବ ଏହ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ମୃମୂର୍ଷୁ ସାଧୁପୁରୁଷମାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ତାରକ ବ୍ରହ୍ମନାମ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତି ବୋଲି ଏହ୍ନପର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ଏହ୍ନ ତୀର୍ଥ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ରଦ୍ୱାରା ଖୋଳାଯାଇ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଚକ୍ର ପୁଷ୍କରଣୀ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଏଠାରେ ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକେଶ୍ୱର ଶିବମନ୍ଦର ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦୁକା ଅଛି । ଏହ୍ନ ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକା ଘାଟ ହନୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ । ଏଠାରେ ଥିବା ଶ୍ମଶାନର ଅଗ୍ନି ସ୍ତାମ୍ବି ଲବେ ନାହିଁ; ଏହ୍ନ ଶ୍ମଶାନରେ ଦାହ ହେବା ନମନ୍ତେ ୪୦।୫୦ କୋଶ ଦୂରରୁ ଲୋକେ ଶବମାନ ଏଠାକୁ ବହ୍ନ ଆଣନ୍ତି; ହବା ରାତ୍ରି ଶବବାହୀ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ରୋତ ଏଠାରେ ଲାଗିଥାଏ । କାଶୀରେ ମୃତ ହୋଇ ଏହ୍ନ ଘାଟରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବଦାହ ହେଲେ ମୁକ୍ତାତ୍ମାର ଧ୍ରୁବ, ଏହ୍ନ ବିଶ୍ୱାସରେ ବହୁଶତ ହୁନ୍ଦୁ ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଏହ୍ନ ଘାଟ ନିକଟରେ କାଶୀବାସ କରନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଅଣା ଯାଇଥାଏ । ଏହ୍ନ ଘାଟକୁ ଯେଉଁ ରାସ୍ତା ଦେଇ ସିବାକୁ ହୁଏ, ସେହ୍ନ ରାସ୍ତା ପ୍ରାୟ ହବାରୁ ଶବବାହୀମାନଙ୍କର 'ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ ହେ' ଧ୍ୱନିରେ ମୁଖରିତ ହେଉଥାଏ । ଏହ୍ନ ଶ୍ମଶାନ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଜଳ(ମହଲ୍ଲା)ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏପର ନମିତ ହୋଇ ଅଛୁ ଯେ, ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଜଳ ବଢ଼ିଲେ ବମ୍ୟା କମିଲେ ସେହ୍ନ ଜଳରୁ ଲାଗିଥିବା ମହଲ୍ଲାରେ ଶବଦାହ କରାଯାଏ ଓ ଶବଦାହ ପରେ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଗଙ୍ଗାଜଳଦ୍ୱାରା ଧୌତ କର ସେ ସ୍ଥାନ ପରିଷ୍କୃତ କରାଯାଇ ସେହ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଶବଦାହ କରାଯାଏ । ଏହ୍ନ ଘାଟରେ ସ୍ନାନ କର ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦେବା ନମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସାଧୀ ଏଠାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ।]

ମଣି କାଚ—ସ. ବ—୧ । ସ୍ଫଟିକ—1. Crystal. ୨ । ବାଣପୁଙ୍ଖ—2. The tail of an arrow.

Maṇi kācha

ମଣି କାଞ୍ଚନ—ସ. ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ମଣି+କାଞ୍ଚନ)—ମଣି ଓ କାଞ୍ଚନ; ମୁକ୍ତା ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Gem and gold.

Maṇi kāñchana

ମଣିକାଞ୍ଚନ ଯୋଗ—ସ. ବ—ମଣିର ଓ କାଞ୍ଚନର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ; ଦୁଇଟି ଉପଯୁକ୍ତ ବା ଶୋଭନ (ମଣିକାଞ୍ଚନ ସଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତୁର ମିଳନ; ମଣିର ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ପର ଅତି ମନୋହର ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ସଯୋଜନ—The conjuction of two nice things. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଏହ୍ନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅତି ଗୋଟିଏ ଉପମା ଅଛୁ—'ହାତୀ ଦାନ୍ତରେ ସୁନା କୁଥଣି ହେବା କ୍ୟାସ୍ !']

Maṇi kāñchana joga

ମଣିକାର—ସ. ବ—(ମଣି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ମଣି-ପରୀକ୍ଷକ; ମଣିପରୀକ୍ଷକ—2. Examiner of

Maṇi-kāra

gems; a lapidiary. ୫ । ମଣିବ୍ୟବସାୟୀ—3. Jeweller, ୪। ନ୍ୟାସ୍ଥଚନ୍ତ୍ରାମଣି ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା—4. The author of a logical work 'Nyāya Chintāmaṇi'.

ମଣି କୁଟ୍ଟିମ—ଷ.ବ(ଷ.ତ.ଲେ)—ମଣିଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ଗୃହର ତଳଦେଶ Maṇi kuṭṭima —Floor paved with mosaic of stones or gems.

ମଣି କୁଣ୍ଡଳ—ଷ. ବ—ମଣିମୟ କର୍ଣ୍ଣାଭରଣ—An ornament for Maṇi kuṇḍala the ear set with gems.

ମଣିକୂ(କୁ)ଟ—ଷ. ବ—ରତ୍ନଗିରି, ପର୍ବତବିଶେଷ—A mythologi- Maṇi kū(ku)ṭa cal mountain made of gems. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ଅସାମର ବାମରୂପ ନାମକ ଦେଶରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ । ହ୍ର. ଶ]

ମଣି ଖୁମ୍ବ—ଟାଦେ.—(ସାଜପୁର) ବ—ମାଣିଖୁମ୍ବ (ଦେଖ) Maṇi khumba Māṇi khuṃṭa (See)

ମଣି ଗ୍ରୀବ—ଷ. ବ—କୁବେରଙ୍କ ପୁତ୍ର— Maṇi grība Son of Kubera.

ମଣି ଚୂଡ—ଷ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀ.ହ୍ର; ମଣି+ଚୂଡା)—ଯାହାର ଚୂଡାରେ Maṇi chūṛda ବା ମସ୍ତକରେ ମଣି ଥାଏ—Having a dazzling gem on the head. ବ—ମଣିନାଗ (ଦେଖ)—Maṇināga (See) ଦେ. ବ—ସର୍ପରୂପରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଅଭିଶପ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରପୁତ୍ର ସୁଦର୍ଶନ—Sudarsana, the accursed son of Indra who was born as a serpent. [ଦ୍ର—ସେ ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଗିଳିଲାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତା ମସ୍ତକରେ ପାଦ ପ୍ରହାର କରି ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଛଡାର କରିଥିଲେ ଓ ମଣିଚଡ଼କୁ ମୋକ୍ଷଦାନ କରିଥିଲେ ।]

ମଣି ଚୂଳ—ଦେ. ବ (ଷ. ମଣି ଚୂଡ଼)—ମଣି ନାଗ (ଦେଖ) Maṇi chūḷa Maṇi nāga (See)

ମଣି ଚୁଡ଼ **मनियार**

ମଣି ଜଡ଼ିତ—ଷ. ବ. (ଜଡ଼ା ଭତ୍)—ମଣିମଣ୍ଡିତ; ରତ୍ନଖଚିତ— Maṇi jaṛdita Set with gems.

ମଣିତ—ଷ. ବ (ମଣ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କ୍ତ. ତ)—୧ । ଚୁମ୍ବନ Maṇita ଧ୍ୱନି—1. The sound of kissing, ୨ । ଇଷି ଇଷି ବାଣୀ;ରତି କୂଜିତ; ରମଣ କାଳରେ ରମଣୀର ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଶବ୍ଦବିଶେଷ—2. The sweet and blissful sound emitted by a woman during cohabitation indicating ecstasy or orgasm.

ମଣି ଦ୍ୱୀପ—ଷ. ବ (ମଣିମୟ ଦ୍ୱୀପ; ଏହି ଦ୍ୱୀପରେ ପ୍ରଚୁର ମଣି ଥିବାରୁ)- Maṇi dwīpa ଶୀର ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପୌରାଣିକ ଦ୍ୱୀପବିଶେଷ- Name of a fabulous island abounding in gems. [ଦ୍ର—ଏହା ଶିବପୁରସ୍ଥ ଦେବୀଙ୍କ ନିବାସ-ସ୍ଥାନ ଥିବାର ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ—ହ୍ର. ଶ]

ମଣି ଧର—ଷ. ବ (ମଣି+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସର୍ପ (ହ୍ର. ଶ)— Maṇi dhara Snake.

ମଣି ନାକ—ଗ୍ରା. ବ—ମୈନାକ (ଦେଖ)—Maināka (See) Maṇi nāka (ଦ୍ର—ଯଦ୍ଦ ବାଣୀ ଯବ ମଣି ମଣିନାକ ମଦ୍ଦ, ପ୍ରମାଦ-ଦ୍ରଦକେ ଦକେ ବୃଦ୍ଧ ସେ ବମଦ୍ଦ । ଆନନ୍ଦଭଦ୍ର. ଭକ୍ତିପ୍ରଚାଦ ।)

ମଣି ନାଗ—ଷ. ତ. (ଷ. ତ. ଲେ; ମଣିଧାରୀ ନାଗ)—ସେହିଁ ନାଗ Maṇi nāga ସାପର ମୁଣ୍ଡରେ ମଣି ଥାଏ—A cobra having a jewel on his head. [ଦ୍ର—ଗୋଷର, ନାଗ ଆଦି ବଷଧର ସର୍ପମାନଙ୍କୁ କେଲାମାନେ ଧରି ଦାନ୍ତ ମୁଣ୍ଡକୁ କୁରରେ ଚିରାର ଦେଲେ ଚିକ୍ତ ସାପ ମୁଣ୍ଡରୁ ଦୁଇଟି ବିଷଦ ଦଳଦଥ ମଣି ବାହାରିବାର ଦେଖାଯାଏ ।] ଦେ.ବଣ—ରଣପୁରର ପର୍ବତବିଶେଷ—Name of a mountain in 'Raṇapura' State.

ମଣି ନାଗ ଦୁର୍ଗା—ଦେ· ବ (ଷ. ମୈନାକ ଦୁର୍ଗା)—ରଣପୁରର Maṇi nāga durgā ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—Name of the image of Goddess Durgā in Ranpur state.

ମଣି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଷ. ମନ୍ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ Maṇi nebā ସକଳ କଥା ବୁଝି ସାର ଗ୍ରାର ଗ୍ରହଣ କରିବା— ମୋକାବିଲା କରେ ଭାର ନେଓୟା 1. To take over charge ବୁଝ ଲେନା item by item. ୨ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବୁଝି ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To take a thing after understanding it.

ମଣିନ୍ଦା—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—୧ । ମୂନନା ଘାସ—1. A kind Maṇindā of grass. ୨ । ଏକ ଜାତୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦଳଦଥ ରଙ୍ଗର ବୋଳ—2. A species of yellow-coloured small berry.

ମଣି ପଦ୍ମ—ଷ. ବ—ଏକ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ନାମ (ହ୍ର. ଶ)— Maṇi padma Name of a Buddhist saint.

ମଣି ପୁର—ଷ. ବ—୧ । ଆସାମ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପାଙ୍ଗଡ଼ା ପ୍ରଦେଶବିଶେଷ— Maṇi pura 1. Name of a hilly state near Assam. ୨ । ତନ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଶରୀରସ୍ଥ ଛଅଟି ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ନାଭିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଥିବା ଚକ୍ର—2. Name of one of the six esoteric circles said to exist inside the human body according to the Tantras. [ଦ୍ର—ତନ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ତେଜୋମୟ, ବହ୍ନ୍ୟାତ୍ମକ, ମାଲବର୍ଣ୍ଣ, ଦଶ ଦଳବିଶିଷ୍ଟ ଓ ମହାଦେବଙ୍କ ନିବାସ ସ୍ଥାନ । ଏହି ଦଶ ଦଳରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବର୍ତ୍ତୁମାଳାର ଡ ବର୍ତ୍ତୁଠାରୁ ଫ ବର୍ତ୍ତୁ ଅବସ୍ଥିତ—ହ୍ର· ଶ]

ମଣି ପୁଷ୍ପକ—ଷ. ବ (ନାମ)—ସହଦେବଙ୍କ ଶଙ୍ଖ—The conch Maṇi pushpaka of Sahadeba.

ମଣି ପୂର—ଷ. ବ (ମଣି+ପୂର=ପୂର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ନାଭି ପଦ୍ମ—1. The Maṇi pūra part inside the navel. ୨ । ନାଭିଚକ୍ର; ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଶରୀରସ୍ଥ ଷଟ୍ ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ ଚକ୍ର— 2 The third of the six Tantric circles said to exist inside the human body.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଣି ପ୍ରଭ—ଫ. ବହ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଣି+ପ୍ରଭା)—୧। ମଣିପରି Maṇi prabha ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ—1. Dazzling like a gem. ୨। ମଣି ଦ୍ୱାରା ଅଭାଯୁକ୍ତ—2. Dazzling with gems.

ମଣି ପ୍ରଭା—ଫ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଣି+ପ୍ରଭା)—ରତ୍ନର ଆଭା— Maṇi prabhā The lustre of gems.

ମଣି ବନ୍ଧ—ଫ. ବ—୧। କର ଗ୍ରନ୍ଥି; ହାତର ଗଣ୍ଠି ବା କବଜା; Maṇi bandha କରଗ୍ରୀ—1. The wrist. ୨। ନବାକ୍ଷରା ଫ୍ରସ୍ଟ୍ଟ ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—2. Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତି ଚରଣରେ ଭଗଣ, ମଗଣ ଓ ସଗଣ ଥାଏ—ହ. ଶ]

ମଣିବା—ଦେ. କି (ଫ. ମନ ଧାତୁ)—୧। ଜାଣିବା—1. To know. Maṇibā ୨। ବୁଝିବା—2. To understand. ୩। ବୋଧ (ମଣାଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) କରିବା—3. To feel. (ଉ—ଲୁଣି ମାନା, ମନେ କରା ମଣିଲଣି ମଧୁ ହରକୁ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।) **सोचना, मनन करना** ୪। ବିଚାର କରିବା—4. To think; to regard. (ଉ—ପର ମଣିତ ରମଣି! ଦେଲୁ କରମଣି ଗଣ୍ଡରେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।) ୫। ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—ମାନା 5. To believe. ୬। ସ୍ୱୀକୃତ ଦେବା; ସମ୍ମତି ବା— **मानना** 6. To agree; to acquiesce. ୭। ମୁକାବିଲା କରା କରିବା; ପରୀକ୍ଷା କରିବା—7. To check; to **जाँचना** compare. ୮। କୌଣସି ନୂତନ ସ୍ଥାନକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଜି ହେଉଥିବା ବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଦର ଯିବା ବା ଗ୍ରହଣ ଦେଇଯିବା— **मानना** 8. To become used or reconciled to a ଭଲ ପାଉଥିବା new place, position, work or person. **पसंद करना, चाहना** ୯। ଅନୁମାନ କରିବା—9. To infer. (ଉ—ବବାଦ ଉଚ୍ଚ ତେମନ୍ତ, ସର୍ବଦିନ୍ୟ ଦୋଇ ଉରଚ, ଗମନ କରିବା ସ୍ତାସ୍ପେ ମଣେ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ରଶ-ବଳାସ।) ୧୦। ସୁଖ ପାଇବା; ଭଲ ପାଇବା—10. To like; to love. (ଉ—କୋଇଲ ଲୋ! ଘର ମୋର ନ ମଣନ୍ତି ନଦ। ମାରକଣ୍ଡ କୋଇଲ।)

ମଣି ବିଗ୍ରହ—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମଣି ବା ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଦେବ- Maṇi bigraha ମୂର୍ତ୍ତି—An image of a Deity made of gems or stone.

ମଣି ବୀଜ—ଫ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଣି+ବୀଜ)—ଡାଳମ୍ବ— Maṇi bīja Pomegranate.

ମଣି ବେଦୀ—ଫ. ବ—ମଣି ଖଚିତ ପୀଠ ବା ବେଦୀ—An altar Maṇi bedī set with gems or precious stones.

ମଣି ଭଦ୍ର—ଫ. ବ—୧। ଯକ୍ଷବିଶେଷ—1. Name of an aerial Maṇi bhadra being. ୨। ବଣିକ୍ ବିଶେଷ—2. Name of a trader or merchant. ୩। ଶିବଙ୍କ ଗଣ ବିଶେଷ—3. Name of a class of Śiba's attendants.

ମଣି ଭଦ୍ରା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଦଶପଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମଦାନପା ଗାରବର୍ତ୍ତୀ Maṇi bhadrā ସୁରମ୍ୟ ପର୍ବତ—Name of a beautiful mountain in Daspalla State. (ଉ—ମଣିଭଦ୍ରା ଶୈଳେ ମୃଦୁ କୁମାରୀଙ୍କ ମାବାର-ମୃଗ୍ଧି ଅସ୍ୱାଦ। ରଧାନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ।) [ଦ୍ର—ଏ ପର୍ବତ ମଦାନପାର ଦକ୍ଷିଣ ଗାରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷଧର ସର୍ପସଙ୍କୁଳ। ଲୋକମାନେ ଏଠାକୁ ଯାଇ ସାଧ ଧରନ୍ତି।]

ମଣି ଭୂ—ଫ. ବ (ମଣି+ଭୂ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ କ୍ୱିପ୍)—ମଣିର ଖଣି Maṇi bhū —A mine of gems. (ମଣି ଭୂମି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଣି ମଙ୍ଗଳ ସୂତ୍ର—ଦେ.ବ (ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ)—ଗ୍ରନ୍ଥି ପଡ଼ିବାରେ ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ Maṇi maṅgala sūtra ପଡ଼ିବାରେ ବିବାହ ବେଳା ହାତରେ ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବା ପରେ କନ୍ୟା ହାତରେ ପିନ୍ଧିବା ଦୁଇଗୋଟି ଅଳଙ୍କାର--Two ornaments worn in the hand by a bride of a Raja's or gentleman's family on the marriage altar after the ceremony of tying the nuptial knot.

ମଣି ମଣ୍ଡପ—ଫ. ବ (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ)—୧। ରତ୍ନଖଚିତ Maṇi maṇḍapa ମଣ୍ଡପ—A pavillion set with of gems or precious stones. ୨। ଦେବତା ପୀଠସ୍ଥାନ ବିଶେଷ—2. A kind of seat for an idol.

ମଣି ମଣ୍ଡିତ—ଫ. ବହ (ତୃ। ତତ୍) —ମଣିରେ ବା ରତ୍ନରେ ଖଚିତ— Maṇi maḍita Set with gems.

ମଣି ମଧ୍ୟ—ଫ. ବ—ନବାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ; ମଣି ବନ୍ଧ ୨ ଦେଖ Maṇi madhya —Name of a Sanscrit metre of nine letters.

ମଣି ମନ୍ଥ—ଫ. ବ (ମଣି+ମନ୍ଥ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅ)—୧। ପର୍ବତ- Maṇi mantha ବିଶେଷ—1. Name of a mountain. ୨। ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—2. Name of a sacrifice. ୩। (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ନୃପବିଶେଷ—3. Name of a king. ୪। ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ—4. Rock salt.

ମଣି ମୟ—ଫ. ବହ (ମଣି+ବିକାର୍ଥେ ମୟ) —ମଣି ନିର୍ମିତ ବା ଖଚିତ Maṇi maya --Made of or set with gems.

ମଣିମା—ବୈଦେ. ଅ (ଆ. ମୂଳମା=ମୂଳବ୍=ପ୍ରଭୁ, ଭୁଲ ଫ. ମହିମା) Maṇimā —୧। ପ୍ରଭୋ! ଦେବ ଦୟାମୟ!—1. (Interj) ହଜୁର Oh Lord! ୨। ପ୍ରଜା ଅବଦ୍ଧର୍ଦ୍ଧ ରାଜା ଓ ରାଜାଙ୍କ **हुजुर, श्रीमान** ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—2. 'Your Highness'; a (ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା—ମଣିମା) term of address used by subjects to a Raja. or Ranee ୩। ଠାକୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ସେବକର ସମ୍ବୋଧନ—3. An address used to a Deity. ବ—୧। ରାଜା—1. King. (ଉ—ଜୀବନ ଥିବାଯାକ ରାଜାକୁ ମଣିମା, ବୋଲୁଥାନ୍ତି ମଲେ ନ ଯାନ୍ତି ତାର ସୀମା। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ୟୋଗ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ରାଣୀ—2. A queen; a Rāṇī. (ଯଥା—ଘାଟ ମଣିମା, ନୂଆ ମଣିମା, କନ୍ୟା ମଣିମା ।)

ମଣି ମାଣିକ—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ସ ମଣି + ମାଣିକ୍ୟ)—ରତ୍ନାଦ—
Maṇi māṇika Gems and jewels.
(ମଣି ମୁକୁତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଣି ମାଣିକ୍ୟ **मणि माणिक**

ମଣି ମାଣିକ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ରତ୍ନାଦ—
Maṇi māṇikya Gems and jewels
(ମଣି ମୁକ୍ତା, ମଣି ରତ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଣିମାନ୍—ସ. ବିଣ (ମଣି + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ମତ୍ତ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
Māṇimān ମଣିଯୁକ୍ତ—1. Jewelled. ୨ । ମଣି-ଭୂଷିତ—2. Adorned with gems. ବ—୧ । କୁବେରଙ୍କ ଘାଣ୍ଟର (ରାକ୍ଷସ)—Name of an attendant of 'Kubera' (a demon). [ଦ୍ର—ମଣିମାନ ନାମେ ରାକ୍ଷସ ଜଣେ ଥିଲା, ରାକ୍ଷସଙ୍କ ଏ ସ୍ୱତ୍ତ ଦେଖିଣ ବୋଇଲା—କୃଷ୍ଣଙ୍କି ମହାତ୍ମାରଉ. ବନ ।] [ଦ୍ର—ଏ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନଙ୍କ ଅଉଶାପରୁ ଖ୍ରାମଙ୍କଦ୍ୱାର୍ ନହତ ହୋଇଥିଲା ।] ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—3. Name of a vedic sacrifice. ୪ । ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଦେଶବିଶେଷ—4. Name of a western country.

(ମଣିମାନ, ମଣିମନ୍ତ—ଦେ. ରୂପ)

ମଣିମାଳା—ସ. ବ—୧ । ରତ୍ନମୟ ହାର—1. A necklace of gems. ୨ । ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ-2. Name of a Sanscrit metre of 12 letters. [ଦ୍ର-ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ; ଭଗଣ, ଯଗଣ, ଭଗଣ, ଯଗଣ ଥାଏ—ହୁ. ଶ ।] ୩ । ଦୀପ୍ତି—3. Lustre. ୪ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—4. Goddess Lakshmi. ୫ । ଦନ୍ତକ୍ଷତ-ବିଶେଷ—5. A kind of mark left by the lover's teeth on the cheeks of the beloved.

ମଣିରତ୍ନ—ସ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ବହୁମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନାଦ—
Maṇiratna Jewels and gems.

ମଣିରାଗ—ସ. ବ—୧ । (ଅଶ୍ୱୀ ଭଦ୍)—ରତ୍ନର କାନ୍ତି—1. The lustre of gems. ୨ । (ବହୁଳା ହ୍ର) ହଳଦୀ—2. The yellow orpiment.
Maṇirāga

ମଣିରାମ—ସ. ବ (ନାମ)—'ଗ୍ରହଗଣିତ ଚିନ୍ତାମଣି' ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ରଚୟିତା ଜନୈକ ଗୁଜରାଟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Maṇirāma The name of a Gujrati Brāhmaṇa, the author of Grahaganita Chintāmoni, a treatise on Astronomy.

ମଣିରୋଗ—ସ. ବ—ପୁରୁଷେନ୍ଦ୍ରିୟର ରୋଗବିଶେଷ; ବୁଡୁଜ—A kind of phimosis. [ଦ୍ର ଏ ରୋଗରେ ଲଙ୍ଗାଗ୍ରସ୍ଥଳର ଚମଡ଼ା ଲଙ୍ଗର ସୁଆଡ଼ ଉପରେ ଲମ୍ବିଯାଏ ଓ ମୂତ୍ରମାର୍ଗ ଚଉଡ଼ା ହୋଇ ସେହୁ ବାଟେ ମୂତ୍ର ସରୁ ଧାର ବହେ—ହୁ. ଶ ।]
Maṇiroga

ମଣିଶିଳା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃଶିଳା)—ମନଃଶିଳା (ଦଖ)—
Maṇiśilā Manaḥśilā (See)
ମନଶିଲା **मैनशील**

ମଣିଷ ଭଙ୍ଗିବା—ଦେ. ବ—୧ । (ଯାହା ଅର୍ଦ୍ଧ କୌଣସି ବଣିଷ୍ଟ ସେଲାଟ୍)
Maṇisha bhāṅgibā କୌଣସି କାରଣ ବଶତଃ ହଠାତ୍ ଭିଡ଼ଭାଙ୍ଗା **मेलाछूटना** ଲୋକେ ଗୁଲଯିବା—
(ମଣିଷ ଭଙ୍ଗିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1, Sudden dispersal **आदमी कम होना** of a crowd. ୨ । କୌଣସି ହାଟରେ ବା ମେଳାରେ) ଯେତେ ଲୋକ ପୂର୍ବେ ଜମା ହେଇଥିଲେ ସେତେ ଲୋକ ଜମା ନ ହେବା—2. The discontinuance of crowded attendance in a gathering, fair or market.

ମଣିଷମାରୁ—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜୀବନରେ ମାର ଦେବା; ଖୁଣୀ; ନରହତ୍ୟା—
Maṇisha māru ଖୁନୀ **खुनी** 1. Murder; assassination. ୨ । ଯେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାର ଦଏ; ନରହନ୍ତା—
2. Murderer; assassin.

ମଣି ସର—ସଂ. ବ—୧ । ରତ୍ନମୟ ହାର—1. A necklace of gems. ୨ । ମୁକ୍ତାମାଳା—2. A string of pearls.
Maṇi sara

ମଣିହରା—ଦେ. ବିଣ - ଯେ ମଣି ହରାଇ ଅଛି; ହତଭାଗି (ସର୍ପ)—
Maṇi harā ମଣୀହରା **मणिहीन** (a serpent) Having lost his jewel.

ମଣିହରାଫଣୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ସର୍ପର ମଥାର ମାଣିକ୍ୟ ହଜି ଯାଇଅଛି—1. A serpent which has lost the jewel of its head. ୨ । ହତଭାଗି ସର୍ପ ପରି ଅସ୍ଥିର ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who has become restless like a serpent whose jewel is lost.
Maṇiharāphaṇī (ମଣିହରା ନାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) **मनिहीनफनी**

ମଣିହାରୀ—ସ.ବ ପୁଂ—୧। ରତ୍ନଜୀବୀ; ଅଳଙ୍କାରବ୍ୟବସାୟୀ; ମଣିବ୍ୟବସାୟୀ
Maṇihārī 1. A jeweller; a goldsmith. ୨ । ରତ୍ନଚୋର—2. A stealer of gems.

ମଣୀ—ସ. ବ (ମଣି+ଇନ୍; ୧ମା; ୧ବ)—ସର୍ପ (ହୁ. ଶ.)—
Maṇī Serpent.

ମଣୀବକ—ସ. ବ—ପୁଷ୍ପ; ଫୁଲ (ହୁ. ଶ) —
Maṇībaka Flower.

ମଣିହାର—ସ. ବ—ରତ୍ନର ହାର—A necklace of gems or pearls.
Maṇihāra

ମଣୁ(ଣେ,ଣୋ)ଇ(ହି)—ଦେ. ବ—ମୁଣୋହିଁ; ରାଜାମାନଙ୍କର ଭୋଜନ-କ୍ରିୟା—Dinner of kings
Maṇu(ṇe ṇo)i(hi) ମନୁଇ **राजभोजन** [ଦ୍ର—କହୁଁ କହୁଁ ଗ୍ରମା ବେଶ ସାର ବୋଇଲେ ଅସ ମଣୋହି କର—ଭଞ୍ଜ. କୋଣବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ପୁରାଣ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଣ୍ଡ) (ଧାତୁ)—ଦ—୧ । ଭୂଷିତ କରିବା—1. To adorn.
Manṭh(nḍ) (root) ୨ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା—2. To surround.

ମଣ୍ଠକ—ସ. ବ (ମଣ୍ଠ ଧାତୁ+ବର୍ମ ଅ+କ)—ମଣ୍ଡାଗିଠା—
Manṭhaka A kind of steam-boiled cake.

ମଣ୍ଡ—ସ.ବ (ମନ୍ ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କରଣ. ଡ)—୧ । ଭୂଷଣ;
Maṇḍa ଅଳଙ୍କାର—1. Ornament, ୨ । (+କଣ୍ଡି.ଡ) ଭାତର ଘେଜ—2. The scum extracted from boiled rice. ୩ । ଫେଣ—3. Foam; froth; ferment. ୪ । ଜାଉ—4. Gruel. ୫ । ଗଳ; ଭାତ ରୁଢ଼ା ଆଦ ଗୋଳଥା ଦୋଇଥିବା ପିଠୋଉ—5. Paste made from rice etc; dough. ୬ । ତେଲ ଆଦର କାଣ୍ଡି—6. The dregs of a liquid (e.g. oil). ୭ । ଗୋଧୂମ, ଗୁଡ଼ାଲ, ଆଳୁ ଆଦ ପଦାର୍ଥର ଅନ୍ନମୟ ସାର—7. Starch. ୮ । ଏରଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ; ଗବଗଛ—8. The castor seed plant. ୯ । ପିଚ୍ଛ; ମୟୂରପୁଚ୍ଛ—9. The tail of a peacock. ୧୦ । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର) ଗୁଡ଼ାଲ ବା ଯବ ପ୍ରଭୃତିକୁ ୮ ଗୁଣ ବା ୨୪ ଗୁଣ ଜଳରେ ସିଦ୍ଧ କରି ଛାଣି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯିବା ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ—10. A liquid food or gruel made by boiling rice or barley in water and sifting it [ଦ୍ର—(ମଡାନ୍ନରରେ) ୧୪ ଗୁଣ ଜଳରେ ତଣ୍ଡୁଳ ସିଦ୍ଧ କରି ସିଠା ପରଭ୍ୟାଗ କରି ଏହି ତରଳ ମଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯାଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।] ୧୧ । (+ଭୂ.ବ. ଡ)—ସଜ୍ଜା; ସଜାଇବା; ଅଳଙ୍କରଣ (ହୃ. ଶ)—11. Decoration. ୧୨ । (+କଣ୍ଡି.ଡ) ବେଙ୍ଗ (ହୃ.ଶ)—12. Frog. ବେ. ବ. ୧ । (ସ. ମଣ୍ଡନ)—ପୁରସ୍କାର—1. Reward. [ଦ୍ର—ଦଣ୍ଡ ବା ମଣ୍ଡ ସେହିଲ୍ଲଗେ, ଡେବେ ତରଣ ତଳେ ଅଗେ—ଭୂପଦ୍ଧ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥର ଛଦଡ଼ା ଅଂଶ—2. Lumps found in liquids.

ମଣ୍ଡକ—ସ. ବ (ମଣ୍ଡ+କ)—୧ । ପିଷ୍ଟକବିଶେଷ; ମଣ୍ଡା ପିଠା—
Maṇḍaka 1. A kind of ball-shaped cake. [ଦ୍ର—ଗୁଡ଼ାଲ ଚୁନାରେ ଘାଣି ମିଶାଇ ଭାଜୁ ସିଦ୍ଧ କରି ଯେଉଁ ଗଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ସେ ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ମିଷ୍ଟ ପୂର ଦେଇ କାଙ୍ଗରେ ସିଦ୍ଧ କରି ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯାଏ ।] ୨ । ମାଧବୀଲତା (ହୃ. ଶ.)—2. A kind of hardy flowering creeper. ୩ । ଗୀତର ଅଙ୍ଗବିଶେଷ (ହୃ.ଶ.)—3. A part of a song.

ମଣ୍ଡ କରିବା—ଦେ. କି—ପୁରସ୍କାର ଦେବା; ସମ୍ମାନିତ କରିବା—
Maṇḍa karibā To reward; to honour.
ପୁରସ୍କାର ଦେଓୟା **ମଯଡ କରନ** [ଦ୍ର—ଦୋଷ ଦେବା ଲୋକଙ୍କ ଦେଇଥିବ ଦଣ୍ଡ, ନଦୋଷୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ କରିଥିବ ମଣ୍ଡ—କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ମଣ୍ଡଣ—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡନ. ପ୍ରା. ମଣ୍ଡଣ)—ମଣ୍ଡନ (ଦେଶ)
Maṇḍaṇa ମଣ୍ଡନ **मंडन** Maṇḍana (See)

ମଣ୍ଡଣ(ଣି)ସୁଆଁସିଆ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ସେବକ ଯାତ୍ରା ଓ ଉତ୍ସବାଦ
Maṇḍaṇa(ṇi)suāñsiā ଉପଲକ୍ଷରେ ଦେବତାଙ୍କ ରଥ, ବିମାନ
सजानेवाला सेवक ଆଦିକୁ ସଜ୍ଜିତ କରେ—A servant who bedecks the Deity's car etc. with trappings and fittings.

ମଣ୍ଡଣି—ଦେ. ବ—(ସ. ମଣ୍ଡନ)—୧ । ଅଳଙ୍କାର; ଭୂଷଣ—
Maṇḍaṇi 1. Ornaments; decorations. ୨ । ଅଳଙ୍କାର ଅଳଙ୍କରଣ;ଅଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ କରଣ—2. Adorning.
मंडन [ବ୍ର—ଭୁଣ୍ଡଳ ମଣି ଗଣ୍ଡେ ମଣ୍ଡଣି । କଣ୍ଠରେ ଶୋଭିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଭୁଲମଣି—ଗ୍ରାରୀ. ରଜସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।] ୩ । ରଥାଦିର ସାଜସଜ୍ଜା ସାଜସଜ୍ଜା—3. The equipments of a car;
सजावट trappings. (ବ୍ର—ମୂଳ ମଣ୍ଡଣ ଭାର ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲରେ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।)

ମଣ୍ଡଣିଆ—ଦେ. ବ—ବେଶକାରୀ; ଯେଉଁ ସେବକ ବେଶ କରେ—
Maṇḍaṇiā A servant who furnishes Deities
ବେଶକାର **सजानेवाला** etc with ornaments

ମଣ୍ଡଣି ହେବା—ଦେ କି—ଅଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ ହେବା—To be
Maṇḍaṇi hebā bedecked with ornaments.
ମଣ୍ଡିତହୋୟା **सँवारा होना**

ମଣ୍ଡନ—ସ. ବ—(ମଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ) -୧ । ଅଳଙ୍କାର;
Maṇḍana ଆଭରଣ; ଭୂଷଣ—1. Ornament. ୨ । ସାଜସଜ୍ଜା—2. Equipments. ୩ । (+ଭୂବ ଅନ) ପ୍ରସାଧନ—3. Toilette. ୪ । ଅଳଙ୍କରଣ—4. Act of adorning. ୫ । ସଜାଇବା—5. Equipping; furnishing. କର—ଦ୍ଦି. (+କଣ୍ଡି. ଅନ) ୧ । ଅଳଙ୍କାରକ; ପ୍ରସାଧକ—1. Adorning; one who adorns. ୨ । ଗୌରବ ବା ଶୋଭାବୃଦ୍ଧିକର—
(ମଣ୍ଡନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Enhancing the glory or grace. [ଦ୍ର—ଏହି ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା—ସଭାମଣ୍ଡନ, ଭୁଲମଣ୍ଡନ, ଭୂମଣ୍ଡନା ଇତ୍ୟାଦି] ୩ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—3. Chief amongst many of a class. [ବ୍ର—ଜନରେଣ ମଣ୍ଡନ, ଶ୍ରୀଦର ଚନ୍ଦନ, ଜଗଦେବ ସୁତ ସେନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋତ୍ସବଭଙ୍ଗ ଓ ଗୀତ ।] ବେ. ବ୍ରୀ; ମୁଗ୍ଧ—Pleased; charmed. (ବ୍ର—ଏଣୁ କରଇ ମନ ନେଇଲୁ ମଣ୍ଡନ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।)

ମଣ୍ଡନ ମିଶ୍ର—ସ. ବ—(ନାମ) ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶଙ୍କରଗୁରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର
Maṇḍana miśra ସମସାମୟିକ ଜନୈକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୌଦ୍ଧପଣ୍ଡିତ-
Name of a celebrated Buddhist Pandit.

Digitized by srujanika@gmail.com

of the ninth century A. D. [ଦ୍ର—ବଦ୍ଧାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭସୃଗ୍ଭରଙ୍କ ଜଳ ସ୍ୱାମୀ ଓ ଶଙ୍କଗ୍ଭର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମୟରେ ଦୋଇଥିବା ଉର୍କରେ ସଧସ୍ତୁତା କରଥିଲେ]

ମଣ୍ଡନ ଲୀଳା—ଦେ. ବ—(୭ଷ୍ଠୀତତ୍) ଦେହର ଅଳଙ୍କାରମାନଙ୍କର ଶୋଭା—The beauty of body due to ornaments or decorations. (ଉ—ପୁଣି ପୁଣ ମଣ୍ଡନ ଲୀଳା ଗୃଦ୍ଦେଁ ଭବ୍ଦେ ଯେ। ଗ୍ରାତୀ. ରସବାରଥି।)

Maṇḍana līlā

ମଣ୍ଡପ—ସ.ବ—(ମଣ୍ଡ=ଅଳଙ୍କାର, ଭୂଷଣ+ପା. ଧାତୁ=ପାଳନ କରିବା +ଡଡ୍ଡି. ଅ)— ୧ । ମନ୍ଦିର; ଦେବାଳୟ—1. Temple. ୨ । ବଶ୍ରାମ ଗୃହ—2. Rest house. ୩ । ଉପରେ ଶ୍ଚତ ଥିବା ଚତୁ ଗୁର ସାଖରେ ମେଲ୍ଲ ଥିବା ଘର, ସହିଁରେ ବହୁଲୋକ ଅଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରପାରନ୍ତି —3. A shed open on all sides; pavilion. ୪ । ମଞ୍ଚ; ବେଦୀ—4. An altar; a platform; a pandal. ୫ । ଅକ୍ତକାଳ ନମିତ୍ତ ନମିତ ବାସସ୍ଥାନ— 5. Arbour; a temporary pavilion. ୬ । ଦେବୋଦ୍ଦେଶରେ ନର୍ମିତ ଗୃହ—6. A house or raised shed intended for accomodating idols ୭ । ଗୃହୁଆ;ସାମ୍ପିଆନା (ହି.ଶ)—7. Awning. ୮ । ଶ୍ଚସ୍ଥା ମଣ୍ଡପ; ଶ୍ଚମୁଣ୍ଡିଆ; ଉତ୍ସବ ବା ସମାରୋହାର୍ଥ ନର୍ମିତ ଶ୍ଚସ୍ଥାଯୁକ୍ତ ଅସ୍ଥାସ୍ଥୀ ମଣ୍ଡପ (ହି. ଶ)—8. A temporary shed erected for a particular occasion. ୯ । ଦେଉଳର ଉପରଭାଗରେ କମ-ସୂତ୍ର ଆବରଣ (ହି. ଶ)—

9. Dome; pyramidal roof of a temple.

Maṇḍapa

ମଣ୍ଡପିକା—ସ. ବ (ମଣ୍ଡପ+କ+ଆ)—ଛୋଟ ମଣ୍ଡପ (ହି. ଶ)—A small maṇḍapa.

Maṇḍapikā

ମଣ୍ଡ(ଣ୍ଡି) ମଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ—ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି; ମଣ୍ଡସୂକ୍ତ; ଖଦଡ଼ିଆ (ଚଲିତ୍ Maṇḍa(ṇḍi) maṇḍiā ବସୁ)—(liquid) Having sediments or lumps; lumpy. ଖଇଚେ गुटलीवाला

ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ—(ମଣ୍ଡ+ଅଳ ଅର୍ଥରେ ଳ)—୧ । ଗୋଳକ—1. Sphere; orb. ୨ । ଚକ୍ର—2. Wheel. ୩ । ମୃଣ୍ଡଳା; ବୃତ୍—3. Circle. ୪ । ବୃତ୍ତାକାର ଆଲୋକ—4. Halo of light. ୫ । ପରିଧି— 5. Circumference. ୬ । ବୃତ୍ତାକାର ଚିତ୍ର— 6. Circular figure or drawing. ୭ । ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପରିଧି; ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବିମ୍ବ—7 Disc of the sun or the moon. ୮ । ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗୁର ବଗରେ ବେଢ଼ିଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ରେଖା—8. A halo of light seen round the sun and the moon. ୯। ପରିବେଶ; ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର, ବିଶେଷତଃ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର, ଗୁର ସାଙ୍ଗେ ଖଣ୍ଡଦୂରରେ ବେଳେ ବେଳେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତାକାର ରେଖା ଦେଖା ଯାଏ—9. A bright circle sometimes seen at some distance from the sun and specially the moon (in cloudy weather.) ୧୦ । ଗ୍ରହ-ମାନଙ୍କର ଗତି ରେଖା—10. Orbit of a planet. ୧୧ । ରାଜ୍ୟ—11. Kingdom. ୧୨ । ସ୍ଥାନ; ଦେଶ—12. Country; place. ୧୩ । ଦେଶାଂଶ; ପ୍ରଦେଶ; ଦେଶ ବିଭାଗ—13. Province; tract of country. ୧୪ । ଗ୍ରାମ ସମଷ୍ଟି; ଚକଲା; ପ୍ରଗଣା— 14. A collection or group of villages. ୧୫ । ମୃଣ୍ଡଳା; କୃତିମ ବା ଅଙ୍କିତ ରେଖାଦ୍ୱାରା ଉତତ ଆସନବିଶେଷ—15. A seat prepared by drawing circular lines on the ground. ୧୬ । ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟାମାନଙ୍କ ଆସନବିଶେଷ—16. One of the postures assumed by an archer. ୧୭ । ଅର ମିତ୍ରାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାରର ରାଜା— 17. Twelve kinds of kings surrounding a kingdom. ୧୮ । ସର୍ପ; ନାଗ—18. Serpent; cobra. ୧୯ । କୁକୁର—19. Dog. ୨୦ । ସମୂହ, ପୁଞ୍ଜ; ବୃନ୍ଦ—20. Cluster; multitude. ୨୧ । ନଖାଘାତ; ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ଶରୀରର ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ବିଳାସକାଳୀନ ନଖାଘାତ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—21. Semi circular amatory nail scratches. ୨୨ । ଦିଙ୍ମଣ୍ଡଳ; ଦିଗଲୟ (ହି. ଶ)—22. Horizon. ୨୩ । ୪୦ ଯୋଜନ ଲମ୍ବ ଓ ୨୦ ଯୋଜନ ଚଉଡ଼ା ଭୂଖଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—23. A tract of county 40 Ṭojanas long and 20 Ṭojanas broad. ୨୪ । ଜଖୀ ନାମକ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ)—24. A kind medicinal scent; shell. ୨୫ । ଦେହରେ ଚକାଚକା ଦାଗ ପଡ଼ିବା କୁଷ୍ଠରୋଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—25. A kind of leprosy with round spots. ୨୬ । ଗୋଲ ଦାଗ (ହି. ଶ)—26. Circular spot. ୨୭ । ଗୋଲାକାର ସୈନ୍ୟବ୍ୟୂହ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—27. A kind of circular battle-array. ଦେ. ବ—୧ । ବିଶୋପାଧ୍ୟବିଶେଷ— 1. Name of a family title. ୨ । ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. The headman of a village. ୩ । ଢାଲୁଆ ଜାତିର ସଜ୍ଜାବିଶେଷ—3. A title of the Sudra (Ḍaḷuā) caste guild.

Maṇḍala

ମଣ୍ଡଳକ—ସ. ବ (ମଣ୍ଡଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଣ୍ଡଳ—1. The orb of the sun and the moon. ୨ । ଦର୍ପଣ—2. Mirror. ୩ । କୁଷ୍ଠ ରୋଗ ବିଶେଷ—3. A kind of leprosy. ୪ । ମଣ୍ଡଳାକାର ବ୍ୟୂହ - 4. A kind of circular

Maṇḍalaka

Digitized by srujanika@gmail.com

battle array. ୫। (ଏହା ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ଶୋଇଥିବାରୁ) କୁକୁର—5. Dog.

ମଣ୍ଡଳ ନୃତ୍ୟ—ସ. ବ —ଚକ୍ରାକାର ନୃତ୍ୟ—Maṇḍala nṛutya A dance in a ring.

ମଣ୍ଡଳ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂମିରେ ମଣ୍ଡଳାକାର ଚିତ୍ର ଲେଖିବା—Maṇḍala bhāṅgibā To draw circular figures ମଣ୍ଡଳ ଆଁକା **अहिपन देना** on the ground.

ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ—ସ. ବିଣ—ଚକ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥ—Situate inside a Maṇḍala madhyabartti circle.

ମଣ୍ଡଳା—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡଳ)—ଭୂମି ଆଦରେ ଅଙ୍କିତ ମଣ୍ଡଳାକାର ରେଖା—Circles drawn on the ground. ମଣ୍ଡଳାକାର ରେଖା (ଉ—ପୃଥ୍ୱା ମଣ୍ଡଳା କର ବାଳ୍ଜ, ମୂଳ କମଳ **गोलाकार रेखा, मण्डल** ଭାର ନାମ ଦେଲ। ଗ୍ରାମ୍ୟ. ପରତେ ଗୀତ।)

ମଣ୍ଡଳାକାର—ସ. ବିଣ (ମଣ୍ଡଳ+ଆକାର)—ଗୋଲାକାର; ଚକ୍ରାକାର—Maṇḍalākāra Circular; globular.

ମଣ୍ଡଳାଗ୍ର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଣ୍ଡଳ+ଅଗ୍ର)—୧। ଖଡ୍ଗ—Maṇḍalāgra 1. Sword. ୨। ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅସ୍ତ୍ରୋପକ୍ରୋଷ (ହ. ଶ)—2. A kind of surgical instrument used in ancient India.

ମଣ୍ଡଳା ଘର—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପାଇଖାନା—Maṇḍalā ghara Latrine.

ମଣ୍ଡଳା ଘରେ ବିଜେ କରିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. (ରୁଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—(ରୁଜା) ପାଇଖାନାକୁ ଯିବା ବା ଝାଡ଼ା ଫେଟିଯିବା—Maṇḍalā ghare bije karibā To ease oneself (said of Rajas).

ମଣ୍ଡଳାଧିପ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଣ୍ଡଳ+ଅଧିପ)—ପ୍ରଦେଶର ଅଧିପତି; ରାଜପ୍ରତିନିଧି ବା ରାଜ୍ୟାଂଶର ଯୋଜନ ପରିମିତ ଦେଶର ରାଜା—Maṇḍalādhipa The lord of a province.

(ମଣ୍ଡଳାଧିପତି, ମଣ୍ଡଳାଧୀଶ, ମଣ୍ଡଳେଶ, ମଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଣ୍ଡଳାୟିତ—ସ. ବିଣ (ମଣ୍ଡଳ+ଯ=ମଣ୍ଡଳାୟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Maṇḍalāyita ଚକ୍ରାକୃତ; ବର୍ତ୍ତୁଳ; ଗୋଲାକାର—Round; circular.

ମଣ୍ଡଳି—ଦେ. ବ. (ସ. ମଣ୍ଡଳୀ)—୧। ଶ୍ରୀଶ୍ରୀସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କର ଏକ ଧର୍ମ. ମଣ୍ଡଳୀ ଯାଜକଙ୍କ ଅଧୀନ ଉପାସକଗଣ—Maṇḍali 1. A colony or congregation under a person. ମଣ୍ଡଳୀ **मण्डली** ୨। ଜଣେ ଧର୍ମଯାଜକଙ୍କ ଇଚ୍ଛା—2. A parish.

ମଣ୍ଡଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମଣ୍ଡଳଯୁକ୍ତ; ଗୋଲ—Circular. Maṇḍaliā (ଉ—ଅଖଣ୍ଡ ଚନ୍ଦ୍ର ସୁନର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳିଆ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।) ଗୋଳ **गोला**

ମଣ୍ଡଳିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମଣ୍ଡଳ+ଇନ୍+ଈ; ୧ମା. ୧ବ)—ଦୂବ୍ଜା—Maṇḍalinī The doob grass.

ମଣ୍ଡଳୀ—ସ. ବ (ମଣ୍ଡଳ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ଜନସମୂହ; ଗୋଷ୍ଠୀ; ସମାଜ—Maṇḍalī 1. A congregation or crowd of people; a group of people; a society of men. ୨। ଚକ୍ରାକାରରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଜନସମୂହ—2. An assembly of persons seated in a circle. ୩। ସୂର୍ଯ୍ୟ—3. The sun. ୪। ସର୍ପ—4. Serpent. ୫। କୁକୁର—5. Dog. ୬। ବଣୁଆ; କଟୁଆ—6. Wild cat. ୭। ବିରୁଡ଼ି—7. Cat. ୮। ଡମ୍ବିରି ଗଛ—8. The fig tree. ୯। ବଟ ବୃକ୍ଷ—9. Banyan tree. ୧୦। ଚକ୍ର—10. Wheel. ୧୧। ଦୂବ୍ଜା (ହ. ଶ)—11. The Doob grass. ୧୨। ଗୁଳୁଚ (ହ. ଶ) (ଦେଶ)—12. Guluchi (See) ୧୩। ସୁଶ୍ରୁତୋକ୍ତ ଅଠ ପ୍ରକାର ସର୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଜାଗୃ ସର୍ପ—13. A kind of snake. [ଉ—ଏହା ଦେହରେ ଗୋଲାକାର ମଣ୍ଡଳମାନ ଥାଏ ଓ ଏହା ଖୁବ ଜୋର ଥିବାରୁ ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ଥଳ ଘାରେ ନାହିଁ—ହ. ଶ] ବିଣ—ଚକ୍ରାକାରରେ ଘୂର୍ତ୍ତିତ ମଣ୍ଡଳ ବିଶିଷ୍ଟ—Revolving in a circle; gyrating.

ମଣ୍ଡଳୀ କରଣ—ସ. ବ (ମଣ୍ଡଳ+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ୱି+କରଣ)—Maṇḍalī karaṇa କୁଣ୍ଡଳୀକରଣ; ଗୋଲେଇବା—Coiling; (ମଣ୍ଡଳୀଭୂତ—ବିଣ) rounding.

ମଣ୍ଡ ହାରକ—ସ. ବ (ମଣ୍ଡ=ଅନ୍ନାଦର ଫେଣ+ହୃ ଧାତୁ=ନେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଣ୍ୱୁଳ)—Maṇḍa hāraka କଣ୍ଡୁ. ଅର୍କ; ଯେ ଗ୍ରାଉର ଫେଣରୁ ମଦ ଉଥର କରେ)—୧। ଶୌଣ୍ଡିକ; ଶୁଣ୍ଡି—1. A maker of wine; a distiller. ୨। ମଦ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ (ହ. ଶ)—2. A dealer in wine.

ମଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡକ; ମଣ୍ଡକ)—୧। ପିଷ୍ଟକବିଶେଷ—Maṇḍā 1. A kind of cake boiled in steam. ମଣ୍ଡା **मंडा** [ଉ—ଗୁଡ଼ୁଳ ଚୂନାକୁ ସିଝାଇ ଖଳ କରିବାକୁ ହୁଏ। ଉତ୍ତରେ ସେହି ଖଳକୁ ଚିନା ଆକାର କର ତା ମଧ୍ୟରେ ପୂର ଦେଇ ମୁଣ୍ଡ ବୁଜ ଗୋଲ କର ବାଷ୍ପରେ ସିଝା ଯାଏ। ଏହି ପିଠା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁପାକ ଅଟେ। ଭେଣ୍ଡୁ ଭଗରେ ଜଦ୍ଦନ୍ତୁ—ପିଠା ଉତରେ ମଣ୍ଡା ବଟୋଇ, ବାଣ୍ଡୁଣ ଉତରେ ପଣ୍ଡା ବଟୋଇ।] ୨। ପୁଷ୍ପ ସ୍ତବକ—ତୋଡା 2. Nosegay. ୩। ଗୁଚ୍ଛ ସ୍ତବକ—3. Cluster. **गुलदस्ता** [ଉ—କରେ ଦେଲ ସୁଗନ୍ଧ ମଣ୍ଡା, ଶୁଙ୍ଘନ୍ତେ କୁମରମଣି ଦୋଇଲ୍ଲ ମେଣ୍ଟା। ଗୁଲାଖ. ଗିରିସେଣା।] ୪। ମଣ୍ଡିବା; ଭୂଷିତ କରା ଭୂଷିତ କରିବା—4. Adorning. ୫। ମଣ୍ଡା କାଇଁଚ (ଦେଶ)—5. Maṇḍā kāiñcha (See) ଗୋଳ ବିଣ—୧। ଗୋଲାକାର—1. Circular. ୨। ସଜ୍ଜିତ; ଗୋଳ **गोल** ମଣ୍ଡିତ—2 Adorned. (ଉ—ଦେବଙ୍କର ଖଣ୍ଡା-ଘାତରେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା, ଛିଡ଼ିଲ ଅସୁରଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ରହେ ମଣ୍ଡା। କୃଷ୍ଣଜି ଦି. ମହାଭାରତ ବନ।) ସ. ବ. (ମଣ୍ଡ+ଅ)—୧। ସୁରା (ହ. ଶ)—1. Wine; spirituous liquor. ୨। ଆମଲକୀ (ହ. ଶ)—2. Embelic

Digitized by srujanika@gmail.com

myrobalan. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—କୌଣସି ଦେଶୀ ମଦ (ଗୁଡ଼ର ବା ମହୁଲ) ରଖିବାର ମାଟିର ଗାଡୁ ବିଶେଷ—A flat earthen vase for containing liquor. [ଦୃ—ଏହା ଶିଅଳମାନେ ତାଡ଼ି ରଖିବା ମଦ ଓଗ୍ର ଭଳ ସାନ ମୁହାଁ ଓ ମାଠିଆ ପର ଗୋଲ ନ ହୋଇ ତେପ୍ତା ଅଟେ ।]

ମଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମଣ୍ଡିବା ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ— The causative form of Maṇḍibā). ୧ । ମଣ୍ଡିତ କରାଇବା—1. To cause to adorn. ସାଜାନ (ଉ—ମଣ୍ଡାଇ ସୁମାଇ ନେଉ ପଙ୍କଜାକ୍ଷୀ, ଅଯତ୍ନ ମଣ୍ଡନ ଚଳଉରୁ ଲଘୁ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରିକା) ୨ । ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To decorate. (ଉ—ମଣ୍ଡାଇଲ ନବାସ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେଲ ଏ ବେଶ, ଅନେ ଯେବେ ମୋବେଶ ମନ ବଳଲ୍ଲରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।)

ମଣ୍ଡା କାଇଁଚ—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡଳ + କୁଞ୍ଚିକା; ସ.ନାମ. କୁରନ୍ଦନ)—Maṇḍā kāiñcha ଏକ ପ୍ରକାର ବର୍ତ୍ତୁଳ କାଲି ଫଳ—A kind of flat red seed used by goldsmiths in weighing; Adenanthera Penonina, [ଦୃ—ଏହା ପ୍ରକୃତରେ କାଇଞ୍ଚ ଜାତୀୟ ନୁହେଁ, କାଇଞ୍ଚ ଲତାରେ ଫଳେ, ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଗଛରେ ଫଳେ । ଏହି ଗଛ ବହୁଳ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତର ଅଟେ । ଏହାର ସାଜ ଗୋଲ ଓ ତେପ୍ତା ଓ ଅକାରରେ କାଇଞ୍ଚର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଗୁଣ । ବଣିଆମାନେ ସୁନା ଆଦି ଓଜନ କରିବାରେ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହାର ଓଜନ = ୨ କାଇଞ୍ଚ, କେହି କେହି ଏହାକୁ ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ (Teracarpus Santalum) ଓ କେହି କେହି ଘଡ଼ଙ୍ଗ ବା ବକନ (Caesalpina Sapan) ର ସାଜ ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ମଣ୍ଡା କୁସୁମ—ଦେ. ବ—ବଡ଼ କୁସୁମ ଫୁଲ—Safflower of bigger species. [ଦୃ—ଏଥିରେ ଦଳବିଆ ବଡ ଗାଁଦା ଫୁଲ ହଜାରା ରଙ୍ଗର ବହୁତ ପ୍ରସ୍ତୁ ପାଖୁଡ଼ା ଥାଏ ।]

ମଣ୍ଡା କୋଲଘ—ଦେ. ବ—ଗୋଲାକାର କୋଲଘ—Maṇḍā kolapa ଗୋଲ କୁଲୁପ A round padlock. (ମୃଣ୍ଡା କୋଲଘ ଅନ ରୂପ; ନଲୀ କୋଲଘ—ବିପରୀତ)

ମଣ୍ଡା ଗିଲ—ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ ଗିଲ; କଉକଲ (ଦେଖ)—Maṇḍā gila A kind of Mimosa Scandens. ଗିଲା [ଦୃ—ଏହା ସାଧାରଣ ଗିଲଠାରୁ ଭିନ ଗୁର ଗୁଣ ବଡ଼ ବନ୍ଧା ଓ ତେପ୍ତା ।]

ମଣ୍ଡାଛତୁ—ଦେ. ବ—କାଡ଼ ନ ଥିବା ଓ ସେଣ୍ଡୁପର ମୁଣ୍ଡବତିଷ୍ଟ ଭୂମିରୁ Maṇḍāchhatu ଉଠିବା ଏକପ୍ରକାର ଛତୁ—A ball-ବଡ଼ଛାତୁ shaped mushroom. [ଦୃ—ଏହା ଶୁଖିଗଲେ କଳା ବଣେ । ଏହାର ତୁନା ପାଉଁଶ ପର । ଏହି ତୁନାକୁ ଘାଆରେ ପକାଇଲେ ଘାଆ ଶୁଖିଯାଏ ।]

ମଣ୍ଡା ଟିଙ୍କ—ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ ବଡ଼ ଟିକ—A kind of big Maṇḍā ṭiṅka sized tick. [ଦୃ—ଟିକ ଭଳେ ଝୀକା ଗୋଲ ଏଁଟୁଳୀ **ବଡ଼ୀକିଲନୀ** ଦେଖ ।]

ମଣ୍ଡାଣ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—କଢ଼ାଣ ଓ ଦୋଓଡ଼ ପରେ Maṇḍāṇa ହଲରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱଲ କର୍ଷଯାଏ—The third ploughing of fields.

ମଣ୍ଡା ପଡ଼ିଆ—ଦେ.ବଣ—ଧଡ଼ରେ ମଣ୍ଡଳ ଆକାର ଚିହ୍ନ ବୁଣାଯାଇ ଥିବା Maṇḍā pardiyā (ଲୁଗା)—(cloth) Bearing circular marks in the border. (ଉ—ନେତ ପିନ୍ଧିଆ ମଣ୍ଡା ପଡ଼ିଆ, କଢାଇ ବ ଯିବ ଘୋଡ଼ିଆ । ଗ୍ରାତୀ. ଉଦ୍ଦଣ୍ଡମଣ୍ଡିତା ।)

ମଣ୍ଡା ରୁଞ୍ଜ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମଣ୍ଡା କାଇଁଚ (ଦେଖ)—Maṇḍā ruñja Maṇḍā kāiñcha (See)

ମଣ୍ଡା ଶିପ—ଦେ.ବ—ଗୋଲାକାର ଶିପ—Round oyster shell. Maṇḍā śipa ଗୋଲ ସାମୁକ **ଗୋଲସୀପ**

ମଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡ)—ପାଣିଆ ଦ୍ରବ୍ୟର ତଳେ ବସିଥିବା Maṇḍi ଖଦଡ଼ା ଅଂଶ—Rough sediment left at ତଳାନୀ **ତଳଛଟ** the bottom of a liquid.

ମଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ—ଖଦଡ଼ିଆ (ତରଳ ଦ୍ରବ୍ୟ)—(a liquid) Maṇḍiā ଖଇଚେ Having rough particles or (ମଣ୍ଡ ମଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) lumps in it.

ମଣ୍ଡିତ—ସ.ବଣ (ମଣ୍ଡ ଧାତୁ + କର୍ମ.ତ) —୧ । ଭୂଷିତ—1. Adorned. Maṇḍita ୨ । ସଜ୍ଜିତ—2. Equipped. ୩ । ଖଚିତ—3. Studded. ୪ । ବେଷ୍ଟିତ—4. Enveloped; surrounded. ୫ । ଆବୃତ—5. Plated; covered; overlaid with. ବ—ଜନୈକ ବୌଦ୍ଧ ରାଜା —Name of a Buddhist king

ମଣ୍ଡିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଅଳଂକୃତ କରିବା; Maṇḍibā ଭୂଷିତ କରିବା—1. To adorn; to ସାଜାନ; ମଣ୍ଡନକରା decorate. (ଉ—ତନନ ଫୁଲେ ମଣ୍ଡିଥାଉ **ମଣ୍ଡନା** ନଜ ଗାନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାତ୍ମରତ. ସଭା) ୨ । ସଜାଇବା; ସଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To equip. ୩ । ଶୋଭା ବଢ଼ାଇବା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିର ଉପାୟ କରିବା—3. To emhance the beauty or charm of a thing. (ଉ—ଯଥାକାଳେ ଅଙ୍ଗମଣ୍ଡିଲ ଅଭିନବ ଯୌବନ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।) ୪ । ନନ୍ଦେ ପିନ୍ଧିବା—4. To wear, to put on. (ଉ—ଯୋପମୁଦ୍ରା ତା ଦେଖି ସ୍ନାନଦାନ କଲେ, ଶୁର ମୃଦୁ ତେ ସେ ମଣ୍ଡନ ମଣ୍ଡିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାତ୍ମରତ. ବନ ।)

ମଣ୍ଡୁଆ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମଣ୍ଡପ)—ମଣ୍ଡପ—A raised and shaded Maṇḍua pandal. (ଉ—ଗୁଲ ଅଙ୍ଗୁଆ ମଣ୍ଡୁଆରେ ମଣ୍ଡପ ଥାଇ, ତନ୍ତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବେଳ କରଣ ଏହି । ଗ୍ରାତୀ. **ମଣ୍ଡବା** ଘରତେଗୀତା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଣ୍ଡୁଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ମଣ୍ଡପ) ମଣ୍ଡପ—
Maṇḍuā A raised pavilion or pandal.

ମଣ୍ଡୁକ—ସଂ. ବ (ମଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ ଉକ)—ଢାଲକୁ ଧରବାର ସ୍ଥାନ—
Maṇḍuka The part of a shield where it is held by the hand

ମଣ୍ଡୁଳି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାଛ ଧରବାର ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Maṇḍuli A contrivance for catching fish.

ମଣ୍ଡୁକ—ସଂ. ବ (ମଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ)—୧ । ଭେକ; ବେଙ୍ଗ—
Maṇḍūka 1. A frog. ୨ । ମୁନିବିଶେଷ—2. Name
(ମଣ୍ଡୂକା—ସ୍ତ୍ରୀ) of a sage. ୩ । (+କରଣ ଉକ) ରତ୍ତିବନ୍ଧ-ବିଶେଷ—3. A kind of coitus or mode of sexual enjoyment (Apte). ୪ । (+କର୍ମ୍ମ. ଉକ) ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଏକ ବାଦ୍ୟ (ହେ. ଶ)—4. A kind of musical instrument used in ancient India. ୫ । (+ଅଧିକରଣ. ଉକ) ନୃତ୍ୟବିଶେଷ (ହେ. ଶ)—5. A kind of dance. ୬ । ଏକଜାତୀୟ ଘୋଡ଼ା (ହେ. ଶ)—6. A species of horse.

ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ଶେୟାନାକ; ଫଣଫଣା (ବଙ୍ଗଳା ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Maṇḍūkaparṇṇa Bignonia Indica.

ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୁଳ୍ମ; ଧାନ୍ୟାଦିବର୍ଗର ବନ୍ୟ
Maṇḍūkaparṇṇī ଶାକବିଶେଷ; ଥାଲକୁଣୀ ଗଛ—
(ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Hydrocotyle Asiatica;
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମାଣ୍ଡୁକ୍ୟା,ବ୍ରହ୍ମୀ, the Asiatic pennywort
ବଚ୍ୟା, ସଦୌଷଧି (Kirtikar). [ଦ୍ର—
ଥାନକୁଡ଼ି, ଥୁଲକୁଁଡ଼ି ଏହାର ପତ୍ର ବେଙ୍ଗ ପିଠିର ଆକୃତି
ଥୁଲଖୁଡୀ, ବ୍ରହ୍ମମାଣ୍ଡୁକୀ. ଖୁଲଖୁଡୀ ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହି ପତ୍ରର ବାଦ୍ୟ
ପ୍ରୟୋଗରେ କୁଷ୍ଠ, ଉପଦଂଶ,
ତେ. ମଣ୍ଡୂକବ୍ରହ୍ମୀ ନଳୀ ଘା ଓ ଚର୍ମ୍ମରୋଗ ଆରୋଗ୍ୟ
ମ. ବ୍ରହ୍ମୀ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା
ତା. ବଲ୍ଲଇକେତ୍ତ କୁଷ୍ଠ, ପାଣ୍ଡୁ, ମେହ, ରକ୍ତଦୋଷ,
ଗୁ. ଖରଉରମୀ କାସ, ବିଷଦୋଷ, ଶୋଥ ଓ ଜ୍ୱର
ଫା. ଜନରବ୍ ନାଶକ । ଏହା ଆୟୁଷ୍କର, ମେଧା-
ଜନକ, ରସାୟନ, ସ୍ୱରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ସୃଷ୍ଟିପ୍ରଦ । ପଦ୍ଧତି ଦ୍ୱାରା
ଦେଖା ଯାଇଅଛି ଯେ ଏ ପତ୍ରର ରସ ଏକ ତୋଲା
ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଖାଇଲେ ଆୟୁର୍ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଜଣେ ଚୀନ
ଦେଶବାସୀ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରି ଶତାଧିକ ବର୍ଷ ଜୀଇଁଥିବାର
ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।] ୨ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହେ. ଶ.)—
2. Indian madder. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାଗ (ହେ. ଶ)
(ଦେଶ)—3 Brāhmī (See)

ମଣ୍ଡୂକପ୍ଲୁତ(ତି)—ସଂ. ବ—୧ । ଭେକ ଲମ୍ଫ; ବେଙ୍ଗ ଡେଇଁବା ଗତି—
Maṇḍūka pluta(ti) 1. The jumping motion of
(ମଣ୍ଡୂକାପ୍ଲୁତି—ଅନ୍ୟରୂପ) a frog. ୨ । ରଚନାର ସ୍ୱଳ୍ପ
ବିଶେଷ; ଚମତ୍କାରଚନାବିଶେଷ—2. A kind of pictural composition. [ଦ୍ର—ଏ ରଚନାରେ ଏକ ବା ତତୋଽଧିକ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବା ଏତାଧିକ ଅକ୍ଷର ବହୁବାର ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ମଣ୍ଡୂକପ୍ଲୁତ ସ୍ୱରୂପରେ ଲିଖିତ । ଯଥା—

କରକର ଦୃସି ଦୃସି କେ ସଖୀ କନ୍ଦେଁ ମଧୁରେ
ମଧୁରେ ମ୍ଲେନ୍ଦରେ ସୁମନା ମନାଇବା ବଧିରେ
ଧୀରେ ହେବ ମୋଦ ଘୀବର ବର ଲଉଲ୍ଲ କାଲେ
କାଲେ ନ ହେବ ବ ଏ ଜ୍ରବ ଜ୍ରବକତ୍ତ ଜ୍ରବରେ ।
ଗୋଲ୍ଲୋକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

ମତାନ୍ତରରେ ଉଦାହରଣ—

ପାଳଜନ ମନ ମନ ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ ଧନଘ୍ନନ
ଛନ୍ନ ଘନ ମାନ ପ୍ରାଣଧନ ମାନ ମାନ ।
ଗୋଲ୍ଲୋକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।

ମତାନ୍ତରରେ ଉଦାହରଣ—

ରସେ ବରଷେ ରସେ ଅଳ ରସେ ପରଶେ ରସେ ।
ଗୋଲ୍ଲୋକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।]

ମଣ୍ଡୂକପ୍ଲୁତ(ତି)ନ୍ୟାୟ—ସଂ. ବ—ବେଙ୍ଗ ଯେଉଁପର ଡେଇଁ ଡେଇଁ
Maṇḍūkaplutа(ti)nyāya ଗତି କରେ ସେହିପର ମଧ୍ୟେ
ମଧ୍ୟେ ରହି ରହି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବା—Like the leaping motion of a frog. An analogy applied to a case where an act is done by leaps and bounds with repeated rests).

ମଣ୍ଡୂକ ବାଦ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଶିଶୁଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ନକ ଏକପ୍ରକାର ଅନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ;
Maṇḍūka bādya ବେଙ୍ଗୀବାଇଦ—A kind of small drum for children.

ମଣ୍ଡୂକ ସରଃ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତ୍ସେ)—ମଣ୍ଡୂକପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳାଶୟ—A tank
Maṇḍūka sarah abounding in frogs.

ମଣ୍ଡୂକା—ସଂ. ବ—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ଦେଶ)
Maṇḍūkā Mañjishṭhā (See)

ମଣ୍ଡୂକାସନ—ସଂ. ବ—ଯୋଗର ଆସନବିଶେଷ—
Maṇḍūkāsana A posture in joga or spiritual meditation,

ମଣ୍ଡୂକି—ଦେ. ବ—ମଣ୍ଡୂକ (ଦେଶ)—Maṇḍūka (See)
Maṇḍūki (ଉ—କୂର୍ମ୍ମଲୋକ ମଣ୍ଡୂକରେ ରହନ୍ତି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ପରଭେଗୀତା ।)

ମଣ୍ଡୂକୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଈ ବେଙ୍ଗ; ବେଙ୍ଗୁଲୀ—1. A she-
Maṇḍūkī frog. ୨ । ଭ୍ରଷ୍ଟା ବା ଅସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. An unchaste woman (Apte). ୩ । ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଶ)—3. Maṇḍūkaparṇṇī (See) ୪ । ଆଦିତ୍ୟଭକ୍ତା (ହେ. ଶ.) (ଦେଶ)—4. Aditya-bhaktā (See)

ମଣ୍ଡୂର—ସଂ. ବ (ମଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉର) —୧ । ଲୌହମଳ; ଲୁହାର
Maṇḍūra ଜଲକି; ଲୌହମଳ—1. The rust of
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ-ଶିଘଣ, iron. ୨ । ଲୁହା ଗୁଡ଼—2. Slag of

Digitized by srujanika@gmail.com

ସିଂଦାଣ, ଫିଦାନ, iron; dross of iron. [ଦ୍ର— ସିଂଦାନ, ଚୂଲଘାଡନ, ଅନ୍ତତଃ ୬୦ ବର୍ଷର ପୁରୁଣ ମଣ୍ଡୁକକୁ ବଟ୍ଟ, ଲୌହଚୂର୍ଣ୍ଣ, ବାଦାଡ଼ା କାଠର ଛଅ ଁରେ ପୋତ୍ତ ଗୋମୂତ୍ରରେ ଅସ୍ୱୋସଲ, ଲୌହଜ, ଯକାଇ, ଏହାପର ୭ ଥର ଶୋଧନ କର କୃଷ୍ଣଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଲୌଷ୍ଟ, ଭାଲ୍ଲ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର ଲୌହଫିଦାନ(ଣି)କା କରାଯିବା ଉଚିତ ।]

ମଣ୍ଡେଇବା—ଗ୍ରାଦେ (ଭାଷାପର) କ୍ରି—ପିନ୍ଧାଇବା— Maṇḍeibā To put on.

ମଣ୍ଡୋଦକ—ଷ. ବ (ସ. ଯ. ଲୋ; ମଣ୍ଡମିଶ୍ରିତ ଉଦକ)—ପିଠୋଉ ପାଣି—Water mixed with rice paste. Maṇḍodaka

ମଣ୍ଡୋପ—ଗ୍ରା. ବ—ମଣ୍ଡପ (ଦେଶ)—Maṇḍapa (See) Maṇḍopa [ଉ—ଉତ୍ତ ଦୂରେ ମଣ୍ଡୋପକ ଦେଶିରେ (ମଣ୍ଡେଇ,ମୁଣ୍ଡଅ, ମୁଣ୍ଡେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାଇଁ—ଗ୍ରାଚୀ. ନଲଚରିତ ।]

ମତ—ଷ—୧ । (ଅସ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦର ସପ୍ତମ୍ୟାଂଶର ଏକ ରୂପ, ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ମଦବଲମ୍ବନ, ମଦାଲମ୍ବ, ମଦାଶ୍ରୟ, ମଦର୍ଚ୍ଚିତ, ମବଷ୍ଟ, ମଦାଶ୍ରୟ, ମଦୁଦ୍ଭାବିତ; ମଦୃଶ, ମଦ୍ଦୈଶ୍ୟ, ମତ୍କେଶ, ମତ୍ଖଡ୍ଗ, ମଦ୍ଗୁଣ, ମଦ୍ଧର୍ମ, ମଚ୍ଚିତ୍ତ, ମଚ୍ଛାୟା, ମଚ୍ଛାୟା, ମଚ୍ଛୀବନ, ମଚ୍ଛ୍ରିତ, ମଚ୍ଛରୁର, ମଚ୍ଚୋରକ, ମତ୍ଭରକା, ମତୁଲ୍ୟ, ମତ୍ପୂତ୍କାର, ମଦ୍ଦେଶ, ମବ୍ଦନ,ମନ୍ନାଥ,ମତ୍ପ୍ରେରତ,ମତ୍ଫଳ;ମତ୍ଶଂସିତ,ମତ୍ସଦେଶ, ମତ୍ସଦୃଶ)—ମଦଧିକୃତ; ମୋଦ୍ୱାର; ମୋସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ମୋଦ୍ୱାରା—1. Mine; relating to me; by me. ୨ । (ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ଯାହାର ଅଛି, ଏହି ଅର୍ଥରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ—2. A suffix denoting having or possessing. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପୁଂ. ୧ ବଚନରେ ମାନ୍ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ମତୀ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ୧ ବଚନରେ ମଧ୍ୟ 'ମନ୍ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ । ଯଥା—ସଂ· ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ଦେଶଜ. ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ।]

ମତ୍କ— ସଂ. ବଣ (ଅସ୍ମଦ୍ +ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିରେ କ) —ମଦୀୟ; ମୋର— Mat-ka Mine: my (Apte) ବ (ମଦ୍ (ମତ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ)—ଖଟମାଙ୍କୁଡ— A bed-bug (Apte)

ମତ୍କାମନା—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଅସ୍ମଦ୍+କାମନା)—ମୋ ଇଚ୍ଛା— Mat-kāmanā My wish

ମତ୍କାମୀ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଅସ୍ମଦ୍ +କାମିନ୍)—ମୋତେ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of (ମତ୍କାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) getting me. [ଦ୍ର— (ମତ୍ତୃପ୍ତି, ମତ୍ପିପାସୁ, ମଦଭିଳାଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏହାପର ମତ୍ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯଥା— ମତ୍କାର୍ଯ୍ୟ, ମତ୍କୁଟୀର, ମତ୍କୁଳ, ମତ୍କେଶ ।]

ମତ୍କୁଣ—ଷ. ବ (ମଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କୁଣ)—୧ । ଖଟର ପୋକ; Matk-uṇa ଓଡ଼ିଶ—1. The bed bug. ୨ । ଉକୁଣୀ— 2. Louse. ୩ । ନଦୀଷାଣ ହସ୍ତୀ; ମାଖନା ହାତୀ— 3. An elephant without tusks. ୪ । ନାଗୁକେଳ (ଗଛ ଓ ଫଳ)—4. Cocoanut (tree and fruit). ୫ । ମାଖନା ମନୁଷ୍ୟ; ଶ୍ମଶ୍ରୁଗ୍ରୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A male without mustaches or beard; a beardless man. ୬ । ଜଙ୍ଘାତ୍ରାଣ; ପଦ ତ୍ରାଣ—6. An armour for the legs or thigh. ୭ । ମହିଷ— 7. A buffalo (Apte.)

ମତ୍କୁଣା(ଣୀ)—ଷ. ବ—୧ । ଅଜାଗଳସ୍ତନ—1. The nipple- Mat-kuṇā(ṇī) like protuberances below the neck of a goat. ୨ । ଅଜାଉଲ୍ଲୋମ ସ୍ତ୍ରୀଚିହ୍ନ; ଅଲ୍ଲୋମକ ଭଗ—2. Female organ which has not yet grown the pubic hairs; the pudendum of a young girl (Apte.)

ମତ୍କୁଣାରି—ଷ. ବ—(ମତ୍କୁଣ + ଅରି)—ଇନ୍ଦ୍ରାସନ; ସିବ୍ଦି; ପଦ୍ମ— Mat-kuṇāri Indian hemp.

ମତ୍କୃତ—ଷ. ବ—(ଜ୍ଞ୍ୟା ତତ୍; ଅସ୍ମଦ୍ + କୃତ)—ମୋଦ୍ୱାରା କୃତ Mat-kṛuta ବା ସମ୍ପାଦିତ ବା ରଚିତ—Done by me.

ମତ୍ପରାୟଣ—ଷ. ବଣ. ପୁଂ—(ଅସ୍ମଦ୍ + ପରାୟଣ)—ମୋ ପ୍ରତି Mat-parāyaṇa ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତ—Devoted to me. (ମତ ପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମତ ପରାୟଣତା—ବ)

ମତ୍ପୁତ୍ର—ଷ. ବ—(ଅସ୍ମଦ୍ + ପୁତ୍ର)—ମୋ ପୁଅ— Mat-putra My son. (ଦ୍ର—ଏହାପର ମତ୍ପତ୍ନୀ, ମତ୍କନ୍ୟା, ମତ୍ସନ୍ତାନ, ମତ୍ଭୃତ୍ୟ ଆଦି ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।)

ମତ୍ପ୍ରଣୀତ—ଷ. ବଣ—(ଅସ୍ମଦ୍+ପ୍ରଣୀତ) ମୋ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ— Mat praṇīta Written or composed by me. (ମତ୍କୃତ, ମତ୍ଲିଖିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତ୍ସ —ଷ. ବ—(ମଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ସ)—୧ । ମାଛ—1, Fish Mat-sa (Apte). ୨ । ମତ୍ସ୍ୟରାଜ—2, A lord of the Matsyas (Apte). ୩ । ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶ—3. The Matsya country. ୪ । ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶବାସୀ— 4. An inhabitant of the Matsya country.

ମତ୍ ସକାଶ—ଷ. ବ—(ଅସ୍ମଦ୍ + ସକାଶ)—ମୋ ନିକଟତା—My Mat-sakāśa (ମତ୍ସକାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) vicinity.

ମତ୍ ସକାଶାତ୍—ଷ. ଅ—(ଅସ୍ମଦ୍+ସକାଶାତ୍)—ମୋଠାରୁ; ମୋ- Mat-sakāśāt ନିକଟରୁ—From me.

ମତ୍ ସଙ୍କଳ୍ପ—ଷ. ବ—(ଅସ୍ମଦ୍+ସଙ୍କଳ୍ପ)—ମୋର ସଙ୍କଳ୍ପ—My Mat-saṁkalpa determination or resolve. (ମତ୍ସଙ୍କଳ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତ୍ ସଦୃଶ—ଷ. ବଣ ପୁଂ—(ଅସ୍ମଦ୍+ସଦୃଶ) – ମୋ ପରି— Mat-sadṛuśa Like me; similar to me. (ମତ୍ସଦୃଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମତ୍ ସାଦୃଶ୍ୟ—ବ) (ମତ୍ସଦୃଶା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମତ୍ସର—ସଂ. ବ—(ମଦ୍ ଧାତୁ=ଦ୍ୱେଷ କରିବା+ଉର. ସର)—୧ । Mat-sara ଅସୂୟା; ହିଂସା—1. Spite; malice. ୨ । (ମତ୍ସର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱେଷ—2. Envy. ୩ । ପରଶ୍ରୀକାତରତା—3. Pain at another's weal. ୪ । ରୋଷ; କୋପ—4. Anger. ୫ । ଆତ୍ମଧିକ୍କାର—5. Self reproach. ୬ । ଶତ୍ରୁତା—6. Enmity (Apte). ୭ । ଗର୍ବ—7. Pride (Apte). ୮ । ଲୋଭ; ଅତ୍ୟନ୍ତତା—8. Covetuousness (Apte). ୯ । (+କରଣ. ସର) ସୋମ (ଲତା)—9. The soma (Apte). ୧୦ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ସର)—ମଶା—10. Gnat

ମତ୍ସରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte) ବଣ—୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ସର)—ପରଶ୍ରୀକାତର-

ମତ୍ସରୀ—ବ) 1 Envious. ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ—2. Angry. ୩ । ଦ୍ୱେଷପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Spiteful. ୪ । ଲୋଭୀ—4 Covetuous. ୫ । ପେଟୁ; ଉଦରମ୍ଭରି—5 Greedy; insatiate (Apte) ୬ । ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ—6 Selfish; self interested (Apte) ୭ । କୃପଣ—

7 Niggardly.

ମତ୍ସରୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମତ୍ସରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine Mat-sarā of Mat-sara. ସଂ. ବ—୧ । ମକ୍ଷିକା; ମାଛି (ମତ୍ସ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) —1.A fly. ୨ । ମଶା—2. Gnat.

ମତ୍ସ୍ୟୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମତ୍ସର+ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—୧ । Mat-sarī ଦ୍ୱେଷକାରୀ—1. Envious; jealous; spite-(ମତ୍ସ୍ୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ful. ୨ । ପରଶ୍ରୀକାତର; ଅସୂୟାପରବଶ (ମତ୍ସରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Unable to bear the weal of another person with equanimity. ୩ । ବୈରଭାବାପନ୍ନ—3. Inimical. ୪ । କୃପଣ—4. Miserly. ୫ । କ୍ରୁଦ୍ଧ—5. Angry. ୬ । ଲୋଭୀ—6. Covetuous; greedy (Apte).

ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମଦ୍ ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା; ଆନନ୍ଦିତ ହେବା+ Mat-sya କର୍ତ୍ତୃ. ସ୍ୟ; ଯେ ନୂଆ ପାଣି ପାଇଲେ ମତ୍ତ ହୁଏ) (ମତ୍ସ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) —୧ । ମାଛ; ମୀନ—1. Fish. ୨ । (ମତ୍ସ୍ୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଅବତାର—2. The first incarnation of Bishṇu. [ଦ୍ର—ଏହି ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ମହାପ୍ରଳୟ ସମୟରେ ଅତଳ ଗର୍ତ୍ତର ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିବା 'ବେଦ' ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ ।] ୩ । ପୁରାଣ ବିଶେଷ—3. The name of a Purāṇa. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପୃଥିବୀର ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମତ୍ସ୍ୟ ଅବତାରର ଚାର୍ଯ୍ୟମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୪ । ମୀନରାଶି; ହନ୍ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିର ଶେଷ ରାଶି—4. The Pisces; the last of the 12 signs of the zodiac. ୫ । ସୌର ଚୈତ୍ରମାସ—5. The solar month of Chaitra. ୬ । ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶ (ଦେଶ) 6. Name of a country; Mat-sya desa (See) ୭ । ବିରାଟ ଦେଶ—7. The Birāṭa country. ୮ । ମତ୍ସ୍ୟଦେଶର ରାଜା—8. The king of the Mat-sya country (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍କଳ ଦେଶ—1. The country of Utkala. [ଦ୍ର—ଉତ୍କଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମାଛ ଖାଇବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମରଢ଼ୁଆ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହିଥାଆନ୍ତି ଯେ ଆମର ଓଡ଼ଶାରେ। ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶ ।] ୨ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ପର୍ବତ-ବିଶେଷ—2. Name of a mountain in the Balasore district. (ଦ୍ର—ମତ୍ସ୍ୟଶୈଳ ଦେଶ ବା ଅଡ଼ମ୍ବରେ ଅଗ୍ରତେ ଠିଆ । ଯଥାନାଥ. ଉଷା ।)

ମତ୍ସ୍ୟ କରଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ଖାଲୋଇ; ମାଛ ରଖିବାର ବାଉଁଶିଆ; ଆଇଁଷ Mat-sya karaṇḍa ଟୋକେଇ—A wickerwork basket used by fishermen for keeping the fish they catch; a fish-basket.

ମତ୍ସ୍ୟ କରଣ୍ଡିକା
ମତ୍ସ୍ୟ ବନ୍ଧ(ଦ୍ଧ)ନୀ
ମତ୍ସ୍ୟାଧାନୀ
ମତ୍ସ୍ୟଧାନୀ
} ଅନ୍ୟରୂପ

ମତ୍ସ୍ୟ କେଶରୀ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ନରପତ୍ତି ବିଶେଷ—Name of a king of ancient Orissa, of the Kesarī Dynasty. [ଦ୍ର—ଏ ପୁରା ସହର ଜକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଠରନଳା ଯୋଲ ନାମୀଣ କରାଇଥିଲେ । ଏ ରାଜା ୧୨୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ୧୧୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।]

ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହା ମାଛପରି ଗନ୍ଧାଉଥାଏ— Mat-sya gandha Having the smell of fish.

ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାଛର ଗନ୍ଧ; ଆଇଁଶିଆ ଗନ୍ଧ —Fishy smell.

ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମତ୍ସ୍ୟ+ଗନ୍ଧ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; Mat-syagandhā ମତ୍ସ୍ୟର ଗନ୍ଧପରି ଗନ୍ଧ ଯାହାର) — (ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ଧୀବରସ୍ତ୍ରୀକନ୍ୟା; ଯୋଜନଗନ୍ଧା; ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଜନନୀ; ସତ୍ୟବତୀ—1. The mother of sage 'Byāsa' and wife of king Śāntwanu, but formerly deflowered by sage Parāśara. [ଦ୍ର—ସତ୍ୟବତୀ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।] ୨ । ଜଳ ପିପୁଲି—2. A kind of aquatic pepper. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯାହାର ଦେହ ମାଛପରି ଗନ୍ଧାଉ ଥାଏ; ଆଇଁଶିଆ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Having a fishy smell.

ମତ୍ସ୍ୟଘାତ—ସଂ. ବ—୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାଛ ମାରିବା ବୃତ୍ତି— Mat-syaghāta 1.The occupation of a fisherman ୨ । (ମତ୍ସ୍ୟ+ହନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମାଛମରା କେଉଟ; ମାଛୁଆ—2. Fisherman (Apte).

ମତ୍ସ୍ୟଜାଳ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ମାଛଙ୍କ ମଜା ବା ପଣ୍ଡା— Mat-sya jāla A shoal of fishes.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମତ୍ସ୍ୟ ଜାଲ—ସ. ବ (ମ ଷ. ତତ୍ପୁ)—ମାଛ ଧରିବା ଜାଲ—Mat-sya jāla Fishing net.

ମତ୍ସ୍ୟ ଜୀବ(ବି)—ସ. ବ. ପୁଂ (ମତ୍ସ୍ୟ+ଜୀବ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; +ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ମାଛ ମାରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରେ; ଧୀବର; କେଉଟ—Fisherman. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ମାଛ ମାରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହକାରୀ—Subsisting on fishing. ମତ୍ସ୍ୟଜୀବା, ମତ୍ସ୍ୟଜୀବିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ; ମତ୍ସ୍ୟଜୀବ, ମତ୍ସ୍ୟୋପଜୀବୀ, ମତ୍ସ୍ୟଘାତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ମତ୍ସ୍ୟଣ୍ଡିକା—ସ. ବ (ମତ୍ସ୍ୟ+ଅଣ୍ଡ+କ+ଆ)—୧। ମିଶ୍ରୀ—Mat-syaṇḍikā 1. Crystallised sugar; sugarcandy. (ମତ୍ସ୍ୟଣ୍ଡୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। କନ୍ଦ; ନବାତ—2. Coarse or unrefined sugar (Apte). ୩। ମଠ—3. A monastery. ୪। ହିମାଳୟୁ ଜାତ ଏକଜାତିୟ ବନ୍ୟ ଲତାର ଡାଙ୍ଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମାଞ୍ଜମଞ୍ଜି ପରି ଦାନା ବିଶିଷ୍ଟ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—4. A kind of tiny globules coming out of the stems of a Himalayan herb and used in medicine.

ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶ—ସ. ବ—୧। ଆଧୁନିକ ଯୁଜପୁରାନାର ଜୟପୁର—Mat-sya deśa 1. Modern Jaipur in the Rajputana states. ୨। ପ୍ରାଚୀନ ବିରାଟଦେଶ; ଆଧୁନିକ କୁଚବିହାର—2. Modern Coochbehar.

[ଦ୍ର—କେତେକ ଲେଖକଙ୍କ ମତ ଅଟେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୟପୁର ଓ ଉଦୟପୁରରହିଁ ପ୍ରାଚୀନକାଳର ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶ ଅଟେ; କେତେକ ଲୋକ ଏହାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ପାଞ୍ଚାଳ ଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି କହନ୍ତି—ହି. ଶ; କେହି କେହି ପ୍ରାଚୀନ ବିରାଟ ବା ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶକୁ ଉତ୍ତର ବଙ୍ଗରେ ବଗୁଡ଼ାର ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାର କହନ୍ତି—ସ୍ଥଳଭଟ୍ଟ ଓ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର; ମନୁସ୍ମୃତିରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଓ ପାଞ୍ଚାଳ ଦେଶ ସଙ୍ଗେ ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହେଉଥିଲା ଯେ ଏହା ଥାନେଶ୍ୱର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇଅଛି ଯେ ଅଲୱାର ଓ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ ମହାଭାରତ ସମୟରେ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ ବୋଲିଯାଉଥିଲା । ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୈରାଟ ଓ ମାଚଡ଼ି ସ୍ଥାନ ଦ୍ୱୟ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ବିରାଟ ଓ ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶର ସ୍ମୃତି ଜାଗରୂକ କରୁଅଛି । ହି. ଶ. । ମରୁସ୍ଥଳୀ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ ଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । କେହି କେହି ବଣାଗା ପଟ୍ଟଣାର ଜୟପୁରକୁ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଥିର କିଛି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ ।] ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳ ଦେଶ—The Utkala country.

ମତ୍ସ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ସ. ବ—ମାର୍ଗଶିର କୃଷ୍ଣଦ୍ୱାଦଶୀ—Mat-sya dwādasi The 12th day of the month of Margasira (Apte).

ମତ୍ସ୍ୟ ଧାନିକା—ସ. ବ—ମାଛ ରଖାଯିବା ଝୋଟକେଇ; ଖାଲେଇ—Mat-sya dhānikā A basket for depositing fishes after their being caught. (ମତ୍ସ୍ୟଧାନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣ—ସଂ. ବ—ଉନ୍ନାମକ ଏକ ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ—Mat-sya purāṇa The name of a Purāṇa or Hindu mythological work.

ମତ୍ସ୍ୟ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବ (ମତ୍ସ୍ୟ+ବନ୍ଧ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ମାଛମରା କେଉଟ—Fisherman (Apte) (ମତ୍ସ୍ୟବନ୍ଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତ୍ସ୍ୟ ବେଧନ—ସଂ. ବ—୧। ବନ୍ଶି—1. A fishing angle (Apte). ୨। ଘାଣିଚୁଆ—2. Cormorant (Apte)

ମତ୍ସ୍ୟବେଧନୀ—ସଂ. ବ—(ମତ୍ସ୍ୟ+ବେଧନ+ଈ)—ବନ୍ଶୀ—Mat-syabedhanī Angling rod. (ମତ୍ସ୍ୟବନ୍ଧନ, ମତ୍ସ୍ୟବେଧନକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତ୍ସ୍ୟ ଭୋଜୀ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମତ୍ସ୍ୟ+ଭୁଜ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଅତିଶୟ ଭୋଜୀ; ମତ୍ସ୍ୟାଶୀ; ଯେ ମାଛଖାଏ—Fish-eating. (ମତ୍ସ୍ୟ ଭୋଜୀନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମତ୍ସ୍ୟରଙ୍କ(ଙ୍ଗ)—ସ. ବ—ମାଛରଙ୍କା ଚଢ଼େଇ—Mat-sya raṅka(ṅga) The king-fisher (bird); halcyon. (ମତ୍ସ୍ୟରଙ୍ଗକ, ମତ୍ସ୍ୟାଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତ୍ସ୍ୟ ରାଶି—ସ. ବ—ମୀନରାଶି—Mat-sya rāśi The Pisces sign of the zodiac.

ମତ୍ସ୍ୟରାଜ—ସ. ବ—(ତତ୍ପୁ.ତତ୍; ମତ୍ସ୍ୟ+ରାଜନ୍)—୧। ମତ୍ସ୍ୟଦେଶର ଅଧିପତି; ବିରାଟରାଜ—1. Birāta; the king of the Mat-sya country ୨। ରୋହିତ-ମତ୍ସ୍ୟ—2. the Rohita fish. ୩। ବାଲିଆ ମାଛ—3. The cat fish; the Boal fish. ଦେ. ବ—ଭାକୁଡ଼ି ମାଛ—The Katla fish. (ଦ୍ର—ଭାକୁଡ଼ିମାଛ ଥାଇ ବୋଇଲା ମୁଁ ମାଛଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରଜା । ମୋ ମୁଣ୍ଡକୁ ସୋରୁଆ କଲେ ଦେଖିବୁ କେଡ଼େ ମଜା । ଭଗ ।)

ମତ୍ସ୍ୟ ଲିସ୍—ପ୍ରାଦେ (ରଜାମ) ବ (ସ. ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ଇଂ. ଲିଜ୍)—Mat-sya lis ମତ୍ସ୍ୟଜାତ ପଟ୍ଟା—Lease of fishery.

ମତ୍ସ୍ୟ ସଙ୍ଘ—ସ. ବ—(ତତ୍ପୁ.ତତ୍; ମତ୍ସ୍ୟ+ସଙ୍ଘ)—ମାଛଙ୍କ ପଲ୍ଲା ବା ଝେଦା—A shoal of fiish. (ମତ୍ସ୍ୟ ସଙ୍ଘାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତ୍ସ୍ୟାକ୍ଷୀ(ଙ୍ଗୀ)—ସ. ବ—୧। ଜଳଜ ଶାକବିଶେଷ; ହିଲମୋଚିକା; Mat-syākshī(ṅgī) ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନି ଶାଗ—1. A kind of aquatic pot-herb; Hincha Kipens. ୨। ଗଣ୍ଡୁବା—2. Globular-knotted grass. ୩। ବୃହତ୍ତା; କଣ୍ଟକାରୀ—3. Solanum Indicum.

ମତ୍ସ୍ୟାଣ୍ଡ—ସ. ବ—(ତତ୍ପୁ.ତତ୍; ମତ୍ସ୍ୟ+ଅଣ୍ଡ)—ମାଛମଞ୍ଜି—Matsyāṇḍa The ova of fishes; the roe of a fish. (ମତ୍ସ୍ୟାଣ୍ଡିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମତ୍‌ସ୍ୟାଦ—ସ.ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମତ୍‌ସ୍ୟ + ଅଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେ ମାଛ ଖାଏ; ଅମିଷାଶୀ—Subsisting on fishes; (ମତ୍‌ସ୍ୟାଶୀ, ମତ୍‌ସ୍ୟାଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) fish-eating. ସ. ବ.—(ମତ୍‌ସ୍ୟାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଛରଙ୍କା ପକ୍ଷୀ—The kingfisher bird.

ମତ୍‌ସ୍ୟାସନ—ସ. ବ—ରୁଦ୍ର ଯାମଲୋକ୍ତ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅସନବିଶେଷ—Matsyāsana Name of a posture during spiritual meditation according to the Tantras.

ମତ୍‌ସି—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମତ୍‌ସ୍ୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ମାଈ ମାଛ; ଯେଉଁ ମାଛଙ୍କ ପେଟରେ ମଈ ଥାଏ—A female fish. Mat-syī

ମତ୍‌ସ୍ୟୋଦରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମତ୍‌ସ୍ୟ + ଉଦର + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—Mat-syodarī ମତ୍‌ସ୍ୟଗନ୍ଧା ୧ (ଦେଖ)—Mat-syagandhā 1 (See) ସ. ବ. ପୁଂ (ମତ୍ସ୍ୟ + ଉଦର + ଇନ୍; ୯ମା ୧ବ)—ରାଜା ବିରାଟ—An epithet of King Birāṭa (Apte).

ମତ୍‌ସ୍ୟୋଦର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମତ୍‌ସ୍ୟୋଦର + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇଯ୍)—Mat-syodariya ବ୍ୟାସଦେବ—Sage Byāsa (Apte).

ମତ—ସ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା; ମନେ କରିବା + କର୍ମ.ତ)—Mata ୧। ମନର ଭାବ—1. Idea; thought. ୨। ପରାମର୍ଶ; ଉପଦେଶ—2. Advice. ୩। ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ଅଭିପ୍ରାୟ; ଆଶୟ—3. Intention; aim. ୪। ବିଶ୍ୱାସ—4. Faith; belief. ୫। ମନ୍ତବ୍ୟ—5. Remark. ୬। ଇଚ୍ଛା—6. Wish; desire. ୭। ଅଭିମତ—7. Opinion; choice. ୮। ଜ୍ଞାନ—8. Knowledge. ୯। ଗୁରୁଲ; ଅଗୁରୁ—9. Agallochium ୧୦। ହସ୍ତୀ—10. Elephant. ୧୧। ପ୍ରକାର; ଧାଞ୍ଚ—11. Mode; manner. ୧୨। କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନରେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ଭାବ; ମତବାଦ—12. View; doctrine. ୧୩। ମେଘ—13. Cloud. ୧୪। ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ—14. Religious belief; creed; tenet. ୧୫। ସମ୍ମତି; ମଞ୍ଜୁର; ଅନୁକୂଳମତ—15. Approbation; commendation; sanction (Apte). [ଦ୍ର—କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଅଭିଧାନରେ ଏଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମଞ୍ଜୁର ବା ସମ୍ମତି (approbation, commendation, sanction) ବୋଲି ଲେଖା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମିଳେ ନାହିଁ ଓ ଏହା ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ—M. W.] ବିଣ—୧। ସମ୍ମତ—1. Agreed; approved; sanctioned. ୨। ଜ୍ଞାତ—2. Known. ୩। ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ—3. Reasonable. ୪। ଅଭିପ୍ରେତ—4. Intended; aimed at. ୫। ବିବେଚିତ—5. Considered; deemed; regarded; looked-upon. ୬। ଚିନ୍ତିତ—6. Thought of. ୭। ଅନୁମିତ—7. Supposed; conjectured; guessed. (Apte). ୮। ଚିନ୍ତାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ—8. Thought out (Apte). ୯। ପୂଜିତ; ସମ୍ମାନିତ—9. Respected; worshipped. ୧୦। ଅନୁଭୂତ—10. Perceived (Apte). ୧୧। କୁତ୍ସିତ; ମଳ; କଦର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—11. Nasty; filthy; bad. ଗ୍ରା. ବି (ସ. ମତ୍)—୧। ମତ୍ତତା—1. Madness. ମତ୍ତତା **ମତତାଇ, ମସ୍ତୀ** ୨। ଗର୍ବ—2. Pride. ୩। ମାଡୁ; ମାଡ ମତ୍ତ; **ମସ୍ତ ଉଠିବା**—3. Paroxysm. ବିଣ—୧। ଉନ୍ମତ୍ତ—1. ମତ; ମତନ Maddened. ୨। ଗର୍ବଶୀଳ—2. Arrogant. ଅ.—**କାପେସା** (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ସଥା—ଏ ମତ; ସେ ମତ **ରକମସେ** ନାନା ମତ; ତେ ମତ।)—୧। ସଦୃ—1. Like. [ଉ—ଆକାଶ ମତ ମହତ୍ତ୍ୱ ଯାହାର। ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଶିଶୁଙ୍କର ଉଷ ଅଭିଳାଷ।] ୨। ପ୍ରକାରେ—2. In (such) way.

ମତ ଉଠିବା—ଦେ ବ—ମାଡୁ ଉଠିବା; ମତ୍ତତା ପ୍ରକାଶ ହେବା—Mata uṭhibā Being in a paroxysm, frenzy or madness. ମାତ ଓଠା **ମସ୍ତୀଉତରନା (ଚଢନା)**

ମତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସମ୍ମତ ହେବା—1. To agree. Mata karibā ୨। ଅଭିମତ ଦେବା—2. To give an opinion. ମତ ରଖିବା; **ମତନା**

ମତ ଖେଞ୍ଚା—ଦେ. ବିଣ—ବିତଣ୍ଡା ଯୁକ୍ତି କରି ଉତ୍ତମ ମତ ଦେଇଥିବା—Mata kheñchā (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—Wrangling; carping. [ଉ—ମତ ଖେଞ୍ଚା ଜ୍ଞାନରୁ ସେ ଏହୁ ଏ ଅଜ୍ଞାପତ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଶିବ ସ୍ୱରୋଦୟ।]

ମତ ଗଜ—ଦେ. ବ—୧। (ସ. ମତଙ୍ଗଜ)—ମତଙ୍ଗଜ (ଦେଖ) Mata gaja ମତ୍ତ ଗଜ 1. Mataṅgaja (See) ୨। **ମତ୍ତା ହାଥୀ** (ସ. ମତ୍ତଗଜ) ମତ୍ତହସ୍ତୀ—2. An elephant in rut. ମତ୍ତହାତୀ

ମତଗଜ ଗଲି—ଦେ. ବ—ମତ୍ତହାତୀ ପର ଧାଁରେ ଧାଁରେ ଗଲି—Slow Matagaja chāli walking like that of an elemତ୍ତଗଜର ଚାଲ **ମତବାଲା ହାଥୀକୀ ଚାଲ** phant in rut.

ମତଗଜ ସିଂହ—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆ ରାଇକ ଓ ଖଣ୍ଡାୟତଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା Matagaja simha ରାଜୋପାଧିବିଶେଷ—Name of a personal title given by Oriya Rajas to to 'Paikas'.

ମତଙ୍ଗ—ସ. ବ—(ମଦ୍ ଧାତୁ=ଗୀତ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅଙ୍ଗ)—୧। Mataṅga ମାତଙ୍ଗ; ହସ୍ତୀ; ହାତୀ—1. Elephant. ୨। (+କରୀ ଅଙ୍ଗ) ମେଘ—2. Cloud. ୩। ରାଜର୍ଷି ବିଶେଷ—3. Name of a saintly king. ୪। ମୁନି ବିଶେଷ—4. Name of a sage. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଅଶ୍ରମ ରୁଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବତରେ ଥିଲା। ଏକଦା ବିପ୍ରଚିତ୍ତ୍ୟାଖ୍ୟ ବାଳ ଦୁନ୍ଦୁଭି ନାମକ ଅସୁରକୁ ବଧ କରି ତାହାର ଶବକୁ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡି ଦେବା ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଶବରୁ ନିର୍ଗତ ରକ୍ତ-କଣିକା ଏ ମୁନିଙ୍କ ଦେହରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଏ କ୍ରୋଧରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଳକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ବାଳ ରୁଷ୍ୟମୁକ ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଗଲେ ମୁଣ୍ଡୁ ଲଉବ । ବାଳ ଏହି ପର୍ବତକୁ ଯିବାରୁ ସେହି ଶାପଯୋଗୁଁ ଉହିଁ ଉପରେ ଗ୍ରମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନହତ ହେଲା ।(ସୁକଲଚନ୍ଦ୍ର)। ଏ ଶବଦ୍ୱର ଗୁରୁଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଅଛୁ ଯେ ଏକ ନାପିତର ସାର୍ଯ୍ୟରୁ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ହ. ଶ ।] ୫ । ଦାନବବିଶେଷ (ହ. ଶ) 5. Name of a demon. ୬ । ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥ-ବିଶେଷ—(ହ. ଶ.)—6. Name of an ancient place of pilgrimage. ୭ । କାମରୂପ ଦେଶର ଅନ୍ତିକୋଣସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ—(ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)-7. Name of a country to the south-east of Kāmarūpa in Assam.

ମତଙ୍ଗଜ—ସ. ବ—(ମତଙ୍ଗ + ଜନ ଧାତୁ + ଅ) —୧ । ମୁନିବିଶେଷ— Mataṅgaja 1. Name of a sage. ୨ । ହସ୍ତୀ— 2. Elephant.

ମତ ଦେବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଅନୁମୋଦନ କରିବା—1.To support; Mata debā to second. ୨ । ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା— ମତ ଦେଓୟା **मत देना** 2. To give an opinion. ୩ । ସ୍ୱୀକୃତ ଦେବା—3. To agree. ୪ । ଅନୁମତି ଦେବା—4. To give permission. ୫ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା—5. To give advice.

ମତଦ୍ୱୈଧ—ସ. ବ—(ସପ୍ତୀ ତତ୍) —୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତର Mata dwaidha ପ୍ରଭେଦ ବା ଅନୈକ୍ୟ—1. Difference of opinion between two persons. ୨ । ଏକ ବିଷୟରେ ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ମତ—2. Two defferent opinion son a subject

ମତ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି ୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ସଂଗ୍ରହ Mata nebā କରିବା—1. To take or gather other ମତଲଓୟା people's opinion. ୨ । ଅନ୍ୟର ଅନୁମତି ପ୍ରହଣ **मतलेना** କରିବା—2. To take permission. ୩ । ସମ୍ମତି ପ୍ରହଣ କରିବା—3. To get consent. ୪ । ଅନ୍ୟର ପରାମର୍ଶ ନେବା—4. To take another's advice.

ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ—ସ. ବ (ସପ୍ତୀ ତତ୍)—ପୂର୍ବରେ ପ୍ରକାଶିତ ବା ଜ୍ଞାତ Mata paribarttana ମତର ଅନ୍ୟଥା ଭାବ—Change of opinion.

ମତ ପୋଷଣ—ସ. ବ (ସପ୍ତୀ ତତ୍)—ମନରେ କୌଣସି ମତ ଧାରଣ Mata poshaṇa କରିବା—Holding or entertaining an opinion.

ମତ ଫେରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ପୂର୍ବରେ ପ୍ରକାଶିତ ବା ଜ୍ଞାତ Mata pherā(re)ibā ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା—To ମତବଦଳାନ **मतबदलाना** change one's opinion. [ମତ ବଦଳା(ଲେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମତବାଇ(ୟା)—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ମତ ଓ ବାତୁଳ)—ଇଚ୍ଛାପୂର୍ବକ ବୃଦ୍ଧି Mata bāi(yā) ଜରତାର୍ଥ ହୋଇ ନ ଯାଇବା ଯୋଗୁଁ ଯାଗଲ;

(ମତବାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମଦଜନିତ—Maddened on account [ମତବାଉଲା—ଅନ୍ୟରୂପ] of unsatiated sexual hank- କାମବାଇ **मदनमस्त** ering.

ମତବାଡ—ସ. ବ—୧ । ଆଧାରଭୂତ ଜୀବନର ଗଢ଼ ପ୍ରତିପାଦକ ବା ଅନ୍ୟ Matabāda ବିଷୟକ ମତ ବା ମୂଳନୀତି—1. The basic principles governing a man's actions or life; tenet governing a person's life or conduct; theory. ୨ । ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ—2. Expression of one's opinion; laying down of one's tenets or doctrines.

ମତବାଦୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମତ + ବଦ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୯ମା. Matabādī ୧ବ)—ମତ ପ୍ରକାଶକାରୀ—Expressing (ମତବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) or propounding an opinion or theory.

ମତ ବିରୁଦ୍ଧ—ସ.ବଣ (ସପ୍ତୀ ତତ୍)--କୌଣସି ମତର ବିପକ୍ଷ ବା ପ୍ରତିକୂଳ-- Mata birudha Contrary to a particular (ମତ ବିରୁଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) opinion or doctrine.

ମତବିରୋଧ—ସ. ବ (ସପ୍ତୀ ତତ୍)-ମତମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭବ ବା ଅମେଳ— Mata birodha Difference or disagreement of opinion.

ମତବିରୋଧୀ —ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସପ୍ତୀ ତତ୍)--ବିପକ୍ଷମତ ପୋଷଣକାରୀ— Matabirodhī Holding an opposite or adverse (ମତବିରୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) opinion.

ମତଭେଦ—ସ. ବ (ସପ୍ତୀ ତତ୍)—୧ । ଏକାଧିକ ମତର ଅମେଳ— Matabheda 1. Difference of opinion. ୨ । ଅନ୍ୟମତ— 2. A different opinion.

ମତ(ତା)ଲବ୍(ବ୍) —ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମତଲବ୍)—୧ । ଇଚ୍ଛା— Mata(tā)lap(b) 1. Wish; desire. ୨ । ଅଭିପ୍ରାୟ; ମତଲବ ଆଶୟ—2. Intention. ୩ । ଗୂଢ଼ ଅଭିସନ୍ଧି— **मतलब** 3 Secret intent; motive. ୪ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ— 4.Aim;object. ୫ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ--5. Gist. ୬ । ସ୍ୱାର୍ଥପରତା-- 6. Selfishnesss.

ମତଲପ୍(ବ୍) ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ମତ୍ଲବ୍+ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ Matalap(b) bāj ବାଜ୍)—କୁଅଭିସନ୍ଧି ଯୁକ୍ତ—Evil- ମତଲବବାଜ **मतलबबाज** intentioned; designing.

ମତ(ତା)ଲପି(ବି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ମତଲବ୍)—୧ । ସାଧାରଣ Mata(tā)lapi(bi) ଅଭିସନ୍ଧି ଅଛି—1. Having an aim ଖେୟାଲୀ armotive in view. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚୁଣ୍ଡି; ଖିଆଲୀ—2. **मतलबी** Acting according to one's whims; way- ward; whimsical. ୩ । ଫନ୍ଦୀବାଜ; କୂଟବୁଦ୍ଧି ଯୁକ୍ତ; କୌଶଳୀ—3. Strategist; crafty; designing. [ମତ(ତା)ଲପି(ବି)ଯୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୪ । ସ୍ୱାର୍ଥପର—4. Selfish.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମତଲ୍ଲିକା—ଫ. ବ୍ଦ (ମତ+ଅଲ୍.ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ+ Matallikā ଆ)—ପ୍ରଶସ୍ତ; ଉତ୍ତମ—Good; excellent; best of its kind. [ଦ୍—ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା—ଗୋମତଲ୍ଲିକା=ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗୋ ।]

ମତ ହେବା ଗଜ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଫ. ମତଙ୍ଗଜଗତ୍ତ)—୧ । ଅଳସ Mata hebā gaja hebā ବା ଧୀରଗତିରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ **सुस्तीसे सजावट करना** କରିବା—1. To do any work lazily or slowly. [ଉ—ମତ ହେବେ ଗଜ ହେବେ, ଭେବେ ଯାଇ ପୁଅ ବେଦଜ ଯିବେ—ଉଗ ।] ୨ । ସାଜସଜ୍ଜା ବା ଅଙ୍ଗରାଗ କରିବାରେ ବହୁ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରିବା—2. To spend much time in dressing or equipping oneself.

ମତା—ଦେ. ବ—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. State of Matā being excited; excitement. ୨ । ଅଣ୍ଡିଆ ମାତୀ ଗାରିବଶେଷ—2. A kind of male **मस्ती** pigeon. ବ୍ଦ (ଉତ୍ତନ୍ ଓ ପାଲ୍ଲି ଆଦ) ଏକ ପାଖକୁ ଢଳିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା—The state of a (palanqin or a balance) leaning to one side.

ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମାଡିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ— Matā(te)ibā The causative form of 'Mātibā'). ମାତାନ ୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ କରାଇବା—1. To madden. ୨ । **मतवाना, बहकाना** ଉତ୍ତର୍ତ୍ତାଇବା—2. To instigate; to incite; to induce. ୩ । ଅସକ୍ତ କରାଇବା—3 To cause to be attached. (ଉ—ଝୁରିଆଙ୍କୁ ମତାଇଣ ଜୁର କରାଇବ, ଯାହାର ସେତେକ ଯିବ ଭଣ୍ଡାରୁ ତା ଦେବ । ସ୍ତ୍ରୀତୀ. ନଳ ଚରିତ ।)

ମତାନୁଯାୟୀ—ଦେ. କ୍ରି. ବ୍ଦ (ଫ. ମତ+ଅନୁଯାୟିନ୍)—କୌଣସି Matānujāyī ମତ ଗ୍ରହାରେ—According to an opi- (ମତାନୁସାରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) nion or doctrine. ଫ.ବ୍ଦ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମତାନୁସାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —ମତାବଲମ୍ବୀ (ଦେଖ)—Matābalambī (See)

ମତାନ୍ତର—ଫ. ବ (ଫ. ଅନ୍ୟ +ମତ)—ଅନ୍ୟ ମତ; ଭିନ୍ନ ମତ— Matāntara Different opinion.

ମତାବଲମ୍ବନ—ଫ. ବ୍(ଅନ୍ତୀ ଉତ୍)—୧। ଗୋଟିଏ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା; Matābalambana ଗୋଟିଏ ମତ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା— ମତାଶ୍ରୟ ମତାନୁବର୍ତ୍ତନ ମତାନୁସରଣ } ଅନ୍ୟରୂପ 1. Acceptance of a particular opinion; following of an opinion or tenet.

୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ କର୍ମ କରଣ— 2. Acting according to the opinion of another; subserviency to the wish of another person.

ମତାବଲମ୍ବୀ—ଫ. ବ୍ଦ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେ ଗୋଟିଏ କୌଣସି ମତ ଅନୁସାରେ Matābalambī

ଚଳେ—Following a particular ମତାନୁବର୍ତ୍ତୀ, ମତାନୁସାସ୍ତ୍ରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ opinion or tenet. ମତାଶ୍ରୟୀ

(ମତାବଲମ୍ବିନ୍, ମତାନୁବର୍ତ୍ତିନ୍, ମତାନୁସାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମତାମତ—ଫ. ବ (ମତ+ଅମତ)—୧ । ମତ ଓ ଅମତ; ସମ୍ମତି ଓ Matāmata ଅସମ୍ମତି—1. Opinion for and against a thing. ୨ । ଇଚ୍ଛା ବା ଅନିଚ୍ଛା—2. Wish or unwillingness.

ମତାମତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମତାଇବା; ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା— Matāmati karibā To instigate; to incite. ମାତାମାତି କରା **बहकाना**

ମତି—ଫ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତରି. ଇ)— Mati ୧ । ବୋଧ ଶକ୍ତି; ବୁଦ୍ଧି—1. Intelligence; sense; understanding. ୨ । ଜ୍ଞାନ— 2.Knowledge; perception; reason· ୩ । ସ୍ମୃତି; ସ୍ମରଣଶକ୍ତି — 3. Memory; remembrance. ୪ । ଅନ୍ତଃକରଣ — 4. Heart. ୫ । ମନ—5. Mind. ୬ । (+ଭାବ. ଇ)—ପ୍ରବୃତ୍ତି; ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି—6. Propensity; tendency; mental condition; feeling; mentality. ୭ । ଇଚ୍ଛା— 7. Wish; inclination; desire. ୮ । ପ୍ରକୃତି— 8. Nature. ୯ । ସମ୍ମତି—9 Consent; agreement. ୧୦ । ବିବେଚନା—10. Consideration.

ମତି; **धीरज** ଦେ. ବ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ; ଧୀରତ୍ୱ—Patience. (ଉ— ମତ ଦଳାଇବେ ସତ ମତର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ପଞ୍ଚାଂଗ ।) ଅ—ମତ **कायेसा, केऐसे,** (ଦେଖ)—Mata(See) [ଦ୍—ଏହି ଶବ୍ଦ ଏହି **कीऐसी, कीतरह,** ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲଗେ । **कीभांति** ଯଥା—ଏମତ ସେମତ, ତେମତ, ତେମନ୍ତ ।]

ମତିଆରି—ଦେ. ବ—ରାଗ ବିଶେଷ— Matiārī Name of a tune in music.

ମତିକି ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନକୁ ଥଣିବା; ମନରେ ଭାବିବା— Matiki āṇibā 1. To consider; to mind; to **मन मे लाना** take into consideration.)ଉ—ତହେ ମନ ମେ ଲାନା ମନାଇ ବୁଝୁ ଘଣି ତ, ଅଣିଲେ ସେ ବଚ୍ଛେଦ ପାଇଲା, ନୋହିବ ନଳ ଆଣ ମତିର, ଗଲ୍ଲ ଉଦ୍ଦେଗ । ରାମ. କୋଟି-ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।) ୨ । କଳ୍ପନା କରିବା—2. To image; to guess.

ମତି ଗତି—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ଫ· ମତି+ଗତି)—୧ । ଆନ୍ତରିକ Mati gati ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ବା କ୍ରିୟାକଳାପ— **मतिगति** 1. Intention and outward expressions or movements. ୨ । ଭିତରାଟ; ମାନସିକ ଓ ବାହ୍ୟ ଅବସ୍ଥା—2. Inward and outward condition. ୩ । ମନର ଭାବ—3. Mental condition;mentality; attitude.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମତି ଗର୍ଭ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ (ହୃ· ଶ)—
Matigarbha 1. Intelligent. ୨ । ଚତୁର (ହୃ. ଶ)—
(ମତିଗର୍ଭ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Clever. ୩ । ଦୂରଦର୍ଶୀ (ହୃ. ଶ)—
3. Cautious; prudent.

ମତିଚ୍ଛନ୍ନ—ସଂ. ବଣ. ତ୍ରି (ଚ୍ଛଦ୍ + କ୍ତ)—୧ । ସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧି ଲୋପ
Matichchhanna ହୋଇଥିବା—1. Having lost one's
ମତିଚ୍ଛନ୍ନ brain; demented. ୨ । ବିଚଳିତବିବେକଯୁକ୍ତ—
(ମତିଚ୍ଛନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2.Bewildered. ଦେ.ବ—ବୁଦ୍ଧିର ବିନାଶ; ବୁଦ୍ଧି
(ମତିଚ୍ଛନ୍ନତା—ବ) ଭ୍ରଂଶ—Derangement of brain; loss
of reasoning faculty.

ମତିଦା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମତି + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Matidā ଯାହା ବୁଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରଦାନ କରେ—
(ମତିଦ—ପୁଂ) Endowing one with intelligence.
(ମତିପ୍ରଦା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । କ୍ଷୀରଶୁକ୍ଳା ଲତା (ହୃ. ଶ)—
1. Cardiospermum Helicacabum(plant)
୨ । ସିମ୍ବିଳ ଗଛ (ହୃ. ଶ)—2. The silk cotton
tree.

ମତି ପ୍ରକର୍ଷ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରକର୍ଷ—
Mati prakarsha Excellence of intellect.

ମତି ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ମତି + ବୁଦ୍ଧି)—
Mati buddhi ବୁଦ୍ଧିସୁଦ୍ଧି—Understanding;intelligence.

ମତି ବିଭ୍ରଂଶ- ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବୁଦ୍ଧିଶକ୍ତିର ବିନାଶ—
Mati bibhramsa 1. Loss of intelligence.
ମତି ଭ୍ରଂଶ / ମତି ଭ୍ରମ / ମତି ବିଭ୍ରମ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ସ୍ମୃତିଶକ୍ତିର ଲୋପ—2. Loss
of memory. ୩ । ଉନ୍ମାଦ ରୋଗ
(ହୃ.ଶ)—3. Madness; mania;
derangement of brain.

ମତି ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ତ. ପୁଂ (ଭ୍ରଂଶ୍ ଭତ୍)—ଉନ୍ମତ୍ତ—Mad; derang-
Mati bhrashṭa ed in brain; demented.
(ମତି ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମତି ବିଭ୍ରଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମତି ମତେ—ଦେ (ଉଦ୍ୟ) କ୍ରି. ବିଶ—(ଅମୁକର) ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ—
Mati mate According to the desire or wish
ଇଚ୍ଛା ମତେ **मन माना** of a person.

ମତିମ(ବ)ନ୍ତ—ତଦ. ବଣ. ପୁଂ (ସ ମତିମାନ୍)—ମତିମାନ୍; ବୁଦ୍ଧିମାନ୍·
Matima(ba)nta ମତିମନ୍ତ **मतिम(व)न्त** Intelligent.
(ଉ—ଗୁଣବନ୍ତ ଲୋକେ ଆଦର ଯେ କରଇ, ମତିମନ୍ତ
ବୋଲିଣ ତାହାକୁଟି କହ—କୃଷ୍ଣଜି ଦ. ମହାଭାରତ.
ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।)

ମତିମାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମତି + ମତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—
Matimān 1. Intelligent. ୨ । ସୁବିବେଚକ—
(ମତିମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Considerate.

ମତିଷ୍ଠ—ସଂ. ବଣ (ମତିମତ୍ + ଇଷ୍ଠ)—ସୁବୁଦ୍ଧିଶିଷ୍ଟ—
Matiṣṭha (ମତିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) Intelligent; keen-witted.

ମତିସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବୁଦ୍ଧିର ସ୍ଥିରତା—
Mati sthairjya 1. Mental equilibrium; calm-
(ମତିସ୍ଥିରତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ness of mind. ୨ । ସଙ୍କଳ୍ପର
ଦୃଢ଼ତା ବା ଅଟଳତା—2. Fixity of purpose.

ମତିହୀନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହାନ୍ ଭତ୍)—୧ । ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଷ୍ଟ—1. Mad.
Matihīna ୨ । ଅନ୍ଧବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ; ଅବୋଧ—2. Foolish.
(ମତିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମତିହୀନତା—ବ)

ମତୁଆ—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ; ପାଗଳ—1. Maddened;
Matuā intoxicated. ୨ । ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ମତାଏ—
मतवाला ମାତାଳ, ମୋଦୀ 2. Instigating others; inciting
उसकानेवाला ଯେ ମାତାଏ others,
(ମତେଇ, ମତୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମତୁଆଲ(ଘ୍, ଳା, ଳ୍)—ଦେ ବିଶ (ସ. ମତ୍)—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ—
Matuāla(rā, lā, la) 1. Maddened. (ଉ—
(ମତୁଆଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫତୁଆ ଦେବୁ କି? ସେ କାମ ଅମଲ-ମତୁଆଲ
(ମତୁଆଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୁବା ଭୁଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)
ମାତାଳ; ମାତୋୟାରା(ଲ) ୨ । ମଦୋନ୍ମତ୍ତ (ଦନ୍ତୀ)—2.
मतवाला Infuriated; in rut (elephant). ୩ ।
ମଦନିଶାରେ ଭୋଳ—3. Intoxicated with
wine. ବ—ମତୁଆ ଲୋକ —Drunkard.) ଉ—
ଜଣେ ମତୁଆଲ୍ଲ କହିଥିଲ × × ×
ପଲ୍ଲୀବସୋଦ୍ଧନ. ଉପମାଣ. ଆଠଗୁଣ ।)

ମତୁଆଲ(ଲା) ହାତୀ—ଦେ ବ—ମତ୍ତ ଦନ୍ତୀ—Maddened or
Matuāla(lā) hātī infuriated elephant.
ମାତୋୟାଲ ହାତୀ **मतवाला हाती**

ମତୁଆଲି—ଦେ. ବ (ଘା. ମାତ୍‌ଓଲି;ମତୱଲୀ)—ମୁସଲ୍‌ମାନଙ୍କ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର
Matuāli ବା ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତିର ସାରପତ୍‌ବାରୁ—
(ମତୋଲି, ମତ୍ୱାଲି—ଅନ୍ୟରୂପ) A trustee of a religious
ମାତୋୟାଲୀ, ମତଓୟାଲୀ endowment amongst the
मातवली; मतवली Mahomedans.

ମତେ—ଦେ. ଅ (ଅନ୍ୟ ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ)—ମତ
Mate (ଦେଖ) (ଅମୁକ) ପ୍ରକାରେ—Mata (See)
ମତନ; ମତ In (such) a manner [ଉ—ଜେତେ ଲୀଳା
तरह କରିଥ କରେ କେତେମତେ । ରଘୁନାଥ.ଦାସାରୁ ।]
ଆମାକେ **मुझे** ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥ)—ଅମୁକୁ—Me; to me.

ମତ୍କ—ସଂ. ବିଶ—ମତ୍ତକ (ଦେଖ)—Mat-ka (See) [ଦୃ—
Matka ମତ୍ତୁଣ(ଣା, ଣୀ), ମତ୍ତୁଣାର ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ଯାହାଁ ମତ୍-
ଭୁଣ(ଣା, ଣୀ) ଇତ୍ୟାଦି ଦୃଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମତ୍ତ—ସଂ.ବିଶ.ପୁଂ (ମଦ୍ ଧାତୁ=ଉଷ୍ମ ହେବା,ଭୋଳହେବା + କର୍ତ୍ତୃ ତ)
Matta —୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ;ଉପମତ୍ତ; ପାଗଳ—1. Maddened;
(ମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) overcome with extreme excitement.
୨ । ମତୁଆଲ; ନିଶାରେ ବିହ୍ୱଳ ବା ଭୋଳ—2.
Intoxicated. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଷ୍ମ—3. Excited

Digitized by srujanika@gmail.com

with delight; overjoyed. ୪ । କ୍ରୋଧାନ୍ଧ; କ୍ରୋଧରେ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ--4. Maddened with anger; blinded with rage. ବ—୧ । କୋଇଲ—1. Cuckoo. ୨ । ବାସ୍ନା ଦାନ୍ତ; ଉନ୍ମତ୍ତ ବା କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ହସ୍ତୀ—2. An elephant maddened with rage. ୩ । ମଦମତ୍ତ ହସ୍ତୀ—3. An elephant in rut. ୪ । ମହିଷ—4. Buffalo. ୫ । ଧୁସ୍ତୂର; ଧାତୁର--5. The Datura Fastuosa (plant, fruit and flower). ତେ.ବ—ମତ୍ତତା; ମାତୁ—Madness; paroxysm. ହାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ସାର୍ଯ୍ୟ; ବଳ —Might; strength.

ମତ୍ତ ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମତ୍ତତା+ଉତ୍ପାନ)—ମାତୁ ଉଠିବା Matta uthiba ମତ୍ତତା ଜାତ ହେବା—Being maddened, being over-taken with a fit of madness (due to lust etc). (ମତ୍ତହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଗଳାମି ଓଥା **मस्ती उतरना**

ମତ୍ତ କରି—ସ କ୍ରି. ପୁଂ (କର୍ମ୍ମଧା; ମତ୍ତ+କରି)—ମଦମତ୍ତ ହସ୍ତୀ; Matta karī ମଦଦ୍ରାବ ଯୋଗୁଁ ଉନ୍ମତ୍ତ ହସ୍ତୀ; ବାସ୍ନାଦାନ୍ତ— ମତ୍ତକାଶ ମତ୍ତଝୁଞ୍ଜର ମତ୍ତଗଜ ମତ୍ତନାଗ ମତ୍ତବାରଣ ମତ୍ତମଉଙ୍ଗଜ ମତ୍ତମାଉଙ୍ଗ ମତ୍ତହସ୍ତୀ } ଅନ୍ୟରୂପ An elephant maddened with lust; an elephant in his rut. [ଦ୍ର—ମଦୋନ୍ମତ୍ତ ହସ୍ତୀ ଦେଖିବାକୁ ଅଛି ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷଙ୍କୁ ମତ୍ତ କୁଞ୍ଜର ସଙ୍ଗେ ଉପମା ଦିଆଯାଏ । ମତ୍ତ କୁଞ୍ଜରର ଗଢ଼ ମଜ୍ଜୁର ଓ ମନୋହର ଥିବାରୁ ସୁନ୍ଦର ଯୁବକ-ମାନଙ୍କର ଗୁଲ୍ଲକୁ ମତ୍ତଗଜ ଗୁଲ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ ।]

ମତ୍ତକାଶି(ସି)ନୀ—ସ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମତ୍ତ+କାଶ୍ଧାତୁ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀଇ)—୧ । Mattakāsi(si)nī ଯୌବନମତ୍ତା ବା ବାସମତ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ— (ମତ୍ତକାଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A woman brimming with youthful restlessness; a buoyant young woman. ୨ । ଉତ୍ତମା ଯୁବତୀ— A very beauti ful or graceful young woman.

ମତ୍ତଗଜଗତି—ସ. ବ—ବାସ୍ନା ଦାନ୍ତ ପରି ମନ୍ଥର ଗତି— Mattagajagati Walking resembling that of a mad elephant. ସ. ବହ—ପୁଂ ଓ ବହ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହ)—ମତ୍ତଗଜ ପରି ମନ୍ଥରଗତିବିଶିଷ୍ଟ— Of majestic gait (like an infuriated elephant).

ମତ୍ତଗଜ ଗମନା—ସ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମତ୍ତମାଉଙ୍ଗ ପରି ମନ୍ଥରଗତିବିଶିଷ୍ଟା Mattagaja gamanā (ସ୍ତ୍ରୀ)—A lady with majes- (ମତ୍ତଗଜଗମନା—ଦେଶଜରୂପ) tic steps like those of a mad elephant.

ମତ୍ତଗଜ ଚାଲି—ତେ. ବ—ମତ୍ତଗଜ ଗତି (ଦେଶ) Mattagaja chālī Mattagaja gati (See)

ମତ୍ତତା—ସ. ବ (ମତ୍ତ+ତ୍ୱାବ ତା)—୧ । ବୁଦ୍ଧିବିକାର; ଖିପ୍ତତା; Mattatā ବାଉଳତା; ଉନ୍ମାଦ—1. Madness; mania. ୨ । ଉଣା—2. Intoxication.

ମତ୍ତବାଇ—ତେ. ବ—କାମୋନ୍ମତ୍ତତା; କାମୋନ୍ମାଦ—Madness Mattabāi due to unsatiated lust. ବହ—ମତ୍ତବାସ୍ନା କାମବାଇ **मदनमस्ती** (ଦେଶ) Mattabāyā [See]

ମତ୍ତବାସ୍ନା—ତେ. ବହ. ପୁଂ—କାମୋନ୍ମତ୍ତ (ପୁରୁଷ)—(a man) Mattabāyā Maddened with lust. ମାତୋୟାର **मतवाला, मदनमत्त** (ମତ୍ତବାସ୍ନାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମତ୍ତବାରଣ—ସ. ବ—୧ । ମତ୍ତକରି (ଦେଶ)—1. Mattakarī Mattabāraṇa (See) ୨ । ଘରର ପିଣ୍ଡା ବା ବାରଣ୍ଡା- 2. Veranda; portico. ୩ । ଗୃହାଂଶ; ପ୍ରାଙ୍ଗଣର ଆବରଣ--3. An awning over a courtaryd. ୪ । ଆବୃତ ସ୍ଥାନ—4. A covered place. ୫ । ନାଗଦନ୍ତକ; ଘରର କାନ୍ଥରୁ ବାହାରିଥିବା ଖଣ୍ଟି —5. A peg driven into the wall of a house.

ମତ୍ତଭର—ତେ.ବହ—ମତ୍ତଆତ୍ମ; ଉନ୍ମତ୍ତ—Excited; maddened. Matta bhara (ଭ--ଯୌବନଗର୍ବ ଗଳବର, ମଦନମତ୍ତେ ମାତୋୟାର **मस्त** ମତ୍ତଭର—ଭୂୟଜ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।

ମତ୍ତ ଭୃଙ୍ଗ—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ମତ୍ତ+ଭୃଙ୍ଗ)—ମଧୁପାନରେ ଉନ୍ମତ୍ତ Matta bhṛuṅga ଭ୍ରମର—A black bee maddened or intoxicated with honey.

ମତ୍ତ ମୟୂର—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ମତ୍ତ+ମୟୂର)—୧ । ମେଘ ଉଠିବାର Matta mayūra ଦେଖି ଅନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ମୟୂର— 1. A peacock overjoy at seeing the rise of clouds in the sky. ୨ । ପଞ୍ଚଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. A metre consisting of 15 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ମଗଣ,ଭଗଣ, ନଗଣ, ସଗଣ ଓ ମଗଣ ଥାଏ— ହ. ଶ ।] ୩ । (ବହୁବ୍ରୀ.ହ) ମେଘ—3. Cloud.

ମତ୍ତା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମତ୍ତ+ଅ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଷ୍ଟା; ବହୁଳା— Mattā (female) Maddened or excited with delight, lust or anger. ବ—୧ । ମଦ୍ୟ; ମଦ; ସୁରା—1. Wine; intoxicating spirits; ୨ । ଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. A metre of 10 letters. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ମଗଣ, ଭଗଣ, ସଗଣ ଓ ଏକ ଗୁରୁ ବର୍ତ୍ତି ଥାଏ ଓ ଏଥିରେ ୪ର୍ଥ ଓ ୭ମ୍ଭ ଅକ୍ଷରରେ ଯତି ପଡ଼େ—ହ.ଶ ।]ସ. ଗୁଣ୍ୟ (ଗୁଣବାଚକ ଗୁଣ୍ୟପଦ ଯଥା—ବୁଦ୍ଧି ମତ୍ତା, ଶକ୍ତି ମତ୍ତା) ଅନୁଭବ ବିଷୟ ବା ଗୁଣ ଥିବାର ଅବସ୍ଥା; ପଣ; ପଣିଆ—

Digitized by srujanika@gmail.com

A suffix added to nouns to indicate the state of having. ଗ୍ରା. ବ୍ୟ—ମତ୍ତ୍ୱ (ଦେଖ)—Matta (See). (ଉ—ଯଦନର ବରଷେ ଦୋଇଲ୍ଲ ମତ୍ତା, କୋଡ଼ିଏ ବରଷେ ଉଉରେ ଚନ୍ତା—ଗ୍ରାତୀ ପରତେଗୀତା ।)

ମତ୍ତାକ୍ରୀଡ଼(ଡ଼ା)—ସ. ବ (ମତ୍ତ+ଅକ୍ରୀଡ଼)—ଉତ୍ପୋଦଂଶାସ୍ତର ଛନୋ-ବିଶେଷ—A metre of 23 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ସଥାକ୍ରମେ ୨ ମଗଣ, ୧ ଭଗଣ, ୪ ନଗଣ ଓ ଅନ୍ତରେ ୧ ଲଘୁ ଓ ୧ ଗୁରୁ ବର୍ତ୍ତୁ ଥାଏ—ହ୍ର. ଶ ।]

Mattākri̱rda(rdā)

ମତ୍ତାଲମ୍ବ—ସ. ବ (ମତ୍ତ+ଆଲମ୍ବ)—୧ । ବାରଣ୍ଡା—1. Veranda. ୨ । ଆବୃତସ୍ଥାନ—2. A covered place.

Mattālamba

ମତ୍ତେଭ—ସ. ବ (ମତ୍ତ+ଇଭ)—ମତ୍ତଗଜ—An elephant maddened with lust.

Mattebha

ମତ୍ତେଭଗତି—ସ. ବ ଓ ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମତ୍ତଗଜଗତି (ଦେଖ)—Mattagaja gati (See)

Mattebha gati

(ଉ—ମତ୍ତେଭଗତି ବାଡ ମମତେ ମତ୍ତେ ଉଡ଼ାଇ ଅଜାଡେ ବସିଥିଲ୍ଲ ସ୍ୱଚ୍ଛେ ପଡେ ଉଡ଼ାଇ କେମନ୍ତେ—ଭଞ୍ଜ ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।)

ମତ୍ଥା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ମଥା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Matthā (etc) Mathā etc (See)

ମାଥା ମତ୍ଥା

ମତ୍ସ(ତ୍ସ୍ୟ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ—ମତ୍ସ୍(ତ୍ସ୍ୟ) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Matsa[tsya] (etc) Matsa(sya) etc [See]

ମତ୍ସର (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବଣ—ମତ୍ସର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Matsara [etc] Mat-sara etc [See]

ମଥ୍(ନ୍ଥ) (ଧାତୁ)—ସ. ୧ । ମନ୍ଥନ କରିବା; ଆଲୋଡ଼ନ କରିବା—1. To churn. ୨ । ବିନାଶ କରିବା—2. To destroy. ୩ । ମଳିବା—3. To crush. ୪ । ବଧ କରିବା—4. To kill; to slaughter.

Math[nth] [root]

ମଥଉଟ—ଦେ. ବ (ହିନ୍ଦୀ)—ମଥୋଟ (ଦେଖ)

Mathauṭa Mathoṭa [See].

(ମଥଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଥନ—ସ. ବ—(ମଥ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମନ୍ଥନ; ମନ୍ଥିବା; ଆଲୋଡ଼ନ; ଦଳନ—1. Churning; stirring up. ୨ । କ୍ଲେଶ—2. Hardship. ୩ । ବିନାଶ—3. Destruction. ୪ । ଅତ୍ୟାଚାର—4. Oppression. ୫ । (+ବରଣ ଅନ)—ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ହ୍ର.ଶ) 5. A sort of weapon of offence. ୬ । (+ଚର୍ମ ଅନ; ପୂର୍ବେ ସଜ୍ଞାଗ୍ନି ନମନ୍ତେ ଏହ ବୃଷର ୬ ଖଣ୍ଡ କାଠକୁ ମନ୍ଥନ କରି ସାଉଥିବାରୁ) ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ; ଅଗବଥ ଗଛ—6. Premna Integrifolia (tree.) ୭ । (+ଭାବ.ଅନ)—ଶତ୍ରୁ ଆଦିଙ୍କୁ ଦଳନ—7. Crushing of a foe etc. ବିଶ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ବ୍ୟବହୃତ; +କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ମନ୍ଥନକାରୀ—1. Stirring; churning. (ଯଥା—ମଦନମଥନ; ଦେଶୀ ମଥନ ଇତ୍ୟାଦି)—୨ । ବିନାଶକାରୀ; ବିନାଶକ—2. Destroying.

Mathana

ମଥା—ଦେ. ବ—(ସ. ମସ୍ତ, ମସ୍ତକ; ପ୍ରା. ମଥା)—୧ । ମୁଣ୍ଡ—1. Head. [ଉ—ଭଲକୁ କଲ ମଥା ଜାଣି ଚଘଲତା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ଜଲ୍ପଲତା] ୨ । ମସ୍ତିଷ୍କ—2. Brain. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଅଗ୍ରଭାଗ—3. The top of anything. ୪ । (ମଥ ଧାତୁ) ମନ୍ଥନ—4. Churning. ସ. ବ—(ମଥ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ+ଥ) ଦହ ମୋହିବା ଖୁଅ (ହ୍ର. ଶ)—Churning rod.

Mathā

ମଥା (ଇତ୍ୟାଦି)—ମୁଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Mathā (etc) Muṇḍa etc (See)

ମଥା ଘଷା—ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡର ବାଳକୁ ଧୋଇବା ନମନ୍ତେ ମେଥି, ଗନ୍ଧ-ମାଥା ଘଷା ମସଲ୍ଲାଦ୍ୱାରା ପ୍ରିସ୍ତୁତ ଗୁଣ୍ଡା; ସବୌଷଧି ଚୂର୍ଣ୍ଣ—A hair-wash consisting of many sweet-scented ingredients made into paste and used as a shampoo for the hair.

Mathā ghashā

ମାଁଥକା ମଶାଲା

[ଦ୍ର—ଏଡାକୁ ବାଟି କେଶରେ ଲଗାଇ ଧୋଇଲେ ଦେଶ ସୁଗନ୍ଧିତ ହୁଏ ।]

ମଥା ଘୁମା(ଗ୍ର,ରୁ)ଣି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧। (ଗୁଲ.ବ. ମଥା ଘୋଗ୍ମା)—ମୁଣ୍ଡ ବୁଲା ଜାଲ; ଯେଘା ଜାଲ—1. Circular casting net.

Mathā ghumā(rā,ru)ṇi

ମଥା ଘୁର(ଗ୍ର) ମଥା ମାର ମୁଣ୍ଡ ଘର } —ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏଡାକୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଧରି ନିଜ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଘଗାଇ ପାଣି ଉଉରକୁ ଖସି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ତେଣୁ ଏପର ନାମ ହୋଇଅଛୁ ।]

୨ । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇବା (ରୋଗ)—2. Giddiness of the head.

ମଥା ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ. କି (ସ. ମସ୍ତକ+ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ)—ଶପଥ କରିବା;ନିଜର ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁ ମାଥା ଛୋୟା ଜଳଜର ବା ଅତ୍ୟାପୃଜ୍ଜର) ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ **ମତ୍ଥା(ମାଥା)ଛୁନା** ଶପଥ କରିବା—To take a special oath by touching one's own head or the head of one's dear and near ones.

Mathā chhu(chho)iṁbā

[ଉ—କଥାକୁ ଶାଶୁଙ୍କ ମଥାକୁ ଛୁଇଁ ଏପର ସାଦସ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଥା ଜାଲି—ଦେ. ବ (ସ. ମସ୍ତକ+ଜାଲ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ Mathā jāli କେଶ ଉପରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଜାଲକାମର ଅଳଙ্କାରବିଶେଷ-ଖୋପାର ଜାଲ A filgree ornament or net for the head **मत्थाकीजाल** of females. (ଉ—ଜେମ୍ବାଉ ମୋଉ ମଥା ଜାଲ ମଣ୍ଡିଲେ, ମଣ୍ଡିଲେ ନାହିଁ, ଧରୁର୍ଯ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଲେ । ଭଞ୍ଜ. ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତ୍ତୀ ।)

ମଥା ଦଇ(ହି)—ଦେ. ବ (ସ. ମସ୍ତକ+ଦଧି)—ଦୈଲ; ତେଲ— Mathā dai(hi) ତେଲ **चिकनइ** (ମଥାଦେ—ଅନ୍ୟରୂପ) Oil.

ମଥା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଯୁଦ୍ଧାଦିରେ) ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା— Mathā debā 1. To sacrifice one's own life. ମାଥାଦେଓୟା (ଉ—ନରତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ନେବାକୁ ଦେବାକୁ ମଥା **शिरदेना** କଥାକେ କଥାକେ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ସବାସାଧା ।) ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନ କରିବା—2. To apply one's mind to something.

ମଥାନ—ଦେ. ବ (ସ. ମସ୍ତକ)—୧ । ଘରର ଚାଳର ଶୀର୍ଷଭାଗ— Mathāna 1. The topmost strip of the thatch मटका of a house; the top ridge of a thatched house. **मठठ** (ଉ--ଘନ-ମାର-ସିକୁ ମଥାନ ବେଦଣ ଜଠୁଥିଲ୍ଲ ଧୂମଘନ । ନଜ-ତୁଳୀ ଚଗୋର; ନର୍ଚ୍ଚରଣୀ ।) ୨ । ଚିତ୍ରକରର ଲେଖନୀ ବା ତୁଲା. 2. Painter's brush.

ମଥାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବା; କ୍ଷତିପୂରଣ କରିବା Mathāna karibā —To make up the want or loss. [ଉ—ଖାଠିଏ ଝଙ୍କାର ବଳଦ ମଲ୍ଲ, **अभाव पूरन करना** ଏକା କାଳୀ ଗାଈ ମଥାନ କଲ୍ଲ । ନଜଚଗୋର ନର୍ଚ୍ଚରଣୀ । ଅର୍ଥାତ୍ କାଳୀଗାଈ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରି ଜନ୍ମ କରିବାଦ୍ୱାରା ମୃତ ବଳଦର କ୍ଷତି ପୂରଣ କଲ୍ଲ ।]

ମଥାନ ଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଟି)—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଅଳ) ବ—ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀଆ ଘରର ଚୁଳଆ Mathāna khuṇṭa(ṇṭi) ଖୁଣ୍ଟ—The tallest poles of a thatched house.

ମଥାନ ଗଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—(ବର୍ଷା ପାଣି) ଯାହା ଘରର ଚାଳରୁ ଗଡ଼ Mathāna gaṛdā ଥାଏ—(rain water) Dropping ଛାଁଚେର(ଜଳ) **ओलतीसेगीराहुआ** from the thatch.

ମଥାନଗଡ଼ାବରଷା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବର୍ଷା ଅସରଦ୍ୱାରା ଘରର Mathānagaṛdā barashā ଚାଳରୁ ସାମାନ୍ୟ ପାଣି ମାତ୍ର ଗଡ଼ ଛାଁଚେରଜଳପଡ଼ାବୃଷ୍ଟି ହେଉ—A shower of rain sufficient **ओलतीसे जलगीराने वाली वर्षा** for making the rain-water trickle down from the eaves.

ମଥାନଗୁଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘରର ଚାଳର ତଳ ପାଖରୁ ଥିବା Mathānagurḍi māribā ବାଉଁଶ **थदरू** ଦାଉଦ୍ୱାରା ଓ ଗୋଡ଼ ଭିତରେରଚାଳଧରେଧରେଯାଓୟା ଦ୍ୱାରା ଜାବୁଡ଼ କରି ଧରି ଧରି ମଥାନର **दोलबाती देना** ତଳେ ତଳେ ଲିଭିପିଟି ବା ଚେମେଣି ତଳେଇଙ୍କ ଘର ଗଢ଼ କରିବା—To creep along the inner side of a thatch by holding the lower frame with the hands and legs like a lizard or house-bat.

ମଥାନଙ୍ଗଳା—ଦେ. ବଣ. ତ୍ରି° (ସ. ମସ୍ତକ ଓ ନଗ୍ନ)—ନଗ୍ନମସ୍ତକ; Mathānaṅgalā ଯାହାର ଶରୀରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶରେ ମଥା ନଙ୍ଗଳ / ମଥା ନଙ୍ଗୁଳଆ } ଅନ୍ୟରୂପ ପୋଷାକ ବା ଅଳଙ୍କାର ଥାଏ,କନ୍ତୁ ମୁଣ୍ଡଟି ଅନାବୃତ ବା ଅନଳଙ୍କୃତ— [ମଥାନଙ୍ଗୁଳ—ସ୍ତ୍ରୀ] Having the head uncovered or ଖାଲିମାଥା unadorned, though the other parts **सिरखुल्ला** of the body are properly dressed or decorated.

ମଥାନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ତୁଳି ମାରିବା (ଦେଖ) Mathāna māribā Tuli māribā [See]. (ମଥାନ ତୁଳି ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଥାପାଣି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ, (ସ. ମସ୍ତକ+ପାମାସ୍)—ସ୍ନାନାନ୍ତର Mathā pāṇi ମୁଣ୍ଡ ଧୋଇ ଗାଧୋଇବା—The bathing of the whole body (of a Rājā) including the head.

ମଥା ଭଉଁରି ଜାଲ—ଦେ. ବ—(ସ. ମସ୍ତକ+ଭ୍ରମ+ଜାଲ)—ଭଉଁରି Mathā bhauṅri jāla ଜାଲ; ଷେପାଜାଲ—A circular ମାଥାଘୋରାନୀଜାଲ **शिरघुमनीजाल** casting net.

ମଥା ଭ୍ରମ—ଦେ. ବ (ସ. ମସ୍ତକ+ଭ୍ରମ)—୧ । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିବା— Mathā bhrama 1. Giddiness of the head. ମାଥାଭ୍ରମ ୨ । ବାଉଳତା; ମସ୍ତିଷ୍କବିକୃତି— **माथाघुमरी, माथाभ्रम** 2. Derangement of the brain.

ମଥା ମଣି—ଦେ. ବ (ସ.ମସ୍ତକ ମଣି)—ମାଙ୍ଗଟୀକା; ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର Mathā maṇi କପାଳର କେଶର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ରେଖାର ମୂଳରେ ମାଥାର ମଣି, ଟୀକା ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର—A jewellery worn **मांग टीका, मथौरी** by females on the forehead at the parting of the hair.

ବଣ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—(figurative) Best.

(ଉ—ବଳତାରେ ମଥାମଣି ଦେଲେ ଭୋଳ, ବଳତାରେ ଏ ପଦ ନ ବୋଲ୍ ବୋଲ୍ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।)

ମଥା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଉଦ୍ଗ) କ୍ରି—ଜମିରେ ପ୍ରଜାଦ୍ୱାରା ଫସଲ Mathā lagā(ge)ibā ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା; ପ୍ରଜା ବଲ୍ଲ ଦେବା—To settle lands with tenants for the purpose of cultivation.

ମଥା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା Mathā lāṅgurḍi ଦୁଷ୍ଟ ବଳଦଙ୍କୁ ହଳରେ ଯୋଡିବା ସ୍ଥଳ— **नंगर कस** Yoking of a naughty bullock to the plough after tying its limbs from head to foot.

ମଥିତ—ସ. ବଣ (ମଥ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ବଲ୍ଲେଉଡ଼ିତ; Mathita ଅଲ୍ଲୋଡ଼ିତ—1. Churned. ୨ । ଆଲୋଳିତ— 2. Stirred up. ୩ । ବ୍ୟାକୁଳୀକୃତ—3. Agitated. ୪ । ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ;ଅତ୍ୟାଗୃହୀତ;କ୍ଲେଶିତ—4. Oppressed;

Digitized by srujanika@gmail.com

harassed. ୫। ବିନଷ୍ଟ;ବିନାଶିତ—5. Destroyed; crushed. ୬। ହତ—6. Killed; slaughtered. ବ—ନିର୍ଜ୍ଜଳ ଦଧି—Unwatered curds

ମଥୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ମଥ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ— Mathī Churner; churning rod.

(ମଥ୍ଯମାନ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ) ମନ୍ଥନକାରୀ—Churning.

ମଥୁ(ଥୁ)ରା—ସ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ମଥ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଅଧିକରଣ ଉର;ଉର +ଆ; କିମ୍ବା ମଧୁ+ଉର+ଆ; ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ବାଣାସୁରର ପିତା ମଧୁ ନାମକ ଦୈତ୍ୟକୁ ବଧ କରିଥିବାରୁ ଏହି ନାମ)—ମଧୁଦୈତ୍ୟ ନିର୍ମିତ ଯମୁନାତଟସ୍ଥ ବୃନ୍ଦାବନ ନିକଟସ୍ଥ ନଗର; ମଧୁପୁର; କଂସର ରାଜଧାନୀ— Muttra; name of a district, town and cantonment in the United Provinces of India, 8 miles from Brundābana. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ କଂସର ବନ୍ଦିଶାଳାରେ ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ପରେ ଏଠାରେ ସେ କଂସକୁ ବଧ କରିଥିଲେ ।

ଆର୍ଯ୍ୟ ଶୂରସେନ ଜାତି ଏଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ପ୍ରଥମେ ଶୂରସେନା ଥିଲା । ପରେ ମହାଭାରତ ଯୁଗରୁ ଏହା ମଧୁପୁର ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା । ପରେ ଏହା ମଥୁରାନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା । ପାଲି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଏହା ମଥୁରା ନାମରେ ପରିଚିତ । ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟ ଉପଗୁପ୍ତ ଏ ନଗରକୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର କେନ୍ଦ୍ର କରିଥିଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଜୈନମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ଅଟେ । ହୁନ୍ ଯୁଗ୍ରଶମୟରେ ଏ ଗୋଟିଏ ମୋକ୍ଷଦାୟକ ତୀର୍ଥ ଅଟେ । ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ଗ୍ରୀକ୍,ପାରସୀ ଓ ଶକମାନେ ଏନଗର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ ୧୦୧୭ ରେ ମହମ୍ମଦ (ଗାଜନ୍ଦ) ଗଜନୀ ଏ ନଗରକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଏହାର ଧ୍ୱଂସ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ନଗର । ଏହା ବୃନ୍ଦାବନଠାରୁ ୮ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ; ଯମୁନା ନଦୀର ଉତ୍ତରପଟରେ ଏ ନଗରଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭାମୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏଠାରେ ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବ ଦେବମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏଠାରେ ଇଂରାଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସେନାନିବାସ ଅଛି ଏବଂ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ରେଲ ଜଙ୍କ୍ସନ ଅଛି । ଏଠାରେ ଯମୁନା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ରେଲ ପୋଲ ଉଆର ହୋଇଅଛି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଯମୁନାନଦୀରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ନଦୀତଟସ୍ଥ କୋଠାରେ ବସି ଯମୁନା ନଦୀର ଜଳକୁ ଦାନ୍ତ ବଡ଼ାଯାଇ ପାରେ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଶଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୁଏତ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୦।୧୫ ସେର ରୁଷ୍ଟ, ଡାଲ, ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ କରିବାର ସଚ୍ଚାଦ୍ଧକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ।]

ମଥୁରା ଘାଟ—ଦେ. ବ—ବୃନ୍ଦାବନରୁ ମଥୁରାକୁ ଆସିବାପାଇଁ ଗୋପୀ- Mathurā ghāṭa ମାନଙ୍କର ଯମୁନା ନଦୀକୁ ପାର ହେବା ଘାଟ ମଥୁରାର ଘାଟ —The ferry across the river **मथुराका घाट** Jamunā for coming to Mathurā. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାବିକ ବେଶରେ ମଥୁରାକୁ ଦୁଧ-ଦହି ବିକିବାକୁ ଯାଉଥିବା ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ ପାର ଉତ୍ତାର କରୁ ନାନାରଙ୍ଗ କରୁଥିଲେ ।]

ମଥୁରା ଚୌବେ(ବେ)—ଦେ. ବ (ସ. ମଥୁରା+ଚତୁର୍ବେଦୀ)— Mathurā chobe(bbe) ମଥୁରା ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଥୁରାର ଚୌବେ ଉପାଧି—Title of Brāhmaṇas of **मथुरिया चौब्बे** Mathurā. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ । ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୦।୧୫ସେର ରୁଷ୍ଟ ଓ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଏକା ବୈଠକରେ ଉଦରସାତ୍ କରିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ମଥୁରା ଧାମ—ସଂ. ବ—ମଥୁରା ତୀର୍ଥ; ମଧୁପୁର—The sacred city Mathurā dhāma of Mathurā. (ମଥୁରାପୁର, ମଥୁରାପୁରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଥୁରାନାଥ ଶୁକ୍ଳ—ସ. ବ (ନାମ)—ମାଳବ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ· Mathurānātha śukla ବିଶେଷ—The name of a Brahmaṇa of the country of Mālaba. [ଦ୍ର—ଏ ଶତ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦିର ଲୋକ ଥିଲେ । ଏ ପାରସୀ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ୧୨୧୫ ଶତାବ୍ଦିରେ ଏ କାଶୀର ସଂସ୍କୃତ ପାଠଶାଳାର ପୁସ୍ତକାଗାରର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ । ଏ ସଦ୍ଗଦ୍ୟଙ୍କ ନାମକ ବୋଧାପଯୋଗୀ ସଂସ୍କୃ ଉଚ୍ଚୋଦ୍ଦିଷ୍ଟଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ମଥୁରା ପୁରିଆ—ଦେ. ବଶ—ମଥୁରାପୁରନିବାସୀ—Resident of Mathurā puriā ମଥୁରା ପୁରୀ **मथुरापुरिया** Mathurā. ବ—ଉତ୍କଳର ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ଜାତିବିଭାଗ—A sub-caste of Oriya cowherds. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଯଦୁ ବଂଶୀୟ ବା ଯାଦବ ବୋଲି ପରିଚିତ ।]

ମଥୁରା ମଙ୍ଗଳ—ଦେ. ବ—କବି ଉତ୍କଳରତ୍ନ ଦାସଙ୍କ କୃତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ Mathurā maṅgala ମଥୁରାଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ-- Name of an Oriya classical poem dealing with the doings of Śrīkṛushṇa in Mathurā.

ମଥୁରା ମୋହନ—ସ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—A name of Mathurā mohana Śrīkṛushṇa. ଦେ. ବ. ପୁଂ— ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ମଥୁରା ଲୀଳା—ସ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମଥୁରା ନଗରୀରେ କରିଥିବା ଲୀଳା Mathurā līlā ବା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ—The doings of Śrīkṛushṇa in the city of Mathurā (dis-

Digitized by srujanika@gmail.com

cribed in the 10th book of the Bhāgabata) [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ୧୦ମ ସ୍କନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ମଥୁରି—ଦେ. ବ—(ନାମ)—୧ । ମଥୁରାମୋହନର ଛାଟ ନାମ—Mathuri 1. A name for calling Mathurā mohana. ୨ । ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—2. One of the twelve cowherds (the 12 companions of Śrīkṛushṇa.) [ଦ୍ର—ବାରଘୁଡ ଭଳେ ଝୀକା ଦେଖ ।]

ମଥୁରେଶ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଥୁରା+ଈଶ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Mathureśa (ମଥୁରେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) Śrīkṛushṇa.

ମଥେଇ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଗ୍ରାଦେ. (ପୁଂ) ବ (ସ. ମସ୍ତକ+ଦଧି)—ତେଲ; ମଥାଦହି—Oil. Mathei

ମଥୋ(ଥୌ,ଥା)ଟ—ଦେ. ବ—(ହିନ୍ଦୀ ମଥୌଟ; ସ. ମସ୍ତ=ମସ୍ତକ; Matho(thau,tha)ṭa ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପିଛା ଅର୍ଥାତ୍ (ମଥୌଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ମାଥଟ **ମଥୌଟ ଅଦାସ୍** କରି ଯିବାରୁ)—୧ । ଅନୁପାତ—1. Ratio; proportion. ୨ । ଜଣ ପିଛା ହିସାବ ଦୋଇ ଅଦାସ୍ କରିଯିବା ଗୁଣା—2. Subscription raised equally from many persons. per head. ବଣ—୧ । ଅନୁପାତିକ—1. Proportionate ୨ । ଜଣ ପିଛା ହିସାବ କରିଯିବା—2. Computed per head; per capita.

ମଥୋଟ ଜମା—ଦେ. ବ—ଅନୁପାତିକ ଖଜଣା—Mathoṭa jamā ମାଥଟ ଜମା Proportionate rent. **ମଥୌଟ ଜମା**

ମଥୋଟ ଧରିବା—ଦେ. କି—ଅନୁପାତିକ ହିସାବ କରିବା—To Mathoṭa dharibā strike up a ratio or proportion. ମାଥଟ ଧରା **ମଥୌଟ ହିସାବ କରନା**

ମଥୋଟ ମୁତାବକ—ବୈଦେ. କି. ବଣ—(ହିନ୍ଦୀ. ମଥୋଟ ଓ ଅ. Mathoṭa mutābaka ମୁତାବକ୍)—୧ । ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ମାଥଟ ମୋତାବେକ **ମଥୌଟ ମୁତାବିକ** 1. Proportionately. ୨ । ଜଣପିଛା ହିସାବ କରିଯାଇ—2. Per capita.

ମଥୋଟ ହିସାବ—ଦେ. ବ—୧ । ଅନୁପାତିକ ହିସାବ—1. Pro-Mathoṭa hisāba portionate account. ୨ । ଜଣ ମାଥଟ ହେସାବ ପିଛା ଧରିଯିବା ହିସାବ—2. An account com- **ମଥୌଟ ହିସାବ** puted per head.

ମଥ୍ୟମାନ—ସ. ବଣ—(ମଥ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନ)—ଯାହା ଆଲୋଡ଼ିତ Māthyamāna ହେଉଅଛୁ—Being churned. (ମଥ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଦ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ମତ୍ତ ହେବା—1. To be maddened. Mad (root) ୨ । ନିଶାରେ ଢଳି ହେବା—2. To be intoxicated. ୩ । ହୃଷ୍ଟ ହେବା—3. To be delighted. ୪ । ଦ୍ୱେଷ କରିବା—4. To envy.

ମଦ୍‌ଗୁ—ସ. ବ—(ମଦ୍ ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ, ଜାତିବାଚକ)—Mad-gu ୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଜଳଚର ପକ୍ଷୀ; ପାଣିକୁଆ—1. A water fowl; small cormorant. [ବ୍ୟୁ—ଜଳଜନ୍ତୁକ୍ଷ ମଦ୍‌ଗୁ ହଂସ ବଡ଼ ପ୍ରକାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦ୍ଗାଉରଉ. ବନ ।] ୨ । ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜର ଦଳ; ରଣ-ପୋତସମୂହ —2. A fleet of warships; navy.

ମଦ୍‌ଗୁର—ସ. ବ (ମଦ୍ ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉର)—ମାଗୁର Mad-gura ମାଛ—A kind of scaleless fresh water (ମଦ୍‌ଗୁରଢ—ଅନ୍ୟରୂପ) fish; a small sheat fish. [ବ୍ୟୁ—ମାଓର ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି ଓ କୃଷ୍ଣାଉ; ଏହୁ **ମଂଗୁର** ଜାଙ୍ଘସ୍ଥ ସ୍ଫୋଟ ଓ ଆରଲୁ ପାହିଁଗିଥା ମାଛଙ୍କୁ ରଙ୍ଗା ବୋଲୁଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଗାତ୍ରରେ ଭଲେ ଦୁଇ ପାଖରେ ଶିଂଘ (କଣ୍ଟା) ଅଛୁ । ଏ ଶିଂଘ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ବନ୍ଧ ହେଲେ ବଡ଼ ଯେଉଁ ବ୍ୟଥା ହୁଏ ।]

ମଦ୍‌ଗୁରୁ—ସ. ବ (ଅସ୍ମଦ୍+ଗୁରୁ)—ମୋ ଗୁରୁଦେବ—Mad-guru My teacher or preceptor.

ମଦ୍‌ଗୃହ—ସ. ବ (ଅସ୍ମଦ୍+ଗୃହ)—ମୋ ଘର—My house. Mad-gṛuha (ମଦ୍‌ଗେହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଦ୍‌ରାସା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ମାଦ୍ରାସା (ଦେଖ) Mad-rāsā Mādrāsā (See). (ମଦ୍ରାସା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାଦ୍ରାସା **ମଦ୍‌ରାସା**

ମଦ—ସ. ବ (ମଦ୍ ଧାତୁ=ହୃଷ୍ଟ ହେବା+ଘଞ୍ ପ्र. ଅ)—୧ । ଦର୍ଷଜନିତ Mada ସନ୍ତୋଷ—1. Paroxysm of joy; intoxication due to excess of joy. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ହର୍ଷ;ଆନନ୍ଦ—2. Joy; delight. ୩ । ମଦ୍ୟପାନଜନିତ ମନୋବିକାର; ମତ୍ତତା—3. Intoxication due to wine. ୪ । ଉନ୍ମତ୍ତତା; ଉନ୍ମାଦ; ପାଗଳାମି—4. Madness. ୫ । ଅହଙ୍କାର; ଗର୍ବ—5. Pride; arrrogance; conceit. [ବ୍ୟୁ—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ଧନମଦ,ରୂପମଦ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୬ । (+କରଣ ଅ) ମଦ୍ୟ;ମଦ୍ୟପ;ସୁରା—6. Wine; spirits. [ବ୍ୟୁ—ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବ୍ୟବହୃତ ମଦର ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛୁ ଯଥା—ଦେଶୀ ମଦ, ବିଲାତି ମଦ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ମଦ ଇତ୍ୟାଦି । ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥରୁ ବା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦର ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛୁ । ଯଥା—ଖଜୁରମଦ, ଅରଖି ମଦ, ଧାନୁଆ ମଦ (ଗୁଡ଼ିଆ ମଦ), ବ୍ରାଣ୍ଡି ଆମଦ ଇତ୍ୟାଦି । ଖଜୁର, ତାଳ, ନଡ଼ିଆ ଆଦି ଗଛରୁ ସଦ୍ୟ ଆମଦାମା ରସରୁ ସଜମଦ ଓ ତାହା ବାସି ହୋଇଗଲେ ତାଡ଼ି ବାସିମଦ କହନ୍ତି । ୭ । ମୃଗମଦ; କସ୍ତୁରୀ—7. Musk. ୮ । ବୀର୍ଯ୍ୟ; ରେତଃ—8. Semen; virile. ୯ । ମତ୍ତହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରୁ କାମୁକ ଓ ବିହ୍ୱଳ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ରସ—9. A strong-smelling juice flowing from the openings in the temples of a ma.e

elephant in rut. ୧୦ । ଉନ୍ମାଦ ରୋଗ (ହି. ଶ)—10. Mania. ୧୧ । କାମଦେବ (ହି. ଶ)—11. Cupid. ଦେ. ବ—ଅସୁର ବିଶେଷ—Name of a demon.

ମଦ ଅଲସ—ଦେ. ବିଣ(ସ. ମଦାଲସ୍ୟ)—ମତ୍ତତା ଯୋଗୁଁ ଅଳସ୍ୟଯୁକ୍ତ—Mada alasa Languid on account of intoxication.

मदालस्य (ଉ—ଦୃଷ୍ଟି ତୋ ମଦ-ଅଳସ, ବଦନତଳ ପ୍ରକାଶ, ଗଣ୍ଡ ତୋଳ ଜନ ମନୋହର । ଗାତି. ରସବାରୁଣ ।)

ମଦ ଉ(ଓ)ରା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର କଳସରେ ବା ଘଟରେ ଗଜୁଉ, ତାଳ ଓ ନଡ଼ିଆ ଗଛରୁ ସ୍ରବିବା ରସ ସଗୃହୀତ ହୁଏ—A jar in which is collected the toddy juice from palm, date-palm and cocoanut trees. [ଉ—ଛୋଟ ଛୋଟ କଳସକୁ ବା ଘଡ଼ୁକୁ ଉରା ଓ ବଡ଼ ମାଠିଆକୁ ଅଧ୍ୟା ବୋଲାଯାଏ; ଗଛର ଦେହରେ ରସ ସଗ୍ରହାର୍ଥ ଉରା ସଲଗ୍ କରାଯାଏ । ଉରା-ମାନଙ୍କରେ ସଗୃହୀତ ରସକୁ ଅଧ୍ୟାରେ ଢାଳାଯାଏ ।]

लवनी

ମଦଙ୍—ଦେ. ବ—ମଦତ୍ (ଦେଶ)

Madak Madat (See).

ମଦ କଟ—ସ. ବିଣ (ଂସ୍ଥା ଟତ୍)—ମଦୋନ୍ମତ୍ତ; ମଦୋଦ୍ଧତ—Mada kaṭa Intoxicated with lust or pride. ବି ୧ । ମଦମତ୍ତ ହସ୍ତୀ—1. An elephant in rut. ୨ । ବୃଷ—2 Bull.

ମଦ କଲ—ସ. ବିଣ. ଘୁଂ (ଂସ୍ଥା ଡତ୍)—୧ । ମତ୍ତତା ଯୋଗୁଁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଧ୍ୱନକାତ୍ୱ—Mada kala 1. Making inarticulate sound under the effect of intoxication. ୨ । ମତ୍ତ;ଉନ୍ମତ୍ତ —2. Maddened. ବ—ମତ୍ତହସ୍ତୀ—An elephant in rut.

ମଦକଲା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ନବଯୌବନା—[a lady] In the Madakalā glory of her youth. [ଉ—ମଦାମାତ୍ର ଦୟା କଲ୍ଲ । ମଦକଲା ବ୍ୟାଧ ଗଲ୍ଲ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦରଧ-ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ମଦ କାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ - (ସ. ଦ୍ୟ+କଞ୍ଜିକା)—୧ । ଖାଣ୍ଡିମିଶା ଦୋଇ ଅମିଳା କରାଯାଇ ଥିବା ମଦ—ସିରକା 1. Fermented wine. ୨ । ସିରକା; ମଦର କାଞ୍ଜି—Mada kāñji सिरका 2. Vinegar.

ମଦ ଖଟି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁଠାରେ ମଦୁଆମାନେ ମଦ ଖାଇବାକୁ ଜମା ହୁଅନ୍ତି—Wine-shop; pot house; grog shop. Mada khaṭi मदेर खटी पासीखाना

ମଦ ଖୋର—ଦେ. ବିଣ (ସ.ମଦ୍ୟ+ଫା. ଖୋର୍) —ମଦୁଆ—Mada khor मद खोर Drunkard.

ମଦ ଗନ୍ଧ—ସ. ବ (ଂସ୍ଥୀ.ଡତ୍)—୧ । ହସ୍ତୀ ଗଣ୍ଡରୁ ନିଃସୃତ ମଦବାରର ତୀବ୍ର ଗନ୍ଧ—1. The strong smell of the juice exuded from the temples of an elephant in rut. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମଦ (ହି. ଶ)—2. Wine. ୩ । ଭଉଣା (ଗଛ) (ହି.ଶ) ମଦେର ଗନ୍ଧ 3. Alistonia Scholaris (tree). ଦେ. ବ—**मदकी गंध** ମଦ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଗନ୍ଧ—The peculiar smell of wine (which comes out of the mouth of a drunkard or toddy pot or toddy-shop).

ମଦ ଗନ୍ଧା—ସ. ବ—୧ । ସୁରା—1. Wine.

Mada gandhā ୨ । ଅତସୀ (ହି. ଶ) - 2. Linseed.

ମଦ ଗମନ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମର୍ଦ୍ଦିଷ (ହି. ଶ)—Mada gamana Buffalo.

ମଦ ଗର୍ବ—ସ. ବ—ମତ୍ତତାଜନିତ ଅହଙ୍କାର; ଦାମ୍ଭିକତା—Mada garba Arrogance due to intoxication or madness or selfconceit.

ମଦ ଗର୍ବିତ—ସ.ବିଣ.ପୁଂ—ଗର୍ବ ମତ୍ତ—Intoxicated or arrogant Mada garbita (ମଦଗର୍ବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) with pride.

ମଦ ଗଲ(ଲା)—ଦେ. ବ (ସ. ମଦ କଲ)—ମତ୍ତ ହସ୍ତୀ—Mada gala(lā) An elephant in rut.

ମଦଘ୍ନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଦ+ହନ୍ ଧାତୁ+ଇଣ୍ଡୁ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ପୃତିକା; ଘୋଇ ଶାଗ (ହି. ଶ)—(ମଦ ଶାକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Madaghnī Basella (pot herb).

ମଦ ଚ୍ୟୁତ—ସ. ବିଣ (ମଦ+ଚ୍ୟୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—Mada chyut ମଦସ୍ରାବୀ (ଦେଶ)—Mada srābī (See)

ମଦ ଝୁଙ୍କ—ଦେ ବ—୧ । ମଦଜନିତ; ମଦ୍ୟପାନଜନିତ ମତ୍ତତା—Mada jhuṅka 1. Intoxication due to wine. ମଦେର ଝୋଙ୍କ ୨ । ମଦ ଜନିତ ଯୋଗୁଁ ଟଳ ଟଳ ଗୁଲିବା—**मदका झोंक** 2. Unsteadiness in walking due to overdrink.

ମଦତ୍(ଦ୍)—ବୈ.ଦେ. ବ (ଫା. ମଦଦ୍)—ସହାୟତା; ସାହାଯ୍ୟ—Madat(d) Help; assistance.

ମଦତ୍(ଦ୍) (ଯଥା—ଏ ଘଟଣାରେ ଖୁଲସ୍ ମଦତ୍ ନଥାନ୍ତୁ **मदद्** ଦରକାର ।)

ମଦକ୍ ଦେ. ବ (ସ. ମଦ; ମୋଦକ)—ଗୁଲ; ପିଙ୍କୁଳ ପତ୍ରକୁ

मदत (क्) ଘୋଡ଼ି ଚହିଁ ସଙ୍ଗେ ଅଫିମକୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା କଳୁ—A preparation of opium for smoking; bullet of opium. [ଉ— ଏହାର ଧୂଆଁ ପାନ କଲେ ଭାର ନଶା ହୁଏ । ମଦତ୍ ନଶାର ଅଭ୍ୟାସ ସହଜରେ ଛଡ଼ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଏହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନ୍ତଃସାର ଶୂନ୍ୟ ଓ ଅଳସୁଆ କର ପକାଏ । ଥରେ ଏଥିର ଚଟକ୍ ଲାଗିଲେ ମଦତ୍‌ଖୋର ଆଗ ପଛ ବଗୁର ନ କର ଏଥିର ମାତ୍ରା ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇ ଶେଷକୁ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ହୁଏ । ମଦତ୍ତମାନେ ଶୀଣ୍ଡିକାସ୍ଥ ଦୋଇ ଯାଆନ୍ତି ଓ କେତେଜଣ ଏକତ୍ର କସି ଅସାର କାଲ୍ପନିକ ଗଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଅପଣା ଅପଣାର ମନୋରଞ୍ଜନ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଆଖି ବୁଜି କାଲ୍ପନିକ ଜଗତରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ ।]

ମଦତ୍(ଦ୍) କରିବା—ଦେ.କି—ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—To render help; Madat(d) karibā to render assistance.

ମଦତ ଦେଓୟା **मदद् देना** (ମଦତ୍ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦତ୍(ଦ୍) କାର—ବୈଦେ. ବ୍ୟ (ଘା. ମଦଦ୍ ଗାର୍)—ମୁଦତ୍‌କାର୍; Madat-(d-) kāra ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—Helping; rendering assistance.
ମଦତ୍‌କାର **मदद्‌गार**

ମଦତ୍ ଖଟି—ଦେ. ବ—ଗୁଲ ଖଟ୍ଟ (ଦେଖ)
Madat khaṭi Guli khaṭi (See)
ମଦକ୍ ଖଟୀ **मदक खाना**

ମଦତ୍ ଖଟି ଗପ—ଦେ. ବ—ଗୁଲ ଖଟ୍ଟ ଗପ (ଦେଖ)
Madat khaṭi gapa Guli khaṭi gapa (See)
ମଦକ୍ ଖଟୀର ଗପ୍ପ **मदक खानाका गप**

ମଦତ୍ ଖାଇବା—ଦେ. ବ—ଅଫିମର ଧୂଆଁ ସେବନ କରିବା—
Madat khāibā To smoke opium.
ମଦକ ଖାଓୟା **मदक खाना** (ମଦତ୍ ପିଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଦତ୍ ଖୋର—ଦେ.ବ ଓ ବ୍ୟ—ମଦତ୍ ନିଶା ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି
Madat khor —A person addicted to smoking
ମଦକ ଖୋର **मदक खोर** opium;habitual opium
(ମଦତ୍ ଖୋର୍—ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବୈଶେଷ୍ୟ) smoker.

ମଦତ୍(ଦ୍)ଗାର—ବୈଦେ. ବ୍ୟ. (ଘା. ମଦଦ୍ ଗାର୍)—
Madat-(d-)gār ସହାୟକ—Helping.
ମଦତ୍‌କାର **मदद्‌गार** ବ—ସହାୟକ ବ୍ୟକ୍ତି—Helper.

ମଦତ୍(ଦ୍)ଗାରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଘା. ମଦଦ୍‌ଗାରୀ)—ସହାୟକତା—
Madat(d)gārī The state of being a helper.
ମଦତ୍‌କାରୀ **मदद्‌गारी**

ମଦତ୍ ଛିଟା—ଦେ. ବ—ମଦତ୍ ବସ୍ତୁର ଗୋଟିଏ ସାନ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଲକ;
Madat chhiṭā ସାନ୍ଦା ଥରକେ ଧୂଆଁ ପିଆରେ ଉଡ଼ାଯାଏ—
[ମଦତ୍ ଗୁ(ଗୋ)ଳ(ଲା, ଲି)—ଅନ୍ୟରୂପ) One small ball
ମଦକ ଗୋଲା **मदककी गोली** or pillet of Madak.

ମଦତ୍(ଦ୍)ମାଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଘା, ମଦଦ୍=ସାହାଯ୍ୟ+ତ୍=ଘାଇଁ+
Madat-(d-)māṣ ମା-ଅଶ୍=ଜୀବନ ନିର୍ବାହାର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ)—
ମଦଦ୍ ମାସ ମୁସଲମାନ୍ ବାଦସାହାମାନଙ୍କ ଅମଲରେ ଧର୍ମ୍ମଯାଜକ-
मदद माश ମାନଙ୍କ ଭରଣ ପୋଷଣାର୍ଥ ବା ଧର୍ମ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ
ଅଳ୍ପ କରରେ ବା ନିଷ୍କରଭାବେ ଖଣ୍ଡା ଦୋଇଥିବା ବୃତ୍ତି—
Endowments given by Mahomedan emperors rent-free or on a nominal rent for religious purposes.

ମଦତ୍ ସରପ୍—ବୈଦେ (ସ. ମୋଦକ+ ଘା. ସର୍ପ୍) —ଗୁଲ ଓ ମଦ—
Madat sarāp Opium bullet and wine.
ମଦକ୍‌ସରାପ **मदकसराब**

ମଦତ(ତ୍ତି) ଗପ—ଦେ. ବ—ମଦତ୍‌ଖୋର୍ ଲୋକର ସୁଲଭ ଅସାର ବା
Madati(tti) gapa ଜାଲ୍‌ନଳ ଗଳ୍ପ—Imaginary talk
ଖୁଲିଖୋରର ଗପ୍ପ befitting opium smokers; an
मदकखोरीगप opium smoker's sweet waking
(ମଦତ୍‌ଖୋର୍ ଗପ—ଅନ୍ୟରୂପ) dreams.

ମଦତୀ(ତ୍ତୀ)—ଦେ. ବ୍ୟ—୧ । ମଦତ୍‌ଖୋର୍; ଗୁଲୀଖୋର—1. Addic-
Madatī(ttī) ted to smoking opium. ୨ । ମଦତ-
ମଦତୀ ଖୋର୍ ସୁଲଭ—2. Befitting an opium-

मदकची smoker. ବ—ମଦତ୍ ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A habitual smoker of opium

ମଦନ—ସଂ. ବ (ବଦ୍ ଧାତୁ; ଣିଚ୍. ମଦ ଧାତୁ=ମତ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ)
Madana —୧ । କାମଦେବ—1. Cupid personified. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ରତି, ସଖା ବସନ୍ତ ଓ ଅସ୍ତ୍ର ଫୁଲ-ଧନୁଶର ।] ୨ । କନ୍ଦର୍ପ; କାମ—2. Cupid; lust. ୩ । ଅଲଙ୍ଗନବିଶେଷ—3. A sort of embrace. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ନାୟକ ଗୋଟିଏ ହାତକୁ ନାୟିକାର ଗଳାରେ ଓ ଅନ୍ୟ ହାତକୁ ନାୟିକାର କଟିଦେଶରେ ରଖି ଅଲଙ୍ଗନ କରେ—ହ. ଶ ।] ୪ । ବସନ୍ତ-କାଳ—4. The spring season. ୫ । ବ୍ରୀହି—5. Phaseolus (grain). ୬ । ଭ୍ରମର; ଭୃଙ୍ଗ—6 The black bee. ୭ । ମଏଣ (ଦେଖ)—7. Maeṇa (See) ୮ । ଧଳା ଆଙ୍କୁ ଗଛ—8. A kind of tree; Alangium Hexapetalum. ୯ । ଖଇର ଗଛ—9. The catechu tree. ୧୦ । ବକୁଲଗଛ—10. The Bakula tree. ୧୧ । ଧାତୁର୍ତ୍ତ; ଦୁଦୁର୍ତ୍ତ—11.The Datura Fastuosa plant. ୧୨। କାମକ୍ରୀଡ଼ା (ହ. ଶ)—12. Amorous dalliance. ୧୩। ମହୁଣ (ହ. ଶ)—13. Beeswax. ୧୪ । ସାର୍ତ୍ତ; ମଇନା ପକ୍ଷୀ (ହ. ଶ)—14. Hill myna. ୧୫ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଲଗ୍ନଠାରୁ ସପ୍ତମ ଗୃହ (ହ. ଶ)—15. The 7th house from one's lagna. ୧୬ । ପ୍ରେମ (ହ. ଶ)—16. Love. ୧୭ । ଖଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ (ହ. ଶ)—17. The wagtail. ୧୮ । ମତ୍ସ୍ୟ-ଦେବଙ୍କ ୪ ପ୍ରଧାନ ଅବତାର ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ ଅବତାର (ହ. ଶ)—18. The 3rd of the four principal incarnations of Śiba. ବ୍ୟ—ମତ୍ତତା-ଜନକ—Causing intoxication or madness. ଦେ.ବ.ପୁଂ—ମଦନମୋହନର ଡାକ ନାମ—Name for calling Madanamohana.

ମଦନ କଣ୍ଟକ—ସଂ. ବ—୧ । କାମାତୁର ବ୍ୟକ୍ତିର ରୋମାଞ୍ଚ: ସାତ୍ତ୍ୱିକ
Madana kaṇṭaka ରୋମାଞ୍ଚ—1. Horripilation
due to lust. ୨ । ମଏଣ (ଦେଖ)—2. Maeṇa (See)

ମଦନ କଳହ—ସଂ. ବ (ମ ଷ.ତତ୍ପୁ)—ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Madana kalaha ଗୁଣସୂଚକସୂଚକ କଳହ—Love-quarrel.

ମଦନ ଗୃହ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଭଗ; ଯୋନି (ହ. ଶ)—
Madana gṛuha 1. Female organ. ୨ । ଜନ୍ମ କୁଣ୍ଡ-
ମଦନ ଭବନ, ମଦନ-ସଦନ, ମଦନାଳୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ଲୀର ୭ମ ଗୃହ—2. The 7th house from one's lagna in the horoscope.

ମଦନ ଗୋପାଳ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ମଦନ ପରି ସୁନ୍ଦର ଗୋପାଳ)
Madana gopāla —ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Śrīkṛushṇa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—ସଂ. ବ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ—The 14th Madana chaturddaśī day of the bright fortnight of the month of Chaitra. [ଦ୍ର—ଏହା ମଦନ ମହୋତ୍ସବର ଅନ୍ତର୍ଗତ—ହ. ଶ ।]

ମଦନ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବ(ସଂ. ଷ. ତତ୍ପୁ) —କାମାତୁର ବ୍ୟକ୍ତିର ସାଂଘାତିକାବସ୍ଥା; Madana jwara କାମଜ୍ୱର—Love-sickness; rise of temperature in a love-sick person.

ମଦନ ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମଦନ+ତନ୍ତ୍ର)—ରତିଶାସ୍ତ୍ର—The science Madana tantra (ମଦନ ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) of sexual love.

ମଦନ ତ୍ରୟୋଦଶୀ—ସଂ. ବ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତ୍ରୟୋଦଶୀ—The 13th Madana trayodaśī day of the bright fortnight of Chaitra.

ମଦନ ଦଶା—ସଂ. ବ—କାମାତୁର ବ୍ୟକ୍ତିର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥା— Madana daśā Different stages of an unsatiated lover's condition.

ମଦନ ଦହ(ମ)ନ—ସଂ. ବ—(ଯେ ମଦନକୁ ଭସ୍ମ କରିଥିଲେ) ମହାଦେବ—Śiba. Madana daha(ma)na

ମଦନ ଦୂତ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ମଦନ+ଦୂତ)—କୋକିଳ— Madana dūta The cuckoo.

ମଦନ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ସଂ. ବ—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ—The twelvth Madana dwādaśī day of the bright fortinght of the month of Chaitra.

ମଦନ ଧର୍ମ—ସଂ. ବ—ରତିକ୍ରୀଡ଼ା— Madana dharma Copulation.

ମଦନ ଧର୍ମୋତ୍ସବ—ସଂ. ବ—୧ । ଦୋଳଯତ୍ରା; ଦୋଳ; ଫାଲ୍ଗୁନ ପୌର୍ଣ୍ଣମୀ Madana dharmotsaba ଉତ୍ସବ—1. Dolajātrā festival celebrated in honour of God Cupid during the fullmoon of Phālguna. (ମଦନୋତ୍ସବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ ବିଶେଷ— 2. A festival observed during the full-moon of Chaitra.

ମଦନ ନାଲିକା—ସଂ. ବ—ଅସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A faithless wife; a Madana nālikā dissolute woman.

ମଦନ ପକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ—ସାଧା ବଡ଼େଇ—A kind of bird; the Madana pakshī hill-myna.

ମଦନ ପାଠକ—ସଂ. ବ (ମଦନ=ବସନ୍ତ+ପାଠକ)—କୋକିଳ— Madana pāṭhaka The Indian cuckoo.

ମଦନ ପୀଡ଼ା—ସଂ. ବ—୧ । ମଦନ ବ୍ୟଥା—1. Love-sickness. Madana pīrḍā ୨ । କାମବାଧା—2. Exhaustion or (ମଦନବାଧା—ଅନ୍ୟରୂପ) fatigue due to cohabitation.

ମଦନ ପୁର—ସଂ. ବ—ସୁରପୁର; ଭଗ; ଯୋନି –Female organ. Madana pura (ମଦନଗୃହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଦନ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ; ମଦନ+ପ୍ରିୟ)—ବସନ୍ତ; ମଦନସଖା— Madana priya The spring season.

ମଦନ ଫଳ—ସଂ. ବ—ମଏଣ (ଦେଶ) Madana phala Maeṇa (See)

ମଦନ ବାଇ—ଦେ. ବ—କାମଘାତୁକତ ବାଉଳତା—Love madness. Madana bāi

ମଦନ ବାଉଳା—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ମଦନ+ବାତୁଲ)—କାମବିହ୍ୱଳ—Madana bāulā Maddened by love or lust; love-କାମବାଈ **ମଦନମତ୍ତ** (ମଦନ ବାଉଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) mad.

ମଦନ ବାଣ—ସଂ. ବ—(ସପ୍ତମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । କାମବିଶିଖ—1. The Madana bāṇa shafts of cupid. ୨ । କାମଉତ୍ତେ---(ମଦନ ବିଶିଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Lust. ● । କାମବ୍ୟଥା— 3. The agony felt on account of unsatiated love or lust.

ମଦନ ବିହ୍ୱଳ—ବି. ବଣ. ପୁଂ—କାମୋନ୍ମତ୍ତ—Maddened by Madana bihwala lust; love-struck. (ମଦନମତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ । ମଦନ ବିହ୍ୱଳା, ମଦନ ମତ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମଦନବିହ୍ୱଳତା, ମଦନମତ୍ତତା—ବ ମଦନଘୋଳ(ଲା)—ଦେଶଜ, ବଣ)

ମଦନ ବୃକ୍ଷ—ବି. ବ—ମଏଣ (ଦେଶ) Madana bṛuksha Maeṇa (See)

ମଦନ ବ୍ୟଥା—ବି. ବ—କାମପୀଡ଼ା; କାମାତୁର ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ଅସହ୍ୟ Madana byathā ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ଅସ୍ଥିରତା ଅନୁଭବ କରେ— The agony experienced by an unsatiated lover.

ମଦନ ଭାଞ୍ଜିକା—ବି. ବ—ମଦନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ଦେଶ)— Madana bhāñjikā Madana chaturddaśī (See) (ମଦନ ଭଞ୍ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଦନ ଭେରୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସିଂହଭୂମ) ବ—କାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ— Madana bheru A kind of drum.

ମଦନ ମନୋହର—ବି. ବଣ—କାମଦେବଙ୍କ ପରି ରୂପଶାଳୀ (ରୂପ)— Madana manohara (form) Charming like God Cupid.

ମଦନ ମନ୍ଦିର— ବି. ବ—ପୟୋଧର; ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନ—Female breast; Madana mandira the mammary glands.

ମଦନ ମସ୍ତ—ଦେ. ବଣ (ବି. ମଦନ+ମତ୍ତ)—୧ । କାମୋନ୍ମତ୍ତ— Madana masta 1. Maddened by lust. ବ— କାମମତ୍ତ **ମଦନମସ୍ତ** ମଦନ ମସ୍ତକ (ଦେଶ) Madana mastaka (See)

ମଦନମସ୍ତକ—ଦେ ବ—୧ । ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଙ୍ଗଲି ଓଲୁଅର Madanamastaka ଶୁଖିଲା ଚୁରୁଡ଼ା (ହ. ଶ)—1. Dried **मदनमस्त** chips of wild arum. ୨ । ଉକ୍ତ। କାମପୁ ଏକପ୍ରକାର ପନସ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଫୁଲ (ହ. ଶ); ଚଣିଚମ୍ପା— 2. A kind of strong smelling flower.

ମଦନ ମାଦକ—ଦେ. ବ (ସ. ମଦନ+ଉନ୍ମାଦ)-୧ । କାମୋନ୍ମତ୍ତତା— Madana mādaka 1. Madness due to unsatiated (ମଦନମାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) lust. ୨ । କାମକ୍ରୀଡ଼ାରେ ମାତିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର—2. Orgasm; hilarity of persons during amorous dalliance.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦନ ମୋହନ—ସ. ବ (ମଦନ ଯର୍ ମୋହନ = ଅତି ସୁନ୍ଦର, ବା Madana mohana ମଦନକୁ ସେ ମୋହିତ କରଅଛନ୍ତି)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—A name of Śrīkṛushṇa. ବଣ—ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Having a charming appearance. ଦେ. ବ—୧। ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର

ମଦନମୋହନ ଚଲନ୍ତି ପ୍ରତିମା; ସେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିମା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି

ମଦ୍‌ନମୋହନ ରୂପେ ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଗୃହକୁ ବଜେ କରନ୍ତି—1. The movable image representing the Idol Jagannātha which is taken to the boat during the Chandanajātrā festival. ୨। ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. Name given to males.

ମଦନ ରିପୁ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମଦନ+ରିପୁ) –ମହାଦେବ—Madana ripu (ମଦନ ଦ୍ରି ହ୍ନ,ମଦନାରି—ଅନ୍ୟରୂପ) Śiba.

ମଦନ ଲତା—ସ. ବ—ମଏଣ (ଦେଶ) Madana latā Maeṇa (See)

ମଦନ ଲେଖ(ଖା)—ସଂ. ବ—ପ୍ରେମ ପତ୍ରିକା—Love letter; Madana lekha (khā) a letter written by a lover to his or her beloved.

ମଦନ ଶର—ସଂ. ବ—କାମ ବ୍ୟଥା; କାମବାଣ—The shafts of Madana śara (ମଦନଶାସ୍ତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Cupid.

ମଦନ ଶରାହତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଓ ତୃତୀୟା ତତ୍; ମଦନ+ Madana śarāhata ଶର+ଆହତ)—କାମ ପୀଡ଼ିତ—(ମଦନ ଶରାହତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Love-struck.

ମଦନ ଶଲାକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମଇନା ପକ୍ଷୀ—1. The Madana śalākā hill myna. ୨ । କୋକିଳା (ମଦନ ଶାରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ହି.ଶ)—2. A female cuckoo.

ମଦନ ସୁନ୍ଦର—ସଂ. ବଣ—କାମଦେବଙ୍କ ପରି କମନୀୟ ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Madana sundara Having a charming countenance like that of the God Cupid. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ମଦନ ସୁନ୍ଦର ପାଲା—ଦେ. ବ—ଧନୀ ସଉଦାଗରର ପୁଅ ମଦନସୁନ୍ଦରର Madana sundara pālā ଜୀବନରେ ସତ୍ୟପୀର ଠାକୁରଙ୍କ ମଦନସୁନ୍ଦର ପାଲା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ଗଳ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା ପାଲା—A popular ballad describing the life of a merchant's son named Madana sundara who was favoured by the Deity Satyapīra.

ମଦନା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମଦନ+ଅ)—୧ । ସୁରା; ମଦ୍ୟ—1. Wine. Madanā ୨ । ମୃଗନାଭି; କସ୍ତୂରୀ—2. Musk. ୩ । କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A lascivious or lustful woman. ୪ । ମଇନା; ସାଷ୍ପ (ହି. ଶ)—4. The hill-myna bird. ଦେ. ବ—୧ । ମାଧବୀ ଜାତୀୟ ପୁଷ୍ପଲତାବିଶେଷ—1. A kind of flowering creeper. (ତୁ—ରଙ୍ଗା ନାଗେଶ୍ୱର ମଦନା ମାଧବୀ, ସୁଭଦ୍ରା ଲତ୍ତାଫୁଲୀ ଗୋ । ଗୁଜ. ରତ୍ନସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ ।)

୨ । ମଦନର ଅନାଦରାର୍ଥ ଡାକନାମ—2. A name for calling Madana.

ମଦନାଙ୍କୁଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମଦନ+ଅଙ୍କୁଶ)—ପୁରୁଷତତ୍ତ୍ୱ; Madanāṅkuśa ଲିଙ୍ଗ—Penis.

ମଦନାତୁର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ମଦନ+ଆତୁର)—ମଦନ- Madanātura ବିହ୍ୱଳ; କାମାତୁର; କାମାର୍ତ୍ତ; କାମପୀଡ଼ିତ—(ମଦନାତୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) Love-struck; suffering from the (ମଦନାତୁରତା—ବ) pangs of unsatiated lust or love.

ମଦନାନ୍ତକ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମଦନ+ଅନ୍ତକ)—ମଦନଦହନ; Madanāntaka ମହାଦେବ—Śiba. (ମଦନାରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଦନାନ୍ଧ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ମଦନ+ଅନ୍ଧ)—ମଦନ- Madanāndha ବିହ୍ୱଳ; ଅତ୍ୟନ୍ତ କାମପୀଡ଼ା ଯୋଗୁଁ କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—Blinded by love or lust; maddened by lust.

ମଦନାବତୀ—ଦେ. ବ—୧ । କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସୁନ୍ଦରୀ ରାଜକନ୍ୟା— Madanāvatī 1. Name of a fair princess described in the folk-tales. ୨ । ନୃସିଂହ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମୁରାସୁରର ରାଣୀ—2. The name of the queen of the demon 'Mura' described in the Nṛusiṁha Purāṇa.

ମଦନାବର୍ତ୍ତ—ସ. ବ—ମଦନଗୃହ; ଯୋନି—The female Madanābartta (ମଦନାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) organ.

ମଦନାବସ୍ଥା—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍)—କାମଦଶା; କାମାତୁର ବ୍ୟକ୍ତିର Madanābasthā ଉତ୍ନ ଉତ୍ନ ଅବସ୍ଥା—The different stages through which lovers pass.

ମଦନାୟୁଧ—ସ. ବ—୧ । ମଦନବାଣ—1. Shafts of Cupid. Madanāyudha ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନ; ଯୋନି—2. Female organ.

ମଦନାର୍ତ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ତୃତୀୟା ତତ୍; ମଦନ+ଆର୍ତ୍ତ)—Madanārtta କାମାତୁର; କାମବିହ୍ୱଳ—Restless (ମଦନାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) through Cupid; love-struck.

ମଦ ନିଶା—ଦେ. ବ (ସ. ମଦ୍ୟ+ଫା. ନଶା)—ମଦ୍ୟପାନଜନିତ Mada nisā ମତ୍ତତା—Intoxication due to wine. ମଦେର ନେଶା **मदकी निशा**

ମଦନ୍ତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଦନ+ତ୍ର)—୧ । ସୁରା; ମଦ୍ୟ—1. Wine. Madanī ୨ । ମୃଗନାଭି; କସ୍ତୂରୀ—2. Musk. ୩ । କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—3. Lustful woman. ୪ । ମେଥି (ହି. ଶ)—4. Fenugreek. ୫ । ଧାଇ ଫୁଲ; ଧାତକୀ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—5. Dhatakī (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦନୀୟ ହେତୁ—ସ. ବ—ଧାତକୀ (ହ. ଶ) (ଦେଖ)
Madanīya hetu Dhatakī (See)
(ମଦହେତୁ, ମଦ୍ୟଘ୍ନ, ମଦ୍ୟବାସିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଦନୋତ୍ସବ—ସ. ବ—୧ । ବସନ୍ତୋତ୍ସବ; ଦୋଳଯାତ୍ରା; ଫୋର—
Madanotsaba 1. A festival performed in the
(ମଦନମହୋତ୍ସବ—ଅନ୍ୟରୂପ) spring in honour of
Cupid. ୨ । ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଉତ୍ସବ—
2. A festival on the full moon of Chaitra.
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଏହି ଉତ୍ସବ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ-ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ତତ୍ପରଦିନ ସମାପ୍ତ ହେଉଥିଲା; ଏଥିରେ ବ୍ରତ, କାମଦେବଙ୍କ ପୂଜା, ଗୀତବାଦ୍ୟ, ସ୍ତ୍ରୀ-ଜାଗରଣ ଓ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ସମ୍ମିଳନ, ହର୍ଷୋଲାସରେ ଆମୋଦ-ପ୍ରମୋଦ ହେଉଥିଲା—ହ. ଶ] ୩ । ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷଙ୍କର ସଙ୍ଗମ; ରତି; ରମଣ—3. Copulation.

ମଦନୋତ୍ସବା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ— ସ୍ୱର୍ଗବେଶ୍ୟା; ଅପ୍ସରା—Heavenly
Madanotsabā nymphs; the courtesans of
Indra's court (they are said to possess
perpetual youth and charm).

ମଦ ବାରି—ସ. ବ—ମତ୍ତହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରୁ ସୁଗନ୍ଧୀ ରସ—A
Mada bāri strong-scented juice exuded from
the temples of an elephant in rut.

ମଦ ଭଞ୍ଜିନୀ—ସ. ବ—ଶତମୂଳୀ (ହ. ଶ) (ଦେଖ)
Mada bhanjinī Asparagus.

ମଦଭର—ଦେ. ବଣ—ମଦମତ୍ତ (ଦେଖ)—Madamatta (See).
Madabhara (ଉ—ବସ୍ତ୍ରରେ ଲୁଚ ସେ ମଦଭର, ନାଗେଶ୍ୱର
ମତ୍ତ ଗୋପ୍ୟସ୍ଥାନର, ମଣି ବହୁତ ଦେଖାଇବାର ସମ୍ଭ ଦେଲା ।
मदमत्त ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବଳାସ ।)

ମଦ ଭଟ୍ଟି—ଦେ. ବ—ସେଠାରେ ମଦ ଭଆର ହୁଏ—
Mada bhāṭi Distillery; wine-still.
मदेर भाटी मद्की भट्टी

ମଦ ଭୋଳ(ଳା)—ଦେ. ବ (ସ. ମଦ୍ୟ+ବତ୍ସଳ)—ମଦନଶାଜନତ
Madabhoḷa(ḷā) ବାଉଳତା—Madness or deep
मदेर घोर मदभोर intoxication resulting from
मदेर्‌ चूर नशामेचूर excessive drink. ବଣ—ମଦ୍ୟପାନ
ଯୋଗୁଁ ବାଉଳ—Maddened by wine.

ମଦମତ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଅସ୍ୟା ଉତ୍ତ; ମଦ+ମତ୍ତ)—୧ । ଗର୍ବମତ୍ତ—
Madamatta 1. Maddened with pride. ୨ । କାମୋ-
(ମଦବିହ୍ୱଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନ୍ମତ୍ତ; ମଦସ୍ରାବ ଯୋଗୁଁ ଉନ୍ମତ୍ତ (ହସ୍ତୀ)—
(ମଦମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. (elephant) Excited with lust;
in rut.

ମଦ ମୁକୁଳିତାକ୍ଷୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅସ୍ୟା ଉତ୍ତ ବା ବହୁବ୍ରୀହି; ମଦ ବା
Mada mukulitākshī ହର୍ଷଦ୍ୱାରା ମୁକୁଳିତ=ଅର୍ଦ୍ଧନିମୀଳିତ
ଦୋଇଅଛି ଆଖି ଯାହାର)—ହର୍ଷ ହେତୁ ଅର୍ଦ୍ଧନିମୀଳିତ-
ନୟନା—(a woman) Having eyes half
opened on account of extreme delight.

ମଦ ମୁକ୍ତ—ସ. ବଣ—୧ । ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ—1. Free from pride.
Mada mukta ୨ । ମତ୍ତତାଶୂନ୍ୟ—2. Free from mad-
ness.

ମଦୟନ୍ତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ମଦି ଧାତୁ+ଅତ୍ [ଶତୃ]+
Madayantī ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍ଷ; ଯେ ହୃଷ୍ଟ କରଏ)—ବଣପଦ୍ମିକା; ବଣ-
(ମଦୟନ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଲ୍ଲୀ—Wild jasmine.

ମଦୟିତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମଦ୍ ଧାତୁ; ଣିଚ୍ ମଦ ଧାତୁ=ମତ୍ତ କରିବା
Madayitā +କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ଉନ୍ମତ୍ତ କରଏ—
(ମଦୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Maddening; intoxicating.

ମଦୟିତ୍ନୁ—ସ. ବଣ (ମଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ମଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇତ୍ନୁ)—
Madayitnu ଯେ ଉନ୍ମତ୍ତ କରଏ—Causing madness;
bringing about intoxication; making a
person intoxicated. ବ—୧ । ଶୁଣ୍ଡି—1. A
wine seller; a wine-distiller. ୨ । କନ୍ଦର୍ପ—2.
Cupid; lust. ୩ । ମଦ୍ୟ—3. Wine.

ମଦୟିଲୁ—ସ. ବ (ମଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଲୁ)—୧ । କାମଦେବ
Madayilu (ହ. ଶ)—1. God Cupid. ୨ । ମଦ୍ୟ
(ହ. ଶ)—2. Wine. ୩ । ମେଘ (ହ. ଶ)—
3. Cloud.

ମଦରଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜ ଶାକ ଲତା—Name of
Madarangā an aquatic creeper; Alter-
ସ ଶାଳଞ୍ଚ, ଶିଉଘାର, nathera Sessilis. [ଦ୍ର—
ଲୌହମାରକ, ଲୌହସାରକ ଏହା ବିଷଘ୍ନ ଉତ୍କ୍ଲେଶ, ରୁଚିକର,
शाखिशाक, शालिञ्चशाक शୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅତିସାରନାଶକ, କଫପିତ୍ତ-
शान्तिशाग, शालंच, ନାଶକ, ପିତ୍ତ ବିକୃତିରେ ଔଷଧରୂପେ
सरहची ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ମୂତ୍ରଦାହ, ବାନ୍ତି
ଓ କଫନାଶକ । ମଦରଙ୍ଗା ପତ୍ର ଏକପ୍ରକାର ନାଲି ପତ୍ରଯୁକ୍ତ
ବଦେଶାମାତ ଶାକରୁ ଭିନ୍ନତା ମଦରଙ୍ଗା ବହନ୍ତି ।]

ମଦ ସ୍ରାବ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଦ+ସ୍ରାବ)—ହାତୀର ଗଣ୍ଡରୁ ମଦ-
Mada srāba ବାହାର ଝରଣ—The dropping or
(ମଦ ପ୍ରଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) flowing of the Mada
juice from the temples of an elephant
in rut.

ମଦ ସ୍ରାବୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମଦସ୍ରାବ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯାହାର
Mada srābī ଗଣ୍ଡରୁ ମଦବାର ଧାରା ବହୁଥାଏ—(An
elephant in rut) From whose temples
juice is dropping.

ମଦାଙ୍ଗ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—୧ । ମଲ୍ଲାଙ୍ଗ; ମଜାଟ; ଅନ୍ୟ ଗଛ
Madānga ଦେହରେ ଜନ୍ମିବା ଗଛ—1. A parasitic
plant growing on the body of an other tree.
୨ । ଲୋକେ ପିବା ଆସିବା ପାଇଁ ବଥାରର ଚୁଡ଼ା ତଳେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛଡ଼ା ହୋଇଥିବା ବାଟ—2. A pathway left below the ridge of a cultivated field. ୩ । ପୋଲ—3. Bridge.

ମଦାଢ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (ଦ୍ୟା ଭତ୍ର;ମଦ+ଆଢ୍ୟ=ପୂର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ମଦଯୁକ୍ତ; Madāḍhya ଅଛ ଗର୍ବିତ—1. Arrogant. ୨ । ଅଛ (ମଦାଢ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉନ୍ମତ୍ତ—2. Mad; intoxicated. ବ—ତାଳଗଛ—Palm tree.

ମଦାତଙ୍କ—ସଂ. ବ (ମଦ=ମତ୍ତତାଜନିତ ଆତଙ୍କ)—ଅଭିଶୟ ମଦ୍ୟପାନ Madātaṅka ଜନିତ ଉନ୍ମାଦ ରୋଗବିଶେଷ—A sort of (ମଦତ୍ୟୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) delirium due to excessive wine-drinking; delirium. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡ ବୁଲୁଏ, ଅରୁଚି ହୁଏ, ଶୋଷ ହୁଏ, ଦାନ୍ତ ଗୋଡ଼ ଜଳେ; ଭନ୍ଭା ଓ ଅଳୀଣ୍ଡି ହୁଏ ଓ ସମୟେ ସମୟେ ଜ୍ୱର ଓ ପ୍ରଳାପ ହୁଏ—ହ. ଶ ।]

ମଦାନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଦ୍ୟା ଭତ୍ର; ମଦ+ଅନ୍ଧ)—ମଦ (ଗର୍ବ, Madāndha ମତ୍ତତା) ଯୋଗୁଁ ହିତାହିତଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—(ମଦାନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) Blinded by pride or intoxication. (ମଦାନ୍ଧତା, ମଦାନ୍ଧ୍ୟ—ବ)

ମଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଅର୍ପିତ Madār କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର—1. Any charge entrusted to a person. ୨ । ଦାୟିତ୍ୱ—2. Responsibility. ୩ । ବିଶ୍ୱାସ—3. Trust; confidence.

ମଦାର ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଅର୍ପଣ କରିବା—Madār debā 1. To entrust the charge of a work or matter to a person. ୨ । ନିର୍ଭର ବା ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—2. To have trust or confidence on a person; to put reliance on a person. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା—3. To depend upon another for any matter.

ମଦାର—ସଂ.ବିଣ(ମଦ୍ ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଆର)—୧ । କାମୁକ—Madāra 1. Lascivious; lustful. ୨ । ଧୂର୍ତ୍ତ; ଶଠ—2. Fraudulent; deceitful; cheat. ବ—୧ । ଶଠ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A cheat. ୨ । କାମୁକବ୍ୟକ୍ତି—2. A lustful person. ୩ । ହସ୍ତୀ—3. Elephant. ୪ । ମତ୍ତହସ୍ତୀ—4. An elephant in rut. ୫ । ଶୂକର—5. A hog. ୬ । ବରାହ; ବାରହା—6. A wild hog; a boar.

ମଦାରିଆ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ. ମଦାର୍) —୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ପର Madāriā ଉପରେ ନିର୍ଭର ରଖେ—1. Putting reliance or trust on others. ୨ । ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ **दारमदार देनेवाला** ଯାହାର ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ନାହିଁ—2. Having no self-reliance. ୩ । ଯେ ଅନ୍ୟ-ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରେ—3. Entrusting others with any charge. ୪ । ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ—4. Dependent on others.

ମଦାଳସ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ମଦ+ଅଳସ+ଅ)—ମଦବିହ୍ୱଳ; ଅବେଶ-Madālasa ବିହ୍ୱଳ—Overcome with passion; (ମଦାଳସା—ସ୍ତ୍ରୀ) maddened with feelings or lust.

ମଦାଳସା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ଧର୍ମଶୀଳା ଉଚ୍ଚବାଦୀ ରାଣୀବିଶେଷ—Madālasā Name of a very learned and pious queen who taught theology and philosophy to her son. [ଦ୍ର—ଏ ବିଦ୍ୟାବତ୍ସ ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କ ଜନ୍ୟା ଓ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗଧ୍ୱ ପ୍ରଭର୍ଦ୍ଦନ ବା ଋତୁଧ୍ୱଜ ରାଜାଙ୍କର ମହିଷୀ ଏବ ରାଜା ଅଲର୍କଙ୍କର ମାତା । ଏହାଙ୍କର ଆଉ ନାମ ସୁନ୍ଦ ସସାରବିରକ୍ତ ଥିଲେ । ଏ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ରକୁ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।] ଦେ. ବିଣ—ମଦାଳସୀ (ଦେଶ)—Madālasī (See).

ମଦାଳସୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମଦାଳସା)—୧ । ମଦବିହ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ—Madālasī 1. A woman overwhelmed with passion; a passionate woman. ୨ । କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A lustful woman; a lascivious and charming lady. ୩ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A charming and excellent lady. (ଉ—ମୁଁ ସେବେ ଦେଲି ଦୋଷୀ, ଆରେରେ ମଦାଳସି ! କରଜମୁନେ ଭୁଷି, ଦଣ୍ଡ ବିଅଳା ବଳେ । ପ୍ରାଚୀନ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ମଦାଳାପ—ସ. ବ (ସ. ତ. ତ୍ପୁ; ମଦ=ହର୍ଷଯୁକ୍ତ+ଆଳାପ)—Madālāpa ମଧୁରାଳାପ; ମଧୁରାଳାପ; ହର୍ଷପୂର୍ଣ୍ଣ କଥୋପ-କଥନ—Delightful discourse; sweet conversation.

ମଦାଳାପୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମଦାଳାପ+ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—Madālāpī ମଧୁରାଳାପୀ—Of sweet speech. ସ. ବ—(ମଦାଳାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କୋକିଳ—The Indian cuckoo.

ମଦାହ୍ୱ—ସ. ବ (ମଦ+ଆ+ହ୍ୱେ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—କସ୍ତୁରୀ—Madāhwa (ହ. ଶ)—Musk.

ମଦି—ସ. ବ—ମଇ; କଷଉଭୂମିକୁ ସମତୁଲ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ Madi ଲାଙ୍ଗୁଳୀ ପର ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A clod-crusher. (ମଦକ, ମଦକା, ମଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଦିନା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଆରବ ଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଗର—Madinā Medina, a town in Arabia. [ଦ୍ର—ମଦିନା ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମହମ୍ମଦ ଏଠାରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରି **मदीना** ଏହି ନଗର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଏହା ମୁସଲମାନଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ । ଏହା ମକ୍କା ନଗରଠାରୁ ୩୨୦ ମାଇଲ ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ମଦିର—ସ. ବ (ମଦ୍. ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—୧ । ମତ୍ତ Madira ଖଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ—1. The deep-blue wag-tail

Digitized by srujanika@gmail.com

(which seems restless like an intoxicated person). ୨ । ରକ୍ତ ଖଦର—2. Red catechu. ବଣ. ପୁଂ (ମଦ. ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା + (ମଦର୍—ସ୍ତ୍ରୀ) କରଣ. ଇର) —ମତ୍ତତାଜନକ—Intoxicating.

ମଦିରା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଦର+ଆ)—ମଦରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Madirā Feminine of Madira. ସ. ବ—୧ । ବାରୁଣୀ ମଦ; ମଦ—1. Wine; a kind of spirituous liquor. [ଦ୍ର—ମଦର୍ ପ୍ରଧାନତଃ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଭକ୍ତ । ୧. ଯାହାକୁ ଜଥଁରେ ବାଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ବଳ ଯନ୍ତ୍ର ଯାହାଯତ୍ନରେ ବାହାର କରଯାଏ; ଏଥିର ନାମ ଅଦ୍ରସ୍ତବତ, ଯଥା— ଅରଖୀ ମଦ । ୨. ଯାହାକୁ ସଢ଼ାଇ କର ଜଥବା କରଯାଏ ! ଏଥିର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ; ଯଥା—ଭାଟୀ । ଏ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ମଦର୍ ଉତ୍ତେଜକ, ଦାହକ, କଷାସ୍ୱ ଓ ମଧୁର । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ସୋମ ଲତାକୁ ଛେଚ ତହିଁର ରସ ବୁସୁଡ଼ି କେତେ ଦିନ ରଖାଗଲ୍ଲ ପରେ ତାହା ସଡ଼ି ଯାଇ ମାଦକ ହେଉଥିଲ୍ଲ । ଯଜୁର୍ବେଦରେ ଯବ ସୁରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବୈଦ୍ୟକରେ ସୁରା, ବାରୁଣୀ, ଶୀଧୁ, ଆସବ, ମାଧ୍ୱୀକ, ଗୌଡ଼ୀ, ପୈଷ୍ଟୀ, ମାଧ୍ୱୀ, ହାଳା, କାଦମ୍ବୀର ନାମ ମିଳେ । ଜ୍ୟୋତିଷରରେ ମଧ୍ୱୀକ, ଯାନାସ, ଦ୍ରାକ୍ଷ, ଖର୍জ୍ଜୁର, ତାଳ, ତୀକ୍ଷବ, ମୈରେୟ, ମାନ୍ଥିକ, ଟାଂକ, ମଧୂକ, ନାଲ୍ଲକେଳଜ, ଅମ୍ବକାରେବୁ, ଏହି ୧୨ ପ୍ରକାର ମଦର୍ଯ୍ୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏଥିରୁ ଖର୍জ୍ଜୁର ଓ ତାଳ ଶ୍ରେଣୀର ମଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ଓ ଅନ୍ୟମାନ ଅଦ୍ରସ୍ତବତ । ଏହା ଛଡ଼ା କ୍ୱାଥରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ପ୍ରକାର ମଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଅରିଷ୍ଟ କହନ୍ତି । ଧାନ ବା ଗୁଡ଼ର ମଦର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁରା, ଯବର ମଦର୍ଯ୍ୟକୁ କୋହଳ, ଗହମର ମଦର୍ଯ୍ୟକୁ ମଧୂଳକା, ମିଠା ରସର ମଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଶୀଧୁ, ଗୁଡ଼ର ମଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଗୌଡ଼ୀ, ଦ୍ରାକ୍ଷାର ମଦର୍ଯ୍ୟକୁ ମାଧ୍ୱୀକ କହନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ବଉନ୍ନ ମଦର୍ଯ୍ୟର ବଉନ୍ନ ଗୁଣ ଅଛି ଓ ତହିଁର ପ୍ରଯୋଗ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପକାରକ ବୋଲି ଲେଖା ଅଛି—ହ. ଶ] ୨ । ରକ୍ତ ଖଦର—2. Red catechu. ୩ । ଦ୍ୱାବିଂଶତ୍ତ ଅକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଛନୋବଶେଷ—3. Name of a Sanscrit metre with 22 letters. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ତ ଚରଣରେ ୭ ଭଗଣ ଓ ଅନ୍ତରେ ୧ ଗୁରୁ ବର୍ତ୍ତି ଥାଏ—ହ. ଶ].

ମଦିରାକ୍ଷ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଦର=ମତ୍ତ ଖଞ୍ଜନ + ଅକ୍ଷି; ଖଞ୍ଜନ Madirākṣha ପର ଯାହାର)—ଖଞ୍ଜନନୟନ, ସୁନ୍ଦରନୟନ— (ମଦରେକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) (a person) With charming ମଦର୍ଯ୍ୟୀ ମଦରେକ୍ଷଣା } ସ୍ତ୍ରୀ eyes (like those of a wag-tail).

ମଦିରା ଗୃହ—ସ. ବ—୧ । ମଦ ଖଣ୍ଟି; ମଦ ଦୋକାନ—1. A tavern; wine shop; grog-shop. ମଦିରାଳୟ ମଦିରାଶାଳା } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ମଦ ଭ୍ରଷ୍ଟ—2. A distillery

ମଦୀୟ—ସ. ବଣ (ଅସ୍ମଦ୍+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ.ଈୟ) —୧ । ମତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; Madīya ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to me. (ମଦୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମୋର—2. Mine.

ମଦୀୟୁନ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ଦେଣଦାର; ଋଣଗ୍ରସ୍ତ— Madīyūn Indebted; involved in debt. ଦେନଦାର **ମଦୀୟୁନ**

ମଦୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ମଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Madua wine. ୨ । ସାନାସକ୍ତ—2. Addicted to ମହୁୟା, ମଦୋ drinking; sottish. ବ—୧ । ମଦଖୋର— **ମଦକା ପେସା** 1. Drunkard; a sot (ଜ୍ର—କୁରୁ ଯାଣ୍ଡୁ ଦୁଇ ମହୁୟା **ମଦୁଆ** ପେନାଏତ ମଦୁଆ, ଗ୍ରାମ୍ପେ ଯୁବ ଦାଣ୍ଡେ ଯୁଦ୍ଧିଲେ (ମଦୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୋଇ ଠିଆ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମଦାତୁରତ ସ୍ତ୍ରୀ ।) ମହୁୟା, ମଦୋ, ମୋଦୋ ୨ । ଗାଳ ବଶେଷ—2. A term of **ମଦଖୋର** abuse.

ମଦୁଆ ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବ—୧ । ମଦର ଗନ୍ଧ—1. The smell of Madua gandha wine. ୨ । ମଦ୍ୟ ପର ଗନ୍ଧ—2. Wine- ମହୁୟା ଗନ୍ଧ like smell; a smell resembling that of **ମଦକୀ ଗଂଧ** wine.

ମଦୁଡ଼—ଦେ. ବ—ପଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିକୁ ଆଘାତ—The striking of the ground by athletes. Madurda (ଜ୍ର—ଦାଣ୍ଡ ଯେଲ ସାରଣ ମାଇଲେ ମଦୁଡ଼, ଭୁମେ ଯଣ୍ଟ ଯାଣ୍ଟେ ଛେଚଲେ ପିଠି ଦାଡ଼ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମଦାତୁରତ ସତ୍ତ୍ୱ ।)

ମଦୁରା—ଦେ. ବ (ନାମ) (ସ. ମଧୁରା)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଗୋଟିଏ Madurā ବୃହତ୍ ନଗର—Name of a big town in ମହୁରା southern India. [ଦ୍ର—ଏହା ମାଦ୍ରାଜଠାରୁ ୫୬୮ **ମଦୁରା** ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ଦକ୍ଷିଣ ମଥରା । ଏହା ପାଣ୍ଡ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଏଠାର ଦେବ ମନ୍ଦିର ଜଗତ୍ ବିଖ୍ୟାତ । ମନ୍ଦିରର ଏକ ଭାଗରେ ମୀନାକ୍ଷୀ ଦେବୀ ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଗରେ ସୁନ୍ଦରେଶ୍ୱର ମହାଦେବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ମନ୍ଦିରଟି ନାନା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ବମଣ୍ଡିତ —ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନ ।]

ମଦୋତ୍କଟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ମଦୋନ୍ମତ୍ତ; ମଦଗର୍ବିତ; ଗର୍ବୋନ୍ମତ୍ତ— Madotkaṭa 1. Maddened with pride; arrogant. (ମଦୋତ୍କଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମତ୍ତାଳ—2. Intoxicated with drink. ୩ । ମଦସ୍ରାବ ଯୋଗୁଁ ଅଦମ୍ୟ (ହସ୍ତୀ)— 3. (elephant) Restive on account of rut. ବ—ମତ୍ତହସ୍ତୀ—An elephant in rut.

ମଦୋତ୍କଟା—ସ, ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଦୋତ୍କଟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସୁରା; ମଦ୍ୟ— Madotkaṭā Wine; spirituous liquor.

ମଦୋଦଗ୍ର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଉତ୍ତାସ୍ୱା ଉତ୍ତ୍; ମଦ+ଉଦ୍ଗତ) — ମଦୋଦ୍ଧତ ମଦୋନ୍ମତ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ ୧ । ଗର୍ବୋନ୍ମତ୍ତ; ମଦମତ୍ତ; ମଦଗର୍ବିତ— 1. Intoxicated with arrogance. ୨ । ମଦସ୍ରାବ ଯୋଗୁଁ ଅଦମ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦୋଦଗ୍ରା
ମଦୋଦ୍ଧତା
ମଦୋନ୍ମତ୍ତା } ସ୍ତ୍ରୀ (ଦ୍ରସ୍ତ୍ରୀ)—2. (elephant) Excited by being in rut. ୩ । ମତ୍ତତାଯୋଗୁଁ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—3. Maddened.

ମଦ୍ଦୁର—ସଂ. ବ—ମଦ୍‌ଗୁର (ଦେଖ)
Madgura Mad-gura (See).

ମଦ୍ଧିକ—ସଂ. ବ—ଦ୍ରାକ୍ଷାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ (ହୃ. ଶ)—
Maddhika Wine made from grapes.

ମଦ୍ଧିତ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀତତ; ଅଦ୍+ହିତ)—ମୋର ମଙ୍ଗଳ—
Maddhita My welfare.

ମଦ୍ୟ—ସଂ. ବ (ମଦ୍. ଧାତୁ ଣିଚ୍; ମଦ. ଧାତୁ=ମତ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଯ)—
Madya ୧ । ମଦ; ମଦ୍ୟ; ସୁରା—1. Wine. ୨ । ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆସବ—2. Extract made by chemical process. [ଦ୍ର—ମଦ୍ୟ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ; ମଦ୍ୟାନ୍ତରରେ ମଦ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାର; ଯଥା—୧—ମାଧ୍ୱିକ ବା ମାଧ୍ୱୀ—ମହୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୨—ଐକ୍ଷବ—ଆଖୁ ରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୩ । ଦ୍ରାକ୍ଷବ—ଅଙ୍ଗୁରରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୪—ତାଳ—ତାଳ ଗଛର ରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୫ । ଖାର୍ଜୁର—ଖଜୁର ଗଛର ରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୬ । ପାନସ—ପଣସ ଫଳରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୭ । ମୈରେୟ—ଧାଇଫୁଲ ଓ ଗୁଡ଼ରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୮ । ଗୌଡ଼ିକ—ଏକପ୍ରକାର ମାଳବର୍ଣ୍ଣ ମଧୁମକ୍ଷିକା ସଂଗୃହୀତ ମଧୁ, ୯ । ହାପ୍ତ ବା ହାଙ୍କ—ସୋମଲତା ରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୧୦ । ମଧୂକ ବା ମାଧ୍ୱୀକା—ପୁଷ୍ପ (ମହୁଲ) ରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ୧୧ । ନାଡ଼ିକେଳଜ—ନଡ଼ିଆ ଗଛର ଅଫୁଟା ଖୋସାର ଅଗ କାଟିଲେ ଯାହାରୁ ଝରିବା ରସ, ୧୨ । ଅନ୍ନ ବକାଗ୍ନେୟ—ଗୁଡ଼ିଲ ଆଦିକୁ ସିଝାଇ ବାଷ୍ପର ଦେଇ ସଡ଼ାଇ ବକଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅରକ ବାହାର କରି ତ୍ୟାର କରାଯିବା ମଦ୍ୟ ।

ବୃକ୍ଷ, ପୁଷ୍ପ, ଫଳ ଓ ଶସ୍ୟ ଆଦିର ରସକୁ ସଡ଼ାଇଲେ ସେଥିରୁ ଦେବା ପାମାତ୍ରକୁ ମଦ କୋହଯାଏ ଓ ଏହାକୁ ଖାଇଲେ ନଶା ହୁଏ । ଗଛରେ ଝରିଥିବା ଖଜୁରଆଦିର ସଦ୍ୟ ରସରେ ନଶା ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ତାହା ବାସି ହେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗଛରେ ଝରିଥିବା ରସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼ିଲେ ସେଥିରେ ନଶା ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରେ ଖଜୁର ଗଛର ବେକ ଯାଖ କଟାକୁ ସତ କର ସେଉଁ ଘର ତାଡ଼ି ବାହାର କରନ୍ତି, ଉତ୍ତରଭାରତରେ ତାଳ ଗଛରୁ ସେହିପରି ତାଡ଼ି ହୁଏ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ନଡ଼ିଆ ଗଛର ଅଫୁଟା ଖୋସାର ଅଗ କାଟିଲେ ସେଥିରୁ ସେଉଁ ରସ ବାହାରେ, ସେ ରସରୁ ତାଡ଼ି ହୁଏ । ଇଉରୋପ ଆଦିରେ ଦ୍ରାକ୍ଷା ବା ଅଙ୍ଗୁର ରସକୁ ସଡ଼ାଇ ବକ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅରକ କାଢ଼ି ମଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଗୁଡ଼ିଲ, ଯବ ଓ ଗହମ ଆଦିକୁ ସିଝାଇ ତାକୁ ସଡ଼ାଇ ସେଥିରୁ ଅରକ ବାହାର କରି ମଦ ତ୍ୟାର କରାଯାଏ । ଗଡ଼ାଡାରେ ମହୁଲ ଫୁଲକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ତାକୁ ସଡ଼ାଇ ସେଥିରୁ ମହୁଆ ମଦ ତ୍ୟାର କରାଯାଏ ଓ ଗୁଡ଼ିଲକୁ ଗୁଜ୍ଜ ସଡ଼ାଇ ହାଣ୍ଡିଆ ମଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ମହୁରୁ ଓ ଆଖୁ ଦୋରୁଥରୁ ମଧ୍ୟ ମଦ ହୁଏ । ସବୁ ମଦର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ମିଠା ପଦାର୍ଥ ଓ ତାହା ସଢ଼ିଗଲେ ତାଡ଼ି ହୁଏ ଓ ସେଥିରୁ ବାହାରିବା ଅରକରେ ନଶା ହୁଏ । ସ୍ରୋତବଶେଷରେ ଓ ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟାଦିରେ ଚକ୍ରସ୍ତକମାନେ ରୋଗୀକୁ ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ମଦ୍ୟ ସେବନ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦଅନ୍ତି ଓ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପକାର ଦର୍ଶେ; କିନ୍ତୁ ଅଭ୍ୟାସପଡ଼ିଲେ ମଦ୍ୟପାନ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ନଶାରେ ହିତାହିତଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୁଏ ଓ ସର୍ବସ୍ୱ ହରି ମଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ ଓ ମଦନଶାର ଘୋରରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଓ ଅଜ୍ଞାନ ହୁଏ । ଅତଏବ ମଦ୍ୟପାନରୁ ସମାଜସ୍ଥ ଆବାଳ ନାନାବିଧ ରୋଗ ଜନ୍ମି ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ଘଟେ ।

ଆମ ଦେଶରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ହସ୍ତାନ୍ତର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଦ୍ୟପାନ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୂର୍ବେ ବୈଦିକ ଯଜ୍ଞରେ ସୋମଲତାକୁ ଛେଚି, ଚପ୍‌ଡ଼ି ଓ ସଡାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ମଦ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଇଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ପୂଜାଆଦିରେ ଓ ପଞ୍ଚମକାର ସାଧନାରେ ମଦ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ମଦ୍ୟପାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଯୁଗରେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବାର ଦେଖି କେତେକ ସଭ୍ୟଜାତି ତାହା ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଓ ମାଦକ ନିବାରଣାର୍ଥ ଆଇନ ବଳବତ୍ତର ଚେଷ୍ଟା ଲାଗିଅଛି । ମଦ ଆଦି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରି ଦେବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଇଂଗ୍ଲଣ୍ଡ ସରକାର ଖୁବ୍ କଟକଣା କରିଅଛନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଏହି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଯୁଗରେ ମଦ୍ୟପାନ ଦୋଷ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସମାଜର ଉଚ୍ଚତ୍ୟ ସ୍ତାନମାନଙ୍କୁ କଳୁଷିତ କରିବା ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ମଦ୍ୟପ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ମଦ୍ୟ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ମଦ ପିଏ; ମଦୁଆ—
Madyapa Drunkard; habituated to drink.
(ମଦ୍ୟପାସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ମଦ୍ୟପା, ମଦ୍ୟପାସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମଦ୍ୟପାନ—ସଂ. ବି(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଦ ପିଇବା—
Madya pāna Drinking of wine.

ମଦ୍ୟପୀ—ଦେ.ବିଣ ଓ ବ (ସଂ• ମଦ୍ୟପ)—ମଦୁଆ—Drunkard. (ଦ୍ର-Madyapi ବୃଦ୍ଧଘାତ୍ତା ମଦ୍ୟପୀ ନ୍ୟାସ ଅପହାସ୍ତ୍ର, ମାତୃ ଅଗ୍ନି ଯେ ମାତାଳ ପିତୃତ୍ୟାଗୀ ପାପକାସ୍ତ୍ର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।) **ମତବାଲା**

ମଦ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ—ସଂ. ବ—ଯେ. ମଦର ବାଣିଜ୍ୟ କରେ—
Madya byabasāyī Wine merchant.

ମଦ୍ର—ସଂ. ବ (ମଦ୍. ଧାତୁ=ହୃଷ୍ଟ ହେବା+ରକ.ର)—୧। ହର୍ଷ; ଆନନ୍ଦ—
Madra 1.Gay;delight. ୨ । (+ଜରଣ.ଭ) ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—
2, Bliss;prosperity. ୩ । ପଞ୍ଜାବର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ — 3. Name of a province or kingdom in ancient India. [ଦ୍ର--ଏହା ଇରାବତୀ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଦୀଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ।]

ମଦ୍ରକ—ସଂ. ବ (ମଦ୍+କ) ମଦ୍ର ଦେଶଜାତ—
Madraka Born or produced in 'Madra' country.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦ୍ରରାଜ—ମଦ୍ରଦେଶର ରାଜା; ଅଶ୍ୱପତି ନାମକ ରାଜା—Madrarāja A king of Madra country.

ମଦ୍ର ସୁତା—ସଂ. ବ—ମାଦ୍ରୀ; ମଦ୍ରରାଜଭଉଣୀ; ପାଣ୍ଡୁ ରାଜାଙ୍କର ପତ୍ନୀ; Madra-sutā ନକୁଳ ସହଦେବଙ୍କ ମାତା—A wife of king Pāṇḍu; the mother of the two youngest Pāṇḍaba brothers.

ମଦ୍ରାସା—ବୈଦେ. ବ—(ଆ)—ଆରବୀ ଓ ପାରସୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ହେଉ-Madrāsā ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ—A school where Arabic ଃ ମାଦ୍ରାସା मदरसा or Persian or both are taught.

ମଧୁ—ସ. ବ—(ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଉ; ନିଘାଣ୍ଟନ)—୧। Madhu ମଦ୍ୟ—1. Honey. [ଦ୍ର—ମଧୁମକ୍ଷିକା ନାମକ ପକ୍ଷ-ଯୁକ୍ତ କୀଟଗଣ ପୁଷ୍ପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟରସ ବା ମକରନ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ କରି ସଞ୍ଚୟ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ମଧୁ ବୋଲି ଯାଏ । ଏହା ମଧୁର ରସ, ଏବଂ ଏହା ଖାଦ୍ୟରୂପେ ଓ ବିଶେଷତଃ ନାନା ଔଷଧର ଅନୁପାନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କଲରୁନ ସଙ୍ଗେ ମଧୁ ମିଶାଇଲେ ସେଥିଁ ପ୍ରଲେପ ହୁଏ ତାହା ଅତିଶୀଘ୍ର କଠିନ ହୋଇ ଯାଏ। ଉକ୍ତ ପ୍ରଲେପ କଠିନ ନ ହେଉଣୁ ବାଗି, ଗାଲୁଅ, ଓ ଗିଲ୍ଟି ଉପରେ ବୋଳିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ରଣମାନ ବସିଯାଏ । ବିଷାକ୍ତ କୀଟାଦିଙ୍କ ଦଂଶନ ଜନିତ ସତ ସ୍ଥାନରେ ମଧୁ ଲଗାଇଲେ ଜ୍ୱାଳାର ଜବୁତ୍ତ ହୁଏ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆସବ ହୋମିଓପାଥିରେ ପ୍ରଯୋଗ କରିଯାଏ (ଇଂ Apis mother tincture). ସମାନ ପରିମାଣରେ ମଧୁ ଓ ଘିଅ ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ତାହା ବିଷଘ୍ନ ଅନ୍ନଷ୍ଟ କରେ । ମଧୁଗୁଣଦୀପିକା ମକ୍ଷିକାମାନଙ୍କର ନାମ ଅନୁସାରେ ମଧୁର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛି ଓ ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ପୃଥକ୍ ଥିବା ଲେଖାଅଛି—୧ । ମାକ୍ଷିକ—କାଳବର୍ଣ୍ଣ ମକ୍ଷିକାଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ; ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ତୈଳପରି । ୨ । କ୍ଷୌଦ୍ର—ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣ ମକ୍ଷିକାଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ; ଏହା କପିଳ ବର୍ଣ୍ଣ । ୩ । ଭ୍ରାମର—ଭ୍ରମରଦ୍ୱାରା ସଞ୍ଚିତ; ଶ୍ୱେତ-ବର୍ଣ୍ଣ । ୪ । ପୌତ୍ତିକ—କାଷରୁ ବା ବଡ଼ ମହୁମାଛି ସଂଗୃହୀତ; ଏ ଦଳଦଆ । ୫ । ଛତ୍ରକ—ଉରୁତ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ । ୬ । ଆର୍ଘ—ଦଳଦଆ ମାଛିଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ । ୭ । ଔଦ୍ଦାଳକ—ଉଇଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ । ୮ । ଦାଳକ—ବୃକ୍ଷ କୋଟରରେ ସଞ୍ଚିତ ଡାଳମହୁ । ପଦ୍ମଫୁଲରୁ ମହୁ ମାଛିମାନେ ସେଥିଁ ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି ତାହାକୁ ପଦ୍ମମଧୁ ବୋଲିଯାଏ । ଏହା ନେତ୍ରରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଗାଢ଼ ମହୁକୁ ଛଅ ଦିନ ରଖି ଦେଲେ ତାହାର ଉପର ଦେଶରେ ଗୁଡ଼ ପାନା ପରି କାଠିଆ ଜନିସ ବସିଯାଏ । ଏହାକୁ ମଧୁଶର୍କରା ବୋଲିଯାଏ । ୨ । ଫୁଲ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମକରନ୍ଦ—2. Nectar or sweet juice found inside flowers. ୩ । ମଦ୍ୟ; ମଦ୍ୟ—3. Wine. ୪ । ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସ; ମଧୁର ରସ; ମିଠା—4. Sweet juice; things of sweet taste; sweets. ୫ । ଜଳ—5. Water. ୬ । ବସନ୍ତ କାଳ—6. The spring season. ୭ । କାମ-ଦେବଙ୍କ ଅନୁଚର—7. The companion of the God Cupid. ୮ । ମଧୁଦ୍ରୁମ; ଆମ୍ବଗଛ—8. Mango tree ୯ । ମହୁଲ ଗଛ—9. Mahwa; Bassia Latifolia (tree). ୧୦ । ଚୈତ୍ରମାସ—10. The lunar month of Chaitra. ୧୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣମଳରୁ ଜାତ ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—11. Name of a demon said to have sprung from the ear-wax of Bishnu. [ଦ୍ର—ଏ ମଲସ୍ୱ ପଯୋଧି ଜଳଶାୟୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କାନରୁ ବାହାରିଥିବା ପଦ୍ମ ମଧୁସ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ଏହାକୁ ଓ ଏହାର ଭାଇ କୈଟଭକୁ ବିଷ୍ଣୁ ସଂହାର କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ ମଧୁସୂଦନ । ଏହାର ମେଦରୁ ମେଦିନୀ ବା ପୃଥିବୀ ଜାତ ହେଲା । ଚଣ୍ଡୀ ବା ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମଧୁକୈଟଭବଧ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ-ଅଛି ।] ୧୨ । ଯଦୁବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା—12. Name of a king of the Jadu dynasty. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ମାଧବ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ ।] ୧୩ । ଜନୈକ ରାକ୍ଷସରାଜ—13. Name of a demon king. [ଦ୍ର—ଏ ମଥୁରା ନଗରୀରେ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାରୁ ମଥୁରାର ଏକ ନାମ ମଧୁପୁରୀ । ଏ ରାବଣର ମାତୃସ୍ୱସାଙ୍କ ଭଉଣୀ କୁମ୍ଭୀନସୀକୁ ହରଣ କରିବାରୁ ରାବଣ ମଧୁପୁରକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲା, ତନ୍ନୁ କୁମ୍ଭୀନସୀର ଅନୁରୋଧରେ ମଧୁ ଓ ରାବଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି ହେଲା । ଏ ରାକ୍ଷସ କଠୋର ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଅମୋଘ ଶୂଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜଗତ୍ ଜୟ କରିଥିଲା । ଏହାର ଗୁରୁର ନାମ ଲବଣ ଓ କନ୍ୟାର ନାମ ମଧୁମତ୍ତା । ସୂର୍ଯ୍ୟ-ବଂଶୀୟ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଧୁମତ୍ତାର ବିବାହ ହୋଇ-ଥିଲା । ଏ ରାକ୍ଷସ ସ୍ୱୀୟ ତପସ୍ୟା ଓ ପୁଣ୍ୟବଳରେ କରୁଣ ଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବାର ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି । ହ.ଶ।]

ମଧୁ ମଦ୍ୟ

ସ. ବଣ—୧ । ମିଷ୍ଟ; ମିଠା—1. Sweet. ୨ । ସ୍ନିଗ୍ଧ—2. Mild; agreeable. ଦେ. ବ—୧ । ମଧୁବନ; ରାବଣର ଉଦ୍ୟାନ—1. The pleasure-garden of the demon Rābaṇa. (ଉ—ଦେଉରେ ବୋଲନ୍ତି ଦର, ବଲେ ମଧୁ ନାଶ କର । ଉଙ୍କ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।) ୨ । ମଧୁସୂଦନର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Madhusūdana. ୩ । ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—3. One of the twelve companion-cowherds of Śrikṛushṇa. [ଦ୍ର—ବାରସ୍ୱତ ଭଲେ ଶୀତଦେଶ ।] ୪ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—4. A name given to males.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧୁ ଅମାବାସ୍ୟା—ସ. ବ—ଚୈତ୍ର ଅମାବାସ୍ୟା—The new-moon of Chaitra.
Madhu amābāsyā

ମଧୁ(ଧ)କ—ସ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ, ଉକ)—୧ । ମହୁଲ ଗଛ ଓ ଫୁଲ—1. Bassia Latifolia (tree and flower). ୨ । ଯଷ୍ଟି ମଧୁ; ସାଠି ମହୁ—2. Glycyrhiza Glabra. ୩ । ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—3. Wine made from Mahula flowers.
Madhu(dhū)ka
(ଉ—ମଧୁକ-ମଦର୍ ପାନେ ଉଲ୍ଲାସ ସରବେ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ମଦ୍ୟାସାଦ୍ଧା ।)

ମଧୁ କଟା—ଦେ. ବଣ—ସେ ମହୁ ଫେଣା କାଢ଼ି ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କରେ—Collecting honey by cutting the honeycomb after scaring away the bees. (ଉ—ଦେଖଅଛ ମଧୁମାଛୁଏ ଦୋଇ ଗୋଟ୍, ମଧୁକଟା ଲୋକର ନଅନ୍ତୁ ପ୍ରାଣଟି । କୃଷ୍ଣଦି୍ୱ. ମଦ୍ୟାଗ୍ରରତ. ବନ ।)
Madhu kaṭā

ମଧୁ କଣ୍ଠ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ମଧୁ=ମିଷ୍ଟ ଅର୍ଥେ କଣ୍ଠ=ସ୍ୱର ସାଦାର)—୧ । ମିଷ୍ଟକଣ୍ଠସ୍ୱରଯୁକ୍ତ—1. Having a sweet tone or voice. ୨ । ମିଷ୍ଟଭାଷୀ—2. Of sweet speech. ଦେ. ବ—କୋଇଲ—The cuckoo.
Madhu kaṇṭha

ମଧୁ କଣ୍ଠ ଭାଷୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମଧୁ କଣ୍ଠ ଭାଷିଣୀ)—କୋଇଲ-ସ୍ୱର ପରି କୋମଳ ଓ ସୁମଧୁର ସାଦାର କଣ୍ଠ ସ୍ୱର—(a woman) Having a sweet and melodious voice like that of a cuckoo.
Madhu kaṇṭha bhāshi
(ଉ—ଏହି ବବସେ ! ମଧୁର ମଧୁ ମାସେ ମଧୁର ମଧୁକଣ୍ଠ-ଭାଷୀ, ସୁଧାଂଶୁ-ପ୍ରଭା ସୁଧା-ପୁରେ ବସୁଧା-ମଣ୍ଡନା ସୁଖେ ଥିଲା ବସି । ଭଞ୍ଜ. ଚୋଟ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ମଧୁ କର—ସ. ବ. ପୁଂ (ମଧୁ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଭ୍ରମର—Madhu kara 1. Black bee. ୨ । [ଭ୍ରମର ଯେଉଁପରି ନାନା ପୁଷ୍ପରୁ ମଧୁ ସଂଗ୍ରହ କରେ, ବାଣିଜ୍ୟଉତ୍ତା ସେହିପରି ନାନା ଦେଶରୁ ଧନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରେ ।] ବାଣିଜ୍ୟଉତ୍ତା—(ମଧୁକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Merchant vessel. ୩ । ବଲ୍ଲଭ; ପ୍ରଣୟୀ—3. Lover. ୪ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A lustful person. ୫ । ଉଙ୍ଗରୁଚ ଗଛ—5. Wadelia Calendulacea. (tree) ୬ । ନାଗର—6. A gallant. ବ—ସେ ମଧୁ ସଂଗ୍ରହ କରେ—Gathering honey.

ମଧୁକର ଡମ୍ବର—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍; ମଧୁକର+ଡମ୍ବର)—ଭ୍ରମର ପୁଞ୍ଜ—A swarm of black bees.
Madhukara ḍambara

ମଧୁକ(କୁ, କେ)ରୀ—ଦେ. ବ (ସ. ମାଧୁକରୀ; ମଧୁକର ସେଉଁପରି ନାନା ପୁଷ୍ପରୁ ମଧୁ ସଂଗ୍ରହ କରେ ସେହିପରି ମାଧୁକରୀ ବହୁ ସ୍ଥାନରୁ ଉଷାବ୍ୱାସ୍ ଏବା ସଂଗୃହୀତ ଦେବାରୁ)—ମଧୁକରୀ ମାଧୁକରୀ; ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନରୁ ଘକ୍ୱାନ୍ନ (ରୁଟି ତରକାରି ଥଵ) ଉଷା କରି ବୃନ୍ଦାବନରେ ଉଚ୍ଚକଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଉଷା—Alms (consisting of cooked food) collected from many doors by a beggar at Brundābana. (ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୃତ୍ତିର ତ ଅଶା ଥିଲେ କର, ମାଗିଲେ ସେ ନଗରେ ବୁଲ ମଧୁକରୀ । କୃଷ୍ଣଦି୍ୱ. ମଦ୍ୟାଗ୍ରରତ ଆଦ ।)
Madhukarī

ମଧୁ କର୍କଟିକା—ସ. ବ—ମଧୁର ରସଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ଟଭା; ମିଠା ଟଭା ଲେମ୍ବୁ—A kind of sweet citron.
Madhu karkaṭikā
(ମଧୁ କର୍କଟୀ, ମଧୁର କର୍କଟିକା, ମଧୁର କର୍କଟୀ, ମଧୁର ଫଳା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁକ ସୁରା—ସ. ବ—ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—Wine made from Mahula flowers.
Madhuka surā

ମଧୁକାର—ସ. ବ (ମଧୁ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ମହୁମାଛୁ (ହି. ଶ)—Bee.
Madhukāra

ମଧୁ କାଳ—ସ. ବ—ବସନ୍ତ ଋତୁ—The spring season.
Madhu kāla

ମଧୁକାଶ୍ରୟ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍; ମଧୁକ+ଆଶ୍ରୟ)—(ମଧୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମହଣ—Bees-wax.
Madhukāśraya

ମଧୁ କିରଣ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଧୁ=ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅର୍ଥେ କିରଣ ସାଦାର)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.
Madhu kiraṇa

ମଧୁ କୁକ୍କୁଟିକା—ସ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ମଧୁର ଟଭା ଲେମ୍ବୁ—A species of sweet citron.
Madhu kukkuṭikā

ମଧୁ କୁଲ୍ୟା—ସ. ବ—ମଧୁପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ—A small river full of honey.
Madhu kulyā
[ଦ୍ର—ଏହାପର ଘୃତ-କୁଲ୍ୟା, ଦଧିକୁଲ୍ୟା, ଦୁଗ୍ଧକୁଲ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ରବ, ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ମଧୁକୁଲ୍ୟା କୁଶଦ୍ୱୀପର ଏକ ନଦୀ ।]

ମଧୁ କୃତ୍—ସଂ. ବ (ମଧୁ+କୃ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—ମଧୁକର; ଭ୍ରମର—The black bee.
Madhu kṛut

ମଧୁ କୈଟଭ—ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣମଳରୁ ଜାତ ଅସୁରଦ୍ୱୟ—The twin demons said to have spring from the ear-wax of Bishnu.
Madhu kaiṭabha
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ସୃଷ୍ଟିକାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ମାର ପକାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ବିଷ୍ଣୁ ଏମାନଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କ ମେଦରୁ ମେଦନୀ ବା ପୃଥିବୀ ଜାତ ହେଲା; ଏଥିର ବବରଣପାଇଁ ଚଣ୍ଡୀସପ୍ତଶତୀ ୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମଧୁ କୈଟଭ ବିଧ୍ୱଂସୀ—ସଂ. ବ—ବିଷ୍ଣୁ—Bishnu.
Madhu kaiṭabha bidhwaṁsī
(ମଧୁ କୈଟଭାରି; ମଧୁକୈଟଭଜିତ୍, ମଧୁକୈଟଭହନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁ କୋଷ—ସଂ. ବ—ମହୁ ଘର; ମହୁ ଫେଣା; ମହୁମାଛୁମାନଙ୍କ ବସା—Honeycomb; bee-hive.
Madhu kosha

ମଧୁ କ୍ରମ
ମଧୁ ଜାଲକ
ମଧୁ ପଟଳ
} ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ମହୁମାଛୁମାନେ ଏହା ନର୍ମାଣ କରି ଏଥିରେ ରହନ୍ତି, ଡିମ୍ବ ରଖନ୍ତି ଓ ମହୁ ସଞ୍ଚୟ କରନ୍ତି । ଏଥିର ଘରଗୁଡ଼ିକ ଷଟ୍-

Digitized by srujanika@gmail.com

କୋଣ ଓ ପରପାଖି । ଏ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଅଠାଳଆ ବସ୍ତୁରେ ନିର୍ମିତ ଓ ଏହାକୁ ଗରମ ଜଳରେ ପକାଇଲେ ଏଥିରୁ ମହୁ ବାହାରେ ।]

ମଧୁ କ୍ରୋଡ଼ା—ସଂ. ବ—ମଧ ମସ୍ତକ (ଦେଖ)
Madhu krorḍā Madhu mastaka (See)

ମଧୁ କ୍ଷୀର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖଜୁର ଗଛ (ହି. ଶ)—
Madhu kshīra Date palm tree.

ମଧୁ ଖର୍ଜ୍ଜୁରିକା—ସଂ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଖଜୁର—1. A kind
Madhu kharjjūrikā of date fruit. ୨ । ମଧୁ କର୍କଟିକା—
(ମଧୁ ଖର୍ଜ୍ଜୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Madhu karkaṭikā (See)

ମଧୁ ଘୋଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଧୁର ଘୋଷ ଯାହାର ବା ମଧୁ-
Madhu ghosha କାଳରେ ଯେ ଘୋଷ କରେ)—କୋକିଳ
(ହି· ଶ)—Cuckoo.

ମଧୁ ଚକ୍ର—ସଂ ବ—ମହୁଫେଣା—Bee-hive.
Madhu chakra (ମଧୁଚ୍ଛତ୍ର, ମଧୁଗୃହ, ମଧୁସ୍ଥାନ, ମଧ୍ୟାଧାର—
ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା—ସଂ. ବ—(ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନଙ୍କ
Madhu chandramā ବିବାହର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଦମ୍ପତିଙ୍କ
ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଏକାନ୍ତାବସ୍ଥାନ କରିବା ଏକ ମାସ ସମୟ—
(ଦୈନିକ ଆଶା)—Honeymoon.

ମଧୁଜ—ସ. ବିଣ (ମଧୁ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଧୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Madhuja Produced from honey. ବ—ମହୁଣ—
Wax; beeswax.

ମଧୁଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧୁ=ମଧ ଦୈତ୍ୟ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଏହା
Madhujā ମଧୁନାମକ ଦୈତ୍ୟର ମେଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ
ଥିବାରୁ)—ପୃଥିବୀ—The earth.

ମଧୁଜିତ୍—ସ. ବ (ମଧୁ=ଦୈତ୍ୟ+ଜି ଧାତୁ=ଜୟିବା+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍)—
Madhujit ବିଷ୍ଣୁ—Bishṇu.
(ମଧୁମଥନ, ମଧୁଦଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁ ଜୀବ—ସ. ବ (ମଧୁ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଭ୍ରମର—
Madhu jība The black bee.

ମଧୁ ଜୀରକ—ସ. ବ—ସଉଫ (ହି. ଶ); ଶରପୁଙ୍ଖା—
Madhu jīraka Dill seed.

ମଧୁ ତୃଣ—ସ. ବ (ମଧୁ=ମିଷ୍ଟ + ତୃଣ)—ଆଖୁ—
Madhu tṛuṇa Sugarcane.

ମଧୁତ୍ରୟ—ସ. ବ (ମଧୁ=ମିଷ୍ଟରସ+ତ୍ରୟ=ତିନିଟି)—ମହୁ, ଘିଅ ଓ
Madhutraya· ଚିନିର ସମାହାର—A mixture of honey,
(ମଧୁରତ୍ରୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ghee and sugar.

ମଧୁ ଦୀପ—ସ. ବ—କାମଦେବ (ହି. ଶ)—
Madhu dīpa God Cupid.

ମଧୁ ଦୂତ—ସ. ବ (୭ମ୍ବୀ ତତ୍) —ଆମ୍ବ ଗଛ (ହି. ଶ)—
Madhu dūta Mango tree.

ମଧୁ ଦ୍ରୁ—ସ. ବ—ଭ୍ରମର(ହି.ଶ)—The black bee.
Madhudra (ମଧୁନେତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁ ଦ୍ରୁମ—ସ. ବ—୧ । ମହୁଲ ଗଛ—1. Bassia Latifolia.
Madhu druma ୨ । (ମଧୁମାସରେ ବଢ଼ିଲବାରୁ)ଆମ୍ବ ଗଛ—
2. Mango tree.

ମଧୁଦ୍ୱିଟ୍·-ସ. ବ (ମଧୁ=ଦୈତ୍ୟ+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍, ମଧୁଦ୍ୱିଷ୍ ୧ମା.
Madhudwiṭ ୧ବ)—ବିଷ୍ଣୁ, ମଧୁସୂଦନ—Bishṇu.
(ମଧୁହନ୍ତ; ମଧୁମଥନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁ ଧୂଳି—ସ. ବ—ଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼—Molasses reduced to' pow-
Madhu dhūḷi der; pulverised sugar.

ମଧୁ ନାରିକେଳ—ସ. ବ—ବାଣ ନଡ଼ିଆ; ଏକପ୍ରକାର ସ୍ନେହ ଓ ମିଷ୍ଟ
Madhu nāriḳela ଶସଯୁକ୍ତ ନଡ଼ିଆ—A species of
ଓ. ବାଣନଡ଼ିଆ dwarf cocoanut with sweet
ବାମନ ନାରିକେଳ **वामन नरियल** kernel.
ତେ. ଏର; ମ. ମୋଦ୍ଦାନାରଲ

ମଧୁ ନିଷ୍ପାବ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମିଠା ଶିମ୍—A kind of
Madhu nishpāba (ମୁକ୍ତଶିମ୍ବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) sweet bean.

ମଧୁପ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମଧୁ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଭ୍ରମର—The
Madhupa black bee. ବିଣ—୧ । ମଧୁପାନକାରୀ—
ମଧୁମାରକ, ମଧୁରସିକ, ମଧୁଗ୍ରାହକ, ମଧୁଲୋଲୁପ, ମଧୁବାମନ } ଅନ୍ୟରୂପ
1. Drinking honey. ୨ । ମଦ୍ୟପାୟୀ—2. Drink-
ing wine.

ମଧୁ ପର୍କ—ସଂ. ବ (ମଧୁ+ପୃଚ୍ ଧାତୁ=ଛୁଇଁବା+ଅଧିକରଣ ଅ)—ମଧୁ,
Madhu parka ଦଧି, ଘିଅ, ଶର୍କରା, ଜଳ (ମଙ୍ଗାନ୍ତରରେ ନାରୀ-
କେଳଜଳ), ଏହି ପାଞ୍ଚଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଖାଦ୍ୟ ବା ନୈବେଦ୍ୟ-
ବିଶେଷ—A cordial or an offering prepared
by mixing honey, curds, ghee, sugar
and water. [ଦ୍ର—ଏହା ବୈଦିକଯୁଗରେ ଅତିଥି-
ମାନଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରୂପେ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଦଧ୍ୟସର୍ପିଷଂ
ସୌଦ୍ରଂ ସିଦ୍ଧୋଦାଉସୁ ପଞ୍ଚଉଃ । ପ୍ରୋଚ୍ୟତେ ମଧୁପର୍କସୁ ଃ ।]

ମଧୁ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ନାଲୀ ଗୁଳ—1.
Madhu parṇṇī Indigo plant. ୨ । ଗୁଡ଼ତୀଲିଭା—
2. A medicinal creeper. ୩ । ଗମ୍ଭାରୀ—
3. A timber tree; Gmelina Arborea.
୪ । ମଧୁର ଟଙ୍କ—4. A kind of sweet citron.

ମଧୁ ପାନ—ସଂ.ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପୁଷ୍ପରୁ ଭ୍ରମର ମଧୁ ପିଇବା—1.
Madhu pāna Drinking of nectar from
flowers by the bee. ୨ । ମଦ୍ୟପାନ—2.
Drinking of wine.

ମଧୁ ପାୟୀ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ମଧୁ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Madhu pāyī ୧ । ମଧୁପାନକାରୀ—1. Drinking honey.
(ମଧୁପାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମଦ୍ୟପାୟୀ—2. Drinking wine.
ବ—୧ । ଭ୍ରମର—1. Black bee. ୨ । ଏକପ୍ରକାର
ପକ୍ଷୀ—2. Sun bird; flower pecker.

ମଧୁ ପାର୍ବଣ—ସ. ବ—ବସନ୍ତକାଳୀନ ଦୁର୍ଗାପୂଜା—Durgāpūja
Madhu pārbaṇa held during the spring (in
Chaitra).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧୁପୁର—ସ. ବ—ମଥୁରା (ଦେଶ)—Madhupuri (See) Madhupura ଦେ. ବ—୧। କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ମଧୁପୁର ଜମିଦାରୀ ସମ୍ପତ୍ତି—1. Name of a Killā Madhupur (permanently settled estate) in Cuttack district. ୨। ସାନ୍ତାଲ ପ୍ରଗଣାର ଗୋଟିଏ ନଗର—2. Name of a town in the Santal Pergannahs.

ମଧୁପୁରୀ—ସ. ବ—ମଥୁରା ନଗରୀ—The town of Muttra. Madhupurī [ଉ—କୃଷ୍ଣଙ୍କଲେ ମଧୁପୁରୀ, କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବୁ ଗୋପର ନାଗୁ,ହେ କଳାକର ! କଂସ ତ ହେଲ ଅଗାର, ହେ କଳାକର ! କଳାକର ଚଉଦ୍ଦଶା ।]

ମଧୁପୁଷ୍ପ—ସ. ବ—୧। ମହୁଲ ଗଛ—1. The Mahwa tree. Madhupushpa ୨। ଅଶୋକ ଗଛ—2. The Asoka tree. ୩। ବଉଲ ଗଛ 3. The Bakula tree. ୪। ଶିଶୁଗଛ—4. Albizza sebbek tree

ମଧୁପୁଷ୍ପା—ସ. ବ—ଦନ୍ତୀ ଗଛ—1. Baliospermum Madhupushpā Montanum. ୨। ଧାତକୀ [ହି. ଶ] (ଦେଶ)—2. Dhātakī (See)

ମଧୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧। ମଧୁପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of Madhu pūrṇṇa honey ୨। ଅତିମିଠା—2. Honeyed; very sweet.

ମଧୁ ପ୍ରିୟ—ସ.ବଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି; ମଧୁ ଅଟେ ପ୍ରିୟ ଯାହାର)—୧। ଯେ Madhu priya ମଧୁ ଖାଇବାକୁ ସୁଖ ପାଏ—1. Fond of honey. ୨। ମଦ୍ୟପ; ମଦ୍ୟପ୍ରିୟ—2. Fond of wine ବ—୧। ବଳରାମ--1. Elder step-brother of Śrikṛushṇa. ୨। ଭୂଇଁଜାମୁ—2. A small (ମଧୁପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) species of black berry.

ମଧୁ ଫଳ—ସ. ବ—୧। ଦ୍ରାକ୍ଷା; ବସନ୍ତିମ୍—1. Grape ୨। Madhu phala ବଳକତ; ଉଇଁଶ (ହି. ଶ)—2. Flacourtia Romontche (plant).

ମଧୁବନ—ସ.ବ(ମଧୁ=ମିଷ୍ଟ+ବନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—Madhu bana ୧। କୋକିଳ—1. The cuckoo. ୨। (ମଧୁ=ସ୍ନିଗ୍ଧ+ବନ) ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନ— A pleasure garden. ୩। ବୃନ୍ଦାବନର ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ୟାନ—3. Name of a garden in Bṛundābana. ୪। କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାର ଗୋଟିଏ ବନ—4. Name of a part of the ancient forest of Kishkindhyā in South India. ୫। ଲଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ବନ—5. Name of a garden in Lankā. ୬। ମଥୁରସ୍ଥ କଂସର ପ୍ରମୋଦ ବନ— 6. Name of a pleasure garden of Kamsa in Mathurā. [ଉ—ଏହାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନଷ୍ଟ କଲେ; ଉକ୍ତ ବନର ରକ୍ଷକ କଂସର ଭୃତ୍ୟ ମନା କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମ ବାନ୍ଧ ପକାଇଥିଲେ ।] ୭। ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ମିଳନ କୁଞ୍ଜ (ହି. ଶ)— 7. A grove where lovers meet or tryst.

ମଧୁବନୀ ଦେ. ବ—ଦ୍ୱାରଭଙ୍গା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ମହକୁମା ଓ ନଗର— **मधुबनी** A subdivision and town in the district of Dwārabhangā.

ମଧୁବର୍ଷୀ—ସ. ବଣ (ମଧୁ+ବୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Madhubarshī ଅମୃତବର୍ଷୀ; ଅତି ମଧୁର—Very sweet; (ମଧୁବର୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) raining nectar.

ମଧୁ ବଲ୍ଲୀ—ସ. ବ—ମଧୁ ଯଷ୍ଟି (ଦେଶ) Madhu ballī Madhu jashṭi (See)

ମଧୁବହୁଲା(ଳ)—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି) —୧। ମାଧବୀ ଲତା—1. A Madhubahulā(la) flowering creeper; Hiptage Mādhabīlatā. ୨। ଧଳା ଜୂହି—2 The white flowered Jūi plant.

ମଧୁବାର—ସ. ବ—୧। ମଧୁଚକ୍ର—1. Honey-comb. ୨। ପୁନଃ Madhubāra ପୁନଃ ମଦ୍ୟପାନ—2. Repeated drinking of wine; bout. ୩। ମଦ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. Wine. ୪। ମଦ୍ୟପାନ ଦିବସ (ହି. ଶ)—4. A day for drinking wine. ୫। ମଦ୍ୟପାନର ପ୍ରଣାଳୀ (ହି.ଶ)— 5. Mode of drinking wine.

ମଧୁ ବୀଜ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଧୁ=ମିଷ୍ଟ ଅଟେ ବୀଜ ଯାହାର)— Madhu bīja ଡାଳମ୍ବ—Pomegranate.

ମଧୁ ବୀଜପୂର—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମିଠା ଟକ ଲେମ୍ବୁ; ମଧୁକର୍କଟିକା— Madhu bījapūra A kind of sweet citron or lemon.

ମଧୁବ୍ରତ—ସ. ବ(ବହୁବ୍ରୀହି; ମଧୁ+ବ୍ରତ)—ମଧୁକର; ଭ୍ରମର—Black Madhubrata bee.[ଉ—ବସେ ପାଶେ ଦୋଇ ମଧୁବ୍ରତେ — ଭଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ମଧୁ ଭୁବନ—ସ. ବ—ମଥୁରା (ଦେଶ)—Madhupuri (See) Madhu bhubana [ଉ—ଆରେ ବାବୁ ଶ୍ୟାମଘନ ! ତୁ ଗଲେ ମଧୁଭୁବନ, କାହା ମୁଖ ଅନାଇ ବଞ୍ଚିବ—ଉତ୍କଳରତ୍ନ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ]

ମଧୁଭୃତ୍—ସ. ବ (ମଧୁ+ଭୃ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—ଭ୍ରମର— Madhubhṛut The black bee.

ମଧୁମକ୍ଷିକା—ସ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ମଧୁ ସଞ୍ଚୟକାରିଣୀ ମକ୍ଷିକା)— Madhumakshikā ମହୁମାଛି—Bee.

ମଧୁମଙ୍ଗଳ—ସ. ବ—ସାନ୍ଦୀପନି ମୁନିଙ୍କର ପୁତ୍ର; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସଖା— Madhumaṅgala Son of the sage Sandīpani. ଦେ. ବ—କୋଇଲ—The cuckoo.

ମଧୁମତୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧୁରତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ— Madhumatī Full of sweetness ବ—୧। ଯୋଗିନୀ-ବିଶେଷ; ଦେବୀବିଶେଷ—1. Name of a Goddess.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଉତ୍ତମସାଧକ ଏହି ଯୋଗିନୀଙ୍କର ସାଧନା କରି ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କଲେ, ଦେବ, ଦାନବ, ଗନ୍ଧର୍ବ, ବଦ୍ୟାଧର, ଯକ୍ଷ ଓ ରାକ୍ଷସ କନ୍ୟା ଓ ନାନାବିଧ ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।] ୨ । କାଶ୍ମୀରଦେଶୀୟ ନଦୀବିଶେଷ—2. Name of a river in Kāśmīra. ୩ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—3. Name of a metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୨ ନଗଣ ଓ ଏକ ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—ହ୍ର· ଶ ।] ୪ । ମଧୁଦୈତ୍ୟର କନ୍ୟା (ହ୍ର. ଶ)—4. Name of the daughter of demon Madhu. [ଦ୍ର—ଏ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜୟନ୍ତଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।] ୫ । ପୁରାଣ ମତେ ନର୍ମଦା ନଦୀର ଏକ ଶାଖା (ହ୍ର. ଶ)—5. Name of a branch of the Narmadā river. ୬ । ଯଉଜ୍ଞଳଙ୍କ ମତରେ ସମାଧିର ଅବସ୍ଥାବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ରଜୋଗୁଣର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶ ଓ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ବିକାଶ ହୁଏ (ହ୍ର. ଶ)—6. A stage in religious meditation in which the devotee loses all his grosser habits.

ମଧୁମତୀ ସାଧନା(ନ)—ସ.ବ—ମଧୁମତୀ ଯୋଗିନୀଙ୍କର ଉପାସନା ସାଧନା—Madhumatī sādhanā(na) The process for attaining success in the worship of Goddess Madhumatī. [ଦ୍ର—ଏହାପର ମଧୁମତୀ ସାଧକ= ମଧୁମତୀ ସିଦ୍ଧ, ମଧୁମତୀ ସିଦ୍ଧି ପଦମାନ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ ।]

ମଧୁମତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଂଯା ଉତ୍) —୧ । ମଧୁପାନଦ୍ୱାରା ମତ୍ତ—(ଭ୍ରମର, Madhumatta 1. (black bee) Mad after drinking honey from flowers. ୨ । ମଦ୍ୟପାନ ଯୋଗୁ ଉନ୍ମତ୍ତ· (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (person) Maddened with wine.

ମଧୁମୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ମଧୁପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of honey. ୨ । ଅତି Madhumaya ମଧୁର—2. Very sweet; honeyed.

ମଧୁମଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବ—ମାଳତୀ (ହ୍ର. ଶ)—Echites caryophylata. Madhumallī (creeper and flower),

ମଧୁମସ୍ତକ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ପିଠା; ମଇଦାର ପିଠା ମଧ୍ୟରେ Mudhumastaka ମହୁର ଢର ବଥାଯାଇ ଘିଅରେ ଭଜା ଦୋଇ-ଥିବା ପିଠା—A sort of cake containing honey in the centre.

ମଧୁମାଧବୀ—ସଂ. ବ—୧ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁରା—1. Wine made Madhumādhabī from honey. ୨ । ବୈରବ ରାଗର (ମଧୁମାଧ୍ୱୀକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଦ୍ଭଦ୍ରା ରାଗିଣୀ (ହ୍ର. ଶ)—2. Name of a secondary musical air.

ମଧୁମାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ମଧୁ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ମତ୍ତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Madhumān ୧ । ମଧୁପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of honey. ୨ । ଯହିଁରେ ମଧୁ ଅଛି—2. Having honey. ୩ । (ମଧୁମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Full of sweetness.

ମଧୁମାଳତୀ—ବେ. ବ (ସଂ. ବାସନ୍ତୀ)—ମୃଦୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ଦୃଢ଼ Madhumālatī ପୁଷ୍ପଲତା—A kind of hardy flowering ସୀତାବାହାର; ସୀତାହାର creeper; the rangoon creeper.

[ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଷାଋତୁରେ ଲତା । ଏହାର ଫୁଲ ଚଉଦ୍ଦଳ ଓ ଫୁଲର ଢେଙ୍କ ଲମ୍ବା । ପ୍ରଥମେ ଫୁଟିଲା ବେଳେ ଫୁଲ ଧଳା ରଙ୍ଗେ ଓ ୧୨ ଘଣ୍ଟା ପରେ ନାଲିଆ ହୋଇଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏକ ସମୟରେ ଲତାରେ ଧଳା ଓ ନାଲି ଘାଣ୍ଟୁଣିଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ଫୁଟିଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଥେଲ୍ଲା ଥେଲ୍ଲା ହୋଇ ଫୁଟେ; ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଫୁଟିଲା ବେଳେ ଫୁଲର ଘାଣ୍ଟୁଣି ନାଲି ଥାଏ ଓ ସକାଳକୁ ଧଳା ହୋଇଯାଏ । ସମ୍ଭବତଃ ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର 'ଲବଙ୍ଗଲତା' ଏହି ମଧୁମାଳତୀ ଲତା ଅଟେ; ଢେଙ୍କଲଗା ଫୁଲ, ଲବଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲଯାଏ ।] ସଂ ବ—ଦ୍ୱଲଦଆ ମାଳତୀ ଫୁଲ ଓ ତହିଁର ଲତା—The yellow flowering variety of Echites caryophylata creeper.

ମଧୁମାସ—ସଂ. ବ (ମଧୁ=ବସନ୍ତ+ମାସ)—ଚୈତ୍ରମାସ—Madhumāsa The month of Chaitra.

ମଧୁମୁର—ସଂ. ବ—ମଧୁଦୈତ୍ୟ ଓ ମୁର ଦୈତ୍ୟ—The demons Madhu mura Madhu and Mura (killed by Bishnu at different periods.)

ମଧୁମୂଳ—ସ. ବ—୧ । ମଉଆ ଆଳୁ—1. A kind of yam Madhu mūla with sweet bulbous root; Dioscoria Spinosa. [ଦ୍ର—ଏହାର ଲତା ବୃହତ୍ । ଲତାର ମୂଳରେ ଓ ଅଗରେ କନ୍ଦା ଥାଏ । ଆଳୁ ଗୁଡ଼ିକ ମୂଳରୁ ଏକାଧିକ ଓ ଅସମାନ ହୋଇ ବାହାରେ । ଏହ ଆଳୁର ଖୋସ ଉପରେ ଥିବା ତେରମାନ ମଧ୍ୟ କଢ଼ା ପରି ମୁନିଆ ଓ ଖରତାଣୁଆ । ଏ ଆଳୁ ବହୁକାଳ ସଡ଼ି ନ ଯାଇ ରହେ ।] ୨ । ନାଲି ଆଳୁ (ହ୍ର. ଶ)—2. The red variety of yam.

ମଧୁମେହ—ସ, ବ—ମୂତ୍ର ସହିତ ମଧୁ ବା ଶର୍କରାକ୍ଷରଣ ରୋଗ—Madhu meha Diabetes Mellitus. [ଦ୍ର—ସବୁପ୍ରକାର (ମଧୁପ୍ରମେହ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମେହର ଏହା ବର୍ଦ୍ଧିତ ଅବସ୍ଥା । ଏଥିରେ ରୋଗୀର ପ୍ରସ୍ରାବ ବହୁ ପରିମିତ ଓ ଘନ ଓ ପିଚ୍ଛି ହୁଏ । ମେହର ଏ ଅବସ୍ଥା ଅସାଧ୍ୟ ଓ ମାରାତ୍ମକ—(ହ୍ର. ଶ) ।]

ମଧୁମେହୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ— ମଧୁମେହ+ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ)—ମଧୁମେହ-Madhumehī ଗ୍ରସ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Suffering (ମଧୁମେହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଩ Diabetes Mellitus.

ମଧୁ ଯଷ୍ଟି—ସ. ବ—୧ । ଯଷ୍ଟି ମଧୁ—1. A tree with sweet Madhu jashṭī root; Glycyrhiza Glabra. ୨ । ଆଖୁ—2. Sugarcane.

ମଧୁ ଯାମିନୀ—ସ. ବ—୧ । ବସନ୍ତକାଳର ରାତ୍ରି—1. A night Madhu jāminī during the spring. ୨ । ନର୍ମଳ ବା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ରାତ୍ରି—2. A clear moon-lit night.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧୁର(ରୁ)ଚି (ଚିଁ)—ବି. ବ—ଖଟା ଓ ମିଠା ବଆଯାଇ ଉଚ୍ଚା ଯାଇ-ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାଦ୍ୟ ତରକାର-[ମଧୁର(ରୁ) ରୁ(ଚେ)ଚିଁ—ତ୍ରାପ୍ୟରୂପ] A kind of relishing curry in which sweet and acid tastes are very tastefully mixed up. **ମଧୁର ଅମ୍ବଲ ଖଟମିଟ୍ଟୀ**

ମଧୁର—ସଂ. ବ (ମଧୁ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ର)—୧ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ—1. Sweetness. ୨ । ମିଷ୍ଟରସ—2. Sweet taste. ୩ । ବିଷ; ହଳାହଳ—3. Poison; deadly poison. ୪ । ଟୀଣ ଧାତୁ—4. Tin (metal). ୫ । ଜୀବକ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—5. A rare medicinal plant. ୬ । ନାଲି ଅଖୁ (ହି. ଶ)—6. Red variety of sugarcane. ୭ । ଗୁଡ଼ (ହି. ଶ) 7. Molasses. ୮ । ଧାନ—8. Paddy. ୯ । ଲୁହା (ହି.ଶ)—9. Iron. ୧୦ । ମହୁଲ (ହି.ଶ)—10. Mahula. [ତୁ—ବଙ୍ଗେ ଘନ ଘନ ଜୁଣ ବଣ ଯଥା, ବୃଷ୍ଟି ମଧୁର ମଧୁର ମଧୁର ସେ ଭଥା । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ୟୁଶବଲାସ ।] ୧୧ । ମଟର (ହି. ଶ)—11. Pea. ୧୨ । ଭଙ୍ଗଲୀ ବରକୋଳ—12. Wild jujube. ୧୩ । ବାଦାମ ଗଛ (ହି. ଶ)—13. Almond tree. ୧୪ । କାକୋଲୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—14. Kākolī (See) ବଣ—୧ । ମିଠା; ମିଷ୍ଟରସଯୁକ୍ତ—1. Sweet to the taste. ୨ । ପ୍ରୀତିକର; ମନୋହର—2. Pleasant; pleasing. ୩ । ସୌମ୍ୟ; ପ୍ରିୟଦର୍ଶନ— 3. Handsome. ୪ । ମନ୍ଦଗାମୀ—4. Slow going. [ତୁ-ଦର୍ଶନ,ରସନା,ଘ୍ରାଣ, ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଶ୍ରବଣ ଏସବୁ ସବୁପ୍ରକାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଇ ପାରେ ।]

ମଧୁରତା, ମଧୁରତ୍ୱ, ମାଧୁଜ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ମଧୁରମା— ବିଶେଷ୍ୟ

ମଧୁର ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ମଧୁର+ଗନ୍ଧ)—ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗନ୍ଧ—Madhura gandha Mild or sweet taste; ବଣ—ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗନ୍ଧ ଯୁକ୍ତ—Sweet-scented. [ତ —ଏହାଘର ମଧୁର ରୂପ, ମଧୁର ସ୍ପର୍ଶ, ମଧୁର ରସ,ମଧୁର ସ୍ୱାଦ ଓ ମଧୁରଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦମାନ ଜୁଏ ।]

ମଧୁର ଗାୟନ—ସ. ବ—ଶୁଦ୍ଧମଧୁର ଗୀତ—Madhura gāyana Sweet song.

ମଧୁର ଗୁଣ୍ଡା—ଗ୍ରାଦେ (ସଙ୍ଗୀତ) ବ. (କମ୍ପିତା ନ କହି ମଧୁର ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ)—କମ୍ପିତା—(euphemism) Madhura guṇḍā Bitter Nim.

ମଧୁର ଚି(ଚୁ)ଙ୍ଗୁଡ଼ି—ବି, ବ—ମଧୁର ଜଳ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଲୁଣି ପାଣି ନୁହେଁ) ରେ ଥିବା ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ-(ଲୁଣି ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି—ବିପକ୍ଷତ) ମିଠେଜଳର ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି Shrimps living in fresh water (in contradistinction with those living in salt water). **ମୀଠାପାନୀକା ଝିଙ୍ଗା**

ମଧୁର ଜ୍ୱର—ସ.ବ—ଦେହରେ ସବୁଦା ସାମାନ୍ୟ ତାତି ଥିବା ଜ୍ୱର—Madhura jwara Low constant fever. [ତୁ—ଅଧିକ ପିଅ ଖାଇଲେ ବା ଝାଳ ବୁହା ବନ୍ଦ କଲେ ଏ ଜ୍ୱର ହୁଏ; ଏଥିରେ ମୁହଁ ନାଲି ପଡ଼େ, ତାଳୁ ଓ ଛାତି ଶୁଖିଯାଏ, ଜଡ଼ତା ହୁଏ ନାହିଁ । ଖୁବ୍ ଶୋଷ ଓ ବାନ୍ତି ଦେଖାଏ—ହୁ.ଶ ।]

ମଧୁର ତଭ୍ର—ବି. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମିଠା ତଭ୍ର—Madhura ṭabhra A kind of sweet citron. (ମଧୁର ଜମ୍ବୀର—ସପ୍ତ୍ମୀତତ୍ପୁରୁଷ) ମଧୁର ଟାବା **ମଧୁର ଟାବ**

ମଧୁର ଟିଙ୍ଗା—ବି.ବ (ଅଶ୍ଳୀଲ)--ବାଳକଙ୍କର ଓ ବୃଦ୍ଧଙ୍କର କ୍ଷଣକାଲସ୍ଥାୟୀ ଅଳ୍ପଠାଟିନ erection of the penis of small boys and of very old men. Madhura ṭiṅgā ଲଘୋଦ୍ରେକ—Short and feeble **ମନ୍ଦ ଉଠନା**

ମଧୁର ତ(ଡୋ)ରଡ଼ା—ବି. ବ (ସଂ. ଧାମାର୍ଗବ; ମଧୁର ବଂଗ୍ଧା)—ଲତାଧୁନ୍ଦୁଲ,ପରେରୁଲ ଫଳ—Luffa Aegyptica. [ତୁ—ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଛୋଟ ଡରଡ଼ାକୁ ପିତା ଡରଡ଼ା କହନ୍ତି ।] Madhura ta(to)rarḍā **କୁଁଦରୁ**

ମଧୁରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—ମିଷ୍ଟତା (ତ୍ୱ)—Madhuratā (twa) Sweetness.

ମଧୁର ପାଣି---ବି. ବ—୧ । ବଶୁଦ୍ଧ ଜଳ (ଯାହା ଲୁଣି ନୁହେଁ)—Madhura pāni 1. Fresh water. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ ଜଳ; ମିଠେ ଜଳ ନଦୀ ପୁଷ୍କରଣୀ ଆଦର ଜଳ—2. Water having a good taste; sweet water. ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) (ଲୁଣପାଣି—ବପକ୍ଷତ) ସଦ; ନାଲିପାଣି—3. (ironical) Wine. **ମୀଠା ପାନୀ**

ମଧୁର ପ୍ରକୃତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—କୋମଳ ପ୍ରକୃତ—Sweet temper or nature. Madhura prakṛuti

ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳପ୍ରକୃତବିଶିଷ୍ଟ—Of sweet nature or temper.

ମଧୁର ବଚନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମଧୁର+ବଚନ)—ମିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ—Madhura bachana Sweet words. ବଣ.ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀହି) (ମଧୁର ଭାଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମିଷ୍ଟଭାଷୀ—Sweetspeaking. [ମଧୁର ବଚନା, ମଧୁର ଭାଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ମଧୁର ବଚନୀ—ଦେଶଜ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)

ମଧୁର ଭକ(ଗ)ତି—ବି. ବ (ସ. ମଧୁର ଓ ଭକ୍ତି)—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ମୁହଁ-ମୌଖିକ ଭକ୍ତି Madhura bhaka(ga)ti ଭକତ୍ତି; ବାହ୍ୟ ଭକ୍ତି— **ମୁଖଭକ୍ତି** (ironical) Lip-devotion.

ମଧୁର ଭକ(ଗ)ତିଆ—ବି. ବଣ—ଯେ ମୁହଁରେ ଭକ୍ତି ଦେଖାଏ, ଭକ୍ତ Madhura bhaka(ga)tiā ଯାହା ଅନ୍ତରରେ ଭକ୍ତି ନ ଥାଏ—ଯେ ମୁଖେ ଭକ୍ତି ଦେଖାଏ Showing devotion outwardly. **ମୁଖ ଭଗତୀୟା**

ମଧୁର ଭକ୍ତି—ସ. ବ—ପ୍ରେମ ରସ ମିଶ୍ରିତ ଭକ୍ତି—Devotion Madhura bhakti mixed with love. [ତୁ—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଅମଳରୁ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଏହି ଭକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିବା ପ୍ରତି ଜୋର ଦେଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋପୀ ଓ ଗୋପ ବାଳକମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଏହି ଭକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଭଜନା କରୁଥିଲେ ।] ଦେ. ବ—୧ । ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭକ୍ତି (ଦେଖ)—1. Bātsalya bhakti (See). ୨ । ମଧୁର ଭକତି (ଦେଖ)—2. Madhura bhakati (See).

ମଧୁର ଭାଷୀ—ବ. ବଣ. ପୁଂ—ସେ ମିଷ୍ଟ କଥା କହେ—Sweet in speech; sweet-talking; talking sweetly. (ମଧୁର ଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Kadhura bhāshi

ମଧୁର ମାଛ—ଦେ. ବ—ଅଲ୍ପକଣାକୁ ଜଳାଶୟ ଓ ନଦୀଜଳରେ ଥିବା ମାଛ—Fresh-water-fish. Madhura māchha

ମିଠେ ଜଳେର ମାଛ **मीठा पानीका मछली**

ମଧୁର ମୂରତି—ବ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ମଧୁର ଓ ମୂର୍ତ୍ତି)—କମନୀୟ ରୂପ— A pleasing form. Madhura mūrati

ମଧୁର ମୂରତି **मधुर मूरत**

ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି—ବ. ବ (କର୍ମଧା; ମଧୁର + ମୂର୍ତ୍ତି)—କମନୀୟ ରୂପ— Pleasing form Madhura mūrtti

ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କମନୀୟ ରୂପ ଯୁକ୍ତ—Having a pleasing form.

ମଧୁର ରସ—ବ.ବ—୧ । (କର୍ମଧା) (ଷଡ଼ ରସ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଭଳ) ମିଠା ରସ—1. Sweet taste. ୨ । ପ୍ରେମ ରସ; ବାତ୍ସଲ୍ୟ ରସ—2. The sentiment of love and affection; soft and tender emotions. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି, ମଧୁ=ମିଠା ଅଟେ ରସ ଯାହାର) ଆଖୁ—3.Sugarcane. ୪ । ତାଳ ଗଛ—4. Palm tree. Madhura rasa

ମଧୁର ରସା—ବ. ବ—୧ । ଦ୍ରାକ୍ଷା—1. Grape. ୨ । ମୁନ୍ଦା ମଧୁରସା—ମୃଦୁଘାସ—2. A kind of sweet grass. ୩ । ଗମ୍ଭାରୀ—3. A kind of timber tree; Gmelina Arborea. ୪ । ଶତପୁଷ୍ପା (ହ.ଶ);ଶତପୁଷ୍ପ—4. Dill seed. ୫ । ଗୁସାରଣୀ ଲତା; (ହ. ଶ)—5. Pæderia Fœtida (creeper). Madhura rasā (ମଧୁରସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁ ରସ—ବ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ରସ ମଧୁର— Having sweet juice. Madhu rasa

ବ. ବ—ଆଖୁ—Sugarcane.

ମଧୁର ସ୍ୱର—ବ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶୁଭ୍ରମଧୁର ସ୍ୱର—1. Sweet tone. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଗନ୍ଧର୍ବ (ହ. ଶ)—2. Heavenly chorister. Madhura swara (ମଧୁର ସ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଧୁର ସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ— Sweet-toned.

ମଧୁର ସ୍ରବା—ବ ବ ପୁଂ—ପିଣ୍ଡ ଖର୍জ୍ଜୁର (ହ. ଶ)— Arabian dates. Madhura srabā

(ମଧୁ ଫଳିକା, ମଧୁଫଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁର ହାସ(ସ୍ୟ)—ବ. ବ (କର୍ମଧା; ମଧୁର + ହାସ; ସ୍ୟ)—ମୃଦୁହାସ୍ୟ— Sweet smile. Madhura hāsa(sya)

[ମଧୁର ହାସା(ସ୍ୟା)—ସ୍ତ୍ରୀ] ହାସ୍ୟକାରୀ—Sweet smiling.

ମଧୁର ହାସୀ—ବ. ବଣ ପୁଂ—ମୃଦୁହାସ୍ୟକାରୀ— Smiling sweetly. Madhura hāsi

(ମଧୁରହାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଧୁରା—ବ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧୁର + ଆ)—ମନୋହରା—Pleasing (female). Madhurā

ବ—୧ । ପାଳଙ୍ଗ ଶାଗ; ମିଠା ପାଳଙ୍ଗ—1. The spinach. ୨ । ଶତପୁଷ୍ପା; ଶଉଫ—2. An armotic seed;dillseee. ୩ । (ମଧୁ + ରା) ମଥୁରା ନଗର—3. The city of Mathurā (in U. P. of India). ୪ । ମଦୁରା ନଗର—4. Madura in Madras Provincd. ୫ । ମିଠା ଲେମ୍ବୁ (ହ.ଶ)— 6 Sweet orange. ୬ । ଯଷ୍ଟି ମଧୁ (ହ. ଶ)— 6. Liquorice root. ୭ । ମେଦା (ହ, ଶ)— 7. A rare herb. ୮ । କାକୋଲୀ (ହ• ଶ)— 8. Kākoli (See) ୯ । କଦଳୀ ଗଛ (ହ. ଶ)— 9. Plantain tree. ୧୦ । ଶିମ୍ବ (ହ. ଶ)— 10. Bean. ୧୧ । ମସୁର (ହ. ଶ)—11. Lentil. ୧୨ । ମିଠା ଖଜୁର (ହ. ଶ)—12. Sweet date. ୧୩ । ମଦାମେଦା (ହ. ଶ)—13. A rare herb.

ମିଷ୍ଟି **मीठा** ଦେ. ବ—ମିଷ୍ଟ ରସ ଯୁକ୍ତ; ଗୁଡ଼ିଆ— Sweet; sugary.

ମଧୁରାଜାଳୁକ—ବ, ବ—ମଣ୍ଡିଆ ଅଳୁ— Sweet yam. Madhurājāluka

ମଧୁରାମ୍ଳ—ବ ବଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ମିଠା ଓ ଖଟା— Sweet and sour. Madhurāmla

ମଧୁରା ଲଗିବା—ଦେ. କି—ମୁହଁ ଭିତରେ ମିଠା ଆସ୍ୱାଦ ବୋଧ ହେବା— Feeling of a sweet taste in the mouth at some times. Madhurā lāgibā

ମିଷ୍ଟି ଲାଗା **मीठा लगना**

(ମଧୁର ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. କି—ଖାଇବାକୁ ମିଠା ଲାଗିବା— oT taste sweet.

ମଧୁରାଳାପ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ମଧୁର + ଆଳାପ)—ମିଷ୍ଟ ବଚନ— Sweet talk or discourse. Madhurāḷāpa

(ମଧୁରାଳାପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିଷ୍ଟ ଭାଷୀ— Sweet-talking.

ମଧୁରାଳାପା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧୁରାଳାପ + ଆ)—ମଧୁରାଳାପର.ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ— Feminine of Madhurāḷāpa. Madhurāḷāpa

ସଂ. ବ—ମଇନା ପକ୍ଷୀ; ସାରୀ (ହ. ଚନ୍ଦ୍ରସାଗର)— The hill myna bird

ମଧୁରାଳାପୀ—ବେ. ବଣ. ପୁଂ (ମଧୁରାଳାପ + ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)— Madhurāḷāpi ମିଷ୍ଟ ଭାଷୀ—Talking sweetly.

(ମଧୁରାଳାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)

ମଧୁରାଳିକା—ସଂ. ବ—ମଣ୍ଡୁରାଡ଼ ମାଛ (ହ. ଶ)— Madhurāḷikā A kind of tiny fish.

ମଧୁରାସ୍ୱାଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଘାଣ୍ଟକୁ ମିଠା ଲାଗିବା—1. Sweet Madhurāswāda taste. ବ.ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିଠା; ମିଷ୍ଟ —Sweet to the taste.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧୁଆ—ଦେ. ବଣ—ଏଷଚ୍ ମଧୁର—
Madhuriā ଅଳ୍ପ ମିଷ୍ଟି Sweetish.
ଥୋଡା ମୀଠା, ମଧୁରିଆ

ମଧୁରିକା—ସଂ. ବ (ମଧୁର+କ+ଆ)- ଯାନମନ୍ତୁଷ୍ୟ—Aniseed;
Madhurikā fennel. ଦେ. ବ—ମୁଖବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ; ମଧୁର —A kind of musical instrument; a kind of clarion. (ଉ—ଝମକ, ନାଗସ୍ୱ, ମଧୁରିକା, ତୁଷ୍ଣୀ, ବେଣୁ, କାହାଳ; ନାଦ ବାଦ୍ୟକାରେ ସବାଠାରେ ଗୁଲନ୍ତୁ ମାଲରୁ ମାଲ । ଗୁଖାନାଥ. ଜୁଷା ।)

ମଧୁରିପୁ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଧୁସୂଦନ; ବିଷ୍ଣୁ—
Madhu ripu Bishnu.

ମଧୁରିମା—ସଂ. ବ. (ମଧୁର+ଭାବାର୍ଥେ ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ;
Madhurimā ମଧୁରତା—1. Sweetness. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty; grace.

ମଧୁରୀ—ଦେ.ବ(ସ.ମଧୁରକା)--ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବାଜା--Name of a musical
Madhurī instrument; clarionet. (ଉ—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କଡ଼ ଶବ୍ଦ, ଅସଂଖ୍ୟ ଅନେକ, ଜନତ ମଧୁରୀ ମାଧୁରୀ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ମଧୁରେଣ ସମାପୟେତ୍—ସଂ.ପ୍ରବଚନ –(କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ) ମଧୁରତା
Madhurena samāpayet ଦ୍ୱାରା ସମାପ୍ତ କରିବା ଉଚିତ—To end a thing sweetly; to finish a thing well.

ମଧୁରୋଦକ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସାତ ସମୁଦ୍ରର
Madhurodaka ଅନ୍ତ୍ୟ ସମୁଦ୍ର, ଯହିଁର ଜଳ ମିଠା ଓ ସାଦା (ମଧୁରେକ୍ଷୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୃଷ୍ଠର ଦ୍ୱୀପକୁ ବେଢ଼ିଛି—The mythological sea of sweet water.

ମଧୁ ଲତା—ଦେ. ବ—ବଲ୍ଲିଉପୁଲର ଲତାବିଶେଷ—Name of a
Madhu latā creeper imported from abroad. [ଦ—ଏହାକୁ ବଡ଼ଲୋକମାନେ ବଗିଚାରେ ଲଗାନ୍ତି; ଏହାଦ୍ୱାରା ବଗିଚାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼େ ।] ସଂ. ବ —ଏକପ୍ରକାର ଘାସ (ହି. ଶ)—A kind of grass.

ମଧୁ ଲମ୍ପଟ—ସ. ବଣ (୭ମୀ ତତ)—ମଧୁ ଲୁବ୍ଧା—Fond of honey.
Madhu lampaṭa ବ—ଭ୍ରମର—The black bee. [ଉ—ମଧୁ-ଲମ୍ପଟ ଘାସ୍ପେ କଯଃ ଘୀରଇ ପଡ଼ିଲଇ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧ୍ୟୀ]

ମଧୁଲିକା—ସ. ବ—୧ । ମଧୁଳୀ ନାମକ ଗହମରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ (ହି.ଶ)
Madhulikā 1. Wine distilled from a kind of wheat ୨ । ଗୁଇ ସୋରଷ (ହି. ଶ)—2. Rye. ୩ । ଫୁଲର ପରାଗ (ହି. ଶ)—3. The pollen of flowers.

ମଧୁଲିହ୍—ସ. ବ—(ମଧୁ+ଲିହ୍ ଧାତୁ=ଚାଟିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍;
Madhulih ମଧୁଲିହ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ମଧୁକର; ଭ୍ରମର—The black bee.

ମଧୁ ଲିହ—ସ. ବ—(ମଧୁ+ଲିହ୍ ଧାତୁ=ଚାଟିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Madhu liha ଭ୍ରମର—1. The black bee.

ମଧୁଳୀ –ସ. ବ—(ମଧୁ+ଳ ଧାତୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଈ.
Madhulī ଏକପ୍ରକାର ଗହମ (ହି. ଶ; ପ୍ରବପ୍ରକାଶ)—
A species of wheat.

ମଧୁ ଲୁବ୍ଧ—ସ. ବଣ· ପୁଂ--(୩ସ୍ଥା ବା ୭ମ୍ୟା ତତ୍; ମଧୁ+ଲୁବ୍ଧ)--ମଧୁପାନ
Madhu lubdha କରିବା ପାଇଁ ଲାଳସାଯୁକ୍ତ—Hankering (ମଧୁଲୋଭୀ; ମଧୁଲୋଲୁପ—ଅନ୍ୟରୂପ) after or tempted by (ମଧୁଲୁବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) honey.

ମଧୁଲେହ(ହି)—ସ. ବ. ପୁଂ—(ମଧୁ+ଲିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଇନ୍)-
Madhuleha(hī) ଭ୍ରମର—The black bee.

ମଧୁ ଶଯ୍ୟନ—ସ. ବ—ମଧୁ ଶଯ୍ୟା (ଦେଖ)—Madhu śayyā
Madhu śayana (See) [ଉ—ଏ କାଳ ବିବାହେ ବରବଧୂଙ୍କର ମଧୁଶଯ୍ୟନ । ଗୁଖାନାଥ. ଜୁଷା ।]

ମଧୁ ଶଯ୍ୟା—ସ. ବ—ମନ୍ତୁଶଯ୍ୟା; ବବାବର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ସ୍ୱାମୀ
Madhu śayyā ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଏକତ୍ରଶୟନ--Honeymoon; sleeping together of the bride and bridegroom during the first week of marriage. [ଦ—ଏହି ମଧୁଶଯ୍ୟା ପ୍ରଥାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ପୂର୍ବେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ସମାଜରେ ଯୁବତୀ କନ୍ୟାର ବିବାହ ପ୍ରାୟେ ଥିଲା, ନଚେତ୍ ବାଳିକା କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ବରର ଏକତ୍ର ଶଯ୍ୟା-ରଚନା ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା ।]

ମଧୁ ଶର୍କରା-ସଂ.ବ—୧ ।ମଦ୍ଦୁରୁ ଜାତ ଗୁଡ଼-1. Sugar deposited
Madhu śarkarā from honey. ୨ । ଶିମ୍ବ (ହି. ଶ)—(ମଧୁଶିମ୍ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Bean.

ମଧୁ ଶିଗ୍ରୁ—ସଂ. ବ—ନାଲ ସଜନା—The red species of
Madhu śigru (ମଧୁ ଲଗ୍ନ— ଅନ୍ୟରୂପ) Moring a tree.

ମଧୁ ଶିଷ୍ଟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମହଣ (ହି. ଶ)—
Madhu śishṭha Bees-wax.
(ମଧୁଚ୍ଛିତା, ମଧୁଶେଷ, ମଧୁସଂଭବ, ମଧୁସିକ୍ଥ, ମଧୁସିକ୍ଥକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୁ ସଙ୍ଗ୍ରହ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଧୁମକ୍ଷିକା ଓ ଭ୍ରମରଦ୍ୱାରା ଫୁଲରୁ
Madhu saṃgraha ମଧୁ ଆହରଣ—The gathering of (ମଧୁସଂଚୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ) honey from flowers by bees etc.

ମଧୁସଖ-ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଧୁ=ବସନ୍ତକାଳ ଅଟେ ସଖା ଯାହାର)—
Madhu sakha ୧ । କାମ—1. Cupid. ୨ । କୋକିଳ—2. The cuckoo.

ମଧୁ ସଞ୍ଚୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଧୁମକ୍ଷିକା ଓ ଭ୍ରମରଦ୍ୱାରା
Madhu sañchaya ମଧୁଚକ୍ରରେ ମଧୁ ସଞ୍ଚିତ ହେବା—The storing of honey in the hive by bees or black bees.

ମଧୁ ସହାୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମଧୁ+ସହାୟ)—କନ୍ଦର୍ପ; କାମ—
Madhu sahāya Cupid.
(ମଧୁସାରଥି, ମଧୁସୂଦନ, ମଧୁହନ୍ତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧୁସୂଦନ—ସ୍ପ. ବ. ପୁଂ (ମଧୁ ନାମକ ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କରିଥିବାରୁ)—Madhusūdana ୧ । ମଧୁରିପୁ; ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । (ମଧୁଦନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭ୍ରମର—2. Black bee. (ଦ୍ର—ଶ୍ରୀଜନ୍ତ ରଙ୍ଗଦେଵୀ ଚମ୍ପୂ କଲତା ମଧୁସୂଦନର ଭ୍ରମରେ । ଭଙ୍ଗ. କୋଷ୍ଟକ୍ରୁଡ୍ଡାଣ୍ଡସୁନଦ୍ୱୀ ।) ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ କବି—1. Name of an Oriya poet of the seventeenth century, A.D [ଦ୍ର—ଏ ରାମାସ୍ୱମେଧକୁ ନଲଚରିତର ଅନୁକରଣରେ 'ନଲଚରିତ' ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ ।] ୨ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. Name given to males.

ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗଳାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି; ମାଇକେଲ୍ Madhusūdana datta ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ—A famous poet of Bengal. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ନାମ ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନଦତ୍ତ । ବଙ୍ଗଳାରେ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ; ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୨୪, ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ ୧୮୭୩ । ଏ କଲିକତା ହିନ୍ଦୁ କଲେଜରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି ୧୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜ ଛଡ଼ା ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ମାଦ୍ରାଜ କଲେଜର ଜଣେ ଇଉରୋପୀୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଭାରତଇଚ୍ଛାସମ୍ପର୍ବା ଫ୍ରାନ୍ସୁଆଙ୍କ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି କାପ୍ତିବଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ(The Captive Lady) ନାମରେ ଏ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଇଂରାଜ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । ପରେ ପ୍ରଥମ ଦାବାହବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ କରି ଏ ଆଉ ଜଣେ ଶ୍ୱେତକାୟା ରମଣୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏ କେତେକ କାଳ କଲିକତା ପୁଲିସ୍ କୋର୍ଟରେ ଦରମା ଓ ପରେ ଦୋଭାଷୀ କର୍ମ କରିଥିଲେ ଓ ରତ୍ନାବଳୀ ନାଟକର ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ; ଜନ୍ମୁ ପରେ ମାତୃଭାଷାର ସେବା କରି ବଙ୍ଗଳାରେ ଗୁଡ଼ିଏ ନାଟକ ଓ କାବ୍ୟ ରଚନା କରି ବଙ୍ଗରେ ଜଣପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କଲେ । ସେ ଆଇନ୍ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ବିଲାତ ଯାଇ ସେଠାରେ ବହୁ ଆର୍ଥିକ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କଲେ ଓ ମହାତ୍ମା ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ଠାରୁ ବିସ୍ତର ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରି ବିଲାତରେ ବାରଷ୍ଟର ପାଶ କରି ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡରେ କିଛି ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ପରେ କଲିକତାକୁ ଆସି ବାରଷ୍ଟରୀ କଲେ; ଜନ୍ମୁ ସେ ଅମିତବ୍ୟୟୀ ଥିବାରୁ ଶେଷଜୀବନରେ ବହୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କଲେ ଓ ରୁଗ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ଚିକିତ୍ସାବ୍ୟୟ ଚଳାଇବାର ତାଙ୍କର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ଆଲିପୁର ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଇହଲୀଳା ତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କର ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତା ଓ ଗଦ୍ୟରଚନାପ୍ରଣାଳୀ ରଚନା ତାଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିରୂପେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରି ରଖିବ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୧୫ ବର୍ଷ ପରେ ଦେଶବାସୀ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରପୁତ୍ରୀ କରି ତାଙ୍କ ସମାଧି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମରବେଦୀ ନିର୍ମାଣ କଲେ । ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର. ବଙ୍ଗଳା ଅଭିଧାନ ।]

ମଧୁସୂଦନ ଦାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେଶକର୍ମୀ—Madhusūdana dāsa The late Mr. M. S. Das, M. A., B.L., C. I. E. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୪୮—ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ଖ୍ରୀ ୧୯୩୪ । ସେ ପ୍ରଥମେ କଟକରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି କଲିକତାକୁ ଯାଇ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ଏମ୍.ଏ ଓ ବି.ଏଲ ପାସ୍ କରିଥିଲେ । କଲିକତାରେ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଏମ୍. ଏ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଓକିଲ ଥିଲେ । ସେ ପାସ୍ କରି ସାର କଲିକତାରେ ବକାଲତି ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସର୍ ଆଶୁତୋଷଙ୍କର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ମଧୁସୂଦନ କେତେଦିନ ତାଙ୍କର ଗୃହଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଓ ସର୍ ଆଶୁତୋଷ ମଧୁସୂଦନଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିବା ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଆଜୀବନ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ସେ ବକାଲତି ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦକ କର୍ମ କରି ପରେ କଟକରେ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଖ୍ରୀ ୧୮୮୬—୮୭ ରେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରକୁ ସରକାର ସ୍ୱତ୍ୱରେ ନେବାକୁ ଯେଉଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, ମଧୁସୂଦନ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ି ମନ୍ଦିରରେ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଅଧିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇଥିଲେ । ସେ କଟକ କଲେଜରେ ବହୁ ବର୍ଷ ଅଇନ୍‌କ୍ଲାସର ପ୍ରୋଫେସରୀ ଓ କଟକ ଉତ୍ପ୍ରିକ୍-ବୋର୍ଡ଼ର ଭାଇସ୍‌ଚେୟାରମାନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । କଟକ ଓକିଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା ଓ ଶକ୍ତିବଳରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଓ ଗଡ଼ଜାତରେ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗର ପ୍ରାଦେଶିକ କାଉନ୍ସିଲ୍‌ର ସଭ୍ୟରୂପେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଉପକାର ସାଧନ କରିଥିଲେ ଓ ବଙ୍ଗରୁ ଯାଇ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତି ବଙ୍ଗଭାବାପନ୍ନଙ୍କର ଓ ତଥା ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ମେମ୍ବରମାନଙ୍କର ଓ ଷ୍ଟେଟ୍ ସେକ୍ରେଟରୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲେ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ମିଆଦ ୧୫ ବର୍ଷ ପରବର୍ତ୍ତରେ ୩୦ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଶିକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତିର ସୁଡ଼ଯାଡ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୦୩ ସାଲରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସୁଡ଼ଯାଡ କରି ସେ ପ୍ରଥମେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କ ମନରେ ଜାତୀୟତ୍ୱବର ଉଦ୍ରେକ କରାଇଥିଲେ; କୃଷି, ବାଣିଜ୍ୟ, ବୟନଶିଳ୍ପ ଓ କାରୁଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ସେ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉତ୍କଳ ଶିଳ୍ପ ଭଣ୍ଡାର [Orissa Art Wares] ଓ ଉତ୍କଳ ଚମଡ଼ା କାରଖାନା (Utkal Tannery) ଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା । ସାଲପୁର ବନ୍ୟାତ୍ରାଣ

ଅଞ୍ଚଳକୁ ଜଜେ ଯାଇ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସରକାରଙ୍କ, ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟର ମେମ୍ବରଙ୍କ ଓ ଜନ୍ମଭୂମିର ସାମ୍ବାଦିକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆଣିଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକ ଶାସନାଧୀନ କରିବା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମଧୁସୂଦନ ୧୯୦୦ ସାଲରୁ ସଙ୍ଗଧିଗରୂପେ ରହି ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ାଯିବା ଆଦେଶ ୧୯୩୫ ସାଲରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଶୁଣି ଗଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଯତ୍ନରେ The Oriya ନାମକ ଓଡ଼ିଶାର ଇଂରାଜ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଓଜସ୍ୱୀ ବକ୍ତା ଓ ଅଗ୍ରଣୀ ଉତ୍କଳାଙ୍ଗବର୍ତ୍ତୀ ଲେଖକ ଥିଲେ । ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ବିନା ଦରମାରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ସେ କରିବାରୁ ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ମତଭେଦ ହେଲା ଓ ସେ ମନ୍ତ୍ରିପଦ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ । ରେଭନ୍‌ସା ବାଳକା ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜ ବିଦ୍ୟାଳୟର ମଧୁବାବୁଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ପୋଷ୍ୟା କନ୍ୟା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତା ଶୈଳବାଳା ଦାସଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚିଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଥିଲା । ସେ ଖୁବ୍ ବଦାନ୍ୟ ଥିଲେ ଓ ଶେଷକୁ ଦେବାଳିଆ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଏହି ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳୟିତାଙ୍କର ଗୁରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଥିଲେ । ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡର ଅବତରଣିକାରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ମଧୁସୂଦନ ରାଓ—ଦେ. ବ—(ନାୟ)—ଉତ୍କଳର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ବହା-
Madhu sūdana rāo The late Rai Bahadoor Madhusudan Rao. [ଦୁ—)ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୮୫୩, ପରଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ଖ୍ରୀ. ୧୯୧୬ । ଏହାଙ୍କ ମାତୃଭୂମି ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଗୋପ ଗ୍ରାମ, ଏ ମରହଟ୍ଟା କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି-ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଭାଗୀରଥୀ ରାଓ ଜଣେ ପୁଲଶ୍ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ଏ ପୁରୀ ସହରରେ ଏହାଙ୍କ ମାତୁଳା-ଳୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶୈଶବରେ ମାତୃହୀନ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ଗୋପ ଗ୍ରାମର ଗୃହାଳରେ, ତତ୍ପରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ କିଛି ଦିନ ପଢ଼ିବା ପରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲେ । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ବଳଷଣତା, ଭକ୍ତି, ଅଧ୍ୟୟନରେ ଅଭିନିବେଶ, ମାଦ୍ଧମୟ ଜୀବନଯାପନ ଦେଖି ଶିକ୍ଷକ, ସ୍କୁଲ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍ ଓ ତତ୍କାଳୀନ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୟଙ୍କର ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ (ଖ୍ରୀ. ୧୮୬୬) ପଡ଼ିଲା ଓ ସେଥିରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କ୍ଲିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ସେ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ବିତରଣ କର୍ମରେ ଲାଗିଲେ । ତହିଁର ପର ବର୍ଷ ତାଙ୍କର ସାଂଘାତିକ ପୀଡ଼ା ଯୋଗୁଁ ସେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାର ନ ଥିଲେ । ତତ୍ ପରବର୍ଷ ୧୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାଶ୍ କରି ମଧୁସୂଦନ କଟକ କଲେଜକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । କଲେଜର ପ୍ରୋଫେସର୍ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହରନାଥବନ୍ଧୁ ଭାଗ୍ୟର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଦ୍ବାସ, ଧର୍ମଜୀବନ ଓ ଉପଦେଶ ତାହାଙ୍କୁ ଏକେଶ୍ୱରବାଦମୂଳକ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କଲା । ୧୮ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ କଟକ କଲେଜରୁ ଏଫ୍. ଏ ପାସ୍ କରି ବି. ଏ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଲିକତା ଯିବାକୁ କାମନା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପିତା ତାଙ୍କୁ କଲିକତା ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେବାକୁ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଯାଜପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି କଟକ କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲର ତୃତୀୟ ଶିକ୍ଷକ, କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍କୁଲ ସମୂହର ଡେପୁଟି ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍, କଟକ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲର ଓ କଲେଜିଏଟ୍ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍ ଓ ଶେଷକୁ ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୁଦୀର୍ଘ ପ୍ରଖର ଥିଲା ଓ ଅବସର ସମୟରେ ସେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ସାହିତ୍ୟ ଆଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ସେ କୌଣସି ବଡ଼ ଭାବ୍ୟ ରଚନା କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ମାଳା, ପଦ୍ୟ କବିତାବଳି, ଗୀତମାଳା, କୁସୁମାଞ୍ଜଳି, ବସନ୍ତ ଗାଥା, କଣ୍ଠିବଦ୍ଧ ଭାବ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତମାଳା, ଶ୍ଲୋକଶ୍ଲୋକ, ସଂସ୍କୃତ ଉତ୍ତର ଗ୍ରନ୍ଥତରଜର ଅନୁବାଦ, ତତ୍ତ୍ୱକବିତାପଞ୍ଚ କବିତା, ବିବିଧ କବିତା ଓ ଶିଶୁପାଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ, ତାଙ୍କର ବହୁତୋମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରେ । ସେ ବାଲ୍ୟ କାଳରେ ପ୍ରତିଦିନ ଦେବ ଦର୍ଶନ ନ କରି ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ପୁରୀଠାରେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଜଣେ ଜଟାଧାରୀ ଆଲୋକମୟ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ 'ଓଁ' ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାର ଶୁଣି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମହାଭାବ ପ୍ରଥମେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ପୁରୀଠାରେ ମଧୁସୂଦନ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ କବିବର ରାଧାନାଥ ଧୂରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇଥିଲେ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ାଇବା ଛଡ଼ା ସେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କୁ ଘରେ ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ସଦ୍‌ବାସ ଓ ସତ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର କବି-ତ୍ୱଚୋତକ ଭାବୁକତାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇଥିଲା । ନବ୍ୟ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଓ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ମଧୁ-ସୂଦନଙ୍କୁ ନବଯୁଗର ଓ ମାଇଲଷ୍ଟୋନର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଋଷିପ୍ରାଣେ ଦେବାବତରଣ, ଜୀବନଚନ୍ଦ୍ରା, ଆକାଶ ପ୍ରତି, ଧ୍ୱନି, ଏ ସୃଷ୍ଟି ଅମୃତମୟୀ ହେଉ, ଆଶା, କବିତାମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଅତୁଳନୀୟ ଓ ଏଥର ମୌଳିକ ପଦ୍ଧତି କବିତା ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଇ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ ଓ ଗୀତମାଳା ଗତ ୫୦ ବର୍ଷ ହେବ ଉତ୍କଳର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କର ଆଦରର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଧର୍ମଜୀବନ, ଆଦର୍ଶ ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଯେଉଁମାନେ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ୫୫ ବର୍ଷ କାଳ ଉତ୍କଳର ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ । ରାଧାନାଥ, ଫକୀରମୋହନ, ମ୍ୟାରମୋହନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ମ୍ୟାରମୋହନ ସେନ, ବିଶ୍ୱନାଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

କର, ପିଷ୍ଟର ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, କାମଣ୍ଡାର ଗୁଜା ସୁତଲ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ, ମଧୁରଭଞ୍ଜ ମଦ୍ଦାଗ୍ରଜ ଗୁମଚନ୍ଦ୍ର, ମଦ୍ଦାସ୍ଥା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ନନ୍ଦକଶୋର ଦାସ, ଗୌରୀଶଙ୍କର, ସ୍ୱମ-ଶଙ୍କର ଆଦ ଜୁହୁଲର ପୂଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ମଦ୍ଦାପୁରୁଷମାନେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ ଓ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ବନ୍ଧୁ ସେବକ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଓ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମ ସୁମାଜ, ମନ୍ଦ ଓ ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଜନ୍ମଚ୍ଛିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଫକିରମୋହନ ଗାଇଥିଲେ, 'ଅଦର୍ଶ ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ଦେଖିବାରେ ଗୁଓ, ଯାଇଁ ଯାଅ ଦେଖିଆସ ଘରେ ମଧୁଗୁଓ ।' ଜୁହୁଲରେ ଜୁଚଶିକ୍ଷାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଯାଇଁ ଝାଡ଼ନ୍ ଉତ୍କୋଚଯୁ ସ୍କୁଲ୍ ସ୍ଥାପନ କର ମଧୁସୂଦନ ଜୁହୁଲର ଯେଉଁ ମଦ୍ଦୋପକାର କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଜୁହୁଲର ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ । ମଧୁସୂଦନ ଅଜୀବନ ଶୂଳ ରୋଗରେ ବହୁ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ସେ ମଧୁରଭାଷୀ, ମିଷ୍ଟଭାଷୀ ଓ ଆଦର୍ଶ ଗୃହସ୍ଥ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ସମାଜରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ସବୋଚ୍ଚ ଥିଲା । ଜୁହୁଲର ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସୁନାମ ନବ୍ୟ ଜୁହୁଲକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଅଛି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜୁହୁଲ ସାହିତ୍ୟ-ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଳଦେବନ୍ ମଜୁମଦାର ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଜାମାତା । ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଗୁପ୍ତ ବାବାଜୀର ଜନ୍ମନ୍ତ ଗୁଓ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ଓ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପକ (ସିଭିଲ ସର୍ଜନ୍) ରୂପେ କର୍ମ କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ସୁଜାନ୍ତ ଗୁଓ ଏମ୍. ଏସ୍ସି. ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଜୁଚପଦସ୍ଥ ଅଧିକାର କରି-ଅଛନ୍ତି । ନବଯୁଗର ଜୁହୁଲ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଭବଭୂତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଓ ଗୁଧାନାଥଙ୍କ କାଳିଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିଯାଇ ପାରେ ।]

ମଧୁସ୍ରବ—ସ. ବ—ମହୁଲ ଗଛ—
Madhusraba The Mahula tree.

ମଧୁସ୍ରବା—ସ. ବ—୧ । ମୂର୍ବା (ଦେଶ)—1. Mūrbā (See) [ଜୁ—ଅପଗ୍ରଚ୍ଚା ବଜୁଲ—ବୃନ୍ଦ ଭାଗ୍ ଝୁଲନ୍ତ ଏ ମଧୁସ୍ରବା ଗୋ ।] ୨ । ସିନ୍ଧୁ ଖଜୁର—2, A superior variety of dates.

ମଧୁହା—ସ.ବ (ମଧୁ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ବ୍ୟୁ)—୧ । ମଧୁରିପୁ;ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ଭ୍ରମର—2. The black bee.

ମଧୁହାରି—ସ.ବ—୧ । ମଧୁସୂଦନ; ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. [ଜୁ—ବାସରେ ବାସରେ ଋଷି ସଙ୍ଗ ମଧୁହାରି ଯେ—ଉଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ଭ୍ରମର—2. Black bee.

ମଧୂକ—ସ. ବ—ମହୁଆ (ଗଛ ଓ ଫୁଲ) (ଦେଶ)
Madhūka Bassia Latifolia (tree and flower.)

ମଧୂକ ସୁରା—ସ. ବ—ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—
Madhūka surā The wine extracted from Mahwa flowers.

ମଧୂଚ୍ଛିଷ୍ଟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମଧୁ+ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ)—ମହୁମ—
Madhūchchhishṭa Bees-wax

ମଧୂତ୍ଥ—ସ. ବ (ମଧୁ+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ମହୁମ—Bees-wax.
Madhūttha (ମଧୂତ୍ଥିତ, ମଧୂତ୍ଥଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧୂତ୍ଥ ବର୍ତ୍ତିକା—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ମହୁଣବତ୍ତି—
Madhūttha barttikā Wax candle.

ମଧୂତ୍ସବ—ସଂ. ବ—ମଦନୋତ୍ସବ (ଦେଖ)
Madhūtsaba Madanotsaba (See)

ମଧୂଳ—ସଂ. ବ—ଜଳମହୁଆ (ହ. ଶ)—Aquatic Mahwa.
Madhūla

ମଧୂଳିକା—ସଂ. ବ—ମଧୂଳୀ ନାମକ ଗୋଧୂମରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—
Madhūlikā 1. Wine distilled from a kind of wheat. ୨ । ଯଷ୍ଟିମଧୁ (ହ.ଶ)—2. Liquorice root. ୩ । ମୂର୍ବା (ହ. ଶ)—3. A kind of fibrous grass. ୪ । ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ ଦାନାବାଲା ଗହମ (ହ. ଶ)—4. A small variety of wheat. ୫ । ଜଳଜ ମହୁଆ—5. Aquatic Mahwa. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ମାଛୁ (ହ. ଶ)—6. A kind of poisonous flea.

ମଧୂଳୀ—ଦଂ. ବ—୧ । ମଧ୍ୟଭାରତୀୟ ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଧୂମ—
Madhūlī 1. A species of small wheat grown in the Central Provinces of India. ୨ । ଆମ୍ବଗଛ (ହ. ଶ)—2. The mango tree. ୩ । ଜଳଜ ମଧୂସ୍ଥି (ହ. ଶ)—3. A species of a aquatic liquorice.

ମଧୂକ ସଂ. ବ (ମଧୁ+ସଂଜ୍ଞାବାଚକାର୍ଥେ ଅକ)—ମହୁମାଛୁ (ହ ଶ)—
Madhwaka Bee.

ମଧ୍ୱରିଷ୍ଟ—ସଂ. ବ (୬, ତ. ତ୍ପୁ; ମଧୁ+ଅରିଷ୍ଟ)—ମଧୁମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅରିଷ୍ଟବିଶେଷ—A kind of decoction of honey. [ଦ୍ର—ଏହା ସଂଗ୍ରହଣୀ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ—ହ. ଶ ।]

ମଧ୍ୱଳ—ସଂ, ବ (ମଧୁ+ଅଲଂ)—ବାରମ୍ବାର ଓ ବହୁତ ମଦ୍ୟପାନ
Madhwala (ହ. ଶ)—Repeated and excessive wine-drinking; drinkingbout.

ମଧ୍ୱାଗୃଗ୍ଭ—ସଂ. ବଣ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ; ମଧ୍ୱାଗୃର୍ଚ୍ୟ+ଇନ୍; ୧ମା.
Madhwāchāri ୧ବ)—ମଧ୍ୱାଗୃର୍ଚ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟୁ (ମାଧ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭକ୍ତ—(a person) Belonging to the religious sect started by Madhwāchārjya.

ମଧ୍ୱାଗୃର୍ଚ୍ୟ—ସଂ. ବ (ନାମ)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ମଧ୍ୱାଗୃଗ୍ଭ ବା ମାଧ୍ୱ
Mādhwāchārjya ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା—Name

Digitized by srujanika@gmail.com

of a religious teacher of South India. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ମତରେ ନାରାୟଣଙ୍କଠାରୁ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଓ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଜୀବ ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପୃଥକ୍ ସତ୍ତା ଏ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦର୍ଶନର ନାମ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରଜ୍ଞ ଦର୍ଶନ । ଏ ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଗୀତାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭାଷ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ନାମ ପ୍ରଥମେ ବାସୁଦେବାଚାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏ ବଦରିକାଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ବାସୁଦେବଙ୍କଠାରୁ ୩୫ ଶାଲଗ୍ରାମ ପାଇଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ୩୫ ଶାଲଗ୍ରାମଙ୍କ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ଏ ଭାରତର ୩ ସ୍ଥାନରେ ୩୫ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ—ହି. ଶ ।]

ମଧ୍ୱାଧାର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ମଧୁ + ଆଧାର)—ମହୁଫେଣା (ହି. ଶ)—Bee-hive.
Madhwādhāra

ମଧ୍ୱାବାସ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ମଧୁ + ଆବାସ)—ଆମ୍ବଗଛ (ହି.ଶ)—The mango tree.
Madhwābāsa

ମଧ୍ୱାଳୁ—ସଂ. ବ—ମହୁଆ ଆଳୁ (ଦେଶ)—Mahuā ālu (See)
Madhwālu

ମଧ୍ୱାସାବ—ସ. ବ —୧ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁରା—1. Wine made from honey; mead wine. ୨ । ମହୁଲ ମଦ—2 Spirituous liquor made from the blossoms of Mahwa flower (Bassia Latifolia).
Madhwāsaba

ମଧ୍ୱାସବନିକ—ସ. ବ—ଶୁଣ୍ଡି; ଯେ ସୁରା ଚୁଆଇ କରି ବିକେ (ହି.ଶ)—A distiller and seller of wine.
Madhwāsabanika

ମଧ୍ୱିଜା—ସ. ବ—ମଦରା; ମଦ (ହି. ଶ)—Wine.
Madhwija

ମଧ୍ୟ—ସ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ୍ମ ଅ; ନିପାତନ; କମ୍ବା ମ=ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ + ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା + କ୍ତୁ ଅ; ନିପାତନ) (ମଧ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) —୧ । ଅଙ୍କା; କଟିଦେଶ—1. The waist. ୨ । ମଝି; ଦୁଇ ଶେଷ ଭାଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ—2. Middle. ୩ । ଭିତର; ଅଭ୍ୟନ୍ତର; ଅନ୍ତର୍ଦେଶ—3. Inside. ୪ । ଅନ୍ତରାଳ—4. Interval; interstice. ୫ । ବିଶ୍ରାମ; ବିରତି—5. Cessation; rest. ୬ । ତାଳ ବିଶେଷ—6. Name of a musical cadence. ୭ । ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ; ଏକରେ ୧୭ଟା ଶୂନ୍ୟ ଦେଲେ ଦେବା ସଂଖ୍ୟା—7. Ten thousand trillions in number. ୮ । ନୃତ୍ୟ ବିଶେଷ; ଖେମଟା ନାଚ—8. A kind of dance. ୯ । ଗ୍ରହର ଗତି ବିଶେଷ —9. A motion of a planet. ୧୦ । ହାତର ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠି—10. Middle finger. ୧୧ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ—11. The west. ୧୨ । ସୁସ୍ଥ ମତେ ୧୨ ବର୍ଷ ଠାରୁ ୭୦ ବର୍ଷ ବୟସ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଅବସ୍ଥା (ହି. ଶ)—12. The state of a person between the ages of 16 and 70 years. ୧୩ । ଭେଦ (ହି. ଶ)—13. Difference. ବିଣ —୧ । ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ—1. Situate inside. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ; ନ୍ୟାଯ୍ୟ—2. Legitimate; proper; fit. ୩ । ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ—3. Inner; internal. ୪ । ମଧ୍ୟମ—4. Middle-most. ୫ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ—5. Intermediate ୬ । ଅଧମ; ଅନୁତ୍ତମ—6. Bad; not good. ଦେ. ଅ (ସଂ. ଅପି)—୧ । ଓ ଅପିଚ; ପୁଣଶ୍ଚ, ଆହୁରି—1 Also; again. ୨ । ମାତ୍ର ତୁନ୍ତୁ—2. But. ୩ । ଏବଂ—3. And. (ଉ କିନ୍ତୁ —ସମ୍ଭବତଃ ମଙ୍ଗଳ ଜଣେ ମଫସଲର ଜମିଦାର, ମଧ୍ୟ ଏବଂ ମଦାଚନ । ଫଳାରମୋଦନ. ଚୁମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ମଧ୍ୟକ୍ଷୀଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମ୍ମଧାରୟ, ମଧ୍ୟ=କଟି ଅକ୍ଷି କ୍ଷୀଣ ଯାହାର)—କ୍ଷୀଣମଧ୍ୟ; ସରୁକଟିଯୁକ୍ତ—(ମଧ୍ୟକ୍ଷୀଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a slender waist
Madhyakshiṇa

ମଧ୍ୟଗତ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ—Middle.
Madhyagata

ମଧ୍ୟଗନ୍ଧ ବର୍ଗ—ବ—ଜୀରାଆଦି ୧୬ଟି ଦ୍ରବ୍ୟ (ଦ୍ୱାରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) —16 condiments beginning with cumin seed.
Madhyagandha barga

ମଧ୍ୟତଃ—ସଂ· ଅ—୧ । (ମଧ୍ୟ + ତସ୍) ମଧ୍ୟେ; ମଧ୍ୟରେ—1. In; inside of. ୨ । ମଧ୍ୟରୁ—2. From inside.
Madhyataḥ

ମଧ୍ୟଦେଶ—ସଂ. ବ—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ମଧ୍ୟଭାଗ—1. The central part of a thing. ୨ । କଟିଦେଶ; ଅଙ୍କା—2 The waist. ୩ । ଭାରତର ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ—3. The Central Provinces of India. ୪ । ହିମାଳୟ ଓ ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ—4. The country between the Himalayas and the Bindhya range. [ଦ୍ର—ଏହାର ପୂର୍ବରେ ପ୍ରୟାଗ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର । ମନୁ ୨।୨୧]
Madhyadeśa

ମଧ୍ୟଦେହ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ଦେହ + ମଧ୍ୟ; ପରନିପାତ)—ଉଦର; ପେଟ (ହି. ଶ)—Belly.
Madhyadeha

ମଧ୍ୟନ୍ଦିନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ଦିନ + ମଧ୍ୟ° ; ପୂର୍ବପଦର ନିପାତ) ° ମଧ୍ୟାହ୍ନ—Noon.
Madhyandina

ମଧ୍ୟନ୍ଦିନ ରେଖା—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ଭୂଗୋଳ ସାରଜ୍ଞଙ୍କି)—ଦ୍ରାଘିମା ରେଖା; ଯେଉଁ କଳ୍ପିତ ରେଖା ବିଷୁବରେଖାକୁ ଠେଇଁ ଲମ୍ବଭାବରେ ଭୂଗୋଳ ଗୋଟାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଅଛି—Longitudinal line.
Madhyandina rekhā

ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ ସମାସ—ସ. ବ —ସମାସଘଟକକାରୀ ପଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ (ମଧ୍ୟମପଦଲୋପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ ସମାସର ସମସ୍ତ ପଦ ଗଠିତ
Madhyapadalop samāsa

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃ ଏ—A compound in which the midmost word disappears. (ଯଥା—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନର୍ମିତ ମୁଦ୍ରିକା= ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରିକା । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ, ମ. ପ. ଲୋ ।)

ମଧ୍ୟ ପାଣ୍ଡବ—ସଂ. ବ (ସଂ. ଦେ)—ଅର୍ଜୁନର ଏକଅର୍ଥ ମୟୂର ଥିବାରୁ Madhya pāṇḍava ମୟୂର—Peacock. (ଦ୍ର—କଲେ ପାଣ୍ଡବ (ମଧ୍ୟମପାଣ୍ଡବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧ୍ୟ ପାଣ୍ଡବ ବଃଗୀତିରେ ମାର୍ଜାର ରବ । ଘାନକୃଷ୍ଣ. ରସବଙ୍ଗୋଲ ।) ସଂ. ବ—ଅର୍ଜୁନ—Arjuna.

ମଧ୍ୟ ପାତ୍ର—ଦେ. ବ—ଗୁଜଦୁଡ଼; ଦୁଇ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦୂତ— Madhya pātra Ambassador.

ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ)—ପାରସ୍ୟ, ଅଫଗାନସ୍ଥାନ ଆଦ ଦେଶ— Madhya prāchya deśa The middle eastern countries. [ଦ୍ର—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ଇଉରୋପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆରବ, ଭୁରସ୍କଆଦକୁ ନକଟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶ, ପାରସ୍ୟ, ଅଫଗାନସ୍ଥାନ ଆଦକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶ ଓ ଭାରତ, ବ୍ରହ୍ମ, ଚୀନ, ଜାପାନ ଆଦକୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶ କହନ୍ତି ।]

ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିତା—ସଂ. ବ (ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିନ୍+ତ୍ୱ. ତା)—୧ । ମଧ୍ୟରେ Madhyabarttitā ଅବସ୍ଥିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. The state of being situated in the middle. ୨ । ମଧ୍ୟସ୍ଥତା; ଉଲଲ୍ଲେଖ—2. Arbitration; umpireship.

ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ. ବଣ (ମଧ୍ୟ+ବୃତ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Madhyabartti ୧ । ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—1. Situated in the middle. ୨ । କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ—2. Central. ବ. ପୁଂ—ମଧ୍ୟସ୍ଥ; ସାଲସ—Arbitrator; mediator. umpire.

ମଧ୍ୟ ବିତ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ଅତି ଧନୀ ନୁହେଁ ବା ଅତି ଗରିବ (ମଧ୍ୟବିତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Madhya-bitta ନୁହେଁ—Neither rich nor poor; of middling circumstances; belonging to the middle moneyed class.

ମଧ୍ୟ ଭଲି—ଦେ. ବଣ—ମଧ୍ୟମ ପ୍ରକାରର—Middling; medium. Madhya bhaḷi [ଦ୍ର—ମୂର୍ଖ ସଣ୍ଡିଙ୍କର ହେଉଅଛୁ ପୁଅ, (ମଧ୍ୟଭଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୁଦ୍ଧିଲେ ମଧ୍ୟଭଲ ଲୋକଯାଏ ଦୁଃଖ । ମାଝାରିରକମର ମଝୋଲା କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଗ୍ରତ. ଶାନ୍ତ ।]

ମଧ୍ୟମ—ସଂ. ବ—୧ । ମଝି ମଝିଆ; ମଧ୍ୟ ଭଲଆ—1. Middling; Madhyama of medium kind. ୨ । ମଝିଆଁ— ମଧ୍ୟମ 2. Middlemost. ୩ । ଦୁଇଟିର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତ— ମଧ୍ୟମ 3. Intermediate; situate between two. ୪ । ଉତ୍ତମ ନୁହେଁ ବ ଅଧମ ନୁହେଁ; ଭଲ ନୁହେଁ ବ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ—4. Neither good nor bad. ୫ । ମଝି ମଝି ଅ; ଚଳନସହ—5. Tolerable; passable. ୬ । ଯାହା ଅତି ବଡ଼ ନୁହେଁ ବା ଅତି ସାନ ନୁହେଁ—6. Neither very big nor very small; of middle stature or size. ବ—୧ । ସଙ୍ଗୀତରେ ସପ୍ତସ୍ୱର ମଧ୍ୟରୁ ଚତୁର୍ଥ ସ୍ୱର 'ମା'— 1. The fourth tune in the gamut of Hindu musical notes. [ଦ୍ର—ଏହା ମୟୂରର ସ୍ୱରରୂପେ କଳ୍ପିତ ।] ୨ । ମୃଗ ବିଶେଷ—2. A speciesof deer (of medium size). ୩ । କାବ୍ୟ ନାଟକାଦର ନାୟକ-ବିଶେଷ—3. A class of heroes or lovers depicted in fiction. [ଦ୍ର—ନାୟିକାର କ୍ରୋଧ ଦେଖି ଯେ ଆପଣାର ଅନୁରାଗ ନାୟିକା ନକଟରେ ପ୍ରକଟିତ କରେ ନାହିଁ ଓ ନାୟିକାର ଚେଷ୍ଟାରୁ ନାୟିକାର ମନୋଭାବ ଠାଉରାଇ ପାରେ, ସେ ମଧ୍ୟମନାୟକ ହ. ଶ] ୪ । ମଧ୍ୟଦେଶ (ହ. ଶ) (ଦେଶ)—4. Madhya deśa (See) ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ଜଳଯାନ-ବିଶେଷ—1. A kind of ancient vessel. [ଦ୍ର—ଭୋଜ ରାଜାଙ୍କ 'ଯୁକ୍ତି କଳ୍ପତରୁ' ପୁସ୍ତକରେ ଏହାର ବିଶେଷ ବିବରଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।] ୨ । ମନ୍ଦ କଥା ବା ବିଷୟ—2. Bad words or matter. (ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ କିଛି ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ଦେଇ ବିଦାୟ କଲି=ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମାଡ଼ ଗାଳ ଦେଇ ବିଦା କଲି ।) ଦେ. ବିଣ—ମନ୍ଦ—Bad.

ମଧ୍ୟମ କାବ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ କାବ୍ୟରେ ବାଚ୍ୟାର୍ଥ ଅପେକ୍ଷା Madhyama kābya ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥର ଚମତ୍କାରତା ଅଧିକ ନୁହେଁ ବା ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ବାଚ୍ୟାର୍ଥର ଚମତ୍କାରତାକୁ ବଢ଼ାଏ ନାହିଁ- A literary production in which the suggestive or hidden ,meaning does not excel or surpass the real meaning.

ମଧ୍ୟମ ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—(ଖାଇଗଣିତ ପାରିଭାଷିକ)—ସମୀକରଣର ମଧ୍ୟ Madhyama khaṇḍa ସ୍ଥିତି—The middle term of an algebraic equation.

ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରାମ—ସଂ. ବ—ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରଗ୍ରାମର ମଧ୍ୟମ ସ୍ୱର; 'ମା'— Madhyama grāma The middle or the 4th tune of the Hindu gamut.

ମଧ୍ୟ ମଣି—ସଂ. ବ—(ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ମଣି; ମ. ପ. ଲୋ; କର୍ମଧା)- Madhya maṇi ହାର ଆଦ ଅଳଙ୍କାରର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାପିତ ସୁନ୍ଦରକାନ୍ତ ରତ୍ନ—A central gem; a gem set in the middle of a necklace or other ornament.

ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିର—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମଧ୍ୟ+ମନ୍ଦିର)—ଏକ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ Madhya mandira ଅର୍ଣ୍ଣବପୋତ—A kind of ancient sea-going vessel. [ଦ୍ର—ଏ ପୋତର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ରାଜାଙ୍କ ବସିବା ନମିତ୍ତ ମନ୍ଦିର ନର୍ମିତ ଥିବାରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ରାଜାମାନେ ବିଶେଷତଃ

କର୍ଷାକାଳରେ ଯାତାୟାତ କରୁଥିଲେ । ଖ୍ରୋକସ୍ତ୍ରଜନ୍ତୁଶୀତ 'ଯୁକ୍ତ୍ୟକଲ୍ପତରୁ' ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନଉତ୍କଳ ।]

ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ—ସଂ. ବ—ଅର୍ଜୁନ —Arjuna; the 3rd Pāṇḍaba brother.

Madhyama pāṇḍaba

ମଧ୍ୟମ ବୟସ—ସଂ. ବ—ପ୍ରୌଢ଼ ବୟସ; ଅଧା ବୟସ—The middle age; the meridian of life.

Madhyama bayasa

[ଦ୍ର—୪୦ ବର୍ଷ ବୟସ ।]

ମଧ୍ୟମ ବୟସ୍କ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମଧ୍ୟମ+ବୟସ୍+କ)—ଅଧା ବୟସିଆ; ପ୍ରୌଢ଼—Of middle age.

Madyama bayaska

(ମଧ୍ୟମବୟସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମଧ୍ୟବୟସ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧ୍ୟମ ଲୋକ—ସଂ. ବ—(ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ପାତାଳର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି) ପୃଥିବୀ; ଭୂମଣ୍ଡଳ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ—The earth.

Madhyama loka

(ମଧ୍ୟଲୋକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧ୍ୟମ ଲୋକପାଳ—ସଂ. ବ—ଭୂପାଳ;ମହୀପତି—A king.

Madhyama lokapāla

(ମଧ୍ୟଲୋକପାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧ୍ୟମ ସାହସ—ସଂ. ବ—ପଞ୍ଚଶତ ପଳ ପରିମାଣ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ (ମନୁ ୮।୧୩୮)—A fine amounting to 500 Palas in weight.

Madyama sāhasa

[ଦ୍ର—ଏକ କାର୍ଷ ବା ୮୦ ରତ୍ତି ପରିମିତ ତମ୍ବାକୁ ଏକ ପଣ ବା ରାମ୍ରିକ କାର୍ଷାପଣ ବୋଲ୍ଲଯାଏ (ମନୁ ୮।୧୩୬) । ଅଢ଼େଇଶତ ପଣ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡକୁ ପ୍ରଥମସାହସ, ପଞ୍ଚଶତ ପଣକୁ ମଧ୍ୟମସାହସ ଓ ସଦ୍ଦସ ପଣକୁ ଉତ୍ତମ ସାହସ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । (୮।୧୩୮) ।]

ମଧ୍ୟମା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ମଧ୍ୟମ (ଦେଖ)—Madhyama (See).

Madhyamā

(ଦ୍ର—ଇଙ୍ଗିଣ ଧବଳ ଦେହ ବଶଇ ମଧ୍ୟମା । ପ୍ରାଚୀ; ବ୍ରହ୍ମଜନରୂପଣ ଗୀତା) ସଂ. ବ—୧ । ଦୃଶ୍ଚରଜା ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁମତୀ ହୋଇଥିବା ନବଯୁବତୀ—1. A newly menstruated girl. ୨ । ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠି—2. Middle finger. ୩ । ମଧ୍ୟରେ ଫୁଟିଥିବା କଢ଼ି—3. A central blossom.

ମଧ୍ୟମାନ—ସଂ. ବ –ସଙ୍ଗୀତର ତାଲବିଶେଷ—Name of a musical cadence.

Madhya māna

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୮ ଦ୍ରୁତ ଅଥବା ୪ ପାର୍ଦ୍ଦମାତ୍ରା ଥାଏ ଓ ୩ ଆଘାତ ଓ ୧ ଖାଲି ଥାଏ । ଏଥିର ଉଚ୍ଚାରଣ ଉଚ୍ଚାରିତ—ଧା ଧିନ୍ ତାକ୍ ଧିନ୍; ଧା ଧିନ୍ ତାକ୍ ଧିନ୍, ଧାତ୍ତନ୍ ତାକ୍ ତ୍ତନ୍, ତା ଧିନ୍ ତାକ୍ ଧିନ୍ ଧା—ହ୍ର. ଶ.] ଦେ. ବଣ—ମଝାରୀ ମଧ୍ୟଉଳଆ—Of mediocre size.

ମଝୋଲା

(ଦ୍ର—ପାର୍ଶ୍ୱ ବା ପ୍ରଦ୍ଧ ପୁଷ୍ପଶୀଶ, ଉଚ୍ଚ ବା ଓଚ୍ଚ ମଧ୍ୟମାନ । ଭୂପଦ୍ଧ. ଚ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ମଧ୍ୟମିକ—ସଂ. ବଣ (ମଧ୍ୟମ+ଇକ)—ମଧ୍ୟମ—Middle.

Madhyamik

(ମଧ୍ୟମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଧ୍ୟମିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧ୍ୟମା+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ମଧ୍ୟମା; ନବଯୁବତୀ—A girl arrived at her puberty.

Madhyamikā

ମଧ୍ୟ ସମକ—ସଂ. ବ—ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—A kind of figure of speech.

Madhya jamaka

[ଦ୍ର—ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ ଏକ ଶବ୍ଦର ପୁନଃ ପୁନଃ ବ୍ୟବହାରରେ ଏହି ଅଳଂକାର ହୁଏ ।] (ଉ—ଗୁଲେ ସ୍ତମ ସ୍ତମ ସ୍ତମ-ନେଶି ଘେନ ବନେ । ରଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ମଧ୍ୟ ରାତ୍ର—ସଂ. ବ (ରାତ୍ରିର ମଧ୍ୟ; ମଧ୍ୟ+ରାତ୍ରି)—ରାତ୍ର ଅଧ; ଅଧ ରାତ୍ର; ନଶୀଥ—Midnight; the dead of night.

Madhya rātra

ମଧ୍ୟ ରାତ୍ରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଧ୍ୟ ରାତ୍ର)—ରାତ୍ର ଅଧ—Midnight.

Madhya rātri

ମଧ୍ୟରୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ଭତରରୁ—1 From inside of. ୨ । (ବହୁତ୍ୱ) ଭତରୁ—2. Out of (many).

Madhyaru

ମଧ୍ୟେ ମଦ୍ଧେ, ବୀଚସେ (ମଧ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧ୍ୟରେ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ମଧ୍ୟେ)—୧ । ଭତରେ—1. Inside of; in the midst of. ୨ । ଦୁଇ ମଧ୍ୟେ, ମାଝେ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ—2. Between two. ମଧ୍ୟମୈଂ, ବୀଚମୈଂ ୩ । ଅନେକଙ୍କ ଭତରେ—3. Amongst many; amidst many. ୪ । ଅମୁକ ସମୟରେ—4. Within the time or period of. ୫। ଅଧିକନ୍ତୁ —5. Moreover.

Madhyare

(ଦ୍ର—ଭାଙ୍କ ଭାମୂଳ ଜଯୋଜନ୍ତୁ, ମଧ୍ୟରେ ସେବକ ବୋଲନ୍ତୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ମଧ୍ୟ ରେଖା—ସଂ. ବ—(ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ଭୂଗୋଳ)—ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ ଭେଦ କରିଥିବା (ମଧ୍ୟ ସୂତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) କଳ୍ପିତ ରେଖା (ହ୍ର. ଶବ୍ଦସାଗର)—(astrology and geography) An imaginary line passing through the north and south poles.

Madhya rekhā

ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟରେ—ଦେ. ଅ—୧ । ମଝିରେ ମଝିରେ; କିଛି ସମୟ ଛାଡ଼ି Madhyare madhyare ଛାଡ଼ି—1. At intervals. ୨ । ସମୟେ ସମୟେ—2. At times. ବୀଚ ବୀଚମେ

ମଧ୍ୟସ୍ଥ—ସଂ. ବଣ (ମଧ୍ୟ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ; ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—1. Situated in the middle. ୨ । ଅନ୍ତରସ୍ଥ—2. Inner. ୩ । କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ—3. Central. ୪ । ଯେ କୌଣସି ପକ୍ଷରେ ଲକ୍ଷ ନ ଦେଇ; ଉଦାସୀନ—4. Not concerned with any of the parties; neutral. ୫ । ଯେ ଅପରର ହାନି ନ କରି ଅନ୍ୟର ଉପକାର କରେ (ହ୍ର.ଶ)-5. Doing good to others without injuring one's interest. ସଂ. ବ—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ମୀମାଂସାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ମାଲିସ୍—Arbitrator; umpire.

Madhyastha

ମଧ୍ୟସ୍ଥତା—ସଂ. ବ—୧ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିତା—1. The state of being situated in the middle. ୨ । ଉଭୟ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମ୍ଭେଳ; ପଞ୍ଚାଏତ —2. Arbitration; mediation. ୩ । ଉଦାସୀନତା—3. Neutrality.

ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରିବା—ଦେ. କି —ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା; କୌଣସି ବିବାଦକୁ Madhyasthatā karibā ଆପୋଷରେ ମୀମାଂସା କରିବା—ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରା * To arbitrate; to decide a matter **मध्यस्थता करना** in dispute by arbitration.

ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳ(ଳୀ)—ସ.ବ [କର୍ମଧା; ମଧ୍ୟ + ସ୍ଥଳ(ଳୀ)]—୧ । ମଝିଭାଗ—Madhya sthaḷa(ḷi) 1. The middle part. ୨ । ଦୁଇ ସୀମାର ବା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡର ମଝି—2. Midway. ୩ । କେନ୍ଦ୍ର—3. Centre. ୪ । ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ; ଭିତର—4. Inside. ୫ । ଅଙ୍କା—5. Waist.

ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ଭା ଭତ୍); ମଧ୍ୟ + ସ୍ଥିତ)—୧ । ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥିତ-Madhyasthita 1. Situate in the middle. ୨ । ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ—2. Inner. ୩ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଥିବା—3. Situate between two things.

ମଧ୍ୟା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧ୍ୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ମଧ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Madhyā Feminine of Madhyā. ଦେ. ବ—୧ । କାବ୍ୟିକାବଶେଷ—1. A class of heroines. [ଦ୍ର—ଯେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରଗଲ୍ଭା ବା ଅଳ୍ପ ଧୀର୍ ଦୁହେଁ ଏବଂ ଯାହାର ଲଜ୍ଜା ଓ କାମ ସମାନ ଅଟେ ତାକୁ ମଧ୍ୟା ବୋଲାଯାଏ—ହ. ଶ] ୨ । ଗ୍ରହର ଗତି ବିଶେଷ—2. A particular motion of a planet. ୩ । ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗୁଳି—3. Middle finger. ୪ । ଛନ୍ଦର ବୃତ୍ତବିଶେଷ—4. A metre of 3 letters. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ମାତ୍ର ତିନି ଅକ୍ଷର ଥାଏ—ହ. ଶ]

ମଧ୍ୟାନୁପ୍ରାସ—ସ. ବ—ଚଳ ରଚନା ବିଶେଷ—A kind of Madhyānuprāsa alliteration. [ଦ୍ର—ଧାଡ଼ିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟତ୍ର ଅନୁପ୍ରାସ ଯୁକ୍ତ ରଚନାକୁ ମଧ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ବୋଲାଯାଏ, ଯଥା—ଆହା ନବ ରସଣୀ ମଣି ତୋ ଗୁଣ ଗୁଣି ଗୁଣି ଏ ଜୀବ ହ ତୋ ପିବ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ଉଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।]

ମଧ୍ୟାହ୍ନ—ସ. ବ (ମଧ୍ୟ + ଅହ୍ନନ୍; ଅହ୍ନଃ = ଦିନର + ମଧ୍ୟ = ମଧ୍ୟ ଭାଗ; Madhyāhna ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ପୂର୍ବ ପଦର ଶେଷାକ୍ଷର)—୧ । ଦ୍ୱିପ୍ରହର—1. Midday; noon. ୨ । (ବୈଦିକ ଗଣନା ମତେ) ଦିନକୁ ୫ ଭାଗ କଲେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ; ଦିନ ପ୍ରାୟ ୧୦ଟା ଠାରୁ ୨ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳ; ଦିବସର ଅଷ୍ଟମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—2. The middle portion of the day divided into 3 divisions. ୩ । ଭୁତଯଜ୍ଞାଦି (ପଞ୍ଚ ମତେ) ଦିବସର ପାଞ୍ଚ ଭାଗରୁ ତୃତୀୟ ଭାଗ—3. The 3rd division of the day divided into 5 divisions. [ଦ୍ର—ଦୁଇଟାଙ୍କ ଓ ଅପସ୍ତ୍ରଙ୍କ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ 'ର'ର ଲକ୍ଷଣକର୍ତ୍ତିତା ଯୋଗୁଁ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ଅନୁସାରେ ଶ୍ଲେଷ ବର୍ଣ୍ଣି 'ଦ୍ଧ୍ନ' ହୁଏ; ଏଣୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ସାୟାହ୍ନ ଶବ୍ଦରେ ଶ୍ଲେଷ ବର୍ଣ୍ଣି 'ହ୍ନ' ରହେ, କାରଣ ଏ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟରେ 'ର' ଅକ୍ଷରର ସତ୍ତା ନାହିଁ ।]

ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ବେଳା ଦ୍ୱିପ୍ରହର; ମଧ୍ୟାହ୍ନ (ଦେଖ) Madhyāhna kāḷa Noon; Madhyāhna (See) (ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବେଳା, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳୀନ—ସ. ବିଣ (ମଧ୍ୟାହ୍ନକାଳ + ଈନ)—୧ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ Madhyāhna kāḷīna ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to noon. ୨ । ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଘଟିବା—2. Happening at noon. ୩ । ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—3. Performable at noon.

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ତପନ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ; ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳୀନ ତପନ)—Madhyāhna tapana ଦ୍ୱିପ୍ରହର କାଳରେ କିରଣ ଦେଉଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ—The mid-day sun; the meridian sun.

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ—ସ. ବ (ମ.ପ. ଲୋ)—ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ଖାଇବା Madhyāhna bhojana ଭୋଜନ—Dinner; mid-day meal.

ମଧ୍ୟାହ୍ନୋତ୍ତର—ସ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଧ୍ୟାହ୍ନର ପରବର୍ତ୍ତୀ—Madhyahnottara Following the midday.

ମଧ୍ୟେ—ଦେ. ବ—୧ । ମଧ୍ୟରେ (ଦେଖ)—1. Madhyare Madhye (See) ୨ । ମଇଧେ (ଦେଖ)—2. **ମଧ୍ୟେ** Maidhe (See) ୩ । (ପଦ୍ୟ) ମଧ୍ୟ; ସ୍ମୃତା— **ମଧ୍ୟେମ** 3. Also. [ଉ—ଏ ବାଦ୍ୟରେ ସିଙ୍ଗାଇ ଘାଇକୁ ଓ ମଧ୍ୟେ, ମାର ଯକାଇଲେ ସେ ଯୁଦ୍ଧେ ଭହିଁ କୋଧେ । **ଭୀ** କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ—ଦେ. ଅ—ମଝିରେ ମଝିରେ; ସମୟ ସମୟରେ—Madhye madhye At intervals; at times **ମାଝେ ମାଝେ** [ଉ—ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅସି, ଶୀଘ୍ରମୁରେ ବେଷ୍ଟ, **ବୀଚବୀଚମେ** ଦେଉଅଛୁ ଅନ୍ତର୍ବାନ । ରଘାନାଥ—ଉତ୍କଳୀ ।]

ମନ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବିଷୟର ଭାବିବା—1. To think. ୨ । **Man** (root) ବୋଧ କରିବା—2. To feel. ୩ । ବୁଝିବା —3. To understand. ୪ । ଗର୍ବ କରିବା— 4. To feel proud.

ମନ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମନ (ଦେଖ)—Mana (See) **Man** ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବହୁବଚନ ଉତ୍ପତ୍ତି—ମାନେ— A suffix (meaning plurality).

ମନ୍‌ଜିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାସାଦ—Palace; palatial **Man-jil** ମନ୍‌ଜୀଲ building.

ମନଭନ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ. ମନସ୍ ଓ ଭନ୍; ତୁଳନା **Man-tan** କର ହ. ଭନ୍‌ମନ୍)—୧ । ଗାଢ଼ ଅଭିନିବେଶ— 1. Close attention. ୨ । ମନ ଓ ଦେହ— 2. Mind and body.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍‌ତନ୍ ଦେଇ—ସାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବଣ (ତୁଳ ହି. ତନ୍‌ମନ୍ ସେ)—୧ । ଗାଢ଼ ଅଭିନିବେଶପୂର୍ବକ —1. Very attentively ୨ । ମନ ଓ ଦେହ-ଲଗାଇ (କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)—2. (To act) By applying one's mind and body.

ମନ୍ ସବ୍ (ବା)ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମନସବ୍‌ଦାର୍)—୧ । ଉଚ୍ଚ ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—1. High official. ୨ । ମୋଗଲ ବାଦ୍‌ସାଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଗୁଣକର୍ମଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ —2. A title bestowed on public servants by Moghal emperors.

Man-sab-(bā)dār ମନସବଦାର ମନସବଦାର

ମନ୍‌ସୁବା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. କରିଅ) —୧ । ମସୁଦା; ଆଯୋଜନ; ମନସ୍ଥିର କରିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା—1. A plan; scheme; a design. ୨ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—2 Purpose. ୩ । ଯୁକ୍ତି—3. Reasoning.

Man-subā ମନସୁବା

ମନ୍‌ସୁବାଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମନସବ୍‌ଦାର) —୧ । ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଗୁଣକର୍ମଙ୍କୁ ମୋଗଲ ବାଦ୍‌ସାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ —2 A title bestowed by Moghal emperors.

Man-subādār ମନସୁବାଦାର ମନସୁବାଦାର

ମନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନସ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ, ମନଃ)—୧ । ଚତ୍ତ; ଅନ୍ତଃକରଣ; ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିୟ—1, Mind; mental sense. ୨ । ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି—2. Mental faculty; the mental organ of feeling and perception. [ଦ୍ର—ଏହା ବେଦାନ୍ତ ମତରେ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିକଳ୍ପାତ୍ମକ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଓ ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ ମତରେ ସବେନ୍ଦ୍ରିୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଅନ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଟେ ।] ୩ । ମନୁଷ୍ୟର ମନୋଗତ ଭାବ—3. Mental idea of a person; mentality. ୪ । ଅଭିଳାଷ; ଇଚ୍ଛା—4. Wish; desire. [ଉ—ମନରଜ ଯାନ ଉତ୍ସବରେ ମନ ନ କରଇ ଜବ ଉଗ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୫ । ପ୍ରବୃତ୍ତି—5. Inclination. ୬ । ପ୍ରିଜାସ୍; ମତ—6. Temper. ୭ । ମାନସିକ ପ୍ରକୃତି —7. Temperament.

Mana ମନ ମନ

ମନ ଅଟ୍ଟାଳିକା—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନଃ+ଅଟ୍ଟାଳିକା)—ଅପ୍ରକୃତ ମଧୁମୟ ମାନସିକ କଳ୍ପନା—Visionary pleasant project; castles in the air. [ଉ—ଗଢ଼ୁଥିଲ୍ଲ ବସି ମନ-ଅଟ୍ଟାଳିକା । ରାଧାନାଥ—ଚଳଲକା ।]

Mana aṭṭālikā ମନ ଆକାଶ କୁସୁମ ମନକା କୋଠା

ମନ ଅବଶୋସ—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନ+ଫା. ଅଫ୍‌ସୋସ୍)—୧ । ମନୋବେଦନା—1. Mental worry. ୨ । ଅନୁତାପ; ପସ୍ତାଇବା—2. Regret; repentance. ୩ । ବିବେକର ଦଂଶନ 3, Bitings of one's conscience,

Mana abasos ମନର ଆଫଶୋସ ମନକା ଅଫଶୋସ

ମନ ଆଉଟି ହେବା—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନସ୍+ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତନ)—ମନ ଅସ୍ଥିର ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Mana āuṭi hebā ମନ ଘାଣ୍ଟି ହେବା

ମନ ଇଚ୍ଛା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ମନଃ+ଇଚ୍ଛା) —ସ୍ୱେଚ୍ଛା—One's free will; one's unfettered will. କ୍ରି. ବଣ —ମନ ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ (ଦେଖ)

Mana-ichhā ମନ ଇଚ୍ଛା

ମନ ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ୍—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ —ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁସାରେ—According to one's free will, wish or desire.

Mana ichhā mutābak ମନ ଇଚ୍ଛା ମାଫିକ୍

ମନ ଉଚ୍ଚା(ଗ୍ଭ)ଟନ —ଦେ. ବି—(ସଂ. ମନସ୍+ଉଚ୍ଚାଟନ) କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା—Being mad after any matter.

Mana uchchā(chā)ṭana ମନ ମାତା

ମନ ଉଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମନସ୍+ଉଡ୍ଡୀନ)—୧ । ଜଳର ମନକୁ କୌଣସି ବିଷୟର ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ ମନକେ ଅସ୍ଥିର କରା ଅସ୍ଥିରତାଯୁକ୍ତ କରିବା—To be restless after a thing. ୨ । ମନୋଯୋଗକୁ ସ୍ଥିର ନ ରଖିବା—2. Not to concentrate one's attention; to let one's mind wander.

Mana urḍā(ṛḍe)ibā ମନ ଉଡ଼ିବା ମନ ବହକାନା

ମନ ଉଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ମନର ଅସ୍ଥିରତା —1. Being restless over a matter. ୨ । ମନୋ-(ମନ ଅଥବା ,ମନଅଥିର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଗର ଅଭାବ— Want of concentration.

Mana urḍibā ମନ ଅସ୍ଥିର ହଓୟା ମନ ବହକନା

ମନଃ—ସଂ. ବି – (ମନ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅସ୍ ; ମନସ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ମନ (ଦେଖ) Mana (See)

Manaḥ

ମନଃ କଲ୍ପିତ—ସଂ. ବିଣ—(ଅନ୍ୟା ତତ୍) —କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ— Imaginary.

Manaḥ kalpita

ମନଃ କଷ୍ଟ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମନୋଦୁଃଖ; ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା— (ମନଃ ପୀଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Mental anguish.

Manaḥ kashṭa

ମନଃ କ୍ଷେପ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମନର ଅସ୍ଥିରତା; ଉଚ୍ଚାଶା (ହି.ଶ)-

Manaḥ kshepa Restlessness of mind; anxiety.

ମନଃ ପତି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—

Manaḥ pati A name of Bishnu.

ମନଃ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସଙ୍କଳ୍ପ ଓ ବିକଳ୍ପ ଅନୁଭୂତ କରିବା ମାନସିକ ଶକ୍ତି (ହି. ଶ)—

Manaḥ parjyāpti The faculty of mind which enables one to form resolutions and doubts.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନଃ ପୂତ—ସ. ବ ଣ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମନୋମତ—Manaḥ pūta 1. Approved by one's own mind. ୨ । ଚତ୍ତତୁଷ୍ଟିକର—2. Pleasing to one's own mind; giving satisfaction ୩ । ବବେକ-ବହୁତ—3. Conscientious. ୪ । ନର୍ମଳାନ୍ତଃକରଣ-ଯୁକ୍ତ—4. Pure in mind. ଦେ. ବ—(ସ. ମନଃ ପୂତ)—୧ । ଚତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧି—1. Purity of mind. ୨ । ଚତ୍ତର ପ୍ରସନ୍ନତା—2. Cheerfulness of mind.

ମନଃପୂତ ହେବା—ଦେ. ବ—ଚତ୍ତରେ ବମଳ ବା ପବନ ସୁଖ ବୋଧ Manaḥ pūta hebā ହେବା—Feeling one's self purely satisfied; to be satisfied in one's own conscience. **मनःपूत लगना** **मनःपूत होना**

ମନଃପୂତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମନର ପବନତା—1. Manaḥ pūti Purity of mind. ୨ । ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା—2. Cheerfulness of mind. ୩ । ସନ୍ତୋଷ—3. Contentment; satisfaction. ୪ । ବମଳ ବା ପବନ୍ତ ଆନନ୍ଦ—4. Pure or holy joy.

ମନଃ ପ୍ରସାଦ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା—Manaḥ prasāda Cheerfulness of mind.

ମନଃ ଶାନ୍ତି—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନର ଶାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା—Manaḥ śānti Calmness of mind.

ମନଃ ଶାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ—(ମ. ଯ. ଲୁ) —ମନୋବଜ୍ଞାନ—Manaḥ śāstra Psychology

ମନଃଶି(ସି)ଳ(ଲା)—ସ. ବ [ମନଃ+ଶିଲା=ପଥର, ଏହା ଅଦ୍ଭ Manaḥaśi[si]la[lā] ମନୋହର]—ମନଶ୍ଚଲ; ଖଣିଜ ବଲ୍ଲ ଅନ୍ୟ ନାମ—ନେପାଳକା, ନାଗମାତା] ବର୍ତ୍ତ ଧାତୁ ବଶେଷ;ଶଙ୍ଖ ଆ-କଲ୍ୟାଣିକା— ଘଟିତ ଉପରସ ବଶେଷ; ଶଙ୍ଖରସ ଓ ମନଛାଳ ଖନ୍ଧକ ଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଉପରସ **मैनशील** ବଶେଷ—Red arsenic; realgar. ଦେ. ମଣିଶିଲା [ଦ୍—ଏହାକୁ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବଧି ଅନୁସାରେ ଶୋଧନ କରି ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।]

ମନଃସଂଯୋଗ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବଷୟ ପ୍ରତି Manḥsaṁjoga ମନୋନିବେଶ; ମନୋଯୋଗ—Close application of mind to any subject.

ମନଃସଂଯୋଗୀ—ସ. ବଣ ପୁଂ (ମନଃସଂଯୋଗ+ଇନ୍; ୯ସା. ୧୭)—Manaḥ saṁjogī ଯେ କୌଣସି ବଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଢ଼ ଭାବରେ [ମନଃସଂଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମନୋଯୋଗ ଦଏ—Closely applying one's mind to any subject; attentive.

ମନକଥା—ଦେ. ବ—ହୃଦସ୍ଥଗତ ଭାବ—One's internal Mana kathā thoughts; the wish of one's heart. ମନେରକଥା [ଦ୍—ଧନକୁ ଦେଖିଲେ ଥରେ ମନ କଥା କହନ୍ତେ-**मनकीबात** ସର୍ଜୀତ ।]

ମନ(ନ୍)କର—ପ୍ରାଦେ(ଜାସ୍ପୁର ଓ ଉତ୍କଲ୍ପ୍ରାନ୍ତ)(ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ସାନଙ୍କର—Mana(n-)kar (added to nouns and pronouns to denote the 6th case plural). Of.

ମନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+କୃ ଧାତୁ)—୧ । ବଚାର କରିବା—Mana karibā 1. To think. ୨ । ବାସନା କରିବା; ଇଚ୍ଛା ଇଚ୍ଛାକରା କରିବା—2. To wish; to desire. [ଦ୍—କେଶର **मननकरना, विचारकरना, मनकरना** ଜାଲକ ଙ୍କୁଁ ହେବା ମନ କଲେ । ଭଃ. କୋଽପିବୃତ୍ତ୍ୱାଣ୍ଡସୁନସ୍ତ ।]·ଜା ମନସ୍ତ ଜଉଁ; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା—3. To resolve to do a thing.

ମନ କଲପଣା [ନା]—ସ୍ତ୍ରୀ.ବ୧। ମନରେ ଅବଶୋସ୍ ଜନ୍ମିବା; ଅପ୍ରସନ୍ନତା-Mana kalapaṇā[nā] Regret; want of ମନର ଅସ୍ୱଚ୍ଛତା **दिलमे दुख रहना**: mental spontaneity. **मन कलपना** ୨ । ଦୁଃଖିତ ହେବା—2. Being sorry for. (ମନ କଲପଣା[ନା] କରିବା-ହିଆ) ୩ । କୌଣସି ପ୍ରାର୍ଥିତ ବସ୍ତୁକୁ ଦାନ କରିବା ପାଇଁ ମନରେ ସ୍ୱଚ୍ଛତା ନ ଜନ୍ମିବା—3. Want of spontaniety in giving a thing asked for.

ମନ କଲିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+କଳନ)—ଅନ୍ୟର ମନର Mana kaḷibā ଭାବକୁ ବୁଝିବା—To fathom another's thoughts. ମନ ଠାଓରାନ; ମନବୁଝା **मनटोना** [ମନ କଳନେବା, ମନ ଠଉର(ରେ)ଇବା, ମନ କଳନା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ କସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ଫା. କଶ୍ନା)—କୌଣସି Mana kasibā ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦ୍ଗତ ଭାବ ଜାଣିବା ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା ମନକସା କରିବା—To test one's mind. [ଦ୍—**मनजांचना** କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନ କଳିବା ପାଇଁ ମନ କସାଯାଏ; ମନ କସିବା ପରେ ସେ ଲୋକର ମନ କଳ ହୁଏ ।]

ମନକା ମନ—ଦେ. ଅ—୧ । ମନେ ମନେ—1. Mentally. ୨ । Manakā mana କଳ୍ପନାରେ—2. In imagination. ମନେମନେ (ଯଥା—ତାଙ୍କର ମନକାମନ କୋଠା ତୋଳା **मनमे, मनहीमन** ଦୋଇଯାଏ ।)

ମନ କାମନା—ଦେ. ବ (ସ. ମନସ୍କାମନା)—ମନୋବାଞ୍ଛା; ମନସ୍କାମନା Mana kāmanā —Heart's desire. ମନର କାମନା **मन कामना**

ମନ କଣାକିଣି—ଦେ. ବ—ଔକାନ୍ତିକ ସ୍ନେହର ପରସ୍ପର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ Mana kiṇākiṇi —Exchange of ମନ କେନାକିନି mutual attachment, love or **परस्पर विकजाना** affection. (ମନ ବକାବକି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଣ.—ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଆସକ୍ତ—Fondly attached to each other.

ମନ କଣିନେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+କ୍ରୀ ଧାତୁ)—କୌଣସି Mana kiṇinebā ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପକାର କରିବା ବା ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମନବାଁଧା, ମନକେନା ସ୍ନେହରେ ବଶୀଭୂତ କରିବା ବା ମୁଗ୍ଧ କରିବା·—

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ଖରୀଦ୍‌ନା(କୀନନା) ମନ ବାନ୍ଧିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ମନ ବଶିବା } To bring a person under one's control by conferring benefits on him or by love.

ମନ ଉମିତ ଉମିତ ହେବା—ଦେ. ବ—ମନର ବ୍ୟାକୁଳତା—Mana kimiti kimiti hebā ମନ କେମନ କେମନ କରା **मन केसा केसा होना** Feeling uneasy.

ମନକୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଉପେ—1. Willingly; of one's own accord. ୨ । ଅପେ ଅପେ; ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ୱେଚ୍ଛାୟ —2. By one's own exertions. ୩ । ଉରର **आपसे आप, अपने मनसे** ବିନା ପରଶ୍ରମରେ ବା ସାହାଯ୍ୟରେ— 3. Without the help or exertion of another.

ମନକୁ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+ଆନଯୁନ)—କୌଣସି ବିଷୟକୁ Manaku ānibā ମନ ମଧ୍ୟରେ ଘୋରବା; ବିଚାର କରିବା—To ମନେକରା think over a matter; to consider. (ଉ—**मनमेलाना** ମୋ ଜନାରେ ସେ ନପ୍ତାନା ଦରଶନକୁ, କେ ଦେବଦେବୀ ବୋଲି ଦେବ ଆଣ ମନକୁ । ରଙ୍ଗ. କୋଣାର୍କ୍ରାଣ୍ଡପୁରୁଷ ।)

ମନକୁ ଆସିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ପସନ୍ଦସହ ହେବା; ମନୋମତ ହେବା— Manaku āsibā 1. To meet with one's choice or ପସନ୍ଦ ହଓୟା, ମନେରମତନ ହଓୟା approval (ଉ—କନ୍ଥୁଥାଅ **मनको माना; मनमे आना;** ଦେ ଯେଉଁ କଥାଟି ଭାବୁଛୁ, **मनमे जमना, मनमे बठना** ଥସୁ ଥାଏଟିକି ତା ଭାବୁଛୁ? କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଶ୍ୱେତା. ସପ୍ତ ।) ୨ । ଉଚିତ ବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବା—2. To seem reasonable or proper.

ମନକୁ ଚାହିଁ—ଦେ. ବଣ ଓ କ୍ରି. ବଣ—ମନୋମତ; ମନର ବାଞ୍ଛା Manaku chāhiñ ଅନୁସାରେ—As one would desire; ମନେର ମତନ; ମନେର ମତ suiting one's wishes; as **नन माफिक,मन मुताबिक** one would like to have it. (ଉ—ତା ମନକୁ ଚାହିଁ କଦନ୍ନ ଦସି ଦସି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଶ୍ୱେତା. ବିଚାର)

ମନକୁଣ୍ଢେ ମୋଟ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । (ମନୁଷ୍ୟ) ଗର୍ବୋଦ୍ଧତ Mana kuṇḍhe moṭa hebā ହେବା—1. Being swol- ମନ ଫୋଳା len with pride. ୨ । ମନ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚ **मनफुलना** ଉଠିବା; ଅତ୍ୟାନନ୍ଦିତ ହେବା—2. Being be- side oneself with joy. (ମନକୁ ଲଙ୍ଗଳ ଦଉଡ଼ା ନ ଘାଇବା, ମନ ଫୁଲିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନକୁ ପତଳା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଧୀର ହେବା;ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୀନ ହେବା- Manaku patalā karibā To lose one's patience. ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହାରାନ **मनको पतला करना, मन मारना**

ମନକୁ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନର ଅନୁମତ ହେବା; ପସନ୍ଦସହ Manaku pāibā ହେବା—1. To meet with one's ପଚ୍ଛନ୍ଦ ହଓୟା approval. ୨ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବା— **मन माना, मन मानना** 2. To be believed. (ଉ—ଏ କଥାଟା ସତ, ହେଲେ ମନକୁ ପାଉ ନାହିଁ—ଭଗ ।) ୩ । ବିବେଚିତ ହେବା—3. To be considered or thought of.

ମନକୁ ବାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନରେ ବ୍ୟଥା ଜାତ କରିବା—To Manaku bādhibā cause mental pain or ମନେ ଲାଗା **मनको दुखाना** distress. (ମନକୁ ଲାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନକୁ ଲଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନୁମୋଦିତ ହେବା— Manaku lāgibā 1. To be approved. ମନେ ଲାଗା ୨ । ମନକୁ ବାଧିବା—2. To give mental **मनमे जचना** pain; to affect painfully.

ମନକ୍କା(କା)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁନକ୍କା)—କାବୁଲ ଫଳବିଶେଷ; Manakkā(kā) ସୁଘକ୍ୱ ଶୁଷ୍କ ବଡ଼ ଅଙ୍ଗୁର ବା ଦ୍ରାକ୍ଷା ଫଳ— ମୁନକ୍କା **मुनक्का** Dried sweet grape; raisin.

ମନ ଖରାପ—ଦେ. ବ (ସ. ମନ+ଆ. ଖରାପ)— Mana kharāpa ମନ ବିଗିଡ଼ିବା ୧ (ଦେଖ) ମନ ଖାରାପ Mana bigirdibā 1 (See) **मन खराब**

ମନ ଖେଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନାନାର ମନକୁ ନାନା ବିଷୟକ Mana khelā(le)ibā ଚିନ୍ତାରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—To en- **मनकी घुमाना** gage one's mind in diverse thoughts ମନ ଘୁରାନ or directions.

ମନ ଖେଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ ନାନା ବିଷୟରେ ଗଢ଼ କରିବା ବା Mana khelibā ନାନା ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବା— ମନ ଘୁରା **मन घुमना** Wandering of the mind.

ମନ ଖୋଲା—ଦେ. ବଣ (ସ. ମନସ+ପା. ଖୁଲ୍ଲ)— Mana kholā ସରଳାନ୍ତଃକରଣ—Frank. (ମନ ଖୋଲାସା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନ ଖୋଲା **मन भाला**

ମନ ଖୋଲିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+ପା. ଖୁଲନା)—ହୃଦୟଗତ Mana kholibā ଭାବକୁ ଅନ୍ୟ ଆଗରେ ସରଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ମନ ଖୋଲା କରିବା—To open one's heart to another; **मन खोलना** to frankly speak out one's thought to [ମନ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] another. (ଉ—ତା ପରେ ସେ ମନ ଖୋଲି ହନୂକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ସବୁ ଅନୁଭବ ପଗ୍ଧରଲେ । ମାଇକେଲ ମିଲ୍ଟନ୍ ସ୍ୱପ୍ନାସୃଜ୍ଞ ।)

ମନ ଖୋଲି ଯିବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ପା. ଖୁଲନା)— Mana kholi jibā ୧ । ସରଳ ଭାବରେ ମନୋଭାବର ପ୍ରକାଶ; ମନ ଖୁଲେ ଯାଓଆ ମନୋଗତ କଥାର ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ— **मन खुलजाना** 1. Speaking out one's mind. ୨ । ମନରେ ଥିବା ସନ୍ଦେହ ବା ଆଶଙ୍କାର ଦୂରୀକରଣ— 2. Removal of any doubt or fear from the mind.

ମନ ଗଢ଼ା—ଦେ. ବଣ (ସ. ମତ+ଗ୍ରଥିତ)—୧ । କାଳ୍ପନିକ— Mana gaṛdhā 1. Imaginary. ୨ । ଅବାସ୍ତବ— ମନ ଗଢ଼ା **मन गढा, मन गढंत** 2. Not real or actual.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ଗଲବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ଗଲ ଧାତୁ)—ମନୋନିବେଶ
Mana galibā ଦେବା—Paying attention.
ମନ ପଡ଼ାଲାଗା **मन डूबना, मन गडना**

ମନ ଗଲେ(ଲା)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖୁବ୍ ଏକାଗ୍ର ଭାବରେ ମନୋ-
Mana gale(lā)ibā ନିବେଶ କରିବା—To be engaged
ମନ ଦେଓୟା, ମନ ଲାଗାନ in some work very atten-
मन डूबाना, मन गडाना tively; to attend to a thing

[ମନ(ନୋ)ଯୋଗ କରିବା, ମନ(ନୋ)ଯୋଗ ଦେବା, ମନ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ ଘର ଧରିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଅବସ୍ଥାର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ ଦେବା-
Mana ghara dharibā 1. Becoming alive to the
ମନେ ପଡ଼ା seriousness of a situation; realisation
मन ठिकाना लगना of one's serious situation.
୨ । ବିଶେଷ ଚିନ୍ତିତ ହେବା—2. Being very anxious; a state of great anxiety.

ମନ ଘେନିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରାଜି କରାଇବା; ସମ୍ମତ କରାଇବା—
Mana ghenibā 1. To make one agree. ୨ । ପ୍ରସନ୍ନ
[ମନ ଘେନା(ନେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରାଇବା; ଅନ୍ୟର ମନ
ମନ ଯୋଗାନ ମୁତାବକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—
मन राजी कराना 2. To please a person by acting according to his wishes. (ଉ—ଏହି ରୂପରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ଶକୁନି, ଚାହାରେ ଗଲେ ତାଙ୍କର ମନ ଘେନ । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ମନ ଚଗଲ(ଲ)—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମନଃ+ଚଞ୍ଚଲ)—
Mana chagala(lā) ଅସ୍ଥିର ଚିତ୍ତ—Fickle-minded.
(ମନ ଚଗଲୀ, ମନ ଚଗଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅସ୍ଥିର ମନା **मन चला**

ମନ ଚଗଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନୋ-
Mana chagalā(le)ibā ଯୋଗ ନ ଦେଇ ମନକୁ ଏଣେ
ମନ ଟଳାନ ତେଣେ ଖେଳାଇବା; ମନକୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ କରିବା—
मनको घुमाना, मन चलाना To cause one's mind to
(ମନ ଚଗଲ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) wander away from a matter.

ମନ ଚଞ୍ଚଳ—ଦେ. ବ (ସ. ମନ+ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ)—ଚିତ୍ତ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ: ପ୍ରେମ,
Mana chāñchalya ଚିନ୍ତା ବା ଉତ୍ସୁ ଆଦ ଯୋଗୁଁ ମନର
ମନ ଅସ୍ଥିର ଅସ୍ଥିରତା ବା ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—Mental restlessness
मन बेचैन on account of love, anxiety or fear.
(ମନ ଅଥୟ, ମନ ଅସ୍ଥିର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ଚଞ୍ଚଳ ହେବା—ଦେ. ବ—ମନର ଅସ୍ଥିରତା—
Mana chañchala hebā Restlessness of mind.
ମନ ଅସ୍ଥିର ହଓୟା **मनमे बेचैन होना, मन चञ्चला होना**

ମନ ଚାଲିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନ ଇଚ୍ଛୁକ ବା
Mana chālibā ପ୍ରସନ୍ନ ହେବା— Being favourably
ମନ ଚଲା, ମନ ଯାଓଆ inclined to a certain proposal.
मन जाना (ମନ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ଚାହିଁ(ହି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ମନର ଭାବକୁ ଅନୁସରଣ କରିବା—
Mana chāhiñ(hi)bā To meet one's accord; to
ମନ ଯୋଗାନ follow to please. (ଉ—ଅଭିର ମନ ଚାହିଁ
मनचाहना କରୁଥାଏ ତଥା । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ. ବିରାଟ ।)
ମନଚାଓୟା ଦେ. ବ କୌଣସି ବିଷୟ ମନରେ ଆକାଙ୍କ୍ଷା କରିବା—
मन चाहना Hankering after a thing.

ମନ ଚୂନା ହୋଇଯିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମନସ୍+ଚୂର୍ଣ୍ଣ)—
Mana chūnā hoijibā ମନ ଫାଟି ଯିବା (ଦେଖ)
Mana phāṭi jibā (See)

ମନ ଚୋର—ଦେ. ବ (ସ. ମନସ୍+ଚୌର)—ଚିତ୍ତ ଚୋର; ପ୍ରିୟତମ
Mana chorā ଲୋକ; ଗୁଣୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Lover; one's be-
ମନ ଚୋରା loved person ଦେ. ବିଣ- ମନୋମୋହକର-
मन चोर Enchanting; very charming.

ମନ ଚୋର(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରେମମୁଗ୍ଧ କରିବା;
Mana chorā(re)ibā ପ୍ରେମ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା-
ମନ ଚୁରି କରା To charm a person with love; to
मन चुराना steal another's heart.

ମନ ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦ୍ୱାରା ଜଣଙ୍କଠାରେ
Mana chharḍā(rḍe)ibā ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କର ବିରାଗ ଜନ୍ମାଇବା-
ମନ ଭାଙ୍ଗାନ **मन छोडाना** To estrange a person from another.

[ମନ ଫଟା(ଟେ)ଇବା, ମନ ଭାଙ୍ଗିବା, ମନ ବିଗାଡ଼ ଦେବା, ମନ ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା, ମନ ବିରକ୍ତା(ତ୍ତେ)ଇବା, ମନ ବିରସା(ସେ)ଇବା--- ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ ଛାଡ଼ିଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରୁ ମନ ବିରକ୍ତ ହେବା-
Mana chhārḍijibā 1 Feeling disgusted with a
ମନହଟେଯାଓୟା **मनहटजाना** certain thing. ୨ । କୌଣସି
(ମନ ଫିଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଷୟରୁ ଶାନ୍ତ ହେବା —
2. Desisting from a matter.

ମନଛଲ—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃଶିଲା)—ମନାଶିଲା—
Mana chhāla ମନଛାଲ **मैनसिल** Realgar.

ମନଜ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମନୋଜ)—ମନୋଜ; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid.
Manaja [ଉ—ମନ ମନଜ ଦହୁଲ କନ୍ଦନ୍ତି । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଗଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ମନଜଗା—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟର ମନର ଭାବ ବା ଇଚ୍ଛାର ଅନୁରୂପ
Manajagā କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—Acting with a view
ମନରାଖା to please another. ଦେ. ବିଣ. ଘୁଂ— ୧ । ଯେ
मनमुताबिककामकरना, मनरखना ଜମା ଯାହା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
[ମନରଖା(ଖ୍ଖା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ କରେ—
ମନରାଖା 1. Fulfilling another's desire. ୨ । ତୋଷା-
मनमुताबिककामकरनेवाला,मनरखा ମଦିଆ—2. Flatter-
ମନ ଜିଗିଆ ing. ୩ । ମନସନ୍ତୁଷ୍ଟିକାରକ—
ମନରଖା ମନରଖିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ 3. Satisfying; pleasing; gratifying.
[ମନ ଜିଗେଇ, ମନ ରଖେଇ —ସ୍ତ୍ରୀ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ଜଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ମନୋଗତ ଭାବକୁ ରକ୍ଷା କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—To please a person; to act in such a manner that the person concerned will be pleased or humoured; to humour a person by acts and words.

Mana jagibā **मन रखना**

ମନ ଜଗା[ଗେ]ଇବା
ମନ ଯୋଗା(ଗେ)ଇବା
ମନରଖିବା
ମନ ରକ୍ଷା କରିବା
ମନ ରଖିବା
—ଅନ୍ୟରୂପ

[ଉ—ତୁ କେବଳ ଉକ୍ତ-ବସ୍ତୁଲା, ଉକ୍ତ ମନ ରଖିବାକୁ ସଦା ବ୍ୟାକୁଳ । ମାଲମଣି ଆତ୍ମ ନିବେଦନ ।]

ମନ ଜଳିଯିବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ଜ୍ୱଳ. ଧାତୁ)—୧ । ଅନ୍ତର୍ଦାହ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—1. Heart burning. ୨ । ଗୁରୁତର ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ—2. Grave repentance. ୩ । ଗୁରୁତର ବିରକ୍ତି—3. Grave displeasure.

Mana jalijibā **मन जलजाना**

ମନ ଯୋଡ଼ିଯିବା
ମନ ଯୋଡ଼ିବା
ମନ ଜଳିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ

ମନ ଜାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ)—ପରର ମନୋଗତ ଭାବ ବୁଝି ପାରିବା—To understand another's mind. [ଉ—ଆହେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତୁମ୍ଭର ଜାଣି ମନ, ଏଠାକୁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଅସିଲ ବହନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ—ସବାତ୍ମରତ ବନ ।] ଦେ. ବ—ସାକ୍ଷାତ୍ ଅନୁଭୂତି—Direct experience.

Mana jāṇibā **मन जानना**

ମନ ଜ୍ଞାନ—ଦେ. ବ (ସତ୍ତତ୍ତ; ମନଃ+ଜ୍ଞାନ)—୧ । ମନ ଓ କଳ୍ପନା; ମନ ଓ ବୁଦ୍ଧି—1. Thought and (ମନତତ୍ତ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନଜ୍ଞାନ knowledge. ୨ । ମନୋଯୋଗ—2. Attention.

Mana jñāna **मनज्ञान**

ମନଜ୍ଞାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ଦେବା—To mind or attend to any matter.

Mana jñāna karibā **मनज्ञान करना**

ମନ ଟଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ଟଳ. ଧାତୁ)—୧ । ଅନ୍ୟକୁ ସ୍ୱକଲ୍ପରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ମନଟଳାନ କରିବା—1. To cause one to be deflected from his purpose. ୨ । ମୁଗ୍ଧ (ମନ ଟାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—2. To enchant; to enamour.

Mana ṭalā(le)ibā **मनटलाना (टालना)**

ମନ ଟଳିବା—ଦେ. ବ—୧ । ପୂର୍ବ ସଙ୍କଲ୍ପରୁ ମନ ବିଚ୍ୟୁତ ହେବା—1. Being deflected from one's resolve. original. ୨ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—2. Being enchanted or enamoured.

Mana ṭalibā **मनटलना, मनहटना**

ମନ ଟାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନ+ଉନ. ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟର ମନକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା—1. To attract another's mind to a certain matter. ୨ । ଅନ୍ୟର ପ୍ରେମକୁ ନିଜ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରିବା—2. To attract another's mind or love to one's self.

Mana ṭāṇibā **मन खींचना**

ମନ ଠାଉରି(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ମନୋଗତ ଭାବ ଅନୁମାନ କରିବା ବା ବୁଝି ପାରିବା—To guess or understand another's mind.

Mana ṭhaurā(re)ibā **मनटो लेना, मन लेना**

ମନ ଡରିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମନରେ ଭୟ ବା ଆଶଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—Having misgivings or apprehension about a matter.

Mana ḍaribā **मन डरना**

[ମନ ଡର୍(ରେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ ଡାକିବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ମନରେ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଜାତ ହେବା—1. Having a yearning or desire for something; wishing for something. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ଘଟିବ ବୋଲି ମନରେ ଆଶା ଜାତ ହେବା—2. Expectation or anticipation of something.

Mana ḍākibā **मन चाहना**

[ଉ—ଆଜ୍ଞା ମନ ମୋର ଡାକୁଥିଲ ଯାହା, ସେହି ତା ଘଟିଲ ଫଳେ । ରଘୁନାଥ. ଯାବଂତ ।]

ମନ ତରଳିବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ତରଳ)—ହୃଦୟ ଦୟାର୍ଦ୍ର ହେବା—Being melted with pity.

Mana taralibā **मन पिघलना**

ମନତରଲା(ଳେ)ଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ]

ମନତୋଷ—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ତୋଷ)—ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି (ଦେଖ)—Manatosha ମନତୋଷ **मनतोस** Manastushṭi (See)

ମନ ଥଣ୍ଡା(ଣ୍ଢା)—ଦେ. ବ (ସ. ମନସ୍+ଶୀ. ଠଣ୍ଡା)—୧ । ଚିତ୍ତର ସ୍ଥିରତା; ମନର ଚଞ୍ଚଲ୍ୟରାହିତ୍ୟ—1. Calmness of mind; serenity of mind; pacification of one's mental restlessness. ୨ । ସନ୍ତୋଷ—2. Satisfaction; contentment.

Mana thaṇḍā(ṇḍhā) **मन ठंडा**

(ମନ ଅଥୟ—ବିପରୀତ)

ମନ ଥଣ୍ଡା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଶାନ୍ତ ମନକୁ ଶାନ୍ତ କରାଇବା—To appease one's mind; to pacify one's mind.

Mana thaṇḍā karibā **मनठण्डा करना**

[ମନକୁ ବୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ ଥଣ୍ଡା ହେବା—ଦେ.ବ—ମନରେ ଶାନ୍ତି ବା ସନ୍ତୋଷ ଜାତ ହେବା—ମନ ଠାଣ୍ଡା ହେବା—Having peace or satisfaction of mind.

Mana thaṇḍā hebā **मन ठंडा होना**

ମନ ଦଉଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମନରେ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଜନ୍ମିବା—ମନଛୁଟା—1. Intense desire for or hankering after a matter. ୨ । ମନର ଗତି—2. Bent of mind; inclination.

Mana daurḍibā **मन दौडना**

[ମନଦଉଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ]

ମନ ଦୁଃ(ଦୁ)ଖ—ଦେ. ବିଶ (ସ. ମନୋଦୁଃଖ)—୧ । ଚିତ୍ତର ଅସ୍ୱସ୍ଥତା; ବିମର୍ଷତା; ମନୋବେଦନା—ମନର ଦୁଃଖ—1. Mental affliction; grief. ୨ । ଅପ୍ରୀତି—2. Displeasure.

Mana duḥ(du)kha **मन दुःख**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ଦୁଃ(ଦୁ)ଖ କରିବା-ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନୋଦୁଃଖ)-୧ । ଦୁଃଖିତ ହେବା Mana duḥ(du)kha karibā 1. To grieve. ୨ । ମନ ଦୁଃଖ କରା ଅଭିମାନ କରିବା-2. To be inwardly **मन भारी करना** displeased with a person.

ମନ ଦୃଢ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ଦୃଢ଼)—୧ । ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପ Mana dṛurdha karibā କରିବା—1. To form a ମନକେ ଦଢ଼ କରା strong determination or fixed **मन दृढ करना** resolve. ୨ । ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—2. To have a firm faith or belief. [ଉ—ମନ ଦୃଢ଼ କଲେ ଗଢ଼ିଆ ଗଙ୍ଗା—ଭ୍ରବଚନ ।]

ମନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନ ଗଲେଇବା (ଦେଖ)—1. Mana debā Mana galeibā (See) [ଉ—ମୋ- ମନ ଦେଓୟା ଠାରୁ ଶୁଣ ଭଲ କରି ମନ ଦେଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. **मनदेना** ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ଅଦର କରିବା—2. To like; to have a liking for. [ଉ—ଜମ୍ବଳ ଦ୍ରବେ ଦେଇ ମନ, ସୁଧା ଖାସ୍ ସୁଧା ଧସ୍ତଳେ, ଦେଲୁଡ ଅଳାଉରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋନିବେଶ କରିବା - 3. To closely apply one's mind to any particular object.

ମନ ଧର୍—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ଧୃ ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ Mana dharā କାର୍ଯ୍ୟ କର ଆର ସନ୍ତୋଷ ଉତ୍ପାଦନ— ମନ ଯୋଗାନ Pleasing a person by acting accor- **मनरखना** ding to his desire; humouring a person; captivating. [ଉ—ଭୋଟେ ତ ଗୋଡର, ଯେଣି ଶିଶୁଡର, ଯେତେ ରୂପେ ମନ ଧର୍ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମନ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+ଧୃ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି Mana dharibā ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛାକୁ ଠାବ୍ କରିବା—1. To ମନବୁଝା read another's mind. ୨ । ମନ ଜଗିବା (ଦେଖ) **मनटोना** 2. Mana jagibā (See) [ଉ—ଯୁଦ୍ଧେ ସ୍ୱଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟେକମାନେ, ମନ ଧରଣ କଲୁଥାନ୍ତି ଅବଢ଼ିମ୍ବେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମନ ଧାଇଁବା—ଦେ.ବ—ଲାଳାୟିତ ହେବା;କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନରେ Mana dhāiñbā ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଜନ୍ମିବା—Hankering after ମନଛୁଟା a particular thing. [ଉ—ଦରଦ୍ର ଜଣକ **मन दौडना** ଦୁଅଁ, ଦେଖୁଥିଲେ ଦେଖୁଥିବାକୁ ମୋ ମନ, ଧାଉଁଥାଏ ଜଉ ଜଉ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ମନନ—ସ. ବ (ମନ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା; ଜାଣିବା; ମନ କରିବା Manana + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବୁଦ୍ଧି—1. Intelligence. ୨ । ଗଭୀର ଚିନ୍ତନ—2. Reflection; contemplation; deliberation. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅନବରତ ଅନୁଚିନ୍ତନ—3. Harping upon a subject. ୪ । ଅନୁମାନ - 4. Inference. ୫ । ଚିନ୍ତନ—5. Act of thinking. ୬ । ଧାରଣା; ଚିନ୍ତା —6. Thought; mental impression. [ଉ—ବଚନ ମନନ ଯାର ସତ୍ୟ ପୂତ ପୂତି ସ୍ୱଭାବ । ମଧୁସୂଦନ. ସାହତ୍ୟ ଭରଙ୍ଗ ।] ୭ । ବୁଝିବା; ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—7. Understanding. ୮ । ସଙ୍କଳ୍ପ—8. Resolve; determination. ୯ । ଅଭିଳାଷ; ଇଚ୍ଛା—9. Wish; desire. ୧୦ । ନବଧା ଭକ୍ତିର ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନ; କୌଣସି ବିଷୟ ଶୁଣିବା ପରେ ମନରେ ତହିଁର ଚିତ୍ର ବା ଛାୟା ଅଙ୍କିତ ହେବାର ସୋପାନ; ଶୁଣା ହେବା ବିଷୟକୁ ବାରମ୍ବାର ବିଚାର କର ମନରେ ତହିଁର ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ କରିବା ରୂପ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା—10. The 2nd step in the processes of devotion in which an impression in left of the matter heard; mental rumination or musing.

ମନ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ନୀ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି Mana nebā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—1. To please a ମନ ଲଓୟା person. ୨ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—2. To en- **मन हातमे लेना** chant;to fascinate. ୩ । ପ୍ରସ୍ତାବିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି କି ନାହିଁ, ଏହା ପରୀକ୍ଷାପୂର୍ବକ ସ୍ଥିର କରିବା—3. To ascertain after testing whether one has sympathy for any proposal.

(ମନ ଝୁଲେଇବା, ମନ ଡୋଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ପତଳା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ପତ୍ରଳ)—୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ Mana patalā karibā ବା ଦମ୍ଭ ହରାଇବା—1. To lose ମନ ପାତଳା କରା, ମନମରା ହଓୟା patience or fortitude. **मन पतला करना; मन मलिन करना; मन मौला न।** ୨ । ଭୀତ (ମନ ପାଉଳ[ଲା] କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ହେବା—2. To [ମନ ଦମ(ଝାଗ)କରିବା—ବିପରୀତ] fear; to be afraid.

ମନ ପତଳା ହେବା—ଦେ. ବ—ମନ ଅଧୀର ହେବା—Loss of Mana patalā hebā one's patience or equanimity. ମନ ମରା **मन पतला होना**

ମନ ପବନ—ଦେ. ବ—୧ । ମନରୂପ ପବନ—1. Wind com- Mana pabana pared in speed to the mind. ୨ । ପବନ ପରି ଚଞ୍ଚଳ ମନ—2. The mind compared in speed to the wind.

ମନପବନ(ନା)—ଦେ. ବଣ (ସ. ମନସ୍+ପବନ)—ଯାହା ପବନ Manapabana(nā) ପରି ଦ୍ରୁତଗତି କରି ଗୁଲକକୁ ଇପ୍ସିତ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚାଏ—Able to carry a person swiftly to the desired place

ମନପବନ(ନା) ଘୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘୋଡ଼ା, Manapabana(nā) ghoṛdā ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ିବା ମନପବନର ଘୋଡ଼ା ଲୋକ ଇପ୍ସିତ ସ୍ଥାନରେ ପବନଗତିରେ **मन पवन घोडा** ପହଞ୍ଚେ—A fabulous horse which is said to swiftly carry its rider to the desired place.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନପବନ(ନା) ଡଙ୍ଗା (ନାଆ[ହା])—ଦେ. ବ—କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ Manapabana(nā) ḍaṅgā (nāā[hā]) କୌଡା, ଯାହା ମନପବନେର ନା ଅରୋପ୍ତାକୁ ଇପ୍ସିତ ସ୍ଥାନରେ ପବନବେଗରେ **ମନପବନନାବ (ଡୋଙ୍ଗା)** ବା ଅଦ୍ଭୁତୀପ୍ର ପଦାର୍ଥ—A fabulous boat which is said to swiftly carry its passenger to any desired place.

ମନ ପଶିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟରେ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରବେଶ କରିବା; Mana paśibā ମନୋନିବେଶ—Concentration of one's ମନେଢୁକା **ମନ ପୈ[ବୈ]ଠନା** attention on a particular (ମନପଶ୍ୟ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) matter.

ମନ ପଶ୍ୟ କରିବା—(ସ. ମନଃ+ପ୍ରବେଶ)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ Mana paśya karibā ବା ଜିପଦେଶକୁ ଖାତର କରିବା—**ମନ ଦୁକାନ** 1. To care for a thing or advice. ୨ । **ମନବୈଠାନା** ମନ ଦେବା;ମନୋଯୋଗ କରିବା—2. To give one's attention to thing. ୩ । ସ୍ମରଣ କରିବା—3. To remember.

ମନ ପାଇବା—ଦେ. କି (ସ. ମନଃ+ପ୍ରାପ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି Mana pāibā ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦ୍‌ଗତ ଜ୍ଞାନକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—**ମନ ପାଓୟା** **ମନ ପାନା** 1. To fathom a person's mind. [ଜ୍—ଏଇଁ ଫଳ ଏକ ଦେବା, ଆରେକ ମନ ନ ପାଇବା—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ ।] ୨ । ଚିତ୍ତ ରଞ୍ଜନ କରିବା—2. To please a person. ଦେ. ଆସକାରା ପାଓୟା ବ—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧି ବା ପ୍ରଶଂସା **ମନ ବଢନା** ଲାଭ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେହିପରି କର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ହୃଦୟରେ ସାହସ ବା ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମିବା—1. Being encouraged to do a similar act, having once been praised or rewarded for it. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା ଜନ୍ମିବା—2. Satisfaction.

ମନ ପୂରିବା—ଦେ. ବ (ସ. ୬ନ+ପୂର୍ତ୍ତି)—ମନସ୍କାମନା ସଫଳ ହେବା—Mana pūribā The fructification or fulfilment **ମନପୂରଣ ହୋନା** of one's desire. [ଜ୍—ସେ କଥା ଅନ୍ୟଥା ନୋହିବ, ଅବଶ୍ୟ ତୋ ମନ ପୂରିବ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]

ମନ ପୋଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ସ. ମନଃ+ପୃଡ୍ ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟର ମନକୁ Mana pordibā ଦୁଃଖିତ କରିବା—To cause grief to **ମନ ପୋଡ଼ାନ ମନଜଲାନା** another person. (ମନ ପୋଡ଼ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନପୋଡ଼ା ଦେ. ବ—୧ । **ମନ ଜଲନା** (ମନ ପୋଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନରେ ଗଭୀର ଦୁଃଖ ବା ବିରକ୍ତି ଭାବ ଦେବା—1. Grave displeasure or grief. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହର ଲକ୍ଷିତ ବା ଅନ୍ତରର ଲୋପ—2. The abatement of one's zeal for a certain matter.

ମନ ଫଟା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ସ୍ପଟ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟଙ୍କ Mana phaṭā ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳନ୍ୟ ବା ମାନସିକ ଅପ୍ରସନ୍ନତା—**ମନ ଫାଟା** **ମନ ଫଟନା** 1. Dissension between two friends. ୨ । ମନୋଦୁଃଖ—2. Sorrow; mental pang. ୩ । ଉତ୍ସାହଭଙ୍ଗ—3. Abatement of zeal. [ଜ୍—ଅମୃର ଏହ ଦଶା ଦେଖି ମନଫଟା, ନ କର ଯୁଦ୍ଧ କର ନଥ ତେ ସଶୁଟା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରତ. ବଗ୍ଟ ।]

ମନ ଫଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ମନଃ+ସ୍ପଟ୍ ଧାତୁ)—ଦୁଇ Mana phaṭā(ṭe)ibā ବନ୍ଧୁ ବା ପ୍ରଣୟୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋ- **ମନ ଫାଟାନ (ବିଗଡ଼ାନ)** ମାଳନ୍ୟ ଘଟାଇବା—To cause **ମନ ଫଟାନା** dissension between two friends or (ମନ ଫାଡ଼ିବା, ମନ ଫଡ଼ା[ଡ଼େ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) lovers.

ମନ ଫଟାଫଟି—ଦେ. ବ—ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ବା ପ୍ରଣୟୀଙ୍କର ଜିଭୟଙ୍କର ମନର ଅପ୍ରସନ୍ନତା—Mutual **ମନ କଷାକଷି** ill feeling or misunderstanding between **ଦୋନୋକା ମନ ଫଟଜାନା** two friends or two lovers.

ମନ ଫା(ଫି)ଟିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ମନୋମାଳନ୍ୟ Mana phā(phi)ṭibā ବା ଏକତାର ଲୋପ ଘଟିବା—**ମନ ଫେଟେ ଯାଓରା, ମନ କଷାକଷି ହଓୟା** 1. The cropping **ମନ ଫଟନା** up of discord or split between two persons. (ଜ୍—ରଜାମାନଙ୍କରେ ଜଣକୁ ସେନାପତ୍ତି, ଜଲେ ମନ ଫିଟିଯିବ ଦେ ମଦାମତ୍ତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରତ· ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।) ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମିବା—2. Becoming apathetic or averse to any thing.

ମନ ଫି(ଫ)କା ପଡ଼ିଯିବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ଅ. ଫକା)— ମନ ଫିକା ପଡ଼ିଯିବା, ମନ ଫାଟିଯିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

Mana phi(pha)kā pardijibā ୧ । ଉତ୍ସାହ ଦେବା; ମନ ମରା **ମନ ଫିକା ପଡଜାନା** ମନ ମରିଯିବା; ଆନ୍ତରର ଲୋପ— (ମନ ଫିକା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Becoming discouraged or devoid of zeal. ୨ । ବିରସ ହେବା— (ମନ ମଜ୍‌ଲବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Being dejected.

ମନ ଫୁଲଣା—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ମନସ୍+ଶୀତ)—୧ । ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ— Mana phulaṇā 1. Free from anxiety. ୨ । ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାମୁକ୍ତ, ଫୁର୍ତ୍ତିବାଜ ଚିତ୍ତ; ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜ—2. Merry. ୩ । ଯେଉଁ **ମନମୌଜୀ,ଫୁର୍ତୀଲା** ଲୋକ ସଂସାରର ଦୁଃଖକୁ ଦୁଃଖ ବୋଲି ମନରେ (ମନଫୁଲ୍ଲଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘେନେ ନାହିଁ—3. Happy-go- (ମନଫୁଲ୍ଲଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) lucky (person). [ଜ୍—ମନ ଫୁଲ୍ଲଣିଆ ଗୀତ ଗାଏ, ଅଖୋକା ନାସ୍ତ୍ର ବାଘରର ଯାଏ—ଛଗ ।]

ମନ ଫେରଣ—ଦେ. ବ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଯାଯାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜନ୍ମ; ସଂ. ମନଃ Mana pheraṇa +ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ)—୧ । ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ମନ ଫିରା ବା ମନୋବୃତ୍ତିର ବା ଧାରଣାର ପରିବର୍ତ୍ତନ— **ମନ ଫେରନା; ମନଫେରଣ** 1. Change of one's mental condition, mentality or outlook. ୨ । ଅନୁତାପ—2. Remorse; repentance.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ଫେର୍‌(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନସ୍‌+ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ)—୧। Mana pher(re)ibā ପ୍ରଥମ ମତ ବା ସଙ୍କଳ୍ପକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା—1. To change one's mind or opinion. (ବାଇବ୍ଲ ଅନୁବାଦ) ୨। ଅନୁତାପ କରିବା—2. (Bible) To repent.

ମନ ଫେରିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ବା ଧାରଣାର ପରିବର୍ତ୍ତନ—1. Change of one's mental condition or outlook. ୨। ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାରୁ ବା ବରଷ ଘଣରୁ ମନର ବିରତ—2. Diversion of one's mind from distressful thoughts or melancholy.

ମନ ବଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନଃ+ବୃଦ୍ଧି)—୧। ମନ ବଳିବା (ଦେଖ)—1. Mana baḷibā (See) ଆସକ୍ତି ହେଉଥିବା [ଉ—ତାର ତରଣ ସେବା ଖୁବ୍‌ ବଢ଼ିଛି। ଯୁବା ପୁରୁଷେ ମନ ବଢନା (ମନ ବଢ଼ି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)ମନ ବଢ଼ି। ଭାଗବତ।] ଆସାକାର ପାଉଥିବା ୨। ଆସକ୍ତିର ଆଧିକ୍ୟ—2. Having excess of attachment; being enamoured. ଜ। ମନ ଯାଇବା (କ୍ରି) (୧) ଦେଖ—3. Mana pāibā (noun) (1) (See)

ମନ ବଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ମନଃ+ବୃଦ୍ଧି)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ସଂକଳ୍ପ କରା କରିବା ବା ଲାଳାୟିତ ହେବା—To be determined or resolved to do a thing; to be bent upon doing a thing. (ଉ—ଚଳାଚଳ ନୟନ ଛଳା ରସକୁ ମନ ବଳାଅରେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।)

ମନ ବଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନସ୍‌+ବୃଦ୍ଧି)—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମନରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞାର ବା ଆସକ୍ତି ହେଉଥିବା ଲାଳସାର ବା ଆସକ୍ତିର ଉଦ୍ରେକ—1. Hankering after or determination to do a thing; being bent on doing a thing. (ଉ—ଘୁଣି ଜଳବାକୁ ଏଦେଢ଼େ ପଣ୍ଡ ବଳଛ ମନ। ଗୋପୀନାଥ. ଭକ୍ତଭାଗ)୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ପ୍ରଣୟାସକ୍ତି ଜନ୍ମିବା—2. Being enamoured of a person.

ମନ ବହଲା—ଦେ. ବିଣ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଶିନ୍ନ-ହୃଦୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ ପ୍ରସନ୍ନତା ଜନ୍ମେ—1. (any person or act) Diverting the mind of a person from grief or sad thoughts. ୨। ମନ ଭୁଲଣିଆ (ଦେଖ)—2. Mana bhulāṇiā (See) ଦେ.କ୍ରି—ଶିନ୍ନ ହୋଇ ଥିବା ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା ଜନ୍ମିବା—Diversion of one's mind from grief or sad thoughts.

ମନ ବହଲା(ଲେ ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାରୁ ବା ଶୋକରୁ Mana bahalā(le)ibā ଅଥଣାର ବା ଘରର ମନକୁ ପ୍ରସନ୍ନତା ମନ ଫିରାନ ଅଡ଼ୁରୁ ଆଣିବା—1. To divert one's own **मन बहलाना** or another's mind from grief or sad (ମନ ବହଲିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ) thought. ୨। ମନ ଭୁଲାଇବା (ଦେଖ)—2. Mana bhulāibā (See)

ମନ ବାଉଳା—ଦେ.ବିଣ.ସଂ—ଶୋକ ବା ପ୍ରମୋଦାଦ ଯୋଗୁଁ ଯାହାର Mana bāulā ବୁଦ୍ଧି ବା ସତ୍ତା ଘଟିଅଛି—Become ଭୋଳ **मन सनकी** mad or forgetful on account (ମନ ବାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of grief or joy.

ମନ ବାଉଳା(ଳି) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରେମ ବା ଶୋକାଦ୍ୱାରା Mana bāulā(li) hebā ବୁଦ୍ଧି ଘଟିବା—Forgetfulness due to love or grief. **मन सनकना**

ମନବାଞ୍ଛା—ସ୍ତ୍ରୀ. କ୍ରି (ସ. ମନୋବାଞ୍ଛା)—ମନସ୍କାମନା—Hearts Manabāñchhā ମନବାଞ୍ଛା **मनवाञ्छा** wish.

ମନବିକଳ—ସ. କ୍ରି (ମନଃ+ବ୍ୟାକୁଳତା)—ଚିତ୍ତର ବ୍ୟାକୁଳତା; ଶୋକା-Manabikaḷa ଧୀରତା—Restlessness due to grief; ମନବ୍ୟାକୁଳ **मनविकल** distraction of mind. (ମନବିକଳା—ବିଣ)

ମନ ବିକଡେ(ଡେ)ବା—ଦେ.କ୍ରି (ସ.ମନ+ବି+କ୍ରୀ ଧାତୁ)—୧। ଅନ୍ୟ Mana bikiḍe(he)bā ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍ଗ ପୂର୍ଣ୍ଣି ବଣ ଦେବା; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି-ମନସ୍ପେଦେଓୟା ଠାରେ ଆପଣାର ମନକୁ ସମର୍ପଣ କରିବା—**मनवेचदेना, मनसौंपना** 1 To offer full homage to a (ମନ ସମ୍ପି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) person; to sell one's heart to a person. ୨। ଅନ୍ୟଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିରୁପେ ଆସକ୍ତ ହେବା—2. To be completely attached to or enamowred of a person.

ମନ ବିଗାଡିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+ବିକାର)—୧। ଅନ୍ୟର ମନରେ Mana bigāṛdibā ବିରକ୍ତିଭାବ ଜନ୍ମାଇବା—1 To bring ମନବିଗଡ଼ାନ **मनविगाडना** about or sow seeds of [ମନବିଗ(ଗି)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] displeasure in another's mind. ୨। ମନୋମାଳନ୍ୟ ଘଟାଇବା—2. To bring about mental rupture (ମନବିଷା[ଷେ]ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) or discord between 2 persons.

ମନ ବିଗିଡିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+ବିକାର)—୧। ମନୋଦୁଃଖ; Mana bigiṛdibā ମନୋଦୁଃଖ—1. Dejection. ୨। ମନବିଗଡ଼ା, ମନଭାଙ୍ଗ। ଅପଡ଼; ମନ ଖରାପ ହେବା; ମନୋମାଳନ୍ୟ **मनविगडना, मनमोटाहोना** ଘଟିବା—2. Mental difference. (ମନଭାଙ୍ଗିବା, ମନବିରହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ବିଡିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନ+ବିଡ଼ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା)—Mana biṛdibā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନୋଗତ ଭାବକୁ ପରୀକ୍ଷା ମନପରୀକ୍ଷାକରା **मनजाँचना** କରିବା—To test the mental thoughts of a person.

ମନ ବିରସ—ଦେ. ବି (ସ. ମନଃ+ବିରସ)—ଚିତ୍ତର ଅପ୍ରସନ୍ନତା Mana birasa ବା ବିରକ୍ତି—Mental gloom ମନମରା **मनविरस**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ବୁଝା—ଦେ. ବଣ (ସ. ମନଃ+ବୋଧ)—ସାନ୍ତ୍ୱନାପ୍ରଦ—
Mana bujhā मनबुझाव Consolatory.

ମନ ବୁଝିବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ବୋଧ)—୧ । ମନବୋଧ ହେବା; Mana bujhibā ମନରେ ଶାନ୍ତ ହେବା—1. Satis- মনবুঝা मनबुझना faction or pacification of mind. (ମନବୁଝେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇବା; ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେବା· 2. Consolation. ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନ କଳିବା মন পরীক্ষা করা मन जांचना (ଦେଖ)—1. Mana kalibā (See) ୨ । ମନ କସିବା (ଦେଖ)—2. Mana kasibā (See) ୩ । ମନ ଜଗିବା (ଦେଖ)—Mana jagibā (See)

ମନ ବୋଧ—ଦେ. ବ (ସ. ମନସ୍+ବୋଧ)—୧ । ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି—Mana bodha 1. Satisfaction. ୨ । ଆପଣା ମନକୁ মনকে বুঝান मनवोधन ବୁଝାଇବା—2. Introspection. ୩ । ନାଟକରେ ଆପଣାର ମନକୁ ସମ୍ବୋଧନ—3. Soli-loqy. (ଯଥା—ମନବୋଧ ଚଉତିଶା) ।

ମନ ବୋଧିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ମନକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ବା Mana bodhiā ସମର୍ଥ—1. Capable of satisfying মনেরমত মনভুলান one's mind; giving satisfaction. मनवोधन ୨ । ମନଭୁଲାଣିଆ—2. Beguiling.

ମନ ବ୍ୟାକୁଳ—ଦେ.ବ (ସ. ମନୋବ୍ୟାକୁଳତା)—୧ । ଚିତ୍ତବ୍ୟାକୁଳତା Mana byākula 1. Mental perturbation. মনব্যাকুল मनकीविकलता ୨ । ମନ ଖରାପ—2. Depression of mind; mental gloom.
[ମନବ୍ୟାକୁଳ, ମନବ୍ୟାକୁଳିଆ—ପୁଂ; ମନବ୍ୟାକୁଳୀ, ମନବ୍ୟାକୁଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବଣ]

ମନ ଭଙ୍ଗା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହା ବା ଯେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋ-Mana bhaṅgā ମାଳିନ୍ୟ ଘଟାଏ—Bringing about or causing mental estrangement between two persons.
[ମନଭଙ୍ଗାଣିଆ(ଣି)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ମନଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗୋ)ଇ, ମନଭଙ୍ଗଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
মন ভাঙ্গান मन तोडनेवाला

ମନ ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋ-Mana bhaṅgā(ṅge)ibā ମାଳିନ୍ୟ ଘଟାଇବା—1. To cause mental rupture between two persons. মন ভাঙ্গান मनतोडना ୨ । ବିରକ୍ତି ଜାତ କରାଇବା—2. To sow seeds of displeasure. ୩ । ବୁଝା-ବୋଝା କରି କୌଣସି ସଂକଳ୍ପିତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବା—3. To induce a person to desist from a resolve.

ମନ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମନ ବିଗିଡ଼ିବା (ଦେଖ)—1. Mana bhāṅgijibā Mana bigiṛibā (See) মন ভেঙ্গে যাওয়া ୨ । ନିରୁତ୍ସାହିତ ହେବା—2. Being मन टूट जाना discouraged or deprived of vigour; abatement of eagerness for a thing. (ମନ ଭୁଟିଯିବା, ମନ ଛାଡ଼ିଯିବା, ମନ ହରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ଭ(ଭା)ବୁକା(ସି)—ଦେ. ବଣ—୧ । ମନମଉଜୀ; ମନମୁଖୀ; ମନ୍ତୁଆ Mana bha(bhā)bukā(si) 1. Arbitrary; self-willed. একগুঁয়ে। ୨ । ଯେ ସର୍ବଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଥାଏ—2. One প্রফুল who is of a cheerful disposition of मनमौजी mind. ୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ କୃତ (କର୍ମ)—3. (act) Done according to one's free will.

ମନ ଭୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ବହ୍ୱଳ)—୧ । Mana bhulā(le)ibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ତାହାର মন ভোলান; মন ভুলান ସଂକଳ୍ପରୁ କୌଶଳକ୍ରମେ ଟଳାଇ ଦେବା मन भूलाना —1. To shrewdly cause a person to deviate from one's resolve. ୨ । ଚିତ୍ତ ମୁଗ୍ଧ କରିବା—2. To enchant a person.

ମନ ଭୁଲାଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଶଳକ୍ରମେ Mana bhulāṇiā(āṅ) ଅନ୍ୟର ମନକୁ ସଂକଳ୍ପରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ କରେ মন ভুলানিআ ବା ଟଳାଏ—1. Shrewdly causing person to deviate from one's resolve. ୨ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ମନ ମୌଳିକ ସଂକଳ୍ପରୁ କ୍ରମରେ ଟଳିଯାଏ—2 (work) Which causes a man to deviate from his original resolve unawares. ୩ । ଚିତ୍ତମୁଗ୍ଧକର—3. Fascinating; enchanting.

ମନ ଭୁଲିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—1. Being enchanted or beguiled. Mana bhulibā ୨ । ନିଜର ଅଜ୍ଞା-মন ভুলা मन भूलना ତରେ ବା ଅସାବଧାନତାରେ ସଙ୍କଳ୍ପରୁ ଟଳିବା—2. Unconscious deviation from one's resolve.

ମନ ଭୋଳ ହେବା—ଦେ ବ—ମନ ବାଉଳା ହେବା (ଦେଖ)—Mana bhola hebā Mana bāuḷā hebā (See) মন ভোল হওয়া मन भोल होना

ମନ ଭ୍ରମର ଗୁମ୍ଫାରେ ପଶିବା—ଦେ.ବ—ମନ ଘର ଧରିବା—(ଦେଖ) Mana bhramara gumphāre pasibā —Mana ghara dharibā (See)

ମନ ମଉଜୀ—ଦେ. ବଣ ପୁଂ. (ସ. ମନଃ+ଫା. ମୌଜ୍)—୧ । ଯେ Mana mauji ସର୍ବଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମନା—1. Always merry. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ—2. Despotic; arbitrary.
ମନମୌଜୀ(ମୌଜିଆ), ମନମଉଜିଆ } ଅନ୍ୟରୂପ
একগুঁয়ে मनमौजी
(ମନ ମଉଜୀ, ମନ ମଉଜେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନ ମକଚ ହୋଇଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମନ ମରିଯିବା; ମନରେ Mana makachi hoijibā କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଋଚି ଭାବ মন মরা ଜନ୍ମିବା—1. Becoming disgusted or मन टूटना apathetic towards a matter. ୨ । ଉପାୟାନ୍ତର-ବିହୀନ ହୋଇ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହେବା—2. Desisting from exertion, having no other alternative.
ମନ ମକଚ ହେବା, ମନ ମକଚ ହୋଇ ରହିବା } ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ମଜ୍ଜା(ଜ୍ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ମଜ୍ଜ୍. ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟର ମନକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା—To charm or fascinate another's mind. [ମନ ମଜ୍ଜା(ଜ୍ଜେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
Mana majjā(jje)ibā
ମନ ମଜ୍ଜାନ
ମନ ମନାନା(ମୋହନା)

ମନ ମଜ୍ଜି(ଜ)ବା—ଦେ.ବି.ସ (ମନସ୍+ମଜ୍ଜନ)—ମୁଗ୍ଧ ହେବା; ପ୍ରେମ-ଦଗ୍ଧ ହେବା—Being fascinated or charmed.
Mana majji(ji)bā
ମନ ମଜା **ମନ ମୋହିତହୋନା**
(ମନ ମଜ୍ଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ମତା (ମତୁଆ)—ଦେ. ବିଣ (ବଂ. ମତୋଯ୍ଯାଲା)—୧ । କାମାତୁର; Mana matā (matuā) ସ୍ୱୈର; ଯେ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାମୁତାବକ ମନ ସରିଆ କାମ କରେ—1. Despotic; arbitrary. ୨ । **ମୈମ'ତ, ମନମତ** ଦର୍ପୋନ୍ମତ୍ତ—2. Mad with joy. ୩। ମତୋ- (ମନମତୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନ୍ମତ୍ତ—3. Maddened with ମନମତ୍ତା ମନମତେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ pride. ୪ । ସେଇଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟର ମନକୁ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମତ୍ତ କରାଏ—4. Causing another to become mad after a thing; maddening. ଦେ. ବି (ସ.ଉନ୍ମତ୍ତତା)—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅଳ୍ପକାଲସ୍ଥାୟୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଳସା ମନେର ଝୋଁକ **ମନକାୟୁକ** ବା ଝୁଙ୍କ—

ମନ ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନଃ+ମତ୍ତ)—୧ । କୌଣସି Mana matā(te)ibā ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ଉନ୍ମତ୍ତ କରାଇବା—ମନ ମାତାନ 1. To cause a person to become mad **ମନ ମତାନା** after a thing. ୨ । ଚେଷ୍ଟିବା; ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା—2. To excite a person.

ମନମଥ—ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବି (ସ. ମନ୍ମଥ)—ମନ୍ମଥ; କନ୍ଦର୍ପ; କାମ— Manamatha Cupid.
ମନମଥ **ମନମଥ**

ମନମଥ(ଥି)ଆ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମନସ୍+ମଥିତା)—୧ । ମନରେ Manamatha(thi)ni ଦ୍ଵେଷଦାୟିନୀ; ମନରେ ପୀଡ଼ାଦାତ୍ରୀ—1. Causing distress or mental uneasiness. ୨ । ଚିତ୍ତଚାଞ୍ଚଲ୍ୟଦାତ୍ରୀ—2. Causing restlessness of mind. (ଉ—ମନମଥ ନାମ ଯାର, ମନମଥିନୀ ତୁ ଅଟୁ ତାହାର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରୁକ୍ମା ଗୀତ ।)

ମନମନ—ଦେ. ବି—ମନ୍ମନ (ଦେଖ)—Manmana (See).
Manamana (ଉ—କାମିନୀ ସୁରତ କାଳେ ମନ ମନ ଶବଦ ପରସ୍ପେ ଘଟନ୍ତି । ଜ୍ଞାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ମନମନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ ବଳାଇବା; ଇଚ୍ଛା କରିବା—Manamana karibā To wish ; to feel inclined ମନ'ବସାନ towards; to be bent on a thing. (ଉ—**ମନ କରନା** ଗାଲକଣ୍ଠ ଘନ ଘନ ନାଦେ ଜଙ୍ଘ ଛନ୍ଦ ଛନ୍ଦ ପ୍ରତି ରତେ କଲି ମନ ମନ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ)

ମନ ମନା(ନେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ Mana manā(ne)ibā କରିବା—1. To please. ୨ । ମନ ଲଓୟା ରାଜି କରିବା—2. To cause to consent or **ମନ ମନାନା** agree.

ମନ ମରଜି—ଦେ. ବି—(ସ. ମନଃ+ଫା. ମର୍ଜୀ)—ସ୍ୱଇଚ୍ଛା— Mana maraji. One's free will; desire.
ମନେର ଇଚ୍ଛା **ମନ ମରଜି** ଦେ.କ୍ରି.ବିଣ—ଯଥେଚ୍ଛା—At will.

ମନ ମରିଜିବା—ଦେ. ବି—(ସ. ମନସ+ମୃ ଧାତୁ)—ପ୍ରଥମେ ଅନୁରାଗ Mana marijibā ଇତ୍ୟାଦିର ବିଷୟ ପ୍ରତି ଉତ୍ସାହ କମିଯିବା— ମନ ମରା Abatement of one's enthusiasm for a **ମନ ଟୁଟନା** thing. [ଉ—ଢେଲିଆ ସାରୁ, ମନ ମର ଗଲ୍ଲ (ମନ ମରିବା, ମନ ଶୁଖିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସେହ୍ନ ପଦରୁ । ଛଗ ।]

ମନ ମାତୁ—ଦେ. ବି—(ସ. ମନସ୍+ମତ୍ତତା)—୧ । ମନର ଉନ୍ମାଦ; Mana mātu ମାନସିକ କଣ୍ଡୁ; ମନର ଅଛଗରୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା— ମନେର କଣ୍ଡୁ 1. Mental itching; buoyancy of **ମନକା ଦୋଷ** spirits. ୨ । ଦୁଷ୍ଟାମୀ; ପରର ଅନିଷ୍ଟ କରି ବା ମନ କାଣ୍ଡୁ(ଣ୍ଡୁ) } —ଅନ୍ୟରୂପ ପରର କଷ୍ଟ ଦେଖି ସୁଖ (ମନକା(କି)ଣ୍ଡୁ } ଅନୁଭବ କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି— 2. Wickedness; wantonness. ୩ । ଚିତ୍ତ-ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—3. Mental restlessness. ୪ । ଆତ୍ମ-ଗର୍ବ—4. Self-pride. ୫ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଳସା; ଦମ୍ଭ ଦମ୍ଭ ଦେବା— 5. Excessive hankering after something.

ମନ ମାନିବା—ଦେ. ବି—୧। ମନସନ୍ତୁଷ୍ଟି ହେବା—1. Satisfaction; Mana mānibā **ମନ ମାନା** being satisfied. ୨ । **ମନ ଭରନା ମନ ମାନନା** ସଖନ ସହ୍ୟ ହେବା; ମନୋମତ ହେବା— 2. Being according to one's choice or liking. ୩ । ଅନୁଭବଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିବା—3. Wisdom resulting from one's experience.

ମନ ମାଫିକ୍(କେ)—ଦେ.ବିଣ. (ସ.ମନଃ+ଆ.ମୁଆଫିକ୍)—ମନକୁ ଗୃହ୍ୟ; Mana māphik(ke) ମନୋମତ; ଅଭୀଷ୍ଟ ସୁଖାବହ— ମନେର ମତନ Suiting one's wishes or taste; as **ମନ ମାଫିକ** one would like to have.

ମନକୁ ଲାଗି
ମନ ଲାଗି
ମନକୁ ଗୃହ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଆପଣାର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ—According to one's wish or desire.
ମନ ସୁଖାବହ

ମନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ମୃ ଧାତୁ ଶିଚ=ମାର ଧାତୁ)— Mana māribā ୧ । ମନ ଦୁଃଖ କରିବା; ବିଷଣ୍ଣ ହେବା— ମନ ମରା ହଓୟା, ମନ ଭାରି କରା 1. To feel sorry; to as- **ମନ ମାରନା** sume a sorrowful attitude; to be de- pressed. ୨ । ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ କରିବା—2. To feel abhorence for; to consider insignificant. ୩ । ବିରତ ହେବା—3. To desist from. (ଉ—ଆମୋଦରୁ ମନ ମାର ଦେଲୁ । ରଘାନାଥ. ଇତାଲୀପୁ ଯୁବା ।)

ମନ ମିଳା(ମେଳ)—ଦେ. ବି (ସ. ମନସ୍+ମିଳନ)—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ Mana milā(mela) ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ; ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନେର ମିଳ Good feelings or intimacy between
मनका मेल ମନ ମିଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) two persons.

ମନ ମିଳାପି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମନସ୍+ସଂ. ମିଳନ)—ମନ ମିଳୁଥିବା;
Mana milāpi ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଘନଷ୍ଠତା ଥାଏ; ସ୍ୱଳ୍ପଦିନିଷ୍ଟ **मन मिलापी** Very intimate (friend).
[ଦ୍ର—ମାସେ ଦୁଇମାସରେ ଗୁରୁମାସ ତ୍ରିମାସରେ ଝୋଳାଠାରୁ ବୁଢ଼ା, ଝୋଳାଠାରୁ ବୁଢ଼ାସାଏ ସାଙ୍ଗ, ମନ ମିଳାପି ଲୋକ ଦେଖିଲେ × × × × ସବୁଦିନକୁ ସାବଧାନ କଉଁ ଦଅନ୍ତୁ । ଫକୀରମୋହନ. ତ୍ରିମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]

ମନମୁଖି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ମନୁଆ; ଅଯଣାର ମନର ମରଜି
Mana mukhi ଅନୁସାରେ ଚଳିବା (ବ୍ୟକ୍ତି); ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ—
(ମନମୁଖିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Self-willed; wayward; arbi-
ମନମୁଖୀ } ଅନ୍ୟରୂପ trary. ୨ । ଅଯଣାର ମନ ଅନୁସାରେ
ମନମୁଖେଇ } କରୁଯିବା (କାର୍ଯ୍ୟ)—2. (act) Done
ଏକଗୁଣ୍ଡିଆ according to one's free will. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ-
ମନେର ମତ, ମନେର ମତନ **मनमाना** ଯଥେଚ୍ଛା;ଅଯଣାର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ-
According to one's free will; arbitrarily.
[ଯଥା—ଅମୁକ ଲୋକ ଗୁରୁଜନଙ୍କ କଥା ନ ମାନି ମନମୁଖି ଚଳୁଛି ।]

ମନ ମୁତାବକ— —ଦେ. ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ମନ ମାଫିକ (ଦେଖ)
Mana mutābaka Mana māphik (See)

ମନ ମୁନ—ଦେ. ବି—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋଯୋଗ ଓ ଚେଷ୍ଟା—Whole
Mana muna attention; undivided attention and
ମନପ୍ରାଣ **मनचित** thought (ମନପ୍ରାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ମୁରୁଚ୍ଛା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମନସ୍+ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ)—ମନକୁ ବୁଝାଇବା
Mana muruchhā ବା ବଦଳାଇବାପାଇଁ କରୁଯିବା (କାର୍ଯ୍ୟ)—
(an act) Which is done to
ମନ ବୁଝାନ **मनबुझापे** satisfy one's high expectations
which have not been fulfilled. (ଦ୍ର—ବୁଢ଼ାକୁ ବୁଢ଼ା, ବୁଢ଼ା କାନ୍ଥି ପାଣି ମନମୁରୁଚ୍ଛା—ଉଗ)

ମନ ମୋଟ(ଟ)—ଦେ.ବି—୧ । ମନର ଗର୍ବ--1. Pride. ୨ । ଉତ୍କ୍ରେଶ
Mana moṭa(ṭā) ଆନନ୍ଦ—2 Delight. ୩ । ଦେଖାଉଚ୍ଚ—
ଦେଖାତିର, ଗର୍ବ **घमंड** 3. Want of regard or respect;
unconcern. ଦେ. ବିଣ.ପୁଂ—ମନମୋଟିଆ (ଦେଖ)
Manamoṭiā (See)

ମନ ମୋଟ ହେବା—ଦେ.ବି—ଗର୍ବଶ୍ଫୀତ ହେବା—Being swollen
Mana mota hebā ଗର୍ବହୋଇଯିବା **घमंडी होना** with pride.

ମନ ମୋଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଗର୍ବଶ୍ଫୀତ—1. Swollen.
Mana moṭiā witht pride; arrogant ୨ । ଦେଖାଉଚ୍ଚିଆ-
ଗର୍ବିତ **घमण्डी** 2.Regardless;unconcerned. ୩ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ-
(ମନମୋଟା, ମନମୋଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Arbitrary

ମନ ମୋହନ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ମନୋମୋହନ)—
Mana mohana ୧ । ମନୋମୁଗ୍ଧକର; ଅତି ରମଣୀୟ—
ମନମୋହନ 1. Charming; fascinating. (ଦ୍ର—କେଉଁ **मनमोहन** ଖଣ୍ଡ ଜନ କହୁଛୁ ତ ମନମୋହନ ! ବହୁ ମୋହ ନାରେ—
(ମନମୋହନିଆ[ଆଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ରବିସୁନ୍ଦର. ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ.
ମନମୋହନା(ନୀ) } ସ୍ତ୍ରୀ ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
ପନମୋହନା } A name given to males.
[ମନମୋହୋନ(ନା,ନୀ,ନିଆ) —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ମନ ମୋହନିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମନୋମୁଗ୍ଧକର—Delightful
Mana mohaniā fascinating; enchanting;
ମନମୋହନ **मनमोहनिया** charming.

ମନ ମୋହିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମନଃ+ମୁହ୍ . ଧାତୁ)—ମନ ରଞ୍ଜିବା
Mana mohibā (ଦେଖ)—Mana rañjibā (See).
ମନ ମୋହିତକରା **मन मोहना**

ମନଯୋଗ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମନୋଯୋଗ)—ମନୋଯୋଗ (ଦେଖ)—
Manajoga Manojoga [See].
ମନଯୋଗ **मनयोग**

ମନଯୋଗ କରିବା(ଦେବା)—ଦେ. କ୍ରି—ମନୋଯୋଗ କରିବା (ଦେଖ)
Manajoga karibā(debā) Manojoga karibā [See].
ମନଯୋଗ କରା **मनयोग करना**

ମନ ଯୋଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମନସ୍+ଯୁଜ୍ . ଧାତୁ)—
Mana jogā[ge]ibā ୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ଜଗି କର୍ମ
ମନଯୋଗାନ କରିବା—1. To act according to a
मनरखना person's wish. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛା
ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—2. To
please another by acting according to
his or her wishes.

ମନଯୋଗୀ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମନୋଯୋଗୀ)-ମନୋଯୋଗୀ (ଦେଖ)—
Manajogī Manojogī (See).
ମନଯୋଗୀ **मनयोगी** (ଅମନଯୋଗୀ—**ବିପରୀତ**)

ମନର କଥା—ଦେ. ବି—ମନ କଥା (ଦେଖ)
Manara kathā Mana kathā (See).

ମନର କାଳି—ଦେ. ବି—୧ । ମନୋଦୁଃଖ; ମନୋମାଳନ୍ୟ—
Manara kāli 1. Mental worry. ୨ । ଉତ୍ତର ପାପ; ମନ
ମନେର କାଳି ଦ୍ୱାରା ଅତଉତ ପାପ—2. Sinful thoughts.
मनमेल ୩ । ମନରେ ଲାଗିଥିବା ଆଘାତ—3. Hurt
(ମନର ଦାଗ[କାଳମା, ମଇଳ]—ଅନ୍ୟରୂପ) inflicted on the
mind. ୪ । ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର; ମୂର୍ଚ୍ଛା—4. Mental
darkness; ignorance.

ମନ ରକ୍ଷା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମନୋରକ୍ଷା)—ପରର ମନକୁ ଜଗିବା;
Mana raksha ଯୋଗାଇବା; ଅନ୍ୟର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କର୍ମ
ମନରକ୍ଷା କରିବା ବା କଥା କହିବା—Speaking or acting
मनरक्षा to please another.

ମନର ଗତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନୋଗତି)—୧ । ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା;
Manara gati ମନର ଭାବ—1. Mental state. ୨ ।
ମନେର ଦୌଡ଼ କଳ୍ପନା—2. Imagination. ୩ । ମନର ଚଳା—

Digitized by srujanika@gmail.com

मनका दौड 3. Internal thoughts. ୪ । କଳ୍ପନାର ଗତି—
ମନର ଦଉଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ 4. Flights of imagination.
ମନର ଦୌଡ଼ } ୫ । ମନର ରୁଚି—5. Tastes and likings. ୬ । ମନର ପ୍ରବୃତ୍ତିଗତ ବା ଅଭ୍ୟାସଗତ ଧାରଣା—6. Mentality; bent of mind.

ମନ ରଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ କ୍ରୋଧ
Mana ragā(ge)ibā ଜନ୍ମାଇବା—To cause anger
मन चटाना मन रंगाना in another's mind.

ମନ ରଗିବା—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନ+ରଞ୍ଜ୍, ଧାତୁ)—ମନରେ ରାଗ
Mana ragibā ଜନ୍ମିବା—Feeling of anger in the
ମନ ଚଟା **मन रंगना** mind.
[ଦ୍ର—ରଗିବା ଓ ରୁଗିବାର ପ୍ରଯୋଗ ପୃଥକ୍, ମୋ ମନ ରଗିଛି, ମୁଁ ରୁଗିଛି ।]

ମନର ଗୁଣେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଅପରର ମନ ଅନୁସାରେ—
Manara guṇe According to one's mental state
मनके गुणे or thought. (ଉ—ମନର ଗୁଣେ ଫଳ ଫଳେ—
मनका गुणसे ଭଗ । ମନର ମୂଲେ ଏ ଜଗତ,ମନକୁ ଢେବା ସାମରଥ । (ମନର ମୂଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ମନର ଜା(ଜ୍ୱା)ଳା—ଦେ. ବି [ସଂ. ମନୋଜ୍ୱାଳା]—୧ । ଅନ୍ତର୍ଦାହ—
Manara jā(jwā)lā 1. Burning of the heart.
ମନର ଜ୍ୱାଳା **मनकी ज्वाला** ୨ । ଅନୁତାପ—2. Bitings of a guilty conscience.

ମନର ଜୋର୍—ଦେ. ବି (ସଂ.ମନସ୍+ଫା. ଜୋର୍)—୧ । ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—
Manara jor 1. Firm determination. ୨ । ଅଧ୍ୟବସାୟ—
ମନର ଜୋର **मनका जोर** 2. Perseverance; tenacity of purpose. ୩ । ମନର ବଳ; ମାନସିକ ଶକ୍ତି—
3. Strength of mind.

ମନ ରଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)ଇବା—ଦେ. କି [ସଂ. ମନୋରଞ୍ଜନ]—୧ । ମନୋ-
Mana rañjā(ñje)ibā ରଞ୍ଜନ କରିବା—1. To please
ମନ ଯୋଗାନ a person. ୨ । ଅନ୍ୟର ମନରେ ରାଗ ଜନ୍ମାଇବା-
मन रंजितकरना 2. To cause anger in a person; to irritate a person.

ମନ ରଞ୍ଜିବା—ଦେ. କି—ମୁଗ୍ଧ କରିବା—To enchant; to
Mana rañjibā charm; to please a person.
ମନ ରଞ୍ଜନକରା ଦେ. ବି—ମନ ମୁଗ୍ଧ ହେବା—
मन रंजितकरना Being charmed or fascinated.

ମନ ରଥ—ଗ୍ରା. ବି—ମନୋରଥ (ଦେଖ)—Manoratha (See)
Mana ratha (ଉ—ଗାଈ ଗୋଟିଙ୍କ ମନରଥ, ଏ ରୂପେ ଦେଲେ ଗୋଟିନାଥ । ଭୂପଦ୍ଧ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚମୃତ ।)

ମନର ଦୃଢ଼ତା—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନସ୍+ଦୃଢ଼ତା)—୧ । ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ;
Manara dṛurdhatā ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ—1. Firm belief.
ମନର ଦୃଢ଼ତା ୨ । ଅଟଳ ସଙ୍କଳ୍ପ—2. Firm determi-
मनकी दृढता nation.

ମନର ଭାବ—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନୋଗତ ଭାବ)—୧ । ମନୋଗତ ଭାବ—
Manara bhāba 1. Internal thoughts.
ମନେର ଭାବ ୨ । ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା—2. Mental condition.
मनका भाव ୩ । ମନର ଧାରଣା—3. Mentality.

ମନର ମଇଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନସ୍+ମଳ)—୧ । ମାନସିକ ମଳିନତା
Manara maḷi ବା ପାପ—1. Sinful thoughts.
ମନେର ମୟଳା ୨ । କପଟ—2. Insincerity.
मनका मैला
(ମନର ମଇଳା(ଳ୍ଲା), ମନର କାଳ, ମନର ଗୁହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନର ମାଇପ—ଦେ.ବି--୧ । ମନୋମୃତ୍ୟକାରିଣୀ ଭାର୍ଯ୍ୟା--1. Charm-
Manara māipa ing wife, ୨ । ମନର କଳ୍ପନାନୁରୂପା
ମନେର ମତ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାର୍ଯ୍ୟା—2. A wife who tallies with
मन चाहती स्त्री one's model or ideal,
୩ । ଅପରା ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତା ସ୍ତ୍ରୀ—
(ମନର ଭାରଯା—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. A wife selected by a person himself; a wife of one's own choice.
(ଉ—ଅମଳା ମାଇପ ମନ କରନ୍ତୁ, ମନର ମାଇପ ସେସ ଘାରନ୍ତୁ, ଥୋଇ ମାଇପର ଘାଳ, ବେପ୍ପା ମାଇପର ବନାଘନା ଧନ ଗେରସ୍ତ ବସିନ୍ତୁ ଭାଳ—ଭଗ ।)

ମନର ମେଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନସ୍+ମିଳନ)—୧ । ସଦ୍ଭାବ—
Manara meḷa 1. Good feelings; good relations. ୨ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—2. Intimacy.
ମନେର ମୌଳ **मनका मेल** ୩ । ମତର ଐକ୍ୟ—3, Consensus of opinion.

ମନର ସାଧ(ଦ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ମନସ୍+ସାଧ୍ ଧାତୁ)—ମନରେ
Manara sādha(da) ପୋଷିତ ବାସନା—One's fondly
ମନେର ସାଧ **मनका साध** cherished desire.
(ମନ ସାଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟିବା—ଦେ. ବି—ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—
Manara sādha meṇṭibā The fulfilment of one's
ମନେର ସାଧ ମେଟା **मनका साध मेटना** cherished desire.
(ମନର ସାଧ ପୂରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା, ମନର ସାଧ ପୂର୍(ରେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ ରହିବା—ଦେ. ବି—୧ । ମନ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ
Mana rahibā ରହିରେ ଅନୁରକ୍ତ ହେବା—1. Being at-
ମନ ବସା **मन रहना** tached to some thing.
୨ । ମନର ନିଶ୍ଚଳତା ବା ସ୍ଥିରତା—2 Mental calmness ୩ । କୌଣସି କର୍ମରୁ ବା ଇଚ୍ଛାରୁ ମନର ନିବୃତ୍ତି—3. Desistence from an act or desire.

ମନରୁ ପାଶୋରିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ବିସ୍ମରଣ)—୧ । ମନରୁ
Manaru pāsoribā ଭୁଲିଯିବା—1. To forget.
ମନ ଥେକେ ମୁଛେ ଦେଓୟା ୨ । ମନେ ନ ପକାଇବା—2. Not to

Digitized by srujanika@gmail.com

मनसे भूलना cherish the memory of something. (ମନରୁ ପୋଛି ଦେବା,ମନରୁ ଦୂର କରିବା, ମନରୁ ଲ(ଳ)ଘା(ଡ଼େ)ଇବା —ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନରୁ ଯିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ଯା ଧାତୁ)—

Manaru jibā ମନରୁ ବିସ୍ମୃତ ହେବା; ବିସ୍ମରଣ ହେବା—

ମନ ଥେକେ ଯାଓୟା **मनसे जाना** To be forgotten. (ମନରୁ ଯିବା, ମନରୁ ଲ(ଳ)ଘିବା, ମନରୁ ପାଶୋରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନରେ କରିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+କୃ ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ମରଣ

Manare karibā କରିବା—1. To remember. ୨ ।

ମନେ କରା **मनमे लाना** ଦେଖିବା—2. To recollect. ୩ । କଳ୍ପନା କରିବା—3. To imagine. ୪ । ବିଚାର କରିବା (ମନେ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) —4. To think.

ମନରେ ଥିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ମରଣରୁ

Manare thibā ଅନ୍ତର ନ ହେବା—1. Not to be out

ମନେ ଥାକା **मनमे रहना** of one's mind. ୨ । ମନୋଯୋଗର (ମନେ ଥିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଷୟ ହେବା—2. To be the (ମନରେ ନ ଥିବା—ବିପରୀତ) subject of one's attention.

ମନରେ ଧରିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ଧୃ ଧାତୁ)—କୌଣସି

Manare dharibā ବିଷୟକୁ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିବା—

ମନେ ଧରା **मनमे धरना** To take a thing seriously.

ମନରେ ଧୋକା ଦେବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ଧୂପ୍ ଧାତୁ)—

Manare dhokā debā ୧ । ମନରେ ଭୟ ବା ଆଶଙ୍କା ଜ୍ଞାତ

ମନେ ଧୋକା ଦେଓୟା କରାଇବା—1. To cause fear or app-

मनमे धोका देना rehension. ୨ । ମନରେ ଚିନ୍ତା ଜନ୍ମାଇବା —2. To cause anxiety. ୩ । ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମାଇବା—3. To cause doubt or suspicion

ମନରେ ପକା(ଢେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କି—ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେବା;

Manare pakā(ke)i debā ଠେଉାଇ ଦେବା—To re-

ମନେ କରାନ **मनमे याद दिलाना** mind.

[ମନେ ପକା(ଢେ)ଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନରେ ପକା(ଢେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ସ୍ମରଣ କରିବା—1. To

Manare pakā(ke)ibā remember. ୨ । ଦେଖିବା;

ମନେ କରା **मनमे रखना** ଠେଉିବା —2. To recollect. [ମନେ ପକା(ଢେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ମନରେ ପକାଇ ଦେବା (ଦେଖ)—3. Manare pakāi debā (See)

ମନରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ.କି —ସ୍ମରଣରେ ଆସିବା—To be remem-

Manare pardibā bered; to occur to one's mind.

ମନେ ପଡ଼ା **मनमे पडना** (ମନେ ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନରେ ଭାବିତ ହେବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ଭାବିତ)—

Manare bhābita hebā ୧ । ଚିନ୍ତା କରିବା—1. To

ମନେ ଭାବା, ମନ ଦୁଃଖ କରା think. ୨ । ଚିନ୍ତିତ ହେବା; ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ

मनमे चिन्तित होना ହେବା—2. To be anxious for

ମନରେ ଗ୍ଭବିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମନରେ ଗ୍ଭଲିବା }

• । ଦୁଃଖିତ ହେବା—3. To be sorry; to grieve.

ମନରେ ମନରେ—ଦେ. କି. ବିଶ—୧ । କଳ୍ପନାରେ; ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଚିନ୍ତାରେ—

Manare manare 1. In one's imagination. ଯଥା—

ମନେମନେ ମନେ ମନେ ମିଠେଇ ଖାଇବା । ୨ । ଆପଣାର ମନକୁ;

[ମନେ ମନେ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅନ୍ତଃକରଣରେ; ଗୋପନରେ—

2. To one's self; internally. • । ଆପଣାର କଳନା ଅନୁସାରେ—3. In one's own estimation.

ମନରେ ରଖିବା—ଦେ. କି—ସ୍ମରଣ କରିବା—

Manare rakhibā To remember.

ମନେ ରାଖା **याद रखना** (ମନେ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନରେ ଲାଖିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନଃ+ଲକ୍ଷ; ଲକ୍ଷ)—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ

Manare lākhibā ସ୍ମରଣରେ ରହିବା—To be cherished

ମନେ ବିଂଧେ ଯାଓୟା in memory; to be remembered

मनमे बसना always.

ମନରେ ଲୋଭ ହେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପାଇବା ପାଇଁ

Manare lobha hebā ମନରେ ପ୍ରବଳ ଆକାଂକ୍ଷା ଜନ୍ମିବା—

ମନେ ଲୋଭ ହଓୟା Hankering after a thing; coveting for a thing.

मनमे लोभ होना

ମନ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ

Mana lagā(ge)iba ଦେବା—To give or devote one's

ମନ ଲଗାନ **मन देना** attention to a particular matter.

ମନ ଲାଖି—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ମନଃ+ଲକ୍ଷ୍ୟ)—୧ । ଆପଣା ଇଚ୍ଛାର

Mana lākhi ଅନୁକୂଳ—1. Favourable to one's

ମନର ମତନ desire or wish. ୨ । ମନୋମୁଗ୍ଧକର—

मनभाई 2. Charming. ୩ । କଳ୍ପିତ ଆଦର୍ଶର ତୁଲ୍ୟ —3. Tallying with one's ideal or fancy.

ମନ ଲାଗିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ଲଗ୍ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି

Mana lāgibā ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ—1. Close atten-

ମନଲାଗା tion to a matter. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି

दिलजमना ମନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ହିବା—2. Being bent upon a thing.

ମନ ଲୋଭା—ଦେ. ବିଶ (ସଂ.ମନସ୍+ଲୁବ୍ଧ)—ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—

Mana lobhā ମନଲୋଭା Charming.

ମନ ଲୋଭା(ବେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନସ୍+ଲୁଭ୍ ଧାତୁ)—

Mana lobhā(bhe)ibā କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନ ଲୁବ୍ଧ

ମନ ଲୁଭେ ଯାଓୟା; ମନ ହାଇ ପାଇ କରା ବା ଲାଳାୟିତ ହେବା—

मन लुभाना, मन ललचाना Hankering after a thing. (ମନ ହାଇପାଇଁ ହେବା, ମନ ଲାଳଚେ[ସେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ଶୀଳ(ଲା)—ଦେ. କି (ସଂ. ମନଃଶୀଳ)—ମନଃଶୀଳ (ଦେଖ)

Mana sīla(lā) Manaḥsīla (See)

ମନଛାଳ **मैनशील**

ମନଶ୍ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. କି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ, ମନୋରୂପ ଚକ୍ଷୁଃ)—୧ । ଅନ୍ତଃ-

Manaśchakshuḥ ଦୃଷ୍ଟି; ନିଜର ମନୋବୃତ୍ତିର କଳନ—

Digitized by srujanika@gmail.com

1. Introspection. ୨ । ଭାବନା; ଧ୍ୟାନ—2. Contemplation; meditation. ୩ । କଳ୍ପନା—3. Imagination; fancy; mind's eye.

ମନଶ୍ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମନସ୍+ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ)—୧ । ମନର Manaschāñchalya ଉଦ୍ବେଗ; ଉଚ୍ଚଣ୍ଠା—1. Mental restlessness; worry; anxiety. ୨ । ମନର ଅସ୍ଥିରତା—2. Fickleness of mind.

ମନସବ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ଭାରତର ମୋଗଲ ବାଦସାହା- Manasab-dār ମାନଙ୍କ ଅମଲରେ ଶତ ସୈନ୍ୟର ନେତା ବା ମନସବଦାର ସେନାପତିଙ୍କ ଉପାଧି—A title given to a **ମନସବଦାର** commander of one hundred soldiers under the Moghal emperors of India.

ମନସବାଦାରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମନସବ୍‌ଦାରୀ)—ମନସବ୍‌ଦାରର Manasabādārī ପଦବୀ—The position of a ମନସବ୍‌ଦାରୀ **ମନସବଦାରୀ** Manasabdār.

ମନ ସରସ—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ସରସତା)—୧ । ମନର ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲତା Mana sarasa —1. The state of being in good ମନ ସରସ spirits. ୨ । ରସିକ ପ୍ରକୃତ—2. Gallant **ମନସରସ** nature. ୩ । ମନର ଉଦାରତା—3. (ମନଵରସ—ବସଗ୍ରତ) Magnanimity of mind; (ମନସରସିଆ—ବଣ) liberality of mind.

ମନସା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମନସ୍+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—କଶ୍ୟପଙ୍କ ଔରସରେ Manasā କଦ୍ରୁଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଜାତ କନ୍ୟା—Name of a goddess born of the womb of Kadru and begotten by Kaśyapa.[ଦ୍ର—ଏ ଅନନ୍ତ ବା ବାସୁକ ନାଗଙ୍କ ଭଉଣୀ, ଜରତ୍କାରୁ ଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଆସ୍ତୀକ ମୁନଙ୍କ ମାତା । ଏ ସର୍ପମାନଙ୍କଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଦେବୀରୂପେ ପୂଜିତା । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ବୃକ୍ଷ କଣ୍ଟା ସିଜ୍ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଏହାଙ୍କର ପୂଜା ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ।]ଦେ.ଅ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ; ସ. ମନସା=ମନଦ୍ୱାରା)—୧ । ମନେ ମନେ; ମନରେ—1. In mind; mentally. ୨ । କଳ୍ପନାଦ୍ୱାରା—2. In imagination. [ଦ୍ର—ମନସା ଭ୍ରମର ଯେତ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରସଙ୍ଗେ । ପ୍ରାଚୀ. ରସ-ବାରଧି ।] ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର କାଲେଶ୍ୱର) ବ—କଣ୍ଟା ସିଜ୍‌ଗଛ—Euphorbia Niruria; Euphorbia Hirta.

ମନସା ପଞ୍ଚମୀ—ସ. ବ—ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣପଞ୍ଚମୀ—The 5th day of Manasā pañchamī dark fortnight of Śrābaṇa.

ମନସା ପୂଜା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମନସା ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା; Manasā pūjā ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣପଞ୍ଚମୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ମନସାଙ୍କ ଆରାଧନା —1. The worship of Goddess Manasā. ୨ । ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣପଞ୍ଚମୀ—2. The 5th day of the dark fortnight of Śrābaṇa.

ମନସା ସିଜ୍(ଜୁ)—ଦେ. ବ—କଣ୍ଟାସିଜ୍; ପଉରଆ ସିଜ୍—Euphorbia Manasā sijhu(ju) **ମନସା ସୀଜ ଥୁହର** Niruria.

ମନସିଜ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମନସି=ମନରେ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; Manasija ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—କନ୍ଦର୍ପ; କାମ; ମଦନ—Cupid. (ମନସିଶସ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ ସୋ(ସୁ)ରେ(ରୁ)ଇବା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ+ସ୍ମୃ+ଘଞ୍) —୧ । Mana so(su)re(rū)ibā ମନରେ ସ୍ମୃତି ଜାତ ହେବା; ମନ ଯାଓୟା ଦୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ମନରେ ଉତ୍ସାହ ଜାତ ହେବା **मनका साध होना** —1. Having a hankering after or desire for a thing. ୨ । ମନ ଆନନ୍ଦିତ ହେବା —2. Being delighted.

ମନ ସୋ(ସୁ)ରେ(ରୁ)ହା—ଦେ. ବ (ସ. ମନଃ ଓ ସ୍ମୃତି+ଘଞ୍)—୧ । Mana so(su)re(ru)hā ମନର ସ୍ମୃତି ବା ଉତ୍ସାହ—1. ମନେର ସାଧ Keen desire. ୨ । ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା; ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା **मनकासध** —2. Delight; joy.

ମନସ୍କାମ—ସ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନଃ+କାମ)—ମନୋରଥ; ମନୋବାଞ୍ଛା; Manaskāma ମନର ଅଭିଳାଷ—A desire or longing (ମନସ୍କାମନା—ଅନ୍ୟରୂପ) of the heart; heart's wish.

ମନସ୍କାମ ସିଦ୍ଧି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍କାମ+ସିଦ୍ଧି)—ମନୋରଥର Manaskāma siddhi ସାଫଲ୍ୟ—Fulfilment or (ମନସ୍କାମନା ସିଦ୍ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) realisation of one's heart's desires.

ମନସ୍କାର—ସ. ବ (ମନସ୍+କୃ ଧାତୁ+ଅ)—୧ । ମନର ସୁଖ; Manaskāra ସନ୍ତୋଷ—1. Mental happiness, satisfaction, ୨ । ଅନୁଭବ—2; Experience. ୩ । ଅଭିପ୍ରାୟ; ଇଚ୍ଛା—3. Intention; wish.

ମନସ୍ତାପ—ସ. ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନଃ+ତାପ]—୧ । ମନୋଦୁଃଖ— Manastāpa 1. Sorrow. ୨ । ଅନୁତାପ—2. Regret;remorse.

ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନର ସନ୍ତୋଷ— Manastushṭi pleasure; satisfaction.

ମନସ୍ତୁଷ୍ଟିକର—ସଂ. ବଣ (ମନସ୍+ତୁଷ୍ଟି+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ]— Manastushṭikara ଚିତ୍ତର ସନ୍ତୋଷଜନକ-Satisfactory; pleasing.

ମନସ୍ତୃପ୍ତି—ସଂ. ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍] ମନର ସନ୍ତୋଷ— Manastṛupti Contentment or satisfaction.

ମନସ୍ତୃପ୍ତିକର—ସଂ. ବଣ (ମନଃ+ତୃପ୍ତି+କୃ. ଧାତୁ.+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Manastṛuptikara ଚିତ୍ତର ସନ୍ତୋଷବଧାୟକ—Pleasing to the mind; satisfactory.

ମନସ୍ଥ—ସ. ବଣ. (ସ. ମନଃ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ହୃଦୟସ୍ଥ; Manastha ଆନ୍ତରିକ—1. Of the heart; hearty. **मनस्थ मनस्थ** ୨ । କଳ୍ପିତ; ଅଭିପ୍ରେତ—2. Intended; desired ସ୍ରା. ବଣ—କୃତସଙ୍କଳ୍ପ—Determined; resolved (ମନସ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) upon.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନସ୍ଥ କରିବା—ଦେ. କି—ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା—To resolve or Manastha karibā ମନସ୍ଥ କରା be determined. **मनस्थ करना**

ମନ ସ୍ୱଚ୍ଛ—ଦେ. ବ—(ସ. ମନସ୍ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ)—୧ । ମନର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ବା Mana swachchha ନର୍ମ୍ମଲତା; ମନର ଅନାବିଳତା— **मनकी स्वच्छता** 1. Frankness.

(ମନର ସ୍ୱଚ୍ଛ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା—2. One's free or (ମନ କଲ୍ପନା[ଣା]—ବିଘ୍ନଶୂନ୍ୟ) unfettered wish. [ଦୃ—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାର୍ ବାଧ୍ୟ ନ ହୋଇ ଯାହା କରିବାକୁ ବା ଦେବାକୁ ଚାହଁ, ତାହା ମନସ୍ୱଚ୍ଛରେ କରିଗଲା ବା ହଆଗଲା ବୋଲି ବୋଲ୍ଯାଏ । ଯଥା—ମତେ ଜଣେ ୫ ୨୫ଙ୍କୋ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିବାକୁ ଅସିଲା, ମୁଁ ତାକୁ 'ମନ ସ୍ୱଚ୍ଛ'ରେ ୫ ୧୦ଙ୍କୋ ଦେଲି; ତହୁ ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ ମତେ ବାଧ୍ୟ କରିବାରୁ ମୁଁ ଆଉ ୫ ୫ଙ୍କ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଦେଲି । ଏ ୫ ୫ଙ୍କୋ ଦେଇ ମୋ 'ମନ କଲ୍ପଣା' ହେଲା ବୋଲି କହାଯାଏ ।]

ମନ ସ୍ୱଚ୍ଛ ହେବା—ଦେ.କ୍ରି—(ସ.ମନଃ+ସ୍ୱଚ୍ଛ)—୧ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାର୍ ବାଧ୍ୟ Mana swachchha hebā ନ ହୋଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ କୌଣସି ମନ ସ୍ୱଚ୍ଛ ହଓୟା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବା କିଛି ବସ୍ତୁ ଦେବା ପାଇଁ **मन स्वच्छ होना** ମନ ହେବା—1. Being prompted by one's free will to do or give away something. ୨ । ମନ ଖୋଲି ଯିବା; ମନର ସରଳତା— 2. Frankness.

ମନସ୍ୱିତା—ସ. ବ—(ମନସ୍ୱିନ୍+ତା.ବ. ତା)—୧ । ଉଚ୍ଚସ୍ତ ମନ— Manaswitā 1. High mind. ୨ । ଚିତ୍ତର ଉଦାରତା— 2. Magnanimity or liberality of mind. ୩ । ଆଶା (ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରବାଦ)—3. Expectation; hope.

ମନସ୍ୱୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ମନସ୍+ଉଚ୍ଚସ୍ତାର୍ଥେ ବିନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)— Manaswi ୧ । ସାହାର ମନ ଉଚ୍ଚସ୍ତ ବା ଉଦାର; ଉଦାରଚେତାଃ; (ମନସ୍ୱିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମହାମନାଃ; ଉଚ୍ଚମନାଃ—1. High-minded; magnanimous; liberal-minded. ୨ । ସ୍ଥିର-ମନାଃ—2. Calm-minded.

ମନ ହରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନଃ+ହୃ ଧାତୁ)—ମୋହିତ କରିବା- Mana haribā ମନ ହରଣ କରା **मन हरना** To charm. (ମନ ହରଣ—ବ) [ଦୃ—ଉତ୍ତମେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି, ମାୟାରେ ତାର ମନ ହରି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମନ ହାଇଁ ପାଇଁ ହେବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନରେ Mana hāiñ pāiñ hebā ଲାଳସା ଜନ୍ମିବା—Hankering ମନ ହାଁ ହାଁ ପାଇଁ ହଓୟା **मन ललचाना** after a thing.

ମନହାରି—ଦେ. ବ—ମନୋହର (ଦେଖ) Manahāri Manōhāri (See)

ମନ ହିଆଲି—ଦେ. ବଣ. ଓ କ୍ରି. ବଣ—(ପ୍ରାଚୀନ)—୧ । ମନମୁଖୀ— Mana hiāli ଏକଗୁୟେଁ **मनमौजी** 1. Self-willed. ମନର ମତ ୨ । ମନ ମୁତାବକ—2. According to the **मन माफिक** dictates of one's mind. [ଉ—ତରଙ୍ଗ ପଙ୍କାଳ ତଲରେ ବାଲୀ, କରେ ପଯାଗ ମନ ହିଆଲ । ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରତାପ—ଶଶିସେଣା ।]

ମନ ହେବା—ଦେ. ବ—ମନରେ ଇଚ୍ଛା ଜନ୍ମିବା—The arising Mana hebā **मन होना** of a desire in the mind.

ମନା—ଦେ. ବ—(ସ. ମା=ନିଷେଧ; ନ=ନାହିଁ)—୧ । ଅସ୍ୱୀକାର— Manā **मना** 1. Denial. ୨ । ନିଷେଧ—2. Prohibition. [ଉ—ଶାସ୍ତ୍ରେ ତୋତେ ଏତାଲେ ବୁଲିବାକୁ ସ୍ପେତ ଯୋଉକୁ ଅଛଇ ମନା । ଗ୍ରାମାନାଥ. ସାଙ୍କତ ।] ଦେ. ବଣ—(ସମ୍ଭବରେ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ମନସ୍ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ୧ମା. ଏକ ବଚନରେ 'ମନାଃ' ହୁଏ । ଯଥା ଉଚ୍ଚ ମନସ୍; ୧ମା. ୧ବ. ଉଚ୍ଚମନାଃ)— ୧ । ଯାହାର ମନ ଅଛି (ଯଥା—ଉଦାଇମନା)— 1. Having a mind. ୨ । ନିଷିଦ୍ଧ—2. Denied; prohibited [ଦୃ—ତୋତେ ହୋଇଛି ନଜୁଞ୍ଜ-ନଲସୁ ବୁଆର ମନା । ରବସୁର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ଦେ. ଅ— ଏକ ପ୍ରକାର ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—ପ୍ରିୟ ଓ ପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ ମନ, ମନଆ, ମନୁ, ମନୁଆ } —ଅନ୍ୟରୂପ (ଏହାର ଅର୍ଥ—ଯେ ମନକୁ ହରି (ମନେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନେଇ ଅଛି)—A term of endearment used in addressing one's beloved. ଦେ. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ହଆଁ ଯିବା ନାମ—1. A name given to males and females. ୨ । ମନମୋଦନ, ମନମୋହନ ଆଦି ନାମ ଧରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ—2. A name for calling males and females whose names begin with Mana.

ମନା(ନେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନନ; ମାନିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) Manā(ne)(iñ)bā ୧ । ସ୍ୱୀକୃତ କରିବା—1. To make a ମନକେ ରାଜିକରା person consent or agree to a thing. **मनाना** (ଉ—ନବ ପ୍ରମଦା ମଦାଲସୀ ଯୋଷାଇୁଁ ଜଳକେଲରେ ମନାଇବ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାଳହ୍ୟ ।) ୨ । ଅନ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକୃତ କରିବା—2. To cause one to admit. ୩ । ମନ ରଞ୍ଜିବା, ମନକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା; ମଜାଇବା— 3. To please a person. ୪ । (ଦେବତା ଆଦିଙ୍କୁ) ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା—4. To propitiate. (ଉ—ବରଷ ଶବ୍ଦେ ଉପରେ, ବର ସଗଣେ ଶୁଭ ପୁଣେ ଯାଇଛୁ ଶିବଙ୍କୁ ମନାଇବାରେ । ରବସୁର୍ଯ୍ୟ. ଚୁମ୍ବୁ ଗୀତ ।) ୫ । (ସ. ମା ଧାତୁରୁ ମାନ) ମାପିବା—5. To measure (ଉ—ଶୁଭ ମନାଇଁ ମୂଲ କର ଚାଲ । ଚୈମା. ଘାଘରୁ ଚଲାଲ । ଭଞ୍ଜ. ଲବଙ୍ଗଲବଙ୍ଗା । ୬ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ (ଯଥା କାଠର ଖିଲ)କୁ ଛଞ୍ଚା ଚଢ଼ି କର ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

(କୌଣସି ଛିଦ୍ରରେ) ଖାପ୍ ଖାଇଲା ଭଳ ବସାଇବା—6. To cause a thing to fit into another by modifying it. ୭ । ବଶୀଭୂତ କରିବା (ଯଥା—ଘୋଷ ମଳାଇବା)—7. To make one subservient; to bring under control. ୮ । କଥା ମାନିବା ବା ଘାଳିବା ଭଳ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା—8. To make a person act according to one's order. (ଯଥା—ଅବଧାନେ ଶ୍ରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧୁତ ବେତ ମାଡ଼ ଦେଲେ, ତଥାପି ଶ୍ରଜ୍ଜୁକୁ ତାଙ୍କ କଥା ମନାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।) ୯ । ମାନିବା; ସୋଗ୍ ଯାଇବା; ଶୋଭାସ୍ପଦ ଦେଖାଯିବା—9. To look grand or beautiful. (ଯଥା—ରଙ୍ଗମହଲରେ ରଜାସୁଆଙ୍ଗଟି ଖୁବ ମଳାଇ ଥିଲା ।) ୧୦ । ରୁଚିସଙ୍ଗତ ହେବା; ରୁଚିକର ହେବା—10. To seem very tasteful. (ଯଥା—ଆମ ଗମ୍ଭିଣୀ ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ଠିଆ ମୁଣ୍ଡ ବସଟା ଖୁବ ମଳାଇଛୁ ।)

ମଳାଏବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତିଗ୍ଭଣା) କ୍ରି—ମଳାଇବା (ଦେଖ)
Manāebā Manāibā (See)

ମଳାକ୍—ସ. ଅ (ମନ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା + ଉମ୍ନ. ଆକ୍)—୧ । କ୍ଷଣିକ; ଅଳ୍ପ—1. Little; slightly. ୨ । ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ; ଥମ୍ଭେ ଥମ୍ଭେ—2. Slowly. ୩ । କେତେକ ଅଂଶରେ—3. Somewhat.

ମଳାକ(କେ)—ଦେ. ଅ (ସ. ମଳାକ୍)—ଥରେ—Once. [ଉ—Manāk(ke) ବହୁ ବହୁଛ ଯାହା ମନା ମନାକେ କେ କରେ ତାହା—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦତ୍ଥଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ମନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଆ. ମନା=ନିଷିଦ୍ଧ)—୧ । ବାରଣ କରିବା; ନିଷେଧ କରିବା—1. To prohibit.
Manā karibā
ମାନା କରା **मना करना** [ଉ—ଘନ୍ଦ୍ରନାଥ ନନ୍ଦନା ଅନାଉଣିବ ମନା କରୁ ସେ ଥାଉଁ ଦୃଷ୍ଟ ଗୃହିଲୁ ରେ··କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋତ୍ତରଚ୍ଛ ଘ ଗୀତ ।]
୨ । ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା—2. To deny. ୩ । ବାଧା ଦେବା—3. To obstruct. [ଉ—ମନା ନ କର ହୁତ, ଅନାଦର ରହିତ, ଅନାଉଣି ନଉତ ତୁନା କରୁ ଦୁରତ —କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋତ୍ତ ଚଚ୍ଛ-ମ ଗୀତ ।]

ମନାକା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହାତୁଣୀ; ମାଈ ହାତୀ (ହି. ଣ)—
Manākā A female elephant.

ମନାକ୍କା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମୁନକ୍କା)—ମନକ୍କା; ଶୁଖାଯାଇ ରଖା ଯାଇଥିବା ବଡ଼ ସକ୍କ ଅଙ୍ଗୁର କୋଳ—Large
Manākkā dried raisin; dried grapes.
ମୁନକ୍କା, ମନକ୍କା **मुनक्का**

ମନାଙ୍ଗ—ଗ୍ରା. ବି—ମଲ୍ଲାଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Manāṅga Malāṅga (See)

ମନାତ୍ମଜ—ଦେ. ବି (ସ. ମନା+ଆତ୍ମଜ)—ମନସିଜ; କାମ—
Manātmaja Cupid. [ଉ—ମନାତ୍ମଜେ ଜସ୍ତୁକେତୁ ବଦ୍ଧାଇବ କେଉଁ ଘାସୁଁ ଦେଲ ତବ ମନା—ଉଷ. ତ୍ରୋମସ୍ତୁଧାଳମ୍ବ ।]

ମନାଦ—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ମୁନାଦା) (କରଉଅ)—ଢଙ୍କା ପିଟିବ ଦ୍ୱାରା ବଘୋଷଣା; ମୁନାଦ (ଦେଖ)—
Manādi ଢେଟରା, ଢେଁଡ଼ା **म(मु)नादी** Proclamation by beat of drums.

ମନାଦ ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ.ମୁନାଦା + ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦାର୍; କରଉଅ)
Manādi dār —ଯେ ଘୋଷଣା କରିବା ପାଇଁ ଢକା ଢେଁଟରାଓ୍ୱାଲା ସିଟ୍ଟ—A drummer who beats the
मुनादिदार drum on the occasion of a proclamation.

ମନାଦ ବଘୋଷିବା—ଦେ. ବି (ଆ. ମୁନାଦା)—ଘୋଷଣାବେଳେ ଢକା ବଜାଯିବା—The beating of drums
Manādi diāṇjibā on the occasion of a proclamation.
मनादि फि(फे)रना (ମନାଦ ପିଟାଯି[ଦେ]ବା, ମନାଦ ଫେରାଯି[ଦେ]ବା, ମନାଦ ଫେରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନାଦ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଆ. ମୁନାଦା) (କରଉଅ)—୧ । ଢଙ୍କା ପିଟିବାଦ୍ୱାରା ଘୋଷଣା କରିବା; ଖେଣ୍ଡୁଗ୍ ଢେଁଟରା ଦେଓ୍ୱା ଦେବା—1. To proclaim by beat of
Manādi debā drum. ୨ । ଘୋଷଣା ଦେବା ଉପଲକ୍ଷରେ
मनादि पीटना ମନାଦ ପିଟିବା
ମନାଦ ଫେରା(ରେ)ଇବା } ପ୍ରଯୋଜକରୂପ (ମନାଦଦାର) ଢଙ୍କା ବଜାଇବା—2. To beat the drum
ମନାଦ ବଘାଇବା (said of the drumer) on the occasion of a proclamation.

ମନା(ନୋ)ପଲି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ମନୋପଲି)—ଏକଘୁଟିଆ ଅଧିକାର ନିଜସ୍ୱାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏକାଧିକାର—
Manā(no)pali ମନୋପଲୀ **मनोपली** Monopoly.

ମନାବି(ୟି)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମନୁ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଇ)—ମନୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—Wife
Manābi(yi) (ମନାବ୍ୟା, ମନାବ୍ୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) of Manu.

ମନାସ—ଦେ. ବି (ସ. ମାନସ)—୧ । ବାଞ୍ଛା—1. Wish; desire,
Manāsa ୨ । ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟ ମାନସିକ କରିବା -2.Promise
ମାନତ୍ or vow made or taken before a deity.
मन्नत, मानता, मनौती [ଉ—ବହି ଘୁଷ୍ଟ-ଶିରୋଦେଶ ଘୂରଲ୍ଲ ଏରୂପେ, ଅବଳା ବଳାପେ, ବଳ ବୁଢର ମନାମେ—ଗୁଧାନାଥ. ମଦାଯାତ୍ରା ।]

ମନାସ ଚମ୍ପା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ; ଜସ୍ତୁସ୍ତର; ବଶାଖାପାଟଣା)—ଢକ
Manāsa champā ଚମ୍ପା—Artabotrys Odoratissimus (flowering crepper). [ଉ—ଏଦ୍ଦା ଲତା, ଗଛରେ ମାଡ଼େ । ଫୁଲଶାଗୁଣାର ବର୍ଣ୍ଣି ଯକ୍ତ ଘର, ଗନ୍ଧରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଥିଲେ ଗୃହଆଡ଼ ମଦ୍ଦଲୁଥାଏ ।]

ମନାସ(ସି, ସେ)ଫ୍(ବ୍)—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ. ମୁନାସିବ୍; କରଉଅ)—
Manāsa(si, se)ph(b) ୧ । ଯଥନ ସହିତ; ମନୋମତ—
ମୁନାସିବ **मुनासिब** 1. According to one's choice or pleasure. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ; ସଙ୍ଗତ; ଉଚିତ—2 proper; fit. ୩ । ସଥାଯୋଗ୍ୟ—3. Suitable.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଯଥା—ମକଦମାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମନାସଫ୍ ଡ଼ିକ୍ରୁମ ଦଅନ୍ତି ।]

ମନାସା—ଦେ· ବ—ମନରେ ସ୍ଥିର କରିବା; ମନାସିବା—The act of settling a thing mentally (without expressing it); mental statement. [ଦ୍ର—ଫୁଲ ମନାସାରେ ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ମନେ ମନେ ଗୋଟିଏ ଫୁଲର ନାମ ସ୍ଥିର କରେ ଓ ସମାଧାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଗଣନା କରି ଉକ୍ତ ଫୁଲର ନାମଟି କହି ଦିଏ ।]

Manāsā ମନେକରା **मन्नत करना, मनौती**

ମନାସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍; ମାନସ)—୧ । ଭାବିବା; ଚିନ୍ତା କରିବା—1. To think. [ଉ—ଅନାରତ ଭାବା **सोचना** ମୋ ଚତ୍ତ, ମନାସୁଚ୍ଛ ଅହ୍ନତ, ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ପଚ୍ଚତ, ଜନାକହ୍ନତ ଦେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଦ୍ଧରଙ୍କ ।] ୨ । ବାଞ୍ଛା ଚାଓୟା କରିବା—2. To wish for; to desire. [ଉ—**चाहना** ମନାସନ୍ତୁ ସେନା ସୁକଲ୍ପ ଶିଞ୍ଜିମା-କର୍ଷଣ-କର୍କଶ ପାଣି—ସ୍ଥିରକରା ରଘୁନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ ।] ୩ । ମନରେ ସ୍ଥିର କରିବା—**स्थिरकरना** 3. To settle a thing in one's mind. [ଉ—ମନାସନ୍ତୁ ମହାରୁଦ୍ର ଯାହା ମନେ—ରଘୁନାଥ. ନଳକେଶଜ୍ଜ ।] ମାନତକରା ୪ । ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କୁ **मन्नत, मानना** ସଙ୍କଳ୍ପିତ ନୈବେଦ୍ୟାଦି ଦେବା ପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା; ମାନସିକ କରିବା—4. To promise offerings to a Deity in the event of one's wish being fulfilled. (ଉ—ଜେତେ ଦେବତାଙ୍କୁ କେତେ ରୋଗ ମନାସିଲ୍ଲ—ଭାଗ. ଲକ୍ଷଣ୍ୟବତ୍ତା ।)

ମନ—ଦେ. ଅ—ମନା (ଦେଖ)

Mani (ମନ୍ନଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) Manā (See)

ମନ ଅ(ଆ)ଡ଼(ର୍ଡ଼)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମନାଅର୍ଡର୍) —ଘୋଷ୍ଟଅଫିସ୍ ଜରିଆରେ ଏକସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ମନିଅଡ଼ର **मनिआडर** ଟଙ୍କା ପଠାଇବାର ପଦ୍ଧତି—The system of remitting money to distant places through the Postal Department; money-order

Mani a(ā)rda(rḍa)r

ମନଅଡ଼ର୍ କମିସନ୍ [ଫିସ୍, ଫୀ]—ବୈଦେ, ବ (ଇଂ. ମନାଅର୍ଡର୍ କମିସନ [phis, phi] +କମିସନ; ଫୀ; ମନିଅଡ଼ର କମିସନ ଫୀସ୍)—ମନଅଡ଼ରଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରେରକ ଡାକ ବିଭାଗକୁ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଧନ ଦିଅନ୍ତି—Money-order fee. [ଦ୍ର—ମନଅଡରଦ୍ୱାରା ଦୁଇପ୍ରକାରେ ଟଙ୍କା ଦୂର ଦେଶକୁ ପଠାଯାଏ; ସାଧାରଣ ଡାକରେ ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ ଯେତେ ଦିନେ ଡାକ ଚଠି ପହଞ୍ଚେ ସେତେ ଦିନେ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କା ଅଉପ୍ରେତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରେ ପହଞ୍ଚେ । ଏହାକୁ ଘୋଷ୍ଟାଲ୍ ମନଅଡ଼ର ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯେବେ ଅଉପ୍ରେତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୀଘ୍ର ଟଙ୍କା ପାଇବାକୁ ପ୍ରେରକ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ତେବେ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ [ତାରଡାକ] ଦ୍ୱାରା ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ ଅଉପ୍ରେତ ବ୍ୟକ୍ତି ଟେଲଗ୍ରାମ୍ ପହଞ୍ଚିବା ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କା ପାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ ଟେଲଗ୍ରାଫିକ୍ ମନଅଡ଼ର ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ମନଅଡ଼ର୍ କରିବା—ଦେ. ବ [ଇଂ ମନଅର୍ଡର୍]—ଡାକଦ୍ୱାରା ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇବା-ମନିଅଡ଼ର କରା **मनिआडर करना** To remit money by postal money order.

Maniardar karibā

ମନଅଡ଼ର୍ କୁପନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ମନାଅର୍ଡର୍ କୁପନ୍)—ମନଅଡ଼ର କରିବାବେଳେ ପ୍ରେରକ ମନଅଡ଼ର ମନିଅଡ଼ର କୁପନ ଫାରମର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଟଙ୍କା ପାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ-ଠାରୁ ଆବଶ୍ୟକ ବକ୍ତବ୍ୟ ଲେଖନ୍ତି—Money order coupon. **मनिआडर कूपन**

Maniardar kupan

ମନଅଡ଼ର୍ ଫାରମ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ ମନଅର୍ଡର୍ ଫର୍ମ)—ଡାକଘରରୁ ମିଳିବା ଯେଉଁ ଛପା ଫାରମକୁ ମନିଅଡ଼ର ଫାରମ ପ୍ରେରକ ପୂରଣ କରି ପ୍ରେରିତ ଟଙ୍କା ସହିତ ଡାକଘରେ ଦାଖଲ କରନ୍ତି—[ମନଅଡର ଫ(ଫା)ର୍ମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Money order form, **मनिआडर फारम**

Maniardar phāram

ମନଅଡ଼ର୍ ରସିଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ମନଅର୍ଡର୍ ରସିଦ୍)—ମନଅଡ଼ର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ଟଙ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ୱୀକାରସ୍ୱରୂପ ମନିଅଡର ରସିଦ ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଟଙ୍କା ପାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି ଓ ଯାହା ପ୍ରେରକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଡାକଦ୍ୱାରା ଫେରିଆସେ—Money order receipt or acknowledgement. **मनिआडर रसिद**

Maniardar rasid

[ଦ୍ର—ମନଅଡ଼ର ଫାରମ ପୂରଣ କରି ଟଙ୍କା ସହିତ ତାହା ଡାକଘରେ ଦାଖଲ କଲେ ଉକ୍ତ ଡାକଘରର ଉଚ୍ଚପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରେରକଙ୍କୁ ଡାକଘରର ମୋହରସମ୍ବଳିତ ରସିଦ ଦିଅନ୍ତି; ତାକୁ ଘୋଷ୍ଟାଲ୍ ଅକ୍-ନଲେଜ୍‌ମେଣ୍ଟ ବା ରସିଦ୍ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଉଭୟରେ ଡାକରେ ପ୍ରେରିତ ଟଙ୍କାକୁ ଅଉପ୍ରେତ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଲେ ସେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଯେଉଁ ରସିଦ୍ ଦିଅନ୍ତି ତାହା ପ୍ରେରକଙ୍କଠାକୁ ଡାକଦ୍ୱାରା ଆସେ;ତାକୁ ପେମ୍ଟାଙ୍କର ରସିଦ୍ ବୋଲ୍ଲଯାଏ;ପେମ୍ଟାଙ୍କ ରସିଦ ମନଅଡ଼ର ଫାରମରେ ଲଗିଥାଏ ଓ ଫାରମର ଉକ୍ତ ଅଂଶ ଚର୍ ଦୋଇ ପ୍ରେରକଙ୍କ ଠାକୁ ଫେର ଆସେ ।]

ମନଆର୍—ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବ—ମନଆର ଜନସ (ଦେଖ)

Maniāri Maniāri jinisa (See).

ମନଆର ଜାହାଜ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନ୍-ଓ-ବାର୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ—1. Man-o-war; battle-ship. ୨ । ଯେଉଁ ଜାହାଜରେ ବିଦେଶରୁ ଖେଳନା ଆଦି ଆସେ—2. Ships carrying toys etc from foreign countries. **मनियारी जहाज**

Maniāri jāhāja

ମନ[ନୁ]ଆ[ହା]ର ଜନସ—ଦେ. ବ [ସ. ମନୋହର, ହ୍ନ। ଇଂ Mani[nu]ā[hā]ri jinisa ମାନ୍-ଓ-ବାର୍=ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ] —ମନିୟାରି (ମନିହାରି) ଜିନିସ ବିଦେଶରୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥ ଏ ଦେଶକୁ ଆସୁଥିବା ଖେଳନା, ଲୁଣ୍ଡେଇ ଓ କାଚ ପ୍ରଭୃତିର ଖେଳ ଓ ସୁନର ଜନସମାନ—Toys and other gewgaws **मनियारी चीज**

ମନଆ[ହା]ର ଚଳ } ଅନ୍ୟରୂପ—
ମନୁଆ[ହା]ର ଚଳ }

Digitized by srujanika@gmail.com

and fancy things imported from foreign countries. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଜଳଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ ଯୋଗୁଁ ଇଉରୋପରୁ ସମୁଦ୍ରପଥରେ ପଣ୍ୟବାହୀ ଜାହାଜମାନଙ୍କ ଯିବା ଆସିବା ନିରାପଦ ନ ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଜାହାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ [ମାନ୍ ଓ-ୱା]ମାନ ଆସୁଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ମାନ୍-ଓ-ୱାର୍ ଶବ୍ଦ ବିଦେଶରୁ ଆସୁଥିବା ଖେଳନା ଆଦରୁ ବୁଝାଇଲା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ ।]

ମଣିଆର ଦୋକାନ—ଦେ.ବ (ସ. ମନୋହର+ଫା. ଦୁକାନ୍)—ଯେଉଁ Maniāridokāna ଦୋକାନରେ ଖେଳନା ଆଦ ଜିନିସ ବିକି ମନିହାରିଦୋକାନ **मनियारीदुकान** ହୁଏ—Toy shop; a shop where imported fancy articles are sold.

ମନଇଚ୍ଛା(ଚ୍ଛ)—ଦେ. ବ (ସ. ମନସ୍ ଓ ଇଚ୍ଛା)—ନିଜର ଇଚ୍ଛା; ସ୍ୱେଚ୍ଛା— Manichchhā(chhā) One's free will. ଦେ. କ୍ରି. ମନେରଇଚ୍ଛା **मनईच्छा** ବିଣ—୧। ଆପଣାର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ;ଯଥେଚ୍ଛା— 1. As one would have it,

୨ । ଆପଣା ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ ହେବା ପ୍ରକାରେ—

2. To the heart's content.

ମନତ—ସ. ବିଣ (ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଜ୍ଞାତ—Known. Manita ସ.ବ (+ଭାବ.ତ)—୧। ଜ୍ଞାନ—1. Knowledge.

୨ । କୁଜନ ବା କଣ୍ଠ ଧ୍ୱନିବିଶେଷ—2. A kind of vocal sound.

ମନ ବା(ବେ,ବ୍ୟା)ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଟଙ୍କା ରଖିବାର ଥଳ ବା Manibā(be,byā)g ବଟୁଆ—Money bag. ମନିବ୍ୟା(ବେ)ଗ **मनिवे(वै)ग**

ମନ ମକଦମା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ, ଇଂ. ମନ+ଫା. ମୁକଦ୍ଦମା)— Mani makadamā ଟଙ୍କା ଦାଖ କରିଯାଇ ଥିବା ମକଦମା; ମନିସୁଟ **मनिकेश** ଯେଉଁ ମକଦମାରେ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀ ଉଭୟେ (ମନକେସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଟଙ୍କା ଦାଖ କରିଥାଏ—Money suit.

ମନଷ—ପ୍ରା. ବ (ସ. ମନୁଷ୍ୟ)—୧। ମଣିଷ; ମନୁଷ୍ୟ—1. Man; Manisha person. ୨ । ଲୋକ; ଚାକର—2. Servant. ମନିବ୍ୟି **मानुस** ୩ । ସ୍ୱାମୀ—3. Husband.

୪ । କଥକ ସ୍ୱୟଂ—4. The speaker himself.

[ଦ୍ର—କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆପଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷରେ 'ମନଷ, ମଣଷ; ମନୁଷ୍ୟ' ଆଦ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଏ । ଯଥା—ନଈ କୂଳରେ ଅସି ପହଞ୍ଚି ବଡ଼ି ନଈରେ ଡଙ୍ଗା ନ ମିଳିବାରୁ ମଣିଷ ନଈକୂଳେ ଘର ହଇରାଣ ହେଲ୍ଲ । ଏହାର ଇଂରାଜ ବ୍ୟବହାର—One is put to much inconvenience]

ମନଷ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଶିଶୁକୁ ପ୍ରତିପାଳନ କର ବୟସ୍ଥ Manisha karibā କରିବା; ଏଡ଼େଉଁ ଏଡ଼େ କରିବା— ମାନୁଷକରା **मानुसकरना** 1. To bring up a child till he is grown up. ୨ । ଶିକ୍ଷା ବା ସାହାଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ମୂର୍ଖ ବା ନିର୍ଦ୍ଧନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପଣ୍ଡିତ ବା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବା ଧନୀ କରିବା—2.To help a person in becoming learned, rich or respectable.

ମନଷ ପଣିଆ(ଆଁ) —ଦେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ—Manliness. Manisha paṇiā(āṅ) ମାନୁଷପଣା **मनुसपना, मनुसाई** (ମନଷଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଙ୍କ—ସ. ବ—ଅଞ୍ଜନ (ହ. ଣ)— Mankia Collyrium.

ମନୀଷା—ସ. ବ (ମନସ୍+ଈଷା=ଲାଙ୍ଗଳଦଣ୍ଡ; ଈଷ ଲଙ୍ଗଳକୁ ଚଳାଇବା Manīshā ପରି ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ମନକୁ ଗୁଳଉ କରେ) —୧। ବୁଦ୍ଧି; ପ୍ରଜ୍ଞା—1. Intellect; understanding;intellectual powers. [ଉ—ପଢ଼ିଅଛୁ ବଲାଅ ଏଥିରେ ମନୀଷା—କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୨ । ମନୋରଥ— 2. Desire; wish. [ଉ—ଯିବାକୁ କେଉଁରୂପେ ବଳୁଛୁ ମନୀଷା—କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ ମହାଭାରତ. ବନ] । ୩ । (ବୈଦିକ) ସ୍ତୁତି; ପ୍ରଶଂସା (ହ. ଣ)—3. (Vedic) Eulogy; praise. ଦେ. ବିଣ [ସ. ମନୀଷା=ଇଚ୍ଛା]—୧। ଯେ କାମନା କରେ;କାମନାକାରୀ—1. Desirous;wishing. ୨ । ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ରୂପ ଧାରଣକାରୀ— 2. Assuming different shapes at will. [ଉ—ବାର ନୋହିଲ୍ଲ ପ୍ରଚର ନାଶାମସୂ ମନୀଷା ସେ ନାଶାଚର—ଭାଗ. ବୈଦେପ୍ରାଣବିଳାସ ।]

ମନୀଷିତ—ସ. ବିଣ [ମନସ୍+ଈଷ୍ ଧାତୁ+ଭର୍ମ ତ, ବା ମନୀଷା+ Manīshita ସ୍ୱାଜାତାର୍ଥେ ଇତ]—ବାଞ୍ଛିତ; ଅଭିପ୍ସିତ— Wished for; desired.

ମନୀଷିତା—ସ. ବ (ମନୀଷିନ୍+ତା)—ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା— Manīshitā Intelligence.

ମନୀଷୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ମନୀଷା+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ପ୍ରଜ୍ଞା- Manīshī ବାନ; ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—1. Intelligent; talented. ୨ । ଜ୍ଞାନୀ—2 Wise; learned. ସ. ବ—(ମନୀଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପଣ୍ଡିତ; ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Learned man.

ମନ ସୁଟ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ) (କଚରଆ)—ଟଙ୍କା ଦାବ କରିଯାଇଥିବା ମକଦମା; ଯେଉଁ ମକଦମାରେ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀ ଠାରୁ ମନିସୁଟ ନଗଦ ଧନ ପାଇବା ପାଇଁ ଦାଖ କରିଥାଏ— **मनिसुट** (ଟାଇଟ୍ଲସ୍ୟୁଟ୍—ବିପରୀତ) Money-suit.

ମନୁ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମନ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଉ)—୧। ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର Manu ମାନସ ପୁତ୍ରଗଣ; ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଆଦ ପୁରୁଷଗଣ)—1. (ମନାଣୀ, ମନାସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) The sons of Brahmā born from his desires and the progenitors of mankind. [ଦ୍ର—ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ସ୍ୱାରୋଚଷ, ଉତ୍ତମ, ତାମସ, ରୈବତ, ଚାକ୍ଷୁଷ, ବୈବସ୍ୱତ, ସାବର୍ଣ୍ଣି, ଦକ୍ଷ ସାବର୍ଣ୍ଣି, ବ୍ରହ୍ମସାବର୍ଣ୍ଣି, ଧର୍ମ ସାବର୍ଣ୍ଣି, ରୁଦ୍ରସାବର୍ଣ୍ଣି, ଦେବସାବର୍ଣ୍ଣି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରସାବର୍ଣ୍ଣି । ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଳ୍ପରେ ଏହି ୧୪ ଗୋଟି ମନୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମନରୁ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଯଥାକ୍ରମରେ ସୃଷ୍ଟି କର୍ମରେ ଲାଗନ୍ତି ଓ ସୃଷ୍ଟିରେ ଅଧିକାରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଅନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କର ଅଧିକାର ।] ୨ । ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. The Baibaswata Manu; a son of the Sun-god. [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ୧୦ଟି ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହି ମନୁଙ୍କୁ ଆଦି ମାନବ ।] ୩ । ହିନ୍ଦୁ ସୁଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣେତା ମୁନି ବିଶେଷ, ମନୁସଂହିତା ବା ମାନବଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ସକଳଯିତା ମୁନି—3. The name of a sage who compiled a Hindu code of Law and Usuage, which still goes by his name. [ଦ୍ର—କେହି କେହି ଏହାଙ୍କୁହିଁ ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ ବୋଲି କହନ୍ତି ।] ୪ । (+କର୍ମ. ଜ) ୭୧ ମହାଯୁଗ ବା ୨୮୪ ଯୁଗ (କାଳ)—4. A unit of time comprising 71×4320000 years of man (ଉ—କେଉଁ ମନୁରେ କେଉଁ ଯୁଗେ, ବି ଲୀଳା କଲେ ପ୍ରଭୁ ରଙ୍ଗେ । ଗୀତା. ସୃଣ୍ଟିଉତ୍ପ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶସୁ ।) ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଜ) ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—5. Bishṇu. ୬ । (+କରଣ. ଜ) ଅନ୍ତଃକରଣ; ମନ (ହି. ଶ)—6. The heart; mind. ୭ । (+କର୍ମ.ଜ) ମନ୍ତ୍ର (ହି. ଶ)—7. Vedic incantation or formula. ୮ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଜ) ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—8. Fire. ୯ । ବ୍ରହ୍ମା (ହି. ଶ)—9. Brahmā. ୧୦ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦ ସଂଖ୍ୟା (ହି. ଶ)—10 The number fourteen. ୧୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ମନୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ମନାସ୍ୱା (ହି. ଶ)—11. The wife of Manu. ୧୨ । ପୁନ୍ନା; ପତଙ୍ଗ ଶାଗ —12. A kind of pot herb; Trigonella Corniculata. ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ୟୁ)—

ମନାମନି ମନାନ୍ତର

୧ । ଶାପ—1. Curse. ୨ । ଅପଡ଼; ମନୋମାଳନ୍ୟ—2. Ill-feeling; bad blood. ୩ । ରାଗ; କ୍ରୋଧ—3. Anger. [ଉ—ଅଣ୍ଟାରେ ବାନ୍ଧ ଖଣ୍ଡା ଧରଥିଲେ ଧନୁ, ଧାଇଁଲେ ପାର୍ଥଠାରୁ ଧର ଦୁଦେ ମନୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।] ୪ । ପୁଂ (ସଂ. ଅଭମନ୍ୟୁ) ଅଭମନ୍ୟୁ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ —4. Name for calling Abhimanyu. ୫ । (ଓଡ଼ିଆ ମନ ଶବ୍ଦର ୫ମୀ ବିଭକ୍ତି ଏକ ବଚନ) ମନରୁ; ମନୁଁ—5. From one's mind.

ମନୁଆ(ଆଁ)—ବେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । କାମଗୁପ୍ତ; ସ୍ୱେଚ୍ଛ; ଯାହା ଇଚ୍ଛା Manuā(āṁ) ହୁଏ ତାହା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. Self-willed; ଜୀଦବାଜ; ମନସିରିୟା wilful. [ଉ—ଯେ ଲୋକ ଯୁଦ୍ଧରେ **ଦିଲବାଲା, ମନମାନା** ମନୁଆ ହୋଇଥିବ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ମନେଇ ମନୋ(ନୁ)ଇ } ଅନ୍ୟରୂପ ସଭା ।] ୨ । ଏକଗାଡିଆ—2. Wayward. ୩ । ଶିଆଲି—3. Whimsical. ୪ । ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ—4. Of firm determination; resolute. ୫ । ନିପୁଣ; ଧୁରନ୍ଧର—5. Skilful. [ଉ—ଶଲ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ତ ଅଟନ୍ତି ମନୁଆଟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୬ । ବୀର—6. Heroic. (ଉ—ସେଉେକ ଯୋଦ୍ଧା । ଚହ୍ନିଥିଲେଟ ଉତ୍କୁଆ, ଉରଲେ ଦୁଷ୍ଟ ଦେଲେ ତା ଦେଖି ମନୁଆ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୭ । ସାହସୀ—7. Brave; bold. (ଉ—ମନୁଆଁ ଏ ଉତ୍କୁଆ ପତ୍ନୟେ ରହିବେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମନସ୍; **ମନୁଆଁ** ବଜର ମନକୁ ସମୋଧନ)—ମନ—Mind. (ଉ —ଆରେ ମନୁଆ ବାଇ ! ଶସ୍ତର ବେଦ ତୁ ଜାଣିଲୁ ନାହିଁ—ଶସ୍ତରବେଦରଜନ ।)

ମନୁଖ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉତ୍ତିଭାଷା) ବ (ଭୁଲ. ହିନ୍ଦରେ ଷ ସ୍ଥାନରେ ଖ Manukh ଉଚ୍ଚାରଣ)—ମନୁଷ୍ୟ—Man.

ମନୁଜ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମନୁ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ମନୁଙ୍କଠାରୁ Manuja [ମନୁଜା(ଜୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] ଜାତ)—ମନୁଷ୍ୟ; ମାନବ— Man

ମନୁଜ କୁଳ -ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାନବଜାତି— Manuja kula Mankind.

(ମନୁଜ ସମାଜ, ମନୁଜ ବୃନ୍ଦ, ମନୁଜ ଗଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନୁଜ ପୁଙ୍ଗବ—ସଂ. ବି (ଉପମିତ ବା ୭ମୀ ତତ୍; ମନୁଜ=ମନୁଷ୍ୟ+ Manuja puṅgaba ପୁଙ୍ଗବ=ବୃଷଭ)—ମାନବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—An [ମନୁଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ମନୁଜ ବ୍ୟାଘ୍ର, ମନୁଜ ସିଂହ-ଅନ୍ୟରୂପ] excellent man.

ମନୁଜେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ନୃପତି; ରାଜା;ନରେନ୍ଦ୍ର— Manujendra [ମନୁଜାଧିପ—ଅନ୍ୟରୂପ] A king.

ମନୁଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ସଂ. ବି—୧ । ଖଡ୍ଗ; ତରୁଆର (ହି. ଶ)— Manujyeshṭha 1. Sword. ୨ । ଲଗୁଡ଼; ସଷ୍ଟି (ହି.ଶ)— 2. A stick; cudgel.

ମନୁ ଯୁଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ସ. ଯ. ଲୋ)—ମନ୍ୱନ୍ତର (ଦେଖ) Manu juga Manwantara (See.)

ମନୁଶ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି, [ସଂ. ମନୁଷ୍ୟ, ଭୁଲ. ବଂ. ମାନୁସ; ହି. Manuṣ ମନୁସ୍]—ମନୁଷ୍ୟ—Man.

ମନୁଶ୍ ମରା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ ଓ ବି—ନରହନ୍ତା— Manuṣ marā Killer or murderer of men.

ମନୁଶ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଯାସପୁର) ବି (ଭୁଲ. ହି. ମନୁଷ୍)—ମନୁଷ୍ୟ— Manuṣa Man.

ମନୁଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)— Manu śreshṭha Bishṇu.

ମନୁଷ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମନୁ+ଜାତାର୍ଥେ. ଷ୍ୟ)—୧ । ମାନବ; Manushya ଲୋକ-1. Man. ୨ । ବ୍ୟକ୍ତି—2. Person. (ମନୁଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସହିତ ମନୁଷ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ— } ଏକ ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷ ମାନୁଷ, ମନୁଜ, ମାନବ, ନର } ହୋଇଥିବା କଥିତ ଅଛି । ଏନ୍ଦୁ ବିଷୟ— ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଣିବିଜ୍ଞାନର ବିବର୍ତ୍ତନ ବାଦମତରେ ପ୍ରଥମେ ମେରୁଦଣ୍ଡଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣୀ, ସେମାନଙ୍କ ବିବର୍ତ୍ତନରୁ ମେରୁଦଣ୍ଡୀ ଅଣ୍ଡଜ, ସେମାନଙ୍କ ବିବର୍ତ୍ତନରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜନ୍ତୁସୁଦ୍ଧ ଓ ସବୁ ଜନ୍ତୁସୁଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପଛରେ ମାଙ୍କଡ଼ ବା ବନ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବିବର୍ତ୍ତନରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛୁ । ନରଶାସ୍ତ୍ରାନୁଶୀଳନକାରୀମାନେ ପୃଥିବୀର ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି; ଯଥା— ୧ । ହ୍ୱେତୀୟ (ଇଉରୋପ ଓ ପଶ୍ଚିମଦେଶବାସୀ ଆର୍ଯ୍ୟ), Caucasian, ୨ । ମଙ୍ଗୋଲୀୟ (ଚୀନ, ଜାପାନ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ), Mangolian, ୩ । ଇଥିଓପୀୟ ବା ନଗ୍ରୋ (ଆଫ୍ରିକାବାସୀ), Ethepean, ୪ । ପଲିନେସୀୟ (ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର ଦ୍ୱୀପବାସୀ), Polinasian, ୫ । ଆଦିମ (ଆମେରିକା ଆମେରିକାବାସୀ), Red Indian. ଏହି ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ, କେଶର ବର୍ଣ୍ଣ, ନୟନ, ଓଷ୍ଠ, କର୍ଣ୍ଣାଦିର ଗଢ଼ଣରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ—ହ୍ୟୁ. ଶ ।]

ମନୁଷ୍ୟ କଣ୍ଠ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାନବର ଗଳା; ମନୁଷ୍ୟର କଣ୍ଠ ସ୍ୱର—Human voice.
Manushya kaṇṭha

ମନୁଷ୍ୟକାର—ସ. ଅ—ପୁରୁଷକାର; ଉଦ୍ଯୋଗ; ପ୍ରଯତ୍ନ (ହ୍ୟୁ. ଶ)—
Manushya kāra Exertion.

ମନୁଷ୍ୟ କୃତ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମାନବ ରଚିତ—
Manushya kṛuta 1. Done by man. ୨ । କୃତ୍ରିମ—
(ଦୈବକୃତ—ବିପରୀତ) 2. Artificial.

ମନୁଷ୍ୟ ଖାଦକ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ମାଂସ ଖାଏ—
Manushya khādaka Cannibal; man-eating.
(ମନୁଜାଦ, ମନୁଷ୍ୟାଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନୁଷ୍ୟ ଚରିତ୍ର—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ପ୍ରକୃତି ବା ସ୍ୱଭାବ—1. Human nature.
ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି, ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ } ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ସ୍ୱଭାବ—
2. A man's peculiar nature. (ତୁ—ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ମଲେ ଭୂତେ, ପୁଷ୍ପର ପ୍ରକୃତି ଯଙ୍କରେ ଯୋଟେ—ଉଗ ।)

ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାନବ ଜନ୍ମ; ମନୁଷ୍ୟରୂପରେ
Manushya janma ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ହେବା—The state
(ମନୁଷ୍ୟ ଯୋନି—ଅନ୍ୟରୂପ) of being born in this world as a man.

[ତୁ—ଏହିପରି ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ, ମନୁଷ୍ୟ ଶବ୍ଦର, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ଆଦି ପଦ ହୁଏ ।]

ମନୁଷ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ—୧ । ଦୟା, ପରଦୁଃଖ କାତରତା ଓ ସ୍ନେହାଦି
Manushyatā(twa) ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଧର୍ମ—1. Humanity.
(ଅମନୁଷ୍ୟତା—ବିପରୀତ) ୨ । ମନୁଷ୍ୟଯୋଗ୍ୟ ପୌରୁଷ; ସାହସିକତା—2. Manliness; courage.
୩ । ଶିଷ୍ଟତା—3. Civility. ୪ । ପୁରୁଷତ୍ୱ; ସ୍ତ୍ରୀ-ସଙ୍ଗସମର୍ଥତା—4. Virility; potency.

ମନୁଷ୍ୟତା ବିବର୍ଜିତ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅମାନୁଷ; ନିଷ୍ଠୁର—1. Inhuman;
ମନୁଷ୍ୟତା ବିହୀନ, ମନୁଷ୍ୟତା ହୀନ, ମନୁଷ୍ୟତା ବିବର୍ଜିତ } ଅନ୍ୟରୂପ
cruel; devoid of humanity.
୨ । ସାହସହୀନ; କାପୁରୁଷ—
2 Unmanly; cowardly. ୩ । ପୁରୁଷତ୍ୱହୀନ; ସ୍ତ୍ରୀ-ସଙ୍ଗସମର୍ଥତାରହିତ—3. Impotent.

ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମୀ—ସ. ବିଣ (ମନୁଷ୍ୟ+ଧର୍ମିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମନୁଷ୍ୟ ପରି
Manushya dharmā ଆଚରଣକାରୀ—Acting like a man; having the qualities of a man.
ସ. ବ—ଧନବେର—The God of wealth.

ମନୁଷ୍ୟ ପଣ—ଦେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟତା (ଦେଖ)
Manushya paṇa Manushyatā (See)
ମାନୁଷ୍ୟପଣା (ତୁ—ମନୁଷ୍ୟ ପଣରୁ ଦେଉଛନ୍ତି ଭ୍ରଷ୍ଟ । ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନ.)

ମନୁଷ୍ୟତା [ମନୁଷ୍ୟ ପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦରବାର ।)

ମନୁଷ୍ୟ ଯଜ୍ଞ—ସ. ବ—ନୃଯଜ୍ଞ; ଅତିଥି ସତ୍କାର—Hospitality.
Manushya jajñya

ମନୁଷ୍ୟ ରଥ—ସ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ମନୁଷ୍ୟବାହ୍ୟ ରଥ ଯାନ—
Manushya ratha A vehicle drawn by men.

ମନୁଷ୍ୟ ରାଶି—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ; ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ମନୁଷ୍ୟରୂପ କଳ୍ପିତ
Manushya rāśi ରାଶି)—କନ୍ୟା ରାଶି (ହ୍ୟୁ. ଶବ୍ଦସାଗର)—
The Virgo sign of the zodiac.

ମନୁଷ୍ୟ ଲୋକ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମର୍ତ୍ୟ ଲୋକ; ଭୂଲୋକ—
Manushya loka The earth (inhabited by human beings).

ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ—ସ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ମନୁଷ୍ୟ
Manushyochita ଯାହା କରିବା ଉଚିତ—Becoming or
(ମନୁଷ୍ୟସୁଲଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) befitting a man.

ମନୁ ସଂହିତା—ସ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ମନୁ ପ୍ରଣୀତ ସଂହିତା)—
Manu saṁhitā ମନୁ ପ୍ରଣୀତ ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ର;ମାନବ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର—
ମନୁ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର, ମନୁ ଶାସ୍ତ୍ର, ମନୁ ସ୍ମୃତି } ଅନ୍ୟରୂପ
The code of Manu; the laws of Manu.

[ତୁ—ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ୧୪ ମନୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୋଇ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଭୃଗୁଙ୍କ ରଚିତ । ମନୁ ଓ ପରାଶରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପରାଶର ପରବର୍ତ୍ତୀ; ମନୁସଂହିତାରେ ସତ୍ୟଯୁଗର ଧର୍ମ ଏବଂ ପରାଶରରେ କଳିଯୁଗର ଧର୍ମ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛୁ । ମନୁରେ ୧୬୫ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଅଢ଼େଇ ହଜାରରୁ ଉଦ୍ଧ ଅଧିକ ଶ୍ଲୋକ ଅଛୁ ।]

ମନୁହର(ରି)—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବିଶ—ମନୋହର (ଦେଖ)
Manuhara(rī) ମନୋହାରୀ **ମନିୟାର** Manohara (See)

ମନେ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ (ବହୁ ବଚନସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ) ମାନେ-
Mane Suffix of plurality.
ମନେ **ମନମେ** ଦେ. ବ—ମନରେ—In the mind.

ମନେଇ ହେବା—ଦେ. କି—ମାନ ହେବା; ଜାମିନ ହେବା—
Manei hebā To stand surety.
ଜାମିନ ହଓୟା **ଜମାନତ ହୋନା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନେ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ମରଣ କରିବା—1. To remember. (ଉ—ସେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମନେ କରନ୍ତି କି ? —ମଧୁସୂଦନ. ଉତ୍ତର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ।) ୨ । ଦେଖିବା—2. To recollect. ୩ । ଚିନ୍ତା କରିବା; ଭାବିବା—3 To think. ୪ । କଳ୍ପନା କରିବା—4. To imagine. (ଉ—ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ବାରତା ସେଠାରେ ପାଇଲେ, ମନ୍ତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବୋଲି ସେ ମନେ କଲେ । କୃତ୍ତିବି. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ. ବନ ।)

ମନେ କରା **मनन करना, याद करना**

ମନେ ଖେୟାଲ କରିବା **सोचना**

ମନେ ଥିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପାଶୋରି ନ ଯିବା; ସ୍ମରଣ ରହିବା—To be remembered; not to be forgotten.

ମନେ ଥାକା **मनमे रहना**

ମନେ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନସ୍+ଧୃ ଧାତୁ)—୧ । ମନରେ ରଖିବା; ସ୍ମରଣ ରଖିବା—1. To remember. [ଉ—ସୁକୃତ ହଦ୍ୟାକୁ ଆଚରେ, ଭକ୍ତ-ଜ୍ଞାନକୁ ମନେ ଧରେ । ସତ୍ତିଚ ବୋଲିବା ତାହାରେ, ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଏ ଘୋରସଂସାରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମନେ ଧରା ber.

ମନମେ ଧରନା

୨ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଗୁରୁତର ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To take a thing seriously.

ମନେ ପକା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁମରିବା; ସ୍ମରଣ କରିବା; ସୁମରଣା କରିବା—1.To remember; to cherish in memory. [ଉ—ପକାଉଥିବ ମନେ ସାଉଁଅଛ ମୁହିଁ—କୃତ୍ତିସିଂହ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ. ସତ୍ତ ।] ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚେତାଇ ଦେବା—2. To (ମନେ ପକାଇଦେବା—୨ ଅର୍ଥ ଅନୁରୂପ) remind a person

ମନେ ପକାଇବା **मनमे आना**

ମନେପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ମୃତି ହେବା; ସ୍ମରଣ ହେବା—To occur to one's mind or recollection. [ଉ—ମନାଉଛୁ ଡୋଙ୍ଗେ, ମନେ ପଡୁଥିବ, ମୋର ଏଉଚ ମାଗୁଣି—ଉଷା. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]

ମନେ ପଡିବା **मनमे आना**

ମନେମନ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ମନେ ମନେ (ଦେଖ) —Mane Manemana mane (See) [ଉ—ଥୋକାଏ ଭୁଲସୀ-ମନେ ମନେ **मनमन** ଭଜନ, ଜପ କରନ୍ତି ମନେମନ—ଗାତୀ. ଜର୍ଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ମନେ ମନେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଆପଣାର ମନରେ—1. In Mane mane one's own mind. [ଉ—ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହଦ୍ୟରେ ମନେ ମନେ ଅନ୍ତି ଜର୍ଯୁଁ ମନେ ମନେ—ଗ୍ରାନାଥ. ମହାସାବା ।]

ମନେ ମନେ **मनहीमन**

୨ । ଅନ୍ତରରେ—2. Mentally. ୩ । ଅଗୁପ୍ତ-ଭାବରେ; ଗୋପନରେ—3. Secretly. ୪ । ଆପଣାର କଳ୍ପନାରେ—4. In one's imagination. (ଯଥା—ସେ ମନେ ମନେ ପିଠେଇ ଖାଉଛି ।) ୫ । ଆପଣାର ବିଚାରରେ—5. According to one's own estimation. (ଯଥା—ସେ ମନେ ମନେ ଭାବ ସିଆଣାଠାଏ ।) ୬ । ମୁହଁରେ କିଛି ପ୍ରକାଶ ନ କରି—6. Without speaking out any thing.

ମନେ ମନେ ମିଠା(ଠେ)ଇ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବନ୍ଧେ କଳ୍ପିତ ଚିତ୍ର ମନେ ମନେ ଲାଡୁ ଖାଓୟା ବିଷୟ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବା—

ମନେ ମନେ ମିଠା(ଠେ)ଇ ଖାଇବା **मनकालडु खाना, मनमोदक खाना** To feel joy at some imaginary picture of the future.

ମନେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ମରଣ ରଖିବା; ଭୁଲ ନ ଯିବା—Mane rakhibā 1. To bear in mind; to remember. ୨ । ସ୍ମରଣା କରିବା—2. To recollect.

ମନେ ରଖିବା **मनमे रखना**

ମନେ ରଖନା ୩ । ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା; ଗୁପ୍ତ ରଖିବା—3. To keep a thing to one's self; not to divulge a thing.

ମନେ ହୁଏ—ଦେ. ଅ (ବାକ୍ୟାଂଶ ଅବ୍ୟୟପୂରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—ମୋତେ ଲଗାଯାଏ ଯେ; ବୋଧହୁଏ; ସମ୍ଭବତଃ—Mane hue Meseems; perhaps; probably

ମନେ ହୁଏ **शायद, मालुम होताहै**

ମନେ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୋଧ ହେବା—1. To seem Mane hebā (to me). ୨ । ସ୍ମୃତି ହେବା—2. To be remembered; to be recalled to memory.

ମନେ ହେବା **खयाल होना**

ମନୋଗତ—ସଂ ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମନସ୍+ଗତ=ପ୍ରାପ୍ତ) —ମାନସିକ; ଯାହା ମନରେ ଉଦିତ ହୁଏ—Mental.

Manogata

ମନୋଗତ ଭାବ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଅନ୍ତରକ ଇଚ୍ଛା; ଯେଉଁ ଭାବ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଉଦିତ ହୁଏ—Heart's wish or desire; mental thought not yet expressed or ventilated.

Manogata bhāba

ମନୋଗତି—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ଗତି)—କଳ୍ପନାର କ୍ରୀଡ଼ା—Flights of imagination; the play of fancy.

Manogati

ମନୋଗମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (୭ମ୍ୟା ତତ୍; ମନସ୍+ଗମ୍ୟ)—ଯାହା ମନରେ କଳ୍ପିତ ହୋଇପାରେ; ଚିନ୍ତନୀୟ—Conceivable; thinkable.

Manogamya

ମନୋଜ—ସଂ. ବିଣ (ମନସ୍+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଯାହା ମନରେ ଉଦିତ ହୁଏ—1. Occuring to one's mind. ୨ । ଆପଣା ମନରୁ ଯାହା ଜନ୍ମେ—2. Born of one's own mind. ସଂ. ବ—କାମ; ମଦନ; ମାନସିଜ—Cupid.

Manoja

ମନୋଜଗତ୍(ତ)—ସଂ. ବ (ମନଃ+ଜଗତ୍; ଅନ୍ତଃକରଣ ରୂପ ଜଗତ୍; ରୂପକ ସମାସ)—ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରରେ ବା କଳ୍ପନା ରାଜ୍ୟରେ ଅଙ୍କିତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—The microcosm; the sum total of a man's imagination and thoughts.

Manojagat(ta)

ମନୋଜନ୍ମା—ସଂ. ବ (ମନସ୍+ଜନ୍ମନ୍; ବହୁବ୍ରୀହି)—ମନୋଜ; କାମ—Cupid.

Manojanmā

ମନୋଜବ—ସଂ. ବିଣ (ମନସ୍+ଜବ=ବେଗ)—୧ । (ମନର ବେଗ ପରି ବେଗ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) ମନପରି ଶୀଘ୍ରଗାମୀ—1. Swift like the mind; quick

Manojaba

as thought. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ମନର ଗତି—2. The movements of the mind; flights of imagination; the wings of fancy. ୩ । ମନର ଆବେଗ—3. Restlessness of mind.

ଦଂ. ବ. ପୁଂ—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.

ମନୋଜବା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଗ୍ନିଜିହ୍ୱାନାମ୍ନୀ ଦେବୀ ବିଶେଷ—Name of a Goddess.

Manojabā

ମନୋଜାତ—ସ. ବିଣ (ଷ୍ମୀ ବା ୬ଷ୍ମୀତତ୍; ମନସ୍+ଜାତ)—ମନରେ ଉଦିତ ହୋଇଥିବା; ମାନସିକ—Occuring to one's own mind; mental.

Manojāta

ମନୋଜ୍ଞ—ସ. ବି (ମନସ୍+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ମନୋହର; ଅତି ସୁନ୍ଦର—Charming; beautiful; enchanting. ଦେ. ବିଣ—୧ । ମନଗଢ଼ା; କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ; କାଳ୍ପନିକ—1. Imaginary; born of one's imagination. ୨ । ମନୁଆ—2. Wilful.

Manojña (ସ୍ତ୍ରୀ—ମନୋଜ୍ଞା)

ମନୋଜ୍ଞତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ. (ମନୋଜ୍ଞ+ଭାବ. ତା; ତ୍ୱ)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Beauty.

Manojñatā(twa)

ମନୋଜ୍ଞା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମନୋଜ୍ଞ+ଆ)—ମନୋଜ୍ଞର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Manojña. ସଂ. ବ—୧ । କଳା-ଜୀରା—1. Black cumin seed. ୨ । ଜାଇତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—2. Mace (spice). ୩ । ମଦ୍ୟ (ହି.ଶ)—3. Wine.

Manojñā (ସ୍ତ୍ରୀ—ମନୋଜ୍ଞା)

ମନୋଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ଦଣ୍ଡ)—ମନୋବୃତ୍ତିମାନଙ୍କର ନିରୋଧ—Self-control.

Manodaṇḍa (ମନୋନିରୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନୋଦତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ଦତ୍ତ)—ଦେଇଥିବାପାଇଁ ମନରେ ସଂକଳ୍ପିତ—(a thing) Which has been resolved to be given away.

Manodatta (ସ୍ତ୍ରୀ—ମନୋଦତ୍ତା)

ମନୋଦତ୍ତା କନ୍ୟା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ କନ୍ୟାକୁ କୌଣସି ବର Manodattā kanyā ସହିତ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ କନ୍ୟାପିତା ମନେ ମନେ ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଥାଆନ୍ତି—A daughter who has been bestowed on a bridegroom-elect by a mental resolution of her father or other guardian.

ମନୋଦୁଃଖ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ଦୁଃଖ)—ମାନସିକ ବେଦନା ବା ଅନୁତପ୍ତତା—Mental affliction.

Manoduḥkha

ମନୋଦୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ମନ ଦୂଷିତ ବା କଳୁଷିତ—Of sinful mind.

Manoduṣhṭa (ମନୋଦୂଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନୋଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ଦୃଷ୍ଟି)—ମନୋନେତ୍ର; ମନଶ୍ଚକ୍ଷୁ; କୌଣସି ବିଷୟକୁ କଳ୍ପନାନେତ୍ରରେ ଦେଖିବା—Mental vision.

Manodṛushṭi

ମନୋଦେବତା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ରୂପକ)—ଅନ୍ତଃସ୍ଥା; ବିବେକ (ହି. ଶ)—Conscience.

Manodebatā

ମନୋଦ୍ୱେଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ଉଦ୍ୱେଗ)—ଚିତ୍ତର ଗୁରୁତ୍ୱ—Mental anxiety or restlessness

Manodbega

ମନୋନୟନ—ସ. ବ (ମନସ୍+ନୟନ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅନୁମୋଦନ—1. Approval. ୨ । ପସନ୍ଦ କରି ନେବା; ବାଛିନେବା—2. Nomination; selection; choice. ୩ । ନିର୍ବାଚନ—3. Election. ୪ । ମନୋନେତ୍ର (ଦେଖ)—4. Manonetra (See)

Manonayana

ମନୋନିବେଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ନିବେଶ)—ମନୋ-ଯୋଗ; ଅଭିନିବେଶ—Attention; concentration of mind on a particular matter.

Manonibesa

ମନୋନୀତ—ସ. ବିଣ (ମନସ୍+ନୀତ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ନିର୍ବାଚିତ—1. Selected; chosen; elected. ୨ । (ମନୋନୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନୁମୋଦିତ—2. Approved

Manonīta

ମନୋନେତ୍ର—ସ. ବ (ରୂପକ ସମାସ; ମନସ୍+ନେତ୍ର)—ମନଶ୍ଚକ୍ଷୁ, କଳ୍ପନା ଚକ୍ଷୁ—The mind's eye; mental vision.

Manonetra

ମନୋପଲି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉଳାଙ୍କ-ଠାରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମିଳିବା ଏକଚେଟିଆ ଅଧିକାର; କୌଣସି ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ବିକ୍ରୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏକାଧିକାର—Monopoly.

ମନୋପଲୀ

ମନୋବାଞ୍ଛା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ବାଞ୍ଛା)—ଇଚ୍ଛିତ; ଅଭିଳଷିତ ଇଚ୍ଛା—Heart's desire; wish.

Manobāñchhā (ମନୋବାସନା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମନୋବାଞ୍ଛିତ—ବିଣ)

ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନୋବାଞ୍ଛା+ପୂରଣ)—ମନରେ ଉଦିତ ଥିବା ବାସନାର ପୂର୍ତ୍ତି } ଅନ୍ୟରୂପ ସିଦ୍ଧି—Fulfilment of one's desire; attainment of one's wished-for object; realisation of one's wish.

Manobāñchhā pūraṇa ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧି }

ମନୋବିକାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ବିକାର)—୧ । ମନ-ଗଢ଼ା; ଚିତ୍ତର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥା—1. Unnatural state of mind. ୨ । ଚିତ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠା—2. Mental anxiety; perturbation of mind; revulsion of feeling. ୩ । ଚିତ୍ତର ଦୁର୍ବଳତା—3. Mental weakness; weakness of mind. ୪ । ଚିତ୍ତରେ କୌଣସି ସୁଖଜ ବା ଦୁଃଖଜ ଭାବ ବା ବିକୃତ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା (ହି. ଶ)—4. Emotion. [ଦ୍ର—ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ, କ୍ରୋଧ, ଦୟା ଆଦି ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ମନୋବିକାର

Manobikāra (ମନୋବିକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଟେ । ସାଧାରଣତଃ ମନୋବିକାର ଜାତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେହରେ କାଶ୍ପଥିକ ବିକାର (ଯଥା—ଶ୍ୱେସାଶ୍ଚ, ସ୍ୱେଦ, କମ୍ପ, ଅଶ୍ରୁ, ହୃଦସ୍ପନ୍ଦନ) ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।)

ମନୋବିଚ୍ଛେଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ବିଚ୍ଛେଦ)—ମନାନ୍ତର
Manobichchheda —Ill-feeling; estrangement.

ମନୋବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର, ସ. ପ. ଜ୍ଞେ. ମନ·ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ)—ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମନୋବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ—Psychology.
Manobijñāna

ମନୋବିବାଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ବିବାଦ)—ମନୋ-ମାଳନ୍ୟ; ଦୁଇଜଣଙ୍କର ମନର ଅମେଳ; ମନାନ୍ତର —Disagreement; ill-felling; bad blood; estrangement; difference of opinion between two persons.
Manobibāda

ମନୋବୃତ୍ତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ବୃତ୍ତ୍)—୧ । ଚିନ୍ତା—1. Thought. ୨ । ସ୍ମରଣ, ମନନ, ଅନୁଧ୍ୟାନାଦି ମାନସିକ ବୃତ୍ତି ବା ମନର କାର୍ଯ୍ୟମାନ—2. The operations of the mind, such as memory, thinking, attention etc. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଙ୍ଗାମ) ବ—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର ବା ସ୍ୱତ୍ୱ ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଭରଣପୋଷଣାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦେୟ—A grant for the maintenance of a person who has no title to a property.
Manobṛutti

ମନୋବେଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ବେଗ)—୧ । ମନର ବେଗ ବା ଚଞ୍ଚଳତା—1. Velocity of the thought. ୨ । ମନ ପରି ଚଞ୍ଚଳ ଗତି—2. Swiftness like that of the mind. ୩ । ମନୋଦ୍ୱେଗ; ଚିତ୍ତଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—3. Mental anxiety. ୪ । ମନୋବିକାର (ଦେଖ)—4. Manobikāra (See)
Manobega

ମନୋବେଦନା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ବେଦନା)—୧ । ମାନସିକ ଯାତନା—1. Mental affliction; (ମନୋବ୍ୟଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) mental agony. ୨ । ଅନ୍ତରର ଦୁଃଖ; ମନୋଦୁଃଖ—2. Sadness of the heart; melancholy.
Manobedanā

ମନୋଭଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ଭଙ୍ଗ)—୧ । ମନୋ-ଦୁଃଖ—1. Dejection ୨ । ଆଶାର ଭଙ୍ଗ —2. Disappointment.
Manobhaṅga

ମନୋଭବ—ସଂ. ବ (ମନସ୍+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମନସିଜ, କାମ; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid. ସଂ. ବିଣ—ମନରୁ ଜାତ—Born of the mind.
Manobhaba

ମନୋଭାବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ଭାବ)—ମନୋଗତ ଭାବ; ଅନ୍ତରୁକ ଇଚ୍ଛା—Intention; what is uppermost in one's thoughts or mind.
Manobhāba

ମନୋଭିଲଷିତ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ଅଭିଲଷିତ)—ମନୋଭିଳାଷୀ; ଇପ୍ସିତ—Wished-for; desired. ସଂ. ବ—ମନୋଭିଳାଷ (ଦେଖ)—Manobhilāsha (See)
Manobhilashita

ମନୋଭିଳାଷ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ଅଭିଳାଷ)—ମନସ୍କାମନା—Heart's desire.
Manobhilāsha

ମନୋଭିଳାଷୀ—ସଂ. ବିଣ (୩ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ଅଭିଳାଷୀ)—ଇପ୍ସିତ—Wished-for; desired; longed for. ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନୋବାଞ୍ଛା; ମନସ୍କାମନା; ମନୋରଥ—One's cherished desire; longing of the heart.
Manobhishṭa

ମନୋଭିଳାଷୀ ଫଳ—ସ. ବ (କର୍ମଧା, ମନୋଭିଳାଷୀ+ଫଳ) —ଯେଉଁ ଫଳ ପାଇବାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ବାଞ୍ଛା କରିଥାଏ—The fruits of one's desires.
Manobhishṭa phala

ମନୋଭିଳାଷୀ ଫଳପ୍ରଦ—ସ. ବିଣ (ମନୋଭିଳାଷୀ ଫଳ+ପ୍ର+ଦା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ଯେ ମନୋବାଞ୍ଛା [ମନୋଭିଳାଷୀଫଳପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅନୁସାରେ ଫଳ ଦେଇଥାରେ— Capable of granting one's desires.
Manobhishṭa phalaprada

ମନୋଭିଳାଷୀଫଳ ପ୍ରାପ୍ତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନୋଭିଳାଷୀ ଫଳ+ପ୍ରାପ୍ତି)—ମନୋବାଞ୍ଛାର ମନୋଭିଳାଷୀ ଫଳଲାଭର ମନୋଭିଳାଷୀ ସିଦ୍ଧି } ଅନ୍ୟରୂପ ପୂରଣ; ମନରେ ଥାଇଥିବା ଫଳ ପାଇବା—The fulfilment or attainment of one's desires; the realisation of one's desires.
Manobhishṭa phala prāpti

ମନୋଭୂ—ସ. ବ (ମନସ୍+ଭୂ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ମନସିଜ; ମନୋଭବ; ମଦନ; କାମ—Cupid.
Manobhū

[ମନୋମଥନ, ମନୋମୋହନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନୋମତ—ସ. ବିଣ (ମନସ୍+ମତ)—ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ; ବାଞ୍ଛାନୁରୂପ— To one's liking; agreeable to one's mind; suiting one's fancy.
Manomata

ମନୋମଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମନସ୍+ମଦ)—ମନର ଅହଙ୍କାର— Pride felt in one's mind.
Manomada

ମନୋମୟ—ସଂ. ବିଣ (ମନସ+ମୟ)—ମାନସିକ— Mental.
Manomaya

ମନୋମୟ କୋଷ—ସ. ବ—(ବେଦାନ୍ତଦର୍ଶନ) ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମାର ଆବରଣରୂପେ ଆତ୍ମାକୁ ବେଢ଼ି ରହିଥିବା ୫ ଗୋଟି କୋଷ ବା ଖୋଳ ମଧ୍ୟରୁ ୨ୟ କୋଷ— The 2nd of the 5 sheaths said to envelop the soul of man (in Bedānta philosophy).
Manomaya kosha

ମନୋମାଳନ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ମାଳନ୍ୟ)—୨ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତରୁକ ଅମେଳ; ମନାନ୍ତର— Ill-feeling; disagreement; bad blood; estrangement.
Manomālinya

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନୋମୁଗ୍ଧକର—ସଂ. ବିଣ (ମନସ୍+ମୁଗ୍ଧ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—Manomugdhakara ଯେ ବା ଯାହା ମନକୁ ମୋହିତ କରେ-[ମନୋମୁଗ୍ଧକର୍ତ୍ତୃ—ସ୍ତ୍ରୀ] Enchanting; captivating; enthralling the mind. (ମନୋମୁଗ୍ଧକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନୋମୋହନ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନସ୍+ମୋହନ)—Manomohana ମନୋହର; ମନୋମୁଗ୍ଧକର; ଅତୀବ ରମଣୀୟ—[ମନୋରମ—ଅନ୍ୟରୂପ] Enchanting; fascinating. (ମନୋମୋହନା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ତୁ—ତତ୍ପ ଫଳେ ଯେହୁ ଦୋଇଛି ଏ ବିଣ୍ଟମୋହନ-ମନମୋହନା । ଗୁଧାନାଥ. ଯଯାତି ।]

ମନୋଯାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ମନସ୍+ଯା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. Manojāyī ୧ବ)—ମନ ପରି ବେଗଶାଳୀ—As swift as thought. [ମନୋଯାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମନୋଯୋଗ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍. ମନସ୍+ଯୋଗ)—ମନଃସଂଯୋଗ; Manojoga କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନ ଦେବା; ଅଭିନିବେଶ—[ଅମନୋଯୋଗ—ବିପରୀତ] Attention; concentration of one's mind to a particular matter. (ମନୋନିବେଶ, ମନୋଭିନିବେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମନୋଯୋଗ+Manojoga ākarshaṇa karibā ଆକର୍ଷଣ+କୃ. ଧାତୁ)—ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରା କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର **मनोयोग आकर्षण करना** ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବା—To draw a person's attention to any matter.

ମନୋଯୋଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମନୋଯୋଗ+କୃ. ଧାତୁ)—Manojoga karibā କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନ ଦେବା; ମନ ମନୋଯୋଗ ଦେଓୟା **मनोयोग देना** ଲଗାଇବା—To closely attend to a thing. (ମନୋଯୋଗ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନୋଯୋଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ମନୋଯୋଗ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Manojogī କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅଭିନିବେଶକାରୀ—(ମନୋଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Attentive. (ଅମନୋଯୋଗୀ—ବିପରୀତ)

ମନୋରଞ୍ଜକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ମନସ୍+ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Manorañjaka ୧ । ଚିତ୍ତର ତୁଷ୍ଟିବିଧାୟକ—1. Pleasing; amusing. (ମନୋରଞ୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଚିତ୍ତର ମୁଗ୍ଧତା ସମ୍ପାଦନ—2. Enchanting.

ମନୋରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି—୧ । ଚିତ୍ତର ସନ୍ତୋଷ ସାଧନ—1. Gratification of mind; entertainment; diversion. ୨ । ଚିତ୍ତର ମୁଗ୍ଧତା ସମ୍ପାଦନ—2. Enchantment. ବେ. ବିଣ—ମନୋରଞ୍ଜକ; ଆନନ୍ଦଦାୟକ—Gratifying; entertaining; charming; enchanting.

ମନୋରଞ୍ଜୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମନସ୍+ରଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)-Manorañji ମନୋରଞ୍ଜକ; ମନୋମୋହନ—Gratifying. (ମନୋରଞ୍ଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନୋରଥ—ସ. ବି (ମନସ୍+ରଥ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମନର କାମନା। Manoratha ବା ଅଭିଳାଷ; ମନସ୍କାମନା—1. Desire. ୨ । ଅଭିଳଷିତ ବସ୍ତୁ—2. The desired object.

ମନୋରଥ ଗତି—ସ. ବି (ସ. ଯ. ଲୋ; ମନୋରଥାନୁରୂପ ଗତି)—Manorath gati ୧ । ସଚ୍ଛେଦା ଗମନ ଶକ୍ତି—1. The power of moving according to one's free will; freedom of movement. ୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ମନର ଅଭିଳାଷର ଗତି—2. The movement of one's desires; ambition.

ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମନ ପରି ଦ୍ରୁତଗାମୀ—As swift as thought.

ମନୋରଥ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ସ. ବି—ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଓ ସେ ଦିନ Manoratha dwādasī ଅନୁଷ୍ଠେୟ ବ୍ରତ—The 12th day of the bright fortnight of Chaitra and a religious fast observed that day.

ମନୋରଥ ଦ୍ୱିତୀୟା—ସ. ବି—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା; ଜଗନ୍ନାଥ ମହା-Manoratha dwitiyā ପ୍ରଭୁଙ୍କର ରଥ ଯାତ୍ରା ବା ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ର—The 2nd day of the bright fortnight of Āshārdha; the day of the Puri car-festival.

ମନୋରଥ ସିଦ୍ଧି—ସ. ବି—ମନୋବାଞ୍ଛାର ସାଫଲ୍ୟ—The fulfilManoratha siddhi ment or realisation of one's desires.

ମନୋରମ—ସ. ବିଣ (ମନସ୍+ରମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ରମ୍ ଧାତୁ=ଆନନ୍ଦିତ Manorama କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମନୋଜ୍ଞ; ମନୋହର; (ମନୋରମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନୋମୁଗ୍ଧକର; ସୁନ୍ଦର—Pleasing; charming; beautiful ବେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଶୋଭା—Beauty. [ତୁ—କର୍ତ୍ତାମାତ୍ର ମୋହିଲା ଉହାଁର ମନୋରମ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶ ବିଳାସ ।

ମନୋରମା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମନୋରମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Manoramā Manorama. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଭାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍জ୍ଜୁନଙ୍କର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ପତିବ୍ରତା ସହ୍ନୀ—1. Name of the pious wife of king Kārttabīrjyārjuna. [ତୁ—ପରଶୁରାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ନ କରିବାକୁ ଏ ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ;କିନ୍ତୁ ଏହା କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ୱାମୀ କହିବାରୁ ପତିଙ୍କର ପରାଜୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ବୋଲି ବୁଝିପାରି ଏ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବନ୍ଧନ ଦୂରକରି ଯୋଗାବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ତନୁ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ପ୍ରଜାପତି ରୁଚିଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ରୌଚ୍ୟ ମନୁଙ୍କର ମାତା—2. Name of the wife of 'Ruchi' one of the progenitors of mankind. [ତୁ—ବରୁଣ ପୁତ୍ର ପୁଷ୍କରଙ୍କ ଔରସରେ ସ୍ୱଳ୍ପୋତ୍ପନ୍ନା ଅପୂର୍ବ ଗର୍ଭରୁ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

୩। ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାବିଶେଷ—3. Name of a Buddhist Goddess. ୪। ଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋ ବିଶେଷ—4. Name of a metre of 10 letter. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ସପ୍ତମ ଓ ନବମ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ—ହ୍ର. ଛନ୍ଦସାଗର ।] ୫। ଗୋମୂତ୍ରେରନା—5. A yellow pigment obtained from the body of dead cows. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଡକାଯିବା ନାମ—A name given to females.

ମନୋରମ୍ୟ—ଦେ. ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ. ମନୋରମ୍ନ) —ରମଣୀୟ; ମନୋହର—Beautiful; charming. (ମନୋରମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନୋରଞ୍ଜ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା; ମନସ୍+ରଞ୍ଜ୍ୟ) —ଅନ୍ତଃକରଣରୂପ ରଞ୍ଜ୍ୟ; ରଞ୍ଜ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା ମନ; ହୃଦୟରୂପ ରଞ୍ଜ୍ୟ—The mind or heart (compared to a kingdom).

ମନୋଲୁବ୍ଧକ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ (ମନସ+ଲୁବ୍ଧ+କ) —ଯାହା ଦ୍ୱାରା ମନରେ ଲୋଭ ଜାତ ହୁଏ; ମନର ଲୋଭଜନକ; ମନଲୋଭା ମନୋଲୋଭା } ଦେଶଜରୂପ ମନୋହର—That which causes a hankering after it; fascinating. (ମନୋଲୁବ୍ଧକା—ସ୍ତ୍ରୀ

ମନୋହର—ସ୍ତ.ବଣ (ମନସ୍+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ମନୋହରତା[ତ୍ୱ]—ବିଶେଷ୍ୟ) (ମନୋହରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Manohara ଚମତ୍କାର; ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ; ସୁନ୍ଦର—Enchanting; charming; lovely; beautiful; graceful; fascinating; captivating. ଦେ. ବ—୧। ଲଙ୍କାକୁ ଚୂନା ଚଉ ଗୁଡ଼ରେ ପାଗ କରି ଭଜାର କରିଯିବା ମୁଆଁ—1. Balls made of powdered fried paddy seasoned with molasses. [ଦ୍ର—ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ବୋହୂଙ୍କୁ ଏହାକୁ ଝିଅଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପଠାଯାଏ ।]

ମନୋହରା ଲଡୁ, ଲାଇ ୨। ଏକପ୍ରକାର ମିଠାଇ—2. A kind of sweetmeat.

ମନୋହରଣ—ସ. ବ (ଚୁରାଦି ଉଭ;ମନସ୍+ହରଣ)—୧। ଚିତ୍ତାକର୍ଷଣ; ମନକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା—1. Fascinating the mind; attracting a person's mind or heart. ୨। ମନରେ ଅନୁରାଗ ଉତ୍ପାଦନ—2. Sowing the seeds of love or attachment in the mind of a person.

ମନୋ(ନୁ)ହର ଫାସିଆର ପାଲ—ଦେ.ବ—ସତ୍ୟପୀର ବା ସତ୍ୟନାରାୟଣ Mano(nu)hara phāsiārā pālā ପାଲାର ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ—One of the stories of the Satyapīra Deity. [ଦ୍ର—ଏହି ଗଳ୍ପରେ କଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ମନୋହର ଫାସିଆର ନାମକ ଜଣେ ଭକାଇତ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କର ଜଣେ ବିଦେଶାଗତ ଭକ୍ତକୁ ବୌଶଳକ୍ରମେ ଅପଣାର ଘରକୁ ଫସ୍ଲାଇ କରି ଅଣି ଜଳର କନ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୟ ମୂଲ୍ୟ କରାଇ ପଥିକକୁ ମାର ପକାଇବାକୁ ବସିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟପୀର ପ୍ରତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଦସ୍ୟାରୁ ଉକ୍ତ ଭକାଇତର ଝିଅ ରଙ୍ଗଲତା ଉକ୍ତ ବିଦେଶାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ତାହାଠାରେ ପତିରୂପରେ ଆତ୍ମରା ହୋଇ ତାକୁ ସ୍ୱୀୟ ପିତାର ତସ୍କାମ୍ରରୁ ରକ୍ଷା କଲା ।]

ମନୋହରା—ସ୍ତ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମନୋହର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧। ଯୁଥିକା; Manoharā ଯୁଇଫୁଲ—1. A kind of small asmine. ୨। ଜାତିପୁଷ୍ପ; ଜାଇଫୁଲ—2. Another kind of jasmine. ୩। ସୁବର୍ଣ୍ଣ—3. Gold.

ମନୋହର—ବେଦେ. ବ—ମନଆର (ଦେଶ)—Manihāri (See) Manohari ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସାମୁଦ୍ରିକ କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—A kind of small seafish. [ଦ୍ର—**ମନିହାରୀ** ଏହା ଦେଖିବାକୁ କେରଣ୍ଡି ମାଛ ପରି ।]

ମନୋହର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ. ବଣ. ପୁଂ (ମନସ୍+ହର୍ତ୍ତୃ, ୧ମା. ୧ବ) —ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ—Fascinating. Manoharttā (ମନୋହର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନୋହାରିତା(ତ୍ୱା)—ସ୍ତ. ବ (ମନୋହାରିନ୍+ତା, ତ୍ୱ) —ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Loveliness; charm. Manohāritā(twa)

ମନୋହାରୀ—ସ୍ତ. ବଣ. ପୁଂ (ମନସ୍+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ—Fascinating; attractive. ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ ମନୋହାରିନ) ମନୋହାରିଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ୧। (ପୁଂ) ପ୍ରେମିକ—1. (a female's) (ମନୋଲ୍ଲାସା—ଅନ୍ୟରୂପ) Lover. [ଦ୍ର—ନବମାଳ ଗ୍ରୋର ସ୍ୱାଧିକା ମନୋହାରୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ଆଦି ।] ୨। (ସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ତ. ମନୋହାରିଣୀ) ପତ୍ନୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା—2. Wife. (ଦ୍ର—ଉଦ୍ଦେଗ ମନେ ଧର ନଳ-ମନୋହାରୀ, ସେଠାରୁ ଗଲେ ଘୋରବନକୁ ବାଘାର—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।)

ମନୋହ୍ୱା—ସ୍ତ. ବ (ମନସ୍+ହ୍ୱେ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ଆ)—ମନଃଶିଳା Manohwā (ହ୍ର. ଶ) —Red arsenic.

ମନ୍ତ—ଦେ. ବଣ, ପ୍ରତ୍ୟୟ ପୁଂ. (ସ୍ତ. ମତ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଅପଭ୍ରଂଶ; ଯଥା—ଗୁଣମନ୍ତ, ଧନମନ୍ତ, ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ) ଯାହାର ଅନ୍ତିମ—**ମନ୍ତ** A suffix which is a variation of the **ମନ୍ତ** Sanskrit suffix 'Mat' ଦେ. ଅ. ପ୍ରତ୍ୟୟ—(ମନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସର୍ବନାମ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ; ଯଥା—ଏମନ୍ତ, ସେମନ୍ତ, ତେମନ୍ତ) ସଦୃଶ; ପ୍ରକାରେ—(An affix added to pronouns meaning) Like; in (such) a manner.

ମନ୍ତବ୍ୟ—ସ.ବଣ (ମନ୍.ଧାତୁ+କର୍ମ ତବ୍ୟ)—୧। ମନ୍ତବ୍ୟ;ଚିନ୍ତନୀୟ— Mantabya 1. Conceivable. ୨। ବିଚାର୍ଯ୍ୟ; ଚିନ୍ତନୀୟ— 2. Thinkable. ୩। ବିବେଚନା ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be considered. ୪। ମାନନୀୟ (ହ୍ର. ଶ)— ମନ୍ତବ୍ୟ 4. Respectable. ଦେ. ବ—୧। ଅଭିପ୍ରାୟ— **ମନ୍ତବ୍ୟ** 1. Remark. ୨। ପ୍ରକାଶିତ ଅଭିପ୍ରାୟ—2. Expressed intention. ୩। ମତ—3. Opinion.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ତବ୍ୟ କ(କା)ଲମ୍—ଦେ. ବ (ମନ୍ତବ୍ୟ+ଇଂ. କଲମ୍; କତରଆ)—Mántabya ka(kā)lam ମନ୍ତବ୍ୟ କଲମ **मन्तव्य कलम** ଅଲେଖା ସ୍ତମ୍ଭ ମନ୍ତବ୍ୟ ଲେଖାଯିବା ପାଇଁ ଛଡ଼ାଯାଇ ଥାଏ—A column of space left or [ମନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ତମ୍ଭ(ର)—ଅନ୍ୟରୂପ] intended for the endorsement of remarks or opinions; the remarks-column of a form or statement.

ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା—Mantabya debā ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଓୟା **मन्तव्य देना** To give an opinion.

ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ—ଦେ ବ (ଅଧିକ୍ରକ)—ଆପଣାର ଅଭିପ୍ରାୟର ବ୍ୟକ୍ତୀକରଣ—Mantabya prakāś Passing of a remark. ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ **मन्तव्यप्रकाश**

ମନ୍ତବ୍ୟ ଲିପି—ଦେ. ବ—ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶକ ଲେଖା—A writing embodying a person's opinion. ମନ୍ତବ୍ୟ ଲିପି **मन्तव्य लिपि** (ମନ୍ତବ୍ୟଲେଖ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ତମ୍ଭ—ସ. ବ—(ଅଧିକ୍ରକ ପ୍ରୟୋଗ)—ମନ୍ତବ୍ୟ କଲମ୍ (ଦେଖ) Mantabya stambha Mantabya kalam (See)

ମନ୍ତର—ଗ୍ରା. (ତଦ୍ଭ)ବ -(ସ.ମନ୍ତ୍ର)—ମନ୍ତ୍ର(ଦେଖ)—Mantra (See) Mantara ମନ୍ତର **मन्तर** [ତୁ—ମନ୍ତର ଦେଇ ଅନ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ର ପୁଂସ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟ୍ଟୁଚ୍ଚାଣ୍ଡୁ ସୁନ୍ଦସ୍ତ ।]

ମନ୍ତର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ ମନ୍ତ୍ର+କୃ ଧାତୁ)—ମନ୍ତ୍ର କରିବା (ଦେଖ)—Mantara karibā Mantra karibā (See) ମନ୍ତର କରା **टोना मन्तर करना**

ମନ୍ତର ଘି(ଘେ)ନିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ସ. ମନ୍ତ୍ର+ଗ୍ରହଣ)—ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବା (ଦେଖ)—Mantara ghi (ghe)nibā Mantra grahaṇa karibā (See) ମନ୍ତ୍ର ଲଓୟା **मन्तर लेना** (ମନ୍ତର ନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ତର ଦେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ସଂ. ମନ୍ତ୍ର+ଦା ଧାତୁ)—ମନ୍ତ୍ର ଦେବ (ଦେଖ)—Mantara debā Mantra debā (See) ମନ୍ତ୍ର ଦେଓୟା **मन्तर देना**

ମନ୍ତର ଯନ୍ତର—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ମନ୍ତ୍ର+ଯନ୍ତ୍ର)—ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର (ଦେଖ) Mantara jantara Mantra jantra (See) ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର **मन्तर यन्तर**

ମନ୍ତା—ସଂ ବିଣ୍.ସୁଂ (ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ;୧ମା.୧ବ)—୧ । ମନନକାରୀ; Mantā ଅନୁଚିନ୍ତନକାରୀ—1. Contemplating. ୨ । (ମନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମନ୍ତ୍ରଣାଦାତା; ମନ୍ତ୍ରୀ—2. Councillor; counsellor; advisor;

ମନ୍ତା(ଣ୍ଡା)ଣ୍ଡ(ଡ଼ୀ)—ଦେ. ବ—ମନ୍ତ୍ରୀ (ଦେଖ) Mantā(ntha)rī(ṛī) Manthari (See)

ମନ୍ତି(ନ୍ତେ)—ଦେ. ଅ. ତୃତ୍ୟସ୍ତ (ସର୍ବନାମ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ ଯଥା—Manti [nte] ମୋମନ୍ତି, ମୋମନ୍ତେ; ସେମନ୍ତି, ସେମନ୍ତେ; କେମନ୍ତି, ମତ, ମତନ କେମନ୍ତେ; ଯେମନ୍ତି, ଯେମନ୍ତେ)—ତୁଳାରେ— **सा** Like.

ମନ୍ତିକା—ଦେ. ବଣ ଓ ଅ—ପ୍ରକାରର—Of (any) kind. [ତୁ—Mantikā ସର୍ବନାମ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ । ଯଥା—ଏମନ୍ତିକା=ଏମତନ **सा** ପ୍ରକାରର ।] (ଯଥା—ମତେ ଏମନ୍ତିକା କଥା (ମନ୍ତବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) **अये** ନାହିଁ ।)

ମନ୍ତିରି—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମନ୍ତ୍ରୀ)—ମନ୍ତ୍ରୀ (ଦେଖ) Mantirī ମନ୍ତ୍ରୀ **मन्तरी** Mantrī (See)

ମନ୍ତୁ—ସ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୁ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟ—1. Man. Mantu ୨ । ରାଜା—2. King. ୩ । ପ୍ରଜାପତି—3. The primordial progenitor of mankind. ୪ । (+ଭାବ. ତୁ) ଈର୍ଷା—4. Envy; spite; rancour, ୫ । କ୍ରୋଧ—5. Anger. ୬ । (+କର୍ମ. ତୁ) ଅପରାଧ—6. Fault; crime.

ମନ୍ତୁରା—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ତ୍ରଣ)—ଅଭିମନ୍ତ୍ରଣ—Act of consecrating a thing by reciting mystic incantations. ଦେ. ବଣ—ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ—Mantura ପଢ଼ା **पढना** ପଢ଼ା **पढाहुआ** Consecrated by the recital of mystic incantation.

ମନ୍ତୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନ୍ତ୍ରଣ)—ଅଭିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା; ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଫୁଙ୍କିବା—ମନ୍ତ୍ରିତକରା; ମନ୍ତ୍ରାନ Mantura(re)ibā ମନ୍ତ୍ରାନା **मन्तराना** To consecrate a thing by uttering mystic formulas over it. (ମନ୍ତୁରବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ତୁ—ମନ୍ତ୍ରଯାଠ କରି ଧୂଳି, ଲୁଣ ଓ ଜଳ-ଆଦିକୁ ମନ୍ତୁରାଇବାକୁ ହୁଏ । ଏପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବା ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଦିଆଯାଏ ।]

ମନ୍ତ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ମନ୍ତ୍ରଣା କରିବା—1. To consult; to take counsel; ୨ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା—2. To counsel; to give advice. ୩ । ବିଚାର କରିବା—3. To deliberate; to ponder. ୪ । ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ବା ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ପବିତ୍ରୀକୃତ ବା ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କରିବା—4. To consecrate (a thing or place) by chanting or applying esoteric formulas; to enchant with spells or charms. ୫ । କହିବା; ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—5. To speak; to mutter (Apte).

ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବ (ମନ୍ତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ବୈଦିକ ଉପାସନାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦେବତାବିଶେଷଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ ବା ପଦ—1. A sacred mystic text; mystic syllable or words used in the vedic worship of different Deities; incantation; mystic formula. [ତୁ—ଯାହାଦ୍ୱାରା ବିଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହୁଏ ଓ ସଂସାର ସାଗରରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର ପାଏ ତାହାକୁ ମନ୍ତ୍ର କୋଲ୍ଲଯାଏ । ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମନନ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଣ ଲଭ କରୁଏ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବତାଙ୍କ ଉପାସନା ପାଇଁ ଓ ୱାନ ଦାନାଦିପାଇଁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ମନ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି; ନରୁ କୁ ଅଡ଼ୁସାରେ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରକୁ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଇ ଅଛି । ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ପରୋକ୍ଷଜ୍ଞାନ କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି 'ସେ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ତାହାକୁ ପରୋକ୍ଷକୃତ, ଯହିଁରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି 'ତୁମେ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷକୃତ; ଯହିଁରେ ନଜଠାରେ ଦେବତାଙ୍କର ଅପ୍ରୋପ କରାଯାଇ ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ ଓ ମୁଦ୍ରାଦ୍ୱାରା ସୁଦ୍ଧ କରାଯାଏ ତାହାକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଏ । ମନ୍ତ୍ରର ଋଷିପୃ ପ୍ରାପୃଷ୍ଟଃ ସୁଦ୍ଧ, ଆଶୀର୍ବାଦ, ଶପଥ, ଅଭିଶାପ, ପରଦେବନା, ନଜା, ନଜର ମଙ୍ଗଲକାମନା, ଶତ୍ରୁର ଅନିଷ୍ଟ କାମନା ଅଟେ । ମୀମାଂସା ଅନୁସାରେ ବେଦର ଯେଉଁ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା କୌଣସି କର୍ମ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ବା ଉତ୍ସାହ ମିଳେ ତାହାକୁ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଏ । ମୀମାଂସାକାର ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେବତା ବୋଲି ମାନ ଅଛନ୍ତି ଓ ମନ୍ତ୍ର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦେବତା ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହି-ଅଛନ୍ତି । ବୈଦିକ ଗଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଯଜୁଃ ଓ ପଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଋକ୍ ଓ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଗୀତ ହୁଏ ତାକୁ ସାମନ୍ କହନ୍ତି । ଉନ୍ନ ଅନୁସାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନତା ଓ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ କାମନାର ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ; ବେଦର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ମନ୍ତ୍ରମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି, ତାକୁ ସହିତା ବୋଲାଯାଏ । ଅଧିକାଂଶ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଯୁକ୍ତ ଏକ ବା ତତୋଧିକ ଅକ୍ଷର ଥାଏ; ତାକୁ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରର ବା ମନ୍ତ୍ରୋଦିଷ୍ଟ ଦେବତା-ଙ୍କର ବୀଜମନ୍ତ୍ର ବା ବୀଜ ବୋଲାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ମନ୍ତ୍ରମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ 'ଓଁ' ବୋଲାଯାଏ; ଯଥା—ଓଁ ନମଃ ଶିବାସ୍ୱ ।]

୨ । ମନ୍ତ୍ରଣା; ଗୁପ୍ତକଥା; ପରାମର୍ଶ—2. Secret consultation; counsel; deliberation. ୩ ସଙ୍କଳ୍ପଦ୍ୱାରା ବିଷୟିତ ରାଜନୀତିକ ଗୁପ୍ତକଥା—3. Political consultation; policy; secret consultation regarding the administration of a state. ୪ । ବଶୀକରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ଉଚ୍ଚାଟନାଦି ଅଭିଷ୍ଟର ନମନ୍ତେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପଦ୍ଧତି—4. Spells or charms applied for the purpose of bringing persons under one's control, hypnotising or influencing the action of other people; a charm; a spell. ୫ । ରହସ୍ୟ; ଗୁପ୍ତକଥା—5. A secret. ୬ । କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ଆରାଧନା ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି (ଯଥା—କାତ୍ୟାୟନ ମନ୍ତ୍ର, ଦୁର୍ଗାମନ୍ତ୍ର)—6. A formula specified for a particular Deity. ୭ । ବେଦର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ମନ୍ତ୍ରମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଅଛି; ସଂହିତା—7. The portion of the Bedas containing the Mantras or formulas for prayers to different Deities. ୮ । ଗୁପ୍ତ ଵିଷୟରଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ଉପାୟ—8. Secret plan (Apte). ୯ । କୌଣସି କର୍ମର ମୂଳଗାଣ—9. Policy (Apte). ୧୦ । ରାଜନୀତିକୁଶଳତା—10. Statesmanship (Apte). ୧୧ । ନିଜର ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କ ଉପାସନା ମନ୍ତ୍ର; ଯାହା ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ—11. Sacred formula for praying to one's particular titular Deity, which the spiritual preceptor whispers into the ears of devotee at the initiation of the latter. ୧୨ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବୈଦିକ ଉପଚାର ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ମନ୍ତ୍ର (ଯଥା—ଧୂପମନ୍ତ୍ର, ଦୀପମନ୍ତ୍ର, ଅର୍ଘ୍ୟମନ୍ତ୍ର, ବଳିମନ୍ତ୍ର, ସ୍ନାନ ମନ୍ତ୍ର)—12. Different formulas set for different vedic rituals. ତେ. ବ—୧ । (ଅମୁକ ହିଂସ୍ର ଜୀବର) ଉତ୍ପାତ ବା ଦଂଶନାଦିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ପଦ (ଯଥା—ସାପମନ୍ତ୍ର, ବିଛାମନ୍ତ୍ର)—1. Set formula used as a charm against the attack or biting of snakes, scorpions, tigers and other animals. [ଦ୍ର—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ପୂର୍ବରେ ତତ୍ତତ୍ ବିଷୟର ସୂଚକ ଶବ୍ଦମାନ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ; ଯଥା—ଲୁଣମନ୍ତ୍ର, ଗାରଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର, ଡାହାଣୀ ଛଡ଼ା ମନ୍ତ୍ର, ରକାଛଡ଼ା ମନ୍ତ୍ର, ସର୍ପବନ୍ଧନ ମନ୍ତ୍ର, ବିଷଝଡ଼ା ମନ୍ତ୍ର, ଚଲୁମନ୍ତ୍ର ।]

ମନ୍ତ୍ର କରିବା—ତେ. କି (ସଂ. ମନ୍ତ୍ର + କୃ. ଧାତୁ)—୧ । ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ Mantra karibā କରିବା—1. To apply spells or ମନ୍ତ୍ରକରା charm. ୨ । ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଅଭିଭୂତ କରିବା—**यन्तरमन्तरकरना** To enchant by means of charm.

ମନ୍ତ୍ରକାର—ସଂ. ବ (ମନ୍ତ୍ର + କୃ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମନ୍ତ୍ରର ରଚକ—Mantrakāra The composer of a Mantra.

ମନ୍ତ୍ର କୁଶଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ମନ୍ତ୍ରଣାପଟୁ; ପରାମର୍ଶ ଦାନରେ Mantra kuśala ଦକ୍ଷ—Adept in giving advice. (ମନ୍ତ୍ରକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ମନ୍ତ୍ରକୁଶଳତା—ବ]

ମନ୍ତ୍ରକୃତ୍—ସଂ. ବଣ (ମନ୍ତ୍ର + କୃ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ମନ୍ତ୍ରର Mantrakṛut ରଚୟିତା—The composer of a Mantra. ସଂ. ବଣ—୧ । ପରାମର୍ଶକାର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—1. Consulting. ୨ । ପରାମର୍ଶଦାତା (ହି. ଶ)—2. Advising; advisory. ୩ । ଦୌତ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. Acting as a messenger.

ମନ୍ତ୍ର ଗୁପ୍ତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମନ୍ତ୍ର + ଗୁପ୍ତି)—ମନ୍ତ୍ରଣାରୁ ପ୍ରକାଶ କ Mantra gupti କର ମନେ ମନେ ରଖିବା—Keeping of a counsel to one's self.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ତ୍ର ଗୁରୁ—ସ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ, ମନ୍ତ୍ରଦାତା ଗୁରୁ)—ପାଞ୍ଚାଗୁରୁ—
Mantra guru Spiritual preceptor.

ମନ୍ତ୍ର ଗୂର୍ଦ୍ଧ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗୁପ୍ତଚର; ଗୁପ୍ତନା—
Mantra gūrdha A spy.

ମନ୍ତ୍ର ଗୃହ—ସ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—ମନ୍ତ୍ରଣାଗାର—
Mantra gṛuha A cabinet; a counsel chamber.
(ମନ୍ତ୍ର ଭବନ, ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ, ମନ୍ତ୍ରଣାଗାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଶିଷ୍ୟର ବା ଶିଷ୍ୟାର
Mantra grahaṇa ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ର ନେବା କର୍ମ; ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ପାଞ୍ଚା ଗ୍ରହଣ—The acceptance of or the initiation into a mystic formula from or by one's spiritual preceptor.

ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଇଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରର ପାଞ୍ଚା ପାଇବା—
Mantra grahaṇa karibā To be initiated into a
ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରନା mystic formula by the spiritual
मन्तर ग्रहण करना preceptor.

ମନ୍ତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜପା ଦେଉଥିବା ମନ୍ତ୍ରରେ
Mantra chaitanya ଜ୍ଞାଦିଷ୍ଟ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବେଶିତ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି—Infusion of life or vitality or potency into a Mantra
[ଦ୍ର—କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରରେ ଚୈତନ୍ୟର ଅନୁପ୍ରବେଶ ନ କରାଇ ତାହା ଜପ କଲେ ତହିଁରେ ଅଭୀପ୍ସିତ ଫଳ ମିଳେ ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଚୈତନ୍ୟ ବା ଜୀବନୀଶକ୍ତି ପ୍ରବେଶ କରାଇବା ପାଇଁ କେତେକ ଅନୁଷ୍ଠାନ (ଯଥା—ପୂଜା, ଧ୍ୟାନ, ସ୍ତୋତ୍ର ପାଠ ଓ ନ୍ୟାସ ଆଦି) କରିବାର ବିଧି ଅଛି; ତାହା ହେଲେ 'ମନ୍ତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ' ହୁଏ ଓ ପରେ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଜପଦ୍ୱାରା ଫଳ ମିଳେ ହୁଏ ।]

ମନ୍ତ୍ର ଜ(ଜା)ପ—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରର ବାରଂବାର
Mantra ja(jā)pa ମାନସିକ ସ୍ମରଣ ବା ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଶୁଣା ନ ଯିବା ପ୍ରକାରେ ଉଚ୍ଚାରଣ—Repeated inaudible recitation or muttering of a mystic formula.

ମନ୍ତ୍ର ଜପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନ୍ତ୍ର+ଜପ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି
Mantra japibā ମନ୍ତ୍ରକୁ ବାରମ୍ବାର ସ୍ମରଣ କରିବା—1. To
ମନ୍ତ୍ର ଜପନା **मन्तर जपना** repeatedly mutter a mystic formula mentally [ଦ୍ର—ଜପ କରିଥିବା ମନ୍ତ୍ରର ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା କରିବା ପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାରର ମାଳା ବା ଅଙ୍ଗୁଠିର ପର୍ବଦ୍ୱାରା ଗଣନା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟକୁ ବାରଂବାର ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା—2. (figurative) To constantly or repeatedly ponder over a particular matter.

ମନ୍ତ୍ର ଜଳ—ସ. ବ—(ମ. ତ. ଲୋ)—ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ଷିତ ବା ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ
Mantra jala ଜଳ—Water consecrated by Mantra.

ମନ୍ତ୍ର ଜିହ୍ୱ—ସ.ବ—(ମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ଜିହ୍ୱା ଯାହାଙ୍କର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଗ୍ନି—
Mantra jihwa Fire.

ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—ସ. ବ୍ରୀ. ତ୍ପୁ—୧ । ମନ୍ତ୍ରବିତ୍; ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଜାଣେ—1. Ver-
Mantrajña sed in mystic formulas. ୨ । ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞା (ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) କୁଶଳ—2. Adept or expert in giving counsel. ୩ । ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନ୍ତ୍ରଣା ବିଷୟକୁ ଜାଣେ—3. Knowing the secret counsels of other people. ସ. ବ—୧ । ମନ୍ତ୍ରୀ—1. A counsellor; a councillor. ୨ । ପାଞ୍ଚାଗୁରୁ—2. Spiritual preceptor. ୩ । ଗୁପ୍ତଚର—3. A spy.

ମନ୍ତ୍ରଣ—ସ. ବ—(ମନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପରାମର୍ଶ; ସଲ୍ଲା;
Mantraṇa କୌଣସି ବିଷୟରେ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମିଳିତ ବିଚାର-
(ମନ୍ତ୍ରଣୀୟୁ—ବିଣ) 1. Consultation; counsel; deliberation. ୨ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା—2. Advising; counselling. ଦେ. ବ—ଅଭିମନ୍ତ୍ରଣ; ମନ୍ତ୍ରପୂତ କରିବା—
Consecration of a thing by uttering specific formulas

ମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—ଦେ. ବ—(ସ. ମନ୍ତ୍ରଣ+କୃ ଧାତୁ)—ମନ୍ତ୍ରଣାଇବା
Mantraṇa karibā (ଦେଶ)—Manturāibā (See)

ମନ୍ତ୍ରଣା—ସ. ବ—(ମନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରଣ
Mantraṇā (ଦେଶ)—1. Mantraṇa (See) ୨ । ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ—2. Secret consultation conspiracy.

ମନ୍ତ୍ରଣା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନ୍ତ୍ରଣା+କୃ ଧାତୁ)-(ଏକାଧିକ ଲୋକ)
Mantraṇā karibā ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ) ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ
ମନ୍ତ୍ରଣା କରନା ମନ୍ତ୍ରଣା କରା କରିବା—To hold a secret consultation;
मन्त्रणा करना to conspire.

ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମନ୍ତ୍ରଣା+ଦା ଧାତୁ)—ଗୁପ୍ତରେ
Mantraṇā debā ପରାମର୍ଶ ଦେବା—To instigate;
ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଓୟା **मन्त्रणा देना** to tender secret advice.
(ମନ୍ତ୍ରଣା ନେବା—ବିପରୀତ)

ମନ୍ତ୍ରଣା ସଭା—ସ. ବ—(ମ. ତ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ସଭାରେ ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ
Mantraṇā sabhā କରାଯାଏ—Privy council; a secret sitting for consultation.

ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବ—(ସହତର) (ସଂ. ମନ୍ତ୍ର+ତନ୍ତ୍ର)—ମନ୍ତ୍ର ଓ
Mantra tantra ତାନ୍ତ୍ରିକ ବିଧିଦ୍ୱାରା ଦେବାରାଧନା—Mystic
ତନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର **मन्तर तन्तर** charms and worship.

ମନ୍ତ୍ର ଦାତା—ସଂ. ବ. ପୁ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାଞ୍ଚାଗୁରୁ; ଯେ ଇଷ୍ଟ
Mantra dātā ମନ୍ତ୍ର ବିଅନ୍ତି—1. One's spiritual
(ମନ୍ତ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) preceptor. ୨ । ପରାମର୍ଶଦାତା—
(ମନ୍ତ୍ରଦାତ୍ରୀ, ମନ୍ତ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Advisor.

ମନ୍ତ୍ର ଦାନ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ (ଦେଶ)
Mantra dāna Mantra Pradāna (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ତ୍ର ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନ୍ତ୍ର+ଦା ଧାତୁ)—୧ । ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା (ଦେଓ)—1. Mantra pradāna karibā (See). ୨ । ପ୍ରରୋଚିତ କରିବା—2. To instigate; to insite. ୩ । ଅନ୍ୟକୁ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ଦେବା—3. To give advice in secret.

Mantra debā କରିବା (ଦେଓ)—1. Mantra pradāna karibā (See). ୨ । ପ୍ରରୋଚିତ କରିବା—2. To instigate; to insite. ୩ । ଅନ୍ୟକୁ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ଦେବା—3. To give advice in secret.

ମନ୍ତ୍ର ଦୀଧିତି—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ତ୍ର=ବେଦାଦି ଉପାସନାର ଉପଯୋଗୀ ବାକ୍ୟ+ଦୀଧିତ=ଆଲୋକ)—ଅଗ୍ନି; ବହ୍ନି—Fire.

Mantra dīdhiti ଯୋଗୀ ବାକ୍ୟ+ଦୀଧିତ = ଆଲୋକ)—ଅଗ୍ନି; ବହ୍ନି—Fire.

ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ରଷ୍ଟା—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ପ୍ରୌଢ଼ସି ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ ବା ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିବା (ଋଷି)—(ମନ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. (the sage) Who was the first to pronounce or proclaim any vedic Mantra.

Mantra drashṭā ପ୍ରକାଶ ବା ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିବା (ଋଷି)—(ମନ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. (the sage) Who was the first to pronounce or proclaim any vedic Mantra.

ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ରଷ୍ଟା
ମନ୍ତ୍ର ଦର୍ଶୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ହଜାର ହଜାର ସେ ମନ୍ତ୍ରମାନ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଅଛି, ସେଉଁ ଋଷିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛି, ସେ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଦେଖି ପାରିଲେ ଓ ବୋଲିଲେ ଓ ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଋଷିଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ବେଦଜ୍ଞ—2. Versed in the Bedas.

ମନ୍ତ୍ର ଧୂଳି—ବି. ବ (ସ. ମନ୍ତ୍ରିତ+ଧୂଳି)—ଯେଉଁ ଧୂଳି ମନ୍ତ୍ରର ସାଇଥାଏ; ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ଧୂଳି—Dust which has been made potent for a certain purpose by spell.

Mantra dhūḷi ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ଧୂଳି—Dust which has been made potent for a certain purpose by spell.

ମନ୍ତ୍ରିତ ଧୂଳୀ, ମନ୍ତରାଇ ହୁଇ ଧୂଳୀ

(ଦ୍ର—ଗ୍ରାମ କ୍ରୋଧ ସର୍ପକୁ ବଳବା ଇଚ୍ଛାରେ, ପଳାଇଲେ ମନ୍ତ୍ର ଧୂଳିକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଖରେ । କୃଷ୍ଣଦିଦ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

[ଦ୍ର—ମନ୍ତ୍ର ଧୂଳି ସର୍ପ ଓ ବ୍ୟାଘ୍ରାଦିଙ୍କ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଲେ ସର୍ପାଦି ଆକ୍ରମଣ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ରୁଦ୍ଧ ସାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଚୋରମାନେ ଜନ୍ଦ୍ରତ ଗୃହସ୍ଥାଦିଙ୍କ ଉପରେ ମନ୍ତ୍ର ଧୂଳି ପକାଇଲେ ସେମାନେ ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରାରେ ଅଭିଭୂତ ହୁଅନ୍ତି, ଓ ଏହି ସୁଯୋଗରେ ଚୋରମାନେ ଘରୁ ସବୁସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠି ନେଇଥାନ୍ତି ।]

ମନ୍ତ୍ର ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବା (ଦେଓ)

Mantra nebā Mantra grahaṇa karibā (See)

ମନ୍ତ୍ର ନେଓୟା **ମନ୍ତ୍ର ଲେନା**

ମନ୍ତ୍ର ପୁରଶ୍ଚରଣ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ବିଧି ପୂର୍ବକ ମନ୍ତ୍ର ଜପ—The recitation of a mystic formula in the manner enjoined in the text.

Mantra puraścharaṇa ପୂର୍ବକ ମନ୍ତ୍ର ଜପ—The recitation of a mystic formula in the manner enjoined in the text.

ମନ୍ତ୍ର ପୂତ—ସ. ବିଶ (୩ଯା ତତ୍)—ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ରୀକୃତ—

Mantra pūta Consecrated by means of Mantras.

ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ) —ଗୁରୁଙ୍କର ଶିଷ୍ୟକୁ ଇଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର ଦେବା—The initiation of a disciple into a particular mystic formula by a spiritual preceptor.

Mantra pradāna ଦେବା—The initiation of a disciple into a particular mystic formula by a spiritual preceptor.

ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ)—୧ । ଗୁରୁଙ୍କର ଶିଷ୍ୟକୁ ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ରର ଦୀକ୍ଷା ଦେବା ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରା —1. To initiate a disciple. ୨ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା; ପ୍ରରୋଚିତ କରିବା—2. To instigate.

Mantra pradāna karibā ଶିଷ୍ୟକୁ ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ରର ଦୀକ୍ଷା ଦେବା ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରା —1. To initiate a disciple. **मन्त्र प्रदान करना** ୨ । ପରାମର୍ଶ ଦେବା; ପ୍ରରୋଚିତ କରିବା—2. To instigate.

ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କୌଣସି ବିଶେଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିବାର୍ଥ ମନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର—(ମନ୍ତ୍ର ଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) The application or exercise of a mystic formula for a certain end.

Mantra prayoga ସାଧିବାର୍ଥ ମନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର—(ମନ୍ତ୍ର ଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) The application or exercise of a mystic formula for a certain end.

ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କା—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ତ୍ର+ଫୂତ୍କାର)—୧ । ଶିଷ୍ୟର କର୍ଣ୍ଣ ନିକଟରେ ଗୁରୁଙ୍କର ଅନୁଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ମନ୍ତ୍ରର ଉଚ୍ଚାରଣ—1. The low mutterance of a Mantra near the ear of a disciple. ୨ । ଗୋପନରେ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦାନ—2. Whispering evil counsel into another's ears. ୩ । ଗୁରୁ—3. One's spiritual preceptor. ଦେ. ବିଶ—୧ । ଯେ ଶିଷ୍ୟକୁ ଗୁରୁମନ୍ତ୍ର ଦିଅନ୍ତି—1. Whispering secred formulas into the disciple's ears. ୨ । ମନ୍ତ୍ରଣା ଦାତା—2. Giving secret councels.

ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନ୍ତ୍ର+ଫୂତ୍କାର)—୧ । ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା (ଦେଓ)—1. Mantra pradāna karibā (See) ୨ । କାନରେ ଗୋପନରେ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା—2. To whisper evil counsel into one's ears.

Mantra phuṅkibā କରିବା (ଦେଓ)—1. Mantra pradāna karibā (See) ୨ । କାନରେ ଗୋପନରେ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା—2. To whisper evil counsel into one's ears.

ମନ୍ତ୍ର ବାଦୀ—ସ. ବ ଓ ବିଶ. ପୁଂ (ମନ୍ତ୍ର+ବଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ହ. ଶ)—1. An adept (ମନ୍ତ୍ର ବାଦଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) in the Mantras. ୨ । ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରେ—2. A person who utters or pronounces a Mantra.

Mantra bādī ୧ବ)—ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ହ. ଶ)—1. An adept (ମନ୍ତ୍ର ବାଦଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) in the Mantras. ୨ । ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରେ—2. A person who utters or pronounces a Mantra.

ମନ୍ତ୍ର ବିତ୍—ସ. ବ ଓ ବିଶ (ମନ୍ତ୍ର+ବିତ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ଦେଓ)—ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—Mantrajña. (See)

Mantrabid ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ (ଦେଓ)—Mantrajña. (See)

ମନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା—ସଂ ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ମନ୍ତ୍ରମୂଳକ ବିଦ୍ୟା)—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାର ସାହାଯ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ରାଦିର ପ୍ରୟୋଗ ଶିକ୍ଷା କରାଯାଏ; (ମନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ତନ୍ତ୍ର—The Tantras; the science of application of the different Mantras.

Mantra bidyā ସାହାଯ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ରାଦିର ପ୍ରୟୋଗ ଶିକ୍ଷା କରାଯାଏ; (ମନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ତନ୍ତ୍ର—The Tantras; the science of application of the different Mantras.

ମନ୍ତ୍ର ବୀଜ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରର ବୀଜ ବା ମୂଳ-ସ୍ୱରୂପ ଶିରୁ ରୂପେ କଳ୍ପିତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକ ବା ଚତୋଽଧିକ ଅକ୍ଷର—One or more letters used as the primal seed or keystone to a Mantra.

Mantra bīja ସ୍ୱରୂପ କଳ୍ପିତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକ ବା ଚତୋଽଧିକ ଅକ୍ଷର—One or more letters used as the primal seed or keystone to a Mantra.

ମନ୍ତ୍ର ମୁଗ୍ଧ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (୩ଯା ତତ୍)—ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଭାବରେ ବଶୀଭୂତ—

Mantra mugdha Enchanted with incantations; charmed by means of Mantras; spell-bound.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ତ୍ର ମୂଳ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ମୂଳ ଯାହାର)—୧ । ମନ୍ତ୍ର Mantra mūla ଓ ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ରେଖା ଚିତ୍ରାଦି—1. Mystic charms and symbols and drawings accompanying them. ୨ । ମନ୍ତ୍ରର ଉପାସନା—2. Mystic exercise. ଦେ. ବ—ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭିଚାର; ଗୁଣିଗାରଡ଼ୀ—Charms employed against others.

ମନ୍ତ୍ରଯାନ—ସଂ. ବ—ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଶାଖାବିଶେଷ—A branch of Mantrajāna the Buddhist faith. [ଦ୍ର—ମନ୍ତ୍ରଯାନ ଭଲେ ଝୀକା ଦେଖ; ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଏହି ଶାଖାର ପ୍ରଚାର ଚୀନ, ଜେପାନ, ତିବ୍ଦତ ଆଦି ଦେଶରେ ହୋଇଅଛି । ଏ ଶାଖାର ଅନେକ ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି, ତଦନୁସାରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଉପାସନା କରାଯାଏ । ଏହି ମତର ପ୍ରଧାନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ନାଗର୍ଜୁନ । ଏହାକୁ ବଜ୍ରଯାନ ମଧ୍ୟ କୋଲ୍ଲାଯାଏ ।]

ମନ୍ତ୍ରରାଜ—ସଂ. ବ (ଅଲୁକ; ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ Mantrarāja ମନ୍ତ୍ର; ଓଁ ଶ୍ରୀଁ କ୍ଲୀଁ ଦ୍ଲୀଁ ଗୋପୀଜନବଲ୍ଲଭାୟ ନମଃ; ଓଁ କ୍ଲୀଁ ହ୍ଲୀଁ ଶ୍ରୀଁ—The chief amongst the Mantras. [ଦ୍ର—ସଙ୍କୋଚନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ—ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା । ବଳାକର ଦାସ—ଜଗନ୍ନାଥ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମନ୍ତ୍ର ସଂସ୍କାର—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସଂସ୍କାର (ହି. Mantra samskāra ଶ)—1. The sacrament of marriage. ୨ । ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଫଳପ୍ରଦ କରିବା ପାଇଁ ଆଚରିତ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ କ୍ରିୟାବିଶେଷ—2. Some rituals enjoined in the Tantras for making the Mantras potential. [ଦ୍ର—ଏହା ଦଶ ସଂଖ୍ୟକ ଯଥା—୧. ଜନନ—ମାତୃକା ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମନ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଧାର, ୨. ଜୀବନ—ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ପ୍ରଣବଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୁଟିତ କରି ଶତଥର ଲେଖାଏଁ ସମ୍ପୁଟିତ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଜପିବା, ୩. ଛାଡ଼ନ—ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ କରି ଲେଖି ବାୟୁବୀଜ ଯାଠ କରି ନାଲି କରଞ୍ଜ ଫୁଲରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଶହେ ଥର ଆଘାତ କରିବା, ୪. ବୋଧନ—ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ 'ରଂ' ବୀଜ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ନାଲି କରଞ୍ଜ ଫୁଲରେ ଆଘାତ କରିବା, ୫. ଅଭିଷେକ—ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ 'ରଂ' ବୀଜ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଶହେଥର ଅଭିସେଚନ କରିବା, ୬. ଜ୍ୟୋତିଃକରଣ—ସୁଷୁମ୍ନା (ବାମ ଦକ୍ଷିଣର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ନାଡ଼ୀ)ରେ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ମନ୍ତ୍ରର ଚିନ୍ତା କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣ ଉପରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜଳସେଚନ, ୭. ଅଧ୍ୟାପନ—ଜ୍ୟୋତିର୍ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ହସ୍ତସ୍ଥ ଜଳ ବା ଦୁଗ୍ଧୋଦକ ବା ଘୃତୋଦକ ମନ୍ତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ଉପରେ ସେଚନ, ୮. ତର୍ପଣ—ଜ୍ୟୋତିର୍ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ପ୍ରଦାନ, ୯. ପାପନ—ଜ୍ୟୋତିର୍ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମନ୍ତ୍ରର ପାପ୍ତି ସାଧନ, ୧୦. ଗୋପନ—ମନ୍ତ୍ରକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା ଓ ଓସ୍ତର ବାହାରକୁ ମନ୍ତ୍ରକୁ ବାହାର ନ କରିବା—ହ୍ର. ଶ ।]

ମନ୍ତ୍ର ସଂହିତା—ସଂ. ବ—ମନ୍ତ୍ରମାନ ବେଦର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ସଂଗୃହୀତ Mantra samhitā ହୋଇଅଛି—That part of the Bedas which contain the Mantras.

ମନ୍ତ୍ର ସାଧନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମନ୍ତ୍ରରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିବା ପାଇଁ Mantra sādhana ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀର ଅବଲମ୍ବନ—The taking of proper steps for attaining perfection or success in a Mantra.

ମନ୍ତ୍ର ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମନ୍ତ୍ର+ସାଧନ)—ମନ୍ତ୍ର ସାଧନ କରିବା—Mantra sādhibā To follow or adopt proper ମନ୍ତ୍ର ସାଧନ କରା steps to attain perfection in a **मन्त्र साधना** mystic formula.

ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମନ୍ତ୍ରର ସାଧନାଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧି Mantra siddha ପ୍ରାପ୍ତ ବା ସଫଳକାମ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Accom- (ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) plished in Mantras; having attained perfection in Mantras. ୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅମୋଘୀକୃତ—2. Made effectual with the help of Mantras; consecrated.

ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରର ସାଧନରେ ସଫଳ- Mantra siddhi କାମତ୍ୱ—Attainment of perfection in any incantation.

ମନ୍ତ୍ର ସୂତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ.)—ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ବା ମନ୍ତ୍ରପୂତ ସୂତା, ଯାହାକୁ Mantra sūtra ଅଙ୍ଗରେ ଧାରଣ କରିବାକୁ କୁହଏ; ବିଶେଷ— A string consecrated by Mantras and worn on a part of the body for a particular purpose.

ମନ୍ତ୍ରିକା—ଦେ. ବ—ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—Mantra (See) [ଦ୍ର— Mantrikā ଓଁକାରୁ ଅକ୍ଷର ମାଳିକା, ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରିକା—ଭୂପତ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାମୃତ ।]

ମନ୍ତ୍ରିତ—ସଂ. କ (ମନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ; Mantrita ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ—1. Consecrated by means of incantations. ୨ । ମନ୍ତ୍ରଣାଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ— 2. Deliberated upon; settled after consultation.

ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ(ତା)—ସଂ. ବ (ମନ୍ତ୍ରିନ୍+ତ୍ୱ; ତା)—୧ । ପରାମର୍ଶଦାତୃତ୍ୱ— Mantritwa(tā) 1. The position of an adviser. ୨ । ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ସଚିବର ପଦ; ମନ୍ତ୍ରୀପଣ—2. Ministry; the position of a minister.

ମନ୍ତ୍ରିବର—ସଂ. (ମନ୍ତ୍ରିନ୍+ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ—Prime Mantribara minister; premier. (ମନ୍ତ୍ରିଯନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ତ୍ରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମନ୍ତ୍ର ଧାତୁ)—ଅଭିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା— Mantribā To consecrate a thing by muttering ମନ୍ତ୍ରପୂତ କରା mystic incantations over it. [ଦ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

मन्त्राना, मन्तराना ସେ ଅମ୍ଳଟ ଅଛୁଦ୍ ଦେଖି ମୁନବର, ସେ କଥ (ମନ୍ତ୍ରା[ନ୍ତ୍ରେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁଡ଼ ଯାଇଁ ମନ୍ତ୍ରିଲେ ସଦ୍ଭର— କୃଷ୍ଣସିଂହ ମଦାଗ୍ରରଭ. ସଭା ।]

ମନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ(ମନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ମନ୍ତ୍ରଣାଦାତା—

Mantrī Counsellor; advisor. ସଂ. ବ—ସଚିବ; ଯେଉଁ ପ୍ରଧାନ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସିତ ହୁଏ—A minister. ଦେ. ବ—୧ । ଗଞ୍ଜପା ସାରର ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟାସୂଚକ ଘୋଡ଼ାର ବା ହାତୀର ଚିତ୍ର—1. A picture representing 11 in the Gañjapā game. ୨ । ସତରଞ୍ଜି ଖେଳରେ ରାଜାଙ୍କ ଭଳ ସାର—2. The queen piece in the game of chess.

ମନ୍ଥ୍[ଥ୍](ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବଲ୍ଲୋଡ଼ନ କରିବା; ମନ୍ଥିବା; ମୋହିଁବା—

Manth [th] (root) 1. To churn; to agitate; to stir up. ୨ । ମନ୍ଥିବାଦ୍ୱାରା (ଲହୁଣୀ) ବାହାର କରିବା—2. To produce (e.g. butter) by churning (Apte). ୩ । ଦଳିବା; ଚକଟିବା; ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା; ଦବଗଞ୍ଜ କରିବା—3. To crush; to oppress; to distress sorely (Apte). ୪ । ଅଘାତ କରିବା; ଅନିଷ୍ଟ କରିବା—4. To hurt; to injure (Apte). ୫ । ବିନାଶ କରିବା; ବଧ କରିବା—5. To crush down; to kill; to annihilate (Apte). ୬ । ଚ୍ୟୁତ କରିବା—6. To tear off; to dislocate (Apte).

ମନ୍ଥ—ସ. ବ (ମନ୍ଥ୍ ଧାତୁ+ଅ)—୧ । (+କରଣ ଅ) ମନ୍ଥନଦଣ୍ଡ; ଦହିଖୁଆ—1. The churning rod; a churner. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ବଲ୍ଲୋଡ଼ନ—2. Churning. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ନେତ୍ରରୋଗ ବିଶେଷ—3. A disease of the eye. ୪ । (+କରଣ. ଅ) ଅଣ୍ଡଳ—4. A wooden spoon or ladle. ୫ । (+କର୍ମ. ଅ) ନେତ୍ରମଳ; ଲେଞ୍ଜେର୍—5. Rheum of the eye. ୬ । (+ଭାବ. ଅ) ବିନାଶ; ବଧ—6. Destroying; killing. ୭ । (+ କର୍ମ. ଅ) ଜଳ ମିଶ୍ରିତ ଘିଅଳା ଛତୁଆ—7. Flour mixed with ghee and water. ୮ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ସୂର୍ଯ୍ୟ—8. The sun. ୯ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ—9. Sun's ray (Apte). ୧୦ । (+କର୍ମ. ଅ) ଘର୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦକ ଯନ୍ତ୍ର; ଅରଣି—10. An instrument for kindling fire by attrition (Apte). ୧୧ । ଏକପ୍ରକାର ମୃଗ—11. A kind of antelope (Apte).

ମନ୍ଥଗିରି—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ମନ୍ଥରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଗିରି)—ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ—The mythological mountain which was used as a churner for the ocean by the gods and the demons.

ମନ୍ଥଗୁଣ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ବିଶ୍ୱା ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଦହି ମନ୍ଥିବାରେ ଲଗିଥିବା ଦଉଡ଼ି; ଖୁଆ ଦଉଡ଼ି—Churning cord (Apte).

ମନ୍ଥଜ—ସ. ବ (ମନ୍ଥ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ନବନୀତ; ନଇଁଣୀ—Butter.

ମନ୍ଥଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ଥର୍)—୧ । ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ; ପାରିବାରିକ କଳହ—1. Internal dissension in a family; ଗୋଲମାଲ ବାଧା; ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—2. **बखेडा; गोलमाल** Obstacle; impedement. ଦେ. ବଣ (ମନ୍ଥଡ଼ା[ଡ଼ୀ]—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ—୧ । ଯେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଳି ଲଗାଏ; **मन्थर** ପରଘରଭଙ୍ଗା—1. Bringing about or fomenting dissension between two persons in a family. ୨ । କଳହପ୍ରିୟ—2. Quarrelsome.

ମନ୍ଥଡ଼ା ପୂରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଜନ୍ମାଇବା—1. To foment ଗୋଲମାଲ ଲାଗାନ a quarrel. ୨ । ବାଧା ଉତ୍ପାଦିତ **बखेडा लगाना** କରିବା—2. To set up an obstacle. [ମନ୍ଥଡ଼ା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ୍ଥଡ଼ା(ଡ଼ୀ)—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମନ୍ଥର୍=କୈକେୟୀଙ୍କ ଦାସୀ)—

Manthaṛḍā(ṛḍī) ୧ । ମନ୍ଥଡ଼ାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Manthaṛḍa. ୨ । ମନ୍ଥର୍ (ଦେଶ)— **मन्थरा** 2. Manthara (See)

ମନ୍ଥନ—ସ. ବ—(ମନ୍ଥ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଆଲୋଡ଼ନ; ମୋହିଁବା—1. Churning. ୨ । (+କରଣ. ଅନ)—ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ—2. Churning stick. ୩ । (+ଭାବ. ଅନ) ବିନାଶ—3. Destruction. ୪ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ଘର୍ଷଣରେ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ—4. Kindling fire by attrition (Apte). ୫ । ଚକଟିବା; ଦଳିବା—5. Shampooing; crushing. ଦେ.ବ—(ସ. ମୈଥୁନ) ମୈଥୁନ—Copulation.

ମନ୍ଥନ ଘଣ୍ଟୀ—ସ ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ମୋହିଁବା ପାତ୍ର; ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ମନ୍ଥନ କରି ଦହି ଆଦ ମୁହାଁ ଯାଏ—Churning vessel. (ମନ୍ଥନ ଘଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ମନ୍ଥନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଦଣ୍ଡ)—ଦହି-ଖୁଆ—Churning rod. (ମନ୍ଥ ଦଣ୍ଡ, ମନ୍ଥ ଦଣ୍ଡକ, ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଥନ ରଜ୍ଜୁ—ସ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଦହି ମନ୍ଥନ ଖୁଆକୁ ଘୂରାଇ କରି ଯାଏ; ଦହି ମୁହାଁ ଘଣ୍ଟେଣୀ; ଖୁଆ ଦଉଡ଼ି—Churning string or rope.

ମନ୍ଥନୀ—ସ. ବ—(ମନ୍ଥନ+ଈ)—ଦହି ମୋହିଁବା ହାଣ୍ଡି—A pot in which curd is churned; churning vessel.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ଥର—ଫ. ବଣ—(ମନ୍ଥ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅଚ)—୧ । ମନ୍ଦଗାମୀ; ମନ୍ଥୁ-
Manthara ଗାମୀ—1. Going or moving very
(ମନ୍ଥର୍—ସ୍ତ୍ରୀ) slowly; slow-paced. ୨ । ଅଳସ; ଘାର୍ଘସୂତ୍ରୀ;
ଚର କ୍ରିୟ—2. Slow; tardy; lazy. ୩ । ସ୍ଥୂଳ;
ସ୍ଥୂଳ—3. Fat; corpulent. ୪ । କମ୍ବ; କତ—
4. Bent; curved. ୫ । ନୀଚ—5. Low ୬ ।
ନର୍ବୁଦ୍ଧିଆ—6. Stupid; foolish; silly (Apte).
୭ । ନୀଚ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ—7. Having a low tone
(Apte). ୭ । ବଡ଼; ପ୍ରଶସ୍ତ—7. Big; large;
wide (Apte.) ୮ । (ଅନୁକ) ସୂଚକ—8. Indi-
cating; showing. ସ. ବ—୧ । (+କରଣ
ଅର) ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ—1. Churning rod.
୨ । (+କର୍ମ. ଅର)—କୋଷ; ସଞ୍ଚିତ ଧନ—2. Store;
treasure. ୩ । (+କରଣ. ଅର) ବାଧା; ପ୍ରତି-
ବନ୍ଧକ—3. Obstacle. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)
ଧୀରେ ଧୀରେ ଗତି କରୁଥିବା ଯୋଦ୍ଧା—4. A soldier
moving slowly. ୫ । (+କର୍ମ. ଅର) ମୁଣ୍ଡର
କେଶ—5. The hair of the head (Apte).
୬ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର) ରାଗ; କ୍ରୋଧ—6. Wrath;
anger (Apte). ୭ । (+କର୍ମ. ଅର) ସଦ୍ୟ
ନବନୀତ—7. Fresh butter (Apte). ୮ । ଦୁର୍ଗ-
8. Stronghold (Apte). ୯ । ଫଳ—9.
Fruit (Apte). ୧୦ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—ଗୁପ୍ତଚର-
10. Spy; informer (Apte). ୧୧ । ବୈଶାଖ
ମାସ—11. The month of Baiśākha (Apte).
୧୨ । (+କରଣ. ଅର)—ମନ୍ଦର ପର୍ବତ—12. The
Mandara Mountain. ୧୩ । କୁସୁମ ଫୁଲ—
13. Safflower (Apte) ଦେ. ବ—ବିଳମ୍ବ—
Delay. [ଉ—ରଥମାନେ ରଥ ଛାଡ଼ର କରୁ କରୁ,
ସାରଥିକ ବୋଇଲେ ମନ୍ଥର କେତେ କରୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବର୍ତ୍ତଃ ।]

ମନ୍ଥର ଗତି—ଫ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧୀର ଗତି—Slow pace; slow
Manthara gati motion. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—
(ବହୁବ୍ରୀହି) ମନ୍ଦଗାମୀ—Slow-paced; moving
slowly.

ମନ୍ଥର ଗମନ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—ମନ୍ଥରଗତିବିଶିଷ୍ଟ—Moving
Manthara gamana slowly. ବ—ଧୀର ଗତି—Slow
[ମନ୍ଥର ଗମନା—ସ୍ତ୍ରୀ] motion.

ମନ୍ଥର ଗମନୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ [ଫ. ମନ୍ଥର ଗମନା]—ଧୀରଗାମିନୀ—
Manthara gamanī (woman) Moving very
slowly.

ମନ୍ଥରଗାମୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ମନ୍ଥର+ଗମ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା
Mantharagāmī ୧ବ)—ଯେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗମନେ—
[ମନ୍ଥରଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Walking with slow steps.

ମନ୍ଥର ବିବେକ—ଫ ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଥର+ବିବେକ)—
Manthara bibeka ୧ । ବିଚାର ଶକ୍ତିରେ ଧୀର—1. Slow
(ମନ୍ଥର ବିବେକା—ସ୍ତ୍ରୀ) in judgment (Apte). ୨ । ବିଚାର
ଶକ୍ତି ଶୂନ୍ୟ—2. Void of discrimination
(Apte).

ମନ୍ଥରା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମନ୍ଥର+ଆ)—୧ । ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ—1. Churn-
Mantharā ing stick. ୨ । କୈକେୟୀଙ୍କର କୁବ୍ଜା ଦାସୀ—
2. Name of a hunch-backed maid of
queen Kaikeyī. [ଦ୍ର— ଏହାର ମନ୍ତ୍ରଣାଦ୍ୱାରା ଗୃହତା
ଦୋଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଯୌବରାଜ୍ୟାଭିଷେକର ପ୍ରାକ୍‌କାଳରେ
କୈକେୟୀ ଦଶରଥଙ୍କୁ ପୂର୍ବପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ବରଦ୍ୱୟର
ପୂରଣାର୍ଥ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବନବାସ ଓ ସ୍ୱୀୟ ପୁତ୍ର ଭରତଙ୍କର
ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ ।] ଦେ. ବ —
ପ୍ରାଚୀନ ଜଳଯାନ ବିଶେଷ—A kind of ancient
boat or vessel. (ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ) ।

ମନ୍ଥରୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ମନ୍ଥର୍)—ମନ୍ଥର୍ (ଦେଶ)—Mantharā
Manthari (See). [ଉ—ବାଳଶା ଯେ ମନ୍ଥରୀ; ବେଗେ ଶୀଘ୍ର
ସଞ୍ଚର କର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ମନ୍ଥରୁ—ସଂ. ବ (ମନ୍ଥ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅରୁ)—ଚମର ଚାଳନଦ୍ୱାରା
Mantharu ପ୍ରବାହିତ ବାୟୁ—The wind produced by
the waving of a Chāmara (Apte).

ମନ୍ଥା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମନ୍ଥନ)—ମନ୍ଥନ; ମନ୍ଥିବା; ମୋହିବା—
Manthā Churning. ଦେ. ବଣ—୧ । ମନ୍ଥିତ—
ମନ୍ଥା **मथहना** 1. Churned. ୨ । ମନ୍ଥନକାର୍ଯ୍ୟ—
2. Churning.

ମନ୍ଥା[ନ୍ଥେ]ଇବା—ଦେ. କି—ମନ୍ଥିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରେରଣା ରୂପ—
Manthā(nthe)ibā Causative of Manthibā.
ମହାନ **मथाना, महाना** [ଉ—ମନରେ ମନ୍ଥାଇ ସାଗର—
ରୂପଭ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ମନ୍ଥା ଚକଟା(ଟ)—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ଦଲାଦଲ; ଦଲାଚକଟା;
Manthā chakaṭā(ṭa) ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଡ଼ନ—Exces-
[ମନ୍ଥ ଚକଟ—ଅନ୍ୟରୂପ] sive churning. [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ]—
ସାଁଟାଚକଟା କୌଣସି ବିଷୟର ବିଶେଷଭାବେ ଆଲୋଚନା; ଘଣ୍ଟାଚକଟା
मन्थनउन्थन A great deal of agitation.
[ମନ୍ଥାମନ୍ଥି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମନ୍ଥାନ—ସଂ. ବ (ମନ୍ଥ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଆନ)—ଦହିଖଆ; ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡ-
Manthāna Churning stick.

ମନ୍ଥାନ ଷଷ୍ଠୀ—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ—The 6th day of the bright
Manthāna shashṭhī fortnight of Bhādra.

ମନ୍ଥାନୀ—ସଂ. ବ (ମନ୍ଥ୍. ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଆନ+ଈ)—ଦଧିଭଣ୍ଡ;
Manthānī ମନ୍ଥନପାତ୍ର—Churning pot.

ମନ୍ଥିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମନ୍ଥ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଗୋଲାଇବା; ବିଲୋଡ଼ନ
Manthibā କରିବା—1. To churn. [ଉ—ଦେଖି
ମହା ଦମ୍ଭପୂର୍ଣ୍ଣୀଙ୍କ ହୃଦ ଦେଲ୍ଲ ମନ୍ଥି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଥନା, ମହନା ୨ । ଦଳବା—2. To crush. [ଉ—ଜମାଉଚ କୁହେଁ ବ୍ୟର୍ଥେ ମୋ ଦର୍ପ ମନ୍ଥିଲ । ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେପ୍ରାଶ-ବଲାସ ।]

ମନ୍ଥିବା ଚକଟିବା—ଦେ. କି (ସଦ୍ଭବ)—୧ । ଦଳବା ଓ ଚକଟିବା—Manthibā chakaṭibā 1. To crush. ୨ । ଅତ୍ୟାଗ୍ରର ବାଁଟାଚକଟା **महीमही करना** କରବା; ଧ୍ୱଂସ କରବା; ଧ୍ୱଂସନ [ଚକଟିବା ମନ୍ଥିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରବା—2. To commit depredation.

ମନ୍ଥା—ସ. ବଣ. ପୁଂ [ମନ୍ଥ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ]—Manthī ମନ୍ଥନକାଷ୍ଠ—Churning. ସଂ. ବ—ରେତଃ—[ମନ୍ଥିମା—ସ୍ତ୍ରୀ] Semen virile (Apte).

ମନ୍ଦ [ଧାତୁ]—ସଂ—୧ । ଜଡ଼ୀଭୂତ ହେବା—1. To become Mand (root) slow; to languish; to become slack. ୨ । ପ୍ରୀତ ହେବା; ଆନନ୍ଦିତ ହେବା—2. To be pleased; to be glad. ୩ । ନିଦ୍ରା ଯିବା—3. To sleep. ୪ । ଧୀରେ ଗତି କରବା; ବଲମ୍ବ କର ଗଲବା—4. To move slowly; to loiter; to tarry (Apte) ୫ । ପ୍ରଶଂସା କରବା—5. To praise [Apte]. ୬ । ପ୍ରତିମନ୍ନ ହେବା—6. To shine (Apte). ୭ । ପ୍ରଶଂସିତ ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବା—7. To be praised or celebrated [Apte].

ମନ୍ଦ—ସଂ. ବଣ (ମନ୍ଦ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଥ)—୧ । ମୃଦୁ; ଧୀର—1. Slow. Manda soft; gentle; tardy. ୨ । ନିର୍ବୋଧ; ଜଡ଼; [ମନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] ମୂର୍ଖ—2. Dull; stupid; foolish. ୩ । ଅଳସ—[ମନ୍ଦତା(ତ୍ୱ)—ବଶେଷ୍ୟ] 3. Lazy; idle. ୪ । ଅଶୀଘ୍ର; ବଲମ୍ବିତ—4. Tardy. ୫ । ସୁକୁମାର; ଅତି ପତଳା ବା ସରୁ—5. Delicate. ୬ । ଅସୁସ୍ଥ—6. Sick. ୭ । ବାମ; ପ୍ରତିକୂଳ—7. Unfavourable. ୮ । ଖରାପ; ମନ୍ଦ—8. Bad; evil. ୯ । ଅଧମ; ନୀଚ—9. Low; mean. ୧୦ । ମତ୍ତ—10. Intoxicated. ୧୧ । ଅପକାରୀ; ଅନଷ୍ଟକାରୀ—11. Injurious; mischievous; detrimental. ୧୨ । ଦୁଷ୍ଟ; ଖଳ—12. Wicked; vile. ୧୩ । ସାମାନ୍ୟ; କ୍ଷୁଦ୍ର; ଅଳ୍ପ—13. Little; slight. ୧୪ । ସଙ୍କୁଚିତ—14. Contracted. ୧୫ । ଅପକୃଷ୍ଟ—15. Inferior. ୧୬ । ଅପଟୁ—16. Incapable; unskilful. ୧୭ । ଅତୀକ୍ଷ୍ଣ; ଦୁର୍ବଳ—17. Blunt. ୧୮ । କଟୁ—18. Harsh; bitter. ୧୯ । ଅଶ୍ଳୀଳ—19. Coarse; indecent. ୨୦ । ଉଦାସୀନ—20. Indifferent; apathetic (Apte). ୨୧ । ମ୍ଳାନ—21. Faded [Apte]. ୨୨ । ଅନୁଚ୍ଚ; ଗମ୍ଭୀର (ଶବ୍ଦ)—22. Low; deep (sound). ୨୩ । ଦୁର୍ବଳ; କ୍ଷୀଣ (ଜଠରାଗ୍ନି)—23. Weak; defective (digestion). ୨୪ । ପାନାସକ୍ତ—24, Addicted to drink (Apte). ୨୫ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—25. Unlucky (Apte). ୨୬ । ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ; ଅସୁଖୀ—26. Unhappy [Apte]. ୨୭ । ଶିଥିଳ (ଧନୁ)—27. Slackened (bow). (Apte). ୨୮ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—28. Independent [Apte]. ସଂ. ବ—୧ । ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Stupid person. ୨ । ଶନୈଶ୍ଚର—2. The planet Saturn. [ଉ—ଭୁଲାଯାକ କର ମନ, ଭୁଲାରେ ଅଷ୍ଟମେ ମନ। ଅଙ୍ଗ. କୋଷ୍ଠୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନସ୍ତ୍ର ।] ୩ । କାକ—3, Crow. [ଉ—ଦରବଶେ କୁଲାସୃକୁ ଗମେ ମନ୍ଦଗତି । ଅଙ୍ଗ. କୋଷ୍ଠୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନସ୍ତ୍ର ।] ୪ । ଯମ—4, God of death. ୫ । ପ୍ରଳୟ—5. The dissolution of the world. ୬ । ଗଜ ବଶେଷ—6. A kind of elephant (Apte). ବେ. ବ —ଅପକାର; ଅନଷ୍ଟ—Mischief; detriment.

ମନ୍ଦ ଅଲଣା—ବେ. ବ (ସଂ.ମନ୍ଦ =ଈଷତ୍+ଅଲବଣ)-ଅଳ୍ପ ଅଲଣା—Manda alaṇā Slighty wanting in salt (curry). ଅଳ୍ପଆଲନା **मध[ध्र]नोन**

ମନ୍ଦଉଦସ୍ତ—ବେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—କୃଶୋଦସ୍ତ୍ର (ସ୍ତ୍ରୀ)—Manda udarī Slender-waisted [woman], [ଉ—କେଉଁ ସୁନସ୍ତ୍ର, ମନ୍ଦଉଦସ୍ତ୍ର, ପ୍ରୀତ ଆଦର, ସେହ୍ନ—ଅଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧ୍ୟ ।]

ମନ୍ଦ କଥା—ବେ. ବ (ସଂ. ମନ୍ଦ+କଥା)—୧ । କଟୁ କଥା—Manda kathā 1. Harsh words. ୨ । ଅଶ୍ଳୀଳ କଥା—**मन्द कथा** 2. Coarse or indecent words. ୩ । ମନ୍ଦ **बुरी बात** ବଷୟ—3. A bad thing.

ମନ୍ଦ କରବା—ବେ. କି—ଅପକାର କରବା; ଅନଷ୍ଟ କରବା—Manda karibā To injure; to commit mischief. **मन्दकरा मन्द करना**

ମନ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଜଡ଼ଶ୍ରବା; ଈଷତ୍ ବଧର—Manda karṇṇa Slightly deaf (Apte). ସ. ବ. ପୁଂ-(ମନ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତ୍ରୀ) ଜନୈକ ଋଷି—A sage. (ଉ—ବନୌକାର ନାମ ତା ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ, ହରଚଇ ତପସ୍ୟା ବସି ବନ । ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେପ୍ରାଶବଲାସ ।) [ଉ—ଏ ଋଷି କଳରେ ତପସ୍ୟା-ଚରଣ କରବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ତପସ୍ୟାସିଦ୍ଧି ହେଲେ ଋଷି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ପାଇବାର ଆଶଙ୍କା କରି ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ସ୍ୱର୍ଗବେଶ୍ୟାଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଋଷିଙ୍କର ତପୋଭଙ୍ଗ ପାଇଁ ପଠାଇଲେ । ଏମାନେ ଆସିବାରୁ ଋଷି କାମମୋହିତ ହେଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ୱର୍ଗଗିଲ୍ଲା ବଷ୍ଣୁକର୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ଧକ୍ଷାସର' ବା 'ପଞ୍ଚାସ୍ତର' ନାମକ ପୁଷ୍କରଣୀର ଜଳ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋହର ପୁର ନର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ପୁରରେ ସେ ବେଶ୍ୟାମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦିରେ ମନ୍ଦ-କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ସବଦା ବଶୀଭୂତ ରଖିଥିବାର ସ୍ମାସ୍ତ୍ରଣରେ କର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ହ. ଶ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ଦ କର୍ମ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ (ଦେଖ)
Manda karma Manda bhāgya (See)
ଦେ. ବ—ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ—Evil act.

ମନ୍ଦ କାମ -ଦେ. ବ—ଖରାପ କାର୍ଯ୍ୟ—Wicked or evil act.
Manda kāma मन्द काज बुरा काम
(ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ—ସପ୍ତ୍ଦ ରୂପ)

ମନ୍ଦଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଧୀରଗତିବିଶିଷ୍ଟ—Moving slowly.
Mandaga ସ. ବ—୧ । ଧୀରଗାମୀ ସୋବା—1. A soldier
ମନ୍ଦଗା ମନ୍ଦଗାମିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ marching slowly. ୨ । ଶନି ଗ୍ରହ—
2. Saturn (Apte).
(ମନ୍ଦଗାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ

ମନ୍ଦ ଗତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମନ୍ଦ + ଗତି)—ଧୀର ଗତି—
Manda gati Slow motion; slow progress.
ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧୀରଗତିବିଶିଷ୍ଟ—
Slow-going; moving by degrees

ମନ୍ଦ ଗ୍ରହ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶନି ଗ୍ରହ—1, Planet
Manda graha Saturn. ୨ । ଅମଙ୍ଗଳକାରକ ଗ୍ରହ—
2. Unpropitious or malicious planet.

ମନ୍ଦ ଘଟନା—ସ. ବ—୧ । ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିବା—1. The befalling
Manda ghaṭanā of evil; inauspicious event.
[ମନ୍ଦ ଘଟ୍ଣ(ଣା)—ଦେ.ରୂପ] ୨ । ଦୁର୍ଘଟନା—2. Mishap

ମନ୍ଦ ଚରିତ୍ର—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଖରାପ ଆଚରଣ—Wicked or
Manda charitra bad conduct. ସ. ବଣ. ପୁଂ
(ମନ୍ଦ ଚରିତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖରାପ ଆଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ;
ଦୁଷ୍ଟଚରିତ୍ର—Immoral; depraved.

ମନ୍ଦ ଚାହିଁ(ହି)ବା—ଦେ କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ କାମନା
Manda chāhiṁ(hi)bā କରିବା—To think evil of a
ମନ୍ଦ ଚାଓୟା person; to wish evil to a person.
बुराह चाहना (ମନ୍ଦ ଚାହିଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଦ ଚେତାଃ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଦ + ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Manda chetāḥ ୧ । ନିର୍ବୋଧ—1. Dull-witted; sil-
ly (Apte). ୨ । ଅନ୍ୟମନସ୍କ; ଅମନୋଯୋଗୀ—
2. Absent-minded (Apte). ୩ । ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଉଥିବା
—3. Fainting away. (Apte).

ମନ୍ଦ ଛାୟା—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଦ + ଛାୟା)—୧ । ଅନୁଜ୍ଜ୍ୱଳ—
Manda chchhāyā 1. Lustreless (Apte). ୨ । ଅସ୍ପଷ୍ଟ
ମନ୍ଦଚ୍ଛାଃ ମନ୍ଦଚ୍ଛାୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ଦେଖା ଯାଉଥିବା—2. Dim; faint
(Apte).

ମନ୍ଦ ଜଳବାୟୁ—ଦେ. ବ—ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଅବ୍ ହାଓ୍ୟା—
Manda jalabāyu Bad or unhealthy climate.
मन्द आब हाओया मन्द आवहवा

ମନ୍ଦ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି—ସ. ବ—ମନ୍ଦ ବୃଷ୍ଟି (ଦେଖ)
Manda jala bṛushṭi Manda bṛushṭi (See)
(ବହୁ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି—ବହପ୍ତ୍ରୀହ)

ମନ୍ଦ ଜ୍ୱାଳ—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ଦ + ଜ୍ୱଲ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଜଥାଁକୁ ଧୁକ୍‌ଧୁକ୍
Manda jāla ଜଳାଇବା ପାଇଁ ଚୁଲିରେ ଜଥାଣିବା ସାମାନ୍ୟ
ପରିମାଣରେ ଜାଳେଣି କାଠ - 1. A little of fuel
added to a fire to make it burn slowly.
୨ । ଜଥାଁର ସାମାନ୍ୟ ତାତି—2. Slow heat of fire;
heat of a slow fire.

ମନ୍ଦଟ—ସ. ବ—ମନ୍ଦାର ଫୁଲର ଗଛ—
Mandaṭa The coral tree (Apte).

ମନ୍ଦ ତନୟ—ଦେ. ବ—୧ । ମନ୍ଦ ଲୋକର ପୁତ୍ର—1. The son of
Manda tanaya a bad man. ୨ । କୋଇଲ; କୋଇଲି—
2. The cuckoo.
(ଦ୍ର—ବୋଲାଉ ମନ୍ଦ ତନୟ ଯେ, ବଶେଷର ମନ୍ଦତନୟ
ନ କର ପରନ୍ତୁ ତା ମୋଦସ୍ୟ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ୍ୟ)

ମନ୍ଦ ଦଶା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଜୀବନରେ ଅମଙ୍ଗଳକର ଘଟଣା
Manda daśā ଘଟିବାର ଅବସ୍ଥା—1. Bad period of
one's life ୨ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳକର ଅବସ୍ଥାନ-
ଜନିତ ଜୀବନର ମନ୍ଦ ଅବସ୍ଥା—2. Adversity due to
unpropitious position of planets. ୩ । ମନ୍ଦ
ଭାଗ୍ୟ—3. Misfortune.

ମନ୍ଦଧୀ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନିର୍ବୋଧ—
Mandadhī Dull-witted; silly (Apte).
(ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି, ମନ୍ଦପ୍ରଜ୍ଞ, ମନ୍ଦମେଧା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଦନ—ସଂ. ବ (ମନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ତୁତି ହେବା + ଭାବଣ, ଅନ)—
Mandana ସ୍ତୁତି; ସ୍ତୁତି—Praise; eulogy (Apte).

ମନ୍ଦ ପଦ—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଧୀର ପଦକ୍ଷେପ—Slow steps.
Manda pada ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ମନ୍ଦଗାମୀ—Slow-paced.
(ମନ୍ଦ ପଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନ୍ଦ ପବନ—ସ. ବ—ମୃଦୁ ପବନ; ଧୀର ବାୟୁ; ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବହୁଥିବା
Manda pabana ପବନ—Breeze.

ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—କୁସ୍ୱଭାବ—Bad nature; evil
Manda prakṛuti propensity. ସ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)-
କୁସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ—Evil-natured.

ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତିକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । କୁସ୍ୱଭାବାପନ୍ନ—1. Evil-
Manda prakṛutika natured. ୨ । ନୀଚପ୍ରକୃତିକ—
(ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Mean; ignoble.

ମନ୍ଦ ଫଳ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—୧ । ଅସନ୍ତୋଷଜନକ ଫଳ—
Manda phala 1. Unsatisfactory result. ୨ ।
କୁଫଳ; ଅଶୁଭ ପରିଣାମ—2. Bad result. ୩ ।
(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶନି ଗ୍ରହର ଅଶୁଭ ଫଳ—3. Evil due
to the planet Saturn. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଷ ବଜ୍ଞାନୋକ୍ତ
ଗଣିତ ବଶେଷ—4. The anomatistic equation
of a planet (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ଦବସ୍ତ୍ର—ସ୍ତ୍ର. ବ—(କର୍ମଧା)—ମୋଟା ଲୁଗା—
Manda bastra Coarse cloth.

ମନ୍ଦ ବିଭବ—ସଂ. ବର୍ତ୍ତ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ ହୁ)—ଗରିବ—Poor; im-
Manda bibhaba (ମନ୍ଦ ବିଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ) poverished (Apte).

ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—୧ । ସ୍ଥୂଳ ବା ଜଡ ବୁଦ୍ଧି—1. Manda buddhi Stupidity; dullness. ୨ । ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି - 2. Wicked inclination. ସଂ. ବର୍ତ୍ତ (ବହୁବ୍ରୀ ହୁ) ୧ । ମାନା ବୁଦ୍ଧିଆ; ନକୋଧ—1. Foolish; stupid; dull. ୨ । ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି; ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିବଶିଷ୍ଟ — 2. Wanton; wicked.

ମନ୍ଦ ବୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ସାମାନ୍ୟ ବା ଅଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟି— Manda brushṭi Slight or little rain-fall. ୨ । ଛିଟି-ଛିଟି ବର୍ଷା—2. Light shower.

ମନ୍ଦ ଭାଗ(ଗ୍ୟ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଦୁରଦୃଷ୍ଟ —
Manda bhāga(gya) Ill luck; misfortune.
(ମନ୍ଦଭାଗା[ଗ୍ୟା]—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବର୍ତ୍ତ. ପୁଂ—ହତଭାଗ୍ୟ—
Unfortunate; unlucky.

ମନ୍ଦଭାଗୀ—ବେ. ବର୍ତ୍ତ. ପୁଂ - (ମନ୍ଦ+ଭାଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Manda bhāgī ହତଭାଗ୍ୟ—Unfortunate (Apte).
(ମନ୍ଦଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବୃ—ଏ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ମନ୍ଦଭାଗିନୀ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣସିଦ୍ଧ ପଦ ନୁହେଁ ବୋଲି ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତି, କାରଣ ଭାଗ ଶବ୍ଦର ଗୌଣିକ ଅର୍ଥ ଭାଗ୍ୟ ଥିବାର ଓ ଏ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ଥିବାର ଆପ୍ତେ କହନ୍ତି ।] ବେ. ବର୍ତ୍ତ. ସ୍ତ୍ରୀ— (ସଂ. ମନ୍ଦଭାଗିନୀ) ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବତୀ; ହତଭାଗ୍ୟା (ସ୍ତ୍ରୀ)— Unfortunate (woman). [ଉ—ଯୁଣି କୋଲେ ମନ୍ଦ ଭାଗୀ ମୁହିଁ ସେ ଏକା । ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷାଅଉଲାଷ ।]

ମନ୍ଦ ଭାଷଣ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଧୀର ଭାଷଣ—
Manda bhāshaṇa Slow speech.

ମନ୍ଦଭାଷୀ—ସଂ. ବର୍ତ୍ତ. ପୁଂ—(ମନ୍ଦ+ଭାଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. Manda bhāshī ୧ବ.)—ଯେ ଧୀରେ ଧୀରେ କଥା କହେ— (ମନ୍ଦଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Of slow speech

ମନ୍ଦ ମତି—ସଂ. ବ. ଓ ବର୍ତ୍ତ—ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି (ଦେଶ)
Manda mati Manda buddhi (See)

ମନ୍ଦ ମଧୁର—ସଂ. ବର୍ତ୍ତ (ସଦ୍ଭାବ)—ମୃଦୁ ଓ ମଧୁର—Sweet and
Manda madhura gentle; slight and sweet.

ମନ୍ଦ ମଧୁର ହାସ(ସ୍ୟ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ମୃଦୁ ଓ ମଧୁର ହସ—
Manda madhura hāsa(sya) Sweet simper; a
(ମନ୍ଦ ମଧୁର ହାସା[ସ୍ୟା]—ସ୍ତ୍ରୀ) sweet and gentle smile.
ସଂ. ବର୍ତ୍ତ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ ହୁ)—ଯେ ଅଳ୍ପ ଓ ମଧୁର ହସ ହସେ—Having a sweet simper; smiling sweetly.

ମନ୍ଦ ମଧୁର ହାସୀ—ବେ.ବର୍ତ୍ତ.ପୁଂଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ମୃଦୁ ଓ ମଧୁର ଭାବରେ ହସୁଥିବା-
Manda madhura hāsī Smiling or simpering
(ମନ୍ଦ ମଧୁରହାସିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) sweetly

ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ—ବେ. କ୍ରି. ବର୍ତ୍ତ (ସଂ. ମନ୍ଦଂ ମନ୍ଦଂ)—୧ । ଧୀରେ ଧୀରେ; Manda manda ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ—1. Slowly. ୨ । ଈଷତ୍—2. Slightly. [ବୃ—ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଦଉନ୍ତୁ କାହିଁ, ମିଶି ହସନ୍ତୁ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ମନ୍ଦର—ସଂ. ବ (ମନ୍ଦ ଧାତୁ+କରଣ. ଅର)—୧ । ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ Mandara ବିଶେଷ—1. Name of a mythological mountain. [ବୃ—ଦେବତା ଓ ଅସୁରମାନେ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ କରିବା ସମୟରେ ଏହି ପର୍ବତକୁ ମନ୍ଥନଦଣ୍ଡରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ ଓ ମନ୍ଥନରୁ ଫଳରେ ଅମୃତ, ଜଳା-ହଳ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ ଆଦି ବାହାରି-ଥିଲେ ।] ୨ । ମୁକୁର; ଦର୍ପଣ—2. Mirror; looking glass. ୩ । ଶ୍ତନ ଓ ନାଭି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଂଶ— 3. The part between the breast and the navel ୪ । ମନ୍ଦାର (ଦେଶ)—4. Mandāra (See) ୫ । ଆଠସରିଆ ବା ଷୋଳସରିଆ ମୁକ୍ତାହାର—5. A necklace of pearl of 8 or 16 strings (Apte). ୬ । ସ୍ୱର୍ଗ—6. Heaven (Apte). ୭ । ବୃହତ୍ସଂହିତା ଅନୁସାରେ କୋଡ଼ିଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରାସାଦ ମଧ୍ୟରୁ ଏକପ୍ରକାର—7. One of 20 kinds of buildings according to Hindu architecture. [ବୃ—ଏ ପ୍ରାସାଦ ଷଟ୍କୋଣ, ଏହାର ବିସ୍ତାର ଉଚ୍ଚର ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଏଥିରେ ଦଶ ଭୂମିକା ଥାଏ—ବୃ. ସ ।] ବ. ବର୍ତ୍ତ— ୧ । ବହୁଳ—1. Excessive; numerous. ୨ । ମନ୍ଦ; ଅଳସ—2. Lazy; tardy. ୩ । ଧୀର—3. Slow. ବେ. ବ—୧ । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି—1. A mountain called Gobarddhana. ୨ । ମୁଙ୍ଗେର ନିକଟରେ ଥିବା ଏକ ପାହାଡ଼—2. Name of a hill near Monghyr. [ବୃ—ଏ ପର୍ବତରେ ଅନେକ ହ୍ରଦ, ଝରଣା ଓ ବୌଦ୍ଧ ମନ୍ଦର ଅଛି ଓ ସୀତାକୁଣ୍ଡ ନାମକ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଛି—ବୃ. ସ ।] ୩ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କୁ ହୁଆସିବା ନାମ— 3. A name given to males

ମନ୍ଦର ଦନ୍ତ—ସ. ବର୍ତ୍ତ. ପୁଂ—ଦାନ୍ତର—Having very big.
Mandara danta (ମନ୍ଦର ଦନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) front teeth.

ମନ୍ଦର ଦାନ୍ତିଆ—ବେ. ବର୍ତ୍ତ (ସଂ. ମନ୍ଦର ଦନ୍ତ)—ଦନ୍ତୁର; ଦାନ୍ତର— Mandara dāntiā ଦେଣ୍ଟୋ Having prominent teeth.
ଦାନ୍ତୁଳା (ମନ୍ଦର ଦନ୍ତା—ଅଦ୍ୟରୂପ)
(ମନ୍ଦର ଦାନ୍ତୁଆ[ନ୍ତ୍ରୁ]ଣି, ମନ୍ଦର ଦାନ୍ତୁଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନ୍ଦର ଧର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ମନ୍ଦର+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ମନ୍ଦର Mandara dhara ପର୍ବତକୁ ମନ୍ଥନବେଳେ ଟେକି ଧରିଥିଲେ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu. ଦେ. ବ. ପୁ—ପୁରୁଷକୁ ଦିଆ ଯିବା ନାମ—A name given to males.

ମନ୍ଦରବାସିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମନ୍ଦର+ବାସ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍କ)—Mandar bāsinī ଦୁର୍ଗା—Durgā (Apte). (ମନ୍ଦରବାସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଦରସ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବ (ଫୁଲନାଳର ସରଜ)—ମଧୁ—Mandaras Honey.

ମନ୍ଦ ସମୀରଣ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମୃଦୁ ବାୟୁ—Breeze; a Manda samīraṇa light wind. (ମନ୍ଦ ପବନ, ମନ୍ଦ ବାୟୁ, ମନ୍ଦ ବାତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଦସାନ(ନୁ)—ସ. ବ—୧ । ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଏକ ନାମ—1. A name of Mandasāna(nu) fire (Apte) ୨ । ଜୀବନ—2. Life (Apte). ୩ । ନିଦ୍ରା—3. Sleep (Apte).

ମନ୍ଦ ସୁତ—ସ. ବ (ମନ୍ଦ=କାକ+ସୁତ; ଏହାର ଉମ୍ଭ କୁଆ ଫୁଟାଇ Manda suta ଥିବାରୁ)—କୋକିଳ—The cuckoo. [ଉ—(ମନ୍ଦସୁତ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବହୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଶୀତଳକୁ ବାତ, ଚନ୍ଦ୍ରେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ଋତ—ଉଷ. ବୈଦେଘୋଷ-ବିଳାସ ।]

ମନ୍ଦ ସ୍ମିତ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମୃଦୁହାସ୍ୟ—Smile. ସ. ବହୁ—Manda smita ମୃଦୁହାସ୍ୟକାରୀ—Smiling sweetly. (ମନ୍ଦସ୍ମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନ୍ଦ ହା(ସା)ସ—ଦେ. ବ (ସ.ମନ୍ଦ+ହାସ)—ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ—A smile. Mandaha(sā)sa [ଉ—କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବଦ୍ଧୁତ ପ୍ରଶଂସା । **ମନ୍ଦହାଁସି ମନ୍ଦହାଁସୀ** କଲେ ବଚନରେ କରଣ ମନ୍ଦହାସା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]

ମନ୍ଦହାସ(ସ୍ୟ)—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ; ମୃଦୁତ ହସ—Mandahāsa(sya) (ଅଟ୍ଟହାସ—ଉପଗୁତ) A smile; (ମନ୍ଦହାସା[ସ୍ୟା]—ସ୍ତ୍ରୀ) simper. ସ. ବହୁ. ପୁଂ—ହସୁମୁଖ—Smiling.

ମନ୍ଦହାସୀ—ଦେ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମନ୍ଦହାସା)—ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହସୁଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Smiling (woman). (ମନ୍ଦହାସିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଦ ହିଲ୍ଲୋଳ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ମୃଦୁତରଙ୍ଗ—1. Light Manda hillola waves. ୨ । ମୃଦୁ କମ୍ପନ—2. Slight vibration.

ମନ୍ଦା—ସଂ. ବ (ମନ୍ଦ+ଅ)—୧ । ଗ୍ରହର ଗତିପଥର ଯେଉଁ ଅଂଶ Mandā କୋଣେଇ ହୋଇଥାଏ—1. The apsis of a planet's course. ୨ । ସଂକ୍ରାନ୍ତିବିଶେଷ—2 The name of a solar conjunction. [ଦ୍ର—ଉତ୍ତର ଫାଲ୍ଗୁନୀ, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା, ଉତ୍ତରଭାଦ୍ରପଦ ବା ରେହଣୀ ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ମନ୍ଦା କୋଇଯାଏ । ଏ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ସଂକ୍ରମଣାନନ୍ତର ୫ ଦଣ୍ଡ ପୁଣ୍ୟକାଳ—ହୃ. ଶ]

୩ । ଲତା କରଞ୍ଜ (ହୃ. ଶ.)—3. Latā karañja

ମାଦା, ମଁଦା, ଥାଳା (See). ଦେ. ବ (ସଂ ବନ୍ଧ) ୧ । ଗଛରେ ଥାଳା ପାଣି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମୂଳର ଗୁଡ଼ି ପାଖରେ ହୁଡ଼ ଦଆଯାଇ କରାଯାଇଥିବା ଗଲା; ଆଲବାଲ—1. A basin or hollow made round the foot of a tree for watering and where the water can be retained for some time. [ଦ୍ର—ଉରୁ ତଳେ ଆର୍ଦ୍ର-ମନ୍ଦାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ବସିଲ୍ଲ ଯାଇଁ ବଦ୍ଧନ—ଗ୍ରଧାକାଥ. ପାଣ୍ଡବ ।]

ମାଦା ଦର ୨ । ଲାଉ, କଖାରୁ, ଜଡ଼ି, କାକୁଡ଼ି ଆଦିର ବୀଜ ପୋତିବା ପାଇଁ ଭୂମିରେ ଖୋଳା ଯାଇଥିବା ଗୋଲ ଅଗଭୀର ଗାତ—2. Circular shallow patches dug in the ground by turning up the soil for planting the seeds of cucumber, pumpkin etc; a seedbed.

ଚାକତୀ ଚତମା ୩ । ଦେହରେ ବା ଲୁଗା ଆଦିରେ ଦେବା ଗୋଲ ଗୋଲାକାର ଦାଗ—3. Circular patches appearing on the body or on clothes.

ମାଛେର ଝାଁକ ଛବରା ୪ । (ସ. ବୃନ) ମାଛ ଛୁଆଁ ବା ଛୋଟ ମାଛମାନେ ଏକତ୍ର ପାଣିରେ ଘଡ଼ଁରୁ ଥିବା ଗୋଲାକାର ଦଳ; ପଞ୍ଜା—4. A circular shoal of small fry swimming on the water. ୫ । (ସ. ଏକଟୁ, କିଛୁ[ଜଳ] ମନ୍ଦ=ଅଳ୍ପ) ମଦ୍ୟ; ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥର ଅଳ୍ପ **ଥୋଡାସା** ପରିମାଣ—5. A small quantity of liquid.

ଝାଁକ ଝୁଣ୍ଡ ୬ । କୀଟାଦିଙ୍କ ସମୂହ; ପୁଞ୍ଜ—6. Multitude; swarm of insects. [ଯଥା—ପିମ୍ପୁଡ଼ି ମନ୍ଦା, ଭେଲୁଣ୍ଡି-ଘୋକ ମନ୍ଦା ।] ୭ । ବହୁଲଗ୍ନବରେ ଏକତ୍ର ଜନ୍ମିଥିବା ଗୁଲ୍ମଗୁଚ୍ଛ—7 A group of young plants. (ଯଥା—ଶାଗ ମନ୍ଦା ।)

ମନ୍ଦା(ନ୍ଦି)ଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ମନ୍ଦାଏ; ମନ୍ଦେ; ମନ୍ଦିଏ; ଅଳ୍ପ ପରିମିତ Mandā(ndi)e (ଜଳାଦ)—A little quantity of ଏକଟୁ **ଥୋଡାସା** (liquid). [ଉ—ମନ୍ଦାଏ ଭୋରୁଣି ପିଇଲେ ଦେହ ଶୀତୁ । ନାଗିବ ଶୋଷରେ ମୁଁ ଦେଲଣି ଆରଡ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବରଣ ।] [ଦ୍ର—'ମନ୍ଦାଏ' ଥାଣି ଅପେକ୍ଷା 'ମନ୍ଦିଏ' ଥାଣି ପରିମାଣରେ ଅଳ୍ପ ।]

ମନ୍ଦାକ—ଦେ. ବଣ—ମନ୍ଦାଏ ମାତ୍ର—A little quantity only Mandāka of (a liquid). [ଦ୍ର—'ମନ୍ଦାକ' ଅପେକ୍ଷା ଏକଟୁ **ଥୋଡାସା** 'ମନ୍ଦିକ' ପରିମାଣରେ ଅଳ୍ପ ।] ସ. ବ (ମନ୍ଦ ଧାତୁ=ସ୍ତୁତି ହେବା+କରଣ. ଅକ ,—୧ । ପ୍ରଶଂସା—1. Praise (Apte) ୨ । ସ୍ରୋତଃ—2. Current; stream.

ମନ୍ଦାକିନୀ—ସ. ବ (ମନ୍ଦାକ=ସ୍ରୋତଃ+ଅର୍ଥ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. Mandākinī ଙ୍କ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା—1. The fabulous

Digitized by srujanika@gmail.com

river flowing in the heaven. ୨ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ—2. The river Ganges (Apte). ୩ । ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—3. Name of a metre with 12 letters. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୨ ନଗଣ ଓ ୨ ରଗଣ ଥାଏ—ହ. ଶ ।] ୪ । ଆକାଶ ଗଙ୍ଗା (ହ. ଶ)—4. The milky way. ୫ । ହିମାଳୟରୁ ବାହାର ଉତ୍ତର ଭାରତୀ ବାଟେ ବହୁ ଗାଗୀରଥୀ ନଦୀରେ ମିଳିଥିବା ଏକ ଛୋଟ ନଦୀ—5. Name of a small tributary of the Ganges. ୬ । ଚିତ୍ରକୂଟ ନିକଟ ଦେଇ ବହୁଥିବା ଏକ ନଦୀ (ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତ; ହ. ଶ) (ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ପୟସ୍ୱିନୀ)—6. Name of a small river flowing by Chitrakūṭa. ୭ । ଦ୍ୱାରକା ପାଖ ଦେଇ ବହୁଥିବା ଏକ ନଦୀ (ଦ୍ୱାରବଂଶ; ହ. ଶ)—7. Name of a river flowing by Dwārakā.

ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତା—ସଂ. ବ (ମନ୍ଦ+ଆକ୍ରାନ୍ତ+ଆ)—ସପ୍ତଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋ-
Mandākrānta ବିଶେଷ—A metre in Sanskrit consisting of 17 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୧ମ, ୪ର୍ଥ, ୧୦ମ, ୧୧ଶ, ୧୩ଶ, ୧୫ଶ, ୧୬ଶ ଓ ୧୭ଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁରୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଘୁ; ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ମଗଣ, ଭଗଣ, ନଗଣ, ତୁରନ୍ତ ଗଣ ଓ ଅନ୍ତ୍ୟ ୨ ବର୍ତ୍ତି ଗୁରୁ (ହ. ଶ) । କାଳିଦାସଙ୍କ ମେଘଦୂତ ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତା ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ।]

ମନ୍ଦାକ୍ଷ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଦ=ସଙ୍କୁଚିତ ନୁହେଁ ଅକ୍ଷି=ଆଖି ଯାହା
Mandāksha ସୋଗଁ; ମନ୍ଦ+ଅକ୍ଷି+ଅ)—୧ । ଲଜ୍ଜା; ଭୟା—1. Modesty; shyness; shame; bashfulness. ୨ । (କର୍ମଧା; ମନ୍ଦ+ଅକ୍ଷି)—ସଙ୍କୁଚିତ ନେତ୍ର—2. Contracted eyes. [ବି—ମନ୍ଦାକ୍ଷରେ କାହା ମୁଖ ଚାହିଁବୁ ନାହିଁ, ଧୀଅନରେ ତା ଘର ଅବା ରହିବୁ କାହିଁ—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଗଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।] ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—[ମନ୍ଦାକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଦ ଅର୍ଥେ ଅକ୍ଷି ଯାହାର)—୧ ଯାହାର (ମନ୍ଦାକ୍ଷୀ—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ନେତ୍ର ସଙ୍କୁଚିତ—1. Having contracted eyes. ୨ । ଯାହା ଆକ୍ଷି ଛୋଟ—2. Small-eyed. ୩ । ଟେରା—3. Squint-eyed. ୪ । ଯାହାର ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି କମ୍—4. Weak-eyed (Apte).

ମନ୍ଦା ଖେଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ଖେଳୁଥିବା ଅବା ମାଛମାନେ
Mandā khelā(le)ibā ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଗଣ୍ଡୁର ପାଣି
[ମନ୍ଦା ଖୁଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉପରେ ବୁଡ଼ି ଚହଲା ଓ ପାଣି ଉପରେ
ଝାଙ୍କଖେଳାନ ଯାଆଁଳମାନେ ମନ୍ଦା ବାନ୍ଧି ଖେଳୁଥିବାର ଦେଖାଯିବାରୁ)
ଛୱରାଖେଳାନା ନିଜର ଛାଆଁଳମାନଙ୍କୁ ଜଳ ଉପରେ ପହଁରା ଦେଇ ଖେଳିବା ବେଳେ ପାଣିଉପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଲଗିବା—To watch one's own fry swimming on the surface of water in circular shoals (said of the mother-fish). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିଜର ସନ୍ତାନସନ୍ତତି ଜନ୍ମ କରିବା—2. (figurative) To give birth to or bring forth a bevy of children.

ମନ୍ଦା ଗର୍ଦ୍ଦିଶ(ଶା)—ସ୍ତ୍ରୀଦେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜି—ଯେଉଁ ଗଡ଼ଶା ବା
Mandāgardisa(śā) ଖେଜୁରି ନିଜର ଛୋଟ ଛୋଟ ପଦ୍ମଶା ବା ଜାଆଁଳମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ଜଗିଥାଏ—The mother Gardisā or Seula fish which watches her own fry swimming nearby. [ଦ୍ର—ଶଙ୍କୁର ଅଳ୍ପମଣରୁ ନିଜର ଜାଆଁଳମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ଏ ଗଡ଼ଶମାନେ ଏପରି ଜଗି ରହିଥାନ୍ତି ।]

ମନ୍ଦାଗ୍ନି—ସଂ. ବ (ମନ୍ଦ=ଖୀଣ+ଅଗ୍ନି=ଜଠରାଗ୍ନି)—କ୍ଷୁଧାମାନ୍ୟ; ଜାଣ୍ଡି
Mandāgni ଶକ୍ତିର ଅଳ୍ପତା—Dullness of appetite; [ମନ୍ଦାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ] slowness of digestion; apepsy; dyspepsia. ସଂ. ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଜାଣ୍ଡିଶକ୍ତି ଖୀଣ ଅଟେ—Having a weak digestion; dyspeptic. ଦେ.ବ—ଅଳ୍প ଅଳ୍প ଜାଳ ଦଅଯିବାରୁ ଧକ୍ ଧକ୍ ହୋଇ ଜଳୁଥିବା ନଆଁ—A slow fire.

ମନ୍ଦାତ୍ମ—ସଂ. ବହୁ (ମନ୍ଦ+ଆତ୍ମନ୍)—୧ । ନିର୍ବୋଧ—
Mandātma 1. Silly [Apte]. ୨ । ମୂର୍ଖ; ଅଜ୍ଞ—2. Ignorant [Apte].

ମନ୍ଦାଦର—ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଦ+ଅଦର)—୧ । ଯାହାର
Mandādara କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ ପ୍ରତି ଖାତର ନ (ମନ୍ଦାଦୟ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଥାଏ—1. Having little respect for; caring little for [Apte]. ୨ । ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ହେଳା କରେ—2. Neglectful [Apte].

ମନ୍ଦାନିଳ - ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧୀରେ ଧୀରେ ବହୁଥିବା ବାୟୁ—
Mandānila Breeze; gentle wind.

ମନ୍ଦା ମନ୍ଦା--ଦେ.କି.ବିଶ-(ଛୋଟ ମାଛ ଓ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଆଦି) ପଲ୍ଲା ପଲ୍ଲା ହୋଇ—
Mandā mandā In shoals (said of small fishes ଝାଙ୍କଝାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକେମୁଣ୍ଡ ants etc); in swarms.

ମନ୍ଦା ଯାଦୁ—ଦେ. ବ—ଦେହରେ ମନ୍ଦା ମନ୍ଦା ହୋଇ ଉଣ୍ଡ ଉଣ୍ଡ ସ୍ଥାନରେ
Mandā jādu ଯେଉଁ ଯାଦୁ ଦେଖାଯାଏ—Ringworm ଚାକତିଦାଦ appearing in circular patches on **ଚକତ୍ତାଦାଦ** different parts of the body.

ମନ୍ଦାର—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବ—ଲେଉଥ; ଆର୍ତ—
Mandār Custard apple.

ମନ୍ଦାର—ସଂ. ବ (ମନ୍ଦ୍ . ଧାତୁ=ସ୍ତୁତି ହେବା+କରଣ. ଅର)—
Mandāra ୧ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେବତରୁ ବିଶେଷ; ପୁରାଣୋକ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗର ମାଦାର, ଜବା; ଜୁଭା, ଓରୁ ୫ ଗୋଟି ବୃକ୍ଷରୁ ଏକତମ—1. One **ଜାସୁନ, ଜାସୁଗଡ** of the 5 celestial trees mentioned in the Purāṇas. [ଦ୍ର—ତା. ଶଗ୍ଗାଥ୍ଥୁ, ତେ. ଜବାପୁଷ୍ପମୁ, ମଣ୍ଡଳା ଅନ୍ୟ ୪ଟି ତରୁ ଯଥା-ପାରିଜାତ,ସନ୍ତାନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲ୍ପବୃକ୍ଷ ଓ ଦ୍ୱାରଚନ୍ଦନ ।] ୨ । ଜବାପୁଷ୍ପ ଓ ଗଛ—2. The china rose (tree and flower) Hibiscu Rosa Sinensis; the coral tree. [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଉଚ୍ଚତାରେ ୫।୬ ହାତ ବଢ଼େ । ଏ ଗଛରେ ଫଳ ବା ମଞ୍ଜି ଧରବା ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ମନ୍ଦାର ଫୁଲର ମଝିରୁ ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାଣ୍ଡ ବାହାର ଥାଏ । ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ା ଭେଦରେ ମନ୍ଦାରର ପ୍ରକାର ମାନ ଯଥା—ଏକପ୍ତସ୍ତିଆ, ଦୋପ୍ତସ୍ତିଆ । ପୁଣି ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦରେ ଧଳା, ଦ୍ୱଲଦଆ, ନାଲ୍ ଓ ଫିକା ରଙ୍ଗର ମନ୍ଦାର-ମାନ ଅଛୁ । ଏକପ୍ତକାର ଏକପ୍ତସ୍ତିଆ ନାଲ୍ ମନ୍ଦାରର ଗର୍ତ୍ତ କାଣ୍ଡର ଅଗରେ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ଶାଖା ବାହାରେ ଓ ଏ ଫୁଲର ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ା ୫ଟି । ଏହାକୁ ପଞ୍ଚମୁଣ୍ଡୀ ମନ୍ଦାର କହନ୍ତି । ଏକ ପ୍ରକାର ମନ୍ଦାର ଘନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ ଓ ଏକ ପ୍ରକାର ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ୫ଟି କଡ଼ ଓ ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚମୁଣ୍ଡୀ ମନ୍ଦାର ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଦେଶୀ ପୂଜାରେ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କ ପୂଜାରେ ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ଲାଗେ ।] ୩ । ଅର୍କ ବା ଆକନ ଗଛ—3. The mudar plant; Calotropis Gigantea. ୪ । ଘାରଭଦ୍ର; ଘାଲଧଆ ଗଛ ଓ ଫୁଲ—4. The Indian coral flower and the tree; Erithrina Indica. ୫ । ତୀର୍ଥବିଶେଷ—5. Name of a sacred place of pilgrimage. [ଦ୍ର—ଏହା ବଦ୍ୟ ପବ୍ବତର ପାଶ୍ର୍ବରେ—(ହ. ଶ) ।] ୬ । (ମନ୍ଦ ଧାତୁ+କ୍ତି. ଆର; ଯେ ପରର ଅନଷ୍ଟରେ ଗ୍ରୀତ ହୁଏ)—ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଶଠ—6. A wicked person; a cheat. ୭ । ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ—7. The planet Mars. (ଜ୍—ମନ୍ଦାର ତଳନେ ଘନ ରସ ବୃଷ୍ଟି ହେବାର ସୂଚକ ଗଣ୍ଠି । ଅଉମନ୍ୟୁ. ବଦଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।) ଗ୍ରାଦେ. (ସିନ୍ଦୁମ୍ବି) ବ—ଆଉ ଫଳ—Custard apple.

ମନ୍ଦା ଶେଉଳି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମନ୍ଦା ଗଣ୍ଡିଶ (ଦେଶ)—Mandā seula Mandā gardisa (See)

ମନ୍ଦାସା—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଜମିଦାରୀ ମଣ୍ଡାର Mandāssa ଇଂରାଜ ନାମ—Mandassa, the name of an Estate in district Ganjam.

ମଣ୍ଡାସ୍ୟ—ସ. ବ—(ବଦ୍ଧୁଗ୍ରହ ମନ୍ଦ+ଅସ୍ୟ=ମୁଖ)—୧ । ଲଜ୍ଜା; ଲଜ୍ଜା-Mandāsya 1. Shame; bashfulness. ୨ । (କର୍ମ୍ମଧା) ସଙ୍କୁଚିତ ମୁଖ—2. Contracted face.

ମନ୍ଦିଏ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ମନ୍ଦ; ଅଳ୍ପ ପରମିତ (ତରଳୀଭୂତ ପଦାର୍ଥ)—Mandie A little quantity (of liquid). (ଉ—ସେ ଘୋଡ଼ଇଆ ଘାଣି ମନ୍ଦିଏ ପିଇଲେ, ମନ୍ଦିଏ ମସ୍ତକ ଉପରେ ନବେଶିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାତ୍ତରତ୍ନ ଅନୁଶାସନ ।)

ମନ୍ଦିକ—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ—ମନ୍ଦିଏ ମାତ୍ର (ଜଳ)—Mandika A little quantity only (of water).

ମନ୍ଦିର—ସ. ବ—(ମନ୍ ଧାତୁ=ନନ୍ଦା ଗ୍ରିବା+ଅଧିକରଣ ଇର; ଯେଉଁଠାରେ ଗ୍ଲେଦ୍ଦେ ନନ୍ଦା ଯାଆନ୍ତି ।)—୧ । ଗୃହ; ଭବନ ଆବାସ; ବାସ ଗୃହ—1. Residence; house; dwelling; abode. ୨ । ପୁର—2 Premises. ୩ । ଦେଉଳ; ଦେବ ଗୃହ—3. A temple; a pagoda. ୪ । ନଗର—4. Town. ୫ । ଦେବାରାଧନ ସ୍ଥାନ; ଉପାସନା ଗୃହ—5. A place of worship; church. ୬ । ସମୁଦ୍ର—6. The ocean; the sea. ୭ । ଜାନୁର ବା ଅଣ୍ଟୁର ପଛପ୍ରାଗ—7. The back of the knee. ୮ । ଜଘର ପଛ—8. Ham. ୯ । ଶିବିର; ସେନାନିବାସ (ହ. ଶ)—9. Camp (Apte).

ମନ୍ଦିର କମି(ମେ)ଟି—ଦେ. ବ.—(ସ. ମନ୍ଦିର+ଇଂ କମ୍ମିଟ୍ଟୀ)—Mandira kami(me)ṭi କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ପାଇଁ ଖଞ୍ଜା ଥିବା ଜମିର ଅସ୍ଥରୁ ଦେବ ମନ୍ଦିରର ସେବା ଆଦ ପରଗ୍ଭଲନାର୍ଥେ ୧୮୬୩ ସାଲ୍‌ର ୨୦ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ଜିଲ୍ଲାର ଜଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ସମିତି—Endowment committee appointed for managing the endowment attached to a temple in pursuance of Act XX of 1863. [ଦ୍ର—ମାଦ୍ରାଜରେ ଏପରି କମିଟିମାନଙ୍କୁ 'ଦେବସ୍ଥାନମ୍ କମିଟି' ବୋଲ୍ଲଯାଏ । କେତେକ ସାଧାରଣ ମନ୍ଦିରର ପରଗ୍ଭଲନାର୍ଥ ସରକାର ଗୋଟିଏ ଆଇନ୍ କରଅଛନ୍ତି । ସେହି ଆଇନ୍‌ଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ପାଇଁ ଖଞ୍ଜାଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିର ଆସ୍ଥରୁ ଉର୍ଦ୍ଦାରିତ ସେବା ପୂଜା ଓ ସଦାବ୍ରତ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଜଜ୍‌ସାହେବ ୩ ରୁ ଅଧିକ ଓ ୭ରୁ କମ୍ ମେମ୍ବର ସମ୍ବଳିତ କମିଟି ଗଠନ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶ୍ୟାରେ ପୁରୀ ସହରର ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ ମଠ, ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସତ୍ୟବାଦୀ, ବାଣପୁର ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର, କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଝଙ୍କଡ଼, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ବଳଦେବ ଜଉ ଆଦ ମନ୍ଦିରର ମନ୍ଦିରକମେଟି ଓ କଟକର କଦମ୍ବସ୍ତଳଙ୍କ ପରଗ୍ଭଲନାର୍ଥ କମିଟି ଅଛନ୍ତି । କମିଟିର ମେମ୍ବରମାନେ ଅଜୀବନ ମେମ୍ବର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିବାରୁ ଓ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବନା ମକଦ୍ଦମାରେ ଜଜ୍‌ସାହେବଙ୍କର ଅଧିକାର ନ ଥିବାରୁ ଓ ଓଡ଼ିଶ୍ୟାର ହିନ୍ଦୁ ସାଧାରଣଙ୍କର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗଭୀର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଟାଣୁଆ ଜନମତ (Public spirit or public opinion) ର ଅଭାବରୁ ଅଧିକାଂଶ କମେଟିଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଲାପ ଓ ପରଗ୍ଭଲନ ଅନନ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦୈ ।]

ମନ୍ଦିର ଚୂଡ଼ା—ସ. ବ—(ଶ୍ରୀ ଭଦ୍)—ଦେଉଳର ଅଗ—Mandira chūrdā The spire of a temple.

ମନ୍ଦିର ପଶୁ—ସ. ବ (ସ. ଯ. ଗ୍ଲେ; ମନ୍ଦିର ବଦ୍ଧାସ୍ତ ପଶୁ)—ବିରୁଡ଼ି—Mandira pasu A cat (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ଦିର—ସ. ବ (ମନ୍ଦ ଧାତୁ+କରଣ ଇର+ଆ)—୧ । କାଂସ୍ୟନିର୍ମିତ
Mandirā ଘଣ୍ଟେ ଝାଞ୍ଜ; ତିନ (ହି. ଶ)—1. Small cym-
मन्दिरा bals of bell metal. (ଉ—ଗ ଅକ୍ଷର ଦୋଇଛି
मञ्जिरा, मजीरा ମନ୍ଦିର ଯେ ତିନ, ସ୍ୱର ଶବଦ ବାରୁଅଛୁ ଝଣିଝଣି
ପ୍ରାଚୀ. ବୃନ୍ଦାବନରୂପଣ ଗୀତା ।) ୨ । (ମନ୍ଦ ଧାତୁ+ଅଥ
କରଣ. ଇର+ଆ)—ଘୋଡ଼ାଶାଳ; ଅଶ୍ୱଶାଳା (ହି. ଶ)—
2. Stable (Apte).

ମନ୍ଦୀକୃତ—ସ. ବ୍ରଣ (ମନ୍ଦ+ଅଚ୍ଚୁଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃତ)—ପୂର୍ବେ ମନ୍ଦ
Mandīkṛuta ନ ଥିବା, ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ଦ କରି ଯାଇଥିବା-
(ମନ୍ଦୀକରଣ—ବ) Rendered slow; weakened, dimi-
nished; relaxed, slackened.

ମନ୍ଦୀଭୂତ—ସ. ବ୍ରଣ (ମନ୍ଦ+ଅଚ୍ଚୁଭ ଭାବେ ଚ୍ୱି+ଭୂତ)—
Mandībhūta ୧ । ଜଡ଼ୀଭୂତ—1. Grown inert.
(ମନ୍ଦୀଭବ—ବ) ୨ । ଅଧୁନା ଷୀଣ ହୋଇଥିବା—2. Recent-
ly emaciated; become weak. ୩ । କମି
ଯାଇଥିବା—3. Become less, diminished.
୪ । ସ୍ପୃହା ଶିଥିଳ ହୋଇଥିବା—4. Become slack;
diminished.

ମନ୍ଦୁର—ସ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ=ନନ୍ଦାଯିବା+ଅଥକରଣ ଉର+ଆ;
Mandurā ଯହିଁରେ ଅଶ୍ୱ ନନ୍ଦା ଯାଏ)—୧ । ଅସ୍ତାବଲ;
ଅଶ୍ୱଶାଳା—1. A stable. ୨ । ଶଯ୍ୟା—
2. A bed (Apte). ୩ । (ଯାହା ଉପରେ ଲୋକେ
ଶୁଅନ୍ତି) ଦୈଁସ; ମନ୍ଦୁର; ତୃଣ ନର୍ମିତ ଆସନ—3 A mat;
a mat of reeds. [ବ୍ୟୁ—ତୁଣ, ବେତୁଡ଼ାଁ, କାଣ୍ଡ-
କାଣ୍ଡିଆ ବା ସନ୍ତୁର ଆଦ ତୃଣର ଡାଙ୍ଗକୁ ବାଣୀ ବା
ସରୁ ଡୋର ଦ୍ୱାର ବୁଣି ଏହା ଛଆର କରାଯାଏ । ମନ୍ଦୁର
ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ, ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ମନ୍ଦୋଦରୀ ।]

ମନ୍ଦୁର କାନି—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ଦୁର+କର୍ତ୍ତିକା)—ମୁନ୍ଦୁର କାନ; ଦୈଁସ
Mandurā kāni କାନ; ବସ୍ତ ହୋଇଥିବା ଦୈଁସର ଶେଷ ଅଂଶ-
ମାଦୁର କାନି The end of a spread mat.
चटाईका कात

ମନ୍ଦୁର ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଅଂଶତଃ ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବା ଦୈଁସର
Mandurā gurḍi ଗୁଡ଼ିଆ ଅଂଶ—The roller-like
ଗୁଟାନ ମାଦୁର part of a partially rolled up mat
चटाईकी गुडी, मोडि हुई चटाई

ମନ୍ଦୁରିକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମନ୍ଦୁର+ଇକ)—ଘୋଡ଼ା ସଇସ (ହି. ଶ)—
Mandurika Syce; a groom.

ମନ୍ଦେ—ଦେ. ବ୍ରଣ—ମନ୍ଦାଏ (ଦେଖ)
Mande ଏକଟୁ **थोडा** Mandāe (See)
मन्द मन्द **मन्द् मन्द्** ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି.ବ୍ରଣ (ସ.ମନ୍ଦଂମନ୍ଦଂ)—
ଧୀରେ ଧୀରେ—Slowly.

ମନ୍ଦେଣ—ପ୍ରା. କ୍ରି. ବ୍ରଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ମନ୍ଦେ (ଦେଖ)
Mandeṇa Mande (See)
(ଉ—ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ମନସିଜ ମନ୍ଦେଣ ବୋଲନ୍ତି ସଜ୍ଜନ ।
ପ୍ରାଚୀ. ରସବାଗର୍ଥ ।)

ମନ୍ଦେ ମନ୍ଦେ—ଦେ. କ୍ରି. ବ୍ରଣ (ସ. ମନ୍ଦଂ ମନ୍ଦଂ)—
Mande mande ଧୀରେ ଧୀରେ—Slowly.
मन्द मन्द (ଉ—ଦେବ ପାଖରେ ମନ୍ଦେ ମନ୍ଦେ ଚାଲିବା ବ
मन्द् मन्द् କହିବ ବଚନରେ । ପୀତକୃଷ୍ଣ ଭଗମୋହନ ।)

ମନ୍ଦେହ—ସ. ବ (ମନ୍ଦ ଅଟେ ଏହା=ତେଷ୍ଟା ସାଦାଙ୍କର, ବହୁବ୍ରୀହି;
Mandeha ମନ୍ଦ+ଏହା)—ଗନ୍ଧବଗଣ ବ୍ରଶେଷ (ସମାନଙ୍କର
ସଂଖ୍ୟା ସାଢ଼େ ତିନ କୋଟି)—A class of demons,
35 millions in number.

ମନ୍ଦେହା—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମନ୍ଦ+ଏହା)—ମନ୍ଦ ତେଷ୍ଟା—
Mandehā Evil endeavour.

ମନ୍ଦୋଚ୍ଚ—ସ. ବ (ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଗତିରେ ନୀଚସ
Mandocchha ବିନ୍ଦୁ—(astrology) The lower apsis
of a planet (Apte).

ମନ୍ଦୋତ୍ସାହ—ସ. ବ୍ରଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଦ+ଉତ୍ସାହ)—ନରୁତ୍ସାହ—
Mandotsāha Discouraged; one whose zeal
(ମନ୍ଦୋତ୍ସାହା—ସ୍ତ୍ରୀ) has abated; dispirited (Apte).
(ମନ୍ଦୌତ୍ସୁକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମନ୍ଦୋଦରୀ—ସ. ବ୍ରଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମନ୍ଦ=କୃଶ ଅଟେ ଉଦର ଯାହାର;
Mandodarī ବହୁବ୍ରୀହି; ମନ୍ଦ+ଉଦର+ଷ୍ଟୀ. ଈ)—କୃଶୋଦରୀ
—(a woman) Having a thin or slender
belly. [ବ୍ୟୁ—ମନ୍ଦୋଦର ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସୁଲକ୍ଷଣ
ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ।] ସ. ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମୟଦାନବର ଔରସରେ
ହେମା ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରା ଗର୍ଭଜାତା କନ୍ୟା ଓ ରାବଣର
ପ୍ରଧାନ ମହିଷୀ—1. The chief queen of Rāvaṇa
and daughter of Maya dānava. [ବ୍ୟୁ—ଏ
ମେଘନାଦ (ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ) ଓ ଅକ୍ଷସୂକୁମାର ଆଦିଙ୍କ ମାତା ।
ରାବଣର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ ଏ ବିଭୀଷଣଙ୍କୁ
ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଅହଲ୍ୟା, ଦ୍ରୌପଦୀ, କୁନ୍ତୀ ଓ ତାରାଙ୍କ
ସଙ୍ଗେ ଏ ଜଣେ ସତୀ ବା କନ୍ୟା ବୋଲି ଲେଖା ଅଛି ।
ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣ ସକାଳେ ପଞ୍ଚସତୀ ବା ପଞ୍ଚକନ୍ୟାଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ
କଲେ ମହାପାତକ ନାଶ ହୁଏ ।] ୨ । ମନ୍ଦୁର; ଦୈଁସ—
2. A reed mat.

ମନ୍ଦୋଷ୍ଣ—ସ. ବ୍ରଣ (ମନ୍ଦ+ଉଷ୍ଣ)—କବୋଷ୍ଣ; ସାମାନ୍ୟ ଉଷ୍ମ—
Mandoshṇa Tepid; luke-warm.

ମନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ୍ରଣ (ମନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରୀତି ହେବା+କରଣ. ର)—
Mandra ୧ । ଗମ୍ଭୀର ଧ୍ୱନି—1. Grave (sound); deep
୨ । ଘଡ଼ଘଡ଼ ଧ୍ୱନିଯୁକ୍ତ (ଶବ୍ଦ)—2. Rumbling
(sound). ୩ । ନମ୍ର (ଶବ୍ଦ)—3. Low sound
(Apte). ୪ । (+କର୍ମ. ର) ପ୍ରଶଂସନୀୟ—
4. Praiseworthy (Apte). ୫ । ମନୋହର;
ସୁନ୍ଦର (ହି. ଶ)—5. Pleasant; pleasing.

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ପ୍ରସନ୍ନ; ତୁଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—6. Delighted; joyful. ଫ. ବ—୧ । ଗମ୍ଭୀର ଧ୍ୱନି—1. A deep or grave sound. (ଯଥା—ମେଘର ଧନି ।) ୨ । ଧ୍ୱନି; ଶବ୍ଦ—2. Sound; tone. ୩ । ନିମ୍ନ ଧ୍ୱନି—3. Low sound (Apte). ୪ । (+କରଣ. ର) ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ମୃଦଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—4. A sort of drum (Apte). ୫ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରବିଶେଷ; ଉଦାତ୍ତ ସ୍ୱର (ହି. ଶ)—5. Low tune in music. ୬ । ଏକଜାତୀୟ ହାତୀ (ହି. ଶ)—6. A kind of elephant [Apte].

ମନ୍ନାଥ—ଫ ବ. ପୁଂ (ଅସ୍ମଦ୍+ନାଥ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୋହର ସ୍ୱାମୀ ବା ପ୍ରଭୁ—My master; my lord. [ଦ୍ର—ମନ୍ନାଥ ରଘୁନାଥ ସକଳ ଗୁଣ ଧାମ—ତୁଳସୀ. ବଳମ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୁଣ ।]

ମନ୍ୱନ୍ତର—ଫ. ବ (ମନୁ+ଅନ୍ତର; ଏକ ମନୁଙ୍କର ଅନ୍ତର ଦୁଇ ଯହିଁରେ; Manwantara ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—୧ । ୩୦ କୋଟି ୬୭ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ କାଳ; ଦେବତାମାନଙ୍କର ୭୧ ଯୁଗ—1. The period of the reign of one of the 14 Manus. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମାପଦ୍ଧଙ୍କର ୧୪ଟି ମାନସ ପୁତ୍ର ବା ମନୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ୭୧ ଯୁଗ ବା ମନୁଷ୍ୟଗଣନାରେ ୭୧ ଚତୁର୍ଯୁଗ ବ୍ୟାପୀ କାଳ ସ୍ୱଜନ୍ୱ କରନ୍ତି । ଏହା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ଦବସର ୧୪ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ (ହି. ଶ) । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣରେ ଏହା ୪୫ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର ମାନୁଷ ବର୍ଷର କାଳ ଅଟେ (Apte). ୧୪ଟି ମନ୍ୱନ୍ତର ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଦବସ ହୁଏ । ଏକ ମନୁଙ୍କ ସ୍ୱଜନ୍ୱର ଶେଷ ହେଲେ ପ୍ରଳୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ୭ମ ମନୁ ବା ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କର ସ୍ୱଜନ୍ୱ କାଳର ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଯୁଗର ୧୦ମ ଭାଗ ଚାଲି ହେଉଅଛି ।] ୨ । ପୁରାଣର ଦଶ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଉମ—2. One of the ten characteristics of a Purāṇa ଦେ. ବ—ମନ୍ୱନ୍ତର (ଦେଖ)—Manwantarā (See)

ମନନ୍ତର—ଦେ. ବ—(ଫ. ମନ୍ୱନ୍ତର) (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଖଣ୍ଡପ୍ରଳୟ (ଜଳପ୍ଳାବନ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷାଦ)—A partial deluge (consisting of flood and famine). [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସନ ୧୨୭୨ ସାଲରେ ଯେଉଁ ବନ୍ୟା ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲା ତାକୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ 'ଛେୟାତ୍ତରେ ମନନ୍ତର ବା ମନ୍ୱନ୍ତର କହନ୍ତି ।] ଫ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ, ଶ୍ରାବଣ କୃଷ୍ଣଅଷ୍ଟମୀ ଓ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳତୃତୀୟାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବବିଶେଷ (ହି. ଶ)—A festival observed in ancient times on particular days of the months of Āshārdha, Śrābaṇa and Bhādra.

ମନ୍ୱନ୍ତର—ଗ୍ରା. ବ—ମନ୍ୱନ୍ତର (ଦେଶ)—Manwantara (See) Manwantra [ଦ୍ର—ଅନେକ ଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର କଲେ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ପାଳନେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭ୍ରଗବତ ।]

ମନ୍ମଥ—ଫ. ବ (ମନସ୍+ମଥ ଧାତୁ=ମନ୍ଥନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ମନକୁ ମନ୍ଥି ପକାଏ)—୧ । ମଦନ; ମନସିଜ; କନ୍ଦର୍ପ; କାମଦେବ—1. The Deity Cupid. ୨ । ପ୍ରେମ; ପ୍ରୀତି; ପ୍ରଣୟ—2. Love. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭୋଗଲିପ୍ସା; କାମଚଳା—3. Lust; amorous passion. ୪ । କପିତ୍ଥ; କଇଥ (ହି. ଶ)—4. Wood apple [Apte]. ଦେ. ବ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ମନ୍ମଥ ପ୍ରିୟା—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମଦେବଙ୍କର ପତ୍ନୀ; ରତିଦେବୀ—Manmatha priyā The wife of God Cupid.

ମନ୍ମଥ ଲେଖ—ଫ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍)—ପ୍ରଣୟ ପତ୍ରିକା (ହି. ଶ)—Manmatha lekha Love-letter (Apte).

ମନ୍ମଥାନନ୍ଦ—ଫ. ବ (ମନ୍ମଥ+ଆନନ୍ଦ)—ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆମ୍ବ—Manmathānanda A kind of mango [Apte].

ମନ୍ମଥାଳୟ—ଫ. ବ (ମନ୍ମଥ+ଆଳୟ)—୧ । ଆମ୍ବଗଛ (ହି. ଶ)—Manmathālaya 1. The mango tree (Apte). ୨ । ପ୍ରେମୀ ଓ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ମିଳନ ସ୍ଥଳ; ବଦ୍ଦାର ସ୍ଥଳ (ହି. ଶ)—2. A trysting place; a meeting place of lovers.

ମନ୍ମଥୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ମନ୍ମଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—କାମୁକ; କାମୀ Manmathī (ହି. ଶ)—Amorous; enamoured (Apte). (ମନ୍ମଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନ୍ମନ—ଫ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରକାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ)—Manmana ୧ । ଗଦ୍ଗଦ ବା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ—1. Tremulous or choked voice. ୨ । ଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କ ମନ ଜଣ୍ଡିବା—2. Confidential whisperings between husband and wife (Apte). ୩ । କାମଦେବ—3. The God of love (Apte).

ମନ୍ମନା(ନାଃ)—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି; ଅସ୍ମଦ୍+ମନସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Manmanā[nāḥ] ମୋଠାରେ ମନକୁ ସେ ସମର୍ପଣ କରିଅଛୁ—One who has dedicated his mind to me.

ମନ୍ମୋହନ—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ (ଫ. ମନୋମୋହନ) - ଲୋକଙ୍କୁ ବଶ କରିବା ନାମ—A name given to males.

ମନମୋହନ ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ମନୋମୋହନ; ମନୋମୋହକାରୀ—Charming; enchanting. (ମନୋହରା; ମନୋହରୀ, ମନୋହରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନ୍ୟ - ଫ. ବଣ. ପୁଂ—(ମନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ; ଅନ୍ୟ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ ପରେ ସମାସରେ ଲାଗେ, ଯଥା ପଣ୍ଡିତମ୍ମନ୍ୟ; ସୁତ୍ରଂ (ମନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମନ୍ୟା)—୧ । ଯେ ଆପଣାକୁ (ଅନ୍ୟକ) ପର ବିଷୟରେ 1. Thinking oneself to be. ୨ । ଯେ ଆପଣାକୁ (ଅନ୍ୟକ) ପର ଦେଖାଇ ହୁଏ—2. Appearing as.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ୟା—ଫ ବ—(ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+କର୍ମ. ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Manyā ୧ । ବେକ ଶିରସ୍; ଗ୍ରୀବାର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗସ୍ଥ ଶିରସ୍; ବେକ (ମନ୍ୟକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶିରା—1. The muscles on the back of the neck. ୨ । ବେକମୁଣ୍ଡା—2. The nape of the neck. ୩ । (+ଜ୍ଞାନ. ଯ+ଆ)—ଜ୍ଞାନ—3. Knowledge.

ମନ୍ୟାସ୍ତମ୍ଭ—ସ. ବ—(ଆୟୁର୍ବେଦ)—ସ୍ନେଗବଶେଷ, ଯହିଁରେ ବେକର
Manyā stambha ଶିରା ଅବଶ ହୋଇଯାଏ—A disease; paralysis of the muscles on the back of the neck.

ମନ୍ୟୁ—ସ. ବ.—(ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯୁ)—୧ । ଦୈନ୍ୟ; ଦୀନତା—
Manyu 1. Distress; wretched condition. ୨ । ବ୍ୟଥା—2. Vexation. ୩ । ଶୋକ—3. Grief; sorrow. ୪ । ଘୃଣା—4. Hatred. ୫ । ଅହଙ୍କାର—5. Pride; arrogance. ୬ । କ୍ରୋଧ—6 Anger; rage; wrath; passion. ୭ । ଘୋଡ଼ା ଆଦିଙ୍କର ତେଜ ପଣ—7. Spirit; mettle; courage (as of a horse) [Apte] ୮ । ତେଜଃ; ଔତ୍ସୁକ୍ୟ—8. Ardour; zeal [Apte] ୯ । ସ୍ତୋତ୍ର—Hymn. ୧୦ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଯୁ) ଯଜ୍ଞ—10. A vedic sacrifice or offering. ୧୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଯୁ) କ୍ଷତ୍ରିୟ-ବିଶେଷ—11. A class of Kshatriyas. ୧୨ । ଶିବ (ହ. ଶ)—12. An epithet of Śiba (Apte). ୧୩ । ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—13. An epithet of Agni or fire.

ମନ୍ୟୁ ଦେବ—ସ. ବ—(ରୂପକ)—ଦେବରୂପେ କଳ୍ପିତ କ୍ରୋଧ (ହ.
Manyu deba ଶ.)—Anger personified; the personification of wrath.

ମନ୍ୟୁମାନ୍—ସ. ବିଣ.ସୁ—(ମନ୍ୟୁ+ମତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । କ୍ରୋଧୀ;
Manyumān କ୍ରୋଧନ ସ୍ୱଭାବ—1. Angry; wrathful (ମନ୍ୟୁମତ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte) ୨ । ଦୀନତାଗ୍ରସ୍ତ—2. Distressed; afflicted (Apte) ୩ । ତେଜସ୍ୱୀ—3 Energetic; vehement (Apte).

ମନ୍ସୁବା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ମନ୍‌ସୁବା (ଦେଖ)
Mansubā Man-subā (See)

ମପ[ଫ,ଫ,ଘ,]ସଲ—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁଫସ୍‌ସଲ୍)—୧ । ଗ୍ରାମ; ନଗରର
Map-(ph,pha,pa)sala ବହିର୍ଭାଗ ଦେଶାଂଶ; ସଦରଠାରୁ ଦୂରରେ [ମପ(ଫ)ସ୍‌ସଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଥିବା ଅଞ୍ଚଳ; ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ—ମଫସ୍ସଲ 1. Village; countryside; mofussil; interior **मुफस्सल, देहात** of a district. ୨ । ଜନ୍ତୁତ ବା ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ [ସଦର—ବିପରୀତ] ଅଞ୍ଚଳ—2. A solitary or out of (ସଦର—ବିପରୀତ) the way place. ୩ । ଲୁଗାର ବା ଚୁର୍ତ୍ତାର ଯେଉଁ ଅଂଶ ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନ ପଡ଼େ—3. The inside or inner surface of a cloth or garment. ୪ । ଜମିଦାରଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରାମମାନ—4. The villages constituting a zamindary or estate.

ମପ[ଫ]ସଲ ଗସ୍ତ—ବୈଦେ. ବ (ଉତ୍ତରଥା) (ଅ. ମୁଫସ୍‌ସଲ୍ ଗସ୍ତ୍)—
Mapa(pha)sala gasta ଦାରୋଗମାନଙ୍କର ସଦରରୁ ବାହାର ମଫସ୍ସଲଗସ୍ତ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ—A tour undertaken **मुफस्सलगस्त** by public servants to the countryside or in the interior.

ମପ(ଫ)ସଲ ଜମା—ବୈଦେ. ବ (ଉତ୍ତରଥା) (ଅ. ମୁଫସ୍‌ସଲ୍+ଜମା)—
Mapa(pha)sala jamā ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ମଫସ୍ସଲଜମା ଜମିଦାର ଯେଉଁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରନ୍ତି—The **मुफस्सलजमा** rent realised by a landlord from (ସଦରଜମା—ବିପରୀତ) the tenants. [ଦ୍ର—ଜମିଦାର ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ମଫସ୍ସଲ ଜମା ଆଦାୟ କର ଉହିଁରୁ ଆସଣା ଜର୍ବାଇତ ପାଗଓମ୍ରିକ ବା ମାଲକାନା କାଟ ରସ୍ତି ବାଦ ଟଙ୍କା 'ସଦରଜମା' ବା ସ୍ୱଜମ୍ମରୂପେ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଦାଖଲ କରନ୍ତି ।

ମପ(ଫ)ସଲ ମୁଆସା—ବୈଦେ,ବ (ଆ)(ଉତ୍ତରଥା)—ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରଜାଙ୍କ
Mapa(pha)sala mu ଠାରୁ ମଫସ୍ସଲରୁ ଖଜଣା ଆଦ ମଫସ୍ସଲମୋକାବିଲା ଅସୁଲ କରୁଥିବା କର୍ମଗୁସ୍ତଙ୍କର କାଗଜପତ୍ରରେ **मुफस्सलमुकाविला** ଲେଖା ଥିବା ଅସୁଲ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରକୃତ ଅଙ୍କ ବ [ମପ(ଫ)ସଲ ମୁକାବଲା—ଅନ୍ୟରୂପ] ନାହିଁ, ତାହା ମଫସ୍ସଲରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବଜମିନରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଇବ ଓ ପ୍ରମାଣ ଦଲିବ କର ଚେକ୍ କରିବା—The act of checking the correctness of a collecting officer's accounts by investigations made locally in the mofussil.

ମପ(ଫ)ସଲ ସରବରାକାର—ବୈଦେ. ବ [ପ୍ରାଚୀନ] (ଅ)—
Mapa(pha)sala sarabarākāra ମୁସଲମାନ ଶାସନରେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରି ସଦରରେ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଜମା ଦାଖଲ କରିବା କର୍ମଗୁସ୍ତ—The Sarabarākārwhose duty was to collect rents from the tenants and pay the same to the Government during theMahamedan rule.

ମପ(ଫ)ସଲ ହାକିମ—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁଫସ୍‌ସଲ୍+ହାକିମ୍)—ଗ୍ରାମ୍ୟ
Mapa(pha)sala hākima କର୍ମଗୁସ୍ତ—Officers in ମଫସ୍ସଲେର ହାକିମ **मुफस्सलका हाकिम** charge of the interior.

ମପ(ଫ)ସଲୀ—ବେ. ବିଣ—୧ । ମଫସ୍ସଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଗ୍ରାମ୍ୟ—
Mapa(pha)sali 1. Rural; relating to the country ମଫସ୍ସଲେ,ଗାଓଁଲୀ side or village. ୨ । ମଫସ୍ସଲବାସୀ; **गँवारु;देहाती** ଦେଶୁଆ—2. Resident of the country-[ମପ(ଫ)ସଲଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] side; rustic. ୩ । ମଫସ୍ସଲରେ (ସଦରଆ,ସଦରଆ—ବିପରୀତ) ପ୍ରଚଳିତ—3. Obtaining in the countryside. ବେ. ବ—ମଫସ୍ସଲବାସୀ ଲୋକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚଉର ନୁହନ୍ତି—Country-folk; village folk, (who are generally not so clever as townspeople; a rustic.

ମପା—ଦେ. ବ (ସ. ମା. ଧାତୁ)—ମାପିବା; ମାପ କରିବା—Act of Mapā measuring; measurement. ଦେ. ବ—ମାପ ମାପା **नापना** ମାପା **नपाहुआ** ହୋଇଥିବା—Measured, ମପା(ପେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—(ସ. ମା ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ମାପି ଧାତୁ)—ମାପିବା Mapā (pe)ibā କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causative of ମାପାନ **नपवाना** Māpibā

ମପା କାଠି—ଦେ. ବ—ମାପକାଠି (ଦେଶ)—Māpakāṭhi (See) Mapā kāṭhi ମାପ କାଠି **नापकाठी**

ମପା ମପି—ଦେ. ବ (ସ. ମାପନ)—ଅନେକ ପଦାର୍ଥ ବା ଅନେକବାର Mapā mapi ମାପିବା କ୍ରିୟା—The act of measuring ମାପା ମାପି many things; the act of measuring **नापा नापी** and remeasuring.

ମବଲକ୍[ଗ୍]—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମବଲ୍ଲଗ୍) (ଜଟରଆ)—୧ । ନଗଦ Mab-lak(g) ଟଙ୍କା; ରୋକଡ଼—1. Ready money; ମବଲଗ hard cash. ୨ । ମୋଟ ଟଙ୍କା; ସବସୁଦ୍ଧା ଏତେ ଟଙ୍କା—**नकद, मबल्लग** 2. Sum total of cash. ବୈଦେ. ବଣ—(ଆ)—୧ । ନଗଦ—1. In cash; ready (money). ୨ । ସବସୁଦ୍ଧା; ମୋଟ—2. Total; in all. ବୈଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ଆ)—୧ । ହାତେ ହାତେ; ନଗଦାନଗଦ; ଦସ୍ତବଦସ୍ତ—1. In cash; in ready money; in hard cash. ୨ । ଅକ୍ଷରରେ (ଅଙ୍କକୁ ଲେଖିବା) 2. (writing the figures) In letters.

ମବଲକ୍(ଗ୍) ବନ୍ଦି—ବୈଦେ. ବ (ଫା) (ଜଟରଆ)—ଅକ୍ଷର ବା ଶବ୍ଦ Mabalak(g)-bandi ଦ୍ୱାରା ମୋଟ ଏତେ ଟଙ୍କା ବୋଲି ଲେଖିବା—Writing the total amount of money in words.

ମବେଷି—ଗ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା)(ସ. ଗୋମେଷ)—ଗୋମେଷାଦି ପଶୁ—Mabeshi Cattle.

ମମ୍ - ଗ୍ରାଦେ (ସିଂଭୂମ) ଦ. (ଭୁଲ. ବ ଓ ହୁ. ମୋମ୍)—ମହୁଣ—Mam Wax

ମମ୍ଜାମା—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମୋମ୍ଜାମା)—ମହୁଣଦ୍ୱାରା ଲିପ୍ତ—Mam-jāmā On which a layer of wax has been laid. ଦେ. ବ—ମହମଜାମା; ଯେଉଁ ଲୁଗାରେ ମହମର ମୋମଜାମା ସ୍ତର ବୋଳାଯାଇଥିବାରୁ ଯେଉଁ ଲୁଗା ପାଣିରେ ଓଦା ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ପାଣି ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପାଣି ଲୁଗାରେ ନ ଭେଦ ଗଡ଼ିପଡ଼େ—Oil cloth; wax cloth; mackintosh cloth.

ମ(ମୁ)ମ୍ତାଜ୍ ମହଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁମ୍ତାଜ୍ ମହଲ୍)—୧ । ତାଜ Ma(mu)m-tāj mahal ମହଲ (ଦେଶ)—1. Tājamahala ମମତାଜମହଲ (See. ୨ । ସାହାଜାହାନଙ୍କ ମହିଷୀଙ୍କ ନାମ—**मुमताजमहल** 2. Name of the Moghul Emperor Sahajehan's queen.

ମମ—ଦେ. ଅ (ସର୍ବ୍ୟ) (ସ. ଅସ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦର ଷଷ୍ଠୀ ୧ବଚନ)—ମୋହର—Mama My; mine. (ଉ—ଭବଦ୍ଧ ସ୍ତବ୍ୟର ସ୍ତବକୁଳ ପ୍ରସୂତା, ମମ ମମ ପ୍ରାଣ ପରିସ୍ପନ୍ଦ ଏ ନଳ ଜାନ୍ତା । ପ୍ରାତୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ୟ) **मम** [ଉ—ଅମ୍ଭ ଦେଶରେ ବୋଲ୍ଲଯାଉଥିବା ବଙ୍ଗଳା ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ପଦରେ ଏ ଶବ୍ଦର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା—"ମମ ପ୍ରାଣନାଥ ଗୌରାଙ୍ଗ ହେ ! ମୋରେ ଦୀୟା କରହେ ! ରସରାଜ ତନୁ ଗୌର !"]

ମମକାର—ସ. ବ (ମମ=ମୋହର+କୃ. ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—୧ । ଏ ଧନ ଜନ ମୋର ବୋଲି ମନରେ ବଦ୍ଧର କରିବା; ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ, ମୋର କଲତ୍ର, ମୋର ଧନ, ମୋର ଘର ଇତ୍ୟାକାର ଜ୍ଞାନ; ମମତା—Fondness or personal attachment for one's wordly possessions and family. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ) ନିଜର ଅର୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି (ହୁ. ଶ)— 2. One's self-acquired property.

ମମତ—ଦେ. ବଣ (ପ୍ରାଚୀନ) (ସ. ମମତାଯୁକ୍ତ)—ଅନୁରକ୍ତ—Mamata Attached; fond. (ଉ—ମାର ଘର ବାହାରେ ଯେ ହୋଇଥିବେ ମମତ । ପ୍ରାତୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।]

ମମତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ [ମମ+ତ୍ୱାବେ. ଟା, ତ୍ୱ]—୧ । ସ୍ୱାଭିମାନ;ମମକାର; Mamatā(twa) ଏ ପଦାର୍ଥ ମୋର, ଏ ଧନ ମୋର, ଏ ପୁତ୍ର ଭାର୍ଯ୍ୟା ମୋର, ଏବମ୍ଭୂତ ଭାବ—1. Fondness or attachment for wordly possessions and family. ୨ । ଏ ସଂସାର ପ୍ରତି ମିଥ୍ୟାତ୍ମା; ମୋହ—2. Delusion as regards wordly matters, ୩ । ଅହଂଭାବ; ଅହଙ୍କାର; ଦର୍ପ—3. Pride; egotism. ୪ । ସହାନୁଭୂତି—4; Sympathy. ୫ । ସ୍ନେହ—5. Attachment; affectionate regard; love. [ଉ—ଜାଣି ମମତ୍ୱ, ଆଜ୍ଞା ଯେମନ୍ତ, ମୁଁ ସନମତ, କରେ ଭଲ. ପ୍ରେମସୁଧାଜଳ ।]

ମମତା ଯୁକ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଂସ୍ଥା ଉତ୍) —୧ । ସ୍ନେହଶୀଳ—Mamatā jukta 1. Affectionate. ୨ । ସ୍ନେହାସକ୍ତ—(ମମତାଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Fondly attached. ୩ । ବୈଷୟିକ ଅଭିମାନ ଯୁକ୍ତ—3, Having a personal feeling for one's temporal belongings. ୪ । ସହାନୁଭୂତି ଯୁକ୍ତ— 4. Full of sympathy ୫ । ଅସ୍ମନ୍ମୁଖ 5. Selfish.

ମମତା ଶୂନ୍ୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଂସ୍ଥା ଉତ୍)—୧ । ନର୍ମ୍ମ—Mamatā śūnya 1. Devoid of sympathy; unsympathetic. ୨ । କ୍ରୂର—(ମମତା ଶୂନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Cruel. ୩ । ସ୍ନେହବର୍জ୍ଜିତ— ମମତା ବର୍জ୍ଜିତ, ମମତା ଜ୍ଞାନ, ମମତା ଜ୍ଞାନ } ଅନ୍ୟରୂପ 3. Having no fondness or affection, ୪ । ବୈରାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ—4. Unattached; apathetic.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମମା– ଦେ. ବ (ଦ୍ର. ମାତୃ ସ୍ତନ) –ସସ୍ତାଧର; ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନ– Female breast; the breast of woman.
Mamā
ମାଇ, ମେନା **ଚୁଚ୍ଚି, ଛାତି** (ଉ– ମମା ଗଲ୍ଲାଣି ବମା ଖାଇ, ଚଲୁଳ ପଡ଼ୁଛୁ ଝାକର୍ ଦୋଇ–ଛଗ ।)

ମମାଦିଲ୍ଲ–ବୈଦେ. ବଣ (ଆ; ମୋଗଲ ବାଦସାହାଙ୍କ ଅମଲରେ ଜମିଦାର୍ଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ)–ଅଲ୍ଲହଦା; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର– Mamādilā
ଆଲାହିଦା **ମମାଦିଲା** Separate (ଯଥା –ତହସିଲ **ଅଲଗ** ମମାଦଲା ମୌଜେ କମାପୁର=କମାପୁର ମଉଜାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅସୁଲ ଉକ୍ତ ଜମିଦାର୍ଙ୍କ ।)

ମମୀ(ସ୍ତ୍ରୀ)–ବୈଦେ.ବ (ଇଂ ମମ୍ମୀ; ଆ. ମମାୟିନ୍; ଫା.ମୋମ୍=ମହଣ)– Mami(mmi)
ମହଣ ସହିତ ବହୁ ମସଲ୍ଲା ଦଆଯାଇ ପ୍ରାଚୀନ ମିଶର ଦେଶୀୟ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ବହୁକାଳ ଅକ୍ଷତ **ମମ୍ମୀ, ମୋମିୟାଇ** ଅବସ୍ଥାରେ ସରକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବା ଶବଦେହ ବା ମୃର୍ଦ୍ଦାର– A preserved dead body of Egypt; mummy; dead body preserved for a very long time with the help of wax and other spices. [ଦ୍ର– ଏପର ସୁରକ୍ଷିତ ଶବଦେହମାନ ମିଶର ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ କବରମାନଙ୍କରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ଖୋଳା ହୋଇ ବାହାର କରା ଯାଇଅଛି । ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଶବମାନ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷତ ଥିବା ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ।]

ମୟ୍ (ଧାତୁ)–ସ– ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା–
Ma-y (root) To walk; to move; to go.

ମୟ– ସ୍ର. ବ. ପୁଂ (ମୟ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)–
Maya ୧ । ପ୍ରବଣର ସ୍ତ୍ରୀ ମନ୍ଦୋଦରୀଙ୍କର ପିତା; ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ପ୍ରଥମ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ସଭା ନର୍ମାଣକାରୀ ଦାନବ ଶିଳ୍ପୀ– 1 Name of a demon architect. [ଦ୍ର– ଦେବଶିଳ୍ପୀ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏ ଅସୁରମାନଙ୍କ 'ବିପୁର' ନର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର ମାୟାବୀ ଓ ଦୁନ୍ଦୁଭ ଏବଂ କନ୍ୟା ମନ୍ଦୋଦରୀ । ବାଲୀଙ୍କଙ୍କ ଜନ୍ମାସୂତ୍ରରେ ମୟ ବଳିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିବାର ଲେଖା ଅଛି ।] ୨ । ଅଶ୍ୱତର– 2. A mule. ୩ । ଓଷ୍ଟ୍ର; ଓଟ– 3. A camel ୪ । ଅଶ୍ୱ (ହ. ଶ)–4. A horse (Apte). ୫ । (+କରଣ. ଅ) ସୁଖ (ହ. ଶ)– 5. Pleasure; happiness. ସ୍ର. ବଣ. ପୁଂ–ନମ୍ନ ଲିଖିତ ଅର୍ଥରେ ବଶେଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ପ୍ରତ୍ୟୟ– A suffix added to nouns in the following senses. (ମୟୀ–ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ର. ବ –୧ । (ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବୋଧକ) ଅନୁକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ–1. Full of. (ଯଥା – ମଯୀମୟ ସସାର, କଷ୍ଣକମୟ ବନ ।) ୨ । (ବ୍ୟାପ୍ତ୍ୟର୍ଥେ) ଅନୁକ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତ–2. Pervaded or spread over by. (ଯଥା–ଜଳମୟ ଦେଶ, ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନ ।) ୩ । (ବକାର୍ତ୍ତେ). ଅନୁକରେ ନର୍ମିତ ବା ଜଡ଼ିତ–3. Made of or set with. (ଯଥା–ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଘଣ୍ଟା, ରତ୍ନମୟ ଅଙ୍ଗୁଳୀୟକ, ମୃଣ୍ମୟ ପାତ୍ର ।) ୪ । (ବାହୁଲ୍ୟାର୍ଥେ) ଯହିଁରେ ଅନୁକ ବସ୍ତୁ ବହୁପରମାଣରେ ଅଛି; ଅନୁତ ବହୁଳ–4. Abounding in. (ଯଥା– ଜଙ୍ଗଲର ମୟ ସ୍ଥାନ, ନଦୀମୟ ଦେଶ ।) ୫ । (ସ୍ୱରୂପାର୍ଥେ) ଅନୁକ ରୂପେ ନର୍ମିତ ବା ବ୍ୟବହୃତ–5. In which such a thing has been utilised as. (ଯଥା– ଗଜମୟ ସେତୁ ।) ୬ । ସାଧାରଣରେ ଅନୁକ ଗୁଣ ବସ୍ତୁ ପରମାଣରେ ଅଛି–6. Possessing a quality in great degree. (ଯଥା–ମାୟାମୟ ସଂସାର, ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ, ପ୍ରେମମୟ ହୃଦୟ ।) ୭ । (ପୁରୀଷାର୍ଥେ) ଅନୁକର ବିଷ୍ଠା–7. The dung of. (ଯଥା–ଗୋମୟ= ଗୋବର, ଗୋବିଷ୍ଠା ।) ଦେ. ବ –୧ । ମଯ (ଦେଖ)

ମୟ **ମଯ** 1. Mae (See ୨ । ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ମେକ୍ସିକୋ ଦେଶର ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଲର ଖୁବ୍ ସଭ୍ୟ ଅଧିବାସିଗଣ–2. Maya, the generic name of the ancient inhabitants of Mexico in South America. ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଅଧିବାସିଗଣଙ୍କ ସଭ୍ୟତା; ମାୟା ସଭ୍ୟତା–3. Māyā, the high civilization of the ancient people of Mexico. [ଦ୍ର–ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂଗର୍ଭରୁ ବାହାରୁଥିବା ପ୍ରାସାଦ ଓ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଦେଖି ପୁରାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଆଜିରୁ ୭।୫ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ 'ମୟ'ମାନେ ସଭ୍ୟତାର ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ପୁରାତନ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ବହୁତ ମେଳଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି । ମାୟା ସଭ୍ୟତା ଭଳେ ଶୀକା ଦେଖ ।]

ମୟ କାଳ–ଦେ. ବ–ମଯ କାଳ (ଦେଖ)
Maya kāla Mae kāla (See)

[ମୟ୍ ଜନ, ମୟ୍ ଋ(ରୁ, ଋ)–ଅନ୍ୟରୂପ] ଋତୁକାଳ

ମୟଦାନ୍–ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୈଦାନ୍)–୧ । ମଇଦାନ (ଦେଖ)
Mayadān 1. Maidāna (See) ୨ । (ସ୍ର. ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନ) ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନ; ଆମୋଦକ ପାର୍କ– **ରମଣା** 2. Pleasure garden; park. (ଉ–ଚୌଖାଲୀ ନଗରରେ ପୁଷ୍କରଣୀ ଓ ମୟଦାନ ବା ଆମୋଦକ ପାର୍କ୍ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିସ୍ତାର କରି ଯାଇଥିଲ । କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଇତିହାସ ।)

ମୟ ଦାନବ–ସ୍ର. ବ–ମୟ ୧ (ଦେଖ)–Maya 1 (See)
Maya dānaba (ମୟ୍ ଦୈତ୍ୟ–ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୟନା (ଇତ୍ୟାଦି)–ଦେ. ବ–ମଇନା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Mayana (etc) Mayanā etc. (See)

ମୟୂର (ଇତ୍ୟାଦି)–ପ୍ରା. ବ–(ସ୍ର. ମୟୂର) –ମଯୂର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Mayara (etc) Mayūra etc. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୟୂ(ଯୂ)ର ଜଟା—ଦେ. ବ—ଈଶର ଜଟା (ଦେଖ)
Maya(yū)ra jaṭā Īsarajaṭā (See)

ମୟୂରା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଫ. ମୋଦଡକାର)—ମଇଗ୍ର (ଦେଖ)
Mayarā (ମୟୂରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Mairā (See)

ମୟୂଲା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଓ ଈଶ—ମଇଲା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Mayalā (etc) Mailā etc (See)

ମୟୂା—ସ. ବ. (ମୟୃ + ଅ)—ଚକତ୍ସା (ହ. ଶ)—Medical treatment.
Mayā

ମୟୂାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ.—(ଫା. ମେଵା)—୧ । ପିଦୁଡ଼ି—1. Guava. ୨ । ଆଉ; ମେଘଆ—2. Custard apple.

ମୟୂାଣ—ସ୍ତ୍ରୀ (ପ୍ରାଚୀନ) ବ—(ସ.ମଦନ)—ମଦନ; କାମଦେବ—God Mayāṇa Cupid. [ଦ୍ର—ବସନ୍ତ ସହ୍ରତ ବଚ୍ଚସ୍ୱେ କଲେ ବ, ପ୍ରଭଞ୍ଜେ ଦେବ ମୟୂାଣ । ଶିଶୁଶଙ୍କର ଜ୍ୱଷା ଅଉଲାଷ ।]

ମୟୂାନ୍—ଦେ. ବ—(ସ. ମଥନୋତ୍ଥ=ଘିଅ; ବା ସ. ମର୍ଦ୍ଦନ; ବା ସ. Mayān ମଦନ=ମଡ଼ଣ)—କଚରା, ଜମ୍ବୁ, ରୁଟି ଓ ଲୁଚି ଆଦି ମୟାନ **ମୋୟନ** ଛଆର କରିବା ପାଇଁ ଅଟାରେ ବା ମଇଦାରେ ପାଣି ମିଶାଇ ଦଲିବା ପୂର୍ବରୁ ଶୁଖିଲା ଅଟାରେ ବା ମଇଦାରେ ଦିଆ ଯିବା ଘିଅ; ଉଚ୍ଚର ଘିଅ—The leaven of ghee mixed with flour before it is kneaded into dough for making bread etc. [ଦ୍ର—ମଇଦା ଆଦିରେ ମୟୂାନ୍ ଦିଆ ଗଲେ ଉହାଁରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୁରି, ଲୁଚି ଓ ଜମ୍ବିକ ଆଦି ଖରାପ ମସକା ଓ ମୃଦୁ-ମୃଦୁଆ ହୁଏ ।]

ମୟୂାନ୍‌ଦାର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଲୁଚି ଆଦିର ଖଲ ଚକଟା ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମୟାନଦାର **ମୋୟନଦାର** ଅଟାରେ ଉଚ୍ଚର ଘିଅ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ—(bread or other cake) In which ghee had been added to the flour before kneading.

ମୟୀ—ସ. ବଣ. ତତ୍ପୁ ସ୍ତ୍ରୀ. (ମୟୃ + ଈ)—ମୟୂର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Mayī Feminine of Maya. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଈ ଓଟ—1. A female camel. ୨ । ଘୋଡ଼ୀ—୨ । 2. A mare.

ମୟୁ—ସ. ବ—୧ । (ମି ଧାତୁ=ସେଘଣ କରିବା + କଉ. ଉ)—Mayu ଜାତିର; ଦେଂପୁରୁଷ—1. A class of semi-divine singers. ୨ । (ମୟୃ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + କଉ. ଉ)—୨ । ମୃଗ—2. Deer; antelope (Apte). ୩ । ଅଶ୍ୱ—3. Horse. ୪ । ଅଶ୍ୱତର—4. Mule. ୫ । ଉଷ୍ଟ୍ର—5. Camel.

ମୟୁ(ଯୂ)ଷ୍ଠ—ସ. ବ—ବନମୃଗ—A kind of wild grain.
Mayū (ya)shṭha [ମୟୁ(ଯୂ)ଷ୍ଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୟୂକ—ସ. ବ—(ମୟୃ ଧାତୁ+କଉ. ଊକ)—ମୟୂର (ହ. ଶ)—Mayūka Peacock.

ମୟୂଖ—ସ. ବ—(ମା ଧାତୁ = ମାପିବା+କର୍ମ ଭାଷ)—୧ । କରଣ; ରଶ୍ମି—Mayūkha 1. Ray; streak of light. ୨ । ଦୀପ୍ତି—2. Lustre; brilliance. ୩ । ଆଲୋକ; ଜ୍ୟୋତିଃ—3. Light. ୪ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଶୋଭା—4. Beauty. ୫ । ଅଗ୍ନିଶିଖା—5. A flame (Apte). ୬ । (+କରଣ ଭାଷ)—ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ିର କଣ୍ଟା—6. The pin of a sun-dial (Apte). ୭ । ପର୍ବତ (ହ. ଶ)—7. Mountain. ୮ । କୀଳକ; ଖିଲ—8. Peg; stake; pin.

ମୟୂଖ ମାଳା—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କରଣମାଳା—Mayūkha mālā Rays of the sun.

ମୟୂଖମାଳୀ—ସ. ବ—(ମୟୂଖମାଳା + ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍ ୧ମା.୧ବ)—Mayūkha mālī କରଣମାଳୀ; ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun.

ମୟୂଖୀ—ସ. ବ—(ମୟୂଖ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ହ ଶବ୍ଦସାଗର)—Mayūkhī 1 A weapon of offence and defence of ancient India; a cudgel about 5 ft. long, to the top of which was attached a bunch of tinkling bells. [ଦ୍ର—ଏହା ପୁରୁଷର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରମାଣ ସାର୍ଦ୍ଧ ସପ୍ତହସ୍ତବିଶେଷ; ଏହାର ଅଗ୍ରରେ କଙ୍କଣି ଗୁଡ଼ିଏ ଲଗି ଥାଏ । ଏହା ହୁମୁଙ୍କା ବାଡ଼ ଭଳି ଓ ଏଥିରେ ଚଟା ଲଗି ଥାଏ । ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ ୫ ପ୍ରକାର :—ଆଘାତ, ପ୍ରତିଘାତ, ବିଘାତ, ପରମୋଚନ ଓ ଅବଦ୍ରବଣ ।] ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ; ଦେଦୀପ୍ୟମାନ Radiant; brilliant.

ମୟୂ(ଜୁ)ର—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମୟୂର (ଦେଖ)—Maju(ju)ra (ମୟୂରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Mayūra (See)

ମୟୂର—ସଂ. ବ. ପୁଂ- -(ମି ଧାତୁ=ସେଘଣ କରିବା+କଉ. ଉର)—Mayūra ୧ । କର୍ତ୍ତକ ବର୍ଗର ବୃହତ୍ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—1. The ଅନ୍ୟ ସଂ, ନାମ—କେକା, pea fowl; Pava Cristatus; ଶିଖୀ, ଶିଖଣ୍ଡୀ (male- peacock; female- (ମୟୂରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) peahen.] [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜର ବଡ଼ ପକ୍ଷମାନ ଓ ଗଳର ଶବ୍ଦ ଘରମାନ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରିତ । ଅଣ୍ଡିଆ ମୟୂରଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ଖୁବ୍ ବଡ଼; ମାଇମାନଙ୍କର ଗ୍ରୀବା । ଏଥିପାଇଁ ଅଣ୍ଡିଆ ମୟୂରକୁ ଲାଞ୍ଜାମୟୂର ଓ ମାଇଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଜୁଡ଼ି-ମୟୂର ବୋଲି ଯାଏ । ମେଘ ଜୁଠାଇଲେ ଅଣ୍ଡିଆମାନେ ଲାଞ୍ଜକୁ ପଛ ଆଡ଼େ ପଙ୍ଖା ପରି ଠିଆ କରି ନାଚନ୍ତି ଓ ବୋବାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦ 'କେଓଁ କେଓଁ' (ସଂ.— କେକା) । ଏମାନେ ସାପକୁ ମାରି ପକାନ୍ତି ।] ୨ । ପୁଷ୍ପ-ବିଶେଷ—2. A kind of flower (Apte) ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶତକ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା କବିବିଶେଷ—3. Name of a Sanscrit author. ୪ । ସମୟ ମାପ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—4. A kind of instrument for measuring time. ଦେ. ବ—ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A kind of musical instrument. (ଦ୍ର —ଶଙ୍ଖ ସାଣା ଶଙ୍ଖୀ ଡଙ୍କା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଳ ମୟୂର, ଏମାନ ବହୁଣ ଭୁମ୍ବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୋଥ ଭେର । ପ୍ରାକୀ. ଶାଗୁରୁଉକ୍ତ ଗୀତା ।)

ମୟୂରକ—ସ. ବ (ମୟୂର + କ)—୧ । ମୟୂର—1. Peacock. ୨ । ମୟୂରଶିଖା; ମୟୂରର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥିବା ପକ୍ଷର ଚୂଡ଼ା—2. The cockscomb on the head of a peacock. ୩ । ଅପାମାର୍ଗ—3. Achyranthus Aspera (plant). ୪ । ତୁତିଆ—4. Copper sulphate.

ମୟୂର କଣ୍ଠିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୟୂର + କଣ୍ଠ)—ମୟୂରର କଣ୍ଠପର Mayūra kaṇṭhiā ବହଳ (କାଲି ଓ ସବଜ) ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ମୟୂର କଣ୍ଠୀ (ବସ୍ତ୍ର)—(a cloth) Coloured like **मयूर कण्ठी** the neck of a peafowl. (ଜ—ତୁଷା (ମୟୂର କଣ୍ଠୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରକ୍ତାଂଶୁକେ ରଞ୍ଜିତ ଶ୍ୟାମଳ ତୁଧର-ଗଣ, ବିଜ୍ଞଇନ୍ଦ୍ର ଅବା ଉତ୍ସବେ ମୟୂରକଣ୍ଠୀ ବସନ । ଗ୍ରଧାନାଥ. ତୁଷା ।) ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଲୁଗା; ଧୂସଗ୍ରସ୍ୱା ଲୁଗା—A kind of cloth (with red woof and green warp threads). [ଦ୍ର—ଏଦ୍ୱାର ଟାଣୀ ସୂତା ନାଲି ଓ ଉଇଣୀ ସୂତା ସାବୁଜ ।]

ମୟୂରଗତି—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୨୪ ଅକ୍ଷରର ବୃତ୍ତବିଶେଷ—Mayūragati A Sanscrit metre of 24 syllables. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୫ ଯଗଣ, ମଗଣ, ଯଗଣ ଓ ରଗଣ ଥାଏ—ହ. ଶ ।]

ମୟୂର ଗିରିଆ -ଦେ. ବ (ସ. ମୟୂର ଗ୍ରୀବକ)—ତୁତ୍ତ; ତୁତିଆ; Mayūra giriā ମଇଲା ଗିରିଆ—Sulphate of copper. ତୁତିୟା; ତୁଁତେ **तुत्था; तुतिया** ମ. ମୋରଚୂଡ

ମୟୂର ଗୁଣା—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଛାଦାଣ ନାକ-Mayūra guṇā ଘୁଡ଼ାରେ ବିନ୍ଧାଯିବା ଗୁଣା; ଯେଉଁ ଗୁଣା (ମୟୂର ବସାଗୁଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତ୍ରାରତ ପୁଚ୍ଛ ମୟୂରର ଆକୃତ ମୟୂରବେସର ପର ନିମିତ ହୋଇଥାଏ—A nose ornament **मयूराला नकवेसर** representing a dancing peacock.

ମୟୂର ଗ୍ରୀବକ—ସ. ବ (ମୟୂରଗ୍ରୀବା + ଭୁଲ୍ୟାର୍ଥେ କ)—ମହୁରଗିରିଆ; Mayūra grīvaka ତୁତିଆ—Blue vitriol.

ମୟୂର ଚଟକ—ସ. ବ—ଗୃହପାଳିତ କୁକୁଡ଼—Mayūra chaṭaka The domestic cock.

ମୟୂର ଚନ୍ଦ୍ରକ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୟୂର ଚନ୍ଦ୍ରିକା (ଦେଖ) Mayūra chandraka Mayūra chandrikā (See)

ମୟୂର ଚନ୍ଦ୍ରିକା—ଦେ. ବ (ସ. ମୟୂର ଚନ୍ଦ୍ରକ)—୧ । ମୟୂରର ଲାଞ୍ଜରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତ ବହୁତ ବର୍ଣ୍ଣ-ବିଶିଷ୍ଟ ଚକ୍ର—1. Rainbow-coloured rings or eyes on the tail-feather of a peacock. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରକ ବିଶିଷ୍ଟ ମୟୂର ପକ୍ଷ—2. Tail-feather of a peacock having rings or eyes on it. ୩ । ପଶ୍ଚିମଦଗରେ ଦେଖାଯିବା ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—3. A rain bow appearing in the west.

ମୟୂର ଚୂଡ଼ା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ମୟୂରର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ Mayūra chūrdā ଠିଆବାଗରେ ଥବସ୍ଥିତ ପକ୍ଷଗୁଚ୍ଛ—1. The tuft of feathers standing on the head of a peafowl. ୨ । (ସ. ମୟୂର ଶିଖା) ଏକ ପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପ ଶାକ; ଈଶର ଜଟା ଗୁଲ୍ଲ; ମୟୂର ଶିଖା ୨ (ଦେଖ) 2. Colosia Cristata (plant) and flower.

ମୟୂର ଚୂଳ—ସ. ବ—ମୟୂର ଚୂଡ଼ା (ଦେଖ)—Mayūra chūla ମୟୂରଚୂଡ଼ା chūrdā (See) **मयूरशिखा** (ମୟୂରଜଟା—ଦେଶଜରୂପ)

ମୟୂର ଚୂଳିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୟୂର ଚୂଳଧାସ୍ତ)—ଯେ ମୟୂର Mayūra chūliā ଚୂଳ ମୁଣ୍ଡରେ ବିନ୍ଧିଥାଏ—Decorated ମୟୂର ଚୂଡ଼ା ଧାରୀ with a bunch of peacock's tail. **मयूशिखावाला** feather on the head. ଦେ. ବ—୧ । ଈଶର ଜଟା (ଦେଖ)—1. Īsara jaṭā (See) ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—2. An epithet of Śrīkṛushṇa.

ମୟୂର ଝଲି ଗ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ମୟୂରଚନ୍ଦ୍ରକାଯୁକ୍ତ ପକ୍ଷ—Mayūra jhāli Peacock-feather having many coloured rings on it.

ମୟୂର ଝୁଲ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କେଳା, ଗ୍ରଜୁଲ ଓ ପାନ୍ଦୁଆସାନେ Mayūra jhula ମୁଣ୍ଡରେ ଝୋଟି ଉପରେ ବିନ୍ଧିବା ମୟୂର ପକ୍ଷରେ ବୁଣା ଦୋଇଥିବା ପେଡ୍ଡା—A tuft of peacock-feathers worn on the cap by certain dance-loving wild tribes. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଝୋଟି ଉପରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଚନ୍ଦ୍ରକାବଶିଷ୍ଟ ମୟୂର ପକ୍ଷ ଠିଆ ବାଗରେ ଶୋଭା ପାଇଥାଏ ।]

ମୟୂରଡମ୍ବିଆ—ଗ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] ବ. (ସ. ମୟୂର + ଡମ୍ବ; ଏଦ୍ୱାର Mayūra dimbiā ଆକାର ମୟୂରର ଡମ୍ବପର ଢେବାରୁ)—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡବାଲା ଛତୁ—A kind of mushroom with a big ball at the top.

ମୟୂରଧ୍ୱଜ—ସ. ବ (ମୟୂର + ଧ୍ୱଜ ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୟୂରଚଙ୍କର ପୂର୍ବତନ Mayūra dhwaja ଶ୍ରଳବଂଶର ଉପାଧି—The title of the ancient kings of Mayūrbhanj. [ଦ୍ର—ମୟୂରଧ୍ୱଜ ଶ୍ରଳବଂଶର ଗଦି ଭଞ୍ଜନ କର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରଳବଂଶର ନାମ 'ମୟୂରଭଞ୍ଜ' ହୋଇଅଛି ।]

ମୟୂର ପଙ୍ଖା—ଦେ. ବ—ମୟୂର ପକ୍ଷ ନିମିତ ବିଞ୍ଚଣା—Mayūra paṅkhā ମୟୂରପାଖା **मयूरपंखा** A fan made of peacock's tail-feathers.

ମୟୂରପଦକ—ସ. ବ (ମୟୂର ପଦ + ସାଦୃଶ୍ୟାର୍ଥେ. କ)—ଶୃଙ୍ଗାର Mayūra padaka ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ଅଙ୍ଗେ୍ୟାଙ୍ଗନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ନଖାଘାତର ଚହ୍ନ—The marks

Digitized by srujanika@gmail.com

made with the nails on the body of a man or woman during amorous intercourse.

ମୟୂର ପୁଚ୍ଛ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୟୂରର ଲାଞ୍ଜ—
Mayūra puchchha Peacock's tail.

ମୟୂରଭଞ୍ଜ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ରାଜ୍ୟ—Name of a leading Oriya state in the Eastern States Agency.

ମୟୂରଭଞ୍ଜ [ଦ୍ର- ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ପ୍ରାଚୀନତମ ଓ ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ । ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ତଳେ ରାଜସୁତାନାର ଜସ୍ପୁର ରାଜବଂଶର ଜଣେ ରାଜପୁରୁଷ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଏହାର ନାମ ଦରଦର ପୁର ଥିଲା । 'ମୟୂର' ରାଜବଂଶର ସଙ୍କେତ ଥିବାରୁ ଓ ରାଜାମାନେ ଭଞ୍ଜବଂଶୀୟ ଥିବାରୁ ରାଜ୍ୟପରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା । ଗଜପତି ରାଜାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ମାଲଗିରି, ସିଂହଭୂମ, ବରାହଭୂମି, ସଥଗଡ଼, ନରସିଂହପୁର, ସାରଣ୍ଡା, କେନ୍ଦୁଝର ଆଦି ଓ ସିଂହଭୂମି ଓ ମାନଭୂମିର ଅଞ୍ଚଳମାନ ଏହି ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଏ ସବୁ ରାଜ୍ୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଅଛି ।

କୃପାସିନ୍ଧୁ ଇତିହାସ ।

ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତିମାନଙ୍କର ମହାରାଜ ଉପାଧି ବଂଶାନୁଗତ ଅଟେ । ଏ ରାଜ୍ୟର ମହାରାଜମାନେ ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ଉତ୍କଳରେ ବହୁ କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର୍ତ୍ତକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠାକାଳରେ ବହୁ ସହସ୍ର ମୁଦ୍ରା ଦାନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳର ଆଦର୍ଶ ଶାସକ ନରପତି ଓ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ, ମହା ପଣ୍ଡିତ, ଦାତା ଓ ଉଦାରମନା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜ ପୃଥ୍ୱୀଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃଦେବଙ୍କ ପଦ ଅନୁସରଣ କରି ଥିଲେ । ସେ ନାବାଳକ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ମହାରାଜ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃ ମହୋଦୟଙ୍କ ପରି ଅତି ଦର୍ଶ ନରପତି ଓ ଦାତା ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବଦାନ୍ୟତା ସର୍ବାସ୍ପଦ ଲାଭ କରି ଥିବାରୁ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟକ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ସୁତନାଳକ୍ରମେ ପୃଥ୍ୱୀଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମ ଏ ଭାଷାକୋଷର ନାମ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ଗଡଜାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଅନୁସାରେ ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ଶାସିତ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଗୌରବ ବର୍ତ୍ତଉ ।]

ମୟୂର ରଥ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ)—କାର୍ତ୍ତିକେୟ—
Mayūra ratha A name of Kārttikeya.
(ମୟୂରକେତୁ, ମୟୂର ବାହାନ, ମୟୂରଧ୍ୱଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୟୂର ଲଞ୍ଜା—ଦେ. ବ—୧ । ମୟୂରପୁଚ୍ଛ—1. Peacock's tail.
ମୟୂରେର ଲେଜ **मयुर पुछ** ୨ । ପଶ୍ଚିମ ବଗରେ ମେଘରେ ସମୟେ ସମୟେ ଦେଖାଯିବା ମୟୂରପୁଚ୍ଛାକୃତି
(ମୟୂର ଲଞ୍ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଙ୍ଗ: ସ୍ନେହ (ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପରି)—2. A kind of rainbow in the shape of a peacock's tail.

ମୟୂର ଶିଖା—ସ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୟୂର ଚୂଡ଼ା; ମୟୂରର Mayūra śikhā ମୃଣ୍ଡ ଉପରେ ବାହାର ଥିବା ଛୁଦ୍ର ପକ୍ଷଗୁଚ୍ଛ—
मोरशिखा, लालमुरगा peacock. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପୁଷ୍ପ-
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ସ୍ୱବସ୍ତାହ୍ନ, ଶାକ ବିଶେଷ—Cockscomb
ମଧୁଚ୍ଛଦା, ତ୍ରିସ୍ପତ୍ରମ, (plant); Celosia Crestata.
ବହ୍ନିଚୂଡ଼ା, ଶିଖିଶିଖା, [ଦ୍ର—ଏହା ଗୁଲୁ ନାଲ ଝଡ଼ା ବା
ଶିଖାଳୁ, ସୁଶିଖ, ଶିଖାବଲା, ଡେଙ୍ଗା କୋଶଲା ଶାଗ ପରି ଦେଖା-
କେତକ ଶିଖ ଯାଏ । ଏଥିର ନାଲ ପୁଷ୍ପମଞ୍ଜରୀ ଚେପଟା
ଫା. ଅସ୍ନାନେ; ଅସ୍ଲାନ୍ ଦୋଇ କୁକୁଡ଼ାଙ୍କ ବା ମୟୂରର ଚୁଲ
ମ. ମୟୂର ଶିଖା ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିର ଫୁଲ
ଗୁ. ମୋର ଶିଖା ଶ୍ୱେତ, ନାଲ ଓ ପଦ୍ମଦଳ । ଏକ
ତେ. ମୟୂର ଶିଖିପୁନେ ଜାତୀୟ ଗଛର ମଞ୍ଜରୀ ଓ ଫୁଲ ନାଲ,
ଅନ୍ୟ ଏକ ଜାତିର ଧଳା । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା
ଲଘୁ, ମଧୁର ରସ ଓ ପିତ୍ତ, କଫ, ଅତିସାର, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ ଓ
ବାଲରୋଗ ନାଶକ । ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହା ଗୁଡ଼ୂଚ୍ୟାଦି
ବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ । (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ; ଯୋଗେଶ୍ୱରଦତ୍ତ)]

ମୟୂର ସିଂହାସନ—ସ. ବ—(ଆଧୁନିକ; ମୟୂର ଚଞ୍ଚିତ ସିଂହାସନ ମ. ତ. Mayūra simhāsana ଲୋ. କର୍ମଧା)—ମୋଗଲ ବାଦସାହା ମୟୂର ସିଂହାସନ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ଦିଲ୍ଲିରେ ନିର୍ମିତ ମୟୂରକୃତ ରତ୍ନ
मोर सिंहासन ସିଂହାସନ—A throne in the shape of a peacock built by the Moghal Emperor Jehangir at Delhi.

ମୟୂଲ ଗିରିଆ—ତ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଟୁଟିଆ (ଦେଖ)
Mayūla giriā Tutiā (See)

ମର୍—ଦେ ଅ—୧ । (ବିରକ୍ତ୍ୟସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ) ଛି !—1. (An Mar interjection denoting disapproval) Fie !
ମର ୨ । (ଗାଳ ବା ଶାପ) ତୁ ମର; ତୁ ମୃତ ହୋ; ତତେ ମରଣ
मर ଘଟୁ—2. (Interjection used as a curse, meaning) May death overtake you ! ତ୍ରାଦେ—(ସମ୍ବଲପୁର ଓ କାଲେଶ୍ୱର) ସଂ ମୋର—Mine.

ମର୍‌ଗେଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମର୍ଟ୍‌ଗେଜ୍) (ଉଚ୍ଚରଣ)—ବନ୍ଧକ ଦେଇ ଟଙ୍କା ନେବା କାରବାର; ବନ୍ଧକ—
मगेज् **बन्धक,गीरवी** Mortgage.

ମରଚି—ତ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବ (ତୁଳ ହି. ମିରଚୀ)—ଲଙ୍କାମରିଚ—
Mar-chi Red-pepper.

ମରଡ଼ା—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ଓ ବଣ (ତୁଳ. ହି. ମୁର୍ଦ୍ଦା)-ମୁର୍ଦ୍ଦାର—
Mar-rḍā Dead body; corpse.

ମରଡ଼ା ଘର—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଖାନା; ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ
Mar-rḍā ghar ଗୃହ—Morgue.

ମରଣେଲ୍—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି. ବିଣ—ମରଣାନ୍ତକ ଭାବରେ;
Mar-tel ମରଣିବା ଭଳି—Mortally. (ଯଥା—ମାଷ୍ଟର୍ ଗିଲ୍ଲାକେ ମରଣେଲ୍ ପିଟିଦେଇ ଛନ୍) । (ତୁଳ. ଇଂ. ମର୍ଟାଲ୍)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମର୍ଦ୍ଦବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ସ. ମର୍ଦ୍ଦନ) କ୍ରି—ଚକଟବା; ମର୍ଦ୍ଦିବା—
Mar-dibā To press; to bruise.

ମର୍ନେ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ମୋ ପାଖରେ; ମୋଠାରେ; ମୋ ସଦୃ—
Mar-ne Near me; with me.

ମର୍ବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମରବା—
Mar-bā To die.

ମର୍ବା ତକ୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ—ମରବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଆମରଣ;
Mar-bā tak ଆଜୀବନ—Till one's death; throughout one's life.

ମର୍ ବାହାନ୍ଚୋ—ଦେ. ଅ (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—ବିରକ୍ତିବ୍ୟଞ୍ଜକ
Mar bāhānncho ଅବ୍ୟୟ—(Interjection) Fie! (denoting disapproval).
(ମର୍ ବାହାନ୍ଚୋଟ୍[ଦ୍]—ଅନ୍ୟରୂପ) ମରଭାଞ୍ଚୋତ୍ **ମରବାହନଚୋଦ୍**

ମର୍ହା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଡ଼ା Corpse. ଗ୍ରାଦେ—
Mar-hā (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ମୃତ—Dead.

ମର—ସ. ବ (ମୃତ. ଧାତୁ=ମରବା + ଘଞ୍. ଅ)—୧। ମରଣ; ମୃତ୍ୟୁ—
Mara 1. Death. ୨। (+ ଅଧିକରଣ. ଅ) ପୃଥିବୀ; ଜଗତ୍—
2. The earth; the world. ସ. ବିଣ (+ (ଅମର—ବିପରୀତ) କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ମରଣଶୀଳ; ମରଣାଧୀନ—
1 Subject to death; mortal. ୨। ବିନାଶଶୀଳ—2 Subject to decay. ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର)
[ମ'ର—ଅନନ୍ୟରୂପ] ସର୍ବନାମ—ମୋର—Mine.

ମରକ—ସ. ବ (ମୃ. ଧାତୁ + କରଣ ଅକ; ଯହିଁରେ ଲୋକ ମରନ୍ତି)—
Maraka ୧। ମାଣ୍ଡଭୟୁ; ମାଣ୍ଡି; ମଡ଼କ—1. Pestilence; plague; murrain. ୨। ଦେଶସଙ୍କାମକ ବ୍ୟାଧି—
2. An epidemic.

ମରକଟ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ପଦ୍ୟ) ବ. ପୁଂ (ସ. ମର୍କଟ)—୧। ମର୍କଟ; ମାଙ୍କଡ଼—
Marakaṭa 1. Monkey. ୨। [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ମାଙ୍କଡ଼ପରି [ମରକଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅସୁନ୍ଦର ଲୋକ—2. (figurative) An ugly looking person (like an ape).
ମର୍କଟ **ମରକଟ**

ମରକଟା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ [ସ. ମର୍କଟ]—ମାଙ୍କଡ଼ିଆ; ମାଙ୍କଡ଼ ପରି
Marakaṭa ଶୀଣଦେହଉଣିଆ—Having the body and limbs shrivelled or lean like those of an ape; emaciated.
ମୁ(ମୋ)ରକୋଟେ **ମରକଟିୟା**
[ମରକଟୀ, ମରକଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମରକଟି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମର୍କଟ; ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ଖେଙ୍କାରହେବା)—
Marakaṭi hebā ଚଢ଼ମର୍କଟି ହେବା; ଚଡ଼ କର ମାଙ୍କଡ଼ ପରି [ମରକଟେଇ ହେବା—ଅନନ୍ୟରୂପ] ଖିଙ୍କାର ହେବା—To fret
ରେଗେମେଗେ ଦାନ୍ତଦେଖାନ and grin in rage like a monkey.
ମର୍କଟୀହୋନା; ଖୀଜନା (ଯଥା—ସେ ମରକଟି ହେଉଅଛୁ)

ମରକତ—ସ. ବ [ମରକ=ମାଣ୍ଡଭୟୁ + ତୃ. ଧାତୁ=ଘାର ହେବା +
Marakata କରଣ. ଅ; ଏହା ଧାରଣ କଲେ ମାଣ୍ଡଭୟରୁ ମନୁଷ୍ୟ [ମରକ୍ତ—ଅନନ୍ୟରୂପ] ରକ୍ଷା ପାଏ ବୋଲ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ)—ସବୁଜ ବା ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ମଣିବିଶେଷ; ପନ୍ନା—Emerald, [ଉ—ଯେଉ ମରକତକେଶୀ କେଶୀ ରଘୁ-ମୁତ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ପଢ଼ାଇବ। ଭଞ୍ଜ. ଟୀ.ମସୁଧାକର୍ଷ।] [ଦ୍ର—ତୁଳନା ବିର. ସ୍ପିନ୍ଥାନ୍—maragda (ମରଗଦ), ଲାଟିନ୍—Smaragdus (ସ୍ମରଗ୍‌ଦସ୍), ଫ୍ରେଞ୍ଚ—Emerande (ଏମେରଣ୍ଡେ)। ହନୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀଙ୍କ ମତରେ ଏ ରତ୍ନ ବୁଧ ଗ୍ରହଙ୍କର ପ୍ରିୟ ରତ୍ନ।] ଦେ ବ—ମରକତ କେଶସ୍ତ (ଦେଖ)—
Marakata keśarī (See). (ଦ୍ର—ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ମରକତ ମଞ୍ଜୁଘୋଷ। ସ୍ୱଧାନାଥ· ଦରବାର।)

ମରକତ କେଶସ୍ତ—ଦେ. ବ—କେଶସ୍ତବଂଶର ନୃପ ବିଶେଷ—A king
Marakata keśarī of Keśarī dynasty of Orissa.
[ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୯୩୫ରୁ ୯୫୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ; ବାରାଣସୀ କୀର୍ତ୍ତିକ (ଆଧୁନିକ କୀର୍ତ୍ତିକ ଓ କୀର୍ତ୍ତିକର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ଗ୍ରାମ ବିଡାନାସି) ର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କାଠଯୋଡ଼ି ଓ ମନ୍ଦାନଦୀ କୂଳରେ ପଥରବନ୍ଧ କରାଇଥିଲେ। କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଇତିହାସ।]

ମରକୁମେ—ବୈଦେ. ଅ (କଟରଆ) (ଆ. ମରକୁମ୍=ଲିଖିତ)—(ଦଲିଲ
Markume ଆଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଅମୁକ ତାରିଖରେ ଲିଖିତ—
ମରକୁମେ (used in deeds) Dated; written on such a date.

ମରଜା(ଜି,ଜେ,)ଦା [ଇତ୍ୟାଦି]—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ (ସ. ମର୍ଯ୍ୟାଦା)—ମର୍ଯ୍ୟାଦ
Marajā(ja,je)dā [etc] ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—Marjyādā etc [See].
ମରଜାଦା **ମରଜାଦା[ଦ୍]**

ମରଜ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମର୍ଜୀ)—୧। ଖୁସି; ଇଚ୍ଛା—1. Wish;
Maraji will; pleasure. ୨। ସମ୍ମତି—2. Consent.
(ମର୍ଜି—ଅନନ୍ୟରୂପ) ୩। ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ଅଭିପ୍ରାୟ—3. Intention.
ମର୍ଜି ୪। ମନ; ହୃଦୟ; ହୃଦ୍‌ଗତ ଭାବ—4. Mind; heart.
ମର୍ଜୀ [ଉ—ତୋ ଘେନ ଉମାଲ ଶ୍ୟାମ ମୋ ମରଜ କଷିଲ୍ଲରେ—
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋପ୍ତଭଞ୍ଜ, ଚ ଗୀତ।]

ମରଜ ଜଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଆ. ମର୍ଜୀ + ସ. ଜାଗୃ. ଧାତୁ)—ମନ
Maraji jagā(ge)ibā ଜଗାଇବା; ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇବା; କୌଣସି ମନଯୋଗୀନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛା ଅନୁକୂଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To please a person; to act according to the wish of a person,
ମରଜ ଜଗିବା, ମରଜ ରଖିବା, ମରଜା[ଜେ]ଇବା } ଅନନ୍ୟରୂପ

ମରଜ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଆ. ମର୍ଜୀ + ସ. ପ୍ରାପ. ଧାତୁ)—କୌଣସି
Maraji pāibā ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତରସ୍ଥ ଇଚ୍ଛା ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—To know the wishes of a person; to fathom a person's mind.
ମନପାଓ୍ୟା **ମର୍ଜୀପାନା**

ମରଜ ମିଳିବା—ଦେ. ବ—ଜଣଙ୍କର ଅନ୍ତରସ୍ଥ ଇଚ୍ଛା ଜଣା ପଡ଼ିବା—
Maraji milibā A person's mind or intention being known or fathomed.
ମନ ଜାନା ପଡ଼ା **ମର୍ଜୀ ମିଲନା**

ମରଠା(ଟ୍ଠା, ଟ୍ଟା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ସ. ମହାରାଷ୍ଟ୍ର.)—
Maraṭhā(ṭṭhā, ṭṭā) (etc) ମରହଟ୍ଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
ମାରାଠା **ମରହଟ୍ଟା** Marahaṭṭā etc. (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରଠୀ(ଟ୍ଠୀ,ଟ୍ଟୀ) (ଉଚ୍ଚାବ)—ଦେ. ବିଣ—ମରହଟ୍ଟୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Marathī(ṭṭhī,ṭṭī) (etc) Marahaṭī etc. (See)
ମାରାଠୀ ବ—ମହାରାଷ୍ଟ୍ରବାସୀ—Inhabitant of a
मरहट्टिया Mahārāshṭra.

ମରଡ଼—ଦେ. ବି. (ଦ୍ର. ମରଢ଼)—ମଡ଼କ; ମହାମାରୀ—
Mararḍa Pestilence; plague.
मड़क मरगी(की)

ମରଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଚଲଲାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର କଙ୍କଡ଼ା—
Mararḍā A kind of crab found in the Chilkā.
(ମରଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଦ୍ର. ମୃତ ପ୍ରାପ୍ତ)—
(ମରଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମହାମାରୀ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ରୋଗୀ ପରି କ୍ଷୀଣଦେହ-
ମଡ଼ା ବିଶିଷ୍ଟ—Emaciated like a person attacked
मरगिया with pestilence.

ମରଡ଼ି—ଦେ. ବ (ଦ୍ର. ମରଢ଼)—୧ । ମରୁଡ଼ି; ମହାମାରୀ—
Mararḍi 1. Pestilence; plague. ୨ । ମାରାତ୍ମକ
ମଡ଼କ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ—2. Mortal epidemic
मरगी ଜ । ବୃଷ୍ଟି ଅଭାବରୁ ଶସ୍ୟ ନାଶ—3. The wither-
ଶୁକୋ **रौदी** ing of crops due to want of rain
ଆକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ୪ । ଅକାଳ ମରଣ—4. Untimely
अकाल मरण, मरत death; early death.

ମରଣ—ପୁ. ବ (ମୃ ଧାତୁ=ମରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ;
Maraṇa ମୃତ୍ୟୁ; ମରିବା; ଆତ୍ମାର ଦେହ ତ୍ୟାଗ—
(ଜୀବନ—ବିପରୀତ) 1. Dying; death. ୨ । ବିନାଶ—
ମରା 2. Destruction. ଜ । ମଦୁରା; ବତ୍ସନାଭ ନାମକ ବିଷ;
मरा हुआ କାଠ ବିଷ; ମିଠା ବିଷ—3. Aconite. ପ୍ରା. ବିଣ—
ମଲ୍ଲ; ମୃତ—Dead, (ଉ—ମରଣଗଲ୍ଲ ଦକ୍ଷିଣ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ବସନର
ସ୍ପର୍ଶନ । ଅଉମନ୍ତ୍ୟ. ବଦରଧ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।)

ମରଣ କାମନା—ପୁ. ବ (୬ଠୀ ତତ୍ ବା ୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—
Maraṇa kāmanā ମରିବାର ଇଚ୍ଛା; ମରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା—
The wish to die

ମରଣ କାମୀ—ପୁ. ବିଣ. ପୁଂ—ମରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Wishing
Maraṇa kāmī (ମରଣକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) death.

ମରଣ କାଳ—ପୁ. ବି. (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା ସମୟ—
Maraṇa kāla The time of death.
[ଉ—ପ୍ରାଣୀର ଭଲ ମନ ବାଣୀ, ମରଣ କାଳେ ତାହା
ଜାଣି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମରଣ ଦଶା—ପୁ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ମରିବା ପରି ଅବସ୍ଥା; ମରଣାପନ୍ନ
Maraṇa daśā ଅବସ୍ଥା—Verge of death; grip of
death; dying condition.

ମରଣ ଦୁଃଖ—ପୁ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ଅନୁଭୂତ କଷ୍ଟ—
Maraṇa duḥkha The pangs of death.
(ମରଣ ଯାତନା, ମରଣ କ୍ଲେଶ, ମରଣ କଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରଣ ଧର୍ମ—ପୁ. ବ—ମରଣ ରୂପ ଧର୍ମ; ମରିବା ରୂପ ଜୀବର ଧର୍ମ—
Maraṇa dharma The incident of death
common to all animals.

ମରଣ ଧର୍ମଶୀଳ—ପୁ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମରଣଧର୍ମ+ଶୀଳ)—
Maraṇa dharmaśīla ୧ । ମର; ମରଣଧର୍ମୀ—1. Mortal;
ମରଣ ଧର୍ମୀ } ଅନ୍ୟରୂପ subject to death. ୨। ନଶ୍ୱର—
ମରଣ ଧର୍ମା } 2. Subject to decay.
(ମରଣ ଧର୍ମଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମରଣ ଯାଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମରଣ କାମନା କରିବା; ଅପେ ବା ଅନ୍ୟ
Maraṇa pāñchibā ବ୍ୟକ୍ତି ମରୁ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରିବା—
ମୃତ୍ୟୁ କାମନା କରା To wish death (to one's self
मरण वाँछना or to another).

ମରଣ ସନ୍ତୋଷ - ଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷ—
Maraṇa santosha Utter dissatisfaction.
ଅତି ଅସନ୍ତୋଷ **मरण सन्तोष**

ମରଣାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମରଣ ଅନ୍ତେ ଅନ୍ତ ଯାହାର)—
Maraṇānta ଯେଉଁ ରୋଗର ବା ଯୁଦ୍ଧାଦିର ଫଳରେ ମୃତ୍ୟୁ
(ମରଣାନ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘଟେ; ଯାହାର ଶେଷ ଫଳ ମୃତ୍ୟୁ ଅଟେ-
ମରଣାନ୍ତ Fatal (disease); mortal; (a thing) end-
मरणान्त ing in or leading to death.
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ମରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଆମରଣ—
Till death.

ମରଣାପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ପ୍ରାପ୍ତ ଭତ୍ ପୁରୁଷ; ମରଣକୁ ଆପନ୍ନ=
Maraṇāpanna ପ୍ରାପ୍ତ)—୧ । ମୃତପ୍ରାୟ—1. Nearing
(ମରଣାପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) death; almost dead. ୨ । ମୁମୂର୍ଷୁ—
2. Dying.

ମରଣାପନ୍ନ ଅବସ୍ଥା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥା—Dying
Maraṇāpanna abasthā condition; mortal con-
dition.

ମରଣାଶୌଚ—ସଂ. ବି. (ସ. ଯ. ତ୍ପୁ; ମରଣ ଜନିତ ଅଶୌଚ)—
Maraṇā śaucha ମୃତିବଅ; ମୃତକାଶୌଚ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
ମୃତ୍ୟୁ ସୋଗୁଁ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଅଙ୍ଗାଶୁଚି - Impurity observed by kindreds
on the death of a person.

ମରଣେଚ୍ଛୁ - ସଂ. ବିଣ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍; ମରଣ+ଇଚ୍ଛୁ)—ମରିବାକୁ
Maraṇechchhu ଇଚ୍ଛୁକ—Wishing to die.
(ମରଣେଚ୍ଛୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରଣୋଦ୍ୟତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍)—୧ । ମରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ;
Maraṇodyata ମରିବାକୁ ଯାଉଥିବା—1. Going to die;
ମରଣୋଦ୍ୟତା } ସ୍ତ୍ରୀ prepared to die.
ମରଣୋନ୍ମୁଖ } ୨ । ମୁମୂର୍ଷୁ—2 Dying.
(ମରଣୋନ୍ମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରତ—ସଂ. ବ (ମୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅତ)—ମରଣ; ମୃତ୍ୟୁ—Death.
Marata ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ମର୍ତ୍ୟ) (ପଦ୍ୟ)—ମଣ୍ଡଳୁର; ମର୍ତ୍ୟ-
ମରତ **मरत** ଲୋକ; ପୃଥିବୀ—The earth; the world.
ବାର (ଉ—ମୋ ଘେନ ମରତେ କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ ତେଜିଲେ
मरतबा ପ୍ରାଣ । ଗୁପ୍ତମାଥ. ଜିଷ୍ଣୁ ।) ବୈଦେ. ବ (ଅ.ମରତବା)
ଥର; ଦଫା—Time.

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ପୂର୍ବାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇସ୍	ଉଅ	ଦ୍ଧ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗୈ	ଇଅ	ଈ	ନ୍ଦ୍ର

ମରତ ଭୁବନ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୁବନ)—ଭୂମଣ୍ଡଳ; Marata bhubana ପୃଥ୍ୱୀ—The globe; the world; **ମରତ ଭୁବନ ମରତ ମଣ୍ଡଳ ମରତ ମଂଡଳ** the earth. (ମରତ ମଣ୍ଡଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରତ୍ୟ—ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ମର୍ତ୍ତ୍)—ମର୍ତ୍ତ୍ୟ—The world. Maratya [ଉ—ତଜେ କଲେ ଏତ ମରତ୍ୟେ ଦେବତା । **ମରତ ମରତ୍ୟ** ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍ତରଗ୍ରନ୍ଥରୁ ।]

ମରଦ—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଅ. ମର୍ଦ୍; ଜୁଲ. ସ. ମର୍ତ୍ତ୍ୟ)—୧ । ମର୍ଦ୍ଦ Marada ମନୁଷ୍ୟ; ପୁରୁଷ—1. Man. [ଯଥା—ଘଞ୍ଚ(ଞ୍ଚ)-ମର୍ଦ୍ଦ ଦ୍ରା ମରଦ ।] ୨ । ଅଣ୍ଡିଗ୍—2. Male. ୩ । ସ୍ୱାମୀ; **ମଦ୍ଦ, ମରଦ** ଗେରସ୍ତ—3. Husband. ଦେ. ବଣ—ସାହସୀ-ମର୍ଦ୍ଦ } —ଅନ୍ୟରୂପ Brave; manly.

ମରଦଗାଜୀ—ଗ୍ରା. ବ—ମର୍ଦ୍ଦଗାଜ (ଦେଖ) Maradagājī Marddagāji (See)

ମରଦନ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମର୍ଦ୍ଦନ)—ମର୍ଦ୍ଦନ (ଦେଖ)—Marddana Maradana (See) [ଉ—ଘୀନ ପତ୍ନୋଧର ମରଦନେ ନର୍ଦ୍ଦୟା । ମର୍ଦ୍ଦନ ରସବାରଥ ।] ଗ୍ରାତୀ. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗୁଳାଙ୍କର **ମରଦନ** ତେଲ ଲଗାଇବା କ୍ରିୟା—The rubbing of oil on the body of a Rājā.

ମରଦନ ବଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗୁଳାଙ୍କର ସ୍ନାନ ନିମନ୍ତ୍ରେ ଦେହରେ ତେଲ ଘଷିବା କାର୍ଯ୍ୟର ଶେଷ ହେବା—The completion of the act of rubbing oil on the body of a Rājā before bath.

ମରଦ ନାମା—ଦେ. ବ—(ଫା. ମର୍ଦ୍+ସ. ନାମ)—ପୁରୁଷ ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଜାତିସୂଚକ ବ୍ୟକ୍ତି—Male person. [ଯଥା—ସେ ଘରେ ମରଦନାମା କେହି ନାହିଁ ।] **ମରଦନାମା**

ମରଦନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ—(ସ. ମର୍ଦ୍ଦନକାର୍ଯ୍ୟ)—ଯେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରେ; Maradaniā(ān) ଯେ ଗୁରୁଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ଘଷେ—Rubbing the body of the master. [ଉ—ଯାମଳ ଭୂଧର-**ମରଦନିଆ** ନଭ ପତ୍ନୋଧର ମରଦନଆ ଶୃଙ୍ଗର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଙ୍ଗୋତ୍ସ ରତ୍ନୁ-ଯ ଗୀତ ।]

ମରଦ ପଣ—ଦେ. ବ—(ଫା. ମର୍ଦ୍ଦାନ୍ଗି)—୧ । ପୌରୁଷ; ସାହସ; ସାହସ-Marada pana 1. Manliness; bravery; manly ମର୍ଦ୍ଦାନୀ; ମର୍ଦ୍ଦାନଗୀ courage. ୨ । ପୁଂସ୍ତ୍ୱ; ଅଣ୍ଡିତ୍ୱଗତିଆ— **ମରଦାନି ମରଦାନଗୀ** 2. Potency; virility. [ମରଦପଣିଆ (ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମରଦ ପିଲା—ଦେ. ବ—(ହି. ମରଦ୍+କା ବଚ୍ଚା)—୧ । ସାହସୀ ବ୍ୟକ୍ତି; Marada pilā ପୌରୁଷବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A manly person; ମରଦବାଚା **ମର୍ଦ୍ଦକାବଚ୍ଚା** a son of man. [ଉ—ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ (ମରଦ ପୁଅ; ମରଦ ବଚ୍ଚା[ଚ୍ଚା]—ଅନ୍ୟରୂପ)• ସ୍ତ୍ରୀରୁ ନୁହେଁ, ଯେ ମନୁଷ୍ୟପଦବାଚ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପୁତ୍ର, ଅମନୁଷ୍ୟ ବା ସ୍ତ୍ରୀରୁର ପୁତ୍ର ନୁହେଁ ।] ୨ । ମନୁଷ୍ୟ—2. A man.

ମରଦ ମାଇକିଣିଆ—ଗ୍ରା. ବ—(ଉପଯୁକ୍ତ ଲିଙ୍ଗ ସଦ୍ଭବର)—୧ । ପୁରୁଷ Marada māikiniā ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—1, Male and female. ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Husband and wife. **ମରଦମାଦୀ**

ମରଦରାଜ—ଗ୍ରା. ବ—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ (ଦେଖ) Maradarāja Marddarāja (See)

ମରଦଲ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ମର୍ଦ୍ଦଲ)—ମର୍ଦ୍ଦଲ (ଦେଖ) Maradala Marddala (See) [ଉ—ବାଜନ୍ତ୍ର ରସନା ମାଦଲ ବାଦ୍ୟ ମରଦଲ ମଧ୍ୟେ ବୃନ୍ଦଗିସ୍ତ ଦେଇ । ଭଞ୍ଜ ଦୈଦେପ୍ରାଶ **ମରଦଲ** ବଲାସ ।]

ମରଦାଣୀ—ଦେ. ବ—(ଫା. ମର୍ଦ୍+ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—୧ । ସାହସିକା Maradāṇī ନାସ୍ତ୍ରୀ—1. A brave woman. ୨ । ଅଣ୍ଡିଗ୍-ମରଦାନୀ **ମରଦାନୀ** ଚଣ୍ଡୀ —2. An amazon.

ମରଦାନା(ନି)—ବୈଦେ. ତଣ—(ଫା.) —୧ । ପୁରୁଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Maradānā(ni) 1. Relating to males. ୨ । **ମରଦାନା** ପୁରୁଷୋଚିତ—2. Befitting a male. (ଯଥା—ମରଦାନା(ନୀ) ମରଦାନା ବେଶ ।) ୩ । ସାହସୋଚିତ—3. Rela-**ମରଦାନଗୀ** ting to a hero; heroic. ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମରଦାନ୍ଗୀ)—ମରଦପଣ (ଦେଖ) Maradapaṇa (See)

ମରଦିଆ—ଦେ. ତଣ—(ସ. ମର୍ଦ୍ଦନକାର୍ଯ୍ୟ)—ମରଦନିଆ; ଗୁରୁଙ୍କ ଅଙ୍ଗ-Maradiā ମର୍ଦ୍ଦନକାର୍ଯ୍ୟ (ଉତ୍ତମ)—(a servant) Who ଯେ ଟେପେ **ମରଦନିଆ** rubs his master's limbs.

ମରଦିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଘଷିବା Maradibā ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବା—1. To rub. ୨ । ଦଳିବା—ମରଦନକରା, ମରଦା **ମରଦନ କରନା, ମରଦନା** 2. To crush. (ମର୍ଦ୍ଦିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—ଗତ୍ତ ଫୁଲ ଘାଦେ ମରଦ୍ଦଲେ ମଦେ ଲଭ ସିନା ଅଙ୍ଗାରଭ ରେ ବନ୍ଧୁଆ । ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩ । ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା; କଷ୍ଟ ଦେବା—3. To oppress. [ଉ—ଦୂର ମରଦଇ ତା ବଚନ ଘାଇ ବିଷମ ଶର ପଠାଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମରନ—ସ. ବ—(ମର=ମୃତ୍ୟୁ+ଦୋ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+ Maranda କର୍ତ୍ତୃ. ଅ—ଯାହା ଭ୍ରମରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଖଣ୍ଡନ କରେ) (ମରନକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମକରନ୍ଦ; ପୁଷ୍ପ ମଧୁ—The honey from flowers. •[ଉ—ମରନ ସେକେ ତମ୍ବ ଲୋକେ ଭୁଷିଲେ ଇଷ୍ଟି ମାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଙ୍ଗୋତ୍ସରଙ୍କ ୨. ଗୀତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ୧ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରହିବାର କାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେମାନେ ଏ ଦୁଇଟାଙ୍କରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଉହାଁରି ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାର' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଁର' ଖୋଜିବେ; ଜଣ ନାଁ ନମିଳିଲେ 'ଜଣ' ଦେଖିବେ।'ବଧ' ନ ପାଇଲେ 'ବଧ୍ଧ' ଦେଖିବେ; ମାଙ୍ଗ ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍ଗ' ଦେଖିବେ;'ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍ତ'ଦେଖିବେ।

ମରବୁଦ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—(ସଂ. ଅର୍ବୁଦ)—୧୦ କୋଟି (ସଂଖ୍ୟା)—One hundred million. (ମରବୁଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରମ—ଦେ. ବ. ପଦ୍ୟ (ସଂ. ମର୍ମ)—୧ । ଶରୀରର ମର୍ମ ସ୍ଥାନ ବା ସନ୍ଧି; ଶରୀରର ଜୀବସ୍ଥାନ (ଅର୍ଥାତ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମରମ ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ]—1. A vital part of the body; a vital organ of the body. [ଉ—ମରମରେ ପଶି ଦରମସ୍ତ କରେ ସରସ ସ୍ପରଶ ନୋହୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ହୃଦସ୍ଥ; ଅନ୍ତର—2. Heart; the quick. [ଉ—ପ୍ରେମ ଗୀତ ବାଜେ ବାମା ମରମେ । ନନ୍ଦକିଶୋର. ଜର୍ଜ୍ଜରଣୀ ।] ୩ । ମନୁଷ୍ୟର ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ମର୍ମ କଥା; ଅନ୍ତରର କଥା—3. One's internal desire. ୪ । ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ବିଷୟ; ଗୁପ୍ତକଥା; ରହସ୍ୟ—4. A secret; a mystery. (ଉ—ସରୁ କହିବ ମରମ କଥା କହିବ ନାହିଁ-ଭଗ) ୫ । ସାଜ; ଭେଦ; କୌଣସି ସମସ୍ୟା ସାଧନର ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର; ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ—5. The key to a problem. ୬ । ଗୁପ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—6. Hidden purpose. ୭ । କୌଣସି କଥାର ଗୁପ୍ତ ଅର୍ଥ—7. The secret meaning of a passage or expression. ୮ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—8. Gist; drift; purport. ୯ । ଉପସ୍ଥ—9. Male or female organ. ବି. ବଣ—୧ । ଆନ୍ତରିକ—1. Internal. ୨ । ଗୁପ୍ତ; ଗୋପନସ୍ଥ—2. Secret.

ମୋରମ ରୋଡୀ — ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମୋରମ୍)—ପକ୍କା ସଡ଼କରେ ବଳ ସିବା ସାନ ସାନ ପଥରଗୋଡ଼; ଚୂନା ଚୂନା ପଥର-ଗୋଡ଼— Bits of metal spread on the surface of metalled roads; morum. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମରେ ମାଟି ଉପରେ ଛିମା ପଥର ବଥଯାଇ ତା ଉପରେ ଗୋଡ଼ ବଳଯାଏ ଓ ତା ଉପରେ 'ମରମ' ବଳଯାଇ ତାକୁ ଧୂର୍ମ୍ମୁଷରେ ପିଟି କର ବା ରୋଡ୍ ରୋଲର୍‌ର ଗୃଧ୍ରଦ୍ୱାର୍ ସଡ଼କକୁ ଘନ ଓ ଦୃଢ଼ କରଯାଏ ।]

ମରମ କଥା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମର୍ମ କଥା)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୁପ୍ତ ମରମେରକଥା କଥା—1. The secrets of a person. ୨ । ହୃଦସ୍ଥର ଭାବ ପ୍ରକାଶକ ବାକ୍ୟ; ମନର କଥା—2. Words expressing one's desire of the heart. ୩ । ଯେଉଁ କଥା କହିଲେ ଯେକର ହୃଦସ୍ଥରେ କଷ୍ଟ ହୁଏ; ମର୍ମଭେଦୀ ବାକ୍ୟ—3. Words which hurt a person to the quick.

ମରମ କହିବା—ଦେ. ବ— କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୁପ୍ତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା—To speak out the secrets of a person.

ମରମକୁ କାତିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବିଷୟ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦସ୍ଥରେ ବ୍ୟଥା ଜନ୍ମାଇବା; ହୃଦସ୍ଥରେ ମରମେ ଲାଗା(ବାଜା) ବେଦନା ଦେବା—To cut a person to the quick; to wound a person's sensitiveness (said of words or acts.)

ମରମକୁ ବାଧି (ହି)ବା, ମରମକୁ ଲାଗିବା
ମରମକୁ(ରେ) ବାଜିବା, ମରମରେ ଶେଲ ବେଳ
ମରମରେ ପଶିବା, ମରମରେ ଗଳଯିବା
ମରମରେ ପଡ଼ିବା, ମରମକୁ(ରେ) ବେଦିବା
ମରମ ଛୁଣ୍ଡାଇବା, ମରମ ଦାଣିବା
—ଅନ୍ୟରୂପ

ମରମକୁ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ମର୍ମ+ଧୃ ଧାତୁ)—୧ । ଅନ୍ତରରେ ଅନୁଭୂତ ହେବା—To touch a person's heart. ୨ । ମରମକୁ ଘାଇବା
ମରମକୁ ବେଦିବା
—ଅନ୍ୟରୂପ
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଭାବ ସଙ ମେଳ ଖାଇବା—2. To tally with a person's internal wish (said of words or ideas.)

ମରମକୁ ବଧା(ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ମର୍ମ+ବ୍ୟଧ ଧାତୁ)—Maramaku badha(dhe)ibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦସ୍ଥରେ ମରମକେ ଲାଗାନ ଆଘାତ ଦେବା; ମର୍ମବ୍ୟଥା ଦେବା—To आँतेमें घा देना cut a person to the quick; to मरमको लगाना wound a person's sensibility or sensitiveness.

ମରମ କୁହା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ମର୍ମ କଥକ)-ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମର୍ମଘାତୀ ଜ୍ଞାନ କରାଏ; ମର୍ମଘାତୀ—Wounding the feelings of others by speaking out their secrets. (ମରମକୋହ୍ଲା—ଶ୍ରୀ)

ମରମ ଘାତୀ—ଦେ. ବଣ—(ସଂ. ମର୍ମଘାତୀ) ହୃଦସ୍ଥରେ ବେଦନା ଦେବା (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ)—Causing pain to the heart; heartrending. (ମରମଘାତକା, ମରମ ଘାତକା—ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ) [ଉ—ଯେଉଁ ମରମଘାତୀ କଥାକୁ କରଇ, ବୁଝିଲେହି ଘାତିଲ ଅନ୍ତଶୀଳ ସେହି । କୃଷ୍ଣଦିବ. ମଦାଲ୍ଲରତ ସର୍ଗ ।]

ମରମ ଛିଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ—ମରମ ବାଧକା (ଦେଟଂ) Marama chhindā Marama bādhakā (See)

ମରମ ଜାଗା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମର୍ମ+ସ୍ଥା. ଜଗହ୍)—୧ । ଶରୀରର ଜୀବସ୍ଥାନ—1. The vital or sensitive part of the body. ୨ । ଅଣ୍ଡକୋଷ, ଲିଙ୍ଗ ଓ ଯୋନି-ଆଦି ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନ—2. The privities; the private parts of the body.

ମରମ ଥାନ
ମରମ ଥଳ
ମରମ ଥଳ
—ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରମଡ଼୍(ଡି)—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବୈଦେ. ବି—ମଗ୍ଗମଡ଼୍ (ଦେଶ)
Maramat(ti) Marāmat (See)

ମରମ ଭୁଟ୍(ଟା)—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—(ସଂ. ମର୍ମ + ଭୃଟ୍ ଧାତୁ) ମରମ ବାଧକା
Maramatuṭ (ṭā) (ଦେଶ)—Marama bādhakā ମର୍ମଘାତୀ **ମରମ ତୋଡନେବାଲା** [ମରମ ଭୁଟୀ(ଭୁଟେଇ)—ସ୍ତ୍ରୀ] (See)

ମରମ ପାଇବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ମର୍ମ + ପ୍ରାପ୍ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି
Marama pāibā ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତରକ ଇଚ୍ଛା ବା ମରଜ ବୁଝିବାକୁ ମର୍ମ ପାଓୟା ସକ୍ଷମ ହେବା—1. To be able to fathom a
मरम पाना person's intention. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ବା ସମସ୍ୟାର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବା—2. To know the key or secret of a matter.

ମରମ ବାଧ(ଧି)କା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ମର୍ମ ବାଧକ)—ମର୍ମଘାତୀ
Marama bādha(dhi)kā (ବାକ୍ୟ, ବ୍ୟକ୍ତି); ଅତି ମନୋକଷ୍ଟକର ଦାୟକ—Wounding a person's sensibility;
[ମରମବାଧ(ଧି)କା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ମରମଦଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) cutting to the quick.

ମରମ ବେଦନା—ଦେ ବି—(ସଂ. ମର୍ମ ବେଦନା)—ମର୍ମ ବେଦନା
Marama bedanā (ଦେଶ)—Marma bedanā (See)
ମର୍ମବେଦନା **मरम बेदना** (ମରମ ବାଧା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରମ ଭିତର—ଦେ. ବି—ହୃଦପୁର ଭିତର; ଅନ୍ତରକ ଭାବ—
Marama bhitara The inmost recesses of the
मरमेर भितर heart; the quick; the heart; one's
मरम भितर most internal or mental sense.
[ଜ—କଥା କହୁଥାଏ ମରମକୁ, ଗଲ ଯାଇଥାଏ ଭରମକୁ, ମରମ ଭିତରେ ଯାହା ଦହଉଥାଏ ସାନ୍ତିଦଇ-ଥାଏ ଧରମକୁ । ଭଗ ।]

ମରମ ଭେଦ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ମର୍ମଭେଦ)—୧ । ମର୍ମଭେଦ (ଦେଶ)
Marama bheda ମର୍ମଭେଦ 1. Marma bheda (See)
मरमभेद ୨ । ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ—2. Secret. ୩ । ଅନ୍ୟର ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ଜାଣିବା—3. Prying into the secrets of another.

ମରମ ଭେଦା—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ ମର୍ମଭେଦା)—ମର୍ମଭେଦୀ; ଯେଉଁ
Marama bhedī କଥା ବା ଯାହା ମର୍ମକୁ ବ୍ୟଥା ଦିଏ; ମର୍ମ-
ମରମ ଭେଦ ବେଦନାତ୍ମଘାତକ—Producing acute mental
मरमको दुखानेवाली anguish; cutting to the quick; heart rending.

ମରମର—ବେଦେ. ବି—(ଲାଟିନ୍ ମର୍ମର୍; ଗ୍ରୀକ୍ ମର୍ମରସ୍, ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍,ମଦ୍ଦେ,
Maramara ଇଂ. ମାର୍ବ୍)—୧ । ମର୍ମର; ଶଙ୍ଖମଲମଲ ପଥର—
ମରମର **मरमर** 1. Marble. ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)
(ସଂ. ମର୍ମର; ଗ୍ରୁକ, ଇଂ. ମର୍ମର୍)—୨ । ଧୀର ପବନ ଯୋଗୁଁ ଗଛ ପତ୍ର ଅଦର ମର୍ମର ଧ୍ୱନି—2. The murmuring or rustling sound of leaves of trees wafted or shakn by breeze. [ଜ—ମରମର ପତ ପତ ଉରୁ ପବନଗଣ ନଜକଯୋଇ.ନର୍ତ୍ତଣୀ ।] [ଦ୍ର-'ଖଡ଼ ମଡ଼ା' ଅପେକ୍ଷା ଅନୁକୂଳ ଧ୍ୱନିକୁ ମର ମର ବୋଲା ଯାଏ ।] ବେ. ବିଣ—(ସଂ. ମତ; ମୁମୂର୍ଷୁ)—୧ । ମୁମୂର୍ଷୁ; ମରଣୋନ୍ମୁଖ—
ମରମର 1. Dying; about to die; on the verge of
मरजीया(वा) death. ୨ । ଦରମଗ୍—2. Half-dead;

ମରମରିବା—ଦେ. (ଧାଦ୍ୟ) କି—ମର୍ମର ଧ୍ୱନି କରିବା —To produce
Mara maribā a murmuring or rustling sound.
ମରମରା (ଜ—ଭାଳ ବନେ ସହିଁ ମରମରେ ସିନ୍ଧୁ ବାସୁ ଗୁରୁଣ୍ଡ ।
मरमराना ଗୁଧାନାଥ. ଜ୍ୟୋ ।)

ମରମରେ ଗୋଟ ଦେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମର୍ମ ବେଦନା
Maramare choṭa debā ଜାତ କରାଇବା—To wound a
ମରମରେ ଗୋଟ ଲଗା(ଗେ)ଇବା
ମରମରେ ଗୋଟ ମାରିବା
ମରମରେ ଗୋଟ(ଟେ) ହାଣିବା
ମରମ ହାଣିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ
person's feeling; to cut a person to the quick.
मरमे चोट देना ମରମେ ଚୋଟ ଦେଓୟା

ମରମରେ ଗୋଟ ଲଗିବା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମର୍ମ ବେଦନା
Maramare choṭa lāgibā ଜାତ ହେବା; ହୃଦପୁରେ ଅଘାତ
मरमे चोट लगना ଲଗିବା—The feeling of a person being wounded; being cut to the quick.

ମରମ ସନ୍ଧି—ଦେ. ବି (ସଂ. ମର୍ମ ସନ୍ଧି)—୧ । ମର୍ମ ସନ୍ଧି; ଶରୀରର ଜୀବ-
Marama sandhi ସ୍ଥାନ—1. Most vital or sensi-
ମର୍ମସନ୍ଧି tive organ or part of the body.
मरम सन्धि ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ—2. The secret of a matter. (ଜ—ମରମ ସନ୍ଧି, କୁଆ ଧାନ ଖାଏ ବୋଦୁକୁ ବାନ୍ଧ—ଭଗ ।)

ମରମାନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମର୍ମାନ୍ତକ)—ମର୍ମାନ୍ତକ; ମର୍ମଭେଦୀ; ମର୍ମ
Maramānta ବ୍ୟଥା ଉତ୍ପାଦକ—Piercing one's heart.
ମର୍ମାନ୍ତିକ **मरमांत** (ମରମାନ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) heart rending.

ମରମେ ମରମେ—ଦେ. କି. ବିଣ—୧ । ଅତଳାର ହୃଦପୁ ଭିତରେ;
Marame marame ହୃଦପୁ ବା ମର୍ମ ସ୍ଥଳକୁ ଭେଦ କରିବା
ମରମେ ମରମେ ପ୍ରକାରେ—1. In a manner penetrating
मरमे मरमे the inmost recesses of one's heart.
୨ । ସଗମେ ସଗମେ; ଅତି ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ—2. Very secretly; mysteriously. ୩ । ଶିର୍ଷରେ ଶିର୍ଷରେ; ଶିର ପ୍ରଶିର୍ଷରେ; ଦେହର ସମସ୍ତ ଅଂଶରେ—
3. Throughout the whole body or system.

ମରମେ ମରମେ ମରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମର୍ମାନ୍ତକ ଦୁଃଖରେ ବା
Marame marame maribā ଲଜ୍ଜାରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହେବା—
ମରମେ ମରମେ ଜଳିବା
ମରମେ ମରମେ ସଢିବା
ମରମେ ମରମେ ଘୋଡ଼ ହେବା
ମରମେ ମରିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ
1. To be overcome with shame or sorrow, which can not be expressed to a third person.
मरमे मरमसे मरजाना ୨ । ହୃଦପୁର ବେଦନା ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ହୃଦପୁରେ ଦୁଃସହ ଜ୍ୱାଳା ଅନୁଭବ କରିବା—2. To suffer great mental pain

Digitized by srujanika@gmail.com

on account of not being able to give out one's grief to others.

ମରଯା(ଯେ)ଦା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀପ୍ର ବ (ସଂ.ମର୍ଯ୍ୟାଦା)—ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଇତ୍ୟାଦି Marajā(je)dā (etc) (ଦେଶ) Marjyādā etc (See) **ମରଯାଦା ମରଜ୍ଜାଦା**

ମରଷଣ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଯଦ୍ୟ) ବ—୧ । ମର୍ଷଣ (ଦେଶ) Marashaṇa ମରଷଣ 1. Marashaṇa (See) **ମରଷା** ୨ । ପୀଡ଼ନ—2. Oppression; paining.

ମରସିଆ—ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ମରସିଆ)—କୌଣସି ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୁଣ ଓ କୀର୍ତ୍ତି ଗାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ ଶୋକ-ଶୋକସଂଗୀତ **ମରସିୟା** ସଙ୍ଗୀତ—Dirge; a funeral song.

[ଦ୍ର—ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାରେ ଏହା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ରଚିତ ହୁଏ; ଏହା ଶୁଣିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦସ୍ପନ୍ଦରେ ଶୋକ ଉଦ୍ଭାଦନ କରେ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ମହରମ ସମୟରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ସଙ୍ଗୀତମାନ ବହୁଳଭାବେ ଗୋଲ୍ଲସାଏ—ହ. ଶ]

ମରସୁମ୍(ମୀ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୋସମ୍=ଋତୁ)—୧ । ମୌସୁମୀ; Marasum(mī) ମର୍ସୁମ୍; ଋତୁ—1. Weather; season. ମସୁମ ୨ । ସୁଯୋଗ—2. Suitable opportunity. **ମୋସମ** ବୈଦେ. ବଣ—ଋତୁକାଳୀନ—Happening in a particular weather or season; seasonable; monsoonic. (ଯଥା—ମରସୁମୀ ବାୟୁ, ମରସୁମୀ ବୃଷ୍ଟି ।)

ମରହଟ୍ଟା(ଟ୍ଟା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାରାଷ୍ଟ୍ର)—୧ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଜାତି—Marahaṭṭā(ṭṭā) 1. The Marhatta race (an ମରାଠା, ମରଠା, ମାରହାଟ୍ଟା Aryan tribe of India). **ମରହଟ୍ଟା(ଟା, ଠା)** [ଦ୍ର—ଏ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଜାତି । ଶିବାଜ (ମର୍ଠା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ନେତା ଥିଲେ । ମୋଗଲ-ମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ଥିଲେ ଓ ୧୮୦୩ ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂରାଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡିଶା ଏମାନଙ୍କ ଅଧିକାରରେ (ମରହଟ୍ଟଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଥିଲା ।] ୨ । (ପୁଂ) ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଜାତୀୟ ପୁରୁଷ-2.A male belonging to the Marhatta nation. ଦେ. ବଣ—୧ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଜାତୀୟ—1. Belonging to the Marhatta nation. ୨ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶୀୟ. 2. Belonging to the Marhatta country.

ମରହଟ୍ଟା ଅମଲ—ଦେ ବ (ସଂ. ମହାରାଷ୍ଟ୍ର+ଫା. ଅମଲ୍)—Marahaṭṭā amala ୧ । ଉତ୍କଳରେ ଇଂରେଜ ରାଜାଙ୍କ ମାରାଠା ଆମଳ ଅଧିକାର (୧୮୦୩ ସାଲ) ର ପୂର୍ବ ସମୟ (ଯେଉଁ **ମରହଟ୍ଟା ଅମଲ** ସମୟରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଉତ୍କଳରେ ଅଧିପତ୍ୟ ଥିଲେ)—1. The period of the rule of the Marhattas in Crissa. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ ୧୭୫୨ ରେ ରଘୁଜୀ ଭୋସଲ୍ଲ ଅଲବର୍ଦ୍ଦୀଖାଁଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ଜୟ କଲେ ଓ ୧୮୦୩ରେ ଦେଓଗାଁ ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଭୋସଲ୍ଲ ସୁବା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଇଂରାଜଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ ।] ୨ । ପୂର୍ବକାଳ—2.Ancient times.

ମରହଟ୍ଟା(ଟ୍ଟା) ଯୁଦ୍ଧ—ଦେ. ବ---ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ Marahaṭṭā(ṭṭā) juddha ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ—ମାରାଠା ଯୁଦ୍ଧ, ମାରହଟା ଯୁଦ୍ଧ The Marhatta Wars; wars **ମରହଟ୍ଟା ଲଢାଇ** between the English and the (ମରହଟ୍ଟା ସମଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) Marhattas in India.

[ଦ୍ର—ଇଂରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ଚାରି ଥର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଥର ମରହଟ୍ଟାମାନେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଇଂରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମବାର ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧ ୱାରେନ୍‌ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ଖ୍ରୀ ୧୭୭୫ ଠାରୁ ୧୭୮୧ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିଲା; ପ୍ରଥମେ ଇଂରାଜ ସେନା ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଇଂରାଜମାନେ ଜୟୀ ହେଲେ ଓ ସାଲବାଇ ଠାରେ ମରହଟ୍ଟା ଓ ଇଂରାଜଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି ହେଲା । ୨ୟ ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧ ଖ୍ରୀ. ୧୮୦୩ରେ ହୋଇଥିଲା; ଏଥିରେ ଇଂରାଜମାନେ ଜୟୀ ହେଲେ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଓଗାଁ ଠାରେ ସନ୍ଧି କଲେ । ଖ୍ରୀ୧୮୧୭ରେ ୩ୟ ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଏଥିରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ ପୁନାରେ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ସନ୍ଧି ଫଳରେ ପେଶବାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଇଂରାଜଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ହେଲା । ଏ ୩ଟି ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧର ଫଳରେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପୁନାର ପେଶବା, ଗୋଆଲିଅରର ସିନ୍ଧିଆ, ଇନ୍ଦୋରର ହୋଲକାର, ନାଗପୁରର ଭୋଁସଲା ରାଜାମାନେ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟ ଇଂରାଜଙ୍କ ଖାସ୍ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଗଲା ।]

ମରହଟ୍ଟୀ(ଟ୍ଟୀ)—ଦେ. ବଣ (ସଂ.ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ପ୍ରା. ମହ୍ରଠୀ)—୧ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର Marahaṭṭī(ṭṭī) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the ମାରାଠି, ମାରାଠେ, ସେକେଳର Marhatta race or **ମରହଟ୍ଟୀ, ମରହଟ୍ଟୀୟା, ମରହଟ୍ଟୀ** country ୨ । ମରହଟ୍ଟା (ମରହଟ୍ଟଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅମଳର—2. Pertaining to the period of the Marhatta rule in India. ୩ । ପୁରୁଣାକାଳିଆ (ଲୋକ ଓ ଶବ୍ଦ)—3. Of ancient times. ୪ । ରକ୍ଷଣଶୀଳ (ବ୍ୟକ୍ତି)—4. Conservative (person). (ଯଥା—ମରହଟ୍ଟୀ ବୁଢ଼ା ।) ୫ । ଯେଉଁ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଳୁ ନାହିଁ—5. Exploded; obsolete; archaic. (ଦ୍ର—ମାତ୍ର ଆଜକାଲି ସେପରି ମରହଟ୍ଟୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚଳିବ ନାହିଁ । ଫକୀର ମୋହନ. ଛଅମାଣ ଆଠଗୁଣ ।) ୬ । ପୁରାତନ କାରିଗରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇଥିବା (କୋଠା ଆଦି କାମ)—6. (Structures) Made by ancient architects.

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ଯେଉଁ କୋଠା, ପଥର କାମ ଓ ଇଟା କାମମାନ କରା ଯାଇଥିଲା (ଯଥା—କଟକରେ ମଙ୍ଗଳଦା ଓ କାଠଯୋଡ଼ିର ପଥରବନ୍ଧ, କଟକ ଷ୍ଟେସନର ପୂର୍ବରେ ଥିବା ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରାବଲ୍, କଟକ ସହରରେ ଥିବା ପୁରୁଣା ପଥର କୋଠାମାନ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥଦର ଦେଉଳମାନ) ସେମାନ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛନ୍ତି; କନ୍ତୁ ଅଧୁନିକ ବା ଇଂରେଜ ଅମଳର ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୋତାମାନ (ଯଥା—କଟକର କମିଶନର କଚେରି ଓ ନୂଆ ଅଦାଲତ କଚରି **ଥଦ**)ଉଆର ଦେବାର ୬ । ୪ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଫାଟିବା ବା ଦରଜଗମ ଦେବା ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଏଥିଯାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ପୂର୍ବକାଳର କାରିଗରମାନଙ୍କ ହାତର କାମମାନ ଅଧୁନିକ କାରିଗରଙ୍କ କାମ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଦୃଢ଼ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ।]

ମରହଟ୍ଟୀ ଜୋତା—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ତଣ୍ଟୀ ଯୋତା—A kind of slippers with a slender tongue at the toe. [ଦ୍ର—ଏଥିର **କାବୁଲୀ ଜୁତା** ଅଗରେ ଗୋଟିଏ ତୁଣ୍ଟୀ ବା ଚୁଚ୍ଚା ଲମ୍ବ ଦୋଇ ବାହାରିଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ଯୋତା ଅମ ଦେଶରେ **ମରହଟ୍ଟା** ଅମଳରେ ଚଳୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ମଫସଲରେ ପୁରୁଣା- କାଳିଆ ଲୋକେ ଏ ଜୋତା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ମରହଟ୍ଟୀ ପାଲ୍(ଲ)କି(ଙ୍କି)—ଦେ. ବ—ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଉଷ୍ଟ୍ରମୁଖ ଓ ସ୍ତ୍ରୀବାକାର ଦଣ୍ଡଯୁକ୍ତ ପାଲ୍କି ନାଲକୀ, ଦୋଳା, ଡୁଳୀ ବା ଦୋଳା—Palanquins used in old times. [ଦ୍ର—ଏ ପାଲ୍କିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଓଟର ମୁହଁ ଓ ବେକ ଆକାରର ବଙ୍କୁରଟିକୁର ଲମ୍ବା ବାଉଁଶ ବା ବରଓଦ୍ଦଲକୁ ଦଉଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ଉଡ଼ା ଯାଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ବରାଦଯାତ୍ରାରେ ସେହି ପାଲ୍କି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ଓ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେବପ୍ରତିମାମାନ ସେହି ପାଲ୍କିରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଯାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟତ୍ର ଏସବୁ ପାଲ୍କିର ବ୍ୟବହାର ହେଉ ନାହିଁ ।]

ମରହଟ୍ଟୀ ବୁଢ଼ା—ଦେ. ବ—ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—A conservative oldman; a votary of old and archaic customs. **ମରହଟୀୟା ବୁଜ୍ଢା** (ମରହଟ୍ଟୀ ବୁଢ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରହଟ୍ଟୀ ଭାଷା—ଦେ. ବ— ବୋମ୍ବାଇ, ବେରାର ଓ ମଧ୍ୟ-ଭାରତରେ କଥିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାବିଶେଷ—ମାରାଠୀ ଭାଷା An Indo Aryan language spoken in Bombay, Berar and Central India. **ମରହଟୀ ଭାଷା** [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦି **ଥଦ** ଏହା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାସମ୍ଭୂତ ଗାଢ଼ିତ ଅଟେ; ଏହା ଦେବନାଗର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାଯାଏ ।]

ମରହୁମ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଚଉରଥା) (ଫା)—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ; ମୃତ—Marahum ମରହୁମ **ମରହୁମ** Late; deceased.

ମରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୃ. ଧାତୁରୁ ମରଣ)—୧ । ମରିବା; ମୃତ୍ୟୁ; ମରଣ—Marā 1. Dying; death. ୨ । ମଡ଼ା; ଶବ—2.Corpse ମରା ୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଯଥା—ବାଣମରା; **ମରନା** ଉଡ଼େଇମରା; ବନ୍ଧୁକମରା; ଝୁଲୁଣୀମରା)—ମାରିବା—ମଡ଼ା 3. Killing; discharging. [ଦ୍ର—ମାରିବାର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ **ମଡା** ଅର୍ଥ ଦେଖ ।] ଦେ. ବଣ—୧ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ମାରା ହେଲେ ଯଥା—ଉଡ଼େଇମରା ଲୋକ) ଯେ **ମାରା** ମାରେ—1. Killing; destroying. ୨ । ମୃତ; (ମରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମରଥିବା; ମଲା—2. Dead. ୩ । ଯେ ମରାଏ; ମାରା ଯେ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା କରାଏ—3. Causing the **ମାରନେବାଲା; ମାରା** death of others. (ଯଥା—ବନ୍ଦୁକମରା ଡାକୁକ ।) [ଦ୍ର—ମରା ଶବ୍ଦ ନାନା ଅର୍ଥରେ ନାନା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ଜରମରା, ଖରମରା, ଝୁଲୁଣୀ ମରା, ଜୀବନମରା, ବନ୍ଦୁକମରା, ଘିଅମରା, ଧୂଳମରା, ବନ୍ଧୁକ ମରା, ବାଣମରା ।]

ମରା(ରେ)ଇ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମରର=ଖଲା)—ଘାଲର ମୋଡ଼ା ବା Marā(re)i ଦଉଡ଼ି ଲୁଣ୍ଡଲାକାର ଦୋଇ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋଇ ଥିବା ଓ ମରାଇ ଭିତରେ ଆବୃତ ସ୍ତୂପ,ସହିତ ଉତ୍ତରେ ବହୁ ପରମିତ ଧାନ ବହୁକାଳ **ଖତାରୀ** ସଞ୍ଚିତ ଦୋଇ ରହେ—A hollow stack made of and covered with crushed straw in which a large quantity of paddy is stored for a long time. ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅଶ୍ଳୀଳ; ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଅସତ୍ଚରିତ୍ରା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Depraved (woman).

ମରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରିଃ—(ସଂ. ମୃ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ମାର ଧାତୁ)—Marā(re)ibā ୧ । ମାରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—(ମାରିବା ମାରାନ କ୍ରିୟାର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଅର୍ଥ ଦେଖ)—1. Causative of **ମରାନା, ମରବାନା** Māribā (See). [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାଦ ଶ୍ରବଣରୁ ଜରାସନ୍ଧର ବଳ, ସକାଶୁ ମଗ୍ଧରଲେ ମଗଧ ଶିଶୁପାଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।] ୨ । ମରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—2. Causative of the verb Maribā (See). ୩ । (ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଶ୍ଳୀଳ; ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) ପୁରୁଷର କାମବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା—3. To let oneself be cohabited by another (said of a female). ୪ । (ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଅଶ୍ଳୀଳ; ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ) (ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) ଗୁଦାମୈଥୁନ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷର କାମବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା—3. To let another commit unnatural sexuality on oneself (said of a male).

ମରାଖାଇ—ଦେ. ବ—୧ । ମଡ଼ାଖାଇ; ଶ୍ମଶାନ—1. Cremation ground. ୨ । ମୁର୍ଦ୍ଦାଘରଖାନା—2. Morgue. **ମଶାନ ମରଘଟ** (ମରାମଶାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରାଚଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—ମଡ଼ାଚଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ) Marāchaṇḍiā Mar̤dā chaṇḍiā (See).

ମରାଜି—ଦେ. ବ—ଲୁଗା ଥଦର ଅଗରେ ବା ମୁଦ୍ରାରେ ଲଗାଯିବା ଝୁଲ୍ଲି; Marājī ଝାଲର—Tassels attached to the end of cloths. **ଝବା;ଝାଲର**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରାଟ - ଦେ.(ପ୍ରାଚୀନ) ବ—୧ । ମୁରାଟ (ଦେଶ)—1. Murāṭa Marāṭa (See). ୨ । (ପ୍ରା. ମରଟ୍ଟ) ରାଜୋପକରଣ ବିଶେଷ—2. One of the paraphernalia of royalty.

ମରାଟ ଜାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ମୁରାଟ କାଢ଼ିବା (ଦେଖ) Marāṭa kārḍhibā Murāṭa kārḍhibā (See).

[ମରାଟବା, ମରାଟଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମରାଠି(ଠି)—ପ୍ରା; ବିଶ—ମରହଟ୍ଟୀ (ଦେଶ) Marāṭi(ṭhi) Marahaṭī (See).

ମରାତ(ତ)ବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ· ମର୍‌ତ୍ତବ୍) (ଜଡ଼ତ୍ୱ) -୧ । ପଦସ୍ଥ; ପଦ—Marāta(ti)b 1. Position. ୨ । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ମରାତ(ତି)ବ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା—2· Successive condition or stage. ୩ । ଧ୍ୱଜା; ପତାକା—3. Flag. **मरातिब**

ମରା(ଡ଼ା) ଦେଉଳ—ଦେ. ବ—ସମାଧି—Tomb. Marā(ṛḍā) deula (ଉ—ମରା ଦେଉଳ ଉପରେ ଚଢ଼ାଉ, ସମାଧି ବାଟେ ନାଗର ଯ ଯ ଧାଉ ଧାଉ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରଉରଙ୍ଗ ।) **समाधि**

ମରା ପିଲା—ଦେ. ବ—ମଲା ପିଲା; ଗର୍ଭରୁ ମୃତ ହୋଇଥିବା ସନ୍ତାନ—Marā pilā A still-born child. ମରା ଛେଳେ **मराहुआ बच्चा**

ମରାମତ୍(ତ)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମରମ୍ମତ୍) —ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କାର—Marāmat(ti) Repairs. ଦେ. ବିଶ—ମେରାମତ **मरम्मत** ଯାହାର ଜୀର୍ଣ୍ଣସଂସ୍କାର କରି ଯାଇଅଛି—[ବେମରାମତ(ତ)—ବିପରୀତ] Repaired.

ମରାମତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଆ. ମରମ୍ମତ୍) –ଜୀର୍ଣ୍ଣସଂସ୍କାର କରିବା—Marāmat karibā To repair something; to ମେରାମତ କରା **मरम्मत करना** mend.

ମରାମର—ସଂ. ବ (ମର+ଅମର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଦେବତା—Marāmara Man and God; the mortals and the immortals. ସଂ. ବିଶ—ମରଣଶୀଳ ଓ ଅମର—Mortal and immortal.

ମରାମରା—ଦେ. ବିଶ—ଦଇମରା—Half killed. Marāmarā (ଉ—ଜଟାସୁ ମରାମରା ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଲା । ଆଧ ମରା **अध मरा, मरजिया** ଜାଲଜଣ୍ଡ ଦାସ. ପିଲାଙ୍କ ସ୍ତମାସୃଣ)

ମରାମରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୃତ ଧାତୁ ଦ୍ୱିତ ମାର ଧାତୁ)—୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ମାଡ଼ ବଥ ଦେଇ; ଫଜଳଦାର—1. Mutual beating or striking; affray; brawl. ମାରାମାରି (ଉ—ଘରଖର ମରାମରରେ ସେ ହୋଇଲେ । କୃଷ୍ଣହିଁ ବି. ମଦାଉରତ ଅଦ ।) ୨ । ମାରଘିଟ; ବିଶେଷ ପ୍ରହାର—2. Copious beating. ୩ । ଫେଟାଫେଟି; ଫୋପଡ଼ା-ଫୋପଡ଼ି; ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଫୋପାଡ଼ିବା କର୍ମ—3. The act of throwing things at each other or one another. (ଉ —ଘରଖରେ କାଚ ପିତ୍ତଳା କରେ ଧର, ହୋଇଲେ ସେ ଚଦନ ବାର ମରାମରି । କୃଷ୍ଣହିଁ ବି. ମଦାଉରତ ଅଦ ।) ବି. ବିଶ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ମାରପିଟ କରୁଥିବା—Beating each other.

ମରା ମଶାଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୃତ + ଶ୍ମଶାନ)—ଶ୍ମଶାନ—Marā maśāṇi Cremation ground. ମଶାନ **मरघट, मसान**

ମରା ଯି(ହେ)ବା—ଦେ· କ୍ରି—[ମାରିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ରୂପ—Marā ji(he)bā Passive voice of the verb ମାରା ଯାଓୟା Maribā (see)]— ମାରିତ ବା ଦଣ୍ଡିତ ହେବା—**मारा जाना** To be killed or beaten.

[ଦ୍ର—ମାରିବାର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅର୍ଥ ଦେଖ ।]

ମରାର—ସଂ. ବ—ଖଳା (ହି. ଶ)—Threshing floor; Marāra garnering yard.

ମରାଳ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୃ ଧାତୁ=ମରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଆଳ)—୧ । ରାଜହଂସ; ଆରଣ୍ୟ ଚଞ୍ଚୁ ଓ ଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ ରାଜ ହଂସ—(ମରାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Marāla 1. Swan; gander. ୨ । ସାଧାରଣ ହଂସ; କାରଣ୍ଡବ—2. Drake (duck). ୩ । ଅଶ୍ୱ-3. Horse. ୪ । ମେଘ—4. Cloud. ୫ । କଜ୍ଜଳ—5. Collyrium. ୬ । ଡାଳମ୍ବ ଗଛମାନଙ୍କ ପୁଞ୍ଜ—6. A grove of pomegranate trees. ୭ । ଠକ-7. A rogue; a cheat (Apte). ୮ । ହାତୀ (ହି.ଶ) —8. Elephant. ସଂ. ବିଶ—୧ । ମସୃଣ; ଚିକ୍କଣ—1. Smooth. ୨ । କୋମଳ—2. Soft; tender (Apte). ୩ । ତେଲିଆ; ଚିକଣା—3. Oily; greasy (Apte).

ମରାଳ ଗତି—ସଂ. ବ (ଶ୍ରୀ ଉତ୍)—ମରାଳର ଗତି ପରି ଗତି; ହଂସ ପରି ଧୀର ଗତି—Marāla gati Slow steps like that of a swan. ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ମରାଳ ଗମନା (ଦେଖ)—Marāla gamana (See)

ମରାଳ ଗମନା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀ.ହି) —ରାଜହଂସ ପରି ଧୀର ମନୋହର (ମରାଳ ଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Marāla gamanā ଗତିବିଶିଷ୍ଟା (ନାରୀ)—(a woman) Walking with measured and slow steps like the swan.

[ଦ୍ର—ଧୀରଗତିବିଶିଷ୍ଟା ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଗତିକୁ ମରାଳର ଗତି ସଙ୍ଗେ କରିମାନେ ତୁଳନା କରିବାର ଦେଖା ଶୁଣା ନାହିଁ ବୋଲି ଏହି ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକାର ଏଠାରେ ଦିଆ ଗଲା ନାହିଁ ।]

ମରାଳ ଗମନା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ମରାଳ ଗମନା)—Marāla gamanī ମରାଳ ଗମନା (ଦେଖ)—Marāla ମରାଳ ଗମନୀ **मराल गति** gamanā (See)

ମରାଳ ନନ୍ଦିତ—ସଂ. ବିଶ (ମରାଳ ନନ୍ଦିତ ହୁଏ ଯାହା ଦ୍ୱାରା)—ମରାଳ-Marāla nindita ଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ବା ମନୋହର—More (ମରାଳ ଲଞ୍ଛିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) lovely than the swan. (ଯଥା—ସୁନ୍ଦରୀ ମରାଳନନ୍ଦିତ ଗତିରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରାଳ ପନ୍ତି ଦେ. ବ (ସ. ମରାଳ ପଂକ୍ତି)—ହଂସମାନଙ୍କର ଧାଡ଼ି— Marāḷa panti A row of swans (walking or ମରାଳ ପଂକ୍ତି **मरालकी पाँती** swimming together).

ମର ହଣା(କଟା)—ଦେ. ବ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିବା ଓ କାଟିବା କ୍ରିୟା; Marā haṇā(kaṭā) ମାର ହାଣ; ହାଣ କାଟ—1. Killing ମାରା କାଟା and cutting of men. ୨ । ଘୋଷଣ ଯୁଦ୍ଧ— **मार काट** 2. Fierce battle. ୩ । ଜମିକୁ କୋଡ଼ ଓ କାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖୋଳା ଖୋଳ କରି ସମତୁଲ କରିବା; ଜମିରେ କୋଡ଼ ମାରିବା ଓ କାଙ୍କରେ ହାଣିବା— 3. Act of levelling the ground by means of spade and pickaxe etc.

ମରି—ଦେ. ଅ. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ମୋ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ Mari ହେଲା !; ଆହା ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର !—1. (interjection) (ମନୋହର, ସୁନ୍ଦର—ଅନ୍ୟାରୂପ) Aha ! How grand ! ମରି ମରି [ଦ୍ର—ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହିକି, ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ବା ଏ **अहहा, अहा,** କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଏତେ ଦୂର ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଯାଉଛି **हम मरजाएँ** ଯେ ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ଏହାହିଁ ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ବୁଡ଼ିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ମର ଯାଆନ୍ତି] ୨ । ଆହା !; ହାୟ !—2 (interjection) Alas !; What a pity !

ମରିଆ—ଦେ. ବ—ବସ୍ତର ଗଡ଼ଜାତ ଅଧିବାସୀ କନ୍ଧମାନଙ୍କର ଭାଷା— Mariā The language spoken by the Kandhas in the Bastar state. ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ— ଏକ ପ୍ରକାର ନିକୃଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—A sort of inferior food.

ମରିଆ(ୟା)ମ୍—ଦେ. ବ (କାଇରୁ) —ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ମାତା; ଇସାଏ ମେସ୍ସି- Mariā(ya)m ମେରୀ **मरीयम** Virgin Mary.

ମରି(ରି)ଚ—ସ. ବ [ମୃ. ଧାତୁ+ଅଘାଦାନ. ଇ(ଇ)ଚ]—ଗୋଲ Mari(ri)cha ମରଚ—Black pepper (berry);Piper ସ. ଧର୍ମପତ୍ତନ, କୃତ୍ତିଫଳ, ବହ୍ନିଜ, Nigrum (creeper). [ଦ୍ର— ଏହା ତାମୁଲାଦି ବର୍ଗର ଲତା ବେଷ୍ଟନ, କୃଷ୍ଣ, ତୀକ୍ଷଣ— ବିଶେଷ । ଏହାର ଫଳ ଶ୍ୱେତ ମରିଚ; କାଳମରିଚ, ଗୋଲମରିଚ **कालीमिरचा, मिर्चा, गोलमरिच** ଶ୍ୱେତ ଓ ଗୋଲ । ଫଳ ଶୁଖିଗଲେ **कालामरिच, कालीमिरची** କଳା କଳା ଓ ବହୁତ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ତ୍ୱଚ କଟୁ ଫା. ଫିଲ୍‌ଫିଲ୍ ସୀହା, ଫିଲ୍‌ଫିଲ୍ ବା ସ୍ୱଗ । ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଓ ସର୍ଦା, ଫିଲ୍‌ଫିଲେ ଅସ୍ୱଦ୍, ଔଷଧରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଦଲ୍‌ଚୀଲେ ଗୀର୍ଦ୍ । ଏ ଲତା ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଆ. ଫିଲ୍‌ଫିଲ୍ ଆର୍ଓଦ୍, ଫିଲ୍‌ଫିଲେ (ଯଥା—ଜିବାଙ୍କୁଡ଼ି, ମାଲବାର ଅଶ୍ୱଦ୍ । ଉପକୂଳରେ) ବନ। କୃଷିରେ ସ. ମରି, ମରେଠ ଜନ୍ମେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ କୃଷି ଗୁ. ମରୀ, ଜାଙ୍ଗା । ଦ୍ୱାରା ଏହା ଉତ୍ପାଦିତ କରାଯାଏ । ତେ. ମରୟୁଲୁ, ମିରୟା, ମରୟୁନ ଅଣ୍ଡିସ୍ ଓ ମାଦ୍ରାଜ ପୃଥକ୍ । ଏହି ତା. ମିଲଗୁ, ମିଲ୍ଲଓ ମରଚକୁ ଲଙ୍କାମରଚ ଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଚହ୍ନାଇବାପାଇଁ ଏହାକୁ ଗୋଲମରଚ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା କଟୁ, ଗୁରୁ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ; କଫ, ଓ ବାୟୁ ନାଶକ, ରୁକ୍ଷ, ପିତ୍ତକର ଓ ରୁକ୍ଷ । ଏହା ଶ୍ୱାସ, ଶୂଳ ଓ କୃମି ବିନାଶକ ଓ ଶ୍ଲେଷ୍ମ ନାଶକାରକ ।]

ମରଚ ଗୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବ (ସ. ମରଚ+ ଗୁଣ୍ଡକ)—ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା Maricha gunḍa(ṇḍā) ମରଚ—Powdered black- ମରିଚେରଗୁଣ୍ଡୋ **मिरचीकाचूरन** pepper.

ମରଚ(ଚି) ପାଣି —ଦେ. ବ—୧ । ମରଚବଟା ପ୍ରିଶ୍ରିତ ଜଳ, ବମ୍ବା ମରଚ Maricha(chi) pāṇi ସିଝା ହୋଇଥିବା ଜଳ—1. Water ଗୋଲମରିଚେର ଝୋଲ mixed with powdered black- **गोलमिर्चका झोल** pepper or boiled with pepper. ୨ । ମରଚ ମସଲା ପ୍ରିଶ୍ରିତ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉରକାସ୍ୱର ଝୋଳ—2. Soup prepared with pasted black pepper. ଗାଦେ. (ସୁଶ୍ରୁ, ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଶାସନ) ବ. (ଆଦ୍ୟ ପଦଲୋପୀ ଓଡ଼ିଆ ସମାସ ? ପଚ+ମରଚ+ ପାଣି) —ସ୍ୱାଙ୍ଗପାଣି; ପଚ୍ଚସଙ୍ଗେ ମରଚ ବଟା ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ପାନୀୟ—Bhang; a drink made by mixing water in a paste of black pepper **मरीचका काढा** and Indian hemp-leaves.

ମରଚ(ଚି) ଲ(ନ)ଡୁ(ଡ୍ଡୁ)—ଦେ. ବ—ମୁଗଥଦ ଶସ୍ୟରୁନା ପିଅରେ Maricha(chi) la(na)ṛḍu(ḍḍu) ଭଜା ହୋଇ ସେଥିରେ ମଗଜଲାଡୁ ଚନି ଓ ମରଚଗୁଣ୍ଡା ମିଶାଯାଇ ବଲାଯାଇଥିବା ଲଡ୍ଡୁ— **मगधलडडु** A sweetmeat ball seasoned with black pepper powder.

ମରଚପତ୍ରକ—ସ. ବ (ମରଚ+ପତ୍ର+କ)—ଏକପ୍ରକାର ଶାଳଗଛ— Maricha patraka A kind of Shoria Robusta ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ସର୍ଜକ, (tree). [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଅଜକର୍ଣ୍ଣ— ଏହା କଫ, ପାଣ୍ଡୁ, କର୍ଣ୍ଣରୋଗ, ଝାଂଜୀଶାଳ ଗ୍ରନେହ, କୁଷ୍ଠ, ବିଷ ଓ ବ୍ରଣନାଶକ- ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ମରଚ ମସଲା—ଦେ. ବ (ସ. ମରଚ+ଫା. ମସାଲ୍ଲା) —ସ୍ୱାଙ୍ଗ ତିଆରି Maricha masalā କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମରଚ ଆଦି ମରିଚମସଲା ମସଲ୍ଲା—Black pepper and other spices **मरिच मसाला** required to be mixed with ganja- leaves in preparing Bhāng. [ଦ୍ର—କେତେକ ମରଚମସଲାର ନାମ—ମରଚ, ଲବଙ୍ଗ, ଏଲାଇଚ, ଗୁଜୁରାତି, ଜାଇଫଳ, ନାଗେଶ୍ୱର କେଶର, ଘୋସୁକଦାନା, ତନ୍ଦନ- ଗୁଣ୍ଡା, ଜାଇତ୍ରୀ ।]

ମରି(ଡ଼ି)ଚ୍ଚା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୋରିଚ୍ଚ)—ଅବ୍ୟବହୃତ ଲୁହା ଉପରେ Mari(ṛḍi)chā ଛାଡ ହେବା କଳଙ୍କି; ମୁରୁ; କଳଙ୍କି— ମରିଚା, ମରଚେ **मुरचा** Rust (on iron).

ମରିଚାଇ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଠାକୁରାଣୀ ବିଶେଷ— Mariṭhāī The name of a popular Goddess.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରିଚ୍ ଧର୍—ଦେ. ବଙ୍ଗ ଫା. ମୋରଗ୍+ଧୃ. ଧାତୁ।—କଳଙ୍କ ଲଗି Marichā dharā ଯାଇଥିବା (ଲୌହ)—Rusted (iron). ମରିଚା ଧରା **मुरचालगाहुआ** [ମରଗ୍‌ମଗ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମରିଚ୍ ଧରିବା—ଦେ. କି—(ଲୁଦ୍ଧା) କଳଙ୍କିଯୁକ୍ତ ହେବା—To Marichā dharibā rust (said of iron). ଦେ. ବ—ମରିଚାଧରା କଳଙ୍କି ଲାଗ ହେବା—Rusting (of iron). **मुरचालगना**

(ମରଗ୍ ପଡ଼ିବା, ମରଗ୍ ମାରିବା, ମରଗ୍ ଲଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରିଜ(ଜା, ଜେ)ଦା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Marija(jā, je)dā (etc) Marjyādā etc (See). ମରଜାଦା। **मरजादा**

ମରି ପଡ଼ି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କି—ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ କଷ୍ଟ Mari pardi kaunasi kārjya karibā ଓ ପରିଶ୍ରମ ସତ୍ତ୍ୱେ ମରେପଡ଼େକାଯ କରା କରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବା; ପ୍ରାଣ- **मरपडकेकामकरना** ପଣେ ବାଜି କରିବା—To perform a work at the stake of one's life or at a great physical sacrifice and labour.

ମରିବା—ଦେ କି (ସ ମୃ.. ଧାତୁ; ଅକର୍ମକ)—୧। ମୃତ ହେବା; (ଜୀବ) Maribā ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To die; (said of मरना living beings). ୨। ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା; ଲୁପ୍ତ ହେବା— 2. To disappear; to cease. (ଯଥା—ଇଅଣରୁ ପାଣି ମଲ୍ଲାଣି) ୩। ବିନଷ୍ଟ ହେବା; ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—3. To perish; to be destroyed or ruined. [ଯଥା—ମଲମ ଲଗାଇବାରୁ ମୋ ଦେହରୁ ଘାଦୁ ମଲ୍ଲା] ୪। ଶୁଷ୍କ ହେବା; ଶୁଖିଯିବା—4. To dry [ମରିଯି(ଦେ)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ] up. (ଯଥା—ଧାନଗଛ (ମରାଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ) ଖରାରେ ମରଗଲାଣି) ୫। ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ବା ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିବା; ଦୈର୍ଘ୍ୟ ହେବା—5. To suffer terribly. [ଦ୍ର—ମାଳବ ମରନ୍ତୁ ଭରମାନାଦେଇ। ସ୍ୱାମୀନାଥ. ଦରବାର] ୬। କୌଣସି ଦଳର ଜଣେ ଖେଳାଳି ବିପକ୍ଷ ଦଳର ଖେଳାଳିଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଖୀଡ଼ାରୁ ଅନ୍ତରିତ ହେବା—6. To be out (said of a player in a game). [ଦ୍ର—(କ୍ରୀକେଟ୍, ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଓ ଡାଣ୍ଡୁ ଖେଳରେ) କୌଣସି ଖେଳାଳି ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଖୀଡ଼ା ଭୂମିରୁ ଅନ୍ତରିତ ହୁଏ।] ୭। (ପଶା, କଉଡ଼ି, ସତରଞ୍ଜି ବା ବାଘ-ବଜାର ଖେଳରେ ଏକ ଖେଳାଳିର ସାର) ବିପକ୍ଷ ଦଳର ସାର ଦ୍ୱାରା ମାଡ଼ ଖାଇବା— 7. To be discarded or overtaken by an adversary's set or piece in a game (said of one player's set or piece in a game of dice, chess or cowrie being over taken or overpowered by another player's piece). [ଦ—ସତରଞ୍ଜି ଖେଳରେ ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ଓ ଘାଇକ ଅବା ମରନ୍ତୁ।] ୮। ଜୀବନୀଶକ୍ତି- ଶୂନ୍ୟ ହେବା—8. To lose vitality (ଯଥା—ଜାଦୁ ଯୋଗୁଁ ଜଳ ମରିଯାଏ।) ୯। ଅତ୍ୟ ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—9. To be greatly humiliated [ଦ୍ର—ମୋତେ ମାରନାଁ ମୁଁ ମଲଣି, ପାପ ଲଗେଇ ଦେଇ ପିଠି, ଲାଜ ଗେର ଘିବ ପାଇଲଣି—ଭଗ।] ୧୦। ସଲଗ୍ନ କରାଯିବା; ମଗ୍ନ ହେବା—10. To be attached or struck (ଯଥା—ଏ ଚଠି ଲଫାପା ଉପରେ ପାଞ୍ଚ ପଇସିଆ ଷ୍ଟକ୍ଟ ମରିଛି।) ୧୧। ଝାଉଁଳିବା; (ବୃକ୍ଷାଦି) ବର୍ଦ୍ଧନଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ହେବା—11. To wither (said of plants). [ଦ୍ର—ଅମ୍ବ ଗଛରେ ପାଣି ଦଉଁ ଦଉଁ ଶିମ୍ବ ଗଛ ମଲ୍ଲା—ଭଗ।] ୧୨। ଜ୍ୟୋତିଃ ଶୂନ୍ୟ ହେବା—12. To lose lustre. (ଯଥା—ଜହ୍ନ ମରିବା।) ୧୩। ଜଳୀୟାଂଶ ଶୁଷ୍କ ହେବାଦ୍ୱାରା ନିର୍ଜଳ ବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ ହେବା—13. To turn into a thing void of water by evaporation or heat. (ଯଥା—ଲହୁଣୀରୁ ଘିଅ ମରେ, କଢ଼ିଆ ଦୁଧରୁ ନାଢ଼ିଆ ଘିଅ ମରେ।) ୧୪। (ମନରୁ କ୍ରୋଧ ଆଦି ଉପଶାନ୍ତ ହେବା—14. To be assuaged. (ଯଥା—ଏତେ ଦନେ ଭାଙ୍କର ମୋ ଉପରୁ ରାଗ ମରି ନାହିଁ।) [ଦ୍ର—ମରିବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଯିବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ମରି ଯିବା।]

ମରିଯାଇଁ ହି—ଦେ. ଅ (ବାକ୍ୟ, ଅବ୍ୟୟପୂରଣେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧। ମରି Marijāeñ ṭi (ଦେଖ)—1. Mari (See). ୨। (ରାଗ **हाममरजाएँ** ପ୍ରକାଶ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରେ (ମରୈଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟବହୃତ) ମୋ ରାଣ୍ଟ!—2. (used in मरि, मईरी making a request by invoking one's own name)—(I request you) On my life! [ଦ୍ର—ଏଥିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି କି, ଯେବେ ମୋ ଜୀବନ ପ୍ରତି ତୁମର ମାୟା ଥାଏ, ତେବେ ମୋ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କର; ରକ୍ଷା ନ କଲେ ମୁଁ ମରିଯାଇଁ।]

ମରି ଶୋଇବା—ଦେ. କି—ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲା ପରେ ଭୂଇଁରେ ଲମ୍ବି Mari soibā ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବା—To lay dead on the ground. मरे शोओया **मर पडना**

ମରି ହଜି ଯିବା—ଦେ. ବ—(ଗ୍ରାମର ବା ବଂଶର କେହି କେହି ମରିଯିବା Mari haji jibā ଓ କେହି କେହି ନିରୁଦ୍ଦେଶ ହେବାଦ୍ୱାରା) ମରେ ହେଜେ ଯାଓୟା କୌଣସି ଗ୍ରାମର ବା ପରିବାରର ଲୋପ ସାଧନ **मर हर जाना** ହେବା—The disappearance or extinction of a family or a village, (some of its members having died, the rest gone away to unknown places).

ମରୀଚି—ସ. ବ (ମୃ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+ଅଚ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା କର୍ତ୍ତୃ. ଈଚ୍, Marīchi ଯାହା ଅନ୍ଧକାର ନାଶ କରେ)—୧। କିରଣ; ରଶ୍ମି— 1. Ray of light. ୨। ଜ୍ୟୋତିଃ—2. Lustre;

Digitized by srujanika@gmail.com

radiance. [୫ । ସପ୍ତର୍ଷିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ' ଜଣେ—3. Name of one of the seven primeval sages. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସ ପୁତ୍ର । ଏ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାପତି ରୂପରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇ ଦକ୍ଷ ଋଷିଙ୍କ କନ୍ୟା କଳା (ମତାନ୍ତରରେ ସମ୍ଭୂତି)ଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଔରସରେ କଶ୍ୟପ ମୁନି ଜନ୍ମିଥିଲେ ।] ୪ । ଭୃଗୁ ମୁନିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—4. Name of a son of sage Bhṛugu. ୫ । ଦନୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—5. Name of a son of Danu. ୬ । ପ୍ରାଚୀନ ପରମାଣୁବିଶେଷ; ୬ ତ୍ରସରେଣୁ (ହି. ଶ)—6. A standard of weight used in ancient times.

ମରୀଚିକା—ସ. ବି (ମରୀଚ=କିରଣ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—Marīchikā ୧ । ମୃଗତୃଷ୍ଣା (ଦେଖ)—1. Mṛugatṛushṇā (See) ୨ । କିରଣ—2. Ray.

ମରୀଚ ଜଳ(ତୋୟ)—ସ. ବି—ମୃଗତୃଷ୍ଣା (ହି. ଶ.)—Marīchi jaḷa(toya) Mirage.

ମରୀଚ ନନ୍ଦନ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କଶ୍ୟପ ଋଷି—Marīchi nandana Sage Kaśyapa.

ମରୀଚ ମାଳି—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମରୀଚ+ମାଳା+ଇନ୍; ୨ମା. ୧ବ)—Marīchi māḷi ରଶ୍ମିଯୁକ୍ତ; କିରଣମାଳାବିଶିଷ୍ଟ—Having rays; radiant. ସ. ବି—(ମରୀଚ ମାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମରୀଚ ଗର୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୂର୍ଯ୍ୟ; ଅଂଶୁମାଳୀ—The sun.

ମରୁ—ସ. ବି (ସ୍ମୃ. ଧାତୁ+ଅଧ୍ୱକରଣ. ଉ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକେ ମରିଯାଆନ୍ତି)—Maru ୧ । ବିରଶୂନ୍ୟ, ଜଳବିଦଶୂନ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଣିଶୂନ୍ୟ ଏବଂ କଙ୍କର ଓ ବାଲୁକାମୟ ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରାନ୍ତର—1. Desert. ୨ । ପର୍ବତ (ପ୍ରକୃଷ୍ଟବାଦ)—2. Mountain. ୩ । ନିର୍ଜଳ ପର୍ବତ (ହି. ଶ)—3. A waterless mountain. ୪ । ମାରବାଡ଼ ଦେଶ -4. Marwar; the desert country to the south-east of the Punjab. ୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଭାବୀ ରାଜାବିଶେଷ—5. Name of a future king of the Solar dynasty whose advent has been foretold in mythology. ୬ । ମରୁଆ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—6. Maruā plant (See) ୭ । ନରକାସୁରର ସହଚରବିଶେଷ—7. A friend of demon Narakāsura. ବି. ବିଣ—ଅନୁର୍ବର—Unfruitful; barren; sterile (place)

ମରୁଆ—ଦେ. ବି (ସ. ମରୁବକ)—୧ । ଭୁଲସ୍ୟାଦ ବର୍ଗର ସୁଗନ୍ଧି ଷଡ଼ବଶିଷ୍ଟ ଶାକବିଶେଷ—1. Ocymum Caryophylatum (a plant having sweet-smelling leaves); Origanum Marjorana (Kirtikar); Ruta Graveolens; Rue. [ଉ—ତା ଗୋଟେ ମାଳତୀ ମଲ୍ଲୀ ମରୁଆ ସେବନ୍ତୀ—ଜଜଜଗୋର. ନର୍ଜ୍ଜରଣୀ] [ଦ୍ର—କେହି କେହି ଏହାକୁ ଗନ୍ଧ-ତୁଳସୀ କହନ୍ତି । ଏହା ଶ୍ୱେତ ଓ କୃଷ୍ଣଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର; ଏହା ଅତି ବର୍ଦ୍ଧକ, ସୁଗନ୍ଧ, ଦୁଦସ୍ପୃଷ୍ଟାତ୍ମା, ରୁଚିକର ଓ ବୃଦ୍ଧିକାରକ ବାତ, କଫ, ବାୟୁ, କୃମି ଓ କ୍ରିମିନାଶକ ।]

ମ. ସବଳା ମରବା

ଗୁ. ମରବୋ

ଫା. ମର୍ଜଂଗୁସ୍

ଆ. ମର୍ଜଂଜୁସ୍

ଡେ. ମରବକମ୍, ରୁଦ୍ରଜାଡ଼

ମରୁଆ, ଗେଦରେତ **ମରୁଆ**

୨ । ଏକପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ, ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ବହୁତ ଶାକ—2. The sweet Marjoram. ୩ । ଏକପ୍ରକାର କୋକଲ ମାଛ—3. A kind of small sea-fish. [ଦ୍ର—କୋକଲ ୪ ପ୍ରକାର ଯଥା—୧. ଗୁଡ଼ୁଳ ବା ଗୁଡ଼ୁଳିଆ କୋକଲ, ୨. ଗୁଜ କୋକଲ, ୩. କାଉ କୋକଲ, ୪. ମରୁଆ କୋକଲ । ମରୁଆ କୋକଲ ଅନ୍ୟ ଉନପ୍ରକାର କୋକଲଠାରୁ ଆକାରରେ ବଡ଼ ଓ ଅଧିକ ରୁଚିକର ।] ୪ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ରଖାଯିବା ନାମ—4. A name given to women.

ମରୁଆ ଦଅ(ୟ)ଣା—ଦେ. ବି (ସଦ୍ଭବ, ସ. ମରୁବକ+ଦମନକ)—Maruā da-a(ya)ṇā ମରୁଆ ଓ ଦୟଣା ଗୁଳ୍ମଦ୍ୱୟ-Two plants ମରୁୟା ଦୋନା **ମରୁଆ ଦୋନା** with sweet-smelling leaves.

ମରୁକ—ସ. ବି—୧ । ମୟୂର (ହି. ଶ) —1. Peacock. ୨ । ଏକ Maruka ପ୍ରକାର ମୃଗ (ହି. ଶ)—2. A kind of deer.

ମରୁକାନ୍ତାର—ସ. ବି—ବାଲୁକାମୟ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ିଆ—A sandy Maru kāntāra (ମରୁସ୍ଥାନର—ଅନ୍ୟରୂପ) desert.

ମରୁଜ—ସ. ବି—ନଖୀ ନାମକ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ) Maruja Shell (scent).

ମରୁଜାତା—ସ. ବି—କମିଚ୍ଛୁ; ବାଇଚଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—Marujātā Cowhage.

ମରୁଟା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉଚ୍ଚକପାଳୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—A woman Maruṭā with a prominent or builging forehead.

ମରୁଡ଼—ଦେ. ବି—(ସ. ମୃ ଧାତୁ)—୧ । ମରଡ଼; ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ—Marurḍi ମାରୀ, ମଡ଼କ 1. Death before proper **ମରଣୀ** age. ୨ । ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ମୃତ୍ୟୁ—2. Death in large numbers. [ଉ—ଏ ସକାଶରୁ ବାଙ୍ଗ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ମରୁଡ଼, ପଡ଼ିଥିଲା ରଥ ଏ ଦେଲେ ଶର ଛଡ଼ । କୃଷ୍ଣହିଁ ଜ. ମହାଭାରତ ସ୍ତ୍ରୀ ।] ୩ । ମଡ଼କ; ମହାମାରୀ; ମାରାତ୍ମକ ବ୍ୟାପକ ରୋଗ—3. Pestilence; mortal epidemic. ୪ । ଜଳାଭାବରୁ ଶସ୍ୟ ନାଶ—4 **ଶୁଖା ରୌଦ୍ରୀ** Withering of crops due to drought. ୫ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—5. Famine. ୬ । ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ପ୍ରଭାବରୁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ମରଣ—6. Mortality due to some epidemic disease. **ମରଣୀ, ମରୀ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରୁଡ଼ିଆ—ଦେ.ବ୍ରଣ—୧। ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ—1. Famine-stricken. ୨। ମହାମାରୀ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ—2. Stricken with pestilence. ୩। ଅଛ ଜାଣ୍ଡିଶୀଣ୍ଡି—3. Emaciated. ୪। ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳାବଶିଷ୍ଟ—4. Reduced to skeleton. ୫। (ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ) ନଅଙ୍କିଆ (ଦେଖ) 5.—Na-aṅkiā (See). ୬। ଜଳାଭାବରୁ ଯେଉଁ ଦେଶର ଶସ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—6. (a country) In which the principal crop has failed on account of drought.

ମରୁଡ଼ିଆ ମେଘ—ଦେ. ବ—(ଯେଉଁ ମେଘ ମରୁଡ଼ି ହେବାର ସୂଚନା କରେ) ଅବର୍ଷୁକ ମେଘ—Unraining cloud.

Marūrdiā megha ଅବର୍ଷୁକ ମେଘଃ ଯେ ମେଘେ ଜଳହୟନା ଦେଖାବାଟି ମେହ

ମରୁତ(ତ)—ସ ବ—(ମୃ ଧାତୁ+ଅଥାଦାନ.ଉତ୍, ଉତ୍; ସାହା ଅଭାବରେ ଜୀବନ ନେଇ ମରିଯିବେ।)—୧। ଦେବତା—1 Deity; an immortal. ୨। ବାୟୁ; ପବନ; ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତମଧ୍ୟରୁ ଏକଭୂତ—2. The air (one of the 5 elements of the creation). ୩। ବାୟୁ ବା ପବନ ଦେବତା—3. The air personified as a Deity; the Wind god. [ଦ୍ର—କଶ୍ୟପଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଦଉଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେବାରୁ ସେ ପତ୍ନିଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଅଜେୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ। ସେହି ଫଳରେ ଦଉ ବାୟୁଙ୍କୁ ଗର୍ଭରେ ଧାରଣ କରିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଦଉଙ୍କ ସହାୟୀ ପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣକୁ ବଜ୍ରଦ୍ୱାରା ୪୯ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ପକାଇଲେ; ଇନ୍ଦ୍ର କଶ୍ୟପଙ୍କ ବର ପ୍ରଭାବରୁ ଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଧାରଣ କରି ୪୯ ଖଣ୍ଡ ୪୯ ବାୟୁ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ।] ୪। ବାୟୁ କୋଣ; ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ—4. The north west point of the compass. ୫। ପ୍ରାଣ (ହି. ଶ)—5. Life. ୬। ପ୍ରାଣ ବାୟୁ—6. The breath of life; the vital air inside the body. ୭। ସୁନା (ହି. ଶ)—7. Gold. ୮। ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—8. Beauty; grace. ୯। ମରୁଆ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—9. Maruā (See). ୧୦। ଗ୍ରନ୍ଥିପର୍ଣ୍ଣି (ହି. ଶ)—10. Granthi parnna (See).

ମରୁତ କ୍ରିୟା—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମରୁତ୍=ବାୟୁ+କ୍ରିୟା)—ବାତ କର୍ମ; ଅଧୋବାୟୁ ତ୍ୟାଗ—Cracking wind; passing of wind through the anus.

Marut kriyā

ମରୁତ୍ କୋଣ—ସଂ. ବ—ବାୟୁ କୋଣ; ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ—The north west quarter of the globe.

Marut koṇa

ମରୁତ୍ ପତି—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନାରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨। ଇନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ)—2. Indra.

Marut pati

ମରୁତ୍ ପଥ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଆକାଶ ପଥ; ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗ; ବାୟୁ ମାର୍ଗ—The aerial route. ୨। (ମରୁଦ୍ବର୍ତ୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆକାଶ—2. The sky; the space.

Marut patha

ମରୁତ୍ପାଳ—ସଂ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.

Marut pāla

ମରୁତ୍ ପୁତ୍ର—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ପ୍ରାଣ ବାୟୁର ପୁତ୍ର—1. The son of the god of wind. ୨। (ବାୟୁଙ୍କ ପୁତ୍ର) ଭୀମ—2. The 2nd Pandaba brother; Bhīma.

Marut putra

ମରୁତ୍ ଫଳ—ସଂ. ନ (ମ. ବ.ବ୍ରୀ)—କରକା; କୁଆପଥର—Hail-stone.

Marut phala

ମରୁତ୍ ସଖ—ସଂ. ବ—(ମରୁତ+ସଖି+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି; ମରୁତ୍ ଅର୍ଥେ ସହା ସାହାର)—୧। ଅଗ୍ନି—1. Fire. (ମରୁତ୍ ସହାସ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଇନ୍ଦ୍ର—2. Indra. ୩। ଖଲାତତା ଗଛ—3. The leadwort plant.

Marut sakha

ମରୁତ ଛନ୍ଦ—ଦେ. ବ—ପ୍ରାଣାୟାମ (ଦେଖ)—Prāṇāyāma (See).

Maruta chhanda

(ଦ୍ର—ଉଦ୍ଦ କଷଣ ଅର୍ଥେ ସହ, ଅର୍ଥେ ମରୁତ ଇନ ଦେଇଁ, ଯୋଡେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ କପାଳେ, ରହିଲେ ସମାଧି ନିଷ୍ଠଳେ। ଶ୍ରୀତୀ. ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱରୀ.)

ମରୁତ୍ତ—ସ. ବ (ମରୁତ୍+ତନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧। ଯଜ୍ଞଶୀଳ ତନ୍ନାମକ ବଂଶୀୟ ଜନୈକ ରାଜା—1. Name of a king of the Lunar dynasty. [ଦ୍ର—ଏ ବହୁବାର ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ଓ ଯଜ୍ଞରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ରମାନ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ। ଏହାଙ୍କର ସାତଗୁଣୀ ଓ ୧୮ ପୁତ୍ର ଥିଲେ। ଏ କରନ୍ଧରଙ୍କ (ମତାନ୍ତରରେ ଅସ୍ୱଶିତଙ୍କ) ପୁତ୍ର ଥିଲେ (ହ. ଶ)।] ୨। ବାୟୁ; ପବନ—2. The wind.

Marutta

ମରୁତ୍ୱାନ୍—ସ. ବ (ମରୁତ୍+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra. ୨। ପ୍ରାଣ ହନୁମାନ୍—2. The great Hanumān. ୩। ସମୁଦ୍ର—3. The ocean. ୪। ମେଘ—4. The clouds. ୫। ମହାଗୁରତୋଳୁ ଦେବତାଙ୍କ ଗଣ ବିଶେଷ—5. A class of mythological Deities.

Marutwān

ମରୁଦାନ୍ଦୋଳ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମରୁତ୍+ଆନ୍ଦୋଳ)—ଭାଉ (ହି. ଶ)—Bellows.

Marudāndola

(ମରୁଦାନ୍ଦୋଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମରୁଦିଷ୍ଟ—ସ. ବ (ମରୁତ୍+ଇଷ୍ଟ)—ଗୁଗୁଳ (ହି. ଶ)—Bdellium.

Marudishṭa

ମରୁଦେଶ—ସ. ବ—୧। ମରୁମୟ ପ୍ରଦେଶ—1. A tract of desert; a desert country. ୨। ରାଜପୁତନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମରୁମୟ ମାରବାର ପ୍ରଦେଶ—2. The country of Marwar in Rajputana.

Marudesa

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରୁ ଦ୍ୱାର—ସ. ବ—୧ । ଧୂଆଁ—1. Smoke. ୨ । ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—2. Fire.

Maru dwāra

ମରୁଦ୍ୱିପ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମରୁ=ଜଳାଦ ଶୂନ୍ୟ ଦେଶ+ଦ୍ୱିପ =ଦ୍ୱୀପ)—ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଟ—The camel. [ଦ୍ର—ଭୁଲକା କର, ଇଂରାଜରେ ଓଟର ଏକ ନାମ ମରୁଭୂମିର ଜାହାଜ—The ship of the desert.]

Maru dwīpa

ମରୁଦ୍ୱୀପ—ସ ବ—ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଉର୍ବର ବୃକ୍ଷଣ୍ଡ—Oasis; a bit of fertile land in a desert

Maru dwīpa

ମରୁଦ୍ରଥ—ସ. ବ (ମରୁତ୍=ଦେବତା+ରଥ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦେବରଥ—1. The aerial car of gods. ୨ । ବ୍ୟୋମଯାନ—2. Balloon; aeroplane ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଅଶ୍ୱ—3. Horse.

Marudratha

ମରୁପ୍ରଦେଶ—ସ. ବ—୧ । ମରୁଭୂମି—1. Desert. ୨ । ମରୁମୟ ଦେଶ—2 A desert country (ମରୁଦ୍ୱୀପ, ମରୁସ୍ଥଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Maru pradeśa

ମରୁପ୍ରିୟ—ସ. ବ (ମରୁଅଟେ ପ୍ରିୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଟ—The-camel;

Marupriya

ମରୁବକ—ସ. ବ (ମରୁ=ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନ+ବା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା, ଚଳିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ=ମରୁବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ.କ ଯାହା ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନରେ ଚଳେ ବା ଗମନ କରେ) —୧ । ବ୍ୟାଘ୍ର—1. The tiger. ୨ । ରାହୁ—2. The Dragon's head; the ascending node, the earth's shadow which causes lunar eclipse. ୩ । ପିଣ୍ଡ ଖର୍জ୍ଜୁର—3. The Arabian date palm. ୪ । ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ (ଫଳ ଓ ଗଛ)—4. The citrus (tree and fruit). ୫ । ମଏଣା (ଦେଶ)—5. Maeṇa (See) ୬ । ମରୁଆ (ଦେଶ)—6. Maruā (See)

Marubaka

ମରୁଧର—ସଂ ବ—ମାରବାଡ଼ ଦେଶ (ହି. ଶ)—Marwar; Marudhara the desert country in Central India.

ମରୁଭୂମି—ସଂ. ବ—୧ । ମରୁ; ଜୀବଶୂନ୍ୟ, ଉଦ୍ଭିଦରହିତ ଜର୍ଜ୍ଜଳ ଭୂଦେଶ—1. Desert. ୧ । ମରବାଡ଼ ଦେଶ—2. The desert country in Central India to the south east of the Panjab

Maru bhūmi

ମରୁକ—ସଂ. ବ—୧ । ମୟୂର (ହି ଶ)—1. Peacock. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ମୃଗ—2. A kind of deer.

Marūka

ମରୁଦ୍ୟାନ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍; ମରୁ+ଉଦ୍ୟାନ)—ମରୁଦ୍ୱୀପ—Oasis.

Marūdyāna

ମରୁର(ଳ)—ସଂ. ବ—ମୁର୍ଗା (ଘାସ) (ହି. ଶ)—A kind of fibrous grass.

Marūra(la)

ମରେ(ଲେ,ଇ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମନ୍ଦୁର=ଖଳା)—୧ । ଘରେ ଧାନ ରଖିବା ପାଇଁ ଘାଲରେ ବାଉଁର ଗଦା; ଧାନ ସ୍ତୋଦ—ମରାଇ, ହାମାର (ମରେ - ଅନ୍ୟରୂପ)

Mare(le)i

1. A hallow rick of crushed straw for storing paddy. [ବ—ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଦୋଇ ଧାନ ମରେଇ ବସି ଗିବ । ଫଲାରମୋଦ୍ଦଳ. ଭୁସାଣ. ଆଠଗଣ୍ଠ ।] ୨ । ଧାନ ରଖିବା ପାଇଁ ୪।୫ ହାତ ଉଚ୍ଚ ବାଉଁଶ ଡୋଲ—2. A big bamboo basket (about 6 feet high) to store grains. ୩ । ମରେଇ କଣ୍ଟା (ଦେଶ)—3. Marei kaṇṭā (See) ୪ । ମରେଇ ପୋକ (ଦେଶ)—4. Marei poka (See)

ମରେଇ କଣ୍ଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଏକ ପ୍ରକାର କଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—Zanthoxylum Ledrunga (Haines.)

Marei kaṇṭā

ମରେଇ ପୋକ—ଦେ.ବ—କିମ୍ବିଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ପୋକ—A kind of sea-worm. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଡଙ୍ଗାର ପାଶିରେ ବୁଡ଼ିଥିବା ଅଂଶର କାଠକୁ କାଟି ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି ।]

Marei poka

ମରେ(ରା)ଈ—ଗ୍ରା.ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳବିଶେଷ)—୧ । ନଷ୍ଟ ଚରିତ୍ରା; ବହୁଗା (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. Adulterous (woman). ୨ । କାମୁକା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Licentious (woman); lustful; libidinous. ଦେ. ବ—ମରାଇ (ଦେଶ)—Marāī (See)

Mare(rā)ī

ମରେ ନ ମରେ—ଦେ. ବଣ—ମୃମୂର୍ଷୁ—About to die; ମର ମର ମରଜୀବା moribund.

Mare na mare

ମରୋଲି—ସ. ବ—ମକରଜାତୀୟ ବୃହତ୍ ସାମୁଦ୍ରିକ ଜନ୍ତୁବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—A kind of big shark or sword-fish.

Marolī

ମର୍କ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To walk. ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

Mark (root)

ମର୍କ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ, ଗଞ୍ଜାମ)—ବ—(ସ. ମରକ; ଭୁଲ ହି. ମରଗୀ=ସଂକ୍ରାମକ ଓ ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ)—ହଇଜା ରୋଗ-Cholera. ସ. ବ—(ମର୍କ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବାୟୁ (ହି. ଶ)—1. Air. ୨ । ମାକଡ଼ (ହି. ଶ)—2. Monkey. ୩ । ଦେହ (ହି. ଶ)—3. Body. ୪ । ଶୁକ୍ରାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ରର ନାମ (ହି. ଶ)—4. Name of a son of Śukrāchārjyā.

Mark

ମର୍କକ—ସ. ବ—(ମର୍କ+କ)—୧ । ମାକଡ଼ସା (ହି. ଶ)—1. Markaka Spider. ୨ । ଦାଢ଼ିଗିଲା ପକ୍ଷୀ—2. Adjutant bird; Leptoptilus Dubius.

ମର୍କଖିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ)—ଘୃଣ—(ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦଅଯିବା ଗାଳ ବିଶେଷ); ଝାଡ଼ା ବାନ୍ଧୁଅ—(A term of abuse used to males indicating a curse that the person abused will be) A victim to cholera.

Marka khiā

ମର୍କଟ—ସ. ବ—(ମର୍କ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଟ)—୧ । ବାନର—1. Markaṭa Monkey. ୨ । ଗଛମାଙ୍କଡ଼—2 Ape. (ମର୍କଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ମାକଡ଼ସା; ବୁଢ଼ିଅଣ୍ଡି; ଉଣ୍ଟିନାବ—3. Spider.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଭ୍—ବଲ୍ଗଣ ଶୁଣି ଭ୍ରଗଣ ମର୍କଟ ଜାଲରେ ମର୍କଟ ଜାଲ, ବନ୍ଧନ କର ନଧନ ବସ୍ତ୍ରବା ରହିବା ଏ କେଉଁକାଳ । ଭକ୍ତ. ବେଦେଗ୍ଭଣଵଲାସ ।) ୪ । ଦାଢ଼ିଲା ପକ୍ଷୀ— 4. The adjutant bird, Leptoptilus Dubius. ୫ । ବିଷ ବିଶେଷ—5. A kind of poison.

ମର୍କଟକ—ସଂ. ବି. (ମର୍କଟ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ମାକଡ଼ସା; ବୁଢ଼ିଆଣୀ— Markaṭaka Spider. ୨ । ଘାସ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)— 2. A kind of grass. ୩ । ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ— 3. A kind of fish. ୪ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ— 4. Name of a demon. ୫ । ମାକଡ଼ (ହି. ଶ)— (ମର୍କଟକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 5. Monkey.

ମର୍କଟ କେଶଗ୍ଭ—ଦେ. ବ—ମରକତ କେଶଗ୍ଭ (ଦେଶ) Markaṭa kesarī Marakata kesari (See)

ମର୍କଟ ତିନ୍ଦୁକ—ସ. ବ—ମାକଡ଼ କେନ୍ଦ (ଗଛ)— Markaṭa tinduka A kind of Diospyros Embryopteris (tree).

ମର୍କଟ ବଦନ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମାକଡ଼ମୁହାଁ; ବାନର- (ମର୍କଟୀସ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁହାଁ—Having the face like that of an ape; having an ugly face. [ମର୍କଟ ବଦନା, ମର୍କଟୀସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମର୍କଟ ବଦନା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ମର୍କଟ ବଦନା)—ବାନର Markaṭa badanī ମୁହାଁ—(a woman) Having an ugly face like that of an ape.

ମର୍କଟ ବାସ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ୭ମୀ ତତ୍) ମର୍କଟ = ମାକଡ଼ସା + ବାସ = ବାସ Markaṭa bāsa ସ୍ଥାନ)—ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଜାଲ—Spider's web; cobweb.

ମର୍କଟ ରାଜ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—୧ ; ମର୍କଟମାନଙ୍କ Markaṭa rāja ରାଜା—1. A king of monkeys. ୨ । ସୁଗ୍ରୀବ—2. Sugrība. ୩ । ବାଳି—3. Bāli. ୪ । ହନୁମାନ୍—4. Hanumān.

ମର୍କଟ ଶୀର୍ଷ—ସ୍. ବ—ହଳଦୀ (ହି. ଶ)— Markaṭa śīrsha Vermilion.

ମର୍କଟିଆ—ଦେ. ବ—ମରକଟିଆ (ଦେଶ) Markaṭiā Marakaṭiā (See).

ମର୍କଟି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚଢ଼ କର୍ ମାକଡ଼ ପର ଖେଙ୍କାରଦେବା— Markaṭi hebā To grin and fret like an ape. ରେଗେ ଦାନ୍ତ ଖୀଁଚାନ ଦାଁତକୀଚକୀଚାନା

ମର୍କଟୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମର୍କଟ + ଈ)—୧ । ମାଈମାକଡ଼—1. A Markaṭī female monkey. ୨ । ମାଈ ମାକଡ଼ସା— 2. A female spider. ୩ । ବାଇଚଙ୍ଗ (ହି. ଶ)— 3. Cowhage. ୪ । ଅପାମାର୍ଗ (ହି. ଶ) (ଦେଶ)— 4. Apāmārga (See). ୫ । ଅଜାମୋଦା (ହି. ଶ) (ଦେଶ)—5. Ajāmodā (See). ୬ । ଏକ ପ୍ରକାର କରଞ୍ଜ (ହି. ଶ)—6. A kind of Karañja tree. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅସୁନ୍ଦର ଓ କୃଶା ସ୍ତ୍ରୀ—A thin and ugly-looking woman.

ମର୍କଟେନ୍ଦୁ—ସ. ବ—କୋଚଲା (ହି. ଶ) Markaṭendu Nux Vomica.

ମର୍କତ—ଦେ. ବ (ସ ମରକତ)—ମରକତ (ଦେଶ)— Markata मर्कत मकत Marakata (See). (ଭ୍—ମୁକୁତା ମର୍କତ ହେମ - ବରଜ କନ୍ୟ ପ୍ରେ । ସ୍ତ୍ରୀତା. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜସ୍ତ୍ର ।)

ମର୍କର—ସ. ବ—ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ଦେଶ) (ହି. ଶ) Markara Bhṛungarāja (See).

ମର୍କର୍—ସ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ମର୍କ୍. ଧାତୁ + କର୍ମ.ଅର + ଅ)—୧ । ଦସ୍ତ୍ର; ଗୁହା— Markara 1. Cave. ୨ । ଭାଣ୍ଡ; ଘାଡୁ—2. Receptacle. ୩ । ବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A barren woman. ୪ । ସୁଡ଼ଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—4. A subterranean passage.

ମର୍ଗେଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମର୍ଟ୍‌ଗେଜ୍; ମର୍ଗେଜ୍‌ରୂପେ ଗୃହୀତ) — Margej (କଚରଅ)—ସମ୍ପତ୍ତି ବନ୍ଧକ—Mortgage. ମର୍ଗେଜ, ମର୍ଗିଜ ମର୍ଗେଜ, ବନ୍ଧକ (ମର୍ଟ୍‌ଗେଜ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମର୍ଚ୍ଚା—ବୈଦେ. ବ—ମରଗ୍ଭ (ଦେଶ) Marchhā Marichā (See).

ମର୍ଦ୍ଦା—ଦେ. ବ·—ଝଙ୍କାଳିଆ ବଡ଼ ଗାଢ଼ତ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ— Marṛdā Bridelia Montana (plant);

ମର୍ତ୍ତ—ସ. ବ (ମୃ. ଧାତୁ ମରବା + କର୍ମ. ତ; ଯେଉଁଠାରେ ଜୀବମାନେ Martta ମରନ୍ତି)—୧ । ଭୂଲୋକ; ପୃଥିବୀ—1. The earth; the world. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ ତ)ମାନବ; ମନୁଷ୍ୟ—2. Man. ୩ । ମାନବ ଜାତି—3. The mankind. ଦେ. ବିଣ—୧ । ନଶ୍ୱର; ମରଣଶୀଳ—1 Mortal; subject to decay. ୨ । ଅନ୍ତତ୍ୟ—2. Temporal. ବୈଦେ. ବ ବାର (ଫା. ମରତବା)—ଥର; ବାର—Time. (ଯଥା— ମରତବା ମୁଁ ତତେ ଏ କଥା ୩ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କହିଲିଣି ।)

ମର୍ତ୍ତ(ତ୍ୟ) ଧର୍ମ—ସ. ବ (ମର୍ତ୍ତ୍ୟ + ଧର୍ମ)—୧ । ମାନବ ଜୀବନର ସଦ୍ଗୁଣ Martta(rttya) dharma ଗୁଣ—1. One of the attributes of man. ୨ । ମରଣଶୀଳତା; ନଶ୍ୱରତା— 2. Mortality (Apte).

ମର୍ତ୍ତ(ତ୍ୟ) ଧର୍ମୀ—ସ. ବିଣ (ମର୍ତ୍ତ୍ୟ + ଧର୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)— Martta[rttya] dharmā ୧ । ମରଣଶୀଳ —1. Mortal. ୨ । ଅନ୍ତତ୍ୟ—2. Temporal. ୩ । ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମୀ— 3. Having the attributes of the mortal man.

ମର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ମୃ. ଧାତୁ + ତୀଲାର୍ଥେ. ତବ୍ୟ)—୧ । ମରଣଶୀଳ— Marttabya 1. Liable to death. ୨ । ମରିବା ଯୋଗ୍ୟ— [ମର୍ତ୍ତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Deserving death. ସ. ବ (+ଭୁବ. ତବ୍ୟ)—ମରଣ; ମୃତ୍ୟୁ—Death.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭାବ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି—Martta bhāba 1. Human nature (Apte). ୨ । ମନୁଷ୍ୟ ପଣ—2. Humanity; manliness.

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ[ର୍ତ୍ତ୍ୟ] ଭୁବନ—ସ. ବ (ମ ଘ. ଲୋ; ତମା ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୃଥିବୀ—Martta(rttya) bhubana The earth (Apte). [ମର୍ତ୍ତ୍ୟ(ର୍ତ୍ତ୍ୟ) ଲୋକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମର୍ତ୍ତ୍ୟମହିତ—ସ ବ (ତତ୍ପୁ. ତତ୍; ମର୍ତ୍ତ୍ୟ+ମହିତ=ପୂଜିତ)-ଦେବ—Martta mahita A god; a deity.

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ(ର୍ତ୍ତ୍ୟ) ମୁଖ—ସ. ବ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି. ଏମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ମୁଖ ଓ ପଶୁପର ଦେହ ଥିବାରୁ)—କନ୍ନର—A class of heavenly choristers with a human face and beastly body; satyr.

ମର୍ତ୍ତ୍ୟକାମ—ସ. ତଣ. ପୁଂ [ସ. ମର୍ତ୍ତୁଂ=ମରିବାକୁ+କାମ]—ମରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ—Wishing to die. (ମର୍ତ୍ତୁକାମା - ସ୍ତ୍ରୀ)

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ—ସ. ବ (ମୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ+ଯ)—୧ । ମର୍ତ୍ତ (ଦେଖ) - Marttya 1. Martta (See). ୨ । ଶସ୍ତ୍ରର; ଦେହ—ମର୍ତ୍ତମାନ କଳା 2. Body (Apte). ୩ । ଅମୃତ ପାଣି କଦଳୀ; **अमृतवान्** ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୁସ୍ୱାଦୁ କଦଳୀ—3. A kind of excellent ripe banana; martaban banana. [ଦ୍ର—ଏହା କଦଳୀ ପାଚିଲେ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ଓ ଓ ଏହା ଚମ୍ପା କଦଳୀଠାରୁ ବଡ଼ ।] ସ. ତଣ—ମର୍ତ୍ତ (ଦେଖ)—Martta (See).

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କଦଳୀ—ସ. ବ—ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ୩ (ଦେଖ)—Marttya kadalī Marttya 3 (See)

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୀଳା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ମାନବ ଲୀଳା; Marttya līlā ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ଲଭ କର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିବା ରୂପ ଖେଳ—Worldly events of a man's life, birth and life till death.

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୀଳା ସମ୍ବରଣ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୃତ୍ୟୁ—Marttya līlā sambaraṇa Death.

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକ—ସ. ବ—୧ । ଭୂଲୋକ; ପୃଥିବୀ - 1. The earth. Marttya loka ୨ । ସମସ୍ତ ମାନବ ଜାତି—2. The mankind; humanity. (ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଜଗତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମର୍ଦ୍ଦ—ସ. ବ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ଦଳିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ପେଷିବା; Mardda ପିଷ୍ଟ କରଣ; ପେଷଣ; ଦଳିବା; ପେଷିବା; ଦଳନ; ମଳା **मर्दना** ମଳିବା—1. Trampling; thrashing; crushing; bruising, ୨ । ଚୂରିବା—2. Grinding; pounding ୩ । ସବାଡ଼ନ; ଘଷିବା—3. Robbing; shampooing. ୪ । ନିଙ୍ଗିବା; ଚିପିବା—4. Sqeezing; pressing.

ମର୍ଦ **मर्द** ବୈଦେ. ବ. ଓ ତଣ ପୁଂ (ଫା. ମର୍ଦ୍; ଉଲ. ସ. ମର୍ତ୍ତ)—ମରଦ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Marada etc. (See) [ମାପ, ମାଇ, ମାଇକଳଅ(ଆଁ)—ସ୍ତ୍ରୀ] (ମର୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମର୍ଦ୍ଦକ—ସ.ତଣ. ପୁଂ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଦଳନକାରୀ—Marddaka 1. Crushing. ୨ । ତେଲ ଆଦି ଯେ ଅଳ୍ପର (ମର୍ଦ୍ଦିକା, ମର୍ଦ୍ଦିଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେହରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରେ—2. Anoint- (ମର୍ଦ୍ଦା—ଅନ୍ୟରୂପ) ing; shampooing.

ମର୍ଦ୍ଦଗାଜି--ଦେ. ବ ପୁଂ-୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—Marddagāji 1. A title bestowed by kings on a ମର୍ଦ **मर्द** distinguished warrior. ୨ । ନାମ ବିଶେଷ—2. A name given to males. ଦେ. ତଣ-ବାହାଦୁରି; ସାର—Heroic; valiant. (ଉ—ଆଗ, ସୁନା ଘାଗ ! ଛି, ମର୍ଦ୍ଦଗାଜ! ପଛ, ଗୁହ ଯୋଉ ! ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ ।)

ମର୍ଦ୍ଦଗାଜ ପାଲା—ଦେ. ବ—ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୋଟିଏ Marddagāji pālā ରାଜପୁତ୍ରର ଗଳ୍ପ—One of the ballads sung in the Satyanārāyaṇa Pālā, describing the story of a prince. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇଟି ଯଥା—୧. ମର୍ଦ୍ଦଗାଜ ଜନ୍ମ ପାଲା ୨. ମର୍ଦ୍ଦଗାଜ ବଭ୍ରା ପାଲା ।]

ମର୍ଦ୍ଦନ—ସ. ବ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ମର୍ଦ୍ଦ (ଦେଖ) Marddana Mardda (See) ସ୍ନାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଦେହ ମର୍ଦ୍ଦନ; ସ୍ନାନ ପୂର୍ବରୁ ତୈଳାଭ୍ୟଙ୍ଗ—Anointing oil on the body before bath. (ଉ—ଚମ୍ପା ନୋହିଲା ମର୍ଦ୍ଦନ ମାଇଣା, ବେଗେ ଗଲ୍ଲଭ ନ ଯାଇ ଏ ଜଣା । ଉଷ. ଲାବଣ୍ୟବତ୍ତା ।)

ମର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ନ ରାଇ(ୟ,ଏ)—ଦେ.ବ—ଉତ୍କଳମାନଙ୍କ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି- Mardda(rda)na rāi(ya,e) ବିଶେଷ—A title conferred ମର୍ଦ୍ଦନଆଁ ମର୍ଦ୍ଦନ ସିଂହ } ଅନ୍ୟରୂପ on barbers by the Chiefs of Orissa.

ମର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ନିଆ(ଆଁ)—ଦେ ତଣ ଓ ବ—ମରଦନିଆ (ଦେଖ) Mardda(rda)niā(ãñ) Maradaniā (See)

ମର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ରାଜ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳର କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ରାଜାମାନଙ୍କର ବଂଶଗତ Mardda(rda)rāja ଉପାଧି ବିଶେଷ—One of the family-titles of some kings and Kshatriyas of Orissa. [ଦ୍ର—କେତେକ ରାଜ ବଂଶଙ୍କ ଉପାଧି —

ହରିହାଲ—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଜଗଦେବ
ଖଣ୍ଡପଡ଼ା—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର
ମାଲଗିର—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ
ଖଣ୍ଡିକୋଟ—ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ।]

ମର୍ଦ୍ଦଲ—ସ. ବ (ମର୍ଦ୍ଦ=ମର୍ଦ୍ଦନ+ଳ ଧାତୁ=ପ୍ରହାର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Marddala ଅ)—ମାଦଲ; ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ମୃଦଙ୍ଗ; ପଖୋଜ—A drum covered over with skin and struck at both ends. [ଦ୍ର—ଦୁଇ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଏହାର ଦୁଇ ପାଖରେ ଆଘାତ କରାଯାଏ ।]

ମର୍ଦ୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)—ବୈଦେ.ତଣ ପୁଂ (ଫା.ମର୍ଦ୍ଦ)—ଉତ୍ତର ଜୀବ ଜାତିର ପୁରୁଷ Marddā(rdā) ଜୀବ—Male (of an animal). ମର୍ଦ୍ଦା, ମଦ୍ଦା **मर्द** (ମାପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମର୍ଦ୍ଦିତ—ବି. ବ. (ମୃଦ୍ ଧାତୁ ଜିତ ମର୍ଦ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Marddita ୧ । ପିଷ୍ଟ—1. Pounded; bruised. ୨ । ଦଳିତ—2. Crushed; trampled. ୩ । ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—3. Powdered.

ମର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦ୍ଦି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୃଦ ଧାତୁ)—ଦଳିବା—To crush. Marddi(rdi)bā (ଉ—ଦୁର୍ମ୍ମଦ ରଣ ରଙ୍ଗେ ସାର, ଘାଦେ ମର୍ଦନ କରା **मर्दन करना, मरदना** ମର୍ଦ୍ଦିଲ୍ଲ ବୃତ୍ରାସୁର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ମର୍ଫିଆ—ଦେଦେ ବ (ଇଂ. ମର୍ଫିଆ)—ଗ୍ରସାସ୍ତ୍ରକ ଔଷଧିଟାରେ ଅଫିମରୁ Marphiā ପ୍ରସ୍ତୁତ ଧଳା ଗୁଣ୍ଡା ଓ ଅରଙ୍ଗ—Morphia. ମରଫିଆ **मर्फिआ** [ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧ, ବେଦନାହାରକ ଓ ମାଦକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମର୍ବୁ(ର୍ବୁ)ଦ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ଅର୍ବୁଦ)—୧୦ କୋଟି ସଙ୍ଖ୍ୟା—Marbu(rbhu)da 100 millions. ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜପା ବା (ମର୍ବୁଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତସ୍ତ ଖେଳର କ୍ରମ ବିଶେଷ—A step in the game of country cards. **ମର୍ବଦ**

ମର୍ମ (ର୍ମ୍ମ)—ସଂ. ବ (ମୃ ଧାତୁ=ମରିବା+ଆଘାତାଦାନ ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ; Marma(rmmā) ପ୍ରା. ମମ୍ମ)—୧ । ପ୍ରାଣ ସ୍ଥାନ; ଶରୀରର ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମାର ସନ୍ଧି ସ୍ଥାନ; ଜୀବ ସ୍ଥାନ; ଶରୀରର ଯେଉଁଠାରେ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ପ୍ରାଣ ଗଲିଯାଏ-1. A vulnerable part of the body; most vital parts of the body. ୨ । ଶିରା, ସ୍ନାୟୁ, ସନ୍ଧି, ଅସ୍ଥି ଓ ମାଂସାଦିର ଏକତ୍ର ମିଳନ ସ୍ଥାନ-2. The points in the body where veins, muscles, joints, bones and flesh meet. [ଦ୍ର—ଏହି ମର୍ମ୍ମସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଜୀବର ପ୍ରାଣ ଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ କରେ । ଏଠାରେ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ମର୍ମାନ୍ତିକ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ୧୦୭ଟି ମର୍ମ୍ମ ଅଛି ଯଥା—ମାଂସରେ ୧୧, ଅସ୍ଥିରେ ୮ଟି, ସନ୍ଧିରେ ୨୦,-ସ୍ନାୟୁରେ ୨୭ ଓ ଶିରାରେ ୪୧ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ପାଦଦ୍ୱୟରେ ୨୨, ହସ୍ତ ଦ୍ୱୟରେ ୨୨, ବକ୍ଷରେ ଓ ଉଦରରେ ୧୨, ପୃଷ୍ଠରେ ୧୪, ଏବଂ ଗ୍ରୀବାରେ ଓ ଉହାଁର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ୩୨ଟି । ମର୍ମ୍ମ ୫ ପ୍ରକାରର ଯଥା—

୧. ସଦ୍ୟ ପ୍ରାଣହର—ଏଥିରେ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ, ଏଥିର ସଙ୍ଖ୍ୟା ୧୯ । ୨. କାଳାନ୍ତର ପ୍ରାଣହର—ଏଥିରେ ଆଘାତ ହେଲେ ଛଅ ଦିନ ପରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ, ଏଥିର ସଙ୍ଖ୍ୟା ୩୩ । ୩. ବୈକଲ୍ୟକର—ଏଥିରେ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ଅଙ୍ଗ ବିକଳ ହୁଏ,ଏଥିର ସଙ୍ଖ୍ୟା ୪୪ । ୪. ବୀଡ଼ାକର—ଏଥିରେ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ଗୁରୁତର ବୀଡ଼ା ଜନ୍ମେ, ଏଥିର ସଙ୍ଖ୍ୟା ୮ । ୫. ବିଶଲ୍ୟଘ୍ନ—ଏଥିରେ ଶଲ୍ୟାଦି ବିଦ୍ଧ ହେଲେ ତାହା ଉତ୍ପାଟନ ମାତ୍ରକେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ, ଏଥିର ସଙ୍ଖ୍ୟା ୫—ହୁ. ଶ ।] ୩ । ଅନ୍ତର; ଅନ୍ତରକ ଭାବ; ହୃଦୟ—3.The heart; the corner of recess of the heart. ୪ । ଗୁପ୍ତ କଥା; ରହସ୍ୟ; ଚାବି କଥା—4. Secret; key to a matter ୫ । ସାରାଂଶ; ତତ୍ତ୍ୱ—5. Essence; truth of a matter. ୬ । ଅନୁସାର; ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—6. Gist; drift. ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ମରମ (ଦେଶ)—**मरम** Marama (See) [ଉ—ସବୁର ସଙ୍ଗେ ମର୍ମେ ମିଶି, ଖୋଳଇ ସବୁ ଘରେ ପଶି—ବୃଦ୍ଧ. ପ୍ରେମଭକ୍ତାମୃତ ।—ମର୍ମ୍ମ ସେ ଜହ୍ନା ନବ ଦୋଇ—ସଶୋବନ୍ତ.ପ୍ରେମରତ୍ନ, ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

୭ । ଘାରବାରକ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କଳଙ୍କ—7. Scandal; family-secret.

ମର୍ମ୍ମ କଥା—ସଂ. ବ—ମରମ କଥା (ଦେଶ) Marma kathā Marama kathā (See)

ମର୍ମ୍ମ କାତରତା—ସଂ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଆନ୍ତରିକ ବ୍ୟାକୁଳତା—Marma kātaratā (figurative) The bleeding of a person's heart.

ମର୍ମ୍ମକାଳ—ସଂ. ବ—ସ୍ୱାମୀ—Marmakāla Husband (Apte).

ମର୍ମ୍ମ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାବଧାରଣ; ରହସ୍ୟବୋଧ—Marma grahaṇa Understanding the sense or secret of a matter.

ମର୍ମ୍ମଗ୍ରାହୀ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ମର୍ମ୍ମ+ଗ୍ରାହନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ କଥାର Marmagrāhī ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରେ—Grasping the (ମର୍ମ୍ମଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) purport of a thing; able to [ମର୍ମ୍ମଗ୍ରାହୀ(ଣ୍)—ବ] understand the gist of a matter.

ମର୍ମ୍ମଘାତ—ସଂ. ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପ୍ରାଣଘାତ; ହତ୍ୟା—1.Murder. Marmaghāta ୨ । ହୃଦୟରେ ଦୁଃଖ ଦେବା—2. Afflicting one's mind. ୩ । ମର୍ମ୍ମସ୍ଥଳରେ ଆଘାତ ବା ଗୋଟ—3. Striking or a blow at a vital part.

ମର୍ମ୍ମଘାତନ, ମର୍ମ୍ମଚ୍ଛେଦନ, ମର୍ମ୍ମଭେଦାଇ, ମର୍ମ୍ମଭେଦନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ମର୍ମ୍ମଘାତୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମର୍ମ୍ମ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ମର୍ମଭେଦୀ; ହୃଦୟରେ ବ୍ୟଥାଦାୟକ—1. Cutting to the quick. ୨ । ପ୍ରାଣଘାତୀ—(ମର୍ମ୍ମଘାତକ, ମର୍ମ୍ମଚ୍ଛେଦକ, ମର୍ମ୍ମଚ୍ଛେଦୀ, ମର୍ମ୍ମଭେଦାଇ, ମର୍ମ୍ମଭେଦାଇକ— 2. Mortal. ଅନ୍ୟରୂପ) [ମର୍ମ୍ମଘାତ(ଘି, ତେ)କା—ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ]

ମର୍ମ୍ମଘାତକା, ମର୍ମ୍ମଚ୍ଛେଦକା, ମର୍ମ୍ମଚ୍ଛେଦୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

ମର୍ମ୍ମଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମର୍ମ୍ମ + ଜ୍ଞା. ଧାତୁ=କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ରହସ୍ୟଜ୍ଞ; Marmajña ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ—1. Knowing the secret. ୨ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଗ୍ରାହୀ—2. Discerning the hidden meaning. ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ମର୍ମ୍ମଜ୍ଞା, ମର୍ମ୍ମଜ୍ଞା, ମର୍ମ୍ମବେଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) A learned man.

ମର୍ମ୍ମଜ୍ଞ, ମର୍ମ୍ମଜ୍ଞା, ମର୍ମ୍ମବେଦୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ମର୍ମ୍ମଚର—ସଂ. ବ (ମର୍ମ୍ମ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ହୃଦୟ—Marmachara The heart (Apte).

ମର୍ମ୍ମଭୁଦ—ସଂ. ବଣ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ମର୍ମ୍ମ+ଭୁଦ୍ ଧାତୁ=ପୀଡ଼ା ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ହୃଦୟବିଦାରକ—Marmatuda (ମର୍ମ୍ମଭୁଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) Heart-rending.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମର୍ମନ୍ତୁଦ—ବି. ବିଣ (ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଧନଞ୍ଜୟ ଆଦି କେତେକ ଶବ୍ଦ Marmantuda ଅନୁକରଣରେ ଆଧୁନିକ ଲେଖକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବ୍ୟବହୃତ, ତନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟାକରଣ ଶୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ)—ମର୍ମନ୍ତୁଦ (ମର୍ମନ୍ତୁଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଖ)—Marmatuda (See)

ମର୍ମ ପୀଡ଼କ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ମର୍ମ+ପୀଡ଼କ)—ଯାହା ମର୍ମରେ ବା ହୃଦ- Marma pīrdaka ୟରେ ବେଦନା ଦଏ—Heart-rending, (ମର୍ମପୀଡ଼ାଦାୟକ, ମର୍ମପୀଡ଼ାଦାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ମର୍ମପୀଡ଼କା, ମର୍ମପୀଡ଼ାଦାୟିକା(କା)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମର୍ମପୀଡ଼ା—ବି. ବ—ମର୍ମବେଦନା— Marmapīrdā Mental agony.

ମର୍ମ ପୀଡ଼ିତ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —ମର୍ମାହତ (ଦେଖ) Marma pīrdita Marmāhata (See) (ମର୍ମପୀଡ଼ିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମର୍ମ ବଚନ—ବି. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ମର୍ମଭେଦୀ ବାକ୍ୟ)—୧ । ମର୍ମ- Marma bachana ଭେଦୀ ବାକ୍ୟ; ଯେଉଁ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର (ମର୍ମବାକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ହୁଏ —1. Heart-rending words. ୨ । ଗୁପ୍ତ କଥା; ରହସ୍ୟ— 2. Secret.

ମର୍ମବିତ୍—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ମର୍ମ+ବିତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ମର୍ମଜ୍ଞ Marmabid (ଦେଖ)—Marmajña (See)

ମର୍ମବିଦ୍ଧ—ବି. ବିଣ ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ମର୍ମାହତ (ଦେଖ)—Marmā Marmabiddha (ମର୍ମବିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) hata (See)

ମର୍ମ ବେଦନା—ବି. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ମର୍ମ+ବେଦନା)—ଅନ୍ତରିକ Marma bedanā କ୍ଲେଶ—Mental agony. (ମର୍ମବ୍ୟଥା, ମର୍ମଯନ୍ତ୍ରଣା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମର୍ମବେଧୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ – ମର୍ମଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Marmajña (See) Marmabedī (ମର୍ମବେଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମର୍ମଭେଦ—ବି. ବ—୧ । ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟର ଅବଧାରଣ—1. Penetra- Marmabheda tion into a secret. ୨ । ଦୁଃଖରେ (ମର୍ମବିଦାରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଛାତି ଫାଟିଯିବା; ହୃଦୟ ବେଦନା— 2. The breaking or bursting of the heart. ୩ । ଶର ଆଦି ମର୍ମ ସ୍ଥଳରେ ଫୁଟିବା— 3. The piercing of a vital part of the body by a weapon.

ମର୍ମଭେଦୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ମର୍ମ+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ) Marmabhedī ୧ । ମର୍ମରେ ବ୍ୟଥାଦାୟକ—1. Cutting (ମର୍ମଭିଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) one to the quick; heart- (ମର୍ମଭେଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) rending; breaking one's heart. ୨ । ଜୀବସ୍ଥାନକୁ ଭେଦକାରୀ—2. Piercing a vital part of the body.

ମର୍ମର—ବି. ବ(ମୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର; 'ନ' ଆଗମ)—୧ । ପତ୍ରାଦିର Marmara ବାୟୁ ହିଲ୍ଲୋଲାଦିଜନିତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଧ୍ୱନି—1. The rustling or crackling sound of leaves. ଶଙ୍ଖମର୍ମର, ମାର୍ବେଲ when trodden or wafted by breeze

ସଙ୍ଗମର୍ମର ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାର୍ବଲ୍)—ମାର୍ବଲ୍ ପଥର; ଶଙ୍ଖମର୍ମର ପଥର—Marble. [ତୁ—ଗୁରଉର ଜବଲପୁର ଓ ରାଜପୁତନାର ମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଧଳା, କଳା ଓ ଦଲଦଆ ଓ ଛତ୍ରକା ଆଦି ନାନାରଙ୍ଗର ମର୍ମର ପଥର ଅଛି । ଆଗ୍ରାର ତାଜମହଲ ମର୍ମର ପଥରରେ ନିର୍ମିତ । ଆଗ୍ରାରେ ଏହି ପଥରର ବାସନ ମିଳେ । ଇଟାଲିରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମର୍ମର ମିଳେ ।]ସଂ. ବିଣ—ମର୍ମର ଶବ୍ଦକାରକ—Making

ମର୍ମର ସାଗର a rustling sound. ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—

ମର୍ମର ସାଗର ଏହି ନାମର ସାଗର—The Sea of Marmora; an inland sea to the southwest of the Black Sea. [ତୁ—ଏହି ସାଗର ଇଉରୋପୀୟ ତୁରସ୍କ ଓ ଏସିଆଟିକ ତୁରସ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ବାଟେ କୃଷ୍ଣସାଗର (Black Sea)କୁ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରରୁ ଯିବା ଆସିବା କରିଯାଏ; ଏହା କୃଷ୍ଣସାଗରର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ; ଏହାର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣରେ ଇଉରୋପୀୟ ତୁରସ୍କର ରାଜଧାନୀ କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍ ଅବସ୍ଥିତ ।] ବି. ବିଣ—

ମରମର ମରତେଦମ, ମରତାହୁଆ ମୁମୂର୍ଷୁ—Dying.

ମର୍ମରିବା—ବି. (ଯଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ବି. ମର୍ମର)—ମର୍ମର ଧ୍ୱନି କରିବା— Marmaribā ମର୍ମରା ମରମରାନା To rustle. [ତୁ—ପୌରବ ଦ୍ୱର, ତରୁ ପତ୍ରେ ମର୍ମର । ଶ୍ରଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।]

ମର୍ମରୀ—ବି. ବ—(ମର୍ମର+ଈ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଦେବଦାରୁ— Marmarī A kind of pine tree (Apte). ୨ । ହଳଦୀ— 2. Turmeric (Apte).

ମର୍ମରୀକ—ବି. ବ (ମର୍ମର+ଈକ)—୧ । ଗରିବ ଲୋକ—1. A Marmarīka poor man; a pauper (Apte). (ମର୍ମରୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A wicked man. (Apte).

ମର୍ମ ସ୍ଥଳ—ବି. ବ—୧ । ଦେହର ଘାଘାତିକ ସଜ୍ଜସ୍ଥଳ—1. A Marma sthala vital or most sensitive (ମର୍ମସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) part of the body. ୨ । ହୃଦୟ; ଅନ୍ତର—2. The heart; the inmost recess of the heart. ଦେ. ବ—ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନ—Secret place. [ତୁ—ସେ କଥା ତାଙ୍କ ମନର ମର୍ମସ୍ଥଳ ହେବ, ଗୁପ୍ତ ପ୍ରେମ ମର୍ମ ସ୍ଥାନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ—ବି. ବିଣ (ମର୍ମ+ସ୍ପୃଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Marma sparśī —୧ । ମର୍ମଭେଦୀ—1. Heart-rend- (ମର୍ମସ୍ପର୍ଶ; ମର୍ମସ୍ପୃକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ing. ୨ । ହୃଦୟରେ ଦୟାର (ମର୍ମସ୍ପର୍ଶିନୀ, ମର୍ମସ୍ପୃଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦ୍ରେକକାରୀ—2. Pathetic; touching the heart.

ମର୍ମାଘାତ—ବି. ବ—(୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ମର୍ମସ୍ଥଳରେ ଆଘାତ— Marmāghāta 1. A blow on a vital part of the body. ୨ । ହୃଦୟରେ ଜନିତ ବେଦନା—2. A wound in the heart.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମର୍ମାନ୍ତ(ନ୍ତି)କ—ଫ. ବଣ (ମର୍ମ+ଅନ୍ତକ; ଅନ୍ତକ=ଅନ୍ତର୍ଭେଦୀ; Marmānta (nti)ka ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମର୍ମଭେଦୀ; ହୃଦୟବିଦାରକ (ମର୍ମାନ୍ତିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Heart-rending; stinging to the quick.

ମର୍ମାନ୍ତ(ନ୍ତି)କ ବେଦନା—ଫ. ବ—(କର୍ମଧା)—ହୃଦୟବିଦାରକ କଷ୍ଟ—Marmānta(nti)ka bedanā A sorrow that (ମର୍ମାନ୍ତିକ ବ୍ୟଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) rends the heart.

ମର୍ମାନ୍ୱେଷଣ—ଫ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମର୍ମ+ଅନ୍ୱେଷଣ)—୧ । Marmānweshaṇa ଦେହର ମର୍ମ ସ୍ଥାନ ଖୋଜିବା—(ମର୍ମାନୁସନ୍ଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Probing the vital parts. (ମର୍ମାନ୍ୱେଷୀ, ମର୍ମାନୁସନ୍ଧାୟୀ—ବ. ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମନୁଷ୍ୟର ଦୁର୍ବଳତାର ଓ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ଅନୁସନ୍ଧାନ—2. Seeking the weak or vulnerable points of a person.

ମର୍ମାବଧାରଣ—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସ୍ୱରୂପାର୍ଥ ନିର୍ଣ୍ଣୟ— Ascertain-
Marmābadhāraṇa ment of the real meaning or mysteries of a matter.

ମର୍ମାବରଣ—ଫ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମର୍ମ+ଆବରଣ) ସାଞ୍ଜ— Marmābaraṇa A coat of mail; armour (Apte). (ମର୍ମଡ଼, ମର୍ମତ୍ରାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମର୍ମାର୍ଥ—ଫ. ବ—୧ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ—1. Gist; hidden meaning; Marmārtha the long and short of a matter. ୨ । ଗୁଳ୍ଫ ତତ୍ତ୍ୱ; ସ୍ୱରୂପାର୍ଥ—2. The real meaning of a matter.

ମର୍ମାହତ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—(୬ମୀ ତତ୍)—୧ । ମର୍ମରେ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ— Marmāhata 1. Mortally wounded; wounded at (ମର୍ମାହତା -ସ୍ତ୍ରୀ) a vulnerable part. ୨ । ଅନ୍ତରରେ ବେଦନାପ୍ରାପ୍ତ—2. Cut to the quick.

ମର୍ମିକ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—(ମର୍ମ+ଜ୍ଞାନାର୍ଥେ ଇକ;)—୧ । ମର୍ମଜ୍ଞ (ଦେଖ) Marmika 1. Marmajña (See) ୨ । ଗୁପ୍ତଜ୍ଞାନବାଦୀ (ମର୍ମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Mystic. (ମର୍ମିକା, ମର୍ମିଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମର୍ମୋଦ୍‌ଘାଟନ—ଫ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମର୍ମ+ଉଦ୍‌ଘାଟନ)—୧ । Marmodghāṭana ରହସ୍ୟଭେଦ—1. Diving into (ମର୍ମୋଦ୍‌ଭେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) secrets of a matter. ୨ । ସ୍ୱରୂପାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ—2. The divulging of the inner meaning of a matter.

ମର୍ଯ୍ୟା(ର୍ଯ୍ୟୀ)—ସଂ. ବ—ସୀମା— Marjyā(jyī) Limit; boundary (Apte)

ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସଂ. ବ—(ମର୍ଯ୍ୟ+ଆ+ଦା ଧାତୁ=ଦେବା+ଅ କର୍ମ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ Marjyādā ପ; ମ ସ୍ଥାନରେ କଥାଭନ ସିଦ୍ଧ)—୧ । ଗୌରବ; ସମ୍ଭ୍ରମ;ସମ୍ମାନ—1. Respect; regard; honour. [ଉ—ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଛଡ଼ଲେ ପୁରୁଷ ନାସ୍ତ୍ୟ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦ୍ଭାଗ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ।] ୨ । ସୁନାମ—2. Reputation. ୩ । ସଦାଚାର; ସତ୍‌ପଥରେ ସ୍ଥିତି—3. Good conduct; propriety of conduct. ୪ । ନିୟମ— 4. Rule. ୫ । (ମର୍ଯ୍ୟା = ସୀମା+ଦା ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ସୀମା—5. Boundary; limit; border. ୬ । ତୀର; କୂଳ—6. Shore. ୭ । ଶେଷ; ସମାପ୍ତି— 7. End; termination (Apte). ୮ । ଚିହ୍ନ; ଜମିର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଚିହ୍ନ—8. Mark; landmark (Apte]. ୯ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବା ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ପ୍ରଥା— 9. Fixed law; established rule (Apte). ୧୦ । ନୈତିକ ନିୟମ—10. Moral law (Apte). ୧୧ । ଚୁକ୍ତି-11 Contract; covenant.

ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବିଦାଇ ଦେ. ବ—୧ । ଲୌକିକତା, ବେଭାର; ବଡ଼ାଦିନ ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପଢୌକନ- 1. Presents given to guests invited on ceremonial occasion. ୨ । ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସମ୍ମାନସ୍ୱରୂପ ଦିଆଯିବା ଲୁଗା—2. Cloth presented to invited guests.

ମର୍ଯ୍ୟାଦାକର—ସଂ. ବଣ (ମର୍ଯ୍ୟାଦା+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସମ୍ମାନ- Marjyādākara ଜନକ—Honourable, (ମର୍ଯ୍ୟଦାଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—1. To Marjyādā karibā respect. ୨ । (ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ) ଉପଢୌକନ ଓ ସତ୍କାରଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ କରିବା—2. To honour a guest with proper attention ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରା **मर्य्यादा करना** and presents.

ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ପୋଡ଼ି ଖାଇବା—ଦେ, କ୍ରି—ଭୁଲ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା ସଦାଚାରକୁ Marjyādāku pordi khāibā ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପାଶୋରିବା— ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପୁଡ଼ିଯେ ଖାଓୟା To forget etiquette or famliy- custom entirely.

ମର୍ଯ୍ୟାଦାଗିରି—ସ. ବ (ମ. ଷ. ସ୍ତ୍ରୀ.)—ପୌରାଣିକ ଦେଶର ସୀମାରେ Marjyādāgiri ଅବସ୍ଥିତ ପର୍ବତ—A mountain standing (ମର୍ଯ୍ୟାଦାଚଳ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପର୍ବତ —ଅନ୍ୟରୂପ) on the frontier.

ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ—ଦେ. ବଣ—ମର୍ଯ୍ୟାଦାବାନ୍ (ଦେଖ)— Marjyādābanta Marjyādābān (See). ମର୍ଯ୍ୟାଦାମନ୍ତ **मर्य्यादावन्त**

ମର୍ଯ୍ୟାଦାବାନ୍—ସ ବଣ ପୁଂ—୧ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ—1. Respectable. Marjyādābān ୨ । ସମ୍ମାନିତ—2. Honoured. ୩ । ଯେ ସଦାଚାର ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—3. Respectful; acting according to approved custom.

ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବିହୀନ—ସ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅସମ୍ମାନିତ— Marjyādā bihīna 1. Unhonoured; not treated ମର୍ଯ୍ୟାଦାରହିତ } ଅନ୍ୟରୂପ with due respect. ୨ ।ଅସମ୍ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦାହୀନ } ଦେଖାଇବା (ବ୍ୟକ୍ତି); ସମ୍ମାନରହିତ- 2. Disrespectful. ୩ । ସମ୍ଭ୍ରମହୀନ—3. Shorn of regard; disregarding.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଂଘନ—ଷ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସଦାଗୁରର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ—Overstepping the limits of propriety or etiquette.
Marjyādā laṁghana
ମର୍ଯ୍ୟାଦାତିକ୍ରମ (କ୍ରମଣ) } ଅନ୍ୟରୂପ
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବ୍ୟତିକ୍ରମ }

ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଂଘିବା—ଦେ. କି—ସଦାଗୁରର ସୀମାରୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା—To overstep the boundary or limits of etiquette. ମର୍ଯ୍ୟାଦାଲଂଘନ କରା (ମର୍ଯ୍ୟାଦ ଅତିକ୍ରମ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
Marjyādā laṁghibā
ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶାଳୀ—ଷ. ବଣ. ପୁଂ (ମର୍ଯ୍ୟାଦା+ଶାଳନ୍)—ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ—Respectable.
Marjyādāśālī
[ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶୀଳ—ଷ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମର୍ଯ୍ୟାଦାବାନ୍ (ଦେଖ)
Marjyādāśīla
(ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Marjyādābān (See)
(ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶୀଳତା—ଭାବବାଚ୍ୟ)

ମର୍ଶ—ଷ. ବ (ମୃଶ୍. ଧାତୁ=ସଙ୍ଗମର୍ଶ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରଣା; ସଙ୍ଗମର୍ଶ—1. Consultation; deliberation. (ମର୍ଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉପଦେଶ—2. Advice ୩ । ନାସ; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ସୁଂଘିଲେ ଛିଙ୍କ ହୁଏ-3. A sternutatory (Apte). ୪ । ଘର୍ଷଣ; ଘଷିବା—4. Rubbing (Apte). ୫ । ଦେହରୁ ମଳ ଛଡ଼ାଇବା—5. Rubbing off dirt from the body. (Apte).
Marśa

ମର୍ଷଣ—ଷ. ବ (ମୃଷ୍. ଧାତୁ=କ୍ଷମା କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । କ୍ଷମା କରିବା—1. Forgiveness. ୨ । ସହିବା; (ମର୍ଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସହନ—2 Fortitude, forbearance; endurance. ୩ । ନାଶନ—3. Destruction; ruination. ୪ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—4. Patience.
Marshaṇa

ମର୍ଷଣୀୟ—ଷ. ବଣ (ମୃଷ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—କ୍ଷମ୍ୟ; କ୍ଷମାଯାଇବା ଯୋଗ୍ୟ—Forgivable; excusable.
Marshaṇīya

ମର୍ଷିତ—ଷ. ଭୂତ (ମୃଷ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯାହାକୁ କ୍ଷମା କଥା ଯାଇଥାଏ—1. Excused; forgiven. ୨ । ଯାହା ସହା ଯାଇଥାଏ—2. Endured. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ) କ୍ଷମାଶୀଳ—3. Forgiving. ଷ. ବ (+ଭାବ. ତ) ୧ । କ୍ଷମା—1. Forgiveness. ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. Patience.
Marshita

ମର୍ଷିତବାନ୍—ଷ. ଭୂତ. ପୁଂ (ମୃଷ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତବତ୍;୧ମା. ୧ବ.)—Marshitabān ୧ । କ୍ଷମା-ଶୀଳ—1. Forgiving. ୨ । ସହନଶୀଳ—(ମର୍ଷିତବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Forbearing. ୩ । ଯେ କ୍ଷମା କରିଅଛନ୍ତି—3. One who has forgiven.

ମର୍ସୁମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୌସିମ୍; ଏହାର ଇଂରାଜ ଆକାର Marsum ମନ୍‌ସୂନ୍, monsoon) ୧ । ଋତୁ; ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ—1. Season. ୨ । ସୁଯୋଗ—2, Opportunity.
ମରସୁମ ମୌସିମ

ମର୍ସୁମୀ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମୌସୁମୀ)—ମୌସୁମୀ; ଋତୁ ଅନୁସାରେ ଘଟିବା (ବର୍ଷା ଓ ବାୟୁ)—Occurring in proper season; seasonable (wind and rain). ବ—ମରସୁମୀ ବାୟୁ—Monsoon.
Marsumī
ମୌସୁମୀ

ମଲ୍(ଲ) [ଧାତୁ]—ଧାରଣ କରିବା—To hold.
Mal(l) (root)

ମଲ୍‌କିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.—(ଗୋଡ଼ ଆଦି) ମଚକ ହୋଇଯିବା; ମୋଡ଼ ହୋଇଯିବା—To be sprained; to be wrenched.
Mal-kibā

ମଲ୍ ମଲ୍—ଦେ. ବ (ଫ. ମଲ ମଃକ=କୌଶୀନ [ହି. ଶ]—୧ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂତାର ଲୁଗା—1. Muslin; mull. [ଦ୍ର—ମଲମଲ ମଲମଲ ପୂର୍ବେ ଢାକା ଓ କାଲିକଟ ଆଦି ସ୍ଥାନର ଉତ୍ପାଦିତ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବମ୍ବାଇ ମଲମଲର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଦେଶର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତ୍ର ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନି ବଣିକଦଳ ଆମ ଦେଶରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ମଲ୍ ମଲ୍ ବମ୍ବାଇକୁ ନେଉଥିଲେ । ମସ୍‌ଲିନ୍ ଶବ୍ଦରୁ ମସଲ୍ଲପଟ୍ଟମ ନଗରର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା । ମଲମଲର ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦ ମସ୍‌ଲିନ୍ ଆସିଥିକି ଉତ୍ତରର 'ମୋସୁଲ୍' ନାମକ ନଗରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି; କାରଣ ଖ୍ରୀଷ୍ଟର ଅବତାର ପୂର୍ବରୁ ଇଉରୋପର ବଣିକମାନେ ମୋସୁଲ୍ ନଗରରେ ଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ।] ୨ । ମର୍ମର (ଦେଶ)—2.Marmara (See). (ଦ୍ର—କେତେ ସ୍ଥଳ ମଲମଲ ପଥରରେ ତିଆର ହୋଇଥାଏ । ମାଳକଣ୍ଠ ଦାସ. ପିଲାଙ୍କ ରାମଯୁଣ ।)
ଦେ. ବିଣ—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ(ବସ୍ତ୍ର)—Of very fine texture; very fine (cloth)

ମଲ—ଷ. ବ [ମଲ୍. ଧାତୁ=(ଶରୀରରେ ଧାରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଶରୀରରୁ ବାହାରିବା ବିଷ୍ଠା, ମୂତ୍ର, ଶିଂଘାଣି ଆଦି ମଇଳା—1. Excretions or secretions from the body of animals; sordes of the body.
Mala
[ଦ୍ର—ଶରୀରରୁ ନାନାପ୍ରକାରରେ ନାନାବାଟେ ମଳ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ଯଥା—

ଅଙ୍ଗର ନାମ	ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ	ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ
ସର୍ବାଙ୍ଗରୁ	ସ୍ୱେଦ	ଝାଳ
ପେଟରୁ ଗୁହ୍ୟବାଟେ	ବିଷ୍ଠା	ଗୁହ
ପେଟରୁ ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର ବାଟେ	ମୂତ୍ର	ମୂତ
ନାକବାଟେ	ଶ୍ଲେଷ୍ମା	ଶିଂଘାଣି
କାନବାଟେ	କର୍ଣ୍ଣମଳ	କାନଗଇ
ଆଖି ବାଟେ	ଚକ୍ଷୁର୍ମଳ	ଲେନେସ୍
ଘାଣ୍ଟବାଟେ	ମଳ	ଖଙ୍କାର,ଛେପ,ନାଲ
ଜଉ ଓ ଦାନ୍ତର ମଳ	ଜହ୍ମା ବା ଦନ୍ତମଳ	ଛଉଆ
ଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଜାତ	ଲିଙ୍ଗମଳ	ଗେଣ୍ଡା

ସ୍ତ୍ରୀ ଗାତ୍ରରୁ ମାସାନ୍ତରରେ ଜର୍ଗତ ଋତୁସ୍ରାବ ମଧ୍ୟ ମଳ ଅଟେ । ମନୁସଂହିତାରେ ମଳ ୧୦ ପ୍ରକାର ବୋଲିଯାଇ ଅଛି, ଯଥା —ବସା, ଶୁକ୍ର, ରକ୍ତ, ମଜ୍ଜା, ମୂତ୍ର, ବିଷ୍ଠା, କର୍ଣ୍ଣମଳ, ନାସାମଳ, ଶ୍ଲେଷ୍ମା ବା କଫ, ଅଶ୍ରୁ, ଚକ୍ଷୁର୍ମଳ ବା ଲେନେସ୍,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଛାଇ (ମନୁ ୫।୧୩୫); ଦେହରୁ ବହୁର୍ଗତ ମଳ ଅପହରଣ (ମନୁ ୫।୧୩୨)। ଦେହରୁ ଉତ୍ସୃ ୧୨ ପ୍ରକାର ମଳ ବହୁର୍ଗତ ହେବା ଅଙ୍ଗ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଜଳ ଓ ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧ କରିବ (ମନୁ ୧।୧୩୪)। ଦେହସ୍ଥ ରସରୁ ନର୍ଗତ ଶ୍ଲେଷ୍ମା, ରକ୍ତରୁ ପିତ୍ତ, ମାଂସରୁ କାନ୍ଦ ଓ କର୍ଣ୍ଣମଳ, ତ୍ୱଚାରୁ ସ୍ୱେଦ, ଅସ୍ଥିରୁ ନଖ ଓ କେଶରୁ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ନର୍ଗତ ଲେଦ୍ଦେହକୁ ମଳ ବୋଲଯାଏ (M. W.)

ଘନ, ତରଳ ଓ ବାଷ୍ପୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ମଳ ତିନି ପ୍ରକାର ହୁଏ । ଯଥା--ଘନ ବସ୍ତୁ, ତରଳ ଯଥା- ମୂତ୍ର, ବାଷ୍ପୀୟ ଯଥା- ଅଧୋବାୟୁ; ଦ୍ୱାଦୁଷ୍ଟ । ଯାହାସବୁ ଏ ଉପାୟରେ ବାହାର ନ ଯାଏ ତାହା ବଥ, ବାତ୍ତୀ, ବଙ୍କ୍ଷୋଽଙ୍କ, କାନ୍ଥ, ବସନ୍ତ, ହାଡ଼ଫୁଟୀ ଆଦ ଦ୍ୱାଦ୍ ପୂଯ ଓ ପାଣି ରୂପେ ଦେହରୁ ବାହାରେ ।] ୨ । ଶତ୍ତରସ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଦୋଷ; ଶତ୍ତରସ୍ତୁ ବାତ, ପିତ୍ତ ଓ କଫ—2. The 3 humours of the system (rheum, phlegm, bile). ୩ । ଲୁହା ଆଦର କଲଙ୍କି; ମରଗ୍—3. Rust. ୪ । ତରଳ ପଦାର୍ଥର ତଳେ ସାହା ବସିଯାଏ—4. Dregs of a liquid. ୫ । ତେଲାଦର ଜାର୍ଦ୍ଦି ବା ସିଠା—5. Sediment. ୬ । ତରଳ ପଦାର୍ଥର ଉପରେ ସାହା ଘୁସି ଉଠେ; ଫେଣ—6. Scum or froth of a liquid. ୭ । ଦେହରେ ଓ ବସ୍ତ୍ର ଆଦରେ ବସିଯିବା ମଳ ବା ମଇଳା—7. Dirt; filth. ୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପାପ—8. (figurative) Sin. ୯ । ହୃଦୟର ଅସରଳତା—9. Want of frankness. ୧୦ । ହୃଦୟର ସନ୍ଦେହ- 10. Doubt. ୧୧ । ବସ୍ତୁ—11. Faecus; dung. [ଦ୍ର—ଶତ୍ତରର ସବୁ ପ୍ରକାର ମଇଳାକୁ ମଳ ବୋଲ୍ଲ ଗଲେହେଁ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ତ ଏହା ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।] ୧୨ । କଳଙ୍କ—12. Stain. ୧୩ । କର୍ପୂର—13. Camphor. ୧୪ । ସମୁଦ୍ର- ଫେଣ—14. Cuttle-fish bone. ୧୫ । କଷା ସାଇଥିବା ଚମଡ଼ା—15. Tanned leather. ୧୬ । ଚମଡ଼ାର ପୋଷାକ—16. A leather garment. ୧୭ । ତରଳ ଧାତୁରୁ ବାହାରିବା ମଇଳା—17. Dross; scoria; slag. ୧୮ । ଦୋଷ (ହି. ଶ)—18. Fault; defect; blemish. ଫ.ବ୍ୟ. ୧ । କୃପଣ- 1. Miserly. ୨ । ମଳଯୁକ୍ତ—2. Dirty; filthy.

ମଲ୍ଲ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବଲସ୍ତୁ; ଏହା ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଲଙ୍କାର; Mala ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହା ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଓ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ ମଳ କଡା କରିଅଛି)—୧ । ଗୋଡ଼ର ତଳାକୃତି ବଳା; ପାଦ ବଳସ୍ତୁ—1. Circular anklet. [ଦ୍ର—ଏହା ପାଦ- ଗଣ୍ଠି ତଳେ ପିନ୍ଧାଯାଏ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ପୋଲ୍ଲା । ତେପଟା ବା ଗୋଲ ବଳସ୍ତୁକୁ ମୋଡ଼ି କର ମଧ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ମଳ କରଯାଏ, ଏହାକୁ ବାଙ୍କ ମଳ କହନ୍ତି ।]

୨ । ମଲ୍ଲ (ଦେଶ)—2. Malla (See) ୩ । ଗୁଡ଼ିଆ ଓ ଗଢ଼ଉଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—3. A family title of some confectioners and milkmen. ୪ । ମାରବାଡ଼ିମାନଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—4. A family title amongst the Marwaris.

ମଳ କଡ଼ି(ଢ଼ି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମଣ୍ଡୀ ଓ କଳୀ)—କାନର ଉପର ପାଶ୍ୱର୍ରେ Mala kaṛdi(ṛdhi) ପିନ୍ଧାଯିବା ଦୁଇଟି ପଣ୍ଡି କଡ଼ି ଆକୃତିର ଗୋଲକ ମଲ୍ଲି କଳି ସଯୁକ୍ତ କାଠି—A kind of gold ornament worn on the upper part of the ear (resembling dumb bells). [ଦ୍ର—ଏହାର ଦୁଇଟି କଡ଼ିକୁ ସୂତାଳ ଦେଇ ଏକ ପଟ୍ଟର କାଠିକୁ ଅନ୍ୟ ପଟ୍ଟର ଛିଦ୍ରରେ ଗଳାଇ ଦୁଇଆଡ଼ ଦୁଇଟି କଡ଼ିକୁ ଫଲଗ୍ନ କରଯାଇ ଟିକାଯାଏ ।]

ମଳ(ଳୁ)କୁ(ଖୁ)ଟି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଳ + କାଷ୍ଟ)—ମଳଯୁକ୍ତ ଦେହକୁ Mala(lu)ku(khu)ṭi ବା ହଳଦୀଲଗା ଦେହକୁ ହାତରେ ମୟଳା, ମଳି ଘଷି ଦେଲେ ଯେଉଁ ମଳ ବଳବଳ ହୋଇ ଦେହରୁ ଖସି ମୈଳ, मरोडी ପଡ଼େ—Particles or tiny rolls of dirt coming out of a dirty or turmeric-anointed body when rubbed with the palm or fingers.

ମଳଘ୍ନ—ସଂ. ବଣ (ମଳ + ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ମଳ ନାଶକ; Malaghna ସାହା ମଳ ଦୂର କରେ—1. Removing dirt. ୨ । ମଳ ପରିଷ୍କାରକ—2. Cleaning the dirt. ସଂ. ବ--୧ । ଶାଳୁଲୀ କନ୍ଦ; ଶିମିଳ ମୂଷଳ— 1. The root of the silk cotton tree ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଲତା କଞ୍ଚନ (ହି.ଶ)—2. A kind of creeping Kāñchana plant

ମଳ(ଲ)ଙ୍ଗ--ଦେ. ବ—ଲୁଣ ମାରବାର ସ୍ଥାନ—A place where Mala(la)ṅga salt is manufactured.

ମଳ ଲ)ଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଦେଶୀ ଡଙ୍ଗା— Mala(la)ṅgī 1. A kind of country boat. [ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବରେ ପଚାଶ ଅପେକ୍ଷା ସାନ ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ପଚାଶ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି । ଏଥିର ପନ୍ଦର ପଙ୍ଗ ଆଗ ମଙ୍ଗଠାରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ । ଏହି ପ୍ରକାର ଡଙ୍ଗା ଭୁଜଙ୍ଗ ଓ କଚ୍ଛକଚ୍ଛାର ଜଳଦସ୍ୟୁରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ସମୁଦ୍ର ପାଣିରୁ ଲୁଣ ମାରବା ମୂଲଆ—2. Labourers employed in manufacturing salt from sea-water.

ସଂ. ବ—ମହୁରୁତ୍ତ ମାଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଖ) Mahurāṛdi māchha (See).

ମଳଜ—ସଂ. ବଣ. (ମଳ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଳରୁ ବା ମଇଳାରୁ Malaja ଜାତ—Produced from dirt.

ସଂ. ବ—ପୂଯ (ହି. ଶ)—Pus.

ମଲ୍ଲଟ—ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବ—ମଲ୍ଲଟ (ଦେଖ) Malaṭa Malāṭa (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଲତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମଳ; ଦାଗ—
Malatā Dirt; stain.

ମଳ ତ୍ୟାଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା; ବସ୍ତି ତ୍ୟାଗ—
Mala tyāga Discharge of faeces; evacuation of the bowels.
(ମଳୋତ୍ସର୍ଗ, ମଳ ପରିତ୍ୟାଗ, ମଳ ଉତ୍ସର୍ଜନ, ମଳ ବିସର୍ଗ, ମଳ ଶୁଦ୍ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଳ ଦୂଷିତ—ସଂ. ବତ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମଳଦ୍ୱାର ଅଘଉନ୍ଦ ବା ନଷ୍ଟ—1. Spoiled or defiled with dirt; soiled. ୨ । ମଳିନ—2. Dirty; filthy.
Mala dūshita
(ମଳଦଗ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଳ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର—1. The anus. ୨ । ଶରୀରର ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଦ୍ୱାର ବାଟେ ଦେହର ମଳ ବାହାରେ—2. The organs through which excretions from the body come out. [ଯଥା—ଉନ୍ଦୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖ, ନାସିକା, ଗୁହ୍ୟ, ଲିଙ୍ଗ ।]
Mala dwāra

ମଳଦ୍ରାବୀ—ସଂ. ବ (ମଳ+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୯ବ. ଏହା ମଳକୁ ଦ୍ରବୀଭୂତ ବା ତରଳ କରେ)—ଜୟପାଳ—
Maladrābī Croton seed.

ମଳଧାତ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଶିଶୁର ମଳମୂତ୍ରାଦି ସଫା କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତା ଧାତ୍ରୀ (ହ. ଶ)—
Maladhātrī A nurse who in engaged to cleanse the nightsoil and urine of an infant.

ମଳନ—ସଂ. ବ (ମଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ବଲେପନ; ଲିପିବା—
Malana 1. Anointing; besemearing. ୨ । ମର୍ଦ୍ଦନ; ମଳିବା—2. Rubbing; shampooing; pressing. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବସ୍ତ୍ରବାସ; ତମ୍ବୁଝୀ—3. Tent; ଦେ. ବ—ମଅଳନ (ଦେଶ)—
Ma-alana (See)

ମଳ ନିଃସରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଳୋତ୍ସର୍ଗ; ମଳତ୍ୟାଗ—
Mala nihsaraṇa Discharge of faeces.

ମଳପୁ—ସ. ବ—କାକୋଦୁମ୍ବରବା; ଡମ୍ବିର ଗଛ—
Malapū The opposite-leaved fig-tree.

ମଳପୃଷ୍ଠ—ସଂ.ବ—ପୁସ୍ତକର ବାହାରର ପୃଷ୍ଠା (ଯାହା ମଳିଆ ହେବ ବୋଲି ଅଳେଖା ରଖା ଯାଇଥାଏ)—The outer page of a book (left unwritten because liable to be dirtied) (M. W).
Malaprushṭha

ମଳବତୀ—ସ. ବତ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଳବତ୍+ଈ)—ମଳବାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Malabatī Feminine of Malabān. ସ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A menstruous woman (M. W).

ମଳବଦ୍ଧ—ସ. ବତ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ମଳ+ବଦ୍ଧ)—ଯାହାର କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ—Costive; suffering from constipation. ଦେ. ବ—କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧ; ପରିଷ୍କାର ଝାଡ଼ା ନ ହେବା; ମଳକାଠିନ୍ୟ—Costiveness; constipation. (ମଳବଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Malabaddha

ମଳବଦ୍ଧତା—ସ. ବ—କୋଷ୍ଠ ଶୁଦ୍ଧି ନ ହେବା; ଝାଡ଼ା ବନ୍ଦ—
Malabaddhatā Constipation; costiveness.

ମଳବା—ଦେ. ବ (ସ. ମଲ)—ଭଙ୍ଗା କୋଠା ଆଦରୁ ବାହାରିବା ଇଟା ଓ ଚୂନ ଆଦର ଛୋଟ ଛୋଟ ଖଣ୍ଡମାନ—Broken bits of brick and lime from a delapidated or dismantled building; debris; rubbish.
Malabā
ମଲବା(ମା)

ମଳବାନ୍—ସ. ବତ. ପୁଂ (ମଳ+ବତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ମଇଳା; ମଳପୂର୍ଣ୍ଣ; ମଳପୂର୍ଣ୍ଣ—Dirty; filthy (M.W.
Malabān (ମଳବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଳ(ଳ)ବାର—ସ.ବ (ସଂ. ମଳସ୍ଥ)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳରେ ମାଲବାର ମୋପଲା ମୁସଲମାନଙ୍କର ବାସ ଥିବା ପ୍ରଦେଶବିଶେଷ—The Malabar country in S. India; the Mopla country (M. W). [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ମୋପଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ବାସ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ନଗର କାଲିକଟ୍; କାଲିକଟ ଜାମୋରିନ୍ ନାମକ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ।]
Mala(la)bāra
ମାଲବାର
ମାଲବାର

ମଳବାର ଉପକୂଳ—ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ—
Malabāra upkūla The Mālabar coast of West India.
ମାଲବାର ଉପକୂଳ

ମଳବେଗ—ସଂ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଝାଡ଼ା ତଳବ ହେବା—Mala bega 1. Being called by nature; the tendency to pass stools. ୨ । (ବହୁସ୍ରାବୀ) ଅତୀସାର (ହ. ଶ)—2. Dysentery; diarrhoea (M.W).

ମଳ ଭାଣ୍ଡ—ସଂ.ବ ୧। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଳାଧାର—
Mala bhāṇḍa 1. Intestines; bowels.
(ମଳାଶୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨।। (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ମଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଣ୍ଡ—2. A pot full of faeces.

ମଳଭୁକ୍(ଜ)—ସଂ. ବତ (ମଳ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍;+ଅ)—ମଳଖାଦକ; ବିଷ୍ଠାଖାଦକ; ଗୁବରପୋକ—Subsisting on dung. ସଂ. ବ—କାକ—The crow.
Malabhuk(ja)

ମଳଭେଦିନୀ—ସଂ. ବତ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଳଭେଦନ+ଈ)—ମଳଭେଦୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Malabhedī. ସଂ. ବ—କଟୁକା—Black hellebore.
Malabhedinī

ମଳ ଭେଦୀ—ସଂ. ବତ (ମଳ+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ଯାହା କଠିନ ମଳକୁ ତରଳ କରେ—Cathartic.
Mala bhedī
(ମଳ ଭେଦକ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଲ୍‌ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମରହମ୍, ମଲ୍‌ହମ୍)—ଔଷଧରୂପେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଲେପ; ପ୍ରଲେପ—Plaster; ointment.
Malam
ମଲମ **ମଲହମ, ମରହମ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଲମଲ—ଦେ ବ୍ୟ (ସଂ. ମଲ; ଜଦ ଓ ଆଖି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ, Malamala ଯଥା—ଜଦ ମଲମଲ, ଆଖି ମଲମଲ)—ଜଦ୍ରା ଯୋଗୁଁ **ଆଁଖ ମଲପଲାତେ** ବାରଂବାର ଘୋଡ଼ାଇ ଦୋଇ ପଡ଼ୁଥିବା ବା ମଳନତା ଶୁଦ୍ଧ ନ ଥିବା ଚକ୍ଷୁ ବା ଚକ୍ଷୁର୍ଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Repeatedly drooping (eyes) (on account of the effect of sleep); still under the influence of sleep; (eyes or person) which has not yet shaken off the state of slumber (said of a person or the eyes of a person awakened from a deep slumber.

ମଲମଲା(ଳି) —ଦେ. ବ—ଜଳ ସ୍ରୋତର ଆବର୍ତ୍ତ ବା ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ; ଜଳାବର୍ତ୍ତ; Malamalā(li) ଜଳଭ୍ରମି—Eddy; whirlpool of a ଜଳର ପାକ strong current of water; mael- **ଚକ୍କର, ଭୈର, ଘୁମରି** strom. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୋଟ ଆବର୍ତ୍ତକୁ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ଓ ବଡ଼ ଏବଂ ଭୟଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତକୁ ମଲମଳ ବୋଲାଯାଏ ।]

ମଲ ମଲ୍ଲକ —ସଂ. ବ୍ୟ—କୌପୀନ (ହ. ଶ.) (ଦେଖ) Mala mallaka Kaupīna (See)

ମଲମାସ୍ —ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଳମାସ (ଦେଖ) Malamās Malamāsa (See)

ମଳମାସ—ସ. ବ—ଅମାବାସ୍ୟାଦ୍ୱୟ ଯୁକ୍ତ ଓ ରବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିବର୍জ୍ଜିତ ଚନ୍ଦ୍ର- Mala māsa ମାନ ମାସ; ଅଧିମାସ; ମାସବୃଦ୍ଧି—A leap-month of the Hindu almanac; an intercalary lunar month; a lunar month intercalated or added to the ordinary lunar months in order to compensate the deficit between the solar and the lunar months. [ଦ୍ର—ସୌରମାନ ବର୍ଷ ୩୬୫ ଦିନ ୬ ଘଣ୍ଟା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ୩୫୪ ଦିନ । ଏଣୁ ସୌରମାନ ବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ ୧୧ ଦିନ ୬ ଘଣ୍ଟା କମ୍ । ସୌରମାନ ବର୍ଷ ସଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷର ମେଳ ରଖି ଏହି ଅଲ୍ପତାକୁ ପୂରଣ କରିବାପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ ଗଣନାରେ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିକା ମାସ ଗଣାଯାଏ ଓ ସେହି ମାସଟି ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼େ ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସର ନାମରେ ଡକାଯାଏ ଯଥା, 'କାର୍ତ୍ତିକମଳ', 'ବୈଶାଖମଳ' ଇତ୍ୟାଦି ।

'ପ୍ରଥମେ ଅସଲ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସର ପ୍ରଥମ ପ୍ରତିପଦଠାରୁ ଅମାବାସ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷକୁ ଅସଲ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ବୋଲି ଗଣାଯାଏ; ଅମାବାସ୍ୟାଠାରୁ ଆଗାମୀ ଅମାବାସ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଳମାସ ଗଣାଯାଏ; ପୁଣି ସେହି ଅମାବାସ୍ୟାର ପରଦିନ ପ୍ରତିପଦଠାରୁ ଅସଲ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସର ବାକି ଥିବା ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଗଣତି କରାଯାଏ । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ ମଳମାସଟି ଅସଲ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଓ ଶୁକ୍ଳ-ପକ୍ଷଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୃକ୍ତୀକୃତ ହୁଏ । ମଳମାସରେ ଦୈବ ଓ ପୈତ୍ରାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ । ସାଧାରଣ ମାସରେ ପ୍ରଥମେ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଓ ପରେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ପଡ଼େ ବକୁ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମଳ; ମାସରେ ପ୍ରଥମେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଓ ପରେ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ପଡ଼େ । ଏ ମାସକୁ 'ମଳମାସ', 'ଚନ୍ଦ୍ରମଳମାସ' ବା 'ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମଳ' ବା 'ଅଧିମାସ' ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ମଳମାସରେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ, ଦାନଧ୍ୟାନ ଓ ବହୁଜଳପାନ ବ୍ରତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ହିନ୍ଦୁ ଗଣନାରେ ମଳମାସର ବ୍ୟବହାର ଥିବାରୁ ଯଜ୍ଞ ଓ ଉତ୍ସବମାନ ଋତୁ ଅନୁସାରେ ପଡ଼େ; ବକୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ଅନୁସାରେ ମାସ ଗଣୁଥିବାରୁ ଓ ସେମାନଙ୍କର ମଳମାସଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୌର ମାସର ସମତା ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଯଜ୍ଞ ଓ ଉତ୍ସବମାନ (ଯଥା—ଇଦ, ମହରମ) ସବୁ ଋତୁରେ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ତାଙ୍କର 'ଆମାଦେର ଜ୍ୟୋତିଷୀ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଳମାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଏକଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ = ୩୫୪ ଦିନ = ୧୨ ଟି ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ ।

ଏକସୌରମାନ ବର୍ଷ = ୩୬୬ ଦିନ = ୧୨ ସୌରମାନ ମାସ ।

ଅତଏବ ୧ ସୌର ବର୍ଷ = ୧ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ + ୧୨ ଦିନ ।

ପ୍ରତି ବର୍ଷର ଏହି ୧୨ ଦିନର ପାର୍ଥକ୍ୟକୁ ଭରଣା କରିବାପାଇଁ ୨୪ ବର୍ଷ ପରେ ପରେ ଅଧିମାସ ସୃଷ୍ଟି କରା-ଯାଇଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ୩୦ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ପରେ ଗୋଟିଏ ମଳମାସ ପଡ଼େ ।

ସୌର ବର୍ଷ = ୩୬୬ ଦିନ ।

.୫ ସୌର ବର୍ଷ = ୧୮୩୦ ଦିନ ।

୧ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ = ୨୯.୫୧୬ ଦିନ ।

.୧ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ = ୩୫୪.୧୫୨ ଦିନ ।

ଅତଏବ ୫ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ = ୧୭୭୦.୫୬୦ ଦିନ ।

ଅତଏବ ୫ ବର୍ଷରେ ସୌରମାନ ବର୍ଷ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦିନର ଉତ୍କାଂଶ ବାଦ୍ ଦେଇ ହିସାବ (କଲେ ୧୮୩୦ ଦିନ—୧୭୭୦ ଦିନ = ୬୦ ଦିନ ବା) ୨ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ପ୍ରଭେଦ ପଡ଼େ । ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ମଳମାସ ମିଶାଇ ଦେଲେ ସୌର ବର୍ଷ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷମଧ୍ୟରେ ସମତା ରକ୍ଷା ହୁଏ । ମଳମାସର ବିଷୟ ମୋଟାମୋଟି ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରେ । ଦିନ ଓ ଘଣ୍ଟାକୁ ସୌରଗଣନା ଅନୁସାରେ ୬୦ ଦଣ୍ଡ ଧରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚନ୍ଦ୍ର ଘଣ୍ଟାର ମାନ ୫୮ ଦଣ୍ଡ । ଅତଏବ ପ୍ରତି ସୌରଦିନଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଘଣ୍ଟା ୨ ଦଣ୍ଡ ଜମି ଅଟେ ଓ ସୌର ୧ ମାସରେ ଚନ୍ଦ୍ର ୩୧ ଟି ଘଣ୍ଟା ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତି ସୌରମାସରେ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିନ ବଢ଼ିଯାଏ ହୁଏ । ଅତଏବ ୧୨ ସୌରମାସ = ୧୨ ଟି ଚନ୍ଦ୍ର ମାସ + ୧୨ ଦିନ । ଅତଏବ ପ୍ରତି ୨୪ ବର୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗଣନା କରିଯିବା ମାସ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କରେ ଅଧିକା ୧ ମାସ ଯୋଗ କରେ ସୌର ଓ ଗୁରୁଗଣନା ମଧ୍ୟରେ ସମତା ରକ୍ଷା ହୁଏ । ଏହି ଅଧିକା ମାସକୁ ମଳମାସ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ମଳମାସରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଥରେ ମଳମାସ ପଡ଼ିବାର ୨୪ ବର୍ଷ ପରେ ଆଉ ଏକ ମଳମାସ ପଡ଼େ । ମଳମାସରେ ବିବାହାଦି ଶୁଭକୃତ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ । ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବର୍ଜିତ ମାସ ୩୦ ପ୍ରତ୍ୟହ ଅଟେ; —ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରିତ, କ୍ଷୟ ଓ ମଳମାସ । ମଳମାସ ଫାଲ୍ଗୁନଠାରୁ ମାର୍ଗଶିର ଏହି ୧୦ ମାସରେ ପଡ଼େ । ପୁଷ୍ୟମାସ କେବେବେଳେ ମଳମାସ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ମାଘରେ କ୍ୱଚିତ୍ ମଳମାସ ପଡ଼େ (ହ୍ୱ. ଶ) ଏଥିର ବିସ୍ତାରିତ ବିବରଣ ପାଇଁ କୌଣସି ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମଳମାସ କୃତ୍ୟ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍) —ମଳମାସରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ Malamāsa kṛutya ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ, ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ବହୁର୍ଜଳାଦି ତ୍ୟାଗ (ମଳମାସ ବ୍ରତ—ଅନ୍ୟରୂପ) —Religious austerities or penance observed during an intercalary month.

ମଳମାସ ମାହାତ୍ମ୍ୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ପୁରୁଷ) —ମଳମାସରେ କୃତ Malamāsa māhātmya ବ୍ରତାଦିର ଫଳ—The results expected from the observance of prescribed religious austerities during an intercalary month.

ମଳମୂତ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଝାଡ଼ା ଫେରିବା Malamūtra parityāga ଓ ମୂତ୍ରାବ କରିବା—Evacuation of fœces and urine. (ମଳମୂତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗ, ମଳମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଳମୂତ୍ର ରୋଧ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରୋଗ ବିଶେଷ; Malamūtra rodha ଯେଉଁ ରୋଗରେ ରୋଗୀର ମଳ ଓ ମୂତ୍ରର (ମଳମୂତ୍ର ରୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତ୍ୟାଗ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ— Strangury; obstruction of the bowels and the kidney

ମଳମ୍ବା(ମ୍ବା)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ. ମଲମ୍ବା) —ତମ୍ବା ଉପରେ ସୁନାର Malambā(mmā) ଗିଲ୍ଟି କରାଯିବା—Of copper gilt ମଲମ୍ବା with a layer of gold; having a layer of ମଲମ୍ମା gold on copper plate. ବୈଦେ. ବି—ତମ୍ବା ଉପରେ ସୁନା ଗିଲ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଜରି; ଝୁଟାଜରି— Gilt lace. (ହ୍ୱ—ମଲମ୍ବା-ଅମ୍ବରେ, ହେଲ୍ଲ ଏ ଭୁମ୍ବର, ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣି ଭ୍ରମ କେବଳ । ସ୍ୱାଧାନାଥ. ସଯାତି ।)

ମଳୟ—ସଂ. ବି (ମଲ୍ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅୟ; ସାଦା Malaya ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷକୁ ଧାରଣ କରେ, ସଂ. ମାଲ=ଜଙ୍ଗଲ; ଦ୍ରାବିଡ଼. ମଲୈ=ପର୍ବତ)—୧ । ମଦ୍ରାଜର ପଶ୍ଚିମ ଓ କେରାଳର ପୂର୍ବସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତର ଅଂଶ; ଚନ୍ଦନାଦ୍ରି—1. A range of mountains running along the west or Malabar coast of India; the Malaya range of hills. [ହ୍ୱ—ଦ୍ରାବିଡ଼ 'ମଲୈ' ଶବ୍ଦ (=ପର୍ବତ)ରୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପର୍ବତମାଳାର ନାମ ମଳୟ ପର୍ବତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପର୍ବତ ଅର୍ଥବାଚୀ ମଳୟ ଶବ୍ଦ ଅନୁସାରେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରୁ ବହୁଥିବା ପବନକୁ ମଳୟ ପବନ କହନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତର ଯେଉଁ ଦକ୍ଷିଣ ଅଂଶ ମଦ୍ରାଜର ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣରୁ କେରାଳରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ରହିଅଛି ତାହାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥକର ମଳୟ ପର୍ବତ ବୋଲି ଅଧୁନିକ ଭୂଗୋଳବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ମତ; ଏହି ପର୍ବତ-ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ତର ଅଂଶରୁ ମାଲଗିର ପର୍ବତ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଅଂଶରୁ Cardamom ବା ଅଲାଇଚ ପର୍ବତ ବୋଲାଯାଏ । ମାଲଗିର ପର୍ବତ ଉପରେ ମାଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନିବାସ ଉତ୍କାମଣ୍ଡ ବା ଉଦକମଣ୍ଡଳ (Ooty) ଅବସ୍ଥିତ,ଏହି ମଳୟ ପର୍ବତରେ ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷର ବଳ ଅଛି ।] ୨ । ମଳୟ ପବନ; ଆଗ୍ନେୟଦ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ;ବସନ୍ତପବନ—2. The south breeze blowing in spring (in India). ୩ । ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳସ୍ଥ ଦେଶାଂଶ (କେରାଳର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମଓ ବମ୍ବେର ଦକ୍ଷିଣ)- 3. The Malabar coast; the Malabar country. ୪ । ଆଗ୍ନେୟ; ଉପବନ— 4. A pleasure garden. ୫ । ଦ୍ୱୀପ ବିଶେଷ—5. Name of an island. ୬ । ନନ୍ଦନକାନନ—6. The pleasure-garden or park of Indra.

ମଳୟ ଉପକୂଳ —ଦେ. ବି—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ (ବମ୍ବେର ଦକ୍ଷିଣ Malaya upakūla ଓ କେରାଳର ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର); ମାଲବାର ଉପକୂଳ—The Malabar coast of India.

ମଳୟ ଗିରି—ସଂ. ବି—ଚନ୍ଦନାଦ୍ରି; (ମଳୟ ଦେଶ) —The Malaya giri Western Ghats range of mountains running along the Malabar coast of India. ମଳୟ ପର୍ବତ ମଳୟାଚଳ ମଳୟାଦ୍ରି } ଅନ୍ୟରୂପ

ଦେ ବି—ପାଲଲହର୍ଦ୍ରା ରାଜ୍ୟର ଗୋଷ୍ଠିଏ ପର୍ବତ— A mountain of Pālalahardā state. [ହ୍ୱ—ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୩୮୪୫ ଫୁଟ ।]

ମଳୟ ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ; ମଳୟଗିରି Malaya chandana ଜାତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚନ୍ଦନ—Excellent sandal wood growing in the Western Ghat mountains.

ମଳୟଜ—ସଂ. ବି (ମଳୟ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) Malayaja —ମଳୟ ପର୍ବତ ଜାତ—Growing in the Western Ghats. ସଂ. ବି—୧ । ଚନ୍ଦନ କାଠ— 1. Sandal wood. ୨ । ଘୋଷ ଚନ୍ଦନ—2. Sandal paste. ୩ । ରାହୁ—3. The Dragon's head; the ascending node.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଳୟଜ ପଙ୍କ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଘୋଗ୍ ଚନ୍ଦନ—
Malayaja paṅka Sandal paste.

ମଳୟଜ ଶୀତଳ—ସ. ବଣ (ଉପମାନ କର୍ମଧାରଯୀ)—ଘୋଗ୍ ଚନ୍ଦନ ପର ଥଣ୍ଡା—Cool and refreshing like sandal paste.
(ମଳୟଜ ଶୀତଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Malayaja śītala

ମଳୟ ପବନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବସନ୍ତ ପବନ; ଦକ୍ଷିଣା ପବନ—The sweet south breeze blowing in the spring.
Malaya pabana

ମଳୟ ବାତ
ମଳୟ ବାୟୁ
ମଳୟ ମରୁତ୍(ତ)
ମଳୟ ମାରୁତ
ମଳୟ ସମୀର
ମଳୟ ସମୀରଣ
ମଳୟାନିଳ

[ଅନ୍ୟରୂପ] ଦ୍ର—ବସନ୍ତକାଳରେ ପୁଷ୍ପମାନ ଫୁଟିବାରୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦକ୍ଷିଣା ପବନରେ ସୁବାସ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକେ ଅନୁମାନ କରୁଥିଲେ ଯେ ମଳୟ ପର୍ବତରେ ଥିବା ଚନ୍ଦନ ଗଛରେ ଏ ପବନ ଲାଗି ବହୁ ଆସି ଥିବାରୁ ସେହି ଚନ୍ଦନ ଗଛର ସୁବାସ ଏ ପବନ ଯୋଗ ଆସେ ।]

ମଳୟ ବାସୀ—ସ. (ମଳୟ+ବସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମଳୟ ପର୍ବତରେ ବା ମଳୟ ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା—Living in the Malabar country or hills. ସ. ବ—ଦକ୍ଷିଣାପବନ—The south breeze.
Malaya bāsī

ମଲଲା—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କରାଣ୍ଡି ଅଳୁ (ଦେଶ)
Malalā Karāṇḍi āḷu (See)

ମଳ ରୋଧ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମଳବଦ୍ଧତା—1. Constipation of the bowels.
(ମଳ ରୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମଳ ବେଗକୁ ବହୁକ୍ଷଣ ଧାରଣ କରିବା—2. Retention the fæcus inspite of a call of nature.
Mala rodha

ମଳ ରୋଧକ—ସ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯାହା କୁଷ୍ଠବଦ୍ଧତା କରେ—Causing constipation.
(ମଳ ରୋଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମଳ ରୋଧିକା, ମଳ ରୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
Mala rodhaka

ମଳ ଶୁଦ୍ଧି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଫା ହୋଇ ଝାଡ଼ା ହେବା—Evacuation of the bowels; a free movement of the bowels.
(ମଳ ବଦ୍ଧତା—ବିପରୀତ)
Mala śuddhi

ମଲା—ସ. ବ (ମଳ+ଅ)—୧ । ବଞ୍ଚର ଲାଞ୍ଜର ଅଗ୍ରଭାଗ; କଙ୍କଡ଼ା ବଞ୍ଚର ନାଙ୍ଗୁଡ଼ା—1. The tip of a scorpion's tail (M. W.) ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର କଂସା ବା ପିତ୍ତଳ—2 A kind of brass or bell-metal (M. W.) ୩ । ବଳକଙ୍କଡ; ଭଇଁଚ—3. Flacourtia Cataphracta (M. W.)
ମଣ୍ଡଳ
ମଣ୍ଡଳୀ
ମାଁଦା, ଥଳିଯାନା, ମାଂଦା
Malā
ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡଳା)—୧ । ବୃତ୍ତାକାର ରେଖା—1. Circle. ୨ । ଗୋଲାକାର ଚିହ୍ନ—2. Circular spot or patch. ୩ । ଗଛ ମୂଳରେ ପାଣି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଦୋଇଥିବା ଥଳବାଳ; ମଦା—3. A basin dug at the foot of a tree for watering it. ୪ । ଅଗାଣ୍ଡିଆ ପାତ୍ର ଥାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ମାଟିରେ ଖୋଳା ଦେବା ଅଗଭୀର ଚଉଡ଼ା ଗାତ—
ମୋଡା
4. Circular groove made on the ground to place round-bottomed pots. ୫ । ଅଗାଣ୍ଡିଆ ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ ଥଳ ଭୂମିରେ ଥଟ୍ଟଳ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଳ ଥଳ ନିମିତ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ବଇଠି; ମୋଡ଼ା—
ଚିମଳା
ବୀଡା
5. Circular rings of straw on which round-bottomed pots are kept stable on even ground. ୬ । ବୋହିଥମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଝ ରଖିବା ପାଇଁ ଗୋଟର କରଥିବା ଚୁମ୍ବଳା ବା ମୁଚୁଲା—6. Circular cushions put over the head to carry loads thereon. ୭ । ସାପ, ତେଲୁଣୀପୋକ ଆଦଙ୍କର ଶୋଇବାର କୁଣ୍ଡଳୀ—7. Coil (of serpents etc). ୮ । ଜଇ, ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଥଳଙ୍କ ଗୋଲାକାର ମଦା—7. A circular swarm of white ants and other insects.
ମଲା
ମଲନା
୯ । ମଳବା (ଦେଶ)—9. Malibā (See) ୧୦ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନୁସରଣ ପୂର୍ବକ ଖୋସାମଦ କରିବା—10 (figurative) Act of dancing attendance; flattering a person for favours.
ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେ ମଳେ ବା ମଳବା କ୍ରିୟା କରେ—
ମଲନେ ବାଲା
(ମଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
1. Engaged in twisting and twirling. ୨ । ଖୋସାମଦିଆ—2. Flattering; given to flattery.

ମଲ୍ଲ—ଦେ. ବଣ (ସ.ମୃତ)—୧ । ମୃତ—1. Dead. (ଦ୍ର—ମଲ୍ଲ ଲୋକ କାଠି ଅଟଇ ସେହିପର । କୁଷ୍ଠହିଡ଼ ମଦାଭରତ ବନ ।)
ମରା(ଡ଼ା)
ମରା(ଡା)
୨ । ମୁମୂର୍ଷୁ; ମୃତପ୍ରାୟ—2. Dying; moribund. (ଦ୍ର—ମଲ୍ଲଠେଇଁ ଚଳନ ଯାଠୀ ଯାଠୀ । ଛଗ ।) ୩ । ମରଣାପନ୍ନବ୍ୟକ୍ତି ପର ଶୀଣ—3. Emaciated like a dying person. ୪ । ଶୁଷ୍କ (ବୃକ୍ଷ)—4. Withered (tree). ୫ । ନିଷ୍ପ୍ରଭ; ପ୍ରଭାହୀନ—5. Lustreless. (ଯଥା—ମଲ୍ଲଜଳ ।) ଦେ.ବ—୧ । ମୃମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥା—1. Dying condition. ୨ । ଅତି ଦୁଃଖମୟ ଅବସ୍ଥା; ଅତି ଗରିବ ଅବସ୍ଥା—2. Very impoverished condition. (ଦ୍ର—ଏଡ଼େ ମଲ୍ଲଠେଇଁ ଦର୍ଓଳ ବ ଉଚ୍ଚଲ ଖିଅ ! —ଛଗ ।)
ମଲୋ
ମର
ଦେ. ଅ (ବରକ୍ତି ଓ ଅବମାନନା ପ୍ରଦର୍ଶନ ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ)—ଛଅ !; ଛି !; ଛଅ ଯୋ !—(interjection denoting displeasure or disregard) Fie ! (ଦ୍ର—ମଲ୍ଲ ଯା । ଛଡା ଝଙ୍କା ପଡ଼ିଲ ଭେଣ୍ଡି ।
(ମଲ୍ଲସା, ମଲ୍ଲମୋର, ମଲ୍ଲମିଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫଳାରମୋଡନ. ଗଲ୍ପଲ୍ପ ।)

ମଲା(ଲେ)ଇ—ଦେ. ବ—ମରେଇ (ଦେଶ)
Malā(le)i Marei (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ ଓ ବଙ୍ଗ—ମଲେଇ (ଦେଖ)—Malei (See)

ମଲ୍ଲ(ଲେ)ଇ—ବୈଦେ.ବ (ଫା. ବାଲ୍ଲଇ=ଦୁଧର ସର)—ଘନ ଆଉଟା। ଦୁଧ; ଘନୁଡ଼ି—Thickened milk; condensed milk.

ମଲ୍ଲ(ଲା,ଲେ)ଇ ବରଫ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ବାଲ୍ଲଇ+ବର୍ଫ୍)—ଯେଉଁ ଘନୁଡ଼ୀକୁ ଛଣ ଛାଞ୍ଚରେ ପୂରାଇ ବରଫ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ଘନ କରାଯାଇ ଥାଏ; ଜୁଲୁପି ବରଫ —Condensed milk frozened into ice

ମଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମଳବା କିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causative of Malibā.

ମଲାନ (ଭ୍ର—ଘୁଣ୍ଡୁଙ୍କ ବର ଯୁଗେ ଇନ୍ଦ୍ରଜର ଯୁଗଳୀ ଲଢାଇବାକୁ, ମଦିବା ଲକ୍ଷ୍ମନ ତା ପିଲ୍ଲେ କନକ ସଙ୍ଗରୁ ମଲାଇବାକୁ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସର୍ଗାଙ୍କ।)

ମଲାକର୍ଷୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଳ+ଆ+କୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସ୍ତ୍ରୀ. ୧ମା. ୧ବ)—ମେଥେନ୍ତର; ଡାଡ଼ୀ—A sweeper; a remover of night soil; seavenger.

(ମଲାକର୍ଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

(ମଲାକର୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଲାକା—ସ. ବ—୧। ସଂବାଦବାହୁକା; ଦୂତୀ—1. A female messenger (M. W.). ୨। ସଖୀ—2. A confidante (M. W). ୩। କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—3. An amorous woman (M. W). ୪। ମାଈ ହାତୀ; ହାଥୁଣୀ—4. A female elephant (M W.).

ମଲା କେଚେଣ୍ଡି—ସ୍ତ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ବ. ନାମ କେନ୍ଦ)—ତେଲୁଣି ପୋକ (ଦେଖ) Teluni poka (See)

ମଲ୍ଲ ଗଲ୍ଲ—ଦେ. ବଣ (ସଢ଼ଚର)—ମୃତ ଓ ଦେଶତ୍ୟାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—ମରାହାଜା ମରା ହରା

ମଲ୍ଲ ଗି(ଗ୍ୟା)ହାଲିପ(ପୋ,ପୁଅ) !—ଗ୍ରା. ଅ (ଅଶିଷ୍ଟ) (A term of vulgar disregard, ବେଖାତିର ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ) (ମଲଗ୍ୟାଦ୍ରିପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଲ୍ଲ (ଦେଖ)—Malā (See).

ମଲ୍ଲ(ନା)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସ. ବନା)—ଅନ୍ୟ ବୃକ୍ଷୋପଜୀବୀ ବୃକ୍ଷ; ଜର୍ମୁଲୀ ସ. ବଲା, ବୃକ୍ଷାଦନୀ ବୃକ୍ଷରୁହା, ପରପୁଷ୍ଟା, ପଗ୍ଗଚ୍ଚୁ, ବନ୍ଦା—ପରଗଛା; ବାଁବୁ, ମନ୍ଦା; ମାନ୍ଦା ବନ୍ଦା, ବାନ୍ଦଡ଼ା, ପରଗାଛା ବଲା, ବନ୍ଦା, ବାନ୍ଦା ଓ. ବଦନଡା, ବନା ମ. ବନାଗୁଳ ଗୁଜ୍ଜା. ମଦାଙ୍ଗ Orchid; epiphyte; a parasitic shrub growing on the trunk of other trees; Loranthus. [ଦ୍ର—ଏହା ଆମ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ସାଦ୍ଦାଡ଼ା, ଜାମୁ, କୋଚିଲ୍ଲ ଆଦ ଗଛର ଶାଖା ଉପରେ ଜନ୍ମେ। ଏହାର ପତ୍ର ସରୁଚ ବର୍ତ୍ତୁ ଓ ମୋଟ; ଏହାର ଫୁଲ ଆରକ୍ତ, କେଶର ୪।୬ଟି। ଏହାର ଫଳ ପାଚିଲେ କାଳ ରଙ୍ଗର ହୁଏ। ଚଟଚଟିଆ ଅଠା ଉଦରେ ମଞ୍ଜି ଥାଏ ଅନେକ ଔଷଧ ଓ ଗୁଣିଗାରଡ଼ିରେ ଏହା ଲଗେ।"]

ମଲ୍ଲଙ୍ଗି ଡଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ନୌକା—A kind of Malāngi dangā boat. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଆଗେ ଧାନ ଶୁଖିଲ ଥଦ ସାଇାଯୁତ କରୁଥିଲେ। ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ।]

ମଲ୍ଲ ଚମ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୃତ ଚର୍ମ)—୧। ଦେହର ବଇବ Malā chama ଅଂଶରୁ ବାହାରିବା ଶୁଖିଲା ଚମଡ଼ାର ସ୍ତର—ମରାମାସ 1. Dry skin or scale peeling off from the body; scurf. ୨। ମୁଣ୍ଡର ରୂଖୀ—2. Dandruff.

ମଲ୍ଲ ଜହ୍ନ—ଦେ. ବ—୧। ବବସରେ ଆକାଶରେ ଦେଖାଯିବା ପ୍ରଭା-ହୀନ ଚନ୍ଦ୍ର—Malā jahna 1. Lustreless moon seen in the sky in the day time. ୨। ଦ୍ୱିତୀୟାଠାରୁ ୭ମୀ ବା ୮ମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଢ଼ରେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳର ଯେଉଁ ଅଂଶ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେଖା ଯାଉଥାଏ—2. The part of the moon's orb which looks lustreless during the night when the moon is below its 8th digit.

ମଲ୍ଲଟ—ଦେ ବ (ସ. ମଳପୃଷ୍ଠ=ପୁସ୍ତକର ଉପର ପୃଷ୍ଠା)—୧। ତାଳ-ପତ୍ର ପୋଥି ଉପରେ ବଅଁଯିବା ପଟା; ପୋଥିପଟା—ମଲାଟ 1. Wooden boards put on a palm-leaf manuscript to keep it undamaged. ୨। କାଗଜ ବହି ଉପରେ ବଅଁ ଯିବା ପଟା ବା ମୋଟ କାଗଜର ଆବରଣ; ପିଠିକା—2. The cardboard binding or cover of a book; the stiff outer page of a book. ବୈଦେ. ବ—୧। (ଇ. ମାଷ୍ଟେର୍=ଖୁଣ୍ଟମାନଙ୍କୁ ଭୂମିରେ ବାଡ଼େଇ ଜର ବସାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବଡ଼ ହାତୁଡ଼ୀ; ହାତୁଡ଼ିଦ୍ୱାଗ୍ ଏ ଖୁଣ୍ଟି ମାନ ପୋତା ଯିବାରୁ) ମଇଲଟ; ନଈବନ୍ଧକୁ ବଢ଼ିଯାଉଁ ଅଟ୍ଟାଳି ନ ଖାଇବା ପାଇଁ ବନ୍ଧମୂଳରେ ପୋତାଯିବା କାଠର ବା ବାଉଁଶର ଖୁଣ୍ଟି ମାନ—1. Wooden or bamboo pegs or posts driven deep at the foot of embankments to save them from erosion ୨। (ଇ.ମାଷ୍ଟେର୍) ଖୁଣ୍ଟି ଆଦକୁ ଭୂମିରେ ବାଡ଼େଇ ପୋତିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବଡ଼ ହାତୁଡ଼ୀ; ପିଟଣା—Big wooden mallet. ୩। (ଛପାଖାନାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ, ଇଂ. ମାଷ୍ଟେର୍) ଛପା ଦେବା, ପଦ୍ଦରୁ ସୀସାର ଟାଇପ୍‌ମାନଙ୍କ ଫାର୍ମରେ ବସାଇ ସମତୁଲ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ହାତୁଡ଼ୀ; ପିଟଣା—3. Printer's mallet.

ମଲ୍ଲ(ଲ)ଟ(ଟି) ବାଡ଼—ଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଷ୍ଟେର୍=କାଠର ବଡ଼ Malā(la)ṭa(ṭi) ହାତୁଡ଼ୀ)—ନଈବନ୍ଧର ମାଟିକୁ ନଦୀଜଳରୁ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ହାତୁଡ଼ୀଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଡ଼ଅ ସାଇ ପୋତା ସିବା କାଠ ବା ବାଉଁଶ ଖମ୍ଭିର ବାଡ଼—A fence of bamboo or wooden posts driven deep at the foot of an embankment to save it form erosion.

ମଲ୍ଲଣି—ଗାଦେ (ସାଙ୍ଗୁଘର) ଅ—ମଲ୍ଲ (ଦେଖ)
Malāṇi Malā (See).

ମଲ୍ଲପଣା—ଗାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ସଂ ମୃତ+ପଣାନକ)—୪ର୍ଥ, ୨ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଶୀତଳ; ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ଉପଲକ୍ଷରେ ମୃତ୍ୟୁର ୪ର୍ଥ, ୨ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଦିନ ସମବେତ କୁଟୁମ୍ବ, ବନ୍ଧୁ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯିବା ଶୀତଳ ବା ଜଳଖିଆ ସାମଗ୍ରୀ--Tiffin or light refreshments served to friends,relatives and Brāhmaṇas during the obsequies.
Malā paṇā

ମଲ୍ଲ ପ[ସ]ରି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମୃତବତ୍—1. Like one dead.
Malā pa[sa]ri [ଉ—ଜାଇଁଲେ ସେ ନଘଉ ଜାଣ ମଲ୍ଲପରି । ମରାର ମତନ କୃତ୍ତିବାସ. ମହାତ୍ମାରତ. ଆଦି ।] ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. ମରାସା Dying. [ଉ—ମଲୁ ନାହିଁ ତ ମଲ୍ଲପରି ଦେଲୁ ନାହିଁ । ଉଗ]

ମଲାପସାରକ—ସଂ.ବିଣ (ମଳ+ଅପ+ସ୍. ଷାଡୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ସାଫା
Malāpasāraka ମଳ (ମଇଳା, ପାପ ଇତ୍ୟାଦି) ଦୂର କରେ—(ମଲାପହ, ମଲାପସାର୍ତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Removing impurities [ମଲାପସାରକା, ମଲାପହା—ସ୍ତ୍ରୀ] or sin or stains.

ମଲାବରୋଧ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଳରୋଧ (ଦେଖ)
Malābarodha Malarodha (See).

ମଲାବରୋଧକ—ସଂ. ବିଣ—ମଳ ରୋଧକ (ଦେଖ)
Malābarodhaka Mala rodhaka (See)
(ମଲାବରୋଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମଲାବରୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଲା ବାନ୍ଧି ଶୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମଣ୍ଡଳ)—କୁଣ୍ଡଳଘର ଦେହକୁ
Malā bāndhi śoibā ଚକା କରି ଶୋଇବା (ଯଥା—ସାପ, କୁଣ୍ଡଳୀପାକିୟେ ଶୋୟା ଢେଲ୍ହୁଣୀ ପୋକ)—To lie coiled
चक्करदेकरसोना up (said of a snake etc).

ମଲ୍ଲ ମ(ମୁ)ର(ରୁ)କୁଟିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମୃତ+ମର୍କଟ)—ମୁରୁକୁଟିଆ
Malā ma(mu)r(ru)kuṭiā (ଦେଖ)—Murukuṭiā ରୋଗା, ମଡ଼ାରଆକାର दुबलावतला [See].

ମଲ୍ଲ ମର(ରୁ)ଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସତ୍ତତ୍ର)—ଅନାବୃଷ୍ଟିଜନିତ ଶସ୍ୟହାନି—
Malā mara(ru)ṛdi Failure of crops due to drought.
ଅକୋ (ଉ—×××ଆରୁ ମଲ୍ଲ ମରଡ଼ିରେ ଭାଇଆ ବାବଦକୁ ଛଡ଼ୁ ରୌଦ୍ରୀ ଖର୍ଚ୍ଚା×××ଫଜାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ମଲ୍ଲ ମର(ରୁ)ଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମୁରୁକୁଟିଆ (ଦେଖ)
Malā mara(ru)ṛdiā 1. Murukuṭiā (See)
ମରାରମତନ ୨ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପ୍ରପୀଡିତ—2. Famine-stricken.
रौंदीया ୩ । ଖାଇବା ପାଇଁ ନ ପାଇ ଶୀର୍ଣ୍ଣ; ଅନାହାରକ୍ଲିଷ୍ଟ—3. Hunger-stricken; famished.

ମଲାମଲା—ଦେ. ବିଣ—୧ । (ସଂ. ମଣ୍ଡଳ) ଚକ୍ରାକାର ବହୁଚଢ଼ା ସମନ୍ୱିତ
Malāmalā —1. In circles; in patches. ୨ । (ସଂ. ଚାକାଚାକା ମଳନ) ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ—2. Cloudy; overclouded.
चकेत्ता चकेत्ता [ଉ—ବଦନକୁ ମଲାମଲା ସ୍ୱଳ୍ପ ନର୍ମଲା, ନାଥ ବୋଲେ ପୁଣା ରେ । ସ୍ୱଇଚ୍ଛ ଶୁଚ୍ଛ ପଲା—ଓଜାବତନ ।]
ଦେ.ବ—ମଳା ମଳା;ଚକା ଚକା ଦାଗମାନ—Circular-patches. [ଯଥା—ତା ବଦ୍ଦଯାକ ସାରୁ ମଲା ମଲା ମାଡ଼ି ଗଲ୍ଲଣି ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଚକା ଚକା ଦାଗ ମାଡ଼ିବା ପ୍ରକାରେ—In circular patches.

ମଲାମଲି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଦଳନ, ମର୍ଦ୍ଦନ)—୧ । ବହୁବାର ମଳବା
Malāmali କ୍ରିୟା; ଦଳାଦଳି;ଘଷାଘଷି—1. Act of trampling; crushing or rubbing. ୨ । ବହୁଶଃ
दलामला ମଲାମଲି ଖୋସାମଦ—2. Much flattering.

ମଲ୍ଲ ମାଇଲ କାଳ—ଦେ. ବ ଅତି ସଙ୍କଟମୟ ସମୟ; ଯେଉଁ ସମୟରେ
Malā māila kāla ଲୋକେ ବ୍ୟାଧି ଓ ଉପବାସରୁ ମରୁଥାଆନ୍ତି--ଆକାଳ A time of great distress; a time of high
अकाल mortality (due to famine, pestilence contagionse disease war).

ମଲ୍ଲ ମୁର୍ଦ୍ଦାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପରି ଅତି ଶୀଣ—
Malā murddāriā Emaciated and lean like
मरकुटे ମଡାସା a corps..

ମଲାୟନ—ସଂ· ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମଳ+ଅୟନ)—ପେଟ ମଧ୍ୟରୁ
Malāyana ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରକୁ ମଳ ଅସିବାର ବାଟ—The rectum (M. W).

ମଲ୍ଲର—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଲ୍ଲାର)—ମଲ୍ଲାର (ଦେଖ)
Malāra Mallāra (See)

ମଲାଶୁ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ମାତୁଲ ଓ ଶ୍ୱଶୁ)—ମାଇଁଆଶୁ; ଅପଣା
Malāśāśu ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମାଇଁ—The maternal
ମାମାଶାଶୁଡ଼ୀ, ମାସଶାଶୁଡ଼ୀ मामीशास uncle's wife of one's husband or wife.

ମଲାଶୁର—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ ମାତୁଲ + ଶ୍ୱଶୁର)—ଅପଣା ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା
Malāśura ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମାମୁ—The maternal uncle of
ମାମାଶଶୁର मामाससुर one's husband or wife.
(ମଲାଶଶୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଲ୍ଲ ସାପ—ଦେ. ବ—୧ । ମୃତ ସର୍ପ—1. A dead snake. ୨ ।
Malā sāpa (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଲୋକ—2. (figura-
ମରା ସାପ मरा साप tive) One who is not useful in any way.

ମଲ୍ଲ ସାପ ବେକରେ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—
Malā sāpa bekare pakā(ke)ibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମରାସାପ ଗଳାୟ ଫେଲା ଅପମାନ ଦେବା—(figurative)
मडा साप गलामे डालना To insult a person.

ମଲ୍ଲ ସାପ ବେକରେ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. ଉକ୍ତ—୧ । ଅକର୍ମଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Malā sāpa bekare bāndhibā ଉରଣ ପୋଷଣ ଭାର ଗ୍ରହଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରା ସାପ ଗଳାୟ ବାଁଧ। **मडा साप गलामे बाँधना** କରିବା—ମଲ୍ଲ ସାଥ ବେକରେ ଗୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା ମଲ୍ଲ ସାଥ ବେକରେ ଲଦିବା } ଅନ୍ୟରୂପ To undertake the maintenance of a lazy person. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭରଣ ପୋଷଣର ଭାର ଅର୍ପଣ କରିବା—2. To lay upon another the burden of maintaining a useless person. ୩ । ନିଜର ବାଲୁତ ବିଧବା ଓ ଅପୁତ୍ର କନ୍ୟାର ବା ଅପୁତ୍ର ବଧୂର ଭରଣ ପୋଷଣ ଭାର ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଗ୍ରହଣ କରିବା—3. To be burdened with the duty of maintaining one's child-widow-daughter or issueless daughter-in-law.

ମଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଳ)—୧ । ଗାତ୍ର ମଳ; ଦେହ ଉପରେ Mali ଜମିଥିବା ମଇଳାର ସ୍ତର—1 A layer of dirt on the body. [ଉ—ଜଳେ ସ୍ନାନ କଲେ ଦେହୁ ମଳ ଗୁଡ଼ୁଯାଏ—**मल** ब्राह्मी,ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।] ୨ । ମଇଳା—2. Filth. ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମଳନ)—ମଳନ; ମଳଯୁକ୍ତ—Dirty; filthy.

ମଲ୍ଲି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଲ୍ଲି)—୧ । ମଲ୍ଲୀଫୁଲ—1. Jasminum Mali Samback (Kirtikar); jasmine. ୨ । ମଲ୍ଲୀନାମ୍ନୀ ବେଲ୍, ମଲ୍ଲିକା ଫୁଲ ଝୀର ଡାକନାମ—2. Name for calling **चम्बा; मुग्रा; वेला** a woman named Malli. ଦେ. ଅ—(ମଲ୍ଲ ମଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମରିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ମଲୁ ମଲୁମ **मरगये** ଭୂତକାଳର ଆକାର; ଅବମୃତରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) —୧ । (ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କ) ବର୍ଣ୍ଣିତ କାମକ୍ରୀଡ଼ା କାଳରେ ରସିକାର ମୁଖରୁ ବାରଂବାର ନିଃସୃତ ବାକ୍ୟ—1. An expression said to repeatedly issue from the mouth of a young woman during coition. (ଉ—ହାଁ ହାଁ ନୁ ନୁ ନା ନା ମଲ୍ଲ ଇଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକୁ କସ ଭୁଲାଇବ । ରଞ୍ଜ ପ୍ରେମସୁଧାକର ।) ୨ । ପୀଡ଼ା-ସୂଚକ ଆର୍ତ୍ତ ଧ୍ୱନି—2. (interjection) Oh ! I am dying. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଳ ସ୍ଥାନରେ ଳ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ମଳ; ମଇଳ—Dirt.

ମଲିଆ(ହା)—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମଳିନ)—ମଳଯୁକ୍ତ; ମଇଳା—Maliā(hā) Dirty; filthy. ମୟଲା (ଉ—ସେଲଟ ଗ୍ରାଏକ ବଣେ ନୁଦର ମଲିଆ । ଗ୍ରାଚା ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।) **मैला**

ମଲିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍କଳେଶ୍ୱର ନକ୍ଷତ୍ରସ୍ଥ କପିଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ମାଳ ସେବକ—1. The flower supplying Sebakas of the Śiba at Kapileśwara (near Bhubaneśwara). ୨ । ପାଣିର ସୋଢ଼—2. A marsh; a long strip of water; a long fen. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. ପୁଂ—ପିଙ୍ଗଳ ଚକ୍ଷୁ ଓ ଟାମ୍ବୁ ବର୍ଣ୍ଣ କେଶ ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—A person with brown eyes and reddish hair. **मलिआ; जला; दलदल**

ମଲକ—ଦେ. ବ (ସ. ମହ୍ନକ, ମହ୍ନିକ=ଅନ୍ତଃପୁର ରକ୍ଷକ)—Malika ୧ । ଚଉଦାର ବା କଣ୍ଡରମାନଙ୍କ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ପଦବୀ—1. The family title of Kaṇḍarās (a low caste of hereditary watchm (ଉ—ଧୋବା-ମଲକ; ସଙ୍ଗାଲ କରୁଛୁ ଝିଅ ଜଲକ । ଛଗ ।) ୨ । (ସ. **मालिक; मलिक** ମଲକ=ରକ୍ଷା—M.W) ଗ୍ରାମର ଅଧିକାରୀ;ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. The headman of a village. ୩ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ—3. A family-title of Śūdras.

ମଲି(ଲ୍ଲି) କଢ଼ି(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ (ସ. ମଲ୍ଲୀ ବା ମଲ୍ଲିକା ଓ କଳି)—Mali(lli) kaṛdhi(ṛdhi) ୧ । ମଲ୍ଲୀଫୁଲ କଢ଼ିପର ଗୋଟିଏ [ମଲ୍ଲିକାକଢ଼ି(ଡ଼ି)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗୋଟିକଆ ରୂପାର ବା ସୁନାର ମଲ୍ଲିକାକୁଁଡ଼ି ଗୋଲକ ମାଳରୂପେ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ଅଳଙ୍କାର (ଏହା **वेलाकीकुँढी** ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଜୁଡ଼ାରେ ଗୁନ୍ଥିଆ ଯାଏ)—1, A string of gold or silver balls resembling Jasmine-buds and used as a tape (tied round the वेलाकली chignon). ୨ । ମଲ୍ଲୀପୁଷ୍ପର କଳି—2. Jasmine-bud. ୩ । ଉଲ କାନର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—3. An ornament for the lower part of the ear. (ଉ—କେ ବୋଲେ ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମଲ୍ଲୀକଢ଼ି ନୋହେ, ଶୋଇଛୁ ଚନ୍ଦ୍ର କଣ୍ଠିଘାଣଳା ଶେଯେ ସ୍ନେହେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ମଲ(ଲି)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି)—ଦେ. ବ —ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁଆ ଡଙ୍ଗା—Mali(li)ṅga(ṅgi) A kind of narrow country boat or canoe. ବାଲାମ **डकठकिआनाव; मल्हनी**

ମଲ ଚମ—ଦେ. ବ (ସ. ମଳ + ଚର୍ମ —ମନୁଷ୍ୟର ଦେହର ଉପରେ Mali chama ଥିବା ଖୁବ୍ ପତଳା ଚମ (ଯାହା ଉପରେ ଦେହର ମରାମାସ ମଳ ବସିଯାଏ)—The epidermis; cuticle; **पोस्तीन; उपरकीखाल** scarf skin; the thin outer layer of skin. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟ ଦେହର ଅସଲ ଚମଡ଼ା ଉପରେ ଏକ ପରସ୍ତ ଖୁବ୍ ପତଳା 'ମଳଚମ' ଅଛି । ସେ ମଳଚମ ଉଠିଗଲେ କଷ୍ଟ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ମଳଚମ କ୍ରମଶଃ ଦେହରୁ କାଢ଼ି ହଉ ଗୁଡ଼ୁଥାଏ ଓ ନୂଆ ଚମ କାଁଉଳିଥାଏ ।]

ମଳ ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି.—ଦେହରୁ ବା ବସ୍ତୁରୁ ମଳ ସଫା Mali chhaṛdā(ṛde)ibā କରିବା—To cleanse or ମଳାତୋଳା remove dirt from the body or from **मैलछुडाना** anything.

ମଳ ଗୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ଜମିଥିବା ମଳ Mali chhāṛdibā ପରିଷ୍କାର ଦେବା—The cleansing ମୟଲାଛାଡ଼ା or removal of dirt from a thing **मैलछुटना** ଦେ. କି—ନିଜ ଦେହର ମଳ ତ୍ୟାଗ କରିବା—To part with the dirt of one's body. [ଦ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛ କୃପଣ ଲୋକକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସେ ଏଡ଼େ କାଞ୍ଜି ଯେ, ତା ଦେହରୁ ଝଡ଼େ ମଳ ଶୁଖିବ କାହିଁ ।]

ମଳ(ଳ)ଛଥା—ଦେ. ବ୍ୟ. ସୁଂ (ସଂ. ମ୍ଲେଚ୍ଛ)—୧ । ଅଶୁଦ୍ଧସ୍ପୃ ମଳଯୁକ୍ତ; Mali(la)chhiṅ ମଇଳା—1. Dirty; filthy ୨ । ଯେଉଁ ମଇଳା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦ ମଳଯୁକ୍ତ—2. (a person) **मलेछा** With dirty body and clothes. ୩ । ଅତି ମଳ(ଳ)ଟେଇ / ମଳ(ଳ)ଟୁଆ } ସ୍ତ୍ରୀ କୃପଣ—3. Very niggardly. ୪ । ଅପରିଷ୍କୃତ (ବସ୍ତ୍ର)—4. Soiled or unclean (cloth).

ମଳଣ—ଗ୍ରା. ବ୍ୟ (ସଂ. ମଳନ)—ମଳନ (ଦେଶ) Malina ମଳିନ **मलिन** Malina [See].

ମଲ୍ଦା—ଦୈଦେ. ବ (ଫା. ମଲ୍ଦାଦ୍; ଭୁଲ. ସଂ. ମର୍ଦ୍ଦିତ ଓ ମଳତ)—Malidā ଚାଶୀର ଦେଶ ନିର୍ମିତ ମେଷ ଲୋମର ବସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—ମଲୀଦା Felt. [ଦ୍ର—ଏ ଲୁଗା ବୁଣାଯିବା ପରେ ଏହାକୁ ଦଲମଳ **मलीदा** ଘନ ଓ କୋମଳ କରାଯାଏ—ହି. ଶ ।]

ମଳ ଧୂଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଳ ଓ ଧୂଳ)—୧ । ଧୂଳମଳ; ମଳ ଓ Mali dhūli ଧୂଳ—1. Dirt and dust. ୨ । ମଇଳ—ଧୂଳାମଳା 2. Filth; dirt. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଛଳେ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ- **मैलऔरधूली, मैलापन** 3. The slightest doubt; any particle of doubt. (ଯଥା—ତା କଥାରେ ମଳ ଧୂଳ କାହିଁ ।)

ମଳନ—ସ. ବ୍ୟ (ମଳ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ)—୧ । ମଳଯୁକ୍ତ; Malina ମଇଳା; ମଳଆ—1. Filthy; dirty; foul. (ମଳନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଵବର୍ଣ୍ଣ; ମ୍ଳାନ; ଡେଜୋହୀନ; ଫଟା— 2. Pale; yan. (ଦ୍ର—ବ୍ୟୋମକେଶ ଆକାଶର, ମଳନ ପୃଷ୍ଠ ନକର, ଖସି ପଡ଼ୁଥର ସର୍ତ୍ତ ବଣି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷବଳାସ ।) ୩ । ଦୂଷିତ; କଳଙ୍କିତ— 3. Stained; corrupted; spoiled. ୪ । ପାପ- ଯୁକ୍ତ; ପାପୀ—4. Sinful; sinning. ୫ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ- ବିଶିଷ୍ଟ—5. Black, ୬ । ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କ୍ରିୟା ତ୍ୟାଗୀ—6. One who has forsaken the performance of the prescribed daily rites. ସ. ବ—୧ । କଳଙ୍କ-1. Stain. ୨ । ପାପ—2. Sin. ୩ । ପାଶୁପତ; ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ସାଧୁ, ଯେଉଁମାନେ ମଳଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି—3. A class of anchorites who wear dirty cloth. ୪ । ଘୋଳ ଦହ(ହି. ଶ)-4. Churned sour milk. ୫ । କୃଷ୍ଣାଗୁରୁ (ହି. ଶ)—5. Black agallochium. ୬ । ତାଜା ଗାଈଦୁଧ (ହି. ଶ)— 6. Fresh cow's milk. ୭ । ହଂସ (ହି. ଶ)— 7. Swan. ୮ । ବେଣ୍ଟ (ହି. ଶ)—8. Handle of a weapon. ୯ । ଦୋଷ (ହି. ଶ)—9. Defect; blemish. ୧୦ । ରହର ଫକା ରଙ୍ଗ ଓ ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦୋଷ (ହି. ଶ)—10. Paleness and smokiness of gems. ଦେ. ବ—ମ୍ଳାନ ଭାବ; ମଳନତା—Paleness. (ଭ୍ର—ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରାସ୍ଥ ହୋଇ ଭୂମି ଜାରଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣୀୟ ଦେଖାଯିବା ହେତୁ ସଙ୍ଗ ମନ, ସହ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପର ଗ୍ରାମର ମଳନ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।)

ମଳନତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ମଳନ+ତା, ତ୍ୱ)—ମାଳନ୍ୟ; ମ୍ଳାନତା— Malinatā(twa) Filthiness; paleness.

ମଳନ ବଦନ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ମ୍ଳାନ ମୁଖ—1. Pale Malina badana face; sad face. ୨ । କୃଷ୍ଣ ମୁଖ— (ମଳନ ମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Black face. ୩ । ମଳ ଯୁକ୍ତ ମଳନ ବଦନା / ମଳନ ମୁଖୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖ—3. Unclean or filthy face, ୪ । (ବଭ୍ରୁବ୍ରୀହି)ବାନର; ଧୋଡ଼ାମୁହାଁ ବାନ୍ଦର— 4. The black-faced monkey. ୫ । ପ୍ରେତ— 5. Goblin; ghost. ୬ । ଅଗ୍ନି—6. Fire. ୭ । ବଳଦର ଲାଞ୍ଜଗୁଡ଼—7. The tail of a bullock. ସ. ବହ. ସୁଂ (ବଭ୍ରୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମ୍ଳାନମୁଖଯୁକ୍ତ— 1. Pale-faced. ୨ । କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଯୁକ୍ତ—2. Black-faced. ୩ । ଯାହାର ମୁଖ ମଳଯୁକ୍ତ—3. Having a dirty face. ୪ । କ୍ରୂର; ଖଳ (ହି. ଶ)— 4. Wicked; wanton.

ମଳନ ବସନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମଳଆ ଲୁଗା— Malina basana Dirty cloth. (ମଳନ ବସନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବହ ସୁଂ(ବଭ୍ରୁବ୍ରୀହି)—ମଳନ ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ— Wearing soiled cloth.

ମଳନ ବାସଃ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମିଳନ+ବାସସ୍)—ମଇଳା ଲୁଗା— Malina bāsaḥ Soiled cloth.

ମଳନ ବାସାଃ—ସ. ବହ. ସୁଂ (ବଭ୍ରୁବ୍ରୀହି; ମଳନ+ବାସସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମଳନ ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ—Wearing a Malina bāsāḥ soiled cloth.

ମଳନା—ସ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଳନ+ଆ)—ମଳନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ— Malinā Feminine of Malina.

ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—1. Menstruated woman. ୨ । ନାଲି ଶୁଣ୍ଠ; କନ (ହି·ଶ)— 2. Red sugar. ୩ । ଭେଣ୍ଟା ବାଇଗଣ (ହି· ଶ)— 3. Solanum Nigrum,

ମଳନାମ୍ବୁ—ସ· ବ. (କର୍ମଧା)—ମସୀ; କାଳି— Malināmbu Ink.

ମଳନିମା—ସ. ବ (ମଳନ+ଭାବାର୍ଥେ. ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Malinimā ମଳନତା (ଦେଶ)—Malinatā (See)

ମଳନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଳ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ— Malinī A woman in her menses. (ମଳଷ୍ଟା, ମଳୀଯୂସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଲ୍(ଲି) ଫୁଲ—ଦେ. ବ—୧ । ମଲ୍ଲି ନାମକ ଗଛର ଫୁଲ—1. Flower Mali(lli) phula of Jasmine. ୨ । (ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ) ମୁଣ୍ଡର ବେଳ ଫୁଲ ଜୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା ମଲ୍ଲି ଫୁଲ ଅଳଙ୍କାରର ଗୁନାର ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଲା ଫୁଲ ରୂପାର ଫୁଲ ବା ଅଳଙ୍କାର—2. Gold or silver ornaments resembling Malli flowers worn on the chignon.

ମଲବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମର୍ଦ୍ ବା ମୃଦ୍ ଧାତୁ; ଯା. ମଉଡ଼)—Malibā ୧ । ଚଟବା; ଦଳବା; ମର୍ଦ୍ଦବା—1. To thresh; ମଳା to crush. ୨ । ଘଷିବା—2. To rub. ଏ—**ରୋଁଦନା, ମଲନା** କମ୍ବୁ କଣ୍ଠୀ ବାହୁ·ରୁନ୍ଧ କଣ୍ଠେ କଣ୍ଠେ କରେ ନେତ୍ର-ଯୁଗ ମଳ । (ରଘାନାଥ ଘାଙ୍ଗଡା ।) ୩ । ଚପିବା—3, To press. ୪ । ମାଡ଼ବା—4. To scour. (ଯଥା—ବାସନ ମଳବା ।) ୫ । ଲୁଗାରେ ବା ହାତରେ ଲୋଭକ ଯୁକ୍ତ ବା ନଦ୍ରାଯୁକ୍ତ ଆଖିକୁ ଦଳବା—5 To wipe or rub off the tears or sleepiness from (the eyes).

ମଳବା ମଚକବା—ଦେ. କ୍ରି (ଏକାର୍ଥ ସଦ୍ଭରତ)—ମଲାମଳ କରବା; Malibā machakibā ଚୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦଳବା—To crush. (ମଳବା ଚକଟବା, ମଳବା ମକଚବା, ମଳବା ଦଳବା, ମଳବା ମର୍ଦ୍ଦିବା ଦଳାମଲା **ମଲନା ମସକନା** —ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଳ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବି. (ସ. ମଳନ+ମୁଣ୍ଡ)—୧ । ମଳଯୁକ୍ତ ମସୃକ; Mali munda ମଳମୟ ମସୃକ—1 Filthy head. ୨ । ମଳ-ମୟଳା ମାଥା ଯୁକ୍ତ କେଶ ଥିବା ମୁଣ୍ଡ—2. A head with **ମୈଳା ଶିର** dirty hair. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଟ୍ଟ ଗରିବ ବ୍ୟକ୍ତି—3. (figurative) Indigent person.

ମଳ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ଅପରିଷ୍କୃତଦେହ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Mali munḍā 1. Unclean (person); nasty or (ମଳ ମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) filthy. ୨ । ଅପରିଷ୍କୃତ କେଶ (ବ୍ୟକ୍ତି) (ମଳ ମୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. (a person) With uncleansed **ଗରୀବ** or filthy hair. ୩ । ଅଟ୍ଟ କୃପଣ—3. Very **ଦୁଃଖିଆ** miserly. ୪ । ଅଟ୍ଟ ଗରିବ—4. Indigent.

ମଳମ୍ଲୁଚ—ସ. ବି (ମଳନ୍+ମ୍ଲୁଚ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) Mali mlucha ୧ । ମଳମାସ—1. Intercalary month ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ । ବାୟୁ—3. Air. ୪ । ଚୋର—4. Thief. ୫ । ପଞ୍ଚ ସଜ୍ଞକାରୀ ଗୃହସ୍ଥ (ହୁ. ଶ)— 5. A householder who regularly performs the daily offerings enjoined in the śastras.

ମଳିଷ୍ଠ—ସ ବିଣ (ମଳ+ଇଷ୍ଠ ଗାତିଶୟାର୍ଥେ)=୧ । ଅଟ୍ଟ ମଳଯୁକ୍ତ—Malishṭha 1. Very filthy. ୨ । ଅଟ୍ଟ ମଳନ—(ମଳିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମଳିଷ୍ଠତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Very pale.

ମଳୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ମଳ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ମଳଯୁକ୍ତ—Malī 1. Full of impurities; filthy; dirty. (ମଳିନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Black.

ମଳୀମସ—ସ. ବିଣ (ମଳ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଈମସ୍;ଈଷତ୍ଅର୍ଥ)—୧ । ମଳନ—Malīmasa 1. Pale. ୨ । ମଳ ଦଷ୍ଟ—2. Filthy; dirty; befouled. ସ. ବ—୧ । ଲୌହ—1. Iron. ୨ । ମଳମାସ—2. Intercalary month. ୩ । ପାପ (ହୁ. ଶ)—3. Sin.

ମଳୀଯାନ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ମଳ+ଗାତିଶୟାର୍ଥେ ଈୟସ୍; ୧ମା. ୧ବ.)-Malīyān ୧ । ଅଟ୍ଟ ବିବର୍ଣ୍ଣ—1. Very pale. ୨ । ଅଟ୍ଟ (ମଳୀଯସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମଳିଷ୍ଠ—2. Very filthy.

ମଳୁ—ଦେ. ବି—(ସ. ମଳ=ବାତ, ପିତ୍ତ ଓ କଫ)—୧ । ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ Malu ରୋଗୀ **ମରୀଜ** ବ୍ୟକ୍ତି; ରୋଗୀ—1. A sick person. [ଉ—ମଳୁ ଯଥା ଔଷଧ ନ ଖାଇଲ ଗାପେ, ଅମୃର ବଚନକୁ ନ ଘେନଲେ ଗପେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ.ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।] ୨ । ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A patient. [ଉ—ମଳୁ ଲୋଡ଼ିଥିଲ ଘଇଡ଼ଘାଣି, ବଇଦ ବୋଇଲ ଘି ଭୋଡ଼ାଣି । ଛଗ ।]

ମଳୁଆଣି —ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ଅ—ମଳ (ଦେଖ) Maluāṇi Malā (See)

ମଳୁକ—ସ. ବ—(ମଳ+ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଠାର୍ଥେ ଉକ)—୧ । ଉଦର; ପେଟ Maluka (ହୁ. ଶ)—1. Belly. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ପଶୁ—2. A kind of beast.

ମଳୁକୁ(ଖୁ)ଟି —ଦେ. ବ—ମଳକୁଟ (ଦେଖ) Maluku(khu)ṭi Malakuṭi (See)

ମଳୁଖ – ଦେ. ବ—(ଭୁଲନା କର ସ. ମକ୍ଷ=ନୈବେଦ୍ୟର ଅବ-Malukha ଶିଷ୍ଟାଂଶ)—୧ । ଖୁଦ ବଛ ଦୋଇଥିବା ମୋଟ ଗୋଟା ଚାଉଳ ଗୁଣ୍ଡ—1. Whole rice from amongst **ବଢିଆ ଚାଉଳ** which rice particles or broken rice have been sifted or picked out. ୨ । ଅଣ୍ଟାକୁ ଗୁଲୁଣିରେ ଚଲାଇବା ପରେ ଯେଉଁ ଭୁସି ଗୁଲୁଣିରେ ରହି ଯାଏ; ଗୋଇଡ଼—2, Refuse of flour left after being sifted in a sieve; bran. ୩ । କୁଟି ଧାନକୁ ଗୁଲୁଣିରେ ଚଲାଇ କୁଲାରେ ପାଛୁଡ଼ିବା ପରେ ଯେଉଁ ଗୋଟା ଗୁଣ୍ଡଳ ଓ ଚାଦା ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଧାନ ରହି ଯାଏ—The whole rice mixed with unhusked grains of paddy left in the winnowing fan after the fine rice is separated from them. [ଉ—ଅରୁଆ ଗୁଣ୍ଡଳରେ ମିଶି ଥିବା ଧାନମାନଙ୍କୁ ବାଛି ଦେଲେ ଯେଉଁ ଗୋଟା ଗୁଣ୍ଡଳମାନ ରହେ ତାହାକୁ ଅକ୍ଷତ କହନ୍ତି] ୪ । ମଣ୍ଡାପିଠା ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ କୁଟା ଯିବା ବଡ଼ର ଗୁଣ୍ଡଳର ଚୁନାକୁ କୁଲାରେ ପାଛୁଡିଲେ ଯେଉଁ ଶକଡ଼ ଅଂଶ ବାଦ ରହି ଯାଏ, (ଏହାକୁ ଚୁରା ମଳୁଖ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ।)—4. The unpowdered particles of rice which remain after winnowing the powder of moistened rice pounded for preparing Maṇḍā cake.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଲୁଖ ମାଳ(ଳି) —ଦେ. ବ—ମଲୁଖ ଗୁଡ଼ୁଳକୁ ସୂତାରେ ଫାସଦ୍ୱାର
Malukha māla(li) ବାନ୍ଧ ଉଥର କଗ୍ଧିବା ମାଳ ବା ହାର—
ଗୋଟା ଚାଲେର ମାଳା Garland made by stringing together grains of whole rice in nooses.
[ଦ୍ର—ଏହା ଦେବପ୍ରତିମାକୁ ଲଗା ଜଗ୍ଧାଏ ।]

ମଲୁ(ଲୁ)ଜ—ପ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—
Malu(lu)la A kind of cloth.

ମଲେଇ—ଦେ.ବ—୧ । ଗାଈର ବାଛୁଗ ମର ଗଲେ ତାକୁ ଲୁଣ ଚଟାଇ
Malei ବା ଅନ୍ୟ ଗାଈର ବାଛୁଗ ଲଗାଇ ତା ଠାରୁ ଦୁଧ ଦୁହିଁବା—
1. The act of milking a cow (whose calf is dead) by making it lick salt or by engaging another calf. ୨ । ମଲେଇ ଗାଈ (ଦେଶ)—2. Malei gāī (See) ୩ । ମରେଇ (ଦେଶ)—3. Marei (See). ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଗୋରୁ ମଇଁଷିଙ୍କ ଗୋବର ଓ ମୂତକୁ ବଲରେ ସାରରୂପେ ସଞ୍ଚାଦବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋରୁ ବା ମଇଁଷି ପଲକୁ ନେଇ ଖେତୁସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବଲରେ ରାତ୍ରରେ ଗଡ଼ଡ଼ ପକାଇବା—The system of confining or stalling a herd of cattle or buffaloes in a field for the night so that their dung and urine left in the field will act as manure. [ଦ୍ର—ଏଥିପାଇଁ ଖେତୁସ୍ୱାମୀ ଗଡ଼ଡ଼କୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ଦଅନ୍ତୁ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ ଓ ବଣ—ତଇଲା (ଦେଶ) —Tailā (See)

ମଲେଇ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା ବାଲ୍ଲଇ)— ସ୍ୱବଡ଼; ଘମାକୃତ ଦୁଧସର—
Malei ରାବଡ଼ି, ମାଲାଇ Milk made thick over fire;
मालाइ, मलाइ thickened cream.

ମଲେଇ ଗାଈ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗାଈର ବାଛୁଗ ମର ଯିବାରୁ ତାକୁ
Malei gāī ଲୁଣ ଚୁଟିବାକୁ ଦେଇ ଅଥବା ତା ଠାରେ ଅନ୍ୟ
विना वाछडकी गाय ଗାଈର ବାଛୁଗ ଲଗାଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୁଧ ଦୁହାଁଯାଏ—A cow milched by making her lick salt when her calf is dead or by employing another cow's calf to suck, to induce her to give milk.

ମଲେଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମୃଦ ଧାତୁ=ମର୍ଦ୍ଦନ; ସଂ. ଦଲ. ଧାତୁ;
Maleibā ଦଳନ)—୧ । ମଳବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
ମଳାନ ଦଳାନ 1. Causative of Malibā. ୨ । ମୃଦବସ୍ତୁ
मलवाना ଗାଈକୁ ଲୁଣ ପ୍ରଭୃତି ଚୁଟିବାକୁ ଦେଇ ବା ଅନ୍ୟ ବାଛୁର ଲଗାଇ ତା ଠାରୁ ଦୁଧ ଦୁହିଁବା—2. To milk a cow whose calf is dead, by giving her a lump of salt to lick or by engaging another calf to suck.

ମଲ୍ଲି (ଧାତୁ) —ସ—୧ । ଧାରଣ କରିବା—1. To hold. ୨ ।
Mall (root) ପିନ୍ଧିବା—2. To wear; to put on.

ମଲ୍ଲ—ସଂ. ବ (ମଲ୍ଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବାହୁଯୋଦ୍ଧା; ମାଲ;
Malla ପହଲ୍ୱାନ୍; ଯେ କୁସ୍ତି ବା କସରତ୍ କରେ—1. A wrestler; an athlete; a boxer. ୨ । କପୋଳ; ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳ; ଗାଲ—2. Cheek; the cheek and temple (Apte). ୩ । ମାଳା—3. Wreath; necklace; garland. ୪ । ପାନପାତ୍ର—4. A drinking vessel; cup (Apte). ୫ । ମଲ୍ଲଭୂ; ମାଲବାର ଦେଶ—5. The Mālabāra country. ୬ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ—6 Name of a mixed caste born of an outcaste Kshatriya by a Kshatriya woman. [ଦ୍ର—ମଲ୍ଲ ନାମକ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିର ନାମ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଦେଶର ଓ ରାଜାଙ୍କର ନାମ ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମନୁସଂହିତାରେ (୧୦।୨୨)ରେ ମଲ୍ଲ ଜାତି ବ୍ରାତ୍ୟ ବା ସଂସ୍କାରଚ୍ୟୁତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପରେ ମଲ୍ଲ ଜାତି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରଥିବା ବିଷୟ ଚିନି ପିଟକରେ ମିଳେ । ଏମାନେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧରେ ଖୁବ୍ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧକୁ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ କୋଲ୍ଲା-ଯାଏ । ମଲ୍ଲମାନେ ଶସ୍ତ୍ରଜୀବୀ, ଦୁଃଖାସକ୍ତ, ପାନାସକ୍ତ ଓ ରଜୋଗୁଣ ପ୍ରଧାନ ଥିବା ମନୁ ସ୍ମୃତି (୧୦।୬୫)ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମୁଲତାନ (ମଲ୍ଲସ୍ଥାନ), ମଲବାର, ମାଲବ ଆଦି ସ୍ଥାନର ନାମରୁ ସେଠାରେ ମଲ୍ଲମାନେ ପୂର୍ବେ ବାସ କରୁଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣରେ ମଲ୍ଲ ଜାତିକୁ ଲେଠପଡା ଓ ଗୋବସ୍ତମାଡା ଓ ପରାଶର ସ୍ମୃତିରେ କୁନ୍ଦକାର ପିଢା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବାସ୍ତ ମାଡାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତି ବୋଲ୍ଲ ସାଇଅଛି ।] ୭ । ନୈବେଦ୍ୟର ଅବ-ଶିଷ୍ଟାଂଶ—7. The remnant of an oblation (Apte). ୮ । ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—8 A kind of fish. ୯ । ବଗ୍ଧଦେଶ ଜନପଦସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ (ହି. ଶ)—9. Name of an ancient country. ୧୦ । ଦୀପ (ହି. ଶ)—10. Lamp. ବି. ବଣ— ୧ । ବଳଷ୍ଠ—1. Strong; robust. ୨ । ଉତ୍ତମ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Good; excellent. ଦେ. ବ (ସଂ.
मल कांडा ବଳଯୁ)—୧ । ମଲ (ଦେଶ)—1. Mala (See) ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରାବଲୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଲ୍ଲ—2. Gobarddhana Malla, the husband of Chandrāballī. [ଦ୍ର—ଚଳଚଳେ ବଦନ ମିଳଲେ ସାଇଁ ମଲ୍ଲ ନଗର—ଅଉମନ୍ୟ ବଦବ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ମଲ୍ଲକ—ସଂ. ବ (ମଲ୍ଲ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ଦୀପ (ହି. ଶ)—
Mallaka 1. A lamp vessel (Apte). ୨ । ଦୀପରୁଖା; ଦୀପବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—2. A lampstand (Apte). ୩ । ନଡ଼ିଆ ସଢ଼େଇରେ ନର୍ମିତ ପାତ୍ର (ହି. ଶ)—3. A cup made out of cocoanut shell (Apte). ୪ । ଦାନ୍ତ (ହି. ଶ)—4. Tooth.

Digitized by srujanika@gmail.com

୫ । ପାତ୍ର; ବାସନ (ହି. ଶ)—5. Cup; utensil. ୬ । ଡବାର ସମ୍ପୁଟ (ହି. ଶ)—6. The lid of a box or case. ୭ । ଏକପ୍ରକାର ମଲ୍ଲୀଫୁଲ—7. A kind of jasmine.

ମଲ୍ଲ କ୍ରୀଡ଼ା—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମଲ୍ଲମାନଙ୍କର କୁସ୍ତି ଖେଳ—Malla krīrdā 1. Athletic feats. ୨ । ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ—2. Wrestling; boxing.

ମଲ୍ଲଜ—ସ. ବ (ମଲ୍ଲ = ମାଲବାର ଦେଶ + ଜନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Mallaja ଜଳା ମରଚ; ଗୋଲ ମରଚ (ହି· ଶବ୍ଦସାଗର)—Black pepper.

ମଲ୍ଲ ନାଗ—ସ. ବ (ମଲ୍ଲ = ବଳଷ୍ଠ + ନାଗ = ହାତୀ) —୧ । ବୀର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ; Malla nāga ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତୀ—1. The elephant of Indra. ୨ । ବାତ୍ସ୍ୟାୟନ ଋତସୂତ୍ର ରଚୟିତା ବାତ୍ସ୍ୟାୟନ ମୁନି—2. A name of sage Bātsyāyana ୩ । ରଣ· ହସ୍ତୀ—3. An elephant used in war. ୪ । ପତ୍ରବାହକ—4. Letter-carrier.

ମଲ୍ଲ ବଦ୍ୟା—ଦେ. ବ—କୁସ୍ତି ବଦ୍ୟା; କସରତ—Malla bidyā The art of wrestling; gymnastics.

ମଲ୍ଲଭୂ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରଣଭୂମି—1. Battlefield. Malla bhū (Apte). ୨ । ମଲ୍ଲମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳ ବା (ମଲ୍ଲ ଭୂମି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଖଡ଼ା; ବ୍ୟାୟାମଶାଳା (ହି. ଶ)—2. A place where athletes exercise wrestling; gymnasium. ୩ । ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ାର ରଙ୍ଗଭୂମି—3. An arena for wrestling; wrestling ground. ୪ । ମାଲବାର (ଦେଶ)—4. Mālabāra (See) ୫ । ମାଲଭୂମ; ବଙ୍ଗର ବାଙ୍କୁଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଷ୍ଣୁପୁର ଅଞ୍ଚଳ—5. A tract of country (modern Bishṇupur in the district Bankurā).

ମଲ୍ଲ ଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦୁଇ ଜଣ ମାଲଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲଢ଼ା-Malla juddha ଲଢ଼ି; ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧ—A wrestling match; a boxing contest. (ଉ—ଏ ବାହାରେ ତ ମଲ୍ଲ ଯୁଦ୍ଧ ମୁଁ ଜାଣଇଁ, କରକର ଘର ଦେଶ ମୋ ବାହୁ ଦୁଇ । କୃତ୍ତିବାସ. ମହାରାଜଭ. ବର୍ତ୍ତ ।)

ମଲ୍ଲ ଯୋଦ୍ଧା—ସ. ବ—ଯେଉଁ ମଲ୍ଲ ଅନ୍ୟ ମଲ୍ଲ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରେ—Malla joddhā A wrestler; a boxer; a pugilist.

ମଲ୍ଲଶାଳା—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଲ୍ଲଭୂମି; ଆଖଡ଼ା (ହି. ଶ)—Mallaśālā Gymnasium.

ମଲ୍ଲା—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ମଲ୍ଲ + ଆ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାସ୍ତ୍ର—1. A Mallā woman (Apte). ୨ । ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—2. The Arabian Jasmine (Apte). ୩ । ଦେହରେ ସୁବାସ ଚନ୍ଦନ ଓ ଲେପ ଆଦି ଲଗାଇବା—3. Decorating the person with cosmetics or coloured unguents (Apte). ୪ । ଲତା ବର୍ଗୀୟ; ପତ୍ରବହ୍ନୀ (ହି. ଶ)—4. A kind of leafy creeper.

ମଲ୍ଲା, ମଲ୍ଲା ମଲ୍ଲାହ ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମଲ୍ଲାହ୍ = ନାବିକ)—ମଲ୍ଲା; ନୌବାହକ ଜାତିବିଶେଷ; ନାବିକ; ମାଝୀ—A caste of boatmen or sailors. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ମାଛ ମାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମଲ୍ଲାମାନେ ମାଛ ମାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମଲ୍ଲାମାନେ କେବଳ ନୌକା ବୁହାନ୍ତି । କେଉଟ୍ଟୁଣୀମାନେ ପିଉଳ ଖଡ଼ୁ ପିନ୍ଧନ୍ତି ଓ ଗୁଣାବସଣୀ ଆଦ ପିନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ । ମଲ୍ଲା-ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପିତ୍ତଳ ଖୁଡ଼ୁ ପିନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ନାକରେ ଗୁଣାବସଣୀ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ମଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ଗୋତ୍ର ଭରଦ୍ୱାଜ ଓ ନାଗସ । ମନୁସଂହିତା ୧୦ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସଙ୍କର ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଲ୍ଲ ନାମକ ଯେଉଁ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ସେ ବ୍ରାତ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି (୧୦।୨୨), । ମଲ୍ଲାମାନେ ସମ୍ଭବତଃ ଉକ୍ତ 'ମଲ୍ଲ'ଙ୍କ ବଂଶଧର ହୁଅନ୍ତି । ପଶ୍ଚାତ୍ତାପରେ ନୌକା ଚାଳନ ମଲ୍ଲର କର୍ମ ଥିବାରୁ 'ମଲ୍ଲ' ଶବ୍ଦରୁ ଏହ ମଲ୍ଲା ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବ । ମନୁ ୧୦।୫୪ ଅନୁସାରେ ନିଷାଦ (ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ) ପୁରୁଷ ଓ ଅୟୋଗବା (କାଷ୍ଠ ଚ୍ଛେଦକ ଓ ଚର୍ମକ) ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭରୁ ନୌକର୍ମଜୀବୀ ମାର୍ଗବ ଓ ଦାସ ଜାତି ବା କୈବର୍ତ୍ତ ଜାତି ଉତ୍ପନ୍ନ (ମନୁ ୧୦।୪୮); କିନ୍ତୁ ମଲ୍ଲାମାନେ ମାଛ ନ ମାରିବା ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ ପିତା ଔରସ ବୋଲି ବୋଲାଯାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । କେଉଟ୍ଟଙ୍କ ସନ୍ତୁକ ଜାଲ ବୁଣା କାଠି ବା ସଡ଼ଙ୍ଗ; କିନ୍ତୁ ମଲ୍ଲାଙ୍କ ସନ୍ତୁକ ଛଙ୍ଗାର ମଙ୍ଗଧର୍ । ସମାଜରେ ମଲ୍ଲାମାନଙ୍କ ଆସନ କେଉଟ୍ଟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଓ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଲ୍ଲାଙ୍କର ପୁରୋହିତ ଓ ଗୁରୁ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ କେଉଟ୍ଟଙ୍କ ପୌରୋହିତ୍ୟ କେଉଟ୍ଟ ଜାତୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ପୁରୋହିତ ମଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡା ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଟନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ, ଲଙ୍ଗଳୀ ଓ ସାରଳା ଆଦିଙ୍କ ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରାରେ ସନକଦ୍ୱାର · ଗୃହ ବୁହାଇବା ଅଧିକାର ମଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ଅଛି; କିନ୍ତୁ କେଉଟ୍ଟମାନଙ୍କର ଏପରି ସନନ୍ଦ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ବାଇଶି ପାହାଚରେ ଯେଉଁ ପାହାଚଟି (୩ୟ ବା ୪ର୍ଥ) ମାଳଡ଼ା ପଥରରେ ତିଆରି ସେ ପାହାଚରେ ମଲ୍ଲାମାନଙ୍କର କୌଳିକ ଅଧିକାର ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୁରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘର ପାଖେ 'ମଲ୍ଲଇମଠ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ମଠ ଏମାନଙ୍କର ଅଛି ଓ ସେଥିରେ ଥିବା ମଲ୍ଲା ଜାତିର ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପାଇଁ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରୁ ଅଲଡ଼ା ଖଞ୍ଜାଥୁଲ୍ଲା ବୋଲି ବୁଢ଼ାମାନେ କହନ୍ତି ।]

ମଲ୍ଲାର—ସ. ବ (ମଲ୍ଲ + ରୁ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; + ଣ)—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ ବିଶେଷ—A musical-Mallāra air. [ଦ୍ର—କେହି କେହି ସଙ୍ଗୀତାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏହାକୁ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଧାନ ୬ ରାଗ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଓ କେହି କେହି ଏହାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଦୋଲ ବା ମେଘ ବା ବସନ୍ତଋତୁର ରାଗିଣୀ ବୋଲି କହୁ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ବର୍ଷା ଋତୁରେ ରାତ୍ରର ୨ୟ ପ୍ରହରରେ ଗେୟ । ବେଲ୍ଲବଳୀ, ପୂରଘା, କାନଡ଼ୀ, ମାଧବ, କୋଡ଼ା, କୋଦରକାନ୍ତୁ ଏଥିର ରାଗିଣୀ ବୋଲି କେହୁ କେହୁ କହୁଅଛନ୍ତି । କେହୁ କେହୁ ଏହାକୁ ମେଘ ରାଗର ପୁତ୍ର ବୋଲି କହୁଅଛନ୍ତି; (ହୃ.ଶ) । ରାଗ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ଦେ. ବ—ଦେଶ ବିଶେଷ—The name of a country (in ancient India). (ବୃ—ମଲ୍ଲାରେ ମଲ୍ଲରସମ ଦେଲେ ସୁନଘ୍ନ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାଖ୍ୟ ।)

ମଲ୍ଲାସ୍ତ——ଫ. ବ—(ମଲ୍ଲାର+ଅ)—୧ । ମଲ୍ଲାର ରାଗ—1. Mallāri Name of an air in music. ୨ । ବସନ୍ତ ରାଗର ଓ ମଲାନ୍ତରରେ ମେଘ ରାଗର ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ (ହୃ.ଶ) 2. Name of a secondary musical air.

ମଲ୍ଲି(ଲ୍ଲୀ)—ଫ. ବ—(ମଲ୍ଲ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ମ. ଇ, ଈ)—ମଲ୍ଲିକା (ଦେଖ)—Mallikā (See) ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females. Malli(llī)

ମଲ୍ଲିକ—ଫ. ବ—(ମଲ୍ଲି+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ଧୂସର ବା କୃଷ୍ଣ ବରଣ Mallika ଓ ରକ୍ତ ଯୁକ୍ତ ହଂସ ବିଶେଷ—1. A grey swan (ମଲ୍ଲିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) with brown or black legs and bill. ୨ । ମାଘ ମାସ (ହୃ.ଶ)

2. The month of Māgha.

ବୈଦେ.ବ.—(ଫା. ମହ୍ମଲିକ=ବୃଦ୍ଧ,ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ,ଫା. ମଲିକ=ବାଦସାହା; ଫ.ମଲକ=ରାଜା)—୧ । ମୁସଲମାନ୍ ବାଦସାହା ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି ବିଶେଷ—1. A title bestowed by Mahomedan emperors. ୨ । ବଙ୍ଗଦେଶର ବସୋପାଧ୍ୟ ବିଶେଷ—2. A family title in Bengal. ୩ । ଶାସନ ଓ ସମାଜ ରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତ୍ତ ଗ୍ରାମରୁ ବା ସମାଜରୁ ସ୍ୱଳାଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ପଞ୍ଚାସ୍ତ ସଦ୍ଦାର ମେମ୍ବର; ଜାଙ୍ଘ ବେଦୋର୍—3. The member or the headman of a society or of a village.

ମଲ୍ଲିକା ସ୍ତ୍ରୀ ବ—(ମଲ୍ଲି+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ମଲ୍ଲି ଫୁଲ; ଏକ ପାଖୁଡ଼ିଆ ମଲ୍ଲିଫୁଲ—1. Mallikā A species of single-petalled jasmine; Jasminum Sambac; Arabian Jasmine. [ବୃ—ଏହା ଉଦ୍ୟାନପାଳକ ଲଟାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ । ୨ ହାତ ଉଚ୍ଚତାକୁ ବଢ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଗୁଳ୍ମ ସିଧା ଠିଆ ହୋଇ ବଢ଼େ; ଦୁଇ ହାତରୁ ବେଶି ଉଚ୍ଚ ହେଲେ ସୋଇ ପଡ଼ି ଭୂମିରେ ଲଟାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ସୁଗନ୍ଧ । ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ାବେଦରେ

ଫ. ମଲ୍ଲି, ମଲ୍ଲିକା, ମଲ୍ଲୀ, ମଦୟନ୍ତୀ, ବେଲ୍ଲୀ, ଶୀତଲ୍ପତ୍ର, ଭୂସଘା, ମୋଦଗା
ଗୁ. ଡୋଲର
ତେ. ମଲ୍ଲେତେଟ୍ଟୁ.
ମ. ରାନ ମୋଗରା

ବେଲ,ବେଲା,ବେଲୀ ଏକ ପରସ୍ତିଆ (ଫ. ଏକ ଦଳ), ଦୋମୋତିଯାବେଲା, ଘୁଘୁରୁମୋତିଯା ପରସ୍ତିଆ, (ଫ. ବହୁ ଦଳ) ଓ ବହୁ ପରସ୍ତିଆ (ଫ. ଶତଦଳ ମଲ୍ଲିକା, ବ. ମୋଚ୍ଚଯୂ ବେଲ୍ଲ, ଓଡ଼ିଆ ମୃଗୁର୍ ମଲ୍ଲି) ମଲ୍ଲିଫୁଲ ବୋଲ୍ଲ ଯାଏ । ଏକ ପରସ୍ତିଆ ବା ଦୋପରସ୍ତିଆ ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ ବଡ଼ ଓ ସାନ ଭେଦରେ ୨ ପ୍ରକାର । ଏହାର କଢ଼ମାନ ଗୋଲ ବଡ଼ ମୋଚ୍ଚ ଭଳ ଦେଖା ଯାଏ । ଏ ଫୁଲର ଭେଙ୍ଗ ନଲାକାର ଓ ଉକ୍ତ ନଲରେ ସୂତା ଗଲାଇ ମାଳା କରଯାଏ । ବଣରେ ଫୁଟିବା ଏହି ଜାତୀୟ ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ଶ୍ୱେତ ଓ ପତଳା ଓ ସରୁନଳଆ । ସାଧାରଣତଃ ଉଦ୍ୟାନପାଳତ ବହୁଦଳକୁ ମଲ୍ଲିକା ବୋଲ୍ଲ ଯାଏ । ଫୁଲ ଫୁଣ୍ଡି ପରପକ୍ୱତା ଲାଭ କରିବା ପରେ ବୃନ୍ତ ଉପରେ କଳା ବଣ୍ଟିକା ପର ଦୃଢ ଫଳ ଧରେ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟରସ; ଏହା ବାୟୁ, ପିତ୍ତ, ମୃଗଶ୍ରେଗ, ନେତ୍ର ରୋଗ, କୁଷ୍ଠ, ଅରୁଚି, ବିଷ ଓ ବ୍ରଣନାଶକ । ଫୁଲକୁ ଡାଲରୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଲେ ନଲାକାର ଭେଙ୍ଗର ମୁଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟିଏ ଖିଲ ବାହାରଯାଏ । ଉକ୍ତ ନଲାକାର ଭେଙ୍ଗକୁ ଶୋଷିଲେ ତା ମଧ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ମଧୁର ରସ ପାଟି ଉଡରକୁ ଯାଏ । ଏ ନଲାକାର ଭେଙ୍ଗ ବାଟେ ସୂତା ଗଲାଇ ମାଳା ଗୁନ୍ଥିବା ସୁବିଧାଜନକ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏ ଫୁଲକୁ ମାଳା କର ପିନ୍ଧିବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି । ଏ ଫୁଲକୁ ପିଇବା ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ପାଣି ବାସେ । ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲରୁ ମଧ୍ୟ ଅତର ଓ ଏସେନ୍ସ୍ ଓ ଫୁଲର ତେଲ ତିଆର ହୁଏ ।]

୨ । ମୃତ୍ତିକାପାତ୍ର ବିଶେଷ—2. A kind of earthen pot. ୩ । ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—3. A kind of fish.

ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ମଲ୍ଲିକାକ୍ଷ—ଫ. ବ (ମଲ୍ଲିକା+ଅକ୍ଷି, ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଧୂସର ବରଣ ଓ Mallikāksha ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଚଞ୍ଚୁ ବିଶିଷ୍ଟ ହଂସ ବିଶେଷ—1. A swan with brown legs and beak ୨ । ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ ହଂସ—2. Grey swan. ୩ । ଶ୍ୱେତ ରେଖାବିଶିଷ୍ଟ ନୟନଦ୍ୱୟଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱ—3. A horse having white streaks on its eyes ଫ. ବହୁ. ପୁଂ—(ମଲ୍ଲିକାକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାଦାର ଆଖି ଥଲା—White eyed.

ମଲ୍ଲିକାଖ୍ୟ—ଫ. ବ (ମଲ୍ଲିକ+ଆଖ୍ୟା=ନାମ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉକ୍ତାର Mallikākhya ରକ୍ତ ଓ ରରଣବିଶିଷ୍ଟ ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ ହଂସ—A grey swan.

ମଲ୍ଲିକାଖ୍ୟା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଲ୍ଲିକାଖ୍ୟା+ଆ)—ଏକପ୍ରକାର ଯୂଥିଫୁଲ—Mallikākhyā A kind of tiny jasmine.

ମଲ୍ଲିକା ପୁଷ୍ପ—ଦେ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚିରମଲ୍ଲିକା; କୃଷ୍ଣଜ; ପିତ୍ତାMallikā pushpa ଦୋରୁଆ ଗୁଳ୍ମ ଓ ଫୁଲ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ),—Wrightea Antidysenterica (plant and flower).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଲ୍ଲିକାର୍ଜ୍ଜୁନ—ସ. ବ—ଶ୍ରୀଶୈଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—
Mallikārjjuna Name of the phallic image of Śiba in Śriśaila.

ମଲ୍ଲିଗନ୍ଧି—ସ. ବ (ମଲ୍ଲି+ଗନ୍ଧ+ଇ)—ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ—
Malligandhi An excellent species of sandal; eagle wood.

ମଲ୍ଲି ତେଲ—ଦେ. ବ—ମଲ୍ଲି ଫୁଲଦ୍ୱାରା ସୁବାସିତ ସୁଗନ୍ଧି ତେଲ—
Malli tela Sesamum oil scented with Jasmine, ବେଲତେଲ **बेलाकातेल**

ମଲ୍ଲିନାଥ—ସ. ବ. ନାମ—୧ । ବହୁପଠିତ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଟୀକାକାର—
Mallināṭha 1. Name of the famous Sanscrit commentator of Kālidāsa and other poets. [ଦ୍ର—ଏ କାଳିଦାସ, ମାଘ, ଭାରବି ଓ ଶ୍ରୀହର୍ଷଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ସହଜବୋଧ୍ୟ ଟୀକା ରଚନା କରି ସାଧାରଣଙ୍କୁ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ରସାସ୍ୱାଦନର ସୁବିଧା କରଦେଇ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଓରଙ୍ଗଲ୍‌ର କାକତେୟ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଶ୍ରୟରେ ରହି ଏ ଏହି ଟୀକାମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର) । ୨ । ଜୈନମାନଙ୍କର ଉନବିଂଶ ତୀର୍ଥଂକର—2. Name of a Jaina saint.

ମଲ୍ଲିନାଥଟୀକା—ସ. ବ—ମଲ୍ଲିନାଥଙ୍କ କୃତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ଟୀକା—
Mallināṭha ṭīkā The commentaries of Mallināṭha on Kālidāsa's and other poets' works.

ମଲ୍ଲୁ—ସ. ବ (ମଲ୍ଲ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଭାଲୁକ; ଭାଲୁ—
Mallu 1. The bear. ୨ । ମାକଡ଼ (ହି. ଶ)—2. The monkey.

ମଲ୍ଲୁର—ସ. ବ—ଲୁହାର କଳଙ୍କି; ମଣ୍ଡୂର—
Mallura The rust of iron (Apte).

ମଲ୍ଭ—ସ. ବ—ଗୋସ୍ତନ—
Malha The udder of the cow (Apte).

ମଲ୍ହାର—ସ. ଚ—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ ବିଶେଷ—Name of an air in music. ଗାଦେ (ଡେଙ୍କାନାଳ) ବ--ଅନାର୍ଯ୍ୟଜାତି ବିଶେଷ; ଢେଙ୍କାନାଳ ଯାଯାବର ଜାତି ବିଶେଷ—A non Aryan tribe found in the Dhenkānāla State.
Malhāra

ମୱାଜିବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. କରରଆ)—ମାମୁର; ମାମୁଲ; ନିୟମିତ ସମୟରେ ନିୟମିତ ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ମିଳିବା ପଦାର୍ଥ; ଦେୟ ବସ୍ତୁ—A thing which is fixed to be given to a person at stated times in a fixed quantity; customary gift.
मवाजिब मामूली

ମଶ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound. ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—2. To be angry. ୩ । ଗୁଣ୍ଗୁଣ୍ ଶବ୍ଦ କରିବା—3. To buzz; to hum.
Maś (root)

ମଶ୍(କୁ)ଗୁଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ମଶ୍‌ଗୁଲ)—୧ । ମୂସ୍‌ଗୁଲ; ଅତ୍ୟନ୍ତ; ବଡ଼—1. Very; much; great. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ; କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସକ୍ତ—Absorbed in work.
Maś-ku(gu)l **मशगुल मशगुल**

ମଶ୍‌ଜିଦ୍(ତ୍)—ବୈଦେ.ବ (ଆ.ମସ୍‌ଜାଦ)—ମୁସଲ୍ମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ମନ୍ଦିର; ମସଜିଦ—A mosque.
Maś-jid(t) **मसजीद् मसजीद**

ମଶ୍‌ମଶ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଶୁଷ୍କିଲ ପତ୍ର ଉପରେ ଗଲିଲେ ସେଉଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଭେ—1. Rustling sound; the sound made by treading on dry leaves. ୨ । ଭାଲ ପତ୍ର ଭାଙ୍ଗିବାର ଲଘୁ ଶବ୍ଦ—2. Soft sound of breaking branches. ୩ । ମଚମଚ; ଚୋଟା ମାଡ଼ ଗଲିବାର ଶବ୍ଦ—3, The sound of squeaking produced by walking briskly with tight shoes on. ୪ । କାଙ୍କୁଡ଼, ମୂଳା ଆଦି ଚୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ—4. Mumbling sound produced by chewing cucumber, radish etc. [ଦ୍ର—ମଶ୍‌ମଶ୍‌ଠାରୁ ରଶ୍‌ରଶ୍ ଭିନ୍ନତର ଓ ମଶମଶ ଠାରୁ ମୃଶ୍‌ମୃଶ୍ କୋମଳତର ।]
Maś-maś **मशमश मचमच**

ମଶ୍‌ମଶ୍ ଚଲି—ଦେ. ବ—ଦ୍ରୁତଗମନ—Walking by producing sound; rustling brisk walking. [ଦ୍ର—ଏହା ରଶ୍‌ରଶ୍‌ଠାରୁ ଧୀରତର ।]
Maś-maś chāli **मशमश करे चलना मचमच चाल**

ମଶ୍‌ମଶିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମଶ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା)—୧ । ମସକା, ମୁଡ଼ମୁଡ଼ା ଭଙ୍ଗୁରତା; ଭଙ୍ଗୁର (ଢାଲ)—1. Frangible; fragile. ୨ । ଯାହା ସହଜରେ ଚୋବାଇ ହୁଏ; ମୁଡ଼ମୁଡ଼ିଆ—2. Crumbly; crisp.
Maś-maśiā **मुरमुर, खस्ता**

ମଶକ—ସ. ବ (ମଶ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ମଶା (ହି. ଶ.)—1. Mosquito. ୨ । (+କରଣ. ଅ) କ୍ରୋଧ (ହି. ଶ.)—2. Anger. ୩ । (+କର୍ମ. ଅ) ଗୁଣ୍‌ଗୁଣ୍ ଶବ୍ଦ—3. Hum; humming (Apte).
Maśaka Musca (ମକ୍ଷା); ଇ°. Mosquito (ମକ୍ଷି ଟେଣ); ଆ. ଓ ଫା. ମଚ୍ଛର)—୧ । ମଶା—1. Gnat; mosquito, ୨ । ଚର୍ମରୋଗବିଶେଷ; ଘାଉତ—2. A kind of skin-disease; wart. ୩ । (ଭୂଲ. ଫା. ଏହି ଅର୍ଥରେ ମଶକ) ଜଳ ବହନ କରିବା ପାଇଁ ଚର୍ମମୟ ପାତ्र (ଶବ୍ଦ. କଳ୍ପଦ୍ରୁ ୨); ଉସ୍ତା—3. A big leathern bag for carrying water. ୪ । ଶାକଦ୍ୱୀପସ୍ଥ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଦେଶବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. Name of an ancient country inhabited by Kshatriyas. ୫ । କଳ୍ପସୂତ୍ର ରଚୟିତା ଗାର୍ଗ୍ୟ ଗୋତ୍ରଜ ମୁନିବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—5. Name of a sage; the author of Kalpasūtra. ୬ । ତେଲାଦି ରଖିବାର ବଡ଼ ଚର୍ମପାତ्र—6. Leathern oil can or cask.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଶକା —ଦେ. ବ୍ୟ (ସଂ. ମଶ. ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା)—ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ
Maśakā (ଗଛର ଡାଳ); ସାଦା ଅଳ୍ପ ବଳ ପ୍ରୟୋଗରେ ଭାଙ୍ଗି
ମସକା **मुरमुर** ଯାଏ—Frangible (tree or branch).

ମଶକୁଟି(ଟୀ)—ସଂ. ବ—ମଶା ଝାଡୁଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଗୁମର—
Maśakuṭi(ṭī) ' A whisk for scaring away mos-
(ମଶବାରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) quitoes from the body' (Apte).

ମଶଣିଆ—ଦେ. ବ—ତମ୍ବାଳୁ (ଦେଖ)—
Maśaṇiā Tambālu (See)

ମଶନଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧ । ସିଂହାସନ—1. Throne.
Maśanad ୨ । ବଡ଼ ତକିଆ; ଗାଦି ତକିଆ—2. A big
ମସନଦ **मसनद्** bolster for leaning on while sitting.

ମଶଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମଶାଲ୍ଲ, ତା. ମଶ୍ଚ୍ଚ)—୧ । ମସଲ୍ଲା;
Maśalā ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ସରସ, ସୁଗନ୍ଧ ଓ ରୁଚିକର କରିବାର ଉପ-
ମସଲା, ମସାଲା କରଣ—1. Condiments; spices. ୨ । ଖିଲ୍‌ପାନ,
मसाला ତେଲ ଓ ମୁଖକୁ ସୁବାସିତ କରିବାର ଉପକରଣ—
(ମଶ୍ଚ୍ଚା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Spices used to add scent to
betel, oil and the mouth ୩ । ଔଷଧରେ
ବ୍ୟବହୃତ ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଉପକରଣ—3. Ingredients
used in the preparation of medicine;drugs.
୪ । ପକ୍କା ଓ କୋଠା ଆଦିର ଗାନ୍ଥିନି କରିବା ପାଇ
ବ୍ୟବହୃତ ଚୂନ, ବାଲି ଓ ସୁରୁକି ଆଦି ମିଶ୍ରିତ ଉପକରଣ—
4. Mixture of sand and lime etc used in
raising pucca structures or masonry.
ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ତମାଖୁ ବା ଧୂଆଁଯନ୍ତ୍ରର ଗୁଣ୍ଡା ସଙ୍ଗେ
ଧନିଆ ଓ ପାନମନ୍ଥସ୍ତ ଆଦି ମିଶାଯାଇ ପାନ ସଙ୍ଗେ ଖିଆଯିବା
ଗୁଣ୍ଡି—Tobacco powder mixed with spices
and taken with betel.

ମଶଲ୍ଲା ମଶଲ୍—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ନାନାପ୍ରକାରର ମଶଲ୍ଲା—
Maśalā maśali Various kinds of spices or
ମଶଲା ମଶଲି **मसाला उसाला** condiments,

ମଶଲିବା -ବୈଦେ. ବ (ସଂ. ମୃଦ ଧାତୁ; ମର୍ଦ୍ଦନ) —(ହାନ) ମୋଡ଼ିବା;
Maśalibā ଦାଉରେ ରଗଡ଼ିବା ବା ଦଳିବା—To twist
ମଳା with the hands (one's ears as a
मशलना punishment); to wrench.

ମଶହରି—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଶ=ମଶା+ହୃ ଧାତୁ+ଉତ୍ତି ଇ+ସ୍ତ୍ରୀ.
Maśahari ଇ)—ମଶାରି; ମଶାଙ୍କ ଦାଉରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା
(ମଶକହସ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଜାଲିକଳା ଜନ୍ତିତ
ବାଡ଼ୟୁକ୍ତ ଗୁଡୁଆ—Mosquito curtain.
(ଉ—ଦନେ ସୁରତେ ମଣ୍ଡିତ ମଶହସ୍ତି, ଜାଣି ନୋହିଲ
ଜନ୍ତୁ ତମସ ଦୂର ! ରଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।)

ମଶା—ଦେ. ବ (ସଂ.ମଶ, ମଶକ)—୧ । ଦ୍ୱିପକ୍ଷୀ ଷଟ୍‌ପଦୀ ଜାତିଭୁକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ
Maśā —1 Gnat; mosquito; culex.
ମଶା [ଦ—ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁଆଦି ଜୀବଙ୍କ ରକ୍ତଶୋଷଣ
मशान କରନ୍ତି ଓ ଗୁଣ୍ ଗୁଣ୍ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ
ଥିବା ନାଡୁଡ଼ି ଅଗ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ଏହି ନାଡୁଡ଼ିକୁ ଜୀବମାନଙ୍କ
ଶ୍ଲେଷ୍ମକୂପରେ ଗଲାଇ ଦେଇ ଉଦ୍ଧାସ୍ତ ରକ୍ତ ଶୋଷନ୍ତି ।
ଏମାନେ ମଇଲାପାଣିରେ ଜନ୍ମନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ମସ୍ତକଯୁକ୍ତ
କୃମି ପରଯୋକ (wrigglers) ଦୋଇ ପାଣିରେ ପାଲୁ-
ପାଲୁ ହୁଅନ୍ତି ଓ ପରେ ପଖ ଲାଗି ଉଡ଼ନ୍ତି । ନାନାପ୍ରକାରର
ମଶା ଅଛନ୍ତି । ମଶାମାନେ ସ୍ୱତ୍ତରେ ବାହାର ଜୀବଙ୍କୁ
କାମୁଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ କାମୁଡ଼ାରେ ସ୍ୱତସ୍ଥାନ ଫୁଲିଯାଇ
ବେଳେ ବେଳେ ଉଗ୍ରେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ । ଏକପ୍ରକାର ମଶା
(Anophyle) ଙ୍କ ନାଡୁଡ଼ିରେ ଥିବା ବିଷ ମନୁଷ୍ୟ
ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମାଲେରିଆ, ଆମବାତ ଓ ବାତ-
ଜ୍ୱରର ସାଙ୍ଘ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରାଏ । ଶୀତପ୍ରଧାନ
ଦେଶରେ ଏମାନେ କମ୍ ଜନ୍ମନ୍ତି । ଧୂଆଁ ଦେଲେ ଏମାନେ
ଧୂଆଁର ଗନ୍ଧରୁ ଯୋଗୁଁ ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି; ପୁଣି ଧୂଆଁ
କମିଗଲେ ଏମାନେ ଆସନ୍ତି । ନଡ଼ିଆଗଛର ଶିପ ବା ଖୋସାର
ଧୂଆଁ ଅନ୍ୟ ଧୂଆଁ ଅପେକ୍ଷା ମଶାଙ୍କୁ ବେଶି ପରିମାଣରେ
ନିବାରଣ କରେ । ମଶା କାମୁଡ଼ାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତ୍ତେ
ଲୋକେ ଜାଲଯୁକ୍ତ ମଶାରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ମଶାମାନେ
କାନପାଖରେ ଗୁଣ୍ ଗୁଣ୍ ଶବ୍ଦ କରିବାରୁ ଓ ମନୁଷ୍ୟକୁ
କାମୁଡ଼ିବାରୁ ଲୋକେ ଖଲ ଓ କାନକୁଦା (ଚପୁଲିଆ)
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଶା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।] ୨ । ମଶାପରି
ଅଳ୍ପ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ--2. Any small animal compa-
red to a mosquito. ୩ । ମଶାପରି ଅଳ୍ପ କ୍ଷୁଦ୍ର
ଓ ହାଲୁକା ପଦାର୍ଥ—3. Any tiny light thing
compared to a mosquito.

ମଶା କାମୁଡ଼ା—ଦେ.ବ--ମଶକ ଦଂଶନ—The biting of mos-
Maśā kamuṛdā ମଶାରକାମଡ଼ **मच्छर का काटना** quitoes.

ମଶାଖିଆ —ଦେ. ବ—୧ । ମଶାମରା (ଦେଖ)—1. Maśāmarā
Maśākhiā (See) ୨ । ମଶକ ଦଂଶନ—2. The
ମଶାର କାମଡ଼ bite of mosquito. ୩ । ମଶକଦଂଶନ
ମଶାର କାମଡ଼ର ଦାଗ ଜନିତ କ୍ଷତ—3. The wound made
by the bite of the mosquito.
ଦେ. ବ—ମଶକଦଂଶନ ଜନିତ—Caused by the
biting of mosquitoes.

ମଶାଣ(ଣି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ମଶାନ)—୧ । ମୃତ୍ତିକାରଖାନା—1.
Maśāṇa(ṇi) cemetery. ୨ । ଶ୍ମଶାନ; ଶବଦାହସ୍ଥାନ—
ସଂ. ନାମ—ଶ୍ମଶାନ, ପିତୃବନ, 2. Crematory. (ଉ—
ଶତାନନ୍ଦ, ରୁଦ୍ରାଙ୍କାଡ଼, ଦାନ୍ତସର, ଦକ୍ଷିଣ ମଶାଣ ସ୍ୱଜସ୍ୱତେ
ଅନୁଶଯ୍ୟା, ପିତୃକାନନ, ପିତୃଭୂମି, କଲେ ଯୋଦ୍ଧେ ଜଦ୍ଭୁତ,
ପ୍ରେତଭୂମି, ପରେତଭୂମି ମଶାନ **मसान,मरघट** ଗ୍ରଧାନାଥ. ଜୁଷା)

ମଶାଣ(ଣି) ଚଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—ମଡ଼ାଚଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ)
Maśāṇa(ṇi) chaṇḍiā Maṛdāchaṇḍiā (See)

ମଶାଣ(ଣି) ଚଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ମଶାନ ଚଣ୍ଡୀ)—ଶ୍ମଶାନ
Maśāṇa(ṇi) chaṇḍī ଚଣ୍ଡୀ; ଶ୍ମଶାନ ବାସିନୀ ଠାକୁରାଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଶାଣଚଣ୍ଡୀ ବିଶେଷ—Name of a Goddess presi-
मशानीचण्डी, मशानी ding on a cremation ground.

ମଶାଣ(ଣି) ପଦା—ଦେ. ବ—ଶ୍ମଶାନ ଭୂମି—Cremation
Maśāṇa (ṇi) padā ମଶାଣ ground; cemetery
मरघट, मशान ground. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ସ୍ୱଜନଦଗ୍ଧିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ (ମଶାଣ[ଣି] ଭୂଇଁ—ଅନରୂପ) ମଶାଣିରେ ନେଇ ଶୂଳୀ ଦେଇ-ଥିଲେ ।]

ମଶାଣିଆ—ଦେ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ) ଉମ୍ବାଳୁ (ଦେଶ)—Tambāḷu
Maśāṇiā (See) [ଦ୍ର—ଏହାର ଶୁଖିଲ ବାଟି ଲେପନ କଲେ ଶୋଥ, ବ୍ରଣ, ବଳା ବା ବାଗି ବସିଯାଏ ଏବଂ ସଦ୍ୟୋବ୍ରଣ ଦୁଷ୍ଟବ୍ରଣର ଦାହ ଓ ବେଦନା ନବାରତ ହୁଏ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।] ଦେ. ବଣ. ଘୁଂ—୧ । ଗାଳବିଶେଷ (ଅର୍ଥ, (ମଶାଣି ଶୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୂ ମଶାଣିକୁ ଯା)—1. A term of abuse or curse. ୨ । ଯେ ସବଦା ଶ୍ମଶାନରେ ରହେ; ଶ୍ମଶାନବାସୀ (ପ୍ରେତ)—2. Living in the cremation ground; like a goblin frequenting the cremation ground.

ମଶା ମରା—ଦେ. ବ—୧ । ମଶାଙ୍କୁ ଦୁରୁଡ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ଧୂଆଁ ଦେବା।
Maśā marā ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଝା ବା ନଡ଼ିଆ ବଡ଼ିଆ—
मच्छर भगाने वाला 1. A plaited length of straw used for fumigation in order to drive away mosquitoes. ୨ । ମଶକନିବାରକ ଧୂପ ବା ଔଷଧ ବିଶେଷ—2. Any incense for driving away mosquitoes.

ମଶାର—ଗାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ବଢ଼ି ଥିବା ନଦୀରେ ଭ୍ରତ ଫୁଟିଲା ପରି ଫୁଟୁଥିବା ପାଣି—The state of water
Maśāra of a swollen river resembling boiling water.

ମଶାରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଶକଘ୍ନ ବା ମଶ+ଅରି)—୧ । ମଶାରୁ; ଜାଲିଆ ଲୁଗାରେ ତିଆରି ଚଦ୍ରାତପ ବିଶେଷ—1. Mosquito
ମଶାରୀ curtain. ୨ । ମଶାର ଦଉଡ଼ା (ଦେଶ)
मशहरी 2. Maśārī daurḍā (See) ୩ । ମଶାର ଖୁଣ୍ଟ ୨ (ଦେଶ)—3. Maśārī khuṇṭa 2 (See)

ମଶାରି ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଚତୁଷ୍କୋଣର ଗୁର ପାଖକୁ ଅବରଣ
Maśārī uṭhā(ṭhe)ibā କରିଥିବା ମଶାରିକୁ ଟେକିଦେବା—
ମଶାରି ତୋଳା To lift up the sides of a mos-
मशहरी उठाना quito curtain.
(ମଶାରି ଟେକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଶାରି କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ —ମଶାରିର ଦଉଡ଼ାକୁ ବାନ୍ଧି ମଶାରି ଟାଙ୍ଗିବା
Maśārī kaṇṭā ପାଇଁ କାନ୍ଥରେ ପୋତି ଯାଇଥିବା ଲୁଡ଼ା କଣ୍ଟା—
ମଶାରି କାଁଟା Iron nails driven into walls for
मशहरीका काँटा hanging mosquito curtain.

ମଶା ଖଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ.କି—ଚତୁଷ୍କୋଣ ଉପରେ ଗୁନ୍ଦା ପରି ମଶାରିକୁ
Maśārī khaṭā(ṭe)ibā [ଡୋରଦ୍ୱାରା ଲମ୍ବକାଇବା—To
ମଶାରି ଖଟାନ, ମଶାରି ଟାଙ୍ଗା hang or ring up a mosquito
मशहरी टांगना curtain; to tuck the curtain.
[ମଶାର ଟଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା, ମଶାର ଟାଙ୍ଗି(ଙ୍ଗି)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଶାରି ଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ବ—୧ । ଗଣ୍ଡପଲଙ୍କର ଗୁର କୋଣରେ ଥିବା
Maśārī khuṇṭa(ṇṭi) ଯେଉଁ ଖୁଣ୍ଟମାନଙ୍କରେ ମଶାରିର
ମଶାରି ଖୁଣ୍ଟି କୋଣମାନ ବନ୍ଧାଯାଏ—1. Posts set at the
मशहरी खूंटी corners of a bed-stead to hang the corners of a curtain. ୨ । ନାଦାର ଗୁଲର ଗୋଟିଏ ପାଲୁ ଟେକି ଦେଇ ତା ତଳେ ଦେସଦେବା ପାଇଁ ଦେଢ଼ ହାତ ଉଚ୍ଚ ବାଉଁଶର ବା କାଠର ଠିଅ ବା ଖୁଣ୍ଟି—2. A small peg or post used to support one side of the thatch over a country boat.

ମଶାରି ଛତ—ଦେ. ବ—ମଶାରିର ଉପର ଅଂଶରେ ଥିବା ଗୁନ୍ଦା—
Maśārī chhāta The cloth roof of a mosquito
ମଶାରିର ଛାଦ **मशहरीकी छत** curtain.

ମଶାର ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି, ରା, ରି)—ଦେ. ବ—୧ । ମଶାର ଟାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ
Maśārī daurḍā(ṛḍi, rā, ri) ମଶାରିର ଗୁର କୋଣରେ
ମଶାରୀର ଦଉଡ଼ି ଲମ୍ବିଥିବା ସରୁ ଦଉଡ଼ି—1. Slender strings
मशहरीकी डोरी attached to the corners of the
[ମଶାର ଡୋର(ଘ୍ର)—ଅନ୍ୟରୂପ] roof of a mosquito-curtain by means of which it is hung up by tying the strings to the pegs in the wall. ୨ । ଚଙ୍ଗାର ମଶାରି ଖୁଣ୍ଟି ଦଳ ନ ଥିବ ବୋଲି ଉହାଁରେ ଯେଉଁ ଛୁଦ୍ର ସ୍ତମ୍ଭର ବା ଦଉଡ଼ି ଲମ୍ବି ଚଙ୍ଗାର ପଦ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧା ଯାଇଥାଏ—2. A string attached to the thatch-supporting pegs of a country boat and which is tied to the edge of a boat so that they will not be mislaid or lost when not in use.

ମଶାରି ପକା(ଡେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମଶାରି ଖଟାଇବା—
Maśārī pakā(ḍe)ibā 1. To tuck the curtain.
ମଶାରି ଫେଲା, ମଶାରି ନାମାନ ୨ । ମଶାରିର ଗୁର ପାଖର ପରଦା-
मशहरी गिराना ମାନକୁ ବହୁଳାର ବାଡ଼ ସଙ୍ଗେ ସଲଗ୍ନ କରିବା—
2. To let down the sides of a curtain.

ମଶାରି ବାଡ଼(ଡ଼ା)—ଦେ. ବ—ମଶାରିର ଗୁର ପାଖେ ଚଲକୁ ଓଢୋଳ
Maśārī bāṛḍa(ṛḍā) ଥିବା କନା ବା ପରଦା—The
ମଶାରି ବାଡ଼ sides or hangings of a mosquito
मशहरी परदा curtain.

ମଶାଲ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ସ୍ପଅଲ୍)—ସ୍ଥୂଳ ବର୍ତ୍ତିକା; ଦହୁଡ଼ି; ଆଲୋକ
Maśāla ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କନାଗୁଡ଼ିଥିବା କାଠ ଯହିଁରେ
ମଶାଲ ତେଲ ଦଆଯାଇ ନିଆଁ ଲଗାଯାଏ—Torch; flam-
मशाल beam. [ଦ୍ର—ଜରଣୀରେ ଜାଳ ଦେଲଣି ମଶାଲ । ଗୁଣାକର. ଚଲକା ।] [ଦ୍ର—ମଶାଲଦ୍ୱାରା ଗୁରଥଡ଼ ଆଲୋକିତ ହୁଏ କନ୍ତୁ ଉହାଁର ଠିକ୍ ତଳ ସ୍ଥଳେରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଶାଲର ଆଲୁଅ ପଡ଼ି ଯାରେ ନାହିଁ । ନ୍ୟାସ୍ଥ ବଗୁରଚ ବା ଗୁଜା ଅବଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଅନ୍ୟାସ୍ଥ ଘଟିଲେ ବା ବିଦ୍ୱାନ୍ ଲୋକର ପରବାରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ମୂର୍ଖ ହେଲେ 'ମଶାଲ ତଳେ ଅନ୍ଧାର ନ୍ୟାସ୍ଥ' ପ୍ରବଚନ ବୋଲ୍ଲସାଏ ।]

ମଶାଲ କନା—ଦେ. ବ—ଲତା କନା; କାଠିରେ ଗୁଡ଼ାଇ ମଶାଲ ତିଆର Maśāla kanā କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଚଟ୍ କନା—ମଶାଲ କାନୀ Rags used for being tied round a **मशालका चिथडा** stick to be used as a torch.

ମଶାଲ ଗୁଲି—ଦେ. ବ—ଜଳୁଥିବା ମଶାଲରୁ ଝଡ଼ିବା ଜଳନ୍ତା ବସ୍ତୁ Maśāla gulā ଖଣ୍ଡମାନ—Particles of burning **मशाल किंचिनगारी** rags detached from a burning torch.

ମଶାଲ(ଲ୍)ଚି—ବୈଦେ. ବ— (ଫା.)—୧ । ବହୁଡ଼ିଆ; ମଶାଲ ଧରିବା Maśāla(l-)chi ବ୍ୟକ୍ତି—1. Torch bearer. ୨ । (ଇଉରପୀୟ ବର୍ତ୍ତରେ) ସାହେବମାନଙ୍କ କୋଠିରେ ଆଲୁଅ ଆଦି **मशालची** ଲଗାଇବା ଚାକର—2. A servant who lights lamps in a European's bungalow (in India). ୩ । ମଶାଲଦାନି (ଦେଖ)—

3. Maśāladāni (See)

ମଶାଲଦାନି—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମଶ୍ଆଲ୍‌ଦାନ୍)—ମଶାଲରେ ବଢ଼ା Maśāla dāni ଯିବା ତେଲ ଯେଉଁ ସରୁ ମୁହଁ। ଭାଣ୍ଡରେ ଥାଏ ଓ ମଶାଲଦାନୀ ମଶାଲଠ ଯହିଁରୁ ଟୋପା ଟୋପା କରି ତେଲ ମଶାଲରେ **मशालदानी** ଢାଳେ—A narrow-necked or spouted receptacle used for dropping oil on a torch.

ମଶାଲ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମଶାଲର ଆଲୋକଦ୍ୱାରା ବାଟ Maśāla dekhā(khe)ibā ଦେଖାଇବା—To hold up ମଶାଲ ଦେଖାନ a torch to a person; to show the way **मशाल दिखाना** by means of a torch.

ମଶାଲ ଧରା—ଦେ. ବଣ—ମଶାଲ ଧରିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ବହୁଡ଼ିଆ— Maśāla dharā ମଶାଲ ଧରା Torch bearer. **मशाल पकडने वाला** (ମଶାଲଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମଶାଲ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଳୁଥିବା ମଶାଲକୁ ବେଷ୍ଟଦ୍ୱାରା ଟେକି Maśāla dharibā ଧରିବା—To bear a lighted ମଶାଲ ଧରା **मशाल धरना** torch.

ମଶାଲ ନାଳୁଆ—ଦେ. ବ—ନଳାକୃତି ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୌହପାତ୍ରରୁ Maśala nāḷuā ମଶାଲରେ ତେଲ ଢଳା ଯାଏ—A spout- ମଶାଲଦାନ ed can for pouring oil on a lighted **मशालकी नली** torch.

ମଶାଲ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମଶାଲରେ ଆଲୋକ ସଯୁକ୍ତ Maśāla lagā(ge)ibā କରିବା; ମଶାଲକୁ ଜଳାଇବା— ମଶାଲ ଲାଗାନ **मशाल बारना** To light a torch.

ମଶାଲିଆ—ଦେ. ବ—ମଶାଲ ଧରିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ବହୁଡ଼ିଆ—Torch- Maśāliā ମଶାଲଚୀ **मशालची** bearer.

ମଶି(ଶୀ,ଷି,ଷୀ,ସି,ସୀ)—ସ. ବ—(ମଶ୍ ଧାତୁ—ଓଜନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. Maśi(śī,shi, shī;si, sī) ଇ;ଈ)—୧ । ଲେଖିବାର କାଳି—

1. Writing ink.

୨ । ଦାଣ୍ଡିକଳା; ଘାସକଳା; ଅଙ୍ଗାର କଳା ଆଦି ନାନା ପ୍ରକାର କଳା—2. Carbon from charcoal; lampblack etc; soot. ୩ । ଶେଫାଳିକା ବୃନ୍ତ—

3. The stem of Śephāḷikā flower

ମଶିଆ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମଶି) —ମଳିଆ; ମଳଯୁକ୍ତ; ମଇଳା—Dirty; Maśiā begrimed; filthy; soiled. ଦେ. ବ—ଅଳୁ ମୟଳା ପୁଅ; ଅଳୁବାଉଳି; ଅଳୁର ଗୁଳ; ବାଡ଼ଡ଼ା; ଦେଶୀଅଳୁର **मैला** ଲତାର ଗଣ୍ଠିରେ ଫଳୁଥିବା ଗୋଲ୍ମିରାର ଅଳୁ—Potato- like tubers coming out at the joints of the yam creeper.

ମଶିଆରି—ଗାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମଏଣ (ଦେଖ) Maśiāri Maeṇa (See).

ମଶି(ଶୀ,ଷି,ଷୀ,ସି,ସୀ)କୂପିକା—ସ. ବ (ମଶି+କୂପିକା=ବୃକ୍ଷ।)— Maśi(śī,shi,,shī,si,sī)kūpikā ଦୁଆତଘଡ଼ି;ଦୁଆତ ବୃକ୍ଷ— [ମଶି(ଶୀ,ଷି,ଷୀ,ସି,ସୀ)କୂପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] Inkpot; inkstand.

ମଶିଗୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବ—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚୂର୍ତ୍ତି—1. Minute powder. Maśigunḍa(ṇḍā) ୨ । ଯେଉଁ ଚୂନାରେ ପାଣି ପକାଇଲେ ଶୁଁଡ଼ୋକାଳୀ କାଳ ତିଆର ହୁଏ—2. Ink-powder. ୩ ଅଙ্গାର **स्याहीका चूरन** ଚୂନା; କଳା ମୁରୁଜ—3. Powdered (ମଶିଚୂର୍ତ୍ତି—ସ. ରୂପ) charcoal.

ମଶି(ଶୀ) ଚହ୍ନିତ—ସ. ବଣ (ଂସ୍ଥା ତତ୍) —କାଳର ଦାଗଯୁକ୍ତ— Maśi(śī) chihnita Marked with ink. [ମଷି(ଶୀ)ଚହ୍ନିତ, ମସି(ସୀ) ଚହ୍ନିତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମଶି[ଶୀ]ଜୀବୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ [ମଶି+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ମଶି[ଶୀ]ଜୀବୀ ୧ବ)—ସେ ଲେଖାଲେଖି କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ମସି[ଷି]ଜୀବୀ } ଅନ୍ୟରୂପ କରେ—Living on the earnings of his writing; following clerkship as a profession. ସ.ବ—୧ । ଲେଖକ; ମୋହରର—1. A writer by profession; a scribe by profession. ୨ । [ମଶି(ଶୀ)ଜୀବୀ—ଷୀ] କର୍ମଚାରୀ—2. Clerk.

ମଶିଣ[ଣି]—ଗ୍ରା. ବଣ—ମସୃଣ— Maśiṇa(ṇi) Smooth.

ମଶିଣା—ଦେ. ବ (ସ. ମସୃଣ)—(ମେଦନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ)— Maśiṇā ତଡ଼ୁଆ; ସପ; ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉଚ୍ଚୁ ବା ସୂକ୍ଷ୍ମତନ୍ତୁ ବୁଣା ମାଦୁର ପୋଇଥିବା ତୃଣର ଅସ୍ତରଣ ବା ପଟୀ—A fine rush **चटाई** mat; a fine matting of reed.

ମଶି[ଶୁ]ଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମୃଣ୍)—(ହଳଦୀକୁ) ମସୃଣ Maśi(śu)ṇā(ṇe)ibā କରିବେ ବାଟିବା—To make ଚିକ୍କଣକରେ ବାଟିବା (turmeric) into a smooth or fine **महीनपीसना** paste. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ ହଳଦୀକୁ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ଆ

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ଛେଚ ଖଦଡ଼ କର ବାଟିବାକୁ ଏକେଇବା ବୋଲ୍ଲ-ଯାଏ । ଘରେ ତାଦ୍ଦାକୁ ଚକ୍ରଣ କର ବାଟିବାକୁ ମଣୁଣାଇବା ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ମଣି[ଶି] ଧାନ[ନ୍ନା]-ସଂ. ବ (ମଣି +ଧାନ୍ନା=ପାତ୍ର)-ଦୁଅଡ; କାଳଘଡ଼— Masi(śi)dhāna(nī) Inkpot.

[ମଷି(ଷୀ)ଧାନ(ନ୍ନା), ମସି(ସୀ)ଧାନ(ନ୍ନା), ମଣି(ଶୀ,ଶି;ର୍ଶୀ,ସି,ସୀ)ମଣି— ଅବ୍ୟରୂପ]

ମଣିନା—ଦେ. ବ—ମଣୁଣିଆ (ଦେଶ) Maṣinā Maṣuṇiā [See].

ମଣିନିନ୍ଦିତ—ସଂ. ବଣ —ମଣିଲାଞ୍ଛିତ (ଦେଶ) Maṣinindita Maṣilāñchhita [See].

ମଣିପଣ୍ୟ—ସଂ. ବଣ ଓ ବ (ମଣି ଅଟେ ପଣ୍ୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)— Maṣipaṇya ମଣିଜୀବୀ (ଦେଶ)—Maṣijībī [See]. (ମଣିପଣ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମଣିପତ୍ର—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କଲମ— Maṣipatha Pen [Apte].

ମଣିପ୍ରସୂ—ସଂ ବ—୧ । ମସ୍ୟାଧାର; ଦୁଅଡ—1. Ink-pot. Maṣi prasū ୨ । ଲେଖଣୀ; କଲମ—2. Pen. ୩ । ପେନ୍ସିଲ୍— 3. Pencil. ୪ । (ଅଧୁନିକ) ଫାଉଣ୍ଟେନ୍ ପେନ୍— 4. Stylo pen; (modern) fountain pen.

ମଣି ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) — ସ୍ୟାଇ ପରି କାଳିଆ— Maṣi barṇṇa Black as ink; inky.

ମଣି ବିନ୍ଦୁ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଦୁଦୃଷ୍ଟିର ଦୁଫଳରୁ Maṣi bindu ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ କଜ୍ଜଳ ଟୋପି ଦିଆଯାଏ (ହ. ଶ)—Circlets or points of collyrium put on the forehead of infants to counteract the effect of evil eyes on them.

ମଣି ମଣି—ସ. ବ—୧ । ଲେଖଣୀ; କଲମ—1. Pen. ୨ । ପେନ୍ସିଲ୍— Maṣimaṇi 2. Pencil.

ମଣିମୟ—ସ. ବଣ—କାଳମୟ; କାଳ ବୋଲା ଦୋଇଥିବା—Stained Maṣimaya with ink; smeared with ink.

ମଣି ଲାଞ୍ଛିତ—ସ. ବ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ମଣି ଦୋଇଅଛୁ ଲାଞ୍ଛିତ ଯାହା Maṣi lāñchhita ଦ୍ୱାରା) କାଳ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ;ଘୋର କଳା—1. Blacker than ink; very black; deep black. ୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) କାଳରେ ଦାଗ ଦିଆ ଯାଇଥିବା—2. Marked with ink.

ମଣିଲିପ୍ତ—ସ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାଳ ବୋଲା ଦୋଇଥିବା— Maṣilipta Smeared with ink.

ମଣୁ—ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଥରଣ୍ୟ ଗଛ— Maṣu A kind of wild tree.

[ଦୁ—ଏଥିର ଛାଲ ଖୁବ୍ ଟାଣ, ଏଥିର କାଠ ଦାନ୍ତ ଦାନ୍ତ ପରି ଦିଶେ, ଏଥିରେ ବାଡ଼ି ହୁଏ ।]

ମଣୁଣ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମସୃଣ)—ମସୃଣ—Smooth. Maṣuṇa ମସ୍ତ୍ରଣ **चिक्कना**

ମଣୁଣା—ଦେ. ବଣ (ସ. ମସୃଣୀକୃତ)—୧ । ମଣୁଣ (ଦେଶ)— Maṣuṇā 1. Maṣuṇa (See) ୨ । ମସୃଣୀକୃତ (ଦ୍ୱରଦ୍ରା ଚିକ୍କନ ବାଟା ଲେପ); ଚକ୍ରଣ (ହଳଦୀ **ବଟା**)—2. Smooth **महीनपिशी हुई** (turmeric paste). ଦେ. ବ—ମଣୁଣାଇବା (ଦେଶ)—Maṣuṇāibā (See)

ମଣୁଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. ବ (ମସୃଣ)—(ହଳଦୀକୁ) ଖୁବ୍ ଚକ୍ରଣ Maṣuṇā(ṇe)ibā କର ବାଟିବା—Pestling turmeric ଚିକ୍କନ କରେ ବାଟା **महीन पीसना** into a smooth paste.

ମଣୁଣି—ଦେ. ବ (ସ. ମସୃଣ)—୧ । ମଣିଣା (ଦେଶ)—1 Maṣiṇā Maṣuṇi (See) ୨ । ବାଛୁରୀ ବାନ୍ଧିବାର ଛନ ଦଉଡ଼ି— **माहुर चटाई** ଡୋର **छान** 2. A small string for tying calves. [ଉ—ଯାଣ୍ଟୋଇ କଠାଉ ମସୁଣି, ଆଣ ଗୁ ଦୁଧର ଦୁହୁଣୀ —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମଣୁଣିଆ—ଦେ. ବ—ଗଡ଼ଜାତର ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ— Maṣuṇiā Ehretia Laevis tree (Haines),

ମଣୁଣି ଶିଳ—ଦେ. ବ (ସ. ମସୃଣ + ଶିଳା)—ଯେଉଁ ଶିଳରେ ପ୍ରଥମେ Maṣuṇi śila ବଟା ଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ଚକ୍ରଣ କର ବଟାଯାଏ— ଚିକ୍କନ ବାଟା ଶିଳ A pestling stone-slab on which **तेजशिल** roughly pestled articles are turned into fine paste.

ମଣୁନ—ସ. ବ (ମଣ ଧାତୁ, ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉନ) —କୁକୁର— Maṣuna Dog.

ମଣୁର—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମଶ୍‌ହୂର) —୧ । ଖୁବ୍; ଅତ୍ୟନ୍ତ— Maṣur 1. Very; much. ୨ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ବଦ୍ନାତ— **ପାଁଡ଼** 2. Notable; notorious. [ଉ —ଏବଂ ସେ **मशहूर** ଜଣେ ମଶୁର ବଦ୍‌ମାଏସ୍ ଏବଂ ଜାଲିମବାଜ୍ ଥିବା ଦାଲିତ— ଫକ୍କାରମୋହନ. ଗ୍ରଅମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ମଣୁର—ଦେ. ବ (ସ. ମଶକଦ୍ଧ)—ମଶାରି— Mosquito curtain. Maṣuri ମଶାରି **मशहरी**

ମଷକ୍‌ଦାନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁଷକ୍‌ଦାନା; ତୁଲ. ସ. ମୁଷ୍ଟ; ଆ. Mashak-dāna ମିସକ୍‌ଦାନା)—କଳା କସ୍ତୁରୀ—Black କସ୍ତୁରୀ, ମସକଦାନା **मशकदाना** musk.

ମଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଆଘାତ କରିବା—1. To hurt; to Mash(root) injure (Apte). ୨ । ବଦ୍ଧ କରିବା; ବିନାଶ ଘଟାଇବା—2. To kill; to destroy (Apte).

ମଷା —ଦେ. ବ (ସ. ମାଷ ବା ମାସ)—ପରମାଣ ବିଶେଷ; ୧୫ ରତ୍ତି Masha ମଶା ,ମାଷା ଓଜନ—A unit of weight.

ମଷାଏ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସ. ମାଷ)—ଏକ ମଷା ପରମାଣ— Mashāe One Masha in weight.

ମଷ୍ଟିବା—ଗାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) କି (ତୁଲ. ଏହୁ ଅର୍ଥରେ ବ. ମଷ୍ଟା; Mashṭibā ସଂ ମୃଷ୍ଟ)—ଚକଟିବା (ଦେଶ)— Chakaṭibā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମସ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ପରିମାଣ କରିବା; ମାପିବା—1. To Măs (root) measure. ୨ । ଓଜନ କରିବା—2. To weigh. ୩ । ଆକାର ବଦଳାଇବା—3. To change form.

ମସ୍‌କ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ଅଭ୍ୟାସ—Habit.
Mas-k ମଷକ **मसक**

ମସ୍‌କରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମସ୍ ଖସ୍‌ଦ୍=ପରିହାସ ପ୍ରିୟ; ମସ୍‌ଖରୀ=ଠଟ୍ଟା)—୧ । ଠଟ୍ଟା; ପରିହାସ—1. Jesting, ମଙ୍କରା; ଠାଟ୍ଟା joking. ୨ । ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ—2. Irony; satire; buffoonery. ବୈଦେ. ବଣ (ଆ. ମସ୍‌ଖରଗ୍‌ଦ୍=ଥଟ୍ଟୈଲ)—୧ । ଥଟ୍ଟୈଲ; ପରିହାସକାସ୍—1. Jesting; jestive. ୨ । ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟକାସ୍—2. Ironical; sarcastic. (ଉ—ଗାଁର ମସ୍ତର ବଜ୍‌ରୁକ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଭଗ ମେଲନ୍ତୁ । (ମସ୍ତର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫଜାଇମୋଦ୍ଦନ ଭ୍ରମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।)

ମସ୍‌କରୀ ଠାଟାବାଜ **मसखरा**

ମସ୍‌କରୀ କରିବା—ଦେ. କି—ଥଟ୍ଟା କରିବା—To cut jokes; to jest.
Mas-karī karibā ଠାଟ୍ଟାକରା, ମଙ୍କରାକରା **मसखरी करना** (ମସ୍ତର ମାରିବା, ମସ୍ତର ଲଗାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମସ୍‌କରିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଥଟ୍ଟୈଲ—Jesting; jocular.
Mas-karia [ଉ—ଗୋଟା ବାବୁ ଜଣେ ମସ୍ତରିଆ ଭଲିଆ ଲୋକ ରସିକ, ଠାଟ୍ଟାବାଜ **मसखरिया, मसखरा** —ଫଜାରମୋଦ୍ଦନ. ଗଲ୍ପସ୍ଲଲ୍ପ] (ମସକରିବାଜ୍, ମସକରିବାଲ୍, ମସ୍ତରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମସକରି, ମସକରେଇ, ମସ୍ତରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମସକ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମସ୍ ଧାତୁ=ଆକାର ବଦଳାଇବା)—ମସ-ମସିଆ; ମୁସୁମୁସୁ—(a crisp edible thing) ମୁଚମୁଚେ Prodicing a very low rustling noise when chewed, on account of there being no water in it. [ଯଥା—ଦଦ୍ଦଡ଼ ମସକ ଚୁଡ଼ା ଭଲା ।]
Masaka **मुसमुसिया** **फुसफुंसा टोन टुमाक** ପଲକା

ମସକା—ଦେ. ବ—ଉଙ୍ଗୁରବଣ୍ଡ (ଡାଳ)—Fragile.
Masakā

ମସତ୍—ଗ୍ରାଦେ.—(ସମ୍ବଲପୁର)—ବଣ—(ଭୁଲ. ବ. ଏହ୍ନ ଅର୍ଥରେ ମସ୍ତ)—ମସ୍ତ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼—Very large. ଗ୍ରାଦେ. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣର ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very much.
Masat

ମସନ—ଗ୍ରଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ମଣିଣା—Mat.
Masani

ମସଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବଲେଶ୍ୱର)—ବ—(ବ. ଗୃତ୍)—୧ । ମାଛ ଧରିବା ଗୃତ୍ ଭଆର କରିବା ନମନ୍ତେ ମିଳୁଥିବା ମସଲ୍ଲ ବିଶେଷ—(ମାଛ ମସଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A mixture used as bait ୨ । ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଗୃତ୍—2. Bait for fishes. ୩ । ମସଲ୍ଲ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ) ୩. Masalā etc (See)
Masalā

ମସଲ୍ଲ ପାଣି—ଦେ. ବ—ତରକାସ୍ତରେ ବଥଯିକ ପାଇଁ ବଣା ଦୋଇ-ଥିବା ମସଲ୍ଲ ପର୍ଣ୍ଣ—A paste of condiments mixed with water for being used in curry.
Masalā pāṇi **मसालाका पानी**

ମସ(ଛ)ଲିପଟ୍ଟମ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ବନ୍ଦରବିଶେଷ
Masa(chha)li patama A seaport of ancient Kaliṅga. **मसलिपटाम**

ମସା—ଦେ. ବ—(ସ. ମାଷ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିର ପରିମାଣ ବିଶେଷ $\frac{1}{12}$ ରତ୍ତ—
Masā ମାଷା **मासा** A standard weight of gold.
[ଦ୍ର—୧ ରତ୍ତ=୧୦ ମସା, ୧ ମସା=୮ ରତ୍ତି; ୧ ରତ୍ତି=୪ ଧାନ ।]

ମସାଲ୍ଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ନଈ ମୁହଁରୁ ଧରିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ—A species of sea fish, caught at the muoths of sea-going rivers.
Masālā

ମସି(ସୀ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ—ମସି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Masi(sī) (etc) Masi etc (See)

ମସିକ—ସ. ବ—ସାପଗାତ—A serpent's hole (Apte.)
Masika

ମସି ଗୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ—ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ; ଟିକ ଟିକ—Bits; scraps.
Masi guṇḍā ଚୁନୋ **चुर चूर** [ଉ—ଉଗଡ ଅଙ୍କେ ପଡଲେ ଦେବ ମସି ଗୁଣ୍ଡା । ପ୍ରାତୀ. ବ୍ରହ୍ମବରୂପଣ ଗୀତା ।]

ମସିଣା—ଗ୍ରାଦେ. (ଜସ୍ପୁର) ବ—ବନ୍ୟବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A tree found in the forest.
Masiṇā [ଦ୍ର—ଏ ଗଛର (ମସାଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଛେଲକୁ ବାଟଲେ ଭାର ଅଠାଳଆ ହୁଏ । ଏହା ବଟାକୁ ଉତ୍ତମ କର ବୋଲଲେ ବଥ ବାଗୀ ଆଦ ବସିଯାଏ ।]

ମସିହ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ମସୀହ୍) ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ—Jesus Christ.
Masiha ମସୀହ **मसीह**

ମସହା(ଆ)—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ମସୀହ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ଙ୍କ ଧର୍ମର ଜଳରତ୍ତ ଉତ୍ତା); ଇଂ. ମେସ୍‌ୟାୟା=ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ; ଆ. ମସୀହି ମସିହା ଇସବୀ. **मसीहा** ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସମ୍ବତ୍ସରୀୟ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ; ଇଂରାଜୀ ସନ—A year of the Christian calendar [ଦ୍ର—ବ୍ୟବହାରରେ ଲେଖା ଯାଏ—ସନ ୧୯୩୨ ସାଲ ମାନେ ଜାନୁଆରୀ ୧୯୨୫ ମସିହା, ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଚଳିତ ୧୩୩୨ ସାଲ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୯୨୫ ସାଲ ।] ବୈଦେ. ବଣ—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସମ୍ବତ୍ସରୀୟ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ (ବର୍ଷ)—Christian (year.)

ମସୀନା—ସ. ବ.—(ମସ୍ ଧାତୁ=ପରିମାଣ କରିବା+ଉନ୍ନ. ଈନ୍+ଆ ଅତସୀ (ଦେଖ)—Atasī (See)
Masīnā

ମସୀନା ତୈଳ—ସ. ବ—୧ । ଆୟୁର୍ବେଦ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ—
Masīna taila 1. Medicinal oil prepared from linseed. [ଦ୍ର—ଏହା ଅଗ୍ନି ଗୁଣ ବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, କଫ ଓ ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, କଣ୍ଠ ବିଘାକ, ଚକ୍ଷୁର ଅହିତକର, ବଳକାରକ, ମଳବର୍ଦ୍ଧକ, ମଧୁର ରସ, ଧାରକ ଘାଗ୍‌ଦୋଷନାଶକ ଓ ଘନ । ବସ୍ତିକ୍ରିୟାରେ, ପାନ, ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ, ନସ୍ୟ, କର୍ଣ୍ଣପୂରଣ, ଓ ଅନୁପାନରେ ବାୟୁ ଶାନ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜମିର ଏହା ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ୨ । ନଯୂନସ୍ତକ ତେଲ (ଦେଙ) — 2. Linseed oil (See).

ମସୁ(ସୋ,ସୌ)ଦା(ଧା)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମସବଦା) (କଚରଆ)—୧ । Masu(so, sau)dā(dhā) ମସୁଦା **ମସୌଦା** ପ୍ରସ୍ତାବ—1. Proposal. ୨ । ପରାମର୍ଶ—2 Consultation. ୩ । କୌଣସି ଲେଖାର ଚଠା—3. Draft of a deed. ୪ । ଯୁକ୍ତି—4. Reasoning; argument. ୫ । ଉପାୟ—5. Plan; resource.

ମସୁ (ସୋ,ସୌ)ଦା କାଢ଼ିବା (ବାନ୍ଧିବା)—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ Masu(so, sau)dā kārdhibā (bāndhibā) ସାଧନାର୍ଥ ମସୁଦା ବାହିର କରା ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା—To find out **ମସୌଦା ଗାଂଠନା(ବାଂଧନା)** the means for fulfilment of an object.

ମସୁ(ସୋ, ସୌ)ଦା ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ. ମୁସବଦା+ଫା. Masu(so, sau)dā bāj ଉଦ୍ୟୋଗ ବାଜ୍) (କଚରଆ)—ମସୁଦା ବାଜ ୧ । ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ— **ମସୌଦେ ବାଜ** 1. Resourceful, ୨ । ଚତୁର—2. Cunning.

ମସୁବିଦା(ଧା) —ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମସବଦା) (କଚରଆ)—Masubidā(dhā) ଚଟା; ଖସଡ଼ା —A draft. ମସୁବିଦା **ମସବିଦା**

ମସୁର—ତ୍ରାଦେ. (ମେଦମାପୁର) ବ—ମଶାରି— Masur Mosquito curtain.

ମସୁର ଦନ୍ତା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—Linocora Masur dantā Intermedia (Haines).

ମସୁ(ସୂ)ର—ସ. ବ (ମସ୍ ଧାତୁ=ମାପିବା+କର୍ମ. ଉର; ଉର)—Masu(sū)ra ମୃଗ ବର ଜାଙ୍ଗାପୁ ଲଡାଳାଡ ଶସ୍ୟ—ଅ ୍ୟ ସ. ନାମ—ମାଙ୍ଗଲ୍ୟକ, ସ୍ୱାଦୁକାଣ୍ଡନ, ମସୂରକ,ଯୁଥୁଷ୍ଫଳକ, ଟର, କଲ୍ୟାଣସାଜ, ମସୂରିକା, ମଙ୍ଗଲ୍ୟା ମସୁର **ମସୁର(ରୀ)** ଚଣଇ, ମସୁରି ଚେ. ଚର ସନାମଲୁ, ମିସିରପପ୍ପୁ ତା. ମିସୁର, ପୁରପୁର ଫା. ରୂନୋସୂର୍ଖ ଆ. ଅଦସ ଓଡ଼ିଆ. ମସୁର Cicerles; Lentil; Lens Esculenta. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୀମ୍ବାବର୍ଗର କୃଷି ଜାତ ଶସ୍ୟ; ଏଥିର ଛୁଇଁ ତେଣା ଓ ଉଦ୍ଭିଦର ଶସ୍ୟ ଅରକୁ । ଛୁଇଁରେ ଦୁଇଟି ମଞ୍ଜି । ଏହା ନାଲ ଗୋଲାପି ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୁଷ୍ମିକର । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁର, ଶୀତଳ, ସଙ୍ଗ୍ରାହକ, କଫ ଓ ପିତ୍ତ ନାଶକ ଓ ଜ୍ୱର ନାଶକ ।]

ମସୁ(ସୂ)ରକ—ସ, ବ (ମସୁର+କ)—୧ । ମସୁର (ଦେଖ) Masu(sū)raka 1. Masura (See) ୨ । ତକିଆ—2. A pillow (Apte).

ମସୁ(ସୂ)ର ବିଦଲା—ସ. ବ—କୃଷ୍ଣ ତିହୁଡି (ଦେଖ) Masu(sū)ra bidalā The black variety of Tihurdi (See)

ମସୁ(ସୂ)ରା—ସ. ବ—୧ । ମସୁର ଶସ୍ୟ—1. Lentil. ୨ । ବେଶ୍ୟା— Masu(sū)rā 2. A prostitute. ୩ । ମସୁରବଟାରେ ଭଜାଯାଇ ବଡ଼ି (ହି.ଶ)—3. Small balls of pestled lentil dried and kept for curry.

ମସୁ(ସୋ,ସୌ)ରି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ହିମାଳୟ ଅଞ୍ଚଳର ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର Masu(so, sau)ri ସ୍ଥାନର ନାମ— A sanitarium ମସୋରୀ **ମସୌରୀ** of that name in the Himalayas.

ମସୁରିଆ—ଦେ ବଣ (ସ. ମସୁର)—ମସୁର ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ—Shaped. Masuriā like a Masura (lentil).

ମସୁରେ ଦେ. ବ —ମସୁରଡାଲ ପରି ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ବସନ୍ତ ରୋଗ — **ମସୁରିଆ** A kind of small pox, the pimples of which resemble grains of Masura (lentil).

ମସୁ(ସୂ)ରୀ —ସ.ବ. (ମସୁର+ଈ)—୧ । ବେଶ୍ୟା—1. Prostitute. Masu(sū)rī ୨ । ଭ୍ରଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. An adulteress. ୩। ଛୁଚ୍ଚା-[ମସୁ(ସୂ)ରକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବସନ୍ତ ରୋଗ—3. Small pox. ୪ । ମସୂର ପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୀଡ଼କା ଯୁକ୍ତ ବସନ୍ତ—4. Small-pox with small postules. ୫ । କୁଟ୍ଟିନୀ— 5. A procuress ୬ । ଛତୁ ଜିବୃତ୍ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)— 6. Ipomoea Turpethum.

ମସୃଣ—ସ. ବଣ. (ମସ୍ ଧାତୁ=ପରିମାଣ କରିବା+କର୍ମ ଋଣ) —୧ । Masṛuṇa ସ୍ନିଗ୍ଧ;ତେଲିଆ—1. Oily; unctuous. ୨। ଚକ-(ମସୃଣା-ସ୍ତ୍ରୀ) ଚକ୍ଚକିଆ 2. Glistening, ୩ । ଚିକ୍କଣ—3. Smooth. [ମସୃଣତା(ତ୍ୱ) —ବ] ୪ । କୋମଳ—4. Soft; velvety. ୫ । କର୍ଣ୍ଣମଧୁର—5. Sweet (to hear); bland. (ଉ—ସ୍ତୋକ ରଟ ମସୃଣ ଯେ ଝିଲିକା ବଦେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।) ୬ । ମନୋହର—6. Lovely; charming.

ମସୃଣା —ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମସୃଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Masṛuṇā Feminine of Masṛuṇa.

ସ. ବ—ମସୀନା; ଅତସି; ରେଣ୍ଡି—Linseed.

ମସ୍କ (ଧାତୁ) —ସ—ଗତି କରିବା—. Mask (root) To go; to move.

ମସ୍କର—ସ. ବ (ମସ୍କ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର୍)-୧ । ବାଉଁଶ-1. Bamboo. Maskara ୨ । ବଂଶ ଯଷ୍ଟି—2. Bamboo stick. ୩ । (+ଗତ.ଅର) ଗମନ—3.Going;motion (Apte); ୪ । (+କରଣ ଅର). ଜ୍ଞାନ—4. Knowledge (Apte).

ମସ୍କରୀ —ସ. ବ ପୁଂ (ମସ୍କର+ଇନ୍;୧ମା.୧ବ)—୧। ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ;ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ— Maskarī 1.A man (Hindu)who has taken to the 4th stage of life (begging alms) (porbably from their using bamboo sticks at that stage on account of old age) ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon.

ମସ୍କଲା —ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ) —ଅଳଙ୍କାରକୁ ଚିକ୍କଣ କରିବାପାଇଁ ଏକ Maskalā ପ୍ରକାର ଲୁଦାର ଉପକରଣ—A kind of iron implement for polishing ornaments.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମସ୍କା—ଦେ. ବ—ମସକା (ଦେଶ)
Maska Masakā (See).

ମସ୍କାମସ୍କି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—[ଦୁଇ ଜଣ] ଧସ୍ତାଧସ୍ତ—
Maskāmaski Seizing each other (said of two persons).

ମସ୍‌ଜ୍ (ଧାତୁ)—ଫ—୧ । ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବା—1 To sink in Mas-j (root) water. ୨ । ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼ାଇ ପାଖୋଇବା—2. To take a plunge. ୩ । ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିମରିବା—3. To be drowned.

ମସ୍ତ—ଫ. ବ (ମନ୍. ଧାତୁ=ପରସ୍ପର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)--ମୁଣ୍ଡ--Head' ଦେ. ବଡ଼ (ସଂ. ମସ୍ତକ)—୧ । ବଡ଼ାଳ; ପ୍ରକାଣ୍ଡ—ମସ୍ତ 1. Gigantic. ୨ । ଅଛ ବୃଦ୍ଧତ; ମହତ୍—2. Very **ବହୁତ ବଡା** large or great; very big. ବୈଦେ. ବଡ଼. ପୁଂ (ମସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଆ. ମସ୍ତ; ଭୁଲ. ସଂ. ମତ୍ତ)—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ; ମତ୍ତ; ମତ୍ତ ନଶାରେ ଚୂର—1. Intoxicated; excited; mad- **ମସ୍ତ** dened. ୨ । କାମୋନ୍ମତ୍ତ—2. Maddened with lust; excited by amour ୩ । ଗର୍ବୋନ୍ମତ୍ତ—3. Swollen with pride. ବୈଦେ. ବ--ମତ୍ତତା—Excitement; madness; intoxication. ଦେ. ଜି. ବଡ଼—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very.

ମସ୍ତକ—ଫ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ+କ)—୧ । ମୁଣ୍ଡ—1. Head. Mastaka ୨ । ଖପୁର—2. Skull [Apte]. ୩ । ଅଗ୍ରଭାଗ; ଶିରୋଦେଶ—3. Top; summit; peak. ୪ । ଚାଲ, ନଡ଼ିଆ, ଖଜୁର ଆଦ ଗଛର ଅଗରେ ଥିବ ଶାଖାଗୁଚ୍ଛ—4. The tuft of branches on the top of palm, cocoanut and date trees.

ମସ୍ତକଚ୍ଛେଦନ—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମସ୍ତକ+ଛେଦନ; ସପ୍ତମ୍ୟାସ୍ ଚ୍ଛ) --ମୁଣ୍ଡକାଟ—Mastaka chchhedana Decapitation; cutting off of the head.

ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁଣ୍ଡ ଲଣ୍ଡା ଦୋଇ ଖିଅର ଦେବା—Mastaka mundana Shaving of the head.

ମସ୍ତକମୂଲକ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବେକ—
Mastaka mūlaka Neck (Apte).
(ମସ୍ତ ମୂଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମସ୍ତକ ସ୍ନେହ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମସ୍ତିଷ୍କ—
Mastaka sneha The brain (Apte).

ମସ୍ତକି(ଗି)—ବୈଦେ. ବ [ଆ. ମସ୍ତକୀ(ଗି)]—ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମିବା ଆମ୍ବଜାତି ବର୍ଗର ମସ୍ତକୀ ସ୍ନିଗ୍ଧ ବଣେଷ (Pistacia Lentiscus) ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ **ମସ୍ତଗୀ** ଝୁଣା ଭୁଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥ—Mastic. [ଦ୍ର—ଏହା ବାର୍ଷ୍ଟିସ୍‌ରେ (ରୁମି ମସ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଦନ୍ତ ରୋଗରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଉପକାରୀ । କେହି କେହି ଏହା ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି ବୋଲନ୍ତି । ମସ୍ତକୀ ଭୁଲ୍ୟ କାବୁଲ ଦେଶରୁ ଆମଦାନ ପଦାର୍ଥକୁ କାବୁଲୀ ମସ୍ତକୀ Pistacia Mutica କହନ୍ତି ।]

ମସ୍ତକେ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାନିବା; ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—
Mastake dharibā To obey;to bow down to (one's order) (ଉ—କଷ୍ଟେ ଚତୁରେଗ ରୋଧ ଗୁରୁଆଜ୍ଞା **ମସ୍ତକପର ଲେନା** ମସ୍ତକେ ଧର । ଗୁଧାନାଥ. ଉଷା ।)

ମସ୍ତ ଦାରୁ—ସଂ. ବ—ଦେବଦାରୁ—
Masta dāru Pine (tree); Pinus Deodara;

ମସ୍ତ ବଡ଼—ଦେ. ବଣ—ଅଛ ବୃଦ୍ଧତ—Very big; very very Masta barda big. (ଉ—ସେଠାରୁ ଦଶରଥ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମସ୍ତବଡ଼ ଗୋଷ୍ଠୀଏ ମସ୍ତବଡ଼ ସଜ୍ଜ ଉଜାଇଲେ । ମାଲକଣ୍ଠ. ପିଲ୍ଲଙ୍କ **ବହୁତ ବଡା** ସ୍ତମାସ୍ତଣ ।)

ମସ୍ତ ବଡ଼ ଲୋକ—ଦେ. ବ—ଧନାଗେଠ; ଖୁବ୍ ଧଣା—
Masta barda loka A millionaire
ମସ୍ତବଡ଼ ଲୋକ **ବହୁତବଡାଆଦମୀ**

ମସ୍ତର—ଦେ. ବ—ପ୍ରକାର—Pattern; model. (ଯଥା—ମୋତେ Mastara ରକମ, ନମୁନା **ତରହ;ନମୁନା** ଏ ମସ୍ତରର ଲୁଗା ହଅ ।)

ମସ୍ତରମ୍—ଦେ. ଜ—୧ । ପାଗଳପଣ କାମ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—
Mastarām 1, Madcap. ୨ । ବାସ୍ତା—2. Mad man; ପାଗଳ **ମସ୍ତରାମ** lunatic. ୩ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males.
[ଦ୍ର—କଟକ ସହରରେ ମସ୍ତରମ୍ ନାମକ ଜଣେ ସାଧୁ ମହନ୍ତଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଉକା ଯାଉଥିବା ଗୋଷ୍ଠୀର ମଠ ଅଛି ।]

ମସ୍ତ ଲୋକ—ଦେ. ବ—୧ । ବଡ଼ ଲୋକ; ଧଣା ଲୋକ—1. Rich Masta loka man ୨ । ବିଖ୍ୟାତ ଲୋକ—2. A cele- ମସ୍ତଲୋକ brated person. ୩ । ମହାପୁରୁଷ—3. A great **ବଡାଆଦମୀ** man; a genius.

ମସ୍ତ ହାତୀ—ଦେ. ବ (ଫା. ମସ୍ତ+ସଂ. ହସ୍ତୀ; ପ୍ରା. ହାତ୍ଥୀ)—୧ । Masta hāti ମତ୍ତହସ୍ତୀ; ମଦମତ୍ତ ହସ୍ତୀ—1. An elephant ମତ୍ତ ହାଥୀ in rut; an elephant infuriated through **ମସ୍ତ ହାଥୀ** lust. ୨ । ବଡ଼ ହାତୀ—2. A big elephant.

ମସ୍ତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମତ୍ତ; ଆ. ମସ୍ତ୍)—ଜଜର;ଆବରଣଦ୍ୱାରା Masta hebā ମତ୍ତତା ପ୍ରକାଶ କରିବା; ମାଡିବା—To show ମତ୍ତ ହଓୟା excitement by conduct; to act like a **ମସ୍ତ ହୋନା** mad person.

ମସ୍ତା—ଦେ. ବ—ଉନ୍ମତ୍ତ—Maddened; excited.
Mastā ମତ୍ତ **ମସ୍ତ** (ମସ୍ତାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ମସ୍ତା, ମସ୍ତାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମସ୍ତାନ—ବୈଦେ. ବଣ. ଓ ବ ପୁଂ. (ଆ. ମସ୍ତାନହ୍=ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ)—
Mastān ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତିବିହ୍ୱଳ(ବ୍ୟକ୍ତି)—Mad in devotion to ମସ୍ତାନ **ମସ୍ତାନା** God.(ମସ୍ତାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମସ୍ତାନି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମସ୍ତାନା)—ମତ୍ତତା—Madness.
Mastāni ମତ୍ତତା **ମସ୍ତାନୀ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମସ୍ତି—ସ. ବ (ମଷ. ଧାତୁ+ତ୍ୱବ. ଇ)—୧ । ମାପିବା—1. Measuring. ୨ । ଓଜନ କରିବା—2. Weighing. ବୈଦେ. ମତ୍ତତା **मस्ती** ବ, (ଫା. ମସ୍ତୀ)—ମତ୍ତତା—Madness.

ମସ୍ତିକ—ସ. ବ (ମସ୍ତ+ଇକ)—ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ—The head Mastika (Apte). ଗ୍ରା. ବ—ମସ୍ତିଷ୍କ (ଦେଶ)—Mastishka (See)

ମସ୍ତିଷ୍କ—ସ. ବ (ମସ୍ ଧାତୁ=ମାପିବା+ତ୍ୱବ. ଇ=ମସ୍ତି ତମା ମସ୍ତ୍ Mastishka ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କରଣ ଅ. ନିପାତନ)—(ମସ୍ତୁଲୁଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ମଗଜ; ମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ଥିବା ଲମ୍ବୁଣି ପରି ବସ୍ତୁ; ମଜ୍ଜା—1. Brain. ୨ । ବୁଦ୍ଧି—2 Intelligence. ୩ । ମସ୍ତିଷ୍କ ଉପରେ କ୍ରିୟା କରିବା କୌଣସି ଔଷଧ—3. Any medicine acting upon the brain (Apte).

ମସ୍ତିଷ୍କ ଖରଚ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବୁଦ୍ଧିଉଜୁ Mastishka kharacha karibā ଖୁଲଭ କରି ଚିନ୍ତା କରିବା—ମାଥା ଖରଚ କରା To apply one's brain to a matter. **मस्तिष्क खरच करना** (ମସ୍ତିଷ୍କ ଲଗା [ଗେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମସ୍ତିଷ୍କହୀନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ—Unintelligent; dunce. Mastishkahīna (ମସ୍ତିଷ୍କହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମସ୍ତୁ—ସ. ବ (ମସ୍ ଧାତୁ=ଅକାର ବଦଳାଇବା+କର୍ମ. ତୁ; ତମା ମସ୍ Mastu ଧାତୁ=ଆହ୍ଲାଦିତ କରିବା+କନ୍ତୁ. ତୁ)—୧ । ଜଳଯୁକ୍ତ ଦଧି; ଘୋଳ ଦହି—1. Churned curd mixed with water. ୨ । ଛେନାପାଣି (ହି. ଶ.)—2. Whey. ୩ । ବସାଦହିର ମଣ୍ଡ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—3. The sediment or dregs of curd. [ଦ୍ର—ଧ ରମାତ ବସାଦହିର ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ଘନ ସ୍ତରକୁ ସର ଓ ମଣ୍ଡକୁ ମସ୍ତୁ ବୋଲିସାଏ । ଏହା କ୍ଲମହର, ବଲ୍ୟ, ଲଘୁ, ଅମ୍ଳାଉଲାସଜନକ, ଦେହସ୍ଥ ସ୍ରୋତଃସମୂହର ଶୋଧନକାରକ, ଆହ୍ଲାଦକର, କଫଘ୍ନ, ପିପାସାନାଶକ, ବାତାପହାରକ, ଅବୃଷ୍ୟ ଓ ତୃପ୍ତିଜନକ । ଏହା ଶୀଘ୍ର ସଞ୍ଚିତ ମଳକୁ ବରେଚିତ କରେ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ମସ୍ନଦ୍ - ବୈଦେ. ବ (ଅ ମସ୍ନଦ୍=ଗାଦି ତକିଆ)—୧ । ରାଜସିଂହାସନ Masnad —1. Throne. ୨ । ଆଉଜ ବସିବା ପାଇଁ ମସନଦ ବ୍ୟବହୃତ ତକିଆ; ଗାଦି ତକିଆ—2. A big pillow **मसनद** for leaning on while sitting.

ମସ୍ୟାଧାର—ସ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦୁଆତ—Masyādhāra Ink-pot.

ମହ୍ (ଧାତୁ)—ସ°—୧ । ପୂଜା କରିବା; ମାନ୍ୟ କରିବା—1. To Mah (root) worship; to honour; to revere. ୨ । ଆହ୍ଲାଦିତ କରିବା—2. To gladden; to delight. ୩ । ବଢ଼ାଇବା—3. To increase; to aggrandise.

ମହ—ସଂ. ବ (ମହ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅ)—୧ । ଯଜ୍ଞ—1. Maha Vedic sacrifice or oblation. ୨ । ତେଜଃ—2. Lusture; radiance. ୩ । ଉତ୍ସବ—3. Festival; festive occasion. ୪ । ସପ୍ତ ଭୁବନ ମଧ୍ୟରୁ ଚତୁର୍ଥ ଭୁବନ—4. The 4th of the 7 worlds of the Hindus [ଦ୍ର—ଏହା ପୃଥ୍ୱୀଠାରୁ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଧ୍ରୁବ ସ୍ୱର୍ଗ ।] ୫ । ମହିଁଷି—5. A buffalo (Apte). ସଂ. ବଣ—ପୂଜ୍ୟ; ପୂଜନୀୟ—Worshippable; adorable. ସଂ. ପୁଂ. ପ୍ରତ୍ୟୟ (ପିତୃ ଓ ମାତୃ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୋଡ଼ାଙ୍କର (ମତ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପିତା ଅର୍ଥରେ ମତ୍ ଓ ମାତା ଅର୍ଥରେ ମତ୍ପା ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ; ଯଥା—ପିତାମତ୍, ମାତାମତ୍; ପିତାମତ୍ପା, ମାତାମତ୍ପା) —A suffix added to the words Pitā and Mātā. ଦେ. ବଣ (ସଂ ମତ୍ତ୍)—ମତ୍ତ; ମତ୍ତା—

महा Great; much. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very; much [ତ୍ର—ମତ ଇତସ୍ତତ । ଇଂରାଜ ପଲଟନ ଅଟକ ପଡ଼ । ଉଜ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।]

ମହ(ହା)ଋଷି—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମତ୍ତର୍ଷି)—ମତ୍ତର୍ଷି—A great sage. Maha(hā)ṛushi **महर्षि महारिषि**

ମହାଃ—ସଂ. ବ (ମହ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅସ୍; ମତ୍ତସ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଯଜ୍ଞ Mahaḥ —1. Vedic oblation. ୨ । ଉତ୍ସବ—2. Festival. ୩ । ତେଜଃ—3. Radiance.

ମହାଁଗୀ—ଗ୍ରାଓଁ (ଜାଗପୁର) ବ—ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—Mahañgī Famine.

ମହକ—ସ. ବ (ମତ୍ତ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+କ)—୧ । ମତ୍ତଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତି; ମହାପୁରୁଷ—1. A great man; an eminent man. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2 Bishnu. ୩ । କଚ୍ଛପ—3. Tortoise. ଦେ. ବ (ସ. ମତ୍ତକ୍)—୧ । ସୌରଭ; ସୁବାସ ସୁଗନ୍ଧ—1. Sweet smell; sweet scent. ୨ । **महक** ଦୂରବ୍ୟାପୀ ସୁଗନ୍ଧ—2. A diffused or widespread fragrance. ଦେ ବଣ—ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Sweet smelling. [ତ୍ର—ଟତକ ଗଛରେ ମତ୍ତକ—ଉଗ ।]

ମହକ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ବାସ ଚତୁଃଟିବା—Mahaka uṭhibā The diffusion of sweet smell. ସୁବାସଉଠା **महकउठना** (ମତ୍ତକ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହକ ଦେବା - ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମତ୍ତକ୍)—(କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ନିଜର) Mahaka debā ସୁଗନ୍ଧ ବିସ୍ତାରିତ କରିବା; ବାସିବା—To ସୁବାସ କରା spread its sweet smell; to emit its **महक देना** fragrance.

ମହକ ଫଳ—ଦେ. ବ—ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଫଳ—Mahaka phala A fruit with sweet smell. ସୁବାସିତଫଳ **महकिलाफल**

ମହକ ଫୁଲ—ଦେ. ବ—ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଫୁଲ—Mahaka phula A sweet-scented flower. ସୁବାସିତଫୁଲ **महकीलाफुल**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହକ ବାସ—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର) —ସୁରଭିତ ଗନ୍ଧ; Mahaka bāsa ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ସୁବାସ; ବଳନ୍ତୁସୁବାସିତ ସୁବାସ ସୁବାସ—A scent which is diffused to some **ସୁବାସ; ଗମକ; ମହକ** distance.

ମହକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି (ମହକିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ--Causa- Mahakā(ke)ibā tive of Mahakibā)—୧ । ସୁବାସରେ ସୁବାସେ ମୋହିତ କରା ମୁଗ୍ଧ କରିବା—1. To charm by **ମହକାନା** sweet smell. [ଉ—ଦେମ ବଣ୍ଟ ସୁବାସିତ ଚନ୍ଦନେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ, ମହକାଇ ଦେଉଥିଲା ଦର୍ଶକର ଚତ୍ତ । ନନ୍ଦ- ଗୋର. ଜନ୍ମଷ୍ଟମୀ ।] ୨ । ବାସିବା—2. To smit [ମହକା(କେ)ଇଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] fragrance.

ମହକ ଉଠିବା—ଦେ. କି—ଭାବ ସୁଗନ୍ଧଦ୍ୱାରା ସୁରଭିତ ହେବା— Mahaki uṭhibā To be filled with sweet smell. [ମହକ ଯଡ଼ିବା, ମହକ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଉ—ଘିଅର ବାସନାରେ **ମହକ ଉଠନା** ସୁରଭିତ ହଓୟା ଗୃଅଡ଼ ମହକ ଉଠୁଛି । ମାଲଜଣ ଦାଶ. ପିଲ୍ଲଙ୍କ ଘ୍ରାଣସୃଣ ।]

ମହକିବା—ଦେ. କି (ସ. ମହକ୍)—ବାସିବା; ବାସନା କରିବା; Mahakibā ଗୃଅଡ଼େ ନଜର ସୁବାସ ପ୍ରସାରିତ କରିବା— ସୁଗନ୍ଧ ଦେଓୟା To smell very sweetly to a distance **ମହକନା** to emit its fragrance.

(ସମ୍ବଲପୁର—ଉଷୋଉଷୋ)

ମହ(ହୁ,ହୋ)କଲ—ବୈଦେ. ବ (ଫା ମୁକ୍କିଲ୍)--ମକ୍କେଲ; ମୁକ୍ତାର Maha(hu,ho)kila ଓକିଲଙ୍କୁ ମକଦ୍ଦମାପାଇଁ ନଯୁକ୍ତ କରିବା ପକ୍ଷ ମକ୍କେଲ **ମବକ୍କିଲ** —Client of a legal practitioner.

ମହକୁପ(ବ୍)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା· ମୌକୁଫ୍)—ମକୁବ୍ (ଦେଶ) Mahakup(b) Makub (See).

ମହକୁମା—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମହ୍କମା) —୧ । ଦାଦମଙ୍କର ଅଧସ୍ତନ Mahakumā ସ୍ଥାନ; ଇଜ୍ଲାସ୍; ବଗର୍ତ୍ତସନ—1. A seat of ମହକୁମା justice; a seat of a public servant. (ଯଥା— **ମହକମା** ଜଲଣସ୍ତ ମହକୁମା; ଜଜ୍ ମହକୁମା ।) ୨ । ବଗର୍ତ୍ତଲସୃ— 2. Court of justice; a tribunal. ୩ । ଇଂରାଜ- ଶାସିତ ଜିଲ୍ଲାର ବର୍ତ୍ତାଗ; ସବ୍ଡିଭିଜନ୍—3. A sub- division. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜ ଶାସନାଧୀନ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମହକୁମାରେ ବିଭକ୍ତ ।] ୪ । ସବ୍- ଡିଭିଜନର ସ୍ତାୟୀ ଯେଉଁଠାରେ ଜଣେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବା ମୁନ୍ସିଫଙ୍କ କଚରି ଥାଏ—4. Sub-divisional head quarters. ୫ । ଦାଦମଙ୍କର ଇଜ୍ଲାସ ବା ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ—5. The jurisdiction of a court or public officer. ୬ । ସରକାରଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗୀୟ ଶାସନ ବର୍ତ୍ତାଗ—6. A department of the Government.

ମହକୁମା ହାକିମ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା) (ଫା. ମହକମା+ହାକିମ୍) Mahakumā hākima (କଚରି) —୧ । ସବ୍ଡିଭିଜନର **ମହକୁମାର ହାକିମ** ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—1 Sub-divisional magis- **ମହକମାକା ହାକିମ** trate. ୨ । ମୁନସିଫ—2. Munsif. ୩ । କୌଣସି ସରକାରୀ ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ - 3. Departmental head.

ମହକୁମେ ସଦର—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା.) (କଚରି)—ଜିଲ୍ଲାର ସଦର Mahakume sadar ମହକୁମାର ଅନ୍ତର୍ଗତ—Within the **ମହକୁମେ ସଦର** jurisdiction of the Sadar Sub- **ମହକମେ ସଦର** division. [ଦ୍ର—ଏହିସବୁ ମହକୁମେ କେନ୍ଦ୍ରା- ପଡ଼ା, ମହକୁମେ ଯାଜପୁର । ସବ୍ଡିଭିଜନ୍ମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଏ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମହକ୍କ—ବି. ବ (ମହ୍ ଧାତୁ=ଆନନ୍ଦିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ୍ କ)— Mahakka ବହୁଦୂର ପ୍ରସାରିତ ସୁଗନ୍ଧ—Wi-despread fragrance (Apte).

ମହଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ମହାର୍ଘ)—ମହର୍ଘ; ମହାର୍ଘ— Mahangā Dear in price.

ମାଗ୍ଘୀ ଦେ.ବ— ୧ । ଦ୍ରବ୍ୟର ସାଧାରଣ ମୂଲ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ। **ମହ'ଗା, ମହଁଗା** ମୂଲ୍ୟ; ବଢ଼ା ମୂଲ୍ୟ—1. High price of an (ସସ୍ତା—ବିପରୀତ) article ୨ । ବଜାରରେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ- ମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ିଯିବା ଅବସ୍ଥା —2. Rise in the price of commodities. ୩ । (ସ. ମହାଙ୍ଗ) ଏକ ପ୍ରକାର କୋଳ; ମେଢ଼େଙ୍ଗା କୋଳ—3, A kind of edible berry with sour taste.

[ଦ୍ର—ଏ କୋଳ ଘାଟଲେ ଖଟା ହୁଏ । ଏହାକୁ ଚିଅଣରେ ପକାଇ ଅମ୍ଳିଲ କରନ୍ତି ।]

ମହଙ୍ଗିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ— ମହରଗିଆ; ଯେଉଁ ଦୋକାନୀ ବଜାରର Mahaṅgiā ଦର ଅପେକ୍ଷା ମହର୍ଘରେ ଜିନିସ ବିକେ— ଯେ ଚଢ଼ା ଦାମେ ବିକ୍ରି କରେ (a shopkeeper) Selling **ମହଙ୍ଗିୟା** things more dearly than the market rate.

ମହଜର ନାମା—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ, ଜୟପୁର) ବ (ଆ. ମହଜର Mahjar nāmā =ନତ ଦଣ୍ଡୟା+ଫା. ନାମାହ୍=ଲେଖ; **ମହଜର ନାମା** ଯେଉଁ ଲେଖାରେ ଦଣ୍ଡୟା ଅପରାଧ ବିଷୟ ବା ପ୍ରମାଣ ଲେଖାଯାଏ) —ଦରଖାସ୍ତ —Petition.

ମହଜରା—ବି.ବ —କଣ୍ଡଣ ସମାଜର ବିବାହରେ ବର ସାଙ୍ଗୀମାନେ ଅସି Mahajarā କନ୍ୟାଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଉଭୟ ଦଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜର ମାନ, ଆଭିଜାତ୍ୟ ଆଦି ବିଷୟରେ ଯେଉଁ (ଅଶ୍ଳୀଳତର) ବାକ୍‌ବିତଣ୍ଡା ଓ ବାଗ୍‌ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ—A hot discussion (generally unpleasant) which takes place between the bride-groom's and the bride's party after the arrival of the bride-groom's party during the marriage, in the Karana society.

(ଉ—ବରଣ ଧରିବା ସାଙ୍ଗରେ ଯେତେ ମଜହରା କଲେ, ମାଲା ବି ତନ୍ଦନ ଧରି ଉଠି ଦେଲେ ନା ନଥିଲା ତାହା ହଲେ । ଉକାର. ସାଅନ୍ତୁଆ ବାହା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହଜତ୍(ତ, ଦ୍, ଦ୍ଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମସଜଦ୍)—ମୁସଲ୍ମାନ୍-
Mahajit(ti, d, di) ମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ମନ୍ଦିର—
ମସଜିଦ ମହଜିଦ Mosque.

ମହ(ହୁ)ଜୁତ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମୌଜୁଦ୍)—୧। ବର୍ତ୍ତମାନ;
Maha(hu)jut(d) ଉପସ୍ଥିତ;ବିଦ୍ୟମାନ—1. Existing. ୨।
ମଜୁଦ୍(ତ୍) ପ୍ରସ୍ତୁତ—2. Ready. ୩। ସଞ୍ଚିତ—3. Stored;
ମୌଜୁଦ funded. ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମହ୍ଜଦ୍)—ମହଜତ୍
(ଦେଖ)—Mahajit (See)

ମହର୍ଡା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଚାଚ) ବ—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Mahardā Dodonaea Viscosa (plant) (Haines).
[ଦ୍—ଏ ଗୁଳ୍ମ ପ୍ରାୟ ୧୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ।]

ମହଣ—ଦେ. ବ (ସ. ମଯୁନ; ମଦନ)—୧। ମହୁ ଶିଠା; ମଧୁମିକ୍ଷ-
Mahaṇa 1. Beeswax. [ଦ୍—ମହୁ-
ସ. ମଯୁନ, ମଦନ, ମଦନକ, ମାଛିଙ୍କ ଫେଣାରେ ମହୁ ସହିତ ଦୋଇ-
ମଧୁଚ୍ଛିଷ୍ଟ, ମଧୁଶେଷ, ସିକ୍‌ଥକ, ଥିବା କୋଷମାନଙ୍କ କାନ୍ଥ ଏକପ୍ରକାର
ମଧ୍ୟାଧାର, ମଧୁଚ୍ଛିତ ଅଠାଳଆ ବସ୍ତୁରେ ନର୍ମିତ । ସେହି
ମୋମ ଅଠାଳଆ ବସ୍ତୁକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇଲେ
ମୋମ ମହଣ ବାହାରେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର
ତେ. ମେନସ ମତରେ ଏହା କୋମଳ, ସ୍ନିଗ୍ଧ,
ତା ମଞ୍ଜୁସ୍ତ ବ୍ରଣରୋପକ, ବ୍ରଣରୋଧକ ଓ ଭଗ୍ନ-
ମ. ମେଣ ସନ୍ଧାୟକ । ଏହା ବାୟୁ, ଲୁଷ୍ଠ, ବିସର୍ପ
ଗୁ. ମିଣ ଓ ରକ୍ତଦୋଷ ନାଶକ । ଏହା ଅନେକ
ଫା. ମୋମେନ୍ଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ । ଶ୍ଲୋକମାନେ
କେଶ ଲୁଣ୍ଡାଇ ତା ଉପରେ ମହଣ ବୋଳନ୍ତି । ମହଣରେ
ବତ୍ତି ଓ ପିତୁଳା ଭିଆର ହୁଏ ।] ୨। (ସ. ମାନ;
ମଣ ମନ ଆ. ମନ୍) ୪୦ ସେର ଓଜନ ପରିମାଣ—2. A weight
of 40 seers; maund, [ଦ୍—ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ
'ନ' ସଂଖ୍ୟାର ପୂର୍ବେ ଲେଖାଯାଏ, ମ ୪=୪ ମହଣ;
ବାଲେଶ୍ୱର ଓ କଟକ ସେରର ତାରତମ୍ୟ ଅନୁସାରେ
ମହଣ ଓଜନର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ୧ ମହଣ=୪୦
ସେର=୮ ପଶୁଡ଼ି । ଟନ୍=ବାଲେଶ୍ୱର ୬୨୪ ମହଣ ।]

ମୟନା କାଂଟା **ମହନ ଫଳ** ୩। ସ. ମଦନ)—ବଣ (ଦେଖ)
ମାନକଚୁ 3 Maeṇa (See) ୪। (ସ. ମାଣକ) ମାଣସାରୁ—
ମାନକଚୁ, ମାନକନ୍ଦ 4. Alocasia Indica; a kind of
ସାୟେସ୍ତା taro. ୫। ବଳଦ ଓ ଘୋଡ଼ା ଆଦିଙ୍କୁ ତାଲିମ କରିବା
ସାଧନା ପ୍ରକ୍ରିୟା; ମଣ—5. The process or act of train-
ing bullocks, horses etc. ୬। (ସ. ମଥନ)
ମୟୀନ ଫେଣି ବା ଖଜା ନାମକ ବହୁ ପରସ୍ତର ଘିଅଡିଠା ଭିଆର
ମୋୟନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଘିଉମିଶ୍ରିତ ଗୁଡ଼ୁଲ ଅଟାର
ଲେପ—6. A leaven consisting of a liquid
dough of pasted rice mixed with ghee,
smeared inside the folds of the rolls before
they are fried in ghee or oil. [ଦ୍—ଅଟା
ବା ମଇଦାକୁ ଚକଟ, ବେଲ ତହିଁ ଉପରେ ମହଣର ଲେପ
ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ହୁଏ ଓ ଗୁଡ଼ାଅ ଦୋଇଥିବା
ଚକଟକୁ ପୁଣି ବେଲ, ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କର କାଟି ଘିଅରେ
ଭଜାଯାଏ । ମହଣ ଯୋଗୁ ଖଜାର ସ୍ତରମାନ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍
ସାୟେସ୍ତା ହୋଇ ରହେ ।] ଦେ. ବଣ—୧। ମଣ ହୋଇଥିବା
ସାଧାହୁଆ —1. Trained or broken to work (ani-
mal). ୨। ମହଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—2. Waxen.

ମହଣ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ (ସ. ମଦନ ଓ କଣ୍ଟକ)—ମୟଣ (ଦେଖ)
Mahaṇa kaṇṭā Maeṇa (See)

ମହଣ କନା—ଦେ. ବ—ମମ୍‌ଜାମା (ଦେଖ)—Mam-jāmā (See)
Mahaṇa kanā ମୋମଜାମା, ମୋମପାଳା **ମୋମ ଜାମା**

ମହଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପଶୁ ଆଦିଙ୍କୁ କାମ କରିବା ପାଇଁ ତାଲିମ
Mahaṇa karibā କରିବା; ମଣ କରିବା—To train
ସାୟେସ୍ତା କରା ସାଧନା or break a horse or
bullock.

ମହଣକା(କୁ) ମହଣ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ ଓ ବଣ—ମହଣ ମହଣ ପରିମିତ;
Mahaṇakā(ku) mahaṇa ମହଣ ମହଣ କରି; ବହୁ ପରି-
ମଣକେ ମଣ ମାଣରେ—In maunds; by maunds; in
ମନକା ମନ large quantities. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ମଞ୍ଜିଲ-
କୁଡ଼ିଏରେ ମିଠେଇ ମହଣକା ମହଣ ଗୁଇଳଯାଇ ବଙ୍କା
ଦେଲା ।)

ମହଣ(ଣି)କଆ—ଦେ. ବଣ—ଏକ ମହଣ ଓଜନଯୁକ୍ତ—
Mahaṇa(ṇi)kiā Weighing one maund.
ଏକ ମଣ ଏକ ମନା

ମହଣ ଛତା—ଦେ. ବ—କନା ଛତା; ବଲ୍ଲିଛ ଛତା; ଯେଉଁ ଛତାରେ
Mahaṇa chhatā ମହଣ ଚନା ପଡ଼ିଥାଏ ବସ୍ତ୍ର ନର୍ମିତ ଛତା—
ମୋମ ଜାମାର ଛାତା An umbrella covered with wax
ଛାତା cloth.

ମହଣ ତେଲ—ଦେ. ବ—ମହଣ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ମସଲା ମିଶାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି
Mahaṇa tela ଯାଇଥିବା ତେଲ (ଏହା ବାତ, ବ୍ରଣ ଓ
ମୋମର ତେଲ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—Medicated oil
ମୋମକା ତେଲ prepared from certain ingredients
mixed with wax.

ମହଣ ପତର—ଦେ. ବ (ସ. ମାଣକ + ପତ्र)—ମାଣସାରୁ ପତ୍ତର
Mahaṇa patara ବଡ଼ ପତ୍ର—The big leaves of the
ମାନକଚୁର ପାତ Mānasāru plant. [ଦ୍—ସେଘ ବରଷଇ
ମାନକଂଦ୍‌କା ପତ୍ତା ଝରର ଝରର, ସୋ ବାଢ଼ିଆଡ଼େ ହବ ରେ । ବାଢ଼ି-
(ମହଣ ପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଡ଼େ ଅଛୁ ମହଣ ପତ୍ତର ମୁଣ୍ଡରେ
ଗୋଟିଏ ଦେବ ରେ—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ ।]

ମହଣ ପାତିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ମଦନ + ସ. ପତ୍ର)—ମହଣ ସନ୍ଥା
Mahaṇa pātiā (ଦେଖ)—Mahaṇa suntha (See)

ମହଣ ପିତୁଳା(ଳି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଦନ + ସ. ପୁତ୍ତଳୀ)—ମହଣ
Mahaṇa pituḷā(ḷi) ନର୍ମିତ ପୁତ୍ତଳା—Doll or idol
ମୋମର ପୁତୁଳ **ମୋମକୀ ପୁତଳି** made of wax.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହଣ ବତ(ତ୍ତି)—ବେଦେ. ବ (ଫା ମୋମ୍‌ବତ୍ତୀ; ସ. ମଯୂନ + ବର୍ତ୍ତୀ) — Mahaṇa bati(tti) ପାଘରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ମହଣରେ ନର୍ମିତ ମୋମବାତୀ **मोमबत्ती** ବତ୍ତା—Wax candle.

ମହଣବତ ଝାଡ଼—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଶାଖାଯୁକ୍ତ କାଚ ପ୍ରଘାରେ ମହଣ Mahaṇabati jhārḍa ବତ୍ତା ଜଳେ—Chandelier; ମୋମବାତିର ଝାଡ଼ **मोमबतीका झाड** candelabrum.

ମହଣବତ ଶେଯ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଲଣ୍ଠନରେ ମହଣବତ୍ତା ଜଳେ— Mahaṇabati śeja A candle lamp; a candlestick ମୋମବାତିର ସେଯ protected by a glass chimney. **मोमबत्ती बैठकी** (ମହଣବତ ବୈଠକ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହଣ ବ(ଶ)ଲିତା—ଦେ. ବ—ପାଘ ପର ଜଳାଇବା ପାଇଁ ମହଣ Mahaṇa ba(śa)litā ବୋଳା ଯାଇଥିବା ମୋଟ ବଳତା; ମୋମର ବାତୀ **मोमकी बत्ती** ବତ୍ତବତ—A thick wick saturated with wax and used as a light.

ମହଣ ମେଥି ଗୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ କେଶ Mahaṇa methi guṇḍā ସାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଲଗାଇବା ମହଣ ମୋମ ଆର ମେଥିର ଗୁଁଡ଼େ ଓ କେଶକୁ ସୁବାସିତ କରିବା ପାଇଁ ଉପରେ ଛିଞ୍ଚିବା ମେଥି ଗୁଣ୍ଡା—Wax ointment, used in keeping the hair smooth and powdered fenugreek (2 of the chief ingredients of the hair dressing of ladies in old times.) [ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଲରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗରାଗ ନମନ୍ତେ ମୈ, ସାବୁଦାନ, ସୁବାସ ନମନ୍ତେ ଏସେନ୍ସ, ଅତର ଓ ବାସନା ତେଲ ଆଦର ବ୍ୟବହାର ନ ଥିଲା । ସେ କାଳରେ ଅଙ୍ଗରାଗ ପାଇଁ ଦଲପା ଓ କେଶ ସଜ୍ଜା ପାଇଁ ମହଣ ଓ ସୁବାସ ନମନ୍ତେ ଚୂଆ, ଚନ୍ଦନ ଓ ମେଥିଗୁଣ୍ଡା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ମେଥିକୁ ଭାଜି, ଚୂର ସେହି ଗୁଣ୍ଡାକୁ ମହଣ ଲଗାଯାଇ ସାନ୍ଧିଲା ହୋଇ ଥିବା କେଶ ଉପରେ ଛିଞ୍ଚା ଯାଉଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗରିବଲୋକମାନେ ମହଣ ଓ ମେଥିଗୁଣ୍ଡା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

ମହଣ ରାନ୍ଧିବା—ଦେ. କି—ପରିଷ୍କୃତ ମହଣ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ Mahaṇa rāndhibā ମହଣକୁ ପାଣିରେ ଗରମ କରିବା— ମୋମ ଫୁଟାନ, ମୋମ ଗାଳା To boil wax in water for **मोम धरकाना (राँधना)** cleansing it. [ଦ୍ର—ମଧୁଚକ୍ରରୁ ସଗୃହୀତ ମହଣକୁ ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ମହଣସାକ ତରଳି ଯାଇ ତଳୀ ପର ପାଣି ଉପରକୁ ଭାସି ଉଠେ ଓ ତହିଁରେ ଥିବା ମଇଳାକ ପୃଥକ୍ ହୋଇଯାଏ ।]

ମହଣ ସରୁ—ଦେ. ବ—ମାଣସାରୁ (ଦେଶ) —Māṇasāru (See) Mahaṇa sāru ମାନକଚୁ **मानकचु**

ମହଣ ସିନ୍ଦୂର—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ କେଶ ସାନ୍ଧିବା Mahaṇa sindūra ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ମହଣ ଓ ମୋମ ଆର ସିନ୍ଦୂର କପାଳରେ ବା ସୀମନ୍ତରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ **मोम और सिंदूर** ସିନ୍ଦୂର—Wax and vermilion (two of the ingredients of a woman's toilette)

ମହଣ ସୁନ୍ଥା—ଦେ. ବ (ସ. ମଯୂନ + ସୀମନ୍ତ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ Mahaṇa sunthā କେଶକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା ପରେ ସୀମନ୍ତ ମୋମର ପାତା ଆଡ଼ର ତିଧାକୃତ କେଶ (ସୁନ୍ଥା)କୁ ମହଣ ଲଗାଇ **मोम पटी** ଚକ୍କଣ କରିବା ଅବସ୍ଥା—Plaits of the parted hair on the front of a woman's head made smooth with the application of wax [ଦ୍ର—ଅଳ୍ପକାଳ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସଭ୍ୟସମାଜର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମହଣ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପମେଟମ୍ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ମହଣ ସୁନ୍ଥା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମୁଣ୍ଡର ଆଗପାଖର ବାଳକୁ Mahaṇa sunthā pakā(ke)ibā ଦୁଇଫାଳ କର କୁଣ୍ଡାଇ ମହଣ ପାଉଆ ପକା(କେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ସୁନ୍ଥା କର ତହିଁ ଉପରେ ମହଣ ସୁନ୍ଥା ପାରିବା } ମହଣ ଲଗାଇ ଚାକୁ ମୋମର ପାତା ପାଡ଼ା ଚକ୍କଣ କର ନାନାଭଙ୍ଗୀରେ ସଜ୍ଜିତ କରିବା **मोमपाटी बनाना (बैठाना)** —To dress the hair into various designs or plaits and smooth the plaits with wax.

ମହଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. ବ (ମହଣ ଖାଇଲେ ଯେଉଁପର ବିତୃଷ୍ଣା ଘାଣରେ ଜନ୍ମେ ସେହିପର ଦେବାରୁ)— Mahaṇā(ṇe)ibā ମହଣା(ଣେ)ଇ ଜଠିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ମିଠା ବା ମହଣା(ଣେ)ଇ ଦେବା } ସ୍ନିଗ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବା ପରେ ମୁଖ ମେରେ ଯାଓୟା ଯେଉଁ ବିତୃଷ୍ଣା ଓ ଅନିଚ୍ଛା ଜନ୍ମେ—A **जी उमठना** feeling of revulsion or averseness which overtakes a person when he eats sweet or oily food to excess; feeling of revulsion against eating. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ପାଣ୍ଟି ମହଣାଇବା, ବଦ୍ଧ ମହଣାଇବା ଆକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମହଣିଆ—ଦେ. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଦୁଇ Mahaṇiā ମହଣିଆ ବସ୍ତା)—୧ । ଏତେ ମହଣ ଓଜନର— **मन ओजनके** 1. Weighing so many maunds. **मनिया; मना** ୨ । ଏତେ ମହଣ ସମାଇବା ଭଳି—2. Of the capacity of so many maunds.

ମହଣିବା—ଦେ. କି (ସ. ମଯୂନ)—ମହଣରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିବା କରିବା Mahaṇibā —To mould or make images ମୋମର ମୂର୍ତ୍ତିକରା **मोमकी मूर्त्तीबनाना** with wax.

ମହଣି ହେବା—ଦେ. ବ—ମହଣାଇବା (ଦେଶ) Mahaṇi hebā Mahaṇāibā (See) (ମହଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହତ୍—ସ. ବିଣ. (ମୂଳଶବ୍ଦ) (ମହ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା + କର୍ମ. ମହତ୍ ଅତ୍) —୧ । ଅତ୍ୟଧିକ—1. Excessive; (ମହାନ୍—ପୁଂ) intense. (ଯଥା—ମହାଦୁଃଖ, ମହତ୍ତା (ମହତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଇଚ୍ଛା ।) ୨ । ପ୍ରଧାନ—2. Chief. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—3. Excellent. ୪ । ବେଶି; ଅନେକ; ବହୁ—4. Much; many. ୫ । ବଡ଼; ବୃହତ୍— 5. Great; big; large; huge. ୬ । ପ୍ରବଳ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳଶାଳୀ—6. Strong; powerful. (ଯଥା—ମହାସାର ।) ୭ । ସତ୍ ଗୁଣବଯୁକ୍ତ; ଉଦାର—7. Noble. (ଯଥା—ମହାମନାଃ; ମହାଜନ ।) ୮ । ଅତି ଉତ୍ତମ—8. Very good. (ଯଥା—ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ।) ୯ । ଦୀର୍ଘ—9. Long. (ଯଥା—ମହାବାହୁ ।) ୧୦ । ଉଚ୍ଚ; ସତ୍; ପ୍ରସିଦ୍ଧ—10. High. (ଯଥା—ମହଦ୍‌କୁଳ ।) ୧୧ । ଗଭୀର—11. Gross; thick; dense. (ଯଥା—ମହାନ୍-ଅନ୍ଧକାର ।) ୧୨ । ଉତ୍ସୋଚମୟ—12. Important. (ଯଥା—ମହତ୍ତାବାର୍ତ୍ତା ।) ୧୩ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ—13. Loud. (ଯଥା—ମହାନ୍ ଘୋଷ ।) [ବ୍ୟୁ—ଏହାର ସଂସ୍କୃତରେ ମହାନ୍ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ମହତୀ ରୂପ । ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବହୁବ୍ରୀହି ଓ କର୍ମଧାରୟ ସମାସରେ 'ମହତ୍' ଶବ୍ଦ 'ମହା' ରୂପ ଧାରଣ କରେ ଓ ଉତ୍ତରପୁରୁଷ ସମାସରେ 'ମହତ୍' ଆକାରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ନିୟମର ଅଳ୍ପ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ଏ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଉଦାର, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ଓ ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରାଧାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ । କିନ୍ତୁ 'ଯଜ୍ଞେ ଢୈଲେ ଛଥା ମାଂସେ ବୈଦ୍ୟେ ଜ୍ୟୋତ୍ତିଷକେ ଦ୍ୱିଜେ, ଯାତ୍ରାସ୍ୱାଂ ପଥି ନଦ୍ୟାସ୍ୱାଂ ମହତ୍ତ୍ୱୋ ନ ଦୀସ୍ୟତେ' ଏହି ବଚନରୁ ଶଙ୍ଖ, ଢୈଳ, ମାଂସ, ବୈଦ୍ୟ, ଜ୍ୟୋତ୍ତିଷିକ, ଦ୍ୱିଜ, ଯାତ୍ରା, ପଥ, ନଦୀ, ଏହି ୫ଟି ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ମହତ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କହିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସମ୍ପ୍ରତି ଅଧ୍ୟାନ ଓ ପ୍ରଚଳନରେ ମହା ଶଙ୍ଖ (ନରକରେ୍ଖୀ), ମହାମାଂସ (ନରମାଂସ), ମହାବ୍ରାହ୍ମଣ (ଘୃଣ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ), ମହାଯାତ୍ରା (ମୃତ୍ୟୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରା), ମହାପଥ (ମୃତ୍ୟୁ), ମହାନଦୀ (ମୃତ୍ୟୁ) ଶବ୍ଦମାନ ମିଳେ ।] ସ. ବ—୧ । ସ୍ୱଜ୍ୟ—1. Kingdom; dominion. ୨ । (ସାଙ୍ଖ୍ୟ) ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ; ବୁଦ୍ଧି—2. (Samkhya philosopy) The intellect as distinguished from the mind. ୩ । ଜଳ (ହି. ଶ)—3. Water. ୪ । ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ—4. Spiritual knowledge (Apte). ୫ । ମଠର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ; ମହନ୍ତ—5. The abbot of a monastery (Apte). ୬ । ମହତ୍ତ୍ୱ—6. Greatness (Apte). ୭ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକତା—7. Numerousness (Apte). ୮ । ଅନନ୍ତତା—8. Infiniteness (Apte). ୯ । ଶିବ—9. Siba (Apte). ୧୦ । ଉଷ୍ଟ୍ର—10. Camel (Apte).

ମହତ୍‌କ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି) Mahat-kshetra —ଯାହା ବହୁତ ଅଞ୍ଚଳ ବା ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥାଏ—Occupying a wide territory (Apte).

ମହତ୍ ସେବା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମହତ୍+ସେବା) Mahat-sebā —ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ବା ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସେବା—Service of the great (Apte).

ମହତ୍ ସ୍ଥାନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ—1. A high or lofty place (Apte). ୨ । ଉଚ୍ଚପଦ—2. A high position (Apte).

ମହତ—ଦେ. ବ (ସ ମହତ୍) Mahata —୧ । ସମ୍ମାନ; ମର୍ଯ୍ୟାଦା—1. Respect; honour. ୨ । ଇଜ୍ଜତ୍—2. Prestige. ୩ । ସତୀତ୍ୱ—3. Chastity. ୪ । କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା—4. Family prestige (ଅମହତ—ବଦସ୍ୱତ) ଦେ. ବିଶ୍ଳ ଓ ବିଶର. ବିଶ (ସ. ମହତ୍)—ମହା ୧ । ମହତ୍ (ଦେଖ)—1. Mahat (See). ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—2. Much. [ବ୍ୟୁ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କାଣ୍ଡକେ ଶ୍ରୀସେନ ଧ୍ୱଜ, କାହ୍ନେ ବଙ୍ଗିଲ ମହତ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।]

ମହତ କଥା—ଦେ. ବ (ସ. ମହତ୍+କଥା)—୧ । ଉଦାରତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ—1. Magnanimous words. ୨ । ଉଦାରତାପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Magnanimous or noble act. ୩ । ମହତ୍ତାଚରଣ—3. Noble conduct. [ବ୍ୟୁ—ମହତଙ୍କର ମହତ କଥା । ଭଗ ।]

ମହତ ଜଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସେଇଁ ପର ନଜର ସମ୍ମାନର ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଦାନ ନ ହୁଏ ତତ୍ପ୍ରତି ସାବଧାନ ହେବା—To be careful about or to preserve one's own respect or prestige.

ମହତ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ି ହାଟରେ ଗଡ଼ଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. ବ—ମାନ ହାଟର ମାଝେ ପଡ଼ା ସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମାନହାନିର ରଟନା ହେବା—The loss of one's prestige or honour being published in public; the publication of one's dishonour.

ମହତ ନେବା—ଦେ. କି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବେଇଜ୍ଜତ୍ କରିବା—1. To disgrace or dishonour a person; to rob a person of his or her honour. ୨ । କୁଳସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରିବା—2. To deflower a lady; to dishonour a lady by committing rape on her.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହତ୍ପଣ—ଦେ. ବ (ସ. ମହତ୍) —୧ । ମହତ୍ତ୍ୱଯୁକ୍ତଙ୍କ ଆଚରଣ—
Mahata paṇa [ମହତ ପର୍ଣ୍ଣଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା **महताई**
ମହତାଇ
(ମହତ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବା, ମହତ ଯିବା, ମହତ ସଣ୍ଢବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

1. Conduct becoming a great man. ୨ । ମହତ୍ତ୍ୱ; ଉଦାରତା —2. Nobility; magnanimity; greatness of mind. [ଉ—ଧର୍ମ ଏବଂ ସିନା ମହତ ପର୍ଣ୍ଣଆ, ଆଉ ବଡ଼ ପଣ ଅଟେଇ ବଳଆ । ଗ୍ରନ୍ଥାନାଥ—ଦରବାର ।]

ମହତ ପଦାରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ହାନି ହେବା; ସମ୍ମାନ
Mahata padāre pardibā ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ ହେବା—
ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୀରଜାନା ମାନ ହାଟେ ପଡ଼ା Loss of prestige or honour.
(ଉ—ରଙ୍କଣୀ ଘାଣ୍ଟର ଘାନ ଗଲ୍ଲ, ଘାନ କହିଲ୍ଲ ମୋ ମହତ ଗଲ୍ଲ—ଭଗ ।)

ମହତ ମର୍ଯ୍ୟା(ର୍ଯ୍ୟୀ)ଦା—ଦେ. ବ (ସହତର; ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା)—
Mahata marjyā(jyā)dā ୧ । ମାନମହତ୍ତ୍ୱ; ସମ୍ମାନ—ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା 1. Respect; prestige. ୨ । ଉଦ୍ର ସଭ୍ୟ.
ମହତ୍ତ୍ୱ ମର୍ଯାଦା ଜୋଚତ ବ୍ୟବହାର; କାଏଦା—2. Etiquette.
[ମହତ୍ତ୍ୱ ମଜ୍ଜା(ଜ୍ଜେ)ଦା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ଉଦ୍ରତା—3. Nobility; nobleness; gentlemanliness.
୪ । ବେତ୍ତର ବଆଦେଇ—4. Exchange of social presents.

ମହତ ଲୋକ—ଦେ. ବ—୧ । ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି; ଉଦାରମନାଃ ବ୍ୟକ୍ତି
Mahata loka 1. A magnanimous person.
ମହତ ବେ(ବ୍ୟ)କ୍ତି } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ (ଉ—ଗୋର କରବ, ମହତ
ମହତ ବେଢେଇ } ଲୋକର ହାରୁଡ଼େ ପଡ଼ିବ—ଭଗ)
ମହାନ ଆଦମୀ ୨ । ମହା ପୁରୁଷ—2. A great man; a noble person. ୩ । ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି—3 A saintly person.

ମହତ ସମ୍ଭାଲିବା—ଦେ. କି—ଆପଣାର ବା ପରର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା
Mahata sambhāliba କରିବା—To save the pres-
ମାନ ରଖନା (ମହତରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) tige or honour of one's self or of another.
[ଅଲ୍ଲେ ସଖି ! ଆପଣା ମହତ ଆପେ ରଖି—ଭଗ ।]

ମହତ ସର୍ତ୍ତ—ଦେ. ବଣ—୧ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନିକର; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା
Mahata sarā ସମ୍ମାନ ନଷ୍ଟ ହୁଏ—1. Disgraceful; de-
(ମହତ ସରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) rogatory to one's prestige or
ମାନ ହାନି କରା honour. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା
ବେଇଜ୍ଜତୀ ହାନ କରେ—2. One who puts another to disgrace or dishonour. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ସମ୍ମାନକୁ ହରାଏ—3. Bringing dishonour or disgrace on one's self by one's own conduct or action.

ମହତ ସାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଆପଣାର ମହତ୍ତ୍ୱ ନିଜେ ହାନ କରିବା—
Mahata sāribā 1. To disgrace one's self by one's own acts. ୨ । ମହତ ନେବା (ଦେଓ)
ଇଜ୍ଜତ ତାରନା 2. Mahata nebā (See) (ଉ—ଗାଳ
ଇଜ୍ଜତ ଲଓୟା ବଆଇ ମହତ ସାର ଦେଇ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)
ଇଜ୍ଜତ ଲେନା ୩ । ସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରି—3. To deflower a woman to rape.

ମହତ ସୈନ୍ୟ—ଦେ. ବ (ସ. ମହତ୍+ସୈନ୍ୟ)—ବହୁସଙ୍ଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ-
Mahata sainya A number of soldiers.
ବଡ଼ୀ ସେନା (ଉ—ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମହତ ସୈନ୍ୟ ଗୋଡ଼ାଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା ।)

ମହତ ହା(ସ)ର(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମନ ବା ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା
Mahata ha(sa)rā(re)ibā ଆପଣାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜାଣର ମାନ ହାରାନ କାରଣ ହେବା—To bring disgrace upon
ଇଜ୍ଜତ ଖୋନା one's self by one's own conduct, to allow one's self to be dishonoured by another. (ଉ—ବୁଧ ଦରେଇଲ ଛର ଗୁଡ଼ାଲ ସେରକ ଘାଇଁ ମହତ ସରେଇଲ—ଭଗ ।)

ମହତ ହାନ—ଦେ. ବ. (ସ. ମହତ୍ତ୍ୱ ହାନି) —ମାନନାଶ; ମର୍ଯ୍ୟାଦା
Mahata hāni ହ୍ରାସ—Loss of prestige or honour
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନି **ବେଇଜ୍ଜତୀ**

ମହତ ହୁର୍(ରୁ)ମତ୍—ଦେ. ବ (ସହତର; ସ. ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଘା. ହୁରୁମତ୍).
Mahata hur-(ru)mat ମାନସମ୍ଭ୍ରମ Prestige; respect; honour.
ମାନ ସମ୍ଭ୍ରମ **ମାନ ମର୍ଯାଦା**

ମହତାପ୍(ବ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଘା. ମହତାବ୍=ଚନ୍ଦ୍ର କରଣ; ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ।
Mahatap(b) ଚନ୍ଦ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ ଉଦଅ ବାଣ—1. A
ମହାତାର fire-work which emits a dazzling
ମହତାବ(ବୀ) light. [ଉ—ଆଲୋକର ତରଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ [ମହତା—ଅନ୍ୟରୂପ] ମହତାପର ନାମ ହୁଏ, ଯଥା—ଲାଲ ବା ନାଲି ମହତାପ୍, ଧଳା ବା ଶାଦା ମହତାପ୍, ନୀଳ ମହତାପ୍, ସବଜା ବା ହରା ମହତାପ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ । ଏମ୍ଭା କ୍ଷତ୍ରିୟ-ମାନଙ୍କ ବଶଗତ ଉପାଧିବିଶେଷ—2. A family-title of Kshatriyas of the N. W. India.
୩ । ମହତା ପାନ (ଦେଖ)—3. Mahatā pāna (See)

ମହତା ପାନ—ଦେ. ବ. (ସ. ମହତ୍ ଓ ପର୍ଣ୍ଣ)—ବଡ଼ ପାନ; ଭଲପାନ-
Mahatā pāna Big betel leaves,
ଖୁବ ବଡ଼ ପାନ **ବଡା ପାନ**

ମହତାବ୍ ଗୃନ୍—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବର୍ତ୍ତମାନର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା—
Mahatāb chānd The late adoptive father of the present Maharajadhiraj of Burdwan.
[ଉ—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୭୩୨ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ. ୧୮୦୧ । ଏହାଙ୍କ ସଦ୍ଭାସ୍ୱଭାବରେ ମହାରାଜଭର ବଙ୍ଗାନୁବାଦ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଓଡ଼ିଶାର ଜୁଜଙ୍ଗ ସ୍ୱଜ୍ୟକୁ ସ୍ୱଜସ୍ୱ ନଲ୍ଲାମତରେ କଲିକତାରେ ନଲ୍ଲମ ଭାବ କରିଥିଲେ । ଏ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ; ବର୍ତ୍ତମାନ ମହ ସ୍ୱଜାଧିରାଜ ବଜସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଏ ଯୋଷ୍ୟ ପିତା ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହତା ଶବ୍ଦ—ଦେ. ବ—ମୁସଲମାନ ଶାସନରେ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମ-
Mahatā śib ଗୁମସ୍ତଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title of the superintendent of a province during the Mahomedan rule. (ଉ—ସେକ୍ ଯୁନେଦ୍ କାଳରେ ମହତାଶିବ ହେଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ. ଉତ୍କଳ ।)

ମହତିଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ମହତ୍ତ୍ୱଯୁକ୍ତ)—ମହତ୍ତ୍ୱଯୁକ୍ତ—
Mahatiā Honourable; noble.
ইজ্জতদার इज्जतदार

ମହତୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହତ୍+ଈ)—ମହତ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Mahatī Feminine of Mahat. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନାରଦ ଋଷିଙ୍କ ବୀଣାର ନାମ—1. The name of Nārada's lute or harp. (ଉ—ଧାତା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମହତୀ ନାଦେ ଦତ୍ତ କଲେ ସେ ସପ୍ତସ୍ୱ । ଭଜ. କୋଟ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦର ।) ୨ । ବୃହତୀ; କଣ୍ଟକାରୀ (ହ. ଶ)—2. Solanum Indicum. ୩ । ବାଇଗଣ—3. Eggplant (Apte). ୪ । ମହତ୍ତ୍ୱ (ହ. ଶ)—4. Greatness; importance (Apte).

ମହତୀ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରବଣାନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳଦ୍ୱାଦଶୀ
Mahatī dwādaśī (ହ. ଶ)—The 12th day of the bright fortnight of Bhādra if it falls on the Śrabaṇā asterism.

ମହତୀ ଦେବତା—ସଂ. ବ—ପରମୋତ୍ତମା ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଦେବତା—The
Mahatī debatā supreme Deity or Goddess; a great Divinity.

ମହତେ(ତ୍ତେ)ଇ ଯିବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହତ୍ତ୍ୱ+ହ+ ଯା ଧାତୁ)—
Mahate(tte)i jibā ମହତ୍ତ୍ୱର ନାଶ—The loss of one's prestige. [ମହତେ(ତ୍ତେ)ଇ ସରବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମହତ୍କଥା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍ତା+କଥା)—୧ । ମଧୁର
Mahatkatha ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ପରର ମନୋରଞ୍ଜନକାରୀ; ଚାଟୁକାରୀ (ହ. ଶ)—1. Flattering; captivating men's minds by oily words. ୨ । (ଚାଟୁକାରୀ ଉକ୍ତି) (ମହତ୍କଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଡ଼ଲୋକ ବା ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କଥିତ—
2. Talked of or mentioned by the great (Apte).

ମହତ୍ତା—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ମହତ୍ତ୍ୱ)—ମହତ୍ତ୍ୱ (ଦେଶ)
Mahatta Mahatwa (See).

ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନୋକ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ଚତୁର୍ବିଂଶତି
Mahattattwa ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ବୁଦ୍ଧିସ୍ୱରୂପ ତତ୍ତ୍ୱ—
1. (Sāṁkhya philosophy) The 2nd of the 24 primary principles in the creation, which consists of the intelligence. ୨ । ଜୀବାତ୍ମା (ହ. ଶ)—2. The animal Soul.

ମହତ୍ତମ—ସଂ. ବଣ (ମହତ୍+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ତମ)—ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Mahattama ବଡ଼; ଅତିମହତ୍—Greatest; highest; (ମହତ୍ତମା—ସ୍ତ୍ରୀ) noblest.

ମହତ୍ତର—ସଂ. ବଣ (ମହତ୍+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ତର)—ଦୁଇର ମଧ୍ୟରେ
Mahattara ବଡ଼ ଅପେକ୍ଷାକୃତ; ମହତ୍; ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର—Greater; (ମହତ୍ତରା—ସ୍ତ୍ରୀ) nobler; higher. ସଂ ବ—୧ । ଶୂଦ୍ର (ହ. ଶ)—1. A Śūdra. ୨ । ଗ୍ରାମର ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—2. The oldest man of a village (Apte). ୩ । ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ବା ନେତା—3. The head of a village (Apte). ୪ । ରାଜସଭାର ସଦସ୍ୟ—4. A courtier (Apte). ୫ । ରାଜ-ଅନ୍ତଃପୁରାଗାରରକ୍ଷକ; ରାଜାଙ୍କ ପାରିବାରିକ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାୟକ କର୍ମଚାରୀ—5. Chamberlain; a palace superintendent (Apte) ୬ । ସକଳର ସମ୍ମାନ୍ୟ ବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—6. The most respectable or chief person; the principal (Apte).

ମହତ୍ତରକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମହତ୍ତର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ମହତ୍ତର ୪।୫
Mahattaraka (ଦେଖ)—Mahattara 4, 5 (See) (Apte).

ମହତ୍ତରିକା—ସଂ. ବ (ମହତ୍ତର+କ+ଆ) -ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ—
Mahattarikā Name of a hybrid or mixed caste amongst the Hindus.

ମହତ୍ତା—ସଂ. ବ (ମହତ୍+ତା)—ମହତ୍ତ୍ୱ, ମହାନୁଭବତା—
Mahattā Magnanimity; greatness.

ମହତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବ (ମହତ୍+ତ୍ୱ)—୧ । ମହାନୁଭବତା; ଉଦାରତା;
Mahattwa ଔଦାର୍ଯ୍ୟ—1 Nobility; magnanimity. ୨ । ଉତ୍କର୍ଷ; ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ—2. Excellence; superiority ୩ । ବୃହତ୍ତ୍ୱ—3. Largeness; magnitude; great extent. ୪ । ପ୍ରାଧାନ୍ୟ; ଆଧିକ୍ୟ—4. Greatness; predominance ୫ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ସମ୍ମାନ; ସମ୍ଭ୍ରମ—5. Respect; noblity; honour. ୬ । ତୀବ୍ରତା; ପ୍ରଖରତା—6 Intensity; violence (Apte). ୭ । ଉଚ୍ଚତା—7. Height; elevation (Apte). ୮ । ଉଚ୍ଚପଦ-8. Exalted position (Apte). ୯ । ଜରୁରୀ; ଆବଶ୍ୟକତା; ଗୁରୁତା—9. Importance (Apte); urgency. ୧୦ । ଗୌରବ; ଔଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—10. Majesty (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ (ଦେଖ)—1. Mahattattwa (See). [ଉ—ମହତ୍ତ୍ୱ ଅହଂକାର ଜାତ, ତାହାଠାରୁ ପଞ୍ଚ ତନ୍ମାତ୍ର । ପ୍ରାଚୀ. ପୃଥ୍ୱୀରୁ ତନ୍ମାତ୍ରାଦିସୃ ।] ୨ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତପଣିଆ; ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟତା; କୁଳୀନତା—2. Respectability. ୩ । ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ଉଚ୍ଚ କୁଳରେ ଜନ୍ମି ଥିବା ଓ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧିଥିବା ଜନିତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—3. Prestige or social position due to noble blood and high and respectable connection; high familystatus. [ଦ୍ର—ବର-କନ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବର ବଂଶ ଓ କନ୍ୟାର ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ 'ମହତ୍ତ୍ୱ' କଷାକଷି ହୁଏ ଓ ବରର ବଂଶ ଉଚ୍ଚତର ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

କନ୍ୟାର ବଂଶ ଉଚ୍ଚତର, ଏହା ସ୍ଥିର କରିସାଇ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେଉରର ବଥାନଥା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ ।] ୪ । ଉଚ୍ଚକୁଳ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ—4. Establishment of connection with a high family by marriage.

ମହତ୍ତ୍ୱ କଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର କୁଳୀନତା ତୁଳନା କରିବା- Mahattwa kashibā To compare the respectability of two persons.

ଫରକ ତୋଡନା [ଦ୍ର—ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଚ୍ଚ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ (ମହତ୍ତ୍ୱ ତୁଳନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଂଶ ଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ମହତ୍ତ୍ୱ କଷା [ମହତ୍ତ୍ୱ କଷା(ତୁଳା)ଯିବା— ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ) ଯାଏ ।]

ମହତ୍ତ୍ୱ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ) —୧ । ସଦାଗୁଣ—1. Approved conduct. ୨ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା 2. Respect. ୩ । ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ—3. Showing respect to a person. ୪ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ ସମୁଚିତ ବେଉରର ଅଦାନ ପ୍ରଦାନ—4. Exchange of proper social presents amongst relations.

ମହତ୍ତ୍ୱ ସାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମହତ ସାରିବା (ଦେଖ)

ମହତ୍ତ୍ୱ ସ(ହ)ର(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆସଣାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଅପମାନ ପାଓୟା **ଇଜ୍ଜତ ଖୋନା(ଗମାନା)**

Mahattwa sa(ha)rā(re)ibā କାଣ ଘଷାଇବା—To bring one's self to dishonour; to lose one's honour.

ମହତ୍ତ୍ୱ ସାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମହତ ସାରିବା (ଦେଖ)

Mahattwa sāribā Mahata sāribā (See)

ମହତ୍ୱ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ସ. ମହତ୍ତ୍ୱ)—ମହତ୍ତ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Mahatwa (etc) Mahattwa etc. (See)

ମହତ୍ରା(ତ୍ରା)ଣ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମହତ୍ ଓ ତ୍ରାଣ) (କରଅଦା)—ମହତ୍ରାଣ ଜଞ୍ଜା ଯାଇଥିବା (ଜମି)—(land) Assigned rent free for the maintenance of noble families. ଦେ. ବ—ମହତ୍ତ୍ରାଣ ଜାଗିର (ଦେଖ)

Mahatrā(ttrā)ṇa ଉଦ୍ର ଲୋକଙ୍କ ଉରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ Mahattrāṇa jāgiri (See)

ମହତ୍ତ୍ରାଣ ଜାଗିର(ରି)—ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ସଦ୍ବଂଶୀୟ ବା ମହତ୍ରାଣ ଜାୟଗୀର **ମଦ୍‌ମାସ ଜାଗୀର**

Mahattrāṇa jāgiri(r) ଉଦ୍ର ପରିବାରଙ୍କ ଉରଣ ପୋଷଣାର୍ଥେ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜଞ୍ଜା ଜମିର ବା ଜମି- Land assigned rent free by the king for the maintenance of noble families or families of gentlemen. (besides Brāhmaṇas).

ମହଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମହତ୍+ବ୍ୟକ୍ତି; ସଜ୍ଞ ଯୋଗୁଁ ତ ସ୍ଥାନରେ ଦ) —ମହାନୁଭବ ବ୍ୟକ୍ତି; ଉଦାର (ମହତ୍ ଚୁଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତି—A magnanimous person.

ମହଦାବାସ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ମହତ୍+ଆବାସ)—ବଡ଼ ଘର—A spacious or large building; (ମହଦାଶ୍ରୟ —ଅନ୍ୟରୂପ) mansion (Apte.)

ମହଦାଶୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମହତ୍+ଆଶୟ)—୧ । ସତ ଅଭିଳାଷ; Mahadāśaya ସଦିଚ୍ଛା—1. Noble wish; noble intention. ୨ । ଉଚ୍ଚାକାଙ୍କ୍ଷା—2. Noble ambition. ୩ । ଉଦାର ହୃଦୟ—3. Magnanimous heart. (ମହଦାଶୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ.ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଦାଶୟ; ଉଦାରଚେତାଃ—Noble-minded; magnanimous.

ମହଦାଶା—ସ.ବ (କର୍ମଧା, ମହତ୍ତା+ଆଶା)—ମହତ୍ତା ଆଶା; ଉଚ୍ଚ ଆଶା- Mahadāśā High hope; ambition (Apte).

ମହଦାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବଣ (ମହତ୍+ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମୟଜନକ— Mahadāścharjya Very wonderful (Apte).

ମହଦାଶ୍ରୟ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମହତ୍+ଆଶ୍ରୟ)—ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆଶ୍ରୟରେ ରହିବା— Mahadāśraya ଆନୁଗତ୍ୟ—Shelter under a great man; dependence on or seeking protection with the great.

(ମହଦାଶ୍ରୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମହଦାଶ୍ରିତ (ଦେଖ) Mahadāśrita (See)

ମହଦାଶ୍ରିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ; ମହତ୍‌ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରେ ଶରଣାଗତ— (ମହଦାଶ୍ରିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) One who has taken shelter under or seeks protection with a high personage.

ମହଦେଶ୍ୱର—ସ. ବ—ମଫସ୍ସଲରେ ଜାତ ଏକ ଜାତୀୟ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଓ Mahadeśwara ବଳବାନ୍ ବଳଦ (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)—A species of strong and stout bullocks found in Mysore.

ମହଦ୍‌ଗୁଣ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଗୁଣ)—ମହାପୁରୁଷ-ମାନଙ୍କ ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Having (ମହଦ୍‌ଗୁଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) the qualities of the great (Apte).

ମହନ୍ ଦାର—ଦେ. ବଣ—ମଅନ୍ ଦାର (ଦେଖ)

Mahan dār Ma-an dāra (See)

ମହନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମୋହନ) —୧ । ଅସଲ ଦେଉଳରୁ ଲମ୍ବିଥିବା ଛୋଟ ଦେଉଳ; ଜଗମୋହନ—1. A smaller temple attached to the main temple, **ଜଗମୋହନ** (ଯଥା—ପୁରୀର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମହନ ।) **ମୋହନ** ୨ । ରାଧାମୋହନ ଓ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର **ମୋହନ** ଡାକ ନାମ—2. A name for calling people **ମୋହନିୟା** whose names end with the word 'Mohana.' ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ମୋହନ)—(ମହନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମହନିଆ (ଦେଖ)—Mahaniā (See) (ମହନା, ମହନିଆ—ଅଜାଦଗ୍ରର୍ଥକରୂପ) (ମହନ—ଆଦ୍ୟର୍ଥକ ରୂପ)

ମହନଭୋଗ—ଦେ. ବ (ସ. ମୋହନଭୋଗ)—ଦାଲୁଆ; ଘିଅରେ ଖରଡ଼ା ହୋଇଥିବା ସୁଜି ସଙ୍ଗେ ଖାଣ୍ଡି; ଦୁଧ, କଦଳୀ ଓ ମସଲା ମିଶାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ— ମୋହନଭୋଗ, ହଲୱା Halwa; a paste (food) made from coarse flour; halwa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହନମାଳ(ଲା)—ଗ୍ରା. ବ (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ମଉନମାଳ (ଦେଖ)—
Mahanamāla(lā) Maunamāla (See)

ମହନଆ(ଆଁ)—ଗ୍ରା. ବଶ. ପୁଂ (ସ. ମୋହନ)-ମୁଗ୍ଧକାରୀ—Enchan-
Mahaniā(āñ) ting; enslaving; fascinating. ଗ୍ରା. ବ.
ମୋହନିୟା ପୁଂ—ମନମୋହନ ଆଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନାଦରାର୍ଥ ଡାକ
मोहनिया —A name for calling Manamohan
(ମଦନେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) in slight.

ମହନ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—୧ । ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରାଦ ବା ଲାଲ୍ତିକ
Mahani lagā(ge)ibā ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ)
(ମଦନ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଶୀଭୂତ କରିବା—1. To
ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧକରା; ମନ୍ତ୍ରଲାଗାନ enchant or fascinate a
मोहनी लगाना (डालना) person by means of
(ମଦନ ଲଗିବା—ବଶେଷ୍ୟରୂପ) charms. ୨ । କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା—2. To enchant a
person; to fascinate a person.

ମହନୀ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୋହନୀ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୋହନ
Mahanī ବା ବଶୀକରଣ କରିବା ଉପାୟ—1. Power of
ମୋହିନୀଶକ୍ତି enchanting others; a charm ୨ ।
मोहनी ଅନ୍ୟ ଲୋକର ମନକୁ ମୋହିବାର ଶକ୍ତି—2.
The charm or power possessed by a
person to fascinate others; enchantment.
୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୋହିତ କରିବାର ସ୍ୱାଜ ବା
ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ—3. The secret of fascinating
a person. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ମନୋମୋହିନୀ ଓ ମୋହିନୀ-
ଆଦ ନାମଧାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଡାକ ନାମ—4. A name
for calling women whose names end
with the word Mohinī. ୫ । (ପୁଂ)
ମନମୋହନ, ସ୍ୱଧାମୋହନ ଆଦଙ୍କ ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ
—5. A name for calling males whose
names end with Mohana, in fondness.
ଦେ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୋହିନୀ; ମୁଗ୍ଧକାରିଣୀ—Fascina-
ମୋହିନୀ **मोहनी** ting; enchanting

ମହନୀ କନ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୋହିନୀ କନ୍ୟା (ଦେଖ)—
Mahanī kanyā Mohinī kanyā (See)
ମୋହିନୀ କନ୍ୟା **मोहनी कनया**

ମହନୀୟ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ମହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ପୂଜନୀୟ
Mahanīya —1. Worthy of homage; illustrious.
(ମହନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମହତ୍—2. Noble; glorious.

ମହନ୍ତ—ସ. ବ. ପୁଂ—ମଠାଧୀଶ; ମଠର ସାରଘଟ୍ଦାର—The
Mahanta trustee or superior of a religious
endowment or monastery; the head of a
religious trust or institution (Apte).
ଦେ. ବ (ସ. ମହତ୍ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ମହାନ୍ତଃ)—୧ ।
ମହ(ହା)ନ୍ତ, ମୋହ(ହା)ନ୍ତ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ମଣ୍ଡଳୀର ବା ଅଖଡ଼ାର
महंत କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ଘରଣୀଳକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. The head
of a religious choir formed for chanting Samkīrttana with the help of drums and cymbals. ୨ । ଗଉଡ଼ଆଦ ଦାଣ୍ଡଆଳାଉ-ମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଅନୁଶାସନ ଓ ନ୍ୟୟ ଚଲାଇବା ମୋଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. The head of a caste-guild. ୩ । (ସ. ମହାମାତ୍ର)—ହାତୀର ମାହୁନ୍ତ ବା ଗୁଲକ;
ମାହୁତ ହାତିଅଳ—3. The driver of an elephant.
महावत ୪ । ମହାପୁରୁଷ—4. A great man. ୫ ।
ସାଧବ୍ୟକ୍ତି—5. A saintly person. ୬ । ବୈଷ୍ଣବୀ ବା ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଦଳର ବା ଆଖଡ଼ାର ନେତା—
6. The head or leader of a particular order of anchorites.

ମହନ୍ତ ମହାରାଜ—ଦେ. ବ (ସ. ମହନ୍ତ+ମହାରାଜ)—ମଠାଧୀଶଙ୍କର
Mahanta mahārāja ମାନ୍ୟସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—A res-
ମହନ୍ତ ମହାରାଜ pectful appellation of the head
महन्त महाराज of a religious trust.

ମହନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇ—ଦେ. ବଶ—ମଠର ମହନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Mahantā(nte)i to the head of a religious
महन्ताई trust. ଦେ. ବ—ମହନ୍ତପଣ—The posi-
ମହନ୍ତଗିରି tion or power or rights of the head of a
महन्ती, महन्ताई religious institution.

ମହନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇ ଶାଢ଼ୀ—ଦେ. ବ—ମଠର ମହନ୍ତଙ୍କ ଦେହାନ୍ତ ଘଟିଲେ
Mahantā(nte)i śārdhī ନୂତନ ମହନ୍ତ ଗାଦିନଶୀନ୍ ହେବା
[ମହନ୍ତାଇ ଶିରୁ(ଡେ)ପା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମୟରେ ସଂଘସାଧାରଣ ବା ଉକ୍ତ
ମହନ୍ତର ପଦ ମଠର ମହନ୍ତନିର୍ବାଚକ ସାଧୁଗଣ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
महन्ताई पगडी ମହନ୍ତ ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ତାଙ୍କୁ ମହନ୍ତରୂପେ
ସ୍ୱୀକାର କରିବାର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ନୂଆ ମହନ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ
ବନ୍ଧାଯିବା ଶାଢ଼ୀ ବା ପାଗ—A cloth or turban
tied round the head of a new Mahanta
on the occasion of his succession to and
public installation in the spiritual seat
of the endowment.

ମହନ୍ତିଆ—ଦେ. ବଶ—୧ । ମହନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
Mahantiā ମହନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ **महन्तीया** a Mahanta.
୨ । ମହନ୍ତଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ—2. Befitting to a
Mahanta

ମହନ୍ତାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମଠର ସ୍ତ୍ରୀ ସାରଘଟଦାର—1. The
Mahantiānī female head of a religious trust.
ସ୍ତ୍ରୀମହନ୍ତ ୨ । ଗୃହସ୍ଥ ମହନ୍ତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. The wife of a house-
महन्तनी keeping Mahanta.

ମହଫିଲ୍—ବିଦେ. ବ (ଆ)—୧ । ସଭା; ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମେଳନ—
Mahaphil 1. Assembly. ୨ । ନଚ୍ୟଗୀତାଦର ସଭା
ମାଫିଲ **महफील** —2. A dancing or music
party.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହମ—ଦେ. ବ (ସ. ମଯୂନ; ମଦନ; ଫା. ମୋମ୍)—ମହଣ; ମହୁ ଶିଠା—Beeswax.
Mahama ମୋମ **मोम**

ମହମ ଜାମା—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ (ଫା. ମୋମ୍ ଜାମା)—ମମ୍ ଜାମା (ଦେଖ)—Mam jāmā (See)
Mahama jāmā ମୋମ ଜାମା **मोम जामा**

ମହମଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ମହମ୍ମଦ (ଦେଖ)
Mahamad Mahammad (See)

ମହମ(ଣ) ପିତୁଲା(ଳୀ)—ଦେ. ବ (ସ. ମଯୂନ+ପୁତ୍ତଳିକା)—
Mahama(ṇa) pituḷā(ḷī) ୧ । ମହମରେ ନିର୍ମିତ ମୂର୍ତ୍ତି—
ମୋମେର ପୂତୁଳ 1. A figure made of wax. ୨ । (ଲକ୍ଷ. ଜାର୍ଥ) ଅତି ସୁକୁମାର ସ୍ତ୍ରୀ—2. (figurative) A very delicate and soft-bodied woman.
मोमकी मरीयम

ମହମ ବତ—ଦେ. ବ (ସ. ମଯୂନ+ବର୍ତ୍ତୀ)—୧ । ମହଣ ବଳତା
Mahama bati (ଦେଖ)—1. Mahaṇa baḷitā (See)
ମୋମବାତୀ **मोमबत्ती** ୨ । ମହଣବତ୍ତି—2. Wax candle.
[ଦ୍ର—ଆଗେ ଆମ ଦେଶରେ ମହଣବତ୍ତି ମହଣରେ ହେଉଥିଲା । ଏବେ ତନ୍ତୀ (Tallow)ରେ ଓ କୋଇଲା ବା କେରୋସିନ୍ ଖଣିରୁ ବାହାରୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ପଦାର୍ଥ (Paraffin) ଆଦି ଦ୍ୱାରା ବତ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି ।]

ମହମହ—ଦେ. ଅ (ସ. ମହକ୍ତ)—ଉତ୍କଟ ବାସନାଯୁକ୍ତ; ମହକ ବାସନା
Mahamaha ଯୁକ୍ତ; ସୌରଭଯୁକ୍ତ; ବହୁଦୂର ବିସ୍ତାରିତ ସୁଗନ୍ଧ
ମହମହ **महमह** ଯୁକ୍ତ—Having a sweet smell which is diffused over a wide area. [ଦ୍ର—ଦେଙ୍ଗୁ ହୋଇ କଟକରେ ପଶିବ, ମହମହ ହୋଇ ବାସିବ —ଉଗ ।]

ମହମହ ବାସିବା—ଦେ. କ (ସ. ମହକ୍ତ)—(କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ)
Mahamaha bāsibā ଝଟ୍ ବାସିବା; ସୁବାସଦ୍ୱାରା ଚତୁରଦ୍ଦିଗ ମହମହ ଗନ୍ଧ କରା ସୁଗନ୍ଧିତ କରିବା—To diffuse or emit its sweet smell.
महमहाना

ମହମୁଦ୍ ଗଜନ୍ନ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଗଜନୀ ଦେଶର ମହମ୍ମଦ ନାମକ
Mahamud gajanī ବ୍ୟକ୍ତି)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ
ମାମୁଦ ଗଜନୀ **महमूद गजनवी** ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆକ୍ରମଣକାରୀ
(ମାମୁଦ୍ ଗଜନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁସଲମାନ୍ ରାଜା—Mahamud of Ghazni.
[ଦ୍ର—ଏ ଅଫଗାନସ୍ଥାନ ଦେଶର ଗଜନୀ ରାଜ୍ୟର ସୁଲତାନ୍ ଉତ୍ତର ଆକ୍ରମଣକାରୀ ସୁବକ୍ତଗିନଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୯୭୧, ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ. ୧୦୩୦ । ସୁବକ୍ତଗିନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ ୯୮୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗଜନୀର ସୁଲତାନ୍ ହେଲେ ଓ ଖ୍ରୀ. ୧୦୦୧ ରେ ଲାହୋରର ରାଜା ଜୟପାଳଙ୍କ ବରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ଜୟପାଳ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ । ଖ୍ରୀ. ୧୦୦୫।୭ରେ ଏ ମୁଲତାନ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଖ୍ରୀ. ୧୦୦୫ ରେ ଏ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ସେନାକୁ ପେଶାବରଠାରେ ପରାସ୍ତ କରି ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିର ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ; ଖ୍ରୀ. ୧୦୧୧ରେ ଥାନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ; ଖ୍ରୀ. ୧୦୧୮।୧୯ରେ ମଥୁରା ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ ଓ ଖ୍ରୀ. ୧୦୧୯।୨୫ରେ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ ଓ କାଲଞ୍ଜର ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କଲେ; ୧୦୨୫ରେ ଗୁଜରାଟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଶିବମନ୍ଦିର ସୋମନାଥକୁ ଲୁଣ୍ଠନ କର ଲୁଣ୍ଠିତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ନେଇ ଦେଶକୁ ବୋହୁ ନେଲେ ଏବଂ ସୋମନାଥଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଚହଲର ଖଣ୍ଡେ ପଥର ଗଜନୀର ମସଜିଦ୍‌ରେ ଗୋଡ଼ଘଷା (ପାହାଁପୋଛ) ପଥର ରୂପେ ପକାଇଲେ । ଭାରତ ଲୁଣ୍ଠନ ଏହାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଓ ଭାରତରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ଏହାଙ୍କର ଗୌଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ଏ ଖ୍ରୀ. ୧୦୩୦ରେ ମୃତ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ପ୍ରାୟ ୧୫୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲା ପରେ ଖ୍ରୀ. ୧୧୮୮ରେ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବଡାଡ଼ିତ ହେଲେ—ପ୍ରୋଥେରେ ସାଦେବଙ୍କ ଇଂରାଜ ପ୍ରାଥମିକ ଭାରତ ଇତିହାସ ।]

ମହମ୍ମଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଆ. ମୁହମ୍ମଦ୍)—ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ-
Mahammad ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ ଦୂତ ବା ମହା-
ମହମ୍ମଦ **महम्मद, मुहम्मद** ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—Mahomed; the Apostle of God who first introduced Mahomedanism. [ଦ୍ର—ମହାପୁରୁଷ ବା ଦୂତରୂପ ମହମ୍ମଦ ଆରବର ମକ୍କା ନଗରୀରେ ଖ୍ରୀ. ୫୭୦ରେ କୋରେଶ୍ ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ନାମ ଅବଦୁଲ୍ଲା ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ବିବି ଅମିନା । ଦାଲ୍ମା ବିବି ଏହାଙ୍କର ଧାଇମା ମା । ମହମ୍ମଦଙ୍କର ୮ ଗୋଟି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖୋଦିଜା (ଖାଦିଜା (ପ୍ରଥମା ଓ ଆୟେସା ସିଦ୍ଦିକା ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବେଶି ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ଗୁଣବତୀ ଥିଲେ । ଖାଦିଜାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଅବୁଉମ୍ବର୍ ଓ ଆବୁ-ତାହେର୍ ଓ ଝିଅ ଫାତମା ଜୋହୋରା । ଏହି କନ୍ୟା ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଖୁଡୁତା ପୁଅ ଆଲିଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପବତୀ, ଗୁଣବତୀ ଏବଂ ଧାର୍ମିକା ଥିଲେ । ମହମ୍ମଦଙ୍କର ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ନାମ ଆବୁତାଲିବ୍ ଓ ପିତାମହଙ୍କ ନାମ ଅବ୍‌ଦୁଲ୍ ମୋତ୍‌ଲିବ୍ । ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଏହାଙ୍କର ପିତୃ-ବିୟୋଗ ଘଟିବାରୁ ଏ ଜଣେ ଧନୀ ବଣିକଙ୍କ ପଣ୍ୟବାହୀ ଉଷ୍ଟ୍ରଶାବକରୂପେ ୨୫ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ଦୁଃଖରେ କାଳାତିପାତ କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ଖାଦିଜାନାମ୍ନୀ ଜଣେ ଧନବତୀ ବିଧବାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ସୁଖରେ ରହିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବାଲ୍ୟକାଳରେ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ ଏ ସ୍ୱଭାବତଃ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଥିଲେ । ଆରବ ଦେଶ-ବାସୀଙ୍କର ପୌତ୍ତଳିକତା ଓ ତତ୍ପ୍ରସୂତ ମତଭେଦ ଓ କଳହ ଦେଖି ଏ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଗିରିଗୁହାକୁ ଯାଇ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୋଇ ଉପାସନା କରିବା ସମୟରେ ଈଶ୍ୱର ଗେବ୍ରିଏଲ୍ ନାମକ ସ୍ୱର୍ଗଦୂତଦ୍ୱାରା ଏହାଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଆଜ୍ଞାମାନ (ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଆଦି) ଶୁଣାଇଥିଲେ ଓ ସେହି ସେହି ଆଜ୍ଞାମାନ ମହମ୍ମଦ୍ 'କୋରାନ୍'ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ମହମ୍ମଦଙ୍କର ୪୦ ବର୍ଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତିସରେ ଆରବ୍ଧ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଏହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଓ ଅଳ୍ପ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଏହା ମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟସଙ୍ଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲା । କନ୍ତୁ ମକ୍କାବାସୀମାନେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଗୃହୀତ ଧର୍ମର ବିରୋଧୀ ହୋଇ ଏହାଙ୍କ ଉପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଶେଷରେ ମହମ୍ମଦ୍ ମଦ୍ଦନା ନଗରକୁ ଗଲେ ଓ ଏହାଙ୍କର କେତେକ ଶିଷ୍ୟ ଆଫ୍ରିକାର ଆବିସିନିଅକୁ ଗଲେ । ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟସଙ୍ଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲା ଓ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଆରବଦେଶ ଭମାଣ୍ ଏହ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମହମ୍ମଦ୍ ସେନାନାୟକ ହୋଇ ଅନେକ ସ୍ଥାନ ଓ ନଗର ଅଧିକାର କଲେ । ଏହାଙ୍କୁ ୬୨ ବର୍ଷ ବସ୍ତିସ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୬୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତର ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ 'ଇସ୍ଲାମ୍' ଓ ଏହି ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ 'ମୁସଲମାନ୍' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ମୁସଲମାନ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଭକ୍ତ' । ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମ-ଶାସ୍ତ୍ର କୋରାନ୍ । ଏ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ମତ ଏହି ଯେ 'ଈଶ୍ୱର' ବା 'ଅଲ୍ଲା'ଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ଏ ଜଗତର ପ୍ରଭୁ ନୁହନ୍ତି ଓ ମହମ୍ମଦ ଈଶ୍ୱରାନୁଗୃହୀତ ପ୍ରଚାରକ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଏକେଶ୍ୱର ବା ଅଲ୍ଲାଙ୍କର ଉପାସନା ନ କରନ୍ତି ସେମାନେ ବିଧର୍ମୀ ବା 'କାଫର୍' ଓ କାଫରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧ (ଜିହାଦ)ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ହେଲେ ଅନନ୍ତସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ ହୁଏ । ମୁସଲମାନ୍ମାନେ ମଦ୍ୟ ଏବଂ ଶୂକର ମାଂସ ଖାଇବା ଏମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିଷିଦ୍ଧ । ମୁସଲମାନ୍ମାନେ ଜାତିଭେଦ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ମହମ୍ମଦ ମଦ୍ଦନାକୁ ଯିବା ସମୟୁ (ଖ୍ରୀ. ୬୨୨)ରୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର 'ହିଜିରା' ସନର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମକ୍କାରୁ ମଦ୍ଦନାକୁ ଯିବା ପରେ ବିଧର୍ମୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ମଦ୍ଦନାରେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିରେ ରହିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ବିଧର୍ମୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଏହାଙ୍କ ଦଳ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପୂର୍ବେ ମକ୍କା ନଗରର ଯେଉଁ ଦେଉଳରେ ପ୍ରତିମା ପୂଜା କରାଯାଉଥିଲା ମହମ୍ମଦ୍ ତାହାକୁହିଁ ଏକେଶ୍ୱର ଉପାସନାର ମନ୍ଦିରରେ ପରିଣତ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମକ୍କାନଗରୀର ଏହି ମନ୍ଦିର ବା 'କବା' ମୁସଲମାନ୍ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ ଏବଂ ଏଠାକୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମୁସଲମାନ୍ ଯାତ୍ରୀ 'ହଜ୍' କରିବାକୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ପୂଜା କରିବାକୁ) ଯାଆନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ମକ୍କାକୁ ଯାଇ 'ହଜ୍' କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ 'ହାଜୀ' କହନ୍ତି । ମୁସଲମାନ୍ ପୂଜିତ 'ଅଲ୍ଲା'ଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା-ରୂପେ ଅଷ୍ଟୋପନ୍ନଷଦ୍ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ତ ଅଥର୍ବ ବେଦରେ ଲେଖାଅଛି (ଅଷ୍ଟୋପନ୍ନଷଦ୍ ଦେଖ) ଓ ତହିଁରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ୫ ଭାଗ ଲୋକ ମୁସଲମାନ୍ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ।

ମୁସଲମାନ୍ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—୧. ପାଞ୍ଚ ଥର ଦୈନିକ ପ୍ରାର୍ଥନା ବା ନମାଜ ପାଠ, ୨. ଉଷା ଦେବା, ୩. ରମଜାନ୍ ମାସର ଉପବାସ ଓ ୪. ମକ୍କାକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା । ମୁସଲମାନ୍ମାନେ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ପୟଗମ୍ବର (ଦୂତ) ବା ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦ ବୋଲି କହନ୍ତି । ମୁସଲମାନ୍ମାନେ ସାଧାରଣତଃ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ସୀଆ ଓ ସୁନ୍ନୀ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅହମ୍ମଦୀୟ (ଆ. ଅହ୍ମେଦୀୟ) ନାମକ ନୂଆ ଶାଖା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ।

ଏହି ଅହମ୍ମଦୀୟ ଦଳର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ହଜରତ୍ ମୀର୍ଜା ଗୋଲାମ୍ ଅହ୍ମେଦ୍ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଗୁରୁଦାସପୁର ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ କାଦିୟାନ୍ ନାମକ ସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ ଓ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅହମ୍ମଦୀୟ ବା କାଦିୟାନ୍ ମତ ପ୍ରଚାର କଲେ । ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସେଉଁ ବେଢ଼େଗୁଡ଼ିଏ ମନ୍ଦ ପ୍ରଥା ଇତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା ତାହା ହଜରତ୍ ଅହ୍ମେଦ୍ ସଂସ୍କାର କଲେ । ଏହାଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ସେହ୍ମେଦା ଅର୍ଥାତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ଶିଷ୍ୟ । ଏହି ମତାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ଅହ୍ମେଦୀୟା ବୋଲାଯାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ମତାବଲମ୍ବୀ ମୁସଲମାନ୍ମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ କାଦିଅନୀ (କାଦିୟାନ୍ ସ୍ଥଳରେ) ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବୋଲି କହନ୍ତି ।] ୨ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title of Mahomedans.

ମହମ୍ମଦ୍ ଘୋ(ଗୋ)ରୀ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଗୁରତରେ ପ୍ରଥମ Mahammad gho(go)rī ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା—
ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀ Name of the founder of the Mahomedan dynasty of kings in India (12th century A.D.). [ଦ୍ର-ଏ ପ୍ରଥମେ ୧୧୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗୁରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ହେଲ୍ଲ ସରେ ଦିଲ୍ଲୀର ରାଜା ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଓ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜର ରାଜା ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳନ୍ୟ ଘଟିବାରୁ ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମନ୍ତ୍ରଣକ୍ରମେ ଏ ଅବ-ଶେଷରେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କୁ ଥାନେଶ୍ୱର ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କର ନନ୍ଦଡ କଲେ । ତତ୍ପରେ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ ଆକ୍ରମଣ କର ଜୟ-ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନନ୍ଦଡ କଲେ । ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀଃ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗୁରତରେ ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟର ପୁରପାତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଖ୍ରୀଃ ୧୧୮୮ ରେ ଏହାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଓ ଏ ମହମ୍ମଦ ଗଜନୀଙ୍କ ବଂଶଧର ଗିୟାସୁଦ୍ଦିନଙ୍କୁ ବଡାଇତ କର ଗୁରତରେ ମୁସଲମାନ ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାୟୀ ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଗିୟାସୁଦ୍ଦିନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ ଖ୍ରୀ ୧୨୦୨ ରେ ଅଫଗାନସ୍ଥାନର ଘୋର ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେଲେ; କନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଃ ୧୨୦୬ ରେ ପଞ୍ଜାବରେ ଏକ ଯୁଦ୍ଧ ଅବସାନରେ ହତ ହେଲେ ।]

ମହମ୍ମଦ୍ ତୋଗଲକ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଗୁରତର ତୋଗଲକ-ବଂଶୀୟ ମୁସଲମାନ ରାଜା— Mahammad Togalak

Digitized by srujanika@gmail.com

Mahomed Tughlak; a Mahomedan king of N. India of the 14th century. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରିଲଙ୍କା ବଂଶୀୟ ଗଜାଙ୍କର ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶରେ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଓ ଟୋଗଲକ ଗଜବଂଶର ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଗିୟାସ୍ ଉଦ୍‌ଦିନ୍ ଟୋଗଲକଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୩୨୫ରେ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କର ଖ୍ରୀ:୧୩୫୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଜତ୍ୱ କରଥିଲେ । ଏ ବିଦ୍ୱାନ୍, ଜଦ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବଳୁଉମସ୍ତିଷ୍କ ଥିଲେ । ଏ ଦକ୍ଷୀରୁ ଗଜଧାନୀ ଉଠାଇ ନେଇ ୧୬ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଟୋଗଲକାବାଦ୍ ଓ ପରେ ୮୦୦ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦେଓଗିରିକୁ ଗଜଧାନୀ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ପଠାଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ଉଦ୍ରୋଳ୍ପ ହେଲେ ଓ ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୩୫୧ରେ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ୍ୟା କଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ବାହାମନୀ ଗଜ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ମୁସଲମାନ୍ ଗଜ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ପ୍ରୋଥେରୋ ସାହେବଙ୍କ ଇତିହାସ ।]

ମହମ୍ମଦ୍ ବିନ୍ କାସୀମ୍ —ବୈଦେ. ବି. (ନାମ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ମୁସଲମାନ ଆକ୍ରମଣକାରୀ—Mahammad bin kāsīm Mahomed Bin Kasim, the 1st Mahomedan invader of India in the 8th century A. D. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ: ୭୧୧ ରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଆକ୍ରମଣ କର ସିନ୍ଧୁର ଗଜା ଦାହିରଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କର ଆନ୍ଧୋର ଓ ବ୍ରହ୍ମଣାବାଦ୍ ନଗରମାନ ଲୁଣ୍ଠନ କର ସିନ୍ଧୁ ଅଞ୍ଚଳର କଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସୌମ୍ପାର ନାମକ ସ୍ଥାନୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀ: ୭୬୦ ରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ । ପ୍ରୋଥେରୋ ସାହେବଙ୍କ ଇତିହାସ ।]

ମହମ୍ମଦ୍ ମହ୍(ମୋ)ସୀନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ନାମ) (ଫା. ମୁହମ୍ମଦ ମହ୍ସୀନ୍)-Mahammad mah-(mo)sīn ବଙ୍ଗଦେଶର ହୁଗୁଲି ନିବାସୀ ଧର୍ମ-ମହମ୍ମଦ ମୋସୀନ ପରାୟଣ ଓ ଦାନଶୀଳ ମୁସଲମାନ୍—A pious **मुहम्मद महसीन** and bounteous Mahomeddan of Hugly in Bengal. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୭୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୋଇଥିଲା । ଏ ପ୍ରାୟ ୯ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦାନ କର ସରକାରଙ୍କ ଜମାରେ ଗୋଟିଏ ମୂଲଧାରି ସୃଷ୍ଟି କର ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ଫଣ୍ଡର ସୁଧରୁ ଶତ ଶତ ଗରିବ ମୁସଲମାନ ଶ୍ରୁତ୍ରଙ୍କୁ ବଦ୍ୟାଦାନ କର ଯାଉଅଛୁ ।]

ମହମ୍ମଦୀୟ— ଦେ: ବିଣ (ଫା. ମହମ୍ମଦ+ସ. ତ୍ତୀୟ ଏୟ) —ମହମ୍ମଦଙ୍କ Mahammadīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— ମହମ୍ମଦୀୟ **मुहम्मदी** Mahomedan.

ମହମ୍ମଦୀୟ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର—ଦେ. ବି—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର; Mahammadīya dharma śāstra କୋରାନ୍; ମହମ୍ମଦଙ୍କ ମହମ୍ମଦୀୟ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ମୁଖନାଃଦ୍ଭତ ବାକ୍ୟସମ୍ବଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ—The **मुहम्मदी धर्म शास्त्र** Koran (Mahomedan Scripture).

ମହମାନ—ଦେ. ବି—ବାଲେଶ୍ୱରର ଗୋଟିଏ ପର୍ବତର ନାମ— Mahamāna A large hill in Balasore.

ମହୁର—ସ. ବି (ମହ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ବାରବା—କର୍ମ. ଅର) —୧ । Mahar ମହର୍ଲୋକ (ଦେଖ)—1. Maharloka (See) ୨ । (+କରଣ. ଅର) ବ୍ୟାହୃତିବିଶେଷ—2. A kind of Byāhṛuti (Apte). ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମେହେର ମହର୍) —ଦେନ୍ ମେଦେର୍ (ଦେଖ)—Den **महर** meher (See)

ମହର—ସ. ବି (ମହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅର)—ମହର୍ଲୋକ (ଦେଖ) Mahara Maharloka (See) ସାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଶଗଡ଼ର ଅଗ୍ରର ଅଗଘାଟ ଦଣ୍ଡାରେ ପଛଘାଟ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ବୋଝ ଲଦା ହେବା ଅବସ୍ଥା; ଦବଡ଼—The state of a cart when the front part is loaded more heavily than the back part, and so there is no equilibrium.

ମହରଗ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମହାର୍ଘ)—୧ । ମହଙ୍ଗା; ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ— Maharaga 1 Dear in price. ୨ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ମାଗ୍‌ଗୀ, ମାଗ୍‌ଘୀ, ମାଙ୍ଗା ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ହୁଏ—2. (a **महंगा** time) Of high prices. ଦେ. ବି—୧ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର (ସମ୍ବର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟତା—1. Dearness of price; a rise in price of commodities. ୨ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ; ଯେଉଁ ସମୟରେ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ମହାର୍ଘ ହୁଏ—2. A time of high prices; famine; scarcity.

ମହରଗ କାଳ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ସମୟରେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ମହାର୍ଘ Maharaga kāla ହୁଏ—A time of high prices. ମାଗ୍‌ଗୀ, ଆକାଳ **अकाल, महंगा काल, महंगी**

ମହରଗ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେଶରେ ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟତା Maharaga pakā(ke)ibā ଜାତ କରାଇବା—To bring ଦାମ ଚଢ଼ାନ about a rise in the prices of arti- **महंगा बनाना** cles in a country. [ଯଥା—ପୁଣ୍ଡାରେ ଆଗେ ବଙ୍ଗମାଲଆ ଚଙ୍ଗଡ଼ି ପଇସାକୁ ପୁଣ୍ଡାଏ ଲେଖାଏଁ ମିଳୁଥିଲା, ଏବେ ବିଦେଶୀ ପଣ ପଣ ଦୋଇ ଆସି ମହରଗ ପକାଇ ଦେଲେଣି ।]

ମହରଗ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ଦେଶରେ ମହାର୍ଘକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା— Maharaga pardibā A state of the rise of the ଆକାଳ ପଡ଼ା price of staple food in a country; **अकाल पडना** being affected by scarcity.

ମହରଗିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ଦୋକାନୀ ବା ପଣ୍ୟବିକ୍ରେତା ପଣ୍ୟ- Maharagiā ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦାଣ୍ଡାଠାରୁ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଚଢ଼ା ଯେ ଚଢ଼ା ଦାମେ ବେଚେ ତାଙ୍କୁ---1. (a trader or shop-keeper) **महरगिआ, महंगिया** Who charges higher price than the market rate; high-chargin g. ମହରଗୀ, ମହରଗଆଣୀ, ମହରଗେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷପ୍ରପୀଡ଼ିତ— 2. Famine-stricken.

ମହରଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଶିମ୍ବଜାତୀୟ ଲତାଫଳ— Mahararḍā 1. A kind of big bean; the sword-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଖନ ଶିମ, ରାଙ୍ଗାମାଖନ bean; Canavalia Ensifermis; କବଚ୍ଚୁଆ ସୀମ, ସେମା the large cutlass kidney bean. [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଲମ୍ବରେ ଗୁଣ୍ଡେ ଓ ଚଉଡ଼ାରେ ୩ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ଓ ଭରବାର ପର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍କିମ। ଏହାର ମଞ୍ଜି ନାଲ, ଚେପଟା ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ । ଏହାକୁ ତରକାରୀ କରି ଖାଆନ୍ତି । ଏ କୁଇଁର ଆବରଣକୁ ଗୁନ୍ଧଲେ କାଂଶିମ, କାଳାଶିମ ଲହୁଣୀ ପରି ହୁଏ ।] ୨ । ବାହାଡ଼ା ଶିମ୍— 2 Canavalia Virosa. [ଦ୍ର—ଏହାର ମଞ୍ଜି ବିଷାକ୍ତ ।]

ମହରତ—ଦେ. ବ—ଦୋକାନର ବନ୍ଧା ଗ୍ରାହକମାନେ ନବବର୍ଷାରମ୍ଭ Maharata ଦିନ ଦୋକାନକୁ ଆସି ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ କାରବାର ଅନୁକୂଳ କରିବା; ବହ୍ମା—The first transaction of a regular constituent with a trader on the new year's day.

ମହରମ—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ମହରମ୍, ମୁହର୍ରମ) — ୧ । ମୁସଲମାନଙ୍କର Maharama ଖେଦପ୍ରକାଶକ ପ୍ରଧାନ ଯାତ୍ରା—1. The chief ମହରମ festival of the Mahomedans; the **ମହରମ, ମୁହର୍ରମ** Mohorrum. ୨ । ମୁସଲମାନ ଗଣ୍ଡି ମାସ; ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ହଜରା ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ମାସ—2. The 1st month of the Mahomedan year. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ମହରମ୍ ମାସର ୭ମ ତାରିଖଠାରୁ ୧୪ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୭ ଦିନ ଯାଏଁ ଯାତ୍ରାର ନାମ ମହରମ୍ । ଏହା କୋରାନରେ ନାହିଁ । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୩୫ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଫାତମା ଜୋହୋରାଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ ଇମାମ୍ ହସନ୍ ଖଲିଫା (ଧର୍ମଗୁରୁ)ପଦରେ ବସିବାର ଛଅ ମାସ ପରେ ଦାମିସ୍କର ଶାସନକର୍ତ୍ତା 'ମାଉଆ' ଖଲିଫା ହେବାକୁ ଚାହିଁବାରୁ ତାହା ରକ୍ତପାତର ଆଶଙ୍କା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ହସନ୍ ତାଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଅଧିକାର ବା 'ଖିଲ୍ଲଫତ୍' ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ତଥାପି ମାଉଆଙ୍କ ପୁଅ ପୁଷ୍ଟି ଏଜଦ୍ ହସନଙ୍କୁ ବିଷ ଖୁଆଇ ମାରିଦେଲା । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ନ ହୋଇ ମାଉଆର ସାନ ପୁଅ ହସନଙ୍କ ଭାଇ ହୋସେନଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ୭୨ ଜଣ ସଙ୍ଗୀଙ୍କୁ ବଧାସରେ 'କୁଫା' ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ଡକାଇ ନେଇ ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ନଗଦାର ରଖାଇ ନଷ୍ଟ ରକ୍ତବରେ 'କଉଲ୍' (ବଚ୍ଚା) କଲା । ଏହା ଦୁର୍ଘଟଣା ମହରମ୍ ମାସରେ ହୋଇ ଥିବାରୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହାର ସ୍ମରଣାର୍ଥ ମହରମ୍ ପାଳନ୍ତି । ଏ ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନ ଶୋକ, ଦାନ ଓ ଶୋଷା ଲୋକଙ୍କୁ ପାନ ଭୋଜନ ଦେବା ବିଧାନ ପାଳିଥାନ୍ତି । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ବାହାର କରିବା ତାଜିଆ ଓ ଉଡ଼ମ୍ବରାନ୍ତ ଖେଳ ତାମସା ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ । ତଥାପି କାଳକ୍ରମେ ଏ ଖେଦପ୍ରକାଶକ ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ଓ ଢଙ୍ଗରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଜଣାଯାଏ ଯେ ତୈମୁରଲଙ୍ଗ୍ ଭାରତବର୍ଷରେ ତାଙ୍କ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ପାଳନ (ଖ୍ରୀ. ୧୩୯୮) ମହରମ୍ ଉପଲକ୍ଷରେ ତାଜିଆ ନମାଣ କରି ତାଜିଆ ସହିତ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିବା ପ୍ରଥମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଓ ସେହି ସମୟଠାରୁ ଏହା କ୍ରମଶଃ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚଳି ଆସିଅଛି । ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ମରଣାର୍ଥ ମହରମ୍ ପାଳନ୍ତି ତାହା ମୁସଲମାନ ମହରମ୍ ମାସର ୭ମ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୧୪ ଦିନ ଶେଷ ହେଲା ଓ ହୋସେନ୍ ୧୪ ଦିନ ଅପରାହ୍ନରେ କରବଲା ନାମକ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିହତ ହେଲେ । ମହରମରେ ଶୋକ-ପ୍ରକାଶର ଚିହ୍ନରୂପେ ମୁସଲମାନମାନେ ସାବଜା ରଙ୍ଗର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସହ ସେମାନେ ଯେଉଁ 'ତାଜିଆ' ବାହାର କରନ୍ତି ତାହା ହୋସେନଙ୍କ କଫନ୍ ବା ଶବରଥର ପ୍ରତିକୃତି ଅଟେ ।

ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହି ରଣଯାତ୍ରାର ସ୍ମରଣ ଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପ ହୋସେନଙ୍କ ପାପୁନ୍ଲର ପ୍ରତିରୂପ ପିତଳର 'ପାଞ୍ଜା' ବା କରତଳ ପର ଗୋଟିଏ ରୂପକୁ କାଗଜ ଓ ଜରରେ ନିର୍ମିତ ବିମାନରେ ରଖି ଉହାଁ ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରନ୍ତି । ମହରମ୍ ମାସର—

୬ଷ୍ଠ ଦିନ—ଆଉଲ୍ଅ ମାହାଉମ୍—ପାଞ୍ଜାକୁ ତାଜିଆରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଫାତିଆ (ସୂଚନା) କରନ୍ତି ।

୭ମ ଦିନ—ଦୋସହରଅ ମାହାଉମ—ଫାତମାଙ୍କ ପୁତ୍ର-ଶୋକ ସମାଗୁର ସ୍ମାରକ ସ୍ୱରୂପ ଦିନ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳେ-ଫାତିଆ କରନ୍ତି ।

୮ମ ଦିନ—ଗୁମ୍‌ସୁମ୍ ବା ବିଶ୍ରାମ—ଏ ଦିନ ଶତ୍ରୁ ଭୟରେ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୂଅ ଭିତରେ ହୋସେନ୍ ଥଗି ରହିଥିବାରୁ ସେ ଦିନ କିଛି ଯାତ୍ରା କରିଯାଏ ନାହିଁ ।

୯ମ ଦିନ—କଉଲ୍—ଏ ଦିନ ମୁସଲମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷ ଦଳମାନ ସ୍ୱଦଳକୁ ତାଜିଆ ବାହାର କରି ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରସଜ୍ଜାଳ ନ କରନ୍ତି । ଏହି ଦିନ ଯୁଦ୍ଧରେ ହୋସେନ୍ ଓ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷମାନେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।

୧୦ମ ଦିନ—ଅଲ୍‌ବିଦା—ଏ ଦିନ ସକାଳେ ତାଜିଆକୁ ନେଇ ନଗର ଯାତ୍ରା ଓରି ଫେରି ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତି ଓ ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟରେ ତାଜିଆକୁ ନେଇ ନଘାଅଦରେ (କରବଲା ନାମକ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର କଳ୍ପନା କରି ତହିଁରେ) ତାଜିଆକୁ ବିସର୍ଜନ କରନ୍ତି ।]

ମହର(ରୁ)ଷି—ତ୍ରା. ବି (ସଦ୍ୟ)—ମହର୍ଷି (ଦେଶ)—Maharshi. Mahara(ru)shi (See). [ଦ୍ର—ନାରଦ ମହର୍ଷିଙ୍କ ଆଦରକୁ ପାଇ, କହିଲେ କଥା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଅନାଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ **ମହର୍ଷି** ମହାଋଷି ମହାତ୍ମାରତ. ବନ ।]

ମହରି—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସଂ. ମଧୁରୀ)—ପେଏଁ କାଳ; ମଧୁରୀ— Mahari A small clarion. ମହୁରି, ସାନାଇ **पिपही; सहनाई**

ମହରେଲ୍—ତ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସଂ. ମଧୁଗୁଳିକା; ସଂ. ମୁରଲ)— Maharel ମହୁରୁଡ଼ି ମାଛ—Aspidoparia Marar (a small kind of fish).

ମାଖନ ଶିମ, ରାଙ୍ଗାମାଖନ bean; Canavalia Ensifermis; କବଚ୍ଚୁଆ ସୀମ, ସେମା the large cutlass kidney bean. [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଲମ୍ବରେ ଗୁଣ୍ଡେ ଓ ଚଉଡ଼ାରେ ୩ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ଓ ଭରବାର ପର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍କିମ। ଏହାର ମଞ୍ଜି ନାଲ, ଚେପଟା ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ । ଏହାକୁ ତରକାରୀ କରି ଖାଆନ୍ତି । ଏ କୁଇଁର ଆବରଣକୁ ଗୁନ୍ଧଲେ କାଂଶିମ, କାଳାଶିମ ଲହୁଣୀ ପରି ହୁଏ ।] ୨ । ବାହାଡ଼ା ଶିମ୍— 2 Canavalia Virosa. [ଦ୍ର—ଏହାର ମଞ୍ଜି ବିଷାକ୍ତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହର୍ଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ମହରଗ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Maharga (etc) Maharaga etc (See)

ମହର୍ଲୋକ—ସ. ବ (ମହଃ+ଲୋକ)—ସପ୍ତଲୋକ ବା ସପ୍ତସ୍ୱର୍ଗମଧ୍ୟରୁ ୪ର୍ଥ ଲୋକ—
Maharloka The 4th of the 7 heavens of the Hindus (calculated from the earth).

ମହର୍ଷଭୀ—ସ. ବ (ମହା+ଋଷଭ+ଈ)—ବାଇଚଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—
Maharshabhī Cowhage.

ମହର୍ଷି—ସ. ବ (ମହାନ୍+ଋଷି; କର୍ମଧା; ମହତ୍ ଶବ୍ଦରୁ ମହା+ଋଷି)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରକଥିତ ସାତ ପ୍ରକାର ଋଷି (ଦେବର୍ଷି, ମହର୍ଷି, ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି, ଶ୍ରୁତର୍ଷି, ରାଜର୍ଷି, କାଣ୍ଡର୍ଷି, ପରମର୍ଷି)ଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—1. One of the 7 classes of saints mentioned in the Śāstras. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଋଷି; ପ୍ରଧାନ ମୁନି—2. An eminent sage. ୩ । ପ୍ରଜାପତ୍ତି; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ୧୦ ପ୍ରଜାପତ୍ତି (ମନୁ. ୧।୩୫)—3. The ten patriarchs of mankind procreated by Brahmā. (ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ନାମ ଭୃଗୁ, ମରୀଚି, ଅତ୍ରି, ଅଙ୍ଗିରାଃ, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, କ୍ରତୁ, ମନୁ, ଦକ୍ଷ, ବଶିଷ୍ଠ, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ।) ୪ । ମରୀଚି ଅଙ୍ଗିରା ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୭ ଜଣ ମାନସପୁତ୍ର (ମରୀଚି, ଅତ୍ରି, ଅଙ୍ଗିରା, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ, କ୍ରତୁ, ବଶିଷ୍ଠ)—4. The seven primordial sages born of Brahmā's mind. ୫ । ଭୈରବ ରାଗର ପୁତ୍ର, ରାଗଭଶେଷ (ହି. ଶ)—
5. Name of a secondary musical air.

ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ଠାକୁର ଜମିଦାର ବଂଶର ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତ, ସାଧକ ଓ ପ୍ରଧାନ ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି—
Maharshi debendranātha ṭhākura Name of a saintly personage and a member of the Tagore zamindar family of Bengal. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ୧୮୧୭ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ । ଏ ଦ୍ୱାରକାନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର । ଏ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଥିଲେ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ପୌତ୍ତଳିକତାର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ଏବଂ ଏକେଶ୍ୱର ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଚାପାଦକ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱବୋଧିନୀ ନାମରେ ଏକ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଚଳାଇଥିଲେ । ଏ କବିବର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ପିତା । ଏ ୧୮୫୫ ସାଲରେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଆଦ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଥିଲେ ।]

ମହଲ—ଦେ. ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ତୁଳ. ହି. ମହଲ୍, ଆ. ମହଲ୍)—୧ । ଅଟ୍ଟାଳିକା; କୋଠା—1. Building. ୨ । ସୁଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାସାଦ—
2. Palatial building; mansion.
(ମହଲ୍‌ଘର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହଲ—ଗ୍ରା. ବଣ (ସ. ମଳିନ)—ମଳିନ; ମଳଯୁକ୍ତ—Dirty; soiled.

Mahala ବ (ସ. ମଳ)—ମଳ; ମଳ—Dirt. "ମଳଆ ମଇଳା ଲୁଗା—Dirty cloth [ଦ୍ର—ଖାଇବ ସମୟରେ ମଳ, ମୈଳା ପିନ୍ଧିବ ମଳ, ବାଣ୍ଡଘର ଖଣ୍ଡି ଅଛୁଆ କର, ଅଧେ ଆସଣା ଅଧେ ପଡ, ତେବେ ଯାଇଁ ଏ ଗୁଣଟରେ କରିବ ଘର—ଉଗା ।]

ମହଲ—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧ । ଆଲୟ; ଆଗାର; ବାସସ୍ଥାନ; ପୁର—
Mahala 1. House; residence. ୨ । ଗୃହାଂଶ; କୋଠିଗୃ; କାମରା—2. Room; compartments
महल hall. ୩ । ଗୃହ ବା ବାସସ୍ଥାନର ଅଂଶ—3. A part or division of a house; apartment. ୪ । ପ୍ରାସାଦ; ଗୁଣ୍ଟୋଚଡ ଅଟ୍ଟାଳିକା—4. Palatial building; mansion. ୫ । ରାଜବାଟୀ—5. Royal palace. ୬ । ଅନ୍ତଃପୁର—6. The zenana of a palace. ଦେ. ବ—୧ । ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—1. A wild tree.
(ମହଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଗୋଷ୍ଠୀ; ମେଳ; ସମାଜ—2. Society.
महल (ଦ୍ର—ସାଙ୍ଗ ମହଲରେ ନଅଭୁଣ୍ଡୀ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା । महल କୁନ୍ତଳାଭୁମାଣ୍ଡ. ନଅଭୁଣ୍ଡୀ ।)

ମହଲଣ(ନ)—ଗ୍ରା. ବଣ (ସ. ମଳିନ)—୧ । ମଳିନ—1. Pale.
Mahalaṇa(na) ୨ । ମଉଳ ଯାଇଥିବା (ବୃକ୍ଷ)—2. Withered (plant).
मलिन मलिन

ମହଲଣ(ନ) ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମଉଳଯିବା; ମଳିନ ହେବା—
Mahalaṇa(na) paṛdibā 1. To become pale; to
ମଳିନ ହଓୟା wane. ୨ । ଶୀଘ୍ରିଲବା—2. To wither.
मलिन होना (ମହଲବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହଲତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁ(ମୋ)ହ୍ଲତ୍) (କରିୟା)—୧ ।
Mahalat ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ବାଦୀମଙ୍କଦ୍ୱାରା ବଝାଯିବା
मुहलत ଅବକାଶ ବା ସମୟ—1. Time allowed to
मुमोहलत parties in a case. ୨ । ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣିର ଅନ୍ୟ ତାରିଖରୁ ସ୍ଥଗିତ ରଖିବା—2. Adjournment of the hearing of a case. (ଦ୍ର—କ ଦେବେ ମାଗିଲେ ମହଲତ ମାସେ । ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଦରବାର ।)

ମହଲତ୍ କର୍(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—କରିୟା; ଆ. ମୁହ୍ଲତ୍)—
Mahalat karā(re)ibā ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି ତାରିଖ ସ୍ଥଗିତ
महलत करान ରଖିବାର ହୁକୁମ ମିଳିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବା ତଦ୍ୱାର-
मुहलत करना କରିବା—To arrange for time being granted for the hearing of a case; to take steps for the adjournment of a case.

ମହଲତ କରିବା—ଦେ. କି—(ଆ. ମୁହ୍ଲତ୍) (କରିୟା)—୧ । ମହ-
Mahalata karibā ଲତ କର୍‌ଇବା (ଦେଖ)—1. Maha-
महलत करा मुहलत करना lata karāibā (See)
୨ । (ଦାଢ଼ନ ବଜେ) ମକଦ୍ଦମାର ପକ୍ଷଙ୍କୁ ସମୟ ଦେଇ ମକଦ୍ଦମାର ଅନ୍ୟ ତାରିଖ କରିବା—2. (the court) To fix another date for a case.

ମହଲତ ଗୃହିଁ (ହି)ବା—ଦେ. କି (କରିୟା) (ଆ. ମୁହ୍ଲତ୍)—ମହଲତ
Mahalata chāhiṇi(hi)bā ଯାଇଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ନକଟ ପ୍ରାର୍ଥନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହଲତ ଚାଓୟା କରିବା—To ask of the court for time.
मुहल्लत मांगना (ମହଲତ ମାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହଲତ ଦରଖାସ୍ତ(ସ)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁହଲ୍ଲତ୍; କତରଆ)—Mahalata darakhāsta (sa) ସମୟ ନେବା ପାଇଁ ଦାବ୍ୟଙ୍କ ମହଲତ ଦରଖାସ୍ତ ଜଜଙ୍କଠାରେ ପକ୍ଷଙ୍କର ଆବେଦନପତ୍ର—A petition for time filed by a party to a case; a petition for adjournment.
मुहलत दरखास्त

ମହଲତ ଦେବା—ଦେ. କି—(ଅ. ମୁହଲ୍ଲତ) (କତରଆ)—(ଦାବ୍ୟ) Mahalata debā ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି ପାଇଁ ପକ୍ଷଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥିତ ସମୟ ମହଲତ ଦେଓୟା ଦେବା—(a court) To grant or allow time to parties in a case; to grant an adjournment.
मुहल्लत देना

ମହଲତ ନେବା—ଦେ କି (ଅ. ମୁହଲ୍ଲତ୍; କତରଆ)—(ମକଦ୍ଦମାର ପକ୍ଷ) ଦାବ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ମହଲତ ଲଓୟା ପାଇଁ ପକ୍ଷର ନେବା—(a party in a case) To take time from the court.
मुहल्लत लेना

ମହ(ହା)ଲଦାର—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମାହାଲ୍‌ଦାର)—ଜମିଦାର—Maha(hā)ladār **माहालदार** A zamindar.

ମହଲ ମେଲେଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ମଲିନ ଓ ମ୍ଲେଚ୍ଛ)—Mahala melechha(chhā) ଅତି ଅପରିଷ୍କୃତ ଶରୀର ଓ ମୟଳା ମେଲେଚ୍ଛ ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) With dirty body and clothes.
मैला मलेछ

(ମହଲ ମେଲେଚ୍ଛଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ମହଲ ମେଲେଚ୍ଛୀ, (ମହଲ ମେଲେଚ୍ଛେଇ, ମଲହ ମେଲେଚ୍ଛଣୀ, ମହଲ ମେଲେଚ୍ଛ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହଲା(ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମହଲ)—୧। ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର କୋଠା—Mahalā(llā) 1. A storeyed building. ୨। କୋଠାର ତାଲା, ମହଲା ତଳ ବା ସ୍ତର; ମାଳ୍ଦାଲ—2. Storey of a building. ବେ. ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—ଏକ ମହଲା କୋଠା, ଦୋମହଲା କୋଠା ଇତ୍ୟାଦି) (ଏତେ) ତଲଯୁକ୍ତ—Having (so many) storeys; storied. ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମହଲ୍ଲା; ମୁହଲ୍ଲା)—୧। ନଗରର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ ବା ବସ୍ତି ବା ପଲ୍ଲୀ—1. Different parts or quarters of a town. [ଦୃ—କଟକର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ମହଲାକୁ ଗଳି, ସମ୍ବଲପୁରରେ ପଡ଼ା, ପୁରୀରେ ସାହି ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଗଞ୍ଜ କହନ୍ତି।] ୨। ମୁସଲମାନ ଗ୍ରାମର ଅଂଶ ବା ପଡ଼ା—2. A particular part of a Mahomedan village. ୩। (ଫା. ମଲ୍ଲାହ୍) ମଲ୍ଲା; ମଲ୍ଲା; ଏକ ପ୍ରକାର ନୌକାବାହୀ ଜାତି—3. Title of a class of boatmen.
महल्ला **मल्लाह**

ମହଲ୍ଲ(ଲ୍ଲା)ଦାର—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ସହରର କୌଣସି ମହଲ୍ଲାର ବା ବଜାରର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାୟକ—The headman of a particular quarter of a town.
महल्लादार

ମହଲିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସ୍ତ୍ରୀ. ମଲିନ)—୧। ମଇଳାଯୁକ୍ତ, ମଇଳା; ମଥଳିଆ; Mahaliā **मथिया**—1. Dirty; filthy. ୨। ବିବର୍ଣ୍ଣ—2. Pale.
ମୟଳା **मैला**

ମହସିଲ୍‌ଦାର—ବୈଦେ (ଫା)—୧। (କଚରଆ) (ଫା. ମୁହସ୍ସିଲ୍)—Mahasil-dār ଅର୍ଥଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଜୋରମାନା ମୁହସିଲ ଆଦାୟ କରିବାପାଇଁ ଦ୍ୱାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—1. An officer deputed to realise fines imposed by a public officer. ୨। ଭଦ୍ରସିଲଦାର—2. Rent-collecting officer.

ମହ(ହୁ)ଶୁ(ଶ)ମ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମୋସନ୍) (କଚରଆ)—Maha(hu)śu(śa)m(n) ୧। ମତ୍ସନ; ହାଇକୋର୍ଟ୍ ଆଦିରେ ମୋସନ କୌଣସି ଅଦାଲତଙ୍କ ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଇନ୍ ପଏଣ୍ଟ୍ ମୋସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦାଏର୍ କରାଯିବା ଅପିଲ୍—1. Motion filed for revision of a lower court's judgment by the High Court; an appeal on a point of law. ୨। ମତ୍ସୁମ୍ (ଦେଖ)—2. Mausum (See).

ମହ[ହୁ]ଶୁ(ଶି)ମି—ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ଅ. ମୌସିମ୍=ଋତୁ, ମୌସିମୀ=ଋତୁକାଳୀନ)—ମତ୍ସୁମି (ଦେଖ)—Maha(hu)śu(śi)mi ମରସୁମୀ **मौनसूनी,मौसु(सि)मी** Mausumi (See).

ମହସ୍—ସ. ବ (ମହ୍. ଧାତୁ+ଅସ୍)—୧। (+କର୍ମ. ଅସ୍) ତେଜଃ—Mahas 1. Brilliance. ୨। (+ଅଧ୍ୱରଜ, ଅସ୍) ଉତ୍ସବ—2. Festival. ୩। (+କରଣ, ଅସ୍) ଯଜ୍ଞ—3. A vedic sacrifice.

ମହସ—ସ ବ (ମହ୍.ଧାତୁ+କରଣ ଅସ୍)—୧। ଜ୍ଞାନ—1. Knowledge. ୨। ପ୍ରକାର—2. Kind. ୩। ପ୍ରଭେଦ—3. Difference.
Mahasa

ମହ(ହୁ)ସୁପ୍[ପ୍]—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (କଚରଥ)—ମୌସୁପ୍ (ଦେଖ)—Maha(hu)sup(ph) [ମହସୁପିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ] Mausup (See).

ମହ(ହୁ)ସୁମ୍[ମି]—ଦେ.ବ (ଅ.ମୌସିମ୍=ଋତୁ)—୧। ଶସ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି—Maha(hu)sum(mi) 1. The production of grains. ୨। କୃଷିର କୌଣସି କର୍ମ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଋତୁ—2. The proper season for a particular agricultural operation.

ମହସୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୌସିଲ୍)—୧। ପ୍ରକାର; ରକମ—Mahasul 1. Kind; variety. ୨। ଋତୁ—2. Season.
रकम ଦେ. ବ—ମହସୁମ୍ (ଦେଖ)
रकम Mahasum (See)

ମହା—ବେ. ବିଣ (ମହ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଆ; ମହତ ଶବ୍ଦର ଗୌଣିକ ରୂପ)—୧। ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Excellent. ୨। ପ୍ରଧାନ—2. Chief. ୩। ଅତ୍ୟନ୍ତ; ବିଶେଷ; ବେଳାସ୍ଥ—3. Too much; much; excessive. ୪। ବଡ଼—4. Big; large. ସ. ବିଣର ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very; much; very much. [ଦୃ—ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ।]
Mahā

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହା ଅକଡ଼(ଲ)—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସୁବିଧା
Mahā akarḍa(la) venience or awkwardness.
ମହା ବିପଦ ଦେ. ବ୫—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସୁବିଧାଜନକ—Very in-
ମହା ଅସୁବିଧା convenient. [ଦ୍ର—ଏହାପର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
[ମହା ଅଙ୍ଗଡ଼(ଡ଼)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଜି ନ
ହୋଇ ମହା ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମହା ଅକଡ଼(ଲ)ଆ—ଦେ. ବ୫—୧ । ଭାର ଅଙ୍ଗିଆ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସୁବିଧା
Mahā akarḍi(li)ā ଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—1. Very inconve-
ମହା ବିପଦର ମହା ଉକୁଟୁ nient or awkward. ୨ । ଅଟ
[ମହା ଅଙ୍ଗଡ଼ି(ଡ଼)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଖାଡ଼ୁଆ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
2. Rash (person).

ମହା ଅଖାଡ଼ୁ—ଦେ. ବ୫—୧ । ଭାର ଅବୁଝାମଣା (ଲୋକ)—
Mahā akhārḍu 1 Very unreasonable (person).
(ମହା ଅଖାଡ଼ୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦୁଃଶାସ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ବଡ଼ ଅବୁଝା 2. Unmanageable or ungovernable
ମହା ବେବୁଝ (person). ୩ । ଅବିବେକ—3. Rash.

ମହା ଅସାଧ୍ୟ—ଦେ. ବ୫—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସାଧ୍ୟ—1. Very im-
Mahā asādhya practicable; very unmanage-
ଭାରୀ ଅସାଧ୍ୟ able. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଗମ୍ୟ—2. Very
ମହା ଅସାଧ୍ୟ unapproachable. ୩ । ମହା ଅଖାଡ଼ୁ (ଦେଖ)
3. Mahā akhārḍu (See)

ମହା ଆନନ୍ଦ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାନନ୍ଦ)—ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ—
Mahā ānanda Great delight.
ମହା ଆନନ୍ଦ ଦେ. ବ୫ (ସଂ. ମହାନନ୍ଦ)—ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ—
Greatly delighted; overjoyed.
[ଦ୍ର—ଏହାପର ମହାତ୍ରେମ, ମହା ଖୁସି ଓ ମହାସୁଖ ଆଦିର
ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।]

ମହା ଋଷି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହର୍ଷି)—ମହର୍ଷି; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଋଷି; ମହାମୁନି—
Mahā rushi A great sage.
ମହା ଋଷି (ଦ୍ର—ଋଷିଙ୍କ ଘରକୁ ମହା ଋଷି ଗଲେ, ଜାଗ ଉତରୁ
ଶିଗ୍ କାଢ଼ିଲେ—ଛଗ ।)

ମହା କଚ୍ଛ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍ ଅର୍ଥେ ଉତ୍ତର=ଭାର ଯାହାର)—
Mahā kachchha ୧ । ପର୍ବତ—1. Mountain. ୨ ।
ସମୁଦ୍ର—2. Ocean. ୩ । ବରୁଣ—3. The God
of ocean.

ମହା କନ୍ଦ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ରସୁଣ—
Mahā kanda Garlic (Apte).

ମହା କପିତ୍ଥ—ସଂ. ବ—୧ । ବଲ୍ଲ ଗଛ—1. The Marmalus tree.
Mahā kapittha (Apte). ୨ । ନାଲ ରସୁଣ—1. Red
garlic (Apte).

ମହା କବି—ସଂ. ବ—୧ । ମହାକାବ୍ୟର ପ୍ରଣେତା—1. An epic
Mahā kabi poet. ୨ । ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର କବି—2 A great
or high class poet. [ଦ୍ର—ମହା କବି ବ୍ୟାସ,
ବାଲ୍ମୀକି, କାଳିଦାସ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ସେକ୍‌ସ୍‌ପିଅର୍, ଭର୍ଜିଲ,
ମିଲ୍ଟନ୍, ହୋମର୍, ରଘୁନାଥ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମହା କବି ପ୍ରୟୋଗ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମହା କବିମାନେ ସ୍ୱ-
Mahā kabi prayoga ମାନଙ୍କର ରଚନାରେ ବ୍ୟବହାର କରି-
ଥିବା ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ ବା ଭାଷାର୍‌ଥରେ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ;
ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ—Ungrammatical or unidio-
matic use of words or sentencess ap-
pearing in the writings of great poets;
archaic use of words found in the work
of great poets. [ଦ୍ର—ଭଗ ଅଛୁ ଯେ 'କବି ଭୁଣ୍ଡ
ମେଣ୍ଢା ମୁଣ୍ଡ' ଅର୍ଥାତ୍ ମେଣ୍ଢା ମୁଣ୍ଡ ଯେପରି କୌଣସି ବାଧା
ମାନେ ନାହିଁ, କବି ଭୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବ୍ୟାକରଣର
ନିୟମକୁ ସବୁ ବେଳେ ମାନେ ନାହିଁ । ସବୁ ଦେଶର ସବୁ
ମହାକବିମାନଙ୍କ ରଚନାରେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟାକରଣ-
ବିରୁଦ୍ଧ ଓ ଖାପ ଛଡ଼ା ପ୍ରୟୋଗମାନ ଦେଖାଯାଏ; ସେମାନ
ବ୍ୟାକରଣବିରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମହାକବିଙ୍କ ପ୍ରୟୋଗ
ଥିବାରୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ବୋଲାଯାଏ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱାସ ଶବ୍ଦ
ବିଶେଷ୍ୟ, ମାନ୍ୟ ମହାକବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଭାଗବତରେ 'ସେ
ମୋର ଉକଟ ବିଶ୍ୱାସ' ଏ ସ୍ଥଳରେ ଏଣଦଳୁ ବିଶେଷଣ ରୂପେ
ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏହାକୁ ମହାକବି
ପ୍ରୟୋଗ ବୋଲିପାରିବ ।]

ମହା କମ୍ବୁ—ସଂ. ବିଶ—ନଗ୍ନ—Stark naked (Apte).
Mahā kambu ସଂ. ବ—ଶିବ—Śiba (Apte).

ମହା କର—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ହାତ ବଡ଼—
Mahā kara 1. Large-handed. ୨ । ଯାହାର ରାଜସ୍ୱ
ଅଧିକ—2. Having a large revenue (Apte).
ସଂ. ବ—ଏକ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ—Name of a Bud-
(ମହାକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) dhist saint.

ମହା କରଞ୍ଜ—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର କରଞ୍ଜ (ଦେଖ)
Mahā karañja A kind of Karañja (See)
[ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ସାଧାରଣ କରଞ୍ଜ ଫଳ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ।
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହାର ମୂଳର ଭସ୍ମ ଗ୍ରହଣୀୟ । ଏହା
ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଉଷ୍ଣ, କଫ ଓ ବାତ, କୃମି, କଣ୍ଡୁ, ବ୍ରଣ ଓ ଚର୍ମ ରୋଗ
ନାଶକ—(ହୃ. ଶ) । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ ଦୁସ୍ପର୍ଶଗନ୍ଧିନୀ,
ବାତଘ୍ନୀ, କାଳଘ୍ନୀ, ଷଡ଼୍‌ଗ୍ରନ୍ଥା, ରକ୍ତାସୃଗ୍ଜା, ସୁମନାଃ, ମଦ-
ଦୁସ୍ପର୍ଶା, ଦୁସ୍ପ୍ରି କରଞ୍ଜକ, କାକ ଜଙ୍ଘା, ମଧୁମତା ।]

ମହା କର୍ମା—ସଂ. ବଶ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+କର୍ମନ୍)—ମହତ୍ କର୍ମ
Mahā karmā ସାଧନକାରୀ—Doing great works.
ସଂ. ବ—ଶିବ—Śiba (Apte).

ମହାକର୍ଷଣ—ସଂ. ବ (ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବାନ ପଦାର୍ଥର ଆକର୍ଷଣ; ମହତ୍+
Mahākarshaṇa ଆକର୍ଷଣ)—୧ । ଅତି ପ୍ରବଳ
ଭାବରେ ଆକର୍ଷଣ—1. Strong attraction.
୨ । ଯେଉଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ
ସଥାଶକ୍ତି ଅପଣା ନିକଟକୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ; ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ
—2. Force of gravitation.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାକଲରବ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଉତ୍ପାନକ ଗୋଲମାଲ; ଘୋଘା—Much ado; uproar.
Mahākalaraba

ମହାକଷ୍ଟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଅତି ଦୁଃଖ—Great difficulty; much hardship.
Mahākashṭa

ମହା କଷ୍ଟୀ—ବେ. ବିଣ (ସ. ମହାକଷ୍ଟ)—ବିଶେଷରୂପେ ଦୁଃଖୀ; ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖଭୋଗ କରୁଥାଏ—Suffering great hardship; very miserable.
Mahākashṭī

ମହାକାବ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମହତ୍ + କାବ୍ୟ)—ସୁସ୍ପଣାନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବା ଦେବତା, ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ମହାପୁରୁଷ ବା ବ୍ରତାଆଦିଙ୍କ ଚରିତ ବା ବିଶାଳଚରିତ ଆଦି ଯେଉଁ କାବ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ—A great epic.
Mahākābya

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ମୂଳ ଆଖ୍ୟାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସ୍ପାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ, ଋତୁ, ଯୁଦ୍ଧ, ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ବିବାହ, ବିରହ, ମିଳନ, ଧର୍ମୀୟ ଚଢୁଚ୍ଚର୍ଗ, ପ୍ରେମ ଓ ଜୟଲାଭ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ । ମହାକାବ୍ୟରେ ଆଠରୁ ଅଧିକ ସର୍ଗ ଥାଏ ଏବଂ ସର୍ଗମାନ ଏକ ବା ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇଥାଏ । ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କ ସ୍ତୁତି ବା ସାଧାରଣଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି କାବ୍ୟାରମ୍ଭ କରିଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସର୍ଗର ଶେଷ କେତେକ ପଂକ୍ତି ସର୍ଗର ଅନ୍ୟ ଶ୍ଲୋକମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇଥାଏ । ସର୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରଧାନତମ ବିଷୟ ଅନୁସାରେ ସର୍ଗର ନାମକରଣ ହୁଏ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟ ବା ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ମହାକାବ୍ୟର ନାମକରଣ ହୁଏ । ମହାକାବ୍ୟରେ ବୀର, କରୁଣ, ଶୃଙ୍ଗାର ଓ ଶାନ୍ତ ଏହି ଗୁରୁଷ୍ଟ ରସରୁ କୌଣସି ଗୋଷ୍ଟିଏ ରସର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥାଏ । ହାସ୍ୟ, ରୌଦ୍ର ଓ ଭୟାନକାଦି ରସମାନ ଅପ୍ରଧାନ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ରଘୁବଂଶ, କୁମାରସମ୍ଭବ, ଭଟ୍ଟି, ବିରାଟାର୍ଜୁନୀୟ, ଇଂରାଜ ପାରାଡାଇସ୍‌ଲଷ୍ଟ, ଲାଷ୍ଟନ୍ ଇଲିଅଡ୍, ଓଡ଼ିଆ ବୈଦେଖୀଶବିଳାସ, ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି, ରସକଲ୍ଲୋଳ ଓ ବଙ୍ଗଳା ମେଘନାଦବଧ ଇତ୍ୟାଦି ମହାକାବ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।]

ମହାକାୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମହାନ୍ + କାୟ = ଶରୀର ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବା ବୃହତ୍ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ (ମହାକାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) —Gigantic; big-bodied; bulky.
Mahākāya

ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅତିକାୟ; ବଡ଼ ହାତୀ—1. A big elephant. ୨ । ନନ୍ଦି; ଶିବଙ୍କର ଦ୍ୱାରପାଳ—2. One of the door-keepers of Śiba. ୩ । ଶିବ—3. Śiba (Apte). ୪ । ବିଷ୍ଣୁ—4. Bishṇu (Apte).

ମହାକାର୍ତ୍ତିକ—ବେ. ବ—ମହାପୁଣ୍ୟମୟ କାର୍ତ୍ତିକମାସ—The month of Kārttika which is a period of great sanctity.—ଉ]
Mahākārttika
महाकार्तिक [ଲୁଣ ଦିନ ଖାଇବ, ଅବା ଦିନ ଖାଇବ, ଏତେ ବଡ଼ ମହାକାର୍ତ୍ତିକ ଆଉ କାହିଁ ଯାଇବ ?—ଭଗ ।] [ଦ୍ର—ଏହାପରେ ମହାବୈଶାଖ ଓ ମହାମାଘ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।]

ମହାକାର୍ତ୍ତିକୀ—ସ. ବ—୧ । କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ରାତ୍ରି—1. The night of the full moon of the month of Kārttika (Apte). ୨ । ଯେଉଁ କାର୍ତ୍ତିକ-ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼େ (ହେ. ଶ)—2. The night of the full moon of Kārttika in which the 4th asterism falls.
Mahākārttikī

ମହାକାଲ—ସ. ବି. ପୁଂ (ମହାନ୍ + କାଲ)—୧ । ରୁଦ୍ର; ସୃଷ୍ଟିର ଅନୁକରଣ ଶିବ—1 Śiba in his character of the Destroyer of the universe. ୨ । ଉଜ୍ଜୟିନୀସ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—2. Name of the phallic image of Śiba in Ujjain. [ଦ୍ର—ମେଘଦୂତର ୩୦-୩୮ ଶ୍ଲୋକମାନଙ୍କରେ ଭବ ଭାଳଦାସ ଉଜ୍ଜୟିନୀର ଓ ସେଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହାକାଲ ଲିଙ୍ଗଙ୍କର ଭଣ୍ଡିମା, ମନ୍ଦିର ଓ ପୂଜା ବିଷୟକ ମନୋହର ରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣି ଅଛନ୍ତି ।] ୩ । ଅନନ୍ତକାଳ (ଦେବତାରୂପେ କଳ୍ପିତ)—3. The Eternity (personified). ୪ । ମହାଦୁର୍ଭିକ୍ଷ; ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—4. A very great famine. ୫ । ଭୈରବ ବିଶେଷ—5. Name of a Bhairaba. ୬ । ପ୍ରମଥଗଣ ବିଶେଷ—6. Name of a class of attendants of Śiba. ୭ । ଜୁଣ୍ଡାଣ୍ଡାଡ଼ ବର୍ଗର ଘାସ ବନ୍ୟପ୍ରଭାଗ ବିଶେଷ ଓ ତହିଁର ଫଳ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—7. Encumis Madraspatams; Trichosanthes Palmata; Colocynth; Citriullus Colocynthas. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ପାଞ୍ଚଅଙ୍ଗୁଳିଆ, ଫଳର ଭଲ ପାଣ ଶ୍ଲେଷ୍ମଘ୍ନ, ଫୁଲ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ; ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଗୋଟେ ବେଲ ପରି ଗୋଲ ଓ ପାଚିଲେ ଖୁବ୍ ନାଲ, ଏହି ଫଳ ଭିତରେ ଗୋବର ପରି କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଷାକ୍ତ ରସ ଥାଏ । ଏହା ଲଭାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପାଞ୍ଚକେଡ଼ା-ମେଇଆ କହନ୍ତି । ଫଳ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ବୃହତ୍ ଭେଦରେ ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଉତ୍ତିକ୍ତରସ, କଟୁବିପାକ, ସାରକ, ଲଘୁ ଓ ରୁକ୍ଷଗାର୍ଯ୍ୟ । ଏହା କାମଳା, ପିତ୍ତ, କଫ, ପ୍ଲୀହା, ହୃଦରୋଗ, ଶ୍ୱାସ, କାସ, କୃମି, ଗୁଲ୍ମ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରନ୍ଥି, ବ୍ରଣ, ଗ୍ରମେହ, ମୂତ୍ରଗର୍ଭ, ଆମଦୋଷ, ଗଲଗଣ୍ଡ ଓ ବିଷନାଶକ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ।

ଏହାର ଫଳ ବାହାରେ ଦେଖିବାକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ କାଳ, କିନ୍ତୁ ଫଳଭିତରେ ଗୋବର ଭଳି ବିଷାକୁ ଶସ ଥିବାରୁ, ମୁଖରେ ମଧୁରଭାଷୀ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରରେ କପଟତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଲୋକେ ମହାକାଳ ଫଳ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।]

୮ । ଶିବଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—8. Name of a son of Śiba. [ଦ୍ର—କାଳକା ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଏକଦା ଦେବତାମାନେ ଶିବଙ୍କ ୱାର୍ଯ୍ୟକୁ ଧାରଣ କରିବାକୁ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ କହିବାରୁ ଅଗ୍ନି ଛାଡ଼ା ଧାରଣ କରିବା ସମସ୍ତଙ୍କରେ ସେଥିରୁ ଦୁରଦୃଷ୍ଟା ଛୁଡ଼ିକ ପଡିଲା । ତହିଁରୁ ମହାକାଳ ଓ ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ । ଥରେ ଶିବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାର କରି ପାର୍ବତୀ ବିବାରସ୍ଥଳରୁ ବାହାର ଆସିଥିବା ସମୟରେ ଏ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ । ଏଥିରେ ପାର୍ବତୀ କ୍ରୁଦ୍ଧା ହୋଇ ସେ ଦୁହିଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଓ ତହିଁ ଫଳରେ ମହାକାଳ ବେତାଳ ଓ ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ଭୈରବ ରୂପ ଧାରଣ କଲେ —ହ. ଶ] ଦେ.ବ—ହନୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ--Name of a place of Hindu pilgrimage. [ଉ—ମହାକାଳ କୋଟି ତୀର୍ଥ ରହିଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ସ୍ନାନ କଲେ ହୁଅଇ ମୁକତ । କୃତ୍ତିବିଂଦ୍ର. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମହାକାଳୀ--ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହାକାଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ରୁଦ୍ରାଣୀ; ଶିବପତ୍ନୀ; କାଳୀ; ଶ୍ୟାମା; ପାର୍ବତୀଙ୍କ ରୂପ ବିଶେଷ— An incarnation of Goddess Kāḷī in her ferocious and naked form. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ପଞ୍ଚମୁଖ ଓ ଅଷ୍ଟଭୁଜ ଥିବାର ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ—ହ. ଶ]

ମହାକାଳୀ ପୂଜା—ଦେ. ବ—କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟା ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ରରେ କରାଯିବା ମହାକାଳୀଙ୍କର ପୂଜନ—Worship of the Goddess Mahākāḷī or Śyāmā at midnight of Kārttika new-moon.

ମହାକାଶ—ସ. ବ—୧ । ମହାଶନ୍ୟ; ଅନନ୍ତ ଆକାଶ—1. The infinite space. ୨ । ଏକ ପର୍ବତର ନାମ (ହ. ଶ)—2. Name of a mountain.

ମହାକୁ(ଖୁ, ଙ୍କୁ)ଡ଼—ଦେ. ବ (ସ. ମହାକୁଳ)—୧ । ଗଉଡ଼; ଗୋପାଳ—1. A cowherd. [ଉ—ଭୁ ଅଟ୍ଟ ଯଶୋଦା କୁମର, ନନ୍ଦ ମହାକୁଡ଼ ପିଅର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ଗଉଡ଼ଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title of cowherds. ୩ । ଗାଈମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ—3. A fixed number of cattle. [ଦ୍ର—୧୦୦୦ ଗାଈ= ୧ ଗୋଗୋଷ୍ଠ, ୧୦୦୦ ଗୋଷ୍ଠ=୧ ପଲ୍ଲ, ୧୦୦ ପଲ୍ଲ =୧ ଲଉଡ଼, ୧୦୦ ଲଉଡ଼=୧ ମହାକୁଡ଼, ୧୦୦ ମହାକୁଡ଼=୧ ମହାଖୋଇ, ୧୨ ମହାଖୋଇ=୧ ଗୋଧନ ।—ସାରଳା. ମହାଭାରତ]

ମହାକୁମାର—ସ. ବ—ଯୁବରାଜ; ରାଜାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର (ହ. ଶ)— Mahākumāra The eldest son of a reigning king (Apte).

ମହାକୁଳ—ସ. ବ (ମହତ୍+କୁଳ=ବଂଶ; କର୍ମଧା)—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ Mahākuḷa ବଂଶ—1. A celebrated race. ୨ । ସତ୍-କୁଳ; ଉଚ୍ଚକୁଳ—2. A high family; a noble family. ସ. ବହୁ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସତ୍କୁଳଜାତ—Of noble birth. ଦେ. ବ—ମହାକୁଡ଼ (ଦେଖ)—

(ମହାକୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) Mahākurḍa (See)

ମହାକୁଷ୍ଠ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଗଳତକୁଷ୍ଠ (ହ. ଶ)— Mahākushṭha Leprosy with ulcers.

ମହାକେତୁ—ସ. ବ—ଶିବ (ହ. ଶ)— Mahāketu Śiba.

(ମହାକୋଶ, ମହାଗୀତ, ମହାକାନ୍ତ, ମହାଗୁର୍ଯ୍ୟ, ମହାନାସ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହାକୋଶା(ଷା)ତକୀ—ସ. ବ—ତରଡ଼ା (ଦେଖ) Mahākośā(shā)takī Tararḍā (See)

(ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଦୃଢ଼ଘୋଷା, ମହାଫଳା, ଧାମାର୍ଗବ, ଘୋଷତ, ବୃତ୍ତିପର୍ଣ୍ଣୀ) ଧୁନ୍ଦଲ, ପରୋଳ, ତରୁଇ **ନନୁଆଁ(ଆ)**, **ଘୀଆ ତରୋଇ**

ମହାକ୍ରତୁ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ବୃହତ୍ ଯଜ୍ଞ (ଯଥା, ରାଜସୂୟ, ଅଶ୍ୱ-ମେଧ)—A great vedic sacrifice. Mahākratu

ମହାକ୍ରୋଧ—ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା) ଉତ୍କଟ ରାଗ—1. Great anger; fierce rage. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶିବ (ହ. ଶ)—2. Śiba. ଦେ. ବଣ ପୁଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ—Enraged. Mahākrodha

(ମହାକ୍ରୋଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାକ୍ରୋଧୀ—ସ. ବଂ. ପୁଂ (ମହାକ୍ରୋଧ+ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)— ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ ପ୍ରକୃତିକ; ଅତି କ୍ରୋଧନ— Very angry; very passionate. Mahākrodhī

(ମହାକ୍ରୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାକ୍ଷ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଅକ୍ଷି)—୧ । ଶିବ (ହ. ଶ)— Mahākṣha 1. Śiba. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—2. Bishṇu. (ମହାଗର୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହାକ୍ଷ(କ୍ଷେ)ତ୍ରି—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ମହାକ୍ଷତ୍ରିୟ (ଦେଖ)—Mahā-Mahākṣha(kṣhe)tri kṣhatriya (See) [ଉ— ଦୁର୍ଦ୍ଦୈ ମହାକ୍ଷତ୍ରି କେହି କାହାକୁହିଁ ନୋହୁଲେ ବଡ଼ ସାନ-- ବଳରାମ. ବଡ଼ଭ ସ୍ତ୍ରୀପର୍ବ ।]

ମହାକ୍ଷତ୍ରିୟ—ଦେ. ବଣ ପୁଂ—ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ—Mighty. ଦେ. ବ-- Mahākṣhatriya ୧ । ମହାବୀର; ମହାଯୋଦ୍ଧା—1. A great warrior. [ଉ—ମହାକ୍ଷତ୍ରିୟ ସେ ଯେଣୁ, ପଛକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନ୍ୟା, ଅବା ପଳାଯୁନେ କେବେ ନ ବଲାଏ ପୃଷ୍ଠ ରଘୁନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । ମହାବଳୀ—2. Mighty person. ୩ । ମହାପୁରୁଷ—3. A genius; a great man. ୪ । ମହାବଳ ବାଘ—4. A man-eater (tiger); the royal Bengal tiger.

ମହାକ୍ଷୀର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+କ୍ଷୀର)—ଆଖୁ (ହ. ଶ)— Mahākṣhīra Sugarcane (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଖଲା—ବେ. ବ୍ରୀ—୧ । ସୁବିସ୍ତୃତ—1. Wide; extensive. Mahākhalā spacious. ୨ । ମହତ୍; ବୃହତ୍—2. Great; big. ବେ. ବ—ସୁବିସ୍ତୃତ ସ୍ଥାନ—An extensive place; a spacious place.

ମହାଖୁସି(ସ୍)—ବେ. ବ (ସ. ମହତ୍+ପା. ଖୁସ୍ତି)—ମହାଆନନ୍ଦ—Mahākhusi(s) Delight; utter joy. ବେ ବ୍ରୀ (ସ. ବଡ଼ଖୁସୀ **महाखुसी** ମହତ୍+ପା. ଖୁସ୍)—ଅତି ଆନନ୍ଦିତ—Much delighted.

ମହାଗଜ—ସ. ବ (ମହାନ୍+ଗଜ)—ଦିଗ୍ଗଜ—The elephants said to guard the quarters of the globe. Mahāgaja

ମହାଗଦ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଜ୍ୱର (ହି. ଶ)—1. Fever. Mahāgada ୨ । କଠିନ ରୋଗ; ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗ (ହି.ଶ)—2. A serious disease. ୩ । ଶୁଣ୍ଠି, ପିପ୍ପଳି, ଗୋଲ-ମରଚ ଆଦିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧବିଶେଷ—3. A kind of medicine prepared with dry ginger; long pepper and black pepper.

ମହାଗନ୍ଧ—ସ. ବ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଗନ୍ଧ)—ଖୁବ୍ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Mahāgandha Exceedingly fragrant. ସ. ବ—୧ । କୁଟଜ (ହି. ଶ)—1. Wrightea Dysenterica. ୨ । ଜଳ ବେତସ—2. Water ratan. ୩ । ଚନ୍ଦନ—3. Sandal.

ମହାଗନ୍ଧା—ସ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହାଗନ୍ଧ+ଆ)—ମହାଗନ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Mahāgandhā Feminine of Mahāgandha. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଚାମୁଣ୍ଡା—1. A name of Chāmuṇḍā. ୨ । ନାଗବଳା (ହି. ଶ) (ଦେଖ) 2. Nāgabalā (See) ୩ । କଅ (ହି. ଶ)—3. Pandanus odoratissimus (plant).

ମହାଗବ—ସ. ବ (ମହତ୍+ଗୋ)—ଗବୟ; ଗୟଳ; ଗଳକମ୍ବଳଶୂନ୍ୟ—Mahāgaba ଗୋସଦୃଶ ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁ—A species of wild ox; Bos Frontalis.

ମହାଗିରି—ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା) ବଡ଼ ପର୍ବତ—1. A big or lofty mountain. ୨ । (ନାମ) କୁବେରଙ୍କର ୮ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—2. Name of one of the 8 sons of Kubera. [ଦ୍ର—ଏ ପିତାଙ୍କ ଶିବପୂଜନ ପାଇଁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥବା ଫୁଲକୁ ଶୁଙ୍ଘିବାରୁ କୁବେରଙ୍କ ଶାପରେ କଂସର ଭାଇରୂପେ ଜନ୍ମିଥିଲେ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ—ହି. ଶ ।]

ମହାଗୁରୁ—ସ. ବ (ମହାନ୍+ଗୁରୁ; କର୍ମଧା)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁରୁଜନ—Mahāguru One's most venerable elder. [ଦ୍ର—ପୁରୁଷର ମହାଗୁରୁ—ପିତା, ମାତା ଓ ଅଗ୍ନ୍ୟର୍ଯ୍ୟ । ଅଣ୍ଡାହୁଡା କନ୍ୟାର ମହାଗୁରୁ—ପିତା ଓ ମାତା । ବାହୁଡା କନ୍ୟାର ମହାଗୁରୁ—ସ୍ୱାମୀ ।]

ମହାଗୋଧୂମ—ସ. ବ—ବଡ଼ ଗହମ—Mahā godhūma A big species of wheat.

ମହାଗୌରୀ—ସ. ବ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳରୁ ମହାଗୌରୀ ବାହାରୁଥିବା ପୁରାଣୋକ୍ତ ନଦୀବିଶେଷ—2. Name of a mythological river issuing from the Bindhya hills.

ମହାଗ୍ୟାତା—ଗ୍ରା. ବ୍ରୀ (ସ. ମହାନ୍+ଜ୍ଞାତା)—ମହାଜ୍ଞାନ—Mahāgyāntā Very wise. [ଜ୍ର—ଶୁଣ ଦୋ ସୂତ ମହାଗ୍ୟାତା । ପୁଛିଲୁ ସେବଣ ବାରତା—ଗ୍ରାରା. ଜ୍ଞାନ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ମହାଗ୍ରନ୍ଥ—ସ. ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥ—Mahāgrantha A big and excellent book.

ମହାଗ୍ରନ୍ଥିକ—ସ. ବ—ଯେଉଁ ଔଷଧ ସେବନରେ ରୋଗ ନଷ୍ଟହରୂପେ ବଢ଼େ ନାହିଁ (ହି.ଶ)—Mahāgranthika A medicine which prevents the aggravation of a disease.

ମହାଗ୍ରହ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରହ—1. A chief planet. ୨ । ରାହୁ (ହି. ଶ)—2. The ascending node. Mahāgraha

ମହାଗ୍ରୀବ—ସ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମହତ୍ତା ଅଟେ ଗ୍ରୀବା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଗ୍ରୀବା)—ବୃହତ ଗ୍ରୀବାବିଶିଷ୍ଟ; ବଡ଼ାଳ ଗ୍ରୀବାଯୁକ୍ତ—Having a big neck. ସ. ବ—୧ । ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଟ—1. The camel. ୨ । ଶିବ (ହି. ଶ)—2. Siba. ୩ । ଶିବଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ—3. An attendant of Siba. Mahāgrība

(ମହାଗ୍ରୀବକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମହାଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାଘୃଣ୍ଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହା+ଘୃଣ୍ଣି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଈ)—ସୁରା; ମଦ୍ୟ—Wine. Mahāghṛiṇṇa

ମହାଘୃତ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) - ୧୧୧ ବର୍ଷ ପଞ୍ଚଉ ପୁରୁଣା ଘିଅ—Mahāghṛuta Ghee, 111 years old [ଦ୍ର—କଫ ରୋଗରେ ଏହା ଖଉରେ ମାଲଣ କରିଯାଏ; ଏହା କଫ-ନାଶକ, ବଲକାରକ ଓ ମେଧାଜନକ—ହି. ଶ ।]

ମହାଘୋର—ସ. ବ୍ରୀ—ଅତି ଭୟାନକ—Mahāghora Very awful.

ମହାଘୋଷ—ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା) ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—1. Loud voice or sound; report. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ହାଟ; ବଜାର (ହି. ଶ)—2. Market. Mahāghosha

ମହାଙ୍କାଳ—ଗ୍ରା. ବ—ମହାକାଳ (ଦେଖ) Mahāṅkāla. Mahākāla (See)

ମହାଙ୍ଗ—ସ. ବ୍ରୀ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିପୁଳାବୟବଯୁକ୍ତ; ବିଶିଷ୍ଟ—Big-bodied; gigantic. ସ. ବ—ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଟ—The camel. Mahāṅga (ମହାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାଚଞ୍ଚୁ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଶାକ—A kind of wild pot herb. Mahāchañchu [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ-କଷାୟରସ, ମଳଶୋଧକ ଓ କୃମି-ନାଶକ । ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।]

ସଂ—ସ୍ଥୂଳଚଞ୍ଚୁ, ସ୍ଥୂଳଞ୍ଚୁକ, ଦୀର୍ଘପତ୍ରୀ, ଦ୍ରବ୍ୟଗନ୍ଧା

ବଡ଼ ଚେଁଚକୋ चंचु

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଚକ୍ରୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମହତ+ଚକ୍ର+ଇନ୍; ୬ମା. ୯ବ)—Mahāchakrī ୧ । ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A conspirator; a plotter. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀ—Conspirant; plotting.

ମହାଚଣ୍ଡ—ସ. ବଣ—ପ୍ରଚଣ୍ଡ—Very violent; ferocious.

Mahāchaṇḍa ସ. ବ—୧ । ଯମଦୂତ—1. The messengers or minions of the God of death. ୨ । ଶିବାନୁଚରବିଶେଷ—2. Name of an attendant of Śiba.

ମହାଚ୍ଛାୟ—ସ. ବଣ (ମହତ୍ତା ଛାୟା ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ବହୁଳ

Mahāchchhāya ଛାୟାଯୁକ୍ତ—Shady; having a big shade ସ. ବ. ବଟବୃକ୍ଷ—Banyan tree.

ମହାଜନ—ଃ. ବଣ (ମହାନ୍+ଜନ; କର୍ମଧା)—୧ । ଧାର୍ମିକ—

Mahājana 1. God-fearing; righteous; pious. ୨ । ବେଦରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ୍—2. Having faith in the Bedas; the faithful. ୩ । ଯଶସ୍ୱୀ—3. Famous. ୪ । ଭକ୍ତିମାନ୍—4. Devout. ୫ । ସାଧୁ—5. Honest; saintly. ସ. ବ—୧ । ମହାପୁରୁଷ—1. Great man. ୨ । ସାଧୁପୁରୁଷ 2. Saintly person. ୩ । ମୁଖିଆ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A chief or leading person. ୪ । ଋଷି; ମୁନି—4. Sage; saint. ୫ । ବହୁବ୍ୟକ୍ତି—5. A gret many persons. [ଦ୍ର—'ମହାଜନୋ ଯେନ ଗତଃ ସ ପନ୍ଥା' ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ମହାଭାରତର ପ୍ରଧାନ ଟୀକାକାର ନୀଳକଣ୍ଠ 'ବହୁଜନ ଯେଉଁ ପଥ ଅନୁସରଣ କର ଅଛନ୍ତି ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ପନ୍ଥା ଅଟେ' ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରଅଛନ୍ତି ।] ୬ । ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ; ଋଣଦାତା—6. A

ମହାଜନ **महाजन** creditor. ୭ । ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ; ବଣିକ; ସାଧବ; ସାଧୁ; ସାଦୁକାର—7. Trader; merchant. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟବସାୟୀକୁ ବେପାରୀ ଓ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀକୁ ମହାଜନ ବୋଲିଥାଏ ।] ୮ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—8. A rich man. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ପୁଗ୍ଗ) ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନବାସୀ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତା—The head of each family of high caste Brahman families in a Brāhmaṇa Śāsana village. [ଦ୍ର—ପୁଗ୍ଗ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କର କୋଠ ସ୍ୱତ୍ୱ, ଦେବତା, ଦକ୍ଷତ୍ୱ, ଅନାବାଦ ଇତ୍ୟାଦିରେ ମହାଜନମାନଙ୍କର ଇଜମାଲି ଅଧିକାର ଅଛି। ସେମାନେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମର ଗ୍ରାମ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀ (village community)ର ସଭ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା କୌଣସି ଶୂଦ୍ର, ପଣ୍ଡା, ସାରୁଆ ବା ମାସ୍ତାନ) ସେ ଗ୍ରାମରେ ବାସ କଲେ ବା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମର ଅଧିବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ସେ ଗ୍ରାମରେ ଜମି ଓ ଘର ଉଦ୍ଦ କଲେ ସେ ଗ୍ରାମର ମହାଜନ ବୋଲି ଅଭିହିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ମହାଜନ ଖାତକ—ଦେ. ବ (ଷଦ୍ଭର)—ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅଧମର୍ଣ୍ଣ—

Mahājana khātaka Creditor and debtor.

ମହାଜନଖାତକ **महाजनखदुका**

ମହାଜନ(ନି) ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଗ୍ରାଦେ (ପୁଗ୍ଗ) ବ—ବବାଦ ବ୍ରତ ଆଦ

Mahājana(nī) marjyādā ଜ୍ଞାପଲକ୍ଷରେ କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର ମହାଜନମଣ୍ଡଳୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପହାର—Any present given to the village community of a Brāhmaṇa village (collectively) by a person on the occasion of some family ceremony.

ମହାଜନ ସଭା—ଗ୍ରାଦେ (ବୋମ୍ବାଇ) ବ—ଅଯୋସରେ ବବାଦ ମେଣ୍ଟାଇବା

Mahājana sabhā ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୋମ୍ବାଇରେ ପଞ୍ଜୀକୃତ ସଭା—**महाजन सभा** Name of an association formed in Bombay for amicable settlement of disputes. ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ସଭା—1. A meeting of creditors. ଗ୍ରାଦେ (ପୁଗ୍ଗ) ବ—ଶାସନର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସଭା—An assemblage of the Brāhmaṇas of a Śāsana village in the Puri district.

ମହାଜନାନ୍—ଗ୍ରାଦେ (ପୁଗ୍ଗ) ବ (ବହୁବଚନ)—(ସ. ମହାଜନ+ଆ·

Mahājanān ବହୁବଚନ ନାମ୍ନୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଆନ୍)—ଗ୍ରାମବାସୀ **महाजनान** ମହାଜନମାନେ—The village Mahājanas of a Brāhmaṇa village.

ମହାଜନାନ୍ କୋଠ—ଗ୍ରାଦେ (ପୁଗ୍ଗ) ବ—(ଓଡ଼ିଶାର ସେଟେଲମେଣ୍ଟ

Mahājanān koṭha ଜ୍ଞାପଲକ୍ଷରେ ପ୍ରଚଳିତ ବା ବ୍ୟବହୃତ **गैरमजुरि आम** ଶବ୍ଦ)—ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ବା ଇଜମାଲି ସମ୍ପତ୍ତି—The common property of the village community of a Brāhmaṇa village, which is jointly held by all the Brāhmaṇa-villagers.

ମହାଜନି—ଦେ. ବଣ—ମହାଜନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to trade Mahājani or business. (ଯଥା—ମହାଜନି କାରବାର, ମହାଜନୀ ମହାଜନ କାରବାର ଓ ମହାଜନ ଖାତା ।) ଦେ. ବ—

महाजनी ୧ । କାରବାର; ବେପାର; ବାଣିଜ୍ୟ—1. Trade; commerce. [ଦ୍ର—ବେଶି କାରବାରକୁ ମହାଜନୀ ଓ ସାମାନ୍ୟ କାରବାରକୁ ବେପାର ବୋଲିଥାଏ ।] ୨ । ଟଙ୍କା ବା ଧାନକୁ ସୁଧରେ ଖଟାଇବା—2. Usury; investment of money or paddy on loan. ୩ । ମାରବାଡ଼ୀମାନଙ୍କ ଖାତା ଲେଖାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏକପ୍ରକାର ବଙ୍କା ଦେବନାଗର ଲିପି, ଯାହାରେ ମାତ୍ରା ଆଦ ଲେଖାଯାଏ ନାହିଁ—3. A kind of script used by the

Digitized by srujanika@gmail.com

Marwaris in writing their accounts in which no dipthong or spelt letters are used. ଗ୍ରାମେ (ଗୁଜ୍ଜ) ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ରାମର 'ମହାଜନ'ରୂପ ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଅଧିକାର—The status and privileges of being a member of the village community of a Brāhmaṇa village. ଗ୍ରାମେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଫା· ମହଜର୍ ନାମା)—କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ବହୁଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଆବେଦନ ପତ୍ର—A representation made to the authorities under the signature of numerous persons.

ମହାଜନଥ—ଦେ. ବିଣ—ମହାଜନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to trade or commerce. (ତୁ—ମହାଜନଥ ମହାଜନୀ **महाजनी** ଭଙ୍ଗା)

ମହାଜବ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍ ଜବ=ଗତି ଯାହାର)—Mahājaba ବେଗଗାମୀ—Swift. [ତୁ—ମହାଜବ ପୁଂସ୍ତ୍ୟ (ମହାଜବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂସ୍ତ୍ୱେ ଅପେ ଅପ୍ୟୁଦ୍ଧତେ । ଗ୍ରଧାନାଥ—ମହାସାଜ୍ଞା ।]

ମହାଜମ୍ବୀର—ସ. ବ—ବଡ଼ ଜମ୍ବୀର; ଝତ୍ତ ଲେମ୍ବୁ—Mahājambīra A large species of citron.

ମହାଜମ୍ବୁ(ମ୍ବୂ)—ସ. ବ—୧ । ବଡ଼ ଜାମୁ କୋଳ ଓ ବୃକ୍ଷ—1. Big Mahājambu(mbū) black-berry. ୨ । ଗୋଲପଜାମୁ ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ରଜଜମ୍ବୁ, ମହାଫଳା] (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. Rose apple. ଫଳେନ୍ଦ୍ରା, ନଦ୍ଦା, ସ୍ୱରଘଣ୍ଟା ।

ବଡ଼ଜାମ୍ **वडाजामून** (ମ· ମହାରାସ୍ଥ ଜମୁ, ତେ. ମାଉନେରଡ଼ୀ—ଡେଟ୍ଟୁ ।)

ମହାଜୟା—ସ. ବ. (ମହତ୍+ଜୟ+ଆ)—ଦୁର୍ଗା (ହ୍ର. ଶ) Mahājayā Durgā.

ମହା(ହ)ଜର—ଗ୍ରାମେ (ଜଗତ୍ପୁର) ବୈଦେ. ବ (କଚ୍ଚଅ) (ଆ. ମହତ୍ଜର=ବଡ଼ିମା+ଫା. ନାମାଦ୍)—ବରଞ୍ଜାସୁ; [ମହା(ହ)ଜର୍ ନାମା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବହୁଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଆବେଦନ ପତ୍ର—Petition; application signed by many persons. (ଫା. ମହଜର୍ନାମା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସେଥିରେ ଲେଖାରେ ବା ପତ୍ରରେ କୌଣସି ନବଦ୍ଦଥ୍ୟାର ବା ଦୁଃଖାକାଣ୍ଡ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରମାଣ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

ମହାଜର୍—ଗ୍ରାମେ. (ଜଗତ୍ପୁର, ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ଫା. ମହଜର୍ନାମା)—Mahājari ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ଆବେଦନ ପତ୍ର—A petition signed by all the villagers of a village.

ମହା ଜଲ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସମୁଦ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—Mahā jala The sea.

ମହା ଜାଲ(ଲି)—ଗ୍ରାମେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମାଟି ଉପରେ ବହୁ ଆଡ଼କୁ ତେର ମାଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଲତା—Mahā jāla(li) A creeper which spreads out it roots under the ground in all directions.

ମହା ଜାଲୀ—ସ. ବ—କାଙ୍କଡ଼; କଦୋଡ଼କା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—Mahā jālī A kind of cucurbitacious fruit and its creeper

ମହା ଜ୍ଞାନୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମହତ୍+ଜ୍ଞାନ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Mahā jñānī ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ଞାନବାନ୍—Very wise. ସ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ଞାନବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A very wise person; a seer. ୨ । ଶିବ (ହ୍ର. ଶ)—2. Śiba.

ମହା ଜ୍ୱାଳ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଜ୍ୱାଳା)—୧ । ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି; Mahā jwāla ବୋମାଗ୍ନି (ହ୍ର. ଶ)—1. The fire kindled for a fire-sacrifice. ୨ । ଏକ ନରକର ନାମ (ହ୍ର. ଶ)—2. Name of a part of hell. [ତୁ—ପୁତ୍ରବଧୂ ବା କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ସହବାସ କରିବା ପାପୀଙ୍କୁ ଏ ନରକରେ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ—ହ୍ର. ଶ] ୩ । ମହାଦେବ; ଶିବ (ହ୍ର. ଶ)—3. Śiba.

ମହା ଜ୍ୟୈଷ୍ଠୀ—ସ. ବ (ମହତ୍+ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ+ଈ)—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଶୁଭ Mahā jaishṭhī ଯୋଗ ବିଶେଷ—Name of an auspicious time according to Hindu astrology. [ତୁ—ରବିବାର ଦିନ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ହେଲେ, ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସରେ ଗୁରୁବାର ବା ସୋମବାର ଦିନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ତାହା ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସର ରବିବାର ଦିନ ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ଏ ଯୋଗ ପଡ଼େ (ହ୍ର.ଶ.) । ଏହା ମଦନମୋହନଙ୍କ ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଯେଉଁ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଗୁରୁବାର ଦିନ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବୃହସ୍ପତି ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହିଲେ ଏହି ଶୁଭଯୋଗ ପଡ଼େ ।]

ମହା ଜ୍ୟୋତିଷିକ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଅଳ୍ପ ଜ୍ୟୋତିଷବିଦ୍ୟାବ୍ୟବସାୟୀ; Mahā jyotishika ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟାରେ ମୂର୍ଖ—A quack astronomer or astrologer; an ignorant astrologer. [ତୁ—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ 'ମହତ୍' ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରି ଯାଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ପ୍ରାମାଣିକ କାବ୍ୟକାର ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଉତ୍ତର ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ 'ମହତ୍' ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରି 'ମହତ୍' ଶବ୍ଦକୁ ନିତ୍ୟ ବା ନିଇତ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ମହା ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ—ସ. ବ—ଫଟଫଟକା (ଦେଖ) Mahā jyotishmatī Phaṭaphaṭakā (See)

ମହାଢ୍ୟ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ(ମହତ୍+ଆଢ୍ୟ)—ମହା ଧନୀ—Mahādhya Very rich; affluent.

ସ. ବ—କଦମ୍ବ (ଦେଖ)—Kadamba (See)

(ମହାଢ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମହାଢ୍ୟତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ମହା ତପାଃ—ସ. ବିଣ (ମହତ୍+ତପସ୍=ତପସ୍ୟା ଯାହାର; ମହା- Mahā tapāḥ ତପସ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ଘୋର ତପସ୍ୟାସାଧନକାରୀ-

Digitized by srujanika@gmail.com

• (ମହାଉପା—ଦେଶଜରୂପ) Practising great religious austerities.

ମହା ତପ୍ତ କୃଚ୍ଛ୍ର—ସ. ବ—୪ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ବ୍ରତ ବା ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—A kind of penance or religious vow. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୩ ଦିନ କେବଳ ଗରମ ଦୁଧ, ଗରମ ଘିଅ ବା ଗରମ ପାଣି ପିଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ୪ର୍ଥ ଦିନ ଉପବାସ ରହିବାକୁ ହୁଏ—ହ୍ର. ଶ]

ମହାତମ(ମ୍ୟ)—ପ୍ରା. ବ. (ସ. ମାହାତ୍ମ୍ୟ)—୧ । ମାହାତ୍ମ୍ୟ; ମହିମା—Mahātama(mya) 1. Greatness. (ଉ—ସେ ନର-ମହାତ୍ତମ ପରଙ୍କର ଥିଲା ବୋଲି କର୍ମ, ମହାତମ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ଶବ୍ଦ। **माहातम** ପଦ୍ମପୁରାଣ । ଭୂସ୍ତୁତି. ମହାତ୍ମରତ ଅଦ୍ୟ ।) ୨ । ଗୌରବ-[ମାହାତମ(ମ୍ୟ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Glory.

ମାତମ ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମାତମ୍)—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଆତ୍ମୀୟ-ମାନଙ୍କ ଶୋକ—Lamentation by the relatives of a deceased person. (ଯଥା—ମହରମରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ହସନ୍‌ହୁସେନ ମହାତମ୍ ।]

ମହାତମା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ- ପୁଂ—ମହାତ୍ମା (ଦେଖ)

Mahātamā **महातमा** Mahātmā (See)

ମହାତମାଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ (ଉ—ସେ ପୁଣ୍ୟମୟୀ ମହାତମା, ତାହାଙ୍କ ସେହୁ
ମହାତମୀ } ସେ ଉପମା । ଭୂପତ୍ତ. ପ୍ରେମପତ୍ତାମୃତ ।)

ମହା ତମ୍ବି—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ କୌଣସି କଥା Mahā tambi ପାଇଁ ବଶେଷ ଯୁକ୍ତ ସହୁତ ଅଳ—1. Pressing demand. ୨ । ବଶେଷ ଧମକାଣ—2. Much threatening.

महातंवी, तङ्गी

ମହାତରେ—ଦେ. କି. ବଣ (ସ. ମହତ୍ତର)—ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବେଶି ବା Mahātare ଅଧିକ—Comparatively better or larger or greater. (ଉ—ମହାତରେ ଜଳଉ, ବାଜୁଅଛୁ ଲଳଉ, ବ କେ କୁଲବତ୍ତୀମାନ ବଏ ଦଳଉ। ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଦତ୍ଥ ଚମ୍ପୂକାର୍ଣ୍ଣ ।)

महत्तर

ମହା ତଳ—ସ. ବ—ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ସପ୍ତ ପାତାଳାନ୍ତର୍ଗତ ୫ମ Mahā tala ପାତାଳ—The 5th of the seven nether worlds according to the Hindu mythologies.

ମହା ତାପ—ସ. ବ(କର୍ମଧା)—୧ । ଅତ୍ତଶୟ ତାପ—1. Great heat. Mahā tāpa ୨ । ତୀବ୍ର ଅନୁତାପ—2. Sore repentance. ୩ । ଅତିଶୟ ଜ୍ୱାଳା; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳା ପୋଡ଼ା—3. Great burning sensation.

ମହା ତାରା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ତାରତୀ ଦେବୀ—Name of a Mahā tārā Tantric Goddess.

ମହାତିକ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବଣ (ସ. ମହାନ୍ ଓ ଆତତାୟୀ)—ମହାଆତତାୟୀ; Mahātika ପରମ ଅତ୍ତଶୟ ଅନଷ୍ଟକାରୀ—Very harmful; very injurious. [ଉ—ଅପେ ମହାଯୋଗୀ ହୁଏ ଅପେ ମହାତିକ । ଗୀତୀ. ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣଗୀତା]

ମହାତିକ୍ତ—ସ. ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ତିକ୍ତା; ଅତି ବରକାଟିଆ ପିତ୍ତ।— Mahā tikta Very bitter (in taste). ସ. ବ—୧ । ମାହାଳ ଗଛ—1. Melia Azadarachta (tree). ୨ । ନିମ୍ବ ଗଛ—2. Neem tree. ୩ । ଚରେଇତା—3. Agathitis Chirayata. ୪ । ଯବତ୍ତିକ୍ତା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—4. A species of Chirayata.

ମହାତେଜସ୍ୱୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଅତ୍ତଶୟ ତେଜସ୍ୱୀ—1. Very Mahā tejaswi radiant. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ— (ମହାତେଜସ୍ୱିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Mighty.

ମହାତେଜାଃ—ସ. ବଣ, ପୁଂ (ମହତ୍+ତେଜସ୍; ୭ମା. ୧ବ. Mahātejāḥ ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମହାତେଜସ୍ୱୀ—1. Very radiant. ୨ । ମହାସାର୍ଥ୍ୟଶାଳୀ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ —2. Heroic; mighty. ସ. ବ—୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire. ୨ । ପାରଦ—2. Mercury. ୩ । (ହ୍ର. ଶ)—3. Śiba.

ମହାତୈଳ—ସ. ବ (ମହତ୍+ତୈଳ)—ମନୁଷ୍ୟଦେହରୁ ନିର୍ଗତ ତୈଳ Mahātaila —Fat got from human body. [ଦ୍ର—ତୈଳ ଶବ୍ଦ ଟିକେ ମହତ୍‌ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ନାଁ ଥିଲେହେଁ ଏପରି ବ୍ୟବହାର ସମ୍ମତ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ମହାତ୍ମା—ସ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ମହତ୍+ଆତ୍ମନ୍; ୭ମା. ୧ବ. Mahātmā ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମହୋଦାତ୍ତ; ଉଦାରଚିତ୍ତ/ବାପନ୍ନ; ମହାନୁଭବ;ମହାମନାଃ—1. Noble; high-minded; magnanimous. ୨ । ବଦାନ୍ୟ—2. Liberal. ସ. ବ—୧ । ମହାପୁରୁଷ—1. A great man; a genius. ୨ । ମହାନ୍ ସାଧୁ; ମହର୍ଷି (ହ୍ର. ଶ)—2. A great sage. ୩ । ପରମାତ୍ମା (ହ୍ର. ଶ)—3. The Divine Soul pervading the universe. ୪ । ପିତୃମାନଙ୍କ ଗଣ ବଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)· 4. A class of the manes. ୫ । ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ (ହ୍ର.ଶ) (ଦେଖ)—5. Mahattatwa (See) ୬ । ଶିବ (ହ୍ର. ଶ)—6. Śiba.

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି—ଦେ. ବ—ଭାରତର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଜାତୀୟ ନେତା Mahātmā gandhi ମହାପୁରୁଷ; ମୋହନ ଦାସ କରମଚନ୍ଦ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଗାନ୍ଧି—Mahātmā Gāndhi; the greatest **महात्मा गान्धी** modern regenerator of India. [ଦ୍ର—ଗାନ୍ଧି ମହାତ୍ମା ଶବ୍ଦରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ୨ୟ ଖଣ୍ଡ ୨୧୫୮ ପୃଷ୍ଠାର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତମ୍ଭରେ 'ମୋହନଲାଲ କରମ ଗାନ୍ଧି' ବୋଲି ଲେଖାଅଛି । ତାହା 'ମୋହନ ଦାସ କରମ ଗାନ୍ଧି' ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ ।]

ମହାତ୍ମାଣୀ—ପ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉଦାରଚିତ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ— Mahātmāṇī A noble woman.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି;ମହତ୍ + ଦଂଷ୍ଟ୍ରାନ୍)—ବଡ଼ଦାନ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—Mahādaṁshṭrā Having big teeth or tusks.

ମହାଦନ୍ତ—ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା)—ହାତୀଦାନ୍ତ (ହେ. ଶ)—Mahādanta 1. Tusk; ivory. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମହାଦେବ (ହେ. ଶ.)—2. Śiba.

ମହାଦଶା—ସ. ବ—୧ । ମହା ବିପଦ୍—Mahādaśā 1. Great or critical danger. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମନୁଷ୍ୟର ଜାତକର ଗ୍ରହି ଅନୁସାରେ ଭୋଗ ହେଉଥିବା ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରହର ସ୍ୱରଚଳନ ଅବସ୍ଥା—2. (astrology) The condition of a man due to the position of the ruling planet in his zodiac sign of nativity at a period of his life.

ମହାଦାନ—ସ. ବ (ମହତ୍+ଦାନ; କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ବଡ଼ ବା ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଦାନ—Mahādān 1 A big or large or very valuable gift. [ଦ୍ର—ତୁଳାପୁରୁଷଦାନ, ଲକ୍ଷଧେନୁଦାନ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଗବାଦିପଶୁମୂର୍ତ୍ତିଦାନ, ଭୂମି ବା ପୃଥ୍ୱୀ ଦାନ, ହସ୍ତୀ, ରଥ ଓ କନ୍ୟା ଆଦି ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଦାନ ପୁରାଣାନୁସାରେ ମହାଦାନରୂପେ ଗଣ୍ୟ ।] ୨ । ଗ୍ରହଣ ଆଦି ସମୟରେ ଚତୁର ଚମାର ଆଦି ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଦାନ (ହେ. ଶ)—2. Gifts made to very low caste people on the occasion of eclipse and such other extraordinary events.

ମହାଦାରୁ—ସ. ବ—ଦେବଦାରୁ—The Deodar tree; the Himalayan cedar.

ମହାଦୀପ—ଦେ. ବ—ଶିବରାତ୍ରି ଦିନ ରାତ୍ରିରେ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ାକୁ ନିଆଯାଇ ସେଠାରେ ରଖାଯିବା ପ୍ରଦୀପ—Mahādīpa Lamp carried to and put over the top of a Śiba's temple on the night of Śibarātri.

ମହାଦୀପ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ଶିବରାତ୍ରି ଦିନ ରାତ୍ରିରେ ଶିବମନ୍ଦିରର ଶିଖରକୁ ପ୍ରଦୀପ ନିଆଯିବା—Mahādīpa uṭhibā The act of lifting of a lamp to the top of a Śiba temple on the night of Śibarātri.

ମହାଦେଈ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମହାଦେବୀ)—୧ । ରାଣୀ; ରାଜ ପତ୍ନୀ—Mahādeī 1. A queen; a ranee. [ଦ୍ର—ସେ ମହାଦେବୀ ଦଶରଥଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମହାଦେଈ । କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଦେବୀ ବନ ।] ୨ । ରାଣୀମାନଙ୍କ ନାମ ପରେ ଲେଖାଯିବା ଉପାଧି—2. A title added to the names of Ranees.

ମହାଦେବ—ସ. ବ—(ମହାନ୍+ଦେବ; କର୍ମଧାରୟ, ବା ମହତ୍= ବଡ଼ଦେବତାଙ୍କର+ଦେବ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶିବ; ମହେଶ—Mahādeba 1. Lord Śiba. [ଦ୍ର—ଏ

ମହାନାସ
ମହାନେଶ
ମହାନ୍ତ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତାତ୍ରୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ଓ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରନାମ । ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ପ୍ରଥମେ ଏ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ (ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ) ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ତପସ୍ୟାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ଯୋଗୀବେଶ ଧାରଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କର ପରିଧାନ ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ; ସର୍ପ ଏହାଙ୍କର କଣ୍ଠବନ୍ଧ ଓ ଉତ୍ତରୀୟ; ଦେହ ଭସ୍ମଚର୍ଚ୍ଚିତ; ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟା ଓ ଜଟାରେ ଗଙ୍ଗା ପ୍ରବହମାନା । ଏହାଙ୍କର ତିନିଗୋଟି ଆଖି; ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ତ୍ରିଲୋଚନ; କପାଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ତିଳକରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ; ପାଞ୍ଚଗୋଟି ମୁଣ୍ଡ; ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ନାମ ପଞ୍ଚାନନ । ନନ୍ଦୀ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପାର୍ଷଦ । ଶ୍ମଶାନରେ ଏହାଙ୍କର ବିହାର, ପ୍ରମଥଗଣ ବା ଭୂତପ୍ରେତ ଏହାଙ୍କର ସହଚର । ବୃଷଭ ଏହାଙ୍କର ବାହନ; ଏ ଅଣ୍ଡିମୁଣ୍ଡଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ । ସବୁପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରେ ଏ ସୁପଣ୍ଡିତ । ତ୍ରିଶୂଳ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର । ଏହାଙ୍କ ଧନୁର ନାମ ପିନାକ । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଏହା ଧନୁରୂପେ ଓ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଏହା ବାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଡମରୁ ଏହାଙ୍କର ବାଦ୍ୟ । ଏହାଙ୍କର ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ଅତି ଭୟଙ୍କର । ଏ ତ୍ରିପୁରାସୁରକୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କର ନାମ ତ୍ରିପୁରାରି । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ଜଳନ୍ଧର ନାମକ ଅସୁରକୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଜେୟ; କିନ୍ତୁ ଥରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମରେ ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବାସ କୈଳାଶଶିଖର ।

ଅସୁର ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନ ସମୟରେ ସର୍ବଶେଷରେ ଏ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ସମୁଦ୍ରକୁ ମନ୍ଥିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ କରିବାରୁ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ ହଳାହଳ (ବିଷ) ବାହାରିଲା । ତାହାକୁ ସେ ପାନ କରି ବିଷଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର କଣ୍ଠ ନୀଳିମାଭ ଧାରଣ କଲା । ସେଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ନୀଳକଣ୍ଠ । ଏ ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଅତି ଶୀଘ୍ର ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ଏହାଙ୍କର ନାମ ଆଶୁତୋଷ । ପରଶୁରାମ ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ବାଣାସୁର ଏହାଙ୍କଠାରୁ କେତେକ ଅସ୍ତ୍ର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ଏ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କିରାତବେଶରେ ତାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ମହାଦେବ ପ୍ରଥମେ ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ସତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଥରେ ଭୃଗୁମୁନିଙ୍କ ଯଜ୍ଞରେ ଏ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ଯଥୋଚିତ ଅଭିବାଦନ ନ କରିବାରୁ ଦକ୍ଷ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଏବଂ ନିଜ କନ୍ୟା ସତୀଙ୍କୁ ସଜ୍ଞକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ନାହିଁ । ନିମନ୍ତ୍ରିତ ନ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ ସତୀ ଏହି ସଜ୍ଞ ସମୟରେ ପିତୃଗୃହକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଦକ୍ଷ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱ କନ୍ୟା ସତୀଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଗରେ ମହାଦେବଙ୍କ ନନା କରିବାରୁ ସେ ପଚ୍ଚନନା ସହ୍ୟ ନ ଥାର ସେହ୍ନ ସଜ୍ଜକୁଣ୍ଡରେ ଝାସ ଦେଲେ । ମହାଦେବ ଏ ସବାଦ ପାଇ ସଜ୍ଜସ୍ଥଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଜଟାରୁ ୱାରଭଦ୍ର ନାମକ ୱାର ପୁରୁଷ ଜାତ ହୋଇ ଦକ୍ଷଙ୍କ ସଜ୍ଜକୁ ନାଶ କଲେ ଓ ଦକ୍ଷଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଛେଦନ କଲେ । ପରେ ମହାଦେବ ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ଜୀବନ ଦେଲେ । ଉପରେ ସତୀଙ୍କର ମୃତ ଦେହକୁ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଶିବ ମହାଶୋକରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭ୍ରମଣ କଲେ । ଏହା ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱୀୟ ଚକ୍ର ଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କ ସ୍କନ୍ଧସ୍ଥିତ ସତୀ-ଶବକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପକାଇଲେ । ସତୀଙ୍କ ଦେହର ଅଂଶ ପୃଥିବୀର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସେ ସ୍ଥାନମାନ ପୀଠ ଓ ଉପପୀଠ ହେଲା (ପୀଠ ଦେଖ) । ଉପରେ ମହାଦେବ କୈଳାସରେ ଯୋଗମଗ୍ନ ହେଲେ । ଏଣେ ସତୀ ହିମାଳୟଙ୍କ କନ୍ୟା ରୂପେ ପାର୍ବତୀ ନାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ମହାଦେବଙ୍କୁ ପତି ରୂପେ ପାଇବାକୁ ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପ କରି କଠୋର ତପସ୍ୟାଚରଣପୂର୍ବକ ଯୋଗନିରତ ମହାଦେବଙ୍କ ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ,ସେତେବେଳେ ତାରକ ନାମଧାରୀ ଏକ ଅସୁରଦଳପତି ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ବାରମ୍ବାର ଅଭିଯାନ ଚଳାଇ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନା ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲା । ତାକୁ ବଧ କରି ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିବା ପାଇଁ ଦେବସେନାନାୟକଙ୍କର ଅଗ୍ରଣୀ ରୂପେ ଯେଉଁ ବଳ ଯୋଦ୍ଧା ଆବଶ୍ୟକ, ତାହାକୁ ପାଇବାକୁ ଦେବତାମାନେ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ, ମହାଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେବେ, ସେହି ଏକା ଦେବସେନାନାୟକରୂପେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମର୍ଥ ହେବେ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ମହାଦେବଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଭଙ୍ଗାଇ ତାଙ୍କୁ ପାର୍ବତୀଙ୍କଠାରେ ଆସକ୍ତ କରାଇବା ପାଇଁ ମଦନ ବା କାମଦେବଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ମଦନ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କଲା ମାତ୍ରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଦେଖି ମହାଦେବ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ବିଚଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ସତ୍ୟ,କିନ୍ତୁ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚିତ୍ତକୁ ସଂଯତ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ମନରେ ଜନ୍ମିବା ଏ ଗୃହ୍ୟଲ୍ୟ ମଦନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣି ପାରିଲେ ଏବଂ କୋପାନ୍ୱିତ ହୋଇ ମଦନ ପ୍ରତି ତୋଯଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ତୃତୀୟ ନେତ୍ରରୁ ଅଗ୍ନି ନିର୍ଗତ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଭିତରେ ମଦନଙ୍କ ଭସ୍ମ କରିଦେଲା । ଏଥିପାଇଁ ମହାଦେବଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ନାମ ମଦନାରି । ପାର୍ବତୀ ଏହିରୂପେ ବିଫଳମନୋରଥା ହୋଇ ଅତି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କଠୋର ତପଶ୍ଚରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଶେଷରେ ମହାଦେବ ତାଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ପରିତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବରାଙ୍ଗ କଲେ ଏବଂ ନିଜର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗରୂପେ ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଦେହରେ ଧାରଣ କଲେ । ଏହି ବରାଙ୍ଗରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କଠାରୁ ଗଣେଶ ଓ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ । ହିମାଳୟଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ଗଙ୍ଗା ମଧ୍ୟ ମହାଦେବଙ୍କୁ ପତି-ରୂପେ ବରଣ କରିଥିଲେ । ମହାଦେବଙ୍କର ଆଠ ମୋଟ ମୂର୍ତ୍ତି, ଯଥା—ସର୍ବ ବା କ୍ଷିତିମୂର୍ତ୍ତି, ଭବ ବା ଜଳମୂର୍ତ୍ତି, ରୁଦ୍ର ବା ବାୟୁମୂର୍ତ୍ତି, ଭୀମ ବା ଆକାଶମୂର୍ତ୍ତି, ଈଶାନ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ-ମୂର୍ତ୍ତି, ମହାଦେବ ବା ଚନ୍ଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି, ପଶୁପତି ବା ଯଜମାନ-ମୂର୍ତ୍ତି । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ମହାଦେବ ସର୍ବଦା ଗଞ୍ଜାଇ ନିଶାରେ ଢୋଳ ଥାଆନ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଦେଶନ ନାମ ଢୋଲାନାଥ ।

ମହାଦେବଙ୍କୁ ଶଙ୍କୁଜହ୍ନିତ ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତିରେ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଯୋନି ଆକାରର ଶଙ୍କୁର ଦେହ-ସ୍ଥିତ ବିବରରେ ପୁରୁଷଲିଙ୍ଗ ଆକାରର ପ୍ରସ୍ତର ବା ମଣିମୟ ବା ଧାତୁମୟ ବା ମୃତ୍ତିକାମୟ ବିଗ୍ରହ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ତାହା ଶିବରୂପେ ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରକାର ଶିବ ଲିଙ୍ଗ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ଯଥା—ସ୍ୱୟଂଭୁ, ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗ, ପାର୍ଥିବ ଲିଙ୍ଗ, ବାଣଲିଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି । ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗା, କାଳୀ, ଚଣ୍ଡୀ, ଶ୍ୟାମା, ଜଗତ୍ଧାତ୍ରୀ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ଦଶମହାବିଦ୍ୟା ଆଦି ନାନା ରୂପରେ ପୂଜା କରାଯାଏ । ବେଭେଦ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଶଙ୍କୁ-ଗହ୍ୱରରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଥାଆନ୍ତି ।

ଯେଉଁମାନେ ମହାଦେବଙ୍କର ଭକ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ଶୈବ ବୋଲାଯାଏ । ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଖରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶାସ୍ତ୍ର ବାହାରଅଛି । ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶଙ୍କୁ ପୂଜାହିଁ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଯେଉଁମାନେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ମତରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଶାକ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ।]

ମହାଦେବ ଦାସ—ଦେ. ବ—ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣ ଲେଖକ—Mahādeba dāsa A writer of some Purāṇas in Oriya. [ଦ୍ର—ଏ ଜାତିରେ ଶୂଦ୍ର; ପିତାଙ୍କ ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦାସ । ଏ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି । (ଜନାସ୍ୱକ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ)

'ପଦ୍ମପୁରାଣ, ମାର୍କଣ୍ଡ ପୁରାଣ, କାର୍ତ୍ତିକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ' ଆଦି ସାତ ଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ଉତ୍କଳୀ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ମହାଦେବୀ—ସଂ. ବ— ୧ । ଦୁର୍ଗା (ହି. ଶ)—1. Durgā. ୨। ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ପତ୍ନୀ ବା ପଟ୍ଟମହିଷୀଙ୍କ ଉପାଧି—Mahādebi 2. Title of a Raja's principal Rānee.

ମହାଦେଶ—ସ. ବ (ଭୂଗୋଳ)—ବହୁଦେଶର ସମଷ୍ଟି; ଯେଉଁ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଅନେକ ଦେଶ ଥାଏ—Continent. (ଯଥା—ଅସିଆ, ଇଉରୋପ, ଅଫ୍ରିକା, ଆମେରିକା ।)

ମହା ଦ୍ୱିଜ—ସ. ବ—ମହା ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଦେଖ) Mahā dwija Mahā brāhmaṇa (See)

ମହା ଦ୍ୱୀପ—ସ. ବ (ଭୂମିଧା)—ମହାସାଗରବେଷ୍ଟିତ ବୃହତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱୀପ—Mahā dwipa An island continent.

[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀ ୭ଗୋଟି ମହାସାଗର ବେଷ୍ଟିତ ୭ଗୋଟି ମହାଦ୍ୱୀପରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା; ଯଥା—ଜମ୍ବୁ (ଭାରତବର୍ଷ), ପ୍ଲକ୍ଷ, ଶାଳ୍ମଳି, କୁଶ, କ୍ରୌଞ୍ଚ, ଶାକ ଓ ପୁଷ୍କର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଧିକାଂଶ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀ ୭ଟି ମହାଦ୍ୱୀପରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା—ଆସିଆ, ଇଉରୋପ ଓ ଆଫ୍ରିକା ମିଶି ପ୍ରାଚୀନ ମହାଦ୍ୱୀପ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଆମେରିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ମିଶି ନୂତନ ମହାଦ୍ୱୀପ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିୟା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମହାଦ୍ୱୀପ ଅଟେ ।]

ମହା ଦ୍ୟୁତି—ବି. ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍ତା+ଦ୍ୟୁତ୍ତ=ତେଜଃ)—ବିଶେଷ ତେଜୋମୟ—Dazzling; very brilliant or shining. ବି. ବ (କର୍ମଧାରୟ)—ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଃ—Bright light.

Mahā druma ମହା ଦ୍ରୁମ—ବି. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଗଛ—1. Very big tree. ୨ । ବଟ ଗଛ—2. Banyan tree. ୩ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ—3. The religious or sacred fig tree. ୪ । ତାଳ ଗଛ (ହି. ଶ)—4. The palm tree. ୫ । ମନ୍ଦୁଅ ଗଛ (ହି. ଶ)—5. Bassia Latifolia (tree). ୬ । ଏକ ପୌରାଣିକ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ—6. Name of a mythological country.

Mahādroṇī(ṇā) ମହାଦ୍ରୋଣୀ(ଣା)—ବି.ବ—ଦ୍ରୋଣପୁଷ୍ପ; ଏକପ୍ରକାର ଗଛର ବଡ଼ଗଛ (ଝୁଥ) —Leucas Cepholotes (plant) বড় ঘলঘসে বড গযস

Mahādhana ମହାଧନ—ବି. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ସବୁ ଧନ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନ—1. Prominent property. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—2. Gold. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ—3. Agriculture. ୪ । ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ—4. Incense. ୫ । ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ—5. Very precious thing (ଉ—ଧନଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଘେନରେ ଶାନ୍ତୁନା, ଅଛୁ ସେହି ମହାଧନ, ସେ ମହାଆର୍ଶ-ରଉନ । ମଧୁସୂଦନ ।) ବି. ବ (କର୍ମଧା)—୧ ଧନାଢ୍ୟ; ଧନୀ—1. Rich; affluent; opulent. ୨ । ବହୁମୂଲ୍ୟ—2. Very valuable; precious.

Mahā dhanī ମହା ଧନୀ—ଦେ. ବଣ (ବି. ମହାଧନ)—ଖୁବ୍ ଧନଶାଳୀ (ଲୋକ)—Very rich (man).

Mahā dhātu ମହା ଧାତୁ—ବି. ବ (କର୍ମଧା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Gold.

Mahād hwanika ମହାଦ୍ ଧ୍ୱନିକ—ବି. ବ. ପୁଂ (ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ଜାତ ମହା+ଅଧ୍ୱନ୍+ଇକ) —ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନାର୍ଥ ହିମାଳୟକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ମୃତ ହୋଇଥାଇନ୍ତି—A person who undertook a pilgrimage to the Himalayas and died there.

Mahān ମହାନ୍—ବି. ତ୍ରି. ପୁଂ (ମହତ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମାଙ୍କ ୧ମା. ୧ବ)—ମହତ୍ (ଦେଖ)—Mahat (See).

(ମହତ୍—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହା ନଗର(ରୀ)—ବି. ତ (କର୍ମ ଧା)—୧ । ରାଜଧାନୀ; ପ୍ରଧାନ ନଗର—1. Capital. ୨ । ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟାଦିର ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ବା କେନ୍ଦ୍ର—2. A big city.

Mahānata ମହାନଟ—ବି. ତ. ପୁଂ (କର୍ମଧା)—ଶିବ; ମହାଦେବ—Siba. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ତାଣ୍ଡବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୃତ୍ୟ ।]

Mahānaī ମହାନଈ—ଦେ ବ—ମହାନଦୀ (ଦେଖ)—Mahānadī (See)

Mahānagna ମହାନଗ୍ନ—ବି. ବ—୧ । ପ୍ରଣୟୀ; ପ୍ରେମିକ (ହି. ଶ)—1. A lover. ୨ । ଉପପତ୍ତି; ଜାର (ହି. ଂଶ) —2. Paramour. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ରାଜକର୍ମଚାରୀବିଶେଷ (ହି. ଶ)—3. Title of a high government official in ancient India.

Mahāna(la)dā(ddā, ddi) ମହାନ(ଳ)ଦା (ଦ୍ଦା, ଦ୍ଦି)—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର; ଇତର ପ୍ରଯୋଗ)—Mahānadī (See) [ଦ୍ର—କଟକ ସହରବାସୀ ଇତର ଲୋକେ 'ମହାନଦୀ'କୁ ଏହି ନାମରେ ଡାକନ୍ତି ।]

Mahānadī ମହାନଦୀ—ବି. ବ (ମହତ୍+ନଦୀ; କର୍ମଧା)—୧ । ବଡ଼ ନଦୀ; ପ୍ରକାଣ୍ଡ ନଦୀ; ପର୍ବତରୁ ବାହାର ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ୁଥିବା ନଦୀ—1. A great river. ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ ବାହାର ଓଡ଼ିଶା ବାଟେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ୁଥିବା ନଦୀ—1. The Mahānadī river which passes through Orissa. [ଦ୍ର—ମହାନଦୀ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ବସ୍ତର ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର ଛତିଶଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ରାୟପୁର ଜିଲ୍ଲା, ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ଓ ସୋନପୁର, ବୌଦ୍ଧ, ଦଶପଲ୍ଲା, ଆଠମଲ୍ଲିକ, ନରସିଂହପୁର, ବଡ଼ାମ୍ବା, ଆଠଗଡ଼ଆଦି ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ବାଟେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରବେଶ କରି କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଫୁଲ୍ଲପଣ୍ଡା ଠାରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ୁଅଛି । ଏଥିର ଗୋଟିଏ ଶାଖା କାଠଯୋଡ଼ୀରୁ ଯୋଡ଼ି ଶାଖା ବାହାର ପୁରୁଣାଜିଲ୍ଲାରେ ଚଲ୍ଲିକାରେ ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ୁଅଛନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ମହାନଦୀର ନାମ ଚିତ୍ରୋତ୍ପଲା ଥିବାର କଥିତ । ଦୁସୁଡୁ, ତେଲ, କମାଇ, ରସୁ, ମେହରଣୀ, ଖାଲୁଙ୍ଗା, କାଦନଦୀ, ସାପଥା ଆଦ ମହାନଦୀର ଉପନଦୀ । କାଠଯୋଡ଼ୀ, ଚିତ୍ରୋତ୍ପଲା, ବରୂପା, ଲୁଣୀ ଓ ପାଇକା ଆଦ ମହାନଦୀର ଶାଖାନଦୀ । ଏହି ନଦୀକୂଳରେ ସୋନପୁର, ସମ୍ବଲପୁର, ବୌଦ୍ଧ, ବାଙ୍କି ଓ କଟକ ନଗରମାନ ଅବସ୍ଥିତ । ପୁରୁଣାଜିଲ୍ଲାର ସମସ୍ତ ନଦୀ ଏହି ମହାନଦୀର ଶାଖା କାଠଯୋଡ଼ୀରୁ ବାହାର ଅଛି ।]

୨ । ପଞ୍ଚମ ଜିଲ୍ଲାର ଆସିକା ତାଲୁକରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ଏକ ନଦୀ—2. The name of a river flowing by Aska in the Ganjam district.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାନନ୍ଦ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ହର୍ଷ—1. Great joy Mahānanda ୨ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି—2. Beatiwtude. ୩ । ୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ବଂଶୀ (ହୁ. ଶ)—3. A flute. 10 digits long. ୪ । (ନାମ) ମଗଧର ନଜବଂଶୀୟ ଶେଷ ନୃପତି—4. The last king of the Nanda dynasty of Magadha (Bihar).

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ମହାପଦ୍ମନନ୍ଦ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରଥିଲେ । ମୁରା ନାମ୍ନୀ ଶୂଦ୍ରା ଦାସୀ ଗର୍ଭରେ ଏହାଙ୍କ ଔରସ କୁମାର ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ନାମ ଧାରଣ କରି ରାଜା ହେଲେ । ମହାନନ୍ଦ ରାଜା ଏହାଙ୍କର ଶକଟା ନାମକ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବନାଦୋଷରେ ଅବମାନତ କରିବାରୁ ଶକଟାର ଦାରୁ ସାଧିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତ ଚାଣକ୍ୟଙ୍କ ରାଜସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା କୌଶଳରେ ଚାଣକ୍ୟଙ୍କୁ ଅବମାନତ କରାଇବାରୁ ଚାଣକ୍ୟ କୁମାର ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ହସ୍ତଗତ କରି ମହାନନ୍ଦଙ୍କ ବଂଶର ବନାଶ ସାଧନ କଲେ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଖ୍ରୀ: ପୂର୍ବ ୩୨୫ ଅବ୍ଦରେ ମଗଧର ରାଜସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପ୍ରତାପୀ ରାଜା ଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ମହାବୀର ସିକନ୍ଦର ମଗଧ ଆକ୍ରମଣ କରି ପଞ୍ଜାବରୁ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଲେଉଟି ଗଲେ ।

(ମହାନନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହୁ. ଶ)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ—Overjoyed. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males

ମହାନନ୍ଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନଦୀବିଶେଷ—1. Name of a Mahānandā river. [ଦ୍ର-ଏହା ହିମାଳୟରୁ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ ଜିଲ୍ଲାରୁ ବାହାର ବଙ୍ଗଦେଶ ବାଟେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛି—ହୁ. ଶ]

୨ । ମାଘ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ—2. The ninth day of the bright fortnight of Magha. ୩ । ସୁରା; ମଦ୍ୟ—3. Wine. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାନନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mahānanda-

ମହା ନବମୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(କର୍ମଧା; ମହତୀ+ନବମୀ)—ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ; ଦଶହରାର ପୂର୍ବ ଦିନ—Mahā nabamī The 9th day of the bright fortnight of Aswina.

ମହା ନରକ—ସ. ବ—ନରକର ୨୧ ଗୋଷ୍ଠି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ସ୍ଥାନ—Mahā naraka Name of 21 particular parts of the hell of the Hindus.

ମହାନସ—ସ. ବ (ମହତ୍+ଅନସ=ଅନ୍ନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି)—Mahānasa ୧ । ରନ୍ଧନଗୃହ, ପାକଶାଳା—1. Cooking room; kitchen. ୨ । ଭାରୀ ଗାଡ଼ି—2. A heavy carriage. ୩ । ରନ୍ଧନପାତ୍ର—3. Cooking utensil.

ମହା ନା(ଲା)ଏ(ୟ)କ—ଦେ.ବ(ସ. ମହାନ୍+ନାୟକ) ଖଣ୍ଡାଏତ (ଦେଖ) Mahā nā(lā)e(ya)ka Khaṇḍāeta (See)

[ଦ୍ର—ଏମାନେ ପୂର୍ବେ କଟକାଦାର ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନେ ଜାତୀୟ ଉପାଧିରେ ପରିଚିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।]

ମହା ନାଗ—ସ. ବ—ବାସୁକି; ଅନନ୍ତ ନାଗ—The great serpent of the Hindus mythologies. Mahā nāga

ମହା ନାଟକ—ସ. ବ—୧ । ନାଟକ ଲକ୍ଷଣ ଯୁକ୍ତ ୧୦ ଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ନାଟକ—Mahā nāṭaka 1. A drama in 10 acts.

୨ । ହନୁମାନଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ରାମଚରିତବର୍ତ୍ତୁନାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ବିଶେଷ—2. A Sanskrit drama said to have been composed by an author named Hanumān.

ମହା ନାଦ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ଘୋର ନାଦ; ଅତି ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ; ଗର୍ଜ୍ଜନ—Mahā nāda 1. A roar; a very loud sound.

୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ବର୍ଷଣୋନ୍ମୁଖ ମେଘ—2. Cloud which is about to burst into rain. ୩ । ଶଙ୍ଖ 3. Conch shell. ୪ । ହସ୍ତୀ—4. Elephant. ୫ । ସିଂହ—5. Lion. ୬ । ଉଷ୍ଟ୍ର—6. Camel. ୭ । ବଡ଼ ଢୋଲ—7. A big drum. ୮ । ଶିବ (ହୁ. ଶ)—8. Siba. ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗମ୍ଭୀର ନାଦକାରୀ—Making a loud noise; roaring.

ମହା ନିଦ୍ରା—ସଂ ବ. (କର୍ମଧା)—ଚିର ନିଦ୍ରା; ମୃତ୍ୟୁ—Death; Mahā nidrā 'sleep that knows no waking'.

[ଦ୍—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ନିଦ୍ରା ଅର୍ଥ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ମହା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଜିତ କରିଯାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି; ତଜ୍ଜନ୍ୟ କବି ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ମହାନିଦ୍ରାର ପ୍ରୟୋଗ ବହୁଶଃ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ମହାନିଦ୍ରା ଗତ—ସ. ବ. ପୁଂ—ମୃତ—Dead. Mahānidrā gata (ମହାନିଦ୍ରାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହା ନିମ୍ବ—ସଂ ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଲମ୍ବ ଗଛ; ଘୋଡ଼ା ନିମ୍ବ—Mahā nimba 1. The Persian lilac; Melia Azadirachta; Melia Sempervirens. [ଦ୍—ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଶବ୍ଦ ମହାନିମ୍ବ, ଗିରି ନିମ୍ବ, ଦେବଦାରୁ, ରମ୍ୟକ, ବିଷମୁଷ୍ଟିକ, କେଶ ମୃଷ୍ଟି,ନିମ୍ବକ,ଅଶ୍ୱାରି,କାମୁକ ବନନିମ, ଘୋଡ଼ାନିମ, ମହାନିମ ବକାଇ(ୟ)ନ, ମହାନୀମ ସଂ—ଅରିଷ୍ଟ, ନିମ୍ବାକ୍ଷ ଝାଡ଼ ବକାଣୀ ନିମ୍ବ, କଟୁ ନିମ୍ବ ତେ-ଚୁରକ ବେପ,କଣ୍ଡୁବେଟ୍ଟ, ତା. ମାଙ୍ଗାଇବେଲୁବାବେପ୍ପମ ଗୁ. ବକାନ୍ୟ ଫା. ଆଜାଦ ଦରଖ୍ତ ଅ. ବାନ

ମହାନିମ୍ବ ଗଛ ପରି ବଡ଼; ଗଛ ମଧ୍ୟ ନିମ୍ବ ଗଛ ପରି, କନ୍ତୁ ତେଜା ଓ ଉଚ୍ଚ । ଏହାର କାଠ ନାଲିଆ, ଓ ହାଲୁକା; ଏ କାଠରେ ସବାର,ସିନ୍ଦୁକ ଆଦି ହୁଏ । ଏହା ଗମ୍ଭାରୀଜାତୀୟ କାଠ । ଫଳ ଗମ୍ଭାରୀ ଫଳ ପରି । ତେଲ ଓ ପତ୍ର ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ରକ୍ତକଫାପହ ଓ ଧାରକ; ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ, ଭ୍ରମ, ବମି କୁଷ୍ଠ, ହୃଦ୍ଦାସ, ରକ୍ତଦୋଷ, ପ୍ରମେହ, ଶ୍ୱାସ, ଗୁଲ୍ମ, ଅର୍ଶଃ ଓ ବିଷବିକାରର ବିନାଶକ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ ନିମ ୨ । ମହାଳ ଗଛ—2. Ailanthus Excelsa (tree). **ମହାରୁଖ** [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଜମ୍ବୁ ପତ୍ର ପରି, ତଳୁ ୪।୫ ଅଙ୍ଗୁଳ ଚେ—ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନେଚ୍ଛୁ ଲମ୍ବ । ଗୋଷ୍ଠୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭେଳି ୨ ହାତ ଅ. ଦରୁଲ ଲମ୍ବ । ଭେଳିରେ ପତ୍ର ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ବସନ୍ତ ଗାଖରେ ଧରେ । ଏ ଗଛ ମହାଡ଼ରେ ଓ ନଈ ଅଡ଼ାରେ ଜନ୍ମେ । ଗଛ ୪୦।୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । କାଠ ହାଲୁକା, ଝଲା ଓ ସସକା । ଏହା ଜାଳ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାମରେ ଲାଗେ ନାହିଁ ।] ୩ । ମହାନିମ୍ବ (ଦେଖ)—3. Mahānimba (See).

ମହାନିର୍ବାଣ —ସଂ. ବ—ଆତ୍ମାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବାଣ ବା ମୁକ୍ତି—Total extinction of the soul; final absorption of the human soul in the Supreme Soul. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏହାକୁ ପରନିର୍ବାଣ କହନ୍ତି ।]

ମହାନିର୍ବାଣ ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ—ତାନ୍ତ୍ରିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a Mahānirbāṇa tantra Tantric work. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଉତ୍ତମ ସାଧନାର ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଶସ୍ତ୍ରରସ୍ତ ଷଟ୍‌ଚକ୍ରର ବିବରଣ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ମହାନୀଚ—ସଂ. ବ—ଧୋବା (ହି. ଶ)—
Mahānīcha Washerman.

ମହାନିଶା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ନିଶୀଥ; ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର; ରଜନୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗ—1. Midnight; the dead of night. ୨ । ରଜନୀର ମଧ୍ୟ ପ୍ରହରଦ୍ୱୟ—2. The middle portion of the night (from 9 p. m. to 3 a.m). ୩ । କଳ୍ପାନ୍ତ ବା ପ୍ରଳୟ ରାତ୍ରି—3. The night of the great dissolution of the universe.

ମହାନୀଳ—ସଂ. ବ—୧ । ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପଜାତ ନୀଳକାନ୍ତମଣି—Mahānīla 1. A sapphire found in Ceylon. ୨ । ନାଗ ବିଶେଷ—2. Name of a serpent. ୩ । ଭୃଙ୍ଗରାଜ ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—3. The black drongo bird) ୪ । ମେରୁ ପର୍ବତ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ—4. Name of a mythological mountain.

ମହାନୁପ୍ରାଣତା—ସଂ. ବ (ମହା + ଅନୁ ପ୍ରାଣ + ତା)—ମହାନୁଭବତା
Mahānu prāṇatā (ଦେଖ)—Mahānu bhabatā (See)

ମହାନୁଭାବ(ଭା)ବ—ସଂ. ବ [କର୍ମଧା; ମହତ୍ + ଅନୁଭାବ(ଭା)ବ=ପ୍ରଭାବ; Mahānubha(bhā)ba ମହତ୍ତ୍ୱ]—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବ ବା ପ୍ରତାପ Great power. ସଂ, ବଶ. ତ୍ରି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମହାମହତ୍ତ୍ୱ; ମହାପ୍ରଭାବଶାଳୀ—1. Mighty; high-spirited. ୨ । ଉଦାରପ୍ରକୃତିକ; ମହାଶୟ; ମହାମନାଃ; ସଦାଶୟ—2. Noble-minded; magnanimous; very liberal-minded.

ମହାନୁଭାବତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ —ଉଦାରତା—Magnanimity; Mahānubha(bhā)batā(twa) nobility of mind.

ମହା ନେମି—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୁଆ (ହି. ଶ)—
Mahā nemi Crow

ମହାନ୍ତ —ଦେ. ବ—ମହନ୍ତ (ଦେଖ)—Mahanta (See). (ଉ—Mahānta ସନ୍ଥ ଦେଶୀୟ ସେ ମହାନ୍ତ ଏକ ଜାତି—ମୋହ(ହା)ନ୍ତ ମହନ୍ତ ଗ୍ରାମୀ. ଉତ୍ତରମଣ୍ଡଳୀ ।)

ମହାନ୍ତି —ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ମହତ୍ ଶବ୍ଦରୁ)—୧ । ଉତ୍କଳର କର୍ଣ୍ଣ ଜାତି; ମହନ୍ତି—1. The Karaṇa caste of Utkal. [ଦ୍ର—'ମହାନ୍ତି' ଏହି ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତରେ (ମହାନ୍ତିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଙ୍ଗଳାରେ 'ମାଇତି'ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ଶୂଦ୍ର ଓ ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title of Śūdras and Māstānas. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗର କାୟସ୍ଥ ଓ ବିହାରର ଲାଲା-ମାନଙ୍କ ପରି ଉତ୍କଳରେ ମହାନ୍ତି ବା କରଣମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ଓଡ଼ିଶାରେ କରଣମାନଙ୍କ ଆସନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଗୁଜନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କର ଅବ୍ୟବହିତ ନିମ୍ନରେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଗୁଜନ୍ୟ ଓ ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କ ସମାଜପରି ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ବିଧବା-ବିବାହ ବା ଦୁଗପୂ ପ୍ରଥା ନାହିଁ । ଶୂଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଦାସୀ; ଗୁଜନ୍ୟ ଓ କରଣ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଦେଇ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ-ମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଦେବୀ । ଉତ୍କଳରେ ଏମାନଙ୍କର ଆସନ ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଉଚ୍ଚ ଅଟେ । ଲେଖକବୃତ୍ତି ଓ ଗୁଜକର୍ମରେ ଏମାନେ ବହୁଶଃ ନିଯୁକ୍ତ । ଉତ୍କଳରେ ଇଂରାଜ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବେଶ କରିବାବେଳେ ଏମାନେ ସେହି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ସମାଜମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ କରଣ ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ଦେଶର ସାମାଜିକ, ଗୁଜନୀତିକ, ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶହିତକର ଆଲୋଳନରେ ଏ ସମାଜର ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଗ୍ରଣୀ ଅଟନ୍ତି । ଉତ୍କଳର କରଣମାନେ ଖଣ୍ଡାୟତ ଥିବା ବିଷୟ ଏ ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତମ ବଂଶାବଳୀରେ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଅଛୁ ।]

ମହାନ୍ତିଆ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବଶ—ମହାନ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Mahāntiā(yā) Relating to Mahānti.

ମହାପ୍ରସାଦ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ମହାପ୍ରସାଦ)—ମହାପ୍ରସାଦ (ଦେଖ)
Mahāp-sāda Mahāprasāda (See).
ମହାପ୍ରସାଦ, ପେସାଦ **ମହାପରସାଦ**

ମହାପଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବଶ ଓ ବ ପୁଂ—ଗଭୀର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟଯୁକ୍ତ;ଅଗାଧ ବିଦ୍ୟାଯୁକ୍ତ
Mahāpaṇḍita (ବ୍ୟକ୍ତି)—Of deep learning; highly learned (man).
(ମହାପଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାପଞ୍ଚମୂଳ—ସ. ବ—ବୃହତ୍ ପଞ୍ଚମୂଳ (ଦେଖ)
Mahā pañchamula Bṛuhat pañchamūla (See).

ମହାପଞ୍ଚବିଷ—ସ. ବ—ଶୃଙ୍ଗୀ, କାଳକୂଟ, ମୁସ୍ତକ, ବତ୍ସନାଭ ଓ ଶଙ୍ଖଚୂର୍ଣ୍ଣି] ନାମକ ୫ଟି ଉତ୍ତ ବିଷ—
Mahāpañchabisha Five deadly poisons.

ମହାପଥ—ସ. ବ—୧ । ମହା ପ୍ରସ୍ଥାନର ମାର୍ଗ, ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ଯେଉଁ ପଥରେ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇଥିଲେ—
Mahāpatha 1. The road taken by the Pāṇḍaba brothers when they left the earth and wended their way to heaven. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death. [ଦ୍ର—ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପଥିନ୍ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହେବା ଜନିତ ଥିଲେହେଁ ଏହା ଅର୍ଥରେ ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ ଏହା ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।] ୩ । ରାଜମାର୍ଗ; ଖୁବ୍ ଲମ୍ବ ଓ ଚଉଡ଼ା ରାସ୍ତା—3. Highway; a long and broad road. ୪ । ହିମାଳୟସ୍ଥ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ (ହି· ଶ ,—4. A place of pilgrimage on the Himalayas. ୫ । ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ୀ (ହି.ଶ)—5. The midmost of the three principal arteries of the human body. ୬ । ଶିବ (ହି.ଶ)—6, Śiba. ୭ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବାର ମାର୍ଗ—7. The way to heaven (Apte) ୮ । କେଦାର ଯାଏଁଯାଇ ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରା—8 The long pilgrimage to mount Kedāra (Apte).

ମହାପଦ୍ମ—ସ. ବ—୧ । କୁବେରଙ୍କ ନଧିବିଶେଷ; ଏଗାରଟି—1. Name of one of the great gems of the God of riches. ୨ । (ନାମ) ମହାନନ୍ଦ ୪ (ଦେଖ)—2. Mahānanda 4 (See) ୩ । ନାଗ ବିଶେଷ—3. Name of a serpent. ୪ । ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ—4. The white lotus. ୫ । ଦଶ ସହସ୍ର କୋଟି ସଂଖ୍ୟା—5. One hundred thousand millions. [ଦ୍ର—ମତାନ୍ତରରେ ଲକ୍ଷକୋଟି, ଅନ୍ୟ ମତରେ ଶତକୋଟି ଏବଂ ଆଉ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଶତକୋଟି ପରମିତ ସଂଖ୍ୟା ଏହି ନାମରେ ନାମିତ ହୁଏ ।]

ମହାପଦ୍ମ ନନ୍ଦ—ଦେ. ବ—ମହାନନ୍ଦ ୪ (ଦେଖ)
Mahāpadma nanda Mahānanda 4 (See)

ମହାପଶୁ—ଦେ. ବ—ବଳି ନିମିତ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ମହିଷ; ମହିଷ ବଳି—
Mahāpasu A buffalo sacrificed to a Goddess. [ଦ୍ର—ଅଭ୍ୟନ୍ତ ପୁତ୍ରକାମୀ ହୋଇ । ଦେବୀଙ୍କ ମହାପଶୁ ସହ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମହା ପାତକ—ସ. ତ (କର୍ମଧା)—ଘୋର ପାତକ; ମହାପାପ—
Mahā pātaka A great sin; a heinous sin. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ୫ ଗୋଟି କର୍ମ ମହାପାତକ ଅଟେ । ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା, ସୁରାପାନ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ ହରଣ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚୌର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଏହି ୪ କର୍ମ ଯେ କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଂସର୍ଗ—ମନୁ. ୧୧।୫୫ ଓ ୟାଜ୍ଞ ୩ ।]

ମହା ପାତକୀ—ବେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ମହାପାତକୀ)—ମହାପାତକୀ
Mahā pātakī (See) ମହାପାତକୀ (ମହାପାତକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମହାପାତକୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ମହା ପାତକୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମହାପାତକ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Mahā pātakī ୧ । ମହାପାପୀ; ଯେ ମହାପାତକ କରେ—(ମହାପାତକିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Committing the 5 great sins; a great sinner. ୨ । ପତିତ (ବୌଦ୍ଧ)—2. Outcasted.

ମହାପାତ୍ର—ସ. ବ (ମହତ୍+ପାତ୍ର = ଆଧାର; ସ୍ଥାନ)—୧ । ମହାମାତ୍ୟ-
Mahāpātra ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ—1. Prime minister. ୨ । ନଦୀ ଆଦିର ଉଭୟ ତୀରର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ—2. The place midway between the two shores of a river. ୩ । ମହାବ୍ରାହ୍ମଣ (ଦେଖ)(ହି.ଶ)—3. Mahābrāhmaṇa (See). ବେ. ବ—୧ । ପ୍ରଜଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି ବିଶେଷ—1. A title bestowed by kings. ୨ । ସେନାପତି—2. A commander; a general. ୩ । ଶଣ୍ଡାଏତ ବା ମହାଲ୍ଲାଏକମାନଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—3. Family-title of Mahāllāekas. ୪ । ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—4. A family title of Brahmaṇas. ୫ । ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—5. A family title of Śūdras. ୬ । ମାଳ ସେବକଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—6. A family title of flower gardeners. [ଦ୍ର—ବିପ୍ର। ଭୂପତିସ୍ତ ସ୍ପୈବ ସେବ୍ୟାଂ ଯୋଗ୍ୟତ୍ୱଦର୍ଶନାତ୍, ବିମୁଦ୍ଧାସ୍ତାଦୃଶା ବିପ୍ରା ମହାପାତ୍ରା ଉଦାହୃତାଃ, କେଚନ୍ମହାପାତ୍ର ସଜ୍ଞାଂ ସ୍ୱଜନ୍ମାସ୍ଥାଂ ପ୍ରଚକ୍ଷତେ, ଦାନପ୍ରାପ୍ତକ ସମ୍ପନ୍ନେ ମହାପାତ୍ରଂ ପ୍ରଚକ୍ଷତେ—'ବ୍ରହ୍ମପରପ୍ରସ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୋବ୍ଦ— ଉତ୍କଳ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳସଜ୍ଞା'—ରୁଦ୍ରକାତ୍ମପୃଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ।]

ମହାପାପ—ସ. ବ—ମହାପାତକ (ଦେଖ)
Mahāpāpa Mahāpātaka (See)

ମହାପାପୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ମହାପାତକୀ (ଦେଖ)—Mahāpātakī
Mahāpāpī (See) ସ. ବ—ଗୁରୁତର ପାପ (ମହାପାପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କର୍ମକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A great sinner. (ମହାପାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାପାରୁଷ୍ୟ—ବେ. ବ (ମହାପାରୁଷ)—ଘୃଣାସ୍ପଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାବଣର ପୁତ୍ର-
Mahāpāruśwa ବିଶେଷ—A son of Rāvaṇa described in the Rāmāyaṇa. [ଦ୍ର—ବିରୂପେ ମହାପାରୁଷ ପାରୁଷରେ ନ ବସନ୍ତି ଯସ୍ୟ ବହୁ ସେ—ଭଟ୍ଟ. ଦୈବେଦ୍ଦୁଷ ବଳାତ୍ ।]

ମହା ପାରେବତ—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ପିଟୁଳି—
Mahā pārebat A large species of guava.

ମହା ପାଷକ—ସ. ବ—ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ; ଶ୍ରମଣ—
Mahā pāsaka A Buddhist monk.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହା ପଣ୍ଡୀତକ—ସଂ. ବ—ମଏଣ (ଦେଖ)
Mahā piṇḍītaka Maeṇa (See)

ମହାପି(ଫି)ସ୍(ସି)—ବୈଦେ.ବ (ଆ. ମୁଦ୍ରାଫୀଜ୍)—ମହାପିଜ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)
Mahāpi(phi)s(si) (ଦେଖ)—Mahāphij (etc) (See)

ମହାପୁଣ୍ୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ବିଶେଷ ପୁଣ୍ୟ—Great piety;
Mahāpuṇya a high order of piety or religious excellence.

ମହାପୁରାଣ—ସଂ. ବ—ମହର୍ଷି ବେଦବ୍ୟାସ ରଚିତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ—
Mahāpurāṇa The eighteen Purāṇas composed by the great sage Bedabyāsa [ଦୁ—ପୁରାଣ ଦେଖ ।]

ମହାପୁରୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବ—ମହାପ୍ରଭୁ (ଦେଖ)
Mahāpuru Mahāprabhu (See)

ମହାପୁରୁଷ—ସଂ. ବ—୧ । ପରମପୁରୁଷ; ପରମେଶ୍ୱର; ନାରାୟଣ;
Mahāpurusha ଭଗବାନ—1. God; Bishṇu. ୨ । (ମହାପୁଂସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେବତା—2. Deity. ୩ । ଦୈବଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person endowed with divine gifts. ୪ । ମହାତ୍ମା; ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତି—4. A saint. ୫ । ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ଅସାଧାରଣ ଗୁଣଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A great man; a genius.

ମହାପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ—୧ । ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ
Mahāpurusha lakshaṇa (ଯଥା—ଦୟା, କ୍ଷମା, ଅହଂତ୍ୟା, ସତ୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସରଳତା ଓ ଉଦାରତା ଇତ୍ୟାଦି)—1. The attributes or characteristics of a great man. ୨ । ଜ୍ୟୋତିଷାଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ଲକ୍ଷିତ କେତେକ ବାହ୍ୟ ବା ଶାରୀରିକ ଚିହ୍ନ—2. External signs of a great man as described in the śāstras. [ଦୁ—ଯଥା; ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ ଭୁଜ, ଆକର୍ଣ୍ଣବିସ୍ତୃତ ନୟନ, କୋଳୀ ସଂଯୁକ୍ତ କପାଳ, ଦୃଢ଼ସ୍ତ ଦୃଢ଼ଦେଶ ଇତ୍ୟାଦି ୩୨ଟି ଲକ୍ଷଣ ।]

ମହା ପୂଜା—ଦେ. ବ- ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା—The worship of
Mahā pūjā Durgā held in autumn.

ମହାପ୍ରପଞ୍ଚ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—The great uni-
Mahāprapañcha verse; the macrocosm. ଦେ. ବ—ଅଘଟନ ଭୟାନକ ଘଟଣା—A frightful event. ଦେ. ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Very wicked (person).

ମହାପ୍ରଭୁ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ପରମେଶ୍ୱର—1. God; the
Mahāprabhu Supreme Being. ୨ । ମହେଶ୍ୱର; ଶିବ; ମହାପ୍ରଭୁ महाप्रभु ମହାଦେବ—2. Śiba. ୩ । ଦେବତା—3. Deity. ୪ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—4. Bishṇu. ୫ । ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର—5. Indra. ୬ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବା ସାଧୁ (ହି. ଶ)—6. An anchorite. ଦେ. ବ—୧ । ଋଷି; ମୁନି—1. Sage. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଗୋସାଇଁ—2. A Brāhmaṇa. ୩ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ—3. Srī Chaitanya. ୪ । ରାଜା—4. A king. ଦେ. ଅ(ସଂ. ମହାପ୍ରଭୋ)--(ସମ୍ବୋଧନ) ବୈଷ୍ଣବ, ଦେବତା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ-A term of respectful address used towards a Baishṇaba, a Deity, a Brāhmaṇa and a king.

ମହାପ୍ରଭୋ—ସଂ. ବ (ସଂ. ମହାପ୍ରଭୁର ସମ୍ବୋଧନରୂପ)—ହେ
Mahāprabho ମହାପ୍ରଭୁ !—Oh ! Lord !.

ମହାପ୍ରସ୍ଥାଣ—ସଂ. ବ—ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ (ଦେଖ)
Mahāprayāṇa Mahāprasthāna (See)

ମହାପ୍ରଲୟ—ସଂ. ବ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାଶକାଳ; ଏକଜଣ
Mahāpralaya ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଆୟୁଷ୍କାଳର ଅବସାନ—A universal cataclysm, the great extinction of the universe. [ଦୁ—ଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହା ୪୩୨ କୋଟି ବର୍ଷରେ ଥରେ ଘଟେ ।] ଦେ. ବ—୧ । ଭୟଙ୍କର କାଣ୍ଡ—
ତୁମୁଳକାଣ୍ଡ 1. A frightful catastrophe. ୨ । ମହାବିପଦ—2. A great calamity.

ମହାପ୍ରସାଦ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଅତି ପ୍ରସନ୍ନତା; ଖୁବ୍ ଅନୁଗ୍ରହ—
Mahā prasāda 1. Much favour; grace; a great favour. ୨ । ଦେବତାଙ୍କୁ ନିବେଦିତ ଦ୍ରବ୍ୟ; ନୈବେଦ୍ୟ
2. An offering when it has been offered to a Deity. ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦୋଦକ, ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଓ ନୈବେଦ୍ୟ—3. The water with which the feet of an idol is washed, the flower taken off from an idol and the food offered to a Deity. ୪ । ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କୁ ନିବେଦିତ ଖାଦ୍ୟ ବା ପ୍ରସାଦ; ମାହାର୍ଦ୍ଦ—4. Food offered to the Deity Jagannātha at Puri. ଦେ. ବ—ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜଦେବଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ଖାଦ୍ୟ—Food offered to the Deity Lingarāja of Bhubaneśwara. [ଦୁ—ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ଦଆଯିବା ନିମନ୍ତେ ଅଉପ୍ରେତ ବସ୍ତୁକୁ ଅମୃତିଆ ବୋଲୁସାବ, ତାହା ଭୋଗ ଲଗି ସାରିଲେ 'ମହାପ୍ରସାଦ' ହୁଏ । ସାରତ ବର୍ଷରେ କେବଳ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅନ୍ନ ଭୋଗକୁ ଲୋକେ ମହାପ୍ରସାଦରୂପେ କଞ୍ଚାଅଁ ଅଚ୍ଛାଅଁ ଓ ଶଙ୍ଖୁଡ଼ି ଓ ଅଣ୍ଠା ବାରଣ ନ ଉଣି ଖାଇ ଥାଅନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଶିବଙ୍କ ନିବେଦିତ ଅନ୍ନ ସାଧାରଣ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଖାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତନ୍ତ୍ର ଅଲ୍ପଦନ ଦେବ, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଠାରେ ନିବେଦିତ ଅନ୍ନଭୋଗକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାସ୍ତ ଲୋକେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ ପର ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି; ତନ୍ତ୍ର ଏହା ସଦ୍ଦାଚରସମ୍ମତ ନୁହେଁ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁ 'ସ୍ୱୟଂଭୁ ଲିଙ୍ଗ' ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ('ଶିବ ନିର୍ମାଲ୍ୟ' ହେଲେହେଁ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସ୍ତଙ୍କର ସେବାସ୍ପୃ । ଅଉ କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, ଏହା ଲଙ୍ଗଳଙ୍କୁ ଭୋଗ ଲଗିବା ପରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମରେ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ; ଏଥିପାଇଁ ଏହା ମହାପ୍ରସାଦ ଅଟେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲଙ୍ଗଳଜ ହରହର ମୂର୍ତ୍ତି, ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଠାରେ ନିବେଦିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଶିବ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ନ ହୋଇ ମହାପ୍ରସାଦ ଅଟେ । ଫଳତଃ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲଙ୍ଗଳଜଙ୍କ ଅନ୍ନ ଭୋଗ ହରଭର ଅନ୍ୟ ଶିବଙ୍କ ଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଗୁପ୍ତେଶ୍ୱରର ଗୁପ୍ତନାଥ, ଦେଓଘରର ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ, ଓ କାଶୀର ବିଶ୍ୱନାଥ ଆଦି ଶିବଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ଉପରେ ନୈବେଦ୍ୟମାନ ଚଢାଯାଏ । ପୁଷ୍ପରେ ଯେଉଁ ମହାପୁଆରମାନେ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ ମହା ପ୍ରସାଦ ରନ୍ଧନ୍ତି, ସେମାନେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହନ୍ତି । ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉକ୍ତ ପୁଆର ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯାକ ହୋଇ ଥିବା ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ ସ୍ପର୍ଶ ଜଳସ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଦେଉଳରେ ସେହିମାନେ ରନ୍ଧିଥିବା ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ ଭୋଗ ହୋଇ ସାରବା ପରେ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବ-ମାନେ ବଳା ଆସନ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଶୂଦ୍ର ଓ ଗୃଣ୍ଡାଳ ଛୁଇଁଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ମହାପ୍ରସାଦକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଭକ୍ଷଣ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ । ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅନ୍ନ ଓ ପିଷ୍ଟାନ୍ନ ମହାପ୍ରସାଦର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ଅଛି । (ଯଥା— ଦିଅନ୍ନ, ଖେଚୁଡ଼ି, କାନକା, ସରପୁଳ, କାନ୍ତି, ଛେନା, ମାଣ୍ଡିଆ, ଭାଉଆ, ଖୁରୁମା, ଗଜା, କାନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦ । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନମାନ ହୁଏ ସେଥିରେ ଲଙ୍ଗଡ଼ ଆଳୁ, ଲାଉ, ସଜନାଛୁଇଁ, ପିଆଜ, ଆଦ ଜେରେ ପଡ଼ିବା ନିଷେ ନାହିଁ ।

ପୁଷ୍ପର ପାଣ୍ଡରେ ଦଆଦେଇ ହୋଇ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁଡା ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ତାହା ପବିତ୍ର ଓ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ; ଲୋକେ ମହାପ୍ରସାଦ ଦଆଦେଇଁ ହୋଇ ଧର୍ମ ବାପ, ଧର୍ମ ପୁଅ, ଧର୍ମ ଭାଇ, ଧର୍ମ ଭଉଣୀ, ଧର୍ମ ମାଆ, ସଙ୍ଗାତ,ମଇତ୍ରଅଦ ଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କ ପରସ୍ପରରେ ବସାନ୍ତି । ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବରପକ୍ଷ ଓ କନ୍ୟାପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିବନ୍ଧ ବା ଜବାନ୍ ମହାପ୍ରସାଦକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି କରାଯାଏ; ଏହାକୁ ମହାପ୍ରସାଦ ନିବନ୍ଧ କହନ୍ତି । ଲୋକେ ମହାପ୍ରସାଦକୁ ସ୍ପର୍ଶ କର ବଲଫ କରନ୍ତି ଓ ମହାପ୍ରସାଦକୁ ଛୁଇଁ 'ସତ୍ୟ' ବା 'ପ୍ରତିଜ୍ଞା' କରନ୍ତି । 'ମହାପ୍ରସାଦ' ମୂଳକ ବନ୍ଧୁଡା, ନିବନ୍ଧ ଓ ସତ୍ୟକୁ ଯେ ଲଙ୍ଘନ କରେ ସେ ଘୋରତର ଦୁଏ । 'ମହାପ୍ରସାଦ' ଲଙ୍ଘନ କର ଓ ଚଢ଼ାଁର ଦ୍ୱାହିଦେଇ ଅକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବା ଘଟନା-ସ୍ଥଳ ବ୍ୟଙ୍ଗ କର ଲୋକେ କହୁ ଥାଆନ୍ତି 'ମହାନଘା ମହାପ୍ରସାଦ' ଏହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।]

ମହାପ୍ରସାଦ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମହାପ୍ରସାଦକୁ ସାକ୍ଷୀ Mahāprasāda uṭhā(ṭhe)ibā ରଖି କୌଣସି ଅଙ୍ଗୀକାର ମହାପ୍ରସାଦ ଉଠାନ କରିବା—1. To make a solemn promise by touching the Mahāprasāda. ୨ । ମହାପ୍ରସାଦ ଛୁଇଁ ଶପଥ ବା ବଲଫ କରିବା—3. To take a solema oath by touching Mahāprasāda. ୪ । ମହାପ୍ରସାଦକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଘରଘର ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା—4. To set up a god-relationship between each other by exchange or mutual feeding of Mahāprasāda.

ମହାପ୍ରସାଦ କଣିକା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କଣିକା ମାତ୍ର ମହାପ୍ରସାଦ Mahāprasāda kaṇikā —A small particle of Mahāprasāda.

ମହାପ୍ରସାଦ ଛୁ(ଚ୍ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ. କି (ସ. ମହାପ୍ରସାଦ + ଷ୍ପର୍ଶ୍ ଧାତୁ) Mahāprasāda chhu(chho)iñbā —୧ । ମହାପ୍ରସାଦକୁ ମହାପ୍ରସାଦ ଛୋଆଁ(ଧରା) ସ୍ପର୍ଶ କର ବଲଫ କରିବା—1 To testify to a matter by touching the Mahāprasāda. ୨ । ମହାପ୍ରସାଦକୁ ଧର ସତ୍ୟ ବା ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—2. To make a solemn promise by touching the Mahāprasāda.

ମହାପ୍ରସାଦ ଟେକିବା—ଦେ. କି—କନ୍ୟାପକ୍ଷର କର୍ତ୍ତା "ମୋ କନ୍ୟାକୁ Mahāprasāda ṭekibā ମନୋନୀତ ବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ (ମହାପ୍ରସାଦ ଟେକିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେବ" ଏହି ବାକ୍ୟ ବୋଲି ପାକାଦେଖା ବରପକ୍ଷୀୟ କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ହାତକୁ 'ମହାପ୍ରସାଦ' ଟେକି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକରନା ଦେବା—(a bride's guardian) To hand over Mahāprasāda to the bride-groom's party as a formal and solemn token of betrothal. ଦ୍ର—ଏ କର୍ମକୁ ମହା-ପ୍ରସାଦ ନିବନ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ଯେଉଁ କନ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧେ ମହାପ୍ରସାଦ ନିବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ତାକୁ 'ବାଦ୍‌ଦତ୍ତା' କନ୍ୟା କୁହାଯାଏ ।]

ମହା ପ୍ରସାଦ ତୋରା(ଡା)ଣି—ଦେ. ବ—ଦହି, ଅଦାଛେଚ୍, ଲଙ୍କାମରଚ Mahāprasāda torā(rḍā)ṇi ପ୍ରଭୃତି ମିଶାଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମହାପ୍ରସାଦ ଆମାନୀ ଧୋଇଥିବା ଅନ୍ନ ମହାପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ରିତ ରୁଚିକର ପାଣ୍ଡୁ—A palatable drink made of curd, ginger, red pepper etc. mixed with the rice water of Mahāprasāda, [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅନ୍ନ ମହାପ୍ରସାଦ ଦଆ ଦେଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ହୋଇ-ଅଛି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହା ପ୍ରସାଦ ଦେବା—ଦେ. କ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ ବା ମୁହଁରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଅର୍ପଣ କରି ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା—To set up a god-relationship with a person by handing over or putting in his mouth Mahāprasāda.

ମହା ପ୍ରସାଦ ଦ୍ରୋହୀ—ବି. ବ୍ରଣ (ଅନୁଜ୍ଞା ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମହାପ୍ରସାଦ ଲଙ୍ଘନ କରେ—One who breaks a promise made, relationship started or betrothal performed through the medium of Mahāprasāda.

ମହା ପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧ—ଦେ. ବ—ବରକର୍ତ୍ତା ଓ କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାପ୍ରସାଦ ବଦଳା ପାକା ଦେଖା ଦେଇ ହୋଇ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ସ୍ଥିର ଜବାବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ମଗଣୀ ବା ବାଡ଼ଦାନ କରାଯାଏ—The ceremony of formal betrothal solemnized by the exchange of Mahāprasāda between the bride's and bridegroom's guardians

ମହା ପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବ—ଧର୍ମବନ୍ଧୁ; ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବନ୍ଧୁ; ଘନିଷ୍ଠର ମଧ୍ୟରେ Mahā prasāda bandhu ମହାପ୍ରସାଦ ବଦଳାଦେଇ ହୋଇ ବା ମହା ପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁ, ଧର୍ମ ବନ୍ଧୁ ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ—God-relations; persons between whom a solemn relationship has been set up by the exchange of Mahāprasāda. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଲୋକେ ମହାପ୍ରସାଦ ବଦଳାଦେଇ ହୋଇ ପିଢା-ପୁଅ, ଭାଇ-ଭଉଣୀ, ମାଆ-ପୁଅ, ପିଢା-ଝିଅ, ମାଆ-ଝିଅ, ଭାଇ-ଭାଇ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧ ବସାନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ କେଲେକେଲେ ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ଠାରୁ ଘନିଷ୍ଠତର ହୋଇ ଦେଖାଯାଏ । କେଲେ କେଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧର ଅପବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ମହାପ୍ରସାଦ ବଦଳାଦେଇ ବନ୍ଧୁ ବର୍ସ ଥାଆନ୍ତି ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ 'ସଙ୍ଗାତି', 'ଅଣ୍ଡୁଡ଼ା', 'ପହୁଲ ଭୋଗ', 'ସରପ୍ଲଳ' ଓ 'ମହାପ୍ରସାଦ' ଆଦି ନାମରେ ଡକାଡକ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ଧର୍ମବନ୍ଧୁତା ଉତ୍କଳର ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶି ଚଳେ ନାହିଁ, କେବଳ ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଗଙ୍ଗା ଜଳ ବଦଳାଦେଇ ହୋଇ ଧର୍ମ ବନ୍ଧୁତା ବାନ୍ଧନ୍ତି ।]

ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁତା—ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁତା; ମହାପ୍ରସାଦ ବଦଳା- Mahāprasāda bandhutā ଦେଇ ହୋଇ ସ୍ଥାପିତ ବନ୍ଧୁତା- ମହା ପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁତା, ଧର୍ମ ବନ୍ଧୁତା God-relationship set up ଧର୍ମ ବନ୍ଧୁତା by the exchange of Mahāprasāda. (ମହାପ୍ରସାଦ ସମ୍ପର୍କ, ମହାପ୍ରସାଦ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହାପ୍ରସାଦ ଲଙ୍ଘନ କରିବା—ଦେ. କି—ମହାପ୍ରସାଦ ଦ୍ରୋହ ହେବା; Mahāprasāda laṅghana karibā ମହାପ୍ରସାଦ ବଦଳା (ମହାପ୍ରସାଦ ଲଙ୍ଘିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେଇ ହୋଇ ସ୍ଥାପିତ ବନ୍ଧୁତା ମହା ପ୍ରସାଦ ଲଂଘନ କରା, ଧର୍ମ ଲଂଘନ କରା ବା ନିର୍ବନ୍ଧ ବା ସତ୍ୟକୁ ସତ୍ୟ ଭଙ୍ଗ କରନା ଘାଲନ କରିବା—To act against one's solemn promise or solemnized betrothal or god-relationship.

ମହାପ୍ରସାଦ ସେବା—ଦେ. ବ—୧ । ମହାପ୍ରସାଦ ଭୋଜନ— Mahāprasāda Sebā 1. Partaking of Mahā- ମହା ପ୍ରସାଦ ସେବା prasāda. ୨ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ବନ୍ଦନାଦି ପରେ ପ୍ରସାଦ ସେବା ମହାପ୍ରସାଦର କଣିକା ମାତ୍ର ସେବନ—2. Partaking of a particle of Mahāprasāda after one's daily prayers. ୩ । ଉତ୍ସବାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ନାମମାତ୍ର ମହାପ୍ରସାଦ ସହ ଜଳଖିଆ ଆଦି ଭୋଜନ—3. Partaking of refreshments by the invited guests on festive occasions. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତର ତୃତୀୟରେ 'ମହାପ୍ରସାଦ' ଅଦ୍ୟନ୍ତ ପଦଟି । ତେଣୁ ତାହା ପ୍ରତି 'ଖାଇବା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ 'ସେବା କରିବା' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବରେ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ଭୋଜନ ଦିଆଯିବା ଆରମ୍ଭରେ ଭୋଜନ ପତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ନାମମାତ୍ର ମହାପ୍ରସାଦ ପରିବେଷଣ କରାଯିବା ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଲଗାଯାଏ; ଏଥିପାଇଁ ଏସବୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଭୋଜନକୁ ମଧ୍ୟ 'ମହାପ୍ରସାଦ ସେବା' କୁହାଯାଏ ।]

ମହା ପ୍ରସ୍ଥାନ—ଗ୍ର ବ (କର୍ମଧା; ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)— Mahā prasthāna ୧ । ମହାଯାତ୍ରା; ମରିବା ନିମନ୍ତେ ତୀର୍ଥ ଆଦର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜୀବନର ଶେଷ ଯାତ୍ରା—1 The final starting for a place of pilgrimage with a view to meet one's death there. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death. ୩ । ମରଣ ପଥ—3. The road leading to death. ୪ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସ୍ୱଦେହରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବା ପାଇଁ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତର ଦେଶକୁ ଯାତ୍ରା— 4. The journey of the Pāṇḍaba-brothers to the Himalayan region to bodily go to heaven ୫ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କଥିତ ହୋଇଥିବା ମହାଭାରତର ପଞ୍ଚ ବିଶେଷ—5. The title of one of the 18 sections or books of the great Sanscrit epic Mahābhārata describing the final journey of the Pāṇḍaba-brother towards heaven.

ମହା ପ୍ରଭୁ—ବି. ବ (ଷ. ମହାପ୍ରଭୁ)—ମହା ପ୍ରଭୁ (ଦେଖ) Mahā prahu ମହା ପ୍ରଭୁ Mahā prabhu (See) (ମହାପ୍ରଭୁ, ମହାପ୍ରେଭୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହା ପ୍ରାଣ—ଫ.ବ.(ମହତ୍ + ପ୍ରାଣ=ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Mahā prāṇa ୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବର୍ଗର ୨ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣମାନ (ଖ, ଘ, ଛ, ଝ, ଠ, ଢ, ଥ, ଧ, ଫ, ଭ) ଓ ଶ, ଷ, ସ ଓ ହ—1. The 2nd and 4th letters of the 5 Bargas of the consonants and the sibiliants of S and H; the aspirates among the consonants. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବେଶି ନିଶ୍ୱାସ ଦରକାର ହୁଏ ତାକୁ ମହାପ୍ରାଣ ବର୍ଣ୍ଣ କୋଇଯାଏ ।] ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶ୍ୱାସ—2. The hard breathing or aspirate sound made in the pronunciation of the aspirates (Apte). ୩ । ଡାମରା କୁଆ—3. The crow; rook. ବଣ. ଗୁଂ—୧ । ଅତି ଉଦାର ହୃଦୟଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. High-minded. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ବେଶି ଶ୍ୱାସ ଦରକାର ହୁଏ—2. (grammar) (letters) Requiring hard breathing or aspirate sound.

ମହାପ୍ରାଣୀ—ସ. ବ (ମହତ୍+ପ୍ରାଣିନ୍; କର୍ମଧା)—ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଜୀବ
Mahāprāṇī (ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟ)—An animal of a high order

ମହାଫଳ—ସ. ବଣ (ମହତ୍+ଫଳ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) ୧ । ବୃହତ୍ ଫଳଯୁକ୍ତ—1. Bearing large fruits.
Mahāphala (ମହାଫଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ମହତ୍ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ—2. Resulting in the achievement of great results. ୩ । ବହୁ ଫଳ ପ୍ରସବକାରୀ—3. Bearing much fruit (Apte). ୪ । ଯାହାଠାରୁ ବହୁ ପୁରସ୍କାର ମିଳେ ହୁଏ—4. Bringing much reward. ଖ—୧ । ବିଲ୍ୱବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ—1. The Marmelus(tree and fruit) ୨ । (କର୍ମଧା) ବୃହତ୍ ଫଳ—2 Great result; big fruit. ୩ । ଅଧିକ ପୁରସ୍କାର—3. Great reward.

ମହାଫଳା—ସ. ବ (ମହାଫଳ + ଆ) —୧ । ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ପାଞ୍ଚ-
Mahāphalā କୋଡ଼ମେଣ୍ଢି ଲତା; ମହାକାଳ ଲତା (ମହାକାଳ ଦେଖ)—1. Colocynth (creeper). ୨ । ତିକ୍ତ ଘିଅ—2. The bitter gourd (Apte). ୩ । ଏକ-
ପ୍ରକାର ବର୍ଚ୍ଛା—3. kind of spear (Apte). ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମହାଫଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Mahāphala.

ମହାଫିଜ(ସ୍, ସି)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁହାଫିଜ୍; ଜଉରଆ)—
Mahāphij(s, si) ୧ । ଅତିସ୍ତ୍ର କାଗଜ ପତ୍ରର ରକ୍ଷକ କର୍ମ-
ମହାଫି(ଫେ)ଜ, ମୋହାଫେଜ ଖାନା—1. Record-keeper of an
ମୁହାଫୀଜ office. ୨ । ନାବାଳିଗର ଅଭିଭାବକ—2. The guardian of a minor. [ଦ୍ର—ଏହ ମହାଫିଜ୍ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ମାଆ ମହାଫିଜ୍, ଝୁଡ଼ୁଆ ମହାଫିଜ୍, ଭାଇ ମହାଫିଜ୍, ସଂଫିକେଟ୍ ପ୍ରାପ୍ତ ମହାଫିଜ୍, ସମ୍ଭଲ ମହାଫିଜ୍, ଶସ୍ତାର ମହାଫିଜ୍ ଓ ସଦ୍ଦମା ମହାଫିଜ୍ ଆଦି ଜଉରଆ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମହାଫିଜ(ସ୍, ସି)ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁହାଫିଜ୍‌ଖାନା; ଜଉରଆ)—
Mahāphij(s, si)khānā ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ନାଗଜପତ୍ର ସଯତ୍ନେ ମୋହାଫେଜଖାନା ମୁହାଫୀଜଖାନା ରଖାଯାଏ—Record-room. [ଦ୍ର—ଦେଓ୍ୱାନ ଅଦାଲତ ଜଉରରେ, ଜଲଟପ୍ପା ଜଉରରେ ଓ ଫଉଜଦାର ଜଉର ଅଦ୍ଧରେ ସେହି ସେହି ଇଲ୍ଲକ। ସମସ୍ତ କାଗଜପତ୍ର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଯାଏ ସେହି ସେହି ଇଲ୍ଲାକାର ନାମରେ ଉକ୍ତ ମହାଫିଜଖାନାର ନାମ ଡକା ହୁଏ; ଯଥା—ଅଦାଲତ ମହାଫିଜଖାନା, ଜଲଟପ୍ପା ମହାଫିଜଖାନା, ଫଉଜଦାରୀ ମହାଫିଜଖାନା ।]

ମହା ବଂଶ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ମହତ୍‌କୁଳ; ଉଚ୍ଚବଂଶ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ
Mahā bamsa ବଂଶ—1. Noble family; a celebrated race. ୨ । ସଂସ୍କୃତଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—2. Title of a Sanskrit work. ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
(ମହାବଂଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଚ୍ଚକୁଳସମ୍ଭବ—Born of a high or noble family.

ମହାବନ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ଅଗମ୍ୟ ବନସ୍ଥ; ଭୟଙ୍କର
Māhābana ଅରଣ୍ୟ; ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ; ଯେଉଁ ଜଙ୍ଗଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛ ଲତାଆଦିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. A dense or deep forest. ୨ । ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ୮୪ ବନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—2. Name of one of the 84 forests of Bṛundābana (mentioned in the Bhāgabata).

ମହା ବରାହ—ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ତୃତୀୟ ବା ବରାହ ଅବତାର—
Mahā barāha 1. The 3rd incarnation of Bishṇu as the Great Boar. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏକ ନାମ—2. A name of Bishṇu. ଦେ. ଖ—ବରାହନାଥ (ଦେଖ)
3. Barāhanātha (See)

ମହାବଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମହତ୍+ବଳ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରବଳ;
Mahābala ଅତ୍ୟଧିକ ବଳଶାଳୀ—Mighty; very
(ମହାବଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) powerful; very strong. ସ. ବ
—୧ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—1. The Buddha. ୨ । ପବନ; ବାୟୁ—2. The air; the wind. ୩ । ମହାବଳବାନ ସୀସା ଧାତୁ—3 Lead (metal). ୪ । ଉତ୍ପାତ—ଗୋନାଘା 4. Tempest; storm (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ବଡ଼ାବଘୁଆ ବଡ଼ ବାଘ—1. A very big tiger. ୨ । ମଣିଷଖିଆ ବାଘ—2. The Bengal man-eating tiger; the Royal Bengal tiger. (ଦ୍ର—ଭଲ୍ଲୁକାଇରେ ଜଣାପ ମହାବଳ—ନ୍ୟାୟୁ; ମହାବଳକୁ ଗୋଦଭୟା ପାର୍—ଉଗ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାବଳା—ସ. ବ (ମହାବଳ + ଅ) —୧ । ଶେତ ବାଡ଼ି ଅଁଳା—Mahābalā 1. Sida Rhombòidea. ୨ । ବଜ୍ରମୂଳି (ଦେଖ)—2. Bajramūli (See) (ଦରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)

ମହାବଳୀ—ସ. ବଶ. ତ୍ରି (ମହାନ୍ + ବଳନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ Mahābali ବଳଶାଳୀ; ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—Very mighty or powerful. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ମହାବୀର; ମହାଯୋଦ୍ଧା—1. A great warrior; a hero. ୨ । ଦେବତାରୂପେ ପୂଜିତ ହନୁମାନ୍ ମୂର୍ତ୍ତି—2. Hanumān who is worshipped as a Deity and is represented to be a warrior of great valour.

ମହାବାକ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ବଡ଼ ବାକ୍ୟ—1. A big Mahā bākya sentence; a collection of words. ୨ । ମହତ୍ ବା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବାକ୍ୟ—2. A great or valuable saying. ୩ । ମହାଜନମାନଙ୍କ ବାଣୀ; ଅପ୍ତବାକ୍ୟ-3.The saying of great men. ୪। ପ୍ରବଚନ—4. Proverb; wise saws. ୫ । ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିପାଦକ ବାକ୍ୟ; ଓଁ ତତ୍ ସତ୍; ସର୍ବଂ ଖଲ୍ୱିଦଂ ବ୍ରହ୍ମ—5. A great formula establishing the existence of the Supreme Being.

ମହାବାୟୁ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ତୋଫାନ—1. Hurricane; Mahābāyu storm. ୨ । ପ୍ରାଣବାୟୁ—2. The (ମହାବାଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) vital airs of the body. ୩ । ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତର ଏକତମ; ମରୁତ୍—3. The air as one of the elements of the creation. (Apte).

ମହାବା(ବ, ବି)ରା—ବୈଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଦ୍ରାବ(ବ)ର)—୧ । Mahābā(ba, bi)rā ଅଭ୍ୟାସ—1. Habit. ୨ । ଭାଷାର ଅଭ୍ୟାସ; ବୁଲୀ ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥବୋଧକ ବାକ୍ୟ ବା ପ୍ରଯୋଗ; ବୋଲି; ମୁହାନ୍ଦି(ବ)ରା; —2. Idiom. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜର Idiom **ରୋଜମରା, ବୋଲଚାଲ** ଓ ଫାରସୀ 'ମୁହାବରା' ଅର୍ଥବୋଧକ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ନ ଥିବାରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଅଛି । ଲକ୍ଷଣା ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ବାକ୍ୟ ବା ପ୍ରଯୋଗ, ଯାହା କୌଣସି ଏକ ଭାଷାରେ ବା ଏକ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ ଓ ସହିର ଅର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ (ଅଭିଧେୟ) ଅର୍ଥରୁ ପୃଥକ୍ ଅଟେ, ତାହା 'ମୁହାବରା'। କୌଣସି ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅସାଧାରଣ ଶବ୍ଦଯୋଜନ ଅର୍ଥବା ପ୍ରଯୋଗକୁ ଅନ୍ୟତ୍ରରେ ଓ ଫାରସୀରେ 'ମୁହାବରା' ବୋଲିସାଏ । ଯଥା—'ମାଡ଼ଖାଇବା'। ଏଠାରେ ଖାଇବା ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନାହିଁ; ଏହା ଲକ୍ଷଣିକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି; କାରଣ ମାଡ଼ ଖାଇବାର ଦ୍ରବ୍ୟ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ମାଡ଼ ଖାଇବାର ଅର୍ଥ 'ଅନ୍ୟ କ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ମାଡ଼ ବା ପ୍ରହାର ସହିବା' ଅଟେ। ଏହିପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ଚକ୍ଷୁଣ କଥା', 'ଘର କରିବା' 'ରସ ନଇଲଣିବା' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଯୋଗ ଅଛି । ଏହି ସବୁ ମହାବାକ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅସରନ୍ତ ଅନୁବାଦ କଲେ, ଉକ୍ତ ଭାଷାନ୍ତରିତ ଅନୁବାଦ ସେହି ଭାଷାରେ ଭାସ୍ୟାନ୍ତର ହୁଏ ।]

ମହାବାରି(ରେ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମହାବାରୁଣୀ)—ମହାବାରୁଣୀ Mahābāri(re)ṇī (ଦେଖ)—Mahābāruṇī (See) **ମହାବାରୁଣୀ ମହାବାରନୀ**

ମହା ବାରୁଣୀ—ସ. ବ (ମହତ୍ + ବାରୁଣୀ)—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ତୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ Mahā bāruṇī ପକ୍ଷ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଦିନ ଶନିବାର ଓ ଶତଭିଷା (ମହା ମହାବାରୁଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ସେଇଁ ମହାପୁଣ୍ୟମୟ ଯୋଗ ଘଟେ—A very auspicious conjunction which happens if the asterism Śatabhishā falls on a Saturday on the 13th day of the dark fortnight of the month of Chaitra. [ଦ୍ର—ଏ ଯୋଗରେ ଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନ କଲେ କୋଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ କରିବାର ଫଳ ଲଭ ହୁଏ । ବାରୁଣୀ ଭଲେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ମହାବାହୁ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବଶାଳ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁଶ୍ଳ; ଘାର୍ଦ୍ଧବାହୁ-Mahābāhu ଶିଶ୍ଳ—1. Having long arms. ୨ । ଅତି ବଳଶାଳୀ—2 Very powerful. ସ. ବ (ଅପଶାର ବାହୁଦ୍ୱାରା ଜିଭୁବନକୁ ଧାରଣ କରିଥିବାରୁ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ; ନାରାୟଣ; ଭଗବାନ; ବିଷ୍ଣୁ—God; Bishnu.

ମହାବିକ୍ରମ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମ—Might. ସ. ବଶ. Mahābikrama ପୁଂ—ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—Mighty. (ମହାବିକ୍ରମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାବିକ୍ରମଶାଳୀ—ସ ବଶ. ପୁଂ—ଅତିଶୟ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—Mahā bikramaśāḷī Very mighty. (ମହାବିକ୍ରମଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାବିଦ୍ୟା—ସ, ବ—ଦଶମହାବିଦ୍ୟା; ଦୁର୍ଗା ବା ଶକ୍ତିଙ୍କର ଉପୋକ୍ତ Mahābidyā ୧୦ଗୋଟି ମୂର୍ତ୍ତି—The ten incarnations of Durgā worshipped according to the Tantric rites. [ଦ୍ର—ଦଶମହାବିଦ୍ୟା:—କାଳୀ, ତାରା, ଷୋଡ଼ଶୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ଭୈରବୀ, ଛିନ୍ନମସ୍ତା, ଧୂମାବତୀ, ବଗଳା, ମାତଙ୍ଗୀ ଓ କମଳା ।].

ମହାବିନାୟକ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳର ପ୍ରଧାନ ପଞ୍ଚତୀର୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ Mahā bināyaka ତୀର୍ଥ—The name of one of the five main holy places of Utkal. [ଦ୍ର—ମହାବିନାୟକ କ୍ଷେତ୍ର ଜିଲ୍ଲାଅନ୍ତର୍ଗତ ଦାଣ୍ଡ ବହା ମଧ୍ୟରେ ବରୁଣାବନ୍ତ ବା ବରୁଣିଆ ପାହାଡ଼ର କଣ୍ଠଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ।] (ଦ୍ର—ବିନାୟକ ବା ଗଣନାଥ ଏଠାରେ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା । ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।)

ମହାବିନାୟକ } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ମହାବିନାୟକ }

ସ. ବ—ଗଣପତି; ଗଣେଶ—The Deity Ganesa.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାବିପତ୍(ତ୍ତି) —ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଘୋର ବିପତ୍ତି—
Mahābipad(tti) A great calamity.
(ମହାବିପଦ—ଦେଖନ୍ତୁ)

ମହାବିପ୍ଲବ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଘୋର ଗୋଲମାଲ—
Mahābipḷaba Great confusion; much ado.

ମହାବିଲ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ବୃହତ୍ ଓ ଗଭୀର ଗର୍ତ୍ତ—1. A Mahābila great and deep hole; abyss. ୨ । ଆକାଶ; ବାୟୁମଣ୍ଡଳ—2. The sky; the atmosphere. ୩ । ଅନ୍ତଃକରଣ; ମନ—3. Mind; the heart. ୪ । ଜଳପାତ୍ର—4. A water-jar; pitcher (Apte)

ମହାବିଷ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦୋମୁଣ୍ଡିଆ ସାପ—A serpent Mahābisha having two mouths (Apte)

ମହାବିଷୁବ—ସ. ବ (ମହତ୍+ବିଷୁବ=ମେଷ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି)—ପଣ୍ଡାସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି; Mahābishuba ବୈଶାଖ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି; ଉତ୍ତରର ମେଷରାଶିକୁ (ମହାବିଷୁବ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଙ୍କ୍ରମଣ—The sun's entry into the sign of Aries; the vernal equinox. [ଦ୍ର—ଏହି ଦିବସଠାରୁ ସୌରମାନ ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; ଏହା ସୌର ବୈଶାଖର ପ୍ରଥମ ଦିବସ ଓ ଏହିଠାରୁ ନୂତନ ଶକାବ୍ଦ ଗଣନାର ଆରମ୍ଭ ।]

ମହାବିଷୁବ ଚକ୍ର—ସ. ବ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ Mahābishuba chakra ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇ ଜ୍ୟୋତିଷଚକ୍ର ବା ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ପୁରୁଷ—A figure of man drawn according to astrological calculations, showing the different asterisms on the different limbs of its body (according to which persons born in those asterisms undergo bliss or woe during the impending month).

ମହାବୀଚି—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହାରୌରବ ତଳେ ଥୀକା ଦେଖ)—Mahābīchi ନରକବିଶେଷ—Name of a part of the hell

ମହାବୀର—ସ. ବିଣ (ମହାନ୍+ବୀର; କର୍ମଧାରୟ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବାନ୍- ahābīra Mighty; very valiant; heroic. ସ. ବ—୧ । ପ୍ରଧାନ ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧା—1. A mighty or distinguished warrior; a great warrior or hero. ୨ । ହନୁମାନ୍—2. The mighty monkey-hero. ୩ । ଦେବତାରୂପେ ପୂଜିତ ହନୁମାନ୍ ମୂର୍ତ୍ତି—3. The image of Hanumān worshipped as a Deity. ୪ । ଗରୁଡ଼—4. Garuṛda, the king of birds. ୫ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ—5. Rāma's younger brother. ୬ । ସିଂହ—6. Lion ୭ । ଯଜ୍ଞୀୟ କଠିନ; ଯଜ୍ଞପାତ୍ର—7. A sacrificial pot or vessel. ୮ । ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି—8. The sacrificial fire. ୯ । ବଜ୍ର—9. Thunderbolt. ୧୦ । ଶ୍ୱେତାଶ୍ୱ—10. A white horse. ୧୧ । ଜୈନ ତୀର୍ଥଙ୍କର ବିଶେଷ 11. Name of a Jaina saint. ୧୨ । ଜୈନ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ ବିଶେଷ—12. Name of a preacher of Jainism. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦରୁ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ପାଟଣା ନଜିକ ବୈଶାଳୀ (ଖ୍ରୀ. ୪୯୯ ।] ୧୩ । କୋକିଳ—13. The cuckoo (Apte). ୧୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ବାଜ ପକ୍ଷୀ—14. A kind of hawk (Apte). ୧୫ । ଅର୍ଜୁନ—15. An epithet of Arjuna. [ଦ୍ର—ମହାବୀର ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ-ବିଶେଷରେ ଖ୍ରୀ, କର୍ଣ୍ଣ, ସିକନ୍ଦର ଆଦି ବଳଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ ।]

ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ—ଗୁହ୍ୟ ଓ ଲିଙ୍ଗମୂଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶଳ୍ୟାଂଶ—The Mahābīrjya perineum; the lower part of the body between the genital organ and the rectum (Apte). ସ. ବିଶ. ପୁଂ—ମହାବିକ୍ରମ (ମହାବୀର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଖ)—Mahābikrama (See

ମହାବୀର ଚରିତ—ସ. ବ—ମହାକବି ଭବଭୂତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସଂସ୍କୃତ Mahābīra charita ନାଟକବିଶେଷ; ରାମଚରିତ ନାଟକ—The title of a Sanskrit drama by poet Bhababhūti. [ଦ୍ର—ମହାକବି ଭବଭୂତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ'ରେ ରାମାୟଣର ଉତ୍ତରକାଣ୍ଡର ବିଷୟ ନାଟକାକାରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ 'ମହାବୀର ଚରିତ'ରେ ରାମଙ୍କର ବିବାହଠାରୁ ବନବାସ, ସୀତାହରଣ, ଲଙ୍କାଯୁଦ୍ଧ, ରାବଣ ବଧ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ଯାଏ ସମସ୍ତ ବିବରଣ ନାଟକାକାରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ମୂଳ ରାମାୟଣରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବରଣରୁ ଏ ସମସ୍ତ ବିବରଣରେ ଅନେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।]

ମହାବୀର ସାଧନ(ନା)—ସ. ବ—ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସାଧନା ବିଶେଷ—Mahābīra sādhana(nā) A Tantric rite practised for bringing the mighty 'Mahābīra' under one's control. [ଦ୍ର—ଏହି ସାଧନାର ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କଲେ ସାଧକ 'ମହାବୀର'ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟସାନ ସାଧନ କରାଇ ପାରନ୍ତି ।]

ମହାବୀର ସେ(ସେ)କନ୍ଦର ଦେ. ବ—ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶୀୟ Mahābīra si(se)kandara ବୀର ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର—ମହାବୀର ସିକନ୍ଦର Alexandar the Great. [ଦ୍ର—ଏହି-ମହାବୀର ସିକନ୍ଦର ଏହି ମହାବୀର ମେସୋନିୟନ୍, ମହାବୀର ଫାସିଜ୍‌ଷ୍ଟନ୍ ଆଦି ହୁଏ ।]

ମହାବୀରୁ—ସ. ବ—ଖୀର କାଙ୍କୋଳି (ଦେଖ)—Kshīra kāṅkoli Mahābīrā (See) ଦେ. ବିଣ ଓ ବ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ବଳବନ୍ତ; ବଳିଷ୍ଠ; ଯୋଦ୍ଧା—A great warrior.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଦ୍ର—ସମ୍ରେ କାଣ୍ଡ ବଳ ସାଉଁବ ମହାବୀର୍(ଭଲେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କ ଦେହୁଟିଳ ଚଟ୍ । କୃଷ୍ଣଦିନ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।) କେଦେ. ବ—ମହାବୀର୍ (ଦେଖ) Mahābīrā (See)

ମହାବୀରିଆ —ଦେ. ବଣ—ମହାବୀର ଦେବତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Mahābīriā Relating to Mahābīra.

महावीरिया (ଯଥା—ମହାବୀରିଆ ମଠ ।)

ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖୁବ୍ ବଳଶାଳୀ— Mahābīrjya Very powerful; mighty.

(ମହାବୀର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ପରଂବ୍ରହ୍ମ; ପରମେଶ୍ୱର— The Supreme Soul; God.

ମହାବୀର୍ଯ୍ୟା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ+ଆ)—ମହାବୀର୍ଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Mahābīrjyā Feminine of Mahābīrjya.

ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବନ୍ୟ କାର୍ପାସ ଗୁଳ୍ମ—1 The wild cotton shrub (Apte) ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀ ସଞ୍ଜ୍ଞା—2. A name of Saṁjnā, a wife of the Sun-god (Apte).

ମହା ବୁଦ୍ଧ —ସ. ବ—ବୁଦ୍ଧଦେବ— Mahā buddha The great Buddha.

ମହା ବେଗ —ସ ବ (କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଗ—1. Great Mahā bega velocity. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ଗରୁଡ଼—3. Garurda (Apte). ୪ । ଘାଣ୍ଡ ମାଙ୍କଡ଼—4. An ape (Apte). ସ. ବଣ. ପୁଂ— ଅତିଶୟ ବେଗ ଯୁକ୍ତ —Having a great velo- (ମହାବେଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) city or speed.

ମହା ବେଦୀ ମହୋତ୍ସବ—ସ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଗୁଣ୍ଡିଚା ବିଜୟ Mahā bedī mahotsaba ଉତ୍ସବ (ମଦନମୋହନ, ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନ)—The Guṇḍichā festival of the idol Jagannātha of Puri.

ମହା ବେଳ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ବେଳା)—ଉତ୍ତରଙ୍ଗମୟ— Mahā bela Billowy (Apte).

ମହା ବୈଦ୍ୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (କର୍ମଧା)—ନକ୍ଲୁଷ୍ଟ ଚତୁରଙ୍ଗୁଳ—A Mahā baidya quack doctor. [ଦ୍ର—ମହତ୍ ଭଳେ ଟୀକା ଦେଖ; ବୈଦ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୁଣି ମହତ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ନାସ୍ତିବ; ତଥାପି ସମ୍ପ୍ରତି ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନକ୍ଲୁଷ୍ଟ ବୈଦ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ ।]

ମହା ବୈର—ସ. ବ (ମହତ୍+ବୈର; କର୍ମଧା)—ଭୟାନକ ଶତ୍ରୁତା; Mahā baira ଘୋର ଶତ୍ରୁତା—A great enmity.

ମହା ବୈରି—ସ. ବ. ପୁଂ (ମହାନ୍+ବୈରି; କର୍ମଧା)—ଘୋର ଶତ୍ରୁ— Mahā bairī An implacable enemy. (ମହା ବୈରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହା ବୋଧି—ସ. ବ. (ମହାନ୍+ବୋଧ—ଶିଷଳ)—୧ । ବୁଦ୍ଧଦେବ- Mahā bodhi 1. The great Buddha. ୨ । ବୌଦ୍ଧ ଯତି—2. A Buddhist monk. ୩ । 'ବୁଦ୍ଧ' ବା ଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ବୋଧ ଶକ୍ତି—3. The great intelligence of a Buddha or wise man.

ମହା ବୋଧି ଦ୍ରୁମ—ସ. ବ—ବୋଧିତରୁ ।ଦେଖ; ଗୟା ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ପୁରାତନ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—An old Pippala (religious fig) tree under which the great Buddha practised meditation and attained wisdom. Mahā bodhi druma [ଦ୍ର—ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ଯେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏହି ଗଛ ମୂଳରେ ତପସ୍ୟା କରି ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ ।]

ମହାବୋଧି ସତ୍ତ୍ୱ—ସ. ବ—ବୁଦ୍ଧ ଦେବ— Mahābodhi satwa The great Buddha.

ମହା ବ୍ୟସ୍ତ —ସ. ବଣ (ମହତ୍+ବ୍ୟସ୍ତ; କର୍ମଧା)—୧ । ଅତି ଦୁଃଖିତ— Maha byasta 1. Very sorry. ୨ । ଅତି ଚଞ୍ଚଳ— महाव्यस्त 2. Very anxious. ୩ । ଅତି କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ— महा व्यस्त 3. Very busy.

ମହା ବ୍ୟାଧି —ସ. ବ—(ମହତ୍+ବ୍ୟାଧି; କର୍ମଧା)—୧ । ଦୁରାରୋଗ୍ୟ Mahābyādhi ପୀଡ଼ା—1. Incurable disease. ୨ । କୁଷ୍ଠରୋଗ—2. Leprosy. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର କୃଷ୍ଣ-ବର୍ଣ୍ଣ କୁଷ୍ଠ ରୋଗ— . A very bad kind of leprosy; black leprosy (Apte).

ମହା ବ୍ୟାହୃତି—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରାନ୍ତର୍ଗତ 'ଓଁ ଭୂଃ, Mahā byāhṛuti ଓଁ ଭୁବଃ, ଓଁ ସ୍ୱଃ' ଏହି ୩ ଗୋଟି ପବିତ୍ର ବାକ୍ୟ—The 3 great esoteric or spiritual expressions used at the beginning of the Gāyatrī mantra.

ମହା ବ୍ରଣ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ରଣ; ମାଲା ଘାଆ - Mahā brana 1. Fistula; a dull boil. ୨ । ଦୁରା-ରୋଗ୍ୟ ବ୍ରଣ—2. Incurable sore or ulcer sinus

ମହା ବ୍ରତ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା) —୧ । ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ Mahā brata ସାଧକାର୍ଥେ ଆଚରିତ ବ୍ରତ —1. One's life's mission; one's fundamental duty. ୨ । ଦ୍ୱାଦଶ ବାର୍ଷିକ ବ୍ରତ—2. A series of austerities performed during a period of 12 years. ୩ । ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—3. Name of a Bedic sacrifice.

ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ବ୍ରତପାଳନ ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ (ମହାବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସକଳ—Rigid in the observance of vows.

ମହା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ. ବ.—(କର୍ମଧା; ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ମହତ୍ ଶବ୍ଦ Mahā brāhmaṇa ନକ୍ଲୁଷ୍ଟାର୍ଥ ବୋଧକ; ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ଭଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—୧ । ନକ୍ଲୁଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A low or inferior Brāhmaṇa. ୨ । ସମାଜଚ୍ୟୁତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A fallen Brāhmaṇa. ୩ । ମନ୍ଦିର ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି କ୍ରିୟାରେ ପୌରୋହିତ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଅଗ୍ରଦାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ--3 A Brāhmaṇa who officiates at the funeral of Śudras. ୪ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ—4. A great or learned Brāhmaṇa.

ମହା ଭୟ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ—Mahā bhaya A great fright; terror.

ମହା ଭୟଙ୍କର—ସ. ବଣ.—(କର୍ମଧା)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀଷଣ—Mahā bhayaṅkara Terrible; very frightful. (ମହା ଭୟଙ୍କରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାଭରୀ—ସ. ବି.—ଏକ ପ୍ରକାର ବଚ; ଗୋଡ଼ାବଚ—Mahābharī Curcuma Zedoaria; Curcuma ମହାଭରି ବଚ, ନରକଚୁର; କୁଲିଞ୍ଜନ Zerumbet (plant root); **महावरि वच;नरकचुर** Zeangiber Zerumbet (Kirtikar); ସ. ସ୍ଥୂଲଗ୍ରନ୍ଥି, ସୁଗନ୍ଧା Alpina Galanga; Zedoar (ମହାଭରୀ ବଗ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (root). ଦ୍ର--ଏହା ବଚ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ । ଏହା ହରଦ୍ରାଦି ବର୍ଗର ବୃକ୍ଷବିଶେଷର ମୂଳ; ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଓ ପୂର୍ବ ହିମାଳୟରେ ଜନ୍ମେ । ଏହା କଫନାଶକ, ସ୍ୱରକାରକ, ରୁଚିକର ଓ ହୃଦ୍ୟ, କୃମି ଓ ମୁଖ ଶୋଧକ । ମହାଭରୀ ବଚ ସ୍ଥୂଲଗ୍ରନ୍ଥି ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ବଚ ।]

ମହାଭରୀ ବଚ—ଦେ. ବ—(ସ. ମହାଭରୀ ବଗ୍)—ମହାଭରୀ (ଦେଖ) Mahābharī hacha Mahābharī (See)

ମହାଭାଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ମହତ୍+ଭାଗ=ଭାଗ୍ୟ ସାହାର; Mahābhāga ବହୁବ୍ରୀ ହି) —୧ । ଅତିଶୟ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ—(ମହାଭାଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Very fortunate or pros- (ମହାଭାଗା, ମହାଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) perous. ୨ । ଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟାଦି (ମହାଭାଗତା (ତ୍ୱ) ବ) ଗୁଣଯୁକ୍ତ—2. Endowed with noble qualities. ୩ । ମହାଶୟ; ଉଦାରଚେତା; ମହତ୍ ପ୍ରା—3. Noble; magnanimous; great (person). [ଦ୍ର—ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗୀକୁମାରଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ କ୍ରମ; ଦେଲେ ଋଷିକୁଳମଣି ମହାଭାଗ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ ଅରଣ୍ୟ ।]

ମହାଭାଗବତ—ସ. ବି. ପୁଂ (କର୍ମଧା)—୧ । ପରମ ବୈଷ୍ଣବ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର Mahābhāgabata ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭକ୍ତ—1. A great devotee of Bishṇu. ୨ । ଭାଗବତ ପୁରାଣ—2. The Bhāgabata Purāṇa ୩ । କେତେଜଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାଭକ୍ତ (ଯଥା, ମନୁ, ସନକାଦି ସପ୍ତ ଋଷି, ନାରଦ, ଜନକ, କପିଳ, ବାଲ୍ମୀକି, ବଳି, ଧ୍ରୁବ, ପ୍ରହ୍ଲାଦ, ଶୁକଦେବ, ଧର୍ମଧ୍ୱଜ ଓ ଶିବ—ହ. ଶ)—3. Name of some great devotees of Bishṇu.

ମହାଭାଗ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୌଭାଗ୍ୟ—Much prosMahābhāgya perity or good fortune. ସ. ବଣ. (ମହାଭାଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ—ଅତିଶୟ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ—Very prosperous.

ମହାଭାର—ସ. ବ—(କର୍ମଧା)—୧ । ଗୁରୁ ଭାର—1. A great Mahābhāra weight. ୨ । ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ—2. A great responsibility.

ମହାଭାରତ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ମହତ + ଭାରତ=ଭରତ ବଂଶ; ଏଥିରେ Mahābhārata ଭରତ ବଂଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବାରୁ)—ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସଦେବ ରଚିତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପର୍ବ ଯୁକ୍ତ ବୃହତ୍ ସଂସ୍କୃତ ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ମହାକାବ୍ୟ—The great Indian epic,—the Mahābhārata. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୧୮ଟି ପର୍ବ ଅଛି ଯଥା—ଆଦି, ସଭା, ବନ, ବିରାଟ, ଉଦ୍ଯୋଗ, ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ, ଶଲ୍ୟ, ସୌପ୍ତିକ, ନାରୀ, ଶାନ୍ତି, ଅନୁଶାସନ, ଅଶ୍ୱମେଧ, ଆଶ୍ରମବାସ, ମୂଷଲ, ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ସମ୍ପ୍ରତି ଏକଲକ୍ଷ ଶ୍ଲୋକ ଓ ପ୍ରକ୍ଷ ଶ୍ଲୋକରେ ଗଠିତ ବୋଲି ବା ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ଅଛି । ସୁତରାଂ ଏହାର ଧାଡ଼ି ସଂଖ୍ୟା ଅନୁତଃ ୨ ଲକ୍ଷ ହେବ । ମହାଭାରତର ମୂଳ ଘଟଣା କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା । ପାଣ୍ଡବ, ମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହାର ଶେଷ ପର୍ବ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ବେଦର ଜଟିଳ ଉପନିଷଦର ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ଇତିହାସ, ପୁରାଣ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭୂତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ କାଲିକର ନିରୂପଣ, ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ଜନ୍ମ, ବ୍ୟାଧି ଆଦିର ନିବାରଣ, ବିବିଧ ଧର୍ମ ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଆଶ୍ରମର ଲକ୍ଷଣ, ବର୍ଣ୍ଣସାନଙ୍କର ଆଚାର, ବିଦ୍ୟା, ତପସ୍ୟା, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ପୃଥିବୀ, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଯୁଗଚତୁଷ୍ଟୟ, ଅମୃତତ୍ୱ ନିରୂପଣ, ନ୍ୟାସ, ଦର୍ଶନ, ଶିକ୍ଷା, ତୀର୍ଥ, ଦେଶ, ନଦୀ, ପର୍ବତ, ବନ, ସମୁଦ୍ର, ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପାତାଳ, ରାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଶିଳ୍ପ, କୃଷି, ବାଣିଜ୍ୟ, ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାର, ଦୁର୍ଗ, ସେନାଗଠନ, ବ୍ୟୂହ ରଚନା ଆଦି ଲୌକିକ ବିଦ୍ୟାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପରବ୍ରହ୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ଏହାର ଅନ୍ୟତର ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ବିଷୟ । ଏହି ମହାଭାରତ ପଞ୍ଚମ ବେଦ ନାମରେ କଥିତ । ବିଶେଷତଃରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସାରଥି ରୂପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଉପଦେଶ ଛଳରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ନିଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱର ବା ଯୋଗର ଯେଉଁ ଉପଦେଶତତ୍ତ୍ୱ ଦେଇଅଛନ୍ତି ତାହା 'ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା' ନାମରେ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ, ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗ ମହାଭାରତରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ଯାହା ମହାଭାରତରେ ନାହିଁ ତାହା ଭାରତ(ବର୍ଷ)ରେ ନାହିଁ' ।

ଭାରତବର୍ଷର ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା ହସ୍ତିନାପୁରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଶାନ୍ତନୁ ନାମକ ଏହି ବଂଶର ପରମ-ଧାର୍ମିକ ରାଜା ପ୍ରଥମେ 'ଗଙ୍ଗା'ଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଭୀଷ୍ମ ନାମକ କୁମାର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ପରେ ଶାନ୍ତନୁ ଧୀବରଗୃହକନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ; କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କର ପୂର୍ବ ଭୀଷ୍ମ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଅନ୍ୟତ୍ର

ରାଜା ହେବେ ଓ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କର ପୁତ୍ର ରାଜା ହୋଇ ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ, ଏହା ଆଶଙ୍କାରେ ଧୀବରରାଜ ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଶ୍ରୀଷ୍ମ ଏହା ଜାଣିପାରି ନିଜେ ରାଜ୍ୟ ରାଜପଦର ଦାବୀ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ରାଜପଦ ପାଇଁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦାବୀଦାର ହେବାକୁ ତାଙ୍କର କେହ ବଂଶଧର ଜନ୍ମିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ନିଜେ ଚରକୁମାର ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । ଏହା ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସେ ପାଳନ କଲେ । ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଦୁଇକୁମାର ଜାତ ହେଲେ । ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମଲେ । ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ପିତାଙ୍କର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ସେ ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହ କରିଥିଲେ. କନ୍ତୁ ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବାରୁ ଏହାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି (ନିୟୋଗ) ଅନୁସାରେ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପାଣ୍ଡୁ ନାମକ ଖେଡ଼ୁଜ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, କନ୍ତୁ ଜନ୍ମାନ୍ଧ ଥିବାରୁ କନିଷ୍ଠ ଭାଇ ପାଣ୍ଡୁ ରାଜା ହେଲେ । ପାଣ୍ଡୁଙ୍କର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ କୁନ୍ତୀ ଓ ମାଦ୍ରୀ । କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମ ଓ ଅର୍ଜୁନ ଏବଂ ମାଦ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ନକୁଳ ଓ ସହଦେବ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଏହିମାନେହିଁ ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡବ । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅବାହତା ଅବସ୍ଥାରେ କୁନ୍ତୀଙ୍କଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ କାଞ୍ଚନ କୁମାର 'କର୍ଣ୍ଣ' ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ଦୁଃଶାସନ ଆଦି ଶତ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଏହିମାନେହିଁ କୌରବ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପିତୃବିୟୋଗ ଘଟିଥିଲା ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପୁତ୍ରବତ୍ସଲତାରେ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧାର୍ମିକ, ଭୀମ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞକବଲିଶାଳୀ ଓ ଅର୍ଜୁନ ରଣବିଦ୍ୟାନିପୁଣ ଥିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ହିଂସାପରାୟଣ ଥିଲେ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ରାଜପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ; କନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆପଣାର ମାମୁ ଶକୁନି ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ବିନାଶସାଧନାର୍ଥ ନାନା ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୌଶଳକ୍ରମେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବାରଣାବତ ନଗରକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଘୋଡ଼କର ମାରପକାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଜତୁଗୃହ ତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପୂର୍ବରୁ ନର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ପାଣ୍ଡବମାନେ ପୂର୍ବରୁ ବିଷୟସୂତ୍ରରେ ତାହା ଜାଣିପାରି ଗୁପ୍ତଦ୍ୱାର ପୂର୍ବକ ସେଠାରୁ ପଳାୟନପୂର୍ବକ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କଲେ ଏବଂ ନାନା ଦେଶ ଭ୍ରମଣକରି ଶେଷରେ ଛଦ୍ମବେଶରେ ପଞ୍ଚାଳ ରାଜ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ଦ୍ରୁପଦ ରାଜକନ୍ୟା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଉପସ୍ଥିତ କୌଣସି ରାଜା ଭେଦ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ; ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଭେଦରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଶେଷରେ ଛଦ୍ମବେଶ-ଧାରୀ ଅର୍ଜୁନ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଭେଦ କରି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଓ ମାତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇଙ୍କ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜ୍ୟକୁ ଦୁଇ ଭାଗ କରି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ହସ୍ତିନାରେ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଅନନ୍ତର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶକୁନିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଏକ କପଟ ପାଶକ୍ରୀଡ଼ା(ପଶା ଖେଳ)କୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଏହି କପଟ ପାଶକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧନ, ରାଜ୍ୟ, ଭ୍ରାତୃଗଣ ଓ ଶେଷରେ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ପଣ ରଖି ଶେଷରେ ତାହା ସମସ୍ତ ହରାଇ ବସିଲେ । ପଣରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଜିତ କରି ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ଟାଣି ଆଣି ସଭା ମଧ୍ୟରେ ବିବସ୍ତ୍ରା କଲେ; କନ୍ତୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦୟାରୁ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ମାନ ରକ୍ଷା ହେଲା । ଶେଷରେ ଉକ୍ତ କ୍ରୀଡ଼ାର ପଣ ଅନୁସାରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହିତ ୧୨ ବର୍ଷ ବନବାସ ଓ ୧ ବର୍ଷ ଅଜ୍ଞାତବାସ କଲେ । ଏହି ୧୩ ବର୍ଷ ଶେଷରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ସେତେବେଳେ ଆପଣା ରାଜ୍ୟକୁ ଆସି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ନିଜର ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ କହିଲେ, ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କହିଲେ ଯେ, ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ପରିମିତ ସ୍ଥାନ ଦେବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶର ରାଜାମାନେ ଏ ପକ୍ଷ ଅଥବା ସେ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ନାମକ ରଣଭୂମିରେ ୧୮ଦିନ ବ୍ୟାପି ଲାଗିଥିଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷର ମୋଟ ସୈନ୍ୟସଂଖ୍ୟା ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ଥିଲା । ୧୦୯୩୫୦ ପଦାତି, ୬୫୬୧୦ ଅଶ୍ୱ, ୨୧୮୭୦ ଗଜ ଓ ୨୧୮୭୦ ରଥବିଶିଷ୍ଟ ସେନାଦଳର ନାମ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ । ଏହି ସଂଖ୍ୟାରୁ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ସର୍ବମୋଟ ସୈନ୍ୟସଂଖ୍ୟା କେତେ ବିଶାଳ ଓ ଅପରିମିତ ଥିଲା, ତାହା ସହଜେ କଳନା କରି ହେବ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପକ୍ଷର ସେନାପତି ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ମହାରଥୀମାନେ ପରାଜିତ ଓ ନିହତ ହେଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭ୍ରାତୃବିବାଦମୂଳକ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲେ; କନ୍ତୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସାରଥିରୂପେ ଏବଂ ପରାମର୍ଶଦାତାରୂପେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସହାୟତା କରିଥିଲେ । ଅବଶେଷରେ ଭୀମ ଗଦାଘାତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ନିହତ କଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନରେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମବେତ ସମସ୍ତ ବୀର ନିହତ ହେଲେ ଓ କେବଳ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ୭ଜଣ ଓ କୌରବଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ୩ଜଣ ମାତ୍ର ବୀର ଜୀବିତ ରହିଲେ । କନ୍ତୁ କୌରବ ପକ୍ଷୀୟ ଜୀବିତ ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ରାଜ୍ୟ ପାଇଲେ । ତତ୍ପରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଗାନ୍ଧାରୀ ଓ ଭ୍ରାତୃବଧୂ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ସହିତ ତପସ୍ୟାର୍ଥ ବନକୁ ଗଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କିଛିକାଳ ପରେ ଦାବାନଳରେ ପୋଡ଼ି ହୋଇ ମଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଜ୍ଞାତିବଧ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ପାଇବାପାଇଁ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କଲେ; ତହିଁରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପୌତ୍ର ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଦେଇ ଆପଣାର ଗୃହଭାଇ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହିତ ଏକାକୀ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବାପାଇଁ ହିମାଳୟାଦିମୁଖେ 'ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ' କଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ କୁକୁର ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲା । ବାଟରେ କ୍ରମଶଃ ତାଙ୍କ ଭାଇମାନେ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀ ଜଣଙ୍କ ପରେ ଜଣେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଶେଷକୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଓ କୁକୁରଟି ରହିଗଲେ । ସେ କୁକୁର ସ୍ୱୟଂ ଧର୍ମଦେବତା । ଅନନ୍ତର ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ରଥରେ ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗମନ କଲେ । ଏହି ବିଷୟମାନ ମହାଭାରତରେ ଏକ ତୃତୀୟାଂଶରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ବାକି ଅନ୍ୟ ଅଂଶରେ ଧର୍ମ, ସମାଜ, ରାଜନୀତି ଆଦି ନାନା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ମହାଭାରତରେ ଗାନ୍ଧାର, ସିନ୍ଧୁ, ତ୍ରିସ୍ରୋତା, ପଞ୍ଚାଳ, ବାହ୍ଲୀକ, ମଗଧ, ଅଙ୍ଗ, ମତ୍ସ୍ୟ, ଚେଦି, ଦ୍ୱାରକା, ବିଦର୍ଭ, ପ୍ରାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ କଳିଙ୍ଗ ଆଦିର ସମୟାନ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ସେ ସମୟରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଓ ବକାସୁର, ଜରାସନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଅସୁରମାନେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟରେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଥିଲେ । ମହାଭାରତର ଘଟଣା ଆଜିକୁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଘଟିଥିବାର ଅଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି ମହାଭାରତ ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ରଚିତ । ଚଳିତ ଦୃଶ୍ୟମାନ ସରଳଦାସ ମହାଭାରତକୁ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି; ତାହା ସେଥିରେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ଅନେକ ବିଷୟ ଛାଡ଼ିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ଧରଣୀକୋଟ ରାଜାଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ରାଜା କୃଷ୍ଣସିଂହ ସମସ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାଭାରତକୁ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କରି ଜ୍ୱଳିଲ ସାହିତ୍ୟରେ କୀର୍ତ୍ତି ରଖି ଯାଇ ଥିଲେ ।

ମହାଭାରତ-ର ସୂଚୀପତ୍ର (Index chapter) ରେ ସମସ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟ ଓ ଶ୍ଲୋକମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମୋଟ କଲେ ମହାଭାରତରେ ୧୯୨୬୫ ଟି ଅଧ୍ୟାୟ ଓ ୧୦୪୮୫୬ ଶ୍ଲୋକ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଥିବା ମହାଭାରତର ଅଧ୍ୟାୟ ଓ ଶ୍ଲୋକ ଗଣନା ଠାରେ ୨୧୦୭୫ ଅଧ୍ୟାୟ ଓ ୧୭୨୨୨୫ ଶ୍ଲୋକ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଓ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଶ୍ଲୋକ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ସେମାନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବ—

ମହାଭାରତ ୧ । ମହାଭାରତ ପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ—1. A big and voluminous work. (ଯଥା— ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଲେଖି ବସିଲେ ମୋଟିଏ ମହାଭାରତ ହେବ ।) ୨ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧପରି ଭୁମୁଳ କଳହ ବା ବିବାଦ—2. A big quarrel.

ମହାଭାରତ ପର୍ବ୍ବ—ସ. ବ—ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥର ୧୮ଟି ଭାଗ ବା ଖଣ୍ଡ—Mahābhārata parba The 18 volumes or parts of the Mahābhārata ସ. ବ—**ମହାଭାରତ ପର୍ବ୍ବ** ମହାଭାରତ କର୍ତ୍ତିତ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ବିବାଦ ଓ (ମହାଭାରତ ପରେ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ) ଯୁଦ୍ଧ ପରି ବହୁଦିନ ବ୍ୟାପୀ ବା ଭୁମୁଳ କାଣ୍ଡ—A long drawn or big matter compared to the dispute and the war between the Pāṇḍabas and Kaurabas.

ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ—୧୮ଦିନ ବ୍ୟାପୀ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Mahābhārata juddha କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ— The great war of Kuruksbetra bet ween the Kuarabas and Pāṇḍabas which lasted for 18 days. ଦେ. ବ. **ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ପରି** ବହୁଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଓ ଅନେକ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ବା (ମହାଭାରତ ଲଢ଼େଇ ଦେ. ରୂପ) ବିବାଦ—Long drawn dispute or fight in which many person- [ମହାଭାରତ(ଥ) ଯୁଦ୍ଧ୍ୟ (ଶ୍ୟ)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] take part.

ମହାଭାରତୀୟ—ସ. ବିଣ.—(ମହାଭାରତ + ଈୟ)—୧ । ମହାଭାରତ Mahābhāratīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Mahābhārata. ୨ । ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ— 2. Described in the Mahābhārata.

ମହାଭାରଥ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ,ମହାଭାରତ)—ମହାଭାରତ (ଦେଖ)— Mahābhāratha Mahābhārata (See)

ମହା ଭାର –ଦେ ବ—(ସ. ମହତ୍ + ଭାର) —୧ । ଗୁରୁ ଭାର ବା Mahābhārā ଦାୟିତ୍ୱ—1. A heavy responsibility.

ମହାଭାର **ମହାଭାରା** ୨ । ମହାବାର୍ (ଦେଖ)

2. Mahābārā (See)

ମହାଭାଷ୍ୟ—ସ. ବ—ପାଣିନୀଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର ଉପରେ Mahābhāshya ପତଞ୍ଜଳିକୃତ ଟୀକା; ପଣି ଭାଷ୍ୟ—The title of a celebrated commentary by Patañjali on the Sanscrit grammatical aphorisms of Panini.

ମହାଭୀତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ ପ୍ରାପ୍ତ—Much frightened. ସ. ବ—ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା; ଲାଜକୋଳ (ମହାଭୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲତା (ହି. ଣ)—Mimosa Pudica (creeper).

ମହାଭୀମ—ସ. ବ—୧ । ଶିବାନୁଚର ଭୃଙ୍ଗୀ--1. One of the Mahā bhīma attendants of Siba. ୨ । ମହାଭାରତୋକ୍ତ ଶାନ୍ତନୁ—2. King Śāntanu, the ancestor of the Pāṇḍabas. ସ. ବିଣ ପୁଂ—ଅତି ଭୟଙ୍କର- (ମହାଭୀମା ସ୍ତ୍ରୀ) Very ferocious or frightful.

ମହାଭୀରୁ—ସ ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଶୀଳ—Very timid. ସ. ବ— Mahā bhīru ୧ । ଗାଢ଼ଭୂଣୀ ପୋକ (ହି. ଣ)—1. The black myriapod (insect). ୨ । ଭେଲୁଣି ପୋକ

Digitized by srujanika@gmail.com

—2. Galley worm. [ଦ୍ର—ସାମାନ୍ୟ ମାରୁ ଆଘାତ ଯାଇଲେ ଏ କୃମିଲାକାର ଧାରଣ କରେ ।]

ମହାଭୁଜ—ସ. ବ ଓ ବ୍ୟ—ମହାବାହୁ (ଦେଖ) Mahābhuja Mahābāhu (See)

ମହାଭୂତ—ସ. ତ (କର୍ମଧା)—୧ । ସୃଷ୍ଟିର ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ Mahābhūta (କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ତେଜଃ, ମରୁତ୍, ବ୍ୟୋମ)—1. The 5 primordial elements of nature (viz, the earth, water, light, air and ether). ୨ । ଜଗଦୀଶ୍ୱର; ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବ—3. An animal of a higher order; a noble creature. ୪ । ପରମେଶ୍ୱର—4. God.

ମହାଭୈରବ—ସ. ବ—ଶରଭରୂପୀ ମହାଦେବ—An incarnation of Śiba. [ଦ୍ର—ରେଖାଗଣିତୀ ଜଳ ହ୍ରଦ ମାନଙ୍କ ବାଣ୍ଡ କାନ୍ଥରେ ବା ବାଣ୍ଡ କବାଟରେ ମହାଭୈରବଙ୍କରୂପ ଅଙ୍କିତ ଦୋଇ ପଜା କରଯାଏ ।] Mahābhairaba

ମହାଭୈରବ(ବୀ) ବଚ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାଭଦ୍ର ବଟୁ) —ମହାଭଦ୍ର Mahābhairaba(bī) bacha (ଦେଖ)—Mahābhadrī महाभद्रीवट महावरीवच (See).

ମହାଭୈରବୀ—ସ. ବ—ତାନ୍ତ୍ରିକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂଜିତା ଦେବୀ ବା ଦେବୀ Mahābhairabī ବିଶେଷ—Name of a Goddess worshipped by the Tantra-worshippers.

ମହାଭୋଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଗଉଡ଼ମାନଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—1. A Mahābhoi family title of cowherds ୨ । ଗୋରୁମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ; ୧୦୦ ମହାଜୁଡ଼ ଗାଈ—2. A fixed number of cattle. [ଦ୍ର—ମହାଜୁଡ଼ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ମହାଭୋଗ—ସ. ବ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସର୍ପ (ହି. ଶ)—1. Serpent. Mahābhoga ୨ । (କର୍ମଧା) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ—2. Great enjoyment.

ମହାଭୋଗୀ—ସ. ବ (ମହତ୍+ଭୋଗିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ବଡ଼ ଫଣାଧର Mahābhogī ସର୍ପ (ହି. ଶ)—A serpent with a large hood.

ମହାଭୋଳ(ଳା)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିହ୍ୱଳ—1. Much Mahābhoḷa(ḷā) bewildered. ୨ । ସେ ସବୁ କଥା ଭୁଲି ମହାଭୋଳା ଭୋଳାଭାଲା ଯାଏ—2. Very forgetful.

ମହାଭ୍ରମ—ସ. ବ (କର୍ମଧା) —ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୁଲ୍—A great mistake; Mahābhrama a serious error.

ମହାମଙ୍ଗଳା—ଦେ. ବ (ସ. ମହତ୍ତା+ମଙ୍ଗଳା)—ପୁରୁଜଳାର କାକଟପୁରରେ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଠାକୁରାଣୀ—A famous idol (Goddess) at Kākaṭapur in the district of Puri. [ଦ୍ର—ଉତ୍ତ କ-ବଜଟ କାକଟପୁର ମହାମଙ୍ଗଳା । ଦ୍ରଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।] [ଦ୍ର—ଏ ମଙ୍ଗଳଦ୍ୱୀପରୁ ଆସିଥିବାରୁ ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏ ନାମ ଦୋଇଅଛି । ବୋଧହୁଏ, ସେ କାଳରେ ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପକୁ ଲୋକେ ମଙ୍ଗଳାଦ୍ୱୀପ କହୁଥିଲେ ।]

ମହାମଣି—ସ. ବ—୧ । ମହାରତ୍ନ (ଦେଖ)—1. Mahāratna Mahāmaṇi (See). ୨ । ଶିବ—2. Śiba (Apte).

ମହାମଣ୍ଡଳ—ସ. ତ—ମହାସଭା; ବଡ଼ଧରଣର ସଭା—A very big Mahāmaṇḍaḷa assembly or society. [ଯଥା—ଧର୍ମ ମହାମଣ୍ଡଳ (ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମରକ୍ଷା ଓ ଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଠିତ ମହାସଭା ।]

ମହାମତ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—1. Very Mahāmati intelligent ୨ । ଉଦାରଚେତା—2. Noble-minded; magnanimous. ସ. ବ—୧ । ଗଣେଶ (ହି. ଶ)—1. A name of Gaṇeśa. ୨ । ଯକ୍ଷ-ଈଶ୍ୱର (ହି. ଶ)—2. Name of a Jāksha. ୩ । ବୌଦ୍ଧସନ୍ଥ ଈଶ୍ୱର (ହି. ଶ)—3. Name of a Buddhist sage. ୪ । ବୃହସ୍ପତି—4. A name of Bṛuhaspati (Apte).

ମହାମଦ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ହର୍ଷ—1. Great joy Mahāmada ୨ । ପ୍ରମତ୍ତତା—2. Madness; ecstacy. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମତ୍ତହସ୍ତୀ—3. An elephant in. (ମହାମଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) rut. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ପ୍ରମତ୍ତ—Maddened infuriated.

ମହାମନା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାମନାଃ)—ମହାମନାଃ (ଦେଖ) Mahāmanā Mahāmanāḥ (See). महामना महामना

ମହା ମନାଃ—ସ. ବଣ (ମହତ୍+ମନସ୍ ଯାହାର; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ମହାମତ; ଉଦାରଚେତାଃ; ମନସ୍ୱୀ—(ମହାମନସ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Noble-minded; magnanimous. ୨ । ଗର୍ବିତ—2. Proud; haughty (Apte).

ମହା ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ପ୍ରଧାନ ବା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ମନ୍ତ୍ର—Mahā mantra 1. A very efficacious charm or formula. ୨ । ଇଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର; ଗୁରୁ ମନ୍ତ୍ର—2. The formula to which a person is initiated by his spiritual preceptor.

ମହା ମନ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବ (ମହତ୍+ମନ୍ତ୍ରିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ Mahā mantrī ମନ୍ତ୍ରୀ—Prime minister. (ମହାମାତ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହା ମଲ୍ଲ—ସ. ବଣ (କର୍ମଧାରସ୍ୱ; ମହାନ୍+ମଲ୍ଲ=ଯୋଦ୍ଧା)—Mahā malla ବଳବାନ୍ ଯୋଦ୍ଧା; ମହାବଳ ବୀର—A great hero. [ଦ୍ର—ବ ବୁଝି କର ଭୁମେ ଜାଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଲ, କହନ୍ତ ମୋତେ ବେ ଶମ୍ଭର ମହାମଲ୍ଲ । କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାଭାରତ ଅନୁଶାସନ ।]

ମହା ମହ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମହତ୍+ମହସ୍=ତେଜଃ) - ମହାମହିମ Mahā maha (ଦେଖ)—Mahāmahima (See) (ଦ୍ର—ମହାମହ ପଣ୍ଡିତ ଏମନ୍ତେ, ଗଣି ମାଟି ଗଣେଶ ହେମନ୍ତେ । ଉଷ୍ଣ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୋଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜନଥା ।) ଫ. ବ—ମହୋତ୍ସବ (ହି. ଶ)—A great festival.

ମହା ମହା ବାରୁଣୀ—ଫ. ବ—ମହା ବାରୁଣୀ (ଦେଖ)
Mahā mahā bāruṇī Mahā bāruṇī (See)

ମହା ମହାରଥୀ—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳଶାଳୀ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ—
Mahā mahārathī Many a great hero.
ମହା ମହାରଥୀ (ଯଥା—ଏ କାମରେ ମହା ମହା ରଥୀମାନେ ଦୃଷ୍ଟ ଗଲେଣି ।)
महा महारथी

ମହା ମହା ରୂପକ—ଦେ. ବ—କାବ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—A figure of speech. [ଦ୍ର—ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ଉ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ଯାଏ ସେତେବେଳେ ମହା ମହା ରୂପକ ହୁଏ ।
ଉଦାହରଣ—ଘନ ରସଦାନା ପ୍ରେମ ସାଗର୍ତ୍ତ ନାଗ୍ନ
କଲାନଧ୍ନ ଶୁଚପଦ ବର୍ବନେ ଶବ୍ଦଗ୍ନ
ପରମାନନ୍ଦ ସୁଖକୁ ଦେବାରେତ ଶିଗ୍ନ
କଞ୍ଜ ନେତ୍ର ରେତନକୁ ସଜତ ଗଜ୍ଗ୍ନ ।
ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଗଧ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]
Mahā mahā rūpaka

ମହା ମହିମ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ମହିମନ୍; ୬ମା.୧ବ)—ବିଶେଷ ମହିମାଯୁକ୍ତ—Majestic; very noble or glorious.
(ମହା ମହିମା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Mahā mahima

ମହା ମହିମା—ଫ. ତ. (କର୍ମଧା)—ବିଶେଷ ମହିମା—Great majesty. ଫ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାମହିମର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mahāmahima.
Mahā mahimā

ମହା ମହିମାନ୍ୱିତ—ଫ. ବଣ (ମହାମହିମା + ଅନ୍ୱିତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅତି ଗୌରବାନ୍ୱିତ—Very majestic or noble.
(ମହା ମହିମାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Mahā mahimānwita

ମହା ମହିମାର୍ଣ୍ଣବ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—ବିଶେଷ ଗୌରବାନ୍ୱିତ—Very glorious.
Mahā mahimārṇṇaba

ମହା ମହେଶ—ଫ. ବ. ପୁଂ—୧ । ପରମେଶ୍ୱର—1. The Great God. ୨ । ଶିବ—2. Śiba.
(ମହା ମହେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)
Mahā maheśa

ମହା ମହୋପାଧ୍ୟାୟ—ଫ. ବ. ପୁଂ—ମହା ପଣ୍ଡିତ ବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—A great Pandit. ଦେ. ବ—ମହା ମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଭାରତ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title bestowed on eminent Pandits by the Indian Government.
महा महोपाध्याय
Mahā mahopādhyāya

ମହାମାଈ—ଦେ. ବ. (ଫ. ମହତ୍ତା ମାତା)—୧ । ଦେବତା; ଠାକୁରାଣୀ—1. A Goddess. ୨ । (ଫ. ମହାମାୟା)—ମହାମାୟା ବା ଦୁର୍ଗା ବା କାଳୀ—2. Goddess Durgā or Kāli. ୩ । ମହତ୍ତା ମାତା—3. The Great mother. (ଉ—ମହାକବି ମହାମାଈ, ଉତ୍କଳ ମାତାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମର ସମୁଦ୍ର ମିଶୁଛୁ ଯାଇଁ । ଉକାପ୍ର. ଗୀତ ଲହରୀ ।)
महामाई
Mahāmāī

ମହା ମାଂସ—ଫ. ବ (ମହତ୍ ଉଚ୍ଚେ ଶୀକା ଦେଖ; ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ମାଂସ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଜଣିବ ଥିଲେହେଁ ଭଟ୍ଟକାରମାନେ ଏହା ପ୍ରଯୋଗ କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ)—୧ । ନର ମାଂସ—1. Human flesh.
୨ । ଗୋ ମାଂସ (ହି. ଶ)—2. Beef.
Mahā māṁsa

ମହା ମାତ୍ର—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ମହତ୍+ମାତ୍ର=ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱାଦି ବା ଧନ ଯାହାର ଅଛି; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ରାଜ୍ୟର କର୍ତ୍ତା (ମହାମାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) -1. The head of a kingdom. ୨ । ଧନୀ ସେନାପତି—2. A rich general. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An eminent person. ୪ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—4. A preceptor. ୫ । ସଚିବ—5. Minister. ୬ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—6. A rich person. ୭ । ହସ୍ତିଚାଳକ; ହାତୀର ମାହୁନ୍ତ; ହସ୍ତି ରକ୍ଷକ—7. The driver or keeper of an elephant. ୮ । ମହାମନ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—8. Prime minister (Apte). ୯ । ହାତୀମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା କର୍ମଚାରୀ (ହି. ଶ)—9. The supervisor of elephants.
ଫ. ବଣ—୧ । ପ୍ରଧାନ (ହି. ଶ)—1. Principal; chief. ୨ । ସମୃଦ୍ଧ (ହି. ଶ)—2. Affluent. ୩ । ଧନୀ (ହି. ଶ)—3. Rich. ୪ । ବହୁ ପରିମିତ; ଖୁବ ବଡ଼—4. Very great or large.
Mahā mātra

ମହା ମାନ—ଫ. ବ. (କର୍ମଧା)—ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ—Great respect.
Mahā māna

ମହା ମାନୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ମହାମାନ୍+ଇନ୍; ୬ମା. ୧ବ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନିତ—Highly respected. ଦେ. ବ—ମହାଅଭିମାନୀ (ମହା ମାନିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅତି ଅଳ୍ପମାତ୍ରା—Prone to take offence on slight causes.
Mahā mānī

ମହା ମାୟା—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାୟାମୟ—Very illusive.
Mahā māya ଫ. ବ. ପୁଂ—ମହାଦେବ—Śiba (Apte).

ମହାମାୟା—ଫ. ବ—(ମହତ୍ତା+ମାୟା) —୧ । (କର୍ମଧା) ଜଗତରେ ବ୍ୟାପି ଥିବା ଅବିદ્યା ବା ମାୟା—1. The delusion which envelops the creation. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି) ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durgā. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି) ଲକ୍ଷ୍ମୀ; କମଳା—3. The Goddess of wealth. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଗଙ୍ଗାନଦୀ (ହି. ଶ)—4. The Ganges. ୫ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଆର୍ଯ୍ୟାଛନ୍ଦର ୧୫ ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟରେ ଏକ—5. One of the modifications of the Sanscrit Āṛjyā metre. ୬ । (ପୁଂ) ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—6. Bishṇu. ୭ । (ପୁଂ) ଶିବ (ହି. ଶ)—7. Śiba. ୮ । (ପୁଂ) ବିଦ୍ୟାଧରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—8. Name of a heavenly being. ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ମାତା; ମାୟାଦେବୀ—1. Name of the mother of the Buddha. ୨ । ଗ୍ରାମଦେବତା-
Mahā māyā

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଶେଷ—2. Name of a popular village Goddess. [ତୁ—ଗ୍ରାମ ଜଙ୍କା ସାଧିଗୋସାଲ ଷ୍ଟେସନ ନିକଟରେ ମହାମାୟା ନାମରେ ଏକ ଦେବୀ ଅଛନ୍ତି ।]

ସ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାମାୟାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mahāmāyā.

ମହାମାରୀ—ସ. ବି (କର୍ମଧା; ମହାନ୍+ମାରୀ=ମଡ଼କ ଓ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଶୁମ୍ଭନିଶୁମ୍ଭବଧରେ ଶୁମ୍ଭ ଦୈତ୍ୟଙ୍କ ସୈନ୍ୟବଧରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଶକ୍ତିବିଶେଷ)—୧ । ମହାକାଳୀ (ଦେଖ)—1. Mahākāḷī (See) ୨ । କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟାପିଥିବା ମଡ଼କ—2. A great pestilence or plague. [ତୁ—ସଥା; ଓଲଉଠା, ବସନ୍ତ, ପ୍ଲେଗ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମହାମାଷ—ସ. ବି—ବରଗୁଡ଼ (ଦେଖ)

Mahāmāsha Baragurḍi (See)

ମହାମାଷ ତୈଳ—ସ. ବି—ଆମବାତ ଓ ବହୁ ରୋଗ ନିବାରକ

Mahāmāsha taila ଅସୁବେଦୋକ୍ତ ତୈଳବିଶେଷ—A medicinal oil used in acute rheumatism and aching.

ମହାମୀନ—ସ. ବି (ମହାନ୍+ମୀନ; କର୍ମଧା)—ବଡ଼ ମାଛ—A big

Mahāmīna fish. [ତୁ—ବହୁତ କୁମ୍ଭୀର ମହାମୀନମାନ ଗଡ଼ ବଇନ୍ତି ତ ରଙ୍ଗେ ସେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷବଳାସ ।]

ମହାମୁଖ—ସ. ବି—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କୁମ୍ଭୀର (ହି. ଶ)—

Mahāmukha 1. Alligator. ୨ । ମହାଦେବ (ହି. ଶ)—2. Mahādeba. ୩ । (କର୍ମଧା) ନଈର ମୁହାଣ (ହି. ଶ)—3. The mouth of a river.

ମହାମୁଣ୍ଡୀ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଭୂଇଁକଦମ୍ବ (ଦେଖ)

Mahāmuṇḍi Bhūiñkadamba (See)

ମହାମୁଦ୍ରା—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳ୍ୟାଦି ବଚ୍ଚିତ ମୁଦ୍ରା-

Mahāmudrā ବଶେଷ—A pose of the fingers used during Tantric rites.

ମହାମୁନି—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ; ମହର୍ଷି; ଅଗସ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି—

Mahāmuni 1. A great sage. ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—2.The Buddha. ୩ । କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ—3. Preceptor Kṛupa. ୪ । କାଳ—4. Time personified. ୫ । ବ୍ୟାସ—5. Sage Byāsa. ୬ । ଭୁମୁରୁବୃକ୍ଷ—6. Xanthoxylum Alatum (tree). ୭ । ଔଷଧ ବଶେଷ (ପ୍ରକୃତବାଦ)—7. A kind of medicine. ୮ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି (ହି. ଶ)—8. Sage Agastya.

ମହାମୂଳ—ସ. ବି (କର୍ମଧା ବା ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପିଆଜ (ହି. ଶ)—

Mahāmūlā 1. Onion. ୨ ।ମୂଳା—2. Radish (Apte).

ମହାମୂଲ୍ୟ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍; ମହାର୍ଘ—

Mahāmūlya Very valuable; costly; precious. ସ. ବି—ପଦ୍ମରାଗମଣି—Ruby (Apte).

ମହାମୃଗ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଶରଭ—1. A kind of

Mahāmṛuga fabulous deer. ୨ । ଗଜ—2. Elephant. ୩ । ବୃହତ୍ ଜୀବ—3. A big animal (Apte).

ମହା ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ—ସ. ବ—ଶିବ—

Mahā mṛutyuñjaya Śiba.

ମହା ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବି—ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Name

Mahā mṛutyuñjaya-mantra of a mystic formula for propitiating God Śiba. [ତୁ—ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଜପ କଲେ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ, ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଗୁରୁତର ରୋଗ କବଳରୁ ରକ୍ଷା ମିଳେ ।]

ମହାମେଦ—ସ.ବି—୧ । ମହାମେଦା (ବଚ୍ଚରଲୁଣ୍ଠି. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଖ)—

Mahāmeda 1. Mahāmedā (See)— ୨ । ପ୍ରବାର ଗଛ—2. The coral tree (Apte).

ମହାମେଦା—ସ. ବି—ଔଷଧକବିଶେଷ; ଏକପ୍ରକାର ଲତାର ମୂଳ (ଏହାର

Mahāmedā ଆକାର ଧଳା ଅଦା ପରି)—A kind of medicinal root.

ସ. ସୁରମେଦା, ଦେବଗନ୍ଧା, ଦେବେଷ୍ଟା, ଦେବ୍ୟା, ସୋମା, ଦେବତାମଣି, ଦେବମଣି, ଇନ୍ଦ୍ରୀ; ବସୁଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରା

ତୁ. ମହାମେଦସ୍ଥଳରେ ମହାମେଦା

ମହାଗେଦା **ମହାମେଦା**

[ତୁ—ଏହା ମୋରଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଜନ୍ମିବା କଥିତ । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ସଜରେ ମିଳି ନ ଥିବାରୁ ଏଥିର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଅନନ୍ତମୂଳ ବା ଭେମିଡ଼ି ନଇ ମୂଳ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି । ଏହା ସ୍ୱାଦୁ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, କଫକାରକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ଶୀତଳ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ ବାତଜ୍ୱର ବନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ମହାମେରୁ—ବି. ବଣ—୧ । ମେରୁ ପର୍ବତ ପରି ବଡ଼ ଓ ଦୃଢ଼—

Mahāmeru 1. Gigantic and strong. (ତୁ—ଖୁବ ବଡ଼ ବୋଲନ୍ତି ମୋତେ ବଷୟରୁ । ସାର ମହିମା ମହା-

महामेरु ମେରୁ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—

2. Very big. (ତୁ—ଗଛ ମହାମେରୁ ଯଉର ସତ୍ତ୍ୱ, ତା ଫଳଟି ବାକିଅ ମେରୁ—କାଅଁ ବଅ । ତୁଳ୍ୟ=କଯାଁଗଛ ।) ବି. ବ—୧ । ପର୍ବତବିଶେଷ—1. Name of a mountain. (ତୁ—ଉତ୍ତର ବଗରେ ବଶୁଅଛୁ ସେଉଁ ଗିରି । ମହାମେରୁ ନାମଟି ଅଟଇ ତାହାର—କୃତ୍ତିବାଂ. ମହାଗ୍ରହତ. ବନ ।) ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲୀ ବଡ଼ ଗଛ—2. A kind of wild big tree.

ମହାମୋହ—ସ. ବ—୧ । ସଂସାରର ବିଷୟବାସନାରୂପ ଅଜ୍ଞାନ—

Mahāmoha 1. The great infatuation of mind towards worldly objects. ୨ । ମହାମାୟା—2. Great delusion. ୩ । ମୈଥୁନାଦି ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷାନୁରାଗରୂପ ଅନ୍ତଃକରଣବୃତ୍ତିବିଶେଷ—3 Amour; lust.

ମହାମୋହା—ସ. ବି (ମହା+ମୋହ+ଆ)—ଦୁର୍ଗା—

Mahāmohā A name of Durgā.

ମହାମ୍ଳ—ସ. ବି (ମହତ୍+ଅମ୍ଳ)—ତେନ୍ତୁଳ—

Mahāmla Tamarind.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଯଜ୍ଞ—ସ. ବ (ମହତ୍+ଯଜ୍ଞ, କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ପ୍ରଧାନ ଯଜ୍ଞ—Mahājajña 1. A great Vedic oblation, ୨ । ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ * ଗୋଟି ନିତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—2. The five great sacrifices enjoined on a Hindu householder. [ଦ୍ର—ଏହା ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ମହାଯଜ୍ଞ ଅଟେ । ଯଥା—
୧ । ଋଷିଯଜ୍ଞ—ବେଦାଧ୍ୟୟନ ।
୨ । ଦେବଯଜ୍ଞ—ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ହୋମାଦି ।
୩ । ପିତୃଯଜ୍ଞ—ତର୍ପଣ ।
୪ । ନୃଯଜ୍ଞ—ଅତିଥିସେବା ।
* । ଭୂତଯଜ୍ଞ—ଜୀବଗଣଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟଦାନ ବା ବୈଶ୍ୱଦେବ ।]
୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu.

ମହାଯମକ—ସ. ବ—କାବ୍ୟାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—Mahājamaka A figure of speech. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଯମକରେ ଶ୍ଲୋକର ବା ପଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ିର ଅକ୍ଷର ମାନଙ୍କରେ ବହୁବାର ସମାନତା ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥ ପୃଥକ୍, ତାକୁ ମହାଯମକ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଉପର ଉପନରେଶ ତ ପର ଉପନ, ଉପର ଉପନ ଭୁଳ ତ ପର ଉପନ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମମଞ୍ଜରୀ । ସଂସ୍କୃତ କବିଭାର୍ଜୁନୀୟକାବ୍ୟର ୧୫ଶ ସର୍ଗ ୫୨ ଶ୍ଲୋକରେ ୪ ଧାଡ଼ିରେ ଅକ୍ଷରମାନ ଏକ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ିର ଅର୍ଥ ବିଭିନ୍ନ ଅଟେ ।]

ମହାଯଶ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହତ୍ ଓ ଯଶସ୍; କର୍ମଧା)—ଖୁବ୍ କୀର୍ତ୍ତି—Mahājasa ମହାଯଶ ମହାଯଶ A great fame. (ମହାଯଶାଃ—ସଂସ୍କୃତରୂପ)

ମହାଯଶାଃ—ସଂ. ବିଣ (ମହା+ଯଶସ୍; ୧ମା, ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—Mahājasāḥ ଅତିଶୟ ଯଶସ୍ୱୀ—Much renowned; very famous.

ମହାଯାତ୍ରା—ସଂ. ବ—୧ । ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ (ଦେଖ)—Mahā Mahājātrā prasthāna (See). (ମହତ୍ ତଳେ ଶୀଳା ଦେଖ) ୨ । ମୋକ୍ଷ ପାଇଁ କାଶୀ ଯାତ୍ରା—2. A pilgrimage to Benares to die there (Apte). ଦେ. ବ—ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ-ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ରବିବର ସ୍ୱାଇନାଥଙ୍କର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟବିଶେଷ—An incomplete poem in Oriya by Rādhānātha.

ମହାଯାନ—ସଂ. ବ—ବୌଦ୍ଧସଂପ୍ରଦାୟବିଶେଷ—A sect of later Mahājāna Buddhists. [ଦ୍ର—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ମହା-ନିର୍ବାଣ ପରେ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟୋପଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମତଭେଦରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ନାନା ଶାଖା, ଉପଶାଖା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ମତବାଦ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ମହାଯାନ ମତବାଦ ଉନ୍ନତିଯୁକ୍ତ ଏକତମ । ଯେଉଁ ବୌଦ୍ଧମାନେ ସେ ମତବାଦକୁ ପ୍ରଚାର କଲେ, ସେମାନେ ମହାଯାନସଂପ୍ରଦାୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାପାନ, ନେପାଳ, ଚୀନ ଓ ଯାଭା ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ଏହି ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚଳନ ଦେଖାଯାଏ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ସମନ୍ୱୟ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଏହି ମତବାଦର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଉଭୟ ଧର୍ମସମନ୍ୱୟ ରକ୍ଷା କରି ଚଳୁଥିଲେ । ଶିବଙ୍କର ଶକ୍ତି ପରି ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶକ୍ତି ବା ଦେବୀ ଏ ମତବାଦରେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ମତବାଦରେ ହିନ୍ଦୁ ତନ୍ତ୍ର ଓ ଯୋଗ-ସାଧନ ମତର ଅଧିକ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଜାହାଲର 'ଶୂନ୍ୟବାଦୀ' ଓ 'ଶରୀରବେଦ' ଯୋଗସାଧକମାନେ ଏହି ସଂପ୍ରଦାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୋଲି କେତେକ ପଣ୍ଡିତ ମତପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଲୋକେ ବୌଦ୍ଧାବତାର ବୋଲି ଯେ କହନ୍ତି, ତାହା ଏହି ସଂପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଭାବଜନିତ ଫଳ ବୋଲି କେତେକ ପଣ୍ଡିତ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ।]

ମହାଯୁଗ—ସ. ବ—ଚାରିଯୁଗର ସମଷ୍ଟି—A unit of 4320,000 Mahājuga years. [ଦ୍ର—ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର ଓ କଳି ଏହି ଚାରି ଯୁଗର ସମଷ୍ଟି ବା ୪୩ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର ବର୍ଷ ମହାଯୁଗ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହା ଦେବତାମାନଙ୍କ ଗଣନାରେ ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ଅଟେ ।]

ମହାଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ (କର୍ମଧାରୟ; ମହତ୍+ଯୁଦ୍ଧ)—ଭୟଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ—Mahājuddha A great or fierce war.

ମହାଯୋଗ—ସ. ବ (ମହାନ୍+ଯୋଗ; କର୍ମଧା)—୧ । ପ୍ରଧାନ ଯୋଗ Mahājoga ବା ସୁସମୟ—1. A great or favourable conjunction or opportune moment. ୨ । କଠୋର ତପସ୍ୟା—2. Great austerities or concentration practised by a devotee.

ମହାଯୋଗୀ—ସ. ବିଣ (ମହାନ୍+ଯୋଗୀ; କର୍ମଧା)—ତପୋନିରତ; Mahājogī ମହାତପାଃ—Practising great austerities. ସଂ. ବ—୧ । ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu (Apte). ୩ । କୁକୁଡ଼—3. A cock (Apte).

ମହାଯୋଗେଶ୍ୱର—ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଭଗବାନ୍; ହରି; ବିଷ୍ଣୁ Mahājogeśwara (ଭଗବଦ୍ଗୀତା)—1. Hari; Bishṇu. ୨ । ମହାଋଷି ଓ ଯୋଗୀରୂପେ ବିଖ୍ୟାତ କତିପୟ ଋଷି—2. Some great sages. (ଏମାନଙ୍କ ନାମ—ଦିତାତ୍ରେୟ, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ବଶିଷ୍ଠ, ପୁଲହ, ଅଙ୍ଗିରା, ଜଡୁ, କଶ୍ୟପ—ହ. ଶ ।)

ମହାଯୋଗେଶ୍ୱରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Durgā. ୨ । Mahājogeśwarī ନାଗଦମନୀ (ହ. ଶ)—2. Indian wormwood.

ମହାରଜତ—ସ. ବ—(ମହତ୍+ରଜତ; କର୍ମଧା)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Mahārajata 1. Gold. ୨ । ଧୁତୁରା—2. Thorn-apple (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାରଜନ—ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—1. Gold. ୨ । କୁସୁମ ଫୁଲ—
Mahārajana 2. Safflower (Apte).

ମହାରଜା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମହାରାଜନ୍ ଶବ୍ଦ)—ମହାରାଜ; ସମ୍ରାଟ—
Mahārajā An emperor. ଗ୍ରା. ଅ—ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ମହାରାଜା ଶବ୍ଦରେ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂବୋଧନ—A term used in
महाराज addressing a Raja by his attendants.
(ମହାରାଜା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହାରଣ—ସ. ବ (କର୍ମଧାରୟ; ମହତ୍+ରଣ)—ମହାଯୁଦ୍ଧ (ଦେଖ)—
Mahāraṇa Mahājuddha (See).

ମହାରଣା—ଦେ. ବ—ପଥୁରିଆ, ବଢ଼େଇ, କମାର ଓ ଚଉକରଙ୍କ
Mahāraṇā ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family title of stone masons, carpenters and painters
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବଢ଼େଇ କାମିଆ କାମଯାକ ଶୀଘ୍ର ଦୁଗୁଣ-ଯାଏ ତାହାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗରେ ଦୁଗୁଣ ମହାରଣା କହନ୍ତି ।]

ମହାରଣ୍ୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ମହତ୍+ଅରଣ୍ୟ)—ଜବଡ଼ ଅରଣ୍ୟ;
Mahāraṇya ଘୋର ଅରଣ୍ୟ; ଅଗଜାନ୍ଦି ବନସ୍ତୁ; ଅରଣ୍ୟାନୀ—
A dense forest.

ମହାରତ୍ନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ମହତ୍+ରତ୍ନ)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣି—
Mahāratna 1. Chief gem. ୨ । ନବରତ୍ନ—2. Nine kinds of excellent gems. [ଦ୍ର—ମୁକ୍ତା, ମାଲା, ମୋତି, ମାଣିକ୍ୟ, ପଦ୍ମରାଗ, ଗୋମେଦ, ପୁଷ୍ପରାଗ, ପ୍ରବାଳ ଓ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ । କେହି କେହି କହନ୍ତି—ମଣି, କରଭଙ୍କ, ବଜ୍ରାଖି, ପଦ୍ମରାଗାଦ୍ରକ ଓ ଗୃହନାସ୍ଥିକା—ଏହି ୫ଟି ମହାରତ୍ନ—ପ୍ରକୃତ୍ତବାଦ ।]

ମହାରଥ—ସଂ. ବ (ମହତ୍ ଅଟେ ରଥ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Mahāratha ୧ । ଅସାଧାରଣ ଯୁଦ୍ଧକୁଶଳ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A great warrior or hero. [ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମହାରଥର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ସଂଜ୍ଞା ଦିଆଯାଇଛି, ଯଥା—(କ) ଯେଉଁ ଯୋଦ୍ଧା ଏକାଙ୍କ ଦଶଦଜାର ଧନୁର୍ଦ୍ଧାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ, (ଖ) ଯେଉଁ ଯୋଦ୍ଧା ଅସଂଖ୍ୟ ଶର, ଧାରୁଣି ଓ ରଥର ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷାକରି ଯୁଦ୍ଧ କରେ, (ଗ) ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ସୁନିପୁଣ ଯେଉଁ ବୀର ଏକମାତ୍ର ରଥରେ ଆରୋହଣ କରି ଶତ୍ରୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି, (ଘ) ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର-ବିଦ୍ୟା ଓ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ ଯୋଦ୍ଧା ।] ୨ । (କର୍ମଧା) ବଡ଼ ରଥ—2. A great chariot. ୩ । ମନୋରଥ—
3. Desire; longing (Apte.)

ମହାରଥା—ଦେ. ବ. (ଦଦ୍ୟ) (ସ. ମହାରଥ)—୧ । ମହାରଥ (ଦେଖ)
Mahārathā 1. Mahāratha (See) (ଦ୍ର—ଜାତିବିଶେଷର ଯୁଦ୍ଧସ୍ତ୍ରୀର ମହାରଥା-କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରର ।)
ମହାରଥୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ମହାରଥୀ (ଦେଖ)
ମହାରଥୀ 2. Mahārathī (See)

ମହାରଥୀ—ଦେ. ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—
Mahārathī A family title of Kshatriyas.
(ମହାର୍ଥା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ମହାରବ—ସ. ବ (କର୍ମଧାରୟ)—ଘୋର ଶବ୍ଦ—
Mahāraba A great noise; a loud noise.

ମହାରଯ—ବି. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହାନ୍+ରଯ)—ଅତି ବେଗଶାଳୀ—
Mahāraya Very swift. ସ.ବ (କର୍ମଧା)—ଅତି ବେଗ—
Great velocity.

ମହାରସ—ସ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅତିଶୟ ରସଯୁକ୍ତ ବା ସ୍ୱାଦୁ ବା
Mahārasa ରୁଚିକର—Very savoury (Apte).
ସ. ବ—୧ । ପାରଦ—1. Mercury. ୨ । ଖର୍জ୍ଜୁର—
2. Date (tree or fruit). ୩ । ଅଖୁ—3. Sugarcane (Apte). ୪ । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଖଣିଜ-ଦ୍ରବ୍ୟ—
4. A precious mineral (Apte). ୫ । ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ହିଙ୍ଗୁଳ, ପାରଦ, ବୈକ୍ରାନ୍ତ, କାନ୍ତଲୌହ, ଅଭ୍ରକ, ମାକ୍ଷିକ, ବିମଳ, ଶସ୍ୟ (ଜେଷେରୁ) ଏହି ଅଠଟି ବସ୍ତୁ—
5. Name of 8 substances mentioned in the Ayurbeda (Apte). ୬ । କାଞ୍ଜି; ଚୋଡ଼ାପାଣି—6. Sour rice water (Apte).

ମହା ରହସ୍ୟ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଅତି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ—
Mahā rahasya Very secret matter.

ମହା ରାଗ—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧ—Rage.
Mahā rāga ଦେ. ବିଣ—କ୍ରୁଦ୍ଧ—Angry.
ବଡ଼ ରାଗ **महारंज**

ମହା ରାଗୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧୀ—
Mahā rāgī Of a very angry temper.
(ମହାରାଗୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମହାରଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ବଡ଼ ରାଗୀ **महारागी**

ମହାରାଜ—ଦେ. ଅ. (ସମ୍ବୋଧନ)—(ରାଜା, ମହନ୍ତ, ବାବାଜୀ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ
Mahārāja ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଉକ୍ତି)—ମହିମା । ମହାପ୍ରଭୁ !—(a term used in addressing a king, a Mahant, a Brahman, a respectable person etc) Your Majesty ! Your Highness !

ମହାରାଜ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (କର୍ମ ମହାନ୍+ରାଜନ୍)—୧ । ରାଜଶ୍ରେଷ୍ଠ;
Mahārāja ସମ୍ରାଟ; ରାଜେନ୍ଦ୍ର—1. Emperor. ୨ । ବୁଦ୍ଧ
(ମହାରାଜ୍ଞୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜନ ବିଶେଷ—2. Name of a saint who
(ମହାରାଜ୍ଞୀ ନୁହେଁ) came before the Buddha. ୩ । ନଖ
3. Finger nail. ୪ । ପ୍ରଧାନ କ୍ଷତ୍ରିୟ—4. An eminent Kshatriya. ସଂ. ଅ (ରାଜା ବା ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ) ହଜୁର ! ମହିମା !—Your Highness ! your Majesty ! your Honour ! (Apte).

ମହାରାଜକୁମାର—ସଂ. ବ—ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Mahārājakumāra A prince of an emperor.
महाराजकुमार ଦେ. ବ—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ମହାରାଜା ଉପାଧି
महाराजकुमाँर ପ୍ରାପ୍ତ ମହାରାଜାଙ୍କର କୁମାରଙ୍କ ଉପାଧି—
Title of the son of a titled Maharaja.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାରାଜଗାନ୍—ଦେ. ବ (ମହାରାଜ + ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ଗାନ୍)—Mahārājagān ମହାରାଜାମାନେ; ମହାରାଜଗଣ—All the great kings; the Maharajas.

ମହାରାଜ ପନ୍ଥୀ—ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ-Mahārāja panthī Name of a Baishnaba sect in southern India.

ମହାରାଜା—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ମହାରାଜ)—୧ । ସମ୍ରାଟ—Mahārājā 1. Emperor ୨ । ରାଜେନ୍ଦ୍ର; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜା—(ମହାରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. A great or eminent Rājā. ୩ । ମହାରାଜା ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—**महाराजा** 3. A title bestowed by the Indian Government. ଦେ. ଅ—ମହାରାଜ (ଦେଖ) Mahārāja (See) [ଦ୍ର—'ମହାରାଜ' ଶବ୍ଦ ସ୍ଥଳରେ 'ମହାରାଜା' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଶୁଦ୍ଧ ।]

ମହାରାଜାଧିରାଜ—ସଂ. ବ. (ମହାରାଜ + ଅଧିରାଜ = ପ୍ରଧାନ ରାଜା)—Mahārājādhirāja ରାଜେନ୍ଦ୍ର; ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ; ସାମ୍ରାଟ୍ —ମହାରାଜାଧିରାଜ **महाराजाधिराज** An emperor; a lord over many kings ଦେ. ବ—ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title bestowed by the Indian Government.

ମହାରାଜା ବାହାଦୁ(ଡ)ର—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାରାଜ + ଫା. ବାହାଦୁର)-Mahārājā bāhādu(dda)r ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ଉପାଧିବିଶେଷ—A title conferred **महाराजा बाहादुर** by the Indian Government.

ମହାରାଜା ସାହେ(ବା)ବ—ଦେ. ବ—ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଉକ୍ତି-Mahārājā sāhe(bā)b A term used in respect ମହାରାଜା ସାହେବ of persons who have got **महाराजा साहे(ह)ब** the title of Mahārāja.

ମହାରାଜିକ—ସଂ. ବ. (ମହାରାଜ + ସଙ୍କାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ୨୨୦ ବା Mahārājika ୨୩୬ ସଂଖ୍ୟକ ଗଣଦେବତା ଉଦ୍ଦେଶ—1. A class or group of Deities, 220 or 236 in number. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishnu (Apte).

ମହାରାଜ୍ଞୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ମହାରାଜ୍ଞୀ)—୧ । ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ—Mahārājñi 1. Empress. ୨ । ମହାରାଜ ମହିଷୀ—ମହାରାଜ୍ଞୀ 2. The queen of Mahārājā. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—**महाराणी** (କର୍ମଧା; ମହତ୍ତା + ରାଜ୍ଞୀ)—ବହୁଗୁଣ ବିଭୂଷିତା ମହାମନାଃ ରାଜ୍ଞୀ—A magnanimous and noble queen. [ଦ୍ର—ମହାରାଜ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମହାରାଜଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥରେ ମହାରାଜ୍ଞୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଅଶୁଦ୍ଧ, କିନ୍ତୁ ଯଦି କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସୁଗୁଣ ଜ୍ଞାପନାର୍ଥ ରାଜ୍ଞୀ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରରେ ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ଲଗାଯାଏ (ଅର୍ଥାତ୍ ମହାମନାଃ ରାଜ୍ଞୀ ଅର୍ଥରେ) ତେବେ 'ମହାରାଜ୍ଞୀ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ସଙ୍ଗତ ।]

ମହାରାଣା—ବୈଦେ. ବ. (ହ)·-ରାଜପୁତାନାର ରାଜବଂଶର ଉପାଧି Mahārāṇā ବିଶେଷ—A family title of certain Rājput chiefs of N. W. India.

ମହାରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମହାରାଜା; ସ· ମହତ୍ତା + ରାଜ୍ଞୀ)—Mahārāṇī ମହାରାଜ୍ଞୀ (ଦେଖ)—Mahārājñī (See) **महारानी**

ମହାରାତ୍ର(ତ୍ରି)—ସ. ବ—(ମହତ୍ତା + ରାତ୍ରି; କର୍ମଧା)—୧ । ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରର Mahārātra(tri) ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତଦ୍ୱୟ—1. 2 moments just after midnight. ୨ । କାଳରାତ୍ରି—2. A fearful night. ୩ । ମହା ପ୍ରଳୟର ରାତ୍ରି—3. The utter darkness following the great cataclysm. ୪ । ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର—4. Midnight (Apte). ୫ । ମହାଷ୍ଟମୀର ରାତ୍ରି—5. The night of the 8th day of the bright fortnight of Āswina (Apte).

ମହାରାୟ(ଏ)—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବ.—(ସ. ମହାରାଜ)—୧ । ମହାରାଜ Mahārāya(e) ମହାରାୟ 1. Mahārāja (See) ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title of Kshatriyas.

ମହାରାଷ୍ଟ୍ର—ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ମହତ୍ + ରାଷ୍ଟ୍ର = ରାଜ୍ୟ)—୧ । ମରହଟ୍ଟା Mahārāshtra ଦେଶ—1. The Marhatta country (a province in western India.) [ଦ୍ର—ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ସୁରଟ ଓ ସାତପୁରା ପର୍ବତ; ପଶ୍ଚିମରେ ଆରବ ସାଗର, ଦକ୍ଷିଣରେ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଓ ପୂର୍ବରେ ଗଣ୍ଡୱାନା ଓ ତେଲିଙ୍ଗ ଦେଶ । ଏହାର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୩ କୋଟି । ଏହା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା ।] ୨ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. The people of Mahārāshtra (Apte)

ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ. ବ—(ମହାରାଷ୍ଟ୍ର + ଈ)—୧ । ମରହଟ୍ଟୀ ଭାଷା—Mahārāshṭrī 1. The Marhattee language. ୨ । ମରହଟ୍ଟା ଦେଶର ଅଧିବାସୀ—2. An inhabitant of the Marhatta country; a Marhatta. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ଶାକ; ଜଳ ପିପ୍ପଳୀ; ମହାରୁଣ୍ଡା; କନାଗିରା ବା କାନଗିରା ଶାଗ—3. A kind of pot-herb.

ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ—ସ. ବଣ—(ମହାରାଷ୍ଟ୍ର + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଈୟ)—ମହାରାଷ୍ଟ୍ର Mahārāshṭrīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ମରହଟ୍ଟୀ—Relating to the Marhatta country.

ମହା ରିଷ୍ଟ—ସ. ବ—ପାର୍ବତ୍ୟ ନିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ—A kind of Nimba Mahārishṭa tree growing on mountains (Apte).

ମହାରୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—(ସ. ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ, ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ କଙ୍ଗୁଃ)—Mahā runṭhā କନଗିରା; ଏକ ପ୍ରକାର ଶାକ; ଜଳ ପିପ୍ପଳୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଁଚଡ଼ା, କାନସିଡ଼େ A kind of pot-herb; Commelyna
सरहंची Bengalensis. [ଯଥା—ଏହା ଖାଇବ ବୋଷ ଭାରୀ କୃପଣ ନାଶକ ।] ବେ. ବଣ. ସୁଂ—ଅଛ କୃପଣ—
महा कंजूस Very miserly or niggardly.
(ମହାରୁଣ୍ଡୀ, ମହାରୁଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାରୁଣ୍ଡୀ—ଗ୍ରାବେ. (ହମ୍ଲପୁର) ବ—ବଡ଼ବଡ଼ଆ ଫଳଯୁକ୍ତ ଘୋଡ଼ସୁଦ୍ଧା
Mahā runthī ଗୁଳୁ ପର ଏକ ଜାତୀୟ ଗୁଳୁ—Blumia Flava (Haines). [ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଡିବଲଙ୍ଗ ପର । ଫଳକୁ ଘାଣ୍ଟରେ ପକାଇଲେ ଭୁଣ୍ଡ ହିମିହିମି ହୋଇ ଯାଏ ।]

ମହାରୁଦ—ସ. ବ— ମହାଦେବ; ଶିବ—
Mahā rudra Śiba.

ମହାରୂପକ—ସ. ବ—୧ । କାବ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ-
Mahā rūpaka A figure of speech used in epics [ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ ଏକ ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଏକାଧିକ ରୂପକାଳଙ୍କାରର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ମହାରୂପକ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯଥା—
ଦେହ-ପଞ୍ଜର ପର୍ଣ୍ଣ ସାଗ୍ଭ ଜୀବାରୁ ସେ
ମନ ମୀନ ପ୍ରେମବନ ବର୍ଦ୍ଧନା ଆଭ୍ରସେ ।
କାମ ତାପ କୃପା ଗଙ୍ଗା ଭୁତେ ଶିବ ଅଛୁ
ଭସ ରହି ମନତୋଷ ଜଧାନା ପଶିଛୁ ।
—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।] ୨ । ସଂସ୍କୃତନାଟ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ-ବିଶେଷ—2. Name of a Sanscrit drama.

ମହାରୋଗ—ସ. ବ—(ମହତ୍+ରୋଗ; କର୍ମଧା)—ଉନ୍ମାଦ, କୁଷ୍ଠ,
Mahāroga ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା ଆଦି ଅସାଧ୍ୟ ବା ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ—A dangerous illness; incurable disease; (eg. leprosy, insanity, and pthisis).

ମହା ରୋଗୀ—ସ. ବଣ. ସୁଂ—(ମହାରୋଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍)—
Mahā rogī ମହା ରୋଗ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ—Suffering from an incurable disease.

ମହାରୋମା—ସଂ. ବ.—(ମହାରୋମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.) —ଶିବ—
Mahā romā Śiba. ସଂ. ବଣ—ଅଛ ରୋମଯୁକ୍ତ—
Shaggy; hairy.

ମହା ରୋଷ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା, ମହାନ୍+ରୋଷ)—ବିଶେଷ କ୍ରୋଧ-
Mahā rosha A great rage or anger.

ମହା ରୌଦ୍ର—ସଂ. ବଣ. ସୁଂ—ଅଛ ଭୟଙ୍କର—Very dreadful.
Mahā raudra (ମହା ରୌଦ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହା ରୌରବ—ସଂ. ବ—(ମହତ୍+ରୁରୁ+ଜାତାର୍ଥେ. ଅ) ନରକ-
Mahāraurava ବିଶେଷ; ମହାପାପୀମାନଙ୍କର ସାଙ୍ଘାତିକ ରୋଗ ଜନ୍ମିବାର ସ୍ଥାନ; ନରକର ଅଂଶବିଶେଷ—A part of the hell where sinners undergo great tormentings. [ଦ୍ର—ମନୁ ୪।୮୮ ଠାରୁ ୯୦ରେ ୨୧ଟି ନରକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି, ଯଥା—ତାମିସ୍ର, ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର, ମହାରୌରବ, ରୌରବ, କାଳସୂତ୍ର, ମହାନରକ, ସଞ୍ଜୀବନ, ମହାବୀଚି, ତପ୍ତନ, ସୂଚୀମୁଖ, ଅବୀଚି, ସଂଘାତ, ସକାକୋଳ କୁଡ୍ମଳ, ପୂତିମୃତ୍ତିକ, ଲୋହଶଙ୍କୁ, ଋଜୀଷ, ପନ୍ଥାନ, ଶାଲ୍ମଳୀ, ନଦୀ, ଅସିପତ୍ର ବନ, ଲୋହଦାରକ । ଯେଉଁ ଲୋକ୍ ଶାସ୍ତ୍ର ମାର୍ଗପ୍ରଦର୍ଶନ ଉପଯୋଗୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁଠାରୁ ଦାନ ନେଇ ସେ ଜନ୍ମାନ୍ତରରେ ଏହି ୨୧ ନରକରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ— ମନୁ ୪।୮୭ ।]

ମହାର୍ଘ—ସଂ. ବ (ମହତ୍+ଅର୍ଘ=ମୂଲ୍ୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Mahārgha ୧ । ବାମ୍ପିକା; ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍—1. Precious; costly. ୨ । ମହର୍ଘ; ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ—2. Dear (in price). [ଦ୍ର— ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ମହର୍ଘ, ମହଉଗ ।]

ମହାର୍ଘ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ମହତ+ଅର୍ଘ+ଯ)—ବହୁମୂଲ୍ୟ—
Mahārghya Precious; very valuable.

ମହାର୍ଣ୍ଣବ—ସଂ. ବ (ମହାନ୍+ଅର୍ଣ୍ଣବ; କର୍ମଧା)—୧ । ମହାସାଗର—
Mahārṇṇaba 1. Ocean. ୨ । ମହାଦେବ—2. Śiba (Apte).

ମହାର୍ଚ୍ଚି—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଅର୍ଚ୍ଚି)—ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଶିଖାଯୁକ୍ତ—
Mahārchchiḥ Flaming high.

ମହାର୍ଥ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଅର୍ଥ)—୧ । ଧନୀ—1. Rich.
Mahārtha ୨ । ମହତ୍—2. Great; noble. ୩ । ଗୁରୁ ଦରକାରୀ; ଜରୁରୀ—3. Important; weighty. ୪ । ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ—4. Significant.

ମହାର୍ଦ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମହାପ୍ରସାଦ)—ମହାପ୍ରସାଦ ଇତ୍ୟାଦି
Mahārda (ଦେଖ)—Mahāprasāda etc (See).
महाप्रसाद ମହାପ୍ରସାଦ

ମହାର୍ଦ୍ରକ—ସଂ. ବ—ବନ୍ୟ ଅଦା; ବଣ ଅଦା—
Mahārdraka ମହାଦା, ବନଅଦା Wild ginger.

ମହାର୍ବୁଦ—ସଂ. ବ—ଶତ କୋଟି ସଂଖ୍ୟା; ଏକ ବୃନ୍ଦ—
Mahārbuda 1000 millions or one billion (in number.)

ମହାର୍ହ—ସ. ବଣ. (ମହା+ଅର୍ହ=ମୂଲ୍ୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Mahārha ୧ । ମହାର୍ଘ; ବହୁ ମୂଲ୍ୟ—1. Precious;costly. ୨ । ଅମୂଲ୍ୟ—2. Invaluable. ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ—The white sandal wood.

ମହାଲ —ବୈଦେ. ବ (ଫା.)—ମାହାଲ (ଦେଖ)
Mahāla Māhāla (See)

ମହା ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନାରାୟଣୀ; ଧନଦା ଦେବୀ; ଶ୍ରୀ—
Mahā lakshmī 1. The Goddess of wealth. ୨ । ବିଭବ; ସଂପତ୍ତି—2. Riches; prosperity. ୩ । ଦୁର୍ଗାପୂଜାରେ ଦୁର୍ଗାରୂପେ କଳ୍ପିତା ଓ ପୂଜିତା ବାଳିକା—3 A girl worshipped as Durgā during the Durgā Pūjā (Apte).

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓଷା(ଷା)—ଦେ. ବ—ମାର୍ଗଶିର ମାସର ପ୍ରଥମ ଗୁରୁବାର
Mahālakshmī oshā(shā) ଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜନ ରୂପ ଉତ୍ସବ; ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ବ୍ରତ ମାଣବସା ବା ଗୁରୁବାର ଓଷା—A festival.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ବ୍ରତ—ସଂ. ବୃତ) of worshipping the Goddess of wealth on all the Thursdays of the month of Margasira.

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା—ସଂ. ବ—ଭୁମାରେସ୍ତବ; ଭୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଆଶ୍ୱିନ Mahālakshmi pūjā ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; କୋଜାଗର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା— The full moon of the month of Āswina.

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୁଢ଼—ଦେ. ବ (ଶୂଦ୍ର ଭାଷା)—ଠାକୁରାଣୀ ଗାଧୁଆ; ରଜ Mahālakshmī burda ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ତୃତୀୟ ଦିବସ— The third day of Raja Sankrānti on which the Goddess of wealth is bathed. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ବଡ଼ ସକାଳୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଲିପା ପୋଛା କରି ଓ ମୁରୁଜ ଦେଇ ସେଠାରେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ କଳ୍ପନା କରି ଗୋଟିଏ ଗୁଆ, ଲଙ୍ଗଳ ଲୁଡା ଓ ଗୋଟିଏ ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର ବସାଇ ତାହାକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ।]

ମହାଲଜ୍ଜା—ସ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜା—Great shame. Mahālajjā (ମହାଲଜ୍ଜିତ[ତା]—ବଣ)

ମହାଲଡ୍ଡା(ଡୀ)—ଗ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ବ—(କଟକ ସହରର ଉତ୍ତର Mahāldda(dī) ଲୋକଙ୍କ ଭାଷା; 'ନ' ସ୍ଥାନରେ 'ଲ' ପ୍ରୟୋଗ,- **ମହାନଦୀ** ମହାନଦୀ (ଦେଶ)—Mahānadī (See). [ଦ୍ର— **ମହାଲଦ୍ଦୀ** ଅଚ୍ଛ ଦ୍ରବ ଘାହାଲ୍ଲବେଳକୁ କେମିତି ମହାଲଦ୍ଦୀ ପାର ନ ହେଲେ ଆଉ ଗତି ନାହିଁ । ଉକ୍ତାର୍ଥ. କଟକବଜସ୍ୱ ।]

ମହାଲମ୍ବ—ସ. ବ—୧ । ବୃହତ୍ ଘର—1. A big house. ୨ । Mahālaya ତୀର୍ଥ—2. A holy place. ୩ । ପରମାତ୍ମା— 3. The Divine Essence in the creation. ୪ । ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ; ଅପରପକ୍ଷ; ପିତୃପକ୍ଷ—4. The dark fortnight of the month of Āswina. [ଦ୍ର—ଏହି ପକ୍ଷରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ତର୍ପଣ କରିଯାଏ ।]

ମହାଲୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ଅମାବାସ୍ୟା—The new Mahālayā moon of the month of Āswina. [ଦ୍ର— ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ମଉଳା ଓ ମଉଲା ।]

ମହାଲୟା ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସ. ବ—ଯେଉଁ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ତୋଇଥାଏ Mahālayā śrāddha ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ପିତୃପକ୍ଷରେ ସେହି ତିଥିରେ କିମ୍ବା ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ କରିବା ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ; ମଉଲା ଶ୍ରାଦ୍ଧ—Offering of rice-cakes to one's ancestors on the new moon of Āswina.

ମହାଲାଏ(ୟ)କ—ଦେ. ବ—ମହାନାୟକ (ଦେଶ)--Mahānāyaka Mahālāe(ya)ka (See). ଦେ. ବଣ—ଅତି ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି— **ମହାଲାୟକ** Very able (person).

ମହାଲିଆ—ଦେ. ବଣ (ଭୁଲନାକର ଅସାମୀ, ମାଳବା=ମାଗଣା)— Mahāliā ୧ । ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ—1. Unnecessary. ୨ । ମାଗଣା ନିଷ୍ଫଳ—2. Fruitless; vain. ୩ । ମାଗଣା—3. Got **ଫୋକଟିଆ; ମାଗନା** gratis; gratuitous ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାଲୟା)—ମହାଲୟା (ଦେଶ)—Mahālayā (See). ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ବୃଥାରେ—1. In **ଫୋକଟ, ମାଗ୍ଗନା** vain. ୨ । ଅକାରଣରେ—2. Unnecessarily. ୩ । ମାଗଣାରେ— 3. Gratis; for nothing.

ମହାଲିଆ ଖିଆ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ.—ପରମ୍ପରାଭୋଗୀ—A toady; Mahāliā khiā depending on others for one's ମାଗଣାଖିଆ meals; feeding at another's expense. **ଫୋକଟଖିଆ, ମାଗ୍ଗନାଖିହା**

ମହାଲିଆ ଭୋଜନ—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟୟରେ ଭୋଜନ— Mahāliā bhojana Eating one's meals at ମାଗନାଭୋଜନ **ମାଂଗନାଭୋଜନ** another's expense.

ମହାଲିଆ ମ(ମୁ)କୁନ୍ଦଦେବ—ଦେ. ବ—ଜନୈକ ପ୍ରାଚୀନ ପୁରୀ ସ୍ୱର୍ଗାଙ୍କର Mahāliā ma(mu)kunda deba ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title **ଲଲବବୁଆ** of a Rajā of Puri. ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉପାଧି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person who does not act according or befitting to the title he bears.

ମହାଲିଆ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାଲୟା ଶ୍ରାଦ୍ଧ)—ମହାଲୟା ଶ୍ରାଦ୍ଧ Mahāliā śrāddha (ଦେଶ)—Mahālayā śrāddha (See).

ମହାଲିମ୍ବ—ବେ. ବ (ସ. ମହାନିମ୍ବ) –ବଡ଼ ବଡ଼ ପତ୍ରଯୁକ୍ତ ନିମ୍ବବର୍ଗର Mahālimba ଉଚ୍ଚ—The toon or Indian mahoଟୁନି(ନ୍),ଲଡ଼ୁ,ଟୁନ୍ନା gany tree; Cedrely Toona. **ମହାନିମ; ଟୁନା** ସ. ଓଡିଆ, କୁରୁକ; ତା. ଭୁନ୍ନମାସ୍ୱମ୍, ମାଲ, ଭୁନ୍ମାରମ୍, ଉଞ୍ଜୁଲ; ତେ. ନାନ୍ଦ ।)

ମହାଶକ୍ତି—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମ ବା କ୍ଷମତା— Mahāśakti 1. Great strength or energy. ୨ **ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି**; ଦୁର୍ଗା; ଭଗବତୀ—2. The Primary Energy which created the universe. ୩ । (ପୁଂ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦେବସେନାପତି କାର୍ତ୍ତିକେୟ— 3. The commander of the gods; Kārttikeya. ୪ । ଶିବ—4. Siba. ସ. ବଣ—ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—Mighty; of great energy

ମହାଶଙ୍ଖ—ସ. ବ (ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ଭଳେ ଠୀକା ଦେଖ; ଶଙ୍ଖ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ Mahāśaṅkha ମହତ୍ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲେହେଁ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି)—୧ । ବଡ଼ଶଙ୍ଖ— 1. A big conch. ୨ । ଭୀମଙ୍କ ଶଙ୍ଖ—2. The conch which Bhima used to blow. ୩ । କୁବେରଙ୍କ ନଧି ବିଶେଷ; ଶଙ୍ଖ ନଧି—3. Name of a precious gem of Kubera. ୪ । ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ; ୧୦ ଶଙ୍ଖ ସଂଖ୍ୟା; ୧୦ ଲକ୍ଷ କୋଟି ସଂଖ୍ୟା— 4. A thousand billions. ୫ । ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ— 5. Name of a weapon. ୬ । ଜଉତଗାଲାସ୍ତି—

Digitized by srujanika@gmail.com

6. Human skull. ୭ । ଲଲାଟାସ୍ଥି—7. The bone of the forhead. ୮ । କଣ୍ଠି ଓ ଚକ୍ଷୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ହାଡ଼—8. The malar bone; the cheek bone. ୯ । ତନ୍ତ୍ର ମତେ ସାଧୁଗୁରୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ନରକପାଳାସ୍ଥି ନିର୍ମିତ ମାଲ୍ୟ ବିଶେଷ—9. A garland of skulls used by devotees during Tantric rites.

ମହା ଶତାବରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଛତୁଆର ଲତା—Mahā śatābarī A kind of Asparagus Recemosa (thorny creeper).

ମହାଶନି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । (ମହା + ଅଶନି)—ଉତ୍କଟର ବଜ୍ର—Mahāśani 1. A great thunder. ୨ । ରାମାୟଣୋକ୍ତ ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ—2. A Rākshasa described in the Rāmāyaṇa. (ଉ—ବାଡ ସ୍ଥଳ ମୁଣ୍ଡି ମହାଶନି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସାନ୍ଦ୍ର ଚୂର୍ଣ୍ଣ । ଭଟ୍ଟି. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।)

ମହା ଶମ୍ଭୁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—A celebrated idol Mahā śambhu representing Śiba.

ମହାଶୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ. ପୁଂ (ମହତ୍ + ଆଶୟ ସାଦ୍ଭାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—Mahāśaya ମହାମନାଃ; ମହାନୁଭବ; ଉଦାରହୃଦୟ—ମହାଶୟ High-minded; noble-minded; mag-(ମହାଶୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) nanimous. ସଂ. ବ—ସମୁଦ୍ର—Ocean. ଦେ. ବ—୧ । ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି; ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକ—1. A gentleman; a respectable person. ୨ । ବଙ୍ଗ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଦତ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ବଂଶୋପାଧି—2. A family-title given by the kings of ancient Bengal. ୩ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଜମିଦାରୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଙ୍ଗୀୟ ଜମିଦାର ବଂଶର ଉପାଧି ବିଶେଷ—3. A family title of certain Bengal Zamindars of Orissa, [ଦ୍ର—ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କାଉପୁର,ଲକ୍ଷଣନାଥ, ଦେଉଡ଼ଦା ଓ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କଣ୍ଡନ୍ ନଗର ଓ ରାମେଶ୍ୱରପୁର (ଯାଜପୁର)ର ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗୀୟ ଜମିଦାର ବଂଶର ଏହି ଉପାଧି ।] ୪ । ଗୁରୁଜନ ଓ ସମ୍ମାନନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ—4. A term used in addressing one's teacher, elders and respectable persons. (ଯଥା—ଗୁରୁ ମହାଶୟ, ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ।) [ଦ୍ର—ମାନ୍ୟାର୍ଥବାଚକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଭଦ୍ର ଲୋକଙ୍କ ନାମ ଶେଷରେ ଏ ପଦ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ କରାଯାଏ, ଯଥା—ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ମହାଶୟ ସମ୍ମିପେଷ୍ଟ ।]

ମହାଶୟ(ୟୀ) କାରଖାନା—ଦେ. ବ—ବହୁ ଆଡ଼ମ୍ବର—Much ado; grand style. ମହାଶୟୀ କାରଖାନା [ଦ୍ର—ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ମହାଶୟ ଉପାଧ୍ୟାୟୀ ବଙ୍ଗୀୟ ନବାବୀ କାରଖାନା ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଆଡ଼ମ୍ବର ସୂଚକ ଭାବରୁ ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି । ଫଳତଃ ଏହି ମହାଶୟୀ ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ବ୍ୟୟ ଯୋଗୁଁ ଇଂରାଜ 'ମହାଶୟ' ବଙ୍ଗୀୟ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୀଘ୍ର ହେବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ମହା ଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଗୁରୁ ଯୋଗ୍ୟ ଶଯ୍ୟା; ବହୁ ମୂଲ୍ୟ Mahā śayyā ଶଯ୍ୟା—A very costly bed.

ମହା ଶରୀର—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—ବୃହତ୍ ଦେହ—Big body. Mahā śarīra ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) - ବୃହତ୍କାୟ— Big-bodied; gigantic. (ମହାଶରୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାଶଲ୍କ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବୃହତ୍ ଶଲ୍କ ବା କାଉରଶିଷ୍ଟ— Mahāśalka Having big scales. ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—୧ । ବଡ଼ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—1. Shrimp. ୨ । ବଗ୍ଦାଲଆ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି— 2. Prawn; sea shrimp (Apte). [ଦ୍ର—ମନୁ. ୩।୨୨୨ ରେ ଅଛି ଯେ ମହାଶଲ୍କ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଅର୍ପଣ କଲେ ପିତୃଗଣଙ୍କର ଅନନ୍ତକାଳ ତୃପ୍ତି ହୁଏ ।]

ମହାଶାଳି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମୋଟା ବା ବଗଡ଼ା ଶାଉଦ ଧାନ— Mahāśāli Coarse winter paddy.

ମହାଶୁକ୍ଲ—ସ୍ତ୍ରୀ.ବଶ—ଅତି.ଶୁଭ୍ର—Very white; milken white. Mahāśukla (ମହାଶୁକ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହାଶୁକ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସରସ୍ୱତୀ—The Goddess of learning. Mahāśuklā ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାଶୁକ୍ଲର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Feminine of Mahāśukla.

ମହାଶୂଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଅଙ୍ଗୀର; ଗୋପ; ଗଉଡ଼—1. A cow herd. Māhāśūdra ୨ । ଉଚ୍ଚପଦ ଅଧିକାରୀ ଶୂଦ୍ର— 2. A Sūdra of a high position (Apte). ୩ । ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ତମ—3. An upper servant (Apte).

ମହାଶୂନ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଅନନ୍ତ ଆକାଶ—The limitless sky; the Mahāśūnya great void ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୂନ୍ୟ— Quite empty.

ମହାଶୂର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବାନ୍— Mahāśūra Very strong or mighty.

ମହାଶ୍ୱେତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସରସ୍ୱତୀ—1. The Goddess of Mahāśwetā learning. ୨ । ଦୁର୍ଗା—2. Goddess Durgā. ୩ । ଶ୍ୱେତ ଅପରାଜିତା ଫୁଲ—3. The white clitoris flower ୪ । ଭୂଇକଖାରୁ; କୃଷ୍ଣ ଭୂମିକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ—4. Ipomoeia Digitata ୫ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ନଗରବିଶେଷ—5. Name of a town of ancient India. ୬ । ସଂସ୍କୃତ କାଦମ୍ବୀ ଉପନ୍ୟାସର ଉପନାୟିକା—6. Name of a secondary heroine in the Sanscrit novel Kādambarī. ୭ । ଧଳା ଚିନି—7. White sugar (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଶ୍ମଶାନ—ସଂ. ବ—୧ । ଯେଉଁଠାରେ ସବୁଦା ଶବଦାହ ହୁଏ—
Mahāśmaśāna 1. A great cremation ground where cremation is going on for the most part of the day. [ଯଥା—କାଶୀକ୍ଷେତ୍ରର ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକା ଘାଟର ଶ୍ମଶାନ ।] ୨ । କାଶୀ; ବାରାଣସୀ—2. Benares.

ମହାଶ୍ରାବଣୀ—ସଂ. ବ—ଭୂଇଁକଦମ୍ବ (ଦେଶ)
Mahāśrābaṇi Bhūiṅkadamba (See).

ମହାଷ୍ଟମୀ—ସଂ. ବ—ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ—
Mahāshṭamī The 8th day of bright lunar fortnight of Āswina.

ମହାସତୀ—ସଂ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାମୀପରାୟଣା ସ୍ତ୍ରୀ—
Mahāsatī A very chaste and devoted wife.

ମହାସତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ—୧ । ମହା ବଳଶାଳୀ—1. Mighty. ୨ । ମହାମନାଃ—2. Magnanimous; (ମହାସତ୍ତ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) noble. ୩ । ଧର୍ମପରାୟଣ—3. Righteous (Apte). ସଂ. ବ—୧ । ବୃହତ୍କାୟ ଜୀବ—1. A gigantic animal. ୨ । କୁବେର—2. Kubera (Apte). ୩ । ଶାକ୍ୟମୁନି—3. The Buddha.

ମହାସପର—ସଂ. ବ—ଛୋଟ କେରଣ୍ଡି ମାଛ; ସେରଣା ମାଛ—
Mahāsaphara ବଡ଼ପୁଁଟି, Barbus Sarana fish.
ସରଲପୁଁଟି, ସରଣାପୁଁଟି **ବଡାପୋଠା; ବଡୀପୋଠୀ**

ମହାସମଙ୍ଗା—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବାଢ଼ଅଆଁଲାଜାତୀୟ ଔଷଧୀଗୁଳ୍ମ—
Mahāsamaṅgā Name of a medicinal plant.

ମହାସମୁଦ୍ର—ସଂ. ବ—ମହାର୍ଣ୍ଣବ; ଯେଉଁ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳରାଶି ପୃଥିବୀର ସ୍ଥଳଭାଗକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଅଛି—The great ocean. [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀ ବେଷ୍ଟନକାରୀ ମହାସମୁଦ୍ର ଗୋଟିଏ । ଏନ୍ତୁ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଭୂଗୋଳରେ ମହାସମୁଦ୍ରର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶକୁ ସାଗର (ଯଥା—ଲୋହିତ ସାଗର, ଭୂମଧ୍ୟ ସାଗର) ଓ ବୃହତ୍ ଅଂଶକୁ ମହାସାଗର (ଯଥା—ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର, ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର, ଉତ୍ତର ମହାସାଗର, ଦକ୍ଷିଣ ମହାସାଗର) କୁହାଯାଏ ।]
ମହାସାଗର, ମହାସିନ୍ଧୁ } ଅନ୍ୟରୂପ

ମହା ସର୍ବ ଯମକ—ସଂ. ବ—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—A figure of Mahā sarba jamaka speech. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଚରଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷର ସମାନ ଅଟେ; ଏନ୍ତୁ ଚରଣମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ପୃଥକ୍ ।]

ମହା ସାନ୍ତପନ—ଫ. ବ. (ମହତ୍ + ସାନ୍ତପନ = ବ୍ରତବିଶେଷ)—
Mahā sāntapana ଛଅ ଦିବସ ସାଧ୍ୟ ବ୍ରତ ବା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବିଶେଷ—An expiation which takes 6 days to be completed.

ମହା ସୁଆର—ଦେ. ବ (ସଂ. ମହାନ୍ ଓ ସୂପକାର)—ଦେବତାଙ୍କ ଓ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ନାଦ ପାଇ କରିବା ବୃତ୍ତିଶ ସୂପକାର—
ପ୍ରଧାନ ସୂପକାର A cook who cooks for a king or
ଦେବରୋଷା a Deity.

ମହାସୁଲ୍—ଦେ. ବ (ଫା. ମହସୁଲ୍)—୧ । ମାସୁଲ; ରାଜାଜ୍ଞାରେ ଅଦାୟ କରାଯିବା ଶୁଳ୍ଲ—1. A cess or custom
ମାସୁଲ or duty realised under the authority of
ମହସୁଲ Government. ୨ । ଡାକ ମାଶୁଲ—2. Post-
(ମାଇଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) age.

ମହା ସୁଖ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ; ମହା ଆନନ୍ଦ—
Mahā sukha 1. Great pleasure or happiness; supreme felicity or bliss. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ରତ; ମୈଥୁନ—2. Copulation. ୩ । ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A Buddha (Apte).

ମହା ସିଂହ—ସ. ବ—୧ । ଯାହାକୁ ବା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ବାହନ ସିଂହ—
Mahā simgha 1. The lion that carries the Goddess Durgā on its back. ୨ । ଶରଭ—2. A fabulous animal. ଦେ. ବ—ପଞ୍ଜାବର ରାଜା ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ପିତା—Name of the father of Ranjeet Singh, the famous Sikh king of the Punjāb.

ମହାସେନ—ସ. ବ, (ମହତ୍ + ସେନା + ଅ; ମହତ୍ତା ସେନା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଦେବସେନାପତି କାର୍ତ୍ତିକେୟ—
Mahāsena 1. Kārttikeya, the commandar of the Gods. ୨ । ମହାଦେବ; ଶିବ—2 Śiba.

ମହା ସେନା—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ବୃହତ୍ ସେନା—
Mahā senā A large army.

ମହା ସ୍କନ୍ଧ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉଷ୍ଟ୍ର; ଓଟ—
Mahā skandha Camel (Apte).

ମହା ସ୍ନାନ—ସ. ବ—ଦେବତାଙ୍କ ଅଶୁଦ୍ଧ କୌଣସି କାରଣରୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ ତାହାଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠିତ ସ୍ନାନ—Bath given to a Deity when it becomes impure for some reason or other.
Mahā snāna

ମହା ସ୍ନା(ସ୍ନ)ହାନ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ସଂ. ମହାସ୍ନାନ)—ମହାସ୍ନାନ (ଦେଖ)
Mahā snā(snā)hāna Mahā snāna (See)
ମହାସ୍ନାନ ମହାସ୍ନାନ

ମହା ସ୍ୱନ—ସଂ. ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମହା ଧ୍ୱନି ବିଶିଷ୍ଟ—
Mahā swana Having a great sound.
ସଂ. ବ—ରଣ ବାଦ୍ୟ—War drum.

ମହା ହାସ—ସଂ. ବ—ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ—Loud or boisterous laughter (Apte).
Mahā hāsa

ମହି(ହୀ)—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହ ଧାତୁ + କର୍ମ ଇ; ବ)—୧ । ପୃଥିବୀ; ଧରଣୀ—1. The earth. ୨ । ଭୂମି—2. The
Mahi(hī) ground. ୩ । ଗୌ; ଗାଈ—3. Cow.
मही, जोरन ୪ । ମହତ୍ତ୍ୱ—4. Greatness. ୫ । ବୁଦ୍ଧି—5. Intellect. ଦେ. ବ. (ସଂ. ମଦ୍ୟ-ଶବ୍ଦାନ୍ତ = ବାଚକ)—୧ । ଦଧିଯୁକ୍ତ; ଦୁଧକୁ ବସାଦହ କରିବା ପାଇଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେଥିରେ ପକାଯିବା ଖଟା ଦହି—1. Curd ferment; rennet used to co-agulate milk; sour whey used in curdling milk; Bulgarian milk. । ମଇ (ଦେଖ)—2. Mai (See) ହେଁଗା ଂ । (ଅଦର୍ଶନ) ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ଡାକ ନାମ—3. Name for calling Maheswar. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବ—ଦଧି—Curd. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବୌଦ୍ଧ) ବ—ଘୋଳ ଦହି—Whey; churned buttermilk.

ମହିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଖଟା ଓ ଉଦ୍‌ଗୀଆ (ଦୁଧର ଗନ୍ଧ); ପଚା (ଗନ୍ଧ)—Mahiā Foetid (smell); putrid (smell). ଦେ. ବ—ଟକଗନ୍ଧ; ଟୋକୋ (ଅନାଦର୍ଥକ) ମହେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—ଫୋକରାଇନ Name for calling Maheswara.

ମହିମ—ଦେ. ବ—ମାହାତ୍ମ୍ୟ—Nobility; glory. (ତୁ—Mahimma ବ୍ୟସ୍ତ କେଶ ଲଙ୍କେଶ, ସୁଜ ଚଢ଼ି ମହିଷ, ମହିମ ଇନ୍ଦ୍ରିଣ ଦକ୍ଷିଣ। ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶତଲାସ।)

ମହିମାଇ—ଦେ. ବିଣ (ପ୍ରାଚୀନ ଦେବ୍ୟ)—ମହିମାଯୁକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ—The Mahimmāi Supreme Being. (ତୁ—ଅଥବା ସେ ଭାଲ ଚଳ କଣ୍ଡି ଚକେ ଯାଇ, ଏଥି ଅବା ବଳେ କରୁଛନ୍ତି ମହିମାଇ। ଗ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା।)

ମହିକା—ଫ. ବ (ମହ୍ ଧାତୁ+ଅକ+ଆ)—୧। ତୁଷାର; ହିମ—Mahikā 1 Frost. ୨। କୁହୁଡ଼ି—2 Mist.

ମହିଖୁଣ୍ଟ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ(ଫ. ମେଖ)—ଯଉଳ ବା ବେଙ୍ଗଲା ମହିଖୁଣ୍ଟ ପକାଇବାବେଳେ ଯେଉଁ ଖୁଣ୍ଟ ଦେହରେ ଦଉଡ଼ି (ମହିଖୁମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାନ୍ଧି ଯାହାର ଗୁରଆଡ଼େ ବଳଦମାନେ ଘୂରନ୍ତି; ମେସ୍ତମ୍ଭ—The central post around which bullocks revolve, while treading paddy-sheaves.

ମହିତ—ଫ. ବିଣ (ମହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ପୂଜିତ—1. Worshipped. ୨। ସମ୍ମାନିତ—2. Respected; honoured. ଫ. ବ—ଶିବଙ୍କ ତ୍ରିଶୂଳ—The trident of Siba.

ମହି(ହୀ)ତଳ—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଭୂତଳ; ପୃଥିବୀ—1. The face of the earth. ୨। ଭୂଇଁ—2. The ground

ମହି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଦହି ବସାଇବା ପାଇଁ ଦୁଧରେ ଖଟାଦହି ଯୋଗ କରିବା—1 To put curd-ferment into milk. ୨। ମଇ ଦେବା (ଦେଖ)—ସାଜଦେଓୟା ଜୋରନ(ମହୀ)ଦେନା ମୈଦେଓୟା ହେଁଗାଦେନା Mai debā (See),

ମହି(ହୀ)ଧର—ଫ. ବ (ମହ୍ମ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଭୂଧର; ପର୍ବତ—Mahi(hī)dhara Mountain. [ମହି(ହୀ)ଭୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମହିନା—ବୈଦେ. ବ (ଘା. ମହ୍ମନା=ମାସ; ଦରମାଦା=ମାସିକ ବେତନ)—ମାସିକ ଦରମା ବା ବେତନ—ମାଇନା ମହୀନା Monthly pay or salary.

ମହିନ୍ଧକ—ଫ. ବ—୧। ମୂଷା—Rat (Apte) ୨। ନେଉଳ—Mahindhaka 2. Ichneumon (Apte). ଂ। ବାଡ଼ୁଅଙ୍କରେ ବୋଝ ବୋହିବା ପାଇଁ ଲମ୍ବିଥିବା ଦଉଡ଼ି; ଶିକା—3. The string suspended from a pole used for carrying loads (Apte).

ମହି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମହି ଦେବା (୧) (ଦେଖ) Mahi pakā(ke)ibā Mahi debā (1) (See).

ମହିପଦ—ଦେ. ବ (ଫ. ମହାପଦ୍ମ)—ଏକପ୍ରକାର ନାଗସାପ—Mahipadma A species of cobra.

ମହି(ହୀ)ଭୃତ୍—ଫ.ତ (ମହ୍ମ+ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍)—୧। ପର୍ବତ-1 Mountain. ୨। ରାଜା—2 King,

ମହି(ହୀ)ପତି—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜା—King. Mahi(hī)pati (ମହୀଭୃତ୍, ମହି[ହୀ]ପାଳ, ମହି[ହୀ]ରକ୍ଷିତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହି(ହୀ)ପୁତ୍ର—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—Mahi(hī) putra The planet Mars.

ମହି(ହୀ)ପ୍ରାଚୀ(ଚ)ର—ଫ, ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ର—Mahi(hī) prāchī(cha)ra The ocean.

ମହିମ—ଦେ. ବ—ଜୟ—Victory (ତୁ—ମହିମହିଲା ବଚନ୍ତୁ ମହିମା ଭଲକ, ମହିମା ମହିମ କରେ ବୈଲୋକ୍ୟ। ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନଶ୍ଚ।)

ମହିମ କୀର୍ତ୍ତନ—ଫ. ବ (ମହିମନ୍+କୀର୍ତ୍ତନ)—ମାହାତ୍ମ୍ୟ କଥନ—Mahima kīrttana Singing one's glory.

ମହିମଣ୍ଡନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ପୃଥିବୀର ଅଳଙ୍କାରସ୍ୱରୂପ; ଅତି ସୁନ୍ଦର—Mahi mandana Who is an ornament or (ମହିମଣ୍ଡନା—ସ୍ତ୍ରୀ) decoration to the earth; very graceful,

ମହି(ହୀ)ମଣ୍ଡଳ—ଫ. ବ—ଭୂମଣ୍ଡଳ; ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ—Mahi(hī) mandala The globe; the whole world.

ମହିମ ବ୍ୟଞ୍ଜକ—ଫ ବିଣ (ମହିମନ୍+ବ୍ୟଞ୍ଜକ)—ଗୌରବସୂଚକ—Mahima byañjaka Indicating glory. [ତୁ—ମହିମାବ୍ୟଞ୍ଜକ - ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସାରେ ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ।]

ମହିମମୟ—ଫ ବିଣ (ମହିମନ୍+ମୟ)—ଗୌରବମୟ—Mahimamaya Glorious; majestic. (ମହିମମୟୀ - ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହିମା—ଫ. ବ (ମହତ୍+ଇମନ୍; ମହିମନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—Mahimā ୧। ଉତ୍କର୍ଷ—1. Excellence. ୨। ମହତ୍ତ୍ୱ—2. Glory; greatness. ଂ। ଗୌରବ—3. Majesy; dignity. ୪। ମାହାତ୍ମ୍ୟ—4. Magnitude. ୫। ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ—5. Grandeour. ୬। ଶକ୍ତି—6. Energy; power. ୭। ଉଚ୍ଚପଦବୀ—7. High exalted position. ୮। ମହାଦେବଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ବିଭୂତି ମଧ୍ୟରୁ ଏକଇମ—8. One of the 8 divine

Digitized by srujanika@gmail.com

peculiarities of Siba. [ଦ୍ର—ଏହି ଉଭୟ ସାଦାଶ୍ୟରେ ମହାଦେବ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ଆକାର ଧାରଣ କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବ—୧ । ମହତ୍ତ୍ୱର ଚରମ ସୀମା—1. The acme of greatness or glory [ଦ୍ର—ସେହି ଚିଦ୍‌ରୂପ ମହିମା ସାଦାଶ୍ୟରେ ଜଗତରେ ସମୁଦାୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମହିମା ଚତ୍‌ସ୍ୱରୂପ ଅଟନ୍ତି । ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀମାନେ ଚରମ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ସୁଖଦୁଃଖଜ୍ଞାନ ମହିମାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।] ୨ । ମହାନ୍ ପୁରୁଷ; ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଭୁ—2. The universal God. ୩ । ମହିମାଧର୍ମ (ଦେଖ)—3. Mahimādharma (See). [ଦ୍ର—ଏ ଅନ୍ତଃକରଣର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଜ୍ଞାନଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ୱରୂପ ଅନନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି । ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାଙ୍କର ସାଦାଶ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ, କିନ୍ତୁ ସେ ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଜିତ ପ୍ରଭୁ ଅଟନ୍ତି ।

ଏହି ଅର୍ଥର ବଶିଷ୍ଟ ବିବରଣ ପାଇଁ ବିଶ୍ୱନାଥବାବାଙ୍କ ମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଦକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ—ଦେ. ବ. (ସ ମହିମକୀର୍ତ୍ତନ; ଏହିଶବ୍ଦ ସମ୍ପ୍ରତିବ୍ୟାକରଣ Mahimā kīrttana ଅନୁସାରେ ଅଶୁଦ୍ଧ)—ମାହାତ୍ମ୍ୟକଥନ—ମହିମାକୀର୍ତ୍ତନ **महिमाकीर्त्तन** Singing the praise of one's greatness.

ମହିମା ଗାଦି—ଦେ. ବ—ଢେଙ୍କାନାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୋରଣ୍ଡା ଗ୍ରାମରେ Mahimā gādi ଅବସ୍ଥିତ ମହିମାଧର୍ମର ପୀଠ—A seat of **महिमागादी** Mahimā dharma, at Jorandā in the State of Dhenkānāl. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନନ୍ତ ସ୍ୱେତ ମହିମାଗାଦି ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସତ୍ୟ-ମହିମାଧର୍ମୀମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଗୁରୁପୀଠ ଅଟେ । ଯେହେତୁ ପ୍ରବୁଦ୍ଧଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁ ସେହିଠାରେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମହିମା ଗାଦିର ନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉକ୍ତ ଗାଦିର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବ୍ୟାପିବାରୁ ଅନେକ ମହିମା ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ସେହି ଗାଦିକୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୀଠ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନାନା ପ୍ରକାର ଭେଟ ଦଅନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସେଠାରେ ମହିମା ଲୀଳା ·(ଦୃଢାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ, ବାଲ୍ୟଲୀଳା, ନରକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଭୋଜନ, ଅଗମ୍ଭୁକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଦ୍‌ଗତି)ରେ ବ୍ୟୟ କରି-ଯାଏ । ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଥାନ ଅଷ୍ଟାଳିକା, କୂପ, ଉଦ୍ଯାନାଦି ନାନାଙ୍କରେ ଜଗତ୍କଲ୍ୟାଣରେ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । ସତ୍ୟ ସନାତନ ମହିମା ଧର୍ମର ଅବଧୂତାଶ୍ରମୀ 'ପର' ଓ 'ଅପର' ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-ମାନେ ସେହିଠାରେ ଗୁରୂପଦେଶ ଦ୍ୱାରା କୌପୀନ ଓ କୁମ୍ଭୀଯଜ୍ଞସୂତ୍ର ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ସନ୍ନ୍ୟାସ ପନ୍ଥାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି । ମହିମା ଗାଦିର ପ୍ରତ୍ୟାବଧାରକ କେବଳ 'ପର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ' ବଲ୍ଲଭଧାସ୍ତ ବାବାମାନେ ଅଟନ୍ତି । ସେହି ସାଧୁମାନେ ସେହି ଗାଦିକୁ ଉପସ୍ପୃଷ୍ଟ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଉଚ୍ଚା ଦ୍ୱାରା ଜାଲାଉଥାଡ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ସାଧୁ ଭକ୍ତଗଣ ପୀଠର ପରଶ୍ଚଳନ ଓ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସହାର୍ଯ୍ୟମାନ ସମାଧାନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତି ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟମାନ (ଦୃଢାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ, ବାଲ୍ୟଲୀଳା, ଭଜନ) ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଚଳିତ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବେ ବିବେଚିତ । ଏହି ହେତୁରୁ ଉକ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଦେଶ ବିଦେଶରୁ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଯାଇଥିବା ସିଦ୍ଧ ସାଧୁଗଣ, ଗୃହସ୍ଥ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ ଓ ସାଧାରଣ ଯାତ୍ରିଗଣ ସମବେତ ହୋଇ ମହିମା ଲୀଳା ବିନୋଦରେ ପ୍ରମୋଦିତ ହୁଅନ୍ତି । ସେଠାରେ ବିଷୟୁଦ୍ଗଲର୍ଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ନ ଥିବା ହେତୁ ମହିମା ଗାଦିର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ପ୍ରକଟିତ ହେଉଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ କାମିନୀମାନଙ୍କର ବାସ ଓ ସ୍ପର୍ଶ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିବା ହେତୁ ଗାଦି ପୀଠ ସ୍ଥାନ ଚରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିଷ୍ପଳଙ୍କ ରହିଅଛି । ଗାଦିର ବସ୍ତାର ନମିତ୍ତ ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜା ସାଙ୍ଗବ ଉକ୍ତ ଭୂମି ଉପରେ କୌଣସି କର ଧାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ଅବଶ୍ୟକମତେ ଭୂମିମାନ ମହିମା ଗୋସେଇଁଙ୍କ ନାମରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ସାରଫରୁରେ ଜଙ୍ଗା କରିଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଭୂମିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କୃଷି ଆଦି ଫସଲ କର୍ମ କରିଯାଏ ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ପୂର୍ବରୁ ତାହା ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଅଙ୍କାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ରହିଅଛି । କେବଳ ସେହି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମାରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ସେମାନେ ଯାହା ଅର୍ଥ ଦାନ କରନ୍ତି ବା ଧର୍ମାନ୍ତିତ ଭକ୍ତଗଣ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ସଭାବରେ ଯାହା ଅର୍ଥ ଦାନ କରନ୍ତି, ତାହାଦ୍ୱାରା ମହିମା ଗାଦିର ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ ହୋଇ-ଯାଏ । ଏକ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକକାଳ ନମିତ୍ତ ବ୍ୟୟୋପଯୋଗୀ ଅର୍ଥ ଚଳିତ ରଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଅବୃତ୍ତକୁ ଦେଶି ବ୍ୟୟ କରି-ଯାଏ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା]

ମହିମା ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବ—ମହିମା ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମହା-Mahimā gosā(se)iñ ପୁରୁଷ—The founder of the Mahima dharma. [ଦ୍ର—ସେ ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର ପୁରୁଷ ଅଟନ୍ତି । ଭାରତ ଭୂମିରେ ଧର୍ମର ଗ୍ଲାନି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସିଦ୍ଧ ସାଧୁ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦଙ୍କ ବନ୍ଦନାସ୍ପୃ ଜଗଦ୍ଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁ ସ୍ୱଶକ୍ତି ବଳରେ ଅଯୋନିସମ୍ଭୂତ ହୋଇ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଗୁରୁ ସ୍ୱରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବାସ୍ୟୁ ଆହାର କରି ହିମାଳୟର କୈଳାସ ପର୍ବତ ଶିଖରରେ ବହୁ ସମୟର ଅନ୍ୟୋଗ ସମାଧିରେ କାଳାତିପାତ କରି ଗୁପ୍ତଭାବେ ନାନା ଦେଶ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣପୂର୍ବକ ସତ୍ୟ ସନାତନ ମହିମା ଧର୍ମ ସ୍ଥାପନାର୍ଥେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶକୁ ବିରାଜମାନ ହେଲେ । ସେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗୀୟସମ୍ବତ ୧୨୩୩ରେ ପୁରୀଠାରେ ଲୋକଙ୍କ ନୟନଗୋଚର ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ ସେ ଚୂଳରେ ଶୟନ ଓ ଉପବେଶନ କରୁଥିଲେ; ସାଧାରଣ ଜନସମାଜରେ ବିଶେଷ ବାକ୍ୟାଳାପ କରୁ ନ ଥିଲେ; ଈଶ୍ୱର ଭାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ତେଜୋମୟ ଥିଲା । କଟିରେ ଗୈରିକ ବସ୍ତ୍ରର କୌପୀନ, ମସ୍ତକରେ କଟାର ଝୁର ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚୁଲଆ ଗୋସାଇଁ ବୋଲି ଲୋକେ କହୁଥିଲେ । ଗୋସାଇ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କରେ ବାରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଜଳପାନ କରି ପୁଣ୍ଡା, ଖଣ୍ଡଗିରି, ଧଉଳଗିରି ପ୍ରଭୃତିର ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କରେ ସମାଧି ଯୋଗ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । ଏ ହେତୁରୁ ତାଙ୍କୁ ଲୋକେ ମାଗ୍ଦାପ୍ପା ଗୋସାଇଁ ମଧ୍ୟ କହୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମହିମା ଗୋସାଇଁ ପୁଣ୍ଡା ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ଧର୍ମ ସଭାରେ ବ୍ରହ୍ମାତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନଭକ୍ତିଯୋଗର ବଘୁକାପ୍ପା ମହାମାସ୍ଟାଙ୍କ ଦର୍ପ ବିନାଶ ପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱଶକ୍ତିର ତେଜ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରାଇଥିଲେ ଓ ଖଣ୍ଡଗିରି ସମୀପରେ ଦଲଦପିଡୁ ନାମକ ଏକ କୁଟାନ୍ତିକ ବାବାଙ୍କର ଗର୍ବ ଖଣ୍ଡନ କରି ତାହାକୁ ସଦ୍ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ତହିଁଉତ୍ତାରୁ ସେ ୧୬୫୮ ଅବ୍ଦରେ ତେଙ୍କାନାଳ କପିଲାସଗିରିକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ସେଠାରେ ନୈଷ୍ଠିକ କୌପୀନ ଓ ଜଟାଭାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି କୁମ୍ଭୀବୃକ୍ଷର ବଲ୍କଳ ବାନା କୌପୀନ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଗିରି-ଶିଖରର ଦକ୍ଷିଣଭାଗସ୍ଥିତ ଏକ ଚକ୍ରାକାର ପ୍ରସ୍ତରେପରି ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ପୂର୍ବାଭିମୁଖ ହୋଇ ପଦ୍ମାସନରେ ଉପବେଶନ ପୂର୍ବକ ଅଵରଦ୍ଧ ଭାବେ ଏକାଦଂଷଦ୍ଧ ଦିବସ ଅତିବାହିତ କଲେ । ଅନନ୍ତ ସଯ୍ୟଙ୍ଗୀ ଇଦ୍ରୂପ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶୀର୍ଷ ଦେଶକୁ ଆବୃତ କରି ରହିଥାଏ । ଏହିପରି କେତେ ଦିନ ଉତ୍ତାରୁ ସଦାନନ୍ଦ ନାମକ ଶବର ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଏହା ଦେଖି ଭଯୁ ମିଶ୍ରିତ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲା । ସ୍ୱାମୀ ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟା ପରିହାର କରି ସଦାନନ୍ଦ ସମୀପକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣମାନ ହୋଇ ତାହାକୁ ଅଭଯବାଣୀ କହି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ଫଳାହାର ନିମିତ୍ତ ଫଳମୂଳ ଓ ଧନ ନିମିତ୍ତ କାଷ୍ଠ ଯୋଗାଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଆଜ୍ଞାରେ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ହୋଇ ଫଳମୂଳାଦ ଯୋଗାଇବାରେ ଲାଗିଲା । ଅନନ୍ତଶାଯୀ ଈଶ୍ୱର ତଳା ପ୍ରସ୍ତର ସମୀପସ୍ଥ ଏକ ଗୁମ୍ଫାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ଇତ୍ତମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧ ଗୋବନ୍ଦ ବାବା ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମହିମା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚରଣରେ ଶରଣ ନେଇ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଅଲେଖ ବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରି ସତ୍ୟ ସନାତନ ମହିମା ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ । ତାହାର କେତେକ ଦିନ ପରେ ଅନାଦି ସିଦ୍ଧଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁ ତାହାଙ୍କୁ ଡୋର ଓ କୁମ୍ଭୀ ବଲ୍ଲଲ ବାନା ପ୍ରଦାନ କରି ଆଦ୍ୟରେ ଅବଧୂତ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମୀ ପରମହଂସାସୀ କରାଇ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ସତ୍ୟଧର୍ମ ପ୍ରଚାରାର୍ଥେ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଫଳାହାର ପରିଶେଷରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଅଭୁକ୍ତ କିମ୍ବା ତେଙ୍କାନାଳ ଗୁମ୍ଫା ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାରୀ ଦ୍ୱାରବର ବାହାଦୁର ଅବଗତ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଜଗତ୍ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ମାନ୍ୟ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସ୍ୱାମୀ ତାହାଙ୍କୁ ସଦୁପଦେଶ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ଗୋଦୁଗ୍ଧ ଯୋଗାଇବା ନିମିତ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ଗୁମ୍ଫା ବାହାଦୁର ଜଗତ୍ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି କ୍ଷୀର ଯୋଗାଇବାକୁ ସଚ୍ଚତ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ପଦ୍ମଭର ସାନୁଦେଶରେ ଏକ ନୂତନ ଆଶ୍ରମ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ସେହିଠାରେ ଉତ୍ତମ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସମୟରେ ଗୋପାଲମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କ୍ଷୀର ଯୋଗାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ସେହି ନୂତନ ଆଶ୍ରମରେ ବସ୍ତ୍ରଜନ ହୋଇ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ କ୍ଷୀର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହିରୂପେ ଚତୁର୍ବିଂଶ ବର୍ଷ କପିଲାସଗିରିରେ ଆତ୍ମଯୋଗ ସମାଧି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଇତ୍ତମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ବ ସ୍ୱାମୀ ତନେ ନକ୍ଷତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କରେ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କରି କୌଦ ଗ୍ରାମର ବଙ୍କସିଂଦାଠାରୁ ଗୋବନ୍ଦ ବାବାଙ୍କୁ ଗନ୍ଦଶରେ ବେଢ଼ାଖୋଲ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରାମଉଦା ମୌଳାବାସୀ ସ୍ତ୍ରୀମଙ୍ଗୋଇ ଦ୍ୱାରେ ଅଭ୍ୟତ ଭାବେ ବସ୍ତ୍ରଜମାନ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀମଙ୍କୁ ଉପଦାନ କରି ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସ୍ତ୍ରୀମଙ୍ଗୋଇ ଜ୍ଞାନଭକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ବହିର୍ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତିର ଲୋପ ନିମିତ୍ତ ଗୁରୁଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଇଗତ୍ ସ୍ୱାମୀ ଗୁରୁ ତଥାସ୍ତୁ କହି ସ୍ତ୍ରୀମଙ୍କୁ କବଡାରଚନାଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରି ଗୋବନ୍ଦ ବାବଙ୍କ କୌଦ ଗ୍ରାମକୁ ବଦାଯ ଦେଇ ପୂର୍ବବତ୍ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ କପିଲାସଗିରିକୁ ବସ୍ତ୍ରଜମାନ ହୋଇଲେ । ଷୀଗ୍ଦାର ଶେଷରେ ତେଙ୍କାନାଳର ଗୁମ୍ଫା ବାହାଦୁରଙ୍କର ମନୋରଥ ପୂରଣ ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱଜଦୁର୍ଗକୁ ବସ୍ତ୍ରଜମାନ ହୋଇ ସ୍ୱଜବଂଶରକ୍ଷାର୍ଥେ ମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛା କରି ତହିଁର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ।

ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଅନ୍ନଯଜ୍ଞା ନିମିତ୍ତ ଜଗନ୍ମାତା ପୃଥ୍ୱୀ ଦେୱୀ ଅଭ୍ୟତ ମାନୱାରୂପ ଧାରଣ କରି, ଉକ୍ତ ଗିରିର ତଳା ପ୍ରସ୍ତର ସମୀପରେ ଉକ୍ତ ସଦ୍ଭକାରେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ ପୂର୍ବକ ଜଗତ୍ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ରକ୍ଷାର୍ଥେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ସ୍ୱାମୀ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ଗ୍ରହଣ କରି ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନାର୍ଥେ ୧୬୭୯ ଅବ୍ଦରେ କପିଲାସ ତ୍ୟାଗ କରି ଉକ୍ତ ସ୍ୱଜ୍ୟସ୍ଥ କାଶୀପୁର ମୃତ୍ତାମରେ ବୈଶ୍ୟ ଗଙ୍ଗାଧର ସାହୁଙ୍କୁ ସତ୍ୟମହିମା ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇ ସେହିଠାରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱଜଦାଣ୍ଡରେ ନୂତନ ମୃତ୍ତିକା ଯାଞ୍ଚରେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଗୃହରେ ଯାକ ହୋଇଥିବା ଅନ୍ନଯଜ୍ଞା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ କେତେକ ଦିନ ପରେ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମସେନଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ କୌଦସ୍ୱଜ୍ୟକୁ ଗମନ କଲେ । ସ୍ୱାମୀ ଗୋବନ୍ଦ ବାବାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି କୌଦ, ସୋନପୁର, ସମ୍ବଲପୁର ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରାର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଇତ୍ତମଧ୍ୟରେ କୌଦର ସ୍ୱଜାବାହାଦୁର ଗୋବନ୍ଦ ବାବାଙ୍କଠାରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲୀଳା ଅବଗତ ହୋଇ ମହିମାଧର୍ମ ସତ୍ପଥ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଥାଆନ୍ତି । ପରେ ସେହି ସ୍ୱଜ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗନ୍ଦଶରେ ଗୋବନ୍ଦ ବାବା ଜହ୍ନ ମୃତ ସଜୀବ ଜୀବଦାନ, ନଦୀର ବନ୍ୟାଜଳ ଉପରେ ଗମନ, ରୂପର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭୃତି ଅଲୌକିକ ଘଟନା ଘଟାଇବାରୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ମହିମା ପ୍ରକଟିତ ହେଲା ଓ ସେ ଦେଶର କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ୟମହିମା ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଲେ । ତହିଁରେ ସ୍ୱାମୀ ଛେଙ୍କାନାଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର୍ଥେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଆଶ୍ରମ ନିର୍ମାଣ କରାଇଲେ । ଉକ୍ତ ଆଶ୍ରମମାନଙ୍କରେ ଜଗତ୍‌ସ୍ୱାମୀ ଅଳ୍ପଥି-ଭାବେ ଏକ ଏକ ଦିବସ ଅଛିବାହୁତ କରି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଶେଷଭାବେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଦିବସଠାରୁ ଏକ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ଏକ ଦିବସ ଅଛିବାହୁତ କରି ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ଉଷା ପ୍ରହଣ କରି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଏକ ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀରେ ବିଶେଷ ଜନ୍ୟାଭାବ ହେବାରୁ ଜଗତ୍ ସ୍ୱାମୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଭାବେ ଜନ୍ୟାଭାବ ଦୂରୀଭୂତ କରି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ଢାଳଯୋଡ଼ା, ଅଠଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତିରେ ଭ୍ରମଣ କରି ୧୬୨୦ ଅବ୍ଦରେ ଅଠଗଡ଼ ଖୁଣ୍ଟାଣି ମୁକାମରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଏକ ମହିମାଲୀଳା (ବାଲ୍‌ଲୀଳା ପ୍ରଭୃତ୍ତ) କରାଇଲେ, ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଏକ ଧୂନ ମନ୍ଦିର ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧୂନରେ ଘୃତ ଚନ୍ଦନାଦି ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ କରାଇଲେ । ସେ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନୀୟ ଜଙ୍ଗଲୀ ହସ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ମହିମା ଲୀଳା ଦିବସଠାରୁ ଜଗତ୍-ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଐଶ୍ୱରିକ ମହିମା ଦେଶରେ ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରକଟିତ ହେଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ସ୍ୱାମୀ ଡୋରଥା ଅଞ୍ଚଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇ ପଣ୍ଡିଆ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭ୍ରମଣା ମୁକାମରେ ପଣ୍ଡିଆ ରାଜାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏକ ଧୂନ ମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଲେ; ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ୧୬୭୧ ଅବ୍ଦ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିବସ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧୂନରେ ଦୃଢାହୁତି ଓ ବାଲ୍ୟଲୀଳା କରାଇଲେ । ସେହିଠାରେ ସିଦ୍ଧ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବା ଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ନୃସିଂହ ବାବା ପ୍ରଭୃତ୍ତ ସପ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ସାଧୁଙ୍କୁ ବଲ୍ଲଭ ବାନା ପ୍ରଦାନ କରି ଅବଧୂତ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମଭୁକ୍ତ କରାଇଲେ । ଏହାପରେ ମହିମାସ୍ୱାମୀ ଏକସମୟରେ ଯାଦଯଦୁ ମୁଣ୍ଡିଅସ୍ଥିତ ଏକ ଗୁମ୍ଫା-ମଧ୍ୟରେ ଏକବିଂଶତି ଦିବସ ଯର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମଯୋଗାସନରେ ସମାଧିସ୍ଥ ହେଲେ । ଗୁମ୍ଫାର ବହିର୍ଭାଗରେ ସିଦ୍ଧ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବା ଓ ନୃସିଂହ ବାବା ଉକ୍ତ ଦିବସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସଣା-ମଧ୍ୟରେ ଯାଳ କରି ରହିଥିଲେ । ଅଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ସେଠାରେ ଯୋଗନିଦ୍ରା ପରିହାର କରି ଅନନ୍ତଶଯ୍ୟାରେ ଉପବେଶନ କରିଥିଲେ । ଏହାପର ଢାଳଯୋଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶିଶୁପାଟଣା ଆଶ୍ରମରେ ସପ୍ତଦନ ସ୍ୱାମୀ ଯୋଗନିଦ୍ରା ଯାଇଥିଲେ; ତତ୍‌ପରେ ଅଦ୍ଧାବୁଆ, ଦାରୁଠେଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଧୂନଘର କରାଇ ଘୃତ ଚନ୍ଦନାଦି ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ କରାଇଲେ । ଉକ୍ତ ଦାରୁଠେଙ୍ଗଠାରେ ଭୂମିକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରବୁଦ୍ଧଗୁରୁ ଶୂନ୍ୟରେ ରହି କାଳ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ବରଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଧୂନ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ଘୃତାହୁତି ପ୍ରଦାନ କରି ଉକ୍ତ ଧୂନ ଶିଖା ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମାସନରେ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ସବ ପ୍ରମାଣ ଆକାରରେ ଉପବେଶନ କଲେ; ସେଠାରେ କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ଓ ବିସୂଚିକାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ କରି, ମୃତ ଗୋରୁକୁ ଜୀବଦାନ କରି ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ସତ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ପୁନଶ୍ଚ ଏକ ସମୟରେ ସଦାନନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାମୀ ଗୁରୁ ଭ୍ରମଣା ଗ୍ରାମ ଆଶ୍ରମରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇ ଏକ ଉଷ୍ଟ୍ରକ ଓ ଚଉପୁଖକୁ ବ୍ୟାଘ୍ରାକ୍ରମଣ ଭୟରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପୂର୍ବରୁ ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବାକ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏକସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଧ୍ୟା ଗାଈଠାରୁ ଦୁଗ୍ଧ ଦୋହନ କରାଇ ତାହାର ବନ୍ଧ୍ୟା ଦୋଷ ନିବାରଣ କଲେ । ଏହା ପରେ ଜଗତ୍‌ସ୍ୱାମୀ ଛେଙ୍କାନାଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇ କାଶୀପୁର ଗ୍ରାମ ଆଶ୍ରମରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନଯୋଗରେ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶ କରି, ଅନ୍ୟ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୃତ ଶଯ୍ୟାରୁ ବସାଇ ସାର୍ଥାସୁ କରାଇଲେ ।

ସ୍ୱାମୀ ଢାଳଯୋଡ଼ା ଅଗ୍ରାହାରଠାରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ବହୁତ ଅନୁର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ଆଠଗଡ଼ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେଲେ । ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ଗୋପାଳ ପୁତ୍ରକୁ ବ୍ୟାଘ୍ର ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଦରିଦ୍ର ଅନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚକ୍ଷୁ ଦେଲେ, ତତ୍ପରେ ବାକି ପ୍ରଭୃତ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସତ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରି ଅଁଶୁପା ହ୍ରଦ ସମୀପରେ ବୃହଦାକାରେ ମହିମା ପୂଜା, ବାଲ୍ୟଲୀଳା ପ୍ରଭୃତ୍ତ କରାଇ ୧୬୭୫ ଅବ୍ଦରେ ଉକ୍ତ ହ୍ରଦର ଉତ୍ତର ଏବଂ ମାଲବେଦାରପୁର ଗ୍ରାମରେ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଅତି ବହତ ବୃହଦାକାର ଧୂନ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ସେଠାରେ ନୃସିଂହ ବାବାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧୂନ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ନିତ୍ୟ ତିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଶତ ଶତ ମନ୍ତ୍ରଣ ଘୃତ ଚନ୍ଦନାଦି ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ କରାଇଲେ ଏବଂ ସେହିଠାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସତ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମର ଉପଦେଶ ପ୍ରବଣପୂର୍ବକ ଅଲେଖ ବସ୍ତ୍ର, ନାମ ପୁରଣ ଭଜନରେ ରତ ହେଲେ । ତାହା ପରେ ସେହିଠାରେ ଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ନୃସିଂହ ବାବାଙ୍କ ଠାରୁ ତୌରିଶୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଧୁ ବଲ୍ଲଭ ବାନା ପ୍ରବଣ କରି ଅବଧୂତ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମ ପନ୍ଥାରେ ଉକ୍ତ ହେଲେ ।

ଏକ ସମୟରେ ଆଠଗଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ମହିମା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ରୋଗୀମାନେ ବିସୂଚିକା ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ । ଅନ୍ୟ ଏକ ସମୟରେ ଅଳ୍ପ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଜଳବୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ମାଲବେଦାରପୁର ଧୂନ ମନ୍ଦିରର ଧୂନର ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଶିଖା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ସ୍ୱାମୀ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ୱରୂପରେ ନୃସିଂହ ବାବାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲେ । ଛେଙ୍କାନାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ମୃତ ଶିଶୁକୁ ଜୀବଦାନ ଓ ଅପୁତ୍ରକକୁ ପୁତ୍ର ଦାନ କରି ବିଶେଷଭାବେ ଖେଳା ଲୀଳା ବିସ୍ତାର-ପୂର୍ବକ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ସ୍ୱାମୀ ଢେଙ୍କେଳ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ସଦ୍ଗୁରୁ ବଳରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଭାବଜ୍ଞୀ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଐଶ୍ୱରିକ ଯୋଗ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଲରେ ପରସ୍ପର କରଂସ୍ପର୍ଶୀ ସତ୍ୟ ମହିମା ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇ ଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କରାଇଲେ ।

ସ୍ୱାମୀ ୧୬୭୭ଅବ୍ଦରେ ଛେଙ୍କାନାଳ ବଜୁଲପୁର ମୁକାମରେ ଏକ ମହିମା ଲୀଳା ବାଲ୍ୟଲୀଳା ପ୍ରଭୃତି) ବିଶେଷଭାବେ କରାଇଲେ । ଉହିଁରେ ଛେଙ୍କାନାଳର ସ୍ତ୍ରୀ ବାଦାଘର ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ସମୟରେ କଟକ ମୋଗଲବନ୍ଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଉତ୍ତରରେ ଏକ ପାଦ୍ରୀସାହେବ ଡାଳଯୋଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମଇଁଷାଲଣ୍ଡା ଗ୍ରାମରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ସତ୍ୟ ମହିମା ଧର୍ମ ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ଜଗତ୍ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ଭକ୍ତିଭାବେ ପ୍ରଣାମ କରି ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଉତ୍ତରରେ ଛେଙ୍କାନାଳ, ହୁଦୋଲ, ଅନୁଗୋଲ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଧର୍ମାଶ୍ରମମାନ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନର୍ମାଣ କରାଇ ନିଜର ଲୀଳା ବିସ୍ତାରପୂର୍ବକ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ-ମନ୍ତ୍ରାମନ୍ତ୍ର ଉପଦେଶଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇଥିଲେ । ଏହି ଧର୍ମାଶ୍ରମ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହୁଦୋଲର ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଅନୁଗୋଲର ଅଙ୍ଗାରବନ୍ଧ, ଛେଙ୍କାନାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ମଡ଼ି, ଜକା ଓ ଜୋରନ୍ଦା ଆଶ୍ରମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ ।

ସ୍ୱାମୀ ଏହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଧୂନି ସ୍ଥାପନ ସମୟରେ ବିଶେଷ ଲୀଳାଲୀଳା ବିସ୍ତାର କରି ଅତ୍ୟାସ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଐଶ୍ୱରିକଶକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସମୟରେ କେତେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜକା ଓ ପ୍ରଜା ସତ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମର ନିନ୍ଦା ରଟନା ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟାଚରଣ କରି ଘାଯଜ୍ଞଗି ହୋଇ ଅଯଶ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିଲେ । ଉତ୍ତରଧ୍ୟରେ ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ସତ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମର ଯଶଃ ଏବଂ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗାନ କରି ଧନ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏତନ୍ମଧ୍ୟରେ ୧୬୭୯ ଅବ୍ଦରେ ମାଳବେଦାରପୁର ଧୂନି ମନ୍ଦିରରେ ବଜ୍ରାଘାତ ହେବାରୁ ଜଗତ୍ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ସେ ଧୂନି ମନ୍ଦିର ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ତାହା ଦେଖି ବିଶେଷଭାବେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ମହିମାଲୀଳା ପ୍ରକଟିତ କରାଇ ସ୍ୱାମୀ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମର ଜୟପାବଳୀ ପ୍ରଚାର କରାଇଥିଲେ । ଦିନକୁ ଦିନ ଜଗତ୍-ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଐଶ୍ୱରିକ ପ୍ରଭା ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷଭାବେ ବ୍ୟାପିଗଲା । ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର କଥିତ ଜଗତର ଅମଙ୍ଗଳ-ସୂଚକ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବାକ୍ୟମାନ ଖଣ୍ଡନ କରି ସେ ଜଗତ୍ମଙ୍ଗଳ ସାଧନାର୍ଥେ ସଦୁପଦେଶ ପ୍ରଚାର କଲେ । ଏପରି ଅଲୌକିକ ବିଷୟ ଘଟିଲା ଯେ, ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦେବତାମାନେ ଆସି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଅତ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମାରେ ସିଦ୍ଧଭକ୍ତବୃନ୍ଦଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହେଲା ।

ଛେଙ୍କାନାଳ ଜକା ଆଶ୍ରମଠାରେ ବାଞ୍ଛାନାଥ ବାବାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାମୀ ଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପଦ୍ଧତି ସୃଷ୍ଟି କରାଇଲେ । ଜଗତ୍ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ସିଦ୍ଧ ବାଞ୍ଛାନାଥ ବାବା ପଞ୍ଚ-ଶତାଧିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବଧୂତ ବୈରାଗୀ ତ୍ୟାଗୀମାନଙ୍କୁ ଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଯୋଗର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି ଡୋର ଓ ଚୈତ୍ରକ କଷ୍ଟର କୌପୀନ ଗ୍ରହଣ ନିମିତ୍ତ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତ୍ୟାଗୀମାନେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ କୌପୀନ ଗ୍ରହଣ କରି 'ଦାସ' ଉପାଧି ଲାଭପୂର୍ବକ ସିଦ୍ଧ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଲେ ।

ଯେତେ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କର ମହିମାଲୀଳା ପ୍ରଭୃତି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ତାହା ଶୃଙ୍ଖଳଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ କରାଯାଏ । ବାଲ୍ୟଲୀଳା, ପ୍ରତାଡ଼ନ, ଅଲେଖ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ନାମସ୍ମରଣ, ଭଜନ, ଗାୟନ ଇତ୍ୟାଦି ନାମ ମହିମାଲୀଳାର ଅଙ୍ଗ ଅଟେ ।

ମହିମା ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମହିମାଲୀଳା ଶ୍ରବଣ କରି ଇଂରେଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଧରି ନେବା ନିମିତ୍ତ ସହିବାନ ଦୋଇ, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଧରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜଗତ୍ପ୍ରଭୁ ମହିମାଗୋସାଇଁ ମହିମା ଗାଦର ଭବିଷ୍ୟତ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଷୟ ସିଦ୍ଧିସାଧୁ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଓ ଗୁଳବାହାଦୂରଙ୍କୁ ଶ୍ରବଣ କରାଇ ୧୮୩୩ ଅବ୍ଦ ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦଶମୀ ସୋମବାର ଦିନ ଛେଙ୍କାନାଳ ଜୋରନ୍ଦା ଆଶ୍ରମରେ ବିଗ୍ରହମାନ ଦେଲେ । ସେଠାରେ ସିଦ୍ଧସାଧୁ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ବହୁ ସଦୁପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ ପାଞ୍ଚଘଣ୍ଟା ବାଇଶି ମିନିଟ୍ ସମୟରେ ପଦ୍ମାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ ତରମାତ୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଇତ୍ୟବସରେ ସିଦ୍ଧସାଧୁ ଭକ୍ତଗଣ ଶୂନ୍ୟ ଦୈବବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କଳେବରକୁ ଭୂମଧ୍ୟରେ ସମାଧି ମାଦରେ ନ୍ୟସ୍ତ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନ ମହିମାବାଦ ଅନନ୍ତ ସେବାନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ମହିମାଗୋସାଇଁଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ 'ସତ୍ୟମହିମା ଧର୍ମ ଇତିହାସ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଇଅଛି ।

ଲେଖକ—ଅବଧୂତ-ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ।]

ମହିମାଧର୍ମ—ଦେ. ବ.—ଅଲେଖ ଧର୍ମ—A religious faith in Mahimādharma Orissa, the followers of which worship the Great Formless God. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦୁଇନାମ ସତ୍ୟ ସନାତନ ମହିମାଧର୍ମ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଜଗଦ୍ଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁ ଅଟନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମୀମାନେ ଏକ ଅଲେଖ ନିର୍ଗୁଣ ପରଂ-ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଉପାସନା କରନ୍ତି ଓ ନିତ୍ୟ ପ୍ରାତଃ ସାୟଂ ବ୍ରହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଳେ ଶୁଚି ହୋଇ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ଶରଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରାତଃ ବ୍ରାହ୍ମ-ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୂର୍ବାଭିମୁଖ ହୋଇ ଏକାଗ୍ରମନଝରେ ଶୂନ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ହୃଦବନ୍ଧ ନିୟମାନୁସାରେ ମୁକ୍ତ ସୁକୋମଳ ସ୍ଥାନରେ ସପ୍ତବାର କରି ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତି । ତଦ୍ରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ହେଲେ ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖ ହୋଇ ପ୍ରଭୁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ପୂର୍ବବାର ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ ପୂର୍ବକ ଶରଣ ପ୍ରାପ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଅନ୍ତି; ବାକ୍ୟରେ ସଦା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ ଜଣାଣ ସଦ୍ଭାବରେ ଅଲେଖ ବ୍ରହ୍ମ ନାମ ଗାୟନ କରନ୍ତି; ମାନସିକ ଶରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ତ୍ରାମନ୍ତ୍ର ସ୍ମରଣ ପୂର୍ବକ ଅଜସ୍ର ସୁନ୍ଦ ଭଜନରେ ଜବଷ୍ଟ ରହନ୍ତି । ଏକ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅଶସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତଙ୍କ ଯେତେ ପ୍ରକାର ସାକାର ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା ରହିଅଛି ଓ ବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ତ୍ରାମନ୍ତ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ସାଧନ ଭଜନାଦି ସାଧାରଣ ଭାବେ ଯାହା ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ମହାମା ଧର୍ମ୍ମରେ ନାସ୍ତିକ ।

ମହାମାଧର୍ମ୍ମୀମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାରମାନଙ୍କ ଆରାଧନା ଓ ତାହାଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ, ଏପରିକ ବିଗ୍ରହାଦି ଶିଳ୍ପାସନ୍ତ ବସାଣର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ସେମାନେ ଭୂତ ପ୍ରେତାଦିଙ୍କ ପୂଜା, ବାମ୍ୟ କର୍ମ୍ମ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପିଣ୍ଡଦାନ, ତୀର୍ଥାଟନ, ସାଧାରଣ ବ୍ରତୋପବାସର ନସ୍ତ୍ରମଘାଳନ ତ୍ୟାଗ କରିଥାଆନ୍ତି; ଦେବଦେବୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ପିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ବା ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମାଦର ଆରାଧନା ଓ ତୁଳସୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସାଦ ସ୍ପର୍ଶ ବା ସେବା ନ କରି ଅବିଦ୍ୟାସ୍ପୃ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଶସ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି । ମହାମାଧର୍ମ୍ମୀମାନେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଧର୍ମ୍ମାଙ୍ଗମାନ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଆନ୍ତି :—

ଶସ୍ତର ଶୋଧନାର୍ଥେ ବସ୍ତ୍ରଭସ୍ମ ଗୋମସ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ମାର୍ଜ୍ଜନ; ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା ଦନ୍ତଧାବନପୂର୍ବକ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ଉତ୍ତରରେ ଉକ୍ତ ଗୋମସ୍ତ, ଗୋମୂତ୍ର ଜଳ ଓ ରେଣୁ ମିଶାଇ ପାନ କରନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ଶୁଦ୍ଧ ଚୈତନ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରପରିଧାନପୂର୍ବକ ବ୍ରହ୍ମରେ ଶରଣାପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏମାନେ ଜବସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟନାଡ଼ୀ (ଦକ୍ଷିଣନାସା) ରେ ନିଶ୍ୱାସ ବହୁଥିବା ସମସ୍ତରେ ଭୋଜନ ପାନ କରନ୍ତି; ଭୁତୋଜନ ଅର୍ଥାତ୍ ତାମସିକ ତାମସିକ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଠାରୁ ପ୍ରାତଃକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଚତୁର୍ବିଧ (ଭକ୍ଷ୍ୟ, ଭୋଜ୍ୟ, ଲେହ୍ୟ, ପେୟବସ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ) ଆହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତଦ୍ରୂପ ଜୀବହିଂସା, ଚୌର୍ଯ୍ୟ, ପର-ଦାର, ମଦ୍ୟପାନ, ଜୁଆଖେଳ, ନୃତ୍ୟ, ଅସତ୍ଶାସ୍ତ୍ର ଓ କୁସଙ୍ଗ ବର୍ଜ୍ଜନୀୟ । ସତ୍ୟ, ଶାନ୍ତି, ଦୟା, କ୍ଷମା, ସରଳତା, ଅକୁଣ୍ଠିଳତା, ସତ୍ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ, ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠସିଦ୍ଧସାଧୁଜନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ସଦ୍ଭାବ ସେମାନଙ୍କର ସେବନୀୟ ।

ବାଲ୍ୟ, ଯୌବନ ପ୍ରଭୃତି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷ, ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଜାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଉକ୍ତ ଧର୍ମ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି ।

ଏହି ଧର୍ମ୍ମରେ ଦୁଇଟି ପନ୍ଥା ଅଛି । ଯଥା—ଗୃହସ୍ଥ ଓ ଅବଧୂତାଶ୍ରମ । ଉକ୍ତ ନସ୍ତ୍ରମ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତସ୍ତ ପନ୍ଥାରେ ପାଳନୀୟ । ଗୃହସ୍ତଗଣ ଯେ ସମସ୍ତ ଶୁଭ ସତ୍କର୍ମ୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରଥମେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ ପୂର୍ବକ କର୍ମ୍ମ କରିବାକୁ ନିୟୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କଦାପି କାମ୍ୟ, ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ଓ ତତ୍ପତ୍ନୀ ଉତ୍ତସ୍ତେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲା ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟା ହେଲେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୋଷ ସମ୍ପ୍ରଦନ ପାଳନ କରି ସନ୍ତାନୋତ୍ପତ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସଙ୍ଗମ ବର୍ଜ୍ଜନୀୟ ।

ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରାଦ୍ୱାରା ସତ୍କାର କରି ଉକ୍ତ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟୁକ୍ତ ରହନ୍ତି । ଉତ୍ତମ ବାଲ୍ୟଲୀଳା (ନାନାପ୍ରକାର ସୁମିଷ୍ଟ ସୁସ୍ୱାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ନୂତନ ମୃତ୍ତିକା ପାତ୍ରରେ ପୂରଣ କରି ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ଆବାଳବୃଦ୍ଧ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ତ୍ରାପ୍ରସାଦ ବିତରଣ) କରି ଘୃତ ସାଧାବଲ୍ୟମାନ ଜାଲ ପ୍ରଭୃତ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତରେ ତାହାର ଅନୁଷ୍ଠାନ ପୂର୍ବକ ଅଶ୍ରମ-ମାନଙ୍କରେ ନାମ ଭଜନ ଗାୟନରେ ରାତ୍ରି ଅତିବାହିତ କରନ୍ତି ।

ଉକ୍ତ ସତ୍କାର ସୁତକାଦି ଅଶୌଚ ମଧ୍ୟରେ ନିଷେଧ । ଉକ୍ତ ଅଶୌଚବହିତ ନସ୍ତ୍ରମାନ ପାଳନ କରି ଗୁରୁଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ପବିତ୍ର ଗୋମସ୍ତଦ୍ୱାରା ଶୌଚ ହୁଅନ୍ତି । ଗୃହ-ମଧ୍ୟରେ ବା ଶସ୍ତରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଘ୍ନଜାତ ହେଲେ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ସାଧୁ ଉକ୍ତଗଣ—ଶରଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ବିଘ୍ନନିବାରଣ କର୍ମ୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି ।

ଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସାଶ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବାଲ୍ୟ-ଯୌବନାଦି ଅବସ୍ଥା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଜାତିଭେଦ ନାହିଁ । କେବଳ ପୂର୍ବଭାଗ୍ୟାନୁସାରେ ଯାହାର ହୃଦସ୍ତରେ ବିବେକ ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ, ସେ ସିଦ୍ଧ ଗୁରୁଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରି ବିଧିମତେ ଗୃହତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ମହାମା ଗାଦି ଗୁରୁପୀଠସ୍ଥାନରେ ସିଦ୍ଧଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସସ୍ତକମ୍ପୁଣ୍ଡନ ପୂର୍ବକ ଡୋରକୌପୀନ ବସ୍ତ୍ର କୌପୀନ ଧାରଣ କରି ଅପର ସନ୍ନ୍ୟାସଶ୍ରମଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଅପର ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ସେ ସମସ୍ତରେ କେବଳ ଦାସୋପାଧ୍ୟ ଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ସିଦ୍ଧ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଆଦେଶରେ ନିୟୁକ୍ତ ରହି ବୈରାଗ୍ୟାଦି ସାଧନ ଚତୁଷ୍ଟୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲେ, ସେ ସମସ୍ତରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସହ ଅସ୍ମାର ଐକ୍ୟ ସସ୍ଥାପନସହ ଅସ୍ମାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବଗତ ହୋଇ ପରମାସ୍ମାରେ ପରମସ୍ତୀତ୍ତ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ପରମାନନ୍ଦ ଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଅତି ମଧ୍ୟ ଅଜସ୍ରସ୍ପରେ ଷୋଽହଂଭାବ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ବିଷସ୍ତରେ ଯାହାର ତୀବ୍ର ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମି-ଥାଏ, ସେହି ବ୍ରହ୍ମଶରଣାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ଅବଧୂତ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମ ପରସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପନ୍ଥାରେ ଉକ୍ତି ହେବାର ଉପଯୋଗୀ ହୁଅନ୍ତି । ଅବଧୂତ ସିଦ୍ଧଗୁରୁ ତାହାଙ୍କୁ ମହାବାକ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିର ତତ୍ତ୍ୱ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି ଅବଧୂତ ପରସନ୍ନ୍ୟାସ ପନ୍ଥାରେ ଉକ୍ତି କରନ୍ତି ।

ଅବଧୂତ ସିଦ୍ଧଗୁରୁ ମହାମାଗୋସାଇଁଙ୍କର ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ତାଙ୍କୁ ଅବଧୂତ ବଲ୍ଲଭାନା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ବୈରାଗ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାର ଓ ଅପର ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ତତ୍ତ୍ୱ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତ୍ୟାଗ କର ଦଶମର ଦୋଇ ଗୁରୁପୀଠ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସମୟରେ ବଲ୍ଲଳ ବାନା ଅଲେଖପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚଣପୂର୍ବକ କୌପୀନ ପରିଧାନ କରି, ଆତ୍ମା ସହିତ ବ୍ରହ୍ମର ଅଭେଦତ୍ୱର ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ବ୍ରହ୍ମ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ସିଦ୍ଧଗୁରୁ ତାହାଙ୍କୁ 'ବାବା' ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ର ଉପବେଶନ ଓ ଭୋଜନ ପାନ କରନ୍ତି । ଅପର ସନ୍ନ୍ୟାସପତ୍ନୀ ଓ ଗୃହସ୍ଥପତ୍ନୀ ତଦ୍ରୂପ ନିଜ ପତ୍ନୀରେ ଏକତ୍ର ସ୍ମରଣମାତ୍ର ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ କାମିନୀ ସଙ୍ଗ ବା ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ 'ମା' ଶବ୍ଦରେ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନରେ ବାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେମାନେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ମଠ କରି ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ଦିବସ ମାତ୍ର ରହି ଯତ୍ରତ୍ର ବା ଅସାଚ୍ଞାଭାବେ ଏକ ଗୃହରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଏକବଲ୍ଲ ମଦ୍ୟାନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ସହ ଧର୍ମଶାଳାରେ ବା ଗ୍ରାମାନ୍ତରର ସୁନର୍ମଳ ସ୍ଥାନରେ ନୂତନ ମୃତ୍ତିକା ପାତ୍ରରେ ବା ରମ୍ଭାଦି ପାତ୍ରରେ ଅଳ୍ପ ବହ୍ନିତ ବା ଜଳ ସହ ନ ଭାଜି ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଭୋଜନ କରନ୍ତି; ପର ଦିବସ ନିମିତ୍ତ ଉଷା ଦ୍ରବ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ; ଅଥବା ଉଷା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେନ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ୱୟଂ ଉଷା ଦ୍ରବ୍ୟ ରନ୍ଧନ କରିବା ଉକ୍ତ ଅଶମ ବିଧାନରେ ନିଷିଦ୍ଧ । ସେମାନେ ଯାହା ଦ୍ୱାରେ ଉଷା କରନ୍ତି, ତାହାର ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି । ଅବଧୂତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ କାମିନୀକାଞ୍ଚନ-ଶୂନ୍ୟ ଗୃହରେ ବା ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି; ସାୟଂକାଳରେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ବ୍ରହ୍ମଶରଣ ଭଜନ କରି ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସଦୁପଦେଶ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ କଲାସ ଆସନ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଶୟନ ଓ ଉପବେଶନ କରନ୍ତି । ପର ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ଦର୍ଶନ ଭଜନ ଶେଷ କରି ଗ୍ରାମରେ ଉଷାଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଗ୍ରାମର ମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛା କରି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଉଷା ଅପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଗ୍ରାମାନ୍ତର କଲାଶୟରେ ଜଳପାନ କରି ଗ୍ରାମର ମଙ୍ଗଳବାଞ୍ଛା କରିବା ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମଜାତ ଅଟେ ।

ସେମାନେ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ଦିନରୁ ଅଧିକ ନ ରହି ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରଚାରାର୍ଥ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ଗ୍ରାମରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ଯଦି କେହି ତାହାଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି, ତାହା ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ।

ସେମାନେ ଉପବୀତ ଓ ମାଳା ପ୍ରଭୃତି ଧାରଣ ନ କରି ଦଣ୍ଡକୌପୀନ ଓ ତାଳପତ୍ର ପଙ୍ଖା ଅବଯବରୂପେ ଧାରଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ତାମ୍ବୂଳ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଯାନ ବାହାନାଦି ଆରୋହଣ ନ କରି ସ୍ୱପଦରେ ଗମନ କରନ୍ତି; ତୀର୍ଥ, ବ୍ରତ, ଯଜ୍ଞାଦି ମେଳା, ମହୋତ୍ସବ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଜଗତ ମଙ୍ଗଳାର୍ଥେ ସର୍ବଦା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଭକ୍ତିଯୋଗର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଅତ୍ରବ୍ରହ୍ମ, ନୃପ, ନାପିତ, ରଜକ, ଗଣକ, ଗର୍ଣ୍ଣିକା, ଭ୍ରେଯାମାଲୀ, ଗ୍ରାମ, ବୈଦ୍ୟ, ଉଷାଜୀବୀ ଓ ଗୁପ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଭୃତି ନୈବେଦ୍ୟାଦାତା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୃହରେ ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମର ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବା ଗୃହସ୍ଥ ଭକ୍ତଗଣ ଭୋଜନ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ତଦ୍ରୂପ ଶ୍ରାଦ୍ଧାନ୍ନ ଓ ବହୁମେଳ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଉକ୍ତ ଦେବଦୈବେଦ୍ୟାଦାତା ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦ୍ୱାର ପରିହାର କରନ୍ତି; ଯେ କେହି ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ, ଉକ୍ତ ସତ୍କୃତ ଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ସମାଧି କରାଇଥାନ୍ତି । ଏକ ଅଲେଖ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଉପାସନା କରିଥିବା ବୋଲି ଏହି ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ଅଲେଖଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଅବଧୂତ ପର ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଭୂମି ବୃତ୍ତିର ବଲ୍ଲଳ ଧାରଣ କରୁଥିବା ହେତୁ, କେହି କେହି ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଏମାନଙ୍କୁ ଭୂମି ପଣ୍ଡିଆ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସତ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମ ଉତ୍କଳ, ବଙ୍ଗ, ବିହାର ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ହାଇଦ୍ରାବାଦ, ଗୁଣ୍ଟୁର, ଇଲୁରୁ ଓ ଗୋଦାବରୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଓ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ସୁରଟ ଇନ୍ଦୋର ପ୍ରଭୃତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଅଛି । ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମ ଉତ୍ତମ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଖନ୍ତୁ—ଲେଖକ. ବ୍ରହ୍ମଅବଧୂତ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ।]

ମହିମାଧର୍ମୀ—ଦେ ବିଣ—ମହିମାଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Mahimādharmi (person) Following the creed of the Mahimādharma.

ମହିମା ବ୍ୟଞ୍ଜକ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମହିମାବ୍ୟଞ୍ଜକ) —ମାହାତ୍ମ୍ୟଜ୍ଞାପକ—Mahimā byañjaka ମହିମା ବ୍ୟଞ୍ଜକ Indicating glory.

ମହିମାର୍ଣ୍ଣବ—ସ' ବିଣ—ସମୁଦ୍ର ପରି ଅପରମେୟ ଗୌରବବିଶିଷ୍ଟ—Mahimārṇṇaba Having illimitable glory; very glorious.

ମହିମିତା—ଦେ. ବିଣ—ମହିମାଯୁକ୍ତା—Endowed with glory or excellence. [ତୁ—ଏ ଜହ୍ନେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ମହିମିତା ସ୍ୱଭାବ ସଙ୍ଗଦେ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଙ୍ଗମାନ୍ୟ]

ମହିମ୍ନ—ଦେ. ବି. (ମହିମନ୍ ଶବ୍ଦର ଶଷ୍ଠୀ ବହୁବଚନ ମହିମ୍ନଃ Mahimna ଶବ୍ଦ; ଶିବଙ୍କର ଏ ସ୍ତୋତ୍ରର ଅଦ୍ୟରେ 'ମହିମ୍ନଃ ମହିମ୍ନ ମାହିମ୍ନ ଯାରସ୍ତୋ' ଥିବାରୁ)—ଶିବଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ତୋତ୍ର-(ମହିମ୍ନସ୍ତବ, ମହିମ୍ନସ୍ତୋତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଶେଷ—Name of a celebrated hymn to Siba.

ମହିର୍(ରି)ଗିରିଆ—ଦେ. ବି—ମଇରଗିରିଆ (ଦେଶ) Mahir(ri)giriā Mairigiriā (See)

ମହିର—ସ. ବି. (ମହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇର) —୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—Mahira 1. The Sun (Apte). ୨ । ଅର୍କବୃକ୍ଷ—2. Calotropis Gigantea (tree).

ମହି(ଇ)ରା—ଦେ. ବି. (ସ. ମୋଦକକାର)—ଗୁଜୁଥ—Mahi(i)rā ମୟରା ହଲୱାଇ, ମୋଦୀ Confectioner.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହିରାଣ—ଦେ. ବି. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ମହି + ରାଜନ୍)—ରାଜା—
Mahirāṇa महिराज महिराणा King.

ମହି(ଇ)ର ପରି ଗଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତି ବେଦନା ଯୋଗୁଁ ଭୂଇଁରେ
Mahi(i)ri pari gaṛdibā ଲୋଟିବା—To wallow or
ମାଟିରେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଦେଓୟା roll on the ground in great
भूमिमे लोटपटाना agony.

ମଇର ଭଳ ଗଡ଼ିବା, ମହିର ପରି ଲୋଟିବା, ମହିର ଭଳ ଲୋଟିବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ମହି(ଡେ)ଳା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଇଳ + ଆ)—୧ ।
Mahi(he)ḷā ନାସ୍ତ୍ରୀ—1. Woman. ୨ । ମହିଷୀ—
2. A queen. ୩ । ମଦମତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ—3. A woman
excited with lust; an amorous or
intoxicated woman (Apte). ୪ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ
ବିଶେଷ; ବେଣୁକା (ହି. ଶ.)—4. A kind of
scented herb. ୫ । ତ୍ରିସୂଚୁଲତା—5. Ichno-
ମହିଳା carpus Frutescens (creeper). ଦେ. ବି—
महिला ବଦ୍ଦବଣୀଯା ସ୍ତ୍ରୀ—A lady.

ମହିଶୂର୍—ଦେ. ବି. (ସଂ. ମହିଶୂର) — ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ
Mahiśūr —The state of Mysore in S. India.
ମହିଶୂର, ମୈଶୂର मैशूर

ମହିଷ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମହ୍ ଧାତୁ + କରଣ ବା କର୍ମ ଇଷ)—୧
Mahisha ମଇଁଷି—1. Buffalo. [ଦ୍ର—ଏ ଯମଙ୍କର
(ମହିଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାହନ ଅଟେ ।] ୨ । ମହିଷାସୁର; ଅସୁର
ବିଶେଷ (ଏହାକୁ ଦୁର୍ଗା ବଧ କରିଥିଲେ)—2. Name
of a demon killed by Durgā ୩ । ଷତ୍ରିୟ
ପିତା ଓ ଶୂଦ୍ରା ମାତାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ
(ହି. ଶ.)—3. Name of a mixed caste
amongst the Hindus.

ମହିଷ(ଷୀ) କନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ଏହାର ବାହାର ମଇଁଷି ପର ଘାଣ ର ଓ ଲୋମ-
Mahisha(shī) kanda ଯୁକ୍ତ ଥିବାରୁ)—ଧଳା ଦେଶୀଆଳୁ—
ସଂ. ଶୁଭ୍ରାଳୁ, ଶୁକ୍ଳକନ୍ଦ White yam.

ମହିଷ(ଷି) ଟିପା—ଦେ. ବି—ଦୁଷ୍ଟ ମଇଁଷି ବେକରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା
Mahisha(shi) ṭipā କାଠର ଘଣ୍ଟି—A wooden bell
(ମହିଷ ଟପେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) hung from the neck of a
भैसकाघण्टि vicious buffalo.

ମହିଷଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧର୍ମନ; ଯମ—
Mahisha dhwaja The God of death.
(ମହିଷ ବାହନ, ମହିଷ ବାହନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହିଷ ପଟା—ଦେ. ବି—ବାଲେଶ୍ୱରର ଗୋଟିଏ ପର୍ବତର ନାମ—
Mahisha paṭā Name of a mountain in
Balasore. [ଦ୍ର—ସେଦେଶ୍ୱର-ହସ୍ତ ଅକାଶେ
ତୋଳୁଛ ମହିଷ ପଟା । ଗ୍ରାନାଥ. ଉତ୍କଳ ।]

ମହିଷପାଳ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ମଇଁଷି ଜଗିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person
Mahishapāḷa who tends buffaloes.
(ମହିଷପାଳତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହିଷ ବଳି—ସଂ. ବି—ଶାରଦୀୟା ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଆଗରେ
Mahisha baḷi ବଳିଦିଆ ମଇଁଷି ବୋଦା—A buffalo
killed as a victim before Durgā.

ମହିଷ ବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବି—ସୋମଲତା ପର ଏକପ୍ରକାର ଲତା—A kind
Mahishaballī of medicinal creeper.
[ଦ୍ର— ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମହିଷ ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ. ବି. - କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଶଲ୍କଯୁକ୍ତ ସ୍ନେହମାଛ ଶ୍ରେଣୀର ବଡ଼
Mahisha matsya ମାଛ; ଭଲାବାଇଁସି ମାଛ—A kind
କାଳବସୁ; କାଳବସି of big fresh water fish with
scales (of blackish colour); Labeo
Calbasu. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ମହୁର ପାଣିରେ ରହନ୍ତି ।
ମୁଦି ପାଖରେ ୨୫। ବଡ଼ ଓ ୨୫। ସାନ ଜଳ ଥାଏ ।]

ମହିଷ ମର୍ଦ୍ଦିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହିଷ + ମର୍ଦ୍ଦନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଇ)—ମହିଷାସୁର
Mahisha marddinī ବନାଶିନୀ ଦେବୀ; ଦଶଭୁଜା ଦୁର୍ଗା—
ମହିଷ ଘାତିନୀ Durgā who killed the
ମହିଷଘ୍ନୀ demon Mahishāsura. [ଦ୍ର
ମହିଷ ମଥନୀ } ଅନ୍ୟରୂପ —ଶରତ୍‌କାଳରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଏହି ରୂପରେ
ମହିଷ ମର୍ଦ୍ଦନୀ ପୂଜା କରାଯାଏ; ମହିଷାସୁରବଧ ବିଷୟ
ମହିଷ ସୂଦନୀ ଚଣ୍ଡୀ ପୁସ୍ତକର ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ
ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ମହିଷାର୍ଦ୍ଦନ—ସଂ. ବି—କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ହି. ଶ)—
Mahishārddana A name of Kārttikeya.

ମହିଷାଳ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ମହିଷପାଳ)—ମହିଷପାଳ (ଦେଖ)—
Mahishāḷa Mahisha pāḷa (See) [ଦ୍ର—
(ମହିଷିଅଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମହାନଦୀ-ପଠାକାଶୀ ମହିଷାଳ ।
ଗ୍ରାନାଥ. ନଦକେଶ୍ୱର ।]

ମହିଷାସୁର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—1. Name of a
Mahishāsura demon, [ଦ—ଏ ଶିବଙ୍କର ବରପ୍ରାପ୍ତ
(ମହିଷେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରମ୍ଭାସୁର ନାମକ ଅସୁର ଶିବଙ୍କ
ତପସ୍ୟାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ଏହି ସୁଭଦ୍ରାର କରିଥିଲା । ଏ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିବାରୁ ଦେବତାମାନଙ୍କ
ଅନୁରୋଧରେ ଡରଡରଙ୍କ ତେଜସମୂହା ଭଗବତୀ ବା ଦୁର୍ଗା
ଏହାକୁ ବଧ କରିଥିଲେ । (ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣ ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଅଧ୍ୟା) ।
ଏହାର ଚଉଷ୍ପରୂପ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ନିକଟରେ
ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ମହିଷ ବଳି ହୋଇଥାଏ ।] ୨ ।
ସ୍କନ୍ଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ଦୈତ୍ୟ—2. A demon killed
by Skanda. [ଦ୍ର—ଭୂମି ବନା ମହିଷକୁ ଆଣ ଲୋଭ,
ଦେଖାଇ ନ ପାରଇ ଯମଙ୍କର ଲୋକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମହିଷ ସୁର ମର୍ଦ୍ଦିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହିଷ ମର୍ଦ୍ଦିନୀ (ଦେଖ)
Mahishāsura marddinī Mahisha marddinī (See)

ମହିଷୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହିଷ + ଈ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ମହିଷ; ମାଈ ମଇଁଷି—
Mahishī 1. A she-buffalo. [ଦ୍ର—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସେହ-
କାଳ,ଜୀବନ ଯିବାର ମୂଳ, ଦେଲ ଅଶୁର ସ୍ୱପ ମହିଷୀ ଯେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦା. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।] ୨ । କୃତାଭିଷେକା ରାଜ୍ଞୀ —2. The chief queen of a king; the queen consort. ୩ । ବ୍ୟଭଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—3 An adulteress. ୪ । ବ୍ୟଭଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଉପାର୍ଜିତ ଧନ —4. Money earned by a woman by adultry. ୫ । ଦେଇଡ଼ୀ—5. A lady's maid (Apte). ୬ । ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀର ବ୍ୟଭଚାର ଲବ୍ଧ ଧନ— 6. Money earned by the prostitution of one's wife (Apte). ୭ । ରାଣୀ—7 A queen in general (Apte).

ମହିଷ୍ଠ—ବି, ଉତ୍ତ.ସୂଂ—(ମହତ୍ + ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—ଅତିଶୟ ମହତ୍ Mahishṭha ବା ବଡ଼—Very great; noblest. (ମହିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହୀଆଲୀ(ଳ)—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବ—ଭୂମି; ପୃଥିବୀ—Earth. Mahīālī(la) [ଉ—ସେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଞ୍ଚରହୁ ଯୋଜନ ବ ପାଞ୍ଚାଳୀ, ମଣ୍ଡିଲେ ନଉ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ମହୀଥଳ । କୃଷ୍ଣସିଦ୍ଧ. ମହାଭାରତ ଆଦ ।]

ମହୀ ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ. (ପଦ୍ୟ) (ସଂ.ମହୀନ୍ଦ୍ର)—ରାଜା—King. [ଉ— Mahī indra ମାନ୍ଧାତା ନାମେ ମହୀ ଇନ୍ଦ୍ର, ତାର ଭୁମର ମୃତ୍ୟୁକୁନ । महीन्द्र ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମହୀ(ହି)କ୍ଷିତ—ବି. ବ (ମହୀ+କ୍ଷି ଧାତୁ=ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍) — Mahī(hi)kshit ଭୂଭୃତ୍; ରାଜା—King. [ଉ—ମାତା (ମହୀକ୍ଷିତ—ଦେଶଜରୂପ) ଚର୍ମ ଯୁଡ଼ା ସ୍ୱରୂପ। ମହୀକ୍ଷିତ । ଏ ଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ ରୂପେ ପିତା ନୁଏ ଜାତ । କୃଷ୍ଣସିଦ୍ଧ. ମହାଭାରତ. ଆଦ .]

ମହୀ(ହି)ଗତ—ବି. ବଣ—୧ । ପୃଥିବୀରେ ଥଉତ—1. Fallen to Mahī(hi)gata the ground. ୨ । ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଲଗ୍ନ— 2. Attached to the ground. ୩ । ଭୂମିରେ ଶାୟିତ— 3. Lying on the ground. [ଉ—ଦୂତେ ଦେବା ସଙ୍ଗତ, ମୁ ହେବ ମହୀଗତ ମହେନ୍ଦ୍ରବରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମହୀ(ହି)ଜ—ବି. ବଣ—(ମହୀ + ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ଭୂମିରୁ ଜାତ Mahī(hi)ja ବା ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced or born from (ମହୀଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) the earth. ସ. ବ—୧ । ମଙ୍ଗଲଗ୍ରହ— 1. The planet Mars. ୨ । ନରକାସୁର— 2. Name of a demon. ୩ । ଆର୍ଦ୍ରକ; ଅଦା— (ହି. ଶ)—3. Ginger.

ମହୀ(ହି)ଦେବ—ବି. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣ— Brāhmaṇa. [ଉ—ଗୃହିଁ Mahī(hi)deba ମହୀଦେବ ହସ୍ତରେ ଯଜିବା ବହୁ ଘୃତଚତ ଗାଭୁରୁ । ଉତ୍ତ. ଲବଣଯବତା ।]

ମହୀଧର—ବି. ବ—(ମହୀ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ପର୍ବତ— Mahīdhara 1. Mountain. ୨ । ଶେଷ ନାଗ; ବାସୁକୀ- (ମହୀଧୃ; ମହୀଧୃକ୍— ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The great mythological serpent, holding up the universe on his hood.

ମହୀନ୍ଦ୍ର—ବି. ବ—(ମହୀ+ଇନ୍ଦ୍ର)—୧ । ମହୀପ (ଦେଖ)—1. Mahīndra Mahīpa (See) ୨ । ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଜଣେ ଯୂଥପତି ବାନର—2. A monkey-chief described in the Rāmāyaṇa [ଉ—ବଳାଶି ମହୀନ୍ଦ୍ର ଶିଶ୍ୱ ମହୀନ୍ଦ୍ରେ ଚଯଳ । ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।]

ମହୀନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ଢେଙ୍କାନାଳ ସ୍ୱତ- Mahīndra bāhādur ବଂଶର ଉପାଧି—A family title of the Ruling Chief of Dhenkānāl State. [ଉ—ଭିନ୍ନୋଚନ ନାମେ ଜ୍ୟୋତ ଯେ; ସ୍ୱତ ମହୀନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ସଫାର ମଧ୍ୟେ ବଦତ ଯେ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମର ତରଙ୍ଗ ।] [ଦ୍ର—ଏ ଉପାଧି ସୁଦ୍ଧର ଗଜପତ୍ତା ମହାରାଜା ଢେଙ୍କାନାଳର ସ୍ୱତା ନିର୍ମ୍ମୋଚନ (୧୭୭୫— ୧୭୯୮)ଙ୍କ ତାଙ୍କର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି କାଳରୁ ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜାମାନେ ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ଏ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି ।]

ମହୀ(ହି)ପ—ବି. ବ—(ମହୀ + ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ନୃପତ୍ତ; ଭୂପତ୍ତ; Mahī(hi)pa ରାଜା—King. [ମହୀ(ହି)ପତ୍ତ, ମହୀ(ହି)ପାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମହୀ(ହି)ପ୍ରାଚୀର—ବି. ବ—ସମୁଦ୍ର—The sea. Mahī(hi) prāchira

ମହୀ(ହି)ମଣ୍ଡନ—ବି. ବତ. ସୂଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ଅଙ୍ଗଶୋଭା Mahī (hi) maṇḍana ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀକୁ ବା ଭୂପୃଷ୍ଠକୁ ମଣ୍ଡିତ ବା (ମହୀମଣ୍ଡନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୋଭତ କରେ—One who adorns the earth place with his beauty

ମହୀମହିଳା—ବି. ବ—ପୃଥିବୀର ସାବତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ—All the women Mahīma(hi)lā of the world. [ଉ—ମହୀମହିଳା ବଚତ ଭଲକ, ମହିମା ମହିମ କରେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ— ଉତ୍ତ. କୋଶଳବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ ।]

ମହୀୟାନ୍—ବି. ବତ. ସୂଂ (ମହତ୍ + ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇୟସୁ; ୧ମା. ୧ବ)— Mahīyān ଅତି ମହତ୍—Very great or noble. (ମହୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହୀୟ୍ୟମାନ—ବି.ବତ. ସୂଂ (ମହତ୍ ଧାତୁରୁ ମହୀୟସ୍ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Mahīyyamāna ଆନ)—୧ । ପୂଜ୍ୟ—1. Fit to be worshipped. ୨ । ପୂଜ୍ୟମାନ—2. Being (ମହୀୟ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) worshipped

ମହୀ(ହି)ରାବଣ—ଦେ. ବ—ଅସୁରବିଶେଷ—Name of a demon. Mahī(hi)rāvaṇa [ଦ୍ର—ଏ ପାତାଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । **ମହିରାବଣ** ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତଙ୍କୁ ମାରିବା ପରେ ଏ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ନେଇ ପାତାଳରେ ରଖିଲା । ପରେ ହନୁମାନ୍ ପାତାଳକୁ ଯାଇ ବଦାକୁ ବଧ କରି ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲା । ଏ ତତ୍ତ୍ୱର ବାଲ୍ମିକି ରାମାୟଣରେ ବା କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ପୁରାଣରେ ନାହିଁ ।

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣ ମତରେ ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତର ପୁତ୍ର (ଯଥା;—ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ସୁତ ମହୀରାବଣ ସାର, ପାତାଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୁବନେ ଅଟେ ସେ ଦଣ୍ଡଧର) । ଉଦ୍ଧ ବୈଦେଗ୍ଧଶବଳାସ ମତରେ ଏ ରୁବଣର ପୁତ୍ର ଯଥା; (ଜ୍—ବ୍ୟଲ୍ପ ମହୀରୁବଣ ନାମର, ବାସ୍ତେ ମହତ୍ତ୍ୱ ବସ୍ତୁ ଉପର ।) ହିନ୍ଦ ଶବ୍ଦସାଗରରେ ଏହାକୁ ରୁବଣର ପୁତ୍ର ବୋଲ୍ଲ ଯାଇଅଛୁ ।]

ମହୀ(ହି)ରୁହ—ସ. ବ (ମହୀ + ରୁହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ବୃକ୍ଷ; ଗଛ—Mahī(hi)ruha Tree.

ମହୀ(ହି)ଲତା—ସ. ବ (ମହୀ + ଲତା; ରୂପକ)—ଜଆ; କେଞ୍ଚୁଆ—Mahī(hi)latā Earthworm.

ମହୀଶ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମହୀ + ଈଶ)—ରୂପତ୍ତ; ରାଜା—Mahīśa King.

ମହୀଶୂର—ସ. ବ—ମହିଶୂର୍ (ଦେଶ) Mahīśūra Mahiśūr (See)

ମହୀସାଈଁ—ଦେ. ବ. (ସ. ମହୀସ୍ୱାମୀ)—ରାଜା; ମହୀପତ୍ତ—King. Mahīsāiñ [ଜ—ଉପସ୍ୟା କଲେ ଲୋକ ହୁଏ ମହୀସାଈଁ—ମହୌପତି **महीसाइँ** କୃଷ୍ଣସିଂହ ମଦାତ୍ମରତ. ବନ ।]

ମହୀ(ହି)ସୁତ—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—1. The Mahī(hi)suta planet Mars. ୨ । ନରକାସୁର—2. Name of a demon.

ମହୀ(ହି)ସୁତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଏ ପୃଥିସାପୃଷ୍ଠରୁ ମିଳଥିବାରୁ)—ସୀତା-Mahī(hi)sutā (ମହୀଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) A name of Sītā

ମହୁ—ଦେ. ବ (ସ. ମଧୁ; ପ୍ରା. ମହୁ) —୧ । ମଧୁ—1 Honey. Mahu [ଦ୍ର—ମଧୁ ଭଳେ ମୀଠା ଦେଖ ।] ୨ । ପୁଷ୍ପର ମଧୁ; ମଉ, ମୌ ମକରନ୍ଦ—2. The sweet juice found inside the flowers. ୩ । ମହୁମାଛି—3. Bee. ସ. ମଧୁ

ମହୁଆ—ଦେ. ବଣ—ମହୁପର ମିଠା—Sweet like honey. Mahuā ମହୁୟା **महुआ** - ବ—୧ । ମହୁଲ—1. Bassia Latifolia. ୨ । ଗୋରୁକର ଏକପ୍ରକାର ଚର୍ମରୋଗ—2. A kind of skin disease of cattle. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗ ସାଧାରଣତଃ ଗୋରୁ ବା ମଇଁଷି ବାଛୁରୀଙ୍କ ଦେହରେ ମଲା ମଲା ଦୋଇ ଦେଖାଯାଏ ।]

ମହୁଆ ଆଳୁ—ଦେ. ବ (ସ. ମଧ୍ୱାଳୁ)—ମଧୁମୂଳ (ଦେଶ)—Mahuā āḷu ମଉଆଳୁ Madhumūla (See) **मिठाआरु** (ମହୁଅଳୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହୁଆ ମଦ—ଦେ. ବ—ମହୁଲ ମଦ (ଦେଶ) Mahuā mada Mahula mada (See)

ମହୁଆ ମାରିବା—ଦେ. ବ—(ବାଛୁରୀ ଦେହରେ) ମହୁଆ ରୋଗ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା—Appearance of Mahuā disease (in the body of calves),

ମହୁକ—ଦେ. ବ. (ସ° ମଧୁକ)—ଏକପ୍ରକାର ମିଠା ଶିମ୍—Mohuka A kind of sweet bean. (ମହୁବାଙ୍କ - ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହୁକା—ଦେ. ବ (ସ. ମଧୂକ)—୧ । ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—1. A kind Mahukā of shrub. ୨ । ମହୁକ (ଦେଶ)—2. Mahuka (See) ୩ । ମଉକା (ଦେଶ ;—3. Maukā ଅତି ମଧୁର (See) ବଣ—ମହୁପର ଅଦ୍ଭୁତରୁ ମିଷ୍ଟ ସ୍ୱାଦବିଶିଷ୍ଟ—**बहुत मिठा** Excessively sweet like honey. ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଶିମ୍ବଜାତୀୟ ବଡ଼ ଓ ମାଂସଳ ଫଳ—A kind of big fleshy fruit of the bean variety. [ଦ୍ର—ଏହା ପରବାରୁପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

ମହୁକା ଫଳ—ଦେ. ବ—ମହରଡ଼ା (ଦେଶ) Mahukā phala Maharardā (See)

ମହୁକିଆ—ଦେ. ବଣ.—ମହୁକା (ଦେଶ); Mahukiā Mahukā (See)

ମହୁଖଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବ—ମଧୁମକ୍ଷିକାସମ୍ଭବ ଏକ ପ୍ରକାର କଠିନ ମଧୁ—Mahu khaṇḍa(ṇḍā) A kind of congealed honey. ମଧୁଖଣ୍ଡ **मधुखण्ड** [ଦ—ଏହା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳେ ।]

ମହୁ ଘର—ଦେ. ବ—(ସ. ମଧୁଗୃହ)—ମହୁମାଛିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ Mahu gharā ଚକାକାର ବସା—Bee hive; honey-ମୌଚାକ **महुकाछता** comb. [ଜ୍—ଚାଷୁଙ୍କ ଭୁଲରେ ଗନ୍ଧ ମହୁ ଚକା, ମହୁଗୃହ } ମହୁ ଫେଣା, ମହୁବସା } —ଅନ୍ୟରୂପ ମାଦଳରେ, ମହୁଫେଣାଝି। ଦେଖିଲ ନଯୂନରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାତ୍ମରତ. ଭୂତ୍‌ଯୋଗ ।]

ମହୁଚ୍ଛ(ସ)ଞ୍ଚା—ଦେ. ବଣ—(ସ. ମଧୂସଞ୍ଚୟ)—୧ । ମଧୁମକ୍ଷିକା ପର ଯେ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରେ—1. Given to [ମହୁଚ୍ଛ(ସ)ଞ୍ଚୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] hoarding wealth like bees ଅତି ସଂଚୟ **मधूसचयी** ୨ । କୃପଣ—2. Very miserly. ଦେ.ବ—ମହୁମାଛି ପର ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପରମାଣରେ ସଞ୍ଚୟ କର କର ବହୁ ଧନ ସଞ୍ଚୟ—Hoarding of money by saving little by little.

ମହୁଛତା(ତ୍ତା)—ଦେ. ବ—(ସ. ମଧୁ + ଛତ୍ର)—ମହୁ ଫେଣା—Mahu chhatā(ttā) ମୌଚାକ Bee hive.

ମହୁଡ଼—ଦେ. ବ—ମଉଡ଼ (ଦେଶ) Mahurḍa Maurḍa (See)

[ଉ—ମାଲତିର ପହିଁ ମାଗ୍ରଗ ମହୁଡ଼, ଝଟକୁ ଅମ୍ବରେ ଟେଲି ସ୍ପର୍ଶି ଚଢ଼ । ରାଧାନାଥ. ନଳକେଶପ୍ତ ।]

ମହୁତରଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ମିଷ୍ଟ ତରଡ଼ା ଫଳ; ମଧୁତରଡ଼ା Mahu tarardā A kind of sweet cucurbitacious ମଧୁର ତରୁଇ fruit. ବଣ—ଅଦ୍ଭୁତରୁ ମିଷ୍ଟ—Very sweet.

ମହୁ ତାଟ—ଦେ. ବ.—(ସ. ମଧୁଚକ୍ର)—ମହୁଘର (ଦେଶ) Mahu tāṭa Mahu gharā (See)

ମହୁବାଙ୍କେ(ଙ୍କୋ)ଇ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—Mahu bāṅke(ṅko)i A species of fine paddy.

ମହୁ ମାଛି—ଦେ. ବ- (ସ. ମଧୁମକ୍ଷିକା)—ମଧୁ ସଞ୍ଚୟ କର ସଞ୍ଚୟ Mahu māchhi କରିବା ଷଷ୍ଠପଦୁ ଜୀବବିଶେଷ—The bee; apis; the honey bee. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତ ଦୁଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୌମାଛି ଜାଇର ମହୁ ଓ ମହୁମାଛ ଦେଖାଯାଅନ୍ତି । ଯଥା :—

ମଧୁମକ୍ଷୀ ୧ । ବାଘୁଣ୍ଡ—(Apis Dorsata) (ସଂ. ଭ୍ରମର ମଧୁ ବା ଅର୍ଦ୍ଧମଧୁ) ।

ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ଉପର, ପ୍ରାୟ ଏକଇବ ଲମ୍ବ । ଏମାନଙ୍କର ନାଢୁଡ଼ ଅଛୁ । ଏମାନଙ୍କର ଫେଣାକୁ ଉର୍ଜ୍ଜଲେ ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବେଢ଼ିଯାଇ

ବଡ଼ୀ ମଧୁମକ୍ଷୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଲବଲ କର ନାଢୁଡ଼ରେ ମାରନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ନାଢୁଡ଼ ଆଘାତରେ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ଗଡ଼ପର ଫୁଲଯାଏ; ଦଂଶିତ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ନାଢୁଡ଼ ପଶି ଯାଇଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଫେଣା ଝୁଲ୍ଲମୁଣିପର ଚକ୍ରାକୃତି ୨ । ୩ ଫୁଟ ବ୍ୟାସ ହଣିଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏମାନେ ଉଚ୍ଚବୃକ୍ଷର ଶାଖାରେ, କୋଠାର କଡ଼ରେ, ଗଛର କୋରଡ଼ରେ, ଯଦ୍ଦଭଗ୍ଦାର ସ୍ତାମ୍ଭରେ, ଦେଉଳର ଶିଖରେ ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କ ମହୁ ନାଲି ଓ ଗାଢ଼ ।

ପୀଳୀ ମଧୁମକ୍ଷୀ ୨ । ଦେଙ୍ଗଳା ମହୁ—(Apis Mellifica) (ସଂ. ଭ୍ରାମର ମଧୁ)—

ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଦଲଦଆ ଓ ବାଘୁଣ୍ଡ ମହୁମାଛପର ବଡ଼ ଓ ନାଢୁଡ଼ଯୁକ୍ତ । ଏମାନଙ୍କ ମହୁ ଦଲଦଆ । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚବୃକ୍ଷର ଶାଖା ଆଦରେ ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଦୋମ୍ରିଓପାଥିର ବକ୍ଷଜାଲା ନାଟକ ଔଷଧ (Apis Mel) ଏହୁ ମହୁମାଛଙ୍କ ମହୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ସାତପୁରିୟା ସାତଝୁତିଆ ମଧୁମକ୍ଷୀ ୩ । ସାତଫେଣିଆ ମହୁ (Apis Indica)—ଏମାନେ ବାଘୁଣ୍ଡଠାରୁ ଖୁଣ୍ଟ ଓ ଏମାନଙ୍କର ନାଢୁଡ଼ ଅଛୁ, ତହୁ ଏମାନଙ୍କ ଦଂଶନ ବାଘୁଣ୍ଡଙ୍କ ଦଂଶନପର କଷ୍ଟପ୍ରଦ ନୁହେଁ । ଏମାନେ ଏକତ୍ର ବହୁଶାଖା (ଦଳ) ଯୁକ୍ତ ଚକ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ବୃକ୍ଷ କୋଟରରେ ଓ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଫେଣାଗୁଡ଼ିକ ବାଘୁଣ୍ଡଙ୍କ ଫେଣା ଅପେକ୍ଷା ଖୁଣ୍ଟ । ଏମାନଙ୍କ ମହୁ ଘାଣ୍ଟୁର ଓ ପତଳା ।

୪ । ଛୋଟୀ ମହୁ—

ଏମାନେ ଛୋଟୀ ବା ପଙ୍ଖାପର ଖୁଣ୍ଟ (ଏକଫୁଟ ବ୍ୟାସରୁ ବେଶୀ ନୁହେଁ) ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏମାନେ ସାଧାରଣ ମାଛୁପର ଖୁଣ୍ଟ, ନାଢୁଡ଼ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ମହୁ ମଳନବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପତଳା ।

୫ । ଡାଳମହୁ—(ସଂ. ଦାଳକ ମଧୁ) । ଏମାନେ ସାଧାରଣ ମାଛୁଙ୍କଠାରୁ ଖୁଣ୍ଟ; ଗଛର ଖୁଣ୍ଟ ଡାଳ ଘୂରଯାଏ ଖୁଣ୍ଟ ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ନାଢୁଡ଼ ନାହିଁ । ମହୁ ଈଷତ୍ ନାଲି ଓ ପତଳା ।

ଛୋଟି ମୌମାଛି ଛୋଟୀ ମଧୁମକ୍ଷୀ ୬ । କ୍ଷୁଦ୍ର(ଦ୍ରୁ)ଟ ମହୁ—(Apis Florea)—ଏମାନେ ମାଛୁଙ୍କଠାରୁ ଅଳ୍ପ ବଡ଼ । ଏମାନେ କାନ୍ଥର କଣା ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ପଟଳା ଓ ଖୁଣ୍ଟ ଫେଣା କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ନାଢୁଡ଼ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ମଧୁ ଅଳ୍ପ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତରଳ ଓ ଖଲା ।

ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଣିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗବେଷଣା ପୂର୍ବକ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଗୋଟିଏ ମହୁମାଛପଲରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ରାଣୀ (Queen bee) ଥାଏ । ସେହୁ ରାଣୀ ଗୁଡ଼ିଏ ଅଣ୍ଡା ପ୍ରସବ କରେ । ଫେଣାରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଅଳସୁଆ ଅଣ୍ଡିଘ୍ନ ମାଛୁ (Drone) ଥାଅନ୍ତି । ସେମାନେ କିଛୁ କାମ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାଞ୍ଚା ମାଈମାଛୁମାନେହିଁ ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଫେଣା ଭିତର କରି ସେଥିରେ ମଧୁ ଓ କେଞ୍ଚର ସଞ୍ଚୟ କରନ୍ତି । ଫେଣାର କୋଠରୀମାନ ସମଷଡ଼ଭୁଜ, କେତେକ କୋଠରୀରେ ମହୁମାଛଙ୍କ ଡିମ୍ବମାନ ରହେ; କେତେକରେ ତରଳ ମହୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ; କେତେକରେ କୁଆ ମାଛୁମାନଙ୍କ ଖାଇବାପାଇଁ ଦଲଦଆ କେଶର ବା ପୁଷ୍ପପରାଗ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାଏ । ମହୁଫେଣାର କୋଠରୀମାନଙ୍କ କାନ୍ଥମାନ ଏକପ୍ରକାର ଅଠାଳଆ ପଦାର୍ଥରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଥାଏ । ସେହୁ ଅଠାଳଆ ପଦାର୍ଥକୁ ମହୁଣ କହନ୍ତି । ମହୁମାଛୁମାନେ ବହୁଦୂରରୁ ଫୁଲରୁ ମଧୁ ଓ କେଶର ସଂଗ୍ରହ କରି ଫେଣାକୁ ଆଣନ୍ତି । ଆଜକାଲି ଲୋକେ ମହୁମାଛୁଙ୍କୁ ଅଣି ଘୋଷି ମହୁ ଆମଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଗୁଣୀମାଛୁକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଲେ ଅନ୍ୟମାଛୁମାନେ ସେହୁ ସ୍ଥାନକୁ ଉଡ଼ି ଆସି ଫେଣା ବାନ୍ଧନ୍ତି ।]

୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ନାଲି ସରୁଧାନ—2. A kind of fine red-coloured pady.

ମହୁ ମାରିବା ମଧୁ ସଂଗ୍ରହ କରା ମଧୁ ନିକାଳନା, ମଧୁ ଛୁଡାନା—ଦେ. କ୍ରି—ମହୁମାଛୁମାନଙ୍କୁ ଫେଣାରୁ ବଡାଡ଼ଉ କରି ମହୁଚକ୍ରରେ ମଧୁମକ୍ଷିକାଙ୍କ ସଞ୍ଚିତ ମଧୁକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା—To gather honey from bee hives by scaring away the bees. [ଦୃ—ଲୋକେ ଗୁଦ୍ଧରେ ଧୂଆଁ ଅଦି ପ୍ରୟୋଗ କରି ମହୁଫେଣାରୁ ମହୁମାଛୁମାନଙ୍କୁ ଦୂରଉଡ଼ାଇ ଦଅନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ଫେଣାକୁ ଉର୍ଜ୍ଜି ଆଣି ଚହଲରେ ଥିବା ମହୁଘରମାନଙ୍କରୁ ମହୁ - ନଗାଡ଼ କଥନ୍ତି ଓ ମହୁଘରର କାନ୍ଥରେ ଥିବା ବସ୍ତୁରୁ ମହୁଣ କରନ୍ତି ।]

ମହୁର—ଘଣ୍ଟ ସବନେଜା, ସତଂଜା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଧୁର)—କଦଳୀ, ବାଇଗଣ, ଆଳୁ, ସାରୁ ଆଦ ନାନାପ୍ରକାର ପରିବା ମିଶି ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଘାଣ୍ଟିଆ ତରକାରି—A hodgepodge or curry prepared by cooking many sorts of vegetables. [ଉ—ଯହୁ କରଣ ମାଂସ କଦଳୀ ମହୁର । ଦଅନ୍ତେ ଦ୍ୱିଜେ କର୍ ଦଅନ୍ତୁ ଆହାର—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] [ଦୃ—ଯେଉଁ ମହୁରରେ ଆମିଷ (ମତ୍ସ୍ୟ ବା ମାଂସ) ମିଶା ଯାଇଥାଏ ତାହାକୁ ଆମିଷ(ଆର୍ଦ୍ଧ)ମହୁର କହନ୍ତି ଓ ଯହିଁରେ ଆମିଷ ଦଅ ହୋଇ ନ ଥାଏ ତାହାକୁ ନିରାମିଷ (ନିରେଇଁଷ) ମହୁର କହନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ମହୁରରେ ପଡ଼ିଥିବା ମାଇରୁ କଷାଯାଇ ହବାକୁ ଝଡ଼ା ହୋଇ କଡ଼ାଯାଇ କେବଳ କୋମଳ ଅଂଶଯାକ ମିଶାଯାଇ ଥାଏ ତାହାକୁ ଝଡ଼ା ମହୁର କୁହାଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହୁର ବେଶର—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ମହୁର (ନାନାପ୍ରକାର Mahura besara ପରିବା ସଙ୍ଗେ ମାଛ ମିଶି ରନ୍ଧା ସାଇଥିବା ଘଣ୍ଟ ଚଡ଼ଚଡ଼ୀ ତରକାରୀ କେତେକ ପରିବା ମିଶାଯାଇ ରନ୍ଧା ସାଇଥିବା ତରକାରୀ)—Curry made of vegetables mixed with fish and curry made of fish seasoned with pasted rye.

ମହୁର—ଦେ. ବ—ଅତିବିଷା (ଦେଶ)—Atibishā (See) Mahurā ଆତିବିଷ, ମିଠାବିଷ **ମହୁରା**

ମହୁରାଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବ (ସ. ମଧୁରଳିକା)—ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଛ—Mahurārḍi(li) A kind of small fresh water fish; ମରୁଲା **ଡେରବା, କଂଜଲୀ** Aspidoparia Marar,

ମହୁର ରୁପା—ଦେ. ବ (ସ. ମୃତ + ରୌପ୍ୟ)—କଳାରୂପା; ଯେଉଁ Mahurā rūpā ରୂପାରେ ଶତରର ବେଶି ଖାଦ ମିଶିଥିବାରୁ ମରାରୂପା **କାଲାରୂପା** ଭାଙ୍ଗି ବ୍ୟବହାର କଲେ କଳା ଦୋଇଯାଏ ଓ **ଟଲହାଚାଂଦୀ** ଘୋଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ କଳା ଦୋଇଯାଏ—Mixed silver; silver mixed with zinc; impure silver which turns black after use.

ମହୁରିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ମଧୁର)—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ମହୁଲ ବଜାଏ— Mahuriā 1. One who blows the clorion; a ସାନାଇଦାର bugler. ୨ । ଯାଶଙ୍କ ଘର ମାତ ଜାତିବିଶେଷ — **ପୀପହିବାଲା** 2. A low caste of pipers. [ଦ୍ର—ଏମାନେ କେବଳ ମହୁଲ ବଜାନ୍ତି; ଢୋଲ ବଜାନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ମହୁରୀ—ଦେ. ବ (ସ. ମଧୁର; ଏହା ମଧୁର ଶବ୍ଦ କରୁଥିବାରୁ)— Mahurī ୧ । ମୁଖରେ ଫୁଙ୍କି ବଜାଇବା ଉପଯୋଗୀ ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ସାନାଇ ଏକପ୍ରକାର ତୁରୀ; ସେଁକାଳି—1. A kind of **ପୀପହୀ** clarionet; clorion; a bugle. [ଦ୍ର—ଢେଲଙ୍ଗୀ ବାଜାରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ମହୁରୀ ବାଜେ; ଯଥା—୧. ଗୀତ ମହୁରୀ (ବ. ଗ୍ୟାନ୍ ସାନାଇ)—ଏହା ଗୀତର ସ୍ୱର ଅନୁସାରେ ଫୁଙ୍କାଯାଏ । ୨.ସ୍ୱର ମହୁରୀ (ବ.ପୌ ସାନାଇ)— ଏହା କେବଳ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରରେ ଅନବରତ ବାଜୁଥାଏ ।] ୨ । (ସ. ମଧୁରିକା) ପାନମହୁରୀ—2. Fennel. ୩ । ପାଣି ବୋହିଯିବାର ନଳା—3. A drain.

ମହୁଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମହୁଲ (ଦେଶ) Mahul Mahula (See)

ମହୁଲ୍ କୁଁଚି—ଦେ. ବ—ମହୁଲ ଫୁଲର ସଙ୍କୁଚିତ କଢ଼ି—The Mahul kuñchi contracted bud of the Mahuā **ମହୁଏକା କୁଚିୟାନା** (ମହୁଲ କୁଢ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) flower.

ମହୁଲ—ଦେ. ବ (ସ. ମଧୂକ; ଗ୍ରା. ମହୁଆ)—ବଲୁଲାଦ ବର୍ଗର Mahula ଅରଣ୍ୟ ତରୁ—Mahua; Bassia ସ. ମଧାଦ୍ୟ, ମାଧକ, ମଧୁଗ, Latifolia. [ଦ୍ର—ଏହା ବଲୁଲାଦ ବାନପ୍ରସ୍ଥ, ଜାନ୍ତ୍ରସାର, ମଧୂକ, ବର୍ଗର ଅରଣ୍ୟ ତରୁ । ଏହାର ଗୁଡ଼ପୁଷ୍ପ, ମଧୁକ, ମଧୁଷ୍ଠୀଲ, ପତ୍ର ୫।୬ ଅଙ୍ଗୁଳ ତଉଡ଼ା ଓ ମଧୁସ୍ରବା, ମଧୁପୁଷ୍ପ, ଗ୍ରେଧ୍ରପୁଷ୍ପ, ମଉଲ, ମହୁୟା, ମୌଲ **ମହୁଆ, ମହୁୟା** ଡେ, ପିମ୍ବା, ଇପ୍ପାପିମ୍ବା ତା. କଟଇଷ୍ଟିପୁ କୋଲ୍ଲୁଗ୍ଗା-ମଦଲୁସ ଗୁ. ମହୁଡ଼ୋ ମ. ମୋହାଗ୍ ଫା. ଚକାଂ

ଗୁଣ୍ଡେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଓ ଏଥିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ଗୋଜଥ । କେବଳ ପଞ୍ଜାବ ଛଡ଼ା ସ୍ତବତରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଏହାର ଗଛ ବନ୍ୟ ଓ ପାହାଡ଼ିଆ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ । ଏ ଗଛ ୩୦।୪୦ ଫାଟ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ ଓ ଡାଳମାନ ଛତା ପର ଗଛର ଗୁର-ପାଖେ ବସ୍ତୃତ ହୁଏ । ଗଛ ୨୦।୨୫ ବର୍ଷରେ ଫୁଲ ଫଳ ଧରେ ଓ ଶତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଗଛ ଫୁଲ ଓ ଫଳ ଧରେ । ଏ ଗଛର ପତ୍ର ପଦ୍ମଣ ଓ ତୈରିରେ ଝଡ଼ପଡ଼େ । ପତ୍ର ଝଡ଼ିବା ପରେ ଡାଳମାନଙ୍କ ଅଗରେ କଢ଼ି ଧରେ । ଏ କଢ଼ିମାନ ଖୋଲି ଯାଇ ବସନ୍ତକାଳରେ ପତ୍ରରେ ଜର୍ଦ୍ଦା ପର ବସ୍ତୁ ଥିବା ପରି ନାଲି ବା ଇଷତ ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏ ଗଛରୁ ଫୁଲ ୨୦।୨୫ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଝଡ଼େ । ଏ ଫୁଲରେ ଶତକଡ଼ା ୫୦ ଅଂଶ ମିଠା ଥାଏ । ଏ ଫଳକୁ ବନ୍ୟ ଓ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଖୁବ୍ ଆଦର ସହକାରେ ଖାଆନ୍ତି । ଏ ଫୁଲ ବହୁତ ଦିନ ଅବଲୁତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ । ଲୋକେ ଏହାକୁ ବାଛି କର ଭୁଜା ବା ଅଟା ମିଶାଇ ପିଠା କରନ୍ତି; ମହୁଲକୁ ଭାଜି କର ମଧ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିରୁ ଗଡ଼ଜାତର ଲୋକେ ଏକପ୍ରକାର ମଦ ଚୁଆର କରନ୍ତି । ଏ ମଦର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ମାଧ୍ୱୀ ଓ ଦେଶୀ ନାମ ମହୁଲ । ଭାଲୁମାନେ ଏହି ଫୁଲ ଖାଇବାକୁ ଖୁବ୍ ସ୍ପୃହା ପାଆନ୍ତି । ମହୁଲର ଫଳ ପୋଖଳ ପର ଓ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ମଞ୍ଜି ଥାଏ । ମହୁଲର ମଞ୍ଜିରୁ ଏକପ୍ରକାର ତେଲ ବାହାରେ. ଏହା ଦେଶିବାକୁ ଘିଅ ପର (Mahua butter) । ଏ ତେଲକୁ ମହାଜନମାନେ ଘିଅରେ ମିଶାନ୍ତି । ଏହାର କାଠ ଖଦର ବର୍ତ୍ତି, ଜଳୁ ମାଟି ଏ କାଠକୁ ଚଞ୍ଚଳ ଖାଇଯାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ମହୁଲ ଫୁଲ ମଧୁର, ଶୀତଳ, ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଦାହ, ପିତ୍ତ ଓ ବାତ ନାଶକ, ହୃଦ୍ୟ । ମହୁଲ ଫଳ ଶୀତଳ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ଧାତୁ ଓ ବଲବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବାତ, ପିତ୍ତ, ତୃଷା, ଦାହ, ଶ୍ୱାସ,କ୍ଷୟ ଆଦି ପ୍ରଶମକ । ଏଥିର ଗୁଲ ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ ଓ ବ୍ରଣ ଶୋଧକ । ଏଥିର ତୈଳ କଫପିତ୍ତ ଓ ଦାହନାଶକ ଓ ଭୁତବାଧା ନିବାରକ । ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ମହୁଆ ଗଛ ପାଣିରେ ଜନ୍ମେ । ଉହାଁର ସ. ନାମ; ଧୂମକଳ ।]

ମହୁଲ ଗୁଡ଼—ଦେ. ବ—ମହୁଲ ଫୁଲକୁ କୁଟି ଚାଲୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ Mahula gurda ସେହ ସିଝା ପାଣିକୁ କଥାଁରେ ବିସ୍ତାରିଲେ ମହୁଆର ଗୁଡ଼ ଉହାଁରୁ ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—The molas-**ମହୁଆ ଗୁଡ** ses prepared for Mahwa by boiling and drying up the solution of the pasted flowers.

ମହୁଲ ଗୁଣ୍ଡି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗୁଣ୍ଡି ଖିଆ (ଦେଶ) Mahula gundi Gundi khiā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହୁଲ ଫାଶ(ଶୁ)—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମହୁଲରୁ ମଦ ବାହାରିବା Mahula phāsa(śu) ପରେ ରହିବା ସିଠା—The thick dreg left after distilling Mahwa liquor. [ଦ୍ର—ଏ ସିଠା ଖତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମହୁଲ ମଦ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଧୂକ ମଦ୍ୟ; ସଂ. ମାଧ୍ୱୀ)—ମହୁଲ ଫୁଲରୁ Mahula mada ପାଣିରେ ସଢ଼ାଇ ତାହାକୁ ଟାଣି ସେଥିରୁ (ମହୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅର୍କ ରୂପେ ବାହାର କରାଯିବା ମଦ— ମହୁୟା ମଦ Wine destilled from Mahwa ମହୁଆ ମଦ, ଠର୍ରା flowers.

ମହୁଲ ଶୀତ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଫାଲ୍ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର ମାସର Mahula sīta ଶେଷରାତ୍ରିରେ ଅନୁଭୂତ ସାମାନ୍ୟ ବା ଅଳ୍ପ (ମହୁଲ ଜାଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶୀତ— The mild cold felt during the latter part of the nights of the months of Falguna and Chaitra.

ମହୁଲା—ଦେ. ବ—ପକ୍ଷିବିଶେଷ— Mahulā A kind of bird.

ମହୁଷଧ(ଧୀ, ଦ, ଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ତ. (ସଂ. ମହୌଷଧ)—୧ । ମହୌଷଧ; Mahushadha(dhī, da, di) ଔଷଧ—1. Medicine. ୨ । ଜଡ଼ି ବୁଟି—2. Herb.

ମହୁ ସିଠା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମଧୂଚ୍ଛିଷ୍ଟ; ମଧୂଚ୍ଛିଷ୍ଟ)—ମହୁଣ— Mahu:sitha ମୋମ ମୋମ Beeswax.

ମହେଚ୍ଛ—ସଂ. ତତ୍ସ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍ + ଇଚ୍ଛା)— Mahechchha ଉଦାରଚିତ୍ତତ୍ୱ; ମହାମନାତ୍ୱ; ମହାଶୟତ୍ୱ— (ମହେଚ୍ଛା—ସ୍ତ୍ରୀ) Magnanimous; noble-minded.

ମହେଞ୍ଜୋଦାରୁ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପଞ୍ଜାବର ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ— Mahenjodāru Name of a place in the Punjab. ମହେଞ୍ଜୋ ଦାରୁ [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ୫ ହଜାର ବର୍ଷ ତଳର ଗ୍ରୀକ ମହେନଜା ଦାରୁ ସଭ୍ୟତାର ନିଦର୍ଶନ ଭୂଗର୍ଭରୁ ମିଳିଅଛି ।]

ମହେନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ. (ମହାନ୍ + ଇନ୍ଦ୍ର; କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ଦେବରାଜ; Mahendra ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra; the king of Gods, ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishnu. ୩ । ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ—3. Name of a range of mountains in Ganjām (South of Orissa). [ଦ୍ର—ଗୋଦାବରୀ ନଦୀତୁ ପୂର୍ବଘାଟ ପର୍ବତମାଳାକୁ ଏବଂ ଗଞ୍ଜାମ ନଦୀତୁ ପାହାଡ଼କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହେନ୍ଦ୍ର ବୋଲାଯାଏ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ଏ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଗଞ୍ଜାମର ଉତ୍ତର ସରକାରଠାରୁ ଗଣ୍ଡବାନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଓ ଐତିହାସିକ ଉତ୍କଳରେ ଏ ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ । ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ସମୁଦ୍ରପୃଷ୍ଠରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ମାଇଲ ।

ବହୁତ ଅଳ୍ପ ଏହିଠାରେ ପରଶୁରାମ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବନବାସ ସମୟରେ ରହିଥିଲେ । ଏହି ପର୍ବତରେ ଅନେକ ଗୃହକ ପକ୍ଷୀ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ଏହା ମଣ୍ଡୁଷା ନାମକ ଚିମିଦାଙ୍ଗ ପକ୍ଷୀର ଅନ୍ୟତମ ଅନ୍ତର୍ଗତ; ଏହା ପୌରାଣିକ ସପ୍ତକୁଲାଚଳରୁ ଏକତମ ।] ୪ । ଅଶୋକଙ୍କର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—4. Name of a son of Asoka. [ଦ୍ର—ଏ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଦିଗିଜୟ ଫଘମିତ୍ରାଙ୍କ ସହିତ ସିଂହଳକୁ ଯାଇଥିଲେ ।] ଦେ. ବ ପୁଂ. ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ମହେନ୍ଦ୍ର କଦଳୀ—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ କଦଳୀ—A kind Mahendra kadalī of plantain growing wild.

ମହେନ୍ଦ୍ର ଗିରି—ସଂ. ବ—ମହେନ୍ଦ୍ର ୩ (ଦେଖ) Mahendra giri Mahendra 3 (See)

ମହେନ୍ଦ୍ର ଚାପ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର ଧନୁ— Mahendra chāpa Rainbow.

ମହେନ୍ଦ୍ର ନଗରୀ—ସଂ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନଗରୀ; ଅମରାବତୀ— Mahendra nagarī The mythological city of Indra in heaven. (ମହେନ୍ଦ୍ରପୁରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହେନ୍ଦ୍ର ବାରୁଣୀ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ ମହାକାଳ ଲତା ଓ ଫଳ— Mahendra bārunī A kind of big Mahākāla creeper and its fruit; Trichosanthes Palmata. [ଦ୍ର—ମହାକାଳ ତଳେ ଶୀତା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ସରକାର—ଦେ. ବ (ନାମ)—କଲିକତାର ପ୍ରଧାନ Mahendralāl sarakāra ଦେଶହିତୈଷୀ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଡାକ୍ତର ଓ ବିଜ୍ଞାନାଗୁର୍ଯ୍ୟ—Name of a famous doctor and scientist of Calcutta. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୩ ସାଲରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ୧୯୦୪ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣନାମ ଡାକ୍ତର ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ସରକାର । ଏ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରି ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଏମ୍. ଡି (M. D) ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବ୍ରିଟିସ ମେଡିକାଲ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ନାମକ ବିଲାତ ଚିକିତ୍ସାସଘର ଭାରତୀୟ ଶାଖା (The Indian branch of the British Medical Association) ର ସଂସ୍ଥାପକ ଓ ସଦ୍ଦସ୍ୟ ସଭ୍ୟପଦ ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସାର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପରେ ମତପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କରିବାପରେ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସକ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଏହି ଚିକିତ୍ସାର ମୋଦକ Calcutta Journal of Medicine ନାମକ ପତ୍ରିକା ମୃତ୍ୟୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୭ ବର୍ଷ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସର୍ ଗୁରୁଦାସ ବାନର୍ଜିଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଏ Indian Association for the cultivation of Science ନାମକ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷାଗାର ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏ ତଳାକେତେ କଲିକତାର ସେରିଫ୍ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ । ଏ ସି. ଆଇ. ଇ ଓ ଡି. ଏଲ୍. ଉପାଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଡାକ୍ତର ଅମୃତଲାଲ ସରକାର ପିତୃପଦାଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନୁସରଣ କର ପିତୃଘରଗଲେ ଘଣ୍ଟିକାର ସଙ୍ଗାଦନ ଚଳାଉ ଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱଜଳରନ୍ତୁ—ବାଙ୍ଗାଲ୍ଲ ଅଧ୍ୟାନ ।]

ମହେନ୍ଦ୍ର ସୂରି—ସ. ବ (ନାମ)—ଫିରୋଜ୍ ସାହା ଝୋଗଲ୍‌ଙ୍କ Mahendra sūrī ସଭାର ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡିତ—Name of a famous court Pandit of Phiroje Saha Toghlak. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକଥିଲେ ଓ ଯାବସୀଗ୍ରହାରେ ଯନ୍ତ୍ରରାଜ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଥିଲେ ।]

ମହେନ୍ଦ୍ରାଣୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଇନ୍ଦ୍ରପତ୍ନୀ; ଶଚୀ— Mahendrāṇī The queen of Indra.

ମହେଳା—ସ. ବ (ମହ=ଉତ୍ସବ+ଇଲ୍ଲ=ପୃଥ୍ୱୀ)—ମହୁଲା (ଦେଶ)—Mahilā (See) (ମହେଳକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହେଶ—ସ. ବ (ମହା+ଈଶ)—ଶିବ; ମହାଦେବ—Śiba. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males. (ମହେଶାନ, ମହେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମହେଶୀ, ମହେଶ୍ୱରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହେଶ ବନ୍ଧୁ—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ବଇଲ୍ୱବୃକ୍ଷ—1. The Bel tree Maheśa bandhu (Apte). ୨ । ବଳଦ (ହୁ. ଶ)—2. Bull.

ମହେଶୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହେଶ, +ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ପାର୍ବତୀ; ମହେଶ୍ୱର ପତ୍ନୀ—1. Pārbaṭī. ୨ । (ମହେଶ୍ୱରୀ, ମହେଶାନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଂସା—2. Bell metal.

ମହେଷ୍ୱାସ—ସ. ବ (ମହାନ୍+ଇଷ୍ୱାସ=ଧନୁ)—୧ । (କର୍ମଧା) ବୃହତ୍ ଧନୁ—1. A big bow. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମହା ଧନୁର୍ଦ୍ଧର—2. A great archer. (ଉ—ଦ୍ରୋ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଏହାଙ୍କ ପର କେ ମହେଷ୍ୱାସ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା ।)

ମହୋକ୍ଷ—ସ. ବ (କର୍ମଧା ମହାନ୍+ଉକ୍ଷନ୍=ବୃଷ)—ଷଣ୍ଢବ; ବଡ଼ ଷଣ୍ଢ—A big bull

ମହୈଲା—ସ. ବ (ମହତ୍ତା+ଏଲା)—ବଡ଼ ଅଲେଇଚ— Mahailā Cardamom.

ମହୋଚ୍ଛ(ଚ୍ଚ)ବ—ଦେ. ବ (ସ. ମହୋତ୍ସବ; ପ୍ରା. ମହୋଚ୍ଛବ)—ମଉଚ୍ଛବ (ଦେଶ)—Mahochha(chchha)ba Mauchhaba (See) (ମହୋତ୍ସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମହୋତ୍ପଲ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ନୀଳପଦ୍ମ; ନୀଳକଇଁ— Mahotpala 1. The blue waterlily (Apte). ୨ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—2. The Sārasa bird (Apte).

ମହୋତ୍ସବ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମହାନ୍+ଉତ୍ସବ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ Mahot-saba ଆନନ୍ଦଜନକ ବ୍ୟାପାର—1. Festivity; festival. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କାମଦେବ—2. Cupid (Apte). ଦେ. ବ—ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଭୋଜୀ; ମଉଚ୍ଛବ—A feast of the Baishṇabas.

ମହୋତ୍ସାହ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମହାନ୍+ଉତ୍ସାହ)—୧ । Mahot-sāha ଅତିଶୟ ଉତ୍ସାହ—1. Great exertion; vast encouragement. ୨ । ଅଧ୍ୟବସାୟ—2. Perseverance. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ଅତ୍ୟନ୍ତ (ମହୋତ୍ସାହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ସାହୀ; ବିଶେଷ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ—Making great exertions.

ମହୋଦଧି—ସ. ବ (ମହାନ୍+ଉଦଧି)—୧ । (କର୍ମଧା) ସାଗର; Mahodadhi ସମୁଦ୍ର—1. The sea. ୨ । ମହାସାଗର—2. Ocean. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra (Apte).

ମହୋଦୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହାନ୍ ହୋଇଅଛି ଉଦୟ= Mahodaya ଉନ୍ନତି ଯାହାର)—୧ । ଅତି ଉନ୍ନତ; ଅତି (ମହୋଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମୃଦ୍ଧ—1. Great; very prosperous. ୨ । ମହାନୁଭବ—2. Noble. ୩ । ଅତି ଭାଗ୍ୟବାନ୍—3. Very lucky. ବ—୧ । ମହାଶୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A great man. ୨ । ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A respectable person. ୩ । ସ୍ୱାମୀ; ପ୍ରଭୁ—3. Lord; master. [ଦ୍ର—ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନଙ୍କ ନାମ ପରେ ପଦାବଦରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ଜ୍ୟୋତିଷରତ୍ନ ମହୋଦୟ ସମୀପେଷୁ ।] ୪ । କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ ଦେଶ—4. Kannouj. ୫ । (କର୍ମଧା) ମୁକ୍ତି; ମୋକ୍ଷ—5. Salvation; beatitude; final emancipation of the soul. ୬ । କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ—6. Mastery. ୭ । ସମୃଦ୍ଧି; ବଢ଼ତି—7. Greatness; prosperity; great elevation. ୮ । ସୌଭାଗ୍ୟ—8. Good luck (Apte). ୯ । ମଧୁମିଶ୍ରିତ ଦଧି—9. Sour milk mixed with honey (Apte).

ମହୋଦର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମହାନ୍+ଉଦର)—ଯାହାର Mahodara ପେଟ ବଡ଼—Having a big belly; big-bellied. ସ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା)—ବଡ଼ ବା ସ୍ଥୂଳ ପେଟ—1. A big belly. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଜଳୋଦର ରୋଗ—2. Dropsy (Apte). ଦେ. ବ—ଲଙ୍କାର ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—Name of a demon of Laṅkā. (ଉ—ବଡ଼ ଦରଦାତା ମହୋଦର, ବାମେ ଟେକ ଯାଉଛି ମନର । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।)

ମହୋଦରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହାନ୍+ଉଦର+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ; ବହୁବ୍ରୀହି) Mahodarī (ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଥିବାରୁ)—ଭଗବତୀ; ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Durgā. ୨ । ମହାଶତାବରୀ—2. A kind of asparagus.

ମହୋଦ୍ୟମ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମହାନ୍+ଉଦ୍ୟମ)—ବିଶେଷ ଉଦ୍ୟମ Mahodyama —Great exertion. ବଣ. ପୁଂ (ମହୋଦ୍ୟୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଶେଷ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ମହୋଦ୍ୟମା } ସ୍ତ୍ରୀ —Very energetic; persevering; exerting. ମହୋଦ୍ୟୋଗା }

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଅ	ଉ	ଋ,ଋ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଙ	ଞ,ପି	ଳି	ଅର୍ଦ୍ଧ	ଓଁ	ଖ
,	ଇ	ଈ	ଊ	ଲୃ	ୠ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଙ୍ଗ	ଘ	ଘ	ଙ୍ଗ୍ୟ	ଇଅ	ଵ	ଡ଼

ମହୋନ୍ନତ—ଵି. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତ—Much exalted or lofty; very high; very noble. (ମହୋନ୍ନତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହୋନ୍ନତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ମହତ+ଉନ୍ନତି)—ବିଶେଷ ସମୃଦ୍ଧି—Great improvement; a great rise.

ମହୋପକାର—ପୁ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା, ମହାନ୍+ଉପକାର)—ବିଶେଷ ଉପକାର ବା ଉପକାର—Great benefit or obligation.

ମହୋପକାରୀ—ବି. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମହାନ୍+ଉପକାରୀ)—ବିଶେଷ ଉପକାରକ—Much beneficial; much benefitting; rendering great services to a person. (ମହୋପକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହୋପାଧ୍ୟାୟ—ପୁ. ବ. ପୁଂ (ମହାନ୍+ଉପାଧ୍ୟାୟ)—ବିଦ୍ୱାନ୍ ଗୁରୁ—A learned teacher.

ମହୋରଗ—ପୁ. ବ (ମହାନ୍+ଉରଗ=ସର୍ପ)—୧ । ବୃହତ୍ ସର୍ପ; ଅଜଗର—1. A big serpent; the Python. ୨ । ଟଗର ବୃକ୍ଷର ମୂଳ—2. The root of Ṭagara tree.

ମହୋରସ୍କ—ପୁ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମହତ୍+ଉରସ୍+କ)—ଯାହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛାତି—Broad-breasted; broad-chested. ପୁ. ବ—ଶିବ—Śiba. (ମହୋରସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମହୋଲ୍କା—ପୁ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ମହତ+ଉଲ୍କା)—୧ । ବୃହତ୍ ଉଲ୍କା—1. A big shooting star; a great meteor. ୨ । ବଡ଼ ମଶାଲ—2. A great fire-brand.

ମହୋଲ୍ଲାସ—ପୁ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ମହାନ୍+ଉଲ୍ଲାସ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ—Great delight; joy

ମହୌଜାଃ—ପୁ. ବ୍ରୀ ' ବହୁବ୍ରୀହି; ମହତ୍+ଓଜସ୍ ଯାହାର; ମହୌଜସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମହାଶକ୍ତିଶାଳୀ—Very powerful; mighty. ପୁଂ. ବ - ମହାବୀର—A great hero(Apte).

ମହୌଷଧ—ପୁଂ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ମହାନ୍+ଔଷଧ)—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଔଷଧ—1. A very efficacious medicine; a sovereign remedy; a panacea. ୨ । ଶୁଣ୍ଠି, ପିପ୍ପଳୀ ଓ ରସୁଣ—2. Dried ginger, long pepper and garlic. ୩ । ବତ୍ସନାଭ; ମହୁଲ—3. Aconite. ୪ । ରସୁଣ—4. Garlic.

ମହୌଷଧି(ଧୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (କର୍ମ୍ମଧା; ମହାନ୍+ଔଷଧି, ଧୀ)—୧ । ଗୁଡ଼ି Mahaushadhi(dhī) ଜାଳରେ ସାପ୍ତିଶୀଳ ତୃଣଲତାଦି—1. Creepers and plants emitting light in the night. ୨ । ଦୂବା—2. The dooba grass. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମୀ; ଶେତଦୂବାଘାସ; ହଲମୋଡକା; କନ୍ଥୁଆ—3. Name of different herbarious plants. ୪ । ଅଜଲୋମା; ମହୁଲ—4. Aconite.

ମହ୍ଲା—ଦେ. ବ—ମଲ୍ଲା (ଦେଶ) Mahlā Mallā (See).

ମହ୍ଲାର୍ଡ—ଦେ. ବ—ମହ୍ଲାର ଜାତି (ଦେଶ) Mahlārḍa Mahlāra (See).

ମହ୍ଲାର—ଦେ. ବ——ମଲ୍ଲାର (ଦେଶ)—Mallāra (See). Mahlāra ଜାତି (କେନ୍ଦୁଝର ଓ ଗେଣ୍ଡୱାନାଲ) ବ—ମଲ୍ହାର ଜଙ୍ଗଲି ଜାତି ବିଶେଷ—A race of wild peopl. मलार dealing with honey and such other forest-produce. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ମହୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଓ ବିକ୍ରୟ କରନ୍ତି ଓ ଗଛମୂଳରେ ବାସ କରନ୍ତି ।]

ମା (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ପରିମାଣ କରିବା; ମାପିବା—1. To Mā (root) measure. ୨ । ପାଳନ କରିବା—2. To bring up; to maintain. ୩ । ସମ୍ଭାଳିବା—3. To be contained in. ୪ । ନିର୍ମାଣ କରିବା; ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—4. To prepare; to make; to builde ୫ । ବାଣ୍ଟିବା—5. To apportion; to mete out. ୬ । ଦେଖାଇବା—6. To show; to display. ୭ । ଶବ୍ଦ କରିବା—7. To roar; to sound (Apte).

ମା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମା, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ତୁଳ (ସଂ) ଅମ୍ମା, ମାତୃ, ମା; (ଇଂ) ମାମା; (ଲା) ମାତର; (ହି) ଅମ୍ମା, ମାଇ; (ତେ) ଅମ୍ମା; (ଅ)ଅମ; (ଫା) ମାଦାର୍;—୧ । ମାତା; ଜନନୀ—1. Mother. [ଦ୍ର—ପୁରା ଓ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କେତେକ ସ୍ଥାନର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମାତାଙ୍କୁ 'ବୋଉ' ଓ ପିତାମଙ୍କୁ 'ମା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ।

କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମାତାଙ୍କୁ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ସହିତ 'ମା' ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରି ଡକାଯାଏ । ଯଥା—ଦ୍ରୌପଦୀ ମା, ଗଙ୍ଗା ମା ।] ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ଚଞ୍ଚଳା—2. The Goddess of wealth. ୩ । (+କରଣ କ୍ୱିପ୍)ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Beauty. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) ପରିମାଣ—4. Measure. ୫ । (+କରଣ. କ୍ୱିପ୍) ଜ୍ଞାନ—5. Knowledge. ୬ । କାନ୍ତି—6 Lustre. ଅ—ନଞ୍, ବର୍ଜନ ଓ ନିଷେଧାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—No. ଦେ. ବ—

मा (ସ. ସଙ୍ଗୀତ)—୧ । ସଙ୍ଗୀତର ସପ୍ତ ସ୍ୱରର ଚତୁର୍ଥ ସ୍ୱର—1. The 4th scale in the Hindu music.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ସେବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ମୁଦ୍ରିତ ଚଉଁରି ଅକ୍ଷର ଓ ମାନ। ଏହି ଚଉଁରି ଅକ୍ଷର ଓ ମାନ। ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚଉଁରି ଚିହ୍ନିବା ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ସେବେ ଏ ଭଖାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ସେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚଉଁରି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ୨ ବା ୧ ଚଉଁରି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ରେ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଦ' ନ ମିଳରେ ଗାଧ' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ଭୂଥ' ନ ମିଳିଲେ 'ଭୁଥ' ଖୋଜନ୍ତୁ; 'ବମ୍ବୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଦ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗ୍ନୀ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ; 'ଅଦ୍ଦତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଦ୍ଦତ' ଦେଖିବେ ।

ମା ୧ । ମାଆ (ଦେଖ)—2. Mā-ā (See) ଅ—୧ । ଉତ୍ସ, ବିସ୍ମୟ ଓ ଆଭୁରଜାସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ; ହେ ମା !— ଓମା **ମାଁ, ଅୋମା** 1. Interjection used in giving vent to fear wonder or bewilderment; Oh my Mother ! ୨ । (ସାଙ୍କେତିକ, କରଣଅ) ମାରଫତେ— 2. Through; per; by the hands of. (ଯଥା—। ମା । ଅମୁକ=ଅମୁକ ଲୋକ ମାରଫତେ ।) ୩ । (ଜମିର ମାପ ପରିମାଣ) 'ମାଣ'ର ସାଙ୍କେତିକ—3. An abbreviation for 'Māṇa' of land. (ଯଥା—ମା ୧୫। ୦=ପନର ମାଣ ଜମି ।) ଗ୍ରା. ଭବିଷ୍ୟତ (କ୍ରିୟା ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ)—'ବା' ସ୍ଥାନରେ ଲଗେ—Used with a verb in the place of the ending 'bā' in the future tense. (ଉ—ଆନ କେବା ଚାଦା କଦେ ଅଣି-ମା ଅର୍ଜୁନ । ସାରଲା. ମହାଭାରତ ।) ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ଅ—(ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ) ଗୋ; ହେ; ଅହେ— Oh ! (ଉ—ମୋହନ ସ୍ୱପ୍ନ ଚିତ୍ରା ପଡିଲା ମା । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗୀତ ।)

ମା ଅଂ(ଆଂ)ଶିଆ—ଦେ. ବିଣ. ସଂ (ସ୍ର. ମାତୃ ଓ ଅଂଶୀୟ)—ସେହିଁ Mā am(ām)siā ଶିଶୁର ଦେହେର୍ ବର୍ଣ୍ଣକେଶ ମାତାଙ୍କ ଦେହେର୍ (ମାଆ ଅଂଶିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଦ ସଙ୍ଗେ ବେଶି ମେଳ ଥିବା ଦେଖା- (କାପ ଅଂଶିଆ—ବିପରୀତ) ସାଏ—(a child) Resembling ମା ମୁହାଁ its mother in appearance (as regards **mā muhāṁ** the face, colour of the skin, density (ମା ଅଂଶୀ, ମାଆ ଅଂଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of the hair etc.)

ମାଆ—ଦେ. ବି. (ସ. ମା, ମାତୃ)—୧ । ଠାକୁରାଣୀ ଦେବୀ—; Mā-ā 1. A Goddess. (ଯଥା—ମାଆ ବମଲା, ମା ତାରା ।) ମା ୨ । ମାତା; ଜନନୀ—2. Mother. ୩ । ଗୁରୁ ପତ୍ନୀ **mā** ଆଦ ପୂଜ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—3. The wife of one's elders. [ଦ୍ର—ଗୁରୁ ପତ୍ନୀ, ପିତୃବ୍ୟ ପତ୍ନୀ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠତ୍ରାତୃଜାୟା, ମାତୁଳାନୀ, ମାତୃସ୍ୱସା, ପିତୃସ୍ୱସା, ଶ୍ୱାଶୁ, ବଡ଼ ଭଉଣୀ ଇତ୍ୟାଦି 'ମା' ଅଟନ୍ତି ।] ଦେ. ଅ—୧ । ଆପଣାଠାରୁ ବୟସରେ ବଡ଼ ଓ ମାତୃସ୍ୱାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—1. A term used in addressing females much older than one's self. ୨ । କନ୍ୟା ଓ ଆପଣାଠାରୁ ବୟସରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ କନ୍ୟାସ୍ୱାନୀୟା ବାଳିକାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବାତ୍ସଲ୍ୟ-ପୂରକ ସମ୍ବୋଧନ—2. A term of endearment used towards one's daughter and younger girls. (ଉ— କୁନ୍ଦେ ପିଲା ଯୋଗ୍ୟ କେବେ ତୋ ପର ଦେଖାର, ମୁହିଁ ସିନା ଅଜ୍ଞାନ, ମାଡ଼ ତୁ ମାଥଲେ ! ଦସ୍ୟା, କ୍ଷମା, ଦୟେ, ଗ୍ରୀଭ, ଉଲ୍ଲ ପ୍ରଭୃତି । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବରମାଦଭ୍ୟ)

ମାଆଁ(ଏଁ)ସ—ଗ୍ରା. ବି—ମାଂସ (ଦେଖ)—Māṁsa (See) Mā-āṁ(eṁ)sa (ଉ—ବୋଲନ୍ତୁ ସଖିରେ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ କର ଆନ ମାଂସ **mānsa** ମାର୍ଦ୍ଦସ । ବଈନାଥ. ବରଜ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତ ।)

ମାଆ ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଓ ପତ୍ର Mā-ā gosā(se)iṁ ଆଦରେ ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନସୂଚକ ମା ଗୋସାଇଁ ବାକ୍ୟ—A term of respectful address **mā gosāiṁ** to one's mother; in the course of conversation or in a letter

ମାଆ ଛୁ(ଚ୍ଛେ)ଉଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବିଣ—ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ମାତୃହୀନ— Māā chhi(chhe)uṇḍa(ṇḍā) Motherless from ମାତୃହୀନ **ଦୁଗଡା, ଟୁଗର** childhood. (ମାଆ ଛୁ[ଚ୍ଛେ]ଉଣ୍ଡି ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମାଆ ଛୁ[ଚ୍ଛେ]ଉଣ୍ଡୀ, ମାଆ ଛୁ[ଚ୍ଛେ]ଉଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଆ ଝିଅ—ଦେ. ବି. (ଆପେକ୍ଷିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ; ମାତା+ଦୁହିତା)— Mā-ā jhia ମାତା ଓ କନ୍ୟା—Mother and daughter. ମା ମେୟେ **ମା ବେଟୀ** [ଉ—ମାଆ ଝିଅ ଦହେଁ ଦେଉଳକୁ ଗଲେ, ସେଠା ଶୂର ଯେ ମନାସିଲେ—ଭଗ ।]

ମାଆ ଠାକୁରାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଭଗବତୀ ଓ ଗ୍ରାମ୍- Mā-ā ṭhākurāṇī ଦେବତା ଆଦି) ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ- ମା ଠାକୁରାନ ଉକ୍ତି—1. Address to a Goddess. **mātājī; mayā** ୨ । ବସନ୍ତ ରୋଗର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ; ଶୀତଳା— (ମାଆ ଠାକୁରୁଣ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The Goddess said to preside over small pox. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ଗାଁଆଁରେ ମାଆ ଠାକୁରାଣୀ ବଡେ କରିଛନ୍ତି ।) ୩ । ମାଆ ଗୋସାଇଁ (ଦେଖ)—3. Mā-ā gosāiṁ (See)

ମାଆ ପୁଅ—ଦେ. ବି (ଆପେକ୍ଷିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ)—ମାତା ଓ ପୁତ୍ର— Māā pua ମାଏ ଛେଳେ **ମା ବେଟା** Mother and son. (ମାଏ ପୁଏ—ବହୁବଚନ)

ମାଆ ପେଟ—ଦେ. ବି—ମାତୃଗର୍ଭ—Mother's womb. Mā-ā peṭa ମାଏର ପେଟ **ମାକା ପେଟ**

ମାଆ ବାପ—ଦେ. ବି. (ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ)—୧ । ମାତା ଓ ପିତା— Mā-ā bāpa 1. Mother and father. ୨ । ରକ୍ଷକ; ମା ବାପ **ମାଁ ବାପ** ପୃଷ୍ଠପୋଷକ—2. Patron; helper. (ଯଥା—ଦଜୁର ଘରକ ଗୁରୁବାଙ୍କର ମାଆ ବାପ ।)

ମାଆ ଭଉଣୀ—ଦେ. ବି. (ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ)—ଜଣକର ମାତା ଓ ଭଗ୍ନୀ— Mā-ā bhauṇī One's mother and sister. ମା ବୋନ **ମାଁ ବହୀନ**

ମାଆ ଭଉଣୀ ଜୋରୁ ବେଟୀ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଣକର ମାତା, Mā-ā bhauṇī joru beṭī karibā ଭଗ୍ନୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ମା ବୋନ ଜୋରୁ ବେଟୀକରା ନାମ ଧରି ଗାଳ ଦେବା-To call names **ମତରିୟା ବହିନିୟା କରନା,** by using the names of one's

Digitized by srujanika@gmail.com

मइया बहिनिया करना mother, sister, wife and daughter.

ମାଆ ଭାଉଜ୍ଜା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଅପଣାର ମାତା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—Mā-ā bhārijā ମା ସ୍ତ୍ରୀ One's mother and wife. **माँ जोरु** (ମାଆ ମାଇପ—ତ୍ରାସ୍ୟରୂପ)

ମାଆ ମାଆରେ—ଦେ. ଅ. (ଶୋକ ବଚନ) —ମାତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରର ସମ୍ବୋଧନ; Mā-ā mā-āre ହେ ମାତଃ ! —Oh mother !. (ଦ୍ର—**ମାଆ ଓ ମା माँ मारे** ମାଆରେ ! ଘାଟଯଡ଼ା ବଡ଼ ଦୁଃଖ୍, ଦାଉ ଗୋଡ଼ ଦୁଇ ଲାଗଇରେ, ପଛାନ୍ତେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ୍—ଶୈଶୁ ଗୀତ ।)

ମାଆ ମାଉସା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ମାତା+ମାତୃଷ୍ସା)—Mā-ā māusī ୧ । ମାତା ଓ ମାତୃଷ୍ସା—1. One's mother मा मासी **माँ मौसी** and mother's sister. ୨ । ଅପଣାର ମାତୃସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ତ୍ରୀଗୁରୁଜନ—2. Elderly females who are to be looked upon as one's mother.

ମାଆ ମାଟି—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ (ସ. ମାତୃ ଓ ମୃତ୍ତିକା)—Mā-ā māṭi ଜନ୍ମଭୂମି—Mother-country; one's birth-place.

ମାଆରାଣୀ—ଦେ. ଅ—ବାପୁନ କରି କାନ୍ଦିବା ଝିଅର ମାଆଙ୍କ ପ୍ରତି ଓ Mā-ārāṇī ମାଆଙ୍କର ଝିଅ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—A term used मारानी **माँरानी** by a weeping girl to her mother and vice versa. ତ୍ରା. ବ—ମାହାରାଣୀ (ଦେଖ) Māhārāṇī (See)

ମାଆ(ଦ୍ଦା)ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଦେ ବ (ସ. ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ)—ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଖ)—Mā-ā(hā)lakshmī Mahālakshmī (See) ଦେ. ଅ—ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ **माँ लक्ष्मी** ଅପଣାର କନ୍ୟା, ବଧୂ ଓ ଭ୍ରାତୃବଧୂଙ୍କୁ ସ୍ନେହ-ମାଆ(ଦ୍ଦା)ଲକ୍ଷ୍ମୀ(ଙ୍କୀ) } ତ୍ରାସ୍ୟରୂପ
ମାଆ(ଦ୍ଦା)ଲକ୍ଷ୍ମୀ } ସମ୍ବୋଧନ—A term of endearment used to one's daughter, daughter-in-law and younger brother's wife.

ମାଆଲୋ—ଦେ. ଅ (ଉତ୍ସ ଓ ଉତ୍ପତ୍ତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ତ୍ତନାଦ)—ଅଲୋ Mā ālo ମାଆଲୋ—Interjection used in agony, ଓମା, ମାଗୋ **मारे** fear or wonder; Oh my mother I am dying.

(ମାଆଲୋ ବାପଲୋ, ମାଆଲୋ ମରଗଲ, ମାଆଲୋ ମଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଆଲୋ ବାପଲୋ ହେବା (କରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଅତି ବିକଳରେ Mā-ālo bāpalo hebā (karibā) ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର କରିବା—मारे बापरे करना To wail very piteously. **माँ.बाप करना**

ମାଆ ସାଆନ୍ତାଣୀ—ଦେ. ବ—୧ । ଗୃହକର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଦ୍ଦ୍ୟାଦଙ୍କର Mā-ā sā-āntāṇī ସମ୍ମାନଜନକ ଉକ୍ତି—1. A term used मा ठाकुरान for and in addressing the lady of **मातांजी, महतारी** the house. ୨ । କନ୍ୟା ପ୍ରତି ମାତାଙ୍କର ସସ୍ନେହ ଉକ୍ତି—2. A term of endearment used to one's daughter. [ଦ୍ର—ମାଆ ସାଆନ୍ତାଣୀ ପ୍ରଶ୍ନୀ ! ଦେଇଥିବ ଗଡ଼ମାଳଆ ଘରେ, ଖଣ୍ଡଡ଼ ବୋହୁବେ ପାଣି—ଛଗ ।] ୩ । ଦେବୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ—3. Address to a Goddess.

ମାଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ମାଈ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ Māi (etc) Māī etc (See)

ମାଇଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ (ପୁରୁଷ); Māiā ମାଇଟା—1. (a male) Having the characମେୟେଳି teristics of a female; womanish; feminine. **मेहरा; मौगा: मोगियाहा** [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରି ଚୁଟି, ଲଙ୍କାଶାଳ ଓ କୋମଳସ୍ୱଭାବ ଅଟନ୍ତି ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଜନୋଚିତ—2. Becoming or befitting a woman, womanly. ୩ । ସ୍ତ୍ରୈଣ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଆସକ୍ତ—3. Addicted to females; effeminate; voluptuous. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀବୁଦ୍ଧିଗ୍ରଳିତ—4. Hen-pecked; led by the nose by a ମେୟେରା woman. ତ୍ରା ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ—1. Females. ୨ । (ପଦ୍ୟ) ମାୟା—2. Deception; illusion; delusion.

ମାଇକି—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର; ଆଠମଲ୍ଲିକ) ଅ. (ହି. ମୈଁକା କସମ୍) —Māiki ମୋ ମାଆଙ୍କ ଶପଥ—I swear by the name of my mother. (ଯଥା—**ମାଇକି ମତେ=ମତେ** ମୋ ମାଆଙ୍କ ଶପଥ ଅଛି ।)

ମାଇକିନା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାତୃ ଓ କନ୍ୟା; ତୁମ୍ଭା ମାତୃତ୍ରାସ=Māikinā ମାତୃକାଭ; ଘାଲ୍—ମାତୁଗାସ; ତ୍ରା. ମହୁଗାଁ ସ. [ମାଇକିନିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମାତୃକା; ସ. ମେକନା=ସ୍ତ୍ରୀ; (ଅଣ୍ଡିଶ—ବିପଶ୍ଚିତ) ମହିଳା—ହି. ଶ)—୧ । ନାସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମେୟେ; ମାଗା; ମାଗୀ ମାଇୟା —1. Woman. ୨ । ପତ୍ନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ **मउगी; मौगी; मेहरिया** —2. Wife. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି— 3. Womankind. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ 'ମାଇକିନିଆ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଇତର ବା ଶିଷ୍ଟାଚାରବିରୁଦ୍ଧ; କଳହୁଡ଼ୀ, ଦୁଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଓ ଗାଳରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସଧବାମାନଙ୍କୁ ଅହରହ ମାଇକିନିଆ ଓ ବିଧବାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ମାଇକିନିଆ ଭୁଦାସାଏ ।]

ମାଇକିନିଆ(ଆଁ) ଝିଅ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଇପି ଲୋକ; ସ୍ତ୍ରୀ Māikiniā(āṁ) jhia ଜାତୀୟା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A female; (ଅଣ୍ଡିଶ ସ୍ତ୍ରୀ—ବିପଶ୍ଚିତ) a woman. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଶୁ— ମେୟେଛେଲେ 2. Female child. ୩ । ବାଳିକା— **ବଚ୍ଚୀ; ମଉଡ଼ୀ; ଲୁଗାଈ** 3. Girl.

ମାଇକିନିଆ ପିଲା—ଦେ. ବ—୧ । ବାଳିକା ଶିଶୁ—1. A female; Māikiniā pilā child; a female infant. (ଅଣ୍ଡିଶ ପିଲା – ବିପଶ୍ଚିତ) ୨ । ବାଳିକା—2. A girl. ମେୟେଛେଲେ **ବଚ୍ଚୀ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଇକିନିଆ ଲୋକ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ନାସ୍ତ୍ର—
Māikinia loka A woman; a female folk.
ମେୟେମାନୁଷ **ଔରତ ଆଦମୀ**

ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ
Māikel madhusūdana dutta (ଦେଖ—Madhusūdana dutta (See)

ମାଇଗାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଅଶ୍ଳୀଲ)—୧। ମାଇଆ (ଦେଖ)
Māigāṇḍiā —1. Māiā (See). ୨। ନାମର୍ଦ୍ଦା;
ମାଇଆମୁଖା ମାଇଆମୁଘୋ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପରି ଚାଲୁ—2 Timid
ନାମର୍ଦ୍ଦ like a woman; effeminate. ୩
ପୁଂସ୍ତ୍ୱହୀନ; ଅଶକ୍ତରୁଷା—3. Impotent (male)

ମାଇଗାତ—ଦେ. ବ—ସାତଗାତ (ଦେଖ)—
Māigāta Sātagāti (See)

ମାଇଗୁଲିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ମାଇପି ବୋଲକଟ; ଯେ ମାଇପଙ୍କ
Māiguliā କଥାରେ ରହେ; ସ୍ତ୍ରୀବଶ; ସ୍ତ୍ରୀଲଙ୍କ—1. Led by
ମାଇଆମୁଖା the nose by one's wife; hen-pecked
ମୌଗିୟାହା ୨। ମାଇଲି—2. Having the characteristics and habits of a female.

ମାଇଗୀ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ (ପୁରୁଷ)—
Māichā(chhā) 1. (a man) With female
[ମାଇଚ(ଚ୍ଛ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) nature. ୨। ଯେ ସବୁବେଳା ସ୍ତ୍ରୀ-
(ଅର୍ଦ୍ଧଗଡୀ—ବିପକ୍ଷରେ) ମଣ୍ଡଳରେ ରହିବାକୁ ପୁଖୁଆ—
ମାଇଆମୁଖା, ମେୟେମୁଖୋ 2. Effeminate; clinging to
ମେହରା, ମୌଗିୟାହା the apron strings of women.
୩। ମାଇଆ (ଦେଖ)—3. Māiā (See)

ମାଇ(ଏ)ଝୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧। ମାଇଟି-
Māi(e)jhī ଲୋକ; ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A woman; a female folk. ୨। ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି—2. The female-kind. ୩। ବାଳିକା—3. A girl

ମାଇତି—ଗ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବ—୧। ମାହିଷ୍ୟ ଓ କୈବର୍ତ୍ତଙ୍କ
Māiti ବଙ୍ଗୋତ୍ପନ୍ନ ବିଶେଷ—1. A family title of
ମାଇତି Māhishya and fishermen in Midnapur.
[ଦ୍ର—ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତରେ 'ମହାନ୍ତ' ଅର୍ଥାତ୍ କରଣ ଜାତି ଅର୍ଥରେ 'ମାଇତି' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି।]

ମାଇନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଖଣି—A mine. [ଦ୍ର—ଏହି
Māin ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଜୋଇଲା ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅନେକ-
ଗୁଡ଼ିଏ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ଚଳିଲଣି। ମାଇନ୍-
ଫେଲ୍ଡ୍, ମାଇନ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍।]

ମାଇନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାନ୍ୟ)—୧। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷଙ୍କ ଆଗରେ
Māina ବା ସବୁସାଧାରଣରେ ବା ଗୁରୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ
ସାମନେ ନା ବେରୁନ ଦେଖାଇବା ଚଳଣିରୂପ ସେମାନଙ୍କ ସାମନାକୁ ନ
ଶରମ, ପରଦା, ମା ଆସିବା; ସଭ୍ରମ; ମାନନା—1. Modesty
shown by females in the public or in the society of males and before their elders; observance of purda by females. ୨। ମାନ୍ୟ; ମର୍ଯ୍ୟାଦା—2. Respect. ୩। ସଦାଚାର-
ନିୟମ—3. Rules of etiquette. ୪। ଗୁରୁଜନଙ୍କ
ପ୍ରତି ବାଳକମାନଙ୍କର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସଭ୍ରମ—4. Respect shown to elders by youngsters.

ମାଇନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସମାଜୋଚିତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁସାରେ
Māina karibā ଚଳିବା; ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—
ସାମନେ ନା ବେରୁନ 1. To show proper respect and
ଶରମ କରନା, ପରଦା କରନା; modesty to one's elders or
ସଙ୍କୋଚ କରନା; ମାନ କରନା to outsiders. ୨। (ବଧୂମାନେ)
ସମାଜୋଚିତ ରୀତି ଅନୁସାରେ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଓ ଅପରିଚିତ
ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦେଖା ନ ଦେବା ବା ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
କଥା ନ କହିବା—2. Not to appear before and talk to one's elders and to outsiders according to the etiquette observed in society (said of young daughters-in-law etc). [ଦ୍ର—ଅମୃତାଳଙ୍କ ସମାଜରେ ମାଇନ
କରିବା ପ୍ରଥା ପୂର୍ବେ ଖୁବ୍ ଉଡ଼ାଥିଲା। ନବାଗତ ବଧୂ ଶାଶୁ,
ନଣନ୍ଦ ଓ ଅନ୍ୟ ବରିଷ୍ଠମହିଳାମାନଙ୍କ ସହିତ ପାଞ୍ଚ ଫିଟାଇ
କଥାବାର୍ତ୍ତା ନ କରି ଚୁଁ ଚୁଁ ଶବ୍ଦ କରି ଓ ଡାଉରେ ଠାରି
ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ; ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦିବସରେ
ବା ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଦେଖା ବା କଥାଭାଷା କରୁ ନ ଥିଲେ;
ଶଶୁର, ଅଗ୍ରଜ ବୟସ୍କ ଦିଅର ଓ ବାହାରର ଲୋକଙ୍କ
ଦେଖା ଦେଉ ନ ଥିଲେ; ସବୁବେଳେ ଓଢ଼ଣା ପକାଉ-
ଥିଲେ। ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅପଣା ଦେଉରଙ୍କ, ମଉଲାଶୁର, ସାନ-
ଭଉଣୀର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଉ ନ ଥିଲେ ହମ୍ଭା ସେମାନଙ୍କ
ସଙ୍ଗେ କଥା କହୁ ନ ଥିଲେ। ସ୍ତ୍ରୀମାନେ; ବିଶେଷତଃ
ବଧୂମାନେ ବାଣ୍ଡକୁ ବାହାରୁ ନ ଥିଲେ; ବାହାରର ପୁରୁଷ-
ମାନଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଉ ନ ଥିଲେ ହମ୍ଭା ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
କଥାଭାଷା କରୁ ନ ଥିଲେ; ଏ ସବୁ ମାଇନ ପ୍ରଥା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ
ଶିକ୍ଷା ଓ ପାଖା ପ୍ରଭାବରୁ ସମାଜରୁ ଲିପ୍ତ ଗଲ୍ଲଣି।]

ମାଇନକାରିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ମାନ+କାର୍ଯ୍ୟ)—ଯେ
Māinakāriā ଗୁରୁଜନଥବଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ଶିଷ୍ଟାଚାରସମ୍ମତ
(ମାଇନକା[ରେ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମ୍ମାନ ଦେଖାଏ—(a male)
(ମାଇନକାଣ୍ଡ—ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀରୂପ) Showing due respect
ସମୀହକାରୀ and modesty to his elders.
ଶିଷ୍ଟ; ନମ୍ର; ମାନକରନେବାଲା

ମାଇନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଗ୍ରା. ବ—ମାନ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା (ଦେଖ)—
Māina marjyādā Mānya marjyādā (See)
(ମାଇନମର୍ଯ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା **ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା**

ମାଇନର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧। ନାବାଳକ ଛୋଟ—1. A
Māinar minor boy or girl. ୨। ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀଙ୍କ
ମାଇନର ପ୍ରବେଶିକା ପାଠ୍ୟକ୍ରମିକ ଶିକ୍ଷାର ପରବର୍ତ୍ତୀମାନ; ମଧ୍ୟ—
ମାଇନର ଇଂରାଜି—2. Middle English or Minor

standard of secondary education approved by the Education Department of the Government. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଇମେରୀ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରି ଯେଉଁମାନେ କେବଳ 'ମାଡ୍ରାସା'ରେ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି ସେମାନେ ବର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲର୍ (Vernacular) ଓ ଯେଉଁମାନେ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜି ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି ସେମାନେ ମାଇନର୍ (Minor or Middle English) ପଢ଼ନ୍ତି ।]

ମାଇନର୍ ସ୍କୁଲ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପେଣ୍ଡୁ ବଦ୍ୟାଳୟରେ 'ମାଇନର୍' ମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ; 'ମଧ୍ୟ-ଇଂରାଜି' ବା 'ମିଡ଼ିଲ୍ ଇଂଗ୍ଲିସ୍' ବଦ୍ୟାଳୟ—Middle English or Minor School. [ଦ୍ର—ଏହାପରର 'ମାଇନର୍' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବୃତ୍ତି, ପରୀକ୍ଷା, ପାଶ୍, ଫେଲ୍, କ୍ଲାସ୍, ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼, ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଆଦି ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରିଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଏ ।]

ମାଇ(ଏ)ନା—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଫା. ମାଅନାଦ୍)—ଉତ୍ତମରୂପେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—1. Thorough examination. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମ ବଦନରେ ଦୁଇଜଣ ରୌବ୍ଦାର ଦ୍ୱମର୍ତ୍ତ ଲ୍ଲସ୍ ମାଇନା ସକାଶେ କଟକ ଗ୍ଲଣ ଦିଆଗଲ୍ଲ । ପଙ୍କାରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ଡାକ୍ତରମାଇନା; ଲ୍ଲସ୍ ମାଇନା; ସରଜମିନ ମାଇନା ।] ୨ । ମାଇନା (ଫା. ମାହାନା)—ମାସିକ ଦରମା—2. Monthly salary. **ମାଇନା** **ମହୀନା**

ମାଇନା କରିବା—ଦୈ. କ—କୌଣସି ବିଷୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—To investigate; to test or examine a matter thoroughly. **ମାଇନା କରିବା** **ମାଇନା କରନା**

ମାଇପ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମାତୃ; ମାତୃକା; ପ୍ରା. ମାଇଆ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା—1. Wife. [ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଚତୁର୍ଥ ମାଗ ମାଇପଲୁ ଅମ୍ଭେ, ଯେତେ ଜ୍ଲେଶ ଦେଲୁଁ ତା ଜାଣିଅଛ ଜୋରୁ, ବହୁ ମେହରୀ ତୁମ୍ଭେ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର. ମଦାଗରର ସନ୍ତ୍ରୀ । [ଦ୍ର—ମାଇପ ଆଗରେ ପାଇକ ପଣ କାଢ଼ିବା ନ୍ୟାୟ—ସ୍ତ୍ରୀରୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀ ଆଗରେ ମୁହଁରେ ସାଉଣ୍ଟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବଦ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୂରତା ଦେଖାଇବା (ପ୍ରିୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘଟଣାରେ ଏ ଭଳ ବୋଲାଯାଏ ।

ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ମଧ୍ୟ ଲଗେ; ଯଥା—ଅମଲା ମାଇପ, କଳା ମାଇପ, ଚୋଙ୍କା ମାଇପ, ଥୋଇ ବା ଥୋଇଲା ମାଇପ, ଦୁଇଅ ମାଇପ, ଘୋଇଲା ମାଇପ, ବାଜ୍ଜ ମାଇପ, ବୁଢ଼ୀ ମାଇପ, ମନର ମାଇପ, ରଖେଇ ମାଇପ ଇତ୍ୟାଦି ।

ମାଇପ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ଉକ୍ତ କେତେକ ବିଶେଷଣ ପ୍ରଯୋଗ ଜନ୍ମଲକ୍ଷିତ ଭଗରେ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—'ଅମଲା ମାଇପ ମନ କରିଛୁ, ମନର ମାଇପ ଖେଳ ଯାଉଛୁ, ଥୋଇ ମାଇପର ପାଳ, କଳାଁ ମାଇପ ବଳ ପଳା ଦିନ, ଖେଇସୁ ବସିଛୁ ଘାଳ' । ମାଇପ ଶବ୍ଦ ଗର୍ଦ୍ଦା ଅର୍ଥରେ ଓ ମାଇପୀ ବା ମାଇପେ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମାଇପ(ପୀ) କଥା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀର ଉପଦେଶ—1. Wife's Māipa(pī) kathā advice. [ଦ୍ର—ମାଇପୀ କଥା, [ମାଇପ(ପି)ବୁଦ୍ଧା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପାଣ ବାରତା, ଯା ନ ଶୁଣିବ ମେୟେଲୀ କଥା ତାନେ । ଭଗ ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀର ଅନୁରୋଧ— **ଓରତକୀ ବାତ** 2. Wife's request. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଉପଯୋଗୀ କଳା ବା କର୍ମ ବା ବିଷୟ—3. Words or acts or art befitting a female.

ମାଇପ କରିବା—ଗ୍ରା. କି (ଅଶ୍ଳୀଳ)—ପରସ୍ତ୍ରୀର ବା ଯେ କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ନୁହେଁ ତାହାର ସହବାସ କରିବା—ରାଖି To cohabit a woman who is not one's wife. **ରଖେଲୀ ବନାନା**

ମାଇପ କାନ୍ଧଧର୍ତ୍ତ—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ସ୍ତ୍ରୈଣ; ଯେ ସବୁବେଳା ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ ଉତ୍ସୁକ Māipa kāṇidharā ଅଁଚଳ ଧରା —1. Addicted to the company of one's wife; clinging to the apron strings of one's wife; effeminate; voluptuous. ୨ । ଅତି ଭୀରୁ—2. Very cowardly. **ମୌଗିୟାହା**

(ମାଇପ କଣ୍ଢଧର୍ତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ସ୍ତ୍ରୀରୁ ବୃତ୍ତେ ଗୃହତ-3. Hen-pecked.

ମାଇପ(ପୀ) ଚଟା—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ସ୍ତ୍ରୀର ମନରକ୍ଷା କରିବାକୁ Māipa(pī) chaṭā ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସବୁବେଳା ଖୋସାମତ କରେ—[ମାଇପ(ପୀ)ଗୃହଥ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. A person given to ସ୍ତ୍ରୈଣ flattering his wife to gain her favour. **ମୌଗିୟାହା** ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆସକ୍ତ—2. Excessively attached to one's wife; hen-pecked.

ମାଇପ(ପୀ) ବୁଦ୍ଧି—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ଅପଣାର ସ୍ତ୍ରୀର ପରାମର୍ଶ—1. The Maipa(pī) buddhi advice of one's wife. ୨ । ମେୟେ ମାନୁଷର ବୁଦ୍ଧି ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ବୃତ୍ତି—2. Womanly intellect. **ଓରତକୀ ବୁଦ୍ଧି**

ମାଇପ(ପୀ) ବୁଦ୍ଧି(ଧି)ଆ—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀ ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରଚ୍ଛନ୍ନ; Miāpa(pī) buddhi(dhi)ā ଜନୋଧ—Hen-pecked; ସ୍ତ୍ରୀବୁଦ୍ଧିରେ ଚାଳିତ **ମୌଗିୟାହା**

ମାଇପ(ପୀ) ବୋଲ—ଗ୍ରା. ବ—ସ୍ତ୍ରୀର ଆଦେଶ—The order or Māipa(pī) bola ସ୍ତ୍ରୀର କଥା wish of one's wife. **ଓରତକୀ ଆଜ୍ଞା**

ମାଇପ(ପୀ) ବୋଲକର୍ତ୍ତ—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀର ଆଦେଶ ପ୍ରତିପାଳନ- Māipa(pī) bolakarā କାରୀ—Hen-pecked; ruled ସ୍ତ୍ରୀର କଥାୟ ଚଳା by one's wife; acting in obedience to the order or wishes of one's wife. **ମୌଗିୟାହା**

(ମାଇପ[ପୀ] ବୋଲବାରଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଇପ(ପି) ରଣ୍ଡା—ଗ୍ରା. ବଣ. ଓ ବ. ସୁଂ—୧ । ମୃତଦାର— Māipa(pi) randā 1. Widower. ୨ । (ଗ.ଳ) ଯେଉଁ ମଗ୍ ରାଁଡ଼ିଆ ପୁରୁଷ ବଞ୍ଚି ଥାଇଁ ଥାଇଁ ତାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ବଧବା ପର **रंडुआ, रंडा** ଜରଗ୍ରସ୍ତା ହୋଇ ଚଳେ—2. A person (ମାଇପ[ପି] ରଣ୍ଡି[ଣ୍ଡୁ]ଅ--ଅନ୍ୟରୂପ) whose wife's condition is as helpless as that of a widow.

ମାଇପ(ପି) ସୁହା(ଆ)ଗ—ଗ୍ରା.ବ-୧ । ଜଳର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅସଥା ବା ଅତ୍ୟଧିକ ସ୍ତ୍ରୀର ସୋହାଗ **स्त्रीको प्यार करना** Māipa(pi) suhā(ā)ga ଆଦର—1. Undue or excessive fondness for or doting on one's wife. ୨ । ଜଳର ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଆଦର—2. Excessive fondness for one's husband.

ମାଇପ(ପି) ସୁହା(ଆ)ଗିଆ—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଅତଣା ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଆଦର ସ୍ତ୍ରୀ ସୋହାଗୀ ଦେଖାଏ—1. Doting on or showing **स्त्रीको बहूत प्यार करने वाला** excessive fondness for one's wife. ୨ । ସାଦାକୁ ଜଳର ସ୍ତ୍ରୀ ଅତ୍ୟଧିକ ଆଦର ଦେଖାଏ—2. Excessively fondled by one's (ମାଇପ ସୁହା[ଆ]ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) own wife.

ମାଇପ ହେବା—ଗ୍ରା. କି (ଅଶ୍ଳୀଳ)—(କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ) ପରପୁରୁଷଦ୍ୱାରା Māipa hebā ରଖିତା ହେବା—(a female) To be ସ୍ତ୍ରୀ ହଓୟା **रखेली होना** in the keeping of a person as his mistress.

ମାଇପୀ—ଗ୍ରା. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ; ନାସ୍ତ—Woman. [ଭ୍ର— Māipī ମାଗୀ ମାଇପୀଃ ସ୍ତ୍ରିଣୀ ତାର ଘରେ ଗଣି । ଫୁଟାଇଲେ **औरत; मेहरी** (ପ୍ରିୟ—ବଘଉ) ବୁଢ଼ିବ ମୋର ଜାତିଶତ୍ରୁ— ମେୟେଲୀ କୃତ୍ତିଂଦ, ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।] ବଣ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ **मौगियाहा** ପୁଲର; ସ୍ତ୍ରୀଜନୋଚିତ—1. Befitting a female ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟ—2. Female.

ମାଇପୀ କଥା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥୋପକଥନ— Māipī kathā 1. Conversation amongst females. ମେୟେଲୀ କଥା ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେବାର **औरतोंकी बात; मौगियाहा बात** ଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ— 2. Minor matter which is fit for discussion amongst females. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିରର୍ଥକ ବା ବାଜେ ଯୋଜନା କଥା—3. (figurative) Useless talk. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀଜନୋଚିତ ବାକ୍ୟ ବା ବିଷୟ—4. Any speech or matter befitting a female. ୫ । ଭାର୍ଯ୍ୟାର ଆଦେଶ—5. One's wife's order.

ମାଇପୀ କାଳ—ଦେ. ବ.-ଯେଉଁ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ମତ ପ୍ରବଳ Māipī kāla ହୁଏ—An age when the voice of women predominates; the age **औरतोंकी जमाना; मौगियाहा जमाना** when the women (ମାଇପୀ ଯୁଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) reign supreme.

ମାଇପୀ(ପେ) ଗାଧୁଆବେଳ(ଲା)—ଗ୍ରା. ବ—ସକାଳ ଓଳର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହର Māipī(pe) gādhuā bela(lā) ବେଳ—The first quarter ମେୟେଦର ନାଇବାର ସମୟ of the day when the women **औरतोंके नहानेका वख्त** (the matrons) take their bath.

ମାଇପୀ ଜାତ—ଗ୍ରା. ବ—ନାସ୍ତଜାତି—Womankind; the Māipi jāti women; women as a class. ନାରୀଜାତି **स्त्रीजाति**

ମାଇପୀ ଡାହାଣା—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ Māipi ḍāhāṇā ଦେଖିବାକୁ ଲାଳାୟିତ ହୁଏ—1. Hankerସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗଲୋଭୀ ing after the company or society **औरतलोभी; छिनरा** or sight of females; voluptuous ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରସ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ ଲୋଭଦୃଷ୍ଟି ପକାଏ-- 2. Casting sinister or lustful eyes on other people's wives.

ମାଇପୀ ବିଚାର—ଦେ, ବ—ଜେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଏକତ୍ର ହୋଇ Māipī bichāra ପରଚ୍ଛଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ କରିବା ବିଚାର—Gossips ମେୟେଲୀ ବିଚାର amongst females when they meet **औरतोंका विचार** together.

ମାଇପୀ ବୁଝାମ(ବ)ଣା—ଗ୍ରା. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଅବୁଝାମଣା Māipī bujhāma(ba)ṇā କଥା—Judgment or ମେୟେଲୀ ବିଚାର **औरतोंका न्याय** decision given by women (which is not just or correct).

ମାଇପୀ ଲୋକ—ଗ୍ରା. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A woman; a female. Māipī loka ମେୟେ ମାନୁଷ, **औरत**

ମାଇପୀ ସଭା—ଗ୍ରା. ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ବୈଠକ— Māipī sabhā A gathering of females. ମେୟେଦର ସଭା **औरतोंकी सभा**

ମାଇପେ—ଗ୍ରା. ବ. (ବହୁବଚନ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ—1. Women. Māipe ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଜାତି—2. Women generally; woman- ମେୟେରା **औरतें** kind. ୩ । ଭାର୍ଯ୍ୟାମାନେ—3. Wives.

ମାଇପୋ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଇଜି (ଦେଖ) Māipo Mā-ijhi (See)

ମାଇମୁହାଁ—ଦେ. ବ. ସୁଂ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପରି ସୌମ୍ୟମୁଖବିଶିଷ୍ଟ— Māimuhāṇ 1 (male) Having a womanly face. ମେୟେମୁଖା; ମେୟେମୁଖୋ ୨ । ସ୍ତ୍ରୈଣ; ମାଇଲୁ—2. Effeminate. **मौगमुहाँ** ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ଭୀରୁ—3. Timid like a woman. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ଲଜ୍ଜାଶୀଳ; ଲଜ୍ଜାକୁଳା; ଲଜ୍ଜାଶୀଳ— 4. Modest; coy (like a woman); bashful.

ମାଇଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ବ.(ଇଂ. ମାଇଲ)—ଦୂରତାର ଇଂରାଜ ପରିମାଣ, Māil(li) ଏକ କୋଶର ତ୍ରାସ୍ତ ଅର୍ଥେ ଦୂରତ୍ୱ—One mile. ମାଇଲ **मांइल** ପୁ. ମୈଲ, ମଇଲ (measure of distance

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଇଲ(ଲ)ଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ବ—ସଡ଼କରେ ମାଲ୍‌ଇ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଲେଖା ଦୋଇ-
Māil(li)khuṇṭa(ṇṭi) ଥିବା ଦୂରଜ୍ଞାପକ ପଥର ଖୁଣ୍ଟ—
ମାଇଲ ଖୁଁଟି **माइल खुँटि** Mile stone. [ଦ୍ର—ଏହା ସଡ଼କ ପାଖରେ ପ୍ରତି ମାଇଲ୍ ଶେଷରେ ପୋତା ହୋଇଥାଏ ଓ ଏଥିର ଉପର ଉପର ଦଗରେ ଥିବା ସ୍ଥାନମାନ ଏହି ଖୁଣ୍ଟଠାରୁ କେତେ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ତାହା ଲେଖାଥାଏ ।]

ମାଇଲା—ଦେ. ବଣ—୧ । ମାରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—1(one) Who has
Māilā beaten. ୨ । ମାରୁଥିବା—2. Beating. ଦେ.
ହାତତୋଳା କ୍ରି—ମାରିବା ଧାତୁର ଅତୀତକାଳ (ଅନାଦରାର୍ଥକ;
मारने वाला ତୁତାପୃ ପୁରୁଷ, ଏକ ବଚନ; 'ସେ' କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବ-
ମାରଲ ହୃତ ମାରଣାର ବିକଳ୍ପ ରୂପ—A form of '(he)'
मारा beat. [ଦ୍ର—ଅଇଲ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।

ମାଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାତୃ; ପ୍ରା. ମାଉ; ଗୁ. ମାଇ)—ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀ (ଜୀବ)—
Māī Female. (ଉ—ଯଦ୍ଦୃଷ୍ଟ୍ୟା ବୋଇଲେ ମୋ ରଥିବ
ମାଦୀ ମାଇ, ଦେଲେ ବି ଦେ ସଞ୍ଜୟ କହ ତା ବଡାଇ । କୃଷ୍ଣବିବାହ
मादी, मादा ସମ୍ବାଦରତ. ଦ୍ରୋଣ ।) ବ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀ-
1. The female of an animal. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ)
ସ୍ତ୍ରୀ; ନାରୀ—2. Woman. (ଉ—କାଲି ମାଇ ! ତୁନ
ବୋଲଲେ ବି ଗୋସ୍ୱା ହୋଇ ?—ଛଗ) ଂ । ମଥା ଉଡ଼ିଆ
ଜାଲର ଏକ ଘର (ଯେଉଁ ଘରର ଫାନରୁ ସୂତା ବାହାର
କରିଯାଇ ଜାଲରେ ନୂଆ ଘର ବୁଣା ହୁଏ-3. A separately woven quadrangle of a casting net, which is attached to another new strip by means of a thread.
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ—A woman,
ଯଥା—ଗଜୁଡ଼ୁଣୀ ମାଇ ।) [ଦ୍ର—କୌଣସି ଜନ୍ତୁବାଚକ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ମାଇ ଶବ୍ଦ ଲଗିଲେ ସେହି ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ରୂପ ନ ବଦଳି ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀକୁ ବୁଝାଏ ଯଥା—ମାଇ ଘୋଡ଼ା, ମାଇ ଦାଣ୍ଡ, ମାଇ ମଇଁଷି, ମାଇ ବାଘୁଣୀ; ମାଇ ପିଲା, ମାଇ ଦଂସ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମାଇ ଅଣ୍ଡିର—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ; ସ.
Māī aṇḍira ମାତୃ+ଅଣ୍ଡୀର)—ସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟ ଓ ପୁରୁଷଜାତୀୟ
ମାଦୀ ମଦ୍ଦା ଜୀବ—A female and a male animal;
मादी मर्द्द female and male.

ମାଇଁ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାତୁଲାନୀ)—ମାମୁଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ—
Māĩ Maternal uncle's wife.
(ପ୍ରାମୁ[ତୁ]—ପୁଂ) ମାମୀ **मामी**

ମାଈଁ ଆଈ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାତୁଲାନୀ+ଆର୍ଯ୍ୟା)—୧ । ଆପଣା
Māĩ āī ପିତାଙ୍କର ବା ମାତାଙ୍କର ମାଈଁ—1. The wife of
ବାବାର ମାମୀ one's father's or mother's maternal
माई, बुर्द्दी मामी uncle. ୨ । (ବୃଦ୍ଧାର୍ଥକ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ) ମାଈଁ ଓ
(ପ୍ରାମୁ ଅଜା—ପୁଂ) **अई**—2. Maternal aunt and mother's mother.

ମାଈଁ ଭଣଜା—ଦେ. ବ(ଆପେକ୍ଷିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ)—ମାଈଁ ଓ ଭାଗିନେୟ—
Māĩ bhaṇajā One's maternal uncle's wife and
ମାମା ଭାଗନେ one's self (both being related to
मामा भागिना each other as aunt and nephew).

ମାଇ କାକର—ଦେ. ବ—ମାଘ, ଫଗୁଣ (ବସନ୍ତ କାଳ)ର ପାହାନ୍ତାରେ
Māī kākara ପଡ଼ିବା କାକର—The dew that falls
ବସନ୍ତର ଶିଶିର in the last part of the nights of
थोडा ओस, वसन्ती ओस the months of Māgha and Phaguṇa (spring).

ମାଇ ଗଛ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗଛରେ ଫଳ ଧରେ—A fruit-
Māī gachha bearing tree. [ଦ୍ର—କେତେକ ନିଷ୍ଫଳ
ଫଳନ୍ତ ଗାଛ ଗଛ ଓ ଲତାରେ କେବଳ ଫୁଲ ଧରେ, ଫଳ
फलदार पेड ଧରେ ନାହିଁ ଓ କେତେକ ଗଛରେ ଫୁଲ ଧରି ଫଳ ଧରେ । ଶେଷୋକ୍ତ ଗଛକୁ ମାଈ ଗଛ ବୋଲିଯାଏ ।]

ମାଇ ଗିହା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ପ୍ରା. (ଅଶ୍ଳୀଳ) ବଣ (ଭୁଲ ହୁ. ଏହି
Māī gihā ଅର୍ଥରେ ମୌଚିଆଁହା)—ମାଇଗ୍ଧ (ଦେଖ)
Māichā (See)

ମାଇ ଗୋବର—ଦେ. ବ—ଗାଈର ଗୋବର—The dung of
Māī gobara a cow, as distinguished from that
ଗାଈର ଗୋବର of a bull or bullock. [ଦ୍ର—ମାଈ
गाईका गोवर ଗୋବର ବଇଦ ଗୋବର ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।]

ମାଇ ଛୁଆ—ଦେ. ବ—ଜୀବମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଶୁ—Female off-
Māī chhuā springs of animals.
(ମାଈ ପିଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାଦୀ ବାଚ୍ଚା **मादी बच्चा**

ମାଇ ଦୁଧ—ଦେ. ବ. (ସ. ମାତୃ+ଦୁଗ୍ଧ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ
Māī dudha କରିଥିବା ମାତାର ଦୁଗ୍ଧ—1. The milk of a
ମାଇ ଦୁଧ mother when she has given birth to
माय दूध, जनाना का दूध a female child. [ଦ୍ର—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଔଷଧ ଦେବା ପାଇଁ କେତେକ ଔଷଧକୁ ମାଈ ଦୁଧ ସଙ୍ଗେ ଗୋଳ କରି ଦେବାକୁ ହୁଏ । କେତେକ ନେରୁ ରୋଗରେ ମଧ୍ୟ ମାଈ ଦୁଧ ପକାଇବାକୁ ହୁଏ ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନରୁ ନିଃସୃତ ଦୁଧ—2. Milk from a woman's breast.

ମାଇ ନୁହେଁ କି ଗାଈ ନୁହେଁ—ଦେ. ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି; ନିର୍ବୋଧ;
Māī nuheñ ki gāī nuheñ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବୁ କଥାରେ
ସାଦାସିଦେ ସହମତି ଯାଏ—Very innocent; pliable.
भोलाभाला, माउग न पुरुष, बलगोविना [ଉ—ବୁଢ଼ାଃ। ମାଈ ନୁହେଁ କି ଗାଈ ନୁହେଁ । ଲୁଚୁଲାଲୁମାସ୍ୱ, ନଅଭୁଣ୍ଡୀ ।]

ମାଇ ଫାଶ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଜାଲ ବୁଣିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ
Māī phāsa ଫାଶ ବିଶେଷ—A kind of noose used
in weaving nets. [ଦ୍ର—ଏହି ଫାଶ ସାଧାରଣତଃ ଜାଲର କୌଣସି ଖାଡ଼ର ଫାଶ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଅଧିକା କର ବଢାଯାଇ ପାରେ ।]

ମାଇ ଫୁଲ—ଦେ. ବ—ବୃକ୍ଷଲତାଦିର ଯେଉଁ ଫୁଲରେ ଫଳ ଧରେ—
Māī phula Flowers which bring forth fruits.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଅଣ୍ଡିର ଫୁଲ—ବଙ୍ଗଳା) [ଦ୍ର—କଳାରୁ, ଲାଉ, କାକୁଡ଼ି, ଜହ୍ନି, ସ୍ତ୍ରୀପୁଷ୍ପ କାଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଗଛରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଧରେ ।
ସ୍ତ୍ରୀପୁଷ୍ପ ଏହିପ୍ରକାର ଅଣ୍ଡିର ବା ଖାଲ ଫୁଲ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଫଳ ସହିତ ସଲଗ୍ନ ଫୁଲ ବା ମାଇ ଫୁଲ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଫୁଟି ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଝଡ଼ିପଡ଼େ ।]

ମାଇ ବାଛୁରୀ—ଦେ. ବ. (ସ. ମାତୃ + ବତ୍ସା)—ସ୍ତ୍ରୀ ବତ୍ସା—
Māi bāchhurī A female calf.
ମାଇବାଛୁର **ବାଛୀ; ବାଛୁଡୀ**

ମାଇ ମାଛ—ଦେ. ବ—ଚଙ୍ଗୁଡ଼ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଛୋଟ ମାଛ—
Māi māchha Small fishes except shrimps.
ଛୋଟମାଛ **ଗୀଧନୀ**

ମାଇ ରୁଅ—ଦେ. ବ—ଖଲପରର ଯେଉଁ ରୁଅର ଉପର ମୁଣ୍ଡରେ ଅନ୍ୟ ରୁଅ ଗଳଥାଏ—A rafter to the upper end of which is thrust the lower end of the upper rafter in a thatched house.

ମାଉଁସ—ଦେ. ବ (ସ. ମାଂସ; ପ୍ରା. ମାଅଁସ)—ମାଂସ ୧ ଓ ୨
Māuñsa (ଦେଶ)—Māṁsa 1 and 2 (See)
ମାସ; ମଁାସ [ଦ୍ର—ଏହାରୂପେ ବହୁତ ଥର ସେ ମାଉଁସ ।
ମାଂସ, ମାସ କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ ବନ ।] [ଦ୍ର—ଉମ ଉଅଣ ବ ମାଉଁସରେ ଲେଖା ?—ଉଗ ।]

ମାଉଁସ ତରକାରୀ—ଦେ. ବ—ଜୀବର ମାଂସରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତରକାରୀ—
Māuñsa tarkārī Meat curry.
(ମାଉଁସ ଉଅଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଁାସେର ତରକାରୀ **ମାସକୀତରକାରୀ**

ମାଉଁସ ଲଗିବା—ଦେ. ବ—ଶୀର୍ଣ୍ଣଦେହର ମାଂସ ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ ସ୍ଥୂଳତ୍ୱ ଆସିବା; ମେଦୋବୃଦ୍ଧି—Adding flesh; becoming corpulent
ମାଂସଲାଗା **ମାଂସଲଗନା, ମାଂସବଢନା**

ମାଉଁସିଆ—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମାଂସଳ)—୧ । ମାଂସଳ—1. Fleshy ୨ । ଥାଉଲା; ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳକାୟ—2. Corpulent
ମାଂସଳ; ମୋଟା **ମାଁସବାଲା; ମୋଟା** fat; plump.

ମାଉଗ—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦଜାପୁର) ବ (ବ. ମାଗୀ)—
Māuga ସ୍ତ୍ରୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା; ପତ୍ନୀ—Wife.

ମାଉଜା—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମନ्द)—୧ । ମାଜା—1. Slow.
Māundā ୨ । ଆଳସ—2 Idle; lazy. ୩ । ଜରୁଦ୍ୟମ—
ମାନ୍ଦା 3. Having no exertion. [ଦ୍ର—ଏବେ ସେ
ମନ୍ଦା କାଲ ଅସି ପ୍ରାୟତ ହୋଇଛୁ, ମାଉଜା ଘର ବଙ୍ଗା ଉଦ୍ଦ ଭୁନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତି । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ ସ୍ତ୍ରୀପ୍ତ ।]

ମାଉଲ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଖାଲଆ ପଉନ୍ଦ—
Māula The civet cat.

ମାଉଲୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରେତଯୋନିବିଶେଷ—
Māulī A class of ghosts.

ମାଉସ(ସା)ଦ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମହାପ୍ରସାଦ (ଦେଶ)
Māusa(sā)da Mahāprasāda (See)

ମାଉସ(ସା)ଦ ତୋରଣି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମହାପ୍ରସାଦ
Māusa(sā)da torāṇi ତୋରଣି (ଦେଶ)—Mahāprasāda torāṇi (See)

ମାଉସୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାତୃସ୍ୱସୃ ଶବ୍ଦର ମାତୃସ୍ୱସା; ପ୍ରା. ମାଉସିଆ)
Māusī ୧ । ମାଆଙ୍କ ଭଉଣୀ—1. Mother's sister.
ମାସୀ, ମାସୀ ମା **ମାବସୀ, ମାଉସୀ; ମୌସୀ; ମାସୀ**
[ଦ୍ର—ମାଆଙ୍କ ପରି ମାଉସୀ ମଧ୍ୟ ପୁଅଝିଅମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । (ମାଉସୀ ମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନେକ ସମୟରେ ମାଉଶୂନ୍ୟ ସନ୍ତାନ-ସନ୍ତତିଙ୍କୁ ମାଉସୀ ପିଲ୍ଲାଦନୁ ବଡ଼ାଇ ମନୁଷ୍ୟ କରବାର ଦେଖାଅଛୁ । ଉଗ ମଧ୍ୟ ଅଛୁ—'ମାଆ ନଥିଲେ ମାଉସୀ ଗାଈ ନ ଥିଲେ ମଇଁଷି, 'ଏ ଘର ମାଉସୀ ସେ ଘର ପିଉସୀ;—ଉଗ । ବଙ୍ଗଳାରେ—ବରେର ଘରେ ମାସୀ; କନେର ଘରେ ପିସୀ;) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ବରକୁଳର ଓ କନ୍ୟାକୁଳର ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ ସେ ଉଭୟ କୁଳର କଥା ଜାଣନ୍ତୁ । ସେହିପରି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବପକ୍ଷ ଓ ପ୍ରତିପକ୍ଷୀ, ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠତା ରଖିଥାଆନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ଉଗ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞଙ୍କର ବା ଅପଣାର ପିତୃଙ୍କ ମାତା—2. The mother of one's friend. ୩ । ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା ଓ ଅପଣାଠାରୁ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଉକ୍ତି—3. A term used in addressing elderly females and those who stand in the relation of a mother to the speaker.

ମାଉସୀ ନାନୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଆଙ୍କର ଭଉଣୀ—1. The; Māusī nānī sister of one's mother. ୨ । ପିତାମହଙ୍କ ଠାକୁରମା ଭଉଣୀ—2. The sister of one's grand- **ବୁଢୀଦାଦୀ** mother.

ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ସ. ମାତୃସ୍ୱସେୟ ଭ୍ରାତା)—
Māusī pua bhāi ଆପଣାର ମାଉସୀଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା
ମାସତୁତୋ ଭାଇ ପୁତ୍ର (ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ପୁତ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ)—
ମୌସେରା ଭାଇ One's causin, being the son of one's
(ମାଉସୀ ଝିଅ ଭଉଣୀ—ବଙ୍ଗଳା) mother's sister.

ମାଉସୀ ମା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପିତାଙ୍କ ମାଉସୀ—1. The mother's
Māusī mā sister of one's father. ୨ । ମାଉସୀ;
ଠାକୁର ମା ମାଆଙ୍କ ଭଉଣୀ—2. Mother's sister. (ଦ୍ର—
ମୌସୀ; ବୁଢୀଦାଦୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମାଉସୀ ମା—ଏହା ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ଦୁଇପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଲୋକପ୍ରଚଳିତ ନାମ । ଜଗନ୍ନାଥ ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଅଧିବାକେଳେ ଏହିଠାରେ ରଥ ଅଟକା ଯାଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପୋଡ଼ିଠା ଭୋଗ ଲଗାଯାଏ ।] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)
ଧାତ୍ରୀ; ଉପମାତା—One's foster-mother.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଉସୀ ଶାଶୁ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅପରାର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମାଉସୀ—
Māusi śāśu The sister of one's mother-in-law.
मासशास, माशाश मउसीशास; मौसेरा शास
(ମଉସା ଶଶୁର; ମଉସାଶୁର—ଘୁଂ)

ମାଏ—ଦେ. ବ—୧ । (ବହୁବଚନ) ମାତାମାନେ—1. Mothers.
Māe ୨ । (ଏକବଚନ; ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ବହୁବଚନ ରୂପ) ମାତା—
मा माँ 2. Mother. [ତୁ—ଖ୍ରୀଃ ଧର ମାଏ ବହୁତ ଗଞ୍ଜେ—ଭକ୍ତଚରଣ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।] ୩ । (ସମ୍ବୋଧନ) ହେ ମାତଃ—3. O Mother! ବୈଦେ. ଅ. (ଫା. ମଯ୍)—
मय मय ସଏ; ସହିତ; ଏକତ୍ରରେ—Together; in all.

ମାଏଁସ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମାଂସ)—ମାଂସ (ଦେଖ)
Māeñsa Māṁsa (See)

ମାଏକରେ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ. (ତୁଳ. ବଂ. ମାଇଗ୍ୟ; ମାରବରେ;
Māekire ହି. ମାସ୍ତ୍ରଇସ୍ମା)—(ଶପଥ) ମୋ ମାଆଙ୍କ ଶପଣ—
(an oath) In the name of my mother.

ମାଏନ୍ ମନସା—ଗ୍ରାଦେ. ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ବହୁବିଧ; ଅନେକ-
Māen manasā ପ୍ରକାର—Various; of many kinds.

ମାଏପୋ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାଇଯଃ; ସ୍ତ୍ରୀ—
Māepo Wife.

ମାଂସ—ପୁ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+କର୍ମ. ସ)—୧ । ଶରୀରସ୍ଥ
Māṁsa କୋମଳାଂଶବିଶେଷ; ପିଣ୍ଡିତ—1. Flesh. [ତୁ—ମାଂସ ଶରୀରସ୍ଥ ସପ୍ତ ଧାତୁ ମଧ୍ୟରେ ଏକ; ଏହା ଚକ୍ରଣ ବା ସ୍ନିଗ୍ଧ, କୋମଳ, ସ୍ନିଗ୍ଧସ୍ରାବକ ଓ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ଏହା ଶରୀରର ରକ୍ତ, ହାଡ଼, ଚମଡ଼ା, ନାଡ଼ୀ, ଶିର୍ ଓ ତହିଁଠାରୁ ପୃଥକ୍ ବସ୍ତୁ ଅଟେ । ମାଂସର ପିଣ୍ଡମାନ ସର୍ବତ୍ର ସହିତ ସୂତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବଦ୍ଧ ଥାଏ । ଏ ସୂତ୍ରମାନଙ୍କୁ ମାଂସପେଶୀ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ଶରୀରର ସବୁ ଅଂଶରେ ଅଳ୍ପ ବେଶୀ ମାଂସ ଥାଏ । ମାଂସ କୋମଳ ହେବାରୁ ତାକୁ ସହଜରେ ଛୁରରେ କଟାଯାଇ ପାରେ । ମାଂସପେଶୀକୁ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ସଙ୍କୁଚିତ ପ୍ରସାରିତ କରାଯାଇ ପାରେ । ସୁସ୍ଥ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରସ୍ଥ ମାଂସପେଶୀର ସଂଖ୍ୟା ୫୦୦; କିନ୍ତୁ ଅଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ ଏଥିର ସଂଖ୍ୟା ୫୨୯ ଅଟେ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରକ୍ତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଗୋଷ୍ଟ ଧାତୁ ଅଟେ । ଉଦ୍‌ଭିଦ୍‌ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ ରକ୍ତ ଶରୀରର ତାପ ବା ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ପରିପାକ ହେଲେ ତାହା ବାୟୁର ସଂଯୋଗରେ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ ମାଂସ ହୁଏ । ମାଂସର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଆମିଷ, ପିଣ୍ଡିତ, ଘାଲଜ, ଜବ୍ୟ, ପଳ, ଅନୁଜ—ହି. ଶ ।]
୨ । ଖାଦ୍ୟାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ ମୃତ ବା ହତ ଜୀବର ମାଂସ—
2. Meat (used as food). [ତୁ—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ସବୁପ୍ରକାରର ମାଂସ ବାସୁନାଶକ, ଉପଚୟକାରକ, ବୃଂହଣ, ବଳବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ନିଗ୍ଧକାରକ, ଗୁରୁ, ହୃଦ୍ୟଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ମଧୁର ରସ ଅଟେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଖାଦ୍ୟ ମାଂସକୁ ଜାଙ୍ଗଲ ଓ ଅନୂପ ଭେଦରେ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ଜାଙ୍ଗଲ ମାଂସ ୮ ପ୍ରକାର: ଯଥା—ଚଂଘାଳ, ବଳସ୍ଥ, ଗୁହାଶସ୍ଥ, ପର୍ଣ୍ଣମୃଗ, ବଷ୍କୟ, ପ୍ରତୁଦ, ପ୍ରସହ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ । ଅନୂପ ମାଂସ—ଲୁଲେଭର, ପ୍ଲବ, କୋଶସ୍ଥ, ଘାଣ୍ଟା ଓ ମତ୍ସ୍ୟ ଏହି ୫ ପ୍ରକାର । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷଜାତିର ମାଂସ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଜାତିର ମାଂସ ସୁଖାଦ୍ୟ—ହି. ଶ. ।] ୩ । କାଳ—3. Time (Apte). ୪ । କୀଟ—4. Insect; worm (Apte). ୫ । ଫଳର କୋମଳାଂଶ—5. The fleshy part of a fruit (Apte).

ମାଂସକଣ୍ଡୀ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାଂସର ଫୁଲା ରୋଗ—
Māṁsakaṇḍī The swelling of the flesh.

ମାଂସକାରୀ—ପୁ. ବ (ମାଂସ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—
Māṁsakārī ରକ୍ତ—Blood.

ମାଂସ ଖଣ୍ଡ—ପୁ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାଂସ+ଖଣ୍ଡ)—ଖଣ୍ଡେ ମାଂସ;
Māṁsa khaṇḍa ଫଡ଼ାଏ ମାଂସ—A bit of flesh; a piece of meat; a lump of flesh.

ମାଂସ ଗ୍ରନ୍ଥି—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗିଲଣ୍ଡି; ପିଚୁଳି—
Māṁsa granthi A gland.

ମାଂସଜ—ପୁ. ବ (ମାଂସ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଚର୍ବି—
Māṁsaja Fat; adeps (Apte).
(ମାଂସଜେଲଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଂସତାନ—ପୁ. ବ—ଗଳାର ମାଂସବୃଦ୍ଧି ରୋଗ—
Māṁsatāna Polypus of the throat.

ମାଂସଦ୍ରାବି—ପୁ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଏହା ମାଂସକୁ ଶୀଘ୍ର ସିଝାଇ ଦିଏ)—
Māṁsadrābi ଅମ୍ଳବେତସ; ଖଟାପାଲଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—
(ମାଂସାର—ଅନ୍ୟରୂପ) A kind of sorrel (Apte).

ମାଂସ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—ପୁ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହର କେଶ; ଲୋମ—
Māṁsa nirjāsa The hair of the body (Apte).

ମାଂସପ—ପୁ. ବ (ମାଂସ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପିଶାଚ—
Māṁsapa Pisācha; goblin.

ମାଂସ ପଚନ—ପୁ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମାଂସ ପାକ କରିବା ପାତ୍ର—
Māṁsa pachana A vessel for cooking meat (Apte).

ମାଂସ ପାକ—ପୁ. ବ—ଲଙ୍ଗଟ ମାଂସ ଫାଟି ଯାଇ ପୀଡ଼ା ଦେବା ରୋଗ—
Māṁsa pāka ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—A disease causing the bursting of the flesh of the penis.

ମାଂସ ପିଟକ—ପୁ. ବ—୧ । ମାଂସପୂର୍ଣ୍ଣ ପିଠାକେଇ—1. A basket of
Māṁsa piṭaka meat. ୨ । ବହୁପରିମିତ ମାଂସ—
2. A large quantity of flesh.

ମାଂସ ପିଣ୍ଡ—ପୁ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦେହ; ଶରୀର—1. Body.
Māṁsa piṇḍa ୨ । ମାଂସଖଣ୍ଡ—2. A lump of flesh.

ମାଂସ ପିତ୍ତ—ପୁ. ବ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଥୁତି—
Māṁsa pitta Bone (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଂସ ପେଶୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରୀରର ମାଂସପିଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର Māṁsa peśī ଟାଣିବା ମାଂସର ସୂତା—Muscle. [ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ଦେହତତ୍ତ୍ୱାନ ମତରେ ମାନବ ଦେହରେ ସଙ୍କ-ସମେତ ୫୧୫ ମାଂସପେଶୀ ଅଛି । ଉହାଁମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱସ୍ତ ଦ୍ୱୟରେ ୬୦୦, କୋଷ୍ଠଦେଶରେ ୬୬; ଗ୍ରୀବା ଓ ଛାତିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମସ୍ତକରେ ୫୪ଗୋଟି । ଶିର, ସ୍ନାୟୁ, ଅସ୍ଥି, ଯକୃତ ଓ ହୃତ୍ପେଶୀ ମାଂସପେଶୀଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହେବାରୁ ବଳବାନ୍ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ହୁଏ ।]

ମାଂସ ଫଳା—ସ. ବ. (ଏହାର ଉତର ମାଂସ ପର ଜାଲଆ ଥିବାରୁ)—Māṁsa phaḷa ତରଭୁଜ (ହ. ଶ.)—Melon.

ମାଂସଫଳା—ସ. ବ—ଭେଣ୍ଡୀ (ହ. ଶ.)—Māṁsaphaḷā Lady's finger.

ମାଂସ ବାରୁଣୀ—ସ. ଈ—(ମ. ସ. ଲ୍ଲେ)—ହରିଣ ଆଦ ମାଂସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ Māṁsa bāruṇī ଏକପ୍ରକାର ମଦ୍ୟ (ହ. ଶ.)—A kind of wine prepared from meat.

ମାଂସ ବିକ୍ରୟୀ—ସ. ବଶ. ଓ ବ. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯେ ମାଂସ Māṁsa bikrayī ବିକ୍ରୟ କରେ; ଢଂସେଇ—1. Meat-seller; butcher. ୨ । ଧନ ଲୋଭରେ ନିଜର କନ୍ୟା ବିକ୍ରୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ.)—2. One who sells his daughter to a bridegroom for money.

ମାଂସ ବୃଦ୍ଧି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦେହସ୍ଥ ମାଂସର ବୃଦ୍ଧି— Māṁsa bṛuddhi (ଯଥା—ଗୋଦର; ଆବୁ; ଗଲଗଣ୍ଡ)—1. Increase of the flesh in the body. ୨ । ଘାଆରେ ବା ଷତରେ ଛତୁ ପର ମାଂସ ବଢ଼ିଯିବା—2. Proud flesh; a fungus-like growth of flesh in a wound. ୩ । ଅଣ୍ଡକୋଷର ମାଂସବୃଦ୍ଧି—3. Scrotal tumour.

ମାଂସଭୁକ୍—ସ. ବଶ. (ମାଂସ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ୬ମା. ୧ବ) Māṁsabhuk ମାଂସଖାଦକ; ଯେଉଁ ଜୀବ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରେ (ମାଂସ ଭୋଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାଂସାଦ, ମାଂସାଶୀ—Carnivorous; flesh-eating; meat-eating, (ମାଂସଭକ୍ଷ; ମାଂସ ଭକ୍ଷକ, ମାଂସ ଭକ୍ଷୀ —ଅନ୍ୟରୂପ) ମାଂଶ ଭକ୍ଷା, ମାଂସ ଭକ୍ଷିକା, ମାଂସ ଭୋଜୀମା, ମାଂସ ଭକ୍ଷିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ମାଂସ ମଣ୍ଡ—ସ. ବ—ମାଂସର ଝୋଳ ବା ସୋରୁଆ—Māṁsa maṇḍa Meat soup.

ମାଂସ ରସ—ସଂ ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ Māṁsa rasa ଯନ୍ତ୍ର କରିଯାଇ ମାଂସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ପ୍ରକାର ରସ—1. A kind of medicinal soup of meat. [ଦ୍ର—କୌଣସି ଔଷଧ ମିଶାଇ ମାଂସରସ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଦେଲେ, ଏକ ଭାଗ ଜଳ କୁ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଦୁଇଭାଗ ମାଂସ ଏକତ୍ର ସମୁଦାୟର ଦୁଇଭାଗ ଜଳରେ ଥାକ କର ଚୁଲିଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ଜଳ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହି ଛାଣିବ । ତତ୍ରେ ଏଥିରେ ଚିଅ ଓ ଲବଣ ସଯୋଗ କରି ସଂସ୍କାର କରିବ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।] ୨ । ସୋରୁଆ; ମାଂସ ସିଝି କସି ଯାଇଥିବା ଝୋଳ—2. Meat soup. ୩ । (ଆଧୁନିକ) ଦେହର ସ୍ପଷ୍ଟି ଭଲରେ ବ୍ୟବହୃତ କଞ୍ଚା ମାଂସ ଚପୁଡ଼ା ଦୋଇ ଭିତରୁ ବାହାରିବା ରସ—3. Meat juice; liquid pressed out of raw meat.

ମାଂସ ରୋହିଣୀ—ସ. —ଏକ ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲୀ ଲତାଣିଆ ଗୁଳ୍ମ— Māṁsa rohiṇī The Redwood tree; Soymida Febrifuga. [ଦ୍ର—ଏହାର ବୃକ୍ଷ, ଚର୍ମକଷା(ଶା), ବସା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଡାଳର ଅଗରେ ଶୀର-ପ୍ରହାରବଲ୍ଲୀ, ବଳଶା, ଗାରବଙ୍ଗା, କୋଳ ଗନ୍ଧର ଯନ୍ତ୍ରପର ମାଟ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ର ଅଗ୍ନିରୁହା, ଚର୍ମକଷ୍ଠ, କଷାମାଂସୀ, ଲାଗି ଥାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମହାମାଂସୀ, ମାଂସରୋ(ରୁ)ହା; ସାରକ, ବୃଷ୍ୟ, ହିଦୋଷଘ୍ନ, ଶୀତ-ରକ୍ତପିତ୍ତଘ୍ନ, ସୁଲ୍ଲେମା, ଲ୍ଲେମକଣ୍ଠୀ, ସାର୍ଯ୍ୟ, କଷାସ୍ୱ ରସ, ରୁଚିଜନକ, ରୋହିଣୀ; ତନ୍ଦ୍ରବଛତ୍ତ୍ୱ କିମିନାଶକ ଓ କଣ୍ଠ ବଣୋଧକ [ମାଂସରୁ(ରୋ)ହା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ଓ ବ୍ରଣର ହୃତ୍ତରଙ୍ଗ ଗ୍ର. ରୋଣ୍ୟ (ହ. ଶ) ।
ପ. ରୋହିଣୀ ଚାମରକଷା ରୋହଣୀ

ମାଂସଲ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ମାଂସ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଲ)—୧ । ମାଂସ-Māṁsala ବହୁଳ; ମାଉଁସିଆ—1. Fleshy. ୨ । ସ୍ଥୂଳକାୟ; (ମାଂସଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଷ୍ଟ; ମୋଟା—2. Corpulent; fat. [ମାଂସଳତା(ତ୍ୱ)—ବିଶେଷ୍ୟ]

ମାଂସଲଫଳା—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ତରଭୁଜ (ହ. ଶ.)—Māṁsalaphaḷā 1. Melon. ୨ । ଭେଣ୍ଡି (ହ. ଶ.)—2. Lady's finger.

ମାଂସ ସମୁଦ୍ଭବା—ସ.ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମାଂସ+ସମୁଦ୍ଭବ+ଆ)—ଚର୍ବ୍ବି—Māṁsa samudbhabā (ହ. ଶ)—Fat. [ମାଂସସ୍ନେହ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାଂସ ସାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରୀରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମେଦ ନାମକ Māṁsa sāra ଧାତୁ (ହ. ଶ)—Marrow. ସ. ବଶ (ମାଂସସାର—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—Corpulent.

ମାଂସହାସା—ସ. ବ (ମାଂସ+ହାସ+ଆ)—ଚମଡ଼ା (ହ. ଶ)—Māṁsahāsā Skin.

ମାଂସାଦ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ମାଂସ+ଅଦ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Māṁsāda ମାଂସଭୋଜୀ—Carnivorous; flesh-eating; ମାଂସାଶନ } ଅନ୍ୟରୂପ meat-eating. ସ. ବ—ରାକ୍ଷସ—ମାଂସାଶୀ } A demon; a cannibal. [ମାଂଶାଦା, ମାଂସାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମାଂସାଷ୍ଟକ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଘମାସର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମାଂସଯୁକ୍ତ Māṁsāshṭaka ଶ୍ରାଦ୍ଧବିଶେଷ—An offering of meat to the manes on the 8th day of the dark fortnight of Māgha.

ମାଂସାହାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାଂସ ଭୋଜନ—Eating of Māṁsāhāra meat. ସ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମାଂସାହାରୀ (ଦେଖ)—Māṁsāhārī (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଂସାଦାସୀ—ଫ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମାଂସାଦାର+ଉନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Māmsādārī ମାଂସାଦ; ମାଂସଭୋଜୀ—Carnivorous;
(ମାଂସାଦାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) meat-eating.

ମାଂସିକ—ଫ. ବ (ମାଂସ+ଜୀବିକାର୍ଥେ. ଇକ)—ଶୌନିକ; ମାଂସୋପ-
Māmsika ଜୀବୀ; ମାଂସବିକ୍ରୟୀ; ଭଂସାଇ—
A butcher; a meat-seller.

ମାଂସିକା—ଫ. ବ—ଜଟାମାଂସୀ (ହି. ଶ)—
Māmsikā Spikenard.

ମାଂସୀ—ଫ. ବ—ଜଟାମାଂସୀ—1. Spikenard. ୨। କାକୋଲୀ—
Māmsī [ହି. ଶ] (ଦେଶ)—2. Kākolī (See).
୩। ମାଂସରୋହିଣୀ [ହି. ଶ] (ଦେଶ)—3. The
Redwood tree. ୪। ଚନ୍ଦନ ତେଲ [ହି. ଶ]—
4. Sandal oil. ୫। ଅଲାଇଚ [ହି. ଶ]—
5. Cardamom.

ମାଂସୌଦନ—ଫ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ମାଂସ+ଓଦନ; ମାଂସ ସହିତ
Māmsaudana ପକ୍ୱ ଅନ୍ନ)—ପଲାଉ—Pilau; rice
boiled with meat and spices.

ମାଁମାଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଶବ୍ଦାନୁ) ବ—ମାତା; ମା; ଜନନୀ—
Māmmāṁ Mother.

ମାକ୍(ଙ୍କ)ଡ଼—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ସଂ. ମକରକୁଣ୍ଡଳ; ତୁଳ. ବଂ.
Māk-(ṁk-)ṛḍi ମାକଡ଼ୀ)—କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—Name of
(ମାକଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) a kind of earring.

ମାକ(ଙ୍କ)ଡ଼—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ସଂ. ମର୍କଟ; ପ୍ରା. ମକଡ଼ ;)—ବାନର—
Māka(ṁka)ṛḍa Monkey. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ
ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇପ୍ରକାର ମାକଡ଼ ଦେଖା
ଯାଆନ୍ତି। 'ବନ୍ଦର ମାକଡ଼' ଓ 'ପାଣ୍ଡୁମାକଡ଼'।
ବନ୍ଦରମାକଡ଼ଙ୍କ ମୁହଁ ଓ ହାତ ପାପୁଲି ଓ
ତଳପା କଳା, ଲାଞ୍ଜ ବଡ଼। ଏମାନେ ପାଣ୍ଡୁମାକଡ଼ ଅପେକ୍ଷା
ଆକାରରେ ବଡ଼। ପାଣ୍ଡୁମାକଡ଼ର ମୁହଁ ନାଲିଆ ଓ ଲାଞ୍ଜ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ। ପୁରୀ, ମଥୁରା, ବୃନ୍ଦାବନ ଆଦି ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନରେ
ପାଣ୍ଡୁମାକଡ଼ମାନେ ଘରେ ପଶି ଲୁଗାପଟା, ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଓ
ଶ୍ରେଷ୍ଠବାସନ ଆଦି ନେଇ ଯାଆନ୍ତି। ମଫସଲରେ ବନ୍ଦର-
ମାକଡ଼ମାନେ ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି, ଏମନ୍ତ କି, ନଡ଼ିଆ
ଗଛରେ ଚଢ଼ି ନଡ଼ିଆର କଅଁଳା ଛଡ଼ାଇ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି।
ଏବେ ସହରରେ ମଧ୍ୟ ମାକଡ଼ଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ବେଶୀ ହେଲଣି।
ଏମାନେ ଅନେକ ଗଛର କଅଁଳ ପତ୍ର ଓ କଞ୍ଚା ବେଲକୁ
ଗଛରୁ ଛଡ଼ାଇ ପଥରରେ ପିଟି ତା ମଧ୍ୟରୁ ଶସ୍ୟ ଖାଇଥିବାର
ଦେଖାଯାଇଅଛି। ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶରେ ଅଳ୍ପ ଏକପ୍ରକାର
ମାକଡ଼ ଅଛନ୍ତି (ଲାଲବାନର)। ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ସରୁ,
ଲାଞ୍ଜଟାଡ଼ରେ ଗୋଛାଏ ବାଳ ଓ ମୁହଁ ଗୁରୁଘାଏ ବାଳ ଥାଏ।
ଯାବା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ, ଅଫ୍ରିକା, ଅମେରିକା ଆଦି ପ୍ରଦେଶରେ
ନାନାପ୍ରକାର ମାକଡ଼ ଅଛନ୍ତି। ଏକପ୍ରକାର ମାକଡ଼ଙ୍କର
ଲାଞ୍ଜ ଖୁବ୍ ଲମ୍ବ ଓ ଏମାନେ ଲାଞ୍ଜକୁ ଗଛର ଡାଳରେ
ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ତଳକୁ ଝୁଲିପଡ଼ି ଏକ ଗଛରୁ ଅନ୍ୟ ଗଛକୁ
ଡଅନ୍ତି। ଏକପ୍ରକାର ମାକଡ଼ଙ୍କୁ 'ବଣମନୁଷ୍ୟ' କୋଲ୍ଲଯାଏ।
ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଶ୍ରେଣୀରେ ରହନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କର
ଲାଞ୍ଜ ନାହିଁ। ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଡାଳ ଉପରେ ଘର
ଛଆର କରି ରହନ୍ତି।

ରାମାୟଣରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କପିରାଜ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସହାୟ-
ତାରେ ବାନରସୈନ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ରରେ ସେତୁବନ୍ଧ ନର୍ମାଣ
କରାଇ ଲଙ୍କା ଆକ୍ରମଣପୂର୍ବକ ରାବଣକୁ ବିନାଶ କରିବା
ବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି। ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବନବାସ ସମୟରେ
ଗୋଷ୍ଠୀଏ ମର୍କଟବୀର (ହନୁମାନ) ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରି
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବହୁ ଉପକାର କରିଥିଲେ
ଓ ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତ। ଏଥିଯାଇଁ ମାକଡ଼ମାନେ
ଅଦ୍ୟ ଅବଧ୍ୟାଙ୍କର କଲେ ମଧ୍ୟ ହନୁମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ
ହନୁମାନର ବଂଶଧର ଭାବି ବଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ। ମାକଡ଼ମାନେ
ଦଳ ବାନ୍ଧି ରହନ୍ତି ଓ ଗୋଷ୍ଠୀଏ ବଳିଷ୍ଠ ଅଣ୍ଡିରା ମାକଡ଼
ସ୍ତ୍ରୀଦଳ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ଦ୍ଦାର (ଗେଧ)ରୂପେ ଥାଏ।
ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଅଣ୍ଡିରା ପିଲା ଜନ୍ମ ହେଲେ ଗେଧ
ସେମାନଙ୍କୁ ମାରିପକାଏ। ଯେଉଁ ଅଣ୍ଡିରା ପିଲାମାନେ
ପଳାଇ ଯାଇ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ସେମାନେ ଏକ ଦଳ
ବାନ୍ଧି ରହନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କୁ 'ସାଉଣ୍ଡିଆ ଗେଧ' କହନ୍ତି।
ଏମାନେ ଘର ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସମୟ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଦଳର
ଦଳପତି ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ଦଳରୁ ବେଢ଼େଇ
ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ନେଇ ନଜେ ଗୋଷ୍ଠୀଏ ଗୋଷ୍ଠୀଏ ଦଳପତି ହୁଅନ୍ତି।
ହନୁଙ୍କ ଶିଶୁମାନେ ମାଆର ପେଟଭଲକୁ ମୁଠାଇ ଧରି ଝୁଲି
ରହନ୍ତି ଓ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ଶିଶୁମାନେ ମାଆର ପିଠିରେ ଲାଦି ହୁଅନ୍ତି।
ପାଣ୍ଡୁମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁକରଣପ୍ରିୟ। ଲୋକେ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କୁ
ଘୋଷି ନାନାପ୍ରକାର ଖେଳ କୌତୁକ ଦେଖାଇ ରୋଜଗାର
କରନ୍ତି। ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ମାକଡ଼ମାନେ
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଥିଲେ। ସାହେବମାନେ ଉକ୍ତ
ଉକ୍ତ ଦେଶର ମାକଡ଼ମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଗବେଷଣା କରି ମାକଡ଼-
ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ସଙ୍କେତର ଭାବ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନର
ଭାଷା ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି।

ଇଂରେଜୀ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାକଡ଼ଙ୍କର ନାମ, ସେମାନଙ୍କ
ବାସସ୍ଥାନ ୱେବ୍‌ଷ୍ଟର ଇଂରାଜି ଅଭିଧାନ (Webster's
Dictonary)ରୁ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇଅଛି।

୧। Ape (ଏପ୍) ପାଣ୍ଡୁ ମାକଡ଼। [No 20
Rhesus (ନ ୨୦ ରେସସ୍) ଦେଖ।] ୨।
Barbary ape (ବାରବେରୀ ଏପ୍) ଏମାନେ ଉତ୍ତର
ଆଫ୍ରିକାରେ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଇଉରୋପରେ ବାସ କରନ୍ତି।
ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନାହିଁ; ଗୁରୁଗୋଡ଼ରେ ଗୁଲନ୍ତି।
ଇଉରୋପରେ ଏହି ମାକଡ଼ଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ମାକଡ଼

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାଦ୍ୱାନ୍ତୁ । (Macacus Innuus.) ୩ । Baboon (ବାବୁନ୍) ଅଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଘାଉଙ୍କ ପରି, କନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କର ମୁହଁ କୁକୁର ମୁହଁ ଭଳି; (Cinocephalus Porcarius.) ୪ । Capuchin (କାପୁଚନ୍)—ଦେଖିବାକୁ ହନୁ ପରି Cebus Capucinus [No. 23 Sapajou (ନ ୨୩ ସାପାଜୋ) ଦେଖ] ୫ । Coaita (କୋଆଇଟା)—ଦକ୍ଷିଣ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜ ଓ ଦାଢଗୋଡ଼ ଲମ୍ବା । ଏମାନେ ହନୁ ମାକଡ଼ ଜାତିପ୍ରୟ ଅଟନ୍ତୁ; (Atelus Paniscus.) ୬ । Drill (ଡ୍ରିଲ୍)—ଘାଉମାକଡ଼ ପରି । ୭ । Cimpānzee (ସିମ୍ପାଞ୍ଜି)—ଅଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କୁ ବନ ମନୁଷ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନାହିଁ; ଉଚ୍ଚରେ ୩।୪ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଦେହର ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ସଙ୍ଗେ ବହୁପରମାଣରେ ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି; [Ānthropithecus Troglodites] ୮ । Entellus (ଏଣ୍ଟେଲସ୍), Honuman (ହନୁମାନ୍) ବା Hongoor [ହଙ୍ଗୁର୍]—ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ବଡ଼ । ଏମାନଙ୍କୁ ହନୁମାକଡ଼ କୁହାଯାଏ । [Semnopithecus Entellus.] ୯ । Gibbon (ଗିବନ୍)—ଦକ୍ଷିଣ ଅସିଆ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନେ ଏକପ୍ରକାର ବନ ମନୁଷ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନାହିଁ । ହାତ ଖୁବ୍ ଦୀର୍ଘ । [Genus Hylobates] ୧୦ । Gorilla (ଗରିଲ୍ଲ)—ଦକ୍ଷିଣ ଅଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନେ ଏକପ୍ରକାର ବନ ମନୁଷ୍ୟ । ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଦୀର୍ଘତର; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପ୍ରକୃତ୍ତ, ଯୁବପ୍ରିୟ ଓ ଖୁବ୍ ବଳବାନ୍ । [Ānthropythecus; Troglodite]. ୧୧ । Howler (ହାଉଲର୍)— ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ବଡ଼; ମୁହଁରେ ଦାଢ଼ି ଅଛି । ଏମାନେ ଘୋର ଗର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତୁ । [Genus, Mycetes] ୧୨ । Indris (ଇଣ୍ଡ୍ରିସ୍)—ମାଡାଗାସ୍କାର ଦ୍ୱୀପରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନେ ଗ୍ରୋମଶ ଓ ଲେମୁର୍ ଜାତିପ୍ରୟ ଅଟନ୍ତୁ । ୧୩ । Kaha (କାହା) ବା Kāhāu (କାହାଉ) —ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଦ୍ୱୀପରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଦାଢ଼ି ଅଛି; ନାକ ଦୀର୍ଘ; ବର୍ଣ୍ଣ ସଫା ଢଳଢଆ ଓ ଆରକ୍ତ । [Semnopithecus Nāsālis]. ୧୪ । Kukāng (କୁକାଙ୍ଗ୍), Lemur (ଲେମୁର), Gālāgo (ଗାଲାଗୋ)—ମାଡାଗାସ୍କାର ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ବାସ କରନ୍ତୁ; ମାକଡ଼ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଲାଞ୍ଜଯାକ କେଶ-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁ ଗୋଲିଆ, ଦେହଯାକ ପଶା ପଶା ଦାଗ । ଏମାନେ ମାଂସାଶୀ ଓ ରାତ୍ରିଚର ଅଟନ୍ତୁ । ୧୫ । Māndril (ମାଣ୍ଡ୍ରିଲ୍)—ପଶ୍ଚିମ ଅଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନାହିଁ; ମୁହଁ ଅତି ବଡ଼; ଗୋଟିଏ ଥୋମଣି ଅଛି । ଏମାନେ ଗହରଗୋଡ଼ରେ ଚଲନ୍ତୁ । ୧୬ । Lori (ଲୋରି)ବା Loris (ଲୋରିସ୍)— ସିଂହଳ ବା ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ନାହିଁ, ମୁହଁର ଥୋମଣି ଗୋଲିଆ । ଏମାନେ ଏକଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ହୁଅନ୍ତୁ । [Genus Stenops]. ୧୭ । Orāng (ଓରାଙ୍ଗ), Orāng outāng (ଓରାଙ୍ଗ୍ ଅଉଟାଙ୍ଗ୍) Orāng utān (ଓରାଙ୍ଗ ଉଟାନ୍)— ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଓ ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନେ ଏକପ୍ରକାର ବନ ମନୁଷ୍ୟ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ଆରକ୍ତ ଘାଣ୍ଟୁର । ଏମାନେ ଠିଆ ହେଲେ ହାତ ଭୂଇଁରେ ଲାଗେ [Simiā Sātyrus]. ୧୮ । Ouākāri (ଓଆକାରି)—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଘାଉଙ୍କ ପରି । ଏମାନଙ୍କ ପିଠିର ଲୋମ ବଡ଼ । [Brāchyrus Ouākāri]. ୧୯ । Potto [ପୋଟୋ], Kukājou [କୁକାଜୋ], Bushdog [ବୁଶ୍ଡଗ୍]—ପଶ୍ଚିମ ଅଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ହାତ ଗୋଡ଼ର ଘାସୁଲି ବଡ଼ ଓ ଆଙ୍ଗୁଠି ବଡ଼ । ଏମାନେ ରାତ୍ରିଚର । ୨୦ । Rhesus [ରେସସ୍] Ape [ଏପ୍]—ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରେପରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନେ ଏକପ୍ରକାର ଘାଉ ମାକଡ଼ । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ଅଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଘାଉ ମାକଡ଼ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜାତିପ୍ରୟ ଅଟନ୍ତୁ । [Genus Simiadae]. ୨୧ । Pluto monkey. (ପ୍ଲୁଟୋ ମଙ୍କି)—ଅଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ଓ ମୁହଁଭମାମ୍ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋମଶ । ଏମାନଙ୍କର ଗାଲମୁଣ୍ଡ ଅଛି । [Cercopythecus Pluto] । ୨୨ । Sāki [ସାକି]—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ଦେହ, ମୁହଁ ଓ ଲାଞ୍ଜ ଲୋମଶ । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ମୁହଁ ଧଳା, ଏମାନେ ହାତ ଆଲୁଅ କର ଘାଣି ମିଅନ୍ତୁ । [Genus, Pithecia] ୨୩ । Sāpājou [ସାପାଜୋ], Sājou [ସାଜଉ], Sāi [ସାଇ], Cāpuchin [କାପୁଚନ୍]—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜ ଓ ହାତ-ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବା । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ସରୁ । [Genus-Cebds] ୨୪ । Spider monkey (ସ୍ପାଇଡର୍ ମଙ୍କି)—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଖୁବ୍ ସରୁ । ଏମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜଟି ଓ ହାତଗୋଡ଼ ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ । ଏମାନେ ଲାଞ୍ଜଟିକୁ ଡାଳରେ ଗୁଡାଇ ଝୁଲି ପଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଡାଳକୁ ଯାଆନ୍ତୁ । [Genus Atelus] ୨୫ । Squirrel monkey ସ୍କୁଇରେଲ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ସର୍କେ)—ଦକ୍ଷିଣଆମେରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ବନ୍ଦୁକ ପରି, ବନ୍ଦୁ ଅକାଇରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । [Callithrix Sceuria] ୬୭ । Vervet (ଭର୍‌ଭେଟ୍)—ଦକ୍ଷିଣ-ଅଫ୍ରିକାରେ ବାସ କରନ୍ତି, ଏମାନେ ଘାଉଙ୍କ ପରି, ବନ୍ଦୁ ଦାଢ଼ି ଅଛି । [Cercopythecus Pygerythrus] ୬୭ । Wanderoo (ଓ୍ୱାଣ୍ଡରୁ)—ବମ୍ବେ ଓ ମାଲବାର ଉପକୂଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ସାର୍ଦ୍ଦୁଳ, ଲେମ୍ବୁଶ ଓ ଏମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜ ଅଗରେ ଗୋଛଏ ବାଳ ଅଛି । ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁ ଗୁରୁଘାଣ୍ଟେ ଦାଢ଼ି ବେଢ଼ିଥାଏ; ଦେହ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କୁ ମାଲବାନର କହନ୍ତି । [Macacus Silenus] ୬୮ । Yuen (ଇଉ୍‌ଏନ୍)—ଶ୍ୟାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଚୀନ୍‌ରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜ ଓ ଦେହ ଲେମ୍ବୁଶ, ହାତ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବା । ଏମାନେ ଘାଉ ଜାତିସ୍ଥ ଅଟନ୍ତି ।

ମାକଡ଼ ହାତରେ ଶାଳଗ୍ରାମ, ହଲେଇ ହଲେଇ ନେଲା ପ୍ରାଣ । ନ୍ୟାସ୍ୱ--ମାକଡ଼ ଶାଳଗ୍ରାମଙ୍କର ଦେବତ୍ୱ ନ ବୁଝି ତାଙ୍କୁ ଅନାଦର କଲାପରି, କୌଣସି ଲୋକ କୌଣସି ପୂଜ୍ୟ ବା ମୂଲ୍ୟବାନ ଜନସର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କଲେଏହି ନ୍ୟାସ୍ୱ କୁହାଯାଏ ।]

ମାକଡ଼ କେନ୍ଦୁ—ଦେ. ବ. (ସ. ଭନ୍ଦୁକ)—ଏକପ୍ରକାର କେନ୍ଦୁଗଛ Mākarḍa kendu —Diospyrus Embreyopteris; ebony [ଦ୍ର—ଏହା ଗଛର ମଞ୍ଜିରୁ ଅବଲ୍ୟସ୍ **ଆବନୂସ; ମାକରକେନ୍ଦି** କାଠ ହୁଏ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ।] ଆ. ଆବନସ—ଇ—ହିନ୍ଦ

ମାକଡ଼ଚଚ—ଦେ. ବ—ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନରୁ ବନ୍ଧ ଗାଙ୍ଗି ପାଣି ଉପରକୁ ଡେଇଁ Mākarḍachiti ପାଣିରେ ଚଢ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିବା— ଡୀଗବାଜୀ **ଅଲଙ୍ଗଚିତ** Somersault on water.

ମାକଡ଼ଚଚ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନରୁ ଡେଇଁ ପାଣି ଉପରେ Mākarḍachiti māribā ଲେଜ୍ଜଟି ପଡ଼ି ଚଢ଼ି ହୋଇଯିବା— ଡୀଗବାଜୀ ଖାଓୟା To turn a somersault over water. **ଅଲଂଗଚୀତ ଫାନନା (କୁଦନା)**

ମାକଡ଼ ଫାଶ—ସ୍ଥାଦେ (ସମୁଦ୍ରର) ବ—ବାଘୁଆ ଫାଶ— Mākarḍa phāsa Reef knot.

ମାକଡ଼ ବସା—ଦେ. ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାଣ୍ଡୁର କଙ୍କଡ଼ା ବଣ୍ଟ—Small Mākarḍa basā brown scorpion; whip scorpion. ଛୋଟ କାଁକଡ଼ା ବିଛେ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ମାକଡ଼ସା ଶ୍ରେଣୀର **ଛୋଟା କକର ବିଚ୍ଛା** ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ମାକଡ଼ ମୁହାଁ—ଦେ. ବଶ. ପୁ. (ସ. ମର୍କଟ+ମୁଖ)—ମର୍କଟବଦନ; Mākarḍa muhāñ ଅମ୍ବନରମୁହାଁ—Ape-faced. (ମାକଡ଼[ଡ଼ା]ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଁଦର ମୁଖୋ **ବନ୍ଦର ମୁହାଁ**

ମାକ(ଙ୍କ)ଡ଼ସା—ଦେ. ବ (ସ. ମର୍କଟ; ମର୍କଟକ)—ବୁଢ଼ିଆଣୀ; Māka(ṅka)rḍasā ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ; ଅଷ୍ଟପଦୀ ଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ— ମାକଡ଼; ମାକଡ଼ସା Spider; Arachnid, genus-Araneae. **ମକଡା** [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗଛରେ, ପାଣିରେ, ଘରେ, ଘାସରେ, ଭୂଇଁରେ, ଏପରି ନାନା ସ୍ଥାନରେ ରହନ୍ତି । ମାକଡ଼ସା ନାନା ଜାତିସ୍ଥ ଓ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଅଟନ୍ତି । କାହାର ପଦମାନ ଲମ୍ବା । ଏମାନଙ୍କର ଆଖି ୬ ଠାରୁ ୮ ଗୋଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ନାଉରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂତା ବାହାରେ । ସେହି ସୂତାରେ ସେମାନେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜାଲ ଓଆର କରି ଜାଲରୁ ଶୂନ୍ୟରେ ଝୁଲାଇ ରଖି ଥାଆନ୍ତି ଓ ମାଛଆଦି ପୋକମାନେ ଏହି ଜାଲରେ ପଡ଼ିଲେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହି-ଯାଆନ୍ତି ଓ ଏମାନେ ସେହି ମାଛଆଦିଙ୍କୁ ଧରି ଖାଆନ୍ତି । ଗୃହଘରେ ଏମାନେ ଯେଉଁ ଜାଲ ବୁଜ ଥାଆନ୍ତି ସେଥିରେ ଧୂଆଁର କଳାଗୁଣ୍ଡି ଭାହା 'ଅଲଵ' ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ମାକଡ଼ସା ଅଧିକ ଆକାରର ଦୁଇଫାଳଆ ଥଳା ଖୋସା ମଧ୍ୟରେ ଡିମ୍ବ ପାଡ଼େ । କୌଣସି କୌଣସି ମାକଡ଼ସାଙ୍କ ମୂତ ବଷାକ୍ତ । ଏହି ମୂତ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ଭୟାନକ ଘାଆ ହୋଇଯାଏ ଓ ତାହା ସହଜରେ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଇଂରାଜରେ ଘରେ ରହିବା ମାକଡ଼ସା (Home spider), ଘାସ ପତ୍ରଆରେ ଥିବା (Grass spider) ପାଣିରେ ରହିବା (Water spider); ଉଆଁ ମାକଡ଼ସ (Jumping spider); ଖୁବ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳାକୌଶଳିଆ ମାକଡ଼ସା (Silk spider) ଆଦିଙ୍କର ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ନାମ ଅଛି ।

କଙ୍କଡ଼ାବ୍ଜ ମଧ୍ୟ ଏହି ମାକଡ଼ସା ଶ୍ରେଣୀର; ଇଙ୍କମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର (ଅଷ୍ଟପଦୀ); ସୁଶ୍ରୁତ ସୁଶ୍ରୁତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ୧୬ ପ୍ରକାର ମାକଡ଼ସା ବା ଷୋଡ଼ଶ ଲୂତାଙ୍କର ନାମ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ମାକଡ଼ସା ଜାଲ—ଦେ. ବ (ସ. ମର୍କଟ+ଜାଲ)—ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଜାଲ Mākarḍasā jāla —Spider's net; cobweb. ମାକଡ଼ସାର ଜାଲ **ମକଡାକା ଜାଲ**

ମାକ(ଙ୍କେ, ଙ୍କ, ଙ୍କେ)ଡ଼ା ପଥର—ଦେ. ବ (ସ. ମର୍କଟ=ବନ୍ଧ୍ୟା) Māka(ke, ṅka, ṅke)rḍā pathara —ଏକପ୍ରକାର ମାକଡ଼ାପଥର ନାଲିଆ ଛିଦ୍ରବହୁଳ ପଥର—Laterite stone. **ଉମଡଖାବଡ ପଥ୍ଥର** [ଦ୍ର—ଏହା ନାଲ ଓ କଳା ମିଶା ଓ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ବହୁତ ଛିଦ୍ର ଥାଏ । ଏହି ପଥରକୁ କାଟିବା ପରେ ଏହା ଟାଣ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଅଧିକାଂଶ ପାହାଡ଼ରେ ଓ ଟାଙ୍ଗର ଭୂମିରେ ଏହି ପଥର ମିଳେ ।

ଏହି ଜାତିସ୍ଥ ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ପଥରକୁ ମୃଗେଇ ମାକଡ଼ା କହନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୋଡ଼ ବା କଙ୍କରମାନ ମୃଗ ଆକାର ବଶିଷ୍ଟ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଛୁଦ୍ର ଛୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର ଥାଏ । ତେଣୁ ଏହା ସାଧାରଣ ମାକଡ଼ା ପଥର ଅପେକ୍ଷା ହାଲୁଆ ।]

ମକା(ଈ, କେ, ଙ୍କ, ଙ୍କି)ଡ଼—ଦେ ବ—୧ । (ସ. ମକର କୁଣ୍ଡଳ) Māka(ki, ke, ṅka, ṅki)rḍi ସୁନାର ମକରମୁଖ କୁଣ୍ଡଳ ମାକଡ଼ି କୁଣ୍ଡଲ ୨। ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି କର୍ଣ୍ଣବଲସ୍ୱ—1. A kind of ear-ring (crescent-shaped). [ଦ୍ର—ଏହା ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଅସି ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଅଛି ।] ୨ । ପାଣି ବୁହା ଡେଙ୍ଗାର ବା ଯନ୍ତ୍ରର ଦୁଇ-ଦୁଇ ଫୁଟା ଉପରେ ଯେଉଁ ଅଡ଼ାଧାରଣା ପଡ଼ିଥାଏ ସେହି ଅଡ଼

ଧାରଣାରେ ଲମ୍ବିଥିବା ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ କାଠ, (ସେଉଁ କାଠରେ ବାଡ଼ଲ ବାଉଁସ ବନ୍ଧାଯାଏ)—2. A long piece of wood having a hole through which the cross-beam of a water-lifting contrivance passes and over which is tied the crane-bamboo. ୩ । ଖଡ଼ମା (ଦେଶ) 3. Khardamā (See).

ମାକ(ଙ୍କ, ଵ, ଙ୍କି, ଙ୍କୁ, ଙ୍କୁ, କେ, ଙ୍କେ)ର୍ଦ୍ଦିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ. ପୁଂ—୧ । Māka(ṅka, ki, ṅki, ku, ṅku; ke; ṅke)rdiā ବାନ୍ଦର) ମାକ୍[ର୍ଦ୍ଦି, ର୍ଦ୍ଦୁ, କେ]ଡ଼ା } ସ୍ତ୍ରୀ ମାକ୍[ଙ୍କି, ଙ୍କୁ, ଙ୍କେ]ଡ଼ା } ସ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବଦା ଘର ଅସୁନ୍ଦର ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ— 1. Haggard; (a person) बान्दरा बांद्रा having an ugly face and a lean body like those of a monkey. ୨ । ରୋଗ ଆଦ ଦୈବିକ କାରଣରୁ ବକୃତ ହୋଇଥିବା (ଫଳ)— 2. (fruit) Deformed owing to some मदारी disease. ଦେ. ବ—୧ । ଯେ ମାକଡ଼ ନଚାଇ ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠେ—1. A person who earns his living by making a tame ape dance. ୨ । ଯେଉଁ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକେ ମାକଡ଼ ମାରନ୍ତି ଓ ମାକଡ଼ ମାଉଁସ ଖାଆନ୍ତି—2. A class of aboriginal tribes who kill monkeys and eat their meat.

ମାକ(କ, କୁ, କେ)ର୍ଦ୍ଦି ଦୁଧୀ—ଦେ. ବ୍ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲସ୍ତନୀ (ନାସ୍ତ); Māka(ki; ku; ke)rdi dudhi ଯେମନ୍ତଦୁଧୀ; ମର୍କଟସ୍ତନୀ— मर्कटस्तनी; वनरचुची (a woman) With monkey-like or suppressed breasts.

ମାକନ୍ଦ—ସଂ. ବ (ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ+କନ୍ଦ=ମୂଳ) – ୧ । ଆମ୍ବ Māka nda ବୃକ୍ଷ; ଆମ୍ବଗଛ—1. Mango tree. ୨ । ଆମ୍ବ ଫଳ—2. Mango fruit. ୩ । ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ— 3. Sandal wood tree.

ମାକନ୍ଦୀ—ସଂ. ବ (ମାକନ୍ଦ+ଈ)—୧ । ପୀତ ଚନ୍ଦନ—1. Yellow Mākandī sandal wood. ୨ । ଆମଲଙ୍କା; ଅଁଳା— 2. Embelic Myrobalan. ୩ । ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ମହାସ୍ତରତୋକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀବିଶେଷ— 3. Name of an ancient city on the Ganges mentioned in the Mahābhārata.

ମାକର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାଁକଡ଼— Mākar Monkey.

ମାକର—ସଂ. ବଣ (ମକର+ଅ)—ମକର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Mākara (ମାକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) to Makara.

ମାକରନ୍ଦ—ସଂ. ବଣ (ମକରନ୍ଦ+ଅ)—ମକରନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Mākaranda Relating to Makaranda. (ମାକରନ୍ଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାକରୀ—ସଂ. ବ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ (ସୂର୍ଯ୍ୟଉଥି)—The 7th Mākarī day of the bright fortnight of the month of Māgha.

ମାକଲା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଅଳ୍ପଦନ୍ତ ବୃଦ୍ଧଦେହ ବନ୍ୟହସ୍ତୀ; ଦନ୍ତହୀନ ପୁଂହସ୍ତୀ Mākalā ବନ୍ୟହସ୍ତୀ; ମାଖୁନାବାଳା—A dwarfish male elephant without tusks.

ମାକଲି——ସଂ. ବ—୧ । ମାଉଳି; ଇନ୍ଦ୍ର ସାରଥି—1. The chari- Mākali oteer of India. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon.

ମାକି(କେ)ନ୍ଦି—ଦେ. ବ (ତୁଳ· ଇଂ. ମାକ୍ୟେରେଲ୍)—ଏକପ୍ରକାର Māki(ke)ndi ସ୍ନେହ ବାଦ ମାଛ—Chotoeséus ଖୟରା खेरा Mauminna; a kind of thin and ରାଢ଼ାରେ—ଗୁଡ଼ଲ small scaly fresh-water fish (3 inches long like dollar fish). [ତୁ—ଏମାନେ ୬।୭ ଅଙ୍ଗୁଳରୁ ବେଶୀ ବଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ପିଠିର ବର୍ଣ୍ଣ ଖଇରା ଓ ପେଟ ଧଳା । ଏମାନଙ୍କ ଗଢ଼ଣ ଇଲିଶି ମାଛ ପରି ଚଉଲା । ଏମାନେ ମଧୁର ପାଣିରେ ଥାଆନ୍ତି ।]

ମାକୁ—ଦେ. ବ (ସ. ମଞ୍ଜିକା=ଅଣ୍ଡେ)—ତନ୍ତୁରେ ଲୁଗା ବୁଣିବା Māku ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Weaver's shuttle. ସ. ମଞ୍ଜିକ, ଶମ୍ବର, ଭୁଶୁ [ତୁ—ଏହା ପ୍ରାୟ ଏକଫୁଟ ଲମ୍ବ ମାକୁ କାଠ । ଏହାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ମୁନିଆ ଓ ଉତ୍ତର धोटे, नारी, ढरकी ପକ୍ଷୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟରେ ଘର ଥାଏ; ସ ଧୋଟେ ସେହି ଘର ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତରୀ ସୂତା ଗୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା କଣ୍ଡା ଖଞ୍ଜା ହୁଏ ଓ ସେ କଣ୍ଡାରୁ ସୂତାଖିଅ ଏହି ମାକୁର ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ରବାଟେ ବାହାରକୁ ବାହାର ଥାଏ ।] ୨ । ମାଖୁ (ଦେଶ)—2. Mākhu (See)

ମାକୁ(ଖୁ)ନା(ଧା)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମାଖୁନା (ଦେଶ) Māku(khu)ndā(ndhā) Mākhunā (See)

ମାକେରି(ର୍ଦ୍ଦି)—ଦେ. ବ—ଖଲଘରର ଗୁଳ ଓ ପେଣ୍ଡୀ ମଧ୍ୟରେ ଲମ୍ବିଥିବା, Mākeri(rdi) କାଠଖଣ୍ଡ—A piece of wood placed between the wall-plate and the hanging pin of a thatched house. [ତୁ—ଅମାକେରି ଅଘାଡେରି ବଡ଼ାଇଛୁ ଘରେ—ପ୍ରାଚ . ବୃହତ୍ସଂହିତା ।]

ମାକ୍ଷି(ଖୀ)କ—ସଂ. ବ (ମକ୍ଷିକା+ଅ)—୧ । ମଧୁ; ମହୁ—1. Honey. Mākshi(kshī)ka ୨ । ତାରମାକ୍ଷିକ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାକ୍ଷିକ ନାମକ ଉପଧାତୁ—2. Iron pyrites. ୩ । ବାଘରୁ ମହୁମାଛିଙ୍କ ସଞ୍ଚିତ ମଧୁ—3. Honey gathered by big (ମାକ୍ଷି[ଖୀ]କା—ସ୍ତ୍ରୀ) bees. ସଂ. ବଣ—୧ । ମକ୍ଷିକା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 1. Relating to fleas. ୨ । ମଧୁମକ୍ଷିକା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 2. Relating to bees.

ମାକ୍ଷିକଜ—ସଂ. ବ (ମାକ୍ଷିକ+ଜନ ଧାତୁ+ଡ, ଅ) —ମହୁଣ— Mākshikaja Bees wax.

ମାକ୍ଷିକ ଶର୍କରା—ସଂ. ବ—୧ । ମଧୁଜ ଚନି—1. Sugar made Mākshika śarkarā from honey. ୨ । ମିଶ୍ରି— 2. Candied sugar (Apte).

ମାକ୍ଷିକାଶ୍ରୟ—ସଂ. ବ—ମଧୁ ଚକ— Mākshikāśraya Beehive.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାକ୍ଷିବା—ଦେ. କି. (ସ. ମ୍ରକ୍ଷଣ)—ମାଖିବା (ଦେଖ)
Mākshibā Mākhibā (See)
ମାଖା ଲଗାନା

ମାକ୍ସ୍‌ମୁଲ୍ଲର୍—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ) ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପାଦକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପୃଥିବୀ
Māksmullar ବିଖ୍ୟାତ ଜର୍ମାନ ପଣ୍ଡିତ—Dr. Fredrich
ମାକ୍‌ସମୁଲାର Maxmuller; the editor of the Rug-beda
ମାକ୍ସମୁଲାର in 4 volumes. [ଦ୍ର - ଏ ମହାପୁରୁଷ ଖ୍ରୀ ୧୮୬୭ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ୨୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଜର୍ମାନୀର ଲିପ୍‌ଜାଗ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଦର୍ଶନାଗୁର୍ଯ୍ୟ (Doctor of philosophy) ଉପାଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ। ତତ୍‌ପରେ ବର୍ଲିନ୍ ଓ ପାଂଚ ନଗରୀର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପ୍ରତିଶିକ୍ଷା କରି ୨୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ ନଗରକୁ ଅସି ସେଠାରେ ସ୍ଥାୟୀଭାବେ ବାସ କଲେ । ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ନିର୍ଦେଶକ୍ରମେ ଏ ସାମ୍ବୁନାଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥସବୁ ଋଗ୍ବେଦକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ୧୮୫୮ ଠାରୁ ଏ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ତତ୍ତ୍ୱର ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଖ୍ରୀ ୧୯୦୦ ରେ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡଠାରେ ୭୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏହାଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ଘଟିଲା । ସମ୍ପ୍ରତିରେ ଏହାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଗଭୀର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । ଗ୍ରୀସଦେଶ ପ୍ରତି ଓ ଗ୍ରୀକ୍‌ଜାତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହାଙ୍କର ଗଭୀର ଅନୁରାଗ ଥିଲା । ଏ ଇଂରାଜ ଗ୍ରୀକାରେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ, ସମ୍ପ୍ରତ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଗ୍ରୀକାଦର୍ଶ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ। ଯଥା—The History of Ancient Sanscrit literature, The origin and growth of Religion, Sacred books of the East. The science of Languages, India-what it can teach us, Chips from a German workshop, Auld Lang Syne, Ramkrishna-His life and sayings. ଏ ଇଂରାଜୀ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ (National Anthem) କୁ ସମ୍ପ୍ରତ ପଦ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ (ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର ବାଙ୍ଗାଲ ଅବଧାନ)]

ମାଖ—ସ. ବିଣ. (ମଖ + ଅ)—ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Mākha (ମାଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sacrificial.

ମାଖ(ଖୁ)—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କଉଡ଼ି ଖେଳରେ କଉଡ଼ି ମୁହଁ
Mākha(khu) ମାଡ଼ ପଡ଼ିବା—The state of a cowrie falling on the ground with its ventral side down (in the game of cowries).
ବିଣ—ଭୂଇଁରେ ଉପୁଡ଼ ବା ମୁହଁମାଡ଼ ପଡ଼ିଥିବା (କଉଡ଼ି)-(cowrie) Falling from the hand of the player with its ventral side down.

ମାଖନ—ଦେ. ବ. (ସ. ମକ୍ଷଣ)—ମଖନ (ଦେଖ)
Mākhana Makhana (See)
ମାଖନ ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର)—ବୋଇତ କଖାରୁ—
ମକ୍ଖନ ଫା. ମକ୍‌ଖାନ୍ Sweet pumpkin.

ମାଖ(ଖୁ)ନା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ମଶ୍ରୁଣ)—ଶ୍ମଶ୍ରୁହୀନ (ପୁରୁଷ)—
Mākha(khu)nā (a male) Having no mustaches or beard on the chins or hair on the breast.
ମାକୁନ୍ଦା(ନ୍ଦ)ମୁଖ
ମାକୁନ୍ଦ
ମଖନା ବାଳ ନ ଥିବା ପୁରୁଷ—1. A beardless person having no hair on the breast also. (ଉ—ମାଖୁନାକୁ ବଶ ଭୁଠରେ ଖଡ଼ି ନାହିଁ—ଉଗ।) ୨। (ସ. ମାକଲା) ଅଳାଚଦନ୍ତ ବାଙ୍ଗୁର ହାତୀ—2. A dwarfish male elephant without tusks. ୩। (ସ. ମଖାନ୍) ତାଲମାଖନା ନାମକ ଜଳଚଲାଚାଫଳି; କଣ୍ଟା ସହ—3. Euryeli Ferox.

ସ. ନାମ—ମଖାନ୍, ପଦ୍ମାଳାଇ, [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା
ପାଳାସ୍ଥ ଫଳ ପଦ୍ମାଳ ସଦୃଶ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ; ଏହା
ମାଖନା ଯୋଗଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମେ; ଏଥିର
ମାଖନା, ତାଲମଖନା ଦେହରେ କଣ୍ଟା ଅଛି; ଫଳ ଗ୍ରାମ୍ୟ
ସ. ମଖାଣେ ଗୋଲ; ପାଣିରେ ଏଥିର ଫୁଲ
ଗୁ. ମଖାନା ଅଂଶତଃ ବୁଡ଼ିଥାଏ। ଏଥିର ମଞ୍ଜି ସହ ମଞ୍ଜି ସହ ଓ ଭଲ। ମଞ୍ଜିକୁ ଭାଜିଲେ ଭାଦା ଖଇ ପରି ଫୁଟେ ଓ ଖାଇବାକୁ ଖଇ ପରି ସୁସ୍ୱାଦୁ ।]

ମାଖ(ଖେ)ରା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ରୂକ୍ଷ)—୧। ରୁକ୍ଷୁସ;
Makha(khe)rā ଯାହା ତୈଳଲିପ୍ତ ନୁହେଁ—1. Not oiled.
[ମାଖ(ଖେ)ରା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଯଥା—ମାଖରାବାଲ, ମାଖରା ମୁଣ୍ଡ ।)
ରୁକ୍ଷ(କ୍ଷୁ),ରୁଖା(ଖୁ) ୨। ଅସ୍ନିଗ୍ଧ; ଅମସୃଣ—2. Not glossy.
ରୁଖା; ମାଖରା ୩। ଶୁଷ୍କିଲ—3. Dry. ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦରିଦ୍ର ନିଃଶୂନ୍ୟ—4. (figurative) Penniless.

ମାଖରା ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ମୁଣ୍ଡରେ ବା ମୁଣ୍ଡର କେଶରେ
Mākharā muṇḍā ତେଲ ଲାଗି ନ ଥାଏ; ରୁକ୍ଷକେଶ—
ରୁକ୍ଷ ମାଥା Not having one's head or hair oiled.
(ମାଖରାମୁଣ୍ଡୀ; ମାଖରା ମୁଣ୍ଡେର—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମାଖରା ମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଖିବା—ଦେ. କି—(ସ. ମ୍ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—ଦେହରେ ତେଲ ଆଦି ବୋଳବା;
Mākhibā ଲେପିବା—To smear the body with oil;
ମାଖା **ମାଲିସ କରନା; ମଲନା; ଲଗାନା** to anoint.
(ଉ—ମୁଖରେ ସେ କଳା ପାଉଁଶ ଦେଇ ମାଖି, ଗୁହାଁରେ ରଙ୍ଗ କର ଭଗ୍ନ ବି ଅଖି । କୁଷ୍ଣଜନ୍ମ. ମହାଭାରତ ବିରାଟ ।)

ମାଖିମୁଖି ଦେବା—ଦେ. କି—(ସ. ମ୍ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—ଦେହରେ ଉତ୍ତମ
Mākhimukhi hebā ରୂପେ ତେଲ ବୋଳ ଦେବା—
(ମାଖିବା ମୁଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To smear one's body
ମେଖେ ମୁଖେ ହୋଇବା; ମଲିସ କରା well with oil.
ପଚାକର (ତେଲ)ଲଗାନା; ମଲମଲ କର ଲଗାନା

ମାଖି ଦେବା—ଦେ. କି.—(ସ. ସ୍ୱଦେହ)—ଅପରଙ୍କ ଦେହରେ ତେଲ
Mākhi hebā ବୋଳ ଦେବା—To smear one's own
ମେଖେଁ ହୋଇବା; ମାଖା **ମାଲିସ କରନା; ମଖାନା** body with
oil.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଖୁଲୁ—ତ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—କଉଡ଼ି ଖେଳରେ
Mākhulu ସବୁଯାକ କଉଡ଼ି ମାଗ ବା ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଦୋଇ ପଡ଼ିବା-
The throw in the game of cowries resulting in all the cowries falling on the ground with their ventral sides down.

ମା(ମାଁ)ଗ୍ନି—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ଭୁଲ. ହି. ମଂଗନି)—
Mā(māṁ)gni (ଶୂଦ୍ର ମାନଙ୍କର) ବବାହ ପୂର୍ବରୁ କନ୍ୟା ଘରଠାରେ ବରକର୍ତ୍ତାର ଓ କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତାର ବବାହ ଯାଇଁ ମଦ୍ୟପ୍ରସାଦ ଜଳଜ ସ୍ୱୀକାର - The ceremony of formal betrothal amongst the Sudras(in Sambalpur) when the bridegroom elect's party goes to the bride elect's house and both parties make solemen promise for the coming marriage.

ମାଗ—ଦେ. ବ.—(ସ. ମାର୍ଗଣ)—୧ । ମାଗିବା କର୍ମ—1. The act
Māga of begging or asking for a thing. ୨ । (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ମାଗୁଣି ନାମକ ପୁରୁଷ ଓ ମାଗୁଣୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଡାକିବା ଅଦର୍ଥକ ନାମ—2. A name for calling a male or a female named Māguṇi in fondness.

ମାଗ(ଙ୍ଗ)ଣ—ଦେ. ବ—(ସ. ମାର୍ଗଣ)—୧ । ମାଗିବା—
Māga(ṅga)ṇa 1. Begging. ୨ । ପ୍ରଜା ବା ଜମିଦାର ମାଗନ, ମାଙ୍ଗଣ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଜଇର ଆବଶ୍ୟକ ବା ପାରବାରିକ
ମାଁଗନା; ମଗନୀ; ମାଂଗନ ଉତ୍ସବାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ (ପ୍ରଜାର ଦେଯ ଖଜଣା ଛଡ଼ା) ଧନ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିବା—2. Requisition made to the tenants by a king or zamindar for contribution for some special personal necessity or ceremony of his (paid over and above the rent).
[ଦ୍ର—ପ୍ରଜା ଓ ଜମିଦାରମାନେ ପରବାରର ବବାହ ବ୍ରତ ଆଦ ଉପଲକ୍ଷରେ ବା ଅପଣାର ଦେଣା ଆଦ ସୁହିବାକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ ମାଗଣ କରନ୍ତି ।]
୩ । ଜମିଦାରଙ୍କୁ ବା ରାଜାକୁ ପ୍ରଜା ବଗିଚା ଘଟଣା ଉପଲକ୍ଷରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟଦାନ—3. Voluntary contribution or help made to the zamindar or the king by his rayats or subjects for some private necessity of the former. ୪ । ତାସ୍‌ଖେଳର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର—4. A kind of card-play. [ଦ୍ର—ଏହା ଖେଳରେ ଦୁଇ ଜଣ ତମା ଗୁରିଜଣ ଖେଳନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ବାଜି ଖେଳ ଦେଲା ପରେ ସାହାର (ଯେଉଁ ପକ୍ଷର) ଯେତେ ମୂଠା ତାସ୍ ହୁଏ ତାହା ଗଣାଯାଏ ଏବଂ କେଉଁ ଖେଳାଳିର ବା କେଉଁ ପକ୍ଷ ଅନ୍ୟ କେଉଁ ପକ୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ଯେତେ ଖଣ୍ଡ ତାସ୍ ବେଶୀ ପାଇଅଛି ତାହା ଗଣାଯାଏ; ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ବେଶି ତାସ୍ ପାଇଥିବା ଖେଳାଳି କମି ତାସ୍ ପାଇଥିବା ଖେଳାଳିଙ୍କଠାରୁ ନଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଅପଣାର ପ୍ରାପ୍ୟ ପକ୍ଷ୍ୟକ ତାସ୍ ମାଗି ନଅନ୍ତି ଓ ଉହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନଜେ ପାଇଥିବା ତାସ ମୂଠାରୁ ସେଇକ ପକ୍ଷ୍ୟକ କମି ମୂଲ୍ୟର ତାସ୍ ତାଙ୍କୁ ଦଅନ୍ତି ଓ ପୂର୍ବ ବାଜି ହାରିଥିବା ଖେଳାଳ ନଜ ପ୍ରାପ୍ୟକୁ ଅଦଉ ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଅସିବା ତାସରେ ଖେଳନ୍ତି ।

ମାଗଣ କରିବା—ଦେ. କି—(ଜମିଦାର) ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଅପଣାର
Māgaṇa karibā ବଶିଷ୍ଟ ଅବଶ୍ୟକ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହାର୍ଥ ମାଙ୍ଗନ କରା ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିବା—To ask for contri-
ମଗନୀ କରନା butions from royats for zamindar's private necessity.

ମାଗଣା—ଦେ. ବଣ(ସ. ମାର୍ଗଣ)—ଯାଚୁଞ୍ଜାଦ୍ୱାରା; ଅର୍ଥାତ୍ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ
Māgaṇā ପ୍ରାପ୍ତ; ସାହାଳଅ; ଫୋକଟ; ବିନା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରାପ୍ତ—
ମାଗନା **ମଗନା** (anything) Got gratis; gratuitous.
କି. ବଣ—ମୂଲ୍ୟ ନ ଦେଇ; ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ—Gratis;
[ଦ୍ର—ମାଗଣାକୁ ସମର୍ଥ—ଭଗ ବା ନ୍ୟାସ୍ୟ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ମିଳେ, ତାହା ସମର୍ଥ ଦେଲ୍ଲ ବୋଲି ବିଶ୍ୱର କରିବା ଲୋକ ପ୍ରାୟ ଏହୁ ଭଗ ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ମାଗଣା କଥା—ଦେ. ବ.- ୧ । ମୂଲ୍ୟଶୂନ୍ୟ ବାକ୍ୟ—1. Valueless
Māgaṇā kathā words. ୨ । ଅପ୍ରାର୍ଥିତଭାବେ ଉପଦେଶ; ମାଗନା କଥା ଅଯାଚିତ ଉପଦେଶ—2. Gratuitous advice;
ମଗନୀ ବାତ advice given without being asked for it. ୩ । ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ପାଇ ଉପଦେଶଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ କିଛୁ ଅର୍ଥ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ—3. Advice for getting which one has not to pay anything.

ମାଗଣା ଖିଆ—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ.—ପରାନ୍ନଭୋଜୀ; ଯେଉଁ ଲୋକ ପରର
Māgaṇākhiā ଉପରେ ପଡ଼ି ଭୋଜନ ମାତ୍ରେ—A hanger
ମାଗନ କୁ(ତୁ)ଡ଼େ **ମଗନୀ ଖାନେବାଲା** on; a toady; a parasite ବ. ପରାନ୍ନ ଭୋଜନ—Living on
(ମାଗଣା ଭୋଜନ—ଅନ୍ୟ ବ. ରୂପ) the charity of another.

ମାଗଣା ପରିଶ୍ରମ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ପରିଶ୍ରମ ପଇଁ ପାରିଶ୍ରମିକ
Māgaṇā pariśrama ମିଳେ ନାହିଁ; ବେଠି—Labour.
ମାଗନା ପରିଶ୍ରମ without remuneration; forced
ମଂଗନୀ ମିହନତ labour. ୨ । ବିଫଳ ପରିଶ୍ରମ; ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ—
ମାଗଣାମ୍ରି(ମେ)ଦ୍ଦନ୍ତୁ } —ଅନ୍ୟରୂପ 2. Vain or fruitless
ମାଗଣାମ୍ରି(ମେ)ଦ୍ଦନ୍ତ } labour.

ମାଗଣା ମାଲ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଧନ
Māgaṇā māla ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ—A thing for
ମାଗନା ମାଲ which one has not to pay any price.
ମଂଗନୀ ମାଲ (ମାଗଣାଚଳ, ମାଗଣା ଦରବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଗଣାଦାଢ଼ି—ଦେ. ବଣ ଓ ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ. ମାର୍ଗଣ)—୧ ।
Māgaṇādāṛi ମାଗତା (ଦେଶ)—1. Māgatā (See).
୨ । ମାଗଣାଖିଆ (ଦେଶ)—2. Māgaṇākhiā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଗତା(ନ୍ତା) ଦେ. ବ୍ୟ—(ସ. ମୃଗଯାତୁ; ମାର୍ଗ)-ଯେ ମାଗେ; ଯାଚକ—Māgatā(ntā) Begging. ବ. ଉତ୍ତୁକ—Beggar.

ମାଗା; ମଂଗନୀୟା (ଉ—ଜଉ ମଲ୍ଲୁଲୁ ବେଦ ନାହିଁ, ଜଉମାଗତା (ନ୍ତା) ଲୁ ଦଅନ୍ତା ନାହିଁ —ଭଗ)—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ ପୁଂ—ଅଚରିଅଣି ବାଲଭଲୁ ଦଅସିବା ନାମ—A name given to a boy, who has lost his immediate elder brother or sister before he was born.

ମାଗଧ—ସ. ବ୍ୟ—(ମଗଧ+ଜାତାର୍ଥେ ଅ)—୧। ମଗଧ ବା ଦକ୍ଷିଣ ବିହାର ଦେଶସମ୍ଭୂତ—1. Produced in the country of Magadha or South Bihār. ୨। ଗୁଜରଟୀ (ଗୁଜୁରାଟ)—2. Belonging to Gujarat. ସ. ବ—୧। ବନ୍ଦୀ; ସ୍ତୁତିପାଠକ—1. A panegyrist; a bard; a herald. ୨। ବୈଶ୍ୟ ଔରସରେ କ୍ଷତ୍ରିୟା ଗର୍ଭରେ ଜାତ ଜାତି ବିଶେଷ; ସ୍ତତ ଜାତି—2. A hybrid caste (born of Baiśya father and Kshatriya mother)—[ଦ୍ର—ବୈଶ୍ୟ ପିତା ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟା ମାତା ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରତଲୋମ ଜାତ ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ମାଗଧ କୋଲ୍ଲଯାଏ—ମନୁ ୧୦।୧୭ ॥ ସ୍ତତଯଜ ଓ ସୁତଯାଠ ଦ୍ୱାରା ଏମାନେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ—ଅଗ୍ନେ)—୩। ମଗଧର ରାଜା—3. A king of the Magadhas (Apte). ୪। ମଗଧଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. An inhabitant of the Magadha country. ଦେ. ବ—୧। ଉତ୍କଳର ସମତଳ ପ୍ରଦେଶ—1. Name of the tract of level country of Orissa. [ଉ—ମାଗଧ ଅନୂପେ ସୀମାସମ୍ଭୂତରୂପେ ଝେଟିଛି ଶିର ଯେ ଦେଶେ। ବରଣ୍ଡ ନାରସିଂହଙ୍କର ଭୁଙ୍ଗ ମନ୍ଦର। ରଘାନାଥ. ଉତ୍କଳ।) [ଦ୍ର—ପ୍ରାକୃତିକ ଓଡ଼ିଶା (ଉତ୍କଳ)କୁ ଜାଙ୍ଗଳ (ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ), ମାଗଧ (ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ) ଓ ଅନୂପ (ଜଳ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ) ଭେଦରେ ତିନି ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି କରାଯାଏ)—୨। ଦେଶ ବିଶେଷ—2. Name of a country. [ଉ—ମାଗଧେ ମାଗଧେ ନାସ୍ତି କର୍ତ୍ତି ପୁଚ୍ଛିଲେ। ଭଞ୍ଜ ପ୍ରେମସୁଧାନଧି।]

ମାଗଧୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାଗଧ+ଆ)—୧। ମଗଧ ସ୍ତ୍ରୀଜାତି—1. A Māgadhā princess of the Magadhas. (Apte). (ମାଗଧିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ପିପ୍ପଳୀ—2. Long pepper (Apte).

ମାଗଧୀ—ସ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ମାଗଧ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ମଗଧ ଦେଶର ଭାଷା; Māgadhī ପାଲି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା—1. The Pali language. [ଦ୍ର—ଏ ଭାଷାରେ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲେଖା ହୋଇଅଛି, ଏହା ୪ଟି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ଏକତମ।]—୨। ମଗଧସମ୍ରାଟକନ୍ୟା—2. A princess of the Magadhas. ୩। ମଗଧଦେଶୀୟା ଗଣିକା—3. A prostitute hailing from Magadha country. ୪। ଛୋଟ ଅଲାଇଚ; ଗୁଜୁରାଟ—4. The small cardamum; Elettoria Cardamomum; ୫। ଯୂଥିକା; ଯୁଇଫୁଲ—5. Jasminum Auriculatum. ୬। ପିପ୍ପଳୀ—6. Long pepper (Apte). ୭। ଧଳା ଜୀରା—7. White cumin (Apte). ୮। ଚିନି—8. Refined sugar (Apte), ୯। କ୍ଷତ୍ରିୟା ମାତା ଓ ବୈଶ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ଔରସ କନ୍ୟା—9. The daughter of a Baisya father and Kshatriya mother (Apte). ୧୦। ଜୁଆଣି—10. Anise (Apte), ୧୧। ଶୋଣନଦୀ—A name of the Sone river (Apte).

ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ—ସ. ବ—ମଗଧ (ଆଧୁନିକ ଦକ୍ଷିଣ ବିହାର) ଅଞ୍ଚଳରେ Māgadhī prākṛuta ପୂର୍ବେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା; ପାଲି ଭାଷା—The old Prākṛuta dialect of the country now known as South Bihar; the Pali language.

ମଗୟାଚ—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ; ସ. ମାର୍ଗଣ ଓ ଯାଚ୍ଞା)-Māga jācha ମାଗିବା; ମଗାଯଗୁ—Begging and asking. ମାଗାଯାଚା ମାଂଗ୍ୟାଂଚ

ମାଗା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ମାଗୁଣି ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ-Māgā A name for calling Maguni in familiarity.

ମାଗି ଓଲିକ ଯାଚ କଲ୍ୟାଣ—ଦେ. ବ—କାହାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା Māgi oliki jāchi kalyāṇa ସକାଶେ ଅନ୍ୟକୁ ଅନୁରୋଧ ଯେଚେମାନକେଁଦେପେମ କରିବା ବା ଅଯାଚିତଭାବରେ (ବିନା ନମସ୍କାରରେ) ଅନ୍ୟକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାରୂପ କର୍ମ—Begging respect from another or blessing another when the latter does not ask for it or pay respects to the blesser. [ଦ୍ର—କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ମାନ ପାଇବା ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ହେଲେ ଓ ତାକୁ ନମସ୍କାର ନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ତା ପ୍ରତି ଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ।]

ମାଗି ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ନିଜର ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ଅନ୍ୟ-Māgi āṇibā ଠାରୁ ଆଣିବା—To bring a thing from another for use. ଚେୟାଆନା ମାଁଗକରଲାନା (ଉ—ମାଗି ଆଣିଲ ବିଅଣ ଖୋଜିବାରେ—ଉଷ।)

ମାଗି ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଷାନ୍ନ ଦ୍ୱାରା ଉଦର ପୂରଣ କରିବା—Māgi khāibā To live on food begged of others. (ଲଗିଖାଇବା—ବିପରୀତ) (ଉ—ଯେ ମଗିଖାଏ, ସେ ଲଜ୍ଜି ଖାଏ ମେଗେଖାଓୟା ମାଁଗକରଖାନା ନାହିଁ [ଦ୍ର—ଯେ ଗରବ ଓ ଯାଦା ଘରେ ଧାନ ଗୁଡ଼ାଲ ଅବା ନ ଥାଏ ସେ ଉକ ମାଗିଆଣି ଖାଇ ବୁଦ୍ଧିକର ଖାଏ; ତେନୁ ଯେ ଏଘର ଗରବ ଯେ ସେ ଉକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଗି ଆଣିଲେ ପୂରା ଉଖାଲବ୍ଧ ଚଣ୍ଡୁଲାଦିଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ ଖାଇବା ପାଇଁ ତାର ସ୍ଥାନ ବା ପାକପାତ୍ର ଥଉ ନ ଥାଏ ସେ ଘର ଘରୁ ପକ୍ୱାନ୍ନ 'ମାଗିଖାଏ' । ଅତଏବ ସାଧାରଣ ଉଞ୍ଛୁଚ ଅପେକ୍ଷା ମାଗିଖିଆର ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଘୃଣ ।]

ମାଗିଖାଇଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦରଦ୍ରତା ଓ ଗୃହଘୃଣତାର ଶେଷ ସୀମାରେ ପଥେବସା; ପଥେ ଭିଖାରୀ ହଓୟା ଯେଣ୍ଟ ଯୋଷିବା—To be reduced to the extremes of poverty and homelessness; to be reduced to beggary; to be reduced to begging one's morsel of cooked food of others. (ଯଥା—ସେ ଅଗେ ବଡ଼ଲୋକ ଥିଲେ, ଏବେ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତର ଅସୁ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ପିଲ୍ଲଏ ମାଗିଖାଇ ଗଲେଣି ।)

ମାଗିଖିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଉଖାକର ଯେଣ୍ଟ ଯୋଷେ—Māgikhiā 1. Living by begging. ୨ । ଯେ ଘର (ମାଗିଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଘରୁ ଉଖାଲବ୍ଧ ଅନ୍ନାଦ ଆଣି ଖାଏ—ମାଗନକୁ(ଶୁଡ଼େ **ଭିଖମଗା** 2. Subsisting on cooked food begged of others. ୩ । (ଗାଳି) ଅଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ୱବ 3. Abuse)—Very poor.

ମାଗି ପଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରୁ ମାଗି ଆଣିବାକୁ ଲୋକ ପଠାଇବା—To send for a thing. (ଉ—ବୋଳ ଦେଇ ପାରନାହୁଁ ଭୁହି, ବେଳେବେଳେ ମାଗି ପଠିଆଇ—ଉଷ. ବୈଦେଘୋଶବଳାସ ।)

Māgi paṭhā(ṭhe)ibā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ମାଗି ଆଣିବାକୁ ଚେୟୋପାଠାନ **ମାଂଗପଠାନା** ଲୋକ ପଠାଇବା

ମାଗାଇଠୋ(ଠେ)ଇବା, ମାଗିପଠେଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମାର୍ଗ ଧାତୁ, ଭୁଲ. ପ୍ରା. ମାଗ୍ଗ)—୧ । କୌଣସି Māgibā ବସ୍ତୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ବା ଉଖା ମାଗା **ମାଁଗନା ମାଂଗନା** କରିବା; ଯାଚଞା କରିବା—[ମଗା(ଗେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ) 1. To beg for a thing; to pray to get a thing. [ଉ—ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଇଚ୍ଛା ତା ଶୁଣିଣ ହସିଲେ, ସେ ଇଚ୍ଛା ଅଛୁ ତାହା ମାଗତ ଦେଖିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ବିନମ୍ର ସହକାରେ ଅନୁରୋଧ କରିବା—2. To request humbly; to entreat. [ଉ—ସରୁ ସଜମାଙ୍କି, ହାତ ଧର ମୁଁ ମାଗୁଛୁ ଏଉତ । ଅରମନ୍ୟୁ. ବଦଶ୍ଚତ୍ୟାମଣି ।] ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନକଟରେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅନୁମତି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—3. To ask for permission of a person. [ଉ—କରନ୍ତୁ ନଲଙ୍କ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମାଗି ଦିଅ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୪ । ଉଖା କରିବା—4. To beg alms. ୫ । କୌଣସି ସଖ୍ୟାକୁ ଅନ୍ୟ ସଖ୍ୟାରେ ଗୁଣନ କରିବା—5. To multiply a number by another number. [ଉ—ପଣିତଆ ମାଗିବାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ରାଶିର ଅନ୍ୟରାଶି ସଙ୍ଗେ ଗୁଣଫଳ ସ୍ଥିର ହୋଇଯାଏ ।]

ମାଗିବା ଯାଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଏକାର୍ଥକ ସହତର ଶବ୍ଦ)—ମାଗିବା; Māgibā jāchibā ଉଖା କରିବା; ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—ଚେରେଚିନ୍ତେ କରା **ମାଁଗନା ଚାଁଚନା** To ask or beg for a thing.

ମାଗି ଯାଚ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମାର୍ଗଣ ଓ ଯାଚ୍ଞା)—କୌଣସି Māgi jāchi āṇibā ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅନୁମତିରେ ଚେରେ ଚିନ୍ତେ ଆନା ପ୍ରାପ୍ତ କରିବା—To bring a thing from the owner by begging. **ମାଂଗଚାଂଗ କରଲାନା**

ମାଗୀ—ଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଗୁଣି ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଦରସୂଚକ Māgī ଡାକ ନାମ—A name for calling Māguṇi in fondness. (ମାଗୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଗୁଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାର୍ଗଣ)—୧ । ମାଗଣ (ଦେଖ)—Māguṇi 1. Māgaṇa (See) ୨ । ମାଗିବା—ଯାଚ୍ଞନ 2. Begging. ୩ । ପ୍ରାର୍ଥନା—3. Request; **ମାଗଣୀ** prayer. [ଉ—ମନେ ପଡ଼ିବ ଘୁଣି ମୋର ମାଗୁଣି । **ମଂଗତୁ** ଜଗନ୍ନାଥ. ସେଘ ଦୂତ ।] ୪ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ମାଗ, ମାଗୀ, ମାଗୁ—ଆଦରାର୍ଥକ) ଅପରିଚିତ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଶିଶୁଙ୍କ ମାଗା, ମାଗୁଆ, ମାଗୁଣିଆ } ଅନାଦରାର୍ଥକରୂପ ଡାକିବା ନାମ—4. A name given to infants whose elders have predeceased them.

ମାଗୁଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ—ମାଗନ୍ତା; ଯେ ମାଗେ; ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ—Māguṇiā(āṁ) Begging. ବ—ମାଗୁଣି ନାମକ ପୁରୁଷର ଭୀକମାଗା ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—Name for calling **ମାଁଗନୀୟା, ମଂ(ମାଂ)ଗନ** Māguṇi in familiarity. (ମାଗୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଗୁଣି ଚରଣ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଅପରିଚିତଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ—Māguṇi charaṇa A name given to Aparttiāṇi boys.

ମାଗୁଣି ପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବ (ନାମ)—'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର' ନାମକ Māguṇi paṭṭanāyaka ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା (ଆଧୁନି. ଉ. ସା. ଇତିହାସ)—Name of an Oriya poet; the author of Rāmachandra Bihāra.

ମାଗୁର—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଦ୍ଗୁର)—ମଧୁର ଜଳରେ ବାସ କରୁଥିବା Māgura ଏକପ୍ରକାର କାନ୍ତି ନ ଥିବା ମାଛ—A kind of ମାଗୁର scaleless fresh water fish with **ମଗୋର; ମଙ୍ଗୁର, ମଙ୍ଗରୀ, ମଗୁରୀ** spines on the side of the head (like the sheat fish of Europe in formation); Clarius Magur. [ଉ—ବଂଗାଳୀମାନେ ମଧୁର ପାଣିରେ ପଙ୍କ ଉତରେ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳଡ଼ ଲଲା । ଏ ମାଛ ଲମ୍ବରେ ଏକହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି; ମୁଣ୍ଡ ତେପା, ମୁହଁର ଦୁଇ ପାଖରେ ୮ ଗୋଟା ତୁଣ୍ଡ ଥାଏ; ପାଲିସି ପାଖରେ ଦୁଇଟା ମୁକୁଳା କଣ୍ଟା ବାହାର ଥାଏ । ଏମାନେ ଏହି କଣ୍ଟାରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଫୋଡ଼ି ଦେଲେ ବିଷେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରଣା ସ୍ଥାନରେ ମହୁର ପ୍ରଲେପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଲେ ସତ୍ତଣାର ଉପଶମ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କୁ ଖଇଲେ ଏମାନେ କଁ କଁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି । ମାଗୁର ମାଛର ଝୋଳ ରୋଗୀର ପଥ୍ୟ ଓ ଚଷେଷ ବଳଦାୟକ ବୋଲି ବବେଚତ ।] [ତ୍ର—ମାଗୁର ମାଛର ଝୋଳ୍, ବେଟା ! ଦର ଦର ବୋଲ୍—ଛଗ ।]

ମାଗୁର ନଶା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ମୁହଁରେ ମାଗୁରର ନଶ ପର ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟି କେତେ କହରା ନଶଥାଏ; ମାଗୁର ନଶୁଆ ମାଗୁରମୁଣ୍ଡିଆ ଚିଂଗଡ଼ି ଝିଂଗୋ } ଅନ୍ୟରୂପ ମାଗୁନା—A person who has got a few brown hairs only over his upper lip. **ମଂଗୁର ମୀଛା** [ତ୍ର—ଲୁଞ୍ଚୁଲୁଞ୍ଚିଆ, ମାଗୁର ନଶା, ହୁଆରେ ନ ଥାଏ ବାଲ । ଏ ଛନ୍ଦ୍ରକି ପରତେ ନ ଯିବ, ଥିବାସାଏ ଛନ୍ଦ ବାଲ । ଛଗ ।—ଲୋକମାନଙ୍କର ବଶ୍ୱାସ ଯେ ମାଗୁରନଶୁଆ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅଣବଶ୍ୱାସୀ ଅଟନ୍ତି ।]

ମାଗୁର ମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ—ମାଗୁର ପର ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମୁହଁ ଚେପ୍ଟା; Māgura muhāñ ଚେପ୍ଟା ମୁହାଁ—Having the face (ମାଗୁର ମୁଣ୍ଡ—ସ୍ତ୍ରୀ) flat like of the Māgura fish. ମାଗୁର ମୁଖୋ **ମଂଗୁର ମୁହାଁ**

ମାଗୁର ମେ(ମି)ଞ୍ଚି(ଚି)—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ଧାନ— Māgura me(mi)ñchi(chi) A kind of fine paddy.

ମାଗୁରିଆ—ଦେ. ବଣ. (ଭୁଲ. ଏହ ଅର୍ଥରେ ଘାକୁଡ଼ିଆ)—ଖେଟି ଓ ମୋଟାସୋଟା **ଖୋଖନା, ମୋଟାସୋଟା** Māguriā ଦୃଢ଼ପୁଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Small and stout (person). (ମାଗୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମା ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତକ Mā gosā(se)iñ କାବ୍ୟ—A word used in respect ମା ଗୋସାଈ **ମତାରୀ; ମହତାରୀ** toward's one's mother.

ମାଘ—ସ. ବ (ମଘା + ଅ + ଣ = ମାଘୀ = ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; Māgha ମାଘୀ + ଉତ୍ତୟୁକ୍ତ କାଳାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ମଘା ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀବଶିଷ୍ଟ ଗୃତ୍ତମାସ—1. The lunar month of Māgha (corresponding to January—February). [ତ୍ର—ଏହା ସୌର ମକରମାସ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଏହା ଶୀତଋତୁର ଶେଷମାସ । ଏହ ମାସ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଧର୍ମମାସ । ଏହ ମାସରେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ଓ ଦତ୍ତଦାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମାଘମାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଛଗ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛ । ଯଥା—୧ । ମାଘ, ଶୀତ ହୁଏ ବାଘ । ମାଘ, ଶୀତର ବଡ଼ ଘଗ—ମାଘମାସରେ ଶୀତର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହେବା ହେତୁରୁ ଏହ ଛଗ କୁହାଯାଏ । ୨ । ଏକାମାଘକେ ଶୀତ ଯାଏ ନାହିଁ—ପ୍ରତ୍ତବର୍ଷ ମାଘମାସ ଅସେ ଓ ଶୀତର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହୁଏ । ଯେଉଁ କଥା ପୁଣି ଘତ୍ତକ ବହିଁପ୍ରତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଏହ ଛଗର ଉପମା ବଥାବାଏ । ୩ । ମାଘେ ଶୀତ, ସେଘେ ଶୀତ, ଯଦ ବାତ ବହୁ ଶୀତ—ଶୀତ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅନଭୁତ ହୁଏ, ଏପ୍ରକ୍ଷର ଉତ୍ତରରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ବେତାଲୋକ୍ତ ଛଗ । ୪ । ମାଘେ ମୂଲା, ଗୋରୁ ମାଡ଼ିଲେ ପୂଲା ପୂଲା—ମାଘମାସରେ ମୂଲା ଖାଇବା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନଷିଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ମାଘମାସରେ ମୂଲା ଖାଇଲେ ଗୋମାଂସ ଭକ୍ଷଣର ପାପ ହୁଏ, ଏହ ଅର୍ଥରେ ଏ ଛଗ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ ।]

୨ । 'ଶିଶୁପାଳ ବଧ' ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟର ରଚୟିତା— 2. Name of the poet of a Sanscrit poem 'Śiśupāla badha.' [ତ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫ମ ବା ୬ଠ ଶତାବ୍ଦିରେ ଗୁଜରାଟ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମ ପ୍ରହଣ କରଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଦତ୍ତକ, ଏହାଙ୍କ ପିତାମହ ସୁପ୍ରଭ ଦେବ ଶ୍ରୀ ଧର୍ମଗୁପ୍ତ ନାମକ ଗୁଜାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ କାବ୍ୟରୁ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ କବତ୍ୱ, ଗ୍ରନ୍ଥାଭ୍ୟତ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଜ୍ଞାନର ପରଚୟ ମିଳେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁପାଳର ବଧ ଏ କାବ୍ୟର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବଷୟ ଅଟେ । ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଲୋକଅଛ-ଉପମା, କାଳଦାସସ୍ୟ, ଭାରବେରର୍ଥ ଗୌରବଂ, ଦଣ୍ଡିନଃ ପଦଲାଳତ୍ୟଂ, ମାଘେ ସନ୍ତୁ ତ୍ରୟୋଗୁଣାଃ । ମାଘଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଉପମା, ଅର୍ଥ ଗୌରବ ଓ ପଦ ଲାଳତ୍ୟର ସମାବେଶ ଦେଖାଯାଏ—ସ୍ୱବଲନନ୍ତୁ ଓ ଆପ୍ତେ ।]

ମାଘ ପଞ୍ଚମୀ—ସ. ବ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ; ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା; ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ; Māgha pañchamī ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ—The 5th day of the bright fortnight of 'Māgha.'

ମାଘବତ(ନ)—ସ. ବଣ. (ମଘବତ୍; ମଘବନ୍ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)— Māghabata(na) ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Indra [ମାଘବତୀ(ନୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଯଥା—ମାଘବତ ସ୍ତବ=ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ତତ ।)

ମାଘବତୀ(ନୀ)—ସ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ (ମାଘବତ[ନ]+ଈ)—ମାଘବତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ- Māghabatī(nī) Feminine of Māghabata.

ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୂର୍ବଦଗ—The east (Apte).

ମାଘ ବ୍ରତ—ସ. ବ—ମାଘ ମାସରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର କରଣୀୟ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ, Māgha brata ଦତ୍ତଦାନ ଓ ଜପ ଆଦ ବ୍ରତ—Austerities observed by pious Hindus during Māgha.

ମାଘ ସପ୍ତମୀ—ସ. ବ—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ—The 7th day of Māgha saptamī the bright fortnight of Māgha. [ତ୍ର—ଏ ଦନ ପୁଣ୍ୟ ଚଞ୍ଚାର ସମୁଦ୍ର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଜନ୍ତୁଗ୍ରା ତୀର୍ଥରେ ଅରୁଣୋଦୟ ସମୟରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦର୍ଶନ କଲେ ମହାପୁଣ୍ୟ ହୁଏ । ଏ ଦନ ଲିଙ୍ଗରୂପ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯାତ୍ରା ହୁଏ ।]

ମାଘ ସ୍ନାନ—ସ. ବ—୧ । ମାଘ ମାସରେ ଶାସ୍ତ୍ର-ବହତ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ— Māgha snāna 1. Early morning bath prescribed by the Hindu Śāstras during the lunar month of Māgha. ୨ । ପ୍ରୟାଗଠାରେ ତିବେଣୀରେ କପ୍ତିବା ସ୍ନାନ—2. Auspicious bath at Allahbad taken in the month of Māgha.
ମାଘ ସ୍ନାନ(ଦା)ନ ମାଘ ସ୍ନାନ(ଦା)ନ } ପ୍ରାମ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଘ ଦ୍ୱବଷ୍ୟ—ସ. ବ—ମାଘମାସବହୁତ ଏକଉକୁ ଉପବାସ; Māgha habishya (ଏଥିରେ ଦନରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଅରୁଣା ଓ [ମାଘ ଦ୍ୱବଷ(ଶ୍ୱ)—ଦେସଜରୂପ] ଜଗ୍ନିଷ ଭୋଜନ କରଯାଏ)—ମାଘହବିସୀ Moderate, meatless and regulated meal prescribed for the month of Māgha.

ମାଘୀ—ସ. ବ. (ମଘା+ଅ+ଈ)—ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ—Māghī The full moon of the month of Māgha

ମାଘୀ ବେ. ବଣ—ମାଘ ମାସରେ ଲାଭ ବା ଅମଳ କରଯିବା—**ମାଘୀ** Produced or harvestced in the month of Māgha.

ମାଘୀ ଖସା—ଦେ. ବ—ମାଘ ମାସରେ ଅମଳ କରଯିବା ଛଳ ବା ଗୁଣି—Māghī khasā Sesamum seeds harvested in the ମାଘୀ ତିଳ **माघी तील** month of Māgha. (ମାଘୀ ଛଳ, ମାଘୀ ଗୁଣି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଘୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସ. ବ—ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ସବ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ମାଘ ମାସର ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ; Māghī pūrṇṇimā ଅଇଘର୍ଗ ବା ଅଚିଚ୍ଛଲା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—

ମାଘ ପୁନେଇଁ
ମାଘ ପୁନଅଁ
ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ମାଘ ପୂର୍ନ(ଣ)ମା
} ସ୍ତ୍ରୀନ୍ୟରୂପ

The full moon of the month of Māgha. [ଦ୍ର—ଏ ଦନ ଗ୍ରାମରେ ଗ୍ରାମସ୍ଥରେ ଭୂଃ ଆଦ ଜମା କର ତହିଁରେ ନଆଁ ଲଗାଇ ଓ ଅଗ୍ନଦେବକୁ ପୂଜା କର ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ସବ କରଯାଏ; ଅଇଘର୍ ଦେଖ ।]

ମାଘୀ ଲଇ—ଦେ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଲତା ବଶେଷ—Name of a Māghī lai creeper. [ଦ୍ର—ଏହାର ଡଙ୍କ ବଡ଼ ଓ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତାନମାନ ବସ୍ତାର କରେ । ଏ ଲତାର ପତ୍ରର ପୃଷ୍ଠଭାଗ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ମଖମଲ ପର ଦେଖାଯାଏ । ଏହ ପତ୍ରରେ ଜଡ଼ା ତେଲ ଲଗାଇ ଅଳ୍ପ ଉଷ୍ଣ କର ବ୍ରଣ ଉପରେ ଘକାଇଲେ ବ୍ରଣ ଘାତ ଫାଟି ଯାଏ । ଏହ ପତ୍ରର ପ୍ରଲେପ ନାନାବଧ ଚର୍ମରୋଗନାଶକ । (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)]

ମାଘୁଆଣି—ଦେ. ବଣ—ମାଘ ମାସରେ ହେବା (ବରଷା, ଫଳ ଇତ୍ୟାଦ— Māghuāṇi ମାସେର **माघकी** (rain, fruits etc) Produced in Māgha.

ମାଘ୍ୟ—ସ. ବ—(ମାଘ+ଯ; ଏ ଫୁଲ ମାଘ ମାସରେ ବା ଶୀତ Māghya କାଳରେ ଫୁଟେ)—ଜୁଜ ଫୁଲ—A kind of mild-scented white flower; Jasminum Pubescens. ସ. ବଣ—ମାଘ ମାସରେ ଜାତ—Produced during Māgha.

ମାଙ୍କ—ଗ୍ରାଦେ. (ସଂଦ୍ରୁମ) ବ—ମାଣ୍ଡ (ଦେଖ) Māṅki Māṇ-ki (See)

ମାଙ୍କ୍ଷ (ଧାତୁ)—ଇଚ୍ଛା କରବା— Māṅksh (root) To wish or desire (Apte).

ମାଙ୍ଗ୍ଟି—ଦେ. ବ. (ସ. ମାନ)—ଅଭମାନ କର କଥା ନ କହବା— Māṅg-ṭi Silence due to sullenness or ମୁଖଫୁଲାନ **मुस फुलाना** displeasure.

ମାଙ୍ଗଟି କରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଭମାନ କର କଥା ନ କହବା— Māṅgaṭi karibā To be sullenly silent. ମୁଖ ଫୁଲାନ **मुखफुलाना**

ମାଙ୍ଗ ସରସରି—ବୈଦେ. ବ—(ଅ)—ମୁସଲମାନ ଅଲଙ୍କାର ବଶେଷ; Māṅg sarāsari ମୁସଲମାନ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ କପାଳର ମଧ୍ୟରେ ପିନ୍ଧବା ଅଳଙ୍କା ମାଙ୍ଗଟୀକା; ମଥାମଣି—An ornament worn by Muhamadān ladies on their forehead, along the middle line of the parted hair.

ମାଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—(ସ. ମାଗ)—ସୀମନ୍ତ; ସନ୍ଥା; ମୁଣ୍ଡର ଲମ୍ବ ବାଳକୁ Māṅga କପାଳର ଦୁଇ ପାଶକୁ ଭୁଣ୍ଡାଇବାରେ ଦେଖାଯାଏ ସୀତେ, ସିଥୀ ମସ୍ତକର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ବନ୍ୟସ୍ତ କେଶର ମଧ୍ୟରେଖା—**मांग** The middle line which parts the front hair of the head by combing; the parting line of the front hair of the head. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ସଜ୍ଜିତ କେଶର ମଧ୍ୟରେଖାକୁ ମାଙ୍ଗ ଓ ଲଣ୍ଡ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେଖାକୁ ଟେଙ୍ଗ (ବ. ଟେଡ଼ୀ; ଟେଙ୍ଗ) କହନ୍ତ ।]

ମାଙ୍ଗଟ—ଦେ. ବ—ମାଙ୍ଗ୍ଟି (ଦେଖ) Māṅgaṭa Māṅg-ti (See)

ମାଙ୍ଗଟିଆ—ଦେ. ଗୁଣ.—ଅଭମାନୀ—Prone to be sullen or Maṅgaṭiā ଅଭିମାନୀ to take offence at little **अभिमानी** (ମାଙ୍ଗଟୀ; ମାଙ୍ଗଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) things.

ମାଙ୍ଗଟିକା—ଦେ. ବ—(ସ. ନାମ ଲଲାଟିକା)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ Māṅgaṭikā ମାଙ୍ଗରେ କପାଳ ଉପରେ ପିନ୍ଧବା ଅଳଙ୍କାର ସୀଥୀପାଟୀ, ସିଥୀଫୁଲ ବଶେଷ; ଲଲାଟିକା; ମଥାମଣି—**माङ्गटीका; माङ्गफुल** An ornament worn by females (ମାଙ୍ଗ ଫୁଲ, ମାଙ୍ଗ ମଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) at the parting of the hair over the forehead.

ମାଙ୍ଗ ପକା (କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡର କପାଳ ଉପରର କେଶକୁ Māṅga pakā(ke)ibā ପାଣଅଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ଫାଳ କର ଭୁଣ୍ଡାଇ ସୀଥୀପାଡ଼ା, ସୀଥୀକାଟା ସାଠିଁଲ କର ମହଃ ଆଦ ଦେଇ ସଜ୍ଜିତ **मांगफाडना; सीतकाडना** କରବା—To arrange the (ମାଙ୍ଗ ପାଡ଼(ର)ବା, ମାଙ୍ଗ ପକ୍କିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] front hair of the head into plaits (by means of comb and wax.)

ମାଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବ—ସୀମନ୍ତରଚନା; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଥା ଉପରର ଲମ୍ବ Māṅga bhaṅgi କେଶକୁ ଦ୍ୱିଭାଗ କର ପାଣଅଦ୍ୱାରା ସାଠିଁଲ ସୀଥୀର ଭଙ୍ଗୀ କରଯିବା ବନ୍ୟାସ—The arrangement of the hair on the front of the head

(ମାଙ୍ଗଭୁଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) into plaits by means of comb and wax. [ଦ୍ର—ଦେମାଙ୍ଗୀର ମାଙ୍ଗଭୁଙ୍ଗେ ମଥାମଣି ବବରଇ ବବ୍ୟ ପୁର୍ —ଗ୍ରଧାନାଥ. ପଯାଇ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଙ୍ଗଳକ—ଫ. ବଣ (ମଙ୍ଗଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ; Māṅgaḷika ମଙ୍ଗଳଜନକ; ଶୁଭକର—1. Auspicious; propitious. ୨ । ହିତକର—2. Beneficial. ୩ । ଶୁଭଫଳର ଲାଭ ଆଶାରେ ବା ପାରିବାରିକ ଉତ୍ସବର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—3. (acts) Performed in connection with family celebrations or to secure weal; propitiatory. ୪ । ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍—4. Fortunate (Apte). ବ—୧ । ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—1. Weal; auspices; prosperity. ୨ । ମଙ୍ଗଳାଗୁରୁ—2. Acts performed at the beginning to bring or invoke prosperity. ୩ । ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Articles used in connection of invoking prosperity. [ଦ୍ର—ଦୁବ, ବରକୋଳ ପତ୍ର, ନଡ଼ିଆ, ଅକ୍ଷତ, ଶୁଟୁଖାନ୍ୟ, ଚନ୍ଦନ, ଫୁଲ, ବର୍ତ୍ତଣ, ପଇତା, ନବବସ୍ତ୍ର ଆଦିକୁ ମାଙ୍ଗଳିକ ଦ୍ରବ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।] ୪ । ନାଟକର ସେଉଁ ନଟ ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ ପାଠ କରେ (ହି. ଶ)—4. The player who recites the invocatory song in a dramatic performance.

ମାଙ୍ଗଳକ ଉତ୍ସବ—ଫ. ବ—ବବାହ, ବ୍ରତ, ଯଜ୍ଞ, ହୋମ ଆଦି ଶୁଭକର କାର୍ଯ୍ୟ—Ceremonial; ceremonial rite; festival. Māṅgaḷika utsaba

ମାଙ୍ଗଳକ କାର୍ଯ୍ୟ [କର୍ମ], ମାଙ୍ଗଳିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଉତ୍ସବ, ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ (କର୍ମ) } ଅନ୍ୟରୂପ

ମାଙ୍ଗଳକ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଫ. ବ—ମାଙ୍ଗଳିକ ଉତ୍ସବରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି—Māṅgaḷika drabya Articles used in ceremonials which are intended to bring prosperity or blessing. (ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ସ୍ଥାପନ, କଦଳୀଗଛ ରୋପଣ, ଦ୍ୱାରରେ ପତାକା ତୋରଣାଦି ସ୍ଥାପନ, ଗଣ୍ଡଚ୍ଛି ପୂଜା, ସ୍ନସ୍ତିବାଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୂବ, ବରକୋଳପତ୍ର, ଅକ୍ଷତ, ଚନ୍ଦନ, ନାଗ୍ୱକେଳ, ଦର୍ପଣ, ଜୁଘଙ୍ଗତ, ନବବସ୍ତ୍ର ଆଦିକୁ ମାଙ୍ଗଳିକ ଦ୍ରବ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।]

ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ—ଫ. ବଣ (ମଙ୍ଗଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ମଙ୍ଗଳସୂଚକ; ଶୁଭକର; କଲ୍ୟାଣକର—1. Propitious; auspicious. ୨ । ହିତକର—2. Beneficial. ବ—୧ । କଲ୍ୟାଣ; ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—1. Weal; welfare; bliss. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟ—2. Prosperity. Māṅgalya

ମାଙ୍ଗାନିଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —ଲୌହ ପର ଖଣଜଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—Māṅgānij Manganese. [ଦ୍ର—ଏହା ଖଣଜ ଅଟେ । ମା(ମେ)ଙ୍ଗାନୀଜ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ପାଉଁଶିଆ ଭଲା । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତ ଅଟେ ଓ ସହଜରେ ଭଙ୍ଗେ ନାହିଁ; ବରଂ ସହଜରେ ପାଉଁଶ ହୋଇଯାଏ । ଏହା ଲୁଣାଜଳୁ ଶକ୍ତ କରିବାରେ ଓ କାଚ ଛଡ଼ାର କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] मैंगानीज

ମାଙ୍ଗୋଷ୍ଟିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବଲ୍ଲଭ ଫେନ୍—Mango-steen. Māṅgoshṭin [ଦ୍ର—ଏହାର ପାଚନ୍ତା ଫଳ ସୁସ୍ୱାଦୁ ମାଙ୍ଗୋଷ୍ଟିନ ଅଟେ । ଏହାର ରୋଗା ମୋଟା ଓ ଲାଲ ଓ ମैंगोष्टीन ଏଥିର ଶସ ଧଳା ଅଟେ ।]

ମା(ମ୍ୟା, ମେ)ଚ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଚ୍)—୧ । ଫୁଟବଲ୍, ଜିକେଟ୍ ଆଦ ଖେଳରେ ଏତାଦୃକ ପକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତା—1. Match (in the game of cricket, football etc). ୨ । ଦିଆସିଲ୍ଲଇ—2. Matches. Mā(myā, me)ch ମ୍ୟାଚ मैच

ମା(ମ୍ୟା, ମେ)ଚ୍ ବକ୍ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଦିଆସିଲ୍ଲଇ ପେଡ଼ି—Match box. Mā(myā, me)ch baks ମ୍ୟାଚବାକ୍ସ मैच बकस

ମାଚିକା—ଫ. ବ—୧ । ମାଛି (ହି. ଶ)—1. Flea. ୨ । ଆମ୍ବଡ଼ା ଗଛ (ହି. ଶ)—2. Hogplum tree. Māchikā

ମା(ମ୍ୟା, ମେ)ଚି(ଚେ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ. ମାଚେସ୍=ଦିଆସିଲ୍ଲଇମାନ)—୧ । ଦିଆସିଲ୍ଲଇ—1. Match-box. ୨ । ଦିଆସିଲ୍ଲଇ କାଠି—2. Matches. Mā(myā, me)chi(che)s

ମାଚିସ୍‌ଖାଡ଼ି—ବୈଦେ. (ଇଂ) ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ- ଦିଆସିଲ୍ଲ କାଠି—Matches; matchstick. Māchis-khārḍi (ମା[ମ୍ୟା]ଚ[ଚେ]ସ୍ କାଠି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାଛ—ତଦ. ବ. (ସଂ. ମତ୍ସ୍ୟ; ପ୍ରା. ମଚ୍ଛ; ପାଲି. ମାଚ୍ଛ)—ମୀନ; ମତ୍ସ୍ୟ; ଶାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳଜନ୍ତୁବିଶେଷ—ମାଂସ Fish. Māchhha [ଦ୍ର—ମାଛମାନେ ବାସସ୍ଥାନ ଭେଦରେ मछली, माछ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଥିବା ନ ଥିବା ଭେଦରେ ନାନାପ୍ରକାର । ସମୁଦ୍ରରେ ଥିବା ମାଛମାନଙ୍କୁ ସାମୁଦ୍ରିକ ବା 'ଲୁଣିମାଛ' ଓ ନଦୀ ପୁଷ୍କରଣୀ ଆଦି ମିଷ୍ଟ ଜଳରେ ଥିବା ମାଛମାନଙ୍କୁ 'ମଧୁର ମାଛ' ବୋଲାଯାଏ । ଶଲ୍ଲପୁଚ୍ଛ ମାଛମାନଙ୍କୁ କାଣ୍ଡି ମାଛ ଏବଂ ଅଶଲ୍ଲ ମାଛମାନଙ୍କୁ ଅକାଣ୍ଡିଆ ମାଛ ବୋଲାଯାଏ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ସାମୁଦ୍ରିକ ଓ ମିଷ୍ଟ-ଜଳବାସୀ ମାଛମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ କର ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତହୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ନାମ ବେଶୀ ନାହିଁ ।

କେତେକ ଲୁଣି ମାଛଙ୍କର ନାମ-ଯଥା—ଲୁଣି ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି, ବଗ୍ଗବା(ମା)ଳଆ ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି, ଖଗା, ଇଲସି, ଛାଡାଙ୍ଗିଆ, ବେକଟା, ସାଦାଇ, ଖୁଗ୍ଗି, କବଗ୍ଗ, ଘାଇଗ୍ଗଡ଼, ଝଙ୍କାଗ୍ଗଡ଼, କୋକଲ, ଶାଙ୍କୁଡ଼, ଖଣ୍ଡାମଗର, ମୁଣ୍ଡାମଗର, ଛମ୍ପି, ଗୋଜକଡ଼ମା, ଫିରକ, ବାଦାଲ, ଗୋଟୁଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

କେତେକ ମଧୁର ମାଛଙ୍କର ନାମ ଯଥା—ଘୁଗୁଡ଼ି, ଚଉଲ, ରୋଷ୍ଟା, ପିରକାଲି, କଲାବାଇଁସି, କାଲଥ, ସେଉଲ, ଜଲଙ୍ଗ, ଫଳ, ଶାଳ, ଆଡ଼, ପଡ଼ଶା, ଘୋଡ଼ଲା, ଏଣ୍ଡ୍ରା, ଭେଲ୍ଲକେସ୍ତ୍ରି, କଉ, ରଉ, ମାଗୁର, ସିଙ୍ଗି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଡ଼ିଶପଭୁରଅ, ବାଣ୍ଡିଉଙ୍ଗା, ଭୋଡ଼, ଗଣିଅଭୋଡ଼, ବାଲଗରଡ଼ା, ଛମ୍ପିଖାଡ଼ୀ, ବମ୍ବି, ଚ(ଚ)ଙ୍ଗୁଡ଼, ବାଇଦ୍ୟାଲୀ, ଶିଙ୍ଗିଟାଲୀ, ବୋଦସୀ, ଲାଲ୍‌ଅଣ୍ଡିଦି, ଶେରଣା, ଭୋଡଅ, ବମ୍ବି, ଦଣ୍ଡକଣ୍ଡା, ମଙ୍ଗୁରଡ଼ା(ଳ), କେରଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦ ।

ଯେଉଁ ମାଛମାନେ ପଙ୍କଯୁକ୍ତ ପାଣିରେ ରହନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ପଙ୍କୁଆ ମାଛ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯଥା—କଉ, ଗଡ଼ୁଶା, ଶେଉଳ, ରଡା, ସାଗୁର, ଭୋଡ଼ୀ, ଶାଲ, ବମ୍ବି ଇତ୍ୟାଦ ।

ଅଳ୍ପ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଛମାନଙ୍କୁ ମୀନ ମାଛ ବା ଚୂନା ମାଛ କୁହାଯାଏ । ଯଥା—ଦଣ୍ଡିକଣ୍ଡା, ମଙ୍ଗୁରଡ଼ା, କେରଣ୍ଡୀ, ଘୋଇଚଙ୍ଗୁଡ଼, ବାଇଦ୍ୟାଲୀ, ଛମ୍ପିଖାଡ଼ୀ ଇତ୍ୟାଦ ।

ଚଙ୍ଗୁଡ଼ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଛମାନଙ୍କୁ ମାଇ ମାଛ କୁହାଯାଏ । ଦଲଦୁଣ୍ଡି ଜଳାଶୟରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଘୋଷଣ୍ଡା ଅଦର ପାଣିରେ ପବନ ବାଜେ ନାହିଁ) ଥିବା ମାଛମାନଙ୍କୁ ଦଲୁଆ ମାଛ କହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଦ ଭଲ ନୁହେଁ । ମାଛ ପର ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅଥଚ ଅଖାଦ୍ୟ ମାଛଙ୍କୁ ଅମଣ୍ଡ ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।

ବର୍ଷାଦନରେ ନଦୀ ଘୋଷଣ୍ଡାରୁ ଉଠି ଆସି ଜଳଦୁଣ୍ଡି ଧାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଛମାନେ ରହନ୍ତି ଓ ଶରତ୍‌କାଳରେ ଖରଅଡୁ ପାଣି ଶୁଖିଗଲେ ବଲରେ ଭହ୍ନଯାଇ ପ୍ରେଦୁଅମାସର ଶସ୍ତର ଉତ୍ତାପରେ ବଲରେ ମରଯାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ କଣମଣ୍ଡ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଶସ୍ତଦନରେ ଜଳାଶୟର ଜଳ ଗରମ ହୋଇଗଲେ କମ୍ବା ଜଳ ବଷାକୁ ଦେଲେ ମାଛମାନେ ମର ଯାଇ ପାଣି ଉପରେ ଭସିବାକୁ 'ମାଛ କଇଳବା' ବୋଲ୍ଲଥାଏ । ଏହା କାରଣରୁ ବଡ଼-ମାଛମାନେ ପାଣି ଉପରୁ ଭସି ଉଠି ଦରମଣ୍ଡ ହୋଇ ଚଇ ହୋଇ ପଦଁରଲେ 'ମାଇକୁ ଲହୁଆ ମାରଲ୍ଲ' ବୋଲ କହନ୍ତି ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଛଙ୍କ ଅନ୍ତାକୁ ନଆଁରେ ଗରମ କର ଉହିଁରୁ ମାଛ ତଙ୍କୀ ବା ମାଛ ତେଲ ବାହାର କରଯାଏ । ସେ ତେଲ ଘାଉରେ ଜଳେ, ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଛମ୍ପି ମାଛଙ୍କ ତବିରୁ ସଦ୍ୟସବଦ୍ଧା ଗଆର ହୁଏ । କଡ଼୍ ନାମକ ମାଛର ଅନ୍ତାରୁ ଶ୍ୱାସ, କାସ, ଦୁବ୍ଳଲତାର ନବାରକ ତେଲ ଗଆର ହୁଏ ।

ମାଛମାନେ ଅଣ୍ଡଜ । ସେମାନଙ୍କ ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ଅଣ୍ଡା ବା ମଞ୍ଜିମାନ ଦୁଇଟି ନୋଳା ବା ନଳାକୃତ୍ତି ହୋଇ ରହିଥାଏ । ବର୍ଷାର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବର୍ଷାଜନତ ଜଳସ୍ରୋତରେ ଗର୍ଭିଣୀ ମାଛମାନେ ସ୍ରୋତ ବରୁବରେ ଖରସ୍ରୋତରେ ଗଛ କରବା ସମୟରେ ସେ ଉମ୍ମଗୁଡିକ ତାଙ୍କ ପେଟରୁ ବାହାର ପଡ଼େ ଓ ସେହି ଉମ୍ମଗୁଡ଼ିକ ଅଣ୍ଡିଘମାଛଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ତହିଁରୁ କେତେ ସମୟ ପରେ ମାଛ ଛୁଆ ବାହାରନ୍ତି । ଏ ମାଛ ଛୁଆମାନଙ୍କୁ ଜାଆଁଳ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ନଈବଢ଼ିରେ ଭସି ଆସୁଥିବା ଫେଣରେ ମାଛ ଜାଆଁଳମାନେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଥାଆନ୍ତି । ଲୋକେ ସେହି ଫେଣମାନ ସଂଗ୍ରହ କର ସେଥିରୁ ଜାଆଁଳ ଧର ଘୋଷଣ୍ଡାରେ ଛାଡ଼ି ଜାଆଁଳମାନଙ୍କୁ ଖଡ଼ଜନ୍ତି ଓ କାଇକ୍ରମେ ସେହି ଜାଆଁଳମାନେ ବଡ଼ି ବଡ଼ ମାଛ ହୁଅନ୍ତି । ମାଛଥିବା ଜଳାଶୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରୁ ଜଳ-ସ୍ରୋତଦ୍ୱାରା ଜଳ ଆସିଲେ ମାଛମାନେ ସେହି ଜଳାଶୟରୁ ସ୍ରୋତର ବପଶ୍ଚାତ ଦଗରେ ଗଛକରନ୍ତି ବା ଜଠନ୍ତି, ତାହାକୁ ଉଠାମାଛ କହନ୍ତି । ଜାଆଁଳ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଛର ଦଲକୁ 'ମଦା' କହନ୍ତି ଓ ବଡ଼ ମାଛର ଦଲକୁ 'ସାହାଣ' ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର, ନାନା ଆକାରର ଓ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ ଅଛନ୍ତି ।

ଚ(ଚ)ଙ୍ଗୁଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ମାଛ ବୋଲ କହନ୍ତି ଓ ଖାଆନ୍ତି, କନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏମାନେ ମାଛ ଶ୍ରେଣୀର ନୁହନ୍ତି; ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜ ପୋକ । ଚଙ୍ଗୁଡ଼ମାଛଙ୍କ ମଞ୍ଜି ସେମାନଙ୍କ ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ନ ଥାଏ; ତାହା ସେମାନଙ୍କ ପେଟତଳେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୋଡମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଲମ୍ବି ରହିଥାଏ । ଯେଉଁ ମାଛଙ୍କ ଦେହରେ ବେଶି କଣ୍ଟା ଥାଏ ସେମାନଙ୍କ 'କଣ୍ଟାମାଛ' ଓ ଯାହାଙ୍କ ଦେହରେ କଣ୍ଟା ଅଳ୍ପଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଳଣ୍ଟା ମାଛ କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ମାଛଙ୍କ ଦେହରେ କାଣ୍ଟ ଥାଏ ତାଙ୍କୁ କାଣ୍ଟଆ ମାଛ ବୋଲ୍ଲଯାଏ ଓ କାଣ୍ଟ ନ ଥିବା ମାଛଙ୍କୁ ଅକାଣ୍ଟଆ ମାଛ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ସମୁଦ୍ରରୁ ଓ ଜଳାଶୟରୁ ଖାଦ୍ୟ ନମିତ୍ତ ମାଛ ଧରବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାରର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରେ । ଯଥା—ଟେଙ୍କା, ବନ୍ଧସି, ନାନାପ୍ରକାର ଜାଲ, ଘୋଳୁଦ୍ଦ, ଜାଲ ଘୋଳୁଦ୍ଦ, ଖେପିଜାଲ, ଖଇଞ୍ଚ, ବନ୍ଧା, ମୁଗୁର୍ ଇତ୍ୟାଦ ।

ମାଛ ଓ ମାଛ ମଞ୍ଜିଦ୍ୱାରା ଲୋକେ ନାନାପ୍ରକାରର ଖାଦ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଯଥା—ପଲଉ, ଉଅଣ, ମଙ୍ଗୁର, ବେଶର, ଅମିଲ, ଉଜା, ବଗ୍, ଘୋଡ଼ା, ସିନ୍ଦୋଲା, କାଲଆ ଇତ୍ୟାଦ ।

ମାଛ ଓ ମାଛ ମଞ୍ଜିକୁ ଶୁଖାଇ ଉହିଁରେ ଲୁଣ ଦେଇ ପରେ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରଯାଯାଇଁ ତାହା ସାଇଦ ରଖାଯାଏ; ତାକୁ ଶୁଖୁଆ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯଥା—ମଞ୍ଜି ଶୁଖୁଆ; କୋକଲ ଶୁଖୁଆ; ବଡ଼ ଶୁଖୁଆ; ଇଲସି ଶୁଖଆ; ଚଙ୍ଗୁଡ଼ ଶୁଖୁଆ; ଚିଙ୍ଗା ଶୁଖୁଆ ଇତ୍ୟାଦ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ପ୍ରଦେଶର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଛଡ଼ା (ଯଥା—ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭମା ବ୍ରାହ୍ମଣ) ପ୍ରାୟତରେ ଓ ଅନ୍ୟଦେଶରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ ମାଛକୁ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଉପବାସ, ବ୍ରତବ୍ୟଆଦରେ ମତ୍ସ୍ୟଭୋଜନ ନିଷିଦ୍ଧ । ଉଚ୍ଚ ଜାତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ବଧବାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସର୍ବ ମତ୍ସ୍ୟଭୋଜନ ନିଷିଦ୍ଧ ।

ଚଙ୍ଗୁଡ଼ ଛଡ଼ା ପ୍ରାୟ ସବୁ ମାଛଙ୍କ ଦେହ ଉପରେ ମନୁଷ୍ୟର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭଳି ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ଶାଖାଯୁକ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଣ୍ଟା ଥାଏ । ମଧୁର ମାଛ ମଧ୍ୟରେ ବାଲଅ, ଶାଳ ଓ ଚଉଲ ମାଛ ୪।୫ ଦାତ ବଢ଼ିବାର ଦେଖାଯାଅନ୍ତି ।

ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛର୍ମା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ଏହା ୫୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଓ ପାର୍ଦ୍ଦଜାଗା ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଜାହାଜରେ ଯୋଇଁଯାଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ତେଖାଦ୍ୱାରା ଏମାନଙ୍କୁ ମାରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଛମ୍ପିମାଛ ଦେହରୁ ଶହ ଶହ ମଦ୍ଦଣ ତବି ବାହାରେ ଓ ଏ ତବିରେ ମଦ୍ଦଣତତ୍ତା ହୁଏ ।

କୋଚଅ, ତୋଡ଼, ଗଣିଆ ତୋଡ଼, ସାପ ପର ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ ମାଛଜାତିସ୍ଥ ଅଟନ୍ତି ।

ମାଛମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଂଶ—ଲୁଣ୍ଡ—(ବ. ଶୃଂଗ, ହି. ସୁଂଗ)—ମାଛମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ଥିବା ପରୁ କେଶ—Feelers. ମୁଣ୍ଡ—(ବ. ମୁଡ଼; ହି. ମଡ଼ା) —ମାଛର ମସ୍ତକ—Head. ଗାଲ ବା ଗାଲ୍‌ସି—(ବ. କାନାସି, ଗାଲ୍‌ସି; ହି. ଗଲଫଡ଼) —ମାଛ ମୁଣ୍ଡର ଦୁଇକଡ଼ରେ ଥିବା ଅସ୍ଥିଫଳକ—Cheek bone. କାଙ୍କ —(ବ. ଅଁଶ, ହି. ଛିଲକା) —ଶଲ୍କ—Scale. ଲାଞ୍ଜ—(ବ. ଲେଜା, ନେଜା; ହି. ପୁଛ) —ଲାଙ୍ଗୁଡ଼— Tail. ପଖୀ—(ବ. ପାଖନା, ଡାନା; ହି. ଡେନା) —ଡେଣା—Fin. ଅନ୍ତ୍ର—(ବ. ଅଁତ; ହି. ଅଉଡ଼ୀ)— ମାଛର ଗର୍ଭସ୍ଥ ନାଡ଼ି ଆଦ—Entrails. ଫୁଷା ବା ଫୁଷି—(ବ. ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍, ପଟକା; ହି. ଫୁସଫୁସ) — ଫସ୍‌ଫୁସ୍—Lungs. ପିତ୍ତ—(ବ. ପିତ୍ତ) —ପିତ୍ତ— Bile. ଫୁଲ—(ବ. ଫୁଲକା; ହି. ଫୁଲ) —ମାଛ ମୁଣ୍ଡର ଦୁଇ ପାଖରେ ଗାଲ୍‌ସି ତଳେ ଥିବା ଦନ୍ଦୁର କସୁ; ଫୁଲ— The red gills inside the cheek of fishes. କଣ୍ଟା—(ବ. କାଁଟା; ହି. କାଁଟା) —ମାଛର ହାଡ଼— Fish bone. ଶିଙ—(ବ. ଶିଂଗ; ହି. ଶିଂଗ) — କେତେକ ମାଛଙ୍କ କେତ ପାଖରେ ଥିବା ଦାଢ଼ୁଆ ଓ ନକୁଆ କଣ୍ଟା—Spines or prickles or spikes on the sides of the head of some fishes. ଓଠ—(ବ. ଥୁଡ଼ନ; ହି. ଥୁଥନ) —ଓଷ୍ଠ—The chin.] ୨ । ମାଛ ପର ଦେଖା ଯାଉଥିବା ସୁନାର ବା ରୂପାର ଅଳଙ୍କାର—2. An ornament of the shape of a fish.

ମାଛ ଆଖି—ଦେ. ବ—୧ । ମସ୍ତ୍ୟର ଚକ୍ଷୁ—1. The eye of a fish. ୨ । ଏହା ମାଛ ଆଖି ପର ଗୋଲ ଓ ମାଛର ଚୋଖ ଭଳି ଦେଖାଯିବାରୁ) ପାଦରେ କଣ୍ଟା ଗଲ ବହୁଦିନ ରହିଗଲେ ସେଉଁ ଚକାକାର ଘାଆ ହୁଏ— 2. Circular patches or sores appearing on the sole due to its being pricked by thorn which is not extracted from it.

ମାଛ ଆଖିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ତଳପାରେ ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ—

Māchha ākhiā 1. A disease; circular sores appearing on the sole of the foot. [ଦ୍ର— କୁଟକୀ କୋରାଁଠୀ ଏଥିରେ ତଳପାରେ ମାଛ ଆଖି ପର ଗୋଲ ଗୋଲ ଗାତ ହୋଇଯାଏ ଓ ତାହା ଦରଜ ହେବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଡ଼ ମାଡ଼ି କର ଚଲି ପାରେ ନାହିଁ ।] ୨ । ମାଛ ଆଖି ୨ (ଦେଖ)—2. Māchha ākhi 2 (See).

ମାଛ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—୧ । ମାଛ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅସ୍ଥି—1. Fish-bone. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ— 2. A kind of fine paddy. ୩ । ମାଛର ଶାଖାଯୁକ୍ତ କଣ୍ଟା ପର ଏକପ୍ରକାର ସିଲେଇ—3. A kind of sewing in the shape of fish-bone.

Māchha kaṇṭā ମାଛେର କାଁଟା **ମାଛ୍‌କା କାଁଟା**

ମାଛ କର—ଦେ. ବ (ଷ. ମସ୍ତ୍ୟ ଓ କର)—ଜଳ ଯୋଗୁଥିରୁ ମାଛ ମାରିବା ପାଇଁ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଖଜଣା— Fishery rent.

Māchha kara ମାଛ କର **ମାଛ କର**

ମାଛ ଗାର—ପ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବ—ମାଛ ମଞ୍ଜି—

Māchha gāra Fish roe.

ମାଛ ଗାରକ—ଦେ. ବ—ଓଜନରେ ବିଶାବ ମାଛ—One Bisā of fish

Māchha gāraka (ମାଛ ଗାରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଛ ଜାଆଁଳି—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ମାଛଙ୍କର ଶିଶୁ—The fry of fishes.

Māchha jā-āṇ̃la ମାଛେର ଚାରା **ମାଛ(ମଛଲୀ)କା ରାଜୀ**

ମାଛ ଡିମ୍ବ—ଦେ. ବ—ମାଛର ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଣ୍ଡାକାର ପଦାର୍ଥ— Māchha ḍimba ମାଛେର ଡିମ୍ବ Fish-roe; seed-fish. **ମଛ୍‌କା ଅଣ୍ଡା** [ଦ୍ର—ମାଛ ମାଛମାନେ ଜଳସ୍ରୋତର ବପରୀତରେ ମାଛ ବହନ ମାଛ ମଞ୍ଜି } ଅନ୍ୟରୂପ ଉଠିଲ୍ଲବେଳେ ସ୍ୱରଜଃ ଜଳରେ ଅଣ୍ଡେ ଅଣ୍ଡେ ଛଡ଼ାନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ପୁଂମସ୍ତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରେ । ଏହି ଉଭୟ ମିଳିତ ହୋଇ ଘଟିଲା ପରେ ଛୁଆରେ ପରିଣତ ହୁଏ—ବଲରାମ. ଗ୍ରନ୍ଥାବଳି ।

ଅତଏବ ମାଇ ମାଛିଙ୍କ ପେଟରେ ଯେଉଁ ଅଣ୍ଡାକାର ପଦାର୍ଥ ଦେଖାଯାଏ ତାହା କେବଳ ରଜଃ ଅଣ୍ଡେ ଓ ଉହାଁରେ ଅଣ୍ଡିଗ୍ର ମାଛର ବୀର୍ଯ୍ୟ ସଂଯୋଗ ନ ହେଲେ ଉହାଁରୁ ଛୁଆ ଜାତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ।]

ମାଛ ତରକାରି—ଦେ. ବ—ମସ୍ତ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—Fish curry.

Māchha tarakāri ମାଁଛେର ତରକାରି **ମଛଲୀକା ତରକାରୀ** [ଦ୍ର—ଏହିପର ମାଛ ଅମ୍ବିଳ, ମାଛ ଠୁଙ୍କୁଠୁକା, ମାଛ ଝୋଳ, ମାଛ ଘଣ୍ଟ, ମାଛ ଘୋଡ଼ା, ମାଛ ଚେପର, ମାଛ ଭଜା, ମାଛ (ମାଛ ଭଅଣ-ଅନ୍ୟରୂପ) ବଡ଼ା, ମାଛ ମଣ୍ଡୁର, ମାଛ ସନ୍ତୁଳା ଆଦ ହୁଏ ।]

ମାଛ ଧ(ମା)ରିବା—ଦେ. କି—ଜଳାଶୟରୁ ଜାଲ ଆଦଦ୍ୱାରା ମାଛ ଧରା (ମାରା) **ମଛଲୀ ପକଡ଼ନା (ମାରନା)** with nets etc.

Māchha dha(mā)riba ମାଛ ଧରା (ମାରା)

ମାଛ ପେଟ—ଦେ. ବ—ପେଟ ମାଛ; ମାଛର ପେଠିର ବପରୀତ ଦିଗର ମାଂସଖଣ୍ଡ—The belly protion of a

Māchha peṭa

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଛର ପେଟ **ମଚ୍ଛୀକା ପେଟ** fish; the ventral part of a fish.

ମାଛ ଭାତ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ଫ. ମଚ୍ଛ+ଉକ୍ତ) —ଭାତ ଓ Māchha bhāta ତା ସଙ୍ଗେ ଖାଇବାକୁ ରନ୍ଧାଯିବା ମାଛ ଭଳିକାର ମାଛ ଭାତ **ମାଛ ମାତ** ଓ ଭଜା ଅନ୍ନ—Food consisting of cooked rice and fish.

[ଦ୍ର—କ୍ରୀଷ୍ଟମ୍‌ରେ କେହି ମୃତ ହେଲେ ମୃତକା-ଶୌଚର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୀଷ୍ଟମ୍‌ର ଲୋକେ ମାଛ ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଶୌଚର ଶେଷ ଦେବା ପର ଦିନ (ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ) କ୍ରୀଷ୍ଟମାନେ ମାଛ ଭାତ ଖାଆନ୍ତି ।]

ମାଛ ମଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଛୋଟ ମାଛମାନଙ୍କର ଦଳ— Māchha mandā A shoal of fry. ଛୋଟ ମାଛର ଝାଙ୍କ **ମଚ୍ଛଲିକା ଝୁଣ୍ଡ(ଥର)**

ମାଛ ମ(ଧ)ରା—ଦେ. ବ—୧ । ଖାଦ୍ୟପାଇଁ ଜାଲଆଦିଦ୍ୱାରା ମାଛ ଧରିବା- Māchha ma(dha)rā 1. Catching of fishes for **ମଚ୍ଛଲି ମାରନା** food ୨ । ମାଛୁଆ; କେଉଁଠି— ମାଛ ଧ(ମା)ରା Fisherman.

ମାଛ ମାଂସ—ଦେ. ବ—(ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ଫ. ମଚ୍ଛ+ମାଂସ) —ଖାଦ୍ୟାର୍ଥ Māchha māmsa ବ୍ୟବହୃତ ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ମାଂସ—Fish and ମାଛ ମାଂସ **ମାଛ ମାଂସ** meat; animal food. (ମାଛ ମାର୍‌ଁ(ଇଁ,ଏଁ)ସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ମାଛ ମାରିହେବା—ଦେ. ବ—ମାଛ ଜଳର ଉପରିଭାଗକୁ ଉଠି ଜଲକ Māchha māriheba ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୋଳଡ କରିବା—; ମାଛ ଉଲଟାନ **ମାଛ ଉଲଟନା** The flapping of fishes on (ମାଛ ଲେଉଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the surface of water.

ମାଛ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—କଟା ହୋଇଥିବା ମାଛର ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ— Māchha muṇḍā A big lump cut off from a ମାଛର ମୁଡ଼ା **ମାଛକା ମୁଣ୍ଡା** big fish.

ମାଛ ମୁଦି—ଦେ. ବ—(ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ) - ମାଛର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବା Māchha mudi ମୁଦ୍ରା—A finger-ring with the figure or form of a fish embossed on it.

[ଦ୍ର—ଗୁଜୁମାନଙ୍କ ବିବାହ ପଦ୍ଧତିରୁ ବର ଉପରୁ ଏହିପରି ମୁଦି କନ୍ୟା ଘରକୁ ପଠାଯାଏ ।]

ମାଛରଙ୍କା—ଦେ. ବ—(ସ. ମତ୍ସ୍ୟରଙ୍କ: ମତ୍ସ୍ୟରଙ୍କ)—୧ । ଗଙ୍ଗେଇ Māchha raṅkā ଚଢ଼େଇ; ଶାଖାଶ୍ରୟୀ ପକ୍ଷିବିଶେଷ— ମାଛ ରାଙ୍ଗା **ରାମ ଚିରିୟା** 1. Kingfisher; Alcedo Ispida. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ ଖୁବ୍ ଛୋଟ ପକ୍ଷୀ, ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଓ ପିଠି ନୀଳଆ, ଚଞ୍ଚୁ ପାଦ ଓ ଚେହ୍ନା; ଲାଞ୍ଜ ଛୋଟ; ଲମ୍ବରେ ୩ ଇଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏମାନେ ପାଣି କୂଳରେ ଥିବା ଗଛ ଉପରେ ବସି ଥାଆନ୍ତି ଓ ପାଣିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ କେତେକ ଉଚ୍ଚରେ ପକ୍ଷର ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିରଭାବରେ ଉଡ଼ି କର ରହି ପାରନ୍ତି । ପାଣି ଉପରେ ମାଛକୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ଦୃଢ଼ାଙ୍ଗ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପାଣି ଉପରକୁ ତୀରବେଗରେ ଖସି ପଡ଼ି ମାଛକୁ ଧରି ଉପରକୁ ଉଠାଇ ନେଇ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଖୁବ୍ ଛୋଟ ମାଛ ଧରନ୍ତି ।] ୨ । ଗଙ୍ଗେଇ ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—2. Another kind of kingfisher; Halcyon Smyrnensis. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗଙ୍ଗେଇ ଚଢ଼େଇଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ । ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଓ ପିଠି ନୀଳ, ଛେତ ଧଳା, ଥଣ୍ଡା ଧଳାଧଆ । ଏମାନେ ଏକ-ଗୃଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା ହୁଅନ୍ତି; କେଁ କେଁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଣିରେ ଦୃଢ଼ାଙ୍ଗ ବଡ଼ ଛୋଟ ମାଛ ଧରି ଆଣି ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ବସି ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ନଦୀକୂଳରେ ବେଶି ପରିମାଣରେ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି ।] ୩ । ଗଙ୍ଗେଇଜାତୀୟ ଅନ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—3. Another kind of kingfisher; Ceryle Varia; cormorant. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ପାଣ୍ଡୁସିଆ; ୧୫।୧୬ ଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି; ଏମାନେ ସମୁଦ୍ର ଓ ନଦୀକୂଳରେ ବେଶି ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି ଓ ଗହ୍ୱରେ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି ।]

ବଣ. ପୁଂ—ମାଛରଙ୍କା ପରି ଯେଉଁ ଲୋକର ପ୍ରତିଦିନ ମାଛ ଖାଇବାକୁ ଗୁରୁ ଲାଳସା ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥାଏ; ମାଛ ଖାଇବା ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଲୋକ—(a person) Having a hankering after taking fish every day.

ମାଛ ରଙ୍କ(ଙ୍କୁ)ଣୀ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ମାଛରଙ୍କା (ଦେଖ) Māchha raṅka(ṅku)ṇī Māchharaṅkā (See) [ମାଛରଙ୍କ(କୁ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)]

ମାଛ ସାହାଣ—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ମାଛର ଦଳ—A shoal of big Māchha sāhāṇa ମାଛର ଝାଙ୍କ **ମଚ୍ଛଲିକା ଝୁଣ୍ଡ** fishes.

ମାଛ ହାଟ—ଦେ. ବ—(ସ. ମତ୍ସ୍ୟହଟ୍ଟ)—ଯେଉଁ ହାଟରେ ମାଛ ବିକି Māchha hāṭa ମାଛର ହାଟ **ହୁଏ**—Fish market. [ଦ୍ର—**ମାଛକା ହାଟ** ମାଛ ହାଟରେ ବିଶେଷ ଗୋଲମାଲ ଲାଗେ ଓ କେଉଁଣୀମାନେ ଅଶ୍ଳୀଳ କଡ଼ା କଥା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସିଠାରେ ବିଶେଷ ଗୋଲମାଲ ବା କଳ-କଚ୍ଛା ହେଲେ 'ସେଠାରେ ମାଛ ହାଟ ବସିଛି' ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି ।]

ମାଛି—ଦେ. ବ—(ସ: ମକ୍ଷିକା, ମାଚିକା; ପ୍ରା. ମଚ୍ଛିଆ—୧ । ଦ୍ୱିପକ୍ଷଯୁକ୍ତ Māchhi ଷଟ୍‌ପଦୀ ଜୀବ; ମକ୍ଷିକା—1. House fly; a ମାଛି **ମକ୍ଖୀ ମାଛି** common fly; flea; Muscidae Diptera; Musca Domestica. [ଦ୍ର—ମାଛି; ମାନେ ଷଟ୍‌ପଦୀ ଓ ଦୁଇଟି ପକ୍ଷଯୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ନାନାପ୍ରକାର ମାଛି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରେ, ପଶୁ ଜନ୍ତୁଙ୍କରେ ଓ ଜୀବ ଦେହର କ୍ଷତାଦିରେ ବସନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦୂଷିତ ଜୀବାଣୁମାନ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ନୀତ ହୁଅନ୍ତି ।

ସାଧାରଣତଃ ମାଛିକୁ ଲୋକେ ଖୁବ୍ ଶାନ୍ତ ଓ ନିରୀହ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ଲୋକ ଶାନ୍ତ ଓ ନିରୀହ ଭାବୁ 'ସେ ମାଛିଟିଏ' ବା 'ସେ ମାଛିରୁ ମଁ ବୋଲି କହେ ନାହିଁ' ବୋଲି କହନ୍ତି । ମାଛିମାନଙ୍କର ପ୍ରକାର ଯଥା—ଭୁଷୁର ମାଛି, ମହୁମାଛି, ଗଣଗଣିଆ ମାଛି, ନୀଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଛି । 'ମାଛି ପଡ଼ିଲେ ନବଖଣ୍ଡ ଦେଖୁଛୁ' ଦେ. ବାକ୍ୟ— ସେଠାରେ ଘର କଡ଼ା ପଦ୍ଦର୍ ବଥା ଦୋଇଛୁ; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ (ଯଥା, ଗ୍ରାହକ ଅନ୍ୟାସ୍ଥଳ, ଗ୍ରାହକ ଧନାଗାର) ଏପରି କଠୋର ନିୟମ ଓ ପଦ୍ଦର୍ବାଜ୍ଞା ଥାଆନ୍ତୁ ଯେ ଅନ୍ୟ ଜୀବ ସେଠାକୁ ସିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ମାଛି ପର୍ ଜୀବ ଗଲେ ତାକୁ ପ୍ରଦର୍ଶମାନେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କର ତାଙ୍କ ପକାଇଦେ, ସେହି ସ୍ଥାନ ପ୍ରଭୁ ଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ ।] ୨ । ବନ୍ଧୁକ ନଳର ଅଗ୍ରଭାଗର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଂଶରେ ଥିବା ମାଛି ଆକାରର ଛୋଟ ଲୁହାର ଗୁଲି—2. The fly of a gun; a fly-like small ball of iron attached to the upper end of the muzzle of the barrel of a gun to help the gunner to fix his sight. [ଦ୍ର—ବନ୍ଧୁକ ମାରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଏହାକୁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ନଜର ଠିକ୍ କରେ ।] ୩ । (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ) ମାଛି ପରି ନଶୁଥିବା ନାକରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅତି ଛୋଟ ସୁନାର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—3. Name of a gold ornament in the shape of a fly, worn by females on the nostrils. ୪ । ଲୁଗାର ମୁଣ୍ଡରେ ସୂତାରେ ବୁଣା ଦୋଇଥିବା ମାଛି ଆକାରର ଚିହ୍ନ— 4. Marks (resembling a fly) woven at the ends of clothes.

ମାଛି ଅନ୍ଧାର—ଦେ. ବ—(ଏ ସମୟରେ ଆଖିକୁ ମାଛି ଦେଖା ନ ଯିବାରୁ) ମୁଦ୍ଦସନ୍ଧ୍ୟା; ଗୁମ୍ଫାଗୃ ଅନ୍ଧାର—Dusk. ମୁଖଅଁାଧାର **माछि अंधार**

ମାଛିଆ—ଦେ. ବ—ମାଛି ୨ (ଦେଖ) Māchhiā ମେଛୋ **मछुआ** Māchhi 2 (See) ବଣ—ମାଛିଆ; ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ— Fisherman.

ମାଛି ଆଖିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (କଃକ) ବ—ମାଛି ଆଖି ୨ (ଦେଖ) Māchhi ākhiā Māchha ākhi 2 (See)

ମାଛିଆ ପାତକ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମକ୍ଷିକା+ପାତକ)—ମନୁଷ୍ୟର Māchhiā pātaka ଘାଆରେ ପୋକ ଜନ୍ମିବାଜନିତ ପାପ; ଘାୟେ ପୋକା ପଡ଼ିଲେ ଘାଆରେ ପୋକ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁ ଅପ- ଯେ ପାତକ ହୁଏ ତଜ୍ଜନିତ—Impurity due to one's sore having been infested with maggots. [ଦ୍ର—ସଡ଼ା ଘାଆ ଉପରେ ମାଛି ବସିବା ଯୋଗୁଁ ଭହିଁରେ ପୋକ ଦେଖାଗଲେ ଉକ୍ତ ପୋକ ପାସ୍ଥାନୁ- ସାରେ ପାତକ ବା ଅପବିତ୍ର ହୁଏ ଓ ପ୍ରାଯଶ୍ଚିତ୍ତାଦି ନ କଲେ ସେ ଉକ୍ତ ପାତକରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ମାଛି କଣ୍ଠି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗିଆ ଶବ୍ଦ)—ମାଛି ପରି ଦେଖା ଯାଉଥିବା Māchhi kaṇṭhi ତିନକୋଣିଆ ଚେପ୍ଟା ରୂପାର ବା ସୁନାର କଣ୍ଠି—Three-cornered flat silver or gold beads (worn in strings) resembling flies in shape.

ମାଛି ଖସି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର 'ବା ପଶୁର ଦେହ Māchhi khasi pardibā ଚିକ୍କଣ ଚିକ୍କଣ ଦୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ଅଳ୍ପ ମାଛି ବସିଲେ ପିଛିଳେ ଯାଏବା ଚିକ୍କଣ ଦେଖାଯିବା ଅବସ୍ଥା— **आख फिसलना** The condition of the body being smooth and shining on account of plumpness-as if a fly can not sit tight on it.

ମାଛି ଚି(ଟି)ପା—ଦେ. ବଣ. (ଘିଅରେ ମାଛି ପଡ଼ିଯାଇଥିଲେ ଯେଉଁ Māchhi chi(ṭi)pā ଲୋକ ମାଛିକୁ ଚପି କର ମାଛିରେ ଥିବା ମାଛିଟେପା, ମାଛି ମାରା ଘିଅକୁ ବାହାର କରେ.)—୧ । ଅତିଚତୁର; **मक्खीचूस** ଅତି କୃପଣ—1. Very niggardly; (ମାଛି ଶୋଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) parsimonious. ୨ । ଅତି ଲୋଭୀ—2. Very avaricious.

ମାଛି ପର୍ ଜୀବ—ଦେ. ବ—ମାଛି ତଳ ଛୁଦ୍ର ବା ନଗଣ୍ୟ ଜୀବ ବା Māchhi parā jība ବ୍ୟକ୍ତି—A very insignificant **मक्खीसा जीव** being (compared to a fly.

ମାଛି ବସା(ସେ)ଇ ନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖାଦ୍ୟର ବା ଖାଦ୍ୟ ଉପରେ Māchhi basā(se)i na debā ମାଛି ନ ବସିବା ପାଇଁ ଯତ୍ନ **मक्खी नहीं बैठने देना** ମାଛି ନା ବସିତେ ଦେଓୟା କରିବା—To [ମାଛି ହୁରୁଡ଼ା(ଡ଼)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] scare away flies from the body or food. [ଉ—ଜାଉ ଖାଇବ ତ ମାଛି ହୁରୁଡ଼େଇବ ?—ଉଖ ।]

ମାଛି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ମାଛି ବସିବା— Māchhi basibā 1. (Flies) To infect a food. ମାଛି ବସା **मक्खी बैठना** ୨ । ଘାଆ ଉପରେ ମାଛି ବସିବାଦ୍ୱାରା ତହିଁରେ ଅଂଶେଇ ବା ଛୁଦ୍ର ଖାଇ ଚାଲି ଦେବା—2. The appearance of maggots on a sore.

ମାଛି ବେଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ, ପର୍ ଘାଆ ବା ପର୍ ଚ୍ଛନ୍ନ Māchhi berḍhibā ଉପରେ ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ମାଛି ବସିବା ମାଛି ଭନଭନ କରା ଓ ଭଣ ଭଣ ଶବ୍ଦ କରିବା—Swarm **मक्खीका भनभनाना** of flies infesting a rotten (ମାଛି ଭଣ ଭଣ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) article or sore or unclean food.

ମାଛି ମଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ଅତି ହେୟ ବୋଲି Māchhi maṇibā ଉପେକ୍ଷା କରିବା; ନ ଗଣିବା; ଖାତର ନ ମାଛି ମନେ କରା କରିବା—To care a fig for a person; **मक्खी समजना** not to count one as a man. [ଉ—ମନୁଷ୍ୟକୁ ଯେତୁ ମଣୁଥିଲ ମାଛି—ଗ୍ରାମ୍ୟକାଥ ତଳକା ।]

ମାଛି ମର୍ ଗଇଠର—ବୈଦେ. ବ (ବ୍ୟଙ୍ଗ) (ଓ. ମାଛିମର୍ ଓ ଇଂ. Māchhi marā rāiṭar ଗଇଠର)—୧ । ଯେଉଁ ଲେଖକ ମାଛି ମାରା କେରାନୀ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଅକ୍ଷର ଲେଖି ପାରେ—1. A **मक्खीमरा लिखने वाला** writer who can write very (ମାଛି ମର୍ କରୁଣି[ଳି]—ଅନ୍ୟରୂପ) small letters ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲେଖା ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ପଢ଼ିଲପ୍ତ—

Digitized by srujanika@gmail.com

2. A slovenly writer. ୩ । ଯେଉଁ ଲେଖକ ନିଜର ବଦ୍ଧେକ ପ୍ରଯୋଗ ନ କରି କେବଳ ଅନ୍ୟର ଲେଖାକୁ ନକଲ କରିଥାଏ—3. A senseless and slavish copyist.

ମାଛୁ ମରିଯିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଜନଶୂନ୍ୟ ହେବା—Māchhi marijibā A place becoming lonely or ମାଛିଟିଏ ନାଇଁ devoid of all living creatures. **मक्खी मरजाना**

ମାଛୁ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ.—ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଦେହକୁ ଅଳଂଶ କରିବା Māchhi lāgibā ଘଇଁ ମାଛୁ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଫଲଗ୍ନ ହେବା—ଗାୟେ ମାଛି ଲାଗା (Gadflies) Infesting the body of cattle. **मक्खी लगना**

ମାଛୁ ଲାଗିବା(ଲ୍ଲ)ପରି ହେବା—ଦେ. କି—(ଗୋରୁ ଗାଈଙ୍କ ଦେହରେ ମାଛୁ ଲାଗିଲେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ପରି ଅସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତି ସେହିପରି,ଅସ୍ଥିର ହେବା—ମାଛି ଲାଗଲେ ଯେମନ ହୟ ତେମନ ହଓୟା To be restless (like cattle pestered with gadflies). **मक्खी लगनेका एसा होना**

ମାଛୁ ଲାଗିବା ଭଳ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମାଛୁ ଲାଗିଲ୍ଲମ(ମ୍ରି)ଭ ହେବା }

ମାଛୁଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—କେଉଟ; ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ—Fishmonger; Māchhuā fisherman. ବଣ—୧ । ମାଛ ପରି ଗନ୍ଧ (ମାଛୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ; ଅଇଁଷିଶିଆ ଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a fishy smell. ମଛୁଆ(ବା) ୨ । ମତ୍ସ୍ୟପ୍ରିୟ—2. Fond of fish. ୩ । ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ—3. Subsisting on fish. (ଯଥା—ମାଛୁଆ ଜମ୍ଭୀର ।)

ମାଛୁଆ କମାର—ସ୍ଥାଦେ. ବ. (ବାଙ୍କି ଓ ଗଡ଼ଜାତ)—ଏକ ଜାତିସୂଚକ କେଉଟ—A caste of fishermen of Banki and of the adjoining Oriya States. Māchhuā kamāra

ମାଛୁଆ ଡ(ଡୁ,ଙ୍ଗି—ଦେ. ବ-ଦୁଇ ଜଣିଆ ଡଙ୍ଗା; ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀ ଡଙ୍ଗା ସାଧାରଣତଃ କେଉଟମାନେ ମାଛ ଧରନ୍ତି—ମୋଛେ ଡୋଙ୍ଗା A slender canoe-like boat; dinghi used by fishermen. Māchhuā ḍa(ḍu)ṅgi **मछुआडोंगी, मछवा**

ମାଛୁଆ ପତ(ତି, ତୁ)ରିଆ—ସ୍ଥାଦେ. (ପୁଂ) ବ—ବୃତ୍ତସ୍ଥର ବିବାହ ଅବ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ମାଛ ଓ କଦଳୀ ପତ୍ର ଯୋଗାଇବା ଶ୍ରେଣୀ ଜାତି (ଯଥା—ବାଉରି, କଣ୍ଡର)—Low caste people who supply fish and plantain leaves on marriage and other feasts of a household. Māchhuā pata(ti, tu)riā

ମାଜଣା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମାର୍ଜନା)—୧ । ମାର୍ଜନା—1. Polishing. ୨ । ଦେହ ମାଜିବା; ସ୍ନାନ—2. Scouring of the body at bath. (ଉ—ଘରକୁ ମାଜଣା କରାଇ, ଦଧି ଲବଣୀ ଅନ୍ନ ଦେଇ । ଜଗନ୍ନାଥ. ସ୍ତ୍ରୀଗବତ ।) Mājaṇā **मार्जना**

୩ । ଦେବତାଙ୍କ ଓ ରାଜାଙ୍କ ସ୍ନାନବିଧି—3. The ceremony of the bathing of idols and kings. (ଉ—ନଥିଲା ମାଜଣା ବୋଲି ଗୋଟେ ଜଣା । ଜଗତ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୪ । ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ—4. Coronation. ୫ । ସେଚନ—5. Sprinkling. (ଉ—ଘଣ୍ଟକେ ଘେନ ଜଳ ଢଳା, ମୁଜବ ଭରନ୍ତି ମାଜଣା । ଜଗନ୍ନାଥ. ସ୍ତ୍ରୀଗବତ ।)

ମାଜଣା ନିତ—ଦେ. ବ—ରାଜାଙ୍କର ସ୍ନାନ ଓ ଅଙ୍ଗମାର୍ଜନା—The Mājaṇā niti act of a king or a Deity being (ମାଜଣା ବିଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) given a bath. (ଉ—ଜଗତରେ ରାଜସ୍ନାନ, ଦେବସ୍ନାନ ମାଜଣା ବିଧି କର ଶେଷ । ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରସ- କଲ୍ଲୋଳ ।) **राजस्नान, देवस्नान**

ମାଜଣା ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ରାଜାଙ୍କର ଓ ଦେବତାଙ୍କର ସ୍ନାନବିଧିର ସମାପ୍ତି—Completion of the bath of a Deity or a king. Mājaṇā bardhibā **स्नान निपट जाना** स्नान शेष हओया

ମାଜନ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାର୍ଜନ, ମଞ୍ଜନ)—ଦାନ୍ତ ଘଷିବା ଗୁନା—Tooth powder Mājan ମାଜନ, ମାଂଜନ **मंजन**

ମାଜା(ଝା)—ସ୍ଥାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଗୁଲ. ବ. ମାଂଜା)—ମାଞ୍ଜା (ଦେଶ)—Mānjā (See) Mājā(jhā)

ମାଜରା—ବୈଦେ. ବ. (ଘା) (କଟରଥ)—୧ । ଘଟଣା; ଅକୁ—1. Occurrence. ୨ । ମକଦ୍ଦମାର ଦ୍ୱାଲ; ଅକୁ **माजरा** ବୃତ୍ତାନ୍ତ—2. The circumstances of a case. Mājarā

ମାଜରା ଜାଗା—ବୈଦେ. ବ. (କଟରଥା) (ଘା. ମାଜରା ଜଗହ୍)—ଘଟଣା ସ୍ଥଳ—Place of occurrence. Mājarā jāgā ଅକୁସ୍ଥାନ **माजरा जगह**

ମାଜି(ଝି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମଧ୍ୟ; ସେ ନୌକାର ମଧ୍ୟରେ ରହୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ବା ମଙ୍ଗଧରି ଚଲାଏ)—୧ । ନାବକ; ନୌକା-ମାଝି **माँझि** ବାହକ; ନାଉରି—2. Boatman. ୨ । ନୌକାର କର୍ତ୍ତାଧାର; ମଙ୍ଗଧରି—2. Helmsman. ୩ । ସାମାନ୍ୟ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ବା ପେଆଦାଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—3. Title of petty officials or peons. [ଉ—କଟେଣ୍ଟ ଘର ଅଗଣାରେ ଗୋଟିଏ କଣରେ ମାଟି ସ୍ୱରୂପ କେଦେଣ୍ଟ ପାସ୍ଥାମୂଳରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ମୁହଁ ଯୋଉ ବସିଛୁ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପ ସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୪ । କେଉଟମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—4. Family-title of fishermen or boatmen. ୫ । ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—5. A Title of petty landlords. ୬ । ମହାଲ୍ଲସୂଚକ ବା ଡଗରାମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—6. A family-title of certain Dagarās and Mahālāyakas.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ଜିକ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଇନ୍ଦ୍ରଜ; ଯାଦୁବାଜୀ; ହେଲ୍ଲା ବଦ୍ୟା—Magic.
Mā(me,myā)jik
ମ୍ୟାଜିକ **ମୈଜିକ**

ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ଜିକ୍ ଲଣ୍ଠ(ଣ୍ଟ)ନ୍(ଣ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଯେଉଁ
Mā(me, myā)jik lanṭa(ṇṭha)n(ṇ) ଲଣ୍ଠନ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ
ମ୍ୟାଜିକ ଲଣ୍ଠନ ବସ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ରାଦି ଉପରେ ଖୁସ୍ପାଚଳ ପ୍ରଚ୍ଛାଦନ କରିଯାଇ
ମେଜିକ ଲଣ୍ଠନ ସମବେତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଚତୁରଞ୍ଜନ କରିଯାଏ—
Magic lantern.

ମାଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—[ସଂ. ମୃଜ୍ ଧାତୁ; ସଂ. ମଜ୍ଜ ଧାତୁ] ୧ । ମାର୍ଜନା
Mājibā କରିବା; ଘଷି ପରିଷ୍କାର କରିବା—1. To scour; to
ମାଜା, ମାଁଜା **ମାଁଜନା** cleanse by rubbing. [ଉ—ଧଉ
[ମଜା(ଜେ)ଇବା---ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ] ଦୋଇ ବଲଖୁନ ଟୁସର ବାସନ,
ଧୋଇ ଚନ୍ଦା ସମାଜ ମାଜ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଗୋପ୍ତଚନ୍ଦ୍ର. ଧ
ଗୀତ ।] ୨ । ଘଷି କରି ଚାଲିସ୍ ବା ଚକ୍‌ଚକ କରିବା—
2. To polish. [ଯଥା—ବାସନ ମାଜିବା ।] ୩ ।
(ଗୋଡ଼) ଘଷିବା--3. To rub, to massage. [ଉ—
ପତ୍ନିରୁଷ ମୋଦର, ନଉକର ଭାଦାର, ତରଣ ମାଜିବାର,
ସୁଶୀଳାରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୪ । ପ୍ରସାଧନାର୍ଥ
ନଖକୁ ନନ୍ଦୁରୁଣୀରେ କାଟ ଚାଛି ସଫା କରିବା—4. To
pair and polish the finger-nails. [ଉ—
କେତେବେଳେ କେଶ ସାଜିବ, କେତେବେଳେ କରଜ-
ମାନଙ୍କୁ ମାଜିବ । ଭଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି । ୫ । (କୌଣସି
ବିଷୟ ଉଦ୍ଦେଶରେ **ଆଲୋଚନା** ବା ଆନୋଳନ କରିବା—
5. To agitate (about a matter). (ଉ—
ସୂତା ମାଜିଲେ ସରୁ, କଥା ମାଜିଲେ ମୋଟ—ଛଗ ।)
୬ । ଆଠା ବା ମଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଟାଣୀ ସୂତାକୁ ଘଷିବା—
6. To rub the warp thread with gum.
୭ । ଆଠା ଓ କାଚ ଗୁଣ୍ଡି ଲଗାଇ ଘଡ଼ୀର ସୂତାକୁ ଟାଣ
କରିବା—7. To strengthen the string of a
kite by applying gum and powdered
glass. ୮ । ସୁତୁଲି ବା ସରୁ ଦଉଡ଼ିକୁ ବଳ ସାର
ତାକୁ କଡା ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଘଷି ଚିକ୍କଣ କରିବା—
9. To rub or polish a string after it is
woven.

ମାଜିବା ଘଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର)—ମାର୍ଜନ କରିବା
Mājibā ghashibā ଓ ଘର୍ଷଣ କରିବା—To scour; to
ମାଜା ଘଷା **ମାଁଜନା ଘଷନା** cleanse; to rub and polish.

ମାଜି ମୁଜି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଉତ୍ତମରୂପେ ମାଜ କରି (ସଫା କରିବା)--
Māji muji ମେଜେମୁଜେ **ମାଁଜଉଁଜ କର** Scouring much.
[ଯଥା—ସେ ବାସନକୁ ମାଜିମୁଜି ଜକ୍ ଜକ୍ କରି
ଦେଲଣି ।]

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାର
Mā(me,myā)jishtreṭ ବଗୁରକ ବାବଦ—Magistrate.
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ **ମୈଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ମାଜିଷ୍ଟେଟ** [ମା(ମେ)ଜ(ଜେ)ଷ୍ଟର—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଅଛନ୍ତି ଯଥା—ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ସବ୍‌ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍,
ସବ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ଜଏଣ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍
ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ଉଲେନ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ପୋଲିସ୍
ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେସୀ=ମାଜି ;ଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଅଧିସ୍ଥ ।]

ମାଜୁ—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ—(ତୁଳ. ଦ. ମାଜୁ)—ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ;ମଝି -
Māju Middle.

ମାଜୁଫଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଜ୍ଜଫଳ ବା ମାଯାଫଳ; ସଂ. ଅନ୍ୟନାମ
Mājuphala ଗାଠରେଖା; ତୁଳ. ଫା. ମାଜୁ)—୧ । ଘାଣ୍ଟାତ୍ୟ
ମାଜୁଫଳ ଦେଶର ଓକ୍ ନାମକ ଗଛର ଗଣ୍ଠି ମଧ୍ୟରୁ ଯୋକମାନେ
ମାଜୁଫଳ; ମାଇଫଲ, ଗାଲଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଅଣ୍ଡାକାର କୋଷ—
ସାଗରଗୋଟା; ମାୟାଫଳ 1. Gall nuts; oak galls.
[ଦ୍ର—ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଗୁଥଫଳ ପରି, କଳୁ ପ୍ରକୃତରେ
ଏହା ଫଳ ନୁହେଁ । ଏହା ଯୋକଙ୍କ ମୁଖନାଃସୃତ ଅଠା । ଏହା
କେଶର କୃଷ୍ଣତା ସମ୍ପାଦକ ଓ ଶିଥିଳ ଅଙ୍ଗର ସଙ୍କୋଚ-
କାରକ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା କଷାସ୍ୱ ଉକ୍ତ
ରସ । ଏଥିରୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖିବା କାଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏଥିରୁ
ଗାଲ୍ଲୋଟାନିକ୍ ଏସିଡ଼ (Gallotanic acid) ନାମକ
ଅମ୍ଳରସ ପ୍ରସାପ୍ତନକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବାହାର କରିଯାଏ ।
ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ନେଳୀ; ମକ୍କାଫଳ ଦେଖ ।] ୨ । ଉଠା
(ଦେଖ)—2. Riṭhā (See)

ମାଜୁମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମାଜୁନ୍)—ଗଞ୍ଜେଇ ଚୂନା ସଙ୍ଗେ ଚିନି
Mājum ମିଶାଇ ଭଲର କରିଥିବା ମାଦକ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—
ମାଜୁମ; ଭାଂଗের বরফী An intoxicating sweetmeat
ମାଜନ prepared from ganjā mixed with
sugar. [ଉ—ଉହିଁ କାହାକୁ ଖୁଆଇ ମାଜୁମ, ଗୁଳ
କାଢ଼ନ୍ତେ ଯାଉଅଛ ଶ୍ୟାମ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରଉରଙ୍ଗ ।]

ମାଜୁ(ଦୁ)ଲ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମାଜୁଲ୍=କର୍ମଚ୍ୟୁତ)—କର୍ମଚ୍ୟୁତି—
Māju(du)l Dismissal from service. ବିଣ—
ବରଖାସ୍ତ କର୍ମଚ୍ୟୁତ—Dismissed from service.
ବରଖସ୍ତୀ ବରଖାସ୍ତ **ବରଖାସ୍ତ**

ମା(ମେ ମ୍ୟା)ଜେଣ୍ଡ(ଣ୍ଟ)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜେଣ୍ଟା)—
Mā(me,myā)jenḍa(ṇṭa)r ଅଲକାତରାରୁ ପ୍ରସାପ୍ତନକ
ମାଜେଣ୍ଟା; ମାଜେଣ୍ଟାର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଉତ୍ପାଦିତ କୃତ୍ରିମ ଲାଲ ରଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣ—
ମୈଜେଣ୍ଡର Magenta; fuchsine. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ
ପାଣିରେ ଗୋଳାଇଲେ ନାଲ ବା ନେଳ ବା ବାଇଗଣୀ
ଆଦ ବର୍ଣ୍ଣର ଜଳ ଆସେ ହୁଏ ।]

ମାଝ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଧ୍ୟ; ତୁଳ ପ୍ରା. ମଝ୍ଝ)—୧ । ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ—
Mājha 1. The middle. [ଉ—ବଜ୍ରଦଂଷ୍ଟ୍ର ନଲ
ମାଝ ରଣମାଝ । ଭଜ. ବୈଦେପ୍ରାଣବଲାସ ।] ୨ ।
ମାଁଝ ଅଭ୍ୟନ୍ତର; ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ; ଭିତର—2. Inside. ୩ ।
ମାଜା କଟି; ଅଙ୍କ—3. The waist.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମା ଝିଅ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ମାତା ଓ କନ୍ୟା—
Mā jhia ମା"ଓ"ମେୟେ **ମାବେଟୀ** Mother and daughter.
(ମାଝୁଅ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) (ମାଆ ଝିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଝିଆରି କଣ୍ଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ବ. ମାଛୁଆସ୍ତ କାଁଟା)
Mājhiāri kaṇṭā —ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମଧ୍ୟମଳ ଆକାରର ବନସି କଣ୍ଟା—A fishing hook of medium size.

ମାଞ୍ଚି—ଦେ. ବ (ସ. ମଞ୍ଚ; ଭୁଲ, ଦ୍ରା. ମାଞ୍ଚ=ଚଉବ)—ଚଉବ—
Mānchi Chair. ଗ୍ରାଦେ (ସୁଗ୍ମ ଓ ଗଞ୍ଜାମ; ତେଲୁଗୁ-ଚୌକୀ ମାଞ୍ଚ) ବଣ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ଉତ୍ତମ—Very good; excellent. **ମଂଚା; ମଂଚିୟା**

ମାଞ୍ଚିଆ—ଦେ. ବ—ମାଞ୍ଚ (ଦେଶ)—Mānchi (See)
Mānchiā (ମାଞ୍ଚ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ଞ୍ଚେଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—(ଇଂ) କଳଲୁଗା ଉଆର ଦେଉଥିବା ଇଂଲଣ୍ଡର ଲାଙ୍କାସାୟର ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟାର **ମୈଂଚେଷ୍ଟର** କାଉଣ୍ଟିର ଗୋଟିଏ ନଗର—Manchester.

ମାଞ୍ଜା—ଦେ. ବ (ସ. ମାର୍ଜନ, ମଞ୍ଜନ)—ଘୁଡ଼ିର ସୂତାକୁ ମାଜି କରି ଶକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ କାଚଗୁଣ୍ଡା ବା ବାଲିଅଦି ମିଶାଇ ଉଆର କରାଯିବା ଅଠା—Gum mixed with powdered glass and used in scouring the strings of paper kites. [ଦ୍ର—ଘୁଡ଼ିର ସୂତାର ଦେହରେ ପ୍ରଥମେ ଅଠା ବା ଅଠାଳିଆ ମଣ୍ଡ ବୋଳି ଦିଆ ଯାଏ । ସେହି ଅଠା ଶୁଖିଯିବା ପରେ ତା ଦେହରେ କର୍ତ୍ତନଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର (ଯଥା—କାଚର ବା ଶଦଡ଼ା ବାଲିର) ଚୂନା ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ପରେ ସୂତା ଦେହରୁ ଅଧିକା ଚୂନା ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଏବଂ ସୂତାକୁ ମସୃଣ କରିବାପାଇଁ କଡାଅଦିରେ ତାକୁ ପକାଯାଏ । ମାଞ୍ଜ ଉଆର କରିବା ସମୟରେ ମଇଦା, ଅଠା, ଗୁଡର ବା ଚୂଡ଼ାର ମଣ୍ଡ,ଅଣ୍ଡାର ଲାଭ, କରବଚା, ଦିଲ୍ଲିଆଁ ଘିଅତୁର ଶସ, ସିଝୁଥିବା ଶିରସ ଅଠା ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସୂତାକୁ କର୍ତ୍ତନ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ କରିବାଲାଗି ତା ଦେହରେ ଖୁବ୍ ପତଳ କାଚଗୁଣ୍ଡା, ଚନାବାସନ ଗୁଣ୍ଡା ଇମା ସଫା ସରୁ ଓ ଶଦଡ଼ିଆ ବାଲି ବୋଳାଯାଏ । ସବ୍‌ଶେଷରେ ଶିରସ ବୋଳାମ, କୁଞ୍ଚି, କଳା ବା ଢଡା ରଙ୍ଗ କେବଳ ମାତ୍ର ନଖ ସାହାଯ୍ୟରେ ସୂତା ଦେହରୁ ଅଧିକା ଗୁଣ୍ଡଟକ ପୋଛି ଦିଆଯାଏ । ପରେ ସୂତା ଶୁଖିଗଲେ ତାକୁ ସାବଧାନତା ସହିତ ତରଖିରେ ଗୁଡ଼ାଇ ରଖାଯାଏ । ଏହି ମାଞ୍ଜାଦିଆ ସୂତା ବା ମାଞ୍ଜା ସୂତା ଅନ୍ୟ ସୂତାକୁ କାଟି ଦେଇ ପାରେ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଘୁଡ଼ି-ଉଡ଼ାଳମାନେ ପରସ୍ପରର ସୂତାକୁ କାଟିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଏ ସୂତାରେ ଜଡ଼ିଥିବା କାଚଗୁଣ୍ଡିର ଦାଢ଼ ଅନ୍ୟ ସୂତାକୁ କାଟିଦିଏ । ଏକ ଘୁଡ଼ିର ସୂତାଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଘୁଡ଼ିର ସୂତାକୁ କାଟିବାକୁ 'ପେଞ୍ଚ' କହନ୍ତି । ପେଞ୍ଚର ଫଳାଫଳ ମାଞ୍ଜାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ଉପରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ ।] ୨ । ବାଲି ବା କାଚର ଗୁଣ୍ଡ ମିଶ୍ରିତ ଅଠା ବୋଳା ଯାଇଥିବା ଘୁଡ଼ିର ସୂତା—The string of paper-kite which has been hardened with gum mixed with powdered glass. [ଦ୍ର—ମାଞ୍ଜା ଅନେକ ପ୍ରକାର ହୁଏ । ଯଥା—

(୧) ଶଦଡ଼ା ମାଞ୍ଜା—ସୂତା ଦେହରେ ମାଞ୍ଜାର ମସଲ୍ଲା ସମାନଭାବରେ ଲାଗି ନ ଥାଏ ।

(୨) ଗୋଲ ମାଞ୍ଜା—ସୂତା ଦେହରେ ମସଲ୍ଲା ଲଗାଇ ଦେବା ଥରେ ତାକୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲେଟ ଗୋଲ ଗର୍ତ୍ତ ଉପରେ ଟାଣିବା ଦ୍ୱାରା ସୂତା ଉପରେ ଗୁଡ଼ାଏଡ଼େ ସମାନ ଢୋଇ ଓ ଗୋଲ ଢୋଇ ମସଲ୍ଲା ଲାଗିଯାଏ ।

ଶିଘ ବୋତାମର ଛିଦ୍ର ଉପର ଦେଇ ସୂତକୁ ଚଲାଇ ଯେଉଁ ସୂତା ଉଆର ହୁଏ ତାକୁ 'ବୋତାମ ମାଞ୍ଜା' କୁହାଯାଏ ।

(୩) ଟଣା ମାଞ୍ଜା—ପେଞ୍ଚ ମାରିବା ସମୟରେ ସୂତାକୁ ଟାଣି ବେଶ ପଞ୍ଚର ଘୁଡ଼ିକୁ କାଟିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ମାଞ୍ଜା ଉପଯୋଗୀ ।

(୪) ନଖ ମାଞ୍ଜା—ଖୁବ୍ ପତଳାଭାବରେ ମସଲ୍ଲା ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଓ ନଖଦ୍ୱାରା ମଳା ଯାଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ମାଞ୍ଜା ।

(୫) ବାଲି ମାଞ୍ଜା—ବାଲି ସାହାଯ୍ୟରେ ଉଆର ମାଞ୍ଜା । ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।]

ମାଞ୍ଜା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଞ୍ଜା ଲଗାଇ ସୂତାକୁ ଉଆର କରିବା—
Mānjā karibā To prepare string for flying paper-kite by applying gum and sharp-edged powder. **ମାଁଜା କରନା**
[ମାଞ୍ଜା ଘଷିବା, ମାଞ୍ଜା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଞ୍ଜିଷ୍ଠ—ସ. ବଣ—(ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଲତା+ରକ୍ତାର୍ଥେ. ଅ)—
Mānjishṭha ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—Red. ସ. ବ.—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ରାବ ହେବା ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରମେହ-A kind of gonorrohea in which the urine becomes red.

ମାଞ୍ଜୁ—ଗ୍ରାଦେ. (କଲାହାଣ୍ଡି) ବ—(ସ. ମାର୍ଜ୍ଜାର)—ବିଲେଇ; ବିରଡ଼ି—
Mānju Cat.

ମାଟ ଖେଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ବସୁର) ବ—ଖଡ଼ା ଶାଗ—
Māṭa-kherdā Amaranthus Frumentaceus.

ମାଟଣି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ—ମାଠିଣି (ଦେଶ)
Māṭaṇi Māthiṇi (See)

ମାଟ ପକା—ଗ୍ରାଦେ. (ବିଦର୍ଭଭୂମି) ବ (ହି. କୁମଉନ)—ବାଡ଼ଘଷ; ବିବାହ
Māṭa pakā ବା ବ୍ରତ ଘରର ଦୁଇ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ହେବା ଉତ୍ସବ-The festivity performed two days before a marriage or thread ceremony.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଣ୍ଡାପଲମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମାଡାପୋଲାମ୍) —ବଦେଶୀ ବା ଦେଶୀ କଳ ବୁଣା ମୋଟା ଥାନ ଲୁଗା—Mada-pollam; long piece of coarse mill-made cloth.

Māṭā palam (ମାଣ୍ଡିଆ ପଲମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ବିଲତୀ ଥାନ [ଦ୍ର—ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ମାଦ୍ରପୋଲ୍ଲମ୍ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଏ ଜାତିସ୍ଥ ଲୁଗା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହ ନାମ ।]

ମାଟି—ଦେ. ବ. (ସ. ମୃତ୍ତିକା; ତୁଳ. ପ୍ରା. ମଟ୍ଟି) —୧ । ମୃତ୍ତିକା—1. Soil.

Māṭi

ମିଟ୍ଟି, ମାଟୀ [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ମାଟି ବାଲିଆର, ଗୋଡ଼ିଆ, ମଟାଳ, ଅଠାଳିଆ ବା ଚିକ୍କଣ, ଲୁଣି ଓ ପଙ୍କ ଏହ ଛଅ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ; ବାଲି ଓ ମାଟି ମିଶା ମାଟିକୁ ଦୋରସା ମାଟି ବୋଲାଯାଏ ।

ସାଧାରଣ ଶସ୍ୟ ଜନ୍ମିବୁ ଭଲ ଜମି ଓ ଜଣ୍ଡୁକୁଳିଆ ଜମିକୁ ଘାଲଜମି କୁହାଯାଏ । ଘର ଓ ଘରବାଡ଼ି ଜମିକୁ ଭଡ଼ ଜମି ଓ ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ଉତ୍ତର ଜମିକୁ କଲା ଜମି କୁହାଯାଏ । ପଟ୍ଟୁ ପଡ଼ିଥିବା ଜମିକୁ ପଟୁଜମି କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁ ମାଟିରେ ମୃତ୍ତିକାର ଭାଗ ବେଶି ତାକୁ 'ମଟାଳ' କୁହାଯାଏ । ଏଥିର ଉପର ଶୁଖିଗଲେ ପଧ୍ୟ ଉଇର ଓଦା ଥାଏ । ଏହା କୃଷି ପକ୍ଷରେ ଉପଯୋଗୀ । ମଟାଳ ଜମିର ଅନେକଗୁଡ଼ଏ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ଅଛୁ । ଯଥା—ବାଲିଆ ମଟାଳ, ଗୋଡ଼ିଆ ମଟାଳ, ଦୁଧିଆ ମଟାଳ, ତେଲିଆ ମଟାଳ, ଶୁଧ ମଟାଳ, ଘିଅଳିଆ ମଟାଳ, ପାଉଁସିଆ ମଟାଳ, ବାଘୁଆ ମଟାଳ, ଚମ୍ପୁଆ ମଟାଳ, ତେଲବାଲିଆ ମଟାଳ, ଖଡ଼ିକିଆ ମଟାଳ, ନାଲିଆ ମଟାଳ, ଦଲଦିଆ ମଟାଳ, ଜଉ ମଟାଳ, ଦାଡ଼ିଆ ମଟାଳ, ଖଲ୍ଲି ବା ଖଡ଼ି ମଟାଳ, ଚିକ୍କଣା ମଟାଳ, କଳା ମଟାଳ, ନୁ(ଲି)ଣିଆ ମଟାଳ ।

ଏହ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ମାଉଣ୍ଟ୍ ସାଣ୍ଡେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ରିପୋର୍ଟରୁ ସୃଷ୍ଟାତ ହୋଇଅଛୁ ।

ଏକପ୍ରକାର ମାଟିକୁ ପାଣି ଦେଇ ହାତରେ ଘଷିଲେ ଉହାଁରୁ ବାହାରିବା ଘୋଟ୍ଟ ଚିକ୍କଣ ପର ଧଳା ଲେପକୁ ଲୋକେ ଭଲକରୂପେ ଦେହରେ ଲଗାନ୍ତି, ତାକୁ ଭଲକମାଟି କହନ୍ତି । ଗଙ୍ଗାନଦୀର ପଙ୍କକୁ ବଳ କର ଶୁଖାଇ ରଖାଯାଏ ଓ ଯେଉଁଠାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପାଖରେ ନ ଥାଏ ସେଠାରେ ଏ ମାଟିକୁ ପାଣି ଦେଇ ହାତରେ ଘଷି ଉହାଁରୁ ବାହାରିବା ଲେପକୁ ଲୋକେ ଭଲକରୂପେ ଦେହରେ ଲଗାନ୍ତି; ତାକୁ, ଗଙ୍ଗା ମାଟି ବା ଗଙ୍ଗା ମୃତ୍ତିକା ବୋଲାଯାଏ । ନାଲି ଦଲଦିଆ ଓ ଧଳା ରଙ୍ଗର ମାଟିକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳ ଲୋକେ ଉହାଁରେ କାନ୍ଥ ଲଯନ୍ତି; ତାକୁ ବଳମାଟି ବୋଲାଯାଏ । ଖାରଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ତିକାକୁ ସାଜମାଟି ବୋଲାଯାଏ । ଏକପ୍ରକାର ମାଟି ଟୁର୍ ଚିକ୍କଣ ଓ ଧଳା, ଏହାକୁ ଚନାମାଟି ବୋଲାଯାଏ । ମାଟିକୁ ଚିକ୍କଣ ଘୋଡ଼ି ହାଣ୍ଡି, ମାଠିଆ, ନାନା ପାତ୍ର, ଇଟା, ଟାଇଲ୍, ଖପରଲା ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ । ମାଟିକୁ ଚିକ୍କଣ ସେଥିରେ ବାନ୍ଧୁ ଦଆଯାଏ ଓ କାଦୁଅ କର ଇଟାରେ ବା ପଥରରେ ଗାନ୍ଥୁନ କରାଯାଏ । ମାଟିକୁ ବଳ ବାନ୍ଧୁଳ କରାଯାଏ ।]

ମାଟି—୨ । ଭୂତଳ—2. The surface of the earth. ୩ । ଭୂମି—3. Ground. ୪ । ଧୂଳ—4. Dust. ୫ । (ମୃତ୍ତିକାମୟ) ଶରୀର—5. The material body. ୬ । ଉଦ୍ଦି ବା ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ବସ୍ତୁ—6. Soiled or damaged article. ବିଶ—୧ । ପଣ୍ଡ; ବୃଥା; ନିଷ୍ଫଳ—1. Vain; fruitless; abortive, (ଯଥା—ମୋ ପରିଶ୍ରମ ମାଟି ହେଲା ।) ୨ । ଅଳସ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Lazy. (ଯଥା—ତା ହେଡ଼ ମାଟି ପର ଲାଗୁଛୁ ।) ୩ । ଅଯୋଗ୍ୟ—3. Unfit. (ଯଥା—ଗିଲ୍ଟି ଅସଲ୍ ସଂସର୍ଗରେ ପଡ଼ି ମାଟି ହୋଇ ଗଲାଣି ।) ୪ । ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ—4. Dunce. ୫ । ଉଦ୍ଦି ବା ନଷ୍ଟ—5. Soiled or damaged (article). (ଯଥା—ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତ୍ରାରେ ଲଙ୍କାମରଚ ରଖିଥିଲି, ବର୍ଷକ ବାଦ୍ ବସ୍ତ୍ର ଫିଟାଇଲା ବେଳକୁ ସେଗୁଡ଼ାକ ମାଟି ହୋଇ ଗଲାଣି ।)

ମାଟିଆ—ବି. ବିଣ (ସ. ମାର୍ତ୍ତିକ)—୧ । ମୃତ୍ତିକାମିଶ୍ରିତ—1. Mixed with earth.

Māṭiā

ମଟିଆ, ମଟମୈଲା ୨ । ମୃତ୍ତିକାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the soil, ୩ । ମାଟି ପର ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—3. Having a soily taste or flavour, ୪ । ମାଟି ପର ପାଣ୍ଡୁର ରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ—4. Having the colour of soil. ବି—୧ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶ ପରିଚୟବିଶେଷ—1. Family distinction of some Brāhmaṇas of Puri district. (ଯଥା—ଦେପୁର ମାଟିଆ ମିଶ୍ର ।) ୨ । ଭାଲିକ ଅପଦେବତାଙ୍କ ସେବା ଯିବା ସ୍ୱାରବାହୁଟ—2. Evil spirits made to possess people by means of charms. ସାଦେ. (ଜଗତ୍ସିଂହପୁର) ବି—୧ । କୃଷିଜୀବୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିବିଶେଷ—1. A class of Oriya agriculturists. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଲମ୍ବା ଓ ବଡ଼ ଜହ୍ନି—2. A species of big kitchen vegetable; Luffa Acutangula

ମାଟିଆ କେଳା—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଦକ୍ଷିଣିଆ କେଳା—A sect of wandering tribes of gipsies who roam about doing earth-work and digging earth for wages.

Māṭiā kelā

ବେଦେ

ମାଟିଆ ଚିଲ—ଦେ. ବ (ସ. ମାର୍ତ୍ତିକ+ଚିଲ୍ଲ)—ମାଟିଆ ରଙ୍ଗର ଏକପ୍ରକାର ଚିଲ—The brown kite; Marsh harrier; Circus Aeruginosus.

Māṭiā chila

ମାଠିଚିଲ, ମାଟିଆଚିଲ, ମେଟେଚିଲ, ଗୋଦାଚିଲ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଏକ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ; **ମଟିଆଚୀଲ** ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ଖଇରୁ; ଏମାନେ ଚଲଜାତିସ୍ଥ ।] (ମାଟିଚଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଟି ଆଟୁ—ଦେ. ବ—ବାଉଁଶ ଉପରେ ମାଟି ଲେପା ଯାଇ କରାଯାଇଥିବା ଘର ଉତର ଛତ—Inner roof of a house

Māṭi āṭu

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଟିକୋଠା ପାଟନ made of mud plastered over bamboo framework.

ମାଟିଆ ତେଲ—ଦେ. ବ—ଭୂଗର୍ଭରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଏକପ୍ରକାର ମଇଳା କେରୋସିନ୍ ମେଟେତେଲ Māṭiā tela ତେଲ—A sort of crude kerosine oil; mineral oil; rock oil; crude petroleum. **मटिया तेल** [ଦ୍ର—ଦେହ ଆଦ ଦରଜ ଢେଲେ ଏହି ତେଲ ମାଲସ୍ କରାଯାଏ ।]

ମାଟିଆ ପେଷଣ କରିବା—ଦେ. କି—ଜୋର ପେଷିବା (ଦେଖ) ଭୂତ ଲଗାନ Māṭiā peshaṇa karibā Bīra peshibā (See) **जादु हाँकना** (ମାଟିଆ ପେଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଟିଆଁ ଫ(ଫୁ)ରୋ(ରୁ)ସ୍—ଦେ. ବ—(ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ମାଟି ପରି ପାଣ୍ଡୁର ଥିବାରୁ) ସାଦେବ ଓ ମେଟେଫୁରୁସ **दोगला अंरेज** ଦେଶୀ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମିଶ୍ରିତ ଜାତି; ଜଲା ଫିରଙ୍ଗି—Brown-skinned half-caste Eurasian.

ମାଟିଆ ବୁରୁଜ—ଦେ. ବ—ଗଡ଼ର କାନ୍ଥରେ ମାଟିରେ ତିଆରି ସ୍ତୂପ— Māṭiā buruja Earthen revetment along the ମେଟେବୁରୁଜ **मटियाबुरुज** walls of a fort. [ଦ୍ର—କଲିକତା ଉପକଣ୍ଠରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ସେଲ୍ଜୁକପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ନବାବ ବଂଶର ବାସସ୍ଥାନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଅବଧ୍ୟ ମାଟିଆ ବୁରୁଜ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ମାଟିଆ ମଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଲା—ଦେ. ବଣ. ସୁଂ—ବଷପୃବାନ୍ ଢେଲେ ମଧ୍ୟ Māṭiā maṅga(ṅgu)lā ସେଣ୍ଟ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ମୋଟା ଓ ମଇଳା (ମାଟିଆ ମଙ୍ଗୁଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୁଗା ପିନ୍ଧେ, ମୋଟ ଖାଏ ଓ କୃପଣତା ମଲେଛ ଦେଖାଏ—Dressing oneself with coarse **तेलियाह** dirty clothes, eating coarse meal and showing niggardliness, though rich.

ମାଟିଆ ମିଶ୍ର—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୁ) ବ—ପୁରୁ ଜିଲ୍ଲାବାସୀ ଏକ ଜାତିସୂଚକ ମିଶ୍ର Māṭiā miśra ଉପାଧ୍ୟାସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A distinguishing title of some family of Brahmans of Puri district.

ମାଟିଆ ବର୍ଣ୍ଣ—ଦେ. ବ—ମାଟି ପରି ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ; ଖାକି— Māṭiā barṇṇa Khaki; brown colour. (ମାଟିଆ ରଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମେଟେ ରଂଗ **मटमैला रंग**

ମାଟି ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଖାତ ଆଦରୁ ମାଟି ବାହାର Māṭi uṭhā(ṭhe)ibā କର୍ ବାହାରକୁ ଥଣିବା—1. To ମାଟି ଉଠାନ bring out earth from a pit. ୨ । **मिट्टी उठाना, डींह उजाडना** (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲୋକର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇବା—2. (figurative) To bring about ruin of a person. ୩ । (ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ) ପଞ୍ଚିମ ମୁଖ ହୋଇ ହାତରେ କିଛି ମୃତ୍ତିକା ଧରି ଶପଥ କରିବା—3. (in the case of the Mahomedans) To take an oath by holding some earth and turning towards the west.

ମାଟି କରିବା—ଦେ. କି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ Māṭi karibā ନଷ୍ଟ କରିବା—1 (figurative) To ମାଟି କରା spoil a good thing. ୨ । ପରଶ୍ରମକୁ ପଣ୍ଡ ବ **मिट्टी करना** ବୃଥା ବା ବ୍ୟର୍ଥ କରି ଦେବା—2. To make one's labours or efforts abortive. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଳସୁଆ କରିଦେବା—3. To cause a person to become lazy. ୪ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ନକମା ବା ରଦ୍ଦି କରି ଦେବା—4. To render a good thing useless.

ମାଟି କଳ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୁ) ବ—ଭୂମ୍ବା ବାଣର ବାରୁଦ ଉପରେ ଦିଆ ମାଟିର ସ୍ତର Māṭi kala ଦିବା ମାଟିର ସ୍ତର—The layer of clay put on the gunpowder of a Tumba fire-work.

ମାଟି କାମ—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ମାଟି ଖୋଳ ଆଣି ସଡ଼ାଇ Māṭi kāma ଆଦରେ ପକାଇବା ବା ଘରର ମୂଲଦୁଆରେ ପକାଇବା ମାଟିର କାମ **मिट्टीका काम** ମାଟି—Earthwork.

ମାଟି କାମୁ(ମୋ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ବଧା, ଗୁମୁଡ଼ା ବା ଢେଉମାଡ଼ Māṭi kāmu(mo)ṛdibā ଆଦ ପ୍ରହାରରେ ଜର୍ଜରିତ ଦୋଇ ମାଟି କାମଡ଼ା ଭୂମିରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ କର ପଡ଼ିବା—1. To lie **दाँतसे मिट्टी पकडना** with the face touching the [ମାଟି କାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା(ରହିବା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ground as the result of hard blows. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ବା ଅଞ୍ଚଳକୁ ନ ଛାଡ଼ି ନାନା କଷ୍ଟ ଓ ଦୁଃଖ ସ୍ୱୀକାର କରି ସୁଦ୍ଧା ସେହିଠାରେ ଦୃଢ଼ ରୂପ କରି ରହିବା—2. (figurative) To stick to a place permanently or for a long time, in spite of various troubles for it. (ଯଥା—ଗାଁଆଁର ସମସ୍ତେ ଏ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଗଲିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଏଠାରେ ଦଶ ବର୍ଷ ହେଲା ମାଟି କାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିଛି ।) ୩ । ମୃତ ହେବା (ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ଭୂଇଁରେ ଲାଗି ଥିବାରୁ)—3. To die. (ଦ୍ର—ଆସିଥିଲେ ଦମ୍ଭେ ଓଷ୍ଠ କାମୋଡ଼ଣ, ପଡ଼ିଲେ ମାଟି କାମୋଡ଼ [ମାଟି କାମୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ] ଗ୍ରାମ୍ୟକାଥ. ଘାଙ୍ଗଡ ।)

ମାଟି କିଣିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମର ସେହି ସ୍ଥାନର Māṭi kiṇibā ମୃତ୍ତିକାରେ ଦେହକୁ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ସେଠାକୁ ମାଟି କେନା ପୂର୍ବରୁ ଝାଡ଼ି ହୋଇଯିବା—To be fated to **(इसको यहाँकी)मिट्टी लिखा होना** die at a certain place and to consign one's body to the soil thereof.

ମାଟି କୋଠା—ଦେ. ବ—ମାଟିରେ ନିର୍ମିତ ଖଉଯୁକ୍ତ କୋଠା— Māṭi koṭhā A building made of earthen roof. ମାଟି(ଟି)କୋଠା [ଦ୍ର—ସେଣ୍ଟ୍ ବ୍ରିଭଲ ମୃତ୍ତିର ଭଲ ମଜଲାର ଖତ **मिट्टीका कोठा** ମାଟିରେ ଆବୃତ ଓ ଉପର ମଜଲାର ଖତ ଛପର ହୋଇଥାଏ ତାକୁ ମାଟି କୋଠା କହନ୍ତି । ଅର୍ଥ ଘରର ଖତ ମଧ୍ୟ ମାଟିର ହୋଇଥିବ; କିନ୍ତୁ ସେ ଖତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଚଲାଚଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ; କଲୁ ମାଟିକୋଠାର ଭଲ ସଦଲ୍ଲର ମାଟିଲିପ ଉପରେ ଲୋକେ ଶୁଅ ଛଡା ବସା କରନ୍ତୁ ।]

ମାଟି ଖାଇବା କି—ଦେ. ବ—୧।(ଶିଶୁମାନେ) ମୃତ୍ତିକା ଭକ୍ଷଣ କରିବା—Māṭi khāibā 1.(infants) To eat particles of ମାଟି ଖାଓୟା earth. ୨ । (ଗର୍ଭିଣୀମାନେ) ଦୋହଦସୂଚକ ମୃତ୍ତିକା ଯୋଗୁଁ ମାଟି ଖାଇବା—2. (pregnant women) To chew particles of earth during pregnancy. ୩ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶବ ରୂପେ ମାଟିରେ ପୋତା ଯିବା—3. To be buried. [ଦୃ—ମୁସଲମାନମାନେ ଶବକୁ ପୋତି ସାର କବର ଉପରେ ବସି ରୁଟି ଖାଆନ୍ତୁ **ମିଟ୍ଟୀ ଖାନା** ଓ ଉଡନ୍ତୁ—ଭୁମ୍ ଖାଓ ମିଟ୍ଟି, ହାମ୍ ଖାବଁ ରୋଟି, ଅର୍ଥାତ ତୁମେ ଖାଅ ମାଟି ଆମ୍ଭେମାନେ ଖାଉଁ ରୋଟି ।]

ମାଟି ଗଣ୍ଠି—ଗ୍ରାଦେ (ଘୁଗୁ) ବ—ଘଡ଼ବାଣ ବା ତୁମ୍ବ ବାଣରେ ବାରୁଦ Māṭigaṇṭhi ଭରିବା ପୂର୍ବରୁ ତଳସ୍ଥ ମାଟି ଖୁନ୍ଦାଦୋଇ ସେଉଁ ମାଟିରସ୍ତର ଝାଣୁଆ ପତ୍ତନ କରିଯାଏ—The hard layer of sticky clay below the gunpowder of a Tumba or Ghardi firework.

ମାଟି ଗାନ୍ଥ(ନ୍ଥି)ନି—ଦେ. ବ—ଇଟାକୁ ମାଟି ବା କାଦୁଅଦ୍ୱାରା ସୁର ସୁର Māṭi gāṇṭha(ṇṭhi)ni କରି ବସାଇ କାନ୍ଥ ତିଆର କରିବା ମାଟୀର ଗାଁଥୁନି କାମ—Laying of bricks with mud; mud-and-brick masonry.

ମାଟି ଗୋବର—ଦେ. ବ—ଘର ଅଦି ଲିପିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମୃତ୍ତିକା ଓ Māṭi gobara ଗୋମୟ—Earth and cowdung mixed ଗୋବରମାଟି **ମିଟ୍ଟିଗୋବର** with water and used for smearing over earthen walls and floors.

ମାଟି ଗୋବର କନା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କନାରେ ମାଟି ଗୋବର ପାଣି Māṭi gobara kanā ଘରର କାନ୍ଥ ଅଦିରେ ଲଗାଯାଏ—ନ୍ୟାତା, ନାତା **ନୂଡ** A rag used in besmearing the walls and floors with cowdung and water.

ମାଟି ଗୋବର ପାଣି—ଦେ. ବ—ମାଟି ଘରର କାନ୍ଥ ଓ ତଳ ଅଦି Māṭi gobara pāṇi ଲିପିବା ପାଇଁ ମାଟି ଓ ଗୋବରଗୋଳା ଗୋବର ମାଟି ଜଳ **ମଟିଗୋବରପାନୀ** ଜଳ—Water mixed with earth and cowdung and used for smearing over earthen walls and floors.

ମାଟି ଗୋବର ହାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ହନୁ ଘରବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସକାଳୁ Māṭi gobara hāṇḍi ମାଟି ଗୋବର ପାଣିରେ ଘର, ପିଣ୍ଡା ନାତାରଛାଡି **ଗୋବରୋଡ** ଓ ଅଗଣା ଅଦି ଲିପିବାପାଇଁ ସେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ମାଟି ଗୋବର ପାଣି ଓ ମାଟି ଗୋବର କନା ରଖନ୍ତୁ—A pot containing watered mixture of earth and cowdung for daily washing of the earthen walls and floors and courtyards.

ମାଟି ଘର—ଦେ. ବ—ମାଟିରେ କାନ୍ଥ, ସେଜଆ ଓ ମୂଲଦୁଆ ଅଦି ତିଆର Māṭi ghara ଢୋଇଥିବା ଗୃହ ଘର—Mud house; mud-ମାଟିଘର **ମିଟ୍ଟିକାଘର** walled and mud-floored thatched house

ମାଟିଘରା—ଦେ. ବ—ଭୁମ୍ବାରୁଆ ପୋକ ବା ମାଟି ଘରୁଣ୍ଡ (ଭ୍ରମର)ମାନେ Māṭigharā ତିଆର କରିଥିବା ମାଟିର ଘର—The bulbons earthen nests made by mud-wasps.

ମାଟି ଘୋଡା—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କୁ ଦେଇ ହଥାସିବା ମାଟିର Māṭighorḍā ଘୋଡ଼ାମୂର୍ତ୍ତି—Earthen horses presentମଟିରଘୋଡା **ମିଟିକାଘୋଡା** ed to a village Goddess.

ମାଟି ଘେ(ଘି)ନବା—ଦେ. କି·୧ ହନୁଙ୍କ ପଶ୍ଚରେ) ମଳତ୍ୟାଗ ପରେ Māṭi ghi(ghe)nibā ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ, ହାତରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ମଟିଲାଗନା **ମିଟ୍ଟିଲେନା** ମାଟି ବୋଳ ଜଳଦ୍ୱାରା ମଳକୁ ପରିଷ୍କାର କରିବା—1. (said of the Hindus) To smear earth on the anus, palms and feet and wash the body with water after passing stools [ଦୃ—ହନୁମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଓ ପରିସ୍ରା କରିବା ପରେ ଗୁହ୍ୟ, ଲିଙ୍ଗ, କରତଳ ଓ ପଦତଳରେ ମାଟି ବୋଳ ପରେ ତାହା ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତମରୂପେ ପରିଷ୍କୃତ କରିବା ବିଧି ଅଛି । କଲୁ ସାଧାରଣତଃ ହନୁମାନେ ମଳୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା ପରେ ମାଟି ଘେନିବାର ଦେଖାଯାଏ । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶୁଦ୍ଧସ୍ନାନ ସମୟରେ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ମାଟି ଲେପିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଫଳତଃ ଦେହରେ ମାଟି ବୋଳଦୋଇ ପରେ ପାଣିରେ ଧୋଇଲେ ଦେହ·ଶୁଦ୍ଧ ପରିଷ୍କୃତ ଓ ପଙ୍କୁନ ହୁଏ ।]

୨ । (ମୁସଲମାନ୍‌ପଶ୍ଚରେ) ମଳ ଓ ମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ ପରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ବା ଲିଙ୍ଗକୁ ମଳ ବା ମୂତ୍ର ଧୁନ କରିବା ପାଇଁ ମାଟିର ଖଣ୍ଡ ଭିଜା ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—2. (said of the Mahomedans) To apply a bit of earth to the anus or the mouth of the urinary organ to cleanse it after a call of nature. [ଦୃ—ହନୁମାନେ ସ୍ନାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମଲ୍ଲଯାଠପ୍ରଦ୍ଦ ଦେହରେ ମୃତ୍ତିକା ଲେପନ କରନ୍ତୁ ଓ ମଳତ୍ୟାଗ ପରେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ ଓ ହସ୍ତ ପଦାଦିରେ ମୃତ୍ତିକା ଲେପନ କରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଳରେ ଧୁଅନ୍ତି । ହନ୍ଦୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଋତୁସ୍ନାନ ବେଳ ଅଙ୍ଗରେ ମୃତ୍ତିକା ଲେପନ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ମାଟି ଘେନିବା କୋଲ୍ଲସାଏ । ହନୁମାନେ ସ୍ତମ୍ଭାବ କରି ସାରି ଲଙ୍କରେ ଜଳ ଘେନନ୍ତି, କନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଜଳ ନ ଘେନି ଶୁଖିଲା ମାଟି ଡେଲା ଦ୍ୱାରା ଲଙ୍କାସ୍ତରେ ଲାଗିଥିବା ମଳକୁ ଘଷିଦଅନ୍ତି ।]

ମାଟିଚଟା—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—A kind of bird.
Māṭichaṭa (ଜ—ସାଗୁଣା ମାଟିଚଟା ବାଉଚାଦୋର ଜୁଇ—ପୀଲାମ୍ବର. ନଚିକେତୋପଖ୍ୟାନ ।)

ମାଟି ଛଟା—ଦେ. ବ—କାନ୍ଥ, ବାଡ଼ଅଦରେ ବଣ୍ଣା ବଣ୍ଣା କାଦୁଅ ଲଗାଇବା କର୍ମ—Act of daubing mud on walls. ଦେ. ବଣ—ସେଉଁ କାନ୍ଥରେ ବା ବାଡ଼ରେ ମାଟି ଛଟା ଦୋଇଥାଏ—(a wall) କାଦାଛାଟା. **ମିଟ୍ଟୀସାଟନା** କାଦାଛାଟା. **ମିଟ୍ଟୀଲେବା ହୁଆ** Daubed with mud.

ମାଟି ଛୁଟିବା—ଦେ. କି—କାନ୍ଥଅଦରେ କାଦୁଅକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଲଗାଇବା
Māṭi chhāṭibā —To daub a wall with mud.
କାଦାଛାଟା. **ମିଟ୍ଟୀ ସାଟନା (ଲେବନା)**

ମାଟି ତେଲ—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ (ତୁଳ. ହିନ୍ଦୀ. ମଟ୍ଟୀ ତେଲ୍= କେରସିନ୍ ତେଲ) —କେରୋସିନ ତେଲ—
Māṭi tela Kerosine oil.

ମାଟି ଦବକିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମାଟିର ତଳେ ପାଣିଥିବା ଯୋଗୁଁ ମାଟି ବରମ ହେବା ବା ଗୁମ ଯାଇଲେ ମାଟି ଦଲଦଲ(ଲେ)ଇବା ମାଟି ଦଲ୍ ଦଲ୍ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ତଳକୁ ବସିଯିବା ଓ ଗୁମ ଗୁଡ଼ ହେଲେ ଜଠିଯିବା—1. ମାଟି ଦଲ ଦଲ କରା (the earth) Becoming elastic **ମିଟ୍ଟୀ ପଲ ପଲ କରନା** or soft (owing to presence of water below). ୨ । ଉପରେ ଅଧିକ ଭାର ରଖାଯିବା ଯୋଗୁଁ ଭୂମି ତଳକୁ ବସିଯିବା—2. The sinking of the surface of land on account of heavy weight put on it.

ମାଟି ଦବିବା—ଦେ. ବ—୧ । କାଦୁଆ ମୃତ୍ତିକାରେ ଜଳ ପଡ଼ିବାରୁ ତାହା ତଳକୁ ଲଟିଯିବା—1. (the earth) ମାଟି ବସେ(ଦବେ) ଯାଓୟା Settling down or setting.
ମିଟ୍ଟୀ ଦବନା ୨ । ମାଟି ଦବିବା (ଦେଶ)—2. Māṭi
(ମାଟି ଦବିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) dabakibā (See)

ମାଟି ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ମୃତ୍ତିକାରେ ପୋତିବା: କବର ଦେବା—
Māṭi debā 1. To bury a dead body; to inter.
ମାଟିଦେଓୟା ୨ । (ଏକ ଯୋବା ବା ପହଲୱାନ୍ ବଯସ ଜଣକୁ)
ମିଟ୍ଟୀଦେନା ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଅହ୍ୱାନସୂଚକ ଝଟକ ମାଟି ପଠାଇଦେବା—2. To challenge an adversary to a duel by sending to him a bit of earth.

ମାଟି ଧରିବା—ଦେ. କି—୧ । କୁସ୍ତି ଇତ୍ୟାଦରେ (ମଲ୍ଲ) ଭୂମିକୁ ଛାତୁଡ଼ି କର ଧରିବା—1. To hold
ମାଟିଧରା fast to the earth (said of an athlete).

ମିଟ୍ଟୀ ପକଡ଼ନା ୨ । (କୁମ୍ଭୀରଆଦ ଜଳଚର ଜୀବ) ବନ୍ଧୁକର ଗୁଳରେ ଆହତ ହୋଇ ଜଳାଶୟର ତଳଦେଶକୁ ଯିବା—2. (said of alligators wounded by a bullet) To sink to the bottom.

ମାଟି ଧୂଳି—ଦେ. ବ (ସ୍ୱତ୍ତର; ସ. ମୃତ୍ତିକା + ଧୂଳ)—ମୃତ୍ତିକା ଓ ଧୂଳ
Māṭi dhūḷi —Earth and dust.

ମାଟି ଧୂଳି ସାପ—ଗ୍ରାଦେ (ସଂଦଭୂମି) ବ—ମାଟିବରୁଡ଼ ସାପ (ଦେଖ)
Māṭi dhūḷi sāpa Māṭibirārḍi sāpa (See)

ମାଟି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମୃତ ହେବା—
Māṭi nebā 1. To die at a place. ୨ । ମାଟି ଘିନିବା ମାଟିଲଓୟା **ମିଟ୍ଟୀଲେନା** (ଦେଖ)—2. Māṭi ghinibā (See)

ମାଟି ପରି ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ଆଳସ୍ୟ ବୋଧ ହେବା—Feeling
Māṭi pari lāgibā of laziness or indisposition tā
(ମାଟିପରି ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାଟିମାଟି କରା work.
ମିଟ୍ଟୀସା ମାଲୁମ ହୋନା

ମାଟି ବଂଶ ନାୟୁ(ହା)କ—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର ନାୟକ (ଗଣକ)
Māṭi bamśa nāya(hā)ka ଶ୍ରେଣୀର ଏକଶାଖା; ଷିଦ୍ଧ ବଂଶ
(ମାଟିବଂଶ ଅବଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅବଧାନ—A class of astrologers of Orissa. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ନାୟକମାନେ ୨ ଶ୍ରେଣୀର,—ଷିଦ୍ଧବଂଶ ବା ମାଟିବଂଶ ନାୟକ ଓ ଖଡ଼ବଂଶ ନାୟକ । ଖଡ଼ବଂଶ ନାୟକମାନେ ଗଣକବୃତ୍ତି କରନ୍ତି । ମାଟିବଂଶ ନାୟକମାନେ ପାଠଶାଳାରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ ।]

ମାଟିପୁରା—ଗ୍ରାଦେ (ମେଦମାପୁର) ବ—ମାଟିବରୁଡ଼ ସାପ (ଦେଖ)
Māṭipurā Māṭibirārḍi sāpa (See)

ମାଟିବଂଶ କରଣ—ଦେ. ବ—ବୈଶ୍ୟ କରଣ (ଦେଖ)
Māṭibamśa karaṇa Baiśya karaṇa (See)

ମାଟି ବସିବା—ଦେ. ବ—୧ । ବର୍ଷାଦ୍ୱାରା ମାଟି ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇ ତଳକୁ
Māṭi basibā ଦବ ହୋଇଯିବା—1. The settling
ମାଟିବସା of earth after the rains. ୨ ।
ମିଟ୍ଟୀ ବୈଠନା ମାଟି ଦବିବା (ଦେଖ)—Māṭi dabibā (See)
(ମାଟି ବସିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଟିବରୁଡ଼ ସାପ—ଦେ. ବ—ମାଟିଆ ରଙ୍ଗର ଜବିଷ ସାପ—A kind
Māṭibirārḍi sāpa of non-poisonous snake;
ମାଟିବରୁଡ଼ିଆ ସାପ ମଟିଆଳିଆ ସପ ମାଟିମାର୍ଜାର ଫଣୀ } ଅନ୍ୟରୂପ Tropidonotus Stolatus. [ଜ—ଡୋମଲ କର ଗାଇଲେ ଘଡ଼ୁଡୋଲା ଗୀତ, କରେ. ମାଟିମେଟେଲି ସାପ ମାର୍ଜାର ଫଣୀ ଫଣା ଉଦଉ ? ପାନକୃଷ୍ଣ. **ମଟମୈଲା ସାଁପ** ରସକଲ୍ଲୋଳ ।] [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ। ଏଷତ୍ ସାବଜା ଓ ମାଟିର ବର୍ଣ୍ଣ ; ଦେହରେ ଏଷତ୍ କଳା ଦାଗ ଥାଏ; ପେଟତଳ ଧଳା । ଏମାନେ ବେଙ୍ଗ, ମାଛ ଯୋକ ଖାଇଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ଉମ୍ଭ ପରବର୍ତ୍ତରେ ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରନ୍ତି—ସୋଗେଶ୍ୱର: ଏମାନେ ଜବିଷ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଟି ବୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—କାନ୍ଥରେ ବା ଘରର ତଳରେ ପାଣିଆ ମାଟିର ପ୍ରଲେପ ଦେବା—To lay a thin layer of mud on a floor or wall; to besmear with mud. [ଦ୍ର—ମାଟି ବୋଳବାରେ ମାଟି ଲେପିବା ଅପେକ୍ଷା ମାଟିର ସ୍ତର ମୋଟ ବା ଘନ ହୁଏ।]

Māti bolibā ମାଟିର ପ୍ରଲେପ ଦେବା
ମାଟି ଲ(ଲେ)ପିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମାଟି ଲେପିବା }
ମାଟି ଲେପା
ମାଟିଲେପନା
ମିଟ୍ଟୀ ଲେପନା

ମାଟି ଭୟଁର—ଦେ. ବ. (ସ. ମୃତ୍ତିକା ଭ୍ରମର)—ଜୁମ୍ଫାର ପୋକ; କାଦୁଅରେ ବସା ବାନ୍ଧିବା ଏକ ପ୍ରକାର [ମାଟି ବ(ଭ)ରୁଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭୟଁର—Mud wasp. କୁମରେ ପୋକା

Māti bha-añra କାଦୁଅରେ ବସା ବାନ୍ଧିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଭୟଁର
କୁମ୍ହାଇନ କୀଡା

ମାଟି ଭରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଗର୍ତ୍ତରେ ବା ଖାଲରେ ମାଟି ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା—To fill up a pit with earth. (ମାଟି ଭରେ[ର୍]ଟ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Māti bharibā ମାଟି ଭରିବା
ମିଟ୍ଟୀ ଭରନା

ମାଟି ସୁଉ—ଦେ.ବ—ଅତି ସ୍ଥଲର ମୂଲ୍ୟ—Very cheap price. (ଯଥା—ଆଜିକାଲି ବଜାରରେ ମାଛ ମାଟିସୁଉରେ (ମାଟି ଦର, ମାଟି ମୂଲ୍ୟ, ମାଟି ଦାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିକା ହେଉଛି—ମାଟିର ଦର ଅଛି ।]

Māti bhāu ମାଟିର ଦର
ମିଟ୍ଟୀକା ଭାବ

ମାଟି ମାଟି ଲଗିବା—ଦେ. ବ—ଅବସନ୍ନତା ବୋଧ ହେବା; ଆଳସ୍ୟ ମାଟି ମାଟି କରା

Māti māti lāgibā ବୋଧ ହେବା—A feeling of langour or laziness.

(ପ୍ରୟୋଗ—ମୋ ହେ(ବ)ଦ ମାଟି ମାଟି ଲଗୁଛୁ ।)

ମାଟିରେ ପୋକ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୃଷବାସରେ ବିଶେଷ ପରଶ୍ରମ କରିବା; ଖୁବ୍ ଗଭୀର ଗୃଷ କରିବା—To plough deeply; to labour very hard in agriculture.

Māṭire poka hebā ମାଟିରପୋକା ହଓୟା
ମିଟ୍ଟୀକା କୀଡା ବନନା

ମାଟିରେ ମିଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ମନୁଷ୍ୟ) ମୃତ ହେବା; ଦେହ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବା—1. To die. ୨ । ମାଟିତେ ମେଶା (କୋଠା, ଘର ଆଦି) ଭୂଇଁ ସାଇ ଭୂମିସାତ୍ ହେବା—2. To fall down to the ground; to be razed to the ground. ୩ । (କୌଣସି ବସ୍ତୁ) ସଡ଼ି ପଡ଼ି ମୃତ୍ତିକାରେ ମିଶିଯିବା—3. (any organic matter) To become turned into the soil.

Māṭire misibā ମାଟିତେ ମେଶା
ମାଟିମେ ମିଲଜାନା; ମଟ୍ଟୀୟାମେଟ ହୋନା

[ମାଟିରେ ମିଶା(ଶେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ]

ମାଟି ଶୁଙ୍ଘିଲେ ଶୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବହୁତ ଶୀଘ୍ର ଶୋଇବା ମାତ୍ରକେ ଗାଢ଼ ନିଦରେ ଅଚ୍ଚେତ ହେବା—ବିଛଣା ଧରଲେଇ ଘୁମନ

Māṭi sunghile soibā ଗାଢ଼ ନିଦରେ ଅଚେତ ହେବା
ବିଛୋନା ପର ଜାନେସେହୀ ଶୋଜାନା

ମାଟି ହାତୀ—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କୁ ଭେଟ ଦଆଯିବା ମାଟିରେ ତିଆରି ହାତୀମୂର୍ତ୍ତି—Earthen elephants offered to the village-Goddess.

Māṭi hāti ତିଆରି ହାତୀମୂର୍ତ୍ତି
ମିଟ୍ଟୀକା ହାଥୀ

[ଦ୍ର—ଏହାର ମାଟିଘୋଡ଼ା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ]

ମାଟି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଣ୍ଡ ହେବା; ବ୍ୟର୍ଥ ହେବା—ମାଟି ହଓୟା ନଷ୍ଟ ହେବା; ୨ । ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତିରୂପେ ନଷ୍ଟ ହେବା—1. To miscarry; to turn into nothing; to be frustrated. 2. To be completely spoiled.

Māṭi hebā ମିଟ୍ଟୀ ହୋନା

ମାଟୁ—ଦେ. ବ—ଅଟ୍ଟୁ; ମାଟି ଘରର ଗୁଳ ତଳରେ ମାଟି ଛଣା ଦୋଇ ଆଉର କରି ସାଇଥିବା ଗୁଡ଼—The inner roof of a thatched house, which is daubed with mud. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଶିକାରି ଲୁଚି କରି ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଜଗିବା ପାଇଁ ମାଟି ତଳେ ସେନ୍ଦ୍ରି ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳା ଦୋଇଥାଏ, ଏବଂ ସାନ୍ଦା ତ୍ରପରେ ଡାଳପତ୍ର ଆଦି ଘୋଡ଼ା ଯାଇଥାଏ—A hole below the ground where the hunter lies in ambush for hunting.

Mātu ଉପର କରି ସାଇଥିବା ଗୁଡ଼
ପାଟନ

ମାଟୁ(ଣ୍ଟୁ)ବେଣ୍ଟ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶିକାର ପାଇଁ ଗର୍ତ୍ତହଇତେ ଶିକାର

Māṭu(ṇṭu)benṭa କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ—A device for hunting in which the hunter lies in ambush in a concealed hole under ground and shoots animals when they come near it. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଶିକାରି ଭୂମିତଳେ ଗାତଖୋଳି ସେ ଗାତ ମୁହଁରେ ଡାଳ ପତ୍ର ଆଦି ଘୋଡ଼ାଇ ଭିତରି ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି କରି ଜଗି ବସିଥାଏ । ଜନ୍ତୁଟିକୁ ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ଆସିଲେ ସେହି ଗାତ ମଧ୍ୟରୁ ଶିକାରି ବନ୍ୟଜନ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବନ୍ଧୁକ ବା ଶର ମାରେ ।]

ମାଟେ(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମନ୍ଥର)—୧ । ମନ୍ଥର କରିବା; ବିଳମ୍ବ କରିବା—1. To delay. ୨ । ଦେରୀକରା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ କରିବା—2. To do a work slowly. ୩ । ସ୍ଥଗିତ ହେବା—3. To be in abeyance; to stop. ୪ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ) ଧୀରଗତିରେ ଚଳିବା—4. (a work) To proceed very slowly. ୫ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—5. To wait or loiter at a place. ୬ । ମାଟିର ପ୍ରଲେପ ଦେବା—6. To besmear or daub clay on something.

Māṭe(ṇṭe)ibā ବିଳମ୍ବ କରିବା
ଦେରି କରନା
ଗାଠକରା
ଧୀମା ହୋନା
ବାଟଜୋହନା
ମାଟିଲେପା
ମିଟ୍ଟୀ ଲେବନା

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ତ୍ରିକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. 'ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍'ର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାର)—୧ । ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ (ଦେଖ)—1. Mātṛikulesan (See) ୨ । ମାଟ୍ରିକୁଲେଟ୍ (ଦେଖ)—2. Mātṛikulet (See)

Mā(me,myā)ṭrik
ମ୍ୟାଟ୍ରିକ
ମୈଟ୍ରିକ

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ତ୍ରିକୁ(କ୍ୟୁ)ଲେଟ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ) —ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କରିଥିବା (ଛାତ୍ର) —Matriculate. ବ—ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A matriculate.

Mā(me,myā)ṭriku(kyu)let
ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେଟ
ମେଟ୍ରିକୁଲେଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ଟ୍ରିକୁ(କ୍ୟୁ)ଲେସନ୍— ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବଶ୍ୱବଦ୍ୟାଳୟର Mā(me,myā)ṭriku(kyu)lesan ପ୍ରବେଶିକା ପଗ୍ଷା—The matriculation or University Entrance Examination.

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ଟ୍ରିକୁ(କ୍ୟୁ)ଲେସନ୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)--ହାଇସ୍କୁଲର Mā(me,myā)ṭriku(kyu)lesan klās ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ବା ଶେଷ ଶ୍ରେଣୀ —The matriculation class of a High English school.

ମାଠ—ସ. ବ—ରାସ୍ତା—A road (Apte). ଦେ. ବ—୧ । କଥା ସୂତାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେଶୀ ଚନ୍ଦରେ ବୁଣା ମୋଟା ଦଲାଇଁ ଦୁଇପରସ୍ତିଆ ଶୀତ ଗ୍ୱଦର—1. A double two-stripped sheet made of cotton thread hand-woven. [ଦ୍ର—୧ ବା ୧୪ ହାତ ଚଉଡ଼ାର ମୋଟା ପଟ୍ଟ ଦୁଇଟିକୁ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ସିମ୍ଭାଇ କର ସିମ୍ଭାଇ ଦୋଇଥିବା ୧୨ ହାତ ଲମ୍ବ ଦୋପଟ୍ଟା ଗ୍ୱଦରର ଲମ୍ବକୁ ୨ପରସ୍ତ କର ଘୋଡ଼ି ଯେଉଁ ୬ ହାତିଆ ଦୋହୋର ଦୋପଟ୍ଟା ଗ୍ୱଦର ହୁଏ ତାକୁ ମାଠ ବୋଲ୍ଲସାଏ । ଏହାକୁ ମଫସଲରେ ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଲୋକେ ଶୀତବସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।] ୨ । (ସ. ମନ୍ଥ ଧାତୁ; ସ. ମୃଜ ଧାତୁରୁ ମୃଷ୍ଟ)--ଚକ୍କଣ ବା ପାଲସ୍ କରିବାର ଦ୍ରବ୍ୟଟିର—2. An instrument for polishing articles [ଉ—ଯୌବନର ମାଠେ ମଠା ହୋଇ ଅଙ୍ଗ-ଯଷ୍ଟି ହବା ପଛକଥା । ରଘାନାଥ. ଯଯାତ୍ତି ।] ୩ । ମାତ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ମଣିବନ୍ଧରେ ପିନ୍ଧିବା ପିତ୍ତଳର ପାଲସ୍ ହୋଇଥିବା ଖଡ଼ୁ— Polished bangles worn on the wrist by females of low castes. ବଣ (ସ. ମୃଷ୍ଟ)— ମାଠା ଚକ୍କଣ ବା ପାଲସ୍ କରାଯାଇ ଥିବା (ଅଳଙ୍କାର ଆଦ) —Polished (ornaments etc). ଗ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଭୁଲ ବ. ମାଠ)— ପଡ଼ିଆ ଜମି—Waste land; meadow.

ମାଠ ଗୁଣା—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ପାଲସ୍ କରାଯାଇ ଥିବା ଗୁଣା ବା ବେସର ନାକଫୁଡ଼ାର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A polished flower (ornament) for the nostril

ମାଠଣ(ଣି)— ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ଥନ; ସ. ମୃଜ ଧାତୁରୁ ମୃଷ୍ଟ)—୧ । ମାଠନ ପାଲସ୍ ବା ମଜ୍ଜା—1. Polish of ornaments and other things produced by constant rubbing. ୨ । ପାଲସ୍ କରିବା କର୍ମ— .2. The act of polishing.

ମାଠଣ(ଣି) କରିବା—ଦେ. କି. (ସ. ମୃଷ୍ଟ)—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବାରମ୍ବାର ଘଷି ପାଲସ୍ କରିବା— ମାଠନ କରା **मठोरना** To polish ornaments and other things.

ମାଠଣେଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଲୁପୁର) କି—ମାଠଣ କରିବା (ଦେଖ) Māṭhaṇeibā Māṭhaṇa karibā (See)

ମାଠତିସ୍—ଦେ. ବ (ଭୁଲ. ଇଂ. ମାଚେଟ୍ matchet; ଚଉଡ଼ା ଛୁରି)—ବଢ଼େଇମାନଙ୍କ ସରୁ ନଡ଼ାଣ— ନିହାନି **रुखानी** Carpenter's slender chisel.

ମାଠ ପଥର—ଦେ. ବ (ସ. ମୃଜ୍ ଧାତୁରୁ ମୃଷ୍ଟ+ପ୍ରସ୍ତର)—ସୁନା ରୂପାର ଅଳଙ୍କାରକୁ ଚକଚକିଆ କରିବା ପାଇଁ ବଣିଅଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଚାଣ ପଥର— Goldsmith's polishing stone. [ମାଠ(ଠି,ଟେ)ଣି ପଥର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାଠର—ସ. ବ (ସଠ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା +ଉର୍ଚ୍ଚ. ଅର) Māṭhara ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଗ୍ରହବିଶେଷ—1. Name of a minor planet near or attendant on the sun (Apte). ୨ । ବ୍ୟାସଦେବ—2. The sage Byāsa. ୩ । ଶୌଣ୍ଡିକ; ଶୁଣ୍ଡି—3. Wine-vender. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—4. Brāhmaṇa. ଦେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ନୃପବଂଶବିଶେଷ—A dynasty of ancient kings of Orissa.

ମାଠ ରନ୍ଧା—ଦେ. ବ—ଚାଠକୁ ଚକ୍କଣ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଛୋଟ ରନ୍ଦା—Carpenter's small polishing plane. ମାଠାରାଁ(ରେଁ)ଦା **मठौरा**

ମାଠା—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ଥ୍ ଧାତୁ; ସ. ମଥନୋତ୍ଥ; ଭୁଲ. ବ. ମାଠା= ଘୋଳଦହ; ଲହୁଣୀ)—ନବନୀତ; ଲହୁଣୀ (ନଜେ)— ମାଠା **मक्खन** Butter.

ମାଠି—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ମୃଷ୍ଟବଲସ୍ଥ) ଏକପ୍ରକାର ପାଲସ୍ କରା- ଯାଇଥିବା ରୂପାର ବା ଚଂସାର ମୋଟା ଖଡ଼ୁ ବା ବଳସ୍— **पालिसदार कंगन, मठिया** ବଳସ୍—1. A kind of polished wristlet of silver or bell metal. ୨ । ବଣିଅଙ୍କର ଖୁବ୍ ସାନ ହାତୁଡ଼ି—2. Goldsmith's tiny hammer.

ମାଠିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ମୃଦ୍ଭଃ)—ମାଟିର କୁମ୍ଭ; କଳସ—An earthen pitcher; a narrow-necked ଘଡ଼ା, କଳସୀ, ମେଟେ କଳସୀ earthen jar. [ଉ—ଦେଶିରୁ କେହୁ **घडा, मटका, मट, माट** ଭୁଲା ମାଠିଆ ଭୁମ୍ଭର—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହା- ଭାରତ ।] [ଦ୍ର—ମାଠିଆ ଓ ହାଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତିର ଗୋଲାକାର ତଳଭାଗକୁ ଗାଣ୍ଡି ଓ ମେଲ୍ଲା ବା ଉପରର ପାଖକୁ ମୁଣ୍ଡ କହନ୍ତି; ବଡ଼ ଘଟକୁ ମାଠିଆ ଓ ଛୋଟ ଘଟକୁ ଘଡ଼ା କହନ୍ତି ।] ଗ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) ବ—ଛୋଟ ଓ ବଡ଼ ମାଟିର ଘଟ—Small or big earthen jar. [ଦ୍ର—ଛୋଟ ମାଟି ଘଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ସିଂହଭୂମରେ ମାଠିଆ କହନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଠି(ଠେ)ଣି—ଦେ. ବ—୧ । ମାଠଣ (ଦେଶ)—1. Māṭhaṇa Māṭhi(ṭhe)ṇi (See). ୨ । ପଲସ୍ତର ଦୋଇଥିବା ଚୂନ ମାଠନ **चिकनाहट; पलस्तर** ଉପରେ କରଣୀ ଘଷି କରିଥିବା ଘଲହ୍—2. Polish made on a plaster by repeated rubbings with the mason's trowel. ୩ । କାନ୍ଥ ବା ଚଟାଣ ଉପରେ ଚୂନ ବା ସିମେଣ୍ଟର ପଲସ୍ତର—3. Plastering of a wall or floor with lime or cement.

ମାଠି(ଠେ)ଣି ଚୂନ—ଦେ. ବ—ଲୁଗାରେ ଛଣା ଦୋଇ କାନ୍ଥ ଆଦିକୁ Māṭhi(ṭhe)ṇi chūna ମାଠେଣି କରିବା ନମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ମାଠନ ଚୁନ **पलस्तरका चूना** ଚୂନ—Sifted lime-paste used in polishing floors and walls. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ସାଧାରଣରେ ସିମେଣ୍ଟର ବ୍ୟବହାର ଚଳୁ ନ ଥିବା କାଳରେ ପଥରଚୂନକୁ ବାଛି ଛାଣି କନାରେ ଛଣି ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲେପଦ୍ୱାରା ମାଠିଣି କରିଯାଉଥିଲା ।]

ମାଠିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମୃଜ ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମୃଷ୍ଟ; ଭୁଲ. ପ୍ରା. ମଟ୍ଠ)—Māṭhibā ୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଘଷି କରି ମସୃଣ କରିବା—ମାଠା **मठोरना** 1. To polish a thing by repeated (ମାଠେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) rubbing [ଦ୍ର—କୋଠାର ଭଲରେ ବା [ମଠା(ଟେ)ଇବା—ଶୀଜନ୍ତରୂପ] କାନ୍ଥରେ ଚୂନ ପଲସ୍ତର କରି ଛାଣୁ କରଣୀର ପଛଆଡ଼େ ନ ମାଠିଲେ ଛାଡ଼ା ମସଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ଢାଣ୍ଡି ମାଠିଆକୁ ଝୁମ୍ପାର ଗଡ଼ି ସାରିବା ପରେ ଛାଣୁ ମାଠେ । ଖଡ଼ୁଆମାନେ କଂସା ଓ ରସ ଖଡ଼ୁକୁ ମାଠି ଚକ୍କଣ କରନ୍ତି । କର୍ଣାମାନେ ଅଳଙ୍କାରକୁ ମାଠପଥରଦ୍ୱାରା ମାଠି କରି ଚକ୍କଣ କରନ୍ତି ।] ୨ । (ଦେହରେ ତୈଳାଦି) ଚକ୍କଣ କରି ବୋଳିବା; ମାଖିବା—2. To anoint (oil etc). ମାଖା **लेपना**

ମାଠି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ନଜ ଦେହରେ ତେଲ, ଘଲଦ ଆଦି ଉତ୍ସ- Māṭhi hebā ରୂପେ ବୋଳ ଦେବା—To anoint (oil (ମାଠିମୁଠି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) etc) on one's body. (ଉ—ଘଲଦ ତେଲ ଦୁଇ ନୋହିବ ମାଠି ଅଙ୍ଗେ—ଗୀତାମ୍ବର. ମାଖା ନୃସିଂହପୁରାଣ ।)

ମାଠୀ—ସଂ. ବ—ସାଞ୍ଜୁ— Māṭhī An armour; mail (Apte).

ମାଠୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ମନ୍ଥର)—୧ । ମଠୁଆ; ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ Māṭhuā ଢଲମ୍ବରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—1. One who ଆଳସେ takes much time to finish a work; lazy **मट्टर; मंदा** tardy, ୨ । ଯେ ଢଲମ୍ବରେ, ଜଲ୍ଦି ନକରି କରେ (ମାଠେ[ଠୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକରେ—2. One who does any work thoroughly but slowly. ୩ । (ସଂ ମୃଷ୍ଟ) ଯେ ଆପଣା ଦେହରେ ଚକ୍କଣ କରି ତେଲ ଘଲଦୀ ଲଗାଇ ନୁଏ—3. One who takes care to smear his body thoroughly with oil and turmeric.

ମାଠୁଣି—ଦେ. ବ. (ଦେଶିଜ ଶବ୍ଦ)—ଛୋଟ ହାତୁଡ଼ୀ Māṭhuṇi ଛୋଟ ହାତୁଡ଼ୀ **हथौड़ी, मटरना** hammer.

ମାଠୁଲ୍—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଲୁମ୍ବୁ; ମାଠିଆ— Māṭhul Pitcher.

ମାଡ଼ିପିଟ୍—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ)—ମାର୍‌ପିଟ୍ (ଦେଶ) Mārd-piṭ ମାରପିଟ **मरपीट** Mār-piṭ (See)

ମାଡ଼ବାର୍—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମରୁବୁ ମାରବ=ମରୁ ଦେଶ)—ଗୁଜ- Mārdbār ରାଟାନାର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଂଶ ମରୁ ଦେଶ; ମାରବାଡ଼

ମାଡ଼ୁଆର
ମାର୍‌ବାଡ଼ } ଅନ୍ୟରୂପ
ମାରୁଆଡ଼(ନ)

ଦେଶ; ଜୟପୁର, ବିକାନୀର, ମେବାର ଯୋଧପୁର ଆଦି ଗୁଜ୍ୟ; ମାରୁଆଡ଼ ଗୁଜ—The states of Joy-

ମାଡ଼ୋୟାର pur, Bikaneer, Jodhpur, Mewar in

मारवाड Rajputana (N. W. India).

[ଦ୍ର—ଏ ଅଞ୍ଚଳ ମାରବାଡ଼ୀମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ । ବାଦାବଲପୁର, ଜସଲମିର, ଯୋଧପୁର, ବିକାନୀର ଆଦି ଅଞ୍ଚଳ ମରୁମୟ ଅଟେ ।

ମାଡ଼ବାର୍ - ଦେ. ବ—୧ । ମାରବାଡ଼ି; ମାରବାଡ଼ ଦେଶବାସୀ; ଗୁଜ- Mārd-bāri ରାଟନା ଗୁଜ୍ୟର ଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳବାସୀ—1. An ମାରୁଆରି, ମାଡ଼ୋୟାରି inhabitant of Marwar in **मारवाडी** Rajputna. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥି) ବ୍ୟବସାୟୀ ବୁଦ୍ଧିଥିବା (ମାଡ଼ୁଆଳ, ମାରବାଡ଼ି, ମାରୁଆଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତି—2. (figurative) A person with business instincts.

ମାଡ଼—ସଂ. ବ—୧ । ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ-1. A species of wild Mārda tree. (Apte) ୨ । ପରିମାଣ; ଓଜନ—2. Weight; ମାରମାରି **मार** measure. ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ= ମର୍ଦ୍ଦନ; ମୃ ଧାତୁ ଜାତ ମାର ଧାତୁ)—୧ । ପ୍ରହାର; ପିଟା; ଛେଚୁ; ତାଡ଼ନ; ବାଡ଼ଆ—1. Beating; assault. [ଦ୍ର—ଦାଢ଼, ଗୋଡ଼ ଆଦି ଅଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ବିବିଧ ପ୍ରକାରର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ନାମ ଅଛୁ ଯଥା, ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ମାଡ଼—ମୁଣ୍ଡିଆ; ପାଟିଦ୍ୱାରା—ଚାମୁଡ଼ା; ହାତଦ୍ୱାରା ମାଡ଼—ବଧା, ଗୁମୁଡ଼ା (ଜାବୁଡ଼ା), ମୁଖୀ, ମୁଥ, ଝୁଡ଼ା, ଲେଡ଼ା, ଚଟୁଣିଆ, ହାବୁକା, ଚଖିଆ, ଗଦ୍ଦା, ଗଲଥା, ଧକ୍କା, ଠେଲ୍ଲ, ଘେଲ୍ଲ, ହିଙ୍କା, ଲେଡ଼ା, ବାହୁଛଟା, ଶାବୋଳ ବା କଠା ଘକାଇବା, ଚଟା, ଝୁଣ୍ଟିଆ, ଘୋଷଗ୍, ଓଟରା, କଚାଡ଼ିବା, ଚଲେ ଘକାଇବା, ପାଟି ଛଟା, ପାଟି ଇଡ଼ା, ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା- ଚଞ୍ଚି ଚଟା, କାନମୋଡ଼ା, କାନ ମୋଡ଼ା, ଥୋଟି, ଚେଙ୍ଗା, ଚ(ଚ)ମୃଟା, ଠଣା, ପୁଟିଆ, ଆଙ୍ଗୁଠି ଗେଣ୍ଡା, ମୁଣ୍ଡ ଟଣା, ଚୁଟି ହିଙ୍କା, ଥୋଡ଼ିଟଣା, ଗାଲ ଚୋଡ଼ା; ଥଙ୍ଗୁଡେଇବା; ନଖଦ୍ୱାରା—ଗଞ୍ଜଡ଼ା; ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା—ଗୋଇଠା, ଆଣ୍ଠୁଆ, ଗୋଲ୍ଡ, ଚକଟା, ଦଲାମଲା, ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ଘେଞ୍ଚ । ଅନ୍ୟ- ବସ୍ତୁଦ୍ୱାରା ମାଡ଼—ଜୋତା, ଖଡ଼ମ ବା କଠଉମାଡ଼, ବେତ, ଚାଲିଲ ବେତ, ବାଡ଼, କୋରଡ଼ା, ଠେଙ୍ଗା, ଠେଙ୍ଗୀ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରଷ୍ଟ, ପାଞ୍ଚଣ, ଉଦ, ଖୋବା, ଲୁନା, ଦେଖା, ଭୁଗା, ଗୋବା, ପିଃ; ଟେକା ଓ ବୋଲ୍ଲଅ ଫୋପାଡ଼ିବା, ବାଟୁଳ ଖଡ଼ା; କଟୁର ଲୁଗ୍ଡ଼ି ଅଦର ବେଣ୍ଡ, ଲୁଗ୍ଡ଼ି ଅଦର ପଶା, ବୁଲ୍ ବାଡ଼ି, ବନ୍ଧୁକ, ଧନୁ, କାଣ୍ଡ, ଗଦା, ମୁଗୁର, ଖଣ୍ଡା, କଟୁର, ଲୁଗ୍ଡ଼ି, ଝାଟିଅ ଆଦ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାର୍ ମାଡ଼; ଭାଦ୍ଦଲ୍ଲ ଲଦାରେ ଚଡ଼ୁ, ଚଅଁ ଦେବା ବା ଲାଛୁବା । ମୁନଅ ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାର୍ ଦଦାରବା, ଫୋଡ଼ବା,କେଞ୍ଚବା;ପଶୁଅଦଙ୍କ ଦିଘଦ୍ୱାର୍-ବନ୍ଧବା; ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାର୍—ନାଡ, ଜାଡ଼ିଲ୍ ନାଡ । ପଶୀଅଦଙ୍କ ଥଣ୍ଡା ଓ ପଞ୍ଚାଦ୍ୱାର୍ ଅଘାଡ । ଏହିପର ନାନା ପ୍ରକାରରେ ନାନା ଉପାପ୍ତରେ ମାଡ଼ ଦଅଯାଏ । ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଲୋକାନୁକରଣରେ ରଚତ ନମ୍ନଲିଖିତ ଓ ଦାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଓଡ଼ିଅ ଶ୍ଲୋକରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାଡ଼ର ନାମ ଜଣା ପଡ଼େ :—

କେଶାକର୍ଷଣ,ଦ୍ୱାରୁକା ,ଗଡ଼ଗଡ଼ା, ଗୁଯୋଡ଼, ଦବା,କଡ, ଲେଡ଼ା, ନାଡମୋଡ଼ା, କନ୍ଦୁଣି,କୋରଡ଼ା, ଘାଣ୍ଟୋଇ,ଠେଙ୍ଗା ଦଣ୍ଡ । ଛିଙ୍କା, ବାହୁଉଠା, ସମର୍ଥ ଗୋଇଠା, ଚେଙ୍ଗା, ମୁଣ୍ଡି, ଚେଙ୍ଗିବା; ଶାଙ୍କୋଳ, ଭଲ୍ଲୁକାନ୍ତ୍ର, ଗୁବୁକ,ଉଦ୍ଦ,ବେଳୁଘୁଦ୍ଦାର ସ୍ତୁତଃ । ମାଡ଼କୁ ମହାଦେବ ଉରନ୍ତୁ । ଛଗ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ—ଅଛ ଷମଭାଷାଜ୍ଞୀ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରହାରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କରନ୍ତୁ ।] ୨ । ଅଘାଡ—2. Stroke. [ଉ—ଯଥାର ମାଡ଼େ ଯେ ଦେଖିଲ୍ଲ ଯମସ୍ପଶ୍ଚ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ. ବନ]। ୩ । ମାରଣ; ହତ୍ୟା—3. Slaughter. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଦୃଶ୍ଚା ବା ଚୋଟ—4, A paroxysm; a fit; a heat.

ମାଡ଼ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାର୍ ପ୍ରହୃତ ହେବା—1. To be beaten or assaulted. (ମାଡ଼ ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ଲୁହା ଲାଗି ଅଟ୍ଟି ଦେବତା ମାର ଖାଓୟା ଖାଇଲେ—ଛଗ) । ୨ । ଆହତ ହେବା—2. To be wounded or struck. ୩ । (ଜାହାଜଆ ଜାର୍ଷା) ଚୋରରେ ବାଜବା; ଧକ୍କା ଖାଇବା—3. To collide. (ଉ—ଛେର ଛେର ଜାହାଜ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତୁ । ପଙ୍ଗରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ପଲ୍ପ ।)

ମାଡ଼ ଖାଇଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରହୃତ ହୋଇ ମୃତ ହେବା; ହତ ହେବା—1. To be killed. ୨ । ମାର ଖେୟେ ସାଁଓୟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବନଷ୍ଟ ହେବା—2. To be destroyed or annihilated. (ଯଥା—ଏ ନଈ ବଢ଼ିରେ ମୋ ଉଲର ଉଲଗୁଡ଼ାକ ବବାକ ମାଡ଼ ଖାଇଗଲ୍ଲ ।) ୩ । ପ୍ରହୃତ ହୋଇ ପଲାଇଯିବା—3. To flee away after being beaten. ୪ । ପ୍ରହାର ପାଇବା—4. To be beaten.

ମାଡ଼ ଖିଆ—ବେ. ବଣ. ପୁଂ—ମାଡ଼ୁଆ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—One who is beaten constantly. ବ—ମାଡ଼ ଖାଇବା (ମାଡ଼ ଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ମ—The act of being beaten.

ମାର ଖେଗୋ, ମାର ଖାଓୟା (ଉ—ମୋ ମାଡ଼ ଖିଆ ଦେଖି ଦୁଃଖେ ମାରଖିଆ ଭୁନ ଢେଲେ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ. ମହାଭାରତ ବସ୍ତୁତଃ ।)
ମାର ଖାଓୟା **ମାରଖାନା**

ମାଡ଼ ଖୁଆଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ମାଡ଼ ଖାଇବାର ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ)—
Mārda khuāibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତକୁ ପ୍ରହାର ଦେବା ପାଇ
ମାଡ଼ ଖାଇବା
ମାଡ଼ ମର୍(ରେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଯ ଦ୍ୱାରକର ଅଧିକାର ବା ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଅଛ,ସେହ ବ୍ୟକ୍ତ ବରୁବରେ ଉକ୍ତ
ମାର ଖାଓୟାନ ପ୍ରଭୁଙ୍କ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବା ଦାତାମଙ୍କ ଅଗରେ ଫେର୍‌ଦ
ମାର ଖିଲାନା ଦୋଇ ପ୍ରଭୁ ଅବଙ୍କ ଦ୍ୱାର୍ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତକୁ ପ୍ରହୃତ କରାଇବା—To cause a person to be beaten by his master or by a person in authority by complaining against him.

ମାଡ଼ ଚୁଲିଆ—ବେ. ବ—ମୃଦୁ, ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ ବଶେଷ—A species of Mārda chuliā small tree whose flowers are yellowish white (Haines). [ଉ—ଏହାର ଫୁଲ ଢଲଢଆ ସିଣା ଧଲା]

ମାଡ଼ଣ—ବେ. ବ (ସଂ. ମର୍ଦନ; ମାରଣ)—୧ । ମାଡବା; ଗୁଣିବା—Mārdana 1. Pressing. ୨ । ମାରଣ—2. Killing; ମାରଣ **ମାରଣ** slaughter. ୩ । (ସଂ. ମାରଣ) ମାଡଳର ମାର ପକାଇବା ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର—3. A weapon of war by which a person is crushed to death. (ଉ—ଅକାଳ ମହାକାଳ ବିକାଳ ବଜ୍ରବାଣ, ଉଡାଣ ଚୁଡାଣ ସିଗି ଭାଉଣ ମାଉଣ । ଘିଡାମ୍ବର. ନଦିଦ୍ଦୁଗ୍ଗଣ ।)

ମାଡ଼ ଦ(ଦେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରହାର କରବା—
Mārda da(de)bā To deal blows; to beat.
ମାର ଦେଓୟା **ମାର ଦେନା, ମାରନା**
[ମାଡ଼ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା, ମାଡ଼ ମାରବା, ମାଡ଼ ବସା(ସେ)ଇବା, ମାଡ଼ ଲଦବା, ମାଡ଼ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାଡ଼ ପିଠିଆ—ବେ. ବଣ—ମାଡ଼ୁଆ (ଦେଖ)
Mārda pithiā Mārduā (See)
କୌଳକୁଟୋ, ମାରଖେଗୋ **ମାରୁଆ**

ମାଡ଼ ବସିବା—ଦେ. ବ—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତ ଉପରେ) ପ୍ରହାର ବୃଷ୍ଟି
Mārda basibā ହେବା—Being beaten or given
ମାରବସା **ମାର ବୈଠନା** blows; being struck.
[ମାଡ଼ ବାଜବା, ମାଡ଼ ଚଢିବା, ମାଡ଼ ଲଗା(ଦା)ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାଡ଼ ବୃଷ୍ଟି—ବେ. ବ—ଅତ୍ୟଧିକ ଉପର୍ଯୁପରି ପ୍ରହାର
Mārda brushti Dealing of blows, one over the
ମାର ବୃଷ୍ଟି **ମାର ବୃଷ୍ଟି** other like a torrent of rain.

ମାଡ଼ ମରାମରି—ବେ. ବ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ପ୍ରହାର—
Mārda marāmari Mutual beating.
ମାରାମାରି **ମାରାମାରି**

ମାଡ଼ ମୁଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା—ବେ. କ୍ରି—ମାଡ଼ ଖାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
Mārda mulā(le)ibā କରବା—To do something to
କୌଣ କୌନା **ମାର ମୋଲାନା** deserve a beating.
(ମାଡ଼ ଭଣିବା, ମାଡ଼କୁ ନମସ୍କାର କରବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଡ଼ରେ କୁଆଛୁଆ ଉଡ଼ିଯିବା—ଦେ. ବ—ମାଡ଼ ବୃଷ୍ଟି ହେବା—Mārdre kuāchhuā urdijibā [ମାଡ଼ରେ ଧର୍ଣ(ଘୁଁ)ଟା ଉଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] Dealing of repeated blows like torrents; a shower of blows.

मारमे धुर्पुल्ला उडजाना

[ଦ୍ର—ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ ଏପର ଭୟଙ୍କର ପ୍ରହାର ଯେ ଉହାଁର ଶବ୍ଦରେ ଧ୍ୱାଁ ଦୋଇ କୁଆ ବସାରେ ଥିବା କୁଆଛୁଆମାନେ ବସାରୁ ଉଡ଼ି ପଳାଇବେ ।]

ମାଡ଼—ସ. ବ—ରାଜପ୍ରାସାଦ—A palace (Apte). ଦେ. ବ. Mārdi (ସ. ମାର୍ଡ଼ୀ=ଦନ୍ତବେଷ୍ଟ)—୧ । ମାଢ଼ୀ; ଦନ୍ତବେଷ୍ଟ; ମାଢ଼ୀ ମସକୁର ଦାନ୍ତର ମୂଳ—1. The gum. ୨ । (ସ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ) ଲମ୍ବା କାଠ ଆଦ ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଭୂଇଁ ଉପରେ ଅଡ଼ବାଗରେ ସେଇଁ ସ୍ଥେଟ କାଠ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ରଖାଯାଏ—2. Wedges or cross-pieces put on the ground over which are laid long timbers etc. ୩ । ଶ୍ମଶାନରେ ଶବଦାହ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ସେଇଁ କାଠର ବଡ଼ ଗଡ଼ି ଦୁଇଟା ରଖାଯାଇ ତା ଉପରେ ସୁଦ୍ଧାଣି କାଠ ଟଙ୍କାଯାଏ—3. Two big trunks laid on the ground over which smaller logs are put crosswise for cremation. ୪ । ମୁର୍ଦ୍ଦାରକୁ ଚିତା ଉପରେ ମୁହଁ ମଡ଼ାଇ ଶୁଆଇ ଦେବା ପରେ କାଳେ ଅଗ୍ନି ଲାଗିବା ପରେ ଚାଦାର ମୁଣ୍ଡ ଉପରଆଡ଼କୁ ଖଟ ଦୋଇ ଉଠିଯିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଚାଦାର ବେକ ଉପରେ କାଠର ସେଇଁ ବଡ଼ ଗଡ଼ିଟାଏ ମଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଏ; ବେକମାଡ଼କାଠ—4. A big log of wood put over the neck of a corpse when it is laid on the funeral pyre with the face towards the ground. ୫ । ଯଥେଷ୍ଟ ଜୋର କୌଣସି ଖୁବ୍ ଭାରି ପଦାର୍ଥକୁ ଭୂମିରେ ଗଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ହେଲେ ଭୂମି ଉପରେ ସେଇଁ ଲମ୍ବା କାଠ ବା ବାଉଁସ ପକାଯାଏ ଓ ସାଦ୍ଦା ଉପରେ ଭାରି ଭାରି, ଜନ୍ତୁକୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଚଢ଼ାଇ ନିଆଯାଇ ଯାହେ—5. A long lever or rod which is put on the ground over which a very heavy stone is rolled.

साइन

ଜମିୟେ ଜମାକର ଦେ. କି. ବଣ—ଆବୋରି; ଅଧିକାର କରି—Occupying. (ଉ—ବର୍ଷଲେ ସବୁ ମାଡ଼ି କରେ ଧରି ନିଅ କୃଷ୍ଣଦିନ୍. ମହାଭାରତ ଆଦି ।)

ମାଡ଼ିଆ—ଗାଁଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—କୃଷକ ଜାତିବିଶେଷ—Name of Mārdiā a peasant class in Bastar.

ମାଡ଼ି ଆସିବା—ଦେ. କି—୧ । ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା—Mārdi āsibā 1. To advance swiftly and violently. ଜୋରସେ ଆନା (ଉ—ପ୍ରବଳ ବେଗରେ, ଘୋର ବୃଷ୍ଟି କାଳି, ଅସିଲା ସମୟରେ ମାଡ଼ । ନନ୍ଦବଗୋର. ଜଳଦରଣ୍ଡା) [ପ୍ରୟୋଗ—ନଈବଢ଼ି ମାଡ଼ି ଆସୁଛୁ; ଘର ଗୋଡର ନାଁ ମାଡ଼ି ଆସୁଛୁ, ବର୍ଷା ମାଡ଼ି ଆସୁଛୁ, ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟ ମାଡ଼ି ଆସୁନ୍ତୁ ।]

୨ । ସବୁଡ଼ ବ୍ୟାପିବା—2. To overspread; to be diffused. (ଉ—ଧୂଆଁରେ ଦୂରେ ପବ୍ଦତର ଗଈ, ମାଡ଼ି ଆସୁଅଛୁ ଜଳସ୍ଥଳ ଗଈ । ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶନ୍ତ ।)

୩ । ବଇଶ ଆଦରେ ବା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଖଣସାଦ ମେଡ଼େ ଆସା ଘାଦ ଦେଇ ସେଠାରୁ ଗଲି ଆସିବା—3. To come away from a place or a bed shortly after stepping on it.

माडकर आना

(ଯଥା--ବେପାକର୍ମ ସରୁ ସରୁ ଗଉ ଖୋର ଦୋଇ. ଯିବାରୁ ବରକନ୍ୟା ମାନ ମନୁଷ୍ୟଯିଁ ମାଡ଼ି ଆସିଲେ)

ମାଡ଼ି କାଠ—ଦେ. ବ—ମାଡ଼ି ୨।୩।୪ (ଦେଖ)—Mārdi 2.3 4 Mārdi kāṭha साइन (See)

ମାଡ଼ି ଦେବା—ଦେ. କି (ସ. ମୃଦ ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୂମିତଳକୁ ବା ପାଣି ଭିତରକୁ ଚାପିନ ଗୁଣ୍ଡିଦେବା—1. To press a person or thing down to the ground or into the water.

घुपाना नीचुकरा मारना

୨ । (ମୁହଁକୁ) ତଳକୁ ଗୋଡ଼ିବା—2. To droop down one's head. ୩ । ଜୋରେ ଢୁକାନ ବଳପୂର୍ବକ ଢୁସୁଇବା: ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦେବା; ଗୁଞ୍ଜିବା —3. To thrust forcibly; to ram.

माडदेना

[ଉ—ସେ କଥା ଶୁଣିଙ୍କ ଅଖିରେ ମାଡ଼ ଦେଲା । କୃଷ୍ଣଦିନ୍. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୪ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ନୁକାନ, ଲୁକାନା ଅନ୍ୟ ବଡ଼ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପୁରାଇ ଲୁଚାଇବା—4. To conceal a thing by putting it inside a bigger thing.

लुकाना

[ଉ—ଦୈତ୍ୟେ ସେ ବେଦକୁ ହରଲେ, ନେଇ ସମୁଦ୍ରେ ମାଡ଼ ଦେଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମାଡ଼ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଅକସ୍ମାତ୍ ବା ଅଜାଣତରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ପାଦ ପକାଇ ଦେବା—Mārdi pakā(ke)ibā To tread upon a thing unwares.

मारा मारडेना

(ଯଥା—ମୁଁ ବାଟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଲଣ୍ଡାଏ ଗୋବର ମାଡ଼ ପକାଇଲି ।)

ମାଡ଼ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ—୧ । ଉପରୁ କଏ ତଳକୁ ଅପଣାକୁ ଗୁଡ଼ିବା Mārdi pardibā ପର ଜଣାଯିବା.—1. To feel the sensation of being pressed down from above.

जब्द् मालुमहोना; गीरपडना

[ଉ—ଚାଦା ଦେଖି ଅମୂର ଜ୍ଞାନ ଗଲା ବୁଢ଼ା, ପଡ଼ିଲା ବଜ୍ର ମହାଶିର ମୁଣ୍ଡେ ମାଡ଼ । କୃଷ୍ଣଦିନ୍ଦ୍. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ୨ । ଖାରାପଲାଗା ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଟେର୍ ଦେବା; ବାଧିବା—2. To produce an uneasy or awkward sensation in one's mind.

खराबलागना बुरालगना

(ଯଥା—ସାଥିକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋର ଭଲେ ଠିଆ ହେଲେ, ମୁଁ ମସିଣା ଉପରେ ବସିଲି; ଏ କଥାଟା ମତେ ସୁର ମାଡ଼ ପଡ଼ିଲା ।) ୩ । ଜଡା ବା ଜମା ଜମା ହଓୟା ହେବା—3 To gather; to conglomerate. **ଜମାହୋନା** [ଉ—ଏସେ ଗୁଣ୍ଡ ଗୁପାଡ, ପ୍ରାପ୍ତେ ଲୋକ ବନ୍ଧୁଡ, ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ମାଡ଼ ପଡ଼ିଲେ ॥ ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।] ଚାପା ୪ । ଉପରେ ଲଦ ହୋଇ ଗୁପ୍ତ ଦେବା—4. To press **ଗୀରପଡନା** down (a person or thing) from above [ଉ—ପବତ ନ ପଡ଼ିଲା ମାଡ଼, ବୃକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା ଡାଳୁ ଖଡ଼ । ଭୂପଡ. ପ୍ରେମସମ୍ପୁଟ ।]

ମାଡ଼ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଠାତ୍ ଅସି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା *Mārdi basiba* ଜନ୍ତୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କର ତାକୁ ଭଲେ ପକାଇ ଚେପେବସ୍ ତା ଉପରେ ଚଢ଼ି ବସିବା—1. To grapple; **ମାରବୈଠନା** to suddenly pounce upon and lay ones-self on the body of another; to overpower a person. (ସଥା—ବାଘଟା ଅସି ସେ ଢାକା ବାଛୁରକ ମାଡ଼ ବସିଲା ।) ୨ । ଘୋଟ ଯିବା— **ଢାଁପନା; ଢକଦେନା** 2. To over-cloud; to envelop; to enshroud. (ସଥା—ଏ ଘଡୋଗ୍ରାଫ୍‌ରେ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁ ଉପରେ କଳାଗୁଇଟାଏ ମାଡ଼ ବସିଛି ।) ୩ । **ହଡପଲେନା** ସବରଦସ୍ତି କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ବା ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଅଧିକାର କରିବା- 3. To take forcible possession of a thing **ପଚାଲେନା** or place. ୪ । ପରର ପ୍ରାପ୍ୟକୁ ନ ଦେଇ ଅନ୍ୟାୟ ପୂର୍ବକ ରଖିବା—4. To illegally retain another's dues. ୫ । କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଅଧିକାରକର ରହିବା— 5. To keep up one's hold or possession over an area. ୬ । ବଳାତ୍କାରରେ ବାଲାତ୍କାର କରା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗମ କରିବା—6. To commit rape **ବଲଜୋରି କରନା** on or outrage a woman.

ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବା; ତୁଳ ସ୍ପା. ମଡ଼ୁ) *Mārdiba* —୧ । (ସକର୍ମକ) ଉପରୁ ତଳକୁ ଗୁଡ଼ିବା— (ଦବାଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ) 1. To press down from **ମାଡ଼ା, ଚାପା** above. [ଉ—ଦୁଃଶାସନକୁ ମୋ ମାଡ଼- **ଚାପନା** ବସି ବଲେ, ପିଇଲା ରକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମ ଚଢ଼ି ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ । **ମାଡ଼ା, ମଲା** କୃଷ୍ଣକିଂକ. ମହାଭାରତ. ଅଦ୍ଦ ।] ୨ । ମର୍ଦ୍ଦନ **ଦଳନା** କରିବା; ଦଳିବା; ମଳିବା—2. To crush; to **ମାଡ଼ା** bruise. ୩ । ଗୋଡ଼ରେ ଦଳିବା; ଗୋଡ଼ରେ **ମାଡନା** ଚକଟିବା; ପାଦଦ୍ୱାରା ମର୍ଦ୍ଦନ ବା ଦଳନ କରିବା— 3. To crush with the feet; to tread upon. [ଉ—ଘଟ୍ଟ ବଦଖି, ଗଜମୁକୁତା, ବେବେକ ନ କରଣ ମାଡ଼ ତା, ଅମିଳେ ହୈକ୍ୟ ଯେ । ଭାଗ. ଲକ୍ଷଣ୍ୟବତ୍ତା ।] ୪ । ଆକ୍ରମଣାର୍ଥ ଅଗ୍ରସର ହେବା; ଆଗକୁ ଗତି କରିବା— **ବାଢ଼** 4; To advance; to set upon; to attack. **ଚଢାଇ କରନା; ଧାବା କରନା** [ଉ—ଏ ସକାଶୁ ବୃତ୍ରୁଏ କର ସିଂହରଡ, ଅସୁରନ୍ତୁ ଅମୁର ଉପରକୁ ମାଡ଼ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।] ୫ । (ଲତା) ଲଟାଇବା— **ଲତାନ** 5. To creep (said of creepers). [ଉ— **ଲନଡନା** ଉହିଁରେ ଲତା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧୁତ ମାଡ଼ିଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ଅଧିକାର କରା ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୬ । ଆପଣାର ସୀମାକୁ ଲଘନ **ଦବାଲେନା** କର ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ସୀମାକୁ ଅଧିକାର ବା ପ୍ରବେଶ କରିବା- 6. To overtop one's own boundary and set foot on another's ground; to encroach upon. (ସଥା—ତୋ ବାଡ଼ ମୋ ଜମିକୁ ୪ ହାତ ମାଡ଼ିଅଛୁ ।) ୭ । ପାଦ ପା ଦେଓୟା ପକାଇବା; ଗଲିବା; ଗୋଡ଼ ଦେବା; ପ୍ରବେଶ **ମାଡନା** କରିବା—7. To set foot on; to pace; to walk; to enter. [ଉ—ଏହୁଷଣି ମାଡ଼ିବ ଭୂମେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୮ । ଶ୍ୱାସ ଶ୍ରାସକରା କରିବା; ବକାଳ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇବା; ଘୋଟିବା—8. **ଢାଁକନା; ନିଗଳନା** To overcloud; to completely envelop; to enshroud. (ସଥା—ଏଥରକ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାରବଣା ମାଡ଼ିବ ।) ୯ । (ବୃକ୍ଷର ଡାଳ ବା ବେର ବା ଜଳ ଆଦ) କୌଣସି ଘେରା ସ୍ଥାନରେ ବିସ୍ତୃତ ହେବା—9. To spread about **ଫୈଲ ଜାନା** (said of a tree or root or water); to spread over an area. (ଉ—ବରଷା ବଥାକେ ବଢ଼େ ମୋଡସ୍ତୀ, ମାଡ଼ଇ ସ୍ରୋତ ପ୍ରଖର । ନଜନଚୋର. ଜର୍ଜ୍ଜରଣୀ ।) ୧୦ । (ଘାବୁ ବା ଛଉ ବା ରୋଗ) ଦେହ- ଉପାମ୍ ବିସ୍ତୃତ ହେବା; ବ୍ୟାପିବା—10. To spread ଘିରା over the body (said of ringworm etc. **ଫୈଲନା** to pervade. (ଉ—ତ କରବ ବାବୁ ମୁଁ ଏ ଅଜ୍ଞା- ଯାବୁକୁ, ଅଜ୍ଞାଯାବୁ ମାଡ଼ଗଲା ପେଟ ଭଲକୁ । ସୁଆଙ୍ଗ, ଗୀତ ।) ୧୧ । (ଘୋଷଣା, ପରମ୍ପରା, ଦୃଷ୍ଟ, ଲାଜ, ଭୟ ଅଦର ବେଗ) ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅଭିଭୂତ କରିବା; ଅଭିଭୂତ ହେବା— **ପାଓଣ୍ଟା ଆନା** 11. To attack or overtake a person (said of a strong tendency to laugh, to make water, to ease one's self, to fear, to feel modest). (ସଥା—ମତେ ମୂତ ମାଡ଼ିଲଣି, ଦ୍ରୁତ ମାଡ଼ିଲଣି, ମନା କଥା ଶୁଣି ମତେ ଦୁସ ମାଡ଼ୁଛୁ; ଭୂତର କାହାଣି ଶୁଣି ମତେ ଭୟ ମାଡ଼ିଲଣି, ଦାଣ୍ଡଲୋକକୁ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ମତେ ଲାଜ ମାଡ଼ୁଛି; ଜଦ ମାଡ଼ିଲଣି ।) (ଉ- କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଶେଯେ ନ ମାଡ଼ଇ ନିଦ । ଅରମନ୍ତୁ. ବିଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ୧୨ । ବସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଗଦା କରିବା **ଗାଦା କରା** —12. To heap up clothes etc. promis- **ଉପର ଉପର ରଖନା, ଟାଲ କରନା** cuously or indiscriminately at a place. (ସଥା—ଓଦା ଲୁଗା ଗୁଡ଼ାକ ଭଜ ଦନ ହେଲ ଘର କଣରେ ମାଡ଼ ଦେବାରୁ ଭଲ ଗନ୍ଧି ଗଲେ ।) ୧୩ । ଦୋଷପୂର୍ଣ୍ଣକ ଘୋଟିବା—13. To ଚାପା press tightly. (ସଥା—ଏ କଲମକୁ ମାଡ଼ିକର ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

चापना ଲେଖିଲେ କାଗଜରେ ଅକ୍ଷର ଭଲ ରୂପେ ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ ।) ୧୪ । ଛିଦ୍ର ଆଦିର ମୁଖ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଛିଦ୍ରରେ ଶିଠା, କନାବଣ୍ଡା, ଠେପି ଆଦି ଦୃଢ଼ କରି ଭରିବା—

लागान घुसाना 14. To thrust (a stopper) into; to push (a cork or gag) to a hole to stop it. (ଯଥା—କଣା ଚାଲରେ ସୁଲାଏ ମନ୍ଥୁ ଶିଠା ମାଡ଼ ଦେଲେ କାମ ଚଳିଯିବ ।) ୧୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବା ଭାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା—15. (figurative) To

ଶୁନା ଅଡନା accept a proposal; to appreciate an idea. (ଯଥା—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚାକ୍ରିଘ ଚଢିବାକୁ ସେତେ ବୁଝାଇଲି, ସେ ମୋ କଥାକୁ ଆଦୌ ମାଡ଼ଲେ ନାହିଁ ।) ୧୬ । ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମି ଆଡ଼କୁ ନତ

नीचू करा, पुता କରିବା—16. To hang down (one's

माडना head. (ଯଥା—ସେ ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ତଳକୁ ମାଡୁଛି ।) ୧୭ । (ଗୁଣିବା ପାଇଁ) ପାଦରେ (ଜୋତା ବା କଠାଉ)

पहना ସଯୁକ୍ତ କରିବା—17. To put on shoes or sandals while walking. ୧୮ । ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ

ठूकान घुसेड देना ପୂରାଇବା—18. To thrust with force. ୧୯ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା; ସୀମା ମଧ୍ୟକୁ ଯିବା—19. To

माडा पाँव देना touch; to enter into the precincts or vicinity of. (ଯଥା—ଆଜକୁ କରନ୍ତେ ଦେବ ସେ ଆମ ଦୁଆର ମାଡୁ ନାହାନ୍ତି; ସେ ମୋ ଖଇ ମାଡ଼ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ ଅରୁଣ୍ଟାମଣା ରଜ୍ୟର ତ୍ରିସୀମାକୁ ମାଡ଼ିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଛି ।) ୨୦ । ବୁଝିବା; ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—20. To understand; to comprehend. (ଯଥା—ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ସୁଲୁମାରମତି ବାଳକମାନେ ସାଙ୍କଗଣିତ ସମସ୍ୟାମାନ ମାଡୁ ନାହାନ୍ତି ।) ୨୧ । ଅଗ୍ରସର ହେବା—21. To progress; to advance. ୨୨ । ଦେହରେ ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ ଗୋଞ୍ଜି ଦେବା—22. To poke or push something strongly an another. (ଯଥା—ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାଟା ମୋ ଦେହରେ ନଖାଁ ଖୁଣ୍ଟାଟା ମାଡ଼ିବାକୁ ଦଉଡ଼ୁଛି ।) ୨୩ । ମାଡ଼ ଦେବା (ଦେଖ)—23. Mārdi debā (See)

ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଲାଗିବା; ବୋଧ ହେବା —To seem; to appear. (ଯଥା—ମତେ ତା କଥା ଭଲ ମାଡୁଛି ।)

ମାଡ଼ିବା ଦଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର) (ସ. ମୃଦ ଧାତୁ ଓ ଦଲ ଧାତୁ.) Mārdibā dalibā ୧ । ଗୋଡ଼ରେ ଚକଟିବା—1. To (ମାଡ଼ିବା ମଚ୍ଚଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) trample with the feet.

ମାଡ଼ା, ଚଟକା ମାଡନା ପୀସନା ୨ । ଗୋଡ଼ ଦ୍ୱାରା ମଲାମଳି କରି ନଷ୍ଟ କରିବା— 2. To spoil a thing by trampling (ମାଡ଼ି ଦଳଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) upon it.

ମାଡ଼ ମକଚ ହୋଇ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁ କଷ୍ଟଳ Mārdi makachi hoi rahibā ଚେଷ୍ଟା ପରେ ଜୟାସ୍ଥାନ୍ତର (ମା[ମୋ]ଡ଼ ମୁ[ମା]ଡ଼ ହୋଇ ରହିବା--ଅନ୍ୟରୂପ) ନ ଦେଖି ଶେଷକୁ ଚୁପଚାପ ଥାକା ଭୁବ ହୋଇ ରହିବା; କର୍ମ ଆଦର ରହିବା—

मोडमाड होकर रहना (figurative). To keep quiet and be reconciled to one's lot after a good deal of fruitless efforts.

ମାଡ଼ ମଖାସା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଜାଗିର— Mārdi makhāsā Service grant.

ମାଡ଼ ମାଡ଼ ଗଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା- Mārdi mārdi chālibā 1. To advance slowly. (ମାଡ଼ ମାଡ଼ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅଗ୍ରସର ହେବା—2. To

धीरे धीरे चलना ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଲା, ପା ଗୁନେ ଚଲା advadce. (ଉ—ଜନ୍ମିଥିବା ସୁଜେ ଭୂମିରେ ଥାଣ୍ଡ ପଡ଼, ଏତ ଉଡ଼ବଡ଼େ ଚଲାଉଅଛ ମାଡ଼ ମାଡ଼ । ଧୀରାମ୍ବର. ନୃସିଂହଯୁଗଣ ।)

ମାଡ଼ ମାଲ—ଦେ. ବ—ଗୃବୁକ; କୋରଡ଼ା—Whip. (ଉ—ଏହା Mārdi māla ଶୁଣି କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନ ଶୁକଳ, ଘୋଡ଼ାଙ୍କର ଉପରେ

କୋଡ଼ା ଦିଃଲେ ମାଡ଼ମାଲ । କୃଷ୍ଣବିଜ. ମହାଭାରତ. ଭୀଷ୍ମ ।)

ମାଡ଼ ମୁଡ଼ ପୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଆଧାରରେ Mārdi murdi pūrā(re)ibā ବେଶି ପରମାଣର ଜିନିସ (ମାଡ଼ମୁଡ଼ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜୋରପୂର୍ବକ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା

माड मुड कर घुसाना ମେଡ଼େ ମୁଡ଼େ ଢୋକାନା To fill up a receptacle by pressing or squeezing things into it.

ମାଡ଼ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବସ୍ତାରତ ହେବା—1. To spread.

Mārdi jibā ୨ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା— 2. (number of chil- ବେଡ଼େ ଯାଓୟା **बढना** dren) To be on the increase.

[ଉ—ଭାଇ ! ସେ ବଡ଼ମ୍ବନା କେତେ ପୁଅ କନ୍ୟା; ମାଣ୍ଡଗଲେ ବଢ଼ି ଘର କେ କରେ ସନା । ଉକାସ୍ତ. ଗୀତଲକ୍ଷ୍ମୀ ।]

୩ । ଗତିଯିବା—3. To walk. (ଯଥା—ଏଇ ବାଟେ ମାଡ଼ି ଯା ହୋ ।) ୪ । ବ୍ୟାପି ଯିବା—4. To overspread; to be diffused.

ମାଡ଼ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ରହିବା; ଆବରଣ Mārdi rahibā କରିବା; ଘୋଡ଼ାଇବା—1. To envelop; ଅଧିକାର କରି ଥାକା to overcloud. ୨ । ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ

माड़ करके रहना ଅଧିକାର କରିବା—2. To possess; to accupy permanently. [ଉ—ଯୋଗପୁତଙ୍କୁ ଡାକ ତନ୍ତ, ଏ ବନ୍ଧନଟି ମାଡ଼ ରହ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୩ । ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବା—3. To occupy a space. [ଉ—ନବଯୁଗ ମାଡ଼ ରହିଛୁ ତାର ଥାଟ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଡ଼ୁ—ଦେ. ବ—(ସ. ମଣ୍ଡ)—କଞ୍ଚା ଆମ୍ବକୁ ଚିର ଅଗୁର ବା ଅଡ଼ଙ୍ଗା
Mārdu କରିବା ପାଇଁ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଭରିବା ମସଲାଗୁଣ୍ଡା
ଆଚାରର ମସଲା (ନଦେ)—Condiment-powder put
अचारकी मसाला inside split mangoes to prepare pickle.

ମାଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଘରଠାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇବାରେ
Mārdnā ଅଭ୍ୟସ୍ତ—1. Habituated to be beaten
ମାରଖେଗୋ मारखोरा by others. ୨ । ପ୍ରହାର ଖାଇବାର
ମାଡ଼ୋଇ } —ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋଗ୍ୟ—2. Deserving to be
ମାଡ଼ୋଇ } thrashed. [ଯଥା—ସେ ଗୋଟାଏ
ବୁଦ୍ଧ ମାଡ଼ୁଆ ।] ବ—୧ । ଅନ୍ୟଠାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇଥିବା
ବ୍ୟକ୍ତି—1. One who has been beaten by another. ୨ । ମାଡ଼ ମାରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who beats another. [ତୁ—ମାଡ଼ୁଆ ନ ଥାଇ ଗୁଡ଼ାରୁଆ । ଛଗ ।]

ମାଡ଼ୁ ମାଡ଼ୁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—(ତୁଳନାକର ସ. ମଡ଼-
Mārdu mārdu ମଡ଼ିହିଁ ଯାଉଥିବାକୁ ମଡ଼ମଡ଼ କରି ଚୋବାଇ
ମଡ଼ମଡ଼,କଡ଼ମଡ଼ କରି ଖିଆ ଯାଇଥାଏ) —ଶୀଘ୍ର ଜଳସିକ୍ତ ବା କଞ୍ଚାଫଳକୁ
मड मड ଚୋବାଇବାର ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ; ଘାଡ଼ୁ ଘାଡ଼ୁ; ମଡ଼ ମଡ଼—
Rattling sound caused by chewing a hard or thing raw fruit.

ମାଡ଼େ—ଦେ. ବ—ମାଡ଼ର ଏକ ବୃଷ୍ଟି—A shower of beating
Mārde ବେଦମ ମାର मार or thrashing. [ଯଥା—
ଉଚ୍ଚେ ମୁ ମାଡ଼େ ଚଢ଼ାଇବ ଯେ, ତୋର ବଳାକେଚେ
ଯାଏ ମନେ ଥିବ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର)
(ମାଡ୍ଡେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅ—ବୋଧ ହୁଏ—Perhaps.

ମାଡ୍ଡୁକ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଢୋଲଆ; ଢୋଲ ବଜାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—A
Māḍḍuka (ମାଡ୍ଡୁବକ—ଅନ୍ୟରୂପ) drummer (Apte).

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ଡ୍ରାସ୍—ବୈଦେ. (ପ୍ରାଦେ) (ଗଜାମ) ବ—(ଇଂ. ନାମ)—
Mā(me,myā)drās ମାଦ୍ରାଜ (ପ୍ରଦେଶ ଓ ନଗର)—
ମାଦ୍ରାଜ मद्रास Madras. (town and rovinec).

ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ଡ୍ରାସ୍ ମେଲ—ବୈଦେ. (ପ୍ରାଦେ) (ଗଜାମ) ବ—(ଇଂ)—
Mā(me,myā)drās mel କଲିକତା ଆଦି ସ୍ଥାନରୁ ମାଦ୍ରାଜ
ମାଦ୍ରାଜ ମେଲ ନଗରକୁ ଓ ମାଦ୍ରାଜରୁ ସେସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥିବା ରୁଦ୍ର।
मद्रास मेल ଡାକ-ଟ୍ରେଲଗାଡ଼ି—The Madras mail train.

ମାଡ଼—ଦେ. ବ—(ସ. ମାଡ଼=ପରମାଣୁ; ତୁଳନ)—୧ । ୧୦ ରତ୍ତି
Mārdha ତୁଳନରେ ସୂନା ବା ତୁଳନ ଦେବା ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—
1. A small weight of gold or any other article. ୨ । ତୁଳନ ବିଶେଷ; ଦଶ ରତ୍ତି ବା ଅଧ
ତୋଲା—2. A standard weight; half a tola. [ତୁ—ସୂନା ରୂପା ଓ ବାସନ ଆଦି ତୁଳନ
କରିବାରେ ମାଡ଼ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ:—
୪ ଧାନ = ୧ ରତ୍ତି (ସ. ରକ୍ତିକ=କାଇଞ୍ଚ)
୪ ରତ୍ତି = ୧ ରତ୍ତି (ସ ଚତୁରକ)
୨ ରତ୍ତି=୧ ମଶା (ସ· ମାଷକ)
୫ ମଶା = ୧ ମାଡ଼
୨ ମାଡ଼ = ୧ ତୋଲା (ସ. ତୋଲକ)
୪ ବା ୬ ତୋଲା=୧ ପଲ
୧୮ ବା ୬୦ ପଲ=୧ ସେର
ଅତଏବ ୧ ମାଡ଼=ଅଧ ତୋଲା ବା ଅଧ ଭରି ।
ଏ ମାଡ଼ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ମାଦଲା ପାଞ୍ଜିରେ ବହୁବାର
ଦେଖାଅଛି ।] [ତୁ—ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ଦଶଲକ୍ଷ ମାଡ଼ -- ବାର୍ତ୍ତିକା-
ଭରଣ ।] ଦେ. ବଣ—(ଫା. ମୋହର=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା)—
ବହୁ ପରିମିତ (ମୁଦ୍ରା)—3. A large amount of money. [ଯଥା—ତା ଉପରେ ମୋର ମାଡ଼େ ଛଅ
ଲକ୍ଷ ଅଛି ।]

ମାଡ଼ି—ସ. ବ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ଘୁଞ୍ଚା କରିବା+କରଣ ଇ)—୧ ।
Mārdhi ପତ୍ରର ଶିରା—1. The ridge on the back of a leaf; the tissue of a leaf. ୨ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ;
ଦୈନ୍ୟ—2, Poverty. ୩ । ଦାନ୍ତ ମୂଳ—3. The gum of teeth. ୪ । ଦାନ୍ତମୂଳକୁ ଆବରଣ
କରିଥିବା ମାଂସର ହାଡ଼—4. The ridge of flesh covering the roots of the teeth. ୫ ।
ଚଟର ଅପଠା ଘଟଚ; ବସ୍ତୁତ ବା ମେଲା ଦେବା ପୂର୍ବରୁ
ଗଛର ପତ୍ର—5; The young leaf before it opens (Apte). ୬ । ବାଦାଡ଼ା ଦାନ୍ତ—6. A double tooth (Apte). ୭ । (+ଭାବ. ତ) ସମ୍ମାନ
ଦେଖାଇବା; ପୂଜନ—7. Honouring (Apte). ୮ । କ୍ରୋଧ—8. Anger; passion (Apte). ୯ । ମନୋଦୁଃଖ; ବିମର୍ଷତା— 9. Sadness; dejection (Apte). ୧୦ । ବସ୍ତ୍ରର ଧାର—10. The border or hem of a garment (Apte).

बरेरका छत्ता ଦେ. ବ—୧ । କଇଁ ଫୁଲ ଆଦିର ସାଙ୍କୋଷ—
1. The calyx of some flowers, as water-lily, lotus. (ଯଥା—କଇଁ ମାଡ଼ି; ପଦ୍ମ ମାଡ଼ି ।)
୨ । ମାଡ଼ି (ଦେଶ)—2. Mārdi (See)

ମାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—(ସ. ମାଡ଼ି) —ମାଡ଼ି ୪ (ଦେଶ)
Mārdhiā ମାଡ଼ି मसकुर Mārdhi 4 (See)

ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଡ଼ବା; ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ
Mārdhibā ସଲଗ୍ନ କରିବା—To put or press a thing
माड़ान चपाना upon another

ମାଡ଼େ—ଦେ· କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର; ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ
Mārdhe ଏକଟୁ କୁଚ୍ଛ 1. A little; a bit. [ତୁ—ସେ
ବୁଦ୍ଧଗ୍ୟାନ ଯେଉଁଥଡ଼େ, ବୁମ୍ପିରୁ ନ ଖଉଲା ମାଡ଼େ । ପ୍ରାଚୀ.
ବୁଦ୍ଧଜନ୍ମପଣ ଗୀତା ।] ୨ । ଅନେକ; ବହୁତ—
3. Much. (ଯଥା—ସେ ବରଷ୍ୟ ଠାରୁ ମାଡ଼େ
ଧାରନ୍ତି ।) ଦେ. ବଣ.— ୧ । ଏକ ମାଡ଼ ପରିମିତ—
1. Weighing half a tola. ୨ । ବହୁ ପରିମିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

2. Much; large in quantity. ଦେ. ବ—ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ ବସ୍ତୁ—A very little quantity.

ମାଡ଼ୋର୍—ଦେ. ବ—ଗଣିତ ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରିବାର ସ୍ୱାଳ ସୂତ୍ର ବା ସୂତ୍ର ପ୍ରଣାଳୀ—A set formula or key for solving arithmetical problems.

Mārdhori

ମାଣ୍(ନ)କି—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବ—କୋଲ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମୁଣ୍ଡା ବା ପ୍ରାମସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଧାନ ସର୍ଦ୍ଦାର—The head Sarddāra of the Kohla tribes.

Mān(n)ki

ମାଣ—ଦେ. ବ (ସ. ମା. ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ 'ମାନ')—୧ । ପରିମିତ ଜମି—1. A measure of land consisting of 25 Guṇṭhas. [ଦ—୧ ବାଟ୍ଟ = ୨୦ ମାଣ, ୧ ମାଣ = ୨୫ ଗୁଣ୍ଠ, ୧ ଗୁଣ୍ଠ = ୧୬ ବିଶା । ସାର୍ଦ୍ଧ ୨୦ ପଦକା ଓ ପ୍ରଉ ୨୦ ପଦକା ଦେଲେ ଏକମାଣ ଜମି ହୁଏ, ଉଭୟ ପଦକାର ଲମ୍ବର ତାରତମ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମାଣର ପରିମାଣର ତାରତମ୍ୟ ହୁଏ ।

ମାଣ ଦସ୍ତିଆ

୨୫ ଦସ୍ତିଆ ମାଣ = ଏକ ଏକର୍ = ପ୍ରାସ୍ ୨୩ ବିଘା; ବଣି ଦସ୍ତିଆ, ଉତ୍ତମ ଦସ୍ତିଆ ଓ ବାର ଦସ୍ତିଆ ମାଣ ଅଛି । ବାର ଦସ୍ତି ପଦକାର ଏକ ମାଣ = $\frac{୧}{୫}$ ଏକର୍ । ଚଉଣ ଦସ୍ତି ପଦକାର ଲମ୍ବ = ୨ ହାତ ୧ କାଣ୍ଡି = ୬ ହାତ ୨୨ ଆଙ୍ଗୁଳ । ମାଣର ସାଙ୍କେତିକ 'ମା'; ଯଥା—ଏକମାଣ ଜମି = ମା.୧ ।] ୨ । ଏକ ଗଉଣୀର ୧୨ ଭାଗର ଏକ ଭାଗ; ଶସ୍ୟର ପରିମାଣ—2. A measure of grain one 12th of a Gauṇi. [ଦ—ଏକ ଉରଣ = ଚୌଦ୍ଦ ଗଉଣୀ; ଏକ ଗଉଣୀ = ବାର ମାଣ । ଗଉଣୀର ତାରତମ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମାଣର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । କଟକ ସହର ସେରଆ ଗଉଣୀର ମାଣ = $\frac{୫}{୬}$ ସେର । ଛଅ ସେରଆ ଗଉଣୀର ମାଣ $\frac{୩}{୪}$ ସେର । ଚଉ ସେରଆ ଗଉଣୀର ମାଣ = $\frac{୨}{୩}$ ସେର ।] ୩ । ମାପେ ପରିମିତ ଶସ୍ୟାଦି ମପାଯିବା ପାତ୍ର—3. A pot for measuring one Māṇa of grain. [ଦ—ଗୋଟି ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଶୁଣ । ଘର ଉତରୁ ମାଣ ଆଣ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମାନା

୪ । କେଉଁଠିମାନଙ୍କ ଚୁଡ଼ାକୁଟା ଚିଙ୍କିମୁଣ୍ଡାରେ ଥିବା ଗର୍ତ୍ତ ବା ଭର୍ତ୍ତି—4. The hole or receptacle for holding the paddy to be flattened by the Ḍhiṅki by Keuṭas who pound paddy into Churḍā. ୫ । (ସ. ମାନକ) ମାଣସାରୁ (ଦରେକ୍ଲୁଷ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—5. Arum Indicum. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ଶସ୍ୟାଦିର ମାପବିଶେଷ; ୪୬ ଟଙ୍କା ଓଜନର ପରିମାଣ; ଅଧସେର—1. Half a seer. ୨ । ୧ ବିଶା; ୧୨୦ ବା ୧୫୦ ତୋଲା—2, One Biśā; 120 or 150 Tolās.

ମାନକଚୁ

ମାନକନ୍ଦ

ମାଣ ଔ(ବ)ସା—ଦେ. ବ--ମାର୍ଗଶିର ବା ମାଘ ମାସ ଗୁରୁବାର ଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ Māṇa-o(ba)sā ରୂପେ କଳ୍ପିତ ଧାନପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଣବସାଯାଇ ପୂଜିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା-A religious rite observed in honour of Goddess Lakshmī represented by a māṇa or corn-measuring pot on Thursdays in the month of Mārgaśira or Māgha. [ଦ—କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ; କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ମାଘ ବା ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ଏ ବ୍ରତ କରାଯାଏ ।]

ମାଣଔ(ବ)ସା ଗୁରୁବାର—ଦେ. ବ—ମାର୍ଗଶିର ବା (କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ) Māṇa o(ba)sā gurubāra ମାଘ ବା ଶ୍ରାବଣ ମାସର ଗୁରୁବାର ଦିନ—The thursdays of the month of Mārgaśira (or at some places) Māgha or Śrāvaṇa when Lakshmī is worshipped). [ଦ—ଏ ଦିନ ଗୃହସ୍ଥ ଶୁଭ୍ର ଧାନ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଣକୁ ଖଟ୍ଟଳରେ ସ୍ଥାପିତ କରି ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ପୂଜା କରାଯାଏ ।]

ମାଣକ—ସ. ବ (ମା. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନ + କ) — ମାଣସାରୁ ଦେଖ) Māṇaka (ମାଣକନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) Māṇasāru (See)

ମାଣକନ୍ଦା—ଦେ. ବ. (ସ. ମାଣକ + କନ୍ଦ)—ମାଣସାରୁ (ଦେଖ) Māṇakandā Māṇasāru (See)

ମାନକଚୁ ମାନକଚ୍ଚୁ

ମାଣ ଗଉଣୀ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଶସ୍ୟ ମାପିବାର ସାନବଡ଼ସୂ; Māṇa gauṇī ଶସ୍ୟ ମାପିବାର ପରିମାଣଦ୍ୱୟସୂ;—ମାଣ (ଛୁଦ୍) (ମାଣ ଗୌଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ଗଉଣୀ (ବଡ଼) — A smaller and a bigger measure of corn

ମାଣ ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଧାନ ମାପିବାର ପାତ୍ର 'ମାଣ'ର ପିଠିଆଡ଼— Māṇa gāṇḍi The back or downside face of a ମାନକା ପେଁଦ Māṇa pot,

ମାଣ ଗାଣ୍ଡିରେ ଧାନ ମାପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଅଶୁଦ୍ଧ) (ମୃତାହ କ୍ରିୟା Māṇa gāṇḍire dhāna māpibā ସମୟରେ ଦଶଗୁଠରୁ ମାନକା ପେଁଦ୍‌ମେ ଧାନ ମାପନା ଫେରି ଆସି କ୍ରିୟା ଧରଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି) ମାଣର ପିଠିଆଡ଼ ଧରି ତା ଉପରେ ଗଣ୍ଡାଏ ଗଣ୍ଡାଏ କରି ଧାନ ଢଳି ମାପିବା—To measure grain by the back or buttom side up of a Māṇa pot on 10th day of a funeral ceremony, after returning from the funeral ghat. [ଦ—ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମାଣ ଗଣ୍ଡିରେ ଧାନ ମାପିବା ଅନୁଭବସିଦ୍ଧ ।]

ମାଣ ଗୁଣ୍ଠବଶ୍ୱା—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଜମି ମାପିବାର ମାଣ, Māṇa guṇṭha biswā ଗୁଣ୍ଠ ଓ ବିଶା—Measure of ବିଘା କାଠା ବିଶ୍ୱା land by Māṇa; Guṇṭha and ମାନ ବିଘା ଘୁରକଟ୍ଟା Biswā. [ଦ—ମାଣ ଓ ଗୁଣ୍ଠ ଅଙ୍କରେ ଲେଖାଯାଏ ଓ ବିଶା ପଣରେ ଲେଖାଯାଏ; ମାଣ ଓ ଗୁଣ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଷ୍ଠିଏ ଗାର ପଡ଼େ; ଯଥା—୫ ମାଣ ୫ ଗୁଣ୍ଠ ୭ ବିଶା = ମା ୩୫/୭୫ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଣ ପୂରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଜୀବନାସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଯିବା—
Māṇa pūribā One's life coming to an end; the
ଅନ୍ନଜଳ ଶେଷ ହଓୟା full measure or span of a life.
मान पूरना [ଉ—ମାଣ ପୂରଲ ଉଠ୍‌ରେ ପୂତା !—ଶିଶୁବଚନ ।]

ମାଣିକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମନୁ=ମନୁଷ୍ୟ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. ଅ;+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—
Māṇaba ୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନୁଷ୍ୟ; ଗେଡ଼ା ଲୋକ;—1. A mani-
(ମାଣବକ—ଅନ୍ୟରୂପ) kin. ୨ । (ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ) ବାଳକ;
(ମାଣବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅର୍ଦ୍ଧକ ଛୋକଡା— 2. (contempt-
uous) boy; a youngster; a lad.
୩ । କୁତ୍ସିତ ଲୋକ—3. An ugly man. ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣ
ବାଳକ—4. A Brāhmaṇa boy. ୫ । ଷୋଡ଼ଶ
ବର୍ଷୀୟ ବାଳକ—5. A boy of 16 years of
age. ୬ । ଅଷ୍ଟାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—6. Name of
a metre of 8 syllables.
୭ । ବିଂଶଲଯଷ୍ଟିକ ହାର; କୋଡ଼ଏସରିଆ ହାର—
7. A 20-stringed necklace. ୮ । ୧୬ ସରିଆ
ହାର—8. A 16-stringed necklace. ୯ ।
ଅର୍ଦ୍ଧୋଚ୍ଚାରିତ ମନ୍ତ୍ର—9. Half-uttered hymn.
[ଉ—(୭ ଓ ୮) କଲ୍ପ ସେ ପ୍ରମାଣ ମାଣବକ ମୃଗନେତ୍ରାର
ଦେଲ୍ପ 'ମାଣବକ' ।] ୧୦ । ମନୁଷ୍ୟ (ହି. ଶ.)—
10. Man ୧୧ । ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—11. A silly
fellow (Apte.) ୧୨ । ଧର୍ମ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିବା
ଛାତ୍ର— 12. A scholar; a religious student
(Apte)

ମାଣ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାର୍ଗଶିର ବା ମାଘ ମାସ ଗୁରୁବାର
Māṇa basā(se)ibā ଦିନ ମାଣରେ ଧଲା ଧାନ ଭର୍ତ୍ତି କରି
ବସ୍ତ୍ରାବୃତରେ ବିଭୂଷିତ କରି ତାକୁ ମଙ୍ଗଳଘଟ ରୂପେ ପୂଜା
କରିବା—To worship a measuring pot fill-
ed with white paddy on every thursday
of the month of 'Mārgaśira' or Māgha.

ମାଣ ବସା ଗୁରୁବାର-ଦେ. ବି-ମାର୍ଗଶିର ବା ମାଘମାସର ପ୍ରତି ଗୁରୁବାର
Māṇa basā gurubāra —The thursdays of the
(ମାଣ ବସା ଓଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) month of Mārgaśira
or Māgha. [ଉ—ମାର୍ଗଶିର ବା ମାଘ ମାସର ଗୁରୁବାର
ଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଗୃହସ୍ଥ ଘରେ ଚୌଷଠି ଧାନମପା ମାଣରେ ଧଲା
ଧାନ ପୂରାଇ ତାକୁ ବସ୍ତ୍ରାବୃତଦ୍ୱାରା ବିଭୂଷିତ କରି ତାହାକୁ
ମଙ୍ଗଳଘଟ କଳ୍ପନା କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ମାଘ ମାସର
ଚୌଷଠି ଗୁରୁବାରରେ ଏ ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ କରନ୍ତି ।]

ମାଣସାନ—ସ. ବିଣ (ମାଣବ+ଇନ)—ଛୋକାଳିଆ; ଶିଶୁଜନୋଚିତ—
Māṇabiṇa Boyish; childish (Apte).

ମାଣବ୍ୟ—ସ. ବି (ମାଣବ+ଯ)—୧ । ଗୁଡ଼ିଏ ବାଳକ—1. A
Māṇabya number or company of boys.
୨ । ବାଲ୍ୟକାଳ—2. Boyhood. ୩ । ବୈଶବ—
3 Childhood

ମାଣ ସାରୁ—ଦେ. ବି. (ସ. ମାଣକ)—ମଙ୍ଗଣସାରୁ; ସାରୁ ଜାତୀୟ ଏକ
Māṇa sāru ପ୍ରକାର କନ୍ଦ—Arum Indicum; Aloca-
ସ. ନାମ—ମାଣକ, ମାଣକନ୍ଦ, cia Indica.
ମଙ୍ଗାପତ୍ର [ଉ—ଏହାର ମୂଳ ଶିଲଘୁଅ ପତ୍ର
मान कचु ଲମ୍ବ ଓ ବଡ଼ ଓ ଏହାର ପତ୍ର ସାରୁ
मान कन्द ପତ୍ର ପରି, କନ୍ଦ ୩ ପୃଷ୍ଠ ପତ୍ରଧ-
ସ. ମାଣ କନ୍ଦ ବଣିଷ୍ଠ । ଏହାର କନ୍ଦ ଭକ୍ଷ୍ୟ ।
ଶଙ୍ଖସାରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜାତୀୟ କୃଷ୍ଣିଜାତ କନ୍ଦ । ବୈଦ୍ୟକ
ମତରେ ଏହା ଶୋଥ ହାରକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁ ଏବଂ ଏହା
ପିତ୍ତ ଓ ରକ୍ତଦୋଷ ଓ ହୃଦଘ୍ନ ରୋଗ ନାଶକ ।]

ମାଣି—ଦେ. ବି. (ସ. ମାନ)—ଅଭିମାନ (ଜନ୍ତୁ)—
Māṇi Hauteur; sullenness due to displea
मान अभिमान sure

ମାଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ. (ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ;
Māṇiā(āṁ) ଯଥା—ଚାରମାଣିଆ ଚଉ; ଛଅ ମାଣିଆ ଛଅଗ)—
मानियाँ ଏତେ ମାଣ ପରିମିତ—Measuring so many
Māṇas.

ମାଣିଆ ବନ୍ଧ(ନ୍ଧି)ଦେ.ବି-ଓଡ଼ିଆ ଗଭୁଳାଙ୍କର ବଡ଼ାମ୍ବା ଗାଈର ମାଣିଆବନ୍ଧ
Māṇiā bandi(ndhi) ନାମକ ସ୍ଥାନର ତନ୍ତୁୱାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୁଣ
ହେବା ରେସମଧଡ଼ିଆ ଧଳା ସୂତା ଲୁଗା ଓ ଶାଢ଼ୀ—
A kind of cloth hand-woven by
weavers of a village 'Māṇiābāndha
in the Oriya State of Bardambā.
[ଉ—ପୂର୍ବେ ଏମାନେ ଖୁବ୍ ସରୁ ଓ ମସୃଣ ଲୁଗା ବୁଣୁ
ଥିଲେ; ଏମନ୍ତ କି, ୧୦ ହାତ ଲମ୍ବର ଲୁଗା ଓ ୬ ହାତ
ଲମ୍ବର ଗୁଦର ଏକ ଗୁଡ଼ା ଦୋଇ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶ ନଳ
ମଧ୍ୟରେ ରହି ପାରୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୁସାଡ଼ ଓ ଆଦର
ଅଭାବରୁ ଏ ଲୁଗାର ଉତ୍ପତ୍ତିଟା କମିଯାଇ ଅଛି । ମାଣିଆ-
ବନ୍ଧରେ ଜଥା, ଶାଢ଼ୀ ଓ ଦୋପଟା ଗୁଦରମାନ ବୁଣାଯାଏ ।
ଏ ଲୁଗାମାନଙ୍କରେ ଏକ ଫୁଲିଆ ଓ ଏକାଧିକ ଫୁଲିଆ
ଚଉଡ଼ା ରେସମୀ ଧଡ଼ି ଥାଏ ।]

ମାଣିଆ ବନ୍ଧ(ନ୍ଧି) ଜଥା—ଦେ. ବି-ମାଣିଆବନ୍ଧରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସରୁ
Māṇiā bandi(ndhi) jathā ଧୋତି ଗୁଦର (ଏଚ୍ଚଡ଼
ଲମ୍ବିଥିବା)—A pair of clothes (lower and
upper pieces) woven in one length in
'Māṇiābandha.'

ମାଣିଆ ବନ୍ଧ(ନ୍ଧି) ଶାଢ଼ୀ—ଦେ. ବି—ଚଉଡ଼ା ରଙ୍ଗୀନ୍ ଧଡ଼ି ଥିବା
Māṇiā bandi(ndhi) ମାଣିଆବନ୍ଧରେ ବୁଣା ସୂତା ଶାଢ଼ୀ—
Cotton śārdhis woven in Māṇiābandha

ମାଣିକ(କି)ଗୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—୧ । ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ଲଗା
Māṇik(ki)chāṇḍi ଯାଉଥିବା ଗୁଆ ଗଛରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜନ୍ତୁଘ୍ନ ଓ
चान्दी(सुपुरी) ଶ୍ଲେଷ୍ମ ଗୁଆ—1. The areca nut (grown
मानिक चंदी in this country); Indian Camomyle:
छोटकचु Chrysanthemum Indicum. ୨ । ବଡ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛୋଟା ସାରୁ ପ୍ରକାର ଶ୍ୱେତ ସାରୁ—2. A kind of edible
ବୃନ୍ଦାବନୀ(ଗେଁଦା) arum. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ଦଲଦଥ ଓ ନାଲି
ଗୁଲଦାବଦୀ ମିଶା ପାଟଳା ଯୁକ୍ତ ସାନ ଗେଣ୍ଡୁ ଫୁଲ—
3. French marigold.

ମାଣିକ୍(କ) ମକଦଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ୧—ମାଣିକ୍ ଗୁନ୍ଦ ୩ (ଦେଖ)
Māṇik(ki) makadala Māṇik chāndi 3 (See)

ମାଣିକ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମାଣିକ୍ୟ)—୧ । ମାଣିକ୍ୟ; ପଦ୍ମରାଗ ମଣି;
Māṇika ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ମଣିବିଶେଷ—1. Ruby. (ଉ—
ମାଣିକ ଦେଖାଇଲା ପ୍ରାର୍, ମାଲା. ମାଣିକ—ଭଙ୍ଗ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।)
ମାନିକ, ଲାଲ [ଉ—ଦାଢ଼ି ସାଇରେ ମାଣିକ ପଡ଼ିବା ନ୍ୟାସ୍ୱ—ଦାଢ଼ିମାନେ ମାଣିକ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝି ନ ଥାଇ ତାକୁ ଅନାଦର କଲା ପରି, କୌଣସି ଗୁଣୀ ଲୋକ ନଗୁଣ ଲୋକଙ୍କ ଦେଶରେ ପଡ଼ିଲ୍ଲ ଅନାଦୃତ ହେବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ନ୍ୟାୟର ଉପମା ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଣିକ୍ୟ ନାମ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—2. A name for calling a female named Māṇikya.

ମାଣିକ ଚୂନା(ଗୁ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାଣିକ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ଅଳଙ୍କାରକୁ ପାଲିସ୍
Māṇika chūnā(rā) ଓ ଚକଚକିଆ କରିବା ପାଇଁ ବଣିଆଙ୍କ
ମାନିକଚୂର ବ୍ୟବହୃତ ମାଣିକ୍ୟର ଚୂର୍ଣ୍ଣ—Powdered
ମାନିକରେତ ruby used by goldsmiths for polishing ornaments.

ମାଣିକ (କ)ଜୋଡ଼(ଡ଼ା)—ଦେ. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ମାଣିକ୍ୟ+
Māṇika (ki)jorḍa(rḍā) ଯୁଗ)—୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ପରସ୍ପରଙ୍କ
(**ମାଣିକ ଜୋଡ଼ୀ**—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗିଦ୍ୱୟ—1. A pair of
ମାଣିକ ଜୋଡ଼ bosom friends. ୨ । ପ୍ରେମିକାପ୍ରେମିକ-
ମାନିକ ଜୋର(ଡ) ଦ୍ୱୟ—2. A couple of lovers.

ମାଣିକା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମା ଧାତୁଜ ମାନ)—୧ । ତେଲ, ଘିଅ ଓ
Māṇikā ଶସ୍ୟାଦି ମାପିବାର ପିତଳ ମାଣ—1. A measuring
ପିତଳକୋ ମାନ pot of brass for measuring oil, ghee and grains. ୨ । ମାଣିକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ (ଦେଖ)—2. Māṇikī gaurḍuṇī (See)
ସଂ. ବ—୧ । ମଦ୍ୟ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. Wine. ୨ । ଆଠପଲ ଓଜନ ପରିମାଣ ବିଶେଷ—2. A particular weight (equal to eight Palas) (Apte)

ମାଣିକୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଣିକ୍ୟ ନାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—A name
Māṇikī for calling a woman named Māṇikya.
[ଉ—ଜଳଜଳୀ ମାଣିକୀ ! ଜଳ ଜଳ କର ଅନେଇ ଥାଏ କାହିଁକି ପାଣିକ—ଛଗ ।]

ମାଣିକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳର ଉଚ୍ଚଦାସ୍ତ୍ରସିବା ଗୋଟିଏ
Māṇikī gaurḍuṇī ଗଉଡ଼ୁଣୀ—A milkmaid famous in the history of Orissa. [ଉ—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଉତ୍କଳର ଗଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଯେତେବେଳେ କାଞ୍ଚିଗଜାଙ୍କ କୃତ ଅପମାନନାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ କାଞ୍ଚିଗଜ୍ୟକୁ ଅଭିମୁଖ କରିବାକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ର କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ ଖଣ୍ଡୁଦୂର ଛଡ଼ାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବଳଭଦ୍ର ଠାକୁର ଯଥାକ୍ରମେ କଳା ଘୋଡ଼ା ଓ ଧଳା ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଯାଉ ଥାଆନ୍ତି; ବାଟରେ ମାଣିକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ ଦହି ବିକୁଥିଲା; ଏ ଦୁଇ ଜଣ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ତା ଠାରୁ ଦହି ଖାଇଲେ, ମାଣିକୀ ତାଙ୍କୁ ଦହିର ମୂଲ୍ୟ ମାଗିବାରୁ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଅର୍ଥ ନ ଥିବାର କହି ଜଗନ୍ନାଥେ ମାଣିକୀକୁ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଥିବା ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରଟ (ଯାହା ଏ ବଡ଼ ଦେଉଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରଥମାଙ୍କଠାରେ ଲଗି ହୋଇ ଥାଏ ତାହା) ଦେଲେ ଓ କହିଲେ ଯେ, ଚତୁଷ୍ପଥରେ ଏ ବାଟେ ଯେଉଁ ଗଜା ସୈନ୍ୟ ସହିତ ଆସିବେ, ତାଙ୍କୁ ଏ ମୁଦ୍ରଟ ଦେଲେ ସେ ମାଣିକୀକୁ ଦହିର ଦାମ ଦେବେ । ଏହା କହି ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଦୁହେଁ ଆଗରୁ ଚାଲିଲେ । ମାଣିକୀ ସେହିଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କଲା । ଚତୁଷ୍ପଥ ପରେ ଗଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଦଳବଳ ସହ ସେହିଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମାଣିକୀ ସେହି ମୁଦ୍ରଟ ଦେଖାଇ ଗଜାଙ୍କୁ ଦହିର ଦାମ ମାଗନ୍ତେ, ଗଜା ସେ ମୁଦ୍ରଟ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ଥିବାର ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହର୍ଷିତ ହୋଇ ପଗୁରିବାରୁ ମାଣିକୀ ସେ ଦୁଇ ଜଣ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ (ଗଜ୍ଜଡ)ଙ୍କର ରୂପଆଦ (ବଡ଼ ଜଣକ ଗୋରା ଓ ସାନ ଜଣକ କଳା ଥିବା) ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା । ଏଥିରେ ଗଜା କୃତଜ୍ଞତ୍ୟ ହୋଇ ଜାଣିଲେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବଳଦେବ ସ୍ୱୟଂ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଯୋଦ୍ଧା ବେଶରେ ତାଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ କାଞ୍ଚି ବିଜୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ମାଣିକୀକୁ ଗଜା ବହୁତ ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ ଓ ସେଠାରେ 'ମାଣିକୀ ପଟ୍ଟଣା' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ବସାଇଲେ । ଗଜା ଏହି ଖଲ୍ଲନଦ୍ୱାର ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଯୁବ କର କାଞ୍ଚିଗଜାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ତାଙ୍କ ଝେମା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ଆଣିଲେ ।]

ମାଣିକୀ ପ(ପା)ଟଣା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣରେ
Māṇikī pa(pā)ṭaṇā ଚିଲିକାକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ
ଗ୍ରାମ—Name of a village in the south of the Puri district on the shore of the Chilka Lake, [ଉ—ମାଣିକୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀର ନାମରେ ଏ ଗ୍ରାମ ପୁଣ୍ୟ ଗଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓ ଘନ ବସାଦହି ମିଳେ; ସେ ଦହି ବାଙ୍ଗିଶ ମାଛଥରେ ବସାଯାଏ ।]

ମାଣିକ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧ । (ମଣି=ରତ୍ନ+ଜି ଧାତୁ=ଘଷି ପାଇବା
Māṇikya +କର୍ତ୍ତୁ.ଯ)—ପଦ୍ମରାଗ ମଣି; ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ରତ୍ନ-
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— ବିଶେଷ; ରତ୍ନୀ—1. Ruby; Rubinus.
ପଦ୍ମରାଗ, ଲୋଣରତ୍ନ, [ଉ—ଏହା ମଣିରୁ ବାହାରେ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ଚରୁଣ, ଲୌହିତକ, ଶ୍ୟାମ, ଲଙ୍କା, ମଧ୍ୟଅସିଆ, ସୁମେରୁ, ଶୃଙ୍ଗାଶ୍ମ, ରବିରତ୍ନକ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ମାଣିକ୍ୟର ଖଣି ଅଛି । ଲୋହିତ, କରୁବନ, ସ୍ୱାସାପନକ ବିଶ୍ଳେଷଣଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇ ସୌଗନ୍ଧିକ ଅଛି ଯେ ଏଥିରେ ଆଲୁମିନିୟମ୍, ମାଗ୍ନେସିୟମ୍ ମାଣିକ, ଚୁନୀ ଓ ଅକ୍ସିଜେନ୍ ଅଛି । ଗାଢ଼ନାଲ, ଫକ୍କାନାଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଣିକ; ଲାଲ ସଂ. ମାଣିକ ଗୁ. ମାଣକ, ଚୁନ୍ନା ଡେ. ମାଣିକ୍ୟ · ଫା. ଲଲ୍‌ବଦଖସାନୀ ଅ. ଲାଲ ବା ଗୋଲ୍ଲଗି, ନାଲଗୀ ଓ ବାଇଁଗଣୀ, ଏଥର ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ମାଣିକ୍ୟ ଅଛି । ମାଣିକ୍ୟକୁ ସୋଦାଗା ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ ତାପରେ ତରଳାଇଲେ ଏହା କାଚ ପରି ତରଳ ଯାଏ ଓ ଏଥିର ବର୍ଣ୍ଣ ଉଭେଇ ଯାଏ । ଯେଉଁ ମାଣିକ୍ୟ ଗାଢ଼ନାଲ ଓ ଯେଉଁ ମାଣିକ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ମାଣିକ୍ୟରେ ଘଷିଲେ ଦାଗ ପଡ଼େ ନାହିଁ ତାହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ପଦ୍ମରାଗୁଡ଼ା ବର୍ଣ୍ଣର ମାଣିକ୍ୟକୁ ପଦ୍ମରାଗ, ଗାଢ଼ରକ୍ତ ବା ଈଷତ୍ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣର ମାଣିକ୍ୟକୁ ସୌଗନ୍ଧିକ, ପଳାଶପୁଲ ପରି ତୋପା ନାଲ-ରଙ୍ଗର ମାଣିକ୍ୟକୁ ଲୁରୁବନ୍ଦ ଓ ନୀଳରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣର ମାଣିକ୍ୟକୁ ନୀଳଗନ୍ଧିକ ବୋଲାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ମାଣିକ୍ୟ ମଧୁର, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ବାତପିତ୍ତନାଶକ । ଏଥିର ଚୂନାରେ ଅଳଙ୍କାର ଆଦ ଘଷାଯାଇ ପାଲିସ୍ କରାଯାଏ । ହି. ଶ.] (ଯଥା—ରତ୍ନ ତଳେ ଝୀକା ଦେଖ ।) ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଦଳୀ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. A species of excellent plantain. ୩ । ଆଠ-ପଲର ଏକ ମାନ—3. A standard of weight of 8 Palas.

ମାଣିକ୍ୟ(କ୍) ଖମ୍ବ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାଣିକ୍ୟ ସ୍ତମ୍ଭ)—ବାଲେଶ୍ୱର ନଗରର ବହୁ ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ବିଶେଷ—A populous quarter of the Balasore town. [ଉ— ଅଦ୍ୟାପି ମାଣିକ୍ୟ-ଖମ୍ବ ନାମ ଲୋକେ ସେଣୁ ପ୍ରଥିତ । ଗଧାନାଥ. ଉଷା ।] [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ ବାଣାସୁର ରାଜା ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମାଣିକ୍ୟର ସ୍ତମ୍ଭ ଗଢ଼ାର କରାଇଥିଲେ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବାଲେଶ୍ୱର ସୁଜବଖର ଦୁଇବାଟି ଅଛି ।]

ମାଣିକ୍ୟ ଦେବ—ଦେ. ବ—(ନାମ)—ସ୍ମୃତିରେ 'ଶୁଦ୍ଧି ଚନ୍ଦ୍ର' ପ୍ରଣେତା Māṇikya deba (ଜଗଦ୍ଦେବ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ)—The author of a Sanscrit work on purificatory rites.

ମାଣିକ୍ୟା—ସଂ. ବ.—୧ । ଗୋଟି ଛୋଟିଘରିଆ—1. A small house-lizard (Apte). ୨ । ଚିକ୍କଣ ନେଉଳ (?)—2. A small house-lizard with a shining scaly skin and red tail.

ମାଣିକ୍ୟାଦ ବର୍ଗ—ବ.—ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ରତ୍ନ—All sorts of Māṇikyādi barga gems. [ଦ୍ର—ମାଣିକ୍ୟ, ମୁକ୍ତା, ସ୍ଫଟିକ, ପ୍ରବାଳ, ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ, ଗୋମେଦ, କ୍ଷୁଦ୍ର ମରକତ, ପୁଷ୍ପରାଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ମରକତ, ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ, ରାଜାବର୍ତ୍ତ, ମରକତ, ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ମାଣିକ୍ୟାଦ ବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ମାଣିଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ବ—ଯେଉଁଥି ତଳର ତଳ ଖଣ୍ଡର କେନ୍ଦ୍ରରେ ପୋତା ଯାଇଥିବା କାଠର କୀଳକ—ଚାକୀରଖୁଣ୍ଟି; ଖୁଜୀ କୀଳ (ମାଣିକାଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) A peg driven into the centre of the lower mill-stone and round which the upper stone revolves. [ଦ୍ର—ଯେଉଁଠା ତଳର ଉପର ଖଣ୍ଡର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥିବା ବଡ଼ ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଶକ୍ତିଏ ଗୋଟ ରକ୍ତଯୁକ୍ତ କାଠ ଥାଏ ତାକୁ ପିଦାଣ, ପିଦାଣି ବା ପିଦାଣିଆ ବୋଲାଯାଏ । ଏହୁ 'ପିଦାଣିଆର' ଛିଦ୍ରରେ ମାଣିଖୁଣ୍ଟିଟି ପଶେ । ଏହୁ ମାଣି-ଖୁଣ୍ଟିର କେନ୍ଦ୍ର କର ଉପର ଖଣ୍ଡ ତଳ ଘୁରେ ।]

ମାଣି ଚକି—ଦେ. ବ.—ତଳର ପିଦାଣିଆ; ତଳର ଉପର ଖଣ୍ଡର ମଝିରେ Māṇi chaki କଣା ମଧ୍ୟରେ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ସେଉଁ କାଠଖଣ୍ଡି ଉପ୍ତ-ହୁଏ ଯାଇ ଥାଏ ଓ ଯାହାର ଛିଦ୍ରରେ ମାଣିଖୁଣ୍ଟି ପ୍ରବେଶ କରିବାରୁ ତଳ ଘୁରେ—A circular bit of wood (with a hole in the middle) which revolves round the peg of the lower mill-stone.

ମାଣି ବନ୍ଧ—ସଂ. ବ.—(ସଂ. ମଣିବନ୍ଧ = ପଙ୍କତ ବିଶେଷ + ଉବାର୍ଥେ. ଅ) Māṇi bandha ଦେହିକ ଲବଣ—Rock salt; chloride (ମାଣିମନ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) of sodium.

ମାଣି ହଂସ(ସା)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ଅଳ୍ପ ଅଦରରେ ଓ ଗେଲ୍ଲାରେ Māṇi haṁsa(sā) ପିଲାଦିନୁ ବଢ଼ି ଥାଏ ଓ ଯେ ଅତି ଆଲାଲେର ଘରେ ଦୁଲାଲ ସ୍ନେହମାଦର—(A boy or girl) ଲାଡୁ Tenderly and affectionately brought up from childhood. [ଉ—ଏଡ଼େ ମାଣିହଂସୀ ଅଟଇ ଗାଈ—ଗାଭୀ. ପରତେ ଗାଈ ।] (ମାଣିହଂସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଣେ ଗେଲ—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଖୁବ୍ ବେଶି ଆନନ୍ଦ—Māṇe gela Great joy.

ମାଣ୍ଟୁ—ଦେ. ବ—୧ । ମାଟୁ (ଦେଶ)—1. Māṭu (See) Māṇṭu ମାଠ କୋଠା ପଦାଟ ମାଠ ମୌଦାନ ୨ । (ତଙ୍ଗଲା 'ମାଠ' ଶବ୍ଦରୁ ଅନୁକୃତ, ଯଥା—କଲ୍ଲକତ-ଗଡ଼ମାଣ୍ଟୁ) ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ିଆ—A big field.

ମାଣ୍ଡବୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାମାନୁଜ ଭରତଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ—The wife of Māṇḍabī Bharata, younger brother of Rāma-chandra. [ଦ୍ର—ଏ ଜନକ ରାଜାଙ୍କ ଝିଅ ଲକ୍ଷ୍ମଣ-ଧୂଜଙ୍କର କନ୍ୟା ଥିଲେ । ଭରତଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କର ତକ୍ଷ ଓ ପୁଷ୍କର ନାମରେ ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।]

ମାଣ୍ଡବ୍ୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—ଋଷିବିଶେଷ—Name of a Māṇḍabya sage. [ଦ୍ର—ଏ ତପସ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଏକଦା ଏ ସମାଧିମଗ୍ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚୋର ଆସି ଏହାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଲୁଚିଲେ । ଚୋରଙ୍କୁ ଧରିବା ପାଇଁ ସୈନ୍ୟରେ ଗୋଡ଼ାଉଥିବା ରାଜଦୂତ-ମାନେ ଆସି ଚୋରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ରାଜ-ଦ୍ୱାରକୁ ଚୋର ବୋଲି ବିଚାର ନେଇଗଲେ । ଏ ଦୁଇଜଣ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଥାଆନ୍ତି । ବିଚାରରେ ଏହାଙ୍କୁ ଚୋରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଶୂଳୀ ଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ହେଲା । ରାଜପୁରୁଷମାନେ ନେଇ ଏହାଙ୍କୁ ଶୂଳୀରେ ବସାଇ ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ ସମାଧିସ୍ଥ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ନାହିଁ ଓ ଶୂଳୀ ଉପରେ ଉଦବସ୍ଥ ହୋଇ ବସି ରହିଲେ । ଇତ୍ୟବସରରେ ସ୍ୱଳ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁରୁଷମାନେ ଏହାକୁ ନିର୍ଦୋଷ ଉପସ୍ଥୀ ବୋଲ ବୃଦ୍ଧି ଘାର ଏହାକୁ ଶୂଳୀରୁ ଉଠାଇ ଦେଲେ । ତହୁଁରେ ଏ ବ ନମନ୍ତେ ଶୂଳୀ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କଲେ ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଋଷି ଧର୍ମ-ଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କୁ ପଗ୍ଭରବାରୁ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ କହିଲେ ଯେ ଏ ଶୈଶବ କାଲରେ କ୍ରୀଡ଼ାଚ୍ଛଳରେ ଗୋଟିଏ ପତଙ୍ଗର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଗୋଟିଏ କଣ୍ଟା ଫୋଡ଼ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲ ତହିଁର ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ଏହାକୁ ଶୂଳବେଧ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।]

ମାଣ୍ଡ ମାଣ୍ଡ—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ଅନଚ୍ଛୁକ; ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ—

Māṇḍa māṇḍa Unwilling; hesitating. [ଦ୍ର —ସେ ମାଣ୍ଡ ମାଣ୍ଡ ହୋଇ ଗଲ ଦମ୍ଭ କର କରେରରେ ପଶିଲ—ସଦ୍‌ଭାର ପଦ୍ଧତିକା ।]

ମାଣ୍ଡଳିକ—ସଂ. ବଣ (ମଣ୍ଡଳ + ଇକ)—୧ । ମଣ୍ଡଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Māṇḍalika 1. Relating to Maṇḍala (See) ୨ । ଗ୍ରାଦେଶିକ—2. Provincial. ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ମାଣ୍ଡଳିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନକର୍ତ୍ତା—The ruler of a Province (Apte).

ମାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୃତ୍ତ; ମୁଣ୍ଡଲେ ଦଆ ଯିବାରୁ)—୧ । ଉଚ୍ଚଆ, ମୁଚୁଲା—1. Pillow; bolster. [ଦ୍ର—ଜାଗି ଦେଖୁଥିଲ କର-ମାଣ୍ଡି ମାଡ଼ ଲୁଣାଇଛୁ ଭାନ୍ତ ସୁଖେ । ରଧାନାଥ. ଯସାଦ୍ଧ ।] ୨ । ବୋହିଥ-ମାନଙ୍କର ମୃତ୍ତରେ ଓ ସବାସ୍ତ ବେଦ୍ଦେସ୍ତମାନଙ୍କର କାନ୍ଧରେ ପକାଇବା ଚନାର ମୁଚୁଲା; ଚମୁଲା—2. Cushions of rags-placed over the head by porters and on the shoulders by pálki-bearers ଦେ. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଓ ଗେଡ଼ା (ଶିଶୁ) —Small in stature and robust (child) ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ଛୁଆଣି କରବା ଗୃହଘରର ଗତ୍ତ—1. A belt of thatching of a thatched house. ୨ । (କୋଦ୍ଧ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା; ଭୁଲ. ସଂ. ମଣ୍ଡ)—ଭାତ—2. Boiled rice.

ମାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଣ୍ଡ)—୧ । ତିଅ ବଲରେ ଶରତ୍‌କାଲରେ

Māṇḍiā ଜନ୍ମିବା ଏକପ୍ରକାର କଦନ୍ନ ବା ଜଳପୁଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ—ସଂ. ମଣ୍ଡ, ସ୍ତବି, ଲ୍ଲଶ୍ୱନ, ଲ୍ଲଶ୍ୱନା, ଗୁଜ୍ଜକନଶ୍ଚ, ବଷ୍ଟକ, ସ୍ଥୂଳତ୍ରୁ, ରୂକ୍ଷ, ସ୍ଥୂଲତ୍ରିସୃଙ୍ଗ, ସ୍ତଜଦା, ବଜ୍ରୁତର କନଶ ମଡୁଆ

ମାଣ୍ଡୁଆ, ମାରୁଆ, ମକା, ରେଟକା

ତେ. ସ୍ତଗି

1. A kind of small round grain grown in autumn; Elesine Coracana. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗତ୍ତ ଧାନ ଗତ୍ତ ପତ୍ର, ଜନ୍ମୁ ପତ୍ର ଶ୍ଲେଷ୍ଟ ଓ ତରୁଡ଼ା ଓ ଏଥିର ନଡ଼ା ମୋଟା । ଏ ଗତ୍ତର ଅଗରେ ବାଳସ୍ତ ପତ୍ର କେଣ୍ଡା ବାହାରେ ଓ କେଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରୁ ସୋରଷଠାରୁ ବଡ଼ ନାଲ ଶସ୍ୟ ବାହାରେ । ଏହା ବାଳସ୍ତ ଜାତୀୟ କଦନ୍ନବିଶେଷ । ଏହା ଗରଭର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କୃଷିଦ୍ରାତ୍ତ ଓ ବନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏ ଫସଲ ପାଇଁ ବେଶି ପାଣି ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଏହା ତିଅ ଜମିରେ ଓ ପବ୍ଦତର ଢାଲୁ ଦେଶରେ ଉତ୍ପାଦିତ କସ୍ତଯାଏ । ଅଧିକ ବର୍ଷା ହେଲେ ଏ ଫସଲର କ୍ଷତି ହୁଏ । ଏ ଗଛରେ ଶସ୍ୟ ପାଚିଗଲେ ମଧ୍ୟ ଧାନ ପରି ଏହା ତଆରରେ ଝଡ଼ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଗରିବ ଲୋକେ ଓ ବିଶେଷତଃ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ଲୋକେ ଏଥିର ଚୂନାରେ ଜାଉ (ଅଃକାଳ) ଓ ତରୁଲିପିଠା କରି ଖାଆନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ସିଦ୍ଧ କରି ଖାଆନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଏକ-ପ୍ରକାର ସତ୍ତ ମଧ୍ୟ ତଆର ହୁଏ । ଦେଦ୍ୟକମତରେ ଏହା କଷାଟିଆ, ତୃପ୍ତିଜନକ, ବଲବର୍ଦ୍ଧକ, ପିତ୍ତୋଷନାଶକ ଓ ରକ୍ତଦୋଷ ଦୂରକାରକ (ହୃ. ଶ) । ବଡ଼ଲୋକମାନେ ଦେଢ଼ଲୁ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ଥଣ୍ଡା ରଖିବା ପାଇଁ ସକାଳୁ ଏହାର ବାସି ଜାଉ ଖାଆନ୍ତି । ଦାକ୍ଷଣାତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାର ଅଧିକ ବେଶି । ମାଣ୍ଡିଆର ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ପ୍ରକାର, ଯଥା—(କ) ଗାଈ-ତେରଅ—ଗାଈ ତେରପର ଏକ ଥୋପାରେ ଗୁଚ୍ଛଟି କେଣ୍ଡା ଥାଏ । (ଖ) କଲେଇ—ଏଥିର ଶସ୍ୟ ମେନ୍ଥା ଓ ଲମ୍ବା । (ଗ) ବୁଢ଼ା—ବଡ଼, ତତୁମିସ୍ୟାରେ ବୁଣାଯାଏ, ମାଘରେ କଟା ଯାଏ । (ଘ) ମାକଡ଼ ମୁଠିଆ—ଶସ୍ୟର ଥୋପା ପାଚିଗଲେ ମୁଠାପର ଫଳୁଚ୍ଚ ଦୋଇଯାଏ । (ଙ) ଲମ୍ବୁ ବା ଥୋଲ ମାଣ୍ଡିଆ—ଗଛ ଧୋବ ଓ ଶାଗୁଆ; ଶସ୍ୟ ଶ୍ଲେଷ୍ଟ; ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ କଟାଯାଏ ।] ୨ । ମାଣ୍ଡିଆ କଙ୍କଡ଼ା (ଦେଶ)—

2. Māṇḍiā kaṅkaṛdā (See) ବଣ—ମାଣ୍ଡୁଆ (ଦେଶ)—Māṇḍuā (See) ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ପିତ୍ତଳର ବଡ଼ ବୃତ୍ତ—A big brass tub.

ମାଣ୍ଡି(ଣ୍ଡୁ)ଆ କଙ୍କଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ବଡ଼ କଳା କଙ୍କଡ଼ା—1. Big

Māṇḍi(ṇḍu)ā kaṅkaṛdā black crabs. ୨ । ସମୁଦ୍ରରେ ମିଳିବା ବଡ଼ କଙ୍କଡ଼ା—2. Big sea-crabs.

ବଡା କଁକଡା

[ଦ୍ର—ଏହା ଜଳାଶୟର ତଳେ ବା କୂଳର ଭୂମିରେ ଗାତ କର ରହେ; ଖାଇବାକୁ ସୁସ୍ୱାଦୁ । ଏହାକୁ ଗାଡ଼ୁ(ଡୁ)ଆ କଙ୍କଡ଼ା ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ।]

ମାଣ୍ଡିକିଲା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମାଣ୍ଡୁକିଲା (ଦେଶ)

Māṇḍikilā Māṇḍukilā [See]

ମାଣ୍ଡି କୋଲଥ—ଦେ. ବ (ସବରର ଶବ୍ଦ ସଂ. ମଣ୍ଡ + କୁଲତ୍ଥ)—

Māṇḍi kolatha ୧ । ମାଣ୍ଡିଆ ଓ କୋଲଥ—1. Māṇḍiā and horse-gram. [ଦ୍ର—ଏ ଦୁଇ

ମାଣ୍ଡୁଆ କୁଲଥି

ଶସ୍ୟ ତିଅ ଓ ଜଳପୁଷ୍ଟ ଜମିରେ ହୁଏ । ଏଥିପାଇ ମାଣ୍ଡିଆ ଓ କୋଲଥ ଜନ୍ମିବା ଉପଯୁକ୍ତ ଜମିକୁ ମାଣ୍ଡିକୋଲଥ ଜମି କୋଲ୍ଲଯାଏ ।] ୨ । ମାଣ୍ଡିଆ ଓ କୋଲଥ ଫସଲ ଦେବା ଉପଯୋଗୀ ଜଳପୁଷ୍ଟ ଜମି—2. Inferior soil; soil fit for growing Māṇḍiā and horse-gram.

ମାଣ୍ଡିବା—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ମାଡ଼ବା—

Māṇḍibā To tread upon.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଣ୍ଡୁ—ଦେ. ବ (ଭୁଲ. ସ. ମଣ୍ଡଳ; ଦେବତାବିଶେଷଙ୍କୁ ଆବାହନ କରିବା ପାଇଁ ଭୂମିରେ ଅଙ୍କିତ ଚତ୍ର ବିଶେଷ—A particular mystical diagram used in invoking a Divinity. (Apte)—୧ । ଧର୍ମମାଣ୍ଡ; ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପୂର୍ବକାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଗ୍ନି ଆଦିଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା; ଧର୍ମ ପରୀକ୍ଷା; ଧର୍ମମାଣ୍ଡ—1. Ordeal [of fire, hot iron, etc) through which an accused person had to pass, before he was declared innocent. [ଦ୍ର— ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ହାତରେ ତାତ୍ତ୍ୱା ଲୁହା ଧରିଲେ, ତାହା ହାତ ଉପରେ ଗଳିଗଲେ, ତାହା ବିଷଧର ସର୍ପ ଥିବା ମାଠିଆ ମଧ୍ୟରେ ହାତ ପୂରାଇ ଦେଲେ, ତାହା ଫୁଟନ୍ତା ତେଲରେ ହାତ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଯେବେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅହତ ହେଉ ନ ଥିଲା, ତେବେ ସେ ନିର୍ଦୋଷ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଥିଲା । ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷାକୁ ଅଗ୍ନିମାଣ୍ଡ, ଉତ୍ତପ୍ତ ତୈଳଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷାକୁ ତୈଳମାଣ୍ଡ, ତପ୍ତଲୌହଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷାକୁ ଲୌହମାଣ୍ଡ, ଉତ୍ତପ୍ତ ଜଳଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷାକୁ ଜଳମାଣ୍ଡ, ସର୍ପଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷାକୁ ସର୍ପମାଣ୍ଡ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା ।]

୨ । ଚେନ୍ତର; ଶଗଡ଼ର ଦୁଇ ଦଣ୍ଡା ତଳେ ଅକ୍ଷ ଉପରେ ଅକ୍ଷର ଅଡ଼ବାଗରେ ବସା ଯାଇଥିବା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଲମ୍ବା କାଠ—2. Two long bits of wood put crosswise on the axle and over which the beams of a cart are securely set by means of wooden pins. [ଦ୍ର—ଚେନ୍ତର କାଠରେ ଘର କରାଯାଇ ଏହା ଅକ୍ଷ ଉପରେ ଅଡ଼ବାଗରେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବସାଯାଏ ଓ ଏହି କାଠ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଉପରେ ଶଗଡ଼ର ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାକୁ ରଖି ମାଣ୍ଡୁଝାଲାଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ କରାଯାଏ ।]

୩ । (ସ. ମଣ୍ଡ) ମାଡ଼ (ଦେଖ)—3. Māṛḍu (See)

ମାଣ୍ଡୁଆ—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡକ)—ପିଠା ଓ ମଇଦା ପିଣ୍ଡା ଛେନାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ପିଠା—ମଣ୍ଡା ମାଁଡା A cake made of cheese. ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲ ପ. ମାଂଡେ ଘଉ, ଗଡ଼ାଚ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର)ବ—ମାଣ୍ଡୁ (ଦେଖ) Māṇḍu (See). ଗାଦେ. (ଖୋରଧା) ବ—ନାନମାନ (ଦେଖ)—Nānamāna (See)

ମାଣ୍ଡୁଅ—ଦେ. ବଙ. ପୁଂ (ସ. ମନ୍ଦ)—୧ । ବୁଦ୍ଧିହୀନ; ମୋଟା-ବୋକା ମନ୍ଦା stupid; of slow understanding. ୨ । ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି—2. Coarse.

ମାଣ୍ଡୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ମାଣ୍ଡୋଇ } ୩ । ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି—3. Corpulent; fat. ମୋଟା ବ—ମାଣ୍ଡୁଅ (ଦେଖ)—Māṇḍua (See)

ମାଣ୍ଡୁଝାଲା—ଦେ. ବ—ଚେନ୍ତର ଖିଲ; ଶଗଡ଼ ଦଣ୍ଡାସହିତ ମାଣ୍ଡୁକୁ ସଲଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଝାଲା—Pegs which keep together the beams and the Māṇḍu-pieces of a cart.

ମାଣ୍ଡୁ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାଣ୍ଡୁ ପ୍ରଜ୍ୱାଳନଦ୍ୱାରା ଶପଥ କରାଇବା—To administer an ordea. ହଲଫ ଦେଓୟା हलफ देना to a person

ମାଣ୍ଡୁ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଣ୍ଡୁଦ୍ୱାରା ଶପଥ କରିବା—To swear by means of an ordeal. ହଲଫ କରା हलफ करना

ମାଣ୍ଡୁକୀ—ସ. ବ—ଥାଲକୁଣ୍ଡି (ଗୁଳ୍ମ)—Māṇḍukī Indian pennywort (plant)

ମାତ୍—ଦେ. ବ (ସ. ମତ୍ତତା)—୧ । ମାତୁ; ମତ୍ତତା—1. Intoxication; excitement. ୨ । ଜିଗର; ଜିଦ୍—2. Zid. ମତ୍ତତା मस्ती ମାତ୍ मात वैदे. ବ. (आ)—ପରାଜୟ—Defeat. [ଯଥା—ସଭରଞ୍ଜି ଖେଳରେ ବାଜୀମାତ୍ ।] (ଭୁଲ. ସ. ମାଥ=ବଳାତ୍କାର)

ମାତ୍ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମାତୁ ଉଠିବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ମତ୍ତତା ଉଠା mad after a thing. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଜିଦ୍ ଲଗିବା—2. Zid in a matter; importunacy. मस्ती चढना

ମାତ୍ବା—ଗାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି (ସ. ମତ୍ତ)—ନିଶାରେ ଢଳିପଡ଼ିବା—To be intoxicated. Mat-bā

ମାତ୍ସର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମତ୍ସର+ଅ)—ପରର ଉନ୍ନତିରେ ଦୁଃଖିତ—ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ (ମାତ୍ସରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Māt-sara Envious; jealous. (ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ, ମାତ୍ସରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ (ମତ୍ସର+ଷ୍ଟ୍ୟଞ୍. ଯ)—ପରର ଉନ୍ନତିରେ ଦୁଃଖିତ ହେବା ମନୋଭାବ; ପରଶ୍ରୀକାତରତା—(ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) Māt-sarjya Envy at another's weal.

ମାତ୍ସି(ସ୍ୟି)କ—ସ. ବ ପୁଂ (ମତ୍ସ୍ୟ, ମତ୍ସ୍ୟ+ଜୀବକାର୍ଥେ. ଇକ)—ମାଛମରା ବ୍ୟବସାୟୀ; ଜାଲିକ; ଧୀବର—A fisherman (Apte). Māt-si(syi)ka

ମାତ—ପ୍ରା. ବ—୧ । ମାତ୍ (ଦେଖ)—1. Māt (See). Māta ୨ । ମାତୁ (ଦେଖ)—2. Mātu (See) ୩ । (ସ मात मा ମାତୃ) ମାତା—3. Mother. ୪ । (ସମ୍ବୋଧନ. ମାତଃ) ହେ ମାତଃ—4. (interjection) Oh mother. [ଦ୍ର—ଦନୁ ବୋଇଲେ ଯେ ତୁମ୍ଭକୁ ମାତ ମୁହିଁ—କୃଷ୍ଣବିଂଦ. ସଦାସ୍ତବ. ବନ ।]

ମାତଃ—ସ. ଅ (ସମ୍ବୋଧନ; ମାତୃ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ମାତଃ; ହେ ମାଆ !—Oh ! Mother. Mātaḥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତଙ୍ଗ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମତଙ୍ଗ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ହସ୍ତୀ—Mātaṅga I. Elephant. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଶ୍ରେଷ୍ଠତାବାଚକ (ମାତଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶବ୍ଦରୂପେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ସହରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ବଲାହକ ମାତଙ୍ଗ (Apte).] ୨ । ଚଣ୍ଡାଳ; ଶ୍ୱପଚ—2. A pariah; a sweeper; a person belonging to the untouchable class. ୩ । ବରାହ; ଘାଦାଢୁଆ ଲୋକ—3. A hunter; a mountaineer (Apte). ୪ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷ—4. The Religious Indian fig tree. ୫ । ସବର୍ତ୍ତକ ମେଘ (ହ. ଶ)— . A kind of cloud. ୬ । ନାଗ ବିଶେଷ [ହ.ଶ.]—6. A kind of a mythological serpent. ୭ । ଋଷିବିଶେଷ—7. Name of sage. [ଦ୍ର—ଏ ଋଷି ଋଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବତରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ବାଲି ଦୁନ୍ଦୁଭ ରାକ୍ଷସକୁ ମାର ଫିଙ୍ଗି ଦେଲାବେଳେ ତା ଦେହର ରକ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ବାଲୀକୁ କ୍ରୋଧରେ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ; ଜୁ ଏହି ପର୍ବତକୁ ଆସିଲେ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଯିବ । ବାଲୀ ତା ଭାଇ ସୁଗ୍ରୀବକୁ ମାର ତଡ଼ି ଦେବାରୁ ସୁଗ୍ରୀବ ଏହି ପର୍ବତକୁ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ ଜାଣି ଏହିଁରେ ବାସ କରୁଥିଲା । ସେହିଠାରେ ସେ ରାମଭକ୍ତ ହନୁମାନ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରି ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା । ଏ ଋଷି ଶବରୀର ଗୁରୁ ଓ ମାତଙ୍ଗୀ ଦେବୀଙ୍କ ଉପାସକ ଓ ମୌନବ୍ରତୀ ଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କ ଅଦ୍ୟୁଷିତ ପର୍ବତର ନାମ ଋଷ୍ୟମୂକ ହୋଇଥିଲା—ହ. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ମାତଙ୍ଗ ନକ୍ର—ସଂ.ବି—୧ । ଜଳହସ୍ତୀ—1. Walrus; sea-elephant Mātaṅga nakra (M. W). ୨ । ବାଘ ପରି ବଡ଼ କୁମ୍ଭୀର—2. An alligator as large as an elephant (Apte).

ମାତଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହସ୍ତିନୀ; ବାଘୁଣୀ—1. She-elephant. Mātaṅgi ୨ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦଶ ମହାବିদ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଦେବୀ—2. One of the 10 Goddesses mentioned in the Tantras. ୩ । ଚଣ୍ଡାଳୀ—3. Sweeper woman. [ଦ୍ର—ବୋଇଲ ! ବ୍ରହ୍ମକନ୍ୟାକୁ ମାତଙ୍ଗୀ । ଉଦା. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୪ । କଶ୍ୟପଙ୍କ ଏକ କନ୍ୟା--[ଦ୍ର-ଏହାଙ୍କଠାରୁ ହସ୍ତୀମାନେ ଜନ୍ମିଲେ ବୋଇ-ଥିଲେ (ହ. ଶ]—4. Name of a daughter of Sage Kaśyapa.

ମାତ (ତୁ,ଥ) ଃ—ଦେ. ବି.—ମଥୋଟ (ଦେଶ)—Mathoṭ (See) Mātā(tu, tha)ṭ ମଥୋଟ **ମଥୋଟ; ଜମାଇ** (ମ[ମା]ଥୋଟ, ମଥଟ, ମଥୌଟ—ଅନ୍ୟରୂପ).

ମାତର, (ବ, ବ୍ବ)ର—ବୈଦେ. ବି—(ଅ ମୋଭସ୍ୱାର୍=ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ; Mata pa(ba,bba)r ବିଶ୍ୱସନୀୟ)—୧ । ମୁରବ୍ବୀ—1. ମାତବର **ମାତବର** Guardian; patron. ୨ । ଗ୍ରାମର ବର୍ତ୍ତା—2. Headman of a village. ୩ । ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Prominent man of a village. ୪ । ବଡ଼ଲୋକ; ଧନୀବ୍ୟକ୍ତି—4. Rich person; moneyed man. [ଦ୍ର—ମଫସଲର କେଣେ ମାତବର ଜମିଦାର ମଣିଷମାରୁ ମାମଲତରେ ଉଲ୍ଲଣ ଦୋଇ ଆସିଅଛୁ । ଫଟାରମୋଡ଼ନ ଜମାଣ ଆଠଗୁଣ ।] ୫ । ମହାପୁରୁଷ—5. Great man. ୬ । ଗଚ୍ଛତି; ଯାମିନ୍—6. Security; surety. ୭ । ବିଶ୍ୱାସ—7. Trust; reliance. ୮ । ବ୍ୟାବସାୟିକ ଖାଉରି--8. Credit in business. ବିଣ—୧ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ; ମାନ୍ୟ--1. Respectable. ୨ । ଯୋଗ୍ୟ—2. Worthy. ୩ । ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ; ବିଶ୍ୱସନୀୟ—3. Trustworthy; reliable. ୪ । ବୃହତ୍; ପ୍ରଧାନ; ମହତ—4. Great; big. ୫ । ଧନୀ—5. Rich. [ଦ୍ର—ମାତବର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଇତର ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ବେଶି ଆଦର ପାନ୍ତି । ଗ୍ରାମନାଥ. ବିବେଚା ।] ୬ । ଯାହାର ବ୍ୟବସାୟ ସେତୁରେ ଖାଉରି ଅଛି—6. Having credit in business circles.

ମାତର(ବ,ବ୍ବ)ରି—ବୈଦେ. ବି—(ଆ. ମାତ୍ବର୍ଯ୍ୟ)—୧ । ଯାମିନ୍; ଗଚ୍ଛ Māta pa(ba, bba)ri ଭୂତା—1. Security. ୨ । ମାତବ୍ବରି ବ୍ୟବସାୟ ସେତରେ ଖାଉରି—2. Credit in busi- **मातबरी** ness. ୩ । ବିଶ୍ୱାସ—3. Trust. ୪ । ବିଶ୍ୱସନୀୟତା—4. Trustworthiness.

ମାତମ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆ.)—ମୃତ୍ୟୁଜନିତ ଶୋକ—Lamen- Matam ମାତନ **मातम** tation for a dead person. (ମାଥ[ଦ୍ଧା]ଉମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାତର—ଅ. (ପଦ୍ୟ) ଅ—(ସ ମାତୃ)—୧ । କେବଳ; ମାତ୍ର— Mātara ମାତ୍ର **लेकीन, सिर्फ** 1. But. ୨ । କେବଳ; (ମାତରକ,ମାତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାତ୍ର—2. Only. [ଦ୍ର—ବୋଲୁ ରମ ପ୍ରଭୁରୁର, ରହିଲ ବୃଷ ମାତର ଦେଲ ପଲ୍ଲଣ ଦତ ସମସ୍ତେ ସେ । ଉଦା. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ମାତରଙ୍ଗ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଣ୍ଡାମ) ବ—(ସ. ମାଙ୍ଗୁଲଙ୍ଗ)—ନାରଙ୍ଗ— Mātaraṅga A kind of orange; the sweet orange.

ମାତରୁ—ଗ୍ରା. ବି—୧ । (ସ. ମାତୃ)—ମାଆ (ଦେଶ) Mātarū ଗୁଡ଼ଲା **फट्ठुआ** Matrū (See) ୨ । ଅଳୁବାତରୁ (ଦେଶ)—2, Alubātarū (See)

ମାତର ପୁରୁଷ—ସ.ବ. ପୁଂ(ସ ମାତର + ପୁରୁଷ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଘଣା Mātari purusha ଘରେ ନଜର ମାଆ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଥରକ ଘାଣ୍ଟେ ସାଇତାର ଅଙ୍ଗାଳନ କରେ, ବନ୍ଦୁ ବାହାରେ ବହୁ କରଘାରେ ନାହିଁ; ଗେଦେଫୁର (ହ.ଶ)--A person who brags of his valour before the womenfolk of his house, but does nothing valorous outside; a cowardly boaster; a paltroon (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତରିଶ୍ୱା—ସଂ. ବ (ମାତର=ଅକାଶରେ+ଶ୍ୱି ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧିପାଇବା+କ୍ୱନିପ୍) Mātariśwā କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ୍ ମାତରିଶ୍ୱନ୍ ଶବ୍ଦ: ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବାୟୁ; ପବନ—1. Wind; air. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଅଗ୍ନି—2. A kind of fire.

ମାତଲାମି—ଦେ. ବ. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ମଦ ଜଣାରେ Mātalāmi ଉନ୍ମତ୍ତତା; ମାତୁ—1. Intoxication. ୨ । ମାତଲାମି ମଦ୍ୟୋନ୍ମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ; ମତୁଆପଣ—**मस्ती, मतवाइ.** 2. The conduct of an intoxicated person. ୩ । ଉନ୍ମତ୍ତତା—3. Madness.

ମାତଲି—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାରଥି—The name of Mātali the charioteer of Indra. ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବ—(ବିଶ୍ୱାସ) ଘାତକତା—Breach (of faith) the killing (of faith). (ଉ—ଗୋ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ। ଯେ ମାତୁ ଦରଣ ବଶୁଲ, ସୁରଯାନ ଜୀବ ଦତ୍ତ। ବଶ୍ୱାସ-ମାତଲ । ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।)

ମାତହତ—ବୈଦେ. ବ (ଅ. କତରଥ)—ଅଧୀନ କର୍ମଚାରୀ—Mātahat मातहत **मातहत** A subordinate. (ମାତବରୀ—ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ)

ମାତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାତୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଜନନୀ; ମାଆ; Mātā ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ; ଗର୍ଭଧାରିଣୀ—1. Mother. ୨ । ମାତୃ-(ପିତା—ପୁଂ) ସ୍ତ୍ରୀମାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ—2. A female who is as adorable as one's own mother. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଜନନୀ, ସୁନ୍ୟଦାତ୍ରୀ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ, ପିତୃବ୍ୟଶ୍ରୀ, ଶ୍ରେଷ୍ଠଦାତ୍ରୀ, ଶ୍ୱଶୁ, ପିତାମହୀ, ମାତାମହୀ, ମାତୁଳାନୀ, ମାତୃଷ୍ୱସା, ପିତୃଷ୍ୱସା, ପିତୃବ୍ୟପତ୍ନୀ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠସହୋଦର, ଭ୍ରାତୃଭାର୍ଯ୍ୟା ସୁହୃଦ୍ବଧୂ ଓ ଭଜସ୍ୱା ଏ ଷୋଡ଼ଶ ମାତା ଅଟନ୍ତି; ମତାନ୍ତରରେ ଗର୍ଭଧାରିଣୀ, ଧାତ୍ରୀ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ସ୍ୱଜଯତ୍ନୀ, ପୃଶ୍ନିଗ୍ଭ ଓ ଗାଈ ଏ ସପ୍ତ ମାତା ଅଟନ୍ତି ।] ୩ । ଶ୍ରୀ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ; କମଳା—3. The Goddess of wealth. ୪ । ସୃଷ୍ଟିର ଅଠ ଗୋଟି ଶକ୍ତି ବା ଦେବତା—4. The 8 forms of the Creative Energy. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମୀ, ମାହେଶ୍ୱରୀ, ଐନ୍ଦ୍ରୀ, ବାରାହୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ; କୌମାରୀ, ଚାମୁଣ୍ଡା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚିକା ଏହି ଅଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ଅଟନ୍ତି ।] ୫ । ଜୀବ—5. Animal life. ୬ । ଗମନ—6. Going. ୭ । ଆକାଶ—7. The sky; ether. ବଶ. ପୁଂ. (ମା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ପରମାଣୁକର୍ତ୍ତା—(ମାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Measuring. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦେବୀ, ଠାକୁରାଣୀ—1. Goddess. ୨ । ମାତାଜୀ; ସଂସାର-(ବାବାଜୀ—ପୁଂ) ତ୍ୟାଗିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A female recluse; a nun. ୩ । ମେଣ୍ଢାମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗ—3. Variola; a disease of lambs. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ)—ବସନ୍ତ ରୋଗ—Small-pox. ଭୁଲ. ହ. ଏହ ଅର୍ଥରେ ଏହ ଶବ୍ଦ)

ମାତାଜୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂସାରତ୍ୟାଗିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ ସାଧୁ—A female Mātājī मताजी **माई राम** recluse; a nun. (ବାବାଜୀ—ବଯସ୍କତ)

ମାତା ଟିପା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ବସନ୍ତ ଟୀକା—Mātā ṭipā 1. Vaccination. ୨ । ବସନ୍ତ ଟୀକା ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଟୀକାବିଦ୍ୟା—2. Vaccinator.

ମାତା ଟିପାଇ ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବସନ୍ତ ପାଇଁ ଟୀକା Mātā ṭipāi hebā ଦେବା—To be vaccinated or inoculated for smallpox.

ମାତା ଠାକୁରାଣୀ—ଦେ. ବ—(ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନସୂଚକ ଶବ୍ଦ) Mātā ṭhākurāṇī ଦେବତାଙ୍କଭଳି ମାତା; ମାତୃ ଦେବୀ—ମାତା ଠାକୁରାଣୀ (A word used in respect for mother), **माताजी** One's revered mother (ଯଥା—ମାତା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଗୋପାଳର ନମସ୍କାର ।)

ମାତା ପିତା—ଦେ. ବ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ସଂ. ମାତା+ପିତା=ମାତାପିତୃ ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିବଚନରେ ମାତାପିତରୌ; ମାତର-ପିତରୌ)—One's parents; mother and father.

ମାତା ପିତୃ ହୀନ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ଉତ୍ତରପଦ ଭଦ୍; ମାତୃ ଓ ପିତୃ Mātā pitṛu hīna =ମାତାପିତୃ ଶବ୍ଦ+ହୀନ)—ଯେଉଁ (ମାତା ପିତୃ ହୀନ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶିଶୁର ପିତା ମାତା ମର ଅଛନ୍ତି; ଅନାଥ ମାତୃ ପିତୃ ହୀନ } ଦେଶଜ ଅଶୁଦ୍ଧ } (ଶିଶୁ)—Orphaned; (a ମାତା ପିତାହୀନ } ରୂପ } child) destitute of both parents. [ଦ୍ର—'ମାତୃ ପିତୃହୀନ' ଓ 'ମାତା ପିତାହୀନ' ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସାରେ ଅଶୁଦ୍ଧ । 'ପିତୃ ମାତୃହୀନ' ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧ । କାରଣ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଅଳ୍ପ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ ନ ହେଲେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ପୂର୍ବରେ ବସେ ଓ ସମଗୋତ୍ର ସୂଚକ ରୁକାରାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ପରେ ରହିଲେ ଦ୍ୱିବଚନ୍ତ ରୁକାରାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଆକାରାନ୍ତ ହୁଏ ।]

ମାତା ମହ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମାତୃ+ଭଦ୍ ପିତା ଅର୍ଥରେ, ଆମହ)—Mātā maha ମାତାଙ୍କର ପିତା; ଅଜା—Materna lgrand-(ମାତାମହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦାଦା ମଶାୟ **नाना** father.

ମାତାଲ୍—ଦେ. ବଶ. (ସଂ. ମତ୍ତ)—ମତୁଆଳ; ନିଶା ଯୋଗୁଁ ମତ୍ତ—Mātāl Intoxicated with drugs. ମାତାଲ, ମାତୋୟାଲ **मतवाला** (ମାତୁଆଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାତି—ସଂ. ବ. (ମା ଧାତୁ+କ୍ତିବ. ଇ)—୧ । ପରମାଣ-Māti 1. Measure (Apte). ୨ । (+କରଣ. ଇ)—ଚିନ୍ତା; ଭାବ—2. Thought; conception (Apte) ୩ । ପ୍ରକୃତ ବା ଯଥାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ—3. Accurate know-ledge (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଡ ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମତ୍+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ)—୧ । Māti uṭhibā ହଠାତ୍ ଉନ୍ମତ୍ତତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—1. To ମେତେଉଠିବା become excited at once. ୨ । (ଦଦୁ ଆଦ ମତ୍ତ ହୋଇବା; मातना ରୋଗ) ଖୁବ୍ କଣ୍ଡୁଯୁକ୍ତ ହେବା—2. (Said of ringworm and scabies) To become very itching or painful. ୩ । ଉନ୍ମାଦକ ଗୁଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—3. To attain the power of intoxicating. [ଯଥା—ତାଡ଼ରେ ଖସ୍ ଲଗିଲେ ତାହା ମାଡ ଉଠେ ।]

ମାତିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ମଦ୍ ଧାତୁ=ମତ୍ତ ହେବା)—୧ । ମତ୍ତହେବା; Mātibā ମାତିବା मातना ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା; ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ ହେବ.—[ମତା(ତେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. To be maddened. ୨ । ଉନ୍ମତ୍ତତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To act madly. ୩ । ଅସୂୟାବଶତଃ ବା ବାଦ୍ୟଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଲଘୁ ହେବା ବା ଅସଲ୍ତ ହେବା—3. To be mad after a thing; to be infatuated with a matter. [ଉ—ଲୟଣ ଅଶେଷ ଉଭୁଡ । ମାଉଲ୍ଲ ଯେହ୍ନେ ମତ୍ତଦସ୍ତୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୪ । ଉତ୍ତେଜିତ ହେବା—4. To be excited; to become restive. ୫ । ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ସହିତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବା; ମନପ୍ରାଣ ଲଗାଇ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—5. To throw one's self, body and soul, into a work. ୬ । କାମରେ ବା ନିଶାରେ ଉନ୍ମତ୍ତପ୍ରାୟ ହେବା; ପ୍ରେମରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା—6. To be excited with lust or intoxicating drugs; to be intoxicated. [ଉ—ମାଡ ଭାଣ୍ଡର ରତ୍ତଳେ ଦେବଦାସୀର ସାବଧାନେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋତ୍ତରଜ୍ଞାନଜ୍ଞ-ଭଙ୍ଗୁ 'ମ' ଗୀତ ।] ୭ । କ୍ରୁଦ୍ଧିତ ହେବା—7. To be infuriated. ୮ । (ଶିଶୁ) ଅବୁଝା ହୋଇ କାନ୍ଦିବା—8. To cry persistently (said of children and infants). ୯ । (ଷତ ଆଦ) ଫୋଫନାନା କ୍ରୁଦ୍ଧିତ ହେବା; ଦାହ୍ୟ କରିବା—9. To become virulent; to assume a malignant condition (said of a sore). ୧୦ । କ୍ରଣ୍ଡେଇ ହେବା, ଖୁଜଲାନା ଗଲୁ କରିବା—10. To be itching. ୧୧ । (ବାଘ, ଚୋର ଆଦ) ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହେବା; ପ୍ରବଳ ହେବା—11. To predominate; to infest (said of robbers and wild animals in a particular localitiy). ୧୨ । (ବୃକ୍ଷ ଲତାଦି) ବିସ୍ତୃତ ହେବା; ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟାପିବା—12. To increase; to spread. [ଉ—ଶ୍ରାବଣରେ ଇକୁ ! ମେଘ ବରଷିଲେ କେତେ ଜୁ ମାଉ—ଭଗ ।] ଲହଲହାନା ୧୩ । (କୌଣସି ବୃକ୍ଷ ବା ଲତା) ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ବଢ଼ିଯିବା—13. To grow very luxuriantly. [ଦ୍ର—ଧାନ ଗଛ, ମୁଗ ଗଛ ଆଦ ମାଡ଼ିଗଲେ ତାହାର ପତ୍ର ଅତି ଜୁର୍ ବଢ଼େ, ତନ୍ନୁ ଫଳ ବେଶି ଫଳେ ନାହିଁ ।] ୧୪ । (କିଣ୍ୱା ଖମୀରହୋନା ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—ବରବଟୀ) ଓ ରସ (ତାଡ଼ି)] ବୁଦ୍ବୁଦାଳ ରଖାଯିବା ପରେ ଫେଣଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଫୁଲିଯିବା—14. To ferment; to become frothy and bloated by fermentation; to swell in volume. ୧୫ । (ଖଜୁର ରସ ବା ତାଡ଼ି) ବାସି ହେବାଦ୍ୱାରା ମାଦକତାଶକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—15. To become intoxicant by fermentation. ୧୬ । (ପ୍ରଜା ଆଦ) ରାଜଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେବା—16. To revolt.

ମାତିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତତାସହିତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ Mātijibā ଲାଗିଯିବା—1. To be mad in the pursuit मେତେ ଯାଓୟା of a thing. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ସହିତ କୌଣସି **मत्तहोना** କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବା—2. To pursue a work with zeal; to persevere.

ମାତୁ—ଦେ. ବି (ସ. ମତ୍ତତା)—୧ । ମତ୍ତତା—1. Madness. Mātu ୨ । କାମୋନ୍ମାଦ—2. Madness or excitement ମତ୍ତତା **मस्ती** due to lust. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଲୁ; କଣ୍ଡୁ— 3. Violent or excessive itching. ୪ । ଚୁଲକୁ(କା)ନି କୌଣସି ବିଷୟରେ ଜିଦ ବା ଜଗର—4. Infatu- **ଚୁଲ, ଲତ** ation; zid; intense longing; insisting on a matter. ୫ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ବା ବ୍ୟଗ୍ରତା—5. Zeal; zest; ardour. [ଉ—ବରଷାକରେ ମାତୁ ଥାଏ ଚୋଷବହୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମାତୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ମତ୍ତ)—୧ । ସେ ମାତେ— Mātuā 1. Acting madly or with eagerness. ମାତୁଆରା ୨ । ଉନ୍ମତ୍ତ—2. Maddened; intoxicated. **मतवाला, मस्त** ୩ । (ଶିଶୁ) ଅବୁଝା; ଅଳଡ଼; ସେଉଁ ଶିଶୁ ମାତେଇ ମାତୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀ କୌଣସି କଥା ପାଇଁବା ପାଇଁ ମାତେ ବା କାନ୍ଦେ, ଓ ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ବୁଝେ ନାହିଁ— ଜେଦବାଜ **जिद्दी** 3. Unreasonable; fretful; given to much crying and unreasonable zid. (ଯଥା—ମାତୁଆ ପିଲା ।)

ମାତୁଆରା(ଲା, ଲି)—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମତ୍ତ)—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ— Mātuārā(lā, lā) 1. Maddened. ୨ । ଉତ୍ତେଜିତ— ମାତୋୟାରା, ମାତୋୟାଲା 2. Excited. ୩ । ନିଶାରେ ଚୁର— **मतवाला** 3 Intoxicated; inebriated.

ମାତୁ ଉଠିବା—ଦେ. ବି(ସ. ମତ୍ତଚ୍ଛା)—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତତା ଜାତ ହେବା - Mātu uṭhibā 1. Having a fit excitement or ମତ୍ତତା ଉଠା intoxication. ୨ । କାଣ୍ଡୁ ଉଠିବା—2. Having **मस्ती आना** a fit of itching sensation. (ମାତୁ ମରିବା—ବିପରୀତ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଡୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମଦ୍) —୧ । (ବ୍ରଣ ବା କ୍ଷତ ଅଦି) Mātu karibā ଗୁରୁତର ଦୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଦେବା; ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରା फोफलाना ବିସିଡିମିବା—1. To give much agony by becoming malignant (said of sores, boils and itches). ୨ । (ଚାପୁ, କଣ୍ଡୁଆ ଅଦି) ଜୁଡ଼େଇ ଦେବା; ଗଲ୍ଲ କରିବା—2. To produce intensive itching sensation. (ଯଥା—ମୋ କୋଡ଼ଜାଦୁ ବଢିବ ଜୁର ମାଡୁ କରୁଛୁ ।].

ମାଡୁଣି—ଦେ. ବ (ସ. ମଦ୍ଯତା)—୧ । ମାଇ ସାଇ ଅନ୍ୟମଣ କରିବା; ଉତ୍ତେଜନାଜନିତ ଅନ୍ୟମଣ—1. Attacking another with excitement ୨ । ମାଦ୍ଧବା ଅବସ୍ଥା—2. Excited state; inebriety.

ମାଡୁ ମରିବା—ଦେ. ବ—୧ । କଣ୍ଡୁୟନର ନିବୃତ୍ତି ଦେବା—1. The Mātu māribā satiation or subsidence of मातामाति କ୍ରମା, चुलकुनि बन्द हुएया itching. ୨ । କୌଣସି खाज मरना, दील टूटना ବିଷୟ ପ୍ରତି ଜନ୍ମିଥିବା ଉତ୍ସାହ ବା ଝୁଙ୍କ କମିଯିବା—2. The cooling of zeal; the subsidence of one's zeal or ardour.

ମାଡୁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କଣ୍ଡୁୟନ ନିବାରଣ କରିବା—Mātu māribā 1. To satiate another's itching; to चुलकुनि बन्द करा soothe one's itching (by the खाज मारना application of proper remedies). ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଜନ୍ମିଥିବା ଉତ୍ସାହର ବା ଝୁଙ୍କର ନିବୃତ୍ତି ଘଟାଇବା—2. To cool one's zeal for a matter.

ମାଡୁର—ଦେ. ବ୍ଲ. ପୁଂ—୧ । ମାଡୁଆ (ଦେଶ)—1. Māturā (See) ୨ । ଯେଉଁ ଗଛ ବା ଲତା ଆଦି ବଲ୍ଦା मातोयारा ଦୋଇ ବଢ଼େ—2. (trees and plants) लहलहा(ह्) Growing up very luxuriantly (but (मादुरा—ସ୍ତ୍ରୀ) producing less fruits). ୩ । ହଠାତ୍ ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ—3. Suddenly become prosperous.

ମାଡୁର ଗଛ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଗଛ ବଲ୍ଦା ଦୋଇ ବଢ଼ିଯାଏ—Māturā gachha A plant growing up very लहलहा पौधा luxuriantly. [ଦୃ—ଏଥର ଗଛରେ ବେଶି ଫଳ ଧରେ ନାହିଁ ।]

ମାଡୁର ମାଟି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ମାଟିରେ ବେଶି ପତ୍ରମାଳରେ ରସ ବା ସାର ଥିବାରୁ ତହିଁରେ ଜନ୍ମିବା ଗଛ ବା अत्यन्त उर्वर माटि फसलमान बल्दा दोइ बढ़ियाव ଓ ଫଳ वौकार मिट्टी ଭଲ୍ ହୁଏ—An excessively rich soil.

ମାତୁଳ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାତୃ+ଡାଚ୍ ଅର୍ଥେ. ଜ୍ଞ)—୧ । ମାତାଙ୍କ ଭ୍ରାତା; ମାମୁ—1. Maternel uncle. [ଦୃ—ଏଥିର ଅପତ୍ୟଂଶ ମତ୍ତଳା । ମାଆଙ୍କ ଭଉଣୀକୁ ମାତୁଳାଣୀ (ବା ମାଉସୀ) କୋଇଯାଏ ।]

ମାତୁଳ / ମାତୁଳାଣୀ / ମାତୁଳୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

୨ । ଧାତୁର ଗଛ—2. The Datura plant (Apte). ୩ । ସର୍ପବିଶେଷ; କୋଡ଼ାସାପ ?—3. A kind of snake (Apte); viper. ୪ । ଏତଦ୍ଭକାର ଗୁଜୁଲ—4. A kind of rice (Apte).

ମାତୁଳକ—ସ. ବ (ମାତୁଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ମାତୁଳ ୧।୨ (ଦେଖ) Mātulaka 1. Mātula 1, 2 (See)

ମାତୁଲଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ମାତୁଲୁଙ୍ଗ ୨ (ଦେଖ) Mātulaṅga Mātuluṅga 2 (See)

ମାତୁଳ ପୁତ୍ର—ସ. ବ. ପୁଂ (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍.)-ମାମୁ ପୁଅ ଭାଇ; ମତ୍ତଳା ପୁଅ— Mātula putra Maternal uncle's son. (ମାତୁଳ ପୁତ୍ରୀ, ମାତୁଳେସ୍ୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମାତୁଳେୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାତୁଳ ପୁତ୍ରକ—ସ. ବ—୧ । ମାମୁ ପୁଅ ଭାଇ—1. One's maternal uncle's son, ୨ । ଧତୁର ଫଳ; ଧାତୁର ଫଳ—2. The fruit of the Dhāturā plant (a very narcotic and fatal poison).

ମାତୁଳ ବ୍ୟବହାର—ସ. ବ—ମତ୍ତଳା ଦେଇର—Customary Mātula byabahāra presents given to a person by his maternal uncle on festive occasions in response to the formal invitation which is sent to him.

ମାତୁଳାନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାତୁଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅନୀ ବା ଇ; ଅନ୍. ଆନମ) —Mātulānī ୧ । ମାଇଁ—1. Maternal uncle's wife. ୨ । ବଙ୍ଗା; ଭାଙ୍ଗ; ସିବ୍ଦି; ବଳସ୍ଥା (ହି. ଶ.)—2. Cannabis Indica (plant and leaves).

ମାତୁଳାଳୟ—ସ. ବ (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍.; ମାତୁଳ+ଆଳୟ)—ମାମୁଘର— Mātulālaya The house of one's maternal uncle. (ମାତୁଳାଶ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାତୁଳାହି—ସ. ବ (ମାତୁଳ+ଅହି)—୧ । କୋଡ଼ାସାପ—1. Viper (snake). ୨ । ଅଜଗର ସାପ—2. Boa constictor. [ଦୃ—ବଡୁଷା ଗଛ ଜଳ ମାତୁଳାହି ପ୍ରତ୍ୟବ ଗଢ଼ିଛି, ଦେଉଅଛୁ ପ୍ଲବ ସେ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ମାତୁଳି—ସ. ବ. ପୁଂ—ମାତଳି (ଦେଖ) Mātuli Mātali (See)

ମାତୁଲି(ଲୁ)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ସ. ବ.—(ମା=ନିଷେଧ+ଭୁଲା=ନିବଦ୍ଧ+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ଓଜନ Mātuli(lu)ṅga(ṅgā) ସ. ନାମ—ସାଜପୁର, ଫଲପୁର ଦୋଇ ନବା ହୁଏ ନାହିଁ)—୧ । ଫଳ ପୂରକ, ଅମ୍ଳକେଶର, ଲେମ୍ବୁ—1. Lemon. ୨ । ଝଲ ଶ୍ଲେଷ୍ମଙ୍ଗ,ଜମ୍ବୀ(ମ୍ବୀ; ମ୍ବୁ), ଲେମ୍ବୁ; ସାଜପୁର—2. Citron; ରୁଚକ, ସାରପୁର ଫଳ । Citrus Medica; variety-ସ ମାତୁଲଙ୍ଗ, ମତୁଲୁଙ୍ଗ Typica. [ଦୃ—ଏହାର ରସ ଘା. ଭୁରଙ୍ଗ ଔଷଧାଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଏହା ତେ. ମାଦୋଫଲପୁରେନ୍ଦୁ ଅମ୍ଳ ମଧୁର ରସ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ଲଘୁ, ଦାଦାକାୟା ହୃଦ୍ଦ୍ରାପ୍ତା ଓ କଣ୍ଠ ଜ୍ୱାଳା ଓ ହୃଦ୍ରୋଗ ଅ. ଜ୍ଯୁର୍ଙ୍ଜ ଶୋଧକ; ଏହା ଲଘୁ ପିତ୍ତ, ଶ୍ୱାସ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁ. ମାଜୋରୁଲଂରୁ କାସ, ଅରୁଚ ଓ ପିପାସାନାଶକ ।]
ଟାବା, ଛୋଳଙ୍ଗ, ହଂସନେବୁ ୩ । ଡାଳମ୍—3. Pomegran-
ବିଜୌରା, କୁଟଲା (ମାତୁଲୁଙ୍ଗକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ate.

ମାତୃ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମା. ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ତୃ; ମାତୃ
Mātṛu ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ ବଚନରେ ମାତା ହୁଏ । ସମ୍ପ୍ରତିରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସ ହେଲେ ମାତୃ ଆକାର ହୋଇ; କନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ମାତୃ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମାତା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)—୧ । ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ; ମାତା—1. Mother. ୨ । ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ; ମାତୃବତ୍ ପୂଜ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman who is considered as adorable as one's mother. (ମ ତା ଉଲେ ନୋଇ ଦେଖ ।) ୩ । ଗାଈ—3. A cow (Apte). ୪ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—4. Lakshmī (Apte). ୫ । ଦୁର୍ଗା—5. Durgā (Apte). ୬ । ଆକାଶ—6. The sky (Apte). ୭ । ପୃଥ୍ୱୀ—7. The earth (Apte). ୮ । ସପ୍ତମାତୃକା—8, The seven Divine Mothers. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ନାମ—ବ୍ରାହ୍ମୀ, ମାହେଶ୍ୱରୀ, ଐନ୍ଦ୍ରୀ, ବାରାହୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ, କୌମାରୀ, ଚାମୁଣ୍ଡା ।] ୯ । ଅଷ୍ଟମାତୃକା—9. The eight Divine mothers. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ସପ୍ତ ମାତୃକା ଓ ଚଣ୍ଡିକା—(Apte)]. ୧୦ । ଷୋଡ଼ଶମାତୃକା—9, The 16 Divine Mothers. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ନାମ—ଗୌରୀ, ପଦ୍ମା, ଶଚୀ, ମେଧା, ସାବିତ୍ରୀ, ବିଜୟା, ଜୟା, ଦେବସେନା, ସ୍ୱଧା, ସ୍ୱାହା, ଶାନ୍ତି, ପୁଷ୍ଟି, ଧୃତି, ତୁଷ୍ଟି, କୁଳଦେବତା, ଅମ୍ବୁଦେବତା—(Apte) ୧୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଆଖୁକର୍ଣ୍ଣୀ; ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ, କଟାମାଂସୀ ଆଦ ଗୁଲ୍ମଗଣ—11. A generic name of some medicinal plants (Apte). ୧୨ । ଦ୍ୱିଜଗ୍ଲେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟ ୮ ଶ୍ରେଣୀ—12. Name of 8 clasess of female ancestors (Apte).ସ.ବଣ. ପୁଂ. (ମା ଧାତୁ=ପରମାଣ କରିବା; କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ମାତୃ ଶବ୍ଦ ଏଥିର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ମାତା; ସ୍ତ୍ରୀ-ମାଶୀ)—ପରମାଣକାର୍ଯ୍ୟ—Measuring.

ମାତୃ ଅଂଶ—ବେ. ବ.—(ସ. ମାତୃ+ଅଂଶ)—ଶିଶୁ ଧାରଣ କରିଥିବା
Mātṛu aṁśa ଅପଣା ମାତାଙ୍କ ଦେହେନ୍ଦ୍ର ଓ ଗୁଣ—
ମାତୃଅଂଶ Qualities and appearance etc of the
ମହତାରୀକା ଅଶ mother (inherited by a child.)
(ପିତୃଅଂଶ—ବିପରୀତ) (ଯଥା—ଏ ଶିଲ୍ପଟି ମାତୃ ଅଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛୁ ।)

ମାତୃଅଂଶିଆ—ବେ. ବଣ ପୁଂ—(ସ. ମାତୃ+ଅଂଶୀ)—ମାଆ ଅଂଶିଆ;
Mātṛu aṁsiā ମାତାଙ୍କ ଗୁଣ ଓ ଦେହେନ୍ଦ୍ର ଧର ଜନ୍ମ ହୋଇ
ମାମୁଁଘୋ ମୌମୁହାଁ ଥିବା (ଶିଶୁ)—(Child) Inheriting
(ମାତୃ ଅଂଶେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) the qualities and appearance
(ମାତୃଅଂଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ; ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) of its mother.

ମାତୃକ—ସ. ବଣ—(ମାତୃ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. କ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
Mātṛuka ସମାସ ହୋଇ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—୧ । ମାତୃ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
(ମାତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Relating to mother; motherly.
[ଯଥା—ଜୀବନ ମାତୃକ=ଯାହାଙ୍କର ମାତା ଜୀବିତା ଅଛନ୍ତି ।]
୨ । ମାତୃ ବା ପାଳକରୂପେ ପରିଣତ—2. Acting or bringing up a child like its own mother (ଯଥା—ନଦୀ ମାତୃକ ଦେଶ=ନଦୀଜଳଦ୍ୱାରା ହେଉଁ ଦେଶରେ ଶସ୍ୟ ଜାତ ହୁଏ ।) ୩ । ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ-ଜାତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ (ସମ୍ପତ୍ତି)—3. Property inherited from one's mother; maternal.
(ମାତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ. ପୁଂ—ମାମୁ—Maternal uncle.

ମାତୃକଚ୍ଛିତ୍—ସ. ବ. ପୁଂ. (ମାତୃକା+ଛିତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ଯେ
Matṛukachchhid ମାତାଙ୍କ ବଧ କରିଥିଲେ)—ପରଶୁରାମ
—(matricide) Paraśurāma.

ମାତୃକଲ୍ପା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାତାଙ୍କ ପରି ପୂଜ୍ୟା—Standing in the
Mātṛukalpā position of a mother to a
person.

ମାତୃକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାତୃ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ମାତା—
Mātṛukā 1. Mother. ୨ । ମାତାମହୀ—2. Maternal grand-mother. ୩ । ଧାତ୍ରୀ; ଧାଈମା—3. Foster-mother; one's nurse. ୪ । ଉପମାତା; ସାବତ ମା (ହି. ଶ)—4. Step-mother. ୫ । ବର୍ଣ୍ଣମାଳା—5. The alphabets. ୬ । ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ୧୨ ଗୋଟି ମାତ୍ରା (ଅକାର, ଇକାର, ଈକାର, ଉକାର, ଊକାର, ଋକାର, ୠ କାର, ଏକାର, ଐକାର, ଓକାର, ଔକାର), ବାରଖଡ଼ି—6. The 12 signs or marks of vowels when added to consonants. ୭ । ମାତୃ ୮ (ଦେଖ)—7. Matṛu 8 (See) ୮ । ମାତୃ ୯ (ଦେଖ)—8. Matṛu 9 (See) ୯ । ମାତୃ ୧୦ (ଦେଖ)—9. Matṛu 10 (See) ୧୦ । ଦେବୀ—10. Divine Mother (Apte). ୧୧ । ମୂଳକାରଣ; ଆଦିକାରଣ—11. Source; origin (Apte)

ମାତୃକାକୁଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ ହେବା ବ୍ରଣ (ହି.
Mātṛukākuṇḍa ଶ) . A boil in the anus of
children.

ମାତୃକୁଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମାତୃ+କୁଳ)—ମାତାଙ୍କର ଜନ୍ମବଂଶ
Mātṛukula —The family in which one's
ମାତୃକୁଳ—ବଂଶଗତ) mother was born.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତୃଗଣ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେବାଂଶ ରୂପଧାରିଣୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଉନ ଉନ୍ନ ୮ Mātṛugaṇa ଗୋଟ ରୂପ; ଅଷ୍ଟଶକ୍ତି; ଜୁନ୍ମଗତରେ ସୃଷ୍ଟିର ଜନ୍ମ, ପାଳନ ଓ ବନାଶକାରିଣୀ ୮ ଗୋଟ ଦେବୀ—Eight Deities representing the forces controlling the creation. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟଶକ୍ତି ଯଥା—ବାହ୍ମୀ, ମାହେଶ୍ୱୀ, ଐନ୍ଦ୍ରୀ, କାଗ୍ମାରୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ, କୌମାରୀ, ଗ୍ମୃଣ୍ଡା ବା କୌବେରୀ, ଚଚ୍ଚିକା; ମତାନ୍ତରରେ 'ଚଣ୍ଡୀ' ସ୍ଥଳରେ 'ଐନ୍ଦ୍ରୀ'।

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଦରଦରବ୍ରହ୍ମବରଜତ ଦେବୀ-ବରତରେ ୧୧ ଟି ମାତୃଗଣଙ୍କ ନାମ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି। ଯଥା—୧। ପ୍ରେତସ୍ଥା—ଗ୍ମୃଣ୍ଡା; ୨। ମହିଷାସନା—କାଗ୍ମାରୀ; ୩। ଗଜସମାରୂଢ଼ା—ଐନ୍ଦ୍ରୀ; ୪। ଗରୁଡ଼ାସନା—ବୈଷ୍ଣବୀ; ୫। ମହାଗାର୍ଯ୍ୟା—ନାରସିଂହୀ; ୬। ମହାବଳା—ଶିବଦୂତୀ; ୭। ଶିଖିବାହନା—କୌମାରୀ, ୮। ବୃଷାରୂଢ଼ା—ମାହେଶ୍ୱରୀ, ୯। ପଦ୍ମାସନା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ୧୦। ଦଂଷ୍ଟ୍ରସମାରୂଢ଼ା—ବାହ୍ମୀ; ୧୧। ବୃଷବାହନା—ଇଶ୍ୱରୀ।]

ମାତୃଗନ୍ଧିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାତୃ+ଗନ୍ଧ+ଇନ୍+ଈ)—୧। ସାବତ ମା—1. Step-mother. ୨। ପିତାଙ୍କ ଉପପତ୍ନୀ—2. Father's concubine. Mātṛugandhinī

ମାତୃଗର୍ଭ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ; ମାତୃ+ଗର୍ଭ)—ମାତାଙ୍କର ପେଟ— Mātṛugarbha Mother's womb.

ମାତୃଗାମୀ—ସ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ (ମାତ+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ମାତା ଏବଂ ଗମ୍ୟା ଏବ)—ମାତାଙ୍କ ସହ ସଦ୍ଭବାସକାରୀ – One who has committed incest with his mother (Apte). Mātṛugāmī

ମାତୃଗ୍ରାମ—ସ. ବ (ମାତୃ+ଗ୍ରାମ=ସମୂହ; ଜାତି)—ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି; ମାତୃତ୍ୱେ—The female sex; the womankind (Apte). Mātṛugrāma

ମାତୃଘାତ—ସ. ବ. (ମାତୃ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଘଞ୍; ମାତୃହାତ୍ୟା ଏବଂ ମାତୃଘାତିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମାତୃହତ୍ୟାକାରୀ—Matricide; (ମାତୃଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) murderer of one's own mother. Mātṛughātī

ମାତୃଘାତୁକ } ମାତୃଘାତକ } ଅନ୍ୟରୂପ ବ. ପୁଂ—ପରଶୁରାମ—The great Brahmaṇa warrior Paraśurāma. [ଦ୍ର—ଏ ପିତାଦେଶରେ ଆପଣା ମାତା ରେଣୁକାଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ।]

ମାତୃଘ୍ନ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାତୃ+ହନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ମାତୃଘାତ (ଦେଖ)—Mātṛughātī (See) Mātṛughna (ମାତୃହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାତୃ ତୀର୍ଥ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯେଉଁ ତୀର୍ଥରେ ମାତାଙ୍କୁ ଜଳ ତର୍ପଣ କରଯାଏ)—କାଣି ଅଙ୍ଗୁଠିର ନିମ୍ନରେ ଥିବା ଥିବା କରତଳାଂଶ (ହ..ଣ)—The part of the palm below the little finger. Mātṛu tirtha

ମାତୃତ୍ୱ—ସ. ବ (ମାତ+ଭାବ. ତ୍ୱ)—ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବାର ଅବସ୍ଥା- Parenthood. Mātṛutwa

ମାତୃଦାୟ—ସ. ବ— ମାତୃ ବିୟୋଗଜନିତ ଦାୟିତ୍ୱ, ମୃତ ମାତାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି କରିବାର ଅବଶ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ— The heavy and unavoidable necessity which befalls on a person on the death of one's mother (i.e. the due performance of her funeral and obsequial rites). Mātṛudāya

ମାତୃଦାୟ ଗ୍ରସ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ ଯାହା ଉପରେ ଅବଶ୍ୟ ମାତୃଦାୟ ଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମାତୃଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ର କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ପଡ଼ିଥାଏ—Burdened with the unavoidable responsibility of an obsequial offering to his mother on her death. Mātṛudāya grasta

ମାତୃ ଦିବସ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ)—ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ମାତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ—ମାତୃ ଦିବସ—ଦେଶନିରୂପ) Śrāddha performed on the anniversary of the death of one's mother. Mātṛu dibasa

ମାତୃ ଦେବ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମାତୃ+ଦେବ)—ଯେ ମାତାଙ୍କ ଦେବତା ତୁଲ୍ୟ ପୂଜା କରେ— Adoring one's mother like one's God (Apte). Mātṛu deba

ମାତୃ ଦ୍ରୋହ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ)—ମାତାଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ— Offending one's mother; revolt against one's mother. Mātṛu droha

ମାତୃ ଦ୍ରୋହୀ—ସ ବଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ)—ଯେ ଆପଣା ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁଭାବରଣ କରେ—Offending one's own mother; acting against the wishes or welfare of one's own mother. Mātṛu drohī (ମାତୃଦ୍ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମାତୃଦ୍ରୋହତା—ବ)

ମାତୃ ନନ୍ଦନ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ)—କାର୍ତ୍ତିକେୟ— Kārttikeya. Mātṛu nandana

ମାତୃ ପିତୃ—ଦେ. ବ. (ସ, ମାତୃ+ପିତୃ=ମାତାପିତାରୌ; ମାତର ପିତରୌ; ପିତରୌ)—ମାତା ଓ ପିତା— ମା ବାପ **माँ बाप** Mother and father. Mātṛu pitṛu

[ଦ୍ର—ଏହା ସମ୍ପୃକ୍ତ ବ୍ୟାକରଣ ଅନୁସାରେ ଅସିଦ୍ଧ। ମାତାପିତୃଗୁଳନ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ।]

ମାତୃ ପିତୃ ଉଝାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପିତା ଓ ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଶ୍ଳୀଳ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଗାଳିଦେବା } ଶୋଧିବା ବା ଉତ୍ତମ କରିବା— ମାତୃପିତୃ ନ ଉଚ୍ଚାରିବା } To abuse a person by calling names to his parents. **माता पिता उकटना, मतरिया बहिनिया करना** Mātṛu pitṛu ujhāliba

ମାତୃ ପୂଜନ—ସ. ବ. ('୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପ; ମାତୃ+ପୂଜନ)—୧। ବିବାହ ଆଦର ପୂର୍ବରୁ ପିଣ୍ଡିକ ଦ୍ୱାରା ମାତୃକାମାନଙ୍କ (ମାତୃ ପୂଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୂଜା—1. Worship of the Divine Mothers by the offering of cakes during the marriage ritual. ୨। ଜନ୍ମତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତାଙ୍କର ସେବା—2. Worshipping one's mother. ୩। (ଅଧୁନିକ) ଦେଶମାତା ବା ଜନ୍ମଭୂମିର ପୂଜା—3. Worship or honouring of one's motherland. ୪। (ଅଧୁନିକ) ନିଜ ଜନ୍ମଭୂମିର ବା ଜନ୍ମଭୂମିବାସୀମାନଙ୍କର ସେବା—4. Serving one's countrymen.

ମାତୃପୂଜା ମଣ୍ଡପ —ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—୧। ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ Mātṛpūjā maṇḍapa ବା ବେଦୀରେ ମାତୃପୂଜାର ବିଧାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ—1. An altar where a person performs the rites of worshipping the Divine mother, (i. e, one's motherland). ୨। ଦେଶର ଜନ୍ମଭଳର ଲାଭାର୍ଥ ଅନୁଷ୍ଠାନର ବା ସଭାର ମଣ୍ଡପ; ଦେଶବାସୀଙ୍କର ସମ୍ମେଳନାମଣ୍ଡପ—2. A pandal where the people of a nation gather for discussing the good of the motherland.

ମାତୃବତ୍—ସ. ଅ (ମାତୃ+ତୁଲ୍ୟାର୍ଥେ. ବତ୍) —ମାତାଙ୍କପରି; ମାତାଙ୍କ Mātṛubat ତୁଲ୍ୟ—Like one's mother. (ଯଥା—ପର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମାତୃବତ୍ ଜ୍ଞାନ କରିବ । ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷା ମାତୃବତ୍ ଆଦରଣୀୟା ।)

ମାତୃବତ୍ସଲ—ସ. ବ—କାର୍ତ୍ତିକେୟ—
Mātṛubatsala An epithet of Kārttiikeya.
(ମାତୃବତ୍ସଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(୬ମୀ ତତ୍)—ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି (ମାତୃବତ୍ସଳତା—ବ) ସ୍ନେହ—Mother-loving (M,W.)

ମାତୃବନ୍ଧୁ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମାତୃ+ବନ୍ଧୁ) —ଅପଣା ମାତାଙ୍କର ମାମୁ-
Mātṛubandhu ପୁଅ ଭାଇ, ମାଉସୀପୁଅ ଓ ପିଉସୀପୁଅ ଭାଇ—One's distant maternal uncles, being related to one's mother through her paternal and maternal aunts; the cousins of one's mother. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପୂର୍ତ୍ତି-ବାକ୍ୟ—ମାତୁଃ ପିତୁଃ ସ୍ୱସୁଃ ସୁତା, ମାତୁର୍ମାତୁଃ ସ୍ୱସୁଃସୁତାଃ, ମାତୁର୍ମାତୁଲପୁତ୍ରାସ୍ତ ବନ୍ଧ୍ୱେସ୍ୱା ମାତୃ ବନ୍ଧବଃ ।]

ମାତୃବାନ୍ଧବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାତୃ+ବାନ୍ଧବ)--ଅପଣା ମାତାଙ୍କର
Mātṛubāndhaba ମାତା, ପିତା, ଭାଇ, ଭାଉଜୁଡ଼ ଓ ପିତୃ-ସହୋଦର ଭ୍ରାତା (ଅର୍ଥାତ୍, ଅପଣାର ଆଈ, ଅଜା, ମାମୁ, ମଇଲାପୁଅ ଭାଇ ଓ ଅଜାଙ୍କ ଭାଇ)—One's maternal relations (e.g.maternal grandfather, maternal grand-mother, maternal uncle, maternal causin, maternal grand-father's brother). [ଦ୍ର—ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଜଡଶରୀର ଭୂମିରେ ବା ପୋଡ଼ିବାକୁ ନ ଥିଲେ ମାତୃବନ୍ଧୁ ଓ ମାତୃବାନ୍ଧବମାନେ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱାର ଅଗ୍ନିକାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।]

ମାତୃବିଚ୍ଛେଦ —ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ମାତୃ ବିୟୋଗ —
Mātṛu bichchheda 1. Death of one's mother ୨ । ମାତାଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହେବା —
2. Separation from one's mother.

ମାତୃ ବିଜୋ(ୟୋ)ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ—
Mātṛu bijo(yo)ga Mother's death; bereavement due to the death of one's mother.

ମାତୃଭକ୍ତ —ସଂ. ବଣ. ତ୍ରି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ; ମାତୃ+ଭକ୍ତ) —ଅପଣାର
Mātṛubhakta ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—Devoted to
(ମାତୃଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) the service of one's own mother.

ମାତୃଭକ୍ତି—ସଂ. ବ—ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା—Devotion to or
Mātṛubhakti regard for one's own mother.

ମାତୃଭାବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ମାତାଙ୍କର ମନର ଭାବ
Mātṛubhāba ବା ସ୍ନେହ—Mother's feelings; the feelings of a mother to her child.

ମାତୃଭାଷା —ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—(ମାତୃକୋଡ଼ରେ ପ୍ରଥା ସମୟରେ
Mātṛubhāshā ମାଆଙ୍କ ମୁହଁରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଭାଷା ଶୁଣେ) ଅପଣାର ଜାତୀୟ ଭାଷା; ଅପଣାର ଘରୋଇ ଭାଷା—One's mother tongue; a vernacular which a man uses at home since child-hood.

ମାତୃଭୂମି—ସଂ. ବ—ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମି—One's motherland.
Mātṛubhūmi [ଦ୍ର—ପିତୃଭୂମି=ସମସ୍ତଙ୍କର; ଶ୍ମଶାନ । ମାତୃଭୂମି =ସ୍ୱଦେଶ । ତୁଲ. ଇଂ Fatherland (ଫାଦର୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ); Motherland (ମଦର୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ) ।]

ମାତୃ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବ—୧ । ନେତ୍ର କୋଣ ଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ—1.The
Mātṛu maṇḍala middle of the two eyes; the bridge of the nose. ୨ । ମାତୃକାଗଣଙ୍କର ସମୂହ-
2. The collection of the Divine Mothers (Apte).
ଦେ. ବ—୧ । ଅରୁନ୍ଧତୀ, ଧ୍ରୁବ ଓ କୃତ୍ତିକା ଏହି ତିନି-ଗୋଟି ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ--1.The circle formed by the three asterisms—Arundhati, Dhṛuba, and Kṛuttikā. (ଦ୍ର—ଅରୁନ୍ଧତୀ ସେଉଁ ତାରା ଅବର ସେ ଧ୍ରୁବ, କୃତ୍ତିକାରୁ ସେ ମାତୃମଣ୍ଡଳ ବୋଲି ସର୍ବ-ତ୍ରାତା. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।) ୨ । ଚକ୍ଷୁର୍ମଧ୍ୟସ୍ଥ ତାରକା—
2. The pupil of the eye. (ଦ୍ର—ଆଖି ମଧ୍ୟେ ତାରକା ସେ ସେ ମାତୃମଣ୍ଡଳ - ତ୍ରାତା. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।)

ମାତୃମୁଖ —ସ. ବଣ. ତ୍ରି—୧ । ନିର୍ବୋଧ—1. Foolish; dull;
Mātṛumukha stupid. ୨ । ଅଜ୍ଞ; ମୂର୍ଖ—2. Dunce;
(ମାତୃଭାଷିତ—ଅନଭିଜ୍ଞ) illiterate. ୩। ସ୍ତ୍ରୀବୁଦ୍ଧିପରିଚାଳିତ—
3. Governed by the advice of females
ସ. ବ. ତ୍ରି—୧ । ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A foolish person; a simpleton (Apte) ୨ । ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A dunce (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତୃମୁଖା—ବେ. ବ୍ର. ସ୍ତ୍ରୀ—ମା ଅଂଶିଆ (ପିଲା); ଆପଣା ପିତାଙ୍କ ତେଜେସ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ମାତାଙ୍କ ତେଜେସ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ବେଶି ମେଳ ଖାଉଥିବା (ଶିଶୁ)—(a child) ମାମୁଖୋ ମୈମୁହା . Bearing resemblance to the outlines of its mother's face; whose facial outlines resemble those of its mother.

ମାତୃରିଷ୍ଟି(ଷ୍ଟ)—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ; ମାତୃ+ରିଷ୍ଟି—ହ୍ରସ୍ୱ ଜ୍ୟୋତିଷ Mātṛurishṭi(shṭa) (ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷ) ମତରେ ଜାତ ଶିଶୁର ମାତାଙ୍କର ଅନଷ୍ଟକାରକ ଯୋଗ ବା ଶିଶୁର ଜାତକରେ ଶିଶୁର ଜନନୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକାରକ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସ୍ଥିତିବିଶେଷ—A particular conjunction of planets at the nativity of a child, which results in the death of its mother. [ଦ୍ର—୧ । ଜନ୍ମିତ ଶିଶୁର ଜନ୍ମଲଗ୍ନର ୮ର୍ଥ ସ୍ଥାନରେ ବଳବାନ ପାପଗ୍ରହ ଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ପାପଗ୍ରହର ଦେଜ୍ର (ଅର୍ଥାତ ୮ର୍ଥ, ୭ମ ବା ୧୦ମ ସ୍ଥାନରେ ପାପଗ୍ରହ ଥିଲେ, ଅଥବା ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ଲଗ୍ନର ୮ର୍ଥ, ୭ମ, ୧୦ମ, ୪ର୍ଥ ବା ୫ମ ସ୍ଥାନରେ ପାପଗ୍ରହ ରହିଲେ ଏବଂ ପାପଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ନବାଂଶର ୮ର୍ଥ ସ୍ଥାନରେ ପାପଗ୍ରହ ରହିଲେ ଓ ୪ର୍ଥ ପାପଗ୍ରହ କର୍ତ୍ତୃକ ଦୃଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ୭ର୍ଥ ସ୍ଥାନରେ ପାପଗ୍ରହ ରହିଲେ 'ମାତୃରିଷ୍ଟି' ଯୋଗ ଘଟେ । ଏହି ଯୋଗରେ ଜାତ ଶିଶୁର ମାତାଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।]

ମାତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସ. ବ—ମୃତ ମାତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡଦାନ ଓ ଧନାଦି Mātṛusrāddha ଦାନରୂପ କର୍ମ—A Śrāddha or offering of oblations made to the spirit of one's departed mother (on the 11th day of her death and on the anniversary of her death) [ଦ୍ର—ଏହା ମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଏକାଦଶ ଦିନ ଓ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଦିବସରେ ଉଭୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।]

ମାତୃଷ୍ୱ(ସ୍ୱ)ସା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାତୃ+ସ୍ୱସୃ, ୧ମା ୧ବ)—ମାତୃସ୍ୱସା; Mātṛushwa(swa)sā ମାତାଙ୍କ ଭଉଣୀ—Mother's sister; one's maternal aunt

ମାତୃଷ୍ୱ(ସ୍ୱ)ସେ(ସ୍ରୀ,ସ୍ରେ)ୟ—ସ, ବ. ପୁଂ (ମାତୃଷ୍ୱସୃ ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏଯ୍; Mātṛushwa(swa)se(srī, ere)ya ବୃଦ୍ଧି)—ମାତୃସ୍ୱସୀସୁତ ମାତୃଷ୍ୱସେୟୀ ମାତୃଷ୍ୱସ୍ରୀୟୀ ମାତୃଷ୍ୱସ୍ରେୟୀ } ବପଖତ ଭଇ ଭାଇ—One's maternal causin (male).

ମାତୃସପତ୍ନୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମାତୃ+ସପତ୍ନୀ) —ସାବତ ମାଆ— Mātṛusapatnī Stepmother.

ମାତୃ ସମ୍ବତ୍ସର—ସ. ବ—ମାତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଦିବସଠାରୁ ଏକ ବତ୍ସର କାଳ Mātṛu sambatsara —A period of one year from the death of one's mother.

ମାତୃସେବକ—ସ. ବ୍ର. ପୁଂ—ଯେ ମାତାଙ୍କର ସେବା କରେ— Mātṛu sebaka Devoted to the service of (ମାତୃସେବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମାତୃସେବାରତ—ଅନ୍ୟରୂପ) one's mother.

ମାତୃସେବା—ସ. ବ. (୬ ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାତୃ+ସେବା)—ମାତାଙ୍କର Mātṛusebā ଆରାଧନା—Filial service; service rendered to one's mother.

ମାତୃସେବା ବ୍ରତ—ସ. ବ (ରୂପକ; ମାତୃସେବା+ବ୍ରତ)—ମାତାଙ୍କ Mātṛusebā brata ସେବାରୂପ ବ୍ରତ; ବ୍ରତରୂପେ ପାଳିତ ମାତୃସେବା—Service of one's mother as a religious duty.

ମାତୃସ୍ତନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାତାଙ୍କର ସ୍ତନ; ମାଆ ଥନ— Mātṛustana Mother's breast.

ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାତୃ+ସ୍ତନ୍ୟ)—ମାତାଙ୍କ ସ୍ତନରୁ Mātṛustanya ଜାତ ଦୁଗ୍ଧ; ମାଆ ଦୁଧ—Milk from the mother's breast; mother's milk.

ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା—ସ. ବ୍ର. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାତୃକଳ୍ପା; ମାତାଙ୍କ ପରି ପୂଜ୍ୟା— Mātṛusthānīyā (women) In the position of one's mother. [ଦ୍ର—ମାତାତୁଲେ ନୋହେ ଦେଖ ।]

ମାତୃସ୍ନେହ—ସ. ବ—ମାତାଙ୍କର ଅପତ୍ୟସ୍ନେହ—Mother's affec- Mātṛusneha tion or fondness for her child.

ମାତୃହତ୍ୟା—ସ. ବ—ଆପଣାର ମାଆଙ୍କୁ ମାର ପକାଇବା—Killing Mātṛuhatyā of one's mother; matricide. (ମାତୃବଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାତୃହନ୍ତା—ସ. ବ୍ର. ପୁଂ—ଯେ ଆପଣାର ମାତାଙ୍କୁ ବଧ କରେ— Mātṛuhantā Murdering one's mother; (ମାତୃହନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) matricide.

ମାତୃହରଣ—ସ. ବ—ଗୁରୁପତ୍ନୀଆଦି ଅଗମ୍ୟଜନରୂପ ମହାପାପ— Mātṛuharaṇa The heinous sin of outraging the modesty of women who stand in the relationship of a mother to a person.

ମାତୃହୀନ—ସ.ବ୍ର.ପୁଂ—୧ । ଯାହାର ଜନନୀ ମର ଅଛନ୍ତି; ମାଆଛଡ଼ା— Mātṛuhīna 1. Motherless; orphaned by the (ମାତୃହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) mother's death. ୨ । ଯେଉଁ ଘରେ (ବା ପରିବାରରେ) ମାତା ନ ଥାନ୍ତି—2. (a house or family) Which has lost its mother.

ମାତ୍ର—ସ. ବ (ମା ଧାତୁ=ପରମାଣ କରିବା+ତ୍ରଚ୍ ପ୍ର) —୧ । Mātra ସୀମା; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. Boundary; limit. ୨ । (+କର୍ମ. ପ୍ର) ସମୁଦାୟ—2. Whole. ୩ । (+ ଜ୍ଞାନ. ପ୍ର) ଅବଧାରଣ—3. Ascertaining. ୪ । ମାପ; ପରମାଣ—4. A measure of length, breadth, height, size, space, distance or number. ବ୍ର. (ମାତ୍ରା+ଅ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବହୃତ ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ରାଣ; ଚନ୍ଦ୍ରାଣ)—୧ । ପରିମିତ—1. In quantity. ୨ । ଗୁଣରେ—2. In quality. ୩ । ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ବୋଧକ—3 Comprising of all the members of a class. [ଯଥା—ଗୁରୁର ପରମାଣ ଅର୍ଥରେ—ଅଙ୍ଗୁଳ-ମାତ୍ର ସ୍ଥାନ, ଦୂରତ୍ୱର ପରମାଣ ଅର୍ଥରେ—କୋଶମାତ୍ର ପଥ, ସମୟର ପରମାଣ ଅର୍ଥରେ—କ୍ଷଣମାତ୍ର ବିଶ୍ରାମ, ସଂଖ୍ୟା ପରମାଣ ଅର୍ଥରେ—ଏକମାତ୍ର, ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଅର୍ଥରେ —ପ୍ରାଣିମାତ୍ର ଜଗତ୍, 'କେବଳ' ଅର୍ଥରେ—ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ନିମିତ୍ତମାତ୍ର ଅଟେ ।] ଅ—୧ । କେବଳ—1. Only; merely. ୨ । ମାତ୍ରକେ; କ୍ଷଣି—2. As soon as; no sooner than; just as. ତେ.ଅ—

ମାତ୍ର ୧ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ—1. On the other hand.

ମଗର ୨ । କିନ୍ତୁ—2. But. [ତୁ—ମୁଁ ରଜାଙ୍କୁ ଜଣେ ଦର୍ଜି ଅନୁସରଣ କଲି; ମାତ୍ର ତାକୁ ଗୁହାଁ ଫଳ ପାଇଲି ନାହିଁ ।]

ମାତ୍ରକ—ବି. ବ୍ରୀ (ସଂ. ଚନ୍ଦ୍ରାଣ)—ତୁମାତ୍ରକ; ଅତି ସାମାନ୍ୟ—Mātraka Very insignificant. [ଯଥା—ପିମ୍ପୁଡ଼ି ମାତ୍ରକ ମାତ୍ରକ ଜୀବର ମଧ୍ୟ ରକ୍ତ ଅଛି ।] ଅ—ମାତ୍ର (ଦେଖ)

କିସ ତରହ Mātra (See)

ମାତ୍ରକେ—ବି. ଅ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ରକେ; Mātrake ଭୁମ ପ୍ରମାଦ କରନ୍ତୁ)—୧ । ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ତ; ସକଳ-ମାତ୍ରେ; ମାତ୍ରେଇ **କେସାତ** 1. All of class.

ମାତ୍ରେ, ମାତ୍ରେଇଁ (ହିଁ) } —ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍; ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ-2. Immediately after; instantly; in the next moment; no sooner than; as soon as. (ଯଥା—ଏ ପତ୍ର ପାଠ ମାତ୍ରକେ ବସିଲ ଠିଆ ହୋଇ ଆସିବ)—୩ । କେବଳ—3. Only. [ଯଥା—ମାତ୍ର ମାତ୍ରକେ ଗୃହ-ଶାଳୀ । ବୃଥାରେ. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ମାତ୍ରା—ସଂ. ବି.—(ମା ଧାତୁ+ତ୍ରନ୍. ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପରିମାଣ—Mātrā 1. Quantity; measure. ୨ । ଅକ୍ଷରୋଚ୍ଚାରଣର ଅଂଶ; ଅସଲ ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଅଂଶ ଯୋଗ କରିଥାଏ; ଅକ୍ଷରର ଘୁଡ଼ା—2. Minor signs added to a letter; strokes added to a letter. ୩ । ଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଯେଉଁ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରଜ୍ଞାପକ ରୂପ ଧାରଣ କରେ; ଫଳା—3. The sign representing a consonant when added to another consonant to make a diptbong. [ତୁ—କ ବର୍ଣ୍ଣର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍), ତ ର ମାତ୍ରା, (କ୍ର), ନ ର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍ନ), ମ ର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍ମ), ବ ର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍ୱ), ଯ ର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍ୟ), ର ର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍ର), ଲ ର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍ଲ), ଳ ର ମାତ୍ରା ୍ (କ୍ଳ) ।]

୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚାରଣକାଳ—4. (grammar) The time taken to utter a short vowel; a prosodial or syllabic instant. [ତୁ—ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱରର ଏକ ମାତ୍ରା ଓ ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱରର ଦୁଇ ମାତ୍ରା ।] ୫ । (ସଙ୍ଗୀତ) ଉଚ୍ଚୈତ ସ୍ୱରର ଅବସ୍ଥାନକାଳ; ହସ୍ତର ଏକବାର ପତନ ଓ ଉତ୍ତୋଳନର କାଳ—5. (music) The time-measure in music; time taken to raise the hand and to let it down once; beat; duration of each tone. [ତୁ—ଏହା ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ପ୍ଲୁତ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ।] ୬ । ଥରେ ଔଷଧ ସେବନ କରିବାର ପରିମାଣ; ଔଷଧର ମାନ—6. Dose of a medicine prescribed; quantity of a medicine taken at a time. ୭ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ; କ୍ଷଣ—7. Moment. ୮ । ଅଂଶ—8. Portion. ୯ । କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର; କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ—9. An ornament for the ear; an earring. ୧୦ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—10. Organ of sense or action. ୧୧ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ପରିଚ୍ଛଦ—11. Dress of an ascetic. ୧୨ । ଅବିଚ୍ଛେଦ—12. Continuity. ୧୩ । ଅବିଚ୍ଛେଦ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି 13. Uninterrupted sensual enjoyment. ୧୪ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—14. Property; wealth. [ତୁ—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଶେଷରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସମାସ ହେଲେ 'ମାତ୍ର' ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଯଥା—ଅଳ୍ପମାତ୍ର, ଅଳ୍ପମାତ୍ର ।] ୧୫ । ପରିମାଣ ବା ମାପର ନିର୍ଦ୍ଦାରିତମାନ; କଷକଷ୍ଟି ବା ନିର୍ଦ୍ଦାରିତମାନର ମାତ୍ର—15. A standard of measure; standard rule (Apte). ୧୬ । ସଥାର୍ଥ ମାପ—16. The correct measure (Apte). ୧୭ । କଣିକା; କ୍ଷୁଦ୍ରାଂଶ—17. Particle; a little quantity (Apte). ୧୮ । ଅଂଶ—18 Part; portion (Apte). ୧୯ । ମହାଭୂତ—19. An elenent (Apte). ୨୦ । ଜଡ଼ ଜଗତ୍—20. Matter; the material world (Apte). ୨୧ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୃତ୍ତି—21. Function of the organs (Apte). ୨୨ । ଅଳଙ୍କାର—22. Ornament; jewel (Apte). ୨୩ । ଦେବନାଗର ଅକ୍ଷରର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଂଶ—23. The upper part of the Debanāgara characters (Apte.)

ମାତ୍ରା—ବି. ବ.—(ବଡ଼ ଅକ୍ଷରର ମାତ୍ରା ପର ଅଳୁ ଲତାର ଫୁଲୁ ଥିବାରୁ— ଅଳୁବାତ୍ତ; ଦେଶୀ ଅଳୁର ଲତାର ଗଣ୍ଠିରେ ଗୋଲ ସାରୁ ପର ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଲ କଳ ଫଳେ— Small balls shooting out from the joints of the yam-creeper, [ତୁ—ଫଳରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଗୁଡ଼ିକ ଅଳ୍ପ ଲତାର ବାସ୍ନାସ୍ନା ତେର ବା ଓଦ୍ଦଲା ଏଗୁଡ଼ିକ ଭୂମିରେ ପୋତିଲେ ବା ଭୂମିରେ ଲଗି ଗଲେ ଅଳ୍ପ ପର ଭୂମି ଉତରୁ ଗଳ ପଡ଼ି ବଢ଼ି ଯାଏ । ଗୋଦର ଗୋଡ଼ରେ ବେଳେ ବେଳେ ଯେଉଁ ଅଙ୍କୁଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ବାହାରେ ସେ-ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଅଳ୍ପ 'ମାତ୍ରା' ପର ଥିବାରୁ ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ଗୋଦର ଗୋଡ଼ରେ ଅଳ୍ପମାତ୍ରା' ।]

ମାତ୍ରାଗତ—ବେ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାତ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ପରମାଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to quantity; quantitative.
Mātrāgata
[ମାତ୍ରାସଙ୍ଗତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାତ୍ରାଚ୍ଛନ୍ଦଃ—ସ. ବ—ପଦ୍ୟରେ ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚାରଣକାଳଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦଃ; ଗୁରୁଲଘୁ ମାତ୍ରା ଅନୁସାରେ ରଚିତ ପଦ୍ୟ—Poetical metre modulated according to the long and short measures of the letters or syllables comprising it.
Mātrāchchhandaḥ
[ମାତ୍ରାବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାତ୍ରାଦୋଷ—ପୈ. ବ—୧ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖଭୋଗ-ଜନିତ ବ୍ୟସନ—1. Personal defects of a person consisting of sensual enjoyment. ୨ । ମଦ୍ୟପାନରୂପ ଦୋଷ—2. Defect of drunkenness in a person; ୩ । ମୁଦ୍ରାଦୋଷ; କଥା କହିବା ସମୟରେ ହାତ ଢଙ୍ଗରେ ବା, ଜିଭା କୌଣସି ଜରଟିକ ବୋଲ ବ୍ୟବହାର କରିବା ରୂପ ଦୁରଭ୍ୟାସ—3. A bad personal habit with some people while talking, of using redundant expressions.
Mātrādosha
ମାତ୍ରାଦୋଷ
ମୁଦ୍ରାଦୋଷ
ମାଥା ମାଥ

ମାତ୍ରାଧିକ୍ୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପରମାଣର ଆଧିକ୍ୟ—1. Excess of quantity. ୨ । ଔଷଧର ଜନ୍ମିତ ପରମାଣରେ ଆଧିକ୍ୟ—2. Overdose.
Mātrādhikya

ମାତ୍ରାପାନ—ସ. ବ—ପରମିତ ପାନଃ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପରମାଣରେ ପିଇବା—Drinking in small doses; dram-drinking.
Mātrāpāna

ମାତ୍ରା ବସ୍ତି—ସ. ବ—ଗୁହ୍ୟ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ସରୁ ଚୁଣ୍ଡରେ ଦଅଣ୍ଡିବା ତିଳତାଣ୍ଡ—An oily clyster (Apte); washing the intestines with oil.
Mātrā basti

ମାତ୍ରା ଭସ୍ତ୍ରା—ସ. କ—ଟଙ୍କାର ଥଳ—A money bag (Apte).
Mātrā bhastrā.

ମାତ୍ରାସଙ୍ଗ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସାଂସାରିକ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ମମତା (ମନୁ ୬।୬୭)—Attachment to or regard for household possessions or property (Apte).
Mātrāsaṅga

ମାତ୍ରା ସମକ ଛନ୍ଦଃ—ସ. ବ—ଗୁରୁ ଲଘୁ ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—A particular musical tune consisting of long and short syllables. [ଦ—ଏହି ଛନ୍ଦର ୪ ଗୋଟି ପାଦ; ପ୍ରତି ପାଦରେ ୧୬ଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦର ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ଏବଂ ଚରମ ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏହି ଛନ୍ଦର ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅଛି । ଯଥା—ବାନବାସିକା (୧ମ ଓ ୧୨ଶ ଲଘୁ ଓ ୧୫ଶ ଓ ୧୬ଶ ଗୁରୁ); ଚତ୍ରା (୫ମ, ୮ମ ଓ ୧୩ ଲଘୁ ଓ ୧୫ଶ ଓ ୧୬ଶ ଗୁରୁ), ଉପଚିତା (୫ମ, ୮ମ ଲଘୁ ଓ ୧୩, ୧୦ମ, ୧୫ଶ, ୧୬ଶ ଗୁରୁ); ବତ୍ସୋଦ (୫ମ, ୮ମ ଓ ୧୨ଶ ଲଘୁ ଓ ୧୫ ଓ ୧୬ଶ ଗୁରୁ) ପାଦାକୁଳକ (ପ୍ରତି ପାଦରେ ୧୬ଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଛଡ଼ା ଏଥିର ବର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ୟାସରେ ଅନ୍ୟ ନିୟମ ନାହିଁ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଚିତ ମୋହ ମୁଦ୍ଗରର ମାତ୍ରା ସମକଛନ୍ଦ ଅଟେ—Apte]

ମାତ୍ରା ସ୍ପର୍ଶ—ସ. ବ—୧ । ରୂପରସାଦି ବାହାରର ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ସଂଯୋଗ—1. The contact of the sense organs with external objects; sense perception of external objects. ୨ । ଜଡ଼ଭୂତ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ—2. Contact with the material elements (Apte).
Mātrāsparśa

ମାତ୍ସର (ଇତ୍ୟା)—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ମାତ୍ସର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Māt-sara etc. (See)
Mātsara (etc)

ମାତ୍ସି(ତ୍ସ୍ୟି)କ—ସ. ବ. ପୁଂ—ମାତ୍ସି(ତ୍ସ୍ୟି)କ (ଦେଖ) Māt-si(syi)ka (See)
Mātsi(tsyi)ka

ମାଥ—ସ. ବ. (ମଥ୍ ଧାତୁ=ମନ୍ଥନ କରିବା; ବଧ କରିବା+ଘଞ୍.ଅ) —୧ । ମନ୍ଥନ; ବିଲୋଡ଼ନ—1. Churning; stirring. ୨ । ବଧ—2. Slaughter. ୩ । ବ୍ୟଥା—3. Agony. ୪ । (+ଉର୍ମି. ଅ) ପଥ; ମାର୍ଗ—4. Road; path. ବେ. ବ. (ସ. ମସ୍ତ)—ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ; ମଥା—Head. [ଉ—ସେହ ଗାଣ୍ଡିବ ସେହ ପାଥ, ସେହ ଗାଣ୍ଡିବ ଏବେ ମାଥ !—ଉଗ; ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଉଗର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ ପୂର୍ବେ ପାର୍ଥ ଅର୍ଥାତ୍ ଅର୍ଜୁନ ଯେଉଁ ଗାଣ୍ଡିବ ଧନୁକୁ ଅନାୟାସରେ ଉଠାଇ ପାରୁଥିଲେ ଏବେ ଭାଙ୍ଗିଠାରୁ ବିଷ୍ଣୁଶକ୍ତି ଅନୁର୍ହିତ ହେବାରୁ ଅର୍ଜୁନ ସେହି ଗାଣ୍ଡିବକୁ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହି କରି ନେଇଅଛନ୍ତି ।]
Māthā
ମାଥା
ମାଥ

ମାଥୁର—ସ. ବଣ (ମଥୁରା+ଅ)—୧ । ମଥୁରା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Muthurā (name of a town). ୨ । ମଥୁରାବାସୀ—2. Residing in Mathurā. ୩ । ମଥୁରାରେ ଜାତ—3. Produced in Mathurā.
Māthura
(ମାଥୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଥୁରୀ—ବେ. ବ. (ସ. ମାଥୁର ଭାଷା)—ବ୍ରଜ ଭାଷା (ଦେଖ) Braja bhāshā (See)
Māthurī

ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାଥୁର+ଈ)—ମାଥୁରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Māthura.

ମାଥେ ଘେନିବା—ବେ. କ୍ରି—(ଅଦେଶ) ପାଳନ କରିବା; ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To carry out; to obey
Māthe ghenibā

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଥାୟ ଧରା (ବା ତୋଳା) (an order or behest)· **मत्था चढना, माथे लेना** (ଉ—ଯେ ବସ୍ତୁ ଅଜ୍ଞା ଘେନ ମାଥେ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜଇ ଯେମନ୍ତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ମାଦ୍(ଦୁ)କୁରୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମାଧୂକଗ୍ନ)—ମାଧୂକଗ୍ନ (ଦେଖ) Mād-(du)kurī Mādhukarī (See) ମାଧୁକରୀ **माधुकरी**

ମାଦ—ସଂ. ବ (ମଦ ଧାତୁ=ମତ୍ତହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ମତ୍ତତା—Māda I. Madness. ୨ । ଅହଙ୍କାର—2. Pride. ୩ । ହର୍ଷ; ଆହ୍ଲାଦ—3. Joy; delight.

ମାଦକ—ସଂ. ବଣ (ମଦ ଧାତୁ ଣିଚ ମାଦ ଧାତୁ+ଅକ)—୧ । ମତ୍ତତା ଜନକ; ଯାହା ନଶା କରେ—Mādaka I. Intoxicating. (ମାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହା ଉନ୍ମତ୍ତତା ଜନ୍ମାଏ—2. Madening. ୩ । ଯାହା ହର୍ଷ ବା ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମାଏ—3. Gladdening. ବ.—୧ । ନଶା ଉତ୍ପାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Intoxicant; an intoxicating drug. ୨ । ଭାଙ୍ଗୁରି ପକ୍ଷୀ—2. A gallinule (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ମାତ୍ତୁ; ନଶା; ମତ୍ତତା—1. Intoxication. ୨ । ମଜା; ମଉଜ—2. Pleasure; amusement; cheer; good cheer.

ମାଦକ ଉଠିବା—ଦେ. ବ.—୧ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ମାଦକସେବନଦ୍ୱାରା ଘୋର ନଶା ଜମିବା—Mādaka uṭhibā 1. Deepening of intoxication on account of repeated doses of intoxicants being taken. ୨ । ମାତ୍ତୁ ବା ମଉଜ ପଳାଭୂତ ହୋଇଆସିବା—2. The rising of good cheer. (ମାଦକ ଜମିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) **मस्तीउठना**

ମାଦକତା—ସଂ. ବ (ସଂ. ମାଦକ+ଭାବାର୍ଥେ. ତା)—୧ । ନଶା—Mādakatā 1. Intoxication. ୨ । ନଶା ଜନ୍ମାଇବାର କ୍ଷମତା—2. The power or property of producing intoxication.

ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କଲେ ନଶା ହୁଏ—Mādaka drabya Intoxicating drug.

ମାଦକ ସେବନ—ସଂ. ବ (ଶୁଣ୍ଡୀ ଉଦ୍)—ନଶା ଖାଇବା—Mādaka sebana The taking of intoxicants. (ମାଦକ ସେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଦକସେବୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ନଶାଖୋର୍—Mādakasebī Habituated to taking intoxicants. (ମାଦକସେବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଦକୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ମାଦକସେବୀ; ନଶାଖୋର; ମାତାଲ—Mādakī Habituated to taking intoxicants. (ମାଦକୀନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଉ—ବଙ୍ଗାଳ ନୋଦ୍ଦେ ମାଦକୀ ଚେତା ଅଟନ୍ତ । ଅଙ୍ଗ. ବୈଦେଘ୍ଗାଶବଲାସ ।]

ମାଦନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ମଦ. ଧାତୁ. ଣିଚ୍=ମାଦ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ମତ୍ତତା ଉତ୍ପାଦକ—Intoxicating. ସଂ. (ମାଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—୧ । କାମଦେବ—1. Cupid. ୨ । ଧାତୁର—2. The thorn apple (Apte). ୩ । ଲବଙ୍ଗ—3. Cloves (Apte). ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ହର୍ଷ—4. Exhilaration (Apte). ୫ । ନଶା—5. Intoxication (Apte).

ମାଦନୀୟ—ସଂ. ବ (ମଦ. ଧାତୁ. ଣିଚ୍=ମାଦ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—Mādanīya ୧ । ନଶା ଉତ୍ପାଦକ ପାନୀୟ—1. An intoxicating drink (Apte) ୨ । ସିଦ୍ଧି; ଭାଙ୍ଗ—2. An intoxicating drink made with the leaves of Cannabis Indica.

ମାଦ(ଦୁ)ର ଚୋ(ଚୁ)ତ(ଦ,ଦା)—ବୈଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଗାଳି; ଫାଂ. ମାଦରଚୂଦ; ମାତୃଚୋଦ ମଦର୍, ଲ୍ଲଥୀନ୍ ମେଃର, ସଂ. ମାତୃ=ମାଆ)—Māda(du)r cho(chu)t(d,dā) ମାଦର୍‌ଚୋଦ୍; ଭୁଲନା ଇଂ. **मादरचोद्** ମାତୃଗାମୀ; ମାତୃଦ୍ୱରଣକାରୀ—(a term of vile abuse) Committing incest with one's own mother.

ମାଦଲ—ଦେ. ବ (ସଂ ମର୍ଦ୍ଦଲ)—୧ । ଘଣ୍ଟାଭଳ; କାଠର ଦୁଇ ମୁହଁରେ ଚମଡ଼ା ଶୁଖିଲି ଏକଦାଡ ବା ଦେଢ଼ଦାଡ ଲମ୍ବା ମାଦଲ ବାଦ୍ୟ—Mādala 1. A small woooden drum. [ଉ—**मानर,मांदर** ଏହା ମୃଦଙ୍ଗଠାରୁ ଅକାରରେ ଛୋଟ ଓ ଘଣ୍ଟର ଗଣ୍ଡି; ମାଦଲା ଗଣ୍ଡି ପର ସମଭୂଲ । ଏହା ଦୁଇ ଦାଉର କରତଳଦ୍ୱାରା ଘଡ ବଜାଯାଏ । ମୃଦଙ୍ଗ ମାଝିରେ ଉଥର, ଏହା କାଠରେ ଉଥର ।] ୨ । କୌଣସି ଜୀବର ମୁଣ୍ଡ ଓ ହାତ ଗୋଡ଼ ନଥା ଦୋଇଥିବା ଧଡ଼ଗଣ୍ଡ—2. The headless and limbless trunk of an animal. [ଉ—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ସଧ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା—ଘଣ୍ଟା ମାଦଲ; ଗେଣ୍ଡେଇ ମାଦଲ ।]

ମାଦଲା—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ରକ୍ଷିତ ତାଳପତ୍ର ପଞ୍ଜିକା—Mādalā Palm-leaf archives maintained in the temple of Jagannāth at Puri.[ଉ—ଏଥିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଇତିହାସ, ପୁରୀ ରାଜବଂଶର ଇତିହାସ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପୂଜା ଓ ପର୍ବାଦିର ଅତର ବିବରଣ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅସୁଅଛି । ଏଥିରେ ଲେଖାଥିବା ଅନେକ ବିଷୟ କାଳ୍ପନିକ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଏହାର ଅକୃତ୍ତ ତାଳପତ୍ର ପାଞ୍ଜିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଦ୍ଧ ମର୍ଦ୍ଦଳପର ଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ମାଦ(ଡେ)ଲୀ—ଦେ. ବ—୧ । ମାଦଲଥ (ଦେଶ)—1. Mādalīa Māda(de)lī (See) ୨ । ଜେଉଟ ଜାତିର ବଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟ--2.The family title of fisherman. [ଉ—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସାସୀଗୋପାଳରେ ଏହି ଉପାଧ୍ୟାସ ବେଭେଦ ପଦବାର ଅଛନ୍ତି ।] ୩ । ମାଦୁଲି (ଦେଶ)—Mādulī (See)

ମାଦ(ଦେ)ଲିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେ ମର୍ଦ୍ଦଲ ବଜାଏ—1. One Māda(dē)liā who plays on the 'Mādala'. ୨ । ଯେ ମାଦଲ ବଜାଏ; ମାଦଲଓୟାଲା. ନର୍ତ୍ତକୀ ବେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଯେ ମାଦଲ ବଜାଏ; ବାଈଘର ଉଡ଼ୁଆ—2. A player of drum with a dancing girl. [ତୁ—ବାଈଘର ମାଦେଲିଆ ସାଙ୍ଗୀ । ଉଗ ।] ୩ । ଉଡ଼ୁଆ ଜାତିର ବଂଶୋପାଧି—3. Family title of a caste of professional musicians in the party of dancing girls.

ମାଦା(ଧା)—ଦେ. ବ ଣ—(ସ. ମନ୍ଦ)—୧ । ଅଳସୁଆ—1. Lazy. Mādā (dhā) ୨ । ନଳବୁଦ୍ଧିଆ—2. Dull-headed;dunce ମାଦା ମନ୍ଦା(ଦ୍) ୩ । ଯେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ କରେ—3. Slow.

ମାଦଣ୍ଗା—ସ. ବ—(ମଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମାଦ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ) Madinī ୧ । ଭାଙ୍ଗ; ସିଦ୍ଧି; ଘଡ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—1. The leaves of Cannabis Indica. ୨ । ମାଦଣ୍ଗୟ (ଦେଖ)—2. Mādanīya (See)

ମାଦା—ବୈଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫା. ମାଦା)—ମାଈ; ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତୀୟା (ଜୀବ)—Mādī Female (animal). (ଯଥା—ମାଦା ଘୋଡ଼=ମାଈ ମାଦୀ **मादी,मदा** ଘୋଡ଼; ନର ଘୋଡ଼=ଅଣ୍ଡିଆ ଘୋଡ଼ା ।] ବ.—(ମର୍ଦ୍ଦ—ପୁଂ) ୧ । ମାଈ ଜୀବ—1. A female animal. ୨ । (ନରୁ—ବପସ୍ତଚ ଲିଙ୍ଗବାଚକ) (ପୁଂ) ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ ବା ସ୍ତ୍ରୀରୁ ପୁରୁଷ—2. A coward.

ମାଦୁ—ଦେ. ବ—୧ । ଶୋଥ ବ୍ରଣ; ବ୍ରଣ ଶୋଥ—1. An abscess, Mādu ଫୋଡ଼ା **फोडा** ୨ । ବାଳମୁଲଆ; ବଥ—2. A boil.

ମାଦୁ(ଦି)ଆନ୍ (ନୀ)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମାଦିଅନ୍)—ମାଈ ଘୋଡ଼ା Mādu(di)ān(nī) (ମାଦାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘୋଡ଼ୀ—A mare. ମାଦୁୟାନ, ମାଦୋୟାନ **घोडी**

ମାଦୁର—ଦେ. ବ.—(ସ. ମନ୍ଦୁର)—୧ । ମୁନ୍ଦୁର—1. Mat. ୨ । Mādura ମାଦୁର **पटिया** ଘୋଡ଼ାଶାଳ—2. Stable.

ମାଦୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଫାଂ)—ବରଖାସ୍ତ; କାର୍ଯ୍ୟ ରହିତ—Mādul ବରଖାସ୍ତ **बरखास्त** Dismissal from service ବଣ—ବରଖାସ୍ତ ହୋଇଥିବା—Dismissed from service.

ମାଦୁଲ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କର୍ମଚ୍ୟୁତ କରିବା—Mādul karibā To. dismiss a person from ବରଖାସ୍ତ କରା **बरखास्त करना** service.

ମାଦୁଲ୍ ହେବା—ଦେ. କି—କର୍ମଚ୍ୟୁତ ହେବା; କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରହିତ ହେବା—Mādul hebā To be dismissed from service. ବରଖାସ୍ତ ହୁଏୟା **बरखास्त होना**

ମାଦୁଲି(ଲି)—ଦେ. ବ.—(ସ. ମର୍ଦ୍ଦଲ; ଏହା ମର୍ଦ୍ଦଳାକୃତି ଥିବାରୁ) Mādulī(li) ତେଣ୍ଟିରଥ—A charm or amulet of ମାଦୁଲୀ **यंत्र** metal (shaped like two faced drum) tied with a string and worn on the neck or arms.

ମାଦୃକ୍(କ୍ଷ, ଶ)—ସ. ବଣ. ତ୍ରି—(ଅସ୍ମଦ୍ର ମତ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Mādṛuk (kṣha, śa) କ୍ୱିପ୍; ମାଦୃଶ୍ ୧ମା. ୧ବ; ମତ୍+ଦୃଶ୍ [ମାଦୃଶା, ମାଦୃଶୀ, ମାଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଶ; ମତ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ମୋ ପରି. ଦେଖା ଯାଉଥିବା)—ମତ୍-ସଦୃଶ; ମୋ ତୁଲ୍ୟ—Like me; like myself. resembling me.

ମାଦ୍ରବତା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହୃ ଶ.)—Mādrabatī 1. Name of the queen of Rājā Parīkhita. ୨ । ମାଦ୍ରୀ; ପାଣ୍ଡୁଙ୍କର କନିଷ୍ଠା ସ୍ତ୍ରୀ—2. The second wife of king Pāṇḍu.

ମାଦ୍ରାଜ୍(ସ)—ଦେ. ବ—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ୍ (ଦେଖ) Mādrāj(s) Māndrāj (See).

ମାଦ୍ରାସା—ବୈଦେ. ବ—(ଆ. ମଦାରସ୍; ଫା. ମଦ୍ରସା)—ମୁସଲମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର୍ଥ ବିଦ୍ୟାଳୟ; ଆରବୀ ଓ ଆରବୀ ଭାଷାର ମାଦ୍ରାସା **मदरसा** ଉଚ୍ଚ ପାଠଶାଳା—A school for secondary education in Arabic or Persian. [ତୁ—ପ୍ରାଥମିକ ଅରବୀ ବା ପାରସୀ ଶିକ୍ଷାର ପାଠଶାଳାରୁ ମକ୍ତବ୍ କହନ୍ତି ।]

ମାଦ୍ରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ମଦ୍ର=ମଦ୍ରଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀ + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. Mādrī ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ପାଣ୍ଡୁଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ; ନକୁଳ-ସହଦେବଙ୍କ ମାତା—1. Name of the 2nd wife of king Pāṇḍu. [ତୁ—ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଦ୍ୱୟଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ନକୁଳ ଓ ସହଦେବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପାଣ୍ଡୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଏହାଙ୍କ ସହବାସ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଅତ୍ରି ବା ଭମିନ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ଅଭିଶାପରୁ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କଠାରେ ଗୋଟିଏ 'ଅକାଳ କାଣ୍ଡ' ବାଜିବାରୁ ପାଣ୍ଡୁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ପାଣ୍ଡୁ ସ୍ତ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁବେଳରୁ ମାଦ୍ରୀ ପୁତ୍ରଦୁହିଙ୍କୁ ସପତ୍ନୀ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚିତାନଳରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ଅକାଳକାଣ୍ଡ ତଳେ ଠୀକା ଦେଖ ।]

୨ । ଅଭିବିଷା; ମନ୍ଦୁର (ହୃ. ଶ)—2. Aconite.

ମାଦ୍ରେୟ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାଦ୍ରୀ + ଇଜନ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ) Mādreya ମାଦ୍ରୀପୁତ ମାଦ୍ରୀନନ୍ଦନ ମାଦ୍ରସୁତ (ହୃ. ଶ) } ଅନ୍ୟରୂପ—ମାଦ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କର ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟ; ନକୁଳ ଓ ସହଦେବ—The 4th and 5th Pāṇḍaba brothers.

ମାଧବ—ସ. ବ—୧ । (ଚତୁର୍ଥୀ ଭତ୍; ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ + ଧବ=ସ୍ୱାମୀ)—Mādhaba ବିଷ୍ଣୁ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ନାରାୟଣ—1. Bishṇu; Nārāyaṇa; Śrīkṛushṇa. ୨ । (ମଧୁ=ବସନ୍ତ କାଳ+ଅ)—ବସନ୍ତକାଳ—2. The spring. ୩ । ବୈଶାଖ ମାସ—3. The month of Baiśākha. ୪ । (ମଧୁ=ମଦ୍ୟ+ଅ) ମଧୁକ ବୃକ୍ଷ; ମହୁଲ ଗଛ—4. The mahua tree. ୫ । କାମଦେବଙ୍କ ସହଚର ବସନ୍ତ—5. The spring personified; the boon companion of Cupid. ୬ । ଇନ୍ଦ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

6. Indra (Apte). ୭ । ଯାଦବଗଣ—7. Name of the Jādabas (See). ୮ । ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)—8. Mādhabāchārjya (See) ୯ । ୬୪ ଅକ୍ଷରର ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—9. Name of a metre. ୧୦ । ଭୈରବରାଗର ୮ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହ୍ର. ଶ)—10. One of the secondary tunes of Hindu music. ୧୧ । ମଲ୍ଲାର, ବଲ୍ଲାବଲ ଓ ନଟନାରାୟଣ ରାଗରୁ ମିଶ୍ରିତ ରାଗିଣୀ (ହ୍ର. ଶ)—11. Name of a mixed tune.

ମାଧବୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ମାଧବକା } ବିଣ (ମଧୁ+ଅ)—୧ । ମଧୁ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to madhu. ୨ । ମହୁ ପରି ମଧୁର—2. Sweet like honey. ୩ । ବସନ୍ତକାଳୀନ—3, Vernal. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ବଅଯିବା ନାମ—A name given to males.

(ମାଧବାନନ୍ଦ—ଅନ୍ୟନାମ)

ମାଧବକ—ପ. ବ (ମାଧବ+କ)—ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ (ହ୍ର. ଶ) Mādhabaka —Wine made from Mahwa flowers.

ମାଧବ କର—ଦେ. ବ (ନାମ)—'ମାଧବକର ନଦାନ' ନାମକ Mādhaba kara ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଣେତା—The author of 'Mādhaba kara Nidāna', a treatise on Hindu medical science. [ଦ୍ର—ଏ ୪୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ. ଉତ୍କଳ ।]

ମାଧବ ଧରା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବିଶାଖାପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ Mādhaba dhārā ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ—Name of a famous place in the Vizag district. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଶାଖା ପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ସୀମାଚଳ ପର୍ବତର ପୂର୍ବଦଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଶୈବ ମନ୍ଦିର ଅଛି ଏବଂ ସାଉଗୋଟି ଝର ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ।]

ମାଧବ ବଲ୍ଲୀ—ପ. ବ—ମାଧବୀ ଲତା—The creeper Mādhabī Mādhaba ballī (Apte).

ମାଧବ ରାଓ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ରାଜା ସର୍ ଟାଙ୍ଗୋର୍ ମାଧବ ରାଓ—Mādhaba rāo Raja Sir, T. Mādhaba Rao, an eminent Marhatta Brāhmaṇa (1821—1891)

ମାଧ ରାଓ } ଅନ୍ୟରୂପ ମାଧୋରାଓ }

[ଦ୍ର—ଏ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି 'କଉ-' ଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀ ୧୮୬୮ ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୧୯୧୧ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ସଥାକ୍ରମେ ନିଜାଙ୍କୁଡ଼ି ମହାରାଜାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ, ଦେୱାନ ଓ ଭାଇର ମହାରାଜାଙ୍କ ଦେୱାନ ଓ ବରୋଦା ରାଜାଙ୍କର ଦେୱାନ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଇଂରାଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ରାଜା ଓ ସର୍ ଉପାଧି ପାଇ-ଥିଲେ ।]

ମାଧବ ଶ୍ରୀ—ପ. ବ—ପ୍ରକୃତିର ବସନ୍ତକାଳୀନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Vernal Mādhaba śrī beauty of nature (Apte).

ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀର Mādhabāchārjya ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବଗ୍ୟାଡ ପଣ୍ଡିତ, ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଏବଂ ବେଦର ଟୀକାକାର—A Sanscrit scholar, author, religious reformer, and minister of South India of the 15th century A. D. [ଦ୍ର—ଏ ବିଜୟନଗରର ରାଜାମାନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସେନାପତି ଥିଲେ । ଏ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଭାରତର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବୈଦିକ ଧର୍ମର ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ଓ ଗୋଟିଏ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପ୍ରଚାରରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଚଳୁଅଛି । ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ମାୟଣ; ଏ ଏହାଙ୍କ ଭାଇ ସାୟଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଋଗ୍ବେଦର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକା ସଙ୍କଳନ କରି-ଥିଲେ (Apte).]

ମାଧବାନନ୍ଦ ନ୍ୟାୟବାଚସ୍ପତି—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଉତ୍କଳୀୟ Mādhabānanda nyāyabāchaspati ନୈୟାୟିକ ସ୍ମର୍ତ୍ତୀୟ ପଣ୍ଡିତ—The name of a great logician of Utkal. [ଦ୍ର—ଏ କେନ୍ଦୁଝର ଘସିପୁର ଗ୍ରାମ-ବାସୀ । ଏ ରାଜା ଧୂନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସଭାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ; ବଗଳା ମନ୍ତ୍ରର ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧକ ଥିଲେ । ଏ ୫୩ ବର୍ଷ ଦେଶ-ବିଦେଶରେ ବୁଲି ବହୁ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏ ମୈଥିଲୀ, ବଙ୍ଗଳା, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ପଣ୍ଡିତ ଓ ବକ୍ତା ଥିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଶବ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ବୈଦରଣୀ ପୁସ୍ତକରେ ଏହାଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।]

ମାଧବିକା—ପ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧୁ+ଅ=ମାଧବ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Mādhabikā ମାଧବୀ ୧ (ଦେଖ)—Mādhabī 1 (See)

ମାଧବୀ—ପ୍ର. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଧୁ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁଷ୍ପଲତା— Mādhabī

ଅନ୍ୟ ପ. ନାମ—ବାସନ୍ତୀ, ଅତିମୁକ୍ତା, ଜମ୍ବୁକା, ଚନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲୀ, ନବମଲ୍ଲିକା, ଜାମୁକ, ସପ୍ତଳା, ଘଣ୍ଟୁକ, ମଣ୍ଡକ, ଭ୍ରମରେଷ୍ଟବ ମାଧବ ଲତା, ବଡ଼ କୁନ୍ଦ ହାଟି, ମଧୁମାଲତି, ମୁକ୍ତା, ବଡ କୁନ୍ଦ, ମାଧବୀ ପ. ମଧୁମାଲଉ, ଗାଡବେଲ ତେ. ବାଦ୍ଦଲପୁାଗୁଲ୍ଲ, ଯୋଡୁ-କାଦଲ, ମାଧବଡୋଗେ, ପୁଷ୍ପଲଗୁରବନ ଗୁ. ମାଧବୀଲତା, ରଜୁପିତ୍ତି

I. A flowering creeper; the spring creeper; Hiptage Madablata; Jasminum Arborescens; Clustered Hiptage; (Kirtikar).

[ଦ୍ର—ଏହାର ପୁଷ୍ପ ଗଣ୍ଠିରୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଡାଳ ବାହାରେ । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଢଳଢଆ । ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ଅଳ୍ପ ମୃଦୁ ମଧୁର । ଫୁଲର ବାହ୍ୟ ଦଳ ଥାଏ ।

ଏହାର ମୂଳ, ତେର ଓ ପତ୍ର ଔଷଧରେ ଲାଗେ (କୀର୍ତ୍ତିକାର); ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଈଷତ୍ ମଧୁର, କଷାୟ ରସ, ଲଘୁ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦଘ୍ନ, ବାତ ଓ କ୍ରିମିନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।] ୨ । ତୁଳସୀ—2. The holy Basil plant. ୩ । ଦୁର୍ଗା—3. Durgā. ୪ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—4. Lakshmī. [ଦ୍ର—ମାଧବୀତ ଗଢ଼ି ମାଧବୀ ବୋଲନ୍ତେ ଏହା ମଧୁପୁର ଉତ୍ପତ୍ତି—ଉଜ୍ଜ. କୋଷ୍ଟ୍ରବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ ।] ୫ । ମଧୁଜାତ ମଦ୍ୟ—5. Wine made from honey. ୬ । ମଧୁସର୍କ୍ଷ—6. Sugar made from honey. ୭ । ମହାବ୍ୟାଧି କୁଷ୍ଠରୋଗ—7. Leprosy. ୮ । ଓଡ଼ିବ ଜାତିର ସଙ୍ଗିତୀକ୍ତବିଶେଷ—8. Name of a musical air. ୯ । କୁଟନୀ (ହି. ଣ)—9. Aprocuress; bawd (Apte). ୧୦ । ମିଶ୍ରୀ—10. Candied sugar (Apte). ୧୧ । ଗୋଧନରେ ଧନବତ୍ତା—11. Affluencein cattle (Apte). ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name given to females.

ମାଧବୀ କୁଞ୍ଜ—ସ. ବ--ମାଧବୀ ଲତାଚ୍ଛାଦିତ କୁଞ୍ଜ-A grove traversed by Mādhabī creeper. Mādhabī kuñja

ମାଧବୀ ଦେଇ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥପୁରୀ କରଣ ସ୍ତ୍ରୀ—Name of a Karana widow who was a devotee of Śrī Chaitanya at Puri. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପୁରୀରେ ଥିବା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କର ଭକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଭାସରୁତ୍ତ, ଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦିର କର୍ମଗୃତ୍ତ ଶିଖା ମହାନ୍ତଙ୍କର ଭଗିନୀ ଥିଲେ; ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିମୁଖ ଥିଲେ, କନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତିରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ଭକ୍ତରୂପେ ଗଣନା କରୁଥିଲେ ଓ ଭକ୍ତ ଭାଇଭାରେ ଏହାଙ୍କୁ ଜଣେ ବୋଲି ଗଣୁଥିଲେ ।]

ମାଧବୀ ମଣ୍ଡପ—ସ. ବ—ମାଧବୀ ଲତାଚ୍ଛାଦିତ ମଣ୍ଡପ—A shade made of overbaning Mādhabī creeper. Mādhabī mandapa [ଦ୍ର—ମାଧବୀ ମଣ୍ଡପେ ବନେ ଭ୍ରମର ବରସେ—ଗୋଲକ. ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।]

ମାଧବୀୟ—ସ. ବଣ (ମାଧବ+ଈୟ) —ମାଧବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Relating to Mābhaba Mādhabīya

ମାଧା—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ. (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ମାଧବର ଡାକ ନାମ—A name for calling Mādhaba. ଦେ. ବଣ (ମାଧୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ) ପୁଂ. (ସଂ. ମେଧାଜ୍ଞାନ; ମନ) —୧ (ମାଧ—ଆଦରାର୍ଥକ) ଅବୋଧ, ବୁଦ୍ଧିହୀନ, ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧିଆ—1 (ମାଧୀ, ମାଧେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Stupid; unintelligent. ୨ । ଅଳସୁଆ—2. Lazy; idle ୩ । (ଫା. ମାଦା= ମାଇ) ଭୀରୁ—3. Timid; coward.

ମାଧିଆ ଖଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଓଡ଼ାଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର Mādhiā khardā ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମ—A species of wild plant. [ଦ୍ର—ଏହା ଅମିଲା ଲାଗେ । ଲୋକେ ଏହାକୁ ଅମ୍ଳିଲ କରି ଖାଆନ୍ତି ।]

ମାଧୁ—ଦେ. ବ (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଦସ୍ତା—1. Zinc. ୨ । Mādhu (ଆଦରାର୍ଥକ) ମାଧବ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—2. Name calling for Mādhaba.

ମାଧୁକର—ସ. ବ. (ମଧୁକର+ଅ)—ଭ୍ରମର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Mādhukara Relating to the black bee. (ମାଧୁକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଧୁକରୀ—ସ. ବ. (ମଧୁକର+ଅ+ଈ; ଅର୍ଥାତ୍ ମଧୁକର ଅନେକ ସ୍ଥାନରୁ ମଧୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପରି ଘରୁ ଘରୁ ବୃତ୍ତି)— Mādhukarī ୧ । ପଞ୍ଚଗୃହରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଭିକ୍ଷା—1. Alms obtained from 5 places (Apte). [ଦ୍ର—ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଭକ୍ତମାନେ ବୃନ୍ଦାବନ ତୀର୍ଥରେ ୫ ଜଣ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଯାହା ଭିକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି ତାହା ଭୋଜନ କରିବାର ବିଧି ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଅମଳରୁ ଚଳି ଆସୁଅଛି ।] ୨ । ବହୁ ଗୃହରୁ ଭିକ୍ଷା କରି ଅନ୍ନ ସଂଗ୍ରହ କରିବା—2. Collecting alms by begging from door to door.

ମାଧୁକୀ—ସ. ବ. (ମଧୁକ+ଈ)—ମହୁଲ ଫୁଲର ମଦ; ମାଧ୍ୱୀକ— Mādhukī The wine from Mahuā.

ମାଧୁପର୍କିକ—ସ. ବଣ. (ମଧୁପର୍କ+ଇକ)—ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ—Offered to a guest as a token of respect (Apte). Mādhuparkika (ମାଧୁପର୍କିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଧୁର—ସ. ବଣ. (ମଧୁର+ଅ)—ମଧୁ ରସଜାତ; ପୁଷ୍ପରସୋତ୍ପନ୍ନ— Mādhura Produced from the honey of flowers.

ସ. ବ (ମଧୁ=ପୁଷ୍ପ ରସ+ରା. ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ମଲ୍ଲିକା ପୁଷ୍ପ—Jasmine flower. [ଦ୍ର—ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲର ଡେଙ୍ଗର ଭଲ ଖିଲ ବାହାର କର ଗୋଷି ନେଲେ ଝଡ଼ଏ 'ମଧୁ' ବାହାରେ ।]

ମାଧୁରୀ—ସ. ବ. (ମଧୁର+ଅ+ଈ)—୧ । ମିଷ୍ଟତା; ମଧୁରତା; ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ Mādhurī 1. Sweetness; savoury taste. ୨। ହୃଦୟଗ୍ରାହ୍ୟତା—2, Attractiveness; charm. ୩ । ଲାବଣ୍ୟ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଶୋଭା—3. Beauty; delicate or soft beauty. ୪ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା—4. Excellence. ୫ । ମୃଦୁତା; ଧୀରତା—5. Calmness; mildness. ୬ । ମାଧ୍ୱୀକା; ମହୁଲ ମଦ—6. The wine destilled from Mahua flowers. ୭ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—7. Mead (Apte). ୮ । ସତ୍ତ୍ୱଗୁ--8. Spirituousliquor (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ଶକ୍ତତା; କଠିନତା—1. Hardness. (ଦ୍ର—ବୋଲେ ଏକ କଥା ଅଛି ଆମ୍ଭର, ବଜ୍ରୁ ଅଣ୍ଡା ସପ୍ତଶାଳ ମାଧୁସ୍ତ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।) ୨ । ମନ୍ଦୁସ୍ତ— 2. Clarion. (ଦ୍ର—ସୁର ଶଙ୍ଖ ଶଙ୍ଖ ବାଜେ ଅପରୂପ ମାଧୁସ୍ତ । ଘଣ୍ଟା ପଞ୍ଚବି କଂସାଳ ତାଳ ଦୁସ୍ତ ଭେସ୍ତ । ଉଜ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଧୁରୀ ନଳ—ଦେ. ବ—ସ୍ତନ—Female breast.
Mādhurī nala (ଉ—ବେନ ଚିଙ୍ଗୁ ଉହିଁ ଘରେ ମାଧୁରୀ ନଳ ରଖିଲ ପ୍ରାସ୍ପ ଜଳେ । ଉଷ. କୋଷ୍ଠବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭୁଜଗୁ ।)

ମାଧୁରୀ ମୟ—ବି. ବଣ—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ମଧୁରତାପୂର୍ଣ୍ଣ—
Mādhurī maya Full of sweetness

ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟ)—ବି. ବ. (ମଧୁର+ଯ)—୧ । ମଧୁରତା; ମାଧୁରୀ—
Mādhurjya(rja) 1. Sweetness. ୨ । ଲାବଣ୍ୟ; ରୂପର ଅଳଙ୍କାରତ୍ୟତା—2. Loveliness; attractive. beauty. ୩ । ଦୟା; ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ—3. Kindness; amiability. ୪ । କାବ୍ୟର ଗୁଣ ବିଶେଷ; କାବ୍ୟର ଯେଉଁ ଗୁଣ ଥିଲେ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରକେ ଚିତ୍ତ ଆର୍ଦ୍ର, ଭାବମୟ ଓ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୁଏ—4. Elegance of style in literature, which melts the hearts of the hearers, [ଦ୍ର—ଏହା ଆଦ, କରୁଣ, ବତ୍ସଲମୂ ଓ ଶାନ୍ତ ରସରେ ଅଧିକାଂଶରେ ଅଧିକ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ବର୍ଣ୍ଣ, ଯଥା—କ ବର୍ଗ ବ୍ୟତୀତ ଯେ କୌଣସି ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେବେ ସେହି ବର୍ଗର ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ବା ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଣ ଓ ର ଯେବେ ଅସଂଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ରଚନା ଯେଉଁ ସମାସରହିତ ବା ଅଳ୍প ସମାସଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ସେହି ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ରଚନା ରସବିଶେଷରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରେ ।

ଯଥା—ବନ ଦେଖାଙ୍କର ଅଧରର ଲୀଳା
ଚଳୁଥାଇ ଅବିରତେ,
ତନ୍ଦ୍ରାଳୁକେ ଯାର ଅତି ଚାରୁତର
ବଙ୍କାଳ ଶୁତ୍ର ସେକତେ ।
ତରୁ ବ୍ରତତୀର ପ୍ରେମେ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି,
ଛନ୍ଦାଇନ ଘେନାଘେନ;
ଯୋଗୁଁ ଝୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜେ ଅନ୍ଧାରିତ ଯାର
ଠାବେ ଠାବେ ମାର ବେଣୀ ।
ରଘୁନାଥ. ଯଯାତି ।]

ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରସଯୁକ୍ତ ଭକ୍ତି—ବି. ବ—(ବଙ୍ଗୀୟ ଅଦ୍ୱୈତକ ବୈଷ୍ଣବ ଶାସ୍ତ୍ର)—
Mādhurjya rasajukta bhakti ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୋପୀମାନେ ଓ ସଖାମାନେ ଯେଉଁ ରସଦ୍ୱାର ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ; ସ୍ନେହ-ରସମୟ ଭକ୍ତି—Devotion mixed with sweet affection.

ମାଧୁକ—ବି. ବଣ (ମଧୁକ+ଅ)—ମଧୁରଭାଷୀ—
Mādhuka Sweet speaking (Apte).

ମାଧେ(ଧୋ)ଇ—ଦେ. ବ—୧ । ମାଧବ ବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସ୍ନେହସମ୍ବୋଧନ—
Mādhe(dho)i 1. A term of endearment used to Śrikṛushṇa. ୨ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ନବଦ୍ୱୀପବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ—2. Name of one of the two wicked brothers of Nadiā who were changed from their ways of sin to devotion by Chaitanya Deb and Nityānanda. [ଦ୍ର— ଏ ଜଗାଇ ବା ଜଗେଇଙ୍କ ଭାଇ ଥିଲେ । ଏ ଦୁଇ ଭାଇ ଘୋର ପାଷଣ୍ଡ, ପାପୀ, ମଦ୍ୟପାୟୀ ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଥିଲେ; ନଗ୍ନଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଓ ବିଶେଷତଃ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ । ଏଳେ ସାଧୁ ହରିଦାସ ଓ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ କର ନଗରଭ୍ରମଣରୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ଏ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପଡିଲେ ଓ ମାଧୋଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କ ଉପରକୁ ଗୋଟାଏ ଭଙ୍ଗା ମାଠିଆର ଖପରୀ ଫୋପାଡିବାରୁ ତାହା ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ବାଜି, ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ଝର ଝର ରକ୍ତ ବୋହିଲା; କନ୍ଦୁ ଜଗାଇ ତାହାକୁ ନିବାରଣ କଲା । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଏହା ଶୁଣିବାର ସଦଳ ସେଠାକୁ ଆସି ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭାବରେ ଏ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ହୃଦୟ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇଲା ଓ ଦୁଇ ଭାଇ ମହାଭକ୍ତ ଓ ପରମ ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ ହୋଇଲେ ।]
୩ । ମାଧବର ଡାକ ନାମ—3. A name for calling Madhaba.

ମାଧୋଜୀ ହରି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ସାବାଜୀ ଭୌସ୍ଲାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନାଗପୁରରୁ ଓଡିଶାକୁ ପ୍ରେରିତ ମରହଟ୍ଟୀ ସୁବାଦର—
Mādhojī hari Name of a Marhattā Governor of Orissa. [ଦ୍ର—ଏ ଏହାଙ୍କ ପରିଚାଳନ ସୁବାଦାର ବାବାଜୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କର ସୁବାଦାର ହୋଇଥିଲେ ।]

ମାଧ୍ୱ—ବି. ବଣ (ମଧୁ+ଅ)—୧ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—1. Made from Mādhwa honey. ୨ । ମଧୁର—2. Sweet (Apte). ବି.ବ—୧ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—1. Mead; metheglin; liquor made from honey. ୨ । ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ (ହି. ଶ)–2. Liquor made form Mahwa flowers. ୩ । ମଧୁର କଣ୍ଟକ; ମହୁରଗୁଡ଼ ମାଛ (ହି.ଶ)—3. Aspidoparia Marar (fish). ଦେ. ବ—

ମାଧ୍ୱ ୧ । ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)—1. Mādhabāchārjya (See).

ମାଧ୍ୟ ୨ । ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—2. A sect of Baishnabas.

ମାଧ୍ୱକ—ବି. ବ—(ମାଧ୍ୱ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—
Mādhwaka 1. Mead. ୨ । ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—2. Wine made from Mahwa flowers.

ମାଧ୍ୱିକ—ବି. ବ. ପୁଂ (ମଧୁ+ଇକ)—ମଧୁସଂଗ୍ରହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Mādhwika A person who collects honey (Apte). (ମାଧ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଧ୍ୱୀ—ବି. ବଣ (ମାଧ୍ୱ+ଈ)—ମାଧ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mādhwa.
Mādhwī ବି.ବ—୧ । ମଧୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—1. Mead. ୨ । ମହୁଆରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—2. Liquor made from Mahwa flowers. ୩ । ମାଧବୀ ଲତା—3. The Mādhabī creeper (Apte). ୪ । ସୁରା (ହି. ଶ)—4. Spirituous liquor. ୫ । ମଧୁର କଣ୍ଟକ; ମହୁରଗୁଡ଼ ମାଛ—5. Aspidoparia Marar (fish). ୬ । ପୌରାଣିକ ନଦୀବିଶେଷ (ହି.ଶ)-
6. Name of a mythological river.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଧ୍ୱୀକ—ସଂ. ବ (ମାଧ୍ୱୀ+କ)—୧ । ମହୁରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—1. Mead. Mādhwīka ୨ । ମହୁଆ ମଦ—2. Liquor made from Mahwa flowers. ୩ । ମଧୁ; ମକରନ୍ଦ (ହି. ଶ)—3. Honey. ୪ । ଦ୍ରାକ୍ଷାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—4. Wine made from grapes. ୫ । ଦ୍ରାକ୍ଷା—5. A grape (Apte). ୬ । ଶିମ୍ବ (ହି. ଶ)—6. Bean.

ମାଧ୍ୱୀକା—ସ. ବ (ମାଧ୍ୱୀକ+ଅ)—ଶିମ୍ବ (ହି. ଶ)—
Mādhwīkā Bean.

ମାଧ୍ୱୀମଧୁରା—ସ. ବ—ପିଠାଖଜୁରୀ (ହି. ଶ)—
Mādhwīmadhurā Sweet date.

ମାଧ୍ୟ—ସ୍ୱ. ବିଣ (ମଧ୍ୟ+ଅ)—ମଧ୍ୟସ୍ଥ; କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ—
Mādhya Middle; central (Apte).

ମାଧ୍ୟନ୍ଦିନ—ସ. ବ (ମଧ୍ୟନ୍ଦିନ+ଅ)—୧ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ—1. Noon Mādhyandina day. ୨ । ବାଜସନେୟୀମାନଙ୍କର ଏକ ଶ୍ରେଣୀ—2. Name of a branch of the Bājasaneyis. ସ୍ୱ. ବିଣ—ମଧ୍ୟସ୍ଥ; କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ—Middle; central (Apte).

ମାଧ୍ୟନ୍ଦିନୀ—ସ. ବ—ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ ଶାଖାବିଶେଷ—Name of a Mādhyandinī branch of white Jajurbeda. [ଦ୍ର—ବାଜସନେୟୀମାନଙ୍କର ମାଧ୍ୟନ୍ଦିନ ଶ୍ରେଣୀ ଏହ ଶାଖାଧ୍ୟାୟୀ ଅଟନ୍ତି ।]

ମାଧ୍ୟମ—ସ. ବିଣ (ମଧ୍ୟମ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ମଧ୍ୟମ; ମଧ୍ୟରେ ଥିବା—Mādhyama ସ୍ଥିତ—1. Middle. ୨ । କୈନ୍ଦ୍ରିକ—(ମାଧ୍ୟମିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Middlemost; central. (ମାଧ୍ୟମୀ, ମାଧ୍ୟମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଧ୍ୟମିକ—ସ. ବ (ମଧ୍ୟମ+ଇକ)—ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ-Mādhyamika ବିଶେଷ—Name of a sect of (ମାଧ୍ୟମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) the Buddhists. ସ. ବିଣ—ମାଧ୍ୟମ (ଦେଖ) Mādhyama (See) ଦେ. ବିଣ—ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ (ଶିକ୍ଷାର ମାନ)—Intermediate (standard in education).

ମାଧ୍ୟସ୍ଥ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ. (ମଧ୍ୟସ୍ଥ+ଅ)—୧ । ଅପକ୍ଷପାତ—1. Impar-Mādhyastha tial. ୨ । ଉଦାସୀନ—2. Indifferent. (ମାଧ୍ୟସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ମଧ୍ୟସ୍ଥ—3. Neutral.

ମାଧ୍ୟସ୍ଥ୍ୟ—ସ. ବ (ମଧ୍ୟସ୍ଥ+ଯ)—୧ । ମଧ୍ୟସ୍ଥତା—1. Media-Mādhyasthya tion; arbitration. ୨ । ଔଦାସିନ୍ୟ—2. Apathy. ୩ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିତା; ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତି—3. Intermediate position; position between two things or persons.

ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ—ସ. ବ (ଅଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା; ମଧ୍ୟ+ଆକର୍ଷଣ+Mādhyākarshaṇa ଅ)—ପୃଥିବୀର ଯେଉଁ ଆକର୍ଷଣଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରୁ ବସ୍ତୁ ସକଳ ପୃଥିବୀର କେନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ହୋଇ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିବ ହୁଏ (ଏହ ଶକ୍ତି ପୃଥିବୀର କେନ୍ଦ୍ରରୁ ବା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବନ୍ଦୁରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଏହାକୁ ଏହ ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି) —Gravitation. [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀର ଏହ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଥିବା ବିଷୟ ପ୍ରଥମତଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଭାସ୍କରାଚର୍ଯ୍ୟ ୧୨୦୦ ସମ୍ବତ୍(ଖ୍ରୀ. ୧୧୫୪)ରେ ସୂଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ ପୃଥିବୀ ଉପର ପଦାର୍ଥକୁ ଆପଣା ଆଡ଼କୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ ଓ ଏହ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଉପର ପଦାର୍ଥ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠକୁ ଖସିପଡ଼େ । ଇଉରୋପରେ କପର୍ନିକସ୍ ୧୬୮୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପୃଥିବୀର ଏହ ଶକ୍ତି ଥିବାର ଅବିଷ୍କାର କଲେ ।]

ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ହେତୁକ ସ୍ଥିତିଗତି—ସ. ବ (ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—
Mādhyākarshaṇa hetuka sthitigati ଜଡ଼ଦ୍ରବ୍ୟର ଭେଦ-ଗୁଡ଼ିକ ଭୂଗର୍ଭକୁ ଭେଦ କରି କେନ୍ଦ୍ରଆଡ଼କୁ ଗତି କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି—Geotropism.

ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ—ସ. ବିଣ (ମଧ୍ୟାହ୍ନ+ଇକ)—ମଧ୍ୟାହ୍ନକାଳୀନ—
Mādhyāhnika Pertaining to the time of noon.
(ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାନ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ପୂଜା କରିବା—
Mān (root) To adore; to worship.

ମାନ୍—ବେ. ବିଣ. ତ୍ରି° (ସ. ମତ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟର ୧ମା. ୧ବ)—ଯାହାର
Mān ଅଛି—Having; possessing. (ଯଥା—ବତ୍ତିମାନ୍)
(ମତ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ) ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମାନେ)—୧ । ମାନେ; ଅର୍ଥ—
ମାନେ **माने** 1. Meaning; object; significance. ୨ । ଶବ୍ଦାର୍ଥ—2. Meaning of words. ଋାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ଶ ସ୍ଥାନରେ ନ ଓ ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣର ହ୍ରସ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ) ମାଣ; ଶସ୍ୟ ମାପିବା ମାଣ; ପାହୁଲି—A small standard pot for measuring rains. ଋାଦେ. (କଲାଦାଣ୍ଡ) ବ—ମଦ୍ଦ; ପୁରୁଷ ଲୋକ—Male person.

ମାନ—ସ. ବ—୧ । (ସା. ଧାତୁ=ମାପ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—
Māna ତୁଳିବା; ଓଜନ କରିବା—1. Weighing; ୨ । ମାପିବା; ମାପ—2. Measuring; measurement. [ଦ୍ର—ଗୁରୁତ୍ୱମାନ, ଦୈର୍ଘ୍ୟମାନ ଓ ନାକ୍ଷତ୍ରମାନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ:—ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମାପଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିଯାଏ ।] ୩ । (ସା. ଧାତୁ+ଉପକରଣ. ଅନ) ପରିମାଣ ସାଧନ; ଯେଉଁ ପାତ୍ର, ଯନ୍ତ୍ର ବା ଆଦର୍ଶ-ଦ୍ୱାରା ଓଜନ ବା ପରିମାଣ ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଆଦି ସ୍ଥିର କରିଯାଏ—3. Standard of weight or measure; measuring instrument; a measure or weight. [ଦ୍ର—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବସ୍ତୁର ପରିମାଣ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପ୍ରକାରେ ଓ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିଯାଏ । ଯଥା—ଜମିରୁ—ପଦକା, ଶିରୁଲି, ଫିତା ଓ ଦାଉଦ୍ୱାରା; ଲୁଗା ଆଦିରୁ—ହାତ ଓ ଗଜ କାଠିଦ୍ୱାରା; ତରଳ ପଦାର୍ଥରୁ—ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ଓ ସେର ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଓଜନଦ୍ୱାରା; ଘନ ପଦାର୍ଥରୁ—ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ଓ ଓଜନଦ୍ୱାରା, ଶସ୍ୟାଦିରୁ—ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ଓ ସେର ତତ୍ତ୍ୱରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଜନଦ୍ୱାରା ମାପ କରାଯାଏ ।] ୪ । ଅବର୍ଣ—4. Standard. ୫ । (ସଙ୍ଗୀତ) ତାଲର ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥାନ; ତାଲର ବର୍ତ୍ତମାନ—5. The stop in musical measure. [ଦ୍ର—ଏହା ସମ, ବିଷମ, ଅତୀତ ଓ ଅନାଘାତ ଭେଦରେ ଚାରି ପ୍ରକାର ।] ୬ । (ସଂ. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନ) ପରମାଣ—6. Quantity. ୭ । (ମାନ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା + ଭାବ. ଅ) ସମ୍ମାନ; ଦୃଢ଼ା—7. Worship; respect. ୮ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ମାନ—8. Honour; dignity. ୯ । (ମାନ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ଅ) ଇଜ୍ଜତ୍—9. Prestige. ୧୦ । ସୁନାମ—10. Reputation; credit. ୧୧ । ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା—11. Rank. ୧୨ । (ମାନ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—କ୍ରୋଧ—12. Anger. ୧୩ । ଗର୍ବ; ଅହଙ୍କାର; ମୋଠାରୁ ବଳ କେହି ନାହିଁ, ମନରେ ଏ ପ୍ରକାର ଭାବ—13. Pride; hauteur; arrogance; self-sufficiency; haughtiness. ୧୪ । ଅଭିମାନ—14. Sensitiveness; taking offence; sulks; wounded sense of honour. ୧୫ । (ମନ୍ ଧାତୁ + କରଣ. ଅ) ପ୍ରଣୟିନୀର ଅପରାଧ ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରଣୟିନୀର ଗମ୍ଭୀର ରୋଷ ବା ଅସନ୍ତୋଷ; ରୁଷା—15. Anger or displeasure or reserve excited by the feeling of a wife or beloved woman being wronged or wounded on account of actual or supposed infidelity or neglect of her husband or lover; anger excited in the heart of a jealous woman. [ଦ୍ର—ଆପଣାର ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି (ପ୍ରେମିକ, ପ୍ରେମିକା, ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱାମୀ)ଙ୍କର କୌଣସି ଅପରାଧ ଦର୍ଶନରେ ମନରେ ଯେଉଁ ବିକାର ଜନ୍ମେ ତାହୁ ସାହିତ୍ୟରେ 'ମାନ' ବୋଲାଯାଏ । ଅଧିକତଃ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ମାନ କରନ୍ତି । ନିଜର ପ୍ରେମିକଙ୍କୁ ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ଆସକ୍ତ ଥିବାର ଦେଖିଲେ ବା ପ୍ରମାଣ ପାଇଲେ ବା ସନ୍ଦେହ କଲେ, ଆପଣାର ଅଭିଳଷିତ ବା ଫରମାସୀ ବସ୍ତୁ ନ ପାଇଲେ, ଆପଣା ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ଦେଲେ ବା ଆପଣା ପ୍ରତି ଅନାଦର ଦେଖିଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମାନ କରନ୍ତି ବା ରୁଷନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ମାନ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ, ମୌନ, ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ଓ କ୍ରୋଧ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ଭିରସ୍କାରଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୁଏ । ଏହି ମାନ ତ୍ରିପ୍ରକାର ଯଥା—ଲଘୁ, ମଧ୍ୟମ ଓ ଗୁରୁ ।

ଲଘୁମାନ କଳ୍ପିତ କୌତୁକାଦ୍ୱାରା ସଦ୍ଭଜନେ; ମଧ୍ୟମ ମାନ ଶପଥାଦ୍ୱାରା କଷ୍ଟରେ ଓ ଗୁରୁମାନ ଚରଣଧାରଣ ଓ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନାଦ୍ୱାରା ଅତି କଷ୍ଟରେ ନିବାରିତ ହୁଏ ।] ୧୬ । (ଅଧିକରଣ ପ୍ରୟୋଗ) ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉଚ୍ଚଦିଗ୍ଭ ଯାଠ—କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ରଚିତ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନ—16. Standard or class in a school. ୧୭ । ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ—17. Self-confidence (Apte). ୧୮ । ସାମ୍ୟ; ସମାନତା—18. Equality; resemblance (Apte). ୧୯ । ପ୍ରମାଣ—19. Proof (Apte). ୨୦ । ପ୍ରାମାଣିକତା—20. Authority; means of proof or demonstration (Apte). ୨୧ । ମତ—21. Opinion (Apte). ୨୨ । ପରମାଣ; ଆକାର—22. Dimension (Apte). ୨୩ । ପୌରାଣିକ ପର୍ବତର ଦ୍ୱୀପର ପଦ୍ମଭବିଶେଷ (ହି. ଶ)—23. Name of a mythological mountain. ୨୪ । ସାମର୍ଥ୍ୟ; ଶକ୍ତି (ହି. ଶ)—24. Power; ability; strength. ୨୫ । ଉତ୍ତର ଦିଗର ଦେଶବିଶେଷ (ହି. ଶ)—25. Name of a northern country. ୨୬ । ଗ୍ରହ (ହି. ଶ)—26. Planet. ୨୭ । ମନ୍ତ୍ର (ହି. ଶ)—27. Mystic formula.

ମାନ ଅପମାନ ଦେ. ବ—୧ । ଅପମାନ—1. Insult. (ଦ୍ର—ବଳିଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗରିଷ୍ଠ ମାନ ଯେବେ ଦ୍ରବିର ଘାରବ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବିଳାସ ।) ୨ । ମାନଗୋବିନ୍ଦର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Mānagobinda. ଦେ.ବିଶ—ମାନ୍ (ଦେଖ)—Mān (See).

ରା ସବ; ଲୋକ ଦେ. (ପ୍ରତ୍ୟୟ) (ବହୁବଚନାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ, ଅତେତନ ବସ୍ତୁ ଓ ନଜୁଷ୍ୟ ଜୀବଙ୍କ ପ୍ରତି; ଭୁଲ. ପ୍ରା. ମାଗଧ=ବନ୍-ପ୍ରାଚ୍ୟ ହିନ୍ଦୀ=ବନ୍; ପ୍ରା. ଆସାମୀ; ମାନ୍-ଇଂ. ମେନ୍ସ)—ସମୂହ; ଗଣ—Many (a plural suffix). [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ବହୁବଚନରେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ, ବସ୍ତୁର ବହୁବଚନରେ ବସ୍ତୁମାନ ।]

ମାନ ଅପ(ଭି)ମାନ—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ସମ୍ମାନ ଓ ଅପମାନ Māna apa(bhi)māna —Respect and disrespect; honour and dishonour. **ମାନଅପମାନ ମାନଅପମାନ**

ମାନକ—ସଂ. ବ—ମାଣସାରୁ (ଦେଖ)—Mānaka Māṇasāru (See)

ମାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପମାନ କରିବା—1. To take Māna karibā offence; to be gravely or sullenly displeased with a person; to sulk [ଦ୍ର—**ମାନ କରନା** ପ୍ରେରଣ ମାନକର ଅପରାଧରେ ଗାଳିବା ନ୍ୟାୟ ।) ୨ । (ନାୟିକା) ନାୟକ ପ୍ରତି କୋପ କରିବା—2. (a lady) To be sullen by being jealous towards a lover.

ମାନ କଳହ—ସଂ ବ (ସ. ତ. ତ୍ପୁ; ମାନ + କଳହ)—ଅପମାନ-ଜନିତ ନାୟକ ନାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବା Māna kalaha (ମାନକଳ—ଅନୁରୂପ) ରୁଷାରୁଷି—Love-quarrels.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବ (ସ. ମାନ+ଗ୍ରନ୍ଥି, ରୂପକ)—ସ୍ତ୍ରୀର ଗୁରୁ ଅଭିମାନ ଜନିତ ଦୁରପନେୟ ଗ୍ରନ୍ଥି—A woman's sullenness, when it is very hard to be overcome. [ଉ—କର କରୁଣା ବୋଲ, ଯେତେ ଗୁଣ ଉଚ୍ଚଳ, ତେବେ ତା ମାନଗଣ୍ଠି ନ ପିଟିଲ ରେ । ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମାନଗୃହ—ସ. ବ. (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—କୋପଭବନ; ରୁଷିବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଯେଉଁ ଘରେ ଏକୁଟିଆ ବସିରହେ—A room to which a person withdraws when in sulks.

ମାନଗୋବିନ୍ଦ—ସ. ବ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାମ—A name of Durjyodhana. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ମାନଗ୍ରନ୍ଥି—ସ ବ୍—ସମ୍ମାନର ବା ଗର୍ବର ହାନି—Māṇagranthi Injury to honour or pride (Apte).

ମାନଘ୍ନ—ଦେ ବଣ.ପୁଂ—ଅଭିମାନନାଶକ—Dispelling conjugal Māṇaghna sulks or discontent growing in the mind of a friend due to wounded desires or expectations. [ଉ—ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ ବନ୍ଧୁମାନ ଅନ୍ତମାନ ମାନଘ୍ନ ହେବ ସାକ୍ଷଣେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବଳାସ ।] ସ. ବଣ—ସମ୍ମାନ ବିନାଶକ—(ମାନଘ୍ନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Destructive of self-respect.

ମାନଚିତ୍ର—ସ. ବ. (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ଦେଶ ଆଦର ଆକାର ଓ ଭୌଗୋଳିକ ବିଷୟ ଆଦି ପ୍ରଦର୍ଶକ ନକ୍ସା—Māṇachitra A map.

ମାନ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନରୁ ଅଭିମାନ ତ୍ୟାଗ କରିବା—To free one's (a woman's) own mind from sullen jealousy; to give up the feeling of displeasure entertained by a woman against her lover or husband. (ମାନ ଭେଙ୍ଗିବା, ମାନ ଭେଙ୍ଗ୍ୟା କରିବା, ମାନ ବାହି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନଜ—ସ. ବଣ—ମାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Resulting from Māṇa. ସ. ବ—କ୍ରୋଧ (ହି. ଶ)—Anger.

ମାନ ଜଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଣାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବା ସୁନାମ ନଷ୍ଟ ନ ହେବା ପାଇଁ ସତର୍କ ହେବା—To be on watch to save one's prestige, honour or reputation; to guard one's prestige honour or reputation.

ମାନତ୍(ନ୍ତ)—ଦେ. ବ. (ସ. ମନସ୍ତ)—୧ । ଦେବାନୁଗ୍ରହଲାଭାର୍ଥ ମନେ ମନେ ସଙ୍କଳ୍ପ; ମାନସିକ; ମନାସ—1. Mental resolution or vow taken to perform certain acts to please or show gratitude to a Deity. ୨ । (ଭୁଲ. ପା. ଜମାନତ୍) ଜାମିନ ଜାମ୍ନିନ—2. Security; surety. ବଣ. (ସ. ମାନତ) ଜମାନତ—୧ । ମାନ୍ୟ ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ; ସମ୍ମାନନୀୟ—1. Deserving respect. ୨ । ଅନ୍ୟପାଇଁ ଜାମ୍ନିନ ହୋଇଥିବା—2. One who has stood security for another.

ମାନତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାନସିକ କରିବା; ଫଇସିବି କାମନା କରି ଦେବତାଙ୍କୁ କୌଣସି ବିଷୟ ଜଣାଇବା—ମାନତ କରା मन्नत मानना To make a vow to deity.

ମାନତ୍ ମଣ(ଣି, ନି)ଷ—ସ୍ତ्रା. ବ—ମାନନା ବା ସମ୍ମାନର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A person deserving to be shown respect by one; a person standing in the relation of an elder to a person. (ଯଥା—ଗୁରୁଜନମାନେ ଅପଣାର ମାନତ୍ ଲୋକ; ଭାଇ-ବୋହୂର ଦେଉଶୁର ମାନତ୍ ମଣିଷ ଅଟନ୍ତି ।)

ମାନଦ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ସମ୍ମାନ ଦାନ କରି ପାରେ—1. Giver of honour; bestowing (ମାନଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) honour, ୨ । ମାନରକ୍ଷକ—2. Saving the prestige of another, ୩ । ସମ୍ମାନପ୍ରଦର୍ଶକ—3. Showing respect (Apte). ୪ । ଗର୍ବୀ—4. Proud (Apte). ୫ । ଗର୍ବବିନାଶକ—5. Destroying pride (Apte). ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—1. A name of a Bishnu. ୨ । 'ଆ' ଅକ୍ଷରର ଗୁପ୍ତ ନାମ—2. A mystical name for the letter 'ā'.

ମାନ ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ. (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ମାପିବା ଦଣ୍ଡ; ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା—Māṇa daṇḍa 1. A measuring rod. ୨ । ତୁଲା ଦଣ୍ଡ—2. The beam of a balance.

ମାନ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାନ୍ୟ ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—To show respect to a deserving person. मान देना

ମାନ ଧନ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନିତ—Māṇa dhana 1. Rich in honour (Apte). ୨ । ଅତି ଅଭିମାନୀ—2. Very prone to take offence.

ମାନ ଧାତା—ସ୍ତ୍ରା. ବ (ଷଦ୍ୟ)—୧ । ମାନ୍ଧାତା (ଦେଖ)—1. Māṇa dhātā dhātā (See) (ଉ—ଏ ଅଳ୍ପେ ପଞ୍ଚାଶ ମାନ୍ଧାତା ଦୁହନ୍ତା, ଉତ୍ପନ୍ନ କଲେ ମାନଧାତା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) मान धाता ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title of Kshatriyas.

ମାନ ଧାନିକା—ସ. ବ—କାକୁଡ଼ି (ହି. ଶ)—Māṇa dhāṇikā Cucumber (Apte).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନନ—ସଂ. ନ (ମାନ୍ ଧାତୁ—ପୂଜା କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମାନ୍ୟ Mānana କରିବା; ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ—1. Showing of respect. (ମାନଣା—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ) ୨ । ଅର୍ଚ୍ଚନ; ପୂଜାକରଣ—2. Act of worshipping; paying of homage. ୩ । ଆଦର କରଣ—3. Showing of regard to a person.

ମାନନା—ସଂ. ନ—ମାନନ (ଦେଖ)—Mānana (See) ଦେ. ନ Mānanā —ଚୁଲି ପାଇଁ ଭୂମିରେ ଗାତ କର ମାଟିର କୁଣ୍ଡ ବା ହାଣ୍ଡି ଗୋଟ ଡାହା ଉପରେ ବହଳଆ କର ମାଟି ଲେସିବା —Plastering a thick layer of mud over an earthen pot or tub which is sunk in the ground for preparing an oven.

ମାନନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୁରୁଜନ ଆଦିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—Mānanā karibā To show proper respect to one's elders. ମାନ୍ୟ କରା **मान करना**

ମାନ ନାଶ—ସଂ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାନ+ନାଶ)—ସମ୍ମାନର ନାଶ; Māna nāśa ଅପମାନ—Insult; loss of prestige; humiliation; indignity.

(ମାନ ନାଶକ, ମାନ ଭଙ୍ଗ, ମାନ ଖଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ମାନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ପୂଜନୀୟ; Mānanīya ପୂଜାର୍ହ—1. Deserving respect; adorable. (ମାନନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ମାନ୍ୟ—2. Respectable; venerable; honourable.

ମାନ ପତ୍ର—ସଂ. ନ (ଆଧୁନିକ)—ଯେଉଁ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ Māna patra ଠାରେ ସମ୍ମାନ ଅର୍ପିତ ହୁଏ—Certificate of honour. [ମାନଲିପି, ମାନ ଲେଖ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାନ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଜାତ ଯଥୋଚିତ ସମ୍ମାନ ଅନ୍ୟଠାରୁ Māna pāibā ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—To receive one's due share of respect. ମାନ ପାଓୟା **मान पाना**

ମାନ ପାତ୍ର—ସଂ. ନ—୧ । ଖୁଡ଼; ସମସ୍ତ ଜାଣିବା ପାଇଁ ବାଲି ଜମା ପାଣି Māna pātra ଝରି ହେବା ଜନ୍ୟେ ନିର୍ମିତ ପାତ୍ର—Sand-glass or water-glass used for measureing time. [ଉ—ବୁଡ଼ାଇ ମାନପାତ୍ର କର ଦଣ୍ଡେ, ବୁଝିଲେ ଶୁଭ ଅଶୁଭ ହେଲେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷ-ବିଳାସ ।] ୨ । ମାପିବା ପାତ୍ର—2. A pot for measuring things.

ମାନବ—ସଂ. ନ. ପୁଂ—(ମନୁ=ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—Mānaba ୧ । ନର; ମନୁଷ୍ୟ—1. Man. ୨ । ବାଳକ; (ମାନବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଝୋଇ—2. A lad; a boy (Apte). ୩ । ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ବିଶେଷ—3. A particular fine (Apte).

ବିଣ.— (ମନୁ+ଅ)—୧ । ମନୁଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 1. Relating to Manu. ୨ । ମନୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ (ସଂହିତା)—2. Compiled by the great lawgiver Manu. ୩ । ମନୁଙ୍କଠାରୁ ଜାତ—3. Descended from Manu. ୪ । ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Human (Apte).

ମାନବକ—ସଂ. ନ—(ମାନବ+ଈଦ୍ଅର୍ଥେ. କ)—ବାଳକ— Mānabaka Boy; manikin.

ମାନବ ଜାତି—ସଂ. ନ—ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି; ପୃଥିବୀର ମନୁଷ୍ୟଗଣ— Mānaba jāti The men (as a class); mankind.

ମାନବ ଦେବ—ସଂ. ନ. ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜା—A king; a Mānaba deba lord of men. (ମାନବ ପତି, ମାନବେନ୍ଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନବ ଧର୍ମ—ସଂ. ନ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍: ମାନବ+ଧର୍ମ)—ମନୁଷ୍ୟର Mānaba dharma ସ୍ୱଭାବଜ ଗୁଣ—The attributes of human beings.

ମାନବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ନ—(କର୍ମଧା)—ମନୁଙ୍କର ରଚିତ ସଂହିତା— Mānaba dharmaśāstra The great Hindu code of Manu.

ମାନବ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ନ.—(କର୍ମଧା)—ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟଗତ ବା ସହଜ Mānaba prakṛuti ପ୍ରକୃତି—Human nature.

ମାନବ ମଣ୍ଡଳୀ—ସଂ. ନ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ମାନବସମୂହ; ମାନବଜାତି— Mānaba maṇḍalī Mankind.

ମାନବର୍ଜ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ (ଅଯାଉତ୍)—୧ । ସମ୍ମାନ ରହିତ; ଅପ୍ରତିଷ୍ଠିତ— Māna barjjita 1. Devoid of honour. ୨ । ଅବମାନିତ—2. Humiliated. ୩ । ଅପବାଦକାରୀ— 3. Slanderous; libellous.

ମାନବ ରାକ୍ଷସ—ସଂ. ନ—ନରରୂପଧାରୀ ରାକ୍ଷସ; ରାକ୍ଷସପ୍ରକୃତିକ Mānaba rākshasa ମନୁଷ୍ୟ—A demon or fiend in the form of a man; fiendish person. [ମାନବାସୁର, ମାନବ ପିଶାଚ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାନବଲୀଳା—ସଂ. ନ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)-ନରଲୀଳା;ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ କାଳର କାର୍ଯ୍ୟ Mānabalīlā କଳାପ—The actions performed by a man while living.

ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ—ସଂ. ନ(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ମରଣ; ମୃତ୍ୟୁ— Mānabalīlā sambaraṇa Death; dying.

ମାନବ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ନ—୧ । (ଆଧୁନିକ) ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମାନବଜାତିର Mānaba śāstra ଉତ୍ପତ୍ତି, ବିକାଶ, ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ବିଜ୍ଞାନ } ଅନ୍ୟରୂପ ମାନବ ବି�୍ୟା } ଗମନ, ମନୁଷ୍ୟ ମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ, ଜୀବଜଗତରେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ଥାନ, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମ ବିସ୍ତାର ଆଦି ଆଲୋଚନା ଦେଇଥାଏ—1. Anthropology; ethnology. ୨ । ମନୁସଂହିତା—2. The codes of Manu.

ମାନବ ସମାଜ—ସଂ. ନ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବହୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଦଳ— Mānaba samāja Human society; humanity.

ମାନବ ହୃଦୟ—ସଂ. ନ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ମନୁଷ୍ୟର ମନ—Human mind; the heart of man. Mānaba hṛudaya

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନବା—ଗ୍ରା ବ—(ସଂ. ମାନବ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ମାନବାଃ)—
Mānabā ୧ । ମନୁଷ୍ୟମାନେ—1. Men. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି—
ମାନବେରା 2. Mankind. ୩ । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଜାବର୍ଗ—
ମାନବୋ 3. The subjects of a king. ଗ୍ରାମ୍ୟେ (ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାପା)
କି—ମାନବା—To obey.

ମାନବାନ୍—ସଂ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମାନ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଗର୍ବିତ—
Mānabān (ମାନବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Proud; haughty.
୨ । ଯେ ଅଭିମାନ କରିଅଛି—2. Sullen; scowling.

ମାନବୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାନବ+ଈ)—୧ । ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—
Mānabī 1. Woman. ୨ । ସ୍ୱୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ କନ୍ୟା—
2. The daughter of Swayambhuba Manu.

ମାନବୀୟ—ସଂ. ବ୍ରୀ—୧ । (ମନୁ+ଈୟ) ମନୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Mānabīya 1. Relating to Manu. ୨ । (ମାନବ+ଈୟ)
ମାନବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Human; manly. ୩ । ମନୁଙ୍କ
ବଂଶୋତ୍ପନ୍ନ-3 Descended from Manu (Apte).
୪ ବ—ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ବିଶେଷ—A particular fine
(Apte).

ମାନବେନ୍ଦ୍ର(ଶ)—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍)—ରାଜା—
Mānabendra(śa) A king.

ମାନବୋଚିତ—ସଂ. ବ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନୁଷ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ—
Mānabochita Befitting a man; fit for a human
(ମାନବସୁଲଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) being.

ମାନବ୍ୟ—ସଂ. ବ (ମାନବ +ଯ)—୧ । ବାଳକ ବା ଯୁବକ ସମୂହ—
Mānabya 1. A number of boys or youths.
୨ । ମାନବସମଷ୍ଟିଲୀ-2. Mankind. ୩ । ଶୈଶବାବସ୍ଥା—
3. Childhood; boyhood. ୪ । (ମାନ +ବ୍ୟ)—
ମାନମନ୍ଦିର—4. Observatory.

ମାନଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମ୍ମାନର ନାଶ; ମାନହାନି—
Mānabhanga 1. Indignity. ୨ । ଅପମାନ—
2. Insult. ୩ । ଅଭିମାନ ତୁଷ୍ଟ ହିବା—3. Con-
ciliation.

ମାନଭଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଭିମାନର ନିରସନ—The
Mānabhanjana breaking ofa woman's love-reserve
(ମାନ ମୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) or sulkiness; conciliation
between lovers after a love-qurrel. [ଦ୍ର—
ସାହିତ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସାରେ ମାନଭଞ୍ଜନ କରିବାର
ପ୍ରକ୍ରିୟା ୬ଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୋଇଅଛି:—(୧) ସାମ,
(୨) ଦାନ, (୩) ଭେଦ, (୪) ପ୍ରଣତି, (୫) ଉପେକ୍ଷା ଓ
(୬) ପ୍ରସଙ୍ଗ ବିଧ୍ୱଂସ—ହି. ଶ ।]

ମାନ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି-କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭିମାନକୁ ନିରସନ ବା ଦୂର
Māna bhāṅgibā କରିବା—To remove or conciliate
ମାନଭାଙ୍ଗା **ମାନମନାନା; ମାନତୋଡନା** a person's sullenness
or reserve.

ମାନଯୁବ—ସଂ. ବ—ଅଶ୍ଳୀ; ବେଲ୍ଲ (ହି. ଶ)—
Mānabhāba Jesting.

ମାନ ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବ—୧ । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାର ଗୃହ;
Māna mandira ବେଧଶାଳା—1. Observatory.
[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ଆଦି
ସାହାଯ୍ୟରେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କ ଆକାର, ଦୂରତ୍ୱ ଓ ଗତି
ଆଦି ନିରୂପିତ ହୁଏ ।
ଅଳବରଙ୍କଠାରୁ ଜୟପୁର ଯାଇବା ପଥରୁ
ଅକ୍ଷରଙ୍କ ହନୁ ସେନାପତି ରାଜା ମାନସିଂହ ଓଡ଼ିଶାରୁ
ଫେରି ଯାଇ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଅନୁକରଣରେ କାଶୀର
ବିଶ୍ୱନାଥ ମାନମନ୍ଦିରକୁ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ।] ୨ । ମାନ
ଗୃହ (ଦେଶ)(ହି. ଶ)—2. Māna gṛuha (See.

ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସଂ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶ)—ସମ୍ମାନ—Honour;
Māna marjyādā (ମାନ ମନ୍ଦିର—ଦେଶଜରୂପ) dignity.
(ମାନ ମନ୍ଦିର, ମାନ ସମ୍ଭ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନ ମହାନ୍—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବୀ—Greatly proud
Māna mahān (ମାନମହତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte)
(ମାନଉଦ୍ଧତ, ମାନଘନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନ ମାନସେ—ଦେ. କି ବିଶ—ଗର୍ବସହକାରେ—Proudly
Māna mānase [ଦ୍ର—ବିମାନ ଆରୋହୀ ମାନ ମାନସେ ଆସି
ଗର୍ବ ସହକାରେ **ଘମଣ୍ଡସେ** —ଉଷା. ଦ୍ୱିବେଦୀପ୍ରଶସ୍ତିଲାଭ ।]

ମାନ ମାନ୍ୟତା—ସଂ. ତ—ଇଜ୍ଜତ; ପ୍ରତିଷ୍ଠା (ହି. ଶ)—
Māna mānyatā Prestige.

ମାନ ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଅଭିମାନ ପ୍ରକାଶ
Māna māribā କରିବା—To maintain or show
ଅଭିମାନ କରା **ମାନ ମାରନା** reserve or sullenness (on
account of wounded feelings) towards
a person.

ମାନ ମିଳିବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାପ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଆଦି
Māna milibā ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—Receiving one's due
ମାନ ରକ୍ଷା ହଓୟା **ମାନ ମିଲନା** share of respect. ୨ । ମାନ
ରକ୍ଷା ହେବା—2. The retrieval of one's
prestige.

ମାନ ଯୋଗ—ସଂ. ତ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାପିବାର ବା ତଉଲିବାର ଯଥାର୍ଥ
Māna joga ପ୍ରଣାଳୀ—The correct mode of measur-
ing or weighing (Apte).

ମାନ ରକ୍ଷା—ସଂ. ତ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଜ୍ଜତ୍ ବ
Māna rakshā ସମ୍ମାନର ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣତା—The preservation
of a person's prestige or honour.

ମାନ ରଖିବା—ଦେ. କି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମାନକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା
Māna rakhibā —To maintain or save a person's
ମାନ ରାଖା **ମାନ ରଖନା** honour or prestige.

ମାନ ରନ୍ଧ୍ରା—ସଂ. ବ (ମାନ=ପରମାଣୁ, ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧେ ରନ୍ଧ୍ର=ନିରୂପକ)—
Māna randhrā ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ନିରୂପକ ଯନ୍ତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଶେଷ; ଘାମ୍ରୀ; ଜଳଘଡ଼ି—A contrivance for measuring time used by ancient Hindus, consisting of a copper cup with a hole at the bottom; a kind of clepsydra. [ଦ୍ର—କନ୍ଦରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଛିଦ୍ର ଥିବା ଏହା ଗୋଟିଏ ତାମ୍ରପାତ୍ର । ଏଥିରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି କର ରଖାଯାଇଥିଲା ଓ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପାଣି ଝରିବାଦ୍ୱାରା ପାତ୍ରରେ ଥିବା ଅବଶିଷ୍ଟ ଜଳରୁ ସମୟ ନିରୂପଣ କରାଯାଇଥିଲା ।]

ମାନସ—ସ. ବ (ମନସ୍+ଅ)—୧ । ମନ; ଚିତ୍ତ—1. Mind. ୨ । କଳ୍ପନା—2. Idea; imagination; fancy. ୩ । ଇଚ୍ଛା; ଅଭିଳାଷ—3. Wish; desire; intention. ୪ । ମନର ତାପ; ମାନସିକ ଦୁଃଖଭୋଗ—4. Mental suffering. ୫ । ମାନସସରୋବର (ଦେଖ) 5. Mānasarobara (See) ୬ । (ହନ୍ ଆଇନ୍) ମୌନ ସମ୍ମତି—6. (law) Tacit or implied consent (Apte). ୭ । ଏକପ୍ରକାର ଲୁଣ—7. A kind of salt (Apte). ୮ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପ୍ରତିମା-ବିଶେଷ—8. An image of Bishṇu (Apte). ୯ । କାମଦେବ (ହି. ଶ)—9. Cupid. ୧୦ । ସଙ୍କଳ୍ପ-ବିକଳ୍ପ (ହି. ଶ)—10. Determination and hesitation. ୧୧ । (ନାମ) ଏକ ନାଗର ନାମ (ହି. ଶ)—11. Name of a mythological serpent. ୧୨ । (ନାମ) ଶାଳ୍ମଳୀ ଦ୍ୱୀପର ଏକ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ(ହି. ଶ)—12. Name of a country in the mythological Śālmalī island. ୧୩ । (ନାମ) ପୁଷ୍କର ଦ୍ୱୀପର ଏକ ପର୍ବତ (ହି. ଶ)—13. Name of a mythological mountain. ୧୪ । ମାନବ; ମନୁଷ୍ୟ (ହି. ଶ)—14. Man. ବିଣ—୧ । ମନଃ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ମାନସିକ—1. Mental. ୨ । ମନ-ଗଢ଼ା; ମନୋକଳ୍ପିତ—2. Imaginary; ideal; born of one's imagination. ୩ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ—3. Spiritual. ୪ । କଳ୍ପନାଯୁକ୍ତ—4. Conceivable (Apte). ୫ । ମନରୁ ଜାତ; ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରେଜାତ-5. Produced from the mind; sprung at will (Apte). ୬ । ସୂଚନା—6. Implied; tacit (Apte). ୭ । ମାନସସରୋବରରେ ବାସ କରୁଥିବା—7. Dwelling in the Mānasarobara lake.

ମାନସ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଇଚ୍ଛା କରିବା—1. To wish; to Mānasa karibā desire. ୨ । ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା—2. To ମାନସ କରା मनमे करना resolve.

ମାନସଚାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମାନସ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ (ଯେଉଁ ହଂସ) ମାନସଦ୍ରଦରେ (ମାନସବାସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଚରଣ କରନ୍ତି—(swans) (ମାନସଗୃହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Frequenting the Mānasarobara lake. ସ. ବ—ରାଜହଂସ—Swan (Apte).

ମାନସ ଜନ୍ମା—ସ. ବିଣ (ମାନସ+ଜନ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—Mānasa janmā ୧ । ମନରୁ ଜାତ—1. Born of the mind. ୨ । ମାନସସରୋବରରେ ଜାତ—2. Produced in the Mānasa lake. ବ—୧ । କାମ; ମଦନ—1. Cupid. ୨ । ରାଜହଂସ—2. A swan (Apte).

ମାନସ ଜପ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମନେ ମନେ ଦେବତାଙ୍କର ନାମ Mānasa japa ଜପିବା—Taking the name of a Deity mentally.

ମାନସତପଃ—ସ. ବ—ମନଃପ୍ରସାଦ, ସୌମ୍ୟତ୍ୱ, ମୌନ, ଆତ୍ମବନିଗ୍ରହ Mānasatapaḥ ଓ ଭାବସଂଶୁଦ୍ଧି—Favourable disposition or tranquility of mind, sweetnature, silence, selfcontrol and purity of thought [ଦ୍ର—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ୧୭ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତପଃକୁ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା—୧ । ଶାରୀର ତପଃ—ଦେବଦ୍ୱିଜଗୁରୁପ୍ରାଜ୍ଞପୂଜନ, ଶୌଚ, ଋଜୁତ୍ୱ ବା ସରଳତା, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଅହିଂସା—୨ । ବାଙ୍ମୟ ତପଃ—ଅନୁଦ୍ୱେଗକର ବାକ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ପ୍ରିୟ ଓ ହିତବାକ୍ୟ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟଭ୍ୟାସନ ବା ବେଦାଭ୍ୟାସ ଓ—୩ । ମାନସତପଃ—ମନଃପ୍ରସାଦ, ସୌମ୍ୟତ୍ୱ, ମୌନ, ଆତ୍ମବନିଗ୍ରହ ଓ ଭାବସଂଶୁଦ୍ଧି । ୧୬।୧୫।୧୭ ଶ୍ଲୋକ ।]

ମାନସ ତୀର୍ଥ—ସ. ବ—ହିଂସାକ୍ରୋଧାଦିବର୍জିତ ମନ; ଉତ୍ତମବର୍জିତ ମନ—Mānasa tīrtha A mind free from envy, anger and evil positions.

ମାନସ ନ ପାଇବା—ଦେ. ବ — ମନ ନ ହେବା; ଇଚ୍ଛା ନ ହେବା—Mānasa na pāibā Want of a desire or liking for. ମନ ନା ଯାଓୟା [ଦ୍ର—ଅଳିନଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଏ ବଦନରେ ବାସ, मन नही भरना କରିବାକୁ ମୋହର ନ ଯାଏ ମାନସ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ସଦାତ୍ମରତ. ବନ ।)

ମାନସ ନେତ୍ର—ସ. ବ (ରୂପକ; ମାନସ+ନେତ୍ର)—ମନଶ୍ଚକ୍ଷୁ—Mānasa netra The mind's eye. (ମାନସ ଲୋଚନ; ମାନସ ଚକ୍ଷୁଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନସ ପଟ—ସ ବ (ରୂପକ; ମାନସ+ପଟ)—ଚିତ୍ତପଟ; ଚିତ୍ତରୂପକ Mānasa paṭa ପଟ—The canvas of the mind.

ମାନସ ପୁତ୍ର—ସ. ବ. ପୁଂ—(ଦେବତାବିଶେଷଙ୍କର) ମନ ମଧ୍ୟରୁ ଜାତ କରାଯିବା ପୁତ୍ର—A son begotten (ମାନସ ପୁତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of the mind (of a Deity); a son sprung at will. [ଦ୍ର—ବୈବସ୍ୱତାଦି ମନୁ ଓ ସନକ, ସନନ୍ଦାଦି ଋଷିମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସ ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମା ମନରେ ଇଚ୍ଛାରୁ ଯେ ଏମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଓ ଏମାନେ ଜନ୍ମିଲେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନସ ପୂଜା—ସ. ବ (ମାନସୀ+ପୂଜା; କର୍ମଧା)—ମନଃକଲ୍ପିତ ଉପକରଣଦ୍ୱାରା ପୂଜା; ବାହ୍ୟ ଉପକରଣ-ମାନଙ୍କର ବଳା ସାହାଯ୍ୟରେ ମନେ ମନେ ପୂଜା)—Mental worship; worship of a Deity by means of abstract contemplation.
Mānasa pūjā

ମାନସ ବଲା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ ବଳାଇବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଝୋକ ଦେବା—To be bent on doing a thing; to banker after a thing.
Mānasa balā(le)ibā
ମନ ବାଢ଼ାନ; ମନ ଦୌଡ଼ ନ **ମନବଢାନା; ମନଦୌଡାନା**

ମାନସ ବଳିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମିବା। —The state of having an intensive desire for a thing.
Mānasa balibā
ମନ ଦୌଡ଼ା **ମନ ବଢନା**

ମାନସ ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ମନୋବିଜ୍ଞାନ; ମନର କାର୍ଯ୍ୟ, ମନର ଗଢ଼ ଆଦ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ— Psychology.
Mānasa bijñāna
ମାନସ ବିଦ୍ୟା, ମାନସ ଶାସ୍ତ୍ର } ଅନ୍ୟରୂପ

ମାନସ ବ୍ରତ—ସ. ବ—ଲୋଭରାହିତ୍ୟ, ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଦାନ, ଅକ୍ରୋଧ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଦି ବ୍ରତ (ହ. ଶ) —Mental piety; (e. g. uncovetuousness; truthfulness, abstinence or continence, absence of revenge) or hurting others, freedom from anger etc.
Mānasa brata

ମାନସ ମନ୍ଦିର—ସ. ବ (ରୂପକ; ମାନସ+ମନ୍ଦିର)—ମନୋମନ୍ଦିର; ମନୋରୂପ ଗୃହ—The mind compared to a temple or a house.
Mānasa mandira

ମାନସର—ଦେ. ବ (ସ. ମାନସ ସରଃ)—ମାନ ସରୋବର (ଦେଖ) Māna sarobara (See) (ଉ—ବଦରିକା ମାନସର ମଧ୍ୟେ ହଂସକୁ ସୁନ୍ଦର, ଆନ ପକ୍ଷୀରେ ବ ସେ ବାଞ୍ଛିତ । ଉଦ୍ଭ. ବୈଦେଘ୍ଶ-ବିଳାସ ।)
Mānasara
ମାନ ସରୋବର **ମାନସର**

ମାନସ ରାଜ୍ୟ——ସ. ବ (ରୂପକ; ମାନସ+ରାଜ୍ୟ)—ମନୋରାଜ୍ୟ —The kingdom of mind.
Mānasa rājya

ମାନ ସରୋବର—ଦେ ବ (ସ. ମାନସ ସରୋବର)—ମାନସ ନାମକ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରଦେଶସ୍ଥ ହ୍ରଦଦ୍ୱୟ—(ମାନସସରୋବର—ସଂ. ରୂପ) Name of a couple of lakes to the north of the Himalayas; the Manasarobara lakes.
Māna sarobara
ମାନସ୍ ସରୋବର **ମାନ ସରୋବର**

[ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଦୁଇଟି ହ୍ରଦ; ଗୋଟିଏ ହ୍ରଦ ଅନ୍ୟ ହ୍ରଦର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ହ୍ରଦଟି ବଡ଼ ଓ ପଶ୍ଚିମପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ହ୍ରଦଟି ସାନ । କେହି କେହି ପଶ୍ଚିମ ହ୍ରଦକୁ ରାବଣାହ୍ରଦ ଓ ପୂର୍ବ ହ୍ରଦକୁ ମାନସରୋବର କହନ୍ତି । ଏଦୁଇ ହ୍ରଦ ଓ ଆଉ ଗୁଡ଼ିଏ ହ୍ରଦ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରରେ ଉଚ୍ଚତ ଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ହ୍ରଦର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା କୈଳାସ ଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୨୧୯୦୦ ଫୁଟ୍ । ଏଥିର ପୂର୍ବ ହ୍ରଦରୁ ପୂର୍ବ ଅଉଁଶରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମ ହ୍ରଦରୁ ପଶ୍ଚିମ ଅଉଁଶରେ ଶତଦ୍ରୁ ଓ ସିନ୍ଧୁନଦ ବାହାର ଅଛନ୍ତି।

ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣମତେ ଏହାକୁ କୈଳାସ ପର୍ବତରେ ବ୍ରହ୍ମା ଖୋଳିଥିଲେ । ଏହାର ଉତ୍ତରେ କୈଳାସ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ହିମାଳୟ ପର୍ବତ । ପୁରାପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ କୈଳାସ-ଶିଖରରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମନ ଅଡ଼ୁଆରେ ଏ ହ୍ରଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ମାନସ ସରୋବର ହୋଇଅଛି ।

ଏହିଠାରୁ ଶୀତକାଳରେ ରାଜହଂସମାନେ ଗୁରଡଙ୍କୁ ଉଡ଼ି ଆସନ୍ତୁ ବୋଲି କବି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ପୁଣି ଶୀତ ଶେଷ ହେଲେ ଏଠାକୁ ଫେରି ଯାଆନ୍ତି ।

ଏହା ହନୁମାନଙ୍କର ପୀଠବିଶେଷ । ସତ୍ତାଙ୍କ ଶବର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଏହିଠାରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ପୀଠର ଭୈରବ ଅମର ଓ ଭୈରବୀ ଦାକ୍ଷାୟଣୀ । କୈଳାସ ପର୍ବତର ମୂଳ-ଦେଶସ୍ଥ ଦାରଚନ ନଠାରୁ ମାନସସରୋବର ଦୁଇଦନର ପଥ । ମଝିରେ ରାବଣା ହ୍ରଦ (ଯାହା ମାନ ସରୋବରର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ, ତାକୁ) ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ରାସ୍ତା ଛେଡ଼ି ପର ଜଟ ମାତ । ଚାରିଆଡ଼େ ପର୍ବତମାଳା ବେଷ୍ଟିତ, ମଧ୍ୟରେ ମାଲବର୍ଣ୍ଣ ଜଳରାଶି ପବନବେଗରେ ଆନୋଳିତ । ଏହି ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ଚକ୍ରବାକ, ଚକ୍ରବାକୀ ଓ ବନ୍ଧୁ ସଖ୍ୟକ ରାଜହଂସ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି । ଏମାନେ କୁଆଁର ପର ଶୁଭ୍ର । ମାନସରୋବରର ଚାରି-ପାଖରେ ୧୦।୧୨ ମାଇଲ୍ ଛାଡ଼ରେ ମୋଟ ୮ ମଠ ଅଛି । ମାନସରୋବରର ପରିଧି ପ୍ରାୟ ୮୦ ମାଇଲ୍ । ଏହି ମଠମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜୁଗୁମ୍ଫା ମଠ ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ । ଏହି ପ୍ରଧାନ ମଠରେ ଦ୍ୱାର ପାଦ୍ଦା ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ମଠର ଗୁପ୍ତ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତଲିଖିତ ପୋଥି ଗୋପନରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛୁ । ଏହା ଗୁପ୍ତ ଗୁମ୍ଫାରୁ ପୀଠସ୍ଥଳ । ମାନ-ସରୋବରର ଜଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ତଳର ପଥରମାନ ଉପରକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଜୁଗୁମ୍ଫା ମଠର ସକଳ ବାସୀନ୍ଦା ଜଳଯୋଗୀ; କେବଳ ପ୍ରଧାନ ଲାମା ପ୍ରାଣାପ୍ତାମ ଯୋଗୀ । ଏମାନେ ମହାଶଙ୍ଖମାଳା, କେହି କେହି ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳାରେ ଜପ କରନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ. ରାମାନନ୍ଦ ।]

ମାନସ ସନ୍ନ୍ୟାସି—ସ. ବ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମନରେ ବୈରାଗ୍ୟ ଉଦୟ ହେବାରୁ ସେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ତ୍ୟାଗ କରି ବନରେ ରହି ତପସ୍ୟା କରନ୍ତି । (ହ. ଶ) —A person who renounces his home and goes to the forest and does penance there.
Mānasa sannyāsi
(ମାନସ ସନ୍ନ୍ୟାସି—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମାନଙ୍କର ବେଶ (ଗେରୁଆ ଲୁଗା ଆଦ) ନିଜନ୍ତି ନାହିଁ— ହ. ଶ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନସ ସରୋବର—ସ. ବ—ମାନ ସରୋବର (ଦେଶ)
Māna sarobara Mānasasarobara (See)
(ମାନସ ହ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନସ ସିଦ୍ଧି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଭଳାଷର ପୂରଣ—
Mānasa siddhi Fulfilment of one's desire.

ମାନସ ହଂସ—ସ. ବ. (ସ. ଯ. ଲୋ)—୧ । ମାନସସରୋବରବାସୀ ହଂସ
Mānasa haṁsa ପକ୍ଷୀବିଶେଷ—1. A swan frequenting the Mānasa lake. ୨ । ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ—2. Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ 'ସ ଜ ଜ ଭ ର' ଅଛେ—ହ. ଶ]

ମାନସାଙ୍କ—ସ. ବ. (ଅଧୁନକ)—ଗଣିତର ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ଲେଖାଲେଖି
Mānasāṅka ନ କରି ମନେ ମନେ ସମାଧାନ କରି ମୁଖରେ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହୁଏ; ମୁଖ ଅଙ୍କ—Mental arithmetic.
ମୌଖିକ

ମାନସାଳୟ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମାନସ+ଆଳୟ)—ପକ୍ଷିବିଶେଷ—
Mānasālaya Swan.

ମାନସିଂହ—ଦେ. ବ—୧ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଅକବରଙ୍କ ଅଧୀନ ରାଜପୁତ
Mānasiṁha ସେନାପତି—1. Name of a Rajput general under Akbar. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର
ମାନସିଂହ ଟିପ୍‌ପଣୀକୁ ଅକବର ବରାଦ କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଭଉଣୀକୁ ଜାହାଙ୍ଗୀର ବରାଦ କରିଥିଲେ; ଅକବର ଏହାଙ୍କୁ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ରାଜା କରିଥିଲେ ।] ୨ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. Name of a family-title of Kshatriyas.

ମାନସିକ—ସ.ବ୍ରଣ. (ମାନସ+ଇକ)—୧ । ମନଃ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଅନ୍ତରକ;
Mānasika ମନୋଗତ—1. Mental. ୨ । କାଳ୍ପନିକ—
ମାନସିକ 2. Imaginary. ଦେ. ବ—୧ । ଦେବଦେବୀଙ୍କ
मन्नत, मान मनौति ସମୀପରେ କୌଣସି ଅଭୀଷ୍ଟ ସାଧନାର୍ଥ ପ୍ରୋଗ ଅଦ ସାଚିବା କାର୍ଯ୍ୟ; ମାନତ୍—1. Vow taken before a Deity to perform certain acts in case one's particular desire is fulfilled. ୨ । କଳ୍ପନା—2. Imagination. (ଉ—ମାନସିକେ ଡାର ମୁଖ ଦେଖୁଅଛୁ କୁଟିଳ କୋପରୋଶ । ଗ୍ରାରୀ. ଉସବାରଧ ।] ୩ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—3. A name of Bishṇu.

ମାନସିକ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାନତ୍ କରିବା (ଦେଶ)
Mānasika karibā Mānat karibā (See)
मानसिक करना मन्नत करना

ମାନସୀ—ସ. ବ୍ରଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାନସ+ଈ; ମାନସର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Femi-
Mānasī nine of Mānasa)—ମାନସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟା—
Mental. ବ—୧ । ଦେବୀବିଶେଷ ବିଶେଷ—1. Name of a female demigod. ୨ । ମାନସ ପୂଜା (ହ.ଶ) (ଦେଶ)—2. Mānasa pūjā (See)

ମାନସୀ କନ୍ୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମନରୁ ଜାତ କନ୍ୟା; ମନରେ କନ୍ୟା
Mānasī kanyā ଜାତ ହେଉ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରିବା ମାତ୍ରେ (ମାନସୀ ପୁତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ କନ୍ୟା ଜାତ ହୁଏ—
A daughter begotten of the mind; a daughter sprung at one's will.

ମାନସୀ କାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ. ବ. (ସ. ମାନସିକ+କାର୍ଯ୍ୟ)—ମନରେ ସଙ୍କଳ୍ପିତ
Mānasī kārjya କର୍ମ—An act resolved to be done.

ମାନସୀ ମୂର୍ତ୍ତି—ସ. ବ—ମନଃକଳ୍ପିତ ରୂପ—An image formed
Mānasī mūrtti in the mind; imaginary form.

ମାନସୂତ୍ର—ସ. ବ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ଜନିତ କଟିସୂତ୍ର; ଅଙ୍ଗା ସୂତା; କିରଣ୍ଡୁଲ
Mānasūtra 1. A waist chain of any valuable metal. ୨ । ମାପ କରିବାର ସୂତୁଲି—2. A measuring string or rope.

ମାନସୋତ୍କ—ସ. ବ୍ରତ. ପୁଂ (ମାନସ+ଉତ୍କ)—ମାନସସରୋବରକୁ ଯିବା
Mānasotka ପାଇଁ ଅଗ୍ରଗାମୀ (ହଂସ)—(a swan)
(ମାନସୋତ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) Eager to proceed to the Mānasarobara lake.

ମାନସୌକାଃ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମାନସ=ମାନସ ସରୋବର ଅଟେ
Mānasaukāḥ ଓକସ୍=ଗୃହ ଯାହାର)—ପକ୍ଷିବିଶେଷ—
Swan. ବ—ମାନସବାସୀ—Living in Mānasa (lake or mind).

ମାନ ହଂସ—ସଂ. ବ—ମାନସ ହଂସ ୨ (ଦେଶ)
Māna haṁsa Mānasa haṁsa 2 (See)

ମାନ ହରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଣାର ସ୍ଥାନ ନଷ୍ଟ ହେବା ଭଳି
Māna harā(re)ibā କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To lose one's
ମାନ ହୋନା prestige; to act to the detriment of one's honour.

ମାନ ହାନି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମ୍ଭ୍ରମର ନାଶ; ମାନର
Māna hāni ନାଶ; ଅପମାନ—1. Loss of one's prestige or respect; insult. ୨ । ଅପବାଦ ଦ୍ୱାରା ପରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନାଶ—2. Libel; defamation.

ମାନହାନି କର—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଷତକାରକ—
Mānahāni kara Defamatory; libellous.
(ମାନହାନିଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନହାନି ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ଦେ. ବ (କରଣଅ)—ଅପଣାଅ ମାନହାନି
Mānahāni makada(dda)mā ଘଟାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବିରୁଦ୍ଧ ମାନହାନି ମୋକଦମା ରୁଜୁ ମକଦମା; ଇଙ୍ଗ୍ଲଣ୍ଡୀୟ ମକଦମା—
मानहानि मुकद्दमा Libel suit; suit for damages
[ମାନହାନି ମାମଲା—ଅନ୍ୟରୂପ] for defamation

ମାନହାନିର ଷତପୂରଣ—ଦେ. ବ (କରଣଅ)—ଅପଣାର ମାନହାନି
Mānahānira kshatipūraṇa ଦୋଇଥିବାରୁ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀକୁ ମାନହାନିର କ୍ଷତିପୂରଣ ମାନହାନିଜନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଦାବୀ କରିଥିବା
मानहानिका क्षतिपूरण ଅର୍ଥ—Compensation or damage

Digitized by srujanika@gmail.com

[ମାନହାନର ଶୋଷା(ଷ)ଗ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] for one's loss of honour.

ମାନଖୋନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ମର୍ଯ୍ୟାଦାଖୋନ; ଖୋଳମାନଆ— Mānabīna 1. Destitute of respect or prestige (ମାନଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) or honour. ୨ । ଗବ୍ଦଖୋନ— (ମାନଖୋନା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Free from pride.

ମାନା(ନ୍ନା)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନ୍ନା)—କେତେକ ବୃକ୍ଷରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ Mānā(nnā) ମିଷ୍ଟ ନିର୍ଯ୍ୟାସବିଶେଷ—Manna. [ଦ୍ର—ବଡ଼ା ମାନ୍ନା **माना** ଦେଖିବାକୁ ଦଳବଦ୍ଧା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ରସାୟନରୂପେ ଆୟୁର୍ବେଦକ ଚକିତ୍ସାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । (ଯଥା—ଦଂଶଲୋଚନା ।)]

ମାନାମାନ—ଦେ. ବ (ସ. ମାନ+ଅପମାନ)—ମାନ ଓ ଅପମାନ— Mānāmāna Honour and dishonour; respect ମାନାମାନ **मानापमान** and insult. (ମାନ ଅପମାନ—ଅନ୍ୟରୂପ; ମାନାପମାନ—ସ. ରୂପ)

ମାନି—ଦେ. ବ—ପ୍ରତିଭୂ; ଜାମିନ—Security; surety ବଣ— Māni ୧ । ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କୁ ଜାମିନ୍ ହୋଇଥିବା—1. Standଜାମିନ ing surety for another. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତ— **जमानत; मानी** 2. Voluntary.

ମାନଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । (ସ. ମାନୀ) ଅଭିମାନୀ— Mānīā(āñ) 1. Prone to take offence at small (ମନେ[ନୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) things. ୨ । ଯେ ଗୁରୁଜନ ଆଦିଙ୍କୁ ଅଭିମାନୀ, ମାନୀ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଏ—2. Showing respect **अभिमानी** to elders. [ଉ—ଅମାନଆଁ ପୁଅ କଣରେ ପଶେ, ମାନ୍ୟକାରୀ ମାନଆଁ ପୁଅ କୋଲରେ ବସେ । ଉଗ ।] ଟୀ । (ପୁଂ. **मानव करनेवाला** ଓ ସ୍ତ୍ରୀ; ସ. ମାନ୍ୟ) ମାନ୍ୟ; ମାନମାନ୍ୟ ମାନ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Respectable. ୪ । ଭକ୍ତ; ଯେ ସ୍ୱଜ **मान्य** ଅଦିଙ୍କ ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଚଳେ—4. Loyal; devoted. [ଉ—ନୃପଉହ୍ନେ ଅମ୍ଭେ କରବୁଁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱଜାମାନଆ ହୋଇ ରହିବୁଁ ଆମ୍ଭ ସ୍ୱଜ୍ୟ । ଗୀତାମ୍ବ. ନୃସିଂହପୁରାଣ ।]

ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଗଛ—1. A kind of nosegay. [ଉ—ଦଲମାନ ଦ୍ୱରକର ସେବନ୍ତା; ଗନ୍ଥୁଅନ୍ତୁ ମାନଆ କେ ଯୁବନ୍ତା । ଭଞ. ଲାବଣ୍ୟବନ୍ତ ।]

୨ । ବାଉଁଶ ଝୋକାଇ—2. Bamboo basket.

କି. ବଣ—୧ । (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ) ପାଇଁ; ସକାଶେ—ଜନ୍ୟେ; ଜନ୍ୟ 1. For (a fixed line). (ଯଥା—ଭୁମେ ବନକ **मुताविक, बास्ते** ମାନଆଁ କଃକ ଅସିବ) ୨ । (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ) ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା ପ୍ରକାରେ—2. In a manner or quantity sufficient for (a number of persons). [ଉ—ମଦ୍ଦାନ୍ତୁ ସଙ୍ଗାଳୁ ଜଠି ଦୁଇ ଜଣ ମାନଆ ଖିଲ୍ଲ ମାଣର ଠେକ୍ କଞ୍ଚରେ ମାମି ଦେଇଯାନ୍ତୁ । ଫଲ୍ଗାରମୋହନ. ଗଲ୍ପଗୁଚ୍ଛ ।]

ମାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଣାଘାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଜାମିନ୍‌ରୂପେ Māni karibā ଠିଆ କରାଇବା—To produce a person ଜାମିନ ଦେଓୟା as surety for one's own actions. **मानी करना**,

ମାନକା—ସଂ. ବ (ମାନ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇକ+ଆ)—୧ । ମଦ୍ୟ Mānikā (ହି. ଣ)—1. Wine. ୨ । ୮ ପଳ ବା ୬୦ ତୋଲାର ଏକ ମାନ (ହି. ଣ)—2. A standard of weight equal to 8 palas.

ମାନତ—ସ. ବଣ (ମାନ୍. ଧାତୁ+ତୀତ୍. କର୍ମ. ତ)—୧ । ପୂଜିତ— Mānita 1. Worshipped. ୨ । ସମ୍ମାନିତ—2. Ho- (ମାନତା—ସ୍ତ୍ରୀ) noured; respected. ୩ । ସମ୍ମାନଯୋଗ୍ୟ— 3. Respectable; esteemable. [ଉ—ମାନତ ସ୍ତ୍ରିଙ୍କୁ ଦ୍ୱରଇ ବଲେ ପଶି, ସେ ଦୋଷ ଖସୁ ଯଇ ଦୋଇଲେ ଜାର୍ଥବାସୀ । ଗୀତାମ୍ବ. ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ।]ଦେ. ମାନିତ ବଣ—୧ । (କଚରଅ) ସକଦ୍ଦମାର କୌଣସି ପକ୍ଷଦ୍ୱାରା **मानाहुआ** ସ୍ୱୀକୃତ ବା କଚେରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାପାଇଁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ସାକ୍ଷୀ ବା ମଧ୍ୟସ୍ଥ—1. (witness or umpire) Cited by a party. (ଯଥା—ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ମାନତ ମାନୀ ପଞ୍ଚାଏତ୍) ୨ । ଅଭିମାନଯୁକ୍ତ; ଅଭିମାନୀ—2. Prone **अभिमानी, घमंडी** to take offence. [ଉ—×× ଦୁର୍ଜନମ୍ପିତ; ଉଙ୍କମାନତ; ସଖୀ ଗୋ ! ମନ ଏ । ଉଗ ।]

ମାନତବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ମାନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ପୂଜତବ୍ୟ ମାନ୍ୟ—Venerable; adorable. (ମାନତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାନତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାନତ+ଆ)—ମାନତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Mānitā Feminine of Mānita. ସଂ. ବ (ମାନଜ+ ଭାବ. ତା)—୧ । ସମ୍ମାନ; ଗୌରବ (ହି. ଣ)— 1. Respect; prestige. ୨ । ଅହଙ୍କାର; ଗବ୍ (ହି. ଣ)—2. Pride.

ମାନନା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାନଜ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଅଭିମାନବତ୍ତା— Māninī 1. Haughty or reserved (woman) (ମାନ—ପୁଂ) ୨ । ସ୍ୱାମୀ ବା ପ୍ରେମିକଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭିମାନବତ୍ତା— 2. (a lady) Reserved or sullenly indignant towards her lover or husband; sullenly displeased with hear sweetheart.

ବ-୧ । ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁଲତା—1. Aglaia Roxburghiana. ୨ । ଅକ୍ଷରକଲ୍ପ ନାମକ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of a Sanscrit metre.

ମାନ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯୁକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା— Māni nebā To admit for the sake of argument, ମେନେ ନଓୟା **मान लेना**

ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମାନ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମାନ୍ୟ କରିବା; ସମ୍ମାନ Mānibā କରିବା; ସମ୍ମାନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବା—1. To show ମାନା **मानना** respect; to honour; to do homage;

Digitized by srujanika@gmail.com

[ମନା(ନେ)ଇବା—ପ୍ରସ୍ତୋଜକରୂପ] to esteem; to treat with due regard. [ତୁ—ମାନ୍ଲେ ଦେବତା, ନ ମାନ୍ଲେ ପଥର—ଛଗ ।] ୨ । ଅଦେଶ ପାଳନ କରିବା—2. To obey; to comply with an order. [ତୁ—ଧାଇ ଦମସ୍ୱନ୍ତୀଙ୍କ କଥାକୁ ମାନ୍ଲା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଶ୍ୱେତ. ବନ ।] ୩ । ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା; ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଯାଚିବା; ମାନସିକ କରିବା; ମାନତ କରିବା; ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—3 To make a vow or mental offering to a Deity; to promise a votive offering to a Deity. (ଯଥା—ମୁଁ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ଷୋଳ ପାଲ୍ଲା ମାନ୍ଛି ।) ୪ । (ଅକର୍ମକ) ଶୋଭା ପାଇବା; ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ହେବା—4. To look graceful. [ତୁ—ଭଲ୍ଲ ମାନୁଛୁ ଦେଖ, ସୁଧାମସୃଣମୃଣ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋର. ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦଚଳ୍ପୂ. ତ୍ର ଗୀତ ।] ୫ । (ସକର୍ମକ) ଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା; ଖାତର କରିବା—5. To care for. [ତୁ—କୃଷ୍ଣି ବାରଣ ଛତ୍ର ନ ପକଡ଼, ନ ମାନେ ନଉ ମାସ ନଗାଣ୍ଡ଼ିଡ଼—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।] ୬ । ଅନ୍ୟର ଅନୁରୋଧକୁ ବା ଉପଦେଶକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା—6. To accept another's advice or request. [ତୁ—ଆରେ ତୁଣ୍ଡା ଗୁଇ ମାନ୍ ରେ, ଯହିଁ ପାଣି ଉହିଁ ଧାନ୍ ରେ—କୃତିବରନ ।] ୭ । (ସକର୍ମକ) (ଅପରାର ଦୋଷ ବା କୃତ୍ତ ବା ଅପରାଧ) ସ୍ୱୀକାର କରିବା—7. To admit (one's guilt or fault). ୮ । ସାକ୍ଷୀ ବା ମଧ୍ୟସ୍ଥରୂପେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ବା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା—8. To name or cite a person as witness or arbitrator. (ଯଥା—ଏ ମକଦମାରେ ମୁଁ ଗୁରୁ ଜଣ ଉଚ୍ଚଦର ସାକ୍ଷୀ ମାନିବ ।) ୯ । (ଅକର୍ମକ) ରୂପକୁ ଗୁହିଁ ଶୋଭା ପାଇବା; ସାଜିବା; ଦେଶକାଳ ପାଖକୁ ଗୁହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଦେଖାଯିବା—9. To befit; to fit in; to suit. [ତୁ—ନଥ ଭୁଲେ ନାଟ, ବାଦେ କର ଦୃଟ, ବୁଲ୍ଲ ଚ ଝୁଲ୍ଲ ଚ ମାନୁଥାଏ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।] ୧୦ । (ଅକର୍ମକ) (ମନ) ରାଜି ହେବା; ବୁଝିବା—10. (the mind) To agree; to acknowledge. ୧୧ । ଆୟତ୍ତରେ ରହିବା; ଆୟତ୍ତାଧୀନ ହେବା—11. To be under control. [ତୁ—ଦାଣ୍ଡ ଘର ଜାବ ଖର ମାନ୍ଥନ୍ତୁ ଠୁଳେ ଚ ଉରନ୍ତା ସେହୁ ? ମନ ମାନଅଛୁ ବୋଲି ରହୁଅଛୁ ଆଙ୍କୁଶା ଶିଲୁଲ ସହୁ—ଶିଶୁ ଗୀତ ।] ୧୨ । ବୋଧ କରିବା; ମନେ କରିବା—12. To think. (ଯଥା—ମୁଁ ଘର ତା କଥାକୁ ବଡ଼ ମାନଲଣି ।) ୧୩ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଚିନ୍ତାଘାତ କରିବା ବା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା; ଖାତର କରିବା—13. To mind or regard a thing or person. ୧୪ । (ଗୁଣ ଆଦରୁ) ସମ୍ମାନ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—14. To act by respecting or honouring a person's name when invoked. (ଯଥା—ନଈ ବଡ଼ି ଚ ବଥଙ୍କ ଗୁଣ ମାନିବ ?—ଛଗ ।) ୧୫ । ଦକ୍ଷ, ସମର୍ଥବାନ୍, ଯୋଗ୍ୟ, ପୂଜ୍ୟ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବା; ଗଣନା କରିବା—15. To admit a person as an excellent person; to count. (ଯଥା—ଗୁଜା ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚରେ ମୁଁ କେବଳ ଜଣକୁ ଅପମାନଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ମାନେ ।) ୧୬ । କଳ୍ପନା କରିବା—16. To imagine. (ଯଥା—ଏ ବଚ୍ଚର ବର୍ଷର ଜଣେ ବଶକର୍ମୀ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେବ ।) ୧୭ । ସ୍ୱୀକୃତ ହେବା—17. To agree. (ଯଥା—ମହାଶୟ ସାହେବ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ଗହନା ଦେବାକୁ ମାନିଲେ ।) ୧୮ । ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—18. To promise. ୧୯ । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା—19. To notice. [ତୁ—ମାନ ନ ଥିଲେ କଯଉ ହେଲ୍ଲ ପ୍ରାପତ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]

सुन्दर दीखना

मानना

मानीवृत्ति

मान लाना

मानना

ମାନ ବୃତ୍ତି(ତ୍ତି)—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତ କର୍ମ--1. Voluntary act. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟରେ ମନ ମାନା ବୃତ୍ତି ବା ଜାବକାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ସ୍ୱଜବ୍ୱାର୍ ବାବବାର ଚଳେ—2. A profession which depends upon the free will of both the parties. [ତୁ—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ 'ପଣ୍ଡା' ବୃତ୍ତି ମାନ ବୃତ୍ତି ଅଟେ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ଯାତ୍ରୀର ମନ ଯେଉଁ ପଣ୍ଡାଠାରେ ମାନେ ସେ ତାକୁ ପଣ୍ଡା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରେ ।]

ମାନ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି–୧ । ଦୋଷ ଆଦି ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—Māni jibā 1. To admit one's guilt; to confess unconditionally. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧୀନ ହେବା; ଘୋଷ ମାଇକା—2. To come fully under a person's control; to be fully domesticated.

ମାନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଜାମିନ୍ ହେବା—Māni hebā To stand surety for another. **जामिन हुंना** **जमानत होना**

ମାନ୍ନା—ସ୍ତ. ବ୍ଦ. ପୁଂ. (ମାନ + ଇନ୍, ୧୪। ୧୬.)—୧ । ଅଭିମାନୀ—Māni 1. Prone to take offence; excessively (ମାନନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) sensitive; sulky; of a very sensitive temperament. ୨ । ଅହଙ୍କାରୀ—2. Proud; arrogant; conceited; self-sufficient. ୩ । ମାନ୍ୟ; ମାନନୀୟ—3. Honourable; esteemable. ୪ । ସମ୍ମାନିତ—4. Honoured. ୫ । ମନସ୍ୱୀ; ଉଦାରମନାଃ—5. Magnanimous; noble-minded.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନୁଷ—ସ. ବି. ପୁଂ (ମନୁ + ଅଣ୍ ତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ; ନ୍ଦ୍ୟାଦନ) —ମାନବ; ମନୁଷ୍ୟ; ନର—Man. ବିଣ—୧ । (ମନୁଷ (ମାନୁଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) + ଅ)—ମନୁଷ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Human. (ମାନୁଷତା—ବ) ୨ । ମନୁଷ୍ୟକୃତ—2. Man-made. ୩ । ଦୟାଳୁ—3. Humane; kind (Apte).

ମାନୁଷ ଲୋକ—ସ. ବି—ଇହଲୋକ; ପୃଥିବୀ—The earth; the terrestrial world. [ଦ୍ର—ଏ ମାନୁଷ ଲୋକେ ତେବେ ଋଷି ଉଲେ, ଏ ମହାଭାରତ ପୁରାଣ ଶ୍ୟାତ କଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ମାନୁଷିକ—ସ. ବିଣ (ମାନୁଷ + ଇକ) —ମାନବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Mānushika Human. (ଅମାନୁଷିକ—ବିପରୀତ) (ମାନୁଷୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନୁଷ୍ୟ—ସ. ବ (ମାନୁଷ + ଯ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟତା—1. Manliness. ୨ । ମାନବଧର୍ମ—2. Human attributes. ୩ । ମାନବ ଦେହ—3. The human body. ସ. ବିଣ—ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହୁ. ଶ)—Human.

ମାନୁଷ୍ୟକ·-ସ. ବ (ମନୁଷ୍ୟ + ସମୂହାର୍ଥେ. କ)—ମନୁଷ୍ୟସମୂହ—Mānushyaka A number of men. ସ. ବିଣ. (ମାନୁଷ୍ୟ + କ)—ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହୁ. ଶ)—Human.

ମାନେ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମାନେ; ମାଙ୍ଗ)—୧ । ଅର୍ଥ—1. Māne Meaning. ୨ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—2. Purport. ମାନେ ୩ । ଶବ୍ଦାର୍ଥ—3. Meaning of words. ଦେ. ମାନି (ବସ୍ତୁବଚନାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ) —ଗଣ; ସମୂହ [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟ ରା ଦେବତାଆଦ ପରେ 'ମାନେ' ଓ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ଏବଂ ସବ, ଲୋକ ଅଚେତନ ପଦାର୍ଥ ପରେ 'ମାନ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ ।]—(a suffix denoting the plural number, used after words denoting higher beings, e. g. man, Deity etc)—A number of.

ମାନେଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାନଜ୍ଞ)—ମାନଜ୍ଞା; ଅତିମାନଜ୍ଞା—Mānei ମାନିନୀ· ଅଭିମାନବାଳୀ Sulky; sensitive. [ମାନଆ(ଆଁ)—ପୁଂ]

ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ନେଜ୍ କରିବା—ଦେ. ·· କ୍ରି (ଇଂ. ମାନେଜ୍)—Mā(me, myā)nej karibā କୌଣସି କର୍ମ ବା ସଂସ୍ଥାର ଆଦ ମ୍ୟାନେଜ କରା ମैନେଜ କରନା ଚଳାଇବା—To manage.

ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ନେଜ୍ ମେଣ୍ଟ —ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନେଜ୍‌ମେଣ୍ଟ)—Mā(me, myā)nej-ment କୌଣସି କର୍ମର ବା ବିଷୟର ମ୍ୟାନେଜମେଣ୍ଟ ନବାଦ ଦେବା ବିଷୟରେ ଭଲ ନେବା କର୍ମ—ମैନେଜମେଣ୍ଟ Management

ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ନେଜର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନେଜର)—କର୍ମ-ନିର୍ବାହକ; ନବାଦବାହକ—Manager. ମ୍ୟାନେଜର, ମେନେଜାର ମैନେଜର

ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ନେଜରୀ—ଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନେଜର + ଦେଶଜ Mā(me, myā)nejari ପ୍ରତ୍ୟୟ ଈ)—୧ । ମାନେଜରର କର୍ମ ମେନେଜାରୀ —1. The act of a manager. ୨ । ମैନେଜରୀ ମନେଜରର ପଦବୀ ବା ଗୌରବ—2. Managership.

ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ନେଜିଙ୍ଗ୍ କମି(ମେ)ଟି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —କାର୍ଯ୍ୟ-Mā(me; myā)nejing kami(me)ṭi ନବାହକା ସମିତି— ମ୍ୟାନେଜିଙ୍ଗ କମିଟି Managing committee. ମैନେଜିଙ୍ଗ କମीटी

ମାନେ ବହି—ବୈଦେ ବ (ଆ. ମାନେ + ବହ୍ନି)—ଅର୍ଥପୁସ୍ତକ—Māne bahi Meaning book; key. ମାନେବହି माने पुस्तक

ମାନେ ମାନେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମ୍ମାନ ବଜାୟ ଥାଇଁ ଥାଇଁ; ଅପଦାର ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି—Without running the risk of being dishonoured. (ଯଥା ମାନକେସାଥ —ଏ ଝୋକାଙ୍କ ହଉରୁ ମୁଁ ମାନେ ମାନେ ଖସି ଆସି ରକ୍ଷା ପାଇଛି ।)

ମାନୋ(ନୁ)ଆ(ବା)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନ୍-ଓ-ବାର୍) —ରଣତରୀ; ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜ—Man-o'war; war-vessel; battle ship. ମାନୋୟାରୀ लड़ी जाहाज

ମାନୋଆ(ବା)ରି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ରଣତରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Māno ā(bā)ri Relating to man o'war. ୨ । ମାନୋୟାରୀ ବିଦେଶରୁ ଏ ଦେଶରୁ ଜାହାଜରେ ଆସି ବିକ୍ରି ହଉଥିବା ଖେଳଣା, ଜଣେଇଆଦ) ସଉଦାଦ୍ରବ୍ୟ (ଜନ୍ତୁ)-मानियारी Fancy things (e. g. toys, dolls) imported by ships from foreign countries.

ମାନୋଜ୍ଞକ—ସ. ବ (ମନୋଜ୍ଞ + ଅ + କ)—ମନୋଜ୍ଞତା; ରମଣୀୟତା Mānojñaka —Beauty; loveliness (Apte).

ମାନ୍ତ(ନ୍ତେ)ରା—ଦେ. ବ—ମାତ୍ରା (ଦେଶ)—Mātrā (See) Mānta(nte)rā (ମାତ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନ୍ତ୍ରିକ—ସ. ବିଣ. ଓ ପୁଂ (ମନ୍ତ୍ର + ଇକ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରବିତ୍—1. Māntrika Versed in 'Mantras' or sacred formulae. ୨ । ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ—2. One who has attained success in mastering 'mantras'. ୩ । ମନ୍ତ୍ରରଚୟିତା—3. Composer of 'mantras'. ୪ । ଗୁଣିଆ—4. A conjurer; a sorcerer.

ମନ୍ଥ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଆଘାତ କରିବା—1. To hurt (Apte), Mānth (root) ୨ । ଅନିଷ୍ଟ କରିବା—2. To injure (Apte).

ମନ୍ଥର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ (ମନ୍ଥର + ଭାବ. ଯ)—୧ । ମନ୍ଥରତା; ଗତିହୀନତା—Mānthar'jya ଧୀରତା—1. Slowness. ୨ । ଦୁର୍ବଳତା —2, Weakness (Apte).

ମାନ୍ଦଲ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସ. ମର୍ଦ୍ଦଲ)—ମାଦଲ (ଦେଶ) Māndal Mādala (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

-ଦେ. ବ୍ୟ. (ସଂ. ମନ୍ଦ)—୧ ଅଳସୁଆ—.
Māndā 1. Lazy; idle. ୨ । ମନ୍ଦ; ଧୀର—2. Slow.
(ମାନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ହ୍ରାସଯୁକ୍ତ—3. Lessened; diminished.
ମାନ୍ଦା ମଁ(ମାଁ)ଦା ୪ । ରୋଗଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ଅଳସ—4. Lazy (on account of illness). ୫ । ଅଳ୍ପ—5. Little. ୬ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦର ହ୍ରାସ କମିବା ଯୋଗୁଁ ଜସ୍ତୁକଜସ୍ତୁ କମିଥିବା (ବଜାର)—6. (market) Which has become dull owing to fall in prices. ୭ । କୌଣସି ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଗ୍ରାହକଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ନ ଥିବାରୁ କମି ଯାଇଥିବା କାରବାର—7. (Business in a certain article) Which has become dull on account of want of demand.

ମାନ୍ଦ୍ୟ ବ. (ସଂ. ମାନ୍ଦ୍ୟ)—୧ । ମାନ୍ଦ୍ୟ; ମନ୍ଦତା—1. Slowness. ୨ । ହ୍ରାସ—2. Dwindling; lessening; diminution. ୩ । ଅଳସ୍ୟ—3. Laziness.
ମାନ୍ଦ୍ୟ ମାନ୍ଦ୍ୟଗି

ମାନ୍ଦା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଳସ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଅକ୍ରାନ୍ତ ହେବା—
Māndā pardibā 1. To be overtaken with laziness. ୨ । କମିଯିବା; ହ୍ରାସ ହେବା—2. To deteriorate; to become slow; to dwindle; to be diminished; to wane.
(ମାନ୍ଦା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ମାନ୍ଦା ପଡ଼ା
ମଂଦା ପଡନା

ମାନ୍ଦା ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି)—ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି; ମୋଟା ବୁଦ୍ଧି; ଜଡ଼ ବୁଦ୍ଧି—Slowness of intellect; dullness. ବଶ—ମାନ୍ଦା ବୁଦ୍ଧିଆ (ଦେଶ)
Māndā buddhi
ମାନ୍ଦା ବୁଦ୍ଧି
ମନ୍ଦା ବୁଦ୍ଧି
Māndā buddhiā (See)

ମାନ୍ଦା ବୁଦ୍ଧିଆ—ଦେ. ବଶ. (ସଂ. ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି)—ଜଡ଼ା; ମୋଟାବୁଦ୍ଧିଆ; ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି ବିଶିଷ୍ଟ—Slow in understanding; dull.
Māndā buddhiā
ବୁଦ୍ଧି ମନ୍ଦା ବୁଧିୟା

ମାନ୍ଦାର—ଦେ. ବ—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; ଲକୁଚ; ଜେଉଁ—A kind of Māndāra tree (Apte); The monkey-jack; Artocarpus Lacoocha (tree and fruit) (Apte).
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଲକୁଟ, ଛତ୍ର
ଲକୁଟ, ଲୁକାଟ, ଲଖୋଟ
(ମାନ୍ଦାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାନ୍ଦାର୍ଜ୍ୟ—ସଂ. ବଶ—ସଂସାରୁ; ବିଷୟରୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇଥିବା—(a person) Who has dissociated himself from mundane affairs.
Māndārjya

ମାନ୍ଦ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ମନ୍ଦ+ଯ)—୧ । ଅଳ୍ପତା—1. Littleness. ୨ । କ୍ଷୟତା—2. Lessening; diminution. (ଯଥା—ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ; ସୁଧାମାନ୍ଦ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ।) ୩ । ହାନି—3. Loss. ୪ । ଜଡ଼ତା; ଅଳସ୍ୟ—4. Laziness; sluggishness. ୫ । ପୀଡ଼ା; ରୋଗ—5 Illness; sickness.
Māndya

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମନ୍ଦ୍ରରାଜ୍ୟ)—ପୂର୍ବତଟର ଦକ୍ଷିଣାଂଶ (ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ) ର ପୂର୍ବ ପୂର୍ବରେ ଥିବା ସମୁଦ୍ରର ଉପକୂଳସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶ ଓ ନଗର—Name of a province and capital in the east coast of South India; Madras. [ଦ୍ର—ମନ୍ଦ୍ରାପୂର୍ବତଟରେ ଦୁଇଟି 'ମନ୍ଦ୍ର' ଦେଶର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଶଲ୍ୟ ପୂର୍ବାଙ୍କର, ପଞ୍ଜାବ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଇରାବତୀ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ; ଓ ଅନ୍ୟଟି ପୂର୍ବତଟର ଦକ୍ଷିଣାଂଶରେ ଥିବା ଅଧୁନାତନ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳ ।
ମାନ୍ଦ୍ରାଜ
ମାଦ୍ରାଜ
ମଦ୍ରାସ

ଏହାହିଁ ପୂର୍ବତଟରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଅଧିକୃତ ସ୍ଥାନ । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗଭର୍ଣ୍ଣର, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ହାଇକୋର୍ଟ୍ ଓ ଶାସନବିଭାଗ ଅଛି । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ପୂର୍ବଧାରା ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସହରଟି ନଡ଼ିଆ ଗଛର ବଗାଏତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ସୁରମ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକାମାନଙ୍କଯୋଗୁଁ ଅତି ରମଣୀୟ ଦେଖାଯାଏ । ସମୁଦ୍ରରୁ 'ନାଲ'ମାନ କଟା ହୋଇ ଏ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଜାଲ ପରି ଛନା ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତରାଂଶରେ 'ତେଲୁଗୁ' ଓ ଦକ୍ଷିଣାଂଶରେ 'ତାମିଲ' ଜାତିଙ୍କର ବାସ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଥିବା 'ଗଞ୍ଜାମ' ଓ 'ବିଶାଖାପଟ୍ଟଣା' ଜିଲ୍ଲାରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଅଛନ୍ତି ଓ ଏ ଦୁଇଟି ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇ ଏକ ଶାସନାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଳୀୟମାନ ବହୁକାଳରୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ଓ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍ ବହୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଆଲୋଚନା ପରେ ଗଞ୍ଜାମ ଓ ବିଶାଖା ପଟ୍ଟଣାର ଅଧିକାଂଶ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ହେବା ଘୋଷଣା କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଖ୍ରୀ ୧୯୩୬ ସାଲ ଅପ୍ରେଲ୍ ମାସରୁ ଏହି ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ରୂପେ ଚଳିବାର ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରଥମେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା ଓ ଇଂରେଜମାନେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଆଡ଼ରୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଚଲକା ମୁଦ୍ରାର ବାଟେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଔରସରୁ ଭାରତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଜାତ ହୋଇଥିବା କଲା' ଫିରଙ୍ଗୀ ବା ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ଇଣ୍ଡିୟାନ୍ (Anglo Indian) ଜାତିଙ୍କ ବଂଶଧର ଏହି ପ୍ରଦେଶରେ ଅଧିକ ଅଛନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ସାହେବ ବା କଲା ସାହେବ ବୋଲାଯାଏ ।].

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ହତା—ଦେ. ବ—ଇଂରେଜ ଶାସିତ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ—
Māndrāja hatā The province or Presidency of Madras.
ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ ମଦ୍ରାସ ପ୍ରାନ୍ତ

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ—ଦେ. ବଶ—୧ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Madras. ୨ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଦେଶୀୟ ବା ଦେଶ-ଜାତ—2. Produced or residing in or belonging to Madras.
Māndrāji
(ମାନ୍ଦ୍ରାଜିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ
ମଦ୍ରାସୀ ବ—୧ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସାହେବ (ଦେଶ)—1. Māndrāji

Digitized by srujanika@gmail.com

sāheba (See) ୨ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A resident of Madras.

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସାହେ(ବ୍ବା,ହି)ବ—ଦେ. ବ—କଲା ଫିରଙ୍ଗୀ; ପୂର୍ବକାଳରେ Māndrāji sāhe(hā, hi)ba ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଉପକୂଳକୁ ଅସିଥିବା ମ୍ରାଜି ସାହେବ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଔରସରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା ଖ୍ରୀମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧର— Anglo Indians of Madras (of a darker complexion than other Anglo Indians of India). [ଦୃ—ଏମାନେ ଅନ୍ୟ ଦୋମ୍ପିଶା ଫିରଙ୍ଗି ମାନଙ୍କଠାରୁ ବର୍ଣ୍ଣରେ ବେଶି କଳା ।]

ମାନ୍ଧାତା—ସ. ବ—(ମାଂ=ମତ୍ତେ+ଧେ ଧାତୁ=(ଦୁଗ) ପାନ କରିବା Māndhātā +କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ମାନ୍ଧାତୃ ଶବ୍ଦ; ୯ମା. ୧ବ.)— ଜଣେ ପୂର୍ବ୍ୟବର୍ତ୍ତୀୟ ସମ୍ରାଟ—Name of an ancient emperor of the solar dynasty. [ଦୃ—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଖ୍ରୀ ଯୁବନାଶ୍ୱ ଅପତ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ହେବାରୁ ଋଷିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯଜ୍ଞ କରାଇଲେ । ଗୋଟିଏ ଘଡ଼ରେ ଗର୍ଭଧାରଣାର୍ଥ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ଜଳ ଯଜ୍ଞବେଦୀରେ ରଖି ଯାଜ୍ଞିକମାନେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏହା ସମୟରେ ଯବନାଶ୍ୱଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଶୋଷ କରିବାରୁ ସେ ଅଜାଣତରେ ଯଜ୍ଞବେଦୀରେ ଥିବା ଉକ୍ତ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ଜଳକୁ ପିଇ ଦେଲେ ଓ ଫଳତଃ ଯୁବନାଶ୍ୱ ଗର୍ଭଧାରଣ କଲେ । ଯୁବନାଶ୍ୱ ରାଜାଙ୍କର ଗର୍ଭରୁ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ମାନ୍ଧାତା ଜନ୍ମ ହେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ମୁନି-ମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପଗ୍ଭଲେ;-ଏ ବାଳକ କଅଣ ପାନ କରି ବଞ୍ଚିବ ? ଇନ୍ଦ୍ର କହିଲେ 'ମାଂ ଧାସ୍ୟତ୍ଭି', ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ମୋଠାରୁ ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରିବ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ଆଙ୍ଗୁଠିକୁ ଚୁଟୁମି ସେଥିରୁ ବାହାରିବା ଦୁଗ୍ଧରତ୍ ରସ ପାନ କରିବ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ମାନ୍ଧାତା ହେଲା । ଏ ଖୁବ୍ ପ୍ରତାପୀ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଥିଲା । ଶଶବିନ୍ଦୁଙ୍କ କନ୍ୟା ବିନ୍ଦୁମତୀଙ୍କୁ ଏ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଏ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ, ପୁରୁକୁତ୍ସ ଓ ଅମ୍ବରୀଷ । ଏହାଙ୍କର ୫୦ କନ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ । ମାନ୍ଧାତା ଦିଗ୍ବିଜୟପୂର୍ବକ ସୁମେରୁ ପର୍ବତରେ ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁହିଁ ସମବଳ ହେବାରୁ ଦୁହିଁ ସଖ୍ୟସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ । ଏ ସୁଯୋଗରୁ ପୃଥ୍ୱୀକୁ ଜୟ କରି ସର୍ବଜୟୀ ରାଜା ଭାବରେ ଅମରାବତୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ମଧୁଜନ୍ୟ ଲବଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଠାଇଲେ ଓ ଲବଣାସିଷ୍ଟ ଶୂଳରେ ଏ ନିହତ ହେଲେ ।]

ମାନ୍ଧାତା ଅମଳ—ଦେ. ବ—ବହୁ ପୂର୍ବକାଳ; ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳ— Māndhātā amala Very ancient times; days ମାନ୍ଧାତାର ଆମଲ **मांधाताके समय** long gone-by. [ଦୃ—ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବର ପୁରୁଣା ସମ୍ପର୍କୁ 'ମରଡଙ୍କା(ଟ୍ଟା) ଅମଳ' ଓ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ପର୍କୁ 'ମାନ୍ଧାତା ଅମଳ' ବୋଲିସାଇ ଥାଏ ।]

ମାନ୍ମଥ—ସ. ବଶ.—(ମନ୍ମଥ+ଅ)—କାମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Mānmatha to cupid or carnal love. (ମାନ୍ମଥୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାନ୍ୟ—ସ. ବଶ.ପୁଂ—୧ । (ମାନ୍ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+କର୍ମ. ଯ)— Mānya ପୂଜନୀୟ; ମାନନୀୟ; ଆଦରଣୀୟ—1. Respectable; (ମାନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) honourable. ୨ । (ମନ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ମାନ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ (ହି. ଶ)—2 Fit to be prayed to, or prayed for. ସ. ବ—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ.)—1. Bishṇu. ୨ । ଶିବ (ହି.ଶ.)- 2. Śiba. ୩ । ମିତ୍ରାବରୁଣ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)— Mitrābaruṇa (See). ଦେ. ବ.—୧ । ସମ୍ମାନ; ମର୍ଯ୍ୟାଦା—1. Respect; honour; homage. [ଦୃ—କେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଶ ବୋଲୁଁ ନେଲ୍ଲ ମୁନ ବଣିଷ୍ଟରେ ନମ୍ରି କୃପ ମାନ୍ୟ ଘେନ । ରାଜ. ବୈଦେଘ୍ଗଶବଲାସ ।] ୨ । ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପଢୌକନ; ଭେଟି; ସଲ୍ଲମି— 2. Present offered as a sign of homage. [ଦୃ—ଦେହୁ ଗରବ ଜାଉଜ୍ଜ ଦେଇ ନ ଯାଉଲେ ପଞ୍ଚ-ଗୋସାଇଁ ଦଣ୍ଡ ମାନ୍ୟ ନେଇ ତାହାକୁ ଉଠାଇ ନଅନ୍ତୁ ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ମାନ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମାନିବା; ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା— Mānya karibā 1. To show respect; to treat ମାନ୍ୟ କରା with regard; to honour; to pay homage. **मानय करना** ୨ । ନମସ୍କାର କରିବା—2. To make obeisance.

ମାନ୍ୟ ଗଣ୍ୟ—ସ. ବଶ. (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ଗଣ୍ୟ ଓ ମାନ୍ୟ; ସମାଜରେ Mānya gaṇya ମାନନୀୟ ଓ ଗଣନୀୟ (ବ୍ୟକ୍ତି); ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ— Respectable and respected; (a person) of light and leading; (a man) of position and respectability.

ମାନ୍ୟ ଧର୍ମ—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଗୁରୁଜନ ଆଦିଙ୍କ Mānya dharma ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ଭ୍ରମ; ସମ୍ମାନ—1. Respect ମାନ୍ୟ shown to one's elders; homage ୨ । ନମସ୍କାର- **मान** 2. Obeisance. (ଦୃ—ଶାଶୁଙ୍କଠାରେ ନତ କର ମାନ୍ୟ ଧର୍ମ, କରୁଥାଏଁ ମୁହିଁ ସମସ୍ତ ଗୃହ କର୍ମ । କୃଷ୍ଣଜିତ୍. ମହାଭାରତ. କଳ ।)

ମାନ୍ୟନ୍ତ—ଦେ. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର) —୧ । ସମ୍ମାନନା— Mānyanta 1. Showing respect; tendering of homage. ୨ । ନମସ୍କାର—2. Obeisance. (ଦୃ—ସମସ୍ତ ଋଷି ପୂଜୋହତ ଅଇଲେ ଶ୍ରମକୁ ଦୋଇ ଡାକସ୍ତ ସେ; ସ୍ତ୍ରୀମ ମାନ୍ୟନ୍ତ କଲେ; ବସିବାକୁ ବଦ୍ୟାସନ ଦେଲେ—ବଳରାମ. ବିରାଟପର୍ବ୍ୟମାଦ୍ୟଣ ।)

ମାନ୍ୟପାତ୍ର—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ସମ୍ମାନ ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି— Mānya pātra A person deserving respect or homage; a person to whom homage is due.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନ୍ୟବର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମାନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—(ମାନ୍ୟବର୍‌—ସ୍ତ୍ରୀ) Mānyabara ମାନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ମହାମାନ୍ୟ- Revered; very respectable; very honourable. [ଦ୍ର—ମାନ୍ୟବରଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ତର ଜଣାଇବାର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମହାମାନ୍ୟବର କୁହାଯାଏ ।]

ଦେ. ବି—ବଡ଼ଲାଟ, ହାଇକୋର୍ଟ୍ ଜଜ୍, ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସଭାର ସଦସ୍ୟଅଦିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲଗିବା ଉପାଧିବିଶେଷ ଯଥା—The title of 'Honourable' or 'the Hon'ble' used before the name of Governers High Court Judges and members of the Imperial Council etc.

ମାନ୍ୟବରେଷୁ—ସ ବିଣ (ମାନ୍ୟବର ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ବହୁବଚନ; Mānyabareshu ମାନ୍ୟାର୍ଥେ ବହୁବଚନ ପ୍ରଯୋଗ)-ଯେଉଁ ମାନନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବା ଦ୍ୱେନ୍ଦ୍ୱାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମକୁ ପତ୍ର ଲେଖା ଯାଉଥାଏ ତାଙ୍କ ନାମ ଲେଖି ନାମ ଶେଷରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ଓ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ବା ଦ୍ୱେନ୍ଦ୍ୱସୂଚକ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ବହୁବଚନରେ ପତ୍ରର ଶିରୋନାମାରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ) ଅମୁକ ମାନ୍ୟବରଙ୍କଠାରେ (ଏହି ନିବେଦନ)—A term added to the name of a person, and written on the heading of a letter, meaning; "unto the very honourable" (ଉ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ଘନଶ୍ୟାମ, ରଥ ମହୋଦୟ ମାନ୍ୟବରେଷୁ)

[—ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ବହୁବଚନ ଅକାର ମଧ୍ୟ ଏହିସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା ସମ୍ମାନାସ୍ପଦେଷୁ, ମହାମାନ୍ୟ ଚରଣେଷୁ, ଜଗତାର ହୃଦୟେଷୁ, ଅଗ୍ରଜ ପ୍ରତିମେଷୁ, ପୂଜନୀୟେଷୁ, ସ୍ନେହାସ୍ପଦେଷୁ, ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦେଷୁ; ପିତୃକଳ୍ପେଷୁ ।]

[ମାନ୍ୟବର୍‌ଷୁ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର]

ମାନ୍ୟବାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ମାନ୍ୟ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—(ମାନ୍ୟବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Mānyabān ସମ୍ମାନିତ—1. Honoured. ୨। ମାନନୀୟ- 2. Honourable.

ମାନ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟା(ର୍ଯ୍ୟା)ଦା—ଦେ. ବି—(ସପ୍ତମର ଶବ୍ଦ)—ସମ୍ମାନ; ମାନ- Mānya marjyā(rjā)dā ମହତ୍ତ୍ୱ—Respect; honour. (ମାନ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱ[ତ୍ୱ],ମାନ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରମ--ଅନ୍ୟରୂପ ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା **ମାନମରଜାଦା**

ମାନ୍ୟମାନ୍—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ମାନ୍ୟବାନ୍)—ମାନ୍ୟବାନ୍ (ଦେଖ) Mānyamān ମାନ୍ୟମାନ Mānyabān (See)

[ମାନ୍ୟ ମ(ବ)ନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାନ୍ୟମାନ—ଦେ ବି—(ଏକାର୍ଥକ ସପ୍ତମର ଶବ୍ଦ)—ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା— Mānyamāna ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା Honour; dignity. **ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା** ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—(ସ. ମାନ୍ୟବାନ୍) —ମାନ୍ୟବାନ୍ (ଦେଖ) Mānyabān (See).

ମାନ୍ୟରକ୍ଷା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ ନତ୍ୱ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା-- Mānya raksha Maintaining or upholding a person's respect or dignity. ମାନରକ୍ଷା **ମାନରକ୍ଷା**

ମାନ୍ୟ ସୂଚକ—ଦେ. ବି—(ସ. ମାନ+ସୂଚକ)—(ମାନ୍ୟାର୍ଥକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Mānya sūchaka ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସମ୍ମାନ ସୂଚକ ହୁଏ—Indicating respect; respectful. ମାନ୍ୟସୂଚକ **ମାନସୂଚକ** (ଯଥା—ମହାଶୟା ଶବ୍ଦ ଗୋଷ୍ଠୀର ମାନ୍ୟସୂଚକ ଉପାଧି ଅଟେ ।]

ମାନ୍ୟସ୍ଥାନ—ସ. ବ.—୧। ଆଦର ବା ସମ୍ମାନର କାରଣ; ଯେଉଁ Mānyasthāna କାରଣ ବା ଗୁଣ ବଦ୍ୟମାନ ଥିବାରୁ ବ୍ୟକ୍ତି- ବିଶେଷ ମାନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି—1. Things or possession for which a person is respected. [ଦ୍ର—ମନୁ ୫୫ ବିଷୟକୁ ମାନ୍ୟସ୍ଥାନ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି; ଯଥା—ବିତ୍ତ, ବନ୍ଧୁ, ବୟସ, କର୍ମ ଓ ବିଦ୍ୟା; ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ସବୁ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଲୋକେ ସମ୍ମାନ ଦେଖାନ୍ତି । ହି. ଶ]

ମାନ୍ୟ ସ୍ଥାନୀୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ମାନନୀୟ (ଦେଖ)—Mānanīya Mānya sthānīya (ମାନ୍ୟସ୍ଥାନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See)

ମାନ୍ୟସ୍ଥାପନ—ଦେ. ବି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା Mānya sthāpana କରିବା—1. Maintenance or upholding of the respect due to a person. ୨। ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—2. Showing of respect to a person.

ମାନ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନର ଚଙ୍ଗ ବା ଜଣାଣ Mānya swarūpa ସ୍ୱରୂପ—As a token of respect. ମାନ୍ୟସ୍ୱରୂପ **ମାନମେ**

ମାନ୍ୟାର୍ହ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସ. ମାନାର୍ହ)-ସମ୍ମାନିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ; Mānyārha ମାନନୀୟ—Deserving respect; honour- (ମାନ୍ୟାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମାନ୍ୟାର୍ହ **ମାନାର୍ହ; ମାନକେଯୋଗ୍ୟ** able. (ମାନ୍ୟାର୍ହତା—ବିଶେଷ୍ୟ)

ମାନ୍ୟାସ୍ପଦ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ ମାନାସ୍ପଦ)—ମାନନୀୟ; ସମ୍ମାନିତ Mānyāspada ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Respectable; (ମାନ୍ୟାସ୍ପଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମାନ୍ୟାସ୍ପଦ **ମାନାସ୍ପଦ** deserving honour.

ମାପ(ମେ,ମ୍ୟା)ପ୍—ବୈଦେ. ବି—୧। (ଇଂ)—ମାନଚିତ୍ର; ଭୂଗୋଳର Mā(me,myā)p ନକ୍ସା—1. Map. ୨। (ଫା. ମୁଆଫ୍)—ମ୍ୟାପ୍, ମାଫ **ମେଁପ, ମାଫ** ମାଫ୍ (ଦେଖ)—2. Maph (See).

ମାପ-ଚୁପ୍—ଦେ. ବି—(ଉତ୍ତରାର୍ଥକ ସପ୍ତମର ଶବ୍ଦ)—ମାପବାକିମ୍ବା— Māp-chup Measurement. [ଦ୍ର—ବି ସଜ୍ଜା ନେବ ମାପଜୋଖ (ପ) **ମାପଚପ, ନାପଚପ** ,ବିସ ମୁଁ ବଣିଲ ବସି (ମାପ ଜୋଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାପଚୁପ ବେଳେ ହୋଇଗଲ ମୁଁ କଣା । ଉକାସ୍ତ. ଗୀତଲକ୍ଷ୍ମୀ ।]

ମାପ୍‌ସାଦ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ସ. ମହାପ୍ରସାଦ)—ମହାପ୍ରସାଦ Map-sāda (etc) (ଇତ୍ୟାଦି)—(ଦେଖ)—Mahāprasāda etc (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାପ—ସ. ବ—(ସ. ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ=ମାପି. ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ବସ୍ତୁର ପରିମାଣ ସ୍ଥିରୀକରଣ; ମାପିବା କ୍ରିୟା—Act of measuring; measurement.—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ସ୍ଥିରୀକୃତ ପରିମାଣ—Measure of a thing. [ଦ୍ର—ନାନାଦେଶରେ ଓ ଉତ୍ପ ଉତ୍ପ ବସ୍ତୁର ମାପିବା ପ୍ରଣାଳୀ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଅଟେ ।

୧ । ଲୁଗା ଆଦରୁ ଓ ଦୂରତ୍ୱକୁ ଦେଶୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ହାତ, ଗୃଖଣ୍ଡ ଓ ଆଙ୍ଗୁଳଦ୍ୱାରା ମାପ କରାଯାଏ—୮ ଯବ=୧ ଆଙ୍ଗୁଳ; (ହସ୍ତ ଉତ୍ତୁରେ ୮ ଯବ=୧ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଆଙ୍ଗୁଳ; ୭ ଯବ=୧ ମଧ୍ୟମା ଆଙ୍ଗୁଳ; ୬ ଯବ=୧ କନିଷ୍ଠ ଆଙ୍ଗୁଳ; ଯବଧାନକୁ ଉଡ଼ାବାଗରେ ରଖିଦେଲେ ୧ ଯବ ହୁଏ) ୪ ଆଙ୍ଗୁଳ=୧ ଚତୁର୍କ=୧ ମୁଠା (୧ ମୁଷ୍ଟି); ୩ ମୁଠା =୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ=୧ ଗୃଖଣ୍ଡ (ସ ବିତସ୍ତି ଓ ବ. ବିତସ୍ତ); ୨୦ ଆଙ୍ଗୁଳ=୧ ମୁଠୁଣୀ (ସ. ଅରତ୍ନି ଓ ବ. ମୁଠଣା); ୨ ଗୃଖଣ୍ଡ=୨୪ ଆଙ୍ଗୁଳ=୧ ହାତ (ସ. ହସ୍ତ ଓ ବ. ହାତ); ୪ ହାତ=୧ ବେଁ (ସ. ବ୍ୟାମ ଓ ବ. ଗାଓଁ) ୮ ହଜାର ହାତ=୧ କ୍ରୋଶ=୨ ମାଇଲ୍; ୪ କ୍ରୋଶ =୧ ଯୋଜନ; ବର୍ଗଫଳ ପାଇଁ ଭୂମି ମାପିବା ସକାଶେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍ପ ଉତ୍ପ ଦୈର୍ଘ୍ୟର ପଦକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଚବିଶ ଦସ୍ତି, ବଶ ଦସ୍ତି; ଚଉଦ ଦସ୍ତି ଓ ବାର ଦସ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶର ପଦକା ବା କାଠା=୪ ହାତ । ୧ ଦସ୍ତି =କନୁଣିଠାରୁ କାଣି ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ୨୨ ଆଙ୍ଗୁଳ; ଏହି ଦସ୍ତି ଅନୁସାରେ ପଦକାମାନ କରାଯାଏ ।

୨ । ଦୂରତ୍ୱ ଓ ଲୁଗା ଆଦରୁ ଇଉରୋପୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ଇଞ୍ଚ, ଫୁଟ୍, ଗଜ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ମାପ କରାଯାଏ । ଚଉଡ଼ା ବାଗରେ ୮ ଯବ ବା ଲମ୍ବ ବାଗରେ ୩ ଯବ=୧ ଇଞ୍ଚ, ୧୨ ଇଞ୍ଚ=୧ ଫୁଟ୍, ୩ ଫୁଟ୍=୧ ଗଜ, ୨୨୦ ଗଜ= ୧ ଫର୍ଲଙ୍ଗ୍, ୫୫୦ ଗଜ=୧ କ୍ୱାର୍ଟର୍, ୮ ଫର୍ଲଙ୍ଗ୍=୪ କ୍ୱାର୍ଟର୍=୧ ମାଇଲ୍, ୨ ମାଇଲ୍=୧ କ୍ରୋଶ । କ୍ଷେତ୍ରର ବର୍ଗଫଳ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ଭୂମି ମାପ ଅମ ଦେଶରେ ପଦକାରେ ହୁଏ । ଇଉରୋପୀୟ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଚେନ୍ ବା ଜରିବ୍ ବା ଲୁହା ଶିକୁଳୀଦ୍ୱାରା ଭୂମି ମାପ କରାଯାଏ । ୧ ଚେନ୍=୬୬ ଫୁଟ୍=୧୦୦ ଲିଙ୍କ୍)

୩ । ଦରଜାମାନଙ୍କ ଲୁଗା ମାପ—୬ ଆଙ୍ଗୁଳ= ୧ ଟିସ୍, ୪ ଟିସ୍=୧ ପାଅ, ୧୬ ଟିସ୍=୧ ଗଜ ।

୪ । ଶସ୍ୟ ଆଦରୁ ମାଣ, ଗଣ୍ଡୀ ଆଦ ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ମାପ କରାଯାଏ । ୧୬ ମାଣ=୧ ଗୌଣୀ, ୨୦ ଗଣ୍ଡୀ= ୧ ପଲ୍ଲୀ, ୪ ପଲ୍ଲୀ=୧ ଭରଣ ।

ଉତ୍ପ ଉତ୍ପ ଅଞ୍ଚଳରେ କଝଙ୍କା ୨ ସେର ୩ ସେର, ୩½ ସେର, ୪ ସେର, ୪½ ସେର, ୫ ସେର; ୬ ସେର ଓ ୮ ସେରର ପରିମିତ ଗଣ୍ଡୀମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଗଞ୍ଜାମରେ ଶସ୍ୟାଦ ମାପର ପରିମାଣ—୨ ସୋଲ =୧ ବୋଡ଼ା, ୨ ବୋଡ଼ା=୧ ଅଡ଼ା (୬୪ ତୋଲା ଓଜନ ୪ ଅଡ଼ା=୧ ଗୌଣୀ, ୪ ଗୌଣୀ=୧ କଲ୍ଭ, ୨୦ ଗୌଣି=୧ ଭରଣ, ୩ ଭରଣ=୧ ଖଗଡ଼; ୨ ଭରଣ=୧ ଗଣ୍ଡଣ ।

ସମ୍ବଲପୁରରେ ଓ ଗଞ୍ଜାମରେ ଶସ୍ୟାଦ ମାପିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଡାମି ମାପ, ଯଥା—୧ ଭୁଲ ଡାମି=୧୦୫ ତୋଲା ଓଜନ; (ଏଥିରେ ମଲ୍ଲଥଙ୍କୁ ମୂଲ ବଥଯାଏ) । ୨ । କଠା ଡାମି=୫୦ ତୋଲା ଓଜନ (ଗୁଡ଼ୁଲ ଆଦ ଶସ୍ୟ ମାପିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) । ୩ । ସେର ଡାମି=୮୦ ତୋଲା ଓଜନ (ଦିଅ ତେଲ ଆଦ ମପାଯାଏ) । ୪ । କରଙ୍ଗା ଡାମି=୧୨୦ ତୋଲା ଓଜନ (ଧାନ କରଜ ଦେବା ନେବା ବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ) ଶସ୍ୟ ଆଦର ପରିମାଣ ଉତ୍ତଳ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଏହାକୁ 'ଉତ୍ତଳବ କହନ୍ତି ।

୫ । ଉରଲପଦାର୍ଥକୁ ଛଟାଙ୍କି, ପାଅ, ସେର ଆଦ— ପରିମିତ ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ମାପ କରାଯାଏ । ପାଣି ୬ ଟଙ୍କା ଓଜନର ବସ୍ତୁ=୧ ଛଟାଙ୍କି, ୪ ଛଟାଙ୍କି=୧ ପାଅ, ୨ ପାଅ=୧ ଅଧସେର, ୨ ଅଧସେର=୧ ସେର, ୨½ ସେର =ଅଢ଼େଇଆ, ୫ ସେର=୧, ପଶୁଣ୍ଡା ୮ ପଶୁଣ୍ଡା= ୧ ମଦ୍ଦଣ ।

କଝଙ୍କା ୧ ସେରର ଓଜନ=୧୦୫ ତୋଲା (ଟଙ୍କା),
ବାଲେଶ୍ୱରୀ ୧ ସେରର ଓଜନ=୮୦ ଟଙ୍କା ।
ପାଟ ଆଦ ୧ ସେରର ଓଜନ=୧୬ ଟଙ୍କା ।

୬ । ଜଳର ଗଭୀରତା ଲଗୀ ବା ସୁତୁଲୀ ଦ୍ୱାରା ମାପ କରାଯାଏ ।

ଉତ୍ପ ଉତ୍ପ ସ୍ଥାନରେ ଓ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉତ୍ପ ଉତ୍ପ ପ୍ରକାରର ମାପ ଅଛୁ । 'ମାପ' ଆକା ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟରଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଓଜନ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଉତ୍ତଳବାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ ।]

ମାପକ—ସ. ବଣ. (ମା. ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Māpaka ୧ । ମାପୁଣୀ; ଯେ ମାପେ—1. Measuring.
(ମାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ବା ସାଧନ ସାହାଯ୍ୟରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ମାପ କରାଯାଏ—
2. Used for measuring a thing.

ମାପ କରିବା—ଦେ. କି—ମାପିବା (ଦେଖ)—Māpibā (See) Māpa karibā ମାପକରା; **ମା(ନା)ପ କରନା**

ମାପ କାଠି—ଦେ. ବ—ପରିମାଣ କରିବା ବା ମାପିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ Māpa kāṭhi ଦଣ୍ଡ ବା ଯଷ୍ଟି—Measuring rod. **ମାପକାଠି; ମା(ନା)ପକାଠୀ**

ମାପତ୍ୟ—ସ.—ବ—କାମ ଦେବ—The God of love (Apte) Māpatya

ମାପନ—ସ. ବ—୧ । (ମା. ଧାତୁଣିଚ୍=ମାପି ଧାତୁ+କରଣ ଅନ)—Māpana ତୁଲା ଦଣ୍ଡ—1. Balance; a pair of scales.
୨ । (+ଭାବ ଅନ) - ମାପିବା କର୍ମ—Measuring,

ମାପନୀୟ—ସ. ବଣ—(ମା ଧାତୁଣିଚ ମାପି ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—Māpanīya ମାପିବାର ଯୋଗ୍ୟ—Measurable.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାପିଖିଆ—ଡାଦେ (କଣ୍ଟକ) ବ—ଯେଉଁ ମାଣରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଧନ ଗୁଡ଼ାଇ ମପାଯାଇ ଖାଇବା ପାଇଁ ଘରେ ରଖା ହୁଏ—The measuring pot by which the daily consumption of rice is measured.
Māpikhiā (ମାପିଖିଆ ମାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ମା ଧାତୁ ଶିଚ୍ ମାପି ଧାତୁ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ପରମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା—To measure (the capacity or length and breadth etc). [ଉ—ମୋହର ଏହା ଯାଦ ଛନ, ମପିଣ ବଅ ଉ ମେଦଙ୍ଗା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] [ଦ୍ର—ଦାଢେ ମାପି ଗୁଙ୍ଗେଣ୍ଡେ ଗୁଲ୍ଲିବା—ଉଗ—ବଦାର ଅର୍ଥ, ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବୁଝି ବଗର କୌଣସି କାମ କରିବା; କୌଣସି ବିଷୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଗ ପଛ ଭାବି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା । ଯେପରି ବାଟ ଗୁଲ୍ଲିବାବେଳେ ଆଗରୁ ଏକଦାଡ ମପିଲେ ଆଗର ଏକଦାଡ ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥା କଅର, ତାହା ଜଣାଯାଏ; ଏହା ସ୍ଥିର କରି ସାର ଉହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଏଇଗୁଣ୍ଡ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇଲେ ଆଉ ଉପର କୌଣସି ଅଶଙ୍କା ନ ଥାଏ; ସେହିପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କର କଲେ ବିପଦର ଅଶଙ୍କା ନ ଥାଏ ।]

ମାପିବା ଚୁପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜରର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ଉତ୍ତମରୂପେ ପରମାଣ କରିବା—To measure a thing thoroughly.
Māpibā chupibā ମାପି ଜୋଖି,ନାପନାଉପନା **मापना उपना**

ମା ପୁଅ—ଦେ. ବ—ମାଉ ଓ ପୁତ୍ର—Mother and son, [ଦ୍ର—Mā pua ମାଆଲେ **मावेटा** ଏହିପରି ମା ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ହୁଏ)—(ମାଆପୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାପୁଣି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମା ଧାତୁ ଶିଚ ମାପି ଧାତୁ)—୧ । ପରମାପକ; ଶସ୍ୟ ଆଦିକୁ ମାପ କରିବା ଲୋକ—1. Measurer. ମାପାନି; ୨ । ମାପିବା କ୍ରିୟା—2. Act of measuring. ୩ । ଶସ୍ୟାଦି ମପିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା ପାରଶ୍ରମିକ—3. Remuneration paid to a measurer of grains,
Māpuṇi (ମାପପାଦର, हटवे **मापनेवाला**, **मापदार**)

ମାପୁଣି କରଣି—ଦେ. ବ—କରଜ ଦିଆଯିବା ଶସ୍ୟାଦିକୁ ମପିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଓ ତାହା ଖାତାରେ ଲେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ମାପାର ଓ ଲେଖାରତହୁରୀ, ମାପାନିତହୁର ପାରଶ୍ରମିକ ସ୍ୱରୂପ ଦିଆହଟବେକା **और मुनीमका मिहनताना** ଥିବା ଧାନ—Paddy paid as remuneration to the measuring servant and the clerk of the creditor.
Māpuṇi karaṇi (ମାପପାଦର, हटवे **मापनेवाला**, **मापदार**)

[ଦ୍ର—ଧାନ ମହାଜନଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଖାତକମାନେ ଧାନ କରଜ ନିଅନ୍ତି ସେମାନେ ଧାନ ନେବା ସମୟରେ ଓ ଧାନକୁ ସୁଧ ମୂଲ ସୁଝିବା ସମୟରେ ମହାଜନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଜଣେ ମାପୁଣି ସେ ଧାନକୁ ମାପ କରେ ଓ ଜଣେ କରଣି ବା ଗୁମାସ୍ତା ଉକ୍ତ ଧାନର ପରମାଣ ଖାତାରେ ଲେଖି ରଖେ । ଏହି ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କପାଇଁ ମହାଜନମାନେ ଖାତକମାନଙ୍କଠାରୁ ଆସଣାର ପ୍ରାପ୍ୟ ଧାନର ମୂଲ ଓ ସୁଧ ଉପରେ 'ମାପୁଣି କରଣି' ନାମରେ ଉରଣକେ ଗଣ୍ଡାଏ ଦୁଇ ପଣୀ ଧାନ ଅଦାପୂ କରି ନିଅନ୍ତି ଓ ଖାତକ ଅନକ୍ୟୋଘାପୂ ଦୋଇ ତାହା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ।]

ମାଫ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ. ମୁଅଫ୍=କ୍ଷମିତ) —୧ । ଯାହା କ୍ଷମା ମାଫ କରିଯାଇଅଛି; କ୍ଷମିତ—1. Forgiven; excused. ମାଫ **माफी** ୨ । ରହିତ; ସ୍ଥଗିତ (କର୍ମ)—2. Suspended; kept in abeyance. ବ.(ଆ. ମାଫୀ, ମୁଅଫୀ)—୧ । (ଦୋଷର) ମାର୍ଜ୍ଜନା; କ୍ଷମା—1. Pardon; forgiving. ୨ । (ଖଜଣା ଆଦ ଦାୟିତ୍ୱରୁ) ଖଡ଼; ମୁକ୍ତି; ଅବ୍ୟାହତି—2. Remission; exemption from payment. ୩ । (ଅବଶ୍ଯ ଦଣ୍ଡ ଆଦର) ରହିତକରଣ—3. Suspension; keeping in abeyance (of punishment etc).

ମାଫ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କ୍ଷମା ଦେବା—To pardon; to excuse. (ମାଫ୍ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
Māph karibā ମାଫ କରା(ଦେଓୟା) **माफ करना**

ମାଫ୍ ଗୁହିବା—ଦେ. କ୍ରି—କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—To solicit pardon.
Māph chāhibā ମାଫି ଚାଓୟା **माफी चाहना (माँगना)** (ମାଫ୍ ମାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଫ୍ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୋଷମୁକ୍ତ ହୋଇ କ୍ଷମା ପାଇବା—To be pardoned or excused.
Māph pāibā ମାଫ ପାଓୟା **माफी पाना**

ମାଫି—ବୈଦେ. ବଣ (ଆ. ମୁଅଫୀ: ମାଫୀ=ନଷ୍କର)—୧ । ନଷ୍କର ବୃତ୍ତି)—1. Rentfree (holding). ୨ । ଲାଖରାଜ ମାଫୀ (ବୃତ୍ତି)—2. Revenue-free (land). ୩ । ମାଫ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—3. Māph etc (See) ବ—୧ । ନଷ୍କର ବୃତ୍ତି—1. Rent-free holding. ୨ । (ଆ. ମାଫୀ) ମାଫ୍ (ଦେଖ)—2. Māph (See) ୩ । ମାଫ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—3. Māph etc (See)
Māphi (ମାଫିଦାର, **माफिदार**)

ମାଫିକ୍(କେ)—ବୈଦେ. ଅ (ଅ. ମୁଅଫିକ୍) —ଅନୁରୂପ; ମୁତାବକ ଅନୁସାରେ—According to; agreeing with. [ଉ—ଇଚ୍ଛା ମାଫିକେ ତୋ ବଚ୍ଛଣା ବନାଇ ବଅଇବ ଦୋଇ ଛୁଡା ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]
Māphik(ke) ମାଫିକ **माफिक**

ମାଫି ଖରିଦା—ବୈଦେ. ବ (ଘା)—ଏକପ୍ରକାର ନଷ୍କର ମଧ୍ୟସତ୍ତ୍ୱ (ଭୂମି)—A class of rent-free tenures.
Māphi kharidā ମାଫି **माफी**

ମାଫିଦାର—ବୈଦେ. ବ (ଘା)—୧ । ନଷ୍କର ବୃତ୍ତି ଭୋଗ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person holding a rent-free tenure. ୨ । ଲାଖରାଜଦାର—2. A person holding a revenue-free land.
Māphidār ମାଫିଦାର **माफिदार**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଫି ବୃତ୍ତି—ଦେ. ବ—ସେହଁ ଜମିର ଖଜଣା ବା ରାଜସ୍ୱ ମାଫ୍ ହୋଇ Māphi bṛutti ମାଫିବୃତ୍ତି ଅଛୁ—Rent-free tenure. **माफी** (ମାଫି ସତ୍ତ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମା ବାପ(ପା)—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—୧ । ମାତା ଓ ପିତା—Mā bāpa(pā) 1. Mother and father. ୨ । କୌଣସି ମା ବାପ **मा बाप** ରକ୍ଷକ ବା ଅଭିଭାବକ—2. Any protector (ମାଆ ବାପ[ପା]—ଅନ୍ୟରୂପ) or patron. ୩ । ନିୟାମକ—3. Regulator. (ଯଥା—ଅଜକାଲି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କେହି ମା ବାପ ଥିଲା ଭଳି ଜାଣ ସାହୁନାହିଁ ।)

ମା ଭଉଣି, ଏ)ଣୀ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ମାତା ଓ ଭଗିନୀ—Mā bhau(i, e)ṇī ମା ବୋନ **मा बहीन** Mother and (ମାଆ ଭଉ[ଇ, ଏ]ଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) sister.

ମା ଭଉଣୀ ଜୋରୁ(ଝି) ବେଟୀ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ; ସ. ମାତୃ, Mā bhauṇī joru(rī) beṭī ଭଗିନୀ, ପା. ଜୋରୁ, ବେଟୀ)—ମା ବୋନ ମାଗି ବେଟୀ ମାତା, ଭଉଣୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନ୍ୟା—One's **मा बहीने जोरु बेटी** mother, sister, wife and daughter (all the female members of a (ମା ଭଉଣୀ ବୋହୂ ବେଟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) person's family.)

ମା ଭଉଣୀ ଜୋରୁ(ଝି) ବେଟୀ କରିବା—(ସ. ମାତା; ଭଗିନୀ; ପା. Mā bhauṇī joru(rī) beṭī karibā ଜୋରୁ; ବେଟୀ)—ମା ବୋନ ତୁଲେ ଗାଳାଗାଲି ଦେଓୟା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମା, ଭଗିନୀ, **मतरीया वहिनीया करना** ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ଅପମାନ କରିବା—To abuse a person filthily by taking the names of his mother, sister, wife and daughter.

ମା ଭଉଣୀ ଜୋରୁ[ଝି] ବେଟୀ କରି ଗାଳ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମା ଭଉଣୀ ଜୋରୁ[ଝି] ବେଟୀ ନେବା }

ମା ଭାରିଯା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦ)—ମାତା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—Mother Mā bhārijā ମା ଓ ମାଗୀ **मा और जोरु** and wife.

ମାଭୈଃ—ସ. (ବାକ୍ୟ) (ଅବ୍ୟୟପୂର୍ବରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—'ଭୟ ନାହିଁ କର Mābhbaiḥ ନାଁ' ଏବମ୍ଭୂତ ଆଶ୍ୱାସବାଣୀ—(literally; Dont ମାଭୈଃ **माभैः** fear) An assurance given by a person to another not to fear-Dont you fear !

ମାମ୍‌ଦି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେୟର) ବ. (ଭୁଲ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ. Mām-di ମାମ୍‌ଦୋ; ପା. ମଦ୍ଦନ୍)—ଘଠାଣ ଭୂତ—The spirit or ghost of a Mahomedan dead man.

ମାମ୍‌ବାପା—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ. (କରଣସମାଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—Mām-bāpā ମାମୁଁ ବାପା (ତେଲଗ)—Māmuñ bāpā (See) (ମାମ୍ ମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାମ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମମ+ଅ)—ମାଉଳ; ମାମୁ—Mother's Māma brother. ବଣ—ମାମକ (ଦେଖ)—Māmaka (See) (ମାମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାମକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମମ+କ+ଅ)—୧ । ମଦୀୟ; ମତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Māmaka 1. Relating to me. ୨ । ମୋର—(ମାମକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Mine. ୩ । ମମତାଯୁକ୍ତ—3. Having attachment for. ୪ । ସ୍ୱାର୍ଥପର—4. Selfish. ୫ । କୃପଣ—5. Miserly. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । କୃପଣ, ବ୍ୟକ୍ତି—1. A miser (Apte). ୨ । ମାମୁଁ; ମାଉଳ—2. Maternal uncle (Apte).

ମାମକୀନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମମକ+ଇନ୍)—ମତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Māmakīna (ମାମକୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Relating to myself.

ମାମଥ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାମ୍ମଥ୍)—ହସ୍ତୀର ଅଧୁନାବଲୁପ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ Māmath ଜନ୍ତୁ ବିଶେଷ—Mammoth (an extinct species of wooly elephants). [ଦ୍ର – ଏହାର **मैमथ** ଦେହଯାକ ଲମ୍ବ ଲୋମରେ ଆବୃତ ଥିଲା ଓ ଦନ୍ତଦ୍ୱୟ ଅଶ୍ୱତଲମ୍ବା ଓ ଦନ୍ତାଗ୍ର ଉପରକୁ ବାଙ୍କେଇ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା; ଏହା ହାତୀଠାରୁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଥିଲା । ଏ ଜୀବ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହାର କଙ୍କାଳ ଭୂଗର୍ଭରୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମିଳିଅଛି ।]

ମାମଲତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁଆମିଲତ୍)—୧ । ମାମଲା Māmalat(ti) (ଦେଖ)—1. Māmalā (See). ୨—(ମାମଲି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୈଷୟିକ କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ—2. Worldly affairs or matters. ୩ । ବ୍ୟବହାର; ବ୍ୟବସାୟ—**मामलत** 3. Business. ୪ । ବ୍ୟାବହାରିକ କଥୋପକଥନ—4. Negotiation; business talk.

ମାମଲତ୍‌କାର—ବୈଦେ. ବ(ଫା. ମୁଆମିଲତ୍‌ଦାର୍)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୃହର Māmalat-kār ବୈଷୟିକ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ବୁଝେ—A person **मामलतकार** who manages or looks after the business of a family (e. g.litigation, trad), management of propertye. (ମାମଲତକାର୍ —ଗ୍ରାବ୍ୟାବହାରିକ ବିଶେଷ୍ୟ)

ମାମଲତ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଫା. ମୁଆମିଲତ୍‌ଦାର୍)-ଯେ ଅନ୍ୟ Māmalat-dār ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମକଦମା ଆଦି ବୁଝିବାପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତ **मामलतदार** ପକ୍ଷରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଏ—1. A public servant engaged to decide matters arising between parties. ୨ । (ବମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶର) ଗ୍ରାମ୍ୟ ବିଚାରପତ୍ତି ବିଶେଷ—2. (In the Bombay presidency) Village-court; a village magistrate in Bombay;

ମାମଲା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁଆମିଲା)—୧ । ବ୍ୟାପାର—1. Affair. Māmalā business. ୨ । କେଶ୍; ମକଦମା—2. Litigation; case; law suit. (ଯଥା—ଫଉଜଦାରି **मामला** ମାମଲା, ଦେଓାନି ମାମଲା, ଦଉଡ଼ି ମାମଲା, ସେସନସ୍ ମାମଲା, ଖୁଣୀ ମାମଲା, ସଭିନ୍ ମାମଲା ଇତ୍ୟାଦି ।)

ମାମଲା ଦାଏ(ଖି)ର—ବୈଦେ. ବ (ତତ୍ତ୍ୱରଥା) (ଫା. ମୁଆମିଲା + Māmalā dāe(ya)r ଦାୟର୍)—କୋର୍ଟରେ ଅରଜି ବା ଦରଖାସ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାମଲା ଦାଏର ଦାଖଲ କରିବାଦ୍ୱାରା ମକଦମାର ଆରମ୍ଭ—
ମାମଲାଂଦାୟର Institution of a case.

ମାମଲା ଫଇ(ଏ)ସଲ୍—ବୈଦେ. କରଅ (ଫା. ମୁଆମିଲ୍ଲା + ଫୈସଲ୍)—
Māmalā phai(e)sal ମକଦମାର ନଷ୍ପତ୍ତି—Decision or
ମାମଲାଫୟେସଲ **ମାମଲାଫୈସଲ** disposal of a case.

ମାମଲା ବାଜ୍ - ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମୁଆମିଲ୍ଲାବାଜ୍) —ମକଦମା
Māmalā bāj କରିବାରେ ପଟୁ; ବିବାଦପଟୁ—Litigious.
ମାମଲାବାଜ **ମାମଲାବାଜ** (ମାମଲ୍ଲାଖୋର—ଦେ. ରୂପ)

ମାମଲା ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁଆମିଲ୍ଲା + ମୁକଦ୍ଦମା)—
Māmalā makada(dda)mā (ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭରେ)—ମକଦମା
ମାମଲାମୋକଦ୍ଦମା ମାମଲ୍ଲା; ମାଲ୍ଲମକଦମା; ମାଲ୍ଲାମାମଲ୍ଲା; ନାନାପ୍ରକାରର
ମାମଲାମୁକଦମା ମକଦମା—Litigation.

ମାମା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାତା, ମା; ଫା. ମାମା)—ଗୁରୁ ପରିବାରରେ
Māmā ବ୍ୟବହୃତ ଓ ଶିଶୁଭାଷା)—ମାତା—Mother. [ଉ—
ମା ମାମାରେ ! ଘାଟପଡ଼ା ବଡ଼ ଦୁଃଖ୍, ଦାଢ ଗୋଡ଼ ଦୁଇ ଲଗଇ
ମାମା ରେ ! ପଶ୍ଚାତ୍ରେ ବଡ଼ ସୂଖ୍ । ଶିଶୁବଚନ ।] ଘ୍ରାଦେ.
(ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. ପୁଂ. (ଭୁଲ. ବ. ମାମା; ହ୍ର ମାମା)—
ମାମୁ—Maternal uncle.

ମାମୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାମ+ଈ)—ମାଈଁ; ମାଉଳାଣୀ—Maternal
Māmī uncle's wife. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଳାରେ ମାଈଁକୁ ମଧ୍ୟ ମାମୀ
(ମାମିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) କହନ୍ତି ।]

ମାମୁଁ(ମୁ)—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ମାମ, ମାମକ)—ମାତୁଳ—Maternal
Māmuñ(mu) uncle. (ଉ—ତା ଶୁଣି କଲୁଲ ସେଠାରୁ
(ମାଈଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାହାରିଲେ, ମରଧ ଦେଶେ ମାମୁଁ ସଙ୍ଗତେ ଦେଖା-
ମାମା ହେଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାରଉ. ସତ୍ତ) [ଦ୍ର—ମାମୁ ଉଣଜା
ମାମୁ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ ଓ ମଧୁରଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପର୍କ ଅଟେ ।
ମାମୁଁ ଉଣଜା ପ୍ରଭୃ ପ୍ରଗାଢ଼ ବାତ୍ସଲ୍ୟଭାବ ଦେଖାଇଥିବାରୁ
ସ୍ନେହସୂଚକ ସମୋଧନରେ ବାପ୍ପାକୁ ଓ ଜଦ୍ଧକୁ ଶିଶୁର ମାମୁ
ରୂପେ କଳ୍ପନା କରିଯାଏ, (ଯଥା—ବାପ୍ପାମାମୁ, ଜଦ୍ଧମାମୁଁ) ।
ମଦ୍ୟପ ଶ୍ରେଣୀ ଜାତିମାନେ ଶୁଣ୍ଡିକୁ ଓ ଶିଅଳକୁ ମାମୁ
ସମୋଧନ କରନ୍ତି ।

ମାମୁ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଛନ୍ଦ ଓ ପ୍ରବଚନ;—
ଯଥା—୧ । ମାମୁଘରେ ପଉର ଖଣ୍ଡିକ ବଖଣ୍ଡି କରିବା,
ଅର୍ଥାତ୍—କୌଣସି ପରିଶ୍ରମ ନ କରି ମାତୁଳାଳୟରେ
ଆଦର ଓ ଯତ୍ନ ସହିତ ପ୍ରତିପାଳିତ ହେବା ।]

ନେଇ ମାମାଥେକେ ୬ । ନାହିଁ ମାମୁଁ ଠଉଁ କଣା ମାମୁ ଭଲ—
କାଣାମାମୁ ଭାଲ ଅର୍ଥାତ୍—ଆଦୌ ମାମୁଁ ନ ଥିବାଠାରୁ କଣା
ନହିମାମାସେ ହେଉ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଉ, ଅଯୋଗ୍ୟ ହେଉ,
କଣହା ମାମା ଅଚ୍ଛା ଗୋଟିଏ ମାମୁଁ ଥିଲେ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଉଣଜା
କେତେକ ପରିମାଣରେ ଆଦର ଓ ଯତ୍ନ ଲାଭକରେ ।
ଏଥିର ସମତ୍ୱବାଚକ ଇଂରାଜ ପ୍ରବଚନ—Half a
loaf is better than no loaf.

ମାମାମାମୀ ହୁଇପ୍ରାଣୀ ୩ । ମାମୁଁ ମାଈଁ ବ ପରିଣୀ—ସନ୍ତାନପ୍ରାପ୍ତ
ଦୋହି ପ୍ରାଣୀ ଦକ୍ଷତାଙ୍କ ପ୍ରଭୃ ଏ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।
ଅର୍ଥାତ୍—ଉକ୍ତ ପରିବାରରେ ମାମୁଁ (ସ୍ୱାମୀ) ଓ ମାଈଁ
(ସ୍ତ୍ରୀ), ଏ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

୪ । ମାମୁଁ ବେକ ଧରି କାନ୍ଦିବା ଓ ମାଈଁ ବେକ ଧରି
କାନ୍ଦିବା । ଅର୍ଥାତ୍—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇପୃ ପକ୍ଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ମିତ୍ରତା କରି ଦୁଇପୃପକ୍ଷଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ କାମନା କରେ ବା
ଦୁଇପୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ କରେ ।

୫ । ମାମୁଙ୍କର ବାଟେ, ତ ମାଈଁଙ୍କର ବାଟେ । ଅର୍ଥାତ୍
—ଯେଉଁ ପରିବାରରେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ
ଘଟିଥାଏ ।]

ମ ମୁଁ(ମୁ)ଅଜା—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ମାମ + ଅର୍ଯ୍ୟ)—୧ । ଆପଣାର
Māmuñ(mu)ajā ପିତାଙ୍କ ମାମୁଁ—1. One's father's
(ମାଈଁ ଆଈ—ସ୍ତ୍ରୀ) maternal uncle. ୨ । ଆପଣାର
ବାବାରମାମା ମାଆଙ୍କର ମାମୁଁ—2. One's mother's
ବାବାକାମାମା; ନାନା maternal uncle.

ମାମୁଁ(ମୁ)ଘର—ଦେ. ବ—୧ । ମାତୁଲାଳୟ—1. One's
Māmuñ(mu)ghara maternal uncle's house.
ମାମାରବାଡ଼ି ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜେଲ୍‌ଖାନା—2. (figurative)
ଜମାନା; ମମହାରା, Jail. ୩ । ମଦଖରୀ; ଶୌଣ୍ଡିକାଳୟ—
ମମିୟୈରା; ମମିୟାଉର 3. Tavern.

ମାମୁଁ(ମୁ) ଘରକୁ ଯିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ମଦ୍ୟପାସ୍ତ୍ରୀ ଇତରଲୋକଙ୍କ
Māmuñ(mu) gharaku jibā ବ୍ୟବହୃତ)—ମଦ ବା ତାଡ଼ି
ମାମାରବାଡ଼ି ଯାଓୟା ପିଇବାକୁ ଖରୀକୁ ଯିବା—1. To go to
ମମହାରା ଜନା the tavern to drink. ୨ ।
(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜେଲ୍‌ଖାନାକୁ ଯିବା—2. (figurative)
To go to jail. ୩ । ମାତୁଲାଳୟକୁ ଯିବା—3.
To go to one's maternal uncle's house.

ମ ମୁଁ(ମୁ)ଘର ପାଣି—ସ୍ତ୍ରୀ. କ୍ରି. (ମଦ୍ୟପାସ୍ତ୍ରୀ ଇତରଜନ ବ୍ୟବହୃତ)—
Māmuñ(mu)ghara pāṇi ମଦ ବା ତାଡ଼ି—Wine or
ଲାଲପାନ **ଆକାସପାନୀ** toddy.

ମାମୁଁ(ମୁ)ଝି(ଝୁ)ଅ ଭଉଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଆପଣାର ମାମୁଁଙ୍କ ଝିଅ
Māmuñ(mu)jhi(jhu)a bhauṇī ଥିବାରୁ ଆପଣାର ଭଗିନୀ—
ମାମାତୋ ବୋନ One's causin, being the maternal
ମମେରୀ ବହୀନ uncle's daughter.

ମାମୁଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଫା —ଗଜନିର ଅନ୍ତର୍ଗତ କାବୁଲ
Māmud ବଂଶୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜା—Name of a
ମାମୁଦ Mahomedan king of Gaznee who
ମହମୁଦ invaded India 17 times. [ଦ୍ର
(ମାମୁଦ୍ ଗଜନା—ଅନ୍ୟରୂପ) — ଭାରତରେ ପ୍ରଚୁର ଧନ ଥିବାର
ଶୁଣି ୧୭ ଥର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ଶେଷଥର
ଗୁଜରାଟର ସୋମନାଥ ମନ୍ଦିର ଆକ୍ରମଣ କରି ମୂର୍ତ୍ତି ଭାଙ୍ଗି
କିଛି ଧନରତ୍ନ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଯାଇଥିଲେ; ମହମୁଦ୍
ଗଜନା ଦେଖ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାମୁଁ(ମୁ)ପୁଅ ଭାଇ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମାମ+ପୁତ୍ର+ଭ୍ରାତା)—
Mām̃uñ(mu)pua bhāi ମାଉଣାର ମାମୁଙ୍କ ପୁଅ ଥିବା ଭାଇ
ମାମୁଁପୁଅ ଭଉଣୀ ନଜର ଭାଇ- One's causin, being
ମମେରାभाइ the son of the maternal uncle.

ମାମୁଁ ବାପା—ଦେ. ବ (କରଣ ସମାଜ ବ୍ୟବହୃତ)—ମାମୁଙ୍କର ପିତା:
Māmuñ bāpā ମାଆଙ୍କର ବାପା—Maternal grand-
ମାମାକାବାବା; ନାନା father; mother's father.

ମାମୁଁ(ମୁ) ଭଣଜା(ଜୀ)—ଦେ. ବ (ଅପେକ୍ଷିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ଶବ୍ଦ)—ମାମୁଁ
Māmuñ(mu) bhaṇajā(ñjā) ଓ ଭଣଜା—Maternal
ମାମା ଭାଗନା uncle and sister's son.
ମାମା ଭାଂଜା

ମାମୁଁ(ମୁ) ଭଣଜା(ଜୀ) କଦଳୀ—ଦେ. ବ—ଏକଜାତୀୟ କଦଳୀ—
Māmuñ(mu) bhaṇajā(ñjā) kadalī A species
of plantain. [ଦ୍ର—ଏହା କଦଳୀକାନ୍ଦର
ମୂଳାଂଶରେ କେତେକ ଫେଣାର କଦଳୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ହୁଏ ।
ଏହାର କେତେକ ଅଂଶରେ କଦଳୀ ନ ଥାଏ । କାନ୍ଦର
ଅଗଅଡ଼ୁଆ ଥିବା ଭଲ ଫେଣାମାନଙ୍କରେ ଲଗାଇବି
ହୋଇ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ଲେଃ ଗ୍ଲେଃ କଦଳୀ ଥାଏଁ ।]

ମାମୁଁ(ମୁ) ଭଣଜା(ଜୀ) ପାହାଡ଼—ସଂ. ବଣ—ଚଲିକାକୂଳରେ ପୁଣ୍ଡଛଣା
Māmuñ(mu) bhaṇajā(ñjā pāhārḍa ବାଲୁଚାଁର
ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଓ ଉତ୍ତପ୍ତସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ
ସାନ ପାହାଡ଼ର ସ୍ଥାନୀୟ ନାମ—Local name of a
big and a small hill situated near the
Chilka Lake. [ଜ୍ର—ବୃଷସ୍କନ ଶିଳାରୁକ୍ଷ
କଳେବର, ସିଂହେଶ୍ୱରଙ୍କର ସାମଲ ଭୂଧର । ଗ୍ରଧ୍ରନାଥ.
ଚଲିକା ।] [ଦ୍ର—ଏଥିର ବଡ଼ ପାହାଡ଼ରେ ହିଂହେଶ୍ୱର
ନାମକ ଶିବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି ।]

ମାମୁର(ରି, ଲ୍, ଲି)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମାମୁଲ୍ = ୧। ସ୍ୱତ୍ତ; ୨ ।
Māmur(ri, l, li) ନିରୂପିତ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନ ଅନ୍ତେ ଯେଉଁ
ମାମୁଲ ଧନ କୌଣସି . ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଦିଆଯିବାର
ମାମୁଲ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ)—୧ । ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା
ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ—1. A matter
already settled. ୨ । ନିୟମିତ ବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ—2. Routine. ୩ । ପ୍ରଚଳନ; ଚଳନ—
3. Currency; use. ୪ । ଅଭ୍ୟସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—4.
Customary or habitual act. ୫ । ନିୟମ
—5. Rule. ୬ । ବସୁର; ଚିରପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା—
6. Custom or usage. ୭ । ଅଭ୍ୟାସ—7.
Habit. ୮ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ବା ଦେୟ
ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଧର୍ମ—8. A fixed payment; the
payment of a particular amount at a
particular period. ବଣ (ଅ. ମାମୁଲ୍=
ମାମୁଲୀ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ) ୧ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିରୀକୃତ—1. Fixed; long
ମାମୁଲୀ settled; previously arranged. ୨ । ପ୍ରଚଳିତ
—2. Usual; current. ୩ । ନିୟମିତ—3.
Regular. ୪ । ସାଧାରଣ—4. Ordinary. ୫ ।
ଚିରସ୍ଥାୟୀରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ--5. Fixed permanently.
୬ । ଚିର ପ୍ରଚଳିତ—6. Customary; habitual.

ମାମୁର(ଲି) କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବିଷୟ—1. A custo-
Māmuri(li) kathā mary act. ୨ । ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ
ମାମୁଲି କଥା ବା ସ୍ଥିରୀକୃତ କଥା—2. A thing long sett-
ମାମୁଲୀ ବାତ led.

ମାମୁର(ଲି) କାମ(ର୍ଯ୍ୟ)—ଦେ.ବ—୧ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର କ୍ରମ ବନ୍ଧୁଡାଲରୁ
Māmuri(li) kāma(rjya) ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇ ଚଳି ଆସୁଅଛି—
ମାମୁଲୀ କାମ 1. Routine work; customary actss
ମାମୁଲି କାମ acts of a routine nature. ୨ । ସାଧାରଣ
କାରିଗର; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁରେ କିଛି ଅସାଧାରଣ କାରିଗର
ନ ଥାଏ—2. A thing having no peculiar
workmanship.

ମାମୁର(ଲି) ଖରଚ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମାମୁଲୀ+ଖର୍ଚ୍ଚ)—୧। ସାଧାରଣ
Māmuri(li) kharacha ବ୍ୟୟ—1. Ordinary ex-
ମାମୁଲି ଖରଚ penses. ୨ । ଚିର ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟୟ—
ଖର୍ଚ୍ଚୀ ମାମୂଲୀ 2. Usual or customary expenses.

ମାମୁର ଖୁରୁଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ପୁଃ) ବ—ଶ୍ଲେଃ ଗୁଲାବଗିଣ୍ଡି ଝୁରୁଡ଼—
Māmuri khururḍa Dried kernal of a small
species of cocoanut.

ମାମୁର(ଲି) ଜମା—ବୈଦେ. ବ (ଆ) (କଚରଆ)—ଗୁଜସ୍ତ ଛଡ଼ା ଯେଉଁ
Māmuri(li) jamā ଜମା ପ୍ରଜାଠାରୁ ଚିରପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା
ମାମୁଲି ଜମା ଅନୁସାରେ ଅଦାୟ ହୋଇ ଅସୁଅଛି—
ମାମୁଲୀଜମା Customary receipts from tenants
over and above the rent.

ମାମୁଲ—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବଣ—ଅକିଞ୍ଚିତ୍‌କର—Insignificant;
Māmula trite. ପ୍ରାଦେ. (ନିୟମପୂର୍ବ) ବଣ—ସାଧାରଣ—
Ordinary. ବ—ପରମ୍ପରା—Tradition.

ମାମେର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଶାକ—
Māmer A kind of wild herb used as cooked
salad. [ଦ୍ର—'ମାମଲୁ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷର
କାଠ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ଓ ତନ୍ତୁଣ; ଏଥିର କାଠରେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର
ତେଲେ ଖୁବ୍ ଚକଚକିଆ ହୁଏ; ଏଥିର କାଠରେ ମେଜ,
ଚଉକି, ଅଲମାରି ଆଦି ଉଆର ହୁଏ । ଏଥିର ଫଳ
ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ସର୍ପ ଦଂଶନରେ ଏଥିର ମୂଳ ବ୍ୟବହୃତ
ହୁଏ । ହ. ଶବ୍ଦସାଗର; ମାମେର୍ ଏହ ଗଛ ହେବ ଜଂ ?]

ମାୟ — ବୈଦେ. ଅ (ଆ. ସ. ମଧ୍ୟ)—ସଙ୍ଗେ; ସହିତ; ମିଶାଇ କରି;
Māy ସଙ୍ଗେ—With; together with; along
ମାୟ ମୈ, माय with; together. (ଯଥା—ମେନେଜରଙ୍କ
ଦରମା ମାଧୁ ଗସ୍ତ ଜଗୁଁ ମାସକୁ ୫ ୧୦୦୲ ଦିଅଯିବ ।)

ମାୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ମା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତରି, ଘ)—୧। ଅସୁର—1. Demon.
Māya ୨ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—2. Magician; a mime; a

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) conjurer. ସ. ବ୍ରୀ—କୁହୁକ ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ—Possessing magical powers (Apte).

ମାୟା—ସ. ବି. (ମା ଧାତୁ=ପରମାଣ କରିବା+କରଣ. ଯ+ଆ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଏହି ବିଶ୍ୱ ପରମିତ ହୋଇଅଛି)—୧।(ବେଦାନ୍ତ) ଅବିଦ୍ୟା; ବିସଦୃଶ ପ୍ରତୀତି ସାଧନ; ଯେଉଁ ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ ଅନ୍ୟରୂପେ ଦେଖାଯାଏ; ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ; ଭ୍ରାନ୍ତି; ମୋହ; ଅବିଦ୍ୟା—1. Unreality; illusion; delusion; idealism. [ଦ୍ର—ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ମତରେ ଏହି ଜଗତ୍ ଅବାସ୍ତବ ଓ ଅନିତ୍ୟ ଅଟେ ଓ ପରମେଶ୍ୱର ବାସ୍ତବ ଓ ନିତ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଯେଉଁ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତୀତି ଯୋଗୁଁ ଜଗତକୁ ବାସ୍ତବ ଓ ନିତ୍ୟ ବୋଲି ମନୁଷ୍ୟ ଭ୍ରମ କରେ ତାହାର ନାମ ମାୟା ।

ଈଶ୍ୱର ଅପରାର ମାୟା ବା ଅବିଦ୍ୟା ରୂପ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଏ ପୃଥିବୀକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି; ଏଥିପାଇଁ ଶକ୍ତି ବା ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମହାମାୟା ଆଖ୍ୟା ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।] ୨ । କୁହୁକ; ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ—2. Magic; jugglery; sorcery. ୩ । ଆସକ୍ତି; ମମତା; ସ୍ନେହ—3. Attachment; affection; love. ୪ । ଛଳ; ଶଠତା; କପଟତା—4. Deceit; hypocricy. ୫ । ଅକ୍ଷିରେ ଦେଖାଯିବା ଅବାସ୍ତବ ମୂର୍ତ୍ତି (ଯଥା—ଭୂତ)—5. An illusory image; phantom (Apte). ୬ । ରାଜନୈତିକ ଚାଲ୍—6. A political trick; diplomatic feat (Apte). ୭ । ଗୟା ନଗରର ଏକ ନାମ—7. A name of the city of Gaya (Apte). ୮ । ଦୁଷ୍ଟତା ଖଲତା—8. Wickedness (Apte). ୯ । ଶୈବ; ମତ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଘେରିବା ୪ଟି ସାଂସାରିକ ପାଶ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ—9. One of the four worldly snares which beset mankind (according to the Saibas) (Apte). ୧୦ । ପୁରୁଷଠାରୁ ଉତ୍ତମ ପ୍ରକୃତି—10. The Nature, as distinct from God. [ଦ୍ର—ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଯେଉଁ କଳ୍ପିତ ଶକ୍ତି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଏ ବିଶ୍ୱକୁ ପରିଚାଳିତ କରୁଅଛି ତାହା ପ୍ରକୃତି ବା ମାୟା । ଏହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଥିବା କଳ୍ପିତ ଏବଂ ଏହାହିଁ ସୃଷ୍ଟିର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଅଟେ ।] (ଉ—କାଳ ମାୟାର ଘରେ ରହି, ଘର ଅପଣା ବେଦ କାହିଁ ? ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ୧୧ । ଛଦ୍ମବେଶ—11. A mask. ୧୨ । କରୁଣା; କୃପା—12. Kindness; pity; compassion. ୧୩ । ସଂସାର ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି—13. Wordly attachment. ୧୪ । ମହାମାୟା; ଦୁର୍ଗା—14. Goddesss Durgā ୧୫ । ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—15. Woman. ୧୬ । କମଳା; ଲକ୍ଷ୍ମୀ—16. The Goddess of beauty and wealth. ୧୭ । ମାୟାଦେବୀ; ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କ ମାତା—17. The name of the mother of Buddha Deba. ୧୮ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି (ହି. ଶ)—18. Wealth; riches, property. ୧୯ । ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ନାମକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତଦ୍ୱୟର ମିଶ୍ରଣରେ ରଚିତ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—19. Name of a mixed metre. ୨୦ । (ମୟ+ଅଚ୍ ତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ, ଆ) ମୟଦାନବର କନ୍ୟା; ବଜ୍ରବାହୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଖର, ଦୂଷଣ, ତ୍ରିଶିର ଓ ସୂର୍ପଣଖାଙ୍କ ମାତା (ହି. ଶ)—20. A demoness; daughter of Maya demon. ୨୧ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଦେବତାଙ୍କ ଲୀଳା (ହି. ଶ)—21. The sportive exhibitions of the Gods on the earth. ୨୨ । ଆଦରଣୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି ଶ)—22. A beloved or respected woman. ୨୩ । ବୁଦ୍ଧି; ଅକ୍ଲ (ହି. ଶ)—23. Intelligence. ୨୪ । କାଲ୍ପନିକ ମୂର୍ତ୍ତି—24. Phantom; an illusory image (Apte).

ମାୟା **माया** ବି. ବ—୧ । (ଅଧୁନା ଭୂଗର୍ଭରୁ ଅବିଷ୍କୃତ ନାନା ପ୍ରାଚୀନ ବସ୍ତୁରୁ ସ୍ପିଙ୍କ୍ସକୃତ) ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତା; ମୟ ସଭ୍ୟତା—1. Māyā; the civilisation of ancient South America. [ଦ୍ର—ଅଜ୍ଞାତ ୭୫୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ୫୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ସଭ୍ୟତା ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏହି ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେକ୍ସିକୋରେ ମିଳୁଅଛି । ଉତ୍ତରଧ୍ରୁବ ନିକଟସ୍ଥ ସାଗର ଓ ବାଲି ଦ୍ୱୀପରେ ଉପନିବେଶ କରିଥିବା କଳଙ୍ଗବାସୀ (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ୍ରଅ) ହନୁମାନେ ଯାଇ ଏଠାରେ ସଭ୍ୟତା ବିସ୍ତାର କରିଥିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଐତିହାସିକ ଗୋଲାଲ୍ ଦାସ ବନୋଯାଧ୍ୟାୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ମାୟାଧରର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Māyādhara. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୈଣ; ମେୟମୁଖୀ ୧ । ସ୍ତ୍ରୈଣ—1. Voluptuous; fond of **ମୌଗମୁହାଁ; ମୌଗିଆହା** women. ୨ । ମାଇପି; ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ—2. Womanish; effeminate. ୩ । ଭୀରୁ—3. Cowardly.

ମାୟା କର—ସ. ବି. ଷଂ (ଉପପଦ ସମାସ .)—ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—Māyā kara Magician. ବି—ସେ ମାୟା ଘଟାଏ—Delusive. (ମାୟାକାଶ, ମାୟାକୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାୟା କାନନ—ସ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ. କର୍ମଧା)—କୁହୁକବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ସୃଷ୍ଟ ଉପବନ—Māyā kānana An illusive garden set up by magic.

ମାୟା କାନ୍ଦଣା—ଦେ. ବି (ସ. ମାୟାମୟ କନ୍ଦନ)—ମିଛ କାନ୍ଦଣା; ଲୋକଙ୍କ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ କାନ୍ଦନା—Māyā kāndaṇā Weeping done or sorrow expressed as a show. **ମାୟା କାନ୍ନା ମାୟାକାନ୍ଦନା**

ମାୟା କୁହୁକ—ଦେ. ବି (ସ. ମାୟା+କୁହୁକ) (ସଦୃଶର ଦ୍ୱନ୍ଦ)—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ—Māyā kuhuka Magic. **ମାୟା କୁହକ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାୟା କୁହୁକଆ—ବେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ମାୟା ଘଟାଏ—Illusive; Māyā kuhukiā delusive. ବେ. ବ ପୁଂ—ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—Magician. (ମାୟା କୁହୁକୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମାୟା କୁହୁକୀ, ମାୟା କୁହୁକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାୟାଗ୍ରସ୍ତ—ବି. ବଣ (ସଂସ୍କୃ ଭତ୍; ମାୟା+ଗ୍ରସ୍ତ)—ମାୟାରୂପ ଆବରଣଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛନ୍ନ—Māyāgrasta Overclouded with illusion. (ମାୟାଚ୍ଛନ୍ନ, ମାୟାଜଡ଼ିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାୟାଚଣ—ବି. ବଣ. ପୁଂ (ମାୟା+ପଟୁ ଅର୍ଥରେ. ତଣ)—୧ । ଜୁହୁକ ବିଦ୍ୟାରେ ପଟୁ—Māyāchaṇa 1. Noted for jugglery (Apte). ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାୟାବୀ—2. Very deceitful (Apte). (ମାୟାଚଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାୟାଚାର—ବି. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—ମାୟାମୟ ବ୍ୟବହାର; ଛଳନା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଚରଣ—Māyāchāra Acting deceitfully; deceitful conduct (Apte). (ମାୟାଚାର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମାୟାଚରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଣ. ପୁଂ—ମାୟାବୀ—Deceitful.

ମାୟା ଛୁଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଛତ୍ତିର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ତୁଳ. ବ. ମେଯେ-ଛୁଆ) Māyā chhuā Girl.

ମାୟାଜାଲ—ବି. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାୟାସମୂହ; ଅନେକ ପ୍ରକାରର ମାୟା—Māyājāla Illusions in various forms or shapes.

ମାୟା ଜାଲ—ବି. ବ (ରୂପକ; ମାୟା+ଜାଲ)—ଜାଲପରି ବେଢ଼ିଥିବା ମାୟା—Māyā jāla Illusion compared to an entangling net. ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଜସୁଅ) ବ—ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ନଈ, ପୋଖରୀ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଖୋଟ ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବାଉଁଶବତାରେ ତିଆରି କରିବା ଯନ୍ତ୍ର-ବିଶେଷ—A contrivance made of split bamboo laths used by ordinary people to catch small fishes.

ମାୟା ଜୀବ(ବି)—ବି. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମାୟା+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍)—ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ; ଯେ କୁହୁକ ଦେଖାଇ ମାୟାଜୀବା ମାୟାଜୀବୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଯେଉଁ ଯୋଷେ; କୁହୁକୀ—Magician; conjurer; a juggler.

ମାୟା ଡୋର(ରି)—ବେ. ବ—୧ । ଦଉଡ଼ିପରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ବନ୍ଧିଥିବା ମାୟା—Māyā ḍora(ri) —1. Delusion compared to a string. ୨ । ସ୍ନେହରୂପକ ବନ୍ଧନ—2. Tie of attachment; a string of magic. ମାୟାଡୋର(ରୀ)

ମାୟାତି—ବି. ବ (ମାୟା+ତି)—୧ । ମନୁଷ୍ୟର ସନ୍ତୋଷବିଧାନାର୍ଥ ବଳିଦିଆ ବଳି—Māyāti 1. The sacrifice to men (Apte). ୨ । ନରବଳି; ଦେବଦେବୀ ତୁଷ୍ଟାର୍ଥେ ମନୁଷ୍ୟବଧ; ମେରିଆ—2. Human sacrifice; killing of a man to propitiate a deity.

ମାୟାତ୍ମକ—ବି. ବଣ (ମାୟା+ଆତ୍ମନ୍+କ)—୧ । ମାୟାମୟ—Māyātmaka 1. Illusory. ୨ । ମିଥ୍ୟା—2. False (Apte). (ମାୟାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାୟାଦ—ବି. ବ. ପୁଂ (ମାୟା+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—କୁମ୍ଭୀର—Māyāda Crocodile.

ମାୟାଦେବୀ—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ମାତା—Name Māyādebī of the mother of the Buddha.

ମାୟାଧର—ବି. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଶଠ; କପଟାଗ୍ରଣ୍ଠୀ—1. Deceitful Māyādhara ୨ । କପଟବେଶଧାରୀ—2. Wearing a mask. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ ବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଶେଷଣ—3. An epithet of Bishṇu or Śrīkṛushṇa. ବି. ବ—ଭଗବାନ୍; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—God; Śrīkṛushṇa, ବେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ବିଅଣିବା ନାମ—A name given to males.

ମାୟାଧାରୀ—ବି. ବଣ. ପୁଂ—ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀ—Wearing a mask. Māyādhārī (ମାୟାଧାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାୟାପଟୁ—ବି. ବଣ (୭ମୀ ତତ୍; ମାୟା+ପଟୁ)—ମାୟାବୀ—Māyāpaṭu Deceitful.

ମାୟାଫଳ—ବି. ବ (ମାୟା+ଫଳ)—ମାଜୁଫଳ—Māyāphala Gall-nut.

ମାୟାବତୀ—ବି. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାୟାବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ମାୟାବିନୀ—Māyābatī Illusive (female). ବ—୧ । ଜୁହୁକୀ (ମାୟାବାନ୍—ପୁଂ) —1. A female magician. ୨ ଶମ୍ବରପୁର ଗୃହରେ ଘାଳତା ହେବା ସମୟରେ କାମପତ୍ନୀ ରତିଙ୍କର ନାମ—2. Name of the wife of Cupid in her second birth in the house of demon Śambara. [ଦ୍ର—ହରକୋପାନଳରେ କାମ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବାରୁ ଭତ୍ପତ୍ନୀ ରତି ସେହି ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତା ହେଲେ; ତତ୍ପ ମହାଦେବଙ୍କ ବରନାନୁସାରେ ଶମ୍ବରପୁରର ଘରେ 'ମାୟାବତୀ' ନାମ ଗ୍ରହଣ କର ଜନ୍ମି କାମଙ୍କ ପୁନର୍ଜନ୍ମକୁ ଅପେକ୍ଷା କର ରହିଥିଲେ କାମଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଔରସରେ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମରେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କର ଶମ୍ବରପୁରକୁ ବଧ କଲେ ଓ ମାୟାବତୀଙ୍କୁ ଗହୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।] ୩ । ମାୟାଦେବୀ (ଦେଖ)—3. Māyādebī (See)

ମାୟାବଦ୍ଧ—ବି. ବଣ (ତୃତୀୟାତତ୍; ମାୟା+ଆବଦ୍ଧ)—ମାୟାପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ—Māyābaddha Entangled by delusion.

ମାୟାବଳ—ବି. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାୟା+ବଳ)—ମାୟାର ପ୍ରଭାବ—Māyābala The power of delusion.

ମାୟା ବଶ—ବି. ବତ ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାୟାର ଅଧୀନ—Māyā basa (ମାୟାବଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) Subject to illusion.

ମାୟାବସାନ—ବି. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାୟା+ଅବସାନ)—Māyā basāna ମାୟାର ବା ଅଜ୍ଞାନର ବିନାଶ—The clearing or vanishing of delusion.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାୟାବସିକ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ମାୟା+ଅବ+ସେ. ଧାତୁ+ଇକ)—Māyābasika ୧। ପ୍ରତାରକ—1. Deceptive. ୨। ପ୍ରବଞ୍ଚକ (ମାୟାବସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Cheating; fraudulent.

ମାୟା ବାଦ—ଫ. ବ—୧। ଏ ସୃଷ୍ଟିର ମାୟାମୟ ଅଟେ, ଏହୁ ମତବାଦ—Māyā bāda 1. The theory or doctrine of the illusory nature of the creation. ୨। ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମମତବାଦ--2. Buddhism (Apte). [ଦ୍ର--ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଛଡ଼ା ଜଗତର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ମାୟା ବା ମିଥ୍ୟା ଅଟେ, ଏହୁ ମତକୁ ମାୟାବାଦ ବୋଲାଯାଏ।]

ମାୟା ବାଦୀ—ଫ. ବଣ ଓ ବ. ପୁଂ (ମାୟାବାଦ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Māyā bādī ୧। ମାୟାବାଦରେ ବିଶ୍ୱାସକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(ମାୟା ବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. (a person) Holding the Māyā theory. ୨। ବୌଦ୍ଧମତାବଲମ୍ବୀ—2. Holding the doctrines of Buddhism.

ମାୟାବାନ୍—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ମାୟା+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। କପଟୀ-Māyābān ଶବ୍ଦ; ମାୟାବୀ—1. Illusive. ୨। ମାୟାଯୁକ୍ତ; (ମାୟାବତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୋହାବିଷ୍ଟ—2. Deluded. ୩। କୁହୁ-(ମାୟାବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କଳା—3. Skilled in magic. ବ—ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—Magician; juggler.

ମାୟା ବିଦ୍ୟା—ଫ. ବ—କୁହୁକ ବିଦ୍ୟା; ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ—Magical Māyā bidyā art; necromancy; sorcery.

ମାୟାବୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ମାୟା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Māyābi ୧। ମାୟାକାରୀ—1. Delusive. ୨। କପଟାଚାରୀ-(ମାୟାବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Deceptive; hypocrite. ୩। ଇନ୍ଦ୍ର-ଜାଲରେ ପାରଦର୍ଶୀ—3. Skilled in magical art. ୪। ମିଥ୍ୟା; ଅବାସ୍ତବ—4. Unreal. ବ—୧।ଯାଦୁକର; ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ; କୁହୁକୀ—1. Magician. ୨। ଦୁନ୍ଦୁ ଅସୁରର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—2. Name of a demon whose father and who himself were killed by the monkey king Bāli. [ଦ୍ର—ବାନରରାଜ ବାଳି ଏହାର ପିତାକୁ ବଧ କରିବାରୁ ଏ ବାଳିଙ୍କୁ ବଧ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବାଳି ଏହାକୁ ଗୋଡ଼ାଇବାରୁ ଏ ଭୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫାର ଭିତରେ ପଶିଗଲା। ବାଳି ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଏହାକୁ ବଧ କଲେ।] ୩। ବିରୁଡ଼ (ହି. ଶ)—3. A cat. ୪। ପରମାତ୍ମା (ହି. ଶ)—4. God; the Supreme Being. ୫। ମାରୁ ଫଳ—5. Gall-nut (Apte).

ମାୟା ବୀଜ—ଫ. ବ—'ହ୍ରୀଂ' ନାମକ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବୀଜମନ୍ତ୍ର—Māyā bīja The mystic syllable Hrīm.

ମାୟାବୃତ—ଫ. ବଣ. (*ମାୟା ଦ୍ୱାରା; ମାୟା+ଆବୃତ)—ମାୟାଚ୍ଛନ୍ନ—Māyābṛuta Enveloped with delusion.

ମାୟାବେଶ—ଫ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ମାୟା ଦ୍ୱାରା ଧରିତ ବେଶ—Māyābeśa ଛଦ୍ମବେଶ—Masked from; a disguise.

ମାୟା ମମତା—ଫ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ପତର ଶବ୍ଦ)—ମୋହ ଓ ମମତା—Māyā mamatā Attachment and love.

ମାୟାମୟ—ଫ. ବଣ—ମାୟା ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ; ମାୟାଚ୍ଛନ୍ନ—Māyāmaya Full of illusion. (ମାୟାମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାୟା ମୁକ୍ତ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ.(*ମୀ ଭତ୍; ମାୟା+ମୁକ୍ତ)- ବିଗତମୋହ—Māyā mukta Freed from illusion. (ମାୟାମୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାୟା ମୃଗ—ଫ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ମାୟା ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ମୃଗ)—ମାୟା Māyā mṛuga ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ମୃଗ—A deer created by magic. [ଦ୍ର—ସୀତାହରଣାଭିଳାଷୀ ରାବଣର ଆଦେଶରେ 'ମାରୀଚ' ଅସୁର 'ମାୟାମୃଗ' ରୂପ ଧାରଣ କରି ପଞ୍ଚବଟୀରେ ସୀତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା। ସୀତା ତାହାକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ। ସେ ମୃଗ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି ଦୂରକୁ ପଳାଇଲା ଓ ସେଠାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱର ପର ସ୍ୱର କରି 'ହାହୁ ଲିକ୍ଷଣ' ବୋଲି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଡାକ ପକାଇଲା। ସୀତା ଏ ସ୍ୱର ଶୁଣି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରି ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ। ଏହୁ ଅବସରରେ ରାବଣ ଆସି ସୀତାଙ୍କୁ ଏକାକିନୀ ଦେଖି ହରଣ କରି ନେଇଗଲା।]

ମାୟା ମୋହ—ଫ. ବ—(ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—୧। ମାୟା ବା ଅବିଦ୍ୟାଜନିତ Māyā moha ଅଜ୍ଞାନ ବା ମୁଗ୍ଧତା—1. Folly or fascination due to delusion. ୨। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦେହ-ନିଃସୃତ ଅସୁରମୋହନକାରୀ ପୁରୁଷବିଶେଷ—2. An image of a man which issued from the body of Bishṇu and fascinated the demons. ୩। (ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ପତର) ମାୟା—3. Illusion.

ମାୟାଯୁଦ୍ଧ—ଫ. ବ—ମାୟା ବା ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ-Māyā juddha Fighting by the employment of (ମାୟାଯୋଧୀ—ବଣ) deceitful means.

ମାୟା ଯୋଗ—ଫ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ)—କୁହୁକର ପ୍ରୟୋଗ—Māyā joga Empolyment of magic. (ମାୟା ପ୍ରୟୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାୟା ରୂପ—ଫ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—୧। ମାୟାଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ମୂର୍ତ୍ତି—Māyā rūpa 1. A form set up by magic. ୨। ଛଦ୍ମରୂପ— 2. A form assumed in disguise.

ମାୟା ରୂପୀ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ଛଦ୍ମରୂପଧାରୀ—1. Assuming a Māyā rūpī masked form; disguised. ୨। ସେ (ମାୟାରୂପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲଦ୍ୱାରା ନାନା ମିଥ୍ୟାରୂପ ଧାରଣ କରି ଥାଏ—2. Assuming different forms by magic

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାୟା ଲୋକ—ପ୍ରାଦେ.—(ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ଭୁଲ ବ. ମେସ୍ପେ Māyā loka +ଲୋକ)—୧ । ମାଇକଣଆ; ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A woman. ୨ । (ବହୁବଚନ) ସ୍ତ୍ରୀମାନେ—2. Women; females.

ମାୟା ସଂସାର—ସଂ. ବ—(ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ମାୟା + ସଂସାର)—ମୟାଦ୍ୱାରା Māyā saṁsāra ଜଡ଼ିତ ସୃଷ୍ଟି—The world which is nothing but illusion.

ମାୟା ସାଗର—ସଂ. ବ.—(ରୂପକ; ମାୟା+ସାଗର)—ସାଗର ପରି Māyā sāgara ମହା ଗଭୀର ବା ଦୁସ୍ତର ମାୟା—Illusion, compared to the deep and wide ocean.

ମାୟା ସୀତା—ସଂ. ବ—ଅଗ୍ନିଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯୋଗବଳରେ ସୃଷ୍ଟି ସୀତା Māyā sītā ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି—An image or shadow of Sitā which was created by the Fire god and kept with Ramachandra when Sītā was taken away by Rābaṇa and which was afterwards given back by the Firegod when Sītā was made to pass through the ordeal of fire after her rescue from Laṅkā. [ଦ୍ର—ସୀତାହରଣ ପୂର୍ବରୁ ଅଗ୍ନିଦେବ ମାୟାସୀତାଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନକଟରେ ଗଚ୍ଛି ଦେଲେ ଓ ଅସଲ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ଆସଣା ଘାଏ ରଖିଲେ; ଏ କଥା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜାଣିଥିଲେ, ଜନ୍ମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ରାବଣ ଅସି ଅସଲ ସୀତା ଙ୍କାନରେ ମାୟା ସୀତାଙ୍କୁ ହର ନେଲା । ସୀତା ହରଣ ଓ ରାବଣ ନଧନ ପରେ ସୀତାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ସମୟରେ ଅଗ୍ନି ଅସଲ ସୀତାଙ୍କୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ ଓ ମାୟାସୀତାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ନେଲେ । ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଆଦେଶରେ ମାୟା ସୀତା ଯାଇ ପୁଷ୍କର ତୀର୍ଥରେ ତପସ୍ୟା କଲେ ଏବଂ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ପାଣ୍ଡବମହିଷୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହେଲେ ।]

ମାୟା ସୁତ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୁଦ୍ଧଦେବ—
Māyā sutā The great Buddha.
(ମାୟାଦେବୀ ସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାୟାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ.—ଏକ କଳ୍ପିତ ଅସ୍ତ୍ର, ଯାହାର ପ୍ରୟୋଗ ବଶାମିତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଶିଖାଇଥିଲେ [ହ୍ର ଶ]—A kind of weapon, the use of which the sage Biswāmitra taught Rāma.

ମାୟିକ—ସଂ. ବଣ. ଘ୍ୟଂ (ମାୟା+ଇକ)—୧ । ମାୟାବୀ—1. Māyika Deceptive; delusive. ୨ । ମାୟାରେ (ମାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରଚିତ; କାଳ୍ପନିକ—2. Unreal. ବ—୧ । (ଅମାୟିକ—ବହବ୍ରୀ) ମାକୁଫଳ—1. Gall-nut. ୨ । ଯାଦୁକର—2. Conjurer; juggler.

ମାୟୀ—ସଂ. ବଣ. ଘ୍ୟଂ (ମାୟା+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମାୟାବୀ (ଦେଶ) Māyī Māyābī (See) ବ—୧ । ବାଜୀଗର—1. Magician. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Firegod, (ମାୟିନ୍-ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ଶିବ—3. Śiba. ୪ । ବ୍ରହ୍ମା—4. Brahmā. ୫ । କାମଦେବ—5. The God Cupid. ୬ । ଶଠବ୍ୟକ୍ତି—6. A deceitful person (Apte). ୭ । ବାଜଗଣ୍ଡି; ଇନ୍ଦ୍ରଜ—7. Magic; the magical art (Apte). ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନାସ୍ତି; ସ୍ତ୍ରୀ—1. Woman. [ଉ—କାଲୀମାୟୀ, ତୁନ ବୋଲରେ ତ ଗୋସ୍ତ ଦୋଇ ? ଛଗ ।] ୨ । ଦେବୀ—2. Goddess. (ଯଥା—ମହାମାୟୀ ।);

ମାୟୁ—ସଂ. ବ (ମା. ଧାତୁ=ଦେହରୁ ସ୍ରେପଣ କରିବା+କର୍ମ+କର୍ତ୍ତୁ. Māyu ଉ)—୧ । ପିତ୍ତ; ଶରୀରସ୍ଥ ଧାତୁବୈଷମ୍ୟ—1. Bile; gall; one of the three humours of the human system . ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun (Apte). ୩ । ବାକ୍ୟ (ହ୍ର. ଶ)—3. Speech. ୪ । ଶବ୍ଦ (ହ୍ର. ଶ)—4. Sound; word.

ମାୟୁରାଜ—ସଂ. ବ—କୁବେରଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Māyurāja The son of Kubera.

ମାୟୂର—ସଂ. ବଣ. (ମୟୂର+ଅ)—୧ । ମୟୂର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Māyūra 1 Relating to peacocks. ୨ । ମୟୂର-ପକ୍ଷନିର୍ମିତ—2. Made of peacock-feathers. ୩ । ମୟୂର ଦ୍ୱାରା ଟଣାଯିବା ଯାନ—3. (vehicle) drawn by a peacock. ବ—ମୟୂରସମୂହ—A flock of peacocks.

ମାୟୂର(ର)କ—ସଂ. ବ (ମୟୂର+ଇକ; ଅକ୍)—ମୟୂର ଶିକାରୀ—Māyūri(ra)ka A hunter of peacocks; a peacock-catcher.

ମାୟୂରୀ—ସଂ. ବ (ମୟୂର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଅଜମୋଦା; ବଣ ଯୁଆଣୀ—Māyūrī Carum Roxburghianum.

ମାର୍—ଦେ. ଅ (ସ୍ମ ଧାତୁ ଶିର୍ ମାର ଧାତୁ)—ଉର୍ତ୍ସନା ଓ ଘୃଣାସୂଚକ Mār ସମ୍ବୋଧନ—An interjection denoting abuse मार मार and hatred)—ଦୂର ! ଛି !—Be off ! Fie ! [ଦ୍ର—ଏଥିର ଶାବ୍ଦିକ ଅର୍ଥ—ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରହାର ଯାଇବା ଯୋଗ୍ୟ; ଏହାକୁ ପ୍ରହାର କର=Beat this man, he deserves beating].

ମାର୍ ଉତାର୍—ଦେ. ବ—ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରାଦିର ପ୍ରୟୋଗ ଏବଂ ସଂହାର; ମନ୍ତ୍ର Mār utār ଉଚ୍ଚାରଣ ଦ୍ୱାରକ ଲୋକକୁ ବାଣ ମାରିବା ଓ ପରେ ମାର ଉତାର ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବା—Application of मारना उतारना incantations and charm towards a person and its withdrawal.

ମାର୍ କାଟ୍—ଦେ. ବ (ସମ୍ପରର ଶବ୍ଦ)—ମାରିବା ଓ କାଟିବା—Mār kāṭ Beating and cutting.
ମାର କାଟ (ଉ—ଗୁର ଅଡ଼େ ମାର୍ କାଟ୍ ଲଗିଗଲା । ମାଲକଣ. ଶିଲ୍ପଙ୍କ ପ୍ରମାଦ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମା ଳକନ୍(ନ୍)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ଅମେରିକାନ୍)—୧। ଅମେରିକା
Mār-kin(ni) ଦେଶୀସ୍ଥ—1. American. ୨। ଅମେରିକାର
[ମାର୍କିନ୍(ନ୍))—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଧିବାସୀ—2. Residing in
ମାର୍କିନ America. ୩। ଅମେରିକା ଦେଶ ଜାତ—3. Made
ମାର୍କୀନ in America. ବ—ବଦେଶର ଜଲଚୁଣା ମୋଟା-
ସୂତାର ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଗାର ଥାନ—A kind of
imported cloth of foreign mill, consis-
ting of long pieces. [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରଥମେ
ଅମେରିକାରୁ ଭାରତକୁ ଆସୁଥିଲା; ଏବେ ବଦେଶୀ କଳ-
ଚୁଣା ଥାନକୁ ମଧ୍ୟ ମାରୁକନ୍ ଥାନ ବୋଲାଯାଏ।]

ମାରୁକନ୍(ନ୍) ଥାନ—ବୈଦେ. ବ—ଅମେରିକା ଓ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ମିଲ୍ ବା
Mārkin(ni) thāna ଲୁଗାରୁଣା କଳ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ଲୁଗା ଥାନ—
[ମାର୍କିନ୍(ନ୍)ଲୁଗା—ଅନ୍ୟରୂପ] Long pieces of cloth
ମାର୍କିନ ଥାନ manufactured by American and other
ମାରକୀନ ଥାନ mills.

ମାରୁକେ(କ,କି)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାର୍କେଟ୍)—ହାଟ—
Mār-ke(ka,ki)ṭ Market.
ମାର୍କେଟ **ମାର୍କୀଟ**

ମାରୁଖୋର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—କାଶ୍ମୀର ଓ ଅଫଗାନ ସ୍ଥାନର ଏକ
Mār-khor ପ୍ରକାର ବଡ଼ ମେଣ୍ଢା—A kind of big sheep
ମାରଖୋର found in Kashmeer. [ଦ୍ର—ଏ ଛେଳି ଉଚ୍ଚତାରେ
ମାରଖୋର ୨। ୩ ହାତ ବଢ଼ନ୍ତି; ଋତୁ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ଦେହର
ବର୍ଣ୍ଣ ବଦଳେ। ଏମାନଙ୍କ ଶିଂଘ ସୁଣ୍ଡ ଉଭରେ ପ୍ରାସ୍ ଲୁଚ
ରହିଥାଏ। ଏମାନଙ୍କ ଦାଢ଼ି ଖୁବ୍ ଲମ୍ବ ଓ ଘଞ୍ଚ।]

ମାରୁଗୁ(ଗୋ)ଲି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାର୍ବଲ୍)—ମିଲ୍ଲଙ୍କ ଖେଳବା
Mār-gu(go)li କାଚର ବା ଚିନା ମାଟିର ଗୋଟାଳି—Playing
ମାର୍ବେଲ marbles or small balls of glass or china.
ଗୋଲି

ମାରୁତୁ(ତୋ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ପର୍ତ୍ତୁଗାଲି-ମାଣ୍ଟେଲୋ; ଇଟାଲୀସ୍-
Mār-tu(to)l ମାଣ୍ଟେଲ୍ଲୋ; ଲାଟିନ୍-ମାଣ୍ଟେଲମ୍)—ଲୁହାର ବଡ଼
ମାରତୋଲ **ମାରତୋଲ** ହାତୁଡ଼ି—A big iron hammer.
[ମାରୁ(ତୋ)ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାର୍ ତେରି—ଦେ. ଅ.—(ଘୃଣା ଓ ଅବମାନନାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ)—ଧତ୍-
Mār-teri ତେରି! ଧୁତ୍! ଦୂର୍ ହୋ!—(Interjection
ମାରତେରି used in showing hatred and disrespect)
ମାରତେରି, ମାରତେରିକେ Be off! Fie!
[ମାରୁତେରିକ (କେ), ମାର୍ତ୍ତେରି, ମାର୍ତ୍ତେରିକା(କେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାର୍ ଧର—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମାରଣ+ଧାରଣ)—ପ୍ରହାର—
Mār dhar ମାର ଧର **ମାରଧର** Beating.

ମାରୁ ପିଟ୍ (ଟା)—ଦେ. ବ—(ସଦୃଶ ଶବ୍ଦ)—୧। ବିଶେଷ ପ୍ରହାର—
Mār pit(ṭā) ମାରପିଟ **ମାରପିଟ** 1. Sound beating.
(ମାର୍ ଗୋଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ—
2. Mutual beating. ୩। ବନ୍ଧୁତ୍ୱେଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ
ଦଙ୍ଗା; ମାଡ଼ପିଟ୍; ଧୌଦ୍ଧାଧ୍ୱି—3. Scuffle; an affray.

ମାର ପେଞ୍ଚ୍(ଚ୍)—ଦେ. ବ—ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଗୁଲ୍‌ବାଜୀ—Strategem;
Mār pench(ch) ମାରପ୍ୟାଚ **ମାରପେଚ, ମାରପେଚ** artifice.

ମାରୁଫତ୍(ତେ)—ବୈଦେ. ଅ (ଜରତଥ)(ଫା. ମରିଫତ୍)—୧। ଜମ୍ମା—
Mār-phat(te) 1. Custody. ୨। ଜରିଆରେ; ଦ୍ୱାରା—
ମାର୍ଫତ **ମାରଫତ** 2. Through; with; per [ଦ୍ର—
(ମାର୍ଫତ୍[ତେ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ। ମା।]

ମାରଫତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ରକ୍ଷିବା ପାଇଁ କାହା
Mār-phat karibā ଜମ୍ମା କରିବା—To entrust a
ମାର୍ଫତ କରା thing to the custody of a person.
ମାରଫତ କରନା (ମାର୍ଫତ୍ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାରଫତ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ.ବ(ଜରତଥ)(ଫା)—୧। ଜମାଦାର୍; କୌଣସି ବସ୍ତୁ
Mār-phat-dār ସୁରକ୍ଷିତ ଦେବା ପାଇଁ ଯାହା ଜମାରେ ଥାଏ—
ମାର୍ଫତଦାର 1. Custodian of a property. ୨। ଦେବୋ-
ମାରଫତଦାର ତ୍ତର ବା ସାଧାରଣ ସଂସ୍ଥାର ସମ୍ପତ୍ତିର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—
(ମାର୍ଫତ୍‌ଦାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Marfatdar; custodian
of an endowment or trust property;
trustee of any trust property. [ଦ୍ର—
ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଭାର ଯାହାଙ୍କ-
ଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ସେ 'ମାରଫତ୍‌ଦାର୍' ବା ଟ୍ରଷ୍ଟୀ ଅଟନ୍ତି
ଏବଂ ଦେବତାଙ୍କ ସେବାପୂଜା ଆଦିର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ
ଯାହାଙ୍କଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ସେ 'ସେବାୟତ' ଅଟନ୍ତି ଏବଂ
ଦେବତାଙ୍କର ଉତ୍ସ ଉତ୍ସ ସେବାକୁ ଯେ ନାନେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ
ସମାଧାନ କରନ୍ତି ସେ 'ସେବକ' ଅଟନ୍ତି।]

ମାରୁବ(ବ୍ଳ,ବେ)ଲ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ମାର୍ବଲ୍)—୧। ମାର୍ବଲ୍ (ଦେଶ)
Mār-ba(bu,be)l 1. Mārbal (See)
(ଦେଶ)—2. Mār-guli (See).

ମାର୍‌ବାଡ଼(ର)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାରବ)—ମେବାର ଦେଶ—
Mār-bāṛda(ra) ମାରବାଡ଼ **ମାରବାଡ** Mewar.

ମାର୍‌ବାଡ଼ୀ(ରି)—ଦେ. ବିଣ—ମାରବାଡ଼ ଦେଶବାସୀ—Inhabiting
Mār-bāṛdī(ri) the country of Mewar. ବ—
ମାରବାଡ଼ୀ **ମାରବାଡୀ** ମାରୁଆଡ଼ (ଦେଶ)—Mārubāṛdi (See)

ମାର୍‌ମା(ଦୁ)ର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର କର
Mār-mā(dū)r karibā ତଡ଼ି ଦେବାକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଦେଶ
ମାର ମାର କରା ଦେବା—To order a person to be
ମାର ମା(ଦୁ)ର କରନା beaten and driven away.

ମାର ମାର ଠେଙ୍ଗା ବାନ୍ଧ୍ ବାନ୍ଧ୍ ଦଉଡ଼ି—ଦେ. ବ—କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
Mār mār ṭheṅgā bāndh bāndh daurḍi ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଶକ୍ତି-
ମାର ମାର ଠେଙ୍ଗା ବାଁଧ ବାଁଧ ଦଉଡ଼ି ବିଶିଷ୍ଟ ଠେଙ୍ଗା ଓ ଦଉଡ଼ି—
A cudgel and a rope mentioned in the
folk-tales which possess extraordinary
powers of beating and entangling a
victim on the order of their possessor.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ଏ ଦଉଡ଼ର ଓ ଠେଙ୍ଗାର ଏସବୁ ଅଭୁତ ଶକ୍ତି ଅଛି ଯେ, ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ 'ହେ ଦଉଡ଼ ! ଅମୁକକୁ ବାନ୍ଧ୍ ଓ ହେ ଠେଙ୍ଗା ! ଅମୁକକୁ ମାର୍' ବୋଲି ଆଦେଶ ଦେବା ମାତ୍ରେ ଦଉଡ଼ି ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଛନ୍ଦ କରି ବାନ୍ଧି ପକାଏ ଓ ଠେଙ୍ଗା ତାକୁ ଏସବୁର ମାଡ଼ ମାରେ ସେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦରମତ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।]

ମାର୍‌ମୁସ୍କିଲ୍—ଦେ. ବ୍ୟ—ଖୁବ୍ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ—Mār-muskil About to beat in anger. [ଉ—ତା ମାରମୁଖ କଥା ଶୁଣି ସେ ମାର୍‌ମୁସ୍କିଲ୍—କ୍ରୁଦ୍ଧଲାକୁ ମାଗ୍ଲ. ନଅଭୁଣ୍ଡୀ ।] **मार मँशगुल** (ମାରମୁସ୍କୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାର୍‌ହାଣ—ଦେ. ବ—୧ । ହାଣ ଓ ମାରଣ; ମାରିବା ଓ ହାଣିବା; Mār-hāṇ ମାରଣ ଓ ହନନ; ମତ୍ସ ହଣା—1. Killing and ମାରାକା **मारकाट** cutting. ୨ । ଜଙ୍ଗଲ ଜମିକୁ କାଟ ହାଣି ସମତୁଲ କରିବା—2. Clearing and levelling a ground.

ମାର—ସଂ. ବ (ମୃ. ଧାତୁ=ମରିବା+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ମୃତ୍ୟୁ— Māra 1. Death. ୨ । (ମୃ. ଧାତୁ. ଣିଚ୍ ମାର ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ) ବଧ; ମାରଣ; ହନନ; ହତ୍ୟା—2. Slaughter. ୩ । ବାଧା; ବିଘ୍ନ—3. Obstruction; obstacle; impediment. ୪ । (ମୃ. ଧାତୁ; ଣିଚ୍. ମାର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) କାମ; ମଦନ; ମନସିଜ—4. Cupid. ୫ । ଧାତୁର୍—5. The thorn apple (Apte). ୬ । ବିନାଶକ—6. Destroyer (Apte). ୭ । ପ୍ରେମ; ପ୍ରଣୟ—7. Love; passion (Apte).

ମାରକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମୃ. ଧାତୁ; ଣିଚ୍. ମାର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)— Māraka ୧ । ଘାତକ; ହତ୍ୟାକାରୀ—1. Killing; slaughtering. ୨ । ମୃତ୍ୟୁକାରକ—2. Causing death. ୩ । ବିନାଶକ—3. Destructive. ବ—୧ । ମଡ଼କ; ମାରୀ; ମହାମାରୀ—1.-Plague, ୨ । ସଙ୍କ୍ରାମକ ବ୍ୟାଧି—2. A fatal epidemic; pestilence. ୩ । ବାଜ; ବନ୍ଧୁରପକ୍ଷୀ; ଶ୍ୟେନ—3 Falcon; hawk. ୪ । ମୃତ୍ୟୁକାରକ ଗ୍ରହ—4. A planet causing a person's death. ୫ । ମୃତ୍ୟୁକାରକ ଗ୍ରହଦଶା—5. A conjunction of planets causing a person's death. ୬ । କାମଦେବ (ହ. ଶ)—6. Cupid. ୭ । ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—7. A murderer. ୮ । ବିନାଶକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ—8. A destroyer. ଦେ. ବ—ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାର ଅନୁପଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା—Circumstances resulting in a person's death.

ମାରକ ଗ୍ରହ—ସଂ. ବ—ଜଧନାଧିପତ୍ୟ ଗ୍ରହ; ଜାତକ ଗଣନା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ Māraka graha ଗ୍ରହର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ (ମାର୍କଗ୍ରହ—ଦେଶଜରୂପ) ଘଟେ—A planet which causes a person's death when it is in the ascendant.

ମାରକ(କ,କେ)ଟ୍—ଗ୍ରା. ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାର୍କେଟ୍)—ହାଟ— Māraka(ki, ke)ṭ ମାର୍କେଟ **मार्केट** Market.

ମାରକଣ୍ଡ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ)—ମାର୍କଣ୍ଡ (ଦେଶ)—Mārkaṇḍa Mārakaṇḍa (See) [ଉ—ଏହା ଜାଣିଲେକ ମାରକଣ୍ଡ ମାରକଣ୍ଡ **मारकण्ड** ଋଷି—ଗ୍ରାଚୀ. ନଲଚରିତ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ପୁ ଗ୍ର) ବ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ୪ (ଦେଶ)—Mārkaṇḍeya 4. (See)

ମାରକ(କୁ)ଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ବବାଦାର୍ଥୀ ବର ବବାହ ଜମନ୍ତେ ଜନ୍ୟ- Māraka(ku)ṇḍi ଗୃହକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ସମୟରେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ମିତବର **शहवाला, सहिवाला** ପାଲ୍‌କିରେ ବସି ଯିବା ବାଳକ— A boy who accompanies the bridegroom in the procession to the bride's house for marriage.

ମାରକ(କୁ)ଣ୍ଡି ଯିବା—ଦେ. ବ—ବବାଦାର୍ଥୀ ବର ସଙ୍ଗେ ବାଳ- Māraka(ku)ṇḍi jibā ସଦୃଶରୂପେ ଯିବା—To go as ମିତବର ହୋଇ ଯାଇବା a boy-companion with a bride- **शहवाला जाना** groom.

(ମାରକ[କୁ]ଣ୍ଡିରେ ଯିବା, ମାରକ[କୁ]ଣ୍ଡି ହୋଇ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାରକତ—ସଂ. ବଣ—(ମରକତ+ଅ)—୧ । ମରକତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Mārakata 1. Relating to emerald. ୨ । ମରକତ (ମାରକତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମଣିନିର୍ମିତ—2. Made of emerald.

ମାରକ ଦଶା—ସଂ. ବ.—ଯେଉଁ ଗ୍ରହଦଶାରେ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ— Māraka daśā A conjunction of planets which (ମାରକଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) results in a person's death. (ମାର୍କ ଦଶା—ଦେଶଜରୂପ)

ମାରକମା—ଦେ. ବ.—ଦେବୀ ବିଶେଷ— Mārakamā Name of a popular Goddess.

[ଉ—ବାଙ୍ଗୁଡ଼ା ସାରକମା ମାରକମା ହୁଙ୍କୁଲା— ଶିରାମ୍ବର. ନୃସିଂହପୁରାଣ ।]

ମାରକା—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ମାର୍କ୍)—ମାର୍କା (ଦେଶ) Mārakā ମାର୍କା **मारका** Mārkā (See)

ମାରକାଧିପ—ସଂ. ବ—ଜଧନାଧିପତ୍ୟ; ମନୁଷ୍ୟର ଜାତକରେ ମୃତ୍ୟୁ Mārakādhipa ଘଟାଇବା ଗ୍ରହ—A planet which, on ମାରକାଧିପତ୍ୟ ମାରକାଧୀଶ } —ଅନ୍ୟରୂପ account of its position in a person's horoscope, causes his death.

ମାରଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ)—ବ—(ସଂ. ମାର୍ଗ)—ମାର୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି Māraga (etc) (ଦେଶ)—Mārga etc. (See) ମାରଗ **मारग**

ମାରଗଣ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ)—ବ.—ମାର୍ଗଣ; ଶର— Māragaṇa ମାରଗଣ **मारगन** Arrow; dart.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଉ—ବଜ୍ରଲେ ମାରଗଣ ଗଣନ୍ତୁ ସେ ଝାଣେ । କୃଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମଦ୍ଦାଭ୍ରତ ବନ ।]

ମାରଗତ—ଦେ. ବଣ—ମାଡ଼ ବା ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ—Brought under control by beating. ମାରଦିୟେ ଏକ୍‌ତାର **मारकर अखतियार करना**

[ଉ—ବଣର ମାକଡ଼ ସତେ, ମାରଗତ ଭର କରଗତ କଲେ ସଲ୍ଲମ କରଇ କେତେ । ଛଗ ।]

ମାରଚ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମାର୍ଚ୍)—ଇଂରାଜ ଗଣନାରେ ତୃତୀୟ ମାସ; ମାର୍ଚ ମାସ—The month of March. ମାରଚ **मारिच**

ମାରଜିତ୍—ସ. ବ—(ମାର=କନ୍ଦର୍ପ+ଜ ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା—କର୍ତ୍ତୃ. କୃ.ପ୍)—୧ । ମହାଦେବ; ଶିବ—1. Śiba. ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—2. The great Buddha.

ମାରଣ—ସ. ବ—(ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମାର ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବଧ; ହନନ; ହତ୍ୟା—1. Killing; slaughter; murder. [ଉ—ମାର ମାରଣକୁ ବାରଣ ବର ବ୍ରହ୍ମ—ପ୍ରାଚୀନ ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । (ଇଷ୍ଟ) ଶତ୍ରୁର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗବିଶେଷ; ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭିଚାର ବିଶେଷ—2. Tantric spells or charm employed to kill an enemy. ୩ । ଆକ୍ରମଣ; ଅତ୍ୟାଚାର—3, Oppression; attack. ୪ । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆଦିକୁ ଉତ୍ତାପରେ ପରିଣତ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—4. The process of oxidizing gold etc according to the Hindu medical science; calcination; oxidization. ୫ । ବିଷ ବିଶେଷ—5. A kind of poison(Apte).

ମାରଣ ରସ—ଦେ. ବ—୧ । ରସ ବା ଧାତୁ ଆଦିର ଭସ୍ମୀକରଣ—1. The process of oxidizing or calcination of metals. ୨ । ସାର ରସ 2. The sentiment of heroism in literature. [ଉ—ବଢେଇଲେ ଚଢଲେ ମାରଣ ରସବଳେ, ସୁଚୋଧନରେ କ ମଜୁଲେ । ଉଷ. ବୈଦେଗ୍ରୀଷ୍ମବଳାସ ।]

ମାରଣା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାରଣ)—୧ । (ପଶୁ) ଯେ ମାରେ; ଯେ ବନ୍ଧେ; ବନ୍ଧଣା—1. An animal given [ମାର(ରୁ)ଣୀ— ଅନ୍ୟରୂପ) to goring; vicious (beast). ମାରକୁଟେ [ଉ—କମଳୀକୁ ଗୋଟାଏ ମାରଣା ବଳଦ ବନ୍ଧିବାକୁ **मरकहा; मरखा; मरखन्ना** ଗୋଡ଼ାଇଲା । ଫକୀରମୋହନ. ମାରାତ୍ମକ ଚଲ୍ଲଲ୍ଲ ।] ୨ । ଘାତକ—2. Slaughtering; **मारुक** killing; murdering. ୩ । ବିଶ୍ୱାସଘାତକ —3. Faithless; perfidious; betraying. ବାଟପାଡ଼, ଠେଗାଡ଼େ ବ—୧ । ଚୋର; ଡକାଏତ; ଯେଉଁମାନେ **डाकु; डकैत; बटमार** ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାର ଦ୍ରବ୍ୟ ଅପହରଣ କରନ୍ତି; ଯେ ମାରେ ଡାକୁ—1. Dacoit. ୨ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ

मारुक ବିଧରେ ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟାଦିକୁ ମାରଣ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A person who oxidizes metals etc by Hindu medical process. ଗ୍ରା. ବ—ମହାରଣା; କାରଗର; ବଢ଼େଇ, ପଥୁରଅ, କମାର ଆଦ—Artisans (e. g. carpenters, ironsmiths, stone-masons).

ମାର(ରୁ, ରେ)ଣି—ଦେ. ବ (ସ. ମାରଣ)—ମାରଣ; ହତ୍ୟା; ବଧ— Māra(ru, re)ṇi Slaughter. (ଯଥା—ଅମ ବଧ **मारनी** ଚାଆରେ ଅଳ୍ପ କଂସମାରଣି ଯାହା ଦେବ ।)

ମାରଣ୍ଡ—ସ. ବ—୧ । ସର୍ପାଣ୍ଡ—1. Serpent's egg. ୨ । ପନ୍ଥା; Māranḍa ପନ୍ଥା—2. Road. ୩ । ଗୋମସୃମଣ୍ଡଳ; ଗୋବର ଲଘା ଦୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ—3. A patch of ground which has been smeared over with cowdung.

ମାରତଣ୍ଡ—ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବ—ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ; ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun. [ଉ Māraṭaṇḍa —ଭୁବେରଠାରୁ ନଳନନଦନ ମୀନ ସ୍ୟନ୍ଦନ ମାରତଣ୍ଡ **मारतण्ड** ମାରତଣ୍ଡ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମାରତୋର୍—ଗ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଗ୍ରାମ) ବ (ସଦୃତର ଶବ୍ଦ)—ମାଡ଼; Mārator ମାଡ଼ିବାର୍—Beating.

ମାର(ରା)ତ୍ୱକ—ଗ୍ରା. ବଣ (ସ. ମାରାତ୍ମକ)—ଘାତ୍ୟାତ୍ମକ— Māra(rā)twaka Fatal.

ମାରଥା—ଦେ. ବଣ (ସ. ମହାରଥ)—ଖଣ୍ଡାଯୁଦ୍ଧ ଓ ଧନୁର୍ଯୁଦ୍ଧ Mārathā ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—Name of a family-(ପାର୍ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) title of Kshatriyas.

ମାରଦା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଥଳଆଳୁ (ଦେଶ)— Māradā (ମାରଦାଆଳୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Thaḷiāḷu (See)

ମାରଦା ଲଇ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଲଇ ଦେବା ଯୋଗ୍ୟ ଏକ- Māradā laj ପ୍ରକାର ଲତା—A kind of creeper, capable of being used as a tying string. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ଶିଆଳ ପତ୍ର ପରି, ମାତ୍ର ଗୋଟିଏଥା ।]

ମାରବା—ଗ୍ରାଦେ (ଉହିଗ୍ରାମ କ୍ରି—ମାରବା— Mārabā To beat.

ମାରଲସ୍—ଗ୍ରାଦେ (ଉହିଗ୍ରାମ) କ୍ରି—ମାରବା କ୍ରିୟାର ଅତୀତକାଳ ଅନ୍ୟ Māralas ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ରୂପ—ସେମାନେ ମାଇଲେ— (they) Did beat. [ଉ—ଦୈତ୍ୟମନ୍ ମାରଲସ —ସେମାନେ ମାଇଲେ ।]

ମାରଲି—ଗ୍ରାଦେ (ଉହିଗ୍ରାମ) କ୍ରି (ମାରିବାର ଅନଦ୍ୟତନ ଅତୀତ Mārali ରୂପ)—(ମୁ, ତୁ, ସେ) ପ୍ରହାର କଲ— (I, you, he) Did beat (past tense form of the verb to beat).

ମାରହତା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଶିଶୁକୁ ମାଡ଼ ମାରିବାରେ Mārahatā ଅଭ୍ୟସ୍ତ (ଶିଶୁ)—(a child) Habit-ମାରହାତ uated to beating others; ମାରହାତିଆ ମାରହାତୁଆ } ଅନ୍ୟରୂପ given to beating others.

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମାରେଙ୍ଗା, ମାରଙ୍ଗାଟେର୍, ମାରଙ୍ଗାଟୁଣ୍ଣ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ମାରହାତ, ମାରକୁଟିଆ, ମାରକୁଟେ **मारहता**

ମାର୍—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୃ ଧାତୁ)—୧। ନଷ୍ଟ—1. Spoiled. ୨। ଅଶୁଦ୍ଧଦୂଷିତ; ମାରୁ—2. Polluted by touch; befouled. ୩। ବୃଥାରେ ଯାଉଥିବା (ସମୟ)—3. Wasted (time). ୪—କ୍ଷତି; ଲୋକସାନ Loss. [ଦୃ—କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବଢାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଛୁଇଁଲେ ବା ଅଇଁଠା କଲେ, ଜୁଜୁରଆଦ ଜୀବ ସେଥିରେ ମୁହଁ ଲଗାଇଲେ, ଦେବତାଙ୍କ ଅମଣିଆକୁ କେହି ଛୁଇଁଲେ, ଘାଗଡାଣ୍ଡିକୁ କେହି ଛୁଇଁ ଦେଲେ; ଉଚ୍ଚ ଜାତିୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଶ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି ଛୁଇଁ ଦେଲେ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଝାଡ଼ା ଫେରଗଲେ, ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଛୁଇଁ ଦେଲେ, ଦେବତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅରପ୍ରେତ ଫୁଲ ବା ମାଳକୁ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଇତ୍ୟାଦି ବସୁ ମାର୍ ବା ଦୂଷିତ ହୁଏ ।] ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଙ୍ଗପୁର) ବଣ—ଋତୁମତୀ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଅଶୁଦ୍ଧ ଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Menstruated (woman).

Mārā karibā **मारा करना** ମାର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ଶୁଦ୍ଧ ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ପର୍ଶ ବା ଭୋଗ ଆଦଦ୍ୱାରା ଦୂଷିତ କରିବା—1. To pollute a thing by touch, enjoyment etc. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନଷ୍ଟ କରିବା—2. To spoil a thing. ୩। କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କରାଇବା—3. To cause loss. ୪। (ସମୟକୁ) ବୃଥାରେ କଟାଇବା—4. To waste (time).

Mārāga **मरकत** ମାରାଗ—ଦେ. ବ (ସ. ମରକତ)—ମରକତ ମଣି—Emerald. [ଉ—ଯଲଙ୍କେ ପ୍ରାସ ମାରୁଗେ ଏହ ଖୁରୁଥିଲେ । ମରକତ ଭଞ୍ଜ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ ।]

Mārāga ବଣ—ମରକତ ମଣିର ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Of emerald green colour.

Mārātmaka **मारात्मक** ମାରାତ୍ମକ—ବ. ବଣ. ତୁଂ (ମାର+ଆତ୍ମନ୍+କ)—ପ୍ରାଣନାଶକ; ସାଙ୍ଘାତିକ; ଯାହା ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଏ—Fatal; mortal; deadly. (ମାରାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Mārā pardibā **मारा पडना** **मारापड़ा** ମାରା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (ସ୍ୱାଭାବିକରୂପେ) ମରିବା—1 To die. ୨। ନିହତ ହେବା—2. To be killed.

Mārā ji(he)bā **मारा जाना** ମାର୍ ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଅଶୁଦ୍ଧ ବା ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟ ବା ଦୂଷିତ ହେବା—1. To become polluted or untouchable. ୨। (ସମୟ ବା ଧନ) ନଷ୍ଟ ହେବା—2. (time or money) To be lost. ୩। (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ବ ମାର୍ ଯାଉଥିବା) ସ୍ୱାଭାବିକ କାରଣରୁ ମୃତ ହେବା—3. To die.

Mārāre pardibā **घाटीमे पडना** ମାରରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—To suffer loss. କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହଓୟା

Māri **मारी** ମାର୍—ସ. ବ (ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ମାର ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—ମାରଣ; ପ୍ରକାଶକ ରୋଗଜନିତ ଲୋକକ୍ଷୟକୁ; ମହାମାରୀ—Plague; pestilence; a mortal epidemic.

Mārf āṇibā **मारी आणिबा** ମାର୍ଫ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ଜୀବକୁ ବଧ କରି ଘରକୁ ମେରେ ଆନା home after killing it. (ଉ—ଧାନ **मारकर लाना** ଯାଇଛୁ ଧାନ ବଲକୁ, ମାର ଆଣି ଦବ ଶଶତଲକୁ—ଶିଶୁ ଗୀତ ।) ୨। ଠକାଇ କରି ହସ୍ତଗତ କରିବା—2. To take a thing fraudulently.

Māri āsibā **मारी आसिबा** ମାର୍ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ଦେଶକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜୟ କରି ଋଣସ୍ଥାନରୁ ଫେରିବା—1. To return after winning. ୨। ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ପ୍ରବାସ **मारकर आना** ସ୍ୱଗୃହକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବା—2. To return after a long journey. ୩। କୌଣସିମତେ ସମୟ ଯାପନ କରିବା—3. To spend time somehow.

Māri khāibā **मारी खाइबा** ମାର୍ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—୧। ଅଶୋଭା ଦେଖାଯିବା—1. To look very odd. (ଉ—ମାନାନ ଠାଉଆ ଗାଲକୁ ବନ ଢଲପା ମାର ଖାଉଅଛୁ ସିନା—ଛଗ ।) **रंग लाना** ୨। କୌଣସି ଜୀବକୁ ହତ୍ୟା କରି ତା ମାଂସକୁ ମେରେ ଖାଓୟା ଖାଇବା—2. To kill an animal and **मारकर खाना** eat its meat.

Māri gordā(rde)ibā **मारी गोड़ा(ड़े)इबा** ମାର୍ ଗୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଆକ୍ରମଣ ବା ପଶ୍ଚାତ୍ଧାବନ କରିବା—1. To chase some one for attacking him. **मारने दोडना** ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟ ଦେଖାଇବା—2. To threaten. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଖାଇ ଗୋଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—3. Khāi gordāibā (See)

Mārichika **मारिचिक** ମାରିଚିକ—ବ. ବଣ (ମରଚ+ଇକ)—ମରଚ ମିଶ୍ରିତ—Seasoned with black pepper; peppered.

Mārita **मारित** ମାରିତ—ଫ ବଣ (ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ=ମାର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ବନାଶିତ—1. Killed; destroyed. ୨। ଅଦ୍ଦତ—2. Wounded. ୩। (ବୈଦ୍ୟକ) (ଧାତୁ ଆଦି) ଭସ୍ମୀକୃତ—3. Oxidized; reduced to ashes; calcined. ୪। (ବୈଦ୍ୟକ) ଜାରିତ—4. (medical) Dessolved; reduced to an applicable form.

Māri debā **मारी देना** ମାର୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହତ୍ୟା କରିବା; ବଧ କରିବା—1. To kill. ୨। ବନାଶ କରିବା—2. To exterminate; to destroy. (ଉ—ଇନ୍ଦ୍ର ଦିଗ୍ବିଜୟ କରିଣ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି, ମାର ଦେଲେ ପୃଥିବୀରେ ଥିବାର ଧୂଳିଝଡ଼ । କୃଷ୍ଣବିଜୟ ମହାଭାରତ କନ୍ଦ ।) ୩। ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ଭୋଜନ କରିବା—3. To eat briskly. (ଉ—ଅଖାଇ ନାଗା ନ ଖାଏ ଭାତ, ମାର ଦଉଥାଏ

ପିନ୍ଧାଣ ସାଡ—ଛଗ ।) [ଦ୍ର—ଏହିପର ଯେଝେ ମାର ଦେବା, ଚୋଲେ ମାର ଦେବା, ଥାଳଏ ଗୁଡ ମାର ଦେବା, କଂସାଏ ପଞ୍ଚାଳ ମାର ଦେବା ଇତ୍ୟାଦ ଦ୍ରୁଏ ।] ୪ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ) ଶୀଘ୍ର ସମାଧା କରିବା—4. To accomplish a thing briskly; to hurry up ୫ । ଚଞ୍ଚଳ କୌଣସି କଥା ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—5. To speak briskly. ୬ । ଆଗ ପଛ ନ ବଝିର କଥା ପଦେ କହି ଦେବା—6. To make an offhand remark. (ଉ—ହାଣ୍ଡିଶାଳେ ଭୁଗୁଅଳ, ପଦେ ଦୁଇ ପଦ ମାର ବଅନ୍ତୁ ଲୋ ! ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଜଗୁଆଳ—ଛଗ)

ମାର ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଳ ବା କୌଶଳ ପୂର୍ବକ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଘେନିଯିବା; ଛଡ଼ାଇ ନେବା—To take away a thing by force or artifice; to snatch off. (ଉ—ଅନ୍ୟଲୋକେ ଶ୍ୟେନ ପକ୍ଷୀ ଭଳି ନେଲା ମାର । ଦୃଧାନାଥ. ବେଣୀ ସଦାର ।)

Māri neba ମେରେ लओया मारलेना

ମାର ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହତ୍ୟା କରିବା; ବଧ କରିବା—1. To kill; to murder. ୨ । ମେରେ ଫେଲା ଖାଦ୍ୟ ଓ ଯତ୍ନ ଅଭାବରୁ (କୌଣସି ଜୀବକୁ) ଶୁଖାଇ ମରଣା-ପନ୍ନ କରିବା—2. To starve and neglect an animal to the point of death. (ଯଥା—ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବାପ ପିଲାଗୁଡ଼ାକୁ ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଇ ମାର ପକାଇଲା) ୩ । (ହସାଇ ହସାଇ ବା କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ବା ବେଦମ୍ କରିବା—3. To cause a person to laugh or weep to bursting; to cause a person to split his sides with laughter, weeping etc. (ଉ—ଧନ୍ୟ ଧମକ ଧମେଇଲା ! ଥାଉଁଳ ନାକରେ ଚାଉଁଳ ଗୁଣା, ମାର ତ ପକେଇଲା—ଛଗ ।) ୪ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ଅତି ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବା—4. (ironical) To look very odd or ugly.

ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ମାର ଧାତୁ)—୧ । ହତ୍ୟା କରିବା; ପ୍ରାଣନାଶ କରିବା; ବଧ କରିବା—1. To [ମର୍(ରେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] kill; to murder; to slaughter. (ଯଥା—ମାଛ ମାରିବା; ମନୁଷ୍ୟ ମାରିବା ।) ୨ । ଆଘାତ କରିବା; ପ୍ରହାର କରିବା; ବାଡ଼େଇବା—2. To strike; to beat. (ଯଥା—ବଧା ମାରିବା, ବେତ ମାରିବା, ନାତ ମାରିବା, ଗୋଇଠା ମାରିବା ।) [ଦ୍ର—ପ୍ରହାର କରିବାର ସାଧାରଣ ଦିଷ୍ଟିବା ଅର୍ଥରେ ମାରିବା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିଯାଏ, ମଧ୍ୟ ସେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସେଉଁ ଅଙ୍ଗ ବା ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପୂର୍ବକ ପ୍ରହାର କରିଯାଏ ତଦ୍ ତଦ୍ଧ ପ୍ରଯୋଗ କର ମାରିବା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ପୁନଶ୍ଚ ଭୂମି ଅର୍ଦ୍ଧରେ ମୃତ୍ତିକୁ ଆଘାତ କରିବା ଅର୍ଥରେ ମୃତ୍ତ ଶବ୍ଦ ସରେ ମାରିବା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିଯାଏ, ଯଥା—ମୃତ୍ତ ମାରିବା ।]

Māribā ମର୍(ରେ)ଇବା ଣିଜନ୍ତରୂପ] मारा मारना

୩ । ବିନାଶ କରିବା; ଲୋପ କରିବା—3. To destroy. (ଯଥା—ଜଡ଼ ମାରିବା, ତେର ମାରିବା, ଜାଡୁ ମାରିବା, ଜୁଆରି ମାରିବା ।) ୪ । ବାଡ଼େଇ କରି ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇବା—4. To drive (e.g. a nail into the wall) by hammering. (ଯଥା—କଣ୍ଟା ମାରିବା; ଜୋଲା ମାରିବା ।) ୫ । ସଲଗ୍ନ କରାଇବା; ଲଗାଇବା—5. To attach; to stick; to apply (ଯଥା— କାନ୍ଥରେ ଛବି ମାରିବା; ଲଫାପାରେ ଡାକ ଟିକଟ ମାରିବା ।) ୬ । ଛାପ ବସାଇବା—6. To stamp to seal. [ଉ—କୋମଳ କପୋଳେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟର ମାରୁଛି ନଜ ମୁଦ୍ରିକା । ଦୃଧାନାଥ. ପାଙ୍ଗୁ ।] ୭ । ଶୁଖାଇବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ଥିବା ଜଳୀୟାଂଶକୁ ଉତ୍ତାପଦ୍ୱାରା ନିଃଶେଷିତ କରାଇବା—7. To dry up (the water from a thing); to exhaust water from a thing by drying it in the sun or over fire. (ଯଥା -ଉଅଣରୁ ପାଣି ମାରିବା; ଲୁଗାଟି ମାରିବା) ୮ । ହରଣ କରିବା; କାଢ଼ିନେବା—8. To take away; to snatch off; to rob. (ଯଥା—ଡକାଇତମାନେ ମୋ ଠାରୁ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ିଏକ ମାରିଲେ ।) ୯ । ଅପ୍ରସାଦ କରିବା; (ଉଦ୍ବଳ ଅର୍ଥ) ତୋସରପ କରିବା—9. To misappropriate. (ଯଥା—ଉଦ୍ବଳ ମାରିବା ।) ୧୦ । ବାଣ ବନ୍ଧୁକାଦି ଫୁଟାଇବା—10. To fire (a gun or firework). (ଯଥା—ବାଣ ମାରିବା; ବନ୍ଧୁକ ମାରିବା ।) ୧୧ । ନକ୍ଷେପ କରିବା—11. To throw. (ଯଥା—ବାଟୁଳି ମାରିବା; ଟେକା ମାରିବା ।) ୧୨ । ଲମ୍ବି ଥିବା ବସ୍ତ୍ର ଆଦି ଖୋସି ଦେବା—12. To tuck up. (ଯଥା -କଛ ମାରିବା; ଖୋସଣି ମାରିବା; ଫେର କାନ ମାରିବା ।) ୧୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବା କୌଣସି ଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—13. To do a thing with certain result. (ଯଥା—ଦଉଡ଼ି ମାରିବା, ଛୁ ମାରିବା, ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା; ଢାଳ ମାରିବା, ବାଜି ମାରିବା ।) ୧୪ । ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନାର୍ଥ ଘଷିବା—14. To strike (e.g. a match) for producing fire. (ଯଥା—ଦିଅସିଲି ମାରିବା, ଝୁଲମଲ ମାରିବା ।) ୧୫ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବା—15. To perform a special act. (ଯଥା -ଡୁବ ମାରିବା, ଗୋଟା ମାରିବା, ଦାଇ ମାରିବା, ଡୁଆଁ ମାରିବା; ଚମ୍ପ ମାରିବା ।) ୧୬ । (ସକର୍ମକ) ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା; ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ କରିବା—16. To utter loudly; to make a loud sound. (ଯଥା—ଡାକ ମାରିବା, ହୁହାଁ ମାରିବା ।) ୧୭ । (ସକର୍ମକ) ଚଞ୍ଚଳ ବା ଯେଣ୍ଟ ଗ୍ରାସରେ ଖାଇବା—17. To eat greedily. (ଯଥା—ସେ କଂସାଏ ପଞ୍ଚାଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାର ଖେଳବାକୁ ଶିଖିଗଲା ।) ୧୮ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ବା କ୍ଷୁଧା ଆଦର ବେଗକୁ ନିରୋଧ କରିବା—18. To bring under control; to restrain. [ଉ—ଲୁବ୍ଧକ ପବନ ଆହାର କରୁଅଛୁ, ଟୋକେଇକୁ ମାରଟାଣ ସେ ପାଣି ମରୁଛି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।] ୧୯ । (ସକର୍ମକ) ଦେହରେ ତୈଳାଦି ବୋଳିବା—19. To anoint, (ଯଥା—ଦେହରେ ତେଲ ମାରିବା) ୨୦ । (ଅକର୍ମକ) ପୀଡ଼ା ଦେବା; ପୀଡ଼ାଯୁକ୍ତ କରିବା—20. To be ailing. (ଯଥା—ପେଟକୁ ମାରିବା, ଖଇକୁ ମାରିବା, କଙ୍କାଳକୁ ମାରିବା) ୨୧ । (ସକର୍ମକ) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—21. To prepare; to manufacture. (ଯଥା—ଘିଅ ମାରିବା; ଲୁଣ ମାରିବା ।) ୨୨ । (ସକର୍ମକ) ଭୂମିରେ ପୋତି କରି ଠିଆ କରାଇବା—22. To set up on the ground. (ଯଥା—ଯନ୍ତ୍ର ମାରିବା, ପତାକା ମାରିବା) ୨୩ । (ସକର୍ମକ) ବେଗପୂର୍ବକ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଗତି କରିବା—23. To move rapidly. (ଯଥା—ଘୋଡ଼ା ମାରି ଚାଲିଯିବା) ୨୪ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରିବା—24. To apply a thing to its proper use. (ଯଥା—କଲମ ମାରିବା, ବୁରୁଷ ମାରିବା) ୨୫ । (ଅକର୍ମକ ଓ ସକର୍ମକ) କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସମୟ ଯାପନ କରିବା; କାଳ କାଟିବା-25. To spend one's time any how; to while away. [ଉ—ମାର ମାର ଚଲା କାଳକ. ଅରି ରହିଗଲା ପାଳକ । ଭଗ ।] ୨୬ । (ସକର୍ମକ) ଦାଢ଼ିଆ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦାଣିବା—26. To cut with a sharp weapon. (ଯଥା—ବାଉଁଶର ଗଣ୍ଠି ମାରିବା) ୨୭ । (ସକର୍ମକ, ଶୀଘ୍ରତାବୋଧକ) ଅଙ୍କିତ କରିବା; ଲେଖିବା—27. To write; to draw (ଯଥା—ଟାର ମାରିବା, ଦସ୍ତଖତ ମାରିବା) ୨୮ । (ସକର୍ମକ) ଚଳା ଅବା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଗତିଶୀଳ କରିବା—28. To move; to ply (an instrument). (ଯଥା—ତାଠରେ ଚଳା ମାରିବା) ୨୯ । (ସକର୍ମକ) ଖୋସି କରି ରଖିବା; ବାନ୍ଧି ରଖିବା; ଗୁଞ୍ଜିବା—29. To keep tied up or tucked up. (ଯଥା—ଅଣ୍ଟାରେ ଝଙ୍କା ପଇଁରା ମାରିବା) ୩୦ । (ସକର୍ମକ) ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଧାତୁ ଆଦି ମାରଣ କରିବା ବା ଭସ୍ମ କରିବା—30. To oxydize metals etc. by the Āyurbedic process. (ଯଥା—ସୁନା ମାରିବା, ପାରଦ ମାରିବା) ୩୧ । (ଅକର୍ମକ) ପ୍ରକାଶିତ ହେବା; ଜ୍ୟୋତିଃ ପ୍ରକାଶ କରିବା—30. To flash. (ଯଥା—ବିଜୁଳି ମାରିବା; ଘଡ଼ଘଡ଼ ମାରିବା) ୩୨ । (ସକର୍ମକ) ପଶୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦାଢ଼ରେ ଶୁସୁଡ଼ାଇବା—32. To pat. [ଉ—ଚୁଚୁକାର କର ଘୋଡ଼ାକୁ ମାର କର, ଦେଲେ ଦର ଫିଟାଇ ଦଉଡ଼ ବେକର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।] ୩୩ । (ଅକର୍ମକ) କାଟିବା; ବାଧିବା—33. To affect painfully. (ଯଥା—ଭୋକୁଅ ମାସିଆ ଖତ୍ ମାରୁଛୁ) ୩୪ । (ସକର୍ମକ) ଲେଖା ଦୋଇଥିବା ବିଷୟ ଉପରେ ଗାର ଘକାଇବା; ଚଳ ଦେବା—34. To score through a writing. ୩୫ । (ସକର୍ମକ) ଅନ୍ଧାରରେ ବା ପାଣି ଉତରେ (ଯେଉଁଠାରେ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ସେଠା) ଭୂତଳକୁ ଉଣ୍ଡିବା ପାଇଁ ହାତକୁ ବା ଗୋଡ଼କୁ ବା ହାତରେ ଥିବା ଯଷ୍ଟିକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇବା—35. To feel one's way with the help of one's hands, legs or stick.) ୩୬ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ନିରୋଧ ବା ଅନ୍ୟ ସୂଚନା କରିବା ବା ଠାରିବା—36. To covertly indicate or hint by the help of some article. (ଉ—ଧାତାବଣୁ ପ୍ରୀତି ଘଟିଲେ ଉତ୍ତର ବହି ତେଲାଞ୍ଚଳ ମାରିବାର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକର ତୃତୀୟ ଗୀତ ।) ୩୭ । (ସକର୍ମକ) ପ୍ରୟୋଗ କରିବା; ବ୍ୟବହାର କରିବା; ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗାଇବା—37. To apply; to bring into use. (ଉ—କରମାଇଲ ! କାହିଁ କଥା ନେଇ କାହିଁ ମାଇଲ—ଭଗ) । ୩୮ । (ସକର୍ମକ) ଦେହରେ ସଯୁକ୍ତ କରିବା; ଉରିବା—38. To put on the body. (ଯଥା—ମୁଣ୍ଡରେ ଟାଙ୍ଗିଆ ମାରିବା; ଟୋପା ମାରିବା) । ୩୯ । (ସକର୍ମକ) ମନକୁ ବିରସ କରିବା—39. To sadden. (ଯଥା—ସେ ମନ ମାରିକରି ବସିଛୁ) । ୪୦ । (ସକର୍ମକ) କଣ୍ଡୁ ଉପଶାନ୍ତ କରିବା—40. To satiate (itching)(ଯଥା—କଣ୍ଡୁ ମାରିବା) । ୪୧ । (ସକର୍ମକ) ଜଳ ସିଞ୍ଚନକରିବା; ପାଣି ଛିଞ୍ଚାଡିବା; ଛିଞ୍ଚିବା—41. To splash or sprinkle with water. (ଯଥା—ଆଖିରେ ପ୍ରଖର ଗରମ ଚଳା ପାଣି ମାରିଲେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଭଲ ରହେ; (ଉ—ଜଆମା ନାଗା ! ହଦରେ ମାରୁଛ ଗୋବର ପାଣି—ଭଗ) । ୪୨ । (ସକର୍ମକ) (ଜାତି) ନଷ୍ଟ କରିବା; ଅପଚୟ କରିବା—42. To spoil; to cause loss (of caste). (ଯଥା—ବଜାଘାତ ବଜା ଅମେଧ୍ୟ ଖାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଜାତି ମାଇଲେ । ୪୩ । (ସକର୍ମକ) (ଆଖି) ଠାରିବା; ଆଖିଦ୍ୱାରା ଇଙ୍ଗିତ କରିବା—43. To wink significantly. (ଯଥା-ମୁଁ ହସିଦ କହିବାକୁ ବାହାରିଥିଲି, ତନ୍ତୁ ସେ ମୋତେ ଆଖି ମାରିଦେବାରୁ ମୁଁ ଭୁଲ ହୋଇଗଲି) । [ଦ୍ର – ମାରିବା କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଧରିବା, କାଟିବା, ଦାଣିବା ଆଦି କ୍ରିୟା ସଦୃଶରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ମାରିବା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ପ୍ରଚଳିତ କେତେକ ପ୍ରବଚନ । ଯଥା—୧ । ହେଉଛା ମାର କଣି ଉପାଖିବା କଥାସୂ । ୨ । ହେଅଲୁ ମାର ହୋଇଲୁ ଶିଖାଇବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଣ । ଦାଢରେ ନ ମାର ଗୁଡରେ ମାରିବା । ୪ । ମୂଲ୍ଲି ମାଇଲେ ଯିବ ସର, ଦେବକି ସଙ୍ଗେ ବଉଁ କଳ । ୫ । ଦେବ-ଦେଉଶୀକି କୋଲଥ ସଣ୍ଡା, ଉହିଁ ମାରିଥିବ ଗେବ, ଯେବେ-ଯିମିତି ମାଗି ଅଇଲେ ଗେବ ଚଣ୍ଡିକର ଦେବ । ୬ । ଧର ମାଇଲେ ଯେ, ବାନ୍ଧ ମାଇଲେ ସେ । ୭ । ଧର ମାଇଲେ ସିନ୍ଧେ ମରନ୍ତୁ । ୮ । ମାରଗଲେ ମଦ୍ଦାଖାନ୍ତେ ଗୁହ୍ଲିଥିଲେ ଜଲକା । ୯ । ଖାଲ ମକୁଡା ଫେରିଫାର, ଦୋଦ୍ଦୋର ପଇସା ଅଣ୍ଟାରେ ମାର୍ ।]

[ଦ୍ର—ମାରିବା କ୍ରିୟା ନାନା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆରେ ମଦ୍ଦାବସ୍ (idiom ବା ବ୍ରଗିଷ୍ଟ ପ୍ରଯୋଗ)ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ନମ୍ନରେ ଉହିଁର କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦଆଗଲ୍ଲା :—

ଅକ୍ଷର ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶୀଘ୍ର ଗୁଡିଏ ଅକ୍ଷର ଲେଖିବା; ୨ । ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଅକ୍ଷର ଉପରେ ଗାର ଯକାଇ କଳ ଦେବା ।

ଅଣଉଦଆ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ଭୋଜନ କରିବା ।

ଅଣକାଲା(ଳ) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶଗଡ଼ର ଅଖର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଚକକୁ ଥିନ୍ଧାଇ ଦେବା ପରେ ଅଖର ବୁଲରେ ଥିବା ଛିଦ୍ରରେ ଖିଲ ଭରିବା (ଯେପରି ଚକ, ଚକ ବୁଲିବାବେଳେ ଅଖରୁ ନିଗୁଳି ନ ଯିବ) ।

ଅଣ୍ଟାକୁ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ଅଣ୍ଟାଭଙ୍ଗା ।

ଅଣ୍ଟାରେ (ଗୋଟାଳି, ପଇସା, ଝଙ୍କା) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଲୁଗାର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚ ଅଣ୍ଟାକୁ ବେଢ଼ିଥାଏ, ସେହି ଅଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଳି ଆଦି ଚଷି ଖୋସଣି ମାରିବା ।

ଅଜାଜ ମାରିବା, ଅଜାରୁଆ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟର ଭଥ୍ୟ ବା ପ୍ରକୃତ କଥା ନ ବୁଝି ଅନୁମାନ କର କହିବା ।

ଅଜାର ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୃହଘର ଦାଉଅଦର ଚିକୋଣାକାର ମେଲ୍ଲା ଅଂଶକୁ ପଟାଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରିବା ।

(ଅମ୍ବକକୁ) ଅପସ(ସା) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଲୁଗୁଣା ଦେବା; (ଅପସର୍ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଚୁଗୁଲେଇବା ବା ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବା ।

ଅପସ୍ମାର(ରୁ) ମାରିବା—ଦେ. ବ—ଅପସ୍ମାର ବାଡର ଅକ୍ରମଣ ।

(ଢଙ୍ଗାରେ) ଅସ୍ତା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନୌକାର ପଟାମାନଙ୍କ ଫାଙ୍କରେ ବା ସନ୍ଧିରେ ଛେପ ହୋଇଥିବା ଭନ୍ତୁମସୃ ଛେଲି ଭରଚ କର ଫାଙ୍କକୁ ନରୁଜ କରିବା ।

ଆଖି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଖିଦ୍ୱାରା ଠାରିବା; ୨ । ଆଖିଠାର (ଆଖିଠାର ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଷେଧ କରିବା ।

ଆଖି ମିଟିକା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆଖିପତାକୁ ବାରଂବାର ଖୋଲିବା ଓ ବୁଜିବା; ଆଖିକୁ ମିଞ୍ଚ ମିଞ୍ଚ କରିବା; ଆଖିକୁ ବାରଂବାର ପିଞ୍ଚଡ଼ିବା ।

ଆଫା(ପ୍ପା) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପ୍ପା କରିବା; ଆଖିରେ ଗୁଣ୍ଡ ଆଦ ପଡ଼ି ଆଖି ଉତର ଖଞ୍ଜି ହେଲେ ମୁହଁକୁ ଆଁ କର ମୁହଁରେ ହାତ ଘାସୁଲକୁ ବା କନାବଣ୍ଡାକୁ ମାଡ଼ି ଉହିଁ ଉପରେ ଜୋରରେ ପାଟିବାକୁ କଣ୍ଟାସ ମାର ହାତ ଘାସୁଲ ବା ଉକ୍ତ କନାବଣ୍ଡା ଉଷୁମ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଚାକୁ ଖଞ୍ଜି ଥିବା ଆଖି ଉପରେ ମାଡ଼ିବା (ଏଥର ହଲେ ଆଖିର ଖଞ୍ଜା କମିଯାଏ) ।

(ଅମୁକକୁ) ଆଡ଼ାର ମାରିବା—ଦେ. ବ—ମୃଗୀ ବାଡର ଅକ୍ରମଣ ।

(ଆଡ଼ାର ଛଡ଼ା ମାରିବା, ଆଡ଼ାର ଗ୍ଭଟ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଆଡୁ(ଉ)ଙ୍କ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନୌକାକୁ ଚଲାଇବା ପାଇଁ ଅଡୁଙ୍କ ଚଲାଇବା ବା ଆଡୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ପାଣିକୁ ଆଘାତ କରିବା ।

ଉକୁଣି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡର କେଶ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉକୁଣିମାନଙ୍କୁ ବାଛି ନାଶ କରିବା ।

ଉଙ୍କି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ଝାଙ୍କିବା; ଲୁଚି କର ବାରଂବାର ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଦେଖିବା ।

ଉହା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କମ୍ପ ଜ୍ୱରରେ ନାକପୁଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଉଠିଥିବା ରକ୍ତସ୍ଫୋଟକକୁ ଢଅ କଣ୍ଟା ବା ଅନ୍ୟ ସୁକ୍ଷ୍ମ କଣ୍ଟା-ଦ୍ୱାରା ଫୋଡ଼ି ଉହିଁରୁ ରକ୍ତମୋକ୍ଷଣ କରାଇବା; ୨ । ପାଲ୍ଟ୍ କରିବା ପାଇଁ ଧାତୁ ଓ କାଠ ଜନ୍ତୁ ଉପରେ ଉହା ଘଷିବା ।

ଉଡୁଙ୍କା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଡୁଙ୍କିବା: ଉପରକୁ ଉଡୁଙ୍କି ଉଠିବା ।

ଓଡ଼ଣ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲୁଗା ଓ ବସ୍ତ୍ରଶା ଆଦରୁ ଶରଯୋକଙ୍କ ନଷ୍ଟ କରିବା ।

କଉଳୁନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌପୀନ ପରିଧାନ କରିବା ।

କଂସାଏ ପଖାଳ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଏକ କଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ପଖାଳ ଘୃତ ଖାଇବା ।

କଂସା କଂସା ପଖାଳ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି କଂସାଏ ଲେଖାଏଁ (କଂସାକୁ କଂସା ପଖାଳ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଖାଳ ଘୃତ ଖାଇବା ।

କଙ୍କାଳକୁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଙ୍କାଳରେ ବଦ୍ଧା ବା ବ୍ୟଥା ଦେବା ।

(କଙ୍କାଳ ବାଡ଼ଉ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

କଣ୍ଡୁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା ବ୍ୟକ୍ତି) ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ଗୋଟାଏ ମୁଣ୍ଡକୁ ଆଗ ପାଖରୁ ବୁଲାଇ କର ନେଇ ପଛଆଡ଼େ ଖୋସିବା; (ଲୁଗା ଦିଅିବା ବ୍ୟକ୍ତି) ଗୋଟାଏ କାନକୁ ନେଇ ପଛଆଡ଼େ ଖୋସିବା ।

(ଏହାପରି କାଣିଆକଣ୍ଡ ମାରିବା, ମୁଠି କଣ୍ଡ ମାରିବା, ପାଇକଣ୍ଡ ମାରିବା ଆଦି ରୂପ ।)

କଣ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କାଠ ଆଦରେ ଥିବା କୋଣକୁ କାଟି ଗୋଲ କରିବା ।

କଣା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଣା ବା ଗାତକୁ ବୁଜ ଦେବା ।

କଣ୍ଟା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଣ୍ଟାକୁ ବାଡ଼େଇ କର ଭର୍ତ୍ତ କରିବା; ୨ । କଣ୍ଟାରେ ବଥ ଆଦକୁ ଫୋଡ଼ିବା ।

କଣ୍ଟିକଲା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଙ୍ଗଳ-ମୁଣ୍ଡାକୁ କଣ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ଫସ୍ତୁକୁ କରିବା ପାଇଁ ଖିଲ ମାରିବା ।

କତ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ହୁଡ଼ର ଦୁଇପାଖ ମାଝକୁ ପଡ଼ଲା କର ଚାଞ୍ଚିବା; ହୁଡ଼ା କତ କରିବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥା ଦ' ପଦ ମାରବା (ମାରଦେବା)—ଦେ. କି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି-ଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ପଦ କଥା କହିଦେବା; ୨ । ଆଗ ପଛ ବଚାର ନ କରି ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ।

କବାଟ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିବା; କବାଟ ବଳବା; ୨ । କବାଟକୁ ସ୍ଥାସ୍ଥିଭବରେ ବନ୍ଦ କରି ସେଠାରେ ଥିବା ବାଟକୁ ରୋଧିବା ।

କବାଟରେ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ବନ୍ଦ ହୋଇଥିବା କବାଟକୁ ଖୋଲି ଦେବା ପାଇଁ କବାଟରେ ହାତ ବା ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା ।

କଲମ ମାରିବା—ଦେ. କି—କଲମରେ ତରଳ ଲେଖିଦେବା ।

(କାନରେ) କଲମ ମାରିବା—ଦେ. କି—କାନ ଓ ମୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଫାଙ୍କରେ କଲମ ଖୋସିବା ।

(ଗାମୁଛରେ) କଳାଚଟ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ଗାମୁଛରେ ଚକା ଚକା କଳା ଦାଗମାନ ଜନ୍ମିବା ।

କଡୁଣୀ ମାରିବା—ଦେ. କି—କଡୁଣୀରେ ଆଘାତ କରିବା ।

କାତ ମାରିବା—ଦେ. କି—ମୁନଆ କାତଦ୍ୱାରା ଶତ୍ରୁରକୁ ଘୋଡ଼ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ କରାଇବା ।

କାଚୁ ମାରିବା—ଦେ. କି—କାଚୁ ଆଦକୁ ଚିପି ଚହିଁରୁ ପୂଜ ବା ଜଳ ବାହାର କରିବା । (ଏହିପରି ଘିମିରି ମାରିବା; କୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା ଭଳି) ।

କାଡୁଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଉଙ୍ଗାକୁ ଖଣ୍ଡାଇବାପାଇଁ କୂଳର ଖଣ୍ଡଦୂରରେ ମାଟି ଉପରେ ଗାତ ଖୋଳିବା ।

କାଡୁ(ଣ୍ଟୁ) ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବଳକ୍ଷୟ କରାଇବା ।

କାଣ୍ଡ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଧନୁଦ୍ୱାରା ଶର ମାରିବା ।

କାଣ୍ଡୁ ମାରିବା—ଦେ. କି—କଣ୍ଡୁର ଉପଶମ କରାଇବା ।

କାତ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଉଙ୍ଗାକୁ ତଳାଇବା ପାଇଁ ଲମ୍ବ ବାଉଁଶକୁ କଳାଶସ୍ୟର ଜନ୍ମଭୂମିରେ ଲଗାଇ ଠେସିବା ।

କାଦ ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କି—କାତ ମାରିବା ।

କାନରେ (ଫୁଲ ଆଦ) ମାରିବା—ଦେ. କି—କାନର ଓ ମୁଣ୍ଡର ମଝି-ଫାଙ୍କରେ (ଫୁଲ ଆଦ) ଖୋସିବା । (ଏହିପରି ପେନ୍ସିଲ ମାରିବା, ଚିକା ମାରିବା ଭଳି ।)

କାନ୍ଧ ମାରିବା—ଦେ. କି (ଥଣ୍ଡାରଙ୍କ ଭାଷା)—ଘୋଡ଼ାର ବା ଗଧର (ଉଲ ମାରିବା—ବପଷ୍ଟଉ) ମୁଦିଁଯାଏ ବା ପଦ ଯାଏର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶକୁ ଛାଟର କରିବା ।

କରିଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତାହ କିମ୍ବା ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିନ କରିବା; କିମ୍ବା ଧରିବା । ଦେ. ବ—ଗୁଡ଼ାଳ ଅଢରେ ଘୋଡ ଲାଟିଯିବା ।

କଲା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଭୂମି ଉତରକୁ ଖିଲ ଉଠି କରିବା ।

କୁଆଁ ମାରିବା—ଦେ. କି (ଗଛ ବା ଗଜା)—ଅଗରୁ କୋମଳ ଶାଖା ବାହାର କରିବା ।

କୁଢ଼ିଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ କୁଶୀର ଜନ୍ମାଣ କରିବା ।

କୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଚମଚୁ ତଥି କୁଣ୍ଡିଆକୁ ଲୋପ କରିବା ।

କୁଦା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରିବା; କୁଦିବା ।

କୁହାଟ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଦୂରକୁ ଶୁଭିବା ଭଳି ଉଚ୍ଚ ଧ୍ୱନି କରିବା ।

କେଞ୍ଚା ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭେଷାରେ କେଞ୍ଚିବା ।

୨ । ମୁନଆ ଅସ୍ତ୍ରାଦ୍ୱାରା କେଞ୍ଚିବା;

କେରେଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଗ୍ରଣ ପକାଇବା । ଦେ. ବ—ଜଉଆ ମାରିବା (ଦେଶ)

କୋଡ଼ଗ୍ କୋରଡ଼ା କୋରେଡ଼ା } ମାରିବା—ଦେ. କି—ଶ୍ଳଥ ବା ଶ୍ଲୁକରେ ପ୍ରହାର କରିବା ।

କୋଡ଼ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଦଣା ଯାଇଥିବା ବା ଅଳ୍ପ ଅସମତଳ ମାଟିକୁ କୋଡ଼ରେ ସମତୁଲ କରିବା ।

ଖଙ୍କାର ଖା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଚଣ୍ଡିରୁ ଶ୍ଳେଷ୍ମା ସଫା କରିବାଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ କରିବା ।

(ମୁହଁରୁ) ଖଗ୍ ମାରିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଖଗ୍‌ର ତେଜ ମୁହଁକୁ ପୀଡ଼ା ଦେବା; ୨ । ଖଗ୍ ବଳଖିବରେ ଦେହରେ ପଡ଼ିବା ।

ଖଡ଼ୁମୁସା ମାରିବା—ଦେ. କି-(ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ) ହାତରେ ମିଳିଥିବା ଖଡ଼ୁଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଘାତ କରିବା ।

ଖଣ୍ଡ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ଖଣ୍ଡ ବା ଉକାଇତନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦ୍ରବ୍ୟର ବଲ-ପୂର୍ବକ ଅଧଦ୍ୱରଣ ।

ଖଣ୍ଡିକାଶ ମାରିବା—ଦେ. କି—ନଜର ଉପସ୍ଥିତ ଅନ୍ୟକୁ ଜଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ଥର ସାମାନ୍ୟ କାଶିବା ।

ଖରଡ଼ା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଘୋଡ଼ା ଦେହକୁ ଲୁହାର ଯାନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କୁଣ୍ଡାଇବା ।

ଖିଲ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଖୁଣ୍ଟ କାଳାକୁ ଭୂମିରେ ବା କାଠରେ ଉଠି କରିବା ।

ଖୁଣ୍ଟ ବା ଖୁଣ୍ଟାଣିଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ ଚୁଗୁଲି କହିବା ।

ଖୁଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଘରର ଗଲରୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଉଡ଼ି ଯାଇଥିବା କୁଣ୍ଡା ଜାଗାରେ ନୂଆ କୁଣ୍ଡା ବା ନଡ଼ା ପୂରାଇବ

୨ । ଧାନ ଚଅସ୍ତର ସେଉଁ ଅଂଶମାନଙ୍କରୁ ଧାନ ଗଛ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ବା ଖେତରୁ ବୁଆ ବା ଚଳ ଆଣି ରୋଇବା ।

ଖୁନ୍ଦା ମାରିବା—ଦେ. କି—ମୁଠାର ଉର୍ଜ୍ଜା ଆଙ୍ଗୁଠି ପାଖ ଦ୍ୱାରା ଗାଲରେ ଆଘାତ କରିବା ।

ଖୁର ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଖୁରରେ କ୍ଷୌର କରିବା ।

୨ । ଖୁରରେ ଚାଣିବା ।

ଖୁସ୍ତ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଖୁର ଖାଇବା (ଖଣ୍ଡ ଓ ବଳଦ ଆଦ) ଖୁସ୍ତରେ ଭୁଇଁକ ସ୍ପର୍ଶ ହୁଡ଼ିବା; ଖୁସ୍ତରେ ଆଘାତ କରିବା ।

ଖୁରୁଡ଼(ଡ଼ୁ) ମାରିବା—ଦେ. କି—ଶୁଖିଲା ନଡ଼ିଆକୁ ଦନା କେତେ ଘରେ ରଖିବାଦ୍ୱାରା ନଡ଼ିଆରୁ ପାଣି ଶୁଖିଯାଇ ଚାହା ଖୁରୁଡ଼ରେ ପରିଣତ ହେବାର ଉପାୟ କରିବା ।

ଖେଞ୍ଚା ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବନ୍ଦ ଘଟାଇବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖେତ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଜଳ ଅଭାବରୁ ବା ଯନ୍ତ୍ର ଅଗ୍ରବରୁ ଫସଲ ଶୁଖି ମରିଯିବାର କାରଣ ହେବା; ଶୁଖି ଯାଉଥିବା ଫସଲକୁ ପାଣି ନ ପଡ଼ାଇବା ।

ଖେପା ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୁଇ ଗୋଡ଼କୁ ଏକତ୍ର ଭଲାଇ କୁଦା ମାରିବା । ୨ । ଖେପା ଦଉଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ ନଡ଼ିଆ ଗଛ ଓ ତାଳ ଗଛ ଆଦିକୁ ଚଢ଼ିବା ।

ଖେପି ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଖେପା ମାରିବା । ୨ । (ଘୋଡ଼ା) ଖରା ଗୋଡ଼ରେ ଜୁନ୍ଦ ଦଉଡ଼ିବା ।

ଖୋଷା ମାରିବା—ଦେ. କି—ମୁଣ୍ଡରେ ଜୁଡ଼ା ପକାଇ ବାନ୍ଧିବା ।

ଖେସଣି ମାରିବା—ଦେ. କି—ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର ଅଳ୍ପା ଯାଖେ ଥିବା ଦୁଇ ଚପଟ୍ଟ ଅଂଶକୁ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ଖୋସିବା ।

ଗଜା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଗଜୁରିବା ।

ଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଇ ଉପବାସରେ ମାର ପକାଇବା; ୨ । କୌଣସି ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଜ୍ୱରଦ୍ୱାରରେ ମରିବାର କାରଣ ହେବା ।

ଗଡ଼େଇ ଚଡ଼େଇ ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ମାଡ଼ ଖାଇ ଭୁଇଁରେ ଗଡ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ପ୍ରହାର ବା ଆଘାତ କରିବା ।

(ବାଉଁଶର ବା ବାଡ଼ର) ଗଣ୍ଠି ମାରିବା—ଦେ. କି—କାଟିବା, ବାସି ବା ଜୁରୁଡ଼ିରେ ବାଉଁଶର ଗଣ୍ଠିକୁ ଦାଣିବା ।

ଗଦା ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଗଦା କରି ରଖିବା ।

ଗପ୍(ପା, ପ୍ପା) ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଲୁଚ କରି ରହିବା । ୨ । ମୌନ ରହିବା ।

ଗପ ମାରିବା—ଦେ. କି—ବୃଥା ଗପିବା ।

ଗପ୍ପା ମାରିବା—ଦେ. କି (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ବଡ଼ ବଡ଼ ଗପ୍ପାରେ ଭୋଜନ କରିବା ।

ଗଲ୍ଲ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଡାଣ୍ଡୁ ମାରିବା (ଦେଖ)

ଗସ୍ତ ମାରିବା—ଦେ କି—ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲିବା; ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବା ।

ଗାଣ୍ଡି ମାରିବା—ଦେ. କି (ଅଶ୍ଳୀଳ)—୧ । ଗୁଦା ମୈଥୁନ କରିବା । ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ମୈଥୁନ କରିବା । ୩ । ପ୍ରତାରଣା କରିବା; ଠକାଇବା ।

ଗାତ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଗାତକୁ ଖୋଦିବା ।

ଗାତେ ମାରିବା—ଦେ. କି—ବାଡ଼ ଦେବା ପାଇଁ ବୁଦାଏ କଣ୍ଟା ଗୋଟିଏ ଗାତରେ ଖୋଦିବା ।

ଗାର(ରେ) ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଳ୍ପ ବିଷୟ ଲେଖି ଦେବା । ୨ । ଲେଖାଦ୍ୱାରା ଶେଷ ହୁକୁମ ଦେବା ବା ଦସ୍ତଖତ୍ କରିବା । ୩ । ବଲରେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ି ଦଳ କରିବା ।

ଗାଈ ଫିଙ୍ଗୁ(ଡ଼ି, ଡ଼୍ଡି)କା(କି) ମାରିବା—ଦେ. କି—(ବାଘ) ଆଗରେ ଶିକାରକୁ ଛୁଁଦେଖି ଗାଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିକଟ ମୁଖଶବ୍ଦ କରିବା ।

ଗାଲୁ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଦାମ୍ଭିକତା ପ୍ରକାଶ କରି କୌଣସି ବିଷୟକୁ (ଗାଲୁ ଭୁରୁଡ଼ୁ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୁରୁଡ଼ାଇବା ।

ଗିଳା ମାରିବା—ଦେ. କି (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଖାଇବା ।

ଗିଳା(ଳେ ଇ-ମାରିବା—ଦେ. କି. କୌଣସି ଲୋକକୁ ବାଇଁବାର ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବ୍ୟସ୍ତ କରାଇବା ।

ଗିଳା(ଳେ)ଇ ଗିଳା(ଳେ)ଇ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଅଦ୍ଭରକୁ ସ୍ତୋଭନ କରାଇ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଜୀବକୁ ସ୍ତୋଭଗ୍ରସ୍ତ କରାଇ ମାର ପକାଇବା ।

ଗୁଣ୍ଡା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଘଟା ମାରିବା (ଦେଖ)

ଗୁଞ୍ଜା ମାରିବା—ଦେ. କି—ସ୍କୁଲରେ ମଝିରୁ ଉଠି ଯାଇଥିବା ରୁଅର ସ୍ଥାନରେ ନୂଆ ରୁଅ ଗୁଣ୍ଠିକର ବସାଇ କରିବା ।

ଗୁଡ଼େଇ ଉଡ଼େଇ ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଦେହର ଖରପାଖେ ପ୍ରହାର କରିବା ।

ଗୁମ୍ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଚୁପ୍ ହୋଇ ରହିବା ।
(ଗୁମ୍ମସ୍ତ୍ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଗୁଳ ମାରିବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧୁକଦ୍ୱାରା ଗୁଳ ଫୋର୍ କରିବା ।

ଗୁଳୁମ ମାରିବା—ସ୍ତ୍ରୀ. କି—ଯେଉଁ ଉପରେ ବଷାପୂନ ଔଷଧାଦି ଲେପନ- (ଗୁଳୁ ମାରିବା—ଦେଶଜ ରୂପ) ପୂର୍ବକ ସଜଡ଼ାଉଥିବା ବାନ୍ଧିବା ଯେଉଁରେ ଦୋଇଥିବା ମୀଡ଼ାଗୁଡ଼ି ସ୍ତୋଗକୁ ନାଶ କରିବା ।

ଗେଫା(ବା) ମାରିବା—ଦେ. କି (ବ୍ୟଙ୍ଗ) —ଗଫା ମାରିବା, ଖାଇବା ।

ଗେବ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ମଣ୍ଡାପିଠା ଆଦି (ଯଥା—କୋଳଥ ପୁରଦଅ ମଣ୍ଡା, ନଡ଼ିଆ ପୁରଦଅ ମଣ୍ଡା, ମୁଗ ପୁରଦଅ ମଣ୍ଡା) କୁ ବାଣ୍ଟିବା ବେଳେ ଚଢ଼ି ଯାଇବା ପାଇଁ ଉପରେ ସଙ୍କେତ ସ୍ୱରୂପ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଝିପଚଢ଼ି ଦେବା ।

ଗୋଇଠା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ବଳ ସହିତ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଘାତ କରିବା । [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟର ପଦାଘାତକୁ ଗୋଇଠା ଓ ଅନ୍ୟ ଜୀବର ପଦାଘାତକୁ ନାତ ମାରିବା ବୋଲାଯାଏ ।]

ଗୋଡ଼ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଙ୍କାର ଗଢ଼ରେ ବାଡ଼ରେ କମ୍ବା ପାଣିରେ ଯିବା ସମୟରେ ପାଣିର ଗଭୀରତା ଆଦି ଜାଣିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ଗଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଛୁଇଁବା । ୨ । କାଦୁଅ ବା ମାଟିପୁଲା ଆଦି ଥିବା ଅସମତଳ ସ୍ଥାନକୁ ସମତଳ କରିବା ଲଗି ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ଚଲାଇବା ।

ଗୋତା ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ପାଣିରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଡୁବ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉଠିବା—୨ । ବଥାସଘାତକତା କରିବା ।

ଗୋଣ୍ଡ ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଜୀବର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବଶର ସମସ୍ତ ଜୀବଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ବା କରାଇବା ।

ଗୋବର ମାରିବା—ଦେ. କି—ଭୂମିରେ ଗୋବର ଲେପିବା ।

ଗୋବରପାଣି ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ପରିଶୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ଗୋବର ପାଣି ଛିଞ୍ଚିବା । [ଦ୍ର—ବଅମ୍ନିନାମା, ବଦ୍ଦରେ ମାରୁଛ ଗୋବର ପାଣି —ଉଗ ।]

ଗୋରୁ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଗୋବଧ କରିବା—୨ । ଚଳର ପାଚତ ଗୋରୁର ଅପମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ପୁଗଣର ବଧାନ ଅନୁସାରେ ଗୋ-ସ୍ୱାମୀ ରୂପେ ଉକ୍ତ ଅପମୃତ୍ୟୁର ପାପରେ ଭାଗୀ ହେବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରାସ୍ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଭୋଜନ କରିବା ।

ଘଣ୍ଟି ମାଁରବା—ଦେ. କ୍ରି (କଂସାରଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) — ତମ୍ବା, ଖଯର ଅଦରକୁ ଏଚ୍ଚନ କର ଆଉଟ୍, ଚାଲୁ ଚେଡା ଚେକା କର, ଚାଳବା ପରେ, ଚାଲୁ ହାଉଡ଼ରେ ପିଟି ପତଳା କରିବା ।

ଘଡ଼ଘଡ଼ ମାରବା—ଦେ. ବ—ବଚ୍ଚୁଧ୍ନ ଦେବା ।

ଘଣ୍ଟା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିଟା ଘଣ୍ଟା ବଜାଇବା ।

ଘା ଘାଅ } ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦଦ୍ୱାରା ଗୋଟ ମାରବା ।

ଘାଏ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଥରେ ଅଘାତ କରିବା ।

ଘାଏ ଘାଏ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅସ୍ତ୍ରାଦଦ୍ୱାରା ଥର ଥର କର ଗୋଟ ମାରବା ।

ଘାସ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂମିରୁ ଘାସକୁ ନର୍ମୂଳ କରିବା ବା ଚାଞ୍ଚିବା ।

ଘିଅ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଡୁଡୀକୁ ଅନ୍ତି ଉତ୍ତାପରେ ନର୍ଜଳ କର ଚହଁରୁ ପୂତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା । [ଦ୍ର—ଗୁଜୁରରେ ଘିଅ ମରଯାଏ ନାହିଁ; ଲଡୁଡୀକୁ ନଆଁରେ ବସାଇ ଚାଲୁ ନର୍ଜଳ କରିବାଦ୍ୱାରା ଦୃଢ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଯାଏ ।]

ଘିମିର ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହରେ ହୁଠିଥିବା ଦିମିରକୁ ନଖ ଅଦ ଦ୍ୱାରା ଚପି ଚାଲୁ ଲୁପ୍ତ କରିବା ।

ଘୁଗୁଡ଼ ମରବା—ଦେ. କ୍ରି—ନଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ନାକଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ-ପୂର୍ବକ ନଶ୍ୱାସ ମାରିବା ।

ଘୋଘା, ଘୋଓଘା, ଘୋ ଓ ଘାଆ } ମାରବା— ଦେ. କ୍ରି—ବଡୁଲୋକଙ୍କର ଗୋଳ-ମାଳରେ ଅପଣାର ସ୍ୱରକୁ ମିଶାଇ ପାଟି କରିବା ।

ଘୋଡ଼ା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ବସି ଘୋଡ଼ାକୁ ଦଉଡ଼ାଇ ନେଇ ଶୁଣିବା ।

ଚଅଁରଡ଼ହ ମାରବା—ଦେ.କ୍ରି. (ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଯାନ୍ତ୍ରବାଲ୍ଲଦଲର ଗାଯୁକ)—ଶ୍ମଶରର ମୂଳ ବା ବେଷ୍ଟଦ୍ୱାରା ଅପର ପକ୍ଷକୁ ଉଦ୍ଧ ମାରବାର ବା ଉତ୍ପିବାର ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରିବା ।

ଚକ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ପହଞ୍ଚା ମାରବା (ଦେଖ)

ଚକମକ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଗ୍ନି ଷ୍ଟିଲଙ୍ଗ ବାହାର କରିବା-ପାଇଁ ଚକମକ ପଥରରେ ଲୁହାକୁ ଆଘାତ କରିବା ।

ଚକରେ ମାଣିକାଠି(ଖୁଣ୍ଟ) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚକର ଚଲପଥର କେନ୍ଦ୍ରରେ କାଠ ଯୋଡିବା ।

ଚଟକଣା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚଟକା କରଚଲଦ୍ୱାରା କୌଣସି ମନ୍ତବ୍ୟର ସାଂସଲ ସ୍ଥାନ (ଯଥା—ଗାଲ)ରେ ଅଘାତ କରିବା ।

ଚଟକଣି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କରତଳଧ ଅଙ୍ଗୁଳିଦ୍ୱାରା ସାମାନ୍ୟ ଚଟଚଟା ମାରିବା ।

ଚଟୁ ମରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଡିରେ. ଥିବା ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବା ପାକ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଚଟୁଦ୍ୱାରା ଘାଣ୍ଟିବା ।

ଚଡ଼ଚଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘଡ଼ଘଡ଼ ମାରିବା (ଦେଖ)

ଚଡୁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ରୋଗ ଅଦ ନିବାରଣାର୍ଥି) ଲୁହାର ଚଡୁ-ବାଟିକୁ ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତପ୍ତ କରି, ଦେହର ଶିର ଦେଖି, ତାହା ଲଗାଇ ଦେବା ।

ଚନ୍ଦନ ମାରିବା—ଦେ. ଣି—ଦେହରେ ଚନ୍ଦନ ଘୋର ବୋଳିବା ।

ଚନ୍ଦନ ଝୋପା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କପାଳରେ ଚନ୍ଦନର ବଡ଼ ବଦୁ ଲଗାଇବା ।

ଗୁଇଁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦ୍ରିପ୍ତତାରତା ସଦ୍ଧକାରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ (ଗଇଁ ଆଁ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋପନ କରିବା ।

ଗୁଜୁଁ(ଇଁ) ଗୁଜୁଁ(ଇଁ) ମାରିବା—ଦେ. ବ—ଦେହର କୌଣସି ଅଂଶ ଦୋର ବେଦନାଯୁକ୍ତ ହେବା ।

ଗୁପ(ପ୍ପ)ଡ଼ା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚଟକଣା ମାରିବା (ଦେଖ)

ଗୁବୁକ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୁବୁକଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବା ।

ଗୁଲଗୁଡ଼ ମାରିବା—ଦେ କ୍ରି—ଘରର ଗୁଳର ଚଳ ପାଗର ବାଡ଼ିଶକୁ ବା ବଗାଲୁ ହାଣ୍ଡିରେ ଗୋଡ଼ରେ ଥର ଥର ଗତ କରିବା ।

ଗଆଁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚାଉଳ ଲୌହଶଳାକା ଦେହରେ ମାଡ଼ ଦେବା ।

ଗଡ଼େଇ ଗଡ଼େଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଇ ନେଇ ଅଥସ୍ଥ କରିବା ।

(ଗଡ଼େଇ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଗଡା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚଟା ବାହିବା, ଦେହରେ ଚନ୍ଦନ ବା ଚଳକ ରେଖାମାନ ଚହିତ କରିବା ।

ଗତ୍ତ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଦ୍ରବ ଉଚ୍ଚ ଇଙ୍ଗ ଦେବା ।

ଗଲ୍ଲା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଚଲ ପର ଛାଙ୍କି କର କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଘେନିସିବା ।

ଗନ୍(ନ୍ନ) ଗନ୍(ନ୍ନ) ମାରିବା—ଦେ. ବ—କୁଣ୍ଠରେ ଫୋଡିବା ପର ଶସ୍ତ୍ରାଦରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବେଦନା ଜଣାଯିବା ।

[ଦ୍ର—'ଗୁଜୁଁ ଗୁଜୁଁ ଅପେକ୍ଷା ଚନ୍ ଚନ୍ ଲଘୁତର ।]

ଚୁଁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୁଁ କରିବା; (ନବାଗଢ ବଧୂମାନେ) କଥା (ଚୁ ଚୁଁ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ନ କହି 'ଚୁଁ' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ।

ଚୁଚୁକାଲ(ର)ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଖଦ୍ୱାରା ଚୁ ଚ ଶବ୍ଦ କର ଘାଲତ ପଶୁ ଅବଙ୍କ ସ୍ନେହ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ।

ଚୁପ୍ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୌନାବଲମ୍ବନ କରିବା ।

(ଗାଲରେ) ଚୁନ କଲା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ବା ଲଜ୍ଜିତ କରାଇବା ପାଇଁ, ତାହାର ଏକ ଗାଲରେ ପଟାର ଚନ ଓ ଅନ୍ୟ ଗାଲରେ ପଟାର କଳା ବୋଳିବା ।

(ଚୂନ କାଳ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଚୂନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘାନରେ ଚୂନ ଲଗାଇବା । ୨ । ଘରର କାନ୍ଥରେ କଲ ଚୂନ ଗୋଳିଆ ପାଣି ଲେପିବା, ଚୂନ ସଫେଦ କରିବା ।

ଚେର ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗଛ) ଅପଣାର ଚେରକୁ ଭୂଇଁ ମଧ୍ୟକୁ ବସ୍ତାରିତ କରିବା ।

ଗୋଟ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସାଧ) କୌଣସି ଜୀବକୁ ବଳଦ୍ୱାରା ଥରେ ଅଘାତ କରିବା । ୨ । କୌଣସି ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅଘାତ କରିବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛତା(ତ)ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମେଘ ଛତାକୁ ବୁଝିବା; ୨। ମେଘ ଛତାକୁ ବୁଜିବାରେ ଯୋଉ ତା ଶବ୍ଦରେ ବସିବା । [ଦ୍ର—ଯେଉଁର ଘୁଣ୍ଟୁଆ, ମଇଁଷିଥିଲ ଓ ବାବାଜୀମାନେ କରନ୍ତୁ ।]

ଛତଆ ମାରିବା—ଦେ. କି.—(ଦାନ୍ତ ବା ଛତ ବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ) ଛତଆ ବା ଲୋମାକାର ଛତୁଦ୍ୱାରା ଅବୃତ ହେବା ।

ଛପଟିଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଧଗାବାଜ କରି କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଘେନନ୍ଦିବା । ୨ । (ବ୍ୟାଘ୍ର, ବଘୁଡ଼ ଆଦି) ଲୁଚି କରି ଅପେକ୍ଷା କରି ବସି ରହି ସୁଯୋଗ ଦେଖି ଶିକାରକୁ ଘେନ ପଳାଇବା ।

ଛପା ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଛପି କରି ବା ଲୁଚି କରି ରହିବା । ୨ । ମୋଦର ମାରିବା । ୩ । ବହି ଆଦରେ ଚଲଚ୍ଚିତ୍ର ମାରିବା ।

ଛବ ମାରିବା—ଦେ. କି—କାନ୍ଥ ଆଦରେ ଛବି ଲଗାଇବା ।

ଛୁଞ୍ଚୁଣି ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ସୂଚ୍ୟାକାରଦ୍ୱାରା ଥରେ ଓଳାଇ ଅଣିବା । ୨ । ଛୁଞ୍ଚୁଣିର ମୁଠାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ପ୍ରହାର କରିବା ।

ଛୁଞ୍ଚୁଣିବାଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କି—ଛୁଞ୍ଚୁଣିଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ପ୍ରହାର କରିବା ।

ଛୁଟ ମାରିବା—ଦେ କି—୧ । ସରୁ ଯଷ୍ଟିରେ ପ୍ରହାର କରିବା । ୨ । (ବର୍ଷାପାଣି) ଇତସ୍ତତଃ ଭାବରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିବା । ୩ । ଧାଣିକୁ ଛୁଟ କରି ଯକାଇବା ।

ଛୁଟପାଣି ମାରିବା—ଦେ. ବି—ବର୍ଷାପାଣି ଇତସ୍ତତଭାବରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିବା ।

ଛୁତ ଛୁତରେ } ମାରିବା—ଦେ. କି—ଶୋକଯୋଗୁଁ ଶରୀରକୁ କରତଳଦ୍ୱାରା ବାରଂବାର ଆଘାତ କରିବା ।

ଛୁତକା(କୁ) ମାରିବା—ଦେ. ବି—ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଦନା ବା ଶୂଳ ଅନୁଭୂତ ହେବା ।

ଛୁପ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମୋଦର ମାରିବା । ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଉପରେ ବେଦସୂଚକ ଚିହ୍ନ ଦେବା । ୩ । (କଥା ଅଦରେ) ଘାଣ୍ଟର ଛେପ ଲଗାଇବା; ୪ । ଦେହରେ ଚନ୍ଦନାଦି ବା ଦ୍ୱାରକା ଶିଳାଦ୍ୱାରା ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଚିହ୍ନ ମୁଦ୍ରିତ କରିବା ।

ଛୁପା ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମୋଦର ମାରିବା; ୨ । ମାର୍କା ମାରିବା; ୩ । ଛବି ମାରିବା ।

ଛୁଞ୍ଚି(ଞ୍ଚି)ଡ଼ା ମାରିବା—ଦେ. ବି—ଶୁଣ୍ଠପାଣି ମାରିବା (ଦେଖ) ।

ଛୁଣ୍ଠି(ଣ୍ଟି)କା ମାରିବା—ଦେ. ବି—ଶୁଣ୍ଠପାଣି ମାରିବା (ଦେଖ) । ଦେ. କି—ଛୁଣ୍ଠା ମାରିବା (ଦେଖ) ।

ଛୁଣ୍ଟି(ଣ୍ଟି)କଣି ମାରିବା—ଦେ. କି—ଦଉଡ଼ ଫାଶରେ ଟେକା ଲଗାଇ ହରୁ ଟେକାକୁ ଦୂରକୁ ଫୋପଡ଼ିବା ।

ଛୁଣ୍ଠା ମାରିବା—ଦେ. କି—ପାଣି ଅଦ ଇତସ୍ତତଭାବରେ ଛୁଞ୍ଚିବା ।

ଛୁଞ୍ଚି ମାରିବା—ଦେ. କି—ଛୁଞ୍ଚିରେ ଫୋଡ଼ିବା; ଦେ. ବି—ସୂଚ-ବେଧନବତ୍ ତୀବ୍ର ଯାତନା ଅନୁଭୂତ ହେବା ।

ଛୁଟ୍ଟା(ଟ୍ଟି)ରି) ମାରିବା—ଦେ. କି ଛୁରିର ଅଘାତଦ୍ୱାରା କାଟିବା ।

ଛେପ ମାରିବା—ଦେ. କି—ବ୍ରଣ ଅଦରେ ମୁହଁର ଛେପ ଲଗାଇବା ।

ଛ୍ଲେପ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଶ୍ଲେଷ୍ମଦ୍ୱାରା ଅଘାତ କରିବା ।

(ଗଛରେ) ଜଡ଼ ମାରିବା—ଦେ. ବି—(ବୃକ୍ଷଯୁକ୍ତାସ୍ଥ ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣେଷ) ଗଛ ଅଦର ଛାଲରେ ବା ଶୁଣ୍ଢିରେ ଜଡ଼ ପରି ଦେଖାଯାଉଥିବା ଏକପ୍ରକାର ପୋକଙ୍କ ସ୍ତର (ଜଡ଼ୁଆ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଡ଼ିଥିବା ।

ଜଡ଼ ମୁଦ୍ଦ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଚଟଣି ବା ଲଘାମାଛ ମୁଦ୍ଦ କରି ତହିଁ ଉପରେ ଜଡ଼ୁଲା ଭରଲାଇ କରି ଦେଇ ତହିଁ ଉପରେ ମୋଦର ବସାଇବା ।

ଜଙ୍ଗ ମାରିବା—ଦେ. ବି—ଚଳନଶୀଳ ଜୀବରୂପେ ଗୁଲୁଗୁଲ ଜନ୍ମିଥିବା 'ଜଙ୍ଗ'ର ସୁନାରେ ପରିଣତ କରିବା । [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ, ବଟୁଡାଲର ଯୋଡାସୁନ 'ଜଙ୍ଗ' ବା ଚଳନଶୀଳ ଚକଚକିଆ ଜୀବ ଥାଲଟି ଯାଉ ଯୋଡା ଦେଇଥିବା ସ୍ଥାନ ଜକଟରେ ଜର୍ଜର ହୋଇ ବୁଲେ ଓ ଦେହ ଲୋକ ଡାକୁ ଡାଣ୍ଡି କରି ତା ଉପରେ ଜଳଧାରା ଛାଡିଦେଲେ ସେ ଚଳନଶୀଳ 'ଜଙ୍ଗ' ଜର୍ଜୀବ ସୁନା ଥାଲଟି ଯାଏ ।]

ଜଡ଼ ମାରିବା—ଦେ. କି—ମୂଳରୁ ମାରିବା; କୌଣସି ଗଛକୁ, (ଜଡ଼ରୁ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶ୍ୱେତରୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ନର୍ମୂଳ କରିବା ।

ଜନ୍ତ ମାରିବା—ଦେ. କି—ପାଣି ବୋହିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଜଳସ୍ରୋତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ।

ଜଲଛ(ଚ୍ଛ)ପା ମାରିବା, ଜଲଛଡ଼ା ମାରିବା—ଦେ. କି—ପାଣି ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କାଗଜରୁ ଜଲଛବି ଉଠାଇ ବହିଆଦରେ ଲଗାଇବା ।

ଜଲା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଛିଦ୍ର ବୁଜିବା ବା ବନ୍ଦ କରିବା ।

ଜାନ୍ ମାରିବା—ଦେ. କି—ପ୍ରାଣାନ୍ତକ କଷ୍ଟ ଦେବା ।

ଜାନରେ ମାରିବା—ଦେ. କି—ହତ୍ୟା କରିବା; ମାର ପକାଇବା ।

ଜାବ(ବୁ)ଡ଼ା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଚଟକଣା ମାରିବା ।

ଜାଲ ମାରିବା—ଦେ. କି—ପାଣିରେ ମେଘ ହୋଇଥିବା ଜାଲକୁ ଟାଣି ଜେଇ ଗୋଟାଇବା ।

ଜଦ୍(ଦ୍ଧ,ଦ୍ଦି) ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇଁ ପଣ ରଖିବା ।

ଜର ମାରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ଜର ବୁଲାଇବା ବା ଲଗାଇବା; ଗୁଣ୍ଠିବା ।

ଜୀବ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଜୀବହତ୍ୟା କରିବା ।

ଜୀବନ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଜାନ୍ ମାରିବା (ଦେଖ)

ଜୀବନରେ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଜାନରେ ମାରିବା (ଦେଖ)

ଝଅକ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ବେଢ଼ବ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା । ୨ । ଝକ୍ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅପଙ୍କାର ବେଢ଼ବ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ।

ଝକ୍ମକ ମାରିବା—ଦେ. ବି—ଚକମକ ମାରିବା (ଦେଖ) ।

ଝାଇଁ ମାରିବା—ଦେ. ବି—୧ । ହୋଲ୍ଲା ମାରିବା । ୨ । କାନରେ ଝାଁ ଝାଁ ଶବ୍ଦ ହେବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଝାଙ୍କି ମାରିବା—ଦେ. କି—ଉଙ୍କି ମାରିବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚ ରହି ଉପର୍ଯ୍ୟପର ମୁହଁ ବାହାର କର ବା ଉଙ୍କି କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଗ୍ରହିବା ।

ଝାଡ଼ୁ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଝଟକି ମାରିବା (ଦେଶ) ।

ଝାମ ମାଁରିବା—ଦେ. ବ—ଝୋଲ୍ଲ ମାରିବା (ଦେଶ) ।

ଝାମା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଘୋଡ଼ା ଇଝାଖଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଘଷି କାଠକୁ ପାଲସ କରିବା ।

ଝାମ୍ପ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଝାମ୍ପିବା, ଡଲ୍ଲ ମାରିବା ।

ଝାଳ ମାରିବା—ଦେ. କି—ପରଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଦେହରୁ ବୋଉଥିବା ଘର୍ମକୁ ପବନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶୁଖାଇବା । [ଦ୍ର—ମୁଣ୍ଡଝାଳ ଗୋଡ଼ରେ ମାରିବା—ଛଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଣ୍ଡରୁ ଝାଳ ବୋହୁ ଝାଳର ଧାର ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋହୁ ଅସିବାସାଏ ପରଶ୍ରମ କରିବା; କଠୋର ପରଶ୍ରମ କରିବା ।]

ଝିଟ୍(ଟି)କା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମକୁ ବା ଦଉଡ଼ି ଆଦିକୁ ଜୋରରେ ଉପର୍ଯ୍ୟପର ଝିଙ୍କିବା ଓ ଶବ୍ଦ ଦେବା ।

ଝିଣ୍ଟିକା ମାର ବଣି ଘୋଷିବା—ଦେ. ଛଗ—ଗୋଟିଏ ବଣି ଚଢ଼େଇକୁ ଆହାର ଦେବା ଯାଇ ବହୁସଙ୍ଖ୍ୟକ ଝିଣ୍ଟିକାଙ୍କୁ ବଧ କରିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ଅନେକ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ଜଣେ ବଡ଼ ଲୋକକୁ ସୁଖରେ ରଖିବା ।

ଝୁଣ୍ଟା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଗଳା ଆଦିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ବାହୁଁଶ ଅଗରେ ପୁଳାଏ କୁଟା ଗୁଡ଼ାଇ କୌଣସି ଜମିରେ ବା ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—ଫସଲ) ଜକଟରେ ଉକ୍ତ ବାହୁଁଶକୁ ପୋତିବା । (ଏଥିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହା ଯ, ଉକ୍ତ ଜମିରେ ବା ପଦାର୍ଥରେ ନାମୋଚ୍ଚାରିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବିନା ଆଦେଶରେ କେହି ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବେ ନାହିଁ ।)

ଝୋଲ ମାରିବା—ଦେ. ବ—ବଶେଷ ପରଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେବା ।

ଟକ(କ୍ଟ)ର ମାରିବା—ଦେ. କି—ଛନ୍ଦ ମାରିବା; ପ୍ରଚ୍ଛଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱତା ବା ପ୍ରଚ୍ଛ-ପୋଷିତା କରିବା ।

ଟଙ୍କ(କ) ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । (ଦହ, ପଖାଳ) ବହୁଦିନ ରହିବା [ଟଙ୍କ(କ) ମାରଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯୋଗୁଁ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଖଟା ହେବା । ୨ । (ଦାନ୍ତ, ପାଟି) ଓଟା ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ବିକାର-ଯୁକ୍ତ ହେବା ।

ଟର୍ ମାରିବା—ଦେ. କି (ଅଧୁନିକ)—ବଳୁଳ ବଦ୍ଧୟନ୍ତ୍ର ଟର୍ଟର (ଟର୍ଟର ଲାଇଟ୍ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଲୋକକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ଉପରକୁ ପଡାଇବା ।

ଟହଲ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଟହଲିବା; ଧୀରଗତିରେ ଅଗଡୁ ଓ ପଛକୁ ଗୁଲିବା ।

ଟାର୍ଜର ମାରିବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧାଙ୍ଗୁଳର ପୃଷ୍ଠଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡର ଖପୁରୀରେ ଆଘାତ କରିବା ।

ଟାକସ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଟାକସ ପୁଟାଇବା; ଛଉ ଓ ଚାଳୁ ଦ୍ୱାରା 'ଟକ୍‌ଟକ' ଶବ୍ଦ କରିବା । [ଦ୍ର—ଗୋରୁ ଆଦିକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଏ ଶବ୍ଦ କରାଯାଏ ।]

ଟାଙ୍ଗା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଚଗ ଯାଇଥିବା ଲୁଗା ବା କନାର ଦୁଇ ଅଂଶକୁ ସୋଡ଼ ମୋଟ ବା ଦୂର ଖଡ଼ଆ କର ସିଲେଇ କରିବା ।

ଟାଙ୍ଗୁ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଜଡ଼ରୁ ମାରିବା । [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଝୁଙ୍କାକୁ ଥରେ ଘୁଞ୍ଚି ଦେଲେ ପୁଣି ଉଚ୍ଚ-ମାନେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଝୁଙ୍କାକୁ ଉଆର ଜଗ ପଡ଼ାନ୍ତି; କନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚ ଝୁଙ୍କାର ମୂଳ ଖୋଳ ଗଭୀର ଭୂମିରେ ଥିବା ଉଚ୍ଚଙ୍କ ଟାଙ୍ଗୁକୁ ନଷ୍ଟ କରଦେଲେ ସେଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ଲୋପ ପାଆନ୍ତି ଓ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଉଚ୍ଚ ଝୁଙ୍କା ଦୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ।] ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଶକ୍ତିକୁ ବା ଗବକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା । [ଦ୍ର—କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର 'ଟାଙ୍ଗୁ' ବା ଗୋଡ଼କୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ସେ ଅଚଳ ଓ ଅବଶ ହୋଇଯାଏ ।]

ଟାପୁ ମାରିବା—ଦେ. କି (ଘୋଡ଼ା) ଖୁରଦ୍ୱାରା ଭୂମିକୁ ବାରମ୍ବାର ଆଘାତ କରିବା ବା ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ଟାହୁଆ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଫୁଲର ବା ପକ୍ଷର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପଙ୍ଖାକୁ ଶୋଭା (ଟାହୁଆ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜନ୍ମେ କୌଣସିଠାରେ ଶୋପିବା ।

ଟାହ ମାରିବା, ଟାହ(ହୁ)ଲି ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଟାପରା କରିବା; ଥଟ୍ଟାରେ ପଦେଅଧେ କଥା କହିବା । ୨ । ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୂପ କରିବା ।

ଟିକ(କ,କେ)ଟ୍ ମାରିବା, ଟିକିଟି ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଚଟି ଆଦିର ଲମ୍ବାପଟା ଉପରେ ଡାକ ଟକଟ ଲଗାଇବା । ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟାଦି ଜ୍ଞାପନାର୍ଥ ତହିଁ ଉପରେ ମୂଲ୍ୟଗୁଣାଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ କାଗଜର ଛୋଟ ଖଣ୍ଡ ଲଗାଇବା ।

ଟିକଲି ମାରିବା, ଟିକ୍ଲି ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଟକଟ ମାରିବା । ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀମାନେ) କପାଳର ମଧ୍ୟରେ ଧାତୁ ଆଦିର ଗୋଲ-କାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଫଳକ ଲଗାଇବା ।

ଟିପ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଧୀରଗତିରେ ଅଘାତ କରିବା ବା ଚପିବା । ୨ ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଙ୍ଗକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି କୌଣସି ସଙ୍କେତ ଦେବା ।

ଟେକା ମାରିବା—ଦେ. କି—କ୍ଷୁଦ୍ର ଶ୍ଲେଷ୍ମଖଣ୍ଡ ନିକ୍ଷେପ କରିବା ।

ଟେଲା ମାରିବା—ଦେ. କି—ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ବା ମାଟିର ଖଣ୍ଡ ନିକ୍ଷେପ କରିବା ।

ଟୋପା(ପି) ମାରିବା—ଦେ. କି—ଚନ୍ଦନର ବିନ୍ଦୁ କପାଳରେ ଲଗାଇବା

ଠଣା ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଠଣା ଠୁକିବା; ଟାକର ମାରିବା; ଆଙ୍ଗୁଠିକୁ ମୁଠା କର ଆଙ୍ଗୁଠିର ଗୋବାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଘାତ କରିବା । ୨ । କାନ୍ଥରେ ଥିବା ଠଣାକୁ କୁଜ ଦେବା ।

ଠାର ମାରିବା—ଦେ. କି—ଠାରଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ।

ଠିପି ମାରିବା—ଦେ. କି—ବୋତଲର ମୁହଁରେ ପୋଲ ବା ବଣ୍ଡା ଆଦି ଲଗାଇ ମୁହଁକୁ ବନ୍ଦ କରିବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଠେଲ୍ଲ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କରତଳ ବା ବାହୁଦ୍ୱାରା ଠେଲିବା ।

ଠୋକର ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଝାଟକର ମାରିବା; ମୁଠା କରିଯାଇ ଥିବା ଆଙ୍ଗୁଠିର ପୃଷ୍ଠଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଘାତ କରିବା । ୨ । ଯାଦଡଲର ଅଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଆଘାତ କରିବା ।

ଡଙ୍କ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲତା) ଡଙ୍କାଇବା ବା ଲଟାଇବା । ୨ । (ଛୁଞ୍ଚ ଆଦ ନାନ୍ତୁଡ଼ିବଶିଷ୍ଟ ଜୀବ) ନାନ୍ତୁଡ଼ିଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଜୀବକୁ ଆଘାତ କରିବା ।

ଡଙ୍କା ମାରବା— ଦେ. କ୍ରି—ନଆଁ ଉପରେ ଘାତ କରିଯାଉଥିବା ଛଅଣ ଅଦକୁ ଉଙ୍କା ବା ଅଣକଦ୍ୱାରା ଘାଣ୍ଟିବା ।

ଡାଇ(ହ୍ନି)କା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି (ଘାଣ୍ଟିବାଲମାନେ) ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବଦ୍ରୁ ସାମ୍ବଳ ପଦ୍ୟ ବା ଗୀତ ବୋଲି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଦଳକୁ ଗାଳଦେବା ।

ଡାକ ମାରବା—ଦେ. କ୍ର—୧ । ଡାକ ଶବ୍ଦିବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚଲାର କରିବା । ୨ । ଦୂରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକିବା ।

ଡାକୁ ମାରବା—ଦେ. କ୍ର—ଡକାଇଡଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦ୍ରବ୍ୟାଦର ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ ।

ଡଆଁ ମାରବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଡେଇଁବା । ୨ । କୁଦା ମାର ଗତି କରିବା । ୩ । ଦଉଡ଼ି କର ପଳାଇଯିବା ।

ଡଣ୍ଡୋ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇଂ. ଡଣ୍ଟୋ)—ଅସ୍ତ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ ବା ଭଲ ମନ୍ଦ ବଗୁର ନ କରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ମତରେ ଏକମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା ।

ଡିହ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯଷ୍ଟି ଅଦର ମୂଳଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା ।

(ଡିଅ ମାରବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଡୁବ(ବା) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ବଂ. ଡୁବମାର୍) —ପାଣିରେ ଡୁବିବା ବା ବୁଡ଼ାଯିବା ।

ଡୁହା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ପ୍ରବଚନ ବୋଲିବା ।

ଡାଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଶିଶୁବଚନ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲେଡ଼ିକୁ ବା ମୁଣ୍ଡକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆପଣା ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା ।

ଡାଗା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଠାଙ୍କା ମାରିବା (ଦେଖ) । ୨ । କଳରେ ସିଞ୍ଚାଇ କରିବା ।ବଂରୁ ଲୁଗା ୨ ଖଣ୍ଡକୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡିଆ କରି ସିଞ୍ଚାଇ କରିବା ।

ଡୁଆ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଡୁବା ମାରବା (ଦେଖ) ।

ଡୁ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଙ୍କ ଫୁଟାଇବା ।

ଡୁଁ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି (ଅଶ୍ଳୀଲ) —୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ହୁଁ' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ, ତାକୁ ଉପହାସ କରିବାକୁ 'ଡୁଁ' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ।

ଢେଲ୍ଲ ମାରବା--ଦେ. କ୍ରି-[ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ବଂ. ଢେଲ୍ଲ (ଢିଲ୍)ମାର୍] ଢେଲା ମାରବା (ଦେଖ) ।

ଢୋଲେ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି. (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ପେଟ ପୂରା କରି ଭୋଜନ କରିବା ।

ତଣ୍ଡିଆ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଷ୍ମା (ଗଳାର ସ୍ୱଲ୍ପ-ଭାଗ)ରେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତ କରତଳଦ୍ୱାରା ଧକ୍କା ଦେବା ।

ତର ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ତଥାରେ ଉଡ଼ାଇବା; ବାଢାକା କରିବା; ପ୍ରକୃତ କଥା ଗୋପନ ରଖି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କଥାକୁ ଚଳାଇନେବା ।

ତରକ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ସତର୍କ ଦୋଇ କଥା କହିବା ।

ତଲ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି (ଥିଏଟ୍ରାଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ଚାଲ, ଗତି ପ୍ରଭୃତିର ତଳଖଣ୍ଡକୁ ବାଡ଼େଇ ବା ପିଟି ଛଆର କରିବା ।

ତଡ଼ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ତର ମାରିବା । ୨ । ସୁର ସୁର କରି ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା ।

ତକ ମାରବା— ଦେ. କ୍ରି—ବସ୍ତ୍ର ଆଦକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ସଜାଇ କରି ରଖିବା ।

ତାଲଫ(ଫେ)ଟକା ତଲଫୁଟକା } ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ତାଲୁଅଞ୍ଚରେ ଛଆର ଦୋଇଥିବା ଫଟକାରେ ଅଳ୍ପ ସଯୋଗ କରି ଫୁଟାଇବା ।

ତାଲି ମାରବା--ଦେ. କ୍ରି— ଦୁଇ ହାତର ପାପୁଲିକ ପରସ୍ପର ଆଘାତ କରି ଶବ୍ଦ କରିବା ।

ତେଣ୍ଡା ମାରବା— ଦେ. କ୍ରି—ତେଣ୍ଡା ବା ଲମ୍ବ ମୁନଆ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମାଛ ବା ଅନ୍ୟ ଜୀବଙ୍କୁ ବିଦ୍ଧ କରି ଦୂରରେ ରହି ଉପରଆଡ଼ୁ ଜୋରରେ ଫେଙ୍କିବା ।

ତେଣ୍ଡା ମାରବା—ଦେ. କ୍ର—କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ପାଣି ବୋହିବାକୁ ଜଳାଶୟର କୂଳରେ ବାଉଁଶ,ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଡ଼ି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକରଣମାନ ଠିକ୍ କରି ସଜାଡ଼ି ରଖିବା ।

ତେଲ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ତେଲକୁ କୌଣସିଠାରେ ସାମାନ୍ୟ ଭାବରେ ବୋଳିବା; ୨ । ତୈଳପ୍ରଧାନ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସିଝାଇ ବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଉହାଁରୁ ତେଲ ବାହାର କରିବା ।

ତେଲ ହାତ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବା ଦେହରେ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ତୈଳ ଲଗାଇବା ।

ଥକା(କ୍ରା) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟଧିକ କାନ୍ତି ଦୋଇ ରହିଯିବା ।

ଥଣ୍ଡ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପଶୁ) ଥଣ୍ଡଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଖୁଣ୍ଟିବା ବା ଖଣ୍ଡ କରିବା ।

ଥସ୍ସ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୁପ୍ ମାରିବା (ଦେଖ) ।

ଥାକ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଡାକ ମାରିବା (ଦେଖ); ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଉହାଁର ବିରୁଦ୍ଧ ବା ଅସଙ୍ଗତ ବିଷୟ ଉତ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଥାଳ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସମତୁଲ ସ୍ଥାନରେ ଥାଳକୁ ଏପରି ଭାବରେ ପକାଇବ, ଯେପରି କ ଉକ୍ତ ଥାଳ ଉପରେ ଉପରେ ଖସି ଗଲିଯିବ ।

[ଦ୍ର—ଏ ବାକ୍ୟ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଲୋକ-ସମାଗମ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକୁ ମୁଣ୍ଡ ଏପରି ଲଗିଯାଏ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଥାଳକୁ ପାଣିରେ ଭସାଇଲା ପରି ଛଡ଼ିଦେଲେ ଉକ୍ତ ଥାଳ ଲୋକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରେ ଉପରେ ଗତ କର ଗଲଯିବ—ମହିରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଚଲକୁ ପଡ଼ଯିବ ନାହିଁ । ଏହିପର ସ୍ଥଳରେ ଏଥିର ପ୍ରଯୋଗ ହୁଏ ।

ଥାଲକ ଥାଲ, ଥାଲ ଥାଲ କର ଘିଅ ମାରବା—ଦେ. କି—(କୌଣସି ଲୋକ) ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଦୁଇ ଚାରି ଥାଳ ଘିଅ ଖାଇବା; ଅତ୍ୟଧିକ ଖାଇବା ।

ଥୁକ ମାରବା—ଦେ. କି—ଛେପ ମାରବା (ଦେଖ) ।

ଥୁଙ୍କାଥା ମାରବା—ଦେ. କି—'ଥୁଚ୍' ବା 'ଥୁଙ୍କାଥା' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କର କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ପର୍ଶ କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ନିଷେଧ କରିବା ।

ଥୁ(ଥୋ)ପା(ପି) ମାରବା—ଦେ. କି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡର ପଛପଡ଼େ ଆଙ୍ଗୁଠିର ଝପଦ୍ୱାରା ଧୀରଭାବରେ ଆଘାତ କରିବା ।

ଦଉଡ଼ ମାରବା—ଦେ. କି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ଏକା ଦମକେ ଦଉଡ଼ିବା ।

ଦଉଡ଼େଇ ଦଉଡ଼େଇ ମାରବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଲୋକକୁ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ତଲ୍ଲଇ ତଲ୍ଲଇ ଅତ୍ୟଧିକ ବ୍ୟସ୍ତ ବା କ୍ଲାନ୍ତ କରାଇବା ।

ଦମ୍ ଦମ୍ ମାରବା—ଦେ. କି—ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମ କର ଅତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ କିଛି ସମୟ ବିଶ୍ରାମ କରି ପୁଣି ବଳ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ।

ଦମ୍ମେ ମାରବା—ଦେ. କି—ଚଞ୍ଚାଇ,ଗୁଡ଼ାଖୁ ପ୍ରଭୃତିର ଧୂମ୍ର ଏକା ଥରକେ ଶୋଷି ନେବା ।

ଦାଇ(ହି)କା ମାରବା—ଦେ. କି—କାନ୍ଥରେ, ବାଡ଼ ପାଲ୍ଲରେ ଚମ୍ପା କଲଢ଼ ସମସ୍ତଙ୍କରେ ବସନ୍ତକୁ ଜବାବ ଦେବା ଚମ୍ପା ନଦୀ କର କହିବା ।

ଦାଉଁ ମାରବା—ଦେ. କି—ଖଞ୍ଜ ଖାଞ୍ଜରେ କୌଣସି ଧନ ବା ବସ୍ତୁ ହସ୍ତଗତ କରିବା ।

ଦାଣ୍ଡି ମାରବା—ଦେ. କି—ବୃଥାରେ ବୁଲିବା ।

ଦାନା ଦାନା ପାଣି ମାରବା—ଦେ. କି-କୌଣସି ଲୋକର ଉଦରପୋଷଣରେ ଉପାୟ ନଜେ ବନ କରିବା ବା ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବନ କରାଇବା ।

ଦଆସିଲ୍ଲଇ, ଦଆସିଲି, ଦଆସିଲି କାଠି ମାରବା—ଦେ. କି—ଦଆସିଲି କାଠିରୁ ଘର୍ଷି ଜଳାଇବା ।

ଦନା କେତେ ମାରବା—ଦେ. କି—କିଛି ଧନ ବା ଅଳ୍ପ କାଳ କଟାଇ ନେବା ।

ଦହକ ମାରବା—ଦେ. କି—ଜୀବନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ କଟାଇ ନେବା ।

ଦହେ ଦହେ ରୋଗ ମାରବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ରୋଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ (ଦହେ ଦହେ ମାରବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କଲେ ତାକୁ ଖାଇର ନ କର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ତତ କରିବା ।

ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ମାରବା—ଦେ. କି—କ୍ଲାନ୍ତି, ଦୁଃଖ ବା ଚିନ୍ତା ଯୋଗୁଁ ବଡ଼ କର ଚମ୍ପା ଓଠ ଜୋରରେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା ।

ଧାପ ମାରବା—ଦେ. କି—ଧାପ ଲଗାଇ ଦେବା ।

ଦୁଆର ମାରବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ଗୃହକୁ ଯିବାର ଦ୍ୱାର ବା କାନ୍ଥକୁ ସ୍ଥାୟିଭାବରେ ବନ କରିଦେବା ।

ଧକା(କ୍କା) ମାରବା—ଦେ. କି—ବାହୁଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଲୋକକୁ ଆଘାତ କରିବା ।

ଧନ ମାରବା—ଦେ. କି—ଯେଉଁଠାରୁ କୌଶଳରେ ଧନ ହସ୍ତଗତ କରିବା ।

ଧପା(ପ୍ପା) ମାରବା—ଦେ. କି—ଠକାଇବା; ପ୍ରତାରଣା କରିବା ।

ଧର ମାରବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାତରେ ଧରି ପ୍ରହାର କରିବା ।

ଧଲା ଚତ ମାରବା—ଦେ. କି—ଯାତ୍ରା ଆମୁଷ୍ଠାନର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରଙ୍ଗ ଗଡ଼ିଯାଇ ତକା ତକା ଧଳା ଦାଗମାନ ଦେଖାଯିବା ।

ଧୂଳ ମାରବା—ଦେ. କି—୧ । ପାଣି ଆଦି ଛିଞ୍ଚିବା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ଧୂଳିକୁ ବସାଇ ଦେବା; ୨ । ଧାନ କୋଠିରେ ରଖା ହୋଇଥିବା ପତ୍ରାମାନଙ୍କ ସଜ୍ଜ ବୁଜିବା ପାଇଁ କାଠର ସରୁ ବିଛଣା ଦ୍ୱାରା ଲଗାଇବା ।

ଧୂଳଆ ମାରବା—ଦେ. କି—୧ । ଧୂଳଆ (କାଠର ରୁଅ ଓ କଡା-ବିଶିଷ୍ଟ) ଘରର ଛତରେ କାଠର ରୁଅ ଉପରେ କାଠର ବିଛ ବା କଡା ବିଛାଇ କଣ୍ଡା ମାରିବା; ୨ । (ପ୍ରାଦେ. ପୁଷ୍ପ) (ଏକ ଦଣ୍ଡାର ସାନ୍ତୀକୁ ଅନ୍ୟ ଦଣ୍ଡାର ଗୁମାସ୍ତା) କାନ୍ଥରେ ବେଷ୍ଟ ଦାଢୁ ଫୁସୁଲାଇ ସାନ୍ତୀର କୌଳିକ ଦଣ୍ଡା ନକଟିକୁ ସେ ସାନ୍ତୀକୁ ନ ନେଇ ଅପଣାର ମୂଳର ଦଣ୍ଡା ନକଟିରେ ଆଣି ଉକ୍ତ ସାନ୍ତୀକୁ ପହଞ୍ଚାଇବା ।

ନଖ ମାରବା—ଦେ. କି—ଚୁମ୍ବନ ଦେବା; ନଖଦ୍ୱାରା ଘୁଞ୍ଚୁଡ଼ିବା ।

ନଂ(ଲଂ)ଘା ମାରବା—ଦେ. କି—ସମକୋଣଭାବରେ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମିଳିଥିବା ଦୁଇଟି ଗୃହର ଯୋଡ଼ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଷାପାଣି ନ ପଶିବା ଭଳି ଚହାଁରେ ଘନଭାବରେ ନଡ଼ା ବା କୁଶ ଗୁରିବା ।

ନଡ଼ିଆ ଘିଅ ମାରବା—ଦେ. କି—ନଡ଼ିଆ କୋର୍‌ର ରସକୁ ନଆଁରେ ବସାଇ ତହିଁରୁ ଘିଅ ବାହାର କରିବା ।

ନଦା ମାରବା—ଦେ. କି—ନଦ୍ଧିବା; ଶଗଡ଼ର ଦୁଇ ଦଣ୍ଡା ସନ୍ଧି ସ୍ଥଳରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମିଳି ଯାଇଥାଆନ୍ତି, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଯୁଆଳର ମଧ୍ୟଭାଗ ସହିତ ମିଳିତ ଦଣ୍ଡା ଦୁହିଙ୍କୁ ଦଉଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତ କର ବାନ୍ଧିବା ।

ନଳ ମାରବା—ଦେ. କି—ବନ୍ଧୁକ ପୁଟାଇବା; ବନ୍ଧୁକ ଫଏର କରିବା ।

ନ ଲ)ହୁଣି ମାରବା—ଦେ. କି—ନହୁଣିକୁ ନଆଁରେ ବସାଇ ଘିଅ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ।

ନାଖ ମାରବା—ଦେ. କି—ଲଖ ମାରବା (ଦେଖ) ।

ନା(ଲ୍ଲ)ଡ ମାରବା—ଦେ. କି—(ଗୋରୁ ଆଦି ପଶୁ) ପଛ ଗୋଡ଼ରେ ଆଘାତ କରିବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହଁଆ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲାହୁଆ ମାରବା (ଦେଶ) ।

ନାଡ଼ୁଡ଼ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ବସ୍ତ୍ର ଆଦ) ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରବା; ୨ । (ବରୁଡ଼ ଆଦ) ମୁହଁରେ ଦଂଶନ କରବା ।

ନଶ୍ୱାସ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନାକ ବାଟେ ପବନ ନେବା ଆଣିବା କରବା; ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଳ୍ପ ସମସ୍ତ ବଶ୍ରାମ କରବା; ଫରୁସତ୍ ନେବା ।

ନେଡ଼ା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲେଡ଼ା ମାରବା (ଦେଶ) ।

ନୋ(ନୁ,ଲୋ,ଲୁ)କିସ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କାନ୍ଥରେ ବା ପଃ। ଆଦରେ ବଜ୍ଞାପନ କାଗଜରୁ ଲଗାଇବା ।

ପଚରା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଝୋଟର ଗୁମରକୁ ଚୂନ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ କାନ୍ଥକୁ ସଫେଦ କରବା । ୨ । ଶଗଡ଼ ଚକର ପୁଷ୍ଟକୁ ଅର ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼ କର ବସାଇବା ପାଇଁ ଖିଲ ଦେବା ।

ପ(ପି,ପୁ)ଚ(ଚ,ଚୁ)କାଲା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶଗଡ଼ ଚକର କୌଣସି ଅଂଶ ଝୁଗୁଲା ହେଲେ ଓ ଚକରୁ ଦାଲ ଝୁଗୁଳ ଗଲେ ତହିଁର ସଜ୍ଜରେ ପଡଲା କାଠ ବା ବାଉଁଶ ପାଉଆର ଖିଲ ବାଡ଼େଇ କର ଭର୍ତ୍ତି କରବା ।

ପଟକଣ(ନ୍) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୋଡ଼ର ପେଣ୍ଠା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଲୋକର ଗୋଡ଼ରେ ଆଘାତ କର ଭାଙ୍ଗୁ ଭୁଇଁରେ ପକାଇଦେବା ।

ପଡ଼ି(ଈ) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଠକାଇବା, ଉଣ୍ଡାଇବା; ୨ । ଲୁଗା ଆଦର କୌଣସି ଛିଦ୍ରରେ ବା ମେଲ୍ଲ ଅଂଶ ଉପରେ ଚକଚ ପକାଇ ଭାଙ୍ଗୁ ବନ୍ଦ କରବା ।

ପତ(ତା)କା ମାରବା —ଦେ. କ୍ରି—ଭୂମିରେ ପତାକା ପୋତିବା ।

ପରର ସମ୍ପତ୍ତି ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଧପ୍ପା ଦେଇ ପ୍ରତାରିବା ।

ପହଁଆ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କଗି ବା ଗାଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଚକ ବାଲରେ ବା କାଦୁଅରେ ବୁଡ଼ଗଲେ ତାହାକୁ ଦାତ ଦ୍ୱାରା ପେଲବା ।

ପାଇକସ୍ତ୍ର ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ମିଛା ଲୁଗାର ପେରକୁ କୋଡ଼ଗାତ (ଫରକସ୍ତ ମାରବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଟେ ବୁଲାଇ ଅଖାର ପଛ ପାଖରେ ଗୋହିବା ।

ପାଉ(ଡୁ) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଲ୍ଲାଇ ବା ଧପ୍ପାଇ କର କୌଣସି ଜନସ ତାଠାରୁ ନେବା ।

ପାଣି ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମୁହଁ ଆଦରେ ଜଳ ଲଗାଇବା, ୨ । (ଅଶ୍ଳୀଲ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର କାମ କଣ୍ଡୁର ଜଦ୍ଭ କରାଇବା ।

ପାଣ୍ଟେ(ଣ୍ଟୋ)ଇ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୋତା ମାରବା (ଦେଶ) ।

ପାଟ୍ଟ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଉପାୟରେ ପାଟ୍ଟକୁ ଭସ୍ମ କରବା । (ଏହାପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧାତୁ ମାରବା ବୋଲାଯାଏ ।)

ପିଚକା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରକ୍ତ ବା ପାଣି ଆଦ କୌଣସି ଛିଦ୍ରବାଟେ ପୁଷ୍ଟଗ୍ତବରେ ଜୋରରେ ବାହାରବା; ପିଚବା; ୨ । ପିଚକାର ମାରବା (ଦେଶ) ।

ପିଚକାର(ଳ) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିଚକାର ଦ୍ୱାରା ଜଳ ଆଦ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ିବା ।

ପି(ପୁ)ଚ(ଚୁ)କଲା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଙ୍ଗଳର ମୁଣ୍ଡା ବା ଦେହ ସଙ୍ଗେ ଇଷକୁ ସଲଗ୍ନ କର ଖିଲ ବାଡ଼େଇବା ।

ପିଞ୍ଚୁ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୋମେଷାଦ ଧାନ ଗଛକୁ ନ ଖାଇବା ପାଇଁ ଖଜୁର ଖଲ (ପିଞ୍ଚୁ)କୁ ଗୋବରପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଧାନ ଗଛରେ ଖଟିବା ।

ପିଠିକ(କୁ) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଖଗ୍) ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୟଗ୍ତବରେ ପିଠିରେ ପଡ଼ବା । ଦେ. ବ.—ପିଠିକ ଶୂଳ ମାରବା; ପୃଷ୍ଠଶୂଳ ।

ପିତା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛଅଣରେ ବା ଝୋଲରେ ପିତା ମିଶାଇବା ଓ ପିତା ବଘାରବା ।

ପିନ୍ଧ(କ) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ଲେଷ କଥା ବାଡ଼େଇବା ।

ପିହାଣେ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଏକ ପଲମ ଜୋତ ଖାଇବା । (ପଲମେ ମାରବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଚଂସାଏ ମାରବା, ଥାଳଏ ମାରବା ଅପେକ୍ଷା ପିହାଣେ ମାରବା ବେଶି ପରମିତ ଅଳ୍ପର ସୂଚନା କରେ ।]

ପେତ(ଞ୍ଚ)ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପାଦଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଲୋକର ପାଦକୁ ଆଘାତ କରବା; ୨ । ପେତ କଥାକୁ କାଠ ଆଦ ଉଭରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇବା; ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୂଟ କୌଶଳ ପ୍ରଯୋଗ କରବା ।

ପେଟକୁ ମାରବା—ଦେ. ବ—ପେଟରେ ଶୂଳ ରୋଗର ବ୍ୟଥା ଅନୁଭୂତ । [ଦ୍ର—ଏହାପର ପିଠିକ, କଙ୍କାଳକୁ, ଅଣ୍ଡାକୁ, ଗଭଚ ଆଦ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମାରବା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କର ଯାଇ ସେହି ସେହି ଅଙ୍ଗରେ ଅନୁଭୂତ ଶୂଳ ବେଦନାକୁ ବୁଝାଏ ।]

ପେଟ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଜ ଖାଦ୍ୟର ପରମାଣ କମାଇବା ।

ପେଟେ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ପୃଷ୍ଠଗ୍ତବରେ ଖାଇବା; ପୃଷ୍ଠ ପ୍ରୋଜନ କରବା ।

ପୋକ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗଛରେ, ଦେହରେ, କେଶରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ପୋକକୁ ଔଷଧାଦ ପ୍ରଯୋଗପୂବ୍ବକ ନାଶ କରବା ।

ପୋତ୍ତ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ପତ୍ତ ମାରବା (ଦେଶ) ।

ଫଟକା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭାଲଫଟକା (ବାଣ)ରେ ଜଆଁ ଲଗାଇ ଫୁଟାଇବା ।

ଫାଉ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବନା ମୂଲ୍ୟରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅଂପଣାର ଲବ ସ୍ୱରୂପ ପାଇବା; ୨ । ବଣିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ବଣା ଯିବା ପରମାଣ ଛଡ଼ା ଅଧିକା ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇବା; ୩ । ପାଉ ମାରବା (ଦେଶ)

ଫାଲୁଆ ଗୁଣ୍ଡା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଡ଼ ବଡ଼ କର ଗୁଣ୍ଡା ବଳ ଖାଇବା; ଉର ଉର ଦୋଇ ଅଧିକ ପରମାଣରେ ଖାଇବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫୁଙ୍କ(ଙ୍କୁ)ର ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ କରଚଳଦ୍ୱାରା ଦେହକୁ ଆଘାତ କରବା । ୨ । ବୃଦ୍ଧା ଓ ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗୁଷ୍ଠଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ କରବା ।

ଫୁଲ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜାନବେ, ଜୁଡ଼ାବେ) ଫୁଲ ଖୋଷିବା ।

ଫେରି ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ମିଛ କହି ଭୁଲାଇ ଦେବା; ଭଣ୍ଡାଇବା ।

ଫୋପଡ଼ ମାରବା—ବେ. କ୍ରି—ଗଛରେ ଥିବା ଫଳକୁ ବା ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ କୌଣସି ଜନ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ମୋଟ ଓ ଗ୍ଲେଟ ଠେଙ୍ଗାଣି ଫିଙ୍ଗିବା ।

ବନ୍ଧୁକ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଧୁକରେ ବାରୁଦ ଦେଇ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ବା ଖାଲ ଫୁଟାଇବା; ବନ୍ଧୁକ ଫଏର କରବା ।

ବାଜ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଣ ରଖି ଖେଳବା ବା ଅନ୍ୟ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରବା । ୨ । ଖେଳରେ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଣ ରଖା ଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ଜିତ କର ଆଣିବା । ୩ । ଜିତିବା, ଜୟଲାଭ କରବା ।

ବାଟ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଥରୁ କଣ୍ଟା ଆଦି ଫୋଡ ବନ୍ଦ କର ଦେବା । ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କିଛି ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରବାକୁ ବସିଥିଲେ ତାର ଚଳବାର ଉପାୟ ବନ୍ଦ କର ଦେବା ।

ବାଡ଼ିଲ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାଡ଼ିଲଝଡ଼ାରେ ବାଡ଼ିଲ ଦେଇ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ପ୍ରାଣୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଫିଙ୍ଗିବା ।

ବାଡ଼ି ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ଧାରରେ ଗଲବା ବାଟକୁ ବା ପାଣିକୁ ଯଷ୍ଟି ସାହାଯ୍ୟରେ ଥଣ୍ଡି କରଯିବା । ୨ । ବାଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଜଳର ଗଭୀରତାକୁ କଣ୍ଟିବା ।

ବାଣ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବାଣକୁ ନଆଁ ଲଗାଇ ଫୁଟାଇବା; ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରବା ।

ବାତ ମାରବା—ଦେ. ବି—ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଅପସ୍ମାରାଦି ରୋଗଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା

ବାନ୍ଧ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଜୀବକୁ ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ପ୍ରହାର କରବା ।

ବୁଚ୍ଛା ମାରବା—ଦେ. ବି—ନାଉଡ଼ଦ୍ୱାରା ବଞ୍ଚର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀକୁ ଦଂଶନ ।

ବଜୁଳ ମାରବା—ଦେ. ବି.—ବଜୁଳର ଆଲୋକ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ।

ବଟ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କାଠର ବା ଧାତୁର ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା ଫାଳଆଡୁ ଅଲମାର ଅଦର ଖଡ଼ରେ କଣ୍ଟାଦ୍ୱାରା ପଇନ୍ଧ କରବା ।

ବଣ୍ଡା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଟିଆ ମୁଦିକୁ ଭମା କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଛିଦ୍ରର ମୁଖକୁ କନା, କୁଟା ବା କାଗଜ ଅଦର ବଣ୍ଡା-ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରବା ।

ବଧା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତ ମୁଠା କର କାଣି ଅଙ୍ଗୁଠି ପାଖଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଜନ୍ତୁକୁ ଆଘାତ କରବା ।

ବହନ ମାରବା— ପ୍ରାଦେ.(କ୍ରିକ) କ୍ରି—୧ । ଧାନ ଜଅଙ୍କର ଘନ ଅଂଶରୁ କେତେକ ରୁଆ ଧାନ ଗଛ ଉପାଡ଼ି ଆଣି ଅନ୍ୟ ଜଅଙ୍କରେ ବା ଜଅଙ୍କର ଗଛ ନ ଥିବା ସ୍ଥାନରେ ପୋତିବା ବା ରୋପଣ କରବା । ୨ । ବହନ ବୃଦ୍ଧାଇବା; କୌଣସି ଫସଲର ସାଜକୁ ଆଗାମୀ ବର୍ଷ ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ କର ନ ରଖିବାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଗଛର ଭବିଷ୍ୟତ ଉତ୍ପାଦନ କର୍ମ ବନ୍ଦ କରବା ।

ସାଜ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ମୂଳ ଶେଷ କରଦେବା; ସମୂଳ ବିନାଶ କରବା ।

ବୁଡ଼(ଡ଼ା) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ପାଣିରେ ବା କୌଣସି ତୀର୍ଥ ଜଳରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଗାଧୋଇବା; ବୁଡ଼ ପାରବା ।

ବୁଡ଼ା(ଡ଼ୋ)ଇ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ କର କୌଣସି ଜୀବକୁ ମାର ପକାଇବା । ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଲୋକ କାମରେ ମିଛ ସଡ ଲଟାଇ କର କହି ତାର ଅନଷ୍ଟ କରବା ବା ତାକୁ ଅପବାଦଗ୍ରସ୍ତ କରବା ।

ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବହୁ ପଥ ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ଆକ୍ରାନ୍ତ କର ଦେବା । ୨ । ବୃଥାରେ ହରକତ କରବା ।

ବୁରୁସ୍ ବୁସ୍ } ମାରବା— ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ବ୍ରୁଦ୍ୱାରା ସଫା କରବା ।

ବେତ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବେତରେ ବାଡ଼େଇବା ।

ବୋଲୁଅ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଡ଼ ବଡ଼ ଝୋକା ଫୋପାଡ଼ବା ।

ଭୁଡ଼ି ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘର ମଧ୍ୟରେ ଉଷୁମ ପୋତି ତା ଉପରେ ପଟା ପକାଇ ଭୁଡ଼ି ଉଅର କରବା । ୨ । ଶୀତରେ ଶୋଇ ଶିବିବା ପାଇଁ ଶେତରେ ବା ଶେତ ପାଖରେ ଉଷୁମ ପୋତି ଭୁଡ଼ି ଉଅର କରବା ।

ଭାତରେ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଇ ହରକତ କରବା ବା ମାର ପକାଇବା ।

ଭୁଚ(ର୍ଚ୍ଚ)କା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁଚ୍ଚୁକା ମାରବା (ଦେଖ)

ଭୁଡ଼ି, ଭୁଡ଼ୁକା(କ୍ଷ) ଭୁଡ଼ି (ଡ଼ୁ)ଭୁଡ଼ି } ମାରବା —ଦେ. କ୍ରି (ମାଛ, କଇଁଛ, କୁମ୍ଭୀର ଆଦି) ଜଳ ଉପରେ ଥାଇ ନଖାସ ମାରବାଦ୍ୱାରା ଜଳ ଉପରେ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଉଠାଇବା ।

ଭୁର(ରୁ)ଭୁକା ମାରବା— ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶୂନ୍ୟରୁ ଜଳକା ବନାଇବା ପ୍ରତାରଣା କର, ତାହାର କବଳରୁ ଖସିଯିବା । ୨ । (ବଲୁଅ) କୁକୁରର ଅସହ୍ୟ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ତାଡକର୍ମ କରବା । [ଦ୍ର—ବଲୁଅମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରିବାକୁ କୁକୁର ବଲୁଆ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ଯେତେବେଳେ ବଲୁଆର ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଯାଏ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବଲୁଆକୁ ମାରିବସିବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହେବାର ବଲୁଆ ଦେଖିପାରେ, ସେତେବେଳେ ବଲୁଆ ତାଡକର୍ମ କରେ (ଭୁଚ୍ଚୁକା ମାରେ) ଓ ସେହି ଅଧୋବାୟୁର ଉତ୍ତପ୍ତ ଓ ଅସହ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଧରେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ କୁକୁର ବଲୁଆର ପଶ୍ଚାବାବନରୁ କିଛିକାଳ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଦଏ ଓ ସେଥିଯୋଗୁଁ କୁକୁରର ଦଉଡ଼ିବାରୁ ବେଗ କିଛିକାଳଯାଇଁ ମନ୍ଥୀଭୂତ ହୁଏ । ଇତ୍ୟବସରରେ ବଲୁଆଟି କୁକୁରର ଆସନ୍ନ କବଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ ପଳାଇଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ଲେକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ଏଭଳି ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏକ ଏଭଳି ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଭଳି କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ସେବେ ଏ ଭଳାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ସେତେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ସଥାକ୍ରମେ ଏହାର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଭଳି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ ଗାଇ' ଖୋଜିବେ; 'ବୁଥ' ନ ମିଳିଲେ 'ବୁଥ' ଖୋଜିବେ; 'ବମ୍ବୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବମ୍ବୁ' ଦେଖିବେ; ଆମ୍ବୋ ନ ପାଇଲେ 'ଆମ୍ବ' ଦେଖିବେ;'ଅଲ୍ବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍ବଡ'ଦେଖିବେ ।

ଭୁରୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମିଛକଥା କହୁ ଦାମ୍ଭିକତା କରିବା; ଭୁରୁଡ଼ାଇବା; ଅମାନଆ ଦୋଇ କଥାକହିବା ।

ଝୋକ ମାରିବା – ଦେ.କ୍ରି—କ୍ଷୁଧାର ବେଗ ସମ୍ଭାଳିବା; କ୍ଷୁଧା ଦେଲେ ଜଣ୍ଟ ନ ଖାଇ ତାହା ସମ୍ଭାଳନେବା ।

ଝୋକରେ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଇ କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଝୋଷରେ ଚଟପଟ କରିବା ।

ଝୋଜନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ)ଖାଇବା ।

ଝକଦମା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଅଣ୍ଟାଇ କରି ବା (ମାମଲା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରମାଣମାନଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରି ବା ଲୁଗାଇ ଝକଦମାକୁ ଅଗ୍ରସାରିତ କରିବା । ୨ । (ବାଦମ) ଉତ୍କୋଚ ଖାଇ ବା ମୋଦ୍ଦବତରେ ପଡ଼ି ସୁପାରିସରେ ବଶ ହୋଇ ପ୍ରମାଣ ଥାଇ ସୁବା ଝକଦମାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗିତ କରିବା ।

ଝଥାନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୃଲଘରର ଝଥାନ (ଭୁଲ)ରେ କଡ଼ା ଦେଇ ଉହାଁଉପରେ ବଡା ବାନ୍ଧି ଠିକ୍‌ରୂପେ ଛୁଆଣି କରିବା ।

ଝଥାନଗୁଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୃଲର ଝଥାନର ନମ୍ନ ପାଖର ବାଉଁଶ ଓ କଡାକୁ ଦାଢ ଓ ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାର ଜାବୁଡ଼ ଧରି ଟ୍ରିଟିପିଟି ପରି ଚଢି ଦୋଇ ଗଢ କରିବା ।

ଝନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନଜର ଝନକୁ ବରସ କରିବା ।

ଝଶା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହରେ ବସିଥିବା ଝଶାକୁ ଦାଢରେ ଆଘାତ କରି ମାର ପକାଇବା ।

ଝଡ଼ ମାରିବା—ଦେ କ୍ରି—ଝଡ଼ମାଛୁମାନଙ୍କର ଫେଣା ଭାଙ୍ଗି ଝଡ଼ ଅଣିବା ।

ମାକଡ଼ଚଟ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦାଢକୁ ତଳେ ଲଗାଇ ଗୋଡ଼କୁ ଉପରକୁ ଝେଳି ଆଗପାଖକୁ ଲେଜ୍‌ଟି ପଡ଼ି କୁଦା ମାର ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିବା ।

ମାଛ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଳାଶୟାଦରୁ ଜାଲ, ଖିଅ, ଘୋଡ଼ଦ, ବନ୍ଧସୀ ଆଦ ଦ୍ୱାରା ଖାଦ୍ୟାର୍ଥ ମାଛ ଧରିବା ।

ମାଟି ଗୋବର ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମାଟି ଓ ଗୋବର ଏକତ୍ର କରି ପାଣି ମିଶାଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଲିପିବା । ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଋତୁସ୍ନାନ ସମୟରେ) ଦେହର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ମୃତ୍ତିକା ମିଶ୍ରିତ ଗୋମୟ ବୋଳ ଦେବା ।

ମାଟି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବା ମଲତ୍ୟାଗ ଘରେ ଦେହରେ ମାଟି ଲଗାଇବା । ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗି ତାକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେବା ।

ମାଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦାଢ ବା ବେତ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର କରିବା ।

ମାନ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟମାନରେ କଥା କହିବା ।

ମାରକା (ମାର୍କା) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତରେ ଚହ୍ନିବା ପାଇଁ ସେଥିରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଚହ୍ନ ଦେବା ।

ମାଲ୍‌କଣ୍ଠ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପାଇକଣ୍ଠ ମାରିବା (ଦେଖ)

ମାଲ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟଠାରୁ କୌଶଳରେ ଧନ ବସ୍ତୁଗତ କରିବା; ଧନ ମାରିବା ।

ମିଞ୍ଜା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥକୁ ଯୋଡ଼ିବା ସମୟରେ ଉହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟବଧାନକୁ ଅଚ୍ଛାଦନ କରିବା ।

ମୁଗି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଧମୁଷ୍ଟି କର ଉର୍ଜ୍ଜନା ଓ କ୍ଷେପ୍ଣୀ ଅଙ୍ଗୁଳର ପାଖରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁରେ ଅଘାତ କରିବା ।

ମୁଣ୍ଡ ଝାଲ ଗୋଡ଼ରେ
ମୁଣ୍ଡଝାଲ ଭୁଣ୍ଡରେ
ମୁଣ୍ଡ ପାଣି ଭୁଣ୍ଡରେ
} ମାରିବା { ଦେ. କ୍ରି—ଏପର ଓ ଏତେଦୂର ପରିଶ୍ରମ କରିବା କ, ଯହିଁରେ ମୁଣ୍ଡରୁ ଅବସ୍ରମ ଧାର୍‌ରେ ଝାଲବୋହି ସେ ଝାଲ ଯାଇ ଭୁଣ୍ଡରେ ବା ଗୋଡ଼ରେ ପଦ୍ଦଛୁ ।

ମୁଣ୍ଡ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗଳ୍ପର ଶୋକରେ) ନଜର ମୁଣ୍ଡକୁ କୌଣସି କଠିନ ପଦାର୍ଥରେ ଆଘାତ କରିବା ।

ମୁଣ୍ଡରେ ଭନ୍ତୁଳଆ ବସ୍ତୁ ମାରିବା—(ଇଷଣାର୍ଥ) ଦେ. ବ.—କୌଣସି ବିଷୟର ସମାଧାନ ପାଇଁ ବହୁ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାକୁଳତ ହେବା ଅବସ୍ଥା ।

ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରଣାମାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବା ଦେବତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ନିକଟରେ ଆପଣା ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମିରେ ଛୁଆଁଇବା; ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବା । ୨ । ଆପଣା ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଆକ୍ରମଣ ବା ଆଘାତ କରିବା । ୩ । (ମାତୃଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣ) ଜୀବଭାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗର୍ଭରେ ଉଚ୍ଚସ୍ତରଃ ଗତ୍ତଶୀଳ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ମାତାର ପେଟ୍‌ଚ ଚାମୁରେ ଭ୍ରୂଣର ମୁଣ୍ଡ ବାଜିବା ।

ମୁଥ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହଁର ବା ମୁଣ୍ଡର କୌଣସି ଅଂଶରେ ବଧା ମାରିବା ।

ମୁଦ(ଦା) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କୌଣସି ଚଠିକୁ ବା ଘରର ମୁଖକୁ ବନ୍ଦକର ତା ଉପରେ ଜଉ ଦ୍ୱାରା ମୋହର ବସାଇବା ।

ମୁହଁଖସା ମାରିବା—ଦେ. ବ—ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରିଥାଏ ସେହିଦିଗରୁ ଜାତ ଖସା ଭାବା ମୁହଁରେ ଜାତିଗତ୍ୱରେ । ପଡ଼ି ଭାବ ପାଡ଼ା ଦେବା ।

ମୁହଁପାଣି ମୁହଁରେ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦାମ୍ଭିକତା ଓ ମୁହଁବାଳଙ୍କି କୁ ଖାଙ୍କିଦେଇ ତାକୁ ଲଜ୍ଜିତ କରାଇବା ।

ମୁହଁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସିଠାରେ ବା କୌଣସି ଲୋକକୁ ଦେଖାଦେଇ ଅଳ୍ପ ସମୟ ରହି ଖସିଯିବା । ୨ । (ପଶୁ-ମନେ) ଖାଇବାପାଇଁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥରେ ମୁହଁ ଲଗାଇବା (ଅଥଚ ନ ଖାଇବା) ।

ମୂଳୁଁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଉତ୍ପତ୍ତିକୁ ନାଶେଷ [ମୂଳରୁ (ସୂଁ)ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] କରିବା; ନିର୍ମୂଳ କରିବା ।

ମେଖ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜାଲା ଗୋଟିବା । ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସୁରୁଖୁରୁ ହୋଇ ଚଳୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ଦ୍ୱସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଷ	ଚ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇୟ୍	ଉଅ	ୟ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ଏ୍	ଅକାର୍ଯ୍ତବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଙ୍ଗ୍ୟ	ଯ	ଂସ	ଗୈ୍ୟ	ଇଅ	ଜ୍ଞ	ନ୍ଦ

ଚାଦ୍ଦା ବନ କରଦେବା । ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଗୁରୁଡର ଅଯଣ୍ଡ ଜଠାଇବା ।

ମୋଣ୍ଡ(ଦ୍ଦୋ)ର ମାରିବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ଦୋର୍ଥ ଜପରେ ମୋଦ୍ଦର ଦ୍ୱାର୍ ଅକ୍ଷର ବା ଚହ୍ନ ଅଙ୍କିତ କରବା ।

ସା(ଦା)ଦୁ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଔଷଧ ଦ୍ୱାର୍ ସାଦୁକୁ ଅଗ୍ରେଗ୍ୟ କରବା—୨ । ନଖ ଦ୍ୱାର୍ ବା ଦାଢ଼ୁଆ ଶସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାର୍ ସାଦୁର ରୁଆମାନଙ୍କୁ ଚାଞ୍ଚି ବା ଝଟି ବା ଫୁଟାଇ ସାଦୁକୁ ଲୁଣ୍ଡାଇବା ।

ସିଦ୍ଧ(ଦ୍ଧି)ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯଣ ଉଗି କୌଣସି କର୍ମ କରବା । ୨ । ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ କଛୁ କଥା କହିବା ।

ସୋଡା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୋଡା ଦ୍ୱାର୍ ପ୍ରହାର କରବା । ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରକାଶ୍ୟରୂପେ ବଶେଷ ଅପମାନ ଦେବା ।

ରଗ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଖ୍ୟ ଉଜିଦେବା; ବଳ ଉଜିଁ ଦେବା ।

ଲଡା ମାରବା—ଦେ. ବ—ପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭ୍ୟା ଦେବା; ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବଳ ଥିବା । କ୍ରି. (ରଡା ବା ଗିଜିଁ ମାରୁ) ଗାଈଗିରେ ଥିବା କଣ୍ଠା ଦ୍ୱାର୍ ମାରୁଧସ୍ତଳର ଦାନ୍ତ ଆଦକୁ ବନ୍ଦ କରବା ।

ରନ୍ଧା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କାଠକୁ ପାଲସ୍ କରବାକୁ ତା ଜପରେ ରନ୍ଦା ଚଳାଇବା ।

ସ୍ୱଗ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି - ଅପଣାର ବା ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରୋଧକୁ ଶନ୍ତ କରବା ।

ରୁମ ମାରବା ଦେ. ବ (ଘୋରୁ ଅଦ୍ଦଙ୍କର) ଦେହର ଅସ୍ୱସ୍ଥତା ଦେଖି ଲେମ୍ବସରୁ ଶୋଇପଡ଼ିବା ଦ୍ୱାର୍ ଶସ୍ତ୍ରର ଭେଜୋତ୍ପାନ ଦେଖାଯିବା ।

ସ୍ୱେଗ ଦହେ ଦହେ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେମାରକୁ ଖାଇବ ନ କରବ ଦେହ ବଲ ଥିଲ ପର୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରବା; ସ୍ୱେଗର ଅକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରାଦ୍ୟ ନ କରବା ।

ସ୍ୱେଗ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଔଷଧ ବା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ସ୍ୱେଗକୁ ପୃଷ୍ଠିରୂପେ ଅଗ୍ରେଗ୍ୟ କରବା ବା କରଇବା । ୨ । (ସ୍ୱେଗ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସୁଡପ୍ରାପ୍ତ କରବା ।

ଲଙ୍ଗଳ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାର୍ ଗୃଷ କରବା; ୨ । ଭୂଇଁର ଉପରେ ଉପରେ ଗୃଷ କରବା; ଗଭୀର ଗୃଷ ନ କରବା ।

ଲଘା ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରସ୍ପରକୁ ଯୋଗ କରଥିବା ଦୁଇ ଖୁଲର ସମକୋଣବଶିଷ୍ଟ କଳକୁ ନଡ଼ା ବା ଲୁଣା ଆଦଦ୍ୱାର୍ ଘନଭାବରେ ଛପର କରବା ।

ଲହଡ଼ା(ଡ଼) ମାରବା—ଦେ. ବ—ପାଣିରେ ଉପର୍ଯ୍ୟପର ଲହଡ଼ା ବା ଢେଉ ଉଠିବା ।

ଲହୁଣୀ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲହୁଣୀକୁ ଜଆଁରେ ବସାଇ ବର୍ଜଳ କର ଦିଅ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରବା ।

ଲାଖ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଲକ୍ଷଦ୍ୱାର୍ ଚଠି ଆଦ ମୃଦ୍ୱବା; ୨ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ କରବା ।

(ମାଛକୁ) ଲହୁଆ ମାରବା—ଦେ. ଉ—ମାଛମାନେ ଏକପ୍ରକାର ସ୍ୱେଗରେ ଅକାଳ ଦୋଇ ମରଯିବା । [ଦ୍ର—ଏ ସ୍ୱେଗ ଦ୍ୱାର୍ ମାଛଙ୍କର ଲାହୁ ଫୁଲ ଯାଇ ମାଛମାନେ କେତେ ସମୟ ଚଉ ଦୋଇ ପଦଁର ମରଯାଆନ୍ତି ।]

ଲୁଣ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମୁଦ୍ର ପାଣିକୁ ଜଆଁରେ ପୁଟାଇ ବା ଖର୍ରେ ଶୁଖାଇ ବା ଲୁଣମିଶା ପାଣିକୁ ପାତ୍ରରେ ବା ଖେତରେ କେତେ କାଳ ସ୍ଥିରଭାବରେ ରଖି ଲୁଣ ଉତ୍ପାଦ କରବା ।

(କୌଣସି ସ୍ଥାନ) ଲୁଣି ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶସ୍ୟ ବା ଗୋମେଷାଦ ମୂଢ଼ବା ସ୍ଥାନର ଭୂମିରେ ବା କାନ୍ଥରେ ଥିବା ମାଟ୍ଟ ଧୂଳମସ୍ତ ଦୋଇ ଝଡ଼ି ପଡ଼ବା ଓ ତା ଜପରେ ଲୁଣର ଧଳା ସ୍ତର ପଡ଼ଯିବା ।

ଲେଙ୍ଗୁଟି ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଉପ୍ତନ ମାରବା; ଖେଳ କଳାଦ୍ୱାର୍ କେବଳ ଗୁହ୍ୟ ବଳ ଓ ମୂତ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଦୋଡ଼ାଇବା । ୨ । ବୈରାଗୀ ଦେବା; ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ଦେବା ।

ଲେଡ଼ା(ଡ଼ୀ) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦାଢଯାପୁଲ (ଲେଡ଼ା)ର ମୂଳ ଅଂଶ ଦ୍ୱାର୍ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଘାତ କର ଜୋର୍ରେ ଠେଲବା ।

ଶଣ୍ଢା(ଣ୍ଢା) ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—(କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଛ) ମୂଳରୁ ବା ସ୍କନ୍ଧରୁ ନୂତନ କାଣ୍ଡ ବା ଶାଖା ବାହାର କରବା ।

ଶର ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି.—କାଣ୍ଡ ବା ଧନୁଦ୍ୱାର୍ ଶର ପ୍ରଯୋଗ କରବା ।

ଶାବଲ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘାନବରଜ ପ୍ରଥମରେ ବସାଇଲାବେଳେ ସ୍ଥେତରେ ମାଟ୍ଟ ପକାଇ ମାଟ୍ଟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ତର୍ଷି ସମତୁଲ କରବା ପରେ ପ୍ରଥମରେ ସ୍ୱେପିତ ଘାନ ଲତାକୁ ପୋତିବା ପାଇଁ ସ୍ଥେତର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଖାତ କରବାକୁ ଶାବଲକୁ ଭୂମିରେ କସାଇବା । [ଦ୍ର—ଶାବଲ ମାର ପ୍ରଥମ ଘାନଲତା ରୁଆ ଦେବା ପରେ ସେ ସ୍ଥେତରେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଲତା ପୋତାଯାଏ ।] ୨ । ଭୂମିରେ ବା ପଥର-ସଦ୍ଧରେ ଶାବଲକୁ ଜୋରରେ ବର୍ତ୍ତି କରବା ।

ଶୂନ୍(ନ୍ୟ)ତ୍ତ ମାରବା – ଦେ. କ୍ରି—ଉପରକୁ ଡେଇଁ ମାକଡ଼ଚଢ଼ ମାଛ ଉଲ୍ଲ ପଡ଼ବା ।

ସନ୍ତେଇ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଲୋକକୁ ଲଜ୍ଜା, ଅପମାନ ବା ଦୁଃଖ ଦେଇ ତା ମନରେ ବଶେଷ କଷ୍ଟ ଦେବା ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ପ(ପୋ)ତ୍ତ ମାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶଗଡ଼ଚଢ଼ର ପୁଣ୍ଡି-ମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଓ ଅରକୁ ପୁଣ୍ଡି ସଙ୍ଗେ ଯୋଡ଼ବା ପାଇଁ ଖିଲମାନ ମାରବା; [ଦ୍ର—ଶଗଡ଼ଚଢ଼ର ପୁଣ୍ଡି-ମାନଙ୍କୁ ଯୋଡବା ଖିଲକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ଅରକୁ ପୁଣ୍ଡି ସଙ୍ଗେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଡବା ଶିଲକୁ ଘୋଚସ୍ତ ବୋଲ୍ଯାଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଖୁବ୍ ମଜଭୂତ୍ ଓ ନିର୍ଦୋଷ କର ସମ୍ପାଦନ କରବା ।

ସନ୍ଧ(ନ୍ଧ)ଆ ମାରବା—ଦେ. କି—ଶଗଡ଼ଚକର ପୃଷ୍ଠୀ (ପରସ୍ପର ବରାବର ଖଣ୍ଡ)ମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼ସଲଗ୍ନ କରବା ପାଇଁ ଦୁଇଟି ପୃଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖାଏଁ ଶିଲ ବସାଇବା ।

ସନ୍ଧ ମାରବା—ଦେ. କି—ଟଙ୍କା ବା ପଥର କାମରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଫାଙ୍କ ହେଯାଇଥାଏ ତାହାକୁ ଚୂନ ବା ମାଟିଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରବା ।

ସାଇକ(କେ)ଲ୍ ମାରବା—ଦେ. କି—ବାଇସାଇକେଲ୍‌ଦ୍ୱାରା ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ (ଏନ୍ୟ[ନ୍]ଗାଡ ମାରବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯିବା ।

ସାପ ମାରି ବେଙ୍ଗ ଉପରେ ପକାଇବା—ଦେ. କି—(ବେଙ୍ଗ ସାର ସାପ ଉପରେ ପକାଇବାର ବିପରୀତରୂପ) ନିଜେ କୌଣସି ଦୋଷ କର ତାହା କୌଣଳକ୍ରମେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଠାରେ ଆରୋପ କରବା ।

ସାର ମାରବା—ଦେ. କି—ପଣା ବା କଚ୍ଚଡ଼ ଖେଳରେ ଦାନ ପଡାଇ ବପକ୍ଷର ସାରକୁ ବା ଗୋଟିକୁ ନିଜ ଗୋଟିଦ୍ୱାରା ମାର ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଉଠାଇ ଦେବା ।

ସିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି) ମାରବା—ଦେ. ବ—(ସିଙ୍ଗିମାଛ) ଗାଲସିର ବଖାକୁ କଣ୍ଟାଦ୍ୱାରା ମାଛଧରାଳର ଦେହର କୌଣସି ଅଂଶକୁ ବିଦ୍ଧ କରବା । [ଦ୍ର—ଏହା କଣ୍ଟା ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ଧ ହୁଏ ସେଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ।]

ସିଙ୍ଗି ମାରବା(ଲା) ପର୍ ହେବା—ଦେ.ବ-୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଥଣ୍ଡା ହେତୁ ହାଡ଼ ଗୋଡ଼ ଆଦରେ ସିଙ୍ଗିମାଛ ମାରବା ପର ଯନ୍ତ୍ରଣା ବୋଧ ହେବା; ୨ । ଅତି ଅସ୍ଥିର ହେବା ।

ସିଟ୍ଟି ମାରବା—ଦେ. କି—୧ । ସିଟ୍ଟିକୁ ଭୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଫୁଙ୍କି ବଜାଇବା; ୨ । ଦୁଇ ଓଠକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କର ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସିଟ୍ଟି ପର ଶବ୍ଦ କରବା ।

ସିନ୍ଦୁର ଝୋପା(ପି) ମାରବା—ଦେ. କି—ସିନ୍ଦୂରରେ ଝୋପା ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବା ।

ସିନ୍ଦୂର ମାରବା—ଦେ. କି—ମୁଣ୍ଡରେ ବା ଦେବସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇବା ।

ସିନ୍ଦୁଘ ସୁନ୍ଦୁ(ନ୍ଦୂ)ଘ } ମାରବା—ଦେ. କି—ସକାଳୁ ପୂର୍ବଦଗ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ନାଲ ଦେଖାଯିବା; ଅରୁଣୋଦୟ ।

ସିଲ୍ ସିଲ୍‌ମୋହର } ମାରବା—ଦେ. କି—ଚଟି ଅବଲ୍ଲ ମୃଦ ମୃଦୁଚ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଣ ଦେଇ ଲୁଣ ଉପରେ ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରା ବସାଇବା ।

ସୁନା ମାରିବା—ଦେ. କି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଧାତୁକୁ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଉପାୟରେ ମାରଣ ବା ଭସ୍ମ କରବା; [ଦ୍ର—ଏହାପର ରୂପା, ତମ୍ବା, ଅଭ୍ର, ବଙ୍ଗ, ମଣ୍ଡୂର, କାନ୍ତ, ଶଙ୍ଖ, ମୁକ୍ତା, ପ୍ରବାଳ ଆଦ ମାରବା ବୋଲ୍ଯାଏ ।]

ସୁନା ମାରିବା—ଦେ. କି—(ଇଉରଚାଡସ୍ଥା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ) ସଥାଘଷା, ମେଥିଗୁଣ୍ଡା ଆଦ ସୁଗନ୍ଧ ମସଲାକୁ ବାମ ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ଉପରେ ମଦ୍ଦଣ ପର ବୋଳବା ।

ହଁ ମାରବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ (ଅନ୍ତଃମୁର୍ଦ୍ଦରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ) 'ହଁ' ବୋଲ କହିବା ।

ହରଣଗୁଳ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଠକାଇ କର ନେବା । ୨ । ଲୁଟିଇ କର ନେବା । ୩ । ଚୋର କର ନେବା ।

ହଲଘା ମାରବା—ଦେ. କି—ଦେହରେ ସାମାନ୍ୟ ପରମାଣରେ ବିଷ ହଲଘା ଲଗାଇବା ।

ହସେଇ ହସେଇ ମାରବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଞ୍ଚତ ହସାଇ କର ଅକାନ୍ତ କରବା ।

ହାଇ ମାରିବା—ଦେ. କି——ମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ କର ପାଟି ବାଟେ ପବନ ନେବା ଆଣିବା ଦ୍ୱାରା ଅଳସ ଭାଙ୍ଗିବା ।

ହାଉଡ଼ ମାରବା—ଦେ. କି—ଭୋଜନରେ ତୃପ୍ତ ହୋଇ 'ହେଉଡ଼' ଉଚ୍ଚାରଣ କର ପେଟରୁ ପବନ ବାହାର କରବା ।

ହାକୁଟି ମାରବା—ଦେ. କି - ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ବା ଗୁରୁ ଭୋଜନ ଯୋଗୁଁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାୟୁ କରବା ।

ହାତ ମାରବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଛୁଇଁ ଦେବା ବା ତା ଉପରେ ଥିର କର ହାତ ଚଲାଇବା; ୨ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର କୌଶଳରେ ଘେନ ଅସିବା ବା କରସ୍ପର୍ଶ କରବା; ୩ । ଚିକ୍କିଭଣ୍ଡିରେ ଥିବା ଧାନ ବା ଗୁଡ଼ୁଲ ଆଦ ବୁଝାଯିବା ବେଳେ ତାକୁ ଚିକ୍କିର ମସଲ ମଧ୍ୟକୁ ଠେଲ ଦେବା; ୪ । ଅଣ୍ଡାଳବା; ୫ । (ଅଶ୍ଳୀଳାର୍ଥକ) ପରସ୍ତ୍ରୀ ରମଣ କରବା; ଅବୈଧ ପ୍ରଣୟ କରବା ।

ହାପା ମାରବା —ଦେ. କି— ଅପା ମାରବା (ଦେଖ)

ହାବ(ବେ)ଳ ମାରବା—ଦେ. କି—ହାବଳ(ବାଣ)ରେ ନାଆଁ ଲଗାଇ ଉପରକୁ ଛଡ଼ବା ।

ହାବୁକା ମାରବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୁଇ ହାତରେ ପାଣିକୁ ଆଘାତ କର ଲହଡ଼ା ଉଠାଇବା । ୨ । ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ତର୍ଜ୍ଜନୀ ଆଙ୍ଗୁଠିକୁ ମେଳ କର; ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି କରଚଳ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବେକରେ ଠେଲ ଦେବା ।

ହାବୁଡ଼ା ମାରବା—ଦେ. କି —ବାହା ଓ କଡ଼ୁଣୀ ଦ୍ୱାରା ନଳର କାଖରେ ଓ କଡ଼ରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଅଘାତ କର ଶବ୍ଦ କରବା ।

ହାମ୍ଫୋ(ମ୍ଫୋ)ଳ ମାରବା—ଦେ. କି—୧ । ଓଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା ପବନ ଛଡ଼ବା; ୨ । କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି ମାରବା ।

ହାର୍ ଜଦ୍(ଣ) } ହାର୍ ଜଦ୍(ଦ) } ମାରବା—ଦେ. କି—ଜଦ ବା ପଣ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଶିବା ।

ହୁଁ ମାରବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି କାହାଣୀକୁ ବା ବିଷୟକୁ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଶୁଣୁଛ ବୋଲ କହିବା ଲୋକ ଜାଣି ପାରବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ଶୋତା' ମଝିରେ ମଝିରେ 'ହୁଁ' ବୋଲ କହିବା; ୨ । ହଁ ମାରବା (ଦେଖ)

ହେଉଁ(ଉ)ଡ଼ ମାରବା—ଦେ. କି—ହାଉଡ ମାରବା (ଦେଖ)

ହେ(ହ)ଣ୍ଡାଳ ମାରବା—ଦେ. କି—(ବାଘ) କ୍ରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ବାରମ୍ବାର ଗର୍ଜ୍ଜନ କରବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଢେଣ୍ଡି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦାରୁଡ଼ା ମାରିବା ।୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଶେଷ ଆନନ୍ଦ ବା ନଶ୍ଚିନ୍ତତା ପ୍ରକାଶ କରିବା; ଆନନ୍ଦରେ ନାଚିବା ।

ଢୋଇ ଢୋଇ, ଢୋଇ } ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉତ୍ତୋ ମାରିବା (ଦେଶ)

ଢୋ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଢୋ ଦା ମାରିବା (ଦେଶ)

ଢୋ ଢା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘୋଗା ମାରିବା (ଦେଶ); ୨ । ଢୋ ଢା ଶବ୍ଦ କରିବା; ୩ । ଉତ୍ତୋ ମାରିବା ।

ମାରିବା ତାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବପତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ ସହଚର; ମୃ ଧାତୁ ଣିତ ମାର Māribā tāribā ଧାତୁ ଓ ତୃ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ତାର ଧାତୁ)—ମାରା ତାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇବା ଓ ତାହା ରକ୍ଷା **मारना तारना** କରିବା—To ruin and save a person.

ମାରିବା ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମାର ଧାତୁ ଓ ଧୃ ଧାତୁ)—ମାରପିଟ Māribā dharibā କରିବା; ମାରଧର କରିବା;ପ୍ରହାର କରିବା--ମାରାଧରା, ମାରାପେଟା **मारना धरना** To beat. (ମାରିବା ପିଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାରିବା ହାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର ଶବ୍ଦ) (ସ. ମାର ଧାତୁ ଓ ହନ Māribā hāṇibā ଧାତୁ)—୧ । ପ୍ରହାର କରିବା ଓ ଶସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ମାରାକାଟା କାଟିବା—1. To strike and cut with **मारना काटना** weapons. ୨ । ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପଡ଼ିଆ ଜମିର ଗଛମାନ କାଣି ମାଟିକୁ ତୋଡ଼ି ଆଦି ଦ୍ୱାରା ସମତୁଲ କରିବା—2. To reclaim a waste land or jungle by cutting the trees and levelling up the ground.

ମାରି ମନ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ଥୁଙ୍କ ପ୍ରହାର କରିବା Māri mana karibā —1. To beat after firm **मारनेको मन करना** resolve. ୨ । ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ମାରିବା—2. To beat with force. ୩ । ମାଡ଼ ମାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବା ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା—3. To wish or resolve to strike a blow.

ମାରି ମ(ମା)ହାପାତ୍ରେ ବୋଲ(ଳେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି-ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ Māri ma(mā)hāpātre bolā(le)ibā ମାଡ଼ମାର ବା ଧମକାଇ **मारकर वीरता दिखाना** ଅପଣା ସାହସର ପରିଚୟ ଦେବା—To show one's heroism by beating, striking or terrifying others.

ମାରି ମିଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାଡ଼ ମାରିବା ପାଇଁ Māri misibā ଅକ୍ରମଣ କରିବା ବା ଉଦ୍ୟତ ହେବା—ମାରିତେ ଉଦ୍ୟତ ହେୟା To attack or fall upon a per- **मारनेको झूकना** son to beat him; to assault.

ମାରି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କାମ ଚଳାଇ Māri jibā ନେବା—1. To get on anyhow. (ତୁ—ମେରେ ଯାଓୟା ମାରିଗଲେ ମାଦ୍ରାଘାଟେ, ଗୁହିଁଥିଲେ ଜଲକା—ଛଗ) **मारजाना** ୨ । କାଳ ଯାପନ କରିବା—2. To pass time; to go on. [ତୁ—ମାର ମାର ଚଲ୍ଲା କାଲକ —ଛଗ ।]

ମାରିଷ—ସ. ବି. (ମୃଷ୍ ଧାତୁ=ଷମା କରିବା + ଉତ୍ତୁ. ଅ; ନଯାଚନ; କ୍ଷମା Mārisha ମା=ନଷେଧ + ରିଷ୍ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା + ଉତ୍ତୁ. ଅ)—୧ । (ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟରେ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ନଟ ବା ସୂତ୍ରଧାରଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ —1. A term of respect used to an elder (specially to an actor or manager) in dramatic parlance. ୨ । ଭଣ୍ଡୁଲୀଶୂ; ଶାକ ବଶେଷ; ନେତ୍ରଷଥ ଶାଗ—2. A kind of potherb; Amaranthus Oleraceus. ୩ । ଖଡ଼ା ଶାଗ—3. Amaranthus Gangeticus.

ମାରିଷ ଦଣ୍ଡା—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଖଡ଼ା ଶାଗ—Amaran- Mārisha daṇḍā thus Gangeticus.

ମାରିଷା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦକ୍ଷ ମୁନିଙ୍କର ମାତା—The name of the Mārishā mother of Sage Daksha.

ଦେ. ବ—ମାରିଷ ୨ ଓ ୩ (ଦେଖ) Mārisha 2 & 3 (See)

ମାରିଷି—ଦେ. ବ—ମାରିଷ ୨ ଓ ୩ (ଦେଖ) Mārishi Mārisha 2 & 3 (See)

ମାରିଷିଆ ମାରିବା—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଶୃଙ୍ଗରେ ବଦ୍ଧିବା—Mārishiā māribā To gore.

ମାରି ସାବାଡ଼୍ ବନା(ନେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଦ୍ଧତ Māri sābārd banā(ne)ibā ମାର ଜବତ୍ କରିବା—To (ମାର ତ[ଥ]ଣ୍ଡା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) bring one under sub- ମେରେ ସାବାଡ଼ କରା jection by giving him a sound **मारकर सीधा करना, मारकर सूला देना** beating.

ମାରି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସକର୍ମକ)—ଅପଣା ଦେହରେ ତେଲ Māri hebā ବା ହଳଦୀ ଆଦି ନିଜେ ଲଗାଇ ହେବା—ମାଖା 1. To smear one's own body with oil, **मखालेना** turmeric paste etc. (ଯଥା—ତୁ ଶୀଘ୍ର ଦେହରେ ଟିକେ ତେଲ ମାର ହୋଇ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ ।) ଚାପଡ଼ାନ ୨ । (ଅକର୍ମକ) ଅପଣା ଦେହରେ ହସ୍ତ ବା ଅସ୍ତ୍ରାଦି **मारना** ପ୍ରହାର କରିବା—2. To strike one's hand or a weapon on one's body. [ତୁ—ଛେଚ ହୋଇବାକୁ ଜାତ ହୁଏ ବୁଝି, ଛେଚ ମାର ହେବ ଟହ ରହ ଥାଉ ସିନ୍ଧି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବତା ।] ୩ । (ଅକର୍ମକ) ଶୁଟ ପିଟ ହେବା; ଅପଣାର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଭୂମିରେ ବା ପାଣିରେ ବା ଇତସ୍ତତଃ ବାଢ଼େଇବା—3. To ଉଲଟାନ strain one's limbs; to strike one's body ଉଲଟନା against the ground or water or in the air. (ଯଥା—ଏ ଘୋଷଣାରେ ସବୁବେଳେ ମାନ୍ଦ ମାର ହେଉଅଛନ୍ତି ।) ୪ । (ସକର୍ମକ) (ଅପଣାର ମୁଣ୍ଡକୁ) କୁଡ଼ା ଭୂମିରେ ଆଘାତ କରିବା—4. To strike (one's **पीटना** head) on the ground. (ଯଥା—ବଠାରେ ଜନଦଳ ମୁଣ୍ଡ ମାର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାରି—ସ. ବ—(√ ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମାର ଧାତୁ+କ୍ତି. ଈ)—୧। Māri ମାର (ଦେଖ)—1. Māri (See) ୨। (ସ୍ତ୍ରୀ) ମାରୋତ୍ପନ୍ନା ଶକ୍ତି; ଚଣ୍ଡୀ—2. Goddess Chaṇḍī.

ମାରିଚ—ସ. ବଣ (ମରିଚ+ଅ)- ମରିଚ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Māricha to black pepper. ବ—୧। ମରିଚ କ୍ଷେତ —1. A field of black pepper. ୨। ସୁନ ନାମକ ରାକ୍ଷସର ଔରସରେ ତାଡ଼କାନାମ୍ନୀ ରାକ୍ଷସୀ ଗର୍ଭରେ ଜାତ ମାୟାବୀ ରାକ୍ଷସ—2. Name of a demon who assumed the shape of a golden deer and cheated Sītā into believing it to be a real one and sending away Rāmachandra after it. [ଦ୍ର—ମାୟାମୃଗ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ।] ୩। ସ୍ୱତ ହସ୍ତୀ; ଘୋଡ଼ା ଦାନ—3. An elephant ridden by a king.

ମାରିଚ ମାରି—ଦେ. ବ—ମାରିଚହନ୍ତା; ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Killer of Māricha māri Māricha; Rāma Chandra. [ଦ୍ର—ବଲାସରେ ନେତ୍ର ମାରଚମାରର ଜାଣି ଉଲ୍ଲାସରେ ଧାଇଁ। ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ।]

ମାରିଚୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେବୀବିଶେଷ; ବଜ୍ରକାଳିକା ବା ବଜ୍ରବାରାହୀ Mārichī ଦେବୀ—Name of a Goddess (an incarnation of Durgā).

ମାରି ଭୟ—ସ.ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)-୧। ମାରାତ୍ମକ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ଦେଶରେ Māri bhaya ବ୍ୟାପିବା ସମୟରେ ଜାତ ଭୟ 1. Fear due to the raging of a mortal epidemic in a locality. ୨। ମଡ଼କ; ମହାମାରୀ —2. Plague, pestilence.

ମାରୁ—ସ. ବ—(√ ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମାର ଧାତୁ+ଉକ ଉ)—୧। ହତ୍ୟା; Māru ମାରଣ; ବଧ; ବିନାଶ—1. Slaughter; destruc- ମାରାତ୍ମକ ଲୋକ tion. ୨। (+କ୍ତି. ଉ)—ମହାମାରୀ— 2. Plague; pestilence. ୩। (+ଉବ. ଉ) ଆଘାତ; ପ୍ରହାର—3. Stroke. ଦେ. ବ—(ସ. **ମାରୁ, ମାରୁକ** ମାରକ)—୧। ଘାତୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Assassin; **ମାରା ଅଛୁତ** murderer. ୨। ପଦାର୍ଥର ବା ମନୁଷ୍ୟର **ଅପବିତ୍ର** ଅବସ୍ଥା—2. Impure condition of a thing or a person.

(ମାରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. ସଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଘାତୁକ; ହତ୍ୟାକାରୀ— **ମାରାତ୍ମକ** 1. Murderous. ୨। ନଷ୍ଟ—2. Spoiled. **ମାରା** ୩। ଦୂଷିତ—3. Contaminated. ୪। ସଡ଼ି **ଛୁଆଜାନା** ଯାଇଥିବା—4. Rotten. ୫। ଅପବିତ୍ରୀକୃତ— **ସଡା** 5. Polluted. ୬। ଅସ୍ପୃଶ୍ୟର ସ୍ପର୍ଶଯୋଗୁଁ ଅପବିତ୍ର; **ଅଛୁତ** ଛୁଆଁ—6. Polluted by the touch of a **ଅଛୁତୀ** prohibited thing or person, ୭। (ସ୍ତ୍ରୀ) ଋତୁମତୀ; ରଜସ୍ୱଳା (ସ୍ତ୍ରୀ)—7. Menstruated (woman). [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେଲେ ବା ରଜସ୍ୱଳା ହୀକୁ ଛୁଇଁଲେ, ମଲ ଉତ୍ସାଦ ଅପବିତ୍ର ପଦାର୍ଥକୁ ଛୁଇଁଲେ, ସଦ୍ୟଃପ୍ରସୂତାକୁ ଛୁଇଁଲେ, ଅନୁଚି ଶାଳକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଛୁଇଁଲେ, ଲୁଗା ଟିକ୍ସ ଛାଡ଼ା ଯେଉ ଗଲେ ଓ ମୃର୍ଦ୍ଦାର ଦାହ୍ଦେଇଲେ ବା ଶ୍ମଶାନକୁ ଶବ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ସେ ଲୋକ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦି ମାରୁ ହୁଏ ଓ ସ୍ନାନ ନ କଲେ ପବିତ୍ର ହୁଏ ନାହିଁ।]୮। ମନ୍ଦ; ନିକୃଷ୍ଟ— 8. Inferior. ୯। କାର୍ଯ୍ୟର ଅଯୋଗ୍ୟ; ଅକର୍ମଣ୍ୟ— 9. Unfit; worthless. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ତୁଳ. ବ. ମାର)—ମାଡ଼—Beating. (ଯଥା—ଆଜ ତାକୁ ଭଲ ମାରୁ ଦେଲା।)

ମାରୁ ଅଗ୍ନି—ଦେ. ବ—ଖେତରେ ଦଳ ବୁଲାଇ କୃଷ କଲା ବେଳେ Māru achā ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ବା ବୃତ୍ତାକୃତି ରେଖା- (ମାରୁଣି ଅଗ୍ନି—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାନ ଖୋଳ ଦୋଇଥାଏ ସେହି ଅଗ୍ନି- **ଅକ୍ଷରୀ ଶିରାରୁ** ମାନଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳରେ ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶ ଦଳ ଦ୍ୱାରା କର୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥାଇ ପଡ଼ିଆ ରହିଯାଏ—The elliptical and very narrow strip of unploughed land left in the centre of a ploughed field when it is ploughed in concentric elliptical furrows. [ଦ୍ର—ଖେତକୁ କୃଷ କରିବା ପରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ 'ମାରୁ ଅଗ୍ନି'ମାନ ରହି ଯାଇଥାଏ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଶେଷରେ ଦଳ ବୁଲାଇ ଚହି ଦିଆଯାଏ ଏହାକୁ ମାରୁ ଅଗ୍ନି ମାରିବା କହନ୍ତି।]

ମାରୁ ଅଗ୍ନି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖେତରେ ପ୍ରଥମେ ଦଳ ବୁଲାଇବା Māru achā māribā ବେଳେ ଔକ୍ତକେନ୍ଦ୍ରିକ 'ଅଗ୍ନି' ବା ଲଙ୍ଗଳ ଶିରାମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଅକର୍ଷିତ କେନ୍ଦ୍ରାଂଶମାନ ରହି ଯାଇଥାଏ ତାକୁ ଶେଷରେ ଦଳ କରିବା— To plough up the unploughed patches left in the centre of a ploughed field.

ମରୁଆ—ଦେ. ବଣ. ସଂ (ସ. ମାରକ)—୧। ଯେ ମାରେ ବା ପ୍ରହାର Mrāuā କରେ—1. Beating. ୨। ହତ୍ୟାକାରୀ— [ମାରେ(ରେ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Killing. ୩। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ **ମାରକୁଟ** ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସଙ୍କଟରେ ପକାଏ—3. Putting another **ମାରୁ** to loss. (ତୁ—ଜସୁ ମାଲ-ମାରୁଆ--ମଡ଼ଲା ଲୋକ। **ମାରା** ଗ୍ରାମ୍ୟ. ରତ୍ନସ୍ୟ ମଞ୍ଜୁଷା।) ୪। ନଷ୍ଟ—4. Spoiled. **ଖରାବ** ୫। ଦୂଷିତ—5. Polluted. ୬। ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ— 6. Unsubstantial.

ମାରୁଆ ମଲ(ଲି)ଆ—ଦେ. ବଣ—(କାଠ ବା କଡ଼ି ଆଦି ସଡ଼ି ଯିବାରୁ Māruā mali(lli) ବା ଉଇର ପୋକ ବା ଜଳ ଖାଇ ଯିବାରୁ) **ଖାରାପ** ଅକର୍ମଣ୍ୟ; ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ—Worthless (said **ଖରାବ** of a timber or log of wood which [ମାରୁ ମଲ(ଲି)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] is hollow

Digitized by srujanika@gmail.com

or ant-eaten in the interior); unsound in the core. ଦେ. ବ—ମାଗ୍ଦ କାଠର ଭିତରେ ଥିବା ଓ ବାହାରକୁ ଦେଖା ଯାଉ ନ ଥିବା ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ଅଂଶ—Unsubstantial portion inside a damaged timber.

ମାରୁଁ ଗେଲ୍ଲ—ସ୍ରୀଦେ. (ଭବିଷ୍ୟତ) କ୍ରି—ମର ଗଲ୍ଲ—
Mārun̄ gella (He) Died.

ମାରୁ(ରେ, ଙ୍ଗେ)ଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)—ଦେଦେ. କ୍ରି—(ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ମାରବା ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ୧ମ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନରେ (ମୈ) ମାରୁଙ୍ଗା, (ହମ୍) ମାରେଙ୍ଗେ) ମୁଁ ମାରିବ ବା ପ୍ରହାର କରିବ—I shall beat. [ଉ—ଉଠି ନ ପାର ମାରୁଙ୍ଗା । ଭଗ ।—ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ମୁହଁରେ ମୈ ମାରୁଙ୍ଗା (ମୁଁ ମାରିବି) ବୋଲି ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା କ୍ୟାପ୍ । ଭୁଲ. ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରବଚନ—ଭାଠ୍ନେସକଲା ନପ୍ପା ଜଗନ୍ନାଥ ସାହା 'କଣ୍ଠୀ ନ ଚଲେ କେଲ୍ଲକା ଜୋର' ।]

ମାରୁ(ରେ)ଣୀ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମାରଣ)—୧ । ମାରଣ ୧ । (ଦେଶ)
Māru(re)ṇī ମାରଣ मारणा 1. Maraṇa 1 (See)
[ଉ—ବାଳ ସେ ବଞ୍ଚଲେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମାରୁଣୀରୁ, ବୃଦ୍ଧ ମୃତ୍ୟୁ ଘଲାଇଲେକ ସେ ବନରୁ । କୃଷ୍ଣଦିନ. ମଦାଗ୍ରଉଡ. ବନ]
୨ । ମାରୁଅଗ୍ (ଦେଶ)—2. Māruachā (See)

(ମାରଣ—ଘୁଁ) ଂ । ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଘାତୁକା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A murderous woman
ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହତ୍ୟାକାରିଣୀ; ଘାତୁକା—Murderous (woman.)

ମାରୁଣୀ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାରୁଅଗ୍ମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥଳବାର ଦଳ ବୁଲାଇ
Māruṇī māribā ଚଷିବା—To plough up the parts of the field left untouched by the plough.

ମାରୁତ—ସଂ. ବ ମରୁତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ପବନ; ବାୟୁ—
Māruta 1. Air; wind. ୨ । ଅଶୀଶ ପବନ—2. The airs (49 in number) represented as demigods. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି 'ମା ମ୍ରେଙ୍ଗ'+ଅ ମଧ୍ୟ ଦୋଇପାରେ ସଂ. ମାମ୍ରେଙ୍ଗା= କାନ୍ଦନା; ଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରେ 'ପବନ' ଭ୍ରୂଣରୂପେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ରଦ୍ୱାରା ଏ ଭ୍ରୂଣକୁ ପ୍ରଥମେ ୭ ଖଣ୍ଡ କରି ଚାରି ପଡାଇଲେ ଓ ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡକୁ ୭ ଖଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ଏସବୁ ୪୯ ଖଣ୍ଡ କଲେ । ଦିତି ଗର୍ଭନାଶ ହେବାର ଦେଖି କାନ୍ଦିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲେ :— ମାମ୍ରେଙ୍ଗ = ତୁମେ କାନ୍ଦନା ।]

ମାରୁତାତ୍ମଜ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମାରୁତ+ଆତ୍ମଜ)—୧ ।
Mārutātmaja ପବନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଞ୍ଜନାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର
(ମାରୁତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ହନୁମାନ୍—1. The name of the monkey devotee of Rāma Chandra. ୨ । (ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ପବନଙ୍କ ଔରସରେ ଜାତ) ସ୍ତ୍ରୀ—2. Bhīma, the 2nd Pāṇḍaba brother.

ମାରୁତାଶନ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମାରୁତ ଅର୍ଥେ ଅଶନ ସାଧାରଣ)—
Mārutāśana ଯେ ପବନ ଖାଇ ପ୍ରାଣଧାରଣ କରେ—Subsisting on air only. ବ—ସର୍ପ—Serpent.

ମାରୁ ମରୁଡ଼—ଦେ. ବ (ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—ମାଗ୍ଣ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—
Māru marurdi Pestilence and famine.
(ମାରୁ ସଦୃଶର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାରେଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାର୍ଟେଜ୍)—ବିବାହ—Marriage.
Mārej ମ୍ୟାରେଜ ମୈରେଜ

ମାରେଜ୍ ରେଜ(ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରର(ରି)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମାର୍ଟେଜ୍ ରେଜିଷ୍ଟାର୍)
Mārej reji(je)sbtar(ri) ରେଜିଷ୍ଟର୍)—୧ । ମୁସଲମାନ୍ ଓ ବ୍ରାହ୍ମ ମ୍ୟାରେଜ ରେଜିଷ୍ଟାର ଅର୍ଥାତ୍ ବିବାହ ବିଷୟରେ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୈରେଜ ରଜିଷ୍ଟର ଦେବା ରୂଲ୍ ଆଇନ୍ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଖାତାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ—1. Marriage register. ୨ । ମାରେଜ୍ ରେଜଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ (ଦେଶ) 2. Marej rejistresan (See)

ମାରେଜ୍ ରେଜଷ୍ଟ୍ରାର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ.—ମାର୍ଟେଜ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍)
Mārej rejistrār ମୁସଲମାନ୍ ଓ ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କର ବିବାହରେ ମ୍ୟାରେଜ ରେଜିଷ୍ଟାର ଦକ୍ଷତାଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ସରକାର ଆଇନର ବଳ ମୈରେଜ ରଜିଷ୍ଟର ଅନୁସାରେ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି: ମୁସଲମାନ୍ମାନଙ୍କର କାଜୀ—Marriage registrar; Registrar of Mahomedan and Brahmo marriages.

ମାରେଜ୍ ରେଜଷ୍ଟ୍ରେସନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମୁସଲମାନ୍ ଓ
Mārej rejistresan ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କ ଦକ୍ଷତାଙ୍କ ବିବାହବିଷୟକ ମ୍ୟାରେଜ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ ମୈରେଜ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ରୂଲ୍ରୁ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ସ୍ୱତ୍ତ—Registration of marriages amongst the Mahomedans and Brahmos.

ମାରୋଦ୍ୟମ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାର+ଉଦ୍ୟମ)—କାମ ତେଷ୍ଟା—
Mārodyama Amour. (ଉ—ତାର କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ଗୁଳବଣ୍ଡା କରଇ କାମ ସ୍ୱରୂପ ମାରୋଦ୍ୟମ ସେ । ଗ୍ରାନ୍ଥୀ. ରସବାରଥି ।]

ମାର୍କ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ପରୀକ୍ଷାରେ ଛାତ୍ର ପାଇଥିବା ନମ୍ବର—
Mārk 1. Marks obtained by an examinee. ୨ । ବଦନ୍ତାଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ—2. Distinctive mark. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡିଷ୍ଟ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ଚଳଣିରେ ଯଥା; ଟ୍ରେସ୍ ମାର୍କ, ଟ୍ରେଡ୍ ମାର୍କ, ଇତ୍ୟାଦି) ଦେ. ବ—ମାରକ (ଦେଶ)—Mārka (See) ସଂ. ବ—ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ଦେଶ) (ହି. ଶ.)
Bhṛuṅgarāja (See).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାର୍କ(ର୍କ,ର୍କେ)ଟ୍— ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମାର୍କେଟ୍) — ବାଟ — Mārk(rki, rke)ṭ ମାର୍କେଟ ମାରକ୍ଟ Market.

ମାର୍କଣ୍ଡ—ଙ. ବ ପୁଂ—(ମୃକଣ୍ଡ ଋଷି+ଅଣ୍ଟ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—କଳ୍ପାନ୍ତଜୀବୀ Mārkaṇḍa ମୃକଣ୍ଡବଂଶଜ; ମାର୍କଣ୍ଡେୟ—Name of a sage said to live for the period of the created world. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name given to males.

ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସ—ଦେ. ବ—ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିବିଶେଷ—Name Mārkaṇḍa dāsa of a famous poet of Utkal. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବା ତତ୍ ପୂର୍ବର କବି ଅଟନ୍ତି । ଏ ପୁସ୍ତା ଜଟ୍ଟଦାସୀ ବାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ବଳାସୂକ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ । ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳଭୂମି ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ 'କେଶବ କୋଇଲି' ଓ 'ଜ୍ଞାନୋଦୟ କୋଇଲି' ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ଦାରଣୀ. ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ମାର୍କଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ—ମାରକଣ୍ଡି (ଦେଖ)—Mārakaṇḍi (See).

Mārkaṇḍi ଗ୍ରାମେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ବରଯାତ୍ରୁଡ଼ାରେ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ବର ଘରକୁ ଆସିଥିବା କନ୍ୟାର ଭାଇ ବା ଅନ୍ୟ କୁଟୁମ୍ବୀ ବାଳକ—A boy who accompanies the bride to her father-in-law's house just after the marriage.

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ—ଙ. ବ—(ମୃକଣ୍ଡ+ଅଣ୍ଟ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ) —୧ । ମାର୍କଣ୍ଡ ମୃକଣ୍ଡ Mārkaṇḍeya 1. Name of a sage. ୨ । ମାର୍କଣ୍ଡଋଷି-ପ୍ରଣିତ ପୁରାଣ—2. Name of a Purāṇa said to have been composed by sage Mārkaṇḍa. ୩ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ପୁଷ୍କରଣୀ—3. Name of a sacred tank in Puri. [ଦ୍ର—ତତ୍ତୀର୍ଥ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।] ଦେ.ବ.ପୁଂ —ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—Name given to males.

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ—ଙ. ବ—ମାର୍କଣ୍ଡ ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରଣିତ ପୁରାଣବିଶେଷ— Mārkaṇḍeya purāṇa Name of a Purāṇa ascribed to sage Mārkaṇḍa [ଦ୍ର—ଏହି ପୁରାଣରେ ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଚଣ୍ଡୀ ନାମକ ସ୍ତୋତ୍ର ଅଛି ।]

ମାର୍କଣ୍ଡେୟାବଟ—ସ ବ—(ମାର୍କଣ୍ଡେୟ+ଅବଟ=ପୁଷ୍କରଣୀ)— Mārkaṇḍeyāvaṭa ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ନାମକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ତୀର୍ଥ ଜଳାଶୟ—The sacred tank named after Mārkaṇḍeya in Puri.

ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱର—ଦେ. ବ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁଷ୍କରଣୀର କୂଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ Mārkaṇḍeśwara ମହାଦେବ—Name of a Śiba-liṅga set up on the bank of Mārkaṇḍeya tank in Puri.

ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱର ସାହି—ଦେ. ବ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁଷ୍କରଣୀ ଠାରୁ ପୁରୀର ବଡ଼ Mārkaṇḍeśwara sāhi ଦେଉଳକୁ ଆସିଥିବା ଗୋଟିଏ ରାସ୍ତାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱ ବସତି—Name of a bustee in Puri on both sides of the road leading from the Mārkaṇḍeya tank to the great temple.

ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱରଆ ଭଣ୍ଡାରି —ଦେ. ବ. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଞ୍ଚ Mārkaṇḍeśwariā bhaṇḍāri ଜଣଙ୍କ ସେବାକୁ ଅଧର ଗୟାଜୀକେ ପଣ୍ଡା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଥର୍ବସେବତ କର ଦରକତ କରେ— A person who takes in hand more work than he can smoothly cope with and accordingly keeps the persons concerned waiting for a long time. [ଦ୍ର—ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱରଆ ଭଣ୍ଡାର ପର କରବା— ଉଗ । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଯାତ୍ରୀମାନେ ମାନସିକ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁଷ୍କରଣୀ କୂଳରେ ଶିରୋମୁଣ୍ଡନ କର ସ୍ନାନ କରନ୍ତି; ଅନେକ ସାଥୀ ସେଠାରେ ମୁଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି; ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭଣ୍ଡାର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସେବା କରିବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ଭଣ୍ଡାରମାନେ ଲୋଭବଶତଃ ହୋଇ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଅନ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରମାନଙ୍କଠାରୁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ଆଣିବା ପାଇଁ ଜଣେ ଯାତ୍ରୀକୁ ସେବା କରିବାକୁ ଥରମ୍ବା କର ତାକୁ ଅଧା ସେବା କର ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆଉ ଜଣେ ଯାତ୍ରୀକୁ ଅଧିକାର କର ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଅଧା ସେବା କର ପୂରାଣି ଅନ୍ୟ ଯାତ୍ରୀକୁ ଧରନ୍ତି । ଏହାପରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ମୁଣ୍ଡିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଆଣିବା କର ଅଟକାଇ ରଖନ୍ତି । ଜଣେ ଭଣ୍ଡାର ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀକୁ ଅଧେ ସେବା କର ଛାଡ଼ି ଦେଇଥାଏ ସେ ଯାତ୍ରୀକୁ ଅନ୍ୟ କେହି ଭଣ୍ଡାର ଆଦରବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ସେ ଅର୍ଦ୍ଧମୁଣ୍ଡିତ ଯାତ୍ରୀଟି ସେହି ଭଣ୍ଡାରକୁ ଅପେକ୍ଷା କର ବସି ରହିଥାଏ । ଜଣେ ଭଣ୍ଡାର ଏହିପର ୫।୭ ଜଣ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଣିବା ସାରିବା ପରେ ଅର୍ଦ୍ଧମୁଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଜଣ ଜଣ କର ପରେ ସେବା କରେ । ଜଣେ. ଲୋକ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କାମକୁ ଅଧର ପକାଇ ସବୁ କାମକୁ ପୂରା ନ କର ଅଧା କର ପକାଇ ରଖିଲେ ଲୋକେ ଏହା ଭଗ ବୋଲନ୍ତି ।]

ମାର୍କା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାର୍କ୍)—୧ । ବଇନ୍ଦାଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ ବା Mārkā ମୋହର—1. Distinctive mark or seal. ମାର୍କା ୨ । ଚିହ୍ନ; ଦାଗ—2. A mark. ୩ । ଛାପ; मारका ମୋହର—3. Seal. ୪ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ମରାଯାଇଥିବା ଛାପ; ଟ୍ରେଡ୍‌ମାର୍କ—4. Trade-mark.

ମାର୍କାବଥ—ଦେ. ବଣ—୧ ।° ଚିହ୍ନଯୁକ୍ତ; ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—1. Well-Mārkāḍiā marked. ୨ । ବଖ୍ୟାତ—2. Celebrated;

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାର୍କାମରା } ମାର୍କାଲଗା } ଅନ୍ୟରୂପ notorious.(ଯଥା,ଅମୁକ ଜଣେ ମାର୍କାମରା ଡକାଇତ ।) ୩ । ଛାପାହୋଇ ମାର୍କାମାରା 3.Settled. ୪ । ବଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଟ୍ରେଡ୍‌ମାର୍କ୍ ଯୁକ୍ତ ମାର୍କା ଦିଆ ହୁଆ (ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ)—4. (a commodity) Having a special trademark.

ମାର୍କା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶ୍ଲଥ ମାରିବା—1. To put a Mārkā debā seal. ୨ । ଚିହ୍ନ ମାରିବା—2. To (ମାର୍କା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) put a mark. ମାର୍କାମାରା ମାର୍କା ଦେନା

ମାର୍କିନ୍(ନ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ—ମାର୍ବନ୍(ନ) ଇତ୍ୟାଦି Mārkin(ni) (etc) (ଦେଖ)—Mār-kin(ni) etc (See)

ମାର୍ଗ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—1. To prepare. Mārg (root) ୨ । ଗମନ କରିବା—2. To go. ୩ ପଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—3. To construct a road. ୪ । ଶରରେ ବା ବାଣରେ ପକ୍ଷ ବସାଇବା—4. To feather an arrow. ୫ । ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା—5. To search.

ମାର୍ଗ— ସ. ବ (ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । Māṛga ପଥ; ବର୍ତ୍ମ; ବାଟ—1. Way; road; passage. ୨ । (ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ଶୁଦ୍ଧ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—ମଳଦ୍ୱାର; ଗୁହ୍ୟ; ପାୟୁ—2. Anus. ୩ । (ମାର୍ଗ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା; ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ) ଅନ୍ୱେଷଣ—3. Searching. ୪ । ଗବେଷଣା—4. Enquiry. ୫ । (ମୃଗ=ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ର+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଅ) ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ମାର୍ଗଶିର ମାସ—5. The month of Mārgaśira. ୬ । ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ର—6. Name of the 4th asterism. ୭ । (ମୃଗ+ଜାତାର୍ଥେ. ଅ) ମୃଗନାଭି; କସ୍ତୁରୀ—7. Musk. ୮ । ବିଷ୍ଣୁ—8. Bishṇu. ୯ । କାଠକୁ କରତରେ ଚିରିବାବେଳେ କରତଦ୍ୱାରା କାଠରେ ଯେଉଁ ମାର୍ଗ ବା ଗାର ପଡ଼େ—9. A line or mark left on a timber by the saw passing through it; the passage left by the saw along a timber. ୧୦ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନୁଷ୍ୟର ଆଚରଣ ପନ୍ଥା—10. (figurative) The way of one's conduct. ୧୧ । ଉପାୟ; ଇଚ୍ଛିତ ଉପାୟ—11. Mode; means. ୧୨ । ମାର୍ଗ ବିଦ୍ୟା ୧ (ଦେଖ)—12. Mārga bidyā 1 (See) ବଣ (ମୃଗ+ଅ) —ମୃଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to deer.

ମାର୍ଗ କଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ Mārga kaṛhā(ṛdhe)ibā, ଉପ ନେବା—To lead the ରାସ୍ତା ଦେଖାନ ମାର୍ଗ ଦିଖଲାନା -way.

ମାର୍ଗଣ—ସ. ବ (ମାର୍ଗ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା Mārgaṇa —1. Entreating. ୨ । ଯାଚଞ୍ଚା; ପ୍ରାର୍ଥନା —2. Begging for; praying for. ୩ । ପ୍ରଣୟ—3. Love; attachment. ୪ । ଅନୁସନ୍ଧାନ; ଅନ୍ୱେଷଣ—4 Searching; enquiry. ୫ । (+କରଣ ଅନ) ଶର; ଶର; ବାଣ—5. Arrow; shaft; dart. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (+ଙୀଷ୍. ଅନ)—ପ୍ରାର୍ଥନା; (ମାର୍ଗଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରାର୍ଥକ; ଯାଚକ—Entreating; begging; suppliant. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ମାଗଣ, ମାଗିବା ଆଦି ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇଅଛି ।]

ମାର୍ଗଣକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମାର୍ଗଣ+କ)—ଯାଚକ— Mārgaṇaka Suppliant. (ମାର୍ଗଣିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାର୍ଗଦ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାର୍ଗ+ଦା ଧାତୁ=କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Mārgada କେଉଟ; ନାଉରି (ହି. ଣ)—A boatman.

ମାର୍ଗ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଥିକର ଆଗେ Mārga dekhā(khe)ibā ଆଗେ ଯାଇ ବାଟ କଢ଼ାଇବା— ପଥ ଦେଖାନ 1. To lead the way. ୨ । ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣି ନ ମାର୍ଗ ଦିଖଲାନା ଥିବା ପଥିକକୁ ତର୍ଜ୍ଜନୀଦ୍ୱାରା ସଙ୍କେତଦ୍ୱାରା ଗନ୍ତବ୍ୟପଥର ସୂଚନା ଦେବା—2. To indicate the way by pointing the fingers towards the direction which the wayfarer has to take. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଭିଳଷିତ କାର୍ଯ୍ୟ-ସାଧନାର୍ଥ ଅବଲମ୍ବନୀୟ ଉପାୟ ବତାଇବା—3. (figurative) To suggest to a person how to proceed in a matter.

ମାର୍ଗ ଧରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସୁବର୍ତ୍ତି Mārga dharā(re)ibā କୌଣସି ବାଟରେ ନେବା— ପଥ ଧରାନ To succeed in inducing a person to ମାର୍ଗ ଧରାନା proceed along a certain path.

ମାର୍ଗ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାଟରେ ଗମିବା—1. To Mārga dharibā walk along a particular road. ପଥ ଧରା ୨ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା— ମାର୍ଗ ଧରନା 2. To have recourse to a certain (ମାର୍ଗ ଧରାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) means or mode.

ମାର୍ଗ ଧେନୁ—ସ. ବ—ଏକ ଯୋଜନ ପରିମିତ ଦୂରତ୍ୱ; ୪ କୋଶ ବା Mārga dhenu ୮ ମାଇଲ୍—A distance of 8 miles. ମାର୍ଗ ଧେନୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାର୍ଗପ—ସ. ବ.—(ମାର୍ଗ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେଉଁ ସ୍ୱଳ- Mārgapa କର୍ମଚାରୀଙ୍କଠାରେ ସ୍ୱଜ୍ୟର ମାର୍ଗସମୂହ କ୍ଷୁଣ୍ଣ (ମାର୍ଗପତ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ଭାର ଥାଏ (ହି. ଶ)— An official in charge of highways.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାର୍ଗ ପାଳୀ—ସ. ବ—୧ । କୁଶକାଶପତ୍ର ସୃମୃ—1. A pillar made of grass. ୨ । ଷଦ୍ପତ୍ରଗୋତ୍ର ଦେବତାବିଶେଷ—2. Name of a Goddess (M. W.)

ମାର୍ଗବ—ସ. ବ—ଜଷାଦ ପିତା ଓ ଅଯୋଗଙ୍କ ମାତାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—Name of a hybrid caste.

ମାର୍ଗ ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ବାଟ କହି ଦେବା—1. To instruct a person as to the road. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉପାୟ କହିଦେବା—2. (figurative) To suggest the means; to suggest the mode.

ମାର୍ଗବତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପଥିକମାନଙ୍କ ରକ୍ଷାକାରିଣୀ ଦେବୀବିଶେଷ (ହ. ଶ)—Name of a Goddess who is said to guard travellers.

ମାର୍ଗ ବିଦ୍ୟା—ସ. ବ—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ଋଷି ପ୍ରଣୀତ ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ନୃତ୍ୟ ବିଦ୍ୟା—1. The science of music of ancient Hindus. ୨ । ପଥ ନିର୍ମାଣାଦିର ପ୍ରାକ୍ଟିକ୍ୟାଲ ବିଦ୍ୟା—2. A treatise on road-making.

ମାର୍ଗ ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଥ ଧରାନ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—(figurative) **ମାଗ ଧରାନା** To induce a person to act in a certain manner or to take a certain course.

ମାର୍ଗ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଜିଦ୍ଦି କରି ଉପାୟ ଅନୁଧାବନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର ହେବା—(figurative) **ପଥେ ଆସା** **ମାର୍ଗ ଧରନା** To be prevailed upon to act in a certain manner.

ମାର୍ଗଶିର—ସ. ବ (ମାର୍ଗଶିରସ୍+ଅ)—ମଗୁଶିର; ଅଗ୍ରହାୟଣ ମାସ—Mārgaśira The lunar month of Maguśira.

ମାର୍ଗଶିରୀ—ସ. ବ (ମୃଗଶିରସ୍+ଇ)—ମଗୁଶିର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ମୃଗଶିରସ୍ ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—Mārgaśirī The fullmoon of the month of Mārgaśira.

ମାର୍ଗ ଶୀର୍ଷ—ସ. ବ (ମାର୍ଗ ଶୀର୍ଷୀ+ଅ)—ମାର୍ଗଶିର (ଦେଶ) Mārga śīrsha Mārgaśira (See)

ମାର୍ଗ ଶୀର୍ଷୀ—ସ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଗ ଶୀର୍ଷ+ଅ+ଇ)—ମାର୍ଗଶିରୀ (ଦେଶ) Mārga śīrhsī Mārgaśirī (See)

ମାର୍ଗାବଲମ୍ବନ—ସ. ବ. (ନପୁଂ ତତ୍)—କୌଣସି ପନ୍ଥା ଧରିବା—Mārgābalambana Taking to or following a course.

ମାର୍ଗାବଲମ୍ବୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—କୌଣସି ପନ୍ଥାର ଅନୁଧାବନକାରୀ—Mārgābalambī Taking to a road or means; following a path. (ମାର୍ଗାବଲମ୍ବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାର୍ଗିକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାର୍ଗ+ଉକ)—୧ । ପଥିକ—1. Wayfarer; traveller. ୨ । (ମୃଗ+ଉକ) ବ୍ୟାଧ; ଶିକାରୀ (ମାର୍ଗିକା - ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Hunter.

ମାର୍ଗିତ—ସ. ବଣ. (ମୃଜ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମାର୍ଗ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Mārgita ୧ । ଅନ୍ୱିଷ୍ଟ—1. Searched for. ୨ । ପ୍ରାର୍ଥିତ—2. Prayed for; wished for. ୩ । ଅନୁଧାବିତ—3. Pursued.

ମାର୍ଗୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାର୍ଗ+ଇନ୍; ୪।୧, ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ବେଦମାର୍ଗୀ)—(ଅନୁକ) ମାର୍ଗ (ମାର୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅବଲମ୍ବନକାରୀ—Following a particular path or course. ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ନେତା—1. Leader (Apte). ୨ । ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ—2. A guide (Apte). ୩ । ଅଗ୍ରଗାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A pioneer (Apte). ୪ । ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ବିଶେଷ—4. A particular modulation of tunes in Hindu music.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ସ୍ୱର ଗ୍ରାମ—ଜଷରେଗମଯଧା—ମଯଧନିସରେଗମ—ଯଧନିସ—ହ. ଶ]

ମାର୍ଗୁ(ର୍ଗୋ)ଲ୍(ଲି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ମାର୍ବଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Mārgu(rgo)l(li) (etc) Mārbal etc. (See) ଗୋଲି **ଗୋଲୀ**

ମାର୍ଚ୍ଚ୍(ର୍ଚ୍)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ଇଂରାଜୀ ଗଣନାର ତୃତୀୟ ମାସ Mārchch(rch) (ଘାଲୁନ--ଚୈତ୍ର)—1. The month of March. ୨ । ପାଦ ଦ୍ୱାରା ଗତି କରିବା କ୍ରିୟା—**ମାର୍ଚ୍ଚ, ମାର୍ଚ** 2. Marching. ୩ । ସେନାମାନଙ୍କ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଗତି-3. The march of soldiers. [ଦ୍ର—ବାଳକମାନଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଡ୍ରିଲ୍ (Drill) ବା ସୈନିକ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେବାରେ Quick march (କ୍ୱିକ୍ ମାର୍ଚ୍) = ତରଳ ଗତି; Slow march (ସ୍ଲୋ ମାର୍ଚ୍) = ଧୀର ଗତି Double march ଡବଲ୍ ମାର୍ଚ୍) ଖୁବ ତରଳ ଗତିରେ ଆଉ ଇଂରାଜ ଢାକମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମାର୍ଚ୍ଚା(ର୍ଚ୍ଚେ)ଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ମର୍ଚ୍ଚାଣ୍ଟ୍) ବଣିକ—Mārchchā(rchche)ṇṭ Merchant. ମାର୍ଚ୍ଚେଣ୍ଟ **ମର୍ଚ୍ଚୈଣ୍ଟ**

ମାର୍ଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ମାଜିବା; ଘଷିବା—1. To scour; to Mārjj (root) rub. ୨ । ପୋଛିବା—2. To wipe. ୩ । ଶୋଧନ କରିବା; ପରିଷ୍କାର କରିବା—3. To cleanse. ୪ । ଧାଣିଦ୍ୱାରା ଧୋଇବା—4. To wash. ୫ । କ୍ଷମା ଦେବା—5. To forgive; to excuse. ୬ । ଘାଲସ୍ କରିବା—6. To polish. ୭ । ଶବ୍ଦ କରିବା—7. To sound (Apte). [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ମାଜିବା ।]

ମାର୍ଜ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାର୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଧୋବା; ରଜକ Mārja (ହ. ଶ)—1. Washerman. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ.ଶ)—2. Bishṇu. ୩ । (+ଭାବ. ଅ) ମାର୍ଜନ (ଦେଖ) 3. Mārjana (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାର୍ଜକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାର୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯେ ମାର୍ଜନ କରେ—1. Cleansing; wiping. ୨ । ଯେ (ମାର୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କ୍ଷମା ଦଏ—2. Forgiving.
Mārjaka

ମାର୍ଜନ—ସ. ବ. (ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ପରିଷ୍କାର କରିବା+କରଣ. ଅନ)—୧ । ଲୋଧ୍ର ଗଛ—1. The lodhra tree. ୨ । (+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅନ) ମାର୍ଜନା (ଦେଖ)—2. Mārjanā (See) ଦେ. ବ—ଝଙ୍କାର—Twang. [ଦ୍ର—ବହୁଳେ କର ଗର୍ଜନ,ସେ ଧନୁର୍ଗୁଣ ମାର୍ଜନ,ରବହରେ ଦେବେ ସର୍ଜନ, କର ଭର୍ଜନ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୁଶବଲାସ ।]
Mārjana

ମାର୍ଜନ(ନା) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପରିଷ୍କାର କରିବା—1. To cleanse. ୨ । ମାଜିବା—2. To scour; to rub. ୩ । ପାଲିସ୍ କରିବା—3. To polish. ୪ । କ୍ଷମା ଦେବା—4. To pardon; to excuse.
Mārjana(nā) karibā
ମାର୍ଜନ(ନା) କରା
ମାର୍ଜନ(ନା)କରନା

ମାର୍ଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ମାର୍ଜ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—୧ । ପରିଷ୍କାର କରଣ—1. Cleansing. ୨ । ମାଜିବା—2. Scouring; rubbing; polishing. ୩ । ସ୍ନାନ—3. Washing; bath. ୪ । ଦୋଷ ଅବ୍ଦର କ୍ଷମା—4. Forgiving of a fault; pardon. ୫ । ମୃଦଙ୍ଗର ଧ୍ୱନି—5. Sound of drum. ୬ । ପୋଛିବା—6. Wiping; rubbing off. ୭ । ଲିଭାଇବା—7. Effacing; wiping away. ୮ । ତୈଳାଦି; ତେଲ ଅବ ବୋଳ ଦେହକୁ ସଫା କରିବା—8. Cleansing the body by rubbing it with unguents. ୯ । ଆଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ବା କୁଶାଗ୍ରଦ୍ୱାରା ଦେହରେ ଜଳ ଛିଞ୍ଚିବା—9. Sprinkling the person with water by means of the hand or a blade of Kuśa grass. ୧୦ । ବିଶୁଦ୍ଧୀକରଣ—10 Purification; refining. ୧୧ । (ଅଧୁନିକ) ଦେଶକାଳଯାତ୍ର ଅନୁସାରେ ସମାଜର ଦୋଷ ସମାନଙ୍କ ଦୂରୀକରଣ—11. (modern use) Reformation of society; social reform. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ମାଜଣା ।]
Mārjanā

ମାର୍ଜନୀ—ସ. ବ (ମାର୍ଜ୍. ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ଈ)—୧ । ଝାଟୁଣୀ; ସମ୍ମାର୍ଜନୀ; ଝାଡ଼ୁ—1. Broomstick; sweeping brush. ୨ । ବୁରୁଶ୍—2. Brush. ୩ । ତଉଲିଆ; ପାମୁଛ; ପୋଛ—3. Napkin; towel. ୪ । ଝାଡ଼ନ୍—4. Duster. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ଈ) ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ସହଚରୀବିଶେଷ—5. Name of a female companion of Durgā. ୬ । ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱରର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତ୍ୟ ଶ୍ରୁତି (ହି. ଶ)—6. The last of the Śrutis of the 1st tune in Hindu music.
Mārjanī

ମାର୍ଜନୀୟ—ସ. ବ (ମାର୍ଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । କ୍ଷମଣୀୟ; କ୍ଷମାର୍ହ—1. Excusable; fit to be forgiven; pardonable. ୨ । ପରିଷ୍କୃତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be cleansed. ୩ । ଘଷିବାର ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit or requiring to be brushed or rubbed. ସ. ବ—ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—Fire.
Mārjanīya

ମାର୍ଜାର(ଳ)—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମାର୍ଜ୍ ବା ମୃଜ ଧାତୁ=ପରିଷ୍କାର କରିବା ମାର୍ଜାର(ଳ) +କର୍ତ୍ତୃ. ଅର; ଯେ ଶୁଣ୍ଡବାଦ୍ୱାରା ଦେହକୁ (ମାର୍ଜାସ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରିଷ୍କାର କରେ)—୧ । ବିଲୁଆ—1. The domestic cat. ୨ । ଗନ୍ଧନକୁଲ; ଶାଲଅଗଡିଆ—2. The civet cat. ୩ । ଶୁଣ୍ଡାଖ; ବଣିଆ; ବନ୍ୟ ମାର୍ଜାର—3. The wild cat; the pole cat. ୪ । ରକ୍ତଚିତା (ପ୍ରଭେଦବାଦ)—4. Plumbago Zeylanica (red variety).
Mārjāra(la)

ମାର୍ଜାରକ—ସ. ବ (ମାର୍ଜାର+କ)—୧ । ମୟୂର; ଶିଖୀ—1. Peacock. ୨ । ବିଲୁଆ—2. Cat. (ମାର୍ଜାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Mārjāraka

ମାର୍ଜାର କଣ୍ଠ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୟୂର—Peacock (Apte).
Mārjāra kaṇṭha

ମାର୍ଜାର କରଣ—ସ. ବ—ରତିବନ୍ଧବିଶେଷ—A kind of coitus (Apte).
Mārjāra karaṇa

ମାର୍ଜାର କର୍ଣ୍ଣିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୃମ୍ଭୁଣ୍ଡା ଦେବୀ; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ରୂପାନ୍ତର—One of the incarnations of Durgā.
Mārjāra karṇṇikā

ମାର୍ଜାରଗନ୍ଧା—ସ. ବ—ମୃଦ୍‌ଗପର୍ଣ୍ଣୀ; ବଣ ମୁଗ—A kind of wild pulse, Phaseolus Trilobus.
Mārjāragaudhā

ମାର୍ଜାରୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାର୍ଜାର+ଈ)—୧ । ମାଈ ବିଲୁଆ—1. A female cat. ୨ । କସ୍ତୁରୀ—2. Musk (Apte). ୩ । ଗନ୍ଧନାକୁଲ (ହି. ଶ)—3. Ophioxylon Serpentinum (plant).
Mārjārī

ମାର୍ଜାରୀୟ—ସ. ବ (ମାର୍ଜାର+ଈୟ)—୧ । ବିଲୁଆ—1. Cat. ୨ । ଶୂଦ୍ର—2. A Śūdra. ୩ । ଶରୀର ଶୋଧନ—3. Cleansing of the body. ୪ । ଯେ ନିଜର ଶରୀର ଶୋଧନ କରେ—4. One who cleanses his body (Apte). ସ. ବଣ—ବିଲୁଆସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Feline.
Mārjārīya

ମାର୍ଜାଳୀୟ—ସ. ବ (ମାର୍ଜାଳ+ଈୟ)—୧ । ବିଲୁଆ (ହି. ଶ)—1. The cat. ୨ । ଶୂଦ୍ର (ହି. ଶ)—2. A Śūdra. ୩ । ଶିବ (ହି. ଶ)—3. Śiba. ୪ । (ନାମ) ଋଷିବିଶେଷ (ହି. ଷ)—4. Name of a saint.
Mārjālīya

ମାର୍ଜିତ—ସ. ବଣ (ମାର୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଶୋଧିତ; ପରିଷ୍କୃତ—1. Cleansed. ୨ । ମଜା ଦୋରଥିବା—2. Polished; rubbed; scoured;
Mārjita
(ମାର୍ଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Digitized by srujanika@gmail.com

brushed. ୩ । ସଂସ୍କୃତ; ବିଶୁଦ୍ଧୀକୃତ—3. Purified; reformed; refined. ୪ । କ୍ଷମାପ୍ରାପ୍ତ—4. Forgiven; pardoned. ୫ । ଚୋଳା ଯାଇଥିବା—5. Smeared. ୬ । ଧୋଇଯାଇ ସଫା ଜଗିଯାଇଥିବା—6. Washed away (Apte). ୭ । ଅଳଂକୃତ—7. Adorned (Apte). ସ. ବ—ଦହି, ଚିନି, ମହୁ, ଗୋଲମରିଚ ଓ କର୍ପୂର ମିଶ୍ରିତ ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରାଚୀନ ଖାଦ୍ୟ କା ପେୟ (ହ. ଶ)—A kind of dainty food or drink prepared by mixing together curd, sugar, honey, black pepper and camphor.

ମାର୍ଜିତ ବୁଦ୍ଧି—ସ. ବ୍ରୀ (କର୍ମ୍ମ.) ---ଶାଣିତ ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—Mārjita buddhi Enlightened; of sharpened intellect. ସ. ବ (କର୍ମ୍ମ) -ଶାଣିତ ବୁଦ୍ଧି—Sharp intellect.

ମାର୍ଜିତ ରୁଚି—ସ. ବ (କର୍ମ୍ମ. ମାର୍ଜିତ+ରୁଚି)—ଦୋଷଘ୍ନ ରୁଚି; Mārjita ruchi ବିଶୁଦ୍ଧ ରୁଚି—Refined taste; pure taste. ବ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହାର ରୁଚି ବିଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ—Genteel; of pure or refined taste.

ମାର୍ଜିତ ସମାଜ—ବେ. ବ—୧ । ସଭ୍ୟ ସମାଜ—1. Polished Mārjita samāja society; genteel society. ୨ । ସଂସ୍କୃତ ସମାଜ; ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଦେଶକାଳୋଚିତ ସଂସ୍କାରସମୂହ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି—2. Reformed society.

ମାର୍ଜିତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାର୍ଜିତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ)—ଚିନାଲା; ଶର୍କରା ଓ ସୁବାସ Mārjitā ମିଶ୍ରିତ ଦଧି—Curd mixed with sugar and spices (Apte). ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାର୍ଜିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mārjita.

ମାର୍ଜିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଲେଖା ବା ଛପା ହୋଇଥିବା କାଗଜର Mārjin ପାର୍ଶ୍ୱାଂଶ, ହାସିଆ—The margin of a paper on which something has been written or printed. **मार्जिन; हासीया**

ମାର୍ଜିବା—ବେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସଂ. ମାର୍ଜ୍. ଧାତୁ)—୧ । ପରିଷ୍କାର Mārjibā କରିବା; ବିଶୁଦ୍ଧ କରିବା—1. To cleanse; to ମାରଜା purify. ୨ । ଓଳାଇବା—2. To sweep clean. **मारजना** [ଉ—ତୋହର ମୁହଁକୁ ମାଜିଲୁ, ଅମୃତ ସଙ୍ଗ ଭାଗ ଦେଲୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମାର୍ଟିଆ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଜାତ ଏକ ପ୍ରକାର Mārṭiā ଗୁଳ୍ମ—Martia; a kind of thorny and poisonous plant of South Africa. [ଉ—ଏ ଗୁଳ୍ମ ୫।୬ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷାକ୍ତ ଓ ସ୍ପର୍ଶ କଲେଯୁକ୍ତ । ସେ ହାତ ପଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଘୋଡ଼ ମାର୍ଟିଆ; **मार्टिया** ହୋଇଗଲେ ପଶୁମାନେ ମରିଯାଆନ୍ତି ।]

ମାର୍ତ୍ତ(ର୍ତ୍ତା)ଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—(ମୃତାଣ୍ଡ+ଅସତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ; ମୃତ ଅଣ୍ଡରୁ ଜନ୍ମ Mārtta(rttā)ṇḍa ହୋଇ ଥିବାରୁ; ଜନ୍ମା ମା+ଅର୍ତ୍ତ+ଅଣ୍ଡ; ଦ୍ୱିଧାକୃତ ହେବା ସମ୍ପର୍କରେ ପିତା କହିଲେ 'ହେ ଅଣ୍ଡ ! ମା ଅର୍ତ୍ତୋଭବ'=ହେ ଅଣ୍ଡ ! ତୁମେ ଅର୍ତ୍ତ ହୁଅନ ! ଏଥିପାଇଁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛୁ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ; ଉପର୍କ—1 The sun. ୨ । ଆକନ ଗଛ; ଅର୍କ ଗଛ—2. The mudar plant; the swallowwart; Calotropis Gigantea. ୩ । ଶୂକର; ଘୁଷୁର—3. Hog. ୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାକ୍ଷିକ (ହ. ଶ)—4. Iron pyrites. ୫ । ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—5. The number 12 (Apte).

ମାର୍ତ୍ତିକ—ସ. ବିଶ (ମୃତ୍ତିକା+ଅ)—ମୃତ୍ତିକାନିର୍ମିତ—Made of Mārttika earth. ସ. ବ—୧ । ଏକପ୍ରକାର ମାଟିଆ—(ମାର୍ତ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A kind of pitcher (Apte). ୨ । ମାଟିଆ ମୁହଁର ପୋଡ଼ଣୀ—2. The lid of a pitcher (Apte). ୩ । ମାଟିର ଢେଲା—3. A clod or lump of earth (Apte).

ମାର୍ତ୍ତ୍ୟ—ସଂ. ବିଶ (ମର୍ତ୍ତ୍ୟ+ଅ)—୧ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Mārttya 1. Relating to the earth. ୨ । ମରଣଶୀଳ—2. Mortal (Apte). ସଂ ବ—ମରଣଶୀଳତା—Mortality (Apte).

ମାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମହାରଥା)—ମହାରଥା (ଦେଖ) Mārthā Mahārathā (See).

ମାର୍ଦ୍ଦଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ମୃଦଙ୍ଗ+ବାଦକାର୍ଥେ. ଅ)—ମୃଦଙ୍ଗ Mārddaṅga ବାଦକ—One who beates a mṛudaṅg- (ମାର୍ଦ୍ଦଙ୍ଗିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) drum. ବ.—ନଗର; ସହର—Town; city (Apte).

ମାର୍ଦ୍ଦବ—ସଂ. ବ ନ (ମୃଦୁ+ଭାବାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ମୃଦୁତା—1. Gentle- Mārddaba ness; mildness; tenderness. ୨।କୋମଳତା- 2. Softness.

ମା(ମେ)ର୍ଦ୍ଦା ଘର—ପ୍ରାକୃତ (ଗଢ଼ଜାତ) ବ—ଅଟୁ ଘର— Mā(me)rddā ghara Aṭu ghara (See)

ମାର୍ଦ୍ଦିକ—ସ. ବ (ମୃଦ୍ୱିକା=ସୁପକ୍ୱ ଦ୍ରାକ୍ଷା+ଇକ)—ସୁପକ୍ୱ ଅଙ୍ଗୁରରୁ Mārddika ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ—Wine distilled from ripe grapes. ବିଶ. ଅଙ୍ଗୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to grapes.

ମାର୍ବ(ର୍ବି, ର୍ବୁ, ର୍ବେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । ଶଙ୍ଖମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର- Marba(rbi, rbu rbe)l 1. Marble stone ୨ । କାଚର (ମାର୍ବ୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ପଥରର କ୍ରୀଡ଼ନକ ଗୋଟାଲ— ମାରବେଲ **मार्बुल** 2. Marble (for playing with). ୩ । କହ ଆଦର ସଜ୍ଜାଟରେ ସଡ଼ାଯିବା ନାନାପ୍ରକାରର ରଙ୍ଗୀନ୍ କାଗଜ—3. Marble paper.

ମାର୍ମିକ—ସ. ବିଶ.ପୁଂ (ମର୍ମ+ଜାଣିବା ଅର୍ଥରେ ଇକ)—ମର୍ମଜ୍ଞ; ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ Mārmika ବିଷୟର ଭତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ—Fully conversant (ମାର୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) with ;having a deep insight into.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାର୍ଷ୍ଟି—ଦ. ବ (ମୃଜ୍ ଧାତୁ ବା ମାର୍ଜ୍ ଧାତୁ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଇ)—୧ । ମାର୍ଜ୍ଜନା
Mārshṭi (ଦେଶ)—1. Marjanā (See) ୨ । ତେଲ ଲଗାଇବା—2. Anointing with oil.

ମାର୍ଶା(ର୍ଶେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ମାର୍ଶାଲ୍)--ସେନାପତିଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ—
Mārśā(rśe)l Marshal; a title of a commander of
ମାରର୍ଶା ଲ ମାର୍ର୍ଶା ଲ an army.

ମାର୍ଶାଲ୍ ଲ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଗୁରୁତର ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା
Mārśāl la ଥିବା ସ୍ଥାନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରାଦେଶରେ
ମାସାଲଲ ମାସାଲଲ ଚାଲୁହେବା ବଶିଷ୍ଟ ଆଇନ୍; ସାମରିକ ଆଇନ୍-
(ମାର୍ଶାଲ୍ ଆଇନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Martial law.

[ଦ୍ର—ମାର୍ଶାଲ୍ ଲ ଜାରି ହେବା ସ୍ଥାନରେ ଓ ସମୟରେ ଦେଶପ୍ରଚଳିତ ସାଧାରଣ ଆଇନର ଚଳନ ସ୍ଥଗିତ ରହେ; ଏବଂ ସାମରିକ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କର ସର୍ତ୍ତର ବଶୁର କରାଯାଏ ଓ ଅପରାଧ ରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ସାମରିକ ବର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କଠାରେ ବଶିଷ୍ଟ କ୍ଷମତା ଅର୍ପିତ ହୁଏ ।]

ମାଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମାଲ୍)—୧ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—1. Commo-
Māl dity; goods. ୨ । ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Thing; arti-
ମାଲ୍ ମାଲ cle. ୩ । ସମ୍ପତ୍ତି; ଧନ—3. Riches; wealth; property. ୪ । ନଗଦ ଧନ—4. Hard cash. ୫ । ଉପାଦାନ—5. Ingredient. ୬ । ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ—6. Exciseable article. ୭ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ରାଜସ୍ୱ ଦେବା ଭୂମି; ମାହାଲ—7. Revenue-paying estate; Mahal. ୮ । ଜମିର ଖଜଣା; ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ— 8. Revenue payable to Government; land revenue ୯ । (ଆ. ମଲ୍)—ମଦ୍ୟ; ସୁରା—9. Wine. ୧୦ । ଉପକରଣ—10. Materials. ୧୧ । ଚଳନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତି-
11. Moveable property. ୧୨ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ—12. A thing worth enjoying with the senses. ୧୩ । (ଉଚ୍ଚତ; କାମୋ. ପର୍ଯ୍ୟେଗୋଦେଶ୍ୟପୂତକ) ସୁଖୋପଭୋଗ୍ୟା ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
13. A sensually enjoyable young lady.
[ଦ୍ର—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ସୁଖୋପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବୁଝେ 'ମାଲ୍' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ସୁସ୍ୱାଦ୍ୟ, ସୁଖୋପଭୋଗ୍ୟ ଅସନ, ସୁଖଭୋଗ୍ୟା ବା ରଙ୍ଗରସିକା ଯୁବତୀ ।]

ମାଲ୍ (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ—ଧାନ ଫସଲ ହେବା ଉପଯୋଗୀ ପର୍ବତ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କଥାର କରି ଯାଇଥିବା ଉଚ୍ଚ ଭୂମି—
A plot of land on the slope of a hill which has been ploughed and levelled and made fit for cultivation.

ମାଲ ଅଦାଲତ—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମାଲ୍ ଅଦାଲତ୍)—ଯେଉଁ
Māl-adālata ଅଦାଲତରେ ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମକଦ୍ଦମାର
ମାଲଆଦାଲତ ବଶୁର ହୁଏ—Revenue court; rent-
ମାଲଅଦାଲତ court.

ମାଲ୍‌କାନା—ଦେ. ବ (ହି. ମାଲ୍‌କାନ।)—ଉତ୍ତରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ
Māl-kānā ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ବା ମୁସଲମାନେ
ମାଲକାନା ଦୁଷ୍କାର୍ଯ୍ୟଯୋଗୁଁ ସ୍ୱତନ୍ତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି—The
ମାଲକାନା Rajputs who have fallen from their social status owing to doing forbidden acts.

ମାଲ୍‌ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ଧନାଗାର—1. Treasury;
Māl-khānā treasury room. [ବ୍ୟ—ଧନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିବା
ମାଲଖାନା ଲାଗି ମାଲଖାନା । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଦରବାର ।] ୨ ।
ମାଲଖାନା ଭଣ୍ଡାର ଘର—2. Storehouse. ୩ । ଜବତ ବା ସରକାର ମାଲ ରଖାଯିବାର ଘର—3. Mālkhānā; a room where attached or government properties are kept.

ମାଲ୍‌ଖେଁ(ଖୌ)ଖାର୍—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ (ଭୁଲ. ହି. ଜଁଖାସ୍)
Māl-kheñ(khoñ)khāri —ଫୋକଶିଆଲ—Fox.

ମାଲ୍ ଧାନ—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ—ପାହାଡ଼ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କଥାର
Māl-dhān କରିଯାଇ ଥିବା ଢିପ ଜମିରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଧାନ—
Paddy grown on terraced plots on the slope of a hill.

ମାଲ୍‌ପୀ—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Petalidium (plant).
Māl-pī [ଦ୍ର—ଏହା ୨ ଫୁଟଠାରୁ ୫ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ; ଫୁଲ ଧଳା; ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ଗୁଳ୍ମ ଦେଖାଯାଏ ।]

ମାଲ—ଦ. ବ (ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଲ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;
Māla ଦ୍ୟା ମା ଧାତୁ=ପରିମାଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଘ)—୧ ।
ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ—2. Man. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—3. Name of an ancient non-aryan tribe. ୪ । ସମୁନ୍ନତ ଭୂତଳ; ଉଚ୍ଚଭୂମି—4. High land ୫ । ଟେବୁଲର ଉପରସ୍ଥ ସମତଳ ପ୍ରଦେଶ—5. Table land; plateau. ୬ । କାପଟ୍ୟ—6. Hypocrisy. ୭ । ଛଳନା—7. Deceit; fraud. ୮ । ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ବନ—8. A wood near a village. ୯ । କ୍ଷେତ୍ର (ହି. ଶ)—9. An agricultural field. ୧୦ । ହରତାଳ (ହି. ଶ)—10. Yellow orpiment. ୧୧ । ପ୍ରାଚୀନଦେଶ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
11. Name of an ancient country. ଦେ. ବ—
ମାଳା (ସ. ମାଳା)—୧ । ପୁଷ୍ପାଦିର ମାଳା; ମାଲ୍ୟ—
ମାଲ 1. Garland. ୨ । ଗଳାର ହାର—2. Necklace.
ମାଳା ୩ । ସମୂହ—3. Collection; multitude.
ମାଲ [ବ୍ୟ—ବୃହାଇଲ୍ଲ ମଧ୍ୟ ସେ ହୋଇଣ ପ୍ରବଳ, ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କର ଦେହରୁ ଝାଲମାଲ । ଦୃଷ୍ଟିସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୪ ଧଡ଼ୁ—4. Row. ୫ ।
ଜଙ୍ଗଲ (ଶବରଭାଷା ମାଲ=ଜଙ୍ଗଲ; ତା. ମଲୈ=ପର୍ବତ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଙ୍ଗଲ, ଝାଡ —ବନ; ଜଙ୍ଗଲ—5. Jungle; forest. ୨ । ଅଞ୍ଚଳ; ପ୍ରଦେଶ—6. Tract of country. (ଯଥା—ଢଳମାଳ, ଜୁଘରମାଳ, ଗଡ଼ମାଳ ।) ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଷ୍ଠିବ ଜାଗା ସଫା କର ବହୁ ଲୋକ ଚହଁରେ ଖଣ୍ଡେ। ଖଣ୍ଡିବ କରଥିବା କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର—1. A group of paddy fields reclaimed by several individual royats in a jungle. ୨ । ଗାଈଗରୁଙ୍କିକ ପଲ —2. Herd (of cattle). ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୩ । ସମୁଦ୍ରରେ ମାଛ ଧରବା ଲଗି କ୍ୟବଜ୍ରତ ଜାଲ-ବିଶେଷ—3. A kind of V-shaped net for fishing in the sea. [ଦ୍ର—ଏହା ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଏକ ମାଇଲରୁ ଅଧିକ ଲମ୍ବା ହୋଇଥାଏ । ମାଳରେ ମାଛ ଧରବାର ଜୁଘାସ୍ତ :—ସମୁଦ୍ରରେ ଜୁଆର ନ ଥିବା ବେଳେ ଅଗସ୍ତର ଅଂଶରେ ଖୁଣ୍ଟ ହୋଇ ଏହ ଜାଲକୁ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତୁତ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଉପରେ ବାଡ଼ଭଳ ବସାଇ ଦିଆଯାଏ । ମାଳ ବସିଲ୍ଲ ପରେ ଏହା ଗୋଷ୍ଠିବ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଇଂରାଜ 'V' ଅକ୍ଷର ଭଳ ଦେଖାଯାଏ । 'V'ର ମୁନିଆ ଅଂଶଟ ସମୁଦ୍ରଅଡ଼କୁ ଥାଏ ଓ ସେଲ୍ଲମୁହଁ କୂଳଅଡ଼କୁ ଥାଏ । 'V'ର ମୁନିଆ ମୁହଁରେ ଜାଲର ଦୁଇଟ ପାଖ ଏକାବେଳକେ ମିଶି ନ ଯାଇ ଗୋଖାଏ ପାଖର ଜାଲ ଅନ୍ୟଟିକୁ ଘେର ଅନ୍ୟ ପାଖରେ କିଛୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୂଳଅଡ଼କୁ ଗଲିଯାଇ ଥାଏ । ଜୁଆର ଅସିଲେ ପାଣିର ଢେଉ ଜାଲର ଜୁଇଟାକୁ ଡେଇଁ 'V' ଭତରକୁ ପଶିଯାଏ । ପାଣି ସହତ ସେଇଁ ସବୁ ମାଛ ଜାଲଭତରକୁ ପଶି ଯାଆନ୍ତି, ପୁଣି ଜୁଆର ଛଡ଼ଲେ ସେମାନେ ଆଉ ସମୁଦ୍ରଭତରକୁ ଫେରିଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । 'V'ର ମୁନିଆ ମୁହଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି, ଆଉ ବାହାରବାର ବାଟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ; ସେତେବେଳେ କେଉଁଠମାନେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଜାଲ ସାହାଯ୍ୟରେ ମାଛଗୁଡ଼ାକୁ ଧର ନଆନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ —'ମାଳ' ବଡ଼ ଜୁଆର ସମସ୍ତରେ ବସେ । ମାଳରେ ଯେଉଁ ମାଛ ଧରା ପଡ଼ନ୍ତି; ତାକୁ 'ମାଳମାଛ' କହନ୍ତି । ଏହ ଜୁଘାସ୍ତରେ ଥରକେ ହଜାର ହଜାର ମାଛ ଧରା-ପଡ଼ନ୍ତି ।] ୪ । ମୃଗୁଳ ଜାଲ ପର ଛୋଟ ଜାଲ ବିଶେଷ—4. A kind of small casting net.

ମାଲ—ବୈଦେ. ବ—(ଆ. ମାଲ୍)—୧ । ଅରଟର ଚକ ଓ ତାକୁଚ ସଙ୍ଗେ ସଲଗ୍ନ ସୂତା—1. The string round the spinning wheel which turns the spindle of a spinning wheel. ୨ । ତନ୍ତୀର ମାଳ **माल** ଲୁଗା ବୁଣିବାର ଜୁଘାଦାନ ତୁଳା ଓ ସୂତା—2. A weaver's ingredients (e. g. cotton and thread.) [ଦ୍ର—ତନ୍ତୀ ସୂତା ! ଖାଏ ମାଳ, ପିନ୍ଧେ ସୂତା—ଉକ୍ତ।] ୩ । ମାଲ୍ (ଦେଶ) — 3. Māl (See) ୪ । ସୁସାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—4. Dainty food. ୫ । (ଇଚ୍ଛା) ସୁଶ୍ରୋଗ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—5. A young, beautiful and enjoyable woman. ୬ । ଗୃହର ଚଳନ୍ତି ଅସବାବ୍—6. Moveables and furnitures of a house. ୭ । ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—7. Commodity. ଦେ. ବ.—୧ । (ସଂ. ମଲ୍ଲ)—ମଲ୍ଲ ମଲ୍ଲ; ପହଲ୍‌ମାନ୍—1. A wrestler. [ଦ୍ର—ହାତ ଘୋଡ଼ା **माल, पहलवान** ମାଲ ସେ ସେ ଦେଶକୁ, ଅସିଲେ ଯୁଝିବାକୁ । କୃଷ୍ଣଜିତ ଦ୍ୱାରାଭତ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ଯୋଦ୍ଧା—2. Warrior. ୩ । ବୀର—3. A hero. ୪ । ପଟ ଖେତକୁ ପାଣି ବୁହାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେବା ପାଣି ମାର୍ଗ; ପଦ୍ଧତି—4. A channel prepared for conveying water for irrigating fields. ୫ । (ସଂ. ମାଳ)—ବନ୍ୟ ଅସଭ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ—5. Name of a wild aboriginal tribe. ୬ । (ସଂ. ମଲ୍ଲ)—ମାଳ ପଥର (ଦେଶ)—6. Māl pathara (See)

ମାଳ ଆଟିକା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ବାଜ ଆଟିକା (ଦେଶ) Māla āṭikā (ମାଳଆଣ୍ଡି—ଅନ୍ୟରୂପ) Bāji āṭikā (See)

ମାଳ ଉଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଧନ ଅସବ୍ୟୟ କରିବା—Māla urḍā(ḍe)ibā 1. To squander away money. ଧନ ଉଡ଼ାନ **माल उडाना** ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଖାଦ୍ୟ ବହୁ-ପରିମାଣରେ ଖାଇବା—2. To partake profusely of sweet and valuable food. ୩ । ବହୁ ପରି-ମିତ ମଦ୍ୟାଦ ବା ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରିବା—. 3. To partake profusely of intoxicating drugs.

ମାଳକ—ସଂ. ବ—(ମାଳ+କ)—୧ । ନିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ—1. The Nimba Mālaka tree. ୨ । ସ୍ଥଳପଦ୍ମ—2. The Hibiscus Mutabilis. ୩ । ତିସି—3. A kind of oil-seed; linseed. ୪ । ନାରକେଲର ମାଳା; ନଡ଼ିଆ ଖଡ଼ୋଇ—4. A cup made from the hard covering or shell of cocoanut. ୫ । ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ବନ—5. A wood near a village (Apte). ୬ । ମାଳା—6. A garland (Apte.)

ମାଳ କଚ୍ଛ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମଲ୍ଲ+କଚ୍ଛ)—ମାଳ କାଛ (ଦେଶ) Māla kachhā Mālakāchha (See)

ମାଳ କ(କା)ଟତ—ଦେ. ବ—(ହୁଜ ଓ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ପଣ୍ୟ ମାଳେର କାଟତୀ **मालकी काटती** Māla ka (kā)ṭati ଦ୍ରବ୍ୟର ବିକ୍ରୟଦ୍ୱାରା ଶେଷ-Exhaustive sale of merchandise.

ମାଳ(ଲ)କଡ଼(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମଲ୍ଲି+କଳକା)—ମଲ୍ଲକଡ଼ି Māla(la)karḍi(ḍhi) (ଦେଶ) Malakaṛdhi (See)

ମାଳ୍ଟଡ଼ୀ

ମାଳକ(ଖ)ଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ଜଯପୁର) ବ—ମାଇପଙ୍କ ଚଳକାନର ଶିକୁଳି-Māla ka(kha)ṛdi ଲଗା କୋଳ—The ear-ring of females with chain attached to it.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଲ କାଛ(ଞ୍ଛ)—ଦେ. ବ—ଘାଇକଛ; ମଲ୍ଲମାନେ ପଲ୍ଲଥିବା ଲୁଗାର ଆଗ ପାଖ କାନକୁ ପଛ ଘାଡେ ନେଇ ଖୋସି-ମାଲକୋଚଁା, ମାଲକାଛା ବା—A mode of tucking the hanging front end of the loincloth back down the privities towards the back, as is done by athletes. [ଭୂ—ସୁବଳ ପୁଷ୍ପଶିଖି ସୁତ, ରଙ୍ଗ ମୃତ୍ତିକା ମାଲକାଛ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମାଲକୁ ମାଲ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଦଳ ଦଳ ହୋଇ—In bands; ମାଲକୁ ମାଲ ଦଳେ ଦଳେ ଦଳବଦ୍ଦଳ in troops. [ନାଦ ବାଦ୍ୟକାରେ ସବାଗ୍ରେ ଗୁଲନ୍ତି ମାଲକୁ ମାଲ । ରଘାନାଥ. ଭୂଷା ।]

ମଲ୍ଲକୁସ୍ତି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ମଲ୍ଲ+ଫା. କୁସ୍ତି)—ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ; ବାହୁଯୁଦ୍ଧ Mālla kusti Wrestling.

ମାଲଜେଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଟିଲ୍ଲମାନେ ଘରଖର ଦାଡ ମାଲଜେଲି ଧରାଧରି ହୋଇ ମାଳାକାରରେ ଚିଆ ହୋଇ ଖେଳବାର ଖେଳ—A play of children by holding one another's hands and forming a circle thereby.

ମାଲ(ଲ)କୋ(କୌ)ଶ—ସ ବ—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗବିଶେଷ; କୌଶିକ ରାଗ—Name of a Hindu musical air. [ଭୂ—ହନୁମାନ୍ ଏହାକୁ ପ୍ରଧାନ ୬ ରାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବାର କହି ଅଛନ୍ତି । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିର ରାଗ । ଏହା ଗାନ କରିବାର ଋତୁ ଶରତ୍, ମତାନ୍ତରରେ ଶିଶିର, ମତାନ୍ତରରେ ବସନ୍ତ; ଓ ଗାନ ସମୟ ରାତ୍ରିର ଶେଷ ପ୍ରହର; କେହି କେହି ଏହାକୁ ସଙ୍କର ରାଗ ଥିବାର କହନ୍ତି (ହ. ଶ) ।]

ମାଲକ୍କା—ଦେ. ବ.—୧ । ମାଲସ୍ ଉପଦ୍ୱୀପର ଗୋଟିଏ ନଗର— Mālakka 1. Malacca; name of a town in the Malay peninsula. ୨ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ—(ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଉତ୍ତରରେ)—2. The Mallucca islands in the Pacific Ocean. ୩ । ସୁମାତ୍ରା ଓ ମାଲସ୍ ଉପଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଣାଳୀ—3. The strait between Sumatra and the Malay archipelago.

ମାଲ ଖଜଣା—ବୈଦେ.ବ (ଅ. ମାଲ+ଖଜାନା; ଏକାର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେୟ କର—Rent paid to the Zamindar. ମାଲଖାଜନା **मालखजाना**

ମାଲ ଖ(ଖୁ)ମ୍ବ—ଦେ. ବ (ସ. ମାଲ+ସ୍ତମ୍ବ)—ମାଲଖୁମ୍ବା (ଦେଖ) Māla kha(khu)mba Mālakhuṇṭa (See) [ଭୂ—"ଜସ୍ତ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର" ବୋଲି ମାଲ ଖମ୍ବ କଲ୍ପାନ୍ତି ବାହୁ-ସ୍ଫୋଟକେ—ରଘାନାଥ ଯାବଂତ ।]

ମଲ ଖୁଣ୍ଟ—ଦେ. ବ—ମଲ୍ଲମାନଙ୍କ ବାହୁଯୁଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କ୍ରୀଡ଼ାଗୃହରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା କାଠର ମାଲଖୁଁଟ ଖୁଣ୍ଟ—A pillar on which wrestlers exercise their arms. ମଲଖମ, ମଲଖମ୍ଭ **मलखम, मलखंभ**

ମାଲ ଖୁଣ୍ଟି—ଦେ. ବ—୧ । ଚିଙ୍କିର ଦୁଇ ପଟ୍ଟି ରଖାଯିବା ଖୁଣ୍ଟଦ୍ୱୟ— Māla khuṇṭi 1. The two posts on which rest the two wings of a husking jack. ମାଲ ଖୁଁଟି **ढेंकी की खुटी, जंघा**

ମାଲ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ରେଲଗାଡ଼ିରେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ନିଆ ଯାଏ Mālagāṛdi ରାଏ—Goods-train; railway waggon for carrying goods. ମାଲଗାଡ଼ି **मालगाडि**

ମାଲଗୁଜାର(ରି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା ମାଲ୍ ଗୁଜାଶ୍ତ)—ଜମିଦାର Mālgujāra(ri) ଜମି ଜମନ୍ତେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେବା ରାଜସ୍ୱ—ମାଲଗୁଜାରୀ Revenue paid to the Government by a Zamindar. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ —ଜମିଦାର ବା ଗଉନ୍ତିଆ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେବା ପାଇ-ଗୁଣ୍ଡାକଠାରୁ ଅସ୍ତଲ କରିବା ସମସ୍ତ ଖଜଣା—The rent realised by the Gauntia or Zamindar in order to pay to the Government.

ମାଲଗୁଜାର୍‌ଦାର—ବୈଦେ.ବଣ (ଅ.ମାଲଗୁଜାର୍‌ଦାର୍)—ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ-ମାଲଗୁଜାରଦାର **मालगुजारदार** କର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରେ ଦାଖଲକାରୀ—Paying or depositing revenue. ବୈଦେ. ବ. ଜମିଦାର—A Zamindar.

ମାଲ ଗୁ(ଗେ)ରୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ବଣରେ ମଳରୁ ଉଠିଥିବା ଆମ୍ବ ଗଛର ମାଲ ଗୁ(ଗେ)ରୁଡ଼ି ଖୁବ ଛୋଟ ଛୋଟ ଆମ୍ବ ଫଳ—Pigmy (ମାଲଟିଉଡ଼ି,ମାଲଗେବେଡ଼ି--ଅନ୍ୟରୂପ) mango fruits of ଜଙ্গଲୀଛୋଟଆମ **जंगलीगुरूडि** trees growing wild in the jungles.

ମାଲ ଗୁର୍ଜରୀ—ସ ବ—ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ— Māla gurjari Name of a musical tune.

ମାଲ ଗୋ(ଗୁ)ଦାମ—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ମାଲ୍+ଗୋଦାମ)—୧ । ମାଲ ଗୋ(ଗୁ)ଦାମ **माल गोदाम** ରେଳଷ୍ଟେସନରେ ପଣ୍ୟ-ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ—1. Railway goods shed. ୨ । ବେପାରୀମାନଙ୍କ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ସରଞ୍ଜାମଶାଳା—2. A warehouse.

ମାଲ ଗୋବା—ବୈଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଆମ୍ବ ।(ଏହା ବିଦେଶରୁ ମାଲ ଗୋବା **माल गोवा** ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ଥିବାରୁ ହୁଏ ।)—A kind of big mango imported to Orissa in the mango season.

ମାଲ ଚକ୍ରକ—ସ. ବ.—ପଛଆ; ପିଠିର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଅଣ୍ଡା ଓ ଜଙ୍ଘ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—The posterior part of the body between the waist and the hip joint. ପହୁଲା **पहुला**

ମାଲ ଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ.—(ସ.ମାଳା ଓ ଚନ୍ଦନ; ସଦ୍ଭବର)—Māla chandana ଦେବତାଙ୍କ ପରହୁତ ମାଳା ଓ ଚନ୍ଦନ—ମାଳା ଚନ୍ଦନ **माल चन्दन** Garland and sandal paste put on the image of a Deity.

ମାଲ ଚାଲାଣ(ଣି)—ବୈଦେ. ବ—(ଫା.)—୧ । ଧୃତ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଯଥା Māla chālāṇa(ṇi) ବସ୍ତୁକୁ କୋର୍ଟକୁ ପ୍ରେରଣ—1. The ମାଲ ଚାଲାନୀ **माल चलानी** sending up of seized

articles by the police to the court. ୨ । ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରେରଣ—2. Despatch or sending up of articles. ୩ । ପ୍ରେରିତ ଦ୍ରବ୍ୟର ତାଲିକା, ଯାହାକି ପ୍ରେରକ ପ୍ରେରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ପଠାଏ—3. Invoice of goods despatched; bill of of lading.

ମାଲ ଚୁଲ—ଦେ. ବ—(ସ. ମାଲା+ଚୂଡ଼ା)—ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ
Māla chula ଦେହରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ମାଳା ଓ ଚୂଳରେ ପିନ୍ଧିଥିବା
ମାଳା ଚୁଳ **ମାଳା ଚୁଡା** ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ, ଯାହା ତାଙ୍କ ଠାରେ ଲଗି
ହେବା ପରେ କଢ଼ା ହୋଇଥାଏ—Garlands and nosegays taken off after they are worn by the Deity Jagannath.

ମାଲ ଜବତ୍(ଦ,ତି)—ବୈଦେ. ବ—(ଜରତଥ; ଆ. ମାଲ୍+ଜପ୍ତ)—
Māla jabat(d,ti) କୌଣସି ଧୃତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅଟକାଇ ରଖିବା—
ମାଲ ଜବତ(ଜବ୍ଦ) Detention of a seized article.
ମାଲ ଜଫ୍‌ତ (ମାଲ ଜବ୍ତ [g, g°]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଲ ଜମା(ମେ)ଇବା—ଦେ, କ୍ରି.—୧ । ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକତ୍ର କରିବା—
Māla jamā(me)ibā 1.To gather up commodities;
ମାଲ ଜମାନ **ମାଲ ଜମାନା** to stock articles.
୨ । ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା—2. To amass riches.

ମାଲ ଜାତକ—ସ. ବ—ଗନ୍ଧମାର୍ଜ୍ଜାର (ହି. ଶ)
Māla jātaka Civet cat.

ମାଲ ଜାମିନ—ବୈଦେ. ବ(ଫା)—(ଜରତଥ)—୧ । ପର ଜନ୍ମରେ ଧନ
Māl jāmin **ମାଲ ଜାମିନ** ଦାଖଲ କରି ଦେବା ଜାମିନ୍ ବା ପ୍ରତି-
ମାଲ ଜମାନତ ଭୂ—1. Standing security for another (ଖାତିର ଜାମିନ୍—ବଦଳତ) by depositing cash. ୨ । ସଚ୍ଚ୍ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଜମାଦାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦିଆ ଯିବା ଜାମିନ୍—
2. Security given for the safe custody of a property.

ମାଲ(ଲା) ଝୁଲ୍(ଲି)—ଦେ.ବ. (ସଦ୍ଭବର) (ସ.ମାଳ+ଦୋଳା)—ଜଡିବା
Māla(lā) jhulā (li) ମାଳ ଓ ଜଡିବା ମାଳ ରଖାଯିବା ବନାର
ମାଳାଝୋଳା **ମାଳାଝୋଲା** ମୁଣ୍ଡି—String of beads and the bag of cloth which contains it.
[ଜ୍ର—ବୈଷ୍ଣବମାନେ ମାଳ ଝୁଲି ଧରି ହରି ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ପରି ଅଖି ବୁଜି ଘାଣ୍ଟୁଳ କରୁଅଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚାରମୋଦନ. ଭୂମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ମାଲଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—(ସ, ମାଳା+ମଞ୍ଚ)—ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ; ମାଳର ଫୁଲ
Mālancha ମାଳଞ୍ଚ **ଫୁଲବାରି** ବଗିଚା—Flower-garden

ମାଲତ—ତ୍ରାଦେ (ସ୍ୱଦ୍ଭବ) ବ—ଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ—
Mālata A species of paddy.

ମାଲ ତାଲିକା—ବୈଦେ. ବ· (ଜରତଥ)—ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ତାଲିକା
Māla tālikā ବା ଲିପି—A list of articles.
ମାଲ ତାଲିକା **ମାଲ ତାଲିକା**

ମାଲତ—ତ୍ରାଦେ. (ଉଦ୍ଭିଦ) ବ—ଘଣ୍ଟାଣର ପଛ ପାଖରେ ଥିବା ଗଦି,ପହଁରି
Mālati ଦେହରେ ଗୁଣ୍ଡ କାଠି ଲଗି ଥାଏ—The cushion behind the pack saddle to which are attached the fastening pins. ସ. ବ—ମାଲତୀ ଦେଖ—Mālati (See)

ମାଲତ ଭେଦ—ଦେ. ବ—ସର୍ପଦଷ୍ଟ ବା କ୍ଷତ ଓ ରକ୍ତାକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Mālati bheda କେହ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଛୁଇଁଲେ, ତାହା ତାକୁ ଘୋଟିବା ବିଷମ ମାରାତ୍ମକ ଅବସ୍ଥା—The serious condition of a snake-bitten person or a person with bleeding wounds of he is touched by a female. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ନିଶ୍ୱାସ ଏହାକି, ମାଲତଭେଦ ହେବ । ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଵଚିତ୍ ବଞ୍ଚନ୍ତି]

ମାଲତୀ—ସ. ବ (ମା=ନାହିଁ+ଲତ୍ ଧାତୁ=ଅଘାତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ
Mālatī +ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ବା ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶୋଭା+ଲତ୍ ଧାତୁ=
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ସୁମନା, ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ-
ଜାତି, ଜାତୀ, ଗ୍ରନ୍ଥତ୍ରିକା, ଈ; ଅଥବା ମାଲ=ବସ୍ତ୍ର+ଅତ୍
ହୃଦ୍ୟଗନ୍ଧା, ସନ୍ଧ୍ୟାପୁଷ୍ପା, ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. ଅ+
ଚେତକ୍ଷା (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ-କଲ୍ପଦ୍ରୁମ) ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ଜାତି ପୁଷ୍ପ ଓ ତହିଁର
ମାଲତୀ ଲତା—1. A kind of jas-
ମାଲତୀ mine; Echites-Caryophy
ସ. ଘୀବଲ ଜାତି lata; Aganosma Cali-
ତେ. ଜାଇପୁଷ୍ପାଲୁ cina. [ଦ୍ର—ଏହା ଭଗବତ ବର୍ଗର ବୃନ୍ତତ୍ ଲତା ବିଶେଷ; ଏହାର ପତ୍ର ୪।୫ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ଓ ୨।୩ ଅଙ୍ଗୁଳ ଚଉଡ଼ା ଓ ପତ୍ରର ଅଗ୍ର ମୁନିଆ । ଏହାର ଫୁଲ ଗୁଚ୍ଛ. ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ା ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଧଳା; ଫଳର ଛେଙ୍କ ଲମ୍ବ; ବର୍ଷା ଦୁଇ ମାସ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଗୁଣ୍ଡିରେ ଫୁଲର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର ଗନ୍ଧରେ ଗୃହଅଡ଼ା ଆମୋଦିତ ହୁଏ । ଶୀତକାଳରେ ଏ ଲତାରୁ ଛୁଇଁ ହୁଏ । ଏ ଲତା ବଡ଼ ଗଛ ଉପରେ ଶୀଘ୍ର ମାଡ଼େ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶିରୋରୋଗ, କେଶରୋଗ, ମୁଖ ରୋଗ, ଦନ୍ତ ରୋଗ,ବିଷ,କୁଷ୍ଠ ଓ ବାତ ରକ୍ତ ନାଶକ । ଏହାର ଜଡ଼ ବ୍ରଣ, କୁଷ୍ଠ ଓ ନେତ୍ର ରୋଗ ନାଶକ । କେହି କେହି ଏହାକୁ ଜାତୀ ବା ଜାଇ ଫୁଲ (Jasminium Grandiflorum) (ବ. ଜାଇ,. ଡମେଲ, ହି. ଡମେଲ) ବୋଲି କହନ୍ତି । ଉତ୍ତୁ ଜାଇ ଫୁଲ ଓ ମାଳତୀ ଫୁଲ ପୃଥକ୍] ୨ । ଯୁବତୀ—2. A youthful woman. ୩ । ନିଶା; ରାତ୍ରି—3. Night. ୪। ଚନ୍ଦ୍ରିକା; ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—4. Moonlight. ୫ । କଳିକା—5. Bud. ୬ । ନଦୀ ବିଶେଷ—6. The name of a river. ୭ । ପଞ୍ଚଦଶାକ୍ଷର ବା ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—7. Name of a metre of 15 or 12 letters. ୮ । ଜାୟଫଳ ଗଛ (ହି. ଶ) 8. Myristica Fragrans (tree). ୯ । ଅଜାନ-ବଲ୍ଲି ଲତା (ହି. ଶ)—9. Stephania Hernandifolia (creeper). ୧୦ । କୁମାରୀ—10. A virgin (Apte). ଦେ. [ବ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଳତୀ କ୍ଷାରକ—ସଂ. ବ— ସୋହାଗା (ହି. ଶ)—
Mālatī kshāraka Borax.
(ମାଳତୀ ଜାତ, ମାଳତୀ ସାରଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଳତୀ ପତ୍ରିକା—ସଂ. ବ— ଜାଇପତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—
Mālatī patrikā Mace (spice).

ମାଳତୀ ଫଳ—ସଂ. ବ— ଜାଇଫଳ (ହି. ଶ)—
Mālatī phala Nutmeg.

ମାଳତୀ ମାଧବ—ସଂ. ବ—କବି ଭବଭୂତି ପ୍ରଣୀତ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ-
Mālatī mādhaba ବିଶେଷ—Name of a Sanscrit drama by Bhababhūti. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରକରଣ ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍କଳ୍ପିତ ନାଟକ । ଏଥିର ରଚନା-କାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦି ବୋଲି ଅନୁମିତ । ଏ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ ଏହା;—ବିଦର୍ଭ ଦେଶର ଜୁଣ୍ଡିନ-ପୁରର ଏକ ସୁଜାଙ୍କ ଦୁଇ ମନ୍ତ୍ରୀ ଭୂରିବସୁ ଓ ଦେବରାତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସତ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଯେବେ ଜଣକର ପୁତ୍ର ଓ ଜଣକର କନ୍ୟା ଜନ୍ମିବ ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ବାହାଘର କରାଇବେ । ଦେବରାତଙ୍କର ମାଧବ ନାମରେ ପୁତ୍ର ଓ ଭୂରିବସୁଙ୍କର ମାଳତୀ ନାମରେ କନ୍ୟା ହେଲା । ତନ୍ମ ସୁଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ ନନ୍ଦନ ମାଳତୀକୁ ବାହାଘର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଓ ସୁଜା ମଧ୍ୟ ଭୂରିବସୁଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସୁଜାଙ୍କ କଥା ଉଙ୍କି ଦେଲେ ବୁଜା ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ, ଏଥିଯୋଗୁଁ ଭୂରିବସୁ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପଦ୍ମାବତୀ ଅଛ ଶର୍କ୍ତି ହେଲେ, ଅଥଚ ସତ୍ୟଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ବୁଦ୍ଧି ହେଲେ । ପଦ୍ମାବତୀ କାମନ୍ଦକୀନାମ୍ନୀ ଜଣେ ପରିବ୍ରାଜିକାଙ୍କଠାରେ ମାଳତୀ ଓ ମାଧବଙ୍କୁ ମିଳିତ କରାଇବା ସ୍ଥିର ହେଲେ । ମାଳତୀ ଓ ମାଧବ ପିତାଙ୍କ ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞା କଥା ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ପ୍ରଣୟାସକ୍ତ ହେଲେ । ଏଣେ ସୁଜାଜ୍ଞାରେ ନନ୍ଦନ ସଙ୍ଗେ ମାଳତୀର ବାହାଘର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ହେଲା, ତନ୍ମ କାମନ୍ଦକୀଙ୍କ କୌଶଳରେ ମାଳତୀ ସହିତ ମାଧବର ବାହାଘର ହେଲା ଓ ଶେଷରେ ସୁଜା ମଧ୍ୟ ଏ ବାହାଘରେ ସମ୍ମତି ଦାନ କଲେ । ଏହି ନାଟକ କୌତୁକି ପୌରାଣିକ ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁରାଣାଦିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରଚିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସମାଲୋଚକମାନେ ଏହାକୁ ଅବଜ୍ଞା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲେ । ଏହି ବିଷୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କବି ଉତ୍ପଲିଖିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ବହୁଶଃ ଉଦ୍ଧୃତ ଶ୍ଲୋକ ରଚନା କରିଥିଲେ ;—"ଯେ ନାମ କେଚିଦ୍ଇହ ନଃ ପ୍ରଥୟନ୍ତ୍ୟବଜ୍ଞାଂ, ଜାନନ୍ତୁତେ ମମପି ତାନ ପ୍ରତି ନୈଷ ଯତ୍ନଃ; ଉତ୍ପତ୍ସ୍ୟତୋଽସ୍ତି ମମକୋଽପି ସମାନଧର୍ମା, କାଲୋହ୍ୟୟଂ ନିରବଧି ର୍ବିପୁଲାଚ ପୃଥ୍ୱୀ" । ଏଥିର ଅର୍ଥ—ଯେଉଁମାନେ ଏ ନାଟକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା ବାଦ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତୁ ଯେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ନାହିଁ । କାଳର ବା ସମୟର ଅନ୍ତ ନାହିଁ ଓ ଏ ପୃଥ୍ୱୀ ବିପୁଳ ଅଟେ । ଅତଏବ ମୋର ସମାନଧର୍ମା କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ସଂସାରରେ ଅଛନ୍ତି ବା ପରେ ଜନ୍ମିବେ, ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋର ଏହି ପରିଶ୍ରମ ଅଟେ ।]

ମାଳଦହ—ଦେ. ବ (ନାମ) —ବଙ୍ଗଦେଶର ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର ବିଶେଷ
Māladaha —Malda; name of a town and
ମାଳଦହ district in Bengal, famous for its
मालदह mangoes. [ଦ୍ର—ଏହା ବଙ୍ଗ ଦେଶର
(ମାଲଦା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର । ଏଠାର ଆମ୍ବ ସୁରତ ବିଖ୍ୟାତ । ଏହା ସୁଜସାମ୍ପ୍ର ବିଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ମାଳଦହୀ—ଦେ. ବିଣ—ମାଳଦହ ଜାତ—Produced in Malda
Māladahī district. ଦେ. ବ—ମାଳଦହ ଜାତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
ମାଳଦହୀ ଆମ୍ବ—Excellent mango produced in
मालदही Malda.

ମାଳ ଦାର—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଧନୀ—Rich.
Māla dār ମାଳଦାର **मालदार**

ମାଳ ଦି(ଦୁ)ହୁଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାଳ + ଦୀପଯାଷ्टि)—ଗୋଟିଏ
Māla di(du)hurḍi ବାଡ଼ିଶରେ ଖଞ୍ଜା ହୋଇ ମାଳ ପରି
ମସାଲେରମାଳା ଲମ୍ବା ଓ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବର୍ତ୍ତି ଜଳୁଥିବା
मालमसाल ମଶାଲ—Torches attached together
(ମାଲମସାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) and looking like a garland
when lighted.

ମାଳଦ୍ୱୀପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଲଯଦ୍ୱୀପ; ତମା ଦ୍ୱୀପମାଳା)—ଭାରତ
Māladwīpa ମହାସାଗରରେ ଆରବ ଉପସାଗରର ଦକ୍ଷିଣ
ମାଳଦ୍ୱୀପ ଓ ଭାରତବର୍ଷର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ କ୍ଷୁଦ୍ର
मालद्वीप କ୍ଷୁଦ୍ର ବହୁଦ୍ୱୀପର ପୁଞ୍ଜ—The Maldive islands
in the Indian Ocean.

ମାଳ ଧାନୁଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଜଙ୍ଗଲରେ ହେବା ଧାନୁଆ
Māla dhānuā ଲଙ୍କାମରିଚ—A kind of small
capsicum growing in jungles.

ମାଳପତ୍ର—ଦେ. ବ (ନିରର୍ଥକ ସମାସର)—ଧନଅନ୍ନ; ଚଳନ୍ତି
Māla patra ମାଳପତ୍ର **मालपतर** ସମ୍ପତ୍ତି—Moveable
property.

ମାଳ ପଥର—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଲ୍ଲ + ପ୍ରସ୍ତର, ତୁଳ. ଫା. ମାଲ୍)—
Māla pathara ମଲ୍ଲମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ବସ୍ତୁ ଉଠାଇବାର
ମାଳପଥର ଶକ୍ତି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ, କେନ୍ଦ୍ରରେ
नाल ଛିଦ୍ର ବା ବେଷ୍ଟିଥିବା ବଡ଼ ଗୋଲ ଓ ଖୁବ୍ ଗୁରୁ
ପଥର—A big circular very heavy stone
with a hole or handle in the middle
which is used for testing heavy-weight-
lifting capacity of athletes.

ମାଳପା(ପି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାଲକ=ତୈଳ ?)—ତେଲ; ତୈଳ—Oil.
Mālapā(pi) [ଦ୍ର—ମାଳପା ବିନା ସେ ନ କରନ୍ତି ଭୋଜନ । ତେଲ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]
ତେଲ (କାମୁଡ଼ା) ବ—ତିଶିତେଲ—Sesamum oil.

ମାଳପା କୁଆ(ଘଡ଼ି)—ଦେ. ବ—ତୈଳଭାଣ୍ଡ—A small pitcher
Mālapā kuāchā(ghaṛḍi) ତେଲର ଭାଁଡ for oil.
टारो

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଲପୁ(ପୋ)ଆ —ଦେ.ବ ସ.ମାଲକ=ଛର୍ଦି ଓ ପୂପ=ପିଠା) —ଅମାଲୁ; Mālapu(po)ā ଅପମାଲୁ; ମଇଦାର ପଠରୁ ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ ଶକାର'ରୁ ଘିଅରେ ଭଜା ପିବା ବିଷ୍ଣୁଜବିଶେଷ— ମାଲପୋୟା, ମାଲପୁଆ A kind of cake prepared from **मालपो(पु)आ** flour and sugar mixed into a paste and fried n ghee.

ମାଲ ପ୍ରଦେଶ—ଦେ.ବ(ତା· ମାଳ + ସ. ପ୍ରଦେଶ)—ଜଙ୍ଗଲମୟ ଅଞ୍ଚଳ— Māla pradeśa A locality consisting of wild ମାଲପ୍ରଦେଶ **जङ्गली प्रदेश** tracts.

ମାଲ(ଲ)ବ—ସ. ବ—(ମାଳ+ବା.ଧାତୁ ଗମନ କରବା+ଉତ୍ତି.ଅ;ବମ୍ବା Māla(la)ba ମରୁ+ଅ ମାରବ ବା ମାଲବ,ମରୁମୟ ପ୍ରଦେଶ)— ୧ । ମଧ୍ୟଭାରତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ମରୁମୟ ପ୍ରଦେଶ— 1. The Country of Mālwa in the north of Central India. [ଉ—ଅସ୍ପଷ୍ଟନ୍ତୁ ମାଲବେଶେ ମାଲବଜନବାସ । ସୁଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] [ଦ୍ର—ଅବନ୍ତୀ ବା ଉଜ୍ଜୟିନୀ ଏଥିର ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଧାନ ନଗରୀ । ଇନ୍ଦୋର, ଭୂପାଲ, ଧାର, ରତଲାମ ଆଦି ସ୍ଥାନ ଏଥିର ଅନ୍ତର୍ଗତ—ହୃ. ଶ. ।] ୨ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରବିଶେଷ — 2. Name of a musical air. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଭୈରବ ସ୍ୱର । ଏହା ସ୍ୱରି ୧୬ ଠାରୁ ୨୦ ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଗେୟ—ହୃ. ଶ. ।]

ମାଲ(ଲ)ବକ—ସ. ବଣ (ମାଲବ +କ)—ମାଲବ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Māla(la)baka Relating to Mālwa country. ସ. ବ —ମାଲବବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—An inhabitant of Mālwa.

ମାଲବ ଗୌଡ଼(ଡ଼ା)—ସ· ବ (ସ. ମାଲବ+ଗୌଡ଼)—ମିଶ୍ରସ୍ୱରିଣୀ Mālaba gaurda(rdā) ବିଶେଷ—Name of a mixed ମାଲବଗୌଡ଼ା musical air which is sung in the **मालवगौडा** evening· [ଦ୍ର—ଏହା ଷାଡ଼ବ ଜାତିର ସଙ୍କର ସ୍ୱର; ଏଥିରେ ପଞ୍ଚମସ୍ୱର (ଗ) ଲାଗେ ନାହିଁ; ଏଥିର ସ୍ୱର-ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟନଷଡ଼ଜମ । ସାରଭସରେ ଏଥିର ଉପଯୋଗ କରିଥାଏ; ଏହା ଗାଇବା ସମୟ ସାୟଂକାଳ—ହୃ. ଶ]

ମାଲବନ୍ଧ—ଦେ· ବ (ସ. ମଲ୍ଲ ବନ୍ଧନ)—୧ । ମଲ୍ଲମାନଙ୍କର କସରତ— Mālabandha 1. Wrestling. ୨ । ମଲ୍ଲମାନଙ୍କର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ମାଲସାଟ ରକମର ଚଂଚ—2. Different artful poses in **कसरत** wrestling. [ଉ—ବେନ ଉଇଙ୍କର ମାଲବନ୍ଧେ ଯୁକ୍ତ ଦେଲ—ଜଗନାଥ. ଭତ୍ତଜରମାୟଣ ।]

ମାଲବ ଶ୍ରୀ—ସ. ବ—ଶ୍ରୀ ସ୍ୱରର ସ୍ୱରିଣୀବିଶେଷ —Name of Mālaba śrī secondary musical air. [ଦ୍ର—ମତାନ୍ତରରେ ଏହା ମାଲବ ସ୍ୱରର ସ୍ୱରିଣୀ । ଏଥିର ଗାନ ସମୟ ସାୟଂକାଳ—ହୃ. ଶ.]

ମାଲବା—ଦେ. ବ (ସ. ମାଲବ)—ମାଲବ ପ୍ରଦେଶ— Mālabā ମାଲବ **मालवा** The Malwa Country.

ମାଲ ବା(ବେ)ଈ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ —ସ୍ୱଜାମାନଙ୍କ Māla bā(be)ī(hi) ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ବିଶେଷ—A class of (ମାଲବେଈ.[ସ୍ତ୍ରୀ]—ଅନୁରୂପ) concubines of Rajas.

[ଦ୍ର—ସ୍ୱଜା ଏବାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମାଲ୍ୟା ଦେଇ ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ବରଣ କରନ୍ତି ।]

ମାଲ ବାବୁ—ଦେ. ବ—ରେଲର ମାଲଗୋଦାମର, ସ୍ୱାରସ୍ତାପ୍ତ ଦେଶୀୟ Māla bābu କର୍ମଚାରୀ—The Indian goods clerk in ମାଲବାବୁ **मालबाबु** a Railway goods shed.

ମାଲବାର—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତବର୍ଷର ପଶ୍ଚିମ Mālabāra ଉପକୂଳରେ ଥିବା ପ୍ରଦେଶ—1. The Malbar ମାଲବାର country in Southern India. ୨ । ଦକ୍ଷିଣଭାରତର **मालबार** ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ—2. The Malabar or west coast of Southern India.

ମାଲବିକ—ସ.ବଣ ପ୍ର(ମାଲବ +ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—ମାଲବଦେଶୀୟ— Mālabika Belonging or relating to Mālaba (ମାଲବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) .country.

ମାଲବିକା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—୧ । କାଳିଦାସଙ୍କର 'ମାଲବିକାଗ୍ନିମିତ୍ର' Mālabikā ନାମକ ନାଟକର ନାୟିକା—1. The heroine in the drama of Kalidasa,named Mālabikāgnimitra. ୨ । ହିବୁଚ୍; ଚୁଚୁଡ଼ (ଔଷଧିବିଶେଷ)- 2, A creeper with laxative roots; Operculina Turpethum; Ipomoea Turpethum.

ମାଲବିକାଗ୍ନିମିତ୍ର—ସ. ବ (ନାମ)—କାଳିଦାସଙ୍କର ନାଟକ ବିଶେଷ— Mālabikāgnimitra Name of a drama of Kālidāsa.

ମାଲ ବିଜୁଳି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାଲ+ବିଦ୍ୟୁତ୍)—ଉଡ଼ୁଆଳା; ମାଳାପର Māla bijuli ଝଟକୁଥିବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—The garland-like ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ର ମାଳା **बिजलीमाला** flashes of lightning.

ମାଲ ବିନ୍ଧାଣ(ଣି)—(ସଂ.ମଲ୍ଲ+ବିଧାନ)—୧ । ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ—1. Wrest- Māla bindhāṇa(ṇi) ling match. ୨ । (ସଂ. ମଲ୍ଲ+ **दङ्गलबडना** ବିଧାନ)—ମଲ୍ଲଯୋଦ୍ଧା—2. Athlete; wrestler.

[ଉ—ଘାଦ ଅଙ୍ଗେ ଯେ ଗୁଲର ଖେପିଣ; ତାକୁ ଯେ ଜାଣିବୁ ମାଲ ବିନ୍ଧାଣ । ପ୍ରାଚୀ. ପରେଚଗୀତା ।]

ମାଲବି(ବେ)ହାର—ଦେ· ବ—ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି- Mālabi(be)hāra ବିଶେଷ—A family title of Kshatriyas in Orissa.

ମାଲବୀ—ସ. ବ—ସ୍ୱରିଣୀବିଶେଷ; ଶ୍ରୀ ସ୍ୱରର ସହାୟୀ—Name of a Mālabī secondary tone in music.

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଋଷଭ ଓ ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱର ବର୍ଜିତ ଅଟେ—ହୃ. ଶ]

ମାଲବ୍ୟ—ସ.ବଣ.ପ୍ର(ମାଲବ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଏପ୍ର) —ମାଲବଜ(ଦେଶ) Mālabiya (ମାଲବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Mālabika (See)

ମାଲବ୍ୟ—ଦେ. ବ (ସ. ମାଲବ୍ୟ)—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶର ବ୍ରାହ୍ମଣ- Mālabya ମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family-title of Brāhmaṇas in N. W. Provinces.

(ଯଥା—ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଲବ୍ୟ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଲ ଭାଇ—ଦେ. ବ—ଶବ ବାହେଇବା ଜ୍ଞାତି ଭାଇ—Relatives who shoulder the dead body to the cremation ground.
Māla bhāi
ଶବବାହୀ ଗୋତୀୟା
ମାଲଭୂମ(ମି)—ଦେ. ବ (ସ. ମଲ୍ଲଭୂମି; ତମା ମାଲଭୂମି)—ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ମାଲଭୂମ ପାର୍ବତ୍ୟ ଦେଶ ବିଶେଷ—Name of a hilly tract in West Bengal. [ଦ୍ର—ଏହା ନେପାଳର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ—ହୁ. ଶ]
Mālabhūma(mi)
ମାଲଭୂମ
ମାଲଭୂମି
ମାଲ ଭୂମି—ସ. ବ— ସେଉଁ ବିଶାଳ ଭୂଭାଗ ସାଧାରଣ ଭୂଭାଗ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଉଚ୍ଚ—Plateau; table-land. [ଦ୍ର—ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ଉଚ୍ଚତ ଦେଶ ଓ ମଧ୍ୟଭାରତ ଗୋଣ୍ଡଏ ଲେଖାଏଁ ବୃହତ୍ ମାଲଭୂମି ।]
Māla bhūmi
ମାଲ ମତା(ତ୍ତା)—ଦେ. ବ (ଅ. ମାଲ+ସ. ମାତା=ଧନ)—ମାଲ ମସଲା 1. Moveable properties and cash. 2. ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Precious things or articles. (ଉ—ଜମାଦାର ଘରେ ଘଣି ମାଲମତା ଗୁଡ଼ାଏ ବହୁ ଅଣି ଦାଣ୍ଡରେ ଜମା କରୁଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।)
Māla matā(ttā)
ମାଲ ମସଲା
ମାଲ ମତା
ମାଲ ମସଲା—ବୈଦେ. ବ—୧ । ଘର ଛଅର କରିବାର ଉପକରଣ—ମାଲ ମସଲା house. 2. କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଉପକରଣ—2. Materials necessary for any object.
Māla masalā
ମାଲ ମସଲା
ମାଲ ମହାପ୍ରସାଦ—ଦେ. ବ (ସତ୍ତର)—ଜଗନ୍ନାଥ ବା ଅନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରଥମୀକୃତ ଫୁଲହାର ଓ ମାଳା ପ୍ରସାଦ ଭୋଗ—Garland and food already offered to Lord Jagannath or any other Deity.
Māla mahāprasāda
ମାଲା और प्रसाद
(ମାଲ ମାହାର୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ମାଲ ଯୁଦ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସ. ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ)—ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧ—Wrestling. (ଉ—ଜକଟୈ ମିଳ ଘୋର ନାଦେ, ଯୁଦ୍ଧ ମାଳ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ମାଳ ଯୁଦ୍ଧେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
Māla juddha
ମାଲ युद्ध
ଦଂଗଲ
ମାଲି ମାଲି—ଦେ. ବଣ—ଅସଂଖ୍ୟ—Numerous. (ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମାଳି ମାଳି ମାଳି ମାଳି ଦୋଇ, ତୋ ଲୋମକୂପେ ବସିଛଇ । ଅସଂଖ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଯୂଥବଦ୍ଧ ପଶୁପକ୍ଷୀ ପରି—1. In herds. 2. ଗୁଣ୍ଡା ଗୁଣ୍ଡା (ମାଳେ ମାଳେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୋଇ—2. In groups or packs. (ଉ—ମାଳେ ମାଳେ ଉଡ଼ି ଦୋଇ ବଶାଳ ଡାକୁଚେ । ରଘୁନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)
Māla māla
ମାଲ माल
ମାଲ(ଳ)ୟ—ସ. ବଣ. (ମଳୟ+ଅ)—ମଳୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Malaya. ସ. ବ—ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ—The Sandal tree. ଦେ. ବ (ସ. ମାଳୟ, ତା. ମାଲ=ଡଙ୍ଗଲ; ଏହି ପ୍ରଦେଶ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ)—ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ପୂର୍ବଉପକୂଳସ୍ଥ ଉପଦ୍ୱୀପ—Māla(la)ya
Māla; a peninsula on the Bay of Bengal towards the east of India. [ଦ୍ର—ଏହି ଉପଦ୍ୱୀପର ପୂର୍ବରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସାଗର, ପଶ୍ଚିମରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଓ ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପ, ଦକ୍ଷିଣରେ ଭାରତ ମହାସାଗରସ୍ଥ ସୁମାତ୍ରା ଆଦି ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ; ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ୟାମ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ନଗର ପେନାଙ୍ଗ୍ ଓ ସିଂଗାପୁର ।]
ମାଲ ଯମକ—ସ. ବ—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ (ଏହି ଅଳଙ୍କାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଏକ ଶବ୍ଦର ବହୁବାର ସମାବେଶ ହୋଇଥାଏ)—A figure of rhetoric in which one word appears many times in the same line of the poetry
Māla jamaka
(ଉ—କୁରୁସଭା ଚଳ ଚଳ ଚଳ କଲେ ଡୋଷେ,
ପାଞ୍ଚାଳୀ କାଉର ଉର ଉର ଦୁଃଶା ଗ୍ରେଷେ ।
କୃଷ୍ଣା ଉପବାସ ବାସ ବାସରେ କାଢ଼ଇ,
ପଞ୍ଚ ସହୋଦର ଦର ଦର କଣ୍ଠୀ ଗହଁ ।
ଝେଡ଼ଛ ପୁଷ୍ଟର କର କରଗ୍ରେରୁ ଡାସେ,
ଦେଉଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରଣି ଗ୍ରଣି ଗ୍ରଣ ବାସେ ।
ଗୋଲକ. ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା ।)
ମାଲୟାଲମ୍—ଦେ. ବ—ମାଲୟ ଦେଶୀୟ ଭାଷା—Name given to the vernacular language of the Malay peninsula
Mālayālam
ମାଲୟାଲମ
ମାଲଶ୍ରୀ—ଦେ. ବ (ସ. ମାଲବଶ୍ରୀ)—ରାଗିଣୀବିଶେଷ; ଶ୍ରୀରାଗର ପତ୍ନୀ; (ଏହା ଗାଇବାର ସମୟ ବିଷୟ ଅର୍ଥ ପ୍ରହର)—Name of a secondary tune in Hindu music.
Mālaśrī
ମାଲଶ୍ରୀ(ସୀ)
ମାଲଶ୍ରୀ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କଥାକୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି କହିବା ବା ବାରବାର କହିବା—To recite a matter repeatedly. [ଦ୍ର—ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ବିଷୟକୁ ବାରଂବାର ପାଠ କରି କହିଲେ ବା ଲେଖିଲେ ବା ଗାଇଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ଜଣେ, ଅମୁକ ଲୋକ ଅମୁକ ବିଷୟକୁ ମାଲଶ୍ରୀ କରୁଛନ୍ତି ବା ବହୁଗୁଣ ଘୋଷି କରୁଛନ୍ତି ।]
Mālaśrī karibā
ମାଲଶ୍ରୀ କରିବା
ମାଲଶ୍ରୀ ମେଲ୍ଲା(ଲେ)ଇବା / ମାଲଶ୍ରୀ ଲଗା(ଗେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମାଲ(ଳ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମାଲଶ୍) —ଦେହରେ ତୈଳାଦିର ମର୍ଦ୍ଦନ—Rubbing of oil on the body.
Māla(li)s
ମାଲିସ ମାଲିଶ
ମାଲସା—ଦେ. ବ (ସ. ମଲ୍ଲିକା ବା ମାଲାକାର=ମୃତ୍ପାତ୍ରବିଶେଷ)—ମାଟିର ଗଭୀର ବଡ଼ ପାତ୍ର; ତାଉଁଥ; ଉମ୍ବୁଡ଼—A deep earthen pan.
ମାଲସା ଢକନା
ଭାଦେ.(ନେଉଁଗୁଡ଼) ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଢ଼େଇ—Small cup-like hard-shell of cocoanut.
ମାଲସା ଭୋଗ—ଦେ. ବ—ଠାକୁରଙ୍କୁ ସେଉଁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ମାଲସାରେ ବା ତାଉଥରେ ଭୋଗ ଲଗାଯାଏ—Sweetmeat offered to a deity in a big pan.
Māla(li)s
ମାଲସା ଭୋଗ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଲସୀ—ସ. ବ—୧ । କେଉଁପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ—1. Name of a tree. Mālasī ୨ । ମେଘ ବା ମାଲବ ରାଗର ପତ୍ନୀ; ମାଲବଶ୍ରୀ—2. Name of a secondary tune.

ମାଲ ସୂତା—ଦେ. ବ (ସ. ମାଲା + ସୂତ୍ର)—ଅରଟ ଚକର ଗୁର ଘାଖେ Māla sūtā ଗୁଡ଼ାଏ ଦୋଇ ଚାକୁଡ଼ିରେ ଫଲମ୍ବ ଦୋଇଥିବା ସୂତ୍ର—ମାଳସୂତା ମାଲ The string used in furning round the spindle of a spinning wheel. [ଦ୍ର—ଅରଟ ଦୁର୍ଗାଇଲେ ଏହା ସୂତା ଚାକୁଡ଼ିରୁ ଘୁରାଏ ।]

ମାଲ(ଳ) ହାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—୧ । ମୃତାଦ୍ଦର ଦଶଦନ ରାତ୍ରିରେ ବିସର୍ଜନ Māla(la) hāṇḍi କରାଯିବା ପାଗ ହାଣ୍ଡି—1. The cooking earthen pots which are thrown away on the tenth night of one's death. ୨ । ଦଶ-ଦିଠର ଦଗ୍ଧ ହାଣ୍ଡି—2. The burning earthen pot set ablaze on the tenth day at the bathing ghat. ୩ । (ସ. ମାଲବ) ରାଗବିଶେଷ—3. A kind of tune.

ମାଳା—ସ. ବ (ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ପଦ୍ମି + ଘ. ଧାତୁ=ଭୂଷଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ମାଳ; ମାଲ୍ୟ; ପୁଷ୍ପାଦରଚିତ ହାର; ସ୍ରକ୍—1. Garland. ୨ । ବେକରେ ପିନ୍ଧା-ଯିବା ସୁନା ଆଦର ହାର ବା କଣ୍ଠି—2. Necklace. ୩ । ସମୂହ; ସଙ୍ଘାତ—3. Collection. ୪ । ପଣ୍ଡି; ଶ୍ରେଣୀ; ଧାଡ଼ି—4. Row. [ଦ୍ର—ଶବର ଭାଷାରେ ମାଳ=ଜଙ୍ଗଲ; ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆସୁଥିବା ଫୁଲରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାରୁ ଏହାର ନାମ ମାଳା । ଏହି ଶବ୍ଦ ଶବର ଭାଷାରୁ ସଂସ୍କୃତକୁ ଅସିଅଛି ।]

ମାଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ମାଳା (ଦେଶ) Mālā Mālā (See)

ମାଲ୍ଲଏକ—ଦେ. ବ—ମହାନାଏକ (ଦେଶ) Mālāeka Mahānāeka (See) [ମାଆ(ଦ୍ୱ)ନା(ଲ) ଏକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାଳା କଉ(କୌ)ପୁନ—ଦେ. ବ (ସ. ମାଳ, କୌପୀନ; ସଦୃଶର)—Mālā kau(kau)puni ବାବାଜମାନଙ୍କ ବେକର ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ମାଳା କୌପୀନ ଉପକରଣ; କଣ୍ଠର ମାଳା ଓ କଟିଦେଶ ବସ୍ତ୍ରର ମାଳା କୌପୀନ ପରିହିତ କୌପୀନ—Necklace of beads and a strip of rag worn by anchorites.

ମାଲକା—ଦେ. ବ—ମାଳକା (ଦେଶ)—Mālakkā (See) Mālākkā ମାଳକ୍କା ମାଳକ୍କା

ମାଳା କାର—ସ. ବ. ପୁଂ (ମାଳା + କୃ ଧାତୁ=କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Mālā kāra ୧ । ଯେ ମାଳା ଗୁନ୍ଥେ—1. One who prepares garlands. ୨ । କାଠର ମାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ଜାତିବିଶେଷ—2. A caste manufacturing beads. ୩ । ମାଳୀ; ଫୁଲଫଳର ଉଦ୍ୟାନରକ୍ଷକ; ଉଦ୍ୟାନପାଳ—3. A gardener. ୪ । ଯେ ଫୁଲର ମାଳ ବେଚି ପେଟ ପୋଷେ—4. One who maintains himself by selling garlands of flowers; a florist. ସ. ବଣ—ମାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତକାର୍ଯ୍ୟ—Preparing strings of garlands.

ମାଳା ଗୌଡ଼(ର)—ସଂ. ବ—ମାଳବ ଗୌଡ଼ (ଦେଶ) Mālā gaurda(ra) Mālaba gaurda (See)

ମାଳା ତିଳକ—ସଂ. ବ (ମାଳା + ତିଳକ)—ବାବାଜମାନେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ Mālā tilaka ବିଶେଷଭାବରେ ଧାରଣ କରିଥିବା ମାଳା ଓ ଚିତ୍ର—Distinctive beads and painting of anchorites. [ଦ୍ର—ଶୈବ, ଶାକ୍ତ, ବୈଷ୍ଣବ, ଗାଣପତ୍ୟ ଆଦି ସଂପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କରେ ମାଳା ଓ ଚିତ୍ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଥିବାରୁ, ମାଳା ଓ ତିଳକ ଦେଖି କେଉଁ ବାବାଜ କେଉଁ ସଂପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ, ଏହା ଜଣା ପଡ଼େ ।]

ମାଳା ତିଳଖ—ଦେ. ବ—ମାଳା ତିଳକ (ଦେଶ) Mālā tilakha ମାଳାତିଳକ Mālā tilaka (See)

ମାଳା ତୃଣକ—ସଂ. ବ (ମାଳା + ତୃଣକ)—ଗନ୍ଧତୃଣ; ଗନ୍ଧବେଣା; Mālā tṛṇaka ଧନ୍ଦୀ ଗୁଳୁ—A fragrant sort of grass.

ମାଳା ଦୀପକ—ସଂ. ବ—ଅର୍ଥାଳଙ୍କାରବିଶେଷ; ଦୀପକାଳଙ୍କାରର ମାଳା—Mālā dīpaka A string of figures of speech

ମାଳା ଦୂବା—ସଂ. ବ (ମାଳା=ମାଳାକାର + ଦୂବା)—ଗଣ୍ଡି ଦୂବ; Mālā dūrbā ଲମ୍ବା ଦୂବ—The Dūba grass creeper.

ମାଳା ବତୀ—ସଂ. ବ—ସଙ୍କର ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—Name of a Mālā batī mixed musical air.

ମାଳାବାର—ଦେ. ବ—ମାଳବାର (ଦେଶ) Mālābāra Mālabāra (See)

ମାଲ୍ଲମ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଲ୍ଲ)—ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା—Mālām କୁସ୍ତୀ ଦଂଗଲ Wrestling; athletic sports.

ମାଲ୍ଲମାଲ୍—ଦେ. ବ (ଜଟରୁଆ)—୧ । ସ୍ଥାବର ଓ ଅସ୍ଥାବର ସମସ୍ତ Mālāmāl —1. Moveable and immoveable ମାଲ properties. ୨ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—2. Goods; ମାଲମତ୍ତା merchandise. ୩ । ମାଲସର; ଅଳଙ୍କାର; ବାସନ ଓ ଅସବାବ୍‌ଆଦି ମାଲ—3. Moveable properties. ୪ । ଗୃହର ସମୁଦାୟ ଚଳନ୍ତି ପଦାର୍ଥ—4. All the moveable properties of a house. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୀରେ ମାଲ୍ଲମାଲ୍ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷଣ ଓ ଏଥିର ଅର୍ଥ ଧନଧାନ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ (ବ୍ୟକ୍ତି) ।]

ମାଳା ରୂପକ—ସ. ବ—ରୂପକ (ଦେଶ) Mālā rūpaka Rūpaka (See)

ମାଳ ଲିକା—ସ. ବ—ପୁନ୍ନା; ପିଡ଼ିଙ୍ଗ ଶାକ—A potherb; Mālālikā Trigonella Corniculata. (ମାଳାଳି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଲି—ସ. ବ—ସୁକେଶ ରାକ୍ଷସର ପୁତ୍ର ଓ ସୁବଣର ମାତାମହ—Māli Name of a demon, the maternal grandfather of Rāvaṇa. ଦେ. ବ ୧ । (ସ. ମାଳା) — ଜପମାଳା—1. Rosary. [ଦ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

—ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଛନ୍ଦାଦାନ ଅନୁସାରେ ମାଳର ବା ଜପମାଳାର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ହୁଏ, ଯଥା—ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳ, ଭଦ୍ରାକ୍ଷମାଳ, ସ୍ଫଟିକମାଳ, ତୁଳସୀମାଳ ।] ୨ । ଶୂଦ୍ର ଓ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ବେକରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ମାଳ।—2. String of beads worn by anchorites and Śūdras. ୩ । (ସଂ. ମାଳକ) ପୁଂ ମାଳାକାର—3. A garland-maker. ୪ । ପୁଷ୍ପ ବ୍ୟବସାୟୀ—4. A florist. ୫ । ମାଳା ନର୍ମାଣକାରୀ—5. A manufacturer of beads. ୬ । ଉଦ୍ୟାନ ରକ୍ଷକ—6. Gardener. ୭ । ଦେବତାଙ୍କୁ ଫୁଲ ଯୋଗାଇଦେବା ଶୂଦ୍ର ସେବକ—7. A Śūdra sebaka of a Deity who offers or supplies flowers and water.

ମାଳଅଣୀ, ମାଲ୍ୟାଣୀ, ମାଳଣୀ, ମାଳୁଣୀ, ମାଳେଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

ଗ୍ରାମ୍ୟ (ପୁଷ୍ପ; ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କଣ୍ଠି; ଛୋଟ କଣ୍ଠମାଳା—Small necklace. [ଦ୍ର—ଖଡୁମାଳି ମୃଦ ସେ ଗାରବଲ ଆଦ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲ୍ସରତ. ବନ ।] [ଦ୍ର—ପୁଷ୍ପରେ ଓ ଗଞ୍ଜାମରେ କଣ୍ଠମାଳାର ଛନ୍ଦାଦାନ; ଛନ୍ଦକରଣ ଓ ଦାନାର ଆକାରଅନୁ ଯୋଗୁଁ ମାଳର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ନାମ ହୁଏ । ଯଥା—(ଛନ୍ଦାଦାନ ଅନୁସାରେ) ସୁନାମାଳ, ରୂପାମାଳ, ଗୋଦୋଳାମାଳ, ଅଠିଲମାଳ । (ଆକାର ସାଦୃଶ୍ୟରେ) ମୁଗେଇମାଳ, ଧାନୁଆମାଳ, ପଦ୍ମିମାଳ, ସୋରଷିଆମାଳ, ଖଜାଆଫାଳଆ ମାଳ, ଦରଡ଼ଫାଳଆ ମାଳ ଓ ଦରଡ଼ାମାଳ ଇତ୍ୟାଦି]

ମାଳି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର; 'ଳ' ସ୍ଥାନରେ 'ଳ' ଉଚ୍ଚାରଣ) ବ—ମାଳ —Māli. ବୈଦେ (ଆ. ମୁଆମଲ୍ଲା) ବ—ମକଦ୍ଦମା ମାଲୀ ମାମଲା Litigation; case; suit.

ମାଳିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ) Māliā —୧ । ମାଳା ବ୍ୟବସାରକାରୀ ବା ପରିଧାନ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. Wearing beads. [ଦ୍ର ମାଳାଧାରୀ, ମାଳବାଲା —ବସ୍ତ୍ରବେନ୍ଦ୍, ଭଜନକୁ ପଞ୍ଚବମାଳଆରୁ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.]

ମାଳେଇ, ମାଳୋଇ } ସ୍ତ୍ରୀ. ସଙ୍ଗୀତ । ୨ । ମାଳର ବା ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Living in a particular country. (ଯଥା—ଗଡ଼ମାଳିଆ, ଜଙ୍ଗଲୀ ଭଲମାଳିଆ ।) ୩ । ଜଙ୍ଗଲର ଅଧିବାସୀ—3. Inhabiting a wild country.

ମାଳିଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ମାଳିନୀ)—୧ । ମାଳାକାରଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—Māliāṇī 1. A female florist or garland-maker.

ମାଳଣୀ, ମାଳୁଣୀ, ମାଳେ(ଳେ)ଣୀ, ମାଳ୍ୟାଣୀ } ମାଳିନୀ ମାଳିନ

୨ । ମାଳର ସ୍ତ୍ରୀ—2. The wife of a Māli. [ଦ୍ର—ମାଳ୍ୟାଣୀ ପୁଷ୍ପ ଓ ହାର ଆଦ ଘେନ ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯବାରୁତ ରାତରେ ଯିବା ଯାଇଁ ତାକୁ ଛଡ଼ି ଥିବାରୁ, ଅମଂଦେଶର କବି ଓ ଗଳ୍ପକାରମାନେ ମାଳିଆଣୀକୁ ଏଦା ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥା ଜେମା ଆଦଙ୍କ ନକଟକୁ ଯାଇ ଦୌତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି ତାଙ୍କ ଏଦାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ବେଶଭୂଷା ଓ ରସିକତା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ମାଳିଆଳି—ଦେ. ବ—ମାଳମାନେ; ଦେବ ସେବକଗଣ—Māliāli The Sebakas of a Deity.

(ଉ—ମାଳିଆଳି ଦକ୍ଷିଣା ବର୍ତ୍ତକ ବନା କମ୍ପୁ, ନ ଘେନନ୍ତୁ ଦେବାକୁ ଦର ତରଣେ ଅମ୍ପୁ ଯେ । ଭକ୍ତ. ଲକ୍ଷଣ୍ୟବନ୍ତ ।)

ମାଳିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମାଳା + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ମାଳା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Mālika 1. Relating to garland. ୨ । (ମାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଳ୍ୟ ନର୍ମାଣକାରୀ—2. Preparing beads or garlands. ସଂ.ବ--୧ । ମାଳାକାର;ମାଳ—1.Florist; gardener, ୨ । ଚତ୍ରକର—2. A painter. ୩ । ପକ୍ଷିବିଶେଷ—3. Name of a bird. ୪ । ରଜକ; ଧୋବା—4. Washerman.

ମାଳିକ୍ ମକ୍ ବୁଜା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଯେଉଁ ରୟତ୍ ଏକ Mālik mak bujā ଖେତ ବା ବନ୍ଧୁ ଖେତ ଗୃଷ ଜରେ, ତନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଜମିଦାରଠାରୁ ତାହାର ଜମିଦାର ପ୍ରକାର ଉନ୍ନ ହୁଏ ଓ ସେ ଜମିରେ ମାଲ୍‌ଗୁଜାରି ନ୍ତୁହେ ବ ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ମଧ୍ୟ ନ୍ତୁହେ (ସମ୍ବଲପୁର ମାନୁଆଲ୍ ୧୯୨୮)—A raiyat who cultivates a field but pays rent different in kind from ordinary tenants and is neither a revenue-payer nor a tenureholder.

ମାଲିକ—ବୈଦେ.ବ.ପୁଂ (ଆ. ମାଲିକ୍) --୧ । ବସ୍ତୁର ବା ସମ୍ପତ୍ତିର ସ୍ୱାମୀ Mālika ବା ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ—1. Proprietor; owner. ମାଲିକ (ଉ—ଏକ କାର୍ଯ୍ୟେ ଦୁଇ ଜଣ ମାଲିକ ହେଲେ, ସେ ମାଲିକ କାର୍ଯ୍ୟ ନାଶ ଯାଏ ବରୋଧ ଘଟିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ.

ମାଲିକାଣୀ, ମାଲିକଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ସଦାତ୍ତରତ ଶାନ୍ତୁ ।) ୨ । ଅଧିକାରୀ—2. Possessor;holder. ୩ । ଗୃହର କର୍ତ୍ତା; ପ୍ରଭୁ—3. Lord; master. ୪ । ଗ୍ରାମର ଜମିଦାର—4. Zamindar of a village. ୫ । ରାଜା—5. King. ୬ । ଦଳର ନେତା ବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—6. Leader or headman of a group.

ମାଲିକ(କି) ସ(ସ୍ୱ)ତ୍ୱ—ଦେ. ବ [ଫା. ମାଲିକ + ସଂ.ସ୍ୱତ୍ୱ; କତ୍ରର୍ଥ]—Mālika(ki) sa(swa)twa ୧ । ସତ୍ତ୍ୱର ସ୍ୱାମିତ୍ୱ; ନିଜସ୍ୱତ୍ୱ ମାଲିକି ସତ୍ୱ —1. Proprietory right. ୨ । ଦୁର୍ଣ୍ଣି ମାଲିକୀ ସ୍ୱତ୍ୱ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ; ନଜ୍ଜଡ଼ ସ୍ୱତ୍ୱ—2. Absolute proprietory right in a property.

ମାଲିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାଲକ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ସୁଗନ୍ଧିଲା; ମଲ୍ଲିକା; ମଲ୍ଲି ଫୁଲ—Mālikā 1. Jasmine. ୨ । ଉତ୍ତମ ମଲ୍ଲି; ସାତ ଘାଡ଼ୁଆ ମଲ୍ଲି; ମୁଗୁରି ମଲ୍ଲି—2. Jasmine having many folds of petals. ୩ । ପୁଷ୍ପ ମାଳ୍ୟ; ଫୁଲ ହାର—3. A chaplet. ୪ । ପୁଅଣୀ; ଜନ୍ୟା; ଦୁହିତା; ତନୟା—4. Daughter. ୫ । କଣ୍ଠଭୂଷଣ; କଣ୍ଠି; ମାଳ—5. Necklace. ୬ । ନଦୀ ବିଶେଷ—6. Name of a river. ୭ । ମଦର ବିଶେଷ—7. Name of a kind of wine. ୮ । ଖୁମା; ତିସି; ରେଡ଼ୀ—8. Linseed. ଦେ. ବ—ଅଭ୍ୟାଗତ ଦାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବଦ୍ଧ ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ ରହିତ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ—Poems containing predictions and prophesies about future and composed by Achyutānanda Dāsa and others.

ମାଳିକା

[ଦ୍ର—କଳିକାଳରେ କଳ୍କି କଲ୍କି ଅବତାରରେ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପରେ ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାପୀ ଓ ମ୍ଲେଚ୍ଛମାନଙ୍କୁ ନାଶ କରି ପୃଥିବୀରେ ପୁଣି ସତ୍ୟର ସ୍ଥାପନ କରିବେ ବୋଲି ମାଳକାରେ ଲେଖା ଅଛି । କଠିକ ଜଣ୍ଟାର ଜ୍ୟୋତିଷ ଗାଦିର ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଓ ତଦାତ୍ମୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭକ୍ତକବିମାନେ ଏ ମାଳକାମାନ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଅନେକ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଭାଷା ଓ ସଙ୍କେତମାନ ଲେଖା ଅଛି ଓ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ସଙ୍କେତ ବୁଝା ଯାଇଅଛି ଯେ, ସେହି ସେହିଠାରେ ଭଗବାନ କଳ୍କି ଅବତାରରୂପେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରିଇ ଦଳ ବଳ ସଜ୍ଜିତ କରି ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ଓ ପାପୀମାନଙ୍କୁ ନଷ୍ଟାତ କରିବେ; ଦେଶରେ ରକ୍ତ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେବ; ତହିଁରେ ସତ୍ୟର ସ୍ଥାପନା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । ମାଳକାର ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା; ଏଥିରୁ ଭାଷାର ଓ ସମସ୍ୟାର ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟତା ଅନୁମିତ ହେବ । "ଉରକ ଥିବୁ ଭେଦରକୁ, ଚଉଦ ପନ୍ଦର କେହି ନ ରହିବେ, ସତ ଯୁଗର ସଉରକୁ ।" ଏ କେଉଁ ୧୫ ଓ କେଉଁ ୧୫।୧୫ ବା ୧୭, ତାହା ଅନୁମାନ କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ।]

ମାଳକା ଡାକ—ଦେ. ବ (ମାଳକା+ଡାକ)—ମାଳକାରେ ଲେଖାଥିବା ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାଣୀ—Prophesies mentioned in the Mālikā.

Mālikā dāka

ମାଳକାନା—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—୧ । ସ୍ୱାମୀ ବା ପ୍ରଭୁର ପ୍ରାପ୍ୟ—1. Dues payable to a proprietor, ୨ । ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଶୁଳ୍କ—2. Royalty; cess. ୩ । ପ୍ରଜାଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବା ଜଜଣାରୁ ଜମିଦାର ବା ମଢଦସ ଅଉକଡ଼ା ସେଉଁ ଅଂଶ ନିଜର ପ୍ରାପ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ କାଟି ରଖିବା ପରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ସ୍ୱଜସ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି—3. The fixed percentage of rent which is deducted and kept to himself by the zamindar after realisation and before payment to the Government.

Mālikānā

ମାଳିକାନା

ମାଳିକି—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ)—ମାଳିକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Proprietory; relating to ownership. ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ସୁନ୍ନୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ ମୁସଲମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଶାଖା—One of the four sects of the Sunni Mahomedans.

Māliki

ମାଳିକୀ

[ଦ୍ର—ଏ ଶାଖାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଧର୍ମଗୁରୁ ଇମାମ୍ 'ମାଳିକ୍ ବନ୍ ଅଂଶ୍'ଙ୍କ ନାମରୁ ଏହ ନାମ । ମାଳିକୀମାନେ, ଅରବ ଓ ଉତ୍ତର ଅଫ୍ରିକାରେ ଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଚାରି ଶାଖାର ନାମ—ହନାଫି, ହନବଲୀ, ସାଫେଇ ।]

ମାଳ ଝୁଲ—ଦେ. ବ—ମାଳ ଝୁଲ (ଦେଖ)—

Māli jhuli

ମାଳା ଝୋଲା

Māla jhuli (See)

ମାଳିନୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାଳୀ ବା ମାଳନ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ମାଳା + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ମାଳାଧାରିଣୀ—Wearing a garland. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଳକାର ସ୍ତ୍ରୀ; ମାଳୁଣୀ; ମାଳଅଣୀ—1. A female florist; flower-girl. (ଦ୍ର—ଦୌପଦୀ ଦେଇଥିଲେ ମାଳିନୀ ନାଁ ମୋତେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନପର୍ବ ।) ୨ । ମାତୃକା-ଭେଦ—2. One of the Goddesses of the Mātṛukā class. ୩ । କାଳୀ; ଦୁର୍ଗା—3. Durgā; Goddess. ୪ । ଚମ୍ପାନାମ୍ନୀ ନଗରୀ—4. Name of an ancient city. ୫ । ସୁରନଦୀ; ମନ୍ଦାକିନୀ—5. The celestial Ganges. ୬ । ପଞ୍ଚଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—6. A metre of 15 letters. [ଦ୍ର—ଏହା କାବ୍ୟର ସର୍ବମାନଙ୍କ ଶେଷ ଶ୍ଲୋକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏଥିର ୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ, ୪ର୍ଥ, ୫ମ, ୬ଷ୍ଠ, ୧୦ମ, ୧୩ଶ ସ୍ୱର ଲଘୁ ଓ ୭ମ, ୮ମ, ୯ମ, ୧୧ଶ, ୧୨ଶ, ୧୪ଶ ଓ ୧୫ଶ ସ୍ୱର ଗୁରୁ ।] ୭ । ଏକପ୍ରକାର ରାଗ—[ଦ୍ର—ରାଗ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ]—7. A kind of Rāga (See).

Mālini

ମାଲିମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁଅଲ୍ଲିମ୍)—ଜାହାଜର ଗୁଳକ—A pilot of a vessel; ships' mate.

Mālim

ମାଳିନ୍ୟ—ସ. ବ (ମଳିନ+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ମଳିନତା—1. Dirtiness; filthiness, paleness. ୨ । ମନୋଦୁଃଖ—2. Gloominess; grief; melancholy. ୩ । ମନୋବିବାଦ—3. Mental difference or dessension.

Mālinya

ମାଳିନ୍ୟ ନିର୍ମଳ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମାଳିନ୍ୟ+ନିର୍ମଳ)—ମଳିନତା-ରହିତ; ସେହିଁରୁ ମଳିନତା ଦୂର କରି ସାଇଅଛି—Freed from dirt. [ଦ୍ର—ମାଳିନ୍ୟ ନିର୍ମଳ ମୁକୁରେ ଗୃହିଁ, ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯେତେବେ ଦର୍ଶିବ କାହିଁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍କୀତ ।)

Mālinya nirmala

ମାଳି ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବୈଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ଭବତଃ; ଅ. ମୁଅମଲ୍ଲ, ମୁକଦ୍ଦମା)—ମାମଲା ମକଦମା—Litigation; case; suit.

Māli makada(dda)mā

ମାଳିମକଦମାମା ମଲା ମୁକଦ୍ଦମା

ମାଳି ମ(ମା)ହାପାତ୍ର—ଦେ. ବ—ମହାଯାନ ଉପାସ୍ୟଧାସ୍ତ୍ର ମାଳୀଜାତିସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—A person of the florist caste

Māli ma(mā)hāpātra

ମାଳି ମାମଲା—ବୈଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ଭବତଃ; ଅ. ମୁଅମଲ୍ଲ)—ମକଦମା—Case; suit. (ଦ୍ର—ମାଳି ମାମଲା ମାଳିମାମଲା ପଡ଼ିଲେ ମଙ୍ଗଲାଙ୍କର ବଡ଼ ବଡ଼ ଲଭ ହୁଏ । ପଞ୍ଚା.—ମୋଦକ. ଚମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

Māli māmalā

ମାଳିମାମଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଲସ୍(ସି)—କ୍ରି.ବି. ବ (ଫା. ମାଲୀଦ୍)—ତୈଳାଦ ମର୍ଦ୍ଦନ—Rub-bing of oil on the body.
Mālis(si) ମାଲିସ **मालिश**

ମାଳି ସେବକ—ଦେ. ବ(ସ.ମାଳ+ସେବକ)-ଦେବତାଙ୍କର ପୁଷ୍ପଯୋଗାଦକ ଶୂଦ୍ର ଜାତ୍ୟ—A Śūdra temple servant supplying flowers to a Deity.
Māli sebaka ମାଳି ଶୂଦ୍ରସେବକ **माली शूद्रसेवक**

ମାଳୀ—ସ. ବି. ପୁଂ (ମାଳା+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍, ମାଳନ୍, ୧ସା.୧ବ)—
Mālī ୧। ମାଳାକାର—1. Florist; bead-maker, ୨। (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—ସ୍ତ୍ରୀ) ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ—2. Name of a demon.
[ଦ୍ର—ଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରାକ୍ଷସର ପୂଜା ଓ ମାଲ୍ୟବାନଙ୍କର ଓ ସୁମାଳୀଙ୍କର ଜାତି ଥିଲେ ।] ୩। ଉଦ୍ୟାନପାଳକ—3. Gardener. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ମାଳାଧାରୀ—Wearing a garland. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାହାର ମାଳା ଅଛି ବା ମାଳା ଧାରଣକାରୀ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ଦେ. ବ(ସଂ. ମାଳ)—ରତ୍ନ ମାଳା—Necklace. (ଦ୍ର—ବଜ୍ରମାଳୀ ବଜ୍ରମାଳୀ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ଦେଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଶବଳାସ ।)

ମାଳୀୟ—ସ. ବି (ମାଳ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଈୟ)—ମାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Māla or jungle; jungly.
Mālīya

ମାଲୁ—ଦେ. ବ (ସ. ମଲ୍ଲ)—୧। ମାଲ; ମଲ୍ଲ—1. A wrestler. ୨। ଯୋଦ୍ଧା—2. A warrior. [ଦ୍ର—ଗାଲୁକୁ ମାଲ **माल** ମାଲୁ ସର ନୁହେଁ—ଛଗ ।]
Mālu

ମାଲୁ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ମଲ୍ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଉଣ୍. ଉ)—ନାରୀ—1. Woman. ୨। ପତ୍ରମୟ ଲତା—2. A leafy creeper. ୩। ବନ୍ୟଜାତିବିଶେଷ—3. Name of a wild tribe.
Mālu

ମାଲୁଆ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମାଳୀୟ)—୧। ମାଳ ବା ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଜଙ୍ଗଲୀ—1. Jungly; relating to wild country. [ଯଥା—ମାଲୁଆ ପ୍ରଦେଶ] ୨। ଜଙ୍ଗଲବାସୀ—2. Residing in the forests.
Mālua ମାଳୁଆ **जंगली**

ଦେ. ବ (ସ. ମାଲୁ)—ଜନ୍ଧାଡ—Name of a wild tribe (the Khonds) of Orissa.

ମାଲୁଆ ଜ(ଜ୍ୱ)ର—ଦେ. ବ (ସ. ମାଳୀୟ+ଜ୍ୱର)—ଜଙ୍ଗଲ ଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଧରିବା ଜ୍ୱର; ମାଲେରିଆ—Malarial fever prevalent in wild tracts.
Mālua ja(jwa)ra ମାଳୁଆ ଜ୍ୱର **मैलेरिया**

ମାଳୁଆ ଗାଈ—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଚଉମାସ୍ୟାରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଓ କନ୍ଧପଲ୍ଲୀରେ ଯେଉଁ ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଚରିବାକୁ ଛାଡ଼ା ଯାଏ—The cows that are left in jungles and in Kandha hamlets for the purpose of grazing during the rains.
Mālua gāi ମାଳୁଆ ଗାଈ

ମାଲୁ(ଳୁ)ଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମାଳକା)—୧। ମାଳାକାରର ସ୍ତ୍ରୀ—1. A female florist, ୨। ମାଳିକାଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A female of the gardener caste.
Mālu(lu)ṇī ମାଳୁଣୀ **मालिन**

[ଦ୍ର—ଦୋଇଙ୍କୁ ମାଳୁଣୀମାନେ ଦବ୍ୟ ବେଶ—ଦୃଷ୍ଟବିଂଦ. ମଦାସ୍ତରତ. ସଜ୍ଜ]

ମାଲୁଦ୍—ଦେ ବ (ନାମ) (ସ. ମାଳ ଓ ଦ୍ରଦ)—ପୁରୀର ଚଲିକା-ଦ୍ରଦ ନକଟସ୍ଥ ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରଦେଶ—A sandy tract along the Chilkā lake of the Puri district.
Mālud

ମାଲୁଦ୍ ଜାଗିର୍‌ଦାର୍—ଦେ. ବ—ଇଂରାଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଅଧିକାର କରିବା ସମୟରେ ଇଂରାଜଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ହେତୁ, ମାଲୁଦ୍ ଅଦ୍ଧ ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ପୁରସ୍କାର ରୂପେ ଲାଭିର ପାଇଥିବା ମୁସଲମାନ୍ ଜମିଦାର ଓ ତାଙ୍କ ବଂଶଧର—The Jaigirdar of the Malud estates in the district of Puri.
Mālud jāgir-dār ମାଲୁଦ୍ ଜାଗିର୍‌ଦାର୍

ମାଲୁ ଧ.ନ - ସ. ବ (ମାଲୁ=ପଡ଼ୁଲତା+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା +ଲ୍ୟୁଟ୍. ଅନ)—୧। ଅଷ୍ଟନାଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଟିର—1. Name of a snake; a variegated snake. ୨। ମହାପଥ (ହ୍ର. ଶ)—2. Highway.
Mālu dhāna ମାଲୁ ଧନ

ମାଲୁମ୍(ମୁ)—କ୍ରିବି. ବିଣ (ଆ. ମଅଲୂମ୍; ମାଲୁମ୍)—୧। ଜ୍ଞାତ—Mālum(mu) 1. Known. [ଦ୍ର—ସମସ୍ତ ମାଲୁମ୍ ମୋତେ ମାଲୁମ **मालूम** —ଉଦାହ. କଠକ ବିଜୟ ।] ୨। ଦୃଷ୍ଟ—2. Seen; visible. ବ—ଜ୍ଞାନ—Knowledge.

ମାଲୁମ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଜାଣିବା; ଜ୍ଞାତ ହେବା—1. To Mālum karibā know. ୨। ଅବଗତ ହେବା—2. To learn; to come to know. (ମାଲୁମ କର[ରେ]ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ)
ମାଲୁମ୍ କରିବା **जानना**

ମାଲୁମ୍ କାଠ—ଦେ. ବ (ଆ. ମୁଅଣ୍ଟୀମ୍)—ଜାହାଜର ପ୍ରଧାନ ମାସୁଲ—The main mast of a ship.
Mālum kāṭha ମାଲୁମ କାଠ **मस्तुल**

ମାଲୁମ୍ ପଡ଼ିବା (ହେବା)— ଦେ. କ୍ରି (ଆ. ମଅଲୂମ୍)—୧। ଜଣା ପଡ଼ିବା; ଜଣାଯିବା—1. To be known. ୨। ଦୃଷ୍ଟ ହେବା—2. To be visible; to be seen.
Mālum pardibā (hebā) ମାଲୁମ ପଡ଼ିବା; ମାଲୁମ ହେବା **मालुम पडना (होना)**

ମାଲୁ(ଳୁ)ର—ସ. ବ (ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ+ଲ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+ରନ୍. ର)—ଉର [ଉର]; (ପୁରାଣରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅସୁରାର ସ୍ତନ କର୍ତ୍ତନ କରି ଶିବଙ୍କ ସନ୍ତୋଷାର୍ଥେ ତାହା ପ୍ରଦାନ କରିଥିରେ)—୧। ଶ୍ରୀଫଳ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ—1. The Bel tree and fruit; Egle Marmelos. ୨। କଠିଉ ଗଛ ଓ ଫଳ—2. The wood-apple tree and fruit; the elephant apple; Ferona Elephantinum.
Mālū(lu)ra ମାଳୁର

ମାଲେ(ଲୋ)ଇ—ଦେ. ବିଣ—ନିକୃଷ୍ଟଜାତୀୟ (ବାସନ ଆଦି)—Māle(lo)i Inferior kind of (metal-wares). (ଯଥା—ମାଲେଇ ଛାଚ, ମାଲେଇ କଂସା) ।
ମାଲେ(ଲୋ)ଇ ଆମ୍ବ—ଦେ. ବ (ଶବର ଭାଷା. ମାଲ)—ଅରଣ୍ୟଜାତ ନିକୃଷ୍ଟ ଆମ୍ବ; ମାଲ ଗୁରୁଡ (ଦେଖ)—Māle(lo)i āmba ମାଳେଇ ଆମ୍ବ **जंगली आम** Māla gururdi (See)

ମାଲେନ୍—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଳୀର ସ୍ତ୍ରୀ; ମାଲଅଣୀ—A female florist or garland maker.
Mālen

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଲେୟ—ଫ. ବ (ମାଳା + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଏୟ)—ମାଳାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Māleya Relating to garlands.

ମାଲେୟା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାଳା + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଏୟ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସୁଗନ୍ଧିଲା; ବଡ଼ ଅଲେଇଚ—Large cardamom.
Māleyā

ମାଲେରିଆ—ବୈଦେ. ବ—ମେଲେରିଆ (ଦେଶ)—Meleriā (See)
Māleriā ମ୍ୟାଲେରିୟା मैलेरिया

ମାଲୋ—ଦେ. ଅ—ମାଆଲୋ (ଦେଶ)—Mā-ālo (See)
Mālo ଓମା ओमा

ମାଲୋଇ—ଦେ. ବ—୧ । ମାଲେଇ (ଦେଶ)—1. Mālei (See).
Māloi ୨ । ପାନବରଜା ଜାତିବିଶେଷ—2. A clan of betel leaf growers. ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମାଲ (ଦେଶ)—Māla (See)

ମାଲୋପମା—ସଂ. ବ (ମାଳା + ଉପମା)—କାବ୍ୟାଳଙ୍କାରବିଶେଷ;
Mālopamā ଯେଉଁଠାରେ ଏକ ଉପମେୟର ବହୁ ଉପମାନ ଦେଖାଯାଏ—A simile in which the things compared with the object of comparson are more than one. (ଦୃ—ମାଲୋପମା ଅଳଙ୍କାରର ଉଦାହରଣ ଯଥା—

ସିଣ୍ଡିଯାଏ ଯଥା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭାସ୍ କରକରଣେ,
ସିଣ୍ଡିଯାଏ ଯଥା ଜାବାସ୍ଥା ଘରମାସ୍ଥା ଚରଣେ,
ସିଣ୍ଡିଯାଏ ଯଥା ଉପଲା ମାଲଜଲଦ ଅଙ୍ଗେ
ସିଣ୍ଡିଗଲ୍ଲ ତଥା ଅବଳା ସେହ୍ନ ମାଲତରଙ୍ଗେ—
ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭ୍ରଗା ।)

ମାଲ୍ଲେ ବାପଲ୍ଲେ—ଦେ. ଅ—ମାଆଲ୍ଲେ (ଦେଶ)—Mā-ālo (See)
Mālo bāpalo ମାରେ ବାପରେ

ମାଲ୍ଲେ ମ(ଗ)ଲି—ଦେ. ଅ—ମାଆଲ୍ଲେ (ଦେଶ)—Mā-ālo (See)
Mālo ma(ga)li ମାରେଗେଲୁମ (ମାଆଲ୍ଲେ ମଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଲ୍ୟ—ଫ. ବ (ମାଳା + ଭାବାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ମାଳା—1. Mālya Garland ୨ । ପୁଷ୍ପ; ଫୁଲ—2. Flower. ୩ । ଶିରୋମାଳା—3. A chaplet for the head. ବ. ବିଣ (ମାଳା + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଯ)—ମାଳା ଗୁନ୍ଥା ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ—Fit for being made or strung into a garland.

ମାଲ୍ୟଗିରି—ଫ. ବ (ନାମ)—ଗାଲହଡ଼ାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉତ୍କଳର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ ବିଶେଷ—The highest mountain of Utkal in the State of Pallaharā. [ଉ ମାଲ୍ୟଚିରବାସୀ ଦୁର୍ବର୍ଷ କୁଥଙ୍ଗ । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର ।]
(ମାଲ୍ୟଗିରି—ଅନ୍ୟନାମ)

ମାଲ୍ୟ ଚନ୍ଦନ—ଫ. ବ (ସଦ୍ଭରର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଅଭ୍ୟର୍ଥନାର୍ଥେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପୁଷ୍ପମାଳା ଓ ଚନ୍ଦନ—Garland and sandal paste offered to a distinguished guest.
Mālya chandana

ମାଲ୍ୟଦାନ—ଫ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାଲ୍ୟ + ଦାନ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଫୁଲମାଳ ଦେଇବା—The presentation of a garland to a person.
Mālyadāna

ମାଲ୍ୟବନ୍ତ—ଦେ. ବ (ଫ. ମାଲ୍ୟବାନ୍)—୧ । ମାଲ୍ୟବାନ୍ ପର୍ବତ—1. The Mālyabān range of mountains. [ଉ—ଗିରି-ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ଗୋତ୍ର-ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡି । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ନଦ୍ରାଯାତ୍ରା ।] ୨ । ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ—2. Name of demon. [ଦୃ—ଏହାର ଘର ନାମ ସୁମାଲୀ; ସୁମାଲୀର ଭ୍ରାତା ଦୌହ୍ରଦ ।] [ଉ—ଉଦ୍ଭିତ କେଶ ବଂଶରେ ଜାତ, ସୁମାଲୀ ମାଲୀ ଯେ ମାଲ୍ୟବନ୍ତ, ସ୍ୱର୍ଗ ଲୁଣ୍ଠନେ ଅହ୍ନ ଅହୁତ, ଧ୍ୟାନ କର ଯେ । ଉଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଭାଶବ ଲାସ ।] ଦେ. ବିଣ—ମାଳାଭୂଷିତ—Garlanded. [ଉ—ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ ଦେଶ ମାଲ୍ୟବନ୍ତ କେଣି ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ଗ୍ରମ କଥିତ । ଉଙ୍ଗ. ବୈଦେଗ୍ଭାଶବଲାସ ।]

ମାଲ୍ୟବାନ୍—ଫ. ବ. ପୁଂ (ମାଲ୍ୟ + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Mālyabān ୧ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—1. Name of a mountain range of South India. [ଦୃ—ପୁରାଣମତରେ ଏହା କେତୁମାଳ ଓ ଇଳାବୃତ ବର୍ଷର ସୀମାପର୍ବତ ଓ ଏହାର ବିସ୍ତାର ମାଲ ପର୍ବତଠାରୁ ନାଶ୍ୟ ପର୍ବତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ହ. ଶ) । ବନବାସ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରମତନ୍ତ୍ର ଚତୁର୍ଥକାଳ ଏହି ପର୍ବତରେ ବାସ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ—2. Name of a demon who was the maternal granduncle of Rābana. [ଦୃ—ଏ ସୁକେଶ ରାକ୍ଷସର ପୁତ୍ର; ଗନ୍ଧର୍ବକନ୍ୟା ଦେବବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ । ଏହାଙ୍କର ଘର ସୁମାଲୀର କନ୍ୟା ନକଷା ବା କୈକଶୀ ସ୍ତ୍ରବଣର ମାତା ଥିଲେ । ଏ ସ୍ତ୍ରବଣର ସନ୍ଧିରୁ କରୁଥିଲେ ଓ ସ୍ତ୍ରମାସୃଣ ଯୁଦ୍ଧରେ ହତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ମାଲ୍ୟ ବିନିମୟ—ଫ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାଲ୍ୟ + ବିନିମୟ)—ବିବାହ
Mālya binimaya ସମୟରେ ବର ବଳ୍ୟାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାଳାର ବଦଳା ବଦଳ—The mutual exchange of garlands during marriage between the bridegroom and the bride.

ମାଲ୍ଲ—ଫ. ବ—(ମଲ୍ଲ + ଅ)—ଅସଭ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ—
Malla Name of a wild tribe.

ମାଲ୍ଲିଆ—ଫ.ବ.—(ମଲ୍ଲ + ଅବ୍ଧାତୁ=ରକ୍ଷାକରିବା + ଅ)—ମଲ୍ଲ ଯୁଦ୍ଧ—
Mallabi A wrestling match.

ମାଶବ୍ଦିକ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ—(ମା = ନିଷେଧ + ଶବ୍ଦ + କୃତାର୍ଥେ. ଇକ)
Māśabddika ନିଷେଧକାରକ—Prohibiting; forbidding.
(ମାଶବ୍ଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାଶୟ(ଏ)—ସ୍ତ୍ରା. ବ. ଓ ଅ—(ଫ. ମହାଶୟ)—ଗୁରୁ, ସାଙ୍କର
Māśaya(e) ଅବଜ୍ଞା ସବୋଧନ; ହେ ମହାଶୟ !—Oh Sir !
[ଯଥା—ପଣ୍ଡିତ ମାଶୟ, ସାଙ୍କର ମାଶୟ ।]

ମାଶୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଆ. ମହ୍ଶୂଲ୍)—ମାହାଶୁଲ୍; ଶୁଳ୍କ; ଟିକସ;
Māśul ମାସୁଲ महसुल. କର—Tax; cess; duty; customs. [ଦୃ—ଜମି ଘାଇ ସ୍ତ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦେୟ କରଯୁ ସ୍ତ୍ରଜସ୍ୱ ବା ଖଜଣା ବା କର ବୋଲାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର ଘାଇଁ ଦେୟ ଶୁଳ୍କକୁ ମାଶୁଲ୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଶୁଦ—ଦେ. ବ.—ଉତ୍ତରର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବାସ କରୁଥିବା Māsuda ମୁକ୍ତିସ୍ୱ ମୁସଲମାନ ଜାତିବିଶେଷ—The Mashoods; **ମାସୁଦ ମାସୁଦ୍** a warlike tribe of Mahamedans inhabiting the N. W. forntier of India.

ମାଶୁମ୍—ଦେ. ବ.—ମୌଶୁମ୍—(ଦେଖ)
Māsum Mausum (See)

ମାଷ(ସ)—ସ. ବ—(ମଷ୍ ବା ମସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Māsha(ṣ) ୧। କୃଷି ଜାତ ଲତାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଶସ୍ୟବିଶେଷ; ସ. ନାମ—କୁରୁବିନ, ଧାନ୍ୟସାର, ବୀହି; ବିଶ—1. A species, ଦିଉଭୋଜନ, ପୈଶ୍ୟ, ମାଂସଳ, of pulse; Phaseolus ବଲାଢ୍ୟ, ବୃଷାକର। Radiatus; Dolichus ଓ. ବିଶ Pilosus. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ଗୁ. ଅଡ଼ଦ ମତରେ ଏହା ଗୁରୁ, ମଧୁର- ତେ. ମିନୁମିଲୁ ବିପାକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ରୁଚିକର, ମ. ଉଡ଼ଦ; ଉଡ଼ୀଦ ବାୟୁ ନାଶକ, ଉତ୍ତେଜକ, ବଳ ଫା. ମାଷ ଓ ଶୁକ୍ରକର, ଶସ୍ତ୍ରର ଉପଦ୍ରବ- ଆ. ମାଷା କର, ମଳ ମୂତ୍ର ବର୍ଦ୍ଧକ, ମେଦୋ- ମାସକଲ(ଡ଼ା)ଇ ବର୍ଦ୍ଧକ, ସ୍ତନ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ପିତ୍ତ ଓ କଫ **ଉରୀଦ୍, ଉଡଦ୍** ବର୍ଦ୍ଧକ; ଏହା ପରିଣାମ ଶୂଳନାଶକ

୨। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦର ପରିମାଣ ବିଶେଷ; ୧ ମଷା; ୮ ରତ୍ତି— 2. A goldsmith's weight equal to the European weight of 17 grains troy. [ଦ୍ର—ମଦ୍ରାଜରେ—୫ ଠାରୁ ୧୨ ଗୁଞ୍ଜା ପରିମାଣ ଓଜନରେ ୧ ମାଷ; କଲ୍କତ୍ତ ଓଜନରେ ୧ତ୍ତ=୮ ମାଷ ବର୍ତ୍ତିଆ ଓଜନରେ ୧ ତ୍ତ=୧୦ ମାଷ।]

୩। ମୂର୍ଖ—3. A dunce; a blockhead. ୪। ଚର୍ମରୋଗ ବିଶେଷ—4. A skin disease.

ମାଷକ—ସ. ବ—(ମାଷ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ମାଷ (ଦେଖ)
Māshaka Māsha (See)

ମାଷ ତୈଳ—ସ. ବ—(ମାଷ+ତୈଳ)—ଆମବାତ ରୋଗ ନାଶକ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳବିଶେଷ—
Māsha taila (ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ବିଶ) —An oil prepared according to the prescription of Hindu medical books and used in rubbing the limbs affected by acute rehumatism.

ମାଷ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ—(ମାଷ+ପର୍ଣ୍ଣ+ଇନ୍)—ଶିମ୍ବାବର୍ଗର ବନ୍ୟ
Māsha parṇṇi ଲତା ବିଶେଷ—A wild creeper of
ମାଷାନି the bean species; Grangea Madrass-
ମାଷୋଣୀ, ମଷୀବନ, ବନଉରଦୀ patna; Teramuns labialis.
ଗୁ. ଅଡ଼ ବାଡ଼; ଅଡ଼ଜବେଲ [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ତ୍ରିପର୍ଣ୍ଣୀ ଓ
ମ. ରାନଉଡ଼ୀଦ ପତ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ଘନ ଲୋମଶ; ଫୁଲ
ତେ. କନମାରୁ; କାରୁ ମନୁରୁ] ଅଙ୍ଗାଳ ବର୍ଦ୍ଧକ। ଏହା କଫକାରକ ଓ ଧାରକ ଓ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହା ଶୋଥ, ବାୟୁ, ପିତ୍ତ ଜ୍ୱର ଓ ରକ୍ତଦୋଷ ନାଶକ । ଏହା ମାଷଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ଶସ୍ୟ ।]

ମାଷ ବଟକ—ସ. ବ (ମାଷ+ବଟକ)—ବରବରା—A cake
Māsha baṭaka made of Biri paste and fried
in ghee or oil. [ଦ୍ର—ବରବ୍ଟି ବାଟି ତା ସଙ୍ଗେ ଦେଢ଼ ଗୁଣ ଅଦା ଅଦ୍ଧ ମିଶାଇ ଘିଅରେ ବା ତେଲରେ ଗୁଜ ଏଡ଼ା ଉଆର କରିଯାଏ ।]

ମାଷ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ବ (ମାଷ=ମାଷ ପରିମିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ବର୍ଦ୍ଧ ଧାତୁ=
Māsha bardhaka ଛେଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
(ମାଷବର୍ଦ୍ଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବର୍ତ୍ତିଆ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର—Goldsmith.

ମାଷ ଭକ୍ତ ବଳି—ସ. ବ. (ସ. ଯ. ଲୋ ଓ ରୂପକ; ମାଷ+ଭକ୍ତ+
Māsha bhakta bali ବଳି)—ବୀହି (ବିଶ), ଭଣ୍ଡୁଳ ଓ ଦଧି ମିଶ୍ରିତ ପୁରୋଡାଶାର ବିଶେଷ—A present or offering made up of Māsha, rice and curd.

ମାଷ ରୋଟିକା—ସ. ବ—(ମାଷ+ରୋଟିକା)—ବରା ପିଠା—A
Māsha rotikā pastry cake made from the
flour of Masha.

ମାଷାଦ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—(ମାଷ+ଅଦ୍ ଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Māshāda ଅ)—ବୀହି ଭକ୍ଷଣକାରୀ—Eating the Phaselus bean. ସ. ବ—କଚ୍ଛପ—Tortoise.

ମାଷାନ୍ନ—ସ. ବ—(ସ. ଯ. ଲୋ; ମାଷ+ଅନ୍ନ)—ବରା ଓ ଗୁଡ଼ୁଲରେ
Māshānna ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖେଚୁଡ଼ି—Rice boiled with
split Māsha;

ମାଷାଶ—ସ. ବ (ମାଷ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ)—
Māshāśa Horse.

ମାଷୀଣ—ସ. ବ—(ମାଷ+ଈନ)—ମାଷ ଖେତ; ବରା ବଳ—A
Māshīṇa field on which the kidney bean is
grown.

ମାଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ ମାଷ୍ଟର୍)—ଶିକ୍ଷକ; ବଦ୍ୟାଳୟୀ ଗୁରୁ—
Māshṭara A teacher; tutor; master.
ମାଷ୍ଟର **ମାସ୍ଟର** (ମାଷ୍ଟରଣୀ, ମାଷ୍ଟରଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜ ପଢ଼ାଇବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଦେଶୀୟ ଭାଷାର ଓ ସପ୍ତମ ଉପର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ପଢ଼ାଇବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ମୌଲ୍ୱୀ ବା ଆଖୁନ୍ କହନ୍ତି ।]

ମାଷ୍ଟର ମହାଶୟ—ଦେ. ବ ଓ ଅ—(ଇଂ. ମାଷ୍ଟର୍+ସ. ମହାଶୟ)—
Māshṭara mahāśaya ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସମ୍ମାନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—
ମାଷ୍ଟର ମଶାଇ A respectful address to a teacher.
ମାସ୍ଟର ମହାଶୟ (ମାଷ୍ଟର ମାଶୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାଷ୍ଟର—ଦେ. ବ—୧। ମାଷ୍ଟର ପଣ; ଶିକ୍ଷକତା—1. Teacher-
Māshṭari ମାଷ୍ଟାରି **ମାଷ୍ଟରୀ** ship. ୨। ମାଷ୍ଟରର କାର୍ଯ୍ୟ (ମାଷ୍ଟରଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Post of a teacher. ଦେ. ବଶ ୧। ମାଷ୍ଟର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a master. ୨। ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit for a teacher.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଷ୍ଟ୍ର—ବୈଦେ. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଇଂ. ମାଷ୍ଟର୍)—୧ । ଶିକ୍ଷକ—Māshṭra 1. Teacher, ୨ । ଇଂରାଜ ଶିକ୍ଷକ—2. Teacher of English; English teacher. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜ ‘Master’ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ମାଷ୍ଟର୍, କିନ୍ତୁ ଲୋକେ ଓ ବିଶେଷତଃ ଗଞ୍ଜାମୀମାନେ ଏହାକୁ ‘ମାଷ୍ଟ୍ର’ ରୂପରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଓ ସବାଦ-ପତ୍ରାଦିରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅଦ୍ୟାବଧି ଲେଖନ୍ତି ।]

ମାଷ୍ୟ—ସ. ବ.—(ମାଷ+ଯ)—ମାଶୀଣ (ଦେଶ) Māshya Māshiṇa (See)

ମାସ୍ ବର୍ଡା(ଡ଼ା) ବରଷ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) (ତୁଳ ବ. ମାସବାଡ଼ା ବତ୍ସର)—ଅଧିବତ୍ସର; ଯେଉଁ ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିମାସ ବା ମଲମାସ ଥାଏ—An year with an intercalary month. Mās-bardā (rdhā) barash

ମାସ୍ ମିଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ°)—ଅସାମର ସାଧାରଣ ଯେଉଁ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି—Mass meeting. Mās-miṭiṅg (ମାସ୍ ମିଟିଂ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାସ—ସ. ବ—(ମସ=ଚନ୍ଦ୍ର+ଅସ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ; ମସ୍ ଧାତୁ=ପରିମାଣ କରିବା+କରଣ. ଅ)—୧ । ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷାତ୍ମକ କାଳ; ବୈଶାଖ, ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ, ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ରବ, ଅଶ୍ୱିନ, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶିର, ପୌଷ, ମାଘ, ଫାଲ୍ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର ଏହି ବାର ଗୋଟି ୩୦ ତିଥି ସମ୍ବଳିତ କାଳ—1. Lunar month. Māsa

୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ସମୟ; ମେଷ, ବୃଷ, ମିଥୁନ, କର୍କଟ, ସିଂହ, କନ୍ୟା, ତୁଳା, ବିଛା, ଧନୁ, ମକର, କୁମ୍ଭ, ମୀନ ଏହି ବାର ଗୋଟି କାଳ ପରିମାଣ—2. Solar month.

୩ । ଇଂରାଜ ଗଣନା କ୍ରମେ ୩୬୫ ଦିନକୁ ୧୨ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି କରି ସାଇଥିବା କାଳ; ଜାନୁଆରି, ଫେବ୍ରୁଆରି, ମାର୍ଚ୍ଚ, ଏପ୍ରେଲ୍, ମେ, ଜୁନ୍, ଜୁଲାଇ, ଅଗଷ୍ଟ, ସେପ୍ଟେମ୍ବର୍, ଅକ୍ଟୋବର୍, ନଭେମ୍ବର୍, ଡିସେମ୍ବର୍ ଏହିପରି ୧୨ଟି କାଳ ପରିମାଣ—3. An English month.

୪ । ପଣା; ଏକ ଉତ୍ତର ଦଶଗୁଣର ଏକଭାଗ ପରିମାଣ—4. A standard of weight; 17 grains troy.

୫ । ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—5. The number twelve (Apte).

୬ । (ମସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ମାଷ; ସ୍ୱାଦୁ; ବର—6. A kind of pulse.

[ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀର ଗୁରୁତ୍ୱାକର୍ଷଣରେ ଯେଉଁ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ବୁଲି ଆସେ ତାହା ଶୁକ୍ଳମାସ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହା ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ପରଦିନ (କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦ) ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଶେଷ ହୁଏ । ଏହାକୁ ଗୌଣ ଶୁକ୍ଳମାସ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ମୁଖ୍ୟ ଶୁକ୍ଳମାସ ଅମାବାସ୍ୟା ପରଦିନ (ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ) ଠାରୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ନୂତନ ଚନ୍ଦ୍ର-କଳା ଦର୍ଶନ ଠାରୁ) ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଶେଷ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଏକ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରେ ତାହା ସୌରମାସ । ଏହା ସଂକ୍ରାନ୍ତିରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଶେଷ ହୁଏ । ନାକ୍ଷତ୍ରିକ ମାସର ଗଣନା ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ରର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତଦ୍ୱାରା ନିରୂପିତ ହୁଏ । ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟକୁ ଏକ ଦିନ ଗଣି ଏହିପରି ୩୦ ଦିନରେ ଏକ ସାବନ ମାସ ହୁଏ । ବୃହସ୍ପତି ଗ୍ରହଙ୍କ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତକୁ ଏକ ଦିନ ଧରିଯାଇ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ୩୦ ଦିନରେ ଏକ ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ ମାସ ହୁଏ । ୧୨ଟି ସୌର ମାସର ପରିମାଣ ୩୬୫ ଦିନ, ୧୨ଟି ଶୁକ୍ଳ ମାସର ପରିମାଣ ୩୫୪ ଦିନ । ଏହି ଦ୍ୱିବିଧ ଗଣନା-ଯୁକ୍ତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ୧୧ ଦିନର ପ୍ରତ୍ୟେଦ ବିଷୟର ସମତା ରକ୍ଷା କରି ଏହି ୨ ପ୍ରକାର ବର୍ଷର ଗଣନାକୁ ମିଳାଇବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରତି ତୃତୀୟ ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିମାସ ବା ମଲମାସର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଇଂରାଜ-ମାନଙ୍କର ସୌର ମାସ ସମ୍ବଳିତ ୧ ବର୍ଷ=୩୬୫ ଦିନ; ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ମାସ ଗଣନା ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷର ପ୍ରଥମ ଚନ୍ଦ୍ର-ଦର୍ଶନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ସୌର ଗଣନାସଙ୍ଗେ ମାସ ଚନ୍ଦ୍ର ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାସ ସଙ୍ଗେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଋତୁ ମେଳ ଖାଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ପର୍ବଦିନ ଉଣା ଉଣା ଋତୁରେ ପଡ଼େ । ଯେବେ ଏକ ବର୍ଷରେ ଅଧିକ ବର୍ଷାଦିନେ ପଡ଼େ, ୨।୩ ବର୍ଷ ବାଦ ଶରତ୍‌ରେ, ପରେ ପୂଣି ବସନ୍ତରେ ଓ ତା ପରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପଡ଼େ ।

ସୌରମାସମାନଙ୍କ ନାମ	ଶୁକ୍ଳ ମାସମାନଙ୍କର ନାମ
ମେଷ	ବୈଶାଖ (ଦେଶଜ. ବଇଶାଖ୍ୟ)
ବୃଷ	ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ (ଦେଶଜ. ଜେଷ୍ଠ)
ମିଥୁନ	ଆଷାଢ଼ (ଦେଶଜ. ଅଷାଢ଼)
କର୍କଟ, (ଦେ. କକଡ଼ା)	ଶ୍ରାବଣ (ଦେ. ଶିଗ୍ରବଣ)
ସିଂହ	ଭାଦ୍ର (ଦେ. ଭୋଦୁଅ)
କନ୍ୟା (ଦେ. କନ୍ୟ)	ଆଶ୍ୱିନ (ଦେ. ଅଶିଣ)
ତୁଳା (ଦେ. ତୁଳ)	କାର୍ତ୍ତିକ (ଦେ· କାରତକ)
ବିଛା	ମାର୍ଗଶିର (ଦେ. ମଗୁଶିର)
ଧନୁ	ପୌଷ (ଦେ. ପୁଷ)
ମକର	ମାଘ (ଦେ. ମାଘ)
କୁମ୍ଭ	ଫାଲ୍ଗୁନ (ଦେ. ଫଗୁଣ)
ମୀନ	ଚୈତ୍ର (ଦେ. ଚଇତ)

ଇଂରାଜୀ ମାସ	ମୁସଲମାନୀ ମାସ
ଜାନୁଆରି (ଓଡ଼ିଆ. ଜନୋଇ)	ମହରମ୍
ଫେବ୍ରୁଆରି (ଓ. ଫେବ୍ରୋଇ)	ସଫର୍
ମାର୍ଚ୍ଚ (ଓ. ମାରଚ)	ରବଉଲ୍‌ଅଉଲ୍
ଏପ୍ରିଲ୍ (ଓ. ଅପ୍ରେଲ୍)	ରବଉସ୍‌ସାନ
ମେ (ଓ. ମଇ)	ଜମାଦଉଲ୍‌ଅଉଲ
ଜୁନ୍ (ଓ. ଜୁନ୍)	ଜମାଦଉସ୍‌ସାନୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜୁଲ୍ଲଇ (ଓ. ଜୁଲେଇ) ରଜବ୍
ଅଗଷ୍ଟ୍ (ଓ. ଅଗସ୍ତ) ସାବାନ୍
ସେପ୍ଟେମ୍ବର୍ (ଓ. ସିତମ୍ବର) ରମଜାନ୍
ଅକ୍ଟୋବର୍ (ଓ. ଅକ୍ତୁବର) ସଉଆଲ୍
ନଭେମ୍ବର୍ (ଓ. ନବମ୍ବର) ଜଲ୍‌କଜ୍
ଡିସେମ୍ବର୍ (ଓ. ଦିସମ୍ବର) ଜଲ୍‌ହଜ୍.

ଇଂରେଜ ମାସ ସଙ୍ଗେ ମୁସଲ୍‌ମାନ ମାସର ସମତା ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ମୁସଲ୍‌ମାନ ମାସ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ । ମାନ୍ଦ ଇଂରୁଜୀ ମାସ ସୌର ମାସ ପରି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକ ରାଶିରେ ଉଦୟ ହେବା କାଳକୁ ସୌର ମାସ ବୋଲ୍ଲଯାଏ, ଏହା କେବେ ୨୪, କେବେ ୩୦, କେବେ ୩୧ ଦିନ, କେବେ ୩୨ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ମାସ କେବେ କେବେ ୨୨, ୨୮, ୨୯ ଓ ୩୦ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ହୁଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଶ୍ୱିନୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଉଦୟ ହେବା ସମୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଉଦୟ ହେବା ଦିନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳକୁ ନାକ୍ଷତ୍ର ମାସ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ନାକ୍ଷତ୍ର ମାସ ୨୭ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ହୁଏ । ସାବନ ମାସ ବ୍ୟବସାୟୀ, ବେପାର ଆଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ଏହା ୩୦ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ହୁଏ । ଏହା ଯେ କୌଣସି ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ତିଂଶ ଦିନରେ ସମାପ୍ତ ହୁଏ । (ହୁ. ଶ)

ମାସ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭବତଃ ମସ (ଚନ୍ଦ୍ର) ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଇଂରୁଜୀରେ month (ମନ୍ଥ୍ = ମାସ) moon (ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର) ଶବ୍ଦରୁ ସଦୃଶ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମାସର ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର । ଋଗ୍‌ବେଦରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରମହ'ର ଅର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun and the moon; ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାମ ମାସକୃତ୍; ସାହସୀତ୍ସାରେ ମାସର ନାମ ମାନ୍; ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷାରେ ମୀନ୍, ଲାଟିନରେ ମେନ୍‌ସିସ୍ ।]

ମାସ ଆଖର(ରି)—ଦେ. ବ—ମାସର ଶେଷ—The end of a month.
Māsa ākhara(ri) ମାସେର ଶେଷ
ମାସକୀ ଆଖରୀ

ମାସ(ଷ)କ—ଅ. ବ—୧ । ଏକମଷା ପରିମାଣ ବା ଓଜନ—1. Weight of 17 grains troy. ୨ । ମାସ; (ହୁ. ଶ)—2. Month. ଦେ. ଅ—ଏକମାସ କାଳ—A period of one month.
Māsa(sha)ka

ମାସକ ଧର୍ମ୍ମ—ଦେ. ବ—ଏକମାସ ମଧ୍ୟରେ ସଞ୍ଚିତ ବା ଅର୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟ—Piety accumulated or earned by a person during a month's performance of religious acts. (ଯଥା—ଅକାମାବେ, ଯାନକୁଆ ଖାଇ, ଯାନଗୁଆ ଭୋର—ମାସକ ଧର୍ମ ମୋର, କାର୍ତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟିମାରେ ସ୍ନାନ କଲ୍ଲ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ବଚନ ।)
Māsaka dharmma
ଏକମାସେର ଧର୍ମ **ମାସକା ଧରମ**

ମାସକ(କା)ବାଡ଼୍(ର)—ଦେ. ବଣ (ସ. ମାସ ଓ ପା. କାବାର୍= ମାସର ଶେଷ; ମାସକାବାଗ୍ଗ=ମାସ
Māsaka(kā)bārd(r)

ମାସକାବାରି(ରେ) ଶେଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସ
ମାସକାବାର(ରୀ) ଶେଷରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଯିବା—Prepared at
ମାସକାବାରି the end of every month. ବ—୧ ।
ମାସିକକାଗଜ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସ ଶେଷରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଯିବା ଉକ୍ତ ମାସର ହିସାବ—1. Monthly return; monthly account prepared at the end of every month. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁସ୍ରାବ—2. Monthly course; menstruation. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ଶେଷ—3. The end of every month.
ମାସିକଧରମ

ମାସକାବାର—ଦେ. ବ—ମାସାନ୍ତ; ମାସର ଶେଷ ଦିନ—The last day of the month.
Māsakābāra ମାସକାବାର
ମାସକା ଆଖୀର

ମାସକାବାରି—ଦେ. ବଣ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସ ଶେଷରେ କରଣୀୟ—Performable at the end of every month.
Māsakābāri ମାସକାବାରି **ମାସିକ**

ମାସକା(କୁ)ମାସ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ପ୍ରତି ମାସରେ; ପ୍ରତି ମାସରେ—Every month; monthly.
Māsakā(ku)māsa ମାସେମାସେ **ମାସବମାସ**

ମାସ(ସି)କିଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ମାସିକ)—୧ । ଏକମାସବୟସ୍କ—1. Aged one month; a month old. ୨। ମାସିକ—2. Monthly. ଦେ. ବ.—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମାସିକଧର୍ମ; ଋତୁ—Menses.
Māsa(si)kiā ଏକମାସର **ଏକମାସକା** **ମାସିକ** **ମାସିକ ଧରମ**

ମାସକୃତ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମାସ + କୃତ୍ୟ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—(religious acts of duties) Prescribed for a particular month.
Māsakṛutya

ମାସକେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଏକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ—In a month (ଜ—ମାସକେ ନାନା ଉପଦ୍ରବରେ, ପାଳ ପଡ଼ଇ ଏକ ମାସେ **ଏକ ମାସମେ** ଏକ ଘରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
Māsake

ମାସକେଲ୍—ପ୍ର.ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶାମୁକା—Oyster-shell.
Māsakel

ମାସ ଗଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—(ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର) ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚାର ହେବା—Pregnancy; conception. [ଦ୍ର—ମାସ ଗଡ଼ା, ମାସ ଟପେ ଯାଓୟା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଗର୍ଭ ହେଲେ **ଦିନ ଚଢନା, ଦିନ ଆଲା** ସେମାନଙ୍କର ମାସିକ ଧର୍ମ ବା ଋତୁସ୍ରାବ ଗଡ଼ି ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ।]
Māsa gardibā

ମାସ ଗଣତି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମାସ ଗଣନା)—ବର୍ଷର ମାସମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା-ଗଣନା—Calculation of the months of the year.
Māsa ganati ମାସ ଗୁନା **ମାସ ଗିନତୀ**

ମାସ ଗଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବର୍ଷର କେତେ ମାସ ଅନ୍ତତ ହେଲା, ତାହା ଗଣନା କରିବା—To calculate the period of time by the months of the year in respect of a certain act or event.
Māsa ganibā ମାସ ଗୁନା **ମାସ ଗୀନନା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାସ ଗୃରକ—ଫ.ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମାସ+ତର ଧାତୁ+କର୍ମ.ଉକ)—ଏକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ହୁ. ଶ)—Performable for the period of one month.
(ମାସ ଗୃରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାସ ଜାତ—ଫ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ—ଏକ ମାସ ବୟସ୍କ—One month old.
(ମାସ ଜାତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାସଜ୍ଞ—ଫ. ବ୍ର. ପୁଂ (ମାସ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଦାଉଁଦି ବା ଭାଦୁକ ପକ୍ଷୀ—1. A gallinule (bird). ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ମୃଗ (ହୁ. ଶ)—2. A kind of deer.

ମାସ ତାଳା—ଫ. ବ (ମାସ+ତାଳ+ଆ)—ଏକପ୍ରକାର ବାଜା (ହୁ. ଶ)—A kind of musical instrument.

ମାସ ଦନ—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠତତ୍ପୁ)—୧ । ମାସ ଓ ଦନ—1. Month and date. ୨ । ମାସ ମଧ୍ୟର ୩୦ ଦନ ଯୁକ୍ତ (ମାସ ଦବସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମୟ—2. A period of 30 days.
ମାସ ଦିନ (ଉ—ସେ ମାସ ଦନେ ମୋ ପାଖରୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଅସନ୍ତୁ ।)

ମାସ ପକ୍ଷ—ଫ. ବ୍ର. (ସମାହାର)—ମାସ ଓ ପକ୍ଷ—Māsha paksha Month and fortnight.

ମାସପଞ୍ଜି(ଞ୍ଜୀ)—ଫ.ବ୍ର. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ମାସରେ ଘଟିବା ଉଚିତ୍ ବାର, ଉତ୍ସବ ଓ ଘଟଣାବଳର ବବରଣ—(ମାସ ପଞ୍ଜିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମାସ ପାଞ୍ଜି—ଦେଶଜରୂପ) Monthly almanac; a record of the events etc during a particular month.

ମାସ ପତ୍ର—ଫ. ବ୍ର. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାସ ଫଳ ୨ (ଦେଖ) Māsa patra Māsa phala 2 (See)

ମାସ ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମାସ+ପ୍ରବେଶ)—ଗଣନାକ୍ରମେ ଗୋଟିଏ ମାସ ଶେଷ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାସର ପ୍ରବେଶ—ମାସ ହେଉଥିବା **ମାସ ଆନା** Māsa pasibā The entry of a month in respect of a certain act in calculation.

ମାସ ପୂରିବା—ଦେ. ବ୍ର. (ସ. ମାସ; ପୂରଣ)—୧ । ଏକମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—1. The completion of a month. ୨ । ଗର୍ଭଧାରଣର ନବମ ଦଶମ ମାସ, ଅର୍ଥାତ୍ **ପୂରେ ଦିନ ହୋନା, ମାସ ବରଷମାସ ବିତନା** ପ୍ରସବ ପ୍ରସବକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା; ପୂର୍ଣ୍ଣଗର୍ଭ ହେବାର ସମୟ—2. Being in the 9th or the 10th month of pregnancy; being near one's time of delivery.

ମାସ ପ୍ରମିତ—ଫ. ବ (ମାସ+ପ୍ରମିତ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ମାସ ପରମିତ ହୁଏ)—Māsa pramita ନବତନ୍ଦ୍ର; ପ୍ରତିପଦର ଚନ୍ଦ୍ର—The new moon.

ମାସ ଫଳ—ସଂ. ବ୍ର. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସରେ ଘଟିବା ଫଳ ବା ଘଟଣା—Māsa phala 1. The events happening during a month calculated astrologically. ୨ । ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା କ୍ରମେ କୌଣସି ମାସର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ—2. A statement of the good or evil which will befall during a particular month according to astrological calculat

ମାସ ବରଷ—ଦେ. ବ. ସମାହାର (ସଂ. ମାସ; ବର୍ଷ)—ମାସ ଓ ବର୍ଷ—Māsha barasha Month and year.
ମାସ ବତ୍ସର **ମାସ ବରଷ**

ମାସ ବର୍ତ୍ତିକା—ସଂ. ବ—ଶ୍ୟାମା ଜାତୀୟ ଯଷି ବଶେଷ; ସର୍ତ୍ତୁଆ ପକ୍ଷୀ—Māsa barttikā A kind of quail or patridge.

ମାସ ବତତବା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମାସ+ବ୍ୟତୀତ)—ଏକ ମାସ ସମୟ ଗତ ହେବା—Māsa bitibā The passing of a month.
ମାସ ପୁରା ହେଉଥିବା **ମାସ ପୂରା ହୋନା**
[ମାସ ବତା(ତେ)ଇବା—କିୟାରୂପ]

ମାସ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଳମାସ; ଅଧିମାସ—Māsa bṛuddhi An intercalary month.

ମାସ ଭର(ରି)—ଦେ. କ୍ରି. ବ୍ର—ଏକମାସ ସମୟରେ; ମାସବ୍ୟାପକ—Māsa bhar(ri) Throughout a month; in the course of a month.
ମାସତମାମ **ମାସଭର**
[ମାସତମାମ, ମାସବ୍ୟାପକ, ମାସେ ଯାବତ(ତ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାସମାନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାସ+ମାନ)—୧ । ମାସର ପରମାଣ—Māsamāna 1. The measure of a month. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ବତ୍ସର—2. A year.

ମାସର—ସଂ. ବ (ମସ ଧାତୁ=ପରମାଣ କରିବା+କର୍ମ. ଅର)—୧ । Māsara ମଣ୍ଡ; ଗାତର ପେଜ—1. The water or scum distilled from boiled rice. ୨ । ପେଜ ଓ ଅଙ୍ଗୁର ରସରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଜ୍ଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ମାଦକ ପେୟ (ହୁ. ଶ)—2. A kind of intoxicating drink made of rice and grape juice.

ମାସଲ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—Māsala A kind of bird.

ମାସହର—ତ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଶ. (ଭୁଲ.ବ.ମାସହାର)—ମାସିକ; Māsahara ମାସିକ—Monthly; payable month by month. ବ—ମାସିକ ବେତନ—Monthly pay. କ୍ରି. ବଶ—ପ୍ରତି ମାସରେ—Monthly.
ମାସହାରା **ମାସହରା**

ମାସହାର—ଦେ. ବ (ଆ. ମୁଷାହାର)—ମାସିକ ବେତନ—Monthly pay; salary.
Māsahārā ମାସହରା **ମସହରା**

ମାସ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । ମାସ ପୂରିବା (ଦେଖ)—1. Māsa hebā gardibā (See). ୨ । ମାସ ପୂରିବା (ଦେଖ) 2. Māsa pūribā (See)

ମାସାଦ୍ୟ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମାସ+ଆଦ୍ୟ)—ମାସର ପ୍ରଥମ ଦନ—Māsādya The first day of the month.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାସାଧିପ—ସ. ବ—ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହ ଯେଉଁ ମାସରେ ପୃଥିବୀର ଅଧିପତି ରୂପେ ହୁଏ—
Māsādhipa
ମାସାଧିପତି ମାସେଶ ମାସାଧୀଶ } ଅନ୍ୟରୂପ
The planet presiding over the earth during a particular month.

ମା ସାଁଆନ୍ତାଣୀ—ଦେ. ବ—ମାଆ ସାନ୍ତାଣୀ (ଦେଶ)
Mā sā-āntāṇī ମା ମାଲିକାନୀ Mā-ā sāntāṇī (See)

ମାସାନୁମାସିକ—ସ. ବଣ (ମାସ + ଅନୁମାସ + ଇକ) —ପ୍ରତି ମାସ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-Relating to every month.
Māsānumāsika

ମାସାନ୍ତ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମାସ + ଅନ୍ତ)—୧ । ମାସର ଶେଷ ଦିନ—1. The last day of the month. ୨ । ସୌରମାନ ମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ପୂର୍ବ ଦିନ—2. The day previous to a Saṁkrānti day. ୩ । ଅମାବାସ୍ୟା—3. The new moon; the change of the moon.
Māsānta

ମାସାନ୍ତ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ) —ଏକମାସର ଶେଷ ଦିନ ଓ ଅନ୍ୟ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ—The last day of a month and the first day of the next month. [ଦ୍ର—ମାସାନ୍ତ ଓ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ସାଙ୍ଗାଦ ଶୁଦ୍ଧ ଜାର୍ଯ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ ।]
Māsānta saṁkrānti

ମାସାବଧି—ଦେ. ବ—୧ । ଏକମାସ ସମୟ—1. Period of one month. ସ. ବି. ବଣ—ଏକମାସ ଦେଇ—For the period of one month.
Māsābadhi

ମାସି—ଦେ. ବଣ (ସ. ମାସିକ)—ମାସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a month. (ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ମାସିକ **ମାସୀ** ହୁଏ; ଯଥା—ବାରମାସି; ଦୋମାସି ଇତ୍ୟାଦି ।) ଦେ. କି. ବଣ—ମାସିକ; ପ୍ରତି ମାସରେ—Every month. (ଉ—ମାସି ମଙ୍ଗଳବାର ଶୁଦ୍ଧ, ଏବେଦେଁ କରେ ନନନାଶ୍ୱ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମଚଞ୍ଚାମୃତ ।)
Māsi

ମାସିଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ମାସିକ; ପ୍ରା. ମାସିଅ) (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ସଂ. ମାସୀୟ)—୧ । ମାସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—ମାସର **ମାସିଆ** 1. Relating to a month. (ଉ—ଅଜ ସ୍ଥଳପୃଷ୍ଠିମା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସିଆ ଦନ—ପଙ୍କାରମୋଦନ, ଭୁମାଣ ଅଠଗୁଣ ।) ୨ । ଏତେ ମାସ ଗର୍ଭରେ ରହି ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା (ଶିଶୁ)-2. Held in the mother's womb for so many months. (ଯଥା—ଅଠମାସିଆ ପିଲ୍ଲ, ନଅ ମାସିଆ ପିଲ୍ଲ, ଦଶ ମାସିଆ ପିଲ୍ଲ ।) ୩ । ଏତେ ମାସ ବୟସ୍କ—3. Aged so many months. ୪ । ଏତେ ମାସ ସ୍ଥାୟୀ ବା ବ୍ୟାପୀ—4. Lasting or occupying so many months.
Māsiā

ମାସିକ—ସଂ. ବଣ (ମାସ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ, କୃତ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଓ ଦେୟାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ମାସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Monthly. ୨ । ପ୍ରତି ମାସରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—2. Performable every month. ୩ । ଏକମାସକାଳ ସ୍ଥାୟୀ—3. Lasting for a month. ୪ । ପ୍ରତି ମାସରେ ଥରେ ଘଟିବା—4. Happening once every month. ୫ । ପ୍ରତି ମାସରେ ଦେୟ—5. Payable every month. ସଂ. ବ—୧ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁର ଏକବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତି ମାସରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—1. Oblation of food offered to a deceased ancestor every month for a year after his death ୨ । ପ୍ରତି ମାସର ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଦତ୍ତ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—2. Oblation offered to a deceased ancestor on every change of the moon.
Māsika

ମାସିକ ଧର୍ମ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା. ମାସିକ + ଧର୍ମ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଋତୁସ୍ରାବ—The menstrual discharge of women.
Māsika dharma

ମାସିମା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧର) ବ (ବଙ୍ଗାନୁକରଣ;ଭୁଲ.ବ. ମାସୀମା)—ମାଉସୀ ମା (ଦେଶ)—Māusī mā (See)
Māsimā

ମାସୀନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ(ମାସ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇନ)—୧ । ମାସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to month; monthly. ୨ । (ମାସୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏକମାସ ବୟସ୍କ—2. Aged one month. ୩ । ଏତେ ମାସ ବୟସ୍କ—3. Aged so many months. (ଯଥା—ଦ୍ୱିମାସୀନ; ଷଣ୍ମାସୀନ ।)
Māsīna

ମାସୁଆରି(ରୀ)—ଦେ. ବଣ—ମାସିକ ଜଳଦିଷ୍ଟ—Monthly. (ଯଥା—ମାସକାବାରି **ମସହରା** ମାସୁଆର ପଡ଼; ମାସୁଆର ମାସହାରା **ମସହରା** ଖୋରାଦ ।) ଦେ. ବ—୧ । ମାସିକ ଦରମା—ମାସିକ **ମାସିକଧର୍ମ** 1. Monthly pay. ୨ । ମାସିକ ଋତୁସ୍ରାବ—2. Monthly course; menstruation.
Māsuāri(rī)

ମାସୁଦ୍—ଦେ. ବ—ମାଶୁଦ୍ (ଦେଶ)
Māsud Māśud (See)

ମାସୁମ୍—ମାଶୁମ୍ (ଦେଶ)
Māsum Māśum (See)

ମାସୁରି—ସ. ବ—୧ । ଶ୍ମଶ୍ରୁ; ଦାଢ଼ି—Beard. ୨ । ପ୍ରଥମ ଉତ୍ପତ୍ତିତ ଏକପ୍ରକାର ଡାକ୍ତରଖ ଶସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ.)—2. A kind of surgeon's knife used in ancient India.
Māsurī

ମାସୁଲ—ଦେ. ବ—ମାଶୁଲ୍ (ଦେଶ)
Māsul Māśul (See)

ମାସେ—ଦେ. ବ—ଏକ ମାସ ସମୟ—One month. ଦେ. କି. ବଣ. ଏକ ମାସ ଯାଏଁ—For one month.
Māse एक मास **एक मास**

ମାସେକେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଏକ ମାସରେ—1. In one month. ୨ । ପ୍ରତି ମାସରେ—2. In every month.
Maseke मासे **मासमे**

ମାସେ ଖଣ୍ଡେ—ଦେ. ବ—ମାସକରୁ କିଛି ବେଶୀ ବା କମ୍ ସମୟ—A period of time slightly more or less than a month;
Māse khaṇḍe मासखानेक **महीना एकमहीना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାସେବାନ୍ତର
ମାସେଅଧେ
ମାସେସରେ(ଶ) } ଅନ୍ୟରୂପ about a month or so. (ଉ—ଅଉ ମାସେଷଣ୍ଡେ ଗଲେ ସେଇଅ ଦ୍ୱବ ଯେ—ମାଲକଣ୍ଡ ବାଶ. ଫିଲ୍ଲିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ପୃଶ) ।

ମା ସ୍କା)ବାର୍ଡ(ର୍ଦ୍ର)—ଦେ. ବ. Māska(skā)bārd̤a(ra) ବଣ—ମାସକବାର୍ଡ (ଦେଶ)—Māsakabārd̤a (See)

ମାସ୍କା(ସ୍କୁ, ସ୍କେ)ମାସ—ଦେ. କ୍ରି. ବ. Māskā(sku, ske)māsa ବଣ—ମାସକାମାସ (ଦେଶ) Māsakāmāsa (See) ମାସେ ମାସେ **ମାସକା ମାସ**

ମାସ୍ତାନ—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର ଅଧସ୍ତନଶ୍ରେଣୀର ଏକଜାତିସୂଚକ ବ୍ରାହ୍ମଣ— Māstāna A class of Brāhmaṇas of lower order of Brāhmaṇas of Orissa. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହନ୍ତି, ଲୌକିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଐତିହାସିକ ଯାଯାବରମୋଦନଙ୍କ ମତରେ ଏମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରବଳ ଥିବା ସମୟରେ ଜାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯଯାତିକେଶରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନେ ଯଜ୍ଞ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପଞ୍ଚତ ଭୂମିକୁ ଯଜ୍ଞଭୂମି କରିବା ପାଇଁ (ସମ୍ଭବତଃ) ଗୁଡ଼ିଏ ଅବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ପଞ୍ଚତ ଭୂମିମାନଙ୍କରେ ହଳ ବୁଲାଇ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପରେ ପରିଣତ କରିଥିଲା । ଅଦ୍ୟାବଧି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ହଳୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା ବଳଭଦ୍ର ଗୋତ୍ରୀ (ବଳଭଦ୍ରଙ୍କର ହଳ ଅସ୍ତ୍ର ଥିବାରୁ) ବା ବଳଦେବ-ଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲିଯାଏ । ସେମାନେ ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ଧାରଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା—ସାହୁ, ସରୁଡ, ବଖାଳ, ସ୍ୱାଇଁ, ସେନା, ସେଣ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅବଧେୟ ହଳବୁଲା ଓ ପିକାଖିଆ ଶୂକର ନାହାନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ପୌରୋହିତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଜଣେ ଇତିହାସଲେଖକ ଅନୁମାନ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଯଯାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କର ଓ ଶୂଦ୍ରଙ୍କର ଓ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବରୁ ବେଦାନୁଷ୍ଠାନ ଭୁଲିଯାଇ ଥିବା ନାମମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ବେଶୀ; ଏମାନଙ୍କୁ ହତାଦର କରି ନବାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଆପଣାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ଜାଣି ଅଗତ୍ୟାକମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରି ନେଲେ ଓ ଏହାହିଁ ଓଡ଼ିଶାର ପଣ୍ଡା, ଘଡ଼ିଅଣ୍ଡ, ମଡ଼ିଅ, ସାରୁଅ, ଘନଅର ଓ ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ତତ୍ତ୍ୱ । ଏହ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ପୃଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପୂଜା ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ସୂପକାର ଓ ସେବକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାଦ୍ୱାରା (ସମାଜରେ ସେମାନଙ୍କର ଯାହାକୁ ନ ଖାଇ ମଧ୍ୟ) ଶୂଦ୍ର ଓ ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ସେମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିବାର ଦେଖାଇଲେ ଓ ଏହ କୌଶଳ ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଚମ୍ପିଗଲା ।

୺ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଏମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ଉତ୍କଳ ଇତିହାସରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

"ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉତ୍କଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାସ୍ତାନ ବା ବଳଗ୍ନ ଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଅଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଆରଣ୍ୟକ ବ୍ରାହ୍ମଣ କହନ୍ତି ।"]

ମାସ୍ତାନ୍ଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ—ମାସ୍ତାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Māstānia(ānī) Relating to Māstāna.

ମାସ୍ତୁଲ—ବୈଦେ. ବ (ଘର୍ତ୍ତୃ—Mastro-ମାସ୍ତ୍ରୋ; ଫ. ନାମ. ଘୋଳନ୍ତ; ଗୁଣବୃକ୍ଷ)—ଗୁଣବୃକ୍ଷ; ଉଲ୍ଲମ୍ବୁଦ୍ଧ; ଜାହାଜରେ ବା ନୌକାରେ ପାଲ ଟାଙ୍ଗିବାର ଯଷ୍ଟି— The mast of a ship or boat. Māstula ମାସ୍ତୁଲ **ମସ୍ତୂଜ**

ମାସ୍ତୋ(ଷ୍ଟୋ)ଦ(ଡ଼)ନ୍—ଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଷ୍ଟୋଡନ୍)—ପୃଥିବୀର ପୂର୍ବକାଳର ବୃହତ୍ ହସ୍ତୀନାମୀୟ ଜୀବ-ବିଶେଷ (ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହାନ୍ତି)—Mastodon. [ଦ୍ର—ଏ ଜୀବ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ କଙ୍କାଳ ଭୂଗର୍ଭରୁ ମିଳିଅଛି ।] Māsto(shṭo)da(ḍa)n ମାସ୍ତୋଦନ **ମାସତୋଦନ**

ମାହୟାରି—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ (ଫା. ମାହବାର୍=ମାସିକ)—ମାସୁଆରି; ମାସିକ—Monthly. କ୍ରି. ବ. ମାସହାରା—Every month. Māhayāri ମାହବାରୀ **ମାହବାରି**

ମାହନ—ଫ. ବ (ଫ. ମା ହନ=ହତ୍ୟା କରଯାଁ; ଶାସ୍ତ୍ରଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅବଧ୍ୟ ଥିବାରୁ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ (ହୁ. ଶ) (ମାହନପୃ—ଅନ୍ୟରୂପ) —A Brāhmaṇ. Māhana

ମାହା—ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ମହା)—ମହା—Great. [ଦ୍ର—ପ୍ରାପୃ 'ମହା'—ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ଓ ମାଇ ବ୍ୟବହାରରେ 'ମାହା' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଯଥା— 'ମାହାନଦୀ'; ମାହାନ୍ତି; ମାହାପ୍ରସାଦ; ମାହାସୁକ୍ଲା, ମାହାସ୍ତମ୍ଭ; ମାହାଦେଇ; ମାହାପିଲ୍(ସ୍ତ୍ରୀ); ମାହାକାଲ; ମାହାସ୍ତରତ; ମାହାଲ୍ । ଏ ସବୁ ଯାଇଁ 'ମହା' ତଳେ ଦେଖ ।] Māhā ମାହା **ମାହା**

ମାହାକୁ(ଖୁ)ର୍ଡ଼—ଗ୍ରା. ବ—ମହାକୁର୍ଦ୍ର (ଦେଶ). Māhāku(khu)rd̤a Mahākurd̤a (See)

ମାହାକୁଳ(ଳୀନ)—ଫ. ବ (ମହାକୁଳ+ଅ, ଇନ)—ଉଚ୍ଚବଂଶ ସମ୍ଭୂତ —Born of a high family. Māhākula(līna)

ମାହାତମ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମାହାତ୍ମ୍ୟ)—ମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଦେଶ)— Māhātama ମାହାତ୍ମ୍ୟ **ମହାତମ** Māhātmya (See)

ମାହାତମା—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ମହାତ୍ମା)—ମହାତ୍ମା (ଦେଶ)— Māhātamā (ମାହାତ୍ମା—ଅନ୍ୟରୂପ) Mahātmā (See) ମହାତ୍ମା **ମହାତମା, ମହତମା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାହାତମାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାତ୍ମାଣୀ (ଦେଶ)—
Māhātamāṇī Mahātmāṇī (See)
(ମାହାତ୍ମାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମହାତ୍ମାନୀ **महतमानी**

ମାହାତମ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ପଦ୍ୟ) ବ (ସ. ମାହାତ୍ମ୍ୟ)—ମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଦେଶ)
Māhātamya ମହାତ୍ମ **महातम** Māhatmya (See)
[ଉ—ଏହିରୂପେ ଈଶ୍ୱର ମାହାତମ୍ୟ ଯେତେ, କହିଲେ ଶେଷ ହେବା ନୁହେଁ ମହାତ୍ମରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମଭବ ବନ ।]

ମାହାତ୍ମ୍ୟ—ସ. ବ (ମହାତ୍ମନ୍ + ଭାବ. ଯ)—୧ । ଗୌରବ; ମହତ୍ତ୍ୱ; Māhātmya ମହତ୍ତ୍ୱ—1. Greatness; majesty. ୨ । ତୀର୍ଥଦର୍ଶନର ଓ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାଆଦର ଶୁଭ ଫଳ—2. Efficacy of visiting certain shrines and performing worship of certain Deities. ୩ । ଆଦର; ମାନ (ହି. ଶ)—3. Respect; honour. ୪ । ତୀର୍ଥ ଓ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାର ଫଳବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥ-4. A book describing the fruits of visiting shrines and worshipping Deities.

ମାହାନ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମହାନ୍ତ (ଦେଶ)
Māhānti Mahānti (See)

ମାହାପୁରୁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମହାପ୍ରଭୁ)—ମହାପ୍ରଭୁ (ଦେଶ)
Māhāpuru Mahāprabhu (See)
[ମାହାପ୍ରୁ, ମାହାପ୍ରଭୁ(ଭୁ), ମହାପ୍ରେଭୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାହାପୁରୁ ଗୁଡ଼ି—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଠାକୁର ମନ୍ଦିର; ଦେଉଳ
Māhāpuru gurḍi —God's temple; pagoda.

ମାହାବା(ବି)ରୀ—ଦେ. ବ—ମହାବା(ବି)ରୀ (ଦେଶ)
Māhābā(bi)rā Mahābā(bi)rā (See)

ମାହାର—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ମେହେନ୍ତର—1. Sweeper.
Māhāra ୨ । ପଶୁ ରକ୍ଷକ—2. A keeper of cattle.
ମେହର **मेहतर** (ଯଥା:—ଗୋରୁ ମାହାର ।)
(ମାହାର୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାହାରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ., ବ—ମହାରାଜ (ଦେଶ)
Māhārajā Mahārāja (See)

ମାହା(ଆ)ରୀ—ଦେ. ବ—ପାଣି ଯିବା ପାଇଁ ଖୋଳାଯିବା ପଡ଼ଣୀ ବା ନାଳୀ—A channel dug in the ground for passage of water.
Māhā(ā)rā ନାଳୀ **पैन, मुहाना**

ମାହାରାଜ(ଜା)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ପୁଂ—ମହାରାଜ (ଦେଶ)
Māhārāja(jā) Mahārāja (See)

ମାହାରାଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମେହେନ୍ତାଣୀ; ମେହେନ୍ତର ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Māhārāṇī A female of the Mehetar or
ମେତରାନୀ **मेहतरानी** sweeper caste. ସ୍ତ୍ରୀ, ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଣୀ
(ଦେଶ) Mahārāṇī (See)

ମାହାରିଆ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସିଦ୍ଧଭୂମି) ବ—ମାହାର (ଦେଶ)
Māhāriā Māhārā (See)

ମାହାରି—ଦେ. ବ—୧ । ଦେବ ନର୍ତ୍ତକୀ—1. Dancing girls
Māhāri dancing before idols. ୨ । ନର୍ତ୍ତକୀ—
ନାଚବାଲୀ 2. Dancing girls. (ଉ—ଗାଇଲେ ମଧୁରେ **नाचवाली** ଗଙ୍ଗେଶର ଜୟ ମାହାରି ଦେବଦକ୍ଷଜ୍ଞ । ରଘୁନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ।)

ମାହାରି ନାଟ—ଦେ. ବ—ଦାସ୍ୟ ନାଟ; ବେଶ୍ୟାନୃତ୍ୟ—
Māhāri nāṭa Dance of dancing girls.
ବେଶ୍ୟା ନାଚ **रण्डीका नाच**

ମାହାରି ଶାଢ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଶାଢ଼ୀ—
Māhāri śārḍhi A kind of śārḍhi.

ମାହାରୁ(ର)ଦ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମହାର୍ଦ୍ଦ (ଦେଶ)
Māhāru(ra)da Mahārdda (See)
(ମାହାର୍ଦ୍ଦ[ର୍ଦ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରସାଦ **प्रसाद**

ମାହାର୍ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ପୁଂ—ମହାରାଜା (ଦେଶ)
Māhārjā Mahārāja (See)
ଅ—ମହାରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବୋଧନ—A term of address to a Mahārāja.

ମାହାଲ୍ ଉଆର୍(ରି)—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା)—ଜମିଦାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Māhāl uār(ri) Relating to an estate.
ମାହାଲ ଓୟାରୀ **महाल वार** (ମାହାଲ୍ ବାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାହାଲ୍ ଉଆର୍(ରି) ଖେଉଆଟ୍—ବୈଦେ. ବ—ସେଷ୍ଟଲମେଣ୍ଟରେ
Māhāl uār(ri) kheuāṭ ଜମିଦାରଙ୍କ ମିଳିବା ଜମି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲେଖ
ମାହାଲା ଓୟାରୀ ଖେଓଟି —Māhālwār khewāṭ.
महालवार खेवट [ମାହାଲ୍ବାର୍(ରି)ଙ୍ଖେବା(ବା)ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମାହାଲ୍ ଧାନ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାଲ୍ ଧାନ୍ (ଦେଶ)
Māhāl dhān Māl dhān (See)

ମାହାଲ (ଇତ୍ୟାଦି) —ବୈଦେ. ବ—ମହାଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Māhāla (etc) Mahāla etc. (See)

ମାହା(ଆ)ଲ—ଦେ. ବ. (ସ. ମହାନଲମ୍, ଅର୍ଜୁନ, ଅଟରୁଷା)—ମହାନଲମ୍
Māhā(ā)la (ଦେଶ) —Ailanthus Excelsa (tree).
ମାହାନିମ ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଓଡ଼ିଶାର ସମୃଦ୍ଧ ଉପକୂଳ ଓ ଜୁଜଙ୍ଗ) ବ—
लिम्बाडो, महारुखा, महरुखा ଜାହାଜର ବା ଡଙ୍ଗାର ପଟ୍ଟନ
ମ. ଅଡୁଲ୍ଲା, ଅଡୁସା, ମହାନଲମ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ
ଗୁ. ସୋଟ ଅଡୁସା ବସନ୍ତି—The deck of a
ତା. ପେରୁ, ପୀ, ପେରୁ ମାରୁଥା ship or boat. (ଉ—ଉଡ଼ାରେ
ତେ. ପେଦୁ, ପୀ, ପେଡ୍ଡା, ଜଳନ୍ତା ମାହାଲେ ଶିଶୁ ଏକଲ
ଛେଡ଼ା ମାନୁ ପୁଣ୍ଡ (Kirtikar) ଦୋଇ, ପଲାଇ ଗଲେଣି ସରବେ
କାହିଁ ଉଡୁଁ ବଗ୍ଗେର । ଅଳସୂ. ବାଲଖର ।)

ମାହାଲକ୍ଷୀ(ଷ୍ମୀ, ଶ୍ମୀ)—କେ. ବ—ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେଶ)
Māhālakshmī(kshīṁ, khīṁ) Mahālakshmī (See)
ମହାଲଖୀ **महालछमी**

ମାହ୍ଲ ଗୁଡ଼—ସ୍ତ୍ରୀଦେ, (କୁଜଙ୍ଗ) ବ—ରଙ୍ଗାଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରଦ ମତେ ବନା
Māhāla chhārḍa ଘାରଞ୍ଚମିକରେ ମାଛ ଧରିବାକୁ ଅସିବା
କେଉଁଠାକୁ ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ ଓ ଦୁଗ୍ଧ ଗୁଡ଼—Free
pass granted to fishermen to cut wood

from the estate forests as remuneration or gratification for coming to catch fish under the Raja's order for the consumption of the royal family.

ମାହାଲ ତଳ—ଗାଦେ. (କଟକ) ବ--ଉଜାର ପୁଇମଙ୍ଗର ମାହାଲର ଜମ୍ବୁରେ ଜଳସ ରଖିବା ସ୍ଥାନ—The recess under the planks spread at the ends of a boat.

Māhāla tala

ମାହାଲଦା(ଡା)—ଗାଦେ. (କଟକ ସହରବାସୀ ଇତର ଲୋକଙ୍କ ଭାଷା)ବ-
Māhāladā(ḍḍā) ମହାନଦୀ (ଦେଖ)—Mahānadī (See)

ମାହାଲ ପଠା—ଦେ.ବ—ନଦୀ ଗର୍ଭସ୍ଥ ସେହିଁ ଚିର ଜମିରେ ଗୁଡ଼ାଏ ମାହାଲ ଗଛ ଉଠିଥାଏ—A silted high land on the bed of a river on which Māhala trees have grown up.

Māhāla patha

ମାହାଲ ମଜକୁର—ବୈଦେ. ବ. (ଉତ୍ତରାଂ) (ଫା) —ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବା ସେହୁ ଜମିଦାରୀ—The same or the said estate.

Māhāla majakura

ମାହାଲ ମୁଲକ—ବୈଦେ. ବ. (ସମ୍ଭବର) (ଫା)—୧ । ଜମିଦାର ଅଧ୍ୟ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—1. Estate and other landed properties. ୨ । ଜମିଦାରୀ ଓ ରାଜ୍ୟ—2. Estates and states.

Māhāla mulaka

ମାହାଲ ମୁଲୁକ

ମାହାଲା—ବୈଦେ. ବ—ମହଲା ଦେଖ

Māhālā

Mahalā See

ମାହାଲା(ନା)ଏ(ୟ)କ—ଦେ. ବ—ମହାନାଏକ (ଦେଖ)

Māhālā(nā)ek(ya)a

Mahānāeka (See)

ମାହାଲାତ୍—ଦେ. ବ [ଉତ୍ତରାଂ]—ମାହାଲ ବା ଜମିଦାରୀସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Māhālāt Relating to a Zemindary [ଯଥା—ମାହାଲାତ୍ ଅନାବାଦ, ମାହାଲାତ୍ ଜଳଖୁଣ, ମାହାଲାତ୍ ଯାଗିର୍] ।

ମାହାଲି(ଆ)ଲ—ଦେ. ବ—କେତୁଟମାନଙ୍କର ବଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟ ବିଶେଷ—
Māhā(ā)li A family title of fishermen. [ଦ୍ର—ସମ୍ଭବତଃ ଜାହାଜର ମାହାଲ ବା Deck ରୁ ଏ ଉପାଧ୍ୟ ଅସିଅଛୁ, ସେଉଁମାନେ ଜାହାଜର ମାହାଲରେ କାମ କରନ୍ତୁ ।]

ମାହାଲିଆ—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ମହାଲିଆ (ଦେଖ)
Māhāliā Mahāliā (See) ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ—ଅକାରଣ; ବୃଥା—In vain.

ମାହାଲିଆ(ୟା)—ଦେ. କ୍ରି ଓ ବିଣ—୧ । ମହାଲୟା (ଦେଖ)
Māhāliā(yā) 1. Mahālayā (See) ୨ । ମହାଳିଆ (ଦେଖ)—2. Mahāliā (See)

ମାହାଲିଆ ମ(ମୁ)କୁନ୍ଦ ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ପୁରୀ-
Māhāliā ma(mu)kunda deba ସ୍ଥାପ୍ୟ ସମଭାଣୁନ୍ୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାମଧାରୀ ପୁରୀର ଭୂତପୂର୍ବ ରାଜା—1. Name of a nominal Rājā of Puri after he lost his independence. ୨ । (ଉପହାର୍ଥ) ଯଥା ଅଧିକାରଯୁତକ ଉପାଧ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. (figurative) A person bearing an empty title denoting greatness.

ମାହାଶୟ—ଗା. ବିଣ ଓ ଅ—ମହାଶୟ (ଦେଖ)
Māhāśaya ମଶାୟ ମହାଶୟ Mahāśaya (See)

ମାହାସୁଆର—ଗା. ବ—ମହାସୁଆର (ଦେଖ)
Māhāsuāra Mahāsuāra (See)

ମାହାସ୍ନା(ସ୍ରା)ଆ(ହା)ନ—ଗା. ବ—ମହାସ୍ନାନ (ଦେଖ)—Mahā-
Māhāsnā(srā)ā(hā)na snāna (See)
(ମାହାସ୍ନାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମାହୁ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମାହ୍) —ମାସ—
Māhi ମାସ ମାହ Month.

ମାହୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ମାଲବାର ଉପକୂଳରେ
Māhi ମାହୀ ମହୀ ଥିବା ଫ୍ରାନ୍ସ ଅଧିକୃତ ବନ୍ଦର—A seaport in the Malabar coast of India belonging to France.

ମାହୁଆ(ଆ)—ଗାଦେ. (ଶୂଦ୍ରଭାଷା) ବିଣ—ମାଇଆ; ମାଇଚିଆ (ଦେଖ)
Māhiā(hā) Māiā; maichiā (See)

ମାହୁନ—ସ. ବ (ମହୁନ=ରାଜ୍ୟ+ଅ)—୧। ରାଜଧାନୀ—1, Capital.
Māhina ୨ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—2, Empire, ୩ । ରାଜ୍ୟ—3, Kingdom.

ମାହୁନା—ଦେ. ବ (ଆ. ମାଘୂନା)—ମାସିକ ଦରମା—Monthly
Māhinā ମାଇନା, ମାହିନା **ମହୀନା, ମାହିୟାନା** salary.

ମାହୁର—ସ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ର; ମଽଦନ୍ତ; ଦେବରାଜ (ହୁ. ଶ)—
Māhira Indra; the king of gods.

ମାହୁଷ—ସ. ବିଣ (ମହୁଷ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ମହିଷସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Māhisha 1. Relating to buffalo, ୨ । ମହିଷଠାରୁ ଲବ୍ଧ—2. Got from a buffalo. (ଯଥା—ମାହୁଷ ଘିଅ, ମାହୁଷ ଦଧି, ମାହୁଷ ଦୁଗ୍ଧ ।)

ମାହୁଷିକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମହୁଷୀ+ଇକ)—୧ । ଭୀରୁ। ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି
Māhishika ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୈଣ—1. A husband attached to a corrupted wife; cuckold, ୨ । ଉପପତ୍ନୀଗାମିନି ସ୍ତ୍ରୀଯନୋପଜୀବୀ—2. Living on the earnings of a wife's adultery.

ମାହୁଷ୍ମତୀ—ସ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜା ଶିଶୁପାଳଙ୍କ ରାଜଧାନୀ, ନର୍ମଦାତୀରସ୍ଥ ନଗରୀ
Māhishmatī ବିଶେଷ (ଏହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ଚୁଲ୍ଲମହେଶ୍ୱର)—Ancient capital of king Śiśupāla on the bank of the Nerbudda river.

ମାହୁଷ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ମହୁଷ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ମହିଷସମ୍ବନ୍ଧୀୟ;
Māhishya ମାହୁଷ—1. Relating to buffalo, ୨ । (ମହୁଷୀ+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ) ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ; ବୈଶ୍ୟା ଗର୍ଭରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଔରସଜାତ ଜାତିବିଶେଷ—2. A mixed caste(from a Kshatriya father and Baisya mother). ଗାଦେ. (ସେବଗାପୁର)

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ—ଦ୍ୱାଳକ କୈବର୍ତ୍ତଜାତିସ୍ଥ ଲୋକ—A class of agriculturist Kaibarttas of Midnapur. [ଦ୍ର—ମନୁସଂହିତାରେ ମାହିଷ୍ୟ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଓ ସଦ୍ୟାବ୍ରତଖଣ୍ଡରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ପିତା ଓ ବୈଶ୍ୟା ମାତାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜାତିକୁ ମାହିଷ୍ୟ କୋଲ୍ଲଯାଇଅଛି । ଅଗ୍ନିପୁରାଣରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିତା ଓ କରଣଜାତସ୍ଥ ମାତାଠାରୁ ମାହିଷ୍ୟ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା ଲେଖାଅଛି । ସ୍ମୃତି ତହିଁରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାମୀର ଭରଣ-କାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମହିଷୀ କୋଲ୍ଲଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ମହିଷୀ-ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ମାହିଷ୍ୟ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗର ଦ୍ୱାଳକ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ଆପଣାକୁ ମାହିଷ୍ୟ କୋଲ ପରିଚୟ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ପିତା ଓ ବୈଶ୍ୟା ମାତାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜାତି କୈବର୍ତ୍ତ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଓ ଏମାନେ ପତିତ ଅଟନ୍ତି । ଅଜ କାଲି ଦ୍ୱାଳକ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ଜାଲକ କୈବର୍ତ୍ତଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉନ୍ନ ଓ ସେମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ହଣୁବ କୈବର୍ତ୍ତ ବା ମାହିଷ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ ପତିତ ବା ଧୀବର କୈବର୍ତ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ମାହିଷ୍ୟ ଓ କୈବର୍ତ୍ତଙ୍କ ଛଡ଼ା କ୍ଷତ୍ରିୟ ପିତା ଓ ବୈଶ୍ୟା ମାତାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବାଗଡାତ ବା ବାଗଦୀ, ସୂତ ଓ ମାର୍ଦ୍ଦବ ବା ଦାସ ଜାତି ଉତ୍ପନ୍ନ । ଅତଏବ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ମାହିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବହୁକ୍ତ କରିଯାଇ ପାରେ; ଯଥା—୧. କ୍ଷତ୍ରିୟ—ବୈଶ୍ୟାଜାତ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ମାହିଷ୍ୟ; ୨. କ୍ଷତ୍ରିୟ କରଣୀଜାତ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ମାହିଷ୍ୟ ଓ ୩. ବୈଶ୍ୟାବୃତ୍ତିଧାରୀ ମାତାଠାରୁ ଜାତ ଅଧମ ମାହିଷ୍ୟ । ବଙ୍ଗର ମାହିଷ୍ୟମାନେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଦ୍ୱାଳକ ମାହିଷ୍ୟ ବୋଲ ଆପଣାକୁ ପରିଚିତ କରନ୍ତି । କୃଷିକର୍ମ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବିକା; ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଜାଲକ ମାହିଷ୍ୟଙ୍କର ମାଛ ଧରିବ ଜୀବିକା । ମେଦନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଦ୍ୱାଳକ ମାହିଷ୍ୟମାନେ ବହୁ ପୂର୍ବକାଳରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କର ଆସିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିଯୋଗୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟବରେ ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ (କ୍ଷତ୍ରିୟ)ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ବୈବାହିକ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ବାଲିଦ୍ୱୀପରେ ମାହିଷ୍ୟ ଜାତି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ଅଶୌର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ପରି ଓ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଏମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରୁଅଛନ୍ତି—ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ. ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷ. ୧୨ ସମ୍ପୁରଣ ।]

ମାହୁ(ହୁଁ)ତ(ନ୍ତ)—ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ. ମହାମାତ୍ର)—୧ । ହସ୍ତିଚାଳକ—Māhu(huñ)ta(nta) 1. The driver of an elephant. (ମାହୁନ୍ତଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ହୁ—ଦଂଶ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ସଦ୍ଦେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାହୁତ **महावत** ମାହୁତମାନେ ଉହାଁ ବସି ଯେ ଅଙ୍କୁଶ—କୃଷ୍ଣବିହ. ମହାଭାରତ ଆଦି ।) ୨ । ଗଜା-ରୋହୀ ସୈନ୍ୟ—2. A warrior carried on the back of an elephant. ୩ । କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋ-ପାଧିବିଶେଷ—(ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ)—3. A family title of the Kshatriyas.

ମାଢ଼େ—ଦେ. ଅ (କଚରଅ)—(ଅ-ମାଦ୍=ମାସ)—ଅମୁକ ମାସରେ—Māhe In the month of. [ଦ୍ର—ଯଜ୍ଞ ଓ ଦର୍ଶାଦି ମାହେ **माह** ଆଦରେ ମାସର ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ମାଢ଼େ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ମାଢ଼େ ମୀନ ୧୦ ଦିନ; ମାଢ଼େ ଚୈତ୍ର ୧୦ ଦିନ; ମାଢ଼େ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୮ ତାରିଖ—ଅର୍ଥ ମୀନ ମାସର ୧୦ ମ ଦିନ ଇତ୍ୟାଦି ।) ଦେ. ବ—ମାହି (ଦେଖ) Māhi (See)

ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର—ସ. ବିଣ (ମଢ଼େନ୍ଦ୍ର + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କସମ୍ବନ୍ଧୀସ୍ଥ-Māhendra Relating to Indra. ସ. ବ.—(ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର]—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଶୁଭଯୋଗ ବିଶେଷ—An auspicious conjunction of astrological elements. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ "ଇନ୍ଦ୍ର" ଯୋଗ । ଅଢ଼ୋଇଚକ୍ରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଚଉବାରରେ ଓ ଗ୍ରହରେ ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର (ଶୁଭ), ଅମୃତ (ଶୁଭ), ବଜ୍ର (ଅଶୁଭ) ଓ ଶୂନ୍ୟ (ଅଶୁଭ) ଏହି ଗ୍ରହଗୋଷ୍ଠି ଯୋଗ ଭୋଗ ହୁଏ । ମାସ ଓ ବାର ଭେଦରେ ବାସର ଓ ଗ୍ରହିର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ସମୟରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଯୋଗ ପଡ଼େ । ମାଘ, ଫାଲ୍ଗୁନ, ଚୈତ୍ର, ବୈଶାଖ ଓ ଶ୍ରାବଣମାସମାନଙ୍କରେ ଯୋଗମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତି ଏକ-ପ୍ରକାର; ଭାଦ୍ରବ, ଅଶ୍ୱିନ, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷରେ ଏକପ୍ରକାର ଓ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ, ଆଷାଢ଼ରେ ଏକପ୍ରକାର, ଏହିପର ତିନପ୍ରକାର ଘଟେ । ଗ୍ରହିରେ ଯୋଗସ୍ଥିତି ଏକପ୍ରକାର ଓ ବାରରେ ଏକପ୍ରକାର ହୁଏ ।

ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ମାଘ ମାସର ରବିବାର ଦିନରେ ଓ ଗ୍ରହରେ ଘଟିବା ଯୋଗସ୍ଥିତି ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା ।

ମାଘ

ବାର	ବାର ଦଣ୍ଡ		ଗ୍ରହି ଦଣ୍ଡ	
ରବିବାର	ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର	୨ ଦଣ୍ଡ	ଶୂନ୍ୟ	୨ ଦଣ୍ଡ
	ଅମୃତ	୮ ଦଣ୍ଡ	ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର	୬ ଦଣ୍ଡ
	ଶୂନ୍ୟ	୮ ଦଣ୍ଡ	ଅମୃତ	୪ ଦଣ୍ଡ
	ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର	୨ ଦଣ୍ଡ	ବଜ୍ର	୮ ଦଣ୍ଡ
	ବଜ୍ର	୧୦ ଦଣ୍ଡ	ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର	୮ ଦଣ୍ଡ
			ଶୂନ୍ୟ	୪ ଦଣ୍ଡ
ମୋଟ		୩୦ ଦଣ୍ଡ	ମୋଟ	୩୦ ଦଣ୍ଡ

ମାଢ଼େନ୍ଦ୍ର ଯୋଗରେ ଯାତ୍ରା । ଜଳେ ସହଜରେ ଜୟ, ବଜ୍ରଯୋଗରେ କାର୍ଯ୍ୟନାଶ, ଅମୃତଯୋଗରେ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି, ଶୂନ୍ୟଯୋଗରେ ମୃତ୍ୟୁ ବା ଅପମାନ ଘଟେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରି ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ଶୁଭ ଦିନ ନ ମିଳିଲେ "ଶିବା ଗୌରୀ" ମତରେ ଏହି ଯୋଗସ୍ଥିତିକୁ ଗଣନା କରି ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ହୁଏ ।]

୨ । ବାର ଅନୁସାରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଦଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବା ଯୋଗବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ଯାତ୍ରା କରିବା ଶୁଭ—

2. Another auspicious conjunction of astronomical elements. [ଦ୍ର—ଏହା ମତରେ ଯୋଗ ସଂଖ୍ୟା ୪, ଯଥା—ମାହେନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ, ବାୟୁ ଓ ଯମ । ମାହେନ୍ଦ୍ରଯୋଗ ବଳସୂଚକ, ବରୁଣ ଧନଦ, ବାୟୁ ଜଡ଼ୟଗୁଡ଼ୟାବର୍ତ୍ତନକାରୀ ଓ ଯମ ମୃତ୍ୟୁକାରକ । ଏ ୪ ଯୋଗ ସପ୍ତାହର ପ୍ରଭେଦନ ଏହି କ୍ରମରେ ପଡ଼େ ।

ବାର	୧ମ ଦଣ୍ଡ	୨ୟ ଦଣ୍ଡ	୩ୟ ଦଣ୍ଡ	୪ର୍ଥ ଦଣ୍ଡ
ରବି	ବାୟୁ	ବରୁଣ	ଯମ	ମାହେନ୍ଦ୍ର
ସୋମ	ମାହେନ୍ଦ୍ର	ବାୟୁ	ବରୁଣ	ଯମ
ମଙ୍ଗଳ	ବରୁଣ	ଯମ	ମାହେନ୍ଦ୍ର	ବାୟୁ
ବୁଧ	ମାହେନ୍ଦ୍ର	ବାୟୁ	ବରୁଣ	ଯମ
ଗୁରୁ	ବାୟୁ	ବରୁଣ	ଯମ	ମାହେନ୍ଦ୍ର
ଶୁକ୍ର	ମାହେନ୍ଦ୍ର	ବାୟୁ	ଯମ	ବରୁଣ
ଶନି	ଯମ	ମାହେନ୍ଦ୍ର	ବାୟୁ	ବରୁଣ

(ହି. ଶ)

ମାହେନ୍ଦ୍ରଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ମାହେନ୍ଦ୍ର+ଦଣ୍ଡ)—ମାହେନ୍ଦ୍ର-
Māhendra daṇḍa ଯୋଗଘଟିତ ସମୟ—A moment or time of Māhendra Joga.

ମାହେନ୍ଦ୍ର କ୍ଷଣ
ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ
ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳା
} —ଅନ୍ୟରୂପ

ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳ—ଦେ. ବ—ମାହେନ୍ଦ୍ରଦଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Māhendra bela Māhendra daṇḍa (See)

ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳା ମାହେନ୍द्र बेला

ମାହେନ୍ଦ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହେନ୍ଦ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ମହେନ୍ଦ୍ର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ; ଶଚୀ—
Māhendrī The queen of Indra; ୨ । ଗାଈ; ଗାଈ—2. Cow; ୩ । ପୂର୍ବଦିଗ—3. The east.

ମାହେୟ—ସଂ. ବିଣ (ମହୀ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଏଯ)—୧ । ମଟା ବା ପୃଥିବୀ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Earthly. ୨ । ମୃଣ୍ମୟ—2. Earthen. ସଂ. ବ (ମଟା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏଯ)—୧ । ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ—1. The planet Mars; ୨ । ପ୍ରବାଳ—2. Coral; ୩ । ନରକାସୁର—3. Name of a demon.
Māheya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ

(ମାହେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମାହେୟୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମାହେୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଗାଈ—
Māheyī Cow. ୨ । ସୀତା—2. Rāmachandra's wife. ୩ । ନଦୀବିଶେଷ (ହି. ଶ.)—3. Name of a river.

ମାହେଶ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମାଛୁଆ ଜାତି—A caste
Māhesa of agriculturist fishermen in the Balasore district of Orissa.

ମାହେଶ୍ୱର—ସଂ. ବିଣ (ମହେଶ୍ୱର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—ମହେଶ୍ୱର ବା
Māheśwara ଶିବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Śiba. ସଂ. ବ. (ମାହେଶ୍ୱର—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଶିବୋପାସକ; ଶୈବ—1. Adevotee of Śiba. ୨ । ସ୍ୱର ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନମାଳାସୂଚକ ପାଣିନୀୟ ୧୪ଟି ସୂତ୍ର—2. The 14 aphorisms of Panin indicating the vowels and the consonants. [ଦ୍ର—ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣର ଏ ୧୪ଟି ସୂତ୍ର ଯଥା-ଅଇଉଣ୍, ଋଳୃକ୍, ଏଓଙ୍, ଐଔଚ୍, ହଯବରଟ୍, ଲଣ୍, ଞମଙଣନମ୍, ଝଭଞ୍, ଘଢଧଷ୍, ଜବଗଡ଼ଦଶ୍, ଖଫଛଠଥଚଟତବ୍, କପୟ୍, ଶଷସର୍, ହଲ୍ । ଏ ସୂତ୍ରମାନଙ୍କ ଶିବଙ୍କ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଡମରୁରୁ ବାହାରିଥିବା ଜଣାଯାଏ (ହି. ଶ.)

୩ । ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ ମାହେଶ୍ୱରାସ୍ତ୍ର—3. A weapon peculiar to Śiba.

ମାହେଶ୍ୱରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମହେଶ୍ୱର+ଅ+ଈ)—୧ । ଦୁର୍ଗା
Māheśwarī 1. Durgā. ୨ । ମାତୃକାଦେବୀବିଶେଷ—2. One of the Mother-Goddesses of the Hindus. ୩ । ଯବଭଙ୍ଗା ନାମକ ଗୁଳ୍ମ; ଭୂନମ୍ବ; ଭୂଇଁନମ୍ବ 3. Name of a plant; Andrographis Paniculata. ସଂ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାହେଶ୍ୱରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Māheśwara.

ମାହ୍ନା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର, ଇତରଜନବ୍ୟବହୃତ) ବ—ପୋନ୍ଦ (ଦେଖ)
Māhnā Pordha (See)

ମାହ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବଶ. ପୁଂ—ମାଇଥା—Effeminate.
Māhyā ମେୟେଳି

ମାଳୁଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ତୁଳ ବ. ମାଲ୍ଲ)—ନଡିଆ ସଢ଼େଇ
Māhlā —The hard circular rind of a cocoanut; cocoanut-shell.

ମାଳୁଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଶାଳଆଯତଗା; ବଗ୍ଗଡାଠାରୁ
Māhluā ଟିକେ ବଡ଼ ଏକପ୍ରକାର ନଶାଚର ଜନ୍ତୁ—
ଭାମ
मुशक बिलाव A kind of night-roaming animal, a little bigger than the cat; the civet cat.

ମାଳୁଆ ମାରିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟକୁ ବଞ୍ଚିତ
Māhluā māribā କରି ଅଗ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ନିଜେ ଉପଭୋଗ କରିବା—1. To baulk some one of something for one's own enjoyment. ୨ । ଛୁଆଣି ବେଳେ ଘରର କୌଣସି ନୁଆଁଣିଆଁ ଅଂଶକୁ ବାଉଁଶ ବା ବଡା ବାଉଁଶ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ସଙ୍ଗେ ସମତଳ କରିଦେବା—2. To level up the low part of the thatch by means of raising the same up by means of whole or cleft bambooms.

ମି (ଧାତୁ)—୧ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To cast. ୨ । ନିକ୍ଷେପ
Mi (root) କରିବା—2. To throw. ୩ । ବିସ୍ତୃତ ଦେବା—3. To scatter.

ମି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର; ସାଳୁପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରିୟାର
Mi ଭବିଷ୍ୟତ୍—ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ କ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭବିଷ୍ୟତ୍ (ଯଥା—ସଂ.ଅହଂ ଯାମି=ମୁଁ ଯିମି=ମୁଁ ଯିବି)—A verb-particle denoting future tense in the first person singular number.] ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ୟତମ ପାଣ, ଜଣ୍ଡର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଚ୍ଚା ଆଦ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ସିମି, ସାହେବ ଆଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବଣ (ସାଙ୍କେତିକ. ଇଂ.)

ମିଃ ମିଁ —ମିଷ୍ଟର୍ (ବା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ) ଶବ୍ଦର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାର— Abbreviation for Mister; Mr.

ମିଆଁ(ୟାଁ, ଞା)—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ (ଫା)—୧ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଉପାଧି ବିଶେଷ—1. A title of respect applied to Mahomedans. ୨ । ମୁସଲମାନ୍ ବାଦସାହାଙ୍କ ଦରବାରରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାପ୍ରାପ୍ତ [ମିଆଁ(ୟାଁ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପାଧି—2. A title of honoured persons in the courts of Mahomedan emperors. ୩ । ମୁସଲମାନ୍ —3. Mahomedan.

ମିଆଁଉଁ—ବେ. ବ ଓ ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବିଲୁଆଙ୍କ ଧ୍ୱନି—The mewing sound of a cat.

(ମିଆଁଉଁ ମିଆଁଉଁ, ମ୍ୟାଉଁ, ମ୍ୟାଁ ଉଁ ମ୍ୟାଉଁ—ଅନୁରୂପ)

ମ୍ୟାଉଁ **ମିଆଉଁ; ମ୍ୟାଁଉଁ**

ମିଆଁ(ୟାଁ, ଞା) ଜୀ— ବୈଦେ. ବ ଓ ଅ (ଫା)—୧ । ମୁସଲମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ବା ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ (= [ମିଆଁ(ୟାଁ, ଞା)ସାହେବ—ଅନୁରୂପ] ମହାଶୟ)— Affectionate address to a Mahomedans. ୨ । ମୁସଲମାନ ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳାର ଶିକ୍ଷକ— 2. The teacher of a primary Mahomedan school.

ମିଆଁ(ୟାଁ, ଞା)ଜୀ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ—ମଲ୍ଲବ୍ ବା ମୁସଲମାନ Miāñ(yāñ; ñā)jī treniṅg skul ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାଲିମ୍ ନିଅନ୍ତି— A training school for primary teachers for Mahomedan schools. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଗୁରୁ ବୋଲିଯାଏ ଓ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲିଯାଏ । ମୁସଲମାନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ (ମକ୍ତବ୍)ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ମିଆଁଜୀ ଓ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର (ମଦ୍ରାସା)ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ମୌଲିଭୀ ବୋଲିଯାଏ । ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ମୁସଲମାନ୍ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାଲିମ୍ କରାଯାଏ ତାହା ଯଥାକ୍ରମେ ମିଆଁଜୀ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ମୌଲିଭୀ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ୍ ନାମରେ ବିଦିତ ।]

ମିଆଦ(ଦ;ଦୀ)— ବୈଦେ. ବ୍ଯୁ (କରିୟା) (ଆ. ମିଅଦ୍)—୧ । କୌଣସି Miāda(di; dī) କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ବା ଋଣପରିଶୋଧ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମି(ମେ)ୟାଦ ସମୟ—1. Time stipulated for the performance of some act or repayment of a loan. [ଦ୍ର—ମିଅଦ ଥାଇଲ୍ଯା ମିଆଦା ପଣ୍ଡବ ମାର ହିକେଅପୁଯାଇ । ଦଇପୂର୍ଯ୍ୟ.୧୫ଗୀତ ।] ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟର ଶେଷ ସୀମା-3. Time limit; limitation of the time stipulated for an act. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଚମସୁକ, ଚକ୍କୁରଙ୍ଗ, ଅଳଙ୍କୃ ଜମନ୍ତ୍ରେ ସଦ୍ଗୁରୁଣ ଇତ୍ୟାଦି ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରତୀଇର ଦାଖ ଜମନ୍ତ୍ରେ 'ଜମାଦ'ର ସମସ୍ତ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଅଟେ । ଏହି ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ 'ଜମାଦ' କାଳମାନ ଜମାଦ ଆଇନ୍ ବା Limitation Act ରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।] ୩ । କାରାବନ୍ଧନ—3. Imprisonment. [ଦ୍ର—ପଶ୍ଚାତ୍ ଶୁଣାଗଲା ମାଣ୍ଡି ଖଲ୍ଲିସିମାନେ ଗୁରୁ ଗୁରୁ ବର୍ଷ ମିଆଦ ଗଲେ । ଫଲାର-ମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ତ୍ର ।] ୪ । କାରା ବନ୍ଧନର ସମସ୍ତ— 4. Period of imprisonment. ୫ । କାରାଦଣ୍ଡାଦେଶ—5. Sentence of imprisonment.

ମିଆଦ(ଦ) କରିବା—ବେ. କ୍ରି (କରିୟା)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା Miāda(di) karibā ହେବାର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା-To fix ମେ(ମି)ୟାଦ କରା a period for the performance of **ମିଆଦ୍ କରନା** an act or obligation.

ମିଆଦ(ଦ) ଖା(କା)ଟିବା—ବେ. କ୍ରି (କରିୟା)—କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ Miāda(di) kha(kā)ṭibā କରିବା—To undergo a ମେୟାଦ ଖାଟା term of imprisonment (said of a **ମିଆଦ୍ କାଟନା** convict).

ମିଆଦ(ଦ) ଗଡ଼ିବା—ବେ. ବ (କରିୟା)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ ନ Miāda(di) gaṛdibā କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା— ମେୟାଦ ଗତ ହଓୟା The putting off of the perform- **ମିଆଦ୍ ଗୁଜରନା** ance of an act beyond the time stipulated.

[ମିଆଦ(ଦ)ଗତ ହେବା, ମିଆଦ(ଦ) ପୂରିଯିବା, ମିଆଦ(ଦ) ବଢ଼ିଯିବା, ମିଆଦ(ଦ) ଅତୀତ ହେବା—ଅନୁରୂପ] [ମିଆଦ(ଦ) ଗଡ଼ାଇବା(ଗତ କରିବା, ବଢା (ଚେ)ଇବା)—କ୍ରିୟା]

ମିଆଦ(ଦ) ଗତେ—ବେ. କ୍ରି. ବିଶ (କରିୟା)—ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ Miāda(di) gate ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ସତ୍ତେ--On the expiry ମେୟାଦ ଗତେ of the periodof limitation prescribed **ମିଆଦ୍ ବୀତନେ ପର** for an act.

ମିଆଦ(ଦ) ଦେବା—ବେ. କ୍ରି (କରିୟା)—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ- Miāda(di) debā ୟକୁ ପାଇଁ ସମୟର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା— ମି(ମେ)ୟାଦ ଦେଓୟା 1. To fix a time-limit for the **ମିଆଦ୍ ଦେନା, ମିଆଦ୍ ବୋଲନା** performance of an act. ୨ । କୌଣସି ଅପରାଧୀକୁ କାରାଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ କରିବା—2. To sentence an accused to imprisonment.

ମିଆଦ(ଦ) ପାଇବା—ବେ. କ୍ରି (କରିୟା)—କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବା Miāda(di) pāibā ପାଇଁ ଆଦିଷ୍ଟ ହେବା—To be sen- ମେୟାଦ ପାଓୟା **ମିଆଦ୍ ପାନା** tenced to a term of imprisonment.

ମିଆଦ(ଦ) ପୂରିବା—ବେ. ବ (କରିୟା)—ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶେଷ ସୀମା Miāda(di) pūribā ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—The ମେୟାଦ ପୂରା expiry of the period of limitation. **ମିଆଦ୍ ପୂରା ହୋନା**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଆଦ(ଦ) ମାଗିବା(ଗୁହିବା)—ଦେ. କ୍ରି (କରଇଥ)—ନୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ Miāda(di) māgibā(Chahibā) କରିବା ପାଇଁ ସମୟ ପ୍ରାର୍ଥନା ମେୟାଦ ଚାଓୟା କରିବା; ସମ୍ବଲତ ଗ୍ରହିବା—To pray for **बादा चाहना** time for performing an act.

ମିଆଦ(ଦ) ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି (କରଇଥ)—ମିଆଦ ପାଇବା; କାରାଦଣ୍ଡ Miāda(di) jibā ଆଦେଶ ପାଇବା—To be sentenced to ମେୟାଦ ଯାଓୟା a term of imprisonment. ଦେ.ବ— **मयाद जाना, मयाद बीतना** ମିଆଦ ଗଡ଼ିବା (ଦେଓ)—2. Miāda gardibā (See)

ମିଆଦ—ବୈଦେ. ବଶ. (କରଇଥ) (ଅ)—୧ । ମିଆଦଘଟିତ— Miādi 1, Relating to limitation. ୨ । ସହିତରେ କାଳ ମେୟାଦୀ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥାଏ—2. Prescribed; having a time- **मिआदी** limit. ୩ । କାରାଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ—3. Sentenced to imprisonment. ବୈଦେ.ବ (କରଇଅ)—ମେୟାଦୀ ପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଭଲବ କରିବା ପାଇଁ ବା ଜଣାଇବା ପାଇଁ **कोर्टफिस** ଅଦାଲତଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ନୋଟିସ ଜାରି କରିବାକୁ ନିଯୁକ୍ତ ପିଆଦା ଆଦିଙ୍କ ପାଇଁ ପକ୍ଷଙ୍କ ଦେବା ଖରଚ୍—Process fees. [ଦ୍ର—ଏହା ନଗଦ ହୋଇ ନ ଯାଇ କୋର୍ଟଫିସ୍ ରୂପେ ଦାଖଲ ହୁଏ ।]

ମିଆଦ ଜମା—ବୈଦେ.ବ (କରଇଅ)(ଫା)—ଯେଉଁ ଜମାର ବା ଖଜଣାର Miādi jamā ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳପାଇଁ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ— ମେୟାଦୀ ଜମା A rent which is fixed for a stipul- **मिआदी जमा** ated period.

ମିଆଦ ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମୀ—ବୈଦେ.ବ (କରଇଅ)(ଆ.ଓ ଫା.) —୧ । ଯେଉଁ Miādi makad(dda)mī ମକଦ୍ଦମା ପାଇଁ ଜମିଦାରଙ୍କ ଅଦାୟ ମେୟାଦି ମକଦ୍ଦମୀ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱଳ୍ପ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ସକାଶେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ **मिआदी मुकदमी** ଥାଏ—1. An under-tenure for which the rent is fixed for a certain period. ୨ । ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମୀର ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଜମିଦାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ସକାଶେ ମକଦ୍ଦମା ରୁଜୁ କରନ୍ତି—2. An under-tenure which is terminable on the expiry of a stipulated period. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ମିଆଦ ସରବରାକାର, ମିଆଦ ସିକ୍ମୀ ଜମିଦାର ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।]

ମିଆଦ ହୁଣ୍ଡି—ଦେ.ବ (ମହାଜନୀ ସିଲ୍ଲା) — ଯେଉଁ ହୁଣ୍ଡିରେ ଟଙ୍କା ଦେବା Miādi hundi ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେଖିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମିଆଦ ମେୟାଦୀ ହୁଣ୍ଡି (ଯଥା—୩୧ ଦିନ, ୬୧ ଦିନ, ୯୧ ଦିନ) ପରେ **मिआदी हुंडी** ବରବ ଟଙ୍କା ଦେବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ—A bill of exchange payable some fixed days after sight. (ହୁଣ୍ଡି ଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ) ।

ମିଆନ୍—ବୈଦେ.ବ. (ଫା. ମିୟାନ୍)—୧ । ତରବାରି ଆଦିର ଖୋଳ— Miān 1, Sheath of a sword. ୨ । ଛୁରି— **मयान** 2. Knife. ୩ । ଖୋସ୍—3. Dagger.

ମିଆନା—ଦେ. ବ. (ଫା. ମିୟାନା)—ମେଦୋନା; ଚାମଳାନ; ଆଗରେ ଓ ପଛରେ ଲୋକେ କାନ୍ଧେଇବା ପାଇଁ ବାଉଁଶ. ଲତି- **तामजान** ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଚଉକ—A sedan chair. **तामझाम, मियाना**

ମିଉଜିଅମ୍—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ମିଉଜିଅମ୍)—ଯାଦୁ ଘର; ଯେଉଁ ଗୃହରେ Miujiam ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇ ମିଉଜିଅମ୍ **मुअजियम** ଥାଏ—Museum, (ମ୍ୟୁଜିଅମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଉଜିକ୍—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ମ୍ୟୁଜିକ୍)—ଗୀତବାଦ୍ୟାଦ— Miujik Music. ମିଉଜିକ୍ **मुअजिक** (ମ୍ୟୁଜିକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଉଜିକ୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ.)—ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ Miujik klās ଗୀତବାଦ୍ୟାଦ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ— ମିଉଜିକ୍ କ୍ଲାସ **मुअजिक किलास** Music class,

ମିଉଜିକ୍ ବାକସ—ବୈଦେ ବ. (ଇଂ. ମ୍ୟୁଜିକ୍ ବକ୍ସ୍) —ଯେଉଁ Miujik bākasa ବାକ୍ସରେ ଥିବା ଯନ୍ତ୍ରରେ ଗୃହିଁ ଦେଲେ ବାଦ୍ୟ (ମିଉଜିକାଲ୍ ବାକସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ସ୍ୱର ଆଦି ବାଜି ଉଠେ— ମିଉଜିକ ବାକ୍ସ **मुअजिक बकस** Music box. (ମ୍ୟୁଜିକ୍ ବାକ୍ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଉଜିକ୍ ମାଷ୍ଟର – ଦେ. ବ. (ଇଂ. ମ୍ୟୁଜିକ୍ ମାଷ୍ଟର୍) —ସଙ୍ଗୀତାଗୁର୍ଯ୍ୟ; Miujik māshtar ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ—Music master. ମିଉଜିକ ମାଷ୍ଟାର **मुअजिक मैष्टर** (ମ୍ୟୁଜିକ୍ ଷ୍ଟର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଉଟିନି—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ମ୍ୟୁଟିନା)—ବଧ୍ୟତାଚ୍ୟୁତି ସରକାରଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ Miutini ବିଦ୍ରୋହ, ବିଶେଷତଃ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହ— ମିଉଟିନୀ **मुअटिनी** Mutiny.

ମିଉନିସିପ(ପା)ଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ)—ମିଉନିସିପାଲିଟି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ- Miunisipa(pā)l ମିଉନିସପାଲ Municipal. **मुनिसिपाल** ବ. ମିଉନିସିପାଲିଟି—Municipality.

ମିଉନିସିପ(ପା)ଲ୍ କମିସନର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍ Miunisipa(pā)l kamisanar କମିସନର୍)—ମିଉନିସି- ମିଉନିସପାଲ କମିସ୍ନର ପାଲିଟି ସଭାର ସଭ୍ୟ —Municipal **म्युनिसिपैल कमिसनर** commissioner, (ମିଉନିସିପାଲ୍ କମିସ୍ନର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଉନିସିପ(ପା)ଲ୍ ଚେଆରମାନ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—ମିଉନିସିପାଲିଟିର Miunisipa(pā)l cheārmān ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ- ମିଉନିସପାଲ ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ନିର୍ବାଚିତ ସଭାପତି—Municipal **म्युनिसिपैल चेरमेन** Chairman; the Chairman of a (ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍ ଚେରମେନ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) Municipality.

ମିଉନିସିପାଲ୍ ପ୍ରେସଡେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ) ମିଉନିସିପାଲିଟିର Miunisipāl president କର୍ମର ଅନୁଚ୍ଛେଦନା ପାଇଁ ସମୟ ମିଉନିସିପାଲ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ସମୟରେ ହେଉଥିବା କମିସନରମାନଙ୍କ **म्युनिसिपैल प्रेसिडेण्ट** କରଠାରେ ସଭାପତିଙ୍କର୍ମ ନିର୍ବାଚ କରିବାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି—The President of a Municipality. [ଦ୍ର—ମିଉନିସିପାଲିଟିର କମିସ୍ନର୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନେ ମିଉନିସିପାଲିଟିର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଆପଣା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ଚେଆରମାନ୍ ନିର୍ବାଚିତ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ମିଉନିସିପାଲ୍ ଚେଆରମାନ୍ ବୋଲ୍ଯାଏ । ମିଉନିସିପାଲିଟିର ବିଷୟ ଅଲୋଚନା ପାଇଁ ମହିରେ ମହିରେ ଯେଉଁ ବୈଠକ୍ମାନ ହୁଏ ତହିଁର କର୍ମ ପରିଚାଳନ କରିବା ପାଇଁ ମିଉନିସିପାଲ୍ କମିଶ୍ନର୍ମାନେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ମଜ୍ନସିପାଲ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ବୋଲ୍ଯାଏ ।]

ମିଉନସିପାଲ୍ ବୋଡ଼(ର୍ଡ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ) ମିଉନିସିପାଲିଟିର କମିଶନରମାନଙ୍କ ସଂଘ—Municipal board. ମିଉନିସିପାଲ ବୋର୍ଡ **ମ୍ୟୁନିସିପୈଲ ବୀରଡ**

ମିଉନସିପାଲ୍ ଭାଇସ୍‌ଚେଆରମାନ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ) ମିଉନିସିପାଲିଟିର ଉପଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ପରିଚାଳନାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା-ନିମିତ୍ତ ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟ—Municipal Vice-chairman; the Vice-chairman of a Municipality. Miunisipāl bhāis-cheār-mān ମିଉନିସିପାଲ ଭାଇସ୍‌ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ **ମ୍ୟୁନିସିପୈଲ ବାଇସଚେରମେନ**

ମିଉନସିପାଲିଟି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମ୍ୟୁନସିପାଲିଟି)—ନଗରର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଶିକ୍ଷାଦି ପରିଚାଳନାର୍ଥ ନାଗରିକମାନଙ୍କ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ସଂସ୍ଥା—Municipality. Miunisipāliti ମିଉନିସିପାଲିଟି **ମ୍ୟୁନିସିପୈଲାଟି** [ମିନ୍ସ୍(ପି) ପାଲ୍(ଲ୍)ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମିଃ—ବେ. ବ.—(ଇଂ. ମିଷ୍ଟର୍ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ)—ମିଷ୍ଟର୍ (ଦେଖ) Mih ମିଃ **ମିଁ** Mishṭar (see)

ମିଁ—ବେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଛେଳଛୁଆଙ୍କର ଓ ଅଳ୍ପ ଦୁର୍ବଳ ଜୀବଙ୍କର କ୍ଷୀଣ ଧ୍ୱନି—(onomatopoeic) Feeble bleating of kids or feeble sound of weaklings. Miñ (ମିଁ ମିଁ, ମିଇଁ ମିଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମ୍ୟାଁ ମ୍ୟାଁ **ମେଁ ମେଁ**

ମିଁଆଁ—ବେ. ବ.—ମିଆଁ (ଦେଖ) Miñāṅ Miañ (see)

ମିଁଆଁଉଁ—ବେ. ବ—ମିଆଁଉଁ (ଦେଖ,— Miañuñ . Miañuñ (see).

ମିଁମିଁଆଁ—ବେ. ବଣ—୧ । ମିଁ ମିଁ କ୍ଷୀଣଶବ୍ଦ କରୁଥିବା-1. Making Miñmiñañ feeble bleating sound. ୨ । ଅଳ୍ପ କ୍ଷୀଣ (ମିଇଁ ମିଇଁଆଁ, ମିଇଁ ମିଇଁ।—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ଦୁର୍ବଳ—2. Very weak and emaciated. ବେ. ବ.—ଛେଳଛୁଆଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ରୋଗ ବିଶେଷ—A peculiar disease attacking goats. **ମିମିଆ** **ମିଁମିଁକରା**

ମିଁମିଁକା—ଗ୍ରା. କି. ବଣ—ଅବ୍ୟକ୍ତ ଓ କ୍ଷୀଣ ମିଁ ମିଁ ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—Uttering a feeble bleating (ମିଇଁ ମିଇଁକା—ଅନ୍ୟରୂପ) sound. ବଣ.—ମିଁ ମିଁ ଶବ୍ଦକାରୀ. Bleating. [ଉ—'ମିଁ ମିଁକା ମାଣିବ ରଜା, ଶିଘ ବର୍ତ୍ତିଛ ଗୋଳା ଗୋଳା, ଏକ ଛିଦ୍ରରେ ପଶିଲ ମାରେ, ବ ଛିଦ୍ରରେ ପଦ୍ମତ ଭାଡ଼େ'—ପରର ମୃଷା କାହ୍ନୀର ଗୀତ ।]

ମିଁମିଁ ହେବା—ବେ. କି—୧ । ଅଳ୍ପ ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ କ୍ଷୀଣ ଧ୍ୱନି Miñmiñ hebā କରିବା—1. To make a feeble bleating sound (said of emaciated and weak animals). ୨ । ଅଳ୍ପ ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ଷୀଣ ହେବା—2. To be lean and emaciated. ୩ । (ଛେଳଛୁଆ) ବୋବାଇବା—3. To bleat (said of kids) **ମିମିଆନା**

ମିକା(କେ)ଡ଼ୋ—ବୈଦେ. ବ. (ଜାପାନ)—ଜାପାନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଉପାଧି—Mikado; the title of the Emperor of Japan. Mikā(ke)do ମିକାଡ଼ୋ **ମିକେଡୋ**

ମିଖି(କ୍ଖି)ଛୋଡ଼୍(ର୍)—ଗ୍ରାବେ. (ପୁଞ୍ଜ ସଦୃଶ) ବଣ—ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ; କୃପଣ-ଭାବାପନ୍ନ Miserly; niggardly Mikhi(kkhi)chhord(s)

ମିଚିଡ଼୍(ର୍ଡ଼ି)—ଗ୍ରାବେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ପୋଇଗଛର ଫଳଯୁକ୍ତ ଡାଙ୍ଗ—The slender stem of the Michird(rdi) ପୁଇ ମୌଚଡ଼ି **ପୋରୋଫଳ** Basella plant with plum ୨ । ପୋଇ ଲତାର ଫଳ—2. The berries of the Poi creeper.

ମିଚ୍ଚେ—ଗ୍ରାବେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ—Very fine. Micho (ଉ—ଆଖିର ବାଲ୍ ବାଗିର ମିଚ୍ଚେ ।) ମିହୀ **ଓଚ୍ଚ**

ମିଛ—ବେ. ବ.—(ସଂ. ମିଥ୍ୟା; ପ୍ରା. ମିଚ୍ଛା)—୧ । ଅନୃତ; ଅସତ୍ୟ; ମିଥ୍ୟା କଥା—Lie; falsehood. ୨ । ଅବାସ୍ତବ ବିଷୟ—2. Unreal thing or matter. [ଉ—ସେ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଥିବା ମିଛ । ପଥ ଗୁଲିବାଟ ସତ୍ୟଶ୍ଚ । ମିଛା ଝୁଣ୍ଟ, ମିଛ୍ଚା [ସତ—ବିପରୀତ] ଭୂସତ୍ତ. ପ୍ରେମସମ୍ପୃକ୍ତ ।] ବେ. ବଣ—୧ । ଅସତ୍ୟ—1. False. ୨ । ଲୋକଙ୍କ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ କରାଯିବା; ବାହ୍ୟ—2. Outward; affected. ୩ । ଅବାସ୍ତବ—3. Unreal. ୪ । ଅମୂଳକ; ବୃଥା—4. Vain; groundless; baseless. ୫ । ନିଷ୍ଫଳ—5. Fruitless.

ମିଛ କଥା—ବେ. ବ. (ସଂ. ମିଥ୍ୟା+କଥା)—୧ । ଅସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ—1. Untrue words; falsehood Michha kathā ମିଛା (ଛେ)କଥା **ଝୂଠୀ ବାତ; ମିଛ୍ଚା କଥା** ୨ । ଅବାସ୍ତବ ବିଷୟ—2. Unreal thing.

ମିଛ କହିବା—ବେ. କି. (ସଂ. ମିଥ୍ୟା+କଥ୍ ଧାତୁ)—ଅସତ୍ୟ କଥା କହିବା—To utter a lie; to speak a falsehood. Michha kahibā ମିଛା(ଛେ)ବଲା **ଝୁଟ କହନା**

ମିଛ(ଚ୍ଛି)କା—ବେ. ବଣ—ମିଥ୍ୟା (ଦେଖ)— Michha(chi)kā ମିଥ୍ୟା **ଝୂଠ, ମିଛ୍ଚା** Mithyā (See) (ସତ[ଇ]କା—ବିପରୀତ)

ମିଛ କାଗଜ—ବେ. ବ—୧ । ମିଥ୍ୟା କଥା ଲେଖା ହୋଇଥିବା କାଗଜ Michha kāgaja ବା ଦସ୍ତାବିଜ—1. A document ମିଥ୍ୟା ଦଲୀଲ containing a false statement **ଝୂଠା ଦସ୍ତାବେଜ** ୨ । ଜାଲ୍ ଦଲିଲ—2. A forged document.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଛ କାନ୍ଦ—ଦେ.ଚ.—(ସ. ମିଥ୍ୟା କନ୍ଦନ)—କୃତ୍ରିମ କନ୍ଦନ; ଅନ୍ତରରେ Michha kānda ଦୁଃଖ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବାହାରେ ଶୋକ ମିଛ(ଛେ)କାନ୍ନା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ କନ୍ଦନ—Affected weeping. (ମିଛୁ କାନ୍ଦଣା, ମିଛ କନାକନ୍ଦ, ମିଛ ଶକାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଛକୁ ମିଛ (ଛେ)—ଦେ. ଅ—୧ । ମିଥ୍ୟାରେ—Falsely. ୨ । Michhaku michha(chhe) ବୃଥାରେ—2. In vain. ମିଛେ ମିଛେ ଝୁଠ ମୂଠ ଜ । ଅବାସ୍ତବରେ—3. Not actually.

ମିଛ ଗାଲୁ—ଦେ. ବ—ମିଥ୍ୟା କଥନ ପୂର୍ବକ ଦାମ୍ଭିକତା; ଚାରୁଡ଼ି—Michha gālu Effrontery by means of falsehood. ମିଥ୍ୟା ଝୁଠୀ ଢିଠାଇ [ମିଛ ଚାରୁଡ଼ି(ଡୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] [ପ୍ରଯୋଗ—ମିଛ ଗାଲୁ କରିବା (କାଢ଼ିବା; ମାରିବା)]

ମିଛ ନାଲିଶ୍[ଶି]—ଦେ. ବ—ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ ବା ମକଦ୍ଦମା ଦାୟର—Michha nālis(si) False suit; false charge or complaint. ମିଥ୍ୟା ନାଲିସ ଝୁଠା ନାଲିଶ

ମିଛ ନିଦ—ଦେ. ବ. [ସ. ମିଥ୍ୟା ନିଦ୍ରା]—ପ୍ରକୃତରେ ନିଦ୍ରିତ ନ Michha nida ହୋଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଶୋଇବା—ମିଥ୍ୟାନିଦ୍ରା, ମିଛେଘୁମ ଝୁଠା ନିଦ Affected sleep.

ମିଛ ବାନି[ଲି]ଙ୍ଗି—ଦେ. ବ—ମିଥ୍ୟା କହିବା ପୂର୍ବକ ଅଖ୍ୟାଳନ; ବୃଥା Michha bāni(li ṅgi ଅଖ୍ୟାଳନ—Vain bragging; vain glory ଝୁଠୀ ବହାଦୁରୀ ମିଛେ ବାହାଦୁରୀ [ମିଛବାନ(ଲି)ଙ୍ଗିଆ—ବିଶେଷଣ ରୂପ]

ମିଛ ଭକ[ଗ]ତି—ଗ୍ରା.ବ.[ସଂ ମିଥ୍ୟା ଓ ଭକ୍ତି]—ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା Michha bhaka(ga)ti ପାଇଁ ବାହ୍ୟ ଅନୁରାଗ—Outମିଥ୍ୟାଭକତି ward or affected devotion; a show of ଝୁଠୀ ଭଗତୀ devotion.

ମିଛ ମାୟା—ଦେ. ବ—(ସ. ମିଥ୍ୟା ଓ ମାୟା)—୧ । ବଞ୍ଚଣ ସ୍ନେହ—Michha māyā 1. Affected or assumed friendship. ମିଥ୍ୟା ମାୟା ୨ । ଭୁତୁକ—2. Magic. ୩ । ଅସାର ମୋହ—ଝୁଠୀ ମାୟା Unsubstantial delusion. [ଉ—ଶୂନ୍ୟ ଖଡ଼ ଖଡ଼ ଖଡ଼ ଖଡ଼; ମିଛ ମାୟାରେ ସହ ଉ ନଡ଼ ବଡ଼ ନଡ଼ ବଡ଼, ଭଳନ ।] ଦେ. ବଣ—୧ । ମାୟାପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of delusion. ୨ । ଅବାସ୍ତବ—2. Unreal. ୩ । ଅସାର—3. Unsubstantial.

ମିଛରେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଅନର୍ଥକ; ବୃଥା—1. In vain. Michhare ୨ । ମିଥ୍ୟା ଘଟଣାରୂପେ—2. Falsely. ୩ । ମିଥ୍ୟାୟ ଝୁଠେ ଅବାସ୍ତବରୂପେ—3. Unreally. ୪ । ମାୟାପୂର୍ଣ୍ଣ (ମିଛେ, ମିଛେରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାବରେ—4. Illusively. ୫ । ଜଳଲଭ୍ୟବରେ—5. Fruitlessly.

ମିଛରେ ମିଛରେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଅନର୍ଥକ—1 In vain. Michhare michhare [ଉ—ଏଡ଼େ ପଦାର୍ଥ ଏଡ଼େ ମିଛେ, ମିହାଁମିହି ଝୁଠମୂଠ ଚେଷ୍ଟା ପଡାଇଲ ପ୍ରଭ୍ୟଙ୍କେ—ଭୂପଦ. ପ୍ରେମ- (ମିଛେ, ମିଛେ ମିଛେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ବୃଥା; ଜଳଲଭ୍ୟରେ—2. Fruitlessly. ୩ । ମିଥ୍ୟା କଥା କହି—3. Falsely. ୪ । ଦୃଶ୍ୟରେ ଅନୁରକ୍ତ ନ ଜଣ ଦେଖାଇବା ପ୍ରକାରେ—4. Affectedly; seemingly. ୫ । ବନା କାରଣରେ—5. Without any cause.

ମିଛ ସତ—ଦେ. ବ (ସନ୍ଧିରେ) (ସ. ମିଥ୍ୟା ସତ୍ୟ)—୧ । ମିଥ୍ୟା Michha sata କଥା ଓ ସତ୍ୟ କଥା—1. Falsehood and ମିଥ୍ୟା ସତ୍ୟ ଝୁଠ ସଚ truth. [ଉ—ଯେତାଙ୍କ ଶ୍ରୁତିରେ ମିଛ ସତ ଗାଇ—ଗୁଣାକାଥ. ଦରବାର ।] ୨ । ଚୁଗୁଲ; ପଶ୍ଚାତ୍ତରେ ପର ନନ୍ଦା—2. Backbiting; slandering ବଣ—୧। ମିଥ୍ୟା ଓ ସତ୍ୟ (କଥା ବା ବିଷୟ)—1. False and true (word or thing). ୨ । ଅବାସ୍ତବ ଓ ବାସ୍ତବ—2. Unreal and real; true and untrue.

ମିଛ ସତ ଲଗାଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପର ନାମରେ ସତ୍ୟ ଓ Michha sata lagāi kahibā ମିଥ୍ୟା କଥା ଲଗାଇ ଦୁର୍ନାମ ମିଥ୍ୟାସତ୍ୟି ଲଗିଏ ବଲା କରିବା—1. To speak evil of a ଝୁଠ ସାଁଚ ଲଗାନା person (by telling something which is true and something which is not true). ୨ । ଚୁଗୁଲ କରିବା—2. To back- (ମିଛ ସତ ଗାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) bite or slander.

ମିଛ ସାକ୍ଷୀ—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ) ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ—Michha sākshī 1. False deposition; false evi- ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ dence. ୨ । (ସଂ. ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ) ମିଥ୍ୟା ଝୁଠୀ ଗବାହୀ, ଝୁଠ ଗବାହ ସାକ୍ଷ୍ୟଦାତା—2. A person who deposes falsely; a dishonest witness; a perjurer.

ମିଛି—ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅପରିଣୀତା ବାଳକାଙ୍କ ନାମ—A name Michhi given to girls whose elders have predeceased them.

ମିଛିରି—ଦେ. ବ—ମିଶ୍ରି (ଦେଖ)—Miśri (See) Michhiri ମିଛରୀ ମିସରୀ

ମିଛୁ—ଦେ. ବ (ପୁଂ)—୧ । ଅପରିଣୀତ ବାଳକଙ୍କ ନାମ—1. A name Michhu given to boys whose elders had died before their birth. ୨ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A liar. ଦେ.ବଣ. ପୁଂ[ଓଂ.ସ୍ତ୍ରୀ—ମିଥ୍ୟାବାଦୀ(ବ୍ୟକ୍ତି)—Lying (person).

ମିଛୁଆ(ଘ)—ଦେ.ବଣ—ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—Lying; given to lying; Michhuā(rā) speaking falsehood. [ଉ—ଜଡ଼ୁଆ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଝୁଠା ମିଛୁଆ ଲୋକେ ଶିରିଯା ପାଇବେ—ଗ୍ରାରୀ. [ମିଛେ(ଛୋ)ଇ, ମିଛୁଘ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।]

ମିଛୁଆ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ Michhuā karibā କରିବା—1. To falsify; to belie ମିଥ୍ୟାବାଦୀ କରା a person. ୨ । ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା ଝୁଠା ବନବାନା(ବନାନା) କରିବାକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅସମର୍ଥ (ମିଛୁଆ କରା[ନେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—2. To cause a person to diviate from his promise

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଛୁଆ କଥାଁଗିଲା—ଦେ. ବଣ ଓ ବ (ସଦ୍ଭବର ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ଘୋର Michhuā niāñgilā ମିଥ୍ୟାବାଦୀ; ଯେ କଥାଁକୁ ଗିଳିବା ପରି ଘୋର ମିଥ୍ୟାବାଦୀ 'ଅସମ୍ଭବ କଥା କହେ—A bold liar; पक्का झूट inveterate liar.

ମିଛୁଆ ବନିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନଜର କଥାର ଅସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣିତ Michhuā banibā ହେବାଦ୍ୱାରା ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେବା; ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେଉଥିବା ନଜର କଥା ଫଳରେ ନ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ झूठा बनना ହେବା—1. To have one's report (ମିଛୁଆ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) turn out not to be true. ୨ । ନଜର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବା—2. Not to be true to one's promise.

ମିଜ୍‌ରବ୍—ଦେ. ବ (ଆ)—ସୀତାର ବଜାଇବା ପାଇଁ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ Mij-rāb ପିନ୍ଧାଯିବା ତାରର କୋଣବିଶିଷ୍ଟ ମୃଦଅ—A striker made of iron wire wherewith to play upon the guitar; a pointed wire -ring put on the index finger like a cap to strike the strings of a guitar. मिजराब

ମିଜା(ଞ୍ଜା)ଜ୍(ସ୍)—ଦେ. ବ (ଫା. ମିଜାଜ୍)—୧ । ମନ; ଅନ୍ତଃକରଣ— Mijā(ñjā)j(s) 1. Mind. [ଉ—ମୁଁ ଆଉ କଛୁ କହିଲ ମେଜାଜ मिजाज नाहିଁ; ସବୁବେଳେ ମିଜାଜ୍‌ଟା ଚଢ଼ି ରହିଛୁ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୨ । ମନର ଗଢ଼ଣ; ମନୋଭାବ; ମନୋବୃତ୍ତି—1. Temperament of mind; disposition; temper; mood. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମନୋଭାବ—3. Attitude of a person towards a particular matter. ୪ । ପ୍ରକୃତି; ସ୍ୱଭାବ— Nature. [ଉ—ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ବଦଳେ ନାହିଁ; କେବଳ ମିଜାଜ୍ ଦେଶକାଳପାତ୍ରର ପ୍ରଭାବରେ ବଦଳ ଖାଏ ।]

ମିଜା(ଞ୍ଜା)ଜ୍(ସ୍) ଖରାପ କରିବା—ଦେ କ୍ରି (ଆ. ମିଜାଜ୍+ଫା. ଖରାବ୍) Mijā(ñjā)j(s) kharāpa karibā —୧ । ଅପରର ମନକୁ ମେଜାଜ ଖରାପ କରା ବ୍ୟସ୍ତ କରିବା; ଦୁଃଖିତ ହେବା—1. To be मिजाज खराब करना bothered about any thing. ୨ । ଅନ୍ୟର ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମାଇବା; ଅନ୍ୟକୁ ବିରକ୍ତ କରିବା—2. To displease or tease a person.

ମିଜାଜ୍(ସ୍) ଖରାପ ହେବା—ଦେ. ବ (ଆ. ମିଜାଜ୍+ଖରାବ୍)—୧ । ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମିବା—1. ମେଜାଜ ଖରାପ ହେଉଥିବା Having a feeling of displeasure. मिजाज खराब होना ୨ । ମସ୍ତିଷ୍କର ବିକୃତ ଘଟିବା—2. De- (ମିଜାଜ୍[ସ୍] ବିଗିଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) rangement of mind.

ମିଜାଜ୍ ସ୍) ଗରମ ହେବା--ଦେ. ବ—ମନରେ କ୍ରୋଧ ଜନ୍ମିବା— Mijāj(s) garama hebā Angry mood. ମେଜାଜ ଗରମ ହେଉଥିବା मिजाज गरम होना, मिजाज बिगडना

ମିଜାଜ୍(ସ୍) ଠଉରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନୋଭାବକୁ Mijāj(s) ṭhaurā(re)ibā ଅନୁମାନ କରିବା—To divine ମେଜାଜ ଠାଉରାନ a person's mind; to probe another's मिजाज लै करना mood

ମିଜାଜ୍(ସ୍) ଥଣ୍ଡା ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । ମନ ଶାନ୍ତ ହେବା— Mijāj(s) thaṇḍā hebā 1. Pacification of the ମେଜାଜ ଠାଣ୍ଡା ହେଉଥିବା मिजाज ठंढा होना mind. ୨ । କ୍ରୋଧର ଶାନ୍ତି—2. Appeasement of one's anger.

ମିଜାଜ୍(ସ୍) ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନୋଭାବ ବା Mijāj(s) pāibā ଅନ୍ତରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅବଗତ ହେବା— ମେଜାଜ ପାଉଥିବା मिजाज पाना 1. To fathom another's mind or heart's wish. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରକୃତିକୁ ଠାବ୍‌ରଇବା—2. To know a pesron's mentality, nature or attitude.

ମିଜାଜ୍(ସ୍)ପୁରସୀ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମିଜାଜ୍+ଫା. ପୁରସୀ; ତୁଳ. Mijāj(s)pur-sī ପୁଛା; ଉର୍ଦ୍ଦୁରୁ ଅନୁକୃତ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମେଜାଜପୁର୍ସୀ मिजाज पुरसी ତାଙ୍କ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ କୁଶଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରଶ୍ନ; ସ୍ୱାଗତ ପ୍ରଶ୍ନ; କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ—Questioning a person (whom one meets) as to his welfare in mind and body. (ତୁ—କୌଣସି ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭେଟିବା ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପଚାରନ୍ତି—ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ମଙ୍ଗଳ ତ ? ଏଥିରେ ଶାରୀରିକ ମଙ୍ଗଳ ଓ ମାନସିକ ଶାନ୍ତି ଉଭୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରଶ୍ନ ସୂଚିତ ହୁଏ । ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାରେ "ମିଜାଜ୍ ଶରୀଫ୍ ?" ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ବାକ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ଏଥିର ଅର୍ଥ—ଆପଣଙ୍କ ମିଜାଜ୍ ବା ମନ ଭଲ ଅଛିକି ? ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣଙ୍କର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ କୁଶଳ ତ ?]

ମିଜା(ଞ୍ଜା)ଜି(ସି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—୧ । ଏକଃ ଗୁଆଁର— Mijā(ñjā)ji(si) 1. Headstrong. ୨ । ଖିଆଲୀ— ମିଜା(ଞ୍ଜା)ଜି(ସି)ଆ ମିଜାଜ୍‌ଦାର୍ } ଅନ୍ୟରୂପ 2. Whimsical. ୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ମେଜାଜୀ ଯଥା—ବଦ୍‌ମିଜାଜା, ଖୁସ୍‌ମିଜାଜା)—ଅମୁକ ପ୍ରକୃତି खुशमिजाजो, मिजाजो ବିଶିଷ୍ଟ—3. Natured; having such and such a nature.

ମିଞ୍ଚଡ଼ା) — ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଖେଚେଡ଼ା; ଦୁଷ୍ଟ (ବାଳକ)— Mīñchaṛḍa(ṛḍā) 1. Wicked; wanton (boy). ୨ । [ମିଞ୍ଚ(ଞ୍ଚ)ଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅତି ଖେଚଡ଼ (ବାଳକ)—2. Pigmy; ଏଁଚଡ଼ ବଦ୍‌ମାସ tiny. [ଉ—ଏ ଶବ୍ଦ ବାଳକଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମିଞ୍ଜ(ଞ୍ଜି) ମିଞ୍ଜ(ଞ୍ଜି)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଆଖିକୁ ମିଂ ମିଂ କରିବ; Mīñj(ñji) mīñj(ñji) ଚକାରେ—1 In a twinkling ମିଜ ମିଜ manner. [ଉ—ଆଖି ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି କରିବା ।] मटमट(आखि,) टिमटिम(दिया) ୨ । ଦୁଇ ଦୁଇ; ପ୍ରଦୀପ କ୍ଷୀଣ- ଭାବରେ ଜଳିବା ଚକାରେ—2. In a languishing or flickering manner(said of a flickering light). [ଉ—ବତାଃ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳୁଅଛୁ, (ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଆ—ବଣ) ଫକୀରମୋହନ. ଉତ୍ତରଣ ଅଠଗୁଣ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଞ୍ଜକ—ଦେ. ବ—ବାଳକ—A boy. [ଉ—ଇନ୍ଦ୍ରୋଽ ମିଞ୍ଜିକା ମିଞ୍ଜକ ବର୍ତ୍ତଽ, ଜନ୍ମଉତ୍ତ୍ର ଦେବାକୁ ଭୂମର ଗଣୁଽ । କୃଷ୍ଣଦିଦ. ମଦାଭ୍ରରଉ ବନ ।]

ମିଞ୍ଜା—ଦେ. ବ (ସ. ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ)—ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ମେଳ—Mīñjā Coincidence between two things; ମେଳ, ଗୋଜାମିଲ tallying. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ଟିକ ବଣ—ମିଞ୍ଜମିଞ୍ଜଅ(ଅଲୁଅ)—Flickering light.

ମିଞ୍ଜାଜ୍(ସ୍) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ମିଜାଜ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Mīñjāj(s) etc Mijāj etc. (See)

ମିଞ୍ଜାଜି (ସି)—ବୈଦେ. ବଣ—ମିଜାଜ [ଦେଖ]—Mijāji (See) Mīñjāji (si) [ମିଞ୍ଜାଜ(ସି)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମିଞ୍ଜା ଦେବା—ଦେ. କି—ଗଲର କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ନଡ଼ା Mīñjā debā ଉଲୁର ଯାଇଥିଲେ ଉହିଁରେ ନଡ଼ା ଗୁଞ୍ଜିବା; [ମିଞ୍ଜା ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଖୁଞ୍ଚା ଦେବା—To put straw ପୌଂଜା ମାରା at places wherefrom straw has ମରମ୍ମତ କରନା come out.

ମିଞ୍ଜା ମିଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା Mīñjā milā(le)ibā ଫାଙ୍କକୁ ବା ଗ୍ରହଦରୁ କୌଶଳଦ୍ୱାରା ଗୋଜାମିଳ କରା ସମାନ କରିବା—To smooth the ସଫାନା interstices or difference between two things with dexterity or skill.

ମିଞ୍ଜିକା(ଳା) ତ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । କନ୍ୟା—1. Daughter ୨ । Mīñjikā(kī) ଶିଶୁ କନ୍ୟା—2. An infant daughter. [ଉ—ଇନ୍ଦ୍ରୋଽ ମିଞ୍ଜିକା ମିଞ୍ଜକ ଦୁଇଟି, ଜନ୍ମଉତ୍ତ୍ର ଦେବାକୁ ଭୂମର ଗଣୁଽ । କୃଷ୍ଣଦିଦ. ମଦାଭ୍ରରଉ. ବନ ।]

ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି(ଜା)ଆ—ଦେ. ବଣ—୧। ଅସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦେଖା ଯାଉଥିବା—Mīñji mīñji(ka)ā 1. Seen indistinctly. ୨ । ଅସ୍ପଷ୍ଟ-ମିଜ ମିଜେ ଧୁଂଧଳ ଭାବରେ ଜଳୁଥିବା—2. Flickering.

ମିଟ୍ ମାଟ୍—ଦେ. ବ—(ସ. ମିଳତ)—ବବାଦର ମୀମାଂସା; ମେଳ ମାଳ; Mit-māt ମିଳମାଳ; ବବାଦର ଆପୋସିରେ ଜଷ୍ପତ୍ତି—Amica- ମିଟ ମାଟ ମେଟା ମେଟି ble settlement of a dispute.

ମିଟ୍(ଟି) ମିଟ୍(ଟି)—ଦେ. ଅ.—(ସ. ମିମିଲ; ସ. ମିଲ ଧାତୁ)—୧ । Mit(ṭi)miṭ(ṭi) ଆଖିକୁ ଜଦଘର୍ଷଣର ମେଳ କରିବା—1. ମିଟ ମିଟ ମଟ ମଟ Twinkling of the eye. ୨ । ଜୁଲୁ ଜୁଲୁ (ମିଞ୍ଜ ମିଞ୍ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରି; ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଖି ପିଞ୍ଚିବା—2. With twinkling eyes. [ଉ—ମିଞ୍ଜ ମିଞ୍ଜ ଗୁହିଁ ଜହ୍ନରେ ଏହା ଜାଣୁ । କୃଷ୍ଣଦିଦ. ମଦାଭ୍ରରଉ. ବନ ।]

ମିଟ୍(ଟି) ମିଟିଆଁ(ଜା)—ଦେ. ବଣ.—(ସ. ମିଲ ଧାତୁ)—ଅଳୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ Mit-(ṭi) miṭiā(kā) ସ୍ତ୍ରୀଜାତ୍ରରେ ଜଳୁଥିବା (ଆଲୋକ)—ମିଟିମିଟା; ମିଟିମିଟିଆ; ମିଟିମିଟେ Flickering (light.) ଟିମଟିମା, ଧୁଂଧଳା

ମିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି.(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁଭୂତ; ସ. ମିଲ ଧାତୁ)—Miṭā(ṭe)ibā ୧ । ବବାଦ ଆଦି ମିଳାଇବା; ମେଣ୍ଟାଇବା; ଦୂର ମେଟାନ ମିଟାନା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମିଳାଇବା; ବବାଦ ଜଷ୍ପତ୍ତି କରିବା; ମୀମାଂସା କରିବା—1. To cause a dispute to be settled between two disputants; to decide amicably. ୨ । ମନର ଓରମା ନା ବା ଲାଳସା ବା ଆକାଂକ୍ଷାକୁ ସଫଳୀକୃତ କରିବା—2. To have one's hankering or craving realised or satisfied.

ମିଟାମିଟି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ମିଟ୍‌ମାଟ୍ (ଦେଖ) Miṭāmiṭi Miṭmāṭ (See) ମଟାମିଟି ମେଟାମେଟି

ମିଟିଆ—ଦେ. ନ—ମିଟିକାଣିଆ (ଦେଖ) Miṭiā Miṭikāṇiā (See)

ମିଟିଆଣି—ଦେ. ବ—୧। ଗ୍ରାମର ଗୁପ୍ତ ପଡ଼ିଆ—1. The village Miṭiāṇi common for people to pass stools ମାଠ ଖତା there; the village easing ground. ୨ । (ନାମ)—ଘଣ୍ଟ ଅଠଉନଲା ଉଲେ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀ-ବିଶେଷ—2. A river of this name flowing near the Puri town, and over which the Aṭharanalā bridge has been constructed.—ଦ । ମିଟିକାଣିଆ (ଦେଖ)—3 Miṭikā-ṇiā (See)

ମିଟିକା—ଦେ. ବ—୧। ଆଖିପିଛଡ଼ା; ପଲକ—1. Twinkling of Miṭikā the eye. ୨। ଆଖିଠାର—2. Ogling. ପଲକ ମଟକା(କୀ)

ମିଟିକା(କି)ରିଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବ—କଙ୍ଗଡ଼ାଳାଙ୍ଗାପୁ କାଠ; ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ Miṭikā(kī)ṇiā(āñ) ଗଛ (ଏଥିରେ ଶଗଡ଼ର ଅଂଶ, ଚକ ଆଦି ହୁଏ)—A wild tree used in making cart.

ମିଟିକା ମାରିବା—ଦେ. କି—ଆଖି ପିଞ୍ଚିବା—To ogle; to Miṭikā māribā make the eye twinkles (ମିଟିକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମିଟକାନ ମଟକୀମାରନା

ମିଟିକାଳି(ଳ;ଳଆ)—ଦେ. ବ (ସ. ମୃଗଳ)—ମିରଜାଳ ମାଛ; ଘେଣ୍ଟୁ Miṭikaḷa(li;liā) ଜାତୀୟ ମାଛ; (ଉ—ଏହା ଘେଣ୍ଟୁଠାରୁ ନିରଗେଲ ନନୀ ଗ୍ଲେଷ୍ଟ, ଗ୍ରାସ୍ ୧୫ ଫୁଟ ଲମ୍ବ)—Cirrhina Mrigala fish,

ମିଟିକୋରୁଆଁ—ଦେ. ବ—କୋରୁଆଁ (ଦେଖ) Miṭikoruāñ Koruāñ (See)

ମିଟିଙ୍ଗ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମୀଟିଙ୍ଗ୍)—ସଭା; ସଭାର ଅଧିବେଶନ—Miṭing Meeting; a sitting of some persons for a particular object. [ମିଟ୍, ମିଟିଙ୍ଗି(ଣ୍ଡ,ଣି,ନ୍,ନ—ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ] ମିଟିଙ୍ଗ ମିଟିଙ୍ଗ

ମିଟିଙ୍ଗ୍ ଆହ୍ୱାନ କରିବା—ଦେ. କି—ସଭାର ଅଧିବେଶନରେ ଉପସ୍ଥିତ Miṭing āhwāna karibā ହେବା ପାଇଁ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମିଟିଙ୍ଗ୍‌ଡାକା ଡାକିବା—To convene a meeting. ମିଟିଙ୍ଗ ବୁଲାନା (ମିଟିଙ୍ଗ୍ ଡାକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଟିଙ୍ ନୁ(ନୋ)ଟିସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମିଟିଙ୍ଗ୍ ନୋଟିସ୍)—ସଭାର ଅଧିବେଶନର ଚାରିଦିନ ଜଣାଇ ଦିଆ ମିଟିଙ୍ଗ୍ ନୋଟିସ ସିବା ବଜ୍ଞାପନ—Notice of a meeting. **मिटिङ्ग नोटिस** [ମିଟିଂଲ୍(ଙ୍ଗୋ)ଟିସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ମିଟିଙ୍ ହଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ସଭା ମନ୍ଦିର—Miting bal ମିଟିଙ୍ଗ୍ ହଲ **मिटिङ्ग हल** Meeting hall.

ମିଟିବା—ଦେ. ବ.—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅଭୁକ୍ତ; ସଂ. ମିଲ ଧାତୁ)—୧ । Mitibā ମେଣ୍ଟିବା (ଦେଖ)—1. Mentibā (See) ମିଟା ୨ । (ବିବାଦ ଆଦି) ମୀମାଂସା ହେବା; ମେଣ୍ଟିବା—2. To **मिटिना** be decided or settled. ୩ । ଜଳାଞ୍ଜଳି ହେବା; (ମିଃ[ଟେ]ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ) ମେଣ୍ଟିବା—3. To be accomplished. ୪ । (ମନର ସାଧ, ଓରମାଳା, ଲାଳସା, ଆକାଙ୍କ୍ଷା) ସଫଳୀକୃତ ହେବା—4. (one's wish or hankering) To be realised or fulfilled.

ମିଟି ଯିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅଭୁକ୍ତ)(ବିବାଦ ବା ଅଡ଼ୁଆ) Miti jibā ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବା—1. To be finally ମିଟେ ଯାଓୟା **मिट जाना** decided (said of a dispute or matter). ୨ । (ମନର ଇଚ୍ଛା) କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବା—2. (one's wish) To be fulfilled; to be realised.

ମିଠ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ମିଷ୍ଟ. ପ୍ରା. ମିଟ୍ଠ)—ମିଠା (ଦେଖ) Miṭha ମିଠେ **मीठ** Miṭhā (See) [ଉ—କର୍ଡୁର ମରତ ମେଲ ମିଠ ଦୁଧେ ମୋହିଁ । ପ୍ରାଚୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)

ମିଠା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମିଷ୍ଟ, ପ୍ରା. ମିଟ୍ଠ)—୧ । ମିଷ୍ଟ; ମଧୁର—Miṭhā ମିଠା(ଠେ) ମିଠି **मीठा** 1. Sweet. ୨ । କୋମଳ; ମୃଦୁ—2. Soft; delicate. ୩ । ଶ୍ରୁତିମଧୁର—3. Sweet to the ear. ୪ । ସୁସ୍ୱାଦୁ—4. Sweet to the taste. ୫ । ମନୋମୋଦକର—5. Captivating. ୬ । ଅନୁଗ୍ର; ଯାହା ଜଡ଼ା ନୁହେଁ—6. Mild. ବ.—୧ । ମିଷ୍ଟତା—1. Sweetness. [ଉ—ଚଖାଇଲ ସୁରତ ମିଠା, ଲଖାଇଲ କଳଙ୍କ ଅଠା । ପ୍ରାଚୀନ ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ମଧୁର ସ୍ୱାଦ—2. Sweet taste. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣମଧୁରତା—3. Sweetness. ୪ । କୋମଳତା—4 Softness; tenderness; mildness.

ମିଠା(ଠେ)ଇ—ଦେ. କ.—(ସଂ. ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; ବା ମିଷ୍ଟକ)—ମିଷ୍ଟାନ୍ନ Miṭhā(ṭhe)i ମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—Sweetmeat. ବିଣ.—ମି(ମେ)ଠାଇ **मिठाई** ସୁମିଷ୍ଟ; ମଧୁର—Sweet. [ଉ—ଆମ ଦେଶରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନକୁ ପୂର୍ବେ ମିଠା ଓ ଖୋରା କୁହା ଯାଉଥିଲା । ଅଦ୍ଭୁତକ ଯୁଗରେ ନାନାଲିଖିତ ନାନା ପ୍ରକାର ନବ୍ୟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଛି । ଯଥା—ଲଡ଼ୁ, ଜିଲି(ଲେ)ବି, ଗୁଲ୍ ଗୁଲ୍; ସନ୍ଦେଶ, କ୍ଷୀରମୋହନ, ଗୋଲ୍ଲଜାମୁ, ଗୁଲ୍ ଜୁମ୍, ପାନ-ଭୁଆ, ରୁଦଆ, କୋରା, ଜିଲ ବା ଜାନ୍ତି, ଜାଲମ୍ବା । ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ହେଉ ଯାଉଥିବା ନାନା ପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନର ନାନା ନାମ ଅଛି । ଆମ ଦେଶର ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନାନା ନାମ ଅଛି ।]

ମିଠା(ଠେ)ଇଖିଆ—ଦେ. ବ—୧ । ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଭୋଜନ—1. Eating Miṭhā(ṭhe)i khiā ମେଠାଇଖିଆ of sweets. **मिठाइ खानेकेलिए पैसा** ୨ । ଗୃହର ଓ ବାଲକମାନଙ୍କୁ ମିଠାଇ ଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦିଆ ସିବା ପାରିତୋଷିକ ଧନ—Tips paid to servants or children for buying sweets with.

ମିଠାଇ ବଣ୍ଟା—ଦେ. ବ.—ଉତ୍ସବାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବଣ୍ଟନ—Miṭhāi baṇṭā Distribution of sweets on cere- ମେଠାଇ ବାଣ୍ଟା **मिठाई बाँट** monial occasions. (ମିଠାଇ ବ[ବା]ଣ୍ଟ, ମିଠାଇ ବାଣ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ).

ମିଠା କଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—(ଉପଯୁକ୍ତାର୍ଥକ ସମାସର)—୧ । ମିଷ୍ଟ ଓ Miṭhā kaṛdā ତିକ୍ତ; ମିଠା ଓ ରୁଗୁଥ—1. Sweet and ମିଠା କଡା **मीठा ककुआ** pungent. ୨ । ମଧୁର ଓ କର୍କଶ (ମିଠା ଜଡ଼ୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବାକ୍ୟ)—2. Sweet and bitter (words).

ମିଠାକଡ଼ା ଦୁଇପଦ ଶୁଣାଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Miṭhākaṛdā duipada śuṇāi debā ପଦକେତେ ଅପ୍ରିୟ ମିଠାକଡ଼ା ଦୁଇକଥା ଶୋନାନ **मिठी कड़ी शुनाना** ସତ୍ୟ ଶୁଣାଇ ଦେବା —To give a person a bit of one's mind.

ମିଠା କଥା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମିଷ୍ଟ କଥା)—ମିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ—Miṭhā kathā Sweet words) ମିଠା କଥା **मिठि बात**

ମିଠା କମଳା—ଦେ. ବ (ସଂ. ନାମ ମଧୁକର୍କଟିକା)—ଲେମ୍ବୁ ବର୍ଗର Miṭhā kamalā ବୃକ୍ଷ ଓ ତହିଁର ସୁମିଷ୍ଟ ଫଳ—Citrus ବ. ମିଠାନେବୁ Limetta; the sweet ହି. ମିଠା କମଳା lime. (Kirtikar. ଗୁଜ. ମିଠା ଲିମ୍ବୁ ତା. ଏଲେମ୍ବିଚ୍ଚ ଆ ତେ. ମେଚ୍ଚାଯାଗ୍ର; ଗଳଜମ୍ବୀ ମ. ସାକର ନିମ୍ବୁ

ମିଠା ଖଟା—ଦେ. ବିଣ (ବିପରୀତ ସମାସର)—ମିଷ୍ଟ ଓ ଅମ୍ଳ—Of Miṭhā khaṭā sweet and acid taste. [ଉ—ମିଷ୍ଟାମ୍ଳ **मिठाखट्टा** ଏହିପରି ମିଠା କଷା, ମିଠା ଲୁଣି, ମିଠା ଲୁଣି, ମିଠା ତିକ୍ତ, ମିଠା ଝଗଡ଼ା ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ।]

ମିଠା ଗନ୍ଧ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମିଷ୍ଟ+ଗନ୍ଧ)—ମଧୁର ମନୋମୋଦକର Miṭhā gandha ଗନ୍ଧ—Sweet smell; aroma. ମିଠେ(ଠା) ଗନ୍ଧ **मिठा गन्द** (କଡ଼ା ଗନ୍ଧ—ବିପରୀତ)

ମିଠା ଗୁଡ଼ାଖୁ—ଦେ. ବ—ସେହିଁ ଗୁଡ଼ାଖୁର ଚୂର୍ଣ୍ଣ. ମୃଦୁ ବା କଡ଼ା Miṭhā gurdākhu ଭେଦେ—Smoking tobacco mix- ମିଠା ତାମାକ **मिठी पोनी** ture of mild flavour. (କଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଖୁ—ବିପରୀତ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଠା ଗୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଧନଆ ସଙ୍ଗେ ଅଳ୍ପ ସାମାନ୍ୟ ଘରୋଇରେ ଧୂଆଁ Miṭhā guṇḍi ପଡୁ ମିଶାସାଇଥିବା ଗୁଣ୍ଡି—Tobacco ମିଠେ ଦୋକତା **मिठा जरदा** powder with mild flavour.

ମିଠା ଚଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି Miṭhā chakhā(khe)ibā ପଦାର୍ଥର ମିଷ୍ଟତା ଅନୁଭବ ଦ୍ୱାରା ମିଷ୍ଟି ଚାଖନ ବୋଧଗମ୍ୟ କରାଇବା—To cause a person **मिठा चखाना** to taste the sweetness of a thing.

ମିଠା ଚୁଖିବା—ଦେ. କି—ମିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥର ସ୍ୱାଦ ଅନୁଭବ କରିବା— Miṭhā chākhibā To taste a sweet thing. ମିଷ୍ଟି ଚାଖା **मिठा चखना**

ମିଠା ତେଲ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଉନ୍ନାରେ ଉଅଣ ଓ Miṭhā tela ଭଜା ଅନ୍ନ ପାଇଁ ବା କେଶ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଭଲ ଭାଲ ତେଲ, ରାଁଧିବାର ତେଲ ତେଲ—Oil used for culiniary **मिठा तेल** purposes or the hair

ମିଠାଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମିଷ୍ଟତ୍ୱ)—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ— Miṭhāṇi Sweetness. ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ **मिठास**

ମିଠା ପଣ—ଦେ. ବ—ମିଷ୍ଟତା— Miṭhā paṇa Sweetness. ମିଷ୍ଟି **मिठापन**

ମିଠା ପଲ(ଲା)ଉ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମିଷ୍ଟ+ପା. ଫୋଲ୍ଲଢ; ସଂ. ପଲାନ୍ନ)— Miṭhā pala(lā)u ମାଛ ବା ମାଂସ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶର୍କରାଯୁକ୍ତ ମିଠା ପଲାଉ ଚାଉଳ—Boiled rice sweetened with **मिठा पीलाव** sugar and ghee and without the admixture of fish or meat.

ମିଠା ପାଣି—ଦେ.ବ. (ସଂ.ମିଷ୍ଟ ପାନୀୟ)—୧ । ଚଳ ଅନ୍ନ ଦ୍ୱାରା ମିଷ୍ଟୀକୃତ Miṭhā pāṇi ଜଳ; ପଣା—1. Water sweetened with ମିଠା ପାନୀ sugar. ୨ । ମଧୁର ପାଣି; ବର୍ଷା ପାଣି (ସାଢ, **मिठा पानी** ଲୁଣୀ ବା ସମୁଦ୍ର ଜଳ ନୁହେଁ) (ବିପରୀତ—ଲୁଣି ପାଣି; ଖାର ପାଣି)—2. Sweet or fresh water (as opposed to sea-water or saline water.) ୩। (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥକ) ଚାଡ଼ି; ମଦ—3. (ironical) Wine; toddy.

ମିଠା ପାନ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ପାନରେ ତମାଖୁ ବଦଯାଇ ନ Miṭhā pāna ଥାଏ—1. Betel prepared without ମିଠା ପାନ tobacco powder. ୨ । ଯେଉଁ ପାନ ପତ୍ରର **मिठा पान** ସ୍ୱାଦ ଅନ୍ୟ ପାନର ସ୍ୱାଦ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ ସ୍ୱଗୁଣ— (କଡ଼ା ପାନ—ବିପରୀତ) 2. Betel-leaf which is less pungent than other betel leaves.

[ଦ୍ର—ବଉନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ୱାଦଦୃଷ୍ଟିରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ପାନ ଦେଖାଯାଏ । ପାନଲତାରୁ ନୂଆ ଦୋଇ ବହାରଥିବା ପାନ ଓ ପରୁଣା ପାନର ସ୍ୱାଦରେ ତ୍ରୁଟେଦ ଥାଏ । କେତେ ପ୍ରକାରର ପାନ ଅନ୍ୟ ପାନ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ସ୍ୱଗୁଣ ଲଗେ । ଯେଉଁ ପାନ ବଢ଼ି ସ୍ୱଗୁଣ, ତାକୁ ମିଠା ପାନ କୋଲ୍ଲସାଏ ।]

ମିଠା ବିଷ—ଦେ. ବ—ମନ୍ଥର ନାମକ ବିଷ— Miṭhā bisha Aconite. ମିଠା ବିଷ(ଖ) **मिठा विष**

ମିଠା ମାଛ—ଦେ. ବ—ମଧୁର ମାଛ; ମଧୁର ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳାଶୟରେ ଥିବା Miṭhā māchha ମାଛ (ସାଦା ଲୁଣୀ ମାଛ-ନୁହେଁ)—Fresh-ମଧୁର ମାଛ water-fish. [ଦ୍ର—ମିଠା ମାଛ ଯଥା—ଗ୍ରେହଁ, **मिठा मछली** ଗାକୁଡ଼, ଚଉଳ ଆଦ । ଲୁଣୀ ମାଛ ଯଥା—(ଲୁଣୀ ମାଛ—ବିପରୀତ) ଡାହାଙ୍ଗି ଶି, ଖାଦାଲ, ଭେକଟା, ଇଲଶୀ, ପିଅଳ, ବାଦାଲ, ଲୁଣୀ ଚଙ୍ଗୁଡ଼ । କେତେକ ଲୁଣୀ ମାଛ (ଯଥା—ଇଲଶି, ଭେକଟା) ନଈ ମୁହାଣ ବାଟେ ସମୁଦ୍ରରୁ ନଈକୁ ଉଠି ଅସି ନଈଆଦରେ ବଢରଣ କରିନ୍ତି ।]

ମିଠା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି Miṭhā lagā(ge)ibā ଦ୍ରବ୍ୟର ମିଷ୍ଟତା ଅନୁଭବ କରାଇବ ମିଠା(ଷ୍ଟି) ଲାଗାନ ଦ୍ୱାରା ତତ୍ତୁତ ତାହାର ଲାଳସା ଜନ୍ମାଇବା— **मिठा लगाना** To generate a hankering after a sweet thing in the mind of a person by causing him to taste it

ମିଠା ଲାଗିବା—ଦେ. କି—୧ । (କୌଣସି ବସ୍ତୁ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Miṭhā lāgibā ସୁଅଦଆ ବୋଧ ହେବା—1. To taste ମିଠା ଲାଗା sweet (said of a sweet thing) **मिठा लगना** ୨ । ମଧୁରତା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୋହିବା—2. To charm a person by sweetness

ଦେ. ବ—ଉପଭୁକ୍ତ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ମିଷ୍ଟତା ପ୍ରତି ମନରେ ଲାଳସା ଜନ୍ମିବା—Craving after a thing arising out of the experience of its taste once enjoyed. (ଯଥା—ଥରେ ଦୁଇଥର କଲକତା ବମ୍ବୁବଜାରର ସନ୍ଦେଶ ଖାଇ କର ମୋ ମୁହଁରେ ସେ ସନ୍ଦେଶର ମିଠା ଲାଗି ଯାଇଛି ।)

ମିଠାଳିଆ—ଦେ. ବଣ—ଈଷତ ମିଷ୍ଟ ବା ମଧୁର— Miṭhāliā Slightly sweet; sweetish. ଅଳ୍ପ ମିଷ୍ଟି **मिठास**

ମିଠା ଲେମ୍ବୁ—ଦେ. ବ—ମିଷ୍ଟ ରସଯୁକ୍ତ କମଳା, (ଯଥା—ସିଲହାଟ Miṭhā lembu କମଳା, ନାଗପୁର କମଳା, ଗଞ୍ଜାମ ଜଦ୍ୟାନ ମିଠାନେବୁ ଅଞ୍ଚଳର କମଳା)—Lemon with sweet **मिठा नंबु** juice; sweet orange.

(ମୁହଁ) ମିଠା ହେବା—ଦେ. ବ—ଅସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ମିଷ୍ଟ ସ୍ୱାଦ ଦ୍ୱାରା (muhan) Miṭhā hebā ଜିଭ୍ ରେଗ ଯୋଗୁଁ ମୁଖରେ ମିଷ୍ଟ ମିଠା(ଷ୍ଟି)ହଓୟା ସ୍ୱାଦର ଅନୁଭୂତି ହେବା—Having a sweet- **मिठा होना** ish taste in the mouth.

ମିଠୁ(ଠୁ)—ଦେ. ବ ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦଅଷ୍ଟିବା ନାମ— Miṭhu(ṭhu) **मिठु** A name given to males.

ମିଠୁ(ଠୁ) ମିଆଁ(ଞା)—ଦେ.ବ(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—୧। ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି— Miṭhu(ṭhu)miāṁ(ñā) 1. Self-praising person. ୨ । ମିଠେମିଆଁ । ମଧୁରଭାଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person with sweet

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଆଁ ମିଠୁ or honeyed speech. ୩ । ପରାସ୍ତର ବଶ୍ୟେଧୀ (ମିଠୁ ଖାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉଭୟ ପକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ମୌଖିକ ବନ୍ଧୁତା ରକ୍ଷିବା। ବ୍ୟଙ୍ଗ—3. A person who affects friendship with both the contending parties.

ମିଡ୍(ଡ, ଡି)ଲ୍(ଲ)—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ମିଡ୍‌ଲ୍)—ମଧ୍ୟସ୍ଥ—Mid-(ḍa, ḍi)l(la) Situated in the middle; intermediate. ବ—ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ—Middle portion. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ମିଡ୍‌ଲ୍ ଇଲଣ୍ଡ୍, ମିଡ୍‌ଲ୍ ଅଣ୍ଡ୍ରାକ୍ୟୁଲର୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]
ମିଡ୍(ଡ, ଡି)ଲ୍ ଇଙ୍ଗ୍ରାଜ—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ମିଡ୍‌ଲ୍ ଇଂଙ୍ଗ୍ଲିଶ୍)—Mid(ḍa, ḍi)l ingrāji ମାଇନର୍; ଜର୍ଜାରିତ ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀ
ମିଡଲ ଇଂଗଲିସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରାଜ ପଢ଼ାସିବା ବଦ୍ୟାଳୟ ବା କ୍ଲାସ୍ ବା
ମିଡଲ ଇଂଗଲିସ ମାନ—Middle English (school or (ମିଡ୍‌ଲ୍ ଇଂଙ୍ଗ୍ଲିଶ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) class or standard).
ମିଡ୍ ଡ, ଡ)ଲ୍ ଇସ୍କୁଲ (ସ୍କୁଲ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମିଡ୍‌ଲ୍‌ସ୍କୁଲ୍)—Mid(ḍa, ḍi)l iskula (skul) ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀୟ ବଦ୍ୟାଳୟ—
ମିଡଲ ସ୍କୁଲ Middle (English or Vernacular)
ମିଡଲ ସ୍କୁଲ school.
ମିଡ୍(ଡ, ଡ)ଲ୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମିଡ୍‌ଲ୍ କ୍ଲାସ୍)—ମଧ୍ୟ-Mid(ḍa, ḍi)l klās ଇଂରାଜୀ ବା ମଧ୍ୟଭର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲର୍ ପାଠ ପଢ଼ିବା
ମିଡଲ କ୍ଲାସ ଶ୍ରେଣୀ—Middle class (in English or
ମିଡଲ କ୍ଲାସ Vernacular education).
ମିଡ୍(ଡ, ଡ)ଲ୍ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁ(କ୍ୟୁ)ଲ୍(ଲା)ର୍ - ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ମିଡ୍‌ଲ୍ Mid(ḍa, ḍi)l bharṇṇāku(kyu)la(lā)r ଭର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲର୍)—
ମିଡଲ ଭର୍ନାକୁଲାର ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ମିଡଲ ବାର୍ନାକୁଲର ପାଠ ପଢ଼ାସିବା (ବଦ୍ୟାଳୟ ବା ଶ୍ରେଣୀ ବା ମାନ)—Middle Vernacular shcool, standard or class). [ଦ୍ର—ଏହ ମିଡଲ ଇଂଗ୍ଲିସ୍ ଓ ମିଡଲ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲର୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥଳବିଶେଷ, ପଙ୍କ୍ତି ଓ ସାଷ୍ଟପିକଟ୍ ଓ ପାସ୍ ଅବ ଇଂରାଜ ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରାଯାଏ ।]
ମିଡିଅମ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ମିଡିଅମ୍)—ମଧ୍ୟମ ପ୍ରକାରର; ସାଦା Midiam ଉତ୍ତମ ନୁହେଁ ବ ଅଧମ ନୁହେଁ—Medium.
ମଡିୟମ **ମଡିୟମ** ବୈଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରେତବଜ୍ଞାନର ପନ୍ଥାଦ୍ୱାରା ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରେତଆତ୍ମାମାନଙ୍କୁ ସହାସ୍ଥଳକୁ ଅହ୍ୱାନ କରାଯାଏ—1. A spiritualistic medium (utilised by psychic methods to invoke the spirits of dead persons). ୨। (ଛପାଖାନା) ଡେମି କାଗଜ; ମଧ୍ୟଉଲଅ ଆକାରର କାଗଜ—(printing) Medium or demy paper.
ମିଡ୍—ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସ୍ୱେତ୍ସାରାଙ୍ଗସ୍ୱ କାଲବୈଶାଖ ସସ୍ୟ-Mirdha ବଶେଷ; ମିରକାଲ ମାଛ—Mrigala fish. [ଦ୍ର—
ମିରଗେଲ ଏଢ଼ା ଖାଇବାକୁ ପୁଷ୍ଟିକର, ଦେଖିବାକୁ ଅନେକାଂଶରେ ସ୍ୱେତ୍ସା ପରି, ଜଳୁ ପୁରୁଣା ଢେଲେ ସ୍ୱେହ ମାଛର କାଉ ଯେପରି ଲାଲ୍ ହୋଇଯାଏ ମିଡ଼ର ସେପରି ହୁଏ ନାହିଁ; ମିଡ଼ର କାଉ ଏଷଡ୍ କଲା ହୁଏ ।]
ମିଣିପ(ପି)—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ମନୁ+ପୁତ୍ର)—୧ । ମନୁଷ୍ୟ; ପୁରୁଷ; Minipa(pi) ଅଣ୍ଡିଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି; ମର୍ଦ୍ଦ—1. Male; man. ,
ପୁରୁଷ **ମର୍ଦ୍ଦ** ସ୍ୱାମୀ—2. Husband. ବଣ—ପୁରୁଷସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; (ମାଇପ—ବପରୀତ) Relating to male. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ବହୁବଚନରେ 'ମିଣିପେ' ଆକୃତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।
ମିଣିପ(ପି) କଥା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାକ୍ୟାଳାପ—Miṇipa(pi)katha 1. Talk amongst males. ୨। ପୁରୁଷ-
ପୁରୁଷଦେର ବିଷୟ ସମାଜରେ ଅଲୋଚିତ ବଷୟ—2. Matter
ମର୍ଦ୍ଦକୀ ବାତ discussed amongst males. ୩ । ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ବା ପୁରୁଷୋଚିତ ବଷୟ—3. A matter befitting a male.
ମିଣିପ(ପି) ଲୋକ—ଗ୍ରା. ବ ପୁଂ—ପୁରୁଷ ବ୍ୟକ୍ତି—Male person.
Miṇipa(pi) loka ପୁରୁଷ ମାନୁଷ **ମର୍ଦ୍ଦ ଲୋକ**
(ମିଣିପ[ପି] ଲୋକେ—ବହୁବଚନ)
ମିଣିପି ଚାଟେ(ଟେ)ଇ—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବା ଅପଣା Miṇipi chāṭe(ṭe)ī ସ୍ୱାମୀକୁ ସବଦା ଖୋସାମତ ବା ସରସ
ପୁରୁଷଘେଁଷା ବ୍ୟବହାର କରବାକୁ ପୁଞ୍ଜ ପାଏ—(a woman)
ମରଦ୍ ଖୁସାମଦ୍ଦୀ Given to flattering or pleasing males or her husband.
ମିଣିପି ଚୁହାଁ(ହାଁ)—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସବଦା ପୁରୁଷଙ୍କ Miṇipi chuhañ(hiñ) ମୁଖ ଅବଲୋକନ କରବାକୁ, ଅର୍ଥାତ
ପୁରୁଷଘେଁଷା **ମରଦ୍‌ମିଲୁ** ପୁରୁଷ ସମାଜରେ ମିଶିବାକୁ ପୁଞ୍ଜ ପାଏ—
[a woman] Given to looking at the face of males or freely mixing in male society.
ମିଣିପି(ପ) ସଭା—ଗ୍ରା. ବ—ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସଭା—A meeting of Miṇipi(pa) sabhā male persons; men's meeting.
ପୁରୁଷ ମାନୁଷର ସଭା **ମର୍ଦ୍ଦ ସଭା**

ମିଣିପି ସୁଆ(ହା)ଗୀ—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ଅଇରକ୍ତ ଭାବରେ Miṇipi suā(hā)gī ଅନୁରକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman)
ପୁରୁଷ ସୌଭାଗୀ; ଭାତାର ସୌଭାଗୀ Addicted to excessively
ପତିସେବୀ fondling her husband
[ମିଣିପି ସୁଆ(ହା)ଗେଣ୍(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ମିଣିପେ—ଗ୍ରା. ବ.—(ମିଣିପ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ)—ପୁରୁଷମାନେ—
Miṇipe ପୁରୁଷ ମାନୁଷେରା **ମର୍ଦ୍ଦୋଁ** Men; males.
[ଜ୍—ଦାଣ୍ଡରୁ ମିଣିପେ, ସିନ ବହୁ ଦେବେ, କଲେ ସେ ରୁଜନ୍ତେ ଥରେ । ଉକାସ୍ତ. ସାଆନ୍ତୁଆ ବାଢ଼ା।]
ମିଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ.(ଇଂ)—୧। ମୁଦ୍ରାଶାଳା; ଟଙ୍କାଶାଳା—1. Mint.
Mint ୨ । (ଇଂ. ମିନିଟ୍)—ମିନିଟ୍—
ମିନ୍ଟ **ମିନଟଃ ଟକସାଲ** 2. Minue.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ (ଗଡ଼ଜାତ)—(ତୁଳ. ତ. ଧାନମାଡ଼ୀ) ବେଙ୍ଗଲା—Mindei Threshing of corn by causing bullocks to tread upon spread corn-sheaves.

ମିତ—ଦେ. ବ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ମିତ୍ର; ସ୍ତ୍ରୀ. ମିତ୍ରା)—୧ । ମିତ୍ର; Mita ମିତା ମିତ ସ୍ନେହୀ; ବନ୍ଧୁ—1. Friend; a crony. (ମିତଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ତୁ—ବନେ ବ ଗୋଲା ଦେଖିଲଇଁ । ଗୋ ମିତ । ଅଭମନ୍ୟୁ. ବଦରଧ ବନ୍ଧୁାସଣୀ ।] ୨ । ନାମର ସାଦୃଶ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଧର୍ମଦୃଷ୍ଟିରେ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଥିବା ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Namesakes between whom god-relationship is set up. ସ. ବଣ. (ମା ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ପରିମିତ—1. Measured; moderate. ୨ । କ୍ଷିପ୍ତ—2. Thrown; cast.

ମିତଙ୍ଗମ—ସ. ବଣ. ପୁ (ମିତଂ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମନ୍ଥରଗାମୀ Mitaṅgama —Walking slowly. ବ—ହସ୍ତୀ—[ମିତଙ୍ଗମା(ମୀ) ସ୍ତ୍ରୀ] (ମିତଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) Elephant.

ମିତଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ସ. ମିତା)—ନାମ ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—Mitaṇī A namesake (of a female). ୨ । (ସ. ମିତିନ; ମିତିନୀ ମିତ୍ରସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁରୁଖ ଅର୍ଥରେ)—ଅପରାର ମିତନୀ ମିତଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ—2. The wife of one's namesake. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀଅର୍ଥରେ) ସଖୀ—3. A female companion of a lady. [ତୁ—ଅଷ୍ଟପୁର୍ବ ନାଥ କହେ ହୋଇ ଅଭୟାଣୀ, ମିତଣୀ କଥିବ ବଚନରେ ଶୁଭଥାଣୀ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହେବାରୁ ହୋଇ ଦରଶିତ ଦାସୀ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମିତଦ୍ରୁ—ସ. ବ—ସମୁଦ୍ର, (ହି. ଶ)—The sea; ocean. Mitadru

ମିତବଚନ—ସ. ବ (କର୍ମଧା. ମିତ+ବଚନ)—୧ । ପରିମିତ ଭାଷଣ; Mitabachana ଅଳ୍ପ କଥା କହିବା—Moderate speech. ୨ । ହିତ କଥା—2. Good advice. ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିତବାକ୍ (ଦେଶ) Mitabāk (See)

ମିତବାକ୍ ମିତବାଦ ମିତଭାଷଣ } ଅନ୍ୟରୂପ

(ମିତବଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିତବାକ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମିତ୍=ପରିମିତ+ବାକ୍)—Mitabāk ୧ । ଯେ ଅଳ୍ପ କଥା କହେ—1. Speaking little. ୨ । ପରିମିତ ଭାଷୀ—2. Reserved; moderate in speech.

ମିତବାଦୀ ମିତଭାଷୀ ମିତବାଦ } ଅନ୍ୟରୂପ

(ମିତବାଦୀଗୁ, ମିତବାଦଆ, ମିତଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିତବାଦିତା—ସ. ବ (ମିତବାଦନ୍+ତା. ତା)—ପରିମିତ ଭାଷଣର Mitabāditā ଅବସ୍ଥା—The state of speaking little; reserve. (ମିତଭାଷିତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିତ ବୁଆ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଠାରଣ୍ଟିକ) ବ—ଅପଣା ମିତର ବାପା; ମନ୍ତ୍ରୀ—Mita buā Father of one's namesake. (ମିତମା, ମିତମାଆ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିତବ୍ୟୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା. ମିତ+ବ୍ୟୟ)—ପରିମିତ ବ୍ୟୟ—Mitabyaya Moderate expenditure; economy. ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିତବ୍ୟୟୀ (ଦେଶ) (ମିତବ୍ୟୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Mitabyayī (See)

ମିତବ୍ୟୟିତା—ସ ବ (ମିତବ୍ୟୟିନ୍+ତ୍ୱାବେ ତା)—ପରିମିତ ବ୍ୟୟ-Mitabyayitā ଶୀଳତା—Moderation in expenses; frugality; economy.

ମିତବ୍ୟୟୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମିତ+ବ୍ୟୟ+ଇନ୍)—ଯେ ଅଳ୍ପ Mitabyayī ଖରଚ କରେ—Frugal; moderate in (ମିତବ୍ୟୟିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) spending; economical.

ମିତଭୁକ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ମିତ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—Mita bhuk ଯେ ପରିମିତ ଆହାର କରେ—Moderate (ମିତଭୋଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମିତଭୋଜଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) in food.

ମିତଭୋଜନ—ସ. ବ (କର୍ମଧାରସ୍ଥ; ମିତ+ଭୋଜନ)—ମିତାହାର Mitabhojana (ଦେଶ)—Mitāhāra (See) ସ. (ମିତଭୋଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିତଭୁକ୍ (ଦେଶ) Mitabhuk (See)

ମିତମ୍ପଚ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମିତଂ+ପଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । Mitampacha 1. Miserly; frugal; niggardly. (ମିତମ୍ପଗୁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପରିମିତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପାକକର୍ତ୍ତା—Cooking moderately; very sparing in cooking food

ମିତ ରହିବ ମାଣିକ ରହିବ—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ଉଗ, ବ୍ୟଙ୍ଗ)—୧ । ଦୁର Mita rahiba māṇika rahiba ହଉଗଲୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ କୁଳଓ ଥାକବେ ମାନଓ ଥାକବେ, ଇଚ୍ଛା କରି କୌଣସି ଅଡୁରେ କେଷ୍ଟଓ ଥାକବେ, କୁଳଓ ଥାକବେ କୁତକାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତିର ତୁଳୀନ ମା ତୁଳା ମା; ମନୋଭାବ—1 An adage ଗାୟୋ ହାଁ ବୈଲୋ ହାଁ implying the mentality of a person who wants to save both the sides but is not successful in saving either. [ତୁ—ଏଥିର ସମାର୍ଥ ଭଗ—ଚେଲ ଘଡ଼ି ବ ଅଶ, ଘୁଅ ମୁଣ୍ଡକୁ ଅଶ; ସାପ ମରିବ ନାହିଁ, ବାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିବି ନାହିଁ ।]

ମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମିତ (ଦେଶ)—Mita (See)

Mitā ମିତା ମିତା

ମିତାକ୍ଷର—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମିତ+ଅକ୍ଷର)—ମିତ ବାକ୍ୟ—Mitākshara Measured speech; moderate words. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିତଭାଷ୍—Moderate (ମିତାକ୍ଷର ସ୍ତ୍ରୀ) in speech.

ମିତାକ୍ଷରା—ସ. ବ—ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟସ୍ମୃତ ପ୍ରଣୀତ Mitākshara ପହିଲା ଟୁକ୍ରର ବିଜ୍ଞାନେଶ୍ୱର କୃତ ଟୀକାଗ୍ରନ୍ଥ —Name of a commentary on Hindu Law by Bijñāneśwara on the Institutes of jājñyabalkya. [ତୁ—କେବଳ ବଙ୍ଗଦେଶ ଛଡ଼ା ଭାରତର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମିତାକ୍ଷର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନୁସାରେ ସମ୍ପତ୍ତିର ଦାୟଭାଗ ଚଳେ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ 'ଦାୟଭାଗ' ଅନୁସାରେ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ବଣ୍ଟନ ହୁଏ । ମିତାକ୍ଷରର ବଚନ ଅନୁସାରେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମଦେଲା କ୍ଷଣି ପୈତୃକ ପିତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପିତାମହଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସମ୍ପ ଜଣେ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ବା ଅଂଶୀଦାର ହୁଏ । ତନ୍ତୁ ଦାୟଭାଗ ଅନୁସାରେ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେହିଁ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଏକାଏକ ପୁତ୍ରର ସ୍ୱତ୍ୱ ଜନ୍ମେ । ଏହାପର ସ୍ତ୍ରୀଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି ବଣ୍ଟନ ସୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ ଆଦ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମିତାକ୍ଷରର ବଚନ ଦାୟଭାଗର ବଚନଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ମିତାକ୍ଷର ଶାସ୍ତ୍ରାଧୀନ ଓ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଦାୟଭାଗର ଅଧୀନ ।]

ମିତାକ୍ଷରୀ—ଫଂ. ବ—ଅକ୍ଷରବଚ୍ଛେଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବକ ବ୍ୟବହୃତ ସାଙ୍କେତିକ ବାକ୍ୟ (ଯଥା—ଶଶିଠାର) —Cypher language consisting of changing the sounds of letters; code words.

Mitākshari

ମିତାଚାର—ଫ. ବ. (କର୍ମଧା; ମିତ+ଆଚାର) —ସଯତ ବ୍ୟବହାର—Moderate behaviour or conduct.

Mitāchāra

(ମିତାଚାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଫ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିତାଚାରୀ (ଦେଶ)

Mitāchāri (See)

ମିତାଚାରୀ—ଫ. ବିଣ. ତ୍ରିଂ—(ମିତାଚାର+ଇନ୍)—ଯାହାର ବ୍ୟବହାର ସଯତ—Of moderate conduct; temperate.

Mitāchāri

[ମିତାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ]

ମିତାନ(ର)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ଅବ୍ୟୟ (ଭୁଲ. ବ. ମତନ; ହି. ମୋତାବକ୍) ପରି; ମତ—Like. [ଉ—ସେ କାହାର ମିତାନ୍ ଦେଖା ଯାଉଛେ ?=ସେ କାହାପରି ଦେଖା ଯାଉଛି ?]

Mitān(r)

ମିତାର୍ଥ—ଫ. ବ.—(କର୍ମଧା ଇଯ୍, ମିତ+ଅର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି ବାକ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ସୀମାବଦ୍ଧ ଅର୍ଥ—Restricted or special meaning of a word. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପରିମିତଭାଷୀ ଦୂତବିଶେଷ—A messenger who speaks with moderation. ବିଣ ତ୍ରିଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ସେହିଁ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ସୀମାବଦ୍ଧ—(a word) Of restricted meaning.

Mitārtha

(ମିତାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିତାଶନ—ଫ. ବ.—(କର୍ମଧା; ମିତ+ଅଶନ)—ପରିମିତ ଆହାର Moderate eating. ଫ. ବିଣ. ତ୍ରିଂ—(ମିତାହାର—ଅନ୍ୟପଦ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ମିତ+ଅଶନ)—ପରିମିତ ଭୋଜୀ—Moderate in eating; abstemious.

Mitāśana

ମିତାଶନା } —ସ୍ତ୍ରୀ
ମିତାହାରୀ }

ମିତାଶିତା(ତ୍ୱ)—ଫ. ବ.—(ମିତାଶିନ୍+ତା,ତ୍ୱ)—ପରିମିତଭୋଜନତା—Moderation in meal.

Mitāśitā(twa)

ମିତାଶୀ—ଫ.ବିଣ. ତ୍ରିଂ—(ମିତ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୭ମା. ୧ବ) —୧ । ମିତଭୁକ୍—Abstemious or moderate in the matter of food.

Mitāśi

(ମିତାହାରୀ—ଅନ୍ୟପଦ) (ମିତାଶିନୀ, ମିତାହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିତି—ଫ. ବ—(ମା ଧାତୁ=ମାପିବା+କ୍ତିବ. ଇ)—୧ । ମାପ; ପରିମାଣ Mitī 1. Measure. ୨ । (+କରଣ ଇ) ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge. ୩ । (+କର୍ମ. ଇ) ପ୍ରମାଣ—3. Proof; evidence. ୪ । ଅବଚ୍ଛେଦ—4. Section; part; portion. ୫ । ସୀମା—5. Limit; boundary. ୬ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧନ ବା ମୂଲ୍ୟ —6. A specified sum or amount ୭ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତିଥି ବା ତାରିଖ— 7. A specified day of a lunar fortnight. ୮ । (+କ୍ତିବ. ଇ) କ୍ଷେପଣ —8. Throwing; casting ଦେ. ଅ.—ମିତିକା (ଦେଶ)—Mitikā (See)

ମିତିଅପା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସଙ୍ଗାତଙ୍କ ପିତା—The name of one's sangāta friend.

Miti apā

ମିତିକା—ଗ୍ରା. ଅ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ)—ପରି; ଭଳି—Wise; as in this wise; like (ଯେମିତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରକାରର—of (any) kind. (ଉ—ତୁ ଜମିତିକା ମଣିଷଟାଏ ମଁ !)

Mitikā

ମିତିନ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ) ଅବ୍ୟୟ—(ଭୁଲ. ବ. ମତନ୍; ସମ୍ବଲପୁରୀ ମିତାନ୍; ଓଡ଼ିଆ ମତ; ମିତି; ମିତିକା) ପରି—Like.

Mitin

ମିତୁଣୀ—ଗ୍ରା. ବ—ମିତଣୀ (ଦେଶ)

Mituṇī

Mitaṇi (See)

[ଉ—ଶଶିସେଣା ସେତୁ ମୋର ପ୍ରାଣର ମିତୁଣୀ । ପ୍ରଭାତ. ଶଶିସେଣା ।]

ମିତ୍ର(ତ୍ର)—ଫ. ବ. ତ୍ରିଂ—(ମିଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନେହ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ତ୍ର) ୧ । ସୁହୃଦ; ବନ୍ଧୁ; ବସ୍ତୁସ୍ୟ—1. Friend. ୨ ।ଭାସ୍କର; ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ତାରା ବା ନକ୍ଷତ୍ରର ଯୋଗ ବିଶେଷ— 3. Name of a conjunction of stars in calculating the horoscope of a person. ଦେ. ବ. (ବ.)—୧ । ବଙ୍ଗ ଦେଶବାସୀ କାୟସ୍ଥଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—1. A family-title of Bengali Kāyasthas. ୨ । ମିତ୍ରତା—2. Friendship. [ଉ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭୁଲେ ମିତ୍ର କରି ବିରୂପ କଲେ ସେ ଅସୁସ୍ଥ । ଜଗନ୍ନାଥ.ଶ୍ରୀମଦ୍ଭ ।] ଦେ. ବିଣ—୧ । ସ୍ନିଗ୍ଧ—1. Charming; sweet; smooth. ୨ । ପ୍ରିୟ—2. Dear; agreeable. [ଉ—ବିଶ୍ୱରେ ତ ବେକ ମହୋତ୍ସବ ଅବଲୋକ,ବୃନ୍ଦାବନକେ ଏହା ମିତ୍ର କରଣେ ବିବେକ । ଭଞ. ବୈଦେଘୁଶଙ୍କଲାଙ୍ଗ] [ଉ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ନେହ କରେ ଓ ଯେ ଏକନିଷ୍ଠ ସେ ମିତ୍ର; ସୁଖ ଦୁଃଖ ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହାର ପ୍ରେମବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ବନ୍ଧୁ; ଯେ ସ୍ୱକୀୟ ସଦୃଦସ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ହିତ କାମନାରେ ରତ ସେ ସୁହୃତ୍; ଯେ ସମବୟସ୍କ; ସମରୂପ, ଜଡ଼ୀ ସଙ୍ଗୀ ସେ ସଖା; ଯେ ସମବୟସ୍କ ଆମୋଦ ସଙ ସେ ବୟସ୍ୟ ।)

Mitra (ttra)

(ମିତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିତ୍ରତା—ଫ. ବ.—(ମିତ୍ର+ତା)—ବନ୍ଧୁତ୍ୱ; ସଖ୍ୟ—Friendship.

Mitratā

ମିତ୍ରତ୍ୱ—ଫ. ବ.—(ମିତ୍ର+ତ୍ୱ)—ମିତ୍ରତା—Friendship.

Mitratwa

ମିତ୍ରଦ୍ରୋହ—ଫ. ବ.—(ତତ୍ପୁ)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଅପକାର—Injury to a friend.

Mitradroha

ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ—ଫ. ବିଣ. ତ୍ରିଂ—(ମିତ୍ରଦ୍ରୋହ+ଇନ୍)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଅପକାରୀ—Injurious to a friend.

Mitradrohi

ମିତ୍ରପଞ୍ଚକ—ଫ. ବ.—(ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ)—ପଞ୍ଚ ମିତ୍ର ବା ବନ୍ଧୁ—Five friends.

Mitrapanchaka

ମିତ୍ରବତ୍—ଫ. ବିଣ. ତ୍ରିଂ—(ମିତ୍ର+ବତ୍)—ମିତ୍ରଯୁକ୍ତ—Having friends.

Mitravat

ମିତ୍ରବତୀ—ଫ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀଂ—(ମିତ୍ରବତ୍+ଈ)—ମିତ୍ରଯୁକ୍ତା—Having friends.

Mitravatī

ମିତ୍ରବିନ୍ଦା—ଫ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜଣେ ପତ୍ନୀ—Name of one of Krishna's wives.

Mitravindā

ମିତ୍ରସହ—ଫ. ବ.—(ତତ୍ପୁ)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ—With friends.

Mitrasaha

ମିତ୍ରା—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀଂ—(ମିତ୍ର+ଆ)—ମିତ୍ରତା—Friendship.

Mitrā

ମିତ୍ରାକ୍ଷର—ଫ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅନୁପ୍ରାସଯୁକ୍ତ ପଦ୍ୟ—Rhyming verse.

Mitrākshara

ମିତ୍ରାଚାର—ଫ. ବ.—(ତତ୍ପୁ)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଚରଣ—Behaviour towards friends.

Mitrāchāra

ମିତ୍ରାଣୀ—ଫ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀଂ—(ମିତ୍ର+ଆନୀ)—ମିତ୍ରତା—Friendship.

Mitrāṇī

ମିତ୍ରାନନ୍ଦ—ଫ. ବ.—(ତତ୍ପୁ)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆନନ୍ଦ—Joy of friends.

Mitrānanda

ମିତ୍ରାନନ୍ଦୀ—ଫ. ବିଣ. ତ୍ରିଂ—(ମିତ୍ରାନନ୍ଦ+ଇନ୍)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆନନ୍ଦଦାୟକ—Delighting friends.

Mitrānandi

ମିତ୍ରାବସୁ—ଫ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଜଣେ ଗନ୍ଧର୍ବ—Name of a Gandharva.

Mitrāvasu

ମିତ୍ରାବିନ୍ଦା—ଫ. ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜଣେ ପତ୍ନୀ—Name of one of Krishna's wives.

Mitrāvindā

ମିତ୍ରାସହ—ଫ. ବ.—(ତତ୍ପୁ)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ—With friends.

Mitrāsaha

ମିତ୍ରାହାର—ଫ. ବ.—(ତତ୍ପୁ)—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆହାର—Food of friends.

Mitrāhāra

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିତ୍ର ଅକ୍ଷର—ବେ. ବ.—କାହ ନାମର ସମାନ ଦୌଶଦି ବୀଜାକ୍ଷର ବା Mitra akshara ଗ୍ରାମର ନାମକରଣ—Naming of a person or village after one's own name.

ମିତ୍ର ଗ୍ରହ—ଫ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ)=ପରସ୍ପର ମିତ୍ରତାସୂଚକ କେତେକ Mitra graha ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗ୍ରହ—Friendly planets of certain planets. (ଯଥା—ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ରବି, ମଙ୍ଗଳ ଓ ବୃହସ୍ପତି, ରବିଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର, ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ବୁଧ; ମଙ୍ଗଳଙ୍କର ରବି, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବୃହସ୍ପତି; ବୁଧଙ୍କର ଶୁକ୍ର ଓ ଶନି; ବୃହସ୍ପତିଙ୍କର ରବି, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମଙ୍ଗଳ; ଶୁକ୍ରଙ୍କର ବୁଧ ଓ ଶନି; ଶନିଙ୍କର ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ମିତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।)

ମିତ୍ରଘାତକ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ମିତ୍ର+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) —Mitraghātaka ମିତ୍ରହତ୍ୟାକାରୀ—Killing a friend; (ମିତ୍ରଘାତକା. ମିତ୍ରଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) murderer of one's friend, (ମିତ୍ରଘ୍ନ, ମିତ୍ରଘାତୀ, ମିତ୍ରହା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିତ୍ରଘ୍ନ—ଫ. ବ (ନାମ) (ମିତ୍ର+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Mitraghna ରାକ୍ଷସ—A demon. [ଦ୍ର—ରାବଣ ମିତ୍ରଘ୍ନ ନାମ ଯେ ସାର, ବଦ୍ଧ କରେ ମିତ୍ର ତାହାର—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶହରଣ ।] ଫ. ବିଣ. ପୁଂ—ମିତ୍ରଘାତକ (ଦେଖ)—Mitraghātaka (See)

ମିତ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ଫ. ବ (ମିତ୍ର+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—Mitratā(twa) ବନ୍ଧୁତା—Friendship.

ମିତ୍ର ତାର—ଫ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—Mitra tāra ମିତ୍ର ୩ (ଦେଖ) Mitra 3 (See)

ମିତ୍ରଦ୍ରୋହ—ଫ. ବ (ମିତ୍ର+ଦ୍ରୁହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—Mitra droha ମିତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅପକାରକରଣ ବା ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ—Injuring one's friend.

ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ (ମିତ୍ର+ଦ୍ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—Mitradrohī ମିତ୍ର ପ୍ରତି ଅପକାରକାରୀ—Injuring a friend. (ମିତ୍ରଦ୍ରୋହା—ଦେଶଜରୂପ) (ମିତ୍ରଦ୍ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୁକା—ବ)

ମିତ୍ରଧ୍ରୁଗ—ବେ. ବିଣ—(ଫ. ମିତ୍ର ଦ୍ରୋହୀ)—Mitradhruga ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ—Violating the bonds of friendship. [ଉ—ସ୍ତ୍ରୀପୁ ସୁଗ୍ରୀବ ମିତ୍ରଧୃଗ । ବୃଦ୍ଧିହୀ ଯେ ଗୁରୁ-ଲଙ୍ଘଗ । ସ୍ତ୍ରୀଗଣ ପିତୃ ଗୋତ୍ରୁ ହୁଅଯା । ଏ ଅନ୍ଧ ଯାପକର୍ମ କର୍ତ୍ତୁଁ । ଭାଗୀ. ଦୃଷ୍ଟିଉମ. ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପୁ ।]

ମିତ୍ରବତ୍ସଳ—ଫ. ବିଣ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ମିତ୍ର ପ୍ରତି ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ—Mitrabatsala Attached or devoted to a friend. (ମିତ୍ରବତ୍ସଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିତ୍ରବତ୍ସଳତା—ଫ. ବ—ମିତ୍ର ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି—Mitrabatsalatā Devotion to a friend. (ମିତ୍ର ବାତ୍ସଲ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିତ୍ର ବଧ—ଫ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ମିତ୍ର+ବଧ)—ମିତ୍ରକୁ ମାର Mitra badha ପକାଇବା—Murdering of a friend,

ମିତ୍ରବର—ଫ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଧୁ—Mitra bara A chief friend; a fast friend

ମିତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦ—ଫ. ବ—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ମିତ୍ରଙ୍କର ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗ Mitra bichheda ବିଚ୍ଛେଦ—Separation between friends.

ମିତ୍ର ବିନ୍ଦା—ଫ. ବ. ନାମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଷ୍ଟ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—Mitra bindā One of the 8 chief queens of Śrīkṛushṇa. (ଦ୍ର—ମିତ୍ରବିନ୍ଦା, ସୁନନ୍ଦା, ଶକ୍ତ୍ୟାବତ୍ତା-ଗାତା—ଦ୍ରବ୍ୟଯଜ୍ଞସ୍ତ ।)

ମିତ୍ର ବିରୋଧ—ଫ. ବ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ମିତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋ-Mitra birodha ମାଳନ୍ୟ—Quarrel among friends rupture between friends

ମିତ୍ର ଭେଦ—ଫ. ବ.—(୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ମିତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ Mitra bheda ଲଗାଇ ଦେବା—Creating dissension between friends.

ମିତ୍ରଯୁ—ଫ. ବିଣ.—(ମିତ୍ର+ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ମିତ୍ରବତ୍ସଳ Mitrayu (ଦେଶ)—Mitra batsala (See)

ମିତ୍ର ରାଜା—ଫ. ବ.—(କର୍ମଧା; ମିତ୍ର+ରାଜନ୍)—ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦୌଣସି ରାଜାଙ୍କର ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ—Mitra rājā An ally of a king.

ମିତ୍ରରାଜ୍ୟ—ଫ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ; ମିତ୍ର—ରାଜ୍ୟ)—ମିତ୍ରରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ Mitrarājya —The state of an ally.

ମିତ୍ରଲାଭ—ଫ. ବ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଜଣଙ୍କୁ ମିତ୍ରରୂପେ ପାଇବା—Mitralābha Acquisition of a person as one's friend. ୨ । ହିତୋପଦେଶ ନାମକ ସଂସ୍କୃତ ମାଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ କଥା ଭାଗ—2. The title of the 1st section of the Sanscrit work Hitopadeśa.

ମିତ୍ରଶକ୍ତି—ଫ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରଯୋଗ)—ମିତ୍ର ସେନା—Mitraśakti An ally; an allied power.

ମିତ୍ର ଷଡ଼ଷ୍ଟକ—ଫ. ବ—ବିବାହ ବିଷୟକ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଶୁଭଯୋଗ-Mitra shardashṭaka ବିଶେଷ (ଦ୍ର—ଯଥାକ୍ରମେ କନ୍ୟାର ଓ ବରର ରାଶି, ମଜର—ମିଥୁନ; କନ୍ୟା—ଲୁମ; ସିଂହ—ମୀନ; ବୃଷ—ଜୁଲା; ବୃଶ୍ଚିକ—ମେଷ; କର୍କଟ—ମକର ହେଲେ ମିତ୍ର ଷଡ଼ଷ୍ଟକ ହୁଏ)—An auspicious correlation of the zodiac signs of the bride and the bridegroom leading to a happy wedlock.

ମିତ୍ର ସପ୍ତମୀ—ଫ. ବ—ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ୭ମୀ—Mitra saptamī The 7th day of the bright fortnight of the month of Mārgaśira.

ମିତ୍ର ସୈନ୍ୟ—ଫ. ବ—ମିତ୍ରରାଜାଙ୍କ ସେନା—Mitra sainya The army of an ally.

ମିତ୍ର ହତ୍ୟା—ଫ. ବ (୭ମୀତତ୍)—ମିତ୍ର ବଧ (ଦେଖ) Mitra hatyā Mitra badha (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିତ୍ରହନ୍ତା—ସ Mitrahantā (ମିତ୍ରହନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. ପୁଂ (ମିତ୍ର+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ)—ମିତ୍ରଘ୍ନ; ଯେ ମିତ୍ରକୁ ବଧ କରେ—Murdering one's friend.

ମିତ୍ରା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମିତ୍ର+ଅ)—୧ । (ନାମ) ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କ ମାତା ସୁମିତ୍ରା'—The mother of Śatrughna and a wife of Daśaratha. ୨ । ମିତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Mitra.

ମିତ୍ରାକ୍ଷର—ସ. ବ—ଉନ୍ନୋବଶେଷ; ଯେଉଁ ଛନ୍ଦରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣର Mitrākshara ଅନ୍ତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ମେଳ ଥାଏ—Rhyme (ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର—ବିପରୀତ) (in poetry). [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ସାଧାରଣତଃ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ; ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟାଦିରେ ବହୁସ୍ଥଳରେ ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଓ ନବ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦୃଶ୍ୟ ମିତ୍ରାକ୍ଷରର ପ୍ରଚଳନ ଦେଖାଯାଏ । ଇଂରାଜୀ କବିଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନ ପ୍ରଥମେ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ସ୍ୱଂଶଙ୍କର ଓ ସ୍ୱଧାନାଥ ଓଡ଼ିଆରେ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ଚଳାଇଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ରଚନାର ଚେଷ୍ଟାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କର ଲୋକେ ଜଗରେ ସୁବା କହୁ ଥାଆନ୍ତି 'ସଜନା ଗଛମୂଳେ ବୁଡ଼ାଇଲ ଘାଣ୍ଟିଁଶ, ତଡେ ଦେଶି ମୋର ଜାସ୍ତି ଶରଧା ।'

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଚଳ ପ୍ରକାର ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ଦେଖାଯାଏ :—(୧) ଦୃଶ୍ୟ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପଦ୍ୟର ଦୁଇ ଚରଣର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଓ ଉଚ୍ଚାବଚାଦି ଅକ୍ଷରର ସ୍ୱରମାନଙ୍କର ମେଳ ଯାଏ । ଉ—ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶେ ସ୍ୱମରିଉ ଶୋଭନ, ନର୍ମଳ ଶୁଭ୍ର ଯହିଁ ନଦୀ ଜାହ୍ନବୀ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ । ତା ନାମ ଗାଇ ଭୁଣ୍ଡରେ; ଘୀଅ ଭସରୁ ବଜାଇ ବାଣ୍ଡରେ ଗୋ, ଉଷା ସାଗୁଆତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ । ସଜନ ଗୋ ! ଅଭିମନ୍ୟୁ. ଚଦଟ୍ଟଚନ୍ଦ୍ରାୟଣି । (୨) ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଅର୍ଥାତ ଯେଉଁ ପଦ୍ୟର ଦୁଇ ଚରଣର କେବଳ ଶେଷ ଅକ୍ଷର ବା ସ୍ୱର ଦ୍ୱୟର ମେଳ ଥାଏ । ଉ—ଦ୍ୱିତୀୟା ଯାମିନୀରେ ମୋ ପ୍ରାଣସଖା, ଦଳେ ପଲଙ୍କେ ଥିଲ ମୋ କୋଳେ ଶୋଇ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ । (୩) ଏକାନ୍ତର ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପଦ୍ୟର ଗୁର ଚରଣ ସଧ୍ୟରୁ ସୋଳଟ ଶୁଦ୍ଧ ଗୋଳଟ (୧ମ ଓ ୩ସ୍ୱ; ୨ସ୍ୱ ଓ ୪ର୍ଥ) ଚରଣର ଶେଷ ଅକ୍ଷରର ମେଳ ଥାଏ । ଉ—ଗମ୍ଭୀର ନଈଥିଁ କାଳେ ନଦ୍ଦ୍ରା ଧରଣୀ, ସ୍ୱପନେ ତୋ ସଦାମୂର୍ତ୍ତି କରେ ଦରଶନ, ଦ୍ୱସ୍ଥ ଅନଳେ ତେଣୁ ସନ୍ତାନଙ୍କେ ଧର୍ମ, ସ୍ୱପ୍ନ ଶିଶୁ ଦେଖି ସେଥେ ସ୍ୱର୍ଗୀସ୍ଥ ସ୍ୱଜନ । ମଧୁସୂଦନ. ଅକାଶ୍ରୁବ ।]

ମିତ୍ରାବରୁଣ—ସ. ବ (ଦ୍ୱିବଚନ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ମିତ୍ର+ବରୁଣ=ମିତ୍ରାବରୁଣ; Mitrābaruṇa ଜଳାଭିନ) —ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ବରୁଣ—The Sun-god and the God of ocean.

ମିଥ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ବଧ କରିବା—To kill. Mith (root)

ମିଥଃ—ସ. ଅ—୧ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ; ପରସ୍ପର—1. Mutually. ୨ । ଗୋପନରେ—2. In secret. Mithaḥ

ମିଥି—ସ. ବ. ନାମ—ନମିପୁତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଜନକ ପୁର୍ବ—Name of the son of king Nimi; king Janaka. Mithi

ମିଥିଲ—ଦେ. ବ—ପୁର୍ବ ଜନକ—King Janaka. [ଉ—ଜନ୍ମରୁ ଜନକ ଦୋଇଲ୍ଲ, ବୈଦେହ ନାମ ଯେ ବହୁଲ୍ଲ । ମନ୍ତୁନେ ମିଥିଲ ତା ନାମ, ବଦ୍ଦେ ଅଶେଷ ଗୁଣ ଧାମ । ଜଗନ୍ନାଥ. ପୁର୍ବଭାଗ ।] Mithila

ମିଥିଳା—ସ. ବ (ମିଥି=ନମିପୁତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଳ+ଆ, ମିଥି ପୁତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର୍ୟ)—ଅଧୁନିକ ତିହୁତ ଜିଲ୍ଲାର (ଏଥିରେ ପୁର୍ବ ଜନକ ପୁତ୍ରମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ) ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ— The ancient country now represented by modern Tirhoot. [ଦ୍ର—ପୁର୍ବକାଳରେ ନମି ପୁତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ମିଥି ସ୍ୱନାମାନୁସାରେ ଏ ନଗର ବସାଇ ଥିଲେ । ମିଥି ଏ ନଗରର ଜନନଦାତା ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ଜନକ ଦୋଇଥିଲା ଓ ତାଙ୍କ ବଂଶର ମିଥିଳାର ପୁର୍ବାମାନେ ଜନକ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେଉଥିଲେ । ଉତ୍ତରକାଳରେ ମିଥିଳା ଦେଶ ସମ୍ପର୍କିତ ବିଦ୍ୟାର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲା—ସୁବଲଚନ୍ଦ୍ର. ବାଙ୍ଗଲା ଅଭିଧାନ ।] Mithilā

ମିଥୁନ—ସ. ବ (ମିଥ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉନ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ— Mithuna 1. Couple; a pair; a male and a female. ୨ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ତୃତୀୟ ରାଶି—2. The 3rd sign of the zodiac. ୩ । ସୌର ଆଷାଢ଼ ମାସ—3. The solar month of Āshārdha. ୪ । ମିଳନ; ସଂଯୋଗ—4. Conjunction. ୫ । ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ସଙ୍ଗମ—5. Copulation; pairing; coition.

ମିଥୋଭାଷଣ—ସ. ବ (ମିଥଃ+ଭାଷଣ)—ଗୁପ୍ତକଥା କଥାବାର୍ତ୍ତା— Mithobhāshaṇa A tete-a-tete.

ମିଥ୍ୟା—ସ.ଅ (ମିଥ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ମ.ଯ+ଆ)—୧ । ମିଛ; ଅନୃତ; ଅସତ୍ୟ କଥା—1. A fib; falsehood; untruth. ୨ । ମାୟା—2. Illusion. Mithyā

ସ. ବଣ.—୧ । ଅସତ୍ୟ—1 Untrue; false. ୨ । କାଳ୍ପନିକ—2. Imaginary. ୩ । ମାୟାଦୃଶ୍ୟ—3. Delusive. ୪ । ବୃଥା—4. Fruitless; vain. ୫ । ଅବାସ୍ତବ—5. Unreal.

ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ—ଦେ. ବ—ମିଥ୍ୟାରେ ଦୋଷାରୋପ ବା ନାଲିସ— Mithyā abhijoga False charge.

ମିଥ୍ୟାଅଭିଯୋଗ **ମିଥ୍ୟାଅଭିଯୋଗ** (ମିଥ୍ୟାଅଭିଯୋଗ—ସ. ରୂପ)

ମିଥ୍ୟାକଥନ—ସଂ. ବ (ସପ୍ତୀତତ୍) —ମିଛକହିବା— Mithyākathana Falsehood; telling a lie; lying.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଥ୍ୟାକଥା—ଦେ. ବ—୧ । ମିଛବାକ୍ୟ—1. False words. Mithyākathā ୨ । ମିଛ ବସ୍ତୁ—2. False thing. ମିଥ୍ୟାକଥା ମିଥ୍ୟାବାତ ୩ । ବୃଥାକଥା—3. Fruitless thing or matter.

ମିଥ୍ୟାଚରଣ—ସଂ ବ (ସ.ଷ. ତ୍ପୁ; ମିଥ୍ୟାଦୃଷ୍ଟି ଅଚରଣ)—୧ । ଭଣ୍ଡାମି-ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଅସତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର—(ମିଥ୍ୟାଗୁରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1 Crooked or insincere conduct. ୨ । ମିଥ୍ୟାକଥନ (ସ୍ଥଳଭେଦ)—2. Falsehood; lying.

ମିଥ୍ୟାଚାର—ସଂ. ବ୍ୟ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଭଣ୍ଡାମିପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Of crooked conduct; hypocrite. (ମିଥ୍ୟାଗୁରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦାମ୍ଭିକ—2. Overbearing; impudent.

ମିଥ୍ୟାଚାରିଣୀ, ମିଥ୍ୟାଗୁରୁ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ମିଥ୍ୟାଚାରିତା—ସଂ. ବ (ମିଥ୍ୟାଚାରିନ୍+ତ୍ୱ ବ. ତା)—ଭଣ୍ଡାମିବ୍ୟବହାର-Mithyāchāritā Hypocricy.

ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—ଭ୍ରାନ୍ତି ବା ଅସତ୍ୟ ଧାରଣା—Mithyājñāna False notion; wrong impression.

ମିଥ୍ୟା ଦଲ୍ଲିଲ୍—ଦେ.ବ (ଚତୁରଥ)—ମିଛରେ ଜାଲ୍ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଯାଇଥିବା ଦଲ୍ଲିଲ୍—False document; forged document. Mithyā dalil ମିଥ୍ୟା ଦଲୀଲ

ମିଥ୍ୟାଦୃଷ୍ଟି—ସଂ ବ—୧ । ନାସ୍ତିକତା—1. Atheism; ୨ । ଅସତ୍ୟ ତ୍ତ୍ୱ ବା ଧାରଣା—2. Heresy; false view; ୩ । ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ କରିବା ହେତୁରୁ ସ୍ୱର୍ଗାଦି ସୁଖ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ, ଏଥିର ଅସ୍ୱୀକାର—3 Disagreement with the view that one attains heaven by the performance of vedic sacrifices. Mithyādṛushṭi

ମିଥ୍ୟାଧାରଣା—ସ୍ତ୍ରୀ. ତ—ଭ୍ରାନ୍ତବିଶ୍ୱାସ—Mithyā dhāraṇā False belief or impression.

ମିଥ୍ୟା ନିରସନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଶପଥ—Mithyā nirasana Oath; swearing.

ମିଥ୍ୟାପବାଦ—ସଂ. ବ—ମିଥ୍ୟାରେ ଦୋଷାରୋପ—Mithyāpabāda A false imputation; calumny.

ମିଥ୍ୟାପ୍ରତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବ୍ୟ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବିଶ୍ୱାସଘାତକ—Mithyāpratijña 1 Treacherous. ୨ । ଅଙ୍ଗୀକାର-ଭଙ୍ଗକାରୀ—2. Breaking one's promise. (ମିଥ୍ୟାପ୍ରତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ସର୍ଜ୍ଜନା(ନ)—ସ.ବ (ଚତୁରଥ)—ମିଛରେ ଦୌଣସି ବିଷୟକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ଯୋଗ—Fabrication of false evidence. Mithyā pramāṇa sarjjanā(na)

ମିଥ୍ୟା ପ୍ରସୁପ୍ତ—ସ. ବ୍ୟ ପୁଂ—ଯେ ଚେଇଁ ଶୋଇ ଥାଏ—Mithyā prasupta Pretending or feigning sleep. (ମିଥ୍ୟା ସୁପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିଥ୍ୟା ପ୍ରସୁପ୍ତି—ସ. ବ—ଚେଇଁ ଶୋଇବା—Mithyā prasupti Feigned sleep.

ମିଥ୍ୟା ପ୍ରିୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମିଥ୍ୟା ଅଟେ ପ୍ରିୟ ଯାହାର)—ଯେ ମିଥ୍ୟା କହିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ—(ମିଥ୍ୟା ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fond of lying. (ମିଥ୍ୟା ପ୍ରିୟତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Mithyā priya

ମିଥ୍ୟା ବାକ୍ୟ—ସ. ବ—ମିଛ କଥା—Mithyā bākya Falsehood.

ମିଥ୍ୟା ବାଦ—ସ. ବ—୧ । ମିଛ କଥା—1. Falsehood. ୨ । ମିଛ କହିବା—2. Telling a lie. ୩ । ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦ—3. False imputation. Mithyā bāda

ମିଥ୍ୟା ବାଦିତା—ସ. ବ (ମିଥ୍ୟାବାଦିନ୍+ତ୍ୱ ବ. ତା)—ମିଛ କହିବାର ଅଭ୍ୟାସ—The habit of speaking falsehood. Mithyā bāditā

ମିଥ୍ୟା ବାଦୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମିଥ୍ୟାବାଦ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମିଛୁଆ—Lying. ସ. ବ—ମିଛୁଆ ବ୍ୟକ୍ତି—(ମିଥ୍ୟାବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) A liar. Mithyā bādī

ମିଥ୍ୟା ଭାଷଣ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମିଥ୍ୟା କଥନ (ଦେଖ) Mithyā bhāshaṇa Mithyā kathana (See)

ମିଥ୍ୟା ଭାଷୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ମିଥ୍ୟା ବାଦୀ (ଦେଖ) Mithyā bhāshī Mithyā bādī (See) (ମିଥ୍ୟା ଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମିଥ୍ୟା ଭାଷିତା—ବ)

ମିଥ୍ୟାଭିଯୋଗ—ସ. ତ (କର୍ମଧା)—ମିଛରେ ଜଣକ ନାମରେ ନାଲିସ୍—Mithyābhiyoga False accusation or charge.

ମିଥ୍ୟାଭିଶଂସନ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମିଥ୍ୟା+ଅଭିଶଂସନ=ଅପବାଦ)—୧ । ମିଥ୍ୟାପବାଦ—1. False imputation. ୨ । ମିଥ୍ୟା ନାଲିସ୍—2. False accusation; false charge. Mithyābhiśaṁsana

ମିଥ୍ୟା ଶପଥ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ମିଛରେ ହଲପ କରିବା—Mithyā śapatha Perjury.

ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ—ସ. ବ. (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—କୌଣସି ମିଥ୍ୟା ବିଷୟରେ ସତ୍ୟନିରୂପଣରେ ଜବାନବନ୍ଦ ଦେବା—Perjury; giving false evidence. Mithyā sākṣha

ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ) ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ସାକ୍ଷୀ)—ଯେଉଁ ଲୋକ ବିଚାରରେ ମିଛ କଥା କହେ—A perjurer; a perjured witness. Mithyā sākshī

ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷି(କ୍ଷି)—ଅ. ବ (ସ. ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ)—୧ । ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀ ମିଛ କଥା କହେ—1. A lying witness; a perjured witness. ଝୁଠୀ ଗବାହୀ, ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ ୨ । ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ—2. False evidence; perjury. (ମିଥ୍ୟା ହଲଫୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Mithyā sākshi(kshi)

ମିଥ୍ୟା ସୁକୃତ—ଦେ. ବ—ଦୌଣସି ମିଛ ବିଷୟରେ କରିବା ଶପଥ—Mithyā sukṛuta Perjury; false statement on oath.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଥ୍ୟା ଶପଥ **मिथ्या हलफ** (ମିଥ୍ୟା ଦଲଫ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦ—ସ. ତ. (କର୍ମଧା)—ମିଛରେ ଦେବା, ଉଠାଇବା
Mithyā saṁbāda ବା ଶୁଣାଯିବା ଖବର—1. False information.

ମିଥ୍ୟକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମିଥ୍ୟା + ଉକ)—ମିଛୁଆ—
Mithyuka Lying; given to lying.
(ମିଥ୍ୟକା—ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ)

ମିଥ୍ୟୋତ୍ତର—ସ. ବ. (କର୍ମଧା) (ମକଦ୍ଦମା ବା ଅଭିଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ)—
Mithyottara ଚଉର୍ଥା ଜିଉର ବା ଜବାବ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ; ସାଙ୍କି ଜବାବ (ଯଥା—ବାଦୀଙ୍କ ଜିନ୍ସ ମିଥ୍ୟା, ମୁଁ ଏହା ଜାଣେ ନାହିଁ; ମୁଁ ଏହା କରନାହିଁ; ମୁଁ ସେଠାରେ ନ ଥିଲି; ଏହିପରି ଜିଉର)—A reply embodying a denial of the plaintiff's claim.

ମିଥ୍ୟୋପଚାର—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଉପକାର କରିବାର ଛଳନା—
Mithyopachāra Pretended friendly service.

ମିଦ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗର୍ବିତ ହେବା—1. To be proud. ୨ ।
Mid(root) ବିନୀତ ହେବା—2. To be humble. ୩ । ସ୍ନିଗ୍ଧ ବା ତୈଲାକ୍ତ ହେବା—3. To be oily or smooth. ୪ । ଦ୍ରବ ହେବା; ଗଳିତ ହେବା—4. To be melted; to be liquefied. ୫ । ତୈଳ ବୋଳିବା—5. To anoint with oil. ୬ । ସ୍ନେହ କରିବା—6. To love. ୭ । କୋମଳ ହେବା—7. To be softened.

ମିନ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. (ଭୁଲ. ହି. ମଞ୍ଜୁନ)—ଅତି
Mina ସୂକ୍ଷ୍ମ; ବାଖିରି—Very fine.

ମିନତି—ଦେ. ବ (ସଂ. ବନଜ)—ବିନମ୍ରପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା—
Minati ମିନତି **मिनति** Entreaty.

ମିନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୀନା=ମାଳରତ୍ନ; ଭୁଲ. ଇଂ. ଏନାମେଲ୍;
Mina ଧାତୁର ଦେହରେ ନେଳ ପଥର ବା ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଅସ୍ଥି କାଚ ଜୋଡ଼ାଇବା)—୧ । ଧାତୁପତ୍ରାଦି ଉପରେ ବିନ୍ୟସ୍ତ
मिना ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର କାଚ ପରି ମସୃଣ ପୃଷ୍ଠବିଶେଷ; ଧାତୁ ଉପରେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ପୃଷ୍ଠ ଦେବା କାରୁଶିଳ୍ପ—1. Enamel; enamelling. [ଉ—ସୁନା ପତ୍ରା ଲୋଲା ବ୍ୟଙ୍କତ ସର୍କତ ମିନା ପୁଙ୍କା ଲିପି ଝଲଉ—ଉଷ୍ଣ. କୋଣବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ସୁନ୍ଦରୀ ।] [ଦ୍ର—କାଶ୍ମୀର ଓ ରାଜପୁତାନାର ଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳ ମିନା କାରୁଶିଳ୍ପ ନମନ୍ତେ ବିଖ୍ୟାତ ।] ୨ । ଏକ ଧାତୁ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଧାତୁର ପୃଷ୍ଠ ଦେବା; ଧାତୁ ଉପରେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଅନ୍ୟ ଧାତୁର ଲେପ ଦେବା—2. The act of gilding. ୩ । ସୁନା କାମ ଉପରେ ଅସ୍ଥି କାଚର ବା ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ମଣି ବସାଇବା; ଜଡ଼ାଉ ବା କୁନ୍ଦନ କାମ—3. Overlaying or plating or setting of gold ornaments with gems etc. [ଉ—ସୁନା ଲଦଚାରେ ମୀନା ଘର ଜଳା ଛେନାଗାରୀ ଯନ୍ତ୍ରେ ଚିତ୍ର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜାମ, ବଶାଙ୍ଗାପାଟଣା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ କୁନ୍ଦନ କାମର କାରୁଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।] ୪ । ନୀଳରତ୍ନବିଶେଷ—4. A kind of blue gem. ୫ । ପାନପାତ୍ର ବିଶେଷ; ମଦ୍ୟପାତ୍ରବିଶେଷ—5. A kind of goblet; a decanter. ୬ । ମିଆଁ (ଦେଶ)—6. Mihnā (See) ୭ । ଜମିନ୍ଦାରୀ (ହି. ଣ)—7. Witchcraft; sorcery.

ମିନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ଉପରେ ଜଡ଼ାଉ କାମ
Minā karibā କରିବା—1. To set or overlay
ମିନା କରା (ବସାନ) ornaments with gems or layers
मिना करना of enamel. ୨ । ଅନ୍ୟ ଧାତୁ ଉପରେ
(ମିନା ପୁଙ୍କିବା, ମିନା ବସା(ଦେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୁନାର ବା ରୂପାର ତୈଳାକ୍ତ କରିବା—2. To gild ornaments.

ମିନା କାମ(ଗ୍ର)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୀନାକାଶ୍ମ)—୧ । ମିନା ୧, ୨.
Minā kāma(rī) ଶ (ଦେଶ)—1. Minā 1, 2, 3 (See)
ମିନାର କାଯ, ମିନା ବସାନ ୨ । ମିନା କାମ କଲା ଯାଇଥିବା
मिनाकारी ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Any enamelled or gilt or gem-set article.

ମିନାକାର—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୀନାକାର୍)—ରୂପା ଓ ସୁନା ଉପରେ
Minākāra ଚକଚକିଆ ପୃଷ୍ଠ ଦେବା କାରିଗର—An artisan
ମିନାକାର **मीनाकार** who can enamel or gild metals.
(ମିନା କାରିଗର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିନାର—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମି[ମୀ]ନାର୍; ଭୁଲ. ସଂ. ମନ୍ଦିର)—ମନ୍ଦିର-
Minār ଉପର ଶୀର୍ଷଦେଶ; ଚମ୍ବୁଜ—Spire; minaret.
ମିନାର **मिनार**

ମିନିଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମିନିଟ୍)—୧ । ଏକ ଘଣ୍ଟାର ୬୦ ଭାଗରୁ
Minit ଏକ ଭାଗ; ପ୍ରାୟ ୬୪ ପଲ ସମୟ—1. A minute
ମିନିଟ of time. ୨ । କୋଣରେ ଏକ ଡିଗ୍ରିର ୬୦ଭାଗରୁ
मिनट ୧ ଭାଗ—2. A minute of a degree of an
(ମିନିଟ, ମଣ୍ଟ, ମିଣ୍ଟି—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) angle. ୩ । (ଇ
ମିନିଟ୍ସ୍) ସଭାର ଅଧିବେଶନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣ—3. The minutes of a meeting.

ମିନିଟ୍ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ (ଇଂ. ମିନିଟ୍+ସ. କଣ୍ଟକ)—ଘଣ୍ଟାରେ
Minit kaṇṭā ମିନିଟ୍ ଜ୍ଞାପକ ଲୌହ ଶଳାକା—Minute-
ମିନିଟ କାଁଟା **मिनट काँटा** hand of a clock.
(ମିନିଟ୍ କାଣ୍ଡ—ବୈଦେଶିକରୂପ; ମିନିଟ କଣ୍ଟା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ମିନିଟ୍(ଟ୍ସ୍) ବୁକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମିନିଟ୍ସ୍ ବୁକ୍)—ଅଧିବେଶନ-
Minit(ts) buk ସମୟର କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣ ଯେଉଁ ବହିରେ ଲେଖା
ମିନିଟ ବୁକ ଯାଏ; ପ୍ରୋସିଡିଙ୍ଗ୍ସ୍ ବହି—The minutes-book
मिनिट बुक of an association.

ମିନି ଟୋଲା—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ)—ସୁନାର ଗୋଲଡାଲି ଉପରେ
Mini ṭola ସାର ଗାର ରେଖା ଫୁଟିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଛାଞ୍ଚ
A mould to produce carved lines on golden balls of ornaments.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିନଣ (ଣି)ନ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୀନଶନ)—ସନ୍ଦର୍ଚ୍ଚାଳ; ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—Miniṭa(ṣi)ni Famine; time of scarcity or rise in prices.
ମିନଶନି **मीनशनि**

ମିନସ୍(ସି)ପାଲ୍(ଲି)ଟି ଇତ୍ୟାଦି—ଗ୍ରା. ବ—ମିଉନସିପାଲ୍ଟି ଇତ୍ୟାଦି Minis(si)pāl(li)ti (etc.) (ଦେଖ) Miunisipāliti (etc) (See)

ମିବାର(ଡ଼) - ଦେ. ବ (ନାମ)—ରାଜପୁତାନାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟବିଶେଷ—Name of ancient Indian State in Rājaputanā. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଚତ୍ତୋର ଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଥିର ରାଜଧାନୀ ଉଦୟପୁର; ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଧୁନାତନ ନାମ ଉଦୟପୁର; ଏଥିର ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି ମହାରାଣା; ଏ ରାଜ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୧୨୭୧୧ ବର୍ଗ ମାଇଲ ।

ମିବାରର ଶିଶୋଦୀୟ ରାଜପୁତବଂଶୀୟ ମହାରାଣା ରାଜତ ଇତିହାସରେ ଖୁବ୍ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇଥିବା ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏ ରାଜବଂଶ ୭୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାପ୍ପାରାଓଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା,ଏଥିର ରାଜଧାନୀ ଚତ୍ତୋର ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦିରେ ଏ ରାଜାମାନେ ଆତ୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ଶିଲ୍ପୀ ଓ ବାହାଦୁର ସାହାଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ମହାରାଣା କୁମ୍ଭ ମାଲବ ଓ ଗୁଜରାଟର ରାଜାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଚତ୍ତୋରରେ କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ମହାରାଣା ସଙ୍ଗ୍ରାମ ସିଂହ ଓ ଉଦୟସିଂହ ଆକବରଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବାରୁ ଅକବର ପାଞ୍ଚମାସବ୍ୟାପୀ ଅବରୋଧ ପରେ ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚତ୍ତୋର ଦୁର୍ଗକୁ ଅଧିକାର କଲେ । ମହାରାଣା ଉଦୟସିଂହ ଆରବତା ପଦ୍ଦଡ଼କୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରତାପ ସିଂହ ମଧ୍ୟ ମୋଗଲଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରଥମେ ମୋଗଲ ସେନାପତ୍ତି ରାଜା ମାନସିଂହଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଶେଷରେ ଜୟଲାଭ କରି ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମରେ ଉଦୟପୁର ନାମକ ନୂଆ ରାଜଧାନୀ ବସାଇଲେ । ୧୬୧୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅମର ସିଂହ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ—ପ୍ରୋଥେରୋ ସାହେବଙ୍କ ଇତିହାସ ।]

ମିମଙ୍କା—ସ. ବ (ମଜ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ଡୁବିବା+ସନ୍ ବା ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ+ଭାବ. ଅ)—ବୁଡ଼ିବାର ଇଚ୍ଛା—Mimaṁkshā A wish to plunge or dive.

ମିମଙ୍କୁ—ସ. ବଣ (ମଜ୍ଜ୍ ଧାତୁ+ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ବୁଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Wishing to plunge. Mimaṁkshu

ମିମନ୍ଥିଷା—ସ. ବ (ମନ୍ଥ୍ ଧାତୁ+ସନ୍ ବା ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ଦ୍ୱିତ୍ୱ+ଭାବ. ଆ)—୧ । ମନ୍ଥନ କରିବା ଇଚ୍ଛା—1. A wish to churn. ୨ । ବଧ ବା ବିନାଶ କରିବା ଇଚ୍ଛା—2. A wish to destroy or kill. Mimanthishā

ମିମନ୍ଥିଷୁ—ସ. ବଣ (ମନ୍ଥ+ସନ୍+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ମନ୍ଥନେଚ୍ଛୁ—1. Wishing to churn. ୨ । ବଧେଚ୍ଛୁ—2. Wishing to destroy. Mimanthishu

ମିମା(ମାଂ)ସା—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୀମାଂସା)—ମୀମାଂସା—Mimā(māṁ)sā मिमांसा मीमांसा Disposal of a matter.

ମିମିକ୍ଷା—ସ. ବ (ମିହ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରିବା+ସନ୍. ଅ+ଆ)—ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାର ଇଚ୍ଛା; ମୂତ୍ରତ୍ୟାଗେଚ୍ଛା—Desire to pass urine. Mimikshā (ମିମିକ୍ଷୁ—ବଣ)

ମିର—ବୈଦେ. ବ (ଧା=ସର୍ଦ୍ଦାର; ପ୍ରଧାନ; ନେତା)—୧ । ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲଗାଯିବା ଉପାଧିବିଶେଷ—1. A title prefixed to the name of Mahomedans. ୨ । ମୁସଲମାନ୍ ସୈୟଦ ଜାତିର ଉପାଧି—2. The title of Syeds amongst the Mahomedans. ୩ । ମୁସଲମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗୁରୁମାନଙ୍କ ଉପାଧି—3. Title of Mahomedan priests or preceptors. ୪ । ସର୍ଦ୍ଦାର; ନେତା—4. Headman; leader. ୫ । ଗଞ୍ଜପାର ବା ତାସ୍‌ଖେଳର ସାହେବ ତାସ୍—5. The King card in the game of cards. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଯୋଗିତାରେ ଯେ ବାହାଦୁର ଦେଖାଏ—6. (figurative) A person who is the winner or first man amongt competitors. Mir मिर मीर

ମିର୍ କାସିମ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ମନୋନୀତ ବଙ୍ଗଦେଶର ଦ୍ୱିତୀୟ ନବାବ—Name of a Nawab of Bengal. [ଦ୍ର—ମିର୍ କାସିମ୍ ମିରଜାଫରଙ୍କର ଜୋଇଁ ଥିଲେ । ଇଂରଜମାନେ ଖ୍ରୀ.୧୭୬୦ ସାଲରେ ମିରଜାଫରଙ୍କୁ ବଙ୍ଗର ନବାବ ପଦରୁ ଚଢ଼ି ଏହାଙ୍କୁ ନବାବ କଲେ । ଏ ଇଂରଜମାନଙ୍କୁ ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ମେଦନୀପୁର ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଜମିଦାରୀ ଦେଲେ ଓ ମୁଙ୍ଗେରଠାରୁ ମୁର୍ଶିଦାବାଦକୁ ରାଜଧାନୀ ଛଡାଇ ନେଲେ । ପରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରଜଙ୍କର ବିବାଦ ହେବାରୁ ଏ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହା ଅଲମ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ସାଆଦତ୍ ଖାଁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳ ଇଂରଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଖ୍ରୀ. ୧୭୬୪ ରେ ବକ୍‌ସାରଠାରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ ଇଂରଜମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରି ପୁଣି ମିରଜାଫରଙ୍କୁ ବଙ୍ଗର ନବାବ କଲେ । ପ୍ରୋଥେରୋ, ଭାରତ ଇତିହାସ ।]

ମିର୍(ର୍)କିଟିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମର୍କଟ)—କୃଶ; କ୍ଷୀଣ—Emaciated. Mir(ri)kiṭiā

ମିର୍(ର୍)ଗରତ୍—ଦେ. ବ—୧ । ବନ୍ୟବୃକ୍ଷବିଶେଷ—1. Grewia Mir(ri)g-charā Rotundifolia(tree). ୨ । ଗ୍ରେଃ ବଙ୍ଗା କଲତାମନ ଗଛବିଶେଷ—2. Grewia Elastica; Grewia Rothie (shrub).

ମିର୍(ର୍)ଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମିଢ଼ (ଦେଖ) Mir-(ri)gā Mirdha (See)

ମିର୍(ର, ର୍)ଚ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) (ତୁଳ. ହି. ମିର୍ଚ୍ଚ)—ଲଙ୍କାମରଚ—Chilly;red pepper. Mir(ra, ri)chā

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିର୍ ଜାଫର —ବୈଦେ. ବ. ନାମ—ଇଂରେଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ବଙ୍ଗ
Mir jāphar ଦେଶର ପ୍ରଥମ ନବାବ—Name of a Nawab
ମିର ଜାଫର of Bengal. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ
मिर जाफर କମ୍ପାନୀଙ୍କ ସେନାପତ୍ତି ଲାଇବ୍ ସିରାଜ୍‌ଉଦ୍ଦୌଲ୍ଲଙ୍କ
ପରେ ବଙ୍ଗଲାର ନବାବ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ
ସିରାଜୁଦ୍ଦୌଲ୍ଲଙ୍କ କଲକତା ଅବରୋଧ ପାଇଁ କ୍ଷତିପୂରଣ
ସ୍ୱରୂପ ୧ କୋଟି ୭୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ପରେ ଏ
ଭଦ୍ରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜଙ୍କ ବନ୍ଧୁତ୍ୱରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର
କଲେ ଓ ଇଂରାଜମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଚ୍ୟୁତ କଲେ ଏବ
ଏହାଙ୍କ ଢୋଇଁ ମିର୍ କସିମ୍‌କୁ ନବାବ କଲେ । ପରେ
ଇଂରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିର୍ କାଶିମଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହେବାରୁ
ଇଂରାଜମାନେ ପୁଣି ମିର୍ ଜାଫରଙ୍କୁ ନବାବ କଲେ ଓ
ଖ୍ରୀ ୧୭୬୫ ରେ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ତର
ପୁତ୍ର ନାଜମ୍‌ଉଦ୍ଦୌଲ୍ଲ ବଙ୍ଗର ନବାବ ହେଲେ ।
ପ୍ରୋଥେରୋଇଡ୍‌ବାସ ।]

ମିର୍ ଜୁମ୍ଲା—ବୈଦେ.ବ. ନାମ—ସମ୍ରାଟ ଅଓରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଅଧୀନ ସେନା-
Mir jumlā ପତ୍ତି ଓ ସୁବେଦାର୍—Name of a general and
ମିର ଜୁମଲା governor under Emperor Aurangjib.
मीर जुमला [ଦ୍ର— ଏ ପ୍ରଥମେ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ସୁଲ୍ତାନ ଅବ୍‌ଦୁଲ୍ଲା କୁତବ୍-
ସାହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ସୁଲ୍ତାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମନୋମାଳନ୍ୟ
ଘଟିବାରୁ ଏ ପଳାଇ ଯାଇ ଅଓରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କଠାରେ ଶରଣା-
ପନ୍ନ ହୋଇ ସମ୍ମାନିତ ହେଲେ । ଅରଙ୍ଗଜେବ୍ ଏହାଙ୍କୁ
ବଙ୍ଗର ସୁବାଦାର୍ କରିଥିଲେ । ଏ କୁଚବିହାର ଓ
ଆସାମକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଅଧିକାର କରିଥିଲେ; ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ
ଖ୍ରୀ ୧୬୬୩ ରେ ଘଟିଥିଲା । ପ୍ରୋଥେରୋ-ଇଣ୍ଡିଆସ]

ମିର୍ ବହର୍—ବୈଦେ.ବ (ଫା.)(ମୁସଲମାନ ସୃଜିତ ଅମଳ)-ନୌସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ
Mir bahari The commander of the navy dur-
ing Mahomedan rule.

ମିର୍‌ବାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା.) (ମୁସଲମାନ ସୃଜିତ ଅମଳ)—ବାଦସାହାଙ୍କୁ
Mir-bār ଭେଟିବାକୁ ମିଳା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା କର୍ମଗୃହ-
An officer who used to examine persons
going to appear before the Emperor.

ମିର୍ ମଂଜାଲ୍—ବୈଦେ.ବ(ଫା.) (ମୁସଲମାନ ସୃଜିତ ଅମଳ)—ସେନାମାନେ
Mir mamjil ଯତ୍ରତ୍ରତା ପୂର୍ବରୁ ଶିବିରେ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ
କର୍ମଗୃହ—Commissary General.

ମିର୍ ମଜ୍‌ଲିସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)— ସଭାପତି—President of an
Mir majlis assembly or gathering.

ମିର୍ ମହଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବ (ଫା) (ମୁସଲମାନ ସୃଜିତ ଅମଳ)—ବଜାରର
Mir mahallā ସରଦାର; ଚୌହଦ୍ଦିର—The headman of
a bazar or particular quarter of a
town.

ମିର୍ ମୁନ୍‌ସୀ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ହେଡ୍-ମୋହୋରର୍—
Mir munsi **मीर मुंसी** Head clerk.

ମିର୍ ଶିକାର୍—ବୈଦେ.(ଫା) (ମୁସଲମାନ ସୃଜିତ ଅମଳ)—ବାଦସାହାଙ୍କ
Mir śikār ଶିକାରର ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଗୃହ—
मीर शिकार The principal officer in charge of
the arrangements for the royal hunt.

ମିର ସାମାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା) (ମୁସଲମାନ ସୃଜିତ)—ବାଦସାହାଙ୍କ
Mir sāmān ପାକଶାଳାର ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଗୃହ—
मीर सामान The superintendent of the royal
cook-room.

ମିର୍‌ଧା—ଦେ. ବ (ଜାହାଜଆ ଭାଷା)—ଜାହାଜର ଖଲ୍ଲାସିମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର
Mirdhā ଓ ଗୋଦାମରକ୍ଷକ—Head of the menials
in or purser of a ship. (ଭୃ—ଶଙ୍କର
ବେଦେତ୍ତ ମିର୍ଦ୍ଧା ଯେଣ୍ଟରେ ଗୋଟାଏ ଘୋଡାମିଶା
(ମିର୍ଧା (ର୍ଦ୍ଧା)—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘୋଡ଼ାଏ ଗୋଇଠା ମାରିଥିଲ୍ଲ ।
ଫଗ୍ଗୁଇମୋହନ. ଗଲ୍ପସଲ୍ଲ)

ମିର୍(ରି)ଧା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମିର୍‌ଦାହ୍)—ଗ୍ରାମାଧିକାରୀ; ଗ୍ରାମର ମଣ୍ଡଲ;
Mir(ri)dhā Headman of a village.
ମିର୍ଦ୍ଧା **मोडड**

ମିର୍(ର)ଶିଙ୍ଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ସଂ. ଭୂରି ଶୃଙ୍ଗ)—ଭୂରୁଶୃଙ୍ଗା
Mir-(ri)singā (ଦେଶ)—Bhurusingā (See)
[ମେର ଶିଙ୍ଗା, ମୁର୍(ରୁ)ଶୁଙ୍ଗା(ଙ୍ଗି)ଆ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ତେ. ଅବାବାସ୍

ମିର୍ଗ—ସଂ. ବ—୧ । ମୂର୍ବା (ହି. ଣ) (ଦେଶ)—1. Mūrbā (See)
Mirā ୨ । ମଦ୍ୟ (ହି. ଣ)—2, Wine.

ମିରସ୍‌ଦାର୍—ଗ୍ରାଦେ(ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମିରାସ୍ =ଭୂତ-
Mirās-dār ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର ରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି+ଦାର)—
ମିରାସଦାର ଗ୍ରାମର କାନୁନଗୋ କର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ
मिरासदार ବା ଗଜାଙ୍କଠାରୁ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଜାଗିର ପାଇଥିବା
କର୍ମଗୃହ; ଗ୍ରୁପ୍ କରଣ;[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗଜାଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱତ୍ୱ
ଅଦାୟ କରନ୍ତି, ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଲିଭିବା ରଖନ୍ତି ଓ ଗ୍ରାମର ସ୍ୱତ୍ୱ-
ଜାସ୍ୱ କର୍ମ ଓ ହିସାବ ଲେଖାଲେଖି କରନ୍ତି)—A heredit-
ary village Kanungo in the district of
Ganjam in Orissa

ମିରି—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—ଲଙ୍କା ମରଚ—
Miri Chilly, red pepper.

ମିରିକାଲି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମୃଗଲ)—ସ୍ରୋତ୍ସଜାତୀୟ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶ୍ୱେତ
Mirikāli ମାଛ—A kind of fresh water fish;
ମିର୍ଗେଲି, ମୃଗେଲ rhina Mrigala. [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ରୋତ୍ସ ମାଛଠାରୁ
मृगेल ଲମ୍ବରେ ଶ୍ୱେତ ଓ ଏହାର କାନ୍ଥର ଦାଢ଼ ଈଷତ୍ କୃଷ୍ଣ
(ମିର୍କାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବର୍ଣ୍ଣ ।]

ମିରିଗ—ଗ୍ରା. ବ. (ସଂ. ମୃଗ)—ମୃଗ—Dear.
Miriga (ଭୃ—ଶୁଆ, ସାଗ, ମିରିଗମାନଙ୍କ ସମୂହ । କୃଷ୍ଣଦେବ.
(ମିର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ମିର୍ଗୀ,ମିଗି(ର୍ଗି)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମହାଭାରତ. ବନ ।)
ମୃଗ, ହରିନ, ମିଗ **मिरग, हरन**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିରୁଗ(ଗି) ଚ୍ଛଲ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୃଗ ଚର୍ମ)—ମୃଗ ଚର୍ମ—
Miriga(gi) chhāla Deer hide.
ମୃଗ ଛାଲ **ମିରଗ ଛାଲ(ଜା)**

ମିରୁଗ (ଗି) ଲେ (ଲ) ଣ୍ଡି—ଗ୍ରା. ବ—ମୃଗର ବଷ୍ଟାଗୋଲଢ—The Miriga(gi)le(la)ṇḍi globules of the dung of the deer.
ମୃଗେର ଲେଦି ଗ୍ରାଦେ. (ଗୋରଖା ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହାଣୁଆ ବା **ମିରଗ ନେଡୀ** ଦାଢୁଆ କାଠ ବଶିଷ୍ଟ ଏକ ପ୍ରକାର ଝାଉଁଳିଆ ବୃକ୍ଷ—Gnelum Sanden (Haines). [ଦ୍ର—ଏହାର ସତ୍ତ ଛଳ ଇଞ୍ଚଠାରୁ ଅଠ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ଓ ½ ଇଞ୍ଚଠାରୁ ୪ ଇଞ୍ଚ ଓସାର ହୋଇଥାଏ ।]

ମିରୁଗା କୋଲ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଆମିଲା କୋଳ; Mirigā koli [ଦ୍ର—ଏହା ପାଚିଲେ ଏହାକୁ ଅମ୍ଳିଲ କରି ଖିଆଯାଏ —A kind of wild edible plum of acid taste.]

ମିରୁଗାଣି ଡମ୍ବ—ଗ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର) ବ—ମାତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି ବଶେଷ Mirigāṇi damba —A low untouchable class in Jeypore (Dist. Vizag).

ମିରୁଗି ରୋଗ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୃଗୀ ରୋଗ)—ଅପସ୍ମାର— Mirigi roga ମୃଗୀ; ମିର୍ଗି **ମିରଗୀ** Epilepsy.

ମିରୁଗିଡ଼ା—ଦେ. ବଙ—ମୁରୁଡୁଟିଆ (ଦେଖ) Mirigirḍā (ମିରୁଗଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) Murkuṭiā (See)

ମିରୁଜା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୀର୍ଜା=ମୀର୍ ବା ଅମୀରଙ୍କ ପୁତ୍ର)— Mirijā ୧ । ମୁସଲମାନ୍ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଉପାଧିବଶେଷ— (ମିର୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A title of noble Mahomedans. ମିର୍ଜା ୨ । ରାଜପୁତ୍ରାର—2. Prince. ୩ । ମୋଗଲ୍‌ମାନଙ୍କ **ମୀରଜା** ବଂଶୋପାଧି ବଶେଷ—3. A family-title amongst the Moghuls. ୪ । ତୈମୁର ବଂଶର ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଉପାଧି—4. A title of the princes of Taimur's dynasty.

ମିରୁଜା(ଜେ)ଇ ——ଦେ. ବ (ଫା. ମିର୍ଜାଇ)—୧ । ଜୁବ୍ବା— Mirijā(je)i 1. Coat. ୨ । ତୁଳାଭରା ଜୁବ୍ବା— ମିରଜେଇ } ଅନ୍ୟରୂପ 2. A cotton-stuffed coat ମିର୍ଜାଇ } [ଦ୍ର—ଏ ଜୁବ୍ବାର ପଛ ଦାଢ ଥାଏ, ମିର୍ଜାଇ ଏହା ବେକଠାରୁ ଅଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥାଏ ଓ ଏଥିର **ମିରଜ(ଜା)ଇ** ଦୁଇ ପାଖରୁ ଚୋରା ବନ୍ଧା ହୋଇ ଏହା ବନ୍ଦ କରାଯାଏ ।]

[ଦ୍ର—ସାଙ୍କଳର ମିରଜେଇ ଭେମନ୍ତ ଋତୁ ଲଗିବ ନାହିଁ । ଗଧାନାଥ. ବବେଳା ।]

ମିରିଧା—ଗ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ଫା. ମିରଦାଡ୍—ପ୍ରଧାନ Miridhā ବ୍ୟକ୍ତି)—ଗୋଧ—Male monkey; the male head of a group of monkeys.
ଦେ. ଓ ବୈଦେ. ବ—ମିର୍ଧା (ଦେଖ)—Mirdhā (See)

ମିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମିଲ୍)—ତୁଳାଆଦିର କଳ—Cotton Mil ମିଲ **ମିଲ** mill; flour-mill etc.

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଚଳରେ ଯେଉଁ କାମ ବା ବସ୍ତୁର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ସେହି ବସ୍ତୁର ଇଂରାଜୀ ନାମ ପରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଲଗାଯାଏ । ଯଥା—କୁଇନ୍‌ମିଲ୍=ଔଷଧକଳ; ଗ୍ରେସ୍‌ମିଲ୍=ଗ୍ରହଣକଳ; ବିଣ୍ଡମିଲ୍=ବାୟୁଗ୍ରସିତ କଳ; ଫ୍ଲୋରମିଲ୍=ଅଣ୍ଟାପେଶାଦାର ଦାଣ୍ଡ ମିଲ୍=ଦାଢଚଲା କଳ; ଲୁଥ୍‌ମିଲ୍=ଲୁଗାବୁଣା କଳ, ଢଙନ୍‌ମିଲ=ଭୁଲାରୁ ସୂତା ଆଦ କାଢବା କଳ ।]

ମିଲ୍‌କ(କ୍ୟ)ତ୍—ବୈଦେ. ବ—ମିଲ୍‌କତ୍ (ଦେଖ)—Milikat, Mil-ka(kya)t (ମିଲ୍‌ବଥତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

ମିଲ୍ ଲୁଗା—ଦେ. ବ—କଳରୁଣା ଲୁଗା—Mill-made cloth.
Mil-lugā ମିଲକାପଡ଼ **ମିଲକପଡା**

ମିଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ମିଳତ ହେବା—1. To mix. ୨ । ସଯୁକ୍ତ Mil (root) ହେବା—2. To be joined or attached to. ୩ । ସାକ୍ଷାତ କରିବା; ଭେଟିବା—3. To meet. ୪ । ଏକମତ ହେବା—4. To agree. ୫ । ତୁଲ୍ୟ ହେବା; ଖାଟୁଣାଇବା—To tally with.

ମିଲ୍— ଦେ. ବ (ସ. ମିତ୍ର ଧାତୁ)—୧ । ମେଳ; ଔପଚାରିକ୍ୟ— Mil 1. Friendship. ୨ । ସଯୋଗ—2. Conjunction. ମିଳ ୩ । ଭେଟ—3. Meeting. ୪ । ଐକ୍ୟ; ଏକତା— **ମେଳ** 4 Unity; sameness. ୫ । ସମତା—5. Similarity.

ମିଲ୍ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଐକ୍ୟ ହେବା; ମେଳ ହେବା— Mil khāibā ମିଳଖାଓୟା **ମେଳ ଖାନା** To tally.

ମିଲ୍‌ମାଲ୍—ଦେ. ବ—ବବାଦର ଆପୋଷରେ ମୀମାଂସା— Mil-māl Amicable settlement of a dispute; ମିଟମାଟ **ମେଳଜୋଲ** reconciliation.

ମିଲ(ଲ, ଳ)ମିଲା—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର ବସନ୍ତ ରୋଗ; ବଷ୍ଫୋଟକ ରୋଗ Mil(la, li)milā ବଶେଷ—Measles; ham; Morମିଲି(ଳ)ମିଲା(ଳେ)ହାମ billi; mamern; roseola. [ଦ୍ର— **ଦାମସ** ପ୍ରଥମେ ଜ୍ୱର ହେବା ପରେ ଦେହରେ ସ୍ଫେଟ ସିମିର ସ୍ଫୋଟକମାନ ଏ ରୋଗରେ ବାହାର ଯାଏ ଓ ଅଢ଼େଇ ଦନ ପରେ ଏ ବ୍ରଣମାନ ଦେହରେ ମିଳେଇ ଯାଏ ।]

ମିଲ୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମିଳବା (ଦେଖ) Milbā Miḷibā (See)

ମିଲ—ସ. ବ (ମିଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ମିଳନ; ସଯୋଗ— Mila 1. Union. ୨ । ସମ୍ମତି—2. Consent. ୩ । ଐକ୍ୟ—3. Oneness; unity. ୪ । ସମତା—4. Similarity. ୫ । ସଙ୍ଗତିକ୍ୟ— 5. Agreement.

ମିଲଣ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମିଳନ)—ମିଳନ (ଦେଖ) Miḷaṇa ମିଳନ **ମିଳନ** Miḷana (See)

ମିଲଣ ଠାଁଆଁ(ଣାଁ)—ଦେ.ବ (ସ. ମିଳନସ୍ଥାନ)—ଦେବତାଙ୍କ ମିଳନ ସ୍ଥାନ Miḷaṇa ṭhāñā(āñ) —A place where idols from ମିଳନ ସ୍ଥାନ various localities are brought **ମୀଲନେକା ଜଗହ** for common worship.

ମିଲନ—ସ. ବ (ମିଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମିଶ୍ରଣ—1. Miḷana Mixing. ୨ । ଐକ୍ୟ—2. Unanimity;

Digitized by srujanika@gmail.com

agreement; unity. ୩ । ସ୍ପର୍ଶ—3. Touch. ୪ । ସଂଯୋଗ—4. Conjunction; contact; union. ୫ । ମିଶାଝର—5. Rhyme. ୬ । ଭେଟ—6. Meeting; encounter. ୭ । ସମତା; ସାଦୃଶ୍ୟ—7. Resemblance; similarity; accordance; consistency; likeness. ୮ । ତୁଳନା; ଉପମା—8. Comparison. ୯ । ବନ୍ଧୁତାସ୍ଥାପନ—9. Establishment of friendly relationship. ୧୦ । ପ୍ରାପ୍ତି—10. Obtaining; receipt. ୧୧ । ଘଟଣ—11. Happening.

ମିଲା Mil̤ā **ମିଲା** mila **ମିଲନା** milanā—ଦେ. ବ (ସ. ମିଲ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମିଶିବା—1. Mixing. ୨ । ଭେଟ; ଏକତ୍ର ହେବା—2. Coming together; meeting. ବଣ—୧ । ମିଳିତ—1. Joined. ୨ । କ୍ଷୁନ୍ନ; ପଗ୍ଧ—2 Rotten. ୩ । (ସ. ବିଲୀନ) ମିଳାଇ ଯାଇଥିବା—3. Dissolved.

ମିଲା(ଲେ)ଇ ଦେବା Mil̤ā(le)i debā **ମିଲାଦେନା**—ଦେ. କି—(ସକର୍ମକ)—୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମେଳ କରାଇବା—1. To cause reconciliation between two persons. ୨ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭେଟ ଘଟାଇବା—2. To bring out an interview between persons.

ମିଲା(ଲେ)ଇବା Mil̤ā(le)ibā **ମିଲାନା** **ମିଲାନା** milānā—ଦେ.କି.—(ମିଲ୍ ଧାତୁର ପ୍ରପ୍ରୋଜକ ରୂପ, ସକର୍ମକ)—୧ । ମିଶାଇବା—1. To cause to mix. [ଉ—ଦଧି ମନ୍ଥନର ସବଦ ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ ଗୀତ ନାଦ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ମିଳତ କରାଇବା; ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ କରାଇବା—2. To bring about a meeting between two persons. ୩ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ମେଳ କରାଇବା—3. To cause reconciliation between two persons. ୪ । ସଂଯୋଜିତ କରାଇବା—4. To cause to join. [ଉ—ଚନ୍ଦ୍ରମା ସଉତ ସଉ ମିଳାଇବ । ଉଷ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।] ୫ । ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଘଟାଇବା—5. To bring about congruity or consistency. ୬ । ପ୍ରାପ୍ତ କରାଇବା—6. To cause to get. ୭ । (ବ+ଲୀ ଧାତୁ=ଲୀନ ହେବା ଅର୍ଥରେ) ଗଳାଇ ଦେବା; ଅଦୃଶ୍ୟ କରାଇବା—7. To cause to disappear. ୮ । ଘାଣ୍ଟିରେ ଲୁଣ ଆଦି ମିଶି ଯାଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା—8. To be dissolved. [ଉ—ଦେଖରେ ଲୁଣ ! ଘାଣ୍ଟିରେ ପଥର ମିଳେଇ ଯାଇ—ଭଗ ।] ୯ । (ସକର୍ମକ) ତରଳାଇବା—9. To cause to melt. [ଉ—ସେ ଧ୍ୟାନେ ଶଙ୍କର ମିଳାଇ, ନଦୀ ସ୍ୱରୂପେ ଗଲେ ବହି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୧୦ । (ମ୍ଲେ ଧାତୁ=ମ୍ଳାନ ହେବା, (ଅକର୍ମକ)—କ୍ଷୁନ୍ନ ହେବା; ପଚି ଯିବା—To be rotten.

ମିଲା(ଲେ)ଇ ଯିବା Mil̤ā(le)i jibā **ମିଲାଜାନା**—ଦେ. କି. (ଅକର୍ମକ)—୧ । ପଚିଯିବା—1. To be rotton ୨ । ତରଳି ହେବା ମିଳିଯେ ଯାଓୟା ଗଳେ ଯାଓୟା (ଯଥା— ଘାଣ୍ଟିରେ ଚଳ ବା ଲୁଣ ମିଳାଇ ଯିବା)—3. To be dissolved in. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବସ୍ତୁତ ହେବା, ଲୋପ ହେବା—3. To be totally forgotten. [ଉ—ସଜ୍ଞ ସମିଦ୍ଧମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସ୍ତାବିତ କୌଣସି ବିଷୟ ସାହ୍ନ ହୋଇଯିବା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ତାହା ଏକାବେଳକେ ମିଳାଇ ଯାଏ ।]

ମିଲାଣ(ନ୍) Mil̤ān(n) **ଖସଡ଼ା** khasarḍā **ମିଲାନ ଖସରା** milān khasrā—ଦେ.ବ.—(ସେଟଲମେଣ୍ଟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ କର୍ମଗୁତ୍ମାନଙ୍କ ମିଳାନ ଖସଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ମୌଜାର ଭୂମିମାନଙ୍କର ଚଳନ୍ତି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଜନିତ ବଦଳଣ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ରେଜଷ୍ଟର—Milan khasra; a register showing the details of the consecutive plots of a village, prepared in the course of a revenue settlement.

ମିଲାପ Mil̤āpa **ମିଲାପ, ମିଳିତ** milāp, milit—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର)—ବ.—(ଭୁଲ. ହ. ମିଳାପ)—୧ । ଏକତା—1. Unity. ୨ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—2. Friendship; mutual good feeling.

ମିଲାପ Mil̤āpa **ମିଲାପ** milāp—ଦେ. ବ—(ସ. ମିଲ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମିଳନ; ମିଳାମିଶା; ମେଳ—ଆଳାପ 1. Mixing together; accord; concord. ୨ । ମେଳାପ; ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ; ବନ୍ଧୁତା—2. Friendship; attachment. [ଉ—ଉତ୍ପଳା ଦେଇ ଆଉ କମଳା ଦେଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିମ୍ପିଛି ମିଳାପ । ଫଙ୍କାବମୋଦନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୩ । ସାକ୍ଷାତ୍ ପରଚୟ—3. Acquaintance.

ମିଲାପି Mil̤āpi **ମିଲାପି** milāpi—ଦେ. ବଣ—୧ । ମେଳାପୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ମିଶି କଥା ବାର୍ତ୍ତା କରେ—Affable; ଆଳାପି **ମିଲାପୀ** mixing with others. (ତିଲାପିଆ, ମିଳାପି ଆଳାପି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଘନିଷ୍ଠରୂପେ ପରିଚିତ—2. Intimate; well acquainted (friend.) ବ—ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ—An intimate friend.

ମିଲା ମିଶା Mil̤ā miśā **ମେଳଜୋଲ** **ମିଲା ମିଶା**—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବର); ମିଳ୍ ଧାତୁ ଓ ମିଶ୍ର ଧାତୁ)—୧ । ମିଳାମିଶା, ମେଳାମିଶା—1. Mixing together. ୨ । ଅଘୋଷରେ ବାଦର ମେଷ୍ଟନ—2. Reconciliation; amicable settlement of a dispute; restoration of friendly feelings.

ମିଲିକତ୍(ତ୍ୟ) Milikat **ମିଲକିଅତ** **ମିଲକୀୟତ୍**—ଦେ. ବ—(କଚରଆ)—(ଫା. ମିଲ୍କିୟତ୍)—୧ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତି; ଭୂସ୍ୱତ୍ୱ—1. Landed property ୨ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱତ୍ୱ—2. Ownership; proprietory right. ୩ । ଜମିଦାରୀ—3. Zamindary.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଲି(ଲି)କଥର୍ ସରକାର୍—ବେ.ବ (କଚରଥ) (ଫା.)—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ
Mili(l)kiat sarkār ସମ୍ପତ୍ତି—The property of
ସରକାରୀ ମିଲିକିୟତ Government. (ଯଥା—ସଦର ଜଝଜ
मिलकीयत सरकार ମିଲିତଥଡ଼ ସରକାର୍,ମାଦ୍ରାଲ୍ ଖାସ୍=ଜଝଜର
ସରକାରୀ ବା ଖାଣ୍ଟମାଦ୍ରାଲ୍ ଜମିଦାରୀ ।)

ମିଲିଚୁଲି କାମ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—ଏକତା ସହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—
Milichuli kāma karibā To act in union·
ମିଳେ ଜୁଳେ କାଜ କରା **मलजुलकर कामकरना**
(ମିଳମାଳ କାମ କରିବା, ମିଳ ମିଶି କାମ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଲିଟାରି(ଟେ)ରି—ବୈବେ. ବିଶ୍ (ଇଂ. ମିଲିଟାରୀ)—ସୈନ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-
Militāri(ṭe)ri ମିଲିଟାରୀ **मिलिटारी** ସାମରିକ—Military.

ମିଲିଟାରି(ଟେ)ରି ପୁଲିସ୍—ବୈବେ. ବ—ସରକାରଙ୍କର ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗର
Militā(ṭe)ri pulis ସାମରିକ ବିଭାଗ—Military
ମିଲିଟେରି ପୁଲିସ **मिलिटारी पुलिस** Police.

ମିଲିତ—ବି. ବିଶ—(ମିଲ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କୃତସାକ୍ଷାତ୍କାର;
Milita ଭେଟା ଭେଟ ହୋଇଥିବା; ସହିତର ସଙ୍ଗେ ସଯୁକ୍ତ—
(ମିଳତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Joined together; met; come
into contact. ୨ । ଅର୍ଜିତ—2. Earned;
acquired. ୩ । ପ୍ରାପ୍ତ—3. Got; obtained;
୪ । ଯୁକ୍ତ—4. United. ୫ । ମିଶ୍ରିତ—5. Mixed.
୬ । ସଙ୍କଳୀକୃତ—6. Gathered together;
congregated. ୭ । ସହିତର ସମ୍ବନ୍ଧ—7. Corre-
lated. ୮ । ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିବା—8. Touched;
touching

ମିଲିତ ମୂଲଧନ—ବି. ବ—(ଅନେକ ବ୍ୟବସାୟୀ)—ବ୍ୟବସାୟ ନିମନ୍ତେ
Milita mūladhana ପୁଞ୍ଜୀକୃତ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଧନ—
Joint stock; united capital.

ମିଲିତ ରାଜ୍ୟ—ବି. ବ—(ଅନେକ)—ବହୁରାଜ୍ୟ ସଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା
Milita rājya ରାଜ୍ୟ—United states.

ମିଲିତ ସେନା—ବି. ବ—ଏକାଭୂତ ସୈନ୍ୟ—Army gathered
Milita senā or concentrated at one place.

ମିଲିନ୍ଦ—ବି. ବ—(ମିଲ୍ ଧାତୁ=ସଲଗ୍ନ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ=ଯେ
Milinda ପୁଷ୍ପରେ ମିଳିତ ହୁଏ)—ଭ୍ରମର—Black bee.
[ଉ—ମିଳନ ଲତା ଦମ୍ଭ ବନତା ବଦନେ ମିଶି ଯାରେ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚତୋରା ଚମ୍ପୂ ମ. ଗୀତ ।]

ମିଲିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଜାଜପୁର) କ୍ରି—ମିଳିବା (ଦେଶ)
Milibā Milibā (See)

ମିଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ.ମିଲ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମିଶାଇବା—1. To be
Milibā ମିଳା **मिलना** mixed with. ୨ । ମିଳିତ
ହେବା—2. To join; to be united to. [ଉ—
ମିଳ ଏ ସମୟରେ ଅସି ତରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧର । ସ୍ୱଧାନାଥ.
·ବେଣୀ ସଦାର ।] ୩ । ସଯୁକ୍ତ ହେବା—3. To be
joined with. ୪ । ଜୁଟିବା; ଦାରୁଣିବା;
ଭେଟିବା—4. To meet. [ଉ—ସ୍ୱଧା ସମସ୍ତେ ମିଳ
ଗଲେ ସଥେ । ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଉସବାରମ୍ଭ ।] ୫ । ଲବ୍ଧ
ହେବା; ଲାଭ ହେବା—5. To be earned. ୬ ।
ହସ୍ତଗତ ହେବା; ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—6. To be received
or got. [ଉ—ଜାଣ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ମୋତେ ମିଳଲ୍ଲରେ
ଜଗତ୍ପୂର୍ଯ୍ୟ. ସ. ।] ୭ । ପହଞ୍ଚିବା; ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା-
7. To arrive at a place;to reach a place.
[ଉ—ଜାଉଁଳି ଗଣ୍ଡଗଣ୍ଡ ଦୂର, ମିଳିଲେ ଏକା ବେଳେ
ଯାଇ । ବୁଦ୍ଧ. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୮ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—
8. To touch. ୯ । (ମତ) ଏକ ହେବା—9. To
agree with.

ମିଲ ମିଲା—ମିଲ୍ ମିଲା (ଦେଶ)
Milimilā Mil-milā (See)

ମିଲି(ଲି)ମିଲି(ଲି)—ବେ. ଅ—ମିଟିମିଟି (ଦେଶ); ମିଞ୍ଜିମିଞ୍ଜି (ଦେଶ)
Mili(li)mili(li) Mitimiti (See); minjiminji (See)
ମିନମିନ **ଟିମଟିମ** ବେ. ବ—ପ୍ରଦୀପର ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁ ଜଳିବା—
Flickering of a light.

ମିଳିମିଶି—ବେ.ଅ.—ଏକତ୍ର; ଏକାଠେଇଁ—Together. [ଉ-ଦୁହେଁ
Milimisi ମିଳିମିଶି ଘର କାମ କରନ୍ତି—ଫଗୁଆମୋଦନ.
ମିଳେମିସେ **मिलजुलकर** ଛନ୍ଦାଣ ଅଠଗୁଣ ।]

ମିଳ ମିଶି ଯିବା—ବେ. କ୍ରି—ମିଳ ଯିବା (ଅ) (ଦେଖ)—
Mili misi jibā Mili jibā 3 (See) (ଉ—
ମିଳେମିଶେ ଯାଓୟା **मिल जाना** ତାହାର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗଦକୁ
ଅଣି ଯୁବତୀଜ କଲା, ସମସ୍ତେ ମିଳିମିଶି ଗଲେ—ଗୋଲକଣ୍ଠ
ପିଣ୍ଡାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ।)

ମିଳିଯିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । କଷ୍ଟିଉରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—1. To be
Milijibā got at last. ୨ । ମିଳିତ ହେବା—
ମିଳେ ଯାଓୟା **मिलजाना** 2. To be united with.
୩ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ବିବାଦ ମୀମାଂସା ହୋଇ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ
ସ୍ଥାପିତ ହେବା—3. To be reconciled with
each other. ୪ । ମିଳାଇଯିବା—4. To dissolve.
(ଉ—ପୂର୍ବରୁ ତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଘୋଡ଼ାଯାଇଥିବା, ଜଳଧାର ପଡିବା
କ୍ଷଣି ମିଳିଯିବ—କୃଷ୍ଣଦିବ୍ୟ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ମିଶ୍—ବୈବେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଇଂ. ମିସ୍)—କୁମାରୀଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଲଗିବା
Mis ଉପାଧି—Miss; a title prefixed to the names
ମିସ **मिस** of maidens [ଦ୍ର—ଗେଜେଟଭୁକ୍ତ ଓ ସାଧାରଣ
ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷିତା ଭାରତୀୟା କୁମାରୀମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଏ
ଶବ୍ଦ ଲଗେ ।]

ମିଶର୍—ବୈବେ. ବ. ନାମ [ଅ. ମିଶର୍=ସୁରକ୍ଷିତ (ଜଗତ୍)]—
Misar ଅଫ୍ରିକା ମହାଦେଶର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣରେ ନାଲ
ମିସର ନଦୀର ଉପତ୍ୟକାରେ ଅବସ୍ଥିତ ମୁସଲ୍ମାନ୍ ରାଜ୍ୟ—
ମିଶ୍ର Egypt. [ଦ୍ର—ମିଶରଶବ୍ଦ ବହୁକାଳରୁ ଭାରତରେ 'ମିଶ୍ର'
ରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ । ଏ ଦେଶର ଇଂରାଜ ନାମ Egypt
(ଇଜିପ୍ଟ) ସ. ଆଗୁପ୍ତ (ସୁରକ୍ଷିତ) ରୁ ଗ୍ରୀକ୍ ହୋଇ
ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟମାନେ କହନ୍ତି । ମିଶର୍ ଦେଶ ଅଫ୍ରିକା ମହାଦେଶର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ତରପୂର୍ବକୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିର ଉତ୍ତରରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର, ପଶ୍ଚିମରେ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ ଓ ଲୋହିତସାଗର, ପଶ୍ଚିମରେ ଲିବିୟା ମରୁଭୂମି । ଦକ୍ଷିଣରେ ଏହା ୩୫ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । ଏହାର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ୩୫ନଦୀ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଉତ୍ତରକୁ ବୋହୁଯାଇ ଅଛି ଓ ଏ ନଦୀର ବାର୍ଷିକ ବଢ଼ା ଯୋଗୁଁ ଏ ଦେଶରେ ଖୁବ୍ ଘନ ଘନ ଓ ଏଇଥିପାଇଁ ଜମି ଖୁବ୍ ଉର୍ବର ହୁଏ । ଏହା ନଦୀମାତୃକଦେଶ, ତେଣୁ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ଏହା ତୁରସ୍କର ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧୀନ 'ଖେଦିଭ୍' ନାମକ ଜଣେ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ତୁରସ୍କରୁ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ବ୍ରିଟିଶ୍ସରକାରଙ୍କ ଅଭିଭାବକତ୍ୱରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଖେଦିଭ୍ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍ତର ଭାଗ ମିଶର୍ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ ସୁଦାନ୍ । ମିଶରର ରାଜଧାନୀ କାୟରୋ । ୩୫ ନଦୀ ମୁହାଣରେ ଥିବା ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବନ୍ଦର ଅଟେ । ଏ ଦେଶବାସୀମାନେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାତ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଚ ସୀମାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି କାଳରେ ଏମାନଙ୍କର ରଚିତ ଶବମାନ ଭୂଗର୍ଭରୁ ବାହାରୁ ଅଛି । ଏ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜାମାନଙ୍କର ବିଶାଳ ସମାଧି ମନ୍ଦିରମାନ (ପିରାମିଡ୍) ଅଦ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ମିସରର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ଉପାଧି ଫାରୋ (Pharao) ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ମିଶରର ସଭ୍ୟତା, ଶିକ୍ଷା, ଯୁଦ୍ଧ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଧର୍ମ ଆଦି ବିଷୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ବୈଦେକଯୁଗର ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମୀୟ ଭଳି ବିଷୟମାନଙ୍କର ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ, ଅଦ୍ୟକାଲି ମିଶରବାସୀମାନେ ମୁସଲମାନ୍ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ। ଐତିହାସିକ ଯୁଗରେ ମିଶର୍ ବହୁ ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣକାରୀଙ୍କ କବଳଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜଙ୍କ ଅଭିଭାବକତ୍ୱରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଭୋଗ କରୁଅଛି ।]

ମିଶର—ତ୍ରା. ବ (ସଂ. ମିଶ୍ର)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ମିଶ୍ର ଉପାଧି—1. The title of Miśra among the Brāhmaṇas. ୨ । ମିଶର୍ (ଦେଖ)—2. Misar (See)

ମିଶଲ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମିସ୍ଲ୍, ମିସଲ୍=ନଥି)—୧ । ମକଦ୍ଦମାର ନଥି; କୌଣସି ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ କାଗଜ ପତ୍ର—1. File or record of a case. ୨ । ଅଦାଲତରେ ବଗ୍ଦରଘଡ଼ିଙ୍କ ବସିବାର ସ୍ଥାନ ବା ମଞ୍ଚ; ବଇଠକ— 2. The raised platform on which a judge takes his seat; the Bench. ୩ । ଅଦାଲତ ଗୃହ—3. The court-house; court. ୪ । ମିସଲରେ ବସି ବଗ୍ଦରଘଡ଼ିଙ୍କ ବଗ୍ଦର କରବାର ଏକ-ଥର (ଉଜାମରେ, ହେରଙ୍ଗ୍—Hearing)—4. One sitting of a court; one hearing of a case. [ଉ—ଓଜଲ ବାବୁ ମିଶଲ୍ରେ ଏକ ମୋହର୍ ମିଶ୍ ନଅନ୍ତୁ ।] ୫ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାସୃକଙ୍କ ଅଧୀନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିଖମାନଙ୍କ ଦଳ—5. A number of Sikhs following a particular leader.

ମିଶଲ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପକ୍ଷ, ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର ଏବଂ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ Misal karibā ମିଳିତ ହୋଇ ଅଦାଲତରେ (ବଗ୍ଦର ପଡ଼) [ମିଶଲ ଜମା(ମେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବଇଠାସନରେ ବସିବା— ମିସଲ ଜମାନ (the judge) To hold the court ମିସ୍ଲ ଜମାନା with all the requisites (suitors, pleaders, officers etc).

ମିଶଲ୍ ଖରଚ୍ (ଖର୍ଚ୍ଚା)—ବୈଦେ. ବ—ଓକିଲ ମୁକ୍ତାରଥଡ଼ ଅଦାଲତରେ Misal kharachā (kharchchā) ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ମିସଲ ଖରଚା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରବାପାଇଁ ପକ୍ଷଠାରୁ ମିସ୍ଲ ଖର୍ଚ୍ଚା ନେବା ଫିସ୍—Fees taken by a pleader for attending a court.

ମିଶଲ୍ ଜମିବା—ଦେ. ବ—ବଗ୍ଦରଘଡ଼ିଙ୍କ ବଗ୍ଦର କରିବା ସମୟରେ Misal jamibā ଅଦାଲତରେ ପକ୍ଷ ଓ କର୍ମଚାରୀ ଆଦି ସମବେତ (ମିସଲ୍ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ହେବା—The holding of ମିସଲଜମା ମିସ୍ଲ ଜମନା a full court.

ମିଶା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମିଶ୍ର)—୧ । ମିଶ୍ରିତ—1. Mixed. [ଉ Miśā —କରୁଣା ମିଶା ଅନୁରାଗ, କଷ୍ଟାସ ବଚନ ସ୍ୱରାଗ । ମିଶା ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ମିଲାହୁଆ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥିବା—2. Adulterated. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର—3. Hybrid or mixed caste. ବ— ମିଶନ ୧ । ମିଶ୍ରଣ—1. Mixing. ୨ । (ଗଣିତ) ଯୋଗ ଜୋଡ କରଣ; ମିଶାଣ; ସକଳନ—2. (arithmetic) Addition. [ଉ—ଦରି, ଗୁଣ୍, ଫେଡ଼୍, ମିଶା; ଆଜି ସର୍ ଘାଟ ଫସରଫସା—ପ୍ରବଚନ ।] ପ୍ରାଦେ. (ସମଲପୁର ଓ ଜୟପୁର) ଅ—ମଧ୍ୟ—Also. [ଉ—ମାଧବ ମିଶା ଗେର ବାଗିର୍ ଲୁଚ୍ଲନ୍ତ=ମାଧବ ମଧ୍ୟ ଗେର ଘର ଲୁଚ୍ଲାଣି ।]

ମିଶା(ଶେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମିଶ ଧାତୁର ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ)—୧ । (ଏକାଧିକ ପଦାର୍ଥ) ମିଶ୍ରିତ କରିବା— Miśā(śe)ibā 1. To mix up. ୨ । ଗୋଳାଇ ଦେବା— ମିଲାନା 2. To adulterate; to dissolve. ୩ । (ଗଣିତ) ସଂଖ୍ୟା ଜଙ୍କୁ ଯୋଗ କରିବା—3. To add up some numbers. ୪ । ଏକ ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୋଗ କରିବା—4. To join a thing with another. ୫ । ମେଳାଇବା; ଦୁଇଟି ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମିଳିତ କରାଇବା; ମେଳ କରାଇବା—5. To cause to meet or associate; to reconcile; to effect reconciliation between. ୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଦାଲତ ଦଳରେ ବା ସଙ୍ଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦେବା;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପଣାର ଦଳଭୁକ୍ତ କରିବା—6, To cause or allow a person to work or mix in one's company; to admit a person as one's colleague.

ମିଶାଣ—ଦେ. ବି. (ସ. ମିଶ୍ରଣ)—୧ । (ଗଣିତ) ସଙ୍ଖ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଯୋଗ
Miśāṇa କରିବା—1. (arithmetic) Addition.
ମେଶାନ ୨ । ମିଶ୍ରଣ—2. Mixing up. ୩ । ମିଳନ—
ଜୋଡ 3. Meeting together. ୪ । ଏକତ୍ର କରିବା—
(ଫେଡ଼ାଣ—ବିପରୀତ) 4. Gathering up. ୫ । ଏକାଧିକ
ବସ୍ତୁର ମିଶ୍ରଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁ—5. Mixture;
a compound. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ
ମିଶ(ଶୁ)କ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳ ମିଶି ଚଳେ; ମିଳାପି—
ମିଳାପୀ 1. Affable; sociable; disposed to mix with other people.

ମେଶାଳ ୨। (ପରିବା)ସାଦ୍ଦା ଅନ୍ୟ ପରିବା ସଙ୍ଗେ ଯାକ ଦେଲେ ମିଶି-
ମିଳାପୀ ଯାଏ—2. (vegetable) Which gets mixed up with other vegetables when cooked.

ମିଶାଣିଆ, ମିଶୁଆଣ(ଳ) } ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ସାରୁ, ଅଡ଼ୁ, କଣାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଲ୍ପମାତ୍ର ସିଝାଇଲେ ଗୋଳ ହୋଇ ଯାଉ
ମିଶାଣୀ, ମିଶାଣେଇ, ମିଶୁଆଣୀ(ଳୀ) } ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଅନ୍ୟ ପରିବାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଯାଏ ବୋଲି ଏମାନଙ୍କୁ ମିଶାଣ ପରିବା କହନ୍ତି ।]
ମିଳାନେ ବାଲା

ମିଶା ମିଶି—ଦେ. ବି. (ସ. ମିଶ୍ରଣ)—୧ । ମିଶ୍ରଣ—1. Mixing
Miśā miśi up, ୨ । ମିଶାମିଶା; ମିଳାମିଳି; ଐକ୍ୟ;
ମିଶାମିଶି ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—2. Intimate friendship;
ମିଳାମିଳି unision. ୩ । ବିବାଦ ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—
3. Reconciliation ୪ । ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ
ମିଶାଇବା—4. Mixing together of many
things. ୫ । ଭେଟାଭେଟି—5. Interview;
union. ବିଣ—୧ । ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ମିଶ୍ରଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ;
ମିଶିତ—1. Mixed up; resulting from a
mixture, [ଦ୍ର—ଦାସ୍ୟ ରୋଦନ ମିଶାମିଶି, ସେ ସୁଖ
ମିଳୀ ହୁଇ ତାର ଦେହେ ବସି । ଭୂପଦ୍ମ ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ ।) ୨ । ଭେଟା
ମିଳିତ ଭେଟି—2. Meeting each other. (ଉ—ସେ
କାଳେ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ମିଶାମିଶି, ହେଲେ ଶରମୁନ
ଦେହରେ କଷାକଷି । କୃଷ୍ଣହରି. ମହାଭାରତ. ବସ୍ତ୍ରହ ।)

ମିଶରୁ—ସ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ଅ.—ଆଦୌ—
Miśāru At all.

ମିଶାରେ—ସ୍ରାଦେ. (ଭୂସୁରା) ଅ—ମଧ୍ୟ—
Miśāre Also.
(ମିଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଶା ରୁ(ରୋ)ଟି—ଦେ. ବି. (ସ. ମିଶ୍ରିତ+ରୋଟିକା)—
Miśā ru(ro)ṭi ୧ । ନାନା ଶସ୍ୟର ତୁନାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରୁଟି—
ମେଶାରୁଟି 1. Flat bread-roll made from mixed flours.
ମିସ ରୋଟୀ ୨ । ଗରମ ପାଉଁଶରେ ପୋତା ଯାଇ ସିଦ୍ଧ କରି ଯାଇଥିବା ଅଟାର ଗୋଲା; ବାଟୀ—
3. Cake-balls or bread-balls dressed by putting them inside a heap of hot ashes.

ମିଶି(ଷି,ସି)—ସ୍ର.ବି (ମିସ୍ ଧାତୁ=ମାପ କରିବା+କର୍ମ ଇ,ଈ)—୧ । ଶତ
Miśi(shi,si) ପୁଷ୍ପା,ଶତପୁଷ୍ପ—1. Dill seed; Pellcedanum
ମିସୀ ମିସ୍ତୀ Graveolaens. ୨ । ଜଟାମାଂସୀ—2. Indian
spikenard. ୩ । ପାନମଧୁରୀ—3. Fennel.
୪ । ମେଥି—4. Fengreek. ୫ । ରାତ୍ରି (ହୃ ଣ)
—5. Night. ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମିସ୍=ଉମା;
ମୀସ୍ତ=ଭାଦ୍ରପଦ; ତୁଲ. ସ. ମସୀ)—୧ । ସ୍ଫୁରଦ୍ରୂପ
ଓ ତୁତିଆ ଯୋଗେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦନ୍ତମଞ୍ଜନ ଗୁଣ୍ଡା—
1. Powder of copper-sulphate and green vitriol mixed up and used as tooth-powder; a black powder used as denrifice. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଦାନ୍ତରେ ଘଷିରେ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ାକ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏହା ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅମଳରୁ ଭାରତୀୟ ନାସ୍ତମାନେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଶିଖିଅଛନ୍ତି ।] (ଉ—ମିଶି ଘଷିଥିବା ବସିମା ଯେସନ, କରୁଥାଏ ଦନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣ—ଗ୍ରନ୍ଥାନାଥ. ଦରବାର ।] ୨ । (ଇଂ. ମିସ୍) ଅବିବାହିତା ବାଳିକା; ମିସ୍ (ଦେଖ)—2. Mis (See).
ଦେ. ଅ—ଏବଂ—And. [ଉ—ଲୁନ କବୀର ଲୁଣ-ଅନା, ମିଶି ନାଗେଶ୍ୱର ଦସ୍ତୁଣା—ଭୂପଦ୍ମ. ପ୍ରେମପଦ୍ମାମୃତ ।]

ମିଶି ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାରିବାକୁ ବା ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ କୌଣସି
Miśi āsibā ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ପରି ଅଗ୍ରସର ହେବା;
ଉଦ୍ୟତ ହଓୟା ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ଯୁକ୍ତ ହିବା—To set upon or
चढआना charge a person (to attack him).

ମିଶିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମିଶ୍ର ଧାତୁ)—୧ । ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ହେବା,
Miśibā ମିଳିତ ହେବା; ଏକତ୍ର ହେବା; ଦଳବଦ୍ଧ ହେବା—
ମି(ମେ)ଶା 1. To be mixed up. ୨। (ଏକାଧିକ ପଦାର୍ଥ)
ମିଳନା ଏକତ୍ର ହେବା; ସଯୁକ୍ତ ହେବା—2. To be joined together. ୩ । ସମ୍ମିଳିତ ହେବା; ଭେଟିବା—
3. To meet with; to join. [ଉ—ମିଶେ ତ ସେ ଅଙ୍ଗେରେ, ଉତ୍ତମ ରତ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ, ସୋନ ବସେ ପଲଙ୍କରେ, ତ ହୁମକରେ—ରଙ୍ଗ. ପ୍ରେମସୁଧାନଧି ।]
चढआना ୪ । ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ବା ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟକୁ ଗତି ଅସିବା ବା ଦଉଡ଼ି ଅସିବା—4. To rush to a person to attack him. (ଯଥା—ମାର ମିଶିବା ଅର୍ଥାତ୍ ମାରିବାକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟକୁ ଉଦ୍ଯୁକ୍ତି ଅସିବା ।)
[ଉ—ବଦେ ସାଯୁକ ଶର, ପ୍ରସର ବଦନର, ନରସିଂହ ଉପରେ ମିଶି—ରଙ୍ଗ. ବୈଦେପ୍ରଣବଲାସ ।] ୫ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଜଡ଼ାସଜୁବରେ ବହୁତ। ସୂତ୍ରରେ ଥବନ୍ଧ ହେବା—5. To be on very intimate terms with a person. ୬ । (ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁ) ସଜଡ଼ାସଜୁବରେ ଏତଦ ସମ୍ମିଶ୍ର ହେବା—6. To be mixed up together. ୭ । ଲୀନ ହେବା—7. To be absorbed; to be lost in; to be swallowed up in. ୮ । (ଗଣିତ) (ଏକାଧିକ ସଙ୍ଖ୍ୟା) ଏକତ୍ର ଯୋଗ କରାଯିବା ବା ଯୁକ୍ତ ହେବା—8. (mathematics) To be added up (said of two numbers). ୯ । କୌଣସି ଘନ ପଦାର୍ଥ କୌଣସି ତରଳ ପଦାର୍ଥରେ ମିଳାଇ ଯିବା—9. To be dissolved in a liquid (said of a solid thing). ୧୦ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ମିଳାମିଶା କରିବା—10. To mix freely with a person. ୧୧ । (ଜଳ କରଯିବା ପରି ବ୍ୟବ୍ଦ) ମିଳଯିବା—11. To be reconciled. ୧୨ । ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା—12. To disappear. ୧୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବା—13. To reach or overtake a person. (ଉ—ଏକା ବହୁଯେ ସାରମଣି, ଗୋଡ଼ାଇ ମିଶନ୍ତି ସରନ ଭୂପତି. ପ୍ରେମସୁଧାମୃତ ।) ୧୪ । ସାଙ୍ଗ ହେବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସହଚର ହେବା—14. To accompany. (ଉ—ବୋଲନାହିଁ ଦଳେ ଅସ, ଯିବା ମିଶି ଥରେ—ଭକ୍ତସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୫ । ସମାନ ହେବା—15. To become equal to. (ଉ—ବଣ୍ଟାମିଶ ରଜାଙ୍କ ପୁଙ୍କରେ ସେଠାରେ, ଯେ କର ମିଶିଲେ ଦୁହିଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ —କୃଷ୍ଣସିଂଡ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୧୬ । ପହଞ୍ଚିବା; ଯାଇ ମିଳିବା—16. To reach. (ଉ—କୈବଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଯେ ପନ୍ତୋଷେ, ଅନ୍ତେ ଯରମପଦେ ମିଶେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ମିଶିବାବା—ବୈଦେ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ(ଇଂ.ମିସ୍)—(ସାଦେବମାନଙ୍କ) ଅବିବାହିତା ବାଳିକା; ଭୁମାସ୍ତ—Miss; a maiden.
Misibābā ମିସୀବାବା **मिसीबाबा**

ମିଶିର—ତ୍ରା. ବ (ସ. ମିଶ୍ର)—ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ (ମିଶ୍ର ଦେଖ)—Miśra (See)
Miśira ମିଶ୍ରି **मिश्र**
(ମିଶ୍ରିଗୃହୀ, ମିଶ୍ରିଉଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିଶିରି—ଦେ. ବ—ମିଶ୍ରି (ଦେଖ)—Miśri (See)
Miśiri ମିହରି **मिश्री**

ମିଶୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ମିଶ୍ର ଧାତୁ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ସ୍ପୃହ ପାଏ—ମେଶାଳ, ମିଶୁକ Sociable; affable; disposed to mix with other people.
Miśuā ମିଳାପୀ **मिलापी**
(ମିଶୁଆଣ, ମିଶୁଆଣୀଆ, ମିଶୁଆଳ, ମିଶୁଆଳଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ମିଶୋଇ, ମିଶୁଆଣୀ, ମିଶୁଆଳ, ମିଶୁଆଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିଶେ—ସ୍ତ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ମଧ୍ୟ—Also. [ଉ—ସେ ମିଶେ ମୋ ସାଥିରେ ଯିବ ।]
Miśe

ମିଶେସ୍—ବୈଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଇ. ମିସ୍ଟ୍ରେସ୍ର ସଙ୍କ୍ଷିପ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ ମିସେସ୍)—୧ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଲଗିବା ଉପାଧି—1. Mrs (an abbreviation of Mistress, prefixed to the names of European married ladies. ୨ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତା ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟସଭ୍ୟତା ଲୋଡ଼ପ୍ରାପ୍ତ ପୁରୁଷଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଲଗିବା ଉପାଧି—2 Mrs (an abbreviation prefixed to the names of married Indian ladies who have got western education or are the wives of English-educated gentlemen.
Miśes

ମିଶେସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମିସେସ୍; ମିସ୍ଟ୍ରେସ୍)—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସ୍ୱାଧିନ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଲଗିବା ଉପାଧି—
Miśes ମିସେସ୍ **मिसेस(ज)** Mrs.

ମିଶ୍ର (ଧାତୁ)—ସ—ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁକୁ ମିଶାଇବା—
Miśra(root) To mix up two or more things.

ମିଶ୍ର—ସ. ବିଣ (ମିଶ୍ର ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଏକତ୍ରୀଭୂତ; ମିଶ୍ରିତ [ମିଶ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ବ] —1. Mixed up; jumbled up; blended together; mingled; combined; compounded. ୨ । ସଯୁକ୍ତ—2. Joined together; united; conjoined; connected; associated. ୩ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁର ମିଶ୍ରଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ —3. Adulterated; produced by mixing up more than one thing. ୪ । ଦୋନୋସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର; ଦୋମିଶା—4. Hybrid; cross-bred ୫ । (ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ପଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପୂଜ୍ୟ; ମାନ୍ୟ—5. Honourable; chief; honoured; adorable (when affixed to other words such as ଅର୍ଘ୍ୟ ମିଶ୍ର; ନଦୀ ମିଶ୍ର etc). ୬ । (ଗଣିତ) ବହୁ ଶ୍ରେଣୀର ବସ୍ତୁର ମିଶ୍ରଣ ଜନିତ (ଯୋଗ, ବିଯୋଗ, ଗୁଣନ, ଗୁଣନ)—6. (Mathematics) Compound (addition, subtraction, multiplication and division). ୭ । ଅଡୁଆ ଭଡୁଆ ହୋଇଥିବା; ଗୁନାଗୁନ୍ଥି—7. Tangled;intertwined (Apte). ୮ । (ସମାସରେ ପଦ ଶେଷରେ) ଅନେକ ବସ୍ତୁରେ ମିଶ୍ରିତ; ଯାହାଁରେ ଅମୁକ ବସ୍ତୁ ବେଶି ପରିମାଣରେ ମିଶାଯାଇ ଥାଏ—8. (in compound words) Having a mixture of; consisting for the most part of (Apte). ୯ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ମିଶ୍ରଣକାରୀ—9. Mixing;adulterating(Apte). ବ—୧ । ଏକାଧିକ ଉପାଦାନର ମିଶ୍ରଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ପଦାର୍ଥ;

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମିଶ୍ରାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. A mixture; a compound. ୨ । ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଉପାଧ୍ୟବଶେଷ —2. A family-title of Brāhmaṇas. ୩ । ଗଜଜାତି ବଶେଷ—3. Name of a species of elephants. [ଦ୍ର—ହସ୍ତୀଙ୍କ ଗଜଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଗଜ ଗୁର ଜାତିର । ଯଥା— ଭଦ୍ର; ମନ୍ଦ୍ର; ମୃଗ; ମିଶ୍ର ।] ୪ । ମିଶର ଦେଶ; ଉତ୍ତୋଲ୍ଲ ଏଥାନ୍ତାନ୍ତ ଖଣ୍ଡ; ସୂର୍ଯ୍ୟାବସ୍ଥା ଦେଶ—4. Egypt. ୫ । ସନିପାତ (ହ୍ର. ଶ)— 5. Collapse; a morbid state of the 3 humours of the system. ୬ । ରକ୍ତ; ଲହୁ (ହ୍ର. ଶ)—6. Blood. ୭ । ମୂଲା (ହ୍ର. ଶ)— 7. Radish. ୮ । (ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ସହରେ ଯୁକ୍ତ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—8. (usually affixed to the names of great men) A respectable or worthy person (Apte).

ମିଶ୍ରକ—ସ. ବ (ମିଶ୍ର ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ କ)—୧ । (ଯେଉଁଠାରେ ଦେବଗଣ ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି) ସ୍ୱର୍ଗର ଉଦ୍ୟାନ; ଦେବୋଦ୍ୟାନ; ଦେବତାଙ୍କର ଉପବନ—1. A garden of paradise; a garden of the gods. ୨ । ସଙ୍ଗୀତ ବଶେଷ—2. Name of a kind of song. ୩ । (+ କର୍ମ ଅକ) ଔଷର ଲବଣ—3. Salt prepared from saline earth. ୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ (ହ୍ର.ଶ)—4. A kind of tin. ୫ ।(ମିଶ୍ର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ମିଶ୍ରଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. Compounder; one who mixes up things. ୬ । ବଧ୍ୟମରୂପେ ଗାଇବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥିବା ଗାୟକ—6. A medium singer. ୭ । ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଯେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ମିଶାଏ—7. An adulterator of mercantile goods (Apte). ସ. ବଶ. ପୁଂ—୧ । (ମିଶ୍ର ଧାତୁ (ମିଶ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ମିଶ୍ରଣକାରୀ—1. Mixing; adulterating. ୨ । (+କର୍ମ. ଅକ)—ମିଶ୍ରିତ— 2. Mixed (Apte). ୩ । ବହୁ ବସ୍ତୁର ମିଶ୍ରଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ; ବାଜେ; ମିଶା ମିଶି—3. Miscellaneous (Apte); mixed.

ମିଶ୍ରକା ବନ—ସ. ବ—ସ୍ୱର୍ଗର ଉଦ୍ୟାନ; ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପବନ;ନନ୍ଦନକାନନ- Miśrakā bana The mythological pleasure-garden of Indra.

ମିଶ୍ର କେଶୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ ନାମ—ଜଣେ ଅପ୍ସରର ନାମ—Name of Miśra kesī one of the heavenly nymphs in Hindu mythology. [ଦ୍ର—ଏ ମେନକାର ସଖୀ ଥିଲେ—ହ୍ର. ଶ]

ମିଶ୍ର ଗୁଣନ—ସ. ବ—(ଗଣିତ) ମିଶ୍ରଗୁଣିର ଗୁଣନ—(Mathema-Miśra guṇana tics) A compound multiplication. [ଦ୍ର—ଏହାରେ ମିଶ୍ର ଯୋଗ; ମିଶ୍ର ବଯୋଗ; ମିଶ୍ର ଦ୍ୱରଣ; ମିଶ୍ର ଭ୍ରଗଦ୍ୱାର; ମିଶ୍ର ଭ୍ରଗାଂଶ; ମିଶ୍ର ଗୁଣନ; ମିଶ୍ର ସଙ୍କଳନ; ମିଶ୍ରବ୍ୟବକଳନ ଆଦ ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମିଶ୍ରଜ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ମିଶ୍ର + ଜନ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦୁଇ ଉତ୍ତମ Miśraja ଜାତିର ମିଶ୍ରଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced from the (ମିଶ୍ରଜା, ମିଶ୍ରଜାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) mixture of two castes or (ମିଶ୍ରଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) species. ସ. ବ.. ପୁଂ—୧ । ମିଶ୍ରଜାତ (ଦେଶ)—1. Miśra jāti (See) ୨ । ଖଚ୍ଚର (ହ୍ର. ଶ.), ଅଶ୍ୱତର—2 Mule.

ମିଶ୍ର ଜାତି—ସ ବ. (କର୍ମଧା, ମିଶ୍ର + ଜାତ) —ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର; ଦୋମିଶା Miśra jāti ଜାତ—Hybrid; half caste; cross-(ମିଶ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) breed

ମିଶ୍ରଣ—ସ. ବ. (ମିଶ୍ର ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁକୁ Miśraṇa ମିଶାଇବା; ଏକାକରଣ—1. Act of mixing up; uniting many things; compounding; adulteration. ୨ । (ଗଣିତ) ମିଶ୍ରାଣ; ଯୋଗ; ଏକାଧିକ ସଙ୍ଖ୍ୟାର ଯୋଗକରଣ—2. (Arithmetic). Addition. ୩ । ମିଳନ;ସଯୋଗ—3.Conjunction; meeting together; conglomeration. ୪ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁକୁ ମିଶାଇବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥ— 4. Mixture; compound; admixture. ୫ । ବହୁ ପଦାର୍ଥର ଏକତା ସମ୍ପାଦନ; ଏକୀକରଣ— 5. Unification.

ମିଶ୍ରଣୀୟ—ସ. ବଶ. (ମିଶ୍ର ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ) —ମିଶାଯିବାର Miśraṇīya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be mixed together or added up.

ମିଶ୍ର ଧାତୁ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଏକାଧିକ ମୌଳିକ ଧାତୁର ମିଶ୍ରଣରେ Miśra dhātu ଉତ୍ପନ୍ନ ଧାତୁ—A compound metal.

ମିଶ୍ର ଧାନ୍ୟ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ବାରମିଶା ଧାନ; ବହୁ ଜାତିର Miśra dhānya ମିଶ୍ରିତ ଧାନ—Paddy consisting of many species mixed together.

ମିଶ୍ର ପଦାର୍ଥ—ସ. ବ—ବହୁନ ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ପଦାର୍ଥ— Miśra padārtha A compound made up of many elements.

ମିଶ୍ର ପୁଷ୍ପା—ସ. ବ—ମେଥିକା; ମେଥି— Miśra pushpā Trigonella Fenugræcum; fenugreek.

ମିଶ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ—ସ.ବ—୧ । (ବହୁତ୍ରୀହି) କୃଷ୍ଣାଗୁରୁ—1. A sort of Miśra barṇṇa aloes-wood. ୨ । (କର୍ମଧା) ମିଶ୍ରଜାତ (ଦେଶ) 2.Miśra jāti (See). ୩ । (କର୍ମଧା) ଏକାଧିକ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—3. Mixed colour. ୪ । ଅସ (ହ୍ର. ଶ.)—4. Sugarcane. ବଶ—ନାନା ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—Of many colours.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଶ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଫଳ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ) (ମିଶ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ+ଫଳ+ଅ)—
Miśrabarṇṇa phala ବାଗୁଁଜା; ବାଇଗଣ (ଗଛ ଓ ଫଳ)—(ମିଶ୍ରବର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) —Brinjal (plant and fruit); egg-plant; Solanum Melongena.

ମିଶ୍ର ବ୍ୟବହାର—ସଂ. ବଁ—(ସ. ଯ. ଲୋ)—(ଗଣିତ) ମିଶ୍ର ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Miśra byabahāra ଗାଣିତିକ ହିସାବ—(Mathematics) The processes dealing with compound figures.

ମିଶ୍ର ଶବ୍ଦ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀ) ଓଟର; ଅଣଓଟର (ହି. ଶ)—
Miśra śabda Mule.

ମିଶ୍ରି—ବୈଦି.ବ (ଆ. ମିଶ୍ର; ସ. ମିଶ୍ର=ମିସର୍ ଦେଶ; ପ୍ରଥମେ ମିସର୍ ବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଦେଶି ଚିନିରେ ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିହରୀ ହୋଇଥିବାରୁ; ସ. ନାମ ସିତୋପଲା)—ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନା ମିଶ୍ରୀ, ମିସରୀ ବା ରୁଆରେ ଘରଣଚ ଢଳ ବା ସୁପରଷ୍ଟଚ ଗୁଡ଼ —Sugar candy; crystallised sugar. [ଦ୍ର—କଳରୁ ବା ଚଜଲୁ ଦୁଇଥର ସଫା କର ଚହିଁର ସିର୍ (ରସ)କୁ ମାଠିଆରେ ବା ଥାଳିଆରେ ଛାଳି କେତେକାଳ ରଖିଲେ ସେଥରେ ଥିବା ଅଧିକା ଢଳ ଦାନା ବା ବଡ଼ରୁଆ ବାଲ୍ଲ ଗାଣ୍ଠର ଗାଣ୍ଠରେ ବା ଉକ୍ତ ପାତ୍ରର ଗର୍ତ୍ତରେ ଲଟକା ହୋଇଥିବା ସୂତାର ଦେହରେ ବସିଯାଏ । ଏହାକୁ ମିଶ୍ରି ବୋଲିଯାଏ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ, ମୃଦୁରିଚ୍ଛ, ବଳକାରକ, କୋଷ୍ଠ ଶୁଦ୍ଧିକାରକ; ଏହା ବାସୁ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ । ପ୍ରସ୍ରାବଜ୍ୱାଳାରେ ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ଲେଷ୍ମାରେ ମିଶ୍ରିର ଘଣ ଉପକାରୀ ।]

ମିଶ୍ରିତ—ସଂ. ବଣ (ମିଶ୍ର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ମିଳତ; ମିଶା ହାଇଥିବା—1. Mixed up; compounded. ୨ । ଏକତ୍ରୀଭୂତ—2. Jumbled up; gathered up. ୩ । ଯୁକ୍ତ—3. Joined with. ୪ । (ବହୁସଙ୍ଖ୍ୟା) ଯୋଡ଼ କରାଯାଇଥିବା —4. Added up.

ମିଶ୍ରିତ ଭାଷା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ବଉଦ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଭାଷା—Mixed language; jargon. (ବଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା—ବପଭାଷ)

ମିଶ୍ରିତା—ସଂ. ବ—କୃତ୍ତିକା ଓ ବଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ସଂକ୍ରାନ୍ତିବଶେଷ—
Miśritā Name of a day on which the sun passes from one zodiac sign to another, when the asterisms of Kṛuttikā and Biśākhā are in the latter sign. ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମିଶ୍ରତର ସ୍ତ୍ରୀଲଙ୍ଗ—Feminine of Miśrita.

ମିଶ୍ରି ସାର—ଦେ.ବ—ମିଶ୍ରି ରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସିର୍—Syrup made from Miśri sāra sugar candy. [ଦ୍ର—ଗୁଡ଼ ନବାତ ମିଶ୍ରିସାର,ସେରସ **ମିଶ୍ରୀପାଗ** ଚହୁଁ କରଇ ବାହାର—ଭୂପ୍ର. ପ୍ରେମପଯୋନିଧି ।]

ମିଶ୍ରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମିଶ୍ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ. ଇନ୍)—ମିଶ୍ରଣକାରୀ—
Miśrī Mixing up. ସଂ. ବ. ପୁଂ—ନାଗବଶେଷ—Name of a mythological serpent. (ମିଶ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିଶ୍ରୀକରଣ—ସଂ. ବ. (ମିଶ୍ର+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ୱି+କରଣ)—
Miśrīkaraṇa ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁକୁ ମିଳାଇବା—Mixing up of many things. (ମିଶ୍ରୀକୃତ—ବଣ)

ମିଶ୍ରୀତୁତ୍ଥ—ସଂ. ବ—ଔଷଧ (ହି. ଶ)—
Miśrītuttha Antimony.

ମିଶ୍ରେୟା—ସଂ. ବ (ମିଶ୍ର+ଇ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଅ)—
Miśreyā ୧। ମଧୁରିକା; ପାନମଧୁସ୍ୱା—1. Aniseed; Pimpinella Anisum. ୨ । ଶତପୁଷ୍ପା; ଶତ୍ପ—2. Dill seed; Anethum Harmorium Rox. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ଶାକ (ହି. ଶ)—3. A kind of pot herb.

ମିଶ୍ରୋଦନ—ସଂ. ବ (ମିଶ୍ର+ଚଦନ)—ଖେଚୁଡ଼ି (ହି. ଶ)—
Miśrodana Rice and pulses boiled together.

ମିଷ୍—ସଂ. (ଧାତୁ)—୧ । ସେଚନ କରିବା; ଛିଞ୍ଚିବା—1. To Mish (root) sprinkle. ୨ । ତୃପ୍ତ ହେବା—2. To be contented. ୩ । ବାଦ କରିବା—3. To contend ୪ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବା—4. To emulate. ୫ ଆଖି ମେଲ୍ଲା କରିବା—5. To open the eyes; to wink (Apte). ୬ । ବଲ୍ ବଲ୍ କର ଗ୍ରହଁ ରହିବା—6. To look at; to look helplessly (Apte), ୭ । ଓଦା କରିବା; ଉଜାଇବା—7. To wet; to moisten (Apte).

ମିଷ—ସଂ. ବ (ମିଷ ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—୧ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା; ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା—Misha 1. Emulation; rivalry. ୨ । ଛଳ; କପଟତା—2. Pretext; trick; fraud (Apte). [ଦ୍ର—କଣୋଦ୍ଭଙ୍କର ମନ,-ମୀନକୁ ଏ କଚନ,-ମିଷ ବଢ଼ିଲ ଲଘି ଶ୍ରୁଟିଲତ୍ତେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩। ବାହ୍ୟ ଚେଦ୍ଦେଗ; କପଟ ବେଶ—3. False or outward appearance; disguise (Apte). ୪ । ଦେଖିବା; ବଲ ବଲ ଜର ଗ୍ରହଁବା—4. Staring; looking helplessly. ୫ । ସେଚନ—5. Sprinkling. ୬ । ଈର୍ଷା (ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାବାଦ)—6. Envy; spite; malice

ମିଷି—ସଂ. ବ (ମିଷ୍ ଧାତୁ+କରଣେ. ଇ)—୧ । ଜଟାମାଂସୀ)—Mishi 1. Spikenard; Varbiana Jatamansi. (ମିଷିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଶତପୁଷ୍ପା; ସତ୍ପ (ହି. ଶ)—2. Dill seed. ୩ । ଉଶୀର; ବେଣାମୂଳ (ହି. ଶ) —3. The root of Benā grass.

ମିଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ (ମିଷ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । Mishṭa ମଧୁର; ମିଠା; ସ୍ୱାଦ—1. Sweet; sugary. ୨ । ମନୋମୋଦକର—2. Charming; agreeable; pleasant. ୩ । ସିକ୍ତ—3. Sprinkled; moistened. ୪ । ସମଯୋଚିତ—4. Timely. ୫ । ଭଜା ଯାଇଥିବା; ସେକା ଯାଇଥିବା, ଭଜା ଯାଇଥିବା ବା ସିଝା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଇଥିବା (ହ. ଶ)—5. Cooked; dressed; toasted, fried or boiled. ବ—୧ । ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; ମିଷ୍ଟଖାଦ୍ୟ; ମିଠାଇ—1. Sweetmeat. ୨ । ମଧୁର ରସ—2. Sweet taste. ୩ । ମଧୁରତା—3. Sweetness.

ମିଷ୍ଟ କଥା—ସ. ବ—୧ । ମଧୁର ବାକ୍ୟ—1. Sweet words. ୨ । ସଦସ୍ୟ ଭାଷ—2. Kind words. (ମିଷ୍ଟବଚନ, ମିଷ୍ଟବାକ୍ୟ, ମିଷ୍ଟବାଣୀ, ମିଷ୍ଟଭାଷା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିଷ୍ଟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ମିଷ୍ଟ + ଭାବ.ତା, ତ୍ୱ)—ମଧୁରତା—Sweetness; agreeableness.

ମିଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମ ଧା; ମିଷ୍ଟ + ଦ୍ରବ୍ୟ)—ସୁସ୍ୱାଦୁ ପଦାର୍ଥ—Sweet thing.

ମିଷ୍ଟ ନିମ୍ବ—ସ. ବ—ମିଠା ନିମ୍ବ (ହ. ଶ) ଯେଉଁ ନିମ୍ବ ପରି ଅଳ୍ପ ତିକ୍ତତାରେ ଈଷତ୍ ମିଷ୍ଟତା ମିଶିଥାଏ—A species of sweetish Nimba.

ମିଷ୍ଟ ନିମ୍ବୁ—ସ. ବ—ମିଠା ଲେମ୍ବୁ; ମିଠା କମଳା—Sweet orange.

ମିଷ୍ଟ ପାକ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମିଷ୍ଟ + ପାକ)—ଶର୍କରାଯୁକ୍ତ ଫଳାଦି; ମୋରବ୍ବା—Preserved fruit.

ମିଷ୍ଟ ପାଚକ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁସ୍ୱାଦ ଖାଦ୍ୟ ରନ୍ଧନ ପାରେ (ହ. ଶ)—A cook who cooks savoury dishes. (ମିଷ୍ଟ ପାଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିଷ୍ଟ ପାଠ—ସ. ବ—ଶାକ ବିଶେଷ [ଇନ୍ଦୁପା ଓ ମିଶରବାସୀମାନେ ଏହା ଅତି ଯତ୍ନସହକାରେ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି—A variety of Chorchorus Olitorius or Jew's mallow; an esculent pot herb.

ମିଷ୍ଟ ବକ୍ତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମିଷ୍ଟ ବକ୍ତୃ; ୧ସା. ୧ବ)—ମଧୁର ଭାଷୀ ବ୍ୟବହାର କାରୀ—Speaking sweetly, fairspoken; honey-tongued; speaking kindly (ମିଷ୍ଟ ଭାଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମିଷ୍ଟବକ୍ତ୍ରୀ, ମିଷ୍ଟ ଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିଷ୍ଟ(ଷ୍ଟା)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ମିଷ୍ଟର)—ସାଦ୍ଦବ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ଭାରତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ବୋଧନ ନିମିତ୍ତ ନାମ ପୂର୍ବରେ ବା ନାମ ପରେ ଲଗିବା ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି—ମିଷ୍ଟର [ଦ୍ର—ଆମଭାଷାରେ ଏ ଅର୍ଥରେ ବାବୁ ବା ଶ୍ରୀ ଲଗେ ।] Mister; Mr (prefixed to the name or family title of a gentleman). [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ଭାରତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରି ଥାଆନ୍ତି । ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ "ମି:" ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମିଷ୍ଟ ସ୍ୱର—ସ. ବ—ଜଣ୍ଡମଧୁର ସ୍ୱର—Sweet tone.

ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—ସ.ବ (ମିଷ୍ଟ + ଅନ୍ନ=ରସଶୀସ୍ୱ ଦ୍ରବ୍ୟ)—୧ । ମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—1. Sweet food. ୨ । ମିଠାଇ—2. Sweetmeat; sweets; confectionary.

ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଖାଇବାକୁ ଭଲ ପାଏ—Mishṭānna priya Fond of sweets. (ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରିୟତା—ବ)

ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଭୋଜୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମିଷ୍ଟାନ୍ନ + ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ମିଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭକ୍ଷଣକାରୀ—Eating sweets. (ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଭୋଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିସ୍(ସି)—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ.ମିସ୍)—ଅବିବାହିତା ବାଳିକା ବା କୁମାରୀଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲଗିବା ପଦ—Miss (the word prefixed to the name of a maid). ମିସୀ ମିସ୍

ମିସ୍(ସି)ବାବା—ବୈ. ବ (ଇଂ. ମିସ୍)—ସାହେବମାନଙ୍କ ପରିବାରର କୁମାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୃହଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କର ମୁଦ୍ରାଦୋଷ—A term of endearment addressed by the servants to maids of a European family. ମିସୀ ବାବା ମିସ ବାବା

ମିସନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମିସନ୍)—୧ । ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ମଣ୍ଡଳୀ—1. A company of persons engaged in a religious propagaunda. ୨ । ଧର୍ମପ୍ରଚାରାର୍ଥ ଉଦ୍ଯୋଗ—2. Religious mission. ୩ । ପ୍ରଚାରିତ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନାର ଭାର—3. A mission ୪ । ପ୍ରଚାରାତ୍ମକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରେରିତ ଦୂତ ମଣ୍ଡଳ—4. Political mission. ମିସନ

ମିସନ୍ ଇସ୍କୁଲ୍(ସ୍କୁଲ)—ବୈ. ବ (ଇଂ)—ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ସଙ୍ଘ ଦ୍ୱାରାସୃଷ୍ଟ ପରିଚାଳିତ ବିଦ୍ୟାଳୟ—Mission School. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ମିସନ୍ ପ୍ରେସ୍, ମିସନ୍ କଲେଜ୍ ଭୁଦ ।] ମିସନ ସ୍କୁଲ

ମିସନ୍ ସମାଜ (ସମ୍ପ୍ରଦାୟ)—ବୈ. ବ—ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ସଂଘ—Misan samāja (sampradāya) A missionary society. ମିସନ ସମାଜ ମିସନ ସମାଜ

ମିସନ(ନା, ନେ)ରୀ—ବୈଦେ. ବ, (ଇଂ ମିସନାରୀ)—୧ । ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ—1. Religious preacher; missionary. ୨ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ—2. A Christian missionary. ବଣ—ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ-ମଣ୍ଡଳୀସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a mission. ମିସନାରୀ

ମିସାଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ. (ସ. ମିଶ୍ରିତ)—୧ । ମଧ୍ୟ; ବ—1. Also; too. ୨ । ସଙ୍ଗେ—2. Together with. (ଯଥା—ମୁଁ ଦାଲ ମିସାଲ୍ ସଙ୍ଗାଲ୍ ଖାଇଲି ।)

ମିସି—ସଂ. ବ—ମିଶି (ଦେଖ) Mishi (See)

ବୈଦେ. ବ—ମିସ୍ (ଦେଖ)—Mis (See)

ମିସ୍ତର୍—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ମିଷ୍ଟର୍ (ଦେଖ) Mistar Mishṭar (See)

ବୈଦେ. ବ (ଥ)—ଅଳ୍ପ ଛଡ଼ାଛଡ଼ା ଖୁବ୍ ମୋଟ ସମାନ୍ତର ରେଖାସମାନ ଚିହ୍ନ ଯାଇଥିବା ମୋଟ କାଗଜ ବା

କାଗଜର ଚକ୍ତା—A pasteboard or thick sheet of paper on which thick parallel lines are drawn at short intervals and over which, when a writing paper is put, the writer's lines follow the lines below. [ଦ୍ର—ଏହା ମିସ୍ତ୍ରୀ ଚକ୍ତା ଉପରେ ପତଳା କାଗଜକୁ ପକାଇ ଲେଖିଲେ କାଗଜ ତଳେ ଥିବା ଚକ୍ତାରେ ଅଙ୍କିତ ରେଖାମାନ ବାର ହୋଇ ପଡ଼େ ଓ ସେହି ଗାରମାନଙ୍କୁ ଠାବ କରି କାଗଜରେ ଅକ୍ଷର ଲେଖିଲେ ଧାଡ଼ିମାନ ବଙ୍କା ନ ହୋଇ ସମାନ୍ତର ହୁଏ ।]

ମିସ୍ତର

ମିସ୍ତ୍ରୀ—ବୈଦେ.ବ. (ପ୍ରାଚୀନ ଇଂରାଜୀ ମିଷ୍ଟ୍ରେ୍ଇଁ. ମାଷ୍ଟର୍; ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ Mistrī ମେଷ୍ଟ୍ରାଇ୍=ଗୁରୁ; ଶିଳ୍ପରେ)—୧ । କାରଗର; ମିସ୍ତ୍ରୀ ଶିଳ୍ପୀ—1. Mechanic; artisan; craftsman. **ମିସ୍ତ୍ରୀ, ମିସ୍ତରୀ** ୨ । ରାଜ ମିସ୍ତ୍ରୀ—2. Mason. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ବଢ଼େଇ, କମାର, କଳ ଅଦରେ କାମ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ କୋଠା ଓ ଅନ୍ୟ କାମ କରିବା କାରଗରଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମିସ୍ତ୍ରୀଖାନା—ବୈଦେ. ବ—ମିସ୍ତ୍ରୀ ବା କାରଗରମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ; Mistrīkhānā କାରଖାନା—A workshop. ମିସ୍ତ୍ରୀଖାନା **ମିସ୍ତ୍ରୀଖାନା**

ମିହ୍ ଧାତୁ—ସ—୧ । ସେକ ଦେବା—1. To foment. ୨ । Mih (root) ସେଚନ କରିବା—2. To sprinkle.

ମିହ—ସ. ବ—(ମିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମେଘ; ବରଷୁ ଥିବା ମେଘ Miha Rain-cloud.

ମିହନତ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମେହ୍ନତ୍)—କାୟିକ ପରଶ୍ରମ— Mihanat Physical labour; industry. ମି(ମେ)ହନତ **ମି(ମେ)ହନତ୍** (ମିହନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିହନତି—ବୈଦେ.ବଙ.—(ଫା. ମେହ୍ନତି)—ପରଶ୍ରମୀ— Mihanati Industrious; laborious. ମି(ମେ)ହନତୀ **ମିହନତୀ** (ମିହନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମିହନ୍ତ(ନ୍ତା)ନା—ଦେ. ବ.(ଫା. ମେହ୍ନତାନା)—ପାରଶ୍ରମିକ; ପରଶ୍ରମର Mihanta(ntā)nā ମୂଲ୍ୟ; ମଜୁରୀ—Wages or remuner- ମି(ମେ)ହନତାନା **ମି(ମେ)ହନତାନା** ation for labour.

ମିହି—ବୈଦେ.ବଙ.—(ଫା.ମହୀନ)-ସୂକ୍ଷ୍ମ;ଖୁବ୍ ସରୁ ବା ପତଳା;ବାଳକ- Mihi ମିହି **ମହୀନ, ମେହୀ** Very fine; thin, delicate. [ଯଥା—ମିହି ଲୁଗା, ମିହି ଗୁଣ୍ଡ଼ଲ, ମିହିସ୍ୱର ।]

ମିହିକା—ସ.ବ—(ମିହ୍ ଧାତୁ=ସିକ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ+ଅ)— Mihikā ୧ । ଶିଶିର—1. Dew, ୨ । ଜହାର; ଜୁଡାର; ହିମ- 2. Frost.

ମିହି ଦାନା—ଦେ. ବ—ମୁଗ ଲଡ୍ଡୁ ; ସରୁ ସରୁ ଦାନାଯୁକ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର Mihi dānā ଲଡ୍ଡୁ ବା ମିଠାଇ; ମତିଚୂର—A kind of ମିହିଦାନା, ମତିଚୂର sweetmeat ball consisting of **ମେହୀଦାନା, ମୋତିଚୂର** flour of moong fried in ghee.

ମିହିର—ସ. ବ (ମିହ୍ ଧାତୁ=ସେକ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—୧ । Mihira ଜଗତ୍‌ପାଳକ; ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ପଣ୍ଡିତ— 2. Learned man. ୩ । ଅର୍କ ଗଛ—3. Calotropus Gigantea (plant). ୪ । ମେଘ—4. Cloud. ୫ । ବାୟୁ—5. Wind. ୬ । ଚନ୍ଦ୍ର—6. Moon. ୭ । ମୃଦୁ ବିଶେଷ; ବଗ୍‌ଦତ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର—7. Name of a sage. ୮ । ବଗ୍‌ଦତ୍ତ ମିହିର; ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନବରତ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—8. Name of a famous astrologer of the court of Bikramāditya. ୯ । ତମ୍ବା (ହି. ଶ)—9. Copper. ୧୦ । ରାଜା (ହି. ଶ)—10. King. ୧୧ । ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—11. An old man (Apte). ସ. ବଙ. ପୁ°—ବୃଦ୍ଧ (ହି.ଶ)—Old. ଦେ. ବ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ—A name of Kabisūrjya Baladeba Ratha. [ଦ୍ର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଭାଙ୍କ ରଚିତାରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଆପଣାକୁ କବି ମିହିର କହି ଅଛନ୍ତି ।]

ମିହିର ମଣ୍ଡଳ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମିହିର+ମଣ୍ଡଳ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ Mihira maṇḍala ମଣ୍ଡଳ—1. The sun's sphere. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ—2. The lunar sphere or orb.

ମିହିରାଣ—ସ. ବ (ମିହିର+ଅନ୍ ଧାତୁ=ବଞ୍ଚିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶିବ; Mihirāṇa ମହାଦେବ—God Siba.

ମିହୁ—ବୈଦେ.ବ—୧ । ମିନା (ଦେଶ)—1. Minā (See) (ଦ୍ର— Mihnā ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିରେ ଅଙ୍କୁର ଅଛନ୍ତ ମରକତ ମିହୁ ଲତା । ଭଞ୍ଜ. ମିନା କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜସ୍ତି ।) (ଦ୍ର—ସେ ଭୂଜେ ବାଜୁବନ୍ଧ **ମିନା** ରୂପା ସୁତା ବନ୍ଦମାଳୀ, ଘାଣିରେ ଚା ଘାଣି କାତ ମିହୁ; **ମିହୁ** କଡ଼ି ଅଲା ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ଲବଣ୍ୟବତୀ ।) ୨ । (ପ· ମିନ୍‌ହା) **ମିନ୍ହା** ନଷ୍କର ଭୂମି—2. Rent free land. ବଣ—ନଷ୍କର— Rent free.

ମିହୁାଇ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମିହୁା (ଦେଶ) Mihnāi Mihnā (See)

ମିହୁା ଖାଇବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସାଲପୁର) କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା Mihnā khāibā ଖାଇଁ ଜାଗିର ଇତ୍ୟାଦି ଖାଇବା—To be in the enjoyment of Jagir (rent-free land) in return for certain services.

ମିହୁାଦାର୍—ବୈଦେ. ବ(ଫା)—ସେଇଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନଷ୍କର ଜମି ଖାଇଅଛି— Mihnādār Rent free holder. ନିଷ୍କର ଭୋଗୀ **ମିନ୍ହାଦାର**

ମୀ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill. ୨ । Mī (root) ବଦଳାଇବା—2. To change. ୩ । ଗତି କରିବା—3. To move. ୪ । ମରିବା—4. To die.

ମୀଡ୍—ଦେ. ବ (ସଙ୍ଗୀତ) (ସ. ମିଲ ଧାତୁ) —ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରର ମୀଡ଼ ଏକ ଲହରରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—The **ମିଡ** state of two consecutive tunes being uttered in one strain.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୀଢ଼ —ଦ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ମୂତ୍ର ମାର୍ଗରେ ତାଡାଯାଇଥିବା (ହ. ଶ)—
Mīrḍha 1. Discharged through the urethra. ୨ । ମୂତ୍ର ସଦୃଶ (ହ. ଶ)—2. Similar to urine.

ମୀନ—ଦ. ବ. (ମୀ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା + କର୍ମ. ନ)—୧ । ମତ୍ସ୍ୟ; ମାଛ—1. Fish ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶି ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—2. The pisces; one of the twelve signs of the zodiac. (ଦକ୍ଷରୁ ଉତ୍ତରେ ଶୀକା ଦେଖ) ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଅବତାର—3. The 1st incarnation of Bishṇu. [ଦ୍ର—ମହାପ୍ରଳୟରେ ସମୁଦ୍ରରେ ବିଷ୍ଣୁ ମୀନ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଶଙ୍ଖାସୁର କବଳରୁ ବେଦକୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।] ୪ । ଚୈତ୍ର ରୌଦ୍ର ମାସ—4. The solar month of Chaitra. ଦେ. ବ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାଛ—1. Fry of fish; very small fish. ୨ । ଜଳଚର ପ୍ରାଣୀ—2. Aquatic animal. (ଉ—ବୋଲନ୍ତି ମୀନ ଜଳରେ ମୁକୁଳା, ବଡ଼ ଜଣା ସେହୁ,ବାରରେ ଲୁଚ ଧରି ଉଷେ ମୁହିଁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୋଷଜଳାସ ।)

ମୀନ କେତନ—ଦ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସମୁଦ୍ର—1 Sea.
Mīna ketana ୨ । ଜଳାଶୟ—2. Tank. ୩ । (ମୀନ ଚିହ୍ନିତ କେତନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ; କାମଦେବ—3. Cupid (personified).
[ଦ୍ର— ଅନ୍ୟ ଦ. ନାମ ମଦନ, ମନ୍ମଥ, ମାର, ଦ୍ରୁଘ୍ଣ, କନ୍ଦର୍ପ, ଦର୍ପକ, ଅନଙ୍ଗ, କାମ, ପଞ୍ଚଶର, ସ୍ମର ।]

ମୀନ ଗନ୍ଧା —ଦ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୀନ+ଗନ୍ଧ+ଆ)—ମତ୍ସ୍ୟ ଗନ୍ଧା
Mīna gandhā (ଦେଖ)—Matsya gandhā (See)

ମୀନ ଗୋଧିକା—ଦ. ବ—ଜଳାଶୟ; ପୁଷ୍କରିଣୀ; ପଲ୍ୱଲ—
Mīna godhikā A tank; a pond.

ମୀନ ଘାତୀ—ଦ. ବିଣ. ପୁଂ. (ମୀନ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମ.
Mīna ghātī ୧ବ)—ଯେ ମାଛ ମାରେ—Killing fishes (ମୀନ ଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ. ବ—ବକ ପକ୍ଷୀ—The egret bird.

ମୀନ ଦୋଳ—ଦେ.ବ—ଫୌର ମୀନ ମାସରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—
Mīna dola Dola fullmoon day falling during the solar month of Mīna.
[ଦ୍ର—ଏହା ଶୁଦ୍ଧ ଯୋଗ, ମାନ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଦାଲକର ବୋଲ କଥିତ ଅଛି ।]

ମୀନ ନେତ୍ରା—ଦ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୀନ+ନେତ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Mīna netrā ୧ । ଗଣ୍ଡ ଦୂର୍ବା—1 A species of grass ୨ । ମତ୍ସ୍ୟାକ୍ଷୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman with round eyes. ୩ । କୁବେରଙ୍କ କନ୍ୟା—3. Name of the daughter of Kubera.

ମୀନର —ଦ. ବ. (ମୀନ+ର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମକର; ମଗର—
Mīnara Shark.

ମୀନ ରଙ୍କ(ଙ୍ଗ, ଞ୍ଜ)—ସଂ. ବ. (ମୀନ+ରନ୍ଧ୍; ରନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ବଧ
Mīna rańka(ṅga, ñja) କରିବା+ଅ)—୧ । ମତ୍ସ୍ୟରଙ୍କ; ମାଛରଙ୍କା ପକ୍ଷୀ—1. The kingfisher bird. ୨ । ପାଣିକୁଆ—2. The small cormorant.

ମୀନରାଶି—ଦ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିମଧ୍ୟରୁ ଶେଷ ରାଶି (ଚୈତ୍ର
Mīnarāśi ମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହ ରାଶିକୁ ସଂକ୍ରମଣ କରନ୍ତି)—The sign pisces of the zodiac. (ଯଥା—ରାଶି ଉତ୍ତରେ ଶୀକା ଦେଖ ।)

ମୀନ ଲାଞ୍ଛନ—ଦ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୀନ+ଲାଞ୍ଛନ=ଚିହ୍ନ)—ମଦନ;
Mīna lāñchhana କାମ—Cupid. [ଉ—ସେ ଅବଢନ, (ମୀନଧ୍ୱଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୋରେ ଉଦ୍ଧର, ମୀନ ଲାଞ୍ଛନ, କାଶେ —ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।]

ମୀନ ଶନି—ଦ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯୋଗବିଶେଷ; ଶନିଗ୍ରହ ମୀନ-
Mīna śani ରାଶିକୁ ସଂକ୍ରମଣ କରିବା ସମୟ; (ଏହାଦ୍ୱାରା ପୁତ୍ରସ୍ଥାନରେ ଦୁର୍ବିଷ, ମନ୍ଦର୍ଗ ଆଦି ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟେ) —The conjunction of the planet Saturn with the sign Pisces.

ମୀନ ସଂକ୍ରମଣ—ଦ. ବ—ଫୌର ଚୈତ୍ରମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ପ୍ରଥମ ଦିନ —
Mīna saṁkramaṇa The first day of the solar
(ମୀନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) month of Chaitra.

ମୀନା - ଦ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉଷା କନ୍ୟା; କଶ୍ୟପଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—A wife of
Mīnā sage Kaśyapa. ବୈଦେ. ବ—ମିନା (ଦେଖ)
Minā (See)

ମୀନାକ୍ଷୀ—ଦ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୀନ+ଅକ୍ଷି+ଈ; ବହୁବ୍ରୀହି) —୧ । କୁବେରଙ୍କ
Mīnākshī କନ୍ୟା—1. Name of Kubera's daughter. ୨ । ଗଣ୍ଡଦୂର୍ବା—2. A sort of grass. ୩ । ସତ୍ସ୍ୟାକ୍ଷୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ଉତ୍କୃଷ୍ଟବାଚ)—3. A woman with round eyes ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନାମ—Name of a popular Goddess.

ମୀନାଘାତୀ —ଦ. ବିଣ ପୁଂ (ମୀନ+ଅ+ହନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—
Mīnāghātī ମାଛ ବଧକାରୀ—Killing fish. ବ—୧ । ଜାଲୁଆ; କେଉଟ—1. Fisherman. ୨ । ବକପକ୍ଷୀ—2. The egret bird.

ମୀନାଣ୍ଡ—ଦ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମାଛ ପଞ୍ଜି; ମାଛ ଡିମ୍ବ—
Mīnāṇḍa Spawn of fish.

ମୀନାଣ୍ଡୀ—ଦ. ବ (ମୀନ+ଅଣ୍ଡ+ଈ)—୧ । ଚିନି—1. White
Mīnāṇḍī sugar. ୨ । ମିଶ୍ରି—2. Sugar candy.

ମୀନାଳୟ—ଦ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୀନ + ଆଳୟ)—ସମୁଦ୍ର—
Mīnālaya The sea.

ମୀବ୍ (ଧାତୁ) ଦ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move. ୨ । ସ୍ଥୂଳ
Mīb (root) ହେବା—2. To grow fat.

ମୀବର—ଦ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅପକାରକାରକ—1. Hurtful; injur-
Mībara ious (°Apte). ୨ । ମାନ୍ୟ; ପୂଜ୍ୟ—2. Respectable; venerable. (ମୀବରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ. ବ—ସେନାପତି—A general.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୀବା—ସ. ବ (ମୀବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । କାଚୁଡ଼ି; ସେଝ ଉତରର ବଡ଼ କୃମି—1. Tapeworm (Apte). ୨ । ପବନ—2. Wind (Apte).

Mībā

ମୀମ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗମନ କରିବା; ଯିବା—1. To go; to walk. ୨ । ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To sound. ୩ । ବିଚଳନ କରିବା—3. To move.

Mīm (root)

ମୀମାଂସକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମୀମାଂସା+ଜ୍ଞାନାର୍ଥେ. କ, କମ୍ବା ମାନ୍ ଧାତୁ =ବଶ୍ୱର କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍ ବା ଦ୍ୱିତ୍ୱ+ (ମୀମାଂସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ)—୧ । ନଷ୍ପତ୍ତିକାରକ—1. Deciding. ୨ । ମୀମାଂସା ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—2. Versed in the Mīmāṁsā philosophy. ବ—କୌଣସି ବିବାଦର ବା ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A person deciding a matter or solving a problem.

Mīmāṁsaka

ମୀମାଂସନ—ସ. ବ (ମାନ୍ ଧାତୁ+ସଚ୍+ଭାବ ଅନ)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟର ମୀମାଂସା କରଣ—1. Decision or solution of a matter. ୨ । ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ—2. Investigation.

Mīmāṁsana

ମୀମାଂସା—ସ. ବ (ମାନ୍ ଧାତୁ=ବଶ୍ୱର କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+ ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ; ନଷ୍ପତ୍ତି; ବଶ୍ୱର; ଶେଷ ଫଳ—1. Decision; disposal. ୨ । ସମସ୍ୟାର ବା ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ—Solution of a problem or question; determination of a question. ୩ । କୌଣସି ତତ୍ତ୍ୱର ବଶ୍ୱର ବା ବିବେଚନ—3. Deep reflection. ୪ । ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ—4. Enquiry; investigation. ୫ । ଷଡ଼୍‌ଦର୍ଶନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୈମିନି-ପ୍ରଚଳିତ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର; ଏହା ପୂର୍ବ ମୀମାଂସା—5. The system of Hindu philosophy of Jaimini. ୬ । ବେଦବ୍ୟାସ ପ୍ରଚଳିତ ବେଦାନ୍ତ; ଉତ୍ତର ମୀମାଂସା—6. The system of Bedānta philosophy of Byāsa. [ତୁ—ମୀମାଂସା ଦୁଇଟି, ଯଥା—୧ । ପୂର୍ବ ମୀମାଂସା—ପ୍ରଚଳିତ ଜୈମିନି, ବୃତ୍ତିକର୍ତ୍ତା ଭୁମାର ଭଟ୍ଟ, ଭାଷ୍ୟକର୍ତ୍ତା—ଶାବର ସ୍ୱାମୀ, ଶବର ସ୍ୱାମୀ, ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟ; ୨ । ଉତ୍ତରମୀମାଂସା—ସୂତ୍ରକର୍ତ୍ତା ବେଦବ୍ୟାସ, ଭାଷ୍ୟକର୍ତ୍ତା ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ପୂର୍ବ ମୀମାଂସାରେ ବେଦର କର୍ମକାଣ୍ଡ ବା କ୍ରିୟା-କଲାପ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି; ଉତ୍ତର ମୀମାଂସାରେ ବେଦର ଜ୍ଞାନ-କାଣ୍ଡ ବା ବେଦାନ୍ତ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ପୂର୍ବ ମୀମାଂସାକୁ 'ମୀମାଂସା' ଓ ଉତ୍ତର ମୀମାଂସାକୁ ବେଦାନ୍ତ କୁହାଯାଏ । ବେଦାନ୍ତରେ ବା ଉତ୍ତର ମୀମାଂସାରେ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବ ମୀମାଂସାରେ ବେଦବିହିତ କର୍ମକାଣ୍ଡକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରାଯାଇଅଛି ।]

[ତୁ—ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରାମ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶ ମିମାସା, ନିମାସା, ନିମ୍ନେଇସା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମୀମାଂସିତ—ସ. ବଣ (ମାନ୍ ଧାତୁ+ସନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ନଷ୍ପତ୍ତି କରିସାରିଥିବା—Decided; settled.

Mīmāṁsita

ମୀମାଂସ୍ୟ—ସ. ବଣ (ମାନ୍ ଧାତୁ+ସନ୍+କର୍ମ. ଯ)—ନଷ୍ପତ୍ତିଯୋଗ୍ୟ—Fit to be decided; requiring to be disposed of or settled.

Mīmāṁsya

ମୀର—ସଂ. ବ (ମି ଧାତୁ+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ ର)—୧ । ପର୍ବତ ପ୍ରାନ୍ତ—1. The end of a mountain. ୨ । ସମୁଦ୍ର—2. The sea. ୩ । ସୀମା—3. Boundary; limit. ୪ । ପାନୀୟ—4. Drink; liquid. ୫ । ଜଳ—5. Water.

Mīra

ମୀରଜା—ବୈଦେ ବ—ମିର୍‌ଜା (ଦେଖ)

Mīrajā

ମୀରବାଈ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତିପରାୟଣା ସୁଜନପୁର ମହୁଡ଼ୀ, ମୀରାବାଈ ରାଠୋର ବଂଶୀୟା ଜନ୍ମା ଓ ମେବାରର ରାଜା ଭୁମୂଙ୍କର ମୀରାବାଈ **मिराबाई** ରାଣୀ—Name of a Rajput queen.

Mīrābāī

ମୀଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଆଖି ପିଞ୍ଜୁଡ଼ିବା—1. To wink. ୨ । ମୁଦିବା—2. To shut up; to close.

Mīl (root)

ମୀଲ—ସଂ. ବ—୧ । (ମୀଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବନ; ଜଙ୍ଗଲ (ହି. ଶ) 1. Forest. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ମିଳନ (ଦେଖ) – 2. Milana (See).

Mīla

ମୀଲକ—ସଂ. ବ—ରୋହୁମାଛ (ହି. ଶ)—

Mīlaka

Rohī fish.

ମୀଲନ—ସଂ. ବ (ମୀଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସଙ୍କୋଚନ; ମୁଦ୍ରଣ—Winking; shutting; contracting; twinkling. ୨ । ଆଖି ବୁଜିବା—2. Closing of the eyes. ୩ । ଗୁପ୍ତୋପମାଲଙ୍କାର—3. A concealed simile (Apte).

Mīlana

ମୀଲିତ—ସଂ. ବ (ମୀଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ; ମୁଦ୍ରିତ—1. Contracted; shut; closed. ୨ । ଅନ୍ତର୍ହିତ—2. Disappeared; vanished. (Apte). ସଂ. ବ—କାବ୍ୟର ଅଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—A rhetorical figure.

Mīlita

ମୁ—ଦେ (କଚରଅ, ସାଙ୍କେତିକ) — An abbreviation used to denote—୧ । ମୁକାମ—1. At. ୨ । ମୁକାବଲା (ମୁଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Confronting. ୩ । ମୁତୋଫା—3. Deceased; the late. ୪ । ମୁତାବକ—4. According to. ୫ । ମୁତାଲୁକେ—5. In the Taluq of. ୬ । ମୁନ୍‌ସଫ୍—6. Munsif. ୭ । ମୁବଲଗ—7. In all; altogether. ୮ । ମୁତଫର୍କା—8. Miscellaneous. ୯ । ମୂଲ୍ୟ—9. Price.

Mu

ମୁଁ (ଉଚ୍ଚାରଣ) ବ—ମୁହଁ—Face.

ମୁଅଜା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁଅଜ୍ଜା=ଶବ୍ଦପୂରଣ, ପ୍ରବୋଧ; ମୁଅହୁଦା=ନଷ୍ପନ୍ନ; ମୁଅହଦା—ଦୃଢ଼ ନଷ୍ପତ୍ତି; କରିବା) ମୋଆଜା —୧ । ଅଧସ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତିର ସାକ୍ଷାତରେ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣ କରିବା—1. Proving of a

मुअवाजा, मुकाबला

Digitized by srujanika@gmail.com

matter in the presence of an accused person. [ଉ—ଆଖିରେ ଦେଖି ମୁଅଜା ଗୁଦେଁ, ତାଡାଠାରୁ ବଳ ଓଲମା ଜଏ ? ଭଗ ।] ୨ । ମୁକାବଲ୍ଲା —2. Confronting. ଂ । ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ; ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ—3. Direct evidence.

ମୁଅଜା କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣରେ ପ୍ରମାଣିତ କରାଇବା; କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣିତ କରାଇବା—1. To have a matter proved by direct evidence. ୨ । ମୁଅଜା ନେବା; କୌଣସି ବିଷୟର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To take direct evidence on a matter. ଂ । ବାଦୀ ବିବାଦୀ ଉଭୟଙ୍କୁ ମୁକାବଲ୍ଲା କରାଇ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣିତ କରାଇବା—3. To have a matter proved by confronting both the parties.

ମୁଅଜା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଅଯୋଗ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି) ସମ୍ମୁଖରେ କୌଣସି ବିଷୟର ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—To have a matter proved by direct evidence in the presence of the accused.

ମୁଅଜା ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ମୁକାବଲ୍ଲାରେ ବିବାଦୀୟ ବିଷୟର ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା—To take evidence on a disputed matter in the presence of both the parties.

ମୁଅଜ ମୁକାବିଲା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସଦୃରେ ଶବ୍ଦ)—ଉଭୟପକ୍ଷଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଗୃହୀତ କୌଣସି ବିଷୟର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ—Proof of a matter taken in the presence of both the parties.

ମୁଅଜିବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା.)—ବିଷ୍ଣୁର ଜମି—Rent-free land.

ମୁଅ ଅ)ଜ୍ଜ(ଜ)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁଅଜ୍ଜନ)—ଯେ ଅଜାନ୍ ଦିଏ; ମୁସଲମାନ୍ ମାନଙ୍କୁ ନମାଜ କରିବାକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକେ (ଅଜାନ୍) ଦେଖ—The person who calls aloud to the Mahommedans from the top of the mosque to prayer at 5 fixed periods of the day and night

ମୁଅଫି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁଅଫୀ)—ମାଫି (ଦେଖ)—Māfi

ମୁଅଫିଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ମାଫିଦାର (ଦେଖ)—Muāfidār ମାଫୀଦାର Māfidār (See)

ମୁଅଲ୍ଲି—ଦେ. ବ—ଅଶ୍ରୁଜୁଡ଼ା ଧନ; ପୋଲ୍ଲ ଧନ—Property left by a man without any heir.

ମୁଆଁ—ଦେ. ବ (ସ. ମୋଦକ; ପ୍ରା. ମୋଅଅ)—ଖଇ, ମୁଢ଼ୀ ଆଦି ଗୁଡ଼ର ବା ଚିନିର ପାଗରେ ପକାସାଇ ବଲାସାଇ (ମୁଁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥିବାଲିମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଗୋଲକ; ଗୁଡ଼ପତ୍ର ଲଇର ବା ମୋୟା, ମୁଡ଼କୀରଗୋଲା ମୁଢ଼ୀର ଲଡୁ—Parched or fried paddy coated with treacle or sugar and rolled into a ball.

ମୁଆଁ ପାଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଚୁଲ୍ଲୀ ଉପରେ ଲୁହାକାରାରେ ବଳ ମୁଆଁ କରିବା Muāñ pārdibā —To prepare cake-like or flattened balls with parched or fried paddy coated with treacle. [ଉ—ମୁଆଁ ପାଡ଼, ଖଜା ପାଡ଼ ! କାଇଆ ବଲଦ ଗଲ୍ଲରେ ! ଦାଣ୍ଡି ଖ(ଧ)ଡ଼ ଖ(ଧ)ଡ଼ କଲ୍ଲରେ । ଶିଶୁଗୀତ ।]

ମୁଆଁ ପିଠା—ଦେ. ବ—ଧନୁ ମୁଆଁ ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ବା ପଲମ ଆକୃତିର ଇଣ୍ଡ ପ୍ର ପିଠା—Steam-boiled cake made in the shape of a frying pan. [ଉ—ଦାଣ୍ଡିରେ ପାଣି ଦେଇ ଦାଣ୍ଡିକୁ ଚୁଲ୍ଲି ଉପରେ ବସାଇ ଦାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡେ 'ଥଥାର' କଳା ବାଉଁଶ ପେହୁ କଳା ଉପରେ ପଲମ ଆକାରରେ ପିଠଉ ଜମା କରିଯାଏ । ତାହା ଦାଣ୍ଡି ଉପରୁ ଉଠୁଥିବା ବାଷ୍ପଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ଏହା ପିଠା ଛଆର ହୁଏ । ଗୁଡ଼ଲ ଓ ବରବଟାଦ୍ୱାରା ଏହି ପିଠଉ ଛଆର ହୁଏ ।]

ମୁଆଁଶ—ଦେ. ବ—ମୁହାଶ (ଦେଖ)—Muāñśa Muhāśa (See)

ମୁଆଁଶ ଖାଇ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁହାଶ ଖାଇ (ଦେଖ) Muāñśa khāi Muhāśa khāi (See)

ମୁଆଁଶ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ମୁହାଶ ଲଗିବା (ଦେଖ)—ମାୟା ଲାଗା ମାୟା ଲଗନା Muāñśa lāgibā Muhāśa lāgibā (See)

ମୁଆଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଦେ. ବ—ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ପୌଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—The first day of the solar month of Pousha. [ଉ—ଏ ଦିନ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଧନୁ ମୁଆଁ ଭୋଗ ଲଗେ ।] ପୌଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି Muāñ saṁkrānti

ମୁଆଁ ସିଜୁ—ଦେ. ବ—ଦେଉଳିଆ ସିଜୁ (ଦେଖ). Muāñ sijhu Deuliā sijhu (See).

ମୁଇ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର ଓ ବସୁର, ଉତ୍କଳୀୟ) ସର୍ବନାମ ମୁଁ; ଅମ୍ମେ —I. Mui

ମୁଇ ଆସେ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳୀୟ) ବାକ୍ୟ—ମୁଁ ଅଛୁ— I am. Mui āse

ମୁଇଁ—ପ୍ରା (ଉତର) ସର୍ବନାମ—୧ । ମୁଁ—1. I. ୨ । ମୁହିଁ; ଅମ୍ବେହିଁ—2. I certainly. [ଉ—ମୁଇଁ ଗୋଯୁଇ ଜନଙ୍କ ଦାସ । ସଶୋଦନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।] ମୈ ପ୍ରାଦେ (ହମଲପୁର; ସିଂଭୂମ) ସର୍ବନାମ—ମୁଁ—I.

ମୁଇଁବା—ପ୍ରା କ୍ରି (ଉଇଁବାର ପ୍ରାମ୍ୟରୂପ)—ଉଠିବା; ଉଇଁବା—ଉଠା ହେବା Muiñbā

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ, (ସ. ଅହମ୍, ପ୍ରା. ମି.)—ମୁହିଁ—[ଦ୍ର—ବଡ଼ା Muñ ଆମି ମୈଁ ଅମ୍ହେ'ର ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ) (ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା—ମୁଁଇଁ,ମୁଁ, ମୁଇ, ମୁଞି ମରହଟ୍ଟ— ମୀ) (ମୁ, ମୁଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଁଅଲି—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ସନଦ) ବ—ବଧବା ସ୍ତ୍ରୀ, ଝିଅ, ଭଉଣୀ Muñāli ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଲୋକ ମୃତ୍ୟୁମୁଖନ ହୋଇ ମଲେ ତାହାର ଦାୟକୁ ସମ୍ପତ୍ତି ସରକାରଙ୍କ ଖାସ୍ ଦଖଲକୁ ଅସିବା ସ୍ୱତ୍ୱ— The custom of escheat to the crown for failure of male heirs, although such relations; as widow, daughter, brother, sister, survive the deceased.

ମୁଁଆଁମୁଁଆଁ—ଦେ. ବ—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ— Muāñ muāñ Sagittaria Sagitifolia.

ମୁଁଗ—ପ୍ରାଦେ (ବସୁର) ବ—(ଉଜ. ହ୍ର. ମୁଁଚ)—ମୃଗ (ଦେଶ) Muñga Muga (See)

ମୁଁଡ଼(ଡ଼ି)—ପ୍ରାଦେ. (ବସୁର, ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୁଣ୍ଡ (ଦେଶ) Muñrd(ḍ) Muṇḍa (See)

ମୁଁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୁଣ୍ଡା (ଦେଶ) Muñrdā Muṇḍā (See)

ମୁକ୍‌ତବ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମକ୍ତବ୍) —ମକ୍ତବ; ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳା—Primary school for Mahomedans. Muk-tab ମୁକ୍‌ତବ **मकतब**

ମୁକତ—ପ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବଣ.—(ସ. ମୁକ୍ତ)—ମୁକ୍ତ (ଦେଶ) Mukata ମୁକତ **मुकत** Mukta (See)

ମୁକତ(ତି)ମଣ୍ଡପ—ପ୍ରା. ବି—ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ (ଦେଶ) Mukata (ti)maṇḍapa Mukti maṇḍapa (See) [ଦ୍ର—ମୁକତ ମଣ୍ଡପ ସେ ଦେଖ ବୈକୁଣ୍ଠ ବିଷ୍ଣୁର। ପ୍ରାତୀ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଗୀତା।]

ମୁକତି—ପ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ)—(ସ. ମୁକ୍ତି)—ମୁକ୍ତି (ଦେଶ) Mukati ମୁକତି **मुकति** Mukti (See) ୨। ମୁକ୍ତାମଣି ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Muktāmaṇi. ବିଣ.—ମୁକ୍ତ— Delivered; freed. [ଦ୍ର—ଶୋକ ସମୁଦ୍ରରୁ ମୁକତ ହୋଇ ଯାଏ। କୃତ୍ତିବି ମହାଭାରତ. ବନ।]

ମୁକତି ଦାତା—ପ୍ରା. ବିଣ.—ମୁକ୍ତିଦାତା (ଦେଶ) Mukati dātā Mukti dātā (See)

ମୁକତି ପସରା—ପ୍ରା. ବି.—ମୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ— The principal means or refuge for attaining salvation. Mukati pasarā ମୁକତି ପସରା **मुकतिका डाला** [ଦ୍ର—ଯା ନାମ ମୁକତ ପସର; ସେ କର୍ଦ୍ଦା କଲେ ପରଦାର? ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ମୁକଦ(ଦ୍ଦ)ମ— ବୈଦେ. ବ—ମକଦ୍ଦମ (ଦେଶ)— Mukada(dda)ma ମକଦ୍ଦମ **मुकदम** Makadama (See)

ମୁକ(କୁ)ଣ୍ଡକ—ସ. ବ—ପିଆଜ Muka(ku)ṇḍaka Onion.

ମୁକର୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଅ. ମୁକର=ସ୍ୱୀକାର; ମୁକରର୍=ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ) Mukar ଅବଶ୍ୟ **अवशय** ନିଶ୍ଚେ; ଅଲ୍‌ବତ୍; ଅବଶ୍ୟ— Surely; certainly; positively. [ଦ୍ର—୧। ମୁଁ ମୁକର ସେଠାକୁ ଯିବ। ୨। ତୁ ମୁକର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରବୁ। ୩। ସାରବାଦ୍ୟ ମାନଙ୍କ ଶୁଭୁଛି ହେ ଅଇଲେଣ୍ଟ ମୁକର ଜଗନ୍ନାଥ. ଚତନ୍ତ ପ୍ରମାପୂର୍ଣ।]

ମୁକର(ରି)ର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଚତଗଅ)—(ଅ. ମୁକର୍‌ରଗ୍)—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବା ପଦରେ ସ୍ଥାୟୀରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ; Mukara(ri)r ମୁକରର **मुकरर** ନିମ୍ନଦ—Permanent appointment in a post. ୨। ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ— 2. Fixity. ବିଣ.—୧। ସ୍ଥାୟୀ—1. Permanent. ୨। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ —2. Ascertained; fixed.

ମୁକରର୍(ର୍)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଚତଗଅ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ Mukarar(ri) karibā ନିଯୁକ୍ତ କରିବା—To appoint a person to a post. ମୁକରର କରା **मुकरर करना**

ମୁକରରୀ(ର୍) ଜମା—ବୈଦେ. ବ—(ଫା ମୁକରର୍‌ରର୍=ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ; + Mukararā(ri)jamā ଜମା)—ଚିରକାଳ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୂମିର ମୁକରରି ଜମା ଖଜଣା—Fixed rent, a rent for a land fixed in perpetuity. **मुकरर जमा**

ମୁକରରୀ(ର୍) ସଞ୍ଜା—ଦେ. ବ—ରାଇତର ଜମିଦାରକୁ ଦେୟ ଫସଲର ବା Mukararā(ri) sanjā ଶସ୍ୟର ଭାଗ, ଯାହାକି ଚଳସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ସଂଜା **मलखप** ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ—Fixed produce rent payble by a raiyat to the landlord. [ଦ୍ର—ଚଳିତ ଶବ୍ଦ କରଥିବା ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ଫସଲରୁ ଅଧେ, ଯାହା ରାଇତ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଖଜଣା ବଦ, ତାକୁ ଧଳଭାଗ ବୋଲାଯାଏ; କନ୍ତୁ ଜମିରେ ଫସଲ ଫଳବା ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥିବା ରାଇତର ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେୟ ଶସ୍ୟର ପରମାଣକୁ ସଞ୍ଜା ବୋଲାଯାଏ। ଯେଉଁ ସଞ୍ଜାର ପରମାଣ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ତାକୁ ମୁକରର୍ ସଞ୍ଜା ବୋଲାଯାଏ; ଜମିରେ ଫସଲ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ରାଇତ ଜମିଦାରକୁ ଚିରକାଳ ସକାଶେ ଏହି ମୁକରର୍ ସଞ୍ଜା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଅଟେ। କନ୍ତୁ ସ୍ୱଜଣ୍ଟ ଅଦାଲତରେ ନଜୀର ହୋଇଅଛି ଯେ, ଜମିରେ ପ୍ରକୃତରେ ଯେତେ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବ ରାଇତର ଦେୟ ମୁକରର୍ ସଞ୍ଜାର ପରମାଣ ସେଥିର ଅର୍ଦ୍ଧେକରୁ ବେଶି ଜମିଦାର ତରଫା ଠାରୁ ଆଦାୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ।]

ମୁକରେ—ବୈଦେ. (ଚତଗଅ) ବ.—୧। (ଫା. ମୁକର୍ରରୀ) ଜମିର Mukararī ଖଜଣାର ପରମାଣର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ— ମୁକରରି 1. Permanent settlement of the rent **मुकररी** payble for a raiyati holding. ୨। ମୁକରର୍ (ଦେଶ)—2. Mukarar (See) ବୈଦେ. ବିଣ.—ମୁକରର୍ (ଦେଶ)—Mukarar (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମକରର ଜମ – ବୈଦେ. ବ. (କଚରଆ)—ଚରସ୍ଥାସ୍ଥୀ ରୂପେ ଯେଉଁ ମୁକରରୀ ଜମୀ ମୁକରରୀ ଜମିନ holding, the rent of which is fixed in perpetuity.

ମକରର ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଆ) (ଫା.)—ମକରର ଜମିର ମୁକରରୀଦାର ମୁକରରୀଦାର ସ୍ଵତ୍ୱାଧିକାରୀ—The holder of a permanent tenure.

ମକରର ପରୁଆନା—ବୈଦେ. ବ. (କଚରଆ)—(ଫା. ମୁକରର Mukarari paruānā ପରବାନା) —କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତି- ମୁକରରୀ ପରୱାନା ବାହାଲି ପରବାନା ସୂଚକ ଅଦେଶପତ୍ର— [ମକରର ପତ୍ରବାହକ—ଅନ୍ୟରୂପ] Appointment letter.

ମକଲ – ସ. ବ.—୧ । ଅରଗ୍ଵଧ (ହି. ଶ)—1. Cassia Fistula Mukala (tree) ୨ । ଗୁଗୁଳ (ହି. ଶ.)—2. Bdellium.

ମକ(କୁ)ଶାଳ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖଶାଳା)—ମୁଖଶାଳ (ଦେଖ) Muka(ku)śāli Mukhaśāli (See) [ମୁକ(କୁ)ଶିଆଳ – ଅନ୍ୟରୂପ]

ମ (ମୋ)କା—ଦେ. ବ.—୧ । ଥର; ଦଫା— u(mo)kā ବାର ଦଫା 1. Time. ଦଳ ଝୁଣ୍ଡ [ତୁ—ଅରେ ତେଡ଼ୀପୋ ମିସ୍ତିସ୍ତି ! ଉଜ ଝଙ୍କା ମୁଲକୁ ଗୁରମୁକା ବସୁସ୍ତି । ଉଗ ।] ୨ । ପଙ୍ଖ; ଦଳ— 2. Group; herd; flock; party ୩ । ବୁଦା— ଝୋଁପ ଝାଡୀ 3. Bush. [ତୁ—ଉନ୍ନୁଟେ ରହିଅଛି ଏକ ବେଣା ମୋକା, ତାହାରୁ ଅଶେ କର ଅଛନ୍ତି ସେ ଏକା । କୁଷ୍ଣମିଶ୍ର. ମଦାଭୁରତ. ଅବ ।] ୪ । ମୁଖି; ବନ୍ଧ ମୁଷ୍ଟି ମୁଖଟି ମୁକ୍କା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖରେ ଆଘାତ— 4. A blow on the face with clenched fist. ବୈଦେ. ବ.—(ଆ. ମୌକା)—୧ । ସୁବଧା, ସୁଯୋଗ— ମୌକା ମୌକା 1. Opportunity. ୨ । ଅବସର—2. Leisure. ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଗୁଚ୍ଛ; ବଡ଼ା— Cluster; bundle. ଗାଦେ.—(ଅଳ)—ବ— ପରଗଣା; ଗ୍ରାମସମୂହ—Fiscal division.

ମୁକାଏମ—ବୈଦେ. ବ. (କଚରଆ) (ଫା. ମୋକାଏମ୍)—୧ । ପ୍ରତିନିଧି Mukāem —1. Representative. ୨ । ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ ମୋକାଏମ ବ୍ୟକ୍ତି; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପରବର୍ତ୍ତୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ମୋକାପମ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who steps into the place of another; a substitute.

ମୁକା ଖୁରୁଡ଼ଁ(ଡୁ)—ଗାଦେ. (ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା) ବ—ଯେଉଁ ଖୁରୁଡ଼ ନଡ଼ିଆର Mukā khururḍa(rḍu) ଉପର ପାଣି ଶୁଖି କ ଥିବାରୁ. ଶବ୍ଦ ସଢ଼େଇରୁ ଗଛ ନ ଥାଏ ଓ ଯାହାକୁ ହଲାଇଲେ ଖଡ଼ଖଡ଼ ବାଜେ ନାହିଁ—The cocoanut of which the kernel is not fully dried and which does not produce any sound when shaken by the hand.

ମୁକାବିଲା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁକାବଲ୍ଲ)—୧ । ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତିତା; Mukābilā ଉପସ୍ଥିତି—1. Presence. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା; ମୁ(ମୋ)କାବି(ବ)ଲା ମୁଖାମୁଖି—2. Confronting. ୩ । ତୁଳନା- ମୁକାବଲା 3. Comparison; comparing. ୪ । ମିଳନ; ସାକ୍ଷାତ୍; ଦାବୁଡ଼ବ—4. Interview; meeting; encounter. ୫ । ପରୀକ୍ଷା— 5. Examination; testing. ୬ । ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣିତ ହେବା ବା ତର୍କ ବିତର୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକରଣ-6. Settling or proving a matter in the presence of both the contending parties. [ତୁ—ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ । ମୁ ।] ୭ । ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧ—7. Fight; hand to hand fight.

ମୁକାବିଲା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—ଦେ. ବ. (କଚରଆ)—ଥରେ ହୋଇ ଯାଇ- Mukābilā bandobasta ଥିବା ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମୁକାବିଲା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କାଗଜପତ୍ରକୁ ମୁକାବଲା କରି ସଂଶୋଧନ ମୁକାବଲା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଚଉଦନ ବର୍ଷରେ କରାଯିବା ସାମା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—Revision Settlement.

ମୁକାବିଲେ—ଦେ. ଅ. (କଚରଆ)—ସାମନାରେ; ସାକ୍ଷାତରେ; Mukābile ଉପସ୍ଥିତିରେ—In the presence of. ମୋକାବିଲେ [ତୁ—ଏହା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ । ମୁ । ମୁକାବିଲେ ସାଙ୍କେତିକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା— । ମୁ । ମେନେଜରଙ୍କ ମୁକାବିଲେ ବା ସାକ୍ଷାତରେ ।]

ମୁକାମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମକାନ୍)—୧ । ବାସସ୍ଥାନ— Mukām 1. Residence. ୨ । ବସା ଘର, ଅସ୍ଥାୟୀ ବାସ ମୁକାମ ସ୍ଥାନ—2. Temporary residence or lodging. ୩ । ଗୃହ; କୋଠା ଘର ଆଦି—3. Building; palatial house. ୪ । (ଆ. ମୁକାମ୍) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ରହିବାର ଠିକଣା—4. Address or the whereabouts of a person. ୫ । ପଥିକର ସାମାନ୍ୟକାଳିକ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନ—5. A place where a traveller halts for the night in the course of travelling. ୬ । ପଥିକର ଏକଦିନ ଗଲିବା ପରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରହି ଯାଆନ—6. A traveller's halt for the night after one day's travelling. (ଯଥା—କଟକରୁ ପୁରକୁ ଯିବାକୁ ଦେଲେ କାଟରେ ଦୁଇ ମୁକାମ କରିବାକୁ ଦେବ ।) ୭ । ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା ସମୟରେ ଆସ୍ତରଣ ବା ପୀଢ଼ା ଉପରେ ପଞ୍ଚ ଦେବତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରାଯାଇ ପାନ ଉପରେ ରଖାଯିବା ପଞ୍ଚ କଦଳୀ—7. Ripe plantains placed on betel leaves and dedicated to the five Deities who are invoked during the Satyanārāyaṇa pūjā ceremony.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକାମ କଦଳୀ—ଦେ. ବ—ମୁକାମ ୨ (ଦେଖ)
Mukāma kadalī Mukāma 7 (See)

ମୁକାମୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଣ୍ଡାମ) ବ—ମୁକାମ ୨ (ଦେଖ)
Mukāmu Mukāma (See)

ମୁକା ମୁକା—ଦେ. ଅ—୧ । ଥର ଥର କର; ବହୁଥର; ଅନେକଥର—
Mukā mukā 1. Several times. ୨ । ଦଫା ଦଫା; ବାର ବାର ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା; ଦଳ ଦଳ—2. By groups; group
ଦଫା ଦଫା, ମୋକା ମୋକା by group; in herds.

ମୁ(ମୁଁ)କାର—ଦେ. ବ—୧ । ଅହଂଗୁଣ; ଅହମିକା—1. Egoism.
Mu(muñ)kāra (ଉ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାଣିକର ମୁକାର ଅହଂକାରଁ **ଅହକାର** ବଢ଼ଇ—ଗ୍ରାତୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।)
୨ । ଗର୍ବ; ଅହଂକାର—2. Pride

ମୁକୁ—ସ. ବ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ + ତ୍ତବ. କୁ)—୧ । ମୁକ୍ତି—1. Emancipation. ୨ । ମୋକ୍ଷ—2. Final beatitude. ଗ୍ରା (ଗ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ; 'ମୁଁ' ଶବ୍ଦର ' ୬ଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ୧ ବଚନର ରୂପ)—ମୋତେ—
To me.

ମୁକୁଟ—ସ. ବ (ମନ୍ ଧାତୁ = ଭୂଷିତ କରିବା + କର୍ତ୍ତୁ. ଉଟ; ଜଯାଇନ)—
Mukuṭa ମକୁଟ (ଦେଖ)—Makuṭa (See) ବଣ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲଗେ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ—Chief.
[ଉ—ସାରମୁକୁଟେ ଯଜ କର ଦତ୍ତ, ବନ୍ୟସ୍ତ ଯେ ପ୍ରସାଦେ କଲେ ଦସ୍ତ—ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଗହ୍ୱଲାସ ।]

ମୁକୁଟିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ମୁକୁଟଧାରୀ—Wearing a crown
Mukuṭiā or coronet. [ଉ—ଚଳ ମୁକୁଟିଆ ସଜାମାନେ—
ମୁକୁଟଧାରୀ **ମୁକୁଟବାଲା** କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଉତ୍ତୋତ୍ତରଭଙ୍ଗ. ଚ-ଗୀତ ।]

ମୁକୁତା—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୁକ୍ତା)—୧ । ମୁକ୍ତା; ମୋତି—1. Pearl.
Mukutā [ଉ—ଯେ ଜଳରେ ମୁକୁତା ପଡ଼ି ଗୁମୁଛନ୍ତି, ମନ
ମୁକୁତା ପବନରେ ଯେ ଅଲଘ କମ୍ପନ୍ତି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦ୍ୟାଭ୍ୟଚ.
ମୁକୁତା ସତ୍ତ ।] ୨ । ମୁକ୍ତାନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—
2. Name for calling a woman named
Muktā.

ମୁକୁତା କେରା—ଦେ. ବ—୧ । ଏକପ୍ରକାର ସାରୁ—1. A species
Mukutā kerī of taro or arum. ୨ । ମୁକୁତାର ଝଥ—
ମୁକ୍ତାର ଥୋଲୋ 2. A bunch of strings of pearls.
ମୁକ୍ତାକା ଗୁଚ୍ଛା ଗ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି)—ଏକପ୍ରକାର ଧାନ—
A species of paddy.

ମୁକୁତା ଜାଲି—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୁକ୍ତା + ଜାଲ)—ମୁକ୍ତା ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା
Mukutā jālī ଜାଲ ପର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—An ornament
ମୁକ୍ତାର ଜାଲ of pearls strung into a net. [ଉ—
ମୁକ୍ତାକୀ ଜାଲୀ ବଘୋର । ମୁକୁତାଜାଲି ଚାଖଣ୍ଡି, ଦୋହଲିବା ଦେଖି, ଦୂର ହୁଏ ଅଖି, ପ୍ରଭାର ଦୂରତ ପଙ୍କରେ
—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମୁକୁତା ଝଥ—ଗ୍ରା. ବ—ମୁକ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧ ଝଥ—Tassels made of
Mukutā jharā many strings of pearls strung
ମୁକ୍ତାର ଝାରା together. [ଉ—ଯତନେ ଲମ୍ବାଇ ଶିରେ
ମୁକ୍ତାକା ଝାଲର ମୁକୁତା ଝଥ—ଗ୍ରାଚୀନ. ସଙ୍ଗୀତ ।] [ଦ୍ର—(ମୁକୁତା ଯେନ୍ତ୍ରା[ନ୍ତ୍ରୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏହ୍ନପର ମୁକୁତାମାଳ, ମୁକୁତା ହାର ଆଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମୁକୁତା ଦାନ୍ତୀ—ଗ୍ରା. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମୁକ୍ତାଦନ୍ତୀ)—ମୁକ୍ତାପନ୍ତି ପର
Mukutā dāntī ଦନ୍ତ ବଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) Having
ମୁକ୍ତାର ମତ ଦାଁତ ଯାର teeth resembling a row of
ମୋତୀକେ ସମାନ ଦାଁତବାଲୀ pearls.
(ମୁକୁତା ଦାନ୍ତିଆ, ମୁକୁତା ଦନ୍ତା—ପୁଂ)

ମୁକୁତାପନ୍ତି—ଦେ. ବ (ସ. ମୁକ୍ତାପନ୍ତି)—ଧାଡ଼ି ହୋଇ ସ୍ଥିତ
Mukutāpanti ମୁକ୍ତାଗଣ—Row of pearls. [ଉ—
ମୁକ୍ତାପନ୍ତି **ମୁକ୍ତାପନ୍ତୀ** ଅଶ୍ରୁବନ୍ଦୁ ମୁକୁତାପନ୍ତି ସ୍ତନର । ରଘାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।]

ମୁକୁତାବନ୍ଦ—ଦେ. ବ—କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ବଶେଷ—A kind of
Mukutābanda ornament for the ear. [ଉ
—ଶ୍ରବଣେ ଉର ମୋ ଝଲକ ଚନ୍ଦ୍ର ଫେରତା ମୁକୁତାବନ୍ଦ ।
ଗ୍ରାତୀ. ଉଦ୍ଧବସ୍ୟମଙ୍ଗଳ ।]

ମୁକୁତା ଶାମୁକା—ଦେ. ବ (ସ. ମୁକ୍ତାଶମ୍ବୁକ)—ଯେଉଁ ଶମ୍ବୁକର
Mukutā śāmukā ଖୋଲଉଉରୁ ମୁକ୍ତା ମିଳେ—Pearl-
ଶୁକ୍ତି oyster. [ଦ୍ର—କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମୁଦ୍ର-
ମୁକ୍ତାକା ଶିତୁଆ; ମୁକ୍ତାସୀପ ଗର୍ଭରୁ ମିଳୁଥିବା ଶାମୁକାକୁ ଦୁଇ ଫାଳ କର ଦେଲେ କେତେକ ଶାମୁକାର ଦୁଇ ଫାଳର ଗର୍ଭ ଘାଖରେ ମୁକ୍ତା ଲିଟିଥାଏ ଓ ଶାମୁକାଦେହରୁ ତାହା ପୃଥକ୍ କର କଢ଼ାଯାଏ ।]

ମୁକୁତି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୁକ୍ତି)—ମୁକ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Mukuti (etc) **ମୁକ୍ତି** Mukti etc (See)

ମୁକୁ(କ)ତିଆର (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ମୁକ୍ତାର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Muku(ka)tiāra (etc) Muktāra etc (See)
ମୋକ୍ତାର **ମୁକ୍ତାର**

ମୁକୁତି—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ମୁକୁତା ୨ (ଦେଖ)
Mukutī Mukutā 2 (See)

ମୁକୁନ୍ଦ—ସ. ବ (ସ. ମୁକୁନ୍ = ମୋଷ + ଦା ଧାତୁ ଦେବା + କର୍ତ୍ତୁ.
Mukunda ଅ; ଯେ ମୋଷ ଦଅନ୍ତି)—୧ । (ମୁକୁନ୍ଦାଦ୍ୟା) ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishṇu. ୨ । ପାରଦ—2. Mercury; quicksilver. ୩ । କୁବେରଙ୍କ ନଯ ବଶେଷ—
3. Name of a particular gem possessed by Kubera. ୪ । କୁନ୍ଦୁରୁଷ୍କ—4. Gum Olibanum. ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦଅଯିବା
ମୁକୁନ୍ଦ ନାମ—1. A name given to persons. ୨ ।
ମୁକୁନ୍ଦ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ଶିଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ—2. One of the twelve disciples of Achyutānanda Dāsa of Nemāla.

ମୁକୁନ୍ଦକ—ସ. ବ (ମୁକୁନ୍ + କ)—୧ । ପଲାଣ୍ଡୁ; ପିଆଜ—
Mukundaka 1. Onion. ୨ । ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ—2.
A kind of grain.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ - ଦେ. ବ (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ
Mukunda deba ରାଜା—The first independent
ମୁକନ୍ଦ ଦେବ Hindu king of Orissa (1551—1568
ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ A. D.) [ଦ୍ର—ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୫୫୧ ରୁ ୧୫୬୮ ଅବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସେ ତାନ୍ଦିଶୋତ୍ୟର ତୈଲଙ୍ଗ ସୀମାଞ୍ଚଳବାସୀ ଥିବାରୁ ଇତିହାସରେ ତେଇଙ୍ଗା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାମରେ ପରିଚିତ । ସେ ତତ୍କାଳୀନ ଉତ୍କଳର ଶେଷସୀମା ଚୁଗୁଲୀ ନଦୀର ଦିବେଣୀ ତୀର୍ଥରେ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ତ୍ରିବେଣୀ ଘାଟ ଓ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସପ୍ତ ଜଳଧାର ପିଠିଲ ଜଳଦୁର୍ଗୀ ମୁକୁନ୍ଦପୁର ଶାସନ ଓ ସପ୍ତଋଣୀ ତାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି । ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଏକ ସୁରମ୍ୟ ଓ ସୁବିଶାଳ ନବତଳ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣ କରି ତାହାକୁ ନିଜର ରାଜଭବନ କରିଥିଲେ । ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କର ଯୁବ କୌଶଳ ଓ ବଳଷଣତା ଦେଖି ପ୍ରବଳପ୍ରତାପ ସମ୍ରାଟ ଅକବର ବଙ୍ଗ ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଏହାଙ୍କର ସହାୟତା ଲୋଡ଼ିଥିଲେ । ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ବନ୍ଧୁଭାଳ ବଙ୍ଗୀ ବଙ୍ଗ ଅଧିପାନରେ ସୈନବଳ ଓ ରାଜ୍ୟ ଦେଇ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ସାମନ୍ତ ଅଧିପତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଉତ୍କଳ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବା ସକାଶେ ବଦୋବାତ୍ତ କରିଣ କଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ତାଙ୍କ ଅଶ୍ୱାଘାତରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କଳାପାହାଡ଼ ଓଡ଼ିଶା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜାଜ୍ପୁର ଓ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନତା ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଲୁପ୍ତ ହେଲା । କଥିତ ଅଛି ଯେ କଳାପାହାଡ଼ କଟକ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରିବାରୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଗୃହିଣୀ ସୁନା ଥାଳରେ ସ୍ୱାମୀଶ୍ରାଦ୍ଧ ବନ୍ଧୁମୂଲ୍ୟ ଧନରତ୍ନ ରଖି ଅବରୋଧ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ କଳାପାହାଡ଼କୁ ଉପଢୌକନ ପଠାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଧର୍ମଦ୍ୱେଷୀ ପ୍ରତିହିଂସାପରାୟଣ କଳାପାହାଡ଼ ତହିଁରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହେବାରୁ ସତୀ ଗୃହିଣୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦର ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ । ଆଜିକାଲି ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ରାଣୀ-ପୋଖରୀ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଡଙ୍ଗା ଅଛି । ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

ଅଇଲ୍ଲ କଳା ପାହାଡ଼, ଭାଙ୍ଗିଲ୍ଲ ଲୁହାର ବାଡ଼
ପିଇଲ୍ଲ ମହାନଦୀ ପାଣି,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଳରେ ସ୍ୱାସ୍ ପରଶିଲେ

(ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ—ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟରୂପ) ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ରାଣୀ ।]

ମୁକୁନ୍ଦରାମ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ କବି-
Mukundarama chakrabartti ଙ୍କଣ ଚଣ୍ଡୀର ରଚୟିତା କବି--Name of a Bengalee poet of the 16th and 17th centuries A. D. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଜିଲ୍ଲାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ଦ୍ଧମାନର ତତ୍କାଳୀନ ନବାବଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧ-ପ୍ରଜାଜନ ହୋଇ ଏ ଜନ୍ମଭୂମି ଛାଡ଼ି ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଅଣ୍ଡରା ଗ୍ରାମରେ ବାସ କଲେ ଓ ସେଠାର ରାଜା ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ୱଗ୍ରାମସ୍ଥ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଏ ସେହିଠାରେ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ 'ଚଣ୍ଡୀ' ରଚନା କଲେ । ଉକ୍ତ ରାଜା ତାଙ୍କୁ କବି-କଙ୍କଣ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ 'କବିକଙ୍କଣ ଚଣ୍ଡୀ' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭ ରଚୟିତା କୃତ୍ତିବାସଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଏ କବି । ତାଙ୍କ ଭାଷା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ମାଜିତ ଓ ତାଙ୍କ ରଚନା ବିବିଧ ଛନ୍ଦୋବନ୍ଧ—ସ୍ୱବଳ-ଚନ୍ଦ୍ର ।]

ମୁକୁନ୍ଦି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—
Mukundi A kind of sea-fish. (ଦ୍ର—ଏହା ଗ୍ରାମ୍ୟ (ମକୁନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଣ୍ଡ ପାଖ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ, ଚାଇଯୁକ୍ତ ଓ ଖାଇବାକୁ ରୁଚିକର !)

ମୁକୁମ୍—ସଂ. ଅ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ + ଉଣ୍. କୁମ୍)—୧ । ନିର୍ବାଣମୁକ୍ତି
Mukum (ସ୍ୱବଳଚନ୍ଦ୍ର)—1. Final beatitude. ୨ । ପ୍ରେମ (ସ୍ୱବଳଚନ୍ଦ୍ର)—2. Love.

ମୁକୁର—ସଂ. ବ (ମନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା + କରଣ. ଉର)—
Mukura ୧ । ଦର୍ପଣ—1. Mirror. ୨ । ବକୁଳ ବୃକ्ष—2. The Bakula tree. ୩ । କୁମ୍ଭକାରଦଣ୍ଡ—3. The potter's staff. ୪ । ମୁକୁଳ (ଦେଖ)—4. Mukula (See) ୫ । ମଲ୍ଲିକା ପୁଷ୍ପ ଗୁଚ୍ଛ—5. A bunch of jasmine flowers.

ମୁକୁଳ—ସଂ. ବ. (ମନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉଳ,
Mukula କିମ୍ବା ମୁଚ୍ ଧାତୁ=ମୋଚନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଉଳ)—୧ । ଫୁଲର କଢ଼ି—1. Bud; blossom. ୨ । ଫୁଟନୋନ୍ମୁଖ ପୁଷ୍ପ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟଜନିତ କଳିକା—2. An opening bud. ୩ । ଶରୀର; ଦେହ—3. The body. ୪ । ଆତ୍ମା—4. Soul.

ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । କ୍ଷେତରୁ କଟା ହୋଇ ଖଳାକୁ ଆଣିବା ସମୟରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଧାନ ଦଳା ବା ଶସ୍ୟଗୋଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ଖଳାରେ ଏକତ୍ର ରଖିବାପାଇଁ ବା ଗଦା ମାରିବାପାଇଁ ଅଥବା ବେଙ୍ଗଲା ଚଲାଇବା ପାଇଁ ମୁକୁଳା କରିବା—1. Act of untying the sheaves of corn gathered by the reapers at the threshing floor before stacking କାଟାନୀ ଡାବୀ, ବରହିବା or threshing them. ୨ । ଶସ୍ୟକର୍ତ୍ତନକାରୀମାନେ କ୍ଷେତରୁ ଧାନ ଆଦି ତାଣ୍ଡି ତାଣ୍ଡି ଗୋଣ୍ଡା ଗୋଣ୍ଡା କରି ଖଳାକୁ ବୋହି ଆଣିବା ପରେ ଉକ୍ତ ଗୋଣ୍ଡାମାନ ଫିଟାଇ ସେଥିର ବେଭେକ ଅଂଶ କର୍ତ୍ତନକାରୀମାନଙ୍କୁ ପାରିଶ୍ରମିକ ବାଆରିବା—2. Giving of one-tenth or one-twelvth of the harvest to the reapers;the operation of untying the bundles or sherves of corn brought into the threshing floor by the reapers, after

Digitized by srujanika@gmail.com

harvesting and giving a portion of each bundle to each reaper for his or her remuneration ୫ । ବଲରୁ କଟାଳ ଯେଉଁ ଶସ୍ୟ ଗୋଞ୍ଚ ବାନ୍ଧ ଖଳାକୁ ଆଣେ ଉହିଁରୁ ଯେଉଁ ଅଂଶ କଟାଳକୁ ପାରଶ୍ରମିକରୂପେ ଦିଆଯାଏ—3. The portion out of a bundle of corn-sheaves brought into the threshing floor by a reaper after harvesting, which is given to him or her as remuneration. ଦେ. ଭଣ. (ସଂ. ମୁକୁଳିତ ବା ମୁକ୍ତ)—୧ । ଫିଟା; ମେଲ୍ଲ; ବନ୍ଧନରହିତ (ଯଥା—କେଶ)—1. Dishevelled; untied; unbound. (ଉ—କେଶ କର ମୁକୁଳ, ଝେଟ କାନ୍ଥ-ଯୁଗଳ, ଦଶଇ ମହାଭକରାଳ—ଭଗଳାଥ. ଭରଣ ସ୍ତମାସ୍ପର୍ଶ ।) ୨ ଛୁଟୁକୁ; ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ—2. Released from a bond. (ଉ—ଜିଗୁଣ ମୁଦ୍ରନ୍ତି ମୁକୁଳ, ଜନ୍ମ ମରଣ ବେଳୁବେଳ—ପ୍ରାରୀ. ଜଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।)

ମୁକୁଳବତୀ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । କଳକାବତୀ—1. Having buds. ୨ । ଅଦୃଷ୍ଟରଜା (ଦେଖ)—Adrushṭarajā (See).

ମୁକୁଳା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମକ୍ତ)—୧ । ଖାଲି; ଭଜଶୂନ୍ୟ (ଘର)—1. Empty; untenanted. ଖୋଲା ଖୁଲା ୨ । ଖୋଲା; ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦ ଅଧିକାର କରି ନ ଥାଏ—2. Unoccupied (space or place); open; bare. ୩ । ଭଲାଟ ବନ୍ଦ ଦୋଇ ନ ଥିବା (ଘର)—3. (House) With the door open. ୪ । ମୁକ୍ତ; ଛୁଟୁକୁ—4. Released; freed. ୫ । ସାହା- ଖରଚୀ; ମୁକ୍ତ ହସ୍ତ—5. Spendthrift. ୬ । ସରଳ; ଯେ ଗୁପ୍ତ କଥାକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି ନ ପାରେ—6. Frank; plain-spoken. ୭ । ଅସାବଧାନ; ଅସତର୍କ—7 Unwary; careless. ୮ । ମୁକୁଳ (ଦେଖ)—8. Mukula (See).

ମୁକୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ସଂ.-ମୃର୍ ଧାତୁ; ମୁକୁଳିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—୧ । ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା- ଖୋଲା 1. To liberate; to release from a bond. ଖୋଲନା (ଉ— ସୁଯୋଧନ ରଜାକୁ ଅଣ ମୁକୁଳାଇ । କୃଷ୍ଣବିଦ. ସଦାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଫିଟାଇବା—2. To untie; to unbind. (ଉ— ପେଣ୍ଡାବାଳ ମୁକୁଳାଇ ବସିଥିଲ କେହ । ଭଗଳାଥ. ସଦାଯାତ୍ରା ।) ୩ । ଋଣ ପରିଶୋଧ କରି ବନ୍ଧା ହୋଇ ଯାଇ ଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ମହାଜନ ଠାରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଅଣିବା—3. To redeem a thing from mortgage or pledge by paying off the debt. ୪ । କାରାମୁକ୍ତ କରିବା—4. To release from confinement. (ଉ—ଦେବ ମୁକୁଳାଇ ଗୁହ୍ୟ ଦୋଇ ଗୋପ୍ତାଇ କେଲ୍ଲ ଭୂଦସ୍ୟ । ଭଗଳାଥ. ଭକ୍ତଶ୍ରୀ ।) ୫ । କଟାଳମାନେ ଷେଇରୁ ଅଣିଥିବା ଧାନବଲାର ଗୋଞ୍ଚମାନଙ୍କୁ ଫିଟାଇ ଉହିଁରୁ କଟାଳମାନଙ୍କୁ ପାରଶ୍ରମିକ ଛାଡ଼ି ଦେବା—5. To untie the bundles or sheaves of corn harvested by the reapers in order to parcel out the share for their remuneration.

ମୁକୁଳ—ଦେ. ଭଣ—ମୁକୁଳ (୧, ୨) (ଦେଖ) Mukuli Mukula (1, 2) (See)

ମୁକୁଳିତ—ସଂ. ଭଣ. (ମୁକୁଳ+ଜାତାର୍ଥେ ଇତ)—୧ । ଅର୍ଦ୍ଧ ମୁଦ୍ରିତ—Mukulita 1. Half-closed. ୨ । ଅର୍ଦ୍ଧ ବିକଶିତ—2. Half-opened. ୩ । ମୁକୁଳ ଯୁକ୍ତ—3. Budded; blossomed.

ମୁକୁଳିବା—ଦେ. ଭି. (ସ ମୁର୍ ଧାତୁରୁ ମୁକ୍ତ)—୧ । ମୁକ୍ତି ପାଇବା; ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା—1. To be set free; to be liberated; to be freed. ଛୁଟିଜାନା, ଛୁଟକରା ପାନା ୨ । ଆସନ୍ନ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା—2. To be delivered from an impending danger. ୩ । କାରାମୁକ୍ତ ହେବା—3. To be released from confinement.

ମୁକୁଳୋତ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବ. (ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍; ମୁକୁଳ+ଉତ୍ପତ୍ତି) —ଗଛରୁ କଢ଼ି ବାହାରିବା—The coming out of buds from tree. (ମୁକୁଳୋଦ୍ଗମ, ମୁକୁଳୋଦ୍ଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁକୁଶା ବାଜ୍(ଦ୍)—ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ନଗର—Mukuśā bāj(d) Mursidabad; a town in Bengal ମୁର୍ଶିଦାବାଦ [ଉ—ମୁହିଁ କୁଲ୍ଲାଁ ଭଲେ ନୋହ୍ଲେ ଦେଖ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ୍ର ମୁରସିଦାବାଦ ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ଏଠାରେ ଉପରୋକ୍ତ ରୂପ ହୁଏ ।]

ମୁକୁଶା ବାଜା(ଜି)—ଦେ. ବଣ—ମୁର୍ଶିଦାବାଦରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ (ପାଟ ଲୁଗା)—Mukuśā bājā(di) (silk cloth) Made in Mursidabad. ମୁର୍ଶିଦାବାଦୀ ମୁରସିଦାବାଦୀ

ମୁକୁଶିଆଲି—ଦେ ବ. (ସ. ମୁକ୍ତଶାଳା)—ଦେଉଳର ସମ୍ମୁଖାର୍ଦ୍ଧ ମଣ୍ଡପ—The front half of a temple. (ମୁକୁଶାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—'ଦେଉଳକୁ ମୁକୁଶିଆଳ ବଳଯିବା ମୁଖଶାଳା ନ୍ୟାସୁ'—ଭଗ । ସାଧାରଣତଃ ଦେଉଳଠାରୁ ମୁକୁଶିଆଳ ଜଗମୋହନ ଷ୍ଟେଟ୍ ହୁଏ କନ୍ତୁ ଦେଉଳ ଅପେକ୍ଷା ମୁକୁଶିଆଳ ବଡ଼ ହେଲେ ତାହା ଅସୁନର ଦେଖାଯାଏ । ଅଥଚ କ୍ୟପ୍ ବେଶୀ ହେବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ଭଗ ବୋଲାଯାଏ ।]

ମୁକୁଷ୍ଠ—ସଂ. ବ—ବଣ ମୃଗ (ହି. ଶ.—A kind of wild Mukushṭha Muga (grain). (ମୁକୁଷ୍ଟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକ୍ତର—ଫ. ବ—ମୁକର (ଦେଶ).
Mukkara — Mukara (See)

ମୁକ୍ତା—ଦେ. ବ—ମୁକା (ଦେଶ)
Mukkā — Mukā (See)

ମୁକ୍ତ—ଫ. ବ. (ମୁଚ୍ ଧାତୁ=ମୋଚନ କରବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Mukta ୧ । ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା; ଲବ୍ଧ ମୋକ୍ଷ—1. Liberated; delivered; released. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଥିବା—2. Freed; emancipated. ୩ । (+କର୍ମ. ତ) ପରିତ୍ୟକ୍ତ—3. Discharged. ୪ । ପୃଥକ୍ କୃତ—4. Detached from; extricated. ୫ । ମୁକୁଳା; ଉନ୍ମୁକ୍ତ—5. Loosened; untied; loose. ୬ । ଉଦ୍‌ଘାଟିତ; ମେଲ; ଖୋଲା—6. Open; opened. ୭ । ଅବାଧ; ବାଧାରହିତ—7. Unobstructed; free. ୮ । ନଗ୍ନ; ଲଙ୍ଗଳା—8. Naked; shorn of clothes. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ମୁକୁଳା ।]

ମୁକ୍ତକ—ଫ.ବ. (ମୁକ୍ତ=ପରିତ୍ୟକ୍ତ+କ)—୧ । ସମାସରହିତ ରଚନା-
Muktaka ବିଶେଷ—1. A kind of composition without compounds. ୨ । ବର୍ଚ୍ଛା, ବଲ୍ଲମ ପ୍ରଭୃତି ଷେପଣୀୟ ଅସ୍ତ୍ର—2. Missiles.

ମୁକ୍ତ କଚ୍ଛ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି କଚ୍ଛା ଯାହାର)--
Mukta kachchha ଯେଉଁ ଲୋକ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି କଚ୍ଛ ମାର ନ (ମୁକ୍ତ କଚ୍ଛା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍, ଫାଲଟା କର ଲୁଗା ଟିକିଥାଏ—Wearing a cloth round the waist without having one end tucked down the privities. ବ. ପୁଂ—ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ (ଏମାନେ କଚ୍ଛ ମାରୁ ନ ଥିବାରୁ)—Name applied to a sect of Buddhists.

ମୁକ୍ତ କଞ୍ଚୁକ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି କଞ୍ଚୁକ ଯାହାର)—୧ । ନର୍ମୋକ ବା କାଞ୍ଚି ଛାଡ଼ି
ମୁକ୍ତ କଞ୍ଚୁକା / ମୁକ୍ତ ନର୍ମୋକା } ସ୍ତ୍ରୀ ଥିବା (ସାପ)—1. Having cast its skin or slough (said of snake).
(ମୁକ୍ତ ନର୍ମୋକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଯେ ଦେହରୁ ସାଞ୍ଜୁ କାଢିଅଛି 2. Having put off one's armour or coat of mail. ୩ । ଯେ ଦେହରୁ ଜାକେଟ୍ ବା କାଞ୍ଚଲି କାଢ଼ିଅଛି—3. Having taken off the jacket or bodice from the body.

ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠ—ଫ. ବ. (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ+କଣ୍ଠ) —୧ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର;
Mukta kaṇṭha ଅନବରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠସ୍ୱର । ଫ.ବଣ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)--
(ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) or loud voice. ୨ । ଅନବରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ— 2. Having a loud or unchoked voice.

ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ଅନବରୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ; ସ୍ପଷ୍ଟ
Mukta kaṇṭhare ସ୍ୱରରେ—1. In clear or unchoked voice; in an outspoken manner. ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରେ; ବଡ଼ ଗଳାରେ— 2. Loudly; aloud. (ଉ—ସତ୍ୟମଣି ସ୍ନେହେ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠେ କଲେ ସ୍ତୁତାଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାବାଦ । ରଘୁନାଥ. ଗାଙ୍ଗ ।)

ମୁକ୍ତ କେଶ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ+କେଶ)—ଅଲୁଲାୟିତ ଖୁଲ୍ଲା;
Mukta kesa ମୁକୁଳା କାଳ; ଉନ୍ମୁକ୍ତ କେଶ—Dishevel-
(ମୁକ୍ତକେଶା, ମୁକ୍ତକେଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) led hair; hair let loose; flowing hair. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉନ୍ମୁକ୍ତ କେଶ ବିଶିଷ୍ଟ; ଯାହା କାଳ ମୁକୁଳା ହୋଇଅଛି— Having one's hair dishevelled.

ମୁକ୍ତ କେଶୀ—ଫ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅଲୁଲାୟିତ କେଶବିଶିଷ୍ଟା) କାଳୀ ଦେବୀ—
Mukta kesi Goddess Kāḷī (represented with flowing hair). ପ୍ରାଦେ.(ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ଭୁଇ. ବ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦ; ଫ. ମୁକ୍ତାକେଶୀ)—ବଡ଼ ବାଇଗଣି ରଙ୍ଗର ବାଇଗଣ—A species of big brinjal of violet colour.

ମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦନ—ଫ. ବ—ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ (ହି. ଶ)—
Mukta chandana Red sandal wood.

ମୁକ୍ତ ଦ୍ୱାର—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ + ଦ୍ୱାର)—୧ । ମେଲ ହୋଇଥିବା
Mukta dwāra କବାଟ—1. Open door. ୨ । ଅବାଧ ଗମନ—2. Free access and egress. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଘରର କବାଟ ମେଲ ଥାଏ— (a house) With the door open.

ମୁକ୍ତପଥ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ+ପଥ)—ଅବାରିତ ପଥ—
Muktapatha Unobstructed or free road.

ମୁକ୍ତ ପବନ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ + ପବନ)—ଖୋଲା ହାୱା;
Mukta pabana ଯେଉଁ ବାସୁ ବହିବା ବେଳେ କିଛି ବାଧା (ମୁକ୍ତବାସୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଇ ନ ଥାଏ—Free air; air which has met with no obstruction.

ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ+ପୁରୁଷ)—ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି;
Mukta purusha ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଷୟବାସନାରୁ ମୁକ୍ତ ଅଟେ —A person free from worldly attachment.

ମୁକ୍ତ ବନ୍ଧନ—ଫ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ବନ୍ଧନ
Mukta bandhana ଖୋଲି ଦେଇଅଛି—Having one's bonds loosened.

ମୁକ୍ତ(କ୍ତା)ବର୍ଚ୍ଚାଃ—ଫ.ବ—ମୃଷାକାଶା; ହୁଡୁଥିବା ବର୍ଗର ବର୍ଷାଯୁ: ବନ୍ୟ
Mukta(ktā)barchchāḥ ଶାକ ବିଶେଷ—Acalypha (ଅନ୍ୟ ଫ. ନାମ—ରୁଦ୍ରା) . Indica (plant). [ଦ୍ର—ଏହାର ମୁକ୍ତାବର୍ଷି; ମୁକ୍ତାଝୁରୀ ପତ୍ର ଏକୋତ୍ତର ୬ ପତ୍ରର ଧାର କଟା-
ରୂପୀ; ଆଦିତମଞ୍ଜରୀ ରୁଆ; ଏହା ଔଷଧରେ ଲଗେ । ଫୁଲର ଚଉ ପାଖୁଡ଼ା ମୂଷାର କାନ ପରି ଚଉକୁ ଖୁଲି ଥାଏ । ଏହା ବମନକାରକ, ବରେଚକ ଓ ବାତ ଶ୍ଳେଷ୍ମ ନାଶକ; ଏହା

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଜ୍ୱର ଓ ବିଷ ରୋଗରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏହାର ରସ ପାନ କଲେ କଫ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ଓ ବମନ ହୁଏ । ଏହା ବାହ୍ୟ ଗାତ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଲେପ ଦେଲେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ବିରେଚନ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ମୁକ୍ତବାସ—ଫ. ବ—ଶୁକ୍ତି; ଶାମୁକା (ହି. ଶ)—Oyster.
Muktabāsa (ମୁକ୍ତାଭା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁକ୍ତ ବେଣୀ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ+ବେଣୀ)—୧ । ଛାଡ଼ୁ ଛୁଡ଼ୁ ବେଣୀ; ଯେଉଁ ବେଣୀ ଗୁଡ଼ାଏ ନ ଦୋଇ ଲମ୍ବି ଥାଏ —1. The plaited hair hanging down; pigtail. ୨ । ଛାଡ଼ୁ ଛୁଡ଼ୁ ବା ଅବାଧ ସ୍ରୋତଃ—2. Unobstructed current. ୩ । ତ୍ରିବେଣୀ; ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗମ—3. The place where the current of the three rivers (the Ganges, the Jamuna and the Saraswati) flow unobstructed. ଫ. ବ୍ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯାହାର ବେଣୀ ବନ୍ଧା ନ ଦୋଇ ଚଲନ୍ତା ଲମ୍ବିଅଛି—(a woman) With the plaited hair hanging down.
Mukta beṇī

ମୁକ୍ତଭାଷ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ+ଭାଷ)—ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା—
Muktabhāsha Clear words.

ମୁକ୍ତ ମଣ୍ଡପ—ଦେ. ବ (ଫ. ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ)—ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ (ଦେଖ)—
Mukta maṇḍapa Muktimaṇḍapa (See)
ମୁକ୍ତି ମଣ୍ଡପ मुक्त मण्डप

ମୁକ୍ତଲଜ୍ଜ—ଫ. ବ୍ୟ. ତ୍ରି (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୁକ୍ତ+ଲଜ୍ଜା) —ତ୍ୟକ୍ତଲଜ୍ଜ; ନିର୍ଲଜ୍ଜ (ହି. ଶ)—Shameless.
Muktalajja (ମୁକ୍ତଲଜ୍ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୁକ୍ତଶୃଙ୍ଗ—ଫ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୋହୁ ମାଛ (ହି. ଶ)—
Muktaśṛuṅga Rohi fish.

ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ—ଫ. ବ୍ୟ. ତ୍ରି (ବହୁବ୍ରୀହି, ମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ସଙ୍ଗ ବା ବିଷୟାସକ୍ତି ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା)—୧ । ବିଷୟାସକ୍ତି ସଂପର୍କତ୍ୟାଗୀ; ବିଷୟାସକ୍ତିବର୍ଜିତ—1. Freed from worldly attachment. ୨ । ନିସ୍ପୃହ; ବୀତସ୍ପୃହ —2. Disinterested. ବ—ପରିବ୍ରାଜକ—An itinerant recluse.
Muktasaṅga

ମୁକ୍ତସାର—ଫ. ବ—କଦଳୀ ଗଛ (ହି. ଶ)—
Muktasāra Plantain tree.

ମୁକ୍ତ ହସ୍ତ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତ+ହସ୍ତ)—୧ । ମୁଠା ହୋଇ ନ ଥିବା ହାତ—1. Open palm. ୨ । ଦାନ (ବଦାନ୍ୟତା—ବିଷୟରେ) ଦେବାକୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ହସ୍ତ—2. A free or munificent hand. ବ୍ୟ. ତ୍ରି (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ମୁକ୍ତ ହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହେଁ; ଦାନଶୀଳ; ବଦାନ୍ୟ—Liberal; munificent; open-handed.
Mukta hasta

ମୁକ୍ତ ହସ୍ତତା—ଫ. ବ (ମୁକ୍ତ ହସ୍ତ+ତ୍ୱ ବା)—ବଦାନ୍ୟତା—
Mukta hastatā Munificence.

ମୁକ୍ତା—ଫ. ବ (ମୁକ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ମୋତି; ଶୁକ୍ତିରୁ ବା ଶାମୁକାରୁ ଜାତ ମଣି—1. Pearl. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ମୁତୁରା । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ମୁକ୍ତା ଶୁକ୍ତି ବା ଶାମୁକା, ଶଙ୍ଖ, ଗଜମସ୍ତକ, ଭେକମସ୍ତକ (ମଡାଲୁରରେ ମେଘ), ବରାହ ମସ୍ତକ, ସର୍ପମସ୍ତକ, ବେଣୁ ବା ବଂଶବୃକ୍ଷ ଓ ମତ୍ସ୍ୟମସ୍ତକରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହା ନବରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଏକତମ । ଏହା ଅଳଙ୍କାରରେ ଲାଗେ ଏବଂ ଜାତିର ଓ ଶୋଧିତ ହୋଇ ଔଷଧରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ବେଶ୍ୟା—2. Harlot; prostitute. ୩ । ପରସ୍ତ୍ରୀ—3. An adulteress. ଦେ. ବ—ମୁକ୍ତାମଣି ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ—Name for calling a woman, named Muktāmaṇī. ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୁକ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—୧ । ନଗ୍ନା—1. Naked (feminine). ୨ । ଅବନ୍ଧା—2. Untied; loosened; unbound.
Muktā

ମୁକ୍ତା କଲାପ—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ମୁକ୍ତା ସମୂହ—1. A collection of pearls. ୨ । ମୁକ୍ତାହାର —2. A bead or string of pearls.
Muktā kalāp

ମୁକ୍ତାକେଶୀ—ଫ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବାଇଗଣ (ହି. ଶ)—
Muktākeśī A kind of excellent brinjal.

ମୁକ୍ତା ଖଚିତ—ଫ. ବିଶ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାରରେ ମୋତି ବସିଅଛି—Set with pearls.
Muktā khachita (ମୁକ୍ତା ଜଡ଼ିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁକ୍ତାଗାର—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମୁକ୍ତା+ଆଗାର)—ଯେଉଁ ଶୁକ୍ତି ବା ଶାମୁକା ମଧ୍ୟରେ ମୁକ୍ତା ଜନ୍ମେ—(ମୁକ୍ତାଗୃହ, ମୁକ୍ତାଗୃହ, ମୁକ୍ତାମାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Pearl-oyster.
Muktā

ମୁକ୍ତାତ୍ମା—ଫ. ବ (କର୍ମଧା, ମୁକ୍ତ+ଆତ୍ମନ୍, ୭ମା. ୧ବ)—ସଂସାର-ରୂପ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ ଆତ୍ମା—Soul emancipated from the bondage of matter.
Muktātmā

ମୁକ୍ତାପନ୍ତି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁକ୍ତାପଂକ୍ତି)—ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ସଜ୍ଜିତ ମୋତି —Row of pearls.
Muktāpanti ମୁକ୍ତାର ସାରୀ मुक्तापन्ति

ମୁକ୍ତା ଫଳ—ଫ. ବ (ରୂପକ)—୧ । ମୁକ୍ତା; ମୌକ୍ତିକ—1. Pearl. ୨ । ସୀତାଫଳ; ଆଉ—2. The custard apple. ୩ । କର୍ପୂର—3. Camphor. ୪ । ବୋପଦେବ କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—4. Name of a treatise by Bopadeba. ୫ । ନଅର ଡୋଲ (ହି. ଶ.) (ଦେଶ)—5. Na-ara koli (See)
Muktā phala

ମୁକ୍ତାବଳି—ଫ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁକ୍ତାର ଅବଳ)—୧ । ମୁକ୍ତାସମୂହ—1. A collection of pearls. ୨ । ମୁକ୍ତାର ମାଳା—2. A string of pearls.
Muktāvali

ମୁକ୍ତାଭା—ଫ. ବ—ତିନିପୁର ମଲ୍ଲିକା (ହି. ଶ)—
Muktābhā Treble-petalled jasmine.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକ୍ତା ମଜା(ଞ୍ଜି)—ଦେ. ବ—ରଠା (ଦେଶ)—Riṭhā (See) Muktā majā(ñji) ରିଠା रिठा(ठी)

ମୁକ୍ତାମଣି—ସ. ବ (ରୂପକ)—ମୁକ୍ତା—Pearl. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—Muktāmaṇi ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to females.

ମୁକ୍ତାମାଳା—ସ. ବ(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମୁକ୍ତାର ମାଳା)—ମୁକ୍ତାଗ୍ରଥିତ ହାର—Muktāmāḷā A necklace or string of pearls. (ମୁକ୍ତାମାଲ—ଦେଶଜ ରୂପ)

ମୁକ୍ତା ମୋଦକ—ସ. ବ—ମୋତିଚୂରର ଲଡ୍ଡୁ (ହ. ଶ)—Muktā modaka A kind of sweet meat ball.

ମୁକ୍ତାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ.ମୁଖ୍ତାର୍)—୧ । ଅଦାଲତରେ ମକଦ୍ଦମାର ସାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି—ମୋକ୍ତାର **मुख्तार** 1. A representative of a party in a court. ୨ । ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀ—**ମକ୍ତିଆର** **କ୍ତିୟାର** } ଅନ୍ୟରୂପ 2.A lawyer of the lowest grade. ୩ । ସମସ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ କାରଯରବାଜ; ଏଜେଣ୍ଟ୍—3. Authorised agent. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆମ୍-ମୁକ୍ତାର ଓ କାର୍ଯ୍ୟବିଶେଷ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖାସ୍ ମୁକ୍ତାର ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ମୁକ୍ତା ଲତା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁକ୍ତାର ଲତା)—ମୁକ୍ତାଗ୍ରଥିତ ହାର—A string of pearls. Muktā latā

ମୁକ୍ତା ଶାମୁକା—ଦେ. ବ (ସ. ମୁକ୍ତା+ଶମ୍ବୁକ)—ମୁକ୍ତା ଶୁକ୍ତି (ଦେଶ)—Muktā śukti (See) Muktā śāmukā ମୁକ୍ତା ଝିନୁକ **सीतुआ**

ମୁକ୍ତା ଶୁକ୍ତି—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧା+ମୁକ୍ତା ଉତ୍ପାଦକା ମୁକ୍ତି)—Muktā śukti ଯେଉଁ ଶାମୁକାରେ ମୁକ୍ତା ଜନ୍ମେ—Pearl-oyster. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ମୁକ୍ତାସୋନ, ମୁକ୍ତା ଗୁଡ ।] (ମୁକ୍ତା ଶମ୍ବୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁକ୍ତାସାର—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁକ୍ତାର ସାର)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁକ୍ତା—Muktāsāra An excellent pearl.

ମୁକ୍ତାସ୍ଫୋଟ—ସ. ବ (ମୁକ୍ତା+ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ=ବିକଶିତ ହେବା+ଅଧିକରଣ. ଅ; ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ମୁକ୍ତା ବିକଶିତ ହୁଏ)—ମୁକ୍ତା ଶୁକ୍ତି; ଶାମୁକା—Oyster. Muktāsphoṭa

ମୁକ୍ତା ହାର—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁକ୍ତାର ହାର)—ମୁକ୍ତାଗ୍ରଥିତ ହାର; ମୋତି ମାଳ—A necklace or string of pearls. Muktā hāra ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଆହାର ଯହିଁରେ)—ଉପବାସ—Fasting.

ମୁକ୍ତି—ସ. ବ—(ମୁଚ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ ଫିଟାଇବା+କ୍ତିନ୍) - Mukti ୧ । କାରାମୋଚନ—1. Deliverance from cofinement. ୨ । ବନ୍ଧନ ମୋଚନ—2. Liberation from bondage. ୩ । ନିବୃତ୍ତି; ଦୁଃଖନିବୃତ୍ତି; ଦୁଃଖର ବା ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର—3. Cessation of pain or trouble; deliverance from pain or danger. ୪ । ପରମାଣ; ମୋକ୍ଷ; କୈବଲ୍ୟ; ଅପବର୍ଗ—4. Final beatitude attained by the soul; salvation. ୫ । ଜନ୍ମମରଣରୂପ ସଂସାର ବନ୍ଧନରୁ ଜନ୍ମ ମୁକ୍ତି; ପରଜନ୍ମରୂପ ବନ୍ଧନରୁ ଜୀବାତ୍ମାର—5. The liberation of the soul from the necessity of rebirth in future. ୬ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ—6, Emancipation; attainment of freedom.

ମୁକ୍ତିଆର—ବୈଦେ. ବ—ମୁକ୍ତାର୍ (ଦେଶ) Muktiāra Muktār (See)

ମୁକ୍ତିଆରଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁଖ୍ତାର୍ଖାନାହ୍)—କଚେରୀ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ଲିଡରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥିବା ମୋକ୍ତାରଖାନା ମୁକ୍ତିଆରମାନେ ଯେଉଁ ଗୃହରେ ବସିବାର କରନ୍ତି—**मुख्तारखाना** The bar library for the muktars. Muktiārakhānā (ମୁକ୍ତା[କ୍ତ୍ୟା]ରଖାନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁକ୍ତିଆର ନାମା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁଖ୍ତାର୍ ନାମା)—୧ । ଯେଉଁ ଦଲିଲଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞ କୋର୍ଟରେ ଅଦାଲତର ଯଜ୍ଞ ମୋକ୍ତାର ନାମା ସମର୍ଥନ କରିବା ପାଇଁ ମୁକ୍ତିଆର ନିଯୁକ୍ତ କରେ—**मुख्तार नामा** 1. A power of attorney given by a party to his muktar. ୨ । ସମସ୍ତାପତ୍ର—2. Power of attorney. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମସ୍ତାପତ୍ରକୁ ଆମ୍ ମୁକ୍ତିଆରନାମା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମସ୍ତାପତ୍ରକୁ ଖାସ୍ ମୁକ୍ତିଆର ନାମା ବୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ମୁକ୍ତିଆରି—ବୈଦେ. ବ—୧ । ମୁକ୍ତିଆରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Muktiārī tarship. ୨ । ଅଦାଲତରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୋକ୍ତାରୀ **मुख्तारी** ମୁକ୍ତାରସ୍ୱରୂପ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ—2. Pleading the cause of a person in the court as his muktar. ବିଣ—୧ । ମୁକ୍ତାରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1, Relating to a muktar, (ଯଥା—ମୁକ୍ତିଆରି ପରୀକ୍ଷା ।) ୨ । ମୁକ୍ତାରଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ—2. Becoming or befitting a muktear. (ଯଥା—ମୁକ୍ତିଆରି ପୋଷାକ ।) (ମୁକ୍ତା[କ୍ତ୍ୟା]ରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁକ୍ତିଆରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମୁକ୍ତିଆରି (ଦେଶ)—Muktiārīā ମୋକ୍ତାରୀ **मुख्तारी** (See)

ମୁକ୍ତି କଇବଲ(ଲ୍ୟ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମୁକ୍ତିକୈବଲ୍ୟ)—କୈବଲ୍ୟ Mukti kaibala(lya) ମୁକ୍ତି—Final beatitude attained by the human soul. (ଦ୍ର—**कैवल्य मुक्ति** ଦୋଦଳ ଅଙ୍ଗ ଲଗି ଭୁଲ, ରୋଗ ସେ ମୁକ୍ତି କରଦଲ—ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ମୁକ୍ତିକ୍ଷେତ୍ର—ସ. ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ କ୍ଷେତ୍ର)—୧ । ବାରାଣସୀ Mukti kshetra (ହ. ଶ.)—1. Benares. ୨ । କାବେରୀ ନଦୀକୂଳସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥ, ଯହିଁର ଅନ୍ୟ ନାମ ବହୁଲା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଣ୍ୟ ଥିଲ (ହ. ଶ,—2. Name of a place of Hindu pilgrimage on the Kāberī river.

ମୁକ୍ତି ଦାତା—ସ. ବ—୧ । ମୁକ୍ତିଦାତା (ହ. ଶ)—1. Saviour. Mukti tirtha ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—2. A name of Bishnu.

ମୁକ୍ତିଦ—ସ. ବଶ. ଓ ବ. ପୁଂ—(ମୁକ୍ତି+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Muktida ପରିତ୍ରାତା; ମୋକ୍ଷକର୍ତ୍ତା—Deliverer; saviour. (ମୁକ୍ତିଦାତା; ମୁକ୍ତିଦାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମୁକ୍ତିଦା, ମୁକ୍ତିଦାତ୍ରୀ, ମୁକ୍ତିଦାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୁକ୍ତି ଦାନ—ସ. ବ—(ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅବ୍ୟାହତି ଦେବା; Mukti-dāna ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା—1. Delivering. ୨ । (ମୁକ୍ତିପ୍ରଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସାଂସାରିକ ଦୁଃଖର ନିବାରଣକରଣ—2. Deliverance from worldly troubles.

ମୁକ୍ତି ଧନ—ସ. ବ—(ରୂପକ)—ମୁକ୍ତିରୂପ ସମ୍ପଦ—Salvation or Mukti dhana beatitude (compared to wealth).

ମୁକ୍ତି ପଞ୍ଜର—ଦେ. ବ.—ବ୍ରତ ବିଶେଷ—Name of religious Mukti pañjara observance. [ଦ୍ର—ସମ୍ପୁରର ଅଦ୍ୟ ଦିନ ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରତିମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଶ୍ରୀ ଭଗବାନଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶନାମାନୁସାରେ ଦ୍ୱାଦଶ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ କରି ଭକ୍ତମାନେ ଏ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି । ମଦନମୋହନ. ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ୫୩ ।]

ମୁକ୍ତି ପତ୍ର—ଦେ. ବ—(କଚରଥା)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବନ୍ଧନ Mukti patra ଅବରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାର ନିଦର୍ଶନ ବା ଆଦେଶ-ମୁକ୍ତିପତ୍ର **मुक्तिपत्र, वाजदावी** ଲିପି—1. An order for release. ୨ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ବା ଧନରେ ଥିବା ଆପଣାର ଦାବିକୁ ବା ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପକ୍ଷରେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାର ନିଦର୍ଶନ ଦଲିଲ—2. A deed of release regarding any title or claim to a property; a deed of waiver of one's title or claim to a property.

ମୁକ୍ତି ପଥ—ସ. ବ (ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁକ୍ତିର ପଥ)—୧ । ପରିତ୍ରାଣର Mukti patha ଉପାୟ—1. Means of salvation.

ମୁକ୍ତିପନ୍ଥା } —ଅନ୍ୟରୂପ
ମୁକ୍ତି ମାର୍ଗ }

୨ । ଯେଉଁ ପଥ ଧରିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମୁକ୍ତି ବା ମୋକ୍ଷ ଲଭେ—2. The way to salvation.

ମୁକ୍ତି ପଦ—ସ. ବ (ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅପବର୍ଗ ରୂପ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—Mukti pada The state of attaining salvation,

ମୁକ୍ତି ପସରା—ଦେ. ବ—ମୁକ୍ତିର ବା ମୋକ୍ଷର ସ୍ଥାନ; ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା Mukti pasarā ନିମନ୍ତେ ଆଶ୍ରୟ ବା ସଙ୍ଗାଳ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦେବତା) ମୁକ୍ତି ପସରା —A Deity or a person to whom one **मुक्तिका आधार** clings for salvation.

ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦ—ସ. ବଶ. ଓ ବ. ପୁଂ—ମୁକ୍ତିଦ (ଦେଖ) Mukti prada Muktida (See) (ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ. ବ—ସାଗୁଅ ମୁଗ (ହ. ଶ)—The green variety of Muga (grain). (ମୁକ୍ତିପ୍ରଦା; ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୁକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥନା—ସ. ବ. (ଅଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମୋକ୍ଷ ପାଇବାପାଇଁ ଯାଚଞ୍ଚା Mukti prārthanā 1. Prayer for salvation or release.

ମୁକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥୀ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ମୁକ୍ତି+ପ୍ର+ଅର୍ଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) Mukti prārthī (୧ମା. ୧ବ)—ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତେଚ୍ଛୁ—Wishing (ମୁକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) for deliverance or salvation.

ମୁକ୍ତି ଫଉ(ଫୌ)ଜ—ଦେ. ବ—ଗଞ୍ଜବ ଲୋକଙ୍କୁ ଓ ଦୁଷ୍ଟସ୍ୱାଭାବ Mukti phau (phau)ja ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସଦ୍‌ଗତି ଦେବା ଓ ମୁକ୍ତି ଫୌଜ **मुक्ति फौज** ସଦୁପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଜେନେରଲ୍ ବୂଥ୍ ନାମକ ଧାର୍ମ୍ମିକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ପରେ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ସର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—The Oriya rendering of the "Salvation Army" started by t' late General Bo(

ମୁକ୍ତି ମଣି—ଦେ. ବ.—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁକ୍ତିଦାତା—Supreme in grar... Mukti maṇi ing salvation, [ଉ—ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ତାହା ଶୁଣି, ଶୁଣିମା ଦେଉ ମୁକ୍ତି ମଣି । ପ୍ରାତି. ନଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ—ସ. ବ.—(ମ. ଧ. ସ୍ତ୍ରେ. କର୍ମଧା; ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ ମଣ୍ଡପ)—Mukti maṇḍapa ୧ । କାଶୀ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ମଣ୍ଡପ—1. Name of a roofed open platform to the south of the Bisweswara temple at Beneres. ୨ । ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଜଗମୋହନର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ମଣ୍ଡପ—2. Name of a roofed open platform to the south of the temple of Jagarnnath at Puri. [ଦ୍ର—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମୁକ୍ତି-ମଣ୍ଡପରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ-ମାନଙ୍କର ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବସନ୍ତି; ଅନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏଠାରେ ବସିବାର ଅଧିକାର ନାହାନ୍ତି । ଏହି ପଣ୍ଡିତମାନେ ସଭା କରି ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର କର୍ମକାଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ମଣ୍ଡପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମାଙ୍କର ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା ସମାହିତ ହୁଏ । ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ପୁରୀର ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଆସ୍ଥା ଥାଏ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବା ପୂଜା ଓ ଉତ୍ସବ ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲେ ପୁରୀର ରାଜା ଓ ମନ୍ଦିରର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାୟକ ଏହି ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ପଣ୍ଡିତ ସଭାର ମତ ନେଇ ଥାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ମୁକ୍ତି ମଣ୍ଡପର ପଣ୍ଡିତ ସଭା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକାଗାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଏ ସଭାର ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ରକ୍ଷା ଯିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ସଭା ବହାରର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷ ବାଦ୍ଦାଦୁରଙ୍କୁ ଓ ଅନ୍ୟ ହିଣ୍ଡୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଯୋଗୁଥିବା ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଜ୍ୟାଖ୍ୟମାନ ଦେବାର ପ୍ରଥା ଚଳାଇ ଅଛନ୍ତି । ହେଇ ବଂଶୀସ୍ଥ ପ୍ରଥମ ଗୁରୁ ଗ୍ରନ୍ଥଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ଗୁଜୁରିବ ୧୪ ଅଙ୍କରେ ବା ୧୫୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅକବରଙ୍କ ହୁକୁମ୍ ସେନାଘର ଗୁରୁ ମାନଙ୍କିଦ୍ଧଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଗୌରୁଗୁରୁଙ୍କୁ ଏହ ମୁକ୍ତି ସମ୍ଭବ ଜମୀଣ କରିଇ ଥିଲେ ।]

ମୁକ୍ତି ମୁକ୍ତ—ସଂ. ବ—ଗୁଗୁଳ ରସ (ହ୍ର. ଣ)—
Mukti mukta — Styrax or benzoin.

ମୁକ୍ତି ଲାଭ—ସଂ. ବ—ପରବ୍ରହ୍ମପ୍ରାପ୍ତି; ମୋକ୍ଷଲାଭ—The attainment of salvation.
Mukti lābha

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର—ସଂ. ବ—ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ (ହ୍ର. ଣ)—
Mukteśwara — Name of an image of Śiba.
[ଦ୍ର—ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ନାମକ ଗୋଟିଏ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ ଅଛନ୍ତି ।]

ମୁଖ୍‌ଲିସ୍—ବେଦେ. ବ—୧ । (ଫା. ମୁଫ୍‌ଲିସ୍) —୧ । ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି
Mukh-lis 1. A poor man. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅବିବାହିତ ପୁରୁଷ—2. (figurative) A bachelor. ୩ । (ଫା. ମୁଖ୍‌ନ୍ନସ୍) —ନପୁଂସକ—3. An eunoch.
ଫଲୀସ **ମୁଫଲିସ**

ମୁଖ—ସଂ. ବ. (ଖନ୍ ଧାତୁ = ଖୋଳିବା + କର୍ମ. ଅ; ଜ୍ଞାତନ)—
Mukha ୧ । ବଦନ; ମୁହଁ; ଆନନ—1. Face. ୨ । ପାଟି; ଭୁଣ୍ଡ; ବକ୍ତୃ; କାର୍ଯ୍ୟ ନିଃସରଣର ଓ ଭୋଜ୍ୟ ଗ୍ରହଣର ଦ୍ୱାର—2. Mouth. ୩ । ପ୍ରବେଶ ମାର୍ଗ; ଗୃହାଦିର ଦ୍ୱାର—
3. The door or entrance of a house. ୪ । ନିଃସରଣ ପଥ—4. Exit; the way out. ୫ । ଛିଦ୍ର—5. Aperture; hole. ୬ । ସୂଚ୍ୟପାତ; ଆରମ୍ଭ—6. Beginning; commencement. ୭ । ନଳର ମୁହଁ ବା ପ୍ରବେଶ ପଥ—7. The mouth of a tube. ୮ । ଅଗ୍ରଭାଗ—8. Top. ୯ । ସୈନ୍ୟାଦିର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ—9. The van or advance guard of an army. ୧୦ । ଉପାୟ 10. Means. ୧୧ । ପାତ୍ରାଦିର ଧାର—11. The brim of a pot. ୧୨ । ବାକ୍ୟ; ବାକ୍; ଶବ୍ଦ—12. Word; sound; speech. ୧୩ । ନାଟକର ଦୃଶ୍ୟଭାଗ; ନାଟକାଦିର ସଜ୍ଜ ବିଶେଷ—13. Prologue; name of a preparatory or turning incident in a dramatic composition. ୧୪ । ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ବା ଅଗପାଖ—14. Front part; forepart of a thing. [ଉ—ବହି ଜଳଲ୍ଲ ଘରେ, ବୋଲେ ଚଣ୍ଡିଷଗେ ମାରେ, ଶୁଣି ଲଙ୍କିଣ ନ ରହ ମୁଖେରେ—ଉଡ଼. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୧୫ । ପକ୍ଷୀର ଚଞ୍ଚୁ; ଠୁଣ୍ଡ—15. The beak of a bird. ୧୬ । ମୁଖ୍ୟ ବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପଦାର୍ଥ—16. The chief (man or thing). [ଉ—ବେଦମାନଙ୍କରଝ ଅଟି ଦୋହ ମୁଖ, ସେ ରୂପରେ ଗାୟତ୍ରୀ ଛନ୍ଦଙ୍କର ମୁଖ । କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ. ମହାଗ୍ରହନ. ସଭା ।] ୧୭ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଲକୁଚ ବୃକ୍ଷ; ଚେଡ଼ିଚ ଗଛ—17. The monkey jack tree. ୧୮ । ନଈର ମୁହାଣ—18. The mouth of a river. ୧୯ । (ଗଣିତ) ଶ୍ରୌଢ଼ିପି ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମ ବା ଆଦ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା—19. (Arithmetic) The first term in a progression. ୨୦ । (ଜ୍ୟାମିତି) ଚତୁର୍ଭୁଜକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ କ୍ଷେତ୍ରର ଭୂମିର ବିପରୀତ ବାହୁ—20. (Geometry) The side opposite to the base of a quadrilateral figure. ୨୧ । ବେଦ (ହ୍ର. ଣ)—21. The Bedas. ୨୨ । ଜୀରା (ହ୍ର. ଣ)—22. Cumin seed. ୨୩ । ପାଣିକୁଆ (ହ୍ର. ଣ)—23. The small cormorant. ଦେ. ବ—୧ । ବଥର ବା ଘାଆ ଆଦର ଅଗ୍ରଭାଗ—1. The forepart or head of a boil or sore. ୨ । କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯେଉଁ ବାଟେ ପାଣି ପଶେ ବା କ୍ଷେତରୁ ଯେଉଁ ବାଟେ ପାଣି ବାହାର ଯାଏ—2. The mouth of a field; the part by which water enters into and comes out of a field. ସଂ. ବଣ—୧ । ପ୍ରଧାନ—1. Chief. ୨ । ଆଦ୍ୟ—
2. First.

ମୁଖ କଟୁ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୁଖ ଅର୍ଥେ କଟୁ ସାଦାର) —କଟୁଭାଷୀ
Mukha kaṭu —Scurrilous.

ମୁଖ କଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବ—କଥା କହିବା ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ବା ଅଗ୍ରହ—
Mukha kaṇḍu Eager desire to speak.

ମୁଖ କବାଟି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଖ + କପାଟ) —୧ । ଖଡ଼ୁଆଦିକୁ
Mukha kabāṭi ହାତରେ ବା ଗୋଡ଼ରେ ପିନ୍ଧିବା ପରେ
କବଜା ଯେଉଁ କବାଟି ବା କବଳା ଦ୍ୱାର ତାହା ମୁଦା ଯାଏ—
କବଜା 1. The hinge that closes the bangle tightly around the wrist or leg.
[ଉ—ବଳସ୍ୱ ଏତ ପୃଥ୍ୱୀଦେବଙ୍କ ଥାଇ କେଉଁ କୁଣ୍ଡଳ ଜମୀଣି × × × ବଦ୍ଧାଣି ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତ ମୁଖ କବାଟ ସେ । ଦାନ୍ତକପାଟି ଉଭ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ମୂର୍ଚ୍ଛା ବା ରୋଗ
ଦାନ୍ତୀ ଆଦ ଯୋଗୁ ଦାନ୍ତଯାଡ଼ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯିବା—Lock-jaw

ମୁଖ କମଳ—ସଂ. ବ (ରୂପମିଶ୍ର)—ପଦ୍ମପରି ସୁନ୍ଦର ମୁଖ; ସୁନ୍ଦର ବଦନ
Mukha kamala —A face as beautiful as the lotus.

ମୁଖ କାନ୍ତି—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମୁଖ + କାନ୍ତି) —ମୁହଁଶ୍ରୀ; ମୁଖର-
Mukha kānti ଶୋଭା—The beauty or grace of one's face.

ମୁଖ କୁଷ୍ଠ—ସଂ. ବ—ମୁଖ ଶଲ୍ମିକା; ମୁଖରୋଗ ବିଶେଷ—A
Mukha kushṭha leprosy of the face; Leontiasis.

ମୁଖ କୋଷ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ମୁଖ + କୋଷ)—୧ ।
Mukha kosha ମୁଖାଚ୍ଛାଦନ—1. A covering for the

Digitized by srujanika@gmail.com

face. ୨ । ମୁଖା—2. A mask worn on the face.

ମୁଖ କ୍ଷତ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ମୁଖରେ କ୍ଷତ)—ଭୂଣ୍ଡ ଘା; ମୁହଁରେ ଘାଆ—Mouth-sore.
Mukha kshata

ମୁଖ କ୍ଷୁର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦାନ୍ତ (ହି. ସ)
Mukha kshura Tooth

ମୁଖ ଖୋଲିବା—ଦେ. କି—ଘାଣ୍ଟ ଫିଟାଇବା; କଥା କହିବା—
Mukha kholibā To begin to speak; to open
ମୁଖ ଖୋଲା ମୁଁହ ଖୋଲନା one's mouth,

ମୁଖ ଗନ୍ଧ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅପରିଷ୍କାର ଘାଣ୍ଟରୁ ବାହାରିବା ପୂତି ଗନ୍ଧ—Ozostomia; foul smell
Mukha gandha (ମୁଖଦୁର୍ଗନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) issuing from the mouth.

ମୁଖ ଗନ୍ଧକ—ସ. ବ (ମୁଖ+ଗନ୍ଧ+କ) —ପଲାଣ୍ଡୁ; ପିଆଜ—
Mukha gandhaka Onion.

ମୁଖ ଗହ୍ୱର—ସ. ବ—ଘାଣ୍ଟ —The mouth; the cavity of
Mukha gahwara the face.

ମୁଖ ଗୋଳ—ଦେ. ବ—ଘାଣ୍ଟ; ଘୋଘା (ଶବ୍ଦ)—Noise. [ଦ୍ର
Mukhagoḷa —ଇନ୍ଦୁର ଛୁଚୁଲ ଦେବଦଳ, ଚଳନ୍ତେ ଶୁଣେ ଗୋଲମାଲ ହଲ୍ଲା ମୁଖଗୋଳ । ଜଗନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମୁଖ ଘଣ୍ଟା—ସ. ବ- ଦ୍ରୁଲଦ୍ରୁଲ ଧ୍ୱନି--A ticking sqeaking sound
Mukha ghantā uttered by moving the tongue repeatedly between the lips while shouting (made by Indian women on auspicious occasions).

ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ (ରୂପମିତ)—ଚନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ ମନୋହର ମୁଖ—
Mukha chandra A face as lovely as the moon.

ମୁଖ ଚାଲି—ଚାଳେ (ଯାଜପୁର) ବ —ମୁଖଶାଳା (ଦେଖ)
Mukha chāḷi Mukhaśāḷā (See)

ମୁଖ ଚାହିଁବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁକୁ ଦେଖିବା
Mukha chāhiñbā —1. To see a person's face.
ମୁଖ ଦରଶନ କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମୁଖ ଦେଖିବା } ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖିବା—2. To see a
ମୁଖଚାଓୟା, ମୁଖଦେଖା person, ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅପଣାର ମୁଁହ ଦେଖନା ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିବା—3. To see a person face to face. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଭୁଲ କରୁ ଦେଲେ ଓ ତାକୁ ଆଉ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନ କଲେ କରୁଣାରେ ଲୋକେ କହୁ ଥାଆନ୍ତି "ମୁଁ ଆଉ ତୋ ମୁଖ ଗହଁକ ନାହିଁ ।" ଗାଢ଼ିବ କୌତୁକ କଥାସ ଅଛୁ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ମୁଖକୁ ସକାଳୁ ଉଠି ଦର୍ଶନ କଲେ ସେ ଦିନଟି ସୁଖମୟ ହୁଏ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ମୁଖ ଦେଖିଲେ ସେଦିନ ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିଥାଏ । ଅତ୍ୟ ପ୍ରିୟଜନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖୀ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଦର୍ଶକ କହେ "ତୋ ମୁଖ ଗହଁଲେ ମୋ ଦୁଃଖ ଯାଏ" ।]

ମୁଖଗହ୍ୱର—ସଂ.ବ (ମୁଖ+ତତ୍ ଧାତୁ+ତତ୍ପ୍ର. ଇନ; ୬ମା. ୧ବ)—
Mukhachāri ଚଳା—Tongue.

ମୁଖ ଚପଳ—ସ. ବଶ. ସଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବହୁ ବାଗ୍ୱୀ—
Mukha chapala 1. Talkative.
(ମୁଖ ଚପଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଦୁଃଭାଗ୍ୱୀ—2. Foul-mouthed.
(ମୁଖ ଚାଳତା, ମୁଖ ଗୁଡ଼ଲ୍ୟ—ବ)

ମୁଖ(ହୁଁ, ହୁଁ)ଚୋର (ର)—ଦେ. ବଶ. ସଂ—୧ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—
Mukha(hañ, huñ)chora(rā) 1. Bashful.
ମୁଖ ଚୋର ୍ଚୁରୁ—2. Chicken-hearted. (ଉ--ନାଚୁଥିଲେ ଜଣେ ନାହିଁ ସେ ଶୋଭିତ ହେଲେ ସରୁ ମୁଖ ଚୋର । ଉକ.ସ୍ତ. ଗୀତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।) ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଭାରେ ବା ଅନ୍ୟ ଅପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କିଛି କଥା କହି ପାରେ ନାହିଁ—3. (a person) Who has not the courage to speak out in a meeting or before a body of strangers.

ମୁଖ ଛ(ଚ୍ଛ)ବି—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁଖ+ଛବି)—ମୁଖ କାନ୍ତି
Mukha chha(chchha)bi The beauty or grace of the face.

ମୁଖଜ—ସ. ବଶ. (ମୁଖ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୁହଁରୁ ଜାତ—
Mukhaja Born of the mouth. ବ-୧। (ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖଜାତ) ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brāhmaṇa (born of the face of Brahmā). ୨ । ଦାନ୍ତ—2. Tooth.

ମୁଖ ଟେକିବା—ଦେ. କି—ଲଜ୍ଜାବଶ ଯୋଗୁଁ ଅବନତ ହୋଇଥିବା ମସ୍ତକକୁ
Mukha ṭekibā ଉପରକୁ ଉଠାଇବା—To lift up one's
ମୁଖ ତୋ(ତୁ)ଲା face which has been bowed down
ମୁହଁ ଉଠାନା through shame.

ମୁଖ ଡିଣ୍ଡିମ—ସ. ବ—ମୁଖଘଣ୍ଟା (ଦେଖ)—Mukhaghaṇṭā
Mukha ḍiṇḍima (See) (ଉ—ଏ ଭାଳେ ମୁଖ ଡିଣ୍ଡିମ ଶୁଣେ ଅନ୍ତଃପୁରେ । ଭଞ୍ଜ. ଗର୍ବଣଏବଙ୍କା ।)

ମୁଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବଶ. (ସ. ମୁଖଣ୍ଡ)—ମୁଖର; ଯେ ଖୁବ୍ କଥା କହି ପାରେ—
Mukhaṇḍa Talkative; given to tall talking.
ମୁଖଡ଼ ମୁଖର

ମୁଖତଃ—ସ.ଅ(ମୁଖ+ତସ୍)—ମୁଖରୁ; ମୁହଁରୁ—From the mouth.
Mukhataḥ (ଯଥା—ବ୍ରହ୍ମା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖତଃ ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲେ ।)

ମୁଖ(ଖୁ)ଦାନ୍ତ(ନ୍ତୁ)ରା—ଦେ. ବଶ. (ସ. ମୁଖ+ଦନ୍ତୁର)—ଉପର
Mukha(khu,dānta(ntu)rā ଦନ୍ତୁର (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯେଉଁ [ମୁଖ(ଖୁ)ଦନ୍ତ(ନ୍ତୁ,ନ୍ତୁ)ରା—ସ୍ତ୍ରୀ] ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପର ପାଟିର ଖୁବ୍ ଦାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ଦେଁତୋ ସାମାନ୍ୟରେ ଓଠ ଉପରକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଥାଏ—
ଥୋଡା ଦାଁତୁଳ A person who has his front teeth of the upper jaw protruding a little beyond the lips.

ମୁଖ ଦୂଷଣ—ସ. ବ—ପଲାଣ୍ଡୁ; ପିଆଜ—
Mukha dūshaṇa Onion.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖ ଦୂଷିକା—ସ.ବ—ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କ ମୁହଁରେ ବାହାରିବା ଛୋଟ ବଣ; Mukha dūshikā କାଠ ବରୁଣ—Pimples coming out on the face of young persons; varus.

ମୁଖ ଦୂଷୀ—ସ. ବ—ରସୁଣ (ହି. ଶ)— Mukha dūshī Garlic.

ମୁଖ ଧାବନ—ସ.ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍); ମୁଖ+ଧାବନ)—ମୁହଁ ଧୋଇବା; ମୁଖ Mukha dhābana ପ୍ରକ୍ଷାଳନ—Washing of the face.

ମୁଖ ଧୌତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପାଣି ଦ୍ୱାରା ପାଟିକୁ ଓ ମୁହଁକୁ ଧୋଇ Mukha dhauta karibā ପରିଷ୍କାର କରିବା—To wash ମୁଖ ଧୋତ କରା the face and rinse the mouth. ମୁହଁ ଧୋନା

ମୁଖ ଧୌତା—ସଂ. ବଣ—ବାହୁଣ ସବ୍ଜିକା; ବାହୁଣ ଝାଡ଼ିଆ ଗୁଳ— Mukha dhautā A plant, Saponanthus Indica.

ମୁଖ ନିବାସିନୀ—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ସରସ୍ୱତୀ—The Hindu Goddess Mukha nibāsinī of learning.

ମୁଖ ନିରୀକ୍ଷକ—ସଂ. ବଣ. ତ୍ରି—୧ । ମୁଖ ଦର୍ଶନକାରୀ—1. Seeing Mukha nirīkshaka a face. ୨ । ପକ୍ଷପାତୀ—2. Partial. ୩ । ଅଳସ—3. Idle; indolent. ୪ । ଅଯଥାର୍ଥ ଦର୍ଶୀ—4. Looking at the wrong (ମୁଖଜଳ୍ପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) side of things

ମୁଖ ନିରୀକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁହଁ ଦେଖିବା— Mukha nirīkshaṇa Seeing of a face.

ମୁଖ ନିର୍ଗତ—ସଂ. ବ. (ମୀ ତତ୍; ମୁଖ+ନିର୍ଗତ)—୧ । ମୁଖରୁ Mukha nirgata ବାହାରିଥିବା—1. Come out of the (ମୁଖ ନାମକ—ଅନ୍ୟାରୂପ) face or mouth. ୨ । ଉଚ୍ଚାରିତ— 2. Uttered.

ମୁଖ ପଖାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—ମୁହଁ ଧୋଇବା— Mukha pakhālibā To wash the face. ମୁଖ ଧୋଇବା ମୁଁହଧୋନା (ମୁଖ ପଖାଳା—ବ୍ୟତିରେକ)

ମୁଖପଟ—ସ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍)—ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାଇବା ବସ୍ତ୍ର; ଓଢ଼ଣା Mukhapaṭa (ହି. ଶ)—Veil.

ମୁଖପଦ୍ମ—ସ. ବ (ରୂପକିତ)—ମୁଖକମଳ (ଦେଖ) Mukhapadma Mukhakamala (See)

ମୁଖପାତ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ+ପତ୍ର)—ବାକ୍ସ, ସିନ୍ଦୁକ, ଆଲମାରି Mukhapāta ଆଦର ଗୁହ ଗଲବା ଛୁଦ୍ର ଉପରେ ବସାଯିବା ମୁଖପାତ ପାନ ଆକାରର ବା ଲମ୍ବ ଆକାର ଧାତୁର ବା ଚଙ୍ଗର ମୁଖପାତ ପାତ୍ରଥା—A thin triangular or heart-shaped plate put over the keyhole of a box or almirah.

ମୁଖପାତ୍ର—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ମୁଖ=ପ୍ରଧାନ+ପାତ୍ର=ବ୍ୟକ୍ତି)— Mukhapātra ୧ । ପ୍ରତିନିଧି—1. A representative. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କଥା କହେ— 2. A person who is the mouthpiece of others. ୩ । ଅଗ୍ରଣୀ; ନେତା—3. A leader. ୪ । ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ମୁଖିଆ—4. A chief person; headman.

ମୁଖପିଡ଼କା—ସ. ବ—ଚାଠବରୁଣ (ହି. ଶ) Mukhapiṛdikā Varus.

ମୁଖପିଣ୍ଡ—ସ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟାରେ Mukhapiṇḍa ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପିଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—Offering of a cake of boiled rice to the ghost of a a deceased before the obsequal rites begin.

ମୁଖ ପୂରଣ—ସଂ. ବ—୧ । କୁଲୁକୁଆ (ହି. ଶ)—1. Gargle. Mukha pūraṇa ୨ । କୁଲୁକୁଆ କରିବା ପାଇଁ ମୁହଁରେ ପୂରାଯିବା ଜଳ (ହି. ଶ)—2. Water filled up in the mouth for gargling.

ମୁଖ ପୋଛିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୁଖ+ପ୍ରୋଞ୍ଛନ)—ମୁହଁରେ Mukha pochhibā ଲାଗିଥିବା ଜଳକୁ ବା ଅଇଁଷାକୁ ବସ୍ତ୍ରାଦ୍ୱାରା ମୁଖ ମୁଛା ମାଜିନା କରିବା; ମୁହଁ ପରିଷ୍କାର କରିବା—To cleanse ମୁଁହ ପୋଛନା the face by rubbing it with cloth.

ମୁଖ ପୋଡ଼ା—ଘୃ. (ଗାଳି) ବଣ. ତ୍ରି—ପୋଡ଼ାମୁହାଁ; ଦଗ୍ଧମୁଖ— Mukha pordā (a term of abuse) Having a ମୁଖ ପୋଡ଼ା ମୁଁହ ଜରୁଆ scorched face.

ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁହଁ ଧୋଇବା— Mukha prakshāḷana Washing of the face.

ମୁଖପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁଖରୋଚକ; ଖାଇବାକୁ ରୁଚି- Mukhapriya କର—Toothsome; tasteful. ସଂ. ବ— ୧ । କାକୁଡ଼ି (ହି. ଶ)—1. Cucumber. ୨ । କାରଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—2. A kind of sweetish orange.

ମୁଖ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କଥା କହିବା—To open the Mukha phiṭā(ṭe)ibā mouth; to speak. ମୁଖ ଖୋଲା ମୁଁହ ଖୋଲନା (ମୁହଁ ଫିଟିବା—ବ୍ୟତିରେକ)

ମୁଖବନ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଖବନ୍ଧନ)—୧ । କଥା କହିବାର ପ୍ରତିବନ୍ଧ; Mukhabandha ଚୁପ୍ଚାପ୍ ରହିବା—1. Silence. ୨ । ମୁହଁରେ ମୁଖ ବନ୍ଦ ମୁଁହ ବନ୍ଦ ଚଣ୍ଡା ମାରିବାଦ୍ୱାରା ବାକ୍ଯରୁଦ୍ଧ ପ୍ରେଷ— 2. Gagging. ୩ । ମୁଖ ବନ୍ଧ (ଦେଖ)— Mukha bandha (See)

ମୁଖ ବନ୍ଦ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଥା କହିବାକୁ Mukha banda karibā ଅସ୍ୱୀକାର କ ଦେବା—1. To gag ମୁଖ ବନ୍ଦ କରା a person's mouth; not to allow a ମୁଁହ ବନ୍ଦ କରନା person to speak. ୨ । କଥା କହିବାରୁ ବିରତ ଦେବା—2. To cease speaking.

ମୁଖବନ୍ଧ—ସଂ ବ—୧ । ପ୍ରସ୍ତାବନା; ଅବତରଣିକା; ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭର ଭୂମିକା Mukhabandha ବା ଉପକ୍ରମଣିକା।—1. Introduction to a book; preface, ୨ । ଦାନ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରାରମ୍ଭ ଅଙ୍ଗୀକାର, ଇସ୍ତ୍ରଦର୍ଶନ, ଲିଖିତ ଅବଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଥା ଲୁଚାଇ ନ ଦେବା—2. Stopping the

Digitized by srujanika@gmail.com

mouth of a person by threat, promise or reward; preventing a person from speaking.

ମୁଖ ବନ୍ଧନ Mukha bandhana —ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ବଶୀକରଣାଦି ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବାକ୍‌ଶକ୍ତିକୁ ବନ୍ଦ କରିବା— The stoppage of a person's power of speech by employing charms. ୨ । ମୁହଁରେ କଣ୍ଡା ମାରିବାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବାକ୍‌ଶକ୍ତିର ନିରୋଧନ—2. Gagging. ୩ । ମୁଖବନ୍ଧ (ଦେଖ)—3. Mukhabandha (See)

ମୁଖ ବଲ୍ଲବ Mukha ballava —ସଂ. ବ—ଡାଳମ୍ବ ଗଛ—Pomegranate tree. ବି- ମୁଖପ୍ରିୟ; ମୁଖରୋଚକ— Delicious; tasteful.

ମୁଖ ବାଦ୍ୟ Mukha bādya —ସଂ. ବ (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ.)—୧ । ମୁହଁଦ୍ୱାରା ବଜାଯିବା ବାଦ୍ୟ (ଯଥା—ଶଙ୍ଖ, ମଡ଼ୁଣ୍ଡି)—1. A musical instrument played with the mouth. ୨ । ଶିବାର୍ଚ୍ଚନ ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ 'ବମ୍' 'ବମ୍' ଶବ୍ଦ— 2. Sound of Bom repeated while worshipping the God Siba. । ଲୁଲୁଭୁଲ— 3. Squeaking sound repeated by wagging the tongue.

ମୁଖ ବାସ Mukha bāsa —ସଂ. ବ—୧ । ପାନ ବାସିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ଯଥା—ପାନ, କର୍ପୂର, ମସଲା ଆଦ)— 1. Scents used to make the mouth fragrant. ୨ । ମଖର ପୂର୍ବେନାଶକ ଦ୍ରବ୍ୟ— Fragrant spices used in chewing. ୩ । ତରଭୁଜ ଲତା (ହ୍ର. ଶ.)— 3. The water-melon creeper. ୪ । ଗନ୍ଧତୃଣ (ହ୍ର. ଶ.)— 4. Andropogen Citratus plant.

ମୁଖ ବାସନ Mukha bāsana —ସଂ. ବ—ପାନ ଓ ମସଲା ଆଦ ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ମୁଖର ସୁଗନ୍ଧୀକରଣ—Act of making the mouth fragrant by chewing spices, scented gums, etc.

ମୁଖବାଣୀ Mukhabāsini —ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୁଖ + ବଦ୍ ଧାତୁ + ଇନ୍ + ଈ)— ସରସ୍ୱତୀ (ହ୍ର. ଶ.)—The Goddess of learning.

ମୁଖବିଲୁଣ୍ଠିକା Mukhabiluṇṭhikā —ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— ଖରୀ; ମାଇ ଛେଳୀ— A she-goat.

ମୁଖ ବିଷ୍ଠା Mukha bishṭhā —ସଂ. ବ (ଯାହାର ମୁଖ ଗର୍ତ୍ତରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବିଷ୍ଠା ପଡ଼ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ)—ଚଟିଲଯାତିକା; ଅରସା— Cockroath.

ମୁଖ ବୁଜିବା Mukha bujibā —ଦେ. କି—ମୁଖ ବନ୍ଦ କରିବା; କଥା ନ କହିବା— To shut up one's mouth. **ମୁଖବୋଜା(ମୁଜା)** **मुँह बंद करना**

ମୁଖ ବ୍ୟଙ୍ଗ Mukhabyaṅga —ସଂ. ବ—ଅଙ୍ଗରେଖ; ମୁହଁରେ ଦେଖାଯିବା ସାନ ସାନ ଅସୁନ୍ଦର ଦାଗମାନ—Small blackish patches appearing on the face. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ ବା କ୍ରୋଧ ଯୋଗୁ ବାୟୁ ଓ ପିତ୍ତ ପ୍ରକୁପିତ ହୋଇ ଏ ଦାଗମାନ ପଡ଼ିଯାଏ; ଏଥିରେ କୌଣସି ଜଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ମୁହଁର ଶୋଭା ବଢିଯାଏ—ହ୍ର. ଶ ।]

ମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ Mukha byādāna —ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାଟି ଆଁ କରିବା; ହାଉଁ ହାଉଁ କରିବା—Yawning; gaping.

ମୁଖଭଙ୍ଗୀ Mukha bhaṅgī —ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମୁହଁର ଭଙ୍ଗି— 1 Facial expression making; faces. ୨ । ମୁହଁକୁ ବିକୃତ କରିବା—2. Distortion of the face.

ମୁଖ ଭଙ୍ଗୀ କରିବା Mukha bhaṅgī karibā —ଦେ. କି—୧ । ମୁହଁକୁ ବିକଟ କରିବା—1. To distort one's face ୨ । ଖିଡେଇ ଦେବା—2. To make faces or mouths at, **मुख भङ्गी करना**

ମୁଖ ଭାର(ରି) Mukha bhāra(ri) —ଦେ. ବ— ଅନୁରକ୍ତ କ୍ରୋଧ ବା ଅଭିମାନ ଯୋଗୁ ମୁଖକୁ ଗମ୍ଭୀର ବା ବିରସ କରିବା— ମୁଖ ଭାର **मुहँ फुलाना** Scowling; frowning;

ମୁଖ ଭୂଷଣ Mukha bhūshaṇa —ସଂ. ବ—ପାନ ଖିଲି— Betel prepared for chewing.

ମୁଖ ମଣ୍ଡନ Mukha maṇḍana —ସଂ. ତ—୧ । ମୁହଁକୁ ଚନ୍ଦନ, ତୈଳ ଓ ବେଶାଦି ଦ୍ୱାରା ସଜାଇବା—Painting one's face with sandal paste, oil etc; the toilette of the face. ୨ । ମୁହଁର ବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଚନ୍ଦନ, ଗୋରୋଚନା, ସିନ୍ଦୂର ଆଦ— 2. Articles (e.g. face powder, sandal paste) used for painting the face. ୩ । ମୁହଁର ଅଳଙ୍କାର—3. Ornament for the face. ୪ । ଯେଉଁ ଚରଣ ବା ଶ୍ଲୋକାଦି ମୁଖସ୍ଥ ରଖିବା ଉଚିତ (ପ୍ରକୃତ୍ତବାଦ)—4. Any couplet or sloka which should be committed to memory

ମୁଖ ମଣ୍ଡଳ Mukha maṇḍala —ସଂ ବ. (ରୂପକ)—୧ । ମୁଖ ପ୍ରଦେଶ; ସମଗ୍ର ମୁଖ— 1. The whole face. ୨ । ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ତ୍ତୁଳ ମୁଖ—2. The orb of the face.

ମୁଖ ମଣ୍ଡଳୀୟ Mukha maṇḍalīya —ବିଶ—ମୁଖ ମଣ୍ଡଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the whole face.

ମୁଖ ମଣ୍ଡଳୀୟ ପକ୍ଷାଘାତ Mukha maṇḍalīya pakshāghāta —ଦେ. ବ. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) —ମୁଖ ମଣ୍ଡଳୀୟ ପକ୍ଷାଘାତ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ— **मुख मण्डलीय पक्षाघात** Facial paralysis.

ମୁଖ ମଣ୍ଡଳୀୟ ସ୍ନାୟୁଶୂଳ Mukha maṇḍalīya snāyuśūla —ଦେ. ବ. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) —ମୁହଁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖ ମଣ୍ଡଳୀୟ ସ୍ନାୟୁଶୂଳ ସ୍ନାୟୁଶୂଳ ରୋଗ ବିଶେଷ—Facial neuralgia; Prosopolgia.
मुख मण्डलीय स्नायुशूल

ମୁଖ ମଣ୍ଡିକା—ସ. ବ—୧ । ବାଳ ରୋଗ ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—1. A kind of infant disease.
Mukha mandikā
(ମୁଖ ମଣ୍ଡିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଉକ୍ତ ରୋଗର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ (ହ. ଶ)—2. The Goddess presiding over the above disease.
(ଉ—ଦୈତ୍ୟମାତା ଦତ୍ତ ବାଳକ ମାଂସ ଖାଇ, ମୁଖମଣ୍ଡିକା ସେ ବୋଲାଇଲେ ଏ ସତ୍ୟ । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ.ବନ ।)

ମୁଖ ମଳ—ସ. ବ—ଦାନ୍ତ ଉପରେ ଛଣିଆ—The dirt accumulating inside the mouth.
Mukha mala

ମୁଖ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶ୍ଲେଷ୍ମାର ବିକାର ଜନିତ ମୁଖରେ ସବୁ ସ୍ୱାଦ ଅନୁଭବ ହେବା ରୋଗ ବିଶେଷ (ଭାବ ପ୍ରକାଶ)—A kind of disease in which there is a sweet taste felt in the mouth.
Mukha mādhurjya

ମୁଖ ମାରୁତ—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ମୁଖ ନିଃସୃତ ମାରୁତ)—ଫୁତ୍‌କାର—Air blown through the mouth.
Mukha māruta

ମୁଖ ମୋଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ସଜନା ଗଛ—1. A tree; Hyperananthera Morunga. ୨ । ଧୂପକା ବୃକ୍ଷ (ହ. ଶ)—2. Boswellia Serrata (tree).
Mukha moda

ମୁଖମ୍ପଚ—ସଂ. ବ. (ମୁଖମ୍ + ପଚ୍ ଧାତୁ + ଖଞ୍ଚ୍. ଅ, ଯେ ମୁଖ ଦ୍ୱାରା Mukhampacha ପାକ କରେ)—୧। ଭିକ୍ଷୁକ—1. A beggar. ୨ । ପାରିଥିବା—2. A petitioner.

ମୁଖ ଯନ୍ତ୍ରଣ—ସଂ. ବ—ଲଗାମର କଡ଼େଇ—1. The bit of a Mukha jantraṇa bridle. ୨ । ଘୋଡ଼ା ଆଦିଙ୍କର ଲଗାମ (ମୁଖଯନ୍ତ୍ରଣ—ଅନୁରୂପ) (ହ.ଶ)—2. Bridle; reins

ମୁଖର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ମୁଖ=ମୁଖ ନିର୍ଦ୍ଦେ ବାଚ୍ୟ + ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ Mukhara ର)—୧ । ଅତି ଭାଷୀ; ବାଚାଳ—1. Garrulous; talkative.
(ମୁଖରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅଗ୍ରଭାଷୀ—2. Speaking first. ୩ । ଭୁଣ୍ଡୁଣ୍ଡା; ଅଶ୍ଳିଭାଷୀ; ଦୁର୍ମୁଖ; କଟୁଭାଷୀ—3. Scurrilous; foul mouthed. ୪ । ବଡ଼ ଘାଟିଆ—4. Boisterous; turbulent. ୫ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ଯେ କଥା କହେ—5. Speaking as the mouthpiece of others. ୬ । ଶବ୍ଦାୟମାନ—6. Vocal. (ଉ—ବାଦ୍ୟରୁ ଯେ ମୁଖର ଅନୁକାୟନ କଲେ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେଗ୍ଧୁଶତକମ୍ ।) ୭ । ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ; ପ୍ରଧାନ (ବ୍ୟକ୍ତି)—7. Leading; chief (person). ବ—୧। ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ନେତା—1. A leader. ୨ । ଶଙ୍ଖ—2. Conchshell. ୩ । କାକ—3. A crow.

ମୁଖ ରକ୍ଷା—ବେ. ବ—୧ । ମାନ ରକ୍ଷା—1. Saving of one's face; saving of one's prestige.
Mukha rakshā
ମୁଖ ରକ୍ଷା ୨ । ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା—2. Compliance with one's request.
मुहँकि लाज रक्षा

ମୁଖ ରତି—ସଂ.ବ (ଅସ୍ଥା ତତ୍) ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଉପାୟରେ ଅନ୍ୟର ମୁଖ ସାହାଯ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତୃପ୍ତିରତାର୍ଥ କରିବା କ୍ରିୟା (ଅଶିଷ୍ଟ—ପ୍ରଷା ଚୁକାଇବା)—Act of unnatural sexual intercourse through the mouth.
Mukha rati

ମୁଖରିବା—ବେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ଧ୍ୱନିତ କରିବା; ଶବ୍ଦାୟିତ କରିବା—To resound. (ଉ—ତୋହନ ମୁଖରି ମୁଖରା ଶ୍ରେଣ୍ଠ ଦ୍ୱାଦଶ କଲରବେ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ବେଣୀସଂହାର ।)
Mukharibā
मुखरना

ମୁଖରୀକରଣ—ସଂ. ବ. (ମୁଖର + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ବି + କରଣ)—ଥଟ୍ଟା ତାମସା—Mockery; raillery.
Mukharīkaraṇa

ମୁଖ ରୁଚି—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟଞ୍ଜନର ମୁହଁର ଶୋଭା—The beauty or grace of one's face.
Mukha ruchi
मुख रुचि ବେ.ବ (ସଂ. ମୁଖରୋଚକ)—ମୁଖର ରୁଚି ଜନକ, ମୁଖ ରୋଚକ—Tasteful; delicious.

ମୁଖରେ ପାଣି ନ ଥିବା—ବେ. ବ—୧ । ମୁହଁରେ ସରସତା ନ ଥିବା—Mukhare pāni nathibā 1. Disappearance of cheerfulness from the face
ମୁଖ ଶୁଖିଯେ ଯାଓୟା 2 To be lost to all sense of shame.
मुखमे पानी नही रहना
[ଉ—ସେତେ ଅଛନ୍ତି ଭୂମି ସେନାରେ ରଥୀ ଶ୍ରେଣୀ । ଦୁଇ ଘର ମୁଖରେ ନାହିଁ ଆଉ ପାଣି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଉ. ।]

ମୁଖ ରୋଗ—ସ. ବ—୧ । ମୁହଁର ରୋଗରୁ—1. A disease affecting the face. ୨ । ପାକ୍ଷର ରୋଗରୁ—2. Mouth-disease.
Mukha roga
[ଦ୍ର—ଓଠ, ଦାନ୍ତମୂଳ, ଦାନ୍ତ, ଜିଭ, ତାଲୁ ଓ ଗଳାରେ ହେବା ରୋଗକୁ ମୁଖ ରୋଗ ବୋଲିଥାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହାର ସଂଖ୍ୟା ୨୨ । ଓଠରେ ହେବା ରୋଗ ୮, ଦାନ୍ତ ମୂଳରେ ୧୬, ଦାନ୍ତରେ ୮, ଜିଭରେ ୫, ତାଲୁରେ ୯ ଓ କଣ୍ଠରେ ୧୮ ଓ ସମସ୍ତ ମୁଖରେ ୩ ପ୍ରକାର— ହ. ଶ.]

ମୁଖ ରୋଚକ—ସ. ବିଣ—ଖାଇବାକୁ ରୁଚିକର—
Mukha rochaka Tasteful; delicious; toothsome.

ମୁଖରୋଧ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୁଖ ବନ୍ଧନ (ଦେଖ)
Mukharodha Mukha bandhana (See).

ମୁଖ(ଖା, ଖୁ)ର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜୀ)—ବେ. ବ—ଚଟ୍ଟୀୟ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପଦବୀ ବିଶେଷ—A family title of Bengalee Brāhmaṇas.
Mukha(khā, khu)rji(rjyā)
मुखर्जी

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖ ଲଜ୍ଜା—ଦେ. ବ—ଚଳୁଲଜ୍ଜା; ସୋଢ଼ବଢ଼; ଅନ୍ୟର ମନ ନେବା
Mukha lajja ଘାଇଁ ରହିଥିବା—Regard for the
ମୁଖଲଜ୍ଜା **ମୁଖଲଜ୍ଜା** feelings of a person; delicacy.
[ଦ୍ର—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ବା କୌଣସି କଥା କହିଲେ କାଳେ ଅପଣା ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବଇଜ୍ଜ ଦେବେ, ଏଥାକୁ ଜଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବା କହିବାକୁ ଚଳୁଲଜ୍ଜା ବା ମୁଖଲଜ୍ଜା ବୋଲିସାଏ ।]

ମୁଖ ଲାଙ୍ଗଳ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀ ହି; ମୁଖ ଅଟେ ଲାଙ୍ଗଳ ପର ଯାହାର; ଯେ ମୁହଁରେ ଭୂମି ଚାଷେ)—
Mukha lāṅgala ୧ । ବରାହ; ଶୂକର; ଘୁଷୁର—1. Hog; boar. ୨ । କୁକୁର—2. Dog.

ମୁଖ ଶପ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ—ଦୁର୍ମୁଖ; କଟୁଭାଷୀ (ହି. ଶ.)—
Mukha śapha Evil-tongued; foul-mouthed.

ମୁଖ ଶଶୀ—ସଂ. ବ (ଉପମିତ)—ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)
Mukha śaśī Mukhachandra (See)

ମୁଖଶାଳା(ଳି)—ସଂ. ବ—ଦେବତାଙ୍କ ରହିବା ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖକୁ ଲଗି-
Mukhaśāḷā(lā) ଥିବା ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ମନ୍ଦିର—Vestibule; the entrance hall of a temple.

ମୁଖ(ଖୁ)ଶାଳି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଖଶାଳା ବା ମୁଖ୍ୟଶାଳା)—
Mukha(khu)śāḷi ୧ । ଦେଉଳର ବିମାନ—1. The
ବିମାନ, ଜଗମୋହନ **ଜଗମୋହନ** pyramidal top part of a temple.
(ଦ୍ର—ଉପର ମୁଖଶାଳଯାଏ, ଅନନ୍ତକଣ୍ଠ ସେ ବୋଲିଏ-ଯଶୋବନ୍ତ ଯେମନ୍ତ୍ରକୁ ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)
। ମୁଖଶାଳା; ଜଗମୋହନ—
2. The entrance room to a temple.

ମୁଖ ଶୁଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହଁଦ୍ୱାରା ଦୁଃଖପ୍ରକାଶ କରିବା;
Mukha śukhā(khe)ibā ମୁହଁ ବରସ କରିବା—
ମୁଖଶୁକାନ **ମୁହସୁଖାନା** To have a sorrowful face,
(ମୁଖ ଶୁଖିବା—ବ)

ମୁଖଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ)—୧ । ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ—
Mukha śuddhi 1, Washing of the face and the mouth. ୨ । ଦାନ୍ତଘଷିବା—2. Cleansing of the teeth. ୩ । ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ମୁଖକୁ ସୁଗନ୍ଧୀକରିବାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟଜାତ ଆଦ ଦ୍ରବ୍ୟ-
3. Spices chewed after dinner to impart fragrance to the mouth.

ମୁଖ ଶୋଧନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ)—୧ । ମୁଖକୁ ପରିଷ୍କୃତ କରିବା-
Mukha śodhana 1 Cleansing of the mouth. ୨ । ମସଲ୍ଲାଆଦ ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ମୁଖର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନବାରଣ—
2. The act of imparting fragrance to the mouth by chewing spices etc. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାନ ମସଲ୍ଲା ଆଦ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥମାନ ଖାଇବାଲେ ମୁଖ ସୁଗନ୍ଧିତ ହୁଏ (ହି. ଶ)—
3. Spices etc which cause the mouth to smell sweet. ୪ । ଜାଇତ୍ରି (ହି. ଶ.)—
4. Mace (spice).

ମୁଖଶୋଧୀ—ସଂ ବଶ. ପୁଂ (ମୁଖ + ଶୁଧ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମ
Mukhaśodhī ୧ବ)—ଯାହା ମୁଖର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନବାରଣ
(ମୁଖଶୋଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦରେ—Removing bad smell from the mouth ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧ । ମୁଖଶୋଧନ ୩ (ଦେଖ)—1. Mukhaśodhana 3 (See) ୨ । ଜଂଘୀର ଲେମ୍ବୁ—2 Citron (fruit).

ମୁଖ ଶୋଭା—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ; ମୁଖ + ଶୋଭା)—ମୁହଁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ;
Mukha śobhā ଚେହେରାର ଶୋଭା—Beauty of the
(ମୁଖଶ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) feature; lustre of the countenance; the grace of one's face.

ମୁଖଶୋଷ—ସ. ବ—୧ । ପୀଡ଼ା ଯୋଗୁଁ ମୁହଁ ଶୁଖିଯିବା—
Mukha śosha 1. Dryness of the mouth occasioned by disease. ୨ । ତୋଷ (ହି. ଶ)—2. Thirst.

ମୁଖଷ୍ଠୀଲ—ସ. ବଶ ପୁଂ (ମୁଖ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଏଲ)—ଦୁର୍ମୁଖ—
Mukhashthīla Foul-mouthed,

ମୁଖ ସମ୍ଭବ—ସ. ବଶ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୁଖରୁ ଜାତ—
Mukha sambhaba Produced from the mouth.
(ମୁଖସମ୍ଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ (ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଜାତ)—୧ ।
(ମୁଖସମ୍ଭୂତ—ଅନ୍ୟ ବଶରୂପ) ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. Brāhmaṇa. ୨ । ଅପୁଷର ମୂଳ (ହି. ଶ)—2. The root of Alpotaxis Auriculata

ମୁଖସୁଧା—ସ. ବ (ଷ. ତ. ତ୍ପୁ; କର୍ମଧା; ମୁଖ ଜର୍ତ୍ତ ସୁଧା)—୧ ।
Mukha sudhā ଶ୍ଲେଷ—1. Spittle. ୨ । ଘାଣ୍ଟିର ଜାଲ—2. Saliva.

ମୁଖ ସୁରା(ରି)—ସ. ବ (ଷ. ତ. ତ୍ପୁ କର୍ମଧା; ମୁଖରୁ ଜର୍ତ୍ତ ସୁରା)—
Mukha surā(rā) ୧ । ଲାଳ—1. Saliva. ୨ । ଶ୍ଲେଷ—2. Spittle. ୩ । ତାଳସୁରା; ତାଡ଼ୀ—3. Palm-toddy; datepalm toddy.

ମୁଖ ସୂଚୀ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅମଡ଼ା ଗଛ (ହି. ଶ)—
Mukha sūchī Hogplum tree.

ମୁଖସ୍ତ—ଗ୍ରା. ବଶ (ସ. ମୁଖସ୍ଥ)—ପଢ଼ାଇଥିବା; ଯାହା ଘୋଷିକରି
Mukhasta ମନେ ରଖି ପ୍ରଯୋଜନ ବେଳେ ଅବୃତ୍ତି କରିଯାଇ
ମୁଖସ୍ଥ (ସ୍ଥ) ପାରେ, କଣ୍ଠସ୍ଥ—Learnt by rote; got by
କଣ୍ଠସ୍ଥ heart; committed to memory

ମୁଖସ୍ତ କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—୧ । ପଢ଼ାଇବା—1. To get by
Mukhasta karibā heart; to commit to memory.
ମୁଖସ୍ତ(ସ୍ଥ) କରା ୨ । ଘୋଷିବା—2. To learn anything
କଣ୍ଠସ୍ଥ କରନା by rote.

ମୁଖସ୍ଥ—ସ. ବଶ (ମୁଖ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ପଢ଼ାଯାଇ-
Mukhastha ଥିବା; କଣ୍ଠସ୍ଥ—1. Committed to

Digitized by srujanika@gmail.com

memory; learnt by rote. ୨ । ମୁଖସ୍ଥିତ—2. Situated or placed on the face or in the mouth ୩ । ମୌଖିକ; ବାହ୍ୟ; ସାଦା ଅନୁଭବ କରିବେ—3. External;

ମୁଖସ୍ଥ କରିବା—ବେ. କି—ପଢ଼ାଯାଇବା—To get by heart; to commit to memory. **मुखस्थ करना** **कण्ठस्थ करना**

ମୁଖସ୍ରାବ—ସଂ. ବ (ମୁଖ + ସ୍ରୁ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଲାଳ—1. Saliva. ୨ । କେତେକ ଶିଶୁଙ୍କ (ମୁଖାସ୍ରାବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁହଁରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଲାଳ ବହିବା—2. Excessive salivation of some children. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୂଷିତ ସ୍ତନ୍ୟପାନ ଯୋଗୁଁ ହୁଏ । ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଯେଉଁ ପିଲା ଗର୍ଭରେ ଥିବା ସମୟରେ ମାଆର ଦୋହଦଲାଳସା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥାଏ, ସେ ପିଲାର ପାଟିରୁ ଫୁଲ୍ ଲାଳ ଗଡ଼େ ।]

ମୁଖା—ବେ. ବ (ସଂ. ମୁଖକୋଷ)—୧ । ମୁଖକୋଷ; ମୁଖାଚ୍ଛାଦନ; ସାଜିବା ସମୟରେ ନିଜ ମୁହଁକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ କୃତ୍ରିମ ମୁଖ ପିନ୍ଧନ୍ତି—1. A mask worn on the face in masquerades. [ଦ୍ର — **गोलकालुगडी** ମୁଖାର ସୋଗାଡ଼ ନାହିଁ ଅଛୁ ତାଙ୍କ ମୁଖ । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମଜରୁଗଡ଼ଗୀତା ।] ୨ । ବନ୍ୟବୃକ୍ଷବିଶେଷ [ଦ୍ର—ଏହା ସାହାଡ଼ ଉପରେ ଥିବା ରୁକ୍ଷ ସାଗା-ମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମେ ।] 2. Schebera Swietenioides (Haines). ବେ. ବଣ. ପୁଂ

ମୁଖା (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ, ଯଥା ବାନର ମୁଖା)—

मुँहा ମୁଖଯୁକ୍ତ—Faced; having a face. କି. ବଣ

ମୁଖ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଯଥା—ଉତ୍ତର ମୁଖ;

मुँह ପୂର୍ବମୁଖ) —କୌଣସି ଦଗରୁ ମୁହଁ ବର—Facing towards; with face turned towards.

ମୁଖାକୃତି—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁଖ + ଆକୃତି)—୧ । ମୁଖର ଗଢ଼ଣ— Mukhākṛuti 1. The build of the face. ୨ । ଚେହେରା—2. Countenance; mien.

ମୁଖାଗ୍ନି—ସଂ. ବ.—(ସ. ଯ. ଲୋ କର୍ମଧା; ମୃତରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଗ୍ନି)—Mukhāgni ୧ । ଶବଦାହ କାଳରେ ଶବର ମୁହଁରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଗ୍ନ୍ୟାତ୍ମ (ଯଥା, ପୁଅ) ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ଦିଏ—1. Fire set to the face of a dead body by a relative of the deceased (such as the eldest son) at the time of setting fire to the funeral pyre. ୨ । ଶବ ଦାହ କାଳରେ ଶବର ମୁଖରେ ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇବା ରୂପ ସତ୍କାର ବିଶେଷ—2. The ritua of the first setting of the fire to the face of the dead body in cremation. ୩ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ମୁଖ + ଅଗ୍ନି)—ଦାବାନଳ—3. Forest fire; forest conflagration. ୪ । (ବହୁବ୍ରୀ) ବ୍ରାହ୍ମଣ—4. A Brāhmaṇa. ୫ । ଭୂତଗୁଣି—5. Will-o-the-wisp. ୬ । ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି—6. Sacrificial fire. ୭ । ଜୁଲ୍‌ଜାମୁଁଶି; ଏକପ୍ରକାର ଜଲୁଆ, ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ ପାଟି ମେଲ୍ଲ କରେ ପାଟିରୁ ନଅଁ ଧରି ଅଳୁଅ ବାହାରେ—7. A kind of jackal from whose mouth is said to issue a jet resembling fire.

ମୁଖାଗ୍ର—ସ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଓଠ—1. Lip. ୨ । ଥୋମଣି—2. Snout. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଅଗ ପାଖ (ହ. ଶ)—3. The front portion or side of a thing. ସ. ବଣ—୧ । ମୁଖସ୍ଥ; କଣ୍ଠସ୍ଥ (ହ. ଶ)—1. Committed to memory; got by heart. ୨ । ଯେଉଁ କଥା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଏ—2. (any matter) Which is on the point of being uttered by a person, which is on the tip of one's tongue.

ମୁଖାଚ୍ଛାଦନ—ସ. ବ.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁଖ + ଆଚ୍ଛାଦନ)—୧ । ଅବ- Mukhāchchhādana ଗୁଣ୍ଠନ; ଓଢ଼ଣା—1. A veil; ୨ । (ମୁଖାବରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସାଜିବାର ମୁହଁରେ ଘୋଡ଼ା ଯିବା ଛାଙ୍କୁଣି—2. A lid or covering for the month of a pot;

ମୁଖାପସେକ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁଖ + ଅପସେକ)—୧ । ମୁହଁରେ Mukhāpaseka ଲାଳ ଛୁଟିବା—1. Salivation. ୨ । ରୋଗ ବିଶେଷ; ମୁହଁ ନାଳେଇବା—2. Water brash; involuntary flow of saliva.

ମୁଖା ପିନ୍ଧିବା—ବେ. କି—ମୁହଁରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମୁହଁର ପ୍ରତିରୂପ Mukhā pindhibā ପିନ୍ଧିବା—To wear a mask on ମୁଖୋସ ପରା **मुखडा लगाना, चेहरा लगाना** the face, [ମୁଖା ବାନ୍ଧିବା, ମୁଖା ଲଗା (ଗେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୁଖାପେକ୍ଷା—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁଖ + ଅପେକ୍ଷା)—୧ । କୌଣସି Mukhā peksha ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଦେଶର ବା ଅନୁଗ୍ରହର ଅଥବା ସାହାଯ୍ୟର ପ୍ରତୀକ୍ଷା—1. Waiting for another's help or order or favour. ୨ । ପକ୍ଷପାତ—2. Partiality. ୩ । ଅନୁରୋଧ—3. Request. ୪ । କୌଣସି ବିଷୟର ସୂଚନା ପାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିବା—4. Watching another person's face or countenance (in order to get an indication of his or her wish from the countenance). ୫ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଶ୍ରିତ (ବ୍ୟ.) (ହ. ଶ.)—5. Dependance on another.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖାପେକ୍ଷିତା—ସ. ବ (ମୁଖାପେକ୍ଷିନ୍+ତ୍ୱ. ଟା)—୧ । ପକ୍ଷପାତିତା Mukhāpekshitā —1. Partiality. ୨ । ଅନ୍ୟର ମୁଖାପେକ୍ଷା କରିବାର ଭାବ—2. Dependence on another's favour. ୩। ଅନୁରୋଧ—3. Request.

ମୁଖାପେକ୍ଷୀ—ସ. ବିଣ; ସ୍ତ्री (ମୁଖାପେକ୍ଷା+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ. ଏବଂ Mukhāpekshī ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ (ମୁଖାପେକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯଥା ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖାପେକ୍ଷୀ) ମୁଖାପେକ୍ଷିଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖାପେକ୍ଷିକା } —୧ । ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରତ୍ୟାଶୀ—1. Depending upon another's favour. ୨ । ଯେ ଅନ୍ୟର ମୁଖାପେକ୍ଷା କରେ—2. Waiting for another's favour or pleasure. ୩ । ପକ୍ଷପାତୀ—3. Partial. ୪ । ଯେ ଅନ୍ୟର ମୁହଁକୁ ଗୁହ୍ୟ ରଖେ—4. Watching another's countenance. ୫ । ଆଶ୍ରିତ (ହୁ. ଶ)—5. Dependant.

ମୁଖାବଲୋକନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁଖ+ଅବଲୋକନ)—ମୁଖ ଦର୍ଶନ; ମୁହଁ ଦେଖିବା— Mukhābalokana The seeing of a person's face

ମୁଖାମୟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମୁଖ+ଆମୟ)—୧ । ମୁଖରୋଗ— 1. Disease of the face or the mouth.

ମୁଖାମୁଖି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ମୁହାମୁହିଁ ସାମନାସାମନି— Mukhāmukhi Face to face; tete-a-tete. ମୁଖୋମୁଖୀ ମୁଁହାମୁଁହୀ ବ—ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍—Interview.

ମୁଖାମୃତ—ସ. ବ (ମ. ତ. ଲୋପ; କର୍ମଧା; ମୁଖ ନାମକ ଅମୃତ)—Mukhāmṛuta ୧ । ଥୁକ—1. Spittle. ୨ । ଘାଟିର ଲାଳ—2. Saliva. ୩ । ମୁହଁରୁ ବାହାରିବା ବାକ୍ୟରୂପ ଅମୃତ—3. The ambrosia of words uttered from the mouth.

ମୁଖାରି—ଦେ. ବ—୧ । ସଙ୍ଗୀତର ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—1. Name of a tune of songs. ୨ । ମୁହଁ—2. Face. ୩ । ଦାନ୍ତକାଠି—3. Fragmant of a twig to cleanse the teeth with. [ତୁ—ମହାଭାରତ ମହୁମା ସେ ଧରଣୀ ମୁଖାରି । ଶ୍ୟାମଗୋବିନ୍ଦ. ବ୍ରହ୍ମକରୁପଣ ଗୀତା ।]

ମୁଖାର୍ଜକ—ସ. ବ—ବନତୁଳସୀ (ହୁ. ଶ)— Mukhārjaka The wild Basil plant.

ମୁଖାଲ(ଳି)ପ(ଫ)—ବୈଦେ. ବିଣ (କରଣାର୍ଥ) (ଆ)—୧ । Mukhāla(li)pa(pha) ବିରୋଧୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Adverse; ମୁଖାଳିକ antagonistic. ୨ । ଶତ୍ରୁଭାବାପନ୍ନ—2. Inimical; hostile. ୩ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—3. Rival. ବ—୧ । ଶତ୍ରୁ—1. Enemy, adversary. ୨ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—2. Rival. ୩ । ବିରୋଧୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Antagonist.

ମୁଖାସବ—ସ. ବ (ମ. ତ. ଲୋପ; ମୁଖ+ଆସବ)—୧ । ଥୁକ; ଲୋଳ Mukhāsaba —1. Spittle. ୨ । ଲାଳ—2. Salivā.

ମୁଖାସ୍ତ୍ର—ସ. ବ (ମୁଖ+ଅସ୍ତ୍ର; ବହୁବ୍ରୀହି)—(ଯାହାର ମୁଖରେ ଅସ୍ତ୍ର Mukhāstra ଅଛି) କଙ୍କଡ଼ା, କର୍କଟ—A crab.

ମୁଖି—ଦେ. ବ—୧ । ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠର ଅଗ୍ରଭାଗଦ୍ୱାରା ମୁଖରେ Mukhi ଆଘାତ—1. A blow or prodding given ମୁଖଟି on the face by the thumb protruding ଠୁନକା, ମୁକ୍କା(କୀ) from the fist. ୨। ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ଉପାଧି-ବିଶେଷ—2. A family title amongst the Śūdras. ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୩ । ଅବନ୍ତ ଜାତି ବିଶେଷ—3. A class of aborigines.

ମୁଖିଆ(ଆ)—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମୁଖ୍ୟ)—୧ । ଦଳ ମଧ୍ୟର ପ୍ରଧାନ Mukhiā(a) (ବ୍ୟକ୍ତି); ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Chief (amongst ମୁଖୀ a crowd); eminent. ୨ । ପ୍ରତିନିଧିସ୍ୱାମୀପୃ- ମୁକ୍ତିୟା 2. Representative. ବ—୧ । ଦଳର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A chief. ୨। ପ୍ରତିନିଧି—2. A representative. ୩ । ନେତା; ସରଦାର— 3. Leader. ୪ । ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମନ୍ଦିରର ପୂଜକ ଓ ଗାରକ ବାବାଜୀଙ୍କ ଉପାଧି—4. The title of the worshipper and cook of a temple belonging to the Ballabhāchārjya sect.

ମୁଖୀ—ସ. ବିଣ (ମୁଖ+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ) (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ) Mukhī ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ—Having a face. ବିଣ. ସ୍ତ्री (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ସୁମୁଖୀ; ରକ୍ତମୁଖୀ) — ମୁଖଯୁକ୍ତା — Faced (in a compound). ବ (ମୁଖ+ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ ଈ)—ସାରୁ, ଅଦା, ଅଳୁ, ଓଲଟ ଆଦରୁ ବାହାରୁଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଚୀ ଗଜା ବା ଅଙ୍କୁର—Small shoots coming out from arum, ginger, yam etc. ଦେ. ବ— ସୋରଖେ ଲୁହୁଣ୍ଡା—The staple of a door-frame for କୁଣ୍ଡା attaching the door chain to it. [ତୁ—ଦ୍ୱାରବନ୍ଧେ ବଲ୍ଲଘିଃ। ଦୋଇଅଛୁ ମୁଖୀ । ଶ୍ୟାମଗୋବି. ବ୍ରହ୍ମକରୁପଣଗୀତା ।]

ମୁଖେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସାମନାରେ; ହାରୁଡ଼େ; ଆଗରେ— Mukhe In the front of; face to face. [ତୁ—ମୁଖେ ଏବେ ଅର୍ବଗୁଡ଼ ସମସ୍ତେ ମୋର ମୁଖେ, ପଡ଼ୁଛୁ ଆଗ ତାଙ୍କୁ ମୁଁହମେ: ମୁଁହପର ମାରିବ ଯେ ଦୁଃଖେ । କୃଷ୍ଣବିଦ୍ୱ. ମହାଭାରତ, ବନ ।]

ମୁଖୋତ୍ସଙ୍ଗ—ସ. ବ—ମୁଖରୋଗ ବିଶେଷ; ମୁଖୋତ୍ସ ନାମକ ଖସଖଣ୍ଡଳ ଓ ଘାଟ Mukhotsaṅga ମଧ୍ୟରେ ଚକା ଚକା ଫୋଟକା ପରି ରୋଗ— A kind of eruption in the face and mouth; thrush; sprul apthal.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟଃ)—ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—A family-title of Bengalee Brāhmaṇas.
Mukhopādhyāya
ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ

ମୁଖୋଲ୍କା—ସ. ବ—ଦାବାନଳ—Forest fire.
Mukholkā

ମୁଖ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ମୁଖ=ପ୍ରଧାନ+ଯ)—୧ । ପ୍ରଧାନ—1. Chief; principal. [ଉ—ମୋ ସଙ୍ଗେ ସଖ୍ୟ ବନ୍ଧୁ (ଗୌଣ—ବିପତ୍ତିରେ) ଅପସର ମୁଖ୍ୟ—କୃଷ୍ଣଙ୍କିଙ୍କ ସହାୟରତ. ବନ] (ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁଖ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Eminent; pre-eminent. ୩ । ପ୍ରଥମ; ଆଦ୍ୟ—3. Primary; first. ୪ । ଅଗ୍ରଣୀ—4. Foremost; leading. ୫ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—5. Direct. ସ. ବ—୧ । ମୁଖ୍ୟ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ (ଦେଖ) 1. Mukhya chāndramāna (See) ୨ । ବେଦାଧ୍ୟୟନ—2. Learning of the Bedas. ଦେ. ବିଣ—ଉଚିତ—Proper; meet. [ଉ—କରେ ଲଗାଇ ବିସର୍ଜ୍ଜ, କାଢିବା କଥା ନୋହେ ମୁଖ୍ୟ। ଘାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]

ମୁଖ୍ୟ(କ୍ଷ)କର୍ତ୍ତା—ଦେ. ବ—ପରିବାରର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—
Mukhya (ksha) karttā The head of a family.
ମୋକ୍ଷକର୍ତ୍ତା ମୁଖିଆ

ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ—ସ. ବ—୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମ [ଉ—ଅପ୍ରଧାନ କର୍ମକୁ ଗୌଣ କର୍ମ କୋଉଯାଏ]--1.(grammar) The direct object governed by a transitive verb. [ଉ—ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ଏଠାରେ 'ପଚାରିଲେ' ଏହି ସମାପିକା କ୍ରିୟାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ବା ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ 'ପ୍ରଶ୍ନ' ଓ ଗୌଣ କର୍ମ ବା ଅପ୍ରଧାନ କର୍ମ 'ଛାତ୍ର' ।] ୨ । ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Chief work or duty. (ଯଥା—ବେଦାଧ୍ୟୟନ ବ୍ରାହ୍ମଣର ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ ।]

ମୁଖ୍ୟ କୁଳୀନ—ସ. ବିଣ—କୁଳୀନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ—
Mukhya kulīna Chief amongst high caste people.

ମୁଖ୍ୟ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ(ସ)—ସ. ବ—ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦଠାରୁ ଅମାବାସ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ମୁଖ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗଣାଯିବା ମାସ—The lunar month counted as beginning from the new moon and ending before the next new moon. [ଦ୍ର--ମୁସଲମାନଙ୍କର ମାସ ଗଣନା ମୁଖ୍ୟ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ କ୍ରମେ ଓ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଚାନ୍ଦ୍ର ମାସ ଗଣନା ଗୌଣ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ କ୍ରମେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବାସୀଠାରୁ ଅଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ।]

ମୁଖ୍ୟତର(ତମ)—ସ. ବିଣ (ମୁଖ୍ୟ+ଉତ୍କର୍ଷାର୍ଥେ. ତର, ତମ)--୧ । ସର୍ବ-ପ୍ରଧାନ—1. Chief; pre-eminent (ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁଖ୍ୟତରା, ମୁଖ୍ୟତମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସାରଭୂତ ବା 2. Supreme; very essential.

ମୁଖ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ମୁଖ୍ୟ+ଭାବେ. ତା, ତ୍ୱ)—ପ୍ରଧାନତା; ଶ୍ରେଷ୍ଠତା—Eminence.
Mukhyatā(twa)

ମୁଖ୍ୟସର୍ଗ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ସ୍ଥାବର ସୃଷ୍ଟି (ହ. ଶ)—The creation consisting of the immoveable things.
Mukhyasarga

ମୁଖ୍ଲିସ୍—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ମୁଫ୍ଲିସ (ଦେଖ)—
Mukhlis Muphlis (See)

ମୁଗୁରା—ଦେ ବ—୧ । ମୁଗୁର୍ (ଦେଖ)—1. Mugurā (See) ପ୍ରାଦେ (ସମଲପୁର) ବ—୨ । ଖପରଇଲ ଘରର ମଥାଳରେ ଜଗୁଡ଼ାଯିବା ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତାକାର ଲମ୍ବା ଟପାଡ଼ଣି—2. Long semi-circular covers for the top ridge of the roof of a tiled house.
Mug-rā

ମୁଗ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଦ୍ଗ)—ବୀହି ପରି ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର କୃଷିଜାତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲତା ଓ ତହିଁର ଛୁଇଁରେ ଥିବା ସାଜ—A leguminuous plant; Phaselous Mungo; Phaseolus Radiatus; green grain. [ଦ୍ର—ଏହା ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର କୃଷିଜାତ ଲତାଫଳ; ମୁଗ ଓ ବର ଏକଜାତିୟ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାନାପ୍ରକାର ମୁଗର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯଥା—କୃଷ୍ଣ, ଶ୍ୱେତ, ରକ୍ତ, ପୀତ, ହରିତ ଓ ବନ୍ୟ ମୁଦ୍ଗ । ଆମ୍ର ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାରର ମୁଗ ଦେଖାଯାଏ ଯଥା—କଳା ମୁଗ, ଝାଇଁ(ଙ୍ଗି) ମୁଗ, ମେଥି ମୁଗ ବା ସୁନା ମୁଗ, କାଉଣ ମୁଗ, ବଣ ମୁଗ, ଘୋଡ଼ା ମୁଗ ଇତ୍ୟାଦି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ରୁକ୍ଷ, ଲଘୁ, ମଳ-ସଗ୍ରାହକ, କଫ ପିତ୍ତହର, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ମଧୁରରସ, ଅଳ୍ପ ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର ଓ ଜ୍ୱର ନିବାରକ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ହରିଦ୍ଦନ୍ତି (ଶାଗୁଆ) ମୁଦ୍ଗ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ମୁଗଭୁଜା ଓ ଭାଜି କରି ରଗଡ଼ ଢାଲି କରାଯାଏ; ମୁଗ-ବଟାରେ ବଡ଼ି ଓ ପିଠା ହୁଏ । ମୁଗ ବେସନରେ ମୁଗ ଲଡ୍ଡୁ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ । ଛାଲ ମଧ୍ୟରେ ମୁଗ ଛାଲ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ ।]

ମୁଗ କଣି—ଦେ. ବ (ସ.ମୁଦ୍ଗ ଓ କଣ)—ରଗଡ଼ା ଦୋଇଥିବା ମୁଗରୁ କୁଲାରେ ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ି ତହିଁରୁ ଖୋସାଯାକ ବାଦାଇଗଲା ପରେ ଯେଉଁ ମୁଗ ରଢ଼େ ତହିଁମଧ୍ୟରୁ ମୁଗର ଗୋଟା ଗୋଟା ଓ ଫାଲମାନ ବାଦାଇଥିବା ପରେ ଛାଣିଯାଇ ଥିବା ମୁଗର ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର 'କଣ' ମାନ ରହେ —Small particles of split muga separated from the husks and the bigger particles.
Muga kaṇi
ମୁଗେର କାନି
ମୁଁଗକା गुडा

ମୁଗ ଚକୁଳି—ଦେ. ବ (ସ.ମୁଦ୍ଗ+ଶଷ୍କୁଲୀ)—ବଟା ମୁଗର ପିଠାରେ ପୁରସ୍ତ ଚକୁଳି ପିଠା —Pancake made from muga paste
Muga chakuli
ମୁଗସାଉଳୀ ମୁଁଗकी चपाटी

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଗଚୋପା(ପି)—ଦେ. ବ—ମୁଗ ଉପର ଉପରେ ଥିବା ଆବରଣ—
Mugachopā(pi) The chaff of moong,
ମୁଗର ଖୋବା **ମୁଁଗକା ଛିଲକା**

ମୁଗ ଛତୁ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଦ୍ଗ+ଶକ୍ତୁ)—ଭଜା ମୁଗର ଚୂନା—
Muga chhatu Flour of fried muga.
(ମୁଗଚୁଉା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଗର ଛାତୁ **मुगका सत्तु**

ମୁଗ ଛୁଇଁ—ଦେ. ବ (ସଂ ମୁଦ୍ଗ ଓ ଶିମ୍ବୀ)—ମୁଗଲତାରେ ଫଳୁଥିବା
Muga chhuiñ ଛୁଇଁ—The beans or pods of the
ମୁଗଶୁଁଟି **गछिमी** muga plant.

ମୁଗ ଜାଇ—ଦେ.ବ—କଞ୍ଚା ମୁଗକୁ ରଗଡ଼ କରି ତା ଉପରେ ସାମାନ୍ୟ ଛଲ
Muga jāi ଛୁଞ୍ଚି ସେଥିରୁ ଖୋସା ବାହାର କରାଯାଇ ଦାଲି
ମୁଗର କାଁଚା ଡାଲ ରନ୍ଧିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଫାଲଯାନ—
मुगकी कच्ची दाल Split unfried muga.

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ମୁଗକୁ ଉଜୁ ତା ପରେ ରଗଡ଼ ଦେଇକରି ଖୋସାକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଡାଲି କରାଯାଏ। କିନ୍ତୁ ମୁଗକୁ ଉଜୁଡା ସମସ୍ୟାସାପେକ୍ଷ। ଏଥିପାଇଁ ଦରଦ ବୁଦ୍ଧ ଆଦ ଉପଲବ୍ଧରେ କଞ୍ଚା ମୁଗକୁ ରଗଡ଼ ଦେଇକରି ସାମାନ୍ୟ ଜଳଦ ପାର୍ଣ୍ଣି ଛୁଞ୍ଚିବା ପରେ ଡାଲୁ କାଣ୍ଡି କରି ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ିବା ଦ୍ୱାରା ଦେଇକରି ଖୋସା କାଢ଼ି ଡାଲୁ ଜାଇ କରାଯାଏ ଓ ଉକୁ ଜାଇ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କ ଖାଦ୍ୟାର୍ଥ ଡାଲି ପଠାଯାଏ।]

ମୁଗ ଡାଲି—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଦ୍ଗ ଓ ଦ୍ୱିଦଳ)—୧। ମୁଗକୁ ଉଜୁଡା
Muga ḍāli ପରେ ରଗଡ଼ ଦେଇକରି ଖୋସା ଘାଣ୍ଟୁଡ଼ି ଖୋସା
ମୁଗେର ଡାଲ ବାହାର କରି ଯାଇଥିବା ମୁଗର ଫାଲ—1. Split
मुँगकी दाल muga. ୨। ମୁଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜଳୀୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ-
2. Soup made by boiling split muga
with water.

ମୁଗ ଦାନ୍ତ(ନ୍ତୁ)ଆ—ଦେ.ବଣ. ପୁଂ—ମୁଗ ପରି ଶ୍ଲେଷ ଦାନ୍ତବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Muga dānti(ntu)ā (person) Having teeth as
ମୁଗେର ମତ ଦାଁତ ଯାର small as grains of muga.
मुँग दाँत वाला, अनार दाँत वाला [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଦାନ୍ତ ମୁଗ
ମୁଗ ଦାନ୍ତୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ ପରି ଶ୍ଲେଷ ହୋଇଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ଦାନ୍ତ
ମୁଗ ଦାନ୍ତେଇ } ବଡ଼ଦାନ୍ତିଆ ଲୋକଙ୍କ ଦାନ୍ତ ପରି ବୁଢ଼ା
(ମୁଗ ଦନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏବେ ଶୀଘ୍ର ଉପୁଡ଼େ ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ କି,
ମୁଗଦାନ୍ତିଆ ଅଶୀ ବତ୍ସର ବୁଢ଼ାଙ୍କର ଦାନ୍ତ ପଡ଼ି ନଯାଇ
ଚବଣଷମ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ।]

ମୁଗନା—ଦେ. ବ—ମୁଗୁନା (ଦେଖ)
Muganā Muguna (See)

ମୁଗ ପଇ(ଏ)ତ—ଦେ.ବ—ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଘଣ୍ଟାଯାଇ ଡାଲି ପଣ୍ଡ ହୋଇ
Muga pai(pāi)ti ଥିବା ମୁଗ ଡାଲି—Gruelly soup
ମୁଗେର ସୂପ **मुँगकी घोंटी हुई दाल.** of muga.

ମୁଗ ଫଳି(ଲି)—ଦେ. ବ. (ସ. ଅଧୁନିକ ନାମ—ବୃତ୍ତଜ)—ଭେର
Muga phaḷi(li) ତଳା; ଚନା ବାଦାମ (ଦେଖ)—Earth-
ଚିନାବାଦାମ, ବିଲାତି ମଗ nut; ground nut; Araclus
चीनाबादाम, Hypogœa.
(ମୂଳ ଫଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଗ ବଟା—ଦେ. ବ—ବଟା ହୋଇଥିବା ବଟୁଗ ମୁଗ—
Muga baṭā Muga paste.
ମୁଗେର ବାଟା **पीसा हुआ मुँग**

ମୁଗ ବଡ଼ା(ଗ୍ଧ)—ଦେ. ବ. ସ. ମୁଦ୍ଗ ବଟକ)—ବଟା ମୁଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Muga barḍā(rā) ଘିଅରେ ବା ତେଲ ଯକ୍ତ ପିଠା—Cakes
ମୁଗେର ବଡା, ମୁଗ ସାଉଳି, ମୁଗ ଟିକଲି fried in oil or
मुँगका वडा ghee and made of muga paste.

ମୁଗ ବଡ଼ି—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଦ୍ଗ ବଟି)—ବଟା ମୁଗର ଶୁଖା ଯାଇଥିବା
Muga bardi ଗୋଲକ; (ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ମିଗାନ୍ତୁ)—
ମୁଗେର ବଡି Globules of dried muga paste.
मुँगकी वडी, मुँगौरी

ମୁଗ ବେଶନ—ଦେ. ବ—କଞ୍ଚା ମୁଗର ଚୂନା—
Muga besana Flour of raw muga.
ମୁଗେର ବେସନ **मुँगका वेसन**

ମୁଗ ବୋତି—ଦେ. ବ—ମୁଗ ଛୁଇଁକୁ ମଳି କରି ଉହିଁରୁ ମୁଗ ବାହାର
Muga boti କରି ନେବା ପରେ ବାକି ରହିଯିବା ଖୋସାଥିବା ଅଂଶ—
ମୁଗ ଶୁଁଟିର ଖୋସା Chaff or rinds left after thresh-
मुंगकी भुँसी ing out muga grains from the
pods.

ମୁଗ(ଘ)ମ(ମ)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁଗମ; ମୁଅମ୍ମା)—୧। କୌଣସି
Muga(gha)m(ma) ବିଷୟର ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ—1. The key
ମର୍ମ or secret of a matter. ୨। ସାର ମର୍ମ—
मुग्धम, मरम, भेद, मुअम्मा 2. The essence or pur-
port of a matter. ୩। ଦେହର ମର୍ମ ସ୍ଥାନ—
3. The vital part of the body.
୪। ମନ—4. Mind. ବଣ—ଗୁପ୍ତ—Secret.

ମୁଗ(ଘ)ମ ଖୋଲିବା—ଦେ. କି—ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା—
Muga(gha)ma kholibā To give out a secret;
ମରମ ଖୋଲା **भेद खोलना** to divulge a secret.
[ମୁଗ(ଘ)ମ ପିଟା(ଟେ)ଇବା, ମୁଗ(ଘ)ମ ଚଦାରେ ଥକା(କେ)ଇବା—
ଅନ୍ୟରୂପ]
[ମୁଗ(ଘ)ମ ଖୋଲିଯିବା, ମୁଗ(ଘ)ମ ପିଟିବା, ମୁଗ(ଘ)ମ ଚଦାରେ
ପଡ଼ିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ]

ମୁଗ(ଘ)ମେ ମୁଗ(ଘ)ମେ ମାରିବା—୧। କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ
Muga(gha)me muga(gha)me māribā ବାହାରେ
ମରମେ ମାରା ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା—1. To keep a secret
देहमे मारना to one's self. ୨। କୌଣସି ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ
କଲେ ବାହାରେ ତହିଁର ଚହ୍ନ ପ୍ରକାଶ ନ କରିବା—
2. Not to exhibit the signs of an attack
of a sickness.

ମୁଗ ମଣ୍ଡା—ଦେ.ବ. (ସ.ମୁଦ୍ଗ ମଣ୍ଡକ)—ମୁଗ ଡାଲି ପୁରରୂପେ ଦଅଯାଇ
Muga manḍā ଥିବା ମଣ୍ଡା ପିଠା—A "manḍā" cake
ମୁଗର ମଣ୍ଡା with boiled muga filled in it.
दालबाटी

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଗର – ଦେ. ବ—ମୁଗୁର (ଦେଖ)
Mugara Mugura (See)

ମୁଗଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁଗଲ୍)—ମୋଗଲ ଇତ୍ୟାଦି
Mugala (etc) (ଦେଖ)—Mogala etc. (See)

ମୁଗ ଲଡୁ(ଡ୍ଡୁ)—ଦେ.ବ. (ସ. ମୁଦ୍ଗ ଲଡ୍ଡୁକ)—ମୁଗ ବଟାରେ ବା ମୁଗ
Muga lardu(ḍḍu) ବେଶନରେ ଭଲର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—Sweet
ମୁଗେର ଲାଡୁ **ମୁଁଗକା ଲଡୁ** meat made of muga flour.

ମୁଗଲ ବନ୍ଦି—ଦେ. ବ—ମୋଗଲ ବନ୍ଦି (ଦେଖ)
Mugala bandi Mogala bandi (See)

ମୁଗଲ ବନ୍ଦିଆ—ଦେ. ବଣ—ମୋଗଲ ବନ୍ଦିଆ (ଦେଖ)
Mugala bandiā Mogala bandiā (See)

ମୁଗଲାଇ—ଦେ. ବଣ—ମୋଗଲାଇ (ଦେଖ)
Mugalāi Mogalāi (See)
(ମୁଗଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଗଲ୍ୟାଣ—ଦେ. ବଣ—ମୋଗଲ୍ୟାଣ (ଦେଖ)
Mugalyāṇa Mogalyāṇa (See)

ମୁଗ ଶିଂସା—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଦ୍ଗ ଓ ସିକ୍ତା)—ଜଳସିକ୍ତ ଗୋଟା ମୁଗ
Muga siṁsā —Whole muga grains boiled in
[ମୁଗ ସିଝା(ଝା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମୁଗ ସିଦ୍ଧ **ଉସିନା ମୁଁଗ** water.

ମୁଗା(ଙ୍ଗା)—ବୈଦେ. ବ (ଅସାମୀ; ମୃଗା = ରେଶମଉତ୍ପାଦନକାରୀ କୀଟ-
Mugā(ṅgā) ବିଶେଷ, ଏହାର ସୂତା ମୃଗ ପରି ବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ)—
ମୁଗା **ମୁଁଗା** ୧ । ଅସାମପ୍ରଦେଶଜାତ ଏକପ୍ରକାର ଗୋଟିପୋକ-
ଜାତ ଉତ୍ତମ ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱ ରେଶମ ଲୁଗା; ଅସାମୀ ମଠା—
1. Yellowish silk produced in Assam;
the Muga silk. ୨ । ରେଶମ ଗୋଟି ଉତ୍ପାଦନ-
କାରୀ ଅସାମଦେଶୀୟ ଏକପ୍ରକାର କୀଟ—2. The
Muga cocoon of Assam; Antheraea.
[ଦ୍ର—ଏ କୀଟମାନେ "ସୋମ" ଗଛର ପତ୍ର ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ଅସାମରେ ଲୋକେ ମୁଗା କୀଟକୁ ପାଳ ଉହିଁର ଗୋଟିରୁ ରେଶମ ବାହାର କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଗୋଟିରୁ ବା ଖୋସାରୁ ଯେଉଁ ପାଟ ସୂତା ବାହାରେ, ସେ ସୂତାକୁ ବଳବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ; ସେହୁ ଅବଳା ସୂତାରେ ବୁଣା ମଠାକୁ ମୁଗା ବୋଲଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଯୋକ ଗୋଟିକୁ କାଟି ପଲାଇ ଯାଅନ୍ତୁ ତେବେ ସେ ସୂତା ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡିଆ ହୁଏ ଓ ସେ ସୂତାକୁ ନ ବଳଲେ ଲୁଗାବୁଣିବାର ସୂତା ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ମୁଗା(ଗେ)ଇ—ଦେ. ବଣ—୧ । ମୃଗର ଅନୁରୂପ-ବିଶିଷ୍ଟ—
Mugā(ge)i 1. Shaped like grains of muga.
ମୁଗା **ମୁଗିଆ** (ଯଥା—ମୃଗେଇ ଭଙ୍ଗାଗୁଅ; ମୃଗେଇ
ବସନ୍ତ; ମୃଗେଇ ଦାନ୍ତ ଓ ମୃଗେଇ ମାଙ୍କଡ଼ା ।)
୨ । ମୃଗର ରଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—2. Having the colour
of muga. (ଯଥା—ମୃଗେଇ ଲୁଗା; ମୃଗେଇ
ମଠା ।)

ମୁଗା(ଗେ)ଇ ଗୁଆ—ଦେ. ବ—ଖୁବ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦୋଇ ଭଙ୍ଗା ଦୋଇଥିବା
Mugā(ge)i guā ଗୁଆ—Betelnuts cut into
ମୁଗେରମତ ଛୋଟ ଛୋଟ କରେ କାଟା ସୁପାରି small bits
ମୁଗିଆ ସୁପାରି resembling muga grains.
(ପ୍ରାଦେ ବଙ୍ଗାରୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଗ (ଗେ)ଇ ଠାକୁରାଣୀ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବସନ୍ତ ବହୁତ ବଡ଼ମାନ
Mugā(ge)i ṭhākurāṇī ମୃଗଆକାରବିଶିଷ୍ଟ—Small-
[ମୁଗା(ଗେ)ର ବସନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] pox eruptions of the
ମୁଗାବସନ୍ତ **ମୁଗିଆଚେଚକ** size of muga grains.

ମୁଗା(ଗେ)ଇ ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବ—ମୁଗ ପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଦନ୍ତ—
Mugā(ge)i dāṇta Teeth, small like muga.
ମୁଗାଦାନ୍ତ **ମୁଗିଆଦାଁତ**

ମୁଗା(ଗେ)ଇ ମଠା—ଦେ. ବ—ମୁଗ ପରି ହଳଦିଆଁବିଶିଷ୍ଟ ମଠା—
Mugā(ge)i maṭhā Silk cloth of greenish
ମୁଗାକାପଡ଼ **ମୁଗିଆକଟା** colour. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୁଗେଇ
ଶାଢ଼ୀ, ମୁଗେଇ ମଜୁଟା, ମୁଗେଇ ଲୁଗା, ମୁଗେଇ ଘାଟ
ଅଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।)

ମୁଗା(ଗେ)ଇ ମାକ(ଙ୍କ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ମାକଡ଼ା ପଥର,
Mugā(ge)i maka(ṅka)rḍā (ଏହାର ଦାନା ଓ ଭସ୍ମଗୁଡ଼ିକ
ମଗାଇପାଖର **ମୁଗିଆପଥର** ମୃଗ ପରି ଶ୍ୱେତ ଓ ଏହା ଖୁବ୍
ଶକ୍ତଶୁଆ)—A kind of strong laterite.

ମୁଗାନି(ଣି)—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ)—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ମୃଗ,
Mugāni(ṇi) ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ(ଦେଖ)—A kind of wild muga;
ମୁଗାନୀ **ମୁଗବନ** Phaseolus Trilobus; Phaseolus
Aconitifolius.

ମୁଗାରି—ଗ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ମହିଷଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଅବଶ୍ୟ ପାବହଗେଷ—
Mugāri A kind of wild grass favourite with
the buffaloes.

ମୁଗିରି—ଦେ. ବ—ମୁଗୁର (ଦେଖ)
Mugiri Muguri (See).

ମୁଗୁର୍ଡ(ରି)—ଦେ. ବ.—(ସ. ମୁଦ୍ଗାର୍ଦ୍ଦକ)—ବଟା ମଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Mugurḍi(ri) ଦଇଘଟ୍ଟ ବା ତୈଳଘଟ୍ଟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ—
ମୁଗେରଟିକଲୀ A kind of cake made of muga paste
ମୁଁଗକାବଡା fried in ghee or oil

ମୁଗୁଧ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—ମୁଗ୍ଧ ହେବା ଅବସ୍ଥା—State of
Mugudha being fascinated. [ଦ୍ର—ଉନ୍ମୀଳ ମଧୁର
ଗନ୍ଧ ଲୁବୁଧେ ଚୁତ ମଧୁପ . ଚୁମ୍ବଇ ମୁଗୁଧେ—ଗ୍ରାତୀ—
ରସବାରଧି ।]

ମୁଗୁଧା—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—ମୁଗ୍ଧା (ଦେଖ)—Mugudha (see)
Mugudhā [ଦ୍ର—ମୁଗୁଧେ ବଫଳ କୋଡ଼ୁ ବଳମ୍ବ ନ କର ଆଜ୍
ରମ୍ୟ ଅଉସାର ଷଣ ଗୋବନ ପାଶ । ଗ୍ରାତୀ, ରସବାରଧି ।]
(ମୁଗୁଧେ—ବହୁବଚନରେ ଓ ସମ୍ବୋଧନର ରୂପ)

ମୁଗୁନା—ଦେ. ବ—(ସ. ମଧୁଗୁଞ୍ଜନ ହ. ଶ)—୧ । ମଞ୍ଜିରୁ ଉଠିଥିବା
Muguṇā ସଜନା ଗଛ—1. Horse radish or Moringa
ନାଜନା **ମୁଁନଗା, ମୁଦନା** tree which sprouts from

Digitized by srujanika@gmail.com

the seed. [ଦ୍ର—ସଜନା ଗଛର ଡାଳ ଭାଙ୍ଗିବାରୁ ଯେଉଁ ଗଛ ଦୁଏ ତାକୁ ସଜନା ଓ ସଜନା ଛୁଇଁର ସଙ୍ଗି ପଡ଼ି ଯେଉଁ ଗଛ ଉଠିଥାଏ ତାକୁ ମୃଗୁନା ବୋଲାଯାଏ । ମୃଗୁନା ଛୁଇଁ ଅପେକ୍ଷା ସଜନା ଛୁଇଁ ଖାଇବାକୁ ରୁଚିକର । ମୃଗୁନା ଗଛରେ ବାରମାସି ଫୁଲ ଓ ଛୁଇଁ ଧରେ ।]

ମୃଗାନି ମୁଦ୍ରବନ ୨ । (ଫ. ମୃଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ)—ବନ୍ୟ ମୃଦ୍ଗ; ବଣ ମୃଗ; ଘୋଡ଼ା ମୃଗ (ଦେଖ)—3. Ghordā muga (see)

ମୃଗୁନି- ମୁଗିୟାପଥ୍ଥର ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଟାଣ କଳା ପଥର; କଳା-ମର୍ମର ପଥର—A kind of black marble; chlorite; basalt. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବାସନ ଓ ଦେବ-ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ; ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାରର, କଳା ଓ ଧଳା ବା ମାଟିଆ ।]

ମୃଗୁର—ଦେ. ବ (ଫ.ମୃଦ୍ଗର)—୧ । ମଲ୍ଲମାନଙ୍କର ହାତରେ ଘୂରାଇବା Mugura ଗଦା—1. Club; mace. ୨ । ବଢ଼େଇ ବଢ଼ାଳ ମୁଗୁର ପ୍ରଭୃତି ଉପରେ ଯେଉଁ ହାତୁଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରେ— ମୁଦ୍ଗର, ମୁଗଦ୍ର 2. A carpenter's wooden mallet. ମୋଂଗରା (ଉ—ପୁନଶ୍ଚ ବାରମ୍ବାର ମୃଗୁର ଧରି କଟେ;ହାଣିବ କାଠମାନ ଯୋଖେ ଜଉନ୍ତୁରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ପର୍ବ ।]

୨ । ମୃଦ୍ଗର (ଦେଖ)—2. Mud-gara (see)

ମୃଗୁର ଘୂରା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା ଓ ଅଙ୍ଗଚାଳନାର୍ଥ ମୁଗୁର ଘୂରାଇବା ମୃଗୁର ଘୁମ୍ବିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ହାତରେ ମୃଦ୍ଗର ଧରି ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—To exercise with the mace. ମୁଗୁରଭାଞ୍ଜା, ମୁଗୁରଭାଁଜା ମୁଗଦ୍ରଫେରାନା

ମୃଗୁରା—ଦେ. ବ—(ଫ. ମୃଦ୍ଗର; ଏହା ମୃଗୁର ପରି କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇ ଥିବାରୁ)—୧ । ମାଛ ଧରିବାର ଏକପ୍ରକାର ମୃଗରୀ ଯନ୍ତ୍ର ବା ପଞ୍ଜୁର—1. A kind of wicker work cage for catching fishes going up along a current. [ଦ୍ର—ଏହା ବାଉଁଶ ଚାଟିରେ ଖଣ୍ଟ୍ୟ ଆକାରରେ ବୁଣା ହୋଇଥାଏ; ଏହାର ମୁହଁ ଝୋକାଇ ମୁହଁ ଘର । ଏହା କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇ ଏହାର ଗାଣ୍ଡି ବା ପେଷଭାଗ ଖଣ୍ଡିଏ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଗୋଣ୍ଠ ହୋଇ ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । ଏଥିର ଉଉରେ ମଝିରେ ଆଉ ପ୍ରସ୍ଥେ ଚାଟି ବୁଣା ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ସୁଅରେ ଭାଟିଥିବା ଶ୍ରେଣୀ ମାଛ ପଶିଗଲେ ଉଉରେ ଓଲଟ ବାଗରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ଚାଟି ଯୋଗୁଁ ଉଉରେ ଅଟକିଯାଇ ଆଉ ବାହାର ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିରେ ପଡ଼ିଥିବା ମାଛକୁ ମୃଗୁରର ଗାଣ୍ଡିରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଦଉଡ଼ିକୁ ଫିଟାଇ ବାହାର କରିଯାଏ । ମୃଗୁରର ଗାଣ୍ଡି ମେଲ୍ଲ ରହିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ନ ହେଲେ ମାଇପାଏ ସେହି ବାଟେ ପଳାଇ ଯାଅନ୍ତି । (ଉ—ବାଘ ପୁଅ ହବେ ଗଛ ଅନ୍ଧଦା, ମୃଗୁର ଗାଣ୍ଡି ମେଲ୍ଲ—ଭଗ ।)

୨ । ମୃଗୁର ମଲ୍ଲୀ (ଦେଖ)—2. Mugurā malli (See)

ଛୋଟ ଓ ମୋଟା ଦେ. ବଣ—୧ । ମୁଗୁରର ଅନୁରୂପ ବଙ୍କିମ୍ବ— ମୁଚଂଗଡା;ଗାବଦୁମା 1. Shaped like a mace; i. e. tapering up. ୨ । ସ୍ଥୂଳ ଅଥଚ ମୋଟା—2. Stout and small.

ମୃଗୁର ମଲ୍ଲୀ—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତମ ମଲ୍ଲୀ; ଏକ ପ୍ରକାର ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ (ଏଥିରେ Mugurā mallī ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପାଖୁଡ଼ା ଥାଏ)—A kind of Jasmine flower; jasminum Pubiscens (Haine's Botany of Bihar and Orissa)

ମୃଗୁରି—ଦେ. ବ—(ଫ. ମୃଦ୍ଗର ଅନୁରୂପ ବଙ୍କିମ୍ବ ଥିବାରୁ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାରର ଗାଲମୁଣ୍ଡ; (ଏହା ଗାଲ ମଧ୍ୟକୁ ମୃଗୁର ପରି ବାହାର ଥାଏ ଓ ନଉଁବର୍ତ୍ତୀ କେଶମାନ ଖିଅର କରିଯାଇ ଥାଏ)—1. A kind of whiskers left on the cheek. ୨ । ଧନୁ ଆଦି ଅସ୍ତ୍ର ଦେହରେ ରତ୍ନ ପ୍ରବାଳ ଓ ଇସ୍ପାତରେ ଖଚିତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—2. Inlaying of gems and corals in the body of bows and handle of swords etc. ୩ । ଛୋଟ ମୃଗୁର—3. Small club or mallet.

ମୃଗୁରିଆ—ଦେ. ବଣ.—ମୃଗୁରା (ଦେଖ) Muguriā Mugurā (See)

ମୃଗୁରୁ—ଦେ. ବ. (ଫ. ମୃଦ୍ଗର)—ଘୂରାଇବାରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଏକ ପ୍ରକାର Muguru ପ୍ରେପଣୀୟ ଅସ୍ତ୍ର—A kind of missile used in war (mentioned in the Puranas). [ଉ—ଦେଖି କର ସୂର୍ଯ୍ୟକରୀ କୋଟେ ଗୁରୁଭର, ଦୋକଳ ମୃଗୁରୁ ବାଣ ବଜ୍ର ଲଖେ ଶର । ଘୀତାମ୍ବର. ନୃସିଂହ ସୁବ୍ରଣ ।]

ମୃଗୁଲ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ଦୃ—ମୋଗଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Mugula(etc.) ମୋଗଲ ମୋ(ମୁ)ଗଲ Mogala etc. (See) [ମୃଗୁଲ୍ଲ(ଲ୍ୟା)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଉ—ଏ ଅନ୍ତେ ମଜନା ମୃଗୁଲ, ପୃଥ୍ୱୀକ ଦୋଇବେ ସେ ଶଲ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମୃଗୁଲା(ଲେ)ଇ—ଦେ. ବଣ.—ମୋଗଲାଇ (ଦେଖ) Mugulā(le)i Mogalāi (See)

ମୃଗୁହ—ସ. ବ—୧ । ଦାଢ଼ୁଆହ ବା ଜାହୁକ ପକ୍ଷୀ—1. A gallinule (bird). ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ହରିଣ (ହି. ଶ) 2. A kind of deer. ୩ । ଘଣ୍ଟିଆ (ହି. ଶ.); ଗୃଧ୍ରକ—3. Coccyster (bird).

ମୃଗ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ମୃହ ଧାତୁ=ଅତ୍ୟେଧନ ଦେବା+କର୍ତ୍ତା. ଡ) Mugdha ୧ । ମୂର୍ଚ୍ଛିତ; ମୋହପ୍ରାପ୍ତ; ହତସଂଜ୍ଞ—1. Stupefied; tied; stunned; bewildered, (ଦ୍ରବ—ଔଷଧାଦିକ) ୨ । ମୋହ ପ୍ରବଶ; ମୋହିତ—2. Fascinated; enamoured; charmed; infatuated. ୩ । ମୂଢ଼; ମୂର୍ଖ; ନବୋଧ—3. Foolish; stupid. ୪ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—4. Fascinating; charming; lovely [ଉ-ବେଗେ ଅସିଣ ମୃଗ୍ଧ ମୂଳ କୁମାସ୍ତ୍ର ମଧୁସୂଦନ. ଗୀତାବଳବାସ ।] ୫ । ନୂତନ—5. New.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଗ୍ଧ ଚତ୍ତ —ସ. ବ—(କର୍ମଧା; ମୁଗ୍ଧ+ଚତ୍ତ)—୧ । ମୋହିତ ମନ— Mugdha chitta 1. Fascinated mind. (ମୁଗ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—୧ । ମାଡ଼ାର (ମୁଗ୍ଧଚତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମନ ମୋହିତ ହୋଇଅଛି—1. Fascinated. ୨ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—2. Bewildered

ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବ. (କର୍ମଧା; ମୁଗ୍ଧ+ଦୃଷ୍ଟି)—୧ । ବିମୋହିତ ଚକ୍ଷୁ— Mugdha drishṭi 1. Fascinated eyes. ୨ । (ଦର୍ଶ କେନ୍ଦ୍ର, ମୁଖମଣ୍ଡଳ; ମୁଗ୍ଧଲୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମନୋହର ଦୃଷ୍ଟି—2. Charming look. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ମୋହିତ ବା ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଅଛି— One who has been fascinated with something seen; having a bewildered look.

ମୁଗ୍ଧବୋଧ—ସ. ବିଣ. (ମୁଗ୍ଧ=ଅବୋଧ; ମୁର୍ଖ+ବୁଧ ଧାତୁ ଣିଚ୍ Mugdha bodha ବୋଧ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ)—ଯାହାଦ୍ୱାରା ଅବୋଧ ବା ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସହଜରେ ବୁଝାଇ ହଅ ଯାଇ ପାରେ—Which can make a fool understand. ବ.—ବୋପଦେବ କୃତ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ଗ୍ରନ୍ଥାଖ୍ୟ—Title of a Sanskrit grammar by Bopadeba.

ମୁଗ୍ଧା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମୁଗ୍ଧ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ନାୟିକା ବିଶେଷ; Mugdhā ସରଳସ୍ୱଭାବା ସୁନ୍ଦର ଯୁବତୀ—1. A class of heroines in Sanskrit books;a name given to a class of young ladies. [ଦ୍ର—ବଡ଼ାଣି ମୁଗ୍ଧା ପ୍ରକାଣି ଚଳନ ବିଶେଷ, ବଲେସତେ ଥିବିଟେ ବ ବଲଛୁ ମାନସ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଲାସ ।] [ଦ୍ର—ମୁଗ୍ଧା ନାୟିକାଙ୍କୁ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ତୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବାଣ୍ଟି କରା ଯାଇଅଛି ଯଥା—ଅଜ୍ଞାତଯୌବନା ଓ ବିଜ୍ଞାତ-ଯୌବନା; ଯେଉଁ ବାଳକା ଶୀଘ୍ର ଯୌବନରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ ବା ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଯୁବତୀ ହୋଇଅଛି ତାକୁ ମୁଗ୍ଧା କୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ନବୋଢ଼ା ଯୁବତୀ— 2. A newly married young woman.

ମୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ମୁଗା (ଦେଶ) Mungā Mugā (See)

ମୁଚ୍(ଛ)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ସ. ଶୁସ୍ତ)—ମୁଣ୍ଡ (ଦେଶ)— Much(chh) ମୋଛ ମୋଚ୍ଛ Muchha (See)

ମୁଚ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ମୁକ୍ତ କରିବା—1. To let loose; to Much (root) release. ୨ । ଖୋଲ ଦେବା—2. To loosen. ୩ । ଛଡ଼ାଦେବା—3. To let go. ୪ । ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା; ଛଡ଼ାବା—4. To abandon. ୫ । ଦାନ କରିବା—5. To give; to bestow. ୬ । ଶର ଅବ ଫୋପାଡ଼ିବା—6. To discharge (an arrow or other missile.) ୭ । ଅନନ୍ତର କରିବା—7. To give delight. ୮ । ଠକାଇବା—8. To deceive. ୯ । କହିବା—9. To speak. ୧୦ । ଗର୍ବ କରିବା—10. To be proud. ୧୧ । ଚୂର୍ଣ୍ଣି କରିବା—11. To pound. ୧୨ । ଚର୍ବଣ କରିବା—12. To chew. ୧୩ । ପୋଛିବା— 13. To wipe out. ୧୪ । ମୁକ୍ତି ପାଇବା— 14. To be released.

ମୁଚ୍(ଚୁ)କି ମୁଚ୍(ଚୁ)କି ହସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଇଷତ୍ହାସ୍ୟ କରିବା— Much-(chu)ki much-(chu)ki hasibā To smile. ମୁଚକିମୁଚକି ହାସା **मुसकसमुसकर हसना** (ଓ-ଆଉ କଣେ [ମୁଚ୍(ଚୁ)କେଇ ହସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ସେଠାରେ ବସି ମୁଚକି ମୁଚକି ହସୁଛନ୍ତି —ସ୍ୱାଭାବିକ ବର୍ଣ୍ଣନା)

ମୁଚ୍କି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମୁଟ୍କୀ= ଅଳ୍ପ ମୋଚନ)—ମଚକ Much-ki jībā ଯିବା; ଗୋଇଠିବେଳେ ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହୋଇଯିବା [ମୁଚ୍(ଚୁ)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] To be sprained (said ମଚକେ ଯାଓୟା, ମୁଚଡ଼ା **मचकजाना** of the legs.)

ମୁଚ୍(ଚ,ଚୁ)କି ହସ(ସା)—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ କୁଞ୍ଚନ)—ମୁଡ଼ୁବ- Much-(cha,chu)ki hasa(sā) ହସା; ମୁଚ୍ଛହସ; ଇଷତ୍ହାସ୍ୟ; ମୁଚକିହାସି ମୃଦୁହାସ୍ୟ—Smile; simpering [ଦ୍ର— **मुँसकीहसी** ଓଡ଼ିଆରେ 'ମୁଚ୍(ଚୁ)କି ହସ' ବୋଲାଯାଏ ବଜୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗଭାଷାର ଅନୁକରଣରେ' ମୁଚ୍ଛ ହସର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।] ଦେ. ବିଣ. ଯେ ମୁଡ଼ୁବ ହସେ —Simpering (person).

ମୁଚ୍(ଚୁ) ମୁଚିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସ. କୁଞ୍ଚ)—କୁଞ୍ଚିତ; କୁଞ୍ଚକୁଞ୍ଚିଆ— Much-(chu) muchiā କୋଁଚକାନ Curled; crisp. **ଘୁଙ୍ଗରବାଳା**

ମୁଚୁଲି—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ—ମୁଚୁଲା; ବଡ଼ଆ— Much lā Pillow; bolster.

ମୁଚକ—ସ. ବ.—(ମୁଚ୍ ଧାତୁ=ଅନନ୍ତର କରାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)— Muchaka ଲାକ୍ଷା—Lac.

ମୁଚ(ଚୁ)କୁନ—ସ. ବ—୧ । ବହୁକାଳ ବର୍ତ୍ତେ ଏକ ପ୍ରକାର Mucha(chu)kunda ବଡ଼ ଗଛ—1. Pterospermum ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ— Acerefolium, Suberifolim ମୁଚକୁନକ, ବଜ୍ର ପତ୍ର, ଚତ୍ର, or Salicifolium. [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରଥମତଃ ଦକ୍ଷିଣ, ଦକ୍ଷିଣପଶ୍ଚିମ, ବହୁକାଳ ବର୍ତ୍ତେ ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଗଛ; ଶଳ ବୃକ୍ଷ, ଚତ୍ରକ, ସ୍ଥୂଳ, ଏହାର ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ଦେଖିବାକୁ ଭେଣ୍ଡିଘର ଚତ୍ରବୃକ୍ଷ, ରକ୍ତ ସ୍ରବ, ଲମ୍ବା । ଫୁଲର ପାଞ୍ଚ ପାଖୁଡ଼ା ଓ ପାଖୁଡ଼ା ଦୀର୍ଘ ପୃଷ୍ଠ; ସ୍ଥଳ ଗୁଣ୍ଡିକ ଖୁବ ମୋଟ । ପାଖୁଡ଼ାର ବାହାର ମୁଚ୍ଚୁକୁନ୍ଦ ପାଖ ମଞ୍ଜଳ ପର ପୃଷ୍ଠ ଲୋମ ବିଶିଷ୍ଟ ଓ **मुचकुन्द** ଦଳଗଣ୍ଠ । ପାଖୁଡ଼ାର ଉତର ପାଖ ଚତ୍ର ଗୁ. ମୁଚକୁନ ପର ଧଳା । ଫୁଲର ବାସନା ଚତ୍ର ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ମ. ମୁଚକୁନ ଓ ତୀବ୍ର । ଏହା ଫୁଲର ଶୁଖିଲା ପାଖୁଡ଼ାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେ. ଲଙ୍ଗଲୁ; ଲୋଲଗ୍ଧ ଦିଶାଇଲେ ସେ ଘାଣ୍ଟି ଯେଉଁମାନ୍ କ୍ରୋଧରେ ଚା. ଚାଣ୍ଡୁ; ଝଡ଼ୁ। ଔଷଧ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଏ ଗଛର ପତ୍ର ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ଲୋମଶ ଏବଂ ଏଥିର ଫଳ ପଣସ ଢଙ୍କା ପରି ଲମ୍ବା ଓ ଟାଣୁଆ। ଭଜୁଡ଼ା ପତ୍ରର ମଝିରେ ଚେମ୍ପ ଥାଏ। ଏ କାଠର ମଞ୍ଜି କାଢ଼। ଏହାକୁ କେହି କେହି ଭ୍ରମରେ କନକ ଚମ୍ପା ବୋଲି କହି ଥାଆନ୍ତି; ଏଥିର ଫୁଲ ଓ ଖଲ ଔଷଧରେ ଲାଗେ। ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଗରମ, ତିକ୍ତ, ସ୍ୱର ପ୍ରସାଦକାରୀ ଏବଂ କଫ, କାସ, ଚର୍ମରୋଗ, କଣ୍ଡୁ, ଶିରୋବ୍ୟଥା, ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ଓ ରକ୍ତ ପିତ୍ତ ବିକାର ନାଶକ।] ୨। ମୁଚୁକୁନ୍ଦଋଷି—2. Name of a sage. ୩। ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—3. Name of demon. ୪। ମନ୍ଧାତୃଜ ମାନ୍ଧାତାଙ୍କ ପୁତ୍ର—4. Name of the son of king Māndhātā. [ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ଅସାମାନ୍ୟ ବୀର ଥିଲେ। ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଦେବତାମାନେ ଶ୍ରୀତ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ବର ଯାଚିବାରେ ଏ କହିଲେ "ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅତିଶୟ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ କାନ୍ତି ନିବାରଣାର୍ଥ ଶୋଇବି। 'ଯେ ମୋ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରିବ ସେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବ' ମୋତେ ଏହି ବର ମିଳୁ"। ଦେବତାମାନେ ତାଙ୍କୁ ସେହି ବର ଦେଲେ। ଏହି ବର ପାଇ ଏ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ ଗୁହାରେ ଶୋଇଲେ; ବହୁ ଯୁଗ ଅତୀତ ହୋଇଗଲା ପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାଳଯବନକୁ ବିନାଶ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସୁକୌଶଳ କରି ତାଙ୍କୁ ମୁଚୁକୁନ୍ ଶୋଇଥିବା ଗୁହାକୁ ନେଇ କାଳଯବନ ଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗାଇଲେ ଓ ମୁଚୁକୁନ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି କାଳଯବନକୁ ଦେଖିବାରୁ କାଳଯବନ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଗଲା। ମୁଚୁକୁନ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି ଦେଖିଲେ ଯେ ଯୁଗପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କର ଚିହ୍ନମାତ୍ର ନାହିଁ। ଏହା ଦେଖି ଦୁଃଖରେ ସେ ତପସ୍ୟାର୍ଥ ହିମାଳୟକୁ ଗମନ କରି ସେଠାରେ ଯୋଗାବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ତନୁତ୍ୟାଗ କଲେ।]

ମୁଚ(ଚୁ)କୁନ୍ଦୀ—ଦେ.ବ—(ସଂ. ମୁଚୁକୁନ୍ଦ)—ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ୧। (ଦେଖ)—
Mucha(chu)kundī Muchakunda 1. (see).

ମୁଚଙ୍ଗ—ବୈଦେ. ବ (ଫା.)—ବାଦ୍ୟବିଶେଷ; ଏହାର ତାରକୁ ଦାନ୍ତରେ
Muchanga କାମୁଡ଼ି ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ—A kind of harp
ମୁଚଂଗ set to music by the teeth.

ମୁଚଲିକା—ବୈଦେ. ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଉର୍ଦ୍ଦୁ. ମୁଚଲ୍‌କା=ଉକ୍ତ-
Muchalikā ପତ୍ର)—ଜମିର ଫସଲର ଭାଗ ଦେବାପାଇଁ ରୟତମାନେ
ଜମିଦାରଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦନ କରିଦେବା କବୁଲିୟତ୍—
A deed of agreement executed by a tenant to the landlord for cultivating the land of the latter on the condition of giving the latter a share of the produce.

ମୁଚା(ଚି, ଚୁ)ଲିକା—ବୈଦେ. ବ (ଉର୍ଦ୍ଦୁ—ମୁଚଲ୍‌କା)—୧। ଦୌଣ୍ଡସି
Muchā(chi; chu)likā କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାର ପତ୍ର,
ମୁଚଲକା ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ଅଙ୍ଗୀକାର ଭଙ୍ଗକାରୀ ଜ ଦଣ୍ଡ
ମୁଚଲକା ଯାଇବ ବା ଦେଉଛି ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ଦେବ, ତାହା ଯହିଁରେ ଲେଖାଥାଏ—1. A deed of agreement stipulating a penalty for the breach thereof; a security bond; a recognisance bond. ୨। ଶାନ୍ତିରକ୍ଷାପାଇଁ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କୁ ଲେଖି-ଦେବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପତ୍ର—2. A bond to keep the peace, executed by a wicked person to the magistrate [ଦ୍ର—ମଫସଲରେ ଜମିଦାର ବା ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀ ଉଭୟେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପରିମାଣ ଟଙ୍କା ଉଜ୍ଜେଷ କରି ମୁଚୁଲକା ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି। ବିବାଦ ବିଷୟ ପରେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ଦୋଷ ଦେବ, ସେ ପକ୍ଷ ଉକ୍ତ ମୁଚୁଲକା ଲିଖିତ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ଉଭୟପକ୍ଷ ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି। ଆସାମୀ ବା ସାକ୍ଷୀ ଅଦାଲତରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ମୁଚୁଲକା ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି। ଦୁଷ୍ଟଲୋକମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ନ କରିବେ କିମ୍ବା ଅସଦାଚରଣ ନ କରିବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଚୁଲକା ଲେଖିଦିଅନ୍ତି। କୌଣସି ପାଇଁ ଆଉ କେଣେ ମୁଚୁଲକା ଲେଖିଦେଲେ ଉକ୍ତ ଲେଖାକୁ ସାମ୍ନାନାମା ବୋଲିଯାଏ।

ମୁଚି—ଦେ. ବି. ପୁଂ—(ସଂ. ମୌଚିକ ବା ଚର୍ମକାର)—ମୋଚି; ଯୋତା
Muchi ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Shoe-maker;
ମୋଚୀ **मोची** cobbler; currier; tanner.

ମୁଚିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ
ମୁଚିଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୋଚିର ସ୍ତ୍ରୀ—A cobbler woman.
Muchiāṇī ମୋଚିୟାନୀ **मोचियानी**

ମୁଚିପାଣି—ଦେ. ବ—ମୋଚପାଣି (ଦେଶ)
Muchipāṇi Mochipāṇi (see).

ମୁଚିର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—
Muchira ୧। ଦାନ ଶୀଳ; ବଦାନ୍ୟ—1. Munificent,
(ମୁଚିରା—ସ୍ତ୍ରୀ) liberal; generous. ବ.—୧। ଧର୍ମ-
ଦେବତା—1. The God of the righteous. ୨। ବାୟୁ—2. Wind. ୩। ଦେବତା—
3. Deity.

ମୁଚୁକାଳି—ଦେ.ବ—୧। ଅଡ଼ୁଆଳରେ ଥାଇ ଅଳ୍ପ ମୁହଁ ଦେଖାଇବା—
Muchukāḷi 1. Peeping out from behind a hidding
ଲୁକୋଚୁରୀ place; ୨। ଲୁଚୁକାଳି ଖେଳ—2. The game of
लुकाचूरी hide-and-seek.

ମୁଚୁକିହସ(ସା)—ମୁଚୁକି ହସ (ଦେଶ)—
Muchuki hasa(sā) Much-ki hasa (see).

ମୁଚୁକି କେଇ) ହସିବା—ଦେ.କି—ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ କରିବା—To smile;
Muchuki(kei)hasibā to simper.
ମୁଚ୍‌କୀ(କେ)ହାସା **मुसककर हँसना**

ମୁଚୁକୁନ୍ଦ—ସଂ. ବ.—ମୁଚକୁନ (ଦେଶ)—Muchakunda (see).
Muchukunda (ଦ୍ର—ମୁଚୁକୁନ, ଚମ୍ପା, କେଶର, ଚମାଲ-
ଗୁଧାନାଥ ଚଲିତା।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଚୁଟୀ—ସଂ. ବି (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଉଟୀ)—୧ । ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ
Muchuṭi ଫୁଟ୍‌କି; ଅଙ୍ଗୁଳି ମୋଟନ; ଅଙ୍ଗୁଠି ଫୁଟାଇବା—
1. Cracking of the finger-joints. ୨ । (+କର୍ମ ଭୂତୀ) ମୁଠା; ମୁଷ୍ଟି—2. Fist.

ମୁଚୁଲା(ଳି)—ଦେ. ବି—୧ । ମାଣ୍ଡି; ଚଉଥ; ତୁଳାଆଦି ନରମ ପଦାର୍ଥ-
Muchuḷā(ḷi) ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥଳି—1. Pillow. [ଉ—ତଳେ
মাথার বালিস ଶୋଇ ହାତ ମୁଚୁଲା ଯେ କରଇ, ଦେବେ
तकिया; बालिस्ता ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସନ୍ତି ତୋଷ ବହୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ବୋହିଆମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ବା
চিমলা କାନ୍ଧରେ ବୋଝ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବା
बीडा ଲୁଗାର ମଳା; ବୁଟୁଲା—2. A cushion or ball of rags used by porters on the head or shoulders to carry loads on. ୩ । ହାଣ୍ଡିକୁ ଭୂଇଁରେ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପାଳଆଦିର ମୋଡ଼ା; ମଳା—3. Circular cushion of straw used to set round-based pots securely on the ground.

ମୁଚ୍ଛିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୁଞ୍ଚ ଧାତୁ)—୧ । ମୁକୁଳିବା; ମାୟା ତ୍ୟାଗ
Muchchhibā କରିବା—1. To give up attachment for a person or thing. ୨ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To give up. [ଉ—ଛନ୍ଦତାଠାରୁ ସ୍ନେହ ନ ପାରନ୍ତି ମୁଚ୍ଛି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । ଧନ ଲୋଭ ତ୍ୟାଗ କରି ବ୍ୟୟ କରିବା—3. To spend lavishly

ମୁଛ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ମଶ୍ରୁ; ପ୍ରା. ମସ୍ସୁ; ଲମ୍ବା ଓ ଭୁର୍ଚ୍ଚ=କଠିନ
Muchha ଶ୍ମଶ୍ରୁ)-ଲୋମ—Mustaches. [ଦ୍ର—ବଡ଼ଲ
গোঁফ, মোছ(চ) ଶ୍ମଶ୍ରୁକୁ ଲୋମ ଓ ଘନ ଶ୍ମଶ୍ରୁକୁ ମୁଛ ବୋଲଯାଏ;
मोछ ମୁହଁର ଗୋଟିଏ ପାଖର ମୁଛକୁ ପଟାଏ ମୁଛ ବୋଲ-
ଯାଏ ।]

ମୁଛଡ଼ିବା—ସଂ. ବି—ମୁଛୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Muchhaṛḍibā Muchhurḍibā (See)

ମୁଛ ଦାଢ଼ି—ଦେ. ବି (ସମାହାର) (ସଂ. ଶ୍ମଶ୍ରୁ+ଦାଢ଼ିକା)—ମୁଛ ଓ
Muchha dar̤ḍhi ଦାଢ଼ୀ; ପାଟିର ଉପର ଓଠ ଉପରେ ଥିବା
গোঁপদাড়ী मोछदाढी ଲୋମ ଓ ତଳ ଓଠର ତଳେ ଥିବା ଦାଢ଼ୀ—
Mustaches and beard.

ମୁଛଦ(ଦି)—ବୈଦେ. ବି—ମୁଛୁଦ (ଦେଖ)
Muchhadi(ddi) Muchhudi (See)

ମୁଛ ମୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତ ଦ୍ୱାରା ମୁଛକୁ ସାଉଁଳିବା—To
Muchha morḍibā set one's mustaches in order
মোচে (গোঁপে)তা দেওয়া by the hand.
मोछ फेंडना, मोछपर ताव देना [ଦ୍ର—ମୁଛ ରଖିବା ସାଧାର-
[ମୁଛରେ ହାତ ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସାହସ ବା ଦର୍ପ ବା ଅଧିକାରୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଲୋକେ ମୁଛ ମୋଡ଼ୁ ଥାଆନ୍ତି ।]

ମୁଛା—ଦେ· ବିଣ—ଲୋମଥ; ମୁଛଯୁକ୍ତ—
Muchhā Having mustaches.
मुँछो मोछवाला, मुछन्दर, मुछियल
(ମୁଛୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଛି—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ମାଳି (ଦେଖ)
Muchhi Māḷā (See)

ମୁଛିଆ ହଳଦୀ ବସନ୍ତ—ଦେ. ବି—ଏକ ଜାତୀୟ ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ପକ୍ଷୀ--
Muchhiā haḷadī basanta Barbet (bird).
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଥଣ୍ଟର ମୂଳରେ ମୁଛ ପରି ଗୋଟି କେତେ ଲମ୍ବ ଟାଣୁଆ ଲୋମ (ଲୋମ) ବାହାରି ଥାଏ ।]

ମୁଛୁଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି. (ସଂ. ମୁଚୁଟୀ—ଅଙ୍ଗୁଳି
Muchhurḍibā ମୋଟନ)—ଠକିବା—To cheat.

ମୁଛୁଦ(ଦ୍ଦ, ଚ୍ଛ, ଚ୍ଛୁ)ଦି(ଦ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ମୁତ୍ସଦ୍ଦୀ=ଲେଖକ)—
Muchhu(chha, chchha, chchhu)di(ddi)
মুচ্ছদ্দি, মুতসদ্দি ୧ । ସାଂସାରିକ ବିଷୟ କର୍ମର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ
मुत्सुद्दि, मुतसद्दी କର୍ମଚାରୀ; ଗୁମାସ୍ତା—1. An agent. ୨ । ମେନେଜର୍—2. Manager. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—3. Superintendent. ୪ । ମୋହରର୍; ଲେଖକ—4 A writer; clerk

ମୁଜ(ଜୁ)ମଦାର—ବୈଦେ. ବି—ମଜୁମ୍ଦାର (ଦେଖ)
Muja(ju)madāra Majumdāra (See)

ମୁଜମ୍ମା—ବୈଦେ. ବି. (ଅ) —ଘୋଡ଼ାକୁ ରୋକିବା ସକାଶେ ଘୋଡ଼ାର
Mujammā ମୁହଁ ପାଖ କଡ଼ିଆଲି ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ଚମଡ଼ାର
মুজমা ଲଗାମ; ବାଗଡ଼ୋରି—A bridle attached to
मुजम्मा the bit of a horse to curb its progress at the will of the rider.

ମୁଜରିମ୍—ବୈଦେ ବି ଓ ବିଣ. (କଚେରୀ) (ଅ)—ମୁଦାଲା; କୌଣସି
Mujarim ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A person
মুজরিম accused of an offence; an accused.
मुजरिम

ମୁଜା(ଝା)ଇ(ଏ, ହି, ହେ)ମ(ମି)—ବୈଦେ. ବି. (କଚେରୀ) (ଅ.
Mujā (jhā)i(e, hi, he)m(mi) ମୁଜାହିମ୍)—୧ । ଆପତ୍ତି—
মু(মো)জাহে(হি)ম 1. Objection. ୨ । ଦାବି—2. Claim.
मुजाहीम ୩ । ଜଣେ ଦାବି କରୁଥିବା ସମ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କେ ବିପକ୍ଷର ଦାବି—3. Counter claim. ବି ଓ ବିଣ—୧। ଆପତ୍ତି-କାରୀ 1. Objector. ୨। ଦାବିଦାର୍—2. Claimant.
[ଦ୍ର—ଅଦାଲତରେ ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ବା ପ୍ରଥମ ଦାବିଦାରକୁ ସାଏଲ୍ ଓ ବିପକ୍ଷ ଦାବିଦାର୍ ବା ଆପତ୍ତିକାରୀକୁ ମୁଜାହିମ୍ ବୋଲଯାଏ ।]

ମୁଜାଇମ୍(ମି) ଦରଖାସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି. (କଚେରୀ) (ଅ. ଓ ଫା)—
Mujāim(mi)darakhāst ଅଦାଲତରେ ଦାଖଲ କରାଯିବା
মোজাহেম দরখাস্ত ଆପତ୍ତି ଦରଖାସ୍ତ—Petition for claim;
मुजाहिम दरखास्त objection petition.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଜାଇମ୍ ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ଦେ. ବ. (ଜଟରଅ)—ଆପତ୍ତି ବା ଦାବି Mujāim makada(dda)mā ଫଜାନ୍ତ ମକଦ୍ଦମା—ମୋଜାହେମ ମୋକଦ୍ଦମା **मुजाहिम मुकद्धमा** A claim case; as case or off-shoot of an original suit, in which an objection or claim is set up; gone into and adjudicated upon.

ମୁଜାଇମ୍ ହେବା—ଦେ. କି. (ଜଟରଅ)—ଅଦାଲତରେ ଆପତ୍ତିକାରୀ ରୂପେ ଠିଆ ହେବା—ମୋଜାହେମ ହଓୟା **मुजाहिम होना** To stand as a claimant or objector in court.

ମୁଜାଏମ୍‌ଦାର—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଈ.(ଜଟରଅ)(ଫା)—୧। ଆପତ୍ତିକାରୀ - Mujāemadār 1. Objector. ୨। ଦାବିଦାର—ମୁ(ମୋ)ଜାହେମ 2. Claimant. ୩। ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଦାବିଦାର—**मजाहिम** 3. Counter-claimant.

ମୁଜାଏମ୍ ହେ(ଦେ)ବା—ଦେ.କି(ଜଟରଅ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି (ମୁକାଏମ ହକାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Mujāembe(de)bā ଯନ୍ତେ ଅଦାଲତରେ ଆପତ୍ତି ଦରଖାସ୍ତ ଦାଖଲ କରିବା—To file an objection petition or a counter claim in a court, ମୋଜାହିମ ହଓୟା **मुजाहिम होना**

ମୁଜାବର୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—କୌଣସି ପୀରଙ୍କ ଦରଗାରେ ବା ଅସ୍ଥାନରେ ରହି ସେଠା ଓଳାଇବା, ସେଠାରେ ମୁଜାବର **मुजावर** ସଞ୍ଜବତ୍ତି ଲଗାଇବା ଆଦ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୁସଲମାନ୍—A Mahomedan who is a whole-time servant in a saint's tomb.

ମୁଜୁମ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଜିଦ; ଜଗର—Mujum Importunity; insistence.

ମୁଞ୍ଚ୍(ଧାତୁ)—ଫ—୧। ଛଡ଼ାଦେବା—1. To let go. ୨। ତ୍ୟାଗକରିବା Muñch (root) 2. To abandon. ୩। ମୋଚନ କରିବା—3. To give up; to discharge.

ମୁଞ୍ଚକ—ସ.ବ(ମୁଚ୍ଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—୧। ମୁଞ୍ଚକ ବୃକ୍ଷ—1. Name of a tree. ୨। ଅଣ୍ଡକୋଷ—2. Testicle.

ମୁଞ୍ଚନ—ସ. ବ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)—ତ୍ୟାଗ—Giving up. Munchana (ଉ—କରରେ କର ବଞ୍ଚକ, ଚାଳଲ ପର ଲୋଚନ, ଦୋଷ କ ମନ ମୁଞ୍ଚନ, ନାହିଁ ବଞ୍ଚନ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।]

ମୁଞ୍ଚା—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଚ୍ ଧାତୁ)—ତ୍ୟାଗ—Abandonment. Munchā ବଣ—ତ୍ୟକ୍ତ—Abandoned. ତ୍ୟାଗ **मुँचना** (ଉ—ଡାକ ସଙ୍ଗେ ବଳାସ ଜଳକୁ ଦେ ସିଞ୍ଚ, ବଅ କାମଅନଳ ସନ୍ତାପକୁ ମୁଞ୍ଚ—କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ. ମହାଭାରତ ବଗ୍ଗଟ ।)

ମୁଞ୍ଚିବା—ଦେ (ଅଦ୍ୟ) କି (ସ. ମୁଚ୍ ଧାତୁ)—୧। ତ୍ୟାଗ କରିବା—Munchibā I. To abandon. ୨। ମୋଚନ କରିବା ମୁଞ୍ଚା **मुँचना** 2. To discharge. (ଉ—ବଡ଼ାଷଣ ଶୁଣି ଦାସକୁ ମ ଛଲେ— କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ ମହାଭାରତ. ସଭା ।)

ମୁଞ୍ଜ (ଧାତୁ)—ଫ°—ଶବ୍ଦ କରିବା—Munj (root) To make a sound.

ମୁଞ୍ଜ—ଫ,ବ (ମୁଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧। ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ; କାଇଁଶ ତୃଣ—1. A kind of grass from which a newly initiated Brahman boy's girdle is spun. Sacharum Mconja; Sacharum Varciliaris. [ଦ୍ର—ମୁଞ୍ଜ ତୃଣ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ମୁଞ୍ଜ ଓ ଭଦ୍ର ମୁଞ୍ଜ । ବୈଦ୍ୟକ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ମଧୁର କଷାୟ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦାହ, ତୃଷ୍ଣା, ବସର୍ପ, ଅମ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ନେତ୍ର ରୋଗ ଓ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶକ ଏବଂ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ । ଏଥିରେ ଦ୍ୱିଜ ବାଳକଙ୍କ ଉପନୟନ ବେଳେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ମେଖଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହା ବୁଦା ବୁଦା ହୋଇ ଉପୁଜେ; ଏଥିରୁ ଡାଳ ବାହାରେ ନାହିଁ । ମୂଳରୁ ଏହାର ସରୁ ଲମ୍ବ ଯନ୍ତ୍ରମାନ ଘନ ଭାବରେ ବାହାରେ । ଯନ୍ତ୍ର ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଡାଣ୍ଡିଆ ଭଳି ଥାଏ । ବୁଦାର ମଝିରୁ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ଡାଣ୍ଡ ବାହାରେ ଓ ଡାଣ୍ଡର ଅଗରେ ଛତ୍ରାକାର ଧଳା ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏ ଡାଣ୍ଡର ଶୁଖିଲା ଶୁନ୍ଦର ଚକ୍ରଣ ଓ ଭୋଙ୍ଗା ହୁଏ । ଡାଣ୍ଡର ଶୁଖିଲାରୁ ସୁନର ଡାଲି ଓ ଭୋଗେଇ ଆଦି ବୁଣାଯାଏ ।] ୨। ଶରତୃଣ—2 A kind of reed grass. ୩। ଯଜ୍ଞୋପବୀତ; ପଇତା—3. A Brāhmaṇa's sacred thread. ୪। ଶର; ବାଣ—4. Arrow. ୫। (ନାମ) ମାଳବ ଦେଶର ନୃପତି ଗୃହା ହର୍ଷଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର—5. Name of an ancient prince of the Mālaba country.

ମୁଞ୍ଜ କେଶ(ଶୀ)—ସ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମୁଞ୍ଜ ପର ଝାଣୁଆ କେଶ ଯାହାର Munja kesa(śi) ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୁଞ୍ଜ ପର ଝାଣୁଆ ବା କରଡ଼ା କେଶଯୁକ୍ତ—Tough-haired.

ମୁଞ୍ଜକେଶା } ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଞ୍ଜକେଶୀ } ବ—୧। ବିଷ୍ଣୁ—1. Bishnu. ୨। ଶିବ (ହ. ଶ)—2. Siba.

ମୁଞ୍ଜ ପୃଷ୍ଠ—ସ. ବ. (ଏଠାରେ ମୁଞ୍ଜ ତୃଣ ଜନ୍ମୁଥିବାରୁ)—ହିମାଳୟସ୍ଥ Munja prushṭha ଶୃଙ୍ଗ ବିଶେଷ—Name of a peak of the Himālayas.

ମୁଞ୍ଜ ବନ୍ଧନ(ନୀ)—ସ. ବ. (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ କର୍ମଧା; ମୁଞ୍ଜ ନିର୍ମିତ ବନ୍ଧନ)—Munja bandhana(nī) ନବବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପରିଧେୟ ମୁଞ୍ଜତୃଣ ନିର୍ମିତ (ମୁଞ୍ଜ ମେଖଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମେଖଲା—A girdle made of munja grass worn by the newly initiated Brāhmaṇa. (ଉ—ମୁଞ୍ଜ ମେଖଲାରେ ବଦ୍ଧ ଗୋବେ କଟି ଦେଶ । ରଘୁନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଞ୍ଜ ମଣି—ସ. ବ—ପଦ୍ମରାଗ ମଣି (ହୀ. ଶ)—
Muñja maṇi Ruby.

ମୁଞ୍ଜର—ସ. ବ. (ମୁଞ୍ଜ=ତୃଣ+ର ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ନବ ପଦ୍ମବତ ଫୁଲ—1. Budding flower. ୨ । ଶାଲୁକ; ପଦ୍ମର ଓ କଇଁର ମୂଳ (ପ୍ରକୃତବାଦ) 2. The bulbuous root of lotus and waterlily.
Muñjara

ମୁଞ୍ଜରିତ—ସ. ବଣ. (ମୁଞ୍ଜର+ଇତ)—ନବ ପଦ୍ମବତ (ଫୁଲ)—Budding (flower); blossomed.
Muñjarita

ମୁଞ୍ଜରୀ—ସ. ବ. (ମୁଞ୍ଜର+ଈ)—୧ । ତୁଳସୀ ପୁଷ୍ପ; ତୁଳସୀର ଛୁଟା ବା ମଞ୍ଜରୀ—1. The flower of the Holy Basil plant. ୨ । ତୃଣର ଶୀର୍ଷ; ତୃଣର ଶୀଷ। 2. The ear of corn. ୨ । ପଦ୍ମ କେଶର—3 The spike or filaments of the lotus flower.
Muñjarī

ମୁଞ୍ଜା—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଞ୍ଜ)—ମୁଞ୍ଜ (ଦେଖ)—Muñja (See)
Muñjā (ବ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୁଞ୍ଜାର ମେଖଳା, ସଜ୍ଜୋପବୀତ ଅଥ ମାଳା । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ)

ମୁଞ୍ଜାତକ—ସ. ବ—୧ । ମୁଞ୍ଜ (ଦେଖ)—1. Muñja (See) ୨ । ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ତୃଣ ମୂଳ—2. A sort of medicinal grass root.
Muñjātaka [ବ୍ର—ଏହା ଜୃମ୍ଭର ଭାବତରେ ମିଳେ । ଏହାର ଅଙ୍କୁରରେ ଭାଲ ମଜ୍ଜା ବ୍ୟବହାର କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି (ହୀ.ଶ) ।]

ମୁଞ୍ଜାଳ—ସ. ବ. (ନାମ)—ଲଘୁମାନସ ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷ ବଇଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା—Name of the author of the astrological work named Laghu Mānasa.
Muñjāla

ମୁଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଘଷିବା—1. To rub; to press. ୨ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା; ଚୂରିବା—2. To pound; to grind; to reduce to powder. ୩ । ଭାଙ୍ଗିବା—3, To break down. ୪ । ଦଳିବା—4. To trample down. ୫ । ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—5, To reprove. ୬ । ନନ୍ଦା କରିବା—6. To blame.
Muṭ (root)

ମୁଟ୍(ଟ୍)ମୁଟ୍(ଟ୍)—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ମଟମଟାରୁ ଅନୁଚ
Muṭ-(ṭu)muṭ-(ṭu) ଶବ୍ଦ; ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଳ ଆଦ ଭାଙ୍ଗିବାର ଶବ୍ଦ—Low snapping sound (as of twigs when broken).
ମୁଟମୁଟ
ମୁଟମୁଟ

ମୁଟ୍(ଟ୍)ରା—ଦେ. ବ—ଗଣ୍ଠିରା; ବୋକରା—Luggage. ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ମୋଟ ଧାନ; ମୋଟା ଧାନର—A species of coarse paddy.
Muṭ-(ṭu)rā
ମୋଟରା

ମୁଠ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ ଓ ବ—ମୋଟ (ଦେଖ)
Muṭa Moṭa (See)

ମୁଠ(ଟ୍)ରି—ଦେ. ବ—ଧାନ ଗଛର ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗ (ଏଥିରେ ଧାନର କେଣ୍ଡାମାନ ଶୁଖିଯାଏ)—A disease affecting paddy plants by which the ears of corn witber
Muṭa(ṭu)ri
ଭେଁପୋ ଶୁଖନୀ

ମୁଟିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ. (ତୁଳ. ଦ. ମୁଟ୍ଟିୟା) —ବୋହିଆ; ମୋଟିଆ—A porter; a load-carrier.
Muṭiā

ମୁଟ୍ଠ(ଟ୍ଠା, ଟ୍ଠି)—ଦେ. ବ—ମଠ(ଠା, ଠି) (ଦେଖ)
Muṭṭha(ṭṭhā, ṭṭhi) Muṭha(ṭhā, ṭhi) (See)

ମୁଠ—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଷ୍ଟି)—ତରବାର ଆଦର ବେଣ୍ଟ—Hilt or handle of a sword. ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—କାନ୍ଥ ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ ତାକୁ ରଖିବା ଲାଗି ଦିଆ ଯାଇଥିବା କାଠ ବା ବାଉଁଶ ଖଣ୍ଡ; ଠେସ—A prop of wood or bamboo to support a falling wall
Muṭha
ମୁଠ

ମୁଠା—ଦେ ବ (ସ. ମୁଷ୍ଟି, ଗ୍ରା. ମୁଟ୍ଠି)—୧ । ସ. କୁଞ୍ଚିତ କରତଳ Clenched palm of the hand; clutch. [ବ୍ର—ଦୁଇ ଜଣ ବେକ ଦବସ୍ତେ କେ ଧରବ କହି । ଶ୍ରୀସନ୍ଧ୍ୟାକର. ବ୍ରହ୍ମକରୂପଗଗୀତା ।] ୨ । ଫଳୁଥିବ କରତଳ ମଧ୍ୟରେ ରହି ଯାଉଥିବା ବସ୍ତୁର ପରମାଣ—2. A handful. ୩ । ତରବାର ଆଦର ବେଣ୍ଟ—3. The hilt or handle of a sword. ୪ । ଲଙ୍ଗଳର ଅଂଶ; ଯେଉଁଠାରେ ଲଙ୍ଗଳକୁ ଧରି ବୁଲାଇବାକୁ ହୁଏ—4. The handle of a plough. ୫ । (ସ. ସମଷ୍ଟି) ପରଗଣା; ତୁଲ୍ୟର ଅଂଶ ବିଶେଷ; ଗ୍ରାମସମଷ୍ଟି—5. Pergunna; name of a fiscal division of a state; a collection of villages taken as a unit. ୬ । ଅଙ୍କୁଆର; ଆୟତ୍ତ—6 Control; clutches. ୭ । ଏକ ପ୍ରକାର ଚାମର—7. A kind of chowrie fan. ୮ । ଏକଦାଉରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଚୁଡ଼ି ବା ଶଙ୍ଖା—8. One set of choories or glass bangles put on one hand. ୯ । ଝାଡ଼ିବା ବା ଚାଲଣି ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ଶୁଖୁଣି ଓ ପତ୍ରର—9. A cluster of twigs or wickers bound into a broomstick. ୧୦ । ତାସ୍‌ର ପୂରା ୫୨ ଖଣ୍ଡ—12. A full set of playing cards. ୧୧ । ବଣ୍ଟା ଦେବା ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖେଳାଳିଙ୍କ ହାତରେ ଥିବା ତାସ୍‌ମାନ—11. The equal number of playing cards in the hand of each individual player before the game begins. ୧୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖେଳାଳି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ତାସ ଖେଳିବା ପରେ ଯେଉଁ ତାସଗୁଡ଼ିକ ଉଠାଇ ନିଆ ହୁଏ—12. The group of playing cards which is thrown at a time and which is won by one of the players. ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—ବଳମାନଙ୍କ ୨

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରାମ ମଣ୍ଡଳୀ—A group of Khond villages.
ଦେ. ବ୍ୟ—ମୁଷ୍ଟିମେୟ—Handful of. ଗ୍ରାଦେ. ବ (ଘାନବରଜାଙ୍କ ଭାଷା)—୧ । ବରଜାଙ୍କର ସଙ୍କେତ—1. The mark of illiterate betel-leaf-growers. ୨ । ଦୁଇ ଯୋଉଡ଼ ଛୁଞ୍ଚ ମୁଣ୍ଡାଇଥିବା ଶେଷ ଗଣ୍ଠି—2. The last knot of string which ties the roof-bamboo put above a row of betel creepers.

ମୁଠା ଆଜ୍ଞା—ଦେ. ବ—ରାଜାଙ୍କ ଶ୍ରୀହସ୍ତାଙ୍କିତ ଆଦେଶ; ଦାତ ଚରାଇ (ମୁଠାଜ୍ଞା—ଅନ୍ୟରୂପ) Muṭhā ājñā —An order issued under a king's signature; Latters Patent. ହାତଚିଠା [ଉ—ବୈଦେହୀ ସମର୍ଥ ଜୀବେ ଥିଲେ ଅଶ ମୁଠା ରାଜ ଆଜ୍ଞା ଅଜ୍ଞା ଅଛୁ ଅଣି ମୁଁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଲାସ ।]

ମୁଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ.. କି (ସ. ମୁଷ୍ଟି)—୧ । ହାତର ମୁଠାଦ୍ୱାରା ଧରିବା—1. To clutch a thing, (ମୁଠିଅଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) to hold a thing with the clenched palm. ୨ । ଜାବୁଡ଼ କରି ଧରିବା—2, To hold a thing tightly.

ମୁଠାଏ—ଦେ. ବ୍ୟ ଓ ବ—୧ । ମୁଠାରେ ସମାଇବା ପରିମିତ—Muṭhāe 1. A handful of. ୨ । ପୁଲାଏ; ଅନେକ ଏକମୁଠା(ଠୋ) (ଝଙ୍କା)—2. Much. (ଯଥା—ମୁଁ ଅମୁକ ମୁଷ୍ଟିଭର କାମରେ ମୁଠାଏ ଝଙ୍କା ଖରଚ କରି ଦେଲି ।) [ଦ୍ର—"ମୁଠାଏ" ରୁ ମୁଠିଏ" କର୍ ପରିମାଣଜ୍ଞାପକ ଓ ଚୋମ୍ଫଲଉପଯୋଗ ।]

ମୁଠା କରିବା—ଦେ. କି—କରତଳକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା—Muṭhā karibā To contract the palm of the ମୁଠାକରା ମୁଷ୍ଟୀ ବାନ୍ଧନା hand.

ମୁଠାତଳ—ଦେ. ବ୍ୟ—ଆୟତ୍ତାରେ କରସ୍ଥରେ ଥିବା; ଜଜର ଆୟତ୍ତାଧୀନ—Under one's control or (ମୁଠତଳର—ଅନ୍ୟରୂପ) clutches. [ଉ—ସେ ମୋ ହାତର ଭିତର ମୁଠାତଳ ଲୋକ ।] ଦେ. ବ—ଜଜର ମୁଷ୍ଟୀକାତଳ ଆୟତ୍ତାଧୀନତା; ବଶ୍ୟତା; ଅଧିକାର—Control.

ମୁଠା ଜଲିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଜଜର ଆୟତ୍ତାଧୀନ—Muṭhā faliā (a person) Under one's control or (ମୁଠାତଳର, ମୁଠାତଳର—ଅନ୍ୟରୂପ) clutches ହାତର ଭିତରର ମୁଷ୍ଟୀତଲେକା

ମୁଠା ମୁଠା—ଦେ.ବ୍ୟ—୧ । ବହୁ ମୁଷ୍ଟି ପରିମିତ—1. Handfuls Muṭhā muṭhā of. ୨ । ବହୁ ପରିମିତ—2. Large ମୁଠା ମୁଠା quantities of; much. [ଉ—ସାଆନ୍ତାଣି ମୁଷ୍ଟୀ ମୁଷ୍ଟୀ ତାଙ୍କ ମେନେଜରଙ୍କଠାରୁ ମୁଠା ମୁଠା ଝଙ୍କା ଖରଚ କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ମୁଠା ମୁଠା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କରତଳକୁ ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ କରିବା Muṭhā muṭhā karibā —1. To clench the fist. ମୁଠାକରା ୨ । ଅନଚ୍ଛା ବା ଭୟପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To show signs of unwillingness or fear by clenching the fist. ମୁଷ୍ଟୀ ମୁଷ୍ଟୀ କରନା; ମୁଠିୟାନା

ମୁଠା ଭିତରେ ରଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ଆୟତ୍ତାର ଅଧୀନ ରଖିବା—Muṭhā bhitare rakhibā 1. To keep within some ମୁଠାର ଭେତରେ ରାଖା one under one's control; to retain ମୁଷ୍ଟୀମଧ୍ୟେ ରଖନା a thing under one's clutches.

ମୁଠାରୁ ଖସିବା—ଦେ. କି.—ଆୟତ୍ତାର ଅଧୀନତାରୁ ବାହାର ଯିବା—Muṭharu khasibā To get out of one's control ମୁଠାଥେକେ ଖସେ ଯାଓୟା ମୁଷ୍ଟୀରୁ ଖସକନା or clutches.

ମୁଠା ସାରି—ଗ୍ରାଦେ.ବ. (ଘାନ ବରଜାଙ୍କ ଭାଷା)—ଛୁଞ୍ଚମାନଙ୍କ ଉପରେ Muṭhā sāri ମୁଠା ବୁଣାଯିବା ଘରେ ଆଡ଼ ବାଗରେ ଯଉଥିବା ବାଉଁଶ—The bamboo placed cross-wise on the roof of a row of betel creepers.

ମୁଠାସାରି ଗଣ୍ଠି—ଗ୍ରାଦେ.ବ.—(ଘାନବରଜାଭାଷା)—ଛୁଞ୍ଚମାନଙ୍କ ଯୋଉ Muṭhā sāri gaṇṭhi ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଗଣ୍ଠି ଦଅଯାଏ—The knot tying the bamboos placed lengthwise on the roof of a row of betel creepers.

ମୁଠି—ଦେ. ବ—(ସ. ମୁଷ୍ଟି, ଗ୍ରା. ମୁଟ୍ଠି, ମୁଟି)—୧ । ମୁଠା; ମୁଷ୍ଟି Muṭhi ସଙ୍କୁଚିତ କରତଳ—1, Clenched or clutched ମୁଠା(ଟା) palm. [ଉ—ଅଣ୍ଡା କରଣ ଉଡ଼ି, ଡେବର ମୁଠିଏ । ମୁଷ୍ଟୀ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨ । ଏକ ମୁଷ୍ଟି ପରିମାଣ; ମୁଁଠ ଗ୍ରାମୃ ଙ ଇଞ୍ଚ—2. A measure of length by the fist [ଉ—ଉତ୍ତା ମୁଠି ଆଡ଼ ବ ମୁଠି ବଆର ସନ୍ଧିରେ ଯୋଉବ କାଠି ।] ୩ । ଖଡ୍ଗ ଅଦର ବେଷ୍ଟ—3. The hilt or handle of a sword. ନାପିତେରଥଳୀ; ବଗଲୀ ୪ । ଭଣ୍ଡାରମାନଙ୍କର ଛୁର ଆଦ ଲୌହଖଣ୍ଡ ରଖିବାର କନାର ବା ଚମଡ଼ାର ଥଳି—4. Barber's bag for keeping razor etc; barber's pouch. ୫। ଅଖି ମୁଠି (ଦେଖ) 5. Akhi muṭhi (See)

ମୁଠିଆ—ଦେ. ବ୍ୟ—ଭଣ୍ଡାରର ମୁଠି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Muṭhiā barber's wallet. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ମୁଠିଆ ବ୍ୟବହୃତ ଯଥା—କନା ମୁଠିଆ, ଚମ ମୁଠିଆ ।] ବ.—ମୁଠା ୧। କଞ୍ଚୁର, ଛୁଞ୍ଚୁଣି ଅଦର ମୁଠାରେ ବନ୍ଧା ଯିବା ବେଉତ ବା ଗୁଟ୍ଟୀ ଦଉଡ଼ିର ଗଣ୍ଠି—1. A knot of cane or string wrought round the handle (of a bill-ମୁଠାନ hook or broom-strck). ୨ । ମୁଠାଇବା କ୍ରିୟା- ମୁଠିୟାନା 2. The act of clutching the palm. ଗ୍ରାଦେ (ଦମ୍ଲପୁର) ବ.—ଧାନ କାଟି ଖଳାକୁ ବୋହି ଅଣିବା ପାଇଁ କରସ୍ଥିବା ଗୋଛ—Bundle of paddy sheaves or paddy plants carried to the threshing floor during harvest. of.

ମୁଠିଆଇବା—ଦେ. କି.—ମୁଠାଇବା (ଦେଖ)—Muṭhāibā (see) Muṭhiāibā [ଉ—ସେ ବାଲିକ ଜଳ ଅଞ୍ଜୁଳ ମୁଠିଆଇ । ମୁଠାନ ଠିୟାନା କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଠିଆ ମୁଠି—ଦେ. ବ—ବସ୍ତୁବସ୍ତୁକୁ ବା ଏକାଧିକ ଥର ମୁଠାଇବା Muṭhiāmuṭhi କ୍ରିୟା—Graspinga thing repeatedly in the palm. **ମୁଠିଆମୁଠି**

ମୁଠିଏ – ଦେ.ବିଣ ଓ ବି.—ଏକ ମୁଷ୍ଟିପରିମିତ--A small handful. Muṭhie (ଦ୍ର—ଏହା ମୁଠାଏ ଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଓ କୋମଳତର ବା ଏକମୁଠୋ **ମୁଷ୍ଟିଭର** ତ୍ରିଯତ୍ତର ପ୍ରୟୋଗ ।)

ମୁଠି କଚ୍ଛ—ଦେ.ବ—କାଣିଆ କଚ୍ଛ;ବେଜନେତ୍ର କଚ୍ଛ; ମାଇପଙ୍କର ଫାଲଖା Muṭhi kachha କର ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର ସାମନା କାନକୁ କାଛା କଚ୍ଛ କର ତାକୁ ନେଇ ଅଣ୍ଟାର ପଛଅଡ଼େ ଖୋସିବାର **କଚ୍ଛା** ପ୍ରକାର—A mode of females wearing the cloth by tucking one corner of the cloth down to the back of the waist.

ମୁଠିକା—ଦେ. ବ—ମୁଠିଶାଗ (ଦେଶ) Muṭhika Muṭhiśāga (see).

ମୁଠି ଗୁଜୁଲ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଷ୍ଟିଚଣ୍ଡୁଲ) – ମୁଷ୍ଟି ଉଷା ଦେବା ନମନ୍ତେ Muṭhi chāuḷa ରଖାଯିବା ଗୁଡ଼ୁଲ; ଉକ ଗୁଜୁଳ—Rice kept apart for being distributed to beggars by handfuls. **ଭୀଖଚାଉଳ**

ମୁଠିବାର ବଖାରି—ଦେ. ବ—ଅକ୍ଷିମୁଠି ବଖାରି (ଦେଶ)—Akshi-Muṭhibāra kiāri **ମୁଠୀବ୍ୟାରୀ** muṭhi kiārī (see).

ମୁଠି ବୁହାଇବା – ଦେ. କ୍ରି—ଅକ୍ଷି ତୃତୀୟା ଦିନ ବଖାରୀରେ ଅକ୍ଷିମୁଠି Muṭhi buhāibā (ପ୍ରଥମେ ଖାନଖାଇ) ବୁଣିବା—To sow the **ମୁଷ୍ଟୀଲଗାନା** first paddy seeds on the field on the "Akshi tṛutiyā" day.

ମୁଠି ଭିକ(ଖ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷା)—୧ । ଯୋଗୀଭଢାସ୍ତଙ୍କୁ ଦାଉମୁଠାରେ ବଖାଯିବା ଗୁଡ଼ୁଲ— Muṭhi bhika(kha) ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷା Handfuls of rice given to beggars. **ମୁଷ୍ଟୀଭୀଖ** ୨ । ଘର ଘରକୁ ମୁଠାଏ ଲେଖାଏଁ ଗୁଡ଼ୁଲ ଉଷ କରିବା—2. Begging of alms from door to door for getting handfuls of rice from each.

ମୁଠି ମାଡ଼—ଦେ. ବ—ବଧା ପ୍ରହାର—Fisticuffs, [ଦ୍ର—ଏ Muṭhi mārda ବାହାରେ ଘୁଣି କଲେ ମୁଠିମାଡ଼ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ **ମୁଷ୍ଟୀମାର** ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମୁଠିମୁଠି କର—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଏକ ଏକ ମୁଷ୍ଟି ପରମାଣରେ— Muṭhimuṭhi kari Handfull after handful; in ମୁଠୋମୁଠୋକରେ handfuls. [ଦ୍ର—ଘୁଣି କରେ ମାଡ଼ କରିଣ **ମୁଷ୍ଟୀମୁଷ୍ଟୀକର** ମୁଠି ମୁଠି, ଭୁଷୁଣ୍ଡୁନ୍ତୁ ଭଇମାନଙ୍କୁ କର ପିଠି । କୃଷ୍ଣ ସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।]

ମୁଠି ଶାଗ—ଦେ. ବ.—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାକ, [ଦ୍ର—ଏହା Muṭhi śāga ପଡିଥରେ ମାଡ଼େ ଓ ଏହାକୁ ଗରିବ ଲୋକମାନେ ତୋଳ ଅଣି ଶାଗ କରି ଖାଆନ୍ତି, ଏହା ଈଷତ୍ତିକ୍ତ]— A kind of wild pot-herb (of slightly bitter taste.)

ମୁଠୁଣି—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ମୁଷ୍ଟ୍ୟୁନ)—କଡୁଣିଠାରୁ ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ କର Muṭhuṇi ଚଳର ଭୁଷ୍ଟିତ କନିଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗୁଳିର ପ୍ରଥମ ପର୍ବଠାରୁ ଲମ୍ବ ମୁଠାନି, ମୁଟମ, ମୁଟମହାତ (ପ୍ରାପ୍ତ ୧୫ ଇଞ୍ଚ)—A short cubit; **ନିମୁଠହାଥ** length ¾ of a cubit; a length of nearly 15 inches.

ମୁଠୁଣିଏ(ଏଁ)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ—ଏକ ମୁଠୁଣି ପରମିତ— Muṭhuṇie(eñ) A short cubit of. ଏକମୁଠାନି **ଏକନିମୁଠହାତକା**

ମୁଠୁଣିକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଏକ ମୁଠୁଣି ପରମିତ—Measuring a Muṭhuṇikiā ଏକମୁଠାନି **ନିମୁଠ ହାତ** short cubit.

ମୁଡ଼୍—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଅଳ) ଶଗଡ଼ ଚକର ମଧ୍ୟ ପିଣ୍ଡ—The nave Mud or hub of the wheel of a cart.

ମୁଡ଼୍କି—ପ୍ରାଦେ. (ଫଦ୍ଭବୂମ୍ରି) ବ—(ତୁଳ ତ. ମୁଡ଼୍କା) ଭଜାଗୁଡ଼ା— Muḍki Fried rice with a coating of boiled molasses.

ମୁଡ଼୍(ଡ଼୍) ମୁଡ଼୍(ଡ଼୍)—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ମୁରୁଡ଼ି ଆଦ Murd-(rḍu) murd-(rḍu) ଖେବାଇବା ଶବ୍ଦ—The sound ମୁଡ଼ ମୁଡ଼ ମଡ ମଡ of chewing brittle things (e. g. biscuits.) [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ମଡ଼ ମଡ଼ ଠାରୁ ଅନୁଚ ।]

ମୁଡ଼୍ମୁଡ଼୍—ଦେ. ବ.—୧ । ଗୁଳୁବଶେଷ—1. Helicteres Isora Murd-murḍi (Haine's Botany of Bihar and ମୁର ମୁରିୟା **ମୁଣ୍ଡି** (ମୁଡ଼୍ମୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) Orissa). ୨ । ମୁଣ୍ଡିକା (ଦେଶ)—2. Muṇḍikā (See)

ମୁଡ଼୍(ଡ଼୍) ମୁଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଯାହା ସାମାନ୍ୟ Murd-(rḍu) murḍiā ଆଘାତରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ— ମଚ ମଚେ **ମଡ ମଡିଆ** Brittle; crisp; fragile.

ମୁଡ଼୍(ଡ଼୍)ରୁ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ.—ବଡ଼ ଆତ୍ସବର ବାଣ Murḍ-(rḍu)rū ବିଶେଷ—A kind of fire work resem-(ମୁଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) bling a cigar. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ନଆଁ ଲଗାଇ ଅଗ୍ନି ଦେଲେ ଏହା ଭେଉଁ ଭେଉଁ ବହୁଦୂରକୁ ଗଲି ଯାଏ ।]

ମୁଡ଼୍ ବାଁଧା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ.—ଛିଣ୍ଡା କନା— Murḍ bāndhā Rag.

ମୁଡ଼ି(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ଭୃଷ୍ଟ)—ଭୃଷ୍ଟ ତଣ୍ଡୁଳ— Murḍi(rḍhi) Fried rice; parched rice. ଭୁଡ଼ୀ [ଦ୍ର—ଧାନକୁ ଘାଣିରେ ଏକ ଗଭ ମୂଡ଼ୀ ବଭୁଗଇ ରଖି ତହିଁ ଆର ଦନ ଉତ୍ତ ନ. ମୁରମୁର ଧାନକୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତେ.ମୁଡ଼ୀ(ଘ) ଉଷାଇବାକୁ ଦିଏ; ତା ପରେ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତପ୍ତ ଧାନକୁ ଶୁଖାଇ ଭୁଷ କର ଗୁଣ୍ଡୁଳ କରି ଯାଏ । ମୁଢି ଭାଜିବା ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍ତ ଗୁଡ଼ୁଲକୁ ପାଣିରେ ନଆଁ ଉପରେ ବସାଇ ସେଥିରେ ସାମାନ୍ୟ ଲୁଣ ପାଣି ଛିଞ୍ଚ ତଉଡ଼ା ମୂଦାଁ ତନ୍ଦୁ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତ ଗୁଡ଼ୁଲକୁ ନଆଁ ଉପରେ ଉପୁଡ଼ାଇବାକୁ ଦିଏ ଓ ସେହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପୁଡ଼ା ଗଉଳ ଜର୍ଜଳ ଢେଲାରୁ ତାକୁ ବାଲି ଥିବା ହାଣ୍ଡିରେ ଭଜଲେ ମୁଡ଼ ଉଥର ହୁଏ ।

ସାଧାରଣ ଗଉଳକୁ ଭଜଲେ ଉକ୍ତ 'ଗଉଳ ଭଜା' ମୁଢ଼ି ଠାରୁ ଅଳ୍ପାରରେ ଶ୍ଲେଷ ଓ ଟାଣୁଆ ହୁଏ । କନ୍ତୁ ମୁଢ଼ିଗଉଳକୁ ଭଜଲେ ସେଥିଁ ମୁଚା ହୁଏ ତାହା ଗଉଳ ଭଜା ଠାରୁ ଫୁଲୁକା ଓ ହାଲୁକା ହୁଏ; ମୁଢ଼ି ଲଘୁପାଚ୍ୟ ଅଟେ । ମୁଢ଼ି ବଡୁର ପାଣିକୁ ବୈଦ୍ୟମାନେ ହଜା ରୋଗୀକୁ ପାନ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି ।]

ମୁଣ୍ଡିଆ—ଗାଦେ. (ପୁଷ୍ପ ଜନ୍ତୁ)—ବ.—ଶ୍ଲେଷ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Murdiā Vitex Pubescens (Haines)

ମୁଣ୍ଡିବା—ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ମୋଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Murdibā Mordibā (See)

ମୁଣ୍ଡିଶା—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବ—ଭୂଇଁ କଦମ୍ବ (ଦେଖ)
Murdisā Bhuiñ kadamba (See)

ମୁଣ୍ଡି(ଢ଼ି)ଉଖୁଡ଼ା—ଦେ.ବ—(ସଙ୍କରତ୍ୱ)—ମୁଢ଼ିସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରିତ ଉଖୁଡ଼ା-
Mgrdi(rdhi) ukhurdā Parched rice mixed with
ମୁଡ଼ି ମୁଢ଼କୀ **ମୁଢିଲାଇ** sweetened fried paddy.

ମୁଢ଼ି ଗଉଳ—ଦେ. ବ.—ମୁଢ଼ି ପାଇଁ ଲୁଣ ପାଣି ଜଆ ଦୋଇ
Murdhi chāula ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଗଉଳ (ମୁଢ଼ି ଭଳେ
ମୁଡ଼ିଚାଉଳ ନୋହ୍ ଦେଖ)—Rice specially prepared
for being fried into Murdhi.

ମୁଣ୍ଡି(ଢ଼ି) ଭଜା—ଦେ. ବ—ଗଉଳକୁ ମୁଢ଼ି ରୂପରେ ପରିଣତ କରିବା
Murdi(rdhi) bhajā ପାଇଁ ଗଉଳକୁ ଭଜିବା କ୍ରିୟା—
ମୁଢ଼ି ଭାଜା **ମୁଡୀ ଭୁନନା** The operation of frying or
parching rice.

ମୁଣ୍ଡି(ଢ଼ି)ଭଜିବା—ଦେ.କ୍ରି—ମୁଢ଼ି କରିବା ପାଇଁ ଗଉଳକୁ ଭଜିବା—
Murdirdh bhājibā To fry rice into Murdhi.
ମୁଡ଼ିଭାଜା **ମୁଢୀ ଭୁନନା** [ଦ୍ର—ଏହା ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହାରର
ଗୋଷ୍ଠୀବ ବିଶେଷତ୍ୱ; କାରଣ, ଲୋକେ ମୁଢ଼ିକୁ ଭଜନ୍ତି
ନାହିଁ; ଗଉଳକୁ ଭଜି ମୁଢ଼ି କରନ୍ତି ।]

ମୁଣ୍ଡୁକ(ଖ)—ଦେ. ବ—ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ପଇଡ଼;
Murduka(kha) ଯେଉଁ ପଇଡ଼ ଉତରେ ନାଡ଼ ହୋଇ
ନ ଥାଏ—A green cocoanut in which the soft kernel has not yet grown and there is only water in it. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ 'କଞ୍ଚି ନଡ଼ିଆ ବା ଗୋଝମା', ତାପରେ 'ମୁଣ୍ଡୁକ', ତା ପରେ 'ପଇଡ଼', ତା ପରେ 'ପାଣିଚ' ବା 'ନଡ଼ିଆ', ତା ପରେ 'ଝୁରୁଡ଼' ବା 'ଝୁରୁଡ଼ି' ହୁଏ । ନଡ଼ିଆ ଗୋଝମା ବଢ଼ି ଯାଇ ତା ମଧ୍ୟରେ ନାଡ଼ ଜନ୍ମି ନ ଥିବା ଓ ତହିଁର ପାଣି ସ୍ୱଳ୍ପାଧୁ ହୋଇ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପଇଡ଼ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାକୁ ମୁଣ୍ଡୁକ ବୋଲି ଯାଏ ।]

ମୁଣ୍ଡୁକି ହସା—ଦେ, ବ—ଏଷତ୍ହାସ୍ୟ; ମୁରୁକି ହସ—
Murduki hasa ମୃଦୁହାସ୍ୟ Smile; simper.
ମୁସକନା

ମୁଣ୍ଡୁକ ହସା—ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡୁକି ହସ (ଦେଖ)
Murduki hasā Murduki hasa (See)
(ମୁଣ୍ଡୁକ ହସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟ ବ୍ରଣ ରୂପ) ଦେ. ବ୍ରଣ. ସୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
ମୁଣ୍ଡୁକି ହସୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଣ୍ଡୁକି ହସ ହସେ—Habituated
ମୁଣ୍ଡୁକି ହସୁଣୀ } to smiling; simpering.

ମୁଣ୍ଡୁକି(କେଇ) ହସିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଏଷତ୍ହାସ୍ୟ କରିବ—To smile;
Murduki(kei) hasibā to simper.
[ମୁଣ୍ଡୁକି(କେଇ) ମୁଣ୍ଡୁକି(କେଇ) ହସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୁଣ୍ଡୁଗା—ଗାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ. ମଧୁଶୁଞ୍ଜନ; ବୁଲ. ହି.
Murdugā ମୁନଗା)—ମୁଗୁନା ଗଛ—The horse-
radish or Moringa tree; (Moringa
Pterygosperma.

ମୁଣ୍ଡା କରିବା—ଦେ (ମାନଲାଘାଙ୍ଗି) କ୍ରି (ସଂ. ମୂଢ଼)—କୌଣସି
Murdhā karibā ଶ୍ଲୋକ ପ୍ରଭୃତି ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭଦ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ
ପୂର୍ବକ ତାହାକୁ ଚେତନାଶୂନ୍ୟ କରିବା—To bring
about the permanent stupefication of
one's senses by meams of charms.

ମୁଣ(ଣୁ, ଣେ, ଣୋ)ଇ(ଇଁ, ହି, ହିଁ)—ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ର୍ଦ୍ଧ—
Muṇa(ṇu, ṇe, ṇo)i(iñ, hi, hiñ) ମଧ୍ୟାହ୍ନ; ରାଜାମାନଙ୍କର
ମନୁଇ ଭୋଜନ କ୍ରିୟା—The taking of meal of a
ଭୋଜନ Rājā. [ଜ୍ର—କାଠିଲ୍ଲଟି, ମାଛ, ମୁଣୋଇ, ପହଡ଼,
ଯେଉ କ ଦୋ ଭୁମେ ନର ମଧ୍ୟେ ବଡ଼ । ରଘାନାଥ
ଦରବାର ।]

ମୁଣଇ ବଢ଼ିବା—ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ର—ରାଜାଙ୍କ ଭୋଜନ କ୍ରିୟାର
Muṇai barḍhibā ସମାପ୍ତି—The end of the act of
a Raja's taking his meal.

ମୁଣା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୋଣ=ସାଥ ରଖିବା ଯେଉଁ)—୧ । ବଡ଼
Muṇā ଥଳ—1. Big bag. ୨ । ମୁଣି—2. Bag;
ଥଳିୟା; ମୁଣି pouch ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର)—ଗାଈ
ଥୈଳୀ(ଳା) ରଖୁଆଳ—Cowherd.

ମୁଣାଳ—ଗା. ବ (ସଂ. ମୃଣାଳ)—ପଦ୍ମନାଡ଼—
Muṇāla The stem of the lotus.

ମୁଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୋଣ=ସାଥ ରଖିବା ଯେଉଁ)—୧ । ଛୋଟ ଥଳ
Muṇi —1. Small bag. ୨ । ଝୁଲି—2. Pouch.
ମୁଣି ୩ । ଲଫାପା—3; Envelope. ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର)
ଥୈଳୀ ବ—ପାନବଟୁଆ—Betel-pouch.

ମୁଣିବା—ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଗାଈଆଦ ଜଗିବା—
Muṇibā To tend (cattle).

ମୁଣୁଙ୍ଗା—ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର)—ମୁଣ୍ଡୁଗା (ଦେଖ)
Muṇuṅgā Murdugā (See)

ମୁଣୁ(ଣୁଁ, ଣୋ)ହୁଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ମୂଳତଃ)—ମୂଳରୁ; ଆଦୌ;
Muṇu(ṇuñ, ṇo)huñ ତମାରୁ—At all; from the
[ମୁଣ୍ଡୁ (ଣ୍ଡୁଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] beginning. [ଜ୍ର—ସେ ପ୍ରଶସ୍ତ
ଆଦୌ ଧନ ଦେଲାଣି ସ୍ୱପନ, ମୁଣୁହୁଁ ଜଗତେ ନାହିଁ । ରଘାନାଥ]
ଏକଦମ [ଦ୍ର—ଏହା ନଞ୍ଜର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟଶଃ ବ୍ୟବହୃତ
ହୁଏ; ଯଥା—ମୁଁ ମୁଣୁହୁଁ ସେ କଥା ଜାଣେ ନାହିଁ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ଦ—୧ । ଛେଦନ କରିବା—1. To cut.
Mund (root) ୨ । ଲଣ୍ଡା କରିବା—2. To shape.

ମୁଣ୍ଡ—ତାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୁଣ୍ଡ—
Mund Head.

ମୁଣ୍ଡକଟା—ତାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର; ତୁଳ. ହି. ମୁଁଡ଼କଟ୍ଟା)—ସେଉଁ
Mund-kati ବ୍ୟକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ମୁଣ୍ଡକୁ ଦାଣି ମାରି ପକାଏ
—A person who murders a man by beheading him; a murderer.

ମୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (ମୁଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ ।
Munda ମସ୍ତକ; ଯଥା—1. Head. ୨ । ସ୍ଥାଣୁବୃକ୍ଷ—
2. A pollard; the trunk of a lopped off tree. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ନାପିତ; ଭଣ୍ଡାଣ୍ଡ—
3. A barber. ୪ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—4. Name of a demon. ୫ । ରାହୁ—5. The Dragon's head; the ascending node. ୬ । ମୁଣ୍ଡାସ୍ତ୍ର; ଲୌହ; ଲୁହା—6. Iron. ଦେ. ବ—୧ । ଗୋଷ୍ଠର
ମୁଣ୍ଡ, ମାଥା ଜୀବ—1. One head of cattle or animal.
ମୁଁଡ ୨ । ବ୍ୟକ୍ତି—2. An individual; a person. [ଯଥା—'ସେ ଗ୍ରାମରୁ ବସନ୍ତ ଠାକୁରଣୀ ୧୦ ମୁଣ୍ଡ ନେଲେଣି ।' କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ମାରାତ୍ମକ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ଠାକୁରଣୀଙ୍କୁ ବୋଦା ମାନସିକ ଭଲ ବୋଲାଯାଇ ଥାଏ—ମା ! ଏ ମୁଣ୍ଡ (ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ରକ୍ଷିଲେ ମୁଁ ତତେ ଛନମୁଣ୍ଡ(ଅର୍ଥାତ୍ ୫ ଗୋଷ୍ଠ ଜୀବ) ବଳି ଦେବି ।
ମାଥା ୩ । ପଦାର୍ଥର ଅଗ୍ରଭାଗ—3. The top of a thing.
ଆର ୪ । ଲମ୍ବା ବସ୍ତୁର ଶେଷ ଭାଗ; ଶେଷ ସୀମା; ପ୍ରାନ୍ତ—
4. Extremity or end of a long thing. (ଯଥା—ଗାଁର ମୁଣ୍ଡ, ଉଙ୍ଗାମୁଣ୍ଡ, ସାଇମୁଣ୍ଡ, ଗଳମୁଣ୍ଡ ।) ୫ । ସମୟର ସୀମା—5. Limit of time. (ଯଥା—ବରଷ ମୁଣ୍ଡ ।) ୬ । ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା; ମୁରବ୍ବୀ; ଅଭିଭାବକ—6. The head or master of a group of men; protector; patron; headman. (ଯଥା—ସେମାନଙ୍କର କେହି ମୁଣ୍ଡ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଗଲେ ।) ୭। ମସ୍ତିଷ୍କ; ମଗଜ; ବୁଦ୍ଧି—7. Brain; intelligence. (ଯଥା—ଏ କଥା ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ପଶୁ ନାହିଁ ।) ୮ । କଳ୍ପନା ଶକ୍ତି—8. Imagination. ୯ । ମୁଣ୍ଡର ବାଳ—9. The hair of the head. (ଯଥା—ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିବା ।)

ତାଦେ. (ସାଲୁମ୍ବର)—(ଏଥିରେ ସମ୍ଭାଷିତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡର ଚିତ୍ର ଥିବାରୁ)—ଡାକ ଷ୍ଟାମ୍ପ—Postage stamp.

ମୁଣ୍ଡ ଉକୁଣି—ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ଉକୁଣି—Head-lice;
Munda ukuni Pediculus Capitus.
ମାଥାର ଉକୁନ ଶିରକାଢୀଲ

ମୁଣ୍ଡ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି.—ଅଧଃପତିତ ମସ୍ତକ ଉତ୍ତୋଳନ
Munda utha(the)iba କରିବା—To raise up one's (ମୁଣ୍ଡଟେକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) head. ୧ । (ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ) ଅଧଃପତିତ ମାଥା ଉଚୁକରା, ମାଥାତୋଳା ସାଂସାରିକ ବା ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥାର
शिर उठाना ଉନ୍ନତି କରିବା—1. To improve one's worldly or financial position. ୨ । ଅଧଃପତିତ ଅବସ୍ଥା ବା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଲଜ୍ଜିତ ନ ହେବା, ଅର୍ଥାତ୍ ସମାଜରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ପାରିବା—2. Not to droop down one's head; to have no reason to be ashamed for anything concerning one's self.

ମୁଣ୍ଡ ଉପର—ଦେ. ବ.—୧ । ଅଧଃପତିତ ଉଚ୍ଚତର ସ୍ଥାନ—1 A
Munda upara higher place or position. ୨ । ମାଥାର ଉପର ଅଧଃପତିତ ମସ୍ତକର ଠିକ୍ ସିଧାରେ ଅକାଶର ଅଂଶ—
शिरउपर 2. Zenith.

ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇ ଜନ୍ମ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକ ସାଙ୍ଗାତ
Munda upare gorda dei janma hebā ଗର୍ଭରୁ ଅନ୍ୟର ମାଥାର ଉପର ପା ଦିଏ ଜନ୍ମ ହଓୟା ଅଗ୍ରଜରୂପେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା—
शिरपर पैर देकर पैदा होना To be born, as an elder to one who is born later, from the same mother.

ମୁଣ୍ଡକ—ସଂ. ବ (ମୁଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ=ଲଣ୍ଡା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ ।
Mundaka ଭଣ୍ଡାର; ଖୌରକାର—1. Barber. ୨ । (ମୁଣ୍ଡ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ) ମୁଣ୍ଡ; ମସ୍ତକ—2. Head. ୩ । ଉପନିଷଦ ବିଶେଷ—3. A branch of the Upanishads

ମୁଣ୍ଡ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗିୟ ଶବ୍ଦ)—ଜୁଡ଼ାରେ ଖୋସାସିବା ସୂଚାର
Munda kanta ବା ରୂପା ଆଦର କଣ୍ଟା—Hair pin.
ମାଥାର କାଁଟା शिरका काँटा

ମୁଣ୍ଡ କର—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୁଣ୍ଡ+କର)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ
Munda kara ବସାଯିବା ଗୁଳକର—A tax of assessed per head.
ମାଥାପ୍ରତି କର मुँडकर

(ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ) ମୁଣ୍ଡ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୋଇବାବେଳେ କୌଣସି
Munda karibā ଦିଗକୁ ମୁଣ୍ଡ ଲୁଚାଇବା—To turn one's head to a point of the compass while lying down to sleep.
ମାଥାକରା शिर करना

ମୁଣ୍ଡକାଟ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୁଣ୍ଡକର୍ତ୍ତନ)—୧ । ମସ୍ତକ ଛେଦନ—
Munda kāta 1. Cutting one's head. ୨ । ମସ୍ତକ ମାଥାକାଟା ଛେଦନ ରୂପ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ—2. Capital punish-
शिरकाट ment; beheading. [ଉ—ହାଜର ଗେରକୁ ବ ମୁଣ୍ଡକାଟ ଚାରି ।ଭଗ] ତାଦେ.(ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧। ଫସଲ ଅମଦାନ ହେଲେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗାରରେ ଧାନ, ମୁଗ, ଘୁଡ଼, କୋଇଥ, ବର ଆଦ ନେବା ପାଇଁ କୃଷକଙ୍କୁ ମହାଜନର ଫସଲ ଅମଦାନ ଦୁଇରୁ ଋଣ ଦେବା ପ୍ରଥା—The

Digitized by srujanika@gmail.com

system of advancing money to a cultivator before harvest on condition that he will repay the debt in kind at a stipulated rate after harvesting. ୨ । ଜମିର ଦାଖଲ ଖାରଜ—2. Mutation of the name of a new tenant in the place of the old one.

ମୁଣ୍ଡକାଟ ଫିସ୍—ଗାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ନୂଆ ଦାଖଲ ଖାରଜ Muṇḍakāṭa phis ପ୍ରସଙ୍ଗ—Mutation fees paid by a new tenant for registration of his name in the place of the old tenant.

ମୁଣ୍ଡ କାଟି—ଗାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ସଜନା ଗଛ ବିଶେଷ—A kind Muṇḍa kāṭi of Moringa tree.

ମୁଣ୍ଡ କାଟିଆ—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଜମି ବନ୍ଧକ ଦେବାର Muṇḍa kāṭiā ଖତ ବିଶେଷ—A kind of usufructuary mortgage, by which it is agreed that the debtor would get back the land fully redeemed after a fixed time. [ଦ୍ର—କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବର୍ଷ ନମନ୍ତେ ଖାତକର ଜମି ମହାଜନଙ୍କୁ କଟ୍‌ଟନ ଦଖଲବନ୍ଧକ ଦଆଯାଏ । ମୂଳ ଓ ସୁଧ ଅସୁଲ ହୋଇ ସାରଲେ, ଋଣଦାତା ଜମିକୁ ଖଲ୍ଲି ଦଅନ୍ତି ।]

ମୁଣ୍ଡକାଟି ଜାଗିର୍—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପୁଙ୍କେ ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ Muṇḍakaṭi jāgir ଅନୁସାରେ ଅପରାଧୀ ଯେଉଁମାନେ ମୁଣ୍ଡ କାଟିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଜାଗିର—The jaigir granted by a king to an executioner in ancient times.

ମୁଣ୍ଡ କାଟିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦେହରୁ ମସ୍ତକକୁ ଛେଦନ କରିବା— Muṇḍa kāṭibā 1. To sever one's head from the body; to decapitate a person ମାଥାକାଟା in execution of a capital sentence. शिरकाटना, मुंडकाटना ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଞ୍ଚିତ କରିବା—2. To grossly insult a person.

ମୁଣ୍ଡ କାନ ଆଉଁସିବା—ଦେ. କି—୧ । ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହେବା; ନାଗୁର Muṇḍa kana āuṁsibā ହେବା—To be helpless; to have no other alternative. ୨ । ମାଥାଚୁଲକାନ ଅଟକା ରାଗ୍ୟକୁ ଆଦରିବା—2. To be reशिर खुजलाना conciled to one's lot. [ଜୁ-ମୁଣ୍ଡକାନ ଆଉଁସି ଯେ ଯାହା ଦଉକୁ, ବାହାରଗଲେ କଥା ନ କହୁ କାହାକୁ । କୁଣ୍ଡଳିଂଦ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମୁଣ୍ଡ କିଣିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କ୍ରୀତଦାସରୂପେ Muṇḍa kiṇibā ପାଇବା—1. To get a person as ମାଥା କେନା one's slave. शिर मोलना ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କରିବା ପାଇଁ କ୍ଷମତାପନ୍ନ ହେବା—2. To have the power of life and death over a person.

ମୁଣ୍ଡ କ(କେ)ନ୍ଦ୍-ରା—ଗାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ମୁଣ୍ଡଘୂର୍ଣ୍ଣ—Whirl- Muṇḍa ki(ke)nd-rā ing of one's head; giddiness of the head.

ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମୁଣ୍ଡର କେଶକୁ ପାରଥ ଦ୍ୱାରା Muṇḍa kuṇḍā(ṇḍe)ibā କୁଣ୍ଡାଇ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ୟସ୍ତ କରିବା— ମାଥା ଆଁଚଡ଼ାନ कंघी करना To comb one's hair.

ମୁଣ୍ଡକୁ ପାଣି ଛଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ Muṇḍaku pāṇi chhardā(rḍe)ibā ପାଇଁ ଅପଣାର ମାଥା ଉତ୍ସର୍ଗ କରା, ମାଥାୟ ଜଳ ଛଡ଼ିୟେ ଦେଓୟା ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ आत्मोत्सर्ग करना କରିବା —To sacrifice one's life for a certain aim in view.

ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇବା—ଦେ. ବ—ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଅତିକ୍ରମ କରି ଅପଣାର Muṇḍaku hāta pāibā ବୟସ୍କ ଅବସ୍ଥାକୁ ଯିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ବଡ଼ ହଓୟା ହେବା; ସାବାଲଗ ହେବା—Growing up, so as बालिग होना to be able to take care of one's self; becoming major. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ପୁଅମାନେ ଘରର ଖର୍ଚ୍ଚ ଚେଷ୍ଟା ପାଇବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲଣି ।)

ମୁଣ୍ଡକେ—ଦେ. ଅ—ଜଣକେ; ଜଣ ପିଛା— Muṇḍake Per one man; per head. ମାଥା ପିଛୁ मुँड पीछे

ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦୁଃଖ, ଅନୁତାପ, ଶୋକ ଆଦ Muṇḍa kor̤dibā ଯୋଗୁଁ ଭୂମିରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଆଘାତ କରିବା; ମାଥା କୁ(କୋ)ଟାଁ(ଡ଼ା), ମାଥା ଖୋଁ(ଖୁଁ)ଡ଼ା ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇବା— शिर पीटना 1. To strike one's own head on the ground in agony or grief. (ଉ—ଦୁଃଖେ ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ ଉଲ୍ଲେ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ସିକ୍ତ କଲ ମୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ । ଉଧାନାଥ. ଯାବଙ୍ଗ ।) ୨ । ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇ ନମସ୍କାର କରିବା; ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା—2. To touch the ground with one's head in making obeisance.

ମୁଣ୍ଡ ଖରଚ କରିବା—ଦେ. କି—ବୁଦ୍ଧି ଖେଳାଇବା; ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନ Muṇḍa kharacha karibā କରିବା—To apply ମାଥା ଖରଚ କରା (one's) brain or intellect शिर पचाना

ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହେବା—ଦେ. ବ—ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା; ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ Muṇḍa kharāpa hebā ହେବା ଅବସ୍ଥା—Derange- (ମୁଣ୍ଡ ବିଗିଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ment of the brain. ମାଥା ଖାରାପ ହଓୟା, ମାଥା ବିଗଡ଼ା मगज खराब होना

ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବା—ଦେ. କି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସର୍ବ- Muṇḍa khāibā ନାଶର କାରଣ ହେବା—1. To be the ମାଥା ଖାଓୟା cause of a person's ruin. मुंडखाना (ଉ—ନାଦା ବୁଦ୍ଧି ଗଲେ ନାଦୁରର ମୁଣ୍ଡ ଖାଏ—ଭଜ ।) ୨ । (ଋଣ ପଳାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯଥା— 'ତତେ ମୋ ଋଣ ଦୁ । ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖାଉନୁ ! ଏକଥାନ୍ତ କର୍'

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥାତ୍, ଯେବେ ଏ କାମ ନ କରିବୁ ବା ମୋ କଥା ନ ରଖିବୁ ତେବେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟୁ ଓ ମୋ ମୁଣ୍ଡକୁ ଖାଦ୍ୟ ରୂପେ ତୁ ଭୋଜନ କରୁ)—ଜଣକର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତା ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୋଜନ କରିବା—2. (a term used in swearing while making a request to a person) May you eat my head if you do not accede to my request). ୩ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହେବା—3, To be of the height of a person's head. (ଯଥା—ଏ ଗଛ। ଅମ୍ବ ଗଛଟି ଜଣେ ୧୦ ବରଷିଆ ପିଲାର ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବ ।)

ମୁଣ୍ଡ ଖୁଜାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଅସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ କରିବା; Munḍa khujāibā ନାହିଁ କରିବା—To nod disapproval.

ମୁଣ୍ଡ ଖେଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରିବା Munḍa khelā(le)ibā ପାଇଁ ମସ୍ତିଷ୍କ ବା ବୁଦ୍ଧି ଚାଳନ କରିବା [ମୁଣ୍ଡ ଖଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] —1. To exercise one's brain to solve a matter. **ମୁଣ୍ଡ ଘୁମାନା** ୨ । ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରିବା—2. To think out a way out of a difficulty.

ମୁଣ୍ଡଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆପଣାର ମସ୍ତକକୁ ଭୂମିରେ Munḍa garḍā(rḍe)ibā ଲୁଣ୍ଠିତ କରିବା—1. To roll one's head on the ground. **ମୁଁଡ ଘୁମାନା** ମଥାଗଡ଼ାନ [ଦ୍ର—କେଲାମାନେ ଉଷା କରିବାବେଳେ ଦାତାମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୟାର ଉଦ୍ରେକ କରାଇବା ପାଇଁ ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ବଲୁଣ୍ଠିତ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଏ ବାକ୍ୟ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆପଣାର ଦୈନ୍ୟଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଓ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିବା ପ୍ରକାଶ କରିବା—2, (figurative) To express before others that one is very poor and so is unable to pay any money.

(ଯଥା—'ଆମେ ଜୁହ୍ନା ଗଣା ମାଡିବାକୁ ଅସିଛୁଁ, ଆପଣ ମୁଣ୍ଡ ଗଡ଼ାଇଲେ ଆମେ ଛଡ଼ୁନୁଁ ନାହିଁ' ।) ୩ । ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଲମ୍ବ ବାଳରେ ତେଲ ନ ଲଗାଇ ତାକୁ ରୁଖୁରା ରଖିବା—3. To keep one's hair of the head unoiled for some time.

ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବର)—୧ । ମସ୍ତକ ଓ ଶରୀରର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ- Munḍa gaṇḍi 1, Head and trunk of the body. ମାଥାମୁଣ୍ଡ ୨ । (ବରଣ୍ଡାପୂଚକ) ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ— **mathāmuṇḍa** 2, (a term of displeasure) A little matter or thing. (ଯଥା—ତୁ ଏ କଥାର ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି ବୁଝିଛୁ) ।

ମୁଣ୍ଡ ଗରମ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । ମସ୍ତିଷ୍କର ବିକୃତି ଘଟିବା—1. Munḍa garama hebā Derangement of the mathā garamahaōyā brain. ୨ । କ୍ରୋଧରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ହେବା—2. **muṁḍa garama hōnā** Being maddened with rage.

ମୁଣ୍ଡ ଗଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛିଦ୍ରରେ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡକୁ Munḍa gala(le)ibā ପ୍ରବେଶ କରାଇବା—1. To thrust one's head into a hole. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)— **ମୁଁଡ ଗଡ଼ାନା** କୌଣସି ବିଷୟ ବୁଝିବା ପାଇଁ ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନା କରିବା- (ମୁଣ୍ଡ ଗଳିବା—ବିପରୀତାର୍ଥକ) 2. (figurative) To exercise one's brain to understand a matter.

ମୁଣ୍ଡ ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ. (ବିପରୀତାର୍ଥ ସଦ୍ଭବର)—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର Munḍa gāṇḍi ଆଗ ମୁଣ୍ଡ ଓ ପଛ ମୁଣ୍ଡ; ଆଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତ— ମାଥାମୁଣ୍ଡ 1. The front and hind end ot a thing. **ମୁଣ୍ଡଗାଣ୍ଡି** ୨। କୌଣସି ବିଷୟର ଧାରାବାହିକ ବା ଜଟିଳ ବର୍ଣ୍ଣିକା ବା ଅର୍ଥ- 2. A comprehensive description or meaning or idea of a matter. (ଯଥା- ଏମ୍ ତା କଥାର ମୁଣ୍ଡଗାଣ୍ଡି ତୁନ୍ତୁ ଯାଇଲ ନାହିଁ ।)

ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଓ ନଗ୍ନାବସ୍ଥ Munḍa gunjibā ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବା କୌଣସି ମାଥାଗୋଁ(ଗୁଁ)ଜା ବ୍ୟକ୍ତିର ନକଟରେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଅଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ **ପଗରଖନା** କରିବା—(figurative) To shelter one's head in a place or in any house or under a person.

ମୁଣ୍ଡ ଘି(ଘେ)ନି ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଗେ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡକୁ Munḍa ghi(ghe)ni pasibā ପ୍ରବେଶ କରାଇ କୌଣସି ମାଥାଢୁକାନ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା—1. To enter a place **ମୁଁଡସେ ପଈଠନା** by pushing on one's head first. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଶରଣାଗତ ହେବା—2. To take refuge or shelter under a person. (ଯଥା—ଆପଣ ମୋତେ ଗୋଡ଼ ତିଳେ ପେଲ୍ଲଦେଲେ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡତିଳେ ପଶିବି ।)

ମୁଣ୍ଡଘୁରା—ଦେ.ବ(ଯ ମୁଣ୍ଡ+ଘୁର୍ତ୍ତନ)-୧। ଶିରୋଘୂର୍ତ୍ତନ; ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇବା- Munḍaghurā 1.Reeling of the head. ୨। ମସ୍ତାଭ୍ୟନ୍ତରୀ ମାଥାଘୋରା ଯୋଗୁଁ ମସ୍ତିଷ୍କ ଘୂର୍ତ୍ତିତ ହେବା—2. Puzzling of **ମୁଁଡଘୂମନା** one's brain due to great anxiety. (ମୁଣ୍ଡ ଘୁରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଣ୍ଡ ଘୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି--କୌଣସି ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବା— Munḍa ghurā(re)ibā To think over a matter. ମାଥାଘୋରାନ ଦେ.ବ.--ମୁଣ୍ଡ ଘୁରା(ଦେଖ)--Munḍa ghurā (see) **ମୁଁଡଘୁମାନା**

ମୁଣ୍ଡଚ୍ଛେଦ—ପୁ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ) ମୁଣ୍ଡକାଟ; ମସ୍ତକବର୍ତ୍ତନ— Munḍachchhēda Beheading; decapitation,

ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଗାଳି)—୧। ସର୍ବନାଶ କରିବା; Munḍa chhiṇḍa(ṇḍe)i debā ଉତ୍ଛନ୍ନ କରିବା— ମାଥାକାଟା 1. To compass the ruin of a person. **ମୁଁଡକାଟନା** ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଖରସ୍ରୋତରେ ସ୍ରୋତ ବହିବା— 2, (figurative) To flow with a forceful current.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡ ଛୁଣ୍ଡି(ଣ୍ଡି)ଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଅପମାନିତ ହେବା—1. Munḍa chhiṇḍi (ṛḍi) jibā Being deeply humiliated. ୨ । ଅପମାନିତ ବୋଧ କରିବା—2. Feeling humiliated. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସ୍ରୋତର ବେଗ ଅତି ବଳବାନ୍ ହେବା—3 (figurative) Flowing with a very forceful or strong curent.

ମାଥା କାଟା ଯାଓର
ମୁଁଡକଟନା

ମୁଣ୍ଡ ଛେଦା—ଦେ. ବଣ—ମୁଣ୍ଡ କଟା ହୋଇଥିବା—Beheaded; decapitated.
Munḍa chhedā
ମସ୍ତକହୀନ ମୁଁଡ କାଟା
[ତୁ—ଅର୍ଜୁନ କାଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ଛେଦା ଗଣ୍ଡି ପଡ଼ି; ବନ୍ଦା କଲେ ଦାଣ୍ଡି ଥୋଇବା ମୁଣ୍ଡା ଗଡ଼ । କୃଷ୍ଣବିନ୍ଦ ମହାଭାରତ. ବସ୍ତ୍ର ।]

ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ—ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ସ୍ୱେଦ—
Munḍa jhāla ମାଥାର ଘାମ Sweat of one's brow.
ମୁଣ୍ଡକା ପସୀନା [ତୁ— ଓଡିଆ ଭାଲଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଝାଳରେ ଗୋଠା ଘର ତୋଳା ହୋଇଛୁ । ଦୈତିକ ଅଶା—୨୫।୨୮]

ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ଗୋଡ଼ରେ ମରିବା—ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତିଶୟ
Munḍa jhāla gorḍare maribā କାୟିକ ଦଣ୍ଡଶ୍ରମ—ମାଥାର ଘାମ ପାଦ ମାରା (figurative) Undergoing of
ଚୋଟୀକା ପସୀନା ପୈଡତକ ବହନା severe physical labour.
(ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ଗୋଡ଼ରେ ମାରିବା—ଦେ.କି.—ଅତିଶୟ ପରଶ୍ରମ କରିବା—
Munḍa jhāla gorḍare māribā To undergo
ମଥାର ଘାମ ପାଏ ଫେଲା severe physical labour
ଚୋଟୀକା ପସିନା ପୈଡତକ ବହାନା

ମୁଣ୍ଡ ଟା(ଟୁ)ଙ୍ଗରା—ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡକୁ ଉପରୁ ତଳକୁ ବାରଂବାର
Munḍa tā(ṭu)ṅgarā ନୁଆଁଇବା ଓ ଉଠାଇବା; ମୁଣ୍ଡ
ମାଥା ନାଡ଼ା ମୁଣ୍ଡ ହଲାନା ହଲାଇବା—Repeated nodding
of the head up and down.

ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମୁଣ୍ଡକୁ ବାରଂବାର ତଳକୁ ଓ
Munḍa tuṅgāribā ଉପରକୁ ହଲାଇବା—1. To alter-
ମାଥା ନାଡ଼ା nately lower and lift one's head; to nod
ମୁଣ୍ଡ ହଲାନା one's head up and down. ୨ । ସମ୍ମତି
ଜଣାଇବା ସ୍ୱରୂପ ମୁଣ୍ଡକୁ ଈଷତ୍ ନୁଆଁଇବା—2. To slightly lower one's head as a token of consent.

ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବା—ଦେ. କି—୧ । ନତମସ୍ତକକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା—
Munḍa ṭekibā 1. To raise or lift up one's head
ମାଥା ତୋଳା ମୁଣ୍ଡ ଉଠାନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲଜ୍ଜାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ଥିବାରୁ ନତମସ୍ତକ ନ ହୋଇ ସମାଜରେ ମୁହଁ ଟେକି ଚଳି ବୁଲି ପାରିବା—2. (figurative) To move in society with one's head lifted up, there being no cause to hang down one's head in shame. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କିମ୍ବା ଦରିଦ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ଉନ୍ନତାବସ୍ଥାକୁ ଆସିବା—3 (figurative) To rise from poverty or troubled state.

ମୁଣ୍ଡ ଡେଉଁରିଆ—ବି.ବ (ବଙ୍ଗୀୟ ଶବ୍ଦ)—ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଡେଉଁରିଆକୁ
Munḍa deuṅriā ମାଳ ଗୁନ୍ଥି, ମୁଣ୍ଡର ଚୁଡ଼ାରେ ଗୁଡ଼ାଇ କରି ମାଥାୟ ପରିବାର ଛାତ୍ରୀ ସିନ୍ଦୁରାର ଉପଯୋଗୀ ସୂତାର ବା ରୂପାର ଗୋଳ
ଲୁଣ୍ଡଡୋରିୟା ଗୋଲ ଅଳଙ୍କାର—Globular ornaments either of silver or gold strung together to deck the chignon with.

ମୁଣ୍ଡ ତକିଆ—ବି. ବ—ଶୋଇଲାବେଳେ ମୁଣ୍ଡତଳେ ଦେବା
Munḍa takiā ଉପାଧାନ—A pillow for the head.
ମାଥାର ବାଲିଶ [ତୁ—ଶୋଇଲା ବେଳେ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରଖିବା
ମୁଣ୍ଡକା ତକିୟା ତକିଆକୁ କଡ଼ ତକିଆ ଓ ଗୋଡ଼ ତଳେ ରଖିବା ତକିଆକୁ ଗୋଡ଼ ତକିଆ କୋଲ୍ଲଯାଏ ।]

ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ହେବା—ଦେ. ବ—ମସ୍ତକ ଅବନତ ହେବା; ଅତ୍ୟନ୍ତ
Munḍa talaku hebā ସଙ୍କୋଚ ଭାବ ଆସିବା—Hanging
ମାଥନୀଚୁ(ଚ) ହଓୟା down of the head in shame.
ମୁଣ୍ଡ ନୀଚା ହୋନା

ମୁଣ୍ଡ ତଳିଆ—ବି. ବଣ—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟରେ ରହିଥିବା—
Munḍa taliā 1. (a person) Who is under
ଆଶ୍ରିତ the shelter of another. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
ଅଧୀନ; ମାତହତ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ବା କାର୍ଯ୍ୟକତ୍ତ୍ୱର ଅଧୀନ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା—2. Working or having to move under the leadership or authority of another person ୩ । ପରର ଅଧୀନ—3. Occupying a dependent position

ମୁଣ୍ଡ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ସମାଜରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖରେ
Munḍa dekhā(khe)ibā ଚଳଣି କରିବା—1. To
ମାଥା ଦେଖାନ walk in society with one's head
ମୁଁଡଦିଖାନା erect. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚଳା ପଡ଼ିବା—2. To expose oneself. ୩ । ମୁଣ୍ଡ ପଡାଇବା (ଦେଖ)—3. Munḍa patāibā (See) ୪ । ଦଳ ମଧ୍ୟରୁ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡକୁ ଟେକି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍‌ରୂପେ ଦେଖାଇବା—4. To raise up one's head from amongst those of a crowd. ୫ । ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନରୁ ନିଜର ମୁଣ୍ଡକୁ ପଦାକୁ ବାହାର କରିବା—5. To show up one's head from a place of concealment. ୬ । ସାହସ କରିବା—6. To have courage.

ମୁଣ୍ଡ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୃତ୍ୟୁକୁ ବରଣ କରିବା;
Munḍa debā ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା—1. To sacrifice
ମାଥା ଦେଓୟା one's self. ୨ । ତକିଆ ଉପରେ ମସ୍ତକ
ମୁଁଡଦେନା ସ୍ଥାପନ କରିବା—2. To lay one's head on a pillow. ୩ । ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—3. To exercise one's brain or intellect.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡଧର —ବେ. ବ—୧ । ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା—1 Headache ୨ । Mundadharā ଦଳର କର୍ତ୍ତା; ଅଭିଭାବକ; ରକ୍ଷକ— ମାଥାଧରା 2. Protector; guardian or patron. ଶିରଦର୍ଦ ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ—3. Chief refuge of a person.

ମୁଣ୍ଡ ଧରିବା—ବେ. ବ—୧ । ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧିବା; ମଥାବ୍ୟଥା—1. Munda dharibā Headache. ୨ । ମସ୍ତିଷ୍କ ଉପରେ ମାଥାଧରା କୌଣସି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା—2. The ଶିରଦର୍ଦ କରନା action of some intoxicant on the brain. ବେ. କି—୧ । କୌଣସି ବଡ଼ ଲୋକ ବା ମୁରବ୍ବୀ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କର ଅଶ୍ରୟ ନେବା ବା ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା—1. To take refuge under a great personage. ୨ । (କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁରୁଷ-ବିଶେଷକୁ ସ୍ୱାମୀରୂପେ ଅଶ୍ରୟ କରିବା—2. (a woman) To take a male (not one's husband) as her protector or paramour. ୩ । (କୌଣସି କର୍ମ) ଶେଷ ହୋଇ ଆସିବା—3. (a work) To proceed towards completion.

ମୁଣ୍ଡନ—ସ. ବ (ମୁଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସମୁଦାୟ ମୁଣ୍ଡ ଖିଅର Mundana ହେବା; ଖୌରକର୍ମ—Act of shaving of of the entire head.

ମୁଣ୍ଡ ନ(ଲ)ଇଁବା —ବେ. ବ (ସ. ମୁଣ୍ଡ ଓ ନମ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମସ୍ତକ Munda na(la)iñbā ନତ ହେବା—1. The bending ମାଥା ନୁଁୟେ ଯାଓୟା or drooping down of one's head. ମୁଁଡ ଝୁକଜାନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଲଜ୍ଜାରେ ଅବନତମସ୍ତକ ହେବା—2. (figurative) Hanging down of one's head with shame. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର—3. (Figurative) Acknowledgement of another's authority or mastery. ବେ. କି—ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇବା (ଦେଖ) Munda nuāiñbā (See)

ମୁଣ୍ଡ ନୁ(ଲୁ)ଆଁଇବା—ବେ. କି (ସ. ମୁଣ୍ଡ+ନମନ)—୧ । ମସ୍ତକକୁ Munda nu(lu)āñibā ଅବନତ କରିବା—1. To bend [ମୁଣ୍ଡ ନୋ(ଲୋ)ଇଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ] one's head down. ମଥା ନୀଚୁ କରା, ମାଥା ନୁଆନ wards; to bow. ୨ । ଲଜ୍ଜାରେ ମୁଁଡନବାନା; ମୁଁଡଝୁକାନା ମୁଣ୍ଡ ପୋତିବା—2. To hang down one's head in shame. ୩ । ନମସ୍କାର କରିବା—3. To make obeisance. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିବା—4. (figurative) To acknowledge another's authority.

ମୁଣ୍ଡପ—ତ୍ରି. ବ (ସ. ମଣ୍ଡପ)—ମଣ୍ଡପ (ଦେଖ) Mundapa Mandapa (See)

ମୁଣ୍ଡ ପକା(କେ)ଇବା—ବେ. କି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ Munda pakā(ke)ibā ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବା—1. To vie or emulate in a matter. ୨ । ଚେଷ୍ଟା ମାଥାଠୁକା ଶିରଦେନା କରିବା—2. To try. ବ—୩ । ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଚଳାଚଳ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—3. To do a work openly.

ମୁଣ୍ଡ ପଶିବା—ବେ. ବ—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବା ଛିଦ୍ରରେ ମୁଣ୍ଡ Munda pasibā ଗଳିବା—1. The entry of ମାଥାଟୁକା one's head into a thing or opening. ମୁଁଡପ୍ରବେଶ କରନା ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରବେଶ; ବୁଝିପାରିବା —2. (figurative) Comprehension of any matter.

ମୁଣ୍ଡ ପତା(ତେ)ଇବା —ବେ. କି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର Munda patā(te)ibā ଆଦେଶକୁ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ମାଥା ପାତା ସ୍ୱୀକାର କରିବା—1. (figurative) To ମୁଁଡ ଝୁକାନା yield to a person's orders. [ମୁଣ୍ଡ ଘାଣ(ଡ଼, ଣ)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଅପରାର ମସ୍ତକ ଛେଦନ ହେବା ଯାଇଁ ତାକୁ ଅପରା ମୁଣ୍ଡକୁ ଦେଖାଇ ଦେବା; ମସ୍ତକକୁ ଅର୍ପଣ କରିବା— 2. To offer one's head to another (as a sign of complete submission). ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା—3. To take upon one's self some responsibility.

ମୁଣ୍ଡ ପାଣି (ଇତ୍ୟାଦି) —ବେ. ବ—ମୁଣ୍ଡ ଝାଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Munda pāni (etc) Munda jhāla etc. (See) ମାଥାର ଘାମ ମୁଁଡକା ପାନୀ

ମୁଣ୍ଡ ପାତ —ସ. ବ. (ମୁଣ୍ଡର ପାତ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମସ୍ତକଚ୍ଛେଦନ— Munda pāta Beheading.

ମୁଣ୍ଡ ପୀଡ଼ା—ସ. ବ. (ମୁଣ୍ଡର ପୀଡ଼ା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୁଣ୍ଡ ବ୍ୟଥା— Munda pīrdā Headache.

ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ା—ତ୍ରା. ବଶ. ସୂ. (ଗାଳି; ସାଧାରଣ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ା ହୋଇଅଛି Munda pordā ବା ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ)—ପୋଡ଼ା ମୁହଁ; ମୁଖ ପୋଡ଼ା ମୁହଁପୋଡ଼ା—(a term of abuse) With ମୁଁଡ ଜଳା a burnt face.

ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ୀ—ତ୍ରା. ବଶ.ସ୍ତ्री—(ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ଗାଳିବିଶେଷ) Munda pordi ମୁଣ୍ଡପୋଡ଼ାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—(a term of ମୁଖ ପୋଡ଼ୀ abuse to females) Feminine of ମୁଁଡ ଜଳୀ Mundapordā. {ଉ—ଅଲ୍ଲେ ଘଣ୍ଟି ! ଅଲ୍ଲେ ତୁ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ! ବୋଲ, ସେ ଦେଶ ସ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଦୁଅଣ୍ଡ ବୋଲୁ ବୋଲ । କୃଷ୍ଣଦ୍ୱିଜ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।}

ମୁଣ୍ଡ ପୋତା—ବେ. କ. (ମୁଣ୍ଡକୁ ପୋତେ ଯେ)—ଏକ Munda potā ଜାତୀୟ ଭେଲା—A class of Kelās who ବୃତ୍ତି କେଲା bury their heads in a hole dug in the ground and beg for alms in that posture by extending the arms.]ଉ—ଏମାନେ ଚଉ ହୋଇ ପୋତି ମୁଣ୍ଡ ତଳେ ପୋଷଣ ଗାତ ଖୁଣ୍ଟି ତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୋଳ ସେଥି ଉପରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ପୂରାଇ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ମାଟି ଘୋଡାଇ ଦେଇ ହାତ ପତାଇ ସେବାକୁ ଯାଉଥିବା ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଉଷା ମାଗନ୍ତି ।] ଦେ. ବଣ—୧ । ମାଟି ଉପରେ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଘୋଟେ—1. Hiding one's head under the ground. ୨ । ଘୋଡା ମୁହାଁ (ଦେଶ)—2. Potā muhāṅ (See)

ମୁଣ୍ଡ ଘୋଡା କେଲା—ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡ ଘୋଡା (ଦେଶ)
Muṇḍa potā kelā Muṇḍa potā (See)

ମୁଣ୍ଡ ଘୋତିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହଁ ତଳକୁ Muṇḍa potibā କରିବା—1. (figurative) To droop ମାଥା ହେଁଟ କରା down or hang down one's head **मुंड झुकाना** through shame. (ଉ—ଅସିବେ ଯେବେ ଥିବେ ମୁଣ୍ଡ ଘୋଳ ରହ, କହିବାକୁ କଥା ତୁଙ୍କର ଆଉ ନାହିଁ । କୁଣ୍ଠଜି ହ.ମହାଭାରତ.ବନ ।) ୨ । ମସ୍ତକକୁ ତଳକୁ ନତ କରିବା—2. To bow or droop down one's head.

ମୁଣ୍ଡ ଫଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ଲଗୁଡ଼ ପ୍ରଭୃତିର ଆଘାତରେ ମସ୍ତକକୁ Muṇḍa phaṭā(ṭe)ibā ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରିଦେବା—To break ମାଥା ଫାଟିବା **मुंड फोडना** another's head by a stroke. (ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ)

ମୁଣ୍ଡ ଫଳ—ସ.ବ (ମୁଣ୍ଡ=ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ପରି+ଫଳ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)
Muṇḍa phala —ନାଡ଼ିକେଳ ବୃକ୍ଷ—The cocoanut tree.

ମୁଣ୍ଡ ଫୁଲ—ଦେ. ବ. (ବର୍ତ୍ତିଥ ଶବ୍ଦ)—ମୁଣ୍ଡ ବାଳରେ ଖୋସିବା ପାଇଁ Muṇḍa phula ସୁନାଥରରେ ତିଆରି ଏକ ପ୍ରକାର ଅଳଂକାର—ମାଥାର ଫୁଲ A kind of ornament shaped like **मुंडका फुल** flower and meant for the chignon.

ମୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡି) ବଉଳ(ଳି)—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—
Muṇḍa(ṇḍi) bauḷa(ḷi) A kind of fine paddy.
[ଉ—ଏ ଧାନର ମୁଣ୍ଡି ବଉଳ ଫୁଲ ପରି ବର୍ତ୍ତୁଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା ।]

ମୁଣ୍ଡ ବଥା—ଦେ. ବ.(ସ.ମୁଣ୍ଡ ଓ ବ୍ୟଥା)—୧ । ମସ୍ତକରେ ବେଦନା; Muṇḍa bathā ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା; ଶିରଃ ପୀଡ଼ା—1. Head-ମାଥା ବ୍ୟଥା ache. (ଉ—ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ, ତାର ମୁଣ୍ଡ ବଥା—ଉଗ) **शिर दर्द** ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବେଦନାରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା ପର [ମୁଣ୍ଡ ବଥା(ଥେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ମହାଚିନ୍ତାରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା; ଗଣ୍ଡର ଚିନ୍ତା—2. Great mental anxiety.

ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା—ଦେ. ବ. (ଯାହା ମୁଣ୍ଡରେ ବନ୍ଧା ହୁଏ)—୧ । ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ, Muṇḍa bandhā ମୁଣ୍ଡ ଚୁରୁଣାକୁ ଠେକା ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ମାଥା ବାନ୍ଧା, ଶିରୋପା ବ୍ୟବହୃତ ଲୁଗା—1. Cloth tied **शिर बँधा, मरेठा** round the head as a turban. ମାଥା ବାନ୍ଧା ୨ । ଘାଣ୍ଟିଆ ଆଦି ଦ୍ୱାରା କେଶକୁ ଜୁଣ୍ଡାଇ ଗଣ୍ଠି **केश बाँधना** ପକାଇବା ବା ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା—2. Tying of the hair into a knot or chignon after combing.

ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଧୀନତା Muṇḍa bandhā debā ବା ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—ମାଥା ବାନ୍ଧା ଦେଓୟା To make one's self a slave to **शिर बंधक देना** another; to sell one's self, body and soul, to another.

ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଃଖ ବା ଶୋକ ଯୋଗୁଁ Muṇḍa bāṛdā(ṛde)ibā ଭୂଇଁରେ ନଜର ମୁଣ୍ଡକୁ ଆଘାତ ମାଥା କୁଟା କରିବା—1. To strike one's head on the **मुंड पटकना** ground (in anger or agony of grief).
ମୁଣ୍ଡ ପଟକିବା
ମୁଣ୍ଡ ପଟକା(କେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଅନ୍ୟର ମସ୍ତକରେ ଯଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା—
2. To deal a blow on another's head.

ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କେଶକୁ ଚୁଣ୍ଡାଇ ଜୁଡ଼ା Muṇḍa bāndhi debā ବାନ୍ଧି ଦେବା—To tie up or ମାଥା ବେନ୍ଧେ ଦେଓୟା dress up another person's **केश बाँध देना** hair.

ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମୁଣ୍ଡ ଓ ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ)—ଆଣ୍ଠାରେ ବା Muṇḍa bandhiba ଅନ୍ୟର କେଶକୁ ଚୁଣ୍ଡାଇ ଗଣ୍ଠି ବା ଜୁଡ଼ା ମାଥା ବାଁଧା **केश बाँधना** ପକାଇବା—To dress up one's hair into a knot or chignon.

ମୁଣ୍ଡ ବାଳ—ସ. ବ (ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ବା ମୁଣ୍ଡଜାତ ବାଳ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ ବା Muṇḍa bāḷa ମ.ଧା.ଲୋ. କର୍ମ)—ଶିରସ୍ଥ କେଶ—The hair of the head. [ଉ—ମୁଣ୍ଡ ବାଳ ସଙ୍ଗେ କ ଗାଣ୍ଠି ବାଳ ସର ?—ଉଗ ।]

ମୁଣ୍ଡ ବିକା—ଗ୍ରାଦେ. (ଭୁଜଙ୍ଗ) ବ—୧ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଭୁଜଙ୍ଗ Muṇḍa bikā ପ୍ରଜ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର ଶ୍ରମଦାନ—1. A system of service in the Kujaṅga estate of Cuttack district, in which the servant renders free service in lieu of some land or free wood from the estate jungles. [ଉ—ଏହା ଶ୍ରମଦାନ କରିବା ଲୋକ ପ୍ରଜାସରକାରଙ୍କୁ କେତେକ ଜମି ନିଷ୍କରରୂପେ ପାଏ, ତାହା ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ ଖଡ଼ ପାଏ ଓ ଏଥି ବଦଳରେ ମୂଲ ବା ମଜୁରି ନ ନେଇ ପ୍ରଜାଙ୍କର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେବା କରେ । ମୁଣ୍ଡ ବିକା କେଉଁଠି ପ୍ରଜାକୁ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ଭଙ୍ଗା ଦିଏ; ମୁଣ୍ଡବିକା ଉଷା ବିନା ମଜୁରିରେ ହଳ କାମ କରେ, ମୁଣ୍ଡବିକା ବାଉଁଚ ବିନା ଦରମାରେ ଖୌର ଓ ଶଙ୍ଖୁଲା ବୋଳି ନେଇ ଇତ୍ୟାଦି କାମ କରେ; ମୁଣ୍ଡବିକା ଧୋବା ବିନା ବର୍ତ୍ତନରେ କାଠ ତରେ ଓ ଲୁଗା ସଫା କରେ ଏବଂ ମୁଣ୍ଡବିକା କୁମ୍ଭାର ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ହାଣ୍ଡି ଯୋଗାଏ ।] ବଣ—୧ । ଉକ୍ତ ପ୍ରଥାନୁସାରେ ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ପ୍ରଜର ଖଟଣି (ଲୋକ)—1. Serving without remuneration according to the aforesaid custom of Muṇḍabikā. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦଠାରେ ନଜରୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିବା (ଲେଢ)—2. (figurative) Surrendering one's self completely to another.

ମୁଣ୍ଡ ବିକିବା—ଦେ. କି—ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—To accept servitude.
Munḍa bikibā
ମାଥା ବିକ୍ରି କରା **शिर बीकना**

ମୁଣ୍ଡ ବିଗିଡ଼ିବା – ଦେ. ବ—ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ—Derangement of the brain.
Munḍa bigirḍibā
ମାଥା ଖାରାପ ହୋଇଯା **मुँड बिगडना**

ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା—ଦେ. ବ—ମୃତ ବର୍ଥା (ଦେଖ)
Munḍa bindhā Munḍa bathā (See)
(ମୃତ ବନ୍ଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. ବ—ବୁଡ଼ିବାର ସ୍ନାନ କରିବା—To take a bath by immersion.
Munḍa burḍā(rḍe)ibā
ମାଥା ଡୁବାନ **मुँड डुबाना** [ଉ - ବୁଡ଼ି ଉଡ଼ୁମ୍ବରେଣ ସପ୍ତଋଷି କୁଣ୍ଡ, ଅଛୁ ତହିଁ ନର ବୁଡ଼ାଇଲେ ମୃତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମୁଣ୍ଡ ବୁଲା—ଦେ. ବ—ମସ୍ତକ ଘୂର୍ଣ୍ଣନ; ଶିରୋଘୂର୍ଣ୍ଣନ—Giddiness of the head; reeling of the head.
Munḍa bulā
ମାଥା ଘୋରା, ମାଥା ଘୁରନୀ **शिर घूमना**
ଦେ. ବିଶ—କଥାକଥାକେ ମୁଣ୍ଡ ଚକ୍କର ଦେବା, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲି[ଲେ]ଇବା, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲା[ଲେ]ଇ ଦେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ବା ଅଳ୍ପ ଅସ୍ୱାସରେ ଯାହାର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ ଘଟେ- Liable to derangement of the brain on small provocations.

ମୁଣ୍ଡ ବୋଝ – ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ବହନ କରାଯିବା ବୋଝ—A load carried on the head.
Munḍa bojha
ମାଥାର ବୋଝା **मुँडका बोझा** [ଉ—ଘାଟ ବସନ ବାନ୍ଧି ଚଳ, ଶିବଙ୍କେ ବହିବେ ଭୁଣ୍ଡଳ । ସେ ଯେବେ ବହିକି ନ ନମ୍ରେ, ସେ ମୁଣ୍ଡ ବୋଝ ବହ ଶମ୍ରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମୁଣ୍ଡ ବୋଝିଆ(ୟା)—ଦେ. ବିଶ—ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବୋଝ ବହିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Munḍa bojhiā(yā) (a person) Carrying loads
ମୁଟେ **मोटिया** on the head. ଦେ. ବ—ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଝ ବହିବା ଯାହାର ଜୀବିକା; ମୋଟିଆ—A carrier of load on the head; a professional carrier or bearer; a porter. (ଉ—ଶବଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିଲେ ମୁଣ୍ଡ ବୋଝିଆ ଖଡ଼ି ଘଲାନ୍ତି— ଛଗ ।)

ମୁଣ୍ଡ ଭ(ଘା)ଉଁରି ଜାଲ—ଦେ. ବ (ସ ମୁଣ୍ଡ+ଭ୍ରମ+ଜାଲ)—
Munḍa bha(ghā)uñri jāla
ମଥା ଭଉଁରି ଜାଲ— Casting net.
ମାଥା ଘୂରାନୀ ଜାଲ

ମୁଣ୍ଡ ଭିଡ଼ା— ଦେ. ବ—୧ । ଜୁଡ଼ାରେ ବନ୍ଧାଯିବା ଫାଡ଼ପଟ୍ଟା—1. Tapes
Munḍa bhirḍā ମାଥାର ଫିତା **पेंठा** for tying the
ମରେଟା chignon. ୨ । ମସ୍ତକରେ ଗୁଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁଚା ବା ଚଦର—2. A cloth or sheet for tying round the head.

ମୁଣ୍ଡ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ମୁଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Munḍa mārḍibā Munḍa potibā (See)

ମୁଣ୍ଡ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମସ୍ତକ ନୁଆଁଇବା; ମସ୍ତକ ଅବନତ
Munḍa māribā କରିବା—1. To bow down, ୨ ।
ମାଥା ଖୋଡ଼ା(କୋଡ଼ା) ଦେବତା ପ୍ରତ୍ୟୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜଳଚରେ ମସ୍ତକକୁ ଭୂମିରେ
मुँड पटकना ଛୁଆଁଇ ନମସ୍କାର କରିବା—2. To make obeisance by touching one's head to the ground. ୩ । ଗଭୀର ଶୋକରେ ଭୂଇଁରେ ନଜର ମସ୍ତକକୁ ଆଘାତ କରିବା—3. To strike one's head on the ground through grief.

ମୁଣ୍ଡମାଳ(ଳା)—ସ.ବ—(ମୁଣ୍ଡର ମାଳ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବହୁ ନର-
Munḍamāla(lā) ମୁଣ୍ଡରେ ଗ୍ରଥିତ ମାଳା—1. A wreath or string of human skulls. ୨ । ମାଳାରେ ଗ୍ରଥିତ ହେବା ପର ଏକତ୍ର ସ୍ଥିତ ଅନେକ ମୃତ—2. Row of skulls found or placed together. [ଯଥା—ଉତ୍କ ସ୍ଥାନରେ ବହୁତ ଏପର ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ସେ, ମଶାଣିରେ ମୁଣ୍ଡମାଳ ଗଢ଼ିଲା ।]

ମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ – ସ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ – (ମୁଣ୍ଡମାଳ+ଇନ୍; ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ+ଈ; ସ୍ତ୍ରୀ.
Munḍa māliniī ମୁଣ୍ଡମାଳ ଧାରିଣୀ—Wearing a string of skulls. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କାଳୀ – Goddess Kāliī.

ମୁଣ୍ଡ ମାଳୀ—ସ.ବଶ. ପୁଂ—(ମୁଣ୍ଡମାଳ+ଇନ୍; ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ; ୧ମା. ୧ବ)
Munḍa māliī ମୁଣ୍ଡମାଳା ବେକରେ ପକାଇଥିବା—Wearing a string of skulls. ବ. ପୁଂ—ମହାଦେବ—God Śiba.

ମୁଣ୍ଡ ମୁକୁଳା – ଦେ. ବ—୧ । ଅଲୁଞ୍ଚିତ କେଶ—
Munḍamukulā 1. Dishevelled hair of the head
ଖୋଲା ବାଳ **खुला बाल (मुँह)** ୨ । ଓଢ଼ଣା ନ ଥିବା ମସ୍ତକ—2. Unveiled head.

ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । କେଳଖଣ୍ଡାରୁ ମସ୍ତକକୁ ମୋଡ଼
Munḍa mordibā ଗଣ୍ଡିରୁ ମସ୍ତକକୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେବା—To
ମାଥା ମୋଡ଼ା **मुँड मरोडना** twist asunder the head.
[ଉ—କୋଧ ଜନେଧ ଯୋଗୀଙ୍କର; ସେ ମସ୍ତକ ମୋଡ଼ିଲେ (ମସ୍ତକମୋଡ଼ା—ବ. ରୂପ) ବହ୍ମାର । ଭୂପଦ୍ଭ. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ମୁଣ୍ଡ ରଖିବା—ଦେ. କି—(ସ. ମସ୍ତକ ଓ ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ)—
Munḍa rakhibā ୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନ ରକ୍ଷା
ମାଥା ରଖା କରିବା—1. To save another's life.
मुँडरखना [ଉ—ମା କାଳ । (ମୋ ପିଲାର) ଏ ମସ୍ତକ ରଖିଲେ, ତୋତେ ଦିଅ ମସ୍ତକ (ବୋଦା) ଦେଇ ।] ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡରୁ ବା ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—2. To save a person from losing his head. ୩ । ମସ୍ତକ ଗୁଞ୍ଜିବା (ଦେଖ)
3. Munḍa gunjibā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଡାଣ୍ଡଦଣ୍ଡରୁ ବା ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା- Munda rahibā Being saved from death or ମାଥା ରକ୍ଷା ହେଉୟା from death sentence. [ସଥା—ମୁଣ୍ଡ **मुण्ड रहना** ରହିଲେ ଜୁଣ୍ଡ କହିବ । (ଛଗ)]

ମୁଣ୍ଡ(ଡ଼ି)ରି—ଦେ. ବି.—ମୁଣ୍ଡିଆ (ଦେଶ)— Munda(ṇḍi)ri **मुण्डिरी मुँडी** Munditikā (See).

ମୁଣ୍ଡରେ ଅଠା ବୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି· —(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି Muṇḍare aṭhā boḷibā ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ମାଥାୟ ଦୋଷ ଦେଓୟା ଦୋଷ ବା କଳଙ୍କ ଅର୍ପଣ କରିବା—To **कलंक लगाना** lay the blame or stigma of a thing on the head of a person. [ଉ—ଗାଁଅଁ ବାଲ୍ ପଲାସ ଖାଇଲେ, ଭଣ୍ଡାସ୍ତ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଠା ବୋଳଲେ । ଛଗ]

ମୁଣ୍ଡରେ ଆକାଶ ଛିଣ୍ଡି(ଣ୍ଡି)ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଦଠାତ୍ ବିପତ୍ତ୍ତି Muṇḍare ākāśa chhiṇḍi (ṛḍi) paṛḍibā ଦେଇ ମାଥାୟ ଆକାଶ ଭେଙ୍ଗେ ପଡ଼ା ବିହ୍ୱଳ ଓ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବା- **मुण्डपर आकाश गिरना** 1. Being overwhelmed with danger. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାନ୍ୱିତ ଓ ବିଂ· କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ ହେବା—2. Being bewildered with anxiety.

ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣୀ କାମୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମସ୍ତକରେ ଉକୁଣି Muṇḍare ukuṇi kāmuṛḍibā ଦଂଶନ କରିବା—1. ମାଥାୟ ଉକୁନ କାମଡ଼ାନ Being bitten by lice. **शिरमे जू काटना** ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାନ୍ୱିତ ହେବା—2. Being (ମୁଣ୍ଡକୁ ଉକୁଣୀ କାମୁଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) very much anxious. [ଉ—ଏତେ ମା ବାପଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣୀ କାମୁଡୁଛୀ, କେମିତି ବାହା ହେବେ । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ଼ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପମାନ ଦେବା— Muṇḍare goṛḍa debā 1. To insult. ମାଥାୟ ପା ଦେଓୟା **माथ पर लात देना** [ଉ—ଚାଷା ଶ୍ୱର ଅମୃତ ଅଟେ କେତେ ବଡ଼ । ନେଲା କନ୍ୟା ବଳେ ଦେଇଣ ମୁଣ୍ଡେ ଗୋଡ଼—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାସ୍ତ୍ରତ. ଅନ୍ଧ ।] ୨ । (ମନ୍ଦାର୍ଥ) ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇ ସ୍ୱମତାଗତ କାମ କରିବା ବା ସ୍ୱମତାର ଅପବ୍ୟବହାର କରିବା—2. (bad sense) To take undue advantage of one's privilege; to abuse one's authority.

ମୁଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଯଥା Muṇḍare chaṛdhā(ṛḍhe)ibā ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା—1. To ମାଥାୟ କରା **मुंडपर चढाना** give undue indulgence to a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପୂଜା ବା ସମ୍ମାନ କରିବା—2. To worship or honour a person.

ମୁଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇବା Muṇḍre chaṛdhibā ଯୋଗୁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ମାଥାୟ ଚଢ଼ା ଅଯଥାରୂପ ସୁଯୋଗ ନେବା—To take undue **मुँडपर चढना** liberty with a person by abusing the indulgence shown by him.

ମୁଣ୍ଡରେ ଟାହିଆ ବାନ୍ଧି(ମାରି) ବୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସାହ Muṇḍare tāhiā bāndhi(māri) bulibā ଦୁଇଜ ଲୋକ- ମାଥାୟ ପାଗ ବେଁଧେ ବେଡାନ ସମାଜରେ ବଡ଼ତ୍ୱ ଜାହିର କରିବା—To **मुँडमे फूल लेकर घूमना** strut in the public with [ମୁଣ୍ଡରେ ଫୁଲମାଳ(ପାଗ)ବାନ୍ଧି ବୁଲିବା - ଅନ୍ୟରୂପ] delight.

ମୁଣ୍ଡରେ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡରେ ଅଠା ଲଗାଇବା (ଦେଶ) Muṇḍare debā Muṇḍare aṭhā lagāibā (See)

ମୁଣ୍ଡରେ(କୁ) ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟର ଦାୟିତ୍ୱ ସ୍ୱୟଂ Muṇḍare(ku) nebā ବହନ କରିବା—1. To shoulder ମାଥାୟ ଲଓୟା the responsibility for any matter. **मुंडपर लेना** ୨ । ଅନ୍ୟ କେହି କରିଥିବା ଅପରାଧକୁ ନିଜେ ଅଭୋର ନେଇ ଅନ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବା—2. To save a person by taking upon one's self the blame for acts committed by the former.

ମୁଣ୍ଡରେ ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ମସ୍ତିଷ୍କରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା; Muṇḍare pasibā ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବା—To enter into ମାଥାୟ ଢୁକା one's brain; to be understood. **मुंडमे घूसना (ढूकना)** [ଉ—ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାଟା ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ପଶୁ ନାହିଁ ।)

ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ବିପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ହତଭମ୍ବ- Muṇḍare bajra paṛḍibā ବିମୂଢ଼ ଓ ବିହ୍ୱଳ ହେବା— ମାଥାୟ ବାଜ ପଡ଼ା Being bewildered on the sudden **मुंडमे बजर गिरना** approach of a danger.

ମୁଣ୍ଡରେ ଶିକା ଛିଡ଼ି(ଣ୍ଡି)ବା—ଦେ. ବ—ଅଯାଚିତଭାବରେ କୌଣସି Muṇḍare śikā chhiṛḍi(ṇḍi)bā ଲୋକର ଅନେକ ଅର୍ଥ- ଭାଗ୍ୟ ଶିକା ଛିଣ୍ଡା ପ୍ରାପ୍ତି ବା ସୌଭାଗ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ହେବା— **मुंडमे शिका छिनना** (a person's) Being blessed with profit or good fortune without asking for it.

ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଦୁର୍ଭାବନାରେ Muṇḍare hāta dei basibā ହତଭମ୍ବ ହୋଇପଡ଼ି ହେବା— ମାଥାୟ ହାତ ଦିଏ ବସା 1. To rest one's head on the **शिरपर हात देकर बैठना** raised palm in utter an- (ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) xiety. [ଦୁ—ଦୁର୍ଭାବନା- ଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତତଳକୁ ରଖି ରହେ ।] ୨ । ଅଶୀର୍ବାଦ କରିବା—2. To bless. (ଉ— ଅନନ୍ତ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଇ ହାତ, ଦୁର୍ଗୁକର ଉତ୍ତର ଅଟେ ଗୋପୀନାଥ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାସ୍ତ୍ରତ. ବନ ।)

ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Muṇḍare hāta bulā(le)ibā ଠକାଇ କର ତାଠାରୁ କିଛି ମାଥାୟ ହାତ ବୁଲାନ ପଦାର୍ଥ ନେବା—1. To cheat a person

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଏ	ଐ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଚ	ଶ,ଷ	କ	ଇୟ୍	ଉଅ	ଜ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ଓ	ଅକାରନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଙ୍ଗ	ଘ	ଃସ	ଗଁ	ଇଅ	ଈ	ଟ

शिरपर हात फिराना of something. ୨ । କୌଣସି (ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୋଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଶୀର୍ବାଦ କରି ତହିଁର ଦତ୍ତିଣାସ୍ୱରୂପ ତାଠାରୁ କିଛି ପଦାର୍ଥ ନେବା—2. To take something from a person as a gift by invoking blessings on him. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଶୀର୍ବାଦ କରିବା ସମୟରେ ତା ମୁଣ୍ଡରେ କରତଳକୁ ଘଷିତ କରାଯାଇ ଥାଏ ।]

ମୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୁ)ଳା(ଳି)—ଦେ. ବ (ସ. ମଣ୍ଡଳ)—ବୃତ୍ତାକାର ଚିତ୍ର—Muṇḍa(ṇḍu)lā(li) ମଣ୍ଡଳ A circular drawing. ଗୋଲ (ମୁଣ୍ଡଳ[ଳ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୁ)ଶାଳି—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଦାଢ଼ିଅ ଧାନ—A species of summer paddy. Muṇḍa(ṇḍu)śāli

ମୁଣ୍ଡ ହଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମୁଣ୍ଡକୁ ବାରମ୍ବାର ଏପାଖରୁ ସେପାଖକୁ ଘୁଳାଇ କରିବା—1. To wave or wag the head to and fro. ୨ । **ମାଥା ହଲାନା ଶିର ହିଲାନା** ଅସମ୍ମତିର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ମୁଣ୍ଡକୁ ବାରମ୍ବାର ଏପାଖ ସେପାଖ ଘୁଳାଇ କରିବା; ନାହିଁ କରିବା—2. To wave one's head to indicate denial; to express 'no' by waving one's head. ୩ । ସମ୍ମତିର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ମୁଣ୍ଡକୁ ଏକଥର ଉପରୁ ତଳକୁ ଘୁଳାଇ କରିବା—3. To lower one's head once to express 'yes'. [ଦ୍ର—ଦୁଇ ପାଖକୁ ଏକାଧିକ ବାର ମୁଣ୍ଡକୁ ଘୁଳାଇ କଲେ ତହିଁରୁ ଅସମ୍ମତି ବା ନାସ୍ତି ବାଣୀ ଜଣାପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ମୁଣ୍ଡକୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ପାଖକୁ ଅଥବା ଉପରୁ ତଳକୁ ଘୁଳାଇ କଲେ ତହିଁରୁ ସମ୍ମତି ଜଣାପଡ଼େ ।]

ମୁଣ୍ଡା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମୁଣ୍ଡିତିକା (ଦେଶ)—1. Muṇḍitikā Muṇḍā (see). ୨ । ମୁଣ୍ଡିତା ସ୍ତ୍ରୀ; ଲଣ୍ଡୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman with shaven head. ଦେ. ବ—(ସ. ମୁଣ୍ଡ—ସ୍ଥୂଳ କନ୍ଦ)—୧ । ହଳଦୀ, ସାରୁ ଓ କଦଳୀ ଗଛର ମୂଳଗଣ୍ଠି—1. The ball-shaped root of turmeric, yam, arum and plantain tree. ୨ । ଡାଳା ଅବା ବଳିତ ବୃକ୍ଷର ଗଣ୍ଡି; ଲଣ୍ଡା ଗଛ; ସ୍ଥାଣୁ—2. The branchless trunk of a tree; a lopped tree. [ବ୍ୟୁ—ମୁଣ୍ଡା ବୃକ୍ଷ ଯର ଦୁଅନ୍ତେ ସେ ସ୍ୱତନ । ଘଣ୍ଟୁ ମାତ୍ର ପୁଣି ଶିର କଲେ ଛିନ୍ନ—କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । କାଠର ବା ପଥରର ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ—3. A big block of wood or stone. ଢଙ୍ଗ, ଘଡ ୪ । ମାଛର ବା ମାଂସର ବଡ଼ଖଣ୍ଡ—4. A big lump of flesh or meat or fish. [ବ୍ୟୁ—ନେଲେ ଦିଅ ମୁଣ୍ଡୁଟି (ମଛୁଲୀ), ଗୁଣ୍ଡୀ (ମାଂସ) ଅଥା ସଙ୍ଗେ ଗୋଟାଏ ମୁଣ୍ଡା । ଦରକାର.

ଥୁଁଟେ ଠୁଁଠ ବଡ଼ଚେକା ଗଡ

ଠୁଁଟୋ ଗୁଧାନାଥ ।] ୫ । (ଗାଈ) ଥରଣା ହବାର ଅନ୍ୟ

ବଂଶସୋଧନ, ହରମୁଡ ହା ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା—ଟିଭା, ମାଡା, ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା ଆଦି) ମୃତ ହେବା ପରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବଞ୍ଚିଥାଏ—5. A person who is the sole surviver in a family. ୬ । ହଳଦୀ ଗଛର ମୂଳର ମାଟିକୁ ଛୋଟ କୋଦାଳ ଜାତୀୟ ଯାହାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ସରୁଆ **ତାମନି** କୋଡ଼—6. A narrow spade used in loosening the soil near the root of turmeric plants

ଗୋଡା ଜଡ଼ ଧାଁନା ୭ । (କର୍ଣ୍ଣର) ମୂଳଭାଗ; କାନମୂଳା—7. The root (of the ear). ୮ । ବେକମୂଳା; ବେକର ମୂଳଭାଗ—8. The nape (of the neck),

ମୁଡା ଅଧକଟୀ ୯ । ରେକ୍ ଦ୍ୱିତ ଅବର ଶେଷ ଅଂଶ ତର୍ ହୋଇଗଲା ପରେ ମୂଳର ଯେଉଁ ଅଂଶଖଣ୍ଡି ରହିଥାଏ—9. Counterfoil (of duplicate receipts etc.)

ଭିଦା ୧୦ । (ଛପ୍ପରର) ଉପରଭାଗ—10. The top (of a ridge). (ଉ—ଘୁଅକୁ ଖାଇଲା ହୁଡ଼ମୁଣ୍ଡାରେ, ଜନା କାମୁଡ଼ିଲା କାନ ମୁଣ୍ଡାରେ—ଶିଶୁ ବଚନ ।)

ବୀଚପାଂତର ୧୧ । ଗଣ୍ଡୁର ଜମି; ଯେଉଁ ଜମି ଗଣ୍ଡୁଇର (ସୁବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେଦମାଳଙ୍କ) ମଝିରେ ଥାଏ—11. Land situated in the middle of a vast plain. ୧୨ । (ପାନବରଜ)—ପାନ ବରଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ବାଗରେ ଲଗାଯାଇ ଥାଏ, ସେହି ବାଗର କଡ଼ ଦୁଇ ପାଖ [ଦ୍ର—ଆର ଦୁଇ ପାଖକୁ 'ବାହାଲ, କନ୍ଦନ୍ତ ।] 12. The two sides or wings of a row of betel leaf plants in a Baraja. ୧୩ । ଲଙ୍ଗଳର ଯେଉଁ ଚଟକା କାଠର ଅଂଶର ମଝିରେ ଲଙ୍ଗଳ ଲଦ୍ଦା ଗଲା ଯାଇଥାଏ—13. The wooden blade of a plough into which the ploughshare is thrust. ୧୪ । ଲଙ୍ଗଳ ଗଢ଼ା ହେବା ଯାଇ କାଠର ଗଣ୍ଡିକୁ କଟା ହେବା କାଠ ଖଣ୍ଡ—14. An unworked or rough block of wood from which a plough is made. ୧୫ । ବାଉଁଶ, କଦଳ ଆଦି ଦୁଦାଳିଆ ଗଛର ବା ଗୁଳ୍ମର ଏକ ଝୁଡା—15. One group of a bushy tree or plant (as plantain, bamboo) (ଯଥା—ମୁଁ ଏ ବର୍ଷ କଟେଇରେ ୩ ମୁଣ୍ଡା କଦଳ ପକେଇଛି ।) [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଗଛ ଓ ଗୁଳ୍ମ ଅବର ମୂଳରେ ବଡ଼ ପିଣ୍ଡ ଥାଏ, ସାଧାରଣତଃ ସେହି ଗଛର ସଂଖ୍ୟା ଜଣେଇବାର୍ଥ 'ମୁଣ୍ଡା' ଶବ୍ଦ 'ଗୋଟା' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—୩ ମୁଣ୍ଡା କଦଳ ଗଛ; ୪ ମୁଣ୍ଡା ବାଉଁଶ; ୫ ମୁଣ୍ଡା ସାରୁ ଗଛ; ୧୨ ମୁଣ୍ଡା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ସେବେ ଅଧର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ' ଚଢ଼ିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବ ୨ଚଢ଼ିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚଢ଼ିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବେ ସେବେ ଏ ଭିଧାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ସେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ୨ ବା ୧ ଚଢ଼ିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ ଗାଈ' ଖୋଜନ୍ତେ; 'ମୁଠ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଠ' ଖୋଜନ୍ତେ; 'ବମ୍ବୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବମ୍ବୁ' ଦେଖିବେ; ଅର୍ଥବା ନ ପାଇଲେ 'ଅଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ;'ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍'ଦେଖିବେ ।

ଦଳଦ ଗଛ ।) ପ୍ରାଦେ. ବ—୧ । (ସମ୍ବଲପୁର)—ପାହାଡ଼ରୁ ଗଡ଼ିଆସିବା ବର୍ଷା ପାଣିକୁ ତଳ ପାଖରେ ଅଡ଼ ବା ବନ୍ଧ ଦେଇ ଜମାଇ ରଖାଯିବା ଜଳାଶୟ, ଯହିଁରୁ ଖେତକୁ ପାଣି ମଡ଼ାଯାଏ--1. A tank formed by restraining rain water coming down a hill, by constructing a dam, which is utilised for irrigating fields. [ଦ୍ର—ବୃଦ୍ଧାକାର 'ମୁଣ୍ଡା'କୁ 'କଣ୍ଠା' ବୋଲିଯାଏ । ସ୍ୱଳ୍ପାଡ଼େ ବନ୍ଧ ବଥା ଯାଇଥିବା ଜଳାଶୟକୁ 'ବନ୍ଧ' ବୋଲିଯାଏ ।]

୨ । (ଘୁଷ ଛଡ଼ା)— ଖୁରୁଡ଼ି ଓ ଘଣ୍ଟେ ନଡ଼ିଆ ପୁରୁତ୍ତ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଲମ୍ବ ମୁନିଆ ଯନ୍ତ୍ର (ଦ୍ର--ଏହା ଗୋଟିଏ ମୋଟ ଝୁଣ୍ଟିରେ ଡେଣ୍ଟ ଦୋଇ ମଧ୍ୟ ଦୋଇଥାଏ । ନଡ଼ିଆରୁ କତା ଛଡ଼ାଇଲାବେଳେ ଏ ଝୁଣ୍ଟିକୁ ଭୂମିରେ ଥୋଇ ସେହି ଡେଣ୍ଟ ମୁନଦ୍ୱାର ନଡ଼ିଆର କତାକୁ ଜୋରରେ ଚାପିଦେଲେ ନଡିଆରୁ କତା ଖସିଯାଏ ।) 2. A kind of pointed implement used to peel off the rind of a cocoanut.

ମୁଣ୍ଡା **ମୁଣ୍ଡା** (ଗଡ଼ଜାତ)—ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ— 3. An aboriginal tribe. (ଦ୍ର— ଏମାନେ ଉତ୍କଳର ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବ ବଦାବରେ ଓ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟ କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି ।)

ମୁଣ୍ଡାରୀ ଭାଷା **ମୁଣ୍ଡାରୀ** ୪ । (ଗଡ଼ଜାତ) ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କ କଥିତ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ବିଶେଷ—4. A language of the aborigines called Mundā inhabiting the Oriya states. ୫ । (ଦିହରୁମି) ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ; ପ୍ରଧାନ; କୋଲ୍ଲମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—5. The headman of a village; a village headmen amongst the Kols. ୬। (ଗଡ଼ଜାତ)—ଧାନ ଗଛର ରୋଗ ବିଶେଷ—6. A disease affecting paddy plants. [ଦ୍ର - ଏଥିରେ ଧାନ ଗଛର ତେର ଭୂମି ଉତ୍ତରକୁ ମାଡ଼େ ନାହିଁ; କମ୍ବା ଧାନ ଗଛର ଉପର ଅଂଶ ଝୁଆଁ ବଏ ନାହିଁ, ଓ ବଢ଼େ ନାହିଁ ।]

୭ । (ବାଲେଶ୍ୱର)—ଗୁଡ଼ି କାଗଜ ଦେହରେ ଉପରୁ ତଳକୁ ଲଗା ଦୋଇଥିବା କାଠି ବା ବାଉଁଶ ପାଖଥା— 7. The rib of a paper kite. ୮ । (ବାଣ୍ଡା)— ଶାରଦ ଜମ୍ବି—8. Land fit for Sārada cultivation.

ଭୋଁତା **ମୁଣ୍ଡା** ୧ । (ଘୁଂ) ସାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସନ୍ତାନାଦି ମର ଅଛନ୍ତି-- ନିର୍ବଂଶ **ହରମୁଣ୍ଡହା** 2. A person who has lost his wife and children. ୩ । (ସ. ମୂଢ଼; ପୁଂ)— ନବଜ ବିଅ; ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି—3 Dunce; dull. ୪ ।

ବୋକା **ମୂଢ** (ପୁଂ) ମୁଣ୍ଡଯୁକ୍ତ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା; ସଲ ମୁଣ୍ଡା; ଉକୁଣିମୁଣ୍ଡା)—4. (Used with other words in a compound)—

ମାଥା ବାଲା **ମୁଣ୍ଡ ବାଲା** (ମୁଣ୍ଡେଇ,ମୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Headed (as in dirty-headed

ମୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି —(ସ. ମୁଣ୍ଡରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ନାମ ଧାତୁ)— Muṇḍā(ṇḍe)ibā ୧ । ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ବୋଝ ନେବା— ମାଥାୟ କରା **शिरपर लेना** 1. To carry a load on the head. (ଦ୍ର—ସୁରବ ଜରତେ, ପ୍ରଜା ପୁଞ୍ଜ ଋଣ ଭର, (ମୁଣ୍ଡେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଣ୍ଡାଇଛ ମୁଣ୍ଡେ ସ୍ୱଜନ ଭୂତର ବ୍ୟାଜେ । ମାଥା ଠୋକାନ ସ୍ୱଧାନାଥ. ସଦାସାଦ୍ଧା ।) ୨ । ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଆଘାତ **शिरसे मारना** କରବା; ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରବା—2. To strike by butting the head. ୩ । ପ୍ରସବ ବେଳାର ଅଭ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁର ମସ୍ତକ ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାରକୁ ଆସିବା

ମାଥା ଠୋକା 3. To approach the vaginal aperture

मुण्डा निकलना with the head first (said of a child just before being born.) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପୂଜା କରବା ବା ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—4. (figurative) To worship a person. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରବା—5. (figurative) To take the responsibility for doing a thing upon one's head; to undertake. [ଦ୍ର— ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଣ୍ଡାଇବା, ଦୋଷ ମୁଣ୍ଡାଇବା]

୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯଜ୍ଞାଦ୍ଦ, ଅମାବାସ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆଦ ଇଶ୍ୱର ଠିକ୍ ପୂର୍ବେ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ବା ଆସିବା—6. (figurative) To start while certain inauspicious tithi or day or time is near at hand. (ଦ୍ର—ଶାଶୁ-

ମୁଡାନ ଘରକୁ ଯଜ୍ଞାଦ୍ଦ ମୁଣ୍ଡାଇ କର ଗଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟେ ।)

ମୁଁଡାନ ୭ । (ସ. ମୁଣ୍ଡନ)—ଅସ୍ତ୍ରାଦ୍ୱାରା କ୍ଷୌର ଦେବା— 7. To have one's head shaven by a barber. (ଦ୍ର—'ମନ ନ ମଣ୍ଡାଏ ମୁଣ୍ଡାଏ କେଶ । ଛଗ । 'କୋଥେ ଭୁମର ବଦନ ପ୍ରକାଶ, ଅଳ ଡୋଦର ମୁଣ୍ଡାଇବ କେଶ । ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରଭାସ ଶଶୀସେନା ।)

ମୁଣ୍ଡା କଲମ—ଦେ. ବ—ଦନ୍ତୁର କଲମ; ଯେଉଁ କଲମର ମୁନ ଘୋର Muṇḍā kalama ଦୋଇ ଯାଇଥାଏ—Blunt pen.

ମୁଁଡ଼ୋ (ଭୋଁତା) କଲମ **मुंडा कलम**

ମୁଣ୍ଡା କାଠି – ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଗୁଡ଼ି କାଗଜର ଦେହରେ Muṇḍā kāṭhi ଉପରୁ ତଳକୁ ଲଗା ଦୋଇଥିବା କାଠି ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମୁଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାଉଁଶ ଫାଳଥ—Thin rib of bamboo or wood attached to a kite.

ମୁଣ୍ଡା କୋଡ—ଦେ. ବ—ଦନ୍ତସ୍ୱ କୋଡ଼—A blunt spade. Muṇḍā kor̤d ଭୋତା କୋଦାଳ ମୁଣ୍ଡା କଟୁର, ମୁଣ୍ଡା କୁରୁଡ଼ି; ମୁଣ୍ଡା ଫାଳଅ ଅଦ୍ଧ ମୁଣ୍ଡା କୁଦାଳୀ [ଦ୍ର—ଏହାରୁ ମୁଣ୍ଡା ପଳଡ଼, ମୁଣ୍ଡା କାଙ୍ଗ, ଶବ୍ଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମୁଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ଶାଖା ଆଦ ଛେଦା ହୋଇଥିବା ବୃକ୍ଷର ଗଣ୍ଡି— Muṇḍā gar̤di The trunk of a tree whose ଗଡ଼ branches have been lopped off; a big କୁନ୍ଦା log of wood. (ଉ—ଅର୍ଜୁନ କାଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ଛେଦା ଗଣ୍ଡି ଘଡ଼, ଜଳା କଲେ ଦାଣି ଥୋଇବା ମୁଣ୍ଡା ଗଡ଼ । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ. ବସ୍ତ୍ର ।)

ମୁଣ୍ଡା ଗାଗର—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମୁଣ୍ଡ+ଗର୍ଗର)—ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡା ଘର Muṇḍā gāgara ଦାଢ଼ୁଆ କଣ୍ଟା ନ ଥିବା ଗାଗର ମାଛ— ଗାଗର ଗାଗର A kind of fish without a long and sharp snout. (ଉ—ନଈ ଉତରେ ଯାଇଥିଲ ମୁହିଁ, ମାଉଲି ମୁଣ୍ଡା ଗାଗର, ବୋଉକୁ କହିବ କାଲିବେ ନାହିଁ, ଜୋଇଁ ଭଲ ଗୁଣ ସାଗର—ଭଜ ।)

ମୁଣ୍ଡା ଚେକ୍—ଦେ. ବ—ଦୁଇ ଭଳ ଗୁସ୍ତ ଏକ କଥା ଛପା ହୋଇଥିବା Muṇḍā chek ଚେକ୍ ଘାଉଡ଼ ଆଦ କାଗଜର ଶେଷ ଅଂଶମାନ ମୁଁଡ଼ୋ ଚେକ ବଥଯିବା ଘରେ ଚଲର ଯେଉଁ ଖଣ୍ଡି ରହିଯାଏ— ଅଧ କଟ୍ଟୀ The counterfoil of duplicate cheques (ମୁଣ୍ଡା ରସିଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) or receipts.

ମୁଣ୍ଡା ଛତୁ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମଣ୍ଡା ଛତୁ (ଦେଖ) Muṇḍā chhatu Maṇḍā chhatu (See)

ମୁଣ୍ଡା ଝାଞ୍ଚୁଣି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଝଞ୍ଜୁଣୀ ବନ୍ଧୁକାଳ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା Muṇḍā chhāñchuṇi ଦ୍ୱାର ଉହିଁର ଅଗମାନ ଯତ୍ନପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ (ମୁଣ୍ଡା ଝାଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଛୁ—A worn out mop. ମୁଡ଼ା ଝାଁଟା ମୁଣ୍ଡା ଝାଡୁ

ମୁଣ୍ଡା ଠା—ଦେ. ବ—ଖାଇବା ପାଇଁ ପତର ବା ପାତ୍ର ରଖାଯିବା ସ୍ଥାନରେ Muṇḍā ṭhā ମୁରୁଜ ଦ୍ୱାର 'ଠାଆ' ହୋଇ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା— ବିନା ଅଲ୍ପନକା ଠା The absence of a drawing on (ମୁଣ୍ଡା ଠାଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) the ground (with white powder) on which the plate is kept for taking meal. [ଦ୍ର—ମୁରୁଜରେ 'ଠାଆ' ଚିତ୍ର ନ କର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ସାଇତ୍ୟ ଚଳନ୍ତି ତାକୁ ମୁଣ୍ଡା ଠାଆରେ ଖାଇବାକୁ ଦେଲୁ !]

ମୁଣ୍ଡା ନ(ଲ)ଇ—ଦେ. ବ—ଏକ ଜାତିସ୍ୱ ବନ୍ୟ ଲତା—Elephant Muṇḍā na(la)i creeper; Argyrica Speciosa. समन्दर सोक् [ଦ୍ର—ଏହା ମୋଟା କାଠିଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଏହାର ଫୁଲ ଅଦ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ।]

ମୁଣ୍ଡା ପଥର—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ମୋଟା ପଥର; ବଡ଼ ପଥର ଖଣ୍ଡ— Muṇḍā pathara A big block of stone. ବଡ଼ ପଥର मंडा पत्थर

ମୁଣ୍ଡା ପହଁରା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବଡ଼ିଶା ମୁଠା ବନ୍ଧୁକାଳ ବ୍ୟବହୃତ Muṇḍā pahañrā ହେବା ଦ୍ୱାର ଉହିଁର ଅଗ ଯତ୍ନପ୍ରାପ୍ତ ମୁଣ୍ଡା ବଡ଼ିଶା } —ଅନ୍ୟରୂପ ହୋଇଥିବା—A worn out ମୁଣ୍ଡ ପଦିର ମୁଠା broomstick. ମୁଡ଼ା ଝାଟା मुंडा झाड़ु

ମୁଣ୍ଡା ବସା(ସେ)ଇବା—ଗ୍ରାକ୍ରି. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡା କାଠିର Muṇḍā basā(se)ibā ଗୁଡ଼ର ସଥାସ୍ଥାନରେ ଅଠା ଲଗାଇ ବସାଇବା—To set the Muṇḍā Kāṭhi with gum in on a paper kite.

ମୁଣ୍ଡା ବେଶର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବେଶର ଭଅଣରେ ମାଛର Muṇḍā beśara ଟଣ୍ଡମାନ ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା ହୋଇ ରହି ମୁଡ଼ି ଘଣ୍ଟ ଥାଏ—Fish curry with lumps of fish intact. [ଦ୍ର—ଏହାରୁ ମୁଣ୍ଡା ମହୁର ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମୁଣ୍ଡାଭାରି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ଉପର ମୁଣ୍ଡ ତଳ ମୁଣ୍ଡ ଠାରୁ Muṇḍābhāri ଅଧିକ ରୂପେ ଭାରି ହୋଇଥିବା (ଗୁଡ଼ି)— (a kite) Having the upper end excessively heavier than the lower end. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଗୁଡ଼ର ଉପର ମୁଣ୍ଡ ତଳ ମୁଣ୍ଡ ଠାରୁ ଟିକ୍ ସ୍ଥୂଳ ଏବଂ ଭାରି ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ଏହି ସ୍ଥୂଳତାର ଏବଂ ଭାରର ପରିମାଣ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହୋଇ-ଯାଏ ଓ ଗୁଡ଼ର ଉପର ଆଡ଼ ତଳଆଡ଼ ଅପେକ୍ଷା ଓଜନରେ ବେଶୀ ହୋଇପଡ଼େ । ଫଳରେ ଉଭୁ ଗୁଡ଼କୁ ଉଡ଼ାଇଲା-ବେଳେ ତାର ମୁଣ୍ଡ ସବୁବେଳେ ତଳ ଆଡ଼କୁ ହୋଇ ରହେ. ଗୁଡ଼ ନମ୍ବିଶରେ ଏହା ମୋଟେଇ ତ୍ରୁଟି ।]

ମୁଣ୍ଡାଭାଷା ପୁଞ୍ଜି—ଦେ. ବ—ଖେର୍‌ଓାରି (ଦେଖ)— Muṇḍābhāshā puñja Kher-wari (see)

ମୁଣ୍ଡା ମଗର—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୁଣ୍ଡ+ମକର)—ଯେଉଁ ମଗର ମାଛର Muṇḍa magara ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡା ନ ଥାଏ; ହାଙ୍ଗର— (ବଗ୍ଗଡ—ଖଣ୍ଡାମଗର) Shark.

ମୁଣ୍ଡା ମ(ହ)ଣ—ଦେ.ବ—ଅମଣିଆ ଦାମୁଡ଼ିଙ୍କ ବେକରେ ଗୋଟାଏ ଘୁଞ୍ଚ Muṇḍā ma-a(ha)ṇa କାଠ ମୁଣ୍ଡିଆ ଝୁଲାଇ ମଣ କରିବା ପ୍ରକ୍ରି— (ମୁଣ୍ଡାମଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Breaking or training of an untrained young bullock by suspending a heavy log of wood from its neck. [ଦ୍ର—ଏପରି ମଣ କଲେ ଦାମୁଡ଼ି ଉପରକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଗୁଲିବାରେ ଅସୁବିଧା ହୁଏ ।]

ମୁଣ୍ଡା ମାଉଁସ—ଦେ. ବ—ମାଂସର ବଡ଼ ଖଣ୍ଡ—A big lump of Muṇḍā māuñsa meat. [ଦ୍ର—ଏହାରୁ ମୁଣ୍ଡା ମାଛ ବା ମାଂସର ଖଣ୍ଡ मांसकी बुट्टी (ମାଉଁସ ମୁଣ୍ଡା-ଅନ୍ୟରୂପ) ମାଇମୁଣ୍ଡା ହୁଏ ।]

ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଖାଇବାକୁ ମିଳିବା ମାଛ ବା ମାଂସର ବଡ଼ ବଡ଼ା Muṇḍā muṇḍā ଖଣ୍ଡ ବା ମୁଣ୍ଡା—Big lumps of fish ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ and flesh which one gets at his meal. ଢେରକାଢେର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରାନ୍ତ; ଶେଷ —1. Extremity; Muṇḍāmuṇḍi end. ୨ । ନାଃଶେଷିତ ଅବସ୍ଥା-2. State of शेष exhaustion. ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ଶେଷ—3. The शेष, सीमा end or limit of a time fixed

ମୁଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡି କରିବା—ଦେ. କି.—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହି- Muṇḍāmuṇḍi karibā ନେବା—To carry a thing माथाय कैरा शिरपर लेना on the head (ମୁଣ୍ଡିଥମୁଣ୍ଡି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଣ୍ଡାୟସ—ଦ. ତ (ମୁଣ୍ଡ+ଅୟସ୍+ଅ)—ଲୌହ (ବ ବଶବୋଷ)— Muṇḍāyasa Iron.

ମୁଣ୍ଡା ରକତ—ଦେ. ବ.—ବହି ଯାଇଥିବା ରକ୍ତର ଖଣ୍ଡମାନ—Clots Muṇḍā rakata of blood (ମୁଣ୍ଡାରକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) रक्तके चाप थेमहा, थक्का

ମୁଣ୍ଡାରି—ଦେ. ବ—୧ । ଗଡ଼ଜାତର ଅନାର୍ଯ୍ୟ ନାଦ୍ରବଶେଷ— Muṇḍāri 1. Name of an aboriginal tribe. मुण्डारी ୨ । ଅନାର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଭାଷା—2. The spoken मुण्डारी language of the Muṇḍas. [ଦ୍ର—ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରଥମ ଭାଗ ଇଂରାଜ ଅବତରଣିକା ଦୃଷ୍ଟବ୍ୟ; ଏହା ଅଷ୍ଟ୍ରୀପ୍ ଭାଷା ଅଟେ ।]

ମୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡୁ)ଳି—ଦେ. ବ—(ଦ. ମୁଣ୍ଡ)—୧ । ଅଗ୍ରଭାଗ —1. The Muṇḍā(ṇḍu)li end (of anything). (ଉ —ଶେଷୀ ଶେଷଭାଗ, ମାଥା ମୁଣ୍ଡାଳମାନ ଶବ୍ଦ ନଡଲ ୮ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲେଖାଏ मुंडालि, मुँडेरा ଥିବ ଜଗବନ୍ଧୁ ଭାଗୀନ ଭୁଲ୍ଲଇ.) ୨ । ଇଷ୍ଟା ପାଚରର ଅଗରେ ବଢାଯାଇଥିବା (କାନ୍ଥଠାରୁ ତଉଡ଼ା) ବେଢ଼—2. The top of a parapet (which is thicker than the main wall). ଭାଦେ. (ବ ଲେଖର) ବ—୧ । କାନ୍ଥର ସବୋଚ୍ଚ ଅଂଶ— 1. The highest part or summit of a wall. । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସବୁଠାରୁ ଉପର ଅଂଶ ବା ଶେଷ ଭାଗ—2. The uppermost part or top of anything. ୩ । ଭାଦେ. (ଘସ୍ତ ଇସ୍ତା) ବ— ଶୁଖୁଡ଼ା ନଡଆ ଛଡ଼ାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ର; ମୁଣ୍ଡା—3. A pike to peel off the rinds of dried cocoanuts.

ମୁଣ୍ଡାଳି ଛୁଇଁବା—ଭାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କି.—(କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର) Muṇḍāḷi chhuiñbā ଶେଷରେ ପହଞ୍ଚିବା—To approach to or arrive at the end of a (ମୁଣ୍ଡାଳ ଧରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) work.

ମୁଣ୍ଡାଳ ଛୁଆଁଇବା (ଛାଇଁବା) } —ଦ୍ୱିଜନ୍ତ ରୂପ
ମୁଣ୍ଡାଳ ଧରା(ରେ)ଇବା }

ମୁଣ୍ଡା ଲେଖନ—ଦେ.ବ.—ପୁଂ. ମୁଣ୍ଡ ଓ ଲେଖନ)-ଯେଉଁ ଲୁହାଲଇମର Muṇḍā lekhana ମୁନ ଦନ୍ତର ଡୋଇ ଯାଇଥାଏ—An मूडो(भोता)लेखन iron pen with its point blunted. मुंडाकलम

ମୁଣ୍ଡାସାରୁ—ଦେ. ବ.—୧ । ସାରୁ ଗଛର ମୂଳରେ ଥିବା ଗୋଲକ— Muṇḍā sāru The bulb at the root of an ବଡକଚୁ ମୁଖୀ arum plant. ୨ । ଚିଣ୍ଡାକୃତ ସାରୁ ବିଶେଷ— अथरि 2. Bulbous arum.

ମୁଣ୍ଡା ସିଜୁ—ଦେ. ବ—ଇଉଫୋର୍ବିଆ ସିଜୁ— Muṇḍā sijhu Three cornered euphorbia; Euphତିଶିରା ମନସା तिकांटा सेहुंड orbia Antiquorum.

ମୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—(ଦ. ମୁଣ୍ଡ)—୧ । ସଷ୍ଟି ଆଦର ଅଗ୍ରଭାଗ— Muṇḍi ମାଥା; ଡଗା सिरा 1. The top of a stick. ୨ । ସ୍ତନର ଅଗ୍ରଭାଗ; ବୁଣ୍ଡି; ଚୁଚୁକ—2. Nipple of the female breast. ୩ । ମୁଣ୍ଡିକା (ଦେଖ)— 3. A medicinal plant; Muṇḍitikā (See) ଢେଙ୍ଗ ତୁଣ ୪ । ମୂଳରୁ ଡଙ୍ଗା ବାହାରିଥିବା ଶାଖାବିହୀନ (ଶାଳ ପିଆଶାଳ ଆଦ କାଠର ଗଣ୍ଡି—4. The branchless trunk of a tree cut at the ground-level. ୫ । କାଠର ବଡ଼ି मुँड ଗଡ଼-5 A log of timber. ୬ । କାଇଗଣ ଓ କାକୁଡ଼ି ଆଦ ଫଳର ବୃନ୍ତ ସଲଗ୍ନ ଅଂଶ—6. The part of a brinjāl or cucumber which adjoins the stalk. ୭ । ଦେଉଳର ଅଗ୍ରଭାଗ—7. The top of a temple. ଭାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଜେଲ କଦମ ଗଛ—A kind of tree; Stephygyne Parvifolia; Nauclia Parvifolia.

ମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—(ଦ. ମୁଣ୍ଡ)—୧ । ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—1. A Muṇḍiā butting given by the head; a stroke ଜାଲ ଠୋକା टेकरा, टक्कर given by the head ମାଥାଠୁକେ ପ୍ରଣାମ ୨ । ଭୂମିରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ନମସ୍କାର—2. सिर टेकना Obeisance made by touching the ଛୋଟ ପାହାଡ଼ head on the ground. ୩ । ବୃକ୍ଷଶୂନ୍ୟ ଟୀଲା, पहाडी ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାହାଡ଼—3. Treeless hill; hillock. କାଠେର ଗୁଁଡ଼ି ୪ । କାଠର ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡା— ଗୋଲ 4. A big log of of wood. ୫ । ପଥରର ମୁଣ୍ଡା— ବଡ ଖଣ୍ଡ 5. A big piece of stone. ଦେ. ବଶ. ପୁଂ— सिर, ढींग ମୁଣ୍ଡଯୁକ୍ତ—Headed. (ଯଥା—ଚଳ ମୁଣ୍ଡିଆ, ଓ ମୁଣ୍ଡିଆ ।)

ମୁଣ୍ଡିଆ କୋରୁଆଁ—ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର କୋରୁଆ ଗୁଳ— Muṇḍiā koruāñ Holarrhena Antidysenterica (plant) (କୋରୁଆ ଭଳେ କୋଇଁ ଦେଖ)

ମୁଣ୍ଡିଆ ଘକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଭୂମିରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ପ୍ରଣାମ Muṇḍiā pakā(ke)ibā କରିବା—1. To bow to ମାଥାଟୁକେପ୍ରଣମକରା माथाटेकना a person or Deity (ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) by touching the ground with the head. ୨ । ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା—2 To butt with the head.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡିଆଳ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଜଟିକ ଭାଷା) ବ—୧ । ଗାଆଁ ସର୍ଦ୍ଦାର—
Muṇḍiāḷa 1. Headman of the village.
ମୋଡ଼ଲ ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A man of position or
ମୁଖିଆ, ମରର of high respectabitily.
• । ନେତା—3. Leader.

ମୁଣ୍ଡି କରାଣ୍ଡି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ପିତା କରାଣ୍ଡି (ଦେଶ)
Muṇḍi karāṇḍi Pitā karāṇḍi (See)

ମୁଣ୍ଡିକା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମୁଣ୍ଡିତା)—ବହୁ ଅଗୁଡ଼ା ଶାଗ; ମୋଡ଼ା ଛୁଇ
Muṇḍikā (ଦେଶ)—Sphaeranthus Indicus;
(ମୁଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Mordā chhuiñ (See)
ସଂ. ନାମ—ଅରୁଣା, ଅଲମ୍ବୁଷା, ଦେବମୁଣ୍ଡା, କୁଶ୍ରୁଳା, ଫଳଙ୍କଷା, ଭୂତଘ୍ନୀ, ମୁଣ୍ଡୀ, ଉମ୍ବୁ, ଶ୍ରାବଣୀ, ଉଦ୍‌ବୋଧନା, ଶ୍ରବଣାହ୍ୱା, ଶ୍ରବଣଦୀର୍ଘିକା, ମୁଣ୍ଡିଉକା, ମୁଣ୍ଡିରିକା, ମୁଣ୍ଡିରୀ, ମୁରମୁରିୟା, ହାଇଲ ମୂଳ
ମୁରଡୀ
ତା. କୋଟ୍ଟୁକ
ତେ. କୋଡ଼ି ସରମୁତେଟ୍ଟୁ
ମ. ବରସବୋଡୀ
ଗୁ. ମୁଣ୍ଡୀ, ଗୋରଖମୁଣ୍ଡୀ
[ଦ୍ର—ଏହା ସୋମବ୍ରଜ୍ୟାଦ ବର୍ଗର ବର୍ଷାୟୁ ଗ୍ରେମଣ ଶାକବିଶେଷ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଧାନ କ୍ଷେତରେ ଜନ୍ମେ । ପତ୍ର ଏବୋତ୍ତର ଓ ଦନ୍ତୁର,ଫୁଲ ଗାଢ଼, କାଲଥ ଏବଂ ବହୁଆ ଭୂଣ୍ଡି ଅଚାର ବହିଷ୍କ । ଶୀତକାଳରେ ଏହା ଫୁଟେ । ଶୁଷ୍କ ମଞ୍ଜରୀ ଦେଖିବାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଶସ୍ତ ଢଠା ପର ଲମ୍ବ । ଗନ୍ଧ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ଏଥିର ତେଲ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏହା କଟୁ ରସାଳ, ଉଷ୍ଣଗର୍ଯ୍ୟ, ମଧୁର ରସ, ଲଘୁ ଓ ମେଧାଜନକ । ଏହା ଗଲଗଣ୍ଡ, ଅପଚୀ, ଶ୍ଲୀପଦ, ଅରୁଚି, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ, କିମ୍ବି, ଯୋନ-ରୋଗ, ପାଣ୍ଡୁ, ଅପସ୍ମାର, ପ୍ଲୀହା, ମେଦ ଓ ଗୁଦ୍ୟାସ୍ରି ରୋଗ ନାଶକ ।]

ମୁଣ୍ଡି କାକୁଡ଼—ଦେ. ବ—ଏକ ଜାତୀୟ ଶ୍ରେଷ କାକୁଡ଼—A species of small cucumber.
Muṇḍi kākurḍi
ଛୋଟ ଶଶା **खीरा ककडी**

ମୁଣ୍ଡି କାଠ—ଦେ. ବ—ମୂଲରୁ ଛେଦତ ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ଗଛର ଶାଖାଶୂନ୍ୟ ଗଣ୍ଡି—A log [of wood (consisting of the branchless trunk of a big tree cut down from the ground-level.
Muṇḍi kāṭha
କାଠେର ଗଡ଼(ଗୁଡ଼ି)
काठका गोल

ମୁଣ୍ଡି ଖଡ଼କା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ସମ୍ମାର୍ଜନୀ ବହୁଦିନ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାରୁ ତାହାର ଅଗ୍ରଭାଗ ଛିଣ୍ଡିଯାଇଥାଏ—ମୁଣ୍ଡା ଝାଂଟା **मुंडा झाड़ू** A worn out broomstick.
Muṇḍi khaṛḍikā
(ମୁଣ୍ଡି ଝାଡ଼ୁ, ମୁଣ୍ଡି ସମ୍ମାର୍ଜନୀ, ମୁଣ୍ଡି ଯମ୍ମାର୍ଜନୀ ମୁଠା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଣ୍ଡି ଚଣା—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମୁଣ୍ଡ ଚଣକ)—ଏକପ୍ରକାର ଚଣା—A kind of pulse.
Muṇḍi chaṇā
ଚନା **चना**

ମୁଣ୍ଡି ଚ(ତ)ଷା—ଦେ. ବ. ପୁଂ. (ଦେଷ୍ୟାର୍ଥ)—ଓଡ଼ଚଷା; ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି ଓ ଅଜ୍ଞ ଚାଷା—A foolish or stupid person of the cultivator class.
Muṇḍi cha(ta)sā
(ମୁଣ୍ଡି ଗୁ[ତା]ଷୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
अज चाषा चाषा

ମୁଣ୍ଡି ଛୁଞ୍ଚୁଣୀ—ଦେ. ବ—ବହୁକାଳ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ମୁଁଡ଼ା ଝାଂଟା ହୋଇ ଯାଇଥାଏ—A worn-out sweeping brush or mop.
Muṇḍi chhāñchuṇi
मुंडी बहनी

ମୁଣ୍ଡି ଠେଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ମୁଣ ଯୁକ୍ତ ଶ୍ରେଷ ଠେଙ୍ଗା; ଠେଙ୍ଗୀ—ବଡ଼ ମୁଖୋ ଲାଠି A cudgel with a big knob.
Muṇḍi ṭhengā
मुंडी लट्ठी

ମୁଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବଣ. (ମୁଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଖୌର ହୋଇଥିବା—Shaven. ସଂ. ବ—ଲୁଚା—Iron.
Muṇḍita

ମୁଣ୍ଡିତ କେଶ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା—1. Shaven-headed. ୨ । ଟାଙ୍ଗର—2. Bald headed.
Muṇḍita kesa
(ମୁଣ୍ଡିତ କେଶା, ମୁଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡା; ମୁଣ୍ଡିତ ଶିରସ୍କ[ସ୍କା]—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ମୁଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡ, ମୁଣ୍ଡିତ ଶିର୍ଷ, ମୁଣ୍ଡିତ ଶିରସ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଣ୍ଡିତ(ରି)କା—ସଂ. ବ—ମୁଣ୍ଡିକା (ଦେଶ)
Muṇḍiti(ri)kā Muṇḍikā (See)

ମୁଣ୍ଡିନୀ—ସଂ. ବ—କସ୍ତୁରୀ ମୃଗ (ଗୁଜ ଜଜ୍ଞି)—
Muṇḍinī Musk deer.

ମୁଣ୍ଡିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଦ୍ୟ) (ସଂ. ମୁଣ୍ଡ ଧାତୁ)—୧ । ଗଛର ଉପରଭାଗରୁ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା କାଟିବା—1. To lop off the branches of a tree.
Muṇḍibā (ଗାଛ)ମୁଁଡ଼ାନ
मुंडना
୨ । ଅଗରୁ କର୍ତ୍ତନ କରିବା—1. To cut down from the top; to pair (the nails).
(ଉ—ଦାନ୍ତ ଘଷିଣ ନଖ ମୁଣ୍ଡି ସ୍ୱନ କର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୩ । ଖୌର କରିବା—3. To shave.

ମୁଣ୍ଡି ଭଉଁରୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସାଚ୍ଚପୁର) ବ—ଖେଯା ଜାଲ—Casting net.
Muṇḍi bhauñrī

ମୁଣ୍ଡି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଦେଉଳର) ଅଗ୍ରଭାଗରେ ବାଡ ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶେଷ କରି ଦେଉଳ ଗଢ଼ା କାମର ସମାପ୍ତି କରିବା; ଦେଉଳକୁ ଚୂଡ଼ା ଦେବା—1. To complete the construction of a temple by finishing the top; to set the coping stone to a temple. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବା—2. (figurative) To complete a work; to give the finishing touch to a thing.
Muṇḍi māribā
ମାଥା ମାରା ଢକନା

ମୁଣ୍ଡି ଶାଗ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶୀତ ଋତୁରେ ଧାନ କ୍ଷେତରେ ସ୍ୱତଃ ଜନ୍ମୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଶାଗ; ମୁଣ୍ଡିକା (ଦେଶ) —A kitchen herb growing in paddy fields in winter; Muṇḍikā (See).
Muṇḍi śāga

ମୁଣ୍ଡି ଶାଳୁଆ—ଦେ. ବ—ଶାଳୁଆ କାଠର ମୁଣ୍ଡି—A big log of Śāla timber.
Muṇḍi śāluā
ଶାଲେର ଗଡ଼(ଗୁଡ଼ି)
साल लकडीका गोल

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡି ଶିଳ(ଲ,ଳୁ)ଆ—ଦେ. ବ. (ଫ. ମୁଣ୍ଡ+ଶିଳାପୁତ)—ବଟୁଚାଳ Mundi śila(li,lu)ā ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ଖସୁଯାଉ ଶିଳଖଣ୍ଡ—ଖରା ନୁଡି A small pestling stone worn out by long use.

ମୁଣ୍ଡୀ—ଫ. ବ. ପୁଂ. (ମୁଣ୍ଡ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଘଣ୍ଟାଘ— Mundī 1. Barber. ୨ । ମହାଦେବ—2. Śiba. * । (ଚୂଣା—ପୁଂ) ମୁଣ୍ଡିକା (ଦେଶ)—3. Muṇḍikā (See) ଫ. ବଣ. ପୁଂ—ମୁଣ୍ଡିତ ଦେଶ (ମହାଶ୍ରଉଚ)—With shaven head. ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ଉଲୁଣୀ ମୁଣ୍ଡୀ)—ମୁଣ୍ଡ-ଯୁକ୍ତା—Head-ed (useded in compound).

ମୁଣ୍ଡୁଳା(ଲି)—ଦେ. ବ (ଫ. ମଣ୍ଡଳ)—୧ । ମଣ୍ଡଳାକାର ରେଖା; Muṇḍulā(li) ବୃତ୍ତ—1. Circle. ୨ । ମଣ୍ଡଳାକାର ଚିତ୍ର—ମଣ୍ଡଳ ମଣ୍ଡଳ 2. Circular drawing. [ଦ୍ର—ଚିତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମେ ବଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରି ଖଡ଼ି ଛୁଇଁଲ୍ଲବେଳେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଭୂଇଁରେ ଉଜଗୋଟ ମୁଣ୍ଡୁଳା କାଢନ୍ତି ।]

ମୁଣ୍ଡୁଳା(ଲି) ଜାଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଦେଢ଼ ବା ଦୁଇ Muṇḍulā(li) jāla ହାତ ବ୍ୟାସ ବଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ କାଠର ବା କାଚିଶର ପରିଧି ସହିତ ସଯୁକ୍ତ ଛୁଦ୍ର ଜାଲବିଶେଷ—A round net with a circular bamboo or wooden rim in the shape of a basket. [ଦ୍ର—ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ମାଛମାନଙ୍କରେ ବହି ଯାଇଥିବା ପାଣି ସୁଅରୁ ମାଛ ଧରିବା ନିମନ୍ତେ ବହୁ ଜାଲ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମୁଣ୍ଡେ(ଣ୍ଡୋ)ଇ—ଗ୍ରା. ବ (ଫ. ମଣ୍ଡପ)—ମଣ୍ଡପ—A raised Muṇḍe(ṇḍo)i roofed or unroofed platform. ମଣ୍ଡପ ମଣ୍ଡବା. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ପ୍ରୟୋଗହୁଏ; ଯଥା—ଦୋଳ-ମୁଣ୍ଡେଇ, ଧ୍ୱଜାମୁଣ୍ଡେଇ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମୁଣ୍ଡେଇବା—ଦେ. ବ ('ମୁଣ୍ଡ' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ ନାମ ଧାତୁ)—ମୁଣ୍ଡାଇବା (ଦେଶ)—Muṇḍeibā Muṇḍāibā (See)

ମୁଣ୍ଢ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୂଢ଼)—ମୂର୍ଖ; ଦଡ଼ଗୁଣ୍ଡ; ବାଡ଼ରହିତ—Muṇḍhā Blunted. ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମୂର୍ଖ। ଭୋତା ମୋଁତଲା, ମୁଥରା (ଦେଶ)—Muṇḍā 4 (See)

ମୁଣ୍ଢିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଗଣ୍ଠିଯୁକ୍ତ କାଠର ଗଡ଼ ବା ଖଣ୍ଡ—Muṇḍhiā Knotted log of wood or timber. ଗେଣ୍ଠାଗଡ଼ କାଠକା ଗୋଲ (ସୀଲ)

ମୁଣ୍ହୁଁ—ଦେ. କି. ବଣ—ମୁଣୁହୁଁ (ଦେଶ) Muṇhuñ Muṇuhuñ (See)

ମୁଣୋ(ଣ୍ହୋ)ଇ—ଦେ. ବ—ମୁଣଇ (ଦେଖ) Muṇho(ṇho)i Muṇai (See)

ମୁତଫର୍କା—ବୈଦେ. ବଣ (ତତ୍ସମ) (ଆ. ମୁତଫରିକ୍=ଉତ୍ତମ, ପୃଥକ୍ Mut-pharkā ପୃଥକ୍)—୧ । ବହୁଧ; ନାନାଜାତୀୟ ବସ୍ତୁ-ମୁତଫରକା ମୁତଫରୀକା ମିଶ୍ରିତ—1. Miscellaneous; sundry; (ମତଫରକା—ଅନ୍ୟରୂପ) motley; mixed. ୨ । ଅନାବଶ୍ୟକ; ବାଜେ—2. Unimportant. (ଦ୍ର—ଅଦାଲତରେ ଚଳୁଥିବା ଅସଲ ମକଦ୍ଦମାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମୁତଫର୍କିଆ କୌଣସି ଅବାନ୍ତର ବିଷୟ ସେଜ ବିବାଦ ବା ବାଧା ଉପସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ତାହାକୁ ସେହି ମୂଳ ମକଦ୍ଦମାରୁ ମୁତଫର୍କା ମକଦ୍ଦମା କହନ୍ତି ।)

ମୁତଫର୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ(ର୍ଚ୍ଚା)—ବୈଦେ. ବ (ତତ୍ସମ)—ଅନାବଶ୍ୟକ ବା Mut-pharkā kharchcha(rchchā) ବାଜେ ଖର୍ଚ୍ଚ; ମୁତଫରକା ଖରଚା ମୁତଫରୀକା ଖର୍ଚ୍ଚ ନକାଇରକ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ—Extra or miscellaneous expenses.

ମୁତ—ଦେ. ବ (ସ. ମୂତ्र)—୧ । ମୂତ୍ରାବ—1. Urine. (ଦ୍ର—Muta ତେବଳ ଯଦି ନାହିଁ କଥାରେ ମଳ ମୁତ—ବୃଷ୍ଣିସିଂହ. ପେଚ୍ଛାବ, ମୂତ ମହାଶ୍ରଉଚ. ଦ୍ରୋଣ ।) ୨ । ମୂତ୍ରତ୍ୟାଗ—ମୂତ 2. Urination; pissing.

ମୁତଇ(ଏ, ୟି)ନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବଣ (ତତ୍ସମ) (ଆ. ମୁତାୟୁନ୍)—Mutai(e, ya)n(ni) ୧ । କୌଣସି ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୁତାୟେନ, ମୋତାଏନ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ—1. Appointed or deputed for a particular work. [ଦ୍ର—ବହିସିଂ ଅପଣା ସଦସ୍ୟରେ ମନୋନୀତ ଥିବା ଦାଲତ—ଫର୍ଦ୍ଦାର ମୋଦନ. ଜମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୨ । କୌଣସି କର୍ମରେ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ—2. Permanently appointed; belonging to the permanent staff or service.

ମୁତ ଗୁହ—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ)—ମୂତ୍ର ଓ ବିଷ୍ଠା—Urine and Muta guha ଓ ମୂତ ଗୂହ ମୂତ and night soil.

ମୁତ ନଳା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ନଳାରେ ଲୋକେ ପ୍ରସ୍ରାବ କରନ୍ତି—Muta nalā A gutter used as urinal; urinal. ପେଚ୍ଛାବର ନାଳା ମୂତନାଳୀ

ମୁତ ନାଳି—ଦେ. ବ (ସ. ମୂତ୍ରନାଳୀ)—ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ— Mutanāli The urinary passage; the urethral ମୂତ୍ରନାଳୀ ମୂତନାଳୀ passage in the penis.

ମୁତ(ତୁ)ପୁଡ଼ା—ଦେ.ବ(ସ. ମୂତ୍ରପୁଟ)-୧। ମୂତ୍ରାଶୟ—1. Bladder. Muta(tu)purḍā ପାନି ଭୁସକୀ ମୂତକୀ ଥଳୀ ୨ । ଜରାୟୁରେ ପୁରହନ ଭ୍ରୂଣକୁ ଘେରି ରହିଥିବା ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥର ମୁଣା ବା ପତଳା ପରଦା; ଜୁଲ୍ଲି—2. Amnion; thin membrane or sack of watery substance surrounding the embreyo in the womb and which acts as a lubricant just before delivery. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟ ଶିଶୁର ପ୍ରସବ ପୂର୍ବେ ଏହି ମୁଣା ଫାଟିଗଲେ ଜନ୍ମ ସମୟ ବୋଇଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂତପୁଡ଼ା ଫାଟିଲେ ପିଲା ଶୀଘ୍ର ଜନ୍ମ ହେବ ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼େ । ଦାଉରୁଆ ଏହ ମଣାବାସ୍ ଥରୁଚ ହୋଇ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥାଏ; ପରେ ଦାଉଣୀ କାନରେ ବହ୍ନ ବହ୍ନ ସେହ୍ନ ମଣାର ଜଙ୍ଘୀସ୍ ଅଂଶକୁ ଶୁଖାଇ ଦେଲେ ତାହା ଫାଟିଯାଏ ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଜୁଆ ବାହାରେ ।]

ମୂତପୁଡ଼ା ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. ବ-ପ୍ରସବ ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭରୁ ଜଳସ୍ରାବ ହେବା—
Mutapurdā bhāngibā — Discharge of watery substance from the womb before childbirth.
ପାନୀଭୁସକୀ ଭାଂଗା **पूरइन निकलना**
(ମୂତପୁଡ଼ା ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂତ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ମୂତ୍ରୋଦ୍‌ବେଗ—Tendency to pass urine.
Mutamardibā
ପେଚ୍ଛାବ ପାଓୟା **पेसाब लगना**

ମୂତରଜିମ—ବୈଦେ. ବ (ବତରଥ) (ଫା. ମତରଜିମ୍)—ଅନୁବାଦକ; ଭର୍ଜମାକାର୍ଯ୍ୟ—Translator.
Mutar-jim
ମୁତରଜିମ **मुतरज्जिम**

ମୂତୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୂତ୍ର)—ମୂତ୍ରତ୍ୟାଗ—Urination. (ତୁ—Mutā ମୁତା, ମୋତା 'ତରତରକା ବଲଦ ମୂତା—ଶିଶୁବଚନ ।)
मूतना ମୋତା **मुताह** ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୂତାହ୍; ମୂତଅ)—ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ କିଛି କାଳ ସ୍ଥାୟୀ ବିବାହ—Temporary marriage amongst the Mahomedans. (ତୁ—ଏ ବିବାହ ପ୍ରାୟଶଃ ସିଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ।) **मुताह** ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ସାନ ଛାଳ; ଲୋଟା—A small water jug.

ମୂତାଇଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଶିଶୁର ଘର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରକୁ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ମୁତିୟା ଆନା ତା ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ସେ ମୂତ୍ର ସାରିବା ପରେ ତା ସଙ୍ଗେ
Mutā(te)iṇāṇibā
मुताकर लाना ଫେରି ଆସିବା—To bring back a child after its passing urine outside a room.

ମୂତାଇ(ତେ)ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶିଶୁର ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେବା—To
Mutā(te)i nebā
पेछाब करिते निये जाओया accompany child while **मूतालेना** it goes out to make water; to take a child outside a room to make water.

ମୂତାଇ(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମୂତିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ପ୍ରସ୍ରାବର ଉତ୍ପ୍ରେରଣ ଦ୍ୱାରା ବା ପ୍ରସ୍ରାବଦ୍ୱାରା ମୂତାଇ(ତେ)ଇ ପଠାଇବା / ମୂତାଇ(ତେ)ଇ ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ମୁତୋତ୍ସର୍ଗ କରାଇବା—
Mutā(te)ibā
ମୋ(ମୁ)ତାନ **मूतना** To cause a person to pass urine involuntarily through terror or as a result of sound beating. [ତୁ—କୌଣସି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଖୁବଡ଼ସ୍ତ ହେଲେ କମ୍ବା ବେଜାଏ ମାଡ଼ ଖାଇଲେ ହଗି ମୂତି ପକାନ୍ତି ।]

ମୂତାବ(ବ)କ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବଶ. (ବତରଥ)—(ଅ. ମୁତାବକ୍)—
Mutāba(bi)k
ଅନୁସାରେ—According to; suitably
ମୋତାବିକ, ମୋତାବେକ୍ to. (ଯଥା—ମୋ ମନ ମୁତାବକ **मुताबिक** ମୋଟଏ ଖାଇଁନ ମୋତେ ମିଳନ୍ତୁ) [ତୁ—ଏଥିର ", ସାଙ୍କେତିକ । ମୁ ।]

ମୂତାଲୁକେ—ବୈଦେ. ଓ ଅ. (ବତେରଥ) ବଶ,—(ଅ. ମୁତଅଲ୍‌କ୍=
Mutāluke
ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ)—୧ । ଇଲ୍ଲକାଭୁକ୍ତ; ଅଧୀନ—ମୋତାଲ୍ଲିକ୍ 1. Within the jurisdiction of; under.
मुतालिक ୨ । ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to. ୩ । ଅନ୍ତର୍ଗତ— 3. Included in. [ଯଥା— । ମୌ । ସିବେସ୍ତର ଘର । ତୁ । କୋଦଣ୍ଡା ମୁତାଲୁକେ ଜହ୍ନା ବଃତ । ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ ଚହ୍ନ । ମୁ ।]

ମୂତାହି—ବୈଦେ, ବଶ ଓ ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ମୁସଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଘରରେ) ମୁତା ବିବାହ
Mutāhi
ସ୍ୱରୂପେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ରକ୍ଷିତା (ସ୍ତ୍ରୀ)-(in the case
ମୋତାହି of a Mahomedan) (a woman) Taken as
मुताही one's temporary wife by the system of Muta marriage.

ମୂତ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୂତିବା; ମୂତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା—
Muti debā
ମୂତେ ଦେଓୟା **मूत देना** To pass urine.
[ତୁ—ତୋ ଶଉ ମୋ ଦାଉରେ, ମୂତ ଦେଲ ତୋ ଘରେ । ଶିଶୁ ଗୀତ ।]

ମୂତ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି ଓ ବ—୧। ଭୟ ବା ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ଦେହରୁ
Muti pakā(ke)ibā
ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ ମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବା—
ମୂତଦେନା 1. To pass urine involuntarily through fear or beating. ୨ । ମୂତିବା (ଦେଖ)—
2. Mutibā (See)

ମୂତିବା—ଦେ. କ୍ରି. ଓ ବ (ସଂ. ମୁତ୍)—ମୂତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା; ପ୍ରସ୍ରାବ
Mutibā
କରିବା—To pass urine; to make water.
ମୂତା; ମୋତା [ତୁ—ଏହା ଦୂରତ୍ୱବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଦ୍ଭାବରୂପେ
मूतना ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ପକାଇବା ଓ ଦେବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ମୂତି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା ପାଇଁ ବାହାରକୁ ଯିବା—
Muti jibā
ମୂତିତେ ଯାଓୟା **मूतनेजाना** To go out to make water.

ମୂତୁଡ଼ା(ରୁ)—ଦେ.ବଶ.ପୁଂ—ଯେ ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରସ୍ରାବ କରେ—Given
Muturdā(rā)
to much urination; having tendency
ମୁତୁଡ଼େ to pass urine often. (ତୁ—'ତୁ ତ ମୁତୁରା ମୁଁ ତ
मूतुआ, मूतना ମୂତୁରା, ଶେଷ କାହିଁଯାଇଁ ଧୋଇବା । ଉଗ ।)
ମୂତେରଗନ୍ଧ ୨ । ମୂତ୍ରଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—2 Having the smell of
[ମୂତୁଡ଼ା(ରୁ)—ସ୍ତ୍ରୀ] urine.

ମୂତୁରା ରୋଗ—ଦେବ. ବ (ସଂ. ମୂତ୍ର ରୋଗ)—ବହୁମୂତ୍ର ରୋଗ—
Muturā roga
ମୂତାରୋଗ **बहुमूत्र** Diabetes,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁତୁରୀ(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର କଣ୍ଟକା ଲତା; କୁମ୍ଭାମୁଆ—Muturī(ṛḍī) A kind of thorny creeper used as tooth-stick. [ଦ୍ର—ଏହା ଦାନ୍ତକାଟିରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ଯଥା—୧ । ଗାଇଅ—ସରୁ । ୨ । ମଇଁଷିଅ—ମୋଟା ।]

ଦେ. ବଙ୍ଗ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁତୁରୁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Muturā.

ମୁତୋଫା(ଫି)—ଦେ. ବଙ୍ଗ. ପୁଂ (ଦରଦ୍ଧ)—(ଅ. ମୁତଓଫା)—ମୃତ, Mutophā(phai) ପରଲୋକ ଗତ. Dead; deceased; (ମୁତୋଫିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) the late (so and so). [ଦ୍ର—ଏଥିର ମୁତୋଫା ସାଙ୍କେତିକ । ମୃ । ଓ ଏହା ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଶେଷରେ ମୁତବଫା ବା ପୂର୍ବରେ ଯୋଗହୁଏ । ଯଥା—ଶ୍ରୀ ବଶ୍ୱନାଥ ମହାପାତ୍ର । ମୃ । =ମୃତ ବଶ୍ୱନାଥ ମହାପାତ୍ର ।]

ମୁତୋଲ୍ଲି—ବୈଦେ. ବ. (ଅ. ମୁତଓଲ୍ଲି)—୧ । ମଜ୍ଜିଦ୍ ଆଦ Mutolī ସାଧାରଣ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲଫତଦାର—1. The trustee ମୁତାଓ(ଵ)ଲୀ ମୁତଓଲୀ ମୁତୱାଲୀ } of a public endowment. —ଆନ୍ୟରୂପ୍ର । ନାବାଲଗର ଓ ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଭିଭାବକ—2. Guardian of a minor's person and property. ମତଓଲୀ **मतवली**

ମୁତ୍ୟ—ସଂ. ବ—ମୁକ୍ତାଜାତ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ ଚଞ୍ଚୁକା)—Mutya Pearl.

ମୁତ୍ରିକା—ତ୍ରା. ବ.—(ସ. ମୃତକ)—ମୁରୁତିକା (ଦେଶ) Mutrikā Murutikā (See)

(ମୁତ୍ରିକଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) **मृतक** **म्रुतका**

ମୁଥ—ଦେ. ବ—(ସ. ମୁଷ୍ଟି)—୧ । ଅଘାତୋଦ୍ୟତ ଆବଦ୍ଧ ମୁଷ୍ଟି—Mutha 1. Clenched fist ready to strike a blow. ମୁଠୋ; ଘୁସୀ, ମୁକଟୀ, ମୁଟକୀ ୨ । ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ କରତଳଦ୍ୱାରା ଗାଲରେ ମୁଠ(ଟ୍ଟୀ); ଘୂଷା; ମୁକ୍କା ବା ମୁହଁରେ ଅଘାତ—2. A blow ବାର **मौका** with the clenched fist on the face or cheek. [ଉ—ଭନ୍ତୁ ବାହାର ଡାକୁ କଲେ, ମୁଥେ ତା ଶିରରେ ମାଇଲେ । ବଶ୍ୱନାଥ ବଚନ ରାମାୟଣ ।] ['ମୁଣ୍ଡୀ'ଭଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ୨ । ଥର; ବାର— 2. Time.

ମୁଥକା(କୁ)ମୁଥ—ଦେ. କି. ବଣ—ଥରକୁ ଥର; ଅନେକ ଥର; Muthakā(ku) mutha ବାରମ୍ବାର—Several times; ବାର ବାର **बार बार** repeatedly.

ମୁଥ ଖିଆ—ଦେ. ବ.—(ଗାଳ) ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ମୁଥ ମାଡ଼ Mutha khiā ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବା ଉପଯୁକ୍ତ— କୀଳକୁଟୋ Habituated to being or deserving to **मुकाखोर, लतखोर** be struck with fist blows.

ମୁଥ(ଥୁ)ଡ଼ା(ରା)—ଦେ. ବଣ.—ମୁଣ୍ଡା; ଦନ୍ତହୀନ; ଦାନ୍ତ ଭଙ୍ଗା— Mutha(thu)ṛḍā(rā) Blunt; dull-edged. ତୋଂତା **भोथा; भोथरा**

ମୁଥ ମାଡ଼—ଦେ. ବ.—ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ କର ତଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର— Mutha **mārda** Blow with clenched fist; ମୁଟକୀମାର **मुक्कामार** fisticuff.

[ଦ୍ର—ଚେଡ଼େ ବଲୀଃକୁ ତ ଅଜାଯୁଧେ ଖ୍ରୀସ, ଦେଖାଇଲା ମୁଥ ମାଡ଼ରେ ଯମ ଗ୍ରାସ । କୃଷ୍ଣଜିତ. ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଯୋଗ ।]

ମୁଥା—ଦେ. ବ.—(ସ. ମୁସ୍ତା, ପ୍ରା. ମୁଥା)—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଘାସ— Muthā 1. A kind of grass; Cyperus Rotundus. ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ— ୨ । ଉକ୍ତ ଘାସର ଗୋଲକ କନ— ମୁସ୍ତ(ସ୍ତା),ମୁସ୍ତକ, ଭଦ୍ରମୁସ୍ତ, 2. The bulbous root of ଧନ କୁଷ୍ଠ, ସ୍ପଟଜ, ଉତ୍ପଲିନ୍ତ, Cyperus Rotundus. [ଦ୍ର—ଓ ମେଘ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶବ୍ଦମାନ ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏହୁ ଘାସର ତେ. ସକଡ଼ଭୁଙ୍ଗ, ବରୁ, ତେଙ୍ଗ ଜିଦୋଗ; ପଳ ଜିଧାର; ଭୁଙ୍ଗ ମୁସ୍ତଲ ବର୍ଷାକାଳରେ ଏ ଘାସ ସାଧାରଣତଃ ସ. ମୋଥେ ପଡ଼ିଆରେ ଜାତ ହୋଇ ଥାଏ ଏବଂ ଗୁ. ମୋଥ୍ୟ ସହଜରେ ନର୍ମୂଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ତା. କୋରମ୍ବ ଏହା ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ୪ ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଫା. ସାଦକଫୀ ଶ୍ରେଣୀର ଦେଖା ଯାଏ । ଯଥା—୧ । ଆ. ମୁଷ୍ଟ ଜମୀନ ଭଦ୍ରମୁସ୍ତକ ବା ନାଗର ମୁସ୍ତକ । ଅସ ମୋଥା, ମୁତା, ମୁଥା ଦେଶର ଲୋକେ ଏହାକୁ ଅଶ୍ୱଲଦେଦରେ **मोथा** ଗୁଳ ମୁଥା, ନାଗର ମୁଥା ବା ଘୋଡ଼ା ମୁଥା ବୋଲି କହନ୍ତି । ନାଗରମୁଥାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ନାଗରେଷ୍ଟ, ଚକ୍ରାଙ୍କା, ଓ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷା ।

୨ । କୈବର୍ତ୍ତିକ (କେଉଟିଆ ମୁଥା) । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଜଳ ମୁସ୍ତକ ଓ ଜଳଜ ।

୩ । ମୁସ୍ତକ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁସ୍ତକ । ଲୋକେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ମୁଥାକୁ କାଣି ମୁଥା ବା ଭୁଜି ମୁଥା ବୋଲି କହନ୍ତି ।

୪ । ଶ୍ୱେତ ମୁସ୍ତକ । ଏହାକୁ ଲୋକେ ଆଡ଼ୀ ମୁଥା ନାମରେ ଅଭିହିତ କରନ୍ତି । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ବଲରେ ଜନ୍ମେ ।

କାଣି ମୁଥା ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ଗୁଜମୁଥା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ମୁଥା କଟୁ ଉଷ୍ଣ କଷାସ୍ୱ, ଶୀତ ସାର୍ଯ୍ୟ, ଧାରକ, ଅଗ୍ନିସାଦକ ଓ ପାଚକ; ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ ଦୋଷ, ତୃଷା, ଅରୁଚି, ଜ୍ୱର ଓ କିମିନାଶକ । ସେଥିଁ ମୁଥା ଅନୁପଦେଶରେ ଜନ୍ମେ ତାହା ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ମୁଥା ମୁଥି—ଦେ. କି. ବଣ—ମୁଥକା ମୁଥ; ଥରକୁ ଥର— Muthā muthi ବାର ବାର **बारबार** Repeatedly.

ଘୁସା ଘୁସୀ **मुक्कमुक्की** ଦେ. କି. ବଣ—(ସ. ମୁଷ୍ଟୀ ମୁଷ୍ଟି)—ମୁଥ ସଜ୍ଜ ମର ଦେବା—Mutual dealing of blows with the fist. (ଉ—ମୁଷ୍ଟାମୁଷ୍ଟି ମୁଥ ମୁଥି ଜଗୁକଚ ଉଚ୍ଚ, ଗଡ଼ାଲେ ଅବଶ୍ୟ ତଳେ ଦେଇ ଉଣ- ଗୋଲେ । ବଶ୍ୱନାଥ. ମହାଭାରତ ।)

ମୁଥା ମୂଳ—ଦେ. ବ—ମୁଥା (ଦେଶ) Muthā mūla Muthā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଦ୍ (ଧାତୁ)—ଫ.—୧ । ହୃଷ୍ଟ ହେବା—1. To be merry; to be glad. ୨ । ମିଶ୍ରିତ କରିବା—2. To mix up; to blend. ୩ । ମୁକ୍ତ କରିବା; ଖୋଲି ଦେବା—3. To untie; to release; to open.

Mud (root)

ମୁଦ୍—ସ. ବ—(ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କ୍ତ୍ୱି. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ହର୍ଷ—1. Delight; joy. ୨ । ଆନନ୍ଦ; ପ୍ରୀତି—2. Pleasure. ୩ । ସୁଖ—3. Happiness. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍) ସ୍ତ୍ରୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା—4. Wife. ୫ । ନିଶାଦ୍ୱାରା ଉନ୍ମତ୍ତତା—5. Intoxication.

Mud

ମଦ—ଦେ. ବ (ସ.ମୁଦ୍) – ୧ । ଆନନ୍ଦ—1. Joy. ୨ । (ସ. ମଦ୍ Muda ଧାତୁ) ଚିଠି, ଗନ୍ଧ ବା ବାକ୍ସ ଉପରେ ମୁଦ ଦିଆଯିବା ମୋହର ବା ଛପ—2. Impression; seal or gālāmohara **mũd** stamp put on a closed letter, door or receptacle. ୩ । ମୁଦ୍ରିତ କରିବା—ମୁଦିତ କରା **mũdanā** 3. Closing; shutting up. (ଉ ମୁଦା ଚିଠି ଦମୟନ୍ତୀ ନୟନ କଲ୍ଲ ମଦ—କୃଷ୍ଣବିଦ. ସଦାଭ୍ରତ ବନ.] **ମୁଁଦୀହୁଇ ଚିଟ୍ଠୀ; बन्द चिट्ठी** ୪ । ମୋହର ମରି ସାଇ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଥିବା ଚିଠି—4. Sealed letter. (ଉ—ମୁଦ ଲଉ ମୁଦଲୁ ଦେଇଲ୍ଲ କାଲୁ କରେ—ଭଞ୍ଜ ।)

Mudā

ମୁଦ(ଦ୍ଧ)ଇ—ବୈଦେ. ବ.—(କଟେଇଆ) ମୁଦେଇ (ଦେଖ)
Muda(dda)i Mudei (See)

ମୁଦ(ଦୁ)କ—ଗ୍ରା. ବ—(ସ. ମୋଦକ)—ମୋଦକ (ଦେଖ)
Muda(du)ka Modaka (See)

ମୁଦ(ଦୁ)ଗର—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ—(ସ. ମୁଦ୍ଗର)—ମୁଦ୍ଗର (ଦେଖ)—
Muda(du)gara मुद्गर **मुगदर** Mudgara (See) (ଉ—ମୁଦ୍ଗର ଘର୍ଷ ଭୋମର ଉଭଗାଲ, ଛଡ଼ ଉଲେ ଘଡ଼ଲ୍ଲ ସ୍ତାମ୍ଭେ ଖର ଚାଲ । କୃଷ୍ଣବିଦ. ସଦାଭ୍ରତ ଦ୍ରୋଣ ।)

ମୁଦ(ଦ୍ଧ)ତ୍—ବୈଦେ. ବ—(କଟଇଆ)—(ଫା. ମଦଦ୍)—୧ । କୌଣସି Muda(dda)t କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆ ଯିବା ସାହାଯ୍ୟ—
ମଦତ **मदद** 1. Help rendered to a worker. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବା—2. Act of deputing a person to render help. (ଯଥା—ସାହାରେ ଶାନ୍ତି ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଘୁଲ୍ଲ୍ ମଦତ୍ ।)—(ଫା, ମୁଦ୍ଦତ **मुद्दत** ମୁଦତ୍ = ସମୟର ସୀମା)—୧ । ସମୟର ବ୍ୟାପ୍ତି—1. Extent of time. ୨ । ନିଶ୍ଚିତ ସମୟ; ସମୟର ସୀମା—2. Limited time; fixed time-limit.

ମୁଦ(ଦ୍ଧ)ତ୍ କରିବା (ଦେବା)—ଦେ. କ୍ରି.—(କଟଇଆ)—୧ । ସାହାଯ୍ୟ
Muda(dda)t karibā (debā) ଦେବା—1. To render
ମଦତ ଦେଓୟା **मदद देना** help. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବା—2. To depute a person to render help.

ମୁଦରକାର—ବୈଦେ. ବଣ—(କଟଇଆ)(ଫା. ମଦଦ୍ଗାରୁ)—ସାହାଯ୍ୟ-
Mudat kāra मदतकार **मदतगार** କାରୀ—Helping.

ମୁଦ(ଦ୍ଧ)ତ(ତ୍ତି)—ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା.)—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳୀନ—
Muda(dda)ti(tī) 1. Happening in a fixed time.
ମୁଦ୍ଦତୀ **मुदती** ୨ । ଯାହାଁ ପାଇଁ କୌଣସି ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛୁ—2. For which a time-limit has been fixed. ୩ । ଯାହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ଗତ ହୋଇଅଛୁ—3. Of which the fixed time is passed; time-expired. (ଯଥା—ମୁଦତ୍ତ ହୁଣ୍ଡୀ ।) ୪ । (ଫା. ମୁଦତ୍ତୀ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଥିବା—4. Permanently appointed. ୫ । କୌଣସି ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ—5. Deputed to do a particular work.

ମୁଦ(ଦ୍ଧ)ତ(ତ୍ରି) ହୁଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ (କଟଇଆ)—ମିଆଦ ହୁଣ୍ଡୀ (ଦେଖ)
Muda(dda)ti(tri) hunḍi Miādi hunḍi (See)
ମୁଦତ୍ତୀ ହୁଣ୍ଡୀ **मुदती हुंडी**

ମୁଦ ଦେବା (ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଚିଠି ବା ଦ୍ୱାର ବା ବାକ୍ସ ଆଦ
Muda debā (māribā) ବନ୍ଦ କରି ଉପରେ ମୋହର ମୋହର କରା **मुँदना** ମାରିବା—To put seal on a letter or a door or box after closing it.

ମୁଦ ଶିଲା—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଦ୍ଭ+ଶିଲା)—ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡଦ୍ୱାରା
Muda silā ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡ ମଗ୍ଗଯାଏ ଓ ସାହା ଉପରେ ଦେହ-
ମୁଦ ଶିଲା **गुम्बज पथर** ଜଉଛି ବସେ—1. The central stone which shuts the topmost last hole of a temple; the coping stone. ୨ । ଯେଉଁ **महराबके बीचोबीचका पत्थर** ମଧ୍ୟଖଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତରଦ୍ୱାରା ଖିଲ୍ଲାଣ ବନ୍ଦ ହୁଏ; ଜାଲକୋଯଳ—2. The keystone of an arch. [ଉ—ମୁଦଶିଲା ମୁଦେ ସମାଧିର ଗର୍ତ୍ତେ—ଗୁଣାନାଥ ।]

ମୁଦା—ସ. ବ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍+ଆ)—ହର୍ଷ; ପ୍ରୀତି—
Mudā ମୁଦା **मुंदना** Joy; delight, ଦେ. ବ (ସ. ମୁଦ୍ରା)—
ଗୋଲା **गोला** ୧ । ମୋହର ମାରିବା—1. Act of sealing or stamping. ୨। ଗୁଲା;ଗୋ ଲକ—2. Ball.
ଡିବେ **बट्टी** (ଉ—ଚନନ ମୁଦା ଚାହା କରେ ଖୋଦେ, ବଦଖ ମୁଦା **मुंदना** ବଦଳେ କୃଷ୍ଣ ମନ ମୋଦେ—ଗ୍ରାତୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)
ମୁଠୋକରା ଜିନିସ ଆ ଉବା;କଗ୍ଗଃ—3. Case. ୪ । ମୁଦିବା କର୍ମ-
ମୁଦା 4. Closing ୫ । ହାତ ମୁଠାରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଥିବା ପଦାର୍ଥ, ସାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲୋକେ କାଳସୀ ଲଗିଥିବା, ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ସଜ୍ଜକୁ ପଚ୍ଛା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି—5. A small thing concealed in the hollow of the hand regarding which questions are asked to a person possessed by a Goddess to find out if the alleged possession

Digitized by srujanika@gmail.com

बन्द is real or feigned. ଦେ. ବିଣ—୧। ମୁଦ୍ରିତ
बन्द् मुंदा —1. Closed; shut up, (ଉ—ବରଷେ ଥାଇ ମୁଦା ଦୋଇ, ସ୍ନାନ ସାର ଭାବନ୍ତାପ୍ପା—ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତିଗୀତା ।) ୨। ମୁଦ୍ରାକାରରେ
गोला करा गठିତ; ଗୋଲ—2. Made in the shape of
गोला coins; circular. (ଯଥା—ମୁଦା ତେନ୍ତୁଳି ।)
सगुन ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବି—ଯୋଷା ମାଙ୍କଡ଼ ଆଗରେ ରଖାଯିବା ଗୋଡ଼ମାନ—Peebles put before a trained monkey. [ଉ—ଫଙ୍କାରମାନେ ଯେଉଁ ଯୋଷାମାକଡ଼ଙ୍କୁ ନଗ୍ନନ୍ତି, ସେହି ମାକଡ଼-ମାନେ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଗୋଡ଼ ରଖିଲେ ମାକଡ଼ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଟି ଉଠାଇ ନେବ, ତଦନୁସାରେ ଫଳ ଦେବ । ସେହି ଗୋଡ଼ମାନଙ୍କୁ ମୁଦା କୁହାଯାଏ ।]

ମୁଦା(ଦ୍ଦା, ଦେ, ଦ୍ଦେ)ଇ—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ (ଫା· ମୁଦାଇ)—୧। ଶତ୍ରୁ
Mudā(ddā, de, dde)i —1. Enemy. ୨। (କଚରଅ)
मुदई मुद्दइ ମକଦ୍ଦମାରେ ଫେରିଆଦି; ବାଦୀ—2. Compla-
(ମୁଦେସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) inant in a case. [ଉ—ଫଉଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷକୁ ମୁଦେଇ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପକ୍ଷକୁ ମୁଦାଲ୍ଲ ବୋଲାଯାଏ ଏବଂ ଦେଓାନ ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷକୁ ବାଦୀ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପକ୍ଷକୁ ପ୍ରତିବାଦୀ ବା ବିବାଦୀ ବୋଲାଯାଏ ।]
ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ମୁଦାଲ୍ଲ—An accused
ବୈଦେ. ବିଣ—ବିପକ୍ଷ; ପ୍ରତିକୂଳ—Adversary; inimical.

ମୁଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ମୁଦିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ମୁଦ୍ରିତ
Mudā(de)ibā କରାଇବା—To cause to shut. (ଉ—
बन्द करान ଏହା ବାକ୍ସାରେ କର-କୋକନଦ ଦୁଇ
मुँदवाना ଘୋଡ଼ାଇବା ବ୍ୟାଜରେ ଦେଇଣ ମୁଦାଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲସଚ. ବନ ।)

ମୁଦାଇ ମୁଦାଲ୍ଲ—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ; ସଙ୍କଚର; ଫା. ମୁଦଇ+
Mudāi mudālā ମୁଦାଅଲେହ୍)—ମକଦ୍ଦମାରେ ବାଦୀ ଓ
मुदई मुदाला मुंदइ मुदालेह ପ୍ରତିବାଦୀ—The com-
plainant and the accused in a case. (ଉ—ମୁଦେଇ ମୁଦାଲ୍ଲ ସଜ, ବସ କରବ କାଲ୍ଲା—ଭଗ ।)

ମୁଦାଏଲ୍ଲ—ବୈଦେ. ବି(କଚରଅ)—ମୁଦାଲ୍ଲ (ଦେଖ)
Mudāelā Mudālā (See)

ମୁଦା କହିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଠା ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ଦୋଇ-
Mudā kahibā ଥିବା ପଦାର୍ଥର ସ୍ୱରୂପ କହି ଦେବା—ମୁଠୋରଭିତର କି ଅଛେ ବଲା To speak out the contents
मुदा बोलना (कहना) of one's closed hand.

ମୁଦା ଚନ୍ଦନ—ଦେ. ବ—ଦେବବିଗ୍ରହର ଅଙ୍ଗରେ ବୋଳା ଯାଇଥିବା
Mudā chandana ଘୋଟା ଚନ୍ଦନ ଚଢ଼ା ଦେଲ
ଚନ୍ଦନେରଗୋଳା चन्दनगोली ପଟରେ ଉତ୍କୃତ୍ତନରେ ବଳା ଯାଇଥିବା ଗୁଳା—Ball of sandal paste after it is scraped out of the body of an idol.

ମୁଦାତେ(ନ୍ତି)ନ୍ତୁଳି—ଦେ.ବ (ଫ.ମୁଦା+ଇଉଡ଼)—ଇନ୍ଦ୍ରବରୁ ମଞ୍ଜି ଓ
Mudā te(ti)ntuli ସାରୁ କାଢ଼ି ତାକୁ ଚୁଟ ପିଣ୍ଡ ଆକାରରେ
तेन्तुलेरगोल बान्धିବା ଗୁଳା—Balls of tamarind
इमलीकागोला after taking out the seeds, fibres and pods therefrom.

ମୁଦା ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଠାକୁରଘରୀ ଲଗିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଢ଼ିବା
Mudā dharibā ସାଇଁ ମୁଠାର ମଧ୍ୟରେ କଅଣ ଅଛି
मुठी करना मुदा पकडना ବୋଲି ତାକୁ ଠାକୁର ତା ଆଗରେ ଦାଉମୁଠାରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଲୁଚାଇ କର ଦେଖା-ଇବା—To hold up anything concealed inside the closed palm to test if a person said to be possessed by a Goddess can divine what it is.

ମୁଦାମ୍(ମ)—ବୈଦେ. ବିଣ. (କଚରଅ)—(ଅ. ମୁଦାମ=ସବଦା;
Mudām(mi) ମୁଦାମୀ—ସବଦା ଘଟୁ ଥିବା)—୧। ସ୍ଥାୟୀ;
मुदाम शाश्वतालक—1. Permanent. ୨। ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ;
असालतन, मुदाम ନିରନ୍ତର—2. Continuous. ୩। ଚିରକାଳ
ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥିରୀକୃତ—3. Settled for ever. ୪
ସବଦା ଘଟୁଥିବା—4. Happening always; constant. ବୈଦେ. ଅ—(ଅ. ମୁଦାମ୍)—୧।
ସବଦା—1. Always; constantly. ୨। ନିରବ-ଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ; ଲଗେ ଲଗେ—2. Continually. ୩।
ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ—3. Permanently.

ମୁଦାରା—ଦେ. ବ—(ଫ. ମନ୍ଦ୍ର]—(ସଙ୍ଗୀତ) ଗମ୍ଭୀର ଧ୍ୱନି ବା
Mudārā ସ୍ୱରବିଶେଷ; ମନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱନିଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର; ତାରସ୍ୱର ଓ କ୍ଷୀଣସ୍ୱରର
मुदारा मध्यम ध्वनि—A medium tone in music;
उदारा, उतार neither loud nor low tune. (ସ୍ୱର୍ ଉଲେ ନୋହ୍ଟେ ଦେଖ ।)

ମୁଦାଲ୍ଲ—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ (ଫା. ମୁଦା-ଅ-ଲହ୍)—୧ । ଫୌଜଦାର
Mudālā ମକଦ୍ଦମାରେ ଆସାମୀ—1. An accused in a
(ମୁଦାଲ୍ଲଆ[ତ୍ମା]—ସ୍ତ୍ରୀ) criminal case. ୨ । ଦେଓାନ
मुदाला ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରତିବାଦୀ—2. A defendant in a
मुदाअलेह, मुदालेह, जवाबी civil case. [ଉ—ଦେଓାନୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପକ୍ଷକୁ ପ୍ରତିବାଦୀ କି ବିବାଦୀ ବୋଲାଯାଏ । ଫଉଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପକ୍ଷକୁ ମୁଦାଲ୍ଲ କି ଆସାମୀ କୁହାଯାଏ ।]

ମୁ(ମୋ)ଦି—ଦେ. ବ (ଫ. ବ୍ରକା; ଗ୍ରା. ମୁଦିଆ)—୧ । ଅଙ୍ଗୁଳିସ୍ଥକ;
Mu(mo)di ହାତର କି ଗୋଡ଼ର ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
(ମୁଦା, ମୁଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋଲାକାର ବଳୟ—1. Finger-
आंटि, आंग टि ring for the hand and the leg. ୨ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଂଗୁଠୀ (ସଂ ମୋଦକ, ମୋଦକା) ଗୁଡ଼ଲ, ଡାଲ, ଲୁଣ, ତେଲ ଓ ମସଲା ଆଦି ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଖୁଚୁରା ମୁଦୀ ଦୋକାନୀ ଦୋକାନୀ—Grocer; a retail dealer. **ମୋଦୀ** [ଦ୍ର—ବଜାରର ମୃଦ ଦୋକାନୀମାନଙ୍କର ଘାଡ଼ଣା ଗୁର ଦରାର । ଫଳାଫୋଡ଼ନ. ଛମାଣଆଠଗୁଣ ।]

ମୁଦଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବ (ସ. ମୃଦ୍‌ଭା; ପ୍ରା. ମୁଦିଆ)—ମୃଦଘର Mudiā(yā) ଗୋଲାକାର ଧାତୁ ବଲଯ—A ring of ଆଂଗଠୀ metal. [ଦ୍ର—ମୋଡ଼ା ନ ପଡ଼ିବାକୁ ଗୁଣ ମୃଦଆକୁ, ଅଂଗୁଠୀ, ମୁଦ୍ରୀ ଖଞ୍ଜିଲେ ନକୁଳ ଏ ଡାଳ ସେ ଡାଳକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାପାତ୍ରଉ. ବଗ୍ଗଃ] ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେ ମୃଦ ଆଂଗଠିଓଆଲା ପିନ୍ଧିଥାଏ—Wearing a ring. (ଦ୍ର—ଏହା **ଅଗୁଠୀବାଲା(ଲୀ)** ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ସୁନାମୁଦଆ) (ଦ୍ର—ସୁନାମୁଦଆ ହାତରେ ଗୁପୁଡ଼ା ଖାଇଲେ ତତ୍କାଳୀନ ଫଳ ମିଳେ । ଛଗ ।)

ମୁଦିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ଆନନ୍ଦିତ; ତୁଷ୍ଟ—Mudita Delighted; gratified. (ଦ୍ର—ମଧୁ-ମୁଦିତ ଦେଖ (ମୁଦିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗୁଳ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରଧି) ଦେ. ବଣ—ବନ୍ଦ (ସ. ମୁଦ୍‌ରିତ) ମୁଦା ହୋଇଥିବା; ବନ୍ଦ ହୋଇଥିବା—**ବଂଦ, ମୁଂଦାହୁଆ** Closed; shut up.

ମୁଦିତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୁଦିତ+ଆ)—Feminine of Mudita. Muditā ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପରକୀୟା ନାୟିକା ବିଶେଷ—A class of concubines or heroines in love-stories. (ଦ୍ର—ଯେଉଁ ନାୟିକାର ପର ପୁରୁଷ କାମନା ପରପୁରୁଷର ଅକସ୍ମିକ ଆଗମନ ଦ୍ୱାରା ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ହୁଏ—ହୃ.ଶ)

ମୁଦି ଦୋକାନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୋଦକା+ଫା. ଦୁକାନ୍)—ଗୁଡ଼ଲ Mudi dokāna ଡାଲ ଆଦର ଖୁଚୁରା ଦୋକାନ—Retail (ମୁଦିଖାନା—ଅନ୍ୟରୂପ) shop; grocer's shop. ମୁଦିଖାନା, ମୁଦିରଦୋକାନ **ମୋଦୀଖାନା**

ମୁଦି ଦୋକାନୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୋଦକା)—ଗୁଡ଼ଲ ଡାଲ ଆଦର Mudi dokānī ଖୁଚୁରା ବ୍ୟବସାୟୀ—A grocer; a retail ମୁଦୀ **ମୋଦୀ** shop-keeper.

ମୁଦିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ) —୧ । ମୃଦ୍‌ରିତ କରିବା—1. To Mudibā close; to shut up. (ଦ୍ର—କାଳେ ଅବଳା ନେତ୍ର ମୁଦା ମୁଦବ ଉତ୍ତ । ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।) ୨ । ଘୋଡ଼ାଇବା; **ମୁଂଦନା** ଆବୃତ କରିବା; ଆବରଣ ମଧ୍ୟରେ ରଖିବା—2. To shut; to cover. (ଦ୍ର—ବାଡ଼ାରକୁ ଅଣି ନାବ ଘେଡ଼ାରେ ମୃଦଲା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଗଶବଲାସ) ୩ । ଛିଦ୍ର ବୁଜିବା—3. To close up a hole. (ଦ୍ର—କୃଷ୍ଣ ମୃଦଲେଦ୍ୱୈ ତା ଶୁଣି । ଭୁଯଉ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୪ । ସ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ) ତୋଷିବା—4. To please; to gratify. (ଦ୍ର—ତନ୍ତୁକୁ ମୁଦେ, ଦୂରତେ ମୁଦେ, ପତର ମୁଦେ ମୋତେ; ଦେଇ ହରଷ, କରିବା ରସ, ନାହିଁ ହରଷ ଅନ୍ତେ ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାଲହ୍ୟ) ୫ । ବନ୍ଦ କରିବା; ବନ୍ଦ କରିବା—5. To imprison. (ଦ୍ର—ବନ୍ଦୀ କାରାଗୃହରେ ମୁଦଲ୍ଲ ପ୍ରକାରେ ବସାଇ ସ୍ୟଜନେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘ୍ଗଶବଲାସ)

ମୁଦିର—ସଂ.ବ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—୧ । ମେଘ—1.Cloud. Mudira ୨ । ଭେକ—2. Frog. ଫ. ବ. ପୁଂ—୧।କାମୁକ—(ମୁଦିରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Amorous; lascivious. ୨ । ଲମ୍ପଟ—2. Licentious.

ମୁଦିରଥ—ଦେ. ବ—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସେବକ ବିଶେଷ—Mudi ratha A class of leading sebakas of the Deity Jagannātha at Puri.

[ଦ୍ର—ଏ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନୂତନ କଳେବର ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିମାଙ୍କ ଉତରେ ଥିବା 'ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ'ଙ୍କ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କର ଅଣି ନୂତନ ପ୍ରତିମା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ଏବଂ ପୁରୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରତିନଧି ସ୍ୱରୂପ କେତେକ ସେବା କରନ୍ତି । 'ଛଡ଼ା ମୁଦିରଥ ମଲ୍ଲ ସମାନ' ବୋଲି ଏକ ଛଗ ଜୁହୁଲ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପୁରୀଙ୍କ ପ୍ରତିନଧି ସ୍ୱରୂପ ମୁଦିରଥ ଜିଗନ୍ନାଥଙ୍କର କେତେକ ସେବା ଚଳାନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସେବାରୁ ଛଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଏ ବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କର ଦିଆଯାଏ, ସେ ସାଧାରଣ ସେବକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ଥିବାରୁ ମୃତ ତୁଲ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତି ।]

ମୁଦିର୍—ଦେ ବ. ପୁଂ (ସ. ମୁଦ୍‌ରାକାର)—ମୁଦ ତିଆର କର ବିକିବା Mudirā ଯାହାର ବ୍ୟବସାୟ—Manufacturer of rings. ସାକରା [ଦ୍ର—ଏହାପର ଖଡ଼ୁଗ୍,କାତର୍ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।]

ଅଂଗୁଠୀ ବନାନେ ବାଲା ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁଦିର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— । Feminine of Mudira.

ମୁଦି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମୁଦ୍‌ରିତ)—ବୁଜି ହେବା; ବନ୍ଦ ହୋଇ- Mudi hebā ଯିବା—To be shut up; to be closed. **ବନ୍ଦ ହଓୟା** (ଦ୍ର—ଦେଲେ ଦବ୍ୟ ନାସ, ଛଡ଼ିଲା ସେ ଗ୍ରାସ, ମୁଦି **ବଂଦ ହୋନା** ହେଲା ଦୁଦସ୍ତଳ । ବଶ୍ୱନାଥ. କଚଦୁ ସ୍ତମାପୃଣ ।)

ମୁଦୀ—ସ. ବ. (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଚନ୍ଦ୍ରରଶ୍ମି— Mudī Moon light; the rays of the moon.

ମୁଦୁକ—ପ୍ରା. ବ. (ସ. ମୋଦକ)—ମୋଦକ (ଦେଖ) Muduka Modaka (See)

ମୁଦୁଗର (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବ. (ସ. ମୁଦ୍ଗର)—ମୁଦର ଇତ୍ୟାଦି Mudugara (etc) (ଦେଖ)—Mudgara etc. (See) **ମୁଗର ମୁଗୁର, ମୁଗଦ୍ଦର**

ମୁଦୁଡ଼ି—ପ୍ରା. ବ. (ସ. ମୃଦୁ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିରେ Mudurdi ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ— ଆଂଗଠି An ornament for the fingers worn **ଛଲ୍ଲା** by women.

ମୁଦୁ ମୁଦୁ—ପ୍ରା. ବଣ ଓ କ୍ରି. ବଣ. (ସ. ମୃଦୁ)—ମୃଦୁ (ଦେଖ) Mudu mudu Mṛdu (See)

ମୁହୁମୁହୁ ମୁସକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଦୁମୃଦୁ ହସ(ସ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ସଂ. ମୃଦୁ+ହାସ୍ୟ)—ମୃଦୁହାସ୍ୟ; ଈଷତ୍ Mudu mudu hasa(sā) ମଧୁର ହାସ୍ୟ—Sweet smile. ମୃଦୁମୃଦୁ ହାସି (ଯଥା—ଏ ପିଲ୍ଲର ମୃଦୁମୃଦୁ ହସ ଦେଖି ମୋର **ମୁସକ** ଆନନ୍ଦ ହେଉଛି ।)

ମୃଦୁରା(ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମୁନ୍ଦୁରା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Mudurā (etc.) Mundurā etc. (See)

ମୃଦୁଲି—ଦେ. ବ—୧ । କୁମ୍ଭାରମାନଙ୍କ ବଂଶଗତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—Muduli 1. A family-title of potters. ୨ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title of śudras. ୩ । (ସଂ. ମଦ୍ଦା) ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ସେବକବିଶେଷ—3. A class of Sebakas of the Deity Jagannath at Puri. [ଦ୍ର—ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ସେବକମାନେ ଦେଉଳରେ ଘଣ୍ଟବା କୋଇପାନଙ୍କ ଉପରେ ସିଲ୍ ବା ମଦ ଦଅନ୍ତି ।]

ମୃଦୁସୁଲୀ—ଦେ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ମୃଦୁଶୀଳା) —୧ । ଅଳ୍ପାଧୁରସ୍ତା ଦାସୀ; Mudusulī ଘୋଇଲୀ—1. A maid servant attending on a rich lady; lady's maid. **ଦା(ଧା)ଇ, ଆୟା** (ଉ—ଭାବା ଜାଣି ଘାରଣ ମୃଦୁସୁଲୀମାନେ, କହୁଲେ ସ୍ତ୍ରୀମ ନୃପବର ସନିଧାନେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ଧାଈ—2. Nurse.

ମୃଦେ(ଡେ)ଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ମୃଦାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Mude(dde)i etc) Mudāi etc. (See)

ମୃଦ୍ଗ—ସଂ. ବ. (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଗ)—୧ । ମୃଗ ନାମକ ଶସ୍ୟ—Mudga 1. Muga(pulse). (ମୃଗ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ) ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୂପଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବର୍ଣ୍ଣାଢ୍ୟ, ରସୋତ୍ତମ, ଦସ୍ୟାନଳ, କାଳା ଭୋଜନ, ସୁଫଳ, ହରନାମା ୨ । ଘାଣି କୁଆ—2. A species of aquatic bird; small cormoant.

ମୃଦ୍ଗ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ଦେ. ବ—ମୃଦ୍ଗ ପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ) Mudga parṇṇā Mudga parṇṇī (See)

ମୃଦ୍ଗ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ. (ମୃଦ୍ଗ+ପର୍ଣ୍ଣୀ+ଇନ; ୧ମା. ୧ବ; ମୃଗ ପର ପର୍ଣ୍ଣୀ ସାଦୃଶ୍ୟ) —ବଣ ମୃଗ; ମୁଗାମା; ଘୋଡ଼ା-ମୁଗ—Phaseolus Trilobus; Phaseolus Aconitifolius. [ଦ୍ର—ଏହା ଲତାଳଆ ସରୁ ଗ୍ଲୋମଶ ଗୁଳ୍ମ; ଛୁଇଁ ଗ୍ଲୋମଶ ନୁହେଁ । ଏହା ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁ । କ୍ୱଚିତ୍ ଜଳୁଷ୍ଟ ଜମିରେ ଚାଷ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ଲଘୁ, ମଧୁର, ଶୁକ୍ର ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଚକ୍ଷୁର ହିତକର । ଏହା କଫ, ପୋଥ, ଉଦରୀ ଯୁକ୍ତ ଜ୍ୱର, ଦାହ, ବିଦୋଷ, ପ୍ରମେହୀ, ଅର୍ଶ ଓ ଅତିସାର ବିନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ତ୍ରିଆଙ୍ଗୁଳି ମୁଙ୍ଗାନୀ ସଂ. ତ୍ରିଣ ମୃଗ; ତେ. ଟ୍ରିଣ୍ଡ ପେସରଟେଟ୍ଟୁ-କାରୁପେସାରୁ; ଗୁ. ଅଡବାଡ ମଗଡେଲ୍ୟ

ମୃଦ୍ଗ ବଟକ—ସଂ. ବ—ମୃଗ ବଡ଼ା (ଦେଖ) Mudga baṭaka Muga bardā (See)

ମୃଦ୍ଗ ବଟୀ—ସଂ. ବ—ମୃଗ ବଡ଼ (ଦେଖ) Mudga baṭī Muga bardi (See)

ମୃଦ୍ଗ ଭୁକ୍—ସଂ. ବ (ମୃଦ୍ଗ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ଘୋଟକ; ଘୋଡ଼ା—The horse. (ମୃଦ୍ଗ ଭୋଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଦ୍ଗ ମାଷ—ସଂ. ଦ୍ୱ. (ସଦୃଶତ୍ୱ ଶବ୍ଦ; ମୃଦ୍ଗ ଓ ମାଷ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ମୃଗ ଓ ବିରି Mudga māsha ବିରି—Muga and Biri.

ମୃଦ୍ଗ ମୋଦକ—ସଂ. ବ—ମୃଗ ବେସନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଲଡୁ; ମଣ୍ଡଚୁର; ମିହିଦାନା—A sweetmeat ball (ମୃଦ୍ଗ ଲଡ୍ଡୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) made from the flour of muga fried in ghee.

ମୃଦ୍ଗର—ସଂ. ବ (ମୃଦ୍=ହର୍ଷ+ଗ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଶରୀରରେ ହର୍ଷ ବା ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ)—୧ । ଗଦାଜାତୀୟ ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ମୁଗୁର; ମୃଦୁଗର; ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—1. A mace; a weapon of offence of ancient India. [ଦ୍ର—ଏହାର ଆକାର ଲମ୍ବ ଓ ବର୍ତ୍ତୁଳ; ହାତରେ ଧରିବା ଅଂଶ ସରୁ ଓ ଅଗଯାଜ କ୍ରମଶଃ ମୋଟ । ଏହାର ଅଗର ବ୍ୟାସ ୪ ଠାରୁ ୮ ଅଙ୍ଗୁଳ । ମୂଳଦେଶ ବା ମୁଠା କୃଷ; ସ୍ଥୂଳ ଦେଶ ସ୍ଥୂଳ; ଲମ୍ବ ୧୨ ହାତ ଠାରୁ ଦୁଇ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଦୁଇ ବଡ଼ ମୃଦ୍ଗରର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅଷ୍ଟୁତ୍ତର=୭୪୦ ତୋଳା=ପ୍ରାୟ ୧୨ ସେର ଣ ଦୁଇଟି ମୃଦ୍ଗରକୁ ହାତର ଦୁଇ ମୁଠାଦ୍ୱାରା ଧରି ଏକ ସମୟରେ ଘୂରାଇବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ଏଥିରୁ ଗୋଟିକୁ ଧରି ଶତ୍ରୁ ଉପରେ ପ୍ରହାର ବା ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ହୁଏ ।] ୨ । ମଲ୍ଲମାନେ ବ୍ୟାୟାମ କରି ଘୂରାଇବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ମୁଗୁର—2. Dumbbell. ୩ । କାଠର ବଡ଼ ହାତୁଡ଼ି—3. Wooden mallet. ୪ । କାଠମଲ୍ଲୀ; ମୁଗୁର ମଲ୍ଲୀ—4. A kind of scented double-petalled Jasmine; Jasmine Zambac. ୫ । ମାଗୁର ମାଛ—5. A kind of fish. ୬ । ଟେଲାକୁ ବାଡ଼େଇ ଚୂନା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ପିଟଣା—6. A mace like mallet for breaking clods of earth (Apte). ୭ । ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଫୁଲ ଗଛ; କର୍ଣ୍ଣାର—7. A kind of flower plant. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ, କମୀର, ଗନ୍ଧସାର, ସପ୍ତଚ୍ଛଦ, ଅଭିଗନ୍ଧ, ଗନ୍ଧପ୍ରିୟ, ବହୁପ୍ରିୟ, ଜନେଷ୍ଟା; ସୁଗେଷ୍ଟା-ଦୋଷ ।] ୮ । କରମଚା ଗଛ—8. Averroehea Carambola (tree).

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଦ୍ଗରକ—ସ. ବ (ମୁଦ୍ଗର + କ)—କରମଙ୍ଗା; କର୍ମରଙ୍ଗା ଫଳ ଓ
Mudgarake ଗଛ—Averrhoehea Carambola (tree and fruit).

ମୁଦ୍ଗଳ(ଳ)—ସ ବ (ନାମ)—ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍ଗ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର—Name of a Mudgala(la) prince of ancient India. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରସେନା—ବଶବ୍ଦକୋଷ ।] ୨ । ଗୋତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଋଷି ବିଶେଷ—2. Name of a progeniter sage. 3. ତୃଣ ବିଶେଷ; ରେହୁଷତୃଣ—3. Name of a kind of grass. ୪ । ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; ଗନ୍ଧରାଜ ଫୁଲ ଗଛ—4. Name of a flower tree. ୫ । ଦୁଇଗୁଣ ପଙ୍ଖୀ—5. Double-petalled Jasmine.

ମୁଦ୍ଗ ଲଡ୍ଡୁକ—ସ. ବ (ମୁଦ୍ଗ + ଲଡ୍ଡୁକ; ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ମୁଦ୍ଗ
Mudga laḍḍuka ମୋଦକ (ଦେଖ)—Mudga modaka (See)

ମୁଦ୍ଗାନ୍ନ—ସ. ବ (ମୁଦ୍ଗ + ଅନ୍ନ; ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ମୁଗ ଓ ଗୁହଳ
Mudgānna ଏକାଠି ସିଝା ଯାଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ; ମୁଗ ଖେରଡ଼ି —Muga and rice boiled together.

ମୁଦ୍ଗାମଳକ ଯୂଷ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ମୁଗଡାଲି ଓ ଅଁଳା
Mudgāmalaka jusha ଢୋଳ ଏକତ୍ର ଯାକ କରିସାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଝୋଳ—A soup made of split muga and Embellic myrobalan berries boiled together.

ମୁଦ୍ଗାର୍ଦ୍ର(ଦ୍ର) ବଟକ—ସ. ବ—ଅଦା ମିଶ୍ରିତ ଏକପ୍ରକାର ମୁଗ ବଡ଼ା
Mudgārdra(dra) baṭaka ବା ବଟା ମୁଗର ପିଠା—A pastry cake made of Muga flavoured with ginger; gingerbread of Muga. [ଦ୍ର—ମୁଗ ଜାଇକୁ ବାଟି ଉହାଁରେ ବଡ଼ା ଭଜାର କର ତେଲରେ ବା ଘିଅରେ ଭାଜିବ । ପରେ ଏହାକୁ ଚୂନା କର ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଦେଙ୍ଗୁ, ଅଦା, ଶ୍ଲେଷ ଅଲେଇଚ, ମରଚ ଓ ଜୀର ଭଜା, ଜୁଆଣି ଓ ଲେମ୍ବୁ ରସ ମିଶାଇ ରଖିବ । ପରେ ମୁଗର ଜାଇକୁ ବାଟି ଅଥାରରେ ସିଝାଇ ଖଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ ; ଉକ୍ତ ଖଳକୁ ମଣ୍ଡା ପରି କର ଉହାଁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁ ପୁର ଦେଇ ତେଲରେ ବା ଘିଅରେ ଭାଜିବ । ଭାଜି ସାର ଉକ୍ତ ମଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ଢଳଢ, ଦେଙ୍ଗୁ ଓ ମରଚ ମିଶାଯାଇ ପାକ କରିସାଇ ଥିବା ଦହ (ଦୁଧିଆ)ରେ ବୁଡ଼ାଇ ରଖିବ । ଏହି ଦହିବଡ଼ିର ବଡ଼ାକୁ ମୁଦ୍ଗାର୍ଦ୍ର ବଟକ ବୋଲିସାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରୁଚିକର, ଲଘୁ, ବଳକର, ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦୀପକ, ତୃପ୍ତିଜନକ, ପଥ୍ୟ ଓ ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ—ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବଙ୍ଗଳା ବଶବ୍ଦକୋଷ ୧୯ ପଞ୍ଚରତ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଗୁପ୍ତପ୍ରକାଶ ପୁସ୍ତକ ।]

ମୁଦ୍ଦ(ଦ୍ଦା,ର୍ଦ୍ଦ,ର୍ଦ୍ଦା)ଫରା(ରୋ)ଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁର୍ଦ୍ଦାଫରୋଶ୍)
Mudda(ddā,rdda,rddā)pharā(ro)ś ଚଲଚମାଟିଆ; ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ କୁଟୁମ୍ବୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ ବହନ ଓ ଦଫନ କରନ୍ତି—A class of people who
ମୁର୍ଦ୍ଦାଫରାସ ମୁର୍ଦ୍ଦାଫିରୋସ carry away and dispose of the dead bodies of persons dying without having any kinsman to dispose of them.

ମୁଦ୍ରଣ—ସ. ବ (ମୁଦ୍ରାରୁ ମୁଦ୍ରନାମ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅନ)—
Mudraṇa ୧ । ପ୍ରସ୍ତୁତକାର ମୁଦ୍ରାଙ୍କରଣ; ଛପିବା—1. Printing ୨ । ଛାପ ମାରିବା; ମୋହର ମାରିବା—2. Impression; sealing. ୩ । ବୁଜିବା; ନମ୍ରୀଳନ—3. Closing up; shutting up. ୪ । (+କରଣ.ଅନ) ଡାଭର ମୁଦି—4. Finger-ring ୫ । ନିୟମନ; କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଚାଳନ ଯାହାଁ ନିୟମାଦର ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ (ହୁ. ଶ)—5. Controlling; regulating. ୬ । ଛାଞ୍ଚଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରା ନାଁ ଛବି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା (ହୁ. ଶ)—6. Preparation of a seal or coin by means of a mould.

ମୁଦ୍ରଣ ପ୍ରମାଦ—ସ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକରେ
Mudraṇa pramāda ଜଳ୍ପୋଚ୍ଚାରକ ମାନଙ୍କ ଅସାବଧାନତା ଯୋଗୁ ମୁଦ୍ରିତ ବିଷୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଭ୍ରମ—Printing mistake.

ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟ—ସ. ବ (ମୁଦ୍ରଣ + ବ୍ୟୟ, ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ.)—ବହି
Mudraṇa byaya ଛପିବାର ଖର୍ଚ୍ଚ; ଛପା ଖର୍ଚ୍ଚ—Printing cost.

ମୁଦ୍ରଣ ଭାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବହି ଛପିବାର ଭାର ବା ଦାୟିତ୍ୱ—
Mudraṇa bhāra Charge or printing a book; responsibility for getting a book printed.

ମୁଦ୍ରଣୀ—ସ. ବ (ମୁଦ୍ରଣ + ଆ)—ମୁଦି—
Mudraṇā Ring.

ମୁଦ୍ର(ଦ୍ରି)ଣୀ—ସ. ବ—ଲାଖ (ରାଳନିର୍ଯ୍ୟାସ)—
Mudra(dri)ṇī Shellac.

ମୁଦ୍ରହସ୍ତ—ଦେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ରାଜୋପାଧି ବିଶେଷ—
Mudra hasta A title of kings in ancient Orissa.

ମୁଦ୍ରା—ସ. (ମୃଦ୍ ଧାତୁ = ହୃଷ୍ଟ ହେବା + କରଣ.ଅ + ଆ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ମନ ହୃଷ୍ଟ ହୁଏ)—୧ । ସୁନ୍ଦରଙ୍ଗପ ଚିହ୍ନାଙ୍କିତ ବା
Mudrā ସ୍ୱାଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାର ଓ ମୂଲ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟାଦି ନିର୍ମିତ ଧାତୁଖଣ୍ଡ ବା ଚକତି—1. Coin; circular bits of metal etc of specific weight and value containing the king's stamp and used as currency. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳ ସ୍ୱାଙ୍କ ନାମ, ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟସଙ୍କେତବିଶିଷ୍ଟ ଧାତୁଖଣ୍ଡମାନ ମୁଦ୍ରା ରୂପରେ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଚଳୁଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଙ୍କ ଚଳ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବା ଧାତୁଖଣ୍ଡମାନ ମୁଦ୍ରାରୂପେ ଚଳୁଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କାଗଜଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାଙ୍କର ନାମ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି, ଅଙ୍କିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ଚାଦା ନୋଟ୍ ବା କାଗଜମୁଦ୍ରାରୂପରେ ଚଳୁଅଛି । ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ ଏକପ୍ରକାର ମୁଦ୍ରା ଚଳେ ନାହିଁ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ମୁଦ୍ରାର ଆକାର, ପ୍ରକାର, ଓ ଉପାଦାନରେ ଏବଂ ମୂଲ୍ୟରେ ବହୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜଅମଳରେ ଭାରତରେ ସୁନାର, ରୁପାର, ବ୍ରୋଞ୍ଜର ଓ ତମାର ମୁଦ୍ରାମାନ ଚଳୁଅଛି—ସୁନାର ମୁଦ୍ରା—ମୋହର, ଜିନ୍ ବା ସଭରନ୍; ଅର୍ଦ୍ଧନ । ରୁପାର—ରୁପା, ଅଧୁଲି, ସୁଜୁକା, ଦୋଅଣୀ । ବ୍ରୋଞ୍ଜର—ଅଧୁଲି, ସୁଜୁକ, ଦୋଅଣୀ, ଅଣୀ । ତମାର— ଦୋଇସା(ସି), ପଇସା, ଅଧଲ୍ ଘାଟୁଲ୍ ।]

୨ । ସିଲ୍ ମୋହର; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ଖୁପ — 2. A seal; signet. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟୟ-ଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ; ଖୋଦିତ ଲିପି ଯୁକ୍ତ ଚିହ୍ନ; ତକମା—3. Identifying token; stamp; medal. ୪ । ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦି— 4. Signet ring. ୫ । ନଗଦ ଧନ—5. Cash; money.. ୬ । ଖୋଦିତ ଲିପି—6. Engraved writing or letter. [ଦ୍ର— ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକଙ୍କରେ ୫ ପ୍ରକାର ଲିପିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ଯଥା—୧ । ମୁଦ୍ରାଲିପି— ମୋହର ଖୁପା ଦ୍ୱାରା ଜଜ୍ଞାପିତ ଅକ୍ଷର । ୨ । ଶିଳ୍ପଲିପି— ଖୋଳ କର ବା ଚାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା କାରୁଗର କରିବା ଲିପି । ୩ । ଲେଖ୍ୟଲିପି ବା ଲିପି—ଚଲନ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଲେଖା ଅକ୍ଷର । ୪ । ଗୁଣ୍ଡିକା ଲିପି—ମୁରୁଡ଼ ଓ ଚିତା ଆଦରେ ଚିହ୍ନିତ ଲେଖା । ୫ । ଘୂର୍ଣ ହରୁଡା ଲିପି— ଯୋକମାନେ ଜଣା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅକ୍ଷରକୁଦ୍ଧ ବଶିଷ୍ଟ ଯେଉଁ ଚକ୍ର ବାହାର ପଡ଼େ ।] ୭ । ମୁଦ୍ରିତ ଅକ୍ଷର— 7. Printed letters. ୮ । ବୈଷ୍ଣବାଦିଙ୍କର ଶରୀରରେ ଧାରଣ କରିବା ଚିହ୍ନ (ଯଥା—ଶଙ୍ଖଚାବ, ଗଦା, ଶଙ୍ଖ, ଦେବନାମାଦ) 8. Holy sectarian marks stamped on the body by devotees. ୯ । (ଉତ୍ତ) ଦେବାରାଧନା ସମୟରେ କରାଙ୍ଗୁଳି ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଭଙ୍ଗୀ ବଶେଷ । 9. Modes of intertwining and showing the fingers to Deities during religious rituals (ଦ୍ର— ଦେବତାମାନେ ଏହି ମୁଦ୍ରାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଦିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଏହା ମୁଦ୍ରା ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠି-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ରଚନା କର 'ମୁଦ୍ରା' କରାଯାଏ ଓ ପୂଜା ସମୟରେ ଉକ୍ତରୂପ ମୁଦ୍ରାଦ୍ୱାରା ଦେବତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କର ପୂଜା ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୁଦ୍ରାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ତନ୍ତ୍ର ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମୁଦ୍ରାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ଏବଂ ମୁଦ୍ରାର ରଚନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉପଦେଶ ଓ ମୁଦ୍ରାମାନଙ୍କର ବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଯୋଗମାନ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ପୂଜାରେ ନଅ ଗୋଟି ମୁଦ୍ରା ତମ୍ବା ଷଡ଼ଙ୍ଗ ମୁଦ୍ରା ଦେଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜାରେ ୨୪ ଗୋଟି, ଶିବ ପୂଜାରେ ୧୦ ଗୋଟି, ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜାରେ ଗୋଟିଏ; ଗଣେଶ-ଙ୍କର ୭ ଗୋଟି; ଶକ୍ତି ବା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ୯ ଗୋଟି—ଏହିପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାରେ ଓ ଜପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୁଦ୍ରାମାନ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଏ । କାଳିକା ପୁରାଣର ୬୫ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବହୁ ଶତ ମୁଦ୍ରାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ସାଠକ-ମାନଙ୍କର କୌତୂହଳନିବୃତ୍ତି ନମିତ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୁଦ୍ରାର ନାମ ମାତ୍ର ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଇଅଛି । ଯଥା—ଅବାହନ, ସ୍ଥାପନ; ସନ୍ନିରୋଧନ; ଧେନୁ; ମହା ମୁଦ୍ରା; ଅବଗୁଣ୍ଠନ; ଶଙ୍ଖ; ଚକ୍ର; ଯଦ୍ୟ; ଗଦା; ନାଗପାଶ; ଅଙ୍କୁଶ; ତ୍ରିଶୂଳ, ଲିଙ୍ଗ; ଯୋନି; ମତ୍ସ୍ୟ; କୂର୍ମ; ବରାହ; ନରସିଂହ; ମୃଗ; ଶାଳଙ୍ଗ; ଲେଲିହା; ସନ୍ନିଧାପନ, ସବୋଧନ, ବଜ୍ର, ଅବସୃ; ସ୍ଥାପନା । 'ଘରତେ ଗୀତା'ର ଦ୍ୱାଦଂଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଗୃତେର, ଭୂତଗ୍ର, ଉନମ୍ମନା, ଖେଚଗ୍ର ଓ ଗୋଚଗ୍ର ନାମରେ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ମୁଦ୍ରାର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ ।]

୧୦ । ଗାନ ବା ନୃତ୍ୟ କାଳରେ ଗାୟକର ବା ନର୍ତ୍ତକର ହସ୍ତର ଓ ମୁଖର ଭଙ୍ଗୀ; ଘାରଭା—10 Gesture or pose of the face and hands made by a singer or dancer. ୧୧ । ସଦ୍ୟପାନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୃହ ବା ଗୃଖଣା—11. Sauce used at the time of drinking wine. ୧୨ । ତୂଷ୍ଣୀ-ଭାବ; ମୌନାବସ୍ଥା—12. Silence. ୧୩ । ବିନ୍ୟାସ; ବିନ୍ୟସନ—13. Act of arranging or setting in order. ୧୪ । ହାତ, ଗୋଡ଼, ନେତ୍ର, ମୁଖ ଆଦର କୌଣସି ସ୍ଥିତି ବା ଭଙ୍ଗୀ (ହି. ଶ.)—14. Postures of the different limbs and face. ୧୫ । ଦେହେର୍ତ୍ତର ଭଙ୍ଗ; ମୁଖର ଭଙ୍ଗୀ (ହି. ଶ)—15. Mein. ୧୬ । (ଉତ୍ତ)—ଭଜା ଶସ୍ୟ—(ହି. ଶ)—16. Fried corn. ୧୭ (ବ୍ଦ ଯୋଗ) ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରର ବଶିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ-ବିନ୍ୟାସ (ଯଥା—ଖେଚଗ୍ର, ଭୂଚଗ୍ର, ଖୃଚଗ୍ର, ଗୋଚଗ୍ର, ଉନମ୍ମନା) (ହି. ଶ)—17. Five particular poses of the body according to tantric rites. ୧୮ । ଲୋପାମୁଦ୍ରା; ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଗୃହୀ (ହି. ଶ.)— 18. Name of the wife of sage Agastya. ୧୯ । କଥା କହିବା ସମୟରେ ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବଶିଷ୍ଟ ବାଗ୍ଭଙ୍ଗୀ ବା ବଶିଷ୍ଟ ପଦ—19. Individual peculiarities of certain persons while talking, consisting of a habit of using peculiar and redundant phrases or words in the course of talk; mannersims [ଦ୍ର--ଯଥା ଜଣେ ଜଣେ ମହଲରେ ମହଲରେ 'ଫେରୁ', 'ଫେଣ୍', 'ଜାଣି ପାର ଯେ, 'ଅଳ୍ପ ଉଣ୍ଡୁରୁ', 'ଦେଖନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ', 'ବସି' ବରୁ', 'ମାରୁଚେଚେ', 'ଅଥର' ,'ଅବଧାନକୁ ଅସ୍ତୁ, 'ଈଶ୍ୱର ଭଲ କରନ୍ତୁ', 'ବ୍ରହ୍ମାନ', 'ଯାଇ ବରୁ ବରୁ' 'ବରୁ ବରୁ', 'ଫୁଲ୍ଲଉ '—ଏହିପରି ଅନର୍ଥକ ଓ ଅନାବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦ ଲଗାଇବା କେତେ ଲୋକଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ପଡ଼ି ଥାଏ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଦ୍ରାଦୋଷ କୁହାଯାଏ ।]

୧୫ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ପଞ୍ଚମକାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ--15. One of the ingredents of the tantric worship of Pañchamakara. ୧୬ । ଆଲିଙ୍ଗନ 16. Embracing. (ଉ—ନରନାଥ ଶ୍ରୀଦର ଭଜନ ବନ୍ଦେ ଗୋପୀ ମାନସ ମାଳ ବାହୁ। ମୁଦ୍ରାଦ୍ୱାରେ । ଜବପୂର୍ଯ୍ୟ ବଶୋସ୍ତ ଚକ୍ଷୁ 'ନ' ଗୀତ ।) ଗ୍ରାଦେ. (ସାଜୁସୁତ) ବ—ଡାକ ଟିକଟ—Postage stamp.

ମୁଦ୍ରାକର—ସଂ. ବ—(ଅଧିକ ପ୍ରଯୋଗ)—୧ । ଛପାଖାନାରେ ଯେଉଁ Mudrākara ବ୍ୟକ୍ତି ଅକ୍ଷରମାନ ଯୋଡ଼ି କର ବହି ଛପନ୍ତି—1. A printer; a compositor. ୨ । ଧାତୁ ଅବରେ ଖୋଦନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କାରିଗର—2. Engraver. ୩ । ଯେ ମୁଦ୍ରା ବା ଟଙ୍କା ଢଆର କରେ—3. A coiner.

ମୁଦ୍ରାକର ପ୍ରମାଦ--ସଂ. ବ--ବହି ଛପିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଭୁଲ୍ କର ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ Mudrākara pramāda ଲିଖିତ ଅକ୍ଷର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଛପି-ଥିବା ଅନ୍ୟ ଅକ୍ଷର— Printer's mistake; printing mistake; misprint.

ମୁଦ୍ରାଙ୍କ——ସଂ. ବ—ମୁଦ୍ରାର ବା ମୋହରର ଉପରେ ଥିବା ଚିହ୍ନ— Mudrāṅka Marks on a coin or seal.

ମୁଦ୍ରାଙ୍କନ—ସଂ. ବ—(ମୁଦ୍ରା+ଅଙ୍କନ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ମୁଦ୍ରଣ; Mudrāṅkana ଛପିବା—1. Printing. ୨ । ମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକର ସଂସ୍କରଣ—2. Edition of a printed book. ୩ । ମୋହର ମାରିବା—3. Impression; sealing.

ମୁଦ୍ରାଙ୍କିତ—ସଂ. ବଣ—(ମୁଦ୍ରା+ଅଙ୍କିତ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ମୁଦ୍ରିତ; ଛପା Mudrāṅkita ହୋଇଥିବା—Printed; engraved.

ମୁଦ୍ରା ଦୋଷ—ସଂ. ବ—(ମୁଦ୍ରା+ଦୋଷ; ମ. ତ. ତତ୍ପୁ;)—କୌଣସି Mudrā dosha କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କଥା କହିବା ସମୟରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ ବାଚିକୀ ବା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଆଦି— Mannerisms; individual peculiarities of certain persons (in using certain phrases and in waving some limbs) while talking, which have become a habit with them. [ଦ୍ର—ଜଣେ ଜଣେ କଥା କହିବା ବେଳେ କଥାର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବାକ୍ୟର ମଝିରେ ମଝିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ ବା ପଦମାନ କହିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହାକୁ ମୁଦ୍ରାଦୋଷ କୁହାଯାଏ । ଯଥା ବର୍ତ୍ତମାନ, ବର୍ତ୍ତମାନକାଣ୍ଡ, ଜାଣି ପାର ଯେ, ବରୁ ବରୁ ବରୁ, ଅବଧାନ୍, ବସି ବରୁ, ଈଶ୍ୱର ଭଲ କରନ୍ତୁ, ଫୁଲ୍ଲଉ, ମାରୁ-ଚେଚେ, ଫେଣେ; ଶୁଣୁଚଟ ବ, ସାବଧାନ୍ ଦ୍ୱାୟ । କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦୋଷ ଦେଖାଯାଏ । କେହି କେହି କଥା କହୁଥିବା ବେଳେ ମଝିରେ ମଝିରେ ମଣ୍ଡ ଝଙ୍କାର ଦିଅନ୍ତି, ଶୋଭାର ଦେହରେ ହାତ ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏ ସବୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ମୁଦ୍ରା ଦୋଷ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର—ସଂ.ବ(ଅଧିକ;ମ.ତ.ତତ୍ପୁ)—୧। ଛପାକଳ—1. Printing Mudrājantra press. ୨ । ମୁଦ୍ରା ଢଆର କରିବା କଳ (ମୁଦ୍ରଣଯନ୍ତ୍ର— ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Coining press.

ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରାଳୟ—ସଂ. ବ (ଅଧିକ)—୧ । ଛପାଖାନା -1. Mudrājantrālaya Printing house. ୨ । ଟାଙ୍କ-(ମୁଦ୍ରାଳୟ, ମୁଦ୍ରଣାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାଳା—2. Mint.

ମୁଦ୍ରାରକ୍ଷକ—ସଂ. ବ (ମୁଦ୍ରା+ରକ୍ଷକ; ଉପପଦ ତତ୍ପୁ)—ଖାଜଣିର; Mudrārakshaka ଦୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ--Treasurer

ମୁଦ୍ରାଲିପି—ସଂ. ବ—(ମୁଦ୍ରା+ଲିପି, ମ. ତ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଛପିବାରେ Mudrālipi ବ୍ୟବହୃତ ଧାତୁନିର୍ମିତ ଅକ୍ଷରର ଗୁଚ୍ଛ— (ମୁଦ୍ରାକ୍ଷର—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Printing types. ୨ । ମୁଦ୍ରାରେ ଲେଖାଥିବା ଅକ୍ଷର—2 Letters or inscriptions found on coins ୩ । ଛପା ଅକ୍ଷର— 3. Printed letters. [ଦ୍ର—ଲିପି ବା ଲେଖା (ବାଗ୍ଧାରା ତତ୍ତ୍ୱ ମତରେ) * ପ୍ରକାର,ଯଥା—ମୁଦ୍ରାଲିପି—ଛପା ବା ଟାଇପ୍ ବା ମୋହରର ଅକ୍ଷର । ଶିଳ୍ପଲିପି—ଖୋଦିତ ବା ଚିତ୍ରିତ ଅକ୍ଷର । ଲେଖନୀ ସମ୍ଭବାଲିପି—କଲମରେ ବା ଲେଖନରେ ଲେଖା ଅକ୍ଷର । ଗୁଣ୍ଡିକା ଲିପି—ମୁରୁକରେ ଲେଖା ଅକ୍ଷର । ଘୃଣ ସମ୍ଭବା ଲିପି—ପୋକମାନେ କାଗଜ,ପତ୍ର,କାଠ ଆଦିକୁ କାଟିବା ଦ୍ୱାରା ଅକ୍ଷର ପରି ଯେଉଁ ଚିହ୍ନମାନ ଅଙ୍କି ହୋଇଯାଏ । ୪ । ସିଲ୍ ମୋହର ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଙ୍କିତ ଅକ୍ଷର- Monograms or letters contained in seals and stamps.

ମୁଦ୍ରାଶଙ୍ଖ—ପ ଓ ବୈଦେ ବ. (ଷା. ମୁରୁଦାରଶ୍ଙ୍ଗ୍)—ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଶଙ୍ଖ; Mudrā śaṅkha ଖଣିଜ ବିଷବିଶେଷ—Name of a poisonous mineral; litharge; ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମୃଦ୍ଦର-ଶୃଙ୍ଗକ, କଙ୍କୁଷ୍ଠ; ପାଣ୍ଡୁକା, oxide of lead. [ଦ୍ର—ଏହା ଅରୁଣ ନାମ ସୀସାର ଉପୁ ଉପଜେଷ; ଏହା ପିତ୍ତଳ ମୁର୍ଦ୍ଦାଶଙ୍ଖ ପରି ନାଲିମିଶା ଧଳାବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପାଉଁଶାଳୀ । ଏହା ଖଣ-ମୁର୍ଦ୍ଦାଶଙ୍ଖ, ମୁରଦାରସିଙ୍ଗି, ମୁର୍ଦ୍ଦାସିଂଗି କବାଉଷଧାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)

ମୁଦ୍ରାଶାଳା—ସଂ. ବ—(ଅଧିକ)—ଟାଙ୍କଶାଳା; ଯେଉଁଠାରେ ଧାତୁକୁ Mudrā śāḷā ଉତ୍ତପ୍ତ କରାଇ ଛାଞ୍ଚରେ ଢାଳି ଟଙ୍କା ପ୍ରଭୃତି ମୁଦ୍ରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ—Mint.

ମୁଦ୍ରାଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ଅଧିକ)—ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ Mudrā śastra ମୁଦ୍ରାମାନଙ୍କ ସଦାସ୍ୱରୂପରେ ଦେଶର ମୁଦ୍ରାବିଜ୍ଞାନ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଐତିହାସିକ ଉତ୍ତରମାନ ଜଣାଯାଏ— ମୁଦ୍ରାତତ୍ତ୍ୱ } Numismatics.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଦ୍ରାହାର—ସ. ବ. (ରୂପକ)—ଅଲଙ୍ଗନ ରୂପ ହାର -An embrace compared to a necklace. (ଉ—ନରହରି ଶୀଦର ଚନ୍ଦନଚୋଲେ ଗୋର ! ନ ରଖ ଗାଲବାଢା ମୁଦ୍ରାହାରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଗୋସ୍ୱ ଚକ୍ଷୁ ନ ଗୀତ ।)

ମୁଦ୍ରିକା—(ମୁଦ୍ରା+କ+ଅ)—୧ । ଧାତବ ମୁଦ୍ରା—1. Metal coin. ୨ । ମୁଦ୍ରାଲିପି; ଛପା ଅକ୍ଷର—2. Printed letter. ୩ । ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ମୁଦ୍ର—3. Finger ring. ୪ । ଛୋଟ ସିଲ୍ ବା ମୋହର—4. A small seal. ୫ । ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ର—5. Seal ring; signet ring.

ମୁଦ୍ରିତ—ସ. ବ—(ମୁଦ୍ରା+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ·ଇତ)—୧ । ଛପା ହୋଇଥିବା—Mudrita 1. Printed. ୨ । ମୁଦ୍ରା ଚଢ଼ା ଯୁକ୍ତ—2. Stamped; sealed. ୩ । ବନ୍ଦୀକୃତ—3. Closed. shut. ୪ । ସଙ୍କୁଚିତ—4. Contracted. ୫ । ଅଣ୍ଡାକଣ୍ଡିତ; ଅଖୋଲା—5. Unopened. ୬ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ (ବଙ୍ଗଳା ବ୍ୟବହୋଷ. ୧୩ ସଂସ୍କରଣ)—6. Abandoned.

ମୁଧା—ସ. ଅ.—(ମୁହ୍ଧାତୁ+କରଣ ଅ)--ବୃଥା—In vain. (ଉ—Mudhā ଜନ୍ମଦଳ ଦୁବେ ଦେଇ ମନ ସୁଧାଧାର୍ ମୁଧା ଧରୁଚଲେ ଦେଲୁ ତ ଅଜାଡରେ । ଜବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ମୁନଗା—(ବସୁର) ବ—୧ । ସଜନା—1. Moringa tree.

Mun-gā ୨ । ମଞ୍ଜିରୁ ଜନ୍ମିଥିବା ସଜନା ଗଛ; ମୁଗୁନା (ଦେଖ)—Muguna (See)

ମୁନ୍(ନୁ)ମୁନିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ଏକପ୍ରକାର ଶାଗ—

Mun-(nu)muniā A kind of potherb

ମୁନ୍(ନୁ)ମୁନିଆ ଚଢ଼େଇ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ବାଲେଶ୍ୱର). ବ.—ଗୁଗୁଚିଆ ଘାସର ଖୋଟ ଖୋଟ ଶସ୍ୟ—

Mun-(nu)muniā chardei Small grain of Guguchiā grass.

ମୁନ୍ଷ୍ଟୋନ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ରତ୍ନ ବିଶେଷ; ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି—Moonstone. [ଉ—ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପ ଜାତ ମୁନ୍ଷ୍ଟୋନ୍ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ-ବିଶ୍ୱକୋଷ]—

ମୁନ୍ସ(ଫା,ସି,ସେ)ଫ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଅ.ମୁନ୍ସିଫ୍)—ମୁନସଫ (ଦେଖ)-

Mun-sa(ফা, se, ফে)ph Munsapha (See).

ମୁନସଫ ମୁସଫ

ମୁନ—ଦେ. ବ—(ସ. ମୁଖ, ମୁଣ୍ଡ)—୧ । କୁଣ୍ଡ ଆଦ ସରୁଆ ଅଗ୍ରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଗ୍ରଭାଗ—1. The sharp point of a needle ମୁଖ, ଆଗ etc. (ଉ—ମଦନ କାଣ୍ଡମୁନେ ଦେବନ୍ତ ନୋକ ପ୍ରାଣନାଶ ରେ—ଜବସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଗୋସ୍ୱ ଚକ୍ଷୁ ନ ଗୀତ ।) ୨ । ଲମ୍ବଚଳୁର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଗ୍ରଭାଗ—2. The sharp or tapering point of a long thing. ୩ । ପଥର କାଟିବାର ସରୁ ଜହାଣ—3. A pointed chisel to cut a stone. ୪ । ଭୁତାସ୍ତ୍ରିଯା ବୁଦ୍ଧି; ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି —4. Sharp intellect. (ଉ—ମନ, ମୁନ ଚଢ଼ଉନ ଲଗାଇ, କାମ କଲେ ଯାଇ ସଫଳ ପାଇ । ଛଗ.) ଦେ. ବଣ୍—ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ର; ମୁନଥ ଧାରଲ, ଛୁଚୋଲ sharp-pointed. (ଉ—ବାଡ ଦଲୁମାନେ ଯେ ନୋକଦାର ନୁକୀଲା ଦଶୋଟ ଯୋଜନ, ପାର୍ଶ୍ୱ ଦୋଇ ଦୋଇଅଛନ୍ତି ଅଟ ମୁନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଗ୍ରରଭ. ବନ ।)

ମୁନ କରିବା—ଦେ. କି—ମୁନଥ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ବାଡ଼ କରିବା—To

Muna karibā sharpen a pointed weapon. ଧାରଦେଓୟା **ନୁକୀଲା କରନା**

ମୁନକା(କ୍କା)—ବୈଦେ. ବ (ଆ; ଭୁଲ ସ. ମୃଦ୍ୱିକା)—ଶୁଖା ହୋଇଥିବା ଅଙ୍ଗୁର ଫଳ—Dried grape.

Munakā(kkā) ମନକା **ମୁନକ୍କା**

ମୁନଗା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସାଲପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ମୁନଗା) - ମୁଗୁନା—

Munagā The Moringa Olifera tree produced from seeds.

ମୁନଘଷା—ଦେ. ବ·—ମୁନ ଘଷିବା; ମୁନଥ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦର ବାଡ଼

Muna ghashā କରିବା—Sharpening of a pointed weapon ବଣ=ବାଡ଼ୁଆ; ତୀକ୍ଷ୍ଣ; ମୁନଥ— **ନୋକଘସନା** Sharp. [ଉ—ଘେନଗଲେ ବଜ୍ରଣ ମୁନଘସା **ନୋକଘସାହୁଆ** ବାଣ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମଦାଗ୍ରରଭ. ଉଦ୍ଯୋଗ ପର୍ବ ।]

ମୁନ(ନା)ଫା—ବୈଦେ, ବ.—(ଆ. ମୁନଫାଅତ୍; ମୁନାଫା)—୧ ।

Muna(nā)phā ନଫା; ଲଭ୍ୟ; ଲାଭ—1. Profit. ୨ । ମୁନାଫା ଅପୁରୁ ବ୍ୟୟ ବାଦ୍ ଯାଇ ବାକ ଯାହା ଲାଭ ହୁଏ— **ମୁନାଫା** 2. Net profit; gain.

ମୁନ(ନୁ)ମନି--ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସାଲପୁର) ବ--ବାସ୍ପା ଚଢ଼େଇ—Tailor bird.

Muna(nu)muni [ଉ—ଏହି ଚଢ଼େଇ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବାସ୍ପା ଚଢ଼େଇ ପତ୍ରମାନ ସିଲେଇ କର ବସା ବାନ୍ଧି ସେଥିରେ ରହନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବାସ୍ପା ଭାଲ ଓ ନଡଆ ଆଦ ଡେଙ୍ଗା ଗଛମାନଙ୍କରେ ଓଦ୍ଦଲଥିବା ବସା କର ବାସ କରନ୍ତି ।]

ମୁନ(ନୁ)ସଫ୍—ବୈଦେ.ବ (ଆ.ମୁନ୍ସିଫ୍ =ପରିଦର୍ଶକ, ପରୀକ୍ଷକ)—

Muna(nu)saph ଇଂରାଜୀଶାସିତ ଜିଲ୍ଲାର ବା ମହକୁମାର ନିମ୍ନତମ ଦେବାଙ୍ଗ ଅଦାଲତର ବିଚାରପତି—

ମୁନ୍ସିଫ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ
ମୁନ୍ସେଫ୍ }
ମୁନସଫ୍ ମୁନସେଫ
ମୁସଫ

Munsiff; the presiding officer of the civil court of lowest jurisdiction in a judicial district or subdivision. [ଉ—ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲାଣି । ମୋଗଲ ଶାସନ କାଳରେ ମୁନସଫ୍‌ମାନେ ଅମିନମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ।

ମୁନସଫି—ବୈଦେ. ବଣ—ମୁନସଫ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—

Munasphi ମୁନସଫି Relating to a munsif.

ମୁସଫୀ ବ.—୧ । ମୁନସଫଙ୍କ ଅଦାଲତ ବା କାର୍ଯ୍ୟ—1. The post or court of a munsiff. ୨ । ମୁନସଫଙ୍କ ବିଚାରାଧୀନ ଇଲାକା—2. Jurisdiction of a munsiff.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁନ(ନ୍, ଣ)ସି—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ମୁନ୍ସୀ=ରଚନା କରିଣ; Muna(n,ni)si ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ମୁନସୀ **ମୁଂସୀ** ୧ । ଲେଖକ; ଲିପିକର; ଗ୍ରନ୍ଥକର; ମୋଦରର —[ମୁନ୍ସି—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Writer; a scribe; a mohorir. ୨ । କଚେରରେ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ଲେଖିବା ମୋଦରର; ବର୍ତ୍ତନ—2. A Vernacular clerk. ୩ । ପୁଲିସ୍ ସବ୍ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର୍ —3. Police Sub-Inspector.

ମୁନ(ନ୍,ଣ)ସିଆନା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—ଲିପି କୁଶଳତା—Muna(n, ni)siāna Penmanship. ମୁନସିଆନା **ମୁଂସିଆନା** [ମୁନ(ଣ)ସିଗିରି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୁନ (ନ୍,ଣ)ସି ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ)—ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ Muna(n,ni)si khānā ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)--କଚେରର ସେହିଁ ମୁନସିଖାନା; **ମୁଂସିଖାନା** ସ୍ଥାନରେ ବସନ୍ତି; ବର୍ତ୍ତମାନେ ବସନ୍ତି; ବର୍ତ୍ତମା ଖାନା—Moonshi khana; the office where mohorirs do their work; the Vernacular office of a Collector's court.

ମୁନ(ନ୍,ଣ)ସିଗିରି—ବୈଦେ. ବ.—୧ । ଲେଖକତ୍ୱ—1. Penmanship. ୨ । ମୁନସିର କାର୍ଯ୍ୟ—2.The work or post of a writer. ମୁନସିଗିରି; **ମୁଂସିଗିରି** [ମୁନ୍ (ଣ) ସି ଆନା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୁନ(ନ୍,ଣ)ସିପ(ପା)ଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ.—ମିଉନିସିପାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)

Muna(n, ni)sipa (pā)l(etc)—Miunisipāl etc.(See)

ମୁନସିପାଲ୍(ଲ୍)ଟି (ଟୀ)
ମୁନିସିପାଲ୍(ଲ୍)ଟି,ଟୀ)
ମୁନ୍‌ସିପାଲ୍(ଲ୍)ଟି (ଟୀ) } ଅନ୍ୟରୂପ

ମିଉନିସାପାଲିଟି **ମ୍ୟୁନିସିପଲ**

ମୁନା—ଦେ. ବ—୧ । ମୁନ ଯୁକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର—1. A sharp-pointed weapon. ୨ । ବେଣ୍ଟା—2. Harpoon. ବର୍ଷା; **ବରଚ୍ଛୀ** ଗାଦେ. (ଉତ୍କଳ) ବ.—ପଥର କାଟିବାର ମୁନିଆ ବଟାଲ—A pointed chisel for cutting stones. ଗାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର; ଣ ସ୍ଥାନରେ ନ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ମୁଣା; ଥଳ—Bag; sack. ଦେ. ବଣ ଧାରାଳ; ନୁଖୀଜା ମୁନିଆ—Sharp-pointed.

ମୁନା(ନେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ମୁନ କରିବା (ଦେଖ)—1. Muna Munā(ne)ibā karibā (See). ୨ । (ମଞ୍ଜିରୁ ଗ୍ଭେଃ ଗଜା) ଧାରକରା; **ନୁକୀଲାକରନା** ଭୂମି ଉପରକୁ ବାହାରିବା; ଗଜୁରିବା-2.To sprout; to send forth a sprout (said of a seed); to germinate. ଗାଦେ. (ଚଉଲାଡ) କ୍ରି—ଜନ୍ତୁର ଶରୀରର ଏକ ପାଖ ପୁଟ୍ଠ ଆର ପାଖରେ ଶସ୍ତ୍ରର ମୁନ ବାହାରିବା—(the pointed end of an arrow) To appear on the other side of the body of an animal pierced with it.

ମୁନାଫା—ବୈଦେ. ବ.—ମୁନଫା (ଦେଖ)—Munaphā (See) Munāphā **ମୁନାଫା** **ମୁନାକା**

ମୁନାସ—ଗାଦେ (କଲାହାଣ୍ଡି) ବ.—ଅଝକ ଜଙ୍ଗଲ—Reserve-forest. Munārā

ମୁନାସ(ସୀ)ବ—ବୈଦେ. ବଣ. (କଚରଅ)—(ଅ. ମୁନାସିବ୍)—୧ ; Munāsa(si)b ଅବସ୍ଥାନୁରୂପ—1. Suitable; fitting. ମୁନାସୀବ; **ମୁନାସୀବ** ୨ । ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରର ଉପଯୋଗୀ; ଯଥା-ଯୋଗ୍ୟ; ସଯୋଚିତ—2. Proper under the circumstances. (ଯଥା—ଗୁରୁମାନେ ଏ ପ୍ରକାରମାର ଚାରଖରେ ଦାଜର ନ ଦେଲେ ମୁନାସିବ୍ ଦଣ୍ଡକୁମ ସାଦର ଦେବ ।) ୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛନସହ—3. According to one's choice. ୪ । ସୁବିଧାଜନକ—4. Convenient. ବ.—ସ୍ୱେଚ୍ଛନ—Choice.

ମୁନି—ଅ.ବି.— (ମନ୍ ଧାତୁ=ଚାହିବା+ଇଣ୍ଡି. ଇ; ଜଯାଇନ; ଯେ ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ)—୧ । ତପସ୍ୱୀ; ଋଷି; ତପୋନରତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. An ascetic; a devotee; a person practising religious penance ୨ । ବାକ୍‌ସଯମ-ବ୍ରତ ଥାଇ ବ୍ୟକ୍ତି; ମୌନବ୍ରତଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A sage who has taken a vow of silence. ୩ । ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A seer. ୪ । ମହାଜ୍ଞାନୀବ୍ୟକ୍ତି; ପଣ୍ଡିତ—4. A very wise person. [ଦ୍ର—ଯେ ସୁଖରେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ଦୁଃଖରେ ଅନୁଦ୍ଵିଗ୍ନମନାଃ, ସ୍ପୃହା ଭୟ କ୍ରୋଧ ଦ୍ୱେଷାଦି ବର୍ଜିତ, ସ୍ଥିରଧୀ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ଇତ୍ତେନ୍ଦ୍ରିୟ (ମଉନ୍ତରରେ ମୌନବ୍ରତଧାରୀ) ସେ ମୁନିପଦ ବାଚ୍ୟ—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା, ୨ ଅ, ୫୬ ଶ୍ଲୋକ ।] ୫ । ଅର୍ହତ ବା ଜୈନ ଗୁରୁ; ଜିନ (ସେବଡା)—5. A deified Jaina teacher or saint. ୬। ପଳାଶ ବୃକ୍ଷ—6. Brutea Frondosa tree. ୭ । ବଙ୍ଗସେନ ବା ଅଗସ୍ତି ଗଛ—7. Sesbania Grandiflora tree. ୮ । ଦମନକ ବୃକ୍ଷ—8. Artemisa Scoparia plant. ୯ । ସପ୍ତର୍ଷି ଅଗସ୍ତ୍ୟ—9. Sage Agastya. ୧୦ । ପିଆଳ ବୃକ୍ଷ—10. The name of a tree Buchananea Latifolia. ୧୧ । ସପ୍ତ ସଙ୍ଖ୍ୟା—11 The number 7. ୧୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦକ୍ଷ କନ୍ୟା ଓ କଶ୍ୟପ ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ (ମହାଭାରତ)—12. One of the daughters of Daksha and wives of Kasyāpa. ୧୩। ଅଷ ନାମକ ବସୁଙ୍କ ପୁତ୍ର(ହରବଂଶ) 13. The son of the Basu Deity Apa ୧୪ । ଭରତ ଋଷି—14. Sage Bharata ଅ. ବଣ —୧ । ମନନଯୁକ୍ତ; ଗଭୀର ଚିନ୍ତାଶୀଳ—1 Contemplative ୨ । ଜ୍ଞାନୀ—2 Wise. ଦେ. ବ—୧ । ରୁଦ୍ର ଶତ୍ରୁଘାନ; ସ୍ତବ୍ଧତାରେ ସବୁ କଥା ଚୁପଶୟତାନ ଭାଣି କଛ ନ ଜାଣିବା ପର ଭଳି ଦୋଇ ରହିବା, **ମୁମ୍ମା** ବ୍ୟକ୍ତି—A person who affects the demeanour of a sage by keeping silent

Digitized by srujanika@gmail.com

on matters of which he is cognisant. ୨ । ଶିବପୂଜକ ଶୂଦ୍ର ଜାତି ବିଶେଷ—2. A class of Śūdras who serve the idols of Śiba ବ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ନ ସ୍ଥାନରେ ଣ ଉଚ୍ଚାରଣ) ମୁଣି—A bag. ଦେ. ବିଣ—ମୌନୀ—Silent.

ମୁନିଆ(ଆଁ) Munia(āṁ) **ଛୁଁଚୋଳ** **ନୁକୀଲା** **ବର୍ଷା** **ବରଛୀ** **ମନିୟା** **ମନିଆ**—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମନଯୁକ୍ତ; ସୂଚ୍ୟାଗ୍ରଯୁକ୍ତ; ଖୋଚଆ—1 Having a sharp point; sharp-pointed. ୨ । ଯାହାର ଅଗ୍ର ତୀକ୍ଷ୍ଣୀକୃତ ହୋଇଥାଏ —2. Sharpened to a fine point. ଦେ. ବି —୧ । ଭେଖା—1. A harpoon. ୨ । ଭୂମି ହସ୍ତାନ୍ତର କରଣ—2. A deed of transfer of land. ୩ । (ସଂ. ମୋଣ—ସାପ ଯେଉଁ; ଏ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ଯେଉଁରେ ବା ପଞ୍ଜରରେ ପାଳନ୍ତି ବୋଲି)—ଶାଖାଗ୍ରସ୍ଥା ବର୍ଗର ଶସ୍ୟଭୁକ୍ କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ—3. Warbler; the munia bird; Fringilla Amandava. [ଉ—ସାଣ୍ଡ, ଶୁଆ, ଶ୍ୟାମା, ଭୁଉ, ତଷାପୁଅ, ଦସ୍ୟାଳୁ ପୁଣି ମୁନିଆ । ରଥାନାଥ. ଯଯାଙ୍କ-କେଶର୍ ।] [ଦ୍ର—ଏହି ପକ୍ଷୀମାନେ ଦେଖିବାକୁ ବାସ୍ୟା ତଡ଼େଇ ପରି; ଲାଞ୍ଜ ଚଢ଼ର ଅଗ ଗୋଲ । ଏମାନେ ନାନା ଜାଇର ଓ ନାନା ରଙ୍ଗର ହୁଅନ୍ତି; ବେଗରେ ଉଡ଼ି ପାରନ୍ତି ଓ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଥିବାରୁ ଲୋକେ ସଉକରେ ଏମାନଙ୍କୁ ପାଳନ୍ତି । ଏମାନେ ସୁମଧୁର ସିଟ୍ଟି ମାରନ୍ତି । ମୁନିଆ ତଡ଼େଇ ନାନା-ପ୍ରକାରର ଅଛନ୍ତି । ଯଥା—୧ । ଖରମୁନିଆ—ଏମାନେ ମାଳ ଆଙ୍ଗୁଳ ପାର୍ଦ—Uroloncha Malabarica. ୨ । ଛଲିଆ ମୁନିଆ—ଖରମୁନିଆଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Uroloncha Punctulata. ୩ । କାଳ ବା ଲାଲ ମୁନିଆ—ଦେହ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ; ଡେଣା ଉଦର କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ—Sporaeginthus Amandava.

(ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର)

ମୁନିଋଷି—ସ. ବି (ଏକାର୍ଥବାଚୀ ସଦ୍ଭବର)—ମୁନି ବା ଋଷି—Munirushi A sage.

ମୁନିକେଶ—ସ. ବିଣ. ବହୁ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୁନିଙ୍କ ପରି ଜଟା ବଲାଗ-ଥିବା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Having matted hair like an anchorite

ମୁନି ଖର୍ଜୁରିକା—ସ. ବି—ବୁଦା ଖଜୁରୀ—A kind of small date palm. Muni kharjūrikā

ମୁନିଗା—ଦେ. ବି—୧ । ଧାନ ବଲରେ ମନକୁ ଜଠୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—1. A kind of grass or weed. ବ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ତୁଳ. ହି. ମୁନଗା; ଇଂ. ମୋରଙ୍ଗା)—ସଜନା—Indian horse radish or Moringa tree.

ମୁନିଚ୍ଛଦ—ସ. ବି (ମୁନି=ସପ୍ତସଖ୍ୟକ + ଛଦ=ପତ୍ର)—ସପ୍ତଚ୍ଛଦ ବା ଛତିଆନା ଗଛ—Name of a tree; [ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣି] Munichchhada Alstonia Scholaria.

ମୁନିଧର୍ମ—ସ. ବି—୧ । ମୁନିମାନଙ୍କ ଆଚରିତ ଧର୍ମ—1. The conduct practised by sages. ୨ । ମୌନବ୍ରତ—2. The vow of silence. Munidharma

ମୁନି ଧାନ୍ୟ—ସ ବି—ବନଧାନ; ବାଲୁଙ୍ଗା ଧାନ—Paddy growing without cultivation. Muni dhānya

(ମୁନିଭକ୍ତ, ମୁନିଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁନିନଗ—ସ. ବି—ଅଗସ୍ତି ଗଛ—Sesbania Grandiflora. Muni naga [ଉ—ବିଶେଷତ ମୁନି ନଗରେ ସେ ସଚରାଚର । [ମୁନିଚରୁ, ମୁନିଦ୍ରୁମ, ମୁନିଯାଦସ, ମୁନିବୃକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଘୁଷବଲାସ ।]

ମୁନି ନଗର—ସ. ବି—୧ । ଋଷି ଆଶ୍ରମ—Muni nagara 1. Hermitage.

ମୁନି ନିର୍ମିତ—ସ. ବି—ଭେଣ୍ଡି; ଭିଣ୍ଡିଶ—Muni nirmita Lady's finger (fruit)

ମୁନିନ୍ଦା—ଦେ. ବି (ସ. ମୁନି ଧାନ୍ୟ)—ଶୁଆଁ ନାଙ୍ଗପୁ ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—A kind of weed resembling the paddy plant. [ଉ—ଏହାର ଗଛ ଧାନ ପରି । ଏ ଗଛ ଧାନ ଜଅରରେ ହୁଏ ଓ ଧାନ ବଢ଼ୁ ବେଳେ ତଳା ଏହାକୁ ବାଛି ବାଛି ଓପାଡ଼ନ୍ତି ।] Munindā

ମୁନିପିତ୍ତଳ—ସ. ବି—ତାମ୍ର; ତମା—Munipittala Copper.

ମୁନି ପୁଙ୍ଗବ—ସ. ବି (ମୁନି+ପୁଙ୍ଗବ=ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଉପମିତ କର୍ମ-ଧାରୟ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠମୁନି—A prominent sage. Muni puṅgaba

ମୁନି ପୁତ୍ର—ସ. ବି—(ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ଋଷିଝିଅ; ଋଷିଙ୍କ ତନୟା—1. The son of a sage. (ମୁନିସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦମନକ (ଦେଶ)—2. Damanaka (See) Muni putra

ମୁନି ପୁତ୍ରକ—ସ. ବି—୧ । ଖଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ; କଳଚଘାଇ ଚଢ଼େଇ—1. The wagtail bird. ୨ । ମୁନି ପୁତ୍ର (ଦେଶ)—2. Muniputra (See) Muni putraka

ମୁନି ପୁଷ୍ପ—ସ. ବି—୧ । ଅଗସ୍ତି ଫୁଲ; ବକ ପୁଷ୍ପ—1. The flower of Sesbania Grandiflora. [ଉ—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଏ ଫୁଲଦ୍ୱାରା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପୂଜା କଲେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଫଳ ମିଳେ ହୁଏ (ଛଅ ତତ୍ତ୍ୱ) । ଏ ଫୁଲ ବାସି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାଦ୍ୱାରା ଦେବପୂଜା କରାଯାଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ଉଦ୍ଧୃତ ଏକାଦଶୀ ତତ୍ତ୍ୱ ।) Muni pushpa

୨ । ଅଗସ୍ତି ଗଛ—2. Sesbania Grandiflora (tree).

ମୁନିବ—ବୈଦେ. ବି—[ଆ. ମୁଆବ୍—ନାଏବ ରଖିବା ବାଲ୍ଲ କର୍ତ୍ତା (ହୁ. ଶ)]—୧ । ଉତ୍ତମର ପ୍ରଭୁ—1. Master of a ମ(ମୁ)ନିବ servant. ୨ । ସାମ୍ପିଦ—2. Lord. ୩ **ମାଲୀକ** ପୃଷ୍ଠପୋଷକ—3. A patron. ୪ । ପ୍ରତିପାଳକ 4. One's supporter. Muniba

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁନ ବନ—ସ. ବ.— (ମ. ଯ. ତ୍ପୁ)—ଯେଉଁ ବନରେ ବହୁ ମୁନି ବାସ
Muni bana କରନ୍ତି (ବୃଦ୍ଧକୋଷ)—A forest where many sages have taken up their residence, a forest full of hermitages.

ମୁନିବ ପଣ (ପଣିଆ)—ଦେ. ବ.—୧। ପ୍ରଭୁତ୍ୱ—
Muniba paṇa(paṇiā) ମନିବପଣ 1. Mastery.
ମାଲୀକା ୨। ପ୍ରଭୁର ଅଧିକାର—2. Lordship.

ମୁନି ବର—ସ. ବ—୧। ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଋଷି; ମହର୍ଷି—1. An eminent
Muni bara or great sage. ୨। ପୁଣ୍ଡରୀକ (ବୃକ୍ଷ)
(ବୃଦ୍ଧକୋଷ)—2. Puṇḍarīka tree(see) ଦେ.ବ.
—ଓଡ଼ିଆ ଛନ୍ଦର ବାଣୀ ବଶେଷ— The tune of
an Oriya chhānda.

ମୁନିବାରି—ଦେ. ବଣ—ମୁନିବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Munibāri ମନିବର ମାଲିକାନୀ Relating to a master.
(ଉ—ଉ ମୁନିବାରି କାମ ଜାଣୁ ନାଁ ?—ସଦ୍ଗୁରୁ।)

ମୁନି ବ୍ରତ—ସ. ବହୁ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୌନବ୍ରତାବଲମ୍ବୀ—
Muni brata One who has taken a vow of silence.
(ମୁନିବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୁନି ଭେଷଜ—ସ. ବ. (ମୁନମାନଙ୍କର ଭେଷଜ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
Muni bheshaja ୧। ହରଡ଼ଙ୍କା; ହରଡ଼ା—1. The yellow myrobalan. ୨। ଅଗସ୍ତି ପୁଷ୍ପ—2. The flower of Sesbania Grandiflora. ୩।
ଉପବାସ; ଲଙ୍ଘନ—3. Fasting.

ମୁନି ଶସ୍ତ୍ର—ସ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଦର୍ଭ—The white variety of
Muni śastra Kuśa grass.

ମୁନିସ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ମେଦମାପୁର) ବ. (ଭୁଲ. ବ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦ)
Munisa ମୁଲଆ—Labourer.

ମୁନି ସ୍ଥାନ—ସ. ବ. (ମୁନିଙ୍କ+ସ୍ଥାନ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ-
Muni sthāna Hermitage.

ମୁନସି(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମୁନଶୀ)—ମୁନସି ଇତ୍ୟାଦି
Munisi(etc) (ଦେଶ) Munasi (etc) (See)
ମୁନସୀ ମୁଂନସୀ

ମୁନସି ପାଲ୍—ବୈଦେ. ବ—ମିଉନସିପାଲ୍ (ଦେଶ)
Munisipāl Miunisipāl (See)
[ମୁନସିପାଲିଟୀ(ଷ୍ଟୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମିଉନିସିପାଲିଟି
ମିଉନିସିପାଲିଟୀ

ମୁନି(ନେ)ହି—ଦେ. ବ—ଦୂତ ବା ଗୁରୁ—A messenger.
Muni(ne)hi ଦୂତ

ମୁନିନ୍ଦ୍ର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୁନି+ଇନ୍ଦ୍ର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—୧। ଋଷି
Munindra ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. An eminent sage. ୨। ବୁଦ୍ଧଦେବ—2. The Great Buddha.

ମୁନୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମଲପୁର) ବଣ—୧। କନିଷ୍ଠ—1. Younger.
Munu ୨। କ୍ଷୁଦ୍ରତର—2. Smaller. (ଯଥା—ମୁନୁ ଗୁଇ)
[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଳା 'ମିନା' ସହିତ ତୁଳନା କର।]

ମୁନୁଷ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମଲପୁର) ବ—୧। ମନୁଷ୍ୟ—1. Man.
Munush ୨। ମୁଲଆ—2. A labourer.

ମୁନ୍ତ ଖ(ଖା)ପ୍—ବୈଦେ. ବ. (କଚ୍ଚଅ) (ଆ. ଇନ୍ତଖାବ୍)—
Munta kha(khā)p ୧। ମହାପେସ୍‌ଖାନାରେ ରକ୍ଷିତ ନଥି-
ଇନ୍ତିଖାପ ମାନଙ୍କର ସୂଚୀପତ୍ର ବା ଅନୁଦର୍ଶନ ପତ୍ର—1. An
ଇନ୍ତିଖାବ index of the records kept in the record-room. ୨। ଇନ୍ତଖାପ୍ (ଦେଶ)—2. Intikhāp (See)

ମୁନ୍ତା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁତାହ୍; ମୁତଅ)—ମୁସଲମାନ୍ ସିଦ୍ଧ,
Muntā ପ୍ରଥାପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରତିଜ୍ଞତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ପାଇଁ ବିବାହ—
ମୁତା The system of temporary marriage
ମୁତାହ amongst the Siha Mahomedans.
ଗ୍ରାମ୍ୟ.(ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ସାନ ଛାଲ—A small water-jug.

ମୁନ୍ଥା—ସ. ବ—ମାଲକଗୋଲ୍ଲ ରାଜକପ୍ରତିବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଦାର୍ଥ
Munthā (ବୃଦ୍ଧକୋଷ), ବାମାବର୍ତ୍ତରେ ଗଣନାପୂ ବର୍ଷଲଗ୍ନ
(ବାଇକୋଳ,ଜ୍ୟୋତିଃସାର ରତ୍ନାବଳୀ)—The planet which is in the ascendant for a particular year by calculation from right to left. [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଯେଉଁଥର ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ରାଶି ଚକ୍ରରେ ଲଗ୍ନାଦି ସ୍ଥିର କରି ଫଳ ନିରୂପଣ କରିଯାଏ ତଦ୍ରୂପ ମାଲକଗୋଲ୍ଲ ରାଜକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସାରେ ବର୍ଷପ୍ରବେଶ ଗଣନା କରି ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲଗ୍ନ ଓ ମୁନ୍ଥା ସ୍ଥିର କରି ଫଳାଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଯାଏ। ଲଗ୍ନଠାରୁ ବାମଦଗକୁ ମୁନ୍ଥା ଗଣନା କରିଯାଏ। ବୃଦ୍ଧଜ୍ଞ ଯେଉଁଥର ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଚଲେ, ସେହିଥର ମୁନ୍ଥା ବାମ ଦଗକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଶି ଘୂର୍ଣ୍ଣିଯାଏ। ଯଥା—ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ମେଷ ଲଗ୍ନରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛି; ତାହାର ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷ ବୃଷ ରାଶି, ତୃତୀୟ ବର୍ଷ ମିଥୁନ ଓ ଚତୁର୍ଥରେ କର୍କଟ ରାଶିକୁ ମୁନ୍ଥା ନିରୂପଣ କରିଯିବ—ମୁନ୍ଥା ସ୍ଥିର କରି ତଦନୁସାରେ ଜାତକର ଫଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବ—ବୃଦ୍ଧକୋଷ।]

ମୁନ୍ଦା—ଦେ. ବ. (ସ. ବନ୍ଦ୍)—ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ ତରଳିତ ପଦାର୍ଥ—
Mundā A small quantity of liquid.
ଅଳ୍ପ ଥୋଡା

ମୁନ୍ଦାଏ—ଦେ. ବଣ—ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ (ତରଳାଦି)—A little
Mundāe ଅଳ୍ପ ଥୋଡା quantity of
ମୁନ୍ଦାକ
ମୁନ୍ଦଏ
ମୁନ୍ଦକ } ଅନ୍ୟରୂପ. [ଦ୍ର—ମୁନ୍ଦାଏଠାରୁ ମୁନ୍ଦଏ ଅଳ୍ପତର।]

ମୁନ୍ଦୁର—ଦେ. ବ (ସ. ମନ୍ଦୁର)—ତୃଣନିର୍ମିତ ଶଯ୍ୟାବଶେଷ; ଦୈଂସ—
Mundurā A rough mat.
ମାହୁର, ମାଜୁରି ଖିନହର, ନାରକା ଚଟାଇ

ମୁନ୍ଦୁର କାନି—ଦେ. ବ—ଦୈଂସ୍ କାନି; ତଳେ ବସ୍ତୃତ ମୁନ୍ଦୁରର ଗୋଟିଏ
Muudurā kāni କାନି ବା ଶେଷରୁଗ—One end
ମାହୁରେର କାନୀ ଖିନହରକା କୋର of a mat spread on the ground,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁନ୍ଦୁରା ଗୁଡ଼—ଦେ.ବ—ତଳେ ବଛା ଯାଇଥିବା ମୁନ୍ଦୁରର ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋଇ ଥିବା ଅଂଶ—The part of a mat remaining rolled up i.e. not spread out on the ground. ମାଦୁରର ଓଟାନ ଅଂଶ **ଖିନହରକା ଲପେଟ**

ମୁନ୍ଦୁରା-ମସିଣା—ଦେ. ବ (ସଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ)—ତୃଣନର୍ମିତ ଶଯ୍ୟା—Mat. [ତୃ—ମନ୍ଦୁର୍ ତୃଣରେ କା ମାଦୁର ଓ **ଖିନହରକୀଚଟାଇ** ବେରୁହାତେ ବୁଣା ଓ ମୋଟା ମସିଣା ତୃଣରେ ବୁଣା, ସହଣା ଓ ସ୍ପରୁ ।

ମୁନ୍ଦ୍ରା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମୁନ୍ଦୁର୍ (ଦେଶ) Mundrā—Mundurā (See)

ମୁନ୍ସ(ନ୍ସି,ନ୍ସ୍)ଫ୍—ବୈଦେ. ବ—ମୁନସଫ (ଦେଶ) Munsa(nsi, ns()ph Munasapha (See.)

ମୁନ୍ସ(ନ୍ସି)ଫି—ବୈଦେ. ବ—ମୁନସଫି (ଦେଶ) Munsa(nsi)phi Munsaphi (See)

ମୁନ୍ସ(ନ୍ସେ)ରିମ—ବୈଦେ. ବ (ସେକ୍ରେଟାରିଏଟ୍‌ରେ ବ୍ୟବହୃତ; ଆ)—ମୁନସେରିମ **ମୁଂସରୀମ** ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ—An officer in charge of the maintenance and arrangement of record. Munsa(nse)rim

ମୁନ୍ସି—ବୈଦେ. ବ—ମୁନସି ଦେଶ—Munsi Munasi (See).

ମୁନ୍ସିପାଲ୍—ବୈଦେ. ବ—ମୁନସି ପାଲ (ଦେଶ) Munsipāl Munasipāla (See)

ମୁନ୍ସିପାଲ(ଲି)ଟି—ବୈଦେ. ବ—ମୁନସିପାଲିଟି (ଦେଶ) Munsipala(li)ṭi Myunasipāliṭi (See)

ମୁଫ୍‌ଲିସ—ବୈଦେ. ବ—ମୁଫ୍ଲିସ୍ (ଦେଶ) Muph-lis Muphlis (See)

ମୁଫତ୍—ବୈଦେ. ବଣ—(ଫା. ମୁଫ୍ତ)—ମୋଫତ୍; ମାଗଣା; ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ତ—Got gratis; gratuitious ମୋଫତ **ମୁଫ୍ତ** କ୍ରି. ବଣ—ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ—Gratis; gratuitously. Muphat

ମୁଫତଖଉରା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର)—ବଣ.—ଅପଦାର୍ଥ ଲୋକ—(ମୁଫତ ଖଉରା ସ୍ତ୍ରୀ) Muphat khaurā Good for nothing (person).

ମୁଫତଖୋର୍—ବୈଦେ.ବଣ.ଓ ବ-(ଫା. ମୁଫ୍ତଖୋର୍)—ମାଗଣାଖିଆ; ପରାନ୍ନଭୋଜୀ—Subsisting on food got gratis; a hanger on (ମୁଫତ୍‌ଖୋରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) Muphat khor **ମୁଫତ୍‌ଖୋର**

ମୁଫତଖୋରି—ବୈଦେ. ବ—(ଫା,) ପରାନ୍ନ ଭୋଜନ; ପରାନ୍ନ ଭୋଜନତା ମୋଫତଖୋରି **ମଫ୍ତଖୋରୀ** another. ବୈଦେ ବଣ—ମୁଫତଖୋର (ଦେଶ) Muphat khorī Subsistence on the bounty of Muphat khor (See)

ମୁଫ୍ତି—ବୈଦେ. ବ—(ଫା.)—୧ । ମୁସଲମାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି; ମୁସଲମାନ ଆଇନରେ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରୀ—1 A lawyer used in Mahomedan law ୨ । ମୁସଲମାନ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ—2. A Mahomedan law giver Muphti

ମୁଫ୍ଲିସ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ). ମୁଫଲୀସ=ଦରିଦ୍ର)—୧ । ଦେବାଳିଆ 1. Insolvent. ୨ । ଦରିଦ୍ର; ନିଃସ୍ୱ—2 Poor; indigent. ବ.—ଅବିବାହିତ ପୁରୁଷ—A bachelor, Muphlis

ମୁବଲକ୍(ଗ୍)—ବୈଦେ. ବ (କଚ ରଆ)—(ଅ. ମୁବଲଗ୍)—ଟଙ୍କାର ସମଷ୍ଟି—Total of sum of money. ବଣ.—ମୋଟରେ—In all; amouting to. କ୍ରି. ବଣ.—ସବୁସୁଦ୍ଧା—Altogether; in all. (ଉ—ଏ ଉଜଗୋଷ୍ଠ ସଙ୍ଗଉଛୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମୁବଲଗ ୫ ୧୦୦ରେ ବିକି କଲି) । Mubalak (g) **ମୁବଲଗ**

ମୁବାର(ରି)କ୍—ବୈଦେ. ବଣ.—(ଅ. ମୁବାରକ୍)—୧ । ଆଶିଷ ପ୍ରାପ୍ତ 1. Blessed. ୨ । ସ୍ୱାଗତ—2, Welcomed. ୩ । ସୁଖୀ—3. Happy. ୪ । ଶୁଭ—4, Auspicious. ୫ । ମଙ୍ଗଳମୟ—Blissful. Mubāra(ri)k **ମୁବାରକ**

ମୁମ୍‌କିନ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ) ସଂଭବ; ସାଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ—Possible; practicable. Mum-kin

ମୁମ୍‌ତାଜ୍‌ମହଲ୍—ବୈଦେ.ବ (ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀ—The most beloved wife of the Moghul Emperor Sāhājāhān [ତୃ—ସାହାଜାହାନ୍ ଏହାଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷାର୍ଥ ଅଗ୍ରାର ବିଖ୍ୟାତ ତାଜମହଲ ନାମକ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ, ଏ ଦୁଇଜାହାନ୍‌ଙ୍କର ପ୍ରିୟ କନ୍ୟା । ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୫୯୨—ମୃତ୍ୟୁ ୧୬୩୧ ।] Mum-tāj-mahal **ମମତାଜମହଲ**

ମୁମାଦିଲା—ବୈଦେ. ବ—(ଜମିଦାର୍ଣ୍ଣ ସିରସ୍ତା । ଓଡ଼ିଶାର ୧୮୪୨ ସାଲ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ଅ. ମୁବାଦଲ୍)—ବଦଳ—Exchange. ବଣ. ବଦଳ କରିସାରିଥିବା—Exchanged. (ଯଥା—ମୌଜେ ସିବେଇର ଘର ଖାରଜ ସମାଦଲ୍ଲ ମୌଜେ କମାପୁର, ୫ମାଣ, ଅର୍ଥାତ୍ କମାପୁର ମୌଜାରୁ ୫ ମାଣ ଜମି ସିବେଇର ଘର ସଜ୍ଜାରୁ ବଦଳରେ ନିଆଯାଇ ଉହିଁ ବଦଳରେ ସିବେଇରପୁର ମୌଜାରୁ କମାପୁର ମୌଜାକୁ ସେତେବ ଜମି ଦିଆଗଲା ।] ମୁମାଦିଲା **ବଦାବଦିଲା** Mumādilā

ମୁମୁକ୍ଷା—ସ. ବ.—(ମୃତ୍ ଧାତୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଅ+ଆ)—୧ । ମୋକ୍ଷ କାମନା—1. Desire for salvation or liberation.—୨ । ମୁକ୍ତି ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା—2. A wish for being released from a bond. Mumukshā

ମୁମୁକ୍ଷୁ—ସ. ବଣ.—(ମୃତ୍ ଧାତୁ+ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ)—୧ । ମୋକ୍ଷ-ଲାଭେଚ୍ଛୁ—1. Desirous of obtaining salvation. ୨ । ମୁକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥୀ—2, Desiring liberation. ୩ । ସଂସାର ବନ୍ଧନରୁ ବା ମାୟାବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛୁକ—3. Desirous of emancipation from worldly ties. Mumukshu

Digitized by srujanika@gmail.com

୪ । ସଂସାର ବସ୍ତୁରେ—4. Indifferent or apathetic to worldly concerns. ବ—୧ । ଯତି—1. Sage. ୨ । ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—2. A devotee who has renounced the world.

ମୁମୁଚ୍ଚନ—ସଂ. ବି.—(ମୁଚ୍‌ଧାତୁ+ଜଣ୍ଟି. ଅନ)—ମେଘ—Cloud.

Mumuchāna

ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯେ ମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—1. Released. ୨ । ଯେ ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି—2. (One) Who has attained salvation.

ମୁମୁର୍ଷା—ସଂ. ବି.—(ମୃ ଧାତୁ=ମରିବା+ସନ୍+ଅ)—ମରିବା କାମନା; ମରିବାର ଇଚ୍ଛା—A desire to die.

Mumūrshā

ମୁମୁର୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ—(ମୃ ଧାତୁ+ସନ୍+ଜଣ୍ଟି.ଉ)—୧ । ମରଣକାମୀ—1. Longing for death. ୨ । ଯାହାର ମୃତ୍ୟୁ ଆସନ୍ନ; ଆସନ୍ନମୃତ୍ୟୁ; ମରଣାସନ୍ନ—2. Dying; about to die.

Mumūrshu

ମୁୟେଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଉତ୍ତି ଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ମୁଁ; ଅମ୍ମେ—I.

Muyeñ

ମୁର—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ମୁର୍, Moor)—୧ । ଆଫ୍ରିକାରୁ ଆସିଆ ଓ ୟୁରୋପ ଆଦିକୁ ପ୍ରଥମେ ଆସିଥିବା ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ମିଶ୍ର କୃଷ୍ଣକାୟ ଜାତି ବିଶେଷ—1. The Moors (a mixed dark-skinned race originally coming from Africa to Asia and Europe and who adopted the Mahomedan faith. ୨ । (ନାମ) ଜଣେ ବୈଦେଶିକ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ମହାପଣ୍ଡିତଙ୍କର ନାମ—2. The late Sanscrit scholar Mr. Muir, editor of original Sanskrit tracts in five volumes. [ଦ୍ର—ଏ କେତେ ଖଣ୍ଡ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ * ଖଣ୍ଡି ବରନ୍ଦ ଜଗତରେ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ ।]

Mur

ମୁରକି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କି. ବିଣ ଓ ବିଣ—ମୁରୁକି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)

Mur-ki (etc) Muruki etc (See).

ମୁରକୁଟିଆ(ୟା)—ଦେ. ବିଣ—ମୁରୁକୁଟିଆ(ୟା) (ଦେଶ)

Mur-kuṭiā(yā) Murukuṭiā(yā) (See).

ମୁର୍ଚ୍ଛା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୂର୍ଚ୍ଛା; ମୋହ ଯିବା—Swoon.

Mur-chā

ମୋରଚା—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମୋରଚ୍) —ଧାତୁ ଆଦିରେ ମୋରଚା(ଚେ) ଲାଗିବା କଳଙ୍କି ବା ମଳ—Rust (on metals).

मोरचा

ମୁରିଦାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)

Mur-dāra (etc) Murdāra etc (See).

ମୁରମୁରି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଅଂଶୁମଦ ଘାସ (ଏଥିରେ ଦଉଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ)—A kind of fibrous grass.

Mur-muri

ମୁରମୁରିଆ(ୟା)—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ସଂ. ମୃନ୍ମୁର=ଭୁସୁଡ଼ି; ତୁଷ ବା ଭୁଷ)—ପାଉଁଶ—Ashes.

Mur-muriā(yā)

ମୁରମୁର ପଟ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମୁରମୁରରୁ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଅଂଶୁ ବା ଝୋଟ—Fibre from Murmuri grass.

Mur-muri paṭa

ମୁର (ଧାତୁ)—ସଂ. ଧାତୁ—୧ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା—1. To encircle. ୨ । ଏକତ୍ର ବାନ୍ଧିବା—2. To bind together. ୩ । କୁଣ୍ଢେଇ ଧରିବା—3. To hold in an embrace; to hold tightly.

Mur (root) to surround; to entwine.

ମୁର—ସଂ. ବି—୧ । (ମୁର ଧାତୁ+ଘଞ୍. ଅ)—ବେଷ୍ଟନ—1. Surrounding. ୨ । କ୍ଲେଶ; ସନ୍ତାପ—(ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ)—2. Trouble. ୩ । (+ଜଣ୍ଟି. ଅ) ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ; [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ନୃସିଂହ ଅବତାରରେ ବଧ କରିଥିଲେ ।] 3. Name of a demon killed by Bishṇu in one of his incarnations. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଯେଉଁ ଦଶ ଅବତାର କଥା କହିଥାଉଁ ସେଥିରେ ପଦ୍ମ ବା ନୃସିଂହ ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁକୁ ବଧ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବିଷ୍ଣୁ ନୃସିଂହ ଅବତାର ପ୍ରସଙ୍ଗ କରି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରର ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ତନରୂପେ ଜନ୍ମି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଔରସରୁ ଅସ୍ତ୍ରସ୍ତ ଗର୍ଭଜାତ ମୁର ନାମକ ଅସୁରକୁ ବଧ କରିଥିବା ଲେଖା ଅଛି । ବାମନ ପୁରାଣ ୪୩-୪୮ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ମୁର ନାମକ ଦୈତ୍ୟକୁ ବଧ କରିଥିବା ବିଷୟ ଲେଖା ଅଛି । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ କୃଷ୍ଣଜନ୍ମଖଣ୍ଡ ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ ମୁର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କ୍ଲେଶ, ସନ୍ତାପ, କର୍ମିଗଣଙ୍କ କର୍ମଭୋଗ ଓ ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ । ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ ଏହି ସକଳର ବିନାଶକର୍ତ୍ତା ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ମୁରାରି (ବିଶ୍ୱକୋଷ) । ଏହି ଅବତାରରେ ଅନନ୍ତ-ରୂପରେ ଜନ୍ମିଥିବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଭାଇ ମୁରର ଭାଇ ବାରୁଣକୁ ବଧ କରିଥିଲେ ।]

Mura

ମୁରଗ(ଗି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁରଗ୍=ପକ୍ଷୀ)—କୁକୁଡ଼ା—ମୋରଗ ମୁରଗା (ମୁରଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

Murag(gi) Cock; fowl.

ମୁରଗଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ବର୍ଣ୍ଣକ; କାଉଁରିଅଣ; ବରଣ୍ଡ—

Muragaṇḍa Pimple on the face.

ମୁରଙ୍ଗିକା—ସଂ. ବ—ମୁର୍ବା (ଦେଶ)

Muraṅgikā Mūrbā (See).

ମୁରଚ୍ଚା—ଦେ. ବ—ମୁରୁଚ୍ଚା ୨ (ଦେଶ)

Muracha Muruchchā (See).

ମୁରଜ—ସଂ. ବ (ମୁର=ବେଷ୍ଟନ+ଜନ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା+ଜଣ୍ଟି.. ଯାହାର କାଠର ବେଷ୍ଟନରୁ ଜନ୍ମିତ)—ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ; ମୃଦଙ୍ଗ; ପଖୋଜ—A kind of drum. (ଦ୍ର—ମୁରଜ ଉତ୍ତିମ ଦୁନ୍ଦୁଭରେ ମଧ୍ୟକ୍ଷମାସ୍ୟେ—ଭଞ୍ଜ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲ୍ଲବଦ୍ୟବଙ୍ଗ ।) ୨ । ମୁରଜ ବନ୍ଧ (ଦେଶ)—2. Muraja bandha (See)

ମୁରଜ ବନ୍ଧ—ସ. ବ (ମ. ଘ. ଲ୍ଲେ.)—ମୁରଜ ବା ମୃଦଙ୍ଗ ଆକାରରେ Muraja bandha ସନ୍ନିବେଶିତ ଅକ୍ଷରସମ୍ବଳିତ ଚତୁରଚନାବିଶେଷ —A stanza artificially arranged in the shape of a drum (Apte).

ମୁରଜା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । କୁବେରଙ୍କ ପତ୍ନୀ—1. Wife of Murajā Kubera. ୨ । ବଡ଼ ପଖୋଜ; ଢୋଲ— 2. A large drum (Apte).

ମୁରଜ ଫଲ—ସ.ବ (ମୁରଜ=ମୃଦଙ୍ଗ ପରି ଫଳ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀ)— Muraja phala ଏକ ଗଛ—The jack fruit (tree).

ମୁରତ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—(ସ. ମୂର୍ତ୍ତି)—ମୂର୍ତ୍ତି (ଦେଶ)— Murati Murtti (See) ମୁରତି **मूरती**

ମୁର ଦାରୁଣ—ସ. ବ (ସମାହାର;ମୁର+ଦାରୁଣ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ମୁର ଦୈତ୍ୟ Mura dāruna ଓ ତାର ଭାଇ ଦାରୁଣ—The demon Mura and his younger brother Dāruna.

ମୁରଧନା—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—ମୂର୍ଦ୍ଧନା (ଦେଶ) Muradhanā Mūrddhanā (See) ମୁରଧନା **मूरधना**

ମୁରବ—ବୈଦେ. ବ—ମୁରବ (ଦେଶ) Muraba Murabi (See)

ମୁରବା(ବା)—ବୈଦେ. ବ—ମୁରୁବା (ଦେଶ) Murabā(bbā) Murubbā (See)

ମୁରବ(ବି)—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ମୁରବ୍ବୀ)—୧ । ଅଭିଭାବକ— Murabi(bbi) 1. Guardian ୨ । ଶରଣ; ଆଶ୍ରୟ— ମୁର(ବ୍ବି) **मुरब्बी** 2. Refuge. ୩ । ପୃଷ୍ଠପୋଷକ— 3 Patron. ୪ । ରକ୍ଷକ—4. Protector.

ମୁରବ(ବି)ୟା—ବୈଦେ.ବଣ—ମୁରବିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a Murabi(bbi)yā guardian; patronising. ମୁରବୀର **मुरबीया**

ମୁରବ(ବି)ଆନା—ବୈଦେ. ବଣ (ଗା)—୧ । ଅଭିଭାବକତ୍ୱ— Murabi(bbi)ānā I Guardianship. ୨ । ଅଭିଭାବକ ପରି ଆଚରଣ—2. ମୁରବ(ବି)ରିର ମୁରବ(ବି)ଗଣ ମୁରବ(ବି)ଗିଆ(ଆଁ) } ଅନ୍ୟରୂପ— Action befitting guardian or a patron. ମୁରବିଆନା, ମୁରବିଗିରି, ମୁରବିପନା **मुरब्बियाना**

ମୁରବ(ବି)ଜୋର—ବୈଦେ. ବ (ଗା)—ଦୌଣ୍ଡି ବ୍ୟକ୍ତିର ସପକ୍ଷରେ Murabi(bbi)jor ସେତୁରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଜନସ୍ତ୍ରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ମୁରବୀଜୋର **मुरबीजोर** ଅଭିଭାବକର ବଦ୍ୟମାନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା— The state of having powerful patrons to back one up in the world of action.

ମୁରମଣ୍ଡ—ସ.ବ—ମୁରଗଣ୍ଡ (ଦେଶ) Muramaṇḍa Muragaṇḍa (See)

ମୁରମଥନ—ସଂ. ବ (ମୁର=ଅସୁରବିଶେଷ+ମଥନ=ବିନାଶକ)— ମୁରାରି; ବିଷ୍ଣୁ—A name of Muramathana Bishṇu. ମୁରମର୍ଦ୍ଦନ ମୁରହର, ମୁରଘ୍ନ ମୁରଜିତ୍, ମୁରଦ୍ୱିଷ୍(ଷ୍) ମୁରରି, ମୁରବୈରୀ, ମୁରରିପୁ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ମୁରଲ(ଲା)—ସ. ବ—ମଉରଲା ମାଛ—A small species of Mural(la) fish. Aspidoparia Marar. ମଉରଲା [ଉ—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ବୃଂହଣ, ବୃଷ୍ୟ, ଗୀଧନୋ ସ୍ତନ୍ୟ ଓ ଶ୍ଳେଷ୍ମ ବର୍ଦ୍ଧକ—ସୁଶ୍ରୁତ ।]

ମୁରଲା—ସ. ବ (ମୁର+ଲ୍ଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—ନର୍ମଦା ନଦୀ Muralā —The river Nerbudda (in Central India). [ଦ୍ର—ମଲ୍ଲିନାଥ ଟୀକାକାର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଏ ନଦୀ କେରଳଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ।]

ମୁରଲୀ—ସ. ବ (ମୁର+ଲ୍ଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ଏହା ଅଙ୍ଗୁଳ ବେଷ୍ଟନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ)—୧। ବଂଶୀ—1. A flute; a pipe. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ବଂଶିକା, ବଂଶୀ, ବଂଶନାଳିକା, ସାନେୟିକା, ସାନେୟୀ, ସାନକା, ମୁରଲ୍ଲିକା ଶବ୍ଦକୋଷ ।] ଦେ. ବ—ମୁରଲୀ ଧରର ଡାକ ନାମ— Name for calling Muralīdhara.

ମୁରଲୀଧର—ସ. ବ (ମୁରଲୀ+ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଉପପଦ ତତ୍)—ବଂଶୀଧର; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Srī- (ମୁରଲୀଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) kṛushṇa. ସ. ବଣ. ପୁଂ— ମୁରଲୀଧର ହାତରେ ମୁରଲୀ ଧରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Holding **मुरलीधर** a flute. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ-ବିଶେଷ—A name given to males.

ମୁରଲୀ ଧରା—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୁରଲୀଧାରୀ)—ଯେ ମୁରଲୀ ଧରି ଥାଏ— Murali dharā Holding a flute. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନାମ—Name of Kṛushṇa. [ଉ—ଦୋଳି ଥାରେ ସଜ କୁଞ୍ଜରୁ ଯିବି ପରା, ଦେଇଛନ୍ତି ସଙ୍କେତ ସେ ମୁରଲୀ ଧରା—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମୁରଲୀ ଧ୍ୱନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବଂଶୀ ନିର୍ଗତ ଶବ୍ଦ— Murali dhwani The sound of a flute. (ମୁରଲୀ ନାଦ, ମୁରଲୀ ସ୍ୱନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରଲୀ ବଦନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାଙ୍କ ମୁଖରେ Muralī badana ମୁରଲୀ ସଂଯୁକ୍ତ—Having a flute (ମୁରଲୀବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) attached to the mouth.

ମୁରଲୀବଦନିଆଁ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୁରଲୀବଦନ)—୧ । ଯେ Muralī badaniāñ ମୁହଁରେ ମୁରଲୀ ଧରି ଥାଏ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ)— ମୁରଲୀ ବଦନୀ **मुरली बदनीआ** 1. Holding the flute to his mouth. [ଉ—ଉକତଭୁଦବାସ ସ୍ତବକା ଉଲାସ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁରଲୀ-ବଦନଆଁ ଗୋକୁଳ ଭାଗ ଛଣ । ''କୃଷ୍ଣବିଂଦ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।]

ମୁରା Murā ବି—୧ । ମୁରାମାଂସୀ (ଦେଖ)—1. Murāmāmsi (See) ୨ । ମଗଧରାଜ ମହାନନ୍ଦଙ୍କ ଦାସୀ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ମାତା—2. Name of a maid servant of king Mahānanda and mother of the king Chandragupta, [ଦ୍ର—ଏହ ମୁରାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜବଂଶ ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।] ଗ୍ରା (ଉତ୍ତର) ବ—(ଳ ସ୍ଥାନରେ ଉଚ୍ଚାରଣ) ମୂଲା—Radish. ଗ୍ରାଦେ (ସମଲପୁର) ବ—ବାଉଁଶ ଓ ବେତ ଆଦରେ ନର୍ମିତ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ା—A wicker-work tray. (ବମ୍ବର) ମୂଲା—Radish. ଦେ. ବ—ମୁର ଅସୁରର ଅନାଦରାର୍ଥ ଡାକ ନାମ—Name for calling Murāsura in contempt.

ମୁରାଟ Murāta —ଦେ.ବ(ସଂ.ମୁର୍ତ୍ତି)—୧ । ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ପୂର୍ବକ ଗୃହାଣି;ଅଖି ଉତ୍ପାଟନ ତେଜ ଆଂଖ, ତେଜ ମୁରାତ ଆଂଖ ଦେଖାନେବାଲା ମୁରାତ ଦେଖାନେବାଲା ମୁରାତ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା ମୁରାତ ଦେଖାନ ଆଁଖ ଦେଖାନା ମୁରାତିବା ମୁରାତିବା ମୁରାଡ଼ Murārda ମୁରାତ୍(ବ୍) Murātap(b) ମୁରାତବ ମୁରାତବ ମୁରାଦ ମୁରାଦ ମୁରାଦାବାଦ ମୁରାଦାବାଦ

—1. A look accompanied by the contraction of the eyelbows; knitting of the eyebrows. ୨ । ଭ୍ରୁକୁଟି—2.Frown; angry look. [ଦ୍ର—ମହାନ୍ଧ ଦଣ୍ଡଘାତରେ ମୁରାଟ ବନ୍ଦୁତ । ଗ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।] ୩ । କ୍ରୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକଦୃଷ୍ଟି—3. An angry steady look. ୪। ତେଜୋପୂର୍ଣ୍ଣ ତେଜସ୍ୱ—4, A bright appearance. ୫ । ଶ୍ରୀ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—5. Grace; beauty. ୬ । ଘରର ଗୃହାଣି ପର ଗୃହାଣି—6. Casting the look of a hero. ବି. ବ—୧ । ଭ୍ରୂକୁଟିଯୁକ୍ତ—1. Frowning. ୨ । ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ କୁଞ୍ଚିତ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ମୁଖ)—2. Kintted; with the brows contracted. ୩ । ସୁନ୍ଦର; ଶୋଭମାନ; 3. Imposing; graceful. ୪ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—4. Bright. ୫ । ପ୍ରଧାନ; ଉତ୍ତମ—5. Greatest; highest. (ଦ୍ର—ତା ମଧ୍ୟେ ମେରୁ ଯେ ମୁରାଟ, ତାର ଶୃଙ୍ଗରେ ସ୍ୱର୍ଗ ବାଟ । ସଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ମୁରାଟ ଚାହାନି—ଦେ. ବ—ଭ୍ରୂକୁଟିଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି—Murāṭa chāhāni Frowning look; angry stare; ରାଗର ଚାଉନୀ କ୍ରୋଧ ଦୃଷ୍ଟି ଐ scowl.

ମୁରାଟ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ଦମ୍ଭ Murāṭa dekhā(khe)ibā ଦେଖାଇବା—1. To display a courageous look. ୨ । ଭ୍ରୂକୁଟି କରିବା—2. To growl; to scowl. (ମୁରାଟ ବାହାର କରିବା, ମୁରାଟ ବାନ୍ଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଗ୍ରହଣ କରିବା—1. To look Murāṭibā with a frowning stare. ୨ । ଭ୍ରୂକୁଟି ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ କରା କରିବା—2. To frown; to scowl; to knit the brow.

ମୁରାଟି ରହିବା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) କ୍ରି—ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ ରହି ଦୂରରୁ Murāṭi rahibā ସୁଯୋଗ ଶତ୍ରୁକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—To be readly waiting for the enemy to fight with.

ମୁରାଡ଼—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମୁରାଲ (ଦେଖ)

ମୁରାତ୍(ବ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ମୁରତ୍ବ୍)—୧ । ସମ୍ମାନ—1, Respect. ୨ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା—2, Prestige. ୩ । ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ—3. Humanity. ୪ । ଯୋଗ୍ୟତା—4. Fitness. ବଣ—ଯୋଗ୍ୟ; ଉପଯୁକ୍ତ—Fit; suitable. (ଦ୍ର—ଯେ ଯାହା ମୁରତ ସମ୍ଭାର, ଦୌଲତ ଯେଜନ ଦେଲେ ଦାତାର, ମନୁଷ୍ୟ କିଣି, ଝୁଲୁମ ଯାଇ, ଯାଚୁ ସତ୍ତ୍ୱର । ବ୍ରଜନାଥ. ସମ୍ପର ଉରଙ୍ଗ ।]

ମୁରାତମ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ଅଳ) ବ—ମୁରାତପ୍ (ଦେଖ)

ମୁରାଦ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଅ)—୧ । ଅଭିଳାଷ; ଅଭିପ୍ରାୟ—1. Wish; intention. ୨ । (ନାମ) ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନଙ୍କ ଚତୁର୍ଥ ଓ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—2. Name of the youngest son of the Moghal Emperor Sāhajāhān. [ଦ୍ର—ମୁରାଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପିତା ଗୁଜରାଟ ଅଦର ଶାସନକର୍ତ୍ତା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଔରଙ୍ଗଜୀବ୍ ଦୌଲତକ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରୁ ଡକାଇ ଆଣି ଗୋଆଲିୟର ଦୁର୍ଗରେ ବନ୍ଦ କରି ଖ୍ରୀ ୧୬୬୨ ରେ ଗୋପନ ହତ୍ୟା କରାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ନାମ ମୁରାଦ୍ ବକ୍ସ ।] ୩ । (ନାମ) ସମ୍ରାଟ ଆକବରଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର—3. Name of the second son of Akbar the Great. [ଦ୍ର—ଏ ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବିଜୟାର୍ଥି ଗମନ କରିଥିଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ନାମ ମୁରାଦ୍ଜୀବ୍ଜୀ: ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ୧୫୭୦ ମୃତ୍ୟୁ ୧୫୯୯ । (ବଙ୍ଗଭୋଷ)]

ମୁରାଦାବାଦ—ଦେ. ବ. ନାମ—ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ରୋହିଲାଖଣ୍ଡ ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର—Muradabad; Murādābād name of a district and town in the United Provinces. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ ୧୬୨୬ରେ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନଙ୍କ ଜଣେ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ରସ୍ତମ୍ ଖାଁଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ରାଟ୍-ପୁତ୍ର ମୁରାଦ ବକ୍ସଙ୍କ ନାମରେ ଏହ ନଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ।(ବଙ୍ଗଭୋଷ)]

ମୁରା ମାଂସୀ—ସ. ବ—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ-ଜନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଜାଲପର୍ଣ୍ଣୀ, Murā māmsi Name of a scented herb; Murraya Grofica. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ଗନ୍ଧକୁଟୀ, ଗନ୍ଧମାଂସୀ, ଭୂତଗନ୍ଧା, ବର୍ଣ୍ଣ ଏସବୁ ଗୁଣ; ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଗର, ଶାଳପାଣିଢା
ମୁରାମାଂସୀ
ଏକାଙ୍ଗୀ
ସ. ମୃଗ
ଦେ. ମୁରଯୁଦ୍ଧ ଭକ୍ଷ୍ୟମ୍

ଏହା ଉଷ୍ଣ, ଶୀତଳ, ସ୍ନାଦୁ, ଲଘୁ, ପିତ୍ତ ଓ ବାସୁନାଶକ । ଏହା ଜ୍ୱର, ଅଦ୍‌କ୍ ଓ ବ୍ରୁଣାଦ ଦୋଷ, କୃଷ୍ଣ ଓ କାସ ନାଶକ । ଭଶଦୋଷ]

ମୁରାରି—ସଂ. ବି. (ମୁର=ଅସୁର ବିଶେଷ+ଅରି, ସପ୍ତମୀ ତତ୍) —
Murāri ମୁର ଦୈତ୍ୟର ଶତ୍ରୁ, ବିଷ୍ଣୁ—Enemy of the demon Mura; Bishṇu. [ଦ୍—ମୁର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ମୁରାଲ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲ ପକ୍ଷୀ—
Murāla A kind of wild bird.
[ଦ୍—ଏହ ଶ୍ରେଣୀର ପକ୍ଷୀମାନେ ଗ୍ରାମିଣ । ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଶବ୍ଦରର ଆକାର ପ୍ରକାର ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୟୂର ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ ବୋଲି ଭ୍ରମ ହୁଏ । ରାତ୍ରରେ ମୟୂର ପରି ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବୋବାନ୍ତି; ଏମାନଙ୍କ ଶବ୍ଦରର ବର୍ଣ୍ଣି ନାଲଆ । ଏମାନେ ମୟୂର ଶ୍ରେଣୀର କେଲେଦେଁ ପକ୍ଷୀମାନ ଅଟନ୍ତି । କୁକୁଡ଼ା, ଠେକୁଆ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ମାର ଏମାନେ ଖାଆନ୍ତି ।]

ମୁରିଆ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ବସ୍ତର) ବି—୧ । ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳର ଏକ କୃଷକ
Muriā ଜାତି—1. An agricultural caste found in the Baster state. ୨ । ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳର ଏକ ଜାତୀୟ କୃଷକଙ୍କର ଭାଷା—2. The language spoken by the Muriās.

ମୁରୁକ(ଖ)—ଦେ. ବି—ମୁଡୁକ (ଦେଖ)
Muruka(kha) Murduka (See)

ମୁର୍‌କି—ଦେ. ବିଶ—ଈଷତ୍—Slight. କ୍ରି. ବିଶ-ଈଷତ୍ ଭାବରେ—
Mur-ki Slightly. [ଦ୍—ଏହା କେବଳ ହସ ଓ ହସିବା ମୁଚକି ମୁସକ ମୁସକ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଲଗେ ।]

ମୁରୁକି ହସ(ସା)—ଦେ. ବି—ମୁଡୁକି ହସା; ମନ ହାସ୍ୟ; ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ—
Muruki hasa(sā) Smile; simper.
ମୁଚକି ହାସି ମୁସକାନ (ମୁକିହସା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରୁକ ହସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଡୁକି ହସିବା; ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ କରିବା—
Muruki hasibā To semper; to smile.
ମୁରୁକେଇ ହସିବା, ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସିବା, ମୁରୁକେଇ ମୁରୁକେଇ ହସିବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ମୁରୁକୁଟିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ (ସଂ. ମୃ. ଧାତୁରୁ ଜନ୍ମ। ମର୍କଟ)—
Murukuṭiā(yā) ୧ । ଅତି ଶୀଣକାୟ—1. Emaciated.
ମୁରୁକୁଟେ ଦୁବଳା ୨ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ—2. Withered; reduced.
ମୁକୁଁଟିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ) ମୁକୁଟିଆ ମୁରୁକୁଟିଆ } --ଅନ୍ୟରୂପ
[ଦ୍—ମଲ ! ଏ କଚେରରେ ସେ ଯୋଉ ଧଡ଼ଆ ମୁରୁକୁଟିଆ ବୁଢ଼ାଟା ଅଛୁ, ତା ଭାଇମ୍ ପେରେ ତ ଦେଖିବ ? —ଉକାସ୍ତ ଦଃତ ବଳସ୍ୱ ।] ୩ । ଶୁଖି ଯାଇଥିବା—3. Dried up. ୪ । ମୃର୍ଦ୍ଧାରଥ—4. Withered like a mummy. ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଶ. (ସଂ. ମୃତ)—ଚମଡ଼ା ବା ଘର ଉତ୍ୟାଦ ଜଳିଲେ ଉହାରୁ ଯେଉଁ ଗନ୍ଧ ହୁଏ, ସେହିପର ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ମୁଦାର ପୋଡ଼ା (ଗନ୍ଧ)—The foul smell emitted by the burning of skin or feather.

ମୁରୁକୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବଣୁଆ ଗଛ—
Murukuṇḍi A kind of wild tree.
(ମୁକୁଁଣ୍ଡି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରୁକେଇ ହସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁରୁକି ହସିବା (ଦେଖ)
Murukei hasibā Muruki hasibā (See).

ମୁରୁଖ୍—ସ୍ତ୍ରୀଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ମୂର୍ଖ—
Murukh Illiterate; ignorant.

ମୁରୁଖ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି. ଓ ବିଶ (ସଂ. ମୂର୍ଖ)—ମୂଢ଼; ଅଜ୍ଞାନ—Ignorant;
Murukha ମୂଖ୍ ମୁରୁଖ, ମୂରଖ a dunce.
(ମୂର୍ଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍—ଯେ ବୋଲିବା ଜାଣ ସେ ବିଦ୍ୱତ୍ ମୁରୁଖ—କୃଷ୍ଣପିଂଦ, ମହାଭାରତ, ସଭା ।]

ମୁରୁଖାଣ୍ଡି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଶ (ସଂ. ମୂର୍ଖ)—ମୂର୍ଖର ଉପଯୁକ୍ତ—Befitting.
Murukhāṇḍi a dunce. (ଯଥା—ତାର ଘର ମୁରୁଖାଣ୍ଡିଆ [ମୁରୁଖାଣ୍ଡିଆ(ସ୍ତ୍ରୀ), ମୂର୍ଖାଣ୍ଡି; ମୂର୍ଖାଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] କଥା ।)
ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—ମୂର୍ଖତା—Stupidity; dunceness.

ମୁରୁଗ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ସଂ. ମୃଗ)—ମୃଗ (ଦେଖ)—Mṛuga (See)
Muruga ମୃଗ ହିରନ (ମୂର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରୁଗା—ଦେ. ବି (ସଂ. ମୂର୍ବା, ମୂରଙ୍ଗିକା)—୧ । ବନ୍ୟ ଗୁଳୁବିଶେଷ—
Murugā 1. Bowstring hemp; Sanseevieria Zeylancai, Sanseevieria Roxburghiana. [ଦ୍—ସ୍ତ୍ରୀ ଶବ୍ଦାବୃତ ସ୍ଥାନରେ ଏହା ଜନ୍ମିଥାଏ ଓ ବନ୍ଧୁସ୍ଥାନ ମାଡ଼େ; ପତ୍ର ସରୁ ଓ ଦୀର୍ଘ। ଘର । ଫୁଲ ବଡ଼ କଡ଼ ଓ ଡେଙ୍କର ଅଗରେ ଧରେ । ଏହାର ପତ୍ରର ଅଂଶ ବା ଶାରୁ ଶ୍ରୋଷ ଘର । ପୂର୍ବେ ଏହାଦ୍ୱାରା ଧନିଯୁଙ୍କର ଜୁଷପୂତ ଉଆର ଦେଇଥିଲା ଏବ ଏବେ ଧନୁର ଗୁଣ ଆଦ ଉଆର ଦେଇଅଛୁ । ଏହାର ମୂଳ ଔଷଧରେ ଲଗେ । ବୈଦ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ଏହା ସାରକ, ଗୁରୁ ଓ ମଧୁରଉତ୍ତରସ; ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ, ପ୍ରମେହ, ଶିଦୋଷ, ତୃଷ୍ଣା, ଦୁଦ୍ରୋଗ, କଣ୍ଡୁ, କୃଷ୍ଣ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ।]
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ମଧୁରସା, ଦେବୀ, ମଧୁଲିକା, ମଧୁଶ୍ରେଣୀ, ଗୋକର୍ଣ୍ଣୀ, ପୀଲୁପର୍ଣ୍ଣୀ, ଧନୁର୍ଗୁଣୋପଯୋଗୀ
ସୁଚୀମୁଖୀ, ବୋଡ଼ଚକ୍ର, ମୁର୍ଗା
ଚୂର୍ଣ୍ଣିହାର; ମୁର୍ହରୀ; ମୁରଗାଳୀ
ମ. ଗୋଲ୍ଲଘଣ୍ଟ, ମୋରବେଲ
ତେ. ତଗ, ଗୁସଚେଟ୍ଟୁ, ସଗ, ସାଗଚେଟ୍ଟୁ, ସାଗ
ତା. ମରୁଲ୍

୨ । (ସଂ. ମୋରଗ ଫୁଲ ମୟୂରଶିଖା; ପା. ମୂର୍ଦ୍ଧା) କୁକୁଡ଼ାଜଟ ଫୁଲ; ପୁଷ୍ପଶାକବିଶେଷ; ଏହା ରଙ୍ଗଟା ଫୁଲ ଓ ସବୁ—ଏହାରଙ୍ଗଟା (ଦେଖ) 2. Cockscomb, Celosia Cristata. [ଦ୍—ଏହା ଦେଖିବାକୁ ନାଲି ଖଡ଼ାଗର ପର । ଏହାର ପୁଷ୍ପମଞ୍ଜରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେପ୍ଟା ଓ କୁକୁଡ଼ାମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥିବା ଚୁଲ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ନାଲି ଓ ଧଳା ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଶୀତକାଳରେ ସାଧାରଣତଃ ଏ ଫୁଲ ଫୁଟେ ।] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାରବରଣିଆ ଗଛ—Agave. [ଦ୍ର—ପଣ୍ଡିତ କୁଲମଣି ଦାଶ ଜ୍ର. ସା. ୩୨।୧୧ରେ ବାରବରଣିଆ ଗଛର ସଂସ୍କୃତ ନାମ 'ମୁଦ୍ଗା' ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି; ତନ୍ତୁ ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।]

ମୁରୁଗି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁରଘ୍=ପକ୍ଷୀ)—୧ । କୁକୁଡ଼ା—Murugi 1. Cock; fowl. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଳାରେ ଅଣ୍ଡିଆ ମୋରଗ ମୁର୍ଗୀ କୁକୁଡ଼ାକୁ ମୋରଗ ଓ ମାଇ କୁକୁଡ଼ାକୁ ମୁରଗୀ (ମୁର୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କହନ୍ତି । ତନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକୁ ମୁରଗୀ କହନ୍ତି ।] ୨ । (ସ. ମୃଗ) ମୃଗା ରୋଗ—2. Apoplexy.

ମୁରୁଗି ଅଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ଫା. ମୁର୍ଗୀ+ସଂ. ଅଣ୍ଡ)—କୁକୁଡ଼ାଣ୍ଡ—Murugi aṇḍā Hen's eggs. ମୁରଗୀର ଡିମ୍ବ **मुर्गीका अंडा**

ମୁରୁଗି ଲଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇ—ଦେ. ବ (ଫା. ମୁର୍ଗ୍‌ବାଜୀ)—ଦୁଇ ଜଣାଙ୍କ ବାଜି ରଖି ଦୁଇଟି କୁକୁଡ଼ାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Murugi laṛdhā(ṛdhē)i ମୁରଗୀ ଲଢ଼ାଇ **मुर्गाकी लडाइ; मुर्गबाजी** ଯୁଦ୍ଧ କରାଇବାରୂପ କୌତୁକ—Cockfight.

ମୁରୁଗୁଡ଼ିଆ(ୟା)—ଦେ. ବଙ—ମୁରୁକୁଟିଆ (ଦେଖ) Murugurḍiā(yā) Mur-kuṭiā (See)

ମୁରୁଗୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମୃଗୀ)—ହରଣୀ; ସ୍ତ୍ରୀ ମୃଗ; ବଣୀ—Muruguṇī A she-deer. ମୃଗୀ **हरिनी** (ମୁର୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରୁଗୁଣୀ ତୁସ୍ତି (ସ୍ତୁତି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ମୃଗୀ ଓ ସ୍ତୁତି)—ତତ୍ତ୍ୱ Muruguṇī tusti (stuti) ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ବିପନ୍ନ ମୃଗୀର ସ୍ତୁତି **हरिनीकि स्तुति** ମୃଗୀର ଉପାଖ୍ୟାନ ସମ୍ବଳିତ (ମୁର୍ଗୀ ତୁସ୍ତି[ସ୍ତୁତି]-ଅନ୍ୟରୂପ) କବିତା—A poem in Oriya by Balarāma Dāsa describing the rescue of a she-deer, when beset with danger on all sides, by the Grace of God whom she prayed fervently. [ଦ୍ର—ଏହା ତତ୍ତ୍ୱପୁରାଣୋକ୍ତ ଗୋଟିଏ ଅଖ୍ୟାୟିକା ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରସବପ୍ରସବା ମୃଗୀ ତାହାର ଦୁଇଟି ଶିଶୁକୁ ନେଇ ବଣରେ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ତାକୁ ବ୍ୟାଧ ମାରିବାକୁ ବସିଲା । ଏକ ଦଗରେ ଜାଲ ଘେରିଇଲା, ଏକ ଦଗରେ କୁକୁର ଜଗାଇଲା, ଅନ୍ୟ ଏକ ଦଗରେ ନିଜେ ଲଗାଇଲା ଏବଂ ନିଜେ ଆଉ ଏକ ଦଗରେ ଧନୁ ଧରି ଜଗିଲା । ଏହା ଦେଖି ମୃଗୀ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ା ହୋଇ ଅର୍ତ୍ତୁାଣ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକ ଛଡ଼ିଲା । ଭଗବାନ୍ ସେ ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ବୈକୁଣ୍ଠପୁରରେ ପଶାଖେଳରେ ମାତିଥିଲେ, ତନ୍ତୁ ବହୁଦୂରସ୍ଥ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ହରଣୀର ବିକଳ ଡାକ କାନରେ ବାଜିବାରୁ ସେ ସ୍ୱଦର୍ଶନ ଚକ୍ରକୁ ତାର ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥ ପଠାଇ ଦେଲେ । 'ଭଗବାନଙ୍କ ଦସ୍ୱାରୁ ଦଠାତ୍ ବର୍ଷା ହୋଇ ବଣରୁ ନାଆଁ ନଇଗଲା, ତୋଙ୍ଗାନରେ ଜାଲ ଛିଣ୍ଡିଗଲା, ସାପଟିବ ବାହାର କୁକୁରକୁ ଦଂଶନ କଲା ଓ ବନ୍ୟାସାତରେ ସ୍ୱପ୍ନ ବ୍ୟାଧ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲା । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ହରଣୀ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ତା ବାଟେ ବାଟେ ଗଲା ।]

ମୁରୁଚ୍—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଫା. ମୋରଚ୍; ତୁଳ ସ. ମଞ୍ଜର)—Muruchā ଲୁହା ଅଦି ଧାତୁରେ ଲାଗିବା କଳଙ୍କି; ମରଚ୍—ମର୍ଚେ, ମର୍ଚ୍ଚା, ମଡ଼ିଚା 1. Rust. ୨ । (ଫା. ମୁରଚ୍ଚ) —ଗଡ଼ **मोर्चा** (ମୁର୍ଚ୍ଚା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁରପାଖ ପାରପ୍ପ—2. Wall round, ମୁରଚା **मुरचा** a fort. [ଦ୍ର—ଗଜନମଣି ପୂର୍ବରୁ ଜାଣି, ଅଗାଧ ପାଣି ଜଳି ନମାଣି, ପାଷାଣ କାନ୍ଥି ସଜାଡ଼ି ପୁଣି ମୁରୁଚ୍ଚ କର ଯେ—ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।] ୩ । ଗଡ଼ଖାଇ—3. Moat round a fort. ୪ । ଦୁର୍ଗର ପାରପ୍ପରେ ନର୍ମିତ ଗୃହ, ଯହିଁରେ ବାରୁଦଗୋଲା **अद** ରଖାଯାଏ—4. A bastion!

ମୁରୁଚ୍ଚ ଧ(ମା)ରିବା—ଦେ. କି—ଜଳଙ୍କି ଲାଗିଯିବା —To become Muruchā dha(mā)ribā ମର୍ଚ୍ଚେଧରା rusted. **मोरचा लगना** (ମୁରୁଚ୍ଚ ପଡ଼ିବା, ମୁରୁଚ୍ଚ ଲାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରୁଚୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ଭୂମି — Muruchuṛḍā Lands adjoining a village.

ମୁରୁଚୁଣ୍ଡା—୧ । ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ବ—(ଅନାଦରବୋଧକ) କିଛି ନାହିଁ—1. Nothing. [ଯଥା—ସବୁ ତ ସରିଲାଣି, ତୁ ଅସିଛୁ ମୁରୁଚୁଣ୍ଡାଏ। ଘାଇରୁ ।] ୨ । ପ୍ରାଦେ. (ଚଲିକା ଅଞ୍ଚଳ) ବ—ଚଲିକାର ଚଙ୍ଗୁଡ଼ ମାଛର ଖୋଳ ଛଡ଼ା ଦୋଇଥିବା ଶସ—2. The dried flesh of big shrimps after the scales are beaten out by means of cudgels. [ଦ୍ର—ଚଲିକାରୁ ଚଙ୍ଗୁଡ଼ମାଛ ମାରି ତାକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ଖପ୍ପରେ ଶୁଖାଇ ତଦା କର ବର କୋଇଥି ବାଡ଼ଆ ଭଳ ବାଡ଼ରେ ପିଟି ତା ଦେହରୁ ଖୋଳଗା ପୃଥକ୍ କରି ଶସ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହା ଶସ ବ୍ରହ୍ମଦେଶବାସୀଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ ।]

ମୁରୁଛନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମୂର୍ଚ୍ଛନା)—ମୂର୍ଚ୍ଛନା (ଦେଖ)— Muruchhanā ମୁରଛନା **मुरछना** Mūrchchhanā (See) (ମୂର୍ଚ୍ଛନା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରୁଚ୍ଛ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମୂର୍ଚ୍ଛା)—୧ । ମୂର୍ଚ୍ଛା (ଦେଖ)—1. Mūrchchhā Muruchhā ମୂର୍ଚ୍ଛା **मूर्च्छा** (See) ୨ । ମୁରୁଛିବା (ଦେଖ) [ମୂର୍ଚ୍ଛା, ମୂର୍ଚ୍ଛ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Muruchhibā (See)

ମୁରୁଚ୍ଛି ଯି(ହେ)ବା—ସ୍ତ୍ରୀ. କି—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେବା—To swoon. Muruchhā ji(he)bā ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଓୟା **मूर्च्छित होना**

ମୁରୁଛିତ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ପଦ୍ୟ) ଦେ. ବ (ସ. ମୂର୍ଚ୍ଛିତ)—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ— Muruchhita ମୁର୍ଚ୍ଛିତ **मूर्च्छित** Fainted. [ଦ୍ର—ମୁରୁଛିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ସମ୍ଭ୍ରାସରେ, ପୁଣି ଜ୍ଞାନ ଅସି ଅଙ୍ଗରେ ବଳ ସ୍ଥିତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁରୁଛିବା—ଦେ. କି—୧ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଛଡ଼ିବା—1 To give Muruchhibā up. ମୁଚ୍ଛିବା, ମୁଚ୍ଛିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ [ଉ—ଗୁରୁ ସେବା କର ବେଦ ଯେ ଜାଣିଅଛ, ତାକୁ ଶିଖ୍ୟାଗର ନ ଘାରଇ ମୁରୁଛ । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମଦାଉରତ. ବନ ।] ୨ । ଘାଣରୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ଯିବା; ଅନ୍ତର ହେବା—2. To stay away from; to part with. ୩ । ପାସୋରିବା—3. To forget. [ଉ-ସଙ୍କୁ ଯିବାବେଳେ ଯାହା ପିନ୍ଧିଥିଲେ, ସେହି ଲୁଗାରେଣ୍ଟ ସେ ବନବାସ ଗଲେ । ଲୁଗା ତାହା ଦେଶିଣ ମୁରୁଛି ନ ଘାର । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମଦାଉରତ. ସଭା ।] ୪ । କୌଣସି ବିଷୟର ଲୋଭ ତ୍ୟାଗ କରିବା—4. To give up hankering after or liking for a thing.

ମୁରୁଜ—ଦେ. ବ—(ସ. ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ପରିଷ୍କାର କରିବା, ଅଳଂକୃତ Muruja କରିବା; ତୁଳ. ତା. ମୁରୁଜ=ଗୁଙ୍ଗିବା; ଗୁଣ୍ଡା କରିବା)—ଚାଳେର ଚୂନା ୧ । ଗୁଡ଼ଲ ଓ ଚଟ୍ଟ ଅବର ଚୂନା, ସାଦାଦ୍ୱାର ପୂଜା ଚୂରନ; ଖଲ୍ଲୀକା ଚୂରନ ସ୍ନାନାଦରେ ଚନ୍ଦରଚନା ବା ଠାଆ କରି-ଯାଏ—Powdered rice or chalk etc. used in drawing figures on the ground before a dish of meal or offering is placed there. [ଉ—ଦୋଇଚ୍ଛ ସା ସେ ଘରେ ମୁରୁଜ ମଣ୍ଡଳ । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମଦାଉରତ. ଅଦ ।] [ଦ୍ର--ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ଓ ଗ୍ରହଙ୍କ ପୂଜାରେ ଉତ୍ତ ଉତ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ମୁରୁଜ ଦ୍ୱାର ଠାଆ କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ଘାଦ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ମୁରୁଜ ପୂଜାଅବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଧଳା, କଳା, ନାଲି, ହଳଦିଆ ଓ ସାବଜା । ଶ୍ୱୀଲୋକମାନେ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଓ ତର୍ଜନୀ ମଧ୍ୟରେ ମୁରୁଜ ଚୂନା ଧର ହାତକୁ ଭୂମି ଉପରେ ଚଲାଇ ଅଙ୍କି ପରଥାଣ୍ଟିରୂପେ ନାନା ଚତ୍ର କାଢ଼ି ଘାରନ୍ତି ।]

ମୁରୁଜ ଚୁରିବା—ଦେ. କି—ଗୁଡ଼ଲ, ଗଣ୍ଡ ଅବରୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ମୁରୁଜରେ Muruja chūribā ପରିଣତ କରିବା—To reduce rice ଚାଳ ଗୁଁଡ଼ା କରା or chalk to powder to draw figures ଚାଉଳ ପୀସନା therewith,

ମୁରୁଜ ଦେବା—ଦେ. କି—ମୁରୁଜଦ୍ୱାର ଭୂଇଁରେ ଚତ୍ର ବା ଠାଆ ଅଙ୍କିବ Muruja debā କରିବା—To draw figures on the ଆଲପନା ଦେଓୟା ଅହିପନ ଦେନା ground with Muruja.

ମୁରୁଜ ପଥର—ଦେ. ବ—ଶୁଭ୍ର ପ୍ରସ୍ତର ବିଶେଷ; (ଏହାର ଚୂନା ଧଳା Muruja pathara ରଙ୍ଗ ଓ ମୁରୁଜ ହୁଏ); ଧଳା ଖଡ଼ିପଥର—A white variety of stone which can be easily pulverised into powder; a kind of ଖଡ଼ି ପାଥର ଖଲିଆ ପଥର hard chalk stone.

ମୁରୁଜ ମାଟି—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଘାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ମାଟି, ଯହିଁର Muruja māṭi ଚୂନାରେ ମୁରୁଜ ହୁଏ—A kind of ଖଡ଼ି ମାଟି white earth used as Muruja and ଖଲିଆ ମଟ୍ଟି found on hilly tracts.

ମୁରୁଜ ମାନ୍—ଗ୍ରା. ବଣ.—(ସ. ମ୍ରିୟମାଣ)—ଯେ ଶେଦ ପ୍ରକାଶ Muruja mān କରେ; ଦୁଃଖିତ—Sorrowing. (ମୁର୍ଜମାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁରୁଡ—ଦେ. ବ.—(ଉଲ. ଓ. ମୁରୁଛିବା;)—୧ । ଜୁଡ଼ି; ପଣ—Mururdi 1. Wager. ୨ । ତ୍ୟାଗ—2. Giving up. ୩ । ବସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗ—3. Putting off of one's cloth. ବଣ—ଉଲ୍ଲଗି କରିଯିବା (ବସ୍ତ୍ର) — Put off; discarded (cloth). (ଉ—କେଳକାଳରେ କର ବାସ ମୁରୁଡ—ଉଜ. ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣରେଖା ।)

ମୁରୁଡ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ପିନ୍ଧି ଅଲଗା ହୋଇ ପଡ଼ି ଯିବା—Mururdi pardibā 1. To be unstrung and lie scat tered. (ଉ—ହାର ଛଣି ମୁରୁଡ଼ ପଉଛ ବାସ ବେନ୍ଦ । ଉଜ. ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତ୍ତୀ ।) ୨ । ଜୁଡ଼ି ବା ପଣ-ରୂପେ ରଖା ଯିବା—2. To be laid as a wager

ମୁରୁଣା(ନା)ଲ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ; ସ. ମୃଣାଲ)—ମୃଣାଳ; ପଦ୍ମନାଡ଼— Muruṇā(nā)la The stalk of lotus.

ମୁରୁତ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—(ସ. ମୂର୍ତ୍ତି)—ମୂର୍ତ୍ତି (ଦେଖ) Muruti Mūrtti (See). ମୁରତି, ମୁରୁଂ ମୂରତ

ମୁରୁତିକା—ଦେ. ବ (ସ. ମୃତକାଶୌଚ)—୧ । ମରଣାଶୌଚ; ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର କୁଟୁମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଲାଗିବା ଅଶୌଚ— Murutikā ମୃତୁଛଆ(ସ୍ୱା) } ମୃର୍ତ୍ତିକା,ମୃର୍ତ୍ତିଛଆ(ସ୍ୱା) } ଅନ୍ୟରୂପ 1. Impurity or pollution affecting ବଘଗତ—କୁଟୁଛଆ the kinsmen by the recent ମୃତାଶୌଚ, ମୃତକ ମରଣାଶୌଚ death of a person.

ମୁରୁତିକା—ଗ୍ରା. ବ (ସ ମୃତ୍ତିକା)—୧ । ମାଟି—1. Earth. Murutikā ୨ । ମୃତାଶୌଚ—2. Mourning period in (ମୃତ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) a Hindu household.

ମୁରୁତିକଆ(ସ୍ୱା)—ଦେ.ବଣ-ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଏକଖଣ୍ଡ ବଣିଷ୍ଟ (ଲୁଗା)— Murutikiā(yā) Consisting of one piece only. (ମୃତ୍ତିଛଆ[ସ୍ୱା]—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା-ମୁରୁତିକଆ ଲୁଗା) ଦେ. ବ— ମରଣାଶୌଚ—Impurity due to the recent death of a kinsman.

ମୁରୁଦଙ୍ଗ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୃଦଙ୍ଗ)—ମୃଦଙ୍ଗ (ଦେଖ)— Murudaṅga Mṛudaṅga (See). (ମୃର୍ଦଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୃଦଙ୍ଗ ମିରଦଂଗ

ମୁରୁଦାର—ବୈଦେ, ବ (ପା. ମୁର୍ଦା)—ଶବ; ମଡ଼; ମଢ଼—Dead Murudāra body, corpse. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟର ଶବକୁ (ମୁର୍ଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁରୁଦାର ଓ ପଶୁଅବଙ୍କ ଶବକୁ ମଡ଼ ମୁର୍ଦାର ମୁର୍ଦା ବୋଲ୍ଯାଏ ।]

ମୁରୁଦାର ଉଠା (ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମନୁଷ୍ୟ ଶବକୁ ଗୃହରୁ Murudāra uṭhā(ṭheibā ଶ୍ମଶାନକୁ ନେବା—To carry (ମୁର୍ଦାର କାଢ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the corpse of a dead ମଡ଼ା ତୋଳା person to the cremation ground ମୁର୍ଦା ଉଠାନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁରୁଦାର କଟା—ଦେ. ବ—ଶବବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ—Dessection. ଦେ. Murudāra kaṭā ବଣ—ଶବବ୍ୟବଚ୍ଛେଦକାଗ୍ୱ—Dissect- (ମୃର୍ଦ୍ଦାରକଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ing. ମଡ଼ାକାଟା **मुर्दा चीरना**

ମୁରୁଦାର କାଁଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—ମଡ଼ାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଘରୁ କାଢ଼ି Murudāra kārdhā ଶ୍ମଶାନକୁ ନଅନ୍ତି—Carrying the (ମୃର୍ଦ୍ଦାର କଢ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) dead body of a person to ମଡ଼ାତୋଳା the cremation ground. ଦେ. ବ—୧ । **मुर्दा उठानेवाला** ମଡ଼ା କାଢ଼ିବା—The act of bringing out the dead body of a person from the house to the cremation ground. ୨ । ଯେ ମୃର୍ଦ୍ଦାର ବୋହନ୍ତବ—Undertaker.

ମୁରୁଦାର ଖଟିଆ(ୟା)—ଦେ. ବ—ଶବବାହ୍ୟ ଖଟ—A litter for Murudāra khaṭiā(yā) carrying the dead body. [ମୃର୍ଦ୍ଦାର ଖଟ୍ଟଥ(ୟା), ମୃର୍ଦ୍ଦାର ଡୋଲ(ଲୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମଡ଼ା ଖାଟିୟା **मुर्दाकी खटिया**

ମୁରୁଦାର ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁର୍ଦ୍ଦା ଖାନା)—୧ । ମଡ଼ା- Murudāra khānā ମଶାଣୀ, ଶ୍ମଶାନ—1. Cremation (ମୃର୍ଦ୍ଦାରଖାନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ground. ୨ । କବର ଖାନା—ମୁଦାରଖାନା **मुर्दा खाना** 2. Burial ground. ୩ । ଯେଉଁ ଘରେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଶବ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ କରନ୍ତି—3. Morgue.

ମୁରୁଦାର ଶଙ୍ଖ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଦ୍ରାଶଙ୍ଖ)—ମୁଦ୍ରା ଶଙ୍ଖ (ଦେଖ) Murudāra śaṅkha Mudrā śaṅkha (See) (ମୃର୍ଦ୍ଦାର ଶଙ୍ଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଦ୍ରା ଶଙ୍ଖ **मुर्दा शंख**

ମୁରୁଦାଳିଆ(ୟା)—ଗ୍ରା. ବଣ—୧ । ମଡ଼ା ପରି ଶୁଷ୍କ ବା କ୍ଷୀଣ— Murudāriā(yā) 1. Withered like a dead body. (ମୃର୍ଦ୍ଦାରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମଡ଼ା ପରି ଗନ୍ଧାଉଥିବା—2. ମଡ଼ାର ମତ Smelling like a dead body. **मुर्दारिआ; मुर्दाफी** ୩ । ଅତି କ୍ଷୀଣ—3, Emaciated.

ମୁରୁଧନା(ନି)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—୧ । ମସ୍ତକ; ମୁଣ୍ଡ— Murudhanā(ni) 1. The head. [ଦ୍ର—ଦଶଦ୍ୱଗଳୁ (ମୃର୍ଦ୍ଦନା, ମୂର୍ଦ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦଶ ମୂର୍ଦ୍ଧନ କରିବ ତାର ବଳ, ମାଥା ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥିବ ତା ପିଣ୍ଡ ଦୋଇ ରୁଧିର ଧୂକ । **मुरूधना** ବଶନାଥ. ବତବସ୍ତ୍ରମାସ୍ପୃଣ । ଟୋ ବସେ ଗଳା ଯେ ଦୋଇବ, ମୂର୍ଦ୍ଧନା ଫାଟି ସେ ମରିବ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭ୍ରଗବତ ।) ୨ । ଶିରଃ ବା ଅଗ୍ରଭାଗ—2. The top. ୩ । ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ; ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ—3. Chief or prominent position amongst many. ୪ । ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—4. The chief or headman.

ମୁରୁଧନା ପାତ—ଦେ.ବ(ସ.ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ ଓ ପାତ)—୧ । ମୁଣ୍ଡଦଣ୍ଡା ଦୋଇ Murudhanā pāta ଭୂମିରେ ପଡ଼ିବ ମୁଣ୍ଡକାଟ; ମୁଣ୍ଡପାତ (ମୂର୍ଦ୍ଧନାପାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) —Beheading; loss of one's head. ୨ । ଅପମୃତ୍ୟୁ; ହଠାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ—2. Sudden death. **मुरधना पात** [ଦ୍ର—ଲୋକେ ଅଧଖାଯ ବଥନ୍ତି—'ତୋର ମୂର୍ଦ୍ଧନା ପାତ ଦେଉ' ।]

ମୁରୁଧନାଭିଷେକ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ)—ରଜାଙ୍କର Murudhanābhisheka ସିଂହାସନରେ ଅଭିଷେକରୂପ କର୍ମ (ମୂର୍ଦ୍ଧନାଭିଷେକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଏଥିରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ମୃତ୍ତିକା ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ତୀର୍ଥଜଳ ଢଳାଯାଏ)—Installa- **मुरधानभिषेक** tion of a king on his throne (accompanied with the ceremony of sprinkling water on the head)

ମୁରୁଧନାଭିଷେକୀ—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନାଭିଷିକ୍ତ)—ରଜା; Murudhanābhishēkī ସମ୍ରାଟ୍—A king; an [ମୂର୍ଦ୍ଧନା ଅଭିଷେକୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] emperor **मुर्द्धाभिषेकी मुरधनाभिषेक**

ମୁରୁଧନି—ଦେ. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—ଜାତିର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ଜାତିର Murudhani ସର୍ଦ୍ଦାର—The headman of a caste. [ମୁରଧନଆ, ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ନ, ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ନିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] **मुर्द्धानिया मूड आदमी**

ମୁରୁଧନ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବଣ—ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ (ଦେଖ) Murudhanya Mūrddhanya (See) (ଯଥା—ମୁରୁଧନ୍ୟ ଷ, ମୁରୁଧନ୍ୟ ଣ ।)

ମୁରୁଧା—ଗ୍ରା. ବ—ମୂର୍ଦ୍ଧା (ଦେଖ) Murudhā Murddhā (See)

ମୁରୁବା—ଦେ. ବ (ସ. ମୂର୍ବା)—ମୁରୁଗା (ଦେଖ) Murubā Murugā (See)

ମୁରୁବା(ବ୍ବା)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁରବ୍ବା)—ମୁରବ୍ବା; ମୋରବ୍ବା; Murubā(bbā) ମିଷ୍ଟରସରେ ଖାକ କରିସାଇ ବହୁଦିନ ସକାଶେ ମୁରବା, ମୋରବା ରଖାଯାଇ ଥିବା ଫଳ—Preserved fruit; **मरवा** a preserve; a confection.

ମୁରୁମ—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବ—କାଠ ବରୁଣ— Muruma Pimple on the face

ମୁରୁ ମୁରିଆ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) (ସ. ମୂର୍ମୁର=ଉତ୍ତପ୍ତାନଳ) Muru muriā ବଣ—ଅତ୍ୟଳ୍ପ ବା ସାମାନ୍ୟ ଜଳୁଥିବା (ଅଗ୍ନି)—Low (fire). (ଯଥା—'ମୁରୁମୁରିଆ ନଅଁରେ ଘୋଡ଼ ଉସ ବାହାର କରବ'—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣକଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।)

ମୁରୁମୁରିଆ ପାଉଁଶ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଭଲେ ନଅଁ ଥାଇ Murumuriā pāuñśa ଉପରେ ଥିବା ପାଉଁଶ— Smouldering ashes.

ମୁର୍କି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ—ମୁରୁକି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Murki (etc) Muruki etc (See)

ମୁର୍କୁଟିଆ—ଦେ. ବଣ—ମୁରୁକୁଟିଆ (ଦେଖ)— Murkuṭiā Murukuṭiā (See)

ମୁର୍କୁନ୍ଦ—ଦେ. ବ ଓ ବ—ଖର୍ବ ଲୋକ— Murkunda A dwarf.

ମୁର୍ଗ—ଗ୍ରା. ବ—ମୁରୁଗ (ଦେଖ) Murga Muruga (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁର୍ଗା—ଦେ. ବ—ମୁରୁଗା (ଦେଶ)—Murugā (See) ଗାଦେ. Murgā (ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନି) ବ—କାରବରଷିଆ ଗଛ—Agave.

ମୁର୍ଗି—ଦେ. ବ—ମୁରୁଗି (ଦେଶ) Murgi Murugi (See)

ମୁର୍ଜ୍(ର୍ଜ୍)ମାନ୍—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମ୍ରିଯ୍ମାଣ)—ଅଛ ଦୁଃଖିତ—Murj(rja)mān Sorrowing. (ଯଥା—ସେ ଘର ମୁର୍ଜମାନ୍ ହୋଇ ବସିଛି ।)

ମୁର୍ଦ୍(ର୍ଦ୍ଦ)ଙ୍ଗ—ଗା. ବ—ମୁରୁଦଙ୍ଗ (ଦେଶ) Murda(rdda)ṅga Murudaṅga (See)

ମୁର୍ଦ୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ର (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ—ମୁରୁଦାର ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ) Murdā(rddā)ra (etc) Murudāra etc. (See)

ମୁର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦା) ଫରାଶ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁର୍ଦ୍ଦା ଫରେସ୍)—ଶବବାହକ Murdda(rddā) pharāś ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ମୃତ ମୁଦ୍ଦ ଫରା(ରୋ)ଶ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବର ସତ୍କାର ଯାଇଁ ଜଳଚରେ ଅସ୍ଥୀସ୍ଥ ମୁର୍ଦ୍ଦା ଫରୋଶ ଅବା ଦେହ ନ ଥାଉ ସେହି ଶବକୁ ଉଠାଇ ନେଇ ସତ୍କାର କରିବା ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଜାବିକା; ଜଳଚମାଚ୍ଛ —Professional carriers and disposers of dead bodies of persons who have got no relations near at hand to dispose of the corpses.

ମୁର୍ଦ୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁର୍ଦ୍ଦା)—ମୁରୁଦାର (ଦେଶ) Murddā(rdā) Murudāra (See)

ମୁର୍ଦ୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ର (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁର୍ଦ୍ଦା)—ମୁରୁଦାର Murddā(rdā)ra (etc) ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)—Murudāra etc. (See)

ମୁର୍ଦ୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ର ଶଙ୍ଖ—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଦ୍ରା ଶଙ୍ଖ)—ମୁଦ୍ରା ଶଙ୍ଖ(ଦେଶ) Murddā(rdā)ra śaṅkha Mudrā śaṅkha (See)

ମୁର୍ଦ୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ରିଆ—ଦେ. ବଣ. (ଫା. ମୁର୍ଦ୍ଦା)—ମୁରୁଦାରିଆ (ଦେଶ) Murddā(rdā)riā Murudāriā (See)

ମୁର୍ଦ୍ଧ୍(ର୍ଧ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ—ବନ୍ଧନ କରିବା; ବାନ୍ଧିବା— Murddh(rdh) (root) To bind.

ମୁର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଧ)ନା (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ. (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—ମୁରୁଧନା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ)—Murudhanā etc. (See)

ମୁର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଧ)ନି—ଦେ. ବ. (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧା)—୧ । ମୁରୁଧନି (ଦେଶ) Murddha(rdha)ni 1. Murudhani (See) ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Excellent person. (ଉ—ଅନନ୍ତ ନାମର ପୂର୍ବଜ, ଅମ୍ବେ ଜାଣିଲୁଁ ଗୁରୁ । ଭୂପଦ୍ମ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୩ । (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—ମସ୍ତକ; ଶିର୍ଷ—3. Head. ଦେ.ବଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief; principal. ଗାଦେ (ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନି) ବ. (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—ଗୃହ ଘରର ମଥାନ; ଚୁଳ—The topmost ridge of a thatched house.

ମୁର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଧ)ନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ— Murddha(rdha)niā(āñ) Chief; principal.

ମାଥାମାଥା ଦେ. ବ—ମୁରୁଧନି (ଦେଶ)—Murudhani ମୁଡ ଆଦମୀ (See)

ମୁର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଧ)ନ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ)—ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ Murddha(rdha)nya (etc) ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ) Mūrdhanya etc. (See). ଗାଦେ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନି, ସମ୍ବଲପୁର) ୧ । ଚାଳଅନ—1. The gable of a thatched house, ୨ । ମଉଳା ଭଞ୍ଜା (ଦେଶ)—2. Maulā bhañjā (See)

ମୁର୍ଦ୍ଧା(ର୍ଧା)—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ପଳାଶ ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ଗଛ— Murddhā(rdhā) Bute Parviflora (tree).

[ଉ—ଏହା ଖବ୍ ଉଚ୍ଚ ଜଙ୍ଗଲୀ ଗଛ, ସନ୍ଯସନ୍ଧ୍ୟା ମାଝରେ ଫୁଏ । ଏହାର ମଞ୍ଜିରୁ ତେଲ ବାହାରେ ।]

ମୁର୍ବ୍(ର୍ବ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ—ବନ୍ଧନ କରିବା— Murbb(rb) (root) To bind.

ମୁର୍ବ୍ବା—ବୈଦେ. ବ—ମୁରବା (ଦେଶ) Murbbā Murabā (See)

ମୁର୍ବ୍ବି (ବ୍ରୀ)—ସଂ. ବ. (ମୁର୍ବ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କରଣ. ଅ+ ଇ)—ମୁର୍ବ୍ବା (ଦେଶ)—Murbbī(rbī) Mūrbbā (See)

ମୁର୍ଭଣୀ—ସଂ. ବ—ଅଙ୍ଗାରଧାନକା; ନଆଁ ଉମ୍ନେଇ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା, ବଙ୍ଗ କୋଷ)—Brazier. Murbhaṇī

ମୁର୍ମୁର—ସ. ବ—(ମୁର୍ ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୟପ୍= ମୁର୍+ଅଚ୍ଛପ୍ରତ୍ୟୟାର୍ଥେ ମୁର୍+ଅ)—୧ । ତୁଷାନଳ— Murmura 1. The fire of chaff. (ଉ—ତୋ ମୁର୍ମୁର ବ ଦାହ ପ୍ରକାଶଇ—ମଧୁସୂଦନ. ବସନ୍ତଗାଥା । ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ-ଦେବଙ୍କର ରଥର ଅଶ୍ୱ ବିଶେଷ—2. Name of one of the 7 horses of the Sun's chariot. ୩ । ମଦନ, କାମଦେବ—3. Cupid.

ମୁର୍ସିଦ୍ କୁଲି ଖାଁ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ Mursid kulī khañ ଅଓରଙ୍ଗଜେବ ଓ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଧୀନ ବଙ୍ଗଳାର ସୁବାଦାର ଦେବାନ୍ ଓ ନବାବ— Name of a famous Subadar and Nabab of Bengal under the Moghals.

[ଉ—ଏ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟବାସୀ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ । ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାଙ୍କୁ ଜଣେ ପାରସ୍ୟଦେଶୀୟ ବଣିକ କ୍ରୀତ-ଦାସରୂପେ କ୍ରୟ କରି ପାରସ୍ୟର ଇସ୍ପାହାନ୍ ନଗରକୁ ନେଇ ମୋଠାରେ ପାଳ ତାଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା ସଦୁଲ୍ଲା ଦାସ । ବଣିକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ୱଦେଶକୁ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ଏ ବେଳର ସ୍ୱଦେଶର ଦେବାନଙ୍କି ପାଖେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ନିଜର କର୍ମକୁଶଳତା ଦେଖାଇଲେ ଯେ ଅଳ୍ପ ଦିନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଙ୍କିତ ହେଲା । ସମ୍ରାଟ ତାଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶର ଦେବାନ୍ କଲେ ଓ ମୁର୍ସିଦ୍ କୁଲୀଖାଁ ଉପାଧି ଦେଲେ । ସେ ପ୍ରାଚୀନ ମକ୍ସୁଦା(ସା)ବାଦ୍‌କୁ ଅପଣା ନାମ ଅନୁସାରେ ମୁର୍ସିଦାବାଦ ନାମ ଦେଇ ସେଠାରେ ନଜର ଗୁଜଧାଗା କଲେ । ଉତ୍ତରେ ବଙ୍ଗବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଦେବାନ୍ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ପୂର୍ବେ ମେଦନୀପୁର ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଏ ତାକୁ ବଙ୍ଗଳାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ । ଏ ସମୟ ଅବାସ୍ତ ବଷପୂରେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଖୁବ୍ କଡ଼ା ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଧର୍ମପରାୟଣ, ନ୍ୟାୟବିଚାରକ ଓ ଦାନଶୀଳ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ ହତ୍ୟାହେତୁ। ରମଣୀର ଧର୍ମ ନାଶ କରିବାରୁ ନବାବ ପୁତ୍ରର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କଲେ । ପ୍ରଜାପ୍ରତି ଶାସନ ଓ ପ୍ରଜାପାଳନରେ ସେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ଥିଲେ । ସେ ଏକ-ପତ୍ନୀବ୍ରତ ଥିଲେ ଓ ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା । ୧୭୨୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ମୃତ ହେଲେ—ଚଙ୍ଗଲା. ବଙ୍ଗଦୋଷ ।]

ମୁର୍ସିଦାବାଦ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—(ମୁର୍ସିଦ୍ କୁଲୀଖାଁ ନବାବଙ୍କ Mursidābāda ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ନବାବଙ୍କ ନାମରେ ଅଖ୍ୟାତ **ମୁର୍ସିଦାବାଦ** ନଗର) ବଙ୍ଗର ଗୋଷ୍ଠୀ ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର—Name of a district and town in Bengal. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ମକ୍ସୁଦା(ସା)-ବାଦ୍ । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଗଙ୍ଗା ଓ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ସୀମାରେ ପଦ୍ମା ଓ ମଧ୍ୟରେ ଭାଗୀରଥୀ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ । ମୁର୍ସିଦାବାଦର ତସର ଓ ଗରଦ ଲୁଗା ଜଗତପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ମୁଲ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ରୋପଣ କରିବା—
Mul (root) To plant.

ମୁଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ ଉଚ୍ଚାରଣ; ଶବ୍ଦର Mul ଶେଷ ଅକ୍ଷର ଦଳନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ମୂଳ (ଦେଶ)—
Mūla (See)

ମୁଲ୍କି ହସ(ସା)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମୁରୁକିହସା—
Mul-ki hasa(sā) Smile.

ମୁଲ୍ତ(ତୁ)ବି—ବୈଦେ. ବ (ଉତ୍ତରଥା; ଆ. ମୁଲ୍ତବୀ)—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପରେ କରିବା ପାଇଁ ପଛାଇ ରଖିବା—
Mul-ta(tu)bi ମୂଲତବି **मुलतवी** 1. Deferring; keeping in abeyance. ୨ । ମକଦ୍ଦମା ଆଦର ପରେ ବନ୍ଦର ଦେବା ପାଇଁ ସ୍ଥଗିତ. ରଖାଯିବା; ମଲ୍ତବି—2. Adjournment; post-ponement of a case. ବିଣ (ଆ)—୧ । ପରେ କରାଯିବା ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥଗିତ ରଖାଯିବା (କର୍ମ)—1. Deferred; kept in abeyance. ୨ । ଅନ୍ୟ ତାରିଖକୁ ଶୁଣାଣିର ତାରିଖ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥିବା (ମକଦ୍ଦମା)—2. Adjourned; postponed (hearing of a case).

ମୁଲ୍ତବି କରିବା—ବୈଦେ. କି (ଉତ୍ତରଥା)—କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାକୁ ଅନ୍ୟ
Mul-tabi karibā ତାରିଖରେ ଶୁଣାଣି ହେବା ପାଇଁ ସ୍ଥଗିତ

ମୂଲତବି କରା ରଖିବା—To adjourn a case to an-
मुलतवी रखना other date for hearing.
(ମୁଲ୍ତବି ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଲ୍ତବି ଖରଚା—ବୈଦେ.ବ (ଉତ୍ତରଥା) (ଆ. ମୁଲ୍ତବୀ+ଖର୍ଚ୍ଚା)—
Mul-tabi kharachā କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ତାରିଖରେ
ମୂଲତବି ଖରଚା ଏକ ପକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ସହିତ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ
मुलतवी खरचा ଓ ଅପର ପକ୍ଷ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ସମୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ସମୟପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ ପକ୍ଷ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-ଥିବା ପକ୍ଷକୁ, ତାହାର ଖରଚ କରିଥିବା ଧନର ସନ୍ତୋଷଜନକ ରୂପେ ଯେଉଁ ଧନ ଦେବାକୁ ତାହାର ହୁକୁମ କରନ୍ତି—
Adjournment costs ordered by a court to be paid by the party who is not ready to conduct the case on the fixed date and prays for a postponement to the party who has come to court. ready with his evidence.

ମୁଲ୍ତାନ—ଦେ. ବ—ମୂଲସ୍ଥାନ (ଦେଶ)—Mulatāna (See)
Mul-tāna ମୂଲତାନ **मुलतान**

ମୁଲ୍ତାନି(ନୀ)—ଦେ. ବ—ମୂଲସ୍ଥାନ (ଦେଶ)
Mul-tāni(nī) Mulatāni (See)

ମୁଲ୍ନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୌଲନା)—ମୁସଲ୍ମାନ ପଣ୍ଡିତ—
Mul-nā A Mahomedan learned mant.
ମୌଲନା **मौलना**

ମୁଲ୍ହୁଁ—ପ୍ରାଦେ, (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—୧ । ମୂଳରୁ; ମୂଳଠାରୁ—
Mul-hun̄ 1.From the root. ୨ । ଆରମ୍ଭରୁ—2. From the beginning. ୩ । ଆଦୌ—3. At all.

ମୁଲ୍ହୁଁ ଶେଷ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ଆଦ୍ୟରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ;
Mul-hun̄ śesh ଆଦ୍ୟନ୍ତ—From the beginning to the end.

ମୁଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ମୂଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mula (etc) Mūla etc (See)

ମୁଲ—ଦେ. ବ—ମୂଳ (ଦେଶ)
Mula Mūla (See)

ମୁଲକ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁଲ୍କ୍)—୧ । ରାଜ୍ୟ—1. Kingdom.
Mulaka ମୂଲୁକ **मुल्क** [ଦ୍ର—ଖଣ୍ଡାବଳେ କେତେ ଖଣ୍ଡା-ଇତଙ୍କର ଛିଣ୍ଡାଇ ନେଲେ ମୁଲୁକ—ବ୍ରଜନାଥ. ସମର-ତରଙ୍ଗ ।] ୨ । ଦେଶ—2. Country. ୩ । ସଂସାର; ଦୁନିଆ—3. The world. ତୁ. ବିଣ—
विस्तीर्ण, देशांतर दुनियाका ୧ । ବହୁ; ଅନେକ—1. Large; (ମୁଲକର—ଶୂନ୍ୟରୂପ) great many. [ଯଥା—ଏ ମକଦ୍ଦମାରେ ମୋର ମୁଲକ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଲା ।] ୨ । ରାଜ୍ୟବାସୀ (ବହୁବଚନ)—2. (person) Inhabiting a country. [ଦ୍ର—ମୁଲକ ଲୋକେ ଯଶସ ଗାଇଲେ, ଭଣ୍ଡାସ୍ୱ ମୁଣ୍ଡରେ ଥଉ—ଉଗ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କିଣିବା ପାଇଁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର Mula karibā ଦରଦାମ କରିବା—1. To negotiate ଦରଦସ୍ତର କରା the price of a thing to be purchased. **मोल करना** ୨ । କିଣିବା ପାଇଁ ବସ୍ତୁର ଦର ସ୍ଥିର କରିବା—2. To settle the price of a thing.

ମୂଲକି(କୀ)—ଦେ. ବିଣ—ପ୍ରଚଳିତ; ଦେଶୀୟ— Mulaki(kī) Current in a country. ଦେଶୀ (ଯଥା—ମୂଲକୀମାଣ=ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସେତେ ବସ୍ତି **मुल्की** ପଦାର ମାଣ ତଳେ !)

ମୂଲ(ଳା) ଗଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଘର ଚାଲର ପହିଲି ବା ଜନ୍ମ ଗଡ଼ ବା Mula(lā) gardi ଅଣ୍ଟି—The first or lowest layer **नीचेकोपटी; पनीयागर** or strip of straw beginning from the eaves of a thatched house.

ମୂଳ ଚାଲ—ଦେ. ବି—(ଜରୁରୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଦୃଶ)—୧ । କୌଣସି Mula chāla ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମୂଲ୍ୟାଇବା; ଦରଦାମ—2. Making ଦରଦସ୍ତର the valuation of a thing. ୨ । ମୂଲ୍ୟ— **मोलजोल** 2. Price,

ମୂଲଚୁଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମୂଲ୍ୟାଇବା; Mulachāla karibā ଦରଦାମ କରିବା- 1. To make ଦରଦସ୍ତର କରା the valuation of a thing. ୨ । କୌଣସି **मोलजोल करना** ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବା ପାଇଁ ଘାତ୍ କରିବା—2 To negotiate for the purchase of a thing.

ମୂଲତା—ଗ୍ରାଦେ (ସମଲପୁର) ବି—ବଲତା— Mulatā Wick.

ମୂଲତାନ—ଦେ. ବି—ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ, ଜିଲ୍ଲା ଓ Mulatāna ନଗର—Name of a division, district ମୂଲତାନ and town in the province of the Punjab. **मूलतान** [ଦ୍ର—ଏ ନଗରର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ କଶ୍ୟପପୁର ବା ମୂଳ ସାମ୍ବପୁର ଓ ମିତ୍ରବନ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ମୂଲତାନି—ଦେ. ବି—ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—(ରାଗ ରାଗିଣୀ ଦେଖ)— Mulatāni A kind of subsidiary tune.

(ମୂଲତାନା, ମୂଲତାନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବିଣ—ମୂଲତାନ ମୂଲତାନୀ **मूलतानी** ଦେଶୀୟ—Appertaining to the ମୂଲତାନୀ country of Multan. (ଯଥା—ମୂଲତାନୀ ଗାଈ, ମୂଲତାନୀ ଘୋଡ଼ା)

ମୂଲତାନି(ନୀ) ମାଟି—ଦେ. ବି—ମୂଲତାନ ଦେଶର ହଳଦିଆ ମାଟି— Mulatāni(nī) māṭi The yellow soil of Multan. ମୂଲତାନୀ ମାଟି **मूलतानी मिटी**

ମୂଲତାନ ହେଙ୍ଗୁ—ଦେ. ବି—ମୂଲତାନଦେଶୀୟ ହିଙ୍ଗୁ ହେଙ୍ଗୁ— Mulatāni heṅgu Assāfaetida of Multan. ମୂଲତାନୀ ହିଙ୍ଗ୍ **मूलतानीहिंग**

ମୂଲଦା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—୧ । ମୁଲହଜା—1. Personal Muladā regard for the feelings of a person, ୨ । ଦାଣ୍ଡ ପଡ଼ଥାସ୍—2, Credit.

ମୂଲ୍ଲା(ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମୁଲ୍ଲା)—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ୍ୟ Mulā(llā) ଧର୍ମୋପଦେଶକ ବା ପୁରୋହିତ—A Mahomedan ମୋଲ୍ଲା **मुल्ला** preacher; a Muslim priest.

ମୂଲାଇ(ହି,ଏ,ହେ)ଜା—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ମୁଲ୍ଲଦୀ) — Mulāi(hi, e, he)jā ଚରିତ୍ରିକା; ମୋଦ୍ଦବଜ୍—Personal [ମୂଲ୍ୟା(ଜ୍ୟା)—ଅନ୍ୟରୂପ] regard for the feelings of ମୋଲାହିଜା a person. [ଉ—"× × × ଦେଖ ଶ୍ୟାମ ! **मुलाहिजा** ଏଣିକ ଦୁସିଆର ଉଦ୍, ମୁଁ ଥିଲ ବୋଲ ମୋ ମୂଲ୍ଲାରେ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଚୋରେ ଝେଡ଼ ନେଲେ ସିନା, ନୋହିଲେ ତୁ ଏକାବେଳକେ ଉଜୁସ୍ତାନ ଦୋଇ ଯାଇଥାନୁ । ଫକୀର-ମୋଦ୍ଦନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ମୂଲାଇ(ଏ,ୟ)ମ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା. ମୁଲ୍ଲଯ୍ମ୍)—୧ । କୋମଳ; Mulāi(e,ya)m ନରମ—1, Soft, tender. ୨ । ମଖମଲ— ମୋଲାଏମ୍ 2. Velvety. ୩ । ସୁକୁମାର—3, Delicate **मुलायम**

ମୂଲାଇ(ଏ,ୟ)ମି—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ମୁଲ୍ୟମତ)—୧ । କୋମଳତା— Mulāi(e,ya)mi 1, Softness; tenderness. ୨। ମଖମଲ ମୋଲାତ୍ରମୀ ଗୁଣ—2, Velvetiness. ୩ । ସୁକୁମାର ଗୁଣ— **मुलायमत्; मुलायमी** 3, Delicateness

ମୂଲାକାତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ମୁଲାକାତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି Mulākāt(ti) ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍କାର; ଭେଟ; ଦେଖା; ଦର୍ଶନ; ମୁଲାକାତ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍—Meeting or interview **मुलाकात** with a person; seeing a person; a visit to a person. ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ମୁଲାକାତୀ) ମୁଲାକାତୀ ୧ । ଦୃଷ୍ଟ; ଭେଟ ହୋଇଥିବା—1. Seen; inter- **मुलाकाती** viewed. ୨ । ସାକ୍ଷାତ୍କାରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to a visit. ୩ । ପରିଚିତ—3. Known; acquainted.

ମୂଲାକାତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ Mulākāt karibā ଦେଖା କରିବା—To pay a visit to ମୁଲାକାତ କରା **मुलाकात करना** a person.

ମୂଲାକାତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭେଟିବା ପାଇଁ ସମ୍ମତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦର୍ଶନ Mulākāt debā ଦେବା—To grant an interview ମୁଲାକାତ ଦେଓୟା **मुलाकात देना** to a person.

ମୂଲାକାତ୍ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭେଟିବା ପାଇଁ ଯାଇ Mulākāt pāibā ତାଙ୍କର ଭେଟ ପାଇବା—To have an ମୁଲାକାତ ପାନା interview with a person; to be able to see a person.

ମୂଲାକାତ୍ ମିଳିବା(ହେବା)—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦର୍ଶନ mulākāt milibā(hebā) ପ୍ରାପ୍ତି ହେବା—Having an ମୁଲାକାତ ହଓୟା interview with a person. **मुलाकात होना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଲାକାତ କାର୍ଡ଼—ବୈଦେ ବ. (ଆ.ମୁଲାକାତ + ଇଂ. କାର୍ଡ଼;ଅଧୁନକ ବ୍ୟବହାର) —କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗରୁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇବା କାର୍ଡ଼; ନାମାବଳୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟ କାର୍ଡ଼ —Visiting card.

मुलाकाती कार्ड

ମୁଲାକାତ ଦଳ—ଦେ. ବ (ମୁଲାକାତ + ଦଳ; ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ)— କୌଣସି ଗୁରୁତର୍ମଗୁଣ୍ଡଙ୍କ ନିକଟରେ ଡେପୁଟେସନ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ପ୍ରତିକାର କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି; ଡେପୁଟେସନ—Deputation which waits on a high official.

मुलाकाती दल

ମୁଲାଜ (ଜ୍ୟା)—ବୈଦେ. ବ—ମୁଲାଇଜା (ଦେଖ) Mulāja (jyā) Mulāijā (See)

ମୁଲାଜା ମୋହବତ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଏକାର୍ଥକ ସମ୍ଭବତ; ଫା)— ଭଲ ଲକ୍ଷ୍ୟ—Personal regard for another's feelings.

मुलाहजा मुहब्बत

ମୁଲିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ମୁଲିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Muliā (etc) Mūliā etc. (See)

ମଜୁର **मुजदुर** (ମୁଲିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୁଲୁମୁଲିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅଳସୁଆ; ଯେ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ କରିଥିବା କାମକୁ ବହୁ ସମୟରେ କରେ— ଆଳସେ **सुस्ती** Idle; slow; lazy.

(ମୁଲୁମୁଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୁଲୁମୁଲୁ—ଦେ.ଅ—୧। କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ବିଳମ୍ବ—1. Delay in finishing a work. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଟାଳିବା କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ—2. Unwilling to do any work.

ढिली

ମୁଲୁରୁ ମୁଲୁରୁ ହେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମୁରୁଚି ମୁରୁଚି ହସିବା—To smile.

Muluru muluru hebā

ମୁଶ୍(ଷ୍, ସ୍) (ଧାତୁ)—ସ—୧। ଅପହରଣ କରିବା—1. To Mus(sh, s) (root) steal. ୨। ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା— 2. To plunder. ୩। କାଟିବା—3. To cut. ୪। ଭାଙ୍ଗିବା—4. To break. ୫। ବିଭାଗ କରିବା— 5. To divide.

ମୁଶ୍(ଶୁ)ମୁଶ୍(ଶୁ)—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଶୁଖିଲା ପତ୍ର ଥରେ Mus(śu)mus(śu) ମଳିବାର ଶବ୍ଦ—Sound of crush- ମସ୍‌ମସ୍ ing of dry leaves.

मुसमुस

[ଦ୍ର—ମସ୍ ମସ୍ ଶବ୍ଦଠାରୁ ମୁଁ ମୁଁ ମୃଦୁତର ମର୍ ମର ଶବ୍ଦଠାରୁ ମସ୍ ମସ୍ ମୃଦୁତର ମର୍ ମର୍ ଶବ୍ଦଠାରୁ ମୁର୍ ମୁର୍ ମୃଦୁତର ।]

ମୁଶ୍‌କିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର Muśkiā ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନାଦିକୁ ବା ଋଣକୁ ଭୁଆଁଡ଼ାଇ ଦିଏ ବା ନ (ମୁସ୍କିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦିଏ—(a person) Who defrauds a person of his dues.

ମୁଶ୍‌କିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେୟ ଋଣ ବା Muśkibā ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନକୁ ଭୁଆଁଡ଼ାଇବା ବା ନ ଦେବା—To defraud a person of his dues.

ମୁଶଟୀ—ସ. ବ —ଧଳା ବାଗ୍; ସିତ ବଟୁ—White variety of Musaṭī pulse (grain).

ମୁଶାଫି(ଫେ)ର(ରି)—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମୁସାଫିର୍) —୧। ପଥିକ; ବାଟୋଇ—1. Traveller; ମୁସାଫି(ଫେ)ର way-farer. ୨। ପ୍ରବାସୀ—2. A sojourn- **मुसाफिर** er; a stranger. ୩। (ଆ. ମୁସାଫିର୍) ଭ୍ରମଣ— Travel. [ତୁ—ସେ କେବଳ ମୁସାଫେର, ମୁସାଫିରୀ ସରାଇର ଫେର ଆସି ଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. **मुसाफिरी** ଭ୍ରମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୪। ପ୍ରବାସ; ଉଦେଶ ବାସ— 4. Sojourn. ୫। ମୁସଲ୍‌ମାନ୍ ସାଧୁ ବା ଫକୀର— 5. A Mahomedan mendicant.

ମୁଶାଫି(ଫେ)ର(ରି) ଖାନା—ବୈଦେ. ବ. (ଆ. ମୁସାଫିର୍‌ଖାନା) — ଯାତ୍ରୀନିବାସ, ପଥିକଙ୍କ ମୁସାଫିରଖାନା ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ—A rest house for travell- **मुसाफिरखाना** ers; a traveller's rest-shed.

ମୁଶାବିଦା(ଧା)—ବୈଦେ. ବ. (କରିୟା) (ଫା. ମୁସ୍‌ବ୍ବିଦା) — Musābidā(dhā) ଦଲୀଲ ଆଦର ଚଠା, ଘାଣ୍ଟୁଲିପି, ଖସଡ଼ା. ମୁସାବିଦା ମସୁଦା—Rough draft of a document.

मुसविदा

[ତୁ—କୌଣସି ଦଲୀଲ ଦସ୍ତାବିଜ ଲେଖା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତହିଁର ଗୋଟିଏ ମୁଶାବିଦା ଲେଖା ହୁଏ ଓ ତାହା ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳରେ ସଂଶୋଧିତ ହେଲା ପରେ ଲେଖା ହେବା କାଗଜରେ ଉତାରାଯାଏ ।]

ମୁଶାହା(ହି, ହେ)ବ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁସାହିବ୍)—ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସ୍ତାବକ ବା ଖୋସାମୋଦକାରୀ ବା ମୋସାହେବ ଦୋଷକ ବ୍ୟକ୍ତି—Flatterer of a rich man; **मूसाहिब** a hanger-on; to ady; a jester.

[ତୁ—ଅଗରେ ସାତ ଜଣ ମୁସାହେବ ଭାବକାରେ ବସି ଗୋଲାପ ଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଭ୍ରମାଣଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ମୁଶାହା(ହି, ହେ)ବି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁସାହିବି) —ସ୍ତାବକର କାର୍ଯ୍ୟ; ଖୋସାମଦ—Flattery. ମୁସାହେବି **मुसाहेबी**

ମୁଶିଆରି—ଗ୍ରାଦେ (ସେନ୍ଦାପୁର) ବ—ଧଳା ସିଂଘି ମାଛ— Muśiārī A white variety of Saccobranchus Foseillis.

ମୁଷ୍ (ଧାତୁ) —ସ—୧। ଚୋର କରିବା—1. To steal. ୨ Mush (root) ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା—2. To loot; to rob. ୩। ଭାଙ୍ଗିବା—3. To break. ୪। ବିଭାଗ କରିବା —4. To divide.

ମୁଷ୍(ଷ)କ(କୁ)ଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ (ଅ. ମୁଶ୍‌କିଲ) — Mush(shu)ki(ku)l(li) ୧। ମହା—1. Great. ୨। ମୁସ୍କିଲ ମୁସ୍‌କୁଲ } ଅନ୍ୟରୂପ ଶକ୍ତ; କଷ୍ଟକର—2. Difficult; hard; beset with difficulties. ୩।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁସ୍କିଲ ମୁଶକୀଲ ଅତ୍ୟନ୍ତ; ବଡ଼; ଜୋର—3. Very; very much. ୪ । ଅତ୍ୟଧିକ—5. Too much. ୫ । ଜଟିଳ; ଗୋଲମାଳିଆ—5. Confused. [ଉ—ଏହା ବିପଦ ଓ ସଙ୍କଟ, ମହାମୁସିଲ । ସଙ୍କାରମୋଡ଼ନ. ଭ୍ରମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]. ୭ । ବିପଜ୍ଜନକ; ବିପତ୍‌ସଙ୍କୁଳ—6 Dangerous; beset with danger. ୭ । ଅତି ସନ୍ଦେହଜନକ—7. Very doubtful. ବୈଦେ. ବ —୧ । ବିପଦ—1. Danger. ୨ । ଗୋଲମାଳ; ଅଡୁଅ—2. Confusion. ୩ । ମହାବିପ୍ର ବା ଦୁଃଖ —3. Great sorrow. ୪ । ଅସଙ୍କଳନକ ଅବସ୍ଥା; ଅସଙ୍କିଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା—4. Awkward situation; danger. ୫ । କଷ୍ଟ—5. Hardship. ୬ । ଗଭୀର ସନ୍ଦେହ—6. Great doubt. ୭ । ବିଷମ-ସମସ୍ୟା—7. Grave dilemma.

ମୁଷକ—ସ. ବ —ମୂଷିକ (ବୈଦ୍ୟକ ଜଘଷ୍ଟ) —
Mushaka Mouse.

ମୁଷବ(ଭ, ମ)ର—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁସବର)—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ
Mushaba(bha, ma)ra ଘିଅକୁମାର୍ତ୍ତ ଗୁଳୁର ଶୁଷ୍କୀକୃତ ରସ
ସ. ନାମ—ଶାରସ୍ରାବ —The dried juice of Indian
ସଦାଗାର, କୁମାର୍ତ୍ତରସ- aloe used in medicine.
ସମ୍ଭବ [ଉ—ଏହା ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ; ପିତ୍ତକଫାସାରକ,
ମୁସବ୍ବର ବଳକର, ବିରେଚକ, ରକ୍ତାପ୍ରବର୍ତ୍ତକ,
ବୋଲଉଆ ମୁସବର ଗର୍ଭପାତକ, ମଳରୋଧକ; କୃମି, ସନ୍ଧ୍ୟାସ,
ଆ. ମୁବ୍ବର, ସବର, ଅପସ୍ମାର, ରଜୋରୋଧ, ଶୀତପିତ୍ତ,
ସବୁରଗ ଶିରୋରୋଗ, ଶ୍ଲେଷ୍ମଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହା ଓ
ଫା. ସବର ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ରୋଗରେ ବିପକାରକ ।
ଅର୍ଶରୋଗୀ, ଗର୍ଭବତ୍ତୀ, ବିଭୁମତ୍ତା ଓ ରକ୍ତପ୍ରଦରଜାନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ-
ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହାର ସେବନ ନାସିବ; ଏହାକୁ ଘୋର
ଉତ୍ତପ୍ତ କର ପୁଲ୍ଲରେ ଲଗାଇଲେ ଫୁଲ୍ଲ କମେ ।]

ମୁଷ(ଷ)ଦ୍ଦ(ଦ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୁତ୍‌ସଦ୍ଦୀ) - ବୈଷୟିକ କାର୍ଯ୍ୟର
Musha(shu)di(ddi) ଘରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଗୃଦ୍ଧ; ଗୁମାସ୍ତା—
ମୁଛଦି, ମୁତସଦୀ An agent for house-hold
ମୁସଦି management.

ମୁଷମା(ମ୍ନା)ତ୍ତ—ବୈଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଆ. ମୁସ୍ନତ୍) (କରିୟା)—
Mushamā(mmā)t ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ
ମୁସମାତ୍ ହେବା ବିଶେଷଣ; ସଧବା (ସ୍ତ୍ରୀ) =ଶ୍ରୀମତୀ—A term
ମୁସମାତ prefixed to the name of a woman
whose husband is alive.

ମୁଷ(ଶ, ସ)ଳ—ସ. ବ (ମୁଶ୍, ମୁଷ୍, ମୁହ୍ ଧାତୁ =ବଧ କରିବା; ଛେଦନ
Musha(śa, sa)la କରିବା+କରଣ. ଅଳ)—୧ । ଗଦା;
ମୁଦ୍ଗର—1. Mace; a club. ୨ । ହସ୍ତାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ ବା
ଢିଙ୍କିରେ ଚଳଣଶବ୍ଦ କୁଟିବାର ଦଣ୍ଡ—2. A pestle.
୩ । ଢିଙ୍କିର ଘାତୁଗଣ୍ଡି—3. The pestle of a
dhiṅki (ଢିଙ୍କି). [ଉ—ମୁଷଳ ଗଦା ଶବ୍ଦ
ଯୋଜଣ ପଞ୍ଚିଶ, ଲଙ୍କିଥିଲେ ଶିବଦେବଙ୍କ ଗାଖ ଗାଖ ।
କୃଷ୍ଣସିଂଦ୍ଧ. ମଦାଭାରତ. ବନ ।] [ଦ—ଏହା
ବଳଗ୍ରସଙ୍କର ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ରଧ; ଏହା ଗଦାପରି, ତହୁ
ଏହାର ସବାଙ୍ଗ ସମାନ ।] ୪ । ଉଦ୍ଭିଦ ବିଶେଷ—
4. A kind of plant. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୁଷଳ
ପରି ଲମ୍ବ ଓ ମୋଟ ବସ୍ତୁ—5. (figurative) A
long and thick article like a mace. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ପ୍ରଯୋଗ
କରାଯିବା ବିଘ୍ନ—6. A hindrance put by a
person before his enemy.

ମୁଷଳ ଧାର(ରା)—ବେ. ବ—ମୁଷଳ ପରି ଘନବୃଷ୍ଟିର ଧାରା; ଦୁମ୍ବାଣି
Musha|a dhāra(rā) —Big drops of rain; a
ମୁଷଳଧାରା heavy downpour; raining cats and
ମୁଷଳଧର dogs. [ଉ—ଶୁଣି ସେ ସମସ୍ତରେ ଉମ୍ବେ
ଘନରୂପେ, ମୁଷଳ ଧାରା ପରି ବର୍ତ୍ତିଲ ଆସେ । କୃଷ୍ଣସିଂଦ୍ଧ.
ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମୁଷଳ ପାଣି—ସ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) —ବଳରାମ—
Musha|a pāṇi An epithet of Ba|arāma.

ମୁଷଳି—ବେ. ବଣ—ମୁଷଳ ପରି ମୋଟା ଓ ଲମ୍ବା—
Musha|i Long and stout like a club.
(ମୁଷଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୂସଲের মতন **মুসলিয়া**

ମୁଷ(ଶ, ସ)ଳୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମୁଷଳ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍) —ମୁଷଳ-
Musha(śa, sa)|ī ଧାରୀ—Armed with a mace.
[ମୁଷ(ଟ,ଷ)ଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସ. ବ -୧ । ବଳଦେବ—
1. Ba|adeba. [ମୁଷ୍+କର୍ତ୍ତୃ.ଅଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ]—
୨ । ଗୃହଗୋଧିକା, ହିଟିପିଟି—2 House-lizard.
୩ । ତାଳମୂଳୀ [ଦେଖ]—3. Tā|amūḷī (See)

ମୁଷଳୀ କନ—ସ. ବ—[ମୁଷଳୀ+କନ)—ତାଳମୂଳୀ (ଦେଖ)
Musha|ī kanda Tā|amūḷī (See)
ସ. ନାମ—ଶଳଗା, ସ୍ୱବଦ୍ରା, ଗୋଦାପଦା ।

ମୁଷଲ୍ୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ମୁଷଳ+ବଧ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ]—ମୁଷଳଦ୍ୱାରା
Musha|ya ବଧ୍ୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Deserving to be
[ମୁଷଲ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ] killed by a mace or club.

ମୁଷା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବେ. ବ—(ସ. ମୂଷିକ)—ମୁଷା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Mushā (etc) Mūshā etc (See)
ସ. ବ—(ମୁଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋରି କରିବା+କରଣ. ଅ+
ଆ; ଯାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଚୋରିଆମାନେ ଚୋରି କରନ୍ତି) —
ଧାତୁ ଗଳଇ କରିବା ପାତ୍ର; ଚୋଇ—A crucible for
melting metal. ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଇଂ.
ମୋସେସ୍; ଆ. ମୂସା)—ଇହୁଦୀମାନଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ଧର୍ମବିତ୍ତ ପ୍ରଣେତା—Moses.
[ଉ—ଏ ଖ୍ରୀ. ପୂ. ୧୫୭୧ ଅବ୍ଦରେ ମିଶର ଦେଶରେ ଜନ୍ମ-
ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବାଇବଲ୍‌ର ଓଲ୍ଡ ଟେଷ୍ଟାମେଣ୍ଟର ଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣେ ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଏ ଦେବୁ ଜାତୀୟ ଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ବୋଲି ଦେବୁ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଏ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାକ୍ୟାଳାପ କରୁଥିଲେ । ଏ ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ 'ଇଭ୍‌ଗ୍ୱେଲ୍' ମାନଙ୍କୁ ସିଜର୍ ଦେଶର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଜଗ୍ରପଦ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇ ରଖାଇଥିଲେ । ଅରବରେ ମୁସା ଭୁଣ୍ଡ ଓ ଅମ୍ବୁନ୍ ମୁଷ୍ଟ ନାମକ ଦୁଇଟି ପ୍ରସ୍ରବଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁସଲମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥରୂପେ ଆଦୃତ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ମୁଷା(ଷ)ଣ୍ଡା(ଣ୍ଡି)—ତାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ସଂ. ମୁଷଳ + ଦଣ୍ଡ) Mushā(shu)ṇḍā(ṇḍi) ଢିଙ୍କି ଯାନ୍ତାର, ଢିଙ୍କିର ମୁଷଳ—The pestling rod of the Dhinki.

ମୁଷି—ସଂ. ବ—(ମୁଷ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଇ) ଚୋର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Mush Stealing.

ମୁଷିତ—ସଂ. ବିଣ—(ମୁଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ଚୋରତ; ଅପହୃତ—Mushita 1. Stolen. ୨ । ବଞ୍ଚିତ—2. Defrauded. ସଂ. ବ—ଚୋର୍ ମାଲ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Stolen property.

ମୁଷିତକ—ସଂ. ବ—(ମୁଷିତ + କ)—ଚୋରଇ ମାଲ୍—Mushitaka Stolen property.

ମୁଷିବତ—ବୈଦେ. ବ—(ଆ)—୧ । କଷ୍ଟ;ଦୁଃଖ—1. Trouble. Mushibat ମୁସିବତ **मुसीबत** ୨ । ବିପତ୍ତି—2. Danger.

ମୁଷୁଣ୍ଡା—ତାଦେ.—(ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନି)—ବ—(ସଂ. ମୁଷଳ ଦଣ୍ଡ); ଢିଙ୍କିର ମୁଷଳ—The pestling rod of the Dhinki.

ମୁଷ୍କ—ସଂ. ବ [ମୁଷ୍ ଧାତୁ = (ସାର୍ଥ୍ୟ) ଚୋର କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ]—Mushka ୧ । ଅଣ୍ଡକୋଷ—1. Testicle; scrotum. ୨ । ତସ୍କର; ଚୋର—2. Thief; robber. ୩ । ଘଣ୍ଟାପାଟଳୀ ଗଛ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—3. Schrebera Swietenioides (tree). ସଂ. ବିଣ.—ମାଂସଳ [ଦେହ ଚର୍ମ]—Fleshy.

ମୁଷ୍କକ—ସଂ. ବ.—[ମୁଷ୍କ + କ]—ପଳାଶ ବୃକ୍ଷ ପରି ଏକ ପ୍ରକାର ବୃହତ୍ ବୃକ୍ଷ, ଏକ ପ୍ରକାର ପାଟଳୀ ଗଛ—Name of a tree;Schrebra Swietenioides. [ଦ୍ର—ଏହା ପଳାଶବତ୍ ପାଦପତ୍ୟ ବୃକ୍ଷ । ଏଥିର ପତ୍ର ୩।୪ ଯୋଡ଼ା ପର୍ଣ୍ଣତ ସମପକ୍ଷି । ଫୁଲ ଆଗୀତ, ଶବର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୁଗନ୍ଧ । ଫଳ ୩।୪ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ ଘଣ୍ଟା ପର୍ । ଏହା କଠାଳ ରସ, ରେଚକ, ପାଚକ, କଫ ବାତ ଓ ବିଷନାଶକ । ଏହା ମେଦୋରୋଗ, କଣ୍ଡୁ, କୃମି, ଓ ଶୁଚ୍ଛନାଶକ, ପ୍ଲୀହା ଓ ଉଦର ରୋଗ ନାଶକ ।]

ସଂ. ମୋଟେ ଅନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାମ— ଘଣ୍ଟାପାଟଳୀ, ମୋଷକ, ଗୋଲୀଢ଼ ଛାଟଳ, ମୁଷ୍କକ, ଗୌଳକ, ମେଦନ, ମୋଚକ, ଖାରଭୁସ, ପାଂଚଳୀ, ବିଷାଘକ, ଗୋଲକ, ଭୂଟାଳ, ବନବାସୀ, ପୃଥୁଷ୍ଟକ, ଖାରଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଘଣ୍ଟା, ଘଣ୍ଟାକ, ମୁଷ୍କ, ଛାଟା, ଘଣ୍ଟାପାରୁଲ ମୋଷା

ମୁଷ୍କଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଅଣ୍ଡକୋଷର ନାଡ଼ୀ—Mushka granthi 1. The cord of the testis. ୨ । ଅଣ୍ଡକୋଷ—2. The testis.

ମୁଷ୍କଚ୍ଛିନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ମୁଷ୍କ + ଛିନ୍ନ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀ)—(ଛିନ୍ନମୁଷ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଣ୍ଡତା; ଖାସୀ ହୋଇଥିବା—Castrated; gelded.

ମୁଷ୍କଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୁଂସ୍ତ ନଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ପୁରୁଷ ଜୀବର ଅଣ୍ଡକୋଷକୁ କାଟିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା—ମୁଷ୍କ ଛେଦନ, ମୁଷ୍କ ମୋଚନ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଖାସୁ କରିବା, ଅକ୍ତା କରିବା—Castration; gelding.

ମୁଷ୍କଭାର—ସଂ. ବ—ତୃତ୍ତ ମୁଷ୍କ; ଅଣ୍ଡକୋଷ ବୃଦ୍ଧି—Mushka bhāra Hydrocele; enlarged testicles.

ମୁଷ୍କର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ମୁଷ୍କ + ତୁଲ୍ୟାର୍ଥେ. ର) —ତୁଲମାଣ୍ଡ, ଲମ୍ବମାନ ଅଣ୍ଡକୋଷ; (ଚିକିତ୍ସାବାଦ); ବୁରୁଣ୍ଡା—Mushkara ବୁରୁଣ୍ଡା—Having big testicles. ସଂ. ବ Hydrocele; enlarged testicles.

ମୁଷ୍କଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଖାସୀ ହୋଇଥିବା—Mushka śūnya 1. Castrated; gelded. ୨ । ନପୁଂସକ—2. Eunoch.

ମୁଷ୍କବର୍ହ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୁଷ୍କ + ଆ + ବୃହ୍ ଧାତୁ = ଉତ୍ପାଟନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗବାଦି ଜୀବଙ୍କ ଅଣ୍ଡକୋଷ ବା ଉତ୍ପାଟନକୋଷ କରେ (ବିଶ୍ୱକୋଷ. ଅଥର୍ବବେଦ)—A person who castrates or gelds animals.

ମୁଷ୍ଟ—ସଂ.ବିଣ (ମୁଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ମର୍ଦ୍ଦିତ—1. Rubbed. Mushta ୨ । ଅପହୃତ—2. Stolen. ବ. (+ ଭାବ. ତ)—ଚୋର—Stealth; robbery.

ମୁଷ୍ଟା ମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବ.—ପରସ୍ପର ବଧା ବା ମୁଠ ମଗ୍ନମର—Mushṭā mushṭi Mutual dealing of fist blows. [ବ୍ୟୁ—ମୁଷ୍ଟା ମୁଷ୍ଟି, ମୁଠା ମୁଠି, ଭଗ୍ନ କଚ ଉଚ, ଗଡ଼ୁଲେ ଅବଗାଡଲେ ବେନ୍ଦ ଉଗଗୋଲେ—ଗ୍ରଧାନାଥ ସନ୍ଦାସାନ୍ତା ।] ସଂ. ବ.—ପରସ୍ପର ବଧା ବା ମୁଠ ମଗ୍ନ ମର ଦେଇଥିବା—Dealing fist blows on each other.

ମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବ.—(ମୁଷ୍ ଧାତୁ = ଚୋର କରିବା + କରଣ. ତି)—୧ । Mushṭi ବନ୍ଧିତ କରାଯାଇ, ହାତର ମୁଠା—1. Fist-closed palm. ୨ । ମୁଠାଏ ପରମାଣ—2. A handful. ୩ । ଠୋବାପ୍ତ ଆଘାତ; ବଧା; ମୁଠ—3. Fisticuff; a blow with the fist. ୪ । (+ ଭାବ. ତି) ଚୋର—4. Theft. ୫ । ଧାତୁ ତରଳାଇବା—5. Melting of metals. ୬ । ଔଷଧାଦିର ଦେୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

—6. The handle of a weapon; hilt. ୭ । ଚାରତୋଳା ପରମାଣ—7. A weight of 4 tolas. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମାପ ଅନୁସାରେ ଏହା ୮ ତୋଲା ।], ୮ । (ମୁଷ୍ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ. ଇ; ଯେଉଁ ସମସ୍ତରେ ମୁଧାଭୁଇ ପଥିକ ଦ୍ରବ୍ୟସାମଗ୍ରୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଓ ତାଙ୍କ ବନାଅନୁମତିରେ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରେ ବା ଯେଉଁ ସମସ୍ତରେ ଶସ୍ୟାଦିକୁ ଗ୍ରସ୍ତ ହେଇବାରୁ ଦୁଏ) ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକାଳ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—8. A time of scarcity; famine. ୯ । ଘଣ୍ଟା ପାଟଳୀ ବୃକ୍ଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—9. Schrebera Swieteni-oides (tree). ୧୦ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧଦ୍ରବ୍ୟ—10. A rare medicinal article. ୧୧ । (+ ତ୍ରିବ. ଇ) ଗୋପନ—11. Concealment. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ ମୁଠା, ମୁଠି ।]

ମୁଷ୍ଟିକ—ସ. ବି (ମୁଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ + ସଜ୍ଞାର୍ଥେ. କ)—୧ । Mushṭika କୃଷ୍ଣ କଂସର ମଲ୍ଲ ବିଶେଷ—1. A warrior under the demon Kaṁsa. [ଦ୍ର—ବଳଭଦ୍ର ଏହାକୁ ବଧ କରିଥିଲେ—ହେମଚନ୍ଦ୍ର ।] ୨ । (+ ଅଧିକରଣ. ଇ + କ) ଧାତୁ ତରଳାଇବା ପାତ୍ର; କୋଇ—2. Crucible. ୩ । (ମୁଷ୍ଟି + ପ୍ରତ୍ୟୋଜନ ଏହାର, ଏହା ଅର୍ଥରେ କ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର; କଣିଆ—3. Goldsmith.

ମୁଷ୍ଟିକାନ୍ତକ—ସ. ବି (ତତ୍ପରୁଷ; ମୁଷ୍ଟିକ + ଅନ୍ତକ = ବାଣକାସ୍ତ)—Mushṭikāntaka ମୁଷ୍ଟିକ ନାମକ ମଲ୍ଲକୁ ବିନାଶ କରିଥିବା ବଳଦେବ—A name of Baladeba the slayer of Mushṭika.

ମୁଷ୍ଟି ଦେଶ—ସ. ବି—ଧନୁର ମୁଠା ବା ମଧ୍ୟଦେଶ (ଯେଉଁଠାରେ ଧନୁକୁ ଧରିଯାଏ)—Mushṭi deśa The middle or handle of a bow.

ମୁଷ୍ଟି ଦ୍ୟୁତ—ସ.ବି—ଦ୍ୟୁତକ୍ରୀଡ଼ା ବିଶେଷ—A kind of game at Mushṭi dyūta hazards.

ମୁଷ୍ଟିନ୍ଧୟ—ଦ. ବି—୧ । (ମୁଷ୍ଟି + ଧେ ଧାତୁ + ଘାଞ ବାଚ୍ୟ + କର୍ତ୍ତୃ. Mushṭindhaya ଅ; ଯେ ମାତାର ବକ୍ଷରେ ମୁଷ୍ଟିପ୍ରହାର କରି ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରେ)—ସ୍ତନନ୍ଧୟ; ଶିଶୁ—1. A suckling child. ୨ । ମୁଷ୍ଟିବନ୍ଧନ କ୍ରିୟା; ସଂଘାତ; ହାତକୁ ମୁଠା କରିବା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Clenching of the fist.

ମୁଷ୍ଟିପାତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବଧା ବା ମୁଠ ମାରିବା—Mushṭipāta Blow with fists.

ମୁଷ୍ଟି ପୀଡ଼େ—ଦେ. କି. ବିଣ—ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟିରେ—Tightly in Mushṭi pirde hand. [ତୁ—ବାଇବଲ ଗ୍ରନ୍ଥେ କୁନ୍ତ ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟିତେ ମୁଷ୍ଟିପୀଡ଼େ ଧର । ରଘୁନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] **ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟିମେ**

ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—ମୁଷ୍ଟିକୃତ; ମୁଠା କରିଯାଇ ଥିବା (ହାତ)—Mushṭibaddha Clenched.

ମୁଷ୍ଟିବନ୍ଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହାତକୁ ମୁଠା କରିବା—Mushṭibandha The act of clenching the fist. (ମୁଷ୍ଟିବନ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷା—ସଂ. ବି—ମୁଠେଉଳ; ଦୁଆର ଦୁଆର ବୁଲି ମୁଠାଏ ଲେଖାଁଏ Mushṭibhikshā ଚାଉଳ ଭିକ୍ଷା କରିବା—Begging of a handful of rice at every door.

ମୁଷ୍ଟିମାଡ଼—ଦେ. ବି—ବଧ ମାଡ଼—Fist-blow. [ତୁ—ବଙ୍ଗର Mushṭi mārda ପର ମୁଷ୍ଟିମାଡ଼ରେ ଚାଲାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ସୁବି **मुष्टीमार** ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର. ବଳ ।]

ମୁଷ୍ଟିମିତ—ସଂ. ବିଣ (୩ଷ୍ଠା ତତ୍)—୧ । ମୁଠାଏ ପରମିତ—Mushṭimita 1. Measured by a handful. ୨ । ସାମାନ୍ୟ; ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ—2. A few; a little.

ମୁଷ୍ଟିମେୟ—ସଂ. ବିଣ (ମୁଷ୍ଟି + ମା ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—୧ । ମୁଷ୍ଟି- Mushṭimeya ଦ୍ୱାରା ପରମେୟ; ମୁଠାଏ—1. A handful of. ୨ । ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ—2. Little (in quantity). ୩ । ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ—3. Few (in number).

ମୁଷ୍ଟି ମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—ପରସ୍ପର ମୁଠ ମଗ୍ନମର ହୋଇ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ Mushṭi mushṭi —Boxing; fist to fist fighting.

ମୁଷ୍ଟି ଯୁଦ୍ଧ—ସଂ; ବି—ମୁଠ ମଗ୍ନମର ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ; ବଧା ମଗ୍ନମର— Mushṭi juddha Boxing; pugilistic fighting.

ମୁଷ୍ଟି ଯୋଗ—ସ.ବି (ମୁଷ୍ଟି + ଯୋଗ)—୧ । ଜୁଝୁକା ଔଷଧ, ତେଇମୂଳ Mushṭi joga ଆଦି—1. Simple herbs. ୨। ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଶରୀରରକ୍ଷା, ବଳ ସମାଧାନ ଓ ରୋଗ ନିରସନ ଆଦି ପାଇଁ ହଂଯୋଗୋକ୍ତ ଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ—2. Simple exercises enjoined in the Hathajoga as remedies for keeping the body strong, healthy. [ତୁ—ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଅନେକ ରୋଗ ଆପୁଙ୍କେଦୋଲୁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ଜଟିଳ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗରେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ ମୁଷ୍ଟି ଯୋଗରେ ଚାଡ଼ା ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ; ଯଥା—ଚାଦାଣ ନାଭିପୁଡ଼ାରେ ନଶ୍ୟାସ ଗନ୍ଧବେଳେ ସ୍ତୋଜନ କରିବା, ବାମ ନାଶାରେ ନଶ୍ୟାସ ଗନ୍ଧବେଳେ ଶୋଇବା, ସକାଳୁ ଉଠି ବାସିଜାଣି ପିଇବା, ଲୁଣ ଅଦା ଖୋଇବାଇବା ।]

ମୁଷ୍ଟିଲ—ଦେ. ବିଣ—ମୁଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ-Attached with fists. [ତୁ— Mushṭila ମୁଷ୍ଟିଲ ଜଘେ ଫେରଣ, ମୁର୍ଦ୍ଧାଘାତ ଚୁମ୍ବ ଘୁଣା । ଅରମଚ୍ୟ. ବଦରଧରନ୍ତ୍ରାମଣି ।]

ମୁଷ୍ଟି ସଗ୍ର(ଗ୍ରା)ହ—ସ. ବି—ମୁଷ୍ଟିବନ୍ଧ (ଦେଶ) Mushṭi samgra(grā)ha Mushṭibandha. (See).

ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ—ସ. ବି (୩ଷ୍ଠା ତତ୍; ମୁଷ୍ଟି + ଆଘାତ)—ମୁଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା Mushṭyāghāta ପ୍ରହାର, ବଧା ବା ମୁଠ—Fisticuff, blow with the fist.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁସ୍ (ଖାଡ଼ୁ)—ଧ. —୧ । ବିଭାଗ କରିବା—1. To divide. ୨ । କାଟିବା—2. To cut. ୩ । ଭାଙ୍ଗିବା—3. To break to pieces.

ମୁସ୍‌କିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମଲପୁର) ବିଣ. ପୁଂ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନ ବା ଋଣକୁ ସେ ଭୁରୁଡ଼ାଏ ବା ମାଡ଼ି ବସେ—(a person) Defrauding another of his dues.

ମୁସ୍‌କିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମଲପୁର) କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାପ୍ୟକୁ ଭୁରୁଡ଼ାଇବା ବା ମାଡ଼ି ବସିବା—Defrauding or diswoning another's dues.

ମୁସ୍(ସୁ)କୁଲି—ବୈଦେ. ଅ ଓ ବିଶର ବିଣ., କ୍ରି. ବିଣ (ଆ. ମୁଦ୍ଦାଲ୍)—୧ । ମହା; ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Great; very; ମୁସ୍କିଲ ମୂସକୀଲ very much. ୨ । ଶକ୍ତ; ଅସଦ୍ଧ—Difficult. [ଦ୍ର—ଏହା ବିପଦ କ ସମ୍ପଦ, ମହା ମୁସ୍ତିଲ—ଫକୀର-ମୋହନ. ଭ୍ରମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]

ମୁସ୍[ସ୍ତ]ଲି [ଲି], ମୁସ୍ତିଲ୍[ଲ], ମୁସ୍ଲିଲ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

ମୁସ୍‌ମୁସି ଖରା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମଲପୁର) ବି—ବର୍ଷାଦିନରେ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ମୃଦୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ—Mild sun's rays during cloudy weather.

ମୁସ୍‌ଲୀ(ଲେ)ମ୍—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଶ (ଆ. ମୁସ୍‌ଲିମ୍)—ମୁସଲମାନ୍ (ଦେଖ)—Musalamān (See)

ମୁସଲୀମ ମୂସଲୀମ

ମୁସ୍‌ଲୀ(ଲେ)ମ୍ ଲୀଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର) (ଆ. ମୁସ୍‌ଲୀମ୍ + ଇ. ଲେଗ୍)—ଭାରତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମୁସଲୀମ ଲୀଗ ମୂସଲୀମ ଲୀଗ ମୁସଲମାନଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ର ସଭା—The Muslim League; an association of Mahomedans in India.

ମୁସ୍‌ଲୀ(ଲେ)ମ୍ ସେମିନା(ନେ)ରୀ—ବୈଦେ. ବି (ଅଧୁନିକ) (ଆ. ମୁସ୍‌ଲୀମ୍ + ଇଂ. ସେମିନାରୀ) —ମୁସଲୀମ ସେମିନାରୀ କଟକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହାଇସ୍କୁଲ—The Moslem Seminary High School in the town of Cuttack.

ମୁସ(ସୁ)ଦ(ଦ୍ଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ମୁଦ୍‌ସଦ୍ଦୀ)—୧ । ମୋହରର୍; ଲେଖକ—1. Writer; clerk. ୨ । ମୁହୁରୀ ମୂତସଦ୍ଦି ଅଫିସର—2. A ministerial officer who puts up record before a superior officia] ୩ । ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା କର୍ମଚାରୀ—3. An officer in charge of arrangement. [ଦ୍ର—ସାର୍ ଫଜ୍ଲୁଲ ହେଲେ ଉସ୍ତାଦ, ମୁସଦ୍ଦ ମୁସା ହେଲେ ବାବାର—ବ୍ରଜନାଥ.ସମର-ତରଙ୍ଗ ।] ୪ । ହିସାବରକ୍ଷକ—4. Accountant. ୫ । ଘୁମାସ୍ତା—5. Agent.

ମୁସମା(ମ୍ମା)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଶ (ଫା. ମୁସ୍‌ମା) (ଉତ୍ତରଣ ଭାଷା)—ମରୁ—Set off; adjustment.

ମୁସ(ସୁ)ମା(ମ୍ମା)ବୁ—ଧବୈଦେ. ବି (କରିୟା) (ଫା. ମୁସ୍‌ମ୍ମତ୍)—ମୁସମା(ମ୍ମା)ତ୍ (ଦେଖ)—Musamā(mmā)t (See)

ମୁସଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଶ. ବି (ମୁଷ୍ ଧାତୁ=ଭାଙ୍ଗିବା+କରଣ. ଅଲ)—ମୁଷଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Mushala etc (See)

ମୁସ(ସୁ)ଲ(ଲୁ)ମ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଆ. ମୁତ୍‌ଲ୍‌ମ)—ଆଦୌ; ମୂଳଘୁଁ. ବଲ୍‌କୁଲ୍—At all.

ମୁସଲ(ଲ)ମାନ୍—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ (ଆ. ଏକବଚନ; ମୁସ୍‌ଲିମ୍=ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ; ବହୁବଚନ—ମୁସଲ୍‌ମୀନ୍; ମୁସଲ୍‌ମାନ୍ ମୂସଲମାନ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ମୁସଲ[ଲ]ମାନ ମୁସଲ[ଲ]ମାନଅଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ଫାରସୀରେ ମୁସଲମାନ ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି—ବ. ଜ୍ଞାନକୋଷ)—୧ । ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଏକେଶ୍ୱର ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ;: ପଠାଣ—1. Mahomedan; Muslim; Islam. [ଦ୍ର—ମୁସ୍‌ଲିମ ଓ ଇସଲ୍ଲାମ ଶବ୍ଦ ଆରବୀ 'ସଲମ' ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଆ. ସଲମ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ, ମୁକ୍ତି ବା ମୁକ୍ତିଦାନକାରୀ । ଯେଉଁ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିରାପଦ ହୁଏ ଓ ପରଲୋକରେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରେ ତାକୁ ହଜରତ ମହମ୍ମଦ ଇସଲ୍ଲାମ ବା ମୁସଲିମ ବା ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସଲ୍ଲାମତ ଓ ସଲ୍ଲାମ ଶବ୍ଦ ବହୁ ଆରବୀ ସଲମ ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଦେଶଭେଦରେ ଏ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ନାମ ହୋଇଅଛି । ୟୁରୋପରେ ମୁର; ଆରବରେ ମୁସଲମାନ, ମେସଲେମ; ଆବସିନିଆ ଓ ନାଜ୍‌ରିଥ୍ୟାରେ ଦାବର୍ଶୀ; ପାରସ୍ୟରେ ପାରସୀ; ପୂର୍ବ ଇଉରୋପରେ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ସାରସିନ । ଏହି ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ହଜରତ ମହମ୍ମଦ ଆରବର ମକ୍କା ନଗରରେ ଖ୍ରୀ. ୫୭୧ ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ. ୬୨୨ରେ ସେ ମକ୍କା ତ୍ୟାଗ କରି ମଦିନାକୁ ଗଲେ ଓ ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ହିଜ୍‌ରା ସନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଖ୍ରୀ. ୬୩୨ ରେ ହଜରତ ମହମ୍ମଦ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଏ ଧର୍ମର ପ୍ରଥମ ଧର୍ମାଙ୍ଗ । 'ଅଲ୍ଲା'ହିଁ ଜଗତରେ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଓ ମହମ୍ମଦ ତାଙ୍କର ଭଲେ ପଏଗମ୍ବର ବା ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରେରିତ ଦୂତ ଅଟନ୍ତି ଓ ଏ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର କୋରାନରେ ମହମ୍ମଦ ଈଶ୍ୱରଦେଶମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେ ଏ ୩ କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ସେ ମୁସଲମାନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନର ୫ଟି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କୋରାନରେ ଈଶ୍ୱରଦେଶ କୋରାନରେ ଅଛି:—୧ । ଏକେଶ୍ୱରବାଦ କଲମା ପଢ଼ିବା, ୨ । ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ୫ ଥର ନମାଜ ପଢ଼ିବା, ୩ । ରମଜାନ ମାସରେ ଉପବାସ କରିବା, ୪ । ଧର୍ମାର୍ଥ ଦାନ କରିବା ଓ ୫ । ମକ୍କାକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରିବା ।] ୨ । ଇସଲ୍ଲାମ ଧର୍ମ—2. Mahomedanism.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁସଲ(ଲ)ମାନ--ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ମୁସଲ୍‌ମାନ୍) —ମୁସଲମାନର
Musala(la)māni ଆଚରଣ—Conduct befitting a
ମୁସ(ହ)ଲମାନୀ **ମୁସଲମାନୀ** Mahomedan.
[ମୁସଲମାନଥ(ଅଁ)—ଅନ୍ୟ ବିଶ.ରୂପ] ବିଣ—ମୁସଲମାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-
Relating to Islam.

ମୁସଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବି. (ଆ)—ମୁସଲମାନମାନେ ନମାଜ ପଢିବା ସମୟରେ
Musallā ସେଉଁ ଚଟେଇ ବା ଆସନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—
ମୁସଲ୍ଲା A prayer mat of a Mahomedan.
ମୁସଲ୍ଲା

ମୁସଲ୍ୟ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ମୁସଲ + ବଧ୍ୟାର୍ଥେ.ଯ)—ମୁଷଳ ଦ୍ୱାରା ବଧ-
Musalya Deserving to be killed by the blow
(ମୁସଲ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) of a mace.

ମୁସ୍କି(ସ୍କୁ)ଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ଅ. ଦ୍ରି. ବିଣ. ବିଣର ଷଣ. ବିଣ (ଆ)—
Muski(sku)l(li) ମୁଟ୍‌କୁଲି (ଦେଶ)—Mus-kuli (See)

ମୁସ୍ତ୍ (ଧାତୁ)—ବି—୧ । ଜଡ଼ତ ଦେବା; ଗଦା ଦେବା—1. To be
Must (root) gathered together; to be heap-
ed up. ୨ । ଗଦା କରିବା—2. To heap up; to
accumulate. ୩। ଏକତ୍ର କରିବା—3. To gather
up.

ମୁସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ମୁସ୍ତର୍)—୧ । ଥର, ବାର, ମୁଠା—
Musta 1. Time. ୨ । କିସ୍ତି—2. Instalment. ବି.
ବାର, କିସ୍ତି ବି. (ମୁସ୍ତ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଦୁଇ ଘାସ—
ବାର, ମୁସ୍ତ 1. Cyperus Rotundus; the creeping
(ମୁସ୍ତର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) grass. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସର ସୁଗନ୍ଧି
ଅନ୍ୟ ବି. ନାମ—ମୁସ୍ତକ, ମୂଳ, ଯଥା—2. The bulbous
ମୁସ୍ତା, ଭଦ୍ର, ଭଦ୍ରକ, ଭଦ୍ର root of a kind of grass;
ମୁସ୍ତକ, ଭଦ୍ରା, ଗାଙ୍ଗେୟି, Cyperus Rotundus.
ଅଭ୍ରନାମକ, ଦୋରକ [ଦ୍ର—ଏହା ଉକ୍ତ, କଟୁ, ବାୟୁ-
ସେରୁକ, ନାଗରମୁସ୍ତକ, ନାଶକ, ଗ୍ରାହକ ଓ ଘାଯନ, ଏହା
ଶ୍ରୀଭଦ୍ରା, ଜ୍ଵରୁଦ୍ଧନ, ସ୍ୱଜକ ପିତ୍ତ, ଅତିସାର, ତୃଷ୍ଣା, ଜ୍ୱର ଓ କୃମି
ସେରୁ, ସୁଭ୍ରା, ମେଘ, ମେଘାଖ୍ୟ ନାଶକ । ଅନୁପଦେଶ ଜାତ ମୁଥା
ଓ ମେଘର ସମସ୍ତ ପ୍ରାୟ ଶବ୍ଦମାନ ପ୍ରଶସ୍ତ ।]
ମୁତା(ଆ) **ମୋଥା** ତେ. ଭୂପ ମୁସ୍ତ, ସକଳତୃଙ୍ଗାରୁ
ତା. କୋରମ୍ବୁ

ମୁସ୍ତକ—ବି. ବି—୧ । ସ୍ଥାବର ବିଷବିଶେଷ—1. A poisonous
Mustaka drug. ୨ । ମୁସ୍ତ (ଦେଶ)—2. Musta
(See)

ମୁସ୍ତଜ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା· ମୁସ୍ତାଜର)—ମୁସ୍ତାଜର (ଦେଶ)
Mustaja Mustājara (See)

ମୁସ୍ତ(ସ୍ତୁ)ଣ୍ଡା—ବେ. ବିଣ. (ସ. ସ୍ତୁଣ୍ଡ)—୧ । ଦୃଢ଼ସ୍ତୁଣ୍ଡ ଓ ବଳିଷ୍ଠ—
Musta(stu)ṇḍā 1. Stout and strong. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—
ମୁସ୍ତଣ୍ଡା 2. Wicked.

ମୁସ୍ତ(ସ୍ତା)ଫା—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ମୁସ୍ତାଫା)—୧ । ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ-
Musta(stā)phā ବଳୀସ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ପଦ୍ଧରେ ଲଗିବା ଗୌରବ
ମୁସ୍ତଫା ବିଶେଷ—1. A title prefixed to the name
ମୁସ୍ତଫା of Mahomedan nobles. ୨ । ଚତୁର୍ଥ
ମହମ୍ମଦଙ୍କ ନାମାନ୍ତର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. A name of
the prophet Mahammad.
[ଦ୍ର—ଉର୍ଦ୍ଦୁଭାଷୀ ଅନେକ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଓ ତୁରସ୍କର
ସୁଲତାନଙ୍କ ଏହି ନାମ ଥିଲା । ଖ୍ରୀ ୧୭ଶତାବ୍ଦୀରୁ ୧୯ଶ ଶତାବ୍ଦି
ମଧ୍ୟରେ ଏହି ନାମଧାରୀ ୪ ଜଣ ତୁରସ୍କର ସୁଲତାନ
ହୋଇଥିଲେ ।]

ମୁସ୍ତ(ସ୍ତା)ଫା କ(କେ)ମା(ମେ)ଲ ପାଶା—ବୈଦେ. ବି. (ନାମ)—
Musta(stā)phā ka(ke)ma(me)l pāśā ତୁରସ୍କ ସାଧାରଣ
ମୁସ୍ତଫା କମାଲ ପାଶା Mustāfā Kamāl Pāśā, the
founder of the modern Turkish re-
public.

ମୁସ୍ତର —ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ମୁସ୍ତ (ଦେଶ)
Mustār Musta (See)

ମୁସ୍ତରି—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ (ଆ. ମୁଶ୍ତାରି; ଚତୁରଥ)—ସଖ୍ରିଦ୍ଧକୃକାଶ୍ୱ;
Mustarī କ୍ରେତା—Purchaser of a property.
(ମୁସ୍ତରଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବାସ୍ତା—ବସସ୍ତ୍ର)
ମୁସ୍ତାରୀ **ମୁସ୍ତାରି**

ମୁସ୍ତା—ବି. ବି—ମୁସ୍ତ (ଦେଶ)
Mustā Musta (See)

ମୁସ୍ତାଜ(ଦା)ର—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମୁସ୍ତାଜର ଚତୁରଥ ସ୍ତ୍ରୀ)—ସେଉଁ
Mustāja(dā)ra ଲୋକ ଜମିଦାର ଅଦରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ
(ମୁସ୍ତାଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବାକୁ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଇଜରା
ମୁସ୍ତଜର ନେଏ; ଠିକାଦାର—A farmer or lessee who
ମୁସ୍ତାଜର takes the farming of a Zamindari.

ମୁସ୍ତାଜରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ମୁସ୍ତାଜରର କାର୍ଯ୍ୟ ବା ପଦ—
Mustājari The act or post of a lessee.
ମୁସ୍ତାଜରୀ **ମୁସ୍ତାଜରୀ**

ମୁସ୍ତାଫ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମୁସ୍ତଫା)—ବେଶଭୂଷାରେ ସଜ୍ଜିତକରଣ—
Mustāpha Being fitted up with dress,toilette.

ମୁସ୍ତେଜ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ. ମୁ ସ୍ତଅଦ)—ଉଦ୍ୟତ—Ready.[ଦ୍ର—
Musteja ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଳ କରିବାକୁ ମୁସ୍ତେଜ ହେଉଛି ।]
ଉଦ୍ୟତ **ମୁସ୍ତେଜ**

ମୁସ୍ଲିମ୍—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଫା)—ମୁହମ୍ମଦୀୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ (ଦେଶ)
Muslim ମୁସ୍‌ଲିମ **ମୁସ୍ଲିମ** Muslīm etc. (See)

ମୁହ୍ (ଧାତୁ)—ବି.—୧ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—1. To be charmed.
Muh (root) ୨ । ମୂଢ଼ ହେବା—2.To become foolish,
to be fooled.

ମୁହଁ ବାଁଧ—ଗାଦେ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ) ବ—ଶଗଡ଼ ଚକର ମଧ୍ୟ ପିନ୍ଧିବା
Muhañ bāñdha ବାଦାରେ ଦୂର ଯାଏଁ ଚଲାଯିବା ପାଇଁ। ଲୌହ-
ବଳୟ—The iron ring round the navel of
the wheel of a cart.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ; ପ୍ରା. ମୁହଁ)—୧ । ମୁଖ; ବଦନ—Muhañ 1. Face. ୨ । ପାଟି—2. Mouth. ୩ । ମୁଣ୍ଡ—(ଗାଣ୍ଡି—ବଳଦର) 3. Head. ୪ । ଆଗ; ସମ୍ମୁଖଭାଗ—ମୁଖ 4, Front part. ୫ । ଚେହେରା—5. Countenance. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବ୍ୟକ୍ତି—6. (figurative) A person. (ଉ—ଲାଜ ନ ଥାଏ ସେହି ମୁହଁକୁ, ଭଣ୍ଡାର ନ ଥାଏ ଖଉରବାଲୁ । ଛଗ ।) ୭ । ମୁଖନିଃସୃତ ବାକ୍ୟ—7. Speech. ୮ । ମୁଖଲଜ୍ଜା; ସୋଦରତା—8. Regard for the feelings of others. (ଉ—ତୋ ମୁହଁକୁ, ନା ମୋ ଗୋସେଇଁ ମୁହଁକୁ । ଛଗ ।) [ଦ୍ର—ମୁହଁ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ପାଇଁ ମୁଖ ଶବ୍ଦ ଦେଖ ।]

ମୁହଁ ଅଇଁଠା କରିବା—ଦେ. କି—ଖାଇବାଲୁ ବସି ନାନାମାନ୍ତ Muhañ aiñṭhā karibā ଖାଇବା, ଅର୍ଥାତ୍ ଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ମୁଖଏଁଠା କରା ଅର୍ଥାତ ପରମାଣରେ ନ ଖାଇବା—To touch the food. **ମୁହଁ ଜୁଠାରନା**

ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ+ଅନ୍ଧକାର)—୧ । ବେଳ Muhañ andhāra ବୁଡ଼ିବା ସମୟର ସାମାନ୍ୟ ଅନ୍ଧାର (ସେଥି (ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ ଅନ୍ଧାର—ବଳଦର) ଅନ୍ଧାରରେ ସାମନାରେ ଥିବା ମନୁଷ୍ୟାଦିଙ୍କ ଚେହେରା ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣାପଡ଼େ, ତନ୍ନୁ **ମୁହଁ ଅଁଧାର (ଅନ୍ଧେରି)** ମୁହଁକୁ ଚହ୍ନାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ)—1. The darkness of dusk (by which a person's face cannot be distinguished). ୨ । ପ୍ରାତଃ କାଳର ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ସମୟ—2. Day-break. (ଉ—ବାବାଜୀ ମୁହଁ ଅନ୍ଧାରରୁ ଉଠି ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ସାରି ଦ୍ୱାରନାମ ଶୁଣାଇବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମକୁ ବାହାରନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ମୁହଁ ଅରୁ(ରୁ)ଚି(ଚେ)ଇବା—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଖ+ଅରୁଚ)—Muhañ ara(ru)chā(che)ibā (ଅସ୍ୱାଦୁ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବା ଅରୁଚି ହୁଏ ସୋଗୁଁ ବା ରୋଗ ସୋଗୁଁ) ମୁଖରେ ଅରୁଚ ଭାବ ଦେବା—A feeling of disrelish or apathy for food. **ଅରୁଚି ହୋନା**

ମୁହଁ ଆନ୍ତ—ଦେ. ବ—ବାକ୍ୟରେ ଦାମ୍ଭିକତା; ମୁହଁ ଭୁରୁଡୁ—Muhañ āṇṭa Effrontry; impudence. [ମୁହଁ ଅନ୍ତୁଆ—(ପୁଂ); ମୁହଁ ଅନ୍ତୋ(ଣ୍ଟୋ)ଣି—(ସ୍ତ୍ରୀ)—ବ୍ୟକ୍ତି-ଦାମ୍ଭିକତା **ମୁହଁ ତୋଡି** ବାଚକ ବିଶେଷଣ]

ମୁହଁ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି. (ସ. ମୁଖ+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ)—Muhañ uṭhā(ṭhe)ibā ୧ । ତଳକୁ ନତ କରିଥିବା ମୁଖକୁ [ମୁହଁ ଟେକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉପରକୁ ଟେକିବା—1. To raise up one's face. ୨ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବା ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—2. To become prominent amongst many. **ମୁହଁ ଉଠାନା**

ମୁହଁ ଉପରେ କଥା କହିବା—ଦେ.କି—ଚୌଳସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମୁଖରେ Muhañ upare kathā kahibā ଧୃଷ୍ଟତାପୂର୍ବକଙ୍କ କଥା ମୁଖର ଉପର କଥା ବଳା କହିବା—To speak out to a person's face impudently. **ମୁହଁକେ ଉପର ବୋଲନା**

ମୁହଁ କଡ଼ା—ଦେ.ବଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ.(ସ. ମୁଖ+କଟୁ)—୧। ଅତିଶୟ ରୁକ୍ଷଭାଷୀ; Muhañ kaṛdā କଟୁଭାଷୀ—1. Foul-mouthed. ମୁଖ କଡ଼ା ୨ । କ୍ରୋଧନସ୍ୱଭାବ—2. Of an angry **ମୁହଁ କଡା** temperament. [ମୁହଁ କଡ଼ା ପଣ, ମୁହଁ କଡ଼ା ପଣିଆ(ଆଁ)—ବିଶେଷ୍ୟ]

ମୁହଁ କଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—ମୁଖନିଃସୃତ; ଉଦ୍ଗିରଣ; ଘୃଣକଡ଼ା—Muhañ kaṛdhā Gorged out of the mouth. ମୁଖ ହତେ ବାହିର କରା ଛୁଟା (ଯଥା—ମୁହଁ କଡ଼ା ପାନ ।)

ମୁହଁ କଥା—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଖ+କଥା)—୧ । ବାକ୍ୟ ମାତ୍ରରେ Muhañ kathā ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ବଚନ—1. Windy (ମନ୍ଦିର କଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) words; speech consisting ମୁଖର କଥା of words only (i. e. not ending in **ମୁହଁକୀ ବାତ** deeds. ୨ । ବାଗାଡ଼ମ୍ବର—2. A display of words; verbiage. ୩ । ମୌଖିକ କଥା—3. Verbal news; word of mouth, ୪ । ବାହ୍ୟ କଥା (ସାଦା ଆନ୍ତରିକ ନୁହେଁ)—4. Outward expressions (which does not represent the speaker's actual feelings).

ମୁହଁ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ରୋଷପ୍ରକାଶକ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ କରିବା—Muhañ karibā 1. To assume a frowning ମୁଖ କରା face; to frown; to scowl. **ବଡା ମୁହଁ କରନା** ୨ । ଦୁଃଖସୂଚକ ବା ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ କରିବା—2. To assume a bright or sorrowful countenance. (ଯଥା—ସେ ଆଜ ବଡ଼େ ମୁହଁ କରିଛି) [ଦ୍ର—ମୁହଁର ଚେହେରା ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖୀ ବା ଦୁଃଖୀ ଥିବା ଜଣା ପଡ଼େ । ଏଥିପାଇଁ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହନ୍ତି "ସେ ମିଠେଇ ଖାଇଲା ଭଳ ମୁହଁ କରିଛି ।" "ସେ ମୋକଦମା ଡିସ୍ମି ଯାଇଛି ପରି ମୁହଁ କରିଛି ।" ବିମର୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କହନ୍ତି "ସେ ଅଧିକ ଦରମାଇଲା ପରି ମୁହଁ କରିଛି ।" "ସେ ଇସ୍କୁଲଁ ଖାଇଲା ପରି ମୁହଁ କରିଛି ।"] ୩ । କୌଣସି ଅଡ଼ୁଆ ମୁଖ ବୁଲାଇବା; ଅପମୁଖା ହେବା—3. To turn one's face towards, (ଯଥା—ଦୁଇ ସିଧା ସିଧା ଉତ୍ତରକୁ ମୁହଁ କରି ଗଲିଗଲେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚିବ ।] ୪ । ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରଣକୁ ପକ୍ୱ ତାହାର ଗୋଟିଏ ମୁହଁ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା—2. To cause a boil to come to a head. (ଯଥା—ବଥ ଉପରେ ଗନ୍ଧମ ପୁଲଟିସ୍ ଦେଲେ ଏହା ଶୀଘ୍ର ବଥର ଗୋଟିଏ ମୁହଁ କରିଦେବ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ କଳା ପଡ଼ିବା(ହେବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଭୟାଦି ହେତୁ ମୁଖ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେବା—Muhañ kaḷā pardibā(hebā) ମୁଖ କାଳୋ ହଓୟା becoming pale through fear etc. **ମୁହଁ କାଳା ପଡନା**

[ମୁହଁ କେଶର ପଡ଼ିଦିବା(ହେବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୁହଁ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଣ୍ଠ ଅପଣା ଖୋଲରୁ ବମ୍ବା ସର୍ପ ଆଦ Muhañ kārdhibā ଅପଣା ଗାତରୁ ବମ୍ବା ନୁଆ ବୋବୁ ଓଡ଼ଣା (ମୁହଁ ବାହାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧ୍ୟରୁ ବା ସାଙ୍ଗି ରେଲ ମୁଖ ବାହିର କରା ଗାତର ଖିଡ଼କିରୁ ମୁଖକୁ ଯଦାକୁ ବାହାର କରିବା **ମୁହଁ ନିକାଳନା** ବା ଦେଖାଇବା—To show out one's face from a hole or veil or window, said of a tortoise, a snake or a veled woman etc.

ମୁହଁ କଡ଼ୁ(ଣ୍ଡୁ, ଣ୍ଡୁ)—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଖ+କଣ୍ଡୁ)—ମୁହଁବଳ; Muhañ kārdhu(ṇṭu, ṇḍu) କଥା କହିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ; ମୁଖରତା ମୁଖରତା—1. Ability to talk; glibness **ମୁଖରପନ** ୨। କଥା କହିବା ପାଇଁ ଅତ୍ୟଧିକ ବ୍ୟଗ୍ରତା— ମୁଖର 2. An inordinate desire to speak. **ମୁଖର** ଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—Talkative.

ମୁହଁ କାଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ମୁଖର)—ମୁଖର— Muhañ kārdhuā Talkative; forward (person). [ମୁହଁ କାଢ଼େ(ଢ଼ୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମୁଖର **ମୁଖର**

ମୁହଁକୁ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା; କହିବା— Muhañku āṇibā To speak; to utter. ମୁଖେ ଆନା **ମୁହଁ ମେଲାନା**

ମୁହଁକୁ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି କଥା ବା ବାକ୍ୟ) ଘଇଷ୍ଟିବା, Muhañku āsibā ବାକ୍‌ଶ୍ରୁତି ହେବା—(any word or ମୁଖେ ଆସା speech) Come to one's mouth; to **ମୁହଁମେ ଆନା** occur to one's mouth.

ମୁହଁକୁ ଏଡ଼େ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କ୍ରୋଧ ବା ଅଭିମାନରେ ମୁହଁ Muhañku erḍe karibā ଘୁଲାଇବା—To pull a long ମୁଖ ଭାର କରା **ମୁହଁ ବଡା କରନା** face

ମୁହଁକୁ ଚାହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯରର ମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହେବା—1. To Muhañku chāhiñbā slavishly depend upon ମୁଖ ତାକାନ, ମୁଖ ଚାଓୟା another's pleasure **ମୁହଁ ତକାନା(ଚାହନା)** ୨। ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖାବଲୋକନ କରି ଶାନ୍ତି ବା ସୁଖ ପାଇବା—2. To have peace of mind or happiness by having a look at the face of one's near and dear ones. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତୋଧ କରିବା; ଅନ୍ୟର ମୋଡବଡ଼ ରକ୍ଷା କରିବା—3. (figurative) To show regard for the feeling of another

ମୁହଁକୁ ଟିକିଏ ଚାହିଁବା—ଦେ.କ୍ରି—ଉତ୍ତୋଧ ବା ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବା- Muhañku ṭikie chāhiñbā To have regard for ମୁଖେର ଦିକେ ଚାଓୟା the feeling or opinion of another **ଥୋଡାଭି ମୁହଁ ଚାହନା**

ମୁହାଁକୁ ମୁହାଁ—ଦେ. ଅ—ସାମନା ସାମନି; ମୁହାଁମୁହିଁ— Mubañku muhañ Face to face. ମୁଖୋମୁଖି **ମୁହାଁମୁହି**

ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ନ ଦିଶିବା—ଦେ.କ୍ର (ଅନ୍ଧକାର ଯୋଗୁଁ) ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ Muhañku muhañ na diśibā ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱୟ, ମୁଖ ଦେଖିପାରିବା; ଘନଘଟା ଅନ୍ଧାର—Pitch ମୁଖ ଦେଖତେ ନା ପାଓୟା **ମୁହଁଭି ନହି ଦିଖା ଜାନା** darkness.

ମୁହଁକୁ ଶୁଣ୍ଡେଇ କରି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହଁକୁ ଭୟଙ୍କର କରି ବସିବା; Muhañku śuṇḍeikari basibā ଭୁକୁଡ଼ୀ କରିବା— ମୁଖ ଭାରକରେ ବସା **ମୁହଫୁଲାକରବେଟନା** To sit witha; long or scowling face.

ମୁହଁ କେଶର ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ର—ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହଁ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେବା— Muhañ kesarā pardibā One's face turning pale ମୁଖଚୂନ ହଓୟା **ମୁହଁ ଫିକା ପଡନା** with shame.

ମୁହଁ ଖଉରା(ରେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି (ସ. ମୁଖ+କ୍ଷୌର)—ଭଣ୍ଡାଇଦ୍ୱାରା Muhañ khaurā(re)ibā ନଜର ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖର କାମାନ **ହଜାମତ କରନା** କ୍ଷୌରକର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରାଇବା— To have one's own or another person's face shaved by the barber.

ମୁହଁ ଖଉରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଖର ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଆଦିର କ୍ଷୌର କରିବା— Muhañ khauribā To shave the beard etc of the କାମାନ **ହଜାମତ କରନା** face. (ଉ—ଯାହା ନ ଥାଏ ସେଥିଁ ମୁହଁକୁ ଭଣ୍ଡାର ନ ଥାଏ ଖଉରିବାକୁ— ଉକ୍ତ ।)

ମୁହଁ(ହୁଁ)ଖଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୁଖର)—୧ । ମୁଖର; ମୁଖଣ୍ଡ; Muhañ(huñ)khanḍa(ṇḍā) ବହୁଭାଷୀ—1. Talka- ମୁଖର **ମୁଖର** tive; garrulous. ୨। କଥା କହିବାରେ ନିର୍ଭୀକ—2. Fearless in speech.

ମୁହଁ(ହୁଁ)ଖର—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ମୁଖର)—୧ । କଟୁଭାଷୀ— Muhañ(huñ)khara 1. Scurrilous; foul-tongued. ମୁଖଡ଼ **ମୁଖର** ୨ । ମୁଖର—2. Talkative.

ମୁହଁଖଡ଼ା
ମୁହଁଖରେଇ
ମୁହଁଖରଖା } ସ୍ତ୍ରୀ

ମୁହଁଖରାପ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ+ପା. ଖରତ୍) କଟୁଭାଷଣ— Muhañ kharāpa Scurrility. ମୁଖଖାରାପ **ମୁହଁଖରାବ**

ମୁହଖାରାପ **ମୁହଁଖରାବୀ** ଦେ.ବଣ—କଟୁଭାଷୀ—Scurrilous

ମୁହଁଖରାପ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହଁ ବିଗାଡ଼ିବା (ଦେଖ) Muhañ kharāpa karibā Muhañ bigārdibā (See) ମୁଖ ଖାରାପ କରା **ମୁହଁ ଖରାବ କରନା**

ମୁହଁ ଖାଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଗାଳି) (ସ. ମୁଖର)— ବଳବତ୍ତୀ; ଯେଉଁ Muhañ khāi ସ୍ତ୍ରୀ ମୁହଁକୁ ଗୁହଁ ଗୁହଁ ଦୁଃଖକର ଗାଳିଦଏ— ମୁଖରା **ମୁଖଡୀ** Very quarrelsome (woman), shrewish.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁଖୁର—ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଗୋରୁମାନଙ୍କର ରୋଗବିଶେଷ; Muhañ khurā ଫାଟୁଆ—A cattle disease appearing in the mouth; the foot and mouth disease of cattle. [ଦ୍ର—ଏହା ରୋଗ ହେଲେ ଗୋରୁମାନେ ମୁହଁ ଖୋଲି କିଛି ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଖୁରାର ସନ୍ଧିରେ ପାଣି ଜମେ ।]

ମୁହଁ ଖୋର—ଦେ. ବଙ୍ଗ (ସଂ. ମୁଖର)—ଯେ କଡ଼ା କଥା କହେ; Muhañ khora କଟୁଭାଷୀ—Harsh in words; ଖରମ ମୁଖର scurrilous.

ମୁହଁ ଖୋଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଥା କହିବା—To open one's Muhañ kholibā mouth; to speak out. (ମୁହଁ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଖଖୋଲା ମୁହଁଖୋଜନା (ମୁହଁ ଖୋଲିଯିବା, ମୁହଁ ଫିଟିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

ମୁହଁ ଗଲୁ—ଦେ. ବ—୧ । ମୁଖ କଣ୍ଡୁ; କଥା କହିବାକୁ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା Muhañ galu —An inordinate hankering to [ମୁହଁକ(କା)ଣ୍ଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] talk; itching for talk. ମୁଖ ଚୁଲକନୀ ୨ । ମୁଖରତା—2. Talkativeness. ମୁହଁକା ଗଲୁ

ମୁହଁ ଗାଣ୍ଡି—ଗ୍ରା. ବ (ବିପଣ୍ଣଚାର୍ଟକ ସଦୃଶର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଖାଦ୍ୟ- Muhañ gāṇḍi ଗ୍ରହଣ ପଥ ଓ ବିଷ୍ଠାତ୍ୟାଗ ପଥ— ମୁଖ ଓ ପେଁଦ 1. Mouth and anus (the entrance ମୁହଁ ଆର ଗାଁଡ and exit for food in the body). ୨ । ପାତ୍ରାଦିର ମୁଖ ଓ ଅଧୋଭାଗ—2. The mouth and bottom of a pot.

ମୁହଁ ଗାଣ୍ଡି ପାଲଟିବା—ଗ୍ରା. ବ (ଅଶିଷ୍ଟ)—ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ Muhañ gāṇḍi pālaṭibā ପ୍ରତିପାଳନ ନ ହେବା— ମୁହଁ ଗାଣ୍ଡି ବନ୍ଧବା ମୁହଁ ଗାଣ୍ଡି ହେବା ମୁହଁ ଗାଣ୍ଡି ହୋଇଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ Breach of one's promise. [ଦ୍ର—ମୁହଁ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣବ୍ୟଞ୍ଜକ ଓ ବଚନ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ଗାଣ୍ଡି ସ୍ପନ୍ଦନ ବା ହେତୁଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସେଥିପାଇଁ ମୁହଁ ଗାଁଡ ହୋନା ଲୋକ ଅପଣାର ବାକ୍ୟ ବା ସତ୍ୟ ପାଳନ ନ କରେ, ଉତ୍ତର ଲୋକେ କହନ୍ତି, "ତାର ମୁହଁ ନୁହେଁ ଯେ ଗାଣ୍ଡି", 'ତାର ମୁହଁରୁ ଗାଣ୍ଡି ହେଲା' ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉତ୍ତର ଲୋକେ ଅଜ୍ଞ ହେଉଥିବା ଲୋକକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହନ୍ତି ଯେ 'ତାକୁ ମୁହଁରେ ମାଇଲେ ଲଜ୍ଜ ନାହିଁ, ବ ଗାଣ୍ଡିରେ ମାଇଲେ ଲଜ୍ଜ ନାହିଁ ।]

ମୁହଁ ଗାଲୁ—ଦେ. ବ—୧ । ମୁହଁ ଭୁରୁଭୁ; ଦାମ୍ଭିକତା—1. Effron- Muhañ gālu tery; bravado. ୨ । କୌଣସି ସତ୍ୟ ଦାମ୍ଭିକତା କଥାକୁ ନ ମାନିବା—2. Denial of a true ମୁହଁଗାଲ fact.

ମୁହଁ ଗାଲୁ ଭିଙ୍ଗି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ଦାମ୍ଭିକତାକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ Muhañ gālu bhāṅgi debā କରଦେବା—To root ଦାମ୍ଭିକତା ଭାଂଗା out a person's effrontery (i.e. ମୁହଁଗାଲ ତୋଡନା (भांगना) to cause him to (ମୁହଁଚାଲ୍ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ) speak out the truth) by condign punishment.

ମୁହଁ ଗୋଜ(ଜା) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଭିମାନ ହେତୁ ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟକୁ Muhañ goja(jā) karibā ଲମ୍ବାଇବା—To knit the [ମୁହଁ ଗୋଜା(ଜେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] lips with displea- ମୁଖ ଗୋଁଜକରା ମୁହଁ ଚୁକୁରା କରନା sure or sulkiness.

ମୁହଁ ଘୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଶା ମୁଖକୁ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବା Muhañ ghorḍā(rḍe)ibā ଅବଗୁଣ୍ଠନଦ୍ୱାରା ଆବୃତ କରିବା— ମୁଖ ଢାକା To cover one's face with a vei ମୁହଁ ଢାକନା

ମୁହଁ ଚଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଥା କହିବା—1. To Muhañ chalā(le)ibā talk. ୨ । ଗାଳି ଦେବା— (ମୁହଁ ଚଲିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ) 2. To rebuke. ମୁଖ ଚଳାନ ମୁହଁ ଚଲାନା

ମୁହଁ ଚୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଖାଇବା—1. To eat. ୨ । Muhañ chāliba ଘାଗୁଳାଇବା; ଚୋବାଇ କରି ଖାଇବ [ମୁହଁ ଚଲା(ଲେ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] —2. To chew; to (ମୁହଁ ଚଲିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ) ruminate. ମୁଖ ଚାଲାନ ମୁହଁ ଚଲାନା

ମୁହଁ(ହୁଁ) ଚୁହାଣି—ଦେ. ବ—ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ କନ୍ୟାଗତା ବଧୂର ମୁଖକୁ Muhañ(huñ) chāhāṇi ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲାବେଳେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର [ମୁହଁ(ହୁଁ) ଚୁହାଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦେବା ଉପଢ଼ୌକନ— ମଖଦେଖା Present given to a newly come bride. ମୁହଁ ଦେଖାବନ

ମୁହଁ ଚୁହଁବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମୁଖ ଦେଖିବା; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର Muhañ chāhiñbā ମୁଖାବଲୋକନ କରିବା—1. To (ମୁହଁ ଦେଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) see another's face. [ଦ୍ର ମୁଖ ଚାଓଣା —୧ । ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ସକାଳୁ ଉଠି ସଦ୍ୟ- ମୁହଁ ଦେଖନା ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ଲୋକର ମୁହଁ ଚୁହିଁଲେ ମଙ୍ଗଳ ଘଟେ ଏବଂ ଅଶୁଭୁଡ଼ା, କୃପଣ ଅବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁ ଚୁହିଁଲେ ସେ ଦିନ ଭଲ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ଓ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଛଗରେ ଅଛି—'ସକାଳୁ ଉଠି ତୋ ମୁହଁ ଚୁହିଁଲି, ଆଜି ଘର ଦିନେ ମାଡ଼ ଖାଇଲି ।'

୨ । ଅନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଯେବେ ଉତ୍ତମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବା ସମୟରେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଦେଖା ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ସେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା ଓ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଚିରକାଳ ରହେ । ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ପ୍ରଥମର ମୁଖାବଲୋକନ ଓ ସ୍ୱପ୍ନଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଠିକଣା କରନ୍ତି ।

୩ । ଅନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଦେବତା, ପୂଜା ଅବଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଦର୍ଶନ କଲାବେଳେ ଚକ୍ଷୁର୍ଦର୍ଶନା ବା ଦୃଷ୍ଟି ବା ସଲ୍ଲମ୍ମୀ ହେଲେ ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ । ତାହା ନ ମିଳିଲେ ଫଳଟିଏ ମଧ୍ୟ ହେଲେ ଚଳେ । ଯାହାକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖା

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇବା ପାଇଁ ଏହା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଅଛୁ । ଶାଶୁ ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେବା ମାତ୍ରେ ବୋହୂ 'ନଣନ'ଙ୍କୁ ନଣନ ଯୋଡ଼ଲୀ ଭେଟ ଦେବା ପ୍ରଥା ଏହୁ ବରାସର ଫଳ ।] ୨ । ପରର ମନୋପେକ୍ଷୀ ହେବା—2. To depend on another's opinion or pleasure; to become a sycophant.

ମୁହଁ ଚକ(କି)ଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ମୁଖ+ଚକ୍କଣ)—Muhañ chika(ki)ṇā(ṇe)ibā ୧ । ସ୍ତ୍ରିଅର ହୋଇ ବା ମୁଖ ଚିକନାଇ କରା ତେଲ ମାର ମୁହଁକୁ ଚକ୍କଣ କରିବା—**मुहँको चिक्कन करना** 1. To make one's face fair or smooth by shaving or with unguents ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତୋଷାମଦ କରିବା—2. (figurative) To flatter. ୩ । (ଇଙ୍ଗିତାର୍ଥ) ହୃଦୟରେ ଭଯଙ୍କ ରଖି ମୁହଁରେ ମଧୁର କଥା କହିବା—3. (figurative) To utter sweet words with conceit inside.

ମୁହଁ(ହୁଁ)ଚୁହାଁ—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ଦେଖିବା; ମୁଖଦର୍ଶନ; ମୁଖାବଲୋକନ—ମୁଖ ଚାଓୟା; ମୁଖଦେଖା; ମୁଖଦେଖାନୀ **मुहँ देखा** 1. Seeing the face of a person. ୨ । ବିବାହ ପରେ ଜରତ୍କାରୁ ଲୋକଙ୍କର କନ୍ୟାର ମୁଖକୁ ଦେଖିବା—2. Inspection of the face of the bride-elect by the bridegroom's guardians before betrothal or marriage. ୩ । ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱଜନମାନେ ନବବଧୂମାନଙ୍କର ମୁହଁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଦର୍ଶନୀ ବା ଉପହାର ଦିଅନ୍ତି—3. Present given to a new bride by the bridegroom's relatives on the occasion of their first seeing her face. ୪ । ବିବାହର ଅଠମଙ୍ଗଳା ଦିନ କନ୍ୟା ଶ୍ୱଶୁରଘରରୁ ଫେରି ଯିବା ବେଳେ ଶ୍ୱଶୁର ଘରୁ ନବବଧୂକୁ ଦିଆ ଯିବା ଉପଢୌକନ—4. Present given to the newly married girls by the bride's family, when she goes back to her father's house on the 8th day of the marriage ceremony. ବିଣ. ପୁଂ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ,ଯଥା—ମାଇପ ମୁହଁ ଚୁହାଁ; ଘଇତା ମୁହଁ (ମହଁ ଚୁହାଁ--ସ୍ତ୍ରୀ) ଚୁହାଁ)—୧ । ମୁଖଲକ୍ଷଣକାଙ୍କ୍ଷୀ—1. Seeing the face of. ୨ । ସବୁଦା ମୁଖ ଦେଖିବାକୁ ବା ପାଖରେ ରହିବାକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ—2. Eagerly longing to look at the face of; loving the company of; very fond of (another.) ୩ । ମନୋପେକ୍ଷୀ—3. Depending upon the wish or pleasure of (another.)

ମୁହଁ(ହୁଁ)ଚୁ(ଚ)ହାଁ ଚୁ(ଚ)ହାଁ—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ମୁଖ ଦର୍ଶନ Muhañ (huñ) chu(cha)hañ chu(cha)hiñ Mutual looking at the face of each other. **मुहँ देखा देखी**

ମୁହଁ(ହୁଁ) ଚୋର(ରା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାଳୁ; Muhañ (huñ) chora(rā) ଚୋରମୁହାଁ—1. Modest; ମୁଖ ଚୋରା **मुहँ चोर** coy; shy; shame-faced; bashful; [ମୁହଁ (ହୁଁ)ଚୋରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] sheepish. ୨ । ଅଲାଘଲ୍ଲରୁ; କଥା କହିବାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ—2. Feeling bashful to talk

ମୁହଁ ଛତୁ କରି ପକାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସାଲପୁର) କି.—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଶେଷ ଅପ- [ମୁହଁ ଛତୁ ହେବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ] ମାଳତ, ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଲଜ୍ଜିତ କରିବା—To make a person crest-fallen; to insult a person; to abash a person.

ମୁହଁ ଛପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମୁହଁ ନୁଗୁଇବା (ଦେଖ)—Muhañ chhapā(pe)ibā Muhañ nuchāibā (See) ମୁଖ ଲୁକାନ **मुहँ छिपाना**

ମୁହଁ ଛିଞ୍ଚ (ଞ୍ଚି)ଡ଼ା—ଦେ. ବ.—ବରଣ୍ଡୁପକାଣକ ମୁଖଶ୍ଚଳନଭଙ୍ଗୀ—Muhañ chhiñcha(ñchi)rḍā Frowning grimace; ମୁଖ ସିଟକାନ **मुहँ सूटकना** a wry face.

ମୁହଁ ଛିଞ୍ଚ ଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ବରଣ୍ଡି ବା ଘୃଣାରେ ମୁଖ ଭୁଲ୍ଲିଚ Muhañ chhiñchārḍibā କରିବା—1. To make the ମୁଖ ସିଟକାନ **मुहँ सुटकाना** face wry expressing disgust or hatred.—୨ । (ପଶୁଆଦି) ଖାଇବା ବେଳେ ମୁହଁକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଦୋଳାଇବା—2. (beasts) To shake the face while eating.

ମୁହଁ ଛୁଟିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଅଜସ୍ର ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ—Muhañ chhutibā 1. The continuous flow of words [ମୁହଁ ଫିଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଅହଯତ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର—ମୁଖଛୁଟା **मुहँ छूटना** 2. Unbridled flow of words. ୩ । ମୌନତା ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବାକ୍ୟୋଚ୍ଚାରଣ— Giving up silence and beginning to talk

ମୁହଁ ଝୋଡ଼ିବା—ଦେ. କି.—(ଅଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ)—ଦାନ୍ତ ଖେଉରିବା; Muhañ chhorḍibā ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭାବରେ ହସିବା—To show ନିର୍ଲଜ୍ଜଭାବେ ହାସା one's teeth while talking; to laugh **मुहँ खिंडोडकरना** grinningly; to grin indecently. **मुहवाना**

ମୁହଁ ଜଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ Muhañ jagā(ge)ibā କରାଇବା—To please ମନଯୁଗାନ **मुहँजगाना** another person.

ମୁହଁ ଜଗିବା ଦେ. କି.—୧ । ଅନଭିଜ୍ଞ ନ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ସତର୍କ Muhañ jagibā ରହିବା—1. To be on's one guard. **मुहँजगना** ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରଖାଇବା—2. To please another person. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟର ସମାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ସାବଧାନ ରହିବା—3. To be careful before the completion of any work.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ (ହୁଁ) ଜବାନି—ଦେ. ବ—(ଫା.ମୁହ୍ ଜବାନ)—୧ । କଥାବାର୍ତ୍ତା। Muhañ (huñ) jabāni 1. Conversation. ୨। ମୁଖ ଜବାନୀ ମୁହଁ ଜବାନୀ ମୌଖିକ ସମ୍ବାଦ—2. Verbal news. ବି.—ମୌଖିକ—Verbal.

ମୁହଁ ଜଳିଯିବା—ଦେ. ଣ—ଲଜ୍ଜାରେ ମୁଖ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେବା— Muhañ jali jibā The face becoming pale through shame. ମୁଖ ଜଳେ ଜାଏଁ ମୁହଁ ଜଳ ଜାନା

ମୁହଁ (ହୁଁ) ଜୋର୍ (ଜ)—ଦେ. ବ—୧ । ଦାମ୍ଭିକତା; ଉଦ୍ଧତ— Muhañ (huñ) jor(ra) ମୁଖଜୋର 1. Effrontery. ମୁହଁଜୋରି ୨ । ବାକ୍‌ଶକ୍ତିର ପ୍ରଖରତା—2. Glibness of the tongue. ୩। କୌଣସି କୌଣସି ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମକୁ ବା ବାଗକୁ ନ ମାନିବାର ସଙ୍କୁ—3. Obstinacy of some horses not to be curbed or restrained. ଦେ. ବଣ—୧ । ବଚନ- ମୁହଁ (ହୁଁ) ଜୋର୍‌ଦାର ମୁହଁ (ହୁଁ) ଢୋରିଆ } —ଅନ୍ୟ ବଣ ରୂପ ଚତୁର—1. Glib. ୨ । ଉଦ୍ଧତ— 2. Full of effrontery. ୩ । ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ା ବାଗକୁ ମାନେ ନାହିଁ—3. Strong-mouthed; uncurbable (horse.)

ମୁହଁ ଟାଣ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦାମ୍ଭିକ—1. Haughty; Muhañ ṭaṇa arrogant. ୨। ଉଦ୍ଧତ—2. Impudent ଦାମ୍ଭିକତା ଦେ. ବ—ଦାମ୍ଭିକତା, ମୁହଁ ଗାଲ୍; ଉଦ୍ଧତ— ଗାଲ କରନା Effrontery; insolence; arrogance.

ମୁହଁ ଟାଣୁଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁହଁ ଟାଣ (ଦେଶ) Muhañ ṭāṇuā ଦାମ୍ଭିକ Muhañ ṭāṇa (See) ଗାଲ କରନେବାଲା [ମୁହଁ ଟାଣେ(ଣୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମୁହଁ ଟିକଏ କରଦେବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲଜ୍ଜିତ ବା Muhañ ṭikie karidebā ଅପ୍ରତିଭ କରାଇବା—To cause ମୁଖ ଛୋଟ କରାନ another to be crest-fallen.

ମୁହଁ ଟିକଏ ହେବା—ଦେ. ବ—ଅପ୍ରତିଭ ହେବା— Muhañ ṭikie hebā ମୁଖ ଛୋଟ ହୋଇଯିବା Being crest-fallen. ମୁହଁ ଛୋଟା ହୋନା (ମୁହଁ ଟିକଏ ହୋଇ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁହଁ ଢଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଆପଣା ମୁଖକୁ ବସ୍ତ୍ର ବା ଅବଗୁଣ୍ଠନ Muhañ ḍhaṅkā(ṅke)ibā କରିବା—To cover one's ମୁଖ ଢାକା ମୁହ ଢକାନା [ମୁହଁ ଢାଙ୍କିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) face with a veil.

ମୁହଁ ତୁଟିବା—ଦେ. କି—ମୋଦ୍ଦବଡ ତୁଟାଇ ଗାଳି ଦେବା— Muhañ tuṭibā To call names to a person's face.

ମୁହଁ ଥିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ବା Muhañ thibā ଅନୁରୋଧ କରିଯାଇବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ—The capa- ମୁଖ ଥାକା ମୁହଁ ହୋନା city of requesting some one or praying before some one. (ଯଥା— ଯେ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଭୋଟ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କର ରାଜାଙ୍କ ପାଖେ ମୁହଁ ଅଛି, ସେ ମୋ ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ଅବଶ୍ୟ (ମୁହଁ ରହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୁରୁ ପଦ କହି ପାରିବେ ।]

ମୁହଁ ଦେଖା(ଖେଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମୁହଁ ଚାହିଁବା (ଦେଶ) Muhañ dekhā(khe)ibā 1. Muhañ karḍhibā (See) ମୁଖ ଦେଖାନ ମୁହଁ ଦେଖାନା ୨ । ଆପଣାର ମୁଖକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେଖିବାକୁ ସୁବିଧା ଦେବା—2. To allow another to see one's face; to show one's face. ୩ । ଲଜ୍ଜାରେ ନତମସ୍ତକ ନ ହୋଇ, ସମାଜରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବିଚରଣ କରିବା—3. To walk in the society with a raised head.

ମୁହଁ ଦେଖାଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଦର୍ପଣରେ ଧନ ଦର୍ପଣରେ Muhañ dekhā jibā ଆପଣାର ମୁଖ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବା— ମୁଖ ଦେଖାଯାଓୟା 1. The reflection of one's face in a ମୁହଁ ଦିଖପଡନା mirror held before one. ୨। କୌଣସି (ମୁହଁ ବି[ଦୁ]ଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦର୍ଶନ ମିଳିବା-2. The appearance of a person at a place. ୩ । ଈଷତ୍ ଅନ୍ଧାରରେ ବା କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖ ବାର ହେବା—3. The face of a person being distinguished in a faint light or slight darkness. ୪ । କଳ୍ପନାରେ କୌଣସି ଅନୁପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖ ଦୃଷ୍ଟ ହେବା— 4. The face of an absent person being recalled to the mind's eye.

ମୁହଁ ଦେଖିବା—ଦେ. କି—୧ । ମୁହଁ ଚାହିଁବା (ଦେଶ)-1. Muhañ Muhañ dekhibā chāhiñibā (See). ୨ । ଆପଣାର ମୁଖଦେଖା ମୁଖର ପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ଦର୍ପଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦେଖିବା—2. To ମୁହଁ ଦେଖନା see one's image in a mirror.

ମୁହଁ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଯଥା ପ୍ରଶ୍ରୟ Muhañ debā ଦେବା—1. To give undue indul- ମୁଖଦେଓୟା, ନାଇଦେଓୟା, ଆସ୍କାରା ଦେଓୟା gence to a person. ଲାଡକରନା, ମୁହଁଚଢାନା (ଯଥା—ଗୁରୁର ଝୁଙ୍କୁଣିକୁ ମୁହଁ ଦେଲେ ସେମାନେ ଓପରେ ଚଢ଼ନ୍ତି ।) ୨ । ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା; ଗୁଣିବା—2. To taste. (ଯଥା—ଏ ଘାଣ୍ଟିରେ ଜଳ ମୁହଁ ଦେଇ ହେଉ ନାହିଁ ।) ୩ । ମୁହଁ ମାରିବା (୧) (ଦେଶ)—3. Muhañ māriba (1) (See) ୪ । ମୁହଁ ପକାଇବା (ଦେଶ)—4. Muhañ pakāi- bā (See)

ମୁହଁ ଧରୁ(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଉପଦଂଶ ରୋଗାଦିଜନିତ ଶଳ୍ୟର- Muhañ dharā(re)ibā ଦ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ବିଷକୁ ମୁହଁବାଟେ ଲାଳ ମୁଖ ଆଣନ ପହୁଡ ବାହାର କରାଇବା ପାଇଁ ପାରଦଘଟିତ ଔଷଧ- ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ରୋଗୀର ମୁହଁକୁ ଫୁଲାଇବା—To cause one's face to be swollen and make one's mouth salivate by the application of mercurial medicine to extracting venereal poison from the body.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ ଧରିବା—ଦୋ.ବ—ଉପଦଂଶାଦିଜନିତ ଶସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସାରୁ ବଷକୁ ଲାଳ ମୁଖ ଆସା ଘଟିତ ଔଷଧ ସେବନ କରିବାଦ୍ୱେତୁ ମୁହଁର ଫୁଲିଯିବା ଓ ଲାଳ ବାହାରୁଥିବା ଅବସ୍ଥା—The state of swelling of the face and unusual salivating of the mouth due to taking mercurial medicine to drive out venereal and other poison from the body.

ମୁହଁ(ହୁଁ)ଧୁଆ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ମୁଖଧାବନ) ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ—Muhañ(huñ)dhuā Washing of the face

ମୁଁ ଧୋଆମୁହଁଧୋନା ଦେ. ବିଣ,—ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କିମ୍ବାରେ ଆବଶ୍ୟକ—Necessary for washing the face in, (ଯଥା—ମୁହଁଧୁଆକୁଣ୍ଡ)—

ମୁହଁ ଧୋଇବା—ଦେ.କି—୧। ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବା—1. To wash Muhañ dhoibā the face. ୨ । ଖାଇସାରି ଆଞ୍ଚେଇବା ମୁଖ ଧୋୟା —2. To rinse the face and mouth **ମୁହଁ ଧୋନା** after meal

ମୁହଁ ନ ଚାହିଁବା—ଦେ. କି—ଦୋଷ ବା ଅପରାଧ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Muhañ na chāhiñbā ନ ଦେଖିବା—Not to look at ମୁଖ ନା ଚାଓୟା the face of an offending person. **ମୁହଁ ନହିଁ ତାକନା** [ଦ୍ର—ଦୋଷୀର ବା ଅପରାଧୀର ଉପସ୍ଥିତିଦ୍ୱାରା କ୍ରୋଧର ବା ଦୁଃଖର ଉଦ୍ରେକ ହେବ ବୋଲି ତାହାର ମୁଖାବଲୋକନ ନକିବା । ଏଥିପାଇଁ ବ୍ରଜସହରେ ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ଦୁଆର ମନା' ବା 'ଖୁମ୍ବ ମନା' ଦଣ୍ଡ ହୋଇଥାଏ ।]

ମୁହଁ(ହୁଁ)ନାଲ(ଳ)ଲ(ଳ)ଗୁ(ସା)—ଦେ, ବ (ସଂ. ମୁଖ+ଲାଳସା) —Muhañ(huñ)nālā la,li)chā(sā) ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ମୁଖ ଲାଳଚେ ପନ ଅଯଥା ଲାଳସା ବା ଲୋଭ—Undue hanker- **ନୀ ଲଳଚାପନ** ' ing for taking food. ଦେ ବିଣ. ପୁଂ ମୁଖଲାଳଚେ —ସୁଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଯଥା ଲାଳସିତ; ଖାଦ୍ୟ **ଜୀ ଲଳଚୀ** ପ୍ରତି ଅଯଥା ଆସକ୍ତିଯୁକ୍ତ; ପେଟୁ—Having an [ମୁହଁ(ହୁଁ)ନାଲ(ଳ)ଲ(ଳ)ଚ(ସି)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] inordinate han- [ମୁହଁ ନାଲ(ଳ)ଲ(ଳ)ଚୀ(ଚେଇ)ଗୀ(ସେଇ)—ସ୍ତ୍ରୀ] kering after delicious food; greedy. [ଦ୍ର—'ମୁହଁନାଲଗୁ' ଓ ପେଟୁକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଏହି ଯେ—ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ଲୋଭନୀୟ ଖାଦ୍ୟର ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ ପାରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପେଟୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ପେଟ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ବ୍ୟଗ୍ର ଥାଏ ।]

ମୁହଁ ନାଲ(ଳ)ଗୁ(ଚେ ଇବା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଖ+ଲାଳସା; ଲାଳୟିତ) Muhañ nāla(li)chā(che)ibā —ମୁହଁରୁ ନାଳ ବୋହିବା ମୁହଁ ନା(ଳା)ଳେଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ମୁହଁ ପାଣେଇବା } (ଦେଖ)—Muhañru nāla bohibā (See) ମୁଖେ ଜଳ ଆସା **ଜୀ ଲଳବାନା; ମୁହଁସେ ଲାର ଗିରନା (ଟପକନା)**

ମୁହଁ ନଇକ(କୁ)ଟିବା—ଦେ. କି—୧ । ଦାନ୍ତ ବାହୁଡିବା; ଦେଖାଇ ହସିବା Muhañ niki(ku)ṭibā ବିକୃତ କରିବା—1. To slightly [ଦାନ୍ତ ନଇ(ଲା)ଟା(ଟେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] show the teeth ଦାନ୍ତ ବାହିର କରା while speaking. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) **ମୁହଁ ଦିଖାନା; ମୁହଁମେ ତିନକା ଲେନା** ଅନୁନୟ ବିନୟ କରିବା— 2. To request humbly.

ମୁହଁ ନିରିଖା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଖ ନିରୀକ୍ଷଣ)—ମୁହଁ ଚହାଁ। ୧ । Muhañ nirikhā (ଦେଖ)—Muhañ chahāñ 1. (See)

ମୁହଁ ନିରି(ରେ)ଖିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମୁଖ ନିରୀକ୍ଷଣ)—୧ । ଅନ୍ୟର Muhañ niri(re)khibā ମୁଖକୁ ସତୃଷ୍ଣଭାବେ, ସ୍ନେହପୂର୍ବକ ବା ମୁଖ ନିରୀକ୍ଷଣ କରା ସନୋନିବେଶପୂର୍ବକ ଦେଖିବା—1. To **ମୁହଁ ଦେଖନା** look attentively at a person's face. ୨ । ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବା— 2. To look at the face of one's beloved.

ମୁହଁ ନୁ(ଲୁ)ଗୁ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଆପଣାର ମୁଖକୁ ଅନ୍ୟ Muhañ nu(lu)chā(che)ibā ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୁଚାଇବା ମଖମୁକାନ କରିବା—1. To hide one's face. ୨ । **ମୁହଁଛିପାନା** ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା—2 To disappear.

ମୁହଁ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ.କି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବ୍ୟ Muhañ pakā(ke)ibā ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ବା ଅନୁସ୍ଧେୟ ହାତ ଦେଓୟା କରିବା ବା ଚେଷ୍ଟା କରିବା —To try for or **ମୁହଁଦେନା** ask for a favour or object.

ମୁହଁ ପଖାଳିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—ମୁହଁ ଧୋଇବା Muhañ pakhāḷibā (ଦେଖ)—Muhañ dhoibā (See)

ମୁହଁ ପାଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଯଥା ଉପ୍ରାଦ ବା ପ୍ରଶ୍ରୟ ପାଇବା— Muhañ pāibā 1. To get undue indulgence· ନାଇ ପାଓୟା (ଜ୍ର—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକେ ମୁହଁ ପାଇଲେ ଉପରେ **ଲାର ପାନା** ଚଢ଼ିବେ ।) ୨ । ମୁହଁ ବଢ଼ିବା (ଦେଖ)— ମୁଖ ପାଓୟା 2. Muhañ bardhibā (See)—ଦ୍ର । **ମୁହଁ ପାନା** ଉଚ୍ଚରେ ଥିବା କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ (ଯଥା— ଗଛର ଛୁଣ, ଡେଙ୍ଗାଗଛର ଡାଳ)କୁ ଗୋରୁ ଓଟ ଅଦି ମୁହଁ ବଢ଼ାଇଲେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁହଁ ପହଞ୍ଚିବା—3. To reach a food with one's mouth (said of beasts)

ମୁହଁ ପାଣି—ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୁହଁ ବାଲିଙ୍କି; ବାଗାଡ଼ମ୍ବର— Muhañ pāṇi Bragging; boasting. (ଯଥା— ମୁଖର ଜଳ **ମୁହଁକା ପାନୀ** ତା ମୁହଁ ପାଣି ମୁହଁରେ ମଲା ।)

ମୁହଁ ପାଣି ମୁହଁରେ ମରିବା—ଦେ. ବ—୧ । ଜଖ୍ମର ବା ଅପ୍ରତିଭ Muhañ pāṇi muhañre maribā ହେବା; ବାଦାନୁବାଦ ବ ମୁଖର ଜଳ ମୁଖେମରା ବାମ୍ଭିକତା ପ୍ରଭୃତି ଉକ୍ତିର ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ଯାଇବା **ମୁହଁକା ପାନୀ ମୁହଁମେ ରହନା** ଦ୍ୱାରା ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—1. Becoming crest-fallen after getting proper reply to an imprudent speech; the state of being discomfited; [ଯଥା—ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମୁହଁ ପାଣି ମୁହଁରେ ମାରିବା—କୁପ୍ରାରୂଢ) ଉର୍କ କରିବାକୁ ଅମଳକ ଠାକୁ ଯାଇଥିଲ, ତନ୍ତୁ ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖି ମୋର ମୁହଁ ପାଣି ମୁହଁରେ ମଲ୍ଲ, ମୁଁ ଉର୍କ ନ କରି ଫେରି ଅସିଲି ।] ୨ । ଜବର୍ ଦେବା; ଶିକ୍ଷା ପାଇବା—2. Learning a lasting lesson. ୩। ଲଜ୍ଜିତ ହେବା-3. Being ashamed, ୪। ଅକୃତ-କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—4. To be unsuccessful.

ମୁହଁ ପାତିଆ—ବି. ବ—(ସ. ମୁଖପତ୍ର)—ଉପକରଣ ବା ଯନ୍ତ୍ରାଦର Muhañ pātiā ମୁହଁରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଧାତୁମୟ ସରୁଆ ପତ୍ର—ମୁଖପାତ; **मुखपात** A strip of metal with a pole put (ମୁହଁପାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) over the key-hole of a box.

ମୁହଁ ପେଡ଼ି କରିବା--ଗାଳେ (ଯାଇଥିବା)କି--କ୍ରୋଧରେ ବା ଅଭିମାନରେ Muhāñ perḍi karibā ମୁହଁକୁ ଫୁଲାଇବା—To bloat one's face with anger or sensitive- (ମୁହଁ ପେଡ଼ି ପରି କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ness.

ମୁହଁ (ହୁଁ)ପୋଡ଼ (ଡା)—ବି. ବଣ. ସୁଂ—(ଗାଳି) ପୋଡ଼ାମୁହାଁ; Muhañ (huñ)porḍa(ṛḍā) ଦଗ୍ଧ ମୁଖଯୁକ୍ତ—A term of abuse Having a burnt face.

ମୁଖପୋଡ଼ା ପୋଡ଼ାମୁଖ ମୁଁହପୋଡା [ଉ--କେଉଁ ଅକାର୍ଯ୍ୟ ସେହୁ ମୁହଁ-ମୁହଁ (ହୁଁ) ପୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ପୋଡ଼ କଲ୍ଲ । କୃଷ୍ଣଚିତ୍ତ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।]

ମୁହଁ ପୋଡ଼ା—ବି. ବ—ସେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ବା ଅଉଷଧର ପ୍ରଯୋଗ ବଳରେ Muhañ porḍā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା—

ମୁହଁ ପୋଡା ଅପଣା ପୁଅ, ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱାମୀ, ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତି) ପ୍ରତି ଏପରି ବିରକ୍ତ ହୁଏ ଯେ, ସେ ତାହା ମୁହଁ ଦେଖା ଗୁଡ଼େଁ ନାହିଁ—The charm, by applying which one becomes so disgusted with one's near relatives, such as son, wife, husband or other dear one,—that he does not look at their face. (ଯଥା—ସେ ଅମୁକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁହଁ-ପୋଡ଼ା କରିଛି ।)

ମୁହଁ ପୋତିବା—ବି. କି—୧ । ମୁହଁକୁ ତଳକୁ କରିବା—1. To Muhañ potibā droop down one's face. ୨। ଲଜ୍ଜାରେ **ମୁହଁ ନୀଚା କରନା** ମୁଖପୁଂତା, ମୁଖ ହେଁଟ କରା, ମୁଖ ନୀଚୁ କରା ମୁହଁକୁ ତଳକୁ କରିବା- 2. To droop down one's face **ମୁହଁ ଫୁଲ୍ଲାନା** in shame or modesty.

ମୁହଁ ଫିକା କରିବା—ବି. କି—ମୁହଁ କେଶଶୂନ୍ୟ କରିବା; ମୁହଁ Muhañ phikā karibā ଶୁଖାଇବା—To make one's ମୁଖ ଫିକା କରା **ମୁହଁ ଫୀକା କରନା** face turn pale. (ମୁହଁ ଫିକା ପଡ଼ିବା—ଅବୋଧ୍ୟରୂପ)

ମୁହଁ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ବି. କି—ମୁହଁ ଖୋଲିବା (ଦେଖ) Muhañ phiṭā(ṭe)ibā Muhan kholibā (See) ମୁଖ ଖୋଲା **ମୁହଁ ଖୋଲନା, ମୁହଁ ଫା(ଫୋ)ଡକର କହନା**

ମୁହଁ ଫିଟିବା—ବି. କି—୧ । ଶିଶୁ ବା ମୂକ ବ୍ୟକ୍ତି କଥା କହିବା— Muhañ phiṭibā ।1. Utterance of a child or mute.

ମୁଖ ଫୋଟା ୨ । ମୁହଁରୁ ଗାଳି ମନ୍ଦ ବାହାରିବା—2. **ମୁହଁ ଖୁଲନା, ମୁହଁସେ ଫୁଟନା** Utterance of obscene words. ୩ । ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—3. Utterance of speech. ୪ । ମନ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା— 4 Expression of one's mind.

ମୁହଁ ଫୁଲ୍ଲ—ବି. ବ.(ସ.ମୁଖ+ଶୀଘ)—ଅଭିମାନରେ, କ୍ରୋଧରେ ବା Muhañ phulā ଦୁଃଖରେ ମୁଖର ଶ୍ରୀଘ୍ର; ଭ୍ରୁକୁଟି—Frown. ମୁଖ ଫୁଲା **ମୁହଁ ଫୁଲା**

(ମୁହଁଫୁଲି, ମୁହଁଫୁଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି. ବଣ. ସୁଂ.—ଭ୍ରୁକୁଟିଯୁକ୍ତ- Scowling; frowning.

ମୁହଁ ଫୁଲ୍ଲା(ଲେ)ଇବା—ବି. କି—୧ । କ୍ରୋଧ, ଖେଦ ବା ଅଭିମାନ Muhañ phulā(le)ibā ଯୋଗୁଁ ମୁହଁକୁ ଶ୍ରୀଘ୍ର କରିବା— ମୁଖ ଫୁଲାନ 1. To scowl; to have a frowning face **ମୁହଁ ଫୁଲାନା** (due to anger or weeping). ୨ । ମୁହଁ ବିବର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To have a pale or sad face.

[ମୁହଁ ଫୁଲୁରା କରିବା, ମୁହଁ ଭୁଭୁଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ) ହେବା, ମୁହଁ ଭୁ(ଭୁ)ଭୁଙ୍ଗା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୁହଁ ଫୁଲ୍ଲ ଫୁଲ୍ଲ—ବି. ବ ଓ ବଣ—ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅଭିମାନ Muhañ phulā phuli କରିବା; କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତ ବା ରୁଷ୍ଟ ହେବା- ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରେର ଉପର ମୁଖ ଭାର କରା Scowling or **ଅନବନ** frowning at each other.

ମୁହଁ ଫେରା(ରେ)ଇବା—ବି. କି—୧ । ଗୁହାଁଥିବା ଦିଗରୁ ମୁଖକୁ Muhañ pherā(re)ibā ବୁଲାଇ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ମୁଖ କରିବା- ମୁଖ ଫିରାନ 1. To turn one's face from one side **ମୁହଁ ଫିରାନା** to a different side. ୨ । ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଗତି କରିବା—2. To move in an opposite direction. ୩ । କୌଣସି ଅଡ଼ିକୁ ଅଭିମୁଖୀ ହେବା— 3. To turn one's face towards any direction.

ମୁହଁ(ହୁଁ) ଫୋଡ଼(ଡ଼ା)—ବି. ବଣ. ସୁଂ. (ସ. ମୁଖ ଓ ସ୍ପୃଶ୍) Muhañ(huñ) phorḍa(ṛḍā) ୧ । ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ—1. Plain- ମୁଖ ଫୋଡ଼ spoken. ୨ । ମୁଖର—2. Talka- **ମୁହଁ ଫୋଡ** tive. ୩ । ଆଗ ବୋଲା—3. Forward; (ମୁହଁ ଫୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) pert

ମୁହଁ ବଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ବି. କି (ସ. ମୁଖବଙ୍କ)—୧ । ମୁଖକୁ Muhañ bañkā(ṅke)ibā ଗୋଟାଏ ପାଖକୁ ବଙ୍କ କରିବା— ମୁଖବାଙ୍କନ 1. To turn one's face to a side. ୨ । **ମୁହଁ ବାଙ୍କା କରନା** କୌଣସି ବିଷୟକୁ ବିମୁଖ ହେବା— 2. To be averse to a thing or object, ୩ । ମୁଖ କୁଞ୍ଚିତ କରିବା; ମୁଖଭଙ୍ଗି କରିବା—3. To knit one's face. ୪ । ମୁଖଭଙ୍ଗିଦ୍ୱାରା ଅନାଦର ବା ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରକାଶ କରିବା—4, To give vent to one's slight or disregard by facial expression.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ ବଙ୍କା ହେବା—ଦେ. ବ—ଲଜ୍ଜିତ ବା ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—
Muhañ bańkā hebā Being crest-fallen or
ମୁଖ ବେଁକେ ଯାଓୟା ମୂହଁ ବାଁକା ହୀନା abashed.

ମୁହଁ ବଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ମୁଖ ଓ ବୃଦ୍ଧି)—୧। ମୁହଁ
Muhañ barḍhā(rḍhe)ibā ବାଢ଼ିବା(ଦେଖ)—1. Muhañ
ମୁଖ ବାଢ଼ାନ ମୁହଁ ବଢାନା kārḍhibā (See) ୨। (ଗୋରୁ
ଓଟ ଆଦ) ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମୁହଁ ଉଚ୍ଚରକୁ ନେବା ପାଇଁ
ସେଥଡ଼ିକୁ ମୁହଁ ଲମ୍ବାଇବା—2. To extend one's
ନାଇ ଦେଓୟା, ଆଙ୍କାରା ଦେଓୟା face to reach a food (said
ଲାଡ ଦେନା of cattle, camel etc). ୩। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ଅଯଥା ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା—3. To give undue
indulgence to a person. ୪। ଉଚ୍ଚୟ, ମାତ
ଲୋକ ଓ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଅଯଥା ପ୍ରଶ୍ରୟ ବା ଆଦର ଦେବାଦ୍ୱାରା
ସେମାନଙ୍କ ଅବାଧ୍ୟତା ବା ଅଶ୍ଳୀଳ ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା—
4. To encourage a child's, servant's or
inferior's disobedience or insolence by
undue indulgence or fondling

ମୁହଁ ବଢ଼ ବି.—ଦେ. ବ—୧। ଅଯଥା ପ୍ରଶ୍ରୟ ପାଇବା ଯୋଗୁଁ ଅଶ୍ଳୀଳ
Muhañ barḍhibā ବୃଦ୍ଧି ହେବା—1. Impudence due
ମୁଖ ବାଢ଼ା ମୁହଁ ବଢନା to being given indulgence.
(ମୁହଁ ବଢ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ମୁଖରତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—
2. Increase of one's pertness or garrulity.

ମୁହଁ ବନ୍ଦ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ ଓ ବନ୍ଧନ)—କଥା କହିବା ଖାଦ୍ୟାଦି
Muhañ banda ଗ୍ରହଣ—Stoppage of one's mouth;
ମୁଖ ବନ୍ଦ ମୁହଁ ବନ୍ଦ gagging of one's mouth.

ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିବା—ଦେ କି ୧। ମୌନାବଲମ୍ବନ କରିବା; ଚୁପ୍
Muhañ banda karibā କହିବା—1. To keep silent;
ମୁଖ ବନ୍ଦ କରା ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରନା to shut up one's lips; to
close one's mouth. ୨। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଥା
କହିବାକୁ ନ ଦେବା—2. Not to allow a
person to speak. ୩। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଟିରେ
ବଣ୍ଣା ବା ଠିପି ମାରିବା—3. To gag a person's
mouth. ୪। ଉପଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତି ଆଦ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲଜ୍ଜିତ ଓ ନିରୁତ୍ତର କରାଇବା—4. To silentce
or a shame a person by reasonable
arguments.

ମୁହଁ ବନ୍ଧ ନ)ର୍ଦ୍ଧ—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖବନ୍ଧନ)—ଉଚ୍ଚାରଣାଦର ପ୍ରଯୋଗ
Muhañ banda(ndha)na ଦ୍ୱାରା ବାକ୍‌ଶକ୍ତିର ରୋଧ—
ମୁଖ ବାନ୍ଧା ମୂହଁ ବନ୍ଦନ Stoppage of a person's power
of speech by employment of magical
charm.

ମୁହଁ ବନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କି—ପାଣି ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ପୋଖରୀ
Muhañ bandhā(ndhe)ibā ଓ ନଦୀ ଆଦର ମୁହଁରେ ବନ୍ଧ
ମୁଖ ବାଁଧାନ ମୂହଁ ବଁଧା ଦେନା ଦେଇବା—To dam up the
mouth of a pond or a river.

ମୁହଁ ବାଦ(ଲ)ଗି(ଙ୍ଗି)—ଦେ. ବ (ମୁହଁ+ଫା. ବାଦ୍‌ଗୀ; ଭୁଲ· ଅ.
Muhañ bāni(li)gi(ṅgi) ମୁବାଲ୍‌ଗା)—ବୃଥା ଅହଂକାରୋକ୍ତି—
ମୁଖସାପଟ ଡିଂଗ, ଟିରଂ Bragging; vain boasting.
[ମୁହଁ ବଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇ, ମୁହଁଉଡ଼ଙ୍ଗ, ମୁହଁଉଡ଼ଂ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ମୁହଁ ବାଦ(ଲ)ଗିଆ, ମୁହଁ ଉଡ଼ଗିଆ—ବଣ]

ମୁହଁ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କି (ସ. ମୁଖବନ୍ଧନ)—୧। ମୁଖ ସୁମୁନ କରିବା;
Muhañ bāndhibā ଉତ୍ତମ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରା ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ଲୋପ
ମୁଖ ବାନ୍ଧା ମୂହଁ ବାଁଧନା କରିବା ବା ମୂକ କରିବା—1. To
(ମୁହଁ ବାନ୍ଧିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) bring about a person's
dumbness by employment of charms.
୨। (କୌଣସି ମିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ) ଅତ୍ୟଧିକ ମିଷ୍ଟତା ହେତୁ
ଖାଦକର ଚହଁରେ ଅରୁଚି ଜନ୍ମାଇବା—2. To cause
aversion to a sweet thing by its excessive
sweetness. ୩। କୌଶଳ ପ୍ରଯୋଗ ବା ଉପହାର
ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୋହିତ ବା ମୌନ
କରିବା (ଯେପରି ବ, ସେ ଅପ୍ରିୟ ସମାଲୋଚନା କରି ନ
ପାରିବ)—3. To charm or bribe a person
into silence.
୪। ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଦାନ୍ତକୁ ରଜ୍ଜୁଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ କରିଦେବା—
(ଯେପରି ବ, ସେମାନେ ଖାଇ ନ ପାରିବେ ବା କାମୁଡ଼ି
ନ ପାରିବେ)—4. To tie up the mouth (of
beasts etc) to prevent them from biting
or eating. ୫। ମୃଦଙ୍ଗ ଆଦ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରର ମୁହଁରେ
ଚମଡ଼ା ପକାଇ ବାନ୍ଧିବା—5. To bind the mouth
of a drum with leather.

ମୁହଁ ବିଗାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ.—(ସ. ମୁଖ+ବିକୃତ)—କଦ୍‌ଭାଷୀ—
Muhañ bigārḍiā Scurrilous; foul-tongued
ମୁହଁ ବିଗଡ଼, ମୁହଁ ବିଗଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁହଁ ବିଗାଡ଼ିବା—ଦେ. କି.—(ସ. ମୁଖ ଓ ବିକାର)—ମୁହଁ ଖରାପ
Muhañ bigārḍibā କରିବା; ଗାଳ ଦେବା; ଗାଳ ବା ଅଶ୍ଳୀଳ
ମୁଖବିଗଡ଼ାନ ଭାଷା ପ୍ରଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଅପରର ମୁଖକୁ କଳୁଷିତ
ମୁହଁବିଗାଡାନା କରିବା—To befoul one's mouth by
uttering indecent words or abuse.

ମୁହଁ ବିଗିଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—୧। ବିସ୍ୱାଦ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନ କିମ୍ବା ରୋଗ
Muhañ bigirḍibā ଯୋଗୁଁ ଖାଦ୍ୟରେ ଅରୁଚି ଉପସ୍ଥିତ
ମୁଖବିଗଡ଼ା ହେବା—1. Disrelish or apathy for food
ମୁହଁବିଗଡନା (owing to the tasting of a bad
thing or owing to illness) ୨। ସର୍ବଦା
ଅଶ୍ଳୀଳଭାଷା ପ୍ରଯୋଗ କରିବା ଅଭ୍ୟାସ-2. The habit
of using indecent expressions.

ମୁହଁ ବୁଜିବା—ଦେ. କି-୧। (ନଚେତ) ଚୁପ୍ ହେବା; କଥା ନ କହିବା—
Muhañ bujibā 1. To be silent; to shut up one's
ମୁଖବୁଜା lips. ୨। ଅନ୍ୟର ପାଟିରେ ହାତ ବା ବଣ୍ଣା ଦେବାଦ୍ୱାରା
ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରନା ଭାବୁ କଥା ବୁଜାଇ ନ ଦେବା—2. To gag
a person's mouth. ୩। ହୃଦୟର ଦୁଃଖଭାବ ପ୍ରକାଶ
କରିବା— Not to give vent to one's mind.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ ବୁଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଗୁରଅଡ଼ୁ ଗୁହିଁବା—Muhañ bulā(le)ibā 1. To look round. ୨ । (ଗୋରୁ ମୁଖ ବୁଲାନ ଅଦ) ଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ମୁହଁ ଗୁଳତ କରିବା—**ମୁଁହ ଘୁମାନା** 2. To move the mouth on the food (said of cattle.)

ମୁହଁ ଭକ(ଗ)ତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ମୁଖ+ଭକ୍ତି)—ହୃଦୟରେ ଭକ୍ତି ନ Muhañ bhaka(ga)ti ଥାଇ କେବଳ ମୁହଁରେ ଦେଖାଇବା ମୁଖର ଭକ୍ତି **ମୁଁହ ଭକତି** ଭକ୍ତି—Lip-devotion

ମୁହଁ ଭକ(ଗ)ତିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଶ--ଯାହାର ବା ଯେଉଁ କଥାରେ ପ୍ରକୃତରେ Muhañ bhaka(ga)tiā ଭକ୍ତି ନ ଥାଇ ଭକ୍ତି ଥିବାର କେବଳ ଯେ ମୁଖେ ଭକ୍ତି ଦେଖାଏ ମୁହଁରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ—Having **ମୁହଁଭଗତୀୟା** lip-deep devotion.

ମୁହଁ (ହୁଁ)ର(ଗ୍ଗୋ)ର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ନଉଡ଼ ଶବ୍ଦ ସମସ୍ତରେ ଗାଳିଡ଼ଙ୍କ Muhañ (huñ)bha(bho)r ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—୧।ସମ୍ମୁଖରୁ ବଥାଘିବା ଅଘାତ—1. A stroke dealt from one's front; a frontal below. ୨।ବାଗାଡ଼ମ୍ବର-2. Bragging. ବଶ—୧ । ମୁହଁଫୋଡ଼; ମୁଖର—1. Pert. ୨ । ବାଗାଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରିୟ—2. Braggart; boastful; fond of bombastics.

ମୁହଁ ଭ(ବ)ରଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ମୁହଁଚରୁଣ; ଦାଠବରୁଣ-A pimple Muhañ bha(ba)randa on the face; varus. ମେଚେତା ବର୍ରେ

ମୁହଁ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଯଥା ଅହର୍ବା ବା Muhañ bhāṅgibā ମୁଖରତାକୁ ଜବ କରିବା--1. To ମୁଖଭାଙ୍ଗା check a person's undue impudence. **ମୁହଁତୋଡନା** ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଯଥା ଆଶାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବା—2. To nip a person's undue hopes in the bud.

ମୁହଁ ଭା(ଭୁ)ଡୁଙ୍ଗା କରିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ମୁଖ ଓ ଭୁରୁ)—ଅନୁରକ Muhañ bhā(bhu)ṛduṅgā karibā କୋଧ ଓ ଅଭିମାନ (ମୁହଁ ଭାର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଗୁଁ ଭ୍ରୁକୁଞ୍ଚି କରିବା—To ମୁଖ ଭାରିକରା frown from anger or sensitiveness, **ମୁଁହ ବାହାରକରନା** to sulk,

ମୁହଁ ଭା(ଭୁ)ରୁକୁଣ୍ଡା କରିବା—ଦେ କି (ସଂ.ମୁଖ ଭ୍ରୁକୁଟି)—ମୁହଁ ଫୁଲାଇବା Muhañ bhā(bhu)rkuṇḍā karibā (ଦେଖ)—Muhañ ମୁହଁ ଭୁରୁଣ୍ଡା[ଣ୍ଡେ]ଇବା-ଅନ୍ୟରୂପ) phulāibā ମୁଖ ଭାରକରା **ମୁଁହ ବାହାର କରନା** (See)

ମୁହଁ ଭିଡ଼ା—ଦେ. ବ-ମୁହଁ ଭିଡ଼ିବା (ଦେଖ)—Muhañ bhiṛdibā Muhañ bhiṛdā (See). ଦେ. ବଶ—ଯାହାଦ୍ୱାରା ଗାଣିଥଗୁଡ଼ି-ମୁଖବାନ୍ଧା ଘୁଣ୍ଟି ମାଠିଆର ମୁହଁକୁ ଟାଣ କରିଯାଏ—[ଦ୍ର—ଅନେକ **ମୁଁହବାଁଧନା** ଗୁଡିବ ମାଟିଆରେ ଗାଣିଥଗୁଡ଼ ଭରଛଳର ସାର, ଗୁଡ଼ର ଗୋଟିଏ ମୁହଁଭିଡ଼ା ଘାଗ ଗଜ୍ଜ ସରୁ ମାଠିଆର ମୁହଁ ଭିଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ।]

ମୁହଁ ଭିଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭରଲପଦାର୍ଥ (ଯଥା-ଗାଣିଥଗୁଡ଼) ଘୁଣ୍ଟି Muhañ bhiṛdibā ଥିବା ମାଠିଆ ଆଦର ମୁହଁରେ ଘାଗେ ଟାଣୁଆ ମୁଖବାନ୍ଧା ଗୁଡ଼ ଛାଳବାଦ୍ୱାରା ମାଠିଆର ମୁହଁ ଘଂଚ ସ୍ତରକୁ କଠିନ **ମୁହଁବାଁଧନା** କରିବା (ଯେଉଁ ବ, ମାଠିଆକୁ ଅଳେଇଦେଲେ ମାଟିଆ ଉପରର ତରଳ, ଗୁଡ଼ ବୋହି ଘଡ଼ିବ ନାହିଁ)—1. To spread a layer of thick molasses on the mouth of a jar-full of thin or liquid molasses. ୨ । ଜଳାଶୟାଦିର ଜଳ-ନିର୍ଗମନ ପଥକୁ ବନ୍ଧଆଦଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରିବା—2. To stop the mouth of a tank by raising a bundh, so that water will not escape out of it.

ମୁହଁ ଭୁରୁଡ଼(ଡା, ଡ଼୍)—ଦେ. ବ—ଦାମ୍ଭିକତା; ଅବଜ୍ଞତ ବାକ୍ୟ—Muhañ bhururḍa(ṛḍā, ṛḍu) Impudence; asser-ଦାମ୍ଭିକତା, ମୁଖସାପଟ tiveness; effrontery. ଦେ.ବଶ—ଢୀଠାଇ(ବି) ଢୀଠ(ବିଶ) ଦାମ୍ଭିକ—Impudent.

ମୁହଁ ମରିବା—ଦେ.କ—୧। ଉତ୍ସାହ ବା ଉଦ୍ୟମ ଜମିଯିବା—1. Loss Muhañ maribā of energy or eagerness. ୨ । ସ୍ୱରସ (ମୁହଁ ମରିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁହଁ ବିବସ ହେବା; ମୁହଁ ଶୁଖିଯିବା—ମନମରା 2. (the face) Becoming pale or dejec-**ମୁହଁ ମରନା** ted; dejected countenance.

ମୁହଁମାଡ଼ ପଡ଼ି ରହିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସବଲପ୍ରକାର Muhañ māṛdi paṛdi rahibā ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହି ରହିବା ମାଟି କାମୁଡ଼ି ପଡ଼ି ଥାକା —To stick to a place in **ମୁହଁ ମାରକେ ପଡ ରହନା** spite of all suffering and trouble.

ମୁହଁ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ମୁଖକୁ ଅବନତ କରିବା; ମୁଖକୁ ଭଲକୁ Muhañ māṛdibā ଯୋଇବା—1. To droop down **ମୁଖହେଁଟ କରା** one's head. ୨ । ଭଲକୁ ମୁହଁ କରିବା—**ମୁହଁ ଗୀରାନା, ମହଁ ଭିଡାନା** 2. To lower one's face; to look to the ground. ୩ । ମୁଖକୁ ତଉଆରେ ବା ବଡ଼ଗାରେ ବା ଖୁଚ କଂସାରେ ସଲଗ୍ନ କର୍ମକୁ ଆଦର କରିବା—3. To put one's head on a pillow, a bed or a food-pot.

ମୁହଁ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ନ ଖାଇ କେବଳ Muhañ māribā ତାହା ମୁଖଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—1. To touch ମୁଖ ଛୁଆଁନ the food with one's mouth without **ମୁଁହ ଡାଲନା (ମାରନା)** actually eating it. ୨ । ଚୁମ୍ବନ କରିବା—2. To kiss. ୩ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ ସମସ୍ତ ନ ରହି କେବଳ ସେହି ସ୍ଥାନ ବାଟରେ ଗଲି ଥିବା —3. To touch a place (without stopping there) in the course of a journey. (ଯଥା —ଅପର କଟକୁ ଆସିବା ବେଳେ ଆମ ଗାଆଁରେ ଟିକେ ମୁହଁ ମାରିଦେଇ ଆସିବେ ।)

ମୁହଁ ମେଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ କରିବା—Muhañ melā(le)ibā 1. To open one's mouth; ମୁଖ ଖୋଲା to yawn. ୨ । ମୁଖ ଖୋଲିବା; କଥା କହିବ **ମୁହଁ ଫିଲାନା** —2. To speak out.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ ମୋଡ଼ା—ଦେ. ବଣ—୧ । ବକ୍ରତମୁଖ—1. Of contracted face. ୨ । ଯାହାର ମୁହଁ ମୁଖବାଁକା ଏକ ପାଖକୁ ବଙ୍କା ହୋଇଥାଏ—2. Having the face turned to one side. [ଉ—ସେ ପାଟରେ ବାଳ ଯୁବରେ ମୁହଁମୋଡ଼ା, ହୋଇ ମଧ୍ୟ-ବେଶରେ କଲେ ମୁଣ୍ଡଚଢ଼ା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବରବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତର ମୁହଁକୁ ମୋଡ଼ ଦଏ—3. (a person) Habituated to draw away his face (as (ମୁହଁ ମୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) a sign of dislike). ଦେ. ବ—ମୁହଁକୁ ବରବ୍ଦରେ ଏକ ପାଖକୁ ବଙ୍କା କରିବା—Drawing away of one's face in displeasure.

ମୁହଁ ମୋଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ଓଠକୁ ଏକ ପାଖକୁ ମୋଡ଼ି ଘୃଣା ବା Muhañ mordibā ବେଖାତିର ପ୍ରକାଶ କରିବା; ମୁଖ କୁଞ୍ଚିତ (ମୁହଁ ମୋଡ଼ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—1. To squeeze ମୁଖମୋଡ଼ା; ମୁଖବାଁକାନ; ମୁଖସିଟକାନ or knit the lips to one **ମୁହଁ ମୋଡନା (दूसना,फेरलेना)** side as an expression of disgust or sneering; to contract the face in disgust, actual or feigned; to sneer at. ୨ । ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହଁକୁ ଏକପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇବା—2. To turn one's face to one side in shame.

ମୁହଁ ମୋଡ଼ ରହିବା—ଦେ. କି—ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କର, Muhañ mordi rahibā ଅପମାନିତ ବା ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରା ରହିବା—To acknowledge defeat **सीरझुँकालेना, मुहँमोडकर रहना** with the face con-ମୁହଁ ମୋଡ଼ ହୋଇ ରହିବା } ଅନ୍ୟରୂପ tracted in ମୁହଁ ମୋଡ଼ ମାଡ଼ ହୋଇ ରହିବା } shame; to be crest fallen. [ଉ—ସେହିରୂପେ ଅଜ ମୋ ମାଇଗଣ ପାଖେ, ମୁହଁ ମୋଡ଼ ରହିବେ ନୃପତି ସମସ୍ତେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।]

ମୁହଁ ରକ୍ଷା—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖରକ୍ଷା)—୧ । ମୁଖରକ୍ଷା; ମାନରକ୍ଷା—Muhañ raksbā. 1. The saving of one's prestige. ମୁଖରକ୍ଷା ୨ । ଅନ୍ୟର ରକ୍ଷା—2. Showing regard for **मानरक्षा, बातरक्षा** another person's request or feelings.

ମୁହଁ ରଖିବା—ଦେ. କି (ସ. ମୁଖରକ୍ଷା)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର Muhañ rakhibā ମାନ ରକ୍ଷା କରିବା—1. To save the (ମୁହଁ ରକ୍ଷା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) prestige of a person. ମୁଖରାଖା; ମୁଖରକ୍ଷାକରା ୨ । ଅନ୍ୟର ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହଁ ଉଜୁଲ ନ **मानरखना, मुहँ रखना** ହୁଏ ସେପରି କରିବା—2. To save the face of a person. ୩ । ଅନ୍ୟର ରକ୍ଷା କରିବା—3. To show regard to the feelings or request of a person.

ମୁହଁ ରଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ରାଗ ହେବା; ରାଗି ଯିବା; Muhañ ranga(ṅge)ibā କ୍ରୋଧରେ ରକ୍ତମୁଖ ହେବା [ମୁହଁ ନା(ଲ୍ଲ)ଲ୍(ଲ) କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]—1. (one's face) ମୁଖ ରାଙ୍ଗାନ To become red with anger or rage. **मुखलाल करना** [ଉ—ପ୍ରବଳ କ୍ରୋଧ ଜାତ ହେଲେ ମୁହଁ ଆରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ ।] ୨ । ରଙ୍ଗଆବଦ୍ୱାରା ମୁଖକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବା—2. To paint one's face.

ମୁହଁରୁ(ରେ)ଚକ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୁଖରୋଚକ)—ସୁସ୍ୱାଦୁ; Muhañ ru(ro)chaka ରୁଚିକର—Tasteful; delicious. ମୁଖରୋଚକ **मुखरोचक**

ମୁହଁରୁ ଛୁଟିବା—ଦେ. କି—(ବାକ୍ୟ) ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବା—To be Muhañru chhuṭibā uttered; to be spoken out, ମୁଖଥେକେ ବେରାନ **मुहँसे छुटना**

ମୁହଁରୁ ନା(ଲ୍ଲା)ଳ ବ(ବୋ)ହିବା—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ+ଲାଳ+ବହ Muhañru nā(lā)la ba(bo)hibā ଧାତୁ) —୧ । ମୁଖରୁ ମୁଖେ ଜଳ ଆସା ନାଳ ଦୁହିବା—1. Salivation; watering **मुहँ ललचाना, मुहँसे लार टपकना** of the mouth. ୨ । ମୁହଁ ନାଳ(ଳ)ରେଇବା } ମୁହଁ ନାଳେଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ସୁସ୍ୱାଦରେ ଖାଦ୍ୟାଦି ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ଲାଳାୟିତ ହେବା—2. Hankering after ମୁହଁ ପାଣେଇବା } or longing for a dainty dish brought to one's presence. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ମନ ହେଲେ ଖରେଇ ବା ଅସମ୍ଭାଳ ହେବା ଅନ୍ୟର ଭୋଗ ଦେଖି ଅନ୍ୟର ଭୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଜନ୍ମିବା—3. An uncontrollable longing for a thing enjoyed by another.

ମୁହଁରୁ ପାଣି ଶୁଖିଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ସନ୍ତାପ- Muhañru pāṇi sukhijibā ଜନିତ ଭୀତ ହୋଇ ଯିବା—1. Becoming downcast or crest-**मुहँका पानी सूख (मर) जाना** fallen. ୨ । ଲଜ୍ଜାହୀନ ହେବା—2. To become shameless. (ମୁହଁରୁ ପାଣି ମରିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁହଁରୁ ପାରୁ ଖସି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି (ଲଜ୍ଜାର୍ଥ)—ଲଜ୍ଜାହୀନ ହେବା— Muhañru pārā khasi pardibā To be lost to all ଲଜ୍ଜାହୀନ ହଓୟା sense of shame. **लज्जाको घोलकर पीजाना, बेपानी होना**

ମୁହଁରୁ ବରତିବା—ଦେ. କି—ବଡ଼ବିପଦ କବଳରୁ ଉଦ୍ଧାର ଲଭ Muhañru baratibā କରିବା—To come out of a ମୁଖଥେକେ ବାଁଚା grave danger unscathed. (ସଥା—ମୁଁ **मुहँसे निकलना** (ମୁହଁରୁ ବୁଜିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ବାଣମୁହଁରୁ (ମୁହଁରୁ ବର୍ତ୍ତିବା, ମୁହଁରୁ ବଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବରତିଗଲ ।)

ମୁହଁରୁ ବାହାର ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—କଳତ ଅସାବଧାନତାରୁ ଯୋଗୁ Muhañru bāhāri pardibā (କୌଣସି ବାକ୍ୟ) ହଠାତ୍ ମୁଖଥେକେ ବେରିଏ ପଡ଼ା ଉଚ୍ଚାରିତ ବା ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

मुहँसे निकलना (words) To slip out of one's (ମୁହଁରୁ ବାହାର ହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) mouth; to be spoken out in a moment of carelessness.

ମୁହଁରେ କାଳି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅପମାନିତ ଓ Muhañre kāli debā ଅପଦସ୍ଥ କରିବା—To put a ମୁଖେ କାଳି ଦେଓୟା person to disgrace. [ଦ୍ର—ପୁଙ୍କେ **मुहँमे काली पोतना** ଦଣ୍ଡରୂପେ ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁରେ ଏକ ମୁହଁରେ ଚୂନ କଳା ଦେବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଗାଲରେ ଚୂନ ଓ ଏକ ମୁହଁରେ ଚୂନ କାଳି ଦେବା } ଗାଲରେ କଳା ବୋଳ କମ୍ବା ମୁହଁଯାକ କଳା ବୋଳ ତାକୁ ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲାଇ ଥିଲେ ।]

ମୁହଁରେ କାଳି ବୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଳଙ୍କ ଅରୋପଣ କରିବା— Muhañre kāli bolibā To slander (a person). ମୁଖେ କାଳୀ ଲାଗାନ **मुहँमे काली पोतना** (ମୁହଁରେ କାଳ ଲେ[ଲି]ପିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁହଁରେ ଖଇ ଫୁଟିବା—ଦେ. କ—(ଧାନକୁ ଭାଜିବା ହମ୍ପରେ ଭଜା- Muhañre khai phuṭibā ଜନିତ ଖାଣ୍ଡି ରେ ଖଇ ଫୁଟିବା ପରି) ମୁଖେ ଖୈ ଫୋଟା **मूहंमे लावा फुटना** ମୁହଁରୁ ଅଜସ୍ର ଧାରରେ ବାକ୍‌ସ୍ରୋତଃ ବାହାରିବା—Talking without a halt or stop; talking glibly.

ମୁହଁରେ ଚଡ଼କ (ରାଧାଚଡ଼କ) ପଡ଼ୁ—ଦେ. ଅ (ଗାଳ ବା ଅରଗାଯ) Muhañre chaṛdaka (rādhā chaṛdaka) paṛdu—ତୁ ମୁଖେ ବଜ୍ର ପଡୁକ **मुहंमे वज्र पडे** ଯେଉଁ କଥା କହିଲୁ ସେଥିପାଇଁ (ମୁହଁରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଈଶ୍ୱର ତୋର ଅମଙ্গଳ (ମୁହଁରେ ଛେଚା ପାଡ଼ୁ—ଅଶ୍ଳୀଲ) ସ୍ୱାହା—(Interjection) A curse upon you for what you have said.

ମୁହଁରେ ଜବାବ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଉଚ୍ଚ, ଶିଷ୍ୟାଦି) ଦୁର୍ବିନୀତ Muhañre jabāba debā ଭାବରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବା ଗୁରୁଙ୍କୁ ଅବାଧ୍ୟ ମୁଖର ଉପର ଜବାବ ଦେଓୟା ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର ଦେବା—To **मूहंपर जवाब देना** return insubordinate replies to one's superiors.

ମୁହଁ ଉପରେ ଜବାବ ଦେବା, } ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଜବାବ ଦେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ମୁହଁରେ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କହିବା—1. To speak. Muhañre dharibā ୨ । ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—2. To utter. ମୁଖେ ଧରା, (ଯଥା—ଯାହ କଥା କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ମୁହଁରେ **मूहंमे (पर) धरना** ଧରିଲେ ମଧ୍ୟ ଯାହ ଭୁଲ ।)

ମୁହଁରେ ନଆଁ—ଦେ. ଅ (ଗାଳ)—୧ । (ମୃତ୍ୟୁକାମନାଦ୍ୱାରା ଗାଳ, Muhañre niāñ ଏହାର ଅର୍ଥ ତୋ ମୁହଁ ପୋଡ଼ିଯାଉ) ତୁ ମୁଖେ ଆଗୁନ, ମୁୟେଁ ଆଗୁନ ପଡ଼—1. (A curse meaning **मूहंमे आग** fire on your mouth) You die । [ଦ୍ର—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖରେ ମୁଖାଗ୍ନି ଦେବା କର୍ଯ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବ୍ୟବହୃତ ।]

୨ । ମୁଖାଗ୍ନି—2. The fire set to the face of a dead body going to be cremated.

ମୁହଁରେ ନଆଁ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖରେ Muhañre niāñ debā ମୁଖାଗ୍ନି ଦେବା—1. To set fire ମୁଖେ ଆଗୁନ ଦେଓୟା to the face of a dead body. ୨ । **मूहंमे आग देना** 'ମୁହଁରେ ନଆଁ' ବୋଲି ଗାଳ ଦେବା— 2. To abuse a person.

ମୁହଁରେ ପାଣି ଦେବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ମୁହଁ ଧୋଇବା—1. To Muhañre pāṇi debā wash the face. ୨ । ଉପବାସ ମୁଖେ ଜଳ ଦେଓୟା ପରେ ପ୍ରଥମେ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To **मूहं धोना** drink water after a fast

ମୁହଁରେ ପାଣି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବା; ମୁହଁ Muhañre pāṇi māribā ଧୋଇବା—To wash the face. ମୁଖ ଧୋୟା **मूहंपर छिटा देना**

ମୁହଁରେ ପାଲବନ୍ଧା (ଚୁଣ୍ଟା) ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଭୁଲ Muhañre pāṛabinḍā (chuṇṭā) māribā ଢୋଇ ମୁଖେ ବୁଜା ଦେଓୟା ରହିବା—To keep silent. [ଦ୍ର— **मूहंमे बीडि देना** କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅବୁଝାମଣା ପ୍ରକାରର (ମୁହଁରେ ଠିପି ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଯୋଗ୍ୟ ବା ଜବରଦସ୍ତ "ପାଲବନ୍ଧା ମନ୍ତ୍ରୀ"ଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଭାଲେ ଭୁବି ବାହାର ପଡ଼ିବ, ଏଥିପାଇଁ ସେ ସବୁବେଳେ ପାଖରେ "ପାଲବନ୍ଧା" ମାର ଥାଆନ୍ତୁ ଓ କଥା କହିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେ ବନ୍ଧାଟି ପାଖରୁ କାଢ଼ି ଦେଇ କଥା କହି ସାର ପୁଣି ତତ୍ପଣାତ ମୁହଁରେ ପାଲବନ୍ଧାଟି ମାଡ଼ ଦିଅନ୍ତୁ । ଏହି କାହାଣୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବ୍ୟବହୃତ ।]

ମୁହଁରେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ପଡ଼ୁ (ବରଷୁ)—ଦେ. ଅ (ଅଶୀର୍ବଚନ)— Muhañre phula chandana paṛdu (barashu) ୧ । ମୁଖେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ପଡୁକ ତୋ କଥା ସତ୍ୟ ହେଉ—1. (Inter) **मूहंमे फुल चन्दन पडे** May thy words come true. ୨ । ତୁ ଯେଉଁ କଥା କହିଲୁ ଏଥିପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ—2. Be thou blessed for what you have said.

ମୁହଁରେ ବାଡ଼ ବତା ନ ଥିବା—ଦେ. ବ—୧ । କଥା କହିବା ବିଷୟରେ Muhañre bāṛda batā na thibā ନିର୍ଭୀକ ହେବା— ମୁଖେ ଆଟକ ନା ଥାକା 1. Being fearless in speech. **मूहंमें रोक न होना** ୨ । ଅସଙ୍ଗତରୂପେ କଥା କହିବା— 2. Speaking without restraint; talking incoherently or irresponsibly. ୩ । ଆଗ ପଛକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ଯାହା ଭୁଣ୍ଡକୁ ଅସିଲା ତାହା କହିବ —3. Blabbing or speaking out anything which comes uppermost to one's lips. ୪ । ଅଶ୍ଳୀଲ କଥା କହିବା—4. Speaking out indecently.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁରେ ବାଡ଼ିବ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସାମନା Muhañre bārdie debā ସାମନ ଅତ୍ରିସ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଚୁନ ମୁହଁରେ ବାଡ଼େଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ କର ଦେବା—1. To ମୁହଁେ ମୁହଁେ ବାଡ଼େଇବା } silence a person ମୁଖେ ମୁଖେ ଚୋପାକରା by speaking unpleasantly मुहँपर् चपाटा देना to his face. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କଥା କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲ୍ଲ ବେଳେ ତାକୁ ଧମକାଇ ଚୁନ କରିବା—2. To silence a person by threatening him when he begins to speak. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ପର ପଶୁ ଅବ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଖାଇବାକୁ ତହିଁରେ ମୁହଁ ଲଗାଇବା ବେଳେ ତା ମୁହଁରେ ପ୍ରହାର କଲେ ସେ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ ହୁଏ; ଏହା ଲକ୍ଷଣାରୁ ।]

ମୁହଁରେ ବାନ(ଲି)ଙ୍ଗି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅସ୍ପୃଶ୍ଚା କରିବା— Muhañre bāni(li)ñgi karibā To boast; to brag ଆତ୍ମ ଶ୍ଲାଘା କରା मुहँमे सेखी बघारना, अपने मियाँ मिट्ठू होना

ମୁହଁରେ ଲଗି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମୁଖ + ଲଗ୍ନ)—ଥରେ ଖାଇ- Muhañre lāgijibā ଥିବା କୌଣସି ସୁସ୍ୱାଦୁ ଖାଦ୍ୟର ବା ଥରେ ମୁଖେ ଲେଗେ ଯାଓୟା ଭୋଗ କରିଥିବା କୌଣସି ସୁଖକର ପଦାର୍ଥର मुहँमे लगना ଭୋଗଜନିତ ସୁଖ ପୁଣି ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ହେବା—To hanker after a thing once tasted

ମୁହଁ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଳ୍ପମଣ କର କାମୁଡ଼ିବା— Muhañ lagā(ge)ibā 1. To bite. ୨ । ଚୁମ୍ବନ କରିବା- ମୁଖ ଲାଗାନ 2. To kiss. ୩ । କଥା କହିବା—3. To मुहँ लगाना speak to. (ଉ-ମୁହଁ ନ ଲଗାଅ ଏହୁ ଖିଟ୍‌ଖିଟ୍, ଭଲ ବୁହିଛିବ ଏହୁ ଖଖାରୁ । ଅଯମନ୍ତ୍ୟ. ଚଦଟ୍ଟଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।) ୪ । ଧୀରେ କାମୁଡ଼ିବା—4. To bite softly. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଥରେ ସଫଳ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ତାହୁ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆଶାନ୍ୱିତ କରାଇବା; ଉତ୍ସାହିତ କରିବା—5. To engender hope in a person's mind by making him succeed once; to encourage a person.

ମୁହଁ ଲଗିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଥରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ Muhañ lāgibā ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେହି ଆଶା ବା ଉତ୍ସାହ ଦ୍ୱାରା ମନ ଲାଗା । ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପୁଣି ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ मुहँ लगना କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—Eagerness or further hope engendered in the mind of a person by first success and encouragement. (ଯଥା—ଥରେ ମୋଠାରୁ ପୁରାଏ ପାଇ ଯିବାର ତା ମୁହଁ ଲଗି ଯାଇଛି; ମୋଠାକୁ ସେ ଫେରି ଦଉଛି ଅପିଛି ।)

ମୁହଁ ଲୁଚ୍—ଦେ. ବ—ବବାହର ଅଠମଗଲା ଦିନ କନ୍ୟା ଓ ବରଙ୍କର Muhañ luchā ବରର ଦେଖା ନ ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

ମୁଖ ଲୁକାନୀ କନ୍ୟାକୁ ଅନ୍ୟ ଘରେ ଲୁଚାଇ କର ରଖିବାର ପ୍ରଥା मुहँ छिपान(लुकान) —The custom of keeping the bride concealed in a separate house on the 8th day of the marriage to prevent the groom from seeing her face, which is considered inauspicious. [ଦ୍ର—ବବାହର ସାତମଙ୍ଗଳାର ପରଦିନ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ଅଶୁଭକର । ଏଥିପାଇ ଯେଉଁଠାରେ କନ୍ୟାକୁ ସାତମଙ୍ଗଳାର ବାସୀବନ ପିଠାଲସ୍ୱକୁ ଯଠା ନ ଯାଏ ସେଠାରେ କନ୍ୟାକୁ ସେହିଦିନକ ପାଇଁ ବର ଘରଠାରୁ ନେଇ କୌଣସି ପ୍ରତିବେଶୀଙ୍କ ଘରେ ଲୁଚାଇ କର ରଖାଯାଏ ।]

ମୁହଁ ଲୁଚ୍(ଚେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—(ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା Muhañ luchā(che)ibā ଅନୁସାରେ ବା ଲଜ୍ଜାବଶତଃ କୌଣସି ମୁଖ ଲୁକାନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁହଁ ନ ଦେଖାଇବା ବା ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁହଁ मुहँ छिपाना ଉପରେ ଓଢ଼ଣା ପକାଇବା—(said of women) Not to show one's face to a particular person or to draw the veil over one's face before a particular person. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ୍ ସମାଜରେ ଶ୍ୱଶୁରପକ୍ଷରୁ ନବାଗତା ବଧୂ- ମାନେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ଓ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ନିଜର ମୁହଁ ଦେଖାନ୍ତି ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଭାଇବୋହୂ, ଦେଉ- ଣାଶୁ, ଭଣଜାବୋହୂମାନେ ଯଥାକ୍ରମେ ଦେଉଣ୍ଡର, ଭଜୁଣୀର ଜୋଇଁ ଓ ମଉଜାଶୁରଙ୍କୁ ମୁହଁ ଲୁଚାନ୍ତି ।]

ମୁହଁ ଲୁଚା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜର ପ୍ରେମା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ Muhañ luchā debā ରହିବା—To remain away (ମୁହଁ ଲୁଚା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) from one's beloved ମୁଖ ନା ଦେଖାନ मुहँ छिपा देना persons

ମୁହଁ ଲୁଚି ଯିବା—ଦେ. ବ—୧ । ମୁହଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବା—1. Time Muhañ luchi jibā of dusk. ୨ । ବହୁକାଳ ଦୂର ମୁଖ ଆନ୍ଧାର ହୋଇ ପ୍ରବାସରେ ରହିବା—2. Long sojourn. मुखान्ध होना ମୁଖ ଲୁକିୟେ ଥାକା मुहँ लुक जाना

ମୁହଁ ସଞ୍ଜ(ଜ୍ୟା)—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଖ + ସନ୍ଧ୍ୟା)—ପ୍ରଦୋଷ; ଗୋଧୂଳି Muhañ sañja(ndhyā) ବେଳା—Dusk. (ମୁହଁ ଅନ୍ଧିଆ;—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଖ ଅାଁଧାର मुखान्ध

ମୁହଁ ସମ୍ଭାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାବଧାନ ହୋଇ କଥା କହିବା— Muhañ sambhāḷibā 1. To talk with caution. ମୁଖ ସାମଲାନ ୨ । କଥାକୁ ସଯତ କରିବା—2. To check मुहँ संभालना one's passionate speech.

ମୁହଁ ସାଉଁଳା—ଦେ. ବ—ମୁଖ ସଜ୍ଜା; ମୁଖକୁ ପରଷାର କରିବା ବା Muhañ sāuñḷā ମୁହଁକୁ ବେଶ ଦ୍ୱାରା ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା— ମୁଖ ସାଉଁଳା Toilette of the face. ତୁଳ. ପୁଂ—୧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହଁ ସଜାନା ମୁଖ ସଜାରେ ସଜ୍ଜିତ (ଲୋକ) –1. Having performed the toilette of the face. ୨। ସୌମ୍ୟଦର୍ଶନ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—2. Of lovely appearance.

ମୁହଁ ସୁଆ(ହା)ଗ—ଦେ. ବ. (ସ. ମୁଖ + ସୌଭାଗ୍ୟ)—ଶୁଷ୍କିଲ୍ଲ Muhañ suā(hā)ga ସ୍ୱାଗ; ବାହ୍ୟ ଆଦର —Outward ମୁଖର ସୋହାଗ **ମୁହଁ ପିଆର** fondling.

ମୁହଁ ସୁଆ(ହା)ଗୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବାହ୍ୟ Muhañ suā(hā)gī ଆଦର ବା ସ୍ନେହ ଦେଖାଏ—Practising outward fondling. ମୁଖ ସୋହାଗୀ **ମୁହଁ ପିଆରା** (ମୁହଁ ସୁଅଟିଆ—ପୁଂ, ମୁହଁ ସୁଆଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୁହଁ ସୁଆଦ(ଦି) —ଦେ. ବ.—(ସ. ମୁଖସ୍ୱାଦ)—୧। ଭୋଜନ ଶେଷରେ Muhañ suāda (di) ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ମୁଖଦ୍ୱାରା ମଧୁର ସ୍ୱାଦ ମିଷ୍ଟିମୁଖ କରା **ମୁହଁସ୍ୱାଦ** ଗ୍ରହଣ; ଭୁଣ୍ଡ ସ୍ୱଦ—1. Taking (ମୁହଁ ମଧୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) of something sweet at the end of a meal to keep the mouth tasteful. ବିଣ.—୧। ଯେଉଁ ବସ୍ତୁଦ୍ୱାରା ମୁଖ ସୁସ୍ୱାଦୁଯୁକ୍ତ ମିଷ୍ଟି **ମୁହଁ ସୁଆଦି** ହୁଏ—1. Delicious; tasteful. ୨। ମିଷ୍ଟିମୁଖ **ମୁହଁସ୍ୱାଦୀ** ମଧୁର ଭାଷୀ—2. Of sweet discourse or speech.

ମୁହଁ ସୁଆଦିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ମଧୁରଭାଷୀ; କଥନମଧୁର— Muhañ suādiā 1. Sweet-speaking. ୨। (ବ୍ୟଙ୍ଗ) [ମୁହଁ ମହୁଆ(ଢା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯାହାର ମଧୁରତା କେବଳ (ମୁହଁ ସୁଅପା—ସ୍ତ୍ରୀ) କଥନରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ; କଥାଲଙ୍କୁଡା— ମିଷ୍ଟିମୁଖ, ମିଠେମୁଖ ହ **ପିଆରା** 2. (ironical) One whose sweetness is confined to his speech only; honey-tongued. ୩। ମଧୁର; ମିଠା— 3. Sweet in taste.

ମୁହଁ ସେମ(ମେ)ଟ—ଦେ. ବ.—ମୁହଁ ଶୁଖାଇବା; ଅନାହାର, କ୍ଲେଶ, Muhañ sema(me)ṭā ଦୁଃଖ ବା ଦୁଃଖ ସୋଗୁଁ ବଦନକୁ ବିରସ ମୁଖଶୁକାନ **ମୁହ ସମେଟ** କରିବା—Assuming of a sorrow- (ମୁହଁ ଶୁଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) ful countenance. ଦେ. ବିଣ. ବିରସମୁହଁ। (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—Having a downcast look.

ମୁହଁ ସେମ(ମେ)ଟା) (ଟ୍ଟ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ଅଭିମାନରେ ବା ଦୁଃଖରେ Muhañ sema(me)ṭā(ṭe)ibā ମୁହଁକୁ ବିରସ ବା ମ୍ଳାନ କରିବା— ମୁଖ ଶୁକାନ ହୁଁ **ସମେଟନା** To have a pale face through (ମୁହଁ ଶୁଖା[ଖେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) sorrow or grief.

[ମୁହଁ ସେମ(ମେ)ଟିବା, ମୁହଁ ସେମ(ମେ)ଟିଯିବା—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ]

ମୁହଁ ହଲ୍ଲ(ଲ୍ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି —୧। ଅସମ୍ମତିର ଭାବ ସ୍ୱରୂପ ମସ୍ତକକୁ Muhañ halā(le)ibā ଗୁଳନ କରିବା—1. To wag the ମୁଖନାଡ଼ା **ମୁହଁ ହିଲାନା** face to indicate denial. ୨। (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ଆତ୍ମଶ୍ଲାଘା କଥା କହିବା—2. To nod the head while boasting. ୩। ଗୋଟାଇ ଦୋଇ କଥା କହିବା—3. To nod the head while speaking in a coquettish manner. ୪। ଅଳଙ୍କାର ମୁଖର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ବା କର୍ଣ୍ଣାଦିରେ ସିଦ୍ଧ ଥିବା ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଯଉଁ ଏହ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମନରେ ରଖି (ରସିକ ଓ ରସିକା) କଥା କହିଲା ବେଳେ ଇତସ୍ତତଃ ମୁଖ ଗୁଳନ କରିବା—4. To wag one's head to show off the charm of the face or of the ornament worn on the ear etc.

ମୁହଁ ହାତ—ଦେ. ବ.—(ସଦୃତର)—ମୁଖ ଓ ହସ୍ତ—The face Muhañ hāta ମୁଖ ହାତ **ହାତ ମୁହଁ** and the hands.

ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ଭୋଜନ ପରେ ବା ମଳ ମୂତ୍ରାଦିର Muhañ hāta dhoibā ଉତ୍ସର୍ଗ ପରେ ମୁଖ ଓ ହସ୍ତାଦିକୁ ମୁଖ ହାତ ଧୋୟା ଜଳଦ୍ୱାରା ମାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—1 To wash the **ହାତ ମୁହ ଧୋନା** face and hands after meal or after answering a call of nature. ୨। ଦାନ୍ତ ଘଷିବା—2. To brush one's teeth. ୩। (ମଳୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା ପରେ ମୁହଁ ଓ ହାତ ଧୋଇବାକୁ ଦେଉ ଥିବାରୁ)—ଛାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବା—3. To go out to answer a call of nature.

ମୁହଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ବକ୍ଷୋଽଙ୍କ ବା ବ୍ରଣ ଆଦ ଯାହା ଯାହା ଯେଉଁ Muhañ hebā ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥାନରେ ଫାଟି ଯିବ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଚଞ୍ଚ ମୁଖ ହଉଥିବା **ମୁଁହହୋନା** ଦେଖାଯିବା—To come to a head (said of boils, pimples, blisters and pox etc.) (ଯଥା—କଥା ଉପରେ ପୁଲ୍‌ଟିସ୍ ଦେବାରୁ କଥାଟି ମୁହଁ ହେଲା।) ଦେ. ବିଣ—ବ୍ରଣାଦିର ମୁଖ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—The coming to a head of a boil.

ମୁହଁ।—ଦେ. ବ.—୧। ମୁଆଁ (ଦେଶ)

Muhāñ ମୋଆଁ **ଲାଇଁ** 1. Muāñ (See) ୨। (ସ. ମନ୍ଥନ) ମୁଆନ **ମଥନା** ଦଧି ମନ୍ଥନ—2. Churning of curds. ଉନୁନେ ଜାଳ ଦେଓୟା ୩। (ସ. ମୁଖ) ଚୁଲ୍ଲୀମୁହଁରେ ଜାଳ ଦେବା; **ଆଁଚଲଗନା** କଥାଁ ଜାଳିବା ପାଇଁ ଜାଳକୁ ଚୁଲ୍ଲୀରେ ପଶ୍ଚାଇବା— 3. Putting fuel into the oven; trimming ମୁଖା a fire. ୪। (ସ. ମୁଖ) ଅଭିମୁଖୀ ହୋଇବା; ମୁଖ ଫୁଲାଇବା— **ଶୁହାଁ** 4. Turning of the face towards. ୫। (ସ. ମୁଖା ମୁଖ) କୌଣସି ଦିଗକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—5. Advancing **ମୁଁହଫୀରାନା** towards a particular direction. ୬। (ସ. ମୁଖ ଗୋରୁକେ ଜାବ ଦେଓୟା ମୁଖଁ) କୌଣସି ବିଷୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା— **ସାନୀ ଖିଲାନା** 6. To enter into a thing. ୭। (ସ. ମୁଖ) ବଳଦଙ୍କ ମୁହଁ ଘାଣ୍ଟେ ଦାନାଘାଣି ଉଖିବା; ଗୋରୁଙ୍କୁ ଭୁଷୁରେ ଦାନାଘାଣି ଭୁଷୁ। ଭୁଷୁଡ଼ ଆଦ ଖୁଆଇବା—7. Feeding of cattle with chaff and grains mixed

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖୋସ with water in a trough. ୮ । ମୁଖା —8.Mask
ମୁଖଡା for the face. ଦେ.ବ୍ୟ--୧। (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ
ମୁଖା, ମୁଖୋ ଯଥା ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ, କାଠମୁହାଁ ଇତ୍ୟାଦି) —ମୁଖ
ମୁହାଁ ଯୁକ୍ତ--1.(In compound with other words)—
ମୁଖୋ Faced. ୨ ।(ଅନ୍ୟ ଦଗବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—
ମୁହାଁ: ଉତ୍ତରମୁହାଁ, ପୁବମୁହାଁ।) —କୌଣସି ଦଗକୁ ମୁଖ କରି;
ଅଭିମୁଖୀ—2.(In compound) Facing; having
the face turned towards. [ଉ—× × ×
ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଉତ୍ତର ଫଟିରେ କଟେଇମୁହାଁ ଗୁଲୁଛନ୍ତି ।
ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱ ।]

ମୁହାଁଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ଭ୍ରମର, ଗ୍ରାମ୍ୟ) କ୍ରି—ଖାଇବା—
Muhāñiba To eat. [ଉ—ଏହ ଶବ୍ଦ କେବଳ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଛଡ଼ା
ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମୁହାଁ(ହେଁ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସଂ. ମଥନ, ମନ୍ଥନ)—(ଦଧି
Muhāñ(heñ)iba ଆଦର) ମନ୍ଥନ କରିବା—1. To
(ମୋହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) churn. ୨ । ଗୋଳାଇବା;
ମିଆନ ମିଶାଇବା—2. To mix with. ୩ । (ସଂ. ମୁଖ)
ମଥନା କୌଣସି ଦଗକୁ ମୁଖ ବୁଲାଇବା; ଅଭିମୁଖୀ ହେବା—
ମୁଖାନ,ମୁଖକରା **ମୁଁହଫିରାନା** 3. To turn the face
towards.
ଉନୁନେ ଜାଳ ଦେଓୟା ୪ । (କୌଣସି ଆଡ଼କୁ) ଗତି କରିବା;
ଆଁଚ ଦେନା ଅଗ୍ରସର ହେବା—4. To proceed towards;
ଜାବ ଦେଓୟା to advance towards. ୫ । ଚୁଲି ଜଳାଇବା
ସାନୀଖିଲାନା ଯାଇଁ ଚୁଲି ମୁହଁବାକୁ ଚୁଲି ଭିତରକୁ ଜାଳ ପୁରାଇବା
5. To thrust fuel into an oven to pro-
duce a brisk fire. ୬ । ଗୋରୁ ବଳଦ ଆଦିଙ୍କୁ
ଭୁଣ୍ଡା ପାଣି ଖୁଆଇବା; ଭୋଡ଼ାଣି ବା ପାଣି ସଙ୍ଗେ ଭୁଣ୍ଡା
ବା ରଗଡ଼ା ଦାନା ଗୋଳାଇ ଭୁଣ୍ଡରେ ବଳଦଙ୍କ ମୁହଁ
ଲଗାଇବା ସମୟରେ ତାକୁ ପାଣି ଦେବାଦ୍ୱାରା ବଳଦଙ୍କୁ
ଭୁଣ୍ଡା ଆଦ ଖୁଆଇବା—6. To feed cattle with
chaff etc mixed with water from a
trough.

ମୁହାଁଟି(ଟି)—ଦେ.ବ—ଛଣଘରର ଛପରର ଓଳକୁ ଲଗିଥିବା ଗର ତଳେ
Muhāñṭi(ṭi) ବଡା ଉପରେ ପ୍ରଥମେ ବଛା ଯିବା ଛଣର ଗଦା ବା
[ମୁହାଁ(ଣ୍ଡ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ସ୍ତର—The layer of straw
spread over the lowermost rib of the
bamboo-frame of a thatched house
over which the ordinary layer of straw
is spread. [ଉ—ମୁହାଁଟି ଉପରେ ବଡା ଧସି ଯାଇ ଗୃହର
ଦଲମରେ ଉଡ଼ା ଯାଏ ଓ ତାହା ଉପରେ ଗୃହର ଜନ୍ମଭିତ୍ତ
ଗଦାର ଛଣ ବଛା ଯାଏ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ—
ସମ୍ମୁଖରେ ଅବସ୍ଥିତ—Situated or placed in
front.

ମୁହାଁଟି ଜାମ(ମୁ,ମୋ)ଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଗୃହ ଘରର ବୁଅମାନଙ୍କ ଶେଷ
Muhāñṭi kāma(mu,mo)ṛḍā ବା ଓଳର ସନ୍ଧିଛଦ୍ରରୁ ଶେଷ
ଭାଗରେ ବଥ ଯିବା ପ୍ରଥମ କାମଡ଼ା—The split
bamboo tied to the lower ends of the
bamboo-rafters of a thatched house.
ମୁହାଁ ପିଠା—ଗ୍ରାଦେ. (ହିନ୍ଦୁମି ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ-ଏଣ୍ଡୁରିପିଠା (ଦେଖ)
Muhāñ piṭhā Enḍuripiṭhā (See)
ମୁହାଁ ମୁହାଁ—ଦେ.ବଶ.—(ସଂ. ମୁଖ ମୁଖି) —ପରସ୍ପରର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ;
Muhāñ muhiñ ସାମନା ସାମନି ପରସ୍ପରକୁ ହେଉଁବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ମୁଖା ମୁଖି **ସାମନେ ସାମନୀ** Confronting each other;
meeting each other face to face. କ୍ରି.
ବଶ.—ସାମନା ସାମନି ହାରୁହିବା ପ୍ରକାରେ—Face to
face. [ଉ—ଉଭୟଙ୍କ ଦେଖିଲା ମୁହାଁମୁହିଁ ଅଇଦ
ଅଗେ ଛଡ଼ା ହବା ସବୁ କଥା କୁହେଁ ।—ଗାଲଜଣ୍ଡ ଦାଶ
ପିଣ୍ଡଙ୍କ ସମାଯୁଣ ।] ବ—୧ । ମୁହାଁଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦ;
ମୁହାଁଇବା (ଦେଖ)—Muhāñiba (See) ୨ ।
ଦୁଇଜଣଙ୍କର ସାମନା ସାମନି ହେଉ—2. A meeting
of two persons face to face; encounter
of two persons.

ମୁହାଁ (ହା)ସ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ମୋହପାଶ; ତତ୍ସ। ମାୟା+ଅଶା)—
Muhāñ(hā)sa ୧ । ବାସ୍ତୁ ପୁଣ୍ଡାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ମାୟା ମମତା—
ମାୟା ମମତା **ମାୟା** 1, Attachment towards one's
family. [ଉ—ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରୂପରେ ସ୍ପର୍ଶ,
ଦେଇଛ ତୁମ୍ଭ ଠାରେ କରିବ ମୁହାଁସ । କୃଷ୍ଣହିନ୍ଦ
ମହାଗ୍ରନ୍ଥ. ବଳ ।] ୨ । ବିଷୟାଭିଳାଷ; ବିଷୟାସକ୍ତି;
ସଂସାର ମୋହ—2. Attachment towards
one's worldly concerns. ୩ । ଅଭିଳାଷ;ଇଚ୍ଛା—
3. Wish; desire. [ଉ—ଅଛି ସ୍ୱାଇ ନାସ୍ତମଣିର
ରମଣେ ଭରେ ବଳାବ ମୁହାଁସ—କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ମୁହାଣ —ଦେ. ବ.—(ସଂ. ମୁଖ) —୧ । ନଦୀ ଯେଉଁଠାରେ ସମୁଦ୍ରରେ
Muhāṇa ବା ଜଳାଶୟରେ ଯାଇଁ ପଡ଼େ; ନଦୀମୁଖ—
ମୋହାନା **ମୋହାନା** The mouth of a river. ୨ ।
ବାର **ଆଂଚ** କୌଣସି ଦଗକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—2. Advan-
cing towards a direction. ୩ । ଚୁଲିରେ
ଜାଳ କାଠ ପୁରାଇବାର ଥର—3. The act of put-
ting or thrusting fuel into the oven.
(ଯଥା—ଚୁଲିରେ ଜାଳ ମୁହାଣେ ଦେଲେ ଭାତ ଫୁଟିବ ।)

ମୁହାଣ ବମ୍ଭୀର—ଦେ. ବ—ସ୍ୱାଧୀନ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ
Muhāṇa-kimbhīra ନଈ ମୁହାଣରେ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ
ଥିବା ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଉଥିବା ଉପାଧି—
A title of the vassal-chiefs under the
independent sovereigns of ancient Orissa
holding dominion over coastal regions
where the rivers fall into the sea. [ଉ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ସାମନ୍ତ ଗୁଜୁମାନେ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଥିବା ଅସିବା ହୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନଇ ମୁହାଣ ପାର ହେବା ପାଇଁ କୌକା ଆଦର ସୁବିଧା ଓ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବହୁତ ସତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ତମଣରୁ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ଗୁର ଏମାନଙ୍କ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ସେହି ଗୁଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଏହି ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସେଠାକାର ପାଇକମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ସେମାନେ ଜାତିର-ସ୍ୱରୂପ ବନ୍ଦୁକ ତୁପଖଣ୍ଡ ଓ ବଙ୍କା ତଳୱାର ବିଭିନ୍ନରୂପେ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲେ ଏହି ମୁହାଣକର୍ମୀମାନେ ନିଜର ନିଜର ଅଧୀନ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ସାମନ୍ତ ଗୁଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପଠାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆରେ ମୋଗଲ ଓ ମରହଟ୍ଟା ଗୁଡ଼ିକ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳରେ ଏହିପରି ୫୦ ଜଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୁହାଣକର୍ମୀର ସାମନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ଥିଲେ । ଏହି ଘଗ୍ଟଣ ଜଣ ମଧ୍ୟରୁ ଅଳ, ଭୁଜଙ୍ଗ, କନକା, ଦରଶପୁର, ମଲ୍ଲାରପୁର, ଗୋଲସ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଜ୍ୟର ଗୁଜାମାନେ ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ । କମ୍‌ଦଲ୍ଲୀ]

ମୁହାଣ ଚୌକିଆ—ଦେ. ବ.—ମୁହାଣକମ୍ଭୀର (ଦେଖ)
Muhāṇa chaukiā Muhāṇa kimbhīra (See)

ମୁହାଣ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ.କି—ଜଳାଶୟରୁ ପାଣି ବାହାର ସିବାପାଇଁ
Muhāṇa phiṭā(ṭe)ibā ବାଟ ଖୋଲିବା ବା ପିଟାଇ ଦେବା—
ଜଳଯାବାର ମୁଖକରା To open a water-outlet from
ମୁହଁ ଖୋଲନା a tank.

ମୁହାଣ ମୁହଁ—ଦେ. ବ—ମୁହାଣ; ନଦୀ ଯେଉଁଠାରେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ି-
Muhāṇa muhaṅ ଥାଏ ସେହି ସଯୋଗ ସ୍ଥାନ—The place
ମୋହାନା where a river falls in to the sea;
ମୋହାନା river-mouth.

ମୁହାଣି—ଦେ. ବ (ଅନ୍ୟ ସଜ୍ୟବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା
Muhāṇi ଉମୁହାଣି; ଚଉମୁହାଣି)—ନଦୀମୁଖର ଧାରଯୁକ୍ତ
ମୋହାନା **ମୋହାନା** ସ୍ଥାନ—Deltaic place.

ମୁହିର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (√ମୁହ୍ ଧାତୁ = ମୁଗ୍ଧ ହେବା + କରଣ ଇର)—
Muhira ୧ । କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ—1. Cupid. ୨ । ପ୍ରେମ
—2. Love. ୩ । ସ୍ନେହ—3. Attachment.
୪ । ଆକାଙ୍କ୍ଷା—4. Desire. ୫ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)
ମୂର୍ଖ; ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A fool; a dupe; a
simpleton. ୬ । ମେଧାଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—6.
Blockhead. ବିଣ. ପୁଂ—ନିର୍ବୋଧ; ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି—
(ମୁହ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ) Foolish; stupid.

ମୁହିଁ—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ଅସ୍ମଦ୍; ପ୍ରା. ମି; ଅର୍ଦ୍ଧ) (ସ୍ୱୀୟାର୍ଥକ)—
Muhiñ ମୁଁ—I (used in a sense of one's
ଆମି **ମୈ** humility or inferiority).
ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା—**ମୁଇଁ**

ମୁହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହିଁଲିବା (ଦେଶ)—
Muhiñbā Muhāiñbā (See)
ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଗଢ଼ କରିବା (ତୌଜିସି
ବଗରୁ)—To proceed in a certain
direction.

ମୁହିଁ—ଦେ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଯଥା—ସୁନରମୁହିଁ,
Muhiñ ବସନ୍ତମୁହିଁ) (ସଂ. ମୁଖ) —ମୁଖଯୁକ୍ତ—(used in
ମୁଖୀ (ମୁହିଁ—ପୁଂଲିଙ୍ଗ) compounds) Faced.
(ଉ—ବସନ୍ତମୁହିଁ ଉପମା ଖଟୁ । କାମକାନ୍ତି ଭଳା
ମୁଁହବାଲୀ ଲାଲଚଟ୍ଟୁ । ସର୍ବୁମଣି. ବଦ୍ୟଘଦ ।)

ମୁହୁ—ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ (ସଂ. ମୁହୁଃ)—ମୁହୁଃ (ଦେଖ)—
Muhu Muhuḥ (See)

ମୁହୁଃ—ସଂ. ଅ—୧ । ବାରମ୍ବାର; ପୁନଃ ପୁନଃ—1. Repeatedly;
Muhuḥ over and over again. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—
2. Very much. ୩ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—3. Instantly
୪ । ସଦ୍ୟଃ—4. Recently; afresh.

ମୁହୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଖ)—ମୁହଁ; ସାମନା ଭାଗ—
Muhuṇḍā ମୁହଁ; ମୁଖ **ମୁ(ମୋ)ହରା** Front side.

ମୁହୁର୍ଭାଷା—ସଂ. ବ—୧ । ପୁନଃ ପୁନଃ କଥନ—1. Repetition.
Muhurbhāshā ୨ । କାବ୍ୟର ଅଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—
2. A figure in rhetoric; tautology;

ମୁହୁର୍ମୁହୁ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ)—ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ (ଦେଖ)
Muhurmuhu Muhurmuhuḥ (See)
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଦମ ବେଦମ

ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ—ସଂ. ଅ—ଘନ ଘନ; ପୁନଃ ପୁନଃ—Repeatedly;
Muhurmuhuḥ over and over again.

ମୁହୁର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ମୁହ୍ ଧାତୁ + ଉର)—ନିର୍ବୋଧ—
Muhura (ସ୍ତ୍ରୀ—ଙ୍କୀ) Foolish; stupid.

ମୁହୁରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମଧୁରକା)—ମହୁଲ—
Muhuraṅga Pipe.

ମୁହୁରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୁଖ)—୧ । ମହୁରି; ପାଣିନଳା—1. A
Muhuri drain. ୨ । ଜଳ ନିଃସରଣ ପଥ—2. An
ଜଳର ନାଳା, ମହରୀ **ପୈନ, ନାଳୀ; ମୋରି** exit or outlet for
water.

ମୁହୁରୁତ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମୁହୂର୍ତ୍ତ)—ମୁହୂର୍ତ୍ତି (ଦେଖ)—
Muhuruta Muhūrttā (See)
(ମୁହୁର୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁହୂର୍ତ୍ତ **ମୁହୂରତ**

ମୁହୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବ (ମୁହ୍ ଧାତୁ = ବନ୍ଧ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ ।
Muhūrtta ସମସ୍ତ ବବାସ୍ତବିର ୩୦ ଭାଗରୁ ୧ ଭାଗ; ଦ୍ୱାଦଶ
ଷଣ ପରିମିତ କାଳ; ୨ ଦଣ୍ଡ; ୪୮ ମିନିଟ୍ କାଳ—1. A
space of 48 minutes. ୨ । ଅତି ଅଳ୍প କାଳ—
2. A short time; moment ୩ । ଜ୍ୟୋତିଷ-
ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି (ମୁହୂର୍ତ୍ତବାଦ)—3. An astrologer.

ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ—ସଂ. ବ (ମୁହୂର୍ତ୍ତି + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ମୁହୂର୍ତ୍ତ (ଦେଖ)—
Muhūrttaka Muhūrtta (See) ଦେ. ବ—
ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର କାଳ—One moment only.
[ଯଥା—ମୋତେ ଏବେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ବର୍ଷେ ପର ଲାଗୁଛୁ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର—ବି. ଅ (ସ. ମୁହୂର୍ତ୍ତ+ମାତ्र)—କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ—
Muhūrtta mātra For a moment.
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର **ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର; ଦମଭର**

ମୁହେଁ—ଦେ. ବ. (୭ମୀ ବହୁବ୍ରୀ)—ମୁହଁରେ (ଦେଖ)
Muheñ Muhañre (See)
ମୁଖେ **ମୁହଁ ମେ**

ମୁହେଁ ମୁହେଁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସାମନା ସାମନ—1. Face to face. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ମୁଖରେ—2. In front of a person; to one's face.
ମୁଖେ ମୁଖେ **ମୁହଁ ପର**

ମୁହ୍ୟମାନ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ମୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)-୧। ସାଂଘାତିକ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାଭୁତ
Muhyamāna ଭକ୍ତ ଘଟଣାଟ୍ଟ; ମୋହ ପ୍ରାପ୍ତ—1. Infatuated; in a confounded state of mind. ୨ । ଅଚେତ ହୋଇଥିବା; ମୋହ ଯାଇଥିବା—2. Fainted; swooning.
(ମୁହ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୁହ୍ଲାଜା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୁଲ୍ଲାହଜା)—ଉପରୋଧ—
Muhlājā: Personal consideration; delicacy.
ମୁଲାହିଜା (ଉ—ଯେଉଁ ମାଡ଼ ଖାଇ ବସୁଥାନ୍ତି ମୁହ୍ଲାଜାରେ ।
ମଲାହିଜା (ମୁହ୍ଲା[କ୍ଲେ]ଇଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉକାସ୍ତ.ଭୋଟ ଉକାସ୍ତ ।)

ମୁ (ଧାତୁ)—ସ—ବନ୍ଧନ କରିବା—
Mū (root) To bind.

ମୂ—ସ. ବ (ମୁ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ଭାବେ. କ୍ୱିପ୍)—ବନ୍ଧନ—
Mū Binding; bond.
[ଦ୍ର—ଏହା ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ମୂକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ମୂ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ; ଯେ
Mūka ବଜର ବାକ୍ ଶକ୍ତିକୁ ବାନ୍ଧି ଅଛୁ)—୧ । ବାକ୍ ଶକ୍ତି-
(ମୂକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରହିତ; ବୋବା; ଘୁଙ୍ଗା—1. Dumb. ୨ । ଦରିଦ୍ର-
2. Poor. ୩ । ବିବଶ; ନାଗ୍ଦର; ବେଗ୍ତ୍ତ; ଜରୁରାସ୍ତ୍—
3. Helpless. ବ—୧। (+ କର୍ମ)କ. ମତ୍ସ୍ୟ;ମାଛ—1 Fish. ୨। ଦୀନହୀନ—2. A poor man; a pauper. ୩ । ଦୈତ୍ୟ ବିଶେଷ—3. Name of a demon. ୪ । ନାଗ୍ଦର ବ୍ୟକ୍ତି; ବଗ୍ତ୍ତ—4. A helpless person

ମୂକତା(ତ୍ୱ)—ସ.ବ. (ମୂକ+ଭାବ ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ଜ୍ଞାନତା;
Mūkatā(twa) ଘୁଙ୍ଗାପଣ—1. Dumbness. ୨ । ଦୀନତା-
(ମୂକତା—ଅନ୍ୟରୂପ). 2. Pauperism.

ମୂକ ବଧିର—ସ. ବଣ. (ସଦ୍ଭାବ)—ମୂକ ଓ ବଧିର; ଘୁଙ୍ଗା ଓ
Mūka badhira କାଲ—Deaf and dumb.

ମୂକ ବଧିର ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସ. ବ. (ଅଧୁନାକ ବ୍ୟବହାର)—ମୂକ ଓ
Mūka badhira bidyālaya ବଧିରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଦ୍ୟାଳୟ—(modern) Deaf and dumb school.

ମୂକ ସାକ୍ଷୀ—ସ. ବଁ. (କର୍ମଧା; ମୂକ+ସାକ୍ଷୀ)—ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ରହିତ
Mūka sākshi ସାକ୍ଷୀ—Mute witness. (ଯଥା—ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରମାନ ଭୂତଳୀସ୍ଥ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ କଳାକୌଶଳର ମୂକ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହି ଅଛନ୍ତି ।)

ମୂଢ଼—ସ. ବଣ. (ମୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ମୃଗ; ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ—
Mūrdha 1. Stupefied; infatuated; bewildered.
(ମୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଭ୍ରାନ୍ତ—2. Fallen into error. ୩ । କାମ କ୍ରୋଧାଦି ଦ୍ୱାରା ବିବେକ ରହିତ; ମୋହାନ୍ଧ—3. Blinded by passion. ୪ । ଅନଭିଜ୍ଞ; ମୂର୍ଖ; ଅଜ୍ଞାନ—4. Ignorant. ୫ । ଅଧମ; ନିର୍ବୋଧ—5. Foolish; idiotic; stupid. ୬ । ଶୀତଳ—6. Cold. ୭ । ବାଲକବତ୍ ଜ୍ଞାନଯୁକ୍ତ—7. Childish; childlike. ୮ । ଜଡ଼ୀ; ଅଳସ ବା ଜଡ଼ ପ୍ରକୃତିକ—8. Stupid. ୯ । ତନ୍ଦ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନ; ତନ୍ଦ୍ରିତ—9. Drowsy; sleepy; overtaken by drowsiness. ୧୦ । ଅବ୍ୟାପୃତ—10. Unengaged; uninitiated. ୧୧ । ନିଷ୍ଚେଷ୍ଟ-ଜଡ଼—11 Inert. ବ—୧ । ମୂର୍ଖ ଲୋକ—1. A dunce. ୨ । ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A fool; a dolt; an idiot. (ଉ—ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ଏ ଦଳ ସଙ ଧନ ଲୁଣ୍ଡା ମୂଢ଼େ । ଗୁଣାକର. ମଦାସାରୁ ।)

ମୂଢ଼ ଗର୍ଭ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ପ୍ରସବକାଳରେ ଅଣ୍ଡ କଞ୍ଚରେ
Mūrdha garbha ସନ୍ତାନର ପ୍ରସବ ହେବା—1. A bad presentation of the child at birth, causing very difficult and painful delivery.
[ଦ୍ର—ସୁଶ୍ରୁତ ମତରେ ସାନାସ୍ନେହନ, ଅଘାତ ପ୍ରାପ୍ତି, ଉତ୍ସାନଶାୟନ, ମଳ ମୂତ୍ରର ବେଗ ଧାରଣ, ବମନ, ବିରେଚନ, ରୁକ୍ଷ ଓ କଟୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜନାଦି ଯୋଗୁଁ ଗର୍ଭିଣୀର ଗର୍ଭସ୍ଥ, ଭ୍ରୂଣର ସ୍ଥିତି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଯାଏ ଓ ପେଟ ବସ୍ତି, ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱୟରେ, ପୀଡ଼ା ହୁଏ । ମୂଢ଼ ଗର୍ଭ ୫ ପ୍ରକାର—
୧ । ଜାଳ (ଏଥିରେ ଭ୍ରୂଣ ପୋଷିବ ଜାଲକ ପରି ପୋନ୍ନମୁଖ ବନ୍ଦ କରି ରହେ ।)
୨ । ପ୍ରତ୍ତ ଶୂର (ଏଥିରେ ଭ୍ରୂଣର ବା ଶିଶୁର ପୋଷିବ ଗୋଡ଼ ଓ ପୋଷିବ ହାତ ଓ ମୁଣ୍ଡ ବାହାର ଆସେ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ବାହାରେ ନାହିଁ ।) ୩ । ସାଙ୍ଗକ (ପୋଷିବ ହାତ ଓ ମୁଣ୍ଡ ବାହାର ଆସେ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ବାହାରେ ନାହିଁ ।) ୪ । ପରିଘ (ଭ୍ରୂଣ ପୋଷିବ ଦଣ୍ଡ ପରି ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାରରେ ଅଡ଼ ବାଗରେ ଅଟକି ରହେ ।) ମୂଢ଼ଗର୍ଭ ପାଇଁ ଶଲ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା କରିଯାଏ—ସୁ. ଶ] ୨ । ଗର୍ଭସ୍ଥ ମୃତ ଶିଶୁ; ମୃତ ଭ୍ରୂଣ—2. A dead foetus.

ମୂଢ଼ ଚେତାଃ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୂଢ଼+ଚେତସ୍)—
Murdha chetāh ୧ । ମନମରା; ମୂର୍ଖ—1. Foolish; stupid. ୨ । ଯାହାର ବୁଦ୍ଧି ଲୋପ ପାଇଅଛି—2. Bewildered; confounded.
ମୂଢ଼ ବୁଦ୍ଧି / ମୂଢ଼ାତ୍ମା } ଅନ୍ୟରୂପ

ମୂତ୍ର ବାତ—ସ. ବ—କୌଣସି କୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ବାୟୁ (ହୃ.ଶ)-
Mūrdhā bāta Wind imprisoned inside a closed receptacle.

ମୂର୍ଦ୍ଧତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ. (ମୂର୍ଦ୍ଧ+ତ୍ୱାବ. ତା; ତ୍ୱ)—ମୂର୍ଦ୍ଧ ଭାବ; ଜଡ଼ତା;
Mūrdhatā(twa) ମୂର୍ଖତା—Stupidity; ignorance; stupefaction; bewilderment; folly; idiocy.

ମୂର୍ତ୍ତ—ସ. ବଣ. (ମୂ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ବଦ୍ଧ—Bound.
Mūta ସ. ବ—ବନ୍ଧନ—Bond. ଦେ. ବ. (ସ. ମୃତ୍ର)—
ମୂତ ମୂତ୍ର ପ୍ରସ୍ରାବ; ମୂତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Muta etc. (See)

ମୂତା(ତେ)ଇବା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମୃତ୍ର)—
Mūtā(te)ibā (etc) ମୂତାଇବା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mūtāibā etc. (See)

ମୂତିବା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମୂତ୍ର ଧାତୁ)—
Mūtibā (etc) ମୂତିବା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mutibā etc. (See)

ମୂତୁର(ରି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ—ମୂତୁର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mūturā(ri) (etc) Muturā etc. (See)

ମୂତ୍ର (ଧାତୁ)—ସ—ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—To pass urine; to
Mūtra (root) make water; to piss.

ମୂତ୍ର—ସ. ବ. (ମୂତ୍ର ଧାତୁ + କର୍ମ ଅ)—ପ୍ରସ୍ରାବ; ମୂତ; ପରସ୍ରା—
Mūtra Urine. [ଦ୍ର—ଏହା ସଲିର ଚଲୀୟ ଅଂଶ; ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିପାକ ହେବା ପରେ ତହିଁର ସାରଂଶ ରକ୍ତ ରୂପେ ରହେ ଓ ସାରଘ୍ନ ଅଂଶ ସଲ ରୂପେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ତହିଁରୁ ମୂତ୍ରାଂଶ ମୂତ୍ରନାଳୀ ଦ୍ୱାରା ମୂତ୍ରାଶୟକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ରାବଦ୍ୱାର ବାଟେ ବାହାରେ ।]

ମୂତ୍ର କାରକ—ସ. ବଣ—ଯେଉଁ ଔଷଧ ଦ୍ୱାରା ମୂତ୍ରର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି
Mūtra kāraka ହୁଏ—Diuretic; increasing the
(ମୂତ୍ରକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) secretion of urine.

ମୂତ୍ର କୁଣ୍ଡ—ସ. ବ—ଯେଉଁ କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକେ ପ୍ରସ୍ରାବ କରନ୍ତି—
Mūtra kuṇḍa Urinal; piss pot.

ମୂତ୍ର କୃ(କୁ)ଚ୍ଛ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. (ସ. ମୂତ୍ର କୃଚ୍ଛ୍ର)—ମୂତ୍ର କୃଚ୍ଛ୍ର (ଦେଶ)
Mūtra kṛu(ku)chchha Mūtra kṛuchchhra
ମୂତ୍ରକିଚ୍ଛ ମୂତ୍ରାକିଚ୍ଛ (See)

ମୂତ୍ର କୃଚ୍ଛ୍ର—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ; ମୂତ୍ର+କୃଚ୍ଛ୍ର=ଯନ୍ତ୍ରଣା; କଷ୍ଟଦାୟକ)—
Mūtra kṛuchchhra ୧ । ରୋଗ ବିଶେଷ; କଷ୍ଟ ସହିତ ମୂତ୍ର-ତ୍ୟାଗ—1. Urinary affectation; dysuria. [ଦ୍ର—ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ରୋଗରେ ପରସ୍ରା କଷ୍ଟରେ ଓ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ବାହାରେ । ବୈଦ୍ୟକ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ମୂତ୍ର କୃଚ୍ଛ୍ର ୮ ପ୍ରକାର । ବାତଜ, ପିତ୍ତଜ, କଫଜ, ସାନ୍ନି-ପାତିକ, ଶଲ୍ୟଜ, ପୁରୀଷଜ, ଶୁକ୍ରଜ ଓ ଅଶ୍ମରୀଜ । ବାତ-ଜରେ ଶିଶ୍ନରେ ଓ ବସ୍ତିରେ ଶୂଳ ପୀଡ଼ା ହୁଏ ଓ ଅଳ୍প ଅଳ୍ପ ମୂତ୍ର ବାହାରେ । ପିତ୍ତଜରେ ପ୍ରସ୍ରାବ ଜ୍ୱାଳା ହୁଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ ହଳଦିଆ ବା ନାଲି ହୁଏ । କଫଜରେ ବସ୍ତି ଓ ଶିଶ୍ନ ଫୁଲେ ଓ ପ୍ରସାବ ଫେନମୟ ହୁଏ । ସାନ୍ନିପାତିକରେ ଏ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ଥାଏ ଓ ଏହା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ମୂତ୍ର ନାଳୀରେ କଙ୍କଡ଼ା ଆଦି ଗଳି ଯାଇ ଘାଆ ହେଲେ ତାହା ଶଲ୍ୟଜ ଅଟେ ଓ ସେଥିରେ ବାତଜ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ରର ଲକ୍ଷଣମାନ ଦେଖାଯାଏ । ପୁରୀଷଜରେ ମଳରୋଧ ହୁଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ବାହାରେ । ଶୁକ୍ରଜ ଶୁକ୍ରଦୋଷରୁ ହୁଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ ସଙ୍ଗେ ଶୁକ୍ର ମିଶିଥାଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା ସମୟରେ ପୀଡ଼ା ହୁଏ । ମୂତ୍ରାଶୟରେ ପଥର ଜନ୍ମିଲେ ଅଶ୍ମରୀଜ ହୁଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶର୍କରାଜ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଅଶ୍ମରୀଜର ପ୍ରକାରଭେଦ ଅଟେ—ହୃ. ଶ]

ମୂତ୍ର କୋଷ—ସ. ବ. (ଅସ୍ଥୀ ଉତ୍)—ମୂତ୍ରାଶୟ—
Mūtra kosha Bladder; kidney

ମୂତ୍ର କ୍ଷୟ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ; ଅସ୍ଥୀ ଉତ୍)—ମୂତ୍ରରୋଗ ରୋଗ
Mūtra kshaya ବିଶେଷ; ମୂତ୍ରାଘାତର ପ୍ରକାର ବିଶେଷ—
A disease in which there is excess of urea in the blood.

ମୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ମୂତ୍ରାଶୟର ଉପରେ ଥିବ
Mūtra granthi ଗଣ୍ଠି—1. A knot or obstruction at the neck of the bladder; kidney nephros. ୨ । ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗର ପ୍ରକାର ଭେଦ (ହୃ. ଶ)—2. A kind of obstruction of urine.

ମୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି କୃମି ପୀଡ଼ା—ସ. ବ. (ଅଧିକରଣ)—ମୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥିରେ କୃମି
Mūtra granthi kṛumi pīrdā ହେବାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପୀଡ଼ା-Nephrelenintic due to the presence of worms in the kidney.

ମୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି ବେଦନା—ସ. ବ. (ଅଧିକରଣ)—ମୂତ୍ରାଶୟର ରୋଗ ବିଶେଷ
Mūtra granthi bedanā —Nephralgia.

ମୂତ୍ର ଗ୍ରହ—ସ. ବ—ଘୋଡ଼ାର ମୂତ୍ରରୋଗ ବିଶେଷ—
Mūtra graha A urinary disease of horses.
[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଘୋଡ଼ାମାନଙ୍କର ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଫେଣିଲ ମୂତ୍ର ଉର୍ଦ୍ଦ ହୁଏ—ହସ୍ତିକୋଷ ।]

ମୂତ୍ର ଜଠର—ସ. ବ—ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗ ବିଶେଷ—A kind of
Mūtra jaṭhara suppression of urine.

ମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ—ସ. ବ—ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା; ମୂତ୍ରିବା—Uresis; emic-
Mūtra tyāga tion; micturition; discharge of urine.

ମୂତ୍ର ଦଶକ—ସ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଘୋଡ଼ା, ମେଣ୍ଢା, ଓଟ, ଗାଈ, ଛେଳି,
Mūtra daśaka ଘୋଡ଼ା, ମଈଁଷି, ଗଧ, ମନୁଷ୍ୟ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ, ଏହି ଦଶ ପ୍ରକାର ଜୀବଙ୍କ ମୂତ୍ରର ସମୂହ—A collection the urines of 10 animals (elephant, ram, camel, cow, goat, horse, buffalo, ass man and woman).

ମୂତ୍ର ଦାହ—ସ. ବ—ପ୍ରସ୍ରାବ ଘୋଡ଼ା—A burning sensation
Mūtra dāha in the urethra accompanied with
(ମୂତ୍ରବାହ—ଅନ୍ୟରୂପ) painful micturition.
[ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ରୋଗ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂତ୍ର ଦୋଷ—ସ. ଷ (ବହୁବ୍ରୀ ହୁ) — ୧ । ମେହରୋଗ; ଧାତୁ ପଡ଼ିବା— Mūtra dosha 1. Gonorrhoea. ୨ । ମୂତ୍ରରୋଗ— 2. Urinary disease. ୩ । ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ରୋଗ— 3 Suppression of urine.

ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର—ସ. ଷ—୧ । ମୂତ୍ରନାଳୀ (ଦେଶ)—1. Mūtranāḷī Mūtradwāra (See) ୨ । ମୂତ୍ରରନ୍ଧ୍ର (ଦେଶ)— 2. Mūtrarandhra (See)

ମୂତ୍ରନାଳୀ—ସ. ଷ—ମୂତ୍ରାଶୟରୁ ପଦାକୁ ମୂତ୍ର ଆସିବାର ବାଟ; ଶସ୍ତ୍ର- Mūtranāḷī ରର ମୂତ୍ରନିର୍ଗମନ କଲ—The urinary (ମୂତ୍ର ଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) passage; urethra.

ମୂତ୍ର ନିକ୍ଷେପାସ୍ତ୍ର—ସ. ଷ—ମୂତ୍ର ରୋଗ ଦେଲେ ମୂତ୍ର ବାହାରଣାର୍ଥ Mūtra nikshepāstr ମୂତ୍ରାଶୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବେଶ କରାଇବା ଶଲ୍ୟାସ୍ତ୍ର—The catheter; an instrument to draw off urine from the kidney.

ମୂତ୍ର ନିବାରକ—ସ. ଵର୍ତ—ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ ବା ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା Mūtra nibāraka ମୂତ୍ରର ପରିମାଣ ବା ପ୍ରବାହ କମିଯାଏ— Anti-diuretic (article).

ମୂତ୍ର ନିରୋଧ—ସ. ଷ— ମୂତ୍ରାଘାତ; ପ୍ରସ୍ରାବ ବନ୍ଦ ହେବା ରୋଗବିଶେଷ— Mūtra nirodha Obstruction of urine. (ମୂତ୍ରରୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂତ୍ର ନିରୋଧନ—ସ. ଷ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ପ୍ରସ୍ରାବ ଉଲବ ହେଲ୍ଲବେଳେ Mūtra nirodhana ପ୍ରସ୍ରାବ ନ କରିବା—Not making (ମୂତ୍ରରୋଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) water when one feels a tendency to do so.

ମୂତ୍ର ପଞ୍ଚକ—ସ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ୫ଟି ଜୀବଜନ୍ତୁ ମୂତ୍ର, Mūtra pañchaka ଗାଈ, ମାଈ ଛେଳି, ମେଣ୍ଢୀ, ମାଈ ମଇଁଷି ଓ ମାଈ ଗଧର ମୂତ୍ର (ସ୍ୱଳ୍ପନର୍ଦ୍ଧ୍ୟ)—The urine of 5 female beasts used for medicinal purposes.

ମୂତ୍ର ପତନ—ସ. ଵ—୧ । (ସ୍ୱଳ୍ପ ନିରୋଧ କାରଣରୁ ଏଦାଇ ସଉତ Mūtra patana ମୂତ୍ର ପତନ ଦ୍ରବ—ବଶବୋଷ) ଗନ୍ଧମାର୍ଜ୍ଜାର; ଶାଳଆରତର୍ଜା (ସ୍ୱଳ୍ପନର୍ଦ୍ଧ୍ୟ)—1. The musk cat. ୨ । ଚୁରୁନ୍ଦା—2. The mole. ୩ । ମୂତ୍ରଦ୍ୱାରରୁ ପ୍ରସ୍ରାବ ବାହାରିବା—3. Micturition.

ମୂତ୍ର ପଥ—ସ. ଵ—ମୂତ୍ରନାଳୀ (ଦେଶ) Mūtra patha Mūtranāḷī (See)

ମୂତ୍ର ପରୀକ୍ଷା—ସ. ଵ— ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ରୋଗୀର ମୂତ୍ରର ଓ ରୋଗର Mūtra parīkshā ଲକ୍ଷଣମାନ ବିଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ମୂତ୍ରକୁ ଦେଖିବା—Scientific medical examination of the urine.

ମୂତ୍ର ପାତ୍ର—ସ. ଵ— ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିଯାଏ— Mūtra pātra (ମୂତ୍ରଭାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) A urinal.

ମୂତ୍ର ପିଣ୍ଡ—ସ. ଵ—ମୂତ୍ରାଶୟ— Mūtra piṇḍa Kidney.

ମୂତ୍ର ପୃଷ୍ଠ—ସ. ଵ—୧ । ନାଭିର ଅଧୋଭାଗ; ତଳପେଟ—1. The Mūtra puṭa part below the navel; abdomen. ୨ । ମୂତ୍ରାଶୟ—2. The bladder.

ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ—ସ. ଵ (ସମାହାର) —ମୂତ୍ର ଓ ଗୁହ—Night-soil Mūtra purīsha and urine; faecus and urine.

ମୂତ୍ର ପ୍ରଣାଳୀ—ସ. ଵ—ମୂତ୍ରନାଳୀ—Urethra; urethral canal. Mūtra praṇāḷī (ମୂତ୍ରବାହକପ୍ରଣାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂତ୍ର ପ୍ରଦାହ—ସ. ଵ—ମୂତ୍ରବାହ (ଦେଶ). Mūtra pradāha Mūtradāha (See)

ମୂତ୍ର ପ୍ରସେକ—ସ. ଵ—ମୂତ୍ରନାଳୀ— Mūtra praseka Urethra.

ମୂତ୍ର ଫଳା—ସ. ଵ (ଏହା ମୂତ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଥିବାରୁ) —ଶଶା; କର୍କଟୀ Mūtra phaḷā କାକୁଡ଼ି—Cucumber.

ମୂତ୍ର ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ବଣ—ପ୍ରସ୍ରାବ ବୃଦ୍ଧିକାରୀ (ଔଷଧ)— Mūtra barddhaka Diuretic; uretic.

ମୂତ୍ରବାହ—ସ. ବଣ (ମୂତ୍ର+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା ମୂତ୍ରକୁ Mūtrabāha ମୂତ୍ରାଶୟରୁ ବୋହିଅଣେ—Carrying urine from the kidney.

ମୂତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ଵ—୧ । ମୂତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅସୁଦେବାୟ ଗ୍ରନ୍ଥ- Mūtra bijñāna ବିଶେଷ—1. Name of a Sanscrit treatise on the examination of urine. [ଦ୍ର—ଏହା ଜାଭୁବନ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ; ଏଥିରେ ମୂତ୍ର ପରୀକ୍ଷା କରିବାର ନାନା ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ତଦ୍ଭିନ୍ନ, ପୃଷ୍ଠ ଭାଗରେ ଏ ବିଷୟର ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ହୋଇ ନାହିଁ—ହ. ଶ ।] ୨ । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ବା ଶବ୍ଦାବଲିରେ ମୂତ୍ରର ନାନାଭେଦ, ମୂତ୍ରର ଦୋଷାଦୋ. ଓ ମୂତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ଆଦି ମୂତ୍ର ବିଷୟକ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଜଣା ଯାଏ—2. The science of examining the urine.

ମୂତ୍ରବୃଦ୍ଧି—ସ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରସ୍ରାବର ଆଧିକ୍ୟ— Mūtrabṛuddhi Copious flow of urine; diuresis.

ମୂତ୍ର ବେଗ—ସ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୂତ୍ର ମାଡ଼ିବା— Mūtra bega A tendency to pass urine.

ମୂତ୍ର ମାର୍ଗ—ସ. ଵ—ମୂତ୍ରନାଳୀ (ଦେଶ) Mūtra mārga Mūtranāḷī (See)

ମୂତ୍ର ରନ୍ଧ୍ର—ସ. ଵ—୧ । ଯେଉଁ ଛିଦ୍ର ବାଟେ ପ୍ରସ୍ରାବ ପଦାକୁ ବାହାରେ— Mūtra randhra 1. The urethral orifice. ୨। ରୋଗ- ବିଶେଷ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରସ୍ରାବ ନଳର ବହିଃସ୍ଥ ଅଗ୍ର ଭାଗ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ହେବା ରନ୍ଧ୍ର—2. Epispadiac.

ମୂତ୍ର ରୋଧ—ସ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗବିଶେଷ; (ଏଦ୍ୱାରା ମୂତ୍ର Mūtra rodha ବନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ)—Obstruction of urine; strangury.

ମୂତ୍ର ରୋଧକ—ସ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୂତ୍ରନିରୋଧକ (ଦେଶ). Mūtra roddhaka Mūtranirodhaka (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂତ୍ରଳ—ଶ. ବ୩ (ମୂତ୍ର+ଳ)—ମୂତ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ (ଦେଖ)—Mūtra Mūtrala barddhaka (See)

ମୂତ୍ରଳା—ଶ. ବ (ମୂତ୍ର+ବହୁଳାର୍ଥେ. ଳ+ଆ)—କାକୁଡ଼—Mūtrala Cucumber. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଖାଇଲେ ପ୍ରସ୍ରାବ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।]

ମୂତ୍ରଳା—ଶ. ବ୫. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୂତ୍ରଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mūtrala.

ମୂତ୍ର ଶୁକ୍ର—ଶ. ବ–ରୋଗବିଶେଷ; ମୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଶୁକ୍ରପଡ଼ନ (ଯହିଁରେ Mūtra śukra ଖଡ଼ିଗୋଲା ପାଣି ପରି ପରୁଥା ହୁଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବକୁ ବହୁକ୍ଷଣ ଘାଣ୍ଟରେ ରଖି ଦେଲେ ତଳା ଚୁଣ୍ଡିପରି ସ୍ତର ପାଲଟି ବସିଯାଏ (ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗର ପ୍ରକାରବିଶେଷ—Milky urine (a disease)

ମୂତ୍ରସଙ୍ଗ—ଶ. ବ—ମୂତ୍ରରୋଧ—Mūtrasaṅga Urinary obstruction.

ମୂତ୍ରସ୍ଥଳୀ—ଶ. ବ—ମୂତ୍ରାଶୟ—The urinary bladder; Mūtrasthalī Vesica Urinaria.

ମୂତ୍ରାଘାତ—ଶ. ବ (ମୂତ୍ର+ଆଘାତ=ଜଟରୋକ୍ତ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୋଗବିଶେଷ; ମୂତ୍ରରୋଧକ ରୋଗ ବିଶେଷ—The obstruction of urine. Mūtrāghāta [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକରେ ୧୬ ପ୍ରକାର ମୂତ୍ରାଘାତର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—

୧ । ବାତକୁଣ୍ଡଳୀ—ବାୟୁ କୁପିତ ହୋଇ ବସ୍ତିଦେଶରେ କୁଣ୍ଡଳୀ ଆକାରରେ ଅଟକି ପ୍ରସ୍ରାବକୁ ଅଟକାଏ ।

୨ । ବାତଷ୍ଠୀଲା—ବାୟୁ ଗୋଲାକାର ଗଣ୍ଠି ପରି ବସ୍ତିଦେଶରେ ରହି ପ୍ରସ୍ରାବକୁ ଅଟକାଇ ଦିଏ ।

୩ । ବାତବସ୍ତି—ମୂତ୍ରବେଗ ସତ୍ତ୍ୱ ବସ୍ତିର ବାୟୁ ବସ୍ତି ମୁଖକୁ ବୁଜ କରେ ।

୪ । ମୂତ୍ରାତୀତ—ବାରମ୍ବାର ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ ।

୫ । ମୂତ୍ରାଜଠର—ମୂତ୍ରର ପ୍ରବାହ ଅଟକି ଯିବାରୁ କୁପିତ ଅଧୋବାୟୁ ନାଭିର ଉପ୍ପରେ ପୀଡ଼ା ଉତ୍ପାଦନ କରେ ।

୬ । ମୂତ୍ରୌତ୍ସଙ୍ଗ—ବାୟୁର ଅଧିକ୍ୟରୁ କେତେବେଳେ ପ୍ରସ୍ରାବ ହବାକୁ ଅଟକି ଯାଏ, ପୁଣି କେତେବେଳେ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ବାହାରେ ।

୭ । ମୂତ୍ରକ୍ଷୟ—ମୂତ୍ର ଶୁଖିଯାଇ ମୂତ୍ରମାର୍ଗ ଜଳା ଘୋଡ଼ା କରେ ।

୮ । ମୂତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥି—ବସ୍ତିର ମୁହଁଉପରେ ପଥର ପରି ଗ୍ରନ୍ଥି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୯ । ମୂତ୍ରଶୁକ୍ର—ମୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ବା ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ ।

୧୦ । ଉଷ୍ଣବାତ—ଅଧିକ ବ୍ୟାୟାମ ବା ଔତ୍ତେଜନା ହେବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରସ୍ରାବନାଳୀରେ ଦାହ ହୁଏ ଓ ଜଳଦଅ ବା ରକ୍ତମିଶା ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ ।

୧୧ । ପିତ୍ତଜ ମୂତ୍ରୌକସାଦ—ପ୍ରସ୍ରାବ ଘୋଡ଼ା ଓ ଗାଢ଼ ମୂତ୍ର ହୁଏ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ ଶୁଖି ଗଲେ ଗୋଟେଇନାର ରୁନା ପର ଦେଖାଯାଏ ।

୧୨ । କଫଜ ମୂତ୍ରୌକସାଦ—ବହୁ ବଖ୍ତରେ ସଫେଦ ମୂତ୍ର ବାହାରେ ।—

ମୂତ୍ରାତୀତ—ଶ. ବ—ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗ ବିଶେଷ—Mūtrātīta A kind of obstruction of urine.

ମୂତ୍ରାଧାର—ଶ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୂତ୍ର+ଆଧାର)—ମୂତ୍ରାଶୟ—Mūtrādhāra The urinary bladder.

ମୂତ୍ରାଧିକ୍ୟ ରୋଗ—ଶ. ବ—ବହୁମୂତ୍ର ରୋଗ—Mūtrādhikya roga Diabetes.

ମୂତ୍ରାନୁବନ୍ଧ—ଶ. ବ—୧ । ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର (ଦେଖ)—1. Mutra-Mūtrānubandha kṛuchchhra (See) ୨ । ପ୍ରସ୍ରାବ-ଘୋଡ଼ା—2. Difficulty accompanied with pain and burning sensation in passing urine drop by drop; painful and scanty micturition.

ମୂତ୍ରାମ୍ଳ—ଶ. ବ (ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ)—ମୂତ୍ରର ଅମ୍ଳରସ ଉପଶେଷ—Mūtrāmla Uric acid; lithic acid.

ମୂତ୍ରାଶୟ—ଶ. ବ (ମୂତ୍ର+ଆଶୟ=ଆଧାର)—ମୂତ୍ରସ୍ଥଳୀ—The urinary bladder; Vesica Urinaria. Mūtrāśaya [ଦ୍ର—ଏହା ପେଟ ଉତରେ ନାଭିର ଉପ୍ପଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିରେ ମୂତ୍ର ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ ଓ ଏଥିରୁ ମୂତ୍ରନାଳୀ ବାଟେ ପ୍ରସ୍ରାବ ବାହାରେ ।]

ମୂତ୍ରାଶ୍ମାଶ୍ମ—ଶ. ବ (ଅଧୁନକ ପ୍ରଯୋଗ)—ଅସ୍ମରୀ ବା ଯଥୁରୁଥ ରୋଗ Mūtrāśmāśmā Stone in the bladder; Cystolithos.

ମୂତ୍ରାଷ୍ଟକ—ଶ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଆଠ ଗୋଟି Mūtrāshṭaka ବଧିଷ୍ଣୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମୂତ୍ର [ଯଥା—ଗୋରୁ, ଛେଳି ମେଷ, ମହଷ, ଗଧ, ଓଟ, ଘୋଡ଼ା ଓ ହାତୀର ମୂତ୍ର (ବୈଦ୍ୟକ ପରଭାଷା ପ୍ରକରଣ)]—The urine of 8 particular animals used for medicine.

ମୂତ୍ରାସାଦ—ଶ. ବ—ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗ ବିଶେଷ—Mūtrāsāda A kind of obstruction of urine.

(ମୂତ୍ରୌକସାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମୂତ୍ରାଘାତ ଭଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

ମୂତ୍ରିକା—ଶ. ବ—ସଲ୍ଲକୀ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—Mūtrika Boswellia Serrata (tree)

ମୂତ୍ରିତ—ଶ. ବଶ. ଘୁଂ—(ମୂତ୍ର + ସଜାତାର୍ଥେ. ଇତ)—କୃତ ମୂତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗ; Mūtrita ପୀଢ଼ (ବଶବକୋଷ)—(One) Who has passed (ମୂତ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) urine.

ମୂତ୍ରୋତ୍ପାଦକ—ଶ. ବ—ମୂତ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ (ଦେଖ) Mūtrotpādaka Mūtrabarddhaka (See)

ମୂତ୍ରୋତ୍ସଙ୍ଗ—ଶ. ବ—ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗ ବିଶେଷ—Mūtrotsaṅga A kind of obstruction of urine.

ମୂତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗ—ଶ. ବ—(୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା; ମୂତ୍ରିବା—Mūtrotsarga Emiction; micturition; passing water. (ମୂତ୍ରୋତ୍ସାବଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂତ୍ରୋଷ୍ଣତା—ଙ୍ଗ. ବ—ପିତ୍ତଜନିତ ମୂତ୍ରରୋଗଭେଦ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—Mūtroshṇatā A kind of bilious urinary desease.

ମୂତ୍ର୍ୟ—ଙ. ବିଣ—(ମୂତ୍ର+ଯ)—ମୂତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—Mūtrya Relating to urine; urinary.

ମୂର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା (ଉତ୍ତର) ବ—(ସଂ. ମୂଲର ଳ ସ୍ଥାନରେ ର Mūra (etc) ଉଚ୍ଚାରଣ; ତୁଳ. ହି. ମୂର)—ମୂଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Mūla etc (See)

ମୂର(ରୁ)ତି—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—ମୂର୍ତ୍ତି (ଦେଖ)—Mūrtti (See) Mūra(ru)ti [ତୁ—ବହୁ ଏ ମୂଢଗତ ଜଡ଼ୀଭିଲା । ଅଉମନ୍ତ୍ୟ. ମୂରତି ମୂରତ(ତି), ବଦଭ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରାସଙ୍ଗି ।]

ମୂର(ରୁ)ତ ବ(ମ)ନ୍ତ—ଗ୍ରା.ବିଣ (ସଂ. ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍)—ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍—Mūra(ru)ti ba(ma)nta ମୂରତିवंत Corporeal.

ମୂର(ରୁ)ଧନା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ)—ମୂର୍ଦ୍ଧା ଇତ୍ୟାଦି Mūra(ru)dhanā(etc) (ଦେଖ)—Mūrddhanā etc.(See) ମୂରଧନା ମୂରଧା

ମୂର(ରୁ)ଧନୀ—ଗ୍ରା. .ତ (ସଂ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—ମୁଣ୍ଡ; ମସ୍ତକ—The Mūra(ru)dhanī head. [ତୁ—ମୂଲୁଝି କୁଣ୍ଡଳ ସହୁଚେ ମୂର୍ଦ୍ଧନୀ କାଟିଲେ ବରୁଘାଶ୍ରର ମୂରଧନୀ । ବଶ୍ୱନାଥ. ବଚନ୍ତ ମୁଁଡ, सिर ରୂପାନ୍ତର ।] ଦେ. ବିଣ—୧ । ବଡ଼—1. Big, great. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ପ୍ରଧାନ - 2. Chief principal.

ମୂରା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. (ଉତ୍ତର) ବ (ଉତ୍ତର ଲ୍ଲେଚ୍ଛର ଳ ସ୍ଥାନରେ Mūrā (etc) ର ଉଚ୍ଚାରଣ)—ମୂଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Mūlā etc (See)

ମୂରୁଖ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବ (ପଦ୍ୟ)—ମୂର୍ଖ (ଦେଖ)-Mūrkha (See) Mūrukha [ତୁ—ସଖାରେ ଲଭେ ବହୁ ଦୁଃଖ, ଏ ଭାବ ନ ଜାଣେ [ମୂରୁଖଗଣ—ବଶେଷ] ମୂରୁଖ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମୂରୁଖ ମୁରଖ

ମୂରୁଚ୍ଛା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମୂର୍ଚ୍ଛା)—୧ । ମୂର୍ଚ୍ଛା (ଦେଖ) ୨ । ମୂରୁଚ୍ଛବା Mūruchchhā ମୂର୍ଚ୍ଛା ମୂରଚ୍ଛା କର୍ମ—2. Giving up.

ମୂରୁଚ୍ଛିତ—ଦେ. ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ (ଦେଖ)—Mūrchchhita Mūruchhita (See) [ତୁ—ବାଣ ଭେଟିଘାତେ ରଘୁପତି ମୂରୁଚ୍ଛିତ ମୂରଚ୍ଛିତ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀଶବଲାସ ।]

ମୂରୁଚ୍ଛିବା—ଦେ. କି. (ପଦ୍ୟ)—ମୂରୁଚ୍ଛବା (ଦେଖ)—Muruchibā Mūruchhibā (See). [ତୁ—ଜାବନ ମୂରୁଚ୍ଛି ରଣେ ନାଶିବା ଅରାତି । ମଧୁସୂଦନ. ଘନମାଳା ।]

ମୂର୍ଖ—ଙ. ବିଣ (ମୂହ୍ ଧାତୁ=ମୂଢ଼ତା ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଜଣାଇବା)—Mūrkha ୧ । ମୂଢ଼; ଅଜ୍ଞାନ; ଅବୋଧ—1. Silly; foolish; stupid. ୨ । ବିଦ୍ୟାଶୂନ୍ୟ—2.Illiterate. ୩। ଅଜ୍ଞ—3. Ignorant. ୪ । ଗାୟତ୍ରୀରହିତ (ବ୍ରାହ୍ମଣ)—4. (a Brāhmaṇa) Who has forsaken Gāyatrī. ବ—୧ । ଜବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Foolish person;an idiot; a fool. ୨। ବିଦ୍ୟାଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Illiterate person. ୩ । ଅଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Ignorant person. ୪ । ଗାୟତ୍ରୀରହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—4. A Brāhmaṇa who does not practise Gāyatrī. ୫ । ମାଷ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—5, Phaseolus Radiatus. ୬ । ବନ୍ୟମୃଗ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡକୋଷ)—6. Wild Muga.

ମୂର୍ଖତା(ତ୍ୱ)—ଙ. ବ (ମୂର୍ଖ+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—ଅଜ୍ଞତା—Mūrkhatā(twa) 1, Ignorance. ୨ । ନବୋଧତା—2. Foolishnes; folly; stupidity.

ମୂର୍ଖତା ପ୍ରକାଶ କରିବା—ଦେ. କି—ନଜର ଅଜ୍ଞତା ଦେଖାଇବା—Mūrkhatā prakāśa karibā To betray one's ମୂର୍ଖତା ପ୍ରକାଶ କରା ମୂର୍ଖତା ପ୍ରକାଶ କରନା ignorance or folly.

ମୂର୍ଖପଣ—ଦେ. ବ—ମୂର୍ଖତା; ମୂର୍ଖାମି—Folly; ignorance. Mūrkhapaṇa ମୂର୍ଖପନା ମୁର୍ଖପନା (ମୂର୍ଖତାସୂଚକ[ଅଂ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂର୍ଖପୁତ୍ର—ଙ. ବ (କର୍ମଧା)—ବବ୍ୟାପ୍ତାନ ସନ୍ତାନ—Mūrkhputra An illiterate son.

ମୂର୍ଖ ମଣ୍ଡଳ(ଲୀ)—ଙ. ବ (ଙ୍ଗୀ ତତ୍)—ମୂର୍ଖମାନଙ୍କର ସଭା—Mūrkha maṇḍala(lī) An assembly of fools.

ମୂର୍ଖାଣ୍ଡି(ନ୍ତି)—ଦେ. ବ—୧ । ମୂର୍ଖତା—1.Ignorance. ୨ । ମୂର୍ଖାମି—ବଙ୍ଗାନୁକାରୀ ଆଚାର) Mūrkhāṇḍi(nti) ବ୍ୟକ୍ତି ବହିବା କାମ—2. Act befitting a dunce. ଦେ. ବିଣ—ମୂର୍ଖାମି ମୂର୍ଖତା ମୂର୍ଖାଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ)—Mūrkhāṇḍiā (See),

ମୂର୍ଖାଣ୍ଡି(ନ୍ତି)ଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମୂର୍ଖର ଉପଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ ବା କଥା) Mūrkhāṇḍi(nti)ā 1, Befitting a fool or idiot. ମୂକଖୁ ମୁର୍ଖତାକି ୨ । ନବୁ ବୁଝି (କାମ)—2. Foolish(act).

ମୂର୍ଖିମା—ଙ. ବ—(ମୂର୍ଖ+ଭାବାର୍ଥେ ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମୂର୍ଖତା Mūrkhimā (ହି. ଶ. ବୃତ୍ତକୋଷ)—Ignorance; folly; stupidity.

ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ (ଧାତୁ)—ଙ.—ମୋହପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—Mūrchchh (root) To faint.

ମୂର୍ଚ୍ଛନ—ଙ. ବ.—(ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଚୈତନ୍ୟଲୋପ; Mūrchchhana ଚେତନାର ନାଶ—1. Swooning;fainting; syncope. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଔଷଧର ସଂସ୍କାର-ବଶେଷ; ଜଆଁ ଉପରେ ବସିଥିବା ସମୟରେ ତୈଳାଦିରେ ରସାଦ ଯୋଗକରଣ; ପ୍ରକ୍ଷଳନ; ଔଷଧାଦିର ଶୋଧନ—2. Purification of a medicinal preparation by pouring juice into it while it is on the fire. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଗନ୍ଧକର ସହିତ ପାରଦର ସଂଯୋଜନ—3. Calcining mercury with sulphur. ୪ । ବଘାରିବା; ତୈଳ ଦେବା—4. Flavouring curry with boiling oil

Digitized by srujanika@gmail.com

and spices. ୫ । ମିଶ୍ରଣ—5. Mixing. ୬ । ସାକ୍ଷାତ୍କାରଣ—6. Interviewing. ୭ । ପ୍ରତିଫଳନ—7. Reflection. ୮ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୂର୍ଚ୍ଛା ଆନୟନ (ହି. ଶ)—8. Causing swoon. ୯ । ମୂର୍ଚ୍ଛିତ କରିବା ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର—9. Charm for causing swoon. ୧୦ । କାମଦେବଙ୍କ ବାଣବିଶେଷ (ହି. ଶ)—10. Name of one of the arrows of god Cupid.

ମୂର୍ଚ୍ଛନା—ସ. ବ—(ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ+ଅନ+ଆ)—୧ । ସଙ୍ଗୀତରେ ସ୍ୱରଗ୍ରାମର (ସା,ରେ, ଗା, ମା, ପା,ଧା, ନି) ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱରରୁ ତାହାର ଉଚ୍ଚ ବା ନାଦ ଅଷ୍ଟମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ସ୍ୱରର ଅନ୍ୱେଷଣ ଓ ଅବନ୍ୱେଷଣ [ଦ୍ର—"ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର" ମତରେ ୩ ସ୍ୱରଗ୍ରାମର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ୨୧ ଟି. ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱରଗ୍ରାମର ୭ଟି ମୂର୍ଚ୍ଛନା । ମତାନ୍ତରରେ ସମସ୍ତ ମୂର୍ଚ୍ଛନାର ସଂଖ୍ୟା ୧୮୦ ।] 1. Modulations of voice while ascending or descending the scales of the gamut; duly regulated rise and fall of tone in singing. [ଦ୍ର—ପୋଛୁ ଗଣନ୍ତେ ସାଣା, ସାଅନ୍ତେ ପୁଣି ମୂର୍ଚ୍ଛନା ସାପୋଛିବ ବେଗେ ଉରୁଣୀ । ଗୁଣାକର—ମେଘଦୂତ ।] ୨ । (ଉତ୍ତମମୂଳଙ୍କ ମତରେ) ଗାନ ବା ବାଦନକାଳରେ କଣ୍ଠର ବା ହସ୍ତର କମ୍ପନ—2. Trembling of the voice and the hands during singing and music. ୩ । (ହନୁମାନଙ୍କ ମତରେ) 'ସା' ଠାରୁ ଝ, ଗା, ମା ଆଦି ସ୍ୱର ଯେଉଁଠାରେ ସେଉଁଠାରେ ବର୍ତ୍ତମ ଘଟେ—3 A semi-tone between two tones of the gamut. ୪ । ମୂର୍ଚ୍ଛନ (ଦେଶ)—4. Mūrchchhana (See)

ମୂର୍ଚ୍ଛା—ସ. ବ—(ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ଅଚେତନତା; ମୋହ; ଚେତନାଲୋପ ରୋଗ—1. Fainting fit; syncope; swoon; hysteria. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ବାୟୁରୋଗ । ଏଥିରେ ରୋଗୀ ସ୍ୱଳ୍ପଦୁଃଖାଦିର ଅନୁଭବଶକ୍ତିରହିତ ହୋଇ କାଷ୍ଠାଦି ପରି ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ଯାଏ ।] ୨ । ବ୍ୟାପ୍ତି; ବୃଦ୍ଧି—2. Extension.—୩ । ବୃଦ୍ଧି—3. Increase. ୪ । ଔଷଧାଦିର ମୂର୍ଚ୍ଛନା—4. Purification of medicinal oil by adding certain juices over fire. ୫ । ପ୍ରତିଫଳନ—5. Reflection. ୬ । (ସ୍ୱରଗ୍ରାମର) ମୂର୍ଚ୍ଛନା ୧,୨,୩ (ଦେଶ)—6. Mūrchchhanā 1, 2, 3 (See)

ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି—(ଗମ୍ ଧାତୁ)—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ; ମୋହପ୍ରାପ୍ତ—Mūrchchhāgata Fainted; fallen into a swoon. (ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୂର୍ଚ୍ଛାପନ୍ନ—ସ. ବଣ. ତ୍ରି—(ପତ୍ ଧାତୁ)—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—Fainted. Mūrchchhāpanna (ମୂର୍ଚ୍ଛାପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୂର୍ଚ୍ଛା ପାକ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କନ୍ଦରସାଦି ତୈଳ ପାକ ହେବା Mūrchchhā pāka ସମସ୍ତରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ରସପ୍ରୟୋଗ—Infusion of some juice into oil, when it is over fire. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଷୋଳସ ତୈଳର ମୂର୍ଚ୍ଛାପାକ, ଗ୍ରଣି ତୈଳର ମୂର୍ଚ୍ଛାପାକ]

ମୂର୍ଚ୍ଛା ବାୟୁ—ସଂ. ବ—ମୃଗୀ ରୋଗ; ବାୟୁଜନିତ ମୂର୍ଚ୍ଛା; ବାତ ମାରୁଚା; Mūrchchhā bāyu ଆଦାର ଗ୍ରଥ ମାରିବା—Hysteria; epilepsy.

ମୂର୍ଚ୍ଛା ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—(ଭଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମୂର୍ଚ୍ଛାର ଅବସାନ; ମୂର୍ଚ୍ଛା Mūrchchhā bhanga ଘରେ ସଜ୍ଞାଲାଭ—Recovery of the senses after the swoon, regaining of senses after fainting.

ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେବା—To faint; to swoon away; to fall into a swoon. Mūrchchhā jibā (ମୂର୍ଚ୍ଛା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂର୍ଛା ଯାଓୟା;ମୂର୍ଚ୍ଛାହଓୟା **मूर्च्छा जाना**

ମୂର୍ଚ୍ଛାଳ(ଳୁ)—ସଂ. ବଣ—(ମୂର୍ଚ୍ଛା+ଳ+ଆଳୁ)—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ (୧) (ଦେଶ) Mūrchchhāl(lu) ମୂର୍ଚ୍ଛିତ 1. Mūrchchhita 1 (See)

मूर्च्छित मूर्च्छालु ୨ । ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—2. Epileptic.

ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ମୂର୍ଚ୍ଛା+ସଂଜ୍ଞାଭାବାର୍ଥେ ଇତ; ଉପା. ମୂର୍ଛ୍ ଧାତୁ Mūrchchhita +କର୍ମ. ତ)—୧ । ମୂର୍ଚ୍ଛାପ୍ରାପ୍ତ; ବେହୋସ (ମୂର୍ଚ୍ଛିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇଥିବା—1. Fainted. ୨ । ବର୍ଦ୍ଧିତ; ବୃତ୍ତ—2. Increased. ୩ । ବିସ୍ତୃତ; ବ୍ୟାପ୍ତ—3, Extended; spread. [ଦ୍ର—ମଦବିହ୍ୱଳ ମତ୍ତ ଦ୍ୱିପ, ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ମଧୁକର ଅମୋଦ--ଭାରତୀ. ତୁଳୋଦ୍ଧୃତ ଚରଣ 'ମ' ଗୀତ ।] ୪ । (ସଙ୍ଗୀତ) ମୂର୍ଚ୍ଛନାପ୍ରାପ୍ତ—4. Modulated. ୫ । (ବୈଦ୍ୟକ). ମୂର୍ଚ୍ଛନାପ୍ରାପ୍ତ—5. Mixed with juice etc (said of medicinal oils)

ମୂର୍ଚ୍ଛିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ମୃର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ—ମୁରୁଚ୍ଛିବା (ଦେଶ) Mūrchchhibā ତ୍ୟାଗ କରା Muruchhibā (See) **त्यागना तेजना**

ମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବଣ—(ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ; ବା ଆଦଳ)—୧ । ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍; ଆକାର—1. Having shape. ୨ । ଯେ ରୂପ [ମୂର୍ତ୍ତିତା(ତ୍ୱ)—ବିଶେଷ୍ୟ] ଧରି ଥାଏ; ରୂପଧାରୀ—2. Incarnate; embodied. ୩ । ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—3. Fainted. ୪ । ଜଠିନ—4. Solid. ୫ । ବାସ୍ତବ—5 Material, real. ୬—୧ । (ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର)—କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ତେଜ, ବାୟୁ ଓ ମନ—1 (Nyāya Philosophy) The earth, the water, the fire, the wind, and the human mind. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଗୁଣ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶ, ପରତ୍ୱ, ଅପରତ୍ୱ, ଗୁରୁତ୍ୱ, ସ୍ନେହ ଓ ବେଗ—ହି. ଶ ।] ୨ । କାନନ; ବନ—2. Forest.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବ—(ମୂର୍ଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ତି; ଭାବାଚନ)—୧ । ଆକାର; ଅବୟବ—1. Form, shape. ୨ । ରୂପ—2. Figure. ୩ । ପିତୁଳା; ଚିତ୍ରଦ୍ୱ; ସ୍ୱରୂପ; ପ୍ରତିମା—3. Image, statue. ୪ । କାୟା—4. Body. ୫ । ପ୍ରତାଶିତ କାୟା ବା ଶରୀର—5. Embodiment. ୬ । ଦେବତାଙ୍କ ଅବତାର—6. Incarnation of a deity. ୭ । ଦେବପ୍ରତିମା—7. Idol. ୮ । ଅବୟବ; ଅଙ୍ଗ—8. Limbs. ୯ । (+ତ୍ୱ ବ. ଭ) କାଠିନ୍ୟ—9. Solidity; hardness. ୧୦ । ଦ୍ରବ୍ୟ; ପଦାର୍ଥ—10. Material thing. ଦେ. ବ—୧ । (ସ୍ଥାନ୍ୟର୍ଥକ) ବୈଷ୍ଣବ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବା ଜଣ—1. Number of Brāhmaṇas or Baishṇabas (ଯଥା—ଅଜ ମୋ କୁଣ୍ଠୀରରେ ୪ ମୂର୍ତ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ହେଲେ ।) ୨ । ବସ୍ତ୍ର ବା ଶାଢ଼ୀର ଖଣ୍ଡ—2. Piece of cloth. (ଯଥା—ମୁଁ ବହୁଙ୍କ ଘରକୁ ଛଅ ମୂର୍ତ୍ତି ଶାଢ଼ୀ ବେପାର ପଠାଇଛି ।) [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ମୁରତ୍ତ, ମୁରୁତ୍ତ, ମୂର୍ତ୍ତି ।]

मूर्त्ति; मूर्त्ति

ମୂର୍ତ୍ତିକାର—ଦ୍ର. ବ. ପୁଂ (ମୂର୍ତ୍ତି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୂର୍ତ୍ତି ନର୍ମାଣ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Mūrttikāra Sculptor.

ମୂର୍ତ୍ତି(ର୍ତ୍ତି)କିଆ(ଯା)—ଦେ. ବ—ମୁରୁତିକିଆ (ଦେଶ)—Mūrtti(rti)kiā(yā) Murutikiā (See)

ଅଶୌଚ ଜଣ—ଏକମୂର୍ତ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—Having one piece.

मरणाशौच; छूतका

ମୂର୍ତ୍ତି ଚିତ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅବିକଳ ଅନୁରୂପ ଚିତ୍ର—Mūrtti chitra An image or likeness of a person or thing.

ମୂର୍ତ୍ତି ଚିତ୍ରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରୂପ ବା ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିବା—Mūrtti chitraṇa Drawing of a figure.

ମୂର୍ତ୍ତି ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୂର୍ତ୍ତି+ଧୃ ଧାତୁ)—କୌଣସି ଗୋଟିଏ ରୂପ ଧରିବା; ଗୋଟିଏ ରୂପରେ ଦେଖାଯିବା (ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) —To take or assume a shape or form.

मूरती लेना

ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଗୋଟିଏ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବା; ରୂପ ଧରିବା—Mūrtti dhāraṇa Assumption of a shape; embodiment; incarnation.

ମୂର୍ତ୍ତିଧାରୀ—ସଂ. ଜଣ. ପୁଂ (ମୂର୍ତ୍ତି+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଣିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ରୂପ ଧରିଥାଏ—Mūrttidhārī Assuming a concrete shape or form; incarnate. [ବ୍ର—ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତିଧାରୀ ଧର୍ମରୂପେ ପୃଥିବୀରେ ଶୋଭା ପାଏ ।]

ମୂର୍ତ୍ତିପ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୂର୍ତ୍ତି+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ) —ପୂଜାଦାସ; ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଭକ୍ତ—Mūrttipa Worshipper of an idol. (ମୂର୍ତ୍ତିପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରୂପ ଧରିବା; ଦେହଧାରଣ—Mūrtti parigraha Assumption of a shape.

ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜକ—ସଂ. ବ ଓ ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ)—୧ । ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା କରେ—1. Worshipping an image. ୨ । ପୌତ୍ତଳିକ; ପ୍ରତିମାପୂଜକ—2. Image-worshipper; idol-worshipper.

ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ପ୍ରତିମା ପୂଜା; ନରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସାକାର ପ୍ରତିମାରୂପେ ପୂଜା କରିବା; ସାକାର ଉପାସନା—Mūrtti pūjā Idol-worship

ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକାଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରୂପ ଦେଖାଇବା—Mūrtti prakāsa Appearing in some form or shape

ମୂର୍ତ୍ତି ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧ । ପ୍ରତିମା ଆଦି ଗଢ଼ିବାର କଳା—Mūrtti bidyā Sculpture. ୨ । ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ବିଦ୍ୟା—(ମୂର୍ତ୍ତି କ୍ଷୋଳନ, ମୂର୍ତ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The art of drawing.

ମୂର୍ତ୍ତି ମନ୍ତ –ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମୂର୍ତ୍ତିମତ୍)—ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ (ଦେଶ)—Mūrtti manta Mūrttimān (See)

(ମୂର୍ତ୍ତିବନ୍ତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ **मूर्त्तिमंत**

ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ମୂର୍ତ୍ତି+ମତ୍; ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ=ମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସାକାର; ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—Murttimān (ମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Having a visible shape or form. ୨ । ବାସ୍ତବ—2. Material, concrete. ୩ । ଶରୀରଧାରୀ — 3. Corporeal; embodied. ୪ । ସ୍ୱଶରୀରରେ ଆବର୍ଭୂତ—4. Appearing in one's own or real form. ୫ । କଠିନ; ଘନ—5. Hard; solid. ସଂ. ବ—ଶରୀର—Body.

ମୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍) —ସାକାର ରୂପ ଥିବା—Mūrttijukta Having a shape or form; possessed (ମୂର୍ତ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) of a shape.

ମୂର୍ତ୍ତିହୀନ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍) —୧ । ନରାକାର—1. Murttihīna Formless. ୨ । ଅଶରୀରୀ—2. Incorporeal, shapeless. ୩ । (ଅଧୁନାଳବ ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ) କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଅବୟବ ଶୂନ୍ୟ—3. Amorphous; having no fixed form (in crystallography);

ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତର—ସଂ. ବ (ଅନ୍ୟ+ମୂର୍ତ୍ତି; ତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ଅନ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି; ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରୂପ 1. Another form or shape, ୨ । ପୃଥକ୍ ରୂପ—2. A different shape or form.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତର ଗ୍ରହଣ—ଫ. ବ (ଅନ୍ୟ ଭଉ)—ଅନ୍ୟରୂପ ଧାରଣ—Mūrttyantara grahaṇa The assuming of another (ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତର ଧାରଣ, ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତର ପରିଗ୍ରହ—ଅନ୍ୟରୂପ) shape.

ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତରଗ୍ରାହ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତରଧାର୍ଯ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତର ପରିଗ୍ରାହ୍ୟ	ବିଣ. ସଂ	ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତରଗ୍ରାହିଣୀ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତରଧାରିଣୀ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତରପରିଗ୍ରାହିଣୀ

ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ

ମୂର୍ଦ୍ଧଜ—ଫ. ବ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍+ଅଣ୍ଡିଲ୍ ଅର୍ଥରେ କ; ସ୍ୱାର୍ଥ; ଏହୁ ବସ୍ତୁର Mūrddhaka ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସ୍ୱଜାତୀୟେ ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷିକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ)—କ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ଷଷ୍ଠିତମ ବର୍ଣ୍ଣ—The hereditary caste of warriors amongst the Hindus; the Kshatriya caste.

ମୂର୍ଦ୍ଧକର୍ଣ୍ଣୀ—ଫ. ବ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମସ୍ତକ+କର୍ଣ୍ଣ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Mūrddhakarṇṇī ୧ । ଆତପତ୍ର; ଛତା—1. Umbrella; parasol. ୨ । ଶସ୍ତ୍ର ବର୍ଷାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ଲେକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପୋଡ଼ାଇବା ଟୋପର, ଝାମ୍ପୀ—2 An inverted basket or wicker-work hat used to protect the head from rain and sun.

ମୂର୍ଦ୍ଧକର୍ଣ୍ଣୀ—ଫ. ବ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମସ୍ତକ+କର୍ଣ୍ଣ=ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣେଷ+ଈ. ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ)—ମୂର୍ଦ୍ଧକର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଶ)—Mūrddhakarṇṇī (See)

ମୂର୍ଦ୍ଧଖୋଳ—ସଂ. ବ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମସ୍ତକ+ଖୋଳ=ଟୋପର)—Mūrddha khoḷa ମୂର୍ଦ୍ଧକର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଶ)—Mūrddha karṇṇī (See)

ମୂର୍ଦ୍ଧଗତ—ସଂ. ବିଣ (ଗମ୍+ ଭତ୍; ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍+ଗତ)—ମସ୍ତିଷ୍କ ମଧ୍ୟକୁ Mūrddha gata ଯାଇଥିବା; ମସ୍ତିଷ୍କସ୍ଥ—Gone inside the brain or head.

ମୂର୍ଦ୍ଧଜ—ସଂ. ବିଣ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମସ୍ତକରେ Mūrddhaja ଜାତ—Growing on the head.

ସଂ. ବ—କେଶ; ମୁଣ୍ଡବାଳ—The hair of the head.

ମୂର୍ଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଃ—ସ. ନ—ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—The aperture supposed to be at the crown of the head, through which the soul takes its flight at death.

ମୂର୍ଦ୍ଧତଃ—ସ. ଅ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍+୭ମୀ ବା ଏମୀରେ ତସ୍)—୧ । ମୁଣ୍ଡରେ—Mūrddhataḥ 1. In the head. ୨ । ମୁଣ୍ଡରୁ—2 From the head.

ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନା(ନ)—ଦେ. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—୧ । ମୁଣ୍ଡ; ମସ୍ତକ—Mūrddha(rddhu)nā(ni) 1. The head. [ଉ—ଜଲଜ୍ଜ ମାଥା. ମୁଣ୍ଡ ଅଥବା ମୋ ଏହା ସେ ଦେଖୁଛ ବଡ଼ଟା ନ ଯାଇ ମୂର୍ଦ୍ଧନା ପାଟ—ପ୍ରଭାତ. ଶ୍ରୁତିସେଣା ।] ୨। ପଦାତାଦର ମସ୍ତକ ବା ଅଗ୍ର—2. The head or top of a tall thing (i. e. mountain, temple). [ଉ—ଗ୍ରମ କର ଧର କାମିଗା, ବୁଲନ୍ତୁ ବେଳ ଗୋ, ଚଢ଼ୁକୁଟ ଟୋର ମୂର୍ଦ୍ଧନା—ବଳଦାଥ. ବଡ଼ଜ ଗ୍ରାମ୍ୟସ୍ତୁଣ ।]

ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନାଘାତ—ଦେ. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧା[ର୍ଦ୍ଧ]ଘାତ)—୧ । ମୁଣ୍ଡ-Mūrddha(rddhu)nā(ni)pāta ଘାତ; ମୁଣ୍ଡଚ୍ଛେଦନ—ମୁଣ୍ଡପାତ 1. Beheading; decapitation. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—ମୁଣ୍ଡପାତ (ମୂର୍ଦ୍ଧନାଘାତକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Death.

ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନା ଫାଟିବା—ଦେ. ବ—ମୂର୍ଦ୍ଧନାଘାତ (ଦେଶ)—Mūrddha(rddhu)nā phāṭibā Mūrddhanāpāta (See) ମୁଣ୍ଡ ଫଟନା (ମୂର୍ଦ୍ଧନା ଫାଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନାଭିଷେକ—ଦେ. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ)—ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ (ଦେଶ)—Mūrddha(rddhu)nābhisheka Mūrddhābhisheka ମୂରଧାଭିଷେକ (See)

ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନାଭିଷେକୀ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷିକ୍ତ)—ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷିକ୍ତ Mūrddha(rddhu)nābhishekī ଖ୍ରିକ୍ତ (ଦେଶ)-Mūrddhābhishikta ମୂରଧାଭିଷେକୀ (See).

ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନି—ଦେ. ଅ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ଏକବଚନ)—Mūrddha(rddhu)ni ମସ୍ତକରେ—On the head. [ଉ—ମାଥାୟ ମୁଣ୍ଡମେ ସ୍ୱର୍ଲୋକକର୍ତ୍ତା ମୂର୍ଦ୍ଧନି, ବଳଦେବେ ବା ବଳଭାନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମସ୍ତକ, ସେ ମସ୍ତକର ଯୋଗ୍ୟ)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Superior to all ୨ । ସର୍ବୋତ୍ତମ—2. Best. [ଉ—କୃଷ୍ଣ ମହିମା ସହିଁ ଶୁଣି, ସେ ସବୁ ବାକ୍ୟରେ ମୂର୍ଦ୍ଧନି—ଭୂପଦ. ଶ୍ରେମଭକ୍ତାମୃତ ।] ଦେ. ବ (ସଂ. ମୋଡଲ, କର୍ତ୍ତା ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ)—୧ । ଜାତିର ବା ସମାଜର ପ୍ରଧାନ ମୁଖିଆ ବ୍ୟକ୍ତି; ଜାତିର ସର୍ଦ୍ଦାର ବା ମୁଖିଆ ବ୍ୟକ୍ତି; ପଞ୍ଚ-[ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନଥ[ଆଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ] ମାଣିତ—1. The head man of a caste. ୨ । ପରିବାର କର୍ତ୍ତା—2. The head of a household; the kartā of a family. ୩ । ମସ୍ତକ—3. Head. ପ୍ରାଦେ. (ଖିଦ୍ରୁଜ)ବ—ଗୃହପରିବାର ମସ୍ତାନ; ଭୁଲଆ—The top of a thatched house.

ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନିଆ(ଯା)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ମୂର୍ଦ୍ଧ(ର୍ଦ୍ଧ)ନି (ଦେଶ) Mūrddha(rddhu)niā(yā) Mūrddha(rddhu)ni(See)

ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍+ଜାତାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ମୂର୍ଦ୍ଧାରୁ ବା Mūrddhanya ମୁଣ୍ଡ ଭିତରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ (ବର୍ଣ୍ଣ)-1. Pronounced from within the head. ୨ । ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍; ମସ୍ତକୋତ୍ପନ୍ନ—2. Produced from the head. ସଂ. ବ—୧ । ଜାତି ବା ସମାଜର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—1. The head man of a caste or guild. ୨ । ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ (ଦେଶ)—2. Mūrddhanya barṇṇa (See) ଦେ. କି. ବିଣ—ପ୍ରଥମରେ—In the first place. [ଉ—ବ୍ରଜ ବରଷେ ଏ ସମୁଦାୟ ମହାଧନ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟରେ ଗଣାଯିବ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଘଙ୍ଗାଭ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଣ'—ସ. ବ—'ଟ' ବର୍ଗର ପଞ୍ଚମ ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ—The Mūrddhanya 'ṇa' cerebral sound representing 'ṇa'. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀରେ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଣ' ଦନ୍ତ୍ୟ 'ନ' ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ଦୁଇ ବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୃଥକ୍ ଅଟେ ।]

ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ. (ବ୍ୟାକରଣ)—ମୂର୍ଦ୍ଧାରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ, Mūrdhanya barṇṇa ଯଥା—ର, ଋ, ଟ, ଠ, ଡ, ଢ, ଣ, ଷ—(Sanscrit grammar) Cerebral letters; R, T,D, cerebral N, cerebral S.

ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ'—ସ. ବ—ମୂର୍ଦ୍ଧାରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ 'ଷ'—The cerebral Mūrddhanya 'sha' sound representing 'sha'.

ମୂର୍ଦ୍ଧ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମସ୍ତକ+ପୁଷ୍ପ; ଏ ଗଛର ମସ୍ତକ ଭାଗରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ)—ଶିରୀଷ ବୃକ୍ଷ—A tree bearing very tender and graceful flower; Mimosa Sirish.

ମୂର୍ଦ୍ଧ ବେଷ୍ଟନ(ନି)—ସ. ବ. (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍+ବେଷ୍ଟନ, ନି)—୧। ଉଷ୍ଣୀଷ; Mūrddha beshṭana(ni) ପାଗ; ଠୋକା—1. Turban, ୨ । ଫିତା—2. Fillate; tape. ୩ । ଟୋପି—3. Cap. ୪ । ମୁକୁଟ—4. Diadem; crown; coronet.

ମୂର୍ଦ୍ଧ ରସ—ସ. ବ. (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ଉପର ଭାଗ+ରସ)—୧ । ଉକ୍ତ Mūrddha rasa ଫେଣ; ସେନ୍ଦ—1. The scum of boiled rice. ୨ । କେଶ—2. The hair of the head.

ମୂର୍ଦ୍ଧା—ସ. ବ. (ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ଅଚ୍. ଅଜ, ନିପାତନ; Mūrddhā ସହିତରେ ବନ୍ଧନ କରିଯାଏ, ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ; ମସ୍ତକ—1. The head. ୨ । ଉଚ୍ଚ ପଦାର୍ଥ (ଘଣ୍ଟ, କୋଠା, ଦେଉଳ ପ୍ରଭୃତି)ର ଶିରୋଭାଗ ବା ଅଗ୍ର—2. The top of a tall or high thing. ୩ । (ଜ୍ୟାମିତି) କୌଣସି ଜ୍ୟାମିତିକ ଷେତ୍ରର ଭୂମି—3. The base of a geometrical figure.

ମୂର୍ଦ୍ଧାବସିକ୍ତ—ସ. ବ—ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସରେ Mūrddhābasikta କ୍ଷତ୍ରିୟା ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—A high class hybrid; half-caste. [ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ ପରଶୁରାମ ପୃଥିବୀରୁ ନିଃକ୍ଷତ୍ରିୟ କଲାରୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରମଣୀଗଣ ନିଯୋଗକ୍ରମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଷିମାନଙ୍କ ଔରସରେ ପୁତ୍ର ଉତ୍ପାଦନ କଲେ; ସେହି ସନ୍ତାନଗଣ ମୂର୍ଦ୍ଧାବସିକ୍ତ ବୋଲଇଯାଇଥିଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷିକ୍ତ—ସ. ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍, ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମସ୍ତକ+ଅଭିଷିକ୍ତ; Mūrddhābhishikta ଯାହାର ମସ୍ତକରେ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଅଭିଷେକ କରା ଯାଇଅଛି)—ଯାହାର ମସ୍ତକରେ ଅଭିଷେକ କରା ଯାଇଅଛି; ରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ; ମୁତାବିକ ଅଭିଷେକ—Formally installed on the throne after his head being sprinkled with hallowed water. ସ. ବ—୧ । ସିଂହାସନାରୋହିତ ରାଜା—1. A reigning king. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜବଂଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଥା ଥିଲା ଯେ ରାଜସିଂହାସନରେ ଉପବେଶନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ସପ୍ତ ନଦୀର ଜଳ, ମଧୁ, ନବନୀତ ଓ ସଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ହେବ ।] ୨ । ବହୁ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ସମ୍ରାଟ—2. A sovereign; an emperor. ୩ । ପ୍ରଧାନ ସଚିବ; ମନ୍ତ୍ରୀ—3. Prime minister ୪ । ଯୁବରାଜ; ପାଟଦେଇ—4. The heir-apparent to the throne; the prince-elect. ୫ । ହିନ୍ଦୁ ଜାତିର ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ; କ୍ଷତ୍ରିୟ—5. A Kshatriya; the military caste amongst the Hindu. ୬। ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସରେ କ୍ଷତ୍ରିୟାଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—6. A half-caste born of a Brāhmaṇa father and Kshatriya mother. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ; ଢାଲୀ, ଅଶ୍ୱ ଓ ରଥ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରୁଥିଲେ ଓ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ ।] ୭ । ଜାତିର ସର୍ଦ୍ଦାର—7. The head man of a caste guild ୮। ହିନ୍ଦୁ ଜାତିର ମସ୍ତକ ସ୍ୱରୂପ; ବ୍ରାହ୍ମଣ—8. A Brāhmaṇa. ୯ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି—9. The Brāhmaṇa caste; the highest caste amongst the Hindus. ୧୦ । କ୍ଷତ୍ରିୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—10. A Kshatriya.

ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମସ୍ତକ +ଅଭିଷେକ)—Mūrddhābhisheka ରାଜାମାନଙ୍କର ସିଂହାସନାରୋହଣ କାଳରେ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ତୀର୍ଥବାରିଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକ ଉପରେ ଅଭିଷେକ—Formal installation of a Rājā on the throne after the formal ceremony of sprinkling hallowed water on his head. [ଦ୍ର—ଯୁବରାଜ ଓ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅଭିଷେକ କରାଯିବାର ପ୍ରଥା ପୂର୍ବେ ଥିଲା ।]

ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ, ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ } ଅନ୍ୟରୂପ

ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷେକ(କି)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷିକ୍ତ)—ମୂର୍ଦ୍ଧାଭିଷିକ୍ତ Mūrddhābhisheki(ki) (ଦେଶ) —Mūrddhābhishikta (See) ଦେ. ବ—୧ । ଗାଦିନଶିନ୍ ରାଜା—1. A reigning king. ୨ । ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା; ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାପ୍ରଭୁ—2. Sovereign; an emperor or head of several kings.

ମୂର୍ଦ୍ଧାନ୍—ଦେ. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍)—ମୂର୍ଦ୍ଧା (ଦେଶ) Mūrddhnā Mūrddhā (See)

ମୂର୍ଦ୍ଧା(ର୍ଦ୍ଧ୍ନି)ପାତ—ସ ବ (ସଂ. ମୂର୍ଦ୍ଧା=ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା; ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମୁଣ୍ଡରେ Mūrddhnā(rddhni)pāta +ପାତ, ଅନୁକ୍ ସମାସ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡପାତ **मुण्डपात** ୧ । ମୁଣ୍ଡଘାତ; ମସ୍ତକଚ୍ଛେଦନ—1. Beheading; loss of the head. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

ମୂର୍ଦ୍ଧା(ର୍ଦ୍ଧ)ଘାତକ—ସଂ.ବଣ (ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ମୁଣ୍ଡରେ+ଘାତ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· Mūrddhnā(rddhni)pātaka ଅକ)—ଯେ ମୁଣ୍ଡଘାତ କରେ ବା ମନୁଷ୍ୟର ମୁଣ୍ଡକୁ ଦାଣେ—One who beheads a person; an executioner.

ମୂର୍ବା(ର୍ବା, ର୍ବୀ)—ସଂ. ବ (ମୃଙ୍ ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କରଣ. Mūrbā(rbbā, rbbī) ଅ+ଷ୍ଟ୍ରୀ. ଅ, ଈ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅଜରସା, କରାଯାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଉଡ଼ି ତିଆର ଦବ୍ୟଲତା, ଜ୍ୱାଲଗା, ଗୋପବଲ୍ଲୀ, ଗୁଣ)—ମୁରୁଗା ଗଛ—Sanse-ଦେବୀ, ମଧୁରସା, ମୋରଟା, veira Roxburghiana; the ଡେଙ୍ଗା, ସୁବା, ମଧୁଲତିକା, bow-string hemp; Sanse-ଧନୁଃଶ୍ରେଣୀ, ଗୋକର୍ଣ୍ଣୀ, veira Zeylanica. [ଦ୍ର— ଘୀଲୁପର୍ଣ୍ଣୀ, କର୍ମକଷ୍ଟା, ଦୃଢ଼- ଏହା ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମବିଶେଷ; ଶ୍ଲପ୍ୟାଦିତ ସୂତ୍ରିକା, ଧନୁଃଶାଖା, ସୁବା, ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ର ସରୁ ମଧୁଶ୍ରେଣୀ, ସୁଦଙ୍ଗିକା, ଓ ଖଣ୍ଡା ପତ୍ର, ଫୁଲ ଲମ୍ବ ଓ ନାଡ଼ରେ ହୃଦବଶ୍ରେଣୀ, ପୃଥଗ୍ବଲ୍କ, ଫୁଟେ । ଫଳର ଉପର ନାଲୁଆ । ମଧୁ ସୁବା, ଧନୁ, ଶ୍ରେଣୀ, ଏହାର ଫଳକୁ ସଡ଼ାଇଲେ ଚହଁମଧ୍ୟରୁ ଗୌଳଣ୍ଡୀ, ମୂର୍ବିକା ଝୋଟ ପର ତାଣୁଆ ଛନ୍ତୁ ବାହାରେ । ମୁର୍ଗା, ମୁରହର, ମୁର୍ବା, ଏହା ଜନ୍ତୁଦ୍ୱାସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଷତ୍ରିୟ ଶୋଚମୁଖୀ, ବୋଡ଼ାଚକ୍ର ମାନଙ୍କର ମେଖଳା ବା କଟିସୂତ୍ର ବଲା **चूर्णहार, मुरहरी** ଯାଇଥାଏ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ରା. ମାରୁଲ, ମାରୁଲକଲଙ୍ଗ ଧନୁର ଗୁଣ ତିଆର ହୁଏ । ଏହାର ତେ. ଗୁଗା, ସାଗା ମୂଳ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ମ. ଘୋନସଫନ, ନାଗଫଳ, ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ସାରକ, ମୋରବେଲ ଗୁରୁ ଓ ମଧୁର ଗୁଣ । ଏହା ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ, ଶ୍ରମେହ, ତ୍ରିଦୋଷ, ତୃଷ୍ଣା, ହୃଦ୍ରୋଗ, କଣ୍ଡୂ, କୁଷ୍ଠ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ।]

ମୂଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଠିଆ ହେବା—1. To stand. ୨ । Mūl (root) ରୋପିତ ହେବା—2. To be planted. ୩ । ରୋପଣ କରିବା—3. To plant. ୪ । ସ୍ଥାପନ କରିବା—4. To establish.

ମୂଲ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ଓ ବଙ୍ଗ ଓ ହି. ବଣ—ମୂଳ (ଦେଶ) Mūl Mūla (See)

ମୂଲ୍ହୁଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର)—ହି. ବଣ—ମୂଳରୁ (ଦେଶ) Mūl-huñ Mūlaru (See)

ମୂଲ୍ହୁଁ ଶେଷ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର)—ମୂଳହୁଁ ଶେଷ (ଦେଶ) Mūl-huñ sesh Mūlahuñ sesha (See)

ମୂଳ—ସଂ. ବ (ମୂଲ୍ ଧାତୁ ଠିଆ ହେବା+କରଣ ଅ; ଜ୍ୟା ମୂଲ୍ ଧାତୁ Mūla =ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଘ)—୧ । ଗଛ; ବୃକ୍ଷାଦିର ତଳେ—1. Root. ୨ । ଅଳୁ, ସାରୁ, ଅଦା, ପିଆଜ, ରସୁଣ ଆଦି କନ୍ଦ—2. Edible bulbous roots, esculent roots (i. e. radish, yam, arum, ginger, onion etc). ୩ । ମୂଳା—3. Radish. ୪ । ପିପ୍ପଳୀ ମୂଳ—4. The root of long pepper. ୫ । ପଦ୍ମର ମୂଳ—5. The root bulb; Costus Speciosus. ୬ । ପାହାଡ଼ ଓ ବୃକ୍ଷ ଆଦିର ଭୂମି ସଂଲଗ୍ନ ଅଂଶ—6. The foot of a tree or mountain. ୭ । ଆରମ୍ଭ ସ୍ଥାନ; ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନ—7. Place of origin; source. [ଦ୍ର—ଶ୍ଲୋକ ରଚ୍ଚା ଶ୍ଲୋକର ଦୁଇଟି ଚରଣ ମୂଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଶ୍ୱେତା. ବନ ।] ୮ । ଆଦିକାରଣ; ହେତୁ; ଆଦ୍ୟ ହେତୁ—8. Root cause; origin; chief cause. [ଦ୍ର—ତୁମ୍ଭେ ଅସିନ୍ଧୁ ଧରୁଅଛ ମୋ ଘୟୁର, ଏଣୁ ମୂଳ ହେଲ୍ଲ ମୋହର ମରବାର—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଶ୍ୱେତା. ସପ୍ତ ।] ୯ । ଆଦ୍ୟ, ଆରମ୍ଭ—9. Beginning; commencement. [ଦ୍ର—କଳ ଗୁରୁଶୀଳା ! ମୂଲରୁ ଯେତେକ ସୁବ୍ଧଭୂମି ସମାଶ୍ୱର—ଗ୍ରଥନାଥ. ଘାବଂଜା ।] ୧୦ । ଋଣ ବା ବ୍ୟବସାୟର ପୁଞ୍ଜି; ଗାଣ୍ଠି; ମୂଲଧନ—10. The capital or principal. [ଦ୍ର—କେ ସନ୍ତୁ ଏହାର ବଳଲ । ଲାଭ ଦେଇ ରଖିବ ମୂଳ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୧୧ । ଆଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ, ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପରେ ଟୀକାଦି କରାଯାଏ—11. Original text; the context. ୧୨ । ଗୋଡ଼; ତଳଣ; ପାଦ—12. Foot. ୧୩ । (ଗଣିତ) ଗୁଣିତ ରାଶିର ଦ୍ୱିତ୍ୱ ତଳୀ; ବର୍ଗମୂଳ; ଘନମୂଳ —13. (Mathematics) The root of a number arrived at by self-multiplication (i. e. square root; cube root). [ଦ୍ର—(ଗଣିତ) ଯେଉଁ ରାଶିକୁ ସେହ ରାଶି ସଙ୍ଗେ ବାରମ୍ବାର ଗୁଣିବାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ରାଶି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ରାଶିକୁ ସେହ ଉତ୍ପାଦିତ ରାଶିର ମୂଳ ଅଟେ ।] ୧୪ । ସ୍ୱଜନଗତ— 14. One's native town. ୧୫ । ନିକଟ; ନୈକଟ୍ୟ —15. Nearness; contigity; proximity- [ଦ୍ର—ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ମୂଳରେ ଯେତେକ ଉଚ୍ଚିତନ, ତାହାକୁ ଯେ ନମସ୍କାର କଲେ ରଘୁରାଣ. ବଳରାମ. ରାମାୟଣ. ଅଯୋଧ୍ୟା ।] ୧୬ । କଲୁଞ୍ଜ—16. Grove; bower ୧୭ । ନିବାସ ଗୃହ—17. Residence; habitation. ୧୮ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମୂଳା ନକ୍ଷତ୍ର; ସତାଇଶ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଉନବିଂଶ ନକ୍ଷତ୍ର—18. The 19th constellation in Hindu astronomy. ୧୯ । ବଂଶପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଆଦି ପୁରୁଷ—19. The original ancestor of a family. ୨୦ । ପ୍ରଧାନ ବା ଅସଲ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—20. The chief or essential or primary thing or person. [ଦ୍ର—

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦାରୁବି ପ୍ରଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ ବଲ, ସବୁଠାରୁ ମୂଳ ଏକା ଅଟେ କଥାଟି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।] ୨୧ । ଅସଲ କଥା—21. Essential matter. ୨୨ । ନିଶ୍ଚୟତା—22. Certainty. [ଉ—ଏସୋରଲେ ଚତୁର ମୂଲଟି ମୋ ମୁଣ୍ଡୁ କାଢାକୁ ଦୁଷଣ । ଭଞ୍ଜ. ଦୈବେଜ୍ଞଶବଲାସ ।] ୨୩ । ତରଣ (ବୃକ୍ଷକୋଷ) —23. Leg. ୨୪ । ଶୂରଣ; ଓଲୁଅ (ବୃକ୍ଷକୋଷ) —24. Wild arum. ଦେ. ବ — ୧ । ଅବଶ୍ୟକରଣୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ—1. An act which must be done without fail. [ଉ—ଯାଇ ଦୁଗାଟିକ କରିବ ମୂଳ, ବାଟରୁ ଗଣ୍ଡିବ ଉଜ ଆଙ୍ଗୁଳ । ଉଗା ।] ୨ । ବେଣ୍ଟ ଥିବା ଶସ୍ତ୍ରର ବେଣ୍ଟ ଓ ଫଳର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଂଶ—2. The part of a weapon between the blade and the handle.

ନିଜେର ଆପନା ଦେ. ବର୍ଣ—୧ । ସ୍ୱକୀୟ; ନିଜର—1, Own.

ବିଶେଷ ବୈଶେଷିକ; ବିଶିଷ୍ଟ— 2 Peculiar.

ଖାସ ସ୍ଥିର—3. Certain; sure. [ଉ—ମୂଳ ଦେଲ୍ଲ ଲଉବାର, ଦୋଇଲ୍ଲ ସ୍ଥାନ ଗୋଚର । ଭଞ୍ଜ. କୋଟି-ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ଥଳସ୍ଥ ।] ୪ । ଅଦମ୍ୟ; ମୌଳିକ; ଅସଲ—

ଠିକ ମୂଳ ମୁତ୍ୟ 4. Original; radical. ୫ । ପ୍ରଧାନ—5. Chief; prominent. ୬ । ଠିକ୍; ଯଥାର୍ଥ—6. proper; real; actual. [ଉ—ଦୁଃଶାସନ ବୋଇଲେ କଦ ଯା ମାଉଲ, ସବୁ କଥାମାନଙ୍କେ ଅଟଇ ଏ ମୂଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୭ । ପ୍ରଥମ—7. First.

ଠିକ ପହଲା ୮ । ପ୍ରାଥମିକ—8. Primary. ୯ । ଠିକ୍ ସମାନ—9. Exactly similar. [ଉ—ଦୋଇ ନ ଥାଉଲ ମୂଳ ଯେ, ଯେ ପ୍ରଚ୍ଛଦ୍ମରେ ଏତେ ପ୍ରଶଂସିତ, ଚହିଁ ବ ଅଛୁ ଭୁଲ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ଥଳସ୍ଥ ।

ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଦେ. କ୍ରି. ବଣ— ନିଶ୍ଚେ; ମୁକର—Certainly; without fail. (ଯଥା—ମୁଁ ମୂଳ ସେଠାକୁ ଯିବି ।)

ମୂଲ୍ୟ—ଦେ. ବ (ସ. ମୂଲ୍ୟ)—୧ । ମୂଲ୍ୟ—1. Price; value. ୨ । ମଜୁର, କାର୍ଯ୍ୟର ଦୈନିକ ପାରିଶ୍ରମିକ—2. Daily wages.

ମୂଲକ—ସ. ବ (ମୂଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ମୂଳା ନାମକ ଖାଦ୍ୟ ମୂଳ —1. Radish. ୨ । ସ୍ଥାବର ବିଷବିଶେଷ— 2. A kind of poisonous root. ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ପର ପଦରେ 'ମୂଳ' ଥିଲେ 'କ'ର ଆଗମ ହୋଇ ମୂଳକ ହୁଏ, ଯଥା—ଭାଣ୍ଡମୂଳକ = ଭାଣ୍ଡ ଯହିଁର ମୂଳ ବା କାରଣ)—ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ; ମୂଳ ବା କାରଣରୁ ଜାତ—Having its root in, caused by; founded on.

ମୂଳକ ତୈଳ—ସ. ବ—ମୂଳା ମଞ୍ଜିରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ (ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ)—Oil from radish seeds.

ମୂଳ କଥା—ସଂ. ବ—୧ । ଅସଲ କଥା—1. The original matter. (ଉ—ମୂଳ କଥା ଏହି, ସେ ମୂଳ କଥା ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଗ୍ରନ୍ଥାନାଥ. ଉତ୍ତେଜ୍ଜା ।) ୨ । ଆଦ୍ୟ

ମୂଳ ବାତ କଥା; ପ୍ରଥମ ବିଷୟ—2. The first thing; the primary thing. ୩ । ପ୍ରଧାନ କଥା—3. Chief matter. ୪ । ସଂଲଗ୍ନିତ କଥା—4. A matter resolved upon or settled. ୫ । ମୂଳ କାରଣରୂପକ ବିଷୟ—5. The radical thing; the root cause. ୬ । ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଥିବା ବିଷୟ—6 The matter as it appears in the original text.

ମୂଳକ ପଣ—ସଂ. ବ—ଏକାଧିକ ମୂଳା ବନ୍ଧା ଦୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ

Mūlaka paṇa ବଡ଼ା—A handful of radishes tied into a bunch.

ମୂଳକ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ସୋଜ୍ଞନ ବା ଶଜନା ଗଛ; ଶଜନା (ଦେଶ)

Mūlaka parṇṇī A kind of horse radish; Hyperanthera Moringa; Moringa Pterygosperma (tree); Śajanā (See)

ମୂଳକ ମୂଳା—ସଂ. ବ—କ୍ଷୀର କଢ଼ୋଳ ବା କ୍ଷୀର ଭଳିଆ ଗଛ; କ୍ଷୀର

Mūlaka mūlā ଭୁଞ୍ଜା ଗଛ—An esculent onion-like root used in medicine.

ମୂଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମୂଳ)—୧ । ସ୍ଥିର କରିବା; ଥୟ

Mūla karibā କରିବା—1, To settle; to ascertain.

ନିୟମ କରା ନୋଟ କରନା (ଉ—ସନ୍ଧ୍ୟାସ କରିବା କଥାଟି ମୂଳ କଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ) ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନମନ୍ତେ କୃତସଂକଳ୍ପ ହେବା—2. To determine or resolve upon doing a thing.

ମୂଳ କରା ମୂଳକର ଧରନା ୩ । ପ୍ରଧାନ ଆଶ୍ରୟରୂପେ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—3. To depend primarily upon. ୪ । (ଗଣିତ) ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ମୂଳ ସଂଖ୍ୟାକୁ ନିଜ ରୂପେ ଥରିବା—4. (Mathematics) To put a certain number as a root to start from in order to solve mathematical problem.

ମୂଲ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସ. ମୂଲ୍ୟ)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବା ପାଇଁ

Mūla karibā ଦରଦାମ କରିବା—To settle the

ଦର ଦାମ କରା ମୋଲ କରନା price of a thing to be purchased.

ମୂଳ କର୍ମ—ସଂ. ବ. (ମୂଳକର୍ମନ୍; ମୂଳ—ତେର ମୂଳ ଦ୍ୱାରା

Mūla karma କରାଯିବା କର୍ମ; ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମ:)—୧ । ଔଷଧ ଆଦି ମୂଳ ପ୍ରଯୋଗ ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା ରୋଗିର କ୍ରିୟା ବା ଅବସ୍ଥାର (ଯଥା—ସ୍ନେହନ, ସ୍ୱେଦନ, ବମୀକରଣ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଚ୍ଚାରଣ) (ମନୁ. ୧୧।୬୪)—1. Magical effect produced on people by the application of various roots. ୨ । ମନ୍ତ୍ରାଦି ଦ୍ୱାରା ବଶୀକରଣ—2. Charming a person by incantatious or mystic formulae. ୩ । ଉପପାତକ ବିଶେଷ—3. Name of a minor sin.

ମୂଳ କଲନ୍ତର—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବ)—ମୂଳ ମୂଲ; ଋଣର ମୂଳ ଧନ ଓ ସୁଧ—Principal and interest of a loan. ଆସଲ ସୁଦ ସୁଦ୍ ମୂଲ

ମୂଳ କାଟ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ମୂଳ କର୍ତ୍ତନ)—୧ । ଗଛର ମୂଳର ଛେଦନ—1. Cutting of the root of a plant or tree. ୨ । ଭୂଇଁ ସମାନରୁ ଗଛର ଜଡ କାଟ ମୂଳ କାଟି ଦେବା; ମୂଳ ଖୋଣ୍ଟ—2. Cutting a tree in such a manner as not to leave any stump outstanding; cutting a tree from the ground level. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମୂଳ ଉଚ୍ଛେଦ—3. (figurative) Eradication; extinction.

ମୂଳକାର—ସ. ବ (ମୂଳ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା—1. The author of the (ମୂଳକୃତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) original treatise or work. ୨ । ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା—2. The author of a new or original work.

ମୂଳ କାରଣ—ସ. ବ—ଅଦ୍ୟ କାରଣ; ଅସଲ କାରଣ;ପ୍ରଧାନ କାରଣ—Mūla kāraṇa Root cause; the original cause; the chief cause.

ମୂଳ କାରିକା—ସ.ବ—୧। ଚୁଲ୍ଲୀ—1. Oven; fire place. ୨। ମୂଳ ଧନର ବୃଦ୍ଧି—2. The increase of the capital. ୩ । ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅର୍ଥପ୍ରକାଶକ ପଦ୍ୟ—3. A poem explaining the meaning of an original work. ୪ । ଚଣ୍ଡୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Chaṇḍī.

ମୂଳ କୃଚ୍ଛ୍ର—ସଂ. ବ—ଏକାଦଶବର୍ଷ ଚଣ୍ଡିକୃଚ୍ଛ୍ର ବ୍ରତାନ୍ତର୍ଗତ ବ୍ରତବିଶେଷ Mūla kṛuchchhra A sort of penance performed by subsisting on esculent roots for a certain period. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରତରେ କେବଳ ମୂଳ ଭକ୍ଷଣ କରି ବା ମୂଳଜ ଦ୍ରବ୍ୟର ହବିଷ୍ୟ ଖାଇ କରି ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ବ୍ରତ ପାଳନ କଲ୍ଲେ ଯାଏ —ମିତାକ୍ଷରା ।]

ମୂଳ ଖ(ଖା)ନକ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ବୃକ୍ଷାଦିର ମୂଳ ଖୋଳେ—Mūla kha(khā)naka 1. Digger of roots. ୨। ବର୍ଣ୍ଣ-(ମୂଳଖନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Name of a mixed caste. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବୃକ୍ଷମୂଳ ଖୋଳି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ।]

ମୂଳଗଣ—ସଂ. ବ-(ଗଣିତ) କୌଣସି ବର୍ଗ ବା ଘଳମୂଳର ଗୁଣିତକ—Mūlagaṇa (arithmetic) The multiplier of the root of a power; the co-efficient of a root.

ମୂଳ(ଲା) ଗର୍(ଡ୍)—ଦେ. ବ—ଘର ଗୁଲର ଓଳ ସଜିକଃସ୍ତ୍ର ଅଥବା ମୂଳଗରି Mūla(lā) gari(ṛdi) ଜମ୍ବୁଦ୍ରବ୍ୟ ଗଣ୍ଡି ବା ପଟ୍ଟ—The lowest belt of a thatch; the strip of thatching immediately above the eaves.

ମୂଲଚାଲ—ଦେ. ବ (ଜରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟା ସଦ୍ଭବର)—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମୂଲ୍ୟାଇବା; ଦରଦାମ ମୂଲଚାଲ ଦରଦାମ—Making the valuation of a thing; appraisement.

ମୂଲଚାଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମୂଲ୍ୟାଇବା; ଦରଦାମ ଜାଣିବା—To make the valuation of a thing. ଦରଦାମ କରା ମୋଲଜୋଲ କରନା

ମୂଳଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବ (ମୂଳ+ଛେଦ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ; ସଜ୍ଞ ସୋଗୁଁ 'ଚ୍ଛ'ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—୧ । ଗଛର ମୂଳ କାଟିବା—1. Cutting the root of a tree. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉଚ୍ଛେଦ—2 (figurative) Eradication.

ମୂଳଚ୍ଛେଦନ, ମୂଳଚ୍ଛେଦା —ବିଶ. ପୁଂ

ମୂଳଚ୍ଛେଦନ
ମୂଲୋଚ୍ଛେଦ
ମୂଲୋଚ୍ଛେଦ
ମୂଳନିକୃନ୍ତନ
ମୂଳବର୍ହଣ
} ଅନ୍ୟରୂପ

ମୂଳଜ—ସଂ. ବିଶ (ମୂଳ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୂଳରୁ ଜାତ—Mūlaja Born of the root; produced from the root. ସଂ. ବ—୧ । ସାଜରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ନ ହୋଇ ମୂଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ଉଦ୍ଭିଦ [ଯଥା—ଅଦା, ଗିଆଳ, ଅଳୁ, ରଙ୍ଗଅଳୁ, ପୋଖରା, ପଦୁ, କଇଁ ପ୍ରଭୃତି)-1. Plants growing from bulbs (instead of from seeds) ୨ । ଅଦା —2. Ginger.

ମୂଳତଃ—ସଂ. ଅ (ମୂଳ+ତସ୍ ବା ତସ୍ତା ବିଭକ୍ତିରେ ଅବ୍ୟ)—ମୂଳରୁ-1. From the root. ୨।ମୂଳରେ—2. At the root.

ମୂଳ ତ୍ରିକୋଣ—ସଂ. ବ—୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାଶି ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହର ତ୍ରିକୋଣାକୃତି ଗୃହ (ଯଥା—ରବିର ସିଂହ, ଚନ୍ଦ୍ରର ବୃଷ, ମଙ୍ଗଳର ମେଷ, ବୁଧର କନ୍ୟା, ଗୁରୁର ଧନୁ, ଶୁକ୍ରର ତୁଳ, ଶନିର କୁମ୍ଭ ଇତ୍ୟାଦି)—1. (Astrology) The particular mansion of each planet in the particular sign of the Zodiac. ୨ । (ଯୋଗ) ମୂଳାଧାର (ଦେଖ)—Mūlādhāra (See)

ମୂଳ ଦଣ୍ଡା—ଦେ.ବ (ସଂ. ମୂଳ ଦଣ୍ଡ)—ଉଙ୍ଗାର ସଙ୍ଗ ଜଡ଼ିତ ଲମ୍ବା ମୋଟା ଯଷ୍ଟି, ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଉଙ୍ଗାର ତଳଦେଶରେ ମୂଳଡାଂଡ଼ା ଏକ ମୁଣ୍ଡରୁ ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥାଏ ଏବଂ ମୂଲକାଠ ସହିର ତଳ ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା—The lowermost

Digitized by srujanika@gmail.com

plānk of a boat extending at the bottom of a boat from one end to the other.

ମୂଳଦାମ—ଦେ. ବ—୧ । ଗାଈ ବାଛୁଗ ପ୍ରଭୃତି ଅଧୁଅଗ୍ଧ ସ୍ୱତ୍ତରେ Mūladāma ପାଳିବାକୁ ଦେବା ବେଳେ ସେହି ଗାଈ ବା ବାଛୁଗର ଆଦତ ଦାମ ଉତ୍ତରାଳୀନ ମୂଲ୍ୟ—The original price मूल दाम of a cow or calf given to another for being brought up by the latter on the system of Adhuāri. ୨ । ଚଣା ମୂଲ୍ୟ— 2. Purchase price.

ମୂଳ(ଳୁ)ଦୁଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଗୃହାଦର ମୂଳଉଣ୍ଡ—1. Founda- Mūla(la)duā tion of a house. ୨ । କାନ୍ଥର ଯେଉଁ ଗୋଡ଼ାପତ୍ତନ ଅଂଶ ମାଟି ତଳେ ଥାଏ—2. The foundation नीव of a wall under the ground level.

ମୂଳଦୁଆ ଥାପିବା—ଦେ. ବ—ଗୃହାଦର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବା— Mūladuā thāpibā To lay the foundation of a ଘରର ପତ୍ତନ ଦେଓୟା नीव डालना house. (ମୂଳଦୁଆଁ ମାଡ଼ିବା, ମୂଳଦୁଆ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂଳ ଦେବ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାତୁଳ କଂସାସୁର—Demon Mūla deba Kamsa; maternal uncle of (ମୂଳଦ୍ରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śrikṛushṇa.

ମୂଳ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ—ପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱାର; ସିଂହଦ୍ୱାର; ସଦର ଦରୱାଜା Mūla dwāra (ବଙ୍ଗକୋଷ)—Chief door; lions gate.

ମୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧ । ପ୍ରଧାନ ବସ୍ତୁ—1. Chief thing. ୨ । Mūla drabya ୨ । ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ—2. The chief material. ୩ । ଆଦ୍ୟ ବା ଅସଲ ପଦାର୍ଥ— 3. The genuine or original article. ୪ । ମୂଳ ଧନ (ବଙ୍ଗକୋଷ)—4. Capital.

ମୂଳ ଧନ—ସ. ବ.—୧ । ଋଣର ଅସଲ; ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଖାଇକରି ନଜଦ Mūla dhana କରଜ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ—1. The princi- (ମୂଳ ଧନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) pal of a debt. (ଉ—ଏ ପ୍ରେମ ଡୋର ମୂଳ ଧନ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଲଗା ଥିବା ପାଣ୍ଠି; ପୁଞ୍ଜି - 2. The capital of a business; stock in trade.

ମୂଳ ଧାତୁ—ସଂ. ବ—୧ । ମୌଳିକ ବା ଅକୃତ୍ରିମ ଧାତୁ—1. Ele- Mūla dhātu mentary metal. ୨ । ଲସିକା; ପଦ୍ମା (ବଙ୍ଗକୋଷ)—2. Lymph.

ମୂଳ ନୀତି—ସଂ. ବ—୧ । ଆଦ ମତ—1. The original or Mūla nīti primary principle or opinion. ୨ । ମୌଳିକ ନୀତି; ଯେଉଁ ପ୍ରଧାନ ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ—2. The primary policy or principle governing an act.

ମୂଳ ପଦ୍ମ—ସ. ବ—ଚକ୍ର ବା ଯୋଗ ସାଧନୋକ୍ତ ଶରୀରମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଙ୍ଗ Mūla padma ବିଶେଷ—Name of certain part under the body referred to in Tantric exercises.

ମୂଳ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ମଣ୍ଡୁକପର୍ଣ୍ଣୀ ନାମକ ଗୁଳ୍ମ; Mūla parṇṇī ଥାଲକୁଣୀ ଗଛ—A plant; Hydrocotile Asiatica; the Asiatic pennywort.

ମୂଳ ପାତି—ଦେ. ବ—(ଇରର୍ଥକ ବ୍ୟିଜ୍ଞାସୂ ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁରୁଷ)—ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ Mūla pāti ମିଳିବା ମଜୁରି—Daily wages. मूलपाति मजुर

ମୂଳ ପିଣ୍ଡ—ସଂ. ବ.—୧ । ଅଳୁ ଆଦର ମୂଳ, ଯଦ୍ଦାରୁ ତଳ ମାଡ଼େ Mūla piṇḍa ଓ ପିଣ୍ଡ ବଢ଼େ—1. The bulbous root portion of yam which is used as seed to grow yam. ୨ । ମୂଳଧନ (ଦେଖ) 2. Mūla dhana (See)

ମୂଳ ପୁରୁଷ—ସଂ. ବ—ବଂଶର ଆଦ ପୁରୁଷ— Mūla purusha The progenetor of a family or race.

ମୂଳ ପୁଷ୍କର—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ) ପୁଷ୍କର ମୂଳ (ଦେଖ) Mūla pushkara Pushkara mūla (See)

ମୂଳ ପୋଛ—ଦେ. ବ.—ମୂଳ କାଟ (ଦେଖ) · Mūla pochha Mūla kāta (See)

ବଣ.—୧। ମୂଳରୁ ଘୋଷ ଦୋଇ କଟା ଯାଇଥିବା (ଗଛ)— ଗୋଡ଼ାକାଟା 1.Cut in such a manner as not to leave जडसेकाटना any stump standing. ୨ । ମୂଳୋତ୍ପାଟିତ, ସମୂଳେ ବନଷ୍ପ—2. Uprooted; distroyed root and branch; eradicated.

ମୂଳ ପୋତା—ସଂ. ବ—ବଣ ପୋଇ—A kind of wild pot Mūla potī herb; Basella Rubra. [ଦ୍ର—ଏହାର ବନ ପୁଇ ଶାଗ ନାଲ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ତ୍ରିଦୋଷଘ୍ନ, बनपोरे ବୃଷ୍ୟ, ବଲକର, ଲଘୁ, ରୁଚିକର ଓ ଜଠରାନଳ ପାଚନ । ମ. ମାଲ ବରଲି ଗୁଜ ଜର୍ଦ୍ଦିଆ ।] (କ୍ଷୁଦ୍ରବଲ୍ଲୀ, ଶାକଟପୋଇକା, କ୍ଷୁଦ୍ର ପୋଇକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂଳ ପ୍ରକୃତି—ସଂ.ବ—୧ । ଅଦ୍ୟାଶକ୍ତି,ଜଗଦ୍ଧାତ୍ରୀ ଶକ୍ତି,ଯେଉଁ ଶକ୍ତି Mūla prakṛuti ବଳରେ ଈଶ୍ୱର ପୃଥିବୀକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି-- 1. The creative energy of God. ୨ । ଦୁର୍ଗା-- 2. Goddess Durgā. [ଦ୍ର—ସାଙ୍ଖ୍ୟ ମତରେ ସକଳର କାରଣୀଭୂତ ସତ୍ତ୍ୱରଜସ୍ତମୋରୂପ ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମିକା ଶକ୍ତି ମୂଳ ପ୍ରକୃତି ନାମରେ ଅଭିହିତ ।]

ମୂଳ ଫଳଦ—ସଂ. ବ—(ମୂଳ+ଫଳ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେଉଁ Mūla phalada ବୃକ୍ଷର ମୂଳରେ ଫଳ ଧରେ) ପଣସ ଗଛ— The jack fruit tree.

ମୂଳ ବଣିଜ୍ ଧନ—ସଂ. ବ—ବାଣିଜ୍ୟର ମୂଳ ଧନ (ବଙ୍ଗକୋଷ)— Mūla bānig dhana The capital in a trade or business.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଳ ବିଷ—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ବିଷାକ୍ତମୂଳଯୁକ୍ତ ବୃକ୍ଷ (ଯଥା—Mūla bisha କରଞ୍ଜର, ଝୁଞ୍ଜା, ବଳସ୍ୱା ପ୍ରଭୃତି)— Trees having poisonous roots.

ମୂଳ ବିଭୁଜ—ସଂ ବ—(ମୂଳ+ବି+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ ଅ)—୧ । ଗାଡ଼ି—Mūla bibhuja 1. Cart; carriage. ୨ । ରଥ—2. Car. ୩ । ତେରମୂଳବିକ୍ରୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Seller of bulbs and roots. ୪ । ଯେଉଁମାନେ ଗଛର ମୂଳକୁ ବଙ୍କାଇ ଛଡ଼ ବାଡ଼ି ଆଦି ତିଆର କରନ୍ତି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—4. Persons who make sticks by bending roots.

ମୂଳ ବୀଜ—ସ. ବ—୧ । (ଗଣିତ)—ମୌଳିକ ସଂଖ୍ୟା—Mūla bīja 1. (Mathematics) Primary number. ୨ । ମୂଳ ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ) 2. Mūla mantra (See) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ମୂଳ କାରଣ—3. (figurative) The primary cause; the root cause.

ମୂଳ ବ୍ୟସନ—ସଂ. ବ—(ବ୍ୟସନମାନଙ୍କ ମୂଳ=ପ୍ରଧାନ; ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା) Mūla byasana ମାରଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Killing; slaughter.

ମୂଳ ବ୍ରତୀ—ସ. ବଶ. ପୁଂ—(ମୂଳ+ବ୍ରତ+ଇନ୍; ୯ମା. ୧ବ)—ମୂଳ Mūla bratī ଭକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହକାରୀ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— (ମୂଳବ୍ରତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Subsisting on roots.

ମୂଳ ଭଦ୍ର—ସ.ବ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାମୁଁ କଂସ—The demon king Mūla bhadra Kaṁsa; the maternal uncle of Śrīkṛushṇa.

ମୂଳ ଭବ—ସ. ବ (ମୂଳ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୂଳରୁ ଜାତ— Mūla bhaba Produced from the root.

ମୂଳ ଭୃତ୍ୟ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ପୁରୁତନ ଗୃହର—1. An Mūla bhṛutya old servant. ୨ । ପିତୃ ପିତାମହ-କ୍ରମେ ଏକ ଘରବାର ଅଧୀନରେ ଗୃହର କରୁଥିବା ଗୃହର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. A servant whose ancestors had been serving in the same family for generations.

ମୂଳ ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବ—୧। ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାରେ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ରର ସାଙ୍ଗମନ୍ତ୍ର Mūla mantra (ଯଥା—'ଓଁ କ୍ଲୀଂ କୃଷ୍ଣାୟ ଗୋବିନ୍ଦାୟ... ଇତ୍ୟାଦି' ମନ୍ତ୍ରରେ 'କ୍ଲୀଂ' ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ।)—1. The mystic syllable used at the beginning of a mantra for worshipping a deity. ୨ । ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ର; ଇଷ୍ଟ ଦେବତାସ୍ୱରୂପର ମନ୍ତ୍ର—2. The mystic formula used in worshipping one's particular deity. ୩ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଧାନ ସଂକଳ୍ପ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—3. (figurative) The primary or main aim.

ମୂଳ(ଳି,ଳୁ) ମୂଳକା—ଦେ. ବ (ସ. ମୂଳ+ମୂଳକା)—ଔଷଧରେ Mūla(li,lu) Mūlikā ବ୍ୟବହୃତ ତେର ମୂଳ ଅଦି; ତେର ଜଡ଼ିବୁଟି ମୂଳ—Herbarious roots, herbs. [ଉ—ତାଲୁ ଜଡ଼ିବୁଟି ମୂଳମୂଳକା ତେର ଜଣା । ଫଗାରମୋଦନ. ଛମାଣ ଥଠୁଣ୍ଡ ।]

ମୂଳ ମେଢ଼ି—ଦେ. ବ (ସ. ମୂଳ+ମେଧି)—୧ । ବେଙ୍ଗଲାର ମେଢ଼ି Mūla merdhi ଘାଣ୍ଟେ ଘୋଗ୍ କୋଇଥିବା ବଳଦ; ମେଇଥା—ମେହିୟାଁ 1. The first bullock tethered to the centre post during threshing. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଂଶର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା କର୍ତ୍ତା—2. (figurative) The head of a family.

ମୂଳ(ଳୁ)ରୁ(ସୁଁ,ହୁଁ)—ଦେ. କି. ବଣ (ସ. ମୂଳତଃ)—୧ । ଆଦୌ; Mūla(lu)ru(suñ,huñ) ମୂଣୁହୁଁ—1. At all. [ଉ—ଗୋଡ଼ାଥେକେ ଗଛ ଦେଖି ଚତ୍ତେ ଆସଇ, ସାଗର ଜଳସ୍ପ ପରେ; ଅବଲ୍ସେ; ସୁରୁସେ ଦଉଡ଼ଲେ ବେନ, ନ ଲ୍ଗିବ ଘାଣି ମୂଲୁଁ (ମୂଲୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଡ଼ରେ । ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଉତ୍ତ୍ୱା ।] ୨ । ପ୍ରଥମରୁ 2. From the beginning. [ଉ—ମୂଲୁଁ ମାଇଲେ ଶିବ ସର, ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବର୍ଷା କଲ ।] ୩ । ମୂଳଠାରୁ —3. From the root

ମୂଳ ଲାଗିବା—ଦେ. କି—ଦନ ମଜୁରରେ କାମ କରିବା —To work Mūla lāgibā on daily wages. [ଉ—ମୂଲ ଲ୍ଗଗା ମଜୁର ଖାଟି ଯିବା ବନ, କାହିଁକ ନ ଲ୍ଗଇ ମନ । ଭୁୟଙ୍ଗ. ପ୍ରେମ-**मुजर लगना** (ମୂଲଘାଇ ଲ୍ଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘଣ୍ଟାମୁଡ଼ ।]

ମୂଳ ଶାକଟ—ସ. ବ (ମୂଳ+ଉଦ୍ଭୃାଦକ ସେରାର୍ଥେ ଶାକଟ)—Mūla śākaṭa ଯେଉଁ ଖେତ ମୂଳା ଆଦି ମୂଳଯୁକ୍ତ ପନ୍ନର (ମୂଳଗାଛନ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବାପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ—A field fit for growing esculent roots in (i. e. radish, arum, potato, yam etc).

ମୂଳ(ଲା,ଳୁ) ଶିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୂଳ+ଶୃଙ୍ଗ)—ଯେଉଁ Mūla(lā,lu) śiṅgā(ṅghā) ଗୋରୁର ଶିଙ୍ଗର ମୂଳ ମୋଟା ଯେ ଗୋରୁର ଶିଙ୍ଗର ଗୋଡ଼ା ମୋଟା ବା ମୂଳାର ଆକୃତି ପରି—**जडमे मोटा शिंहवाला** Having horns thick at the base; thick-horned.

[ଦ୍ର—ଏ ବଳଦମାନେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ । ଛାକ ବରନ ଥଣ୍ଡ—ଅଣ୍ଡିଥିବୁ ମୂଳଶିଙ୍ଗାକୁ ବସି; କାଦୁଁଥିବୁ ହୁଡ଼ ମୂଳରେ ବସି । କୃଷିବଚନ ।]

ମୂଳ ଶୋଧନ—ସ. ବ—୧ । ପୁଣ୍ଡରୀକ ବୃକ୍ଷ (ବୈଦ୍ୟକ ଜାତିର୍ଘ୍ନ)—Mūla śodhana ପୁଣ୍ଡରୀ (ଦେଖ)—1. Puṇḍarī (See) ୨ । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅଘାନ ବାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଥାନଶୋଧନରୂପ କ୍ରିୟା—2. The process of cleansing the inside of the anus after passing stools. [ଦ୍ର—ବାସହାତର ଉଳ୍ଟା ଅଙ୍ଗୁଳକୁ ତେଲାକ୍ତ କର ପୁଣ୍ଡରୋସ୍ରର୍ଗ ସରେ ଶୌଚ କଲବେଳେ ସେ ଅଙ୍ଗୁଳ ପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ଗୁହ୍ୟାବ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ସ୍ଥାନକୁ ପରଷାର କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାର ନାମ ମୂଳଶୋଧନ । ଏହା ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଅର୍ଶ, ଉଦରସ୍ଥମଳ, ଶୂଳ ଆଦି ରୋଗ ଉପଶାନ୍ତ ହୁଏ; ଏହା ଯନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଳ ସାଧନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ପ୍ରଧାନ ଯନ୍ତ୍ର ବା ଉପାୟ ବା ଅବଲମ୍ବନ—Principal means.
Mūla sādhana

ମୂଳ(ଳୁ)ସୁଁ—ଦେ. କି. ବଣ—ମୂଳରୁ (ଦେଖ)
Mūla(lu)suñ Mūlaru (See)

ମୂଳ ସୂତ୍ର—ସଂ. ବ—ପ୍ରଧାନ ବା ଆଦ୍ୟ ନିୟମ—Fundamental rule; elementary principle.
Mūla sūtra

ମୂଳ ସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ—୧ । ଆକାଶ—1. The sky. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven. ୩ । ପୃଥିବୀକୁ ଘେରି ଥିବା ବାୟୁମଣ୍ଡଳ—3. The sphere of the atmosphere encircling the globe. ୪ । ଭଗବାନ; ଈଶ୍ୱର—4. God. ୫ । ମୂଲତାନ ନଗରର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ (ବଙ୍ଗଦେଶ)—5. Old name of Multan.
Mūla sthāna

ମୂଳ ସ୍ରୋତଃ—ସଂ. ବ—୧ । ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନ ବା ଝରଣା (ବଙ୍ଗଦେଶ)—1. The source or spring of a river. ୨ । ମୂଳନଦୀ; ଯେଉଁ ନଦୀରୁ ଶାଖାନଦୀମାନ ବାହାର ଥାଏ (ବଙ୍ଗଦେଶ)—2. The main river from which branches flow.
Mūla srotaḥ

ମୂଳ ହୀନ—ସ. ବଣ (ଅନ୍ୟା ଭଳି)—ଉତ୍ତୁଣୁନ୍ୟ; ଅମୂଳକ—Groundless; unfounded.
Mūla hīna

ମୂଳ(ଳୁ)ହୁଁ—ଦେ. କି. ବଣ—ମୂଳରୁ (ଦେଖ)
Mūla(lu)huñ Mūlaru (See)

ମୂଳ(ଳୁ) ହୁ ଶେଷ—ଦେ. କି. ବଣ—ମୂଳଠାରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—From the beginning to the end.
Mūla(lu)huñ śesha

ମୂଳ(ଳୁ) ହୁଁ ଶେଷ ତକ—ଦେ. କି. ବଣ—ଆଦ୍ୟରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—From the beginning to the end.
(ମୂଳ ଭୁ) ହୁଁ ଶେଷ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂଳା—ସ. ବ (ମୂଳ+ଅ)—୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଉନବିଂଶ ନକ୍ଷତ୍ର ବା ତାହାର ପୁଞ୍ଜ—1. (Astronomy) The 19th constellation. [ଦ୍ର—ଏ ନକ୍ଷତ୍ର ୧୫ ତାରାର ସମଷ୍ଟି ଓ ଏହା ଧନୁରାଶି । ନକ୍ଷତ୍ର ଶବ୍ଦ ତଳେ ଛାଡ଼ା ଦେଖ ।] ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଆଳୁ; ପିଣ୍ଡାଳୁ; ବାଣ୍ଡିଆ ଆଳୁ; ଦାଣ୍ଡଗୋଇଆ ଆଳୁ—2. A species of yam (Dioscorea Alata variety; Glolbasa). ୩ । ଏକପ୍ରକାର ସ୍ଥାବର ବିଷ—3. A kind of poison. ୪ । ଶତାବରୀ—4. Asparagus Racemosus.

ମୂଳା ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ମୂଳକ) କୃଷିଜାତ ଖାଦ୍ୟମୂଳ ବିଶେଷ—1. Radish; Raphanus Sativus.
ମୂଳୀ

ସ. ନାମ—ମୂଳ, ମୂଳକ, ଗୃଞ୍ଜନୋରୁ, ବଳମୂଳ, ସାର୍ଦ୍ଦମୂଳ, ବରାହକନ୍ଦ, ବରାହପର୍ଣ୍ଣୀ, ଶୃଙ୍ଗବେରକ, ସୀତ, ସାର୍ଦ୍ଦଗନ୍ଧକ, ରୁଚିରାଙ୍ଗ, ଜୁରୁକନ୍ଦକ, ସାର୍ଦ୍ଦଗନ୍ଧ, ସାର୍ଦ୍ଦକନ୍ଦ
ମୂଳା, ମୂଳି
ମୂଳୀ, ମୂରଇ, ମୂଳା, ଟୋରା, ପୂରନୀ, ଫଳି, ସରିଶା, ସେନ୍ତିସରିଶା
ତେ. ମୁଙ୍ଗିଙ୍ଗି, ମୂଲଙ୍ଗାଦୁମ୍ପା, ମୂଲଙ୍ଗୀ ଦେଣ୍ଟୁ
ତା. ମୁଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ, ମୂଲଙ୍ଗୀ
ମ. ମୂଲଙ୍ଗୀ, ମୂଲା, ମୂଲାଫଳୀ
ଆ. ଫଜଲ, ବଜରୁଲ୍ ଫଜଲ୍
ଫା. ତୁଖ୍, ତୁଖ୍ ମତୁଖ୍

[ଦ୍ର—ମୂଳା ଉତ୍ତରର ସଙ୍କଳ୍ପ କୃଷିଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ । ଏଥିର ପତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ହୁଏ ଏବଂ ମୂଳ ଛଅଣ ମୂଲାହୁ, ମାଲଙ୍କଣ୍ଡ, ମହାକନ୍ଦ, ବରାହକନ୍ଦ, ଶୃଙ୍ଗବେରକ, ସୀତ, ସାର୍ଦ୍ଦଗନ୍ଧକ, ରୁଚିରାଙ୍ଗ, ଜୁରୁକନ୍ଦକ, ବରାହପର୍ଣ୍ଣୀ, ଦସ୍ତିଦନ୍ତ, ଦସ୍ତିଦନ୍ତକ, ଦନ୍ତଭଞ୍ଜୀ, ଫଙ୍ଗମୂଳ, ସୀତ, ସାର୍ଦ୍ଦପତ୍ରକ, ରୁଚିରାଙ୍ଗ, ଜୁରୁକନ୍ଦକ, ସାର୍ଦ୍ଦପତ୍ର, ସାର୍ଦ୍ଦକନ୍ଦ ମୂଳା, ମୂଳି ମୂଳୀ, ମୂରଇ, ମୂଳା, ଟୋରା, ପୂରନୀ, ଫଳି, ସରିଶା, ସେନ୍ତିସରିଶା ତେ. ମୁଙ୍ଗିଙ୍ଗି, ମୂଲଙ୍ଗାଦୁମ୍ପା, ମୂଲଙ୍ଗୀ ଦେଣ୍ଟୁ ତା. ମୁଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ, ମୂଲଙ୍ଗୀ ମ. ମୂଲଙ୍ଗୀ, ମୂଲା, ମୂଲାଫଳୀ ଆ. ଫଜଲ, ବଜରୁଲ୍ ଫଜଲ୍ ଫା. ତୁଖ୍, ତୁଖ୍ ମତୁଖ୍

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ମୂଳା କଟୁରସ, ରୁକ୍ଷ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁଚିକର, ଲଘୁ, ପାଚକ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ ଓ ସ୍ୱର-ପ୍ରସାଦକ । ଏହା ଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ, ନାସିକାରୋଗ, କଣ୍ଠରୋଗ ଓ ମେଦୁରୋଗର ନାଶକ । ଏହା ଦଇ ଚେଲାଦରେ ସିଦ୍ଧ କରି ସେବନ କଲେ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୌଣସି ଅନିଷ୍ଟକାରକ ଯଦାର୍ଥ ବା ବସ୍ତୁ—2. (figurative) Any injurious thing. (ଉ-ଜଣିଲ ମୂଳା, ମୋ ପାଇଁ ଦେଲ ଶଳା-ଛଗ ।) [ଦ୍ର-ଦୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଧମକାଇଲେ ଭଦ୍ର ଲୋକେ କହୁଥାନ୍ତି—'ତୋ ପାଇଁ ମୋଟେ ମୂଳା ସଜାଡ଼ୁନ୍ଥି ।' ଅଶ୍ଳୀଳ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମୂଳାଂଶ—ସ. ବ (ମୂଳ + ଅଂଶ) —(ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନ) ବୃନ୍ତମୂଳ—The lower attenuated part of the petal of flower; the top of the stem which joins the flower to the stem.
Mūlāṁśa (Botany)

ମୂଲ୍(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ମୂଲ୍ୟ ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟା) —୧ । ଦୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦର-ଦାମ କରିବା—1. To bargain for; to make valuation of a thing to purchase it; to appraise. [ଉ—ଘରସା ନ ଥାଇ ମୂଲ୍ଲହୁଥାଏ । ଦେଖୁଥିଲେ ଯେଣ ଫୁଲୁରୁ କେନା ଥାଏ—ଛଗ ।] ୨ । ଦୌଣସି ଅପରାଧ ବା ଦଣ୍ଡକୁ ଭୋଗିବା; ଦଣ୍ଡାର୍ହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—2. To deserve or court a punishment
ମୋଲ ଦୋଲ କରିବା
ମୋଲାନା
(ଉ—ସେ ଗଡ଼ବ ମାଡ଼ ମୂଲ୍ଲଉଛନ୍ତି—ଛଗ ।)

ମୂଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସ. ମୂଳ ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟା)—ବୃକ୍ଷ ଆଦିକୁ ମୂଳରୁ ଛେଦିବା—To cut a tree at the ground level.
Mūlā(le)ibā

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଳା(ଳେ)ଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ମୂଳ)—୧ । ଅସ୍ତ୍ରାଦର ମୂଳରୁ Mūlā(le)i māribā ଧରି ଅଘାତ କରିବା—1. To strike **जड पकडके मारना** by holding a weapon tightly at the root of the hilt. ୨ । ଗଛକୁ କାଟିବାବେଳେ ଗଛ ତେରକୁ ପିଶାଇ ମୂଳରୁ ଢାଣିବା—2. To cut a tree at the ground level. ୩ । (ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଭାଳ) ସବାର ବାହୁଁଶର ମୂଳଦେଶକୁ (କାନ୍ଧେଇଥିବା ଗଣ୍ଡ) ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ ପେଲ ସବାଇର ଗତ୍ତିକୁ ଦ୍ରୁତତର କରାଇବା—3. (Palki-bearers' language) To push a palki by applying force with the shoulders at the root of the pole.

ମୂଳା କାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ (ସ ମୂଳକ+କାଞ୍ଜିକା)—ସେଦ୍ଧୋଇ ଚାଉଳିରେ Mūlā kāñji ମୂଳା ସିଝା ଦୋଇଥାଏ—Stale rice-water ମୂଳୋର କାଁଜି boiled with radish.

ମୂଳାଣୁ—ସ. ବ (ମୂଳ+ଅଣୁ)—(ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନ) ସାଜର ସେଉଁ Mūlāṇu ଅଂଶ ନମ୍ର ଦଗକୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ତେରରୂପେ ଭୂମିରେ ପ୍ରବେଶ କରେ—(Botany) The radicle; that part of the seed which on vegetating becomes the root and shoots downwards.

ମୂଳାଧାର—ସ. ବ···୧ । (ତନ୍ତ୍ର) ଶସ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଷଟ୍‌ଚକ୍ରରୁ Mūlādhāra ଏଚକମ; ଗୁହ୍ୟ ଓ ଲିଙ୍ଗର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଙ୍ଗୁଳ-ତ୍ରୟ ପରିମିତ ସ୍ଥାନ—1. The perineum; the space between the rectum and the genital organ. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ତ୍ରିକୋଣ। ଏହା ଇଚ୍ଛା, ଜ୍ଞାନ ଓ କ୍ରିୟାତ୍ମକ। ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କୋଟି-ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭ ସ୍ୱୟମ୍ଭୂଲିଙ୍ଗ ଅବସ୍ଥିତ। ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା ଓ ସରସ୍ୱତୀ (ଇଡ଼ା, ପିଙ୍ଗଳା ଓ ସୁଷୁମ୍ନା) ପ୍ରବାହିତ। ଏହିଠାରେ କୁଳକୁଣ୍ଡଳୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ।] ୨ । ମୂଳ କାରଣ; ଆଦ୍ୟ କାରଣ—2 The primordial cause.

ମୂଳାୟତନ—ସ. ବ (ଚତୁର୍ଥା)—୧ । ଆଦିମ ନିବାସ—1. Original residence. ୨ । ପୈତୃକ ଉଦ୍ଭାସନ (ଚଉକୋଷ)—2 One's ancestral residence.

ମୂଳାଶୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମୂଳ+ଅଶ୍. ଧାତୁ+ଉତ୍ତୁ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) Mūlāśi —ମୂଳ ଖାଇ ପ୍ରାଣଧାରଣ କରୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(ମୂଳାଶିନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) Subsisting on roots.

ମୂଳାଷ୍ଟମୀ—ସ. ବ—ଅଧିନ କୃଷ୍ଣଅଷ୍ଟମୀ; ଦୁଆବାମନ ପୂଜା; ଜାମୁଦ. Mūlāshṭamī ବାଢଳପୂଜା—The 8th day in the dark fortnight of the lunar month of Āświna. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଷଉଦ୍‌ଘାଳୀନ ଉତ୍ସବ ବା ଷୋଳପୂଜାର ମୂଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ଏହାର ଏଥର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି।]

ମୂଳା ସାଇଁ—ଦେ. ବ—୧ । ମୂଳା ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେ ଭିତରୁ ବାହାରିବା Mūlā sāiñ ତେମଡ଼ା ଅଂଶ ବା ତନ୍ତୁ—1. The hard fibres of old radish. ୨ । ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଯାଇଥିବା ବୁଢ଼ୋ ମୂଳା ତେମଡ଼ା ମୂଳା—2. Radish left in the field **शीरवाली मूली** for an unduly long period.

ମୂଳାହ୍ୱ—ସ. ବ (ମୂଳ+ଅହ୍ୱା)—୧ । ମୂଳକ; ମୂଳା-1, Radish. Mūlāhwa ୨ । ମୂଳ—2. Root.

ମୂଳି—ଦେ. ବ (ସ. ମୂଳ) —୧ । ଔଷଧ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ମୂଳ— Mūli 1. Herbarious roots. ୨ । ବାହୁଁଶର ତେର ବା ଶିକଡ଼ ମୂଳ ନିକଟସ୍ଥ ଅଂଶ—2. The part of a bamboo **जडी** which adjoins the root. ୩ । (ପୁଂ) ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males. [ଦ୍ର—ଉତର ଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ନାମ ପ୍ରଚଳିତ।]

ମୂଳିଆ—ଦେ. ବଣ (ସ. ମୂଳିନ୍)—ମୂଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Mūliā to a root. [ତ୍ର—ଦେ ବୃକ୍ଷ ବଦମ୍ବମୂଳିଆ ଭୁଗନ୍ତ. ଶ୍ରେମଯଜ୍ଞାମୃତ।] ଦେ. ବ—୧ । ସବାର ବାହୁଁଶର ମୂଳ ଦେଶରେ କାନ୍ଧେଇଥିବା ବେହେରା—1. A bearer who puts his shoulder at the root of the palki-pole. ୨ । (ପୁଂ) ଯେ ଘେଟରେ ଥିବାବେଳେ ବାପ ମରିଯାଏ ବା ଯେ ଜନ୍ମ ଦେବା ପରେ ମା ମରିଯାଏ, (ମୂଳନାଥ. ମୂଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏପରି ପିଲା—A name given to a boy whose father died before his birth, or whose mother died immediately after giving birth to him.

ମୂଳିଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ମୂଲ୍ୟ)—ମଜୁରଦାର; ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି Mūliā ଦୈନିକ ମଜୁରି ପାଇଁ କାମ କରେ—A day-**मजूर मुजर** labourer; a cooly. (ମୂଳିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୂଳିଆ ଠେଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ବାହୁଁଶ ଗଛର ମୂଳ ପାଖ ଗଣ୍ଡରୁ କଟା Mūliā ṭheṅgā ହୋଇ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଠେଙ୍ଗା—A stick [ମୂଳି(ଳି) ଠେଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ] made of a piece of bamboo taken from the root. **जडका डँगा**

ମୂଳିଆ ପୁଅ—ଦେ. ବ—୧ । (ମୂଳିଆ ପ୍ରତି କରୁଣାବାଞ୍ଜକ Mūliā pua ତୁଚ୍ଛାର୍ଥ) ଦରିଦ୍ର ମୂଳିଆ—1. (A term of ମଜୁର ବେଚାରା pity) A poor day-labourer. ୨ । ଜର୍ଜନ **मजूर पुत** ବ୍ୟକ୍ତି (ଯାହାର ମୂଳ ଲାଗିବା ଛଡ଼ା ଘୋଷଣର ମୂଳିଆ ବାପ(ପୁଡ଼ା ମୂଳିଆ ହଡ(ଗୁ)ସ୍ତ ମୂଳିଆ ଲୋକ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ)—2. A poor man. ୩ । ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ମୂଳ ଲାଗି ଘୋଷି ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who and whose ancestors have been day-labourers.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଲିଆ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ଗରିବ ମୂଲିଆ ବ୍ୟକ୍ତି—A poor day-labourer. [ତୁ—ଥମେ ତ ମୂଲିଆ ଜନମଜୁର ମୁଣ୍ଡ, ଘାଣ୍ଟଲୁଗା ଚିକ୍କବାକୁ ଚଇସା କାନ୍ଦୁଁ ଯାଇବା ?] **ମଜୁରବିଚାରା**

ମୂଲିକ—ବି. ବଣ—(ମୂଳ+ଇକ)—୧ । ମୂଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Mūlika Radical; relating to the root. ୨ । କପ୍ତେଷ୍ଟର ଭୂମି ବା ମୂଳ ଅଡ଼ୁଆ ଅବସ୍ଥିତ—2. Situate towards the base of the skull. ୩ । (ସ୍ତ) ମୂଳଭୋଜୀ (ଗୁଜୁରାଟ)—3. Subsisting on roots. ୪ । ଆଦ୍ୟ; ପ୍ରଥମ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—4. First; prime. ୫ । ପ୍ରଧାନ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—5. Chief. ବି. ପୁଂ—(ଯେ କନ୍ୟମୂଳ ଅଦି ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି)—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ; (ମୂଳିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୋଗୀ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—An anchorite; a recluse.

ମୂଳିକା—ବି. ବ (ମୂଳ+କ+ଅ)—ମୂଳସମୂହ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ—Mūlikā : Roots). ସଂ. ବଣ. (ମୂଳିକ+ଅ)—ମୂଳକର ଶିକଡ଼, ଜଡିବୁଟୀ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mulaka (see) **ଜଡିବୁଟୀ** ବ. ଦେ. ବ—(ସ. ମୂଳିକା) ମୂଳମୂଳଡା; ଠୁଣ୍ଟୁଣ୍ଡିଆ ଔଷଧ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ତେର ମୂଳମାନ—Herbarious roots; root and herbs. [ଯଥା—ଯଜ୍ଞ ମନ୍ତ୍ର ଗୁଣି ମୂଳିକା ନ ମଣି ଯୁବା ଭୁଜଙ୍ଗୀର ବଂଶ; ଯଉନେ ନବରେ ଦିଶ୍ଚ ଶାନ୍ତ ଭଲ୍ଲ ଦୃଙ୍ଗବରନ ଘାସୂଷ । ପ୍ରାଚୀ—ଭୂଧର. ଚୌଭିଶା] । ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବ—ଯାଡ଼ (ଦେଖ)—Jārdha (see)

ମୂଳବାଉଁଶ—ଦେ. ବ. ୧ । ବାଉଁଶର ମୂଳ ଘାଖର ଗଣ୍ଡ—Mūli bāuñsa 1. The part of a bamboo near its root ୨ । ଏକଜାତୀୟ କଣ୍ଟାବାଉଁଶ—2. A kind of thorny bamboo. **ଜଡବାଁଶ**

ମୂଳ ମୂଳକା—ଦେ. ବ—ଔଷଧାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ତେରମୂଳ—Mūli mūlikā Herbarious roots. ଜଡ଼ିବୁଟି **ଜଡି ବୁଟୀ**

ମୂଳ ଲଗା(ଗେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କି.—ଗଛକୁ ଏପରି ଭାବରେ କାଟିଦେବା ଯାହାଦ୍ୱାରା ଗୋଡ଼ାରୁ କାଟା ଅଂଶରୁ ପୁଣି ଡାଳପତ୍ର ଗଜି ନ ଉଠେ—Mūli lagā(ge)i'debā To destroy or cut a plant or tree in such a manner so as not to leave any stump outstanding. **ଜଡସେଖାନା** ଦୋଇସି ଅଂଶ ଭୂମି ଉପରକୁ ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ

ମୂଳୀ—ବି. ବ (ମୂଳ+ଅସ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ବୃକ्ष—Mūlī 1. Tree ୨ । ଗୃହଗୋଧିକା; ଘଣ୍ଟୀ; ଛୁଚ୍ଚୁନ୍ଦି—2. House; lizard. ୩ । ଔଷଧ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—3. Herb. ବି. ବଣ—୧ । ମୂଳ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having root. ୨ । ମୌଳିକ—2. Fundamental.

ମୂଳୀଭୂତ—ବି. ବଣ (ମୂଳ+ଅଭୂତ. ତଦ୍ଭାବେ ଭୂ+ଭୂ+କ)—Mūlībhūta ୧ । ମୂଳକାରଣସ୍ୱରୂପ—1. Being the source or origin of a thing. ୨ । କାରଣୀଭୂତ; ଆଦ୍ୟ—2. Primary; primordial.

ମୂଳୀୟ—ବି. ବଣ (ମୂଳ+ଈୟ)—ମୂଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Mūlīya 'Mūla'. [ତୁ—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଜହ୍ନାମୂଳୀୟ ।]

ମୂଳୁଁ(ଳୁ)—ଦେ. କି. ବଣ—ମୂଲରୁ (ଦେଖ) Mūluñ(lu) Mūlaru (See) (ମୂଳୁଁ, ମୂଳୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂଳୁମୂଲିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଅଳସୁଆ; ଯେ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ Mūlumūliā କରିବା କାମକୁ ବହୁ ସମୟରେ କରେ—ଆଳସେ 1. Idle; slow; a person who does a little work in a long time; dilatory. (ମୂଳୁମୂଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ—2. Unwilling to work. **ଘିଚ ପିଚିୟା**

ମୂଳୁ ମୂଳୁ—ଦେ. ବ—କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ବିଳମ୍ବ—Mūlu mūlu Delay in finishing a work. ବିଳମ୍ବ ଦେ. ବଣ—ମୂଳୁମୂଳିଆ (ଦେଖ) **ଘିଚପିଚ** Mūlumūliā (See)

ମୂଳେ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଯୋଗ) ଅ. (ସ. ମୂଳଂ) ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ, ଗଡ଼ଜାତ) ଅ – ୧ । ଦ୍ୱାରା; ଜରିଆରେ—1. Per; by; Mūle through. [ତୁ—ଅଜିମୂଳେ ଶ୍ରୀକୁ ପୂଜାର କଲ ।] **ମେ** ୨ । ଠାରେ; ପାଖରେ; ନିକଟରେ—2. At; near. [ତୁ—ପରମ ଦଂସ ମୁନିମୂଳେ, ଯେ ଥାନ୍ତୁ ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥକୂଳେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୩ । ନିକଟକୁ; ପାଖକୁ—3. To. [ଭୁଲନାକର—ଚଣ୍ଡୀସପ୍ତଶତୀ ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ, ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ଲୋକ—

"ସ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ତାଂ ତତୋ ଦେବୀଂ
ବ୍ରହ୍ମାଣୀଂ ସପ୍ତିତାମ୍,
ଜଗାଦୁଚ୍ଚୈଃ ପ୍ରଜାପ୍ତାଚ୍ଚ
ମୂଳଂ ଶୁମ୍ଭନଶୁମ୍ଭୟୋଃ ।"

ଏଠାରେ 'ଶୁମ୍ଭ ନଶୁମ୍ଭୟୋ ମୂଳଂ'ର ଅର୍ଥ 'ଶୁମ୍ଭ ନଶୁମ୍ଭଙ୍କ ନିକଟକୁ' ।] ୪ । ସମ୍ମୁଖରେ—4. In front of. ୫ । ସହିତ—5. With. [ତୁ—ସନକମୂଳେ ଋଷିଗଣେ, ଗତିନ୍ତୁ ଅଭୟ ଚରଣେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୬ । ମୂଳୀଭୂତ କାରଣ—6. On the basis of. [ତୁ—କବାଲ୍ଲମୂଳେ ଧନ୍ଦ ଘାଇବା ।]

ମୂଳେଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମୂଳଘୋଞ୍ଚ କରିବା; ମୂଳରୁ ଘୋଡ଼ି କରି କାଟି ଦେବା—1. To cut a tree at the root or at the level of the ground. **ଜଡସେ କାଟନା** ୨ । ମୂଳୋଚ୍ଛେଦ କରିବା; ମୂଳ ଉପାଡ଼ିବା—2. To cradicate; to uproot.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୂଳଚ୍ଛେଦ—ସ.ବ (ମୂଳ + ଉଚ୍ଛେଦ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ମୂଳ Mūlochchheda କାଟିବା, ମୂଳଚ୍ଛେଦ—1. Cutting of (ମୂଳୋଚ୍ଛେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) the root. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) [ମୂଳୋଚ୍ଛେଦନ, ମୂଳୋତ୍ପାଟନ—ତୁଣ] ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶ— 2. (figurative) Eradication.

ମୂଳୋତ୍ଖାତ—ବି. ତୁଣ (ମୂଳ + ଉତ୍ଖାତ; ୬ମୀ ତତ୍) —୧ । ମୂଳୋତ୍ପାଟିତ Mūlot-khāta ଉତ୍ପାଟିତ—1. Eradicated. ୨ । ନିର୍ମ୍ମୂଳୀକୃତ—2. Uprooted. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନଷ୍ଟ—3. (figurative) Extirpated. ବି. ବ—ମୂଳୋତ୍ପାଟନ (ଦେଖ)—Mūlotpāṭana (See)

ମୂଳୋତ୍ପାଟନ—ବି. ବ (ମୂଳ + ଉତ୍ପାଟନ)—୧ । ଗଛର ମୂଳ ଓପାଡ଼ିବା—1. Eradication. ୨ । ନିର୍ମ୍ମୂଳୀକରଣ—2. Uprooting. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶ— 3. (figurative) Extirpation.

ମୂଳୋତ୍ପାଟନ } ତୁଣ
ମୂଳୋତ୍ପାଟିତ }

ମୂଳୌଷଧି—ବି. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ)—ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ମୂଳ— Mūlauṣhadhi Herbarious root.

ମୂଲ୍ୟ—ବି. ବ (ମୂଳ=ବସ୍ତ୍ରାଦିର ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ପରଶ୍ରମ + Mūlya ଯ)—୧ । ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ଦାମ ବା ପଣ—1 Value or price of a thing. ୨। ମୂଲ; ପରଶ୍ରମର ଦାମ— 2, Wages; remuneration for labour. ୩ । ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଦେଅଯିବା ଭଡ଼ା—3. Hire. ୪ । ବେତନ—4. Salary. ବି. ତୁଣ (ମୂଳ ଧାତୁ + ଯ)—୧ । ରୋପଣଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be planted. ୨ । ପ୍ରତିଷ୍ଠାଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be established. ୩ । ଖରିଦ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ— 3. Purchasable. ୪ । ଦାମୀ—4. Valuable. ୫ । (ମୂଳ+ଯ; ଯେଉଁ ଶସ୍ୟାଦିର ଗୁଳ୍ମ ମୂଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ) ମୁଦ୍ଗାଦି ଶସ୍ୟ (ତୁଣକୋଷ)— 5. Cereals; grains-pulse.

ମୂଲ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କି—ମୂଲ କରିବା (ଦେଖ)— Mūlya karibā Mūla karibā (See) ଦାମ କରା **मूलय करना**

ମୂଲ୍ୟ ଧରିବା—ଦେ. କି—ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଅନୁମାନିକ ମୂଲ୍ୟ Mūlya dharibā ସ୍ଥିର କରିବା—To estimate roughly ମୋଟାମୋଟି ହିସାବ କରା the price (of anything) in **मूलय लगाना** advance.

ମୂଲ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ Mūlya dhārjyā karibā କରିବା—To fix a price; ମୂଲ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରା **मूल्य धरना** to settle a price.

ମୂଲ୍ୟ ନାଶକ—ବି. ତୁଣ—ଯାହା କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଦର କମାଇ ଦିଏ— Mūlya nāśaka Depreciating the value of a thing.

ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ—ବି. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ପଦାର୍ଥର ଦାମ ଠିକ୍ କରିବା; Mūlya nirūpaṇa ଦରଦାମ କରିବା—Ascertainment of the price of a thing; appraisement.

(ମୂଲ୍ୟକରଣ, ମୂଲ୍ୟନିର୍ଣ୍ଣୟ, ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂଲ୍ୟବାନ୍—ବି. ତୁଣ (ମୂଲ୍ୟ + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ତତ୍; ୧ମା. ୧ବ) —ବହୁମୂଲ୍ୟ Mūlyabān —Valuable.

ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଦଲିଲ୍—ବେ. ବ (କଚରଅ)—ଯେଉଁ ଦଲିଲ ବଲରେ Mūlyabān dalil କୌଣସି ଅର୍ଥ ବା ସମ୍ପତ୍ତି ମିଳିଥାଏ ବା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଦଲୀଲ ମିଳିବ; ଯାହା ହଜିଗଲେ ବା ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ ଅନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବାନ ଦଲୀଲ ଦଲିଲ ସମ୍ପତ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିର ସତ୍ତ୍ୱ ଦ୍ରୁବ— Valuable security; valuable document.

ମୂଲ୍ୟହୀନ ବି. ତୁଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଯାହାର କିଛିମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟ Mūlyahīna ନାହିଁ—1. Valueless. ୨ । ଅମୂଲ୍ୟ (ମୂଲ୍ୟ ରହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ତୁଣକୋଷ)—2. Price- (ମୂଲ୍ୟବାନ —ତୁଣସୂଚ) less; of very great value.

ମୂଲ୍ୟାବଧାରଣ—ବି. ତ—ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ (ଦେଖ) Mūlyābadhāraṇa Mūlya nirūpaṇa (See)

ମୂଷ (ଧାତୁ)—ବି—ଚୋରି କରିବା; ଲୁଟ କରିବା — Mūsh (root) To rob,-to steal.

ମୂଷ—ବି. ବ (ମୂଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ମୂଷା (ତୁଣକୋଷ) Mūsh 1. Mouse; rat. ୨ । (+ କରଣ. କ୍ୱିପ୍) ଢେଙ୍ଗସାବର୍ତ୍ତିଆ (ତୁଣକୋଷ); କୋଇ—2. Crucible.

ମୂଷ—ବି. ବ. ପୁଂ—୧ । (ମୂଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋରି କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) — Mūsha ମୂଷା; ଇନ୍ଦୁର—1. Mouse ୨ । (+ କରଣ. (ମୂଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅ) ଧାତୁ ତରଳାଇବାର ପାତ୍ର; କୋଇ; ଢେଙ୍ଗସାବର୍ତ୍ତିଆ —2. Crucible.

ମୂଷକ—ବି. ବ. ପୁଂ (ମୂଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋରି କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) — Mūshaka ୧ । ମୂଷା; ଇନ୍ଦୁର—1. Mouse; rat. ୨ । (ମୂଷକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ତସ୍କର; ଚୋର—2. Thief. ୩ । ଦସ୍ୟୁ, ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ—3. Dacoit; robber. ୪ । (କରଣ. ଅକ) ଢେଙ୍ଗସାବର୍ତ୍ତିଆ; କୋଇ (ତୁଣକୋଷ)—4. Crucible.

ମୂଷକାଦ—ବି. ବ (ମୂଷକ + ଅଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ବିରୁଡ଼— Mūshakāda Cat.

(ମୂଷକଭକ୍ଷ, ମୂଷକାରୁଦ୍ଧ, ମୂଷକାରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂଷଣ—ବି. ବ (ମୂଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋରି କରିବା+ଭାବ. ଅନ) — Mūshaṇa ଅପହରଣ; ଚୋରି—Theft.

ମୂଷଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବି. ବ—ମୂଷଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Mūshala (etc) Mushala etc (See)

ମୂଷଳୀ—ସଂ. ବ—ତାଳମୂଳୀ (ଦେଖ)—Tālamūlī (. See) Mūshalī ସଂ. ତତ. ଙ୍କୀ—ମୂଷଳୀ (ଦେଖ)—Mūshalī (See)

ମୂଷା—ବି. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୂଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋରି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. Mūshā ଆ)—୧ । ମାଇ ମୂଷା—1. A female rat. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ—2. A sort of grass.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖ । (+ବରଣ ଅ+ଆ) ଗବାକ୍ଷ—3. Window. ଙ । ଢୋଇ—4. A crucible. ଚ । ଦେବତାଡ଼ ଲତା—5. Andropegen Serratus (creeper).

ଇନ୍ଦୁର, ଛୁଛା, ମୂଷା ଦେ. ବ (ଘୁଂ ଓ ଘ୍ଟୀ) (ସଂ. ମୂଷିକ)—ଇନ୍ଦୁର, ଛୁଛା, ମୂଷା ଦେ. ଯାନୀକକୁ ମ. ଉନ୍ଦୀର ମୂଷିକ; ଘୃଣ୍ଟ ଓ ଗାତ୍ରଣ ଦନ୍ତବିଶିଷ୍ଟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚତୁଷ୍ପଦ ବଲେଶସ୍ଥ ଜୀବ—Mouse; rat. (ଭୁଲ. ଇଂ. ମାଉସ୍, ପ୍ରାଚୀନ ଇଂ. ମୂସ୍, ଲ୍ଟଇନ୍. ମୁସ୍, ଗ୍ରୀକ୍ ମୁସ୍ ।) [ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—ଯୁଧା ଅନଲେ ଓଷ୍ଠ ଅହ୍ନ । ଗୃହିଣ ମୂଷା ଯେଉଁ ଖାଇ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] [ଦ୍ର—ଏ ଦେଶରେ ମୂଷା ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଦେଖାଯାଅନ୍ତି । ଯଥା—୧ । ଗଛୁଆ ମୂଷା (ବ. ଗାଛୁଆ ଇନ୍ଦୁର)—ଏମାନେ ଭାଲ, ନଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଗଛରେ ବସା କରନ୍ତି ।

୨ । ଗୃହୁଆ ମୂଷା—ଏମାନେ ଘରର ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଜ ଦେହଠାରୁ ଲମ୍ବ ।

୩ । ଗାଉ(ଡ଼ୁ)ଆ ମୂଷା (ବ. ଧୂସା ଇନ୍ଦୁର)—ଏମାନେ ଭୂଇଁ ଓ ଘରର କାନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଗାତ କରି ରହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଲାଞ୍ଜ ଶ୍ୱେତ ।

୪ । ଘାଡ଼ାଡ଼ିଆ ମୂଷା—ଏମାନେ ଗୃହୁତ ମୂଷା ଟାଙ୍ଗସ୍; ଓଡ଼ଣାର ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଘାଡ଼ାଡ଼ରେ ଦେଖାଯାଅନ୍ତି । ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ପ୍ରାସ୍ ଏକ ହାତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପୁଚ୍ଛ ପ୍ରାସ୍ ଦଲଦଅ ଏବ ଲାଞ୍ଜ ସାର୍ଘ ଓ ଲୋମଶ ।

୫ । ଚୁଟିଆ ମୂଷା ବା ଝୁ(ଡ଼ୁ)ଙ୍କେଇ ମୂଷା (ବ. ନେଂଟି ଇନ୍ଦୁର)—ଏହି ଜାତିର ମୂଷାଙ୍କର ଦେହ ଶ୍ୱେତ ପ୍ରାସ୍ ୩।୪ ଆଙ୍ଗୁଳ । ଲାଞ୍ଜ ଦେହ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଓ ଲୋମଶୂନ୍ୟ । ଏମାନେ ଘରେ ଥିବା କାଗଜପତ୍ର, ଲୁଗା, ଦଉଡ଼ି ଆଦି ମଧ୍ୟରେ ବସା କରି ରହନ୍ତି ।

୬ । ନେପାଳୀ ମୂଷା—ଏମାନେ ମୂଷାଜାତିପ୍ରାସ୍ କନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କର ରଙ୍ଗ ସଫା ଧଳା ଓ ଲାଞ୍ଜ ଚୁଡ଼ ନାହିଁ ।

୭ । ଧଳାମୂଷା ବା ଧଳୁଆ ମୂଷା (ବ. ମେଟୋ ଇନ୍ଦୁର ବା ମାଠିଆ ଇନ୍ଦୁର)—ଏମାନେ ଗଡ଼ିଆରେ ଗାତ କରି ରହନ୍ତି ଓ ଧଲରୁ ଘାଚଲ ଧାନ ନେଇ ହୁଡ଼ମୁଲେ ଗାତ କରି ସଞ୍ଚୟ କରନ୍ତି ।]

ମୂଷାକ—ସ. ବ—ମୂଷା (ଦେଶ) Mūshāka Mūshā (See)

ମୂଷାକାନି—ଦେ. ବ—୧। (ସ. ମୂଷିକକର୍ଣ୍ଣୀ) ମୂଷିକକର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଶ) Mūshākāni 1. Mūshika karṇṇi (See) ୨ । (ସ. ମୂଷାକାନୀ ମୂଷିକାର)—ଦକ୍ଷଣଦେଶଜ ଏତତ୍ପ୍ରକାର ଗୁଲ୍— 2. Name of a medicinal plant of [ମୂଷାକାନ୍ଦ (ଅଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] west India. [ଦ୍ର—ଉନ୍ଦିରମାରୀ; ଇନ୍ଦୁରମାରୀ ଏହା ଦକ୍ଷିଣସମୁଦ୍ରଶିଖ; ମୂଷା କାମୁଡ଼ାର ବଷଜାଷକ ଏବଂ ବ୍ରଣ ଓ ନେତ୍ରରୋଗରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପକାସ୍ ।] ୩ । ଏକଜାତସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର ବନ୍ୟ ଲତା— 3. A kind of small wild creeper. [ଦ୍ର—ଏହା ବାଡ଼ରେ ଓ ଉଚ୍ଚଥରେ ଜନ୍ମେ । ଗୋରୁ ଜଗୁଥିଲ ପିଲ୍ଲମାନେ ଓ ଶ୍ରେଣ ବାଳକ ବାଳକାମାନେ ଖରର ସଙ୍ଗେ ଏହାକୁ ଗୋଟାଇ ଘାନ ଖାଇଲ୍ଲ ଭଳ ଘାଣ ନାଲ କରନ୍ତି ।]

ମୂଷା ଗାତ—ଦେ. ବ (ସ. ମୂଷିକଗର୍ତ୍ତ)—ମୂଷା ଖୋଳିଥିବା ଗର୍ତ୍ତ ବା Mūshā gāta ବଳ—Hole burrowed by the mouse. ଇନ୍ଦୁରଗର୍ତ୍ତ **ମୂଷାକା ବିଳ**

ମୂଷା ଜନ୍ତା—ଦେ. ବ (ସ. ମୂଷିକଯନ୍ତ୍ର) —ମୂଷାମାନଙ୍କୁ ଧରିବା ବା Mūshā jantā ମାରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିବା ଜନ୍ତା—A ଇଁଦୁର ଧରବାର କଳ **ଚୂହେଦାନୀ** mouse trap.

ମୂଷା ଦାନ୍ତିଆ—ଦେ. ବଶ. ପୁଂ—ଯାହାର ଦାନ୍ତ ମୂଷାର ଦାନ୍ତ ପରି Mūshā dāntiā ଶ୍ରେଃ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ—Having teeth (ମୂଷାଦନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) sharp like those of the ଇଁଦୁରର ମତ ଦାଁତ, ଇଁଦୁର ଦେଁତୋ **ମୂଷାଦଂତା** mouse. (ମୂଷାଦାନ୍ତୀ, ମୂଷାଦାନ୍ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୂଷାତୁତ୍ତ—ସ. ବ.—(ମ ଯ. ଲୋ)—ନୀଳ ତୁତିଆ— Mūshā tuttha The blue vitriol

ମୂଷା ମାଟି—ଦେ. ବ.—ମୂଷାଗାତର ମୃତ୍ତିଆଡ଼ରୁ ମୂଷା ଗାଳ ପକାଇଥିବା Mūshā māṭi ମାଟି—Loose earth thrown out by ଇନ୍ଦୁର ମାଟି the mouse from its hole and heaped **ମୂଷା ମିଟ୍ଟୀ** up neer the mouth thereof.

ମୂଷି—ଦେ. ବ.—୧। (ସ. ମୂଷିକ) ଶ୍ରେଣ ମୂଷା—1. A small Mūshi mouse. [ଦ୍ର—ଝୁଣ୍ଟୁ ମୂଷି ରେ ! ଝୁଣ୍ଟେଇ ମୂଷି ! ଧାନ ନେଫିଇଂଦୁର ଉତ୍ପାତକ ଖାଉଥା ବସି । ତୁ ଥା ମୁଁ ଯାଉଛି ମୂଷି । ଶିଶୁ-**ମୁସରୀ** ଗୀତ ।] ୨ । ଶ୍ରେଣ ଶ୍ରେଣ ଅଙ୍ଗାର—2. Small bits of charcoal,

ମୂଷି(ଷୀ)କ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ମୂଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇକ. Mūshi(shī)ka ଏତ)—୧ । ମୂଷା (ଦେଶ)—1. Mūshā ଇନ୍ଦୁର (See). [ଦ୍ର—ମୂଷାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମମାନ ଯଥା—ଇନ୍ଦୁର, ମୂଶା ଆଖୁନକ, ଆଖୁ, ଉନ୍ଦୁରୁ, ଉନ୍ଦୁରୁକ, ଉନ୍ଦୁରୁ, [ମୂଷି(ଷା)କା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଚନକ, ଧାନ୍ୟାର, ନଖୀ, ପିଙ୍ଗ, ବଭ୍ରୁ, ବହୁପୁତ୍ରକ, ବଲକାଶ୍ମ, ବୃଶ(ଷ), ମୁଷ, ମୂଷକ, ମୂଷାକ— ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ । ଶିଶୁଷ ଫୁଲର ଗଛ—2. Name of a flowering tree; Mimosa Sirisha. ୩। ଚୋର; ତସ୍କର—3. Thief. ୪ । ଦସ୍ୟୁ, ଲୁଣ୍ଠନକାଶ୍ମ— 4. Dacoit; robber. ୫ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର କୁମାରିକା ଓ କୁଇଁଲନ ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ—5. A tract of country of South India between Cape Camorin and Quilon.

ମୂଷି(ଷୀ, ଷ)କ କ(ର୍ଣ୍ଣ)ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ.—ମୂଷାକାନ ନାମକ ବର୍ଷାସ୍ଥ Mūshi(shī, sha)ka(pa)rṇṇi ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ଜଳରେ ଜାତ— An aquatic weed; Salvinia Ccucullata; Ipomoea Renniformis.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ, ଯଥା — ଅଖୁ ପର୍ଣ୍ଣିକା, ଅଖୁ ପ(କ)ର୍ଣ୍ଣୀ ଭୃଙ୍ଗରାଜକର୍ଣ୍ଣୀ, ଜୟନ୍ତିକା, ଜବା, ଦ୍ରବନ୍ତୀ, ନ୍ୟଗ୍ରୋଧା(ଧୀ) ପୁଟପ୍ରଣୀ, ପ୍ରତ୍ୟକ-ଶ୍ରେଣୀ, ପଞ୍ଚିଅଙ୍ଗିକା ବୃଷପର୍ଣ୍ଣୀ, ସ(ଶ)ମଙ୍ଗା, ରମ୍ଭା, ବୃଷା, ସମ୍ଭବ, ସ୍ରବପ୍ରିଂଡା, ସ୍ରବଶ୍ରେଣୀ, ଶ୍ରବଶ୍ରେଣୀ, ଦ୍ରବନ୍ତିକା । ଇହୁରକାନୀ ପାତା **ମୁଷାକାନୀ; ଉନ୍ଦୁରକର୍ଣ୍ଣୀ** ଡେ. ଏଲଇଟେଚ ସ. ଗ୍ରୋଥାନା ଗୁ. ଉନ୍ଦରକନୀ ଫା. ଗୋଶେମୁଷ, ସଉର ଆ. ଅବନୁଲ ଫାର

ମୂଷା(ଷ,ଶୀ)କର୍ଣ୍ଣୀ, ମୂଷିକ(ପ)ର୍ଣ୍ଣିକା ମୂଷିପର୍ଣ୍ଣିକା, ମୂଷକ(ଭୂ)ମ୍ବା ମୂଷିକାହ୍ୱୟା, ମୂଷିକା } —ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରମାନ ମୂଷାକାନ ପର ଛୁଦ୍ର ଥାଆନ୍ତି ଓ ପତ୍ରପୃଷ୍ଠ ବାଲ ପର ସ୍ଥଳାବ ଅଛ କୋମଳ ତେର ସହୁତ ଲୁଚି ଥାଣିରେ ଗ୍ରସ୍ତ-ଥାଏ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା କଟୁଉକ୍ତ, କଷାୟ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁ ଓ କଟୁ ବିପାକ । ଏହା ମୁତ୍ର, କଫ ଓ କୃମିରୋଗନାଶକ ।]

ମୂଷିକ ବାହନ—ସ. ବ.—(ମୂଷିକ + ବାହନ; ବହୁବ୍ରୀ ହି)—ଗଣପତ୍ତି; ଗଣେଶ—God Ganeśa (ମୂଷିକାଙ୍କ, ମୂଷିକାସ୍ୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୂଷିକା—ସ. ବ—୧ । ମୂଷିକକର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)—1. Mūshika karṇṇi (See) ୨ । ମାଇ ମୂଷା—2. Female mouse. ୩ । ସୁନା ଆଦ ତରଳାଇବାର ପାତ୍ର—3. Crucible

ମୂଷିକାଦ—ସ. ବ—(ମୂଷିକ + ଅଦ୍ ଧାତୁ = ଭକ୍ଷଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ନାଗବିଶେଷ—A species of snake.

ମୂଷିକାର୍ଭଧ—ସ. ବ—ଦାରୁମୂଷି (ଦେଖ) Dāru mushi (See)

ମୂଷି(ଷ)କାରାତି—ସ. ବ—(ମୂଷିକ,ମୂଷକ + ଅରାତି = ଶତ୍ରୁ ;୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ) ବିଲୁଆ—Cat.

ମୂଷିକାରି—ସ. ବ—(ମୂଷିକ + ଅରି = ଶତ୍ରୁ)—୧ । ମୂଷାକାନ ୨ (ଦେଖ)—1 Mūshākāni 2 (See) ୨ । ବିଲୁଆ—2. Cat.

ମୂଷିତ—ସ. ବଣ.—(ମୂଷ୍ ଧାତୁ = ଚୋର କରିବା + କର୍ମ. ତ)—ଅପହୃତ—Stolen.

ମୂଷ୍ୟାୟଣ—ସ. ବତ. ପୁଂ—(ସ.ଅମୂଷ୍ୟାୟଣର 'ଅ' ଲୋପ)—୧ । ଅଜ୍ଞାତପିତୃକ; ଅନଦିଷ୍ଟପିତୃକ—1. Born of unknown parents. ୨ । ଗୁପ୍ତୋତ୍ପନ୍ନ—2. Of concealed birth. ୩ । ଜାରଜ; ବେଦ ପିଲ୍ଲ—3. Bastard

ମୃ (ଧାତୁ)—ସ.—ମରିବା—To die. Mṛu (root)

ମୃକଣ୍ଡୁ—ସ. ବ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଋଷିଙ୍କ ପିତା— Mṛukaṇḍu (ମୃକଣ୍ଡୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Name of a sage.

ମୃକୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୁ)—ଦେ. ବ—(ସ. ମୃକଣ୍ଡୁ)—ମୃକଣ୍ଡୁ ଋଷି— Mṛukuṇḍa (ṇḍu) Name of a sage.

ମୃକୁଣ୍ଡି(ଣ୍ଡୀ)—ଦେ.ବ—ମୁକୁଣ୍ଡି ଗଛ; ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗଛ— Mṛukuṇḍi(ṇḍī) Name of a wild tree.

ମୃଗ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା—1. To seek for. Mṛug (root) ୨ । ଯାଚ୍ଞା କରିବା—2. To beg for; to ask for. ୩ । ପଶ୍ଚାଦନୁସରଣ କରିବା—3. To pursue.. ୪ । ଶିକାର କରିବା—4. To hunt; to chase.

ମୃଗ—ସ. ବ (ମୃଗ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅ)—୧ । ପ୍ରିୟଗ; ଲୁବଙ୍ଗ; ହରିଣ Mṛuga 1. Deer. [ଦ୍ର—ମୃଗର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ, (ମୃଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯଥା —ଅଜନଯୋନି, ଋଶ୍ୟ (ଷ୍ୟ), ଋଷ୍ୟ (ଷ୍ୟ), ଏଣ, ଏଣକ, କୁରଙ୍ଗ, କୁରଙ୍ଗ, କୁରଙ୍ଗମ, ଗୁରୁପ୍ଲୋତନ, ଜଳଯୋନି, ବାତାୟୁ, ଶାରଙ୍ଗ ।] ୨ । ପଶୁ—2. Beast. [ଦ୍ର—ଏ ମୃଗ ଜାନନ ଗୋଚର, ପଙ୍କେ ଦୂଷିତ ଏ ଶୂକର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୩ । ଜନ୍ତୁ ମାତ୍ର—3. An animal in general. ୪ । (+ ଅନ୍ୱେ. ଅ) ଅନ୍ୱେଷଣ—4. Searching. ୫ । ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ—5. Investigation. ୬ । ପ୍ରାର୍ଥନା; ଯାଚ୍ଞା; ଭିକ୍ଷା—6. Begging; soliciting. ୭ । କପାଳରେ ଶୁଭ୍ର ଚିହ୍ନଯୁକ୍ତ ହସ୍ତୀ—7. An elephant with white spots on the brow. ୮ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ କପାଳରେ ଧୃତ ଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତ ପ୍ରକାର ଭେଦ (ଏହା ହରିଣ ଶିଙ୍ଗ ପର ତୋଳା) —8. A kind of sectarian mark with sandal and other pastes on the head. ୯ । ମକର, ରାଶି—9. The sign of capricorn of the zodiac. ୧୦ । ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର—10. The 4th lunar constellation in Hindu astronomy. ୧୧ । ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ ମାସ—11. The lunar month of Mārgaśīrsha. ୧୨ । ଯଜ୍ଞବିଶେଷ —12. Name of a Vedic sacrifice. ୧୩ । ମୃଗନାଭି; କସ୍ତୁରୀ—13. Musk. ୧୪ ଶୀକାର; ମୃଗୟା—14. Hunting. ୧୫ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚାରି ଜାତିର ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଜାତି —15. One of the four classes of men classified in Hindu Śāstras. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ନିଷ୍ଠୁରଭାଷୀ, ଘାର୍ଘନେତ୍ର, ଅଳ୍ପଲୋମ, ଚପଳମତ୍ତ, ସୁଦେହ ଓ ଶୀଘ୍ର ବେଗ; ପତ୍ନିମାନ ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଏ ଜାତୀୟ ପୁରୁଷର ଉପଯୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଟନ୍ତି ।]

ମୃଗ ଚର୍ମ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ପ୍ରିୟଗ ଚର୍ମ; ହରିଣ ଛାଲ— Mṛuga charma Deer-skin; deer-hide.

ମୃଗ ଚେଟକ—ସ. ବ—ଖଟ୍ଟାଶ; ବଣବିଲୁଆ; କଟାଶ— Mṛuga cheṭaka Wild cat; pole cat.

ମୃଗ ଛାଲ—ଦେ ବ—ପ୍ରିୟଗ ଚର୍ମଡ଼ା—Deer-skin. Mṛuga chhāla ମୃଗଛାଲ ମୃଗଚ୍ଛାଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଗ ଜୀବନ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବ୍ୟାଧ; ଶୀକାରୀ—
Mṛuga jībana A hunter.
(ମୃଗଜୀବୀ, ମୃଗାଜୀବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଗଣ(ଣା)—ସଂ. ବ (ମୃଗ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ; + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Mṛuganaṇ(ṇā) ୧ । ଅନ୍ୱେଷଣ—1. Search. ୨ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—2. Research; enquiry; investigation. ୩ । ଅଯଥାରୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅନୁସନ୍ଧାନ—3. Search of a stolen article.

ମୃଗ ତୃଟ୍(ଷ,ଷା)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଗ+ତୃଟ୍, ତୃଷ, ତୃଷା)—
Mṛuga tṛuṭ(sha,shā) ମୃଗତୃଷ୍ଣା (ଦେଖ)—Mṛuga-tṛushṇā (See)

ମୃଗ ତୃଷ୍ଣା—ସ.ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଗ+ତୃଷ୍ଣା;ଯାହା ମୃଗର ତୃଷ୍ଣା ଜନ୍ମାଏ)-
Mṛuga tṛushṇā ୧ । ମରୀଚିକା; ଖରଜାତ; ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ (ମୃଗତୃଷ୍ଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଳଭ୍ରମ—1. Mirage [ଦ୍ର—ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଜଳଶୂନ୍ୟ ବାଲୁକାମୟ ମରୁଭୂମିରେ ପ୍ରଖର ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼ିବ ଓ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ଦୂରରୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳାଶୟ ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ତୃଷାର୍ତ୍ତ ମୃଗମାନେ ଓ ପିପାସାରେ ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠ ପଥିକମାନେ ଜଳଧାନ ଆଶାରେ ତଦଭିମୁଖରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଧାବମାନ ହେଉଥାନ୍ତି, ତାହା ତେଉଁ ତେଉଁ ଦୂରକୁ ଦୃଶ୍ୟିତା ପରି ଦେଖା ଯାଉଥାଏ । ଫଳତଃ ଅବଶେଷରେ ଉକ୍ତ ଦୁଇପ୍ରକାର ଜୀବ-ଜଣ୍ତ ଜ୍ଲାନ୍ତ ଓ ପିପାସାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ମରଯାଆନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଲୋଭନ ବା ବୃଥା ଆଶାକୁ ଲୋକେ ମରୁତୃଷା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବୃଥା ଆଶ ଦେଖାଇବାର ଛଳନା—2. (figurative) False hopes; raising of hopes which end in tantalisation.

ମୃଗ ଦଂଶକ—ସଂ. ବ (ମୃଗ=ଦ୍ରୁତଗତି+ଦଂଶକ=ଯେ ଦଂଶନ କରେ;
Mṛuga damśaka ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—କୁକୁର—The dog.

ମୃଗଦ୍ୟୁ(ଦ୍ୟୁତ୍)—ସ. ବ (ମୃଗ=ଦ୍ରୁତଗତି+ଦିବ୍ ଧାତୁ=ଖେଳା
Mṛuga dyu(dyut) କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ୍ୱିପ୍)—ମୃଗଯାକାରୀ; ଶିକାରୀ—Hunter.

ମୃଗ ଧୂର୍ତ୍ତ—ସ.ବ(ମୃଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧୂର୍ତ୍ତ;
Mṛuga dhūrtta ୭ମୀ ତତ୍ପୁ.)—ଶୃଗାଳ; ବଣୁଆ—Jackal.
(ମୃଗଧୂର୍ତ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଗ ନୟନା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଗ+ନୟନ+ଆ)—
Mṛuga nayanā ଏଣୀନୟନା; ମୃଗର ମନୋହର ନୟନବିଶିଷ୍ଟ (ସ୍ତ୍ରୀ)—A woman with eyes as graceful as those of a deer.
ମୃଗନେତ୍ରା, ମୃଗଲୋଚନା } ଅନ୍ୟରୂପ

ମୃଗନୟନା, ମୃଗନେତ୍ରୀ, ମୃଗଲୋଚନା } ଦେଶଜରୂପ
[ଦ୍ର—ଧୁରୁତ୍ତମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ଶବ୍ଦର ଏଂଲିଜ ଅକାଡ଼ ବିଶେଷଣରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ମୃଗ ନାଭି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହରିଣଜାତୀୟ ବାଘପରି ଏକ ଜାତୀୟ ମୃଗର
Mṛuga nābhi ନାଭିରୁ ଜାତ ଏକପ୍ରକାର ସୁବାସିତ ଦ୍ରବ୍ୟ (ମୃଗନାଭଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୃଗମଦ; କସ୍ତୁରୀ—Musk. [ଦ୍ର—କସ୍ତୁରୀ ଔଷଧରେ ଲାଗେ ଓ ବେଦରେ ବୋଲାସାଏ; ଏଥିର ଗନ୍ଧ ସୁଗନ୍ଧ । କାମରୂପ ବା ଅସାମ ଦେଶଜାତ କସ୍ତୁରୀ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଜଲୁଷ୍ମ; ନେପାଳଦେଶୀୟ କସ୍ତୁରୀ ମାଲବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମଧ୍ୟମ; କାଶ୍ମୀର ଦେଶୀୟ କସ୍ତୁରୀ କପିଲବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଜଲୁଷ୍ମ । ଏହା ଏକଜାତୀୟ ମୃଗର ନାଭିର ଜଲୁସ ଗୋଷ୍ଟ ବୋଷରୁ ବାହାରେ । ମୃଗନାଭିର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ, ଯଥା—ମୃଗମଦ, କସ୍ତୁରୀ, କସ୍ତୁରିକା, ଗନ୍ଧମୃଗଜା, ମୃଗାଜୁଜା ।]

ମୃଗ ନେତ୍ର—ସଂ. ବଣ—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର ଯୁକ୍ତ—
Mṛuga netra (astrology) Joined with the Mṛugaśirā constellation.

ମୃଗ ନେତ୍ରା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଗ=ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଦ୍ରୁତଗତି+ନେତ୍ର;
Mṛuga netrā ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତା ରାତ୍ରି—(ମୃଗନେତ୍ରୀ—ଦେଶଜରୂପ) 1. A night in which the constellation of 'Mṛugaśirā' is seen in the sky. ୨ । ମାର୍ଗଶିର ମାସର ରାତ୍ରି—2. The nights of the month of 'Mārgaśirā'. ସଂ. ବଣ—ମୃଗନୟନା (ଦେଖ)—Mṛuga nayanā (See).

ମୃଗ ପତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପଶୁରାଜ; ସିଂହ—1. Lion,
Mṛuga pati the king of beasts. ୨ । ସିଂହରାଶି—2. The sign Lion of the zodiac.

ମୃଗ ପାଲିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—କସ୍ତୁରୀ ମୃଗ—Musk deer.
Mṛugapālikā Moschu; Moschuferus.
(ମୃଗପାଳକ[ପୁଂ] —ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଗ ପିପ୍ଲୁ—ସ.ବ (ମୃଗ=ଦ୍ରୁତଗତି+ପିପ୍ଲୁ=ଚନ୍ଦ୍ର ସାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Mṛuga piplu ଚନ୍ଦ୍ର; ଶଶାଙ୍କ—The moon.

ମୃଗବଧଜୀବ—ସଂ. ବ (ମୃଗବଧ+ଅଜୀବ=ଜୀବିକା ସାହାର;
Mṛuga badhājība ବହୁବ୍ରୀହି)—ବ୍ୟାଧ—A hunter

ମୃଗବନ୍ଧନୀ—ସ. ବ (ମୃଗ+ବନ୍ଧନୀ=ଫାଶ. ସ. ତ. ଲୋ)—ମୃଗର
Mṛuga bandhanī ଧରିବାର ଜାଲ; ବାଗୁରା—A snare for catching deer

ମୃଗ ବର—ସଂ. ବ (ମୃଗ+ବର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ୭ମୀ ତତ୍)—ସିଂହ—
Mṛuga bara Lion.
[ଉ—ସାଉଛି ଋଷି ବ ଜଉରେ ଘୋଡ଼ୁ ମୋ
ବେକ ତ ମୃଗବର,
ବେକ ତ ମୃଗ— ବର କେଶୀ ଡୋଳାରେ
ଦୋଇଲ ଗ୍ରୀଉ ମୋହର ।
ଭଞ. ପ୍ରେମସୁଧାକାବ୍ୟ ।]

ମୃଗ ବାହନ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଗ+ବାହନ)—ବାୟୁ; ପବନ—
Mṛuga bāhana The wind.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଗବ୍ୟ—ସ. ବ. (ମୃଗ+ବ୍ୟଥ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟଥିତ ହେବା+ଅଧିକରଣ. Mṛugabya ବ୍ୟ୍ଗ୍)—୧ । ମୃଗୟା, ଶିକାର—1. Hunting; chase. ୨ । ଧନୁର ଲକ୍ଷ୍ୟ—2. A target in archery.

ମୃଗ ଭକ୍ଷଣ—ସ. ବ—ଜଟାମାଂସୀ—The Indian spikenard. Mṛuga bhakshaṇa

ମୃଗଭୋଜନୀ—ସ. ବ—ମହାକାଳ ଫଳ; ଘାଣ୍ଟୋଡ଼ମେଇ ଲତା—Mṛuga bhojanī The bitter apple or colocynth.

ମୃଗମଦ—ସ ବ—(ମୃଗ+ମଦ=ଗନ୍ଧ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଗନାଭି କସ୍ତୁରୀ—Musk Mṛuga mada

ମୃଗମାନ—ସ. ଦ୍ୱି. ପୁଂ (ମୃଗଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିବା—1. Searching. ୨ । ଶିକାର (ମୃଗମାଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଥିବା—2. Chasing or pursuing a prey. Mṛugamāna

ମୃଗୟା—ସ. ବ.—(ମୃଗଧାତୁ=ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା+ଅଧିକରଣ. ଯ Mṛugayā କଯାଚନ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ମୃଗ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କି ଅନ୍ୱେଷଣ କରଯାଏ; ଏଯା ଉଚ୍; ଏମା ମୃଗ+ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍ । ୧ । ବନଭୂମିରେ ମୃଗାନ୍ୱେଷଣ—1. Hunting of deer in the forest. ୨ । ଶିକାର—2. Hunting; chase.

[ଦ୍ର—ଏହା କାମଜ ବ୍ୟସନଭିତରେ ।]

ମୃଗୟୁ—ସଂ. ତ. (ମୃଗ=ବନ୍ୟପଶୁ+ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Mṛugayu କର୍ତ୍ତୃ. ଉ]—୧ । ବ୍ୟାଧ—1. A hunter. ୨ । ଶୃଗାଳ—2. A jackal. ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—3. The God Brahmā.

ମୃଗ ରାଜ(ଟ୍)—ସ. ବ—(ମୃଗ+ରାଜନ୍ ୭ମୀ ଉତ୍; ବା ମୃଗ+ରାଜ Mṛuga rāja(ṭ) ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ପଶୁରାଜ; ସିଂହ—1. Lion; the king of the beasts. ୨ । ସିଂହରାଶି—2. The sign of Leo of the zodiac. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon. ୪ । ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର—4. The Mṛugaśirā constellation.

ମୃଗ ରିପୁ—ସ. ବ. [ମୃଗ+ରିପୁ; ୭ମୀ ତତ୍) ସିଂହ—The lion. Mṛuga ripu

ମୃଗଲ—ସ. ବ.—ମୃଗାଳ (ଦେଶ)—Mṛugāla (See) Mṛugala

ମୃଗ ଲାଞ୍ଛନ—ସ. ବ.—(ମୃଗ+ଲାଞ୍ଛନ=ଚିହ୍ନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—Mṛuga lāñchhana ୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1 The moon. [ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ର ଦେହରେ ଦେଖାଯିବା କଳଙ୍କ ମୃଗର ଅକାର ପରି ଦେଖାଯାଏ ।] ୨ । ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର—The constellation Mṛugaśirā

ମୃଗ ଲେଖା—ସ. ବ. (ମୃଗ+ଲେଖା=ଚିହ୍ନ; ୭ମୀ ତତ୍) ମୃଗାକୃତି ଚିହ୍ନ—The sign or mark resembling a deer. Mṛuga lekhā

ମୃଗଶିରା (ରସ୍,ରା)—ସ. ତ.—(ମୃଗ+ଶିରସ୍)—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) Mṛuga śirā(rāḥ; rah) ଚନ୍ଦ୍ରାଭିଯୋଗୀ ସପ୍ତବିଂଶତି ନକ୍ଷତ୍ର [ମୃଗସ୍ୟେବ ଶିର୍ଷ(ର୍ଷା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମଧ୍ୟରୁ ୫ମ ନକ୍ଷତ୍ର—The 5th of the lunar mansions resembling the figure of a deer's head, including the constellation onion. [ଦ୍ର—ଏହାର ଆକାର ମୃଗର ମସ୍ତକ ଭଳି ବଡ଼ାଲଯାଦ ପରି । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶସ୍ତ୍ରସଜ୍ଜାବ୍ୟବସାୟୀ, ଧନୀ, ଗୁଣିକ, ଗୁଣରେ ଅନୁରକ୍ତ, ଭକ୍ତ, ମେଢ଼ା ଓ ସନ୍ତାନଗାମୀ ହୁଅନ୍ତି । ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଝୀଟା ଚେଷ୍ଟ]—୨ । (୭ମୀ ତତ୍) ମୃଗର ମୁଣ୍ଡ—2. The head of a deer.

ମୃଗଶୃଙ୍ଗ—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ମିଉଗ ଶିଙ୍ଗ—1. Deer's horn; hartshorn. ୨ । ବାସ୍ତୁଶିଙ୍ଗା ଦରଣର ଶୃଙ୍ଗ—2. The horn of Cervus Invanceli (deer). [ଦ୍ର—ମୃଗଶିଙ୍ଗର ପ୍ରାୟ ୫ ଅଂଶ ଉଷ୍ମ ଓ ଏହା ତସ୍ତୁର ଅଧିକାଂଶ ଫାସ୍ଫିଅମଫସ୍ଫେଟ୍ (Calcium phosphate) ଅଟେ ।] Mṛuga śṛuṅga

ମୃଗା—ସ. ବ—୧ । ସଦ୍ଭଦେଗ ଲତା—Echites Frutescens Mṛugā (creeper). ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବ—ମୃଗାଦନୀ ମୃଗାଣୀ } ଅନ୍ୟରୂପ ମୃଗୀରୋଗ; ଅପସ୍ମାର ବାତ—Epilepsy.

ମୃଗାକ୍ଷୀ—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଗ=ବନ୍ୟପଶୁର ଅକ୍ଷି ପରି ଅକ୍ଷି=ଆଖି ଯାହାର =ମୃଗାକ୍ଷ+ଙ୍କୀ. ଈ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଗନୟନା (ଦେଶ)—Mṛuga nayanā (See); ସ. ବ ମୃଗାଦନୀ (ଦେଶ)—Mṛugādanī (See) Mṛugākshī

ମୃଗାଙ୍କ—ସ. ବ (ମୃଗ ଅଟେ ଅଙ୍କ=ଚିହ୍ନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—Mṛugāṅka ୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । ବାୟୁ—2. The air; wind. ୩ । କର୍ପୂର—3. Camphor. ୪ । (୭ମୀ ତତ୍) ଚନ୍ଦ୍ରଦେହରେ ମୃଗ ଆକାରର ଚଳଙ୍କ—4. The dark spots in the moon imagined to have the shape of a deer. ୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗର ଔଷଧ ବିଶେଷର ନାମ—5. Name of a medicinal preparation for asthma.

ମୃଗାଙ୍କ ଶେଖର—ସ. ବ (ମୃଗାଙ୍କ=ଚନ୍ଦ୍ର+ଶେଖର=ମସ୍ତକରେ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼; ଶିବ—The God Śiba. Mṛugāṅka śekhara

ମୃଗାଚ୍ଛୀ—ବି. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବଣ (ସ. ମୃଗାକ୍ଷୀ)—ମୃଗାକ୍ଷୀ—Having eyes like those of a deer. [ଦ୍ର—ମୃହଁ ଯେ ଶତଶତଜନ ରଙ୍ଗ ମୃଗାଚ୍ଛ ! ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁଶଙ୍କର. ଭାଷାଅଚଳାଷ ।] Mṛugāchhī मृगाक्षी

ମୃଗାଜିନ—ସଂ. ବ (ମୃଗ+ଅଜିନ; ୭ମୀ ତତ୍)—ମୃଗଚର୍ମ; ମିଉଗଛାଲ—Deer-skin. Mṛugājina

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଗାଜନ ଧର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମୃଗାଜନ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୃଗାଜନ ପରିଧାନକାରୀ (ମୃଗାଜନଧାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Mṛugājinā dhara —Wearing a deer-skin.

ମୃଗାଜିବ—ସଂ. ବ (ମୃଗ ଅର୍ଥେ ଆଜୀବ=ଜୀବିକା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) Mṛugājiba —୧ । ଦୋଷା; ଗଧିଆ—1. A hyena. ୨ । ବ୍ୟାଧ—2. A hunter.

ମୃଗାଣ୍ଡଜା—ସଂ. ବ (ମୃଗ+ଅଣ୍ଡ=ମୃଷ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—କସ୍ତୁରୀ—Musk. Mṛugāṇḍajā

ମୃଗାତ୍(ଦ)—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୃଗ+ଅଦ୍ ଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ଅ)—ବାଘ; ବ୍ୟାଘ୍ର—Tiger. Mṛugāt(da)

ମୃଗାଦନ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୃଗ+ଅଦ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) —୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ୟାଘ୍ର; ଚତାବାଘ—1. Leopard; panther. ୨ । ଦୋଷା; ଭାଲୁ; ଗଧିଆ—2. Hyena; wolf. [ଦ୍—ଏହାର ଦେହ ଘାଣ୍ଟର ଓ କୃଷ୍ଣ ରେଖାଙ୍କିତ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ଭୁକୁର ପରି ।] Mṛugādana (ମୃଗାଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଗାଦନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଗାଦନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ମହାକାଳ ଲତା; ଘାଷବୋଡ଼ମେଇ ଲତା—1. Colocinth; Cucumis Coloquintida (creeper). ୨ । ସହଦେବୀ ଲତା—2. A creeper; Echites Frutesceus. Mṛugādanī

ମୃଗାନ୍ତକ—ସଂ. ବ (ମୃଗମାନଙ୍କର ଅନ୍ତକ=ନାଶକ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ଚତାବାଘ—1.Leopard; panther. ୨ । ବ୍ୟାଧ—2. A hunter. Mṛugāntaka

ମୃଗାରି—ସଂ. ବ (ମୃଗ+ଅରି=ଶତ୍ରୁ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ସିଂହ—1. The lion. ୨ । ବାଘ—2. The tiger. ୩ । ଡାହାଳ କୁକୁର—3 Dog; hound. ୪ । ରକ୍ତଶିଗ୍ରୁ;ନାଲି ଶଜନା ଗଛ—4. The red species of Moringa or horse radish tree. ୫ । ରକ୍ତପିତ୍ତ (ଦ. ଶ୍ରୁତ୍ତବାଦ)—5. A disease consisting of blood discharges through mouth and nostrils. Mṛugāri (ମୃଗାରିଘ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଗାବଧ—ସ. ବ—(ମୃଗ+ବଧ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ଭାବରେ ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ଏବଂ ଅଲୁକ୍ ସମାସ—ମୃଗାବଧ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—ବ୍ୟାଧ; ଶୀତାଶ୍ର—A hunter. Mṛugābit

ମୃଗାଳ—ସ. ବଂ-(ମୃଗ + ଳା ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ମୃଗର ଚର୍ମକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି)—ମିରକାଳ ମାଛ—A kind of scaly fresh water fish; Cyprinus Mrigala; Cirrhina Mrigala. Mṛugāla

ମୃଗି—ଦେ. ବ—(ସ. ମୃଗୀ)—ମୃଗୀ ରୋଗ; ଅପସ୍ମାର ବାତ— Epilepsy. Mṛugi

ମୃଗିତ—ସ. ବଣ (ମୃଗ ଧାତୁ=ଖୋଜିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅନ୍ୱିଷ୍ଟ— Searched after. ୨ । ଯାଚିତ—2. Solicited for. Mṛugita

ମୃଗିତବ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ମୃଗ୍ ଧାତୁ=ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା+କର୍ମ. ତବ୍ୟ) Mṛugitabya ମୃଗ୍ୟ; ଅନୁସନ୍ଧେୟ—To be sought after.

ମୃଗୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମୃଗ୍ +ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ମୃଗ; ମାଈ ମିରଗ— 1. A doe; a female deer. [ଉ—ମୃଗମାନେ ସ୍ନେହରୂପରେ ମୃଗୀ ସଙ୍ଗେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ସପ୍ତଚର ଛନ୍ଦର ତୃତୀୟ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of Sanscrit metre of three syllables. ୩ । ଅପାରଖଟ; ଅପସ୍ମାର ରୋଗ—3. Epilepsy. ୪ । କାମଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଚାରି ଜାତର ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା; ଚତ୍ରାଣୀ ବା ଚତ୍ରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ— 4. One of the four classes of women classified in the Hindu Śāstras. ୫ । (ନାମ) ପୁଲହ ଋଷିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—5. Name of the wife of sage Pulaha.

ମୃଗୁଣୀ—ଦେ. ବ (ସ. ମୃଗୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ ମୃଗ; ହରଣୀ—A doe. Mṛuguni [ଉ—ଏହୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ମୃଗୁଣୀ । ମୃଗୀ **मृगी** ବଲ୍ଲଭାଥ. ବତଚ ସ୍ତ୍ରୀମାପ୍ତଃ ।]

ମୃଗୁଣୀ ତୁସ୍ତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ) (ସଂ. ମୃଗୀ+ସ୍ତୁତ) —ବ୍ୟାଧଦ୍ୱାରା ଭୟଗ୍ରସ୍ତା ସବତ୍ସା ଗର୍ଭିଣୀ ମୃଗୀ ବଧରୁ ବଧକର ହୋଇ (ମୃଗୁଣୀ ସ୍ତୁତ—ଦେଶଜରୂପ) ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ତୁତ କର ବଧକରୁ ମୃଗୀସ୍ତୁତି ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ସଂବନ୍ଧରେ ରଚିତ ସ୍ତବ । (ଯତ୍ନ **मृगिनीस्तुति** ପୁରୁଣ)—A hymn said to have been uttered by a pregnant doe accompanied with her young ones while at bay.

ମୃଗେକ୍ଷଣା—ସଂ. ବ ଓ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଗ+ଈକ୍ଷଣ=ଆଖି +ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ମୃଗାକ୍ଷୀ (ଦେଖ)— Mṛugākshī (See) Mṛugekshaṇā

ମୃଗେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ (୬ମା ତତ୍; ମୃଗ+ଇନ୍ଦ୍ର)—ସିଂହ; ମୃଗରାଜ— The lion; the king of the beasts. Mṛugendra

ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ଚଟକ—ସଂ. ବ (ଚଟକ=ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ବା ସିଂହ ପରି) —ଶ୍ୟେନ; ଛୋଟ ପକ୍ଷୀ —Hawk. Mṛugendra chaṭaka

ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ମୁଖ—ସଂ. ବ—୧ । ସିଂହର ମୁଖ—1. The mouth or face of a lion. ୨ । ଅକ୍ଷରଗତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of a Sanscrit metre. Mṛugendra mukha

ମୃଗେନ୍ଦ୍ରାଣୀ—ସଂ. ବ—ବାସକ ଗଛ— The lion; the king of the beasts. Mṛugendrāṇī A shrub; Justicia Gandressa.

ମୃଗେଶ୍ୱାରୁ—ସଂ ବ (ମୃଗ+ଈଶ୍ୱାରୁ)—୧ । ଶ୍ୱେତ ହରଣ— Mṛugerbbāru 1. A white deer. ୨ । ଶ୍ୱେତ ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ଘାଷବୋଡ଼ମେଇ ଲତା—2.. The bitter apple; Colocynth creeper. [ଦ୍—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ତିକ୍ତଫଳା, ତତ୍ତିଲାଙ୍ଗୀ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁମ୍ଭିଳା, ଚତୁଫଳା, ଚତୁରଙ୍ଗୀ, ଚଣା, ଦେଙ୍ଗା, ପଟ୍ୟା, ମରୁଜା, ମୃଗଚର୍ଭିଟୀ, ମୃଗାଖ୍ୟା, ମୃଗାବଳା, ମୃଗେକ୍ଷଣା, ଲଦ୍ଦୁରଚର୍ଭିଟୀ, ବନ୍ଦୁଫଳୀ, ବରଡା, ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପା ।]

ମୃଗେଷ୍ଟା—ସ୍ତ्री. ତ—୧ । ମୃଦୁର ଗୁଳ୍ମ—1. Name of a plant. Mṛugeshṭa ୨ । ମୃଦୁର ପଦ୍ମି—2. Double petalled variety of gasminum zambac.

ମୃଗ୍ୟ—ବି. ବଣ (ମୃଗ୍ ଧାତୁ=ଅନ୍ୱେଷଣ କରବା+କର୍ମ. ଯ)—ଅନ୍ୱେଷଣୀୟ; ଅନୁସନ୍ଧେୟ—To be sought after.

ମୃଚ୍ଛକଟିକ—ସ. ବ (ମୃଚ୍=ମାଟି+ଶକଟିକା=ଖେଳ ଶଗଡ଼+ଅ)—ଶୂଦ୍ରକ ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ପ୍ରଣୀତ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ—Name of a Sanscrit drama by king Śūdraka.

ମୃଚ୍ଛକଟିକା—ସ୍ତ्री. ବ (ମୃଚ୍+ଶକଟିକା)—ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଖେଳବା ମାଟି ଶଗଡ଼—A toy-cart of clay. (ମୃତ୍ଶକଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ପରଷାର କରବା—1. To cleanse. Mṛuj (root) ୨ । ମାଜବା—2. To rinse; to brush; to rub; to polish. ୩ । ଅଳଙ୍କୃତ କରିବା; ସଜାଇବା—3. To decorate; to fit up. ୪ । ଶବ୍ଦ କରବା—4. To sound. [ଦ୍ର—ମୃଜ୍ ଧାତୁ ପୂର୍ବରେ ପ୍ର, ଅପ ଓ ସମ୍ ଉପସର୍ଗ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ 'ଓଳାଇବା' ଅର୍ଥ ହୁଏ । ମୃଜ୍ ଧାତୁରୁ ଓଡ଼ିଆ 'ମାଜବା' ଧାତୁ ହୋଇଅଛି ।]

ମୃଜ—ସ. ବ (ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରବା+କରଣ. ଅ)—ମୃଦଙ୍ଗ—A kind of drum. ଗାଦେ. (ବୈଦ) ବ—ଚୂରୁଜ—A powder with which figures are drawn on the ground.

ମୃଜା—ସ. ବ (ମୃଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ସ୍ତ्री. ଆ)—୧ । ଦେହକୁ ଧୋଇ ଓ ଘଷି ପରଷାର କରବା—1. The act of cleansing the body by washing and rubbing. ୨ । ବିଶୋଧନ—2. Purification. [ଦ୍ର—ମାଟିଚୂନାକୁ ଓ ଶସ୍ୟଚୂନାକୁ ଦେହରେ ଘଷି ଦେହ ପରଷାର କରିଯାଏ । ଏହି ଅର୍ଥରୁ ଓଡ଼ିଆ 'ମୃଚୁନ' ହୋଇଅଛି ।]

ମୃଜାନ୍ୱୟ—ସ. ବଣ (ମୃଜା+ଅନ୍ୱୟ)—ପରିଷ୍କୃତ—Mṛujānwaya Cleansed; purified.

ମୃଜ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ମାଜବା+କର୍ମ. ଯ)—ମାର୍ଜନୀୟ—Mṛujya To be cleansed.

ମୃଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଆନନ୍ଦିତ କରବା—1. To delight. Mṛuṛd (root) ୨ । ସୁଖୀ କରବା—2. To make happy. ୩ । ସୁଖୀ ହେବା—3. To feel happy. ୪ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରବା; ଗୁଣ୍ଡା କରବା—4. To pound. ୫ । ପେଷିବା—5. To grind.

ମୃଡ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ମୃଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ—Mṛuṛda 1. The God Śiba. ୨ । ହୋମାଗ୍ନି—(ମୃଡାଗ୍ନି—ସ୍ତ्री) 2. Sacrificial fire.

ମୃଡାଙ୍କଣ—ସ.ବ (ମୃଡ+ଅଙ୍କଣ)—୧ । ବାଳକ—1. A boy; Mṛuṛdāṅkaṇa a child. ୨ । ଶିଷ୍ୟ—2. A pupil, disciple.

ମୃଡାନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ्री (ମୃଡ+ସ୍ତ्री. ଆନୀ)—ଶିବାନୀ; ଦୁର୍ଗା; ଭଣ୍ଡୀ; Mṛuṛdānī ଅମ୍ବିକା—Goddess Durgā (the wife of Śiba.

ମୃଡୀକ—ସ. ବ (ମୃଡ୍ ଧାତୁ+ଈକ, ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ)—ମୃଗ; ହରିଣ—Mṛuṛdīka A deer.

ମୃଣ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଆଘାତ କରବା—1. To hurt. ୨ । Mṛuṇ (root) ହିଂସା କରବା—2. To injure. ୩ । କଷ୍ଟ ଦେବା—3. To give pain.

ମୃଣାଳ—ସଂ. ବ (ମୃଣ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତ କରବା+କରଣ. ଆଳ; Mṛuṇāla ଏଥିରେ କଣ୍ଟା ଥିବାରୁ ଦେହରେ ଫୋଡ଼ ହୋଇ ଯାଏ) —୧ । ପଦ୍ମନାଡ଼—1. The stem of lotus. [ଦ୍ର—ପଦ୍ମନାଡ଼ କଣ୍ଟକମସ୍ତି ।] ୨ । ପଦ୍ମମୂଳ—2. The root of lotus plant. ୩ । ସୁଗନ୍ଧ ମୂଳ; ବେଣାମୂଳ; ଖସ୍‌ଖସ୍—3. The fragrant root of the Beṇā grass or Andropegen Muricatum.

ମୃଣାଳିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ्री (ମୃଣାଳ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍+ସ୍ତ्री ଈ)—୧ । ପଦ୍ମିନୀ; ପଦ୍ମସମୂହ—1. A cluster or collection of lotus. ୨ । ପଦ୍ମବହୁଳ ଦେଶ—2. A country abounding in lotuses. ୩ । ପଦ୍ମଲତା—3. The lotus plant (consisting of many lotus-stalks with flowers).

ମୃଣାଳୀ—ସଂ. ବ (ମୃଣାଳ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ.ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ପଦ୍ମ— Mṛuṇālī 1. Lotus. ୨ । (ମୃଣାଳ+ଈ) ପଦ୍ମନାଡ଼; ପଦ୍ମନାଳ—2. The stalk of lotus.

ମୃଣ୍ମୟ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ମୃତ୍=ମାଟି+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟର୍ଥେ. ମୟ)—Mṛuṇmaya ମୃତ୍ତିକାନିର୍ମିତ—Earth made of clay (ମୃଣ୍ମୟୀ—ସ୍ତ्री)

ମୃଣ୍ମୟୀ ପ୍ରତିମା—ସଂ. ବ—ମାଟିର ପିତୁଳା, ମାଟିରେ ତିଆରି ମୂର୍ତ୍ତି— Mṛuṇmayī pratimā An earthen image; an image of clay.

ମୃତ୍(ତ୍)—ସଂ. ବ (ମୃତ୍ ଧାତୁ=ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—Mṛut(d) ମୃତ୍ତିକା, ମାଟି—Soil, earth.

ମୃତ୍ତିକ(କା)ର—ସଂ. ବ (ମୃତ୍=ମାଟି+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) — Mṛut-ka(kā)ra କୁମ୍ଭକାର; କୁମାର—A potter.

ମୃତ୍ତିକାଂସ୍ୟ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ମୃତ୍+କାଂସ୍ୟ)—୧ । ମାଟିର Mṛut-kāṁsya ପାତ୍ର—1. Earthen pan. ୨ । ମାଟିର ହାଣ୍ଡି—2. Earthen pot. ୩ । ମାଟିର ଘଡ଼ା— 3. Earthen jar and vessel.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃତ୍‌କୀଟ—ସ. ବ—ବାଲୁଅଳିଆ ପୋକ; ବାଲୁମେଣ୍ଟି ପୋକ; ଘୁର୍ଘୁରିଆ ପୋକ
Mṛut-kīṭa ଶୁଣ୍ଡ—The snout beetle.

ମୃତ୍‌ପାଣ୍ଡୁ—ସ. ବ (ମୃତ୍+ପାଣ୍ଡୁ; ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଳ ରୋଗ—
Mṛut-pāṇḍu Chlorosis; Greesickness jaundice.

ମୃତ୍‌ପାତ୍ର—ସ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ମୃତ୍+ପାତ୍ର)—ମାଟିର ପାତ୍ର—
Mṛut-pātra Earthen pot; pottery.

ମୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାଟିର ପିଣ୍ଡା—
Mṛut-piṇḍa A clod of earth; a lump ef clay.

ମୃତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମୃ ଧାତୁ=ମରିବା+କ୍ତ, ତ)—୧ । ଗତ-ଜୀବନ; ମରି ଯାଇଥିବା—1. Dead; deceased. [ମୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଅତୀତ—2. Expired; past. ୩ । ନିର୍ବାଣ-ପ୍ରାପ୍ତ; ଲୁପ୍ତ—3. Extinct. ୪ । ଉତ୍ତପ୍ତକୃତ (ଧାତୁ)—4. Calcined;oxidised (metal). ୫ । ଅବସ୍ଥାନ୍ତର-ପ୍ରାପ୍ତ (ଧାତୁ)—5. Reduced (metals); transformed. ବ—୧ । (+ଭାବ. ତ) ମୃତ୍ୟୁ; ମରଣ—1. Death. ୨ । ବିନାଶ—2. Extinction; ruin.

ମୃତକ—ସ. ବ (ମୃତ+କ)—୧ । ଶବ; ମୃତଦେହ; ମୁର୍ଦ୍ଦାର—
Mṛutaka 1. Dead body; carcase; corpse. ୨ । ମୃତ୍ତିକାଆ; ମରଣାଶୌଚ—2. Impurity which is considered to overtake the relatives and kinsmen of a deceased for a certain period after his death (according to the Hindu scriptures)

ମୃତ କଳ୍প—ସ. ବଣ (ମୃତ+ଈଷଦୂନାର୍ଥେ. କଳ୍প)—୧ । ମୃତପ୍ରାୟ; ମରଣାପନ୍ନ—1. Almost dead; nearly dead (though not actually dead). ୨ । ସଜ୍ଞାଘ୍ନ ବା ଚୈତନ୍ୟଘ୍ନ; ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—2. Insensible; fainted.
[ମୃତବତ୍, ମୃତପ୍ରାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୃତକାନ୍ତକ—ସ. ବ (ମୃତକ=ଶବ+ଅନ୍ତକ=ନାଶକାରୀ, ଈଶ୍ୱର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୃଗାଳ—Jackal.
Mṛutakānta ଜଘନ୍ୟବାଚକ ଶବ୍ଦ; ବା ମୃତ+କାନ୍ତକ=ଶିବ;

ମୃତକାଶୌଚ—ସଂ. ବ (ସ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ମୃତକ+ଅଶୌଚ)—
Mṛutakāsaucha ମରଣାଶୌଚ, ମୃତ୍ତିକାଆ—Impurity besetting the kinsmen of a deceased.

ମୃତ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃତ+ଗର୍ଭ)—ଜନ୍ମ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମରିଥିବା (ଶିଶୁ)—Still born (child)
Mṛuta garbha (ମୃତଗର୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ମୃତଗର୍ଭ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମୃତଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ପିତା—The name of the father of the Sun God.
Mṛutaṇḍa

ମୃତ ଦାର—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୃତ+ଦାର=ସ୍ତ୍ରୀ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ମରି ଯାଇଅଛି; ବିପତ୍ନୀକ -Widower. ବ୍ୟ.ପୁଂ—[ବିଧବା—ବିପତ୍ନୀକ]
Mṛutadāra ମୃତପତ୍ନୀକ—Surviving one's wife.

ମୃତ ଦେହ—ସଂ. ବ (ତତ୍ପୁ)—ମୃର୍ଦ୍ଦାର, ଶବ—Dead body; corpse.
Mṛuta deha

ମୃତ ଦେହ ପରୀକ୍ଷା—ସଂ. ବ—ଶବ ଦେହର ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ପୂର୍ବକ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଓ ଲକ୍ଷଣାଦିର ନିର୍ଣ୍ଣୟ—Post-mortem examination; Autopsia Cadavaris; Examination of a dead body after death.
Mṛuta deha parīkshā

ମୃତପ(ପା)—ସ. ବ (ମୃତ+ପା=ପାଳନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;+ଆ)—୧ । ମୃର୍ଦ୍ଦଫରାସ; ଢଳକମାଙ୍ଗଣା; ଶବବାହକ ଜାତି-ବିଶେଷ—1. A caste of men who are professional carriers of unclaimed dead bodies. ୨ । ଶବଭକ୍ଷକ—2. Eater of dead bodies.
Mṛutapa(pā)

ମୃତ ପତ୍ନୀକ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ (ମୃତ+ପତ୍ନୀ+କ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃତଦାର (ଦେଖ)—Mṛuta dāra (See)
Mṛuta patnīka

ମୃତ ପିତୃକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମୃତ+ପିତୃ+କ; ବହୁବ୍ରୀହି) - ଯାହାର ପିତା ମୃତ ହୋଇଅଛି—One who has lost his father.
Mṛuta pitṛuka [ମୃତପିତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମୃତ ପୁତ୍ରକ—ସ. ବଣ ପୁଂ. (ମୃତ+ପୁତ୍ର+କ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ପୁତ୍ର ମରି ଯାଇଅଛି—One who has lost his son.
Mṛuta putraka (ମୃତପୁତ୍ରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃତ ପୁତ୍ରିକା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମୃତ+ପୁତ୍ରିକା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର କନ୍ୟା ମରି ଯାଇଅଛି—A woman who has lost her daughter.
Mṛuta putrikā

ମୃତ ବତ୍ସା—ସ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମୃତ+ବତ୍ସ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମଡ଼ୁଆ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନମାନେ ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ବେଶୀ ଦିନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ନାହିଁ—1. A woman whose offsprings never survive their infancy. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ମଲା ପିଲା ଜନ୍ମ କରେ—2. A woman who brings forth still born children.
Mṛuta batsā

ମୃତ ମତ୍ତ—ସ. ବ. ପୁଂ. (ମୃତ+ମତ୍ତ=ଉନ୍ମତ୍ତ, ଶିବ; ୭ମୀ ତତ୍)—ଶୃଗାଳ; ବଲ୍ଲଅ—Jackal.
(ମୃତ୍ତ ମତ୍ତକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Mṛuta matta

ମୃତ ମାତୃକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମୃତ+ମାତୃ+କ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ମାତା ମରି ଅଛନ୍ତି—One who has lost his mother
Mṛuta mātṛuka (ମୃତମାତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃତ ଶଙ୍କା—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମୃତ+ଶଙ୍କା)—୧ । ମୃତ୍ୟୁଭୟ—1. Fear of death. ୨ । ମୃତ୍ୟୁର ଆଶଙ୍କା—2. Risk of death.
Mṛuta śaṅkā

ମୃତ ଶଯ୍ୟା—ସ. ବ—ମୃତ୍ୟୁ ଶଯ୍ୟା (ଦେଖ)
Mṛuta śajyā Mṛutyu śajyā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃତ ଶଯ୍ୟା ଦାନ —ସଂ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶ୍ରାଦ୍ଧକ୍ରିୟା ଉପଲକ୍ଷରେ
Mṛuta śajyā dāna ଶଯ୍ୟା ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବା—A gift of bed to Brāhmaṇas on the occasion of a person's funeral ceremony.

ମୃତ ସଞ୍ଜବା(ମ)ନ —ଗ୍ରା. ବ—ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନ (ଦେଖ)
Mṛuta sañjaba(ma)na Mṛuta sañjībana (See)

ମୃତ ସଞ୍ଜବ(ମ)ନ — ଗ୍ରା. ବ—ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ (ଦେଖ)
Mṛuta sañjaba(ma)ni Mṛuta sañjībanī (See)

ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନ —ସଂ. ବ. (ମୃତ+ସମ୍+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—
Mṛuta sañjībana ୧ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପୁନର୍ବାର ଜୀଇଁବା—1. Revival of a dead person. ୨ । ମଲ୍ଲ ମଣିଷକୁ ଜୀଅଁଇବା—2. The art or process of restoring a dead man to life; restoration of a dead body to life; revivification. ବଶ—ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀଇଁ ଉଠେ—Able to restore a dead man to life or to revive a dead person.

ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ—ସଂ. ବଶ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମୃତ+ସଞ୍ଜୀବନୀ=ଜୀବଦାନକାରୀ)—
Mṛuta sañjībanī ଯେଉଁ ବଦ୍ୟା, ମନ୍ତ୍ର ବା ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ବଳରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରାଯାଇ ପାରେ—Having the power or potency to restore life to the dead. ବ—୧ । ମଲ୍ଲ ଲୋକକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିବାର ବଦ୍ୟା ବିଶେଷ—1. A charm used in restoring a dead man to life. ୨ । ଗୋଟିଏ ଗୁଳ୍ମ; ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ; ନାଗବଳା—2. Name of a shrub; Sida Spinosa.

ମୃତ ସ୍ନାତ—ସଂ. ବଶ. ପୁଂ. (ମ.ଯ.ତତ୍ପୁ)—୧। ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
Mṛuta snāta ସ୍ନାନ କରିବା; ଆତ୍ମୀୟାଦିର ମୃତ୍ୟୁ ଜନିତ ଅଶୌଚରେ (ମୃତ ସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ନାତ; ଅପସୃତ—1. Having had a bath on the death of a relative or kinsman. ୨ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶ୍ରାଦ୍ଧ କ୍ରିୟା (ଦଶାହ) ଉପଲକ୍ଷରେ ସ୍ନାତ; ମୃତକାଶୌଚ ଦିନରେ ସ୍ନାତ—2. Bathed on the occasion of the purification ceremony (on the 10th day); having had funeral ablution. ୩ । ସ୍ନାନ କରିବାର ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ମୃତ; ସ୍ନାନ ଦେବା ପରେ ମୃତ ହୋଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Dead immediately after a bath. ବ—ସଂସ୍କାରାର୍ଥ ସ୍ନାପିତ ମୃତ ଦେହ—Dead body bathed before cremation.

ମୃତ ସ୍ନାନ—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—୧ । ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି ସ୍ନାନ; ମୃତକାଶୌଚ ପରେ ସ୍ନାନ; ଅପସ୍ନାନ—1. Purificatory bath taken by the kinsmen of a deceased after the period of mourning. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବା ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ ଶୁଣିବା କ୍ଷଣି ଶୋକାଶୌଚ ତ୍ୟାଗ ପରେ ସ୍ନାନ—2. Ablution taken immediately on getting the news of the death of a near relative or kinsman.

ମୃତାଣ୍ଡ—ସଂ. ବ. (ମୃତ+ଅଣ୍ଡ=ଉମ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Mṛutāṇḍa Sun-god.

ମୃତା ମଦ—ସଂ. ବ—ଜୁଡୁ; ଜୁଡିଆ—
Mṛutā mada Blue vitriol,

ମୃତାଲକ—ସଂ. ବ—ମୃତ୍ତାଳ (ଦେଖ)
Mṛutālaka Mṛuttāla (See)

ମୃତାଶୌଚ—ସଂ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ, ମୃତ+ଅଶୌଚଂ)—ମୃତକ; ମୃତଥ—Pollution caused by the death of a kinsman.
Mṛutāśaucha

ମୃତାହ—ସଂ. ବ—(ମୃତ+ଅହନ୍)—୧ । ମୃତ୍ୟୁ ଦିବସ—1. Day of death. ୨ । ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି; ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶ୍ରାଦ୍ଧକ୍ରିୟା—2. Funeral rites. ୩ । ମୃତ୍ୟୁର ଏକାଦଶ ଦିନ—3. The eleventh day after death.
Mṛutāha

ମୃତାହ କର୍ମ—ସଂ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରଯିବା କର୍ମ; ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି—Funeral ceremonies; posthumous rites,
Mṛutāha karma ଶ୍ରାଦ୍ଧ କ୍ରିୟା; (ମୃତାହ କ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃତାହ ଦଶକ ଦାନ—ସଂ. ବ—ଏକାଦଶାହ ଦିନ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତର
Mṛutāha daśaka dāna ମୁକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦିଆଯିବା ଦଶ ଗୋଟି ଦାନ—Ten kinds of gifts made to Brahmans in the course of funeral rites of a deceased. [ଦ୍ର—ଏହି ଦାନ ଗୋରୁ, ଭୂମି, ସ୍ୱର୍ଣ, ବସ୍ତ୍ର, ଶାଳଗ୍ରାମ, ଅନ୍ନ, ଜଳ ପାତ୍ର, ଯବ, ହିରଣ୍ୟ ଓ ଘୃତ ଏହି ଭେଦରେ ଦଶବିଧ ।]

ମୃତାହ ପଞ୍ଚକ ଦାନ—ସଂ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି
Mṛutāha pañchaka dāna କ୍ରିୟା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦିଆ ଯିବା ପାଞ୍ଚଟି ବସ୍ତୁର ଦାନ (ଯଥା—ଗୋ, ଭୂମି, ସ୍ୱର୍ଣ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ଶାଳଗ୍ରାମ)—A gift of 5 articles to Brahmans in the course of the funeral rites.

ମୃତି—ସଂ. ବ—(ମୃ ଧାତୁ=ମରିବା+ଭାବ. ବ)—ମୃତ୍ୟୁ; ମରଣ—Death. ଗ୍ରା. ବ—(ଅଶୁଦ୍ଧ)—(ସଂ. ମୂର୍ତ୍ତି)—ମୂର୍ତ୍ତି (ଦେଖ)—Mūrtti (See) [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ । ମୃ । ଅଟେ । ଯଥା—ଅଜ * ମୃତ ବା * । ମୃ । ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର ସେବା କରିବ ।]
Mṛuti

ମୃତିକା—ଗ୍ରା. ବ.—(ଅଶୁଦ୍ଧ)—(ସଂ. ମୃତ୍ତିକା)—ମୃତ୍ତିକା (ଦେଖ)
Mṛutikā Mṛuttikā (See)

ମୃତିକିଆ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ମୃତକ, ମୃତକାଶୌଚ)—ମୃତକାଶୌଚ
Mṛutikiā(yā) (ଦେଖ)—Mṛutakāśaucha (See)

ବଶ. ମୂର୍ତ୍ତିକିଆ (ଦେଖ)—Mūrttikiā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃତୁ—ପ୍ରା. ବ—(ସଂ. ମୃତ୍ୟୁ)—ମୃତ୍ୟୁ (ଦେଶ)
Mṛtu Mṛtyu (See)

ବିଣ (ପ୍ରା. ଦେ୍ୟ ଓ କଚରଅ)—ମଲ୍ଲ; ମୃତ—Dead. [ଉ—ମୃତୁ ଜନଙ୍କର ମୁଖେ ଚ ଅମିଶ୍ର ବଖାଡା ଅଣି ବରଟିଲ୍ଲ—ପ୍ରାତୀ, ପ୍ରଭାସ ଶଶିସେଣା]

ମୃତୁକ—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ମୃତକ)—ମୃତାଶୌଚ—Impurity or pollution due to the recent death of a kinsman.
Mṛtuka

ମୃତୁଞ୍ଜୟ—ପ୍ରା. ବ ଓ ବିଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ) —ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ (ଦେଶ)
Mṛtuñjaya Mṛtyuñjaya (See)

ମୃତୁଶଯ୍ୟା—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ମୃତ [ତୃ]+ଶଯ୍ୟା)—ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟା (ଦେଶ)—Mṛtyuśaỹyā (See) ମୃତଶଯ୍ୟା
Mṛtuśaỹyā

ମୃତୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବ—ସମୁଦ୍ର; ମହାସାଗର—
Mṛtodbhaba The ocean.

ମୃତ୍କା(କା)ର—ସଂ. ବ. (ମୃତ୍+କୃ ଧାତୁ=କରିବା, ତିଆରି+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଉପପଦ ତତ୍)—ମୃତ୍କ(କା)ର (ଦେଶ)
Mṛtka(kā)ra Mṛt-ka(kā)ra (See)

ମୃତ୍କାଂସ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ, ମୃତ୍+କାଂସ୍ୟ)—ମୃତ୍କାଂସ୍ୟ (ଦେଶ)
Mṛtkāṁsya Mṛt-kāṁsya (See)

ମୃତ୍କିରୀ—ସଂ. ବ—ମୃତ୍କିରୀ (ଦେଶ)
Mṛtkirā Mṛt-kirā (See)

ମୃତ୍ତାଳ—ସଂ. ବ. (ମୃତ୍+ଅଳ୍ ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Mṛttāḷa ୧ । ସୌରଭ୍ୟଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା; ସୁଗନ୍ଧୀ ମୃତ୍ତିକା ବିଶେଷ; (ମୃତ୍ତାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଡ଼କା—1. A kind of fragrant earth (called also Surāṭ earth.) ୨ । ଭୁବରିକା; ବରଟି—2. A kind of bean or cereals; Caerjajanus Indicus.

ମୃତ୍ତି—ଦେ. ବ—ମୃତ୍ତିକା (ଦେଶ)
Mṛtti Mṛttikā (See)

[ଉ—ଘୋଷସ୍ତ ଉଅଁଇ ମୃତ୍ତି କୁଡ଼ା ଟଙ୍କ ଦେଇ । ପ୍ରାତୀ. ବ୍ରହ୍ମବରୂପଣ ଗୀତା ।]

ମୃତ୍ତିକା—ସଂ. ବ—(ମୃତ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଉକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ମାଟି—
Mṛttikā 1. Soil. ୨ । କାଦୁଅ—2. Clay; mud. ୩ । ଗନ୍ଧ ମାଟି—3. Scented soil. ୪ । ଭୂମି—4. Earth.

ମୃତ୍ତିକାଧାର—ସଂ. ବି—(ମୃତ୍ତିକା + ଅଧାର)—ମୃତ୍ ପାତ୍ର—
Mṛttikādhāra Earthen pot.

ମୃତ୍ତିକା ଭକ୍ଷଣେଚ୍ଛା—ସଂ. ବ—(ଗର୍ଭିଣୀର ବା ଶିଶୁର) ମାଟି ଖାଇବା
Mṛttikā bhakshaṇechchhā ଜନ୍ମରେ ଅଭ୍ୟାସ—Geophagism; a depraved habit of eating earth (observed in some pregnant women and children).

ମୃତ୍ତିକା ଲେପନ—ସଂ. ବ.—(ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍; ମୃତ୍ତିକା+ଲେପନ)—
Mṛttikā lepana ୧ । ଦେହରେ ମାଟି ପୋଳିବା ବା ଚଢା କରିବା—1. Besmearing the body with paste of ochre. ୨ । ଘରେ ମାଟି ଲେପିବା—2. Besmearing the walls with clay.

ମୃତ୍ପାଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବ—(ମୃତ୍+ପାଣ୍ଡୁ)—ମୃତ୍ପାଣ୍ଡୁ (ଦେଶ)
Mṛtpāṇḍu Mṛt-pāṇḍu (See)

ମୃତ୍ପାତ୍ର—ସଂ. ବ—(ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ ବା ତତ୍ପୁ ତତ୍; ମୃତ୍+ପାତ୍ର)—
Mṛtpātra ମୃତ୍ ପାତ୍ର (ଦେଶ)—Mṛt-pātra (See)

ମୃତ୍ପିଣ୍ଡ—ସଂ.ବ.—(ମୃତ୍+ପିଣ୍ଡ)—ମୃତ୍ପିଣ୍ଡ (ଦେଶ)
Mṛtpiṇḍa Mṛt-piṇḍa (See)

ମୃତ୍ୟୁ—ସଂ. ବ.—(ମୃ ଧାତୁ=ମରିବା+ତ୍ୟୁ.ତ୍ୟୁ)—୧ । ପ୍ରାଣବିୟୋଗ; ମରଣ—1. Death. ୨ । (+ଅଧାଦାନ.ତ୍ୟୁ)—ଯମ—2. The God of death. [ଉ—ମୃତ୍ୟୁଙ୍କ ନାଉ ଅମୃତ ଭାତ, ଧର୍ମ ବଗିରେ ବମୋହନ୍ତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୩ । କଂସାସୁର—3. The demon Kamsa. ବେ. ବିଣ—(କଚରଅ ଅଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା) ମୃତ; ମରୋଟା—3. Deceased; dead; the late (so and so.) [ଦ୍ର—'ମୃତ୍ୟୁ' ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବା ଉପସର୍ଗ, ଉପପଦ ଗତି ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଉଦାହରଣ, ଯଥା—ଅପମୃତ୍ୟୁ, ସ୍ୱମୃତ୍ୟୁ, ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ-ସଦ୍ୟମୃତ୍ୟୁ, ତୀର୍ଥମୃତ୍ୟୁ, ଜଳମୃତ୍ୟୁ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ ।]

ମୃତ୍ୟୁକ—ଦେ. ବିଣ—ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to death.
Mṛtyuka ଦେ. ବ—୧ । ମୃତ୍ୟୁ—1. Death. ୨ । ମୃତକାଶୌଚ—2. Impurity due to the death of a kinsman. [ଉ—ନାହିଁ ଡାଙ୍କର କୁଉକ ମୃତ୍ୟୁକ, ଶୁଭ୍ଶୁଭ ନାହିଁ ନ ଥାଇ ଶୋକ । ପ୍ରାତୀ. ଘରତେ ଗୀତା]

ମୃତ୍ୟୁକର—ସଂ. ବିଣ.—(ମୃତ୍ୟୁ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Mṛtyukara ଯାହା ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଏ; ମାରୁଣକ—Causing (ମୃତ୍ୟୁକାରକ, ମୃତ୍ୟୁକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) death; fatal; mortal; deadly.

ମୃତ୍ୟୁକାଳ—ସଂ. ବ—ମରଣ ଘଟିବାର ସମୟ—
Mṛtyu kāḷa The time of death.

ମୃତ୍ୟୁକାଳଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଉପପଦ ତତ୍)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Mṛtyu kāḷajña କେତେକ ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ବା ଶକୁନ ବା (ମୃତ୍ୟୁକାଳଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୂଚନା ଦେଖି ମନୁଷ୍ୟର ମରଣ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ (ମୃତ୍ୟୁକାଳଜ୍ଞତା[ତ୍ୱ]—ବ) ଜାଣି ପାରନ୍ତି—Able to foresee the time of one's death by noting some premonitory symptoms, signs or omens.

ମୃତ୍ୟୁକାଳ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—ବଜ୍ଞାନୋକ୍ତ ବା ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣମାନ ବା
Mṛtyu kāḷa jñāna ଶକୁନ ମାନ ଦେଖି ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣି ପାରିବା—Foresight of the time of death by certain auguries (mentioned in science or religious books).

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଦ୍ର—ହୁନ୍, ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ମୃତ୍ୟୁ କାଳଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ନାନା ଲକ୍ଷଣ ଲେଖା ଯାଇଅଛି । ଯଥା—ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ବଶିଷ୍ଠ ଋଷି ନାମକ ନକ୍ଷତ୍ର ନଜରକୁ ନପଡ଼ିବା ସୁଦ୍ଧା ଅରୁନ୍ଧତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖି ନ ପାରିବା ଲୋକର ୬ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ, ଅପଣା ନାକର ଅଗ୍ରଭାଗ ଦେଖି ନ ପାରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଘଟେ; ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ବସି ଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ନକ୍ଷତ୍ରବତ୍ତୀ; ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପଦାର୍ଥମାନ ଆଖିକୁ ଦୁଇ ଦୁଇଟା ଦୋଇ ଦେଖା ଲଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଖୁବ୍ ନଜରକୁ, ନଜେ ଶିଥର ହେବା, ଢେଲ ମର୍ଦ୍ଦନ ହେବା ବା କୃଷ୍ଣକର୍ଣ୍ଣ ଗାଈ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ ଆସନ୍ନ ।]

ମୃତ୍ୟୁଚ୍ଛାୟା—ସଂ. ବ—(ମୃତ୍ୟୁ+ଛାୟା; ସପ୍ତ ପୋଗୁ ଚ୍ଛ)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—
Mṛtyu chchhāyā ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁର ଛାୟା ବା ଢାଲମା—
(figurative) The shadow of death.

ମୃତ୍ୟୁଜନକ—ସଂ. ବହୁ.—(ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ; ମୃତ୍ୟୁ+ଜନକ)—ମୃତ୍ୟୁକର
Mṛtyu janaka Mṛtyukara (See)
(ମୃତ୍ୟୁକରକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ—ସଂ.ବ—(ମୃତ୍ୟୁଂ=ମୃତ୍ୟୁକୁ+ଜ ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Mṛtyuñjaya ଅ; ଉପପଦ ତତ୍ପୁ;)—ଶିବ; ମହାଦେବ—
God Śiba. ବହୁ.—୧ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜୟକାରୀ—
1. Conquering death. [ଦ୍ର—ଧନ୍ୟ ରଥେ ! ତୁମ୍ଭ ଜନ୍ମ ଶୂର ସଙ୍ଗେ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ତୁମ୍ଭେ ଉଜ୍ଜଳ ଭୁବନେ । ରଘୁନାଥ. ଚଲକା] ୨ । ଯେ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ପାସୋର ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ; ଅମରସଙ୍ଗାଃ—2 Not to be forgotten for ever; ever memorable.
ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପିତା ନାମ—
A name given to males.

ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବିଦ୍ୟାଲଙ୍କାର—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଯାଜପୁରବାସୀ ଜନୈକ
Mṛtyuñjaya bidyālaṅkāra ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ—
A late Oriyā Brāhmaṇa Pandit of Jajpur author of an Oriya Dictionary and Grammar when the Fort William College was first established in 1801 A. D. [ଦ୍ର—ଏ ଯାଜପୁରବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଏ ସ୍ୱଳାବଲୀ ଓ ସୁବୋଧଚନ୍ଦ୍ରିକା ନାମକ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ଯଥାକ୍ରମେ ୧୮୦୮ ଓ ୧୮୧୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ କଲିକତାର ଫୋର୍ଟ୍ ଉଇଲିୟମ୍ କଲେଜରେ ନବାଗତ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାପତ୍ତି-ରଚିତ ପୁରୁଷ ପରୀକ୍ଷାର ଓ ବତ୍ରିଶ ସିଂହାସନର ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସକଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉକ୍ତ କଲେଜରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ସେ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସାହେବ ମିଳି ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ସଂକଳନ କରିଥିଲେ। ତାହାହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅଭିଧାନ । ୧୮୦୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଲିକତାରେ ଫୋର୍ଟ୍ ଉଇଲିୟମ୍ କଲେଜ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ସମୟରେ ଡଚ୍ଚିରେ ପଠିତ ହେବା ପାଇ ଏ ବ୍ୟାକରଣ,ଅଭିଧାନ ଅଳ୍ପ କେତେକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ମନ୍ତ୍ର—ପ. ବ—ମହାଦେବଙ୍କ ଜପମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A formula for repeating the name of Mahādeba.
Mṛtyuñjaya mantra

ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉତ୍କଳଭାଷାଭିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ—
Mṛtyuñjaya ratha Late literaray Oriya knowing Pandit, [ଦ୍ର—ଏ 'ଗୁରୁଚରିତ', 'ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ ନାଟକ' ଓ 'ସାରଳା ଚରିତ' ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—ତାରିଣୀ. ଜ୍ୟୋ. ସା. ଇତିହାସ ।]

ଏ ଏକାଧିକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ଓ ଅନେକ ଗ୍ରାନ୍ଥିକଙ୍କୁ ଓ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ଜିଜ୍ଞାସୁ ସେବକ ଥିଲେ ଓ ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ୧୯୨୩ ଖ୍ରୀ: ରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଦାରୁଣ କ୍ଷତି ହେଲା ।]

ମୃତ୍ୟୁ ନାଶକ—ପ. ତ—ପାରଦ; ପାରା ଧାତୁ—
Mṛtyu nāśaka Mercury; quicksilver.

ମୃତ୍ୟୁପୁର—ପ. ବ—(ଯେଉଁ ପୁରରେ ଜୀବଗଣ ମରନ୍ତି) ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର—
Mṛtyupura The earth. [ଦ୍ର—ଆଉ ଅଳ୍ପ ଦିନର କଥା, ମୃତ୍ୟୁପୁରେ ତ ଥିବା ସମ୍ଭବ ? ଗୀତା. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ମୃତ୍ୟୁପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ—ଇକ୍ଷୁ; ଆଖୁ—Sugarcane. [ଦ୍ର—
Mṛtyupushpa ପୁଷ୍ପୋଦ୍ଗମ ହେଲେ ଏ ଗଛ ମରିଯାଏ ବୋଲି ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ମୃତ୍ୟୁଫଳ(ଳା)—ସଂ. ବ—୧ । ମହାକାଳ ଫଳ—The colocinth.
Mṛtyu phala(lā) ୨ । କଦଳୀ ଫଳ—2. Banana; plantain (fruit). [ଦ୍ର—ଏ ଗଛରେ ଥରେ ଫଳ ଧରିଲେ ଏ ଗଛ ମରିଯାଏ ।]

ମୃତ୍ୟୁ ବଞ୍ଚନ —ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ; ଶିବ—1.
Mṛtyu bañchana Śiba. ୨ । ବିଲ୍ୱବୃକ୍ଷ—2. The marmale tree. ୩ । କାମ୍ପିଲ୍ଲକ; ବଣ୍ଡକାକ—
3. Raven

ମୃତ୍ୟୁବାଜ—ସଂ ବ—ବାଉଁଶ—The bamboo. [ଦ୍ର—ବାଜ
Mṛtyubīja ଧରିଲେ ଏ ଗଛ ମରିଯାଏ ବୋଲି ଏହାର ନାମ 'ମୃତ୍ୟୁବାଜ' ।]

ମୃତ୍ୟୁ ଭଙ୍ଗୁରକ—ସଂ. ବ—ମରଣକାଳରେ ବାଦ୍ୟମାନ ପଟହ—
Mṛtyu bhaṅguraka Funeral drum.

ମୃତ୍ୟୁଭୟ—ସଂ. ବ (୬ମୀ ତତ୍ପୁ)—ମରିବାର ଆଶଙ୍କା—
Mṛtyubhaya The fear of death.

ମୃତ୍ୟୁ ଭୃତ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ରୋଗ—
Mṛtyu bhṛtya Disease; illness.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃତ୍ୟୁମୁଖ – ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ମୃତ୍ୟୁ=ଯମ+ମୁଖ)—୧ । କାଳ-କବଳ; ମୃତ୍ୟୁର ବା କାଳଦେବତାଙ୍କ ପାଟି —1. The jaws of death; death's mouth. ୨ । ଅସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ—2. Impending death.

Mṛtyumukha

ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପତିତ ହେବା—ଦେ. କି—ମରିବା—To die; to meet death.

Mṛtyu mukhare patita hebā

ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ ପଡ଼ା **मृत्यु मुखमे पडना**

ମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗ—ସ. ବ. (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଅଶୁଭ ଯୋଗ ବିଶେଷ—1. (astrology) A particular inauspicious conjunction of stars on particular days. [ଦ୍ର—ପ୍ରତିପଦ ତିଥିରେ ଜନ୍ମନକ୍ଷତ୍ରରୁ ତୃତୀୟରେ କୃତ୍ତିକା, ନବମୀରେ କୃତ୍ତିକା, ଅଷ୍ଟମୀରେ ପୂର୍ବ ଭାଦ୍ରପଦ, ଏକାଦଶୀରେ ରୋହିଣୀ, ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ଅଶ୍ଲେଷା ଓ ତ୍ରୟୋଦଶୀରେ ମଘା ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ଏହି ଯୋଗ ଘଟେ । ଏ ଯୋଗରେ ଯାତ୍ରା ନିଷିଦ୍ଧ ।] ୨ । ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ଜନ୍ମବାର (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ଯୁକ୍ତ) ଯୋଗ—2. A time preordained by Fate for one's death. ୩ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ମାରକଦଶା; ଜାତକୋକ୍ତ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ମାରକ ଯୋଗ, ଯହିଁରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚୟ ଘଟିବ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ର କହେ—3. (astrology) A conjunction of planets etc. resulting in or leading to a person's death.

Mṛtyu jōga ଯୋଗ ବିଶେଷ

ମୃତ୍ୟୁ ଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବ. (ମ. ତ. ତତ୍ପୁ; କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧି କିମ୍ବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯିବା ସୁସଜ୍ଜିତ ଶଯ୍ୟା—1. A bed presented to Brahmans on the occasion of the performance of the funeral rites. ୨ । (ଅଧୁନକ) ଆସନ୍ନମୃତ୍ୟୁ ବା ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶଯ୍ୟା—2. Deathbed; the bed of a dead or dying person.

Mṛtyu śajyā ଶୁଦ୍ଧି କିମ୍ବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯିବା ସୁସଜ୍ଜିତ ଶଯ୍ୟା

ମୃତ୍ୟୁ ସଂଖ୍ୟା—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ଓ ରୋଗ ଆଦିରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଗଣନା—The number of mortality.

Mṛtyu saṁkhyā

ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ—ସଂ. ବ—ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ (ଦେଖ)

Mṛtyu sañjībanī Mṛta sañjībanī (See)

(ଭୂ—ସଜ୍ଞାନ କରଣ ଯେ ବିଶଲ୍ୟକରଣୀ, ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ ସେ ମୃତାବସ୍ଥା କରଣୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ମୃତ୍ୟୁସ୍ୟୁତି—ସ. ବ.—କର୍କଟ; କଙ୍କଡ଼ା—Crab. [ଦ୍ର—ପ୍ରସବ-କାଳରେ ମାତା ମରିଯାଏ ବୋଲି କଙ୍କଡ଼ାର ଏପରି ନାମ କରଣ ହୋଇଥିବ ।]

Mṛtyu syūti

ମୃତ୍ସା(ତ୍ସ୍ନା)—ସ. ବ. (ମୃତ୍=ମୃତ୍ତିକା+ତ୍ରସନ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ସ, ନ୍+ଷ୍ଟା. ଆ) ତ୍ରସନ୍ତ ମୃତ୍ତିକା; ଉତ୍ତମ ମାଟି—Good soil.

Mṛtsā(snā)

ମୃଧ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା; ଚୂରୁ କରିବା—1. To reduce; to powder; to pulverise. ୨ । ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବା; ଦଳିବା—2. To trample; to tread; to bruise; to crush ୩ । ପେଷିବା—3. To grind; to pound.

Mṛd (root)

ମୃଦ୍—ସଂ. ବ. (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ୍ମ କ୍ୱିପ୍)—ମୃତ୍ତିକା; ମାଟି—Earth; soil.

Mṛd

ମୃଦ୍‌ପରା(ରୋ)ସ୍—ଦେ. ବ.—ମୁର୍ଦ୍ଦପରାସ (ଦେଖ)—Murdda pharās (see)

Mṛdpharā(ro)s

ମୃଦଙ୍ଗ—ସଂ ବ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃତ୍=ମୃତ୍ତିକା+ଅଙ୍ଗ)—୧। ମୃତ୍ତିକା ନିର୍ମିତ ଦ୍ୱିମୁଖବିଶିଷ୍ଟ ଚର୍ମ୍ମାନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ଖୋଳ—1. A tabour made of clay. [ଦ୍ର—ଅର୍ବ୍ୟମାନେ ମୃଦଙ୍ଗର ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା । ପରେ ମୁସଲମାନମାନେ ମାଟି ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଏହାକୁ କାଠରେ ତିଆରି କରିଥିଲେ । କାଷ୍ଠମୟ ବାଦ୍ୟର ନାମ ମର୍ଦ୍ଦଲ ବା ପଖୋଜ ବା ଢୋଲକ ଏବଂ ମୃଣ୍ମୟ ବାଦ୍ୟର ନାମ ମୃଦଙ୍ଗ ।] ୨ । ପଟହ; ନାଗରା—2. Drum. ୩ । ଘୋଷ; ଶବ୍ଦ; ଗୋଲମାଲ—3. Sound; noise. ୪ । ବଂଶ; ବାଉଁଶ—4. Bamboo.

Mṛdaṅga ତିଆରି ଖୋଳ; ନାଗରା; ବାଉଁଶ

ମୃଦଙ୍ଗ ପିଠିଆ—ଦେ. ବିଣ, (ସଂ. ମୃଦଙ୍ଗ+ପୃଷ୍ଠ) —ଯେଉଁ ପଶୁ ପକ୍ଷୀର ମୃଦଙ୍ଗର ପରି ପିଠି (ଗରାଦ)ର ପିଠି ମୃଦଙ୍ଗ ପରି ଗୋଲ—ଯାର ମୃଦଙ୍গের মত পিঠ (An animal) Having the back shaped like a tabour.

Mṛdaṅga piṭhia **मृदंगका माफिक पीठवाला**

ମୃଦଙ୍ଗ ପେଟା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ପେଟ ମୃଦଙ୍ଗ ପରି ଫୁଲିଯାଇଛି—ଯାରମৃদঙ্গের মত পেট Having a swollen belly (like a tabour). **मृदंगसा पेटवाला**

Mṛdaṅga peṭā

ମୃଦଙ୍ଗ ପେଟୀ, ମୃଦଙ୍ଗ ପେଟେ(ଟୀ)ଣି—ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଦଙ୍ଗପେଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଦଙ୍ଗ ଫଳ—ସ. ବ—ପଣସ ଫଳ—Jack fruit; Artocarpus Integrifolia.

Mṛdaṅga phala

ମୃଦଙ୍ଗଫଳିନୀ—ସ. ବ—କୋଷାତକୀ; ଜଡ଼ୀ—

Mṛdaṅgaphalinī Luffa Acutangula.

ମୃଦଙ୍ଗର ଦୁଇ ପିଠିରେ ହାତ ମାରିବା—ଦେ. କି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଭୟ ପକ୍ଷ ବା ଦଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶେ ବା ବନ୍ଧୁତା କରେ—(said of a person) siding with both parties in a contest or quarrel.

Mṛdaṅgara dui piṭhire hāta māribā

ମୃଦଙ୍ଗାର—ସ. ବ (ମୃତ୍+ଅଙ୍ଗାର; କାଠ ବହୁକାଳ ମାଟି ମଧ୍ୟରେ ପୋତି ଦୋଇ ରହିଲେ ଅଙ୍ଗାର ପାଲଟିଯାଏ)—ପଥର କୋଇଲା—Coal.

Mṛdaṅgāra

ମୃଦଙ୍ଗିଆ—ଦେ. ବି (ସ. ମୃଦଙ୍ଗୀ)—ଯେ ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାଏ—One who plays on the tabour. ବାରା ମୃଦଙ୍ଗ ବାଜାୟ **मृदङ्गबजानेवाला**

Mṛdaṅgia

ମୃଦଙ୍ଗୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମୃଦଙ୍ଗ+ଇନ୍; ୪ମା. ୧ବ)—ମୃଦଙ୍ଗବାଦକ—One who plays on the tabour. (ମୃଦଙ୍ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମୃଦଙ୍ଗ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ; ମୃଦଙ୍ଗ ଆକୃତି-ବିଶିଷ୍ଟ)—କୋଷାତକୀ; ଜଡ଼ୀ—Luffa Acutangla.

Mṛdaṅgī

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଦବ—ସ. ବ—ନାଟକୀୟ ଭାଷାରେ ଗୁଣ ସହିତ ଦୋଷର ପ୍ରଦର୍ଶନ
Mṛudaba (ହି. ଶ)—(dramatic parlance) The exhibition of the faults of a dramatic character along with its excellence.

ମୃଦର—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଚଞ୍ଚଳ; ଚତୁର—1. Active; pert.
Mṛudara ୨ । ତ୍ୱରାଗାମୀ—2. Swift. ୩ । କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ—(ମୃଦର୍-ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Transient; momentary; short-lived.

ମୃଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ+ଆ)—ମାଟି—
Mṛudā Earth; clay

ମୃଦାକ(କା)ର—ସ. ବ ମୃଦ୍+ଆକର; ବହୁବ୍ରୀହି ବମ୍ବା ମୃଦା=ମାଟି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ଉପପଦ ତତ୍)—ବଜ୍ର; ଅଶନି—Thunderbolt.
Mṛudāka(kā)ra

ମୃଦାର—ଗ୍ରା. ବୈଦେ ବ—ମୃର୍ଦାର (ଦେଶ)
Mṛudāra Murdāra (See)

ମୃଦାର ଶଙ୍ଖ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୃଦ୍ଦାରଶଙ୍ଖ)—ମୃଦ୍ଦାରଶଙ୍ଖ (ଦେଶ)
Mṛudāra śaṅkha Mudrā śaṅkha [See)

ମୃଦାର ଶିଙ୍ଗ(ଘ,ଙ୍ଗି,ଙ୍ଗୀ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୃଦାର ଶୃଙ୍ଗ)—ମୃଦାର ଶୃଙ୍ଗ (ଦେଶ)—
Mṛudāra śiṅga(ṅgha,ṅgi,ṅghī) Mṛuddāra śṛuṅga (See)

ମୃଦିତ—ସ. ବଣ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Mṛudita ୧ । ମର୍ଦ୍ଦିତ—1. Pounded. ୨ । ଚୂର୍ଣ୍ଣୀକୃତ—2. Powdered; pulverised. ୩ । ଦଳିତ—3. Trodden; bruised; crushed. ୪ । ପଦଦଳିତ—4. Trampled on.

ମୃଦିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଦା=ମୃତ୍ତିକା+ପ୍ରଶସ୍ତାର୍ଥେ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Mṛudinī ୧ ଉତ୍ତମ ମାଟି—1. Good soil. ୨ । ଗୋରୋଚନ (ହି. ଶ)—2. A kind of soil used for painting the body,

ମୃଦୁ—ସଂ. ବଣ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—
Mṛudu ୧ ଅତୀକ୍ଷ୍ଣ; ଅତୁଗ୍ର; ସାଦା ଦାନ୍ତୁଆ ନୁହେଁ—1. Blunt; not sharp. ୨ । କଠୋର; କୋମଳ—2. Soft; tender; supple. ୩ । ନମ୍ର; ଭଦ୍ର; ଶାନ୍ତ—3. Gentle; mild; placable. ୪ । ଶାନ୍ତ—4. Peaceable; quiet. ୫ । ଦୟାଳୁ—5. Kind. ୬ । ଧୀର—6. Slow. ବ—୧ । ମୃଦୁଗଣ (ଦେଶ)—1. Mṛudugaṇa (See). ୨ । ଶନିଗ୍ରହ (କାରଣ ଏହାର ଗତି ମୃଦୁ)—2. The planet Saturn. ୩ । ଗୃହକନ୍ୟା; ପରିବାରସ୍ଥ କନ୍ୟା; ଘରର ଝିଅ—3. A daughter of the household; a female child.

ମୃଦୁ ଅଙ୍ଗୀ—ଦେ.ବ. ଓ ବଣ (ପଦ୍ୟ) ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ମୃଦ୍ୱଙ୍ଗୀ)—କୋମଳାଙ୍ଗୀ
Mṛudu aṅgī —A woman having a soft body.

(ମୃଦୁ ଅଙ୍ଗିମା—ଅଳଙ୍କାରରୂପ) (ଯଥା—ବମତ ଭଳି ଫୁଲ ନାହିଁ ସୋରମ, ବର୍ଣ୍ଣି ଦେଖି ଚିତ୍ତେ ମୃଦୁ ଅଙ୍ଗିମା । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।)

ମୃଦୁ କୃଷ୍ଣାୟସ—ସ. ବ—ସୀସକ—
Mṛudu kṛushṇāyasa Lead.

ମୃଦୁ କୋଷ୍ଠ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଝାଡ଼ା ହଜମ ହୁଏ—1. (a person) Of lax bowels. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଔଷଧାଦି ସହଜରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ—2. (a person) On whom medicines easily take effect or act.
Mṛudu koshṭha (ମୃଦୁକୋଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁ ଗଣ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱା, ଅନୁରାଧା, ମୃଗଶିରା ଓ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ର—
Mṛudu gaṇa The collective name of 4 asterisms in Hindu astronomy; the 14th 17th, 5th and 27th lunar mansions.

ମୃଦୁ ଗତି—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଧୀର ଗତି—Slow motion.
Mṛudu gati ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧୀରଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Having slow motion.

ମୃଦୁ ଗନ୍ଧ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ଈଷତ୍ ଗନ୍ଧ—Mild flavour or smell; aroma.
Mṛudu gandha ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଈଷତ୍ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Mild-flavoured, aromatic,

ମୃଦୁ ଗମନ—ସ. ବ. (କର୍ମଧା)—ମୃଦୁ ଗତି (ଦେଶ)
Mṛudu gamana Mṛudu gati (See)
(ମୃଦୁଗମନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧୀରଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Moving slowly; slow-paced.

ମୃଦୁ ଗମନା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହଂସୀ—1. A goose. ୨ । ମନ୍ଦଗାମିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A slow-paced woman. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୃଦୁଗମନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mṛudu gamana.
Mṛudu gamanā

ମୃଦୁ ଗମ୍ଭୀର—ସ. ବଣ. (ମୃଦୁ ଅଥଚ ଗମ୍ଭୀର) —୧ । ଧୀର ଅଥଚ ଗମ୍ଭୀର (ସ୍ୱର)—1. Gentle yet grave (person). ୨ । ଧୀର ଅଥଚ ଗମ୍ଭୀର (ସ୍ୱର)—2. Slow yet deep (sound).
Mṛudu gambhīra ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—

ମୃଦୁଗାମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ଉପପଦ ତତ୍)—ମୃଦୁଗମନ (ଦେଶ)
Mṛudugāmī Mṛudugamana (See)
(ମୃଦୁଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁ ଗୁଞ୍ଜନ—ସ ବ. (କର୍ମଧା)—କୋମଳ ଗୁଣ୍ ଗୁଣ୍ ଶବ୍ଦ—Soft or mild buzzing.
Mṛudu guñjana
(ମୃଦୁ ଗୁଞ୍ଜିତ—ଅଳଙ୍କାରରୂପ)

ମୃଦୁ ଚର୍ମୀ(ର୍ମା)-ସ.ବଣ. (ମୃଦୁ+ଚର୍ମ+ଇନ୍; ୯ମା. ୧ବ)—କୋମଳ ଚର୍ମ ବା ତ୍ୱକ୍ ବିଶିଷ୍ଟ—Soft-skinned. ବ—ଭୂର୍ଜ ବୃକ୍ଷ; ଭୂର୍ଜ ଗଛ ଗଛ—The birch tree.
Mṛudu charmī(rmā)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଦୁଚ୍ଛଦ—ଫ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଦୁ+ଛଦ୍=ଆଚ୍ଛାଦନ, ବଳଳ ଯାହାର) —କୋମଳ ଆଚ୍ଛାଦନ ଯୁକ୍ତ; ଯାହାର ଚମଡ଼ା ବା ଛଲ କୋମଳ—Having a soft covering or bark or skin; soft-skinned ବ—୧ । ଭୁର୍ଜ ପତ୍ର ବୃକ୍ଷ—1. The birch tree. ୨। ବିହଳ ଘୀଲୁ ବୃକ୍ଷ—2. A kind of wild tree; Salvadora Persica. ୩ । ଜୁଜୁବଡୁ; ଘୋଡଶୃଙ୍ଗୀ ଗୁଳ୍ମ—3. A wild plant; Blumea Lacera. ୪ । ଶୀତାଳ—4. A variety of palm tree.

ମୃଦୁ ଜ୍ୱଳ—ଫ. ବ୍ରୀ. (ମୃଦୁ+ଜ୍ୱଳ)—ଅଳ୍ପ ପ୍ରଭା ଶିଖା—Mṛdu jwala A dim flame.

ମୃଦୁତା(ତ୍ୱ)—ଫ. ବ୍ରୀ. (ମୃଦୁ+ତ୍ୱ; ତା, ତ୍ୱ)—କୋମଳତା—Mṛdutā(twa) Softness; mildness; tenderness; gentleness.

ମୃଦୁ ତ୍ୱକ୍ (ଚ୍, ଚ)—ଫ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଦୁ=କୋମଳ+ତ୍ୱଚ୍=ଛଲ ଯାହାର)—ଭୂର୍ଜ ପତ୍ର ଗଛ—Mṛdu twak(ch, cha) The birch tree.

ମୃଦୁଦ୍ଭବ—ଫ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୃଦୁ=ମାଟି+ଉଦ୍ଭବ=ଜନ୍ମ ଯାହାର) —୧ । ମାଟିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବସ୍ତୁ—1. A production of the earth. ୨। ଉଦ୍ଭିଦ୍ଜ—2. Vegetable. ଫ. ବ୍ରୀ—ମାଟିରୁ ଜାତ—Produced from the earth. Mṛdudbhaba (ମୃଦୁଦ୍ଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁ ନାଦ—ଫ. ବ୍ରୀ. (କର୍ମଧା)—କୋମଳ ସ୍ୱର—Soft sound. ଫ. ବ୍ରୀ. ବହୁବ୍ରୀହି—କୋମଳ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ—Mṛdu nāda Having soft sound. (ମୃଦୁନାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁ ନାଦୀ—ଫ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁ; ମୃଦୁ+ନାଦ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍)—ମଧୁର ସ୍ୱରବାଦ୍ୟ—Soft-sounding. Mṛdu nādī (ମୃଦୁନାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁନ୍ନକ—ସଂ. ବ—ସୁନା; ସୁବର୍ଣ୍ଣ—Mṛdunnaka Gold.

ମୃଦୁ ପତ୍ର—ସଂ. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—Mṛdu patra Having soft or tender leaves. (ମୃଦୁପତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁ ପବନ—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା) - ଧୀର ବାୟୁ—Breeze; slow wind; gentle breeze. Mṛdu pabana (ମୃଦୁ ସମୀରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଦୁ ପର୍ବ୍ବକ—ସଂ. ବ. (ମୃଦୁ+ପର୍ବନ୍+କ)—ବେତ; ବେତ—Mṛdu parbbaka Cane; ratan,

ମୃଦୁ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । କୋମଳ ପୁଷ୍ପ—1. Soft flower. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶିଶୁଷ ବୃକ୍ଷ—2. The Śirisha tree. ବ୍ରୀ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳ ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ (ବୃକ୍ଷ ବା ଲତା)—Mṛdu pushpa (ମୃଦୁପୁଷ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ) (tree or creeper) Having soft or tender flowers.

ମୃଦୁ ଫଳ—ସଂ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବଡଙ୍ଗତ; ଉଇଙ୍ଗ; କଞ୍ଚା ଉଇଙ୍ଗ Mṛdu phala—1. A plant; Flacourita Ramontchi. ୨ । ମଧୁର ନାଘୁଟେଳ—2. A sweet kind of cocoanut. ବ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳ ଫଳ ବିଶିଷ୍ଟ (ବୃକ୍ଷ ବା ଲତା)—(a tree or creeper) Having soft fruits.

ମୃଦୁବଚନ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା)—କୋମଳ ବାକ୍ୟ—Soft words or speech. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) (ମୃଦୁବଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ) —ଯେ କୋମଳ କଥା କହେ—(a person) Of soft speech. Mṛdubachana (ମୃଦୁବାକ୍—ଅନ୍ୟ ବ୍ରୀ ରୂପ)

ମୃଦୁବାତ(ଯୁ)—ଫ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧୀର ସମୀରଣ—Mṛdubāta(yu) Gentle breeze.

ମୃଦୁ ବିରେଚକ—ଫ. ବ୍ରୀ (କର୍ମଧା)—ଯାହା ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ଝାଡ଼ା କରଏ—Mṛdu birechaka Gentle laxative.

ମୃଦୁବେଗ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧୀର ଗତି—Slow motion. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧୀର ଗତି ବିଶିଷ୍ଟ —Having slow motion; moving slowly. Mṛdubega (ମୃଦୁବେଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁଭାବ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା)—କୋମଳ ଭାବ—Softness. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳ ଭାବାନ୍ୱିତ—(A person) Of tender ideas. Mṛdubhāba (ମୃଦୁଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୃଦୁ ମଧୁର—ଫ. ବ୍ରୀ (ସଦ୍ଭତର) (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ମୃଦୁ ଓ ମଧୁର—Mṛdu madhura Soft and sweet.

ମୃଦୁମନ୍ଦ—ଫ. ବ୍ରୀ—ଅତି ମନ୍ଦ; ଅତି ଧୀର—Mṛdumanda Very slow.

ମୃଦୁମଳୟ—ଫ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧୀରପ୍ରବାହିତ ଦକ୍ଷିଣାପବନ—Mṛdumalaya The mild south breeze.

ମୃଦୁଳ—ଫ. ବ୍ରୀ. ପୁଂ (ମୃଦୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଳ)—୧ । କୋମଳ—Mṛduḷa 1. Soft. ୨ । ଧୀର—2. Slow; gentle. (ମୃଦୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଫ. ବ (ମୃଦୁ+ଳ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜଳ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—Water.

ମୃଦୁଳା—ଫ. ବ୍ରୀ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । କୋମଳାଙ୍ଗୀ—1. (a woman) Mṛduḷā Having soft limbs or lovely appearance ୨ । ମୃଦୁଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Mṛduḷa. ବ—ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ—A kind of flower. [ଜ୍ର—ସଉଦର୍ଗ କୁରୁଅନା ରଙ୍ଗମଣ୍ଡୀ ମୃଦୁଳା ଏ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା । ସ୍ତୁତି. ଉଦ୍ଦଷ୍ୟମଁଞ୍ଜୁଳା ।]

ମୃଦୁଲୋମକ—ଫ. ବ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳ ଲୋମ ବିଶିଷ୍ଟ—Mṛdulomaka Having soft fur. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି) (ମୃଦୁଲୋମା—ଅନ୍ୟରୂପ) —ଠେଙ୍ଗୁଆ—The hare.

ମୃଦୁ ସ୍ପର୍ଶ—ଫ. ବ୍ରୀ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ Mṛdu sparśa କୋମଳ ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରେ—1. Touching anything softly or slightly ୨ । ଯାହା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛୁଇଁଲେ ନରମ ଲାଗେ—2. Soft to the touch. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । କୋମଳସ୍ପର୍ଶରେ ଛୁଇଁବା—1. Soft touch. ୨ । ସ ମାନସ୍ପର୍ଶରେ ଛୁଇଁବା—2. Slight touch.

ମୃଦୁ ସ୍ୱଭାବ—ଷ. ବ (କର୍ମଧା)—ନମ୍ର ସ୍ୱଭାବ—Gentle or mild nature. ବହ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) (ମୃଦୁସ୍ୱଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ) —୧ । ନମ୍ର ସ୍ୱଭାବ ବଶିଷ୍ଟ—1. Mild; gentle. ୨ । ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବକ—2. Peaceful by nature.

ମୃଦୁ ସ୍ୱର—ଷ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । କୋମଳ ଉଚ୍ଚସ୍ୱର—1. Mild Mṛdu swara tone. ୨ । କ୍ଷୀଣ ଶବ୍ଦ—2. Feeble sound. ୩ । ବନ୍ଧୁଭାବ ବାକ୍ୟ—3 Gentle words. ବହ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଦୁସ୍ୱର ବଶିଷ୍ଟ—(a (ମୃଦୁସ୍ୱରା—ସ୍ତ୍ରୀ) person or tune or sound) Having mild or gentle tone.

ମୃଦୁ ସ୍ୱାଦ—ଷ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଈଷତ୍ ସ୍ୱାଦବଶିଷ୍ଟ (ସାଦ୍ଧା Mṛdu swāda ଅଚ୍ୟନ୍ତ ଖଟା ବା ରସ ବା ମିଠା ନୁହେଁ)—Having a delicate taste; of mild taste.

ମୃଦୁ ସ୍ରୋତଃ—ଷ. ବ (କର୍ମଧା)—ଧୀର ପ୍ରବାହ—Gentle Mṛdu srotaḥ stream or slow current. ବଣ. (ମୃଦୁସ୍ରୋତାଃ—ଅନ୍ୟ ବଣରୂପ) ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧୀର ପ୍ରବାହାନ୍ୱିତ—Having a slow or gentle current; flowing gently.

ମୃଦୁ ହାସ(ସ୍ୟ)—ସଂ. ବ (କର୍ମ ଧା)—ସ୍ନିଗ୍ଧ ହାସ୍ୟ; ମୃଦୁକି ହସ—Mṛdu hāsa(sya) A smile; a gentle laugh. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ନିଗ୍ଧହାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—Smiling. [ମୃଦୁହାସା(ସ୍ୟା) —ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ ରୂପ]

ମୃଦୂତ୍ପଲ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ମୃଦୁ+ଉତ୍ପଲ)—ନୀଳ କଇଁ—Mṛdūtpala The blue lotus. (ମୃଦୂତ୍ପଲ; ମୃଦୁକୁଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଦୁ—ସଂ. ବ - ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—A sort of fish. Mṛdga (ମୃଦ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଦ୍ଘଟ—ସଂ. ବ (ମୃତ୍+ଘଟ; ମ. ତ. ଲୁ;)—ମୃତ୍ତିକାନିର୍ମିତ ଘଟ; Mṛdghaṭa ମାଠିଅ—Earthen pitcher. (ମୃତ୍ଘଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୃଦ୍ବଙ୍ଗ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୃତ୍+ବଙ୍ଗ) —ରଙ୍ଗ ବା ଟୀଣ ଧାତୁ— Mṛdbaṅga Tin (metal).

ମୃଦ୍ୱଙ୍ଗ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୃଦୁ+ଅଙ୍ଗ; ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳାଙ୍ଗ; Mṛdwaṅga କୋମଳାବୟବ ବଶିଷ୍ଟ—Having tender (ମୃଦ୍ୱଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) or delicate limbs; tender-bodied.

ମୃଦ୍ୱୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଦୁ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । କୋମଳାଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀ; Mṛdwī ସୁକୁମାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A tender-bodied woman. ୨ । କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା—2. The brown grape. ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୃଦୁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Mṛdu.

ମୃଦ୍ୱୀକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୃଦ୍ ଧାତୁ+ବର୍ମ ଈଟ+ଅ)—୧ ଦ୍ରାକ୍ଷା; Mṛdwīkā ଅଙ୍ଗୁର—1. Grape. ୨ । ଦ୍ରାକ୍ଷାରସ (ହ. ଶ)—2. Wine from grapes.

ମୃଦ୍ଭାଜନ—ସଂ. ବ (ମୃତ୍=ମାଟି+ଭାଜନ=ପାତ୍ର; ମ. ତ. ଲୁ;) Mṛdbhājana —ମାଟିର ପାତ୍ର ବା ହାଣ୍ଡି—A vessel (ମୃଦ୍ଭାଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) of clay; an earthen pot.

ମୃଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଆର୍ଦ୍ର ହେବା—1. To be wet or Mṛdh (root) moistened. ୨ । ବଧ କରିବା—2 To kill.

ମୃଧ—ସଂ. ବ (ମୃଧ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଅ)—ଯୁଦ୍ଧ; ରଣ— Mṛdha War; fight; battle.

ମୃଧନା (ଇତ୍ୟାଦି) —ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମୂର୍ଦ୍ଧନା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Mṛdhanā(etc) Mūrddhanā etc. (See)

ମୃଧନ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ—ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ (ଦେଖ) Mṛdhanya Mūrddanya (See)

ମୃଧା—ସଂ. ଅ—୧ ବୃଥା—1. In vain. ୨ । ଅନର୍ଥକ— Mṛdhā 2. Uselessly (M. W)

ମୃନ୍ମୟ—ଷ. ବଣ (ମୃତ୍+ବିକାରାର୍ଥେ ମୟ୍) —ମୃତ୍ତିକାର; ମୃତ୍ତିକାନିର୍ମିତ Mṛnmaya (ହ. ଶ.) —Earthen.

ମୃନ୍ମରୁ—ଷ. ବ—(ମୃତ୍+ମରୁ)—୧ । ପାଷାଣ; ପଥର—1. Stone. Mṛnmaru ୨ । ପାହାଡ଼—2. Rock; hill. ୩ । ପର୍ବତ— 3. Mountain.

ମୃନ୍ମାନ—ଷ. ବ—(ମୃତ୍+ମାନ)—କୂପ; କୂଅ (ହ. ଶ)— Mṛnmāna Well.

ମୃଲ୍ଲୋଷ୍ଟ୍ର—ଷ. ବ—(ମୃତ୍+ଲୋଷ୍ଟ୍ର)—ମାଟିର ଢେଲା— Mṛlloshṭra A clod of earth.

ମୃଶ୍ (ଧାତୁ)—ଷ.—୧ । ସ୍ପର୍ଶ କରିବା; ଛୁଇଁବା—1. To touch. Mṛś (root) ୨ । ଦେଖିବା—2. To see; to percieve. ୩ । ବିବେଚନା କରିବା—3. To consider.

ମୃଷ୍ (ଧାତୁ)—ଷ.—୧ । ସହ୍ୟ କରିବା—1. To bear; to Mṛsh (root) suffer; to endure. ୨ । ସେଚନ କରିବା—2. To sprinkle.

ମୃଷା—ଷ. ଅ—୧ । ମିଥ୍ୟାରେ; ମିଛରେ—1. Falsely. ୨ । Mṛshā ଅନର୍ଥକ; ବୃଥା—2. In vain. ଷ.ବଣ—ଅସତ୍ୟ; ମିଥ୍ୟା (ହ. ଶ)—Untrue; false.

ମୃଷାଧ୍ୟାୟୀ—ଷ. ବ-(ମୃଷା+ଅଧି ଧାତୁ=ଚଳା କରିବା+ଣିନି. ଉଳ Mṛshādhyāyī ୧୩. ୧ବ)—ବଳା; ବଗ—The egret bird.

ମୃଷାବାଦ—ଷ. ବ—(ମୃଷା=ମିଥ୍ୟା+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଘଞ୍. Mṛshā bāda ଅ)—୧ । ମିଥ୍ୟା କାଥ୍ୟ—1. False (ମୃଷାଭାଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) speech; falsehood. ୨ । ଥଟ୍ଟା ଉପହାସ—2. Joke. ୩ । ଉପହାସାସ୍ପଦ ପ୍ରଶଂସା— 3. Ironical praise.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଷାବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ମୃଷା=ମିଥ୍ୟା+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଣିନି ପ୍ରତ୍ୟୟ) ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—(ମୃଷାବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି.—୧। ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋକ୍ତା—1. One who brings a false charge. ୨। ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A liar.

ମୃଷାର୍ଥକ—ସଂ. ବିଣ.—(ମୃଷା=ମିଥ୍ୟା+ଅର୍ଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Mṛushārthaka ଅନୁଚିତ ବା ଅସମ୍ଭବାର୍ଥକ—Conveying an imposible or absurd meaning. ବି—ଅସମ୍ଭବ ବାକ୍ୟ—Absurd speech. [ଯଥା--ଘୋଡ଼ାଡମ୍; ଆକାଶ କଇଁଅଁ, ଆକାଶ କୁସୁମ ଇତ୍ୟାଦି।]

ମୃଷାଲକ—ସଂ. ବି—(ଏଥିରେ ଅଲ୍ପ ଦନ ମଞ୍ଜରୀ ରୂପ ଅଳଙ୍କାର ରହେ-Mṛushālaka ଦୁ. ଶ)—ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷ——The mango tree.

ମୃଷୋଦ୍ୟ—ସଂ. ବି.—(ମୃଷା=ମିଛ+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଣ୍ୟତ୍.ଯ) Mṛushodya ୧। ମିଛ କହିବା; ଅନୁଚିତ ଭାଷଣ—1. Lying. ୨। (+କର୍ମ. ଯ)—ମିଥ୍ୟା ଉକ୍ତି—2. Falsehood. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—ଅନୁଚିତଭାଷୀ—1. Speaking falsely. ୨। (କର୍ମ. ଯ)—ମିଥ୍ୟା ଉକ୍ତ—2. Spoken falsely.

ମୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ.—(ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ମାଜିବା+କର୍ମ. ତ)—୧। ମାଜିତ—Mṛushṭa 1. Brushed; rubbed. ୨। ସ୍ପୃଷ୍ଟ—2. Touched. ସଂସ୍କୃତ; ଶୋଧିତ—3. Purified; refined; reformed. ୪। ପରିଷ୍କୃତ—4. Cleansed. ୫। ସିକ୍ତ—5. Sprinkled. ୬। (ମୃଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଦଳିତ—6. Crushed. ବି. ମରିଚ—Black pepper.

ମୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—(ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ପରିଷ୍କାର କରିବା+ତି ପ୍ରତ୍ୟୟ. ଇ)—୧। Mṛushṭi ସ୍ପର୍ଶନ—1. Touching. ୨। ସଂଲଗ୍ନ ହେବା—2. Contact. ୩। ପରିଷ୍କାର କରିବା; ଶୋଧନ—3. Cleansing; purification. ୪। ସେଚନ—4. Sprinkling. ୫। ଖାଦ୍ୟାର୍ଥେ ଅଦାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—5. Preparation of food for a meal; dressing of food.

ମୃଷ୍ଟେରୁକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ.—(ମୃଷ୍ଟକୁତ୍ତବାଦ) ୧। ଦାତା—1. A Mṛushṭeruka donor. ୨। ବଦାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A liberal person; a magnanimous person. ୩। ଉପକାରକ—3. A benefactor. ୪। ମିଷ୍ଟ-ଭୋଜୀ ବ୍ୟକ୍ତି-4. An eater of sweetmeats. ୫। ଅତିଥି ଦ୍ୱେଷୀ—5. An inhospitable person. (ମୃଷ୍ଟେରୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୬। କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି—6. A miser.

ମୃ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ଅପାଘାତ କରିବା—1. To hurt. ୨। କ୍ଷତି Mṛu (root) କରିବା; ଅନିଷ୍ଟ କରିବା—2. To injure. ୩। ବଧ କରିବା—3. To kill.

ମେଅର—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ. ମେଅର)—ବଡ଼ ସହରର ପ୍ରଜାସମି Mear ପାଲିଟିର ସଭାପତି—The mayor of the municipalities of big towns. [ଦ୍ର—ବମ୍ବାଇର ଲଣ୍ଡନ୍ ଆଦି ବଡ଼ ସହରରେ ଅଗେ ମେଯୁର ଥିଲେ। ଏବେ ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନଦ୍ୱାରା କଲିକତା ଓ ବମ୍ବେ ଆଦି ସହରରେ 'ମେଯୁର' ପଦର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି।]

ମେଆଦ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି. (ଅ.)—ମିଆଦ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Meāda (etc) Miāda etc (See)

ମେଆଦ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—(ଅ.)—ମିଆଦ ଇତ୍ୟାଦି Meādi (etc.) Miādi etc. (See)

ମେଇଁ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର)—ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବିଲୁଆ—The cat. Meiñ

ମେଇ(ଏ)ଦି—ଦେ. ବି—ମେନ୍ଦେନ୍ଦ (ଦେଶ) Mei(e)di Mehendi (See)

ମେଇଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ (ଇଂ. ମେଇ)—ମେଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Meil(etc) ମେଲ ମେଲ Mel etc (See)

ମେଉ(ଓ)ଆ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମେଵା)—୧। ଫଳ—1. Fruit. Meu(o)ā ୨। ଖାଦ୍ୟ ଫଳ—2. Edible fruit. ୩। କାବୁଲ ମେଓୟା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସୁଥିବା ସୁଖାଦ୍ୟ ଫଳ (ଯଥା—ବେଦାନା, ଅଙ୍ଗୁର, ମେବା ଖସ୍ତିସ୍ ଓ ବାଦାମ ଆଦି)—3. Dried sweet fruits brought from Kabul. [ଦ୍ର—ସବୁର ଗଛରେ ମେଉଁଥ ଫଳେ।—ଗୁବଚନ।] ୪। ଯାହା ରନ୍ଧା ନ ଯାଇ ଖିଆ ଯିବା ଫଳ—4. Fruit which can be eaten without being cooked. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ବାମଡ଼ା)—ବି.—ପିଜୁଳ; ପିଦୁଡ଼—Guava.

ମେଉଆ ଚିଜ—ବୈଦେ. ବି—(ଫା.)—କାବୁଲ ଦେଶରୁ ଆସୁଥିବା Meuā chija ଅଙ୍ଗୁର, ବେଦାନା, ଖସ୍ତିସ୍, ମନକ୍କା ଓ ଖଜୁର ମେଓୟା ଜିନିସ, ମେଓୟା ଫଳ ଆଦି ଫଳ—Sweet fruits ମେବା ଚିଜ (grapes, pomegranate, resin etc.) (ମେଉଆ ଫଳ, ମେଉଆ ଜିନିସ—ଅନ୍ୟରୂପ) brought from Kabul.

ମେଉ(ଓ)ଆର—ଦେ. ବି—ମିବାର (ଦେଶ) Meu(o)ār ମେବାର ମେବାଡ Mibār (See)

ମେଉଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ମିଆଁଉଁ, ମ୍ୟାଉଁ; ବିଲୁଆର ଧ୍ୱନି—Meuñ ମେଓଁ, ମ୍ୟାଓଁ ମ୍ୟାଉଁ The mewing of cat. (ମେ[ମି]ଉଁ ମେ[ମି]ଉଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଏନା—ଦେ. ବି—ମେହେନା (ଦେଶ) Me-enā Mehenā (See)

ମେଏଞ୍ଜ ଜ)ର—ବୈଦେ. ବି (ଗ୍ରାମ୍ୟପ୍ରଯୋଗ, ଇଂ. ମାନେଜର)—Me-enja(ja)ra ମେନେଜର (ଦେଶ)—Menejara (See) ମାନେଜର ମୈନେଜର

ମେଁ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ମେ)—ଇଂରାଜି ଗଣନାରେ ୫ମ ମାସ;ମଇ ମାସ Meñ (ବୈଶାଖ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ)—The month of May.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେ ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ମେଣ୍ଢାର ବା ଛେଳର ଧ୍ୱନି—
ମଇ The bleating of a lamb or goat. [ଦ୍ର—(ମେଁମେଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମେଣ୍ଢା ବା ଛେଳକୁ ନଜଝରୁ ଡାକବାବେଳେ ଭେଁ, ଭୋ **ମେଁ** ଅଡ଼ର ମେଁ ବା ଅରର ମେଁ ଧ୍ୱନି ଜଗ୍ୟାଏ ।]

ମେଁମେଁ ମେଁମେଁ —ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ମେଁ (ଦେଖ)
Meñeñ meñeñ Meñ (See)

ମେଁଢ଼ା —ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ଘୁଂ—ମେଣ୍ଢା—Sheep.
Meñrdā (ମେଁଢ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଁଢ଼ା—ଗ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡଅଞ୍ଚ) ବ. ଘୁଂ—ମେଣ୍ଢା—Sheep.
Meñrdhā (ମେଁଢ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଁ ମେଁ ହେବା— ଦେ. କ—୧ । ଛେଳପରି ମେଁ ମେଁ ଶବ୍ଦ କରିବା—
Meñ meñ hebā 1. To bleat like a goat. **ମେଁ ମେଁ କରା** (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା; କରୁଣଧ୍ୱନି **ମେଁ ମେଁ କରନା** କରିବା—2. (figurative) To give forth (ମେଁମେଁ ମେଁମେଁ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a wailing sound.
[ଜ୍—ଛେଳ ସିନା ମେଁ ମେଁ ହୁଅନ୍ତା, କନ୍ଦୁର ମେଁ ମେଁ ହଉଛୁ—ଉଗ ।]

ମେକ—ଶ. ବ (ମେ=ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ+କ)—ଛଗ—
Meka Goat.

ମେକଲ—ସଂ. ବ (ମି ଧାତୁ=ଖେପଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୁ. କଲ)—
Mekala ୧ । ମେକଲ; ବନ୍ୟାଚଳସ୍ଥ ଚିର ବିଶେଷ—1. Name of a mountain in Central India. [ଦ୍ର—ଏହା ଗିରରୁ ନର୍ମଦା ବାହାର ଅଛି । ଏହା ରମା ସ୍ତବ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହା ମେକଲାର ଅକାର ବଶିଷ୍ଠ—ହ. ଶ ।] ୨ । ଋଷି ବିଶେଷ; ନର୍ମଦାର ଜନ୍ମଦାତା—2. Name of a sage from whose body the river Nerbudda is said to have issued.

ମେକ'ଖ)ଲ କନ୍ୟକା—ଶ. ବ—ନର୍ମଦା ନଦୀ—The river
Meka(kha)la kanyakā Nerbudda in Central
(ମେକଲସୁତା, ମେକଳାଦ୍ରିଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) India.

ମେକାପ—ଦେ. ବ—୧ । ନେକାପ; ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବସ୍ତୁ ମନ୍ଦିରର ଶୂଦ୍ର ବା
Mekāpa ଜରଣସେବକବିଶେଷ—1. A class of Sebakas in charge of the dress and ornaments **ମଣ୍ଡାରୀ** of an idol. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଜମା ଦେବତାଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାସ୍ତ୍ରଦ ଥାଏ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନଜଝରେ ଯେଉଁ ସେବକ ବଇଠା ବସାଏ ତାକୁ ଅଖଣ୍ଡ ମେକାପ କହନ୍ତି ।] ୨ । ରାଜସେବକ ବିଶେଷ—2. A class of servants of a Raja.

ମେକା[କେ]ସର୍ ଅଏଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାକାସର୍ ଅଏଲ୍)—
Mekā(ke)sar ael ଏକ ପ୍ରକାର ଅଧୁନିକ ବାସନାଭେଲ; ସୁଗନ୍ଧ ମେକେସାର ଅଏଲ୍ କେଶତୈଳ ବିଶେଷ—Macasser oil.
ମେକାସର ଅୟଲ [ଦ୍ର—ଉତ୍ତର ମହାସାଗରର ବୋର୍ଣ୍ଣିଓଦ୍ୱୀପ ନଜଝସ୍ଥ (ମେକା[କେ]ସର୍ ତେଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପର ସ୍ତବ୍ୟଧାନୀ ମାକାସର୍ (Macasser) ନାମ ସ୍ମରଣ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ଅଛି । ଉକ୍ତ ଦ୍ୱୀପରେ ସୁଗନ୍ଧ ସସ୍ତ ଜନ୍ମେ ।]

ମେକି —ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମେଖୀ; ଏଥିରେ ଛିଦ୍ର କରିପାଇ ଛିଦ୍ରରେ
Meki ଥିବା ତଳ ଧାତୁ ଢଳାଯାଇ ଉହାଁରେ ନକୃଷ୍ଟ ଧାତୁର ମେଖ ମେକୀ ମରି ଯାଇଥାଏ; ତୁଳ. ସଂ. ମିଶ୍ର—ବ୍ୟାଜ)—୧ । ସେଉଁ **ମେକୀ; ଜାଲୀ** ମୁଦ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଛିଦ୍ର କରିପାଇ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅସଲ ଧାତୁ କାଢ଼ି ନଆଯାଇ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ନକୃଷ୍ଟ ଧାତୁର ଝାଳକ ଦରଜ କରିଯାଇଥାଏ—1. (a coin) From which genuine metal has been extracted by boring a hole and base meta plugged or inserted in its place. ୨ । କୃତ୍ରିମ (ମୁଦ୍ରା)—2. Counterfeit (coin). ବ—୧। ସେଉଁ ଦୁଦ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ନକୃଷ୍ଟ ଧାତୁ ଦୂର୍ଣ୍ଣ ଯାଇଥାଏ—1. A plugged coin. ୨ । କୃତ୍ରିମ ମୁଦ୍ରା—2. Counterfeit coin. ୩ । ନକୃଷ୍ଟ ଧାତୁ—3. A base metal. ୪ । କୃତ୍ରିମ ଦ୍ରବ୍ୟ—4. Fabricated thing. ୫ । ଜାଲ, ତଦ୍ଦାଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟ—5. Any forged or counterfeit article.

ମେକ୍ଷଣ—ଶ. ବ—ଯଜ୍ଞଯାଗ ବିଶେଷ—A kind of vessel used
Mekshaṇa in vedic sacrifice. [ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରୁତ ବା ଜରୁଲ୍ଲିଘର ଓ ଗୃରଅଙ୍ଗୁଳ ତଳୁଡ଼ା—ହ. ଶ ।]

ମେକ୍ସିକୋ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମେକ୍ସିକୋ)—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର
Meksiko ସ୍ତନ୍ତ୍ୟ ବିଶେଷ—Mexico in South America.
ମେକ୍ସିକୋ [ଦ୍ର—ଏ ଦେଶର ବସ୍ତୁ ସଦ୍ଦସ୍ତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଆଜିନ **ମେକ୍ସିକୋ** ସଭ୍ୟତା (ମଯୂ ସଭ୍ୟତା)ର ନଦର୍ଶନ ଆଜକାଲି ଭୂଗର୍ଭରୁ ମିଳୁଅଛି ।]

ମେ[ମା,ମ୍ୟା]କ୍ସିମ୍ ଗନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାକ୍ସିମ୍ ଗନ)—ତଳଦ୍ୱାର୍
Me(mā,myā)ksim gan ସ୍ଥଳତ ଅଧୁନିକ ବନ୍ଧୁକ—
ମେକ୍ସିମ ଗନ୍ **ମେକ୍ସିମ ମନ** Maxim gun.

ମେଖ—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମେଖ୍)—୧ । ଖିଲ—1. A plug. [ଦ୍ର—
Mekha ଅରଲେ ଅସିନ ମାଇଲେ ମେଖ୍, ବାରହାଣ୍ଡିଅଙ୍କ ଗୃହର ମେକ୍, ମ୍ୟେକ୍ ଦେଖ । ବଙ୍ଗୋବସ୍ତୁ ଗୀତ ।] ୨ । ଖୁଣ୍ଟା; ପୁଷ୍ପାସ୍ତ **ମେଖ** ଶୂନ୍ୟ ଦଣ୍ଡ—2. A picket; a peg. ୩ । କଣ୍ଟା; ସିନ୍ଧୁକ—3. Prick; nail. ୪ । ସିନ୍—4. Pin. ୫ । ଗାଲା—5. A small stake. [ଦ୍ର—ଭୁମିରେ ବାଡ଼ଥସିବା ୧୪ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ ଗାଲାକୁ ମେଖ ବୋଲ୍ଲଯାଏ] ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିପଦ—6. (figurative) Danger. (ଦ୍ର—ଗୋସେଇଁ ଗଲେ ଘାଣ୍ଟି ବି, ମେଖ ଥରିଲେ ଗାଣ୍ଟି ବି । ଉଗ ।) ୭। ବାଧା; ବିଘ୍ନ-7. Obstacle. ୮ । ଘୋଡ଼ାର ଖୁରରେ ନାଲ ମାରିବାବେଳେ ତା ସୁମର କୋମଳାଂଶର ଉତରେ ନାଲର କଣ୍ଟା ଭୁତସିବା ଯୋଗୁ ଘୋଡ଼ାର ଲେଙ୍ଗଡ଼ା ପଣ—8. Lameness of a horse due to a prick of the shoe piercing the flesh inside the hoof.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଖଡ଼(ଡ଼)—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ବାଧା ବା Mekharda rdi) ବଗ୍ନ—1. Complications; any ଗୋଳ **ଅଡଚନ** impediment. ୨ । ବବାଦ;କଳ;କଜିଆ— 2. Quarrel; dissension. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ (ମେଙ୍ଗଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) , ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଗ୍ନ ଉପସ୍ଥାପ; ବଗ୍ନକାସ୍ତ— Causing obstruction or impediment in a work.

ମେଖଡ଼ ପଶିବା—ଦେ.ବ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଗ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା— Mekharda pasibā The happening of some ଗୋଳମାଲ ଢୁକା **ଅଡଚନ ହୋନା** impediment in any matter.

ମେଖଡ଼(ଡ଼) ପୂରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି. - ୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ Mekharda(rdi) pūrā(re)ibā ବାଧା ଜାତ କରାଇବା— ଗୋଳମାଲ ଢୁକାନା 1 To create complications or **ଅଡଚନ ଡୁକାନା** impediments in a matter. (ମେଙ୍ଗଡ଼[ଡ଼] କାଢ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କୌଣସି ବବାଦ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବା—2 To create dissension.

ମେଖଡ଼ିଆ(ୟା) — ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । କଳହୁଡ଼ା; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱକାସ୍ତ— Mekhardia(yā) ଗୋଳୁ ମେଳେ 1. Quarrelsome. **ଅଡଚନିୟା** ୨ । ମେଖଡ଼ (ଦେଶ)—2. Mekharda (See) (କେଖଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ମେଙ୍ଗଡ଼ୀ; ମେଖଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଖ ମାରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଭୂମିରେ ଖାଲା ମାରିବା—1. To Mekha māribā drive a peg into the ground. ମେଖ ମାରା **ମେଖମାରନା (ଠୋକନା)** ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧ ମେଖ ପୁନ୍ତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚାଲୁ କରୁ ଚାଦା ବନ କରୁ ଦେବା — 2. To bring about the stoppage of a work by raising an obstruction.

ମେଖଲ—ସ. ବ—(ମି ଧାତୁ=ସେଚଣ କରିବା+କର୍ମ. ଖଲ) — Mekhala ମେକଳ (ଦେଶ)—Mekala (See) **ମେଖଳ** ଦେ. ବ—(ସ. ମେଖଳା)—ମେଖଳା (ଦେଶ)— Mekhalā (See) [ଉ— ସେ ଶ୍ୟାମ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୁକୂଳ· ବସ୍ତ୍ରେ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ମେଖଳ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମେଖଳା—ସ. ବ—(ମି ଧାତୁ=ସେଚଣ କରିବା+ବର୍ମ. ଖଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. Mekhalā ଆ)—୧ । ଗିରି-ନିତମ୍ବ; ପର୍ବତର ମଧ୍ୟଭାଗ— 1. The middle part of a mountain. ୨ । ସାନୁଦେଶ—2. The flank of a mountain. ୩ । ପର୍ବତର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶ-3. The side of a mountain ୪ । ପର୍ବତର ଧାର ବା ବନାସ୍ତ—4. The edge or swell of a mountain. ୫ । କଟି ସୂତ୍ର; ଅଣ୍ଟାସୂତା (ବଣ୍ଟା, ଅଣ୍ଟାଶିକୁଳି, ଚନ୍ଦ୍ରହାର ଥବ)—5. Waist-chain (worn by women). [ଦ୍ର—ଅଠସରଥ ଗୋଠକୁ ମେଖଳା, ଏକସରଥ ଗୋଠକୁ କାଞ୍ଚୀ, ଷୋଳ ସରଥକୁ ରସନା ଓ ଚଉଶ ସରଥକୁ କଲାପକ ବୋଲୁସାଏ । 'ମେଖଳା'ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ଭବ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—କଞ୍ଚା, କଞ୍ଚ୍ୟା, କାଞ୍ଚୀ), କଲାପ, ରଶନ,ରସନ,ରସ(ଶ)ନା, ସପ୍ତକା(କୀ), ସାରସ(ଶ)ନ ।] ୬ । କମରପଟ୍ଟ; ଓଡ଼ଣୀ— 6. Belt; girdle; zone (of women.) ୭ । ଉପବୀତ ତ୍ରିବୃତ ସମସ୍ତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦ୍ଦ କଟିରେ ଧାରଣୀୟ ମୁଜତ୍ରୟ—7. Three stringed girdle worn round the waist by a twice-born boy at the time of initiation. [ଦ୍ର— ଉପନୟନ ସମସ୍ତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟମାନେ କଟିରେ ମେଖଳା ବାନ୍ଧନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣର ମେଖଳା ମୁଞ୍ଜ (ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଣ ଜାତୀୟ ତୃଣ)ରେ କ୍ଷତ୍ରିୟର ମୂର୍ବାରେ ଓ ବୈଶ୍ୟର ଶରପତ୍ରରେ ବା ଶଣରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ ।] ୮ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ରତ ସମସ୍ତରେ ଧାରଣୀୟ କୃଷ୍ଣାଜିନ ମୃଗ ଚର୍ମ ନିର୍ମିତ ଉପବୀତ—8. A strip of deer skin worn as sacred thread by a Brahmana at the initiation ceremony. ୯ । ଶିକ୍ୟରଜ୍ଜୁ; ବସ୍ତୁ ଦ୍ୱାସ୍ତ ଦୃଢ଼ ରୂପେ ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଖଡ୍ଗାଦର ମୁଷ୍ଟିସ୍ଥିତ ଚର୍ମ ବନ୍ଧନୀ; ଖଡ୍ଗ ବନ୍ଧନୀ— 9. A string or chain fastened to the hilt of a sword, used to fasten the hand firmly to it. ୧୦ । ଖଡ୍ଗାଦ ଧାରଣାର୍ଥ ଚର୍ମ ନିର୍ମିତ କଟିବନ୍ଧ; କମରବନ୍ଧ—10. A sword-belt. ୧୧ । ନର୍ମଦା ନଦୀ—11. The river Nerbudda in Central India. ୧୨ । ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ ଲତା; କୃଷ୍ଣ ପର୍ଣ୍ଣୀ ଲତା--12. A plant; Hedysarum Lagopodiodes. ୧୩ । ଦୋମକୁଣ୍ଡୋପରି ଗୁରୁ ପାଖେ ଉଅର କରିଥିବା ମାଟିର ଛୁଡ଼ା—13. An earthen ridge raised round the top of a sacrificial pit. ୧୪ । ସମୁଦ୍ର—14. The ocean.

ମେଖଳା ଗୁଣ—ସ. ବ—ଅଣ୍ଟା ସୂତାର ଦଉଡ଼ି ବା ସର— Mekhalā guṇa A string of a waist-chain,

ମେଖଳାଦ୍ରି—ସ. ବ—ବନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତ—The Bindhya mountain Mekhalādri in Central India.

ମେଖଳାଦ୍ରିଜା—ସ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ନର୍ମଦା ନଦୀ—The river Nerbudda Mekhalādrijā in Central India.

ମେଖଳି—ଦେ. ବ. (ସ. ମେଖଳା)—୧ । କଟି ମେଖଳା— Mekhali 1. Belt of the waist. (ଉ କୋଇଲି **ମେଖଳୀ** ଗୋ ଚଳୁଥାଇ କଟିସ୍ଥ ମେଖଳୀ—କେଶବ କୋଇଲି ।) ୨ । ରାସ ଲୀଳା, କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ଆଦରେ ସାତୁକାସ୍ତ ଓ ସାଧମାନେ ମୃଣ୍ଡ ବାଟେ ଗଳାଇ ବରି ଦିଅନ୍ତି ଏକ ପ୍ରକାର ପୋଷାକ, ସହିରେ ହାତ ନ ଥାଏ ଓ ସାଦା ପେଟ ଓ ପିଠି ଅଣ୍ଡେ ଅଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ଥାଏ—2. A kind of sleeveless coat for the body from the neck to the waist worn by male actors.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଖା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମେଖ (ଦେଖ)
Mekhā Mekha (See)

ମେଖି ମୁଗୁର—ଦେ. ବ—ବଡ଼ ମୁଗୁର ବିଶେଷ—
Mekhi mugura A kind of big wooden hammer.
ବଡ଼ ମୁଗୁର **ବଡା ମୁଗୁର**

ମେଗ୍(ଗା, ଗେ)ଜିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫ. ଇଂ. ମାଗାଜିନ୍)—
Meg-(gā, ge)jin ୧। ସାମୟିକ ପତ୍ରିକା—1. A magazine; ମ୍ୟାଗାଜିନ (paper). ୨। ବାରୁଦାଗାର—2 A magazine; store for gunpowder etc.
ମୈଗାଜୀନ

ମେଗାଜିନ୍ ରାଇଫଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ମାଗାଜିନ୍ ରାଇଫଲ୍)—
Megājin-rāiphal ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ଧୁକ, ଯାହାକି ମଧ୍ୟରେ ମ୍ୟାଗାଜିନ ରାଇଫଲ ଗୁଡ଼ିଏ କାର୍ତ୍ତୁଜ୍ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରଖା ଯାଇଥାଏ---
ମୈଗାଜୀନ ରାଇଫଲ Magazine rifle.
[ମେଗାଜିନ୍ ବନ୍ଦୁକ(ବୁ)କ---ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେଗାସ୍ଥି(ସ୍ଥେ)ନିସ୍—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଜନୈକ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ପର୍ଯ୍ୟଟକ—Megasthenes; the Greek traveller who travelled in India three centuries before the Christian era.
ମେଗାସ୍ଥିନିସ
[ଦ୍ର—ଗ୍ରୀକ୍ ପଣ୍ଡିତ ମେଗାସ୍ଥିନିସ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୦୦ ବର୍ଷରେ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ଭାରତର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଅଂଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କର ଭାରତବର୍ଷର ତତ୍କାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।]

ମେଗୁ(ଘୁ)ଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଅଠମଲ୍ଲିକ) —ଗୁଜୁଲଆ; ଧଳା ଶସ୍ୟଯୁକ୍ତ ଟିକୁଳ—White-fleshed guava.
Megu'ghu)ā

ମେଘ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମେଘ—
Megh Cloud.

ମେଘ୍ ବାଦଲ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମେଘୁଆ ଯାଗ—
Megh bādal Cloudy weather.

ମେଘ—ଦ. ବ (ମିହ୍ ଧାତୁ=ଜଳ ସିକ୍ତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Megha ୧। ଜଳଦ; ଜଳଧର; ବାରିବାହ—1. Cloud.
ମେଘ [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠର ଓ ସମୁଦ୍ରର
ବାଦଲ, ମେହ(ଘ) ଜଳ ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଆକାଶକୁ ଉଠେ ଓ ସେଠାରେ ଥଣ୍ଡା ଯାଇ ତାହା ଘମୀଭୂତ ହୁଏ ଓ ତାହା ବେଶୀ ଘମୀଭୂତ ହେଲେ ପୁଣି ଜଳରେ ପରିଣତ ହୋଇ ବୃଷ୍ଟି ରୂପେ ପୃଥିବୀରେ ପଡ଼େ । ଏହି ଘମୀଭୂତ ବାଷ୍ପକୁ ମେଘ କୋଲ୍ଲଯାଏ । ମେଘର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଯଥା—ଅଙ୍ଗ, ଅଭ୍ର, ଅବ୍ଦ୍ର, ଅମ୍ବୁଦ, ଅମ୍ବୁଦ୍ଧର, ଅମ୍ବୁବାହ, ଅମ୍ବୋଧର, ଜଦ, ଜନ, ଜଳ, ଜଳଧର, ଜଳଦାଲ, ଗଗନ-ଧ୍ୱଜ, ଗଦାମ୍ବର, ଗଦାମ୍ବର, ଗବେଡ଼, ଗାଢ଼ବ, ଘନ, ଘନାଘନ, ଚଳ କରଙ୍କ, ଚଳଦ, ଚଳଧର, ଜଳମୁକ୍, ଜୀମୂତ, ତଡ଼ିତ୍ୱାନ୍, ତୋୟଦ, ଦର୍ଦ୍ଦୁର, ଧାଗ୍ଧର, ଧୂମ-ଯୋନି, ନଭସ୍ତଳ, ନଭୋଗଚ୍ଛ, ନାଗ, ନୀରଦ, ପୟୋଦ, ପୟୋଧର, ପଙ୍କଜିନ୍ୟ, ପାଣ୍ଡୁଆଦ, ପେରକ, ଭେଢ, ମଦସ୍ୱିତ୍ନ, ମୃଦର, ବନମୁକ୍, ବଳାହକ, ବାତ ରଥ, ବାୟୁ ଦାରୁ, ବାରଦ, ବାରମସି, ବାରମୁକ୍, ବାର୍ମୁକ, ବୈଦ୍ୟାମଧୂମ, ଶୈବଳାଳ, ସ୍ତନୟିତ୍ନୁ ।

ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମେଘ ୪ ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଯଥା —୧। ଆବର୍ତ୍ତ=ଜର୍ଜଳ ମେଘ, ୨। ସମ୍ବର୍ତ୍ତ=ବଡ଼ବାନଳ ମେଘ, ୩। ପୁଷ୍କର=ପୁଷ୍କରଜଳ ମେଘ, ୪। ଦ୍ରୋଣ=ଶସ୍ୟ-ପ୍ରସୂତିକ ମେଘ । ଭାଷାରେ ମେଘର ଆକାର ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବଳ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ନାମ ଅଛି ଓ ମେଘର ଲକ୍ଷଣରୁ ବର୍ଷାଗମ ଓ ଶସ୍ୟର ଆଗାମୀ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ ଓ ଡାକଗୁଣି ବଚନ ଅଛି । ଆକାର ଅନୁସାରେ ମେଘର—କେତେଟି ଦେଶୀୟ ନାମ ଓ ଡାକଗୁଣି ବଚନ ନମୁନାର ଦିଆଗଲା ।

କୋଡ଼ିକୋଡ଼ିଆ ବା ବାଇଗଣ କୋଡ଼ିଆ ମେଘ—କୋଡ଼ିରେ ବାଇଗଣ ଭଳି ଦିଶାଦୋଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ମାଂସ ଭଳିରେ ଛିଣ୍ଡା ହୋଇଯିବା ପରି ଦେଖାଯିବା ଧଳା ମେଘ । ଏ ମେଘ ଉଠାଇଲେ ଶୀଘ୍ର ଦେଉ ବା ବଳମ୍ବରେ ଦେଉ ବୃଷ୍ଟି ଦେବ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଡାକବଚନ :—

ବାଇଗଣ କୋଡ଼ା ମେଘର ଗାଆ, ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ବୋହୁଛ ବାଆ,
ଛଡ଼ ବାଛବାକୁ ପୁତାକୁ ବୋଲ, ଅଜ ନ ବର୍ଷିଲେ କବିବ କାଲ୍ ।

ଦାଣ୍ଡିଆ ବା ଜଲାଦ୍ଦାଣ୍ଡିଆ ମେଘ—ଘୋର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ମେଘ; ଅଶୁଭୃଷ୍ଟି ହେବାର ସୂଚନା କରେ ।

କପିଳାସିଆ ମେଘ—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଉଇଁଚ ମେଘ (ଅଶୁଭୃଷ୍ଟିର ସୂଚନା) । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଲୋକ ।
ଅମୋଘା ପଶ୍ଚିମେ ମେଘା, ଅମୋଘା ପୂର୍ବ ବାୟୁବଃ
ଅମୋଘାଃ ଦକ୍ଷିଣେ ବହ୍ନ୍ୟେଃ ଅମୋଘ ଉତ୍ତରେ ଧ୍ରୁବଃ ।

ଉତ୍ତର(ର) ମେଘ—ଉତ୍ତରଦଗରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି କରୁଥିବା ମେଘ; ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଡାକଗୁଣି ବଚନ—
ଉତ୍ତର ମେଘ ଦକ୍ଷିଣେ ଆସେ
ନାଥ ବୋଲେ ପୁତା ! ଜଳେ ବରଷେ ।
ଏହାପରି ଦକ୍ଷିଣା, ପୂବେଇ ଓ ପଶ୍ଚିମା ମେଘ ହୁଏ ।
ଦକ୍ଷିଣାମେଘ-ବର୍ଷାଛଡ଼ ଥିବାର ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ; ପଶ୍ଚିମାମେଘ ଝଡ଼ ବତାସର ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ; ପୂବେଇ ମେଘ—ଅଳ୍ପବୃଷ୍ଟିର ଓ ବତାସର ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ।

ମଲା ମଲା ବା ମେଲା ମେଲା ମେଘ—ଆକାଶ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ କରିବା ମେଘ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଡାକ ଋଷି ବଚନ :—
ବନକୁ ମଲା ମଲା, ଗାଈକ ନଲିଲା,
ନାଥ ବୋଲେ ପୁତାରେ ! ଖଜ୍ୟଛଡ଼ ଫଲା ।

ସୁନ୍ଦଣ୍ଡ, ସୁନ୍ଦରିଆ, ସିନ୍ଦୁଣ୍ଡ ବା ସିନ୍ଦୁରିଆ ମେଘ—ସିନ୍ଦୁର ପରି ଛଟାଳି ମେଘ । ମେଘ ବର୍ଷିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ, ବର୍ଷିବା କାଳ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପଡ଼ିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୁଡ଼ିଏ କୃଷି ବଚନ :—
୧। ଯଦ୍ଦ ବରଷଇ ମାଘର ସେଷ, ଧନ୍ୟ ସେ ରଲା, ଧନ୍ୟ ସେ ଦେଶ (ଫସଲ ଭଲ ହୁଏ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୬ । ଯବ ବରଷର ପୁଷର ଶେଷ, ପୁଷର ସାର ନ ଘଡ଼ଇ ଦେଶ (ଦୁଃଖ ଦେବାର ଅଶଙ୍କା) ।

୭ । ପୁବେ ଅରଦ୍ରାବଳ (=ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ) ପଶ୍ଚିମେ ରବ (ସୂର୍ଯ୍ୟ) ନାଥ ବୋଲେ ଚଡା ହୋଇବ ଏକନଶା (ଇ) (=୧୬୧୧ ସାଲ ପର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେବ) ।

୮ । ପଶ୍ଚିମେ ଆରଦ୍ରାବଳ ମୁରବେ ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମସ୍ତୁର ପୁଚ୍ଛାକୃତ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ) ନାଥ ବୋଲେ ଘୁଡା ନଷ୍ଟେ ସିବ ଧୋଇ (ଅତି ବୃଷ୍ଟି ହେବ) ।

୯ । ବସି ପଶ୍ଚେ (ଜର୍ଲାକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ), ଉଇଁ ନ ବଶେ (ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ), ଉତ୍ତର ମେଘ ଦକ୍ଷିଣେ ଅସେ, ସଜ ଗୋବରରେ ଅଂଶେଇ ବସେ, ନାଥ ବୋଲେ ଘୁଡା ! ନଷ୍ଟେ ବଟଷେ (ଅଶୁବୃଷ୍ଟିର ସୂଚନା) ।

୭ । ଅଶ୍ୱିଣ ଧୋଇ ନଷ୍ଟଲଙ୍କି ଯାଇ (ଆଶ୍ୱିନରେ ବହୁ-ଜଳ ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଫସଲ ସଙ୍ଗୁଣ୍ଠି ନଷ୍ଟ ହୁଏ) ।

୭ । କାର୍ତ୍ତିକମାସରେ ଦାଣ୍ଡରେ ପାଣି, ଡାହୁଆ କାଢ଼ିଲେ ବଡ଼ ଗହ୍ମଣୀ (କାର୍ତ୍ତିକରେ ବର୍ଷା ହେଲେ ପୃଥିବୀ ସ୍ୱଫଳା ହୁଏ) ।

୮ । ଅଠ ବୁନ୍ଦାଣି ଖୋଳ ଅସଟ, ବଉଁଶି ଲଫି ଲଫି ଚଢ଼ିଷଠି ଲୁଣ୍ଡାଇଟ, ତେବେ ଯାଇ ଚଷାର ପେଟ ହୁଏ ଦୁର୍ । ଅର୍ଥାତ୍ ୮ ଥର ମୂଷଲଧାରରେ ବୃଷ୍ଟି, ୧୬ ଥର ସାଧାରଣ ବୃଷ୍ଟି, ୩୨ ଥର ଝୁପୁଡୁ ଝୁପୁରୁ ବର୍ଷା ଓ ୬୪ ଥର ଲୁଣ୍ଡା ଝଡ଼ିବା ପର ବର୍ଷା ହେଲେ ଯାଇଁ ଧାନ ଫସଲ ହୁଏ ।]

୨ । ମୁସ୍ତକ; ମୁଥା—2. A fragrant grass-root, Cyperus Rotundus. ୩ । ରାକ୍ଷସ ବା ଦୈତ୍ୟ-ବିଶେଷ—3. Name of demon. ୪ । ସଙ୍ଗୀତରେ ଷଡ଼୍ରାଗାନ୍ତର୍ଗତ ରାଗ ବିଶେଷ (ରାଗ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ) —4. Name of a tune in Hindu music; the male personification of one of the six tunes. (See 'Rāga'). [ଦ୍ର— ଛଅରାଗର ନାମ; ଯଥା—ଭୈରବ, ଦୀପିକ, ହିନ୍ଦୋଳ, ଶ୍ରୀରାଗ, ଶ୍ରୀ ଓ ମେଘ । ଏହି ମେଘରାଗର ୫ ଗୋଟି ରାଗିଣୀ; ଯଥା—ଜଳଧରୀ, ମାଲସୀ, ଗୌଡ଼ୀ, ନାଟୀ, ଦେବକଳ୍ପ । ସଙ୍ଗୀତ-ଶାସ୍ତ୍ରର ମତରେ ଏହି ରାଗ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ (ମତାନ୍ତରରେ ଆକାଶରୁ) ଜନ୍ମିଥିଲା । ଏହାର ଜାତି ଔଡ଼ବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଧା, ଗା, ସା, ଇ, ଟ, ଏହି ପଞ୍ଚସ୍ୱର ସମନ୍ୱିତ । ଯୈବତ ସ୍ୱର ଏହାର ଗ୍ରହ, ବର୍ଷା ଋତୁରେ ରବିର ଶେଷସାମରେ ଏହା ଗେୟ । ଏ ରାଗ ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ, ଉଷ୍ଣୀଷବାନ୍, ବଦ୍ଧକେଶ ଓ ଶାର୍ଦ୍ଦିଲଚର୍ମ୍ମବସ୍ତ୍ର ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । 'ଶଙ୍କସ୍ୱରଣ', 'ମଲ୍ଲାର' ଗୌଡ଼, ଜଳଧର, ମାଲାଢ଼ଙ୍କ, ଦେଲଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗାଳ, ଏହାର ୫ ଗୋଟି ପତ୍ନୀ ।]

ଦେ. ବ—୧ । ଆକାଶ—1. The sky. ୨ । ବର୍ଷା—2. Rain.

ମେଘ ଅନ୍ଧାର—ଦେ. ବ—(ସ. ମେଘାନ୍ଧକାର)—ଆକାଶ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହେବାରୁ ପୃଥିବୀରେ ଘୋଟିବା ଅନ୍ଧକାର—Megha andhara ମେଘ ଆଧାର **मेघ अंधार** Darkness spreading on the earth owing to the sky being overclouded. [ମେଘ ଅନ୍ଧାର(ର)ଅ—ବଣ]

ମେଘ ଅସର—ଦେ. ବ—ବର୍ଷିବାର ଥର—Megha asarā ପସଲା **झार** A shower of rain.

ମେଘ ଉଇଁବା—ଦେ. କି. (ସ. ମେଘ ଓ ଉଦୟ)—ଆକାଶରେ ମେଘ ଉଦୟ ହେବା; ମେଘୋଦୟ—Megha uiñbā ମେଘ ଉଠା **मेघ उठना** The rising of a cloud; cloud appearing on the horizon. [ମେଘ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେଘ(ଘେ) ଉଞ୍ଚ(ଚ୍ଚ)—ଦେ. ବଣ—ଆକାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ; ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ—Megha(ghe) uñcha(chcha) As high as the clouds. ମେଘର ମତ ଉଚୁ **मेघ बराबर उँचा**

ମେଘ କାଳ—ସ, ବ—ବର୍ଷା ଋତୁ—The cloudy season; Megha kāla the rainy season.

ମେଘ ଗରଜନ—ଦେ. ବ—ମେଘ ଗର୍ଜ୍ଜନ (ଦେଖ) Megha garajana Megha garjana (See) ମେଘ ଗରଜନ **मेघका बोलना(गरजन)** (ମେଘ ଗରଜିବା, ମେଘ ଡାକ, ମେଘ ଡାକିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଘ ଗର୍ଜ୍ଜନ—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ; ମେଘ ଧ୍ୱନି—Megha garjana The roaring of thunder-clouds; clap of thunder. (ମେଘ ଗୁନ୍ଥୁଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ମେଘ ଗର୍ଜ୍ଜନ ସମୟରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ମେଘ ଘଡ଼ ଘଡ଼—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବ)—ବୃଷ୍ଟି ଓ ବଜ୍ର ଧ୍ୱନି—Megha ghaṛda ghaṛdi Rain and thunder. ବୃଷ୍ଟି ଓ ବଜ୍ରାଘାତ **वृष्टि और मेघ तडकना**

ମେଘ ଘୋଟିବା—ଦେ. ବ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହେବା—Megha ghoṭibā The sky being overclouded. ମେଘ ଘୋଟା **मेघ भरना**

ମେଘ ଘୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. ବ—୧ । ଆକାଶ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହେବା-(ଆକାଶ)ମେଘ ମେଘ କରା, ମେଘେ ଢାକା **मेघ ढक देना** ; । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ବା ତାରାଙ୍କୁ ମେଘ ବୁଡ଼ାଇବା—ମେଘ ଘୋଡ଼ା ଘୋଡ଼ା କରିବା, ମେଘ ଛାଡ଼ିବା } ଅନ୍ୟରୂପ 1. The sky being overclouded. 2. The cloud enveloping the sun, moon or the stars.

ମେଘଙ୍କର—ସ. ବଣ. (ମେଘ°+କୃ ଧାତୁ+ଅଣ୍ଟ. ଅ)—ଯାହା ବର୍ଷା ଜନ୍ମାଏ (ଋତୁ)—Meghaṅkara Cloud-producing or rainy (season).

ମେଘ ଚମକ—ଦେ. ବ—ବଦ୍ୟୁତ୍—Megha chamaka Flash of lightning. ମେଘର ଚମକ **मेघकी चमक**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଘ ଚିନ୍ତକ—ଫ. ବ—ଗୁଡକ ପକ୍ଷୀ—The coccyster bird; pied-crested cuckoo; Cuculus Malanoleucus.
Megha chintaka
(ମେଘ ଜୀବକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—କବି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛି ଯେ ଗୁଡକ ପକ୍ଷୀ ମେଘରୁ ବରଷୁଥିବା ଜଳ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜଳ ପାନ କରେ ନାହିଁ ଓ ଏଥିପାଇଁ 'ଦେ ଜଳ' ବୋଲି ଧ୍ୱନି କରି ଡାକୁଥାଏ ।]

ମେଘଜ—ଫ. ବି. (ମେଘ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମେଘରୁ ଜାତ-Born from the clouds.
Meghaja

ଫ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ମୁକ୍ତା—A kind of large pearl (said to fall from the clouds).
[ଦ୍ର—ବଡ଼ା ଆକାଶରୁ ବର୍ଷା ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ିବା କଳ୍ପିତ ।]

ମେଘ ଜଳ—ଫ. ବ—୧ । ଅଭ୍ର; ମେଘ ନାଳ—1. Talc; mica.
Megha jala ୨ । ମେଘ ସମୂହ—2. A mass of clouds.
(ମେଘ କାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଘ ଜ୍ୟୋତିଃ—ଫ ବ. (ମେଘରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜ୍ୟୋତିଃ; ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—
Megha jyotiḥ ୧ । ଇନ୍ଦ୍ରନଦ; ବଜ୍ର ପଡ଼ିବା ବେଳେ ଦେଖା-(ମେଘ ଜ୍ୟୋତି—ଦେଶଜ ରୂପ) ଯିବା ଜ୍ୟୋତି—1. A flash of lightning attending the fall of a thunder bolt. ୨ । ବଜ୍ରାଗ୍ନି; ବିଦ୍ୟୁତ୍—2. The fire or electricity from the thunder.

ମେଘ ଡମ୍ବର—ଫ. ବ—୧ । ମେଘାଡ଼ମ୍ବର; ଆକାଶରେ ମେଘ ଘୋଟି-Megha ḍambara ଯିବା—1. Overclouded state of the sky; the lowering of the clouds. ୨ । ମେଘ ଗର୍ଜ୍ଜନ—2. The roaring of thunder. ୩ । ବଡ଼ ଗହୁଆ (ଛତ୍ର. ଣ)—3. A big canopy. ୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଛତା (ଛତ୍ର. ଣ)—4. A kind of big umbrella.

ମେଘ ଡମ୍ବ(ମ)ର(ରୁ)—ବି. ବ—୧ । କଳା ମେଘୀ ଶାଢ଼ୀ—1. A Megha ḍamba(ma)ra(ru) cloth of the colour
ମେଘ ଡମ୍ବର ସାଡୀ of clouds. ୨ । ଘନଶ୍ୟାମ ବା ନୀଳ ଶାଢ଼ୀ-
आसमानी रङ्गकी साढी 2. Azure coloured cloth. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶୁକ୍ଳ ଓ ଲମ୍ବା ଧାନ—3. A kind of white and long paddy.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଫଳ ଛଡ଼ା ମୂଳଠାରୁ ଗଛର ସମସ୍ତ ଅଂଶର ରଙ୍ଗ କାଇଗଣ୍ଡି ।]

ମେଘ ତିମିର—ଫ. ବି. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ; ମେଘ ଜନିତ ତିମିର)—
Megha timira ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନତା; ମେଘ ଅନ୍ଧାର—Cloudiness.

ମେଘ ଦୀପ—ଫ. ବ—ବିଦ୍ୟୁତ୍—
Megha dīpa Lightning.

ମେଘ ଦୂତ—ଫ.ବି. (ରୂପକ; ଦୂତ ରୂପେ କଳ୍ପିତ ମେଘ)—କାଳିଦାସଙ୍କ
Megha dūta ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ବିଶେଷ—Name of a Sanskrit poem by Kāli Dāsa (in which an exiled Jāksha employs the cloud as his messenger to his beloved at home). [ଦ୍ର—କୁବେରଙ୍କ ଉଦ୍ୟାନିରକ୍ଷକ ଜଣେ ଯକ୍ଷ ଅପଣା ପ୍ରିୟତମାଠାରୁ ୧ ବର୍ଷ କାଳ ବିଚ୍ଛେଦ ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରାମଟେର ପର୍ବତରେ ଥାଇ ତାହାର ବାସସ୍ଥାନ କୈଳାସରେ ବାସ କରୁଥିବା ବରହୁଣୀ ପ୍ରେମସ୍ପର୍ଶୀ ନଜରଟିକୁ ସ୍ୱୀୟ ମନୋବେଦନାଜ୍ଞାପକ ସମ୍ବାଦ ଦୂତ ରୂପେ ପରିକଳ୍ପିତ ମେଘ ଦ୍ୱାରା ପଠାଉଥିବା ବିଷୟକ ସମ୍ପର୍କିତ କାବ୍ୟର ନାମ ।]

ମେଘ ଦେଖି ଛତା ଧରିବା—ବି. କ୍ରି—୧ । ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ପବନ
Megha dekhi chhatā dharibā ବୋହୁ, ବର୍ଷା ଜଳ ଶୀଘ୍ର ମେଘ ଦେଖେ ଛାତା ଧରା ଥାଏ ସେହି ଦିଗରୁ ଛତା ବୁଲାଇବା—
मेघ देखके छाता धरना 1. To direct the umbrella in accordance with the direction of the rain drops. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମୟର ପ୍ରଭାବ ଦେଖି ନିଜର ଆଚରଣକୁ ବାଗେଇବା—2. To accomodate oneself to the change of times or opportunities.

ମେଘ ଦ୍ୱାର—ଫ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଗ; ଆକାଶ—
Megha dwāra The sky.

ମେଘ ଧନୁଃ—ଫ. ବ. (ମ. ଯ. ତତ୍ପୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର ଧନୁ—
Megha dhanuḥ Rainbow.

ମେଘ ଧ୍ୱନି—ଫ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ; ମେଘର ଡାକ—
Megha dhwani The rumbling of clouds.

ମେଘନା—ବି. ବ—ପୂର୍ବବଙ୍ଗର ନଦୀ ବିଶେଷ—Name of
Meghanā the river which is formed by the
मेघना Ganges and the Brahmaputra being joined together before falling to the Bay of Bengal.
[ଦ୍ର—ଗଙ୍ଗା ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ ପଦ୍ମା ନାମ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି, ମେଘନା ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜଳନଦୀ ସେଇଠାରେ ପଦ୍ମା ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି ସେଠାରୁ ସେହି ସମ୍ମିଳିତ ସ୍ରୋତ ମେଘନା ନାମରେ ସମୁଦ୍ରରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଅଛି । ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗମରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ମେଘନା ନାମରେ ପରିଚିତ ।]

ମେଘ ନାଥ—ଫ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର—
Megha nātha Indra.
(ମେଘପତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଘ ନାଦ—ଫ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମେଘ ଧ୍ୱନି—1. The
Megha nāda rumbling of clouds. ୨ । ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ—2. Clap of thunder. ୩ । ପଳାଶ ଗଛ—3. A tree; Butea Frondosa. ୪ । ଡଣ୍ଟିଲିଆ ଶାକ; ଲେଉଟିଆ ଶାଗ—4. A pot herb; Amaranthus Polygamus. ୫ । (ରାବଣୀହି) ରାବଣର ପୁତ୍ର; ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍—5. Name of a son of Rāban

[ଦ୍ର—ଏ ଜନ୍ମ ହେବା ସମୟରେ ମେଘ ପରି ନାଦ କରି ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ଏହି ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବଧ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଲୋଚନା । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ନାଗ ପାଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରିଥିଲେ । ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭସ୍ମ କରି ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଥିଲା ।]. ୬ । ଜଳାଧିପତି; ବରୁଣ ଦେବତା—6. The God of water; the Neptune of the Hindus. ୭ । (ମେଘ ଛଡାଇବା ବେଳେ ଧ୍ୱନି କରେ) ମୟୂର (ହି. ଶ)—7. The peacock. (ଉ—ବର୍ଷିକା ବସ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କୁମାର, ଜାତ ଋତୁର ଧୂଳି ରୁମାର, ଗ୍ରହ ସେ ମେଘନାଦ ଉପର, ପଡ଼ି ଅଟେତ ଯେ । ଭଙ୍ଗ ବୈଦେହୀଶ ବଲାସ ।) ୮ । ବିଲ୍ଲୁଡ଼ (ହି. ଶ)—8. The cat. ଦେ. ବ—ଅତି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର—A very high wall. (ଉ—ଚୌଦ୍ଦ ଗବାଶ ମେଘନାଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ପ୍ରାଚୀ ଉଦ୍ଗୟ ମଞ୍ଜରୀ ।)

ମେଘନାଦ ପାଚ(ଚେ)ରି(ରୀ)—ଦେ. ବ—ଗୁଳପୁରର ବା ଦେବାଳୟର Meghanāda pāchi(che)ri(rī) ବାହାର ବେଢ଼ାରେ ଉଚ୍ଚୁଁ ପ୍ରାଚୀର **ଖୁବ ଉଁଚା ଚହରଦିବାଲୀ** ବୁଲିଥିବା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର—A very high outer wall of a palace or temple-compound. [ଦ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳର ବାହାର ବେଢ଼ାରେ ବୁଲିଥିବା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀରକୁ 'ମେଘନାଦ ପାଚୀ' କହନ୍ତି । ଏ ପାଚୀର ସୀମା ମଧ୍ୟକୁ ସମୁଦ୍ରର ଗର୍ଜ୍ଜନ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ ।]

ମେଘନାଦ ବଧ—ସ. ବ—ଲକ୍ଷ୍ମଣଦ୍ୱାରା ଇନ୍ଦ୍ରଜିତର ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ Meghanāda badha ନାଶ—The slaying of ମେଘନାଦ ବଧ Meghanāda by Lakshmaṇa. ଦେ. ବ—**ମେଘନାଦ ବଧ** ବଙ୍ଗୀୟ କବି ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋଯୁକ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାକାବ୍ୟ—Name of a famous Bengali poem in blank verse by poet Michael Madhusūdana Datta.

ମେଘନାମା—ସ.ବ (ବହୁବ୍ରୀହି;ମେଘନାମନ୍;୧ମା ୧ବ)—ମୁସ୍ତକ;ମୁଥା— Meghanāmā Fragrant root of grass.

ମେଘନା(ଲା)ଲ—ଦେ.ବ (ସ.ମେଘ+ଲାଲ)—୧ । ଅଭ୍ର—1. Mica; Meghanā(lā)la talc. [ଦ୍ର—ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ମେଘ ଅଭ୍ର **ଚିଲଚିଲ**, ପାହାଡ଼ ଉପରକୁ ଉଠ ଅସି ଏହି ନାଲିଆକ **ଅବରଖ** ଗାଳ ପକାଇ ଥାଏ ।] ୨ । କାଣି ଲେଉଟିଆ (ବହୁବ୍ରୀହି ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. Amaranthus Spinosus; a prickly potherb.

ମେଘ ନିର୍ଘୋଷ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ମେଘଧ୍ୱନି; ମେଘନାଦ— Megha nirghosha The rembling of clouds.

ମେଘ ପଟଳ—ସ. ବ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ମେଘସମୂହ; ଘୋରଥଡ଼ୋ Megha paṭala ହୋଇଥିବା ମେଘ—A mass of clouds.

ମେଘ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବ—୧ । ବୃଷ୍ଟି ଜଳ—1. Rain water. Megha pushpa ୨ । ଜଳ—2. Water.

(ମେଘ ପ୍ରସବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥର ଏକ ଅଶ୍ୱ—3. One of the 4 horses of the Nandighosha car of Bishṇu. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ୩ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ନାମ—ଶୈବ୍ୟ, ବଳାହକ, ସୁଗ୍ରୀବ ବା ବାଜରଥ—ହି. ଶ ।] (ଉ—[୨।୩] ବରଷାକାଳ ବା କଳ୍ପେ ବଳାହକ, ମେଘ ସ୍ପର୍ଶେ ଶୋଭା ଘୋଷତଳ ବ୍ୟାପେ ପ୍ରବଳ ତୋଷେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱ (ହି. ଶ)—4. The horse of Indra.

ମେଘ ପୁଷ୍ପା—ସ. ବ—୧ । ଜୁଆଯଥର (ହି. ଶ)—1 Hail. Megha pushpā ୨ । ଜଳ (ହି. ଶ)—2. Water. ୩ । ବେତ (ହି. ଶ)—3. Ratan; cane.

ମେଘଫଳ—ସ. ବ—୧ । ବଇଚ୍ଚତ ଗଛ—1. Flacourtia Meghaphaḷa Ramontchi (plant). ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମେଘର ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରା ବର୍ଷର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—2. (astrology) The foretelling of the influence of the clouds on the earth.

ମେଘ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—୧ । ମେଘର ରଙ୍ଗ—1. Colour of the Meghabarṇṇa clouds. ୨ । ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ—2. Azure colour. ୩ । ଘଟୋତ୍କଚ ରାକ୍ଷସର ପୁତ୍ର—3. The son of demon Ghaṭotkacha. ତୁଳ—ମେଘଶ୍ୟାମ (ଦେଖ)—Meghaśyāma (See)

ମେଘ ବର୍ତ୍ମ—ସ. ବ—ଗଗନ; ଅନ୍ତରିକ୍ଷ— Megha bartma The sky; the heavens.

ମେଘ ବଲ୍ଲୀ—ସ. ବ—ଲତାବିଶେଷ—A kind of creeper; Megha ballī Thumbergia Grandiflora.

ମେଘ ବହ୍ନି—ସ. ବ(ସ.ଷ ତତ୍ପୁ)—ବଜ୍ରାଗ୍ନି; ବିଦ୍ୟୁତ୍— Megha bahni Lightning; electric sparks.

ମେଘ ବାଆ—ଦେ. ବ (ସମାହାର) (ସ. ମେଘ+ବାତ)—୧ । ମେଘ Megha bā-ā ଓ ପବନ—1. Cloud and wind. ୨ । ଝଡ଼ ବୃଷ୍ଟି **ମେଘବାଈ, ଝଞ୍ଝଟର** ବର୍ଷା ଓ ଝଡ଼—2. Rain and storm.

ମେଘ ବାଆ ଦିନ—ଦେ.ବ—ବରଷାର ଓ ଝଡ଼ର କାଳ ବା ଋତୁ— Megha bā-ā dina Rainy and stormy day ଝଡ଼ ବୃଷ୍ଟିର ଦିନ **ଝଞ୍ଝଟକା ଦିନ** or weather.

ମେଘ ବାଦଲ—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥ ସମାହାର)—୧ । ଆକାଶରେ Megha bādala ଉଠାଇଥିବା ମେଘମାଳା—1. Clouds ମେଘ ବାଦଲ **ମେଘ ବାଦଲ** spreading on the sky. ୨ । ବର୍ଷା ଓ ମେଘ—2. Rain and clouds.

ମେଘ ବାହନ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଇନ୍ଦ୍ର— Megha bāhana Indra; the God of rain.

ମେଘ ବିଚ୍ଛୁରିତ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମେଘଦ୍ୱାରା ଛଡ଼ାଁ ହୋଇ Megha bichchhurita ଥିବା (ଜଳ)—(water) Sprinkled by the clouds.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଘ ବିସ୍ଫୁର୍ଜିତ—ସ. ବ—୧ । ବଜ୍ର—1. Thunder. ୨ । ଅଭ-
Megha bisphurjjita ଧ୍ରୁ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name
of a Sanscrit metre.

ମେଘ ବେଶ୍ମ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଆକାଶ—
Megha besma The sky.

ମେଘ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—ଦେ. ବ—ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଆକାଶ ମେଘଶୂନ୍ୟ ହୋଇ
Megha bhāṇgijibā ପରିଷ୍କାର ହେବା—The clearing
ମେଘ କେଟେ ଯାଓୟା of the sky by the dispersal of
the clouds.

ମେଘଭୂତି—ସଂ. ବ (ମେଘ+ଭୂ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତି) —୧ । ବଜ୍ର—
Megharbhūti 1. Thunder. ୨ । ବିଜୁଳି (ହି. ଶ) —
2. Lightning.

ମେଘ ମଣ୍ଡିତ—ସଂ. ତତ୍ (ଂସ୍ଥା ତତ୍) —ମେଘଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇ
Megha maṇḍita ଶୋଭମାନ—Adorned with clouds

ମେଘମନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ତତ୍ —ମେଘ ପରି ଗମ୍ଭୀର (ଧ୍ୱନି) —Thundering.
Meghamaṇḍra (sound). ବ. (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମେଘର
ଧ୍ୱନି—Sound of thunder.

ମେଘ ମଲ୍ଲାର—ସଂ. ବ—ମିଶ୍ରଗୀତବିଶେଷ—Name of a mixed
Megha mallāra tune in Hindu music.

ମେଘମାଳ—ସଂ. ବ—୧ । ରମାଦେବୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ବିଷ୍ଣୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Meghamāḷa 1, Name of the son of Bishṇu in
his 10th incarnation. ୨ । ମେଘମାଳା
(ଦେଖ)—2. Meghamāḷā (See)

ମେଘ ମାଳା—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ମେଘ ସମୂହ—
Megha māḷā 1. Cluster or mass of clouds.
୨ । ଗଳା ଗଳା ମେଘ—2. Lowering clouds
୩ । ସ୍ୱନାମୁତ୍ତରା ମାତୃକା ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
3. Name of a Goddess.

ମେଘ ଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ—ଏକ ମେଘଖଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ମେଘଖଣ୍ଡ ଘଷି ହେବା
Megha juddha ବା ବାଜିବା ରୂପ ଦେଖାଯିବା—The
meeting or clashing of clouds.

ମେଘ ଯୋନି—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମେଘ+ଯୋନି=ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନ)
Megha joni —୧ । ଧୂମ; ଧୂଆଁ—1. Smoke. ୨ ।
କୁହୁଡ଼ି (ହି. ଶ) —2. Fog; mist.

ମେଘ ରସ—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୃଷ୍ଟି ଜଳ—
Megha rasa Rain water.

ମେଘରାଜ—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର—
Megharāja Indra.

ମେଘଳା—ଦେ. ବଣ—ମେଘୁଆ; ମେଘଯୁକ୍ତ; ମେଘ ଢଙ୍କା—Cloudy;
Meghalā ମେଘଳା overcast with clouds.
बादल छाया हुआ

ମେଘ ଶ୍ୟାମ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଉପମାନ କର୍ମଧାରୟ) —ମେଘ ପରି
Megha śyāma ଶ୍ୟାମଳ—Azure-coloured.
(ମେଘ ଶ୍ୟାମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଘ ସାର—ସ. ବ—ଚୀନ କର୍ପୂର; ସ୍ତ୍ରୀ ବର୍ତ୍ତୁର—
Megha sāra A species of camphor.

ମେଘ ସୁହୃଦ୍—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମେଘ+ସୁହୃଦ୍=ବନ୍ଧୁ)—ମୟୂର
Megha suhṛud —Peacock.

ମେଘ ସ୍ତନିତ—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମେଘ ନାଦ (ଦେଖ)
Megha stanita Megha nāda (See)

ମେଘ ସ୍ୱନ—ସ. ବ—ମେଘ ଗର୍ଜ୍ଜନ; ଘଡ଼ଘଡ଼ି—
Megha swana The roar of thunder.

ମେଘ ସ୍ୱନାଙ୍କୁର—ସଂ. ବ—ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣି—Lapis lazuli.
Megha swanaṅkura [ତୁ—ପ୍ରବାଦ ଅନୁ ଯେ ମେଘ
ଗର୍ଜ୍ଜନ ଭରବାଦ୍ୱାରା ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟମଣିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ।]

ମେଘା—ଦେ. ବ—୧ । ମେଘୁଆ; ମସୃଣ ଆବରଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଥଳ—
Meghā 1. Bullock's heart apple. ୨ । ଅନବ
ନୋନା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—2. A kind of drum. ୩ ।
आता ଲତା ଫୁଲବିଶେଷ—3. Convolvulus (flower).

ମେଘାଗମ—ସ. ବ—୧ । (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ମେଘ ଉଠାଇବା—
Meghāgama 1. The rise of clouds; the
approach of the rains. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)
ବର୍ଷା ଋତୁ—2. The rainy season. ୩ । ଧାତୁ
ତରୁ—3. A species of Kadamba tree.

ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ—ସ. ତତ୍ (ଂସ୍ଥା ତତ୍) —ମେଘ ଘୋଟିଥିବା; ମେଘଦ୍ୱାରା
Meghāchchhanna ଘୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା—Cloudy;
ମେଘାବୃତ ମେଘାଚ୍ଛାଦିତ } ଅନ୍ୟରୂପ covered over with clouds.
overclonded.

ମେଘାଡ଼ମ୍ବର—ସ. ବ (ମେଘ+ଆଡ଼ମ୍ବର; ୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ ।
Meghārdambara ବଜ୍ରନାଦ—1. Thunder clap.
୨ । ମେଘ ଡମ୍ବର (ଦେଖ)—2. Megha ḍambara
(See)

ମେଘାତ୍ୟୟ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମେଘ + ଅତ୍ୟୟ=ନାଶ) —
Meghātyaya ଶରତ୍‌କାଳ—The autumn.

ମେଘାନନ୍ଦ —ସଂ.ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମେଘ+ଆନନ୍ଦ)—୧ । ବଲାକା; ବକ
Meghānanda —1. The egret (bird) ୨
ମୟୂର—2. Peacock.

ମେଘାନନ୍ଦୀ—ସ. ବ (ମେଘ + ଆନନ୍ଦ + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) —ମୟୂର
Meghānandī The peacock.

ମେଘାନ୍ତ—ସ. ବ (ମେଘ+ଅନ୍ତ=ଶେଷ; ବହୁବ୍ରୀହି) —ମେଘାତ୍ୟୟ;
Meghānta ଶରତ୍‌କାଳ—The autumn.

ମେଘାରମ୍ଭ—ସ. ବ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମେଘାଗମ (ଦେଖ)
Meghāraṁbha Meghāgama (See)

ମେଘାସନ—ଦେ. ବ—ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶିମୁଳଥାଳ ପଦ୍ମତର ପ୍ରଧାନ ଶିଖର
Meghāsana —The principal peak of the
ମେଘାସନ Simulipāla mountain in Mourbhanj
मेघासन State. [ତୁ—ଅଦ୍ୟ ଅବଧି ଅତ୍ୟନ୍ତ, ଅନ୍ତ ଦେବଙ୍କର,
ହୋଇଥିବ ମେଘାସନେ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ପାଦ୍ଦଙ୍ଗ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଘାସନୀ—ଦେ. ବ—ମୟୂରଭଞ୍ଜର ପର୍ବତ ବିଶେଷ—The mountain Meghasani in Mourbhanj state. [ଦ୍ର—ଏହି ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚତା ୩୮,୪୯୫ ଫିଟ୍ ।]

ମେଘାସ୍ଥି—ସ. ବ (ମେଘ + ଅସ୍ଥି = ହାଡ଼)—କରକା; ବୃଷ୍ଟିପଥର—Meghāsthi Hail stones.

ମେଘାସ୍ପଦ—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ; ମେଘ + ଅସ୍ପଦ = ସ୍ଥାନ)—ଆକାଶ Meghāspada —The sky.

ମେଘି—ଦେ. ବିଣ—ମେଘର ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Having the colour of clouds. (ଯଥା—କଳାମେଘୀ ଶାଢ଼ୀ ।) Meghi ମେଘର ରଙ୍ଗ मेघका रंगका

ମେଘୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମେଘଯୁକ୍ତ; ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ—1. Cloudy; overcast. ୨ । ଆକାଶର ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—ମେଘଳା 2. Azure coloured. ଦେ. ବ—୧ । ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ବିବସ ବା ଋତୁ—1. Cloudy weather or day. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ମସୃଣ ଆବରଣବିଶିଷ୍ଟ ଅଟଫଳ—2. A kind of apple; Anona Reticulata; the bullock's heart. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଅମସୃଣ ଆବରଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଟଫଳ ବଡ଼ିଅଳ ବା ଲେଡ୍ଆ ବୋଲ୍ଲସାଏ—Custard apple; Anona Squamosa] ସ୍ତ୍ରୀ ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମେଗୁଆ (ଦେଶ) Meguā (See)

ମେଘୋଦୟ—ସଂ. ବ. (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍ପୁ)—ମେଘ ଉଇଁବା—Meghodaya The rising of a cloud.

ମେଘୋଦର—ସଂ. ବ. (ନାମ)—ଅର୍ହତ୍ ପିତା; ପଞ୍ଚମ ଜଳ ବା ବୃଷ୍ଟି ବିଶେଷଙ୍କ ପିତା—The name of the father of the 5th Wise Being according to the Jainas

ମେଙ୍କ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ମେଖ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ) Menkha (etc) Mekha etc (See)

ମେଙ୍କଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ମେଖଡ଼ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଶ) Menkharda (etc) Mekharda etc (See)

ମେଙ୍କଡ଼ା[ଡ଼ୀ]—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ—ମେଖଡ଼ା(ଡ଼ୀ) (ଦେଶ) Menkhardā (rdi) Mekhardā(rdi) (See)

ମେ(ମା,ମ୍ୟା)ଙ୍ଗାନିଜ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ.ମାଙ୍ଗାନିଜ୍)—ଲୌହ ସଦୃଶ ଏକ Me(ma, myā)ṅgānij ମ୍ୟାଙ୍ଗାନୀଜ ମୈଗାନୀଜ ଧୂସର ଧାତୁ—Manganese (metal).

ମେଚକ—ସ. ବି—(ମଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନିଗ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Mechaka ୧ । ମୟୂର ପୁଚ୍ଛସ୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରିକା—1. The eye on the peacock's tail. ୨ । ମେଘ—2. Cloud. ୩ । ଧୂମ; ଧୂଆଁ—3. Smoke. ୪ । ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ସଜନା ଗଛ—4. The horse radish tree. Hyperanthera Moringa. ୫ । ଅନ୍ଧକାର—5. Darkness. ୬ । କଜ୍ଜଳ—6. Collyrium. ୭ । ସୌଭାଞ୍ଜନ—7. Sulphuret of antimony. ୮ । ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ—8. Dark blue colour (ମେଚକତା—ବ) ସ. ବିଣ—ଶ୍ୟାମଳ—Dark blue. [ଉ—ବଲ୍ଲୋକନ କୋଦ୍ଦେ ମେଚକ କାନ୍ତ । ଭଟ୍ଟ. ବୈଦେଘ୍ଭଗ ବଲାସ ।]

ମେଚକାପଗା—ସ. ବ—କର୍ମଧା; ମେଚକ=କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ + ଅପଗା = Mechakā pagā ନଦୀ)—ଯମୁନା ନଦୀ—The river Jamunā.

ମେଚକାଭିଧା—ସ. ବ—ଘାଘାଳ ଗରୁଡ଼ୀ ଲତା—Mechakā bhidhā A medicinal creepr.

ମେଚ୍ଛ—ତ୍ରାଦେ. (ଖଲ୍ଲଥାଲ) ବ.—ମୁଚ୍ଛ; ନଖ—Mechha Mustaches.

ମେଚ୍ଛୁ(ଚ୍ଛା)—ତ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—(ସଂ. ଶ୍ମଶ୍ରୁ)—ମୁଚ୍ଛ; ନଖ—Mechha (chchhā) Mustaches.

ମେଜ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା.)—ଟେବଲ୍—Meja ମେଜ मेज Table.

ମେଜ ଚଉକ—ଦେ. ବ. (ସଦ୍ଭବ)—ଟେବଲ୍ ଓ ଚଉକ—Meja chauki ମେଜ ଚୌକି मेज चौकि Table and chair. मेज कुरसी [ମେଜ କୁରୁସୀ (ଚେୟାର୍)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେଜେଣ୍ଡର—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ମାଜେଣ୍ଟା (ଦେଶ) Mejendara (ମେଜେଣ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) Mājentā (See)

ମେଜପୋସ୍—ବୈଦେ. ବ. [ଫା.]—ମେଜ ଉପରେ ବଛା ଯିବା ଲୁଗା—Meja posh ମେଜ ପୋଶ मेजपोस Table cloth.

ମେଜର୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ମାଜର)—୧ । ଇଂରଜୀ ସୈନ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—Mejar ମେଜର मेजर 1. Major. ୨ । ବ. ଓ ବିଣ—ସାବାଲକ—2. Major.

ମେଜର୍ ଗ୍ଲାସ—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ମେଜର୍ ଗ୍ଲାସ୍)—ମାର୍କା ହୋଇଥିବା ଢାଙ୍କର ଗିଲ୍ଲାସ—A measure-glass. ମେଜର ଗ୍ଲାସ मेजर गिलास

ମେଜର୍‌ମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ମେଜର୍‌ମେଣ୍ଟ୍)—ମାପ କରିବା; ମାପ—Measurement. Mejarment ମେଜରମେଣ୍ଟ मेजरमेण्ट

ମେଜ(ଜି,ଜେ)ଷ୍ଟର (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ମଜଷ୍ଟ୍ରେଟ୍) ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମେଂଜିଷ୍ଟର (ଦେଖ) Meja(ji,je)shtara(etc) ମାଜଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ) Majishtret etc (See) (ଦେଜ[ଜେ]ଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଜାଜ୍(ସ) ଇତ୍ୟାଦ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ମିଜାଜ) ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ) Mejāj(sa)etc ମେଜାଜ मिजाज Mijāj etc (See)

ମେଜାଜୀ—ଦେ. ବ—ମିଜାଜ (ଦେଖ) Mejājī Mijāji (See)

ମେଜିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ମଧ୍ୟ)—ଗୃହର ଭୂମିର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ; ଗୃହର ଭୂମିତଳ—The floor of a house. ମେଜା, ମେଜିୟା गच (ମେଜ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଜ୍ଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜ୍ଜକ୍)—ଭୋଜବାଜୀ—Mejik ମ୍ୟାଜିକ୍ **ମୈଜିକ** Magic.

ମେଜ୍ଜ୍ ଲଣ୍ଠ(ଣ୍ଟ)ନ(ଣ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜ୍ଜକ୍ + ଲଣ୍ଠନ୍)—ଯେଉଁ Mejik lanṭa(ṇṭha)na(ṇa) ଲଣ୍ଠନଦ୍ୱାରା ଆଲୋକପ୍ରକ୍ଷେପଣ ମ୍ୟାଜିକ ଲଣ୍ଟନ୍ ଚଉମାନ ପର୍ଦ୍ଦା ଉପରେ ପକାଯାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ **ମୈଜିକ ଲଂଟନ** କରୁଯାଏ—Magic lantern.

ମେଜ୍(ଜେ,ଜି)ଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜ୍ଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍)—ମାଜ୍ଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍— Meji(je,ji)shṭara Magistrate. ମାଜିଷ୍ଟାର **ମଜିଷ୍ଟର**

ମେଜ୍ (ଜେ, ଜ)ଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜ୍ଜିଷ୍ଟ୍ରି)—Meji(je, ja)shṭari ୧ । ମାଜ୍ଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ପଦ—1. Magi- (ଭଲ୍ଟଙ୍କ—ଭଟ୍ଟେଟ) stracy. ୨ । କଚେରର ଫଉଜଦାରୀ ମାଜିଷ୍ଟାରୀ ବଗୁର ବଭାଗ—2. The criminal depart- **ମଜିଷ୍ଟରୀ** ment of a Magistrate's court.

ମେଜ୍(ଜ,ଜେ)ଷ୍ଟର ସୁ(ସୋ)ପର୍ଦ୍ଦ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜ୍ଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ Meji(ja, je)shṭari su(so)pardda ଫା. ସୁପୁର୍ଦ୍) — ମାଜିଷ୍ଟାରୀ ସୋପର୍ଦ୍ଦ ଅସାମୀକୁ ବଗୁର ବମକ୍ଷେ ମାଜ୍ଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ **ମଜିଷ୍ଟରୀ ସୁପୁର୍ଦ** ନକଟକୁ ପ୍ରେରଣ—The sending of an accused to a magistrate for trial; commitment to a criminal court for trial.

ମେଜେଣ୍ଡ(ଣ୍ଟ)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜେଣ୍ଟ୍ରା)—ଆଲକାତରାରୁ Mejenḍa(ṇṭ)ra ସ୍ୱସାମ୍ଳନକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର [ମେଜେଣ୍ଟା(ଣ୍ଡା)—ଅନ୍ୟରୂପ] କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗ—Majenta; ମ୍ୟାଜେଣ୍ଡର **ମେଜେନ୍ଡର** fuschin; anelyne dye.

ମେଞ୍ଚ—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଳୀ) ବ. (ତୁଳ. ବ. ମେଚ=ମାଛମଞ୍ଜି)— Meṅcha ମାଛର ମଞ୍ଜି—Fish roe.

ମେଞ୍ଚଡ଼—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଶିଶୁ—Child; mannikin. ଦେ. Meṅcharḍa ବଣ—୧ । ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର—1. Very small. କାଚ୍ଛାବାଚ୍ଛା ୨ । ଖଦ୍ଦାମ୍ବୁ—2. Dwarfish. ୩ । ଶିଶୁସଦୃ— **ମେଚଡ** 3. Childish. । ମେଞ୍ଚ(ଞ୍ଚେ)ଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଛୋଟ **ମେଚଡ**

ମେଞ୍ଚା—ଦେ. ବ (ସଂ. ମିଚ୍ ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା)—୧ । ଚାଉଳ Meṅchā ଅଦର ପିଣ୍ଡ ବା ଗୁଲା—1. A ball of clay ମେଚା (etc); lump. (ଯଥା—ପେଟ୍ଟ । ଦାଲ ଗୋଡ଼ ନାହିଁ **ଗୋଲା** ମାଠିଁସ ମେଞ୍ଚା) ୨ । ପୁଞ୍ଜୀକୃତ ବା ପିଣ୍ଡୀକୃତ ପଦାର୍ଥ— 2. Anything rolled into a ball or lump. [ପ୍ର—ଚାଠୁଆ ଚଳସ ଯାଦା ବ ଗୋଲା ବନ୍ଧା ଯାଇଥାରେ ଯାଦା ଦ୍ୱାରା ମେଞ୍ଚା ହୁଏ ।] ୩ । ପିଣ୍ଡୀକୃତ ବହୁ ବସ୍ତୁ— 3. Many things rolled into the shape of a ball. [ପ୍ର—ସାତ ପୁଡ଼ଯାକ ମେଞ୍ଚାରୁ ଦୋଇକର, ରହୁଲେ ଅକାଶରେ ମଦାତେଜ ଧର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଜ୍ୱରତ. ଖୁଣ୍ଟ ।] ପ୍ରାଦେ. (ବୋମଣ୍ଡା) ବ—ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବଶେଷ—A kind of sweetmeat.

ମେଞ୍ଚାଏ—ଦେ. ବଣ (ଅନାଦରାର୍ଥ)—ଗୁଲାଏ; ଗୁଲାଏ—A ball Meṅchāe of; a lump of. ଦେ. ବ—ଗୁଲାଏ ବା ବେଶି ଏକମେଚା ପରମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁ ଖାଦ୍ୟାଦ—A large ball of **ଏକଗୋଲା** food etc. [ପ୍ର—ଖାଇଲେ ଖାଇବୁ ମେଞ୍ଚାଏ, କଇଲେ ଖାଇବୁ ଦେଞ୍ଚାଏ । ଉଗ । ପୁରୁସ ସାଙ୍ଗରେ କଳ କଲ୍ଲ, ମନ୍ଥର ଛଅଣରୁ ମେଞ୍ଚାଏ ଖାଆନ୍ତୁ, ଭୁଣ୍ଡ ପରସାବୁଁ ନାଶ ଗଲ୍ଲ—ଉଗ ।]

ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଗୁଲାଗୁଲା; ବହୁଶଃ ପିଣ୍ଡୀକୃତ— Meṅchā meṅchā 1. Rolled or clustered into ମୋଟା ମେଟା many balls or clots or lumps. ୨ । ବହୁ **ଗୋଲା ଗୋଲା** ପରମାଣରେ ବ୍ୟାପୁ ଦେବା ପ୍ରକାରେ—2. Formed into spreading masses. ୩ । ସାଲୁ ସାଲୁ; ଢେଲା ଢେଲା—3. In swarms. (ଯଥା—ଡୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି ମେଞ୍ଚାମେଞ୍ଚା ଦେଉଛନ୍ତି ।)

ମେଞ୍ଚା ହେବା—ଦେ. କି—ଦଳ ହୋଇ ପିଣ୍ଡୀକୃତ ହେବା—To be Meṅchā hebā rolled or pressed into a ball. ଜମାଟ୍ ହଓୟା (ପ୍ର—ଏତ ଗ୍ରଭ ବସି ତର ମୁଁ ମେଞ୍ଚା ହେଲଣି । **गोला होना**

ମେଞ୍ଚି—ଦେ. ବ. (ସ. ମେଞ୍ଚାଠାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ; ଆଦରାର୍ଥକ)—ସ୍ତ୍ରୀ ପିଣ୍ଡ— Meṅchi A small lump or ball. ମେଚି **गोला**

ମେଞ୍ଚିଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ. (ଆଦରାର୍ଥକ)—ମେଞ୍ଚାଏ (ଦେଖ) Meṅchie Meṅchāe (See) ଏକ ମେଚା (ପ୍ର—ପ୍ରସରେ ପଡ଼ିଅଛୁ ସର, ଖାଗ ମେଞ୍ଚିଏ ତା ପ୍ରପର । **एक गोला** ସ୍ୱମଦାସ. ଦାଢ଼ିବାଲୁ ।)

ମେଞ୍ଚେଡ଼ୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଖଦ୍ଦାମ୍ବା—Dwarfish (fimale) Meṅcherḍī ବ—ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଶୁ—A female child. ଛୋଟ **मेचडी**

ମେଞ୍ଜର—ବୈଦେ. ପ୍ରା. ବ. (ଇଂ. ମାନେଜର୍)—ମେନେଜର୍ (ଦେଖ) Meñjara Menejara (See) [ମେନ(ଜେ)ଜର, ମେନାଜର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେଞ୍ଜରି—ପ୍ରା. ବ—ମେନେଜରି (ଦେଖ) Meñjari Menejari (See) [ମେନ(ଜେ)ଜର, ମେନାଜର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେଟ୍(ଟ, ଣ୍ଟ)—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ମେଟ୍)—୧ । ଭୁଲ ବା ଭୁଲଅଙ୍କ ଦଳର Meṭ(ṭa, ṇṭa) ସରଦାର୍—1. A sirdar or headman ମେଟ୍ **मेट** amongst a gang of labourers or coolies. ୨ । (ତୁଳ. ସ. ମେଠ, ମେଣ୍ଠ) ହାତୀର ମାହୁନ୍ତଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ନଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟ--2. A mate; a menial servant whose duty is to help the elephant driver.

ମେଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—1. To be maddened Meṭ (root) ୨ । ପାଗଳ ହେବା—2. To be mad.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଟ୍ ମାଟ୍—ଦେ. ବ—ମିଟ୍‌ମାଟ୍ (ଦେଶ)
Meṭ māṭ Miṭ māṭ (See)
ମିଟ ମାଟ୍ **ମିଟମାଟ**

ମେଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—ମିଟାଇବା (ଦେଶ)
Meṭā(ṭe)ibā Miṭāibā (See)
ମେଟାନ · **ମିଟାନା, ମେଟନା**

ମେଟିବା—ଦେ. କି—ମିଟିବା (ଦେଶ)
Meṭibā Miṭibā (See)
ମିଟା **ମିଟନା**

ମେଟ୍ଟା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶ୍ଲେଟ ପାହାଡ଼; ମୃତ୍ତିଅ—
Meṭṭā Hillock.

ମେଠ(ଣ୍ଟ, ଣ୍ଡ, ଣ୍ଡ)—ସ. ବ—୧ । ଦନ୍ତୀଘକ; ମାହୁନ୍ତ—1. The
Meṭha(ṇṭa, ṇṭha, ṇḍa) driver of an elephant.
୨ । ମେଷ; ମେଣ୍ଢା—2. Ram; sheep.

ମେଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା—1. To be maddened.
Merḍ (root) ୨ । ବାଉଳ ହେବା—2. To be mad.

ମେଡଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଇଂ. ମିଡଲ୍)—ମିଡ୍‌ଲ୍ (ଦେଶ)
Meḍal Miḍal (See)
ମିଡଲ (ଉ—ମେଡଲ୍ ପଶ୍ଚାତ ସମୟରେ ସେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି-
ମିଡଲ ଥିଲ । ସ୍ୱଧାନାଥ. ବବେଙ୍କା ।) ବୈଦେ. ବ—ମିଡାଲ୍
(ଦେଶ)—Miḍāl (See)

ମେଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ—ମେଡୁଆର (ଦେଶ)
Merḍā Meḍuāra (See) ବଂ ପୁଂ (ସମ୍ବଲପୁର)–ମେଣ୍ଢା
(ମେଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sheep; ram.

ମେଡା(ଡେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ ମେଡାଲ୍)—ସାରଡୋଷିକ ରୂପେ
Meḍā(ḍe)l ପ୍ରଦତ୍ତ ମୃଦାଙ୍କିତ ଧାତୁଖଣ୍ଡ; ପଦକ; ଉପମା—
ମେଡାଲ **ମେଡାଲ, ତକମା** Medal.

ମେଡା(ଡେ)ଲିଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମେଡାଲିଷ୍ଟ୍)—ସାରଦର୍ଶିତା
Meḍā(ḍe)lisht ଯୋଗୁଁ ଯେ ପଦକ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥାଏ—
ମେଡାଲିଷ୍ଟ୍ **ମଡାଲିଷ୍ଟ** Medalist.

ମେଡ଼ିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ମେବଗାମୁର) ବ—ଚାଡ଼ିଆ; ଗୋରୁ ମୋହିବାରେ
Merḍiā ବ୍ୟବହୃତ ଶ୍ଲେଟ ମାଟି କୁଣ୍ଡ—Earthen jar
or tub used in feeding bullocks.

ମେଡିକ(କା, କେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଇଂ. ମେଡିକାଲ୍)—ଚିକିତ୍ସା
Meḍika(kā, ke)l ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Medical.
ମେଡିକାଲ **ମେଡିକଲ**

ମେଡିକ(କା, କେ)ଲ୍ ଇସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମେଡିକାଲ୍ ସ୍କୁଲ୍)-
Meḍika(kā, ke)l iskula ଆଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର
ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ ନିମ୍ନ ବିଦ୍ୟାଳୟ—Medical school.
ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ [ମେଡିକ(କା, କେ)ଲ୍ ସ୍କୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେଡିକ(କା, କେ)ଲ୍ କ(କା)ଲେଜ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମେଡିକାଲ୍
Meḍika(kā, ke)l ka(kā)lej କଲେଜ୍)—ଆଧୁନିକ
ମେଡିକାଲ କାଲେଜ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା
ମେଡିକାଲ କଲେଜ ଅନୁଷ୍ଠାନ—Medical College.

ମେଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଗ୍ରା.ମେଡ୍ଡ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବାକ୍ୟ ବା
Merḍibā ଅଙ୍ଗୀକାର ଲଙ୍ଘିବା--1.To break one's word.
ଲାଁଘନା ୨ । ଆଦେଶ ବା ଅନୁରୋଧ ଲଙ୍ଘିବା—2. To dis-
obey one's order or request. ୩ । ଧ୍ୱଂସ
କରିବା—3. To annihilate. ୪। ସମ୍ମାନ ନ କରିବା;
ନ ମାନିବା—4. To slight; to disregard.

ମେଡୁ(ଡୁ)ଆର—ଦେ. ବଣ. (ଗ୍ରା. ମେଡ୍ଡ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଅମାନିଆ—
Meḍu(ṛḍu)āra 1. Disobedient. ୨ । ଅବାଧ୍ୟ—
ଟେଢା 2. Insubordinate.

ମେଡ୍ରାସ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମାଡ୍ରାସ; ମାନ୍ଦ୍ରାଜ—
Meḍrās Madras.

ମେଡ଼—ଦେ. ବ. (ସ. ମଞ୍ଚ)—୧ । ବାଉଁଶ, କାଠ ବା କୁଟା
Merḍha ଆଦିରେ ରଚିତ ଠାକୁରପ୍ରତିମାଙ୍କର ଆଧାର—
ମେଡ୍ **ମେଣ୍ଡ** 1. The framework behind an image
made of bamboo, wood or straw etc.
(ମେଢ଼େଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦେବତାମାନଙ୍କର ସିଂହାସନ ରୂପେ
ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବା ମାଟିର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଆସନ—
2. Semi-circular platform of wood or earth
used as a seat for an idol. ୩। ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ
ରେଖା—3. Boundary line. ୪ । ନଅର; ରାଜ-
ପ୍ରାସାଦ—4. Raja's palace. ୫ । ଅଟ୍ଟାଳିକା—
5. Palatial building.
୬ । ଅଟ୍ଟାଳିକାନ୍ତର୍ଗତ ଆସନ—6. A seat in a
palace or tower. [ଉ—ଘେନେ ସ୍ୱପ୍ନ, ଦେଖିଲି
ମେଢ଼େ ଅଛୁ ଶୋଇ ପିଲୁଲା ସେ ଅବଲା ନୋହୁ—ଉଷା.
କୋଃତ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।] ୭ । ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ
ସୁସଜ୍ଜିତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ—7. A decorated chamber
in the harem; lady's boudoir. [ଉ-ଅନ୍ତଃପୁରେ
ଉଷାର ମେଢ଼ରେ କଲା ନେଇ--ଗିରିଶଙ୍କର. ଉଷାଉଲାଷ ।]
୮ । ଖେତର ଗୁରୁଘାଏ ଦଅଁରିବା ଉଚ୍ଚ ହଡ଼—
S. A high ridge raised round a field or
plot. ଗ୍ରାଦେ. (ସାଲୁର) –ବାଳ କଟାଇବାର
ଢଙ୍ଗବିଶେଷ—A fashion of cutting or cropping
the hair.

ମେଡ଼ବନ୍ଦି—ଦେ. ବ—୧ । ଖେତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାରେଖାମାନ
Merḍhabandi ଟାଣିବା—1. Drawing of boundary
ମେଡ଼ବନ୍ଦୀ **ମେଡବନ୍ଦୀ** lines between fields. ୨ । ଖେତର
ଗୁରୁଘାଏ ଉଚ୍ଚ ହଡ଼ ଦେବା—2. Raising of high
ridges round a field.

ମେଡ଼ା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ଖୋବା—1. Long
Merḍhā pegs along which split bamboos are
woven to form a fence; upright stakes
between which bamboo strips are woven
to form a fence. [ଉ—ମେଢ଼ମାନଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡୁର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛଡ଼ାରେ ଚୁଇଁରେ ଯୋଉ ଏଥିରେ ବାଡ଼ର ବତ୍ତାମାନଙ୍କୁ ଛନ୍ଦ ବାଡ଼ ଉଆର କରନ୍ତି ।] ୨। କାଠର ଲମ୍ବ ସରୁ ଖୁଣ୍ଟି, ସାଦ୍ଦାଡ ଛମୁଡ଼ଆ ଉପରେ ଥଡ଼ାରଣା ପଡ଼େ—2. Long slender poles put across the roof of a Chhāmuṇḍiā

ମେଢ଼ିଆ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—୧ । ମଡ଼ିଆ; ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ—Merḍhiā 1. Of reduced physique; lean. ୨। ମେରୁଖୁଣ୍ଟ ନକଟରେ ଲଟି ବୁଲୁଥିବା (ବଳଦ)—2. (a bullock) Yoked just near the central post of the paddy-threshing yard at the beginning of the tether.

ମେଢ଼ୀ—ଦେ ବ—୧ । ମେଢ଼ୀଖମ (ଦେଖ) Merḍhī 1. Merḍhīkhamba (See) ୨ । ଦୁଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Wicked (woman).

ମେଢ଼ୀ ଖ(ଖୁ)ମ୍ବ—ଦେ ବ(ଷ. ମେଣ୍ଢ + ସ୍ତମ୍ଭ)—୧। ମେଢ; ଟଲା ମହିରେ ମେଢ଼ି, ମେଇକାଠ, ମେଇଖୁଣ୍ଟି ମୈହଖମ୍ଭ (ମେଢ଼ୀଖୁଣ୍ଟ[ଣ୍ଟି]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଡାଥିବା କାଠର ଖମ୍ବ; ଯେଉଁ ଖୁଣ୍ଟର ଗୁଡ଼ାଖାଲରେ ଦାଉରିରେ ଯୋଗ୍ଦ ଦୋଇଥିବା ବଳଦମାନେ ଘାଇଁର ଖାଇ ବୁଲନ୍ତି—1. A post or stake driven in the centre of a threshing floor round which the bullocks spin while treading the sheaves of corn. ୨ । ବଡ଼ କାଠକୁ ବା ପଥରକୁ ଭୂମିରେ ସହଜରେ ଗଡ଼ାଇନେବା ପାଇଁ ତା ତଳେ ଦଆଯିବା ପଥରର ବା କାଠର ଠେକ—2. Logs of wood or stone used as fulcrum while rolling heavy timbers or stones. ୩। ଦଳର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ଦଳପତ୍ତି—3. The head or central person amongst a group; headman ୪ । ନେତା—4. Leader. ଦେ. ବିଣ—୧। ପ୍ରଧାନ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Chief.

ମେଢ଼େଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଣକର ଦୋଷକୁ ବା ଦେସ୍ତକୁ ଅନ୍ୟ Merḍheibā ଉପରେ ଲଦବା—To shift some one's fault ଅନ୍ୟର ଘାଡ଼େ ଚାପାନ ଯଦନା or liability to another's shoulder.

ମେଢ୍ର—ସ. ବ (ମିଦ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଟ୍ର)—Medhra ୧ । ପୁରୁଷାଙ୍ଗ; ପୁରୁଷେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଲିଙ୍ଗ—1. Penis; the male organ of generation. ୨ । ମେଣ୍ଢା—2. Sheep; ram.

ମେଢ୍ରତ୍ୱକ୍—ସ. ବ—ପୁରୁଷାଙ୍ଗର ବା ଲିଙ୍ଗର ଅଗ୍ରତ୍ୱକ୍—The Medhratwak foreskin of the penis; the prepuse.

ମେଢ୍ର ରୋଗ—ସ. ବ—ଉପଦଂଶ ବା ଗରମୀ ରୋଗ—Medhra roga Venereal disease; syphilis.

ମେଢ୍ର ଶୃଙ୍ଗୀ—ସ. ବ—ମେଷ ଶୃଙ୍ଗୀ (ଦେଖ). Merḍhra śṛuṇgī Mesha śṛuṇgī (See)

ମେଣ୍ଢ—ସ.ବ(ମିଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନେହ ତ୍ୟାଗ କରବା + କର୍ତ୍ତୃ ଅ); ଜଘାତନ ମେଣ୍ଢ ଦଳ, ମେଳ ମେଟ, ଦଳ Meṇṭa —୧ । ମେଷ. ମେଣ୍ଢା—1. Ram; sheep. ୨ । ଦଳ, ମେଳ ଦଳପତି; ମାହୁନ୍ତ—2. Elephant driver. ଦେ. ବ (ସ. ମିଲ୍ ଧାତୁ; ଭୁଲ. ଇଂ. ମୀଟ୍ [meet]) —୧ । ଗଣ୍ଡ; ଦଳ—1. Flock. ୨ । ମେଳ—2. Colleotion; mutiny; conspiracy. ୩ । ମେଟ୍ (ଦେଖ)—3. Meṭ (See). ୪ । ଜାହାଜର ଚଣ୍ଡେଲର ଜନ୍ମସ୍ଥ ଖଲ୍ଲସୀ—4. Mate of a ship. [ଦ୍ର—ଡାଙ୍ଗ ପଛରେ ମାଝି ଖଲ୍ଲସୀ ଚଣ୍ଡେଲ ମେଣ୍ଢ ଜାହାଜର ଶୁକର ଖୋଳ ଜଣ ଦଳକୁ ଦଳ ବାନ୍ଧାକୁ ବାନ୍ଧା ଛନ୍ଦା—ଫଙ୍କାରମୋଡ଼ନ. ଗଲ୍ପସଲ୍ପ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ମେଣ୍ଢିବା ବା ଅମାନ୍ୟ କରବା ମେଳଆ କରମାନଙ୍କ ସଘ୍ମର୍ଶ ବା ମିଳନ ସ୍ଥାନ—A rendezvous of revolting Kandhas. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ବଦ୍ଦୋଘ୍ମାନେ ମିଳତ ଦୋଇ ମଦ ଖାଅନ୍ତି ଓ ଦଳସ୍ଥ କରନ୍ତି ଏବ ରାଜସ୍ମରୁଷମାନେ ଏମାନଙ୍କ ଦାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ଲେ ତାଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡି ବଅନ୍ତି ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଗ୍ଦର କରନ୍ତି ।]

ମେଣ୍ଢକ—ସ. ୧ (ମେଣ୍ଢ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ମେଷ; ମେଣ୍ଢା—Meṇṭaka Ram; sheep.

ମେଣ୍ଢଣ(ନ)—ଦେ. ବ (ସ. ମିଲ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରାକୃତ ମିଣ୍ଠ ଧାତୁ)—Meṇṭaṇa(na) ୧ । ମେଣ୍ଢାଇବ; ମିଣ୍ଠାଇବା—1. Overmeeting; coming. ୨ । ଏଡ଼ବା; ଲଂଘନ—2. ମେଟନ Infringement; disobeying ୩ । କ୍ଷମିବା—3. Pardoning. ୪। ଖଣ୍ଡନ; ନିରାକରଣ—4. Refutation; rebutting. ୫ । ଦୁଃଖର ମୋଚନ—5. Liberation from trouble. ୬ । ବବାଦର ନିଷ୍ପତ୍ତି—6. The settlement of a dispute. ୭ । ନିବୃତ୍ତି—7. Cessation.

ମେଣ୍ଢ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଳ ବାନ୍ଧବା; ଦଳବଦ୍ଧ ହେବା—Meṇṭa bāndhibā 1. To form into a group. ମେଳବାଁଧା ୨ । ଅନେକ ଲୋକ ମିଶି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରବା—ମେଟ ବାଁଧନା 2. To conspire together. (ମେଣ୍ଢ କରବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଣ୍ଢ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମେଳ ଭାଙ୍ଗବା—Meṇṭa bhāṅgibā To break up a conspiracy. ମେଳ ଭାଂଗା ମଟ ତୋଡନା

ମେଣ୍ଢରୁ ଖସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦଳରୁ ଅନ୍ୟର ହେବା—To slip or Meṇṭaru khasibā get away from a company. (ମେଣ୍ଢ ଖଡ଼ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦଳଥେକେ ଖସେ ଯାଓୟା ମେଟସେ ଖିସଜନା

ମେଣ୍ଢା—ଗ୍ରାଦେ. ବ—୧ । (ଚେଜ୍ରାଘଡ଼ା) ଖୁଣ୍ଟ—1. Post. Meṇṭā ୨ । (ଅଳ) ଜଳର ଅଡ଼ଙ୍ଗିଲାକୁ ମୁଣ୍ଡାଇବା ଖୁଣ୍ଟଦ୍ୱୟ —2. The two posts which support the

Digitized by srujanika@gmail.com

horizontal cross-beam of a water-lifting contrivance.

ମେଣ୍ଢା(ଣ୍ଢି) Meṇṭā(ṇṭi) —ଦେ. ବ (ସଂ. ମିଲ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ମିଟ୍ ଧାତୁ; ଭୁଲ. ଇଂ. mat)—୧ । ଶିଘା ଥିବା ଏକତ୍ରୀକୃତ ଧାନ ଝାରା ଦେଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ବେଣିବନ୍ଧା ଗୁଚ୍ଛ—1. Ears of paddy woven or braided into a bunch (for ornamental purposes) [ଉ —ଫୁଟ୍ଟ ରଙ୍ଗ ଶତଦଳ ଖୋରେ ଦଶ ଢରେ ଦଶେଢରେ ଧାନ ମେଣ୍ଢି । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । ଧୂଆଁଘରର ବାଣ୍ଡମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୂତା ବା ଚଟାଇ ଚଲାଇ ଜଗିଥିବା ପତଳା ଗୋଛା—2. A number of tobacco stems strung through and made into a mat; matted tobacco leaves.

ମେଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇବା Meṇṭā(ṇṭe)ibā —ଦେ. କି (ସଂ. ମିଲ୍ ଧାତୁ; ପ୍ରା. ମଟ୍ ଧାତୁ; ମେଣ୍ଢିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରପ୍ରୋଜକ ରୂପ; ଭୁଲ. ମେଟାନ ସଂ. ମୃଷ୍ଟ=ମାର୍ଜିତ)—୧ । (ବାସନା) ଜଘନ୍ତ **ମେଟନା; ମିଟାନା** କରାଇବା—1. To satiate. [ଉ— ମେଣ୍ଢାଇବାକୁ ଉଦ୍‌ଭୋଗ ଲାଗିଲା । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ଭୁଲସୀ ସ୍ତବ ।] ୨ । (ବିବାଦ) ନିଷ୍ପତ୍ତି ବା ମୀମାଂସା କରାଇବା--2.To bring about the settlement (of a dispute). ୩ । (ଆଦେଶ) ଲଙ୍ଘନ କରିବା— 3. To infringe. ୪ । (ଦୋଷ) ଖଣ୍ଡନ କରିବା; ଜଘନ୍ୟତର କରିବା—4. To refute. [ଉ—ମାମୁଁ ମାଇଦୋଷ ମେଣ୍ଢାଇ ପାରନ୍ତି, ମାଇଙ୍କ ଗଳା ଧର କାହ୍ନ । ଗୀତ. ଉଦ୍ଦଣ୍ଡନୃସିଂହ ।] ୫ । (ଅପରାଧ) କ୍ଷମା କରିବା —5. To pardon. ୬ । (ଶାସ୍ତି) ଅପନୋଦନ କରିବା —6.To alleviate. [ଉ—ଦୟାମେ ମେଣ୍ଢାଇ ଶମ ତରୁଛଲେ । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।] ୭ । (ଗୁରୁତ୍ୱର୍ଗ) ନିର୍ବାହ କରିବା; ଚଳାଇ ନେବା—7. To get through; to accomplish; to eke out. ୮ । (ଦୁଃଖ) ଦୂର କରିବା—8. To drive away (misery) [ଉ—ଅକ୍ଷମ ସଙ୍ଗଦ ଦୁଃଖ ମେଣ୍ଢାଇବା ପାଇଁ । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୯ । (ସନ୍ଦେହ) ଖଣ୍ଡାଇବା— 9. To remove (doubt) .୧୦ । (ଋତୁ ବର୍ଷା) ଅତିକ୍ରମ କରିବା; କଟାଇବା—10.To pass (a time of rain or sunshine). ୧୧ । (ବାଣ ବା ଶର) ଏଡ଼ିବା—11. To evade (a weapon or arrow).

ମେଣ୍ଢା ମେଣ୍ଢି Meṇṭā meṇṭi —ଦେ. ବ—୧ । ମିଟ୍ ମାଟ୍ (ଦେଶ)—1. Miṭ māṭ (See) ୨ । ଚୁକ୍ତିପତ୍ର— ମିଟା ମିଟି 2. Evading; getting over. ୩ କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହ— 3. Accomplishment.

ମେଣ୍ଢି ପାରିବା Meṇṭi pāribā —ଦେ. କି—ଲଙ୍ଘନ କରିବା—To disobey. [ଉ —ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞା କରୁଥେ ପାରବ ମୁଁ ମେଣ୍ଢି । ଲଂଘन करना **मेट शकना** କୃଷ୍ଣଦି. ମହାତ୍ମରତ. ଅଦ ।]

ମେଣ୍ଢିବା Meṇṭibā —ଦେ. ବ—୧ । ମିଟିବା (ଦେଶ)—1. Miṭibā (See) **ମେଣ୍ଟିବା** Meṇṭibā [ଉ—ମେଣ୍ଢିବାର ନୂଆର ମୋ ପ୍ରାଣ ଆଶା । ମିଟା ନନ୍ଦକଶୋର. ଜହ୍ନରଣୀ ।] ୨ । ମୀମାଂସିତ ହେବା— **ମେଟନା** 2. To be settled. ୩ । ଦୂର ହେବା— 3. To be off; to be removed. ୪ । ଦୂର କରିବା— 4. To remove; to drive away. [ଉ—ଖାଣ୍ଡ ଶଶୁରଙ୍କର ଭୟକୁ ମେଣ୍ଢିଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାତ୍ମରତ. ସର୍ଗ] ୫ । ଲଙ୍ଘିବା—5.To disobey; to disregard. [ଉ—ପତ୍ନୀ ପତିଙ୍କୁ ଏକ ସଙ୍ଗେ କୋହିବ, ନ କରିବୁ ତୁ ରମଣରେ; ଏହା ମେଣ୍ଢି ଯେବେ ରମଣ କରିବୁ, ଅବଶ୍ୟ ତୋର ମରଣ ରେ । ବଶ୍ୱନାଥ. ବିରହ-ସ୍ତମାପ୍ତଣ ।]

ମେଣ୍ଢ Meṇṭha ସଂ. ବ (ମିଦ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରସ୍ରାବ ତ୍ୟାଗ କରିବା+ତୃତ୍ତି. ଅ; ନାସାତନ)—ମେଣ୍ଢା—Sheep.

ମେଣ୍ଡୁ(ଣ୍ଧ)ରୁ Meṇḍ (ṇḍh)rū —ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଲୁହାଆ; ଶଗଡ଼ଚକ୍ରର ନାଇକେନ୍ଦ୍ର ବା ଛିଦ୍ରରେ ଲଗିଥିବା ଲୁହାର (ମେଣ୍ଢା[ଣ୍ଡ୍ରା]—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଲୟ--Iron ring put round the hole in the nave of a wheel. [ଦ୍ର—ଏହି ମେଣ୍ଡ୍ରୁ ଯୋଗୁଁ ଶଗଡ଼ ଚକର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଥିବା ଛିଦ୍ରକୁ ଅଳ୍ପ କ୍ଷୟ କରିପାରେ ନାହିଁ ।]

ମେଣ୍ଡ(ଣ୍) Meṇḍa(ṇḍha) —ଦେ. ବଙ୍ଗ (ସଂ. ମୁଣ୍ଡ)—ନିର୍ବୋଧ; ଔଲୁ— ଉଲ୍ଲୁ Foolish. **ଉଲ୍ଲୁ; ମୂଢ** ବ—୧ । ତନ୍ତୁବାୟର ବଂଶୋପାଧି—1. A family-title of weavers. [ଉ—ଅଲେଇ ମେଣ୍ଡ, ନଉ ବୁଣୁଥାବ ଡୋହର ଖଣ୍ଡ—ଭଗ ।] ୨ । (ସଂ, ମୃଣ୍ଡ) ପାଚେରୀର ମୃଣ୍ଡ ଉପରେ ବଥାଯିବା ଚଉଡ଼ା ସ୍ତର— **ମୋଟ** 2. The top layers put or a parapet or **ମେଳ** wall. ୩ । (ସଂ. ମେଳ) ସଘର୍ଷଣ; ଭେଟ; **ମୁଠମେଡ** ସମ୍ମୁଖ ମିଳନ—3. Collision; meeting; encounter. [ଉ—ଦୁର ବଲଙ୍କର ମେଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା, ଅଦ୍ଭ ପ୍ରବଳ ଲଢ଼ାଇ ହୋଇଲା—ବ୍ରଜନାଥ. ସମର-ବରଙ୍ଗ ।]

ମେଣ୍ଡକା Meṇḍakā —ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ. (ସଂ. ମଣ୍ଡୂକ; ଭୁଲ. ହି. ମେଢ଼କ) —ବେଙ୍ଗ—Frog.

ମେଣ୍ଡକା ଫୁଲା Meṇḍakā phulā —ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—୧ । ବେଙ୍ଗି ବଥ—1. Boils coming out of the neck or heads of children. ୨ । ବେଙ୍ଗଫୁଲା—2. Tadpole.

ମେଣ୍ଡା Meṇḍā —ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବଙ୍ଗ—ମେଞ୍ଚା; ଜମାଟ ବନ୍ଧା ଗୁଲା— Clot; ball; lump. (ଉ—ଭଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ାକ ମେଣ୍ଡା ବାନ୍ଧ ଗଲ୍ଲଣି ।)

ମେଣ୍ଡା ମେଣ୍ଡା Meṇḍā meṇḍā —ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଙ୍ଗ—ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା (ଦେଶ) Menchā menchā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଣ୍ଡି—ଗାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ମେଣ୍ଢି (ଦେଖ)
Meṇḍi Meṇḍhi (See)

ମେଣ୍ଡିଆ—ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସାଜପୁର) ବ—ଆଖିର ଲେଦସ୍ତ—
Meṇḍiā The rheum of the eyes.

ମେଣ୍ଢା—ଦେ. ବ (ସ. ମେନ୍ଢ୍ର, ମେଣ୍ଢ, ମେଠ, ମେଣ୍ଡ, ଭେଡ଼)—Meṇḍhā ୧ । ଗାରଡ଼; ମେଷ; ଭେଡ଼ା—1. A sheep; ଭେଡା, ମେଢ଼ା ovis. [ଦ୍ର—ଉଣ୍ଟା ଓ ମାଂସ ନିମନ୍ତେ ଏମାନେ **ମେଢା, ମେଣ୍ଡ** ପାଳତ ଜୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ଦେଶଭେଦରେ ନାନାପ୍ରକାରର (ମେଣ୍ଢି—ସ୍ତ୍ରୀ) ଓ ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ଦେଖାଯାନ୍ତି ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମେଷପର ନାୟବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—2. (figurative) A simpleton; stupid person. (ଉ—ମେଣ୍ଢା ଦୋଇ-ସାଅ ବେଣ୍ଟାଏ ଦେଖି ବ୍ୟାଖ୍ୟାଗୁଡ଼ୁଗୁ । ମଧୁସୂଦନ. ଜବତା ।)

ମେଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇବା – ଦେ. କି—୧ । ମେଣ୍ଢାକୁ ନେଇ ଦାଣମୁହଁରେ ଉତ୍ତଉ Meṇḍhā(ṇḍhe)ibā ଜର ଦେଲ୍ଲପର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନେଇ (ମେଣ୍ଢି ଅଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ବା ଠେଳା ବଘଜଣକ ସ୍ଥାନରେ ଦଠାବ୍ ଠିଆ କରାଇ ଦେବା—1. To present a person or to push a person to a post of danger. ୨ । ଦୁଇଟ ମେଣ୍ଢାଙ୍କୁ ଲଢ଼ାଇ କରିବା ପାଇଁ ପରସ୍ପରର ସମ୍ମୁଖରେ ଜୁଟାଇ ଦେବା—2. To confront two rams with a view to make them fight. ୩ । ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଭେଟାଇବା—3. To cause two persons to meet. ଗାଦେ—୧ । (ବାମଣ୍ଡା) ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବା—1. To reach a thing at a place. ୨ । (ବାମଣ୍ଡା) ଅନ୍ୟର ଅନଚ୍ଛାରେ ଜୋର୍ ଜବରଦସ୍ତି କର ତାହାର ମୁଣ୍ଡରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଘାଇ ଦେବା—2. To force a work upon another against one's wish.

ମେଣ୍ଢା କୁଡ଼ି(ରି)ଆ—ଦେ. ବ (ସ. ମେଢ୍ର + କୁଟୀର)—ମେଷଶାଳା; Meṇḍhā kuṛḍi(ṛi)ā ମେଷ ରହିବାର କ୍ଷୁଦ୍ରଗୃହ—Hut ଭେଡ଼ାଗୋୟାଳ for herding sheep [ଦ୍ର—ହାଉଶାଳ ଭଙ୍ଗି **ମେଣ୍ଢାଝିମ୍ପାପଡ଼ି** ଗଲେ ବ ମେଣ୍ଢାକୁଡ଼ିଆକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ?—ପ୍ରବଚନ । ହାଣ୍ଡା ନିମନ୍ତେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଘର ଦରକାର, ତନ୍ନୁ ମେଣ୍ଢା ରହିବାପାଇଁ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୃହ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏ । ହାଉଶାଳ ଗୁଡିଗଲେ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ହାଣ୍ଡା ସିନା ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ତନ୍ନୁ ଉକ୍ତ ଭଙ୍ଗା ହାଉଶାଳରେ ମେଣ୍ଢାମାନେ ଅନାୟାସରେ ରହି ପାରିବେ । ବଡ଼ଘରେ ଦରଦ୍ର ଦୋଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦରଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମେଣ୍ଢାକୁଡ଼ିଆ ପୋଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପୂର୍ବରାତ୍ରିରେ ଗ୍ରାମ Meṇḍhākuṛḍiā poṛḍi ପ୍ରାନ୍ତରେ ଉଶୁଡ଼ିବ ଗଦା କର ବୁଢୀଘରପୋଡ଼ା ଢଙ୍ଗରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା ଉତ୍ସବ—A bon-fire **ସମ୍ବତଡାହ, ହୋଲୀକାଡାହ** made by setting fire to straw heaped up at the end of villages, on the night before Dola purṇṇimā, [ଦ୍ର—ବସନ୍ତଉତ୍ସବର ଉପଲକ୍ଷରେ ମେଣ୍ଢାମାଂସକୁ ଖୋଇଖାଇବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଭାରତବର୍ଷ ଉମାନ୍ ଥିବା ଲେଳପ୍ରବାଦରୁ ଜଣାଯାଏ ।]

ମେଣ୍ଢାବାଳ—ଦେ. ବ—ମେଷଲୋମ—The wool or down of Meṇḍhābāḷa sheep. [ଦ୍ର—ମେଣ୍ଢାବାଳ ଜଡ଼ାତେଲ—(ମେଣ୍ଢାରୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରୀତି ଦେଖାଗଲେ ଲୋକେ ଏହି ଉପମା ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି— **ମେଣ୍ଢାବାଳ** ସେ ଦୁହେଁ 'ଜଡ଼ାତେଲ ମେଣ୍ଢାବାଳ' ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଫଳତଃ ମେଣ୍ଢାବାଳ ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ାତେଲ ମିଶାଇଦେଲେ ତାହା ଖୁବ୍ ଥଠାଳିଆ ହୋଇ ଜଡ଼ିହିବାର ଦେଖାଯାଏ ।]

ମେଣ୍ଢାମାରି—ଗାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକପ୍ରକାରପ୍ର ଖୁବ୍ଛ କଣ୍ଟାଯୁକ୍ତ Meṇḍhāmāri ଗୁଳ୍ମ—A small prickly shrub.

ମେଣ୍ଢାମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ—ମେଣ୍ଢାର ମୁଣ୍ଡପର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ— Meṇḍhāmuṇḍiā Shaped like the head of a **ମେଣ୍ଢାମୁହାଁ** sheep. ଦେ. ବ—୧ । ଶଗଡ଼ର ଯୁଆଳ ତଳେ ମଝିରେ ଥିବା ଦୁଇଟ ଖିଲ, ଯାହା ବ ଚୂଚ୍ଚମୁଣ୍ଡକୁ ଯୁଆଳ ସଙ୍ଗେ ଅଟକାଇ ରଖେ—1. Two pegs driven to the yoke below its middle by which the tapering heads of the arms of a cart are kept attached to the yoke. ୨ । ଚଉକାଠର ଉପର ପାଶ୍ୱେ କଣରେ ମରଥିବା ଖୋଦ କାଠ ଯହିଁର ଛିଦ୍ରରେ କବାଟର ଦଣ୍ଡି ଗଲାଯାଇଥାଏ—2. **ଚୂଡ** A piece of wood attached to the upper corner of a door-frame, through the hole of which the protruding corner of a door is inserted in order to make the door move to and fro. ୩ । ବେଠିଆ ୨ (ଦେଖ) 3. Beṭhiā 2 (See)

ମେଣ୍ଢା ମୁଣ୍ଡିଆ ବାତ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଅମବାତ (ବଦା Meṇḍhā muṇḍiā bāta ହାଡର ଜଡ଼ୁଣୀକୁ ଏବଂ ଗୋଡ଼ର ଶିବାମୁଖୀ ବାତ ଅଣ୍ଟୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କର ଉକ୍ତ ଗଣ୍ଠି ମାନଙ୍କୁ ମେଣ୍ଢା- **ଗଠିଆ ବାତ** ମୁଣ୍ଡ ପର ସ୍ଫୀତ ଓ ଅଚଳ କର ଦଏ—Arthrites; a kind of acute rheumatism affecting the knee joints and the elbow joints.

ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗ—ଗାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବ—୧ । ଦେଣ୍ଡି—1. Lady's Meṇḍhā siṅgā finger (fruit). ୨ । ମହୁରା—2. Aconitum Spicatum.

ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗା(ଘା) ମହୁରା—ଦେ. ବ. (ସ. ଶୃଙ୍ଗୀ ବଷ)—ବସ୍ତ୍ରନାଭ; ଏକ Meṇḍhā siṅgā(ṅghā) mahurā ପ୍ରକାର ବଷାକୁ ମୂଳ— ଆତୀଷ **ଅତୀସ** Aconitum Spicatum. [ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ନେପାଳ ଆଦର ପାହାଡ଼ରେ ଏହା ଅଧିକ ଜନ୍ମେ ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗା(ଙ୍ଗା) ବନ୍ତୁଲ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ଖୁବ ବନ୍ତୁଲ
Meṇḍhā śiṅgā(ṅghā) bantala ଜାତିର—A species
ଛୋଟ କାଁଚକଳା of small Bantala plantain.
(ମେଣ୍ଢା ବନ୍ତୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗି(ଙ୍ଘି)ଆ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ମେଣ୍ଢ + ଶୃଙ୍ଗ)—୧ । ଏକପ୍ରକାର
Meṇḍhā śiṅgi(ṅghi)ā ଲତାଜାତିଆ ବୃକ୍ଷ—1. A tree
ମେଢ଼ା ଶିଙ୍ଗେ with fragrant leaves; Ascelepias
मेढा सिंगी Geminate; Gymnema Sylvestre.
ମେଣ୍ଢା ଶିଂଘା(ଦ୍ଧା) } ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛର ପତ୍ର ସୁଗନ୍ଧ
ମେଣ୍ଢା ଶିଘା(ଙ୍ଗା) } ଯୁକ୍ତ । ଏହାର ମୂଳ ଔଷଧରେ
ଲାଗେ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ମେଷକ ଓ ମେଷ
ଶୃଙ୍ଗୀ । ଏହାର ତେର ଦ୍ୱାରା ସର୍ପ ବିଷ ଦୂର ହୁଏ । ଏହାର
ପତ୍ର ଗୋଇଲେ ଜଳ ହେମିହେମି ହୁଏ । ଏହା ବାତବର୍ଦ୍ଧକ,
ଶ୍ୱାସ ଓ କାଶ ବର୍ଦ୍ଧକ । ଏ ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ରଣ ଓ ଆଖିର ଦରଜ ଦୂର
କରେ । ଏଥିର ଫଳ କାସ, କୃମି, ବ୍ରଣ, ବିଷ ଓ କୁଷ୍ଠ ଦୂର
କରେ । ଏ ଗଛ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଜଙ୍ଗଲରେ
ଜନ୍ମେ—ହ. ଶ] ୨ । ଶଗଡ଼ର ଜୁଆଳର ମଝିରେ ଯୋଡା
ଯାଇଥିବା ଖିଲ (ସେଥିଁ ଖିଲରେ ବଳଦଙ୍କ ବେକର ପଟା
ବାନ୍ଧୁଣିରେ ଗୁନ୍ଥା ଦେବା ପରେ ଅଟକାଇ ରଖାଯାଏ—
2. A wooden pin inserted over the
middle of the yoke of a cart, round
which the halter-strings of both the
bullocks are twined after the bullocks
are yoked. ୩ । ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଗ ପରି ଅନ୍ଧୁଆର
ବଣିଅଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଉପକରଣ—3. An instrument
of the goldsmiths resembling sheep's
horn in shape. ୪ । ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗା ମହୁର (ଦେଖ)
4. Meṇḍā śiṅghā mahurā (See)

ମେଣ୍ଢି—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ) ବ—ଭେଣ୍ଡି—
Meṇḍhi Lady's finger.

ମେଣ୍ଢି ପୋକ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଅଳ) ବ—ନାଲି ଜଉଆ (ଦେଖ)
Meṇḍhi poka Nāli jauā (See)

ମେଣ୍ଢୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଈ ମେଣ୍ଢା—1. A she-sheep;
Meṇḍhī an ewe. ୨ । ଶାଗ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର
ଭେଉଁରି ମେଣ୍ଢା ଲତା—2. A creeper which is used as
a pot herb. ୩ । ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗା (ଦେଖ)
3. Meṇḍhā śiṅgā (See)

ମେଣ୍ଢେଇ ପଶିବା—ଦେ.କି—୧। ବଳପୂର୍ବକ ପଶିବା—1. To force
Meṇḍhei pasibā one'self into a place. ୨ ।
ଜୋର କରେ ଢୁକା ବିନା ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ବା ବିନା ଆଦରରେ ଦୌଡ଼ସି
जोरसे घूसना ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବା—2. To go to or intrude
on a place uninvited.

ମେଣ୍ଢେଇବା—ଦେ. କି—୧ । ମେଢ଼େଇବା (ଦେଖ)
Meṇḍheibā 1. Merḍheibā (See)
मढना ୨ । ବଳେ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଜୁଟାଇ
ଦେବା—2. To drive a crowd into a place.
୩ । ଉଆଳ ଧାନ ନିଡ଼ିବା ପରେ ଜମିକୁ ଦୋଅଡ଼ ଧରିବା
3 To till a field for the second time after
sowing paddy. ୪ । ମେଣ୍ଢାଇବା (ଦେଖ)—
4. Meṇḍhāibā (See)

ମେଥ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ – ୧ । ସଙ୍ଗର୍ଗ କରିବା; ସଙ୍ଗୀ ହେବା—1. To as.
Meth (root) sociate. ୨ । ବୁଝିବା—2. To com-
prehend; to understand. ୩ । ବଧ କରିବା—
3. To kill.

ମେଥ(ତ)ର—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମେହେନ୍ତର ବା ମେହ୍ତର; ଭୁଲ
Metha(ta)ra ସଂ. ମହତ୍ତର)—ମେହେନ୍ତର (ଦେଖ)
मेतर मेहतर Mehentara (See)

ମେଥି(ଥୀ)—ସଂ.ବି.(ମେଥ୍ ଧାତୁ=ସଙ୍ଗର୍ଗ କରିବା + କରଣ. ଇ, ଈ)—
Methi(thī) ୧ । ମେଢ଼ି; ମେର ଖୁଣ୍ଟି; ଖଳାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥିବା
ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଖୁଣ୍ଟ, ଯାହାର ଗୁରା ଘାଣ୍ଟେ ବଳଦ-
ଘାଣସା, ମେଥିଙ୍ଗା, ବନ୍ଧୁମୂଳିକା, ମାନେ ବେଙ୍ଗଲା ପଡ଼ନ୍ତି—1. A
ଗନ୍ଧଘାଟା, ଜ୍ୟୋତ୍ଷଃ ଗନ୍ଧଫଳା, post or stake at the cen-
ବନ୍ଧସ୍ତ, ଚଣ୍ଡ୍ରିକା, ମନ୍ଥା, ମେଥିକା, tre of the threshing
ସିଂହଘୁଣ୍ଟ, କୈରଙ୍ଗା, ବନ୍ଧୁପର୍ଣ୍ଣୀ, floor round which the
ଗୋଟଘାଟା, ବନ୍ଧୁପଣ୍ଡିକା, bullocks are tethered and
ବେଧସା, କୁଣ୍ଡିକା, ମୁଣ୍ଡାଳୁକା revolve. ୨ । ଶିମ୍ବାଦ ବର୍ଗର
मेथि କୃଷିଜାତ ଶାକ—2. Fenu-
मेथि greek; Trigonella Fœnu-
ସ. ମେଥି graecum. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗନ୍ଧ
ଫା. ଭୁଣ୍ଡେ ସ୍ପର୍ଘୀଲ୍ ଚଉଙ୍ଗ ପରି । ଏଥିର ଛୁଇଁରୁ
ଆ. ବଜ୍‌ରୁଲ୍ ହଲ୍ବା ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ବୀଜ ବାହାରେ । ଏହା
ତା. ଭେନ୍ଦାୟମ୍ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ମସଲା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ
ତେ, ମେଙ୍ଥୁଲୁ, ମେନ୍ତୁଲୁ, ହୁଏ ଏବଂ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏଥିର
ଚୂନାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କେଶକୁ ସୁବାସିତ କରିବା ପାଇଁ
ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ମେଥି ଅଗ୍ନିଦୀପକ,
ଅଜୀର୍ଣ୍ଣନାଶକ, ପାଚିକାରକ, କାଢ଼ଗ ଓ ରକ୍ତ ପିତ୍ତ
ପ୍ରକୋପକ; ଏହା ଉତ୍ତରବାତ ।]

ମେଥିକା(କୀ)—ସଂ. ବ (ମେଥ୍ ଧାତୁ=ବୁଝିବା + କରଣ ଇକ + ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ;
Methikā(nī) + ଉନ୍ + ଈ)—ମେଥି ୨ (ଦେଖ)—
Methi 2 (See)

ମେଥି ମୁଗ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଗୌଡ଼ ମୁଦ୍‌ଗ)—ବନ୍ୟ ମୁଦ୍‌ଗ; ଏକପ୍ରକାର
Methi muga ଗୌଡ଼ ବା ବଲଦଆ ମୁଗ—A kind of
सोना मूग पीला मुंग Phaseolus; a leguiminous plant.
[ଦ୍ର—ଏହି ମୁଗର ଦାନା ସାଧାରଣ ମୁଗଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।]

ମେଥି ଚୂନା—ଦେ. ବ (ସଂ.ମେଥୀଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ମେଥିର ଗୁଣ୍ଡା—Powder
Methi chūnā of fenugreek. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ମେଥି ଚୂନାକୁ
मेथिचूर्ण ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ କେଶ ଉପରେ ବିଞ୍ଚନ୍ତି ।]
मेथिका चूरन

ମେଥି(ଥୀ)ମୋଦକ— ସଂ ବ (ଷ. ତ. ତତ୍ପୁ) — ମେଥିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବଲଙ୍କର ମୋଦକବିଶେଷ—A medicinal sweet ball of which the chief ingredient is fenugreek.
Methi(thi)modaka
ମେଥି ମୋଦକ
मेथि मोदक
(ମେଥି ମୁଦ[ଦୁ]କ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ମେଥି ଶାଗ—ଦେ. ବ—ଶାକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ମେଥିଗଛର ପତ୍ର—The leaves of fenugreek plant used as curry or salad
Methi śāga
ମେଥି ଶାକ
मेथि साक

ମେଦ(ଦଃ)—ଫ. ବ (ମିଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନିଗ୍ଧ ହେବା+କରଣ. ଅ; ଅଚ୍)—ମଜ୍ଜା; ଚର୍ବି; ବସା—1. Fat; lymph; adeps. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ମେଦ ମାଂସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଓ ମେଦରୁ ଅସ୍ଥି ହୁଏ—ହ. ଶ ।] ୨ । ହାଡ଼ରସ; ଅସ୍ଥିର ମଜ୍ଜା—2. Bone-marrow. ୩ । ମେଦୋବୃଦ୍ଧି;ରୋଗବିଶେଷ—3. Obesity. ୪ । ମ୍ଲେଚ୍ଛ-ଜାତିବିଶେଷ—4. Name of a low barbarian caste. [ଦ୍ର—ମନୁସ୍ମୃତି ମତରେ ବୈଦେହକ ପୁରୁଷ ଓ ନିଷାଦ ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଏ ଜାତି ଉତ୍ପନ୍ନ—ହ. ଶ. ।] ୫ । ଅଲମୁଣ୍ଡା; ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—5. Indian madder, Rubia Manjith. ୬ । (ବୈଦ୍ୟକ) ମେଦା (ଦେଖ)—6. Medā (See) ୭ । କସ୍ତୁରୀ (ହ. ଶ.)—7. Musk. ୮ । ମାଲାଇହର ପ୍ରସ୍ପାରବିଶେଷ (ଇରୁ ପଶ୍ପଶା)—8. A defect or shade in sapphire. ଦେ. ବ—୧ । ଭୁମ୍ବୀର, ବଲୁଆ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମାଂସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅମ୍ଳବାତନାଶକ ଔଷଧବିଶେଷ—1. A liquid mixture prepared from the flesh of alligators, jackals and other lower animals and used in curing rheumatism. [ଦ୍ର—ବଲୁଆ, ନେଉଳ, ଭୁମ୍ବୀର ଅବ୍ଦ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମାଂସକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଚ ଗୋଟିଏ ମାଟିଆରେ ପୂରାଇ ଉହାଁରେ ଦହି ଓ ଲୁଣ ଦେଇ ଘୋଡ ଉଖିଲେ ତାହା ସଡ଼ିଯାଇ ଏକ ବା ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ତାହାକୁ ଖାଇଲେ ଅମ୍ଳବାତ ରୋଗ ଭଲ ହୋଇ ଯାଏ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀକୋଷ୍ଠ ବଳବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ।] ୨ । ବସ୍ତ୍ରାଦିର ମେଳା—2. A lump or mass of dung or nightsoil. ୩ । ଧାନ ସଞ୍ଚୟ କରିବାଇଁ ଘାଳ ମରେଇ—3. A receptacle or rick made of crushed straw for storing paddy. ୪ । ପୁଷ୍ଟିକର ଗୋଖାଦ୍ୟବିଶେଷ—4. A food prepared for improvement of the health of cattle.
मेद
मेचा
थाह, चोत
मराई
मोडी

ମେଦଃସାର—ଫ. ବ—ମେଦା (ଦେଖ)
Medaḥsāra
Medā (See)

ମେଦକୃତ୍—ଫ. ବ (ମେଦ+କୃ ଧାତୁ=କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ମାଂସ—Flesh.
Medakṛut

ମେଦ(ଦୋ)ଗ୍ରସ୍ତ—ଫ. ବଣ (ଗ୍ରହ୍ ଭାବ୍)—ସ୍ଥୂଳକାୟ—Corpulent.
Meda(do)grasta

ମେଦ(ଦୋ)ଜ—ଫ.ବଣ (ମେଦ, ମେଦଃ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ମେଦରୁ ବା ମଜ୍ଜାରୁ ଜାତ—Produced from fat or marrow. ବ—୧ । ଅସ୍ଥି—1. Bone ୨ । ଭୂମିଜ ଗୁଗ୍ଗୁଳ—2. A sort of bdellium.
Meda(do)ja

ମେଦନୀ—ଗ୍ରା. ବ (ଅଶୁବ) (ଫ. ମେଦନୀ)—ମେଦନୀ (ଦେଶ)
Medanī
Medinī (See)

ମେଦପୁଚ୍ଛ—ଫ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଯାହା ପୁଚ୍ଛରେ ମେଦ ଅଛି)—ଦୁମ୍ବା
Medapuchchha
ମେଣ୍ଢା (ହି. ଶ)—A species of sheep with a big fatty tail.

ମେଦ(ଦୋ)ବର୍ଦ୍ଧକ—ଫ.ବଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)-ଯାହା ଶସ୍ତ୍ରର ମେଦ ଧାତୁକୁ ବୃଦ୍ଧି କରେ—Causing corpulency; increasing fat.
Meda(do)barddhaka

ମେଦ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. ବ—ଘାଳ ମରେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—1. To establish or raise a rick for storing paddy. ୨ । ପୁଷ୍ଟିକର ଗୋ-ଖାଦ୍ୟ ବା ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—2. To prepare a special cattle-food or medicine according to a prescribed process. ୩ । ଥରେ ଗଦାଏ ବସ୍ତ୍ରା ତ୍ୟାଗ କରିବା—3. To pass stools in a heap.
Meda basaṅ(se)ibā

ମେଦ(ଦୋ)ବୃଦ୍ଧି—ଫ.। ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ସ୍ଥୂଳକାୟତ୍ୱରୋଗବିଶେଷ—Obesity; corpulency.
Meda(do)bṛuddhi
(ମେଦାଧିକ୍ୟ, ମେଦ[ଦୋ] ରୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଦସ୍ୱୀ—ଫ. ବିଣ. ଘୁଂ (ମେଦସ୍+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଦୃଢ଼; ବଳିଷ୍ଠ—1. Robust; strong. ୨ । ମୋଟା; ସ୍ଥୂଳକାୟ; ପୃଥୁଳ—2. Fat; corpulent.
Medasvī
(ମେଦସ୍ୱିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଦା(ଧା)—ଫ. ବ (ମିଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନିଗ୍ଧ ହେବା+ଅ+ଆ)—ଅଷ୍ଟବର୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଔଷଧବିଶେଷ--Name of a juicy root used in medicine. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଲତାର କନ୍ଦ ଓ ଦେଖିବାକୁ ଅଦା ପରି । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୱେତ । ଏହା ଜଳବାସ୍ତ୍ର ଛେଦନୋପଯୁକ୍ତ ଓ କୋମଳ । ଜଳରେ ଛେଦନ କଲେ ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ମେଦ ପରି ଏକପ୍ରକାର ଅଠାଳିଆ ଦୁଗ୍ଧସମୟ ରସ ବାହାରେ । ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଜ୍ୱର ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତରେ ବିଶେଷ ଉପକାରୀ ଥିଲା ଜଣାଯାଇଛି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ଏହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ, ଯଥା—ଜୀବନୀ, ଦ୍ରବ୍ୟା, ଦ୍ରବା, ପୁରୁଷ ଦନ୍ତିକା, ସର୍ପଚ୍ଛିତ୍ରା, ମଧୁରା, ମେଦଃସାରା, ବସା, ବହୁରନ୍ଧ୍ରିକା, ବହୁଚରଣା, ଶାଲ୍ୟଦା, ଶ୍ରେଷ୍ଠା, ସାଧ୍ୟା, ତ୍ରିବ୍ଧା, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱବନ୍ଧା, ସ୍ୱଲ୍ପପର୍ଣ୍ଣିକା, କଲ୍ପପର୍ଣ୍ଣିକା, ପୁରୁଷଦନ୍ତକା]
Medā(dhā)
ମେଦଜା
ମେଦୋବତ୍ତା
ମେଦୋଭବା
}ଅନ୍ୟରୂପ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମେରୁଦା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ତାଦେ—୧ । (କାଲେଶ୍ୱର) ବଡ଼ ସାମୁଦ୍ରିକ କଣ୍ଟିଆ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—1. A sea-water fish of big size and having pricks. ୨ । (ଉତ୍ତର କାଲେଶ୍ୱର) ଧାନବଲର ବା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତୂପ—2. A mound inside a paddy field or other plain place.

ମେଦା ଦେ. ବ—୧ । ମେଣ୍ଟା; ପିଣ୍ଡୁଳା—1. Lump. [ଉ—ନୋହିଲେ ମୋତେ କଦ କଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡେ ଜଦା, ଥାହ; चोत ପ୍ରହାର କର ଗୁଣ୍ଡେ କଗଦେବ ମେଦା । କୁଣ୍ଡସିଂହ. ମହାଭାରତ କଣ୍ଡି ।] ୨ । ବସ୍ତାର ମେଦ—2. A mass of nightsoil. ଦେ. ବଣ—୧ । (ସଂ. ମୁଢ଼ ବା ମନ)—ମାଡା ବୁଦ୍ଧିଆ; ମୋଟାବୁଦ୍ଧିଆ—1. Stupid; dull; sluggish.

ମେଦାର୍ଡି—ଦେ. ବଣ—ଜଦା; ସ୍ତୂପ; ମେଣ୍ଟା; ପିଣ୍ଡୁଳା—
Medārdi ମେଚା थाह Heap; mass.
[ଉ—ଝୋକାଟା ମେଦାର୍ଡିର ଦ୍ରବିଲୁ ।]

ମେଦିତ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ନିଦ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନିଗ୍ଧ ହେବା+କର୍ତ୍ତା. ତ)—
Medita ସ୍ନିଗ୍ଧ; ତେଲିଆ—Oily; unctuous.

ମେଦିନୀ(ନୀ)ପୁର—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତର ଓ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର
Medini(nī)pura ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଜିଲ୍ଲା ଓ ନଗର ବିଶେଷ—
ମେଦିନୀପୁର Midnapur; name of a district and
मेदिनीपुर town to the north of Orissa.

ମେଦିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମେଦ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ବ)—ପୃଥିବୀ
Medinī —The earth. [ଉ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ନିହତ ମଧୁ ଓ କୈଟଭ ନାମକ ଦୈତ୍ୟଦ୍ୱୟଙ୍କ 'ମେଦ'ରେ ପରିପୁଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହୋଇଥିବାରୁ ପୃଥିବୀର 'ମେଦିନୀ' ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ମେଦିନୀଦ୍ରବ—ସଂ. ବ (୭ମ୍ୱୀତତ୍ପୁ; ମେଦିନୀ+ଦ୍ରବ)—ଧୂଳି—
Medinīdraba Dust.

ମେଦିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୃଦ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମର୍ଦ୍ଦିବା; ଚକଟିବା—
Medibā To knead. ୨ । ଏକତ୍ର କରିବା—2. To
ମର୍ଦ୍ଦନକରା collect together. [ଉ—ହୋଟକ ଜଲ୍ଦେ
मलना କାଢ଼ି ସବୁ ମେଦ, କାମକୁନ୍ଦରେ ଦୁଇଥିବ ବସ୍ତ୍ର ।
ସ୍ତାତୀ. ରତ୍ନସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ମେଦିରି—ସ୍ତାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମାତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ରଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପି
Mediri ବିଶେଷ—A low caste of artisans. [ଉ
—ଏମାନେ ଭୁଲ୍ଲଅଦ ବୁଣନ୍ତି ।]

ମେଦୁର—ସଂ. ବଣ. ତ୍ରି (ସ୍ନିଦ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍କ୍ଲେଦ ହେବା ଦୃଢ଼ି ହେବା+
Medura କର୍ତ୍ତା. ଉର)—୧ । ସ୍ନିଗ୍ଧ; ତେଲିଆ—1. Oily;
(ମେଦୁତ୍ୱ—ସ୍ତ୍ରୀ) unctuous. ୨ । ମସୃଣ; ଚକ୍‌ଚକ—2.
Smooth. ୩ । କୋମଳ; ମୃଦୁ—3. Soft; mild;
gentle. ୪ । ଉତ୍ତମ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—4. Excellent.
୫ । ପୂର୍ଣ୍ଣ—5. Full.

ମେଦୁର—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ନିଦ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା.ଉର+ଆ)—କଟୋଳ
Medurā ନାମକ ଔଷଧି କନ; ସ୍ତୀର କାକୁଡ଼ା—Name of a
medicinal root. [ଉ—ଏହା ନେପାଳ ଆଦ
ଦେଶରେ ଜାତ ହୁଏ ।] ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମେଦୁରର
ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Medura,

ମେଦୋଜ—ସଂ. ବ (ମେଦସ୍+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—
Medoja ଅସ୍ଥି; ହାଡ଼ (ହ. ଶ)—Bone.

ମେଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସଙ୍ଗ କରିବା—1. To associate with
Medh (root) ୨ । ବୁଝିବା—2. To understand.
୩ । ବଧ କରିବା—3. To kill. ୪ । ହିଂସା କରିବା;
ଅପାଘାତ କରିବା—4. To hurt.

ମେଧ—ସଂ. ବ (ମେଧ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅ)—୧ । ଯାଗ; ଯଜ୍ଞ—
Medha 1. Vedic sacrifice. ୨ । (+କରଣ.ଅ)
—ଦ୍ରବ୍ୟ; ଘିଅ—2. Ghee. ୩ । (+କର୍ମ.ଅ)—
ଯଜ୍ଞରେ ବଳଦଅଣିବା ଅଣୁ (ହ. ଶ)—
3. A victim offered in a vedic sacrifice.

ମେଧଜ—ସଂ. ବ (ମେଧ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)
Medhaja —Bishnu.

ମେଧା—ସଂ. ବ (ମେଧ୍ ଧାତୁ=ବୁଝିବା+କରଣ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)
—୧ । ଧୀଶକ୍ତି—1. Intelligence. ୨ ।
ସ୍ମୃତି ଶକ୍ତି—2. Memory. ୩ । ଧାରଣା ଶକ୍ତି—
3. Comprehension. ୪ । ବୁଦ୍ଧି; ବୋଧଶକ୍ତି—
4. Understanding. ୫ । ମେଧା ବୃଦ୍ଧିକର ଔଷଧ—
5. A medicine used for developing intellectual faculty. ୬ । (ନାମ) ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଏକ କନ୍ୟା—6. Name of a daughter of Daksha Prajāpati. ଦେ. ବଣ—
ମେଦା (ଦେଖ)—Medā (See)

ମେଧାଃ—ସଂ. ବ (ମେଧସ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର
Medhāḥ —The son of Swāyambhuba Manu.

ମେଧାକର—ସଂ.ବଣ (ମେଧା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା. ଅ)—ଯାହା ସ୍ମୃତି ଶକ୍ତି
Medhā kara ଜନ୍ମାଏ ବା ବୁଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରଖର କରେ—Developing the intellect.

ମେଧାଜିତ୍—ସଂ. ବ—ଚାତ୍ୟାୟନ ମୁନି—
Medhājit Name of sage Rātyāyana.

ମେଧାତିଥି—ସଂ. ବ—୧ । ମେଧାବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Intelligent
Medhātithi person. ୨ । ମନୁସଂହିତାର ଟୀକାକାର
ମୁନି ବିଶେଷ—2. Name of a sage, the annotator of the Manu Samhitā.
[ଉ—ଏହ ନାମର ଅନେକ ଲେକଥିଲେ । କାଣ୍ୱ ବଂଶୀୟ ଏକ ଋଷି ଋଗ୍ବେଦର ପ୍ରଥମ ମଣ୍ଡଳର ୧୮ଟି ସୂକ୍ତର ଦ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ । ମହାଭାରତୋକ୍ତ କଣ୍ୱ ମୁନିଙ୍କ ପିତାଙ୍କିର ଏହ ନାମ ଥିଲା । ମନୁସଂହିତାର ଟୀକାକାର ଓ ଉଚ୍ଚସାଧନସମ୍ପନ୍ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ମେଧାତିଥି ଥିଲା । ଭାଗବତୋକ୍ତ ପ୍ରିୟବ୍ରତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଇ ଉ ଅନ୍ତ ଓ ମାନ୍ତ ଏବଂ ଦୀର୍ଘ ଈ ଊ ଅନ୍ତ ଓ ମାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ। ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଉ ଦୀର୍ଘ ଔଣସ୍ନ ବସ୍ତୁ ବା ମାନାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଶୋଭନରେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାରୋଷରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଇହାଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଦୀର୍ଘ ଈ ବା ମାନାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଶୋଭନରୁ ନେବ। ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳରେ ଗାଈ' ଶୋଭନରେ; 'ମୁଠ' ନ ମିଳରେ 'ମୂଠ' ଶୋଭନରେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳରେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; ଅର୍ଘ୍ୟ ନ ପାଇଲେ 'ଅର୍ଘ' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ୍' ଦେଖିବେ

ଗଡାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଶାକଦ୍ୱୀପର ଅଧିପତିଙ୍କର ଏବଂ କର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଏକପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ମେଧାତିଥି ଥିଲା—ହ.ଶ।)

ମେଧା ବତୀ—ଫ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମେଧାବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ) —'ମେଧାବାନ୍'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ - Feminine of Medhābān.

Medhā batī

ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଦାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା—A phosphorescent creeper; Halicacabum Cardiospermum.

ମେଧାବାନ୍—ସଂ ବିଣ (ମେଧା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ. ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ମେଧାବୀ (ଦେଶ)—Medhābī (See)

Medhābān

ମେଧାବୀ—ଫ.ବିଣ.ପୁଂ (ମେଧା + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ.ବିନ୍)—୧ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—1. Intelligent; apt. ୨ । ପଣ୍ଡିତ—2. Learned. ୩ । ପ୍ରଖର ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି-ବିଶିଷ୍ଟ—3. Having a sharp memory. ବ—୧ । ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—1. A parrot. ୨ । ମଦ୍ୟ—2. Wine. ୩ । କଶ୍ୟପଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—3. Name of a son of a Kaśyapa. ୪ । ଚ୍ୟବନଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—4. Name of a son of Chyabana.

Medhābī 1. Intelligent; apt. 2. Learned. 3. Having a sharp memory. 1. A parrot. 2. Wine. 3. Name of a son of a Kaśyapa. 4. Name of a son of Chyabana.

ମେଧାବିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମେଧାବତ୍+ଈ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପତ୍ନୀ—1. The wife of Brahmā. ୨ । ସାରିକା—2. The myna bird. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମେଧାବୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Medhābī.

Medhābinī

ମେଧାଭାବ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ମେଧା+ଅଭାବ)—ବୁଦ୍ଧି ଶକ୍ତିର ଅଭାବ—Imbecility.

Medhābhāba

ମେଧି—ସ. ବି. (ମେଧ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ. ଇ)—ମେଥି ୧ (ଦେଶ)

Medhi Methi 1 (See)

ମେଧିର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମେଧା+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ. ଇର) —ମେଧାବୀ (ଦେଶ)—Medhābī (See)

Medhira

(ମେଧିରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଧିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ମେଧା+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଇଷ୍ଠ; ଭୁଲନାଜ୍ଞର ବଳଷ୍ଠ)—ଅତିଶୟ ମେଧାବୀ—Very intelligent.

Medhishṭha

(ମେଧିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ମେଧ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଗୁଦ୍ଧମେଧୀ) ଅବଲମ୍ବନ ବା ସଙ୍ଗକାରୀ—Associating with.

Medhī

ମେଧୀୟାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ମେଧା+ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଇୟସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଅତିଶୟ ମେଧାବୀ—Very intelligent; sharp-witted.

Medhīyān

(ମେଧୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ମେଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ପବିତ୍ର; ପୁତ—1. Pure; holy. ୨ । ଶୋଧିତ—2. purified.

Medhya

(ମେଧ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ଯଜ୍ଞୀୟ—3. Sacrificial. ୪ । ଯଜ୍ଞର [ଅମେଧ୍ୟ—ବିପରୀତ] ଉପଯୁକ୍ତ—4. Fit for a sacrifice. ୫ । (ମେଧା+ଯ) ବୁଦ୍ଧି ବଢ଼ାଇବାରୀଲ୍ଲଁ—5. Increasing intelligence; invigorating the brain. ୧। ସ.ବ —ଯବ—1. Barley. ୨ । ଶବର—2 Catechu. ୩ । ଛାଗ—3. Goat.

ମେଧ୍ୟା—ସ. ବିଣ (ମେଧ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ମେଧ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Medhya. ସ.ବ. ୧। ରକ୍ତଭଦ୍ର—1. The red orris root. ୨ । ଶ୍ୱେତଭଦ୍ର—2 The orris root. ୩ । ରୋଚନା—3. A yellow pigment. ୪ । କେତକୀ; କଅ—4. Pandanus Odoratissimus. ୫ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା—5. The heartpea creeper. ୬ । ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ; ଦୂର୍ବ-ବିଶେଷ—6. A sort of grass; Andropogen Acculatum. ୭ । ଶମୀ; ଶାଇଁଗଛ—7. A tree; Acacia Suma. ୮ । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଯଷ୍ଟିକା; ବ୍ରାହ୍ମୀଝାଡିଆ ଗୁଳ୍ମ—8. A plant; Saphonanthus Indica. ୯ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—9. The Indian madder plant.

Medhyā 1. The red orris root. 2 The orris root. 3. A yellow pigment. 4. Pandanus Odoratissimus. 5. The heartpea creeper. 6. A sort of grass; Andropogen Acculatum. 7. A tree; Acacia Suma. 8. A plant; Saphonanthus Indica. 9. The Indian madder plant.

ମେନକା—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ମେ=ମୋର+ନ=ନଦ୍ଦେଁ+କା=ଦେହ ଯାହାର ସ୍ୱଜନ ନଦ୍ଦେଁ)—୧ । ନଗରାଜ ହିମାଳୟଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ଉମାଙ୍କ ମାତା—1. The name of the wife of Himālaya, the king of mountains. ୨ । ଅପ୍ସରୋବିଶେଷ; ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ମାତା—2. One of the heavenly nymphs, the mother of Śakuntalā. [ଦ୍ର—ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ତପୋଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଓ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶକୁନ୍ତଳା ଜନ୍ମି-ଥିଲେ।]

Menakā

ମେନା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହିମାଳୟପତ୍ନୀ ମେନକା—1. The wife of Himālaya, the king of mountains. [ଦ୍ର – ସର୍ବ୍ୟ-ନାସ୍ତି-ଭାଗ୍ୟ ଜନ୍ତୋଁ ପ୍ରଶଂସିବେ ଉମା-ଜରୁଜଣୀ ମେନା । ରାଧାନାଥ. ସପାଇ]୨ । ସ୍ତ୍ରୀ (ହ.ଶ)—2. Woman; wife. ୩ । ବାକ୍ (ହ. ଶ)—3. Speech; word.

Menā

ମେନା(ନେ)ଜ(ଞ୍ଜ)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନେଜର୍) —ଗଳ୍ପ ବା ନାଟଖାନାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ—ମ୍ୟାନେଜର ମୈନେଜର Manager.

Menā(ne)ja(ñja)ra

ମେନା(ନେ)ଜରି—ଦେ. ବ—ମେନେଜରର କାର୍ଯ୍ୟ—

Menā(ne)jari ମ୍ୟାନେଜାରୀ ମୈନେଜରୀ Managership.

ମେନାଜା—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ମେନା+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଦୁର୍ଗା; ଶାକ୍ତଙ୍କ—Durgā.

Menājā

Digitized by srujanika@gmail.com

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଏ	ଡ଼ସନ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଜ	ଶ.ଷ	ଙ୍କ	ଇୟ୍	ଉଅ	୩
୨	ଈ	ଊ	ଋ	ଐ	ଓ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଶ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ୍ୟ	ଇଅ	୫	୨

ମେନାଦ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ମେ=ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶବ୍ଦ; ମେଦ୍ଁ ମେଦ୍ଁ+ନାଦ)—ମାର୍ଜାର; ବଗ୍ଡ଼ା—Cat.
Menāda

ମେନାଧବ—ସ. ବ(ଶୈଳୀ ତତ୍)—ହିମାଳୟ; ଗିରିରାଜ—
Menādhaba The Himālayas (personified)

ମେନେଜ୍ କରିବା—ଦେ କ୍ରି—କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ କରିବା—To manage.
Menej karibā ମ୍ୟାନେଜ କରା मैनेज करना

ମେନେଜ୍‌ମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାନେଜ୍‌ମେଣ୍ଟ୍)—ପ୍ରଧାନ କର୍ମଗୁଡ଼ିକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ—ମ୍ୟାନେଜମେଣ୍ଟ
Menej-ment मैनेजमेंट Management.

ମେନ୍ଥର୍ଡ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମନ୍ଥର୍)—୧ । ଯେ ଚଳଲଗାଏ—
Menthard 1. Fomenting quarrel. ୨ । କଳହୁଡ଼ା—ନାଟେରଗୁରୁ
2. Quarrelsome. ୩। ମନ୍ଦ ପରାମର୍ଶ (ମେନ୍ଥ[ନ୍ଥ୍ରେ]ଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦାତା—3. Giving bad advice. मांहिल

ମେନ୍ଥଲ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ମେନ୍ଥଲ୍)-ପିପରମେଣ୍ଟର ଚଠନ ଲମ୍ବାଳା—ମେନ୍ଥଲ୍ ମେଂଥଲ
Menthal Peppermint crystals, (ମେନ୍ଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେନ୍ଦା—ଦେ. ବ—ମେଦା (ଦେଶ)
Mendā Medā (See)

ମେନ୍ଦି(ନ୍ଧି)—ଦେ. ବ—(ସ. ମେନ୍ଧିକା)—ମେନ୍ଧିକା (ଦେଶ)
Mendi(ndhi) Mendikā (See)
(ମେନ୍ଧିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେନ୍ଧିକା—ସ. ବ (ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ଶୋଭା+ଇଦ୍ଧ ଧାତୁ=ପାଟି ପାଇବା +କଉଣ ଅଦ+ଆ)—ମଞ୍ଜୁଆଡ଼; ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା—(ମେନ୍ଧୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) A plant or shrub from the leaves of which a red dye is prepared for staining the palm, nails and beard; the privet; the Indian madder; Rubia Cordifolia.
Mendhikā

ମେପ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move. ୩ । ସେବା କରିବା—2. To serve.
Mep (root)

ମେପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାପ୍.)—କାଗଜରେ ଅଙ୍କା ଦୋଇଥିବା ଭୂପୃଷ୍ଠର ନକ୍ସା—Map.
Mep ମ୍ୟାପ मैप

ମେବଚ୍ଛ—ଦେ (ପ୍ରାଚୀନ) ବ—ବୃହତ୍ ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ; ଅର୍ବୁଦ ସଂଖ୍ୟା—A big number. [ଦ୍ର—ସ୍ୱପ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱରେ 'ମେବଚ୍ଛ' ଶବ୍ଦ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦେବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତନ୍ତ୍ର ଗୋଷ୍ଟିର ସ୍ୱପ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ଲୋକରେ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କ ନାମ କରାଯାଇ ଅଛି—'ଏକଂ ଦଶଂ ଶତଞ୍ଚୈବ ସହସ୍ର ମଯୁତଂ ତଥା, ଲକ୍ଷଂ ତ ନିୟୁତଂଚୈବ କୋଟି ଚୈବ ମେବଚ୍ଛ।' ଏହି ଶ୍ଲୋକର 'ମେବଚ୍ଛ' ଶବ୍ଦ କୌଣସି ସ୍ୱପ୍ନ ତାଜ୍ଞ ଲେଖକ 'ମେବଚ୍ଛ' କରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ ।]

ମେବା(ବା)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମେବା)—ମେଉଁଥ (ଦେଶ)
Mebā(wā) Meuā (See)
[ଉ—ଦେଇଅଛ ତାଲ୍ଲ ଉର ମେବା ନାନା । ଗ୍ରଥାନାଥ. ଦରବାର ।]

ମେବା(ବା)ର—ଦେ. ବ—ମିବାର (ଦେଶ)
Mebā(wā)r Mibāra (See)

ମେମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଡାମ୍—Madam—ର ଇଂଗ୍ଲଣ୍ଡ ସାଙ୍କେତିକ ମାଅମ୍—maam)—୧ । ସାହେବାଣୀ; ମେମ ଇଉରୋପୀୟା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ମହିଳା; ବିବି—1. A European lady. ୨ । ଅଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାମଣ୍ଡିତା ଭାରତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. An Indian lady who has imbibed western dress. ୩ । ତାସ୍ ଖେଳର ୧, ସଙ୍ଖ୍ୟକ ମେମ୍ ଚଉ ଯୁକ୍ତ ତାସ—3. The queen card in card play. मेम

ମେମ୍ ସାହେବ(ବି)ବ—ବୈଦେ.ବ (ସଙ୍କତ, ଇଂ.ମେମ୍+ଫା. ସାହେବ)
Mem sāhe(hi)ba ୧ । ମେମ୍ ଓ ସାହେବ—1. An European lady and gentleman. ୨ । ଇଉରୋପୀୟା ଉଚ୍ଚ ମହିଳା—2. An European lady. मेम साहेब

ମେମନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ମୋମିନ୍=ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ମୁସଲମାନ୍)—ମଇମନ୍; ଗୁରତର ବମ୍ବେ ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ମୁସଲମାନ୍ ମେମନ ଜାତି ବିଶେଷ—The Kutchhee Memmons; a sect of Mahomedans of Western India. मेमन; मोमीन
Meman

ମେମୋ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମେମୋରାଣ୍ଡମ୍‌ର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାର)—ସ୍ମାରକ ଲିପି—Memo. मेमो
Memo

ମେମୋରା(ରେ)ଣ୍ଡମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସ୍ମାରଦାନୁ; ସ୍ମାରକ ଲିପି—Memorandum. मेमोरेंडम
Memorā(re)ndam

ମେମୋରିଅ(ଆ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ସଦ୍ୟୋଚ କର୍ତ୍ତୁପକ୍ଷଙ୍କ ଗୋଚରିବା ଆବଶ୍ୟକ ପତ୍ର—1. Memorial. ୨ । ମେମୋରିଆଲ ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—ସ୍ମରଣାର୍ଥ ନିର୍ମିତ—Memorial. (ଯଥା—ସମ୍ଭଲପୁରର ଉତ୍କୋରିଆ ମେମୋରିଆଲ ଢଳ ।) मेमोरियल
Memoria(ā)l

ମେୟ—ସ. ବିଣ (ମା ଧାତୁ=ମାପିବା+କର୍ମ ଯ)—୧ । ପରିମାଣ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Measurable. ୨ । ଯାହା ମାପ କରିବି—2. About to be measured.
Meya

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେୟୋ—ଦେ.ବ--ଭାରତବର୍ଷର ଜନୈକ ବଡ଼ଲାଟ—Lord Mayo, the Governer General and Viceroy of India (1869—72).
Meyo
ମେୟୋ **मेयो**
[ଲର୍ଡ୍ ମେୟୋ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ତୁ—ଲର୍ଡ୍ ମେୟୋ ୧୮୬୯ରୁ୧୮୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର ଗବର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ ଥିଲେ। ଏ ବଜନବାସ ଅଞ୍ଚାମାନ୍ ଦ୍ୱୀପ ବା 'ଜଲାପାଣି'କୁ ପରିଦର୍ଶନାର୍ଥ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ସେଠାର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦ ସେରୁଅଣ୍ଟୀ ଏଦ୍ୱାଙ୍କୁ ଷ୍ଟେଗ୍ ବୁଷି ମାର ପକାଇଥିଲା । ଏଦ୍ୱାଙ୍କ ଅଗଲରେ ଭାରତରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଶ୍ରୀମତୀ ଉକ୍ଲୋଇଆ ମହାରାଣୀଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ଡ୍ୟୁକ୍ ଅଫ୍ ଏଡିନ୍‌ବର୍ଗ୍ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ। ଦେଶୀୟ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ଏ ଅଞ୍ଚଳିର ଠାରେ ଗୋଟିଏ ରାଜକୁମାର କଲେଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ।]

ମେର୍‌ଶିଙ୍ଗା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଭୂରୁସଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Mer-siṅgā Bhūrusaṅga (See)

ମେରୁଦା—ଦେ. ବ—୧ । ମେର୍ଦ୍ଦା (ଦେଖ)—1. Merddā (See)
Mêradā ୨ । ଗଞ୍ଜାମ ଅଠଗଡ଼ ଜମିଦାରୀର ପଥୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଗୋଟି ବଡ଼ ଖମ୍ବ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମନ୍ଦିର (ପ୍ରାଚୀନ ଢାଞ୍ଚା)—2. A temple which stands on three tall pillars at Pathur in the estate of Athgarh in Ganjam.

ମେରୁ—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମେରୀ)—୧ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମଦାତା ମାତା—
Meri ମେରୀ **मेरी** 1. Virgin Mary. ବୈଦେ. ବ.—(ଗା.)—୨ । ମୋର—2. Mine. [ତୁ—ଏହା ପାରସୀ ବା ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା; ମେଁ (ମୁ) ଶବ୍ଦର ଭୁତ୍ତାର୍ଥକ, ଷଷ୍ଠୀ ବହୁବଚନ, ୧ମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଆକାର; ସଂସ୍କୃତ—ମେତ୍ର ।] ଦେ. ବ—(ସ. ମେଧ୍ୟ)—୩ । ମେଢ଼ି ଖମ୍ବ (ଦେଖ)—3. Merḍhi khamba (See)
[ତୁ—ଯେମନ୍ତ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦଙ୍କ, ମେରରେ ଦୁଅନ୍ତୁ ବନ୍ଧନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
ମେଇ **मेह**

ମେରୁଆ ଦେ. ବଙ୍ଗ—ମେରୁ ଖମ୍ବ ମୂଳେ ଯୋଗୁ ହୋଇଥିବା (ବଳଦ)
Meriā **मेहिया** (a bullock) Yoked just near the
ମେରିୟା **मेरिया** central post of a threshing floor at the beginning of the tether.
ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ମେଧ୍ୟ; ମେରୁ ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦାଣ୍ଡୁ ଥିବାରୁ)—ନରବଳି—1. Human sacrifice. [ତୁ—ମେରୁଆ ଘୋଡିରେ ନାରୁରେ ପୂର୍ବରୁ ଯାର ଦର୍ପର । ଗୁଣାକର. ଭୁଷା ।] ୨ । ଭୂମି ଦେବତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ଫସଲ ଯାଇବା ପାଇଁ କନ୍ଧମାନେ ପୂର୍ବେ ଦେଉଥିବା ନରବଳି—2. Human victim formerly offered as sacrifice to the Earth Goddess by the Khonds. [ତୁ—ଗଞ୍ଜାମରେ କନ୍ଧମାନେ ଦେଉଥିବା ନରବଳିକୁ ଇଂରାଜମାନେ ବନ୍ଦ କଲେ । କନ୍ଧମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କନ୍ଧ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜାତିରୁ ଲୋକକୁ ଧରି ନେଇ ଅତି ନୃଶଂସଭାବରେ ତାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିକାଟି ବଳିରେ ବଧ କରୁଥିଲେ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦେବା ଗାଳ ବିଶେଷ)—ମେରଆ ବା ନରବଳିରୂପେ ଦାଣ ଖାଇବା ଉପଯୁକ୍ତ--(a term of abuse used by females to males)—Fit to be killed.

ମେରଆ ଏଜେନ୍‌ସି—ଦେ. ବ—କନ୍ଧମାଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ମେରଆ ପ୍ରଥାକୁ Meria ejen-si ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀବର୍ଗ—The Meria Agency started by the English to stop the human sacrifice in the Khondmahals.

ମେରିଆ ଦେବା—ଦେ. କି—ନରବଳି ଦେବା—To offer human
Meriā debā ନରବଳି ଦେଓୟା man, sacrifice to a
बली देना Goddess. [ତୁ—କନ୍ଧ ସମାଜରୁ ଏହି ମେରଆ ପ୍ରଥା ୧୮୫୧ ସାଲର ୨୧ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି ।]

ମେରୁଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ଖ—ମେଢ଼ି ଖମ୍ବ (ଦେଖ)
Merikhuṇṭa (ṇṭi) Merḍhi khamba (See)
ମେରିଖୁଣ୍ଟି **मेरखुण्ट** [ମେରୁ ଖ(ଖ)ମ୍ବ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେରୁ ଜାନ୍—ବୈଦେ. ଅ. (ଫା.)—(ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କର ପ୍ରେମ-
Merijān ସମ୍ବୋଧନ) ହେ ମୋ ଜୀବଧନ !—A term of
ମେରିଜାନ **मेरि जान** endearment addressed to a lover (lit. as dear as) my life.

ମେରୁନୋ(ନା)—ବୈଦେ.ବ--(ଇଟାଲୀୟ-ମେରୁନୋ)—ସ୍ପେନ୍ ଦେଶୀୟ
Merino(nā) ମେରୁନୋ ନାମକ ମେଷ ଜାତିର ପଶମ ଲୋମଦ୍ୱାରା
ମେରିନୋ **मेरिनो** ପ୍ରସ୍ତୁତ ବସ୍ତ୍ର—Cloth made from the wool of the merinosheep of Spain.

ମେରୁ ବଳଦ—ଦେ. ବ.—ମେଢ଼ି ଖମ୍ବ ପାଖରେ ଲାଗି ଥିବା ବଳଦ—
Meri bajada The ox tethered just beside the central threshing post.

ମେରୁ ବାପ୍—ବୈଦେ.—(ଫା.ମେରୁ ବାବାରେ)—(ଭୟ, ବିସ୍ମୟାଦିସୂଚକ
Meri bāp ଡାକ)—ଅରେ ମେରୁ ବାପ୍ ରେ ! ବାପ୍ ରେ ବାପ୍ !
ମେରି ବାପରେ **मेरा बापरे** ଅଲ୍ଲେ ବୋପା ଲୋ !
(ମେରୁ ବାପ୍‌ରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) (an exclamation of surprise or fear) Oh my Father !

ମେରୁ ମୂଳ—ଦେ. ବ—ମେଢ଼ି ଖମ୍ବର ମୂଳଭାଗ—
Meri mūla The foot of a threshing post.
ମେରିଖୁଣ୍ଟିରଗୋଡ଼ା **मेहकाजड़**

ମେରୁ ଶିଙ୍ଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତି) —ବ—ଭୂରୁସୁଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Meri siṅgā Bhrusuṅga (See)

ମେରୁ—ଧ. ବ—(ମି ଧାତୁ=ସେଚଣ କରିବା+ତୁଣ୍ଡି. ରୁ; ଉଚ୍ଚ,
Merū ଦେବୁ ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣକୁ ଜଳସେଚ କରେ)—୧ ।
ଧ୍ରୁବଲୋକୁ ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—

1. A mythological mountain to the north of India. [ଦ୍—ହୁନ୍ ସୁଗ୍ରଣ ମତରେ ସପ୍ତ-ଦ୍ୱୀପା ପୃଥ୍ୱୀର ୭ ଗୋଟି ଦ୍ୱୀପର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥଳରେ ଏ ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ । ସାତ ଗୋଟି ସାକ ଦ୍ୱୀପ ଏହାର ପାଖୁଡ଼ା ପର । ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୮୪୦୦୦ ଯୋଜନ ଓ ତହିଁ ପ୍ରସ୍ଥ ୧୬୦୦୦ ଯୋଜନ ଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ପୋତା ଅଛି । ଏହାର ଆକାର ବିଷୟ ନାନା ନାନା ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ଅଛନ୍ତି । ଗଙ୍ଗା ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପ୍ରଥମେ ଏହାର ଶୃଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ପରେ ୪ ଗୋଟି ଧାରରେ ପୃଥ୍ୱୀକୁ ବହି ଅସି ଅଛନ୍ତି । ଏହାର ଶୃଙ୍ଗରେ ଋଷି ଓ ଦେବଗଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରବେଷ୍ଟିତ ବ୍ରହ୍ମା ବାସ କରନ୍ତି । ଅଧୁନିକ ଅନୁସାନ ଅନୁସାରେ ଏହା ହିମାଲୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ 'ସାମୀର' ନାମକ ମାଲଭୂମି ଅଟେ । ପୁରାଣମତରେ ଏହାର ଗୁର ପାଖରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର ବାସ କରନ୍ତି; ଏହାର ଶୃଙ୍ଗ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ; ଏହି ପର୍ବତ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ପୂର୍ବାଂଶରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅମରାବତୀ ପୁରୀ, ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ତେଜସ୍ୱିନୀ ପୁରୀ, ଦକ୍ଷିଣରେ ଯମଙ୍କର ବୈବସ୍ୱତୀ ପୁରୀ, ଏହାପର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର କୋଣରେ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ପୁରୀ ଅଛି ।] ୨ । ହିମାଲୟ —2. The Himalayas. ୩ । ଭୂମଣ୍ଡଳର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ—3 The north and south poles of the earth; the poles of the globe. ୪ । ମେରୁ ଦାଢ଼; ବେଁଶିର ଦାଢ଼—4. The spine; vertebral column. ୫ । ମେରୁମାଳ; ଜପମାଳାର ଶିରରେ ଥିବା ପ୍ରଧାନ ମାଳ ବା ମାଳ—5. The principal bead of the rosary. ୬ । ତରୁଗାଦର ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରଦେଶ—6. Hilt of a sword. ୭ । କରମାଳାର ଅଙ୍ଗୁଳି ପର୍ବ ବିଶେଷ—7. One of the finger joints used as a rosary. ୮ । ହାରର ମଧ୍ୟମଣି—8. The middle gem of a necklace. ଦେ. ବ (ସ. ମେଷ)—୧ । ମେଇ

ମେଇ (ଦେଶ)—1. Meri (See) [ଉ—ଦେଶ
ମେହୀ ଆସିଲଣି ଏବେ ଧ୍ରୁବ ମେରୁ ବୁଲି, ମେରୁନଭେ ସପ୍ତର୍ଷିର
ମେରୁ ସୁବର୍ତ୍ତି ବେଙ୍ଗଲା । ବ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ ।
ମେରୁ; ସୁମେରୁନୀ (ସ. ମେରୁ) ମାଳାରେ ଥିବା ପ୍ରଧାନ ମାଳ—2. The principal ball of a garland. [ଉ—ଶବ୍ଦେ ଅଷ୍ଟ ଗୋଟି ଯେ ଭୁଲସୀମାଳ କର, ମେରୁ ବୋଲି ଏକଗୋଟି ସଜ ଘରେ ଉଉ । ଗୀତି. ଶ୍ରୀଗୁରୁଉତ୍କ

କଲକେ ଗୀତା ।] ୩ । ପଦଡ଼ ବା ସ୍ଥୂଳ ଧୂଆଁ ଖାଇବାର
ଚିଲମ ଚଲ୍—3. The fire-pot placed on the head of the hookah for smoking opium ୪ । (ଶ୍ୱାସର ଭେଦ) ଅନ୍ତିମ ପବନ—4. The last mortal gasps of a person. ଦେ ବଡ଼ – ଅଉ ବଡ଼; ପ୍ରକାଣ୍ଡ—Very big; tremendous; big-sized. [ଉ—ସହ୍ମା ଅଗୋଚର ମେରୁ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ମେରୁ ଉପାସ—ସ. ବ—ଫଣାଗଚ୍ଛାନ୍ତି ଦିନ ପାଳନ କରଯିବା ଉପାସ—
Meru upāsa Fasting observed of the 1st day of the month of 'Mesha'.

ମେରୁକ—ସ. ବ (ମେରୁ + ଭବାର୍ଥେ କ)—ସଜ୍ଜିଧୂପ; ଧୂଣା—
Meruka Resin.

ମେରୁ ଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଡି,ଣ୍ଟୀ)—ଦେ. ବ—ବେଙ୍ଗଲା ପଦ୍ଧତିରେ ଗଲାମଞ୍ଜିରେ
Meru khuṇṭa(ṇṭi,ṇṭī) ପୋତା ଦେବା ଖମ୍ଭ; ମେଇ—
ମେହଖୁଣ୍ଟି The central post of a threshing floor.
(ମେରୁଖମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେରୁ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୃକ୍କଦ୍ୱୟ; ମୂତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥି; ମୂତ୍ରାଶୟ—
Meru granthi The kidneys.

ମେରୁ ତେଜଃ—ସ. ବ—ଗନ୍ଧର୍ବପୁର (ଦେଖ)
Meru tejah Gandharbapura (See)

ମେରୁଦଣ୍ଡ—ସ. ବ—୧ । ପିଠିର ବେଁଶିର ଦାଢ଼; ପୃଷ୍ଠବଂଶ—1. The
Merudaṇḍa spine; spinal cord; the vertebral column. ୨ । (ଭୂଗୋଳ) ପୃଥ୍ୱୀର ଉତ୍ତର୍ଦ୍ଦି କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଭେଦ କରଥିବା କାଳ୍ପନିକ ସରଳ ରେଖା । (ଏହାର ଗୁରପାଙ୍କରେ ପୃଥ୍ୱୀ ଚଟ୍ଟମରୁ ପୂର୍ବଅଡ଼ୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ବୁଲୁଛି ।)—2. The axis of the earth ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବସ୍ତୁର ସାରାଂଶ ବା ପ୍ରଧାନ ସାର—3. (figurative) The marrow of any thing.

ମେରୁ ଦଣ୍ଡ ବେଦନା—ସ.ବ—ବେଁଶିର ଦାଢ଼ର ବଥା—Rachial-
Meru daṇḍa bedanā gia; pain in the spine.

ମେରୁ ଦଣ୍ଡାଧଃ—ସ. ବ—ପୃଷ୍ଠବଂଶର ନିମ୍ନ ଭାଗ—The lower
Meru daṇḍādhaḥ extremity of the spine; Canda Equima.

ମେରୁ ଦଣ୍ଡୀ—ସ. ବଶ. (ବଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର
Meru daṇḍī ମେରୁଦଣ୍ଡ ଅଛି—Vertibrate (animal)

ମେରୁ ପର୍ବତ—ସ. ବ—ମେରୁ ୧ (ଦେଖ)
Meru parbata Meru 1. (See)

ମେରୁ ମାଳି—ଦେ. ବ. (ସ ମେରୁ + ମାଳା)—ଜପମାଳାର ମଧ୍ୟ
Meru māḷi ମାଳ—The principal bead or head-
ମେରୁ, ସୁମେରୁନୀ ball of a rosary.

ମେରୁ ମୂଳ—ସ. ବ—ମେରୁ ମୂଳ (ଦେଖ)
Meru mūḷa Meri mūḷa (See)

ମେରୁ ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବ— ତରଗା; ଅପ୍ଟ—
Meru jantra The spinning wheel.

ମେରୁ ଶିଖର—ସ. ବ—୧ । ମେରୁ ପର୍ବତର ଶୃଙ୍ଗ—1. The summit of the mountain 'Meru.'
Meru śikhara ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven. (ଉ—ସୁମନାବର ଜାଣିବାରେ ସମାନ ନ ଥିବ ମେରୁ ଶିଖିର । ଉଷ. ପ୍ରେମସୁଧାଳମ୍ବ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେରୁ ସାବର୍ଣ୍ଣି—ସଂ. ବ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ (ମତାନ୍ତରରେ ଏକାଦଶ) ମନୁ
Meru sābarṇṇa (ବ୍ରହ୍ମବାଦ)—The fourteenth (or eleventh) progenitor of mankind.

ମେରୁ ହାଡ଼—ଦେ. ବ—ପୃଷ୍ଠ ବଂଶ; ବେଁଶିସ୍ତ ହାଡ଼—The spine.
Meru hārḍa (ବ୍ର—ସ୍ତ୍ରଙ୍କି ପକାଇବ ପିଠିର ମେରୁ ହାଡ଼ । ଶିରିଦାଁଡ଼ା ରୀଢ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାସ୍ତ୍ରବତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।)

ମେର୍ଦ୍ଦା—ବୈଦେ.ବ. (ଫା ? ତୁଲ.ସ. ମୃଦ୍ଗୀ)—୧ । ମାଟି ଆଦର ଉଚ୍ଚ
Merddā ସ୍ତୂପ (ଏହା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦୂରସ୍ଥ ବସ୍ତୁ ଦେଖାଯାଏ) (ମେରେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. A high platform or
ମାଚା mound of earth (erected for observa-
ମିଡା, ମେଡ tion). ୨ । ନଈବଢ଼ି ମାଡ଼ିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକଙ୍କର
ଝାଡ଼ା ଯେଉ ବସିବାପାଇଁ ଉଚ୍ଚି ଚାଟ ବାଉଁଶର ଘର—
2. A machan made of wood or bamboo in flooded areas for easing therefrom during high floods. ୩ । ପ୍ରବଳ ନଈବଢ଼ିରେ ଗ୍ରାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦାଳରେ ବଢ଼ିଯାଣି ପଶିଗଲେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେବା ପାଇଁ କରାଯାଇଥିବା ମାଟିର ଉଚ୍ଚ ସ୍ତୂପ—3. A high mound of earth raised in flood stricken villages. [ତୁ—ନଈବଢ଼ି ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମରେ ପାଣି ମାଡ଼ି ଯାଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଗଭୀର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ମେର୍ଦ୍ଦା ବାନ୍ଧି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବିଶେଷ ବଢ଼ି ହୋଇ ଘର ଦ୍ୱାର ବୁଡ଼ି ଗଲେ ଲୋକେ ଅସି ଏ ମେର୍ଦ୍ଦା ଉପରେ ଆଶ୍ରୟ ନଅନ୍ତି ।] ସ୍ତାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଅନ୍ଥୁ—Earthen roof.

ମେର୍ଦ୍ଦା ଘର—ସ୍ତାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଅନ୍ଥୁ ଘର—Thatched
Merddā ghara house having an inner earthen roof.

ମେର୍ଦ୍ଦା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଟି ଆଦର ସ୍ତୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—
Merddā bāndhibā To raise a high platform
ମାଚା ବାଁଧା **ମେଡ ବାଁଧନା** or mound.

ମେର୍ହା—ସ୍ତାଦେ. ବ. (ସ. ମେଧ୍)—୧ । (ବାଦ୍ଦ୍ରା) ଅତ୍ୟ ଗଛକୁ ସିଧା
Merhā ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସରୁ ବାଉଁଶ ଖୁଣ୍ଟି—
1. A long, straight and slender bamboo used as a trellis to make a sugar cane plant grow up straight. ୨ । (ଗଡ଼ଜାତ, ସମ୍ବଲପୁର) କାଠର ବା ବାଉଁଶର ଠେଙ୍ଗା—2. A rod or cudgel of wood or bamboo. ୩ । ମେଢ଼ା (ଦେଶ)—3. Merḍhā (See)

ମେଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମେଲ୍)—ଚିଠି ପତ୍ରାଦି ବୋହିବାର ଡାକ—
Mel Post for carrying letters etc; mail.
ମେଲ **ମେଲ**

ମେଲ୍ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଗାଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଡାକ ବୁହାଯାଏ—
Mel gāṛdi 1. Mail cart. ୨ । ଡାକ ବୁହାଯିବା ରେଳ
ମେଲ ଗାଡ଼ି ଗାଡ଼ି - 2. Railway carriage for carrying mail; ମେଲ୍ ଟ୍ରେନ୍ [ତୁ—ଏହୁପର ମେଲ୍ ଡାବାଜ ଓ ମେଲ୍ ଟ୍ରେନ୍ ଅଟେ ।]
ମେଲ ଗାଡି

ମେଲୁଣ୍ଟ—ସ୍ତାଦେ. ବ—୧ । (ସମ୍ବଲପୁର) ଖସିଛୁଆ—1. Kid.
Mel-chhā ୨ । (ଗଡ଼ଜାତ) ଖାସି ଜାତ—2. Castrated animal (goat or sheep). ସ୍ତାଦେ. (ବାମଣ୍ଡା) ବଣ.
—ଖାସୀ ହୋଇଥିବା (ଜୀବ)—Castrated (animal).

ମେଲ୍ ରନ(ନା)ର—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ.ମେଲ୍ ରନ୍ନର୍)—ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ
Mel rana(nā)r ବା ଚିଆଦାମାନେ ଡାକ ଚିଠି ଆଦ ଜାକରେ
ମେଲ ରନାର ବୋହୁ ଦୌଡ଼ନ୍ତି—Mail runner.
ମେଲ ରନର୍

ମେଲ୍ ଷ୍ଟ୍ରାମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ) (ଉତ; ମେଲ୍ ଷ୍ଟ୍ରମ୍=ଜୋଲାବର୍ତ୍ତ)—
Mel shṭrām ନରୱେ ଦେଶର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମରେ ସମୁଦ୍ର
ମେଲ ଷ୍ଟ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟ ଭୟଙ୍କର ଓ ବହୁଦୂର-
ମଲ ଷ୍ଟ୍ରାମ ବ୍ୟାପୀ ଜଳାବର୍ତ୍ତ—Maelstrom; a celebrated strong whirlpool off the coast of Norway. [ତୁ—ଏହୁ ଜଳାବର୍ତ୍ତର ବୁଡ଼ାଜ ଏପରି ପ୍ରବଳ ଯେ, ଏଥିର ସୀମାର କୋଷାଧିକ ସ୍ଥାନକୁ ଜାହାଜ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ତାହା ଭହିଁସର କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଶୂନ୍ୟ ଭୋରରେ ଛିଙ୍କି ହୋଇ ଯାଇ ତହିଁରେ ପଡ଼ି ଚୂନ୍ଦିଯାଏ ଏବ ବହୁ ଦୂରରେ ଯାଇ ପୁଣି ପାଣି ଉପରକୁ ଉଠେ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଏପରି ଭୟଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟ ଆଉ ନାହିଁ ।]

ମେଳ—ସ. ବ. (ସ. ମିଲ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଅ)—୧ । ମିଳନ; ସାକ୍ଷାତ୍—
Mela 1. Meeting; interview. ୨ । ଐକ୍ୟ—2. Unity
ମେଳ ଦେ. ବ—୧ । ଲୋକ ସମାଗମ—1. A gathering
ମେଲ of people; crowd. (ଉ—ବଦ୍ୟ ପବନ ସ୍ପର୍ଶି ସେ ମେଳରେ ପ୍ରକଟ, ଗୋଲେ ସେନାଙ୍କ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଭୁଟ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଭାଗବଲାସ ।) ୨ । ସଙ୍ଘ; ଦଳ—2. Crowd;
ଦଳ assembly; party. (ଉ—ଏଥି ଅନନ୍ତରେ ଉଠିଲ ଋଷି
ମୁଣ୍ଡ ମେଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାସ୍ତ୍ରବତ. ବନ ।) ୩ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—
ମେଳ 3. Friendship; good feeling. ୪ । ଫଙ୍ଗଡ଼ିନ,
ଦଳ ଥିଏଟର, ଯାତ୍ରା ଆଦ ପାଇଁ ଗଠିତ ଦଳ—4. A
ମଲ, ମିଳାବ party formed for performing plays
ମେଳ etc. ୫ । ମନର ମିଳନ—5. Agreement;
ମଲ concord. ୬ । ବିବାଦ ପରେ ମିଳନ—6. Reconciliation. ୭ । ମେଳ; ବିଦ୍ରୋହ—7. Conspiracy;
ମଟ, ଗୁଟ mutiny. ୮ । ଦଳ; ଗୋଷ୍ଠୀ—8. Congregation; assemblage. (ଉ—ବଣିଡାରୁ ମେଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ତ ଥିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାସ୍ତ୍ରବତ. ବନ ।) ୯ । ସୁସଜ୍ଜିତ
ମେଳା ଦ୍ରବ୍ୟ ସମୂହ—9. A well-arranged lot of
ମେଳ things. ୧୦ । ନମୁନା ବା ଆଦର୍ଶ ପରି ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ—
10. A thing similar to the specimen or model. ୧୧ । ସହବାସ—11. Union; cohabitation. (ଉ—ଜଣେ ରସିକ ଦେବଲୁଲ, ଜୁ ସ୍ୱାମୀସଙ୍ଗେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ମେଳ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଘୁଗବତ ।) ୧୪ । ଘାଗୁଡ଼ ଆଦ

ଜୋଡ଼ା, ମେଳ ଅଳଙ୍କାରର ବନ୍ଧୁ ସଖ୍ୟକ ଏକ ସାଜ—12. A set

ଜୋଡୀ of some loose ornaments. (ଉ—ମାଳେ ଘାଗୁଡ଼ ବଡ଼,କ ମେଳେ ଘାଗୁଡ଼ ବଡ଼ ?—ଛଗ ।) ଗାଦେ. (ଜିଦ୍‌ବୁପ୍ତି) ନ-କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ ବଶେଷ; ଯାତ୍ରା —The festival of a Deity. ଦେ. ବଣ—୧ । ଯୁକ୍ତ; ମିଳତ--1. United; associated. (ଉ—ଫୁଟୁଛନ୍ତି କମଳ ପାଇ ଉଭଘଳ,ଭୁମ୍ବଦ ଭୁଲରେ ତ ଦୋଇଛନ୍ତି ମେଳ । କୃଷ୍ଣବିଦ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ବନ୍ଧୁତା ସୂତ୍ରରେ ମିଳତ—2 United by a tie of friendship or blood-relationship.

(ଉ—ଇଚ୍ଛା ଅଶ୍ୱକାଶ୍ୱ, ସୀତା ନେଲ୍ଲ ଦର, ବାଳକ ଶ୍ରୀସ୍ମ ସାଗ । ଦୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ମେଳ, ବାନ୍ଧ ସିନ୍ଧୁ ଜଳ, ପ୍ରବେଶ ସୁବଳ ଗୈର ; ବଶ୍ୱନାଥ. ବତଶ ସ୍ତ୍ରୀସୁଣ ।)

ମେଳକ—ସ. ବ. (ମେଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ) — ୧ । ସଗମ; ମିଳନ—

Melaka 1. Union; meeting. ୨ । ସମୂହ;ଜନସମାଗମ; ମେଳା—2 Collection; congregation; fair. ସଂ. ବଣ. (ମିଳ୍ ଧାତୁ + ଣିଚ୍ ଅକ) — ୧ । ଯେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ମିଳତ କର୍‌ଏ —1. Causing or bringing about a union. ୨। ସାମାଜିକ— 2. Social. ଦେ.ବ. (ସଂ.ମେଳ) ଉଦ୍ୱା କର କନ୍ୟାଙ୍କ ଜାତକ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହାଦର ସମ୍ବର ଅନୁକୂଳତା— Concord or agreement between the horoscopes of the proposed bride and

କୋଷ୍ଠୀର ମେଳ ମେଳକ(ନ), ତିଳକ bridegroom.

[ଉ—ବବାହ ପୂର୍ବରୁ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ଜୋଷ୍ଠୀର ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦ ଗଣନା କରି 'ମେଳକ' ଦେଖାଯାଏ । ବରର ଓ କନ୍ୟାର ଗଣ ମିଳନ (ନର, ରାକ୍ଷସ, ଦେବ), ବର-କନ୍ୟାଙ୍କର ନାଗନାଡ଼ି, ଅଉଷଡ଼ଯୁଟକ, ଗ୍ରହଯୋଟକ ଆଦ ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାଯର ଅନେକଗୁଡ଼ଏ ବଷଦ୍ଦ ଦେଖାଯାଇ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଜାତକ 'ସୁହିଲେ' ବା 'ମେଳକ ହେଲେ' ବବାହ ସ୍ଥିର ହୁଏ । ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ନକ୍ଷତ୍ର ଗଣନାରେ ଓ ଗଣ ଗଣନାରେ ନାଗନାଡ଼ୀ, ଜଉ-ରାକ୍ଷସ ଏବ ରାଶିଗର୍ଣ୍ଣାରେ ଅଉଷଡ଼ଯୁଟକ ହେବାର ଦେଖାଗଲେ ବବାହ ନାସ୍ତିକ । 'ରାଜଯୋଟକ' ଯୋଗ ଦେଖାଗଲେ ଅନ୍ୟ ବହୁ ମେଳକ ନ ଦେଖି ବବାହ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ ।] ଦେ. ବଣ—୧ । ମିଳତ; ଏକତ୍ର—

ମେଳ, ମିଳିତ 1. United. [ଉ—ବଦ୍ୟୁ ସଦ୍ଦକାର ଯେ ଭ୍ରମରେ

ମେଳକ । ଭଙ୍ଗ. ବୋଟ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସ୍ୱନସ୍ତ ।] ୨ । ଭେଟିବା; ହାବୁଡ଼ବା—2. Encountered. [ଉ—ବଡ଼ିଲ ନଦୀ ବେଳକରେ ମେଳକ, ଦୋଇଣ ଜସ୍ତୁକ ଯଥା । ଭଙ୍ଗ. ବୈଦେହୀସହବଲାସ ।]

ମେଳକ ଦେଖିବା—ଦେ.କି—ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ଜାତକ ଦେଖି ମେଳକ

Melaka dekhibā ସମ୍ମତି କରିବା—To examine the

(ମେଳକ ବୁଝିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) horoscopes of a boy and

ଠିକୁଜି ମିଳାନ a girl to see if the astrological

ମେଳକ ଦେଖନା datas tally favourably

ମେଳକ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ଜାତକ ଗଣନାରେ ଦୁଇ

Melaka pardibā ଜଣଙ୍କର ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦ ବବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ

ମେଳକ ଶୁହିବା } ଅନ୍ୟରୂପ ଅନୁକୂଳ ଥିବାର ଦେଖାଯିବା—The

ମେଳକ ହେବା } tallying or agreemant between the

ଠିକୁଜି ମିଳା astrological data of the proposed

ମେଳକ ପଡନା, ତିଳକ ପଡନା bride and bridegroom which are found to be favourable for a union between the two.

ମେଳ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ମିଳାଇବା; ମେଳାଇବା; ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ

Mela karibā ମିଳତ କରାଇବା—1. To bring about

(ମେଳ କରାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a meeting,union or interview between two persons.

ମେଳ କରନା

୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ବବାଦ ଭାଙ୍ଗି ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା—2. To bring about reconciliation between two opposing parties. ୩ । ମିଶାଇବା; ମିଶ୍ରିତ କରିବା—3. To mix up; to mix together. ୪ । ମିଳତହେବା; ମିଶିବା—4. To be associated with [ଉ—ଶୁଣି ଜରିବ ଭବ ଜଳ, ସାଧୁ ସଙ୍ଗତେ କର ମେଳ । ଗାତୀ. ଜର୍ଗଗମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ମେଳ ଖାଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଏକ ହେବା—1. To coincide;

ମେଳ ଖାଓୟା ମେଳ ଖାନା to tally ୨ । ସମ୍ମତି ହେବା— 2. To agree; to accord with.

ମେଳ ଖୋଇବା—ଦେ. କି—ମିଳାଇବା—To cause to tally

Mela khoibā or agree or coincide.

ମେଳ ଖାଓୟା ମେଳ ଖିଲାନା (ମେଳ ଖୁଆଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଳଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ଓ ବଣ (ସଦ୍ୟ)—ମ୍ଲେଚ୍ଛ (ଦେଶ)—

Melachha(chhā) Mlechchha (See)

ମଲେଚ [ଉ—ମେଳଚ୍ଛ ଗ୍ରାବକ ବଶେ ନୁହଇ ମଳଥ । ଗାତୀ. ସରତେଗୀତା ।]

ମେଳ(ଲ)ଣ—ଦେ. ବ (ସ. ମେଳନ) —ମେଳନ (ଦେଶ) —

Mela(la)na Melana (See)

ଠାକୁରଦେର ମିଳନ ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ଯଜ୍ଞ

ମି(ମେ)ଳନ ବଶେଷ—1. A festival. ୨ । ତାସ ଖେଳ ବଶେଷ—2. A kind of game at cards.

ମେଳ(ଲ)ଣ ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—ମେଳନ ପଡ଼ିଆ (ଦେଶ)

Mela(la)na pardiā Melana pardiā (See)

ମିଳନେର ମୟଦାନ ମିଳନ ମୈଦାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଳନ—ସ. ବ (ମିଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କର
Melana ଏକତ୍ର ଠୁଳ ହେବା; ମିଳନ; ଭିଡ଼—1. Meeting; assemblage; coming together of many persons. ୨ । ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା; ସାକ୍ଷାତ୍କାର—2. Interview; encounter. ୩ । ସହବାସ—3. Associating, association. ୪ । ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନର ମିଳନ; ମନର ମେଳ—4. Reconciliation; agreement. ଦେ. ବ—
ଦେବତାର ମେଳନ ଯାତ୍ରା ବା ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦେବ-
ମିଳନ(ମେ)ଳନ ପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସମ୍ଭବତଃ ଜମାଯିବା ଉତ୍ସବ—
The ceremony or festival of many images being brought together on the occasion of festivals. [ଉ—ଦୋଳ ମେଳନ, ଦେବୀ ମେଳଣ, ଗଣେଶ ମେଳଣ, ଭାଜଣ ମେଳନ, ଉତ୍ତରତ ମେଳନ ।]

ମେଳନ ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପଡ଼ିଆରେ ଦେବପ୍ରତିମାମାନେ
Melana parḍiā ମେଳନ ସମୟରେ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି—
ମିଳନେର ମାଠ A field where many images are
ମିଳନ ମୈଦାନ gathered together.

ମେଳ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଳ ଗଠନ କରିବା—1. To
Mela bāndhibā form into a party. ୨ ।
ମେଳ ବାନ୍ଧା ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କର—2. To form
ମେଳ ବାଁଧନା a party of conspirators; to plot

ମେଳ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗଠିତ ଦଳ ବା ମେଳକୁ ଇତସ୍ତତଃ କର-
Mela bhāṅgibā ଦେବା—To disperse a crowd;
ମେଳ ଭାଙ୍ଗା, ମେଳ ଭାଙ୍ଗାନ to break a conspiracy
ମେଳତୋଡନା [ମେଳ ଭାଙ୍ଗା(ଙ୍ଗୋ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେଳ୍(ଳ)ମାଳ୍ ଲ)—ଦେ. ବ—୧ । ବିବାଦ ପରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ସ୍ଥାପନ
Mel-(la) māl(la) —1. Reconciliation after a
ମିଟମାଟ quarrel. ୨ । ବିବାଦର ଆପୋଷି ମୀମାଂସା—2. Ami-
ମେଳମାଳ cable settlement of a dispute. ୩ ।
ପକ୍ଷର ମନର ମେଳ—3. Mutual agreement; concord.

ମେଳରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମୂହ ମଧ୍ୟରେ—In the galaxy of;
Melare among; along with. [ଉ—ଯେଉଁ
ମଧ୍ୟେ ରୂପେ ମୋହିଣୀ ଜହ୍ନ ମେଳରେ; ସେହିରୂପେ ବସିଲେ
ମେଳମେ ଦାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମଦାଲସତ. ବନ ।]

ମେଳା—ସ. ବି (ମିଲ୍ ଧାତୁ+ଉତ୍ତୁ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ମସି; କାଳ
Melā —1. Ink. ୨ । ଅଞ୍ଜନ; କଜ୍ଜଳ—2. Collyrium;
antimony ୩ । ମଦାମାଳୀ ଗଛ; ନୀଳ ଗୁଳ୍ମ—
3. Indigo plant; Verbasina Scandens.
ଦେ.ବ—୧ । ସମ୍ଭବ; ମିଳନ; ସଙ୍ଗମ—1. Company;
ମେଳା cantact. [ଉ—ବହୁତ ଭଡ଼ ନୋହିବ ରଜନୀ

ମେଳା ମେଳାରେ । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।] ୨ ।
ମେଳନ—2. Assemblage. [ଉ—ଗୁଳଙ୍କ, ଦୋଇଛୁ ଅବା ଏଥି ବନଦେସାଙ୍କ ମେଳା । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ଉଷା ।]
୩ । ଜନତା; ବହୁଜନସମାଗମ; ଲୋକଗହଳି—3. A gathering; crowding together of many people; a large concourse of people [ଉ—ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ଘୋଷୁ ଶ୍ୟାମଳା ଅବଳା ମେଳା ଉପସ୍ଥିତା ତରଳ । ଉଦ୍ଧ. କୋଷ୍ଟବୃତ୍ତାଶ୍ରୟନଜ୍ଞ ।] ୪ । ଯାତ୍ର, ଯାତ୍ରା; ମହୋତ୍ସବ (ଯାହାଁରେ ଅନେକ ଲୋକ ଏକତ୍ର ହୁଅନ୍ତି)—4. A big festival. ୫ । ମହୋତ୍ସବ; ଭୋଜ୍ୟ—5. Feast; banquet. ୬ । ତୀର୍ଥାଦିରେ ବିଶେଷ ଯୋଗ ଉପଲକ୍ଷରେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ—6. A religious fair. ୭ । ବହୁଜନ ସମାଗମ-ସ୍ଥେତ୍ର;ହାଟ—7. A place where many people congregate; a market place. [ଉ—ଏ ଜଗତ ନୁହେଁ ମିତ୍ର ମେଳା । ମଧୁସୂଦନ ସଙ୍ଗୀତମାଳା ।] ୮ । ବହୁ ବସ୍ତୁର ମିଳନ, ସମାହାର ବା ଏକତ୍ର ହେବା—8. Gathering; collection; aggregate. [ଉ—ମଧୁ ମଧୁର ବଧୂ ଅଧର, ବିଶୋର ବର ରଦନାମ୍ବର, ବମ୍ବ ଚମ୍ବନ ଚୁଁକୁଭ୍ରଜନ ମେଳା । ବିହସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଖ୍ୟ ଚକ୍ଷୁ ସ. ଗୀତ ।] ୯ । ସଭା; ସଜ୍ଞା—9. Assembly; meeting, association. [ଉ—ମଦ୍ୟାଶୁନେ୍ୟ ରହ୍ନ ଭାରଭାର ମେଳା, ଭୂଭୁଙ୍ଗେ ଦେଖନ୍ତୁ ଏ ଉବର ଖେଳା । ସ୍ତ୍ରଧାନାଥ. ନଳକେଶସ୍ତ୍ର ।] ଦେ. ବିଣ. ୧ । ବହୁ ଜନପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Crowded; thronged; congested. ୨ । ଅସଙ୍ଖ୍ୟ; ଅନେକ; ବହୁସଙ୍ଖ୍ୟକ—2. Multitudinous. ୩ । ବହୁ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଆଦିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Crowded, with many animals. [ଉ—ବେଶ୍ୟାମ ନାସିକା ନର୍ତ୍ତନେ ଦୋଇଅଛୁ ମେଳା । ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।]

ମେଲ୍ଲ—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ଉନ୍ମୀଳନ=ଖୋଲିବା)—୧ । ଖୋଲା;
Melā ଖୋଲା ଫୈଲା, ଖୁଲା ଅନାବୃତ; ଘଙ୍ଗୁଳା—1. Open; uncovered. [ଉ—ଗୁପତଭାବେ ମୋର ଲୀଳା ; ମୋ ରୂପ ନ ବିଶଇ ମେଲ୍ଲ । ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।] ୨ । ଉନ୍ମୀଳିତ—2. Opened. ୩ । ଅଭୁକ୍ତ; ଅନାବଦ୍ଧ—3. Unclosed; unobstructed. [ଉ—ବାଘ ଘୁଅ ଦୁହେଁ ଦଇ ଅନଦ୍ରା, ମୁଗୁର୍ତ୍ତ ଗାଣ୍ଡି ମେଲ୍ଲ । ଭଗ ।] ୪ । ପ୍ରଶସ୍ତ—4. Spacious; wide; extensive. ବ.—୧ । ଏକ ବଗରେ କାନ୍ଥ ଥାଇ
ଦାଲାନ **ଦାଲାନ** ଅଟୁ ଯେଉ ଗାତ୍ରେ କାନ୍ଥ ନ ଥିବା ଘର; ଦାଲାନ-
1. A hall; a house with one wall and open on 3 sides. [ଉ—ଦୁଇ ସାନ୍ଥ ଯାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଠାରୁର ମେଲ୍ଲରେ ବସିଲେ । ଫଡରମୋଦନ, ଗଲ୍ପଲ୍ପ ।] [ଦ୍ର—ଇସ୍କୁଲ ମେଲ୍ଲ, ଚଡର ମେଲ୍ଲ, ସୁରୁଣା ମେଲ୍ଲ, ଗୃହାଳ ମେଲ୍ଲ,ଥଣ୍ଡା ମେଲ୍ଲ,ଦେଶ ମେଲ୍ଲ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦରେ ମଧ୍ୟ ମେଲ୍ଲ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ଖୋଲା ଅବସ୍ଥା; ଚଉଣସି ସ୍ଥାନର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା—2. Open condition of a place. ୩ । ଅରୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ; ଅନାବୃତ ସ୍ଥାନ—3. Unobstructed place; open space. ୪ । ଫାଙ୍କ—4. An opening, aperture. ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ଦାଃ; ମେଲା—Market: fair.

ମେଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସ. ମିଳ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ମେଳ ଧାତୁ) Melā(le)ibā ମେଳାନ ମିଳାନା ୧ । ମେଳ କରାଇବା; ମିଳାଇବା—1 To bring about reconciliation. ୨ । ମିଳନ କରାଇବା—2 To cause to meet. ୩ । ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରପାଇଁକ ମେଳ କରାଇବା—3. To bring about a conspiracy or mutiny. ୪ । ଡେଲାଇବା; ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରାଇବା—4. To bring together many people; to assemble a crowd. ୫ । ଦୁଇ ପଦାର୍ଥକୁ ତୁଳନା କରିବା—5. To compare two things with each other.

ମେଲ୍ଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଜ୍ରୁ ଜ୍ରପସର୍ଗ+ମିଳ୍ ଧାତୁ; Melā(le)ibā ମେଲ୍ଲବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—Causative of ମେଳାନ ଫୈଲାନା, ଖୋଲନା Melibā.

[ଉ—ବେଗେ ସେ ମଞ୍ଜୁଷା ମେଲ୍ଲଇ, ଗୃହାନ୍ତୁ ଏକ ମୃଗ ହୋଇ । ବଦ୍ୟନାଥ. ବଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରାସପୃଣ ।]

ମେଳା କରିବା -ଦେ. କ୍ରି.—ମହୋତ୍ସବ କରିବା Melā karibā To set up or hold a fair; to give a feast. ମେଳାକରନା

ମେଲ୍ଲ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମେଲ୍ଲଇବା (ଦେଶ) Melā karibā ଖୋଲା ଖୋଲନା Melāibā (See)

ମେଲ୍ଲ ଘର—ଦେ. ବ.—୧ । କାନ୍ଥ ନ ଥିବା ଘର—1. A house Melā ghara ଖୋଲା ଘର without walls. ୨ । ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ ହୋଇ ନ ଥିବା ଘର—2. Unlocked house. ୩ । ବଡ଼ ଲମ୍ବା ଘର, ଯାହାର ମଝିରେ କାନ୍ଥ ନ ଥାଏ; ହଲ୍; ହାଲ୍ ଦାମଡ଼ା—3 A hall. ୪ । ଯେଉଁ ଘରର ଗୋଟିଏ ପାଖେ କାନ୍ଥ ଥାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ୩ ପାଖେ କାନ୍ଥ ନ ଥାଏ—4 A house with 3 sides open.

ମେଲ୍ଲଙ୍କ—ଦେ. ବ.—(ଗଣିତ)—ଏକ ସଂଖ୍ୟାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି Melāṅka ତହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥିତିମାନ କ୍ରମଶଃ ଯୋଗ କରିବା ଗଣାଗଲା (ଓଡ଼ାଙ୍କ) ରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥିତି ସଂଖ୍ୟା ଶେଷରେ ଯୋଗ କରାଯାଇ ଥାଏ— (arithmetic) The number last added to the last but one total figure to arrive at the last total or Ordāṅka; the last number which is added in order to arrive at the last figure; a subtratend. [ଉ—ଗୁଣ୍ଠ ଓଡ଼ାଙ୍କ ଧରିବାର ବେଳେ, ଓହ୍ଲାଏ ଶବ୍ଦରେ ପିଣ୍ଡି ଦେଲେ ଚଳେ । ଚରମ ଦୋଇଶ ଭୁସର ସଙ୍ଖି, ଦେଲ୍ଲ ଓଡ଼ାଙ୍କ ମେଲ୍ଲଙ୍କରେ ଗୁଣି; ଗୁଣନ୍ତେ ଫଳ ଦୋଇଲ୍ଲ ପଗ୍ଧଶ, ଏଥି ଓଡ଼ାଙ୍କକୁ ମେଲ୍ଲଙ୍କ କସ ? ଲୀଳାବତୀ. ସୂତ୍ର ।] (ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ାଙ୍କ ୧୦ ର ୫ ମିଶାଇଲେ ଫଳ ଦୋଇ ଥାଆନ୍ତା ୧୫, ତନ୍ତୁ ୧୦ କୁ ୫ ରେ ଗୁଣି ଦେବାରୁ ଫଳ ଦେଲ୍ଲ ୫୦ ।) [ଦ୍ର—ମେଲ୍ଲଙ୍କର ଉଦାହରଣ ଯଥା—୧+୨=୩; ୩+୩=୬; ୬+୪=୧୦; ୧୦+୫=୧୫; ୧୫+୬=୨୧; ୨୧+୭=୨୮; ୨୮+୮=୩୬; ୩୬+୯=୪୫; ୪୫+୧୦=୫୫ । ଏଠାରେ ୫୫ ଓଡ଼ାଙ୍କକୁ ୧୦ ମେଲ୍ଲଙ୍କ ଓ ଏହାପରେ ୩୬ ଓଡ଼ାଙ୍କକୁ ୮ ମେଲ୍ଲଙ୍କ···ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମେଲ୍ଲଣି—ଦେ. ବ (ସ. 'ମିଳନ'; 'ଶେଷ ମିଳନ' ଅର୍ଥରେ) —୧ । Melāṇi ବନ୍ଧୁଭାବରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଶେଷ ମିଳନ ପରେ. ବିଦାୟ ବିଦାଇ ବଦାୟୁ—1. A friendly parting; a friendly taking leave. [ଉ—ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣେ ଯୋଡ଼ି ମାଗୁଛି ମେଲ୍ଲଣି । ବ୍ରଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । ବଦାୟୁ ଗ୍ରହଣ—2. Bidding goodbye. [ଉ—ଜୟତ ମେଲ୍ଲଣି ଲଭିଛି ଅଦ୍ୟ ଏ ବଙ୍ଗଦେଶେ । ନନ୍ଦକଶୋର. ନର୍ତ୍ତରଣୀ ।] ୩ । ବଦାୟୁକାଳୀନ ଉପହାର—3. A peresent given to a departing person;a parting gift.

ମେଲ୍ଲଣିଆ—ଦେ. ବଣ. ସୁଂ—୧ । ପ୍ରସାରିତ—1. Extended; Melāṇia expanded. ୨ । ଫାଙ୍ଗୁଳା (ବସ୍ତ୍ର); ଯେ ମେଲାନିଆ ଅପଚୟ ଜଳସଞ୍ଚୟ ବା ପରଧେୟ ବସ୍ତ୍ରାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖୁଲା ଅସାବଧାନ—2. Careless about one's (ମେଲ୍ଲଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) things and dress.

ମେଲ୍ଲଣି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି —୧ । ବଦାୟୁ ଦେବା; ଯିବାପାଇଁ ଅନୁମତି Melāṇi karibā ଦେବା—1. To permit a person ବିଦାୟ କରା to depart. ୨ । ପ୍ରସ୍ଥାନକାଳୀନ ବସ୍ତ୍ରାଦ୍ଦି ବଦାୟୁ ବିଦ୍(ଦା,ଈ କରନା(ଦେନା) କାଳୀନ ଉପହାର ଦେବା—2. To give (ମେଲ୍ଲଣି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) a parting gift or present or remuneration to a departing person for work done beforehand.

ମେଲ୍ଲଣି ଘେ(ଘି)ନିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । (ପ୍ରସ୍ଥାନକାଳୀନ ବସ୍ତ୍ରାଦ୍ଦି) ବଦାୟୁ Melāṇi ghe(ghi)nibā ଗ୍ରହଣ କରିବା —1 To bid adieu ବିଦାୟ ଲଓୟା to a person before departing (said ବିଦାଇ ଲାନା of the departing person).

ମେଲ୍ଲଣି ନେବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ମେଲ୍ଲଣି ଖାଇବା } (ଉ— ଘେନଲେ ମେଲ୍ଲଣି, ତେଜନ ବଚନ୍ଦ୍ରମା, ବଳସୁ ମଧୁର ଭାଷେ । ବ୍ରଧାନାଥ—ଉତ୍କଳୀ ।)

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ବଦାସୂ କାଲୀନ ଉପହାର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—2. To receive a parting present.

ମେଲଣି ବେହୁର—ଦେ. ବ—ବଦାସୂ ଉପଲକ୍ଷ କରୁଥିବା ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ Melāṇi bebhāra ବଦାୟିବା ଉପହାର—A friendly or gracious present given to a departing person. ମିଳାନି ଭାର ବିଦାଇ ବେମାର

(ମେଲଣି ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଲଣି ମାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ବଦାସୂ ହେବା Melāṇi māgibā ଯାଇଁ ଅନୁମତି ମାଗିବା—To pray to be permitted to depart. ବିଦାୟ ଚାଓୟା ବିଦାଇ ମାଁଗନା

(ଉ—ଅମୃତ ! ଗିରଠାରୁ ମାଗ ମେଲଣି, କାତର ଅଟଇ ମୁଁ, ଭଜ ମୋ ବାଣୀ । ରଘୁନାଥ. ମେଘଦୂତ ।)

ମେଲଣି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପ୍ରସ୍ଥାନକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ) Melāṇi hebā ବଦାସୂ ହୋଇଯିବା—To depart after bidding adieu. ବିଦାୟ ହଓୟା ବିଦାଇ ହୋନା

ମେଲ୍ଲା(ଲା)ନନ୍ଦ(ଦା)—ସ. ବ. (ମେଲା=ସହି+ଅନନ୍ଦ;+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Melā(lā)nanda(ndā) ସହ୍ୟାଧାର; ଦୁଆତ—Inkstand; inkpot. (ମେଲାଛ, ମେଲାମୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଲାପ—ଦେ. ବ (ସ. ପ୍ରିଲ୍ ଧାତୁ)—୧ । ପ୍ରିଲାପ; ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ; Melāpa ମେଳ—1. Intimacy; friendship. ୨। ପ୍ରିଲାପ ପ୍ରିଣା—2. Mixing together. ୩ । ମନର ମିଳାପ ପ୍ରିଲନ—3 Agreement; concord. ୪ । ସଦାଲାପ—4. Friendly talk; exchange of felicitations. ସ. ବ—ଗୋଷ୍ଠୀ; ସମୂହ; ଜନତା; ବହୁଲୋକଙ୍କ ଏକତ୍ର ସମାଗମ—Crowd; assembly. (ମେଲାପକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଲାପ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଦାଲାପ କରିବା—To have a friendly talk. Melāpa karibā ଆଲାପ କରା ମିଲାପ କରନା

ମେଲ ପହପଟ୍—ଦେ. ବ—ଚାରିଅଡ଼େ ଖୋଲା ଓ ପବନଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ—An airy place open on all sides. Melā pahapaṭ ଚାରଦିଗେ ଖୋଲା ଏକଦମ ଖୁଲା

ମେଲାପୀ—ଦେ. ବଣ—ପ୍ରିଣାଶୀଳ (ଲୋକ); ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଦାଲାପ କରିବା ନମନ୍ତେ ସଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ—Sociable; ready to mix and talk with others in society; affable. Melāpī ଆଲାପୀ, ମିଳନିୟା, ମିସୁକ ମିଲାପୀ

(ମେଲାପିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଲା ମଉଛବ—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର; ସ. ମେଳ+ Melā mauchhaba ମହୋତ୍ସବ)—୧ । ପ୍ରୀତିଭୋଜୀ—1. Picnic. ୨ । ବହୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ମିଳନ ଓ ମଉଜ—2. Feast and amusements in the company of friends.

ମେଲା ମଉଜ
ମେଲା ମଉଜ
ମେଲା ମଉଜ(ଜ)ସ(ସି)
ମେଲା ମଉଜ(ଜ)ସ(ସି)
—ଅନ୍ୟରୂପ

ମେଲା ମହୋଛବ ମେଳାଉତ୍ସବ

ମେଲ ମୁକୁଲା—ଦେ. ବଣ (ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶର)—ଉନ୍ମୁକ୍ତ; ଅବାଧ—Melā mukulā Open and unobstructed ଖୋଲା ଖୁଲା

ମେଲାମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ—୧ । ସାଧାରଣ ମୁହଁ ମେଲ ହୋଇଥାଏ; ଉନ୍ମୁକ୍ତ-ମୁଖ (ବେ.ଉଲ, ନଲ ଉତ୍ତୁଜ)—1. Open-mouthed. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ରହି ପାରେ ନାହିଁ; ଗପୁଡ଼ି—2. One who cannot sit quiet; talkative; garrulous. Melāmuhāṁ (ମେଲାମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମେଲାମୁହାଁ ଖୁଲାମୁହାଁ

ମେଲା ମେଲା—ଦେ.ଅ—୧ । ଭେଲାଭେଲା; ସଲାସଲା; ବହୁ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ; ମେଳାମେଳା, ମେଳାଇ, ମେଳା myriads; in shoals. (ଉ—ଭୁଜଙ୍ଗ ଝୁଣ୍ଡକାଝୁଣ୍ଡ, ଦଳକାଦ୍‌ଶ ନଈରେ ଜମ୍ପାର ମେଳା ମେଳା ଦେଉଛନ୍ତି)—୨ । ଅନେକ—2. Many; multitudinous. Melā melā ଦଳ ଦଳ ହୋଇ—1. In crowds; in

ମେଲାମେଲି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ନିରର୍ଥକ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁ ସଦୃଶର)—Melāmeli karibā ମେଳାଇବା (ଦେଶ)—Melāibā (See) ଖେଳଖୁଲି କରା ଖୁଲାଖୁଲି କରନା

ମେଲି—ଦେ. ବ (ସ. ପ୍ରିଲ୍ ଧାତୁ)—୧ । କୁମନ୍ତ୍ରଣା; ଚକ୍ରାନ୍ତ—1. A Meli plot; conspiracy. ୨ । ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ରୁଜା ବା ମେଳୀ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଳଗଠନ; ବିଦ୍ରୋହ—2 Mutiny, conspiracy against the king or master. ୩ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଗୋଳ; ଗୋଳମାଳ; ଆନ୍ଦୋଳନ; କୋଳାହଳ—3 Confusion; noise; broil; uproar. ୪ । ଲୋକଙ୍କ ଗହଳ; ଜନତା—4. An immense crowd. [ଉ—ଉଦ୍ଦେ ବିଦାସୂରେ ଭାରତୀୟ ବେଶେ ସୁରେ ବି କରନ୍ତି ମେଳ । ନଜରୁଲ. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।] Meli mela ମେଳ ମେଳି ମେଲ

ମେଲିଆ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀ; ବିଦ୍ରୋହୀ—Meliā 1. Plotting; revolutionary; mutinous; conspiring. ୨ । ଯେ ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ମଜାଇ ବିଦ୍ରୋହୀ ମିଳାନେବାଲା; ମେଲିୟା କରିଥାଏ—2. Fomenting a (ମେଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) mutiny. ଦେ: ବ—ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Conspirator. ଗାଦେ (ଦେବୀଦି) ବ—ଖେଳବିଶେଷ—An outdoor game.

ମେଲିଆ ସର୍ଦ୍ଦାର—ଦେ. ବ—ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ନେତା—A ring-Meliā sarddāra leader of a revolt or mutiny. (ମେଲିଆ ସରଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଲେରଗୋଦା ମେଲକାସର୍ଦାର

ମେଲି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଦ୍ରୋହଯାଇ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିବା—Meli karibā To revolt; to mutiny; to rebel. ଦଳବାଁଧା ମେଲବାଁଧନା

ମେଲିକା—ଦେ. ବ—ସମୂହ—Collection. (ଉ—ବଲସେ ଥଲ ଖାଇବା, ବାଣ ମେଲିକା ବ । ଭଞ. ବେତେପ୍ରଶସ୍ତଲୀଳା) Melikā ମେଳ

ମେଲି ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବା—1. To Meli bhāṅgibā suppress up a revolt or rebellion.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଳ ଭାଁଗା ମେଳ ତୋଡନା ୨ । ଜନତାକୁ ଛତଭଙ୍ଗ କରଇବା— 2. To disperse a crowd.

ମେଲବା—ଦେ. କି (ସ. ଉତ+ପ୍ରିଲ୍ ଧାତୁ)—୧ । ମେଲ୍ଲ କରବା; Melibā ମେଲ୍ଲଇବା; ଖୋଲବା—1. To open. (ଉ—ବାଘ ମେଲା, ଖୋଲା ଅସ୍ୱଅଛୁ ମୋଠାକୁ ମେଲ ଯାଃ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ପଦ୍ୟ-ଫୈଲାନା ଗ୍ରନ୍ଥ. ବନ ।) ୨ । ଜଲ୍ଦି କରବା; ଫିଟାଇବା; ବନ୍ଧନ-(ଗୁଡବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁକ୍ତ କରବା—2. To untie. (ଉ—ଜାବଡା ଖୋଲନା ବୁଢ଼ାଲ ଅମ୍ବର । ବାଛୁସ୍ତ ମେଲେ ତୋ ଭୁମର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୩ । ବସ୍ତାରତ କରବା—3. To spread; to hoist. (ଯଥା—ବଉଣା ମେଲବା ।) ୪ । ମିଶ୍ରିତ କରବା; ମିଶାଇବା—4. To mix up. (ଉ—ସିଂଦୁଡ଼ା କେଶର ସଞ୍ଜି ଗୁଆ ଦୁଇେ ଘୋଇ । ଜର୍ଜୁର ମଉତ ମେଲ ମିଠା ଦୁଧେ ମୋହ୍ନ । ଭାଗ୍ୱତ. ରଉସ୍ୟ ଫେଲା ମଞ୍ଜରୀ ।) ୫ । ପକାଇ ଦେବା; ଫିଙ୍ଗି ଦେବା—5. To ଫେଂକନା throw away. (ଉ—ବନ୍ଧନ କର ଦସ୍ତ ଯାଦ ମେଲଲ୍ଲ ସମୁଦ୍ର ଅଗାଧ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୬ । ପ୍ରସାରତ କରବା—6. To extend. (ଯଥା—ଗୋଡ଼ ମେଲବା ।) ୭ । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ସାମନାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ଛଡ଼ାନ କରବା—7. To exibit for public gaze. ପସାରନା (ଯଥା—ଦୋକାନ, ପସର ମେଲବା ।) ୮ । ଜଳରେ ଗଢ ଭାସାନ କରବା ପାଇଁ ଉସାଇବା ବା ଛଡ଼ବା; (ଡଙ୍ଗା ଦୋଇଥିବା ଖୋଲନା ଡଙ୍ଗାକୁ) ବନ୍ଧନରୁ ଜଲ୍ଦି କରବା—8. To float; to drift; to set afloat; to launch (a boat). (ଯଥା—ଡଙ୍ଗା ବା ବୋଇତ ମେଲବା ।) ୯ । ସର୍ବ-ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ କରବା ବା ବୋଲବା—9. To ବଳା utter publicly. (ଯଥା—ଛଗ ମେଲବା, ବୋଲନା ଛାଡ଼କା ମେଲବା ।) ୧୦ । ମୁଦ୍ରିତ ପଦାର୍ଥକୁ ଖୋଲବା-- ଖୋଲା 10. To open a thing which had been ଖୋଲନା shut up. (ଯଥା—ଅଖି ମେଲବା ।) ୧୧। ମୁକୁଳାଇବା 11. To dishevel. (ଯଥା—ବାଳ ମେଲ୍ଲାଇବା ।) ୧୨ । ବର୍ଦ୍ଧିତ କରବା—12. To increase. (ଉ—ଘାଡ଼ୁଲେ ଉଜା ଦୁଇ ସ୍ୱରେ ଗଲା ମେଲ୍ଲ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ପଦ୍ୟାବ୍ଧଉ. ବନ ।) ୧୩ । ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଜର ଘାରୁ ନ ଥିଲେ (ଧାଈ) ହାତ ପୁଟାଇ ଜର୍ଭରୁ ଶିଶୁକୁ ବାହାର କରବା (ଯଥା—ହାତ ମେଲବା)—13. To cause delivery by thrusting the hand into the organ. [ଦ୍ର—ଏ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଦେବା କ୍ରିୟାର ସମାପିକା ରୂପ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ମେଲ ଦେବା ।]

ମେଳେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ସଙ୍ଗରେ; ସହିତ; ସାଥିରେ— Mele In the company of; with. ସଙ୍ଗେ (ଉ—ସେ ଦଂସ୍ପୃଷ୍ଟ ସେସର୍ଶଣ ଦଂସଙ୍କର ମେଳେ, ବାହାରନ୍ତ ମଲେମ ବଦର୍ଦ୍ଧ ପୁରେ ପଶ ବଳେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ପଦ୍ୟାବ୍ଧଉ. ବନ ।)

ମେଲେଚ୍ଛ(ଚ୍ଛୁ, ଚ୍ଛ, ଚ୍ଛା)—ବି. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ମ୍ଲେଚ୍ଛ)—୧ । ମ୍ଲେଚ୍ଛ Melechha(chhā, chchha, chchhā) (ବେଦ । ମେଲେଚ୍ଛ 1. Mlechchha (See) ୨ । ଅଶୁଦ୍ଧ— ମଲେଚ୍ଛ 2. Untouchable. ୩ । ମ୍ଲେଚ୍ଛ ପରି ଅଯଥାବତ— [ମେଲେଚ୍ଛ (ଚ୍ଛି)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] 3. Unclean like an un- [ମେଲେଚ୍ଛୀ(ଚ୍ଛୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ) touchable. ୪ । ମଇଳା—4. Dirty. ୫ । କୁରୂପ; କଦାକାର—5. Ugly. ୬। ଅତି କୃପଣ— 6. Very miserly.

ମେଲେରିଆ—ବି. ବ. (ଇଂ ମାଲେରିଆ)—ଦୂଷିତ ଜଳବାୟୁ ଜନିତ Meleriā ଦୁଷ୍ଟଜ୍ୱର ପ୍ଲୀହାବର୍ଦ୍ଧକ ଜ୍ୱରର ବିଶେଷ--Malarias ମ୍ୟାଲେରିୟା मलेरिया malarial fever.

ମେଶ୍—ବୈବି. ବ. (ଇଂ. ମେସ୍)—୧ । ରକ୍ତାଦି ସଂସର୍ଗ ଶୂନ୍ୟ ଅଥଚ Meś ଏକ ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନକାରୀ ବେତେକ ଲୋକ ଯେଉଁ ମେସ ସ୍ଥାନରେ ଏକାନ୍ନ ହୋଇ ଏକତ୍ର ରହନ୍ତି—1. Mess. ୨ । मेस् ରକ୍ତାଦି ସଂସର୍କବିହୀନ ଓ କର୍ମସୂତ୍ରରେ ସଙ୍ଗୀ ଲୋକମାନେ ଏକ ଘରେ ରହିବା ଓ ଏକ ଥାଳରେ ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା —2. Messing together of many persons having no mutual relationship but following the same profession or occupation.

ମେଶିନ୍(ନ୍ର)—ବୈବି. ବ. (ଇଂ. ମେଶିନ୍)—ଯନ୍ତ୍ର; କଳ— Mesin(ni) Machine. (ଯଥା—ଷ୍ଟିମ୍ ମେଶିନ୍, ଅବଲ୍ ମେସିନ ମେଶିନ୍, ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ମେଶିନ୍, ସିଙ୍ଗିଂ (ସିଲେଇ) मशीन् ମେଶିନ୍; ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ (ଛପା) ମେଶିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମେଶିନ୍ ଗନ୍—ବୈବି. ବ. (ଇଂ. ମେଶିନ୍ ଗନ୍)—କଳ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ରୁତ- Mesin gan ଗୁଳତ ବନ୍ଧୁକ—Machine gun. ମେସିନଗନ୍ मशीनगन

ମେଶିନ୍ ଚଲା(ଲେ, ଲା, ଲେ)ଇବା—ବି. କି—କଳକୁ ପରିଚାଳତ Mesin chalā(le, lā, le)ibā କରବା—To work a ମେସିନ ଚାଲାନ मशीन चलाना machine. (ମେଶିନ୍ ଘୂର୍[ରେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଶିନ୍ ପ୍ରେସ୍—ବୈବି. ବ. (ଇଂ. ମେଶିନ୍ ପ୍ରେସ୍)—କଳ ଦ୍ୱାରା Mesin pres ଘୁସୁକାଦ ଛପିବାର ଯନ୍ତ୍ର—Machine press. ମେସିନ ପ୍ରେସ मशीन प्रेस (ବିପରୀତ - ହାଣ୍ଡ ପ୍ରେସ୍)

ମେଶେଷ୍ଟ୍ର—ଚାବେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) (ଇଂ. ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍) Meśeshtra —ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—Magistrate.

ମେଶୋପ(ପୋ)ଟ(ଟା)ମିଆଁ—ବି. ବ—ଆସିଆଟିକ୍ ତୁରସ୍କର ଏକ ପ୍ରଦେଶ Meśopa(po)ṭa(tā)miyāṁ ବିଶେଷ—Mesopotamia; a ମେସୋପୋଟାମିଆ province of Asiatic Turkey. ମେସୋପୋଟାମିଆ [ଦ୍ର—ମେସୋପୋଟାମିଆଁ ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍ ଓ ଟାଇଗ୍ରୀସ୍ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଏହିଠାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବାବିଲନ୍ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇରାକ୍‌ଅନ୍ତର୍ଗତ ମଦାଯୁଦ୍ଧ. (୧୯୧୪-୧୦)ରେ ଏଠାରେ ଇଂରେଜମାନେ ତୁରସ୍କସଙ୍ଗେ ଯୁଦ ଜରଥିଲେ । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଧୁନିକ ବସରା (Basara) ନଗର ଇଂରେଜ ଅଧୁନିକ ମେସୋପୋଟାମିୟାର ଦ୍ୱାର ଅଟେ । ପାରସ୍ୟ ଉପସାଗର ଦେଇ ବସରା ବାଟେ ମେସୋପୋଟାମିୟାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ।]

ମେଷ—ପୁ. ବ (ମିଷ୍ ଧାତୁ=ସର୍ବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । Mesha ମେଣ୍ଢା; ଭେଡ଼ା—1. Ram; sheep. [ଦ୍ର—(ମେଷା, ମେଷୀ, ମେଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମମାନ; ଯଥା—ଅର, ଉରଣ, ଉରଭ୍ର, ଉର୍ଣ୍ଣାୟୁ, ଏଡ଼କ, ଭେଡ଼, ଭେଡ଼କ, ଭେଡ଼ୁ, ମେଣ୍, ମେଣ୍ଢକ, ରୁ(ରୋ)ମଶ, ଶୃଙ୍ଗିଣ, ବଲୀ, ବୃଷ୍ଣି, ସଫଳ, ହୁଡ଼, ହୁଡୁ, ହୁଡ୍ଡ, ମେଣ୍ଡ, ମେଣ୍ଡା, ଯୁଥୁଦର, ବଦ୍ଧୁରୋମା, ଏଲକ, ମେଢ଼ ।] ୨ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ପ୍ରଥମ ରାଶି—2. The first of the twelve signs of the zodiac; the Aries. [ଦ୍ର—ଏହି ରାଶି ୭୬୫ ତାରାଯୁକ୍ତ ମେଷାକାର ନକ୍ଷତ୍ର-ପୁଞ୍ଜ । ବିଶାଖରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହି ରାଶିରେ ରହନ୍ତି । ଅଶ୍ୱିନୀ, ଭରଣୀ ଓ କୃତ୍ତିକାର ଏକ ପାଦ ନେଇ ଏ ରାଶି ଗଣାଯାଏ । ଏହି ରାଶିଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ମେଷ ଦଶାରେ ନେତୃତ୍ୱେଗୀ, ଦସ୍ୟୁତ୍ତ, ଧର୍ମ, ଗାଳସୁଖୀ, ଧାର୍ମିକ, ଧୀର, ସତ୍ୟମାଂସାଶୀ, ଅରକ୍ତ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ, କ୍ରୂରପ୍ରକୃତିକ, ଶୀତୋଷ୍ଣସହିଷ୍ଣୁ, କାମୁକହୃତ, ସମାନାଙ୍ଗ, ପଙ୍ଗୁଚକ୍ଷୁ, ପୃଷ୍ଠଦଘ୍ନଯତ୍ତ, ଅଳ୍ପସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗକାମୀ, ଅଳ୍ପସନ୍ତାନବାନ, ସ୍ଥୂଳ, ଅଳ୍ପରବକାଶ, ସୁଜନଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ, ବନ୍ଧୁମୀ ଓ ପରବଶ୍ୱତ ହୁଏ ।] ୩ । ମେଷଲଗ୍ନ; ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଲଗ୍ନ ବିଶେଷ—3. The moment of the sun's entrance into the sign of the Aries. ୪ । ଭଲ୍ଲାତକ ବା ସାଦୁଷାଇ ଗଛ—4. A plant; Cassia Tora. ୫ । ସୌର ବୈଶାଖ ମାସ—5. The solar month of Baiśākha.

ମେଷକ—ପୁ ବ—ଜାତଶାକ—A kind of pot herb. ମେଣ୍ଢା-Meshaka ଶିଙ୍ଗା ୧ (ଦେଖ)—Meṇḍhāśiṅghā 1 (See) ୨ । ମେଷ; ମେଣ୍ଢା—2. Ram; sheep.

ମେଷ ଘୋଷ—ପୁ. ବ—୧ । ଜନତା; ଭିଡ଼—1. Crowd. ୨ । Mesha ghosa ଜନତାରୁ ଉଠିବା ଶବ୍ଦ—2. Bustling noise issuing out of a crowd.

ମେଷ ପାଳ—ପୁ. ବ. ପୁଂ—୧ । ମେଣ୍ଢା ରକ୍ଷକଥିବା—1. A Mesha pāla shepherd. ୨ । ମେଣ୍ଢାପଲ—2. A (ମେଷପାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) herd of sheep.

ମେଷ ପାଳକ—ପୁ. ବ. ପୁଂ—ମେଣ୍ଢା ରକ୍ଷକଥିବା—
Mesha pālaka A shepherd.
(ମେଷ ପାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେଷ ବଲ୍ଲୀ—ପୁ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଲତାଜାତୀୟ ଲତା ଓ ଏହାର ଫଳ; Mesha ballī ମେଣ୍ଢା ଶିଙ୍ଗା—A creeper; convol-(ପୁ—ନଦୀବୃକ୍ଷ, ଚକ୍ଷୁଃ, ଉତ୍ପଳଦଳ, vulus Argenteous; ବଦ୍ଧଲତାଃ, ମେଢ୍ରଶୃଙ୍ଗୀ,) Gymnema Sylvestre;

ଗୁଦ୍ଦୁମା, ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ Ascelepias Geminata.
ମେଢ଼ା ସିଂଘା ମେଂଷ ଶୋଣ୍ଡ
(ମେଷ ବଲ୍ଲୀକା, ମେଷ ଶୃଙ୍ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମେଷ ଯୁଦ୍ଧ—ବ—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A kind of picture-Mesha juddha sque composition. [ଦ୍ର— ଏଥିରେ ଯେଉଁ ପାଦ ରଚନ ହୁଏ ସେହି ପାଦକୁ ଓଲଟାଇ ପଢ଼ିଲେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପଢା ଯାଏ, ଯଥା—ରସାସ୍ତ୍ୟସ୍ତା ଖଗା ଧୀସ୍ତ ସାର । ଗୋଲ୍ଲେକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।]

ମେଷ ଲୋଚନ—ପୁ. ବ—ଭଲ୍ଲାତକ ବା ସାଦୁଷାଇ ଗଛ—
Mesha lochana A tree; Cassia Tora.

ମେଷ ଶୃଙ୍ଗ—ପୁ. ବ—୧ । ମେଣ୍ଢାର ଶିଂଘ—1. The horn of a Mesha śṛuṅga ram. ୨ । ମେଣ୍ଢାଶିଂଘା ମୂଳର—2. Name of a poisonous root.

ମେଷ ସଂକ୍ରମଣ—ପୁ. ବ—ବୈଶାଖ ପ୍ରଥମ; ପଶାପଦ୍ମାନ୍ତ; ମହାବିଷୁବ Mesha saṁkramaṇa ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ କୃଷିବର୍ଷ ଓ ସାଙ୍କ (ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବର୍ଷ ଗଣନାର ଆଦ୍ୟ ଦିବସ—
The 1st day of the solar month of Baiśākha.
[ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଓଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଜିରେ ନବବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; ତୁଳସୀ ଗଛ ତଳରେ ଗୁମ୍ଫା ଓ ସପ୍ତଦ୍ରୁ ଜଳ ଘଟୀ ରଖାଯାଇ ମାସକ ଯାଏ ଘରୁରେ ପାଣି ଦିଆଯାଏ; ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଝାମୁ ସାଜା, ଛତ୍ରନାଟ ଓ ଚଢ଼କ ପୂଜା କରାଯାଏ; ହିନ୍ଦୁ ଭୂମି ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଘର ଲିପା ପୋଛା କରି ପୂଜା, ଧର୍ମପୁସ୍ତକ ପାଠ,ଗାତ୍ରିନ ଓ ସ୍ତୋତ୍ର କରନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପେଟରେ ଚଢୁ ହୁଅ ଯାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଛତା, ବସ୍ତ୍ରଣା, ପଣା ଓ ଜଳଘଟୀ ଦାନ କରାଯାଏ । ବାଙ୍କି ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦହିକ ନଆଁ ଉପରେ ବୃଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଗଲନ୍ତି । ଏ ଦିନ ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁଣାରମଣ ଦେବ ବାବାଜିଙ୍କର ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।]

ମେଷାଣ୍ଡ—ପୁ. ବ—୧ । (ଅଣ୍ଡୀ ଉଭ) ମେଣ୍ଢାର ଅଣ୍ଡକୋଷ—
Meshāṇḍa 1. The testicle of a ram.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର—2. Indra.

ମେଷିକା—ପୁ. ବ (ମେଷୀ+କ+ଆ)—୧ । ମାଈମେଣ୍ଢା; ମେଣ୍ଢୀ—
Meshikā 1. Ewe. ୧ । ମୂତ୍ରରୋଗ ବିଶେଷ—
2. An urinary disease. ୩ । ମୂତ୍ର, ସ୍ରାବ—
3. Urine

ମେଷୀ—ପୁ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମେଷ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ମାଈ ମେଣ୍ଢା—
Meshī 1. Ewe. ୨ । ବାହୁଳ ଗଛ; ବାହୁଳ ବୃକ୍ଷ—ପୁ—ଭିନଶ, ସ୍ୟନ୍ଦନ 2. A tree; Dalbergia Ouigensis. ୩ । ଜଟାମାଂସୀ—3. Indian Spikenard; Valerine Jatāmāṁsī.

ମେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—ପୁ.ଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ର ଅପଭ୍ରଂଶ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍— agistrate.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେସ୍‌ମେରାଇଜ୍ କରିବା—ଦେ. କି (ଇଂ. ମେସ୍‌ମେରାଇଜ୍)—ଅଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟକୁ ହତଚେତନ କରିବା—To mesmerise a person. Mes-merāiṃj karibā ମେସମେରାଇଜ କରା ମେସମେରାଇଜ କରନା

ମେସ୍ ମେରିଜ୍‌ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା-ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟକୁ ହତଚେତନ କରିବା—ମେସମେରିଜମ Mesmerism. Mes-merij-m ମେସମେରିଜମ

ମେସ୍ ମେରିଷ୍ଟ—ଦୈଦେ. ବ.—(ଇଂ.)—ମେସ୍‌ମେରିଜମ୍ ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରବୀଣ ବ୍ୟକ୍ତି—Mesmerist. Mes-merisht ମେସମେରିଷ୍ଟ

ମେସ୍ତ୍ରି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ.—ମିସ୍ତ୍ରି—Mason. Mestri

ମେହ—ପ. ବ.—(ମିହ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—ମୂତ୍ର; ପ୍ରସ୍ରାବ—1. Urine. ୨ । (+କରଣ) ମୂତ୍ରରୋଗ ବିଶେଷ; ଧାତୁସମ୍ବ ରୋଗ—2. Gonorrhoea. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରସ୍ରାବନଳ ମଧ୍ୟରେ ଘାଆ ଓ ଫୁଲା ହୋଇ ରକ୍ତ ଓ ପୂଜ ଆଦି ପଡ଼େ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବଦ୍ୱାର ଜ୍ୱର ହୁଏ । ଅସୃଙ୍ଗେଦରେ ବିଂଶତି ପ୍ରକାର ମେହର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।] ୩ । ମେଷ; ମେଣ୍ଢା—3. Ram.

ମେହଗ(ଗା,ଗେ)ନି—ଦେ. ବ—(ଇଂ. ମେହଗନି)—୧। ସାଗୁଆନ ପରି ଏକ ପ୍ରକାର କାଠ—1. Swietenia Mahagoni; mahogony. ମେହଗିନୀ ଗଛ [ଦ୍ର—ଏହା ନମାଦ ବର୍ତ୍ତର ବୃହତ୍ ବୃକ୍ଷ । ଏହି ଗଛ ଆମେରିକାରେ ଜନ୍ମେ; ଅଳ୍ପ କାଳ ଏ ଦେଶରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଲଗା ଯାଇଅଛି । ମେହଗାନି କାଠ ରକ୍ତ ପୀତ ବର୍ଣ୍ଣ, କୋମଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ।] ୨ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଜାତିର ସାଗୁଆନ କାଠ—2. Swietenia Macrophylla. [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛ ଖୁବ୍ ବଡ଼; ମାନ ଏହାର ପତ୍ର ବଡ଼ । ଏ ଦେଶରେ ଏଥିରେ ଫୁଲ ଫଳ ଧରେ ।]

ମେହଘ୍ନୀ—ପ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମେହ+ହନ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍+ସ୍ତ୍ରୀ)—ହଳଦୀ—Turmeric. Mehaghnī

ମେହନ—ପ. ବ—(ମିହ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରିବା+କର୍ମ. ଅନ)—୧। ମୂତ୍ର—1. Urine. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ପୁରୁଷର ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ—2 Penis; male organ of generation; Membrum virile. ୩ । (+ଭାବ. ଅନ) ମୂତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗ—3. Urination; pissing. ୪ । ମୃଦୁ ବୃକ୍ଷ; ଘଣ୍ଟାପାଟଳୀ ବୃକ୍ଷ—4. A wild tree; Schrebra Swieteniodes. Mehana

ମେହ(ହେ)ନ(ନ୍ନ)ତ(ତା)ନା—ବୈଦେ. ବ—(ଧା. ମେହନତ୍-ଅନା)—ମିହନ୍ତନା; ପାରଶ୍ରମିକ—ମେହନତାନା ମହନତାନା Remuneration for labour. Meha(he)na(nna)ta(tā)nā ମେହନତାନା ମିହନତାନା [ମେହନ୍ତ(ନ୍ତା)ନା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମେହ(ହେ)ନ(ନ୍ନ)ତି—ଦେ. ବଣ—ପରିଶ୍ରମୀ—ମେହନତୀ ମିହନତୀ Labourious Meha(he)na(nna)tī

ମେହ(ହେ)ନତ(ତ୍ତ)ଇଆ; ମେହ(ହେ)ନ୍ତୁ; ମେହ(ହେ)ନ୍ତୁଆ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ମେହକାପ—ଦେ. ବ.—ମେକାପ (ଦେଖ) Mehikāpa Mekāpa (See)

ମେହି ଖୁଣ୍ଟ—ଗ୍ରାଦେ.—(ସାଇସୁର)—ବ.—ମେରି (ଦେଖ) Mehi khuṇṭa Meri (See)

ମେହି(ହେ)ଲି ରାଣ୍ଡିଆ—ଗ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ)—ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବାହର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ତା ସ୍ତ୍ରୀ ବିଧବା ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିବାହିତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ସତ୍ୱରୀ—(A curse to males) One who will die soon after marriage. Mehi(he)li rāṇḍiā (ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ଗାଳି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ବିଧବା ହୁଏ—(a term of cursing applied to females) (a woman) Who will become a widow immediately after her marriage. Mehi(he)li rāṇḍī

ମେହି—ପ. ବଣ. ପୁଂ—(ମେହ+ଇନ୍; ୧୩; ୧ବ)—ମେହ-ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Suffering from gonorrhoea. Mehī (ମେହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମେହି ଖୁଣ୍ଟି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଙ୍କୀ) ବ.—ପାଣ୍ଡଦଣ୍ଡି—A post driven in the centre of a pond. Mehī khuṇṭi

ମେହୁ—ଗ୍ରା. ବ—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ମେଘ—Cloud. Mehu ମେଘ ମେହ [ଉ—ଗର୍ଜିଲେ ଗଗନେ ମେହୁ ସାଜରେ ବରଷା । ପ୍ରାଚୀ. ବଦ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ ।]

ମେହୁଆ—ଦେ. ବ—ମେହୁଅ (ଦେଖ) Mehuā Meuā (See)

ମେହେଙ୍କାଳ—ଦେ. ବ—(ପ. ମହାକାଳ)—ମହାକାଳ ଫଳ—ମାକାଳ ମହଙ୍କାଡ Mehenkāla Colocynth; bitter apple; citrullus.

ମେହେଙ୍ଗା—ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଲୋଳ ଗଛ—Erioglossum Rubiginosum (Haines) Mehengā

(ମେହନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଛଡାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଫଙ୍ଗାରମୋଦନ ନ୍ୟାଣ. ଆଠଗୁଣ ।]

ମେହନତ୍ କରିବା (ଛଡାଇବା)—ଦେ. କି—ପରିଶ୍ରମ କରିବା—ମେହନତ କରା ମିହନତ କରା To labour. Mehanat karibā (uṭhāibā)

ମେହ(ହେ)ନ(ନ୍ନ)ତି—ବୈଦେ. ବଣ—ପରିଶ୍ରମୀ—ମେହନତୀ ମିହନତୀ Labourious Meha(he)na(nna)tī

ମେହ(ହେ)ନ(ନ୍ନ)ତିଆ; ମେହ(ହେ)ନ୍ତୁ; ମେହ(ହେ)ନ୍ତୁଆ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ମେହ୍‌ଣା ଖୁଣ୍ଟି—ଗ୍ରାଦେ.—(ସାଇସୁର)—ବ.—ମେରି (ଦେଖ) Mehi khuṇṭa Meri (See)

ମେହି(ହେ)ଲି ରାଣ୍ଡିଆ—ଗ୍ରାଦେ.—(ଗଡ଼ଜାତ)—ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବାହର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ତା ସ୍ତ୍ରୀ ବିଧବା ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିବାହିତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ସତ୍ୱରୀ—(A curse to males) One who will die soon after marriage. Mehi(he)li rāṇḍiā (ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ଗାଳି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବାହର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ତା ସ୍ତ୍ରୀ ବିଧବା ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିବାହିତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ସତ୍ୱରୀ—(A curse to males) One who will die soon after marriage.

ମେହ(ହେ)ଲି ରାଣ୍ଡୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଗାଳି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ବିଧବା ହୁଏ—(a term of cursing applied to females) (a woman) Who will become a widow immediately after her marriage. Mehi(he)li rāṇḍī

ମେହ୍‌ଣା ଖୁଣ୍ଟି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଙ୍କୀ) ବ.—ପାଣ୍ଡଦଣ୍ଡି—A post driven in the centre of a pond. Mehī khuṇṭi

ମେହୁ—ଗ୍ରା. ବ—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ମେଘ—Cloud. Mehu ମେଘ ମେହ [ଉ—ଗର୍ଜିଲେ ଗଗନେ ମେହୁ ସାଜରେ ବରଷା । ପ୍ରାଚୀ. ବଦ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ ।]

ମେହୁଆ—ଦେ. ବ—ମେହୁଅ (ଦେଖ) Mehuā Meuā (See)

ମେହେଙ୍କାଳ—ଦେ. ବ—(ପ. ମହାକାଳ)—ମହାକାଳ ଫଳ—ମାକାଳ ମହଙ୍କାଡ Mehenkāla Colocynth; bitter apple; citrullus.

ମେହାଙ୍ଗା—ଦେ.ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଲୋଳ ଗଛ—Erioglossum Rubiginosum (Haines) Mehengā

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଢ଼େଞ୍ଜର—ବୈଦେ. (ସ୍ତ୍ରୀ୩) ବ.—(ଇଂ. ମାନେଜର)—ମେନେଜର Meheñjara ମ୍ୟାନେଜର (ଦେଖ)—Menejara (See)

ମେଢ଼େଦ୍ଦ (ଦ୍ଦି)—ଦେ.ବ—(ସ. ମେନ୍ଧକା, ମେନ୍ଧୀ)—୬ଞ୍ଚଆଉ; ଦେନା—Mehedi(ndi) Alcanet; Henna; Lawsonia Alba. (ସ. ନାମ—ମେନ୍ଧୀ, ମେନ୍ଧକା, ନଖରଞ୍ଜି, କୋଦଦନ୍ତା ।) ମେହେନ୍ଦି, ମେଦି **हेना, मेहेन्दि** Tylophora Asthamatica. ଭ. ମେଢ଼େପା [ଦ୍ର—ଧାଉକ୍ୟାଦ ବର୍ଗର ଝୁଟ; ଶାଖା ଜଖାଡମସୃ ପା. ଦେନା ବୋଲ ଲୋକେ ଏହା ଚଞ୍ଚୁରୁ ଲଗାଇ ବାଡ଼ ବୁଜନ୍ତି । ଏହାର ଫୁଲ ଚଉଦ୍ଦଳ । ଏହା ଗଛ ବେଲୁଡ଼ସ୍ଥାନ ଜଙ୍ଗଲରେ ଓ ଭାରତରେ ଯାଲତ ଦୋଇ ଲଗାଯାଏ । ଏଥିର ୬ଞ୍ଚଗୁଡ଼ରେ ଧଳା ଫୁଲ ଧରେ । ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ମଧୁର । ଫଳ ଗୋଲମରତ ଯର କେଣ୍ଡା କେଣ୍ଡା ଫଳେ । ଏହାର ପତ୍ରକୁ ବାଟ କରଡଲରେ ଓ ନଖରେ ଲଗାଇ ଚଞ୍ଚୁ ସମସୃ ଯରେ ଘୋଡ଼ୁ ଦେଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ନାଲ ହୁଏ । ଏହା ଗଛର ପତ୍ରକୁ ବାଟ ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷମାନେ ହାତ, ନଖ, ପଦ ଓ ଦାଢ଼ିକୁ ଉତରବର୍ଣ୍ଣରେ ରଙ୍ଗାନ୍ତି ।]

ମେଢ଼େନା—ବୈଦେ. ବ.—(ଅ. ମେଯ୍ନା)—ଚାମଜାନ; କାନ୍ଧରେ Mehenā ବୁହା ଦେବା ପୁଇ ଘଣ୍ଟେ ବାଉଁଶ ଲଗା ଚଉକ ବା ତଞ୍ଜାମ, ମେନା **मियाना** ଦୋଳ—A sedan chair.

ମେଢ଼େ(ହ)ନ୍ତ(ତ) ର—ବୈଦେ.ବ.ପୁଂ-(ଫା.ମେହ୍ତର୍ =ସର୍ଦ୍ଦାର; Mehe(ha)nta(ta)ra ଜାତିର ସର୍ଦ୍ଦାର, ଭୁଲ. ସ. ମହତ୍ତର)—ମେଥାର **मेहन्तर** ହାଡ଼; ମଳ ପରିଷାରକ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷ; [ମେହଁ (ହେଁ)ତର—ଅନ୍ୟରୂପ] ଚଣ୍ଡାଳ—The caste of sweepers and removers of nightsoil.

ମେଢ଼ଁ(ଢ଼େଁ)ଡାଣୀ
ମେଢ଼ଁ(ଢ଼େଁ)ଡଣୀ
ମେଢ଼(ଢ଼େ)ଣ୍ଡାଣୀ
} — ସ୍ତ୍ରୀ [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଚଡାଳ ଅଞ୍ଚଳର ଦେଶୀୟ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପାଧି ମେଢ଼ଁଡର୍ । ଅଟ୍ଟା ମେଢ଼ଁଡର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମାତ ବ୍ୟକ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ମାତ କର୍ମ-କାଣ୍ଡ ହାଡ଼ିରୁ ଗୃହିଣୀ ବା ଶୁଦ୍ଧବାଚନ (euphemism) ରେ 'ମେଢ଼େନ୍ତର' ବୋଲ ପ୍ରଥମେ ଉକା ଦେଲ୍ଲ । ତୁଳନା କର —ଓଡ଼ିଆ. ମାଦାର=ହାଡ଼; ମାଦାଣୀ=ହାଡ଼ିଆଣୀ ।]

ମେଢ଼େନ୍ତର—ବୈଦେ. ବ.—ମେଢ଼େନ୍ତରର କର୍ମ Mehentari The act of a sweeper. ମେଥରୀ **मेहन्तरी**

ମେଢ଼େ(ଢ଼)ମାନ୍—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା.)—ଅତଥ୍ୟ—Mehe(ha)mān ମେହେମାନ **मेहेमान** Guest.

ମେଢ଼େ(ଢ଼)ମାନ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା.)—ଅତଥ୍ୟସତ୍କାର କରିବା Mehe(ha)mān-dār ମେହେମାନଦାର ବ୍ୟକ୍ତି-A hospitable **मेहेमानदार** person.

ମେଢ଼େ(ଢ଼)ମାନଦାରୀ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.)—ଅତଥ୍ୟସତ୍କାର—Mehe(ha)mān-dārī ମେହେମାନଦାରୀ Entertainment **मेहेमानदारी** of guests.

ମେଢ଼େମାନୀ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା.)—ଅତଥ୍ୟ—Hospitality. ମେହେମାନୀ **मेहेमानी**

ମେଢ଼େର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ମେହ୍ର)—୧ । ବନ୍ଧୁତ୍ୱ—Meher ମେହର **मेहर** 1. Friendship; ୨ । ଅନୁଗ୍ରହ—(ମେହରବାନ୍‌ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Favour. ୩ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ 3. Intimacy. ୪ । ମନର ମେଳ—4. Concord; mental agreement. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ.—ତୁଲଆ ମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ-A family-title of weavers.

ମେଢ଼େର୍‌ଉନ୍ନିସା—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଫା)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ Meher-unnisā ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀ ନୁରଜାହାନଙ୍କ ମେହେରଉନ୍ନିସା ପୂର୍ବନାମ—The name of the Empress **मेहरउन्निसा** of the Moghal Emperor Jehangir before her marriage with the Emperor.

ମେଢ଼େରବାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା; କରିଆ)—ସୁହୃତ୍; ବନ୍ଧୁ—Meher-bān Friend. ବୈଦେ ବଣ—୧ । ଦୟାଳୁ—ମେହେରବାନ 1. Kind; compassionate. ୨ । **मेहरबान** ଅନୁକୂଳ—2. Favourable; gracious. ୩ । ବନ୍ଧୁଭାବାପନ୍ନ—3. Friendly

ମେଢ଼େରବାନ୍ ଦୋସ୍ତାନ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା; କରିଆ) (ମିତ୍ର Meher-bān dostān ସ୍ୱଳ୍ପାଳାପଙ୍କ ନକଟକୁ ପ୍ରେରିତ ପତ୍ରର ମେହରବାନ ଦୋସ୍ତାନ ଶିରୋନାମରେ ଲେଖାଯିବା ସମ୍ବୋଧନ)— **मेहरबान दोस्तान** ପ୍ରିୟତମ ଓ ସ୍ନେହୀ ବନ୍ଧୋ !—My esteemed friend ! (used as a term of address in letters written to the Chiefs of friendly or feudatory states).

ମେଢ଼େ(ହ)ରବାନ୍ କଦଳୀ—ଗ୍ରାଦେ (ବଙ୍ଗାମ) ବ—କାବୁଲୀ କଦଳୀ Mehe(ha)r-bān kadalī —A kind of dwarf banana plant and its fruit.

ମେଢ଼େ(ହ)ରବାନି—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମେହ୍ରବାନ୍‌ଗୀ)—୧ । ଦୟାଳୁତା; ଦୟା—Mehe(ha)r-bāni 1. Kindness. ମେହେରବାନୀ ୨ । ଅନୁଗ୍ରହ—2. Grace; favour. [ଚ୍ଚ **मेहरबानी** —ସ୍ନେହଭାବ 'ବଷୟରେ ମେହରବାନ କର (ମେହେରବାନ୍‌ଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଶ୍ଚାତ୍ରରେ । ଫାରସୀମୋହନ. ଚଅମାଣଅଠଗୁଣ ।] ୩ । ନମ୍ରତା; ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ— 3. Friendship.

ମେଢ଼େର କବି—ଦେ. ବ—ସମ୍ବଲପୁରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କବି ଗଙ୍ଗାଧର Mehera kabi ମେଢ଼େର—The late Gangadhar Meher, late Oriya poet. [ଦ୍ର—ମେଢ଼େର କବି ପ୍ରଣୀତ ବଇଶୁଣ, ଇନ୍ଦୁମତୀ, କବିତାକଲ୍ଲୋଳ, ଉତ୍ତମିମା, ଗୁହ୍ଲଲଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଅର୍ଘ୍ୟସ୍ତୋତ୍ର, ଭାରତୀପ୍ରବନା, ମହତ୍ତମା, ଅଡଲ୍ଲ-ସ୍ତବ, ଶାତକବର୍ଷ କାବ୍ୟ ଓ କବିତାମାନ ରଚନା କର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅମର କୀର୍ତ୍ତି ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ନାମରେ ସମ୍ବଲପୁରର ଜଦ୍ୟମା ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ୧୯୩୦ ସାଲରୁ ଗଙ୍ଗାଧର ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଅଛନ୍ତି ।]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେହେରବ୍(ବି)—ବୈଦେ. ବ (ଆ; ମେହର୍ବ୍)—୧ । ତୋରଣ—
Meherāb(bi) 1. Gate. [ବୃ—ଉତ୍ତରନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ତମ୍ଭ
ମେରାପ ଦୋଇ ଧାଡ଼ ଧାଡ଼, ଧର ରତ୍ନ ମେହେରସ୍ତାରସ୍ଥ ।
मोहराब ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବଜମାଦଉ ।] ୨ । ତୋରଣ ଉପରେ
ବୁଲବାଃ ଶିଲ୍ପଣ—2. An arch over a gate-
way. ୩ । ଶିଲ୍ପଣ—3. Arch. ୪ । ଗୋଲାଦାର
ଶିଖର—4. Arched top. [ବୃ—ମେହେରବ-ନସ୍ଥ
ଅଦାଲେ ତୋଳନ୍ତୁ ଦହୁଗଣ୍ଡା । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଉପା ।]

ମେହେରବ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ମେହର୍ବ୍ଦାର୍)—ଶିଲ୍ପଣ ଯୁକ୍ତ
Meherāb-dār —Arched.
ମେରାପଦାର **मेहराबदार**

ମୈ—ଦେ ଓ ବୈଦେ. ବ—ମଇ (ଦେଖ)
Mai Mai (See)

ମୈଅର—ପ୍ରା. ବ (ସ. ମଯୂର)—ମଯୂର (ଦେଖ)
Maiara Mayūra (See)
ମୟୂର **मयूर** (ମୈଅର—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୈଁ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରପ୍ରା) ସର୍ବ (ତୁଳ ହି. ମୈଁ)—ମୁଁ; ଆମ୍ଭେ—
Maiñ I.

ମୈଁତର—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରପ୍ରା) ବ (ସ. ମିତ୍ର)—ମିତ୍ର; ବନ୍ଧୁ—
Maiñtara Friend.

ମୈଁଷ ଶି)—ଦେ. ବ (ସ. ମହିଷ)—ମଇଁଷ (ଦେଖ)
Maiñsha(shi) Maiñsha (See)

ମୈତା—ଦେ. ବ—ମଇତା (ଦେଖ)
Maitā Maitā (See)

ମୈତ୍ର—ସ୍ତ. ବଣ. (ମିତ୍ର+ଅ)—ମିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Friendly.
Maitra ସ୍ତ. ବ—୧ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ; ମିତ୍ରତା—1. Friend-
ମୈତ୍ର ship. ୨ । ସମ୍ବର୍ଗ—2. Association; inter-
ମିତ୍ର course. ୩ । ଅନୁରାଧା ନକ୍ଷତ୍ର—3. The seventeenth
lunar mansion. ୪ । ମଳ ତ୍ୟାଗ—4. Voiding
excrement. ୫ । ବ୍ରାହ୍ମଣ—5. A Brahman.
୬ । ମିତ୍ର—6. A friend. ୭ । ପାୟୁ; ମଳଦ୍ୱାର;
ଗୁହ୍ୟ ଦେଶ—7. The anus. ଦେ. ବ—ବଙ୍ଗୀୟ
ବାରେନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—
A family title amongst the Bengalee
Brahmans of Bārendra class.

ମୈତ୍ରକ—ସ୍ତ. ବ. (ମୈତ୍ର+କ)—ମିତ୍ରତା—
Maitraka Friendship.

ମୈତ୍ର କଣ୍ଟା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଜୁଆଳ ମଝିରେ ଉପରକୁ ଉଠି-
Maitra kaṇṭā ଥିବା ଖିଲ—The wooden pin fixed
on the middle of the yoke,

ମୈତ୍ରାବରୁଣ(ଣି)—ସ୍ତ. ବ. (ମିତ୍ରାବରୁଣ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ; ଇ)—
Maitrābaruṇa(ṇi) ୧। ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି—1. Sage Agas-
tya. ୨ । ବଶିଷ୍ଠ ଋଷି—2. Sage Basishtha.
[ବୃ—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଉର୍ବଶୀଙ୍କ ରୂପରେ ମୋହିତ
ମିତ୍ର ଓ ବରୁଣ ଦେବଦ୍ୱୟଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଖଳିତ ହୋଇ ଏକ
ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଲା ଓ ତହିଁରୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଓ ବଶିଷ୍ଠ ଋଷିଦ୍ୱୟ
ଜାତ ହେଲେ—ହ. ଶ]

ମୈତ୍ରୀ—ସ୍ତ. ବ. (ମିତ୍ର+ଷ୍ଟ୍ୟଞ, ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ମିତ୍ରତା; ବନ୍ଧୁତା—
Maitrī 1. Friendship. ୨ । ସଦ୍ଭାବ; ସମ୍ବର୍ଗ—
2. Association; co-operation. ୩ । ସଦ୍ଭାବ—
3. Familiarity; cohabitation.

ମୈତ୍ରୀ କରଣ—ସ୍ତ. ବ. (ମୈତ୍ରୀ+କରଣ)—ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ—
Maitrī karaṇa Establishment of friendship
or amicable relation.

ମୈତ୍ରୀ ବଳ—ସ୍ତ. ବ—ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହ. ଶ)—
Maitrī bala A name of the Buddha.

ମୈତ୍ରୀ ବ୍ରତ—ସ୍ତ. ବ—ମିତ୍ରତା ରୂପ ବ୍ରତ—
Maitrī brata A vow of friendship.

ମୈତ୍ରୀ ଭାବ—ସ୍ତ. ବ—ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ; ବନ୍ଧୁତା—Friendship;
Maitrī bhāba amicable relation.

ମୈତ୍ରେୟ—ସଂ. ବ (ମିତ୍ର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଏୟ) -ମିତ୍ର ସଂବନ୍ଧୀୟ--Relat-
Maitreya ing to a friend. ବ. (ମିତ୍ର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ)
—୧ । ଋଷି ବିଶେଷ; ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣର ଶ୍ରୋତା—
1. Name of a sage who was the hearer of
Bishṇu Purāṇa. [ବୃ—ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ ଏ
ପରାଶରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ—ହ. ଶ] ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—
2. The Buddha. [ବୃ—ଏ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଭବିଷ୍ୟତରେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ—ହ ଶ] ୩ । ସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ—
3. Name of a mixed caste. [ବୃ—ଏହ ସଙ୍କର
ଜାତି ବୈଦେହ ପୁରୁଷ ଔରସରେ ଆୟୋଗବ ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ
ଗର୍ଭରେ ଜାତ । ଏମାନେ ଲୋକଙ୍କ ଧନ ରତ୍ନର ସମସ୍ତ
ବଜ୍ଞାପନ କରୁଥିଲେ ।] ୪ । କୋଣାର୍କସ୍ଥ ପବିତ୍ର ବନ—
4. A sacred forest at Koṇārka. ୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟ
(ହ. ଶ)—5. The sun.

ମୈତ୍ରେୟକ—ସଂ. ବ. (ମୈତ୍ରେୟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଯେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବା
Maitreyaka ସମୟ ବଜ୍ଞାପନ କରେ—A crier who
announces the time.

ମୈତ୍ରେୟିକା—ସଂ. ବ. (ମୈତ୍ରେୟ+ଇକ+ଆ)—ମିତ୍ରତ୍ୱର;
Maitreyikā ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସଂଗ୍ରାମ—
A contest amongst friends or allies.

ମୈତ୍ରେୟୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଜାମ)—୧ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍ୟ ଋଷିଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମ-
Maitreyī ବାଦନା ସ୍ତ୍ରୀ—1. Name of the learned
wife of sage Jājñyabalkya. ୨ । ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ
ନାମ (ହ. ଶ)—2. A name of Ahalyā .

ମୈତ୍ର୍ୟ—ସ୍ତ. ବ (ମିତ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—ବନ୍ଧୁତ୍ୱ; ମୈତ୍ରୀ—
Maitrya Friendship.

ମୈଥିଳ—ସ୍ତ. ବଣ. ସଂ (ମିଥିଲା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ମିଥିଲା
Maithila ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the

Digitized by srujanika@gmail.com

(ମୈଥିଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) country Mithilā. ୨ । ମିଥିଲ୍ଲ ଦେଶବାସୀ—2. Inhabiting Mithilā ବ—୧ । ମିଥିଲ୍ଲର ରାଜା—1. The king of Mithilā, ୨ । ରାଜା ଜନକ—2. King Janaka. ୩ । ମିଥିଲ୍ଲ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An inhabitant of Mithilā.

ମୈଥିଲୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମିଥିଲା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—Maithilī ୧ । ଜନକଦୁହିତା ସୀତା—1. Sītā, the daughter of Janaka, king of Mithilā. ୨ । ବିହାର ଭାଷାର ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା—2. A dialect of the Behari language. ସ. ବହ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୈଥିଲର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Maithila.

ମୈଥୁନ—ସ. ବ (ମିଥୁନ=ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ+କର୍ମାର୍ଥେ. ଅ)— । ଅନୁଷ୍ଠା Maithuna ବାନାହ ବିବାହ କର୍ମ—1. The ceremony or rites of marriage. ୨ । ରତିକ୍ରିୟା; ସୁରତ; ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସଙ୍ଗମ; ସମ୍ଭୋଗ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚାଳନାର ନିବୃତ୍ତୀକରଣ—2. Copulation; cohabitation; sexual intercourse. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟତ ନାମ—ଅନାଇତ, ଅଉମାକତ, ଅବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟତ, ଜୁଗୁପ୍ସିତ, ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ, କ୍ରୀଡ଼ାରହ, କିତଙ୍କ ଧର୍ମିଣ, ରହୁବନ, ସଦାସୁଖ, ରତ, ବ୍ୟବାୟ, ସଂପ୍ରୟୋଗ, ସୁରତ, ସମ୍ଭୋଗ, ଶୃଙ୍ଗାର, ପ୍ରସକ୍ତି, ରତି, ରତିକ୍ରିୟା ।] ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ମୈଥୁନ, ସାଂଗିନ, କେଳି, ପ୍ରେଷଣ, ଗୁହ୍ୟଭାଷଣ, ସଙ୍କଳ୍ପ, ଅଧ୍ୟବସାୟ, କ୍ରିୟାନିଷ୍ପତ୍ତି—ଏହି ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ବ୍ୟାପାର—3. The amatory association between a male and a female (consisting of eight acts or steps) ୪ । ସମ୍ବର୍ଗ—4. Association.

ମୈଥୁନ୍ୟ—ସ. ବ (ମୈଥୁନ+ଯ)—ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିବାହ (ହେ. ଶ)—Maithunya Love-marriage.

ମୈଦା—ଦେ. ବ (ଫା)—ମଇଦା (ଦେଶ)—Maidā (See)

Maidā [ଦ୍ର—ମୈଦା ଅଟା ଅପେକ୍ଷା ଖୁବ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ।] ମୟଦା मैदा

ମୈଦାନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ମଇଦାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ) Maidāna (etc) Maidāna etc (See) ମୟଦାନ मैदान

ମୈଧେ(ଧ୍ୟେ)—ପ୍ରା. କି. ବଣ (ଚରୋଆ ଓ ଚମିଦାସ୍ତ ଓ ମଦାଇଗା ଛୁଆବ)—ମଇଧେ (ଦେଶ)—Maidhe (See)

ମୈନର—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ ଓ ବଣ—ମଇନର (ଦଶ) Mainara Mainara (See)

ମୈନା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମଇନା (ଦେଶ) Mainā Mainā (See)

ମୈନାକ—ସଂ ବ (ମେନକା=ହିମାଳୟଗୃହିଣୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—Mainākа ପଦ୍ମଭଗ୍ନକ ହିମାଳୟଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ କଳ୍ପିତ ପର୍ବତ-(ଅନ୍ୟ ସଂଜ୍ଞାମ—ହିମବତ୍ ପୁତ୍ର, ବଘେଶ—Name of a fabulହରଣ୍ୟନାଭ, ସୁନାଭ ।) ous mountain in the sea betwen India and Ceylon. [ଦ୍ର—ମୈନାକ ପର୍ବତ କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପ ଓ ଲଙ୍କାଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତମାନଙ୍କର ପକ୍ଷଚ୍ଛେଦ କରିବାରୁ ଏ ସମୁଦ୍ରରେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ । ଫଳରେ ଏହାଙ୍କର ପକ୍ଷଚ୍ଛେଦ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର ପାର ହେବାବେଳେ ହନୁମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୟ ଦେବାପାଇଁ ସମୁଦ୍ର ମୈନାକକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ।] ଦେ. ବ—୧ । ରଣପୁର ରାଜଧାନୀ ନଳକନ୍ଦରୀ ନିକଟ ପର୍ବତ—1, A large mountain near Raṇapur, the capital the Raṇapur Oriya State. [ଦ୍ର—ଫଣାଧରାବୃତ ମୈନାକ ଶିଖରୀ ଯା ଶିରେ ବସନ୍ତି ରଣପୁରେଶ୍ୱରୀ । ରାଧାନାଥ. ଚଲିକା ।] ୨ । ହିମାଳୟର ଉଚ୍ଚଶୃଙ୍ଗ ବିଶେଷ (ହେ.ଶ)—2. Name of a high peak of the Himālayas.

ମୈନିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ମୀନ+ଜୀବିକାର୍ଥେ. ଇକ) ମତ୍ସ୍ୟବ୍ୟବସାୟୀ—Mainika Fisherman.

ମୈନ୍ଦ—ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ଅସୁରବିଶେଷ—Mainda 1. Name of a demon killed by Śrīkṛushṇa. ୨ । ବାନରରୂପ ବିଶେଷ—2. Name of a mythological monkey-king.

ମୈଫ(ଫି)ଲ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ମଇଫଲ୍ (ଦେଶ) Maipha(phi)l Maiphal (See)

ମୈମନ୍—ବୈଦେ. ବ—ମଇମନ୍ (ଦେଶ) Maiman Maiman (See)

ମୈର—ପ୍ରା. ବ. ପୁଂ (ସଂ. ମଯୂର)—ମୟୂର (ଦେଶ) Maira ମୟୂର मोर Mayūra (See)

(ମୈର୍ଣ୍ଣ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୈରା—ଦେ. ବ—୧ । ମଇରା (ଦେଶ)—1. Mairā (See) ୨ । (ନାମ) ଲର୍ଡ ମଇରା; ଭାରତର ଜନୈକ ବଡ଼ଲାଟ—2. Lord Moira, the Governor General and Viceroy of India from 1813-1823. [ଦ୍ର—ଲର୍ଡ ମୈରା ୧୮୧୩-୨୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ୍ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଘଟିଥିବା ନେପାଳ ଯୁଦ୍ଧ, ପିଣ୍ଡାରି ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଶେଷ ମରହଟ୍ଟା ସମରରେ ଇଂରେଜମାନେ ଜୟଲାଭ କରିଥିଲେ ।]

ମୈରାବଣ—ପ୍ରା. ବ. (ନାମ)—ମହୀରାବଣ (ଦେଶ) Mairābaṇa Mahīrābaṇa (See) ମହୀରାବଣ महीरावण

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୈରଗିରଆ—ଦେ. ବ—ମହୁରି ଗିରିଆ (ଦେଶ)
Mairigiriā Mahiri giriā(See)

ମୈରି ଭଲ ଗଡ଼ିବା (ଲୋଟିବା)—ଦେ. କ୍ରି.—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିକଳ ହୋଇ
Mairi bhali gaṛdibā (loṭibā) ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେବା—
To wallow or roll on the ground with agony.

ମୈରେୟ—ସ. ବି.—(ମିର୍ ॥ ମିଶର ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ନଗରବିଶେଷ
Maireya +ଞାତାର୍ଥେ ଏଯ୍;ବମା ମାଇ=କାମ+ଉଜକାର୍ଥେ. ଏସ୍
ନଯାଚଜ)—୧ । ମିଶର ଦେଶଜ ମଦ୍ୟ ବିଶେଷ—
1. A kind of wine distilled from the blossom of Lythrum Fruticosum.
[ଦ୍ର—ଏବା ଖାଇ ଫୁଲ, ଗୁଡ଼, ଗୁଜୁଳ କାଞ୍ଜି, ଦାରୁଚନି, ତେଜପତ୍ର, ଅଳାଇଚ, ନାଗେଶ୍ୱର, ଜଟା, ମରଚ, ଶୁଣ୍ଠି ଓ ବଙ୍ଗେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରସୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ମଦ; ଶରାବ—
(ହି. ଶ)—2. Wine. ୩ । ମଧୁ ମିଶ୍ରିତ ମଦ୍ୟ ଓ ଆସବ
(ହି. ଶ)—3. Wine mixed with honey.

ମୈରେୟକ—ସ. ବ—ସୈରନ୍ଧ୍ରୀ ଗର୍ଭରେ ବୈଦେହ ଔରସରେ ଉତ୍ପନ୍ନ
Māireyaka ସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ—Name of a half caste born of the womb of a Saurindhri woman by a Baideha male.

ମୈଲ୍‌ଖୁ(ଖୋ)ରା—ଦେ. କ୍ରି.—ମଇଳ ଖୁରା (ଦେଶ)
Mail-khu(kho)rā Maila khurā (See)

ମୈଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)—ବୈଦେ. ବ—ମଇଳ (ଦେଶ)
Maila Maila (See)

ମୈଲନ୍ଦ—ସ. ବି.—ଭ୍ରମର—
Mailanda The black bee.

ମୈଲମ—ଦେ. ବ—ମଇଳମ (ଦେଶ)
Mailama Mailama (See)

ମୈଲା(ଲା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବଶ—ମଇଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mailā(lā) (etc) Mailā etc (See)
ମୟଲା मैला

ମୈଶୁମ୍(ମି)—ବୈଦେ. ବ—ମହଶୁମ୍(ମି) (ଦେଶ)
Maisum(mi) Mahaśum(mi) (See)

ମୈଶୁର—ଦେ. ବ—ମହୀଶୁର (ଦେଶ)
Maisura Mahīsur (See)

ମୈ(ମୈଁ)ଷାସୁର—ପ୍ରା. ବ—ମହିଷାସୁର—A demon. (ଦ୍ର—
Mai(maiñ)shāsura ସତ୍ୟ ଯୁଗେ ମୈଷାସୁର ଦରପ ଦୁଇ, ଜଗତ ଜନମା ଏଣ ଅନାଦ ମାର୍ଯ୍ୟା । ପ୍ରାତୀ. ଭଦ୍ରସ୍ୟମଣ୍ଡସ୍ତ୍ରୀ ।)

ମୈସ୍ମର—ବୈଦେ. ବ (ଅଧୂନକ ପ୍ରଯୋଗ; ଇଂ. ମେସ୍‌ମେରିଜମ୍)—
Maismara ମେସ୍ମେରିଜମ୍; ସେଇଁ ସମ୍ମୋହିନୀ, ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ବା ମୈସ୍ମର କୌଶଳଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶରୀରକୁ ଓ ମନକୁ ଅଚ୍ଛାଧୀନ
ମେସ୍ମେରିଜସ୍ କରିଯାଏ—Mesmerism.
(ମେସ୍‌ମର ଭଉ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୈସ୍ମର ଶକ୍ତି—ଦେ. ବ (ଅଧୂନକ ପ୍ରଯୋଗ)—ମୌହିକ ଶକ୍ତି—
Maismara śakti Mesmeric power.

ମୈହା(ହ୍ୟା)—ଦେ. ବଶ—ମହଁଷ (ଦେଶ)
Maihā(hyā) Mahiā (See)

ମୋ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସ. ଅସ୍‌ମଦ୍ ଶବ୍ଦଜାତ ଦୃଢ଼ାର୍ଥକ ମୁଁ ଶବ୍ଦର ୨ଷ୍ଠୀ
Mo ୧ ବଚନ; ସ. ମେ. ପ୍ରା. ମୋ)—(ନିଜତ୍ୱାର୍ଥକ) ଆମ୍ଭର—
ଆମାର My; mine. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗୀୟଭାଷାଭୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାଚୀନ. ବ. ମୋ] [ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଭାଷାଭୁକ୍ତର ମୁଁ, ମତେ ଓ ମୋର
मरा ଅର୍ଥରେ 'ମୋ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରଯୋଗ ଦେଖାଯାଏ ।]
ମୋଅ(ଓ)ର, ମୋଦ୍ଦୋ
ମୋଦ୍ଦ(ଦ୍ଦୋ)ର, ମୋର } ଅନ୍ୟରୂପ

ମୋଅ(ଓ)ରି—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ମୋରହିଁ—1. Certainly
Moa(o)ri mine. ୨ । କେବଳ ମୋର—2. Mine and
ଆମାର मराही mine only.
(ମୋର, ମୋଦ୍ଦ(ଦ୍ଦୋ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଆଜା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ମୁଆଜା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Moājā (etc) Muājā etc (See)

ମୋଉଜ—ପ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବ—ମଉଜ (ଦେଶ)
Mouja Mauja (See)

ମୋକଦ(ଦ୍ଦ)ମ—ବୈଦେ. ବ—ମକଦମ (ଦେଶ)
Mokada(dda)ma Makadama (See)

ମୋକଦ(ଦ୍ଦ)ମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ମକଦମା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mokada(dda)mā (etc) Makadamā etc (See)

ମୋକଦ(ଦ୍ଦ)ମି—ବୈଦେ. ବ—ମକଦମି (ଦେଶ)
Mokada(dda)mi Makadami (See)

ମୋକର(ରି)ର୍(ର)—ବୈଦେ. ବ—ମୁକରର୍ (ଦେଶ)
Mokara(ri)r(ra) Mukarar (See)

ମୋକର(ରା)ରି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ମୁକରରୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mokara(rā)ri (etc) Kukararā etc (See)

ମୋକା—ଦେ. ବ—ମୁକା (ଦେଶ)
Mokā Mukā (See)

ମୋକା ଧରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ପିଲେଇବା (ଦେଶ)
Mokā dharibā Pileibā (See)

ମୋକାବିଲା(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ମୁକାବିଲା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mokābilā (etc) Mukābilā etc (See)

ମୋକାମ୍(ମ)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବ—ମୁକାମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Mokam(ma)(etc) Mukāma etc (See)

ମୋକେ—ପ୍ରାଦେ (କଲାହାଣ୍ଡି) ସର୍ବନାମ—ମୋତେ—
Moke Me; to me.

ମୋକ୍ତବ୍ୟ—ସ. ବଶ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ମେ ତ୍ୟାଗ; ମୁକ୍ତ
Moktabya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Deserving to be liberated or unloosened.

ମୋକ୍ତାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ମୁକ୍ତାର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Moktāra (etc) Muktār etc (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋକ୍ତା—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—
Moktā ମୋଚନକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Delivering. ବ—(ମୋକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା—Liberator; deliverer.

ମୋକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ମୁକ୍ତ ହେବା—1. To be released.
Moksh (root) ୨। ମୁକ୍ତ କରିବା—2. To release. ୩। ପ୍ରେରଣ କରିବା—3. To send. ୪। ନିକ୍ଷେପ କରିବା—4. To discharge; to throw; to cast.

ମୋକ୍ଷ—ସ. ବ (ମୋକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ଭାବ. ଅ)—୧। ମୁକ୍ତି; ପରିତ୍ରାଣ;
Moksha ଉଦ୍ଧାର—1. Deliverance; liberation. ୨। ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି—2. Emancipation; freedom. ୩। ନିର୍ବାଣ; ନିତ୍ୟସୁଖପ୍ରାପ୍ତି; ଅପବର୍ଗ; ଜୀବର ଏ ପୃଥିବୀରେ ବାରମ୍ବାର ଜନ୍ମ ଓ ମରଣରୂପ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତି—3. Final beatitude; salvation. [ଦ୍ର—ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷ ଏହି ଚତୁର୍ବିଧ ପୁରୁଷାର୍ଥ ବା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଚତୁର୍ବର୍ଗ=ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରାନୁଯାୟୀ ଆଚରଣ; ଅର୍ଥ=ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି; କାମ=ଅଭୀପ୍ସିତ ବିଷୟ; ମୋକ୍ଷ=ମୁକ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣ, ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ । ଜୀବର ପୃଥିବୀରେ ବାରଂବାର ଜନ୍ମିବା ଓ ମରିବାରୂପ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭକୁ ମୋକ୍ଷ କୁହାଯାଏ । ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପୃଥିବୀରେ ଆଉ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରେ ନାହିଁ । ମୋକ୍ଷଲାଭର ଉପାୟ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ବା ବ୍ରହ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱର ସାକ୍ଷାତ୍କାର କୁହାଯାଇ ଜଳ୍ପନା ହୋଇଅଛି । ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ ମତରେ ଦୁଃଖର ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ନାଶହିଁ ମୁକ୍ତି ବା ମୋକ୍ଷ । ସାଂଖ୍ୟମତରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଦୈବିକ ଓ ଆଧିଭୌତିକ ତ୍ରିବିଧ ତାପର ସମୂଳନାଶହିଁ ମୋକ୍ଷ । ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ମତରେ ଦୃଶ୍ୟଅସତ୍ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ମାୟାସଂବନ୍ଧରୁ ରହିତ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମସ୍ୱରୂପଙ୍କ ବୋଧ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାହିଁ ମୋକ୍ଷ । ଫଳତଃ ସବୁପ୍ରକାରର ସୁଖଦୁଃଖ, ମୋହମାୟା, ଅଜ୍ଞାନ ଆଦିରୁ ମୁକ୍ତିହିଁ ମୋକ୍ଷ ଅଟେ । ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତ ଜୀବ ଚରକାଳ ପାଇଁ ସବୁପ୍ରକାର କଷ୍ଟରୁ ଓ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରେ ।] ୪। ନିଧନ; ମରଣ—4. Death. ୫। ଦାୟିତ୍ୱରୁ ନିଷ୍କୃତି—5. Acquittance from an obligation. ୬। ସୂର୍ଯ୍ୟର ବା ଚନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ରହଣକାଳୀନ ଗ୍ରାସରୁ ମୁକ୍ତି—6. Liberation of the sun or the moon from the eclipse. ୭। ସଂସାର ବନ୍ଧନରୁ ଓ ମାୟାରୁ ମୁକ୍ତି—7. Emancipation from the bonds and delusions of the world. ୮। ମୋଚନ; ଢିଲାକରିବା—8. Loosening. [ତାର ମୋର ମୋତ ମୋକ୍ଷ ମୋକ୍ଷ—ଉକ୍ତି. ମ୍ରେମ୍ଫୁଧାନ୍ଧ୍ର ।] ୯। ଘଣ୍ଟାପାଟଳି ଗଛ; ମୃଦୁକ ବୃକ୍ଷ—9. A kind of tree; Schrebra Swientenioides; Chelonioides.

ମୋକ୍ଷକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମୋକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ ପରିତ୍ରାଣ
Mokshaka କରେ; ପରିତ୍ରାତା—Delivering; liberating. ବ—ମୃଦୁକ ବୃକ୍ଷ; ଘଣ୍ଟାପାଟଳି ଗଛ—A tree; Schrebra Swientenioides; Chelonioides. (ମୋକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୋକ୍ଷ କର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସ. ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତା)—ପରିବାର କର୍ତ୍ତା—
Moksha karttā The master or head of a family.

ମୋକ୍ଷ କାମନା—ସ. ବ—ନିର୍ବାଣ ନିମନ୍ତେ ବାଞ୍ଛା—
Moksha kāmanā A desire for liberation or salvation

ମୋକ୍ଷ କାମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ନିର୍ବାଣ ଲାଭର ଅଭିଳାଷୀ—
Moksha kāmī Desiring emancipation. (ମୋକ୍ଷ କାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୋକ୍ଷଣ—ସ. ବ (ମୋକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ମୋଚନ;
Mokshana ମୁକ୍ତିଦାନ; ଉଦ୍ଧାର କରିବା—1. Liberating. ୨। ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତିଲେଇବା; ଉନ୍ମୋଚନ—2. Setting free. ୩। ବୃଥା ବ୍ୟୟ କରିବା; ଧନ ଉଡ଼ାଇବା—3. Squandering. ୪। ମରଣ—4. Death. ୫। ନିଃସାରଣ—5. Discharging. ୬। ନିକ୍ଷେପଣ—6 Throwing out.

ମୋକ୍ଷଣୀୟ | ବଣ ମୋକ୍ଷିତ

ମୋକ୍ଷ ଗତି—ସ. ବ (ରୂପକ)—ପରମ ମୁକ୍ତି; ନିର୍ବାଣ—Final
Moksha gati emancipation or beatitude.

ମୋକ୍ଷଦ—ସ.ବଣ. ଓ ବ.ପୁଂ(ମୋକ୍ଷ+ଦା ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Mokshada ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା—Saviour. (ମୋକ୍ଷଦାତା, ମୋକ୍ଷପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ମୋକ୍ଷଦା, ମୋକ୍ଷଦାତ୍ରୀ, ମୋକ୍ଷପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୋକ୍ଷ ଧାମ—ସ. ବ—ବୈକୁଣ୍ଠଧାମ; ବୈଭୁଣ୍ଡସ୍ୱର୍ଗ; ସ୍ୱର୍ଗ—
Moksha dhāma The heaven; paradise.

ମୋକ୍ଷ ପଥ—ସ. ବ (୭ମ୍ଭୀ ତତ୍) —ପରିତ୍ରାଣର ଉପାୟ—
Moksha patha The way of salvation. (ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋକ୍ଷ ପଦ—ସ. ବ—ମୋକ୍ଷରୂପ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—
Moksha pada The final beatitude.

ମୋକ୍ଷପାଣ—ସ୍ତ୍ରୀ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବଣ (ସ. ମୃଖ୍ୟ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—
Mokshapāṇa Best. [ଉ—ସକଳ ଦାନ ମୋକ୍ଷପାଣ । ମୁଖ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଦେଲେ ଜନ୍ମଦାନ—ସ୍ତ୍ରୀତା. ଜଗୁଣମାଦାସ୍ୟ ।]

ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନିର୍ବାଣପ୍ରାପ୍ତ—
Mokshaprāpta 1. One who has attained final beatitude. ୨। ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତ—2. Emancipated.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) - ନିର୍ବାଣ ଲାଭ—Final emancipation from the world.
Mokṣha prāpti
(ମୋକ୍ଷଲାଭ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋକ୍ଷବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ (ସ. ଯ. ଲୋ) - ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର (ହୁ. ଶ) —The Bedāntas.
Mokshabidyā

ମୋକ୍ଷା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବ—ମୋକ୍ଷ (ଦେଖ) —Moksha
Mokshā (See) ବିଣ. ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତ—Liberated.
(ତୁ—ଅମୋକ୍ଷା ପିଣ୍ଡକୁ ସ୍ୱାମୀ ମୋକ୍ଷା କରିବୁ—ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମକରୁପଣଗୀତା ।)

ମୋକ୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ (ମୋକ୍ଷ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ) —୧ । ମୁକ୍ତ—Mokshita 1. Freed; released; liberated; set free.
୨ । ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରାପ୍ତ—2. Emancipated.

ମୋକ୍ଷୋପାୟ—ସଂ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ମୋକ୍ଷଲାଭ କରିବାର ଉପାୟ (ଯଥା—ଉପଃ, ଶମ, ଦମ, ଯୋଗ, ଜ୍ଞାନାଦି)—1. Means of attaining salvation.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମୁନି; ଋଷି; ଉପଗ୍ରୀ—2. A sage; a saint.
Mokshopāya

ମୋକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ୟଂ (ମୋକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Deserving to be liberated.
Mokshya (ମୋକ୍ଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୋଖାଲପ୍(ଫ୍)—ବୈଦେ. ଜ (କରଉଆ) (ଆ. ମୁଖାଲିଫ୍) —୧ । ମୁଖା-ଲପ୍, ପ୍ରତିକୂଳ—1. Inimical.
Mokhālap(ph)
୨ । ବିପକ୍ଷ ମୁଖାଲିଫ ଶତ୍ରୁ; ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—2. Antagonistic.
୩ । ବିପରୀତ—3. Opposite.

ମୋଗ(ଘ)ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁଘମ୍) —୧ । ମୁଘମ୍; ଗୁପ୍ତ କଥା ମୁଘମ—1. The key or secret to a thing.
Moga(gha)m
୨ । ମର୍ମସ୍ଥାନ—2. Vital part; vulnerable part of the body.

ମୋଗଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁଗଲ୍=ମଙ୍ଗୋଲିୟା ଅଧିବାସୀ) —ମୁସଲମାନ୍ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଶାଖା—The Moghals; a Mahomedan race who invaded India and established empire in India.
Mogal ମୋଗଲ
(ତୁ—ଏ ତ ରାଜଧୃତ ରେହୁଲ୍ଲ ମୋଗଲ ବଘେଲ ରୁଦ୍ଧାଣ ପଠାଣ । ଗଡ଼କୁ ବୋଲ ପଶି ଥାପିଥିବେ ଯେ, ଜଳ ଲଦିବେ କେହୁ ପୁଣ —ବ୍ରଜନାଥ. ସମରଭରଙ୍ଗ ।)
[ତୁ—ହୁନ୍ମାନେ ଅର୍ଯ୍ୟଭାଷୀୟ, ମୋଗଲମାନେ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଜାତୀୟ । ଏମାନେ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ବାଟେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ବାବର ନାମକ ଜଣେ ମୋଗଲ ସର୍ଦ୍ଦାର ଖ୍ରୀ.ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ କ୍ରମଶଃ ସମ୍ରାଟ ଆରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୭ ଜଣ ସମ୍ରାଟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରି ଭାରତରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଧ୍ୱଂସ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ଓ ତତ୍ପରେ ୨।୫ ଗୋଷ୍ଠ ମୋଗଲ ବଂଶଧର ନାମମାତ୍ର ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅକବର ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ (୧୫୫୬-୧୬୦୫) ଓ ଏମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଦଲ୍ଲୀରେ ଥିଲା । ଏହିମାନଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଇଂରାଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ସନନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଓ ପରେ ବାହୁବଳ ଏବଂ ଜୟଲାଭ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭାରତରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।]

ମୋଗଲ ଅମଲ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳ—The reign of the Moghal emperors in India.
Mogala amala
ମୋଗଲ ଆମଲ ମୋଗଲକୀ ଅମଲଦାରୀ (ମୋଗଲ ଅମଲଦାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଗଲ ବନ୍ଦ—ଦେ. ବ—ମୋଗଲ ବନ୍ଦ (ଦେଖ)
Mogala banda Mogala bandi (See)
(ତୁ—ଅମ୍ବ ଗଡ଼ଜାତ ମୋଗଲବନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ବଜ୍ର ନେଣ ଦେଣ ଚଳୁଥିଲା । ଫକୀରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।)

ମୋଗଲ ବନ୍ଦି—ବୈଦେ. ବ—ଅକବରଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି ଟୋଡରମଲ୍ଲଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋଗଲମାନଙ୍କର ଶାସନାଧୀନକୁ ଆସିଥିବା ଓଡ଼ିଶାର ସମୃଦ୍ଧ ଉପକୂଳସ୍ଥ (କଟକ, ପୁରୀ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ଜିଲ୍ଲାମାନ—The three British districts of Orissa (Cuttack, Puri and Balasore) along the sea coast which was formerly under the direct administration of the Moghal emperors.
Mogala bandi
ମୋଗଲବନ୍ଦୀ
ମୋଗଲାନ
[ତୁ—କଥିତ ଅଛି ଯେ ଅକବରଙ୍କ ସେନାପତି ଟୋଡର ମଲ୍ଲ ୧୫୮୦ ସାଲରେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରି ସାମନ୍ତ ଓ ସେବକ ରାଜାମାନଙ୍କ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟକୁ ଗଡ଼ଜାତ,ଓ ମୋଗଲ ଶାସିତ ଖାସମାଦାଲାମାନଙ୍କୁ ମୋଗଲବନ୍ଦ ନାମ ଦେଲେ । ମୋଗଲବନ୍ଦର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ପାଦ୍ଦୁଇ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଅଛି ଓ ଉକ୍ତ ରାଜାମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ପେଶ୍‌କଶ ଦେଉଅଛନ୍ତି ।]

ମୋଗଲ ବନ୍ଦିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମୋଗଲବନ୍ଦନିବାସୀ—Inhabiting the Moghalbandi.
Mogala bandiā
ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ମୋଗଲାନିୟା

ମୋଗଲ ବାଦଶା—ବୈଦେ. ବ—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ—The Moghal emperor.
Mogala bādaśā

ମୋଗଲ ବାଦସାହା—ବୈଦେ. ବ—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ—The Moghal emperor.
Mogala bādasāhā
ମୋଗଲ ବାଦସା ମୋଗଲ ପା(ବା)ଦ୍‌ସାହ

ମୋଗଲମାରି—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଜଲେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ବିଶେଷ—The name of an old battle field near Jaleśwar in the district of Balasore.
Mogalamāri
ମୋଗଲମାରୀ
ମୋଗଲମାରି
[ତୁ—ଏଠାରେ ମୋଗଲ୍‌ବଦ୍ରୋସ୍ତା ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଦାଉଦ୍ ଅକବରଙ୍କ ସେନାପତି ଟୋଡରମଲ୍ଲଙ୍କ ଦ୍ୱାରା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହଜରେ ହୋଇ ମୋଗଲଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରେ ଓ ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନକର୍ତ୍ତାରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।]

ମୋଗଲ୍(ଲେ)ଇ—ବୈଦେ. ବିଣ—ମୋଗଲ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Mogalā(le)i Relating to the Moghals. ମୋଗଲାଇ **मोगलानी** (ମୋଗଲ୍ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଗଲ୍(ଲେ)ଇ ଟୋପି—ଦେ.ବି—ମୋଗଲମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ପଗଡ଼ି ପରି Mogalā(le)i ṭopi ପଗଡ଼—Turban like that worn ମୋଗଲାଇ ପାଗଡ଼ୀ **मोगलकी पाग** by the Moghals. (ମୋଗଲ୍ଇ ପଗଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଗଲ୍ୟାଣ—ଦେ. ବିଣ—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଧିକୃତ—Occupied Mogalyāṇa or invaded by the Moghals. ମୋଗଲ ଅଧିକୃତ (ଉ—ଅମୁକ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ମୋଗଲ୍ୟାଣ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଇ ମାସଲାଘାଞ୍ଚୀ ।) ମୋଗଲାନ

ମୋଘ—ସଂ. ବିଣ. (ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ମୁଗ୍ଧ ହେବା, ଜବୋଧ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ବ୍ୟର୍ଥ; ବିଫଳ; ନିରର୍ଥକ—1. Vain; (ଅମୋଘ—ବିପରୀତ) fruitless; ineffectual. ୨ । ବିପ୍ରାଳ; ବିରହିତ—2. Void; destitute of. ୩ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—3. Abandoned. ବ—୧ । ପ୍ରାଚୀର—1. A compound wall. ୨ । ବାଡ଼—2. A fence; [ମୋଘା(ତ୍ମ)—ବ] hedge.

ମୋଘ କର୍ମା—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ମୋଘ+କର୍ମନ୍; ୭ମା. ୧ବ)—ସେ ନିଷ୍ଫଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—Doing fruitless acts. Mogha karmā

ମୋଘ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଧର୍ମଜ୍ଞାନରହିତ Mogha jñāna —1. Bereft of religious knowledge. (ମୋଘଜ୍ଞାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବୃଥା ଜ୍ଞାନ ଅନୁଶୀଳନକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Cultivating vain knowledge.

ମୋଘ ପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବନ୍ଧ୍ୟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Mogha pushpā Barren (woman).

ମୋଘା—ସଂ. ବି. (ମୋଘ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପାଟଳ (ବୃକ୍ଷ) Moghā 1. Pāṭali (See) ୨ । ବିଡ଼ଙ୍ଗ (ବୃକ୍ଷ)—2. Birdaṅga (See)

ମୋଘାଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବୃଥା ଆଶା ପୋଷଣକାରୀ Moghāśa —1. Indulging in vain hopes. (ମୋଘାଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହାର ଆଶା ବିଫଳ ହୋଇଅଛି—2. Frustrated in one's hopes.

ମୋଘ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ମୋଘ+ଭାବ. ଯ)—ବିଫଳତା—Moghya Fruitlessness

ମୋଚ—ସ. ବ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । Mocha କଦଳୀ ଫଳ—1. Plantain (fruit). ୨ । ମୋଚାଖଣ୍ଡନ ବୃକ୍ଷ; ସଜନା ଗଛ—2. The moringa tree; Moringa Pterygosperma. ୩ । ଶିମିଳି ଗଛ (ହି. ଶ)—3. The silk-cotton tree. ୪ । ପାଟଳ ଗଛ (ହି. ଶ)—4. Schrebra Swientenioides (tree). ଦେ. ବ—ମୋଚ (ଦେଶ)—Mochha (See) ·[ଉ—ବାଣାସୁରର ରାଜଧାନୀ, ପୂର୍ବରେ ଥୋଇ ଶର, ମୋଚ ଆଦିସ୍ଥଳକୁ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଗଳଭାସ ।]

ମୋଚକ—ସ. ବିଣ (ମୃଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ମୁକ୍ତିଦାତା; ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା—1. Liberating; delivering. ୨ । (+କର୍ମ. ବ) ବିଷୟ ବାସନାଠାରୁ ମୁକ୍ତ; ବୈରାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Freed from worldly bonds. ବ—୧ । ମୋକ୍ଷ—1. Final liberation. ୨ । କଦଳୀ ଗଛ—2. The plantain tree; Musa. Sapientum. ୩ । ସଜନା ଗଛ—3. The moringa tree. ୪ । ପାଣ୍ଡା ପାଟଳୀ ଗଛ—4. Schrebra Swientenioides; Chelonioides. ୫ । ଶିମିଳି ଗଛ—5. The silk-cotton tree.

ମୋଚ କର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ—୧ । ରାମାୟଣୋକ୍ତ ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ—1. A Mocha karṇṇa demon described in the Rāmāyaṇa. ୨ । ଛେଳି—2. The goat. [ଉ—(୧+୨) ଉଧୁ ଲୁଦ ବାଳପୁଣ୍ଡ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ନେତ୍ର, ମୋଚକର୍ଣ୍ଣେ ପାବନ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ରାଗଳଭାସ ।]

ମୋଚଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ—A kind of musical Mochaṅga instrument. [ଉ—ଜଳତରଙ୍ଗ ମୋଚଙ୍ଗ ଧର । ଅରମନ୍ୟୁ. ବଦଗୁଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।] **मोचग**

ମୋଚନ—ସ. ବ (ମୃଚ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା; ମୁକ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମୁକ୍ତ କରିବା; ମୁକୁଳାଇବା—Mochana 1. Delivering; liberating; emancipating setting free. ୨ । ମୁକ୍ତି; ମୋକ୍ଷ—2. Deliverance. ୩ । (+କର୍ମ. ଅନ) ତଳୁନ; କାଦି—3. The sediment left at the bottom of a pot of ghee or oil. ୪ । ମଇଳା—4. Dirt; filth. ୫ । ଅହଂକାର—5. Pride. ୬ । ଦମ୍ଭ; ଦାମ୍ଭିକତା—6. Arrogance; effrontery. ୭ । ଶାଠ୍ୟ—7. Craftiness. ୮ । ବନ୍ଦୀକୁ ବନ୍ଧନରୁ ଶିଥିଳ ଦେବା—8. Discharging or setting free a prisoner. ୯ । ଋଣରୁ ମୁକ୍ତି—9. Discharge of a debt; liquidation of a debt. ୧୦ । ଋଣରୁ ମୁକ୍ତ ଦେବା—10. Absolving a person from a debt. ୧୧ । ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା—11. Delivering from a calamity. ୧୨ । ପୋଛିଦେବା—12. Wiping off. ୧୩ । ମାର୍ଜ୍ଜନ କରଣ; ସଫା କରିବା—13. Cleansing. ୧୪ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଛଡ଼ିବା—14. Abandoning. ୧୫ । ଦୋଷ କ୍ଷମା ଦେବା; ଦୋଷ ମାର୍ଜ୍ଜନା କରିବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

15. Forgiving of a fault. ୧୫ । ମକୁଲା କରିବା; ଫିଟାଇବା—16. Letting loose; loosening. ୧୬ । ଦୂରୀକରଣ (ଯଥା—ଗାଧୋଇବା)—17 Removal.

ମୋଚନ କରିବା—କ୍ରି., ବ—ମୁକ୍ତ କରିବା—To set free; to liberate.
Mochana karibā
ମୋଚନ କରା **मोचन करना**

ମୋଚ(ଚି)ନି—ସ. ବ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+ଅନ+ଇ) - କଣ୍ଟକାଳୁ (ଦେଶ)—The prickly night-shade; Solanum Jacquini.
Mocha(chi)ni
(ସ. କ୍ଷୁଦ୍ରଫଳା, କ୍ଷୁଦ୍ରକଣ୍ଟାରିକା, କ୍ଷୁଦ୍ରଦୁଃସ୍ପର୍ଶା, ଗୁଚ୍ଛଫଳା, ଦମନା, ମରୁଦ୍ଭବମାତା, ବହ୍ନିଦମନୀ, ବହ୍ନିକଣ୍ଟକା, ବହ୍ନିକଣ୍ଟାରିକା]

ମୋଚ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—ସ. ବ (ମୋଚ=ଶିମିଳି+ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଶିମିଳି ଜନ୍ତର ଅଠା—The gum of the silk-cotton tree.
Mocha nirjyāsa
[ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ପିଚ୍ଛିଲସାର, ଶାଲ୍ମଳୀବେଷ୍ଟ, ସ୍ମରସ

ମୋଚରସ
ମୋଚସାର
ମୋଚ(ଚି)ନିର୍ଯ୍ୟାସ
ମୋଚଯୁ
ମୋଚୃକ
ମୋଚୃଜ୍ଜ
ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଧାରକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ କଷାୟ ରସ । ଏହା ପ୍ରବାହୁକା, ଅଚ୍ଛସାର, ଅମ୍ଳଦୋଷ, କଫ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦାହନାଶକ ।]

ମୋଚରସ **मोचरस; मीचरका; गोंद**
ସ ସାମ୍ମଲ୍ମଡ଼ାକ ଗୁ. ସେମଲ୍ଲନୋଗୁଁଦ

ମୋଚନୀୟ—ସ. ବଣ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ମୁକ୍ତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be liberated or let loose. ୨ । ତ୍ୟାଗଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be abandoned.
Mochanīya

ମୋଚମର୍ଦ୍ଦ—ଦେ. ବ—ଜଣ ମୋଡ଼ିବା—Trimming of one's moustaches.
Mochamardda
(ମୋଚମର୍ଦ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଦଳୀ ଫଳ ଗ୍ରାସ୍ତ କଦଳ ନେଇ, ଗୋପେ ତା ଦେଓୟା ମୋଚମର୍ଦ୍ଦ ପାଖୋର ଯେ । ଉଦ୍ଦି. **मोछपर ताव देना** ବୈଦେଗ୍ଧଶବ୍ଦଲାସ ।]

ମୋଚୃ—ସ. ବ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ଶାଲୁଲୀ ବା ଶିମିଳୀ ଗଛ—1. The silk cotton tree; Bombax Heptaphyllum. ୨ । ନୀଳୀବୃକ୍ଷ; ନୀଳଗୁଳୁ—2. The indigo plant. ୩ । ରମ୍ଭା ବା କଦଳୀ ଗଛ—3 Plantain plant. ଦେ. ବଣ —ଲେଖୁ; ସଙ୍କୁଚିତ—Contracted.
Mochā

ମୋଚୃଏ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ - ମୋଚଏ (ଦେଶ)
Mochāe
Mochie (See)

ମୋଚୃଟ—ସଂ. ବ (ମୋଚ=କଦଳୀ ଗଛ+ଅଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା; ମୋଚାଟ ସଦୃଶ ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । କୃଷ୍ଣଜୀରକ; କଳାଜୀରା—1. A black pungent seed, Nigella Indica. ୨ । ଚନ୍ଦନ—2. Sandal. ୩ । ରମ୍ଭାସ୍ତମ୍ଭ; କଦଳୀର ମଞ୍ଜ; କଳାମଞ୍ଜ—3 The edible inner stem of the plantain tree. ୪ । କଦଳୀ ଫଳ—4. Plantain.

ମୋଚୃ ଫଳ—ସଂ. ବ—କଦଳୀ—
Mochā phala Plantain; banana.

ମୋଚୃ ମୋଚୃ(ଚି)—ଦେ. ବଣ—ଲେଖୁ କୋଚୃ (ଦେଶ)
Mochā mochā(chi) Lochā kochā (See)
मोडामोडि
[ମୋଚ ମା(ଚା, ଚୁ)ଚ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୋଚି—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ଚର୍ମକାର; ତମା ସ. ମୃଚ୍ ଧାତୁ= ମୁଚି ଚମଡ଼ା ଛଡ଼ାଇବା)—୧ । ଚର୍ମକାର; ମୀଚ ଜାତି ବିଶେଷ, ଯେ ମୋଚା ଉଅର କରନ୍ତି—1. Cobbler (a low caste) **मोची** ୨ । (ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ;) ଖେଚ ଲୋକ—(ମୋଚଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. (a term of abuse) Mean person.

ମୋଚିଏ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ବେକାଏ; ମୋଟେଏ ହାତର Mochie ମୁଠା ମଧ୍ୟରେ ଏକାଥରକେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଶାଗ ବା ଘାସ ଆଦି ଧରି ଯାଇ ହାତରେ ସେହି ପରିମିତ—Handful; as much of potherb or grass as can be held in one's hand between the thumb and the other fingers.

ମୋଚିକା—ସ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ମାଛ; ବାଲିଗରଡ଼ା ମାଛ—
Mochikā **मो(मा)चिका** A kind of fish.

ମୋଚିତ—ସ. ବଣ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+ଣିତ୍, ମୋଚ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Mochita ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତ—Caused to be set free or released. [ଦ୍ର—ଠାଠୁଁ ତ ଭାବ ଭାସ ମୁଣ୍ଡେ ମନ-ମଥ ପାଶ, ବନ୍ଧନ କରନ୍ତୁ ବିନା ମୋଚିତରେ । ତତ୍ପୂର୍ବ୍ୟ. ତତ୍ପୋତ୍ସଙ୍କ୍ଷ୍ଣ ଠ ଗୀତ ।]

ମୋଚି ପାଣି - ଦେ. ବ—ଯୋଡା, ଚମଡ଼ା, ବସ୍ତ୍ରା ଆଦି ଗୋଲାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ପାଣି—Shoes, **मैलापानी** leather bits and night soil mixed in water. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମୁହଁରେ ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ଢଳାଯାଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୁଣୀ ଗାରଡ଼ୀ ଆଦି କରି ଲୋକଙ୍କର ଅନଷ୍ଟ କରୁଥାଏ, ତାଙ୍କୁ ଧରି ତା ମୁହଁରେ ଏହି ମୋଚି ପାଣି ଢାଳିଲେ ତାହାର କରମଦ୍ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଏ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ।]

ମୋଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ସଙ୍କୋଚନ)—ଲେଖୁ କରିବା; ସଙ୍କୁଚିତ Mochibā କରିବା—To contract. (ଯଥା—ସେ ଗୋଡ଼କୁ ଗୁଟାନ **सिकोडना, मोडना** ମୋଚ କରି ବସିଛୁ ।)

ମୋଚିମାଚି କରି ରଖିବା—ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି - ଖେଳାଇ Mochimāchi kari rakhibā ବଥାଯାଇଥିବା ବା ଲମ୍ବା ପଦାର୍ଥକୁ ଗୁଡ଼ିଉଡ଼ି ଗୋଟାଇ କରି ଏକଡ଼ ରଖିବା—To collect and pack up scattered articles.

ମୋଚୀ - ସ. ବ (ମୃଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଇ)—ହଲମୋଚିକା, ମୋଚି ହୁଡ଼ିମିଶ୍ର ଶାଗ—A pot-herb growing on wet

Digitized by srujanika@gmail.com

ground; Hingsh a Repens. ଦେ. ବ—ମୋଚି (ଦେଶ)—Mochi (See)

ମୋଚ୍ୟ—ବି. ବର୍ଣ (ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ମୋଚନଯୋଗ୍ୟ—Mochya 1. Deserving liberation; about to be let loose. ୨ । ତ୍ୟାଜ୍ୟ—2. Fit to be abandoned.

ମୋଛ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ମଶ୍ରୁ, ପର୍ତ୍ତୁ. ମୁଷ୍ଟାଚଓ)—ମୁହ, ନାକ—Mochha Moustaches.

ଗୋଁପ, ମୋଚ **मोंछ, मुछ**

ମୋ(ମୁ,ମୁଁ)ଞ୍ଚର—ଦେ. ବର୍ଣ (ଭୁଲ· ତା ଞ୍ଚର, ତୋ ଞ୍ଚର)—ଞ୍ଚର Mo(mu,muñ)chhāra ମୁଁ—My insignificent self. ଆମି ଛାର; ଛାର ଆମି **ଏହାକସାର** [ଉ—ଭୂମୁଙ୍କୁ ମୋ ଞ୍ଚର ବ ଘାରବ ସୁଦ୍ଧ କର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦ ।]

ମୋଜା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୋଜା)—ଗୋଡ଼ଉଣ୍ଡାର ଅଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ Mojā ବା ଅଣ୍ଡୁଯାକେ ପିନ୍ଧାଯିବା କନା ଖୋଲ; ଗୋଡ଼ମୁଣା—ମୋଜା Stockings; socks. [ଦ୍ର—ଫୁର୍ ଓ ଅଧା ଭେଦରେ **ମୋଜା** ମୋଜାକୁ ଫୁଲ୍‌ମୋଜା ଓ ହାଫ୍(ଫ୍) ମୋଜା କହନ୍ତି । ହାତରେ ପିନ୍ଧିବା ମୋଜାକୁ ହାତମୋଜା ବା ଦସ୍ତାନା କୁହାଯାଏ ।]

ମୋଜା କଳ—ଦେ. ବ—ମୋଜା ବୁଣିବା ଯନ୍ତ୍ର—Mojā kaļa Knitting machine. ମୋଜାର କଳ **मोजाका कल**

ମୋଜା ବୁଣିବା—ଦେ. କି—ସୂତାକୁ କଲ ବା ହୁସ୍ତ ସାହାଯ୍ୟରେ ବସୁନ Mojā buṇibā କର ମୋଜା ଇଆର କରିବା—To knit ମୋଜା ବୋନା **मोजा बुनना** stockings.

ମୋଜା(ଝା)ହି(ହେ,ଇ,ଏ)ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଜଚରଅ; ଆ, Mojā(jhā)hi(he,i,e)m ମୁଜାହିମ୍)—ମୁଜାଇମ୍ (ଦେଶ) (ମୋଜା[ଝା]ମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Mujāim (See)

ମୋଜେସ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଇଂ. ମୋସେସ୍)—ମୁଷା (ଦେଶ) Mojes ମୋଜେସ୍ **मोजेस्** Mushā (See)

ମୋଜୋଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଜଘ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିନ୍ଧାଯିବା ମୋଜା, Mojoṛḍi ଫୁଲ୍‌ମୋଜା—Full stockings. ଦେ. ଅ (ବ୍ୟଙ୍ଗ) (ଦୁଇ ଜଣ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବାହାଦୁରୀସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ)—ବାଃରେ ମୋଜଣ—Interjection used in irony to a couple of companions.

ମୋଟ—ଦେ. ବ (ସ. ସମଷ୍ଟି)—୧ । ସମଷ୍ଟି; ଟୋଟାଲ୍—1. Total; Moṭa ମୋଟ **କୁଲ, ମୋଟ** sum total. ୨ । ବେଧ—ମୋଟାଇ **मोटाई** 2. Thickness. ୩ । (ବ.ମୋଟ; ମୋଟ **मोट** ତା· ମୁଟ୍ଟେ=ଲୁଗା ଗଣ୍ଠି ଜମା ସ. ମୁଦ=ବନ୍ଧ; ତେଲୁ. ମୁଟା=ଗଣ୍ଠିର) ଗଣ୍ଠି—3. Bale. [ଉ—ଲୁଗା ମୋଟକୁ ମୋଟ କରେଇ ଘରେ ଜମା—ଫଗାରମୋହନ. ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ ।] ୪ । ମୁଣ୍ଡରେ ବୁହାଯିବା ବୋଝ—4. A load (carried on the head). ଦେ. ବଣ. ମୋଟା (ସ. ମୃଷ୍ଟ=ଚିକ୍କଣ ପୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ସ୍ଥୂଳକାୟ; ପୃଥୁଳ; **ମୋଟା** ମୋଟା—1. Corpulent; fat. ୨ । ବଗଡ଼ା; (ସରୁ—ବପଘ୍ଟ) ସ୍ଥୂଳ; ଖଦଡ଼—2. Coarse. (ଯଥା—ମୋଟ ଲୁଗା; ମୋଟ ଘିଅ ।) ୩ । ସ୍ଥୂଳ; ଘନ·—3. Thick. [ଉ—ସୁନ୍ଦା ମାଇଲେ ସରୁ, ତଥା ମାଇଲେ ମୋଟ—ଉଗ ।] ୪ । ଘୋଲମାଲିଆ—4. Confused. ୫ । ସମଷ୍ଟିଭୂତ—5. Added up. ମୋଟ ୬ । ସର୍ବସମେତ—6. Altogether. ୭ । **କୁଲ, ମୀଟ** ଫୁଲୁକା—7. Swollen: bloated. ୮ । ଗୁରୁତର—8. Graver. ୯ । ଉଦ୍ଧତ (ଯଥା— ମନମୋଟ ହେବା)—9. Puffed up with pride. ୧୦ । ବେପରୁଆ; ଅସାବଧାନ—10. Careless.

ମୋଟ ଉପରେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ସ୍ଥୂଳରେ; ସ୍ଥୂଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି- Moṭa upare ବାକୁ ଗଲେ—1. Roughly; on the ମୋଟେର ଉପର whole. ୨ । ହାରାହାର ଧରିବାକୁ ଗଲେ— **ମୋଟେ ହିସାବସେ** 2. On the average.

ମୋଟକ—ବି. ବ (ମୁଟ୍ ଧାତୁ=ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା, ଭାଙ୍ଗିବା+କର୍ମ. ଅକ)—Moṭaka ୧ । ମୋଡ଼ା; ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଓ ତର୍ପଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ସହିରୁ ଭଙ୍ଗା ଦୋଇ ମୋଡ଼ା ଦୋଇଥିବା କୁଶଦ୍ୱୟ—1. A pair of Kuśa grass folded in the middle and twisted to a V shape used to represent the ancestors in Śrāddha and oblations to the manes. ୨ । କୁଶବଟୁ; ଦର୍ଭକୁଶର ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠସୃ—2. A finger ring made by doubling and twisting the Kuśa grass.

ମୋଟ କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ଥୂଳ ବଗ୍ଗରହାସ୍ତ ପ୍ରଚ୍ଛାଦତ ବିଷୟ— Moṭa kathā 1. The long and short of a matter. ମୋଟ କଥା ୨ । ଗୁରୁତର ବିଷୟ—2. Grave matter. **ମୋଟା ବାତ, ମୋଟାମୋଟି ବାତ** ୩ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର -3. Summary and substance. ୪ । ସାଧାରଣ ବା ସାମୁଲ୍ ବିଷୟ— 4. An ordinary matter or subject.

ମୋଟ କରିବା—ଦେ. କି - ବହୁ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗ କରିବା—1. To add Moṭa karibā up; to total; to sum up many ମୋଟା କରା numbers. ୨ । ସରୁଆ ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ଥୂଳ **ଜୋଡନା** କରିବା—2. To thicken. ୩ । ବଢ଼ାଇବା; ମୋଟ କରା, ବାଢ଼ାନ ଫୁଲାଇବା; ଅକାର ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା—3. To **ବଢାନା** cause to swell on; to become large. ମୋଟା କରା ୪ । (କଥାକୁ) ଉପଯୁକ୍ତଠାରୁ ଆଲୋଚନାଦ୍ୱାରା **ବଢାନା** ଗୁରୁତର ବା ଘୋଲମାଲିଆ କରିବା—4. To make matters confused or confounded or assume unduly grave proportions. (ଯଥା—ଘୋଟଣ କଥାକୁ ବଢ଼ାବାର ଆଲୋଚନାଦ୍ୱାରା କଥାକୁ 'ମୋଟ' କରାଯାଏ ।) ୫ । ଛୋଟ ବା ଜୁଚ୍ଛ କଥାକୁ ଅଯଥା ଘାର୍ଘ ବା ଘୋଲମାଲିଆ କରିବା, ବଢ଼ାଇବା—

Digitized by srujanika@gmail.com

5. To make a matter swell into inordinate or very grave proportions by constantly hammering on it. [ଦ୍ର— ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ—ଜଣଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଅନ୍ତୁ ଯାହାକି ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ତାକୁ ସେ ବିଷୟକୁ ଘନ ଘନ ଚର୍ଚ୍ଚା ବା ଆଲୋଚନା କଲେ ସେ କଥାଟା ମୋଟ ଦେଖାଯାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ତ୍ରୁଟିଟା ଅସଲ ଗୁରୁତ୍ୱର ଆକାର ଧାରଣ କରେ ।

ମୋଟିଏ ଅସତ୍ୟକୁ ପ୍ରଥମରୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଘକାଇଲେ ଜଣପ୍ରତି ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଯଦି ନାହିଁ, ତାକୁ ସେ କଥାକୁ ଘନଘନ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ବିଷୟ ପଛକୁ ଏହାର ମୋଟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ତାହା ଅଜ୍ଞ ଘୋଡ଼ାଇ ରହି ନୁହେଁ ନାହିଁ । ଅଜକାଲିର ଖବର କାଗଜମାନଙ୍କରେ ସାମାନ୍ୟ କଥାମାନ ମୋଟା ହେବାର ଉଦାହରଣ ପ୍ରାୟ ସବୁବେଳେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।]

ମୋଟକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୋଟକ+ଇ)—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ
Moṭakī —One of the secondary tunes of Hindu music.

ମୋଟ(ଟା) ଖରଚ(ଚା)—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି. ଉପଲକ୍ଷରେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର କୃତ ସମସ୍ତ ଖରଚ—
Moṭa(ṭā) kharacha(chā) 1. The total expenses incurred by a person on a certain occasion. ୨ । କୌଣସି କର୍ମ ଉପଲକ୍ଷରେ ବହୁବ୍ୟସ୍ତସାଧ୍ୟ କେତେକ ବିଷୟରେ ହୋଇଥିବା ଖରଚ—2. Individual items of heavy expenses incurred on a certain occasion. ୩ । ସାମୁଲି ବା ଧରାବନ୍ଧା ଖରଚ—3. Routine or fixed items of expenditure.

ମୋଟ(ଟା) ଖାଇବା—ଦେ କ୍ରି—ମୋଟ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା—To take coarse food; to subsist on coarse food. [ଯଥା—ମୋଟ ଖାଇ ସେହ ଯିଏ ଅଳ୍ପ କାଲ ମୋର ଗୁଜୁରାନ ମେଣ୍ଟୁଛୁ ।]

ମୋଟ(ଟା) ଗାନ୍ଥୁ(ନ୍ଥି, ନ୍ଥେ)ନି—ଦେ. ବି—ସମାନସ୍ତରରେ ଓ ସମାନ ଦୂରତାରେ କଟା ହୋଇ ନଥିବା ପଥରମାନଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରା କାନ୍ଥଆଦି ବସାଇବା—Rough masonry.

ମୋଟ(ଟା) ଚାଉଳ—ଦେ. ବି (ଖାଇବାକୁ ବା ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ)
Moṭa(ṭā) chāuḷa —ଦର୍ଜାର ତଣ୍ଡୁଳ; ବଗଡ଼ା ଚାଉଳ; ବଡ଼ ଚାଉଳ—Coarse rice. [ଦ୍ର—ଏହା-ମୋଟା ଚାବଲ ପରି ମୋଟ ଦାନ, ମୋଟା ଧାନ ଆଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।] (ସରୁ ଚାଉଳ—ବିପରୀତ)

ମୋଟ(ଟା) ଚାଦର(ଗୁ)ଦର—ଦେ. ବି—ଖଦଡ଼ାଆ ଘୋଡ ଦେବା ଲୁଗା—
Moṭa(ṭā) cha(chā)dara A coarse sheet of cloth.
ମୋଟା ଚଦ୍ଦର **ମୋଟା ଚାଦର**

ମୋଟ(ଟା) ତେଲ—ଦେ. ବି—ସେହି ତେଲ ଯଦ୍ୱାରା ଚୁଦ୍ଦେ ଓ ସାହା
Moṭa(ṭā) tela ସୁଲୁମାରିଆ ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି (ମୋଟ ମାଇଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) ନାହିଁ—Coarse or crude (ସରୁତେଲ—ବିପରୀତ) oil; thick oil. [ଦ୍ର—ତୁଳା
ମୋଟା ତେଲ ତେଲ, ସୁଲଭ ତେଲ ଆଦି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର
ଗାଢା ତେଲ ଅନ୍ତର୍ଗତ ।]

ମୋଟ ଦଉଡ଼ି—ଦେ. ବି—ସ୍ଥୂଳ ରଜ୍ଜୁ—
Moṭa daurḍi A thick rope.
ମୋଟା ଦଡ଼ି **ମୋଟି ରସ୍ସୀ, ମୋଟି ଜୌଡୀ**

ମୋଟ ଦର—ଦେ. ବି—ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକକାଳୀନ ବହୁ ପରିମାଣରେ
Moṭa dara ବିକ୍ରି କରିବାର ମୂଲ୍ୟ—Wholesale
ପାଇକାରି ଦର **ଥୋକଭାବ, ମୋଟା ଦର** price or rate.

ମୋଟ ଦା(ଦା)ରିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଏକାଥରକେ ବହୁ ପରିମାଣରେ
Moṭa da(dā)riā ବ୍ୟବହୃତ—1. Used in large
ପାଇକାରି ମୋଟଦରେ quantities or on a large scale
ଥୋକଦର at a time. ୨ । ପାଇକାରି; ଏକାଥରକେ (ଖୁଚୁରା—ବିପରୀତ) ବହୁ ପରିମାଣରେ ବିକି ଦେଉଥିବା—
2. Wholesale. ୩ । ଏକାଥରକେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପଣ୍ୟବିକ୍ରୟକାରୀ—3. Selling wholesale.

ମୋଟ ଧାନ—ଦେ. ବି—ବଗଡ଼ା ଧାନ—
Moṭa dhāna Coarse paddy.
ମୋଟା ଧାନ **ମୋଟା ଧାନ**

ମୋଟନ—ସ୍ତ. ବି (ମୃଦ୍ ଧାତୁ=ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା+ଲ୍ୟୁଟ୍. ଅନ)—୧ ।
Moṭana ବାୟୁ; ପବନ; ବତାସ—1. Air; wind. ୨ । (+ଭାବ. ଅନ) ଚୂରିବା; ଗୁଣ୍ଡ କରିବା—2. Powdering. ୩ । ବାଛିବା; ଦଳିବା—3. Crushing; pressing. ୪ । ପେଷଣ; ପେଷିବା—4. Grinding. ୫ । ଘଷିବା—5. Rubbing. ୬ । (ହାତଗଣ୍ଠି ଆଦ) ମୋଡ଼ିବା—6. Twisting; spraining; wrenching. ୭ । (ହାତ, ମୋଡ଼ର ଆଙ୍ଗୁଠି ଆଦ) ମୋଡ଼ ଦେଇ ଫୁଟାଇବା—7. Snapping or cracking of the finger joints.

ମୋଟନକ—ସ୍ତ. ବି (ମୋଟନ+କ)—୧ । ବିନାଶ; ଲୟ; ଧ୍ୱଂସ—
Moṭanaka 1. Extinction; destruction; ruin.
୨ । ଏକାଦଶାକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. A metre in Sanscrit with eleven syllables (sounding like snapping of fingers). [ଦ୍ର—ଏହ ଛନ୍ଦର ୧ମ, ୨ୟ, ୫ମ, ୮ମ ଓ ୧୧ଶ ବର୍ତ୍ତି ଗୁରୁ ଏବ ଅନ୍ୟ, ୩ୟ, ୬ଷ୍ଠ, ୭ମ, ୯ମ ଓ ୧୦ମ ବର୍ତ୍ତି ଲଘୁ ।]

ମୋଟ(ଟା) ପିନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୋଟା ଲୁଗା ନିନ୍ଧିବା; ସ୍ଥୂଳ ବସ୍ତ୍ର
Moṭa(ṭā) pindhibā ପରିଧାନ କରିବା—To wear
ମୋଟା ପରା coarse cloth; to put on coarse dress.
ମୋଟା ପହରନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋଟ(ଟା) ବନ୍ଧବା—ଦେ.କ୍ରି—(ଶୀଣକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି) ସ୍ଥୂଳକାୟ ହେବା—
Moṭa(ṭā) banibā (a lean person) To become fat or corpulent.
ମୋଟା ହୁଏୟା **ମୋଟା ହୋନା, ମୋଟାନା** (ମୋଟ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଟ ବ(ବୋ)ହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୋଝ ବୋହିବା—
Moṭa ba(bo)hibā To carry a load.
ମୋଟ ବହା **ମୋଟ ଢୋନା** (ମୋଟ ବୁହାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଟ(ଟା) ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବ—୧। ସ୍ଥୂଳ ବୁଦ୍ଧି—1. Stupidity; a dull intellect. ୨। ବୁଦ୍ଧିଜ୍ଞାନତା—
Moṭa(ṭā) buddhi 2. Dullness of intellect.
ମୋଟା ବୁଦ୍ଧି
ମୋଟା ଅକ୍ଲ, ମୋଟା ବୁଦ୍ଧି

ମୋଟ(ଟା) ବୁଧି(ଦ୍ଧି)ଆ—ଦେ. ବଣ—୧। ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି; ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି—
Moṭa(ṭā) budhi(ddhi)ā ବଶିଷ୍ଟ—1. Stupid; dull.
ମୋଟା ବୁଦ୍ଧି ୨। ଜଡ଼ାଧ୍ୟ;ଜଡବୋଧ—1. Foolish; thick-
ମୋଟା ଅକ୍ଲ ବାଲା, ମୋଟ ବୁଦ୍ଧି headed; hare-brained.

ମୋଟ ବୁହା—ଦେ. ବ—୧। ବୋଝ ବହନ କରିବା—1.Carrying
Moṭa buhā of a load. ୨। ବୋଝିଆ; ମୋଟିଆ;
ମୋଟ ବହା **ମୋଟ ଢୋନା** କୁଲି—2. Porter; carrier of a
ମୁଟେ **ମୋଟିୟା** load.
ବଣ—ଯେ ବୋଝ ବୁହେ; ବୋଝବୁହା- Carrying loads.

ମୋଟ(ଟା) ଭାତ—ଦେ. ବ—ମୋଟା ଗୁଡ଼ୁଲର ଅନ୍ନ—
Moṭa(ṭā) bhāta Coarse boiled rice.
ମୋଟା ଭାତ **ମୋଟା ଭାତ**

ମୋଟ ମା,(ରୋ, ସୋ)ଟ—ଦେ. ବଣ. (ଅନର୍ଥକ ସଦ୍ଭରର)—୧। ଅତି
Moṭa mā(ro, so)ṭa ମୋଟା—1. Very thick.
ମୋଟା ସୋଟା ୨। ଘୁଟୁଳ; ଅତି ସ୍ଥୂଳକାୟ—2. Very fat;
ମୋଟା ମୋଟା very corpulent.

ମୋଟ(ଟା)ର—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମୋଟର)—ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବତ୍ତିସା
Moṭa(ṭā)r ତେଲର ବାଷ୍ପରୁ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଘର-
ମୋଟର, ମଟର ଗୁଳଉ ଯାନ—A motor conveyance.
ମୋଟର ଦେ. ବ. (ସ. ମୃଦୁ ତରକ)—ମଝିର, ଗିମ୍ବାଦ ତର୍ଦ୍ଦ-
ମଟର **ମ ଟ** ବୃତ୍ତିଜାତ ଶସ୍ୟ—Pea. ବୈଦେ. ବ—ମୋଟର ଶକ୍ତି
ମୋଟର **ମୋଟର** ଘରଗୁଳଉ (ଗାଡ଼ି ଆଦି)—Motor.

ମୋଟର୍—ଡାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ଗଣ୍ଠିଲି—
Moṭar Bundle.

ମୋଟ(ଟା)ର(ର) କାର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମୋଟର କାର୍)—
Moṭa(ṭā)r(ra) kār ମୋଟରଘରଗୁଳଉ ଶକଟ—Motor
ମଟରକାର(ଗାଡ଼ି) car. [ଦ୍ର—ବହୁଘର ମୋଟର ବୋଟ, ମୋଟର
ମୋଟରକାର ଜାହାଜ ଆଦ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ।]
(ମୋଟର ଗାଡ଼ି—ଦେ. ଅନ୍ୟରୂପ]

ମୋଟର୍ ଛୁ(ଛ୍ଚୋ,ଈଁ—ଦେ. ବ—ମଟର ଶସ୍ୟର ଛୁଇଁ—
Moṭar chhu(chho)iñ The pods of pea.
ମଟର ଓଁଟି **ମଟର ଛିମି**

ମୋଟର୍ ଡ୍ରାଇଭର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମୋଟର ଡ୍ରାଇଭର୍)—
Motar drāibhar ମୋଟର ଗାଡ଼ି ଆଦର ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଯେ ଚାଳଉ
ମଟର ଡ୍ରାଇଭର ଚାଳେ—Motor driver; a chaeuffeur.
ମୋଟର ଡ୍ରାଇଭର (ମୋଟର ଚାଳକ—ଦେ. ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଟର୍ ତେଲ—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ମୋଟର ଓ ସ. ତୈଲ)—
Moṭar tela ୧। ମୋଟର ଗାଡ଼ିକ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ମଟର ଗାଡ଼ିର ତେଲ ଶୋଧିତ ବର୍ତ୍ତିକ ତେଲ; ପେଟ୍ରୋଲ—
ମୋଟର ତେଲ 1. Motor oil; petrol. ୨। ମୋଟର ଗାଡ଼ିର
ଯନ୍ତ୍ରକୁ ସାଜିତ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ତୈଳ—2. Mobil
oil; oil used for greasing the motor engine.

ମୋଟର୍ ଲରି—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ମୋଟର ଲରୀ)—ମୋଟର ଶକ୍ତି-
Moṭar lari ଦ୍ୱାରା ଘରଗୁଳଉ ବଡ଼ ଗାଡ଼ି (ଯହିଁରେ ଅନେକ
ମଟର ଲରୀ ଲୋକ ବା ଜନିଷ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଥାଏ)—Motor
ମୋଟର ଲରୀ lorry.

ମୋଟର୍ ସର୍ଭିସ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ମୋଟର ଗାଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଏକ
Moṭar sarbhis ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକ ଓ ବୋଝ
ମଟର ସାର୍ଭିସ ନଅ ଅଣା—Motor service between
ମୋଟର ସର୍ବିସ 2 places.

ମୋଟରୀ—ଦେ. ବ—୧। ଏକପ୍ରକାର ମୋଟା ଧାରଦ ଧାନ—
Moṭarī 1. A species of coarse paddy.
ମୋଟା ଶାରଦଧାନ ୨। ବୋଝିଆ—2. Porter; cooly.
ମୋଟିୟା ଡାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ—ଗଣ୍ଠିଲି, ଗଣ୍ଠିର—
Bundle; luggage.

ମୋଟରୀ—ଦେ.ବ—ଧାନ ଗଛ ନଷ୍ଟ କରୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ପୋକ—
Moṭarī A kind of pest (worm)infesting paddy
ମଡ଼ିଚାପୋକା, ଶାଁଖୀ **ମାରା** plants; Hispa.

ମୋଟରୀ ଧରିବା—ଦେ. ବ.—ଧାନ ଗଛରେ ମୋଟରୀ ପୋକ ଲାଗିବା-
Moṭarī dharibā The paddy plants being
ମଡ଼ିଚା ଲାଗା **ମାରା ଧରନା (ଲଗନା)** infested with Hispa.
(ମୋଟରୀ ମାରିବା; ମୋଟରୀ ଲାଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଟରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ମୋଟ ଉପରେ (ଦେଶ)
Moṭare ମୋଟର ଉପର Moṭa upare (See)
ମୋଟେ ତୌରପର [ଦ୍ର—ମୋଟରେ ଗଲା ଓ ଦେଶବାସୀ ତରଯାନ୍ତୁରେ
ଥିଲେ। କୃଯାସିନ୍ଧୁ ଜଳଲ ଲଭଦାସ।]

ମୋଟ(ଟା)ଲୁଗା—ଦେ. ବ—ଜର୍କଣ ବସ୍ତ୍ର; ତରଗଡ଼ା ଲୁଗା; ଖଦଡ଼;
Moṭa(ṭā) lugā ବଗଡ଼ା ଲୁଗା; ମୋଟା ସୂତାରେ ବୁଣା ଲୁଗା-
ମୋଟିୟା, ମୋଟା କାପଡ଼ Coarse-fibred cloth; coarse
ମୋଟିୟା, ମୋଟା କପଡା cloth; 'khaddar' cloth woven
(ଯନ୍ତ୍ର ବା ହାତକ ଲଗା—ବସ୍ତ୍ରଭ) with coarse yarn.

ମୋଟ(ଟା)ସରୁ—ଦେ. ବଣ.—(ବସ୍ତ୍ରଜାର୍ଥ ସଦ୍ଭରର)—ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ—
Moṭa(ṭā) saru Thick and thin; coarse and
ମୋଟା ସରୁ **ମୋଟା ମିହିନ** fine.
[ମୋଟ (ଟା) ସରୁଥ—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋଟା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ସ. ମୃଷ୍ଟ=ତୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି)—୧। ସ୍ଥୂଳ—(ସରୁଆ, ପାତଳା, ବାଉଳ—ବିପରୀତ) ୨। ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗ; {ସ୍ଥୂଳକାୟ—(ମୋଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Fat; stout; corpulent. [ଉ—ଏହା ଶୁଣି ସରୁ ସେନାଏ ରୋଷ ହେଲେ ମୋଟା ସ୍ତ୍ରୀମ ଭୁଲେ ଯୁହିବା ଇଚ୍ଛା କଲେ। କୃଷ୍ଣହି. ନଦାଉରତ. ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଟ୍ର୍ଯ୍ୟ] ୩। କର୍କଶ—3. Coarse; rough; harsh. [ଦ୍ର—ଖାଇବାକୁ କର୍କଶ, ପିନ୍ଧିବାକୁ କର୍କଶ, ଶୟନକୁ କର୍କଶ, ଶୁଣିବାକୁ କର୍କଶ, ଏହୁ ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳରେ 'ମୋଟା' ବିଶେଷଣ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ।] ୪। (ତା. ମୋଟ୍ଟେ)—ଅତୀକ୍ଷ୍ଣ; ଧାର ନ ଥିବା; ଦବୁରା—4. Blunt. ପ୍ରାଦେ. ବି.—୧। (ସାଳପୁର)—ଘୋଇ. କଖାରୁ ଆଦ ଲତାର ମୂଳ ସ୍ଥାନ—1. The thick lowermost portion of the stem of creepers like Basella Alba. ୨। (ସାଳପୁର) ବାଉଁଶ ଗଛର ଝୁଡା—2. Clump of bamboos. ୩। (ଗଡ଼ଜାତ)—ଧାନ ଗଛର ଝୁଡା—3. A clump of paddy plant.

ମୋଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି.—ସ୍ଥୂଳ କରିବା—
Moṭā(ṭe)ibā ମୋଟା କରା To thicken; to fatten.
ମୋଟାନା

ମୋଟା କଥା—ଦେ. ବି.—୧। ସ୍ଥୂଳ କଥା; ଯେଉଁ କଥାରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୁଦ୍ଧିର ଅବଶ୍ୟକତା ହୁଏ ନାହିଁ—1. Words
Moṭā kathā ବୁଦ୍ଧିର ଅବଶ୍ୟକତା ହୁଏ ନାହିଁ not requiring sharpness
ମୋଟା କଥା **ମୋଟୀ ବାତ** of intellect to understand. ୨। ଯେଉଁ ଯେଉଁ କଥା ମୋଟା ସ୍ୱରରେ କୁହା ଯାଏ—2. Words which are uttered with loud or hoarse tone.

ମୋଟା କାମ—ଦେ. କି—ଯେଉଁ କାମରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାଏ—
Moṭā kāma Coarse work (not of fine work-
ମୋଟା କାଯ **ମୋଟା କାମ** manship.)

ମୋଟା ଗଳା—ଦେ. ବି.—୧। କର୍କଶ ସ୍ୱର—
Moṭā galā ମୋଟା ଗଳା **ମୋଟା ସୂର (ଗଳା)** 1. A jarring voice. ୨। ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠ; ଉଚ୍ଚୈଃ ସ୍ୱର—2. Loud voice. ୩। ତୀବ୍ର ସ୍ୱର—3. High pitch or tune. ୪। ବସି ଯାଇଥିବା ଗଳାର ସ୍ୱର—4. Hoarse voice.

ମୋଟା ଚମ—ଦେ. ବ—ସ୍ଥୂଳ ବା ଘନ ଚର୍ମ—Thick or tough
Moṭā chama skin. ଦେ. ବଣ.—୧। ମାଡ଼ୁଆ—ମୋଟା ଚାମଡ଼ା 1. Toughe-skinned able to bear a
ମୋଟା ଚମଡା good deal of beating without shying.
(ମୋଟା ଚମଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିର୍ଲଜ୍ଜ—2. (figurative) Shameless.

ମୋଟା ଝିଅ—ଦେ. ବ—ମୋଟା ଦରମାର ଚାକିରୀ; ଯେଉଁ ଚାକିରୀରେ
Moṭā chākiri ବହୁତ ଟଙ୍କା ଦରମା ମିଳେ—A service
ମୋଟା ମାଇନାର ଚାକିରୀ with a high salary.
ମୋଟେ ତଲବକୀ ନୌକରୀ

ମୋଟା ତାଜା—ଦେ. ବଣ. (ସ. ମୃଷ୍ଟ)—ତୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ; ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ସତେଜ
Moṭā tājā Hale and hearty; fat and fresh.
ମୋଟା ତାଜା **ମୋଟା ତାଜା**

ମୋଟା ଦରମା—ଦେ. ବ—ଉଚ୍ଚ ବେତନ, ବେଶୀ ଟଙ୍କା ଦରମା—
Moṭā darmā Handsome pay; high salary
ମୋଟା ବେତନ, ମୋଟା ମାଇନା fat salary.
ମୋଟା ତନଖାହ (ତଲବ, ଦରମାହା)
(ମୋଟା ବେତନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଟା ଧାଡ଼—ଦେ. ବ—ଖଡ୍ଗାଦିର ସ୍ଥୂଳ ଧାର—Blunt or thick-
Moṭā dārḍha edge of a weapon.
ମୋଟା ଧାର **ମୋଟୀ ଧାର**

ମୋଟା ଧାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ—୧। ସ୍ଥୂଳ ଧାରଯୁକ୍ତ—1. Thick
Moṭā dārḍhuā edged. ୨। ଦବୁରା—2. Blunt-
ମୋଟା ଧାରାଲ **ମୋଟୀ ଧାର ବାଲୀ** edged.

ମୋଟା ଦେହ କୁଟା ପରି(ପରାଏ)କରିବା—ଦେ. କି—୧। ଦୈହିକ
Moṭā deha kuṭā pari(parāe) karibā ଶୀର୍ଣ୍ଣତା ରେ
ମୋଟେ ଦେହକୀ ସୁଖାନା କ୍ଷୀଣ ବା କ୍ଷିନ୍ନ କରି ଦେବା—To become emaciated on account of anxiety.
(ଉ—ବଡ଼ କରି ଜଗାସଷ୍ଟିର ପଜାଇଲେ, ମୋଟା ଦେହ କୁଟା ପରି କରି ଦେଲେ। କୃଷ୍ଣହି. ନଦାଉରତ. ବନ।)

ମୋଟା ଧରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ପିଲେଇବା (ଦେଖ)
Moṭā dharibā Pileibā (See)

ମୋଟା(ଟ)ପଣ—ଦେ. ବ—ସ୍ଥୂଳତା—Thickness; corpulence;
Moṭā(ṭa)paṇa Coarseness.
ମୋଟା ପନ **ମୋଟା ପନ, ମୋଟାପା**

ମୋଟା ଭୋଟା—ଦେ. ବଣ. (ସଦ୍ଭବ)—ମୋଟା ଓ ଭାରୀ—
Moṭā bhoṭā Coarse and heavy.
ମୋଟା ସୋଟା **ମୋଟା ଓର ଭାରୀ**

ମୋଟା ମାଉଁସ—ଦେ. ବ—ଗୋ ମାଂସ—Beef.
Moṭā māuñsa
ମୋଟା ମାଁସ **ଗୌକା ମାଂସ. ଗୋମାଂସ**

ମୋଟା ମୋଟି—ଦେ. କି. ବଣ—ସ୍ଥୂଳରେ—Roughly speak-
moṭā moṭi ing; on the whole.
ମୋଟା ମୁଟି **ମୋଟା ମୋଟି**

ମୋଟାର—ଦେ. ବଣ—ଠୁଳ; ଏକତ୍ର—
Moṭāra କୁଳ **କୁଳ** Gathered together.

ମୋଟା ସ୍ତ(ସୋ)ଟା—ଦେ. ବଣ. (ନିରର୍ଥକ ସଦ୍ଭବର)—
Moṭā ro(so)ṭā ମୋଟ ପାଟ (ଦେଖ)—Moṭa mōṭa.
ମୋଟା ସୋଟା **ମୋଟା ଝୋଟା** (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋଟା ହେବା—ଦେ. କି—ସ୍ଥୂଳକାୟ ହେବା—
Moṭā hebā To become fat or stout.
ମୋଟା ହଓୟା **मोटा होना, मोटाना**

ମୋଟିଆ—ବି. ବିଣ—ପ୍ରାୟ ମୋଟ—Nearly fat.
Moṭiā ବି.ବ (ବଙ୍ଗଳାର ଅନୁକରଣ)—କୁଲି; ବୋଝିଆ—
ମୋଟାଲ **मोटासा** Porter; cooly.
ମୁଟିୟା, ମୋଟିୟା, ମୁଟେ **मोटिया**

ମୋଟୀ—ବି. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଓ.ମୋଟଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ପୁଟୁଳା; ସ୍ଥୂଳକାୟା
Moṭī (ସ୍ତ୍ରୀ)—Fat; corpulent (woman).
ମୋଟା **मोटी** (ମୋଟେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଟୁଆ—ବି. ବିଣ.—ସ୍ଥୂଳ; ମୋଟା; ପୁଟୁଳ—
Moṭuā Thick; stout; fat.
ମୋଟା (ଉ—ସନକୁ ମୋଟୁଆ କଲେ କାହିଁରେ ପଶିବ । ଗୀତା.
मोटा ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା ।)

ମୋଟେ—ବି. କି. ବିଣ—୧ । ମୂଳୁଁ; ଫୁଲୁଁ; ଏକାବେଲକେ; ଅଦୌ
Moṭe 1. At all. ୨ । ସବଂସମେତ—2. Altogether.
ମୋଟେ, ମୋଟେଇ **बिलकुल, एकदम** (ମୋଟେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଟେଇବା—ଗାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ଟିଲେଇବା (ଦେଶ)
Moṭeibā Pileibā (See)

ମୋଟ୍ଟାୟିତ—ବି. ବି. (ମୁଟ୍ ଧାତୁ+ଆୟ+ଇତ)—ନାସୃକାର ଗ୍ରବ—
Moṭṭāyita ବିଶେଷ; ନାସୃକରୁ ଦେଖି ବା ନାସୃକକୁ ସ୍ମରଣ କରି ନାୟିକାର କାମୋଦ୍ଦୀପନସୂଚକ ଦେହ ମୋଡ ଉଡ଼ ଦେବା ବା ଅଳସ ଭଙ୍ଗିବାର ଭଙ୍ଗୀ; ଦେହ ମୋଡ଼ ଉଡ଼ ଦେବା ଭଙ୍ଗୀ—Silent in voluntary expression of affection towards an absent lover when he is remembered or talked of (Apte); an amatory expression of a woman on seeing or recollecting her lover (by the twisting of the limbs, scratching of the ears and making other signs)
(ଉ—ଲୀଳାବଳାସ ମୋଟ୍ଟାୟିତ ଅବରେ, ସାଲ କାମ୍ପଲ-କେଶୀ ବ୍ରଜଙ୍କ ଓରେ । ଗୋପ୍ରେକ. ଇନ୍ଦୁଚେଖା ।)

ମୋଠ(ଠୋ)ଉଁ—ବି. ଅ—୧ । ମୋ ଜକଟରୁ—1. From my
Moṭha(ṭho)uñ side. ୨ । ମୋଠାରୁ—2. From me.
ଆମାରଠେଁ **हमसे** ୩ । ମୋ ଅପେକ୍ଷା—3. Than myself.
(ମୋଠଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ସାଇ ପଢ଼ୁଆକୁ ପଣ୍ଡିତଆ ଭୁ ମୋଠଁ ଘରଣୀ ବଡ । ଦାସ୍ୟଭଞ୍ଜ ।)

ମୋଠା(ଠେ)ଇଁ—ବି. ଅ—୧ । ମୋଠାରେ—1. In me; with
Moṭhā(ṭhe)iñ me. ୨ । ମୋ ଜକଟରେ—2. At me.
ଆମାରଠେଁ, ଆମାର ଠେୟେଁ **हमे** (ମୌଠେଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଠାକୁ—ବି. ଅ—ମୋ ଜକଟକୁ—To me.
Moṭhāku ଆମାର କାହେ **मेरे पास**
(ମୋଠଁକ, ମୋଠେଇଁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଠାରେ—ବି. ଅ—ମୋ ଜକଟରେ—In me; with me.
Moṭhāre (ଉ—ବଧୂର ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗ ଦୋଷ କିଳଙ୍କ ଯଥା ପ୍ରକାଶ
ଆମାର କାହେ ଧାତା ମାତା ରଖିଲ ମୋଠାରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ପଶ-
मुझसे ଭଲାସ ।)

ମୋଡ଼—ବି. ବ (ସ. ମୃଡ଼୍ ଧାତୁ ; ସ. ମୁରଣ—ଘୁଡ଼ାଇବା ହୁ. ଶ)
Mor̤da —୧ । ବାଙ୍କ; କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବଙ୍କା ହୋଇ
ମୋଡ ଯାଇଥିବା ସ୍ଥାନ—1. A turn; a turning;
मोड the bend or twist of a thing bent or twisted. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବଙ୍କା ହୋଇ ଯାଇଥିବା କୋଣ—2. A corner of a bent thing. ୩ । ଯେଉଁଠାରେ ପଥ ବା ବଙ୍କ ବା ନଦୀ ବଙ୍କ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଯାଇଥାଏ—3. The turning of a road or river or embankment, bend. ୪ । ବଙ୍କରଣ; ବଙ୍କାଇବା—4. Bending. ୫ । ପଥଶୀର୍ଷ; ଦୁଇଟି ରାସ୍ତା ବା ଗଳର ସନ୍ଧି—5. The crossing place of two roads or lanes. ୬ । କପଟତା; ଶଠତା; କପଟାଚରଣ—6. Crooked behaviour. [ଦ୍ର—ମୋଡ଼ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଦିଗମୋଡ଼, ଘାଣିମୋଡ଼, କଥାର ମୋଡ଼ ଓ ଭାଦାଣ ମୋଡ଼ ଆଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ମୋଡ଼ କରିବା—ଦେ. କି—ମୋଡ଼ିବା—To twist.
Mor̤da karibā ମୋଡ଼ **मोडना**

ମୋଡ଼ ଛୋଡ଼—ବି. ବିଣ ଓ ବ—୧ । ମୋଡ ଗ୍ଲେଡ; ମୋଡ ଉଡ଼;
Mor̤dā chhor̤dā ଅଙ୍ଗାଦିର ସଙ୍କୋଚନ ଓ ପ୍ରସାରଣ—1. Twisting and stretching of limbs especially the trunk to remove lethargy ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ—2. Unwilling to do any work.
ମୋଡ଼ିଣ—ବି. ବ (ମୃଡ଼୍ ଧାତୁ)—୧ । ମୋଡ଼ିବା (ଦେଶ)—
Mor̤daṇa 1. Mor̤dibā (See) ୨ । ବଙ୍କରଣ—
ମୋଡ଼ନ **मोडना** 2. Bending.

ମୋଡ଼ ମାଡ଼—ବି. ବ (ଜରର୍ଥକ ସଦ୍ଭାବ) —୧ । ମୋଡ଼; କାଙ୍କ—
Mor̤da mār̤da 1. A turn of a road. ୨ । କଥାର
ମାରପ୍ୟାଚ **पेंचपाँच** ପ୍ରପଞ୍ଚ—2. Crafty speech. ୩ । ଫେରଫାଚ; କପଟ; ଛଳ—3. Fraud; practising of deception. ୪ । କପଟତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର—4. Crooked conduct ୫ । ଦାମ ସ୍ଥିର ନ କରି ଦୂଲାଇବା—5. Higgling and haggling.

ମୋଡ଼ା—ବି. ବ (ସ. ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ବଳିବା; ମୋଡ଼ିବା—
Mor̤dā 1. Twisting; bending. ୨ । ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ
ମୋଡ଼ା ବୁଲାଇବା—2. Turning to another direc-
मोडना tion. [ଉ—ବଳିଲ-ବଦକ ମୋଡ଼ା ବନ୍ଧୁଘଡ଼ା ଖୋଲ କାହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ—ଅଘମର୍ଦ୍ଦ. ବଦର୍ଥଚନ୍ଦ୍ରାମ୍ବରୀ]

Digitized by srujanika@gmail.com

*। (ସଂ. ମୃଗ) ବାଉଁଶ ବା ବେତରେ ବନ୍ଧିତ ଉଚ୍ଚ ଆସନବିଶେଷ; ମୋଢ଼ା—3. A stool made of bamboo or cane or wicker work. ୪। (ସଂ. ମୋଟନ) ଅଙ୍ଗ ଉତ୍ତମଭାବ ଘଷିବା—4. Massage; rubbing of the body. ୫। ବଙ୍କା-କରଣ—5 Turning. ୬। ପରାଜୟ—6. Defeat. [ଦୃ—ଘଣ୍ଟୋଳିତ ବନା କଣ୍ଡିକୁ ଯୁବେ ମୋଡ଼ା, ଦେବାକୁ ନାହିଁ ଯେତେ ଛନ୍ତି ରଥୀ ଉଡ଼ା—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍ସରତ. ଦ୍ରୋଣ।] ୭। ଦାଣ୍ଡି ଆଦ ବଁଧିବା ପାଇଁ ବନା ଯାଇଥିବା ଭୁଷାର ମଲା—7. A cushion made with a twisted ring of straw. ୮। ଏକପ୍ରକାର ଛୁଇଁ; ମୋଡ଼ା ଛୁଇଁ—8. A kind of pod. ୯। ମୋଟକ (ଦେଖ)—9. Moṭaka (See) ୧୦। ଓଳିଆ ଆଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ମଲା ପର ଦଉଡ଼ି—10. Twisted straw or rope for making oḷiās. ୧୧। ସୂତା ଆଦ ବସ୍ତୁ ଥର ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବା ଭୁଣ୍ଡଳି—11. A coil of yarn or thread.

ମୋଡ଼ା Mōḍā ହୁଆ huā ଦେ. ବଣ—ବନା ହୋଇଥିବା—Twisted.

ମୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୋଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Mordā(rde)ibā Causative of Mordibā. [ଦୃ—ମୋଡ଼ାନ Mōḍānā, ମୋଡନା Mōḍanā ମୋଡ଼ାଇଲେ ବଣିତ ଚାହାକୁ ସମସ୍ତେ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍ସରତ. ସଙ୍ଗ।]

ମୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅଘଶାର ଦେହ ଘଷାଇ ହେବା—To have one's limbs rubbed by another. ମସଲବାନା Masalavānā

ମୋଡ଼ାଏ—ଦେ. ବ—୧। ଏକଥର ମୋଡ଼ିବା—1. One twisting. [ଦୃ—ଚାହାର ନାମ ବଡ଼ୁ, ନାମ ବୋଲ୍ଲଏ, ଫଡ଼ାମେ ଏକ ମୋଡ଼ା ଅଜୁନଙ୍କୁ ଦେଲ ସେ ମୋଡ଼ାଏ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍ସରତ. ଆଦ।] ୨। ଏକ ମୋଡ଼ା ସୂତା—(ମୋଡ଼ାଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A coil of string. ଏକ ମୋଡ଼ା Ēka mōḍā

ମୋଡ଼ା ଖାଡୁ—ଦେ. ବ—ସୁନା ଆଦ ଧାତୁ ଦଣ୍ଡକୁ ମୋଡ଼ ଉଆର କରଥିବା ଖାଡୁ—Bracelet prepared by twisting a metal rod. ମୁଡା କଂଗନ Muḍā kaṁgana

ମୋଡ଼ା ଘଷା—ଦେ. ବ (ଶରୀର)—ଦେହକୁ ଘଷିବା—The rubbing of the limbs; massage. ଗା ଟେପା ମସଲା ମସଲୀ Mordā ghashā

ମୋଡ଼ା ଛୁଇଁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ମୃଣ୍ଡିକା)—ଏକପ୍ରକାର ଛୁଇଁ—Mordā chhuiṁ The pod of a plant; Sphaeranthus Indicus. [ଦୃ—ଏହାକୁ ତେଲ ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ାଇ ରଖି ସେହି ତେଲକୁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ ଶିଶୁମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ନାୟୁରୋଗ ଖଡ଼ଯାଏ।] ମୁଣ୍ଡରୀ Muṇḍarī

ମୋଡ଼ା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ପିଲ୍ଲମାନେ ଖେଳଲ୍ଲ ବେଳେ ଗଣ୍ଡି ଦେଓୟା କରିବା—(children while playing) To prohibit a thing or place. [ଦୃ—ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ସ୍ଥାନର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମୃଣ୍ଡୁଲା କାଷ୍ଠ ଅଙ୍କତ କରନ୍ତି।] ଗଣ୍ଡୀ ଦେନା Gaṇḍī denā

ମୋଡ଼ା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ବଙ୍କେଇ ହୋଇଯିବା; ବଙ୍କ ହେବା—Mordā pardibā 1. To bend, to be twisted. (ଉ—ବାଁକା ଘୁଡଙ୍କୀ ଲଗନା ମୋଡ଼ା ନ ପଡ଼ିବାକୁ ଗୁଣ ମୃଗାଅଣ୍ଡ, ଖଞ୍ଜିଲେ ନଭୁଲ ଏ ଢାଲକୁ ସେ ଢାଲକୁ—କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍ସରତ] ୨। ବହୁତ ବଳା ଯାଇଥିବା ସୂତା ଆଦ ଯୋଡ଼ ହୋଇ ଯାଇ ଏତନ୍ତ ହୋଇଯିବା—2. (thread or rope) To become entwined or too much twisted.

ମୋଡ଼ା ମୋଡ଼ି—ଦେ.ବ—ମୋଡ଼ିବା କ୍ରିୟା—The act of twisting or warping. Mordā mordi ମୋଡ଼ାମୁଡ଼ି ମୋଡାମୋଡୀ

ମୋଡ଼ି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହୃତ ଲଖିତ ଲିପି; ଛଟା ଲେଖା—The drawn script used by the Marhattis in ordinary business. [ଦୃ—ମରହଟ୍ଟୀ ଭାଷାର ସ୍ୱାହୁତ, ଲେଖାମାନ ଦେବନାଗରୀ ଅକ୍ଷରରେ ଲଖିତ ହୋଇଥାଏ; ମାତ୍ର ସାଧାରଣ ଜନ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଲେଖାମାନ ମୋଡ଼ି ଲିପିରେ ଲେଖାଯାଏ।] Moṛdi ମୋଡୀ Moḍī

ମୋଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—୧। ମୋଡ଼ା; ବାଉଁଶ ବା ବେତକାଠିଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧିତ ମୋଢ଼ା—Mordiā 1. A stool made of bamboo or cane twigs. ୨। ମୋଡ଼ା ଖଡୁ, ବଳଯ—2. Twisted bracelet. ୩। ଜନାଖାଇ (ଦେଖ) 3. Jandākhāi (See)

ମୋଡ଼ି ଛୋ(ଭି)ଡ଼ି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଦେହ ହାତ ଉଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହୋଇ ଅଳସ ମେଣ୍ଟାଇବା—Mordi chho(bhi)rdi hebā 1. To turn over or twist one's limbs to overcome laziness. ୨। (ଲକ୍ଷାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମନ୍ଦିରେ ମନା ନ କରି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା ଅନିଚ୍ଛା କରିବା—2. (figurative) To express unwillingness to do a work by signs (and not by words). ଗା ଭାଂଗା ଅଂଗେଠୀ ମୋଡନା Aṁgēṭhī moḍanā

ମୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମୁଡ୍ ଧାତୁ)—୧। ବଙ୍କ କରିବା; ବଙ୍କେଇବା—1. To bend; to twist. [ଉ—ମୋଡ଼ା, ମୁଡ଼ା, ମୁଡ଼େ ଦେଓୟା ବଣିଲ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ମୋଡ଼ି! କରିପୂର୍ଯ୍ୟ. ମୋଡନା; ମରୋଡନା ଚନ୍ଦ୍ରାକର ଟଙ୍କୁ 'ବ' ଗୀତ।] ୨। ଅନ୍ୟ (ମୋଡ଼ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଳକୁ ବୁଲାଇବା; ଫେରାଇବା, ଅନ୍ୟ [ମୋଡ଼ା ସି(ଦେ)ବା—କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ] ବଳକୁ ଲେହ୍ଟାଇବା—2. To turn round. [ଉ—ଧନୁ ସେ ଫାଡ ଯାଇ ଜଦ୍ରାକୁ ଛଡ଼ଲ, ଲଖି ଭୂମି ଅଲଘ ଗଣ୍ଡିକ ମୋଡ଼ିଲ। କୃଷ୍ଣସିଂଦ. ମଦାଲ୍ସରତ. ବନ।] *। (ସଂ. ମୃଟ୍ ଧାତୁ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଲା ହାତ ଗୋଡ଼ ଅଦରୁ ଟାଣ କରି ଘଷିବା; ଅଙ୍ଗ ମର୍ଦ୍ଦନ
चापी करना, दबाना, चापना କରିବା—3. To massage the limbs; to snap the limbs; to shanpoo. ୪ । (ସବାର ବେହେରାଙ୍କ ଭାକ) ସବାର ବାହୁଁଶର ପଛକୁ କାନ୍ଧର ବଳଦ୍ୱାରା ଜସ୍ତିତ କରିବା—4. To direct the direction of a palki by applying force on the pole of the palki with the shoulders. ୫ । (ଲଷ୍ଟଣାର୍ଥି) ଗଛ ଆଦରୁ ହାତଦ୍ୱାରା ଡାଳ ମାରି ପକାଇବା—5 To kill plants by twisting its stem.

ମୋଡ଼ ଭିଡ଼ ଦେବା—ଦେ. କି—୧ । ଅଙ୍ଗ ବଳେଯଦ୍ୱାରା ଶସ୍ତରର Mordi bhirdi hebā ଜଡ଼ତା ଦୂର କରିବା; ଅଳସ୍ୟ ଆଡ଼(ଡ଼ା)ମୋଡାକରା, ଆଡ଼ଭାଙ୍ଗା ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ଅଙ୍ଗ ବଳେଯ
अलसाना अंगेठी देना କରିବା—1. To twist one's limbs to cast off stupor or langour. ୨ । ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To express signs of unwillingness to do a work.

ମୋଡ଼ମାଡ଼ ଦେବା – ଦେ. କି—୧ । ଅପଣାର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ନିଜ Mordimārdi hebā ହାତରେ ମୋଡ଼ ଦେବା —1. To massage or shampoo one's own limbs [ଉ—ମୁଁ ଦଉଡ଼ା ଝିଅଏ ଲଗାଇ ଦେହରେ ମୋଡ଼ ମାଡ଼ ଦେଉଛୁ ।] ୨ । ମୋଡ଼ଉଡ଼ ଦେବା (ଦେଶ)—2. Mordi bhirdi hebā. (See)

ମୋଡ଼ମାଡ଼ ହୋଇ ରହିବା—ଦେ. କି—୧ । ଚଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବମୂଢ଼ Mordi mārdi hoi rahibā ହୋଇ ଚୁନ ହେବା; ନରସ୍ତ ଚୁପଚାପ ଥାକା ହେବା—1. To keep silent being helpless. ୨ । ଅପଣାର ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇ ସାର ଶେଷରୁ ନରସ୍ତ ହୋଇ ରହିବା ବା ଭୁଷ୍ଣୀଭାବ ଧାରଣ କରିବା—2. To be quiet after being baffled; to be baffled.
चुपचाप रहना

ମୋଡ଼ ମୋଡ଼—ଦେ. ଅସମାପିକା କ୍ରି. ଓ ବିଣ (ସ. ମର୍ଦ୍ଦନ)—ମୋଡ଼ିବା Mordi mordi ଜାର୍ଯ୍ୟ କରି; ମର୍ଦ୍ଦନ କରି—By twisting. ମୁଡ଼େମୁଡ଼େ [ଉ—ଗାଣ୍ଡବେ ଏହା ଶୁଣି ବାହୁ ମୋଡ଼ ମୋଡ଼,
मुडमुडकर टेढा କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ ।] ଦେ.ବିଣ—ବଙ୍କା; ବଙ୍କା—Curved. [ଉ—ସାପଟା ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହୋଇ ଘଲାଉଛୁ ।]

ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ ହୋଇଥିବା—
Mordi mordiā Twisted. [ଉ—ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ିଆ ବର୍ତ୍ତେ ବାଂକାବାଂକା ସ୍ତନାବଳୀ, ଓଲ୍ଲା ଗୃହଙ୍କର ଉତ୍ସବ ମେଲା । ଶାସ୍ତ୍ରୀ
मुटमुडकर टेढा ଗୀତ ।] ଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଗ.—ମନୋଜ୍ଞା, ବାମାବର୍ତ୍ତୀ, ଗଛ—The name of a plant. [ଉ—ଏହାର ମୂଳର ଗଲ୍ଲ ଉତ୍କ୍ରମ୍ପଣୀ, ଅବର୍ତ୍ତିଣୀ ।

ଆଂତମୋଡ଼ା ବସ୍ତୁମୂଲ୍ୟ ଜାଣିବାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ
कुपायसी ହସ୍ତଯାଏ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]
ଦେ. କୁଣ୍ଡିଉଡ଼

ମୋଡ଼ ମୋଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—ମୋଡ଼ମୋଡ଼ିଆ (ଦେଶ)
Mordi mordikiā Mordi mordiā (See)

ମୋଡ଼ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । ମୋଡ଼ଝେଡ଼ ହେବା (ଦେଶ)
Mordi hebā 1. Mordi chhordi hebā (See)
ଡ଼ାକାମଡ଼ାନ ୨ । ବ୍ୟଥିତ ହେବା; ଶୂଳଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—
मरोडना 2. To smart with pain of colic.
୩ । ପେଟ କାମୁଡ଼ି ହେବା—
3. To feel colic pain in the abdomen.

ମୋଢ଼ା—ଦେ. ବିଣ (ଗାଳ) (ସ. ମୂଢ଼) – ୧ । ମୂଢ଼; ନବୋଧ—
Mordhā 1. Fool; stupid. [ଉ—ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତେ (ମୋଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଣ୍ଟୁକୁଡ଼ୀ, କେମନ୍ତେ ଶୁଣିବ ମୁଁ ମୋଢ଼ୀ । ମୂଢ଼ ସ୍ତ୍ରୀରୀ. ଜଗୁନ୍ନାଥଦାସ୍ୟ ।] ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—2. Wicked.
मूढ ୩ । ଘାତୁକ—3. Murderer.

ମୋଣ – ସ. ବି (ମୁଣ୍ଡ ଧାତୁ=ଗୁଣ୍ଡା କରିବା + ଅ)—୧ । ଶୁଷ୍କଫଳ
Moṇa —1. Dried fruit. ୨ । ନକ୍ର; କୁମ୍ଭୀର—
2. Crocodile. ୩ । ଜଳଜନ୍ତୁର ମଷିକା ବିଶେଷ—
3. A sort of aquatic flea. [ଉ—ଏମାନେ ନୌକାର ପଛେ ପଛେ ସନ୍ତରଣ କରନ୍ତି ।] ୪ । ସର୍ପ ଧରଣ; ସାପର ପେଡ଼ା—4. A circular flat basket for carrying snakes.

ମୋଣଇ ବିଜେ—ଦେ. ବି (ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ସଜନରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
Moṇai bije (ଦେବତା ବା ରାଜାଙ୍କ) ଖାଇବାକୁ ଥିବା—
To take food (said of kings or gods)

ମୋଣ(ଣୁ)ହିଁ—ଦେ. ବି—ମୁଣହିଁ (ଦେଶ)
Moṇa(ṇu)hiñ Muṇahiñ (See)

ମୋଣୋ(ଣି, ଣୁ)ହି(ହିଁ, ଇ, ଇଁ)—ଦେ. ବି—ମଣୋହି (ଦେଶ)
Moṇo(ṇa, ṇu)hi(hiñ, i, iñ) Maṇohi (See)
[ଉ—ପୂର୍ବେ ଜଳ ଘରେ ଚଳ, ମୋଣୋହି ଉତ୍ତର ବେଳ, ଏ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗ ନୋହୁ, ଗୁପତେ ଖାଉ ପୂ । ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରଭାସ ଶଶିସେନା ।]

ମୋତ୍ସୋ—ସାଦେ. (ଉତ୍ତିଷ୍ଟା) ସର୍ବ—୧ । ମୋତେ—1. Me.
Motso ୨ । ମୋର—2. My, mine.

ମୋତ(ତା)ଇ (ଏ, ଣ)ନ୍—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ମୁତାଇନ୍ (ଦେଶ)
Mota(tā)i(e, ya)n Mutāin (See)

ମୋତହିଁ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ଅ—ମୋଠାରେ—
Motahiñ ହମସେ In me; with me.

ମୋତହୁଁ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ଅ—୧ । ମୋଠାରୁ—1. From
Motahuñ me. ୨ । ମୋ ଅପେକ୍ଷା—2. Than
हमसे myself.

ମୋତା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ମୁତଅ)—ମୁସଲମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥାୟୀ ବିବାହ
Motā —A temporary marriage amongst
ମୋତା, ମୁତା **मुताह** Mahommedāns.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋତାବ(ବ)କ୍—ବୈଦେ. ଅ—ମୁତାବକ୍ (ଦେଶ)
Motāba(bi)k Mutābak (See)

ମୋତାଲୁକେ—ବୈଦେ. ବଣ—ମୁତାଲୁକେ (ଦେଶ)
Motāluke Mutāluke (See)

ମୋତି—ଦେ. ବ (ସ. ମୌକ୍ତିକ; ପ୍ରା. ମୋତ୍ତିଅ)—୧ । ମୁକ୍ତା—ସ. ମୌକ୍ତିକ, ମୁକ୍ତାଫଳ ମୁକ୍ତା, ମୌକ୍ତିକ ମୌତି, ମତି **ମୋତୀ**
Moti 1. Pearl. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. Name given to females. ୩ । କଂସାରମାନଙ୍କର ମୋଡ଼ ଆକାରର ଛନ୍ଦ ଖୋଳିବାର ଯନ୍ତ୍ର—3. Brazier's instrument for working figures like pearls. [ଦ୍ର—ସମୁଦ୍ରରେ ଏକପ୍ରକାର ଜୀବ ଅଥଣା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଦଫାଳିଆ ଖୋଲ ତିଆର କରି ରହିଁ ମଧ୍ୟରେ ରହନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ସେ ଆବରଣରୁ ମେଲ୍ଲ କରନ୍ତି ଓ ବୁଜନ୍ତି । ସେହି ଆବରଣକୁ ଶିପ ବା ସାମୁକା ବୋଲୁସାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଏହି ସାମୁକାମାନେ ଦୁଇ ଫାଳକୁ ମେଲ୍ଲ କରିଥିବା ବେଳେ ତହିଁମଧ୍ୟରେ ବାଲିର କଣା ବା ଅନ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ପଶିଯାଆନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ସାମୁକାର ଯେଉଁ ପାଖରେ ଲାଗିବାରୁ ସାମୁକାର ପ୍ରଦାହ ଜାତ ହୁଏ । ସେହି ପ୍ରଦାହକୁ ଶାନ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଜୀବ ନିଜ ଦେହରୁ ଗୋଟିଏ ତରଳ ପଦାର୍ଥ କାଢ଼ି ସେହି ବାଲିକଣା ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବକୁ ଠିକ୍ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଆବରଣଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଏ । ସେହି ତରଳ ପଦାର୍ଥ ଦୃଢ଼ ହୋଇ ସାମୁକାର ସେଇଠାରେ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ଲୋକେ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ସାମୁକାମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାକୁ ଦୁଇ ଫାଳ କରନ୍ତି ଓ କେତେକ ସାମୁକାର ସେଇ ପାଖରେ ମୋତି ଲାଗିଥାଏ, ଉକ୍ତ ମୋତିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ସବୁ ସାମୁକାରେ ମୋତି ନ ଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ସ୍ୱାତି ନକ୍ଷତ୍ର ବିନ ବର୍ଷା ହେବା ସମୟରେ ସାମୁକା ପାଣିରେ ଥାଇ ମେଲ୍ଲ କରି ପଡ଼ିରୁ ଥାଏ ଓ ସେହି ବିନ ତାହା ଗର୍ଭରେ ବର୍ଷା ବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ିଲେ ତାହା ମୋତି ପାଲଟି ଯାଏ । କେତେକ ମୋତି ଗୋଲ, କେତେକ ଲମ୍ବୁଡ଼ା ଓ କେତେକ ବଙ୍କା ଓ ବେଢ଼ୌଲିଆ ହୋଇଥାଏ । ସାମୁକାରୁ ମୋତି କାଢ଼ି ନେଲା ବେଳେ ତାହା ମାଟିଆ, ଧୂଆଁଟିଆ, କଳା ବା ନୀଳ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଘଷି ମାଜି ପାଲିସ୍ କଲେ ତାହା ଖୁବ୍ ସଫେଦ୍ ଓ ଚକଚକିଆ ହୁଏ । ମୋତି ଯିବା ସିପ୍ ସବୁ ସମୁଦ୍ରରେ ମିଳେ ନାହିଁ । ଲଙ୍କା, ପାରସ୍ୟ ଉପସାଗର, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ପଶ୍ଚିମ ଉତ୍ତର ନକ୍ଷତ୍ରସ୍ଥ ସମୁଦ୍ରରୁ ମିଳିବା ମୋତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଟେ । ପାନେମା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ହଳଦିଆ ମୋତି ଓ କାଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆ ଉପସାଗରରେ ମିଳୁଥିବା କଳା ମୋତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଟେ । ମୋତିର ଓଜନ ଅନୁସାରେ ଓ ଆକାର ଅନୁସାରେ ମୂଲ୍ୟ କରଯାଏ । ବହୁ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ସୁରଭୀମାନେ ମୋତିକୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅଦର କର ଅସିଅଛନ୍ତି । ଧନୀମାନେ ମୋତିକୁ କଣା କର ହାର ଓ ମୁଦି ଆଦି ଅଳଙ୍କାରରେ ଲଗାନ୍ତି ଓ ବୈଦ୍ୟମାନେ ମୋତି ଭସ୍ମରେ ଔଷଧ କରନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ମୋତି ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ନେତ୍ର ହିତକାରୀ ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଅଟେ । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ସାମୁକା ଛଡ଼ା ହାତୀର କପାଳରୁ, ସାପର ମୁଣ୍ଡରୁ, ମାଛ, ତେଙ୍ଗ, ବରାହଙ୍କଠାରୁ ମୋତି ମିଳେ; ବାଦ୍ଧିଅ ଦେହରୁ ଓ ମେଘରୁ ବର୍ଷାରେ ମୋତି ବାହାରେ । ନାଗସାପର ଫଣାରୁ ସୋରଷ ବା ସାନ୍ତିଆ ପରି ମୋତି ବାହାରିବାର ଦେଖା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସାମୁକା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମୋତି ମିଳିବାର ଦେଖାସାଏ ନାହିଁ । ହ. ଶ.]

ମୋତିଆ—ଦେ. ବ—ପଦ୍ମଫୁଲ—
Motiā Bigger jasmine.
(ପ୍ରାକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମତିୟା **मोतिया**

ମୋତିଆ ବିନ୍ଦୁ—ଦେ. ବ—ଚକ୍ଷୁରୋଗବିଶେଷ; ଆଖିରେ ସାଉଁବା ଏକ-ପ୍ରକାର ପତଳା ରୋଗ—
Motiā bindu Pearl in the eye.
(ପ୍ରାକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) **मोतिया बिंद**

ମୋତିଆ ମଲ୍ଲି—ଦେ. ବ—୧ । ମୁଗୁରା ମଲ୍ଲି (ଦେଶ)
Motiā malli 1. Mugurā malli (See) ୨ । ମୋତିଆ (ଦେଶ)—2. Motiā (See)

ମୋତିଚୂର—ଦେ. ବ (ସ. ମୁଦ୍ଗଚୂର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ମୁଗ ବେଶନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଗୋଲାକାର ମିଠା; ମିହିଦାନା—
Motichūra 1. A sweetmeat ball made from moong paste. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଧୂଆଁ ତମ୍ବାକୁ; ମୋତିଦାନା—2. A species of tobacco leaf. **मोतिचूर**

ମୋତି ଜାଲି—ଦେ. ବ (ସ. ମୌକ୍ତିକ ଜାଲ)—ମୋତି ଗୁନ୍ଥା ହୋଇ ଚାଲ ପର ବୁଣାଯାଇ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କେଶଭୂଷଣ—
Moti jāli A net of pearls for the hair. [ଦ୍ର—ମୋତୀକୀଜାଲୀ ବଉଶି ବ ଅଟର୍ଣ୍ଣୀ ମୋତି ଜାଲ । ଉଦ୍ଧୃ. ବୈଦେପ୍ରାଣବଲାସ ।] **मोतीकीजाली**

ମୋତିଝଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ମନକୁ ମୋହିବା ପ୍ରକାରେ ହସିବା—
Motijhardā(rde)ibā 1. To laugh sweetly. ୨ । ଲୁହ ଗଡ଼ାଇବା; କାନ୍ଦିବା—2. To shed tears. ୩ । ଅତି ସୁନ୍ଦର ଗୋଲ, ଛୋଟ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅକ୍ଷର ଲେଖିବା—3. To write small round and clear letters. ୪ । ମନକୁ ମୋହିବା ପ୍ରକାରେ କଥା କହିବା—4. To speak sweetly. **मोती ढलकाना**

ମୋତି ଝଡ଼ିବା—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ମନକୁ ମୋହିବା ପ୍ରକାରେ ହସିବା—
Moti jhardibā 1. Laughing sweetly. ୨ । ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ କାନ୍ଦିବା—2. Shedding of tears. ୩ । ମନକୁ **मोती ढलकना**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋହିବା ପ୍ରକାରେ କଥା କହିବା—3. Speaking sweetly.

ମୋତି ମସଜିଦ୍—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନଙ୍କ Moti mas-jid ନିର୍ମିତ ଅଗ୍ରାର ମସ୍‌ଜିଦ୍—The pearl
ମତି ମସଜୀଦ mosque built by the Moghal
मोती मसजीद Emperor Sahjahan in 1654 A. D.

ମୋତି ମାଳୀ(ଳା)—ଦେ. ବ (ସ. ମୌକ୍ତିକମାଳା) —କଣ୍ଠାଭରଣ- Moti mā̃lī(la) ବିଶେଷ—A neck-lace. [ଉ—
ମତିरमाला କାତମାଳୀ ମୋତ୍ତମାଳୀ କଣ୍ଠାମାଳୀ ମଞ୍ଜୁ, କମ୍ବୁକଣ୍ଠେ
मोतियोंकीमाला ଲଗାଇ ଅଛୁ ବି ଜୁନା ବହୁ । ଭଞ୍ଜ. ଲ୍ଲବଣ୍ୟବତୀ ।]

ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଅଲ୍ଲାହାବାଦର ସ୍ୱନାମ- Motilāla neheru ଧନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେଶସେବକ—The late famous Motilal Neheru of Allahabad. [ଉ—ଏ କାଶ୍ମୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ, (ମୋତ୍ତିଲାଲ୍ ନେହ୍ରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜନ୍ମ ୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ସର୍ବଜିତ ଜବାହରଲାଲ ।
ଦୋମରୁଲ୍ କନ୍‌ଫୋ-ଅପରେସନ୍, ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆନ୍ଦୋ-ଳନର ନେତା । ଏ ଓକାଲତି ଗ୍ରନ୍ଥ ତାଙ୍କର ଅଲ୍ଲାହାବାଦରେ ଥିବା ବୃକାଣ୍ଡ ଅନନ୍ଦଭବନ ପ୍ରାସାଦକୁ କଂଗ୍ରେସକୁ ଦାନ କର ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଅମୃତସର କଂଗ୍ରେସରେ (୧୯୧୯) ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୨୧ରେ ୬ ମାସ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଥିଲେ । ୧୯୨୮ରେ କଲିକତା କଂଗ୍ରେସର ନେତା ହେଲେ । ୧୯୨୮ରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶାସନ ନମନ୍ତେ ଦେଇଥିବା ଉପୋହ୍ୟ ଭୁମୁଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ସୃଷ୍ଟି କଲା ।]

ମୋତି ହାର—ଦେ. ବ—୧ । ମୁକ୍ତାମାଳା—1. A string of Moti hāra ମୋତିର ହାର **मोतसिरी** pearls. [ମୋତ୍ତମାଳ(ଳା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ମୋତିହାର (ଦେଖ)
2. Motihārī (See)

ମୋତିହାରୀ—ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ନିକୃଷ୍ଟ ଧୂମ୍ରପତ୍ର—A sort Motihārī ମୋତିହାରୀ of inferior tobacco.
मोतिहारी (ମୋତ୍ତିହର; ମତ୍ତିହାର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—ବଙ୍ଗ-ଦେଶର ମୋତ୍ତିହାର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହ ନାମ ।]

ମୋତେ—ଦେ. ସଂ—(ସ. ଅସ୍ମତ୍ ଶବ୍ଦର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଓଡ଼ିଆ Mote ଆକାର 'ନ୍ଦ'ର ଲୋପ ହୋଇ ବହୁ ୧ବ)—୧ । ମୋତେ—
ଆମାକେ **मिजे** 1. To me. ୨ । (ଦଦ୍ୟ) ମୋର—2. My [ଉ—ଏବେ ବି କୁତ୍ୟ ଅଛୁ ମୋତେ, ତହି ସକଳେ ଶୁନ ତତ୍ତେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମୋଦ—ସ. ବ.—(ମୁଦ୍ ଧାତୁ=ତୁଷ୍ଟ ହେବା+ଘଞ୍ ପ୍ର. ଅ)—୧ । ହର୍ଷ;
Moda ଆନନ୍ଦ—1. Delight; joy. ୨ । ଆମୋଦ—
2. Amusement. ୩ । ସୁଗନ୍ଧ; ସୁବାସ—
3. Fragrance; sweet scent.

ମୋଦକ—ସ. ବଣ—(ମୁଦ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ମୋଦ ଧାତୁ=ଆନନ୍ଦିତ କରିବା Modaka +କର୍ତ୍ତୃ. ଅଚ)—ଆହ୍ଲାଦଜନକ—Delightful;
(ମୋଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ) pleasant. ସ. ବ—୧ । ଲଡ୍ଡୁ, ମୁଆ—
1. Cakes of sweetmeat. ୨ । ଶର୍କରା; ଗୁଡ଼—
2. Molasses. ୩ । ସଙ୍କର: ଜାତିବିଶେଷ; ଷଡ଼ିଯ, ଗିତା ଓ ଶୂଦ୍ରା ମାତା ଠାରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନ; ଗୁଣ୍ଡିଆ—
3. A mixed class of confectioners. ୪ । ଶର୍କରାସହ ମିଶ୍ର ଔଷଧ—4. Medicine rolled into balls with sugar. ପ୍ରାଦେ. (ସାଳପୁର) ବ.—ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ ଉତ୍ସବରେ ପୂଜା ପାଇଁ ଅଟା, ଘିଅ, ଗୁଡ଼ ଓ ନାନା ମସଲା ମିଶି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଲଡ୍ଡୁ—
A sweetmeat prepared with flower, ghee, molasses and many spices for offe-ringas Bhoga to god Ganeś. [ଦୃ—୨୧ ଟି ମୋଦକ ମଧ୍ୟରୁ ୧୦ଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଓ ୧୦ଟି ପୃଥ୍ୱୀହରର ପ୍ରାପ୍ୟ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିକ ଗଣେଶଙ୍କ ଉଦରରେ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ।]

ମୋଦକ କାର—ସ. ବ.—ଗୁଣ୍ଡିଆ— Confectioner.
Modaka kāra

ମୋଦକୀ—ସ. ବ.—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଗଦା (ହି. ଶ.)—1. A
Modakī kind of mace or club. ୨ । ଦୂର୍ବା (ହି. ଶ)-
2. A kind of fibrous grass.

ମୋଦନ—ସ. ବ (ମୁଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଲ୍ୟୁ. ଅନ) —୧ । ହର୍ଷ;
Modana ଆହ୍ଲାଦ—1. Joy; delight; happiness
୨ । ଶିକ୍ତକ; ମହୁଗ—2. Bee's wax. ୩ । ଆନନ୍ଦ-କରଣ; ହର୍ଷୋତ୍ପାଦକ—3. Delighting; giving pleasure.

ମୋଦା—ସ. ବ (ମୁଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଅ) —୧ । ଅଜମୋଦା;
Moda ବଣ ଜୁଆଣି—1. Wild carra-
(ମୋଦାଖ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) way; Ligusticum Ajwan.
୨ । ଜୁଆଣି—2. The carraway; Carum Carin; Carum Ajowan. ଦେ. ବ (ସ.ମୋଦ)—ଆମୋଦ; ଆନନ୍ଦ—Pleasure; delight. [ଉ—ବଦା ସଦା ମୋଦା ଗଦା ଗରଧର ବର ଭାର ଭାହ ବହୁ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଗ୍ଧୀଶବଳାସ ।]

ମୋ ଦାଉ—ଦେ. ଅ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବା ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ,
Mo dāu ଆହା !—(An exclamation of wonder)
ଆହା **आहा** Aha !
(ମୋ ଦାଉଲ୍ଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଦାଖ୍ୟ—ସ. ବ—ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷ—
Modākhya The mango tree.

ମୋଦିତ—ସ. ବଣ (ମୁଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମୋଦ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Modita ଆନନ୍ଦିତ—Delighted. ସ. ବ (+ତ୍ୱ. ତ)—ହର୍ଷ, ଆନନ୍ଦ—Delight.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋଦ ଦେବା—ସ୍ରାଦ୍ରେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ମୁଦଦେବା—
Modi.debā' To shut.

ମୋଦଗା—ସ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୋଦ=ଆନନ୍ଦ+ଅଚ୍ଛ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ.ଏ)—
Modinī ୧ । ଯୁଥିକା—1. Ajwan; carraway. ୨ । ମଲ୍ଲିକା—2. Jasmine; Jasminum Zambac ? ୩ । ଯୂଥିକା; ଯୁଇ—3. Jasminum Anriculatum. ୪ । କସ୍ତୂରୀ—4. Musk. ୫ । ମଦ୍ୟ—5. Wine. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୋଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Modi.

ମୋଦା—ସ ବଣ୍ଡ. ପୁଂ (ମୋଦ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଆନନ୍ଦ—
Modī ଦାୟକ—1. Delightful, pleasing. ୨। ଆନନ୍ଦ—(ମୋଦଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୁକ୍ତ—2. Joyous. [ଉ—ଏଥି ଉପୁ ଦେଇନୁ ବଲ ଆମ୍ଭା ଦଉ, ଏଣେ ଯେ ଋଷିଶିଷ୍ୟଗଣ ଦୋଇ ମୋଦା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ମୋ ଧନ—ଦେ. ଅ—(ପ୍ରେମ ବା ସ୍ନେହସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ) ହେ ମୋ
Mo dhana ଜୀବଧନ—(A term of affection or
ଆମାର ଧନ **ମେରୀ ଜାନ୍** love) Oh 'my treasure' !

ମୋ ଧୋତି ଲୋ—ସ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—(ଗାତ ଜାତାସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କ
Mo dhoti lo ବ୍ୟବହୃତ) ଅତ୍ୟର୍ଥ ବା ବିସ୍ମୟସୂଚକ ବାକ୍ୟ—
A term expressive of wonder or amazement (used by low class people).

ମୋନୁଁ—ସ୍ରାଦେ. (ବୌଦ) ଅ—ମୋଠାରୁ—
Monuñ From me.

ମୋନେ—ସ୍ରାଦେ. (ବୌଦ) ଅ—ମୋଠାରେ—
Mone In me; with me.

ମୋନେଟର—ବୈଦେ. ସ୍ରାଦେ. (ବଙ୍ଗାଳାଥଣ୍ଡୁଣ ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଇଂ. Monetara ମନିଟର)—ବଡ଼ ଗୃହ—Monitor.

ମୋପଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ କାଲିକଟ
Mopalā ଅଞ୍ଚଳସ୍ଥ ମୁସଲମାନ୍ ଜାତିବିଶେଷ—The Moplas;
ମୋପ୍ଲା a Mahomedan tribe inhabiting the
ମୋପଲା western coast of southern India.
(ମୋପ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଫତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ତବିଦେ. ବଣ. (ଫା. ମୁଫ୍ତ)—ମୁଫତ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Mophat (etc) (ଦେଶ)—Muphat etc. (See)
ମୋଫତ **ମୁଫ୍ତ୍, ମୋଫତ**

ମୋଫତ୍ ମାଲ—ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ମୋଫତ୍ ମାଲ୍)—ମାଗଣା
Mophat māla ଜିନିଷ—Goods obtained for
ମୋଫତ୍ ମାଲ **ମୋଫତକା ମାଲ** nothing.

ମୋଫତରେ—ଦେ. ଅ—ମାଗଣାରେ—Gratis. (ଉ—ଇଏ ବସିଛନ୍ତି
Mophatare ମୋଫତରେ ଗୋଃାବ ଲୋଇଁବର ନେବେ ।
ମୋଫତେ **ମୋଫତମେ** ଚକାସ୍ତ. ଯୌଉକ ।)

ମୋଫତି—ବୈଦେ. ବଣ. (ଅ. ମୋଫତ୍ଅ)—ମାଗଣାରେ ପ୍ରାପ୍ତ—
Mophati Got gratis.
ମୋଫତୀ **ମୋଫତୀ**

ମୋବଲକ୍(ଗ)—ବୈଦେ. ଅ. (କଚ୍ଚରଅ)—ମୁବଲକ (ଦେଶ)
Mobalak(ga) Mubalaka (See)

ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖାଅ(ଅ, ଉ)ଟି—ଦେ. ବାକ୍ୟ—(ଶପଥ କରାଇବାରେ)
Mo munda khāā(a,u)ṭi ମୋ ପ୍ରତି—Swear by me,
ଆମାର ମାଥା ଖା **ମେରା ସିର ଖାବ**

ମୋର—ଦେ. ସଂ. (ସ. ଅସ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅନାଦ୍ୟର୍ଥକ ଅକାର 'ମ୍'ର
Mora ଷଷ୍ଠୀ ବହୁବଚନ ୪ ବଚନ)—
ଆମର **ମେରା** (ସ୍ୱାମ୍ୟର୍ଥକ) ଅମୂର—Mine.
(ମୋଦ୍ଦର, ମୋଦ୍ଦୋ, ମୋଦ୍ଦୋର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅପଣାର
Mora karibā ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବା—To regard as
ଆମାର କରା one's own (ଉ—ସେହୁ ଦିନରୁ ଜାଣ ଶୂନ
ମେରା କରନା ଋଷିବର, ଦେବକୁ ଶତ୍ରୁ ଅସୁରଙ୍କ ଜଲେ ମୋର ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।)

ମୋର(ଋ, ରୁ)ଗ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ମୁରୁଗ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Mora(ri, ru)chā (etc) (ଦେଶ)—Muruchā etc.
(See)

ମୋରଟ—ସ.ବି. (ମୁର ଧାତୁ=ବେଷ୍ଟନ କରିବା+ଅଟ)—୧ । ଇକ୍ଷୁ-
Moraṭa ମୂଳ—1. Root of sugarcane. ୨। ଆଙ୍କୋଠ;
ଆଙ୍କଡା, ବାଘ ଆଁଚଡା ଧଲା **ଅଙ୍କୁ** ଗଛ—2. A tree; Alan-
ଟେରି gium Lamarckii. [ଉ—ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ
ନାମ—ଶିଉଦ୍ରୁ, ସୁଦଳ, କ୍ଷୀରକ, କ୍ଷୀର ମୋରଟ, କଣ୍ଟିମୁଷ,
ପୀଲୁ ପର୍ଣ, ମଧୁଦ୍ରବ, ଘନମୂଳ, ପାର୍ଦ୍ଦମୂଳ, ସୁରୁଷ, କ୍ଷୀରପୁଷ ।]
୩ । କଣ୍ଟଯୁକ୍ତ ବୃକ୍ଷ (କବିରାଜ ଦ୍ୱାରେକୃଷ୍ଣ.ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
3. A kind of wild tree. ୪ । ପ୍ରସବର ୭ ଦିନ
ପରେ ସ୍ତନରୁ ଜାତ ଦୁଗ୍ଧ (ହି. ଶ)—4 Mother's
milk after the 7th day of delivery.

ମୋରଟା—ସ. ବ—୧ । ମୂର୍ବ୍ବା (ଦେଶ)—1. Mūrbbā (See)
Moraṭā ୨ । ଦୂର୍ବା (ହି. ଶ)—2. Creeping grass.

ମୋର ତହୁଁ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ସମ୍ବ—ମୋ ତହୁଁ (ଦେଶ)
Mora tahuñ Mo tahuñ (See)

ମୋରବା(ବି, ବ୍ବି)—ବୈଦେ. ବ—ମୂରବ୍ (ଦେଶ)
Morabā(bi, bbi) Murab (See)

ମୋରବ୍ବା(ବ୍ବା)—ଦେ. ବ—ମୂରବ୍ବା (ଦେଶ)
Morabbā(bbā) Murabbā (See)

ମୋରମ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପକ୍କା ରାସ୍ତାରେ ବିଛାଯିବା ଶ୍ୱେତ
Morama ଗୋଡ଼ି—Morum; metal spread over
ମୋରମ **କଙ୍କର(ଡ)** pucca roads.

ମୋର ମା—ସ୍ରାଦେ. (କଲାଦାଣ୍ଡି) ବ—ମୋ ମାଆଙ୍କ ସ୍ୱଶ—
Mora mā (An oath) In the name of my mother.

ମୋରି—ଦେ. ସ.—ମୋଅର (ଦେଶ)—
Mori ଆମାରଇ **ମେରୀ** Moari (See)
[ମୋଦ୍ଦ(ଦୋ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋରହା(ହାଁ)—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଉନ କେନା ଥିବା ଘଡ଼
Morihā(hañ) ତ୍ରିଶିଙ୍କ ବଡ଼ ବନ୍ୟ ଗଛ—A wild tree having three-angled leaves. [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛର କାଠରେ ଲଙ୍ଗଳ ଇଆର ଦ୍ରବ । ଏଥିର ମୂଳକୁ ସିଝାଇ କୃମିଘ୍ନୌଗାଳାନ୍ତୁ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ ।]

ମୋରେ—ଦେ. ସର୍ବ. (ଘଦ୍ୟ)—୧ । ମୋଠାରେ; ମୋ ପ୍ରତି—1. At
More me; to me. [ଉ—ତୁମ୍ଭା ଦେଲ୍ଲ ମୋରେ କାହିଁ ବ ଆମାତେ ଶୁଣି—କବିପୂର୍ବ. କବିତା ।] ୨ । ମୋଦ୍ୱାରୁ—
ହମସେ 2. By me. [ଉ—ବହୁଲ୍ଲ ଗଦ୍ୟ ସର୍ବ ମୋରେ ଦୋଇଚ୍ଛ ଶୁଣି ମୁନ ପ୍ରଶଂସିବା ଯେ, ବାଳେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେପ୍ପଶବଲାସ ।] ୩ । ମୋତେ; ଆମ୍ଭକୁ—
3. To me. (ଉ—ମୋରେ କରୁଣା କର ଦସ୍ୟାକ୍ଷ୍ୟ ।]

ମୋଲ୍—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର, ଉହିଭୂତା) ବ—ମୂଲ୍ୟ; ଦାମ୍—
Mol Price.

ମୋଲ୍ନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୌଲ୍ନା)—ମୁସଲମାନ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର
Mol-nā ଉପାଧି—A title prefixed to the names
ମୋଲନା **मोलना** of Mahomedan learned men.
(ମୋଲ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଲମ୍ବା(ମ୍ମା)—ବୈଦେ. ବ (ଫା.)—ତମ୍ବା ବା ରୂପାର ଅଳଙ୍କାର
Molambā(mmā) ଉପରେ ପାଗ୍ ଘଷି ଇହାଁ ଉପରେ ସୁନାର ମଳମ୍ବା, ମିନ୍ଟିର କାଜ ଅଛି ପଡ଼ିଲା ପରେ ତାକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ
मलमा କରିବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ କାମ, ମଲମ୍ବା ଅଳଙ୍କାର —Ornaments prepared by putting a thin layer of gold or silver over copper or silver designs after the latter are rubbed with quick-silver.

ମୋଲ୍ଲା(ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ. ବ—ମୁଲ୍ଲା (ଦେଶ)
Molā(llā) Mullā (See)

ମୋଲ୍ଲାଇ(ଏ)ଜା—ବୈଦେ. ବ—ମୁଲ୍ଲାଇଜା (ଦେଶ)
Molāi(e)jā Mulāijā (See)
(ମୋଲ୍ଲଜା, ମୋଲ୍ଲଜ୍ୟା, ମୋଲ୍ଲାହୁଜା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଲ୍ଲାଏମ୍—ବୈଦେ. ବଣ—ମୁଲ୍ଲାଏମ୍ (ଦେଶ)
Molāem Mulāem (See)

ମୋ ଲାଖ୍(ଖି)—ଦେ. ବଣ—୧ । ମୋ ତୁଲ୍ୟ; ମୋ ସଦୃ—1. Like
Mo lākb(khi) me. ୨ । ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ—2. Suitable
ଆମାର ଲାଏକ **मेरे लायक** to me; befitting me.
(ମୋ.ଲ୍ଲାଏକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଲ୍ଲମ—ସ. ବ—ମୃଣାଳ—Stalk of lotus. ବୈଦେ. ବଣ—
Molāma ମୁଲ୍ଲାଏମ (ଦେଶ)—Mulāema (See)

ମୋଶନ୍—ବୈଦେ. ବ (କରିୟା) (ଇଂ. ମୋସନ୍)—ଇ-ପଏଣ୍ଟରେ
Mośan ଜମ୍ନ ଅଦାଲତଙ୍କ ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଚ୍ଚ ଅଦାଲତରେ
ମୋସନ **मौशन** ଆପିଲ—Motion; petition for revision of an order of a lower court; an appeal on a point of law. [ଦ୍ର—ଜମ୍ନ ଅଦାଲତରେ ମକଦ୍ଦମାରେ ନଷ୍ଟର ଦୋଇଥିବା ଡିମାଣ ଓ ଘଟଣାଗତ ବିଷୟ ନେଇ ଉପର ଅଦାଲତକୁ ଯେଉଁ ଆବେଦନ କରିଯାଏ, ତାହାର ନାମ 'ଅପୀଲ' ଏବଂ ଲ ପଏଣ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ଯେଉଁ ଆବେଦନ କରିଯାଏ, ତାର ନାମ 'ମୋଶନ୍' ।]

ମୋଶାହା(ହି, ହେ)ବ୍—ବୈଦେ. ବଣ—ମୁଶାହାବ୍ (ଦେଶ)
Mośāhā(hi, he)b Mušāhāb (See)

ମୋଶାହା(ହି, ହେ)ବି—ବୈଦେ. ବ—ମୁଶାହାବ (ଦେଶ)
Mośāhā(hi he)bi Mušāhābi (See)

ମୋଷ—ସ. ବ (ମୁଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋର କରିବା+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—୧ ।
Mosha ଚୌର୍ଯ୍ୟ; ଚୋର; ଅପହରଣ—1. Theft; stealing. ୨ । ଲୁଣ୍ଠନ—2. Plundering. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟାହରଣ; ପ୍ରତ୍ୟାହାର—3. Taking back; withdrawing. ୪ । ଛେଦନ; କର୍ତ୍ତନ—4. Cutting. ୫ । ବଧ; ହତ୍ୟା—5. Killing; slaughter. ୬ । ଲୋପ; ବିନାଶ—6. Destruction; extinction. ୭ । ପ୍ରତାରଣା, ଧଣ୍ଟା ମାରିବା; ଧଣ୍ଟାବାଜି—7. Cheating; fraud, swindling; deceiving.

ମୋଷକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ମୁଷ୍ ଧାତୁ=ଚୋର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)
Moshaka —୧ । ଚୋର—1. Thief. ୨ । ଲୁଣ୍ଠକ—
(ମୋଷିତା, ମୋଷ୍ଟ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Plunderer. ୩ ।
(ମୋଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧଣ୍ଟାବାଜ; ପ୍ରତାରକ—3. Cheat, swindler.

ମୋଷଣ—ସ. ବ—୧ । ମୋଷ (ଦେଶ)—Mosha (See)
Moshaṇa ୨ । ଚୋର (ହ୍ର. ଣ)—2. Thief. ୩ । ଡକାଏତ (ହ୍ର. ଣ)—3. Dacoit.

ମୋସଲ୍(ଲୁ)ମ—ବୈଦେ. ଅ (ଫା. ମୁସ୍ଲିମ୍)—ମୁସଲୁମ୍ (ଦେଶ)—
Mosal(lu)m **मुसल्लम** Musâlum (See)

ମୋସ୍ତର—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ପ୍ରକାର—
Mostara ପ୍ରକାର **तरह** Kind.

ମୋସ୍ତାଇ(ଏ,ୟେ)ଦ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ. ମୁସ୍ତଅଦ୍)—ମୁସ୍ତେଦ୍;
Mostāi(e,ye)d ଉଦ୍ୟତ—Ready.
ଉଦ୍ୟତ **मुस्तैद**

ମୋସ୍ଲି(ସ୍ଲେ)ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ମୁସ୍ଲିମ୍)—ମୁସଲ୍ମାନ୍—
Mosli(sle)m Musalman.
ମୋସ୍ଲେମ **मुसलिम**

ମୋହ—ସ. ବ (ମୁହ୍ ଧାତୁ+ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟ. ଅ)—୧ । ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଅଚେତନ୍ୟ—
Moha 1. Fainting; unconsciousness; loss of consciousness. ୨ । ଅଜ୍ଞତା; ଅଜ୍ଞାନତା—2. Ignorance. ୩ । ମମତା, ଅନ୍ଧତା; ମୁଗ୍ଧାବସ୍ଥା—3. Infatuation; fascination. ୪ । ଦୁଃଖ; ବିଷ୍ଣୁ; କ୍ଲେଶ—4. Pain; affliction; sorrow; grief.

Digitized by srujanika@gmail.com

[ଉ—ଶୂଣି ଗ୍ରସ ମନରୁ ତେଜଲେ ମୋଦ—ବଳଦାଥ. ବଚର୍ଯ୍ୟଗ୍ରମାସୃଣ ।] ୫ । ମାସ୍ଥା—5. Delusion; illusion. (ଉ—ମୋଦଠାରୁ ଗ୍ଲଡ଼ଣ ଦେଇ କର ମୋଦ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୬ । ଡ଼ିକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବମୂଢ଼ତା—ଔ. Bewilderment; stupefaction. ୭ । ମୂର୍ଖତା; ଜଡ଼ୋଧତା—7. Folly; stupidity; foolishness. ୮ । ଭ୍ରମ; ଭ୍ରାନ୍ତି—8. Error. ୯ । ପ୍ରେମ, ମ୍ନେହ (ହ. ଣ)—9. Love; attachment. ୧୦ । ସାହିତ୍ୟରେ ଏମନ୍ତ ସଞ୍ଚାରୀଭାବ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଭମ—10. One of the concomitants of sentiments in literature. [ଦ—ଉତ୍ପ, ଦୁଃଖ, ଡ଼ିକର୍ତ୍ତବ୍ୟବମୂଢ଼ତା, ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ତା ଅଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଚତ୍ତର ବଚଳତାକୁ ମୋଦ ବୋଲ୍ଲସାଏ—ହ ଣ ।] ଦେ. ବଣ—୧ । ଚେତନାଶୂନ୍ୟ—1. Senseless. (ଉ—ବାଜ ଅନୁଜ ମୋଦ ମୋଦର ଦେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେସ୍ପୁଗବଳାସ ୬ । ମୁଗ୍ଧ 2. Fascinated] ; (ଉ—ମାତା ଯେ ଅଟ ମ୍ନେହରେ, ମୋଦ ଦୋଇଲ୍ଲ ସୁତଠାରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଆମାର ଭାଗବତ ।) ଦେ. ସବ—ମୋ (ଦେଶ)—Mo (See)

ମେରା (ଉ—ମୋଦ ଜମିତ୍ତେ ଉଷା ଅବ, ବନ୍ଧୁତ କଲ୍ପେ ଭାର ମଳ—[ମୋଦୋ,ମୋଦ(ଦୋ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ମୋଦକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ମଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯାଦା ମୋଦ ଜନ୍ମାଏ—Fascinating.

Mohaka

(ମୋଦକ, ମୋଦକାସ୍ତ, ମୋଦକାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ମୋହକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମୋଦ୍ଦ କୂପ—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ମୋଦରୂପ କୂପ—

Moha kūpa Delusion compared to a well.

ମୋଦ୍ଦଜ—ସ. ବଣ (ମୋଦ୍ଦ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୋଦରୁ ଜାତ—Born of or produced from delusion.

Mohaja

ମୋଦ୍ଦଜନକ—ସ. ବଣ (ମୋଦ୍ଦ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ—ମୋଦ ଉତ୍ପାଦକ—Producing stupefaction. ବ—ଯାଦୁକର—A sorcerer; a charmer.

Mohajanaka

ମୋଦ୍ଦ ଜାଲ—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧାରସ୍ୱ)—ମୋଦପାଶ (ଦେଶ)

Moha jāla Mohapāśa (See)

ମୋଦ୍ଦଧ୍ୱଂସ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୋଦର ବନାଶ—

Mohadhwaṁsa The dissolving of fascination.

(ମୋଦନାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋଦ୍ଦନ—ସ. ବ (ମୁହ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍+ଲ୍ୟୁଟ୍. ଅନ)—୧ । ମୁଗ୍ଧ କରିବା—1. Act of fascination. [ଉ—ମୋହନା ମୋଦନେ ଭୁଜାଗି ସ୍ୱରସ, ରସନା ଅଗ୍ରେ ବୁଲ୍ଲଇବ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସ୍ୱଧାଳମ୍ବ ।] ୨ । ମୁଗ୍ଧ ହେବା—2. Becoming fascinated. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—ମୈଥୁନ—3. Copulation. ୪ । ପ୍ରଲୋଭନ—4. Seduction; the overpowering of reflection by sensual allurements. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଜନର୍ଦ୍ଦନର ବାଣବିଶେଷ—5. Name of one of the five arrows of god Cupid. ୬ । ଧୁସ୍ତୁର ବା ଧାତୁର ଗଛ—6. The Dhatura plant. ୭ । ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ରାଦଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା; ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅଉଗୁରବିଶେଷ—7. Enchanting a person by employing Tantric charms. ୮ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ହ. ଣ)—8 Śrīkṛushṇa. ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । (କର୍ତ୍ତୃ+(ମୋଦ୍ଦୟ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନ)—ମୋଦଜନକ—1. Fascinating. ୨ । ମନୋମୋଦକର—2. Charming, enchanting. [ଉ—ବ ମୋଦନ ଲୀଳା ଧରି, କୋଟି କଳାଜର ଶିଷ୍ୟ, ପୁଗଚ୍ଛ ସେ ଶ୍ୟାମ ମୁରଲିରେ । କବସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋସ୍ତରଙ୍କ କ. ଗୀତ ।] ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ବଥଯିବା ନାମ—Name given to males. [ଦ—ମୋଦନ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀ, ଦ୍ରବ, ଦ୍ରବି, କୃଷ୍ଣ, ରଧା, ମନଃ, ବ୍ରତ, ଫଙ୍ଗାର, ଲ୍ଲାଲ, ଯଜ୍ଞାନ୍ତ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର, ସୌଗ୍ଧେନ୍ଦ୍ର, ଗୌଗ୍ଧ, ଗୋଧୀ, ଜଗ, ଜଗତ୍, ଦୁର୍ଗା, ଯାଜ୍ଞସେନୀ, ଚନ୍ଦ୍ର, ମୋହନ୍ତ, ଖେଳି, ସଥୁସ୍ତ, ଚୈରଜା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ସରେ ସଧ୍ୟ ନାମକରଣରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ମୋହନ

ମୋହନ

ମୋଦ୍ଦନ ଦାସ କରମଗ୍ଦନ ଗାନ୍ଧି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଆଧୁନିକ ଭାରତରେ ଓ ସଧ୍ୟ ଜଗତରେ ନବଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତୟିତା ମହାପୁରୁଷ 'ମହାସ୍ମା ଗାନ୍ଧି'—Mahātmā Gāndhi. ଗାନ୍ଧି ମହାସ୍ମା (ଦେଶ)—Gāndhi Mahātmā (See) [ଦ—ଏହି ଭାଷାକୋଷର ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡର ୬୧୫୮ ପୃଷ୍ଠାର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତମ୍ଭରେ 'ଗାନ୍ଧି ମହାସ୍ମା' ଶବ୍ଦରେ 'ମୋଦନଲ୍ଲାଲ କରମଗ୍ଦନ ଗାନ୍ଧି' ବୋଲି ଭ୍ରମବଶତଃ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ତାହା 'ମୋଦନ ଦାସ କରମଗ୍ଦନ ଗାନ୍ଧି' ହେବ ।]

ମୋହନ ଦାସ କରମଚାନ୍ଦ ଗାଂଧୀ

ମୋଦ୍ଦନ ଭୋଗ—ଦେ. ବ—ଦାଲୁଅ; ସୁଜ, ଚନ ଓ ଘିଅରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—A sort of jelly.

Mohana bhoga

ମୋହନଭୋଗ [ଦ—ପ୍ରଥମେ ସୁଜୁଲି ଘିଅରେ ଭାଜ, ତା ପରେ ଚଳୁଲି ଦୁଧରେ ମିଶାଇ ଚଳମିଶା ଦୁଧରୁ ଦୁଇ ହେଉଥିବା ସୁଜ ଉପରେ ଢାଳ ପାକ କର ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

ଉତ୍କଳରେ ମୋଦ୍ଦନଭୋଗର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନାମ 'ଉଦ୍ଦାରଣା' ଓ ଭାବପ୍ରକାଶରେ 'ଲମ୍ବିକା' ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।]

ମୋଦ୍ଦନ ମାଲା—ସ. ବ—ମହ୍ଦନମାଲା (ଦେଶ)

Mohana mālā Mauna mālā (See)

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋହନ ମୁହାଁ—ଗାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର). ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ମୌନ + ମୁଖ)—Mohana muhāñ ଯେଉଁ ଲୋକ ବାହାରକୁ ଖୁବ୍ ଜଣାଡ଼ ଓ (ମୋହନମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସରଳ ବୋଲି ଜଣକୁ ଦେଖାଇ ହୁଏ; ଅଥଚ ଭିତରେ ଭିତରେ ନାନାପ୍ରକାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ବା ଦୁଷ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥାଏ; ମନ୍ତ୍ରମୁହାଁ।—A man who shows himself as innocent and simple, though engaged in vicious activities such as plotting, intrigues and evil deeds.

ମୋହନା—ଦେ.ତ—୧। ଗୁଲ୍ମବିଶେଷ—1. Randia Dumetorum Mohanā (Haines). [ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଫଳ ଦଲଦଅ। ଏହା ଲମ୍ବା କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ଅଟେ। ମୋହନାଗୁଳ୍ମ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।]—୨। ମୋହନର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—2. A name for calling Mohana in familiarity

ମୋହନା ମୁ(ମୋ)ଗଲ—ଦେ. ବି—ଓଡ଼ଶାର 'ମାଳକା'ମାନଙ୍କରେ Mohanā mu(mo)gala ଲିଖିତ ଜଣେ ଶେଷଯୁଗରେ ଭାରତ-ଆକ୍ରମଣକାରୀ ବୀର—Name of a hero who is promised to invade India towards the end of Kali Jūga. [ଦ୍ର—ଏ ଅନ୍ତେ ମୋହନା ମୁଗଲ—ପୃଥ୍ୱୀକି ଦୋଇବ ଯେ ଶଲ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]

ମୋହନାସ୍ତ୍ର—ସ. ବି—ଶତ୍ରୁକୁ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ କରିବାରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ Mohanāstra କାଳର ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A weapon used in ancient times by which the enemy fainted.

ମୋହନି—ଦେ. ବି (ସ. ମୋହନୀ)—୧। ଗୁଣି; ଯାଦୁ—1. Chārm. Mohani ୨। ଯାଦୁପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ମୁଗ୍ଧ କରିବା—ମୋହିନୀ 2. Enchantment. ୩। (ପୁଂ. ଅଦର୍ଥକ) ମୋହନ ନାମକ ପୁରୁଷର ଡାକନାମ—3. Name for calling Mohana in fondness.

ମୋହନି କରିବା—ଦେ. କି—୧। ଉନ୍ମନ୍ତାଦ ଦ୍ୱାରା ମୋହାନ୍ଧ Mohani karibā କରିବା—1. To enchant a person ଜାଦୁ କରା by means of charms. ୨। ବଶ କରିବା—**ମୋହନୀ ଡାଲନା** 2. To bring under control. (ମୋହନି ଲଗା[ଗେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋହ ନିଦ୍ରା—ସ. ବି (ରୂପକ)—ମୋହାନ୍ଧକାର; ଜଡ଼ାପର ମନୁଷ୍ୟକୁ Moha nidrā ଅଜ୍ଞାନ କରିବା ମୋହ—Delusion overtaking a person like sleep.

ମୋହନୀ—ସ. ବି (ମୋହନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧। ଯାଦୁ; ଗୁଣି; ବଶୀକରଣ Mohanī ମନ୍ତ୍ର—1. Charm; enchantment. ୨। ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ; ଗୋଇ ଶାଗ—2. A port herb; the Basella creeper. ୩। ବନ୍ଧ୍ୟକର୍କଶୀ ନାମକ ଗୁଳ୍ମ—3. The name of a plant; Alotric Hyacinthoides. ଦେ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ)—ମନମୋହନା ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—Name for calling a female named Manamohinī.

ମୋହ(ହେ)ନୀ କନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ସ. ମୋହନୀ କନ୍ୟା)—ମୋହନୀ Moha(he)nī kanyā କନ୍ୟା (ଦେଶ—Mohinī kanyā ମୋହିନୀ କନ୍ୟା **ମୋହିନୀ କନ୍ୟା** (See)

ମୋହନୀୟ—ସ. ବିଣ (ମୃହ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧। ଯାଦୁକୁ Mohanīya ମୁଗଧ କରିଯାଇ ପାରେ (ଜ୍ଞା. ଶ)—1. Capable of being facinated or enchanted. ୨। ଯାଦୁ ଅନ୍ୟକୁ ମୋହିତ କରିପାରେ—2. Causing delusion or swoon (Apte). ୩। ଗୋଳମାଳିଆ—3. Perplexing; puzzling (Apte).

ମୋହ ପାଶ—ସ. ବି (ରୂପକ. କର୍ମଧା)—୧। ମୋହରୂପ ଜାଲ—Moha pāśa 1. Fascination compared to a snare (ମୋହବନ୍ଧ, ମୋହବନ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ) or net. ୨। ସଂସାରର ମାୟା ବନ୍ଧନ—2. The worldly bond.

ମୋହବ(ମ)ତ୍(ତ୍ତି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ମୁହ୍ବତ୍)—ଅନୁରାଗ; Mohaba(ma)t(ti) ଚଳଣ୍ଟିକା—1. Personal regard; ମୋହବତ **ମୁହବତ** regard or solicitute for the feelings of another. ୨। ବନ୍ଧୁତ୍ୱ—2. Friendship.

ମୋହବତ୍ କରିବା—ଦେ. କି—ଚଳଣ୍ଟି ବା ଚଳଣ୍ଟିକାକୁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି Mohabat karibā କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To show regard ମୋହବତ କରା **ମୁହବତ କରନା** for the feelings of another. (ମୋହବତ୍ ଚଢିବା, ମୋହବତ୍ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋହବ(ମ)ତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା.)- ଯେ ଚଳଣ୍ଟିକା ବା ଅନୁରାଗ Mohaba(ma)ti ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—One who is solicitous for the feelings of other. ମୋହବତିୟା **ମୁ(ମୋ)ହବ୍ବତୀ** (ମୋହବ[ମ]ତିଆ—ଦେଶଜରୂପ)

ମୋହବାଦି—ଗାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ମୋହବତ୍ (ଦେଶ) Mohabadi Mohabat (See)

ମୋହମଗ୍ନ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ମୋହ୍ର + ମଗ୍ନ)—ବିଷୟାସକ୍ତିରେ ଡୁବିଥିବା—Mohamanā Immersed in worldly attachment [ଦ୍ର—ସାଧୁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ସମ୍ଭାବନା। ଜରୁଅଛନ୍ତି ଜୋହ୍ନର ମୋହମଗ୍ନା—ବୃନ୍ଦାବିଂ. ସନ୍ଧ୍ୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ. ବନ]

ମୋହ ମନ୍ତ୍ର—ସ. ବି (ସ. ଷ. ତ୍ପୁ.)—୧। ମୋହକର ମନ୍ତ୍ର—Moha mantra 1. Charms; enchanting formula. ୨। ମୁଗ୍ଧକାରକତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ—2. Charming words.

ମୋହମାନ—ଦେ. ବି—୧। ଗୀତର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷରରେ ମୃଦଙ୍ଗାଦି Mohamāna ବାଦ୍ୟର ତାଳ ଛାଡ଼ିବା ବା ବିରତ ହେବା—1. The ceasing or stop of musical cadence on the first letter of a song. ୨। (ବନ୍ଧୁବଚନ) ମୋହସକଳ—2. Delusions. [ଦ୍ର—ଶୋକ ଲୋଭ ଯେ ମୋହମାନ। ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଈର୍ଷା ଅଭିମାନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।] ଦେ. ବିଣ (ସ. ମୃଦ୍ୟମାନ)—

Digitized by srujanika@gmail.com

୧ । ମୋହୁତ—1. Deluded. [ଉ—ଯାହେ ଧାତୁ ମୋହ୍ୟମାନ, ଦ୍ରବଳସ୍ୱେ ଅଦ୍ୟମାନ, ସଙ୍ଗୀତ କାମ ବ୍ୟାନ; ସେ ତ ସମାନ—ଭଷ୍ଟ. ଭେମସୁଧାକଳ୍ପ ।] ୨ । ମୁହ୍ୟମାନ (ଦେଶ)—2. Muhyamāna (See) [ଉ—ଯଶୋଦା ଦେଖି ମୋହ୍ୟମାନ; ଧରଣୀ ପଡ଼ି ଦଣ୍ଡବ୍ଦନ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ମୋହ ମୁଦ୍ଗର—ସ. ତ—ମହାତ୍ମା ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଚିତ ସ୍ତୋତ୍ରର Moha mudgara ମୋହନାଶକ ଶ୍ଲୋକତ୍ରୟ—Name of some ślokas by Śaṅkarāchārjya dealing with the emptiness of the worldly concerns.

ମୋହ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେବା—To faint.
Moha jibā ମୂର୍ଚ୍ଛା ହଓୟା **मूर्च्छित होना**
(ମୋହ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋହ(ହୋ)ର—ଦେ. ସର୍ବ—ମୋ (ଦେଶ)—Mo (See)
Moha(ho)ra ଆମାରି **मेरा** ବୈଦେ. ତ (ଯା. ମୋହତ୍)—ମୋହର **मु(मो)हर** ୧ । ମହଡ଼; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା—1. Gold coin. [ଉ—ସାଧାରଣତଃ ୧ ମୋହର = ୫୧୬୮ ।] ୨ । ସିଲ୍; ଘଣ୍ଟ ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରା—2. Seal. ୩ । (ସ. ମଧୁର) ମଧୁର **घंट, सतञा** (ଦେଶ) - 3. Mahura (See)

ମୋହର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କାଗଜପତ୍ର ବା ଚିଠି ଉପରେ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର ଜଣାଇବା ପାଇଁ ମୋହର ଦେବା—To affix a seal to a paper etc.
Mohara kariba ସକାଶେ କାଳ ବା ଲଭ୍ୟ ସାଦ୍ଧାସ୍ୟରେ ମୁଦ୍ରା ଅଙ୍କିତ କରିବା—**मुहर मारना**
(ମୋହର ମାରିବା; ମୋହର କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋହରମ୍(ମ)—ବୈଦେ. ତ—ମହରମ (ଦେଶ)
Moharam(ma) Mabarama (See)

ମୋହ(ହୋ)ରରା—ବୈଦେ. ତ (ଆ. ମୁହରିର)—୧ । ଲେଖକ—
Moha(ho)rara 1. A writer. ୨ । କରସିକ୍ତା—2. A मुहरी; ମୋହରର scribe. ୩ । ଲେଖକ କର୍ମଗୃହ—3. A **मुहर्रीर** clerk.

ମୋହ(ହୋ)ର ରି)ରି—ବୈଦେ. ତ (ଆ. ମୁହରିଗିରି)—ମୋହରରର
Moha(ho)ra(ri)ri କାର୍ଯ୍ୟ—Clerkship; the post of ମହୁରୀର କାଯ **मुहर्रिरी** a Moharir.

ମୋହ ରାତ୍ରି—ସ. ତ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଦିବସାନ୍ତର ୧୫ ବର୍ଷ ପରେ ଘଟିବା
Moha rātri ମହାପ୍ରଳୟ ରାତ୍ରି—Name of a night of (ମୋହ ନିଶା—ଅନ୍ୟରୂପ) dissolution which takes place after 15 years of Brahmā's age.

ମୋହ(ହୋ)ରି—ଦେ. ସର୍ବ—ମୋଓରି (ଦେଶ)—Mo-ori (See)
Moha(ho)ri ଆମାରି **मेराही** ବୈଦେ. ତ (ତତ୍ତ୍ୱଥ) —ମୋହରର (ଦେଶ)—Moharira (See)

ମୋହା—ସ୍ତ୍ରୀ. ତଣ ଓ ତଳର ତଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ) (ସଂ. ମଦ୍ଦ୍)—ମହା
Mohā (ଦେଶ)—Mahā (See) [ଉ—'ମହା' ପଦଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଅଶିକ୍ଷିତମାନେ ମୋହା ପ୍ରଯୋଗ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—ମୋହାପ୍ରଭୁ; ମୋହାଶୟ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ମୋହା(ହେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ମ୍ରକ୍ ଧାତୁ. ଣିଜନ୍ତ. ମୋହ ଧାତୁ)—
Mohā(he)ibā ମୋହିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ—The causative form of Mohibā. **मोहित करना** मोहित करना

ମୋ ଁ।—ଦେ. ତଣ. (ସ. ମଥିତ)—ମଥିତ—Churned.
Mohāñ ତ (ସ. ମନ୍ଥନ)—ମନ୍ଥନ—The act of churning.
ମୋଆ **मथना**

ମୋହାଁଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହାଁଇବା (ଦେଶ)
Mohāñiba Muhāñiba (See)
ମଥାନ **मथवाना** (ମୋହିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୋହାଁ ଦୁଧ—ଦେ. ତ—ସେଣ୍ଟି ଦୁଗ୍ଧକୁ ମଥିତ କରିଯାଇ ଥାଏ—
Mohāñ dudha Skimmed milk.

ମୋହାଣ(ଣା)—ଦେ. ତ—ମୁହାଣ (ଦେଶ)
Mohāṇa(ṇā) Muhāṇa (See)
(ଉ—ଧାମରା ମୋହାଣେ ପାଣ୍ଟ ଭଲାରଣ୍ୟେ ବାହୁଁ ନୌତର ପୁଚ୍ଛ ମୁଣ୍ଡେ ଚଣ୍ଡା ଦେଇଣ ସମ୍ମୁଖେ ମହାସାଗର । ରାଧାନାଥ. ଉଷା ।)

ମୋହାବେଶ—ସ. ତ. (ଅର୍ଥୀ ତତ୍ପୁ)—ମୋହ ଘୋଷିବା—Being overtaken with stupefection.
Mohābeśa

ମୋହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସକର୍ମକ) (ସ. ମଥ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ଦଧି, ଦୁଗ୍ଧେ ଅବ ତରଳୀୟ ପଦାର୍ଥକୁ) ମୁହାଁଇବା; ମଥିତ କରିବା—
Mohiñba ମଥାନ **मथना** 1. To agitate (a liquid); to churn. ୨ । (ସକର୍ମକ) (ସ. ମୁଖ) (କୌଣସି ବସ୍ତୁ, ସ୍ଥାନ ବା ଜନ୍ତୁର) ଅଭିମୁଖରେ ଗତି କରିବା—2. To move towards (something). ୩ । ଅଡ଼ିକୁ ମୁହଁ କରିବା—
मुहँ फिराना 3. To turn one's face towards; to face.

ମୋହିଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଅକର୍ମକ)—ମଥିତ ହେବା—
Mohiñ hebā To be churned.
ମଥିତ ହଓୟା **मथित होना**

ମୋହିତ—ସ. ତଣ. (ମୁହ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ; ତମ୍ବା ମୋହ+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ ଇତ)—୧। ମୋହଗ୍ରସ୍ତ—1. Bewildered. ୨ । ପ୍ରତାରିତ—2. Beguiled; deceived ୩ । ମୁଗ୍ଧ—3. Charmed; enchanted; enamoured; fascinated.
Mohita

ମୋହିନ—ଦେ. ତ—ଓଡ଼ିଶା ପଡ଼ିଆରେ ଜାତ ଏକ ପ୍ରକାର କାଠ
Mohina ଗଛ; ମଇ ଗଛ (ଦେଶ)—A tree; Odina Wodier; Mai tree (See)

ମୋହିନୀ—ସ. ତଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମୋହ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଙ୍କି)—
Mohinī ୧। ମୋହକାରିଣୀ—1. Enchanting; fascinating (female). (ମୋହା—ପୁଂ) ୨ । ବଞ୍ଚନାକାରିଣୀ—2. Beguiling (female). ସ. ତ—୧ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ

ମାଳ ବା ଉପୁର୍ ପଞ୍ଚୀ ଫୁଲ—1. A variety of jasmine with three folds of petals. ୨ । ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନକାଳରେ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ମୋହିତ କରିବା ପାଇଁ ନାରସିଂହଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀରୂପ ଅବତାର ବିଶେଷ—2. An incarnation of Visnu in the shape of an enchanting damsel to beguile the demons at the churning of the ocean. ୩ । ସ୍ୱର୍ବେଶ୍ୟା ବା ଅପ୍ସରୋବିଶେଷ—3. Name of a heavenly courtesan. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଖାତରେ ବ୍ରହ୍ମା ଜଗତରେ ଅସୁରଙ୍କୁ ଦେଲେ ।] ୪ । ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅଭିଚାର ବା ପ୍ରୟୋଗବିଶେଷ (ଯାହା ପ୍ରଭାବରେ ସମସ୍ତେ ମୋହିତ ଓ ନିଷ୍ଚେଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି)—4. Name of a tantric charm which when applied enchants its subject. ୫ । ମୋହକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—5. An enchanting lady. ୬ । ବଞ୍ଚନାକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—6. A beguiling lady. ୭ । ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ (ହି. ଶ)—7. The eleventh day of the bright lunar fortnight of Baiśākha. ୮ । ଯାଦୁ; ଗୁଣି (ହି. ଶ)—8. Charm.

ମୋହନୀ କନ୍ୟା—ସ. ବ—ମୋହନୀ ୨ (ଦେଶ)
Mohinī kanyā Mohinī 2 (See)

ମୋହିବା—ଦେ. କି. (ସକର୍ମକ) (ସ. ମୁହ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍=ମୋହ ଧାତୁ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିବା; ବଶୀଭୂତ କରିବା—(ମୋହ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. To charm; to enchant. ମୁଗ୍ଧ କରା, ମୋହା (ଉ—ଅବଶ୍ୟ ମୋହନକୁ ମୋହ୍ଲେ ।) **मुग्ध करना, मोहना** କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋଇଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚକ୍ଷୁ 'ଘ' ଗୀତ ।) ୨ । ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହେବା—2. To be charmed. ୩ । ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା—3. To perturb. (ଉ—ପ୍ରିୟ ସହୁ, ଯରମାଦ କଡ଼ ଭୁହୁ ଗୋ, ଯାରୁ କେତେ ଛଳେ ମୋହୁ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାନନଚକ୍ଷୁ ଘ. ଗୀତ ।) ୪ । ବ୍ୟାକୁଳ ହେବା—4. To be perturbed. (ଉ—ଭେସନେ ଗୁଣୀ ଛନ ହୋଇ, କାନଇ ଅତି ଦୁଃଖେ ମୋହୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୫ । ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ପାକ କରିବା—5. To cook by mixing an ingredient. ୬ । ଭ୍ରମରେ ପକାଇବା—6. To cause one to commit error.

ମୋହ ହେବା—ଦେ. କି. (ଅକର୍ମକ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହେବା; ମୋହିତ ହେବା—1. To be charmed at. (ଉ—ମୋହିତ ହଓୟା ଏହା ତ ମୁଢ଼ ନ ଜାଣଇ, ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାରେ ହୋଇ ମୋହିତ ହୋନା ମୋହୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ମନ୍ଥିତ ହେବା; ମନ୍ଥା ହେବା—2. To be churned.

ମୋହୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ମୁହ୍ ଧାତୁ=ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ମୋହି ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରେ—1. Enchanting. ୨ । ପ୍ରବଞ୍ଚନାକାରୀ—2. Deceiving. ୩ । ଯେ ମୋହ ଜନ୍ମାଏ—3. Illusive. ୪ । ମୋହପ୍ରାପ୍ତ—4. Fainted.

ମୋହୁତି—ସ୍ତ୍ରୀ. ଦେ (ମୋହଣାପୁର) ବ—ଗୋରୁଙ୍କ ମୁହଁରେ ବନ୍ଧାଯିବା ଜୁଣୀ—A muzzle for the mouth of cattle.

ମୋହେନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ଓ ବଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ମୋହନୀ (ଦେଶ)
Mohenī Mohinī (See)

ମୋହୋ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ମୋହର (ଦେଶ)
Moho 1. Mohara (See)
ଆମାର ୨ । ମୁଁ—2. I. [ଉ—ମୋହୋ କହୁଲେ ସେ ମେରା ତଥା ନଉ ହୋଇବ ଅଳ ହେ । ପାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]

ମୋହୋବତ—ବୈଦେ. ବ—ମୋହବତ (ଦେଶ)
Mohobata Mohabata (See)

ମୋହୋର—ଦେ. ସର୍ବ—ମୋହର (ଦେଶ)
Mohora Mohara (See)
ବୈଦେ. ବ—ମୋହର (ଦେଶ)
Mohara (See)

ମୋହୋର(ରି)ର(ରି)—ବୈଦେ. ବ—ମୋହରର (ଦେଶ)
Mohora(ri)ra(ri) Moharari (See)

ମୌ—ଦେ. ବ (ସ. ମଧୁ)—୧ । ମଉ (ଦେଶ)
Mau 1. Mau (See)
ମଉ ୨ । ମୌଃ (ଦେଶ)
ମଧୁ 2. Mauh (See)

ମୌଆ—ଦେ. ବଣ—ମଉଆ (ଦେଶ)
Mauā Mauā (See)

ମୌଃ—ବୈଦେ. ଅ (ଚତୁରଥ—ସାଙ୍କେତିକ)—ମୌଜା; ମୌଜେ;
Mauh ସାଙ୍କେତିକ—The diminutive form of the
(ମୌ—ଅନ୍ୟରୂପ) word mouzā i. e. village.
ମୌ, ସା ମୌଁ

ମୌକା—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ମଉକା (ଦେଶ)
Maukā Maukā (See)

ମୌକିଲ—ବୈଦେ. ବ (ଘା)—ମଉକିଳ (ଦେଶ)
Maukila Maukīla (See)

ମୌକୁଫ୍ (ବ୍, ଫି, ବି)—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ. (ଚତୁରଥ)—
Maukuph(b, phi, bi) ମକୁଫ୍(ଫି) (ଦେଶ)
Makuph(phi) (See)

ମୌକୁଲି(ଲ)—ସ. ବ (ମୁକୁଳ+ଇ; ଅ)—କାମୁଡ଼; କାଉ; ଝୁଆ—
Maukuli(la) Crow.

ମୌକ୍ତିକ—ସ. ବ (ମୁକ୍ତା+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇକ)—ମୁକୁତା; ମୋତି—
Mauktika Pearl.

ମୌକ୍ତିକ ତଣ୍ଡୁଳ—ସ. ବ—ଏକଲ ଯାବନାଲ; କାଙ୍ଗୁ ନାମକ ଶସ୍ୟ;
Mauktika tandula ଜୁଆର—A sort of maize; millet

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୌକ୍ତିକ ପ୍ରସବା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୁକ୍ତାଝାମୁକା; ଶୁକ୍ତି—
Mauktika prasabā Pearl oyster.
(ମୌକ୍ତିକଶୁକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୌକ୍ତିକାବଳି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମୁକ୍ତାମାଳା—
Mauktikābali A string of pearls.
(ମୌକ୍ତିକମାଳା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୌକ୍ୟ—ସ. ବ (ମୂକ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—ମୂକତା—
Maukya Dumbness.

ମୌଖ—ସ. ବିଣ (ମୁଖ + ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଅ)—ମୁଖ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Maukha Relating to the face or mouth.
ସ: ବ—ମୁଖକୃତ ପାପ—A sin committed with the mouth. (ସଥା—ଅଭକ୍ଷ୍ୟଭୋଜନ; ଅପଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ—ହ. ଶ.)

ମୌଖରି—ସ. ବ (ନାମ୍ନ୍)—ପ୍ରାଚୀନ ରାଜବଂଶ ବିଶେଷ—
Maukharī Name of an ancient royal dynasty of India. [ଦ୍ର—ଏ ବଂଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷରୁ ୮ମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ପୂର୍ବରେ ମଗଧ, ଦକ୍ଷିଣରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଅନ୍ଧ୍ରଦେଶ, ଉତ୍ତରରେ ନେପାଳ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଥାନେଶ୍ୱର ଓ ମାଳବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ କନୌଜରେ ଥିଲା । ଏ ବଂଶର ରାଜାମାନେ ମଦ୍ରରାଜ ଅଶ୍ୱପତ୍ତିଙ୍କ ବଂଶଧର ଥିବା କଥିତ । ଦ୍ୱାରବର୍ମା, ଈଶ୍ୱରବର୍ମା, ଶର୍ବବର୍ମା, ଗ୍ରହବର୍ମା, ସପ୍ତୋବର୍ମା ଆଦି ଏ ବଂଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ଥିଲେ—ହ. ଶ.]

ମୌଖର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟ)—ସ. ବ (ମୁଖର + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ; ଅ)—ପ୍ରଗଲ୍ଭତା; ମୁଖରତା—Talkativeness.
Maukharjya(ra)

ମୌଖିକ—ସ. ବିଣ (ମୁଖ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ମୁଖସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Maukhika 1. Facial. ୨ । ବାଚିକ; ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ—2. Oral; expressed by word of mouth. ୩ । ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ—3 Feigned; pretended. ୪ । କାଳ୍ପନିକ—4. Imaginary. ୫ । ବାହ୍ୟ (ଯାହା ଅନ୍ତରକ ନୁହେଁ)—5. External.

ମୌଖିକ ଗଣିତ—ସ. ବ (ଧାରଣକ)—ମାନସାଙ୍କ; ଯେଉଁ ଗଣିତ ସଂସଖ୍ୟାମାନ ମୁହଁରେ ଉତ୍ତର କରାଯାଏ ଓ ଯାହା ଲେଖାଦ୍ୱାରା ଗଣନା କରାଯାଏ ନାହିଁ—Oral arithmetic; arithmetical problems solved by the mouth and without the aid of writing.
Maukhika ganita

ମୌଗ୍ଧ—ବେ. ବ (ସ. ମୌଗ୍ଧ୍ୟ)—୧ । ନବ ଯୌବନ—
Maugdha 1. Young age; youth. [ଉ—ବୋଲେ କେ ଚହିଁ—ଦୋଇ ଏ ମୌଗ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିଛି । ଉଷ. ଦୋଷଦୁଷ୍ଟାଣୁସୂନସ୍ୱ ଁ] ୨ । ମୌଗ୍ଧ୍ୟ (ଦେଖ)
2. Maugdhya (See)

ମୌଗ୍ଧ୍ୟ—ସ. ବ. (ମୁଗ୍ଧ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ନବୁଝକତା—
Maugdhya 1. Silliness. ୨ । ମୁଗ୍ଧତା—2. The state of being charmed. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଗୁପ ବିଶେଷ; ଥରେ ଶୁଣିଥିବା କଥାକୁ ଫେରି ଆଉ ଥରେ ପଚାରିବା—3. A feminine weakness, namely—asking a question repeatedly after hearing its answer.

ମୌଚ୍ଛ(ଚ୍ଛୁ)ବ—ବେ. ବ—ମଉଛବ (ଦେଖ)
Mauchha(chhu)ba Mauchhaba (See)
(ମୌଚ୍ଛ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୌଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ.—(ଆ.)—ମଉଜ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Mauja (etc) Mauja etc (See)

ମୌଜା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ.—୧ । (ଆ. ମୌଜା)—
Maujā (etc) 1. Maujā etc (See) [ଉ—ଏଥିରେ ପାଞ୍ଚ ଗୋଷ୍ଠ ମୌଜା—ମୌଜେ ସମରଗର……ଫଙ୍କାରମୋଦ୍ଦନ. ଭୁମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ହନ୍ତୁ ରାଜତ୍ୱରେ ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗର ପ୍ରଚ 'ବଣ୍ଡି'ରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରାମ ଥିଲା । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ଏହି 'ଗ୍ରାମ'ର ନାମ 'ମୌଜା' ହେଲା । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।] ୨ । (ଫା. ମୋଜା) —ମୋଜ—2. Mouza. ୩ । (ଆ. ମୌଜ୍) ଲହଡ଼ି—3. Wave.

ମୌଜି—ବୈଦେ. ବିଣ—ମଉଜି (ଦେଶ)
Mauji Mauji (See)

ମୌଜିଆ—ବେ. ବିଣ—ମଉଜିଆ (ଦେଖ)
Maujiā Maujiā (See)

ମୌଜୁତ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ)—ମଉଜୁତ୍ (ଦେଖ)—Maujut
Maujut(d) ମଜୂଦ ମୌ(ମହ)ଜୁଦ (See)

ମୌଞ୍ଜ—ସ. ବିଣ.—(ମୂଞ୍ଜ+ଅ)—ମୂଞ୍ଜ ତୃଣ ନର୍ମିତ—Made of Munja grass.
Maunja (ମୌଞ୍ଜୀସ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୌଞ୍ଜୀ—ସ. ବ—(ମୂଞ୍ଜ=ଏକ ପ୍ରକାର ତୃଣ+ବାଚାର୍ଥେ. ଅ+ ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—(ଉପନୟନ ସମୟରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା) ମୂଞ୍ଜ ନାମକ ଏକ ଜାତୀୟ ତୃଣଦ୍ୱାରା ନର୍ମିତ ମେଖଳା—A girdle made of the Munja grass worn by a Brahman boy at his initiation. ସ. ବିଣ. ବୁ°—(ମୂଞ୍ଜ+ଅ +ଇନ୍; ୬ମା. ୧ବ)—ମୂଞ୍ଜ ମେଖଳା ଧାରୀ—Wearing a girdle of Munja grass.
Maunji ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ) ମୌଞ୍ଜୀ ମେଖଳା ମୌଞ୍ଜୀବନ୍ଧ ମୌଞ୍ଜୀ ବନ୍ଧନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ମୌଢ଼ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବେ. ବ—ମଉଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Maurda (etc) Maurda etc (See)

ମୌଢ଼୍ୟ—ସ. ବ.—(ମୂଢ଼ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ) —୧ ମୂଢ଼ତା; ମୂର୍ଖତା—
Maurdhya 1. Ignorance. ୨ । ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା—2. Childhood; in fancy.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୌଣ୍ଡ୍ୟ—ସ. ବ—(ମୁଣ୍ଡ+ଯ)—ଖାଲୁଆକ ବା କୃତ୍ରିମ ଭେଷ-
Maunḍya ବ୍ଧାନତା—Baldness (natural or brought about by shaving.)

ମୌତ୍—ଦେ. ବ—(ସ. ମତ୍ତତା)—ନଶାଖୋରର ମାଦକତା ଉପଭୋଗ
Maut
ମୌତାତ; ମୌଜ **ନଶାକାମୌଜ, ମତତାଇ** ବା ମତ୍ତତ—The en-
[ମୌତାତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] joyment of intoxicating drugs by a person addicted to it.

ମୌତ—ବୈଦେ. ବ—(ଆ. ମୌତ; ଗ୍ରୀକ. ସ. ମୃତ୍ୟୁ)—ମରଣ—
Mauta ମୃତ୍ୟୁ **ମୌତ** Death

ମୌତ୍ରିକ—ସ. ବଣ—(ମୂତ୍ର+ଇକ)—ମୂତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Mautrika Urinary; uric.

ମୌଦ୍ଗଲ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ମୁଦ୍ଗଲ+ଅ)—ମୁଦ୍ଗଲ ଋଷିଙ୍କ ଗୋତ୍ର ଜାତ-
Maudgala Born of the clan or race of sage Mudgala.

ମୌଦ୍ଗଲି—ସ. ବ—(ମୁଦ୍ଗଲ+ଇ)—ବାସୃଗ; କାକ—
Maudgali Crow.

ମୌଦ୍ଗଲ୍ୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—(ମୁଦ୍ଗଲ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—୧।
Maudgalya ମୁଦ୍ଗଲ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଋଷିବିଶେଷ—1. Name of the son of sage Mudgala and the founder of a clan. ୨। ମୁଦ୍ଗଲ ଋଷିଙ୍କ ଗୋତ୍ରଜ ପୁରୁଷ—2. A man born in the clan of Mudgala.

ମୌଦ୍ଗଲ୍ୟାୟନ—ସ. ବ.—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ନାମ (ହି. ଶ)
Maudgalyāyana Name of the principal disciple of Buddha.

ମୌଦ୍ଗୀନ—ସ. ବ.—(ମୁଦ୍ଗ+ଖନ)—ମୁଗ ବଅରୁ—
Maudgīna A field in which Muga is raised.

ମୌନ—ସ. ବ—(ମୁନି+ଭାବ ଓ କର୍ମରେ ଅ)—୧। ଚୁପ୍ଚାଂଭାବ; କଥା ନ କହିବା; ଅଭ୍ୟାସ—1. Silence; taciturnity. ୨। ବିଷଣ୍ଣତା—2. Sadness; gloominess; melancholy. ୩। ମୁନିବ୍ରତ—3. The austerities practised by a sage. ୪। ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସର ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷ (ହି. ଶ)—4. The first lunar fortnight of the month of phālguna.

ମୌନ ଦେ. ବଣ (ସ. ମୌନା)—ମଉନ (ଦେଶ)
ମୌନ Mauna (See)

ମୌନ ତୁଣ୍ଡ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନତମୁଖ—Looking
Mauna tuṇḍa downwards; with a downcast look.

ମୌନ ତ୍ୟାଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଥା କହିବା—To open one's
Mauna tyāga karibā lips.
ମୌନ ତ୍ୟାଗ କରା **ମୌନ ତଜନା**

ମୌନବତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୌନବ୍ରତ ଧରଥିବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ—A woman
Maunabatī taking to a vow of silence. [ବ୍ର—ସାଇଁ ସାଇଁ ଡାକୁଅଛୁ ବସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା । ମୌନବତୀ ସେପ୍ତେ ସମାଧି-ଭସ୍ପର୍ଶ—ଗୁଖନାଥ. ନଉଚେତସ୍ତ ।]

ମୌନ ବ୍ରତ—ସଂ. ବ—ମୌନ ରହିବାର ନିୟମ; ବାକ୍‌ସଂଯମ—
Mauna brata A religious vow of silence.

ମୌନବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବ—ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ଯାହ ନ ଫିଟାଇବା ରୂପ
Maunabrata grahaṇa ବ୍ରତ ନେବା—Taking to a
(ମୌନ ବ୍ରତ ଧାରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) religious vow of silence.
(ମୌନ ବ୍ରତଧାରୀ—ବଣ)

ମୌନ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମୌନ ରହିବା ପରେ କଥା
Mauna bhaṅga କହିବା---Breaking of one's silence; opening one's mouth.

ମୌନଭାବ—ସଂ. ବ—ଚୁପ୍ଚାଂଭାବ—Silence.
Mauna bhāba (ମୌନତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମୌନ ମାଳା —ଦେ. ବ—ମଉନମାଳା (ଦେଶ)
Muana mālā Mauna mālā (See)

ମୌନ ମୁହାଁ —ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ମଉନମୁହାଁ (ଦେଶ)
Mauna muhāñ Mauna muhāñ (See)
(ମୌନ ମୁଖୀଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମୌନ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୁପ ହୋଇ ରହିବା—To keep
Mauna rahibā silent; to remain silent.
ମୌନ ଥାକା **ମୌନ ରହନା**

ମୌନ ସମ୍ମତି—ସଂ. ବ (ସ. ଯ. ତ୍ପୁ)—ମୌନାବଲମ୍ବନଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ
Mauna sammati ସମ୍ମତି - Silent consent; consent implied by one's remaining silent. [ବ୍ର—ଏ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରବଚନ ଅଛୁ । ଯଥା—ମୌନଂ ସମ୍ମତିଲକ୍ଷଣଂ । ଅର୍ଥାତ୍ ମୌନ ରହିବାହିଁ ସମ୍ମତି-ସୂଚକ ।]

ମୌନ ସ୍ୱଭାବ—ସଂ. ବ (ସ. ଯ. ତ୍ପୁ)—ମାଉବ ସ୍ୱଭାବ—Silent
Mauna swabhāba nature. ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୌନସ୍ୱଭାବଟିଷ୍ଟ—Having a silent nature; silent by nature.

ମୌନାବତୀ—ଦେ. ବ—ମଉନାବତୀ (ଦେଶ)
Maunābatī Maunābatī (See)

ମୌନାବଲମ୍ବନ—ସଂ. ବ—ମୌନଭାବ ଧାରଣ—Keeping silent;
Maunābalambana holding of one's tongue.

ମୌନାବଲମ୍ବୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ମୌନଭାବ ଧାରଣ କରିଥାଏ—
Maunābalambī Keeping silent.
[ମୌନାବଲମ୍ବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ମୌନୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ମୌନ+ଇନ୍; ୧ମା. ୯ବ)—୧। ମାଉବ—
Mauni 1. Taciturn; silent. ୨। ମୌନବ୍ରତଧାରୀ—[ମୌନିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Observing the vow of silence. ବ—ମୁନି, ତପସ୍ୱୀ; ଋଷି—A hermit; a sage.

ମୌ ମାଛି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ମହୁମାଛି; ମଧୁମକ୍ଷିକା—Bee.
Mau māchhi ମୌମାଛି **ମଧୁମାକ୍ଷି**

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୌର—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ମଯୂର)—ମୟୂର (ଦେଖ)
Maura ମୟୂର ମୋର Mayūra (See)
[ମୌର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ]

ମୌରଜିକ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ମୁରଜ + ଣିକ୍ଅର୍ଥେ. ଇକ)—ମୃଦଙ୍ଗବାଦକ—
Maurajika A drummer.
[ମୌରଜିକା -କୀ]

ମୌର(ରୁ)ସ୍—ବୈଦେ. ବ (କରଉଅ; ଅ. ମୌରୁସ୍)—ପିତୃପିତାମହାଦି
Maura(ru)s ପୂର୍ବପୁରୁଷ—Ancestors.
ମୌରୁଶ ମୌରୁସ

ମୌର(ରୁ)ସି—ବୈଦେ. ବଣ (କରଉଅ; ଅ. ମୌରସୀ)—
Maura(ru)si ୧ । ପୈତୃକ—1. Paternal. ୨ । ପିତୃ-
ମୌରୁଶି ପୈତାମହକ—2. Hereditary, ancestral.
मौरुसी ୩ । ପିତୃପିତାମହକ୍ରମେ ଭୋଗ ହୋଇ ଅସୁଥିବା—
3 Inherited from ancestors.

ମୌରସି ମକଦ୍ଦମି—ବୈଦେ. ବ (କରଉଅ)—ପିତୃପିତାମହ କ୍ରମେ ବା
Maurasi makaddami ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଭୋଗ ହେବା
ମୌରୁସୀ ମୋକଦ୍ଦମୀ ପକଦମି—A hereditary tenure.
मौरुसी मुकद्दमी

ମୌରସି ପଟ୍ଟା—ବୈଦେ. ବ (କରଉଅ)—ଚରସ୍ଥାୟୀ ଦଟ୍ଟା—
Maurasi paṭṭā A hereditary lease.
ମୌରୁସୀପାଟ୍ଟା मौरुसी पटा

ମୌରସି ହାସଲ(ଲ,ଲ)—ବୈଦେ. ବଣ (କରଉଅ) (ଅ)—ପିତୃ-
Maurasi hāsal(la,li) ପିତାମହଙ୍କ ଅର୍ଜିତ—Earned or
ମୌରୁସି ହାସଲୀ acquired by one's ancestors.
मौरुस हासिल

ମୌରା—ଦେ. ବ—ମହୁରା (ଦେଶ)
aura Mahurā (See)

ମୌରାର୍ଡ଼(ଲ)—ଦେ. ବ—ମରାର୍ଡ଼ (ଦେଶ)
Maurārḍi(li) ମୁରୁଲି(ଲା) मारा Maurārḍi (See)

ମୌରି—ଦେ. ବ—ମଉରି (ଦେଶ)
Mauri Mauri (See)

ମୌର୍ଖ୍ୟ ସଂ. ବ (ମୂର୍ଖ + ଷ୍ୟଞ୍ଅର୍ଥେ. ଅ)—ମୂର୍ଖତା—
Maurkhya Iguorance; stupidity.

ମୌର୍ତ୍ତିକ ସଂ. ବ (ମୂର୍ତ୍ତି + ସଂବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଚିତ୍ର
Maurttika ସଂବନ୍ଧୀୟ 1. Relating to an image or
idol. ୨ । ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ—
2. Hieroglyphic.

ମୌର୍ତ୍ତିକ ଅକ୍ଷର—ସଂ ବ (ଅକ୍ଷରକ ଗଠୋର)—ବସ୍ତୁଚିତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ
Maurttika akshara ଅକ୍ଷର—Hieroglyphics.
[ମୌର୍ତ୍ତିକ ଲିପି—ଅକ୍ଷରଲିପି] [ଦ୍ର—ଏହା ଲିପି ପ୍ରଥମେ ମିଶର ଦେଶରେ ଥିଲା ବୋଲି ଅଛି । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନଲିପିକ ।]

ମୌର୍ଦ୍ଧୀ—ସଂ ବ (ମୂର୍ଦ୍ଧା=ମୁଣ୍ଡ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇ)
Maurddhi ୧ । ଧନୁର୍ଗୁଣ (ଯେଉଁ ମୁରୁଜାର ମୁଣ୍ଡରେ ଛଆଁ ହୁଏ)—1. The string of a bow. ୨ । ଚତୁର୍ଭୁଜ
ଚିତ୍ର—2. The chord of an arc. ୩ । ଜୁଆମଇଜା (କଦ୍ଦୁଜ ବୃକ୍ଷରୁ ମିଳୁଥିବା ତରକାରି 'ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ')—3. A kind of kitchen fruit; Cephalandra India. ୪ । ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ (ଦେଖ)—4. Ajaśṛungi (See)
ବଣ—ମୂର୍ବାତୃଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Mūrdhā grass.

ମୌର୍ଯ୍ୟ—ସଂ ବ (ମୁର୍ + ଅଣ୍ଅର୍ଥେ. ଅ)—ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ରାଜା—
Maurjya Raja Chandragupta.
[ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମୁରା ନାମ୍ନୀ ଦାସୀର ପୁତ୍ର ଥିଲେ ।]

ମୌର୍ଯ୍ୟବଂଶ—ସଂ. ବ—ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜବଂଶ—The
Maurjya bamśa dynasty of Chandragupta.
[ଦ୍ର—ଅଶୋକ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ବଂଶୀୟ ଥିଲେ ।]

ମୌଲ—ଗ. ବଣ. – (ମୂଳ + ସବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ମୌଳିକ; ମୂଳ
Maula ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Radical. ୨ । ବଶୁଦ୍ଧ ବଂଶଜ—
2. Descended from pure blood. ୩ । ଅନୁ; ବିଶ୍ୱସ୍ତ—3. Trustworthy ୪ । ଭୂମ୍ୟାଦିର ମୂଳ-
ଜ୍ଞାତା—4. Knowing the origin of fields. ୫ । ମୌରସୀ; ପୈତୃକ (ହ୍ର. ଣ)—5. Ancestral.
ସ. ବ—୧ । ଗ୍ରାମର ମଣ୍ଡଳ ବା ଗ୍ରାମର ଜମିଦାର—
1. The head-man of a village. ୨ । ସଚିବ; ଅମାତ୍ୟ—2. Minister. ୩ । ଗଢ଼ଣ; ଆର୍ଦ୍ଦ—
3. Mdel.

ମୌଲ—ଦେ. ବ.—ମହୁଲ (ଦେଶ)
Maula Mahula (See)

ମୌଲଭା—ବୈଦେ. ବ.—(ଫା. ମୋଲନା)—ମୁସଲମାନ ଶ୍ରୁତି-
Maulna ମାନଙ୍କର ଉପାଧି—A title of Mahomedan
ମୌଲନା मालना learned men.

ମୌଲବୀ -ବୈଦେ. ବ.—୧ । ଆରବୀ ଭାଷାରେ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ—
Maulabi 1. A person learned in the Arabic
ମୌଲବୀ मौलवी language.
୨ । ମୁସଲମାନ୍ ପଣ୍ଡିତ—2. A Mahomedan learned man. ୩ । ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମଗୁରୁ ଅଧ୍ୟାପକ—3. A Mhomedan religious preceptor. ୪ । ମୁସଲମାନ ବଦ୍ୟାଳୟର ଆରବୀ ଓ ଫାରସୀର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷକ—
4. A higher class Mahomedan teacer.
[ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ମୁସଲମାନ ଉଦ୍ଦୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ମୌଲମିନ୍—ଦେ. ବ.—ଏକ ପ୍ରକାର କଦଳୀ—
Maulamin ମୌଲମୀନ A kind of plantu.
[ଦ୍ର—ଏହା କଲେଇ ବର୍ଣ୍ଣ ପରି ବଙ୍କା,ଲମ୍ବା ଓ ପୁଷ୍ଟିକର । ଭାରତରେ ଏହାକୁ ଲୋକେ ଖାଆନ୍ତି । ଏହା ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ମୌଲମିନ୍ ଅଞ୍ଚଳରୁ ପ୍ରଥମେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଥିଲା ।]

ମୌଲମିନ୍ ଚାଉଳ—ଦେ. ବ—ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଅସୁଥିବା
Maulamin chāula ଚାଉଳ—Rice imported into
ମୌଲମୀନ ଚାଲ मौलमीन चावल Burma

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୌଳା—ଦ. ବ—ମଉଳା (ଦେଶ)
Maulā Maulā (See)

ମୌଳି—ଦ. ବ—(ମୂଳ+ଇ; ମୂ ଧାତୁ=ବଦ୍ଧନ କରିବା+ଉର୍ମ. ଳ)
Mauli ୧ । ଶିଖର; ଚୂଡ଼ା; ଅଗ୍ରଭାଗ—1. Top; summit. ୨ । ଶିଖା—2. Lock of hair on the crown of the head. ୩ । କଚ୍ଛଟ; ମୁକୁଟ—3. Diadem. ୪ । ଜୁଡ଼ା—4. Chignon; hair dressed into a braided coil. ୫ । ଶୀର୍ଷ; ମସ୍ତକ—5. Head. ୬ । ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ--6. A tree; Janessia Asoka. ୭ । ଜଟାଜୁଟ—7. A mass of matted hair. ୮ । ଦଳର ମୁଖ୍ୟ ବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—8. Headman. ୯ । ପୃଥିବୀ; ଭୂମି (ହି. ଶ)—8. The earth.

ମୌଳିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ମଳିଆ (ଦେଶ)—Maliā (See)
Maulia ମୟଲା ମୈଳା

ମୌଳିକ—ଦ. ବିଣ (ମୂଳ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ମୂଳୀଭୂତ; ମୂଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Radical; fundamental. ୨ । ଆଦ୍ୟ; ପ୍ରାଥମିକ—2. Primary; original; primordial. ୩ । ପ୍ରଧାନ—3. Principal. ୪ । ସଦ୍‌ବଂଶ ଜାତ—4. Born of a noble family; of gentle birth.

ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ—ଦ. ବ (ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଯେ କୌଣସି
Maulika padārtha ବସ୍ତୁର ମୂଳଭିତ୍ତି; ଯାହାର ଅପୂ, ବୃଦ୍ଧି ବା ବିନାଶ ନାହିଁ—(science) Elements

ମୌଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମଉଳିବା (ଦେଶ)
Maulibā ମୌଳନା Maulibā (See)

ମୌଳୀ—ଦ. ବ (ମୂଳ+ଅ+ଈ)—୧ । ଭୂମି—1. The earth. ୨ । କେଶ—2, The hair. ୩ । ଫଣ୍ଡାକେଶ—3. Hair tied into a knot. ୪ । କଚ୍ଛଟ; ମୁକୁଟ—4. Diadem. ୫ । ମସ୍ତକ—5. The head. ୬ । ଚୂଡ଼ା; ଅଗ୍ରଭାଗ—6. The top; the summit. ୭. ବିଣ ଯୁଂ (ମୌଳି+ଇନ୍; ୧ମା. (ମୌଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ବ)—ମୁକୁଟଧାରୀ (ହି. ଶ)—Wearing a crown.

ମୌଶନ—ବୈଦେ. ବ (କଉରଥା)—ମୋଶନ୍ (ଦେଶ)
Mauśan Mośan (See)

ମୌଶୁପ—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (କଉରଥା) (ଫା)—ପୁବୋକ୍ତ
Mauśupha (ବ୍ୟକ୍ତି)—Aforesaid (person)
(ଶୁଦ୍ଧିଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୌସୁଫ ମୌସୁଫ

ମୌଶୁ(ଶି)ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ ମୌଶିକ)—୧ । ଋତୁ—1. Mauśu(śi)m Season. ୨ । ମୌଶୁମ୍ ବାୟୁ (ଦେଶ) ମରସୁମ 2. Mauśum bāyu (See) ମୌସିମ ୩ । ମୌଶୁମ୍ ବୃଷ୍ଟି (ଦେଶ)

3 Mauśum bṛushṭi (See)
୪ । ଉପଯୁକ୍ତ ଋତୁ ବା ସମୟ—4. Proper season or time.

ମୌଶୁମ୍(ମୀ) ବାୟୁ—ଦେ. ବ. (ଫା. ମୌଶିମୀ=ଋତୁକାଳୀନ)—
Mauśum(mī) bāyu ଋତୁକାଳୀନ ପବନ—The monsoon; winds blowing according to season.
ମରସୁମୀ ବାୟୁ ମୌସିମୀ ହବା

ମୌଶୁମ୍(ମୀ) ବୃଷ୍ଟି—ଦେ. ବ—ବର୍ଷାକାଳୀନ ବୃଷ୍ଟି—
Mauśum(mī) bṛushṭi The monsoon rain.
ମରସୁମୀ ବୃଷ୍ଟି ମୌସିମୀ ବୃଷ୍ଟି

ମୌଶୁ(ଶି)ମୀ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ମୌଶିମୀ)—୧ । ଋତୁକାଳୀନ
Mauśu(śi)mī —1. Seasonable. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ଋତୁରେ ଘଟିବା—2. Happening in proper season; seasonal.
ମରସୁମୀ ମୌସିମ

ମୌଷଦ (ଧ, ଦ, ଧି)—ଗ୍ରା. ବ—ମଉଷଦ (ଦେଶ)
Maushada(dha, di, dhi) Mausḥada (See)
ମହୌଷଧ (ଉ—ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ନାହିଁ ଇହାଁ ଔଷଧ ମୋଷଧ। ଗାତା. ମହୌଷଧ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନରୂପଉଗୀତା।)

ମୌଷଳ—ସଂ. ବ. (ମୂଷଳ+ସଂବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ମୂଷଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Maushala 1. Relating to a mace. ୨ । ମୂଷଳ ସଦୃଶ; ମୂଷଳଆ—2. Thick like a cudgel or mace.

ମୌଷଳ ପର୍ବ—ଦ. ବ—ମହାଭାରତର ଅଠର ପର୍ବ ମଧ୍ୟରୁ ଷୋଡ଼ଶ
Maushala parba ପର୍ବ—The 16th canto of the eighteen canto of Mahābhārata.
[ଦ୍ର—ଏହି ପର୍ବରେ 'ମୂଷଳଂ କୁଳନାଶନଂ' ଏହି ଉକ୍ତିର ପ୍ରତିପାଦକ ଉପଉକ୍ତ ଲେଖା ଯାଇଅଛି।]

ମୌଷ୍ଟା—ଦ. ବ. (ମୁଷ୍ଟି+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରହରଣ କ୍ରୀଡ଼ା; ଯେଉଁ ଖେଳରେ କଥା ମତ୍ସର ଦ୍ୱନ୍ଦ—1. Boxing. ୨ । ମୁଠା ମାଡ଼--2. Fisticuff.
Maushṭā

ମୌଷ୍ଟିକ—ଦ. ବ—ଚୋର (ହି. ଶ)—
Maushṭika Theft.

ମୌସା—ଦେ. ବିଣ—ମଉସା (ଦେଶ)
Mausā Māusā (See)

ମୌସୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବ. (ଭୁଲ. ହି. ମୌସା)—ମାଉସୀ (ଦେଶ)
Mausī Māusī (See)

ମୌହା—ଦ. ବ—ମହୁଆ (ଦେଶ)
Mauhā Mahuā (See)

ମୌହୂର୍ତ୍ତ—ଦ. ବ. (ମୁହୂର୍ତ୍ତ+ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ. ଅ)—ଜ୍ୟୋତିଷୀ—
Mauhūrtta Astrologer.
(ମୌହୂର୍ତ୍ତିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମ୍ନା (ଧାତୁ)—ସ୍ମ—ପୁନଃ ପୁନଃ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା; ଗୋଷିବା—
Mnā (root) To get by heart; to commit to memory.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମ୍ୱାହିଁବା –ବେ. କି —ମୁହାଁଇବା (ଦେଶ)
Mwāhiñbā Muhāñibā (See)

ମ୍ୟାଉଁ ମ୍ୟାଉଁ—ଦେ. ଅ. (ଅନୁକରଣ ଧ୍ୱନି)—ମିଆଁ ମିଆଁ; ବିଲୁଆ
Myāuñ myāuñ ବୋକେଇବା ଶବ୍ଦ—The mewing of
ମ୍ୟାଓଁ ମ୍ୟାଓଁ **ମଯାଁଁ** cats.

ମ୍ୟାକ୍ସ୍ ମୁଲ୍ଲର—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ) (ଇଂ. ମାକ୍ସ୍ ମୁଲର)—ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ
Myāks mullar ଭାଷାବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜର୍ମାନ୍ ପଣ୍ଡିତ—
ମ୍ୟାକ୍ସ ମୁଲ୍ଲାର The late Dr. Friedrich Max Muller.
ମୈକ୍ସ ମୁଲର [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ ଥିଲା । ଏ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଗଭୀର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍জ୍ଜନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ୧୮୬୩ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୧୯୦୦ରେ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ ।]

ମ୍ୟାଗାଜିନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ.—(ଇଂ. ମ୍ୟାଗାଜିନ୍)—
Myāgājin ମେଗାଜିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—Megājin etc.
ମ୍ୟାଗାଜିନ **ମୈଗେଜିନ** (See)

ମ୍ୟାଜିକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେଜିକ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Myājik (etc) (ଦେଶ)—Mejik etc (See)
ମ୍ୟାଜିକ **ମଜୀକା**

ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେଜଷ୍ଟର (ଦେଶ)
Myājishṭreṭ Mejishṭara (See)
ମ୍ୟାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ **ମୈଜିଷ୍ଟର**

ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେଟ୍ରିକ୍ (ଦେଶ)
Myaṭrik Metrik (See)
ମ୍ୟାଟ୍ରିକ **ମୈଟ୍ରୀକ**

ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେଟ୍—ବୈଦେ ବ (ଇଂ) – ମେଟ୍ରିକୁଲେଟ୍ (ଦେଶ)
Myāṭrikuleṭ Meṭrikuleṭ (See)
ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେଟ **ମୈଟ୍ରୀକୁଲେଟ**

ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ (ଦେଶ)
Myāṭrikulesan Meṭrikulesan (See)
ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ **ମୈଟ୍ରୀକୁଲେସନ**

ମ୍ୟାନେଜର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେନେଜର (ଦେଶ)
Myānejar Menejara (See)
ମ୍ୟାନେଜର [ଦ୍ର— ଇଂରାଜର 'an' ଅବରେ ଥିବା 'a' ର
ମ(ମୈ)ନେଜର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଅ' ତୁଦ୍ଦେ ବ 'ଏ' ତୁଦ୍ଦେ । ଏହା 'ଏ' ଓ 'ଅ' ଉଚ୍ଚାରଣର ମିଶ୍ରଣ । ଏଥିପାଇଁ କେହି କେହି ଏହାକୁ ମାନ, କେହି କେହି ମେନ୍, କେହି କେହି ବା ମ୍ୟାନ୍ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଫଳତଃ ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସିଟି ଇଂରେଜ ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ଠିକ୍ ଅନୁକରଣ କରିପାରେ ନାହିଁ ।
'ମ୍ୟା' ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଇଂରେଜ ଶବ୍ଦମୂଳକ ଶବ୍ଦମାନ ଏହି ଭାଷାକୋଷରେ 'ମା' ବା 'ମେ' ରମ୍ଭା 'ମ୍ୟା' ଭଳେ ଦେଖିବାକୁ ଦେବ ।]

ମ୍ୟାମ୍—ଗ୍ରାବେ. (ମେଦଗାସ୍କର) ବ – ମେମ୍; ସାହାବାଣୀ—
Myām Lady.
ମ୍ୟାଲେରିଆ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେଲେରିଆ (ଦେଶ)
Myāleriā Meleriā (See)
ମ୍ୟାଲେରିୟା **ମୈଲେରିଆ**

ମ୍ୟୁଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) – ମ୍ୟାଉଁ; ବିଲୁଆର ବୋବାଳ –
Myuñ The mewing of cal.
ମ୍ୟାଓଁ **ମଯାଁଁ** (ମ୍ୟୁଁମ୍ୟୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ମ୍ୟୁଜିଅ(ୟ)ମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) – ମିଜିଅମ୍ (ଦେଶ)
Myujia(ya)m Miujiam (See)
ମ୍ୟୁଜିକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) —ମିଜିକ୍ (ଦେଶ)
Myujik Miujik (See)
ମ୍ୟୁଟିନି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମିଉଟିନ (ଦେଶ)
Myuṭini Miuṭini (See)
[ଦ୍ର—ସିପାହୀ ମ୍ୟୁଟିନି=୧୮୫୭ ସାଲରେ ଭାରତରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ।]

ମ୍ରକ୍ଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବୋଳିବା; ମାଖିବା—1. To smear; to
Mraksh (root) annoint. ୨ । ଏକତ୍ର ମିଶାଇବା—
2. To mix together. ୩ । ସଞ୍ଚୟ କରିବା—
3. To collect. ୪ । ଅଶୁଦ୍ଧ କହିବା—4. To
speak incorrectly.

ମ୍ରକ୍ଷଣ—ସ. ବ. (ମ୍ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) —୧ । ବୋଳିବା;
Mrakhaṇa ମାଖିବା; ଲେପିବା—1. Smearing;
annoiting. ୨ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁର ମିଶ୍ରଣ—
2. Mixing up of many things.

ମ୍ରଜ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go; to walk.
Mrardh(root) ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

ମ୍ରଦ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବା; ଦଳିବା—1. To tread;
Mrad (root) to trample; to crush. ୨ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ
କରିବା—2. To pulverise; to reduce to
powder. ୩ । ପେଷିବା—3. To grind; to
pound.

ମ୍ରଦିମା—ସ. ବ (ମୃଦୁ + ଭାବେ. ଇମନ; ୧ମା. ୧ବ)—କୋମଳତା;
Mradimā ମୃଦୁତା—Mildness.

ମ୍ରଦିଷ୍ଠ—ସ. ବିଶ (ମୃଦୁ + ଅତ୍ୟର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୃଦୁ—
Mradhiṣṭha Very mild.
(ମ୍ରଦିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମ୍ରଦୀୟାନ୍—ସ. ବିଶ. ତ୍ରି (ମୃଦୁ + ଈୟସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Mradiyān ମୃଦୁତର; ଅତି ମୃଦୁ—Very mild.
(ମ୍ରଦୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମ୍ରିୟମାଣ—ସ. ବୃତ୍ତ. ତ୍ରି (ମୃ ଧାତୁ = ମରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ୍)—
Mriyamāṇa ୧ । ମୃତପ୍ରାୟ; ମଲା ପରି—1 Moribond
(ମ୍ରିୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅବନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ—2 Dying.
ଅବସନ୍ନ—3. Worne out; exhausted. ୪ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୪। ଅତି ଦୁଃଖିତ—4 Very sad; dejected. ୫। ଅତି ଲଜ୍ଜିତ—5. Much ashamed; abashed.

ମ୍ଳାନ —ବି. ବିଣ (ମ୍ଲୈ ଧାତୁ=କାନ୍ତି ନଷ୍ଟ ହେବା, ଝାଉଁଳିଯିବା+ Mlāna କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ମଳିନ—1. Dirty; foul; filthy. ୨। ଲୁପ୍ତ; କାନ୍ତିହୀନ—2. Shorn of splendour. ୩। ବିଷଣ୍ଣ—3. Pale; languid. ୪। ଅପ୍ରସନ୍ନ—4. Dejected; disconcerted. ୫। ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ—5. Emaciated. ୬। ଝାଉଁଳି ଯାଇଥିବା—6. Withered. ୭। ଶ୍ରାନ୍ତ; କ୍ଲାନ୍ତ—7. Tired; jaded; weary; fatigued. ୮। ଦୁର୍ବଳ—8. Weak. ୯। ନିର୍ଲଜ୍ଜ—9. Shameless. ୧୦। ଫିକା ପଡ଼ିଯାଇଥିବା; ମଉଳି ଯାଇଥିବା—10. Faded.

ମ୍ଳାନ ବଦନ —ବି. ବ.—(କର୍ମଧା)—ବିଷଣ୍ଣ ମୁଖ—Pale face; Mlāna badana dejected countenance. ବିଶ. (ମ୍ଳାନ ମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁଂ.—(ବହୁବ୍ରୀ)—ବିଷଣ୍ଣ ମୁଖଯୁକ୍ତ—(ମ୍ଳାନ ବଦନା, ମ୍ଳାନ ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Pale-faced; dejected.

ମ୍ଳାନି—ବି. ବ.—(ମ୍ଲୈ ଧାତୁ+କ୍ତିବ. ଇ)—୧। ପାଲଦ୍ୟ—Mlāni 1. Paleness; pallor. ୨। କ୍ଲାନ୍ତି—2. (ମ୍ଳାନତା; ମ୍ଳାନତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Weariness; langour. ୩। କୃଶତା—3. Emaciation.

ମ୍ଳାନିବା—ବେ. (ଉଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ସ. ମ୍ଳାନ)—ମ୍ଳାନ କରିବା; ଘୃଣ- Mlānibā ସ୍ପାନ କରା ସ୍ନାନ କରନା ପ୍ରଭୃ କରିବା—To turn anything pale; to tarnish. [ଉ—ସା ଙ୍କଠ ବେବେ ଲବେ ନ ଘାଇଲ ମ୍ଳାନ କରୁ ଦାଲ। ଗ୍ରାଧାନାଥ. ସମାସାଡ଼ା।]

ମ୍ଳାୟୀ—ବି. ବିଣ. ପୁଂ—(ମ୍ଲୈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧। ମ୍ଳାନ; Mlāyī ମ୍ଳାନତାଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ)—1. Faded. ୨। ଅବ (ମ୍ଳାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁଃଖିତ—2 Dejected.

ମ୍ଲିଷ୍ଟ—ବି. ବିଣ.—(ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଧାତୁ=ଅଶୁଦ୍ଧ ବା ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଥା କହିବା+ Mlishṭa କର୍ମ. ତ)—୧। ଅସ୍ପଷ୍ଟ—1. Indistinct. ୨। ଅବ୍ୟକ୍ତ; ଅସ୍ପଷ୍ଟ—2. Inarticulate. ୩। ମ୍ଳାନ—3. Pale; languid. ୪। ଅପ- ଗତ—4. Removed. ବି—(+ଶବ. ତ)—ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଥା—Indistinct words; jargon.

ମ ଚ୍(ଚ୍) (ଧାତୁ)—ବି.—୧। ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨। Mlech(ch) (root) ଗତି କରିବା—2. To move.

ମ୍ଲେଚ୍ଛ (ଧାତୁ)—୧। ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଥା କହିବା—1. To speak indis- Mlechchh(root) tinctly. ୨। ଅଶୁଦ୍ଧ କଥା କହିବା 2. To speak incorrectly. ୩। ଅସଭ୍ୟ ବା ଅସଭ୍ୟଜନୋଚିତ ବାକ୍ୟ କହିବା— 3. To speak a jargon

ମ୍ଲେଚ୍ଛ —ବି. ବ—(ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ବର୍ବର ବା ଅସଭ୍ୟ Mlechchha ଜାତି (ବସ୍ତ୍ର, ଶବର, ବାଲ୍ହୀକ, ଶକ, ଖଶ, ଯବନ ପ୍ରଭୃତି) ଅନାର୍ଯ୍ୟ; ବିଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Barbarians (using a jargon other than Sanscrit); a non-Aryan; a foreigner. (Apte). [ଉ—ତାହାଙ୍କୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛଙ୍କ ଦେଶରେ ସେ ରଖିଲେ। କୃଷ୍ଣଦ୍ୱି. ମହାଭାରତ. ଅଦି।] [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ଧାତୁଗତ ଅର୍ଥ—ଅସ୍ପଷ୍ଟଭାଷୀ ବା ଅବ୍ୟକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି। ସେଇଁ ଭାଷାମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ-ଶୈଳୀ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରୁ ପୃଥକ୍ ଏପରଭାଷାଭାଷୀଙ୍କୁ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ବୋଲି ଯାଇଅଛି। ମ୍ଲେଚ୍ଛମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ରହିତ ବୋଲି ଯାଇଅଛି। ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଧେନୁ ନନ୍ଦିନୀଙ୍କୁ ବଳାତ୍କାର ଛଡ଼ାଇ ନେବା କେଳେ ନନ୍ଦିନୀର ଅଙ୍ଗରୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛମାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ମହାଭାରତ ଅଦି-ପର୍ବରେ ଲେଖା ଅଛି। ପଲ୍ଲବ, ଦ୍ରାବିଡ଼, ଶକ, ଯବନ, ଶବର, ପୌଣ୍ଡ୍ର, କମ୍ବୋଜ, ଯବନ, ହିମଳ, ଚୀନ, ଖଶ-ଆଦିଙ୍କୁ 'ମ୍ଲେଚ୍ଛ' ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି। ବିଷ୍ଣୁ-ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ ସଗର ରାଜା ହୈହୟମାନଙ୍କ ପରାଜୟ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମଚ୍ୟୁତ କରାଇଥିଲେ; ସେମାନେ ଶକ, ଯବନ, କାମ୍ବୋଜ, ପାରଦ, ପଲ୍ଲବ ଆଦି ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଜାତି ହେଲେ। ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣରେ ରାଜା ବେଣୁଙ୍କ ମୃତ ଶରୀରର ମନ୍ଥନରୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା ଲେଖା ଅଛି। ବୃହତ୍ ସଂହିତାରେ ହିମାଳୟ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟ ଏବଂ ବଳଣ ଓ ପ୍ରସ୍ରାଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦେଶକୁ ପରଚକ୍ରଦେଶ ଓ ଏବଂ। ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଦେଶ ବୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି। ବୃହତ୍ ପରାଶରରେ ଗୁଜୁବଣ୍ଡୀ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣସାନଙ୍କ ଅଭରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍କରଜ୍ଞାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ବୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି। ବୋଧାୟନଙ୍କ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଭତ୍ତରେ ଗୋମାଂସ-ଭକ୍ଷୀ, ଜରୁକର୍ତ୍ତୀ ଓ ସଙ୍କାତ୍କରଜ୍ଞାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ବୋଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି। ହି. ଶ.] ୨। ପାମର; ପାପୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A sinner. ୩। ଅପରାଧୀ ଜାତି—3. Criminal tribe. ୪। (+କର୍ମ.ଅ) ଅପଭାଷା—4. Jargon. ୫। ବିଦେଶୀ ଭାଷା—5. A foreign or barbarous speech (Apte) ୬। ହରିତାଳ—6. Yellow orpiment. ୭। ହିଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—7. Assafoetida. ୮। ତମ୍ବା—8. Copper. ବିଣ. ପାପାତ୍ମିଷ୍ଠ—1. Sinful. ୨। ଖଳ—2. Wicked. ୩। କଦାଚାରୀ—3. Practising evil customs. ୪। ନୀଚ—4. Low; mean. ବେ. ବିଣ.—ଅତି ମଳିନ (ବେଶ, ପୋଷାକ)—Very dirty or filthy (body or dress).

ମ୍ଲେଚ୍ଛ କନ୍ଦ —ବି. ବ (ସ. ଯ. ଲୋ. ମ୍ଲେଚ୍ଛମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ କନ୍ଦ)— Mlechchha kanda ରସୁନ, ରସୁଣ—Garlic.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଜାତି—ସ. ବ—ଗୋମାଂସଖାଦକ, ବହୁବରୁବସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ, ସଦା-ଗୁରୁବଘ୍ନକ, ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିଗଣ—A generic name for barbarians and wild tribes who were beef eaters and were speaking jargon and addicted to vice and sinful practices.

[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଦେଶୀୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଜାତିରୂପେ ପରିଗଣିତ କରୁଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଦାମୋଜ, ଶକ, ଶବର, ବର୍ବରଆଦିକୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଜାତି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରଯାଇଅଛି । ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।]

ମ୍ଲେଚ୍ଛନ—ସ.ବ(ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଅସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ କଥନ—Mlechchhana 1. Speaking indistinctly. ୨ । ମ୍ଲେଚ୍ଛଭାଷାରେ କଥନ—2. Speaking in a barbarous tongue.

ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଦେଶ—ସଂ.ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗୃହୁଜ୍ଞାଦି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିତ ଦେଶ (ମ୍ଲେଚ୍ଛ ମଣ୍ଡଳ—ଅନାର୍ଯ୍ୟଭୂମ) Mlechchha desa —A country not observing the rules of the four castes; a country of the non-Hindus.

ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଫଳ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୁପ୍) —କାଫି— Mlechchha phala Coffee.

ମ୍ଲେଚ୍ଛ ବାକ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ମ୍ଲେଚ୍ଛ+ତତ୍ ଧାତୁ+ତୁଚ୍, ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—ମ୍ଲେଚ୍ଛଭାଷାବ୍ୟବହାରକାରୀ— Mlechchha bāk Speaking a barbarous or foreign language.

ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଭାଷା—ସ. ବ—୧ । ବିଦେଶୀୟ ଭାଷା—1. Foreign language. ୨ । ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଜାତିମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା—2. The language used by barbarians. (ମ୍ଲେଚ୍ଛଭାଷୀ—ପୁଂ, ମ୍ଲେଚ୍ଛଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ—ବଣ) Mlechchha bhāshā

ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଭୋଜନ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗୋଧୂମ; ଗହମ— Mlechchha bhojana Wheat.

ମ୍ଲେଚ୍ଛ ମୁଖ—ସଂ. ବ—ତମ୍ବା; ତାମ୍ର— Mlechchha mukha [ମ୍ଲେଚ୍ଛସ୍ୟ--ଅନାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ] Copper.

ମ୍ଲେଚ୍ଛି (ଚ୍ଛି)ତ—ବି. ବଣ.—ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଇଳା ବା ମଳଯୁକ୍ତ— Mlechchhi (chhi)ta मलेछिआ Very filthy or [ମ୍ଲେଚ୍ଛୀ, ମ୍ଲେଚ୍ଛିତ—ସ୍ତ୍ରୀ] dirty.

ମ୍ଲେଚ୍ଛିତ—ସଂ. ବ—(ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଧାତୁ+ଭାବ.ତ)—୧ । ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଭାଷା—Mlechchhita 1. Language of foreigners and barbarians. ୨ । ଅବ୍ୟାକରଣଦୁଷ୍ଟ ଭାଷା—2. An ungrammatical speech. ବଣ.—ଅଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ—Spoken incorrectly.

ମ୍ଲେଟ୍(ଡ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ.—ବାଉଳା ହେବା— Mleṭ(ḍ) (root) To be mad (Apte).

ମ୍ଲେବ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ପୂଜା କରିବା—1. To worship. ୨ । ସେବା କରିବା—2. To serve. Mleb (root)

ମ୍ଲୈ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ମ୍ଲାନ ହେବା—1. To fade; to wither. ୨ । କ୍ଷୟିତ ହେବା—2. To decay, to wane Mlai (root)

Printed by M. Kar, Utkal Sahitya Press, Cuttack

Digitized by srujanika@gmail.com